

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

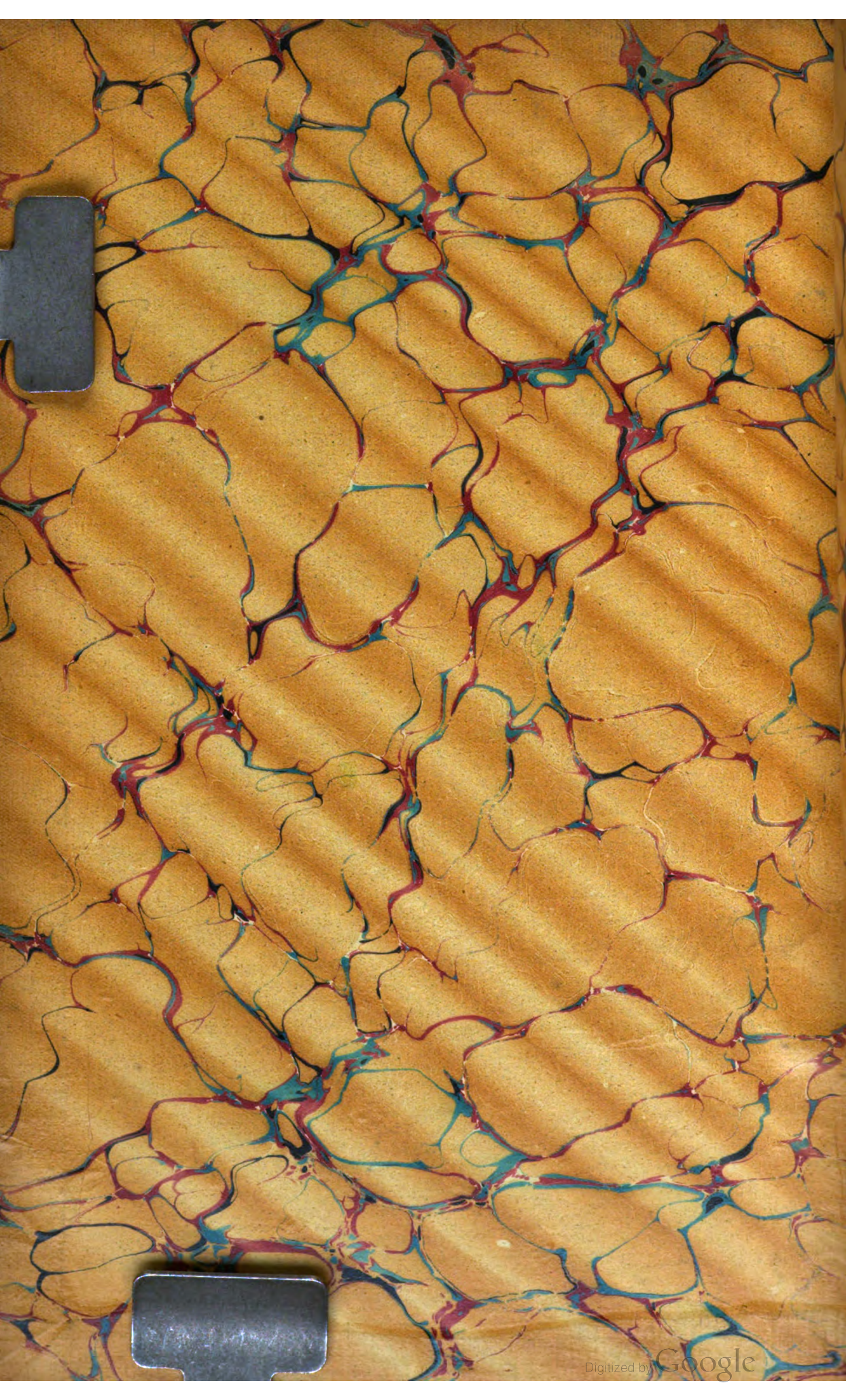
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

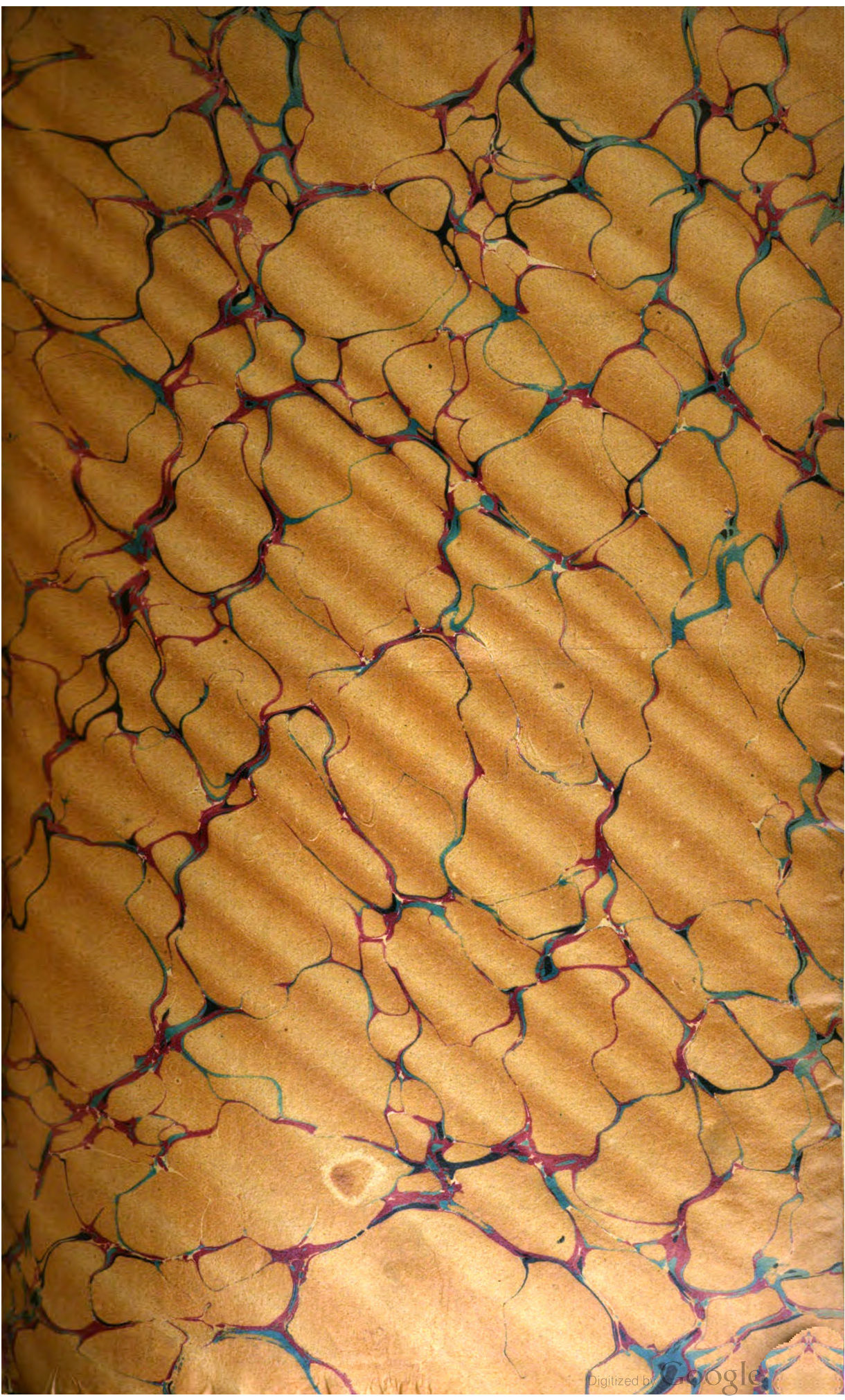
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT.

EXCUSEBANT FIRMIN DIDOT FRATRES,
VIA JACOB, 56.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT.

GRÆCE ET LATINE

CUM INDICIBUS NOMINUM ET RERUM
LOCUPLETISSIMIS.

PARISIIS,

EDITORE AMBROSIO FIRMIN DIDOT,

INSTITUTI REGII FRANCIE TYPOGRAPHO;

SUMPTIBUS ET TYPIS

FIRMIN DIDOT FRATRUM,
VIA JACOB, 56.BÉTHUNE ET DUCKETT,
VIA VAUGIRARD, 36.

M DCCC XXXVIII.

PRÆFATIO.

Ut Xenophonteis scriptis sua, quantum ejus hodie fieri potest, redderetur forma et integritas, jam magnus criticorum numerus laboraverat, quum ad hoc opus se conferret LUDOVICUS DINDORF. Is primus librorum manu exaratorum auctoritatem justa lance pensitavit, et tam rerum narratarum quam Attici sermonis cognitione eximia, dum alii editores fluctuabant per plurima, ipse orationem Xenophontis ad veræ critices normam constituit. Hujus igitur viri, nostra laude altioris, recensionem ita repræsentamus, ut perpauca aliorum, velut Dobræi, inventa suis locis inserta legas. Nostrum namque institutum quum annotationis omne genus in aliud tempus differat, vigilandum est ne quid ipsis textis immittatur quod non omnes contineat numeros veritatis.

Quapropter iis in locis, ubi præpostero ordine res referuntur, seriem e codicibus manuscriptis productam servare quam non adjectis rationibus immutatam edere maluimus. Accedit quod scripta nonnulla, ea præsertim quæ sunt de rebuspublicis Atheniensi et Lacedæmoniorum, atque adeo Historia Græca, non videntur ab ipso Xenophonte perfecta et edita, sed ex scriniis mortui ab alio collecta: quo magis lubricum est genuinæ talium scriptorum formæ, quæ fortasse nunquam exstitit, inveniendæ studium. Lacedæmoniorum tamen respublica quia multo commodius legitur intelligiturque melius secundum seriem ab Haasio institutam, quæ sine dubio ad ipsum Xenophontis in illa scribenda consilium proxime accedit, eam hoc loco indicamus. Capite 2 vir doctus §§ 10 et 11 ponit post § 2; ibidem sectionis 9 extrema verba, *Δηλοῦται. . . λαμβάνει*, initio ejusdem sectionis, ut jam sequentia verba, valde corrupta, *Καὶ ὡς πλείστους. . . εὐφραίνεσθαι*, intelligantur de annua verberatione adolescentium ad aram Dianæ. Extrema verba ejusdem capituli in codicibus non sunt illa ab Weiskio et post eum ab editoribus omnibus ex tertii capituli fine huc translata, *Καὶ. . . ἐπεμνήθη*, sed ea quæ nunc comprehenduntur sectione 6 capituli 3. Codicum ordinem et *παιδίσκων* pro *παιδικῶν* recte restituit Haasius. Nos inveterata locum ex Weiskiana mutatione legendi consuetudo de codicum dissensu fefellerat. In fine capituli 4 vir ille doctus ponit capituli 10 sectiones 1, 3, 2 (hoc ordine); post capituli 11 § 3 assumit capituli 13

sectionem 8 et primam phrasin sectionis 9. Post ejusdem capitis 11 § 6 ponit capitis 13 § 9, a verbis, Καὶ παρακαλεῖνται : denique caput 15 post caput 12 : nam caput 14 pro epilogo debet haberi. De Atheniensium Republica valde dolemus ad manum nobis non fuisse dissertationem G. A. Sauppil.

Interpretationes latinæ quo græcis jam ad majorem integritatem adductis responderent, multis modis corrigendæ et refingendæ erant, adeo ut vix una alterave minorum sectionum sine mutatione disces- serit : nihilominus ipsa oratio et vertendi modus singularum auctores etiamnum prodit. Quas Hutchinsonus condidit *Cyropædiæ*, *Ana- baseos* et *Agesilai*, ad verbum pæne expressæ sunt, sed paullo artifi- ciosius scriptæ, et operosioris elegantiae quam græca Xenophontis. Liberius vertit Leônclavius, propius ad archetypum suum accessurus, nisi Livii imitatio eum nimis sæpe in alienas loquendi formas abdu- ceret. Qua cum libertate, quæ sententiarum redderet summam, mo- dum mutaret et ordinem enuntiatorum, non diffitemur nobis multum fuisse luctandum. *Memorabilium* sive potius Commentariorum inter- pres Anglus Edwards tam aperta levitatis vestigia ostendit, ut tandem pœniteret nos ipsius potissimum, utpote recentissimam, translationem ad refingendum elegisse. Denique in scriptis *de re equestri* et *venatica* si nostra interpretatio plurimum differt a veteribus, haud paullo me- lius procedens, ejus rei gratia habenda est primum Couriero, qui Equestria Xenophontis excellentissime et emendavit, et vertit gallice, et explicavit; successorique ejus in Germania, Friderico Jacobs filio, qui paucos illius errores correxit, plurima explicuit latius et apparatu ex antiquis scriptoribus collecto ampliore; deinde T. W. Lenzio, Ger- mano et ipsi, qui venationis peritissimus multa in Cynegeticis primus recte intellexit.

Indices nominum et rerum plenissimi debentur doctæ diligentiae *Schottkii*, olim professoris in aliquot Borussici regni gymnasiis, cujus scripta maximam partem historica Germania probavit. Historiæ Græcæ, rerum gestarum ut plurimum brevissime indicatarum vim ingentem complectentis, index plane novus est et ex ter repetita hujus libri lectione constructus; reliquarum scriptionum indices jam editi cum accessione non exigua prodeunt; addunturque argumenta capitum, quibus series rerum tractatarum utiliter ab editoribus fuit delineata.

XENOPHONTIS OPERUM ARGUMENTA.

CYRI DISCIPLINA.

LIBER I.

CAPUT I. Ostendit auctor operis procemio non adeo difficile videri hominibus imperare, modo quis eorum naturam cognitam prudenter tractare sciat. Quam in rem Cyri affert exemplum, atque ita commodè ad narrationem instituendam transit. — **CAP. II.** Cyri genus et corporis animique dotes ejusdemque educatio puerilis ad leges Persarum instituta, quarum ratio et præstantia explanatur. — **CAP. III.** Duodecim annos natus Cyrus ad avum profectus est, apud quem multa pueriliter quidem, sed ingenue atque ita dixit et fecit ut egregiam mentis et animi indolem ostenderet omniumque amorem sibi conciliaret. — **CAP. IV.** Exactis pueritiæ annis gravitatem et verecundiam induit : æquales obsequio et comitate sibi devincit, inter quos unice tenetur equitandi et venandi studio. Sedecim annos natus tirocinium ponit et documentum artis imperatoris edit adversus Assyrios. In Persas redeuntem deducunt Medi magno comitatu, quorum unus ejus pulchritudine captus ægre ab eo discedit. — **CAP. V.** Transactis modeste et strenue legitimis usque ad ætatem virilem annis Cyrus a Persis præficitur exercitui qui Cyaxari mittitur auxilio contra Assyrios. Ejus oratio ad mille duces exercitus sui. — **CAP. VI.** Cyrum proficiscentem prosequitur Cambyzes et cum eo disserit de officiis imperatoris et singulatum quidem de rerum divinarum cura et de precibus ad deos certa lege faciendis 1 — 6, de industria et cura efficiendi ut quisque modestus et probus reperiat et ut comestatus suppetat exercitui 7 — 11, de multiplici boni imperatoris scientia 12 — 14, de tuenda bona exercitus valetudine et de exercitationibus hanc in rem instituendis 15 — 18, de artibus quibus effici possit ut milites non modo coacti et invitati, sed volentes ac lubentes imperatori pareant 19 — 25, de variis artibus superandi hostes 26 — 43, de divinatione in rebus nasciendis adhibenda 44 — 46.

LIBER II.

CAPUT I. Cyaxares suas hostiumque copias recenset Cyro et pæne armorumque genus quod sit ostendit. Cyrus autem ab eo impetrat ut Persis advenientibus nova arma ad bellum felicias gerendum fieri jubeat. Concionibus de mutando armorum genere habitis Persæ omnes iisdem quibus homotimi armis ornantur. Cyrus meditationes campestras instituit, et virtutis præmiis propositis studia contentionem honestarum excitat. — **CAP. II.** Convivantium sermones ita moderatur Cyrus ut et delectent et prosint. Ergo cum narrationes de fatuitate et vecordia Persarum privatim institutorum redarguantur ab Agiata, Cyrus narrantium jocos defendit. Inde post seria quædam de

præmiis distribuendis rursus ad ludum sermones revocat. — **CAP. III.** Causa de præmiis in concione agitur. Cyrus rem ad deliberandum proponit. E procerum ordine Chrysantas statuit ut in ea re virtutis singulorum ratio habeatur. Et plebeiorum ordine præstantissima oratione idem suadet, simulque decernit dignitatis et virtutis judicium esse Cyro permittendum. Totas centurias Cyrus ob singulares exercitationes ab ipsis institutas epulo excipit. — **CAP. IV.** Legatis ab Indorum rege ad Cyaxarem missis Cyrus arcessitus dat responsum. Cyaxari suadet idem ut Armeniorum rex, qui defecerat, ad officium redigatur, et probata re sub venationis specie cum exercitu ad fines ejus accedit.

LIBER III.

CAPUT I. Armeniæ rex cum suis capitur, et judicii quadam forma defensio a filio in fidem conditionibus æquis recipitur. Regis Armeniorum et filii ejus paratum obsequium. — **CAP. II.** Chaldaeos pariter oppressos Cyrus sibi et Armeniis socios adjungit, et utrique volentibus montes occupatos ipse tenet : quos munire instituit. Legatos ad Indorum regem de pecunia in belli sumtus mutuo sibi danda mittit. — **CAP. III.** Cyrum redeuntem excipiunt honorifice deducantque abeuntem Armenii. Ornatis et exercitatis militibus Cyrus persuadet Cyaxari ut jam in hostium regionem educatur exercitus : in qua prædando et cuncta vastando accedunt ad hostes. Assyriorum et Cyri diversa in castris collocandis ratio. Cyaxaris intemptiva pugnandi cupiditate refutata Cyrus principes Persarum ad fortitudinem cohortatur; Assyrius omnem suum exercitum; quod sero ab hoc et frustra fieri pluribus docet Cyrus. Magno animo Persæ impetum faciunt in Assyrios, qui amissis suorum multis in castra repelluntur.

LIBER IV.

CAPUT I. Cyrus ob victoriam reportatam deos et milites honore afficit. De hostibus, qui nocte castra deseruerant, persequendis capitur consilium. Rem impedire conatur Cyaxaris livor et ignavia : sed ab eo impetrat Cyrus ut Medi, qui sponte velint, ipsum sequantur. — **CAP. II.** Interim Hyrcaniorum legati de societate cum Persis ineunda veniunt : quos duces itineris secutus Cyrus cum suis omnibus et cum maxima parte Medorum proficiscitur, Hyrcanosque in fidem recipit. Hostium aggrendendorum et persequendorum modum docet, quos oppressos nullo resistente maxima clade afficit. Cyrus per servos captivos parat comestatum et summa cura providet ut socios in hostibus persequendis jam occupatos sibi devinciat. — **CAP. III.** Persarum res equestris decernitur. — **CAP. IV.** Captivi ut contineantur sub imperio, dimittuntur liberi. — **CAP. V.** Cæna sumitur et castra custodiuntur. Cyaxares cognito suorum discessu iratus mittit qui confectum illos redire jubeat : sed Cyrus nuntium retinere studet. Mittitur nuntius cum mandatis in Persas ut novos milites mittant, sed cum litteris idem ad Cyaxarem. De præda

dividenda ita Cyrus agit ut equi et omnia quæ ad rem equestrem pertinent, Persis ad instituendum equitatum cedant. — CAP. VI. Gobryas ab Assyrio deficit ad Cyrum. Medi de præda divisa referunt.

LIBER V.

CAPUT I. Cyrus de præda sibi tributa ornat alios. Panthea, forma et virtute excellens mulier, custodienda committitur Araspæ: qui cum adversus Cyrum egregie disputasset de amore, suamque adversus ejus illecebras jactasset firmitatem, ad extremum vehementi capitur amore Pantheæ. Cyrus de bello persequendo certus explorat Medorum et sociorum voluntatem, utrum secum manere velint: qui omnes haud dubitanter respondent se ab eo non esse discessuros. — CAP. II. Cyrus proficiscitur ad Gobryam: hic se et sua omnia tradit Cyro. Gobryas in castra invitatus Persarum cœnam admiratur. Cyrus a Gobrya et Hyrcanio exquirat quæ nova sociorum auxilia possit addiscere; et si via propter Babylonem ducat, non refugendum, sed nunc maxime illuc iter dirigendum esse docet. — CAP. III. Assyria denuo vastata prædæ maxima pars tribuitur Gobryæ. Cyrus ad Babylonem accedit et Assyrium ad pugnam, sed frustra provocat. Gادات, regulus sub Assyriorum ditione agens, sed per vim a rege castratus, ad Cyrum transit et aliud castellum dolo occupatum ei tradit. Cadusios et Sacas cum Cyro se conjunxisse paucis significatur, qui majores copias, ut et Hyrcanii, ad bellum educunt. Gادات ad oppida sua defendenda proficiscitur, et Cyrus suos hortatur ut ei auxilium ferant docetque quomodo agmen ad iter nocturnum institui velit. Quibus de causis Cyrus militum duces nominatim appellavit exponitur. Ejus cura et sollertia in itinere instituto conficiendo. — CAP. IV. Gادات a perfido vulneratus servatur a Cyro. Cadusii temere versus Babylonem excurrunt et amisso duce magnam contrahunt cladem. Quos Cyrus humaniter monet et meliora edocet, simulque cum novo eorum duce hostes ulciscitur. Pactum conventum de parcendo agricolis. Gادات relicto domi præsidio cum exercitu Cyri proficiscitur. Cyrus exponit cur in itinere non prope Babylonem, sed aliquo spatio remotus præterire velit. Castellis tribus potitur. — CAP. V. Cum novi milites, de quibus nuntius cum mandatis missus erat, e Perside ad Cyaxarem venissent, hic invitatu Cyri eo lubentius in ejus castra proficiscitur, quod cum suis exercitibus Medorum agris molestus esse non vult. Cyrus obviam Cyaxari procedit cum equitatu. Altercatio inter Cyaxarem et Cyrum. Cyaxares reconciliatus deducitur in tabernaculum et donatur a suis. Dum Cyaxares cum suis cœnat, Cyrus in concione amicorum refert de bello ducendo.

LIBER VI.

CAPUT I. Ante Cyaxaris tabernaculum congregati socii rogant Cyrum ne dimittat exercitum. Egresso jam Cyaxare decernitur bellum esse prosequendum. Cyrus suadet ut castellis hostium sublati a suis nova exstruantur. Probato illo consilio Cyrus capit loca hibernis idonea. Equitatus Persarum augetur et instituuntur currus falcati. Araspæ, qui Pantheam violare conatus erat, ignoscit Cyro, eundemque ad hostes simulata fuga jubet transire. Abradatas accessit a Panthea: idem Cyri rem curulem adjuvat. Plaustra cum turribus ædificat Cyrus. — CAP. II. Indorum legati mittuntur a Cyro ad Assyrium speculandi causa. Cyri studium in apparando bello et exercendis mi-

litibus. Indorum narratio de hostium copiis perturbat milites Cyri, quorum metum sedant conciones Cyri et Chrysantæ. Decreta expeditione statim suscipienda Cyrus edicit de rebus, quibus præter arma exercitus debeat esse instructus ad iter. — CAP. III. Describitur ordo agminis, et imprimis plaustrorum et impedimentorum. Cyrus e pabulatoribus, quos intercipi jubet, de statu hostium quaerit. Araspas redit et exponit de acie hostium. Accuratius describitur acies Cyri. — CAP. IV. Armis ornatur exercitus, imprimisque Abradatas munere Pantheæ, quæ simul virum gravissimis verbis ad fortitudinem hortatur. Cyrus duces convocatos denuo ad spem victoriæ excitat.

LIBER VII.

CAPUT I. Prandio sumto et sacris rite factis Cyri exercitus omine fausto procedit. Cum jam uterque exercitus est in conspectu, obsequitatur Cyrus et suos excitat totamque prælii ineundi rationem docet. Croesus tribus phalangibus invadit Cyri aciem, sed ejus utrumque cornu primo impetu fugatur. Abradatas hostes incurrit, et cum nonnullis suorum cadit. Ægyptiorum globus cum fortiter resistit, pedem referunt Persæ. Ægyptii tandem, cum a tergo adortus esset Cyrus, cæduntur undique, sed in fidem acceptis assignantur sedes. Quid in hoc prælio plurimum valuerit, breviter commemoratur. — CAP. II. Sardibus captis Cyrus Croesum custodiri jubet et ob prædandi libidinem castigat Chaldaeos. Croesum arcessitum humaniter salutatur, et ejus consilio de urbe non diripienda paret. Exponit Croesus de oraculis Apollinis sibi datis et suam incusat imprudentiam. Cyri clementia erga Croesum. — CAP. III. Cyrus audita morte Abradatæ funus ei splendidum parat: cumque Panthea prope maritum gladio incubuisset, utrique amplissimum poni jubet monumentum. — CAP. IV. Carum controversias callide componit Adusius. Phrygiam minorem domat Hystaspes. Cyrus cum Croeso ejusque thesauris profectus Sardibus in itinere Phrygiis, Cappadocibus, Arabibusque bello subactis petit Babylonem. — CAP. V. Babylonem corona cingit et inde se caute recipit. Quasi ad obsidendam urbem fossa lata profunda que circumducitur. Urbs tandem, Euphrate in fossas derivato, vino somnoque sepulta capitur. Res captæ urbis ordinantur. Callida ratione Cyrus instituit ut amici intelligant ipsum raro in conspectum populi venire debere. Artabazus dum exponit quibus de rebus ipse adhuc Cyri consuetudine frui non potuerit, summam rerum a Cyro gestarum repetit. Chrysantas existit suasor eorum quæ Cyrus maxime expetebat. Corporis custodes eligit Cyrus eunuchos. Satellites regis et præsidium urbicum instituit. Cyri oratio ad amicos de disciplina procerum constituenda.

LIBER VIII.

CAPUT I. Chrysantas assentitur Cyro et persuadet aliis observantiam cultumque regis. Munera palatina instituuntur a Cyro. Quibus artibus effecerit ut sæpe in regis atrio comparerent optimates. Ut eosdem ad virtutis studium excitaret, ipse virtutem coluit omnem. Se suosque exercuit venando, suum et amicorum cultum habitumque ad splendorem instituit, servituti sub ipsius imperio addictos ab armorum usu et ab omni liberali exercitatione removit. Principes ne quid novarum rerum molirentur, efficit amore civium, quem sibi conciliavit ita, ut magis sibi quam inter se essent amici; et id quidem variis usibus artibus. — CAP. II. Multis principum cibos de sua mensa

mittebat, aliis eos ornatu donis, omnino se benevolum et liberalem adversus eos praebebat: etiam medicos constituebat, qui agrotantes curarent. Eodem consilio, ut aliquid dissensionis inter eos aleretur, certamina instituit. — CAP. III. Pompa Cyri primum e regia prodeuntis ad loca sacra. Sacris peractis habentur ludi equestres. Pleraulas cum homine plebeio e Sacis colloquitur de divitiarum pretio, eique omnia bona sua donat ita, ut ipse ab eo quantum satis sit ad victum et cultum accipiat. — CAP. IV. Amicos excipit convivio Cyrus, ubi joci liberales non desiderantur. Nuptiis Hystaspæ cum Gobryæ filia conciliatis ceteros convivas cum muneribus dimittit. Socios partim domum dimittit partim secum Babylone manere concedit, quos omnes tam duces quam milites muneribus ornat. Amicis et proceribus convocatis omnes suas copias et opes ostendit. — CAP. V. Cyri in Persidem proficiscentis agmen et castrorum ratio describitur. Cyrus ad Cyaxarem devertitur, a quo filia et Media dotis loco ei offertur. Cambysis auctoritate pacta fiunt jurata inter Persas Cyrumque de regno Persico. Cyaxaris filiam ducit uxorem Cyrus. — CAP. VI. Satrapas provinciarum constituit, quibus eandem morum disciplinam commendat, quæ apud ipsum in urbe obtinet. Legatos instituit, qui cum exercitu provincias obeant; angaros item seu veredarios disponit per stationes, qui epistolas summa celeritate quocumque perferant. Asia inde a Syria usque ad mare rubrum Ægyptoque domita habitare instituit modo Babylone modo Susis modo Ecbatanis. — CAP. VII. Somnio admonitus se parat ad discessum ex hac vita. Cyri morientis oratio ad filios et amicos. — CAP. VIII. Epilogus commemorat a Cyri institutis defecisse Persas posteriores et deteriores esse factos.

CYRI EXPEDITIO.

LIBER I.

CAP. I. Cyrus minor, Dario patre mortuo, ob Tissaphernis calumniam apud Artaxerxem fratrem regem periclitatur de vita. Sed vix matris interventu precibusque liberatus et in satrapiam, cui a Dario prefectus erat, remissus, regni cupiditate non minus quam fratris odio incitatus bellum parat, sed clanculum, multis copiis tum barbarorum tum Græcorum sub diversis titulis undique comparandis, et callide suo consilio dissimulando. — CAP. II. Sardibus, quo copię conveniant, proficiscitur per Lydiam, Phrygiam majorem, Lycaoniam et superatis Ciliciæ faucibus pervenit Tarsum castris quatuor et triginta, intra dies quinque et quinquaginta, iter parasangarum ducentarum viginti duarum emensus. Celenis coniungit Clearchus suas copias cum Cyro: celebrant Lycæa Arcades Peltis: tum advenit Epyxa Cilicum regina, cujus hortatu ad Tyriæum instituit decursio exercitus, in qua barbaris terrorem jocularium incutiunt Græci: Danaë duo occiduntur Persæ perfidi: Tarsi Syennesis rex Ciliciæ tandem reconciliatus Cyrum pecuniis adjuvat. — CAP. III. Tarsi dies viginti morari Cyrum coegit Græcorum seditio, qui, suspicati expeditionem esse adversus regem, Clearchum progredi cogentem lapidibus fere obruerunt. Hic, dum cedit militibus, simulatque se ipsorum sententiam secuturum esse, reconciliat sibi militum animos; qui, cognita difficultate invito Cyro domum discedendi, Clearchum aliosque nonnullos

mittunt, qui de consilio huius expeditionis interrogent Cyrum. Hic, re vera dissimulata, cum respondisset, se contra Abrocomam quandam ducere: Græci, spe stipendii augendi sibi facta, in gratiam redeunt cum Cyro. — CAP. IV. Inde Cyrus proficiscitur Issos; ubi simul appellit classis Cyri Lacedæmoniorumque cum septingentis Lacedæmoniis duce Chirisopho, et ad Cyrum adveniunt quoque quadringenti Græci, qui ab Abrocoma defecerant. Hinc superatis facile et sine ullo impedimento Ciliciæ Syriaeque portis, quas Abrocomas deseruerat, per Syriam iter facit Cyrus et venit Myriandrum; ubi Xenias et Pasio, navibus clanculum consensu, Cyro deserto domum revertuntur: quorum discessum Cyrus aquo animo ferre videtur. Inde trajecto Chalo castra metatur in vicis Parysatidis: ubi ad fontes Dardacis venit, prætorium et paradisum Belesis Syriae satrapæ devastat. Inde cum Thapsacum et ad Euphratem venisset; suæ expeditionis consilium operit Græcis, qui ejus promissis excitati tandem Euphratem trajiunt, initio facto a Menone. — CAP. V. Tum per Mesopotamiæ Arabiam juxta Euphratem quanta cum celeritate poterat, iter facit, sæpe non sine magna viæ difficultate et jumentorum strage obpabuli inopiam. Tandem cum e regione Charmandæ exercitus consedisset frumentum commeatumque comparandi gratia: Clearchus dum per Menonis castra equitat, propemodum lapidibus obruitur a militibus iratis propterea, quod paulo ante militem cædi jusserat. Hinc cum res ad seditionem et prælium spectaret, interventu et oratione Proxeni et maxime Cyri animorum impetus reprimitur lisque composita conquiescit. — CAP. VI. Tum Orontes Persarum nobilissimus, qui jam bis cum Cyro in gratiam redierat, tertium deficere ad regem conatur: sed, insidiis per hominem, quem certum putabat, proditis, comprehenditur, et sceleris convictus, de sententia Clearchi aliorumque, quos Cyrus convocaverat, capitis damnatus, clam e medio tollitur. — CAP. VII. Babyloniam ingressus Cyrus, cum regem postridie affore suspicaretur, copias lustrat et instruit media ipsa nocte: Græcos hortatur iisque præmia promittit magnifica. Inde acie instructa progressus superat facile, nemine impediante, fossam a rege ductam. Silano haruspici, cum ejus vaticinium probasset eventus, solvit præmium promissum, et opinans, regem pugnandi consilium abjecisse, iter facit negligentius. — CAP. VIII. Tandem præter opinionem Artaxerxes cum exercitu egregie instructo appropinquat. Cyrus igitur et Græci trepidant et, ne imparati opprimantur, celeriter arma expeditum aciemque instruunt. Græci, qui, quamquam Cyro invito, dextrum obtinent cornu juxta Euphratem, statim primo impetu facile barbaros sibi oppositos in fugam compellunt. Cyrus vero, cum et ipse hostes in fugam convertisset, suis hostem cupide persequentibus, paucis stipatus fidelibus amicis, dum cupidius pugnat regemque ipsum petit, interficitur. — CAP. IX. Continetur hic Cyri encomium moresque ejus honesti describuntur. Etsi fato impeditus regno potitus non est: ob virtutem tamen regno dignissimus judicatus est. Puer adhuc optima Persarum disciplina institutus brevi æqualibus præstitit modestia, erga seniores obsequio, equitandi studio, arcus tractandi et jaculorum mittendorum peritia, et ferarum vel ferocissimarum venandarum studio. Adultus et a patre satrapa constitutus egregia virtutis specimina edidit. Fidem enim datam sancte servavit: in amicitia colenda fuit constans: ut in justitia exercenda sceleribusque puniendis severissimus, ita erga bonos fortesque viros munificentissimus et rem honeste acquirentium adjutor exstitit

liberalissimus : atque omnis generis liberalitate amorem aliorum sibi reconciliavit verissimum. — CAP. X. Ariæum fugientem dum persequitur Artaxerxes, potitur Cyri castris et ea diripit : unde, collectis copiis dispersis, redit contra Græcos in suo cornu victores : qui, consilio regis cognito, hostes insequi desinunt, et, conversione aciei facta, regis impetum sustinere sese parant. Hic vero, circumducto suo exercitu, instruit aciem eadem parte, qua ab initio prælii. Græci multo alacrius, quam ante, impetu facto, facile barbaros in fugam compellunt omnes, sed eos persequi non possunt, nocte impediti, et simul ignari, quid Cyro evenerit, quod nec ipse adsit, nec alium mittat. Ergo, re deliberata, tandem ad impedimenta redeunt : ubi cum comneatus a regis esset directus, noctem transigunt impransi omnes, et plerique incœnati.

LIBER II.

CAPUT I. Postero die mane cum Græci jam in eo essent, ut castra moverent : adveniunt missi ab Ariæo, qui eos certiores facerent de Cyri morte, et Ariæi fuga consilioque revertendi in Ioniam postridie. Clearchus per legatos invitavit ad se Ariæum, eique defert imperium Persarum. Sub meridiem missa legatione rex jubet Græcos arma tradere, atque iis, si subsistant, offert inducias, si perrexerint, minuitur bellum. Græci legatos cum responso forti dimittunt. — CAP. II. Ad Ariæum arcescentem, qui oblatum Persarum imperium renuerat, tandem, re deliberata, Græci ingruente nocte proficiscuntur, et sub noctem mediam adveniunt. Hic fœdere rite inito consultant de reditu. Ariæus via alia quam qua ascenderint, quamvis longa, ut comneatum habeant, idque celeriter ab initio, ne rex assequatur, descendendum esse suadet. Itaque, luce orta, inde proficiscuntur ; et, dum sub vesperam vicis Babylonie appropinquant, castra regia in propinquo esse intelligunt. Clearchus quidem copias itinere defatigatas et fractas inedia adversus hostes non ducit, nec tamen a via cœpta declinat, atque cum sole occidente in vicis a regis directus pervenit : in quos pars exercitus devertit, ceteri sub dio pernoctare coguntur. Panicus terror, qui nocte invaserat milites, Clearchi consilio sedatur. — CAP. III. Rex, qui pridie satis superbe ac ferociter poposcerat, ut Græci armis traditis se ipsi dederent, nunc horum audacia percussus mittit legatos de fœdere. His Clearchus negat, fœdere opus esse Græcis, sed prælio, quoniam non habeant unde prandeant. Paulo post iidem legati regis responsum referunt de comneatu comparando, dum fœdus ictum fuerit. Clearchus, de consilio ceterorum, respondet, se oblatum accipere conditionem ; atque ita, ducibus Persis, cum exercitu proficiscitur ad fœdus faciendum et comneatum comparandum, venitque tandem in vicis, vino, palmulis aliisque rebus refertos. Triduo post Tissaphernes cum comitibus nonnullis advenit, et in colloquio cum Græcorum ducibus jactata sua erga Græcos benevolentia querit ex illis, quamobrem arma tulerint adversus regem, rogatque ut lenius respondeant, quo facilius ipse regis iram sedare possit. Cui Clearchus ceterorum verbis respondet, se non ad bellum regi inferendum profectos esse, sed Cyri calliditate deceptos tandem in hanc necessitatem delatos, ut Cyrum bene de ipsis meritum sine animi ingrati crimine non deserere possent ; se vero nunc, Cyro e medio sublato, nec regi nec ejus regioni vim ullam allaturos esse, nisi injuria lacerati essent, sed domum discessuros. Tissaphernes tandem triduo post redit et fœdus facit

ita, ut Persæ quidem sine dolo malo Græcos in patriam deducant comneatumque suppedient ; Græci vero sine vi comneatum vel emant, vel sine agrorum devastatione ipsi sumant. — CAP. IV. Dum Græci exspectant reditum Tissaphernis, qui domum eos e pacto deducat ; interim Ariæus, spe veniæ a rege impetrandæ facta, fit animo alieniore erga Græcos. Hi igitur, cum omnia suspecta essent, nolunt Tissaphernis adventum operiri, sed statim domum abire : sed multis de causis id fieri posse negat Clearchus. Tandem advenit cum copiis Tissaphernes ; et omnes quidem ingrediuntur iter, sed Græci ob suspensiones seorsim, et seorsim quoque castra metantur : atque ita intra Mediæ murum non procul Babylone ingrediuntur, et mox duobus Tigridis canalibus trajectis Sitacen oppidum in ripa Tigridis situm perveniunt. Inde, vano metu de insidiis Persarum delusi, trajecto Tigride primo, mox Physco amne, perveniunt Opim oppidum ; ad quod regis frater spurius obviam factus cum copiis multis, quas Susis et Ecbanis contra Cyrum auxilio regi adducebat, Græcos prætereuntes cum admiratione magna spectat. Inde, sex dierum iter per loca Mediæ deserta emensi, in Parysatidis vicos, quos Tissaphernes in Cyri contumeliam diripiendos tradidit, perveniunt, et inde, quinque dierum in sinistra Tigridis ripa itinere facto, ad Zabatum amnem. — CAP. V. Ibi quum triduum commorantur et suspicio insidiarum augetur : Clearchus in colloquio cum Tissapherne luculentur docet, Persis non esse justam causam ulla Græcorum insidias metuendi. Nam fœdus esse jurejurando sancitum, et Tissaphernis amicitiam cum Clearcho tum ceteris Græcis non una de causa esse utilissimam ; quemadmodum nec Græcorum amicitiam Tissapherni esse inutilem. Tum Tissaphernes, homo nequam et fraudulentus, negat, Græcos recte metuere Persarum insidias. Nam cum regi tot tantaque præsto sint Græcos perdendi, si velit, subsidia, stultum fore, si confugeret ad fraudem ac perjurium, præsertim cum Græcorum amicitia prosit plurimum. Clearchus igitur simulata amicitia deceptus, postridie ipse cum quatuor prætoribus et viginti lochagis, ut cognosceret, quis esset qui Græcos criminaretur (nam ita Tissaphernes scelestus promiserat, se auctorem culpæ indicaturum esse) ad Tissaphernis prætorium securus se confert. Verum hic, signo dato, prætores simul intus comprehendunt omnes et ad regem ad supplicium abducuntur, atque lochagi foris trucidantur cum ducentis militibus. Mox Ariæus alique Persarum proceres ad castra Græcorum adveniunt, et verbis regis poscunt, ut arma tradantur : sed frustra. — CAP. VI. Prætorum interemtorum describitur ingenium. Clearchus Laco quidem belli acque peritissimus ac studiosissimus fuit, spretis vitæ commoditatibus et suavitatibus. In periculis subeundis alacer et prudens ; in comneatu militibus comparando diligens : in disciplina militari exercenda severissimus, adeo ut eum magis quam hostem metuerent milites, sed parum amarent : et omnino non tam ad parendum quam ad imperandum natus erat. Proxenus Bæotius inclarescendi cupidus a puero, et disciplina Gorgiæ sophistæ usus est. Hinc, ut honestis artibus gloriam, opes et divitias sibi pareret, apud Cyrum militare suscepit. Erat animo leni ita, ut ille magis milites, quam hi ipsos revererentur. Unde factum est, ut boni quidem eum amarent, sed ejus facilitate abuterentur improbi. Contra Meno Thessalus pessimis præditus erat moribus : lucri cupidus ; perjurus ; mendax ; fraudulentus ; magis amicorum quam hostium insidiator, homines perditos suspiciebat, probos vexabat, amicos irridebat ; quicumque in decipiendo, malisque artibus

minus exercitatus erat, hunc tamquam rudem et indoctum spernebat; obrectator optimi cujusque, et militum suorum corruptor. Ariæo corpus suum prostituere, et ipse imberbis Tharypam barbatus turpiter amabat. Cum ceteris quidem prætoribus non est occisus, ob prodicionem, at postea gravi supplicio excruciatu periiit, ut homo scelestus. In Agia Arcade et Socrate Achæo nec virtutis bellicæ laudem nec amicitie fidem desideravit ullus.

LIBER III.

CAPUT I. In Græcorum exercitu ducibus orato fit omnium conturbatio summa. Tandem Xenophon, qui cur illi expeditioni interfuerit, paucis narratur, somnio communitus reipublicæ, quam omnes ceteri negligebant, consulere aggreditur. Convocatis igitur primum Proxeni lochagis persuadet, ut ceteros ad virtutem excitent et novis ducibus creatis viam vi repellant. Unus Apollonides, cum ignave repugnet, suo loco movetur et turpiter abigitur. Ceteri duces superstites omnes sub mediam noctem conveniunt. Hos Xenophon mascula oratione hortatur, ut ipsi sint bono animo, et militum animos confirmant, atque novis ducibus constitutis nihil prætermittant, quod ad hostium vim et injuriam propulsandam pertineat. Xenophontis sententia ab omnibus comprobata, novi duces statim creantur. — CAP. II. Tum fere sub lucem concione militum advocata primum Chirisophus breviter, sed graviter adhortatur, ut nunc aut fortiter vincant, aut pulcre moriantur. Deinde Cleanor, regio perjurio, peridia Tissaphernis et Ariæi cum suis defectione commemorata, ipse quoque paucis ad fortiter pugnandum adhortatur. Denique prodit Xenophon ad concionandum pulcris armis ornatus. Hujus oratio luculenta est tripartita. Primum enim militum animos confirmat, et docet; Deos, qui sint barbaris ob perjurium irati, ipsis esse propitios: majorum virtutem superasse Darii Xerxisque copias ingentes: ipso paucis diebus ante Artaxerxem vicisse. Quare quo animo pro Cyri imperio nuper pugnarint, eodem, imo majori, nunc pro sua ipsorum salute esse dimicandum; præsertim cum barbarorum ignaviam sint experti. Deinde tollit impedimenta, quæ obstare videbantur, quod Tissaphernem non amplius habeant ducem itineris; quod rex non præbeat commeatum; quod interjecta sint flumina altissima; quod, nisi satius foret domum proficisci, facile in ipsius regis terris sedes figere possent. Denique ostendit modum itineris faciendi et prælii ineundi. Opus esse autem, ut plaustra tentoriaque comburantur, et vasa, nisi quæ belli usus requirant, abjiciantur; ut nunc duces sint multo vigilantiores, et milites dicto audientiores; ut hæc omnia statim, nulla cunctatione interjecta, peragantur. Hac sententia, hortante Chirisopho, ab omnibus comprobata, idem Xenophon monstrat rationem agminis ducendi, et quinam duces singulis agminis partibus præsent. — CAP. III. Cum Græci in eo essent ut proficiscerentur, advenit Mithridates cum triginta equitibus quæritque, quid consilii cepissent. Hi cum, domum abeundi, respondissent; ille ostendere conatur, invito rege hoc fieri non posse. Sed homo fit suspectus Græcis, qui, sæpe decepti, decernunt, ne unquam, quamdiu sint in hostico, pacem aut inducias cum rege inoant. Tum, trajecto Zabato, reddit idem Mithridates cum ducentis equitibus et levis armaturæ militibus quadringentis, et repente adortur agmen extremum Græcorum, qui hoc die laborant. Quare cum tandem in vicos venissent; Xenophontis consilio celeriter et funditores

et equites instituuntur ad hostes arcendos. — CAP. IV. Postridie idem Mithridates cum majoribus copiis Græcos in itinere adortus, nunc facile telis repellitur, multis suorum amissis. Quo facto Græci ad Tigrum amnem perveniunt, et ad Larissam urbem desertam castra ponunt; ad Mespila urbem die sequenti. Postridie ipse Tissaphernes cum copiis ingentibus adortus, sed vi telorum depulsus non nisi extra telorum jactum sequitur. Verum idem triduo post in campo lacesens Græcos coegit rationem agminis paululum immutare. Hoc modo per quatuor dies itinere facto, quinto per colles Græci ascendentes et descendentes graviter urgentur ab hoste, donec vicos occuparunt. Inde et vulneratorum et frumentandi causa demum quarto die profecti, mox ob hostium impetum devertere in vicum coguntur; ex quo post hostium discessum sub vesperam profecti, per noctem tantum itineris spatium conficiunt, ut hostes demum die quarto ipsos assequantur. Hi cum collem occupassent et angustias viæ obsedissent, tandem consilio ac virtute Xenophontis inde deiciuntur. — CAP. V. Tempore pomeridiano repente redeunt barbari, occidunt palantes per agros prædatores et vicos comburant. Quibus depulsis, Græcorum duces de itinere consultant: nam hinc erat Tigris, qui sine ponte transiri non poterat, illinc montes Carduchorum prærupti. Consilio Rhodii cujusdam de ponte ex utribus faciendo repudiato, postridie itinere paululum retro facto, et ex captivis diligenter regionum circumjectarum natura explorata, decernunt per Carduchorum montes facere iter.

LIBER IV.

CAPUT I. Inde prima luce fines Carduchorum ingressi Græci totum diem ascendendo et descendendo consumserunt, ita tamen ut agmen extremum non nisi leviter lacesceretur a barbaris, quippe quibus res ex improviso acciderat. Altero die mane, jumentis supervacuis et mancipiis relictis, quo expeditiores per montes et angustias iter facerent, pergunt, sed non sine præliis. Die sequenti quamquam gravis orta erat tempestas; tamen ob commeatus penuriam iter necessario faciunt, idque celeriter; unde agmen extremum valde vexatum est a barbaris insequentibus. Cum tandem sub vesperam ad locum arduum, a barbaris penitus obsessum, pervenissent; captivum alterum ipsis aliam commodiorem viam indicare cogunt. — CAP. II. Sub noctem clam duo millia selectorum ad jugum occupandum alia via mittuntur. Hi barbaros mane oppressos fugant, et adeo ascendendi copiam faciunt ceteris cum Chirisopho Græcis. Xenophon vero cum impedimentis et agmine extremo eadem via, qua pridie selecti illi, proficiscitur: sed quamquam summo ducis prudentissimi consilio et diligentia usus erat; non tamen sine gravi clade sese inde emergit. Postridie etiam cum barbaris graviter urgentibus et lacescentibus iter per montes fecissent; tandem in vicos campestres ad Centritem amnem perveniunt. — CAP. III. Ad Centritem amnem cum tandem, itinere septem dierum molestissimo et periculosissimo per Carduchorum montes confecto, pervenissent, et liberius respirare cepissent: nova difficultas ac sollicitudo obiecta est. Nam transitum per amnem tria impedire videbantur; barbarorum multitudo in ripa ulteriori, fluminis altitudo et impetus, atque Carduchi a tergo instantes. Xenophontis solliciti somnium postridie habet exitum. Vado enim casu reperto, exercitus transit; et barbari adversi fugantur, et insequentes arcantur, non sine summa ducum Græcorum, et in his Xenophontis, prudentia, ac

militum vi et virtute. — CAP. IV. Inde Armeniam ingressi et superatis Tigris fontibus post aliquot dierum iter perveniunt ad Teleboam amnem, in Armeniam occidentalem. Ibi cum Teribazo, regionis satrapa, uti petierat ipse, inducias faciunt. Sed nihilominus homo statim sequitur cum multis copiis et insidias struit. Quare, vicis relictis, coguntur sub dio pernoctare et nivis ingentis incommoda tolerare. — CAP. V. Ne iterum hostium copiarum conveniant, inde postridie coguntur proficisci. Sed hic per aliquot dies summum valetudinis, salutis et vitæ discrimen adeunt ob vim frigoris, nivis altitudinem ac necessitatem inediae, hostibus insequentibus. Tandem in vicos omnibus copiis refertos perveniunt, ubi per dies septem laute vivunt et corpora egregie curant. — CAP. VI. Octo diebus post inde, praefecto vici duce viæ, proficiscuntur, sed triduo post cum dux viæ, male habitus a Chirisopho, clam aufugisset, sine duce oberrant, et septimo tandem die perveniunt ad Phasin omnem. Inde bidui itinere confecto appropinquant montibus, quos Chalybes, Taochi et Phasiani obsident. Igitur consilio habito, Xenophontis hortatu selecti nonnulli noctu mittuntur ad juga hostibus vacua clam occupanda, ut postridie mane hostes adoriantur. Quo facto Græci, barbaris fugatis et montibus superatis, descendunt in planitiem et in vicos omnis generis bonis refertos devertunt. — CAP. VII. Agrum Taochorum, a quibus omne frumentum in loca munita comportatum erat, ingressi inopia commeatus laborare cœperunt Græci, donec tandem et Xenophontis consilio et virtute nonnullorum militum castellum expugnant et magna ibi pecorum multitudine potiuntur. His solis aliter necessario exercitus per septem dies, quibus agrum Chalybum, qui omnium barbarorum fortissimi laudantur, peragrat. Inde progressi ad Harpasum amnem perveniunt; et, itinere quadridui per Scythinorum fines confecto, in vicis triduum commeatus comparandi causa commorantur. Hinc post quatuor dierum iter perveniunt Gymniam urbem opulentam. Hic ipsis regionis praefectus ducem viæ mittit, qui Græcos iter quinque dierum emensos ducit in Tehen montem, ex quo summa cum lætitia mare prospectant. Quare ille dux multis muneribus donatus remittitur domum. — CAP. VIII. Agro Macronum, quibuscum fœdus faciunt, intra sex dies peragrato, ad Colchorum montes adveniunt, ubi barbaros instructos offendunt. His vero acie victis ac fugatis, in vicos omni rerum genere refertos descendunt; atque qui mel quoddam ibi gustaverant, hi per aliquantum temporis mente viribusque destituuntur. Inde biduo post tandem ad mare et Trapezuntem urbem Græcorum descendunt. Hic intra triginta dierum spatium ex Colchorum agro prædas agunt, sacris faciundis vota olim nuncupata Diis solvunt, et ludos gymnicos celebrant.

LIBER V.

CAPUT I. Cum de reliquo itinere consultatur; Antileontis sententiam de itinere maritimo comprobant omnes. Ergo ad naves conquirendas mittitur Chirisophus. Tum Xenophon, quid interim sit faciendum, docet, commeatum ex hostico esse comparandum, sed caute ac diligenter: non singulis esse egrediendum, sed universis, sed tamen ita, ut semper pars exercitus idonea ad castra tutanda relinquatur: naves præternavigantes esse retinendas; et, nisi sat navium conquiri possit, civitatibus maritimis imperandum, ut viam muniant. Omnia comprobatur multitudo, sed mentionem de via munienda et itinere pedestri faciendo non ferre potest. Hinc ad na-

vigia deducenda mittitur Dexippus Lacedæmonius, sed cum nave aufugit; contra Polycrates Atheniensis fidem præstat. — CAP. II. Interea ad commeatum, qui deficiebat, comparandum, Trapezuntis ducibus pars copiarum dimidia exit adversus Drilas, gentem bellicosissimam, et loca montana accessuque difficilia incolentem. Ab initio nihil fere prædæ capiunt Græci, quoniam Drilæ locis, quæ capi posse videbantur, incensis, discesserant. Tandem vero ad urbem valde munitam, in quam hostes cum suis confluerant omnes, perveniunt: expugnant eam, præter arcem, et omnibus direptis, et urbe ipsa, ut tutum haberent discessum, incensa abeunt, sed non sine magna difficultate, redeuntque salvi in castra omnes. — CAP. III. Cum Chirisophi reditum cum navibus, ob frumenti penuriam, diutius Trapezunte expectare non possint Græci: ægrotos mulieresque navibus paucis, quas ipsi interim nancisci potuerant, impositos, Philesio ac Sophaneto ducibus, cursu maritimo devehunt; ipsi vero pedestri itinere trium dierum perveniunt Cerasuntem. Ibi decem dies morati, exercitum recensent, et pecuniam ex captivis venditis redactam partiuntur. Xenophon dimidium alterum suæ portionis consecrat Apollini Delphico; alterum vero, ut depositum, tradit Dianæ Ephesiæ ædituo. Inde postea in Elide Peloponnesi non procul ab Olympia agrum emit, et ædificat fanum Dianæ Ephesiæ, ad formam templi Ephesini, instituitque sacrum quotannis concelebrandum. — CAP. IV. Cum ventum esset ad fines Mossynæcorum, qui locis munitis freti Græcos a transitu prohibere audent: cum alia Mossynæcorum gente adversus communes hostes initur societas. Hi socii, quibuscum Græci nonnulli imprudenter, prædandi causa, se conjunxerant, primum clade affecti repelluntur. Postridie autem Xenophon ipse, cum animos militum confirmasset, suos et barbaros scite instructos ducit contra hostes, eosque vincit et fugat. Quo facto, castella duo una cum hominibus comburantur, urbs, caput regni, diripitur, et alia nonnulla loca aut vi expugnantur, aut in fidem recipiuntur. Sub finem capituli mores plane barbari Mossynæcorum describuntur. — CAP. V. Mossynæcorum terra octo castris peragrata, agrum Chalybum transgressi, veniunt in fines Tibarenorum, quibuscum de haruspicum auctoritate fœdus faciunt, et biduo post ad Cotyora urbem adveniunt: ubi per dies quinque et quadraginta commorati, commeatum partim ex finitima Paphlagonia, partim ex ipsorum Cotyorensium agris prædando sibi acquirunt. Sinopensium legato de injuria Cotyorensibus illata temere querenti et Græcis stulte minitanti Xenophon graviter, libere et audacter respondet, et adeo legatos ad meliorem mentem revocat. — CAP. VI. De sententia legati Sinopensium præfertur iter maritimum terrestri per Paphlagoniam. Xenophontis consilium de urbe in Ponto condenda comprobatur quidem extis, sed impeditur cum Silani vatis dolo ac calumnia, tum ducum quorundam invidia, atque vanis Heracleotarum pollicitationibus de stipendio. Cedit igitur; et auctor fit, ut universi simul proficiscantur, invito Silano. Tum naves quidem mittunt Heracleotæ, sed pecuniæ ad stipendium nihil. Hinc duces isti, qui spem rei antea fecerant militibus, metunt, aperiuntque Xenophonti, sibi nunc placere ejus consilium de sedibus in Ponto figendis. Quare cum se rem ad milites relaturum esse negasset Xenophon: isti ipsi primum lochagos in suam adducere sententiam conantur. — CAP. VII. Quod consilium cum milites rescivissent; Neo Lacedæmonius ejus auctorem esse Xenophontem criminatur. Hinc cum metuendum esset, ne vim inferrent; concione advocata, docet pri-

num luculenter Xenophon vanitatem istius criminationis. Deinde queritur de collapsa disciplina militari, eamque exemplo crudelitatis effrenisue licentiae, quod in Colchorum legatos et rerum venalium curatores ediderint, ostendit: quare si hoc malum latius serpat, periculum esse, ne diis hominibusque invisus reddatur exercitus universus. Hac oratione commoti decernunt, ut istorum scelerum auctores causam dicant, et si qui posthac huius generis facinora ausi fuerint, in eos gravissime animadvertatur. Præterea imprimis Xenophontis auctoritate exercitus lustratur. — CAP. VIII. Cum decreto exercitus duces muneris sui redderent rationem: nonnulli eo ingrati animi progressi sunt, ut ipsum innocentissimum Xenophontem iniuriæ ex petulanti insolentique animo illatæ accusarent, criminantes se temere ab illo verberatos esse. Verum facile hanc criminationem diluit ita, ut concedat quidem, se interdum, necessitate urgente, vi ac verberibus usum esse, salutis cum universæ tum ipsorum, qui de vi conquererentur, causa, sed ex petulantia nullo modo.

LIBER VI.

CAPUT I. Cum Paphlagonum legatis, quibus præsentibus in convivio varii generis saltationes armatæ celebrantur, pace ac societate facta, Cotyris tandem universi solvunt, et prospero vento usi ad Harmenem Sinopes portum appellant; ubi dies quinque morati ad unum Xenophontem totius exercitus imperium deferunt; sed, illo prudenter recusante, summæ rerum præficitur Chirisophus Lacedæmonius, modo redux. — CAP. II. Chirisophus igitur duce universus exercitus inde Heracleam navigat. Ibi seditione orta, ejus imperio sese primi subtrahunt Arcades cum Achæis. Itaque exercitu trifariam diviso, pars una, eaque maxima, fuit Arcadum et Achæorum, qui sibi decem prætores creant; altera Chirisophi; Xenophontis tertia. — CAP. III. Sed hic mox cognitum est, quod dicunt, concordia res parvas crescere, discordia dilabi maximas; atque primum Arcadas, seditionis auctores, sui consilii et cupiditatis ponitæ copit. Illi enim navibus coactis primi proficiscuntur, ut soli, si fieri possit, occupent prædam; et in portu Calpes egressi Bithynos quidem ab initio opprimunt et agunt prædam; sed mox, una alterave cohorte a barbaris cæsa et fugata, ceteræ in colle quodam obsidentur: ubi haud dubie de illis actum esset, nisi Xenophon, qui in itinere de calamitate Græcorum acceperat, cum suis strenue auxilio venisset, et strategemate usus barbaros ita terruisset, ut, obsidione sublata, adventum ejus non expectare sustinerent. Postridie igitur salvus cum Arcadibus venit ad Calpes portum, quo jam Chirisophus cum suis copiis salvus advenerat. — CAP. IV. Milites, metuentes ne ad Calpes portum urbs conderetur, nolebant castra ponere loco tuto et urbi exstruendæ idoneo. Postridie cæsis sepultis decernunt, ut capitale foret, qui posthac de copiis distrahendis referre auderet. Ad comæatum, quo jam laborabant, comparandum egredi cupientibus exta non addiunt. Veruntamen Neo duo millia hominum prædatum educit; sed ab equitatu Pharnabazi quingentis cæsis, ceteros, qui in montem confugerant, tandem in castra reducit Xenophon. — CAP. V. Periculo moniti tandem milites castra in loco munto poni munisque patiuntur. Tum cum litasset Xenophon, præsidio castris relicto, copias instructas educit: quæ, mortuis in via sepultis et præda in vicis capta, barbaros instructos in colle quodam conspiciunt. Hinc acie instructa arte nova, pergunt adversus hostes, ac valle impeditiori

superata, quam ut transirent Xenophontis auctoritas effecerat, pugnam conserunt, et tandem barbaros vincunt fugantque, quos ne longius persequantur, nox et itineris longitudo ad castra usque impedit. — CAP. VI. Victa Pharnabazi manu et fugata, jam undique ex Bithynorum agro prædas agunt. Interim advenit Cleander Spartanus harmosta, et cum eo simul Dexippus, homo perfidus ac scelestus. Iste dum, a nonnullis instigatus, prædæ partem subvertere cupit, a milite quodam impeditur; quem dum ad Cleandrum abducit; superveniente Agasia et hortante a militibus fugatur. Quapropter Cleander, imprimis a Dexippo irritatus, minitatur, sese, nisi sibi ad puniendum Agasias et miles gregarius traditi essent, effecturum esse, ut universi a Græcis urbibus prohibeantur. Xenophon igitur, cui istæ minæ haud contemnendæ videbantur, persuasit et Agasie ipsi et ceteris omnibus, ut Cleandri imperata facerent eumque quovis modo sibi reconciliarent. Ergo rei illi causam dicunt apud Cleandrum, quem verbis totius exercitus omnes strategæ et loenagi orant, ut impune dimittat reos, deferuntque ita ad eundem summum exercitus imperium. Hinc, quod rogant, impetrant: sed Cleander, sacris prohibentibus, imperium illud suscipere non potest. Ergo exercitus sub prioribus ducibus, per Bithynos itinere facto, cum præda multa Chrysopolin Chalcedoniæ pervenit.

LIBER VII.

CAPUT I. Anaxibius classi Spartanæ præfectus Pharnabazi promissis perductus, Græcos ut ex Asia trajiciant Byzantium, spe stipendii facta pellicit, sed, qui est mos improborum hominum, nihil, quod promiserat, præstat. Idem ut Byzantium exoneret his copiis, iterum fraude utitur promittens, sese copias urbe egressas recensiturum esse et daturum unde vivant. Verum egressis, portis clausis, nihil præstat, sed jubet prædam agere ex Thracum vicis et ita abire in Chersonesum ad Cyniscum. Hinc irritati milites, portis effractis, vi irrumpunt in urbem: sed eos placat Xenophon, ut, nulla vi facta, iterum Byzantio exeant. Hic Corratades quidem ipsis se ducem offert, sed paucis diebus post repudiatur homo vanus. — CAP. II. Dum duces inter se de reliquo itinere dissident, interim multi de exercitu dilabuntur milites: quæ res grata accidit Anaxibio Pharnabazi pollicitationibus corrupto. Hinc idem Aristarcho novo Byzantii harmostæ mandat, ut quotquot de Cyri exercitu reperisset Byzantii venderet. Verum cum se a Pharnabazo negligi, et Aristarchum ab eodem promissis ad Græcos illos perdendos perductum esse sensisset: mutata repente sententia accessit Xenophontem hortaturque, ut quam possit celerrime dispersos colligat Perinthum et inde eosdem in Asiam reducat. Sed rem impedit Aristarchi improbitas, apud quem ut apud ceteros Spartanos tum omnia argento venalia erant. Ergo non mirum, quod, ut Pharnabazo gratificaretur, Xenophontem ipsum tollere studeret. Igitur Xenophon in summa rerum inopia et difficultate, qua milites premi videbat, cum selectis proficiscitur ad Seuthem, ut conditionem, qua is Græcos apud sese stipendia merere vellet, cognosceret. — CAP. III. Græci, præter Neonem Laconem cum suis, conditionibus Seuthæ comprobatis, ad illum tendunt; aque fœdere contracto, duces convivio more Thracum quod diligentius describitur, excipiuntur. Inde sub noctem mediam contra hostes proficiscuntur, quos postridie imparatos et imprudentes opprimunt, et magnam mancipiorum pecorumque prædam faciunt. — CAP. IV. Vicis

hostium a Seuthe combustis, Græci in Thynorum campo castra ponunt, et frigore niveque vexantur. Qui in montes confugerant, a Seuthe per captivos evocantur, ut se dedant; sed non nisi homines imbelles parent, juvenes vero in vicis ad radices montis remanent. Hinc cum selectis eos adoritur Xenophon: quorū plerique in montem refugiunt, sed qui capiuntur, hos jaculis confodit omnes Seuthes. Brevi montani isti simulant, se fœdus inituros esse; sed nocte repente invadunt Græcos, a quibus in fugam compulsi, tandem fidei Seuthæ se sunque committunt. — CAP. V. Heraclides, præda vendita, redit, sed militibus non omne stipendium solvit: ergo reprehenditur a Xenophonte, qui quod sibi destinatum erat, ceteris ducibus distribui jubet. Hinc homo perfidus non solum apud Seuthen obtretrat Xenophontem, sed et eum imperio exercitus prorsus privare conatur, quamquam frustra, Timasione et quibusdam aliis ducibus palam adversantibus. Tum rursus a Seuthe exorati Græci adversus Thraces Salmidyessi oram, nautis tantopere periculosam, incolentes proficiscuntur, eosque in Seuthæ potestatem redigunt omnes; qui jam opibus et copiis ingentibus auctus, non tamen stipendium promissum solvere cepit. Unde Xenophonti innocenti succensent milites, et Seuthes ipse ejus consuetudinem vitare studet. — CAP. VI. Cum Lacedæmonii misissent, qui Græcos ad Thimbronem adiuvandum contra Tissaphernem invitarent: nec Seuthes Heraclidis hortatu commotus eos retinuit, nec Græci ipsi rem detrectarunt. In his vero Arcas quidam Xenophontem gravissime accusat culpamque stipendii nondum a Seuthe soluti in eum confert. Verum Xenophon egregie causam suam agit, et ostendit primum, Græcos ipsos sua sponte ad Seuthen profectos esse: tum, procul abesse ut stipendium militum intervertisset, ut ne ipse quidem tantum, quantum ordinis ductor, acceperat: deinde non recte posse conqueri de sua sorte, etiamsi nihil stipendii accipiant, quia sine Seuthe per hienem non habuissent unde viverent: denique esse eos admodum ingratos, et beneficiorum a se acceptorum et promissorum sibi factorum prorsus immemores. Quo facto, Xenophon a Charmino Spartano et Polycrate Atheniensi defenditur. Paulo post Seuthes per interpretem suum rogat Xenophontem, ut ipse cum mille militibus gravis armaturæ apud sese remaneat, præsertim cum periculum ei a Lacedæmonii immineat. Xenophon vero sacris factis cum exercitu discedere statuit. — CAP. VII. Græcis vicis maritimos diripientibus venit Medosades cum Medoci regis legato ad Xenophontem et, minis additis, poscit ut inde discedant. Xenophon, ingrati animi crimine objecto, ire jubet ad Spartanorum legatos. Hi vero a Xenophonte subornati respondent, se cum copiis inde discessuros esse, simulatque stipendii reliquum solvissent Seuthes. Rogatu tandem Medosadis Xenophon de stipendio agendo ad Seuthen mittitur. Hic argumentis variis docet Seuthæ utile esse solvere quod debebat, hominique persuadet. Xenophon igitur acceptum et relatum stipendium tradit distribuendum Spartanis. — CAP. VIII. Exercitu trajecto Lampsacum Xenophonti fit obviam Euclides haruspex, et cum intellexisset, ei ne viaticum quidem esse, ut domum venire posset, auctor est, ut Jovi Milichio sacra faciat. Tandem Pergamum cum venisset Xenophon, et Asidatam Persam cum præda ingenti cepisset, exercitum tradit Thimbroni.

HISTORIA GRÆCA.

LIBER I.

CAPUT I. Post infelicem in Hellesponto pugnam Athenienses iisdem in locis, cum Alcibiades venisset subsidio, prospera fortuna utuntur. Tissaphernes in Hellespontum profectus Alcibiadem comprehensum in custodiam conjicit: unde ille noctu elapsus petit Clazomenas. Thrasyllus Athenas navigat ad novas copias et naves petendas. Cum Lacedæmonii Athenienses denuo petere vellent, his auxilio venit Alcibiades, quo duce pugna ad Cyzicum feliciter pugnata est, in qua cecidit Mindarus. Inde cum Athenienses e Cyzico, Perintho, Selybria pecunias coegissent: munita Chrysopoli portorium instituerunt. Afflictis Lacedæmoniorum rebus succurrit Pharnabazus. Interim prætoribus Syracusanorum domi abrogatum imperium: in Thaso ejecti qui rebus Lacedæmoniorum studerent: Athenis autem Agis admovel exercitum, quem minus armis quam minis Athenienses repellunt. Eodem anno Carthaginienses magno exercitu aggressi duas urbes Græcas ceperunt. — CAP. II. Thrasyllus cum classe Samum petit. Inde in Asia nonnulla feliciter gerit, sed Ephesum aggressus a Tissapherne et Syracusanis defensam afficitur magna clade. Rursus ad Lesbum navibus quatuor Syracusanorum captis navigavit Sestum, ubi erant reliquæ Atheniensium copię. Hinc universus exercitus Lampsa-cum se contulit ad hiberna, in quibus Alcibiades duce adversus Abydum expeditione suscepta Pharnabazum vincunt, et aliis locis Persarum terras vastant. — CAP. III. Athenienses Chalcidionem, quæ ad Lacedæmonios defecerat, oppugnant. Eam infeliciter defendere conatur Hippocrates Lacedæmoniorum harmosta. Quare cum hic in pugna occidisset, Athenienses cum Chalcidionis et Pharnabazo, qui his auxilio venerat, pacem ineunt. Mox eodem modo Byzantium oppugnant a Lacedæmonii occupatum: quod cum capi non potuisset, a Byzantiis ipsis et Lacedæmonii quibusdam absente Clearcho harmosta in manus Atheniensium, quos clam noctu intromiserant, traditur. — CAP. IV. Redeuntes e Perside Lacedæmoniorum legati cum omnia quæ voluissent a rege se obtinuisse dicerent, Athenienses quoque se istuc deduci cupiebant: sed diu a Pharnabazo et Cyro lusi tertio demum anno ad suum exercitum reducti sunt. Alcibiades cum animos civium a se non alienos videret, seque audisset imperatorem esse creatum, Athenas demigravit ibique summum copiarum Atheniensium imperium demandatum accepit. Hinc profectus est Andrum et Samum. — CAP. V. Lacedæmonii interim Persarum opibus adjuti ad bellum Lysandro duce se instruebant, classe ad Ephesum subducta. Jam cum Alcibiades Notium profectus a navibus discessisset, Antiochi temeritate Athenienses infelici pugna quindecim naves amiserunt. Id cum Alcibiadis culpæ domi tribuerent, in ejus locum suffectus est Conon. — CAP. VI. Lysandro successor missus Callicratidas. Simultas inter utrumque. A Cyro cum huic non statim pecunia numeraretur, e Mileto et Chio accepit unde stipendia suis daret. Hinc statim Methymnam expugnavit et inde Cononem ad Mytilenem obsedit. Quod cum perlatum esset Athenas, magnam classem Athenienses ei miserunt subsidio. Cum hac reliquisque Atheniensium copiis Callicratidas congressus ad Arginusas ipse in mari periit: naves autem ejus aut demersæ aut captæ. Eleonicus tamen callide cum reliquis elapsus est. — CAP. VII. Sed quia

prætores Atheniensium suos qui perierant in pugna e mari non sustulerant, capituli omnes sunt damnati, frustra que eos defendit Euryptolemus.

LIBER II.

CAPUT I. Interim Eteonicus in Chio penuria laborabat, ita ut ejus milites conspiratione facta Chium diripere vellent. Sed eos prudenter cohibuit et accepta a Chiis pecunia iis solvit stipendium. Sed tamen Chii reliquique Lacedæmoniorum socii alium imperatorem, et Lysandrum quidem, petierunt. Lacedæmonii autem iis miserunt Aracum Lysandro adjuncto legato. Lysander a Cyro pecunia instructus exercitui stipendium solvit, et expugnatis Cedreis Cariae civitate Atheniensium socia, navigat Rhodum. Athenienses autem Chium et Ephesum transmittunt et se parant ad pugnam navalem. Tum Lysander Hellespontum petit et Lampsacum expugnatam militibus diripiendam dedit. Athenienses item illos persecuti ad Hellespontum contendunt, et ad Ægospotamos spreto Alcibiadis, qui prope habitabat, consilio, cum Lysandro infelicissima pugna configit, imparati ab illo oppressi. Conon cum novem navibus Cyprum ad Evagoram fugit: reliqua omnia capta. Athenienses omnes sunt necati. — CAP. II. Paralus navis cum nuntium de calamitate pertulisset Athenas, cives omnia parant, ut certam obsidionem tolerarent. Mox a Pausania, Lacedæmoniorum rege, et Lysandro terra marique diu obsessis, cum multi fame morerentur, pax convenit his legibus ut naves nonnisi duodecim haberent, exsules revocarent, diruerent muros longos et Lacedæmonii omne imperium traderent. — CAP. III. Imperio Athenarum triginta viris tradito Lysander Samum expugnat et magna e toto bello pecunia ditatus Spartam redit. Trigintaviri cum leges conscribere deberent, magistratibus novis constitutis et præsidio harmostaque a Lacedæmoniiis expetito pro lubita optimum quemque ad mortem ducebant. Critias princeps Trigintavirorum cum e collegis Theramenem maxime haberet adversarium, lenius quippe sentientem, ne huic populus se applicaret, re cum reliquis composita, tria millia civium legit qui summam rempublicam defenderent: reliquos arma tradere jubent. Hinc Theramenem in senatu Critias proditiōis accusat. Egrege se defendit ille adeo ut senatus eum absolvere velle videretur. Sed calumnia usus Critias et armatis hominibus hominem ad supplicium abstrahi jubet. — CAP. IV. Tum Thrasybulus Thebis, quo multi Atheniensium exsules se contulerant, cum paucis profectus Phylem castellum occupat, et crescente suorum numero mox tyrannorum copias ad oppugnationem Phyles profectas vincit. Hi, ut habent perfugium, Eleusina occupant, incolis nefaria fraude circumventis. Jam Thrasybulus noctu Piræum occupat, et mox in Munychia fundit adversarios: qua in pugna cecidit Critias. Tandem populus abrogato Trigintavirorum imperio Decemvros creat. Cum in Piræo exsules se magis magisque confirmarent, rursus Lysander accito maxime triginta virorum cum fratre navarcho venit, ut exsules terra marique obsessos ad ditionem compellerent. Quæ res cum ex sententia succedere videretur, Pausanias invidens Lysandro, nomine quidem subsidio ei venit, sed re ipsa Thrasybulo. Itaque post leviam cum ipso prælia clam ad utriusque factionis Athenienses misit, eosque permovit ut Lacedæmoniorum arbitrio se suaque ad restituendam concordiam permitterent. Lacedæmonii ergo miserunt quindecim legatos, qui cum Pausania res Atheniensium his conditionibus composuerunt, ut hi inter se pacem haberent et ad sua quisque negotia præter magistratus redirent; si qui eorum

qui fuissent in urbe, tutum sibi in ea locum non putarent, iis potestas esset Eleusina migrandi. Paulo post cum hi ex Eleusine bellum moverent, eorum ducibus circumventis Athenienses lege ἀμνηστίας discordias omnes sustulerunt.

LIBER III.

CAPUT I. Cyro auxilia Lacedæmoniorum petenti adversus Artaxerxem fratrem Samius navarchus tutum ad Ciliciam præstat iter. Græcis Asiaticis contra Tissaphernem auxilio mittunt Lacedæmonii Thimbronem, cui Athenienses adiungunt equites, quos in bello perire cupiebant. Sic mediocriter instructus Ionicas civitates utcumque tuetur. Jam Græcis Cyri nuper sociis cum Thimbrone conjunctis hic audacior factus etiam in campo cum Tissapherne congregiebatur. Ceterum plures civitates sponte se ei adjungebant; imbecilliores quasdam vi expugnabat. In oppugnanda Larisa quæ dicitur Ægyptia cum frustra hæreret, jussus est ab ephoris cum exercitu transire in Cariam. Thimbroni succedit Dercyllidas, imperator callidissimus, qui cum Tissapherne se conjungit, et sic unum tantum habet hostem Pharnabazum. Mania Zenis hyparchi uxor mortuo marito impetrarat a Pharnabazo ut satrapiam mariti servaret, et egregie omnes res suas gesserat. Sed eam interfecit Midias filie maritus ejusque ditionem invasit. Ad quem ulciscendum cum se pararet Pharnabazus, venit Dercyllidas et complures urbes in ditionem accepit. Cebrenem vero cum oppugnare vellet, cives invito urbis præfecto ei se tradunt. Hinc adversus Midiam profectus Scepsin et Gergitha urbes ejus insigniores astu occupavit, et magnis quas Mania collegerat pecuniis ditatus Midie paterna bona concessit, milites ejus sibi addixit mercenarios. — CAP. II. Hinc Pharnabazus cum eo facit inducias; ipse per hiemem Bithynorum Thracum regionem vastat. Vere redeunte ad Dercyllidam venerunt domo legati, qui imperium ei prorogarent militumque laudarent virtutem et integritatem Dercyllidas cum ex iisdem audisset legatos e Chersoneso petiisse a Lacedæmoniiis ut muro Thracas a Chersoneso arcerent, rursus cum Pharnabazo pactus inducias istuc est profectus, et muri opere strenue perfecto rediit in Asiam et Atarneæ a Chiorum exsilibus occupatam vi expugnavit eamque ita ornavit ut in eam, quoties istuc veniret, commode posset divertere. Inde abiit Ephesum. Legati a Græcis Asiaticis Lacedæmonios docent, Tissaphernem ita posse cogi ut sibi libertatem redderet, si Caria, ubi ejus esset domicilium, infestaretur. Jubent ergo Ephori Dercyllidam istuc transire. Venerat tum in eandem Cariam cum Tissapherne Pharnabazus: quos cum Dercyllidas accepisset Mæandrum rursus transiisse, transiit et ipse. Instruxerant Persæ exercitum, ut Lacedæmonios, quos securos et dispalatos insequi putabant, imparatos opprimerent. Sed Dercyllidas cum propius accessisset, re cognita confestim suos ad pugnam instruxit. Sed Tissaphernes metu Græcorum misit qui illum ad colloquium invitarent. Deinde pax servata his conditionibus ut rex civitatibus Græcis libertatem daret, Lacedæmonii harmostas ex iisdem revocarent et e regis ditione abirent. Domi interim propter antiquas injurias Lacedæmonii bellum intulerunt Eleis. Sed Agis rex jam in hosticum ingressus terræ motu, quasi dei monitu, abs territis exercitum dimisit. Rursus insequenti anno idem Eleos petiit, eorumque regionem misere vastavit. Redeunte æstate Elei pacem petentes obtinuerunt iniquis conditionibus. — CAP. III. Mors Agidis et contentio Agesilai cum Leotychide; cui ille ut justior regni successor prælatus est. Agesilaus cum fere annum obtinuisset

imperium, periculosa exstitit adversus Spartanos conspiratio Cinadonis, qui se non inter principes Spartanorum haberi ægre ferebat. Sed ephori in auctores callide comprehensos animadverterunt atque ita depulerunt periculum. — CAP. IV. Cum nuntiatum esset Lacedæmone magnam in Phœnice ornari classem, ad expeditionem in Asiam se paravit Agesilaus, adjuncto Lysandro. Cum autem Agamemnonis exemplo Aulide sacra facere instituisset, à Bœotarchis contumeliose impeditus Ephesum navigavit. Agesilaus cum aperuisset Tissapherni se ad liberandas Græcas in Asia civitates venisse, inducias hic jurejurando interposito pactus, dum a rege illud conficeret, bellum comparavit : sed religiose fidem servavit Agesilaus. Interim Græci Asiatici Lysandrum ita observabant ut ipse regis, Agesilaus privati hominis speciem haberet. Sensit Lysander ea re offendi Agesilaum petiitque ab eo ut sibi alibi aliquid muneris gerendum assignaret. Missus ergo in Hellespontum etsi Agesilaos non inultum se præbebat, tamen non magnum ab eo inibat gratiam. Tissaphernes novis a rege missis copiis superbus bellum indicit Agesilaos, ni ex Asia excedat. Sed Agesilaus nihil territus in Phrygiam irrupit et magna præda potitus est. Cum per aliquod tempus tuto illam regionem depopulatus esset, casu concurrunt equites Agesilaei cum Pharnabazi equitibus, quos ille pene victores in fugam conjecit pedestri exercitu. Insequenti die cum sacra fecisset infausto omine, versus mare se convertit et equitatu maxime se instruere cepit. Ineunte vere Agesilaus Ephesi summo studio bellum paravit. Deinde postquam calliditatem Tissaphernis eluserat, armis etiam eum superavit. Ipse Tissaphernes cum in pugna non adfuisset, Artaxerxes proditiois insinulatum misso Tithrauste interfici jussit. — CAP. V. A Tithrauste cum Agesilaus ex Asia discedere juberetur, et hic potius regem ipsum adoriri meditaretur, quinquaginta talentis ille Græcos in Europa corrupti, ut bellum Lacedæmoniis inferrent. Callide rem instituerunt, qui pecunias illas acceperant, ita ut ipsi Lacedæmonii bellum movere et Thebanos petere coacti essent. Sed infeliciter illa expeditio cessit. Interfecto enim ad Haliartum Lysandro rex ipse Pausanias sponte cum exercitu abiit : qui absens crimine proditiois damnatus Tegæ morbo mortuus est.

LIBER IV.

CAPUT I. Spithridatis suasu Agesilaus in Paphlagoniam profectus cum Otye rege init societatem : cui matrimonio junxit Spithridatis filiam. Hiberna constituit Dascylii. Hic cum Herippidas prædatum egressus Spithridati res captas abstulisset, hic noctu cum suis clam ad Ariæum abiit. Mox Apolophanes Cyzicenus, hospes et Pharnabazi et Agesilaei, perfecit ut hi venirent in colloquium, in quo Pharnabazus hanc tulit conditionem ut si a rege Persarum alius ejuspiam imperio subjiçiat, cum Agesilaos societatem faciat, sin ipsi summum imperium committatur, bellum strenue cum Agesilaos gerat. Delectatus ejus oratione Agesilaus spopondit se statim ex ejus ditione abiturum, et concessit in campum Thebes. Sed cum magna moliretur adversus regem, revocatur domum ad defendendam patriam. — CAP. II. Itaque adjunctis ex Asia sociis eodem itinere rediit quo Xerxes ad bellum Græciæ inferendum iverat. Interim cum Corinthii cum sociis de bellatione consultarent, Lacedæmonii jam in agrum processerant Sicyoniorum. In pugna socii Lacedæmoniorum cedunt præter Pellennæos, ipsi vincunt et victores socio-rum redeuntes cædunt. — CAP. III. Nuntiatum hæc pugna Agesilaos, qui continuo civitatibus Asiaticis eandem nun-

tiari jubet. In Thessalia vexatur a Bœotiorum sociis : sed equitibus suis Thessalos ipsos equitatu maxime valentes vincit. Ad Bœotiam accedenti nuntius affertur de infelici pugna navali : quo dissimulato effecit ut in levi prælio Lacedæmonii superiores discederent. Pugna ad Coroneam, in eaque virtus Agesilaei. Finito bello decimam partem prædæ consecravit Apollini. — CAP. IV. Apud Corinthios ultimo Eucleorum die optimates pacis cupidi ab adversariis necopini cæduntur. Ab eo tempore cum tota civitas sub Argivorum ditionem ventura videretur, Pasi-melus et Alcimenes in præsiidiis ad portus constituti noctu Praxitam Lacedæmonium Sicyone cum suis adductum intra muros recipiunt. Insequuto die facta pugna vincunt Lacedæmonii, qui deinde parte murorum longorum diruta et Sidunte Crommyoneque capta munierunt Epi-ciam. Inde conductio milite utrinque bellatum. Iphicrates irrupit Phliuntum : Phliasii sponte accessunt Lacedæmonios iisque civitatem suam tuendam tradunt. Athenienses muros Corinthiorum dirutos reficiunt : quos Agesilaus rursus demolitur. — CAP. V. Postea cum Piræo portu Corinthii opes suas tuerentur, rursus Lacedæmonii Agesilaos duce bellum iis intulerunt. Hic cum reperisset portum illum magno præsidio munitum, callide fecit ut præsiidarii discederent ipsique occupandi portus facultatem præberent. Occupavit et castellum : quo facto il qui Heræum confugerant sponte se suaque ipsi dediderunt. Ejus lætitiæ turbavit nuntius de mora Lacedæmoniorum deleta. Nam Amyclæos ad celebranda Hyacinthia ituros peltastæ Iphicrate duce paucis exceptis conciderunt. Agesilaus deinde relicta ad tuendum Lechaum mora domum est profectus. — CAP. VI. Cum Calydonii Achæorum socii ab Acarnanibus bello peterent, denuo Lacedæmonii duce Agesilaos excitantur ad opem Achæis ferendam. Cum his ergo conjunctus Agesilaus Acarnaniam vastavit eorumque copias fudit. Nullam tamen cepit urbem. Quare cum minus satisfecisset Achæis, promissis se insequenti anno bellum redintegraturum, atque ita domum rediit. — CAP. VII. Initio veris cum bellum sibi a Lacedæmoniis instare viderent Acarnanes, cum his societatem, cum Achæis pacem fecerunt. Lacedæmonii autem bellum adversus Argivos decernunt : quos Agesipolis repente oppressos vehementer afflixit. Magna vero audacia proxime ad urbem accessit et magnum iis sæpe terrorem incussit. — CAP. VIII. Interim Pharnabazus et Conon, per insulas et urbes maritimas harmostis Lacedæmoniorum expulsis, multos sibi socios adjunxerant. Abydum vero et Sestum tenebat Dercyllidas neque Pharnabazus eas urbes illi eripere poterat. Initio anni Pharnabazus cum Conone magna classe ad Peloponnesum accedit et multa maritima vastat. Inde se recipiens Cythera occupat, et harmosta præsidioque ibi relicto Isthmum Corinthi petit, ubi socios confirmat et pecunia ornat. Hinc cum rediret domum classem reliquit Cononi : qui, ut promiserat, deinde muros longos Piræique munitionem magna ex parte restituit. Lacedæmonii hac re audita Antalcidam mittunt, qui Tiribazo exponeret quid rerum pecunia regia gereretur, pacemque cum rege faceret. Exponit hic mandata et offert, ut omnes insulæ et civitates Asiaticæ sint liberæ. Miserant et Athenienses reliquique legatos, quibus illa conditio videbatur iniquissima. Tiribazus Lacedæmoniis clam pecunia instructis Cononem conjecit in vincula et profectus ad regem de his rebus retulit. Rex mittit Strutham ad res maritimas gerendas. Hic favebat Atheniensibus : unde Lacedæmonii adversus eum mittunt Thimbronem, sed infausto successu. Ad exsules Rhodiorum restitutos popularemque statum tollendum Lacedæmonii

mittunt Ecdicum navarchum; Diphridam autem adversus Strutham. Ecdico Lacedæmonii subsidio cum navibus mittunt Teleutiam, Athenienses adversus illos Thrasybulum. Hic omnia Rhodo Thracum reges dissidentes conciliavit, et deinde Byzantio et Chalcedone recuperata Lesbum navigat et Mytilenis, quæ sola urbs Atheniensibus fida manserat, confirmatis ad Methymnam Lacedæmonios vincit. In Thrasybuli ab Aspendiis occisi locum sufficiunt Athenienses Agyrrhium, et in Hellespontum, ubi Lacedæmonii Anaxibio duce multa moliebantur, mittunt Iphicratem. Qui post levia proelia cum accepisset Anaxibium cum suis Antandrum abiisse, noctu Abydum trajecit et redeuntem ex insidiis oppressit. Anaxibius ipse fortiter pugnans cecidit: ejus autem copiarum partim fuga elapsæ partim cæcæ sunt.

LIBER V.

CAPUT I. Æginetas Lacedæmoniorum permissu ex Attica prædas agentes oppugnant Athenienses. Horum classem Teleutias Lacedæmonius fugat. Honores Teleutiæ a militibus habiti. Successit ei Hierax, et huic Antalcidas, qui Nicolochum mittit Abydum. Interim Eunotus præfectus classis Atheniensium cum ab Ægina noctu profectus Atticam accederet, Gorgopas Lacedæmonius cum decem navibus modico intervallo tacite insecutus eum opprimit, et captis quatuor triremibus Æginam redit. Eodem Chabrias deinde noctu vectus insidias ponit. Re animadversa Gorgopas cum Æginetis aliisque ei occurrit: sed ipse cum multis Æginetarum cadit: reliqui diffugiunt. Hinc rursus Teleutias missus magno militum gaudio excipitur. Hic cum duodecim navibus ipsum Piræeum noctu invadere ausus, aliquot navibus abreptis Æginam reversus e præda nautis et militibus stipendia numeravit. Antalcidam Athenienses in errorem inducti frustra persequuntur. Ipse contra Thrasybulum Collytensem cum octo triremibus capit. Postea navalibus copiis ita est auctus ut totius maris videretur habere imperium. Jam Athenienses pacis belli cupidores facti. Simul et Lacedæmonii et Argivi de pace cogitare ceperunt. Habebat eo tempore Tiribazus ejus conditiones a rege acceptas, quarum caput erat, ut omnes Græcæ civitates et insulæ exceptis paucis sui essent juris. Placebat conditio omnibus præter Thebanos: quos tamen Agesilaus belli terrore coegit ut Boeotiis civitatibus ἀπονομίαν redderent. Pari modo Corinthios et Argivos communi federi subjecit. — CAP. II. Jam in socios etiam dubiæ fidei Lacedæmonii animadvertere ceperunt et primo Mantineaensium urbem penitus sustulerunt. Jam exsules Phliasiorum, temporibus usi, ad Lacedæmonios de rebus suis fugiunt. Hi per legatos Phliuntem missos rogant ut illos restituant. Phliasii, qui cognatos exsulum aliosque rerum novarum studiosos timerent, eos confestim revocant, et iis bona sua publice restitunt. Legati Acantho et Apollonia missi Lacedæmonem Olynthiorum impotentiam accusant et quid periculi ab illis immineret ostendunt. Statim igitur Lacedæmonii adversus illos mittunt Eudamidam cum copiis, quas e proximo cogere poterant, et hujus fratrem cum reliquis Phœbidas subsequi jubent. Hic cum processisset ad Thebas, quæ civitas discordia civili tum laborabat, Leontiades alterius factionis princeps ei arcem tradidit et deinde confestim adversarium ut patriæ hostem abstrahi jussit. Hinc contendit Spartam. Lacedæmonii, et Agesilao maxime, hoc factum placebat, miseruntque qui de Ismenia judicarent. Hoc interfecto Leontiades cum suis Thebas tenens magnis ad bellum Olynthiacum co-

piis Lacedæmonios juvit, præsertim cum Teleutiam Agesilai fratrem harmostam misissent. Expeditio ipsa feliciter cessit, et quamquam initio dubia fuerat victoria fortiter pugnantis Olynthiis, tamen cum prælium prope urbem committeretur, viderenturque Lacedæmonii esse irrupturi, cesserunt tandem Olynthii, et multis suorum amissis in urbem se receperunt. — CAP. III. Teleutias cum ad vastandos Olynthiorum agros egressus audacius eorum equites excurrere vidisset, primo Telemonidam in eos impetum facere jubet, mox cum hic multis suorum amissis cecidisset, ipse cum omnibus copiis eos ad muros usque persequitur. Sed erumpentes Olynthii eum prosternunt Lacedæmoniosque omnes partim fuga disiciunt, partim concidunt. Majorem postea adversus Olynthios exercitum duce Agesipolide mittunt. Interim Phliasii cum exsulis fidem non præstarent, hi ad Lacedæmonios confugiunt eosque ad bellum excitant. Jam Agesilaus Phliuntem obsidet et callide benignitate necessarios exsulum elicit ex urbe et ad partes suas traducit. Interea Olynthios vexat Agesipolis; sed paulo post morbo mortuus refertur in patriam. Phliunte Delphion quidam cum trecentis diu obsidentes vexat: sed tandem penuria victus agit de deditione. Lacedæmoniorum civitas totam rem commisit Agesilai arbitrio. Hic quamquam debebat esse iratior, tamen magna humanitate adversus Phliasios ea in re usus est. Olynthii in fidem recepti. — CAP. IV. Thebanis vero pœnam dederunt Lacedæmonii. Nam pauci quidam Thebani clam facta conspiratione occisis tyrannis Cadmeam cum Atheniensibus accitis invadunt et Lacedæmoniorum præsidium ad deditionem cogunt. Morte multant Lacedæmonii harmostam qui Cadmeam Thebanis reddiderat. Jam vero cum Agesilaus ætatem excusaret, adversus hos bellum Cleombroto mandant. Qui cum fere nihil egisset, reliquit Thespiis cum tertia sociorum parte Sphodriam harmostam, domumque rediit. Inusitata procella in ejus reditu. Thebani ne soli bellum haberent cum Lacedæmoniiis Sphodriam corruerunt, ut in Atticam irruerent. Hoc ille facit inscius Lacedæmonii, atque accessit, cum in judicio capitali non comparuisset, tamen ob virtutes et merita in patriam, vel potius deprecante apud Agesilaum Archidamum, absolutus est. Commovit hoc Athenienses ut jam Boeotios omni ope juvarent. Lacedæmonii autem rursus Agesilao duce bellum isdem inferunt. Sed hic non multis rebus gestis domum rediit, Thespiis relicto Phœbida harmosta. Hic primo multum agri vastabat Thebanorum. Sed ad pugnam Thebani profecti eum prosternunt ejusque exercitum cædunt et fugant. Agesilaus suscepta adversus Thebas expeditione simularat se primo Thespias venturum. Hoc falso nuntio decepit Thebanos, et alia loca atque ipsi putarant ingressus multa depopulatus est, priusquam illi rebus suis subsidio venire possent. Deinde cum accessissent, versus ipsas Thebas deflectens eos permovit ut cursu ad urbem magno anfractu contenderent. Scritæ eos usque ad mœnia persecuti, revertentibus inde Thebanis, celeriter se recipiunt. Tropæum igitur statuunt Thebani. Postero die Agesilaus abiit Thespias. Ibi discordias civiles sedavit, et inde cum suis domum est profectus. Thebani duas triremes frumenta emtum emittunt Pagasas. Has cum frumento et trecentis hominibus capit Alceas Lacedæmonius Oreum Eubœæ tenens captosque in arce includit. Sed commodam nocti occasione ipsi arcem occupant: quo facto civitas defecit a Lacedæmoniiis, neque amplius Thebani frumento caruerunt. Morbus Agesilai. Cleombrotus adversus Thebas profectus cum Cithærone

ab hostibus dejectus esset, reversus est exercitumque dimisit. Jam suasu sociorum Lacedæmonii magnam classem parant, qua maxime re frumentaria intercluderent Athenienses. Sed hi Chabria duce victores navibus annonariis tutum Athenas cursum præstiterunt. Mox et Bœotiorum rogatu classem sexaginta navium Timotheo duce adversus eos miserunt. Timotheus civitates circa Corcyram æquitate sibi adjunxit. Contra eum Lacedæmonii mittunt Nicolochum, hominem valde audacem, qui a navibus nondum satis instructus infelicitè pugnavit.

LIBER VI.

CAPUT I. Interim ad Phocenses bello petitis a Thebanis proficiscitur Cleombrotus. Eodem fere tempore Lacedæmonem venit Polydamas Pharsalius, civitatis suæ princeps, petiturus auxilia adversus Iasonem hominem potentissimum, qui vel precibus vel armis Pharsalum sibi adjungere vellet. Lacedæmonii cum ei non possent satisfacere, redux cum Iasone rem composuit ita, ut ille, quod cupierat, totius Thessaliæ constitueretur imperator. — CAP. II. Athenienses cum viderent Thebanorum opes augeri, suas minui, pace cum Lacedæmoniis facta Timotheum revocant domum. At hic in reditu simul exsules Zacynthiorum in sedibus suis reponit: unde sequenti anno novum bellum. Ob Timothei factum Lacedæmonii suis et sociorum opibus magnam classem exornant Mnasiippo duce ad Corcyram Atheniensibus eripiendam. Quo facto cum Corcyraei undique inclusi fame premerentur, Atheniensium auxilium implorant, qui post alios eis miserunt Iphicratem. Sed antequam hic adveniret, Mnasiippi temeritate factum ut Corcyraei facta eruptione Lacedæmonios magna clade afficerent. Ipse etiam Mnasiippus in pugna cecidit, reliqui metu adventantis Iphicratis Leucadem profugerunt. Laudatur Iphicrates et ejus disciplina nautica. Cum venisset Corcyram, decem triremes a Dionysio Syracusis Corcyram missas capit. Jam pluribus Corcyra navibus auctus ipsam Laconicam petere cogitabat. Laudatur tota ejus expeditio. — CAP. III. Athenienses a Thebanis offensi optimum putabant eos invitare ad pacem cum Lacedæmoniis faciendam. Itaque et ipsi cum sociis legatos Spartam miserunt, et Thebani, Bœotiorum omnium, ut ipsi quidem volebant, nomine juraturi. Postquam Callistratus ille præter alios oratores dixerat, his legibus pax convenit ut Lacedæmonii harmostas undique revocarent, exercitus omnes dimitterent, civitatibus libertatem redderent, liceret, si quis hæc migraret, succurrere violatis. Jurarunt itaque Lacedæmonii suo sociorumque nomine, Athenienses autem per se, ut et ipsorum civitates sociæ. In Thebanis vero res manebat ambigua. — CAP. IV. Thebani cum civitatibus Bœotiæ libertatem non redderent, Cleombrotus ephorum jussu adversus eos e Phocide profectus improvise adventu Creusin urbem et duodecim triremes cepit, et deinde ad Leuctra castra metatus est. Non longo intervallo castra posuerant Thebani. Utrisque autem commodum videbatur pugnare. Sed infausta omnia ceciderunt Lacedæmoniis, ita ut gravissima clade affligerentur, et plus mille suorum amissis in fugam se darent. Ephori de hac re certiores facti collectis undique copiis Archidamum subsidio mittunt. Thebani vero Athenienses permovere student ut hoc tempore tam commodo pœnas a Lacedæmoniis repetant. Sed ab his minus benigne excepti Iasonem excitant. Hic cum venisset in Bœotiam tam Lacedæmonios quam Thebanos prudenti oratione a

bello deterruit. Itaque illi Archidamo obviani profecti domum redierunt. Iason per Phocidem rediens præter alia ut in hostico hostiliter facta Heracleæ munitiones diruit, ut tutior ipsi pateret transitus in Græciam. Pythia celebrare parat Iason laculenta victimarum copia. Sed dum Phææorum equites lustrat, a septem adolescentulis quasi de controversia quadam eum accedentibus interficitur. Ei succedunt in imperio fratres Polydorus et Polyphron, et his deinceps Alexander. Hic sævus et domi et foris fraude uxoris periit. Ex quo Tisiphonus imperium tenebat quo tempore hæc scribebat Xenophon. — CAP. V. Cum Peloponnesii etiamnum auspacia Lacedæmoniorum sequerentur, Athenienses agebant cum civitatibus ut se legibus pacis Antalcidæ obstringerent. Fecerunt hoc quos convocarant omnes præter Eleos, qui civitates quasdam liberas dimittere nolebant. Mantineenses rursus in unam urbem invitis Lacedæmoniis coeunt. Apud Tegeatas Callibius universum concilium Arcadum constituere volebat: illi adversabatur Stasippi factio. Orto inde bello Mantineensibus cum Callibio conjunctis Stasippus cum suis perit. Pœnas a Mantineensibus repetitum Lacedæmonii mittunt Agesilaum. Sed quamquam interim illi Orchomeniis rursus bellum inferebant, tamen Agesilaus cunctandum ratus, cum hostes in campo potestatem sui non facerent, in Laconicam reversus dimisit exercitum domumque rediit. Thebani ab Arcadibus vocati cum Agesilaum viderent abiisse domum, domum et ipsi redire volebant: sed multorum precibus et cohortationibus victi in Laconicam irruerunt et vastatis agris prope accesserunt ad urbem. In hoc tumultu Lacedæmonii Helotes armant et sociorum auxiliis de imperio decertare parant. Locant et insidias: e quibus hostes oppressos in fugam verterunt atque ita terruerunt ut ab urbe discederent. Interim et Athenas miserunt legatos, qui opem ejus civitatis implorarent, in quorum oratione illud maxime movit Athenienses, quod Lacedæmonii olim Thebanorum auctoritati obstitierant, neque passi erant Atheniensium civitatem plane excindi. Prorsus autem admirabilis erat oratio Proclis Philiasii. Denique miserunt Iphicratem cum omnibus copiis, cujus tamen opera tum fere fuit nulla, feliciterque videtur cessasse quod sponte Thebani domum redierunt.

LIBER VII.

CAPUT I. Jam nova legatio Lacedæmoniorum venit Athenas deliberatum quibus legibus societas esset ineunda. Hic etsi prudens Proclis oratio magna laude ab omnibus excepta est: suaserat autem ut Athenienses mari, Lacedæmonii terra gererent imperium: tamen in Cephisodoti sententiam decreverunt ut alternis per quinos dies utrique summam rerum tenerent. Lacedæmonii cum Atheniensibus ad Corinthum congregati difficillimam Onei montis partem defendendam suscipiunt. Sed Thebani sub diluculum oppressos inde dejiciunt, et deinde cum Arcadibus, Eleis et Argivis conjuncti multa vastant: Corinthum vero invasuri graviter accipiuntur. Interim a Dionysio veniunt triremes viginti. Cum ergo a Corintho ad mare Thebani agros obsiderent, Atheniensibus et Corinthiis nihil audentibus, quinquaginta fere Dionysii equites illos mire vexatos fatigabant. Paucis post diebus Thebani redeunt domum. Jam vero Lycomedes Mantineensis magnos Arcadibus injicit spiritus, eosque deterruit, ne amplius sub Thebanis agerent, sed commune imperium postulerent. Hinc facti sunt Thebanis invisi, et ob similem arrogantiam Eleis. Distractis jam eorum animis venit ab Ariobarzane cum magnis pecuniis

Philiscus et Thebanos Lacedæmoniosque convocavit Delphos ad pacem restituendam. Hic cum Messenem Lacedæmonii liberam dimittere nollent, ad bellum iis faciendum Philiscus magnum exercitum paravit. Auxilia iterum mittit Dionysius. Cum his et Lacedæmonius Archidamius Caryas expugnat et incolas omnes trucidat, deinde vastat Parrhasiorum agros. Jam Cissidas dux Siculorum cum protectionem pararet, hostes reditum ejus intercludere conabantur : sed ab Archidamo incredibili clade sunt affecti, salvis omnibus ad unum Lacedæmonius. Thebani imperium Græcorum dudum affectantes Pelopidam mittunt ad regem : qui consilio et eloquentia impetravit ab eo ut pacis formulam scriberet, ex qua Messene a Lacedæmonius libera esset, Athenienses naves subdacerent, reliquæ civitates hæc armis defenderent. In hanc formulam cum Corinthii jurare nollent, complures aliæ civitates hujus exemplum secutæ conatum Thebanorum fecerunt irritum. Epaminondas civitates Achaiae partibus Thebanorum adjungere cupiens bello eas petit. Sed cum optimates statim cum eo se conjungerent, nihil aliud nisi fœdus cum iis pepigit, ex quo socii Thebanorum essent in omni bello. Hi civitatum principes cum oppressa populari factione Lacedæmonius studerent, Arcades in medio constituti ancipiti premebantur periculo. Apud Sicyonios Euphron populare imperium, ut videi volebat, instituit, sed reipsa tyrannidem occupavit. — CAP. II. Philasii autem ab Argivis et Sicyoniis commeatu privati filium cum Lacedæmonius amicitiam tuebantur. Hujus fidei et vero etiam fortitudinis plura documenta etiam e superioribus annis proferuntur ab auctore, in quibus illud, quod cum ipso exsules ab Eleorum Arcadumque manu adjuti dolo in urbem irruissent et captam jam tenerent acropolin, eos inde effugere et partim e muris desilire coegerunt. — CAP. III. Eneas Arcadum dux Sicyoniis domestico malo laborantibus cum exercitu succurrit; et in acropolin convocat eorum principes et exsules non publice ejectos. Euphron statim fugit in portum, eumque tradit Lacedæmonius. Postea cum Thebani Sicyoniam acropolin tenerent, in Boeotiam profectus cum Thebanis de tota Sicyonis urbe sibi tradenda agere volebat. Sed in ipsa Cadmea a civibus quibusdam suis occisus est. — CAP. IV. Oropum, sociam Atheniensium civitatem, exsules occupant. Arcades suasu Lycomedis de societate cum Atheniensibus agunt eamque obtinent. Eodem tempore Athenienses frustra Corinthi imperium affectabant. Cum vero Corinthii de rebus suis jam magis solliciti laborarent, fœdus fecerunt cum Lacedæmonius et Thebanis hac lege ut quantum in ipsis esset ab omni bello abstinere. Eodem tempore Dionysius junior Lacedæmonius misit duodecim triremes, quibus illi adjuti Sellasiam oppugnant. Elei Lasionem Arcadum urbem, ut antiquitus suam, occupant. Arcades igitur bellum iis faciunt, ea quidem usi felicitate, ut in ipsam urbem Elidem penetrarent, ex qua tamen mox sunt ejecti. Discordia Elei dudum laborabant. Unde Arcades ab alterutra factione adjuti facilius reliquos superabant. Postea cum Achæi ad societatem Eleorum accessissent, et eorum urbem cum præsidio tuerentur, Arcades nova expeditione suscepta cum accepissent Pellenenses Elidem tueri, Olurum occuparunt, e quo ipso tamen vi sunt expulsi. Nova expeditio Arcadum feliciter cedit. Jam Lacedæmonii ab Eleis excitati ad bellum adversus Arcadas Archidamo duce Cromnum occupant, præsidioque relicto domum redeunt. Arcades statim Cromnum obsident. Denuo igitur mittitur Archidamus : sed rem gerit infelicit. Interim ipsi Elei exsules vincunt et Pylium expugnant.

Jam Lacedæmonii noctu Cromnum profecti vallum occupant et suos ex urbe evocant. Sed cum Arcades concurrerent, plus centum præsidiorum in eorum venerunt potestatem. Sequitur tempus ludorum Olympicorum, quos Arcades cum Pisatis apparare coeperant. Sed Elei prope Olympiam inusitata fortitudine cum iis confixerunt, et pene e loco sacro dejecerunt. Sed tamen cum postridie vallo et fossa locum viderent munitionum, ulterius periclitandum non rati Elidem redierunt. Cum Arcadum principes pecunia Olympicis sacris dicata abuterentur ad numerandum Eparitis stipendium, Mantineenses primi, post et alii huic sacrilegio obsistere coeperunt. Hinc magni motus. Nam illi acrius causam acturi Thebanorum auxilia requirunt. Publico tamen decreto Thebani rogati sunt, ne jam copias in Arcadiam mitterent, et pax cum Eleis restituta est. Jam convivia securi et læti Tegæ celebrabant. Sed principes illi et præfectus quidam Thebanorum quam plurimos convivantium comprehensos in custodiam duxerunt. Plurimi autem inprimis Mantineensium, qui præter ceteros custodiri debebant, cum elapsi essent, res aliter atque illi voluerant, cecidit. Inprimis Thebanus ille ab Arcadibus domi accusatus laborabat. Sed Epaminondas ejus causæ favens durum dedit legis responsum; bellum Boeotios Arcadiæ illaturos, quod sine ipsorum auctoritate pacem fecissent. — CAP. V. Epaminondas cum primum potuit cum sociis transiit in Peloponnesum, et frustra expectatis Atheniensibus, quos intercipere cogitabat, Tegeam profectus est. Hic ubi audierat Agesilaum jam domo cum copiis exiisse, recta contendit Spartam, quam vacuum occupasset nisi Agesilaus re audita mature recurrisset. Ad urbem autem Epaminondas conflavit infausto Marte, atque inde celeriter Tegeam rediit, missis Mantineam equitibus. Eodem paulo ante venerant Atheniensium equites, qui opportunissimo tempore acerrime pugnantes commeatum Mantineensium servarunt. Epaminondas bis superatus delere hoc dedecus decrevit. Itaque confirmatis animis militem se ad novum prælium paravit : et delusis aliqua cunctatione hostibus, conferto in cunei formam agmine eorum aciem perripuit et ad fugam compulit. Jam ipse cadit : sui victoria uti nesciunt : itaque a victis multi caduntur : denique victoria utriusque partis fuerit dubitari ceptum est. Ceterum hoc tanto totius pene Græciæ conflictu nihil confectum est : contra major quam ante fuerat rerum perturbatio exstitit.

AGESILAUS.

CAPUT I. Agesilai genus nobile; patriæ dignitas ipsiusque virtus, ob quam regio munere dignus est habitus. Res ejus in Asia gestæ, in quibus præter artes militares, maximamque in bello prudentiam, pietatem adversus deos, æquitatem et clementiam adversus homines ostendit, modestiam denique adversus magistratus Lacedæmoniorum ipsum revocantium. Additur ad has laudes illud, quod concordiam in civitatibus Græcorum Asiaticis restauraverit. — CAP. II. Copiis in Europam trajectis cum in itinere a Boeotii eorumque sociis lacesseretur, hos in fugam conjecit. Paulo post ad Coroneam eosdem gravi prælio vicit, et salvus rediit in patriam. Pari virtute bellum postea gessit cum Argivis et aliis Græcis civitatibus. Postea cum Lacedæmoniorum res pugna Leuctrica concidisse viderentur, tamen rursus præter opinionem hostes est ultus. Contra eosdem ipsam urbem

Spartanam aggressos patriam prudenter et fortiter defendit. Cum jam propter ætatem ad militiam imbecillior videretur, legationibus maxime obeundis pecunias in subsidium patriæ collegit. Sed tamen senex octoginta annorum ab Ægyptiorum rege auxilio vocatus, mox ab eodem offensus, adversarium ejus in regno constituit, atque ita socio Lacedæmonis adjuncto et pecuniis ab eo acceptis, patriæ non parum profuit. — CAP. III. Maximis Agesilaus virtutibus fuit præditus, — CAP. IV. pietate adversus deos, justitia, — CAP. V. continentia, — CAP. VI. fortitudine et sapientia. — CAP. VII. Demonstratur deinde amor Agesilai erga cives et adversus Græcos omnes, et odium ejus adversus barbaros. — CAP. VIII. Agesilai comitas, spiritus regius, frugalitas; quæ virtutes aliæque his affines comparantur cum vitiis regis Persarum, — CAP. IX, X. ut Agesilaus tanto excellentior appareat. — CAP. XI. Sententiis brevibus quasi principia virtutis omnis Agesilai explicantur, exordio a pietate sumto.

HIERO.

CAPUT I. Ostendit Hiero plures voluptates per sensus percipere privatos homines quam tyrannos. Hos enim minus interesse posse spectaculis rebusque oculos pascentibus: neque magis aurium suavi sensu delectari: laudem enim qua vel maxime hominum aures mulceantur, tyrannis tribui suspectam: cibos potusque quamvis exquisitos parum suavitatis offerre, cum creber usus et copia afferat fastidium: odores suavissimos quibus ungantur, magis sentiri ab aliis quam a regibus ipsis: in re amatoria denique eosdem longe inferiores esse privatis. — CAP. II. Illas voluptates e sensibus captas Simonides dicit esse exiguas et majores res commemorat quarum fructu tyranni videantur beatiores. Sed contra Hiero docere instituit, tyrannidem esse splendidam miseriam et maximis bonis tyrannos carere, plurima mala experiri. Foris enim et domi ab hostibus et insidiatoribus obsessos esse: atque bellorum incommoda quæ sint habere communia cum liberis civitatibus, sed commodis quæ percipiantur ex bellonon item frui. — CAP. III. Amicitia veræ commoda, quæ omnium consensu maxima esse censentur, non pertinere ad tyrannos. Parum etiam fidei illos habere posse cognatis, a quibus tyranno sæpe struantur insidiae. Metuendum porro illis esse, ne per cibos potusque venenatos clam tollantur: et tantum abesse ut tyrannicida puniatur a civitate, ut præmiis potius ornetur. — CAP. IV. Ob opes, quas possidere videatur tyrannus, ejus conditionem non esse meliorem: eum molestius et periculosius per vim et injuriam eas acquirere cogi: et vix tantas posse cogere, quantæ ad sumtus necessarios requirantur. — CAP. V. A viris porro bonis eum timere: quos si tollat, ipsi relinqui homines pravos et serviles. Denique etsi suæ utilitatis causa patriam amare debeat, cives tamen imbelles reddere iisque milites externos mercenariosque præferre cogi. — CAP. VI. Vitam jucundam Hiero, quam privatus egerit, comparat cum miseria et metu, in quo versetur, postquam regnum sit adeptus. — CAP. VII. Cum Simonides dixisset, certe honorem, qui tam gratus et optatus vulgo videatur hominibus, tyranno haberi: ostendit Hiero, verum et gratum honorem non nisi a benevolis haberi, cujus adeo omnino sit expertus tyrannus, quia hic ab invitis, servis et metuentibus exprimitur. Tum Simonidi miranti, cur tyrannis, si sit tale tantumque malum, non deponatur, respondet Hiero, istud malum quamvis intolerabile, tamen non sine

jactura salutis posse abjici. — CAP. VIII. Ostendit Simonides, tyrannum facilius, quam privatum, posse sibi aliorum conciliare benevolentiam. Nam cuncta benevolentia signa gratiora proficisci a tyranno, quam a privato. Objicit Hiero, plura negotia necessario obeunda esse tyranno, quæ pariant odium. — CAP. IX. Respondet ad hoc Simonides isti incommodo ita occurrere posse a tyranno ut negotia vulgo grata ipse administret; quæ facile offendant, ea per alios gerenda curet. Atque præmiis studia et æmulationes civium debere excitari, ut res civitati utiles alacriter et libenter administrent. — CAP. X. Invidiam ex mercenariis militibus ita declinari ostendit Simonides, si tyrannus eos alacriter ad hominum petulantium injurias coercendas, salutem non modo suam, sed omnium civium, tuendam, agricolas pecoræque contra latrones defendenda, incursiones hostium arcendas, expeditionem adversus hostes suscipiendam, amicorum res tutandas et hostium opes frangendas. Propter talem et tam multiplicem usum, quem præstant satellites, necesse ut cives stipendia solvant libenter. — CAP. XI. Addit Simonides, tyrannum etiam de suis rebus debere ad publicos usus conferre, et omnino nulli rei parcere ut civitatem reddat quam beatissimam.

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I. Crimini primo Socrati publice objecto respondetur ita ut Socratem neque contentorem patriorum deorum neque novorum auctorem fuisse doceatur. — CAP. II. Crimini alteri occurritur et demonstratur Socratem juventutem et discipulos non corrupisse. — CAP. III. Dehinc docetur Socratem et verbis et factis totaque vitam talem fuisse ut et ipse honeste viveret et alios ad honestatis studium excitaret: primum igitur precando, sacrificando et deorum voluntate exploranda rectum fuisse deorum cultorem; deinde in cibo, potu venereque temperantia studuisse. — CAP. IV. Deos esse atque hominibus consulere demonstratur. — CAP. V. Temperantia commendatur. — CAP. VI. Antiphonem sophistam objicientem sibi victum habitumque tenuem et gratis docendi consuetudinem refellit Socrates. — CAP. VII. Quomodo Socrates ab jactantia averterit homines.

LIBER II.

CAPUT I. Socratis de voluptate et temperantia cum Aristippro Cyrenæo disputatio. — CAP. II. Lamprocleum filium matri iratum placat et pietatis causas docet. — CAP. III. Fratres invicem sibi iratos placat, et concordiam commendat Socrates. — CAP. IV. De amicitia prætio. — CAP. V. Explorare se quemque, quanti ab amicis aestimari possit, et ut magni aestimetur, elaborare debere. — CAP. VI. De amicis cum deligendis tum conciliandis. — CAP. VII. Quomodo amicorum inopia et angustiis occurrere debeamus et consilio et opera, docetur delinere usque ad finem libri; hoc vero capite exemplo colloqui cum Aristarcho habiti. — CAP. VIII. Euthera mercede operam locantem ad convenientius vitæ genus eligendum hortatur. — CAP. IX. Critonem a sycophantis tutum reddit. — CAP. X. Amicorum indigentia occurrendum esse beneficiis docet.

LIBER III.

CAPUT I. Quid et quantum imperatori scire sit necessarium, Socrates docet. — CAP. II. Ostenditur summum imperatoris officium esse eos quibus præsinit reddere beatos. — CAP. III. Cuidam praefecto equitum creato demonstrat Socrates in officio ejus esse ut et equos et equites meliores efficiat. — CAP. IV. Socrates docere conatur bonum choragum et oëconomum posse etiam esse bonum imperatorem. — CAP. V. De revocandis ad pristinam fortitudinem et felicitatem Atheniensibus. — CAP. VI. Glauconem imperitum adolescentem a capessenda republica avertit Socrates. — CAP. VII. Charmidem veredundantem ad capessendam rempublicam cohortatur Socrates. — CAP. VIII. Captiosis Aristippi questionibus de bono et pulcro respondet Socrates. — CAP. IX. Sententiae Socratis variae de fortitudine, de sapientia, de temperantia aliisque virtutibus et rebus. — CAP. X. Cum artificibus de ipsorum arte disserit, atque ita prodesse iis studet Socrates. — CAP. XI. Cum Theodota meretrice de arte amatorum alliciendorum confabulatur Socrates. — CAP. XII. De bona valetudine, firmitate et robore corporis per exercitia gymnastica querendis. — CAP. XIII. Varia Socratis commemorantur apophthegmata. — CAP. XIV. Sermones Socratis convivales frugalitatem commendant.

LIBER IV.

CAPUT I. Exponit artes varias quibus Socrates juvenes alliciebat, eorumque ingenia diversamque indolem tentabat, explorabat, et disciplina sua ad virtutem capessendam formatos excitabat omnes. — CAP. II. Continuat narrationem antecedentis capituli exemplo Euthydemii, quem sapientiae suae opinione inflatum tam diu interrogando versat Socrates, donec confiteatur omnium se illarum rerum quas antea callere existimaverat esse plane ignarum. — CAP. III. Socrates non prius ad rem publicam juvenes aut quamcunque artem capessendam incitandos esse statuebat quam eorum animus fuisset praeceptis ad virtutem formatus, cujus fundamentum sit pietas erga deos. Igitur Euthydemum docet hoc capite deos hominibus consulere et propterea colendos esse. — CAP. IV. Juris civilis et naturalis fontes et causas aperit Socrates cum Hippia sophista disputans. — CAP. V. Intemperantiae mala ostenduntur. — CAP. VI. Artem bene et recte de re quacunque proposita disserendi docet familiares suos Socrates. — CAP. VII. Demonstrat Socrates quid et quantum in arte quaque, velut geometria, astronomia, arithmetica, medica, discendum fit, adeo ut questionibus intellectu difficilibus usuque inanibus neglectis, eas res tantum cognoscere jubeat quae ad vitam domesticam civilemque recte instituendam gerendamque pertinent. — CAP. VIII. Demonstratur Socratem capitali iudicio condemnatum minime mendacii de daemonio sibi significante, si quid sit omittendum aut faciendum, coargui. Ad extremum fit brevis repetitio argumentorum quae per hos commentarios sunt tractata.

APOLOGIA SOCRATIS.

Cum vulgo ab iis, qui de morte Socratis exposuerant, magniloquentia quidem ejus commemorata esset, sed causae non allatae cur ille iudiciis non supplex factus fuerit, immo eos dictis factisque irritaverit ad se

damnandum : conatur magistrum a stulta pertinacia et a vano animi fastu vindicare, ostenditque, Socrati tunc melius visum esse mori quam diutius vivere. Refert igitur primo sermonem, quem Hermogenes cum Socrate ante iudicium habuerat. Hic enim admonitus ab illo, negat se apud iudices causam dicturum esse, non modo quod semper ab omni abstineret injuria, sed quod saepius etiam de causa cogitare volenti deus sibi obstitit, quia sine dubio bene de se actum sit, si jam moriatur. In iudicio causam suam agens ostendit, mirum sibi videri, quod a Melito reus sit factus religionis contemptae et juventutis corruptae; cum tamen sacra fecerit in altaribus publicis, a deo admonitus sit de rebus suis, ab Apolline laudem maximarum virtutum adeptus sit, eamque verissimam propterea, quod a corporis voluptatibus abstineret, alieni non appetens mercedem pro disciplina exegerit nullam, discendi cupiditate semper flagrant, multis viris bonis gratus acceptusque fuerit, paucis contentus vixerit, et nullius mores depravarit. Quamobrem damnatus a iudicibus litem aestimare, ut innocentiae suae sibi conscius, noluit : sed impietate ac turpitudine testibus iudicibusque objecta laetus e iudicio abiit. Amicos e iudicio secum discedentes a lacrimis abstinere ac laetari potius jubet : Apollodori vero stultam querelam venuste nec sine risu castigat. Anyti, accusatoris sui, filium praedicat ad grave et exitiosum aliquod vitium esse prolapsurum : quod evenit.

OECONOMICUS.

CAPUT I. Socrates de oëconomia disputaturus principia disputationis subtiliter ponit ostenditque esse artem et eam quidem quae in administranda domo sive sua sive aliena cernatur : ad domum referendum esse quidquid bonorum quis possideat : in bonis vero numerandum esse quo quis sic uti possit ut fructus inde percipiat, scientiam autem solam rei familiaris administrandae non sufficere ad laudem boni patrisfamilias, nisi quis sit liber a pravis cupiditatibus, quia qui istis indulget sit servus et bonorum quae habet faciat iacturam. — CAP. II. Festive ostendit Socrates Critobulo homini satis lauto se esse divitem, ipsum valde pauperem. Qua re excitatus Critobulus vehementer ab eo contendit ut se modum augendae rei familiaris doceat. Respondet Socrates se istam artem non callere, sed alios ei esse monstraturum unde eam discere possit, si velit. — CAP. III. Socrates auctor est Critobulo ut vitam institutaque inspiciat eorum qui rem vel male vel bene administrant. Esse enim ait qui aedes bonas sumptibus exiguis, esse qui malas multis exstruant : alios ordine neglecto multiplici suppellectili uti male; alios curta bene et commode : aliorum servos victos aufugere, aliorum libenter manere et opus facere sedulo : alios ab agricultura pauperes fieri, alios inde locupletari : alios ob studium rei equestris ad egestatem redigi, alios inde multum lucri facere : aliorum uxores ad rem augendam conferre, aliorum ad imminuendam : se et monstrare posse homines qui reliquas artes scienter exerceant : sellularias quidem animum et corpus frangere et repudiandas esse; sed belli gerendi et agri colendi artes unice convenire Critobulo. — CAP. IV. Ad commendandam rem militarem et agriculturam Socrates exemplo regis Persarum utitur, et narrationem addit de Cyri minoris erga agriculturam studio, propter quod Lysander aliquando eum admiratus sit. — CAP. V. Laudatur agricultura quod studium illius sit jucundum, rem augeat, corpora corroboret et ad militiam apta reddat, doceat

justitiam et liberalitatem, artesque pariat et alat. Opponit Socrati Critobulus calamitates quibus cunctæ res in agro studiose cultæ et feliciter florentes sint obnoxiae. Respondet ille deos esse colendos et placandos ut res in agro gerendas prospere procedere jubeant. Deinde repetitis summatis iis quæ ante de natura et præstantia agriculturæ disputata erant, exemplum ei proponit Ischomachi, viri et patrisfamilias egregii. — CAP. VI, VII. Narrato eleganter modo quo Ischomachus convenit et ad colloquium invitaverit Socrates, ille suum cum uxore recens nupta colloquium narrat et ita officium bonæ matrisfamilias omne exponere incipit. Et prima quidem præcepta hæc sunt: materfamilias sit temperans et casta; perita vestis conficiendæ, lanæ tractandæ et pensi sui cuique ancillæ assignandi; res a viro domum comportatas tueatur ac dispense; liberos nutriet; instar reginæ apum servo et ancillæ suum cuique opus tribuat; servorum valetudinem curet; familiam domi doceat et prudenter gubernet. Commode inseritur locus compunis de fine conjugii. — CAP. VIII. Uxori demonstrat Ischomachus ordinis ac dispositionis rerum domesticarum utilitatem et præstantiam, et pro ratione ædium et diversitate partium ædificii assignat vestibus variis, calceis, armis, instrumentis, vasis loca idonea. Ancillam penariam Ischomachus et uxor legunt probam et formant honestam et indulgenti disciplinam. Sed monet Ischomachus has curas inutiles esse, nisi ipsa materfamilias rerum ordinem servet: plura enim ipsam negotia sustinere debere quam servos. — CAP. IX, X. Narrat Ischomachus quomodo uxorem a faciei fucandæ et corporis nimium ornandi studio revocavit. — CAP. XI. Cum Socrates audire velit quibus factis Ischomachus perfectæ virtutis laudem sibi paraverit, exponit hic, quia felix omnium rerum successus a divino numine pendeat se primum deos colere, deinde operam dare, ut sit corpore sanus et robustus, ut honores consequatur in civitate, benevolentiam amicorum sibi conciliet, salutem in bello tueatur et divitiis honeste pariat. — CAP. XII. Transitur ad boni villici virtutes. Narrat autem Ischomachus villicos a se legi eos quos speret sibi redditum iri benevolos et rerum agendarum studiosos; repudiari homines intemperantes, somnolentos et libidinosos; reliquos autem corrigi aut ad officium revocari oculo domini sæpe præsentis et cuncta lustrantis: — CAP. XIII. omnes ceterum institui, quid, quando et quomodo quæque res sit administranda, et arte adeo imbui aliis servis imperandi. Ut vero integros se præsent, — CAP. XIV. nec bona heri subvertant, leges publicas ostendit ad hanc rem accommodari; in quibus eas, quæ ad justitiam spe præmiorum alliciant. — CAP. XV. Ad ipsius agriculturæ præcepta transit Ischomachus, et hic primum ostendit illam per se esse cognitu facilem, et a rusticis ob mores ingenuos quibus sint præditi libenter tradi quidquid interrogentur: illos enim hoc in genere præstare artificibus, qui vel invidia vel lucro ducti studiose celent quæ in quaque arte sint præstantissima. — CAP. XVI. Disputatur de soli natura et de modo illius cognoscendæ, et quando quaque ratione novalis debeat exerceri, moveri et purgari. — CAP. XVII. De satione traduntur hæc: frumentum esse serendum posteaquam solum pluvia tempore autumnii satis sit irrigatum, idque variis temporibus; terræ tenuiori minus seminis mandandum esse; segeti injicienda esse sarcula, quorum usus explicatur. — CAP. XVIII. Agitur de frumenti præparatione, quæ cernitur in metendo, triturando per jumenta, et ventilando per ventilationem. — CAP. XIX. De ratione arborum, imprimis vitium, ficuum et olearum plantandarum quædam traduntur, veluti de

mensura scrobum, de natura soli, de planta terræ immitenda et terra aggerenda. Socrates igitur cum miraretur quod hæc jam tenuisset, cumque suspicaretur sibi de ceteris quoque artibus præcepta cognita esse: Ischomachus confirmat quod ante docuerat, agriculturam esse facillimum et ab ipsa natura doceri. — CAP. XX. Rursus sub finem cura, sollertia et diligentia in omni re rustica commendatur, doceturque, quod nonnulli detrimentum inde capiant, id fieri non inscitia rei cognitu facillimæ, sed negligentia et socordia. — CAP. XXI. Clausula est hujus argumenti: cum agricultura ipsa facile discatur, difficillimam esse artem homines ita imperio tractandi, ut sponte et libenter imperata faciant. Ad eam auctoritatem adipiscendam, sive sis villicus, sive procurator sive dominus, opus esse ingenio et disciplina, quin imo divino quodam bono, quod sine summa virtute nemini contingat.

CONVIVIIUM.

CAPIT. I. Convivium Athenis instituerat tempore Panathænæorum magnorum Callias, homo ditissimus, in honorem Autolyçi ab ipso amati et tum pancratio victoris. Ad illud etiam Socrates cum familiaribus nonnullis vocatur. Convivæ cum accubissent, omnes capti forma Autolyçi vel admirationem suam vel amoris quendam sensum tacite vultu et gestu ostendebant. Eorum silentium interruptit Philippus scurra, qui intromissus a Callia, ut una conaret, aliquos jocos parasiticos protulit, ut convivas ex hilararet; sed frustra ab initio: unde sat ridicule de fortuna sua conquestus est. — CAP. II. Mensis remotis venit ad comessionem Syracusanus cum tibia, saltatrice et puero formoso, qui scienter et cithara caneret et saltaret. Jam cum Callias ob liberalitatem et elegantiam convivii laudatus unguento quoque convivas delectare vellet, Socrates, qui semper e loco, tempore et personis materiam sermonis fructuosi capiebat, negat illud sexui virili convenire et ostendit cujus generis odores adolescentes et viri spargere debeant. Cum porro puella mirifice saltaret, ait muliebre ingenium non esse deterius virili, dummodo colatur disciplina. Eadem cum saltationem periculi plenam edidisset, disputare incipit cum Antisthene virtus utrum possit doceri. Denique cum puer scite saltasset, docet saltationis utilitatem et necessitatem. Philippus pueri puellæque saltationem imitari ridicule conatur et satis defatigatus sitiensque poscit majorem phialam. Unde Socrates mediocre vini usum commendare aggreditur, et ut minutis poculis bibatur suadere. — CAP. III. Cum tibie lyraque cantu delectari viderentur convivæ, Socrates ait honorificentius esse si sermonibus habendis sibi met ipsi prodessent seque delectarent quam si ex puellis cantantibus caperent voluptatem. Itaque singuli rogati aperuerunt qua facultate sibi quisque excellere videretur et qua re sibi maxime placeret. — CAP. IV. Convivæ hic deinceps reddunt rationem rei ob quam quisque maxime sibi placeat. Callias jactat artem qua homines efficiat justiores, quam dandis non præceptis sed numis exerceat. Niceratus prædicat se, Homeri carmina cum teneat memoria, versibus Homeri posse res humanas fere omnes comprobare. Critobulus pulchritudinem suam jactat, cujus ope homines ad multas virtutes adducat. Charmides recenset paupertatis suæ commoda; Antisthenes contra licet pauperimus divitiis suas prædicat. Hermogenes amicis certis gloriatur, sub quibus intelligit deos sibi propitios. Phil-

lippus scurram quod agat, vehementer sibi placet; quia omnes beati se invitent ad cœnam reddantque partorum bonorum participem. Syracusanus suam felicitatem collocat in hominum stultitia, qui præstigiis et spectaculis delectati dent ei unde commode vivere possit. Socrates denique demonstrat præstantiam et utilitatem lenocinii h. e. artis hominum benevolentiam sibi aliisque conciliandi. — CAP. V. Narratur certamen lepidum plenumque facietiarum de pulchritudine inter Critobulum satis formosum et Socratem insigniter deformem, qui more suo h. e. ironice, suam commendat formam, oculos exstantes, simum nasum, os amplum, crassa labia, et omnino similitudinem cum Silenis Naiadum filiis: atque cum victus discessisset, iudices corruptos esse jocose queritur. — CAP. VI. Hermogenem adhuc tacentem Socrates de vi παρρησίας rogans non sine joco excitat ad sermocinandum. Syracusanus offensus Socrati convicium facere incipit. Sed partim Socratis modestia partim Antisthenis interpellatione conviciatoris importunitas reprimitur et confutatur. — CAP. VII, VIII. Socrates de amore venereo disputaturus jocose de nequitia Antisthenis et molestiis quas sibi exhibeat conquestus honestorem Calliæ amorem laudat atque hinc docere aggreditur admirabili cum gravitate et copia, quanto præstantior sit amor pueri ortus ex ejus indole et animo quam is qui e pulchra corporis forma et ex obscœnis cupiditatibus oriatur. — CAP. IX. Saltatio mimica exhibet Bacchi cum Ariadne congressum et convivium concludit.

RESPUBLICA LACEDÆMONIORUM.

CAPUT. I. Instituta Lycurgi de conjugio et de procreatione sobolis. — CAP. II. De puerorum educatione. Quatenus Lycurgus amorem masculorum concesserit. — CAP. III. De adolescentium disciplina. — CAP. IV. De institutis virorum et provectorum ætate. — CAP. V. De phiditiis sive de convictu publico. De corpore pro modo cibi exercendo. — CAP. VI. De cura et usu communi liberorum, servorum et honorum. — CAP. VII. Liberis hominibus omne lucri studium interdixit Lycurgus, et ea sola exerceri jussit quibus civitatis libertas constat. — CAP. VIII. Obedientiam magistratibus et legibus præstandam cum aliis rebus Lycurgus impressit Spartanis, tum auctoritate Apollinis Delphici. — CAP. IX. Ignavos et imbelles ignominia multiplicis generis notavit Lycurgus, adeo ut homines honestam mortem turpi vitæ præferrent. — CAP. X. De judicio senibus in senatum legendis subeundo. Sapienter Lycurgus omnibus civibus necessitatem imposuit omnes civiles virtutes colendi. — CAP. XI. De acie Lacedæmonica. — CAP. XII. De re castrensi. — CAP. XIII. De auctoritate et munere regis in bello et de tota belli gerendi ratione. — CAP. XIV. De depravata Lycurgi disciplina. — CAP. XV. Jura et commoda regis et pacta singulis mensibus a rege et civitate renovata.

RESPUBLICA ATHENIENSIIUM.

CAPUT. I. Docere instituit populum Atheniensem callide res componere, ut statum popularem conservet. De servorum et peregrinorum apud Athenienses conditione. Documenta quedam socordiae, iniquitatis et pravitatis Atheniensium. Cur boni viri in sociis civitatibus a populo Atheniensi vexentur. Sociis cur non concedatur ut suas

habeant leges, et cur jura cogantur petere Athenis. — CAP. II. Obscurius locutus auctor de terrestribus Atheniensium copiis ostendit quæ commoda illis proficiantur e maris imperio. Communia sive publica quædam ad usum fructum populi instituta. Rursus de commodis e maris imperio. In populari imperio fœdera facilius impune violantur quam in paucorum principatu. Populus perstringi et maledictis affici sinit quos odit. — CAP. III. De causis cur socii difficulter Athenis jus suum consequantur. In seditionibus aliarum civitatum quas partes tueatur et tueri debeat populus Atheniensis. Quæritur an democratiae timendum sit ab ætρωρ.

DE VECTIGALIBUS.

CAPUT. I. De terræ Atticæ natura ad redituum rationes augendas aptæ. — CAP. II. De modo augendi numerum inquilinorum. — CAP. III. De commodis quæ sint concedenda mercatoribus ut eorum negotia civitati prosint. — CAP. IV. De argentifodinarum in Attica copiis. Quomodo ex argentifodinis fructus ad rem publicam redire possit. Respondetur ad ea quæ quis modo dictis et superioribus opponat. — CAP. V. Ad tuenda vectigalia pace opus esse ostenditur. — CAP. VI. Commemorantur commoda perfectis rebus illis, de quibus dictum est, ad civitatem redundatura, additurque non sine numine deorum ista esse instituenda.

DE RE EQUESTRI.

CAPUT. I. Quomodo quis indolem generosi pulli spectare debeat, ne circumveniat in emtione. — CAP. II. De educandis pullis. — CAP. III. De ratione spectandi equi victoris. — CAP. IV. De cura ipsius domini circa equum. — CAP. V. De cura et negotiis equisonis. — CAP. VI, VII. De ratione equum conscendendi et de insidendi ratione. De variis cursibus, quibus equum oportet exerceri. — CAP. VIII. Quomodo equus sit erudiendus ut transiliat fossas, decurrat per declivia, exsiliat in montana. De ratione meditationis equestris ad belli usum, et maxime quæ a binis equitibus hanc ad rem fieri possint. — CAP. IX. Equi feroces quomodo sint tractandi. — CAP. X. De freni ratione et usu ad equi habitum et speciem efformandam. — CAP. XI. Qui equi et quomodo possint erudiri, ut subinde anteriora magnifice in altum extollant. — CAP. XII. De armis equestribus et de jaculorum missione.

HIPPARCHICUS.

CAPUT. I. Summatim perstringuntur officia magistri equitum. Quomodo magister equitum perficere possit, ut sit justus equitum numerus, equi commodi, boni et modesti equites, et probabiles tribuni. — CAP. II. De ordine equitum ad itinera omnis generis collocandorum. — CAP. III. De ratione et ordine decursionum, quæ per urbem et per gymnasia, partim religionis partim lustrationis causa, instituendæ sunt. — CAP. IV. De itineribus in bello faciendis. Varia præcepta belli caute gerendi, apta maxime copiis exiguis. — CAP. V. Variæ hostium decipiendorum artes. — CAP. VI. Quomodo dux efficere possit, ut et

amore et auctoritate apud suos valeat. — CAP. VII. Docetur, adversus hostes (Thebanos) opus esse magistro equitum inprimis prudenti et callido, qui sui potestatem nunquam faciat, neque pugnae discrimini paucitatem suam committat, sed levibus incommodis hostes fatiget eorumque vires frangat. — CAP. VIII. Interposita cohortatione ad exercendas artes militiæ terrestri necessarias continuantur superioris generis præcepta. Quid faciendum sit ut adversus equites pari numero feliciter decertes. — CAP. IX. Quomodo mille hominum equitatus Atheniensibus confici possit. Clausulæ loco pius deorum cultus commendatur.

CYNEGETICUS.

CAPUT I. Commendatio venationis ab inventoribus diis et cultoribus hominibus, quorum principes cum laude virtutis commemorantur. — CAP. II. Qualis venator leporum ejusque minister esse debeat et qualia retia. — CAP. III. De duplici canum (leporariorum) genere, Castoriorum et

vulpinorum, et de vitiis eorum in forma et habitu corporis et in ratione investigationis. — CAP. IV. De virtutibus canum in habitu et forma corporis et in ratione investigandi. Quo tempore et quæ in loca, canes exercitationis causa domo educi debeant. — CAP. V. De leporum vestigiis, cubili, forma et natura. Tanguntur quædam leges venationis: deinde exponitur de canum vinculis reliquique ornatu et de tempore investigationi leporum apto. — CAP. VI. De habitu et officio custodis retium. De habitu venatoris, et de tota investigandi, persequendi et capiendi leporis ratione. — CAP. VII. De catulis procreandis, educandis et instituendis ad venandum. — CAP. VIII. De leporibus venandis per hiemem. — CAP. IX. De hirculis et cervis venandis. — CAP. X. De apris venandis. — CAP. XI. De venandis leonibus, pardis, similibusque belluis. — CAP. XII. De usu venationis ad bellum. De usu venationis ad tuendam rem familiarem et ad exercendam omnem virtutem. — CAP. XIII. De sophistis, vanis sapientiæ et virtutis tradendæ professoribus. Monentur juvenes, ne exemplum sequantur eorum, qui rei publicæ administrandæ nomine et publicas et privatas pecunias abripiunt, et ut venationis potius disciplina ad virtutem parandam utantur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ.

BIBΛΙΟΝ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

XENOPHONTIS

CYRI INSTITUTIO.

LIBER I.

CAPUT I.

Ἐννοιά ποθ' ἡμῖν ἐγένετο ὅσαι δημοκρατίαι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλως πως βουλομένων πολιτεύεσθαι μᾶλλον ἢ ἐν δημοκρατίᾳ, ὅσαι τ' αὖ μοναρχίαι ὅσαι τε ὀλιγαρχίαι ἀνέστησαν ἤδη ὑπὸ δῆμων, καὶ ὅσοι τυραννεῖν ἐπιχειρήσαντες οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ πάμπαν κατελύθησαν, οἱ δὲ, καὶ ὅσοι χρόνον ἄρχοντες διαγένηνται, θαυμάζονται ὡς σοφοὶ τε καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες γεγεννημένοι. Πολλοὺς δ' ἔδοκούμεν καταμαθηκέναι καὶ ἐν ἰδίοις οἰκοῖς τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλείονας οἰκίας, τοὺς δὲ καὶ πάνυ ὀλίγους, καὶ δημοὺς εὐδὲ τοῖς ὀλίγοις τούτοις πάνυ τι δυναμένους χρῆσθαι πειθόμενοι τοὺς δεσπότας. (α) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ἐνενοούμεν ὅτι ἄρχοντες μὲν εἰσι καὶ οἱ βουκόλοι τῶν βοῶν καὶ οἱ ἵπποφοροὶ τῶν ἵππων, καὶ πάντες δὲ οἱ καλούμενοι νομεῖς ὧν ἂν ἐπιστατῶσι ζῶων εἰκότως ἂν ἄρχοντες τούτων νομιζοῖντο· πάσας τοίνυν τὰς ἀγέλας ταύτας ἔδοκούμεν ὄρεσιν μᾶλλον ἐθελοῦσας παῖθεσθαι τοῖς νομεῦσιν ἢ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἄρχουσι. Πορεύονται τε γὰρ αἱ ἀγέλαι ἢ ἂν αὐτὰς εὐθύνοωσιν οἱ νομεῖς, νέμονται τε χωρία ἐφ' ὅποια ἂν αὐτὰς ἐφώσιν, ἀπέχονται τε ὧν ἂν αὐτὰς ἀπεργάζωνται καὶ τοῖς καρποῖς τοίνυν τοῖς γιγνομένοις ἐξ αὐτῶν ἔωσι τοὺς νομέας χρῆσθαι οὕτως ὅπως ἂν αὐτοὶ βούλωνται. Ἐτι τοίνυν οὐδεμίαν πώποτε ἀγέλην ἡσθήμεθα συστᾶσαν ἐπὶ τὸν νομέα οὔτε ὡς μὴ παῖθεσθαι οὔτε ὡς μὴ ἐπιτρέπειν τῷ καρπῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτεραί εἰσιν αἱ ἀγέλαι πᾶσι τοῖς ἀλλοφύλοις ἢ τοῖς ἄρχουσι· τε αὐτῶν καὶ ὠφελουμένοις ἀπ' αὐτῶν· ἄνθρωποι δὲ ἐπ' οὐδένας μᾶλλον συνίστανται ἢ ἐπὶ τούτους οὐδ' ἂν αἰσθάνονται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας. (β) Ὅτε μὲν δὴ ταῦτα ἐνεθυμούμεθα, οὕτως ἐγινώσκομεν περὶ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων πεφυκότι πάντων τῶν ἄλλων ζῶων εἴη βῆσιν ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνενοήσαμεν ὅτι Κύρος ἐγένετο Πέρσης, ὃς παμπολλοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκτήσατο πειθόμενους αὐτῷ, παμπολλὰς δὲ πόλεις, πάμπαν δὲ ἔθνη, ἐκ τούτου δὴ ἡναγκαζόμεθα μετανοεῖν μὴ οὔτε τῶν ἀδυνάτων οὔτε τῶν χαλεπῶν ἔργων ἢ τὸ ἀνθρώπων ἄρχειν, ἂν τις ἐπισταμένως τοῦτο πράττει. Κύρῳ γοῦν ἴσμεν ἐβελήσαντας παῖθεσθαι τοὺς μὲν ἀπέχοντας παμπολλῶν ἡμερῶν ὁδόν, τοὺς δὲ καὶ μνην, τοὺς δὲ οὐδ' ἑωρακότας πώποτε αὐτὸν, τοὺς δὲ καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝ.

Subiit aliquando nos cogitatio, quot democratiae ab iis eversae fuerint, qui alio quodam reipublicae statu, potius quam populari, uti vellent; quotque item monarchiae, quotque oligarchiae a populo jam sublatae: et quot tyrannidem aggressi, eorum alii quidem vel statim prorsus sint de imperio dejecti, alii vero, si modo imperium, quantumcunque id tandem fuerit ad tempus, retinere valuerint, in admiratione sint, tanquam qui et sapientes fuerint et felices viri. Quin et multos animadvertisse videbamur, quorum alii quidem in privatis aedibus famulos vel complures, alii vero perpaucos haberent: cum tamen iidem domini ne his quidem paucis in omnibus possent uti obedientibus. Ad haec autem cogitabamus, et bubulcis in boves, et in equos illis, qui eos pascunt, esse imperium, omnesque adeo pastores qui vocantur, posse eorum, quibus praesint, animalium dominatores jure existimari: atque videre videbamur greges hosce omnes libentius pastoribus parere, quam principibus suis homines. Greges enim illi et pergunt quocunque eos pastores dirigant, et per ea pascuntur loca, in quae eos dimittant, et ab iis abeinent, a quibus eos arceant: quinetiam fructibus, qui ex ipsis proveniunt, pastores ita, ut ipsi voluerint, uti simunt. Jam vero nullum unquam gregem adversus pastorem coivisse accepimus, quo vel minus ei pareret, vel fructu uti non permetteret: imo etiam omnibus aliis infestiores sunt greges, quam iis, qui et in eos imperium habent, et ex iis capiunt commoda: homines vero contra nullos magis consurgunt, quam quos imperium in se moliri senserint. Haec igitur cum in animo versarem, ita de iis statuimus, ea esse hominem natura, ut facilius illi sit aliis omnibus animantibus, quam hominibus, imperare. Sed postquam cogitavimus Cyrum exstitisse Persam, qui permultos quidem homines, permultas civitates, permultasque nationes sibi habuerit obsequentes, tum vero mutata sententia coacti sumus existimare, quod imperare hominibus neque in impossibile sit neque difficile factu numero, modo quis perite id agat. Cyro certe quidem novimus libenter paruisse alios qui complurium dierum, alios qui etiam mensium iter ab eo distarent, alios item qui nullo unquam tempore illum ad-

εὖ εἰδότας οὐδ' ἂν ἴδοιεν, καὶ ὁμοῦς ἤθελον αὐτῷ ὑπακούειν. (4) Καὶ γάρ τοι τοσοῦτον διήνεγκε τῶν ἄλλων βασιλέων καὶ τῶν πατρίους ἀρχὰς παρειληφόντων καὶ τῶν δι' ἑαυτῶν κτησαμένων, ὥστε ὁ μὲν Σκύθης καί περ καμπολλῶν ὄντων Σκυθῶν ἄλλου μὲν οὐδενὸς δύναται ἂν ἔθνους ἐπάρξαι, ἀγαπήν δ' ἂν εἰ τοῦ ἑαυτοῦ ἔθνους ἀρχῶν διαγένοιτο, καὶ ὁ Θραξ Θρακῶν καὶ ὁ Ἰλλυριὸς Ἰλλυριῶν, καὶ τὰλλα δὲ ἔθνη ὡσαύτως ὅσα ἀκούομεν· τὰ γοῦν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἔτι καὶ νῦν αὐτόνομα εἶναι λέγεται καὶ λελῦσθαι ἀπ' ἀλλήλων· Κύρος δὲ παραλαβὼν ὡσαύτως οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα ὁρμήθεις σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ ἐκόντων μὲν ἡγήσατο Μήδων, ἐκόντων δὲ Ὑρανίων, κατεστρέψατο δὲ Σύρους, Ἀσσυρίους, Ἀραβίους, Καππαδόκας, Φρύγας ἀμφοτέρους, Λυδοὺς, Κάρας, Φοίνικας, Βαβυλωνίους, ἤρξε δὲ Βακτριῶν καὶ Ἰνδῶν καὶ Κιλικίων, ὡσαύτως δὲ Σακῶν καὶ Παφλαγονίων καὶ Μαριανδυνῶν καὶ ἄλλων δὲ καμπολλῶν ἔθνων, ὧν οὐδ' ἂν τὰ ὀνόματα ἔχοι τις εἰπεῖν, ἐπῆρξε δὲ καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καταβάς δὲ ἐπὶ θάλατταν καὶ Κυπρίων καὶ Αἰγυπτίων. (5) Καὶ τοίνυν τῶν ἔθνων τούτων ἤρξεν οὕτε αὐτῷ ὁμογλώττων ὄντων οὕτε ἀλλήλοις, καὶ ὁμοῦς ἐδυνάσθη ἐφικέσθαι μὲν ἐπὶ τοσαύτην γῆν τῷ ἑαυτοῦ φόβῳ ὥστε καταπληρῆσαι πάντας καὶ μηδὲν ἐπιχειρεῖν αὐτῷ, ἐδυνάσθη δὲ ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν τοσαύτην τοῦ πάντας αὐτῷ χαρίζεσθαι ὥστε αἰετὶ τῇ αὐτοῦ γνώμῃ ἀξιοῦν κυβερνεῖσθαι ἀνηρητήσατο δὲ τοσαῦτα φύλα ὅσα καὶ διελθεῖν ἔργον ἐστίν, ὅποι ἂν τις ἀρξῆται πορεύεσθαι ἀπὸ τῶν βασιλείων, ἦν τε πρὸς ἑω ἦν τε πρὸς ἐσπέραν ἦν τε πρὸς ἀρκτον ἦν τε πρὸς μεσημβρίαν. (6) Ἡμεῖς μὲν δὴ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσκεψάμεθα τίς ποτε ὧν γενεὰν καὶ ποῖαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποῖαν τινα παιδείαν τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἀρχεῖν ἀνθρώπων. Ὅσα οὖν καὶ ἐπυθόμεθα καὶ ἡσθῆσθαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγῆσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πατὴρ δὲ μὲν λέγεται ὁ Κύρος γενέσθαι Καμβύσεω Περσῶν βασιλέως· ὁ δὲ Καμβύσης οὗτος τοῦ Περσείδων γένους ἦν· οἱ δὲ Περσεῖδαι ἀπὸ Περσέως κληῖσθαι· μητρὸς δὲ ὁμολογεῖται Μανδάνης γενέσθαι· ἡ δὲ Μανδάνη αὕτη Ἀστυάγους ἦν θυγάτηρ τοῦ Μήδων βασιλέως. Φύναι δὲ ὁ Κύρος λέγεται καὶ ἄδεται ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιланθρωπότατος καὶ φιλομαθέστατος καὶ φιλοτιμώτατος, ὥστε πάντα μὲν πόνον ἀνατλήναι, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομῆναι τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἕνεκα. (2) Φύσιν μὲν δὴ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μορφῆς τοιαύτην ἔχων διαμνημονεύεται· ἐπαινεύθη γὰρ μὴ ἐν Περσῶν νόμοις. Οὗτοι δὲ δοκοῦσιν οἱ νόμοι ἀρχεῖσθαι τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελούμενοι οὐκ ἔνθεν ὅθεν περ ἐν ταῖς πλείσταῖς πόλεσιν ἀρχονται. Αἱ μὲν γὰρ πλείστα πόλεις ἀφείσαι παιδεύειν ὅπως τις ἐθέλει

spexerant, alios demum, qui bene noverant ne fore quidem ut viderent; ac nihilominus tamen ei obedire voluerunt. Is etenim usque adeo ceteris regibus antecelluit, tum iis qui paternos principatus acceperant, tum iis qui ipsi per se acquisivissent, ut Scythia quidem, quamvis permagnus sit Scytharum numerus, nullam aliam gentem ditioni suae subicere possit, satis vero sibi ducat, si in suam imperium tenere perseveret; et Thracas in Thracas, et Illyricos in Illyricos; quod ipsum de reliquis itidem nationibus audimus: nam in Europa quidem gentes etiam nunc suis aiunt legibus vivere, et minime consociatas esse: Cyrus autem, cum exigua Persarum manu profectus, Medis Hyrcaniisque non invitis praefuit: subegit vero Syros, Assyrios, Arabas, Cappadocas, Phrygas utrosque, Lydos, Caras, Phoenices, Babylonios: imperavit etiam Bactriis et Indis et Cilicibus; et Sacis itidem et Paphlagonibus et Mariandynis, aliisque compluribus gentibus, quarum ne nomina quidem quis possit referre: atque Graecos Asiam incolentes, Cyprios quoque et Aegyptios, cum ad mare descendisset, in potestatem suam redegit. His igitur imperavit gentibus, quibus neque cum ipso, neque inter se, lingua erat communis: et tamen potuit tantum terrarum nominis sui terrore pervadere, ut omnes percelleret, nemoque adversus ipsum quidquam moliretur: ac tantum omnibus gratificandi sibi desiderium injicere valuit, ut semper ipsius arbitrio regi cuperent. Tot autem nationes sibi devinxit, quot vel percurrere operosum fuerit, quocunque quis ire a regia coeperit, sive ad orientem, sive ad occidentem, sive ad septentriones sive ad meridiem. Nos quidem certe, cum sit hic vir admiratione dignus, dispeximus, quo tandem genere ortus, quali praeditus ingenio, quave institutus disciplina, adeo in hominibus imperandis excelluerit. Quaecunque igitur de illo et audivimus et percipisse videmur, haec enarrare conabimur.

CAPUT II.

Ac Cyrus quidem patre natus esse dicitur Cambyse, Persarum rege: Cambyse autem hic Persidarum genere natus erat; at Persidae a Perseo nomen habent: matre vero consentitur fuisse Mandane; quae quidem Mandane erat Astyagis, Medorum regis, filia. Fuisse autem Cyrus natura fertur, atque hoc etiam tempore a barbaris decantatur, specie quidem pulcherrimus, animo vero humanissimus, disciplinae studiosissimus, et honoris cupidissimus; adeo ut laudis gratia laborem omnem perferret, omneque adiret periculum. Animi certe indole ac forma tali ornatus fuisse traditur: institutus vero est secundum Persarum leges. Hae autem leges a cura publici commodi initium sumere videntur: nec eodem modo, quo pleraeque civitates, curam illam auspicantur. Etenim plurimae civitates unicuique liberos suos, prout

τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβυτέρους ὅπως ἐθέλουσι διάγειν, ἔπειτα προστάττουσιν αὐτοῖς μὴ κλέπειν, μὴ ἀρπάζειν, μὴ βίβλιν εἰς οἰκίαν παρίεναι, μὴ παίειν ὃν μὴ δίκαιον, μὴ μοιχεύειν, μὴ ἀπειθεῖν ἀρχόντι, καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως· ἣν δὲ τις τούτων τι παραβαίῃ, ζημίαν αὐτοῖς ἐπέθεσαν. (3) Οἱ δὲ Περσικοὶ νόμοι προλαβόντες ἐπιμελόνται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι ἴσονται οἱ πολῖται ὅσοι πονηροῦ τινος ἢ αἰσχροῦ ἔργου ἐπίεσθαι. Ἐπιμελόνται δὲ ὧδε. Ἔστιν αὐτοῖς ἐλευθέρα ἀγορὰ καλουμένη, ἐνθα τὰ τε βασιλεία καὶ τὰ ἄλλα ἀρχεῖα πεποιήται. Ἐντεῦθεν τὰ μὲν ὄνια καὶ οἱ ἀγοραῖοι καὶ αἱ τούτων φωναὶ καὶ ἀπειροκαλαίαι ἀπελήλανται εἰς ἄλλον τόπον, ὥς μὴ μιγνύηται ἡ τούτων τύρβη τῇ τῶν πεπαιδευμένων εὐκοσμῷ. (4) Διήρῃται δὲ αὕτη ἡ ἀγορὰ ἢ περὶ τὰ ἀρχεῖα εἰς τέτταρα μέρη· τούτων δ' ἓστιν ἓν μὲν παισίν, ἓν δὲ ἐφήβοις, ἄλλο τελείους ἀνδράσιν, ἄλλο τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἔτη γεγονόσι. Νόμῳ δὲ εἰς τὰς ἑαυτῶν χώρας ἕκαστοι τούτων πάρεσιν, οἱ μὲν παῖδες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ καὶ οἱ τελεῖοι ἄνδρες, οἱ δὲ γεραίτεροι ἡνίκ' ἂν ἐκάστῳ προχωρῇ, πλὴν ἓν ταῖς τεταγμέναις ἡμέραις, ἓν αἷς δεῖ αὐτοὺς παρῆναι. Οἱ δὲ ἐφηβοὶ καὶ κοιμῶνται περὶ τὰ ἀρχεῖα σὺν τοῖς γυμνητικοῖς ὅπλοις πλὴν τῶν γεγαμηκότων· οὗτοι δὲ οὔτε ἐπιζητοῦνται, ἔν μὴ προῤῥηθῇ παρῆναι, οὔτε πολλάκις ἀπείναι καλόν. (5) Ἀρχόντες δ' ἐφ' ἐκάστῳ τούτων τῶν μερῶν εἰσι δώδεκα· δώδεκα γὰρ καὶ Περσῶν φυλαὶ διτήρηται. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς παισίν ἐκ τῶν γεραντέρων ἡρημένοι εἰσὶν οἱ ἂν δοκῶσι τοὺς παῖδας βελτίστους ἀποδεκνύναι, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐφήβοις ἐκ τῶν τελείων ἀνδρῶν οἱ ἂν αὐτοὺς ἐφήβους βελτίστους δοκῶσι παρέχειν, ἐπὶ δὲ τοῖς τελείοις ἀνδράσιν οἱ ἂν δοκῶσι παρέχειν αὐτοὺς μάλιστα τὰ τεταγμένα ποιούντας καὶ τὰ παραγγελλόμενα ὑπὸ τῆς μεγίστης ἀρχῆς· εἰσὶ δὲ καὶ τῶν γεραντέρων προστάται ἡρημένοι, οἱ προστατεύουσιν ὅπως καὶ οὗτοι τὰ καθήκοντα ἀποτελῶσιν. Ἄ δὲ ἐκάστη ἡλικία προστέταται ποιεῖν διηγησόμεθα, ὥς μᾶλλον ὅλην γέννηται ἢ ἐπιμελόνται ὥς ἂν βέλτιστοι εἴεν οἱ πολῖται. (6) Οἱ μὲν δὲ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι μανθάνοντες δικαιοσύνην· καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἔργοντα ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι. Οἱ δὲ ἀρχόντες αὐτῶν διατελοῦσι τὸ πλείστον τῆς ἡμέρας δικάζοντες αὐτοῖς. Γίνεται γὰρ δὴ καὶ παισὶ πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἀνδράσιν ἐγκλήματα καὶ κλοπῆς καὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας καὶ ἀπάτης καὶ κακολογίας καὶ ἄλλων ὧν δὴ εἰκός. Οὗς δ' ἂν γνῶσι τούτων τι ἀδικοῦντας, τιμωροῦνται. (7) Κολάζουσι δὲ καὶ οὗς ἂν ἀδίκως ἐγκαλοῦντας εὐρίσκωσι. Δικάζουσι δὲ καὶ ἐγκλήματος οὗ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους μάλιστα, δικάζονται δὲ ἥμισυ, ἀχαριστίας, καὶ ὃν ἂν γνῶσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δὲ, κολάζουσι [καὶ] τοῦτον ἰσχυρῶς. Οἴονται γὰρ τοὺς ἀχαριστοὺς καὶ περὶ θεοῦ ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν καὶ περὶ γονίας καὶ πατρίδα καὶ φίλους. Ἐπίεσθαι δὲ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ καὶ ἡ ἀναισχυντία· καὶ

ipse voluerit, educare permittentes, atque ipsi senioribus pro arbitrio vitam agere, eis praescribunt ne furentur, ne rapiant, ne in domum aliquam vi ingrediantur, ne quem injuste percutiant, ne adulterium committant, ne magistratus imperium detrectent, et reliqua itidem his consimilia: quod si quis in horum aliquo delinquat, poenas in eum statuunt. At Persicae leges hoc antevertentes, diligenter curant ab initio tales ne sint cives, qui pravam aliquam foedamve rem appetant. Curant autem hoc modo: Est illis forum quod vocatur Liberale, ubi et regia, et aliae magistratuum aedes sunt exstructae. Hinc venalia quaeque, et circumforanei atque eorum clamores et ineptiae alium in locum sunt rejectae; ne horum turba cum decoro illorum ordine, qui sunt instituti, misceatur. Est autem hoc ipsum forum, ad palatia situm, in quatuor partes divisum; quarum una pueris est attributa, altera ephebis, tertia viris, quarta eis, qui jam militares annos confecerint. Atque lege ad sua loca singuli horum adsunt, pueri quidem et viri, prima luce: seniores vero, quando cuique commodum sit, exceptis diebus statutis, quibus oportet eos adesse. At ephebi cubant etiam ad palatia cum velitaribus armis, praeter eos qui uxorem habent: hi autem ne requiruntur quidem, nisi denuntiatus fuerit, ut adsint; nec tamen saepius abesse decorum est. Harum autem cuique partium duodecim sunt praesides (nam et in duodecim tribus Persae sunt divisi); et pueris quidem praesunt delecti quidam ex senioribus, qui optimos eos reddituri videantur: ephebis autem, ex viris, qui hos effecturi optimos existimentur: et viris, qui eos reddituri putentur paratissimos ad ea exsequenda, quae a summo magistratu constituta fuerint et imperata: sunt etiam seniorum praesides delecti, qui ideo praesunt, ut ipsi quoque sua persolvant officia. Quae vero cuique aetati facienda praecipiantur, enarrabimus, quo magis perspicuum fiat, qualem adhibeant curam, ut cives sint quam optimi. Pueri igitur ad scholas ventitantes, in iustitia discenda versantur; aluntque ipsi se hujus rei causa venire, quemadmodum apud nos qui literarum discendarum gratia. Horum vero praesides maximam diei partem in iure dicendo consumunt. Fiunt etenim inter pueros quoque, quemadmodum inter viros, accusationes mutuae, et de furto, et de rapina, et de vi, et de fraude, et de maledictione, et de aliis, uti par est. Quoscunque autem in horum aliquo deliquisse noverint, eos puniunt. Castigant etiam quoscunque injuste alios accusasse deprehenderint. Ac iudicium de eo quoque exercent crimine, cujus causa homines quam maxime quidem se invicem oderunt, in jus vero minime vocant, scilicet ingratitudine; et quemcunque cognoverint posse referre gratiam, qui tamen non refert, hunc etiam severe admodum puniunt. Arbitrantur enim ingratos et deos imprimis, et parentes, et patriam, et amicos negligere. Ingrati autem animi vitium maxime comitari videtur impudentia: etenim haec aut turpia

αὕτη μέγιστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχυρά ἡγεμών.
(8) Διδάσκουσι δὲ τοὺς παῖδας καὶ σωφροσύνην· μέγα δὲ συμβάλλεται εἰς τὸ μαθηθεῖν σωφρονεῖν αὐτοὺς ὅτι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ὁρῶσιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν σωφρόνως διάγοντας. Διδάσκουσι δὲ αὐτοὺς καὶ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσι· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι ὁρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους πειθόμενους τοῖς ἀρχουσιν ἰσχυρῶς. Διδάσκουσι δὲ καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι γαστρὸς καὶ ποτοῦ· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι ὁρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους οὐ πρόσθεν ἀπιόντας γαστρὸς ἕνεκα πρὶν ἂν ἀρῶσιν οἱ ἀρχοντες, καὶ ὅτι οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ, ὅταν οἱ ἀρχοντες σημήνωσι. Φέρονται δὲ οἰκοθεν σίτον μὲν ἄρτον, ὄψον δὲ κάρδαμον, πιεῖν δὲ, ἣν τις διψῇ, κώθωνα, ὡς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρύσασθαι. Πρὸς δὲ τούτοις μαθηθάνουσι καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. Μέχρι μὲν δὴ ἐξ ἧς ἑπτακαίδεκα ἐτῶν ἀπὸ γενεᾶς οἱ παῖδες ταῦτα πράττουσιν, ἐκ τούτου δὲ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐξέρχονται. (9) Οὗτοι δ' αὖ οἱ ἐφηβοὶ διάγουσιν ὧδε. Δέκα ἐτὴ ἀφ' οὗ ἂν ἐκ παίδων ἐξέλθωσι κοιμῶνται μὲν περὶ τὰ ἀρχεῖα, ὥς περ προσέρηται, καὶ φυλακῆς ἕνεκα τῆς πόλεως καὶ σωφροσύνης· δοκεῖ γὰρ αὕτη ἡ ἡλικία μάστιγα ἐπιμελείας δεῖσθαι· παρέχουσι δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἑαυτοὺς τοῖς ἀρχουσι χρῆσθαι, ἣν τι δέονται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. Καὶ ὅταν μὲν δέῃ, πάντες μένουσι περὶ τὰ ἀρχεῖα· ὅταν δὲ ἐξίῃ βασιλεὺς ἐπὶ θήραν, τὰς ἡμισείας φυλάς καταλείπει· ποιεῖ δὲ τοῦτο πολλάκις τοῦ μηνός. Ἐχειν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας τόξα καὶ παρὰ τὴν φαρέτραν ἐν κολεῷ κοπίδα ἢ σάγαριν, ἐπὶ δὲ γέβρον καὶ παλτά δύο, ὥστε τὸ μὲν ἀφεῖναι, τῷ δ' ἂν δέῃ, ἐκ χειρὸς χρῆσθαι. (10) Διὰ τοῦτο δὲ δημοσίᾳ τοῦ θηρᾶν ἐπιμελονται καὶ βασιλεὺς ὥς περ καὶ ἐν πολέμῳ ἡγεμῶν αὐτοῖς ἐστί καὶ αὐτὸς τε θηρᾶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται ὅπως ἂν θηρῶσιν, ὅτι ἀληθεστάτῃ αὐτοῖς δοκεῖ αὕτη ἡ μελέτη τῶν πρὸς τὸν πόλεμον εἶναι. Καὶ γὰρ πρῶτὴ ἀνίστασθαι ἐθίζει καὶ ψύχη καὶ θάληπ ἄνεγχεσθαι, γυμνάζει δὲ καὶ ὁδοπορίαις καὶ δρόμοις, ἀνάγκη δὲ καὶ τοξεύσαι θηρίον καὶ ἀκοντῖσαι ὅπου ἂν παραπίπτῃ. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ πολλάκις ἀνάγκη θήγεσθαι, ὅταν τι τῶν ἀλκίμων θηρίων ἀνθιστῇται· παῖειν μὲν γὰρ δήπου δεῖ τὸ ὁμόσε γιγνόμενον, φυλάξασθαι δὲ τὸ ἐπιπερόμενον· ὥστε οὐ ῥάδιον εὐρεῖν ἐν τῇ θήρᾳ τί ἄπεστι τῶν ἐν πολέμῳ παρόντων. (11) Ἐξέρχονται δὲ ἐπὶ τὴν θήραν ἀριστον ἔχοντες πλεῖον μὲν, ὡς τὸ εἶδος, τῶν παίδων, ἅλλα δὲ ὁμοιον. Καὶ θηρῶντες μὲν οὐκ ἂν ἀριστήσαιεν, ἣν δὲ τι δεήσῃ ἡ θηρίου ἕνεκα ἐπικαταμεῖναι ἢ ἄλλως βουληθῶσι διατρεῖψαι περὶ τὴν θήραν, τὸ ἀριστον τοῦτο δειπνήσαντες τὴν ὑστεραίαν αὐτὸ θηρῶσι μέχρι δειπνῶν, καὶ μίαν ἄμφω τούτῳ τῷ ἡμέρα λογίζονται, ὅτι μιᾶς ἡμέρας σίτον δαπανῶσι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσι τοῦ εὐλίσσεσθαι ἕνεκα, ἵνα ἐάν τι καὶ ἐν πολέμῳ δεήσῃ, δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ὄψον δὲ τοῦτο ἔχουσιν οἱ τηλικούτοις ὅτι ἂν θηράσωσιν, εἰ δὲ μὴ, τὸ κάρδαμον. Εἰ δὲ τίς αὐτοὺς οἴεται ἢ ἐσθίειν ἀηδῶς, ὅταν κάρδαμον μόνον ἔχωσιν ἐπὶ τῷ σίτῳ, ἢ πῖ-

quæque dux maxima esse videtur. Temperantiam quoque pueros docent : ad temperantiam vero discendam plurimum id eos adjuvat, quod ipsos etiam seniores vident totos dies temperanter vitam agere. Docent porro eos magistratibus parere : quam item ad rem multum confert, quod et seniores magno studio magistratibus obtemperare cernunt. In cibo etiam ac potu continentes esse docent : ad quod item præstandum id magnopere conducit, quod vident seniores ipsos non prius ventris causa discedere, quam præsidēs eos dimiserint ; quodque non apud matrem pueri, sed apud præceptorem, vescuntur, quando id eis præsidēs significari. Ferunt autem domo pro cibo quidem, panem, pro obsonio, nasturtium : ad potandum vero, si quis sitiāt, cothonem, ut de fluvio hauriant. Ad hæc sagittare discunt et jaculari. Et quidem ad sextum septimumve ac decimum ætatis annum hæc agunt pueri : ex eo autem tempore ad ephebos abeunt. Hi rursus ephebi hoc modo degunt : decem annis, postquam ex pueris excesserint, cubant quidem circa palatia, quemadmodum jam dictum est, cum civitatis custodiendæ, tum temperantiæ gratia (videtur enim hæc ætas potissimum cura indigere) : ac interdiu etiam magistratibus utendos se præbent, si quid agendum sit pro republica : et si tempus ita postulet, omnes circa palatia morantur ; cum vero rex venatum exit, id quod sapius unoquoque mense facit, dimidiam ibi custodiæ partem relinquit. Habeant autem exeuntes oportet arcus cum pharetra, ac copidem in vagina, vel securim : præterea scutum, et palta duo, ut et alterum emittant, et altero, si sit opus, cominus utantur. Idcirco autem venatui publice dant operam, et rex, perinde ac in bello, se ducem eis præstat, venaturque ipse, et, ut alii venentur, curam adhibet, quod videtur hæc verissima esse bellicæ disciplinæ exercitatio. Etenim assuefacit diluculo surgere, et frigora caloresque perferre ; itineribus quoque exercet atque cursu ; necessarium etiam est feram, ubicunque occurrerit, sagitta jaculoque petere. Sæpe etiam acui animum in venatione necesse est, cum valentior aliqua bestia contra sese objecerit : ferire enim propius accedentem oportet, et ab irruente cavere ; adeoque haud facile invenias, quid in venatione desideretur eorum quæ fiunt in bello. Exeunt autem in venationem, prandium secum ferentes copiosius quidem, ut par est, quam sit puerorum, alioqui simile. Ac dum venantur, nequaquam pranderint : sed si quid opus fuerit feræ causa præstolari, aut aliter venationi immorari velint, prandium id cœnati, postridie rursus ad cœnam usque venantur ; ambosque hos dies pro uno supputant, quod unius diei cibum consumant. Hoc autem faciunt consuescendi causa, ut, si quid facto opus fuerit in bello, id etiam præstare possint. Quicquid vero qui hac sunt ætate, venando ceperint, id hi obsonium habent ; sin minus, nasturtium. Si quis autem eos existimat injacunde edere cum nasturtium solum adhibeant ad panem, vel bibere inju-

νιν ἀηδέως, θταν ὕδωρ πίνωσιν, ἀναμνησθήτω πῶς ἡδὺ μὲν μέλζα καὶ ἄρτος πινῶντι φαγεῖν, πῶς δὲ ἡδὺ ὕδωρ δεψῶντι πιεῖν. (12) Αἱ δ' αὖ μένουσαι φυλαὶ διατρέβουσι μελετώσας τὰ τε ἄλλα ἃ παῖδες ὄντες ἐμαθόν καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν, καὶ διαγωνιζόμενοι ταῦτα πρὸς ἀλλήλους διατελοῦσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἐγῶνες καὶ ἄθλα προτιθεταί. Ἐν ᾧ δ' ἀνφυλῇ πλείστοι ὡσι δαημονέσονται καὶ ἀνδρικοῦνται καὶ εὐπιστότατοι, ἐκτινοῦσιν οἱ πολῖται καὶ τιμῶσιν οὐ μόνον τὸν νῦν ἀρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅστις αὐτοὺς παῖδας ὄντας ἐπαίδευσεν. Χρῶνται δὲ τοῖς μένουσι τῶν ἐφήβων αἱ ἀρχαί, ἥν τι ἢ φρουρῆσαι δέησι ἢ κακούργους ἐρευνῆσαι ἢ ληστὰς ὑποδραμεῖν ἢ καὶ ἄλλο τι ὅσα ἰσχύος τε καὶ τάχους ἔργα ἐστί. Ταῦτα μὲν δὴ οἱ ἐφήβοι πράττουσιν. Ἐπειδὴν δὲ τὰ δέκα ἔτη διατελέσωσιν, ἐξέρχονται ἐκ τῶν τελείους ἀνδρας. (13) Ἀφ' οὗ δ' ἂν ἐξέλθωσι χρόνου οὗτο αὖ πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη ὧδε διάγουσι. Πρῶτον μὲν ὥσπερ οἱ ἐφήβοι παρέχουσιν ἑαυτοὺς ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, ἥν τι δέη ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ὅσα φρονούντων τε ἡδὴ ἔργα ἐστί καὶ ἐπὶ δυναμένων. Ἦν δὲ που δέη στρατεύεσθαι, τότε μὲν οἱ οὕτω πεπαυμένοι οὐκέτι ἔχοντες οὐδὲ παλὰ στρατεύονται, τὰ δ' ἀρχέμαχα ὅπλα καλούμενα, θώρακά τε περὶ τοῖς στήθεσιν καὶ γέβρον ἐν τῇ ἀριστερᾷ, οἷον περ γράφονται οἱ Πέρσαι ἔχοντες, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ μάχαιραν ἢ κοπίδα. Καὶ αἱ ἀρχαὶ δὲ πᾶσαι ἐκ τούτων καθίστανται πλὴν οἱ τῶν παίδων διδάσκαλοι. Ἐπειδὴν δὲ τὰ πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη διατελέσωσιν, εἴησαν μὲν ἂν οὗτοι πλείον τι γεγονότες ἢ πενήτηκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς· ἐξέρχονται δὲ τῆνικαῦτα εἰς τοὺς γεραίτερούς ὄντας τε καὶ καλούμενους. (14) Οἱ δ' αὖ γεραίτεροι οὗτοι στρατεύονται μὲν οὐκέτι ἔξω τῆς ἑαυτῶν, οἴκοι δὲ μένοντες δικάζουσι τὰ τε κοινὰ πάντα καὶ τὰ ἴδια. Καὶ θανάτου δὲ ὅσοι κρίνουσι, καὶ τὰς ἀρχὰς οὗτοι πάσας αἰροῦνται· καὶ ἥν τις ἢ ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἐλλίπη τι τῶν νομίμων, φαίνουσι μὲν οἱ φύλαρχοι ἕκαστοι καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλόμενος, οἱ δὲ γεραίτεροι ἀκούσαντες ἐκκρίνουσιν· ὁ δὲ ἐκκριθεὶς ἀτιμος διατελεῖ τὸν λοιπὸν βίον.

15. Ἵνα δὲ σαφέστερον δηλωθῇ πᾶσα ἡ Περσῶν πολιτεία, μικρὸν ἐπάνειμι· νῦν γὰρ ἐν βραχυτάτῳ ἂν δηλωθεῖ διὰ τὰ προειρημένα. Λέγονται μὲν γὰρ Πέρσαι ἀμφοτέρωθεν τὰς δώδεκα μυριάδας εἶναι· τούτων δ' οὐδεὶς ἀπελήλαται νόμος τιμῶν καὶ ἀρχῶν, ἀλλ' ἔξεστι πᾶσι Πέρσαις πέμπειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εἰς τὰ κοινὰ τῆς δικαιοσύνης διδασκαλεῖα. Ἀλλ' οἱ μὲν δυνάμενοι τρέφειν τοὺς παῖδας ἀργοῦντας πέμπουσιν, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι οὐ πέμπουσιν. Οἱ δ' ἂν παιδευθῶσι παρὰ τοῖς δημοσίοις διδασκαλοῖς, ἔξεστι αὐτοῖς ἐν τοῖς ἐφήβοις νενησκέυεσθαι, τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως οὐκ ἔστιν. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς ἐφήβοις διατελέσωσι τὰ νομίμῃα ποιοῦντες, ἔξεστι τούτοις εἰς τοὺς τελείους ἀνδρας συναλλεσθαι καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν μετέχειν· οἱ δ' ἂν μὴ διαγένηνται ἐν τοῖς ἐφήβοις, οὐκ ἔρχονται εἰς τοὺς τελείους. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς τελείοις διαγένηνται ἀνεπιληπτοί, οὗτοι τῶν γεραιτέρων γίνονται. Οὕτω

cunde, cum aquam potent, recordetur is, ut suavis sit maza panisque ei qui esuriens edit, et ut dulcis sit aqua ei qui sitiens bibit. Ac tribus quæ domi manent operam consumunt tum in ceteris artibus, quas pueri didicerunt, colendis, tum in sagittis jaculisque mittendis; atque in his summa contentione assidue se exercent. Sunt etiam publica horum certamina, et præmia proposita: et in quacunque tribu plurimi sint peritissimi et fortissimi et fidelissimi, non modo eum, qui in præsentis eorum est præses, laude et honore afficiunt cives, sed illum etiam qui eos, dum adhuc pueri essent, instituit. Utuntur vero magistratus his qui remanent ephebis, si quid vel præsidio fuerit opus, vel investigandi fuerint malefici, vel comprehendendi latrones, vel etiam aliud quidpiam eorum agendum fuerit, quæ sunt roboris ac celeritatis opera. Hæc igitur agunt ephebi. Sed postquam hos decem annos compleverint, ad viros transeunt. A quo autem tempore ex ephebis excesserunt, hi rursus annos quinque et viginti ita degunt: Primum quidem, quemadmodum ephebi, magistratibus utendos se præbent, si horum quidquam postulet reipublicæ ratio, quæ per eos effici possint, qui et jam prudenti sint animo et integris adhuc viribus. Sicubi vero militatum exire oportuerit, non jam arcus, qui hac ratione instituti sunt, nec pelta in expeditione gestant; sed arma quæ ἀρχέμαχα vocantur, thoracem nimirum circa pectora, et scutum in sinistra (quemadmodum Persæ pingi solent), in dextra gladium vel copidem. Et magistratus quidem omnes ex his constituuntur præterquam puerorum magistri. At postquam hos quinque ac viginti annos exegerint, fuerint sane hi annos amplius paulo quinquaginta nati: tunc vero transeunt in eorum ordinem, qui et sunt, et appellantur, seniores. Et seniores quidem hi non amplius extra patriam militant, sed domi manentes, tum publica omnia tum privata exercent iudicia. Etiam capitis supplicia decernunt illi, iidemque magistratus omnes eligunt: ac si quis, vel inter ephebos, vel inter viros, in eorum aliquo deliquerit, quæ legibus constituta sunt, tribuum præsidēs unumquemque deferunt, et ex aliis qui voluerit: seniores vero, re cognita, ordine movent; et qui ordine motus est, reliquum vitæ tempus infamis traducit.

Ut vero clarius pateat universa Persarum reipublicæ ratio, paulo altius rem repetam; nunc enim, propter ante dicta, quam paucissimis exponi poterit. Persæ dicuntur esse circiter centum viginti millia: horum nemo lege ab honoribus ac magistratibus arcetur, sed licet Persis omnibus ad publicas iustitiæ scholas liberos suos mittere. Et quidem qui possunt liberos in otio alere, mittunt; qui non possunt, non mittunt. Iis autem, qui apud publicos magistros instituti sunt, licet inter ephebos juvenilem ætatem transigere; hac vero ratione non edoctis interdictum est. Et qui inter ephebos continenter ea, quæ leges jubent, peregerint, his licet in virorum societatem transire, magistratuumque ac honorum esse participes: qui vero contra inter ephebos tempus suum non exegerint, ad virorum classem non admittuntur. Qui porro inter viros vitam reprehensioni minime obnoxiam degerint, seniorum ii in ordinem cooptantur. Ita igitur hi

μὲν δὴ οἱ γεραίτεροι διὰ πάντων τῶν καλῶν ἐηλυθότες καθίστανται· καὶ ἡ πολιτεία ἐστὶν ἡ Περσῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὕτη, ἣ οἴονται χρώμενοι βέλτιστοι ἂν εἶναι. (16) Καὶ νῦν δὲ ἐτι ἐμμένει μαρτύρια καὶ τῆς μετρίας διαίτης αὐτῶν καὶ τοῦ ἐκπονεῖσθαι τὴν δίαίταν. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ἐστὶ Πέρσαις καὶ τὸ ἀποπτύειν καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι, αἰσχρὸν δὲ ἐστὶ καὶ τὸ ἰόντα που φανερόν γενέσθαι ἢ τοῦ οὐρῆσαι ἕνεκα ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διαίτη μετρία ἐχρῶντο καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκπονοῦντες ἀνῆλiskon, ὥστε ἄλλη πῇ ἀποχωρεῖν. Ταῦτα μὲν δὴ κατὰ πάντων Περσῶν ἔχομεν λέγειν· οὗ δὲ ἕνεκα ὁ λόγος ὠρμήθη, νῦν λέξομεν τὰς Κύρου πράξεις ἀρξάμενοι ἀπὸ παιδός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Κῦρος γὰρ μέχρι μὲν δώδεκα ἐτῶν ἢ ὀλίγω πλεῖον ταύτῃ τῇ παιδείᾳ ἐπαιδευθῇ, καὶ πάντων τῶν ἡλικίων διαφέρων ἐφαίνετο καὶ εἰς τὸ ταχὺ μαθηάνειν αὐτῷ καὶ εἰς τὸ καλῶς καὶ ἀνδρείως ἕκαστα ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ χρόνου μετεπέμψατο Ἀστυάγης τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς· ἰδεῖν γὰρ ἐπεθύμει, ὅτι ἤκουε καλὸν καγαθὸν αὐτὸν εἶναι. Ἔρχεται δ' αὐτῇ τε ἡ Μανδάνη πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν Κῦρον τὸν υἱὸν ἔχουσα. (2) Ὡς δὲ ἀφίκετο τάχιστα, καὶ ἔγνω ὁ Κῦρος τὸν Ἀστυάγην τῆς μητρὸς πατέρα ὄντα, εὐθὺς οἷα δὴ παῖς φιλόστοργος φύσει ἡσπάζετό τε αὐτὸν ὥσπερ ἂν εἴ τις πάλαι συνθετραμμένος καὶ πάλαι φιλῶν ἀσπάζοιτο· καὶ ὁρῶν δὴ αὐτὸν κεκοσμημένον καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφῇ καὶ χρώματος ἐντρίψει καὶ κόμαις προσθέτοις, αὐτῷ δὴ νόμιμα ἢ ἐν Μήδοις ταῦτα γὰρ πάντα Μηδικὰ ἐστὶ, καὶ οἱ πορφυροὶ χιτῶνες καὶ οἱ κἀνδυες καὶ οἱ στρεπτοὶ περὶ τῇ δέρῃ καὶ τὰ φέλια περὶ ταῖς χερσίν, ἐν Πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι καὶ νῦν ἐστὶ πολὺ καὶ ἐσθῆτες φαυλότεραι καὶ δίαίται εὐτελέστεραι ὁρῶν δὴ τὸν κόσμον τοῦ πάππου, ἐμβλέπων αὐτῷ ἔλεγεν, ὦ μητέρα, ὥς καλὸς μοι ὁ πάππος. Ἐρωτῶσης δὲ τῆς μητρὸς αὐτὸν πότερος δοκεῖ καλλίων αὐτῷ εἶναι, ὁ πατὴρ ἢ οὗτος, ἀπεκρίνατο ἄρα ὁ Κῦρος, ὦ μητέρα, Περσῶν μὲν πολὺ κάλλιστος ὁ ἐμὸς πατήρ, Μήδων μὲντοι ὄσων ἑώρακα ἐγὼ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐπὶ ταῖς θύραις πολὺ οὗτος ὁ ἐμὸς πάππος κάλλιστος. (3) Ἀντασπαζόμενος δὲ ὁ πάππος αὐτὸν καὶ στολὴν καλὴν ἐνέδυσσε καὶ στρεπτοὺς καὶ ψελίους ἐτίμα καὶ ἐκόσμη, καὶ εἰ που ἐξελαύνει, ἐφ' ἵππου χρυσογαλίνου περιήγεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸς εἰώθει πορεύεσθαι. Ὁ δὲ Κῦρος ἄτε παῖς ὢν καὶ φιλόκαλος καὶ φιλότιμος ᾗδετο τῇ στολῇ, καὶ ἱππεύειν μαθηάνων ὑπερέβαιρεν· ἐν Πέρσαις γὰρ διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους καὶ ἱππεύειν ἐν ὀρειῇ οὕτῃ τῇ χώρᾳ καὶ ἰδεῖν ἵππον σπάνιον. (4) Δειπνῶν δὲ ὁ Ἀστυάγης σὺν τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ Κūrῳ, βουλόμενος τὸν παῖδα ὡς ἡδιστα δειπνεῖν, ἵνα ᾗττον τὰ οἰκάδε ποθοίη, προσήγαγεν αὐτῷ καὶ παρσίδας καὶ παντοδαπὰ ἐμβάμματα καὶ

constituuntur seniores, qui omnis iter honesti confecerunt : estque hæc reipublicæ ratio, et cura, qua Persæ utentes putant se posse optimos evadere. Quin hoc etiam tempore testimonia exstant et moderati eorum victus, et quod per labores cibum digerere solebant. Turpe enim hac etiam tempestate apud Persas habetur exspuere, nasum emungere, et flatus videri plenos : turpe item ducitur si quis ire quoquam conspiciatur vel mejendi, vel alius hujusmodi rei causa. Hæc autem facere non possent, nisi et modico uterentur victu, et humores laborando consumerent, ita ut ii alio quopiam secederent. Et hæc quidem habemus quæ de Persis omnibus dicamus : nunc Cyri res gestas, cujus gratia narratio instituta est, exponemus, a pueritia ejus initio sumto.

CAPUT III.

Cyrus ad annos usque duodecim, aut paulo plus, hæc erat disciplina institutus, antecelluitque omnibus æqualibus tum celeriter, quæ oporteret, discendo, tum præclare singula ac viriliter exsequendo. Ex eo autem tempore filiam suam accersivit Astyages, ejusque filium : hunc enim videre percupiebat, quod pulchrum eum esse ac bona præditum indole audiret. Et venit ipsa Mandane ad patrem, Cyrum quoque filium secum perducens. Et simul ac pervenisset, Cyrusque Astyagem matris patrem esse cognovisset, continuo, ut puer erat a natura pio erga parentes affectu, eum amplexatus est veluti si quis jam olim una educatus, jamque olim amans amplexaretur. Et cum eum videret oculorum pigmentis, colore infrecto, ascititiisque comis ornatum, ut Medorum ferebat consuetudo : hæc enim omnia Medica sunt, et purpureæ tunicae, et candyes, et torques ad collum, et armillæ ad manus ; apud Persas vero domi degentes, hoc etiam tempore multo tum vestes sunt viliores, tum victus tenuiores : cum videret ergo avi ornatum, intuens in eum : O mater, inquit, quam plucher meus est avus ! Matre vero eum interrogante, uter pulchrior ipsi videretur, paterne, an ille ; respondit utique Cyrus : Persarum quidem, o mater, longe pulcherrimus est pater meus, Medorum vero, quotquot equidem vidi cum in viis tum ad portas, multo formosissimus est hic meus avus. Astyages autem vicissim eum amplexatus, et pulchra stola induit, et torquibus armillisque honestavit atque ornavit : ac si quo equitaret, eum in equo, cui aureum esset frenum, circumducebat, quemadmodum et ipse proficisci consueverat. At Cyrus, ut qui puer erat elegantiae honorisque studiosus, delectabatur stola ; et eum equitare disceret, mirum in modum lætatus est : nam in Persia, eo quod difficile est tum equos alere, tum equitare, cum montosa sit regio, vel videre equum rarissime datur. Cum vero cœnaret Astyages una cum filia et Cyro, velletque puerum quam suavissime cœnare, ut domestica minus desideraret, apponebat ei paropsidas omnifariaque condimenta et

βρώματα. Τὸν δὲ Κύρον ἔβασαν λέγειν, Ὡ πάππε, ὅσα πράγματα ἔχεις ἐν τῷ δείπνῳ, εἰ ἀνάγκη σοι ἐπὶ πάντα τὰ λεκάνια ταῦτα διατείνειν τὰς χεῖρας καὶ ἀπογεύεσθαι τούτων τῶν παντοδαπῶν βρωμάτων. Τί δέ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐ γὰρ πολὺ σοι δοκεῖ κάλλιον τοῦτο δὲ δείπνον εἶναι τοῦ ἐν Πέρσαις; Τὸν δὲ Κύρον πρὸς ταῦτα ἀποκρίνασθαι λέγεται, Οὐχί, ὦ πάππε· ἀλλὰ πολὺ ἀπλουστέρα καὶ εὐχυτέρα παρ' ἡμῖν ἢ ὁδὸς ἐστὶν ἐπὶ τὸ ἐμπλησθῆναι ἢ παρ' ὑμῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἄρτος καὶ κρέα εἰς τοῦτο ἄγει, ὑμεῖς δὲ εἰς μὲν τὸ αὐτὸ ἡμῖν σπεύδετε, πολλοὺς δὲ τινὰς ἐλιγμούς ἀνω καὶ κάτω πλανώμενοι μολὶς ἀφικνεῖσθε σποὶ ἡμεῖς πάλαι ἤκομεν. (6) Ἀλλ', ὦ παῖ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐκ ἀχθόμενοι ταῦτα περιπλανώμεθα· γεόμενος δ' ἔφη, καὶ σὺ γνώσῃ ὅτι ἡδέα ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ σέ, φάναι τὸν Κύρον, δρῶ, ὦ πάππε, μυσσαστόμενον ταῦτα τὰ βρώματα. Καὶ τὸν Ἀστυάγην ἐπερέσθαι, Καὶ τί νη δὴ σὺ τεκμαιρόμενος, ὦ παῖ, λέγεις; Ὅτι σε, φάναι, δρῶ, θταν μὲν τοῦ ἄρτου ἄψῃ, εἰς οὐδὲν τὴν χεῖρα ἀποψώμενον, θταν δὲ τούτων τινὸς θίγῃς, εὐθὺς ἀποκαθαίρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, ὡς πάνυ ἀχθόμενος ὅτι πλέα σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο. (6) Πρὸς ταῦτα δὴ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Εἰ τάνυν οὕτω γινώσκεις, ὦ παῖ, ἀλλὰ κρέα γε εὐωχοῦ, ἵνα νεανίας οἴκαδε ἀπέλθῃς. Ἄμα δὲ ταῦτα λέγοντα πολλὰ αὐτῷ παραφέρειν καὶ θήρεϊα καὶ τῶν ἡμέρων. Καὶ τὸν Κύρον, ἔπει ἑώρα πολλὰ τὰ κρέα, εἰπεῖν, Ἡ καὶ δίδως, φάναι, ὦ πάππε, πάντα ταῦτά μοι τὰ κρέα θ,τι βούλομαι αὐτοῖς χρῆσθαι; Νῆ Δία, φάναι, ὦ παῖ, ἔγωγέ σοι. (7) Ἐνταῦθα δὴ τὸν Κύρον λαθόντα τῶν κρεῶν διαδιδόναι τοῖς ἀμφὶ τὸν πάππον θεραπευταῖς, ἐπλέγοντα ἐκάστω, Σοὶ μὲν τοῦτο ὅτι προθύμως με ἱκπεύειν διδάσκεις, σοὶ δὲ ὅτι μοι παλτὸν ἔδωκας· νῦν γὰρ τοῦτο ἔχω· σοὶ δὲ ὅτι τὸν πάππον καλῶς θεραπεύεις, σοὶ δὲ ὅτι μου τὴν μητέρα τιμᾷς· ταῦτα ἐπολεῖ ὡς διεδίδου πάντα ἀ ἔλαβε κρέα. (8) Σάκας δὲ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, τῷ οἰνογῶ, θν ἐγὼ μάλιστα τιμῶ, οὐδὲν δίδως; θ δὲ Σάκας ἄρα καλὸς τε θν ἐτύγχανε καὶ τιμὴν ἔχων προσάγειν τοὺς δεομένους Ἀστυάγους καὶ ἐποκωλύειν οὐς μὴ καιρὸς αὐτῷ δοκοίη εἶναι προσάγειν. Καὶ τὸν Κύρον ἐπερέσθαι προπετῶς ὡς ἂν παῖς μηδέπω ὑποκλήσων, Διὰ τί δὴ, ὦ πάππε, τοῦτον οὕτω τιμᾷς; καὶ τὸν Ἀστυάγην σκώψαντα εἰπεῖν, Οὐχ ὁρᾷς, φάναι, ὡς καλῶς οἰνογοῖ καὶ εὐσχημόνως; Οἱ δὲ τῶν βασιλέων τούτων οἰνογῶι κομφῶς τε οἰνοροοῦσι καὶ καθαρείως ἐγγέουσι καὶ διδῶσι τοῖς τρισι δακτύλοις ὀχρῶντες τὴν φιάλην καὶ προσφέρουσιν ὡς ἂν ἐνδοῖεν τὸ ἔκπωμα εὐληπτότατα τῷ μέλλοντι πίνειν. (9) Κέλευσον δὴ, φάναι, ὦ πάππε, τὸν Σάκαν καὶ ἐμοὶ δοῦναι τὸ ἔκπωμα, ἵνα καγὼ καλῶς σοι πιεῖν ἐγγέας ἀνακτήσωμαι σε, ἣν δύκωμαι. Καὶ τὸν κελεῦσαι δοῦναι. Λαθόντα δὴ τὸν Κύρον οὕτω μὲν δὴ εὐ κλύσαι τὸ ἔκπωμα ὥσπερ τὸν Σάκαν ἑώρα, οὕτω δὲ στήσαντα τὸ πρόσωπον σπουδαίως καὶ εὐσχημόνως προσενεγκεῖν καὶ ἐνδοῦναι τὴν φιάλην τῷ πάππῳ ὥστε τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἀστυάγῃ πολλὴν γέ-

fercula. Ibi Cyrum dixisse ferunt: Quantum, ave, tibi est in cœna negotii, si tibi necessarium sit ad omnes istas patellas manus extendere, et epulas hasce omnigenas degustare? Quid? inquit Astyages; nonne hæc tibi videtur cœna multo elegantior quam Persica? Cyrum autem ad hæc respondisse ferunt: Nequaquam, ave; sed longe simplicior apud nos ac rectior est ad explendam famem via, quam apud vos. Nam panis et caro nos ad hoc deducunt: vos eodem quidem, quo nos, tenditis, sed per multas quasdam ambages sursum deorsumque vagantes, vix eo tandem pervenitis, quo nos jamdudum venimus. Verum, o fili, dixit Astyages, haud ægre circum hæc vagamur: sed et tu, si gustaveris, inquit, senties hæc esse suavia. At vero vel te ipsum, ave, aiebat Cyrus, hasce epulas fastidire video. Et Astyagem interrogasse ferunt: Unde, fili, conjecturam capiens, hoc ais? Quod te, inquit, video, cum panem tetigeris, nulla re manum abstergere: cum vero horum aliquid attigeris, statim ad mantilia manum purgas, quasi moleste admodum feras, quod istis plena fuerit. Ad hæc subdidit Astyages: Si ergo ita, fili, sentis, carnibus saltem vescere, quo strenuus adolescens domum redeas. Simulque hæc locutus, multas ei tam ferarum quam cicurum animalium carnes adferri jussisse perhibetur. Cyrus autem, cum eam carnium copiam vidisset, Num, inquit, ave, das mihi has omnes carnes, ut his pro arbitrio utar? Profecto, inquit ille, has ego tibi do, fili. Ibi Cyrum aiunt inter avi ministros acceptas carnes distribuisset, cum simul hæc fere unicuique diceret: Hoc tibi quidem do, quod alacri animo me doces equitare: tibi hoc, quod paltum mihi dedisti: nam hoc ego nunc habeo: tibi vero, quod avo præclare servis: tibi quoque, quod matrem meam honore prosequeris: etque ita faciebat, quoad omnes, quas acceperat, carnes distribuisset. Sacas vero, inquit Astyages, pincernæ, quem ego maximo in honore habeo, nihilne das? Sacas autem is et pulcher erat, et eo fungebatur munere, ut eos, quibus Astyage convento opus esset, adduceret, et quos adducere minus opportunum ipsi videretur, arceret. Tum Cyrus, ut puer nihil adhuc veritus, temere interrogavit: Cur, ave, tanto istum in honore habes? Cui Astyages dixit jocabundus: Nonne vides, inquit, quam belle quamque venuste pocillatoris munus obeat? Et horum sane regum pincernæ vinum eleganter miscent, et perpolite infundunt, ac tribus digitis phialam vehentes præbent, offeruntque ita, ut hausturo poculum commodissime capiendum porrigant. At ille, jubeto, inquit, ave, Sacam mihi quoque poculum tradere, ut et ipse tibi potum belle miscens te mihi, si possim, conciliem. Atque is dare jussit. Cyrus autem cum accepisset, ita sedulo poculum eluit, quemadmodum Sacam fecisse viderat: jam etiam vultu ita composito, serio venusteque quodammodo phialam avo porrexit atque tradidit, ut multum matri ac Astyagi ri-

λωτα παρασχεῖν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύρον ἐγγελάσαντα ἀναπηδῆσαι πρὸς τὸν πάππον καὶ φιλοῦντα ἅμα εἰπεῖν, Ὁ Σάκα, ἀπολώλας ἐκβαλῶ σε ἐκ τῆς τιμῆς· τὰ τε γὰρ ἄλλα, φάναι, σοῦ κάλλιον οἰνοχόσῃω καὶ οὐκ ἐκπιόμαι αὐτὸς τὸν οἶνον. Οἱ δ' ἄρα τῶν βασιλέων οἰνοχόοι, ἐπειδὴν διδῶσι τὴν φιάλην, ἀρύσαντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγγεάμενοι καταβρόφουσι, τοῦ δὲ εἰ φάρμακα ἐγγέοιεν μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. (10) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Ἀστυάγης ἐπισκώπτων, Καὶ τί δὲ, ἔφη, ὦ Κύρε, τὰλλα μιμούμενος τὸν Σάκαν οὐκ ἀπεβρόφῃσας τοῦ οἴνου; Ὅτι, ἔφη, νῆ Δία ἐδεδοίκειν μὴ ἐν τῷ κρατῆρι φάρμακα μεμιγμένα εἶη. Καὶ γὰρ ὅτε εἰστίσας σὺ τοὺς φίλους ἐν τοῖς γενεθλίοις, σαφῶς κατέμαθον φάρμακα ὑμῖν αὐτὸν ἐγγέαντα. Καὶ πῶς δὲ σὺ τοῦτο, ἔφη, ὦ παῖ, κατέγνωκας; Ὅτι νῆ Δί' ὑμᾶς ἐώρων καὶ ταῖς γνώμαις, καὶ τοῖς σώμασι σφαλλομένους. Πρῶτον μὲν γὰρ ἂ οὐκ ἔατε ἡμᾶς τοὺς παῖδας ποιεῖν, ταῦτα αὐτοὶ ἐποιοῖτε. Πάντες μὲν γὰρ ἅμα ἐκεκράγετε, ἐμὴν ἀνάετε δὲ οὐδὲ ἐν ἀλλήλων, ἥδετε δὲ καὶ μάλα γελοῖως, οὐκ ἀκρώμενοι δὲ τοῦ ἄδοντος ὠμνύετε ἀριστα ἄδειν· λέγων δὲ ἕκαστος ὑμῶν τὴν ἑαυτοῦ βῶμην, ἐπεὶ ἀνασταίητε ὁμοχρόνως, μὴ ὅπως ὀργεῖσθαι ἐν θυμῷ, ἀλλ' οὐδ' ὀρθοῦσθαι ἐδύνασθε. Ἐπελέλησθε δὲ παντάπασι σὺ τε ὅτι βασιλεὺς ἦσθα, οἱ τε ἄλλοι ὅτι σὺ ἄρχων. Τότε γὰρ δὴ ἔγωγε καὶ πρῶτον κατέμαθον ὅτι τοῦτ' ἄρ' ἦν ἡ ἰσηγορία ὃ ὑμεῖς τότε ἐποιοῖτε. Οὐδέποτε γοῦν ἐσιώπατε. (11) Καὶ ὁ Ἀστυάγης λέγει, Ὁ δὲ σὸς πατήρ, ἔφη, ὦ παῖ, πῶν οὐ μεθύσκειται; Οὐ μὰ Δί', ἔφη. Ἀλλὰ πῶς ποιεῖ; Διψῶν παύεται, ἄλλο δὲ κακὸν οὐδὲν πάσχει· οὐ γὰρ οἶμαι, ὦ πάππε, Σάκας αὐτῷ οἰνοχοεῖ. Καὶ ἡ μήτηρ εἶπεν, Ἀλλὰ τίποτε σὺ, ὦ παῖ, τῷ Σάκῃ οὕτω πολεμεῖς; τὸν δὲ Κύρον εἰπεῖν, Ὅτι νῆ Δία, φάναι, μισῶ αὐτόν· πολλάκις γάρ με πρὸς τὸν πάππον ἐπιθυμοῦντα προσδραμεῖν οὗτος ὁ μιαιώματος ἀποκωλύει. Ἀλλὰ ἵκετέω, φάναι, ὦ πάππε, δός μοι τρεῖς ἡμέρας ἄρξαι αὐτοῦ. Καὶ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Καὶ πῶς ἂν ἄρξαις αὐτοῦ; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Στάς ἐν ὥσπερ οὗτος ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ, ἔπειτα ὁπότε βούλοιο παρίεσθαι ἐπ' ἀριστον, λέγοιμ' ἂν ὅτι οὕτω δυνατόν τῳ ἀρίστῳ ἐντυχέω· σπουδάζει γὰρ πρὸς τινος· εἴθ' ὁπότε ἦκοι ἐπὶ τὸ δεῖπνον, λέγοιμ' ἂν ὅτι λούται· ἐπειδὴν δὲ πάνυ σπουδάζει φαγεῖν, εἴποιμ' ἂν ὅτι παρὰ ταῖς γυναῖξιν ἔστιν· ἕως παρατείναιμι τοῦτον ὥσπερ οὗτος ἐμὲ παρατείνει ἀπὸ σοῦ κωλύων. (12) Τοσαύτας μὲν αὐτοῖς εὐθυμίας παρεῖχεν ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ· τὰς δὲ ἡμέρας, εἰ τινος αἰσθοίτο δεόμενον ἢ τὸν πάππον ἢ τὸν τῆς μητρὸς ἀδελφόν, χαλεπὸν ἦν ἄλλον φθάσαι τοῦτο ποιήσαντα· ὅτι γὰρ δύναίτο ὁ Κύρος ὑπερέχειν αὐτοῖς χαρίζομενος.

13. Ἐπεὶ δὲ ἡ Μανδάνη παρεσκευάζετο ὡς ἀπιοῦσα πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, ἐδεῖτο αὐτῆς ὁ Ἀστυάγης καταλιπεῖν τὸν Κύρον. Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι βούλοιο μὲν ἅπαντα τῷ πατρὶ χαρίζεσθαι, ἄκοντα μέντοι τὸν παῖδα χαλεπὸν εἶναι νομίζειν καταλιπεῖν. (14) Ἐνθα δὲ ὁ

sum concitaret. Atque ipse etiam Cyrus effuse ridens ad avum exsiliit, simulque eum osculans dixit, Peristi, Saca; ego te de munere dejiciam: nam et in ceteris pincernæ officio præclarior, quam tu, fungar, et vinum non ipse ebibam. Regum enim pincernæ, cum phialam tradant, aliquantum vini cyatho ex ea haustum, in sinistram manum infundentes, absorbent; ea quidem de causa, ut, si venenum infuderint, nihil hoc ipsis prosit. Tum vero joculariter pergens Astyages inquit, Cur, Cyre, ceteris in rebus Sacam imitans, vinum non absorbuisti? Quod profecto metueram, ait, ne venena essent in cratere mista. Etenim cum tu amicos in natalitiis convivio exceperis, plane deprehendi vehenum vobis eum infudisse. At quonam pacto, inquit ille, tu, fili, hoc intellexisti? Quod profecto videbam, inquit, vos et mente et corpore titubare. Primum enim, quæ nos pueros facere non sinitis, ea ipsi faciebatis. Nam omnes simul clamabatis, cum vosmet mutuo plane non intelligeretis: quin et ridicule admodum canebatis: et cum eum qui caneret minime audiretis, jurabatis tamen optime canere. Et cum quisque vestrum robur suum predicaret, postquam saltaturi exsurgebatis, non modo non ad numerum saltare, sed ne erecti quidem stare poteratis. Eratisque penitus oblit, et tu, quod rex esses, et alii, quod tu ipsorum princeps. Et quidem ego tunc primum didici, aequaliter loquendi licentiam hoc utique esse, quod vos eo tempore faciebatis: nunquam enim tacebatis. Et Astyages ait, At pater tuus, fili, cum bibit, nonne inebriatur? Non profecto, inquit. Quomodo ergo agit? Sitire desinit, nec aliud quidquam mali patitur: non enim, opinor, ave, Sacas ei pocula ministrat. Ibi mater ait, Quid vero causæ est, cur Sacam usque adeo oppugnes? Quoniam profecto, inquit Cyrus, eum odi: nam me sæpius ad avum currere percipientem, impurissimus iste prohibet. Sed obsecro te, inquit, ave, da mihi ut triduum ego imperium in ipsum exerceam. Et Astyages ait, Quanam vero ratione ei imperitates? Respondit autem Cyrus, Stans equidem, quemadmodum iste, in aditu, deinde ubi ad prandium vellet ingredi, dicerem, nondum fieri posse ut prandio interesset: nam cum quibusdam de seriis rebus agit. Post ubi ad cœnam veniret, dicerem, quod lavatur. Sin magno edendi desiderio teneretur, dicerem, eum esse apud mulieres; donec hunc ego ita cruciem, ut ipse me cruciat, ab aditu ad te prohibens. Talia quidem illis oblectamenta in cœna præbebat: interdum vero, si qua re aut avum aut avunculum indigere perciperet, haud facile erat ut aliorum quisquam in ea peragenda ipsum anteverteret: mirifice enim lætabatur Cyrus, si qua in re eis gratificari posset.

At cum jam Mandane reditum ad virum suum pararet, orabat eam Astyages, Cyrum ut relinqueret. Ea vero respondit, se velle quidem patri in omnibus gratificari, verum tamen difficile esse existimare, puerum invitum relinquere.

Ἀστυάγης λέγει πρὸς τὸν Κύρον, Ὁ παῖ, ἢν μένης παρ' ἡμῶν, πρῶτον μὲν τῆς παρ' ἐμὲ εἰσόδου σοι οὐ Σάκας ἀρξεί, ἀλλ' ὁπόταν βούλῃ εἰσιέναι ὡς ἐμέ, ἐπὶ σοὶ ἔσται· καὶ χάριν σοι εἶσομαι ὅσω ἂν πλεονάκῃς εἰς τῆς ὡς ἐμέ. Ἐπειτα δὲ ἵπποις τοῖς ἐμοῖς χρῆσι καὶ ἄλλοις ὁπόσοις ἂν βούλῃ, καὶ θῶν ἀπίης, ἔχων ἀπει οὐς ἂν αὐτὸς ἐθέλῃ. Ἐπειτα δὲ ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ μετρίως σοι δοκῶν ἔχειν ὑποίαν ἂν βούλῃ ὁδὸν πορεύσῃ. Ἐπειτα τὰ τε νῦν ὄντα ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία δίδωμι σοι καὶ ἄλλα παντοδαπὰ συλλέξω, ἃ σὺ ἐπειδὴν τάχιστα ἵππεύειν μάθῃς, διώξῃ, καὶ τοξεύων καὶ ἀκοντίζων καταβαλεῖς ὥς περ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Καὶ παῖδας δὲ σοι ἐγὼ συμπαίτορας παρέω, καὶ ἄλλα ὅποσα ἂν βούλῃ λέγων πρὸς ἐμέ οὐκ ἀνυψήσεις. (16) Ἐπεὶ ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀστυάγης, ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κύρον πότερον βούλοιο μένειν ἢ ἀπείναι. Ὁ δὲ οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ ταχὺ εἶπεν ὅτι μένειν βούλοιο. Ἐπερωτηθεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς μητρός διὰ τί, εἰπεῖν λέγεται, Ὅτι οἰκοὶ μὲν τῶν ἡλικῶν καὶ εἰμὶ καὶ δοκῶ κράτιστος εἶναι, ὃ μήτηρ, καὶ ἀκοντίζων καὶ τοξεύων, ἐνταῦθα δὲ οἷδ' ὅτι ἵππεύων ἦταιν εἰμὶ τῶν ἡλικῶν· καὶ τοῦτο εὖ ἴσθι, ὃ μήτηρ, ἔφη, ὅτι ἐμέ πάνυ ἀνίῃ. Ἦν δὲ με καταλίπῃς ἐνθάδε καὶ μάθω ἵππεύειν, ὅταν μὲν ἐν Πέρσῃσι ὦ, οἷμαί σοι ἐκείνους τοὺς ἀγαθοὺς τὰ περὶ κὰκ ῥαδίως νικήσειν, ὅταν δὲ εἰς Μήδους ἔλθω ἐνθάδε, πειράσομαι τῷ πάππῳ ἀγαθὸν ἵππεύων κράτιστος ὣν ἵππεὺς συμμαχεῖν αὐτῷ. (18) Τὴν δὲ μητέρα εἰπεῖν, Τὴν δὲ δικαιοσύνην, ὃ παῖ, πῶς μαθήσῃ ἐνθάδε, ἐκεῖ ὄντων σοι τῶν διδασκάλων; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Ἀλλ', ὃ μήτηρ, ἀκριβῶς ταῦτά γε οἶδα. Πῶς σὺ οἶσθα; τὴν Μανδάνην εἰπεῖν. Ὅτι, φάναι, ὁ διδάσκαλός με ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλοις καθίστη δικάζειν. Καὶ τοίνυν, φάναι, ἐπὶ μιᾷ ποτε δίκῃ πληγὰς ἔλαβον ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. Ἦν δὲ ἡ δίκη τοιαύτη. (17) Παῖς μέγας μικρὸν ἔχων χιτῶνα ἑτέρον παιδῶ μικρὸν μέγαν ἔχοντα χιτῶνα ἐκδύσας αὐτὸν τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνον ἡμφίεσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδυ. Ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων ἔγνων βέλτιον εἶναι ἀμφοτέροις τὸν ἀρμόζοντα ἐκάτερον χιτῶνα ἔχειν. Ἐν τούτῳ αὖ με ἔπαισεν ὁ διδάσκαλος, λέξας ὅτι ὁπότε μὲν τοῦ ἀρμόττοντος εἴην κριτῆς, οὕτω δέοι ποιεῖν, ὁπότε δὲ κρίναι δέοι ποτέρου δ' χιτῶν εἶη, τοῦτ' ἔφη σκεπτέον εἶναι τίς κτῆσις δικαία ἐστὶ, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτηθῆσθαι. Ἐπειτα δὲ ἔφη τὸ μὲν νόμιμον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἀνομιον βίαιον· σὺν τῷ νόμῳ οὖν ἐκέλευεν αἰετὶ τὸν δικαστὴν τὴν ψῆφον τίθεσθαι. Οὕτως ἐγὼ σοι, ὃ μήτηρ, τὰ γε δίκαια παντάπασιν ἤδη ἀκριβῶς ἦν δέ τι ἄρα προσδέωμαι, ὁ πάππος με, ἔφη, οὕτως ἐπιδιδάξει. (18) Ἀλλ' οὐ ταῦτά, ἔφη, ὃ παῖ, παρὰ τῷ πάππῳ καὶ ἐν Πέρσῃσι δίκαια ὁμολογεῖται. Οὗτος μὲν γὰρ τῶν ἐν Μήδοις πάντων ἑαυτὸν δεσπότην πεποιήκεν, ἐν Πέρσῃσι δὲ τὸ ἴσον ἔχειν δίκαιον νομίζεται. Καὶ ὁ σὸς πρῶτος πατὴρ τὰ τεταγμένα μὲν ποιεῖ τῇ πόλει, τὰ τεταγμένα δὲ λαμβάνει, μέτρον δὲ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχῇ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστίν.

Tum vero ad Cyrum ait Astyages: O fili, si apud me maneris, primum quidem in me adeundo Sacas tibi non imperabit, sed in tua erit potestate, ad me, quandocunque volueris, accedere; et quo saepius accesseris, eo maiorem, inquit, tibi gratiam habebō. Deinde equis meis uteris, et aliis quotacunque volueris; et cum abibis, duces tecum quos ipse volueris. Insuper vero, in cœna, ad id quod intra mediocritatem consistere tibi videbitur, quamcunque libebit viam tenebis. Præterea, et quæ nunc in hortis sunt feras tibi do, et alias cuiusque generis colligam, quas tu, cum primum equitare didiceris, agitabis, et tum sagittis tum jaculis, quemadmodum grandes viri consuevere, prosternes. Collusores porro tibi pueros præbebo; et alia quæcunque mihi velle te dixeris, nunquam non impetrabis. Hæc cum dixisset Astyages, interrogavit Cyrum mater, manerene vellet, an abire. Hic autem nihil cunctatus est, sed celeriter, velle se manere, respondit. Rursus vero a matre interrogatus, quamobrem; dixisse perhibetur, Quoniam domi quidem, mater, æqualium et sum et videor esse præstantissimus, sive sagittis sive jaculis mittendis: hic autem probe novi me meis æqualibus equitando inferiorem esse, id quod, certo scias, mater, ait, me vehementer torquet. Quod si me hic reliqueris, et equitare didicero, cum quidem apud Persas fuero, puto me illos pedestrium certaminum peritos facile superaturum: cum vero huc ad Medos venero, honorum equitum factus præstantissimus eques, avo auxilia ferre conabor. At justitiam, inquit mater, quomodo hic, fili, addisces, cum tui illic sint magistri? Responditque Cyrus, Equidem hanc, mater, accurate calleo. Qui id tibi cognitum est? inquit Mandane. Quoniam me magister, ait, ut qui justitiam perfecte jam tenerem, vel aliis me iudicem constituit. Atque adeo, inquit, quadam aliquando in lite plagas accepi, ut pote qui minus recte iudicasset. Erat autem causa huiusmodi: Puer grandis, qui parvam habebat tunicam, alium parvum puerum, cui magna erat tunica, exiit; ac suam quidem illi circumdedit, illius autem ipse vestem induit. Ego igitur horum causam iudicans, statui ambobus esse melius, ut uterque tunicam sibi congruentem haberet. At hic me verberavit magister, qui diceret ita faciendum esse, siquando de eo quod congrueret iudex essem constitutus: cum vero iudicandum fuerit, utrius esset tunica, hoc, inquit, considerandum esse, quæ possessio justa sit, utrum ut is qui vi abstulit haberet, an qui a se factam, emptamve possideret. Deinde subiciebat, id esse justum, quod legibus constitutum esset; quod vero contra leges, violentum: quare secundum legem iubeat sententiam semper esse a iudice ferendam. Ita ego sane, mater, ait, jura omnino accurate calleo: quod si quid forte præterea mihi opus fuerit, avus, inquit, hic meus id me insuper docebit. At qui, fili, inquit, non eadem justitiæ ratio apud avum et apud Persas est consensu pari recepta. Hic enim omnium apud Medos est dominum constituit; apud Persas vero id iustum ducitur, æquo ut quisque jure cum ceteris vivat. Ac tuus adeo pater primus ex præscripto præstat, quæ præstat civitati; præscripta etiam accipit: ac norma ei,

Ὅπως οὖν μὴ ἀπολῇ μαστιγούμενος, ἐπειδὴν οἶκοι ᾗς, ἂν παρὰ τούτου μαθὼν ἤκῃς ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ τὸ τυραννικόν, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ πλεῖον οἶεσθαι χρῆναι πάντων ἔχειν. Ἄλλ' ὅ γε σὸς πατήρ, εἶπεν ὁ Κῦρος, δεινότερός ἐστιν, ὃ μῆτερ, διδάσκειν μείον ἢ πλεῖον ἔχειν. Ἡ οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὅτι καὶ Μήδους ἅπαντας δεδίδαχεν ἑαυτοῦ μείον ἔχειν; ὥστε θάρσει, ὡς ὁ γε σὸς πατήρ οὐτ' ἄλλον οὐδένα οὐτ' ἐμὲ πλεονεκτεῖν μαθόντα ἀποπέμψει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τοιαῦτα μὲν δὴ πολλὰ ἐλάλει ὁ Κῦρος· τέλος δὲ ἢ μὲν μήτηρ ἀπῆλθε, Κῦρος δὲ κατέμενε καὶ αὐτοῦ ἐτρέφετο. Καὶ ταχὺ μὲν τοῖς ἡλικιώταις συνεκέρατο ὥστε οἰκειῶς διακείσθαι, ταχὺ δὲ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀνήρτητο, προσῶν καὶ ἐνδῆλος ὢν ὅτι ἡσπάζετο αὐτῶν τοὺς υἱεῖς, ὥστε εἰ τὶ τοῦ βασιλείως δέοιτο, τοὺς παῖδας ἐκέλευον τοῦ Κύρου δεῖσθαι διαπράττειν σφίσι. Ὁ δὲ Κῦρος, εἰ δέοιτο αὐτοῦ οἱ παῖδες, διὰ τὴν φιανθρωπίαν καὶ φιλοτιμίαν περὶ πάντος ἐποίεῖτο διαπράττεισθαι. (2) Καὶ ὁ Ἀστυάγης δ', τὸ δέοιτο αὐτοῦ ὁ Κῦρος οὐδὲν ἐδύνατο ἀντέχειν μὴ οὐ χαρίζεσθαι. Καὶ γὰρ ἀσθενήσαντος αὐτοῦ οὐδέποτε ἀπέλειπε τὸν πάμπαν οὐδὲ κλαίων ποτὲ ἐπαύετο, δῆλός τε ἦν πᾶσιν ὅτι ὑπερεφοβεῖτο μὴ οἱ ὁ πάμπαν ἀποθάνῃ· καὶ γὰρ ἐκ νυκτὸς εἰ τις δέοιτο Ἀστυάγης, πρῶτος ἡσθάνετο Κῦρος καὶ πάντων ἀσκήματα ἀνεπύδα ὑπηρετήσων δ', τι οἷοτο χαριεῖσθαι, ὥστε παντάπασιν ἀνεκτέησάτο τὸν Ἀστυάγην.

3. Καὶ ἦν μὲν ἴσως ὁ Κῦρος πολυλογώτερος, ἅμα μὲν διὰ τὴν παιδείαν, ὅτι ἡναγκάζετο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ διδόναι λόγον ὃν ἐποίει καὶ λαμβάνειν παρ' ἄλλων, ὅποτε δικάζοι, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ φιλομαθὲς εἶναι πολλὰ μὲν αὐτὸς αἰετὸς παρόντας ἀντηρώτα πῶς ἔχοντα τυγχάνοι, καὶ ὅσα αὐτὸς ὑπ' ἄλλων ἐρωτῶτο, διὰ τὸ ἀγχινοῦς εἶναι ταχὺ ἀπεκρίνετο, ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἡ πολυλογία συνελέγετο αὐτῷ· ἀλλ' ὥσπερ γὰρ ἐν σώμασιν, ὅσοι νέοι ὄντες μέγεθος ἐλαβον, ὁμοῦς ἐμφαίνεται τὸ νεαρὸν αὐτοῖς, ὁ κατηγορεῖ τὴν ὀλιγοετίαν, οὕτως καὶ Κύρου ἐκ τῆς πολυλογίας οὐ θράσος διεφαίνετο, ἀλλ' ἀπλότης τις καὶ φιλοστοργία, ὥστ' ἐπεθύμει ἂν τις ἐτι πλείω ἀκούειν αὐτοῦ ἢ σιωπῶντι παρῆναι.

4. Ὡς δὲ προῆγεν αὐτὸν ὁ χρόνος σὺν τῷ μεγέθει εἰς ὥραν τοῦ πρόσθεον γενέσθαι, ἐν τούτῳ δὴ τοῖς μὲν λόγοις βραχυτέροις ἐχρήτο καὶ τῇ φωνῇ ἡσυχαιτέρᾳ, αἰδοῦς δὲ ἐν ἐπιπλάτῳ ὥστε καὶ ἐρυθραίνεσθαι, ὅποτε συντυγχάνοι τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τὸ σκυλακῶδες τὸ πᾶσιν ὁμοίως προσπίπτειν οὐκέθ' ὁμοίως προπετὲς εἴχεν. Οὕτω δὲ ἡσυχαιέτερος μὲν ἦν, ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις πάμπαν ἐπιχαρὶς. Καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλὰκις ἡλικίᾳ πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἂν κρείττων ᾗδει ὢν, ταῦτα προῦκαλεῖτο τοὺς συνόντας, ἀλλ' ἅπασιν εὖ ᾗδει ἑαυτὸν ἤττονα ὄντα, ταῦτα ἐξήρχε φάσκων κάλλιον αὐτῶν ποιήσῃν, καὶ κατῆργεν ἥδη ἀναπηδῶν ἐπὶ τοὺς ἵππους ἢ διατοξεύόμενος ἢ διακοντιούμενος ἀπὸ

non animi libido, sed lex est. Cave igitur, ne flagris caesus pereas, cum domi fueris, si redeas, pro regia, tyrannicam disciplinam ab hoc edoctus, cujus quidem disciplinae hoc proprium est, ut statuat, plus oportere unum quam alios omnes habere. At iste certe pater tuus, inquit Cyrus, aptior est omnino, mater, ad docendum ut minus, quam ut plus, quis habeat. Annon vides, ait, eum Medos omnes minus habere docuisse quam se? Quare noli metuere, ne pater hicce tuus vel me, vel alium quenquam ita edoctum a se dimittat, ut plura, quam alii, possidere studeat.

CAPUT IV.

Hujusmodi quidem multa loquebatur Cyrus: tandemque mater abiit, remansit Cyrus, ibique educabatur. Et quidem in æqualium suorum consuetudinem brevi se insinuavit ita, ut familiariter iis uteretur; brevique sibi eorum patres cum visendo devinxit, tum manifeste ostendendo se filios eorum valde diligere; adeo ut si qua in re regis ope indigerent, filios Cyrum rogare juberent, ut id sibi conficeret. Cyrus autem, quicquid eum rogarent pueri, pro humanitate sua gloriaeque cupiditate, illud supra omnia spectabat, ut effectum daret. Atque Astyages ipse, quicquid ab eo Cyrus peteret, recusare nihil poterat, quo minus ei gratificaretur. Etenim cum ægrotaret, nunquam ab avo discedebat, neque plorare unquam desinebat: ac palam omnibus erat ipsum valde pertimescere, ne moreretur avus. Noctu etiam si qua re Astyages indigeret, primus sentiebat Cyrus, et omnium impigerrimus exsiliebat subministraturus omnia quæ grata fore putaret: adeo ut Astyagem penitus sibi devinxerit.

Et erat quidem Cyrus paulo fortasse loquacior, partim ob institutionem, quod a magistro et eorum quæ fecerat rationem reddere cogeretur, et ab aliis accipere, quoties jus diceret; partim quod, cum discendi studiosus esset, de multis ipse rebus solebat eos, quibuscum erat, interrogare, quomodo se haberent; et ad ea quæcunque alii ab ipso quaerent, ob ingenii acumen, continuo respondebat: ita ut ex his omnibus loquacitas ei colligeretur. Sed quemadmodum in corporibus, quotquot in adolescentia grandes facti sunt, apparet tamen in iis juvenile quiddam, quod annorum paucitatem arguit; ita quoque ex Cyri loquacitate non audacia perlucebat, sed simplicitas et magna quædam ad amorem propensio: ut ex eo quis plura adhuc audire magis optaret, quam tacenti adesse.

Postquam vero tempus eum una cum aucta corporis mole ad ætatem produserat, qua pubertatem jam attingeret, tum paucioribus quidem verbis, voceque sedatori utebatur; atque verecundiæ adeo plenus erat, ut etiam erubesceret, cum obvius fieret senioribus: nec jam amplius catulorum illum morem, quo nempe omnibus similiter assultando solent alludere, temere itidem retinuit. Atque ita quietior sane fiebat, at in congressibus omnino pergratus. Nam quæcunque inter æquales sæpenumero solent esse certamina, in his non ad ea socios suos provocabat, quæ se melius tenere noverat, sed in quibus se inferiorem esse certo sciret, eorum auctor erat, se melius illis facturum inquires: jamque adeo in equos insilire incipiebat, vel ja-

τῶν ἵππων οὐκὼ πάνυ ἐποχος ὢν, ἡττώμενος δὲ αὐτὸς ἐφ' ἐαυτῷ μάλιστα ἐγέλα. (6) Ὡς δ' οὐκ ἀπεδίδρασκεν ἐκ τοῦ ἡττᾶσθαι εἰς τὸ μὴ ποιεῖν ὃ ἡττῶτο, ἀλλ' ἐκαλινδεῖτο ἐν τῷ πειρᾶσθαι αὐτὸς βέλτιον ποιεῖν, ταχὺ μὲν εἰς τὸ ἴσον ἀφίκετο τῇ ἵππικῇ τοῖς ἡλιξί, ταχὺ δὲ παρῆι διὰ τὸ ἐρᾶν τοῦ ἔργου, ταχὺ δὲ τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἀνηλώκει δώκων καὶ βάλλων καὶ κατακαίων, ὥστε ὁ Ἀστυάγης οὐκέτ' εἶχεν αὐτῷ συλλέγειν θηρία. Καὶ ὁ Κῦρος αἰσθόμενος ὅτι βουλόμενος οὐ δύναται αἰ ζῶντα πολλὰ παρέχειν, ἔλεγε πρὸς αὐτόν, ὦ πάππε, τί σε δεῖ θηρία ζητοῦντα πράγματα ἔχειν; ἀλλ' ἐὰν ἐμὲ ἐκπέμπῃς ἐπὶ θήραν σὺν τῷ θεῷ, νομῶ ὅσα ἂν ἴδω θηρία, ἐμοὶ ταῦτα τρέφεσθαι. (6) Ἐπιθυμῶν δὲ σφόδρα ἐξίεναι ἐπὶ τὴν θήραν οὐκέθ' ὁμοίως λιπαρεῖν ἐδύνατο ὥστε καὶ αὖν, ἀλλ' ὀκνηρότερον προσήει. Καὶ ὁ πρῶσεν τῷ Σάκᾳ ἐμέμεντο ὅτι οὐ παρῖει αὐτόν πρὸς τὸν πάππον, αὐτὸς ἤδη Σάκας ἐαυτῷ ἐγίνετο· οὐ γὰρ προσήει, εἰ μὴ ἴδοι εἰ καιρὸς εἴη, καὶ τοῦ Σάκα εἰδεῖτο πάντας σημαίνειν αὐτῷ ὅποτε ἐν καιρῷ εἴη εἰσέναι καὶ ὅποτε οὐκ ἐν καιρῷ· ὥστε ὁ Σάκας ὑπερεφύει ἡδὴ αὐτόν, ὥστε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες.

7. Ἐπεὶ δ' οὖν ἔγνω ὁ Ἀστυάγης σφόδρα αὐτόν ἐπιθυμῶντα ἔξω θηρᾶν, ἐκπέμπει αὐτόν σὺν τῷ θεῷ καὶ φύλακας συμπέμπει ἐφ' ἵππων πρεσβυτέρους, ὅπως ἀπὸ τῶν δυσχωρίων φυλάττειεν αὐτόν καὶ εἰ τῶν ἀγρίων τι φανείη θηρίων. Ὁ οὖν Κῦρος τῶν ἐπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο ποίοις οὐ γὰρ ἡθελίους πελάζειν καὶ ποῖα γὰρ θαρρύνετα διώκειν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι καὶ ἄρκτοι πολλοὺς ἤδη πλησιάζαντας διέφθειραν καὶ κάπροι καὶ λέοντες καὶ παρδάεις, αἱ δὲ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ οἱ ἀγριοὶ οἴες καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἀγριοὶ ἀσινεῖς εἰσιν. Ἐλεγον δὲ καὶ τοῦτο, τὰς δυσχωρίας ὅτι δεοὶ φυλάττεσθαι οὐδὲν ἦτορ ἢ τὰ θηρία· πολλοὺς γὰρ ἡδὴ αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. (8) Καὶ ὁ Κῦρος πάντα ταῦτα ἐμάνθανε προθύμως· ὥς δὲ εἶδεν ἔλαφον ἐκπηδήσασαν, πάντων ἐπιλαθόμενος ὢν ἡκούσεν ἐδίωκεν οὐδὲν ἄλλο ὁρῶν ἢ θῆην ἐφευγε. Καὶ πῶς διαπηδῶν αὐτῷ ὁ ἵππος πίπτει εἰς γόνατα, καὶ μικροῦ χάκειεν ἐξετραχέλισεν· οὐ μὲν ἀλλ' ἐπέμεινε ὁ Κῦρος μόλις πῶς καὶ ὁ ἵππος ἐξανέστη. Ὡς δὲ εἰς τὸ πεδίον ἦλθεν, ἀκοντίσας καταβάλλει τὴν ἔλαφον, καλὸν τι γρήμα καὶ μέγα. Καὶ ὁ μὲν δὴ ὑπερέχαιρεν· οἱ δὲ φύλακες προσελάσαντες λαιοδῶρον αὐτόν καὶ ἔλεγον εἰς οἶον κίνδυνον ἔλθοι καὶ ἔρασαν κατερεῖν αὐτοῦ. Ὁ οὖν Κῦρος εἰστήκει καταβέβηκός καὶ ἀκούων ταῦτα ἡνιάτο. Ὡς δ' ἦσθετο κραυγῆς, ἀνέπεδησεν ἐπὶ τὸν ἵππον ὥστε ἐνθουσιῶν, καὶ ὡς εἶδεν ἐκ τοῦ ἀντίου κάπρον προσφερόμενον, ἀντίος ὑαίνει καὶ διατεινόμενος εὐστόχως βάλλει εἰς τὸ μέτωπον καὶ κατέσχε τὸν κάπρον. (9) Ἐνταῦθα μέντοι ἦτορ καὶ ὁ θεῖος αὐτῷ λαιοδορεῖτο, τὴν θρασύτητα ὁρῶν. Ὁ δ' αὐτοῦ λαιοδορουμένου θυμὸς εἰδεῖτο ὅσα αὐτὸς ἔλαβε, ταῦτα ἔδωκεν εἰςκαίμεναι δοῦναι τῷ πάππῳ. Τὸν δὲ θεῖον εἰπεῖν φασιν, Ἀλλ' ἦν αἰσθηταὶ ὅτι ἐδίωκες, οὐ σοὶ μόνον λαιοδορήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ ὅτι σε εἶπον.

cula, vel sagittas ex equis emissurus, cum necdum equo firmiter insidere admodum sciret: quod si vinceretur, ipse sibi plurimum ridens illudebat. Et cum, propterea quod superaretur, haudquaquam defugeret ea agere in quibus fuerat inferior, sed assidue in experiendo versaretur, si rursus posset eadem melius facere, brevi quidem assequutus est, ut equitando par esset aequalibus; brevi etiam, ob rei studium, a tergo eosdem reliquit: brevi denique feras quae in hortis erant, persequendo, feriendo, interimendo confecit; ita ut Astyages unde feras ei colligeret amplius non haberet. Cyrus autem cum sensisset, non posse avum, tametsi cuperet, vivas sibi feras praebere, ita eum saepe alloquebatur, Quid opus est, ave, tibi molestiam in conquirendis feris creari? si modo me cum avunculo venatum emisericis, putaverim, quascunque feras videro, eas te mihi alere. Cum autem vehementer cuperet ad venationem egredi, non amplius ita, ut cum puer esset, efflagitare poterat, sed cunctantius avum adibat. Et quae antea Sacae vitio vertebat, quod eum ad avum non admitteret, in iis jam sibi ipse fiebat Sacas; non enim adibat, nisi praevideisset, an esset tempestivum: Sacamque rogabat, omnino sibi significaret, quando accedendi tempus esset, et quando non esset; itaque jam Sacas eum, perinde atque omnes alii, mirifice diligebat.

Postquam igitur cognovit Astyages vehementer eum extra hortorum septa venari cupere, emittit eum una cum avunculo, et custodes simul mittit in equis aetate provectiores, qui eum a locis impeditis servarent, atque a ferocioribus bestiis, si qua appareret. Cyrus igitur alacri animo comites percunctatus est, quibusnam feris appropinquandum non esset, quasve oporteret audacter insequi. Hi autem dicebant, ursos complures olim qui propius ad eos accesserant, dilaniasse, itemque leones et apros et pardos: cervas autem, et capreas, et oves silvestres, et asinos silvestres, nihil nocere. Addebant et illud, impedita loca nihilo minus quam bestias esse cavenda; multos enim aliquando una cum ipsis equis per praerupta loca praecipites corruisse. Haec sane Cyrus omnia prompte disciebat: ut vero cervam exsilientem vidisset, oblitus omnium quae audierat, insequabatur, nihil aliud spectans, quam qua fugeret. At equus ejus nescio quomodo prosilientis concidit in genua, parumque abfuit quin et illum de collo praecipitaret: verum enimvero Cyrus cum quadam difficultate inhæsit, et equus exsurrexit. Postquam autem in planitiem venit, cervam jaculo vibrato sternit, pulchram sane bestiam magnamque. Ipse igitur gaudio exsiliebat: at custodes, cum adequitassent, eum objurgabant, indicabantque quantum in periculum devenisset: et ad avum rem se delaturos aiebant. Itaque Cyrus, cum ex equo descendisset, constitit, et haec audiens angebatur. Sed ubi clamorem exaudisset, in equum rursus, entheo tanquam furor actus, insiliit: et cum primum aprum ex adverso irruentem cerneret, obviam equum incitat; jaculoque perite contorto, frontem ferit, aprumque prostravit. Ibi vero eum avunculus etiam, visa ejus audacia, reprehendit. At ille tamen ab eo ita reprehendente petiit, ut quaecunque ipse cepisset animalia, ad avum afferre atque ei dare se permitteret. Avunculum autem dixisse ferunt, At si te haec insequutum esse sentiat, non te solum, sed me etiam, qui

Και ἢν βούληται, φάναι αὐτὸν, μαστιγώσάτω, ἐπειδὴν γε ἐγὼ δῶ αὐτῷ. Καὶ σὺ γε, εἰ βούλει, ἔφη, ὦ θεῖς, τιμωρησάμενος δὲ, τι βούλει ταῦτα ὁμῶς χάρισαί μοι. Καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι τελευτῶν εἶπε, Ποίει ὅπως βούλει· σὺ γὰρ νῦν γε ἡμῶν ἔοικας βασιλεὺς εἶναι. (10) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος εἰσχομίσας τὰ θηρία ἐδίδου τε τῷ πάππῳ καὶ ἔλεγεν ὅτι αὐτὸς ταῦτα θηράσειεν ἐκείνῳ. Καὶ τὰ ἀκόντια ἐπεδείκνυε μὲν οὐ, κατέθηκε δὲ ἡματωμένα σπουφίετο τὸν πάππον ὀφείσθαι. Ὁ δὲ Ἀστυάγης ἄρα εἶπεν, Ἄλλ', ὦ παῖ, δέχομαι μὲν ἐγῶγε ἡδέως ὅσα σὺ δίδως, οὐ μέντοι δέομαι γε τούτων οὐδενός, ὥστε σε κινδυνεύειν. Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Εἰ τοίνυν μὴ σὺ δέη, ἵκετεύω, ὦ πάππε, ἐμοὶ δὸς αὐτὰ, ὅπως τοῖς ἡλικιώταις ἐγὼ διαδῶ. Ἄλλ', ὦ παῖ, ἔφη ὁ Ἀστυάγης, καὶ ταῦτα λαθὼν διαδίδου στυὶ σὺ βούλει καὶ τῶν ἄλλων ὅσῃα θέλεις.

II. Καὶ ὁ Κύρος λαθὼν ἐδίδου τε ἄρας τοῖς παισὶ καὶ ἄμα ἔλεγεν, ὦ παῖδες, ὡς ἄρα ἐφλουροῦμεν ὅτε τὰ ἐν τῇ παραδείῳ θηρία ἐθρῶμεν ὁμοῖον ἐμοίγε δοκεῖ εἶναι οἷόνπερ εἰ τις δεδομένα ζῶα θηρώη. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν μικρῷ χωρίῳ ἦν, ἔπειτα καὶ λεπτά καὶ ψωραλέα, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν χωλὸν ἦν, τὸ δὲ κολοβόν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ λειμῶσι θηρία ὡς μὲν καλὰ, ὡς δὲ μεγάλα, ὡς δὲ λιπαρὰ ἐφαίνετο. Καὶ αἱ μὲν ἑλαφοὶ ὥσπερ πτηναὶ ἤλλοντο εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ κάπροι ὥσπερ τοὺς ἀνδρας φασι τοὺς ἀνδρείους ὁμῶς ἐζέροντο· ὑπὸ δὲ τῆς πλατύτητος οὐδὲ ἀμαρτεῖν οἶόν τ' ἦν αὐτῶν· καλλίῳ δὲ, ἔφη, ἐμοίγε δοκεῖ καὶ τεθνηκότα εἶναι ταῦτα ἢ ζῶντα ἐκείνα τὰ περιωκοδομημένα. Ἄλλ' ἄρα ἂν, ἔφη, ἀρείειν καὶ ὑμᾶς οἱ πατέρες ἐπὶ θήραν; Καὶ βραδίως γ' ἂν, ἔφασαν, εἰ Ἀστυάγης κελεύει. (12) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς οὖν ἂν ἡμῖν Ἀστυάγει μνησθεῖν; Τίς γὰρ ἂν, ἔφασαν, σοῦ γε ἱκανώτερος πείσαι; Ἀλλὰ μὰ τὸν Δία, ἔφη, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅστις ἄνθρωπος γεγένηται· οὐδὲ γὰρ οἷός τ' εἰμὶ λέγειν ἐγῶγε οὐδ' ἀναβλέπειν πρὸς τὸν πάππον ἐκ τοῦ ἰσοῦ ἐτι δύναμαι. Ἦν δὲ τοσοῦτον ἐπιιδῶν, δέδοικα, ἔφη, μὴ παντάπασιν βλάξῃς καὶ ἡλίθιος γένωμαι· παιδάριον δὲ ὦν δεινότατος λαλεῖν ἐδόκουν εἶναι. Καὶ οἱ παῖδες εἶπον, Πονηρὸν λέγεις τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴδὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἂν τι δέη δυνήσει πράττειν, ἀλλ' ἄλλου τίνος τὸ ἐπὶ σὲ ἀνάγκη ἔσται δεῖσθαι ἡμᾶς. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος ἐδήχθη, καὶ σιγῇ ἀπελθὼν διακελευσάμενος ἑαυτῷ τολμᾶν εἰσῆλθεν, ἐπιβουλεύσας ὅπως ἂν ἀλυπτότατα εἴποι πρὸς τὸν πάππον καὶ διαπραξείεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς παισὶν ὧν ἐδέοντο. Ἦρξατο οὖν ὧδε·

Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ πάππε, ἢν τις ἀποδρᾷ τῶν οἰκῶν σε καὶ λάβῃς αὐτὸν, τί αὐτῷ χρῆσθαι; Τί ἄλλο, ἔφη, ἢ δῆσας ἐργάζεσθαι ἀναγκάσω; Ἦν δὲ αὐτόματος πάλιν ἔλθῃ, πῶς ποιήσεις; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ μαστιγώσας γε, ἵνα μὴ αὐθὺς τοῦτο ποιῇ, ἐξ ἀρχῆς χρήσομαι; Ὡρα ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, σοὶ παρασκευάζεσθαι εἴη ὅτω μαστιγώσεις με· ὡς βουλευομαι γε πῶς σε ἀποδρῶ λαθὼν τοὺς ἡλικιώτας ἐπὶ θήραν. Καὶ ὁ Ἀστυάγης, Καλῶς,

permiserim, objurgabit. Etiam verberet, inquit ille, si quidem ita volet, postquam hæc ei dederim. Quin tu quoque, ait, avuncule, si libet, quodvis supplicium de me sumito, modo mihi gratificeris. Et Cyaxares sane tandem inquit, Ut voles, facito: quippe tu jam quidem rex noster esse videris. Atque ita Cyrus, illatis feris, et dabat avo, et se has illi venatum esse dicebat. Jacula vero non ille quidem ostendebat, cruenta tamen ibi deposuerat, ubi avum ea visurum putabat. Astyages autem inquit, Libenter equidem, fili, accipio, quæcunque mihi donas; sed horum tamen nullius sic egeo, ut tibi propterea periculum adeundum sit. Et Cyrus ait, Si ergo tu non egēs, obsecro te, ave, ea mihi da, ut inter æquales distribuam. Sume vero, fili, respondit Astyages, et hæc, et ex aliis quæcunque volueris, et inter quos tibi visum fuerit distribue.

Itaque Cyrus ea sumpta et pueris dabat, et simul dicebat: O pueri, ut vero nugabamur, cum feras illas in septis hortorum venaremur: simile enim mihi quidem esse videtur, quemadmodum si quis ligata animalia venaretur. Primum enim in angusto erant loco; deinde tenues et scabiosæ; et alia quidem earum clauda erant, alia mutila: sed quæ in montibus feræ sunt et pratis, quam sunt pulchræ, quam magnæ, quam nitidæ visæ! Atque cervæ quidem, tanquam volucres, ad cælum saltu tollebantur; apri vero quemadmodum fortes viros facere dicunt, adversi prope serebantur; et præ latitudine fieri non poterat, ut ab illis aberrares: pulchriores denique, ait, mihi quidem hæc bestię videntur esse vel mortuæ, quam vivæ illæ septis inclusæ. Num vero, inquit, vos etiam parentes venatum ire permetterent? Et facile quidem, aiunt illi, si Astyages jubeat. Et Cyrus inquit, Quis igitur nobis de hac re Astyagem adicit? Quisnam, dixerunt illi, magis ad persuadendum te fuerit idoneus? At profecto, inquit, ego quidem qui homo factus sim nescio: neque enim avum alloqui possum, neque jam amplius ex æquo quasi jure respicere. Quod si tantum pudori huic meo accesserit, vereor, inquit, ne hebes fatuusque omnino fiam: at puerulus cum essem, in loquendo acerrimus esse videbar. Tum dicebant pueri, Male comparatam rem narras, si ne nostra quidem causa, ubi quid opus fuerit, quicquam agere poteris, sed, quantum in te est, id nobis ab alio quodam necessario sit petendum. Hæc cum audisset Cyrus, animo angebatur: et cum tacitus abiisset, seque ipse ad audendum hortatus esset, ingressus est, re secum deliberata, qua ratione avum quam minima cum molestia alloqueretur, sibi que ac pueris, quæ peterent, conficeret. Sic igitur orsus est:

Dic mihi, inquit, ave, si famulorum quis aufugerit, et eum prehenderis, quid de eo factururus sis? Qui aliud, ait, quam ut vinctum opus facere cogam? At si sponte sua ad te redierit, quid facies? Quid aliud, inquit, quam ut eo verberibus cæso, ne hoc iterum faciat, posthac ut antea rursus utar? Tempus ergo tibi fuerit, inquit Cyrus, parare quo me verberes, quippe qui consilium inierim qua ratione aufugiam, adsumptis ad venandum meis æqualibus. Et Astyages, Per-

ἔφη, ἐποίησας προειπών· ἐνδοθεν γὰρ ἀπαγορεύω σοι μὴ κινεῖσθαι. Χάριεν γὰρ, ἔφη, εἰ ἔνεκα κρεαδίων τῇ θυγατρὶ τὸν παῖδα ἀποδοσκολήσασμαι. (14) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος ἐπείθετο μὲν καὶ ἔμενεν, ἀνιὰρὸς δὲ καὶ σκυθρωπὸς ὧν σιωπῇ διῆγεν. Ὁ μέντοι Ἀστυάγης ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν λυπούμενον ἰσχυρῶς, βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι· ἐξάγει ἐπὶ θήρην, καὶ πεζοὺς πολλοὺς καὶ ἱππείας συναλίσας καὶ τοὺς παῖδας καὶ συνελάσας εἰς τὰ ἱππασίμα χωρία τὰ θηρία ἐποίησε μεγάλην θήραν. Καὶ βασιλικῶς δὲ παρὼν αὐτὸς ἀπηγόρευε μηδένα βάλλειν, κριν Κῦρος ἐμπλησθεῖν θηρῶν. Ὁ δὲ Κῦρος οὐκ εἰς κωλύειν, ἀλλ' εἰ βούλει, ἔφη, ὧ πάπτε, ἡδέως με θηρᾶν, ἄφες τοὺς κατ' ἐμὲ πάντας δούκειν καὶ διαγωνίζεσθαι ὅπως ἕκαστος κράτιστα δύναιτο. (15) Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀστυάγης ἀφίησι, καὶ στὰς ἐθεᾶτο ἀμιλλωμένους ἐπὶ τὰ θηρία καὶ φιλονεικοῦντας καὶ διώκοντας καὶ ἀκοντίζοντας. Καὶ Κύρῳ ἤδετο οὐ δυναμένῳ σιγᾶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλ' ὥσπερ σκύλακι γεναίῳ ἀνακλάζοντι ὅποτε κλησιάζοι θηρίῳ καὶ παρακαλοῦντι ὀνομαστὶ ἕκαστον. Καὶ τὸ μὲν καταγελῶντα αὐτὸν ὁρῶν εὐφραίνετο, τὸν δὲ τινα καὶ ἐπαινοῦντα αὐτὸν ἡσθάνετο οὐδ' ὅπωςτιοῦν φθονερῶς. Τέλος δ' οὖν πολλὰ θηρία ἔχων ὁ Ἀστυάγης ἀπῆει. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἥσθη τῇ τότε θήρᾳ ὥστε αἰεὶ ὅποτε οἷόν τε εἴη συνεξήει τῷ Κύρῳ καὶ ἄλλους τε πολλοὺς παρελάμβανε καὶ τοὺς παῖδας Κύρου ἔνεκα. Τὸν μὲν οὖν πλείστον χρόνον οὕτω διῆγεν ὁ Κῦρος, πᾶσιν ἡδονῆς μὲν καὶ ἀγαθοῦ τινος συναίτιος ὧν, κακοῦ δὲ οὐδενός.

16. Ἀμρὶ δὲ τὰ πέντε ἢ ἑκατάδεκα ἔτη γενομένου αὐτοῦ ἡ υἱὸς τοῦ Ἀσσυρίων βασιλέως γαμεῖν μελλῶν ἐπεθύμησεν αὐτὸς θηρᾶσαι εἰς τοῦτον τὸν χρόνον. Ἀκούων οὖν ἐν τοῖς μεθόροις τοῖς τε αὐτῶν καὶ τοῖς Μήδων πολλὰ θηρία εἶναι ἀθήρεντα διὰ τὸν πόλεμον, ἐνταῦθα ἐπεθύμησεν ἐξελθεῖν. Ὅπως οὖν ἀσφαλῶς θηρῶν, ἱππείας τε προσέλαβε πολλοὺς καὶ πελταστὰς, ὅστινες ἔμελλον αὐτῷ ἐκ τῶν λασίων τὰ θηρία ἐξελαῖν εἰς τὰ ἐργασίμα τε καὶ εὐήλατα. Ἀφικόμενος δὲ θπου ἦν αὐτοῖς τὰ φρούρια καὶ ἡ φυλακὴ, ἐνταῦθα ἰδαινοποιεῖτο ὡς πρῶτὴ τῇ ὑστεραίᾳ θηράσων. (17) Ἦδη δὲ ἑσπέρας γενομένης ἡ διαδοχὴ τῇ πρόσθεν φυλακῇ ἔρχεται ἐκ πόλεως καὶ ἱππεῖς καὶ πεζοί. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πολλὰ στρατιὰ παρῆναι· δύο γὰρ ὁμοῦ ἦσαν φυλακαί, καὶ πολλοὺς [τε] αὐτὸς ἦκεν ἔχων ἱππείας καὶ πεζοὺς. Ἐβουλεύσατο οὖν κράτιστον εἶναι λεηλατῆσαι ἐκ τῆς Μηδικῆς, καὶ λαμπρότερόν τε ἂν φανῇναι τὸ ἔργον τῆς θήρας καὶ ἱερείων ἐν πολλῇν ἀφρονίαν ἐνόμιζε γενέσθαι. Οὕτω δὲ πρῶτὴ ἀναστὰς ἤγε τὸ στράτευμα, καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς κατέλιπεν ἀθρόους ἐν τοῖς μεθόροις, αὐτὸς δὲ τοῖς ἱπποῖς προσελάσας πρὸς τὰ τῶν Μήδων φρούρια, τοὺς μὲν βελτίστους καὶ πλείστους ἔχων μετ' ἑαυτοῦ ἐνταῦθα κατέμεινε, ὡς μὴ βοηθοῖεν οἱ φρουροὶ τῶν Μήδων ἐπὶ τοὺς καταθέντας, τοὺς δ' ἐπιτηδείους ἀφῆκε κατὰ φυλάς ἄλλους ἄλλοι καταθεῖν, καὶ ἑκάλεσε περιβαλομένους ὅτω

belle, inquit, fecisti, qui praedixeris : ex aedibus enim ne te moveas veto. Nam bella res fuerit, inquit, si carunculae gratia, filiae meae filium evagari sinam. Haec cum audisset Cyrus, parebat ille quidem ac manebat : sed moestus erat, tristisque vultu, ac perpetuo silebat. Astyages autem, ubi eum vehementius dolore affici intellexerat, volens ei rem gratam facere, venatum proficiscitur : et multis peditibus equitibusque, ac pueris etiam, coactis, ferisque in loca equitabilia compulsis, magnam venationem instituit. Quin et ipse regio cum apparatu praesens, vetuit ferire quenquam, priusquam Cyrus feriendo satius esset. At Cyrus eum alios prohibere non passus est : sed, Si vis, inquit, ave, jucunde me venari, sine omnes meos aequales insequi et certare, ut quisque optime possit. Tum vero permisit Astyages ; stansque spectabat decertantes contra feras, studiosaeque inter se contententes, persequentesque, et jaculantes. Atque Cyro delectabatur, qui praevoluptate silere non posset, sed, generosus tanquam catulus, clamorem ederet, cum ferae appropinquaret, et unumquemque nominatim appellans exhortaretur. Valde etiam gaudebat, cum eum hunc quidem deridere, illum vero sine ulla prorsus invidia laudare sentiebat. Tandem discessit Astyages, multas feras secum habens. Postea adeo venatione illa delectatus est, ut semper, quoties quidem liceret, cum Cyro exiret, assumptis tum multis aliis, tum pueris, Cyri gratia. Et hoc sane modo maximam temporis partem traducebat Cyrus, omnibus voluptatis quidem ac boni alicujus auctor, mali autem nemini.

Cum vero circiter quindecim sedecimve annos haberet, regia Assyriorum filius, uxorem ducturus, ipsemet id temporis venari cupivit. Itaque quod audiret in suis ac Medorum finibus plurimas esse feras, quippe quas nemo propter bellum venaretur, isto exire impendio voluit. Ut igitur tuto venaretur, et equites et peltastas complures assumpsit, qui feras e locis silvestribus in culta planaue depellerent. Cum autem eo pervenisset ubi castella ipsius erant et custodia, ibi cenam parari jussit, ut qui postridie mane venaturus esset. Et cum jam advesperasceret, ex urbe veniunt qui custodiæ priori succederent, tam pedites quam equites. Quapropter ipsi numerosus adesse visus est exercitus, cum binæ quidem una essent custodiæ, multique, quos ipse secum duxerat, equites peditesque. Itaque re deliberata statuit optimum esse Medorum ex agro praedas agere, atque ita tum venationis opus illustrius visum iri, tum magnam animalium copiam futuram existimavit. Mane igitur surgens, exercitum educit ; ac pedites quidem in finibus confertos relinquit ; ipse vero cum equitatu ad castella Medorum provectus, optimos secum habens atque plurimos equites, substitit, ne Medorum praesidiarii milites suis contra eos qui populabundi discurrerent auxilium ferrent ; idoneos autem quosdam tributum dimisit, ut alii alio discurrerent : atque hos corripere jussit quicquid habuerit

τις ἐπιτηγῆanoi ἐλαύνειν πρὸς ἑαυτόν. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον.

18. Σημανθέντων δὲ τῷ Ἀστυάγει ὅτι πολέμιοι εἰσιν ἐν τῇ χώρᾳ, ἐξεβοήθει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ὅρια σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὡς αὐτῶς σὺν τοῖς παρατυχοῦσιν ἱππótαις, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἐσήμεναι πᾶσιν ἐκβοηθεῖν. Ὡς δὲ εἶδον πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Ἀσσυρίων συντεταγμένους καὶ τοὺς ἱππέας ἡσυχίαν ἔχοντας, ἔστησαν καὶ οἱ Μῆδοι. Ὁ δὲ Κύρος ὁρῶν ἐκβοηθούντας καὶ τοὺς ἄλλους πασσοῦδι, ἐκβοηθεῖ καὶ αὐτὸς πρῶτον τότε ὅπλα ἐνδὺς, οὐποτε οἰόμενος οὕτως ἐπεθύμει αὐτοῖς ἐξοπλίσασθαι· μάλα δὲ καλὰ ἦν καὶ ἀρμόζοντα αὐτῷ ἃ ὁ πάππος περὶ τὸ σῶμα ἐπεποίητο. Οὕτω δὴ ἐξοπλισάμενος προσήλασε τῷ ἱππῳ. Καὶ ὁ Ἀστυάγης ἐθαύμασε μὲν τίνος κελεύσαντος ἦχοι, ὅμως δ' εἶπεν αὐτῷ μένειν παρ' ἑαυτόν. (19) Ὁ δὲ Κύρος ὡς εἶδε πολλοὺς ἱππέας ἀντίους, ἤρετο, Ἦ οὗτοι, ἔφη, ὦ πάππε, πολέμιοι εἰσιν, οἱ ἐφροστήκασιν τοῖς ἱπποῖς ἡρέμα; Πολέμιοι μέντοι, ἔφη. Ἦ καὶ ἐκείνοι, ἔφη, οἱ ἐλαύνοντες; Κάκεινοι μέντοι. Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ὦ πάππε, ἀλλ' οὖν πονηροί γε φαίνόμενοι καὶ ἐπὶ πονηρῶν ἱππαρίων ἀγροῦσιν ἡμῶν τὰ χρήματα· οὐκοῦν χρὴ ἐλαύνειν τινὰς ἡμῶν ἐπ' αὐτούς. Ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ὅσον τὸ στίφος τῶν ἱππέων ἔστηκε συντεταγμένον, οἱ ἦν ἐπ' ἐκείνους ἡμεῖς ἐλαύνωμεν, ὑποτεμοῦνται ἡμᾶς πάλιν ἐκείνοι· ἡμῖν δὲ οὕτω ἡ ἰσχὺς πάρεστιν. Ἀλλ' ἦν σὺ μένης, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἀναλαμβάνης τοὺς προσβοηθούντας, φοθήσονται οὗτοι καὶ οὐ κινήσονται, οἱ δ' ἀγοντες εὐθὺς ἀφήσουσι τὴν λείαν, ἐπειδὴν ἴδωσί τινὰς ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας.

20. Ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ ἔδοξε τι λέγειν τῷ Ἀστυάγει. Καὶ ἅμα θαυμάζων ὡς καὶ ἐφρόνει καὶ ἐγρηγόρει κελεύει τὸν υἱὸν λαβόντα τάξιν ἱππέων ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς ἀγοντας τὴν λείαν. Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ἐπὶ τοὺςδε, ἦν ἐπὶ σὲ κινῶνται, ἔλω, ὥστε ἀναγκασθῆναι ἡμῖν προσέχειν τὸν νοῦν. Οὕτω δὴ ὁ Κυαξάρης λαβὼν τῶν ἐρῶμένων ἱππων τε καὶ ἀνδρῶν προσελαύνει. Καὶ ὁ Κύρος ὡς εἶδεν ὀρμωμένους, ἐξορμᾷ καὶ αὐτὸς πρῶτος ἡγεῖτο τάχως, καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἀπελείποντο. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς πελάζοντας οἱ ληλατοῦντες, εὐθὺς ἀφέντες τὰ χρήματα ἔφρουγον. (21) Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Κύρον ὑπετέμνοντο καὶ οὐς μὲν κατελάμβανον εὐθὺς ἔπαιον, πρῶτος δὲ ὁ Κύρος, ὅσοι δὲ παραλλάξαντες αὐτῶν ἐφθασαν, κατόπιν τούτους ἐδίωκον, καὶ οὐκ ἀνίσταν, ἀλλὰ καὶ ἥρουν τινὰς αὐτῶν. Ὡς περὶ δὲ κύων γενναῖος ἀπειρος ἀπρονοήτως φέρεται πρὸς κάπρον, οὕτω καὶ ὁ Κύρος ἐφέρετο, μόνον ὁρῶν τὸ παίειν τὸν ἀλίσχόμενον, ἄλλο δ' οὐδὲν προνοῶν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὡς ἑώρων πονοῦντας τοὺς σφετέρους, προύκλινον τὸ στίφος, ὡς παυσομένους τοῦ διωγμοῦ, ἐπεὶ σφᾶς ἴδοιεν προορμήσαντας. (22) Ὁ δὲ Κύρος οὐδὲν μᾶλλον ἀνίει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χαρμονῆς ἀνακαλῶν τὸν θεῖον ἐδίωκε καὶ ἰσχυράν τὴν φυγὴν τοῖς πολεμίοις ἰσχυρῶς

quisque obvium, et ad se abigere. Et hi quidem hæc agebant.

Cum autem Astyagi nuntiatum esset, hostes jam esse in ipsius agro, ipse etiam cum illis quos secum habuit, opus ferendæ causa ad limites excurrit; quod et filius itidem fecit cum equitibus qui tum forte aderant; aliisque omnibus auxilio ut venirent imperavit. Cum vero vidissent magnam Assyriorum multitudinem simul instructam, et equites quietem agentes, substitērunt etiam Medi. Cyrus autem videns alios quoque totis viribus ad opem ferendam egredi, egreditur et ipse auxilium laturus, tum primum arma indutus, quod nunquam speraverat: tam cupiebat cum armis istis in prælium exire: erant autem perpulchra atque ipsi belle congruentia, quæ avus ei ad tegendum corpus faciendâ curaverat. In his igitur egressus, equo advectus est. Et eum cum vidisset Astyages, miratus ille quidem est cujus jussu veniret; sed tamen ei dicebat, ut apud se maneret. Cyrus autem, cum conspexisset multos equites adversos, interrogabat, Num isti, inquiens, ave, hostes sunt, qui equis quiete insident? Hostes profecto, ait is. Num et illi, qui huc cursant? Et illi sane. At enimvero, inquit, ave, ignavi esse videntur, et ignavis insidere equulis, qui nostras tamen res diripiunt: itaque nostrum aliquos oportet impetum in eos facere. At non vides, filii, inquit, quanta equitum turma constiterit instructa! qui, si nos in illos irruamus, ipsi nos iterum subeundo intercipient: nobis vero nondum satis copiarum adest. Verum si tu maneat, inquit Cyrus, et eos qui subsidio veniunt adsumas, metuent hi, neque se movebunt: illi vero qui res nostras auferunt, prædam mox dimittent, ubi quosdam impetum in se facere viderint.

Hæc cum protulisset, visus est Astyagi aliquid dicere. Et simul admiratus et prudentiam ejus et vigilantiam, filium jubet assumpta equitum manu in eos ducere, qui prædam agerent. Ego vero, inquit, in hos, si contra te se commoverint, impetum faciam; adeo ut animum nobis attendere cogantur. Itaque Cyaxares, robustissimis et equis et viris assumptis, in hostem fertur. Ac Cyrus, ut hos cum impetu exeuntes vidit, statim una se proripit: atque ipse primus celeriter ducebat, et Cyaxares sane subsequēbatur, atque alii non procul erant relictī. Eos autem ut appropinquantes viderunt ii qui prædas agebant, continuo relictis rebus in fugam sese conjiciebant. At qui circa Cyrum erant hos subeundo intercipient, et quoscunque assequerentur statim feriebant, et in primis Cyrus: quotquot autem declinato cursu eos antevertendo effugerant, hos a tergo persequēbantur, nec intermittebant, sed ex eis quosdam ceperunt. Sicut autem canis generosus, inexpertus, temere in aprum fertur, ita et Cyrus ferebatur, solum hoc videns ut deprehensum feriret, ac nihil aliud prospiciens. Hostes vero, cum suos laborantes cernebant, agmen promoverunt, arbitrati fore ut ii persequi desisterent, postquam ipsos contra irruere vidissent. At Cyrus nihil propterea de contentione remittebat, sed præ gaudio avunculum inclamans, insequēbatur; et, acrius urgens, hostes in effusam fugam vertebat.

κατέγων ἐπολεῖν· καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο, ἴσως καὶ αἰσχυνόμενος τὸν πατέρα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ εἶποντο, προθυμότεροι ὄντες ἐν τῷ τοιούτῳ εἰς τὸ διώκειν καὶ οἱ μὴ πάνυ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀλκιμοὶ ὄντες. Ὁ δὲ Ἀστυάγης ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀπρονοήτως διώκοντας, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους τε καὶ τεταγμένους ὑπαντῶντας, δαίσας περὶ τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Κύρου μὴ εἰς παρ-
 σευκασμένους ἀτάκτως ἐμπесόντες πάθοιεν τι, ἤγειτο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους. (23) Οἱ δ' αὖ πολέμιοι ὡς εἶδον τοὺς Μήδους προκινήθεντας, διατεινόμενοι οἱ μὲν τὰ παλὰ οἱ δὲ τὰ τόξα εἰστήκασαν, ὡς ἂν ἐπειδὴ εἰς τόξευμά γε ἀφίκοντο στησιόμενους, ὥς περ τὰ πλείστα εἰώθεσαν ποιεῖν. Μέχρι γὰρ τοσούτου, ὅποτε ἐγγύτατα γένοιτο, προσήλαυνον ἀλλήλοις, καὶ ἠκροβολίζοντο καλλὰκις μέχρι ἐσπέρας. Ἐπεὶ δὲ ἑώρων τοὺς μὲν σφετέρους φυγῇ εἰς ἑαυτοὺς φερομένους, τοὺς δ' ἀμφὶ τὸν Κύρον ἐπ' αὐτοὺς ὁμοῦ φερομένους, τὸν δὲ Ἀστυάγην σὺν τοῖς ἵπποις ἐντὸς γιγνόμενον ἤδη τόξευματος, ἐκαλίνουσι καὶ φεύγουσιν. Οἱ δὲ ἅτε ἠμθεν διώκοντες ἀπὸ κράτος ἤρουν πολλοὺς· καὶ τοὺς μὲν ἀλίσκομένους ἔκαιον καὶ ἵππους καὶ ἀνδρας, τοὺς δὲ πίπτοντας κατέκαιον· καὶ οὐ πρόσθεν ἔστησαν πρὶν ἢ πρὸς τοῖς πεζοῖς τῶν Ἀσσυρίων γένοιτο. Ἐνταῦθα μέντοι δαίσαντες μὴ καὶ ἐνέδρα τις μέλιων ὑπέη, ἐπέσχον. (24) Ἐκ τούτου δὴ ἀνήγεν ὁ Ἀστυάγης, μάλα χαίρων καὶ τῇ ἱπποκρατίᾳ, καὶ τὸν Κύρον οὐκ ἔχων, ὅτι χρὴ λέγειν αἴτιον μὲν ὄντα εἰδὼς τοῦ ἔργου, μαινόμενον δὲ γιγνώσκων τῇ τάλμῃ. Καὶ γὰρ τότε ἀπίοντων οἴκαδε μόνος τῶν ἄλλων ἐκείνος οὐδὲν ἄλλο ἢ τοὺς πεπτωκότας περιελαύνων ἔθετο, καὶ μόλις αὐτὸν ἀφελκύσαντες οἱ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες προσήγαγον τῷ Ἀστυάγῃ, μάλα ἐπίπροσθεν ποιούμενον τοὺς προσάγοντας, ὅτι ἑώρα τὸ πρόσωπον τοῦ πάππου ἡγριωμένον ἐπὶ τῇ θεᾷ τῇ αὐτοῦ.

25. Ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγεγένητο, καὶ ὅτε ἄλλοι πάντες τὸν Κύρον διὰ στόματος εἶχον καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ψαῖσι, ὃ τε Ἀστυάγης καὶ πρόσθεν τιμῶν αὐτὸν τότε ὑπερεπέπληκτο ἐπ' αὐτῷ. Καμβύσης δὲ ὁ τοῦ Κύρου πατὴρ ἤδετο μὲν πυνθανόμενος ταῦτα, ἐπεὶ δ' ἤκουσεν ἔργα ἀνδρὸς ἤδη διαχειριζόμενον τὸν Κύρον, ἀπεκάλει δὴ, ὅπως τὰ ἐν Πέρσαις ἐπιχώρια ἐπιτελοίη. Καὶ ὁ Κύρος δὲ ἐνταῦθα λέγεται εἰπεῖν ὅτι ἀπείναι βούλοιο, μὴ ὁ πατὴρ τι ἄχθοιο καὶ ἡ πόλις μέφοιτο. Καὶ τῷ Ἀστυάγῃ δὲ ἐδόκει ἀναγκαῖον εἶναι ἀποπέμπειν αὐτόν. Ἐνθα δὲ ἵππους τε αὐτῷ δοὺς οὐς αὐτὸς ἐπεθύμει λαβεῖν καὶ ἄλλα συσκευάσας πολλὰ ἔπειμπε καὶ διὰ τὸ φιλεῖν αὐτὸν καὶ ἅμα ἐλπίδας ἔχων μεγάλας ἐν αὐτῷ ἀνδρὰ ἔσεσθαι ἱκανὸν καὶ φίλους ὠφελεῖν καὶ ἐχθροὺς ἀνιᾶν. Ἀπίοντα δὲ τὸν Κύρον προὔπεμπον ἅπαντες καὶ παῖδες καὶ ἡλικίαι καὶ ἄνδρες καὶ γέροντες ἐφ' ἵππων καὶ Ἀστυάγης αὐτὸς, καὶ οὐδένα ἔφασαν ὄντιν' οὐ δακρύοντιν' ἀποστρέφεσθαι. (26) Καὶ Κύρον δὲ αὐτὸν λέγεται σὺν πολλοῖς δακρύοις ἀποχωρῆσαι. Πολλὰ δὲ δῶρα διαδοῦναι φασιν αὐτὸν τοῖς ἡλικιώταις ὧν Ἀστυάγης αὐτῷ ἐδεδώκει, τέλος δὲ καὶ ἦν εἴχε

Cyaxares quidem subsecquebatur, patrem fortasse reveritus; et ceteri quoque subsecquebantur, cum promptiores tali in rerum statu sint ad perséquendum etiam illi, qui non admodum in adversos hostes animosi sunt. At Astyages, cum hos quidem inconsiderate persequi videret, hostes vero confertos instructosque occurrere, sollicitus et de filio et de Cyro, ne in paratos incomposite delapsis adversi quid accideret, in hostes confestim duxit. At hostes rursus, ut viderunt Medos se promovisse, intentis alii paltis, alii arcubus, constiterunt, quod fore putarent ut et illi subaisterent, ubi ad teli jactum pervenissent, quemadmodum plerumque facere consueverant. Nam ad hoc usque intervallum, cum quam proxime ad alteros alteri accederent, contra se mutuo provehebantur, ac sæpe ad vesperam usque missilibus procul sese invicem adpetebant. At postquam et suos fuga ad se ferri cernerent, et Cyrum cum suis prope a tergo ipsos insequentem, et Astyagem cum equitatu esse jam intra teli jactum, inclinant et fugiunt. Illi vero, utpote qui e propinquo persequerentur, multos summis adnixi viribus ceperunt; et quoscunque prehenderent, tam equos quam viros, feriebant, et quotquot caderent interimebant; neque prius constitere quam ad Assyriorum peditatum pervenissent. Hic vero, ne majores aliquæ subessent insidiæ veriti, substiterunt. Tum igitur Astyages suos reduxit, equestri victoria magnopere lætatus; nec quid de Cyro diceret habebat; quod illius quidem facinoris ipsum auctorem fuisse sciret, sed audacia furentem animadverteret. Etenim tum ceteris domum abeuntibus, solus ille nihil aliud quam eos qui cecidissent circumequitando spectabat: adeoque ii, quibus id negotii datum erat, vix eum inde abstractum ad Astyagem deduxerunt, qui quidem eos ipsos, qui se adducerent, sibi prætereundum studebat, quod avi vultum sæviorem factum cerneret ob spectationem suam.

Et hæc quidem apud Medos contigerunt; et Cyrum cum alii omnes in ore, sermone, et cantilenis habebant, tum Astyages, apud quem vel antea erat in honore, jam stupefactus eum suspiciebat. Hæc vero Cambyses, Cyri pater, cum audisset, gaudebat ille quidem; at ubi accepisset eum viri jam obire munia, revocavit, ut patria Persarum instituta absolveret. Atque Cyrus tum dixisse fertur, abire se velle, ne quid pater ægre ferret, et civitas de se quereretur. Quare visum est Astyagi necesse esse eum dimittere. Ibi igitur cum et equos illi, quos ipse voluit sumere, donasset, atque alias res omnigenas comparasset, dimisit, tum quod eum amaret, tum quia magnam in eo spem haberet, virum fore idoneum et ad afferendum amicis adjumentum, et ad molestiam inimicis exhibendam. Abeuntem vero Cyrum universi, et pueri, et æquales, et viri, et senes, equis vecti, atque adeo Astyages ipse, deducebant; ac neminem omnium fuisse dicunt quin lacrimans reverterit. Et Cyrum quoque ipsum multis cum lacrimis discessisse traditum est. Et multa eum inter æquales munera distribuisse ferunt, de iis nempe quæ ipsi dederat Astyages; ac demum, exuta quam

στολὴν τὴν Μηδικὴν ἐκδύντα δοῦναι τινι, δηλῶν ὅτι τοῦτον μάλιστα ἡσπάζετο. Τούς μέντοι λαβόντας καὶ δεξαμένους τὰ δῶρα λέγεται Ἀστυάγει ἀπενεγκεῖν, Ἀστυάγην δὲ δεξαμένον Κύρῳ ἀποπέμψαι, τὸν δὲ πάλιν τε ἀποπέμψαι εἰς Μήδους καὶ εἰπεῖν, Εἰ βούλει, ὦ πάππε, ἐμὲ καὶ αὐθὺς ἰέναι ὥς σὲ μὴ αἰσχυρόμενον, ἔα ἔχειν εἰ τῷ ἐγὼ δέδωκα· Ἀστυάγην δὲ ταῦτα ἀκούσαντα ποιῆσαι ὡς περ Κύρος ἐπέστειλεν.

27. Εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικῷ λόγῳ ἐπιμνησθῆναι, λέγεται, ὅτε Κύρος ἀπῆρει καὶ ἀπηλλάττοντο ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας τῷ στόματι ἀποπέμπεσθαι αὐτὸν νόμῳ Περσικῷ· καὶ γὰρ νῦν ἐστὶ τοῦτο ποιοῦσι Πέρσαι· ἀνδρά δέ τινα τῶν Μήδων μάλα καλὸν καγαθὸν ὄντα ἐκτεπλῆχθαι πολὺν τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ Κύρου, ἡνίκα δὲ ἑώρα τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας αὐτὸν, ὑπολειφθῆναι· ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον, προσελθεῖν τῷ Κύρῳ καὶ εἰπεῖν, Ἐμὲ μόνον οὐ γινώσκεις, ὦ Κύρε, τῶν συγγενῶν; τῷ δὲ εἰπεῖν τὸν Κύρον, Ἥ καὶ σὺ συγγενὴς εἶ; Μάλιστα, φάναι. Ταῦτ' ἄρα, εἰπεῖν τὸν Κύρον, καὶ ἐνεώρας μοι· πολλάκις γὰρ σε δοκῶ γινώσκειν τοῦτο ποιοῦντα. Προσελθεῖν γάρ σοι ἀεὶ βουλόμενος, ἔφη, καὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἡσχυρόμην. Ἄλλ' οὐκ ἔδει, φάναι τὸν Κύρον, συγγενὴ γέ ὄντα· ἅμα δὲ προσελθόντα φιλῆσαι αὐτόν. Καὶ τὸν Μῆδον φιληθέντα ἐρέσθαι, Ἥ καὶ ἐν Πέρσαις νόμος ἐστὶν οὗτος συγγενεῖς φιλεῖν; Μάλιστα, φάναι, ὅταν γε ἴδωσιν ἀλλήλους διὰ χρόνου ἢ ἀπώσῃ ποι ἀπ' ἀλλήλων. Ὡρα ἂν εἴη, ἔφη ὁ Μῆδος, μάλα πάλιν σε φιλεῖν ἐμέ· ἀπέρχομαι γὰρ, ὥς ὁρᾷς, ἤδη. Οὕτω καὶ τὸν Κύρον πάλιν φιλήσαντα ἀποπέμπτειν καὶ ἀπιέναι. Καὶ ὁδὸν τε οὕτω πολλὴν διηνύσθαι αὐτοῖς καὶ τὸν Μῆδον ἔχειν πάλιν ἰδρῶντι τῷ ἥπῳ· καὶ τὸν Κύρον ἰδόντα, Ἄλλ' ἦ, φάναι, ἐπελάθου τι ὧν ἐβούλου εἰπεῖν; Μὰ Δία, φάναι, ἄλλ' ἦκα διὰ χρόνου. Καὶ τὸν Κύρον εἰπεῖν, Νῆ Δί', ὦ σύγγενες, δι' ὀλίγου γε. Ποίου ὀλίγου; εἰπεῖν τὸν Μῆδον. Οὐκ οἶσθα, φάναι, ὦ Κύρε, ὅτι καὶ ὅσον σκαρδαμύτῳ χρόνον, πάνυ πολὺς μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐχ ὁρῶ σε τότε τοιοῦτον ὄντα; Ἐνταῦθα δὲ τὸν Κύρον γελάσαι τε ἐκ τῶν ἐμπροσθεν δακρύων καὶ εἰπεῖν αὐτῷ θαρβύνει ἀπιδόντι, ὅτι παρέσται αὐτοῖς ὀλίγου χρόνου, ὥς τε ὁρᾷν ἐξέσται καὶ βούληται ἀσκαρδαμυκτί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως ἀπελθὼν ἐν Πέρσαις ἐνιαυτὸν λέγεται ἐν τοῖς παισὶν εἶτι γενέσθαι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ παῖδες ἔσκαπτον αὐτὸν ὥς ἡδυπαθεῖν ἐν Μήδοις μεμασθηκώς ἔχει· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐσθίοντα αὐτὸν ἐώρων ὡς περ καὶ αὐτοὶ ἡδέως καὶ πίνοντα, καὶ εἰ ποτ' ἐν ἑορτῇ εὐωχία γένοιτο, ἐπιδιδόντα μᾶλλον αὐτὸν τοῦ ἑαυτοῦ μέρους ἡσθάνοντο ἢ προςδεόμενον, καὶ πρὸς τούτοις δὲ τὰλλα κρατιστεύοντα αὐτὸν ἐώρων ἑαυτῶν· ἐνταῦθα δὲ πάλιν ὑπέπτυσσαν αὐτῷ οἱ ἥλικες. Ἐπεὶ δὲ διελθὼν τὴν παιδείαν ταύτην ἤδη εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἐφῆβους, ἐν

habebat stola Medica cuidam hanc dedisse, quod indicio erat se hunc in primis diligere. At illos, cum sumpsissent libentique animo acceperant munera, ad Astyagem ea detulisse fertur; Astyagemque recepta itidem ad Cyrum referenda curasse; hunc autem in Mediam denuo ea cum his verbis remisisse, Si me vis, ave, iterum ad te pudore minime confusum venire, sinito habere si quid ego cuiquam largitus sum: atque his auditis Astyagem fecisse, quemadmodum Cyrus nuntiari jusserat.

Quod si mentio sermonis blanditias pueriles spirantis sit facienda, fertur, cum Cyrus abiret, et a se invicem discederent, cognatos ore Cyrum, more Persico, osculatos dimisisse; etenim hoc etiam tempore id faciunt Persæ: virum autem quendam Medum, admodum sane probum et honestum, longo tempore Cyri pulchritudinis amore fuisse perculsum; et cum cognatos eum osculantes videret, substitisse: alii vero postquam abiissent, accessisse ad Cyrum, dixisseque, Me solum ex cognatis, Cyre, non cognoscis? Cui dixisse Cyrum: Num et tu cognatus es? Maxime, respondisse illum. Idcirco utique, dixisse Cyrum, me defixis oculis intuebaris: videor enim hoc te sæpius facere animadvertisse. Enimvero cum nunquam non te accedere vellem, profecto, ait, me pudebat. At non oportuit, dixisse Cyrum, pudore te deterri cum cognatus esses: simulque cum accessisset eum osculatus est. Et Medus, accepto osculo, interrogasse fertur, Estne et Persis in more osculari cognatos? Maxime, dixisse Cyrum, cum ex intervallo temporis alii alios videant, vel a se invicem aliquo discedant. Tempus igitur tibi fuerit, inquit Medus, me iterum ut osculeris: jam enim, uti vides, abeo. Atque ita cum Cyrus denuo eum osculatus esset, dimisit, atque ipse etiam abiit. Cumque illi nondum longam viam alter ab altero digressi essent, ecce Medus sudante equo revertitur. Quem cum vidisset Cyrus, Num quid eorum, inquit, es oblitus, quæ mihi dicere velles? Non profecto, ait; sed temporis ex intervallo venio. Brevi quidem, hercle, mi cognate, dixit Cyrus. Qui brevi? dixit Medus. Nonne nosti, inquit, Cyre, mihi perlongum esse videri tempus, quo vel conniveo, quod te talem interea non adspiciam? Ibi vero et risisse Cyrus fertur post priores lacrimas, et illum abeuntem bono esse animo jussisse; brevi enim se ipsis adfuturum: itaque si voles, ait, tibi licebit, oculis me non conniventibus intueri.

CAPUT V.

Cyrus igitur hoc modo reversus, in Persia annum adhuc inter pueros egisse perhibetur. Ac primum quidem eum iludebant pueri, ut qui apud Medos delicate vivere edoctus venisset. At postquam eum et comedere suaviter, quem admodum ipsi solebant, et bibere vidissent, et si quando festo die lautius injiceretur epulum, eum aliis potius de portione sua largiri, quam quid amplius requirere sensissent; atque adeo ad hæc, in ceteris etiam rebus omnibus eum ipsis longe præstare animadvertissent: tum enim vero contra æquales eum reverebantur. At postquam, cursu hujus institutionis absoluto, jam ad ephebos transit, in eos

τούτους αὖ ἐδόκει κρατιστεύειν καὶ μελετῶν ἃ χρῆν καὶ χαριεῶν καὶ αἰδούμενος τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πειθόμενος τοῖς ἀρχουσι.

2. Προϊόντας δὲ τοῦ χρόνου δὲ μὲν Ἀστυάγης ἐν τοῖς Μήδοις ἀποθνήσκει, ὁ δὲ Κυαξάρης ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς, τῆς δὲ Κύρου μητρὸς ἀδελφός, τὴν βασιλείαν ἔσχε τῶν Μήδων. Ὁ δὲ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς καταστρεφόμενος μὲν πάντας Σύρους, φύλον οὐ μικρὸν, ὑπῆρχον δὲ πεπονημένους τὸν Ἀραβίων βασιλέα, ὑπηκόους δὲ ἔχων ἦδη καὶ Ἵρκανίους, πολιορκῶν δὲ καὶ Βακτρίους, ἐνόμμεν, εἰ τοὺς Μήδους ἀσθενεῖς ποιήσειε, πάντων γε τῶν περὶ βαθείας ἀρξείν· ἰσχυρότατον γὰρ τῶν ἐγγὺς φύλων τοῦτο ἐδόκει εἶναι. (3) Οὕτω δὲ διατέμπει πρὸς τε τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν πάντας καὶ πρὸς Κροῖσον τὸν Λυδῶν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Καπαδοκῶν καὶ πρὸς Φρύγας ἀμφοτέρους καὶ πρὸς Παρλαγόνας καὶ Ἰνδοὺς καὶ πρὸς Ἑβραίους καὶ Κίλικας, τὰ μὲν διαβάλλων τοὺς Μήδους καὶ Πέρσας, λέγων ὡς μεγάλα τε εἴη ταῦτα ἔθνη καὶ ἰσχυρὰ καὶ συνισταμένοι ἐφ' ἑαυτὸν, αὐτὸς τε ἐπιτηγμίας ἄλλοις πεπονημένοι εἶεν, καὶ κινδυνεύουσιν, εἰ μή τις αὐτοὺς φθάσας ἀσθενήσῃ, ἐπὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἐθνῶν ὥστε καταστρέψασθαι. Οἱ μὲν δὲ καὶ τοῖς λόγοις τούτοις πειθόμενοι συμμαχίαν αὐτῷ ἐποιούντο, οἱ δὲ καὶ δώρους καὶ χρήμασιν ἀναπειθόμενοι· πολλὰ γὰρ καὶ ταῦτα ἦν αὐτῷ. (4) Κυαξάρης δὲ ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς ἐπὶ ἡσθάνετο τὴν τ' ἐπιβουλήν καὶ τὴν παρασκευὴν τῶν συνισταμένων ἐφ' ἑαυτὸν, αὐτός τε εὐθέως ὅσα ἐδύνάτο ἀντιπαρεσκευάζετο καὶ εἰς Πέρσας ἔπεμπε πρὸς τε τοὺς κοινὸν καὶ πρὸς Καμβύσην τὸν τὴν ἀδελφὴν ἔχοντα καὶ βασιλεύοντα ἐν Πέρσῃ. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Κύρον, δεόμενος αὐτοῦ πειρασθαι ἀρχόντα ἔλθειν τῶν ἀνδρῶν, εἰ τινες πέμποι στρατιώτας τὸ Περσῶν κοινόν. Ἦδη γὰρ καὶ ὁ Κύρος διατετελεκώς τὰ ἐν τοῖς ἐγγίβοις δέκα ἔτη ἐν τοῖς τελείοις ἀνδράσιν ἦν. (5) Οὕτω δὲ δεξαμένου τοῦ Κύρου οἱ βουλευόντες γεραίτεροι αἰροῦνται αὐτὸν ἀρχόντα τῆς εἰς Μήδους στρατείας. Ἐδῶσαν δὲ αὐτῷ καὶ προσελέσθαι διακοσίους τῶν δημοτῶν, τῶν δ' αὖ διακοσίων ἐκάστῳ τέτταρας ἔδωκαν προσελέσθαι καὶ τούτους ἐκ τῶν δημοτῶν γίνονται δὴ οὗτοι χίλιοι· τῶν δ' αὖ χιλίων τούτων ἐκάστῳ ἑτάξαν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Περσῶν δέκα μὲν πελταστὰς προσελέσθαι, δέκα δὲ σπενδονήτας, δέκα δὲ τοξότας καὶ ὅπως ἐγένοντο μύριοι μὲν τοξόται, μύριοι δὲ πελτασταί, μύριοι δὲ σπενδονῆται· χωρὶς δὲ τούτων οἱ χίλιοι ὑπῆρχον. Τσαύτῃ μὲν δὴ στρατιᾷ τῷ Κύρῳ ἐδόθη. (6) Ἐπεὶ δὲ ἡρέθη τάχιστα, ἤρχετο πρῶτον ἀπὸ τῶν ὁπῶν καλλιερησάμενος δὲ τότε προσκρηῖτο τοὺς διακοσίους. Ἐπεὶ δὲ προσείλοντο καὶ οὗτοι δὴ τοὺς τέτταρας ἑκαστοὶ, συνελθεῖν αὐτοὺς καὶ εἶπε τότε πρῶτον ἐν αὐτοῖς τάδε.

7. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ προσεῖλόμην μὲν ὑμᾶς, οὐ νῦν πρῶτον δοκιμάσας, ἀλλ' ἐκ παίδων ὁρῶν ὑμᾶς ἃ μὲν καλὰ ἢ πόλις νομίζει, προθύμως ταῦτα ἐκπονοῦντας, ἃ δὲ αἰσχροὶ ἡγέται, παντελῶς τούτων ἀπεχομένους. Ὡν

ΞΕΝΟΦΩΝ.

item maxime excellere visus est, et exercendo quæ oportebat, et tolerando quæ opus erat, et seniores reverendo, et magistratibus parendo.

Procedente vero tempore moritur apud Medos Astyages; et Cyaxares, Astyagis filius, matrisque Cyri frater, Medorum imperio potitus est. Rex autem Assyriorum, cum Syros omnes, gentem non parvam, subegisset, Arabum regem imperio suo subiecisset, subditos jam et Hyrcanios haberet, Bactriosque obsideret, existimavit, si Medorum vires debilitasset, facile se finitimis omnibus imperaturum: hæc enim natio inter vicinas alias potentissima esse videbatur. Itaque nuntios ad subditos suos universos, et ad Cræsum, Lydorum regem, et ad regem Cappadocum, ad Phrygas utrosque, ad Paphlagonas, ad Indos etiam, et ad Caras Ciliciasque mittit, et Medos Persasque apud illos in invidiam et crimen vocat, cum diceret magnas esse has fortesque gentes, et viribus consiliisque conjunctas, et affinitatibus mutuis devinctas, ut periculum esset, nisi quis eas antevertendo debilitaret, ne nationes alias adortæ singulas, omnes everterent. At illi, partim his verbis persuasi, partim muneribus ac pecuniis adducti, harum enim magna ei aderat copia, societatem belli cum eo ineunt. Cyaxares vero, Astyagis filius, cum et insidias eorum et apparatus adversus se conflatum animadverteret, statim et ipse quæcunque poterat parabat, et nuntios in Persiam tum ad rempublicam, tum ad Cambysen, qui sororem ipsius in matrimonio habebat, et in Persia regnabat, legavit. Atque etiam ad Cyrum mittebat, rogans eum daret operam, ut si quos Persarum respublica missura esset milites, eorum ipse veniret imperator. Jam enim Cyrus, exactis decem inter epebeos annis, in virorum numerum erat adscitus. Itaque Cyro munus suscipiente, seniores consilarii imperatorem eum ad expeditionem Medicam deligunt. Et potestatem ei fecere ducentos de eis qui ὁμότιμοι vocantur allegendi: horum vero ducentorum unicuique permiserunt, ut quatuor viros ejusdem ordinis adsciret: ita hi mille fiunt: horum autem mille unicuique concesserunt, ut ex Persarum plebe decem peltastas, funditores decem, decem sagittarios allegeret. Atque hoc modo sagittariorum decem millia, peltastarum decem millia, funditorum decem millia confecta sunt; præter hos autem erant mille illi. Tantus igitur Cyro datus est exercitus. At ille cum primum electus esset imperator, a diis primum est auspicatus; sacrisque litatis, tum demum ducentos illos adscivit. Postquam vero et horum singuli quatuor legissent, eos convocavit, et hæc primum ad eos verba tunc fecit Cyrus:

« Allegi vos equidem, viri amici, non qui nunc primum vos probaverim, sed qui viderim vos inde usque a pueritia ea, quæ civitas honesta censet, studiose facere, prorsusque ab iis abstinere, quæ illa turpia esse ducit. Quibus

δ' ἔνεκα αὐτός τε οὐκ ἄκων εἰς τόδε τὸ τέλος κατέστην καὶ ὑμᾶς παρεκάλεσα, δηλώσαι ὑμῖν βούλομαι. (8) Ἐγὼ γὰρ κατενόησα ὅτι οἱ πρόγονοι χείρους μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἐγένοντο· ἀσχοῦντες γοῦν κάκεινοι διετέλεσαν ἅπερ ἔργα ἀρετῆς νομίζεται· ὃ, τι μέντοι προσεκτήσαντο τοιοῦτοι ὄντες ἢ τῶ τῶν Περσῶν κοινῷ ἀγαθὸν ἢ αὐτοῖς, τοῦτ' οὐκέτι δύναμαι ἰδεῖν. (9) Καίτοι ἐγὼ οἶμαι οὐδεμίαν ἀρετὴν ἀσχεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων ὥς μὴδὲν πλεῖον ἔχουσιν οἱ ἐσθλοὶ γενόμενοι τῶν πονηρῶν, ἀλλ' οἱ τε τῶν παρτυτῆα ἡδονῶν ἀπεχόμενοι οὐχ ἵνα μηδέποτε εὐφρανθῶσι, τοῦτο πράττουσιν, ἀλλ' ὥς διὰ ταύτην τὴν ἐγκράτειαν πολλαπλάσια εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον εὐφρανόμενοι οὕτω παρασκευάζονται, οἱ τε λέγειν προθυμοῦμενοι δεινοὶ γενέσθαι οὐχ ἵνα εὖ λέγοντες μηδέποτε παύσωνται, τοῦτο μελετῶσιν, ἀλλ' ἐλπίζοντες τῶν λέγειν εὖ πείθοντες ἀνθρώπους πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ διαπραξασθαι· οἱ τε αὖ τὰ πολεμικὰ ἀσχοῦντες οὐχ ὥς μαχόμενοι μηδέποτε παύσωνται, τοῦτ' ἐκπονοῦσιν, ἀλλὰ νομίζοντες καὶ οὗτοι τὰ πολεμικὰ ἀγαθὰ γενόμενοι πολλὴν μὲν ὄλβον, πολλὴν δὲ εὐδαιμονίαν, μεγάλας δὲ τιμὰς καὶ ἑαυτοῖς καὶ τῇ πόλει περιάψειν. (10) Εἰ δὲ τινες ταῦτα ἐκπονήσαντες πρὶν τινα καρπὸν ἀπ' αὐτῶν κομίσασθαι περιεῖδον αὐτοὺς γῆρα ἀδυνάτους γενομένους, ὅμοιον ἔμοιγε δοκοῦσι πεπονθέναι ὅλον εἰ τις γεωργὸς ἀγαθὸς προθυμηθεὶς γενέσθαι καὶ εὖ στείρων καὶ εὖ φυτεύων, ὁπότε καρποῦσθαι ταῦτα δέοι, ἐνῶν τὸν καρπὸν ἀσυγκόμιστον εἰς τὴν γῆν πάλιν καταβρεῖν καὶ εἰ τίς γε ἀσκητὴς πολλὰ πονήσας καὶ ἀξιόνομος γενομένος ἀναγωνίστος διατελέσειεν, οὐδ' ἂν οὗτός μοι δοκεῖ δικαίως ἀνάτιος εἶναι ἀφροσύνης. (11) Ἄλλ' ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, μὴ πάθωμεν ταῦτα, ἀλλ' ἐπεὶ περ σύνοισμεν ἡμῖν αὐτοῖς ἀπὸ παιδῶν ἀρξάμενοι ἀσκητὰς ὄντες τῶν καλῶν κάγαθων ἔργων, ἱωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμικούς, οὐς ἐγὼ σαφῶς ἐπιστάμαι αὐτοὺς ἰδῶν ἰδιώτας ὄντας ὥς πρὸς ἡμᾶς ἀγωνίζεσθαι. Οὐ γὰρ τίς πο οὗτοι ἱκανοὶ εἰσιν ἀγωνιστᾶν, οἱ ἂν τοξεύωσι καὶ ἀκοντίζωσι καὶ ἵππεύωσιν ἐπιστημόνως, ἣν δὲ ποῦ πονῆσαι δέη, τούτῃ λείπωνται, ἀλλ' οὗτοι ἰδιῶταί εἰσι κατὰ τοὺς πόρους, οὐδέ γε οἵτινες ἀγρυπνήσαι δέον ἡττῶνται τούτου, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἰδιῶταί κατὰ τὸν ὕπνον, οὐδέ γε οἱ ταῦτα μὲν ἱκανοὶ, ἀπαίδευτοι δὲ ὥς χρὴ καὶ συμμαχοῖς καὶ πολεμίοις χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δῆλον ὥς τῶν μεγίστων παιδευμάτων ἀπειρώς ἔχουσιν. (12) Ἵμεῖς δὲ νυκτὶ μὲν δῆπου ὅσαπερ οἱ ἄλλοι ἡμέρα δύναισθ' ἂν χρῆσθαι, πόρους δὲ τοῦ τῆν ἡδῶς ἡγεμόνας νομίζετε, λιμῶ δὲ ὅσαπερ ὄψω διαχρῆσθε, ὕδροποσίαν δὲ ῥῆον τῶν λεόντων φέρετε, κάλλιστον δὲ πάντων καὶ πολεμικώτατον κτῆμα εἰς τὰς ψυχὰς συγκεκόμισθε· ἐπαινούμενοι γὰρ μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν χαίρετε. Τούς δ' ἐπαινῶν ἐραστὰς ἀνάγκη κτᾶσθαι τὰ αἴτια καὶ διὰ τοῦτο πάντα μὲν πόνον πάντα δὲ κίνδυνον ἡδῶς ὑποδύεσθαι. (13) Εἰ δὲ ταῦτα ἐγὼ λέγω περὶ ὑμῶν ἄλλη γινώσκων, ἑμαυτὸν ἐξαπατῶ· ὅτι γὰρ μὴ τοιοῦτον ἀποδῆσεται παρ' ὑμῶν, εἰς ἐμέ τὸ ἐλλείπον ἤξει. Ἀλλὰ

vero de causis et ipse munus hoc non Invitus susceperim, et vos advocaverim, vobis exponere libet. Majores ego nostros nihilo nobis deteriores fuisse animadverti; quippe qui se nunquam non in iis, quæ virtutis studia ducuntur, exercuerint: quid tamen emolumenti tales qui essent vel Persarum civitati publice, vel sibi privatim acquisiverint, hoc nequaquam perspicere possum. Atqui ego quidem arbitror nullam ab hominibus virtutem coli, ut qui probi evaserint nihilo meliore sint conditione quam inertes: sed qui a voluptatibus in præsentia oblati abstinent, non, ut nulla unquam gaudia percipiant, hoc faciunt, sed ut in posterum propter hanc continentiam multiplici gaudio fruuntur, ita sese comparant: quique dicendi vi student excellere, non, ut orate dicendi finem nunquam faciant, hoc meditantur, sed quod fore sperant ut, cum dicendi facultate in suam multos homines sententiam adducant, multa magna que assequantur commoda: iique iidem qui res bellicas tractant, non, ut pugnare nunquam desinant, hunc laborem sustinent, sed quod hi quoque arbitrantur, si peritiam rei militaris adepti sint, multas se opes, multam felicitatem, magnos honores tum sibi tum patriæ acquisituros. Quod si qui studiose in his versati, per negligentiam sese senectute imbecilles reddi siverunt, priusquam fructum ex eis aliquem perceperint, illis ejusmodi quidpiam usu venisse mihi quidem videtur, ac si quis agricola, postquam peritus esse studuisset, bene serendo, bene item plantando, cum tandem fructus eum ex his colligere oporteat, eos minime comportatos, in terram rursus decidere patiat. Si quis itidem athleta multum postquam laboris hauserit, et idoneus ad victoriam adipiscendam evaserit, in certamen nunquam descenderit, neque is mihi quidem jure liberandus dementiae culpa videtur. At nobis, viri, idem nequaquam usu veniat; sed cum ipsimet nobis conscii simus, inde usque a pueritia nos et in honestarum et laudabilium actionum studiis exercitatos esse, eamus in hostes, quos ego, quippe qui spectaverim, certo scio adversum vos pugnandi rudes esse. Nequaquam enim idonei sunt præliatores, qui vel sagittandi, vel jaculandi, vel equitandi sunt periti, labores vero perferre si quando oporteat, hic deficient; verum hi quod ad labores attinet, rudes sunt: neque ii certe, qui vigilandum cum sit, vigiliis succumbunt; sed et hi rudes sunt, somnum quod attinet: neque ii sane, qui ad hæc quidem præstanda sint idonei, ignari vero quomodo se et erga socios et hostes gerere oporteat: sed et hos maximarum disciplinarum rudes esse constat. At vos, opinor, nocte perinde atque alii die uti potestis: labores autem ad jucunde vivendum duces esse existimatis; fame tanquam obsonio omnino utimini; et aque potum facilius quam leones ipsi fertis; pulcherrimam denique omnium possessionem et bellatoribus aptissimam in animos vestros condidistis; quippe qui laude magis quam omnibus aliis rebus gaudetis. Laudis autem amatoris necesse est ejus adipiscendæ gratia laborem omnem, omne periculum libentissime subire. Quod si hæc ego de vobis, aliter ac sentiam, dico, memetipsum fallo: nam si contigerit ut vos mei tales non præstetis, in me quicquid defuerit recidet. Verum et ex-

πιστεύω τοι τῇ πεύρᾳ καὶ τῇ ὁμῶν εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ καὶ τῇ τῶν πολεμίων ἀνοίᾳ μὴ ψεύσειν με ταύτας τὰς ἀγαθὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ θαρβύοντες δρῶμεθα, ἐπειδὴ καὶ ἐκποδὼν ἡμῖν γεγέννηται τὸ δοῦναι τῶν ἀλλοτρίων ἀδίκως ἐπίσθαι. Νῦν γὰρ ἔρχονται μὲν οἱ πολέμιοι ἄρχοντες ἀδίκων χειρῶν, καλοῦσι δὲ ἡμᾶς ἐπικούρους οἱ φίλοι· τί οὖν ἔστιν ἢ τοῦ ἀλέξασθαι δικαιοῦτερον ἢ τοῦ τοῖς φίλοις ἀρήγειν κάλλιον; (14) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκεῖνο οἶομαι ἡμᾶς θαρβεῖν, τὸ μὴ παρημεληκότα μετὰ τῶν θεῶν τὴν ἔξοδον ποιῆσθαι· πολλὰ γὰρ μοι συνόντες ἐπίστασθε οὐ μόνον τὰ μεγάλα ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ πειρώμενον αἰετὶ ἀπὸ θεῶν δρᾶσθαι. Τέλος εἶπε, τί δαί ἐτι λέγειν; ἀλλ' ὁμείς μὲν τοὺς ἀνδρας ἐλόμενοι καὶ ἀναλαβόντες καὶ τέλλα παρασκευασάμενοι ἵτε εἰς Μῆδους· ἐγὼ δ' ἱκανελθὼν πρὸς τὸν πατέρα πρόειμι δὴ, ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ὡς τάχιστα μαθὼν οἷά ἐστι παρασκευάζωμαι, ἢ τι ἂν δέωμαι, ὅπως ὡς κάλλιστα σὺν θεῷ ἀγωνιζώμεθα. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Κῦρος δὲ ἐλθὼν οἶκαδε καὶ προσευξάμενος Ἔστια πατρώα καὶ Διὶ πατρώῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ὠρᾶτο ἐπὶ τὴν στρατείαν, συμπερούπεμπε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω τῆς οἰκίας ἐγένοντο, γίνονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ αὐτῷ αἴσιοι γενέσθαι. Τούτων δὲ φανέντων οὐδὲν ἄλλο ἐτι οἰωνιζόμενοι ἐπορεύοντο, ὡς οὐδένα λήσοντα τὰ τοῦ μεγίστου θεοῦ σημεῖα.

2. Προϊόντι δὲ τῷ Κύρῳ ὁ πατήρ ἤρχετο λόγου τοιοῦδε. ὦ παῖ, ὅτι μὲν οἱ θεοὶ σε ἰλέω τε καὶ εὐμενεῖς πέμπουσι καὶ ἐν ἱεροῖς δῆλον καὶ ἐν οὐρανίοις σημεῖοις· γινώσκεις δὲ καὶ αὐτός. Ἐγὼ γάρ σε ταῦτα ἐπίτηδες ἐδιδάξαμην, ὅπως μὴ δι' ἄλλων ἐρμηνέων τὰς τῶν θεῶν συμβουλίας συνείης, ἀλλὰ αὐτὸς καὶ ὁρῶν τὰ δρᾶτά καὶ ἀκούων τὰ ἀκουστά γινώσκῃς καὶ μὴ ἐπὶ μάντεσιν εἴης, εἰ βούλοιντο σε ἐξαπατᾶν ἕτερα λέγοντες παρὰ τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημαινόμενα, μηδ' αὖ, εἰ ποτε ἄρα ἄνευ μάντεως γένοιτο, ἀποροῖς θεοῖς σημεῖοις, ὅτι χρῆός γε, ἀλλὰ γινώσκων διὰ τῆς μαντικῆς τὰ παρὰ τῶν θεῶν συμβουλευόμενα, τούτοις πείθοιο. (3) Καὶ μὲν δὴ, ὦ πάτερ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὡς ἂν ἰλέω οἱ θεοὶ ὄντες ἡμῖν συμβουλευεῖν θέλωσιν ὅσον δύναμαι κατὰ τὸν σὸν λόγον διατελῶ ἐπιμελούμενος. Μέμνημαι γάρ, ἔφη, ἀκούσας ποτὲ σου ὅτι εἰκότως ἂν καὶ παρὰ θεῶν πρακτικώτερος εἴη ὥσπερ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ὅστις μὴ ὁπότε ἐν ἀπόροις εἴη, τότε κολακεύοι, ἀλλ' ὅτε ἀριστα πράττει, τότε μάλιστα τῶν θεῶν μεμνήτο· καὶ τῶν φίλων ὃ ἔφησθα χρῆναι ὡσαύτως οὕτως ἐπιμελεῖσθαι. (4) Οὐκοῦν νῦν, ἔφη, ὦ παῖ, διὰ γε ἐκείνας τὰς ἐπιμελείας ἦλθον μὲν ἔρχη πρὸς τοὺς θεοὺς δεησόμενος, ἐλπίζεις δὲ ἄλλον τεύξεσθαι ὢν ἂν δέῃ, ὅτι συνειδέναι σαυτῷ δοκεῖς οὐκ ὀπίωτο; ἀμελήσας αὐτῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς πρὸς φίλους ὄντας μοι τοὺς θεοὺς οὕτω διακίμαι. (5) Τί γάρ, ἔφη, ὦ παῖ, μέμνησαι ἐκείνα αἱ

perientia, et benevolentia erga me vestra, et hostium amentia fretus confido, bonas hasce spes me non frustraturas. Fidentibus igitur animis proficiscamur, praesertim cum hoc procul a nobis absit, ut aliena per injuriam appetere videamur. Hostes enim nunc adveniunt, qui primi bello laceasant: amici vero nos ad opem ferendam arceant. Quid ergo vel justius est quam vim propulsare, aut honestius quam amicis opitulari? At vero ea vos de causa non paulo fidentiores esse arbitror, quod nimirum diis minime neglectis expeditionem hanc parem. Nam cum multum mecum versemini, non modo res magnas, sed etiam parvas aggredientem, initium a diis semper me facere novistis. Tandem ait, Quid pluribus verbis opus est? At vos lectis quidem assumptisque viris, ceterisque rebus paratis, ad Medos pergit: ego vero ad patrem reversus, eo utique jam proficiscor, quo de rebus hostium quam celerime quales esse sint edoctus, quicquid potero vobis parem, ut quam praeclarissime, deo juvante, dimicemus. » Et illi quidem haec agebant.

CAPUT VI.

Cyrus autem domum reversus, precatusque Vestam patriam, et Jovem patrium, ceterosque deos, in expeditionem profectus est: eumque pater etiam deducebat. Ac postquam domo egressi essent, fulgura tonitruaque fausta ei oblata fuisse perhibentur. Quae cum apparuissent, alio praeterea nullo captato augurio perrexere, quasi neminem maximi dei signa latere possent.

Cyrum vero progredientem pater hujusmodi verbis alloqui coepit: Quod quidem, fili, dii te propitii atque benigni dimittunt, cum ex sacrificiis constat tum caelestibus signis: id quod et ipse etiam nosti. Haec ego enim te de industria edocui, ut ne per alios interpretes deorum consilia intelligeres, sed ea, et quae videnda sint videns, et quae audienda audiens, cognosceres, et ab hariolis non penderes, qui te, si vellent, decipere possent, alia dicentes quam quae divinitus portenderentur: neve rursus, si quando hariolus non adesset, quid de signis divinis statuendum esset ambigeres; sed vaticinandi arte percipiens quae divinitus consulerentur, eisdem obtemperares. Et Cyrus quidem, Pater, inquit, ut dii propitii nobis consulere velint, quantum potero ex oratione tua nunquam non curabo. Memini enim ex te aliquando audisse, merito illum etiam a diis, quemadmodum et ab hominibus, aliquid facilius impetrare, qui non tunc demum, cum adducitur in angustias, aduletur, sed cum felicissima utitur fortuna, tunc deorum maxime meminere: et amicorum etiam aiebas eodem modo habendam esse curam. Ergo jam, fili, inquit, nonne libentius deos accedis supplicaturus, propter illa tua in eis colendis studia, et speras te magis ea quae petieris consecuturum, quod tibi sic conscius esse videris ut qui nunquam eos neglexeris? Sane quidem, pater, inquit, sic erga deos sum affectus ut qui mihi amici sint. Quid enim, fili, inquit, meministin?

ποτε ἔδδκει ἡμῖν ὡς ἅπερ δεδώκασιν οἱ θεοὶ μαθόντας ἀνθρώπους βέλτιον πράττειν ἢ ἀνεπιστήμονας αὐτῶν ὄντας καὶ ἐργαζομένους μᾶλλον ἀνύτειν ἢ ἀργοῦντας καὶ ἐπιμελομένους ἀσφαλέστερον [ἀν] διάγειν ἢ ἀφυλακτοῦντας τούτων, παρέχοντας οὖν τοιούτους ἑαυτοὺς οἷους δεῖ, οὕτως ἡμῖν ἔδδκει δεῖν καὶ αἰτεῖσθαι τὰγαθὰ παρὰ τῶν θεῶν; (6) Ναὶ μὰ Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, μέμνημαι μέντοι τοιαῦτα ἀκούσας σου· καὶ γὰρ ἀνάγκη ἦν με πείθεσθαι τῷ λόγῳ· καὶ γὰρ οἶδά σε λέγοντα αἰεὶ ὡς οὐδὲ θέμις εἶη αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν οὔτε ἱππεύειν μὴ μαθόντας ἱππομαχοῦντας νικᾶν οὔτε μὴ ἐπισταμένους τοξεύειν τοξεύοντας κρατεῖν τῶν ἐπισταμένων οὔτε μὴ ἐπισταμένους κυβερνᾶν σώζειν εὐχεσθαι ναῦς κυβερνῶντας, οὐδὲ μὴ σπεύροντάς γε σίτον εὐχεσθαι καλὸν αὐτοὺς φύεσθαι, οὐδὲ μὴ φυλαττομένους γε ἐν πολέμῳ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι· παρὰ γὰρ τοὺς τῶν θεῶν θεσμοὺς πάντα τὰ τοιαῦτα εἶναι· τοὺς δὲ ἀθέμιστα εὐχομένους ὁμοίως ἔφησθα εἰκὸς εἶναι παρὰ θεῶν ἀτυχεῖν ὥπερ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ἀπρακτεῖν τοὺς παράνομα δομένους.

7. Ἐκεῖνων δὲ, ὦ παῖ, ἐπελάθου ἃ ποτε ἐγὼ καὶ σὺ ἐλογιζόμεθα ὡς ἱκανὸν εἶη καὶ καλὸν ἀνδρὶ ἔργον, εἴ τις δύναιτο ἐπιμεληθῆναι ὅπως ἂν αὐτός τε καλὸς καὶ γαθὸς δοκίμους γένοιτο καὶ τὰ ἐπιτήδεια αὐτός τε καὶ οἱ οἰκᾶται ἱκανῶς ἔχοιεν. Τὸ δὲ τούτου μεγάλου ἔργου ὄντος οὕτως ἐπίστασθαι ἀνθρώπων ἄλλων προστατεύειν ὅπως ἔξουσιν πάντα τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλεῶ καὶ ὅπως ἔσονται πάντες οἷους δεῖ, τοῦτο θαυμαστὸν δήπου φαίνεται ἡμῖν εἶναι. (8) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ πάτερ, μέμνημαι καὶ τοῦτό σου λέγοντος· συνεδόκει οὖν καὶ ἔμοι ὑπερμέγεθες εἶναι ἔργον τὸ καλῶς ἀρχειν· καὶ νῦν γ', ἔφη, ταῦτά μοι δοκεῖ ταῦτα, ὅταν πρὸς αὐτὸ τὸ ἀρχειν σκοπῶν λογιζώμαι· ὅταν μέντοι γε πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους ἰδὼν κατανοήσω οἷοι ὄντες διαγίνονται ἀρχοντες καὶ οἷοι ὄντες ἀνταγωνιστῶν ἡμῖν ἔσονται, πάνυ μοι δοκεῖ αἰσχρὸν εἶναι τὸ τοιούτους αὐτοὺς ὄντας ὑποπτῆσαι καὶ μὴ θέλειν ἵνα αὐτοῖς ἀνταγωνιστούμεν· οὐδ', ἔφη, ἐγὼ αἰσθάνομαι ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἡμετέρων φίλων τούτων ἡγουμένους δεῖν τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων διαφέρειν τῷ καὶ πολυτελέστερον δεῖναι καὶ πλέον ἔχειν ἔνδον χρυσὸν καὶ πλείονα χρόνον καθεύδειν καὶ πάντα ἀπονώτερον τῶν ἀρχομένων διάγειν. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, ἔφη, τὸν ἀρχοντα οὐ τῷ βῆδισσιν χρῆναι διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τῷ προνοεῖν καὶ φιλοπονεῖν προθυμούμενον. (9) Ἀλλὰ τοι, ἔφη, ὦ παῖ, ἐνία ἔστιν ἃ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἀγωνιστέον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὧν οὐ βῆδιον εὐπόρως περιγενέσθαι. Αὐτῶν δὴ τῶν οἶσθα ὅτι εἰ μὴ ἔξει τὰ ἐπιτήδεια ἢ στρατιὰ, καταλύσεται σου εὐθύς ἡ ἀρχή. Οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ πάτερ, Κυαξάρης φησὶ παρέξειν τοῖς ἐντεῦθεν ἰοῦσι πᾶσιν ὅποσοι ἂν ὦσι. Τούτοις δὲ σὺ, ὦ παῖ, πιστεύων ἔρχη τοῖς παρὰ Κυαξάρει χρημασιν; Ἐγώ γε, ἔφη ὁ Κῦρος. Τί δὲ, ἔφη, οἶσθα ὅσῳ αὐτῷ ἔστι; Μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, οὐ μὲν δὴ

illa, de quibus inter nos aliquando conveniebat? nimium, ea quæ dii largiti sunt, homines si didicerint, melius facturos, quam si eorum sint imperiti; et si operentur, plus effecturos, quam si sint otiosi; et si curam adhibeant, securius vitam acturos, quam si horum sint negligentes: adeoque præbentes seipsos quales oportet, sic nobis videbatur oportere quoslibet bona a diis petere. Profecto, inquit Cyrus, memini quidem ex te hæc audisse: et sane necesse erat huic tuo sermoni adsentiri. Etenim novi te dicere solitum, ne fas quidem esse a diis petere vel eos, qui equitandi artem non didicerint, ut equestri prælio victoriam adipiscantur: vel eos, qui sagittare nesciant, ut sagittandi peritos sagittando superent; vel gubernandi rudes precari, ut naves gubernando servant: vel eos, qui frumentum non serant, poscere, bonum ut sibi nascatur frumentum: vel denique eos, qui in bello sibi non caveant, salutem petere: huiusmodi enim omnia esse contra leges divinas: eos vero, qui ea quæ non fas sit precantur, par esse aiebas æque a diis optata non consequi, atque ab hominibus nihil impetrare eos, qui ea quæ legibus adversantur rogant.

Illorum vero, filii, ait, oblitus es, quæ aliquando inter nos argumentando concludebamus: sat magnum scilicet ac præclarum esse hominis opus, si quis studio suo perficere possit, ut et ipse gnaviter honestus probusque evadat, et ut omnium ad victum necessariorum affatim sit tum ipsi tum familiæ. Jam vero, cum hoc adeo magnum opus esset, scire etiam hominibus aliis præesse ut omnia ad victum necessaria illis abunde suppetant, et tales ut sint omnes quales oportet, id sane nobis admirandum esse videbatur. Profecto memini, pater, inquit, hoc quoque te dicere: itaque mihi simul videbatur ingens arduumque esse opus, recte imperare. Et nunc quidem, ait, idem de his mihi videtur, cum ad ipsum munus imperatorium respiciens mecum ipso considero: cum vero in alios homines intuens perspexerim, quales sint qui in imperio permanent, et quales qui nobis adversarii futuri sunt, omnino mihi turpe videtur, huiusmodi quosdam formidare, ac non libenter ad certamen cum iis ineundum procedere; quos ego, inquit, intelligo, ab amicis hisce nostris initio facto, existimare, oportere principem a sibi subjectis in eo differre, ut et sumptuosius cœnet, et domi plus auri habeat, et diutius dormiat, et omnino magis otiose quam subditi degat. Ego autem, ait, arbitror, principem non desidioso vitam agendo a subditis distare debere, sed et rebus suis alacri animo prospiciendo et laboribus studiose tolerandis. At vero, filii, inquit ille, sunt quædam, in quibus non cum hominibus certandum est, sed cum ipsis rebus, quas quidem haud facile est commode superare. Ac primum quidem nosti, inquit, nisi exercitus commeatum habeat, imperium tuum statim ruiturum. Atqui hæc, pater, inquit, Cyaxares præbiturum se dicit omnibus hinc proficiscentibus, quotquot fuerint. Ergo tu, filii, ait, iter ingrederis his opibus quæ sunt apud Cyaxarem confisus? Sic, equidem, inquit Cyrus. Quid autem? ait, nostin? quantæ sint illi opes? Minime profecto, inquit Cyrus.

Ὅμως δὲ τοῦτοις πιστεύεις τοῖς ἀδύλοις; ὅτι δὲ πολλῶν μὲν δεήσει, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα νῦν ἀνάγκη δαπανᾶν, ἐκεῖνο οὐ γινώσκεις; Γινώσκω, ἔφη ὁ Κύρος. Ἦν οὖν, ἔφη, ἐπιλίπη αὐτὸν ἡ δαπάνη ἢ καὶ ἐκὼν ψεύσεται, ὦ παῖ, πῶς ἄρ' ἔξει τὰ τῆς στρατιᾶς; Δῆλον ὅτι οὐ καλῶς. Ἀτάρ, ἔφη, ὦ πάτερ, σὺ εἰ ἐνορᾷς τινα πόρον καὶ ἀπ' ἐμοῦ ἂν προσγενομένον, ἕως ἔτι ἐν φιλῇ ἐσμέν, λέγε.

(10) Ἐρωτᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, πῶς ἂν ἀπὸ σοῦ πόρος προσγενοίτο; ἀπὸ τίνος δὲ μάλλον εἰκὸς ἐστὶ πόρον προσγενέσθαι ἢ ἀπὸ τοῦ δύναμιν ἔχοντος; Σὺ δὲ πεζῶν μὲν δύναμιν ἐνθύνει ἔχων ἔρχη ἀνὰ ἧς οἶδ' ὅτι πολλαπλασίαν ἄλλην οὐκ ἂν δέξαιο, ἱππικὸν δὲ σοι ὅπερ κράτιστον, τὸ Μήδων, σύμμαχον ἔσται. Ποῖον οὖν ἔθνος τῶν πέριξ οὐ δοκεῖ σοι καὶ χαρίζεσθαι βουλόμενον ὑμῖν ὑπηρετήσῃ καὶ φοβούμενον μὴ τὴ πάθη; ἢ χρὴ σε κοινῇ σὺν Κυαξάρῃ σκοπεῖσθαι μήποτε ἐπιλήθη τὴ ὑμᾶς ὧν δεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἔθους δὲ ἐνεκα μηχανᾶσθαι προσόδου πόρον. Τότε δὲ πάντων μάλιστα μοι μέμνησο μηδέποτε ἀναμένειν τὸ πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἔσ' ἂν ἡ χρεῖα σε ἀνγκάσῃ· ἀλλ' ὅταν μάλιστα εὐπορῇς, τότε, πρὸ τῆς ἀπορίας, μηχανῶ. Καὶ γὰρ τεύξῃ μάλλον παρ' ὧν ἂν δέῃ μὴ ἀπορος δοκῶν εἶναι, καὶ ἔτι ἀνάτιος ἔση παρὰ τοῖς σαυτοῦ στρατιώταις· ἐκ τούτου δὲ μάλλον καὶ ὑπ' ἄλλων αἰδούς τεύξῃ, καὶ ἦν τινὰς βούλῃ ἢ εὐ ποιῆσαι τῇ δυνάμει ἢ κακῶς, μάλλον ἕως ἂν ἔχῃσι τὰ δέοντα οἱ στρατιῶται ὑπηρετήσουσι σοι, καὶ πιστικωτέρους, σάφ' ἴσθι, λόγους, δυνήσῃ τότε λέγειν θανπερ καὶ ἐνδείκνυσθαι μάλιστα δύνῃ καὶ εὐ ποιεῖν ἱκανὸς ὢν καὶ κακῶς.

(11) Ἄλλ', ἔφη, ὦ πάτερ, ἄλλως τέ μοι καλῶς δοκεῖς ταῦτα λέγειν πάντα, καὶ ὅτι ὧν μὲν νῦν λέγονται λήψεσθαι οἱ στρατιῶται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐμοὶ τούτων χάριν εἰσεται· ἴσασι γὰρ ἐφ' οἷς αὐτοὺς Κυαξάρης ἀγεται συμμαχῶς· ὁ, τὸ δ' ἂν πρὸς τοῖς εἰρημένους λαμβάνῃ τις, ταῦτα καὶ τιμὴν νομιούσι καὶ χάριν τούτων πλείστην εἰκὸς εἰδέναι τῶν διδόντων. Τὸ δ' ἔχοντα δύναμιν ἢ ἐστὶ μὲν φίλους εὐ ποιοῦντα ἀντωφελεῖσθαι, ἐστὶ δὲ ἐχθροὺς ἔχοντα περᾶσθαι τίσασθαι, ἔπειτα ἀμελεῖν τοῦ πορίζεσθαι, οἷε τι, ἔφη, ἥττον τι τοῦτο εἶναι αἰσχρὸν ἢ εἰ τις ἔχων μὲν ἀγροὺς, ἔχων δὲ ἐργάτας οἷς ἂν ἐργάζοιτο, ἔπειτα ἐὼν τὴν γῆν ἀργούσαν ἀνωφελήτον εἶναι; Ὡς γ' ἐμοῦ, ἔφη, μηδέποτε ἀμελήσοντος τοῦ τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις συμμαχεῖσθαι μήτ' ἐν φιλῇ μήτ' ἐν πολεμείᾳ οὕτως ἔξε τὴν γνώμην.

12. Τί γὰρ, ἔφη, ὦ παῖ, τῶν ἄλλων ὧν ἐδόκει ποθ' ἡμῖν ἀναγκαῖον εἶναι μὴ παραμελεῖν ἢ μέμνησαι; Οὐ γὰρ, ἔφη, μέμνημαι ὅτε ἐγὼ μὲν πρὸς σέ ἦλθον ἐπ' ἀργύριον, ὅπως ἀποδοίην τῷ φάσκοντι στρατηγεῖν με πεπαιδευμέναι, σὺ δὲ ἅμα διδούς μοι ἐπηρώτας ὡδέ πως, Ἄρα γέ, εἶπες, ὦ παῖ, ἐν τοῖς στρατηγικοῖς καὶ οἰκονομίας τί σοι ἐπεμνήσθη ὁ ἀνὴρ ὅς τὸν μισθὸν φέρεις; οὐδὲν μέντοι ἥττον οἱ στρατιῶται τῶν ἐπιτηδείων δέονται ἢ οἱ ἐν οἴκῳ οἰκεῖται. Ἐπεὶ δ' ἐγὼ σοι λέγων τάληθ' εἶπρον ὅτι οὐδ' ὅτι οὐκ ἐπεμνήσθη, ἐπέρου με πάλιν εἰ τί μοι ὑγείας πέρι ἢ βού-

Et hisce tamen incertis, ait, fretus es? Quod autem multis tibi erit opus, ac magnos etiam alios sumptus jam necesse est impendere, illud non vides? Video, inquit Cyrus. Quod si ergo deficiat illum sumptus suppeditandi copia, vel etiam sciens fallat, quomodo tibi sese res exercitus habuerint? Certe non bene. Ceterum tu, pater, ait, si quam parandae copiae rationem, quae a me quoque possit adferri, perspicis, eam mihi, dum adhuc in regione pacata sumus, exponito. Hoc, fili, quaeris, ait, ecqua possit abs te etiam copiae parandae ratio proficisci? a quonam vero magis convenit copiae parandae rationem adinveniri, quam ab eo qui exercitui praesit? Tu vero cum iis pedestribus copiis hinc discedis, quas, sat scio, cum aliis longe majoribus non commutares: equitatus autem Medorum, qui sane est praestantissimus, tibi belli socius erit. Quam ergo nationem finitimam putas, et gratificandi studio, et damni metu, non omnia vobis subministraturam? quae quidem te communiter cum Cyaxare considerare oportet, ne quid unquam eorum vos deficiat, quae adesse debeant; atque etiam assuescendi causa redditus rationem excogitare. Hoc vero maxime omnium mihi memineris, ne unquam rationem res necessarias comparandi excogitare differas, donec ipsa te coegerit necessitas: sed cum maxime rebus omnibus abundes, tunc potius aliquam, ante inopiam, excogita. Nam et magis consequeris ab illis a quibus petes, cum non indigere videaris, et praeterea culpa apud milites tuos vacabis: hac autem ratione magis etiam ab aliis reverentiam consequeris: et si quos copiis tuis vel juvare volueris vel laedere, impensius, dum res necessarias habebunt milites, tibi navabunt operam: et oratione, mihi crede, magis ad persuadendum apta te nunc usurum, cum maxime etiam demonstrare poteris te et ad juvandum et ad laedendum esse idoneum. At Cyrus, Pater, inquit, cum aliis de causis praclare mihi haec omnia dicere videris, tum etiam quod quae modo milites accepturi sunt, eorum nemo mihi istorum nomine gratiam sit habiturus: (sciunt enim quibus conditionibus Cyaxares eos ad belli societatem accersat): quicquid vero praeter promissa illa quis accipiet, id et honori sibi ducent, et consentaneum esse maximam pro eo largienti gratiam eos habituros. Qui autem copias habeat, quibus et beneficia in amicos conferens ab iis vicissim ipse commodi aliquid percipere possit, possit et experiri ut si quos habeat hostes ab iis pernas expetat, negligens ut is deinde sit in comparandis opibus, an minus, inquit, hoc turpe putas, quam si quis cum agros habeat, habeat operarios iis colendis idoneos, nihilominus terram incultam sinat esse inutilem? Itaque sic de me sentias velim, ait, nunquam me in conquirendis rebus exercitui necessariis fore negligentem, nec in amicorum, nec in hostium regione.

Quid vero, fili, ait et aliorum, quae nobis aliquando videbantur necessario non spernenda esse, an meministi? Quidni meminerim, inquit? quando ego ad te argenti petendi causa veniebam, quod ei persolverem qui se arte imperatoria me instituisse diceret; tu vero simul id mihi dans, hoc fere modo me interrogabas, Num, aiebas, fili, vir iste, cui mercedem defers, in explicandis imperatoris officiis ullam etiam de ratione domesticae rei administrandae mentionem fecit? nihilo sane minus milites rebus ad victum necessariis indigent, quam qui domi sunt famuli. Cum vero ego tibi, vera dicens, respondissem, illum hac de re ne quidquam sane memorasse, rursum ex me quaerebas, ecquid mihi de bona

μης ἐλεξεν, ὡς δεῖσον καὶ τούτων [ὥσπερ καὶ] ὑπὲρ τῆς στρατιᾶς τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι. (13) Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἀπέφησα, ἐπήρου με αὐτὸς πάλιν εἰ τινας τέχνας ἐδίδασκε με ὡς ἂν ἕκαστα τῶν πολεμικῶν ἔργων κράτιστοι ἂν οἱ σύμμαχοι γίγνοιτο. Ἀπορήσαντος δέ μου καὶ τοῦτο ἀνέκριναι αὐτὸς καὶ τότε εἰ τί μ' ἐπαίδευσεν ὡς ἂν δυναίμην στρατιᾷ προθυμίαν ἐμβαλεῖν, λέγων ὅτι τὸ πᾶν διαφέρει ἐν παντὶ ἔργῳ προθυμία ἀθυμία. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο ἀνένευον, ἤλεγχε αὐτὸς εἰ τινα λόγον ποιήσαιο διδάσκων περὶ τοῦ πείθεσθαι τὴν στρατιάν, ὡς ἂν τις μάλιστα μηχανῶτο. (14) Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο παντάπασιν ἄρρητον ἐφαίνετο, τέλος δὴ με ἐπήρου, ὅτι ποτὲ διδάσκων στρατηγὸν φαίη με διδάσκειν. Καγὼ δὴ ἐνταῦθα ἀποκρίνομαι ὅτι τὰ τακτικά. Καὶ σὺ γελᾶσαι διήλθες μοι παρατιθεῖς ἕκαστον ὅτι οὐδὲν ὄφελος εἴη στρατιᾷ τακτικῶν ἀνευ τῶν ἐπιτηδείων, τί δ' ἀνευ τοῦ ὑγιαίνειν, τί δ' ἀνευ τοῦ ἐπίστασθαι τὰς εὐρημένας εἰς πόλεμον τέχνας, τί δ' ἀνευ τοῦ πείθεσθαι. Ὡς δὲ μοι καταφανὲς ἐποίησας ὅτι μικρόν τι μέρος εἴη στρατηγίας τὰ τακτικά, ἐπερομένου μου εἰ τι τούτων σύ με διδάξει ἱκανὸς εἶη, ἀπὼντα με ἐκέλευσας τοῖς στρατηγικοῖς νομιζομένοις ἀνδράσι διαλέγεσθαι καὶ πυνθεσθαι πῇ ἕκαστα τούτων γίνεται. (15) Ἐκ τούτου δὴ ἐγὼ συνῆν τούτοις οὐδὲ μάλιστα φρονίμους περὶ τούτων ἤκουον εἶναι. Καὶ περὶ μὲν τροφῆς ἐπέισθην ἱκανὸν εἶναι ὑπάρχον, ὅτι Κυαζάρης ἐμελλε παρέξειν ἡμῖν, περὶ δὲ ὑγείας, ἀκούων καὶ ὄρων ὅτι καὶ πόλεις αἱ χρῆζουσιν ὑγιαίνειν ἰατροὺς αἰρουνται καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐνεκεν ἰατροῦς ἐξάγουσιν, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐπεὶ ἐν τῷ τέλει τούτῳ ἐγενόμην, εὐθὺς τούτου ἐπεμελήθην, καὶ ὅμαι, ἔφη, ὦ πάτερ, πάντῃ ἱκανοὺς τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔχειν μετ' ἐμαυτοῦ ἀνδράς. (16) Πρὸς ταῦτα δὴ ὁ πατήρ ἔφη, Ἄλλ', ὦ παῖ, ἔρη, οὗτοι μὲν οὐδὲ λέγεις, ὥσπερ ἱματίων βαγόντων εἰσὶ τινες ἡπῆται, οὕτω καὶ οἱ ἱατροὶ, ὅταν τινὲς νοσήσωσι, τότε ἰῶνται τούτους· σοὶ δὲ τούτου μεγαλοπρεπεστέρα ἔσται ἡ τῆς ὑγείας ἐπιμέλεια· τὸ γὰρ ἀρχὴν μὴ καίμινεν τὸ στράτευμα, τούτου σοὶ δεῖ μελεῖν. Καὶ τίνα δὴ ἐγὼ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὁδὸν ἰὼν τοῦτο πράττειν ἱκανὸς ἔσομαι; Ἦν μὲν δῆπου χρόνον τινὰ μελλῆς ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, ὑγιαίνου πρώτον δεῖ στρατοπέδου μὴ ἀμελεῖσθαι· τούτου δὲ οὐκ ἂν ἀμάρτοις, ἐάνπερ μέλῃ σοι. Καὶ γὰρ λέγοντες οὐδὲν παύονται οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν νοσηρῶν χωρίων καὶ περὶ τῶν ὑγιαίνων μάρτυρες δὲ σαφεῖς ἑκατέρους αὐτῶν παρίστανται τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρώματα. Ἐπειτα δὲ οὐ τὰ χωρία μόνον ἀρκεῖ σκέψασθαι, ἀλλὰ μνήσθαι σὺ πῶς πειρᾷ σαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὑγιαίνης. (17) Καὶ Κύρος εἶπε, Πρῶτον μὲν νῆ Δία περὶώμαι μηδέποτε ὑπερεμπίπλῃσθαι· δὺςφορον γάρ. Ἐπειτα δὲ ἐκπονεῖ τὰ εἰζιόντα· οὕτω γάρ μοι δοκεῖ ἥ τε ὑγία μαλλον παραμένειν καὶ ἰσχύς προσγενέσθαι. Οὕτω τοίνυν, ἔφη, ὦ παῖ, καὶ τῶν ἄλλων δεῖ ἐπιμελεῖσθαι. Ἦ καὶ σχολή, ἔφη, ἔσται, ὦ πάτερ, σωμασκεῖν τοῖς στρατιώταις; Οὐ μὰ Δί', ἔφη

corporis valetudine ac robore disceruisset; uti de quibus imperatorem pro exercitus commodo sollicitum esse oporteat. Hoc etiam cum negassem, me rursum interrogabas, equam me procurandi rationem docuisset, ut socii in quolibet munere militari praestantissimi evadant. Hoc quoque a me denegato, denuo percunctatus es, numquid me erudisset quo pacto possem exercitui alacritatem injicere; quippe qui diceret in omni suscipiendo opere inter alacritatem et abjectionem animi discrimen esse maximum. Ubi hoc etiam abnuissem, sciscitatus es tu rursum, num quae sermone praecipua tradidisset de concilianda exercitus obedientia, qua quis potissimum ratione id possit efficere. Cum vero de hoc quoque nihil omnino esse dictum pateret, postremo interrogabas, quid tandem docendo disciplinam imperatoriam se mihi tradere diceret. Tum autem respondi ego, Rationes instruendi exercitus. Risisti hic tu quidem, et singulis istis propositis, mihi percurrando ostendisti, exercitus instruendi artem in militibus nihil proficere, absque rebus ad victum necessariis: quid autem absque firma valetudine? quid absque illarum artium scientia, quae ad belli usum sunt inventae? quid absque obedientia? Cumque adeo perspicuum mihi fecisti, rationem aciei instruendae exiguum quandam esse muneris imperatorii partem, atque ego rogassem, an tu idoneus esses qui me quidpiam horum doceres, ut abirem hortatus es et illis cum viris disserebam qui rei imperatoriae periti haberentur, deque ipsis percunctarer quo pacto horum singula fierent. Ex eo igitur tempore cum illis ego versatus sum, quos in primis esse harum rerum prudentes audiebam. Ac de victu quidem mihi persuasum est satis id futurum, quod Cyaxares nobis sit praebiturus: de bona vero valetudine, quod et audirem et viderem tum civitates eas, quae quo bene valeant operam dant, medicos eligere, tum imperatores militum gratia medicos educere, ita et ego, postquam mihi munus hoc mandatum fuit, statim in huius rei curam incubui: et opinor, ait, pater, viros me artis medicae admodum gnaros mecum habere. Ad hoc pater respondit, Verum, fili, inquit, medici, quos dicis, isti, quemadmodum sunt vestium laceratarum sarcinatores quidam, ita et ipsi tum demum, cum aliqui in morbum inciderint, medentur iis: at ea quae tibi incumbet bonae valetudinis cura eo quod exercent medici officio praecelior erit; hoc enim tibi curae esse oportet, ne exercitus omnino in morbos incidat. Et quamam via, pater, ait, incedens, hoc praestare potero? Nimis si diutius in eodem loco sis mansurus, primum negligendum tibi non erit ut castra in regione ponas salubri: quod quidem facile adsequeris, si curae tibi fuerit. Etenim nunquam loqui desinunt homines tam de morbidis locis quam salubribus: testes autem evidentes his utrisque adsunt, tum corpora tum colores. Deinde, regiones considerare non satis erit, sed ad memoriam revocare debes quo pacto studeas tui ipsius curam gerere, ut recte valeas. Et Cyrus inquit, Primum quidem, hercle, operam do ne unquam nimium me repleam; nam grave et molestum est: deinde qui intrarunt cibos laborando digero: ita enim mihi videtur et valetudo magis permanere firma, et robur accedere. Ita igitur, fili, inquit, et aliorum curam agere oportet. Num et otium, pater, ait, militibus ad exercenda corpora suppetet? Imo vero, respondit pater,

ὁ πατήρ, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. Δεῖ γὰρ δὴ-
που στρατιάν, εἰ μέλλει πράξειν τὰ δέοντα, μηδέποτε
παύεσθαι ἢ τοῖς πολεμίοις κακὰ πορσύνουσιν ἢ αὐτῇ
ἀγαθὰ ὥς χαλεπὸν μὲν καὶ ἓνα ἄνθρωπον ἀργὸν τρέ-
φεσθαι, πολὺ δ' ἔτι, ὃ καί, χαλεπώτερον οἶκον δλον,
πάντων δὲ χαλεπώτατον στρατιάν ἀργὸν τρέφειν.
Πλείστα τε γὰρ τὰ ἐσθίοντα ἐν στρατιᾷ καὶ ἀπ' ἐλαχί-
στων ὀρμώμενα καὶ οἷς ἂν λάβῃ διαψιλέστατα χρώμενα,
ὥς τε οὐδέποτε ἀργεῖν δεήσει στρατιάν. (18) Λέγεις σὺ,
ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι ὥς περ οὐδὲ γεωργοῦ
ἀργὸν οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ στρατηγῷ ἀργὸν οὐδὲν
ὄφελος εἶναι. Τὸν δὲ γε ἐργάτην στρατηγὸν ἐγὼ, ἔφη,
ἀναδέχομαι, ἢν μὴ τις θεὸς βλάβῃ, ἅμα καὶ τὰ ἐπιτή-
δεα μάλιστα ἔχοντας τοὺς στρατιώτας ἀποδείξειν καὶ τὰ
σώματα ἀρίστα ἔχοντας παρασκευάσειν. Ἄλλὰ μέντοι,
ἔφη, τό γε μελετᾶσθαι ἕκαστα τῶν πολεμικῶν ἔργων,
ἀγῶνας ἂν τινὰς μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ πάτερ, προειπῶν
ἐκαστοῦ καὶ ἄθλα προτιθεῖς μάλιστα ἂν ποιεῖν εὐ ἀσχεῖ-
σθαι, ὥς τε ἕκαστα ὁπότε δέοιτο ἔχειν ἂν παρσκευασμέ-
νους χρῆσθαι. Καλλίστα λέγεις, ἔφη, ὦ παῖ· τοῦτο
γὰρ ποιήσας, σάφ' ἴσθι, ὥς περ χοροὺς τὰς τάξεις ἀεὶ
τὸ προσήκοντα μελετῶντας θεάσῃ.

19. Ἄλλὰ μὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰς γε τὸ προθυμίαν ἐμβα-
λεῖν στρατιώταις οὐδὲν μοι δοκεῖ ἱκανώτερον εἶναι ἢ τὸ
δύνασθαι ἐλπίδας ἀγαθὰς ἐμποιεῖν ἀνθρώποις. Ἄλλ',
ἔφη, ὦ παῖ, τοῦτο γε τοιοῦτόν ἐστιν οἷόν περ εἰ τις κύνas
ἐν θήρᾳ ἀνακαλοῖτο ἀεὶ τῇ κλήσει ἥ περ ὅταν τὸ θηρίον
ὄρᾳ. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον προθύμως εὖ οἶδ' ὅτι ἔχει
ὑπακουούσας ἢν δὲ πολλὰ κίς ψεύδεται αὐτάς, τελευ-
τῶσαι οὐδ' ὁπότεν ἀληθῶς ὀρῶν καλῇ πείθονται αὐτῷ.
Οὕτως καὶ τὸ περὶ τῶν ἐλπίδων ἔχει· ἢν πολλὰ κίς προ-
δοκίας ἀγαθῶν ἐμβαλὼν ψεύδεται τις, τελευτῶν οὐδ'
ὁπότεν ἀληθεῖς ἐλπίδας λέγει ἢ τοιοῦτος πείθεται δύναται.
Ἄλλὰ τοῦ μὲν αὐτὸν λέγειν ἢ μὴ σαφῶς εἰδεῖν φείδεσθαι
δεῖ, ὦ παῖ, ἄλλοι δ' ἐνίοτε λέγοντες ταῦτα ἂν διαπράτ-
τουσιν τὴν δὲ αὐτοῦ παρακλέουσιν εἰς τοὺς μεγίστους
κινδύνους δεῖ ὡς μάλιστα ἐν πίστει διασώζειν. Ἄλλὰ
ναὶ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, καλῶς μοι, ὦ πάτερ, δο-
κεῖς λέγειν, καὶ ἐμοὶ οὕτως ἥδιον. (20) Τό γε μὴ
πειθόμενους παρέχεσθαι τοὺς στρατιώτας οὐκ ἀπείρωκ
μοι δοκῶ αὐτοῦ ἔχειν, ὦ πάτερ· σὺ γὰρ με εὐθύς τοῦτο
ἐκ παιδίου ἐπαιδεύεις σαυτῷ πείθεσθαι ἀναγκάζων· ἔπει-
τα τοῖς διδασκάλοις παρέδωκας, καὶ ἐκεῖνοι αὖ τὸ αὐτὸ
τοῦτο ἐπραττον· ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς ἐφήβοις ἤμεν, ὁ ἄρχων
τοῦ αὐτοῦ τούτου ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο καὶ οἱ νόμοι δὲ
μοι δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ ταῦτα δύο μάλιστα διδάσκειν,
ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. Καὶ τοίνυν κατανοῶν περὶ
πάντων ἐν πᾶσιν ὄραν μοι δοκῶ τὸ προτρέπον πείθεσθαι
μάλιστα ὅν τὸν μὲν πειθόμενον ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν,
τὸν δὲ ἀπειθοῦντα ἀτιμάζειν τε καὶ κολάζειν. (21) Καὶ
ἐπὶ μὲν γε τὸ ἀνάγκη ἐπείσθαι αὐτῇ, ὦ παῖ, ἢ ὁδὸς ἐστιν,
ἐπὶ δὲ τὸ κρεῖττον τούτου πολὺ τὸ ἐκόντας πείθεσθαι
ἄλλῃ ἐστὶ συντομωτέρα. Ὅν γὰρ ἂν ἡγήσωνται περὶ
τοῦ συμφέροντος ἑαυτοῖς φρονιμώτερον ἑαυτῶν εἶναι,

non modo otium erit, sed etiam necessitas id postulabit.
Nam certe oportet exercitum, si officio suo sit satisfactorius,
nunquam desinere vel hostibus damna vel sibi ipsi commoda
adferre. Etenim difficile est vel unum hominem otiosum ali;
multo etiam difficilius, filii, est, totam familiam; omnium
vero difficillimum, exercitum otiosum alere. Plurima enim
sunt in exercitu quæ comedunt, et ut quæque tenuissimo
commeatu instructa in bellum feruntur, ita quæcunque cepe-
rint, iis largissime utuntur: idcirco nunquam convenit exer-
citus esse otiosus. Dicis tu, pater, inquit, ut mihi vide-
tur, quemadmodum iners agricola nulli sit usui, ita et im-
peratorem desidem nulli esse usui. Atqui ego quidem im-
peratorem, ait, industrium polliceor (nisi quis deus obstat)
id præstaturum ut et rebus necessariis milites abundant, et
corporibus sint quam optime affectis. Verum enimvero
quod ad exercitationem, ait, singularum rerum bellicarum
attinet, arbitror, si quis certamina quædam singulis indicat,
et præmia proponat, eum maxime effecturum ut in singulis
bene exercitati evadant, ita ut, ubi opus fuerit, iis paratis
uti possit. Optime dicis, filii, inquit: nam hoc si feceris, cer-
to scias, ordines te militum, tanquam choros, in iis quæ
officii ratio postulat semper occupatos spectaturum.

At vero, inquit Cyrus, ad alacritatem militibus injiciendam
nihil mihi magis idoneum esse videtur, quam bonas posse
spes in animis hominum excitare. Verum, filii, ait, hoc sane
tale est, ac si quis in venatione canes eadem semper in-
clamet voce, qua, cum feram videt, utitur. Nam primum
quidem, eat scio, alacriter obediunt: sin frequenter eas
decipiat, tandem ne tum quidem obsequuntur ei, cum
feram vere conspiciens clamando hortetur. Sic etiam se
habet illud de spe excitanda: si sæpius quis injecta bonorum
expectatione fallat, is ad extremum, etiam cum veras spes
afferat, persuadere non potest. Iis utique imperatorem ipsum
dicendis, quæ non certo sciverit, abstinere, filii, oportet;
at alii si nonnunquam ea dicant, idem quod ipse vult effi-
ciant: suam vero incitationem ad summa pericula fide quam
maxime dignam servare oportet. At enimvero, pater, in-
quit Cyrus, et mihi recte dicere videris, et sic facere me
magis juvat. Atqui qua ratione fieri possit ut obedientes
sint milites, mihi, pater, nequaquam ignorare videor. Tute
enim hoc me statim a puero docebas, cum tibi ipsi parere
cogeres; deinde magistris me tradidisti, atque illi quoque
idem hoc agebant. Deinde, cum jam inter ephebos versati
sumus, præfectus noster hujus ipsius rei curam enixe admo-
dum agebat; quin leges etiam pleræque videntur mihi hæc
duo maxime docere, imperare scilicet et esse sub imperio.
Quapropter equidem de his cogitans, in omnibus videre
mihi videor hortamen ad obediendum efficacissimum id esse,
si is qui dicto audiens est et laude et honore, contumax au-
tem et ignominia et supplicio afficiatur. Ad efficiendum
sane, inquit, ut necessitate coactus quis pareat, hæc, filii,
via est: verum ad id quod hoc multo melius est, ut nempe
ultro pareant homines, alia via est magis compendiaria.
Nam quemcunque existimant seipsis in iis conficiendis quæ

τούτω οἱ ἄνθρωποι ὑπερηδέως πείθονται. Γνοίης δ' ἂν ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κάμουσιν, ὡς προθύμως τοὺς ἐπιτάζοντας δ,τι χρῆ ποιεῖν καλοῦσι· καὶ ἐν θαλάττῃ δὲ ὡς προθύμως τοῖς κυβερνήταις οἱ συμπλέοντες πείθονται· καὶ οὐς γ' ἂν νομίμως τινες βέλτιον ἑαυτῶν ὁδοὺς εἰδέναι, ὡς ἰσχυρῶς τούτων οὐδ' ἀπολείπεσθαι ἐθέλουσιν· θαν δὲ ὁλῶνται πειθόμενοι κακόν τι λήψεσθαι, οὔτε ζημίαις πάννυ τι θέλουσιν εἶκεν οὔτε δώροις ἐπαρῆσθαι. Οὐδὲ γὰρ δῶρα ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ κακῷ ἔκων οὐδεὶς λαμβάνει. (22) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, εἰς τὸ πειθόμενους ἔχειν οὐδὲν εἶναι ἀνυσιμώτερον τοῦ φρονιμώτερον δοκεῖν εἶναι τῶν ἀρχομένων. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Καὶ πῶς δὴ τις ἂν, ὦ πάτερ, τοιαύτην δόξαν τάχιστα περὶ αὐτοῦ παρασχέσθαι ἂν δύναται; Οὐκ ἔστιν, ἔφη, ὦ παῖ, συντομωτέρα ὁδὸς περὶ ὧν ἂν βούλη δοκεῖν φρόνιμος εἶναι ἢ τὸ γενέσθαι περὶ τούτων φρόνιμον. Καθ' ἑν δὲ ἕκαστον σκοπῶν γνώσῃ ὅτι ἀληθῆ λέγω. Ἦν γὰρ βούλη μὴ ὧν ἀγαθὸς γεωργὸς δοκεῖν εἶναι ἀγαθὸς ἢ ἱππεὺς ἢ ἱατρὸς ἢ αὐλῆτης ἢ ἄλλ' ὅτιον, ἐννόει πόσα σε δέοι ἂν μηχανᾶσθαι τοῦ δοκεῖν ἐνεκα. Καὶ εἰ δὴ πείσαις ἐπαίνειν τέ σε πολλοὺς, ὅπως δόξαν λάβῃς, καὶ κατασκευὰς καλὰς ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν κτήσαιο, ἄρτι τε ἐξηπατηκὼς εἴης ἂν καὶ ὀλίγῳ ὕστερον, ὅπου ἂν πείραν δόξης, ἐξεληλεγμένος εἴης ἂν καὶ προσέτι καὶ ἀλαζῶν φαίνοιο. (23) Φρόνιμος δὲ περὶ τοῦ συνοίσειν μέλλοντος πῶς ἂν τις τῷ ὄντι γένοιτο; Ἀἴθλων, ἔφη, ὦ παῖ, ὅτι ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι μαθὼν ἂν, ὥς περ τὰ τακτικά ἐμβαθε· ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὔτε μαθῆναι οὔτε προσορᾶν ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μαντικῆς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης· ὅ, τι δὲ γνώης βέλτιον ὢν πραχθῆναι, ἐπιμελούμενος ἂν τούτου ὡς ἂν πραχθῇ. Καὶ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι οὗ ἂν δέῃ φρονιμωτέρου ἀνδρὸς ἢ τὸ ἀμελεῖν. (24) Ἀλλὰ μέντοι ἐπὶ γε τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ὅπερ ἐμυριε ἐν τοῖς μεγίστοις δοκεῖ εἶναι, δῆλον ὅτι ἡ αὕτη ὁδὸς ἥ περ εἰ τις ὑπὸ τῶν φίλων στέργεσθαι ἐπιθυμοῖ· εὖ γὰρ οἶμαι δεῖν ποιοῦντα φανερόν εἶναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ παῖ, χαλεπὸν, τὸ ἀεὶ δύνασθαι εὖ ποιεῖν οὐς ἂν τις θέλῃ· τὸ δὲ συνηδόμενόν τε φαίνεσθαι, ἣν τι ἀγαθὸν αὐτοῖς συμβαίνει, καὶ συναχθόμενον, ἣν τι κακόν, καὶ συνεπικουρεῖν προθυμούμενον ταῖς ἀπορίαις αὐτῶν, καὶ προσφοδούμενον μὴ τι σφαλῶσι, καὶ προνοεῖν πειρώμενον ὡς μὴ σφάλλωνται, ἐπὶ ταῦτά πως δεῖ μᾶλλον συμπαραμοαρτεῖν. (25) Καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων δὲ, ἣν μὲν ἐν θέρει ὥσι, τὸν ἀρχοντα δεῖ τοῦ ἡλίου πλεονεκτοῦντα φανερόν εἶναι, ἣν δὲ ἐν χειμῶνι, τοῦ ψύχους, ἣν δὲ διὰ μόχθων, τῶν πόνων· πάντα γὰρ ταῦτα εἰς τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων συλλαμβάνει. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς καὶ καρτερώτερον δεῖ πρὸς πάντα τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων εἶναι. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Θάρρει μέντοι τοῦτο, ὦ παῖ· εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι τῶν ὁμοίων συμμάτων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐχ ὁμοίως ἄπτονται ἄρχοντός τε ἀνδρὸς καὶ ἰδιώτου,

sibi sint utilia prudentiorem, huic homines libentissime parent. Hoc autem ita se habere, cum in multis aliis, tum certe in aegrotantibus licet animadvertere, qui libentissimo animo id præcepturos arcessunt quod faciendum sit; itidemque in mari, gubernatoribus perquam libenter parent qui una navigant; quos item arbitrentur aliqui melius quam se vias nosse, ab iis ne sint a tergo relictis totis viribus enituntur; cum autem futurum putant uti ex obedientia detrimenti quid capiant, tum vero nec suppliciiis admodum cedere, nec donis excitari volunt. Neque enim dona quisquam suo damno libens accipit. Dicis tu, pater, ait, nihil ad hoc, ut suos quis obsequentes habeat, efficacius esse, quam ut sibi subjectis prudentior videatur. Dico id equidem, inquit. At quo pacto, pater, possit aliquis opinionem ejusmodi de se quam primum exhibere? Nulla est, inquit, fili, via magis compendiaris, quam ut, quibus in rebus prudens videri volueris, in iis revera prudens sis. Quod si hæc singulatim consideres, vera me dicere intelliges. Nam si, bonus agricola cum non sis, bonus videri velis, vel eques, vel medicus, vel tibicen, vel aliud quidpiam, quam multa machinari tibi opus fuerit, ut talis videare, cogita. Et si quidem tum multis te ut laudent persuaseris, quo hanc de te opinionem excites, tum præclaros ad horum quælibet apparatus acquisiveris, jam sic demum eris deceptor, et paulo post, ubi periculum tui feceris, in fraude deprehensus etiam eris, et præterea vanus videberis. Prudens autem in eo quod futurum est quo quispiam pacto revera fiat? Nimirum si ea, inquit, fili, quæcunque discendo cognosci possunt, didiceris, quemadmodum aciei instruendæ artem jam didicisti: quæcunque vero nec ab hominibus disci possunt, nec providentiâ humana prospici, de iis si per vaticinationem a diis certior factus fueris, ceteris prudentior eris: si denique, quod ut fiat satius esse intellexeris, id ut fiat curam adhibueris. Id enim faciendum curare, quod fieri oporteat, prudentioris est viri, quam negligere. At vero ad conciliandam eorum quibus præsumas benevolentiam (quod quidem ego in maximis duco) eadem est haud dubie via, qua utendum est illi qui ab amicis diligi cupiat. Dandam enim operam puto ut piam sit beneficis. Sed hoc quidem, fili, difficile est, posse semper, quoscunque velit quispiam, beneficiis afficere: at ut una gaudere videatur, si quid eis prospere eveniat, et una dolere si quid adversi, et prompto esse animo dubiis eorum rebus una succurrendis, et sollicitus ne qua in re labantur, et studiose providere ne infelici successu rem gerant, hæc ad benevolentiam parandam majorem in modum debent adesse. Jam vero in rebus gerendis, si per æstatem sint gerendæ, oportet imperatorem palam se solis maxime patientem exhibere; sin per hiemem, frigoris; et si laborandum sit, laborum: nam hæc omnia ad conciliandum eorum quibus quis præsit amorem conducunt. Dicis tu, pater, inquit, oportere imperatorem omnia tolerantius pati quam eos qui sunt sub ejus imperio. Id utique dico, inquit. Tu tamen, fili, ait, bono sis animo: certo enim hoc scias, labores eosdem similibus corporibus, imperatoris scilicet et privati, æque graves non esse; sed ipse

ἀλλ' ἐπικουφίζει τι ἡ τιμὴ τοὺς πόρους τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτὸ τὸ εἶδέναι ὅτι οὐ λαμβάνειν ὅ,τι ἂν ποιῇ.

26. Ὅποτε δέ, ὦ πάτερ, σοὶ ἤδη ἔχουσιν μὲν τὰ ἐπιτήδεια οἱ στρατιῶται, ὑγιαίνειν δέ, πονεῖν δὲ δύναιντο, τὰς δὲ πολεμικὰς τέχνας ἡσυχάζουσιν, φιλοτιμίας δ' ἔχουσιν πρὸς τὸ ἀγαθὸν φαίνεσθαι, τὸ δὲ πείθεσθαι αὐτοῖς ἥδιον εἴη τοῦ ἀπειθεῖν, οὐκ ἂν τῆνικαῦτα σωφρονεῖν ἂν τίς σοι δοκοῖ διαγωνίζεσθαι βουλόμενος πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ὡς τάχιστα; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, εἰ μέλλοι γε κλεῖον ἔχειν· εἰ δὲ μή, ἔγωγε ὅσω οἰοίμην καὶ αὐτὸς βελτίων εἶναι καὶ τοὺς ἐπομένους βελτίονας ἔχειν, τόσῳ ἂν μᾶλλον φυλαττοίμην, ὥσπερ καὶ τὰλλα ἃ ἂν οἰώμεθα κλεῖστον ἡμῖν εἶναι, ταῦτα πειρώμεθα ὡς ἐν ἔχουσιν ποιῆσθαι. (27) Πλεῖον δ' ἔχειν, ὦ πάτερ, πολεμίων πῶς ἂν τις δύναιτο μάλιστα; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκέτι τοῦτο φαῦλον, ὦ παῖ, οὐδ' ἀπλοῦν ἔργον ἐρωτᾷς, ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι δεινὸν μέλλοντα τοῦτο ποιήσῃ καὶ ἐκίβουλον εἶναι καὶ κρυφίον καὶ δολερὸν καὶ ἀπατεῶνα καὶ κλέπτην καὶ ἄρπαγα καὶ ἐν παντὶ πλεονέκτην τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπεν, ὦ Ἡράκλειε, οἷόν σὺ λέγεις, ὦ πάτερ, δεινὸν ἄνθρωπον με γενέσθαι. Οἷός ἂν, ἔφη, ὦ παῖ, δικαιοτάτος τε καὶ νομιμώτατος ἄνθρωπος εἴη.

(28) Πῶς μὲν, ἔφη, παιδὰς ὄντας ἡμᾶς καὶ ἰσθῖνους τῶν ἀντιπάλων τοῦτων ἐδιδάσκετε; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ νῦν γε πρὸς τοὺς φίλους τε καὶ πολίτας· οἷσθα δὲ γε τοὺς πολεμικοὺς δύνασαι κακῶς ποιεῖν οὐκ οἷσθα μανθάνοντας ἡμᾶς πολλὰς κακουργίας; Οὐ δῆτα, ἔφη, ἔγωγε, ὦ πάτερ. Τίνος μὲν ἕνεκα, ἔφη, ἐμανθάνετε τοξεύειν; τίνος δ' ἕνεκα ἀκοντίζειν; τίνος δ' ἕνεκα δολοῦν ἐς ἀγρίους καὶ πλέγμασι καὶ ὀρύγμασι; τί δὲ ἐλάφους ποδάγρας καὶ ἀρπεδόνας; τί δὲ λέοντες καὶ ἄρκτους καὶ παρδαλεῖς οὐκ εἰς τὸ ἴσον καθιστάμενοι ἐμάχεσθε, ἀλλὰ μετὰ πλεονεξίας τινὸς αἰεὶ ἐπειρᾶσθε ἀγωνίζεσθαι πρὸς αὐτούς; ἢ οὐ πάντα γινώσκεις ταῦτα ὅτι κακουργαὶ τέ εἰσι καὶ ἀπάται καὶ δολώσεις καὶ πλεονεξίαι; (29) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, θηρίων γε ἀνθρώπων δὲ εἰ καὶ δόξαιμι βούλεσθαι ἐξαπατῆσαι τινα, πολλὰς πληγὰς οἶδα λαμβάνων. Οὐδὲ γὰρ τοξεύειν, οἶμαι, ἔφη, οὐδ' ἀκοντίζειν ἀνθρώπον ἐπετρέπομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν ἐδιδάσκωμεν, ἵνα γε νῦν μὲν κακουργοίητε τοὺς φίλους, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, δύνασθε καὶ ἀνθρώπων στοχάζεσθαι. Καὶ ἐξαπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν οὐκ ἐν ἀνθρώποις ἐπαυδοῦμεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἐν θηρίοις, ἵνα μὴδ' ἐν ταῖς τοῖς φίλους βλάπτωτε, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, μὴδὲ τούτων ἀγύμναστοι εἴητε. (30) Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ πάτερ, εἴπερ χρήσιμά ἐστιν ἀμφοτέρῃ ἐπίστασθαι, εὐτε ποιεῖν ἀνθρώπους καὶ κακῶς, καὶ διδάσκειν ἀμφοτέρω ταῦτα εἴη ἐπ' ἀνθρώποις. (31) Ἀλλὰ λέγεται, ἔφη, ὦ παῖ, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων γενέσθαι ποτὲ ἄνθρωπον διδάσκαλον τῶν παιδῶν, ὃς ἐδίδασκεν ἄρα τοὺς παῖδας τὴν δικαιοσύνην ὥσπερ σὺ κελεύεις, μὴ ψεύδεσθαι καὶ ψευδесθαι, καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ ἐξαπατᾶν, καὶ μὴ διαβάλλειν καὶ διαβάλλειν, καὶ μὴ πλεονεκτεῖν

honos labores nonnihil leviores facit imperatori, et quod intelligat, minime latere, quicquid ipse agat.

Ubi vero, pater, res necessarias jam habeant milites, recte valeant, labores perferre possint, in bellicis artibus exercitati sint, et obnoxie strenui videri cupiant, et denique facere imperata quam detrectare ipsis sit jucundius, nonne jam tum sapere tibi quis videretur, si cum hoste quam primum configere vellet? Ita profecto, inquit, si quidem superiori conditione sit futurus: sin minus, ego certe quanto et meliorem me esse existimaverim, et meliores mecum habere, tanto magis caverem: quemadmodum et alia, quae a nobis plurimi aestimanda esse putemus, ut quam maxime in tuto sint, operam damus. At qua potissimum ratione possit quis, pater, meliori esse quam hostes conditione? Non hercle, inquit, non jam de levi, fili, neque simplici re percontaris: sed certo scias oportere eum qui praestaturus hoc sit, et insidiatorem esse, et mentis suae occultatorem, et fraudulentum, et veteratorem, et furem, et raptorem, et in quavis re plus quam hostes habendi appetentem. Et Cyrus ad ea ridens ait, Dii boni, qualem esse me virum tu, pater, oportere dicis! Qualis, inquit, si fueris, fili, et justissimus sis et legum observantissimus. At qui sit, ait, ut, pueri cum essemus et ephebi, his contraria nos doceretur? Immo, inquit, etiam nunc profecto, erga amicos utique et cives: hostes vero ut laedere possitis nonne nostri multas vos didicisse nequitas? Minime equidem, pater, inquit. Cur ergo, ait ille, sagittare discebatis? cur, jaculari? cur, sues agrestes retibus et foveis fallendo captare? cur, cervos pedicis et laqueis? cur cum leonibus et ursis et pardis non aequo Marte pugnabatis, sed aliqua semper conditione superiori adversus hasce feras certare nitebamini? annon animadvertitis haec omnia nequitas esse, et fraudes, et dolos, et melioris conditionis captationes? Sunt hercle, inquit Cyrus, adversus feras quidem; at hominum quenquam si modo decipere velle viderer, multas me plagas accipere solitum novi. Neque enim sagittis, opinor, pater inquit, nec jaculo hominem vobis ferire permisimus; sed scopum petere docebamus non quidem ut in praesens noceretis amicis, verum si quando bellum obortum sit, etiam homines ictu certo ferire possetis. Atque adeo fallacis utendi et meliorem aliquam conditionem praeripiendi ratione non in hominibus vos instituimus, sed in feris, nec his quidem artibus ut amicos laederetis; at si quando bellum sit obortum, neque in his inexercitati essetis. Atqui, pater, inquit, si utraque scitu sunt utilia, tam bene quam male facere hominibus, haec etiam utraque erant in hominibus docenda. Fertur utique, fili, ait ille, tempore majorum nostrorum virum quendam fuisse puerorum magistrum, qui nimirum justitiam pueros doceret, quemadmodum tu quoque jubes, et injustitiam; non mentiri, et mentiri; non fallere, et fallere; non calumniari, et calumniari; non aliis praeripere commodum,

καὶ πλεονεκτεῖν. Διωρῶκε δὲ τούτων ἅ τε πρὸς τοὺς φίλους ποιητέον καὶ ἅ πρὸς ἐχθρούς. Καὶ ἐτι δὲ ταῦτα ἐδίδασκεν ὥς καὶ τοὺς φίλους δίκαιον εἶη ἐξαπατᾶν ἐπὶ γε ἀγαθῷ καὶ κλέπτειν τὰ τῶν φίλων ἐπὶ γε ἀγαθῷ. (32) Καὶ τὰδε διδάσκοντα ἀνάγκη καὶ γυμνάζειν ἤν πρὸς ἀλλήλους τοὺς παῖδας ταῦτα ποιεῖν, ὥςπερ καὶ ἐν πάλλη φασὶ τοὺς Ἑλληνας διδάσκειν ἐξαπατᾶν, καὶ γυμνάζειν δὲ τοὺς παῖδας πρὸς ἀλλήλους τοῦτο δύνασθαι ποιεῖν. Γενόμενοι δὲ τινες οὕτως εὐφρεῖς καὶ πρὸς τὸ εὖ ἐξαπατᾶν καὶ πρὸς τὸ εὖ πλεονεκτεῖν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸ φιλοκαρδεῖν οὐκ ἀφρεῖς ὄντες, οὐκ ἀπειχόντο οὐδ' ἀπὸ τῶν φίλων τὸ μὴ οὐχὶ πλεονεκτεῖν αὐτῶν πειρᾶσθαι. (33) Ἐγένετο οὖν ἐκ τούτων ῥήτρα, ἥ καὶ νῦν χρώμεθα ἐτι, ἀπλῶς διδάσκειν τοὺς παῖδας, ὥςπερ τοὺς οἰκέτας πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διδάσκουμεν, ἀληθεύειν καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ μὴ πλεονεκτεῖν, εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ποιοῖεν, κολλάζειν, ὅπως σὺν τοιοῦτῳ ἔθει ἐθισθέντες πραότεροι πολῖται γένοιντο. (34) Ἐπεὶ δὲ ἔχοιεν τὴν ἡλικίαν ἣν σὺ νῦν ἔχεις, ἥδη καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους νόμιμα ἐδόκει ἀσφαλές εἶναι διδάσκειν. Οὐ γὰρ ἂν ἐτι ἐξενεχθῆναι δοκεῖτε πρὸς τὸ ἀγριοὶ πολῖται γενέσθαι ἐν τῷ αἰδεῖσθαι ἀλλήλους συντετραμμένοι· ὥςπερ γε καὶ περὶ ἀφροδισίων οὐ διαλεγόμεθα πρὸς τοὺς ἄγαν νέους, ἵνα μὴ πρὸς τῇ ἰσχυρᾷ ἐπιθυμίᾳ αὐτοῖς βραδουργίας προγενομένης ἀμέτρως αὐτῇ χρώντο οἱ νέοι. (35) Νῆ Δ', ἔφη ὥς τοῖνον ὀφμαθῇ ὄντα ἐμὲ τούτων τῶν πλεονεξίων, πάτερ, μὴ πρίδου, εἰ τι ἔχεις, διδάσκειν ὅπως πλεονεκτῆσω ἐγὼ τῶν πολεμίων. Μηχανῶς τοῖνον, ἔφη, ὁπόση ἐστὶ δύναμις, τεταγμένοις τοῖς αὐτοῦ ἀτάκτους λαμβάνειν τοὺς πολεμίους καὶ ὠπλισμένοις ἀόπλους καὶ ἐργηγοροῖς καθεύδοντας, καὶ φανεροῦς σοι ὄντας ἀφανῆς ὧν αὐτὸς ἐκείνους, καὶ ἐν δυσχωρίαις αὐτοὺς γιγνομένους ἐν ἐρμυνῷ αὐτὸς ὧν ὑποδέξῃ. (36) Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, τις τοιαῦτα, ὦ πάτερ, ἀμαρτάνοντας δύναιτ' ἂν τοὺς πολεμίους λαμβάνειν; Ὅτι, ἔφη, ὦ παῖ, πολλὰ μὲν τούτων ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς πολεμίους παρασχεῖν. Σιτοποιεῖσθαι τε γὰρ ἀνάγκη ἀμφοτέρους, κοιμᾶσθαι τε ἀμφοτέρους, καὶ βῶθιν ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα σχεδὸν ἅμα πάντας ἀποχωρεῖν δεῖ, καὶ ταῖς ὁδοῖς ὅποιαι ἂν ᾧσι τοιαύταις ἀνάγκη χρῆσθαι. Ἄ χρη σε πάντα κατανοοῦντα ἐν ᾧ μὲν ἂν ὑμᾶς γινώσκῃς ἀσθενεστάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα φυλάττεσθαι, ἐν ᾧ δ' ἂν τοὺς πολεμίους αἰσθάνῃς εὐχειροτάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα ἐπιτίθεσθαι. (37) Πότερον δ', ἔφη ὁ Κύρος, ἐν τούτοις μόνον ἐστὶ πλεονεκτεῖν ἢ καὶ ἐν ἄλλοις τισί; Καὶ πολὺ γε μᾶλλον, ἔφη, ὦ παῖ· ἐν τούτοις μὲν γὰρ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντες ἰσχυράς φυλακὰς ποιοῦνται, εἰδότες ὅτι δέονται. Οἱ δ' ἐξαπατῶντες τοὺς πολεμίους δύνανται καὶ θαρρῆσαι ποιήσαντες ἀφυλάκτους λαμβάνειν καὶ διώξαι παραδόντες ἑαυτοὺς ἀτάκτους ποιῆσαι καὶ εἰς δυσχωρίαν φυγῇ ὑπαγαγόντες ἐνταῦθα ἐπιτίθεσθαι. (38) Δεῖ δὲ, ἔφη, ὦ παῖ, φιλομαθῇ σε τούτων ἀπάντων ὄντα οὐχ ὅς ἂν μάθῃς τούτοις μόνους χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι

et praeipere. Distinguebat etiam quanam horum erga amicos, quae adversus inimicos facienda essent : praeterca autem etiam haec docebat, amicos decipere, ipsorum bono quidem, justum esse; et amicorum res, ipsorum quidem bono, furari. Haec qui docebat pueros ad ea inter se facienda exercuerit etiam necesse erat; quemadmodum et in lucta circumveniendi rationem Graecos docere aiunt, atque etiam exercere pueros ut inter se hoc facere possint. Itaque cum nonnulli natura essent ingeniosi et ad scite decipiendum, et ad aliis aliquid scite praeipiendum, ac fortasse etiam ad lucrandi studium non inepti essent, nec ab amicis quidem abstinerebant, quo minus eis aliquid praeipere conarentur. Factum est igitur inde decretum, quo nunc etiam utimur, ut simpliciter docerentur pueri, quemadmodum servos docemus erga nos veraces esse, et non fallacis uti, nec furari, nec quidquam alicui plus habendi desiderio eripere : si quid autem contra haec facerent, ut castigarentur; quo nimirum mansuetiores, his moribus adsuelfacti, cives existerent. At postquam ea essent aetate, qua tu jam nunc es, tunc sane iis et jura adversus hostes servanda tuto tradi posse putabant. Non enim amplius eo efferrī posse videmini, ut cives feri evadatis, cum ita simul nutriti et educati sitis, ut vos mutuo revereamini : sicuti de rebus venereis ad valde juvenes verba non facimus, ne accedente ipsis ad vehementem libidinem facilitate ex disciplina, immodice huic libidini indulgeant juvenes. Ita profecto, ait Cyrus; quapropter me, ceu sero accedentem ad discendum rationes illas praeipiendi commoditates, pater, docere, si quid habes, ne recusato, quo ego meliori sim, quam hostes, conditione. Igitur enitere, inquit, quantum potes, ut cum tuis instructis hostes non instructos deprehendas; et cum armatis, inermes; et cum vigilantibus, dormientes; et abs te conspectos, cum ipsi te non videant; et ut difficultatibus locorum impeditos, ipse in loco munito constitutus, excipias. Et quonam modo, pater, inquit, possit aliquis hostes in hujusmodi erroribus deprehendere? Quoniam, fili, ait, multa talia cum vobis tum hostibus accidere necesse est. Nam utrosque cibum parare necesse est, utrosque etiam somnum capere, ac mane ad factu necessaria simul fere omnibus secedendum est; et viis, qualescunque fuerint, talibus uti necesse est. Quae te omnia considerantem oportet, ubi quidem vos maxime imbecillos esse animadvertitis, ibi summa cautione uti; ubi vero posse senseris hostes facillime opprimi, ibi potissimum eos adoriri. Num vero in his duntaxat, ait Cyrus, meliori esse conditione licet, an etiam in quibusdam aliis? In aliis, et sane multo magis, inquit, fili: nam in his quidem plerumque omnes cautiones adhibent accuratas, quippe quas necessarias esse intelligant. Qui vero hostibus fallendis operam dant, possunt eos et, injecta fiducia, incautos opprimere, et, concessa se insequendi facultate, eorum ordines perturbare; et cum fuga simulata paulatim in difficilia loca perduxerint, ibi aggredi. Oportet autem te, fili, inquit, qui haec omnia discendo callere cupis, non, quaecunque didiceris, his solis uti, sed ipsum etiam ma-

τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων, ὥσπερ καὶ οἱ μουσικοὶ οὐχ ὅς ἂν μάθωσι τούτοις μόνον χρῶνται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μέλη πειρῶνται ποιεῖν. Καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκίμει, πολλὸ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τὰ καινὰ μηχανήματα εὐδοκίμει· ταῦτα γὰρ μᾶλλον καὶ ἑξαπατῶν δύναται τοὺς ὑπεναντίους. (39) Εἰ δὲ σύ γε, ἔφη, ὦ παῖ, μηδὲν ἄλλο ἢ μετενέγκεις ἐπὶ ἀνθρώπους τὰς μηχανὰς ὅς καὶ πάνυ ἐπὶ τοῖς μικροῖς θηρίοις ἐμχανῶ, ὥς οἱ ἂν, ἔφη, πρόσω πάνυ ἰάσασαι τῆς πρὸς τοὺς πολεμίους πλεονεξίας; σὺ γὰρ ἐπὶ μὲν τὰς ὀρνίθας ἐν τῷ ἰσχυροτάτῳ χειμῶνι ἀνιστάμενος ἑπορεύου νυκτός, καὶ πρὶν κινεῖσθαι τὰς ὀρνίθας ἐπεπονήντ' σοι αἱ πᾶσαι αὐταῖς καὶ τὸ κεκινημένον χωρίον ἐξείκαστο τῷ ἀκινήτῳ ὀρνίθας δὲ ἐπεπαίδευντό σοι ὥστε σοι μὲν τὰ συμφέροντα ὑπηρετεῖν, τὰς δὲ δημοφίλους ὀρνίθας ἑξαπατᾶν· αὐτὸς δὲ ἐν ῥόδῳ, ὥστε ὁρᾶν μὲν αὐτάς, μὴ ὁρᾶσθαι δὲ ὑπ' αὐτῶν· ἡσυχίαι δὲ φθάνειν ἔλκων ἢ τὰ πτηνὰ φεύγειν. (40) Πρὸς δ' αὖ τὸν λαγῷ, ὅτι μὲν ἐν σκότει νέμεται, τὴν δ' ἡμέραν ἀποδιδράσκει, κύνας ἔτρεφες αἱ τῇ ὁσμῇ αὐτὸν ἀνεύρισκον· ὅτι δὲ ταχὺ ἔφευγεν, ἐπεὶ εὐρεθείη, ἄλλας κύνας εἶχες ἐπιτετηδευμένας πρὸς τὸ κατὰ πόδας αἰρεῖν. Εἰ δὲ καὶ ταύτας ἀποφύγοι, τοὺς πόρους αὐτῶν ἐκμανθάνων καὶ πρὸς ὅλα χωρία φεύγοντας αἰροῦνται οἱ λαγῶ, ἐν τούτοις δίκτυα δυσόρατα ἐνπετετάννυσεν ἂν, καὶ τῷ σφοδρῶς φεύγειν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐμπεσὼν συνέδει. Τοῦ δὲ μηδ' ἐντεῦθεν διαφεύγειν σκοποὺς τοῦ γυγνομένου καθίστης οἱ ἐγγύθεν ταχὺ ἐμελλον ἐπιγενήσασθαι· καὶ αὐτὸς μὲν σὺ ὅπισθεν κραυγῇ οὐδὲν ὁστέρησιν τοῦ λαγῷ βοῶν ἐξέπληττες αὐτὸν ὥστε ἀφρόνως ἐλάσσεσθαι, τοὺς δὲ ἐμπροσθεν σιγᾶν διδάξας ἐνεδρεύοντα λαθάνειν ἐποίησεν. (41) Ὡςπερ οὖν προεῖπον, εἰ ταῦτα ἐθέλησαι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις μηχανᾶσθαι, οὐκ οἶδ' ἔγωγε εἰ τίνα λίπους ἂν τῶν πολεμίων. Ἦν δέ ποτε ἄρα ἀνάγκη γένηται καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ καὶ ἐκ τοῦ ἔμψανός καὶ ὠπλισμένους ἀμφοτέρους μάχην συνεκτείν, ἐν τῷ τοιούτῳ δὲ, ὦ παῖ, αἱ ἐκ πολλοῦ παρεσκευασμένοι πλεονεξία μέγα δύνανται. Ταύτας δὲ ἐγὼ λέγω εἶναι ἢ τῶν στρατιωτῶν εὖ μὲν τὰ σώματα ἡσυχάζειν ἢ, εὖ δὲ αἱ ψυχαὶ τεθηγμέναι, εὖ δὲ αἱ πολεμικαὶ τέχναι μεμελετημέναι ὥσιν. (42) Εὖ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο εἰδέναι ὅτι ὁπόσους ἂν ἀξίους σοι πειθεσθαι, καὶ ἐκείνοι πάντες ἀξιώσουσι σὲ πρὸ ἑαυτῶν βουλευέσθαι. Μηδέποτε οὖν ἀφροντίστως ἔχε, ἀλλὰ τῆς μὲν νυκτός προσκόπει τί σοι ποιήσουσιν οἱ ἀρχόμενοι ἐπειδὴν ἡμέρα γένηται, τῆς δὲ ἡμέρας ὅπως τὰ εἰς νύκτα κάλλιστα εἴη. (43) Ὅπως δὲ χρὴ τάττειν εἰς μάχην στρατιάν ἢ ὅπως ἄγειν ἡμέρας ἢ νυκτός ἢ στενὰς ἢ πλατείας ὁδοὺς ἢ ὀρεινὰς ἢ πεδινὰς, ἢ ὅπως στρατοπεδεύεσθαι, ἢ ὅπως φυλακὰς νυκτερινὰς καὶ ἡμερινὰς καθιστάναί, ἢ ὅπως προεργεῖν πρὸς πολεμίους ἢ ἀπάγειν ἀπὸ πολεμίων, ἢ ὅπως παρὰ πόλιν πολεμίαν ἄγειν ἢ ὅπως πρὸς τεῖχος ἄγειν ἢ ἀπάγειν, ἢ ὅπως νάπη ἢ ποταμούς διαβαίνειν, ἢ ὅπως ἱππικὸν φυλάττεσθαι ἢ ὅπως ἀκοντιστὰς ἢ το-

chinationum esse adversus hostes opificem : quemadmodum et musici non iis tantum, quos didicere, modis utuntur, sed alios etiam facere conantur. Ac vehementer quidem cum in musicis quæ nova sunt et florida, probantur, tum vero multo magis in rebus bellicis novæ machinationes laudantur : hæ enim facilius hostes decipere possunt. Quod si tu quidem, fili, ait, nihil aliud in homines transferas, quam eas molitiones quas cummaxime adversus bestias minutas excogitabas, nonne te, inquit, plurimum in rationibus, quibus hoste superior evadas, inveniendis profecturum putas ? Nam tu quidem hieme surgens sævissima, ad captandas aves noctu ire solebas ; et priusquam aves se commoverent, jam eis erant abs te posita in hunc finem retia, et quem moveras locus erat immoto persimilis : quædam autem tibi aves erant ita edoctæ, ut tuis quidem commodis servirent, sul vero generis aves in fraudem pellicerent : ipse in insidiis ita te abdebas, ut illas tu quidem cernereres, ab illis vero cerni non posses : curam etiam adhibuisti, ut volucres prius trahendo anteverteres, quam fugerent. Rursus autem adversus leporem, quod is in tenebris pastum quærat, interdiu vero fugit, canes alebas, quæ eum odoratu investigarent. Quoniam vero, postquam fuerit inventus, celeriter in fugam se conjiceret, canes alias habebas ad eum vestigiis persequendo capiendum institutas. Quod si et has effugerent lepores, edoctus eorum meatus, et ad quæ potissimum loca fugere soleant, in illis retia visu difficilia tendebas, ac, dum concitate fugeret, illapsus in ea lepus ipse se in ea induerat. Atque uti ne hinc etiam aufugeret, speculatores ejus quod accideret constituebas, qui e propinquo celeriter accurrendo supervenirent illi : et tu quidem ipse a tergo clamorem ad leporem usque pervenientem tollens, ita territabas eum, ut improvide procurrens caperetur ; eos autem, quos ab anteriori parte in insidiis collocatos silere jusseras, latere faciebas. Quamobrem, ut aiebam antea, si hujusmodi quædam adversus homines etiam moliri volueris, haud equidem scio, an ullum ex hostibus superstitem relicturus sis. Quod si aliquando necessitas obveniat, ut et in æquo campi, et Marte aperto, et armatis utrisque prælium conserendum sit, in hoc certe, fili, rerum statu, adjumenta quibus superiores evadamus, multo ante comparata, plurimum valent. Hæc autem esse dico, cum corpora militum probe fuerint exercitata, animique probe exacuti sint, et militares artes probe excultæ. Præterea hoc etiam certo scias necesse est, quoscunque censeas æquum esse tibi parere, eos item omnes existimaturos æquum esse, ut tu rebus eorum consulas. Nunquam igitur curam abjicias, sed noctu provideas quid subjectos imperio tuo facere velis, ubi dies advenerit ; interdiu vero, quo pacto se res nocturnæ quam optime sint habituræ. Qua vero ratione oporteat exercitum ad pugnam instruere, quo pacto vel interdiu vel noctu, vel per angustas vel latas, vel per montosas vel campestras vias ducere, quo pacto metari castra, quo pacto nocturnas diurnasve excubias constituere, quo pacto ad hostes accedere vel ab hostibus recedere, quo pacto propter urbem hostilem iter facere, quo pacto exercitum ad murum adducere vel abducere, quo pacto saltus vel fluvios transire, quo pacto a copiis equestribus vel a jaculatoribus vel a sagittariis cavere : et si qui.

ξότας, καὶ εἰ γε δὴ σοι κατὰ κέρασιν ἄγοντι πολέμιοι ἐπιφανείην, πῶς χρὴ ἀντικαθίστασθαι, καὶ εἰ σοι ἐπὶ φάλαγγος ἄγοντι ἄλλοθεν ποθεν οἱ πολέμιοι φαίνονται ἢ κατὰ πρόσωπον, ὅπως χρὴ ἀντιπαράγειν, ἢ ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ἂν τις μάλιστα αἰσθάνοιτο, ἢ ὅπως τὰ σὰ οἱ πολέμιοι ἥκιστα εἰδείην, ταῦτα δὲ πάντα τί ἂν ἐγὼ λέγοιμι σοι; ὅσα τε γὰρ ἐγώ γε ἤδειν, πολλάκις ἀκήκοας, ἄλλως τε ὅστις ἐδόκει τι τούτων ἐπίστασθαι, οὐδενὸς αὐτῶν ἡμέλεικας οὐδ' ἀδαῆς γεγένῃσαι. Δεῖ οὖν πρὸς τὰ συμβαίνοντα, οἷμαι, τούτοις χρῆσθαι ὅποιον ἂν συμφέρειν σοι τούτων δοκῇ.

44. Μάθε δέ μου καὶ τάδε, ὦ παῖ, ἔφη, τὰ μέγιστα· παρὰ γὰρ ἱερὰ καὶ οἰωνοὺς μῆτ' ἐν αὐτῷ μηδέποτε μῆτ' ἐν στρατιᾷ κινδυνεύσης, κατανοῶν ὡς ἄνθρωποι μὲν αἰρούνται πράξεις εἰκάζοντες, εἰδότες δὲ οὐδὲν ἀπὸ ποίας ἔσται αὐτῶν τάχαθ' (45) Γνώθης δ' ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν γιγνομένων πολλοὶ μὲν γὰρ πόλεις ἐπεισαν καὶ ταῦτα οἱ δοκοῦντες σοφώτατοι εἶναι πολέμον ἄρασθαι πρὸς τούτους ὑφ' ὧν οἱ πεισθέντες ἐπιθέσθαι ἀπώλοντο· πολλοὶ δὲ πολλοὺς ἠύξησαν καὶ ἰδιώτας καὶ πόλεις ὑφ' ὧν αὐξηθέντων τὰ μέγιστα κακὰ ἔπαθον· πολλοὶ δὲ οἷς ἐξῆν φίλοις χρῆσθαι καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν, τούτοις δούλοις μᾶλλον βουληθέντες ἢ φίλοις χρῆσθαι, ὑπ' αὐτῶν τούτων δίκην ἔδοσαν· πολλοὶς δ' οὐκ ἤρκεσαν αὐτοῖς τὸ μέρος ἔχουσι τῇν ἡδέως, ἐπιθυμήσαντες δὲ κύριοι εἶναι πάντων, διὰ ταῦτα καὶ ὧν εἶχον ἀπέτυχον· πολλοὶ δὲ τὸν πολυεύκτον πλοῦτον κατακτησάμενοι, διὰ τοῦτον ἀπώλοντο. (46) Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη σοφία οὐδὲν μᾶλλον οἶδε τὸ ἀριστον αἰρεῖσθαι ἢ εἰ κληρούμενος θ, τι λάχοι τοῦτο τις πράττοι. Θεοὶ δὲ, ὦ παῖ, αἰεὶ ὄντες πάντα ἴσασιν τὰ τε γεγεννημένα καὶ τὰ ὄντα καὶ θ, τι ἐξ ἐκάστου αὐτῶν ἀποβήσεται, καὶ τῶν συμβουλευομένων ἀνθρώπων οἷς ἂν ἰλεψῶσι προσημαινουσιν ἢ τε χρὴ ποιεῖν καὶ ἃ οὐ χρὴ. Ἐἰ δὲ μὴ πᾶσιν ἐθέλουσι συμβουλεύειν, οὐδὲν θαυμαστόν· οὐ γὰρ ἀνάγκη αὐτοῖς ἐστὶν ὧν ἂν μὴ θέλωσιν ἐπιμελεῖσθαι.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τοιαῦτα μὲν δὴ ἀφίκοντο διαλεγόμενοι μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίδος· ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἀετὸς δεξιὸς φάνει προηγεῖτο, προσευξάμενοι θεοῖς καὶ ἡρώσι τοῖς Περσίδα γῆν κατέχουσιν Ἰλεως καὶ εὐμενεῖς πέμπειν σφᾶς, οὕτω διέβαινον τὰ ὅρια. Ἐπειδὴ δὲ διέβησαν, προσήνυχοντο αὐθις θεοῖς τοῖς Μηδίαν γῆν κατέχουσιν Ἰλεως καὶ εὐμενεῖς δέχεσθαι αὐτούς. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ἀσπασάμενοι ἀλλήλους ὥσπερ εἰκὸς, ὃ μὲν πατὴρ πάλιν εἰς πόλιν ἀπῆει, Κύρος δὲ εἰς Μήδους πρὸς Κυαξάρην ἐπορεύετο. (2) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ὁ Κύρος εἰς Μήδους πρὸς τὸν Κυα-

dem tibi exercitum in cornua explicatum ducenti se ostendant hostes, qua ratione eis sit obsistendum; et si tibi eum phalangis in morem instructum ducenti ex alia quavis parte, quam a fronte, appareant, quo pacto ducendus sit in eos exercitus: qua quis ratione possit quid hostes rerum agant cognoscere vel tu quid instituas hostes minime sciant: hæc, inquam, omnia quid ego tibi commemorem? Nam et quæcunque ego noveram, audisti sæpius; et præterea si qui horum aliquid callere videbantur, eorum neminem neglexisti, nec imperitus evasisti. Quapropter ad quælibet, opinor, eventa his uti oportet monitis, quæcunque ex istis tibi quovis tempore ex usu potissimum fore videbantur.

Hæc etiam ex me, fili, maximi sane momenti discito: numquam vel ipse solus, vel cum exercitu, contra quam sacra monent et auguria, periculum adieris; illud cogitans, homines conjecturis nixos res gerendas suscipere, et plane nescios esse unde boni aliquid sit ipsis eventurum. Id quod ex ipsis rerum eventibus intelligas licet. Multi enim iique sapientissimi habiti, civitatibus persuaserunt, ut bellum adversus eos moverent, a quibus illi, qui alios invadere persuasi fuerant, sunt deleti. Multi multos et privatos homines et respublicas ad majora provexerunt, a quibus promotis gravissima mala passi sunt. Multi, cum eos, quibus amicis uti poterant, collatis in ipsos et acceptis beneficiis, servorum quam amicorum loco habere maluerint, iisdem pœnas dedere. Multi vita jucunda cum partis alicujus possessione conjuncta non contenti, cum omnia suam in potestatem redigere cuperent, idcirco iis etiam quæ possidebant exciderunt: multi denique aurum tantopere votis omnium expetitum adepti, ob hoc ipsum periire. Itaque humana quidem sapientia nihilo magis quod optimum est deligere novit, quam si quis, sortibus ductis, hoc agat, quod ei sorte obtigerit. Verum dii, fili, immortales omnia norunt, præterita, et præsentia, et quis singulorum futurus sit exitus: et hominibus eos consulentibus, quibus quidem sunt propitii, quæ suscipienda vel non suscipienda sint, ante significant. At non omnibus eos consulere velle, minime mirum videri debet; neque enim necessitate sunt coacti illorum curam gerere, quos benevolentia sua complecti nolit.

LIBER II.

CAPUT I.

Ac talia quidem disserentes Persidis usque fines pervenire: cum autem aquila dextra sis visa præcederet, deos et heroas precati terræ Persidis præsides, ut se propitii benignique dimitterent, fines ita demum transierunt. Postquam vero transiissent, rursus deos precati sunt Medice terræ præsides, uti se propitii benignique exciperent. His peractis, mutuo se complexi, ut par erat, ad urbem pater rursus revertebat, Cyrus in Mediam ad Cyaxarem proficiscebatur. Cum autem ad Cyaxarem Medorum in regione pervenisset Cyrus, primum se, ut par erat, mutuo com-

ἐλθόντων, πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἡσπάσαντο ἀλλήλους, ἵκοντα δὲ ἤρετο τὸν Κύρον ὁ Κυαξάρης πόσον ἔχοιτο στρατεύμα. Ὁ δ' ἔφη, Τριςμύριους μὲν, οἱ καὶ πρόσθε ἐροίτων πρὸς ἡμᾶς μισθοφόροι· ἄλλοι δὲ καὶ τῶν οὐδεπώποτε ἐξεληθόντων προσέρχονται τῶν δημοτίμων. (3) Πόσοι τινές; ἔφη ὁ Κυαξάρης. Οὐκ ἂν δ' ἀριθμὸς σε, ἔφη ὁ Κύρος, ἀκούσαντα εὐφράνειεν· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐννόησον ὅτι οἵτινες ὄντες οὗτοι οἱ ὁμότιμοι καλούμενοι πολλῶν ὄντων τῶν ἄλλων Περσῶν βραδύως ἀρχοῦσιν. Ἀτὰρ, ἔφη, δηέ τι αὐτῶν, ἡ μάτην ἐφοβήθης, οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἔρχονται; Ναὶ μὰ Δί, ἔφη, καὶ πολλοὶ γε. (4) Πῶς τοῦτο σαφές; Ὅτι, ἔφη, πολλοὶ ἥκοντες αὐτοῦθεν ἄλλος ἄλλον τρόπον πάντες ταῦτ' ἀκούουσιν. Ἀγωνιστέον μὲν ἄρα ἡμῖν πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ἀνάγκη γάρ, ἔφη. Τί οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, οὐ καὶ τὴν δύναμιν ἐλεξάς μοι, εἰ οἶσθα, πόση ἡ προσήκουσα, καὶ πάλιν τὴν ἡμετέραν; ὅπως εἰδότες ἀμφοτέρως πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα ὅπως ἂν ἀρίστα ἀγωνίζομεθα. Ἄκουε δὲ, ἔφη ὁ Κυαξάρης.

6. Κροίσος μὲν δ' Ἀυδὸς ἀγειν λέγεται μύριους μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείους ἢ τετρακισμύριους. Ἀρτακάμιαν δὲ τὸν τῆς μεγάλης Φρυγίας ἀρχόντα λέγουσιν ἱππέας μὲν εἰς ὀκτακισχιλίου ἀγειν, λογχοφόρους δὲ σὺν πελτασταῖς οὐ μείους τετρακισμυρίων, Ἀρίβαιον δὲ τὸν τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα ἱππέας μὲν ἑξακισχιλίου, τοξότας δὲ καὶ πελταστὰς οὐ μείους τριςμυρίων, τὸν Ἀράβιον δὲ Ἀραγδὸν ἱππέας τε εἰς μύριους καὶ ἄρματα εἰς ἑκατὸν καὶ σφενδονητῶν πάμπόλῳ τι χρῆμα. Τοὺς μέντοι Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἰκούντας οὐδὲν πῶ σαφές λέγεται εἰ ἔπονται. Τοὺς δὲ ἀπὸ Φρυγίας τῆς πρὸς Ἑλλήσποντον συμβαλεῖν φασὶ Γαβαίον ἔχοντα εἰς Καύστριον πεδῖον ἑξακισχιλίου μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ εἰς διςμύριους. Κῆρας μέντοι καὶ Κιλίκας καὶ Παφλαγῶνας παρακληθέντας οὐ φασὶν ἐπεσθαι. Ὁ δὲ Ἀσσυρίος ὁ Βαβυλωνία τε ἔχων καὶ τὴν Ὀλην Ἀσσυρίαν ἐγὼ μὲν οἶμαι ἱππέας μὲν ἄξει οὐκ ἐλάττους διςμυρίων, ἄρματα δ' εὖ οἶδ' οὐ μείω διακοσίων, πεζοὺς δὲ οἶμαι παμπόλλους· εἰώθει γοῦν ὁπότε δεῦρ' ἐμβάλλοι. (6) Σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, πολεμίους λέγεις ἱππέας μὲν εἰς ἑξακισμύριους εἶναι, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείον ἢ εἴκοσι μυριάδας. Ἄγε δὴ τῆς δυνάμεως τῆς σῆς τί φῆς πλῆθος εἶναι; Εἰσὶν, ἔφη, Μήδων μὲν ἱππεὺς μὲν πλείους τῶν μυρίων· πελτασταὶ δὲ καὶ τοξόται γίνονται· ἀν' ὧς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶ ἑξακισμύριοι. Ἀρμενίων δ', ἔφη, τῶν ὁμόρων ἡμῖν παρέσσονται ἱππεὺς μὲν τετρακισχιλίοι, πεζοὶ δὲ διςμύριοι. Λέγεις σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, ἱππέας μὲν ἡμῖν εἶναι μείον ἢ τὸ τρίτον μέρος τοῦ τῶν πολεμίων ἱππικοῦ, πεζοὺς δὲ ἀμφὶ τοὺς ἡμίσεις. (7) Τί οὖν; ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὀλίγους νομίζεις Περσῶν εἶναι οὐς σὺ φῆς ἀγειν; Ἄλλ' εἰ μὲν ἀνδρῶν προσδεῖ ἡμῖν, ἔφη ὁ Κύρος, εἴτε καὶ μὴ, αὐθις συμβουλευσόμεθα· τὴν δὲ μάχην μοι, ἔφη, λέξον ἐκάστων ἥτις ἐστί. Σχεδὸν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, πάντων ἡ αὐτὴ τοξόται γάρ εἰσι καὶ ἀκοντισταὶ οἱ τ' ἐκείνων καὶ οἱ ἡμέτεροι. Οὐκ οὖν ἀκροβολῆσθαι ἀνάγκη ἐστὶ τοιούτων γε τῶν

plexi salutarunt : deinde Cyrum interrogabat Cyaxares, quantum exercitum duceret. Cyrus autem, Triginta quidem millia, inquit, qui et antehac mercede conducti ad vos venire consueverunt : præter hos ex eorum etiam ordine qui ὁμότιμοι vocantur, qui nullo unquam tempore domo sunt egressi, alii quidam adveniunt. Quam multi? ait Cyaxares. Numerus sane te, inquit Cyrus, cum eum audieris, non admodum delectabit; verum illud tecum reputes velim, paucos hosce, qui ὁμότιμοι appellantur, in ceteros Persas, multi sint licet, facile imperium obtinere. Verum, inquit, numquid iis tibi opus est? an sine causa timuisti, neque veniunt hostes? Immo veniunt illi profecto, ait, et multi quidem. Qui hoc constat? Quod cum multi, inquit, inde veniant, alius alio modo, omnes tamen eadem referunt. Est ergo nobis cum viris certandum. Id utique poscit necessitas, ait Cyaxares. Cur igitur, inquit Cyrus, non mihi dixisti, si nosti, et hostium copię, quę adveniunt, quantę sint, et item nostrę? ut cognitis ambabus, quo pacto optime bellum geramus, pro earum ratione deliberemus. Audi vero, inquit Cyaxares :

Croesus quidem ille Lydus ducere fertur equites decies mille, peltastas et sagittarios plures quadraginta millibus. Artacamam autem, magnę Phrygię principem, equitum circiter octo millia, hastatos cum peltastis non pauciores quadraginta millibus ducere perhibet : Aribæum, Cappadocum regem, equites ad sex mille, sagittarios et peltastas haud pauciores triginta millibus : Aradum Arabem, et equites ad decies mille, et currus fere centum, et funditorum ingentem quandam copiam. De Gręcis vero, qui Asiam incolunt, nihil dum certi est allatum, an sequantur, necne : eos autem qui e Phrygia sunt propter Hellespontum sita, Gabæum ducem coacturum aiunt ad Caystri planitiem, sex quidem millia equitum, peltastas circiter decies mille. Caras vero, et Cilices, et Paphlagonas, licet accessiti sint, non sequuturos aiunt. Quod autem ad Assyrium attinet, qui et Babylona, et reliquam Assyriam possidet, ducturum eum equidem arbitror equites non pauciores viginti millibus; currus, sat scio, non pauciores ducentis; pedites vero, ut opinor, permultos : sic certe consuevit, cum fines nostros invadit. Dicis tu, inquit Cyrus, hostium equites esse ad sexagies mille, peltastas vero et sagittarios plures ducentis millibus. Age vero, quem tuarum copiarum ais esse numerum? Medorum, inquit, sunt equites plures decem millibus; peltastę et sagittarii in nostra utique regione fortasse fuerint sexagies mille. Ab Armeniis, inquit, qui nobis sunt finitimi, equitum millia quatuor aderunt, peditum viginti millia. Dicis tu, inquit Cyrus, equites nostros tertia parte equitatus hostium esse minores, pedites vero dimidiam circiter eorum peditatus partem. Quid igitur? ait Cyaxares, paucosne adeo Persas esse arbitraris, quos ducere te dicis? Verum nobis, inquit Cyrus, an præterea milite sit opus, nec ne, posthac deliberabimus : mihi autem, inquit, quę sit singulorum pugnę ratio exponito. Prope omnium, ait Cyaxares, est eadem. Nam illorum et nostri milites sagittarii sunt et jaculatores. Cum ergo, ait Cyrus, huiusmodi sint arma, eminus pugnare necesse erit. Necesse sane

θλων ὄντων. (8) Ἀνάγκη γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν ἐν τούτῳ μὲν τῶν πλειόνων ἡ νίκη· πολλὴ γὰρ ἂν θᾶπτον οἱ ὀλίγοι ὑπὸ τῶν πολλῶν τιτρωσκέμενοι ἀναλωθείησαν ἢ οἱ πολλοὶ ὑπὸ τῶν ὀλίγων. Εἰ οὖν οὕτως ἔχει, ὦ Κύρε, τί ἂν ἄλλο τις χρεῖττον εὖροι ἢ πέμπειν εἰς Πέρσας, καὶ ἅμα μὲν διδάσκειν αὐτοὺς ὅτι εἰ τι πείσονται Μῆδοι, εἰς Πέρσας τὸ δεινὸν ἔξει, ἅμα δὲ αἰτεῖν πλεῖον στρατεύμα; Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, εὖ ἴσθι, οὐδ' εἰ πάντες ἔλθοιεν Πέρσαι, πλήθει γε οὐχ ὑπερβαλοίμεθ' ἂν τοὺς πολεμίους. (9) Τί μὴν σὺ ἄλλο ἐνορᾷς ἄμεινον τούτου; Ἐγὼ μὲν ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ ἔχοιμι, ὡς τάχιστα ὅπλα ἐπιούμην πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιοῦσιν οἵαπερ ἔχοντες ἔρχονται οἱ παρ' ἡμῶν οἱ τῶν ὁμοτίμων καλούμενοι. Ταῦτα δ' ἐστὶ θώραξ μὲν περὶ τὰ στέρνα, γέβρον δὲ εἰς τὴν ἀριστερὰν, κοπίς δὲ ἡ σάγαρις εἰς τὴν δεξιάν· κὰν ταῦτα παρασκευάσης, ἡμῖν μὲν ποιήσεις τὸ ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἵνα ἀσφαλέστατον, τοῖς πολεμίοις δὲ τὸ φεύγειν ἢ τὸ μένειν αἰρετώτερον. Τάττομεν δὲ, ἔφη, ἡμᾶς μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς μένοντας· οἱ γε μεντὰν αὐτῶν φεύγῃσι, τούτους ὑμῖν καὶ τοῖς ἵπποις νέμομεν, ὡς μὴ σχολάζωσι μήτε μένειν μήτ' ἀναστρέφεσθαι. (10) Κύρος μὲν οὕτως ἔλεξε· τῷ δὲ Κυαζάρῃ ἔδοξε τε εὖ λέγειν, καὶ τοῦ μὲν πλείους μεταπέμπεσθαι οὐκέτι ἐμμένητο, παρεσκευάζετο δὲ ὅπλα τὰ προειρημένα. Καὶ σχεδὸν τε ἔτοιμα ἦν καὶ τῶν Περσῶν οἱ ὁμότιμοι παρῆσαν ἔχοντες τὸ ἀπὸ Περσῶν στρατεύμα. Ἐνταῦθα δὴ εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος συναγαγὼν αὐτούς·

11. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ ὑμᾶς ὁρῶν αὐτοὺς μὲν καθωπλισμένους οὕτω καὶ ταῖς ψυχαῖς παρεσκευασμένους ὡς χεῖρας συμμιζόντας τοῖς πολεμίοις, τοὺς δὲ ἐπομένους ὑμῖν Πέρσας γινώσκων ὅτι οὕτως ὁπλισμένοι εἰσὶν ὡς ὅτι προσωτάτω σταθέντες μάχεσθαι, ἔδιστα μὴ ὀλίγοι καὶ ἔρημοι συμμάχων συμπίπτοντες πολεμίοις πολλοῖς πάθοιτέ τι. Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σώματα ἔχοντες ἀνδρῶν ἥκετε οὐ μεμπτά· ὅπλα δὲ ἔσται αὐτοῖς ὅμοια τοῖς ἡμετέροις· τάς γε μέντοι ψυχὰς θήγειν αὐτῶν ὑμέτερον τὸ ἔργον. Ἀρχοντος γάρ ἐστιν οὐχ ἑαυτὸν μόνον ἀγαθὸν παρέχειν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται. (12) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἡσθήσαν μὲν πάντες, νομίζοντες μετὰ πλειόνων ἀγωνισέσθαι· εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ἔλεξε τοιάδε.

13. Ἀλλὰ θαυμαστά, ἔφη, ἴσως δόξω λέγειν, εἰ Κύρῳ συμβουλευσῶ τι εἰπεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν τὰ ὅπλα λαμβάνωσιν οἱ ἡμῖν μελλόντες συμμάχεσθαι· ἀλλὰ γινώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι οἱ τῶν ἱκανωτάτων καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν λόγοι οὗτοι καὶ μάλιστα ἐνδύονται ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων· κὰν δῶρα διδῶσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἂν μὲν τυγχάνῃ ὄντα ἢ τὰ παρὰ τῶν ὁμοίων, ὅμως μείζονος αὐτὰ τιμῶνται οἱ λαμβάνοντες. Καὶ νῦν, ἔφη, οἱ Πέρσαι παραστάται ὑπὸ Κύρου πολὺ μᾶλλον ἡσθήσονται ἢ ὑπ' ὁμῶν παρακαλούμενοι, εἰς τε τοὺς ὁμοτίμους καθιστάμενοι βεβαιωτέρως σφίσιν ἡγήσονται ἔχειν τοῦτο ὑπὸ βασιλείᾳ τε παιδὸς καὶ ὑπὸ στρατηγού

erit, ait Cyaxares. Hic igitur, inquit Cyrus, illorum erit victoria, qui numero plures fuerint : multo enim citius a pluribus pauci, vulneribus confecti, perierint, quam a paucis plures. Si ergo, Cyre, inquit, sic se res habeat, quid aliud melius quis reperire possit, quam ad Persas uti mittamus, et simul eos doceamus, calamitatem ad Persas penetraturam, si Medis adversi quid acciderit, simulque majorem exercitum postulemus? At hoc quidem, inquit Cyrus, certo scias nos multitudine hostes non superaturos esse, etiamsi Persæ universi veniant. Quid igitur aliud, quod melius hoc sit, vides? Equidem, inquit Cyrus, si essem qui tu, quam primum Persis omnibus huc venientibus ejusmodi fabricanda curarem arma, qualibus instructi veniant e nostris ii, qui ὁμότιμοι appellantur. Ea vero sunt, lorica circum pectus, in manu læva scutum, in dextra copis vel securis : hæc si paraveris, efficies ut nobis cum hostibus congredi tutissime liceat, et hostibus ipsis foret optabilius fugere, quam subsistere. Ac nos quidem ipsos, ait, adversus eos collocamus qui subsistent : ex iis autem quicunque fugerint, hos vobis et equitibus attribuimus, ut eis nec fugere vacet, nec converti. Cyrus quidem ad hunc modum disseruit : et Cyaxari visus est recte dicere, isque adeo nullam de pluribus accensendis mentionem faciebat amplius, sed arma, de quibus modo dictum, parabat. Ac ea cum prope jam parata essent, Persarum aderant ὁμότιμοι, ducentes eum qui a Persis mittebatur exercitum. Ibi tum Cyrus hæc, iis convocatis, verba fecisse perhibetur :

« Ego vos quidem, amici, cum sic et ipsos armatos, et animis paratos viderem, ut qui manus cum hostibus conserturi essetis, Persas vero, qui vos sequuntur, ejusmodi armis instructos animadverterem, ut in hostem pugnare, nisi ab eo quam longissime collocati, non possent, veritus sum ne, si pauci consisteretis, et belli sociis destituti in magnam hostium multitudinem incideretis, adversi quid vobis eveniret. Jam vero et corpora, inquit, viro- rum haud culpanda vobiscum una adducentes adestis; et illis arma nostris similia futura sunt. Ut autem eorum exacuantur animi, eæ scilicet nostræ erunt partes. Est enim ejus cui imperium est, non seipsum modo bonum præbere, sed eorum etiam quibus præest curam gerere, ut illi quam optimi evadant. » In hunc modum Cyrus quidem loquutus est : ii vero gavisii sunt omnes quod se plures in pugna socios habituros arbitrantur; unus autem ex iis hujusmodi etiam verba fecit :

« Equidem fortasse, ait, mira quædam proferre videbor, si consilium Cyro dare velim, ut aliquid pro nobis dicat, cum arma sumpserint ii quos belli socios habituri sumus. At enim sentio, inquit, eorum orationes quibus et ad beneficium præstandum et ad lædendum maxima est facultas, plurimum in audientium animos penetrare : tales etiam si munera largiantur, licet viliora sint iis quæ a paris conditionis hominibus offeruntur, tamen ea plures æstimant accipientes. Jam vero Persæ adstites, inquit, multa majori jucunditate afficiuntur, si Cyrus ipse eos advocaverit, quam si nos advocaremus : et in eorum qui ὁμότιμοι appellantur ordinem cooptati, beneficium hoc stabilius sibi fore existimabunt, si et a filio regis et ab imperatore proficiatur,

γενόμενον ἢ εἰ ὑφ' ἡμῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο γίνοντο. Ἀπεί-
ναι μέντοι οὐδὲ τὰ ἡμέτερα χρῆ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ δεῖ
τῶν ἀνδρῶν θῆγειν πάντως τὸ φρόνημα. Ἡμῖν γὰρ
ἔσται τοῦτο χρήσιμον, ὅτι ἂν οὗτοι βελτίονες γένωνται.
(14) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος καταθείς τὰ ὅπλα εἰς τὸ μέσον
καὶ συγκαλέσας πάντας τοὺς Περσῶν στρατιώτας ἐλεξε
τοιαύδε.

15. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ ἔφυτε ἐν τῇ αὐτῇ
ἡμῖν καὶ ἐτράφητε, καὶ τὰ σώματά τε οὐδὲν ἡμῶν
χείρωνα ἔχετε, ψυχὰς τε ὑμῖν προσήκει οὐδὲν χείρωνα
ἡμῶν ἔχειν. Τοιοῦτοι δ' ὄντες ἐν μὲν τῇ πατρίδι οὐ
μετείχετε τῶν ἰσῶν ἡμῖν, οὐχ ὑφ' ἡμῶν ἀπελαθνέτες,
ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκην ὑμῖν εἶναι πορίζε-
σθαι. Νῦν δὲ ὅπως μὲν ταῦτα ἔχετε ἐμοὶ μελήσει σὺν
τοῖς θεοῖς· ἔξεστι δ' ὑμῖν, εἰ βούλοισθε, λαβόντας ὅπλα
οἷά περ ἡμεῖς ἔχομεν εἰς τὸν αὐτὸν ἡμῖν κίνδυνον ἐμ-
βαίνειν, καὶ ἂν τι ἐκ τούτων καλὸν ἀγαθὸν γίγηται,
τῶν ὁμοίων ἡμῖν ἀξιοῦσθαι. (16) Τὸν μὲν οὖν πρόσθεν
χρόνον ὑμεῖς τε τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ ἦτε καὶ ἡμεῖς,
καὶ εἰ τι χεῖρους ἡμῶν ταῦτα ποιεῖν ἦτε, οὐδὲν θαυμα-
στόν· οὐ γὰρ ἦν ὑμῖν σχολὴ ὥς περ ἡμῖν τούτων ἐπιμε-
λεῖσθαι. Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ ὁπλίσαι οὐδὲν ἡμεῖς ὑμῶν
πρόξομεν. Θώραξ μὲν γὰρ περὶ τὰ στέρνα ἀρμόζων
ἐκάστω ἔσται, γέβρον δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, δ' πάντες εἰθί-
σμεθα φορεῖν, μάχαιρα δὲ ἡ σάγαρις ἐν τῇ δεξιᾷ, ἥ δὲ
παίειν τοὺς ἐναντίους δεήσει οὐδὲν φυλαττομένους μὴ τι
κρίνοντες ἐξαμάρτωμεν. (17) Τί οὖν ἂν ἐν τούτοις ἑτε-
ρος ἑτέρου διαφέρει ἡμῶν πλην τολμῆς; ἦν οὐδὲν ὑμῖν
ἦττον προσήκει ἡμῶν ὑποτρέφεσθαι. Νίκης τε γὰρ
ἐπιθυμεῖν, ἢ τὰ καλὰ πάντα καὶ τὰ ἀγαθὰ κτᾶται τε καὶ
σῶζει, τί μᾶλλον ἡμῖν ἢ ὑμῖν προσήκει; κράτους τε, δ'
πάντα τὰ τῶν ἡττόνων τοῖς κρείττοσι δωρεῖται, τί εἰκὸς
ἡμᾶς μᾶλλον ἢ καὶ ὑμᾶς τούτου δεῖσθαι; (18) Τέλος
εἶπεν, Ἀκηκόατε πάντα· ὁρᾶτε τὰ ὅπλα· ὁ μὲν χρήζων
λαμβάνετω ταῦτα καὶ ἀπογραφέσθω πρὸς τὸν ταξίαρχον
εἰς τὴν ὁμοίαν τάξιν ἡμῖν· ὅτω δ' ἀρκεῖ ἐν μισθοφόρου
χωρᾷ εἶναι, καταμένετω ἐν τοῖς ὑπηρετικοῖς ὅπλοις.
(19) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Πέρσαι
ἐνόμισαν, εἰ παρακαλοῦμενοι ὥστε τὰ ὅμοια ποιοῦντες
τῶν αὐτῶν τυγχάνειν μὴ ἐθελήσουσι ταῦτα ποιεῖν,
δικαίως ἂν διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἀμυχανοῦντες βιο-
τεύειν· καὶ οὕτω δὲ ἀπογράφονται πάντες, ἀνελαβόν τε
τὰ ὅπλα πάντες.

20. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολέμιοι ἐλέγοντο μὲν προσείναι,
παῖσαν δὲ οὐδέπω, ἐν τούτῳ ἐπειρᾶτο ὁ Κύρος ἀσκεῖν
μὲν τὰ σώματα τῶν μεθ' ἐαυτοῦ εἰς ἰσχὺν, διδάσκειν
δὲ τὰ τακτικά, θῆγειν δὲ τὰς ψυχὰς εἰς τὰ πολεμικά.
(21) Καὶ πρῶτον μὲν λαβὼν παρὰ Κυαξάρου ὑπηρετάς
προετίθετο ἐκάστους τῶν στρατιωτῶν ἰκανῶς ὧν ἐδέ-
οντο πάντα πεπονημένα παρασχεῖν· τοῦτο δὲ παρα-
σκευάσας οὐδὲν αὐτοῖς ἄλλο ἐλεόλοιπε ἢ ἀσκεῖν τὰ ἀμφὶ
τὸν πόλεμον, ἐκεῖνο δοκῶν καταμεμαθηκέναι ὅτι οὗτοι
κράτιστοι ἕκαστα γίνονται οἱ ἂν ἀφ' ἐμῶν τοῦ πολλοῦ
προσέχειν τὸν νοῦν ἐπὶ ἐν ἔργον τράπωνται. Καὶ αὖ-

quam si a nobis ad hunc ipsum gradum promoverentur. Neque
vero illa abesse debent quæ nostri sunt muneris : sed
omnino quovis modo virorum animos exacuere oportet.
Quicquid enim illorum virtuti accesserit, id e re nostra
fuerit. » Itaque Cyrus, armis in medio depositis, atque
omnibus Persarum militibus convocatis, hujusmodi oratio-
nem habuit :

« In eadem, Persæ, nobiscum regione vos et nati estis
et educati; et corpora quidem nostris nihilo deteriora ha-
betis, animosque adeo ut nostris nihilo ignaviores habeatis
consentaneum est. Tales autem cum sitis, in patria qui-
dem pari nobiscum conditione non eratis, non quod a no-
bis inde repulsi essetis, sed quod vobis victum queritare
necesse esset. At nunc ut hæc quidem omnia quæ ad vi-
tam sunt necessaria vobis suppetant, mihi curæ erit, diis
juvantibus : vobis autem licet, siquidem ita libuerit, sum-
ptis qualia nos gestamus armis, etiamsi nobis aliqua in re
deteriores sitis, idem nobiscum pugnæ periculum adire : et
si quid inde præclari et eximii obtigerit, paria nobiscum præ-
mia, tanquam qui iis digni fueritis, consequi. Enimvero
tempore anteacto, vos quoque sagittarii et jaculatores, quem-
admodum et nos, fuistis : quod si in sagittis jaculisque
mittendis minus quam nos periti eratis, minime mirum id
videri debet; neque enim vobis his artibus studiose ope-
ram dare, perinde ac nobis, otium erat. At in hoc armorum
genere, nihilo nos potiores vobis erimus. Nam unicuique
aptus erit thorax circa pectus, in læva manu scutum, quod
omnes gestare consuevimus, in dextra gladius vel securis,
qua feriendi nobis erunt hostes, minime verentibus ne ictus
nostri aberrant. Quid igitur est in his, quo alius nostrum
alii præstare possit, præter audaciam? quam vos non mino-
rem quam nos animis sovere decet. Nam et victoriam ex-
petere, quæ bona ac præclara omnia parat et conservat, cur
nos magis quam vos deceat? et cur victrici potentia, quæ
facultates devictorum omnes victoribus donat, nobis opus
esse magis quam vobis, rationi sit consentaneum? Tandem
dixit, Audistis omnia : arma omnia cernitis; iis qui indiget,
ea capiat, nomenque apud cohortis præfectum profitando in
eundem nobiscum ordinem adscribitur : cui vero mercena-
rii militis locum tenere sat est, is servilibus armis maneat
indutus. » Hæc Cyri verba fuerunt. Quæ cum audissent
Persæ, jure se arbitrabantur omnem deinde ætatem in
rerum inopia et egestate acturos, si invitati ut pares sus-
cipiendo labores eadem consequerentur præmia, non pa-
ruissent : itaque omnes nomina sua sunt professi, omnes-
que adeo arma acceperunt.

Interea vero dum hostes adventare dicerentur, necdum
tamen adessent, Cyrus suorum corpora ad robur exercere
nitebatur, et eos quæ ad disciplinam militarem pertinent
docere, et ad res bellicas animos acuere. Ac primum qui-
dem acceptis a Cyaxare ministris, imperavit eis ut singulis
militibus abunde omnia, quibus opus esset, parata suppe-
ditarent : quod cum ita curasset, nihil aliud ipsis militibus
agendum reliquit, quam ut in rebus bellicis sese exercerent;
quippe qui illud sibi videretur animadvertisse, singulis ni-
mirum eos in rebus effici præstantissimos, qui misso facto
plurimum studio, ad unam rem animum converterent. Quin

τῶν δὲ τῶν πολεμικῶν περιελών καὶ τὸ τόξῳ μελετᾶν καὶ ἀκοντίῳ κατέλιπε τοῦτο μόνον αὐτοῖς τὸ σὺν μαχαίρᾳ καὶ γέβρῳ καὶ θώρακι μάχεσθαι· ὥστε εὐθὺς αὐτῶν παρεσκεύασε τὰς γνώμας ὡς ὁμοσε ἰτέον εἴη τοῖς πολεμίοις, ἢ ὁμολογητέον μηδενὸς εἶναι ἀξίους συμμάχους· τοῦτο δὲ χαλεπὸν ὁμολογήσαι ὅτινες ἂν εἰδῶσιν ὅτι οὐδὲ δι' ἓν ἄλλο τρέφονται ἢ ὅπως μαχοῦνται ὑπὲρ τῶν τρεφόντων. (22) Ἐτι δὲ πρὸς τοῦτοις ἐννοήσας ὅτι περὶ ὁπόσων ἂν γένωνται ἀνθρώποις φιλονεικίαι, πολλὸ μᾶλλον ἐθέλουσι ταῦτα ἀσκεῖν, ἀγῶνάς τε αὐτοῖς προεῖπεν ἀπάντων ὅποσα ἐγίγνωσκεν ἀσκεῖσθαι ἀγαθὸν εἶναι ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ προεῖπε τάδε, ἰδιώτῃ μὲν ἑαυτὸν παρέχειν εὐπειθῇ τοῖς ἀρχουσι καὶ ἐθελόπονον καὶ φιλοκίνδυνον μετ' εὐταξίας καὶ ἐπιστήμονα τῶν στρατιωτικῶν καὶ φιλόκαλον περὶ δπλα καὶ φιλότιμον ἐπὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις, πεμπαδάρχῳ δ' αὐτὸν ὄντα ὁδόνπερ τὸν ἀγαθὸν ἰδιώτην καὶ τὴν πεμπαδα εἰς τὸ δυνατόν τοιαύτην παρέχειν, δεκαδάρχῳ δὲ τὴν δεκάδα ὡσαύτως, λοχαγῷ δὲ τὸν λόγον, καὶ ταξίαρχῳ ἀνεπίκλητον αὐτὸν ὄντα ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ὑφ' αὐτῷ ἀρχόντων ὅπως ἐκείνοι αὐτῶν ἂν ἀρχῶσι παρέξουσιν τὰ δεόντα ποιῶντας. (23) Ἄθλα δὲ προῦφηνε τοῖς μὲν ταξίαρχοις οἱ κρατίστας δόξαιεν τὰς τάξεις παρασκευάσαι, χιλιάρχους ἔσεσθαι τῶν δὲ λοχαγῶν οἱ κρατίστους δόξαιεν τοὺς λόγους ἀποδεικνύναι, εἰς τὰς τῶν ταξίαρχων χώρας ἐπαναθίσεσθαι τῶν δ' αὖ δεκαδάρχων τοὺς κρατίστους εἰς τὰς τῶν λοχαγῶν χώρας καταστήσεσθαι, τῶν δ' αὖ πεμπαδάρχων ὡσαύτως εἰς τὰς τῶν δεκαδάρχων, τῶν γε μὴν ἰδιωτῶν τοὺς κρατιστεύοντας εἰς τὰς τῶν πεμπαδάρχων. Ὑπῆρχε δὲ πᾶσι τοῦτοις τοῖς ἀρχουσι πρῶτον μὲν θεραπεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαι τιμαὶ αἱ πρέπουσαι ἐκάστοις συμπαρέπνοντο. Ἐπανατίοντο δὲ καὶ μίζονες ἑλπίδες τοῖς ἀξίοις ἐπαίνου, εἰ τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἀγαθὸν μίζον φαίνοντο. (24) Προεῖπε δὲ νικητήρια καὶ θλαῖς ταῖς τάξεσι καὶ θλοῖς τοῖς λόγοις, καὶ ταῖς δεκάσιν ὡσαύτως καὶ ταῖς πεμπάσιν, ἂν φαίνωνται εὐπιστόταται τοῖς ἀρχουσιν οὖσαι καὶ προθυμώτατα ἀσκούσαι τὰ προεξημένα. Ἦν δὲ ταῦτα τὰ νικητήρια οἷα δὴ εἰς πληθὸς πρέπει. Ταῦτα μὲν δὴ προεῖρητό τε καὶ ἡσκέτο ἡ στρατιά. (25) Σκηνάς δὲ αὐτοῖς κατεσκευάσας, πληθὸς μὲν ὅσοι ταξίαρχοι ἦσαν, μέγεθος δὲ ὥστε ἱκανὰς εἶναι τῇ τάξει ἐκάστη· ἡ δὲ τάξις ἦν ἑκατὸν ἄνδρες. Ἐσκήνουν μὲν δὴ οὕτω κατὰ τάξεις· ἐν δὲ τῷ ὁμοῦ σκηνοῦν ἐδόκουν μὲν αὐτῷ ὠφελεῖσθαι πρὸς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα τοῦτο ὅτι ἑώρων ἀλλήλους ὁμοίως τρεφομένους καὶ οὐκ ἐνῆν πρόφασις μειονεξίας ὥστε ὑφίστασθαι τινα κακίῳ τε ἑτερον ἐτέρου εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. ὠφελεῖσθαι δὲ ἐδόκουν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸ γιγνώσκειν ἀλλήλους ὁμοῦ σκηνοῦντες· ἐν δὲ τῷ γιγνώσκεισθαι καὶ τὸ αἰσχύνεσθαι πᾶσι δοκεῖ μᾶλλον ἐγγίγνεσθαι, οἱ δὲ ἀγνοοῦμενοι βράδιουργεῖν πως μᾶλλον δοκοῦσιν, ὥσπερ οἱ ἐν σκότει δυντες. (26) Ἐδόκουν δὲ αὐτῷ καὶ εἰς τὸ τὰς τάξεις ἀκριβοῦν μεγάλα ὠφελεῖσθαι διὰ τὴν

etiam ex ipsis rebus ad bellum pertinentibus sublata sagittandi jaculandique exercitatione, hoc solum illis agendum reliquit, ut gladio et scuto et thorace instructi pugnarent. Itaque statim sic eorum præparavit animos, ut vel cominus cum hostibus congregiendum statuerent, vel fatendum se nullius in bello momenti socios esse: hoc autem fateri grave est illis, qui aliam nullam ob causam ali se norunt, quam uti pro iis pugnent qui victum præbent. Præterea, cum ei in mentem veniret homines in iis multo libentius se exercere, de quibus contentiones cum æmulatione conjunctæ inter ipsos nascentur, certamina earum rerum omnium indixit illis, in quibus exerceri milites utile esse judicaret. Erant autem hæc, quæ indicabat: gregario militi, ut præfectis se obedientem exhiberet, ad labores impigrum, ad subeunda pericula, ordine tamen servato, promptum, peritum rerum militarum, in armis elegantiae studiosum et in hujusmodi rebus omnibus laudis avidum: quinque virorum præfecto, ut et ipse boni militis gregarii more se gereret, et quinionem, pro virili, talem exhiberet: decurioni, ut decuriam: manipuli itidem ductori, manipulum: cohortis denique præfecto, tum ut ipse reprehensione vacaret, tum daret operam ut suo sub imperio constituti duces, ipsi vicissim eos quibus præsint in officio continerent. Præmia vero proponebat, cohortium quidem præfectis, ut qui cohortes optimas reddidisse viderentur, tribuni fierent: ut autem ex manipulorum præfectis ii, qui manipulos effecisse optimos viderentur, eorum in loca succederent, qui fuissent præfecti cohortium: ut decuriones itidem optimi, in eorum loca substituerentur, qui manipulorum præfecti fuissent: et quinque virorum præfecti, in decurionum itidem: gregariorum autem militum præstantissimi, in eorum substituerentur loca qui quinque virorum fuissent præfecti. His vero præfectis omnibus hoc aderat, ut primum ab iis quibus præerant colerentur; deinde honores etiam alii, singulis convenientes, una accedebant. Quin et majores spes laude dignis ostendebat, si qua secuturo tempore fortuna melior afflueret. Totis etiam cohortibus, totisque manipulis victoriae præmia promisit, decuriis itidem et quinionibus, si præfectis suis obedientissimi comperti essent, et in his quæ sunt prædicta se libentissime exercerent. Erant autem illis ejusmodi præmia victoriae constituta, qualia multitudini sane conveniunt. Et hæc quidem erant præscripta, atque in his se exercebant milites. Tabernacula, quod numerum attinet, tot eis instruxit, quot erant præfecti cohortium; magnitudine vero tanta, ut singulis cohortibus capiendis sufficerent: cohors autem ex centum viris constabat. Atque hoc modo centuriatim in tabernaculis degebant. Ex tali autem contubernio hoc ei videbantur ad futurum certamen accepturi commodi, quod eodem se modo ali mutuo cernerent; neque deterioris conditionis prætextui locus erat, ut quis eo nomine remissius ageret, et alius alio adversus hostes ignavius se gereret. Hoc etiam commodi ipsi videbantur ex contubernio consequuturi, quod hinc facilius se mutuo cognoscerent: ex eo autem quod se nosset inter se, majorem in omnibus verendum excitari arbitrabatur: ignoti vero qui sunt, quemadmodum ii qui in tenebris versantur, ad segnitiam aliquantum procliviores esse videntur. Videbantur etiam ei ad accuratam ordinum cognitionem contubernio magnopere

συσκηνίαν. ἔχον γὰρ οἱ μὲν ταξίαρχοι ὑφ' ἑαυτοῖς τὰς τάξεις κεκοσμημένας ὥσπερ ὅποτε εἰς ἓνα πορεύοντο ἡ τάξις, οἱ δὲ λοχαγοὶ τοὺς λόχους ὥσαύτως, οἱ δὲ δεκάδάρχοι τὰς δεκάδας καὶ οἱ πεμπάδάρχοι τὰς πεμπάδας. (26) Τὸ δὲ διακριβοῦν τὰς τάξεις σφόδρα ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι καὶ εἰς τὸ μὴ ταράττεσθαι, καὶ εἰ παραχθεῖεν, θάπτον καταστῆναι, ὥσπερ γε καὶ λίθων καὶ ξύλων ἂν δέη συναρμολογεῖσθαι, ἔστι κὰν ὅπως οὖν καταβεβλημένα τύχη συναρμολογεῖ αὐτὰ εὐπετῶς, ἂν ἔχη γνωρίσματα ὥστε εὐδὴλον εἶναι ἐξ ὅποιας ἑκάστον χώρος αὐτῶν ἐστίν. Ἐδόκουν δὲ ὠφελεῖσθαι αὐτῷ ὁμοῦ τρεφόμενοι καὶ πρὸς τὸ ἥττον ἀλλήλους ἐθέλιν ἀπολιπεῖν, ὅτι ἑώρα καὶ τὰ θηρία τὰ συντρεφόμενα δεινὸν ἔχοντα πόθον, ἣν τις αὐτὰ διασπᾷ ἀπ' ἀλλήλων. (27) Ἐπεμελετο δὲ καὶ τούτου ὁ Κύρος ὅπως μήποτε ἀνδρωτοὶ γινόμενοι ἐπὶ τὸ ἀριστον καὶ τὸ δεῖπνον εἰσιόντες. Ἡ γὰρ ἐπὶ θήραν ἐξάγων ἰδρῶτα αὐτοῖς παρεῖχεν, ἡ παιδιὰς τοιαύτας ἐξεύρισκεν αἱ ἰδρῶτα ἐμμελλον παρέχειν, ἡ καὶ πρᾶξι αἱ εἰς τὸ δέουσαν τύχῃ, οὕτως ἐξηγεῖτο τῆς πράξεως ὥς μὴ ἐπανόμιεν ἀνδρωτὶ. Τοῦτο γὰρ ἡγεῖτο καὶ πρὸς τὸ ἡδέως ἐσθίειν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι ποιεῖν καὶ πρὸς τὸ ἀλλήλους δὲ προσηγορεύειν εἶναι ἀγαθὸν ἡγεῖτο τοὺς πόρους εἶναι, ὅτι καὶ οἱ ἵπποι συμπονοῦντες ἀλλήλους προσηγορεύονται συνεστήκασιν. Πρὸς γε μὴν τοὺς πολεμίους μεταλασσονέστεροι γίνονται οἱ ἂν ξυνειδῶσιν ἑαυτοῖς εὐήσκητότες.

αὐ. Κύρος δὲ αὐτῷ σκηνὴν μὲν κατασκευάσας ὥστε ἱκανὴν ἔχειν οὐς καλοῖν ἐπὶ δεῖπνον. Ἐκάλει δὲ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ταξίαρχων οὐς καιρὸς αὐτῷ δοκοῖν εἶναι, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν δεκαδάρχων τινὰς καὶ τῶν πεμπαδάρχων ἑκάλει, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν πεμπάδα ὅλην καὶ δεκάδα ὅλην καὶ λόχον ὅλον καὶ τάξιν ὅλην. Ἐκάλει δὲ καὶ ἐτίμα καὶ ὅποτε τινὰς ἰδοὶ τοιοῦτόν τι ποιήσαντας θάπτας ἐβούλετο ποιεῖν. Ἦν δὲ τὰ μὲν παρατιθέμενα αἱ ἴσα αὐτῷ τε καὶ τοῖς καλοῦμένοις ἐπὶ δεῖπνον. (31) Καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸ στράτευμα δὲ ὑπηρετάς ἰσομοίρους πάντων αἱ ἐποιεῖτο οὐδὲν γὰρ ἥττον τιμᾶν ἀξίον ἐδόκει αὐτῷ εἶναι τοὺς ἀμφὶ τὰ στρατιωτικὰ ὑπηρετάς οὔτε κηρύκων οὔτε πρέσβεων. Καὶ γὰρ πιστοὺς ἡγεῖτο δεῖν εἶναι τούτους καὶ ἐπιστήμονας τῶν στρατιωτικῶν καὶ συνετοὺς, προσέτι δὲ καὶ σφοδροὺς καὶ ταχεῖς καὶ ἀάκτους καὶ ἀταράκτους. Πρὸς δ' ἔτι ἂ οἱ βέλτιστοι νομιζόμενοι ἔχουσιν ἐγίγνωσκεν ὁ Κύρος δεῖν τοὺς ὑπηρετάς ἔχειν καὶ τοῦτο ἀσκεῖν ὥς μὴδὲν ἀναίνονται ἔργον, ἀλλὰ πάντα νομιζοῖεν πρέπειν αὐτοῖς πράττειν ὅσα ὁ ἀρχὸν προστάττοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἄει μὲν οὖν ἐπεμελετο ὁ Κύρος, ὅποτε συσκηνοῖεν, ὅπως εὐχαριστότατοι τε ἅμα λόγοι ἐμβληθήσονται καὶ

ΛΕΝΟΡΘΟΝ.

juvari. Nam praefecti cohortium perinde sub se dispositas cohortes habebant, ut cum procedant in cohorte singuli; manipulorum item ductores, manipulos: decuriones itidem decurias: et quinque virorum praefecti, quiniones. Ordines autem accurate cognitos habere, utile admodum ei videbatur esse, tum ut ne perturbarentur, tum ut, si quando perturbarentur, citius in ordinem restitui possent: quemadmodum sane et lapides et ligna, quae coagmentanda sunt, utcumque fuerint disiecta, facile quis coagmentare possit, si qua habeant indicia, quae manifestum faciant, cujus eorum unumquodque sit loci. Hoc porro ipsi videbantur ex convictu capturi commodi, ut minus alii alios deserere vellet; quod videret etiam bestias, quae una pascuntur, miro sui desiderio teneri, si quis eas a se invicem divellat. Hoc quoque Cyro curae erat, ut nunquam, nisi prius sudassent, ad prandium cenamve accederent. Nam vel eos in venationem eductos ad sudorem usque exercebat, vel ejusmodi ludos excogitabat, qui sudorem elicerent; vel si qua etiam res ipsi forte agenda esset, ita se ducem in ea agenda praebuit, ut absque sudore non redirent. Hoc enim et ad excitandam edendi dulcedinem, et ad valetudinem, et ad laborum tolerantiam utile putabat. Quin ad hoc etiam conducere labores arbitrabatur, ut inter se mansuetiores essent, propterea quod et equi eosdem labores inter se sustinentes, placidius eodem stare loco consueverint. In hostes vero etiam redduntur animosiores, qui sibi ipsis conscii sunt, quam egregie se exercuerint.

Cyrus autem tabernaculum sibi instruendum curavit, quod eorum capax esset, quos ad cenam invitaret. Et invitabat plerumque cohortium praefectos, quos ipsi visum esset opportunum: nonnunquam ex manipulorum praefectis et decurionibus et quinque virorum praefectis quosdam; quosdam etiam aliquando ex militibus; aliquando etiam quinionem totum, totam decuriam, totum manipulum, cohortem denique totam invitabat. Invitare autem atque eos honore excipere solebat, cum cerneret aliquos ejusmodi quiddam fecisse, quod ab omnibus fieri volebat. Semper vero et ipsi et ad cenam invitatis caedem apponebantur daptes. Et exercitus etiam ministris aequas semper partes distribuendas curabat: nam castrenses illos ministros non minus honore dignos existimabat quam praefectos ac legatos. Etenim fideles hos esse debere putabat, rerumque quae ad milites pertinent peritos, et intelligentes, quin etiam graves, et celeres, et impigros, et intrepidos. Praeterea autem censebat Cyrus, ea ministris istis inesse debere, quaecumque viris qui optimi habentur adsint, et huic sese adsuuere, ut nullum opus detractent, sed existiment decere se omnia agere quaecumque jussit imperator.

CAPUT II.

Cyrus certe quidem semper operam dabat, ut, cum in eodem tabernaculo una essent, et jucundissimi simul sermo-

παρορμῶντες εἰς τάγαθόν. Ἀφίκετο δ' οὖν καὶ εἰς τόνδε ποτὶ τὸν λόγον. Ἀρὰ γε, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἐνδεέστεροί τι ἡμῶν διὰ τοῦτο φαίνονται εἶναι οἱ ἑταῖροι ὅτι οὐ παίδευνται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῖν, ἢ οὐδὲν ἄρα διοίσειν ἡμῶν οὔτε ἐν ταῖς συνουσίαις οὔτε ὅταν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους δέῃ; (2) Καὶ ὁ Ὑστάσπης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλ' ὁποῖοι μὲν τινες ἔσονται εἰς τοὺς πολεμίους οὕτω ἔγωγε ἐπίσταμαι· ἐν μέντοι τῇ συνουσίᾳ δύσκολοι ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἔνιοι αὐτῶν φαίνονται. Πρώην μὲν γε, ἔφη, Κυαξάρης ἐπεμψεν εἰς τὴν τάξιν ἐκάστην ἱερεῖα, καὶ ἐγένετο κρέα ἐκάστῳ ἡμῶν τρία ἢ καὶ πλείω τὰ περιφερόμενα. Καὶ ἤρξατο μὲν δὴ ἀπ' ἐμοῦ ὁ μάγειρος τὴν πρώτην περίοδον περιφέρειν· ὅτε δὲ τὸ δεύτερον εἰσῆι περμόισιν, ἐκέλευσα ἐγὼ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀρχεσθαι καὶ ἀνάπαλιν περιφέρειν. (3) Ἀνακραγὼν οὖν τις τῶν κατὰ μέσον τὸν κύκλον κατακειμένων στρατιωτῶν, Μὰ Δί', ἔφη, τῶνδε μὲν οὐδὲν ἴσον ἔστιν, εἴγε ἀφ' ἡμῶν γε τῶν ἐν μέσῳ οὐδὲς οὐδέποτε ἀρξεται. Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἠχθίσθην εἰ τι μείον δοκοῖεν ἔχειν, καὶ ἐκάλεσα εὐθύς αὐτὸν πρὸς ἐμέ. Ὁ δὲ μάλα γε τοῦτο εὐτάκτως ὑπήκουσεν. Ὡς δὲ τὰ περιφερόμενα ἤκε πρὸς ἡμᾶς, ἄτε οἶμαι ὑστάτους λαμβάνοντας, τὰ σμικρότατα λελειμμένα ἦν ἐνταῦθα δὴ ἐκείνος πάνυ ἀνιαθεὶς δῆλος ἦν καὶ εἶπε πρὸς ἐαυτὸν, Τῆς τύχης, τὸ ἐμὲ νῦν κληθέντα δεῦρο τυχεῖν. (4) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἀλλὰ μὴ φρόντιζε· αὐτίκα γὰρ ἀφ' ἡμῶν αὐτὸ ἀρξεται, καὶ σὺ πρῶτος λήψῃ τὸ μέγιστον. Καὶ ἐν τούτῳ περιέφερε τὸ τρίτον, ὅπερ δὴ λοιπὸν ἦν τῆς περιφορᾶς, καὶ ἐκείνος ἔλαβε μετ' ἐμὲ δεύτερος. Ὡς δ' ὁ τρίτος ἔλαβε, καὶ ἔδοξεν αὐτῷ μείζον ἐαυτοῦ λαβεῖν, καταβάλλει δ' ἔλαβεν ὡς ἕτερον ληψόμενος. Καὶ ὁ ἄρταμος οἰόμενος αὐτὸν οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι ὄψου, ὥστε παραφέρειν πρὶν λαβεῖν αὐτὸν ἕτερον. (5) Ἐνταῦθα δὴ οὕτω βαρέως ἤνεργε τὸ πάθος ὥστε ἀνήλωτο μὲν αὐτῷ ὁ εἰληφεί ὄψον, ὁ δὲ ἔτι αὐτῷ λοιπὸν ἦν τοῦ ἐμβάμματος, τοῦτο πῶς ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγῆσθαι τε καὶ τῇ τύχῃ ὀργίζεσθαι δυσθετούμενος ἀνέτριψεν. Ὁ μὲν δὴ λοχαγὸς ὁ ἐγγύτατα ἡμῶν ἰδὼν συνεκρότησε τῷ χεῖρι καὶ τῷ γέλῳτι ὑψοφράινετο. Ἐγὼ μὲντοι, ἔφη, προσεποιούμην βῆσταιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἡδυνάμην κατασχεῖν τὸν γέλῳτα. Τοιοῦτον μὲν δὴ σοι ἕνα, ὦ Κύρε, τῶν ἑταίρων ἐπιδεικνύω, ἔφη. Ἐπὶ μὲν δὴ τούτῳ ὥςπερ εἰκὸς ἐγέλασαν. (6) Ἄλλος δὲ τις ἐλαξε τῶν ταξιάρχων, Οὗτος μὲν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, ὡς εἰκεν οὕτω δυσκόλῳ ἐπέτυχεν. Ἐγὼ δὲ, ὡς σὺ διδάξας ἡμᾶς τὰς τάξεις ἀπέπεμψας καὶ ἐκέλευσας διδάσκειν τὴν ἐαυτοῦ ἑκαστὸν τάξιν ἂ παρὰ σοῦ ἐμάθομεν, οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ, ὥςπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποιοῦν, ἐλθὼν ἐδίδασκον ἕνα λόχον. Καὶ στήσας τὸν λοχαγὸν πρῶτον, καὶ τάξας δὴ ἐπ' αὐτῷ ἄνδρα νεανίαν, καὶ τοὺς ἄλλους ἢ ῥόμην δεῖν, ἔπειτα στάς ἐκ τοῦ ἐμπροσθεν βλέπων εἰς τὸν λόχον, ἤνικα μοι ἔδοκει καιρὸς εἶναι, προΐεναι ἐκέλευσα. (7) Καὶ ὁ ἀνὴρ σοι ὁ νεανίας ἐκείνος προελθὼν τοῦ λοχαγοῦ πρότερος ἐπορεύετο. Κάγῳ ἰδὼν εἶπον, Ἄνθρωπε, τί ποιεῖς; καὶ ὅς ἔφη, Προέρχομαι ὥςπερ σὺ χελεύεις. Κάγῳ εἶπον,

nes, et qui ad præclarum aliquid eos incitarent, infloerent. Itaque hunc etiam aliquando in sermonem incidit : Num, viri, ait, socii illi propterea nobis aliquanto inferiores esse videntur, quod ea, qua nos, non sunt disciplina instituti? an nihil a nobis different, neque in congressibus, neque cum dimicandum erit cum hostibus? Et Hystaspes suscipiens dixit, At quales quidem in hostes futuri sint ego certe nondum scio; verumtamen in familiari consuetudine ex iis quidam, profecto, morosi plane videntur. Nuper quidem, inquit, Cyaxares ad singulas cohortes animantium corpora mittebat, et unicuique nostrum tres aut plures carnis, quæ circumferebatur, portiones obvenerunt. Et coquus quidem a me exorsus est, cum prima eam circuitione circumferebat : cum autem secundo ingrederetur ut circumferret, jussi ego eum ab ultimo ordiri, et vice versa circumferre. Ibi tandem militum quidam in media corona discumbentium exclamans, Nulla profecto, ait, hic est æqualitas, si a nobis, qui sumus in medio, nemo unquam incipiet. Quod ego cum audissem, moleste tuli, videri medios deteriori esse conditione, ac cum ad me statim accessivi. Paruit in hoc ille mihi perquam modeste. Cum autem ea quæ circumferebantur ad nos pervenissent, quippe quibus ultimo sane loco sumendum esset, minimæ partes relictæ erant; tum ille palam visus est magno morore affici, et secum ipse, O iniquam meam fortunam, qui jam huc sim accessitus! Et ego aiebam, Ne sis sollicitus : statim enim a nobis incipiet, ac tu primus capies quod maximum erit. Et coquus interim tertium circumferebat quod solum sane circumferendum restabat : atque ille secundo post me sumebat loco. Cum autem tertius etiam sumpsisset, et visus est huic majorem sua portionem accepisse, id quod sumpserat abiecit, velut aliud sumpturus. At coquus, qui eum nihil quicquam obsonii egere putaret, abiit atque aliis fercula prius adferebat, quam ille aliud sumpsisset. Hic enim vero usque adeo graviter hunc casum tulit, ut, cum absumptum esset quod acceperat obsonium, etiam quod ei reliquum erat intinctus, stupefactus jam iratusque fortunæ, id præ impatientia everteret. Id quidem cum proximis nobis manipuli præfectus videret, manibus complois risui indulgebat. Ego vero, inquit, tussire me simulabam, neque enim ipse risum continere potuissem. Ejusmodi sane, inquit, Cyre, quendam e sociis tibi nostris ostendo. Hic omnes quidem, ut par erat, riserunt. Et alius quidem ex cohortium præfectis, Hic quidem, Cyre, inquit, in morosum ita, ut videtur, incidit. Ego vero, postquam tu nos rationes ordinum a te edoctos dimisisses, ac jussisses uti quisque suam cohortem ea doceret, quæ abs te didicissemus, atque ita ipse, inquam, quemadmodum et alii fecere, discedens abs te manipulum unum erudiebam. Et cum manipuli præfectum loco primo statuissem, ac post hunc quidem strenuum quendam juvenem collocassem, ceterosque, quo quemque loco disponendum putabam, stans deinde ab anteriori parte, versusque manipulum respiciens, cum opportunum mihi visum esset, progredi jussi. Ac protinus juvenis ille progressus ante manipuli præfectum, prior incedebat. Quod ego cum viderem, Quid, inquam, agis, homo? Et ille, Progredior, ait, quemadmodum tu jubes. Atqui ego, inquam, non te solum, sed omnes, pro-

Ἄλλ' οὐκ ἐγὼ σὲ μόνον ἐκέλευον ἀλλὰ πάντας προΐεναι. Καὶ δὲ ἀκούσας τοῦτο μεταστραφείς πρὸς τοὺς λοχίτας εἶπεν, Οὐκ ἀκούετε, ἔφη, λοιδορούμενου; προΐεναι, ἔφη, πάντας κελεύει. Καὶ οἱ ἄνδρες πάντες παρελθόντες τὸν λοχαγὸν ἤσαν πρὸς ἐμέ. (8) Ἐπεὶ δὲ ὁ λοχαγὸς αὐτοὺς ἀνεχώρει, ἐδυσφόρουν καὶ ἔλεγον, Ποτέρῳ δὴ πείθεσθαι χρή; νῦν γὰρ ὁ μὲν κελεύει προΐεναι, ὁ δ' οὐκ ἔῃ. Ἐγὼ μὲντοι ἐνεγκὼν ταῦτα πρῶτος ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ καταχωρίσας εἶπον μηδὲν τῶν ὀπισθεν κινεῖσθαι πρὶν ἂν ὁ πρόσθεν ἡγῇται, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ὁρᾶν πάντας, τῷ πρόσθεν ἐπεσθαι. (9) Ὡς δ' εἰς Πέρσας τις ἀπὼν ἦλθε πρὸς ἐμέ καὶ ἐκέλευσέ με τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔγραψα οἱ-καδὲ δοῦναι, κἀγὼ, ὁ γὰρ λοχαγὸς ἤδει ὅπου ἔκειτο ἡ ἐπιστολὴ, ἐκέλευσα αὐτὸν δραμόντα ἐνεγκῆναι τὴν ἐπιστολὴν, ὁ μὲν δὴ ἔτρεχεν, ὁ δὲ νεανίας ἐκείνος εἶπετο τῷ λοχαγῷ σὺν αὐτῷ τῷ θώρακι καὶ τῇ κοπίδι, καὶ ὁ ἄλλος δὲ πᾶς λόχος ἰδὼν ἐκείνον συνέτρεχε· καὶ ἦσαν οἱ ἄνδρες φέροντες τὴν ἐπιστολὴν. Οὕτως, ἔφη, ὃς ἐμὰς λόχος ἀκριβοὶ σοὶ πάντα τὰ παρὰ σοῦ. (10) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι ὡς εἶδος ἐγέλων ἐπὶ τῇ δορυφορίᾳ τῆς ἐπιστολῆς ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ὡς Ζεὺ καὶ πάντες θεοί, οὓς ἄρα ἡμεῖς ἔχομεν ἄνδρας ἐταίρους, οἳ γε εὐθεράπευτοί μὲν οὕτως εἰσὶν ὥστε εἶναι αὐτῶν καὶ μικρῶ ὅψω πάντῃ [πολλοὺς] φιλοῦς ἀνακτήσασθαι· πιθανοὶ δ' οὕτως εἰσὶ τινες ὥστε πρὶν εἰδέναι τὸ προσταττόμενον πρότερον πείθονται. Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ποίους τινὰς χρή μᾶλλον εὐχασθαι ἢ τοιαύτους στρατιώτας ἔχειν. (11) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἄμα γέλων οὕτως ἐπήνεσε τοὺς στρατιώτας. Ἐν δὲ τῇ σκηνῇ ἐτύγχανε τις ἄνθρωπος τῶν ταξιάρχων Ἀγλαϊτάδας ὄνομα, ἀνὴρ τὸν τρόπον τῶν στρυφνοτέρων ἀνθρώπων, δὲ οὕτως πᾶσι πᾶσι εἶπεν· Ἦ γὰρ οἶε, ἔφη, ὦ Κύρε, τούτους ἀληθῆ λέγειν ταῦτα; Ἀλλὰ τί μὴν βουλόμενοι, ἔφη ὁ Κύρος, ψεύδονται; Τί δ' ἄλλο γε, ἔφη, εἰ μὴ γέλωτα ποιεῖν ἠέλονται; ὑπερὸν οὗ λέγουσι ταῦτα καὶ ἀλαζονεύονται. (12) Καὶ ὁ Κύρος, Εὐφήμει, ἔφη, μηδὲ λέγε ἀλαζόνας εἶναι τούτους. Ὁ μὲν γὰρ ἀλαζὼν ἔμοιγε δοκεῖ ὄνομα κείσθαι ἐπὶ τοῖς προαποιομένοις καὶ πλουσιωτέροις εἶναι ἢ εἰσὶ καὶ ἀνδρειωτέροις καὶ ποιήσιν ἂ μὴ ἱκανοὶ εἶναι ὑπισχυόμενοι, καὶ ταῦτα φανεροῖς γιγνομένοις ὅτι τοῦ λαβεῖν τι ἐνεκα καὶ κερδᾶναι ποιοῦσιν. Οἱ δὲ μηχανώμενοι γέλωτα τοῖς συνοῦσι μήτε ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει μήτε ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἀκούοντων μήτε ἐπὶ βλάβῃ μηδεμιᾷ, πῶς οὐχ οὕτω ἀστεῖοι ἂν καὶ εὐχάριτες δικαιοῦσιν ὀνομάζοντο μᾶλλον ἢ ἀλαζόνες; (13) Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως ἀπελογήσατο περὶ τῶν τὸν γέλωτα παρὰσχόντων· αὐτὸς δὲ ὁ ταξίαρχος ὁ τὴν τοῦ λόγου χαρίεν διηγησάμενος ἔφη, Ἦ που ἂν, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, εἴ γε κλαίειν ἐπειρωμένθ' σε ποιεῖν, σφόδρ' ἂν ἡμῖν ἐμψύχοι, ὥσπερ ἔνοι καὶ ἐν ψόδαίς καὶ ἐν λόγους οἰκτρὰ ἅπαντα λογοποιούντες εἰς δάκρυα πειρῶνται ἄγειν, ὁπότε γε νῦν καὶ αὐτὸς εἰδὼς ὅτι εὐφραίνειν μὲν τί σε βουλόμεθα, βλάψαι δ' οὐδὲν, θμως οὕτως ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ἡμᾶς ἔχεις. (14) Ναὶ μὰ Δεῦ, ἔφη ὁ Ἀγλαϊτάδας, καὶ δικαίως γε, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ κλαίειν καθίζοντος τοῦ

gredi jubebam. Id ille cum audisset, ad socios manipulares conversus, Annon auditis, ait, objurgantem? jubet, inquit, omnes progredi. Tum viri omnes manipuli praefectum praetergressi, ad me venerunt. Cum autem manipuli praefectus eos priorem in locum redire vellet, stonachabantur, et dicebant, Ultri parendum erit? jam enim hic progredi jubet, ille vetat. At ego haec aequo ferebam animo, et cum de integro in suum quemque locum restituissem, ne quis se posteriorum prius commoveret, edicebam, quam anterior praecederet; sed unum hoc spectarent omnes, ut anteriorem sequerentur. Quidam vero in Persiam profecturus cum ad me veniret, et abs me postulare, ut epistolam ei darem, quam domum mittendam scripseram; atque ego cum juberem manipuli praefectum (is enim quo loco sita esset epistola norat) ad epistolam eam adferendam currere; ille quidem cursui se dabat: juvenis autem ille manipuli praefectum, cum ipso thorace copideque, sequebatur: reliquus item universus manipulus, illum intueus una currebat: atque adeo viri venere epistolam ferentes. Sic demum, inquit, meus quidem manipulus omnia accurate tenet abs te imperata. Ac alii quidem, ut par erat, de hoc epistolae satellitio ridebant: Cyrus autem inquit, O Jupiter diique omnes, quales tandem nos viros socios habemus! quos tam levi sane cultu demereri liceat, ut multorum ex iis amicitia exiguo etiam obsonio conciliari queat: nonnulli autem adeo sunt ad obedientiam propensi, ut, priusquam norint quid sit imperatum, pareant. Ego quidem haud scio, quales tandem potius optandum sit, quam ut hujusmodi quis habeat milites. Et Cyrus quidem, simul ridens, hoc modo milites collaudabat. Erat autem forte in tabernaculo quidam ex praefectis cohortium, Aglaitadas nomine; vir, quod ad mores attineret, ex asperiorum numero; is in hunc fere modum loquutus est: Tune, inquit, Cyre, vera istos haec narrare putas? Quid igitur, inquit Cyrus, mentiendo quaerunt? Quid aliud, inquit, nisi quod risum movere volunt? cujus rei causa et narrant haec, et sese ostentant. Tum Cyrus, Bona verba, quaeso, ait: ne hos ostentatores appellaveris. Nam mihi quidem nomen ἀλαζῶν iis inditum fuisse videtur, qui se et ditiores esse simulant et magis strenuos, quam sint, quique pollicentur ea se praestatu-ros, quibus ipsi praestandis non sufficiant; idque, si pateat ipsos haec accipiendi aliquid et quaerens causa facere. Qui vero risum aliis secum versantibus, neque lucri sui, neque detrimenti audientium, neque ullius adeo damni causa movent, quid causae est cur hi non urbani ac faceti justius quam ostentatores appellantur? Atque in hunc sane modum Cyrus eos, qui risum excitaverant, defendebat. Rursus autem manipuli praefectus ille, qui rem eam narraverat, quam lepide fecit manipulus, inquit, Certe quidem, Aglaitada, si te ad fletum commovere conati essemus (quemadmodum nonnulli tam carminibus quam orationibus miserabilia quaedam commentu lacrimas ciere nituntur), vehementer nos reprehendisses; cum nunc quidem licet et ipse noveris velle nos te ex hilarare, minime autem laedere, ita tamen contumeliose nos habes. Et jure quidem id profecto, ait Aglaitadas: nam qui risum amicis excitat, is

φίλους πολλὰ χῆ ἔμοιγε δοκεῖ ἑλάττωσθαι διὰ πρᾶττε-
σθαι ὁ γέλωτα αὐτοῖς μηχανώμενος. Διὸ, ἔφη, καὶ σὺ
νῦν, ἂν ὀρθῶς λογίῃ, ἐμὲ ἀληθῆ λέγοντα εὐρήσεις.
Κλαύμασι μὲν γε καὶ πατέρες υἱοῖς σωφροσύνην μηχαν-
νῶνται καὶ διδάσκαλοι παισὶν ἀγαθὰ μαθήματα, καὶ νό-
μα γε πολίτας διὰ τοῦ κλαίοντας καθίζειν εἰς δικαιο-
σύνην προτρέπονται· τοὺς δὲ γέλωτα μηχανώμενους
ἐχοῖς ἂν εἰπεῖν ἢ σώματα ὠφελοῦντας ἢ ψυχὰς οἰκονο-
μικωτέρας τι ποιῶντας ἢ πολιτικωτέρας; (15) Ἐκ τού-
του δ' Ὑστάσπης ὥδὲ πῶς εἶπε· Σὺ, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα,
ἦν ἐμοὶ πείθῃ, εἰς μὲν τοὺς πολεμίους θαρρῶν δαπανή-
σεις τοῦτο τὸ πολλοῦ ἀξίον, καὶ κλαίοντας ἐκείνους πει-
ράσῃ καθίζειν· ἡμῖν δὲ πάντως, ἔφη, καὶ τοῖςδε τοῖς φί-
λοις τούτου τοῦ ὀλίγου ἀξίου γέλωτος ἐπιδαφιεύσῃ.
Καὶ γὰρ οἷδ' ὅτι πολὺς σοὶ ἐστὶν ἀποκείμενος· οὔτε γὰρ
αὐτὸς χρώμενος ἀνηλωκας αὐτὸν, οὐδὲ μὴν φίλοις οὐδὲ
ξένοις ἐκὼν εἶναι γέλωτα παρέχει· ὥστε οὐδεμία σοι
πρόφρασις ἐστὶν ὡς οὐ παρεκτέον σοι ἡμῖν γέλωτα. Καὶ
ὁ Ἀγλαϊτάδας εἶπε, Καὶ οἷε γε, ὦ Ὑστάσπη, γέλωτα
ποιεῖν ἐξ ἐμοῦ; καὶ ὁ ταξίαρχος εἶπε, Ναὶ μὰ Δί', ἀνόη-
τος ἄρα ἐστίν· ἐπεὶ ἐκ γε σαῦ πῦρ, οἶμαι, ῥῆον ἂν τις
ἐκτρίψειεν ἢ γέλωτα ἐξαγάγοιτο. (16) Ἐπὶ τούτῳ μὲν
δὴ οἱ τε ἄλλοι ἐγέλασαν, τὸν τρόπον εἰδότες αὐτοῦ, καὶ
αὐτὸς δ' Ἀγλαϊτάδας ἐπεμειδίασε. Καὶ ὁ Κῦρος ἰδὼν
αὐτὸν φαιδρωθέντα, Ἀδικεῖς, ἔφη, ὦ ταξίαρχε, ὅτι ἀν-
δρα ἡμῖν τὸν σπουδαίοντα διαφθείρεις γελᾶν ἀναπει-
θων, καὶ ταῦτ', ἔφη, οὕτω πολέμιον ὄντα τῷ γέλῳτι.
Ταῦτα μὲν δὴ ἐνταῦθα ἐληξεν. Ἐκ δὲ τούτου Χρυσάν-
τας ὥδε ἔλεξεν.

17. Ἄλλ' ἔγωγ', ἔφη, ὦ Κῦρε καὶ πάντες οἱ παρόν-
τες, ἐννοῶ ὅτι ἐξεληλύθασιν μὲν σὺν ἡμῖν οἱ μὲν καὶ
βελτίονες, οἱ δὲ καὶ μέλονος ἄξιοι· ἦν δέ τι γίγνηται
ἀγαθόν, ἀξιώσουσιν οὗτοι πάντες ἰσομοιρεῖν. Καίτοι
ἔγωγε οὐδὲν ἀνισώτερον νομίζω τῶν ἐν ἀνθρώποις εἶναι
τοῦ τῶν ἰσῶν τὸν τε κακὸν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἀξιοῦσθαι.
(18) Καὶ ὁ Κῦρος εἶπε πρὸς τοῦτο, Ἄρ' οὖν, ἔφη, πρὸς
τῶν θεῶν, ὦ ἄνδρες, κράτιστον ἡμῖν ἐμβαλεῖν περὶ τού-
του βουλὴν εἰς τὸ στρατεύμα, πότερα δοκεῖ, ἦν τι ἐκ
τῶν πόνων ὧν ὁ θεὸς ἀγαθόν, ἰσομοίρους πάντας ποιεῖν,
ἢ σκοποῦντας τὰ ἔργα ἐκάστου πρὸς ταῦτα καὶ τὰς τι-
μὰς ἐκάστῳ προστιθέναι; (19) Καὶ τί δεῖ, ἔφη ὁ Χρυ-
σάντας, ἐμβαλεῖν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' οὐχὶ προει-
πεῖν ὅτι οὕτω ποιήσεις; ἢ οὐ σὺ καὶ τοὺς ἀγῶνας οὕτω
προεῖπας καὶ τὰ ἄθλα; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος, οὐχ
ὅμοια ταῦτα ἐκείνοις· ἃ μὲν γὰρ ἂν στρατευόμενοι κτή-
σονται, κοινὰ, οἶμαι, ἑαυτῶν ἡγήσονται εἶναι· τὴν δὲ ἀρ-
χὴν τῆς στρατιᾶς ἐμὴν ἰσῶς ἐστὶ οἰκοθὲν νομίζουσιν εἶναι,
ὥστε διατάττοντα ἐμὲ τοὺς ἐπιστάτας οὐδὲν, οἶμαι, ἀδι-
κεῖν νομίζουσιν. (20) Ἦ καὶ οἷε, ἔφη ὁ Χρυσάντας,
ψηφισασθαι ἂν τὸ πλῆθος συνελθὼν ὥστε μὴ ἰσῶν ἐκαστον
τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς κράτιστους καὶ τιμαῖς καὶ δώροις
πλεονεκτεῖν; Ἐγὼγ', ἔφη ὁ Κῦρος, οἶμαι, ἅμα μὲν συνα-
γορευόντων ἡμῶν, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὂν τὸ ἀντιλέγειν
μὴ οὐχὶ τὸν πλεῖστα καὶ πονοῦντα καὶ ὠφελοῦντα

multis modis mihi quidem videtur efficere minoris aesti-
manda, quam vel is, qui eos inducit ut plorent. Et tu
quoque, si recte rem perpenderis, me vera dicere invo-
nies. Nam fletu et patres filios temperantes reddere conan-
tur, et magistri puerorum animos bonis disciplinis imbuiere :
leges etiam dum eo cives adigunt ut plorent, ad iustitiam
eos impellunt : illos vero qui risum excitant, an dicere
possis vel corporibus aliquid adferre commodi, vel animos
ad rei privatae publicae administrationem magis idoneos
efficere? Hystaspes deinde sic ferme loquutus est : Tu,
inquit, Aglaitada, si me audias, in hostes illud magni aesti-
mandum audacter impendes, et efficere conaberis ut illi
quidem plorent : nobis autem, ait, et amicis hisce tuis ri-
sus aliquid, vilis illius rei, omnino largieris. Nam hujus
apud te magnam repositam esse copiam scio : neque enim
ipse usu eum absumpsisti, neque amicis sane, neque hos-
pitibus libens ridendi materiam praebes : adeo ut nihil prae-
texere possis, quo minus risum nobis impertias. Et Aglai-
tadas, Tunc etiam, Hystaspa, inquit, ex me risum elicere
conaris? Ibi tum manipuli praefectus inquit, Demens fuerit
profecto, id utique si conaretur : nam ex te quidem, opinor,
ignem facilius quis excusserit, quam risum elicuerit. Hic
quidem et alii, qui ingenium illius nossent, riserunt, et le-
niter subrisit etiam Aglaitadas ipse. Ac Cyrus eum exhila-
ratum videns, Inique agis, inquit, manipuli praefecte, quod
dum huic ut rideat persuades, nobis maxima gravitate vi-
rum corrumpis, praesertim, ait, qui adeo risui sit infestus.
Et haec quidem hic finem habuerunt. Chrysantas vero
deinceps huiusmodi verba fecit :

Ego quidem, Cyre, vosque omnes qui adestis, inquit, cogi-
to, nobiscum praestantiores nonnullos minoris alios faciendos
domo profectos esse : si quid autem prospere evenierit, omnes
hi aequales portiones consequi postulabunt. At ego quidem
nihil in rebus humanis inaequalis esse duco, quam ignavum
et fortem aequalibus praemiis haberi dignos. Ad hoc sub-
jecit Cyrus, An igitur, per deos, optimum, viri, fuerit hac
de re ad exercitum referre, utrum placeat, si quid de labo-
ribus boni deus dederit, aequales facere omnium partes, an
consideratis cuiusque factis, ad horum rationem honores
cuique apponere? Et quid opus est, inquit Chrysantas, de
hoc ad exercitum referre, ac non edicere potius ita te fa-
cturum esse? annon tu sic et certamina indixisti, ait, et con-
stituisti praemia? At profecto, subjecit Cyrus, haec illis non
sunt similia. Nam quaecunque hac in expeditione acquirant,
ea, ut arbitror, communia sibi fore putabunt : imperium
vero hac in expeditione summum fortassis etiam domestico
jure mihi deberi existimant : itaque si praefectos ego con-
stituo, nihil opinor, me contra jus fasque agere putant. Num
putas, inquit Chrysantas, fore ut vulgus, postquam conve-
nerit, scisciat, ne aequales singuli portiones consequerentur,
sed praestantissimos quosque cum honoribus tum praemiis
maxime augendos esse? Equidem sic arbitror, ait Cyrus,
tum quia nos idem probamus, tum quod turpe fuerit
recusare quo minus is qui et plurimum laboris sustinet et

τὸ κοινὸν τοῦτον καὶ μεγίστων ἐξιοῦσθαι. Οἶμαι δέ, ἔφη, καὶ τοῖς κακίστοις σύμφορον φανεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς πλεονεκτεῖν. (21) Ὁ δὲ Κύρος ἐβούλετο καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῶν ὁμοτίμων γενέσθαι τοῦτο τὸ ψήφισμα· βελτίους γὰρ ἂν καὶ αὐτοὺς ἡγεῖτο τούτους εἶναι, εἰ εἰδείεν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων καὶ αὐτοὶ κρινόμενοι τῶν ἀξίων τεύχονται. Καίρος οὖν ἐδόκει αὐτῷ νῦν εἶναι ἐμβαλεῖν περὶ τοῦτου ψήφον, ἐν ᾧ καὶ οἱ ὁμοτίμοι ὥκνουσιν τὴν τοῦ ὄχλου ἰσομοιρίαν. Οὕτω δὲ συνεδόκει τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ συμβαλέσθαι περὶ τοῦτου λόγους καὶ συναγορεύειν ταῦτα ἔρασαν χρῆναι ὁστιςπερ ἄνθρωπος οἴοιτο εἶναι.

22. Ἐπιτελάσας δὲ τῶν ταξιαρχῶν τις εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἄνδρα οἶδα καὶ τοῦ δήμου δε συνερεῖ ὥστε μὴ εἰκῆ οὕτως ἰσομοιρίαν εἶναι. Ἄλλος δ' ἀντήρετο τοῦτον τίνα λέροι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἔστι νῆ Δ' ἄνθρωπος σύσκηνος ἑμὸς, δε ἐν παντὶ μαστεύει πλέον ἔχειν. Ἄλλος δ' αὖ ἐπῆρετο αὐτὸν, Ἥ καὶ τῶν πόνων; Μὰ Δ', ἔφη, ἀλλὰ τοῦτό γε ψευδόμενος ἐάλωκα. Καὶ γὰρ πόνον καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων πάνυ πρῶτος αἰετὶ τὸν βουλόμενον πλέον ἔχειν. (23) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, ὦ ἄνδρες, γινώσκω τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους οἷον καὶ οὗτος νῦν λέγει, εἴπερ δεῖ ἐνεργῶν καὶ πειθόμενον ἔχειν τὸ στρατεύμα, ἐξαιρετέους εἶναι ἐκ τῆς στρατιάς. Δοκεῖ γάρ μοι τὸ μὲν πολὺ τῶν στρατιωτῶν εἶναι οἷον ἐπεσθαι ἢ ἂν τις ἡγῆται· ἄγειν δ', οἶμαι, ἐπιχειροῦσιν οἱ μὲν καλοὶ ἀγαθοὶ ἐπὶ τὰ καλὰ καγαθὰ, οἱ δὲ πονηροὶ ἐπὶ τὰ πονηρά. (24) Καὶ πολλάκις τοῖνον πλείονας ὁμογνώμονας λαμβάνουσιν οἱ φαῦλοι ἢ οἱ σπουδαῖοι. Ἥ γὰρ πονηρία διὰ τῶν παρατυχῶν ἡδονῶν πορευομένη ταύτας ἔχει συμπειθεύσας πολλοὺς αὐτῇ ὁμογνωμονεῖν· ἢ δ' ἀρετὴ πρὸς ὀρθὴν ἀγούσα οὐ πάνυ δεινὴ ἐστὶν ἐν τῷ παρατυχῶν εἰκῆ συνεπιπᾶσθαι, ἄλλως τε καὶ ἢ ἄλλοι ὥσιν ἐπὶ τὸ πρανὲς καὶ τὸ μαλακὸν ἀντιπαρακαλοῦντες. (25) Καὶ τοῖνον ἦν μὲν τινες βλακεία καὶ ἀπονία μόνον κακοὶ ὥσι, τούτους ἐγὼ νομίζω ὥσπερ κηφῆνας δαπάνη μόνον ζημιοῦν τοὺς κοινωνοὺς· οἱ δ' ἂν τῶν μὲν πόνων κακοὶ ὥσι κοινωνοί, πρὸς δὲ τὸ πλεονεκτεῖν σφοδροὶ καὶ ἀναίσχυντοι, οὗτοι καὶ ἡγεμονικοὶ εἰσι πρὸς τὰ πονηρά· πολλάκις γὰρ δύνανται τὴν πονηρίαν πλεονεκτοῦσαν ἀποδεικνύειν· ὥστε παντάπασιν ἐξαιρετέοι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοί εἰσι. (26) Μηδὲ μέντοι σκοπεῖτε θῶπος ἐκ τῶν πολιτῶν ἀντιπληρώσετε τὰς τάξεις, ἀλλ' ὥσπερ ἵπποι οἱ ἂν ἀριστοὶ ὥσι, οὐχ οἱ ἂν πατριῶνται, τούτους ζητεῖτε, οὕτω καὶ ἀνθρώπους ἐκ πάντων οἱ ἂν ἡμῖν δοκῶσι μάλιστα συνισχυρεῖν τε ἡμᾶς καὶ συγκοσμήσειν, τούτους λαμβάνετε. Μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ τότε πρὸς τὸ ἀγαθόν· ὥτε γὰρ ἄρμα δήπου ταχὺ γένοιτ' ἂν βραδέων ἵππων ἐνόντων· οὕτε δίκαιον ἀδίκων συναεὐγμένων, οὐδὲ οἶκος δύναιτ' ἂν εὖ οἰκεῖσθαι πονηροῖς οἰκέταις χρωόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνδεόμενος οἰκετῶν ἥττον σφάλλεται ἢ ὑπὸ ἀδίκων παραττόμενος. (27) Εὐ δὲ ἴστε, ὦ ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὅτι οὐδὲ τοῦτο μόνον ὠφελήσουσιν οἱ κακοὶ ἀφαιρεθέντες· ὅτι κακοὶ ἀπέσσονται, ἀλλὰ καὶ τῶν καταμενόντων αἱ μὲν δὴ ἀνεπίμειλάντο ἤδη κακίας, ἀποκαθαροῦνται

plurimum reipublicæ utilitatis adfert, etiam maximis quibusque dignus habeatur potiturque. Arbitror autem, inquit, vel ignavissimis commodum visum iri, viros fortes potiori esse quam ceteros conditione. Et Cyrus quidem eorum etiam causa qui ὁμότιμοι appellantur decretum hoc fieri volebat : nam et hos magis strenuos futuros existimabat, si intelligerent, iudicio de ipsis ex operibus facto, se præmia digna consequuturos. Quapropter ei opportunum videbatur, hoc tempore hac de re suffragium inire, cum et ii qui ὁμότιμοι vocantur hanc vulgi æqualitatem reformidabant. Itaque iis quoque placuit qui in tabernaculo tunc aderant, de hoc conferendum esse, ac unumquemque his patrocinarî debere aiebant, qui virum se perhiberi vellet.

Et quidam e præfectis cohortium subridens dixit, Enimvero ego, inquit, quendam media etiam de plebe novi, qui nobis adsentietur, non ita temere servandam esse æqualitatem. Hunc autem interrogabat alius, quemnam diceret. Et respondit is, Est, profecto, quidam mihi contubernalis, qui in omnibus plus aliis habere quærit. Tum alius rursum interrogabat eum, Num et laborum? Mihiime vero, inquit : at hic sane in mendacio sum deprehensus. Semper enim æquo admodum fert animo, in laboribus, et ceteris huiusmodi, plus alium habere, qui velit. At ego quidem statuo, viri, inquit Cyrus, tales homines, qualem jam iste narrat, si quidem strenuum atque obedientem exercitum habere velimus, numero copiarum nostrarum eximendos esse. Nam militum plerique mihi sic comparati esse videntur, ut æquantur, quacunquē qui duxerit : ducere vero, ut opinor, viri strenui ac præclari conantur, ad res præclaras et honestas, improbi, ad improbas. Atque adeo plurium sæpe mali homines consequuntur assensum, quam probi. Nam improbitas per voluptates in præsentia se offerentes procedens, harum utitur ope ad multos persuadendos ipsi uti adsequantur : virtus autem in ardua ducens, non admodum pollet in hominibus ad se illico passim attrahendis ; præsertim si sint alii, qui e diverso ad declivem mollemque viam cohortentur. Idcirco si qui ex ignavia laborumque detractione solum sint mali, eos equidem arbitror, veluti fucos, sumptus tantum damnum sociis inferre : qui rursus mali sunt in laboribus socii, in commodis autem suis captandis vehementes atque impudentes, hi etiam duces se ad facta præbent improba ; sæpe enim efficere possunt, ut præcipua commoda improbitati cedant : quare omnino sunt homines ejusmodi nobis eximendi. Neque vero vobis circumspectendum est, qua ratione de civibus ordines repleatis : sed quemadmodum equos, qui optimi, non qui vestra in patria sint nati, quaeritis, sic et homines ex omnibus sumite, quoscunque vobis et roboris et ornamenti plurimum allaturos existimabitis. Mihi autem hoc quoque testimonio est, id nobis utile futurum ; quod neque celer possit esse currus, cuius equi sint tardi, neque æquabili cursu, si conjuncti sint equi inæquales : neque domus quidem recte administrari potest, quæ malis utatur famulis : immo etiam minus detrimenti accipit, si careat famulis, quam si ab improbis perturbetur. Pro certo autem, amici, habeatis, inquit, submotis malis militibus, non id modo nos commodum inde percepturos, mali quod aberunt, sed illi etiam qui nobiscum manebunt, quotquot sane jam improbitate se opplere conerant

πάλιν ταύτης, οἱ δὲ ἀγαθοὶ τοὺς κακοὺς ἰδόντες ἀτιμασθέντας πολὺ εὐθυμότερον τῆς ἀρετῆς ἀνθέξονται. (28) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· τοῖς δὲ φίλοις πᾶσι συνέδοξε ταῦτα· καὶ οὕτως ἐποιοῦν.

Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὐτοῖς σκώμματος ἤρχετο ὁ Κύρος. Κατανοήσας γάρ τινα τῶν λοχαγῶν σύνδειπνον καὶ παρακλίτην πεπονημένον ἄνδρα ὑπέρδασύν τε καὶ ὑπέραισχρον, ἀνακαλέσας τὸν λοχαγὸν ὀνομαστὶ εἶπεν οὕτως· Ὁ Σαμβαύλα, ἔφη, ἀλλ' ἢ καὶ σὺ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ὅτι καλὸν ἐστὶ, περιάγεις τοῦτο τὸ μειράκιον τὸ παρακατακείμενον σοι; Νῆ τὸν Δ', ἔφη ὁ Σαμβαύλας, ἥδομαι γοῦν καὶ ἐγὼ συνὼν τε τούτῳ καὶ θεώμενος τούτων. (29) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ σύσκηνοι προσέβλεψαν· ὥς δὲ εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλλον αἰσχει, ἐγέλασαν πάντες. Καὶ τις εἶπε, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Σαμβαύλα, πόῃ ποτὲ σε ἔργῳ ὁ ἀνὴρ οὕτως ἀνήρτηται; (30) Καὶ δεῖξεν, Ἐγὼ ὑμῖν νῆ τὸν Δία, ὧς ἄνδρες, ἐρῶ. Ὅποσάκις γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσα εἴτε νυκτὸς εἴτε ἡμέρας, οὐπώποτε μοι οὐτ' ἀσχολίαν προὔφασισατο οὔτε βάδην ὑπήκουσεν, ἀλλ' αἰεὶ τρέχων ὀποσάκις τε αὐτῷ πρῆξαι τι προσέταξα, οὐδὲν ἀνιδρωτὶ ποτε αὐτὸν εἶδον ποιοῦντα. Πεποίηκε δὲ καὶ τοὺς δεκαδέας πάντας τοιοῦτους, οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀποδεικνύς οἷους δεῖ εἶναι. (31) Καὶ τις εἶπε, Κάπειτα τοιοῦτον ὄντα οὐ φιλεῖς αὐτὸν ὥσπερ τοὺς συγγενεῖς; Καὶ ὁ αἰσχρὸς ἐκεῖνος πρὸς τοῦτο εἶπε, Μὰ Δία, ἔφη· οὐ γὰρ φιλόπονός ἐστιν· ἐπεὶ ἔχει ἀν' αὐτῷ, εἰ ἐμὲ ἤθελε φιλεῖν, τοῦτο ἀντὶ πάντων γυμνασίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ γελοῖα καὶ σπουδαῖα καὶ ἐλέγετο καὶ ἐπράττετο ἐν τῇ σκηνῇ. Τέλος δὲ τὰς τρίτας σπονδὰς ποιήσαντες καὶ εὐχάμενοι τοῖς θεοῖς τάγαθὰ τὴν σκηνὴν εἰς κοίτην διεύουν. Τῇ δ' ὕστεραια ὁ Κύρος συνελεξε πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ ἐλεξε τοιαῦτα.

2. Ἄνδρες φίλοι, ὁ μὲν ἄγων ἐγγὺς ἡμῖν προσέρχεται γὰρ οἱ πολέμιοι. Τὰ δ' ἄλλα τῆς νίκης, ἣν μὲν ἡμεῖς νικῶμεν, τοῦτο γὰρ αἰεὶ καὶ λέγειν [ἔφη] καὶ ποιεῖν δεῖ, ὅτι τε πολέμιοι ὀφείλουσι ὅτι ἡμέτεροι καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἀγαθὰ πάντα· ἣν δὲ ἡμεῖς αὖ νικώμεθα, καὶ οὕτω τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ πάντα τοῖς νικῶσιν αἰεὶ ἄλλα πρόκειται. (3) Οὕτω δὴ, ἔφη, δεῖ ὑμᾶς γινώσκειν ὡς ὅταν μὲν ἄνθρωποι κοινῶν πολέμου γενόμενοι ἐν ἑαυτοῖς ἕκαστοι ἔχωσιν, εἰ μὴ αὐτὸς τις προθυμῆσεται, ὡς οὐδὲν ἐσόμενον τῶν δεόντων, ταχὺ πολλὰ τε καὶ καλὰ διαπράττονται· οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἀργεῖται τῶν πράττεσθαι δεομένων· ὅταν δ' ἕκαστος διανοηθῇ ὡς ἄλλος ἐσται ὁ πράττων καὶ μαχόμενος, καὶ αὐτὸς μαλακίζηται, τούτοις, ἔφη, εὖ ἴστε ὅτι πᾶσιν ἅμα πάντα ἔχει τὰ χαλεπὰ φερόμενα. (4) Καὶ ὁ θεὸς οὕτω πως ἐποίησε· τοῖς μὴ θέλουσιν ἑαυτοῖς προστάττειν ἐκπονεῖν τάγαθὰ ἄλλους αὐτοῖς ἐπιτακτικῶς δίδωσι. Νῦν οὖν τις, ἔφη,

rursus ab ea se repurgabunt; boni autem cum malos ignominia notatos viderint, multo alacrius virtuti adhaerescunt. Et ille quidem sermonem hunc habuit : ab amicis autem omnibus comprobata haec erant, atque adeo ab iis res sic instituta est.

Atque hic rursus Cyrus joculari coepit. Nam cum animadvertisset e praefectis manipulorum quendam sibi parasse coenae socium et juxta se discumbere jussisse hominem et hirsutum et deformem admodum, manipuli praefecto nominatim compellato, sic eum affatus est : Num et tu, Sambaula, inquit, in morem Graecorum, hunc accumbentem tibi adolescentulum, quia formosus sit, circumducis? Profecto, inquit Sambaulas, et hujus consuetudine et aspectu delector. Haec autem ubi contubernales audissent, in eum oculos convertere : et cum faciem hominis supra modum deformem vidissent, riserunt omnes. Et quidam, Quo tandem facto, quaeso, inquit, Sambaula, vir hic te sibi devinxit? Respondit ille, Ego vobis, profecto, viri, dicam. Quoties eum sive noctu, sive interdiu vocavi, nunquam mihi neque occupationem praetexuit, neque pedetentim, sed cursum perpetuo paruit : quoties item ut aliquid faceret imperavi, nihil eum vidi unquam sine sudore facere. Quin et reliquos mihi decuriales effecit, non verbis, sed re demonstrando, tales quales esse oporteat. Tum quidam ait, Tu vero, talis cum sit, non eum oscularis, ut cognatos soles? Et ad hoc respondit deformis ille, Non profecto, ait : nam minime est laborum amans : quippe si me oculari vellet, omnium hoc ei exercitationum loco esset.

CAPUT III.

Et talia quidem partim ridicula partim seria, tum dicebantur in tabernaculo tum gerebantur. Tandem, ubi tertiam peregissent libationem, et a diis bona precati essent, convivio soluto cubitum iverunt. Postridie autem Cyrus omnes coegit milites, et hujusmodi orationem habuit :

« Prope, amici, a nobis abest certamen : adventant enim hostes. Victoriae autem praemia, si quidem nos vicerimus, (hoc enim et dicere et facere oportet), haec nobis futura constat, ut et hostes et bona eorum omnia nostra sint : sin ipsi contra vincamur, itidem superatorum bona omnia victoribus praemia semper sunt proposita. Sic ergo vobis estimandum est, homines belli societate juncos, cum apud se singuli statuunt, nihil ex sententia successurum, nisi quisque suo se loco praebuerit alacrem, multa brevi et praecara gesturos; nihil enim eorum quae peragenda sunt per socordiam ab iis negligetur : cum vero quisque cogitaverit, alium fore rem qui gerat pugnetque, licet ipse segniter agat, hujusmodi, inquit, homines universos, pro certo habeatis, adversa simul omnia statim invasura. Atque ipse deus sic quodammodo constituit : is enim illis, qui sibi imperare nolint, ut bona laboribus acquirant, alios dat, qui imperent. Nunc ergo, ait, surgat hic aliquis, deque

λεγέτω ἐνθάδε ἀναστάς περὶ αὐτοῦ τούτου ποτέρως ἀν-
τὴν ἀρετὴν μάλλον οἰεῖται ἀσκήσθαι παρ' ἡμῖν, εἰ μέλλοι
ὁ πλείστα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθέλων πλείστως
καὶ τιμῆς τεύξεσθαι, ἢ ἀν' εἰδόμεν ὅτι οὐδὲν διαφέρει
κακὸν εἶναι ὁμοίως γὰρ πάντες τῶν ἰσῶν τευξόμεθα.
(ε) Ἐνταῦθα δὴ ἀναστάς Χρυσάντας, εἰς τῶν ὁμοτίμων,
ἀνὴρ οὔτε μέγας οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέ-
ρων, ἔλεξεν·

Ἄλλ' οἶμαι μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲ διανοούμενόν σε
ὡς δεῖ ἴσον τοῖς κακοῖς τοῖς ἀγαθοῖς ἔχειν ἐμβαλεῖν τοῦ-
τον τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποπειρώμενον εἰ τις ἄρα ἔσται ἀνὴρ
ἐτις ἐθέλῃσι ἐπιδιδῆαι ἑαυτὸν ὡς διανοεῖται μηδὲν κα-
λὸν καγαθὸν ποιῶν, ἢ ἀν' ἄλλοι τῇ ἀρετῇ καταπρά-
ξῃσι, τούτων ἰσομοιρεῖν. (ς) Ἐγὼ δὲ, ἔφη, οὔτε πο-
εῖν εἰμι ταχὺς οὔτε χερσὶν ἰσχυρὸς, γινώσκω τε ὅτι ἐξ
ὧν ἀν' ἐγὼ τῷ ἐμῷ σώματι ποιήσω οὐ κριθεῖν οὔτε
ἀν' πρῶτος οὔτε ἀν' δεύτερος, οἶμαι δ' οὐδ' ἀν' χυλίστος,
ἴσως δ' οὐδ' ἀν' μυριστός· ἀλλ' ἔκκεινο σαφῶς ἐπίσταμαι
ὅτι εἰ μὲν οἱ δυνατοὶ ἐρρόμενως ἀντιλήφονται τῶν πρα-
γμάτων, ἀγαθὸν τίνος μοι μετέσται τοσοῦτον μέρος ὅσον
ἀν' δίκαιον ἢ· εἰ δ' οἱ μὲν κακοὶ μηδὲν ποιήσουσιν, οἱ δ'
ἀγαθοὶ καὶ δυνατοὶ ἀθύμως ἔξουσιν, δέδοικα μὴ ἄλλου
τίνος μάλλον ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μεθέξω πλείον ἢ βούλομαι.
(ζ) Χρυσάντας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ
Φεραύλας Πέρσης τῶν δημοτῶν, Κύρῳ πως ἔτι οἰκοθεν
συνήθης καὶ ἀρεστὸς ἀνὴρ, καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀφυῆς καὶ
τὴν ψυχὴν οὐκ ἀγενεῖ ἀνδρὶ εἰσικῶς, καὶ ἔλεξε τοιάδε.

ς. Ἐγὼ, ἔφη, ὦ Κύρε καὶ πάντες οἱ παρόντες Πέρ-
σαι, ἡγοῦμαι μὲν ἡμᾶς πάντας ἐκ τοῦ ἰσοῦ νῦν ὁρμα-
σθαι εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι περὶ ἀρετῆς· ὁρῶ γὰρ ὁμοίᾳ μὲν
τροφῇ πάντας ἡμᾶς τὸ σῶμα ἀσχοῦντας, ὁμοίας δὲ συν-
ουσίας πάντας ἀξιομένους, ταῦτά δὲ πᾶσιν ἡμῖν πρό-
κεται. Τὸ γὰρ τοῖς ἀρχοῦσι παῖδεσθαι πᾶσιν ἐν κοι-
νῇ κεῖται, καὶ ὅς ἀν' φανῇ τούτῳ ἀπροφασίστως ποιῶν,
τούτων ὁρῶ παρὰ Κύρου τιμῆς τυγχάνοντα· τό τε τὰ
πρὸς τοὺς πολεμίους ἄλκιμον εἶναι οὐ τῷ μὲν προσήκον
τῷ δ' οὐ, ἀλλὰ πᾶσι καὶ τοῦτο προκρίνεται καλλίστον
εἶναι. (θ) Νῦν δὲ, ἔφη, ἡμῖν καὶ δέδεικται μάχη, ἣν
ἐγὼ ὁρῶ πάντας ἀνθρώπους φύσει ἐπισταμένους, ὥς περ
καὶ τὰλλα ζῶα ἐπίσταται τινα μάχην ἕκαστα οὐδὲ
παρ' ἐνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως, οἷον ὁ
βοῦς κέρατι παλεῖν, ὁ ἵππος ὀπλῇ, ὁ κύων στόματι, ὁ
κάπρος ὀδόντι. Καὶ φυλάττεσθαι γ', ἔφη, ἀπαντα ταῦτα
ἐπίσταται ἀφ' ὧν μάλιστα δεῖ, καὶ ταῦτα εἰς οὐδενὸς
διδασκάλου πώποτε φοιτήσαντα. (10) Καὶ ἐγὼ, ἔφη,
ἐκ παιδίου εὐθὺς προβάλλεσθαι ἡπιστάμην πρὸ τούτου
ἔτι ὥμην πληγῆσεσθαι· καὶ εἰ μὴ ἄλλο μηδὲν ἔχοιμι,
ὡς χεῖρε πρόχων ἐνεπύδιζον, ὅτι ἡδυνάμην τὸν παῖοντα·
καὶ τοῦτο ἐποίησιν οὐ διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῷ
τούτῳ παιόμενος, εἰ προβαλλοίμην. Μάχαιράν γε μὴν
εὐθὺς παιδίον ὧν ἥρπασον ὅπου ἴδοιμι, οὐδὲ παρ' ἐνὸς
οὐδὲ τούτῳ μαθὼν ὅπως δεοὶ λαμβάνειν ἄλλου ἢ παρὰ
τῆς φύσεως, ὥς ἐγὼ φημι. Ἐποίησιν γοῦν καὶ τοῦτο
κωλύμενος, οὐ διδασκόμενος· ὥς περ καὶ ἄλλα ἔστιν ἃ

hoc ipso verba faciat, utro modo virtutem apud nos magis
excultum iri existimet, si is, qui plurimum et laboris et
periculorum adire velit, plurimum etiam honoris consequi-
turus sit, an vero si nihil referre sciamus ignavum esse quen-
quam; quippe sic omnes pariter aequalia sumus consequuturi
praemia. » Tum vero surgens Chrysantas, unus ex eorum
numero qui ὁμότιμοι appellantur, vir neque statura magnus,
neque specie robustus, sed excellens prudentia, in hunc
modum loquutus est :

« Equidem arbitror, Cyre, ait, te de hoc ad nos retulisse,
non quod in animo cogitares aequali portione fortes et igna-
vos debere potiri, sed uti experiaris an quisquam sit, qui
ipsum indicare velit cogitare se, fore ut, tametsi nihil ipse
pulchre praeclare faciat, parem eorum portionem capiat,
quæ alii virtute sua comparaverint. Ego vero, inquit,
neque sum pedibus celer, neque manibus robustus : et fu-
tutum intelligo, ut iudicio ex his de me facto, quæ meo cor-
pore geram, neque primum, neque secundum, neque, opi-
nor, millesimum, immo forte neque decies millesimum locum
habiturus sim. At hoc quoque certo futurum scio, ut si
viribus præstantes fortiter res gerendas capessiverint, mihi
etiam tantum boni alicujus obveniet, quantum æquum fue-
rit : sin autem et ignavi nihil fecerint, et fortes robustique
animis minus fuerint alacres, vereor, inquit, ne potius alte-
rius cujusdam rei, quam boni alicujus, partem, eamque
majorem, quam ipse velim, habiturus sim. » Et hunc qui-
dem in modum loquutus est Chrysantas. Post eum autem
surrexit Pheraulas, Persæ, qui e plebe erat, Cyro quodam-
modo jam consuetudine domestica familiaris acceptusque
vir, habitu corporis haud indecoro, animo viro degeneri ne-
quaquam similis, atque orationem hanc habuit :

« Ego quidem, Cyre, ac vos Persæ, inquit, quotquot ad-
estis, existimo nos omnes jam æquis conditionibus ad vir-
tutis certamen contendere. Quippe consimili nos omnes victu
et corporis exercitatione uti, et omnes eadem consuetudine
dignos haberi fruique, et eadem nobis omnibus virtutis decora
proposita esse, video. Nam iis ut pareamus, qui cum imperio
sunt, communiter omnibus est propositum : et quisquis hoc
sine recusatione in conspectu omnium præstat, hunc a Cyro
honore affici video : itidem fortiter adversus hostes se ge-
nere, non hunc convenit, illi non convenit, sed et hoc jam
ante judicatum est omnibus honestissimum esse. Nunc
vero, inquit, etiam pugna nobis monstrata est, quam homi-
nes ego universos a natura nosse video, quemadmodum et
aliorum quælibet animalium aliquam pugnam norunt, non
per alium quenquam, atque ipsam naturam, elocata : verbi
gratia, hos cornu ferire novit ; equus, ungula ; canis, ore ;
aper, dente. Atque omnia hæc animalia ab iis sibi cavere
norunt, a quibus maxime cavendum est ; idque, ad nullius
unquam magistri ludum profecta. Ego etiam statim a puero
noram ei parti aliquid objicere, qua me percussum iri puta-
ram ; ac si nihil aliud haberem, manus prætendens, quan-
tum poteram, percutientem impediēbam : atque hoc facie-
bam cum non modo non docerem, sed etiam ob id ipsum
vapulare, si quid objicerem. Gladium porro statim puer
adhuc, ubi vidissem, arripiebam, ne hoc quidem, quo pacto
prehendendus esset, sub alio quoquam, quam ipsa natura,
ut ego censeo, edoctus. Hoc quoque certe faciebam cum
prohiberem, non docerem : quemadmodum et alia quædam

εργόμενος καὶ ὑπὸ πατρὸς καὶ ὑπὸ μητρὸς, ὑπὸ τῆς φύσεως πράττειν ἡναγκαζόμεν. - Καὶ ναὶ μὰ Δία ἔπαιόν γε τῇ μαχαίρᾳ πᾶν θ,τι δυναίμην λαμβάνειν. Οὐ γὰρ μόνον φύσει ἦν, ὥςπερ τὸ βαδίζειν καὶ τρέχειν, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ πρὸς τῷ πεφυκέναι τοῦτο ἐδόκει μοι εἶναι. (11) Ἐπεὶ δ' οὖν αὕτη, ἔφη, ἡ μάχη καταλείπεται, ἐν ἡ προθυμίας μάλλον ἢ τέχνης ἔργον ἐστὶ, πῶς ἡμῖν οὐχ ἡδέως πρὸς τοὺςδε τοὺς ὁμοτίμους ἀγωνιστέον; θπου γε τὰ μὲν ἄθλα τῆς ἀρετῆς ἴσα πρόκειται, παραβαλλόμενοι δὲ οὐκ ἴσα εἰς τὸν κίνδυνον ἵμεν, ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐντιμον βίον, ὥςπερ μόνος ἡδιστος βίον, ἡμεῖς δὲ ἐπίπονον μὲν, ἀτιμον δὲ, ὥςπερ, οἶμαι, χαλεπώτατος. (12) Μάλιστα δὲ, ὦ ἄνδρες, τοῦτο με εὐθύμως εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πρὸς τοὺςδε παρορμᾷ ὅτι Κύρος ὁ κρίνων ἔσται, ὃς οὐ φθόνῳ κρινεῖ, ἀλλὰ σὺν θεῶν ὄρκῳ λέγω ἢ μὴ ἔμοι δοκεῖ Κύρος οὕστινας ἂν ὁρᾷ ἀγαθοὺς φιλεῖν οὐδὲν ἥττον ἑαυτοῦ· τοῦτοις γοῦν ὁρῶ αὐτὸν θ,τι ἂν ἔχῃ ἡδιον διδόντα μάλλον ἢ αὐτὸν ἔχοντα. (13) Καίτοι, ἔφη, οἶδα ὅτι οὗτοι μέγα φρονοῦσιν ὅτι πεπαιδευταὶ δὴ καὶ πρὸς λιμὸν καὶ πρὸς δίψαν καὶ πρὸς ῥίγος καρτερεῖν, κακῶς εἰδότες ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κρείττονος διδασκάλου πεπαιδευμένα ἢ οὗτοι. Οὐ γὰρ ἐστὶ διδάσκαλος οὐδεὶς τούτων κρείττων τῆς ἀνάγκης, ἢ ἡμᾶς καὶ λίαν ταῦτ' ἀκριβοῦν ἐδίδαξε. (14) Καὶ πονεῖν οὗτοι μὲν τὰ θπλα φέροντες ἐμελέτων, ἃ ἔστιν ἄπασιν ἀνθρώποις εὐρηγμένα ὥς ἂν εὐφορώτατα εἴη, ἡμεῖς δὲ γε, ἔφη, ἐν μεγάλοις φορτίοις καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἡναγκαζόμεθα, ὥστε νῦν ἔμοι δοκεῖν τὸ τῶν θπλων φόρμα πτεροῖς μάλλον εοικέναι ἢ φορτίῳ. (15) Ὡς οὖν ἐμοῦ γε καὶ ἀγωνιουμένου καὶ ὁποῖος ἂν τις ὦ κατὰ τὴν ἀξίαν με τιμᾶν ἀξιόσποντος, οὕτως, ἔφη, ὦ Κύρε, γίγνωσκε. Καὶ ὑμῖν δὲ, ἔφη, ὦ ἄνδρες δημόται, παραινῶ εἰς ἔριν ὁρμᾶσθαι ταύτης τῆς μάχης πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους τοὺςδε· νῦν γὰρ ἄνδρες εἰλημμένοι εἰσὶν ἐν δημοτικῇ ἀγωνίᾳ. (16) Φεραύλας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνίσταντο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἑκατέρωφ συναγορεύοντες. Ἐδοξε δ' οὖν κατὰ τὴν ἀξίαν τιμᾶσθαι ἕκαστον, Κύρον δὲ τὸν κρίνοντα εἶναι. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω προῦκχωρήκει.

17. Ἐκάλεσε δ' ἐπὶ δειπνον καὶ ὀλην ποτὲ τὴν τάξιν σὺν τῷ ταξιάρχῳ, ἰδὼν αὐτὸν τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἀνδρῶν τῆς τάξεως ἀντιτάξαντα ἑκατέρωθεν εἰς ἐμβόλην, θώρακας μὲν ἀμφοτέρους ἔχοντας καὶ γέβρα ἐν ταῖς ἀριστεραῖς, εἰς δὲ τὰς δεξιὰς νάρθηκας παχεῖς τοῖς ἡμίσεσιν ἔδωκε, τοῖς δ' ἑτέροις εἶπεν ὅτι βάλλειν δεήσοι ἀναιρουμένους ταῖς βώλοις. (18) Ἐπεὶ δὲ παρεσκευασμένοι ἔστησαν, ἐστήμηνεν αὐτοῖς μάχεσθαι. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν βάλλοντες ταῖς βώλοις ἔστιν οἱ καὶ ἐτύγχανον καὶ θωράκων καὶ γέβρων, οἱ δὲ καὶ μηροῦ καὶ κνημίδος. Ὅπου δὲ ὁμοσε γένοιτο, οἱ τοὺς νάρθηκας ἔχοντες ἔπαιον τῶν μὲν μηρῶν, τῶν δὲ χειρᾶς, τῶν δὲ κνημᾶς, τῶν δὲ ἐπικυπτόντων ἐπὶ βώλους ἔπαιον τοὺς τραχήλους καὶ τὰ νῦτα. Τέλος δὲ τρεψάμενοι ἐδίωκον οἱ νάρθηκοφόροι παίοντες σὺν πολλῷ γέλῳτι καὶ παιδιᾷ. Ἐν μέρει γε μὴν οἱ ἕτεροι λαβόντες πάλιν

sunt quæ, a patre licet matreque velarer, facere tamen a natura cogebar. Ac gladio, profecto, cædebam quicquid clanculum poteram. Neque enim natura solum inasitum erat, sicut incedere et currere, sed præterquam quod ingenitum erat, etiam suave mihi esse videbatur. Quandoquidem igitur hæc, inquit, nobis dimicatio restat, in qua plus armorum alacritas quam ars effectura est, cur non libenter adversus hosce, qui dicuntur ὁμότιμοι, certamen suscipiamus? cum sane paria virtutis præmia sint utrisque proposita, at nos non item res paris pretii objecturi periculis simus; sed illi vitam honoratam, quæ sola est jucundissima: nos autem laboriosam quidem illam, sed inhonoratam, quam equidem molestissimam duco. Maxime autem, viri, hoc me ad suscipiendum læto animo adversus hosce certamen excitat, quod Cyrus iudex erit, qui non ex invidia judicabit; at, quod per deos jurans affirmo, Cyrus mihi videtur, quocunque fortiter se gerere animadvertat, nihilo minus quam se ipsum diligere: his certe quidem eum video, quicquid habeat jucundius dare potius quam apud se retinere. Et sane novi, inquit, istos ὁμοτίμους elatis esse animis, quod instituti sint et ad famem, et ad sitim, et ad frigus tolerandum, cum ipsi parum noverint, nos etiam his a magistro potiori, quam ipsos, institutos esse. Nullus enim est necessitate potior horum magister, quæ nos hæc vel accurate admodum tenere docuit. Et hi quidem ad labores sese armis ferendis exercuere, quæ ita sunt ab omnibus hominibus excogitata, ut gestatu sint commodissima: nos vero, inquit, sub magnis oneribus et incedere cogebar et currere: ut mihi jam armorum gestamina similiora videantur aliis quam oneribus. Quamobrem, Cyre, inquit, hæc scito, me et in certamen descensurum, et, qualis qualis tandem fuero, pro merito præmiis ornari postulaturum. Et vos, viri plebei, hortor ad pugnam hanc adversus bene institutos hosce magna contentione suscipiendam: quippe nunc hi viri in populari certamine sunt capti. » In hunc modum dixit Phaulas: surrexerunt autem et alii complures, qui utriusque sententiam defendebant. Itaque decretum est quemque pro merito ornandum, et Cyrum constituendum esse judicem. Et hæc quidem ita cesserunt.

Cyrus autem aliquando totam cohortem una cum ejus præfecto ad cœnam vocavit, quod vidisset eum divisam in duas partes cohortem utrinque ex adverso ad conflictum instruxisse, gestantibus quidem utrisque loricas et scuta in manibus sinistris; in dexteras vero parti dimidiæ ferulas crassas dederat, alteram glebas sublatis ejaculari jusserat. Hoc modo cum instructi starent, iis pugnae signum dabat. Ibi quidem hi glebas ejaculabantur, et de iis aliqui tum loricas tum scuta feriebant, alii femur etiam tibiasque. Ubi vero cominus pugnam conserebant, tum illi qui ferulas gestabant aliorum quidem femora, manus aliorum, nonnullorum etiam feriebant suras; et eorum qui ad glebas tollendas se deorsum inclinassent cervices et dorsa feriebant. Tandem adversarios in fugam conversos persequerantur illi qui ferulas gestabant, illos multo cum risu lusuque cædentes. Verum et alteri vicissim sumptis ipsi quoque ferulis;

τοὺς νάρθηκας ταῦτα ἐποίησαν τοὺς ταῖς βώλους βάλλον-
τας. (19) Ταῦτα δ' ἀγασθεὶς ὁ Κύρος, τοῦ μὲν ταξίαρ-
χου τὴν ἐπίνοιαν, τῶν δὲ τὴν πειθῶ, ὅτι ἅμα μὲν ἐγυ-
μνάζοντο, ἅμα δὲ εὐθυμοῦντο, ἅμα δὲ ἐνίκων οἱ εἰκα-
σθέντες τῇ τῶν Περσῶν ὀπλίσει, τοῦτοις δὲ ἡσθεὶς ἐκάλεσε
τε ἐπὶ δεῖπνον αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ ἰδὼν τινὰς αὐ-
τῶν ἐπιδοδεμένους, τὸν μὲν τινὰ αὐτῶν ἀντικνήμιον,
τὸν δὲ χεῖρα, ἡρώτα τί πάθοιεν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι πλη-
γίεν ταῖς βώλοις. (20) Ὁ δὲ πάλιν ἐπηρώτα πότερον
ἐπεὶ ὁμοῦ ἐγένοντο ἢ ὅτε πρόσω ἦσαν. Οἱ δ' ἔλεγον
ὅτε πρόσω ἦσαν· ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἐγένοντο, παιδιὰν ἔρασαν
εἶναι καλλίστην οἱ ναρθηκοφόροι· οἱ δ' αὖ συγκομιμέ-
νοι τοῖς νάρθηξιν ἀνέκραγον ὅτι οὐ σφίσι γε δοκοῖη παι-
διὰ εἶναι τὸ ὁμόθεν καλεῖσθαι· ἅμα δὲ ἐπεδείκνυσαν τῶν
ναρθήκων τὰς πληγὰς καὶ ἐν χερσὶ καὶ ἐν τραχήλοις,
ἐνιοὶ δὲ καὶ ἐν προσώποις. Καὶ τότε μὲν ὥσπερ εἰκὸς
ἐγέλων ἐπ' ἀλλήλους. Ἐγὼ δ' ὕστεραια μεστὸν ἦν τὸ
πεδίον πᾶν τῶν τούτους μιμουμένων· καὶ εἰ μὴ ἄλλο τι
σπουδαιότερον πράττειεν, ταύτῃ τῇ παιδιᾷ ἐχρῶντο.

21. Ἄλλον δὲ ποτε ἰδὼν ταξίαρχον ἀγοντα τὴν τάξιν
ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὸ ἀριστερόν ἐφ' ἐνὸς, καὶ ὅποτε
καιρὸς δοκοῖη αὐτῷ εἶναι, παραγγέλλοντα τὸν ὕστερον
λόχον παράγειν, καὶ τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον, εἰς
μέτωπον· ἐπεὶ δὲ ἐν μετώπῳ οἱ λοχαγοὶ ἐγένοντο, πα-
ρηγγήσεν εἰς δύο ἀγειν τὸν λόχον· ἐκ τούτου δὲ παρῆ-
γον οἱ δεκάδαρχοι εἰς μέτωπον· ὅποτε δὲ αὐτὸς ἐδόκει αὐτῷ
καιρὸς εἶναι, παρηγγέλειν εἰς τέτταρας ἀγειν τὸν λόχον·
οὕτω δὲ οἱ πεμπάδαρχοι αὐτὸν παρῆγον εἰς τέτταρας·
ἐπεὶ δὲ ἐπὶ θυραῖς τῆς σκηνῆς ἐγένοντο, παραγγέλλας
αὐτὸν εἰς ἓνα ἰόντων εἰσῆγε τὸν πρώτον λόχον, καὶ τὸν δεύ-
τερον τούτου κατ' οὐρανὸν ἐκέλευσεν ἐπεσθαι, καὶ τὸν
τρίτον καὶ τὸν τέταρτον ὡσαύτως παραγγέλλας ἡγεῖτο
αὐτῷ· οὕτω δὲ εἰσαγαγὼν κατέκλινεν ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὡς-
περ εἰσεπορεύοντο· τοῦτον οὖν ὁ Κύρος ἀγασθεὶς τῆς τε
πράξεως τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἐκά-
λεσε καὶ ταύτην τὴν τάξιν ἐπὶ τὸ δεῖπνον σὺν τῷ τα-
ξίαρχῳ.

22. Παρόν δὲ τις ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ κεκλημένος ἄλλος
ταξίαρχος, τὴν δ' ἐμὴν, ἔφη, ὦ Κύρε, τάξιν οὐ καλεῖς
εἰς τὴν σκηνήν; καὶ μὴν ὅταν γε παρήγῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον,
πάντα ταῦτα ποιεῖ· καὶ ὅταν τέλος ἡ σκηνὴ ἔχῃ, ἐξάγει
μὲν ὁ οὐραγός, ἔφη, ὁ τοῦ τελευταίου λόχου τὸν λόχον,
ὑστάτους ἔχων τοὺς πρώτους εἰς μάχην τεταγμένους·
ἔπειτα ὁ δεύτερος τοὺς τοῦ ἐτέρου λόχου ἐπὶ τούτοις,
καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὡσαύτως, ὅπως, ἔφη, καὶ
ὅταν δέξῃ ἀπάγειν ἀπὸ πολεμίων, ἐπιστῶνται ὡς δεῖ
ἐπίνειν. Ἐπειδὴν δὲ, ἔφη, καταστῶμεν ἐπὶ τὸν δρόμον
ἵνα περιπατοῦμεν, ὅταν μὲν πρὸς ἑω ἵωμεν, ἐγὼ μὲν
ἡρώμαι, καὶ ὁ πρῶτος λόχος πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος
ὡς δεῖ, καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος, καὶ αἱ τῶν λόγων
δεκάδες καὶ πεμπάδες, ὥς ἂν παραγγέλλω ἐγώ· ὅταν
δ', ἔφη, πρὸς ἐσπέραν ἵωμεν, ὁ οὐραγός τε καὶ οἱ τελευ-
ταῖοι πρῶτοι ἀφηγούνται· ἐμοὶ μέντοι οὕτω πείθονται
ὑστέρω ὅντι, ἵνα ἐθίζωνται καὶ ἔπεσθαι καὶ ἡγεῖσθαι

eodem illos modo tractarunt, qui glebas jaculabantur. Cy-
rus autem hæc admiratus, tum nempe præfecti cohortis
solers inventum, tum militum obedientiam, quod simul
exercerentur, simul se ipsos exhilararent atque etiam
quod illi, qui Persarum armaturam imitati essent, vince-
rent : his ergo delectatus, ad cœnam eos invitavit : cumque
in tabernaculo quosdam ipsorum videret, quorum alii tibia,
manus alii obligata esset, quid ipsis accidisset rogabat.
Illi se glebis ictos aiebant. Ille quærebat iterum, utrum
postquam congressi fuissent, an cum procul essent. Re-
spondebant illi, tum id se perpressos cum procul essent :
at postquam cominus congressi fuissent, ludum fuisse
pulcherrimum aiebant illi qui ferulas gestabant. Illi vero
contra qui ferulis erant concisi, non ludum sibi sane videri
clamabant cominus feriri : simulque ferularum plagas in ma-
nibus et cervicibus, atque etiam in facie nonnulli ostende-
bant. Ac tum quidem, sicuti par erat, sesse mutuo ridebant.
Postridie vero totus campus hominibus hos imitantibus ple-
nus erat : semperque adeo, cum non aliud quidquam magis
serium tractarent, hoc ludo utebantur.

Alium vero aliquando videns cohortis præfectum ducen-
tem cohortem a fluvio ad sinistram singulis singulos ee-
quentibus, et cum tempus ipsi esse videbatur, jubentem
secundum manipulum promovere in frontem, et dein ter-
tium, et quartum : cum autem in fronte jam manipulorum
duces essent, mandabat in binos explicatum manipulum
ducerent : deinde igitur decuriones in frontem promove-
bant : rursus cum opportunum ipsi visum esset, imperabat
in quaternos explicatum manipulum ducerent : atque ita
quinque virorum duces etiam procedebant, ut in quaternos
manipulus explicatus iret : postquam vero ad tabernaculi
fores perventum esset, tum signo dato jubens ut rursus
singulatim incederent, manipulum primum introducebat,
et alterum jubebat hunc a tergo sequi ; et cum tertio itidem
quartoque præcepisset, ducebat intro : atque ita cum eos
introduxisset, eodem jussit ordine discumbere, quo ingressi
essent : hunc ergo Cyrus admiratus, et ob mansuetudinem
in disciplinam, et diligentiam, hanc quoque una cum præ-
fecto cohortem ad cœnam invitavit.

Cum autem alius quidam cohortis præfectus ad cœnam
vocatus adesset, Meam vero, inquit, cohortem ad tuum
hoc tabernaculum, Cyre, non invitas? atqui illa quoties ad
cœnam venit, hæc omnia facit; et ubi finis convivio fiat,
extremus ultimi manipuli ductor suum manipulum educit,
qui quidem postremos habet primo ad pugnam loco dispo-
sitos : deinde post hos alter alterius manipuli milites,
similique ratione et tertius et quartus; ut etiam quando
necesse fit ab hostibus pedem referre, sciant, quo pacto
recedere oporteat. Postquam vero in curriculo constitimus,
ubi deambulamus, cum quidem versus ortum progredimur,
ego præire soleo, et primus manipulus primum habet lo-
cum, et alter suum, et tertius et quartus, ac manipulo-
rum decuriæ, et quiniones, donec ego jubeam : cum vero
versus occidentem progredimur, tum et extremi ductor
agminis et cum eo postremi primo loco sunt in abitu du-
ces : ac nihilominus parent mihi qui proficiscor ultimus,
ut et sequi et præire pari cum obedientia consuescant.

δμοίως πειθόμενοι. (23) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ἡ καὶ αὐτοῦ ποιεῖτε; Ὅσοις γὰρ, ἔφη, καὶ δεικνυομένου μεθ' ἐν ἡμέρᾳ. Καλῶ τοίνυν, ἔφη, ὑμᾶς, ἅμα μὲν ὅτι τὰς τάξεις μελετᾶτε καὶ προσιόντες καὶ ἀπionτες, ἅμα δὲ ὅτι καὶ ἡμέρας καὶ νυκτός, ἅμα δὲ ὅτι τὰ τε σώματα περιπατοῦντες ἀσκεῖτε καὶ τὰς ψυχὰς ὠφελεῖτε διδάσκοντες. Ἐπεὶ οὖν πάντα διπλᾶ ποιεῖτε, διπλῆν ὑμῖν δίκαιον καὶ τὴν εὐχίαν παρέχειν. Μὰ Δ', ἔφη ὁ ταξiαρχος, μήτοι γὰρ ἐν μιᾷ γὰρ ἡμέρᾳ, εἰ μὴ καὶ διπλᾶς ἡμῖν τὰς γαστέρας παρέξεις. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτω τὸ τέλος τῆς σκηνῆς ἐποίησαντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κύρος ἐκέλευσεν ἐκείνην τὴν τάξιν, ὥσπερ ἔφη, καὶ τῇ ἄλλῃ. Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἄλλοι τὸ λοιπὸν πάντες αὐτοὺς ἐμιμοῦντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐξέτασιν δὲ ποτε πάντων τοῦ Κύρου ποιουμένων ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ συντάξει, ἤλθε παρὰ Κυαζάρου ἀγγελος λέγων ὅτι Ἰνδῶν παρῆν πρεσβεῖα· κελεύει οὖν σε ἔλθειν ὡς τάχιστα. Φέρω δέ σοι, ἔφη ὁ ἄγγελος, καὶ στολὴν τὴν καλλίστην παρὰ Κυαζάρου· βούλεται γὰρ σε ὡς εὐκοσμότερα καὶ λαμπρότερα προσάγειν, ὡς ὁφισμένων τῶν Ἰνδῶν ὅπως ἂν προσίης. (2) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος παρήγγειλε τῷ πρώτῳ τεταγμένῳ ταξιάρχῳ εἰς μέτωπον στήναι, ἐφ' ἑνὸς ἄγοντα τὴν τάξιν, ἐν δεξιᾷ ἔχοντα ἑαυτὸν, καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκέλευσε ταῦτ' αὐτοῦ παραγγεῖλαι, καὶ διὰ πάντων οὕτω παραδιδόναι ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ πειθόμενοι ταχὺ μὲν παρήγγελλον, ταχὺ δὲ τὰ παραγγελλόμενα ἐποίουν, ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ ἐγένοντο τὸ μὲν μέτωπον ἐπὶ τριακοσίων, τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ ταξiαρχοι, τὸ δὲ βάθος ἐφ' ἑκατόν. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησαν, ἔπασθαι ἐκέλευσεν ὡς ἂν αὐτὸς ἡγήται· καὶ εὐθὺς τροχάων ἤγειτο. Ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν ἀγυῖαν τὴν πρὸς τὸ βασιλεῖον φέρουσαν στενωτέραν οὖσαν ἢ ὡς ἐπὶ μετώπου πάντας διέναι, παραγγεῖλας τὴν πρώτην χιλιοστὴν ἔπασθαι κατὰ χώραν, τὴν δὲ δευτέραν κατ' οὐρὰν ταύτης ἀκολουθεῖν, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, αὐτὸς μὲν ἡγήτο οὐκ ἀναπαυόμενος, αἱ δὲ ἄλλαι χιλιοστῆς κατ' οὐρὰν ἑκάστη τῆς ἔμπροσθεν εἶποντο. (4) Ἐπεμψε δὲ καὶ ὑπηρέτας δύο ἐπὶ τὸ στόμα τῆς ἀγυῖας, ὅπως εἰ τις ἀγνοοίη, σημαίνειν τὸ δέον ποιεῖν. Ὡς δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὰς Κυαζάρου θύρας, παρήγγειλε τῷ πρώτῳ ταξιάρχῳ τὴν τάξιν εἰς δώδεκα τάττειν βάθος, τοὺς δὲ δωδεκάρχους ἐν μετώπῳ καθιστάναι περὶ τὸ βασιλεῖον, καὶ τῷ δευτέρῳ ταῦτα ἐκέλευσε παραγγεῖλαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως. (5) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν· ὁ δ' εἰσῆλθε πρὸς τὸν Κυαζάρην ἐν τῇ Περσικῇ στολῇ οὐδέν τι ὑβρισμένη. Ἰδὼν δὲ ὁ Κυαζάρης αὐτὸν τῷ μὲν τάχει ἤσθη, τῇ δὲ φαυλότῃ τῆς στολῆς ἡχθέσθη καὶ εἶπε, Τί τοῦτο, ὦ Κύρε; ὅσον πεπονήκας οὕτω φανεῖς τοῖς Ἰνδοῖς; ἐγὼ δ', ἔφη, ἐβουλόμην σε ὡς λαμπρότατον φανῆναι· καὶ γὰρ ἐμοὶ ἂν κόσμος ᾗν τοῦτο, ἐμῆς

Et Cyrus inquit, Hoccine semper facitis? Profecto, respondit ille, quotiescunque caenam instruimus. Vos igitur, inquit, ad caenam voco, partim quod et in accedendo et in abeundo studiose servatis ordines, partim quod illud et interdiu et noctu facitis, partim quod et corpora deambulando exercetis, et animos docendo meliores redditus. Quandoquidem igitur omnia duplicia facitis, aequum est vobis etiam duplex epulum praebere. Minime profecto, ait cohortis illius praefectus, uno quidem die; nisi nobis duplices etiam ventres dabis. Ac tum quidem hoc pacto finem huius convivii fecere. Postridie autem Cyrus illum ordinem, quemadmodum dixerat, et sequenti die vocavit. Quae cum ceteri animadverterent, omnes deinceps eos imitabantur.

CAPUT IV.

Cum autem Cyrus aliquando militem universum in armis lustraret et instrueret, a Cyaxare venit nuntius, qui diceret ab Indis legatos adease: Quapropter te quamprimum ad se venire jubet Cyaxares. Quin et vestem, inquit nuntius, pulcherrimam a Cyaxare tibi fero: te enim quam ornatissime splendidissimeque advenire cupit: quippe quia Indi spectaturi sunt, quo cultu accedas. Haec cum audisset Cyrus, imperavit praefecto cohortis loco primo in acie constituto, ut in fronte consisteret, cohorte singulatim ducta, latus ipse dextrum tenens: et jussit hunc eadem secundo imperare, et per omnes sic imperata tradi jussit. Illi dicto audientes et celeriter quidem haec imperant, et celeriter imperata faciunt: brevique tempore frons trecentos (tot enim erant cohortium praefecti), altitudo agminis centenos milites habuit. Cum jam hoc ordine constitissent, eos ita sequi jussit, ut ipse praecederet: et mox citato gradu praecedebat. At ubi viam, quae ad regiam tendebat, arctiorem esse animadvertisset, quam ut omnes in fronte progredi possent, jussis primis in ordine millenis militibus ita se sequi, ut collocati fuerant, alterisque hos a tergo sequi, et ceteris deinceps omnibus eodem servato ordine procedere, ipse sine intermissione praebat, alique milleni milites totidem praecedentes a tergo subsequebantur. Ministros etiam duos ad viam aditum misit, qui, quid facto opus esset, si quem fugeret, significarent. Cum autem Cyaxaris ad portam pervenisset, praefecto primae cohortis imperat, sic cohortem instruere, ut ejus altitudo duodenos contineret, praefectos autem duodenum militum propter regiam in fronte constitueret; atque eadem secundo jubet imperari, et sic deinceps omnibus. Atque haec illi quidem faciebant: Cyrus autem ipse ad Cyaxarem veste indutus Persica ambitionem minime indicanti ingressus est. Et Cyaxares eum cum vidisset, celeritate quidem delectabatur, at vilitate vestis offensus erat, dixitque, Quid hoc, Cyre, est? cujusmodi rem facis, qui habitu tali in conspectum Indorum venis? ego vero te quam splendidissimum conspici volebam: nam mihi hoc

ὅσα ἀδελφῆς υἱὸν ὅτι μεγαλοπρεπέστατον φαίνεσθαι. (6) Καὶ ὁ Κῦρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Καὶ ποτέρως ἂν, ὦ Κυαξάρη, μᾶλλον σε ἐκόσμου, εἴπερ πορφυρίδα ἐνδύς καὶ ψέλια λαβὼν καὶ στρεπτόν περιθέμενος σχολῇ κελεύονται ὑπάρκουν σοι, ἢ νῦν ὅτε σὺν τοιαύτῃ καὶ τοσαύτῃ δυνάμει οὕτως ὀξέως σοι ὑπακούω διὰ τὸ σέ τιμᾶν ἰδῶν καὶ σπουδῇ καὶ αὐτὸς κεκοσμημένος καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιδεικνύς σοι οὕτω πειθόμενους; Κῦρος μὲν οὖν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Κυαξάρης νομίσας αὐτὸν ὁρθῶς λέγειν ἐκέλευσε τοὺς Ἰνδοὺς. (7) Οἱ δ' Ἰνδοὶ εἰσελθόντες ἐλεξαν ὅτι πέμψει σφᾶς ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς κελεύων ἐρωτᾶν ἐξ ὅτου ὁ πόλεμος εἴη Μήδοις τε καὶ τῷ Ἀσσυρίῳ· ἐπεὶ δὲ σοὺ ἀκούσασιν, ἐκέλευσεν ἰθὺς αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀσσύριον καλεῖν ταῦτα πυθέσθαι· τέλος δ' ἀμφοτέροις εἶπεν ὑμῖν ὅτι ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς τὸ δίκαιον σκεψάμενος φησὶ μετὰ τοῦ ἡδικημένου ἔσεσθαι. (8) Πρὸς ταῦτα ὁ Κυαξάρης εἶπεν, Ἐμοὺ μὲν τοίνυν ἀκούετε ὅτι οὐκ ἀδικούμεν τὸν Ἀσσύριον οὐδὲν· ἐκείνου δ', εἰ δεῖσθε, ἰθὺς αὐτὸν πύθεσθε, ὅτι λέγει. Παρὼν δὲ ὁ Κῦρος ἤρετο τὸν Κυαξάρην, Ἥ καὶ ἐγὼ, ἔφη, εἰπὼ, ὅτι γινώσκω; καὶ ὁ Κυαξάρης ἐκέλευσεν. Ὑμεῖς τοίνυν, ἔφη, ἀπαγγεῖλατε τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ τάδε, εἰ μὴ τι ἄλλο Κυαξάρῃ δοκεῖ, ὅτι φαμέν ἡμεῖς, εἰ τί φησιν ὑφ' ἡμῶν ἀδικεῖσθαι ὁ Ἀσσύριος, αἰρεῖσθαι αὐτὸν τὸν Ἰνδῶν βασιλεὺς δικαστήν. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσαντες ὄχληντο.

9. Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον οἱ Ἰνδοί, ὁ Κῦρος πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρξατο λόγῳ τοιούτῳ.

Ἦ Κυαξάρη, ἐγὼ μὲν ἦλθον οὐδὲν τι πολλὰ ἔχων ἱερά χρέματα οἰκοῦν· ὅπόσα δ' ἦν, τούτων πᾶν δόξα λοιπὰ ἔχω. Ἀνῆλκα δὲ, ἔφη, εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοῦτο ἴσως, ἔφη, θαυμάζεις σὺ πῶς ἐγὼ ἀνῆλκα σοὺ αὐτοὺς τρέφοντας; εὐ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιῶν ἢ τιμῶν καὶ χαριζόμενος, ὅταν τινὶ ἀγασθῶ τῶν στρατιωτῶν. (10) Δοκεῖ γάρ μοι, ἔφη, πάντας μὲν οὐς ἂν τις βούληται ἀγαθοὺς συνεργοὺς ποιεῖσθαι ὁποιοῦντος ἑνὸς πράγματος, ἥδιον εἶναι εὐ τε λέγοντα καὶ εὖ ποιῶντα παρορμᾶν μᾶλλον ἢ λυποῦντα καὶ ἀναγκάζοντα· οὐς δὲ δὴ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων ποιῆσθαι τις βούλοιο συνεργοὺς προθύμους, τούτους παντάπασιν ἔμοιγε δοκεῖ ἀγαθοὺς θηρατέον εἶναι καὶ λόγους καὶ ἔργους. Φίλους γάρ, οὐκ ἐχθροὺς, δεῖ εἶναι τοὺς μέλλοντας ἀπροφασίστους συμμάχους ἔσεσθαι καὶ μήτε τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ ἀρχόντος φθονήσοντας μήτε ἐν ταῖς κακοῖς προδώσοντας. (11) Ταῦτ' οὖν ἐγὼ οὕτω προσηγνώσκων χρημάτων δοκῶ προδεῖσθαι. Πρὸς μὲν οὖν σὲ πάντα ὁρᾶν, ὃν αἰσθάνομαι πολλὰ δαπανῶντα, ἔσπῃ μοι δοκεῖ εἶναι· σκοπεῖν δ' ἀξίῳ κοινῇ καὶ σὲ καὶ ἐμέ ὅπως σὲ μὴ ἐπιλείψει χρέματα. Ἐάν γάρ σὺ ἀφθονα ἔχῃς, οἷδ' ὅτι καὶ ἐμοὶ ἂν εἴη λαμβάνειν ὅποτε δεόμεν, ἄλλως τε καὶ εἰ εἰς τοιοῦτόν τι λαμβάνοιμι ὁ μέλλοι καὶ σοὶ δαπανηθὲν βέλτιον εἶναι. (12) Ἐναγχοῦς ἂν μέμνημαί σου ἀκούσας ὡς ὁ Ἀρμένιος καταφρονεῖ σου νῦν, ὅτι ἀκούει τοὺς πολεμίους προσιόντας ἡμῖν,

ornamento fuisset, te, mea sororis filium, quam magnificentiissime ornatum conspici. Et Cyrus ad hæc respondit, Utro te modo, Cyaxares, magis ornassem, si purpura indutus, adhibitis armillis, et torquatus, tibi mandanti lente paruissem, an nunc potius, cum tali tantoque stipatus exercitu, tam velociter, honoris tui causa, tibi pareo, sudore et celeritate cum ipse ornatus adsum, tum te orno, et ceteros etiam tibi tantopere obsequentes exhibeo? Cyrus igitur hæc dixit; Cyaxares autem eum recte dicere arbitratus, Indos introduci jussit. Indi vero ingressi se missos a rege Indorum aiebant, et jussos interrogare, qua de re bellum inter Medos et Assyrium susceptum esset: Ac te quidem postquam audissemus, nos ad Assyrium quoque proficisci, et de his ipsis ab illo etiam percunctari jussit: tandem vero utrique vestrum nuntiare, regem Indorum dicere, se juris et æqui ratione habita, statutum ab illo cui fieret injuria. Ad hæc respondit Cyaxares, Me igitur audite, nulla nos omnino injuria Assyrium afficere: quid ipse dicat, si libet, profecti ad eum exquirite. Cyrus autem, qui aderat, Cyaxarem interrogavit, Num et ipse etiam, inquit, dicam quod sentio? et Cyaxares eum loqui jussit. Vos igitur, ait, Indorum regi hæc nuntiate (nisi quid aliud Cyaxari videatur), dicere nos, si quam a nobis sibi factam injuriam dicat Assyrius, ipsum nos Indorum regem judicem eligimus. His illi auditis abierunt.

Cum autem egressi essent Indi, Cyrus ad Cyaxarem hujusmodi sermone cepit uti:

Equidem ad te, Cyaxares, veni, non multas mecum pecunias meas domo ferens; quæ autem mihi erant, earum exiguum admodum summam reliquam habeo; quippe qui in milites, ait, eas expendèrim. Ac tu forsitan miraris, quo pacto expendèrim, eos cum tu alas: verum certo scias, inquit, me non aliter eas expendisse, quam præmiis tribuendis et largiendo, quoties aliquem militum admirarer. Nam mea hæc sententia est, inquit, omnes, quoscunque sibi quis fideles adjutores quacunque in re gerenda efficere velit, suavius esse bene tum dicendo tum faciendo potius ad ejusmodi munus excitare, quam offendendo et cogendo: et quos quidem in rebus bellicis adjutores sibi alacres quispiam conciliare velit, eos omnino et dictis bonis et factis captandos arbitror. Amicos enim, non inimicos, oportet esse, qui sine excusatione tergiversationeque in bello socii futuri sint, nec in secundis imperatoris rebus invidi, nec in adversis futuri sint proditores. Hæc igitur ego cum ita apud animum statuta habeam, pecuniis mihi pluribus opus esse puto. Ceterum ad te in omnibus respicere, quem sumptus graves facere intelligo, mihi absurdum videtur: communiter autem tibi et mihi providendum arbitror, ne te pecuniæ deficiant. Nam tibi si abunde suppetant, scio mihi quoque facultatem fore accipiendi, cum opus erit; præsertim si eas in ejusmodi quendam usum accipiam, in quem quod expensum fuerit, tibi etiam majus commodum allaturum est. Nuper igitur audire de te memini, Armenium te nunc contemnere, qui hostes adversum nos adventare audiat; ac neque copias

καὶ οὕτε τὸ στράτευμα πέμποι οὕτε τὸν δασμόν θν ἴδει ἀπάγοι. Ποιεῖ γὰρ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ἐκείνος ὥστε ἔγωγε ἀπορῶ πότερόν μοι κρεῖττον στρατεύεσθαι καὶ πειρᾶσθαι ἀνάγκη αὐτῷ προσθῆναι ἢ λυσιτελεῖ ἔᾶσαι ἐν τῷ παρόντι, μὴ καὶ τοῦτον πολέμιον πρὸς τοῖς ἄλλοις προσθῶμεθα. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρετο, Αἰ δ' οἰκήσεις αὐτῷ πότερον ἐν ἔχυροις χωρίοις εἰσὶν ἢ καὶ που ἐν εὐεφόδοις; Καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπεν, Αἰ μὲν οἰκήσεις οὐ πάννυ ἐν ἔχυροις· ἐγὼ γὰρ τοῦτου οὐκ ἡμέλουν· ὅρη μέντοι ἐστὶν ἐνθάδε δύναται· ἂν ἀπελθὼν ἐν τῷ παραχρῆμα ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι τοῦ μὴ αὐτός γε ὑποχείριος γενέσθαι μηδὲ δσα ἐνταῦθα δύναται ὑπεκκομίσασθαι, εἰ μὴ τις πολιορκοῖ προσκαθήμενος, ὥσπερ ὁ ἐμὸς πατήρ τοῦτο ἐποίησεν. (14) Ἐκ τούτου δὴ ὁ Κύρος λέγει τάδε· Ἄλλ' εἰ θέλοις, ἔφη, ἐμὲ πέμψαι ἱππέας μοι προσθεῖς ὅποσοι δοκοῦσι μέτριοι εἶναι, οἷμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ποιῆσαι αὐτὸν καὶ τὸ στράτευμα πέμψαι καὶ ἀποδοῦναι τὸν δασμόν σοι· ἐτι δὲ ἐλπίζω καὶ φίλον αὐτὸν μάλλον ἡμῖν γενήσεσθαι ἢ νῦν ἐστί. (15) Καὶ ὁ Κυαξάρης εἶπε, Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἐλπίζω ἐκείνους ἔλθειν πρὸς σὲ μάλλον ἢ πρὸς ἐμέ· ἀκούω γὰρ ὅτι καὶ ἰσθηρευτάς τινας τῶν παίδων σοι γενέσθαι αὐτοῦ· ὥστε ἴσως ἂν καὶ πάλιν ἔλθοιεν πρὸς σὲ· ὑποχειρίων δὲ γενομένων αὐτῶν πάντ' ἂνπραχθεῖ ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. Οὐκοῦν σοι δοκεῖ, ἔφη ὁ Κύρος, σύμφορον εἶναι τὸ λεληθέναι ἡμᾶς ταῦτα βουλευόντας; Μάλλον γὰρ ἂν οὖν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καὶ ἔλθοι τις αὐτῶν εἰς χεῖρας, καὶ εἰ τις δρῶντι ἐπ' αὐτοὺς, ἀπαρασκευάστοι ἂν λαμβάνοιντο. (16) Ἄκουε τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἂν τί σοι δόξω λέγειν. Ἐγὼ πολλάκις δὴ σὺν πᾶσι τοῖς μετ' ἐμοῦ τεθῆρακα ἀμφὶ τὰ ὅρια τῆς τε σῆς χώρας καὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἱππέας δὲ τινας ἡδὴ προσλαβὼν τῶν ἐνθάδε ἐταίρων ἀφικόμεν. Τὰ μὲν τοίνυν ὁμοῖα ποιοῦν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, οὐκ ἂν ὑποπτεύοιο· εἰ δὲ πολὺ πλείων ἡ δύναμις φαίνοιτο ἥς ἔχων εἰώθας θηρᾶν, τοῦτο ἡδὴ ὑποπτον ἂν γένοιτο. (17) Ἄλλ' ἐστίν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ πρόφασιν κατασκευάσαι καὶ ἐνθάδε οὐκ ἄπιστον, καὶ ἂν τις ἐκείσε ἐξαγγελίῃ δὴ ὥς ἐγὼ βουλοίμην μεγάλην θήραν ποιῆσαι· καὶ ἱππέας, ἔφη, αἰτοῖν ἂν σε ἐκ τοῦ φανεροῦ. Καλλίστα λέγεις, ἔφη ὁ Κυαξάρης· ἐγὼ δὲ σοι οὐκ ἐβέλθω διδόναι πλὴν μετρίους τινας, ὥς βουλόμενος πρὸς τὰ φρούρια ἔλθειν τὰ πρὸς τῇ Συρίᾳ. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι βούλομαι, ἔφη, ἐλθὼν κατασκευάσαι αὐτὰ ὥς ἐχυρώτατα. Ὅποτε δὲ σὺ προελθυθείς σὺν ἡ ἔχοις δυνάμει καὶ θηρώς καὶ δὴ δύο ἡμέρας, πέμψαιμι ἂν σοι ἱκανοὺς ἱππέας καὶ πεζοὺς τῶν παρ' ἐμοῖ ἡθροισμένων, οὓς σὺ λαβὼν εὐθὺς ἄνιός, καὶ αὐτὸς δὲ ἔχων τὴν ἄλλην δύναμιν πειρώμεν μὴ πρόσω ἡμῶν εἶναι, ἴνα, εἰ που καιρὸς εἴη, ἐπιφανείην.

18. Οὕτω δὴ ὁ μὲν Κυαξάρης εὐθὺς πρὸς τὰ φρούρια ἡθροῖεν ἱππέας τε καὶ πεζοὺς, καὶ ἀμάξας δὲ σίτου προέπεμπε τὴν ἐπὶ τὰ φρούρια ὁδόν. Ὁ δὲ Κύρος ἐβύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ, καὶ ἅμα πέμπων ἐπὶ τὸν Κυα-

mittere, neque tributum debitum adferre. Nimis, inquit, facit hæc ille, Cyre: ut equidem dubius sim animi, utrum mihi melius sit bello eum adgredi et ad cogendum vires nostras conferre, an expediat in præsens missum eum facere, ne hunc etiam hostem ceteris illis adjungamus. Et Cyrus interrogabat, Num vero domicilia ejus munitis in locis sita sunt, an iis, quæ facile adiri possint? Domicilia quidem ejus, respondit Cyaxares, non admodum munitis in locis sita sunt; nam illam ego rem non neglexi: sunt tamen montes, in quos si se recipiat, statim sic tutus esse possit, ut nec ipse in potestatem alicujus redigi possit, nec quæcunque in illos clam subvehenda curaverit, nisi quis eum diutius ibidem hærendo obsideat, quemadmodum pater meus olim fecit. Tum Cyrus hæc verba facit: Si autem mittere me voles, tanta equitum manu mihi adjuncta, quanta sufficere videatur, arbitror me, diis juvantibus, effecturum ut et copias mittat, et tributum tibi pendat: immo præter hæc spero confere ut nobis sit, quam nunc est, amicior. Et Cyaxares inquit, Ego quoque spero illos ad te libentius accessuros, quam ad nos. Nam quosdam ex ipsius liberis tecum olim venari solitos audio, iique adeo fortassis ad te rursus accesserint: quibus captis, omnia confici ex animi nostri sententia possint. Nempe, inquit Cyrus, tibi conducere videtur, nostra hæc ut celenter consilia? Immo certe hoc pacto, ait Cyaxares, et facilius ipsorum aliquis in potestatem nostram venerit, et si quis in eos impetum faciat, minus paratos deprehenderit. Audi igitur, inquit Cyrus, si aliquid dicere tibi videbor. Ego quidem sæpe cum omnibus qui mecum sunt, Persis, ad tuæ Armeniorumque regionis fines venatus sum, atque etiam aliquando quibusdam equitibus hinc e numero sociorum nostrorum adsumptis, illuc accessi. Ergo minime suspectus fueris, ait Cyaxares, si his consimilia facias: sin autem majores copiarum conspiciantur, quam quibus uti ad venandum consuevistis, id demum suspicioni locum dederit. At licet, inquit Cyrus, causam quandam ad persuadendum haud parum aptam et hic prætexere; et si quis famam isto deportet, velle me magnam venationem instituere, et si palam, ait, equites ego abs te petam. Optime dicis, inquit Cyaxares: ego vero tibi non volam præter modicos quosdam dare, quasi qui ad castella Syriæ finitima profecturus sis. Nam revera quidem, inquit, mihi in animo est illo proficisci, ut ea quam munitissima reddam. Tu vero tuis cum copiis ubi progressus fueris, ac jam biduum venando consumpseris, mittam tibi quot suffecerint equites peditesque de iis qui apud me collecti sunt; quos ubi acceperis, statim pergas: ipse vero cum reliquis copiis, ne procul a vobis absim, enitar; ut, sicubi opportunum fuerit, conspiciendum me præbeam.

Hoc igitur modo Cyaxares quidem statim et equites et pedites ad castella cogebat, atque etiam currus commeatu ea, quæ ad castella duceret, via præmittebat. Cyrus autem, profectiois causa, confestim rem divinam faciebat, ac simul

ἐάρην ἦται τῶν νεωτέρων ἱππέων. Ὁ δὲ πάνυ πολλῶν βαυλομένων ἐπεσθαι οὐ πολλοὺς ἔδωκεν αὐτῷ. Προεληλυθότες δ' ἤδη τοῦ Κυαξάρου σὺν δυνάμει καὶ πεζῇ καὶ ἱπικῇ τὴν πρὸς τὰ φρούρια γίγνεται τῷ Κύρῳ τὰ ἱερὰ ἐπὶ τὸν Ἀρμένιον ἰέναι καλὰ· καὶ οὕτως ἐξάγει δὴ ὡς εἰς θήραν παρεσκευασμένους. (19) Πορευομένων δὲ αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὑπανίσταται λαγῶς· αὐτὸς δ' ἐπιπτάμενος αἰσιος, κατιδὼν τὸν λαγὼν φεύγοντα, ἐπιφερόμενος ἐπαισέ τε αὐτὸν καὶ συναρπάσας ἔτρε, κάπνευγκῶν ἐπὶ λόφον τινὰ οὐ πρόσω ἐχρήτο τῇ ἄγρᾳ ὅ,τι ἤθελεν. Ἴδων οὖν ὁ Κύρος τὸ σημεῖον ἤσθη τε καὶ προσεκύνησε Δία βασιλέα, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας, Ἡ μὲν θήρα καλὴ ἔσται, ὧ ἄνδρες, ἣν ὁ θεὸς θέλησῃ. (20) Ὡς δὲ πρὸς τοῖς ὁρίοις ἐγένετο, εὐθὺς ὥσπερ εἰώθει ἐθήρα· καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ὄγμευον αὐτῷ, ὡς ἐπίοντες τὰ θηρία ἐξαυσταίεν· οἱ δὲ ἀριστοὶ καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς διέστασαν καὶ τὰ ἀνιστάμενα ὑπεδέχοντο καὶ ἐδίωκον· καὶ ἥρουν πολλοὺς καὶ σὺς καὶ ἐλάφους καὶ δορκάδας καὶ θνοὺς ἑγγίους· πολλοὶ γάρ ἐν τούτοις τοῖς τόποις θνοὶ καὶ νῦν ἐτι γίνονται. (21) Ἐπεὶ δ' ἐληξε τῆς θήρας, προσμύξας πρὸς τὰ ὄρια τῶν Ἀρμενίων ἐδειπνοποίησατο· καὶ τῇ ὑπεραίᾳ αὐθις ἐθήρα προσελθὼν πρὸς τὰ ὄρη ὧν ὠρέγετο. Ἐπεὶ δ' αὖ ἐληξεν, ἐδειπνοποιοῖτο. Τὸ δὲ παρὰ Κυαξάρου στρατεύμα ὡς ἤσθετο προσὶν, ὑποπέμψας πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἀπέχοντας αὐτοῦ δεῖπνοποιεῖσθαι ὡς δύο παρασάγγας, καὶ τοῦτο προὶδὼν ὡς συμβαλεῖται πρὸς τὸ λανθάνειν· ἐπεὶ δὲ δεῖπνήσαιεν, εἶπε τῷ ἀρχοντι αὐτῶν παρεῖναι πρὸς αὐτόν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον τοὺς ταξιάρχους ἐκάλε· ἐπεὶ δὲ παρήσαν, ἔλεξεν ὧδε.

22. Ἄνδρες φίλοι, ὁ Ἀρμένιος πρόσθεν μὲν καὶ σύμμαχος ἦν καὶ ὁπῆκος Κυαξάρῃ· νῦν δ' ὡς ἤσθετο τοὺς πολεμίους ἐπίοντας, καταφρονεῖ καὶ οὐτε τὸ στρατεύμα πέμπει ἡμῖν οὔτε τὸν δασμὸν ἀποδίδωσι· νῦν οὖν τοῦτον δεῖ θηρᾶσαι, ἂν δυνώμεθα. Ὡδ' οὖν μοι, ἔφη, δοκεῖ ποιεῖν. Σὺ μὲν, ὦ Χρυσάντα, ἐπειδὴν ἀπακοιμηθῇς ὅσον μέτριον, λαθὼν τοὺς ἡμίσεις Περσῶν τῶν σὺν ἡμῖν ἴθι τὴν ὄρεινὴν καὶ κατὰ λαβε τὰ ὄρη εἰς ἄφασιν αὐτὸν ὅταν τι φοβηθῇ καταφεύγειν· ἡγεμόνας δὲ σοι ἐγὼ δώσω. (23) Φασὶ μὲν οὖν καὶ δασέα τὰ ὄρη ταῦτα εἶναι, ὥςτ' ἐλπίς ὑμᾶς μὴ δοθῆναι· ὁμῶς δὲ εἰ προπέμποις πρὸ τοῦ στρατεύματος [τοῦ σεαυτοῦ] αἰχλῶνους ἄνδρας λησταίαι ἐοικότες καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὰς στολὰς, οὗτοι ἂν σοι, εἴ τι νι ἐντυχάνοιεν τῶν Ἀρμενίων, τοὺς μὲν ἂν συλλαμβάνοντες αὐτῶν κωλύοιεν τῶν ἐξαγγελιῶν, οὓς δὲ μὴ δύναιντο λαμβάνειν, ἀποσοβῶντες ἂν ἐμποδῶν γίνοντο τοῦ μὴ δρᾶν αὐτοὺς τὸ θλον στρατεύμα σου, ἀλλ' ὡς περὶ κλωπῶν βουλευέσθαι. (24) Καὶ σὺ μὲν, ἔφη, οὕτω ποιεῖ· ἐγὼ δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς ἡμίσεις μὲν τῶν πεζῶν ἔχων, πάντας δὲ τοὺς ἱππέας, πορεύσομαι διὰ τοῦ πεδίου εὐθὺς πρὸς τὰ βασίλεια. Καὶ ἣν μὲν ἀνθιστῇται, δῆλον ὅτι μάχεσθαι δεήσει· ἣν δ' ὑποχωρῇ τοῦ πεδίου, δῆλον ὅτι μεταθεῖν δεήσει· ἣν δ' εἰς τὰ ὄρη φεύγῃ, ἐνταῦθα δὴ, ἔφη,

mittit qui a Cyaxare de junioribus equitibus aliquos peterat. Ille vero, licet permulti sequi vellent, non multos tamen ei concessit. Et Cyaxare jam cum copiis equitum peditumque via, quæ ad castella ducebat, progresso, Cyro sacra de suscipienda in Armenium expeditione auspicata fuerunt; itaque suos educit, quasi ad venandum parasset. Et cum jam iter faceret, mox primo in agro exsurgit lepus: ei aquila dextra advolans, cum leporem fugientem desepxisset, irruens percussitque eum, corruptumque sustulit, et cum proximum in collem deportasset, pro libidine præda usa est. Cyrus, hoc quidem signo viso, delectatusque est, et Jovem regem adoravit, et ad eos qui aderant dixit, Hæc sane nobis, viri, venatio prospera, volente deo, futura est. Cum autem ad fines perventum esset, statim, more suo, venabatur: ac peditum quidem equitumque vulgus ordine ante ipsum procedebant, ut adventu suo feras excitarent: præstantissimi vero quique tam peditum quam equitum hinc inde constiterunt, excitatasque feras et exceperunt, et insecuti sunt, atque multos et apros, et cervos, et capreas, et asinos silvestres ceperunt; sunt enim hac etiam tempestate illis in locis multi asini. At venatione tandem intermissa, propius ad Armeniorum fines delatus, cœnam instrui jussit: ac prostridie rursus venari cepit, eos ad montes progressus, quos adpetebat. Postquam autem rursus venandi finem fecisset, cœnavit. Cum vero exercitum a Cyaxare missum adventare sentiret, ad eos clam misit qui edicerent, ut abs se ad duarum feræ parasangarum intervallum cœnarent; providebat enim futurum ut hoc ipsum ad fallendum hostem conduceret: postquam vero cœnassent, ut ipsorum præfectus ad se veniret, præcepit. Cœna autem peracta, præfectos ad se vocabat; qui cum advenissent, in hunc modum locutus est:

« Armenius antehac quidem, amici, Cyaxari et societate junctus fuit et ejus imperio subjectus: nunc vero spreto, postquam hostes eum invadere senserit, Cyaxare, neque copias nobis mittit, neque tributum illud debitum persolvit: itaque jam nobis venandus est, si quidem poterimus. Ac mihi sane res in hunc modum gerenda videtur: Tu, Chrysanta, postquam modicum somnum ceperis, dimidia Persarum qui sunt nobiscum sumpta parte, viam montanam ingreditor, et montes occupato, ad quos eum, cum aliquem metuit, confugere aiunt. Duces ipse tibi dabo. Atque hos sane montes etiam nemorosos esse perhibent, ut spes sit vos minime conspectum iri: si tamen ante exercitum expeditos homines, qui et numero et vestimentis sint latronibus similes, præmiseris, nimirum hi, si quibus ex Armeniis occurrerint, eos partim comprehendendo impedire poterunt, ne quod indicium faciant; partim quos comprehendere nequiverint, absteritos procul arcendo, ne totum exercitum videant, obstabunt; ideoque de vobis tanquam latrunculis consilium capient. Ac tu quidem ita facito: ego vero cum prima luce peditum altera cum parte dimidia, et universis cum equitibus campestri itinere ad regiam recta proficiascar. Et si quidem se nobis opposuerit, patet, pugnam necessario conserendam esse: sin campo se subduxerit, cursu nobis persequendum esse constat: ad montes denique si fugerit, hic scilicet tui

σὸν ἔργον μηδὲνα ἀφίναί τῶν πρὸς σέ ἀφικνουμένων. (36) Νόμιζε δ' ὥσπερ ἐν θήρᾳ ἡμᾶς μὲν τοὺς ἐπιζητούντας ἔσεσθαι, σέ δὲ τὸν ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς. Μάμνησο οὖν ἐκεῖνο ὅτι φθάνειν δεῖ πεφραγμένους τοὺς πόρους πρὶν κινεῖσθαι τὴν θήραν. Καὶ λεληθῆναι δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ τοῖς στόμασιν, εἰ μὲλλουσι μὴ ἀποτρέψαι τὰ προσφερόμενα. (36) Μὴ μέντοι, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, οὕτως αὐτοὶ ποιεῖ ὥσπερ ἐνίοτε διὰ τὴν φιλοθηρίαν· πολυλάκις γὰρ δλὴν τὴν νύκτα αὐπνος πραγματεύη· ἀλλὰ νῦν ἔῃσαι χροὶ τοὺς ἀνδρας τὸ μέτριον ἀποκοιμηθῆναι, ὥς ἂν δύνωνται ὁπνομαχεῖν. (37) Μηδέ γε, ὅτι οὐχ ἡγεμόνας ἔχον ἀνθρώπους πλανᾷ ἀνὰ τὰ ὄρη, ἀλλ' ὅπη ἂν τὰ θηρία ὑψηλῇται, ταύτη μεταθεῖς, μήτι καὶ νῦν οὕτω τὰ δυσβάτα πορεύου, ἀλλὰ κέλευέ σοι τοὺς ἡγεμόνας, ἐὰν μὴ πολὺ ἐλάττω ἢ ὁδὸς ᾗ, τὴν ῥάστην ἡγείσθαι. Στρατιᾷ γὰρ ἡ ῥάστη ταχίστη. (38) Μηδέ γε σὺ, ὅτι δύνασαι τρέχειν ἀνὰ τὰ ὄρη, μήτι δρόμῳ ἡγήσῃ, ἀλλ' ὥς ἂν δύνηται σοι ὁ στρατὸς ἔπεσθαι, τῷ μέσῳ τῆς σπουδῆς ἡγοῦ. (39) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τῶν δυνατωτάτων καὶ προθύμων ὑπομένοντάς τινας ἐνίοτε παρακελεύεσθαι· ἐπειδὴν δὲ παρέλθῃ τὸ κέρας, παροξυντικὸν εἰς τὸ σπεύδειν πάντας παρὰ τοὺς βαδίζοντας τρέχοντας δρᾶσθαι.

30. Χρυσάντας μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας καὶ ἐπιγαυρωθεὶς τῇ ἐντολῇ τοῦ Κύρου, λαβὼν τοὺς ἡγεμόνας, ἀπελθὼν καὶ παραγγέλλας ἅ ἔδει ἅμα αὐτῷ μὲλλουσι πορεύεσθαι, ἀνεπαύετο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκοιμήθησαν ὅσον ἐδόκει μέτριον εἶναι, ἐπορεύετο ἐπὶ τὰ ὄρη. (31) Κύρος δὲ, ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, ἄγγελον μὲν προέπεμπε πρὸς τὸν Ἀρμένιον, προσιπὼν αὐτῷ λέγειν ὧδε. Κύρος, ὦ Ἀρμένιε, κελεύει οὕτω ποιεῖν σε ὅπως ὡς τάχιστα ἔχων ὁσείας καὶ τὸν δασμὸν καὶ τὸ στρατεύμα. Ἦν δ' ἐρωτᾷ ὅπου εἰμὶ, λέγε τάληθ' ὅτι ἐπὶ τοῖς ὄρεσι. Ἦν δ' ἐρωτᾷ εἰ καὶ αὐτὸς ἔρχομαι, λέγε κἀνταῦθα τάληθ' ὅτι οὐκ οἶσθα. Ἐὰν δ' ὅποσοι ἐσμέν πυθνῇνται, συμπεμπειν τινὰ κέλευε καὶ μαθεῖν. (32) Τὸν μὲν δὴ ἄγγελον ἐπιστείλας ταῦτα ἐπέμψα, νομίζων φιλικώτερον οὕτως εἶναι ἢ μὴ προσιπόντα πορεύεσθαι. Αὐτὸς δὲ συνταξάμενος ἢ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀντίτειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἰ τι δέοι, ἐπορεύετο. Προεῖπε δὲ τοῖς στρατιώταις μηδὲνα ἀδικεῖν, καὶ εἰ τις Ἀρμένιον τῷ ἐντυγχάνοι, θαρβείν τε παραγγέλλειν καὶ ἀγορὰν τὸν θέλοντα ἄγειν ὅπου ἂν ᾧσιν, εἴτε στίβας εἴτε ποτὰ τυγχάνοι πωλεῖν βουλόμενος.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ μὲν δὴ Κύρος ἐν τούτοις ᾗ· ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου τὰ παρὰ τοῦ Κύρου, ἐξπλάγη, ἐνόησας ὅτι ἀδοικὴ καὶ τὸν δασμὸν λιπὼν καὶ τὸ στρατεύμα

fuerit muneris, eorum, qui ad te pervenient, nomen dimittere. Perinde scilicet atque in venatione velim existimes, nos quidem eos fore qui indagabunt, te autem illum qui sit ad plagas. Quamobrem memineris, obstruenda prius esse itinera, quam ferae se loco moveant. Quin et occulti sint necesse est, quicunque ad ea collocati fuerint, si quidem ad se accurrentes feras nolint avertere. Verum, Chrysanta, inquit, ita jam ne feceris, quemadmodum nonnunquam venandi studio consuevisti: nam in somnis totam saepe noctem in hoc negotio exigis: at nunc militi modice cubandi facultas est concedenda, ut somno obrepenti reluctari possint. Neque vero tu, quia montes pererrans ducem viae nullum habens, sed quacunquē ferā collocati fuerint, hac insequi soles, neque tu, inquam, nunc etiam per loca penetratu difficilia sic iter feceris; sed impera ducibus, ut, nisi aliqua longe brevissima via fuerit, per facillimam ducant. Nam exercitui via facillima celerrima est. Neve item, quia tu montes cursu pervagari es adsuefactus, jam quoque curriculo praeveris, sed festinatione mediocri praeto, ut sequi te possit exercitus. Commodum etiam fuerit, quosdam ex robustissimis et in primis alacribus interdum cohortandi causa subsistere: ubi autem cornu processerit, incitamentum erit ad festinandum, si prae his gradatim incedentibus, omnes illi currere videantur.

At Chrysantas quidem haec cum audisset, ad elationem incenso Cyri mandatis animo, acceptis ducibus, abiit; et cum his, qui profecturi cum ipso erant, facienda imperasset, quieti se dedit. Cumque tantum somni cepissent, quantum ad mediocritatem satis esse videbatur, ad montes perrexit. Cyrus autem, cum dies illuxisset, nuntium ad Armenium praemisit, cui prius indicarat, ut in hunc modum hominem adloqueretur: Cyrus, Armenie, sic agas imperat, ut quamprimum ad ipsum tributumque feras et exercitum ducas. Quod si te interroget, ubi sis, vera dicito, esse me nimirum in finibus. Sin roget, an et ipse veniam, hic quoque vera dicito, te nempe nescire. Sin quot numero simus quaerat, jube tecum aliquem mittat, ac rem cognoscat. Itaque nuntium Cyrus cum his mandatis misit; quod existimaret hoc modo se humanius facturum, quam si nihil praedicens pergeret. Ipse vero quam optime cum ad perficiendum iter, tum etiam ad pugnandum, si foret opus, instructis suis progrediebatur. Militibus autem edixit ne quenquam injuria adficerent: ac si quis Armenium aliquam obvium haberet, et homo esse animo juberet, et ut is qui vellet, ad ea loca, quibus ipsi essent, res venales adveheret, si quis esculenta aut potulenta vendere cuperet.

LIBER III.

CAPUT I.

Et Cyrus quidem haec agebat: Armenius autem, cum de nuntio mandata Cyri audisset, perterritus est; quod cum animo suo cogitare se injuste facere, qui et tributum pen-

οὐδέ πώποτε, καὶ τὸ μέγιστον, φοβοίτο, ὅτι ὀφθήσεσθαι ἐμελλε τὰ βασίλεια οἰκοδομεῖν ἀρχόμενος ὡς ἂν ἱκανὰ ἐπομάχεσθαι εἴη. (2) Διὰ ταῦτα δὴ πάντα ὀκνῶν ἄμα μὲν διέπεμπεν ἀβρολίων τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἄμα δ' ἐπεμ-
 πεν εἰς τὰ ὄρη τὸν νεώτερον υἱὸν Σάβαριν καὶ τὰς γυναῖ-
 κας, τὴν τε ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰς θυγατέ-
 ρας καὶ κόσμον δὲ καὶ κατασκευὴν τὴν πλείστου ἀξίαν
 συναπέπεμπε προπομπὰς δούς αὐτοῖς. Αὐτὸς δὲ ἄμα
 μὲν κατασκευομένους ἐπεμπε τί πρᾶττοι Κῦρος, ἄμα δὲ
 συνάττει τοὺς παραγιγνομένους τῶν Ἀρμενίων· καὶ
 ταχὺ παρήσαν ἄλλοι λέγοντες ὅτι καὶ δὴ αὐτὸς ὁμοῦ.
 Ἐνταῦθα δὴ οὐκέτι ἐτλη εἰς χεῖρας ἔλθειν, ἀλλ' ὑπεχώ-
 ρει. (3) Ὡς δὲ τοῦτο εἶδον αὐτὸν ποιήσαντα οἱ Ἀρμένιοι,
 διεοῖδρασκον ἤδη ἕκαστος ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ βουλόμενοι τὰ
 ὄντα ἐκποδῶν ποιέσθαι. Ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἐώρα διαθεόν-
 των καὶ ἑλαινόντων τὸ πεδίον μεστὸν, ὑποπέμπων ἔλεγεν
 ὅτι οὐδενὶ πόλεμος εἴη τῶν μενόντων· εἰ δὲ τίνα φεύ-
 γοντα λήψοιτο, προηγόρευεν ὅτι ὡς πολεμῶν χρήσοιτο.
 Οὕτω δὴ οἱ μὲν πολλοὶ κατέμενον, ἦσαν δὲ οἱ ὑπεχώρουν
 πρὸς τὰς βασιλεῖς. (4) Ἐπεὶ δὲ οἱ σὺν ταῖς γυναῖξιν προϊόν-
 τες ἐνέπεσον εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει, εὐθὺς κραυγὴν τε ἐποίησαν
 καὶ φεύγοντας ἠλάσκοντο πολλοὶ γὰρ αὐτῶν. Τόλως δὲ
 καὶ ὁ παῖς καὶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες ἐτάλυναν,
 καὶ τὰ χρήματα ὅσα σὺν αὐτοῖς ἀγόμενα ἔτυχεν. Ὁ
 δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὡς ἦσθετο τὰ γιγνόμενα, ἀπορῶν
 ποῖ τράποιτο ἐπὶ λόφον τινὰ καταφεύγει. (5) Ὁ δ' αὖ
 Κῦρος ταῦτα ἰδὼν περιίσταται τὸν λόφον τῷ παρόντι
 στρατεύματι, καὶ πρὸς Χρυσάνταν πέμψας ἐκέλευε φυ-
 λακῇν τοῦ ὄρους καταλιπόντα ἔχειν. Τὸ μὲν δὴ στρα-
 τεῦμα ἠθροίζεται τῷ Κύρῳ· ὁ δὲ πέμψας πρὸς τὸν Ἀρμέ-
 νιον κήρυκα ἤρετο ὧδε. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε,
 πότερα βούλει αὐτοῦ μένον τῷ λυμῷ καὶ τῷ δίψει μά-
 χεσθαι ἢ εἰς τὸ ἰσώπεδον καταβάς ἡμῖν διαμάχεσθαι;
 Ἀπεκρίνατο ὁ Ἀρμένιος ὅτι οὐδετέρους βούλοιο μάχε-
 σθαι. (6) Πάλιν ὁ Κῦρος πέμψας ἤρωτα, Τί οὖν κάθη-
 σαι αὐτόθι καὶ οὐ καταβαίνει; Ἀπορῶν, ἔφη, ὅ, τι χρὴ
 ποιεῖν. Ἄλλ' οὐδὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀπορεῖν σε δεῖ· ἔστι
 γὰρ σοι ἐπὶ δίκην καταβαίνειν. Τίς δ', ἔφη, ἔσται ὁ
 δικάζων; Δῆλον ὅτι ᾧ ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ ἄνευ δίκης χρή-
 σθαι σοι ὅ, τι βούλοιο. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀρμένιος γιγνώ-
 σκων τὴν ἀνάγκην καταβαίνει· καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν εἰς τὸ
 μέσον κάκεινον καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐστρατοπεδεύσατο,
 ἡμῶς ἔχων πᾶσαν ἤδη τὴν δύναμιν.

7. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ ὁ πρεσβύτερος παῖς τοῦ
 Ἀρμενίου Τιγράνης ἐξ ἀποδημίας τινὸς προσήει, ὃς καὶ
 σύνθερός ποτε ἐγένετο τῷ Κύρῳ· καὶ ὡς ἤκουσε τὰ γεγε-
 νημένα, εὐθὺς πορεύεται ὥσπερ εἶχε πρὸς τὸν Κῦρον.
 Ὡς δὲ εἶδε πατέρα τε καὶ μητέρα καὶ ἀδελφούς καὶ τὴν
 ἑαυτοῦ γυναῖκα αἰχμαλώτους γεγεννημένους, ἐδάκρυσεν
 ὥσπερ εἰκός. (8) Ὁ δὲ Κῦρος ἰδὼν αὐτὸν ἄλλο μὲν οὐ-
 δὲν ἐφιλοφρονήσατο αὐτῷ, εἶπε δ' ὅτι Εἰς καιρὸν ἦκεις,
 ἔφη, ὅπως τῆς δίκης ἀκούσης παρὼν τῆς ἀμφὶ τοῦ πατρὸς.
 Καὶ εὐθὺς συνεχάλει τοὺς ἡγεμόνας τοὺς τε τῶν Περσῶν
 καὶ τοὺς τῶν Μήδων· προσεκάλει δὲ καὶ εἰ τις Ἀρμε-

dere desineret, et non mitteret exercitum : maxime vero
 metuebat, quod futurum erat ut manifestum fieret, se fe-
 cisse initium struendæ regæ, quo ad propulsandos hostes
 illa sufficeret. Has sane ob causas omnes trepidans, simul
 nonnullis in diversas partes dimissis copias suas coge-
 bat, simul in montes minorem natu filium Sabarim, et suam at-
 que filii uxorem, et filias mittebat; et cum his ornatum
 quoque apparatusque maximi pretii mittebat, additis etiam
 qui deducerent. Ipse autem simul mittebat qui specula-
 rentur quidnam rerum Cyrus ageret, simul Armenios, qui
 aderant, instruebat : cum mox adessent alii, qui Cyrum
 ipsummet appropinquare dicerent : tum vero manum conse-
 rere non amplius ausus, se subducebat. Id cum eum Ar-
 menii facere viderent, ad suas eorum quisque aedes diffu-
 giunt, ut qui res suas longius submovere vellent. Cyrus
 autem cum vidisset campum discurrentibus et abigentibus
 plenum, submisit qui dicerent, nemini eorum qui remane-
 rent se futurum hostem : sin fugientem aliquem caperet,
 eum se pro hoste habiturum prædixit. Itaque plures quidem
 remanebant, cum nonnulli essent qui cum rege se subdu-
 cerent. At vero qui cum mulieribus antecesserant, in eos
 cum incidissent qui erant in monte, clamorem statim edi-
 derunt, et dum in fugam se conjiciunt, eorum plurimi ca-
 pti sunt. Tandem et filius et uxores, et filias captæ sunt, iis
 cum opibus quascunque secum vehebant. Rex autem eo-
 rum ubi quæ acciderent sentiret, quo se verteret ambicens,
 in collem quendam fuga se recipit. Cyrus item hæc cum
 vidisset, collem cum iis, quæ aderant, copiis circumdat,
 mittitque ad Chrysantam jubetque eum montis custodia reli-
 cta venire. Et Cyro quidem collectus jam aderat exercitus :
 misso autem ad Armenium caduceatore, sic eum interro-
 gabat : Dic mihi, ait, Armenie, utrum istic manens cum
 fame ac siti pugnare mavis, an in æquum campum de-
 scendere, ac nobiscum depugnare? Cum neutris pugnare se
 velle respondit Armenius. Cyrus iterum misit qui quæ-
 rent, Cur igitur istic desides, ac non descendis? Quid agendum sit, inquit, ambigo. Sed enim, ait Cyrus, te
 neutiquam ambigere oportet : nam licet tibi ad agendam
 causam descendere. Quis autem, inquit, iudex erit? Ni-
 mirum is cui deus potestatem fecit de te pro arbitrio suo,
 indicta etiam causa, statuendi. Hic Armenius, considerata
 necessitate, descendit : ac Cyrus et illo et ceteris omnibus
 in medium receptis, castra iis circumdedit, cum copias jam
 secum una omnes haberet.

Hoc ipso tempore Tigranes, nata maximus Armenii filius,
 peregre rediens adveniebat, quem Cyrus aliquando socium
 venationis habuerat : is cum ea quæ acciderant audisset,
 statim ad Cyrum ita contendit, uti tum comparatus erat.
 Ubi vero patrem, et matrem, et sorores, et uxorem suam
 in hostium manus devenisse vidit, ut par erat, illacrimavit.
 Cyrus autem eum intuitus, comitate in ipsum alia nulla est
 usus, quam quod diceret, Opportune ades, ut iudicium in
 patrem tuum exercendum præsens audias. Statimque du-
 ces tum Persarum tum Medorum convocavit; quia et Ar-

νίων τῶν ἐντίμων παρῆν· καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρ-
μαμάξαις παρούσας οὐκ ἀπῆλασεν, ἀλλ' εἶα ἀκούειν.
(9) Ὅποτε δὲ καλῶς εἶχεν, ἤρχετο τοῦ λόγου, Ὡς Ἀρ-
μένιε, ἔφη, πρῶτον μὲν σοι συμβουλευῶ ἐν τῇ δίκῃ τὰ-
ληθῆ λέγειν, ἵνα σοι ἔν γε ἀπῆ τὸ εὐμισητότατον· τὸ
γὰρ ψευδόμενον φαίνεσθαι εὖ ἴσθι ὅτι καὶ τοῦ συγγνώμης
τινὸς τυγχάνειν ἐμποδὼν μάλιστα ἀνθρώποις γίγνεται·
ἐπειτα δὲ, ἔφη, συνίσαι μὲν σοι καὶ οἱ παῖδες καὶ αἱ
γυναῖκες αὐταὶ πάντα ὅσα ἐπραξας, καὶ Ἀρμενίων οἱ
παρόντες· ἦν δὲ αἰσθάνονται σε ἄλλα ἢ τὰ γενόμενα λέ-
γοντα, νομιοῦσι σε καὶ αὐτὸν καταδικάζειν σαυτοῦ πάν-
τα τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἦν ἐγὼ τάλῃθι πύθωμαι. Ἀλλ'
ἑρώτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ὅ, τι βούλει, ὡς τάλῃθι ἑρῶντος·
τούτου ἔνεκα καὶ γενέσθω ὅ, τι βούλεται. (10) Λέγε δὴ
μοι, ἔφη, ἐπολέμησάς ποτε Ἀστυάγει τῷ τῆς ἐμῆς μη-
τρὸς πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις Μήδοις; Ἐγὼ γ', ἔφη. Κρα-
τηθεὶς δ' ὑπ' αὐτοῦ συνωμολόγησας δασμόνοισιν καὶ συ-
στρατεύσεσθαι ὅπου ἐπαγγέλλοι καὶ ἐρύματα μὴ εἶναι;
Ἦν ταῦτα. Νῦν οὖν διὰ τί οὔτε τὸν δασμόν ἀπῆγες
οὔτε τὸ στράτευμα ἐπεμπες, ἐτείχιζες τε τὰ ἐρύματα;
Ἐλευθερίας ἐπεθύμουν· καλὸν γάρ μοι ἐδόκει εἶναι καὶ
αὐτὸν ἐλευθερον εἶναι καὶ παῖσιν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν.
(11) Καὶ γὰρ ἔστιν, ἔφη ὁ Κύρος, καλὸν μάχεσθαι, ὅπως
μὴ ποτὲ τῆς δοῦλος μέλλοι γενήσεσθαι· ἦν δὲ δὴ πολέμῳ
κρατηθεὶς ἡ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον δουλωθεὶς ἐπιχειρῶν
τις φαίνεται τοὺς δεσπότες ἀποστερεῖν ἑαυτοῦ, τοῦτον σὺ
πρῶτος πότερον ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ καλὰ πράττοντα
τιμᾶς ἢ ὡς ἀδικούντα, ἦν λάβης, κολάζεις; Κολάζω,
ἔφη· οὐ γὰρ ἔξω σὺ ψεύδεσθαι. (12) Λέγε δὴ σαφῶς, ἔφη
ὁ Κύρος, καθ' ἓν ἕκαστον· ἦν ἄρχων τίς τύχη σοι καὶ
ἀμάρτη, πότερον ἔξω ἄρχων ἢ ἄλλον καθίστης ἀντ' αὐ-
τοῦ; Ἄλλον καθίστημι. Τί δὲ, ἦν χρήματα πολλὰ
ἔχῃ, ἔξω πλουτεῖν ἢ πένητα ποιεῖς; Ἀφαιροῦμαι, ἔφη, ἂ
ἂν ἔχων τυγχάνῃ. Ἦν δὲ καὶ πρὸς πολέμιους γιγνώ-
σκης αὐτὸν ἀφιστάμενον, τί ποιεῖς; Κατακαίνω, ἔφη·
τί γὰρ δεῖ ἐλεγχθέντα ὅτι ψεύδομαι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
τάλῃθι λέγοντα; (13) Ἐνθα δὴ ὁ μὲν παῖς αὐτοῦ, ὡς ἤκου-
σε ταῦτα, περιεσπάσατο τὴν τιάραν καὶ τοὺς πέπλους κα-
τεβρῆξατο, αἱ δὲ γυναῖκες ἀναβοήσασαι ἐδρῦπτοντο, ὡς
οἰχομένου τοῦ πατρὸς καὶ ἀπολωλότων πάντων σφῶν
ἤδη. Καὶ ὁ Κύρος σιωπῆσαι κελεύσας εἶπεν, Εἴτεν· τὰ
μὲν δὴ σὰ δίκαια ταῦτα, ὦ Ἀρμένιε· ἡμῖν δὲ τί συμβου-
λεύεις ἐκ τούτων ποιεῖν; Ὁ μὲν δὴ Ἀρμένιος ἀπορῶν
ἐσιώπα πότερα συμβουλευοῖ τῷ Κύρῳ κατακαίνειν ἑαυ-
τὸν ἢ τάναντία διδάσκει ὧν αὐτὸς ἔφη ποιεῖν. (14) Ὁ
δὲ παῖς αὐτοῦ Τιγράνης ἐπήρετο τὸν Κύρον, Εἰπέ μοι,
ἔφη, ὦ Κύρε, ἐπεὶ ὁ πατὴρ ἀπορῶντι ἔοικεν, ἢ συμβου-
λεύσω περὶ αὐτοῦ ἂ οἴομαι σοι βέλτιστα εἶναι; καὶ ὁ
Κύρος, ἡσθημένος, ὅτε συνεθήρα αὐτῷ ὁ Τιγράνης,
σοφιστήν τινα αὐτῷ συνάνα καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ
Τιγράνου, πάννυ ἐπεθύμει αὐτοῦ ἀκοῦσαι ὅ, τι ποτὲ
ἑροίτῃ· καὶ προθύμως ἐκέλευσε λέγειν ὅ, τι γινώσκει.

15. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη ὁ Τιγράνης, εἰ μὲν ἀγασαί τοῦ
πατρὸς ἢ ὅσα βεβούλευται ἢ ὅσα πέπραχε, πάννυ σοι συμ-

menios arcessivit, si qui eorum dignitate praestantes ade-
rant; et feminas, quae in harmamaxis aderant, non repulit,
sed eis audire permittebat. Cumque opportunum illi visum
esset, dicere orsus est; et, Primum, ait, Armenie, auctor
tibi sum, ut in hac causae cognitione vera dicas, quo unum
illud saltem a te absit, quod odium maximum meretur:
nam in mendacio deprehendi, certo scias maximo esse ho-
minibus ad veniam aliquam consequendam impedimento.
Praeterea liberi tui, inquit, et hae mulieres, et Armenii qui
adsunt, omnium abs te actorum tibi sunt conscii: qui si te
senserint alia dicere, quam quae facta sint, arbitrabuntur te
etiam ipsum extrema libetis supplicia patiendi decernere,
si veritatem ego rescivero. Tu vero, Cyre, inquit, quod-
cumque voles interrogato me nempe haud dubie vera dictu-
rum: quidvis tandem ea de causa mihi evenerit. Dic mihi
igitur, inquit, bellumne aliquando cum matris meae patre
Astyage ceterisque Medis gessisti? Gessi equidem, ait.
Victus autem ab ipso, nonne conditiones has accepisti, tri-
butum te allaturum, et una cum ipso militaturum ubi-
cunque denuntiasset, munitionesque non habiturum? Ita prorsus.
Jam ergo quamobrem neque tributum attulisti, ne
que misisti exercitum, et munitiones exstruere coepisti? Et
ille dixit, Libertatis eram cupidus: nam praeclearum mihi vi-
sum est et me ipsum liberum esse, et libertatem liberis meis
relinquere. Certe praeclearum est, inquit Cyrus, pugnare,
ne quis unquam servus fiat: at si quis vel bello victus, vel
alio quodam modo in servitutem redactus, id moliri depre-
hendatur, ut dominorum se potestate eximat, hunc tu, pri-
mus mihi dicito, utrum ceu virum bonum et praecclare se
gerentem honore afficias, an ut injuste agentem, eum si de-
prehenderis, plectas? Plecto, inquit: non enim concedis
mihi ut mentiar. Responde mihi liquido, ait Cyrus, sin-
gulatim in hunc modum: Si quis cum imperio sit, ac delin-
quat, utrum esse illum cum imperio pateris, an ejus in lo-
cum alium substituis? Alium, inquit, substituo. Quid vero,
si magnas habeat opes, divitemne permittis esse, an ad
paupertatem redigis? Eripio, inquit, homini, quae possidet.
Si ad hostes etiam eum deficere intelligas, quid facis? Oc-
cido, inquit: cur enim potius, mendacii convictus, moriar,
quam vera profatus? Ibi quidem Armenii filius, haec ut au-
divit, detraxit tiaram capiti, vestesque discidit: feminae au-
tem, ingenti sublato ejulatu, ora sua dilaniabant, quasi jam
periisset pater, et actum de omnibus ipsis esset. Et Cyrus,
indicto silentio, rursus inquit, Esto; tua quidem haec sunt,
Armenie, jura: nobis vero quid secundum haec faciendum
consulis? Tacebat quidem Armenius, dubius animi, utrum
sui necandi consilium Cyro daret, an contraria doceret iis,
quae se facturum fuisse dixerat. At filius ejus Tigranes
Cyrum percunctatus, Dic mihi, Cyre, inquit, quando pater
haerere videtur, an consilium mihi de eo dare liceat, tibi
quod ex usu maxime futurum arbitrer? Et Cyrus, qui ani-
madverterat, quo tempore Tigranes cum ipso venari sole-
bat, sophistam quandam Tigrani familiarem eique magnae
admirationi fuisse, quid tandem dicturus esset audire per-
cupiebat; atque adeo jubebat alacriter, quod sentiret, pro-
ferret.

Ego igitur, inquit Tigranes, si tu quaecunque pater vel
deliberando instituit, vel patravit probas, omnino tibi sum

βουλεύω τούτον μμείσθαι· εἰ μέντοι σοι δοκεῖ πάντα ἡμαρτηκέναι, συμβουλεύω σοι τούτων μὴ μμείσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, τὰ δίκαια ποιῶν ἦκιστ' ἂν τὸν ἡμαρτάνοντα μμείμην. Ἔστιν, ἔφη, ταῦτα. Κο-
λαστέον ἄρ' ἂν εἴη κατὰ γε τὸν σὸν λόγον τὸν πατέρα, εἴπερ τὸν ἀδικούντα δίκαιον καλᾶζειν. Πότερα δ' ἡγή, ὦ Κύρε, ἄμεινον εἶναι σὺν τῷ σῷ ἀγαθῷ τὰς τιμωρίας πεισθῆναι ἢ σὺν τῇ σῇ ζημίᾳ; Ἐμαυτὸν, ἔφη, οὕτω γε ἂν τιμωροίμην. (16) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μεγάλα γ' ἂν ζημιοῖο, εἰ τοὺς σεαυτοῦ κατακαίνοις δ-
πότε σοι πλείστου ἀξιοὶ εἶεν χεκτῆσθαι. Πῶς δ' ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, τότε πλείστου ἀξιοὶ γίνοντο ἄνθρωποι δόπτε ἀδικούντες ἀλίσκονται; Εἰ τότε, οἶμαι, σὺ φρονες γίνοντο. Δοκεῖ γάρ μοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχειν, ἀνευ μὲν σωφροσύνης οὐδ' ἄλλης ἀρετῆς οὐδὲν ὄφελος εἶναι· τί γὰρ ἂν, ἔφη, χρήσαιτ' ἂν τις ἰσχυρῷ ἢ ἀνδρείῳ μὴ σώφρονι, τί δ' ἰππικῷ, τί δὲ πλουσίῳ, τί δὲ δυνάστη ἐν πόλει; σὺν δὲ σωφροσύνῃ καὶ φίλος πᾶς χρήσιμος καὶ θεράπων πᾶς ἀγαθός. (17) Τοῦτο οὖν, ἔφη, λέγεις ὡς καὶ ὁ σὸς πατήρ ἐν τῇδε τῇ μιᾷ ἡμέρᾳ ἐξ ἀφρονος σώφρων γεγένηται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πάθημα ἄρα τῆς ψυχῆς σὺ λέγεις εἶναι τὴν σωφροσύνην, ὥςπερ λύ-
πην, οὐ μάθημα· οὐ γὰρ ἂν δῆπου, εἰ γε φρόνιμον δεῖ γενέσθαι τὸν μέλλοντα σώφρονα εἶσεσθαι, παραχρῆμα ἐξ ἀφρονος σώφρων ἂν τις γένοιτο. (18) Τί δ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω ἤσθου καὶ ἕνα ἄνδρα δι' ἀφροσύνην μὲν ἐπιχειροῦντα κρείττονι ἑαυτοῦ μάχεσθαι, ἐπειδὴν δὲ ἡττηθῇ εὐθὺς πεπαυμένον τῆς πρὸς τοῦτον ἀφροσύνης; πόλιν δ', ἔφη, οὕτω ἐώρακας ἀντιταττομένην πρὸς πό-
λιν ἑτέραν ἥτις ἐπειδὴν ἡττηθῇ, παραχρῆμα ταύτῃ ἐντὶ τοῦ μάχεσθαι πείθεσθαι ἐθέλει; (19) Ποῖαν δ', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ σὺ τοῦ πατρὸς ἤτταν λέγων οὕτως ἰσχυ-
ρίζῃ σεσωφρονίσθαι αὐτόν; Ἡν νῆ Δία, ἔφη, σύνοιδεν ἐκὺπῳ ἐλευθερίας μὲν ἐπιθυμήσας, δοῦλος δ' ὡς οὐδε-
πωποτε γεγόμενος, ἃ δὲ ψήθῃ χρῆναι λαθεῖν ἢ φθάσαι ἢ ἀποδιδάσθαι, οὐδὲν τούτων ἱκανὸς γεγόμενος διαπρά-
ξασθαι. Σὲ δὲ οἶδεν, ἐπεὶ ἐβουλήθης ἐξαπατῆσαι αὐ-
τόν, οὕτως ἐξαπατήσαντα ὥςπερ ἂν τις τυφλοῦς καὶ κω-
φοῦς καὶ μὴδ' ὅτι οὖν φρονούντας ἐξαπατήσειεν, ἃ δὲ ψήθῃς λαθεῖν χρῆναι, οὕτω σε οἶδε λαθόντα ὥστε ἃ ἐνόμιζεν ἑαυτῷ ἰσχυρὰ χωρὶα ἀποκείσθαι ταῦτα σὺ εἰρ-
κτὰς αὐτῷ ἑλαθες προκατασκευάσας· τάχει δὲ τοσοῦτον περιεγένου αὐτοῦ ὥστε πρόσωθεν ἐφθασας ἐλθὼν σὺν πολ-
λῷ στόλῳ πρὶν τοῦτον τὴν παρ' ἑαυτῷ δύναμιν ἀθροί-
σασθαι. (20) Ἐπειτα δοκεῖ σοι, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἡ
καύτης ἥττα σωφρονίζειν ἱκανὴ εἶναι ἀνθρώπους τὸ
γινῶναι ἄλλους ἑαυτῶν βελτίονας ὄντας; Πολύ γε μάλ-
λον, ἔφη ὁ Τιγράνης, ἢ ὅταν μάχῃ τις ἡττηθῇ. Ὅ
μὲν γὰρ ἰσχυρὴ κρατηθεὶς ἔστιν ὅτε ψήθῃ σωμασκήσας
ἀναμαρχειῖσθαι καὶ πόλεις γε ἀλοῦσαι συμμάχους προς-
λαβοῦσαι ὁλοῦνται ἀναμαρχεῖσθαι ἀν' οὓς δ' ἂν βελ-
τίους τινὲς ἑαυτῶν ἡγήσωνται, τούτους πολλὰς καὶ
ἐκὺν ἀνάγκης ἐθέλουσι πείθεσθαι. (21) Σὺ, ἔφη, τοίκας
οὐκ οἶσθαι τοὺς ὀδριστάς γιγνώσκειν τοὺς ἑαυτῶν σω-

ΣΕΠΟΡΗΟΝ.

auctor, ipsum ut imiteris : sin tibi videtur omnia peccasse, hoc tibi do consilii, eum ne imiteris. Ergo minime delinquentem imitabor, ait Cyrus, si quod justum est egero. Ita est, inquit ille. Erit igitur animadvertendum, ex tua quidem ratione, in patrem tuum; siquidem justum est in hominem injuste agentem animadvertere. Utrum vero, Cyre, melius esse ducis tuo cum commodo poenas te sumere, an tuo cum detrimento? Nimirum hoc pacto, subjecit Cyrus, supplicio me ipsum adfecero. Atqui tu magnam sane jac-
turam facies, ait Tigranes, si tuos tum occidas, cum tibi quantivis pretii fuerint, tua si sint in potestate. Verum qui possint homines, inquit Cyrus, maximi tum esse pretii, cum in improbis facinoribus fuerint deprehensi? Si tum, nimirum, sanæ fiant mentis. Nam mihi, Cyre, sic se res habere videtur, sine sanitate mentis ne cujusvis quidem al-
terius virtutis usum ullum esse : (quam enim ad rem, inquit, utatur aliquis hominis robusti vel fortis, vel eque-
stris rei periti opera, si non sit sana mente? quam ad rem, divitis? quam ad rem, hominis qui in civitate potentatum obtinet?) at si mentis adsit sanitas, et amicus omnis, utilis est, et omnis servus, bonus. Hoc igitur, inquit, dicis, etiam patrem tuum hoc uno die de insano sanum factum esse hominem? Sane quidem, ait. Ergo tu sa-
nitatem affectionem esse animi dicis, sicut est ægrotudo, non quiddam ex disciplina comparandum : nec enim sane, si prudentem eum fieri oporteat, qui mente sanus sit homo futurus, subito quis ex insano sanus evaserit. Quid au-
tem, Cyre, inquit, nunquam adhuc animadvertisti homi-
nem etiam unum ex insania conantem pugnare cum alio se viribus præstantiori, cum victus esset, mox insanizæ adver-
sus hunc eam finem fecisse? Nondum item, ait, civitatem unam adversus aliam se opponentem vidisti, quæ ubi victa fuerit, confestim huic alteri parere, quam repugnare, mal-
let? Quam vero, Cyrus inquit, etiam patris victi cladem narrans, mentis eum ad sanitatem revocatum esse tantopere adfirmes? Quod sibi profecto conscius est, se libertatem adpetendo, ad eam servitutem redactum, in qua nunquam antehac fuerit : atque etiam nihil eorum perficere potuisse, quæ habenda clam, vel occupanda, vel conficienda per vim existimarat. Te vero scit in iis, in quibus ipsum fallere vo-
lueris, ita fefellisse, uti quis cæcos, aut surdos, et nullius plane mentis homines fallat : quæ autem occultanda putaris, ea sic te scit occultasse, ut quæ loca sibi reservata esse tu-
tissima existimabat, hæc ei tu septa prius effeceris, quam ipse persentisceret : celeritate vero tantum eum superasti, ut e longinquo magno cum exercitu prius venires, quam is copias sibi proximas cogeret. Videturne igitur tibi, inquit
Cyrus, talis etiam clades, quod nempe homines ipsis alios meliores tandem cognoscant, sufficere ad eos ad sanam mentem reducendos? Multo sane magis, ait Tigranes, quam cum pugna quis superatus sit. Robore enim inferior interdum, rursus exercito corpore, se pugnam instauraturum putat; et captæ quidem civitates adscitis belli sociis, cladem acceptam resarciri posse existimant : quos vero aliqui seipsi præstantiores ducunt, iis sæpe nulla etiam necessitate coacti parere volunt. Videris tu, subjecit Cyrus, non existimare

φρονεστέρους, οὐδὲ τοὺς κλέπτας τοὺς μὴ κλέπτοντας, οὐδὲ τοὺς ψευδομένους τοὺς ἀληθῆ λέγοντας, οὐδὲ τοὺς ἀδικούντας τοὺς τὰ δίκαια ποιοῦντας· οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι καὶ νῦν ὁ σὸς πατὴρ ἐψεύσατο καὶ οὐκ ἐξημέδου τὰς πρὸς ἡμᾶς συνθήκας, εἰδὼς ὅτι ἡμεῖς οὐδ' ὅτι οὖν ὧν Ἀστυάγης συνέθετο παραβαίνομεν; (22) Ἄλλ' οὐδ' ἐγὼ ταῦτα λέγω ὡς τὸ γνῶναι μόνον τοὺς βελτιόνας σωφρονίζεν ἀνευ τοῦ δίκην δίδοναι ὑπὸ τῶν βελτιόνων, ὥσπερ ὁ ἐμὸς πατὴρ νῦν δίδωσιν. Ἄλλ', ἔφη ὁ Κῦρος, ὁ γε σὸς πατὴρ πέπονθε μὲν οὐδ' ὅτι οὖν πω κακὸν φοβεῖται γε μέντοι εὖ οἶδ' ὅτι μὴ πάντα τὰ ἔσχατα πάθῃ. (23) Οἶει οὖν τι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μάλλον καταδουλοῦσθαι ἀνθρώπους τοῦ ἰσχυροῦ φόβου; οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ μὲν τῷ ἰσχυροτάτῳ κολάσματι νομιζόμενῳ σιδήρῳ παιόμενοι ὁμοῦ ἐθέλουσι καὶ πάλιν μάχεσθαι τοῖς αὐτοῖς; οὐς δ' ἂν σφόδρα φοβηθῶσιν ἀνθρώποι, τούτοις οὐδὲ παραμυθούμενοις ἐστὶ ἀντιβλέπειν δύνανται; Ἀέγεις σὺ, ἔφη, ὡς ὁ φόβος τοῦ ἔργῳ κακοῦσθαι μάλλον κολάζει τοὺς ἀνθρώπους. (24) Καὶ σύ γε, ἔφη, οἶσθα ὅτι ἀληθῆ λέγω· ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ φύγωσι πατρίδα καὶ οἱ μέλλοντες μάχεσθαι δεδότες μὴ ἡττηθῶσιν ἀθύμως διάγουσι, καὶ οἱ πλεόντες μὴ ναυαγήσωσι, καὶ οἱ δουλείαν καὶ δεσμὸν φοβούμενοι, οὗτοι μὲν οὔτε σίτου οὐθ' ὕπνου δύνανται λαγχάνειν διὰ τὸν φόβον· οἱ δὲ ἥδη μὲν φυγάδες, ἥδη δ' ἡττημένοι, ἥδη δὲ δουλεύοντες, ἔστιν ὅτε δύνανται καὶ μάλλον τῶν εὐδαιμόνων ἐσθίειν τε καὶ καθεύδειν. (25) Ἐπὶ δὲ φανερώτερον καὶ ἐν τοῖςδε ὅσον φόρημα ὁ φόβος· ἐνιοὶ γὰρ φοβούμενοι μὴ ληφθέντες ἀποθάνωσι ὑπὸ τοῦ φόβου προαποθνήσκουσιν, οἱ μὲν ῥιπτοῦντες ἑαυτοὺς, οἱ δὲ ἀπαγχόμενοι, οἱ δὲ ἀποσφαττόμενοι· οὕτω πάντων τῶν δεινῶν ὁ φόβος μάλιστα καταπλήττει τὰς ψυχάς. Τὸν δ' ἐμὸν πατέρα, ἔφη, νῦν πῶς δοκεῖ διακείσθαι τὴν ψυχὴν, ὅς οὐ μόνον περὶ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐμοῦ καὶ περὶ γυναικὸς καὶ περὶ πάντων τῶν τέκνων δουλείας φοβεῖται; (26) Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἄλλὰ νῦν μὲν ἔμοιγε οὐδὲν ἀπιστον τοῦτον οὕτω διακείσθαι· δοκεῖ μέντοι μοι τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς εἶναι εὐτυχοῦντα ἐξυβρίσαι καὶ παίσαντα ταχὺ πτῆξαι καὶ ἀνεθέντα γε πάλιν αὖ μέγα φρονῆσαι καὶ πάλιν αὖ πράγματα παρασχεῖν. (27) Ἄλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ Κῦρε, ἔχει μὲν προφάσεις τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ὥστε ἀπιστεῖν ἡμῖν· ἔξιστι δὲ σοὶ καὶ φρούρια ἐντειχίζειν καὶ τὰ ἐχυρὰ κατέχειν καὶ ἄλλο ὅ, τι ἂν βούλῃ πιστὸν λαμβάνειν. Καὶ μέντοι, ἔφη, ἡμᾶς μὲν ἔξει οὐδὲν τι τούτοις μέγα λυπούμενους· μεμνησόμεθα γὰρ ὅτι ἡμεῖς αὐτῶν αἰτίοι ἔσμεν· εἰ δὲ τινι τῶν ἀναμαρτήτων παρὰ τοὺς τὴν ἀρχὴν ἀπιστῶν αὐτοῖς φανεῖ, ὅρα μὴ ἅμα τε εὖ ποιήσης καὶ ἅμα οὐ φίλον νομίσωσί σε· εἰ δ' αὖ φυλαττόμενος τὸ ἀπεχθάνεσθαι μὴ ἐπιθήσεις αὐτοῖς ζυγὰ τοῦ μὴ ὑβρίσαι, ὅρα μὴ ἐκείνους αὖ δεήσει σε σωφρονίζειν ἐπὶ μάλλον ἢ ἡμᾶς νῦν ἐδέχσεν. (28) Ἄλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, τοιοῦτοις μὲν ἔγωγε ὑπηρεταῖς οὐς εἰδείην ἀνάγκῃ ὑπηρετοῦντας ἀηδῶς ἂν μοι δοκῶ

homines petulantes alios se ipsi modestiores nocere; vel fures, illos qui non furantur; vel mendaces, eos qui vera dicunt; vel injustos, eos qui iuste agunt: an ignoras, inquit, nunc etiam patrem tuum nos fefellisse, neque pactis inter nos conventis stetisse, quamvis sciret nos nihil quicquam eorum, quæ Astyages pepigit, violasse? At enim nec ipse id dico, solum hoc homines ad sanam mentem reducere, quod se meliores norint, nisi melioribus etiam potius dent, quemadmodum dat nunc pater meus. At tuus certe pater, inquit Cyrus, nihil prorsus mali adhuc est perpessus: metuit vero, sat scio, ne ultima quæque patiatur. Ergo tu quidquam esse existimas, inquit Tigranes, quod homines magis ad servilem animi demissionem dejiciat, quam vehementis metus? Num ignoras, eos qui ferro ceduntur, quod castigationis genus gravissimum existimatur, tamen adversus eosdem pugnare velle? at quos admodum metuunt homines, eos ne consolantia quidem dicentes verba intueri sustinent. Dicis ergo, inquit, metum gravior cruciare homines quam si re ipsa malo mactentur. Ac tu quidem nosti, inquit, vera me dicere: scis enim eos qui metuunt ne patria exulent, et qui pugnaturi timent ne vincantur, in anxietate versari; itidem qui inter navigandum metuunt, ne naufragium faciant, et qui servitutem ac vincula timent, isti quidem nec cibum nec somnum præ metu capere possunt: at qui jam sunt exules, jam victi, jam servi, nonnunquam etiam magis quam fortunati homines edere et dormire possunt. Manifestius est etiam in his, quale onus sit metus: quippe nonnulli metuentes ne capti interficiantur, præ metu prius moriuntur; alii quidem, sese alicunde præcipitando; alii, strangulando; alii, jugulando: usque adeo metus inter omnes res terribiles maxime animos percellit. Ac quo nunc, ait, animo patrem meum esse affectum putas, qui non solum sua, sed mea etiam, et uxoris, et omnium liberorum causa servitutem metuit? Et Cyrus, Mihi quidem, inquit, nequaquam incredibile videtur, eum nunc sic animo affectum esse: verum ejusdem esse hominis arbitror, et secundis rebus insolescere, et adversis subito consternari; et, si venia donatus in antiquum statum restituitur, rursus insolenter se efferre, denique negotium facessere. Enimvero, Cyre, inquit, delicta nostra adferunt illa quidem causas, quamobrem fides nobis non haberetur: at vero tibi licet castella circumvallare, et loca munita occupata tenere, atque aliud quodcunque voles fidei pignus capere. Et nos sane, inquit, si erga te erimus, qui hæc non graviter admodum ferant: nam recordatur sumus, horum nos auctores existere. Quod si ex iis alicui tradito imperio, qui nihil in te deliquerint, fidem ipse non habere videberis, cave ne simul et beneficium præstes, simulque te minime amicum ducant. Rursus si, dum cavebis ne odio premaris, juga ipsis non imposueris, quo minus se insolenter gerant, vide ne illi magis etiam quam nos modo, tibi sint ad mentem sanam revocandi. At ego me profecto, inquit Cyrus, ejusmodi ministris, quos sciam necessitate coactos eas mihi præstare operas, minus libentur usurum

χρῆσθαι· οὐς δὲ γινώσκουν δοκοῦν ὅτι εὐνοία καὶ φι-
λία τῇ ἐμῇ τὸ δέον συλλαμβάνουσιν, τούτους ἂν μοι δοκῶ
καὶ ἀμαρτάνοντας ἔβον φέρειν ἢ τοὺς μισοῦντας μὲν,
ἐκπλεῶ δὲ πάντα ἀνάγκῃ διαπονουμένους. Καὶ ὁ Τι-
γράνης εἶπε πρὸς ταῦτα, Φιλίαν δὲ παρὰ τίνων λά-
βοις ἂν ποτε τοσαύτην ὄσσην σοι παρ' ἡμῶν ἔξεστι
κτῆσασθαι νῦν; Παρ' ἐκείνων οἶμαι, ἔφη, παρὰ τῶν
μυδέποτε πολεμίων γεγενημένων, εἰ ἐθέλοιμι εὐεργε-
τεῖν αὐτοὺς ὥσπερ σὺ νῦν με κελεύεις εὐεργετεῖν ὑμᾶς.
(29) Ἡ καὶ δύναιο ἂν, ὦ Κύρε, ἐν τῇ παρόντι νῦν εὐ-
ρεῖν ὅταν ἂν χάρισται ὅσαπερ τῷ ἐμῷ πατρί; αὐτίκα,
ἔφη, ἦν τινα εἰς ζῆν τῶν σε μηδὲν ἡδικοκῶτων, τίνα
σοι τούτου χάριν οἰεῖ αὐτὸν εἰσεσθαι; τί δ', ἦν αὐτοῦ
τίνα καὶ γυναῖκα μὴ ἀπαρῆ, τίς σε τούτου ἕνεκα φι-
λήσει μᾶλλον ἢ ὁ νομίζων προσήκειν αὐτῷ ἀφαιρεθῆναι;
τὴν δ' Ἀρμενίαν βασιλείαν εἰ μὴ ἔξει, οἶσθ' αἰνῶν,
ἔφη, νῦν λυπούμενον μᾶλλον ἢ ἡμᾶς; οὐκοῦν καὶ τοῦτο,
ἔφη, ὅλην θεί ὁ μάλιστα λυπούμενος εἰ μὴ βασιλεὺς
εἴη, οὗτος καὶ λαβὼν τὴν ἀρχὴν μεγίστην ἂν σοι χάριν
εἰδείη. (30) Εἰ δέ τί σοι, ἔφη, μέλει καὶ τοῦ ὥς ἥσιστα
τεταραγμένα τάδε καταλιπεῖν ὅταν ἀπίης, σκόπει,
ἔφη, πότερον ἂν οἰεῖ ἡμεροστέρως ἔχειν τὰ ἐνθάδε και-
νῆς ἀρχομένης ἀρχῆς ἢ τῆς εἰωθυίας καταμενούσης; εἰ
δέ τί σοι μέλει καὶ τοῦ ὥς πλείστην στρατιὰν ἐξάγειν,
τίν' ἂν οἰεῖ μᾶλλον ἐξετάσαι ταύτην ὁρθῶς τοῦ πολλά-
κις αὐτῇ κεχρημένου; εἰ δὲ καὶ χρημάτων δεήσει, τίνα
ἀν ταῦτα νομίζεις κρεῖττον ἐκπορίσκειν αὐτῷ καὶ εἰδότες
καὶ ἔχοντες πάντα τὰ ὄντα; Ὡς γὰρ, ἔφη, Κύρε, φύ-
λαξαι μὴ ἡμᾶς ἀποβαλὼν σαυτὸν ζημιώσης πλείω ἢ ὁ
πατήρ ἡδυνήθη σε βλάψαι. Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν.

31. Ὁ δὲ Κύρος ἀκούων ὑπερήθετο, ὅτι ἐνόμιζε περὶ-
νεσθαι πάντα αὐτῷ ὥσπερ ὑπέσχετο τῷ Κυαξάρῃ πρῶ-
τον· ἐμέμνητο γὰρ εἰπὼν ὅτι καὶ φίλον οἶοτο μᾶλλον
ἢ πρόσθεν ποιήσιν. Καὶ ἐκ τούτου δὴ τὸν Ἀρμένιον
ἔρωτᾷ, Ἦν δὲ δὴ ταῦτα πειθόμεναι ὑμῖν, λέγε μοι σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, πόσῃ μὲν στρατιᾷ μοι συμπτέμψεις,
πόσα δὲ χρήματα συμβαλεῖς εἰς τὸν πόλεμον; (32) Πρὸς
ταῦτα δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Οὐδὲν ἔχω, ὦ Κύρε, ἔφη,
ἐπλούστερον εἰπεῖν οὐδὲ δικαιώτερον ἢ δεῖξαι μὲν ἐμὲ
πᾶσαν τὴν οὖσαν δύναμιν, σὲ δὲ ἰδόντα ὄσσην μὲν ἂν σοι
δοκῇ στρατιὰν ἀγεῖν, τὴν δὲ καταλιπεῖν τῆς χώρας φυ-
λακὴν. Ὡς δ' αὐτως περὶ χρημάτων δηλῶσαι μὲν ἐμὲ
δικαίον σοι πάντα τὰ ὄντα, σὲ δὲ τούτων αὐτὸν γνόντα
ὅποσα ἂν βούλῃ φέρεσθαι καὶ ὅποσα ἂν βούλῃ καταλι-
πεῖν. (33) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἰθὶ δὴ λέξον μοι πόση
σοι δύναμις ἐστὶ, λέξον δὲ καὶ πόσα χρήματα. Ἐνταῦθα
δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Ἰπτεῖς μὲν τοῖνον εἰσὶν Ἀρμενίων
εἰς ἑκατὰ χιλίους, πεζοὶ δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας· χρή-
ματα δ', ἔφη, σὺν τοῖς θησαυροῖς οὐς ὁ πατήρ καταλίπειν
ἐστὶν εἰς ἀργύριον λογισθέντα τάλαντα πλείω τῶν τρι-
χιλίων. (34) Καὶ ὁ Κύρος οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ' εἶπε,
Τῶς μὲν τοῖνον στρατιᾶς, ἐπεὶ σοι, ἔφη, οἱ ἄλλοι Χαλ-
δαῖοι πολεμοῦσι, τοὺς ἡμίσεις μοι σύμπεμπε· τῶν δὲ
χρημάτων, ἀντὶ μὲν τῶν πεντήκοντα τάλαντων ὧν ἔφερες

arbitror : quos autem animadvertere viderer, ex benevolen-
tia et mei amore, in id quod factu sit opus mecum simul in-
cumbere, hos ego delinquentes etiam laturum me facilius
existimo, quam eos qui me quidem oderint, cumulate ta-
men omnia sua munera coacti explere studeant. Ad hæc
Tigranes, A quibus autem, inquit, amorem tantum unquam
consequeris, quantum modo tibi licet a nobis adipisci? Ab
illis arbitror, ait Cyrus, qui nimirum nunquam ita hostili fue-
rint in me animo; si velim eos beneficio adficere quemadmo-
dum tu jam, ut in vos beneficium conferam, hortaris. Num,
Cyre, possis, inquit, quenquam hoc tempore reperire, cui
tanta gratificari queas, quanta meo patri? Primum, inquit,
si de his aliquem vivere sinas, qui nulla te affecerint injuria,
quam eum existimas tibi hac de re gratiam habiturum? quid
item? si liberos ipsi et uxorem non adimas, quis eo te nomine
magis diliget, quam qui jure sibi suos eripi potuisse putat?
an vero ullum nosti cui gravius, quam nobis, futurum sit,
se Armeniorum regnum non obtinere? quapropter etiam hoc,
ait, perspicuum est, eum qui molestissime laturus sit se re-
gem non esse, maximam tibi gratiam habiturum, si impe-
rium a te impetraverit. Quod si etiam tibi curæ est, inquit,
ut has res quam minime turbatas, ubi discesseris, relin-
quas, re deliberata, inquit, utrum tandem existimas tranquilliora
hic loci futura omnia, novato imperio, an usitato remanente?
quod si etiam tibi curæ est, ut exercitum amplissimum edu-
cas, quem existimas hujus delectum rectius habiturum, quam
qui eo sæpius est usus? si pecunia quoque tibi sit opus, quem
melius confecturum hanc putas, quam qui et novit et habet
quicquid facultatum his in locis est? Cyre, inquit, opti-
me, cave ne nobis amissis, majori te ipsum detrimento
adicias, quam quo adficere te pater hic meus potuisset.
Hujusmodi quædam proferebat Tigranes.

Cyrus autem hæc audiens mirifice delectabatur, quod ar-
bitraretur omnia sibi confecta jam esse, quæ Cyaxari factu-
rum se receperat : nam dixisse meminerat, existimare se
futurum ut Armenius amicior ipsis, quam antea fuisset,
opera sua redderetur. Itaque deinceps Armenium ipsum
percontatus est, Si vobis, inquit, in his morem gesserō,
dic mihi, Armenie, quantum missurus es exercitum me-
cum, quantumque pecuniæ ad hoc bellum conferes? Ad
hæc respondens Armenius, Nihil, Cyre, ait, simplicius nec
æquius quod dicam habeo, quam ut copias mihi quæ ad-
sunt omnes ostendam, easque adeo ubi tu videris, exerci-
tum quantum tibi visum fuerit abducas, partem relin-
quas, quæ regioni nostræ præsidio sit. Itidem de pecuniis,
æquum est ut quas habeam tibi declarem; tu autem, summa
earum cognita, ex his quantum velis auferas, quantum velis
relinquas. Et Cyrus, Age vero, inquit, ostendito quantæ
tibi sint copię, quantumque pecuniæ habeas dicito. Hic Ar-
menius, Equites ergo, inquit, Armeniorum fere sunt octies
mille, pedites quadragies mille : pecuniæ vero summa, in-
quit, cum thesauris, quos reliquit pater, est, ad argentum
redacta, tribus talentorum millibus major. Et Cyrus nihil
omnctatus dixit : De exercitu igitur, quandoquidem, inquit,
Chaldæi finitimi bellum tibi faciunt, partem dimidiam mihi
adjungendam mitto : de pecunia vero, pro talentis quin-

δασμὸν διπλάσια Κυαζάρη ἀπόδος, ὅτι ἔλιπες τὴν φορὰν· ἐμοὶ δ' ἔφη, ἄλλα ἑκατὸν δάνεισον· ἐγὼ δέ σοι ὑπισχνούμαι, ἣν ὁ θεὸς εὖ διδώ, ἀνθ' ὧν ἂν ἐμοὶ δανείσης ἢ ἄλλα πλείονος ἄξια εὐεργετήσῃς ἢ τὰ χρήματα ἀπαριθμήσῃς, ἣν δύνωμαι· ἣν δὲ μὴ δύνωμαι, ἀδύνατος μὲν ἂν φαίνοίμην, οἶμαι, ἀδίκος δ' οὐκ ἂν δικαίως κρινοίμην. (35) Καὶ ὁ Ἀρμένιος, Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ Κύρε, μὴ οὕτω λέγε, εἰ δὲ μὴ, οὐ θαρβήσονται με ἔξεις· ἀλλὰ νόμιζε, ἔφη, ἃ ἂν καταλίπῃς μηδὲν ἥττον σὰ εἶναι ὧν ἂν ἔχων ἀπής. Εἶπεν, ἔφη ὁ Κύρος· ὥστε δὲ τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν, πόσα ἂν μοι χρήματα δόις; Ὅπόσα ἂν δυνάμην, ἔφη. Τί δὲ, ὥστε τοὺς παῖδας; Καὶ τούτων, ἔφη, ὅποσα ἂν δυνάμην. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, ταῦτα μὲν ἤδη διπλάσια τῶν ὄντων. (36) Σὺ δὲ, ἔφη, ὦ Τιγράνῃ, λέξον μοι πόσου ἂν πρᾶιο ὥστε τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν. Ὁ δὲ ἐτύγγανε νεόγαμος ὧν κατ' ὑπερφίλων τὴν γυναῖκα. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, κἂν τῆς ψυχῆς πριάμην ὥστε μήποτε λατρεῦσαι αὐτήν. (37) Σὺ μὲν τοίνυν, ἔφη, ἀπάγου τὴν σὴν· οὐδὲ γὰρ εἰληφθαὶ ἔγωγε αἰχμαλώτων αὐτὴν νομίζω σοῦ γε μηπώποτε φυγόντος ἡμᾶς. Καὶ σὺ δὲ, ὦ Ἀρμένιε, ἀπάγου τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας μηδὲν αὐτῶν καταθεῖς, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι ἐλεύθεροι πρὸς σε ἀπέρχονται. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, δειπνεῖτε παρ' ἡμῖν· δειπνήσαντες δὲ ἀπελεύνετε ὅποι ὑμῖν θυμός. Οὕτω δὲ κατέμειναν.

38. Διασκηνοῦντων δὲ μετὰ τὸ δεῖνπνον ἐπήρετο ὁ Κύρος, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Τιγράνῃ, ποῦ δὲ ἔχεινός ἐστιν ὁ ἀνὴρ ὃς συνεθήρα ἡμῖν, καὶ σὺ μοι μάλα ἐδόκεις θαυμάζειν αὐτόν. Οὐ γὰρ, ἔφη, ἀπέκτεινεν αὐτὸν οὐτοσὶ ὁ ἐμὸς πατήρ; Τί λαβὼν ἀδικοῦντα; Διαφθείρειν αὐτόν ἔφη με. Καίτοι γ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω καλὸς καγαθὸς ἐκεῖνος ἦν ὡς καὶ ὅτε ἀποδνήσκειν ἐμελλε προκαλέσας με εἶπε, Μήτηρ σὺ, ὦ Τιγράνῃ, ἔφη, ὅτι ἀποκτείνει με, χαλεπαίνοντός τῷ πατρί· οὐ γὰρ κακονοίᾳ τινὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀγνοίᾳ· ὅποσα δὲ ἀγνοίᾳ ἄνθρωποι ἐξαμαρτάνουσι, πάντα ἀκούσια ταῦτ' ἐγὼ νομίζω. (39) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐπὶ τούτοις εἶπε, Φεῦ τοῦ ἀνδρός. Ὁ δὲ Ἀρμένιος ἔλεξεν οὕτως· ὦ Κύρε, οὐδ' οἱ ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶ λαμβάνοντες συνόντας ἄλλοτρίους ἄνδρας οὐ τοῦτο αἰτιώμενοι αὐτοὺς κατακτείνουσιν ὡς ἀφρονεστέρας ποιοῦντας τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ νομίζοντες ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς τὴν πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν, διὰ τοῦτο ὡς πολεμίοις αὐτοῖς χρῶνται. Καὶ ἐγὼ ἐκείνω, ἔφη, ἐφθόβουν, ὅτι μοι ἐδόκει τὸν ἐμὸν υἱὸν τοῦτον ποιεῖν αὐτόν μᾶλλον θαυμάζειν ἢ ἐμέ. (40) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλὰ ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἀνθρώπινά μοι δοκεῖς ἀμαρτεῖν καὶ σὺ, ὦ Τιγράνῃ, συγγίγνωσκε τῷ πατρί. Τότε μὲν δὲ τοιαῦτα διαλεγθέντες καὶ φιλοφρονηθέντες ὥσπερ εἰκὸς ἐκ συναλλαγῆς, ἀναβάντες ἐπὶ τὰς ἀρμαμάχας σὺν ταῖς γυναῖξιν ἀπήλαυνον εὐφραίνόμενοι.

41. Ὡπεὶ δ' ἦλθον οἰκάδε, ἔλεγον τοῦ Κύρου ὁ μὲν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πραότητα, ὁ δὲ τις καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. Ἐνθα δὲ ὁ Τιγράνης ἐπήρετο τὴν γυναῖκα, Ἡ καὶ σοὶ, ἔφη, ὦ Ἀρ-

quaginta, quæ tributi nomine pendebas, duplum Cyaxari solvito, propterea quod solutionem neglexeris: mihi autem, ait, mutuo centum altera dato: et pro iis quæ mihi mutuo dederis, ego tibi polliceor, vel alia me, deo bene juvante, beneficia pluris æstimanda in te collaturum vel ipsam pecuniam dinumeraturum, si quidem potero: sin autem non potero, præstandæ nimirum pecuniæ impar esse videar, injustus haud certe jure existimari possim. Et Armenius, Obsecro te profecto, Cyre, inquit, ut ne sic loquaris; alioquin ero tibi fidenti minus animo: sed velim existimes, ait, quascunque reliqueris pecunias, nihilo minus tuas esse atque illæ sint quas hinc tecum auferas. Esto, inquit Cyrus: verum ut uxorem recipias, quantum mihi pecuniæ dederis? Quantum mihi fuerit dandi facultas, inquit. Quid, ut liberos? Pro his etiam, ait, quantum mihi fuerit dandi facultas. Ergo jam hæc duplo ampliores fuerint iis quas tu possides. Tu vero, Tigranes, inquit, dic mihi quanti redimeres, ut uxorem tibi recipere liceret. (Is autem novus tunc forte maritus erat uxoremque summo amore complectebatur.) Equidem, Cyre, inquit, vel animæ pretio meæ redemerim, ne unquam hæc servitutem serviat. Tu igitur, inquit Cyrus, tuam abducto: neque enim eam ego sane in captivitatem venisse arbitror, quando tu quidem nunquam nos deseruisti. Tu quoque, Armenie, iam uxorem quam liberos abducto, nullo pro iis pretio soluto: ut se liberos ad te venire sciant. At nunc quidem, inquit, apud nos cœnate; sumpta vero cœna, quo animo vestro libitum erit, discedite. Atque ita manserunt.

Cum autem a cœna e tabernaculo digrederentur, interrogans Cyrus, Dic mihi, Tigranes, inquit, ubi tandem est vir ille, qui nobiscum venari solebat: tu quidem mihi videbaris eum plurimum admirari. Annon, ait, pater hic meus eum occidit? In quo deprehensum facinore malo? Dicebat me ab ipso corrumpi. At vero, Cyre, adeo præclarus honestusque erat, ut tum etiam cum moriturus erat, arcesito mihi diceret, Ne tu patri, Tigranes, inquit, quidquam succensus, quod me morte multaverit: non enim hoc ex malevolentia, sed ignorantia facit: quæcunque vero per ignorantiam peccant homines, ea omnia præter voluntatem committi equidem arbitror. Ac Cyrus hic ait, Hæc qualem virum, indigna morte peremptum! Armenius autem in hunc modum loquutus est: Nec illi, Cyre, qui viros alios cum uxoribus suis familiariter versantes deprehendunt, ob hanc culpam eos interficiunt, quod minus modestas reddant uxores suas, sed quod existiment amorem eos sibi debitum præripere, idcirco pro hostibus illos habent. Itidem et ipse illi homini invidi, quod facere mihi videretur, ut filius meus ipsum magis quam me diligeret. Et Cyrus subjicit, Profecto, Armenie, inquit, humanitus quid deliquisse videris: tuque adeo, Tigranes, ignoscito patri. Et hujusmodi quidem cum hoc in tempore inter se disse-ruissent et amanter, ut par erat a reconciliatione, se mutuo complexi essent, hæmamaxia una cum uxoribus consensu, læti unde venerant redibant.

Cum autem domum venissent, Cyri alius sapientiam, fortitudinem alius, alius mansuetudinem, atque etiam non nemo pulchritudinem ac majestatem commemorabat. Ibi sane Tigranes uxorem interrogabat, Num et tibi, Armenia,

μνία, καλὸς ἐδόκει ὁ Κύρος εἶναι; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐκείνον ἐθεώμην. Ἀλλὰ τίνα μὴν; ἔφη ὁ Τιγράνης. Τὸν εἰπόντα νῆ Δία ὡς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἂν πρίαιτο ὥστε μὴ με δουλεύειν. Τότε μὲν δὴ ὥσπερ εἰκὸς ἐκ τοιούτων ἀνεπαύοντο σὺν ἀλλήλοις.

42. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Ἀρμένιος Κύρος μὲν καὶ τῇ στρατιᾷ ἀπάσῃ ξένια ἐπέμπε, προεῖπε δὲ τοῖς ἑαυτοῦ, οὓς δεήσοι στρατεῦσθαι, εἰς τρίτην ἡμέραν παρεῖναι· τὰ δὲ χρήματα ὧν εἶπεν ὁ Κύρος διπλάσια ἀπὸ τῆς ἡμέρας. Ὁ δὲ Κύρος θσα εἶπε λαβὼν τέλλα ἀπέπεμψεν· ἤρετο δὲ πότερος ἔσται ὁ τὸ στρατεύμα ἄγων, ὁ παῖς ἢ αὐτός. Εἰπέτην δὲ ἅμα ὁ μὲν πατὴρ οὕτως, Ὅπότερον ἂν σὺ καλεύης, ὁ δὲ παῖς οὕτως, Ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπολείψομαι σοι, ὦ Κύρε, οὐδ' ἂν σκευοφόρον με δέῃ σοι συνακολουθεῖν. (43) Καὶ ὁ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπε, Καὶ ἐπὶ πόσω ἂν, ἔφη, ἐθέλοις τὴν γυναῖκά σου ἀκοῦσαι ὅτι σκευοφορεῖς; Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, ἀκούειν δεήσει αὐτήν· ἄγω γάρ, ὥστε ὁρᾶν ἐξέσται αὐτῇ, ὅτι ἂν ἐγὼ πράττω. Ὡρα ἂν, ἔφη, συσκευάζεσθαι ὅμιν εἴη. Νόμιζε δὲ, ἔφη, συσκευασμένους παρεῖσθαι, ὅτι ἂν ὁ πατὴρ ὄψῃ. Τότε μὲν δὴ ξενισθέντες οἱ στρατιῶται ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀναλαβὼν ὁ Κύρος τὸν Τιγράνην καὶ τῶν Μήδων ἱππέων τοὺς κρατίστους καὶ τῶν ἑαυτοῦ φίλων ὁπόσους καιρὸς ἐδόκει εἶναι, περιεαῶνων τὴν χώραν κατεθεῖτο, σκοπῶν ποῦ τειγίσειε φρούριον. Καὶ ἐπ' ἄκρον τι ἔλθων ἐπηρώτα τὸν Τιγράνην ποῖα εἴη τῶν ὁρέων ὁπθεν οἱ Χαλδαῖοι καταθέοντες ληίζονται. Καὶ ὁ Τιγράνης ἐδείκνυν. Ὁ δὲ πάλιν ἤρετο, Νῦν δὲ ταῦτα τὰ ὅρη ἔρημά ἐστιν; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, ἀλλ' αἰεὶ σκοποὶ εἰσὶν ἐκείνων ὅς σημαίνουναι τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἂν ὀρώσι. Τί οὖν, ἔφη, ποιοῦσιν, ἐπὶν αἰσθωνται; Βοηθοῦσιν, ἔφη, ἐπὶ τὰ ἄκρα, ὡς ἂν ἕκαστος δύνῃται. (2) Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Κύρος ἠκηκόει· σκοπῶν δὲ κατενόει πολλὴν τῆς χώρας τοῖς Ἀρμενίοις ἔρημον καὶ ἀργὸν οὖσαν διὰ τὸν πόλεμον. Καὶ τότε μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. (3) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ αὐτὸς τε ὁ Τιγράνης παρῆν συνεσκευασμένος καὶ ἱππεῖς εἰς τοὺς τετρακισχιλίουσιν συνελέγοντο αὐτῶν καὶ τοξόται εἰς τοὺς μυρίους καὶ πελτασταὶ ἄλλοι τοσαῦτοι. Ὁ δὲ Κύρος ἐν ᾧ συνελέγοντο ἐθύετο· ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν αὐτῶν, συνεκάλεσε τοὺς τε τῶν Περσῶν ἡγεμόνας καὶ τοὺς τῶν Μήδων. (4) Ἐπεὶ δὲ βμοῦ ἦσαν, ἔλεξε τοιάδε.

Ἄνδρες φίλοι, ἔστι μὲν τὰ ὅρη ταῦτα ἀδρῶμεν Χαλδαίων· εἰ δὲ ταῦτα καταλάβοιμεν καὶ ἐπ' ἄκρου γένοιτο ἡμέτερον φρούριον, σωφρονεῖν ἀνάγκη ἂν εἴη πρὸς ἡμᾶς ἀμφοτέροις, τοῖς τε Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Χαλδαίοις. Τὰ μὲν οὖν ἱερὰ καλὰ ἡμῖν· ἀνθρωπίνῃ δὲ προθυμίᾳ

pulcher esse visus est Cyrus? Profecto, ait, illum non abspectabam. At quem vero? inquit Tigranes. Eum, profecto, qui dicebat animæ pretio se redempturum, ne servitutem ego servirem. Ac tum quidem, ut par erat, rebus hujusmodi transactis quieti una se dederunt.

Postridie vero Armenius Cyro universoque exercitui munera tanquam hospitibus misit; ac suis edixit, quibus in militiam eundum erat, ut tertium ad diem adessent: et pecuniam quam poposcerat Cyrus duplicatam dinumeravit. Cyrus autem, accepta quam poposcerat summa, reliquam remisit, simulque interrogavit, uter exercitum ducturus esset, filius, an ipse. Simul autem respondit uterque, pater quidem in hunc modum, Utruncunque tu jusseris: filius vero sic, Equidem abs te, Cyre, non abero, non si etiam comitari te colonis instar sarcinarii me oporteat. Et Cyrus risu hic sublato, Et quanti velles, inquit, ut uxor tua sarcinas te gestare audiret? At non opus erit ut audiat, inquit: ducam enim illam mecum; adeo ut ipsa videre poterit quidquid egero. Verum jam, ait, tempus fuerit, ut collectis vasis ad iter vos accingatis. Existimes velim, inquit, nos collectis paratisque iis, quæcunque pater dederit, adfuturos. Ac tum quidem milites more hospitum excepti quieti se dederunt.

CAPUT II.

Postridie Cyrus sumpto secum Tigrahe, ac Medorum equitum præstantissimis, deque suis amicis quot commodum ei visum esset, regionem obequitans circumspectabat, quo loco castellum munendum esset considerans. Cumque ad jugum quoddam venisset, Tigranem interrogabat, quanam illi montes essent, unde Chaldæi decurrentes prædas agerent. Monstrat eos Tigranes. Rursum interrogabat, Hi montes suntne nunc deserti? Minime vero, inquit, sed eorum speculatores ibi semper adsunt, qui ceteris significant quidquid viderint. Quid ergo faciunt, inquit, cum aliquid senserint? Ad juga, inquit, defensionis causa, pro suis quisque viribus, accurrunt. Et hæc quidem Cyrus ubi audisset, lustrando omnia animadvertens magnam regionis partem Armeniis propter bellum desertam et incultam esse. Et tum quidem ad exercitum revertentur, et cum cœnassent, quieti se dederunt. Postridie Tigranes ipse paratis rebus suis aderat; atque equitum ei quatuor millia cogeantur, cum decies mille sagittariis, totidemque peltastis. Cyrus autem, dum eæ copiæ cogerentur, hostias mactabat: cumque sacra ei secunda evenissent, tum Persarum, tum Medorum convocavit duces. Et cum una omnes adessent, hujusmodi verba fecit:

« Hi montes, amici, quos adspicimus, Chaldæorum sunt: eos autem si occupaverimus, et castellum in vertice nostrum fuerit, necesse erit utrique, tam Armeni quam Chaldæi, erga nos modeste, ut officii ratio postulat, se gerant. Et sacra quidem nobis evenere læta; humanæ vero

εἰς τὸ πραχθῆναι ταῦτα οὐδὲν οὕτω μέγα σύμμαχον ἂν γένοιτο ὡς τάχος. Ἦν γὰρ φθάσωμεν πρὶν τοὺς πολεμίους συλλεγῆναι ἀναδάντες, ἢ παντάπασιν ἀμαχαί λαβοίμεν ἂν τὸ ἄκρον, ἢ ὀλίγοις τε καὶ ἀσθενέσι χρησαίμεθ' ἂν πολεμίοις. (5) Τῶν οὖν πόνων οὐδείς ῥᾶν οὐδ' ἀκινδυνότερος, ἔφη, ἐστὶ τοῦ νῦν καρτερῆσαι σπεύδοντας. Ἴτε οὖν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ ὑμεῖς μὲν, ὦ Μηδοί, ἐν ἀριστερᾷ ἡμῶν πορεύεσθε, ὑμεῖς δέ, ὦ Ἀρμένιοι, οἱ μὲν ἡμίσεις ἐν δεξιᾷ, οἱ δὲ ἡμίσεις ἐμπροσθεν ἡμῶν ἡγεῖσθε· ὑμεῖς δέ, ὦ ἱππεῖς, ὀπισθεν ἔπεισθε παρακελευόμενοι καὶ ὠθοῦντες ἄνω ἡμᾶς, ἣν δὲ τις μαλακύνεται, μὴ ἐπιτρέπεται. (6) Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Κύρος ἡγεῖτο ὀρθίους ποιησάμενος τοὺς λόχους. Οἱ δὲ Χαλδαῖοι ὡς ἔγνωσαν τὴν ὁρμὴν ἄνω οὖσαν, εὐθὺς ἐσθμαινόντες τοὺς ἐαυτῶν καὶ συνεβόων ἀλλήλους καὶ ἠθοροῦντο. Ὁ δὲ Κύρος παρηγγύα, Ἄνδρες Πέρσαι, ἡμῖν σημαίνουσι σπεύδειν· ἦν γὰρ φθάσωμεν ἄνω γενόμενοι, οὐδὲν τὰ τῶν πολεμίων δυνήσεται.

7. Εἶχον δὲ οἱ Χαλδαῖοι γέβρα τε καὶ παλτά δύο· καὶ πολεμικώτατοι δὲ λέγονται οὗτοι τῶν περὶ ἐκείνην τὴν χώραν εἶναι· καὶ μισθοῦ στρατεύονται, ὅπταν τις αὐτῶν δέχεται, διὰ τὸ πολεμικοὶ τε καὶ πένητες εἶναι· καὶ γὰρ ἡ χώρα αὐτοῖς ὀρεινὴ τέ ἐστι καὶ ὀλίγη ἡ τὰ χρήματα ἔχουσα. (8) Ὡς δὲ μᾶλλον ἐπλησίαζον οἱ ἀμφὶ τὸν Κύρον τῶν ἄκρων, ὁ Τυγράνης σὺν τῷ Κύρῳ πορευόμενος εἶπεν, Ὡ Κύρε, ἄρ' οἶσθ', ἔφη, ὅτι αὐτοὺς ἡμᾶς αὐτίκα μάλα δεήσει μάχεσθαι· ὥς οἱ γε Ἀρμένιοι οὐ μὴ δέξονται τοὺς πολεμίους. Καὶ ὁ Κύρος εἰπὼν ὅτι εἶδεῖν τοῦτο, εὐθὺς παρηγγύησε τοῖς Πέρσαις παρασκευάζεσθαι ὡς αὐτίκα δεῖσιν διώκειν, ἐπειδὴν ὑπαγάγῃσι τοὺς πολεμίους ὑποφεύγοντες οἱ Ἀρμένιοι ὥστ' ἐγγὺς ἡμῖν γενέσθαι. (9) Οὕτω δὲ ἡγούντο μὲν οἱ Ἀρμένιοι· τῶν δὲ Χαλδαίων οἱ παρόντες, ὡς ἐπλησίαζον οἱ Ἀρμένιοι, ταχὺ ἀλαλάζοντες ἔθεον, ὥσπερ εἰώθεσαν, εἰς αὐτούς· οἱ δὲ Ἀρμένιοι, ὥσπερ εἰώθεσαν, οὐκ ἐδέχοντο. (10) Ὡς δὲ διώκοντες οἱ Χαλδαῖοι εἶδον ἐναντίους μαχαίροφόρους ἱεμένους ἄνω, οἱ μὲν τινες αὐτοῖς πελάσαντες ταχὺ ἀπέθνησκον, οἱ δ' ἔφευγον, οἱ δὲ τινες ἐάλωσαν αὐτῶν. Ταχὺ δὲ εἶγετο τὰ ἄκρα. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἄκρα εἶχον οἱ ἀμφὶ τὸν Κύρον, καθεώρων τε τῶν Χαλδαίων τὰς οἰκήσεις καὶ ἡσθάνοντο φεύγοντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐγγὺς οἰκήσεων. (11) Ὁ δὲ Κύρος, ὡς πάντες οἱ στρατιῶται δμοῦ ἐγένοντο, ἀριστοποιεῖσθαι παρήγγειλεν. Ἐπεὶ δὲ ἡριστήκεσαν, καταμαθὼν ἔνθα αἱ σκοπαὶ ἦσαν τῶν Χαλδαίων ἐρυμνὸν τε ὃν καὶ ἐνυδρον, εὐθὺς ἐτέλχιζε φρούριον· καὶ τὸν Τυγράνην ἐκέλευσε πέμπειν ἐπὶ τὸν πατέρα καὶ κελεύειν παραγενέσθαι ἔχοντα ὁπόσοι εἴεν τέκτονες τε καὶ λιθοδόμοι. Ἐπὶ μὲν δὴ τὸν Ἀρμένιον ὄψετο ἀγγελος· ὁ δὲ Κύρος τοῖς παροῦσιν ἐτέλχιεν.

12. Ἐν δὲ τούτῳ προσάγουσι τῷ Κύρῳ τοὺς αἰχμαλώτους δεδεμένους, τοὺς δὲ τινὰς καὶ τετρωμένους. Ὡς δὲ εἶδεν, εὐθὺς λύειν μὲν ἐκέλευσε τοὺς δεδεμένους, τοὺς δὲ τετρωμένους ἱατροὺς καλέσας θεραπεύειν ἐκέ-

ad haec perficienda alacritati nihil aequo magno adjumento fuerit, atque celeritas. Nam si montes prius, quam hostes se colligant, adscenderimus, vel omnino verticem sine ullo praelio capiemus, vel cum paucis invalidisque hostibus res nobis erit. Nullus ergo labor facilius, inquit, magisve fuerit periculi expertus, quam si nunc in accelerando tolerantiores erimus. Ite igitur ad arma. Et vos quidem, Medii, a sinistra incedite; vos autem, Armenii, cum parte dimidia dextram tenete, cum altera parte dimidia duces nobis itineris estote: vos, equites, a tergo sequimini, ut nos cohortemini sursumque protrudatis; quod si quis remissiores se praebeat, hoc ut se modo gerat ne permittite. » Haec cum Cyrus dixisset, praebat, exercitu ita instructo ut manipuli recti fierent. Chaldaei vero, postquam sursum tendi cum impetu animadverterent, et suis statim signa dant, et mutuis clamoribus se convocando colliguntur. Cyrus autem suos ita cohortabatur: Hi, Persae, nobis signum dant ut properemus: nam si priores illuc adscenderimus, nihil hostium conatus efficere poterunt.

Gestabant autem Chaldaei scuta et palta duo; itidemque bellicosissimi feruntur esse inter ejus regionis incolae: mercede etiam militant, cum ipsorum opera quis eget, propterea quod et bellicosissimi sint et pauperes: quippe regio eis montuosa, et cujus exigua pars opulenta est. Cum autem Cyri milites propius ad juga montium accederent, Tigranes, qui una cum Cyro ibat, An nosti, Cyre, ait, mox pugnandum nobis ipsis esse? nam Armenii quidem certe hostes irruentes sustinere non poterunt. Et Cyrus id se non ignorare respondens, edixit Persis ut se pararent, utpote quibus mox insequendum esset, posteaquam Armenii suffugientes paulatim hostes, ut prope nos essent, deducerent. Atque ita praecedebant quidem Armenii; de Chaldaeis autem qui aderant, ubi propius Armenii accessissent, celeriter clamore sublato, more suo, cursu in eos feruntur: Armenii vero, more itidem suo, impetum illorum non excipiebant. Ubi vero Chaldaei, qui hos persequabantur, viderunt homines gladiis instructos adversus se sursum tendere, nonnulli cum ad eos propius accesserint statim interfecti sunt, alii in fugam se conjecere, nonnulli etiam eorum capti sunt. Statim autem juga montium occupata sunt. Cumque juga ea Cyri milites occupata tenerent, et Chaldaeorum domicilia despiciebant, et eos ex proximis domiciliis aufugere animadvertebant. Cyrus autem, cum milites omnes convenissent, ut praeceperat edixit. Pransi vero cum essent, ipseque animadvertisset locum esse munitum et aquis irriguum, ubi speculae Chaldaeorum erant, statim ibi castellum exstruere cepit: Tigranemque jubet ad patrem mittere, eique ut statim adesset praecipere, et fabros lignarios ac structurarum lapidearum peritos, quot quot haberet, secum adduceret. Et nuntius quidem ad Armenium profectus est: Cyrus autem per eos qui aderant structurarum intentus erat.

Interea vero captivi ad Cyrum vincti adducuntur, et nonnulli etiam vulnerati. Hos ut vidit, statim vinctos solvi jussit, et vulneratos, arcessitis medicis, curari praecipit.

λαυσεν· ἔπειτα δὲ ἔλαξε τοῖς Χαλδαίοις ὅτι ἦκοι οὕτε ἐπελάσσει ἐπιθυμῶν ἐκείνους οὕτε πολεμῶν δεόμενος, ἀλλ' εἰρήνην βουλόμενος ποιῆσαι Ἀρμένιους καὶ Χαλδαίους. Πρὶν μὲν οὖν ἔγεσθαι τὰ ἄκρα οἷδ' ὅτι οὐκ ἐδεῖσθε εἰρήνης· τὰ μὲν γὰρ ὑμέτερα ἀσφαλῶς ἔγχε, τὰ δὲ τῶν Ἀρμενίων ἦγετε καὶ ἐφέρετε· νῦν δ' ὁρᾶτε δὴ ἐν ὁρᾷ ἐστέ. (13) Ἐγὼ οὖν ἀφίημι ὑμῖς οὐκ αἰδοῦν τοὺς ἐπιθυμῶνους, καὶ δίδωμι ὑμῖν σὺν τοῖς ἄλλοις Χαλδαίοις βουλευσάσθαι εἴτε βούλεσθε πολεμῶν ἡμῖν εἴτε φίλοι εἶναι. Καὶ ἢ μὲν πόλεμον αἰρήσῃτε, μηκέτι ἦχετε δεῦρο ἀντιπάλαιον, εἰ σωφρονεῖτε· ἢ δὲ εἰρήνης δοκῇτε δεῖσθαι, ἀντιπάλαιον ἦκατε· ὥς δὲ καλῶς ἔχει τὰ ὑμέτερα, ἢ φίλοι γένησθε, ἐμοὶ μαλίσσει. (14) Ἀκούσαντες δὲ οἱ Χαλδαῖοι ταῦτα, πολλὰ μὲν ἐπαινέσαντες, πολλὰ δὲ δεξιωσάμενοι τὸν Κύρον ἄρχοντο οὐκ αἰδοῦν.

Ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τὴν τε κλήσιν τοῦ Κύρου καὶ τὴν πρᾶξιν, λαβὼν τοὺς τέκτονας καὶ ἄλλα ὅσων ἔμετο δεῖν, ἦκε πρὸς τὸν Κύρον ὡς ἡδύνατο τάχιστα (15) Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὸν Κύρον, ἔλεξεν, Ὁ Κύρε, ὡς ὀλίγα δυνάμενοι προορᾶν ἄνθρωποι περὶ τοῦ μέλλοντος πολλὰ ἐπιχειροῦμεν πράττειν. Νῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ ἐλευθερίαν μὲν μηχανήσασθαι ἐπιχειρήσας δοῦλος ὡς οὐδεπώποτε ἐγενόμην· ἐπεὶ δ' ἐβόλων, σαφῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες νῦν ἀναφανίσθημεθα σεσωσμένοι ὡς οὐδεπώποτε. Οἱ γὰρ οὐδεπώποτε ἐπαύοντο πολλὰ κακὰ ἡμῶς ποιῶντες, νῦν ὁρῶ τούτους ἔχοντας ὥσπερ ἐγὼ εὐχόμεν. (16) Καὶ τοῦτο ἐπίστω, ἔφη, Ὁ Κύρε, ὅτι ἐγὼ ὥστε ἐπελάσσει Χαλδαίους ἀπὸ τούτων τῶν ἄκρων πολλαπλάσια ἂν ἔδωκα χρήματα ὥν σὺ νῦν ἔχεις παρ' ἐμοῦ· καὶ ἂν ὑπισχνῶ ποιῆσαι ἀγαθὰ ἡμῖς ὅτ' ἐλάμβανες τὰ χρήματα, ἀποτετέλεσται σοι ἡδὴ, ὥστε καὶ προσοφείλοντές σοι ἄλλας χάριτας ἀναπεφνήσαμεν, ἃς ἡμεῖς γε, εἰ μὴ κακοὶ ἴσμεν, αἰσχυνοίμεθα· ἂν σοι μὴ ἀποδιδόντες, οἱ καὶ ἀποδιδόντες οὐδὲν ἄξιον οὐδ' οὕτω πρὸς εὐεργέτην καταλαμβανόμεθα τοσούτον ποιῶντες. (17) Ὁ μὲν Ἀρμένιος τοσαῦτα ἔλεξεν.

Οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἦκον δεόμενοι τοῦ Κύρου εἰρήνην σφίσι ποιῆσαι. Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρτο αὐτοὺς, Ἄλλο τι, ἔφη, Ὁ Χαλδαῖοι, ἢ τούτου ἕνεκα εἰρήνης νῦν ἐπιθυμεῖτε ὅτι νομίζετε ἀσφαλέστερον ἂν δύνασθαι ζῆν εἰρήνης γενομένης ἢ πολεμοῦντες, ἐπεὶ ἡμεῖς τὰδ' ἔχομεν; Ἐρᾶσαν οἱ Χαλδαῖοι. (18) Καὶ ὁ, Τί δ', ἔφη, εἰ καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀγαθὰ προσγένοιτο διὰ τὴν εἰρήνην; Ἐτι ἂν, ἔρᾶσαν, μάλλον εὐφραίνομεθα. Ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἢ διὰ τὸ γῆς σπανίζειν ἀγαθῆς νῦν πένητες νομίζεσθαι εἶναι; Συνέρᾶσαν καὶ τούτα. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, βούλοισθ' ἂν ἀποτελοῦντες ὅσαπερ οἱ ἄλλοι Ἀρμένιοι ἐξεῖναι ὑμῖν τῆς Ἀρμενίας γῆς ἐργάζεσθαι ὁπόσῃν ἂν θελήτε; Ἐρᾶσαν οἱ Χαλδαῖοι, εἰ πιστεύομεν μὴ ἀδικήσεσθαι. (19) Τί δὲ σὺ, ἔφη, Ὁ Ἀρμένιε, βούλοιο ἂν σοι τὴν νῦν ἀργὴν οὖσαν χώραν ἐνεργῶν γενέσθαι, εἰ μέλλοιεν τὰ νομιζόμενα παρὰ σοὶ ἀποτελεῖν οἱ ἐργαζόμενοι; Ἐφη ὁ Ἀρμένιος πολλοῦ ἂν πύττω πρίασθαι· πολὺ γὰρ ἂν αὐτὸν ἐκτελεῖσθαι τὴν πρόσδοον. (20) Τί δ', ἡμεῖς, ἔφη, Ὁ Χαλ-

Deinde Chaldaei dixit, non se venisse, quod illos a regione ipsorum ejectos cuperet, vel bello sibi esset opus, sed quod inter Armenios Chaldaeosque pacem facere vellet. Prius certe quidem quam a nobis haec iuga tenerentur, scio vos pacem minime expetivisse: nam vestrae res in tuto positae erant, et Armeniorum facultates agere et ferre solebatis: nunc vero quo sitis loco perspicitis. Itaque vos ego, qui capti estis, domum dimitto, vobisque potestatem ceteris cum Chaldeis deliberandi facio, bellumne nobiscum gerere velitis, an amicitiam jungere. Bellum quidem si elegeritis, ne sine armis huc amplius venite, si sapitis: sin pacis egere vos statueritis, inermes accedite: ut vero bene res vestrae se habeant, si amici fueritis, mihi curae erit. Haec Chaldaei cum audissent, multis laudibus Cyrum prosecuti, multumque dextram ejus amplexi, domum discesserunt.

Armenius autem, ut a Cyro se arcessi, quasque res ille gereret, audisset, adsumptis fabris rebusque aliis, quibuscumque illi opus futurum putabat, quam poterat celerrime ad Cyrum contendit. Et Cyrum ubi vidit, O Cyre, inquit, quam paucos futurorum eventus nos homines prospicere valentes multa peragenda suscipimus! Nam et ego nunc libertatem comparare adgressus, in majorem, quam antehac unquam, servitutem incidi: postquam vero capti sumus, certo nos perisse rati, majorem nunc, quam hactenus unquam, incolumitatem nos adeptos esse manifestum est. Qui enim nunquam multis nos damnis adficere desinebant, hos eo jam in statu esse video, quo ego hactenus optabam. Atque hoc scias velim, Cyre, inquit, multo me majorem datum fuisse pecuniam, quam tu nunc a me acceperis, ut jugis hisce Chaldaei depellerentur; jamque adeo cumulate praestitisti, quae nobis te beneficia praestaturum pollicebaris, cum pecuniam illam acciperes: itaque praeterea debere nos alias etiam tibi gratias manifestum est, quas sane nos, nisi improbi simus, pudeat tibi non referre: atque adeo referentes, tamen ne sic quidem pro merito quidquam nos facere erga virum tanta qui in nos contulit beneficia comperiemur. Haec quidem dixit Armenius.

Chaldaei vero venientes orabant Cyrum ut pacem cum ipsis faceret. Et eos interrogabat Cyrus, Equae de causa, Chaldaei, alia, nunc pacem cupitis, nisi quod existimetis tutius vos, pace facta, quam si bellum geratis, degere posse? quandoquidem nos iuga tenemus. Adsensu sunt Chaldaei. Et ille, Quid igitur, inquit, si et alia vobis ex pace accedant commoda? Majori adhuc, aiunt illi, gaudio adficiemur. Quid ergo aliud, inquit, causae esse arbitremini cur pauperes sitis, nisi quod fertilis soli penuria laboretis? Hoc quoque illi adsensu sunt. Quid ergo? inquit Cyrus, velletisne vobis, pendentibus ea quae ceteri Armenii pendunt, liceret tantum agri Armenii colere, quantum vobis ipsis liberet? Si crederemus, aiebant Chaldaei, nullam nobis injuriam illatum iri. Quid tu vero, Armenie? vellesne solum id quod nunc in cultum est, cultum reddi, si cultores id, quod apud te in more positum est, penderent? Magno se hoc redempturum, ait Armenius: quod ea ratione redditus longe sibi futurus esset auctor. Quid autem vos, inquit, Chaldaei? cum montes

δαίοι, ἐπεὶ ὄρη ἀγαθὰ ἔχετε, ἐθέλοιτ' ἂν ἕαν νέμειν ταῦτα τοὺς Ἀρμένιους, εἰ ὑμῖν μέλλοιεν οἱ νέμοντες τὰ δίκαια ἀποτελεῖν; Ἐφασαν οἱ Χαλδαῖοι· πολλὰ γὰρ ἂν ὠφελεῖσθαι οὐδὲν πονοῦντας. Σὺ δέ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἐθέλεις ἂν ταῖς τούτων νομαῖς χρῆσθαι, εἰ μέλλοις μικρὰ ὠφελῶν Χαλδαίους πολὺ πλείω ὠφελήθῃσθαι; Καὶ σφόδρα ἂν, ἔφη, εἴπερ οἰοίμην ἀσφαλῶς νέμειν. Οὐκοῦν, ἔφη, ἀσφαλῶς ἂν νέμοιτε, εἰ τὰ ἄκρα ἔχετε σύμμαχα; Ἐφ' ὃ Ἀρμένιος. (21) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφασαν οἱ Χαλδαῖοι, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐργαζόμεθα μὴ ὅτι τὴν τούτων, ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἡμετέραν, εἰ οὗτοι τὰ ἄκρα ἔχοιεν. Εἰ δ' ὑμῖν αὖ, ἔφη, τὰ ἄκρα σύμμαχα εἴη; Οὕτως ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν καλῶς ἔχοι. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀρμένιος, οὐκ ἂν ἡμῖν αὖ καλῶς ἔχοι, εἰ οὗτοι παραλήφονται πάλιν τὰ ἄκρα ἄλλως τε καὶ τετειγισμένα. (22) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὐτωςὶ τόνον, ἔφη, ἐγὼ ποιήσω· οὐδ' ἐτέρους ὑμῶν τὰ ἄκρα παραδῶσω, ἀλλὰ ἡμεῖς φυλάξομεν αὐτά· καὶ ἀδικῶσιν ὑμῶν ὁπότεροι, σὺν τοῖς ἀδικουμένοις ἡμεῖς ἐσόμεθα.

23. Ὡς δ' ἤκουσαν ἀμφοτέροι ταῦτα, ἐπήνεσαν καὶ ἔλεγον· οὕτως ἂν μόνως ἡ εἰρήνη βεβαία γένοιτο. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἔλαβον καὶ ἔδωκαν πάντες τὰ πιστά, καὶ ἐλευθέρους μὲν ἀμφοτέρους ἀπ' ἀλλήλων εἶναι συνετίθεντο, ἐπιγαμίας δ' εἶναι καὶ ἐπεργασίας καὶ ἐπινομίας, καὶ ἐπιμαχίαν δὲ κοινήν, εἰ τις ἀδικοῖη ὁπότερους. (24) Οὕτω μὲν οὖν τότε διεπράχθη· καὶ νῦν δὲ ἔτι οὕτω διαμένουσιν αἱ τότε γενομένηαι συνθήκαι Χαλδαίοις καὶ τῷ τὴν Ἀρμενίαν ἔχοντι. Ἐπεὶ δὲ αἱ συνθήκαι γεγέννητο, εὐθὺς συνετείχετόν τε ἀμφοτέροι προθύμως ὡς κοινὸν φρούριον καὶ τὰ ἐπιτήδεια συνεσιῆγον. (25) Ἐπεὶ δὲ ἑσπέρα προσήει, συνδείπνουσ' ἔλαβεν ἀμφοτέρους πρὸς ἑαυτὸν ὡς φίλους ἦδην. Συσκηνοῦντων δὲ εἰπέ τις τῶν Χαλδαίων ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις σφῶν πᾶσι ταῦτ' εὐχάτα εἴη· εἰ δὲ τινὲς τῶν Χαλδαίων οἱ ληζόμενοι ζῶσι καὶ οὐτ' ἐπίστανται ἐργάζεσθαι οὐτ' ἂν δύναιντο, εἰθισμένοι ἀπὸ πολέμου βιοτεύειν· αἱ γὰρ ἐληίζοντο ἢ ἐμισθοφοροῦν, πολλάκις μὲν παρὰ τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ, καὶ γὰρ, ἔφασαν, πολὺ χρυσὸς ὁ ἀνὴρ, πολλάκις δὲ καὶ παρ' Ἀστυάγει. (26) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Τί οὖν οὐ καὶ νῦν παρ' ἐμοὶ μισθοφοροῦσιν; ἐγὼ γὰρ δώσω ὅσον τις καὶ ἄλλος πλείστον δῆποτε ἔδωκε. Συνέφασάν οἱ, καὶ πολλοὺς γε ἔσεσθαι ἔλεγον τούτους ἐθελήσοντας.

27. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω συνωμολογεῖτο. Ὁ δὲ Κύρος ὡς ἤκουσεν ὅτι πολλάκις πρὸς τὸν Ἰνδὸν οἱ Χαλδαῖοι ἐπορεύοντο, ἀναμνησθεὶς ὅτι ἦλθον παρ' αὐτοῦ κατασχεψόμενοι εἰς Μήδους τὰ αὐτῶν πράγματα καὶ ὄγοντο πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως αὖ καὶ τὰ ἐκείνων κατείδουσιν, ἐβούλετο μαθεῖν τὸν Ἰνδὸν τὰ αὐτῷ πεπραγμένα. (28) Ἦρξατο οὖν λόγου τοιοῦδε. Ὡς Ἀρμένιε, ἔφη, καὶ βρεῖς ὦ Χαλδαῖοι, εἰπάτέ μοι, εἰ τίνα ἐγὼ νῦν τῶν ἐμῶν ἀποστελλοίμην πρὸς τὸν Ἰνδόν, συμπέμψαιτ' ἂν μοι τῶν διμετέρων ὅστινες αὐτῷ τὴν τε δδὸν ἡγοῖντο ἂν καὶ συμπράττοιεν ὥστε γενέσθαι ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ ἢ ἐγὼ βούλομαι; ἐγὼ γὰρ χρήματα μὲν προσ-

fertiles habeatis, an velletis Armeniis permittere ut tibi pro pascuis uterentur, si vobis ii, pascuis qui utentur istis, quod æquum esset, penderent? Adsentiebantur Chaldæi: magnas quippe se hac ratione capturos utilitates, sine ullo suo labore, dicebant. At tu, inquit, Armenie, vellesne pascuis horum uti, si pro parvo Chaldæis allato commodo, multo majores ipse utilitates ceperis? Et admodum quidem, ait, si putarem fore, ut pascuis tuto frui liceret. Nempe, ait, tuto his fruemini pascuis, si vestrum sit quicquid adjumenti ab his jugis peti possit? Adsentiebatur Armenius. At nos profecto, inquit Chaldæi, nequaquam tuto non modo istorum, sed ne nostrum quidem agrum culturi sumus, si juga montium isti teneant. Quid vero si vobis, inquit, auxilio sint ista juga? Nimirum ita, respondent illi, bene nobiscum ageretur. Sed profecto, ait Armenius, non bene nobiscum ageretur, si juga montium hi reciperent, præsertim castello jam muroque munita. Et Cyrus, Ego igitur sic faciam, inquit; neutris vestrum hæc juga tradam, sed nos ea custodiemus: ac si vestrum alterutri auctores injuriæ fuerint, a læsis nos stabimus.

Hæc cum utrique audissent, collaudarunt, solaque hac ratione pacem firmam fore dixerunt. Atque his conditionibus fidem dabant accipiebantque omnes; atque inter se constituebant, ut per utrosque utrisque sua constaret libertas, ut connubia, cultus agrorum, et pastiones utrisque communes essent; ut communibus etiam copiis sese juvarent, si quis alterutros læderet. Ad hunc modum res tunc confectæ sunt: atque hac etiam tempestate, pacta hæc inter Chaldæos et eum qui Armeniam tenet id temporis inita, sic manent. Postquam pactiones hæc factæ sunt, statim utrique castellum, quasi quod esset commune, conjunctis alacriter operis exstruunt, et una res in id necessarias important. Adpetente autem vespera, Cyrus utrosque, velut jam amicos, in cœnæ apud se societatem adsumpsit. Iis autem una cœnantibus, quidam ex Chaldæis inquit, ceteris quidem suæ gentis omnibus optabilia hæc accidere pacta; at quidam, ait, sunt Chaldæi, qui rapto vivunt, ac terræ neque norint colendæ rationem, neque adhibere possint, quippe qui victum bello querere consueti sint: semper enim latrocinari solent et stipendia mereri, sæpe quidem apud Indorum regem (is etenim, aiebant, auro abundat), sæpe etiam apud Astyagem. Et Cyrus inquit, Cur igitur non etiam hoc tempore apud me stipendia faciunt? nam ego tantum iis dabo quantum aliquis alius unquam dedit plurimum. Ad sensi sunt ei, multosque fore dixerunt, qui hoc facere vellent.

Et de his quidem inter eos ita conveniebat. Cyrus autem cum audisset Chaldæos ad Indum sæpe proficisci, recordatus ab hoc venisse quosdam ad Medos, qui, quid rerum apud ipsos gereretur, explorarent, eosdemque deinde ad hostes etiam abiisse, ut illorum quoque res perspiccerent, Indum edoctum volebat ea quæ a se gesta fuissent. Itaque huiusmodi sermonem suscepit: Dicite mihi, Armenie, vosque Chaldæi, inquit, si quem ego meorum ad Indum mitterem, vestrumne aliquos una mitteretis, qui et itinera duces ipsi, et adjumento essent in iis ab Indo impetrandis, quæ ipse cupio? nam ego quidem accedere nobis

γενέσθαι ἔτι ἂν βουλομένη ἡμῖν, ὅπως ἔχω καὶ μισθὸν ἀφθόνης διδόναι οἷς ἂν δέη καὶ τιμῶν καὶ δωρεῖσθαι τῶν συστρατευομένων τοὺς ἀξίους· τούτων δὲ ἕνεκα βούλομαι ὥς ἀφθονώτατα χρήματα ἔχειν, δεῖσθαι τούτων νομίζων. Τῶν δὲ ὑμετέρων ἡδύ μοι φεῖσθαι· φίλους γὰρ ὑμᾶς ἤδη νομίζω· παρὰ δὲ τοῦ Ἰνδοῦ ἡδέως ἂν λάβομαι, εἰ διδοίη. (29) Ὁ οὖν ἄγγελος ὃ καλεῖται ὑμᾶς ἡγεμόνας δοῦναι καὶ συμπράκτορας γενέσθαι, ἔλθων ἐκείσε λέξει ὧδε. Ἐπεμψέ με Κύρος, ὃ Ἰνδὲ, πρὸς σέ· φησὶ δὲ προσδεῖσθαι χρημάτων, προσδεχόμενος ἄλλην στρατιὰν οἰκοῦν ἐκ Περσῶν· καὶ γὰρ προσδέχομαι, ἔφη· ἦν οὖν αὐτῷ πέμψης ὅποσα σοι προχωρεῖ, φησὶν, ἦν θεὸς ἀγαθὸν τέλος διδῶν αὐτῷ, πειράσσεσθαι ποιῆσαι ὥστε σε νομίζειν καλῶς βεβουλεύσθαι χαρισάμενον αὐτῷ. (30) Ταῦτα μὲν ὁ παρ' ἐμοῦ λέξει· τοῖς δὲ παρ' ὑμῶν ἡμεῖς αὐτὸ ἐπιστέλλετε, ὅ, τι ἡμῖν σύμφερον δοκεῖ εἶναι. Καὶ ἦν μὲν λάθωμεν, ἔφη, παρ' αὐτοῦ, ἀφθονωτέρους χρυσάμεθα· ἦν δὲ μὴ λάθωμεν, εἰσόμεθα αὐτῷ ὅτι οὐδεμίαν χάριν ὀφειλομεν, ἀλλ' ἐξέσται ἡμῖν ἐκείνου ἕνεκα πρὸς τὸ ἡμέτερον συμφέρον πάντα τίθεσθαι. (31) Ταῦτ' εἶπεν ὁ Κύρος, νομίζων τοὺς ἰόντας Ἀρμενίων καὶ Χαλδαίων τοιαῦτα λέγειν περὶ αὐτοῦ οἷα αὐτὸς ἐπεθύμει πάντας ἀνθρώπους καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ. Καὶ τότε μὲν δὴ ὁπότε καλῶς εἶχε διαλύσαντες τὴν σκηνὴν ἀνεπαύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ δὲ τε Κύρος ἐπεμπε τὸν ἄγγελον ἐπιστελλας ὅσαπερ ἔφη, καὶ ὁ Ἀρμένιος καὶ οἱ Χαλδαῖοι συνέπεμψαν οὓς ἱκανωτάτους ἐνόμιζον εἶναι καὶ συμπράξαι καὶ εἰπεῖν περὶ Κύρου τὰ προήκοντα. Ἐκ δὲ τούτου παρασκευάσας ὁ Κύρος τὸ φρούριον καὶ φύλαξιν ἱκανοὺς καὶ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν πᾶσι καὶ ἀρχοντα αὐτῶν καταλιπὼν Μῆδον δὲ φέτο Κυαζάρη ἂν μάλιστα χαρίσασθαι, ἀπῆει συλλαβὼν τὸ [ἕτερον] στρατεύμα ὅσον τε ἦλθεν ἔχων καὶ ὁ παρ' Ἀρμενίων προσέλαβε, καὶ τοὺς παρὰ Χαλδαίων εἰς τετραχιχιλίους, οἱ ὦντο καὶ ἑμπάντων τῶν ἄλλων κρείττονες εἶναι. (α) Ὡς δὲ κατέβη εἰς τὴν οἰκουμένην, οὐδεὶς ἔμεινεν ἐνδον Ἀρμενίων οὔτε ἀνὴρ οὔτε γυνή, ἀλλὰ πάντες ὑπήντων ἡδόμενοι τῇ εἰρήνῃ καὶ φέροντες καὶ ἄγοντες, ὅ, τι ἔκαστος ἀξίον εἶχε. Καὶ ὁ Ἀρμένιος τούτοις οὐκ ἤχθετο, οὕτως ἂν νομίζων καὶ τὸν Κύρον μᾶλλον ἡδεσθαι τῇ ὑπὸ πάντων τιμῇ. Τέλος δ' οὖν ὑπήντησε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀρμενίου, τὰς θυγατέρας ἔχουσα καὶ τὸν νεώτερον υἱόν, καὶ σὺν ἄλλοις δούροις καὶ τὸ χρυσὸν ἐκόμεζεν ὁ πρότερον οὐκ ἤθελε λαβεῖν ὁ Κύρος. (β) Καὶ ὁ Κύρος ἰδὼν εἶπεν, Ὑμεῖς ἐμὲ οὐ ποιήσετε μισθοῦ περιόντα εὐεργετῆν, ἀλλὰ σὺ, ὦ γύναι, ἔχουσα ταῦτα τὰ χρήματα ἀ φέρεις ἀπιθί, καὶ τῷ μὲν Ἀρμένιῳ μηκέτι ὧς αὐτὰ κατορύξαι, ἐκπεμψὼν δὲ τὸν υἱόν ὥς κάλλιστα ἀπ' αὐτῶν κατασκευάσασα ἐπὶ τὴν στρατιάν· ἀπὸ δὲ τῶν

adhuc aliquid pecuniae velim, ut iis, quibus opus est, stipendia abunde numerare possim, et milites, qui meriti fuerint, honore muneribusque cohonestare: his quidem de causis quam maximam pecuniae mihi copiam esse volo, quippe qua mihi opus esse arbitrer. Vestris vero mihi omnino libet parcere (nam vos jam in numero amicorum pono): at ab Indo, si daret, libenter acciperem. Itaque nuntius, cui duces vos ut detis atque adiumento sitis hortor, cum eo venerit, in hunc modum loquetur: Cyrus ad te me misit, Inde; qui pecunia sibi opus esse dicit, quod a Persis alium etiam domo exercitum exspectet (omnino enim exspecto, inquit): quapropter si tantum ei miseris pecuniae, quantum poteris commode, ait se, si bonum rerum exitum deus ipsi dederit, studiosae id operam daturum, ut existimes, bene te rebus tuis consuluisse, qui sis ipsi gratificatus. Haec qui a me mittetur nuntius dicit: quos autem vos una mitetis, iis ipsi, quicquid vobis ex usu fore videtur, imperate. Et pecuniam quidem, inquit, ab eo si acceperimus, major nobis illius copia fuerit: sin minus, sciemus nullam nos ei gratiam debere, sed, quod ad eum attinet, licebit nobis omnia e re nostra constituere. Haec Cyrus aiebat, cum quidem existimaret, Armenios Chaldaeosque, qui illuc profisciscerentur, talia de se dicturos, qualia omnes ipse homines et de se dicere cupiebat et audire. Ac tum quidem, ubi visum fuisset opportunum, soluto convivio, quieti se dederunt.

CAPUT III.

Postridie Cyrus hunc nuntium mittebat, cum ea omnia, quorum meminerat, mandata ipsi dedisset; et Armenius ac Chaldaei de suis mittebant eos, quos et ad conficiendum hoc negotium maxime idoneos arbitrabantur, et ad praedicandum ea de Cyro quae conveniret. Secundum haec Cyrus, cum et militibus praesidiariis, quot satis essent, in eo constitutis, et rebus omnibus necessariis, castellum absolvisset, Medumque eorum praefectum reliquisset, quem quod praeficeret, rem Cyaxari maxime gratam facturum se existimabat, discessit, sumptis secum et copiis, quas adduxerat, et iis, quas ab Armeniis acceperat; et iis, quas Chaldaei miserant, hominum ad quatuor millia, qui vel reliquis omnibus praestantiores se arbitrabantur. Ubi autem in regionis loca culta descendisset, Armeniorum nemo se domi continuit, nec vir, nec femina, sed obviam processerunt omnes, de pace laeti, secum ferentes adducentesque quicquid alicujus pretii quilibet haberet. Atque his Armenius minime offendebar, quod Cyrum magis hoc modo delectatum iri delato ab omnibus honore putaret. Tandem et uxor Armenii occurrit, filias ac minorem nato filium secum ducens; ac praeter alia munera illud aurum quoque adferebat, quod Cyrus antea accipere noluerat. Hoc Cyrus ubi vidisset, Vos non effecturi estis, inquit, ut mercedis causa hinc inde profisciscendo bene merear; verum tu, mulier, abi, istas quas adfers pecunias retine, nec eas posthac Armenio defodiendas dederis: sed filium tuum potius his a te quam pulcherrime exornatum in militiam mittito: de reliquis

λοιπῶν κτῶ καὶ σωτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ καὶ ταῖς θυγατρῶσι καὶ τοῖς υἱοῖς θ,τι κακτῆμένοι καὶ κεκοσμημένοι κάλλιον καὶ ἥδιον τὸν αἰῶνα διάξετε· εἰς δὲ τὴν γῆν, ἔφη, ἀρκεῖτω τὰ σώματα, θανέτω ἕκαστος τελευτήσῃ, κατακρύπτειν. (4) Ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν παρήλασεν· ὁ δὲ Ἀρμένιος συμπροῦπεμπε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλοῦντες τὸν εὐεργέτην, τὸν ἄνδρα [τὸν] ἀγαθόν· καὶ τοῦτ' ἐποίουν, ἕως ἐκ τῆς χώρας ἀπῆν. Συναπέστειλε δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἀρμένιος στρατιὰν πλείονα, ὡς εἰρήνης οἴκοι οὔσης. (5) Οὕτω δὲ ὁ Κῦρος ἀπῆε, κεχηματισμένος οὐχ ἃ ἔλαβε μόνον χρήματα, ἀλλὰ πολλὴν πλείονα τούτων ἡτοίμασμένος διὰ τὸν τρόπον, ὥστε λαμβάνειν ὅποτε δέοιτο. Καὶ τότε μὲν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς μεθορίοις. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸ μὲν στρατεύμα καὶ τὰ χρήματα ἐπέμφε πρὸς Κυαξάρην, ὁ δὲ πλησίον ἦν, ὥσπερ ἔφησεν· αὐτὸς δὲ σὺν Τιγράνῃ καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις ἐθῆρα θπουπερ ἐπιτυγχάνοιεν θηρίοις καὶ εὐφραίνεται.

6. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς Μήδους, τῶν χρημάτων ἔδωκε τοῖς ἑαυτοῦ ταξιάρχοις ὅσα ἐδόκει ἕκαστῳ ἱκανὰ εἶναι, θπως καὶ ἐκείνοι ἔχοιεν τιμᾶν, εἰ τινὰς ἀγαίντο τῶν ὑφ' ἑαυτούς· ἐνόμιζε γάρ, εἰ ἕκαστος τὸ μέρος ἀξίωπαινον ποιήσειε, τὸ θλον αὐτῷ καλῶς ἔχειν. Καὶ αὐτὸς δὲ θ,τι πού καλὸν ἴδοι εἰς τὴν στρατιὰν τοῦτο κτώμενος διεδωρεῖτο τοῖς ἀεὶ ἀξιοτάτοις, νομίζων θ,τι καλὸν καγαθὸν ἔχει τὸ στρατεύμα, τούτοις ἀπασιν αὐτὸς κεκοσμηθῆναι. (7) Ἦνίκα δὲ αὐτοῖς διεδίδου ὦν ἔλαβεν, ἔλεξεν ὧδέ πως εἰς τὸ μέσον τῶν ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν καὶ πάντων θσους ἐτίμα. Ἄνδρες φίλοι, δοκεῖ ἡμῖν εὐφροσύνη τις νῦν παραιναι, καὶ ὅτι εὐπορία τις προσγεγένηται καὶ ὅτι ἔχομεν ἀφ' ὧν τιμᾶν ἔχομεν ὅς ἂν βουλώμεθα, καὶ τιμᾶσθαι ὡς ἂν ἕκαστος ἀξίος ᾖ. (8) Πάντως δὲ ἀναμιμνησκόμεθα τὰ ποῖα ἄττα ἔργα τούτων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν αἷτια· σκοποῦμενοι γάρ εὐρήσετε τὸ τε ἀγρυπνήσαι θπου ἔδει καὶ τὸ πονῆσαι καὶ τὸ σπεῦσαι καὶ τὸ μὴ εἶλαι τοῖς πολεμίοις. Οὕτως οὖν χρῆ καὶ τὸ λοιπὸν ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι, γιγνώσκοντας ὅτι τὰς μεγάλας ἡδονὰς καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ μεγάλα ἢ πειθῶ καὶ ἢ καρτερίᾳ καὶ οἱ ἐν τῷ καιρῷ πόνου καὶ κίνδυνου παρέχονται.

9. Κατανοῶν δὲ ὁ Κῦρος ὡς εὖ μὲν αὐτῷ εἶχον τὰ σώματα οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ δύνασθαι στρατιωτικῶς πόνους φέρειν, εὖ δὲ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ἐπιστήμονες δὲ ἦσαν τὰ προσήκοντα τῇ ἑαυτῶν ἕκαστος ὁπλίσει, καὶ πρὸς τὸ πείθεσθαι δὲ τοῖς ἀρχουσιν ἑώρα πάντας εὖ παρεσκευασμένους· ἐκ τούτων οὖν ἐπεθύμει τι ἡδὴ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους πράττειν, γινώσκων ὅτι ἐν τῷ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἀρχουσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιοῦται τι. (10) Ἐτι δ' ὁρῶν ὅτι φιλοτιμίας ἔχοντες ἐν ὅς ἀντηγωνίζοντο πολλοὶ καὶ ἐπιφθόνως εἶχον πρὸς ἀλλήλους τῶν στρατιωτῶν, καὶ τῶνδε ἐνεκα ἐξάγειν αὐτοὺς ἐβούλετο εἰς τὴν πολεμίαν ὡς τάχιστα, εἰδὼς ὅτι οἱ κοινοὶ κίνδυνοι φιλοφρόνως ποιοῦσιν ἔχειν τοὺς συμμάχους πρὸς ἀλλήλους καὶ οὐκ

autem et marito, et filiabus, et filiis id comparato, quod consecuti quoque ornati elegantius atque jucundius vitam traducatis : sub terra vero, ubi quisque defunctus erit, satis esto corpora condere. Hæc cum dixisset prætervectus est : Armenius autem, ceterique homines universi eum una deducebant, alta voce appellantes plurimorum beneficiorum auctorem, virum bonum. Idque adsidue faciebant, donec extra regionem suam deduxissent. Armenius vero majorem etiam exercitum ei adjunxit, quippe qui domi pacem haberet. Atque ita Cyrus abiit, non iis solum, quas acceperat, pecuniis locupletatus, sed patefacta amabili morum facilitate ad multo his majores via, adeo ut eas, quoties esset opus, sumere posset. Ac tum quidem in finibus castra metati sunt. Postridie copias pecuniasque ad Cyaxarem misit (is autem prope aberat, quemadmodum dixerat); ipse cum Tigra ac Persarum optimatibus venabatur ubique in feras incidissent, atque ita se oblectabat.

In Medorum vero regionem cum pervenisset, suis cohortium præfectis pecunias dedit, quantum scilicet earum cultique satis esse arbitrabatur, ut illi etiam haberent unde suos honoris ergo ornarent, si quos admirarentur : existimabat enim, si quisque partem exercitus sibi mandatam laude dignam redderet, fore ut totus exercitus egregie comparatus esset. Ipse quoque, si quid uspiam videret quod exercitui posset esse ornamento, id ubi comparasset, dignissimis quibusque donabat : quippe qui putaret, quidquid pulchri præclarique haberet exercitus, id omne sibi ornamento esse. Quando autem ea quæ acceperat iis distribuebat, in hunc fere modum inter cohortium præfectos, et manipulorum duces, et omnes illos, quid apud ipsum erant in honore, loquutus est : « Laetitia quædam, amici, hoc tempore nobis adesse videtur, tum quod rerum omnium copia quædam nobis accesserit, tum quod habeamus, unde eos quos velimus honore afficere poterimus, et eum quisque quo dignus fuerit honorem consequatur. Omnino autem memoria nobis retinendum est, cujusmodi studia sint horum nobis commodorum causæ : nam si cum animis vestris consideretis, hæc vos et vigilando, cum opus erat, et laborando, et accelerando, consequutos reperietis. Quapropter deinceps quoque viri fortes sitis oportet, statutisque obedientiam, et tolerantiam, et laborum, ubi poscit occasio, periculorumque patientiam, magnas voluptates et commoda ingentia adferre. »

Cum autem Cyrus animadverteret, milites et corporibus ad labores militares perferendos valere, et animis esse ad contemnendum hostem præparatos, peritos etiam eorum esse, quæ abs quoque armaturæ suæ ratio postularet, ac præterea omnes ad parendum præfectis suis paratos esse videret ; his utique de causis jam aliquid eorum gerere cupiebat, quæ adversus hostes suscipi solent : quippe qui intelligeret, in cunctationibus sepe ducibus usu venire ut apparatus etiam præclari aliqua ex parte immutati labefactique essent. Et cum præterea videret, complures milites, quorum summa comparebat ambitio in iis de quibus erant inter ipsos certamina, sibi etiam mutuo invidere, et hisce de causis quam primum eos in hosticum educere volebat ; quippe qui sciret pericula communia efficere ut commilitones mutua se bene-

ἔτι ἐν τούτῳ οὕτε τοῖς ἐν θπλοῖς κοσμουμένοις φθονοῦσιν οὕτε τοῖς δόξης ἐπιεμένοις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπαινοῦσι καὶ ἀσπάζονται οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, νομίζοντες συνεργοὺς αὐτοὺς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι. (11) Οὕτω δὲ πρῶτον μὲν ἐξώπλισε τὴν στρατιάν καὶ κατέταξεν ὡς εἰδύνατο καλλιστά τε καὶ ἀριστα, ἔπειτα δὲ συνεκάλεσε μυριάρχους καὶ χιλιάρχους καὶ ταξιάρχους καὶ λοχαγούς· οὗτοι γὰρ ἀπολελυμένοι ἦσαν τοῦ καταλέγεσθαι ἐν τοῖς τακτικαῖς ἀριθμοῖς, καὶ ὁπότε δέοι ἢ ὑπακούειν τῷ στρατηγῷ ἢ παραγγέλλειν τι, οὐδ' ὡς οὐδὲν ἀναρχον καταλείπετο, ἀλλὰ δωδεκαδάρχοις καὶ ἑξαδάρχοις πάντα τὰ καταλειπόμενα διεκοσμεῖτο. (12) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἱ ἐπικαίριοι, παράγων αὐτοὺς ἐκεδείκνυε τε αὐτοῖς τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ ἐδίδασκεν ἢ ἑαστον ἰσχυρὸν ἢ τῶν συμμαχικῶν. Ἐπεὶ δὲ κακείνους ἐποίησεν ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ ἡδὴ ποιεῖν τι, εἶπεν αὐτοῖς νῦν μὲν ἀπείναι ἐπὶ τὰς τάξεις καὶ διδάσκειν ἑαστον τοὺς ἑαυτοῦ ἀπὲρ αὐτὸς ἐκαίνους, καὶ πειρᾶσθαι ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν πᾶσα τοῦ στρατεύεσθαι, ὅπως εὐθυμιάτα πάντες ἐξορμῶντο, πρῶτ' δὲ παρῆναι ἐπὶ τὰς Κυαζάρου θύρας. (13) Τότε μὲν δὲ ἀπώντες οὕτω πάντες ἐποίουν. Τῇ δ' ὁστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρήσαν οἱ ἐπικαίριοι ἐπὶ τὰς θύρας. Σὺν τούτοις οὖν ὁ Κύρος εἰσελθὼν πρὸς τὸν Κυαζάρην ἤρχετο λόγου τοιοῦδε.

Οἶδα μὲν, ἔφη, ὦ Κυαζάρη, ὅτι ἂ μὲλλον λέγειν σοὶ παλαιὰ δοκεῖ οὐδὲν ἦντο ἢ ἡμῖν· ἀλλ' ἴσως αἰσχύνῃ λέγειν ταῦτα, μὴ δοκῆς ἀγρόμενος ὅτι τρέφεις ἡμᾶς ἐξόδου μεμνησθαι. (14) Ἐπεὶ οὖν σὺ σιωπᾷς, ἐγὼ λέξω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμῖν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν, ἐπεὶ περ παρεσκεύασμεθα, μὴ ἐπειδὴν ἐμβαλῶσιν οἱ πολέμιοι εἰς τὴν σὴν χώραν τότε μάχεσθαι, μηδ' ἐν τῇ φιλίᾳ καθήμενους ἡμᾶς ὑπομένειν, ἀλλ' ἵέναι ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολεμίαν. (15) Νῦν μὲν γὰρ ἐν τῇ σῇ χώρᾳ ὄντες πολλὰ τῶν σῶν σινόμεθα δκοντες· ἦν δ' εἰς τὴν πολεμίαν ὤμεν, τὰ ἐκείνων κακῶς ποιήσομεν ἡδόμενοι. (16) Ἐπειτα νῦν μὲν σὺ ἡμᾶς τρέφεις πολλὰ δαπανῶν, ἦν δ' ἐκστρατευόμεθα, θρεψόμεθα ἐκ τῆς πολεμίας. (17) Ἐτι δὲ εἰ μὲν μείζων τις κίνδυνος ἐμελλεν ἡμῖν εἶναι ἐκεῖ ἢ ἐνθάδε, ἴσως τὸ ἀσφαλέστατον ἦν ἀναιρετέον. Νῦν δὲ ἴσοι μὲν ἐκαίνου ἐσονται, ἦν τε ἐνθάδε ὑπομένωμεν ἦν τε εἰς τὴν ἐκείνων ἰόντες ὑπαντῶμεν αὐτοῖς, ἴσοι δὲ ἡμεῖς ὄντες μαχούμεθα, ἦν τε ἐνθάδε ἐπιόντας αὐτοὺς δεχόμεθα ἦν τε ἐπ' ἐκαίνους ἰόντες τὴν μάχην συνάπτωμεν. (18) Πολλὸ μόντοι ἡμεῖς μὲν βελτίσοι καὶ ἐβρωμενέστεραις ταῖς ψυχαῖς τῶν στρατιωτῶν χρῆσόμεθα, ἦν ὤμεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καὶ μὴ ἄκοντες ὁρᾶν δοκῶμεν τοὺς πολεμίους· πολλὸ δὲ κακεῖνοι μᾶλλον ἡμᾶς φοβήσονται, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι οὐχ ὡς φοβούμενοι πτήσομεν αὐτοὺς οἰκοὶ καθήμενοι, ἀλλ' ἐκεῖ αἰσθανόμεθα προσιόντας, ἀπαντῶμεν τε αὐτοῖς, ἢ ὡς τάχιστα συμμαζώμεν, καὶ οὐκ ἀναμένομεν ὥς ἀν' ἡμετέρα χώρα κακῶται, ἀλλὰ φθάνοντας ἡδὴ δροῦμεν τὴν ἐκείνων γῆν. (19) Καίτοι, ἔφη, εἰ τε ἐκαίνους μὲν

volentia complectantur, quique adeo non amplius, in eo rerum statu, vel his quibus ornatissima sunt arma, vel his qui gloriae cupidi sunt invident, sed potius qui tales sint et colaudent, et amanter complectuntur sibi similes, quod nimirum eos secum una communi utilitati inservire existiment. Primum igitur exercitum penitus armavit, quamque poterat pulcherrime et optime instruxit : deinde duces decem milium, et tribunos, et cohortium praefectos, et manipulorum ductores convocavit : nam hi nulla erant necessitate adstricti ut in ordinum militarium recensu referrentur : cumque vel imperatori parendum sit, vel denuntiandum aliquid, ne sio quidem pars ulla rectoris expert relinquebatur, sed reliquae omnes copiae per duodenum et sennum militum praefectos apte instruebantur. Postquam vero convenissent duces, re postulante convocari soliti, eis praeter aciem deductis et quae praeculare se haberent ostendebat, et qua parte valida essent auxilia singula docebat. Cumque illos etiam gerendi jam aliquid cupidus reddidisset, eos ad praesens quidem ad ordines redire jussit, et suos quemque milites edocere, quae illos ipse modo docuerat, omnibusque militum cupiditatem injicere conari, ut alacri maxime animo egredierentur omnes, ac mane Cyaxaris ad portas adesse. Et tunc quidem abeuntes ita fecerunt : postridie autem prima luce duces illi ad portas aderant. Itaque cum his ingressus ad Cyaxarem Cyrus, hujusmodi orationem exorsus est :

« Scio quidem ea, Cyaxares, quae dicturus sum, jam pridem tibi non minus quam nobis videri : sed fortassis haec te proferre pudet, ne videaris ideo mentionem protectionis facere, quod graviter feras te nos alere. Quando tu igitur taces, ego tam tuo quam nostro nomine rem exponam. Nobis nimirum omnibus videtur, cum parati simus, non tunc demum pugnandum esse, cum hostes in regionem tuam irrumpant, neque illos nobis in amicorum agro sedentibus exspectandos esse, sed in horticum quam primum eundum esse. Cum enim in tua nunc simus regione, multis rebus tuis detrimentum inferimus inviti : at si hostilem in agrum proficiscamur, rebus illorum cum voluptate incommodabimus. Praeterea tu nunc quidem, magno tuo sumptu, nos alis : sin autem tuos extra fines exercitum educamus, ex hostili agro victus nobis erit. Jam vero si majus aliquod nobis istic periculum, quam hic, immineret, fortassis id, quod tutissimum, eligendum esset. Nunc autem et illi futuri sunt iidem, sive adeo hic eos exspectemus, seu in illorum regionem progressi obviam eis eamus ; et nos iidem pugnam inituri sumus, sive hic eos cum nosmet invaserint excipiamus, seu adversus eos profecti pugnam conseramus. Verum nos militum animos alacrioris multo et firmiores experiemur, si adversus eos qui infenso veniunt animo contendamus, et in conspectum hostium non inviti venire videamur : illi itidem multo nos magis metuent, cum nos audient non ut formidolosos eorum metu percelli ac domi desidere, sed adventu hostium comperto, iis occurrere, ut quam celerrime pugnam conseramus, et non oppirare dum regio nostra infestetur, sed terram eorum antevertendo jam populari. Atqui si illos, inquit, aliquantum formidolosiores,

φοβερωτέρους ποιήσομεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς θαρσάλευτέ-
ρους, πολὺ τοῦτο ἡμῖν ἐγὼ πλεονέκτημα νομίζω, καὶ
τὸν κίνδυνον οὕτως ἡμῖν μὲν ἐλάττω λογίζομαι, τοῖς δὲ
πολεμίοις μείζω πολὺ ἂν μάλλον. Καὶ ὁ πατὴρ αἰεὶ
λέγει καὶ σὺ φῆς, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες ὁμολογοῦσιν
ὡς αἱ μάχαι κρίνονται μάλλον ταῖς ψυχαῖς ἢ ταῖς τῶν
σωμάτων ῥώμαις. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κυαξάρης
δὲ ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὦ Κύρε καὶ οἱ ἄλλοι
Πέρσαι, ἐγὼ ἄχθομαι ὑμᾶς τρέφων μὴδ' ὑπονοεῖτε· τό-
γα μέντοι ἰέναι εἰς τὴν πολεμίαν ἤδη καὶ ἐμοὶ δοκεῖ
βέλτιον εἶναι πρὸς πάντα. Ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος,
ὁμογνωμονοῦμεν, συσκευαζώμεθα, καὶ ἦν τὰ τῶν θεῶν
ἡμῖν θάττον συγκαταίνῃ, ἐξίωμεν ὡς τάχιστα.

21. Ἐκ τούτου τοῖς μὲν στρατιώταις εἶπον συσκευά-
ζεσθαι· ὁ δὲ Κύρος ἔβη πρῶτον μὲν Διὶ βασιλεῖ, ἔπειτα
δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, καὶ ἤτειτο ἱεὺς καὶ εὐμενεῖς
ὄντας ἡγεμόνας γίγνεσθαι τῇ στρατιᾷ καὶ παραστάτας
ἀγαθοὺς καὶ συμμάχους καὶ συμβούλους τῶν ἀγαθῶν.
Συμπαρεκάλει δὲ καὶ ἥρωας γῆς Μηδίας οἰκήτορας καὶ
κηδεμόνας. (22) Ἐπεὶ δ' ἐκαλλιέρησέ τε καὶ ἄθροον
ἦν αὐτῷ τὸ στράτευμα πρὸς τοῖς ὁρίοις, τότε δὴ οἰωνοῖς
χρησάμενος αἰσίοις ἐνέβαλεν εἰς τὴν πολεμίαν. Ἐπεὶ
δὲ τάχιστα διέβη τὰ ὄρια, ἐκεῖ αὖ καὶ Γῆν Ἰάσχετο
χοαῖς καὶ θεοὺς θυαῖαις καὶ ἥρωας Ἀσσυρίας οἰκήτορας
εὐμενίζετο. Ταῦτα δὲ ποιήσας αὐθις Διὶ πατρίῳ ἔβη,
καὶ εἰ τις ἄλλος θεῶν ἀνεφάνετο, οὐδενὸς ἡμέλει.

23. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ταῦτα εἶχεν, εὐθὺς τοὺς μὲν πε-
ζοὺς προαγαγόντες οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδεύσαντο,
τοῖς δ' ἵπποις καταδρομὴν ποιησάμενοι περιεβάλλοντο
πολλὴν καὶ παντοίαν λείαν. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ μετα-
στρατοπεδεύμενοι καὶ ἔχοντες ἄφθονα τὰ ἐπιτήδεια καὶ
δηοῦντες τὴν χώραν ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. (24) Ἦν-
ίκα δὲ προσίοντες ἐλέγοντο οὐκέτι δέχ' ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέ-
χειν, τότε δὴ ὁ Κύρος λέγει, Ὡς Κυαξάρη, ὥρα δὴ
ἀπαντᾶν καὶ μῆτε τοῖς πολεμίοις δοκεῖν μῆτε τοῖς ἡμε-
τέροις φοβούμενοις μὴ ἀντιπροσέιναι, ἀλλὰ δῆλοι ὦμεν
ὅτι οὐκ ἄκοντες μαχοῦμεθα. (25) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συν-
έδοξε τῷ Κυαξάρῃ, οὕτω δὴ συντεταγμένοι προήεσαν
τοσοῦτον καθ' ἡμέραν ὅσον ἐδόκει αὐτοῖς καλῶς ἔχειν.
Καὶ δεῖπνον μὲν αἰεὶ κατὰ φῶς ἐποιοῦντο, πυρὰ δὲ
νυκτὶ οὐκ ἔκαion ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐμπροσθεν μέντοι
τοῦ στρατοπέδου ἔκαion, ὅπως ὁρῶν μὲν εἰ τινες νυ-
κτὸς προσίεν διὰ τὸ πῦρ, μὴ ὁρῶντο δὲ ὑπὸ τῶν προσ-
ιόντων. Πολλάκις δὲ καὶ ὅπισθεν τοῦ στρατοπέδου
ἐπυρπόλουν ἀπάτης ἕνεκα τῶν πολεμίων· ὥς' ἔστιν ὅτε
καὶ κατασχοποὶ ἐνέπιπτον εἰς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν,
διὰ τὸ ὅπισθεν τὰ πυρὰ εἶναι ἔτι πρόσω τοῦ στρατοπέ-
δου οἰόμενοι εἶναι.

26. Οἱ μὲν οὖν Ἀσσύριοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐπεὶ ἤδη
ἐγγὺς ἀλλήλων τὰ στρατεύματα ἐγγίγοντο, τάφρον πε-
ριεβάλλοντο, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι ποιοῦσιν οἱ βάρβαροι βα-
σιλεῖς, ὅπου ἂν στρατοπεδεύονται, τάφρον περιβάλ-
λονται εὐπετῶς διὰ τὴν πολυχειρίαν· ἴσασι γάρ ὅτι
ἱπικὸν στράτευμα ἐν νυκτὶ ταραχῶδές ἐστι καὶ δὺς-

et nos ipsos audentiores reddiderimus, magnam id ego no-
bis singularemque commoditatem allaturum existimo; at-
que hoc equidem modo nobis minus, hostibus plus peri-
culi, multo magis futurum statuo. Pater quoque meus
semper dicit, et tu ais, ceterique adeo omnes consentiunt,
de praelii iudicium fieri potius ex animis quam corporum
viribus. » Ille quidem hanc orationem habuit : Cyaxares
autem respondit : Tu vero, Cyre, ceterique vos Persæ, vos
alere mihi grave esse ne suspicemini quidem : sed in hosti-
lem tamen agrum ut progrediamur, jam mihi quoque ad
omnia melius esse videtur. Quando igitur, ait Cyrus, in
eadem sumus sententia, vasa colligamus, et si res divinæ
nobis confestim adnuerint, quam primum egrediamur.

Secundum hæc militibus edixerunt ut vasa colligerent;
Cyrus autem rem sacram Jovi primum regi, deinde diis ce-
teris etiam fecit : ac petebat ut propitii benignique es-
sent, et exercitui duces bonique adiutores et socii in re ge-
renda, atque utilium consultores sibi adessent. Quin etiam
heroes Medorum terræ incolæ et curatores simul invocabat.
Cum autem sacra secunda fecisset, et simul omnis ad fines
adesset exercitus, tum sane bonis usus avibus hostile so-
lum invasit. Et cum primum fines transiisset, illic rursus
Tellurem etiam libationibus sibi propitiâ reddidit, et deos
atque heroes Assyriæ incolæ sacrificiis placavit. His per-
actis, rursus Jovi patrio rem divinam fecit, nec, si quis
alius se deorum offerret, ullum neglexit.

Postquam vero hæc recte erant constituta, statim pediti-
bus itinere non longe promotis, castra metati sunt : equita-
tu vero incursione facta, prædam ingentem ac variam com-
pararunt. Et deinceps etiam castra moventes, et rebus
necessariis abundantes, et regionem vastantes, hostes ex-
spectabant. Cum vero adventare, nec jam amplius decem
dierum itinere abesse dicerentur, tum Cyrus utique ait, Jam
tempus est, Cyaxares, ut occurramus, nec committamus
ut vel hostibus, vel nostris metu præpediti videamur, quo-
minus adversus ipsos progrediamur; sed palam declaremus,
nos non invite prælium inituros. Hæc cum Cyaxari quo-
que placerent, ita demum instructi tantum quotidie pro-
cedebant, quantum ipsis commodum videbatur. Et cœ-
nam quidem semper luce sumebant, noctu vero ignes in
castris non accendebant : verumtamen ante castra accende-
bant, ut ignis adjumento cernerent quidem, si qui noctu
accederent, ipsi autem ab accedentibus non cernerentur.
Sæpenumero etiam post castra, hostium fallendorum causa,
ignes accendebant; adeo ut nonnunquam speculatores in
primas ipsorum excubias inciderent, rati se procul adhuc
a castris abesse, propterea quod ignes post castra excitati
essent.

Et Assyrii quidem cum iis quos secum habebant, cum jam
exercitus prope ad se invicem accessissent, fossa se cinge-
bant; quod barbari reges hodieque faciunt, castra quoties
metantur (fossa autem se facillime ob manuum multitudi-
nem circumdant) : norunt enim copias equestres noctu esse
turbulentas, difficilemque earum esse usum, præsertim si

χρηστον ἄλλως τε καὶ βάρβαρον. (27) Πεποδισμένους τε γὰρ ἔχουσι τοὺς ἵππους ἐπὶ ταῖς φάτναις, καὶ εἰ τις ἐκ' αὐτοῦς ἴοι, ἔργον μὲν νυκτὸς λύσαι ἵππους, ἔργον δὲ χαλινῶσαι, ἔργον δ' ἐπισάξαι, ἔργον δὲ θωρακίσασθαι, ἀναθάντας δ' ἐφ' ἵππων ἐλάσαι διὰ στρατοπέδου παντάπασιν ἀδύνατον. Τούτων δὲ ἑνεκα πάντων καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ἐκεῖνοι τὰ ἐρύματα περιβάλλονται, καὶ ἕμα αὐτοῖς δοκεῖ τὸ ἐν ἐχυρῷ εἶναι ἐξουσίαν παρέχειν ὅταν βούλωνται μάχεσθαι. (28) Τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ προσιόντες ἀπέειχον ὅσον παρασάγγην, οἱ μὲν Ἀσσύριοι οὕτως ἐστρατοπεδεύοντο ὥσπερ εἰρηται, ἐν περιτεταφρευμένῳ μὲν, καταφανεῖ δέ· ὁ δὲ Κύρος ὡς ἐδύνατο ἐν ἀφανεστάτῳ, κώμας τε καὶ γεωλόφους ἐπίπροσθεν ποιησάμενος, νομίζων πάντα τὰ πολέμια ἐξαίφνης δρώμενα φοβερώτερα τοῖς ἐναντίοις εἶναι. Καὶ ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα ὥσπερ ἔπρεπε προφυλακὰς ποιησάμενοι ἑκάτεροι ἐκοιμήθησαν.

29. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀσσύριος καὶ ὁ Κροῖσος καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες ἀνέπαυον τὰ στρατεύματα ἐν τῷ ἐχυρῷ· Κύρος δὲ καὶ Κυαξάρης συνταξάμενοι περιέμενον, ὥς, εἰ πρόοιον οἱ πολέμιοι, μαχοῦμενοι. Ὡς δὲ ὄψιν ἐγένετο ὅτι οὐκ ἐξίειν οἱ πολέμιοι ἐκ τοῦ ἐρύματος, οὐδὲ μάχην ποιήσονται ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ μὲν Κυαξάρης καλέσας τὸν Κύρον καὶ τῶν ἄλλων τοὺς ἐπικαιρίους ἐλεξε τοιαῦτα. (30) Δοκεῖ μοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ τυγχάνομεν συντεταγμένοι οὕτως ἵνα πρὸς τὸ ἔρυμα τῶν ἀνδρῶν καὶ δηλοῦν ὅτι θελομεν μάχεσθαι. Οὕτω γάρ, ἔφη, ἐὰν μὴ ἀντεπεξίωσιν ἐκεῖνοι, οἱ μὲν ἡμέτεροι μᾶλλον θαρσύναντες ἀπίασιν, οἱ πολέμιοι δὲ τὴν τολμᾶν ἰδόντες ἡμῶν μᾶλλον φοβηθήσονται. (31) Τούτῳ μὲν δὴ οὕτως ἐδόκει. Ὁ δὲ Κύρος, Μηδαμῶς, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Κυαξάρη, οὕτω ποιήσωμεν. Εἰ γὰρ ἤδη ἐκφανέντες πορευσόμεθα ἢ σὺ κελεύεις, νῦν τε προσιόντας ἡμᾶς οἱ πολέμιοι θεάσσονται, οὐδὲν φοβούμενοι, εἰδότες ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ εἰσι τοῦ μηδὲν παθεῖν· ἐπειδὴν τε μηδὲν ποιήσαντες ἀπίωμεν, πάλιν καθωρῶντες ἡμῶν τὸ πλῆθος πολλὴ ἐνδεέστερον τοῦ ἑαυτῶν, καταφρονήσουσι καὶ αὐρίον ἐξίσαι πολλὴ ἑβρώμενεστέρας ταῖς γνώμαις. (32) Νῦν δ', ἔφη, εἰδότες μὲν ὅτι πάρεσμεν, οὐχ ὀρῶντες δὲ ἡμᾶς, εὖ τοῦτο ἐπίστω, οὐ καταφρονοῦσιν ἀλλὰ φροντίζουσι τί ποτε τοῦτ' ἐστί, καὶ διαλεγόμενοι περὶ ἡμῶν ἐγὼ δ' ὅτι οὐδὲν παύονται. Ὅταν δ' ἐξίωσι, τότε δεῖ αὐτοῖς ἅμα φανερούς τε ἡμᾶς γενέσθαι καὶ ἵνα εὐθὺς δμῶσε εἰληφότας αὐτοὺς ἐνθα παλαι ἐβουλόμεθα. (33) Λέξαντος δὲ οὕτω Κύρου συνέδοξε ταῦτα καὶ Κυαξάρη καὶ τοῖς ἄλλοις. Καὶ τότε μὲν δεῖπνοποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι καὶ πυρὰ πολλὰ πρὸ τῶν φυλακῶν καύσαντες ἐκοιμήθησαν. (34) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῶτ' Κύρος μὲν ἐστεφανωμένος ἔθηκε, παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἱμοτίμοις ἐστεφανωμένοις πρὸς τὰ ἱερά παρῆναι. Ἐπεὶ δὲ τέλος αἶψ' ἦ θυσία, συγκαλέσας αὐτοὺς ἐλεξεν·

Ἄνδρες, οἱ μὲν θεοὶ, ὡς οἱ τε μάντιες φασὶ καὶ ἔμολ

barbarae sint. Nam equos habent ad praesepia pedibus alligatos; et si quis adeo eos invadat, operosum est noctu equos solvere, frænare operosum, operosum insternere, operosum induere loricas: et ubi tandem equos conscenderint, fieri prorsus nequit ut equites iis per castra vehantur. His omnibus de causis cum alii barbari tum illi munimentis se circumdant: simul etiam existimant, si in locis sint munitis, se quoque potestatem habere praellii, cum velint, committendi. Et haec quidem dum agerent, alter alteri adpropinquare coepit. Cumque jam utroque ad alterum accedente parasangæ fere intervallo inter se distarent, Assyrii ita, uti dictum est, castra ponebant, loco quidem fossa ducta munito, sed aperto: Cyrus autem, loco, quantum sane poterat, ab adpectu remotissimo, sua faciebat castra, et vicis et tumultis a fronte objectis, in bellis omnia existimans subito conspecta adversariis esse formidabiliora. Et illa quidem nocte, quemadmodum par erat, utrique constitutis ante castra excubus quieti se dederunt.

Postridie Assyrius et Cræsus, ducesque ceteri copias intra munitiones quiescere jusserunt: Cyrus autem et Cyaxares instructis suis, tanquam pugnaturi, si hostes accederent, exspectabant. Cum autem jam pateret, hostes extra munitionem non prodituros, neque manum illo quidem die conserturos, Cyaxares arcessito Cyro et ducibus, ita fere loquutus est: Nobis, viri, inquit, existimo sic, uti nunc instructi sumus, ad horum munitiones procedendum esse, ac declarandum nos pugnandi cupidos esse. Hoc enim modo, ait, ubi contra nos illi non prodierint, nostri audentiores inde discedent; hostes vero, audacia nostra perspecta, magis sibi metuent. Et huic quidem ita visum erat. At vero Cyrus, Ne per deos, Cyaxares, ita faciamus, inquit. Nam si in conspectum jam illorum, quod tu nos hortaris, prodierimus, et in hoc tempore nos accedentes sine ullo metu spectabunt hostes, qui in tuto se esse sciant, ut accidere quid ipsis adversi nequeat: et deinde, cum nulla re gesta recedemus, rursus ii copias nostras suis multo inferiores numero conspicientes, eas contemnent, crastinoque die animis multo firmioribus prodibunt. Nunc autem cum nos adesce sciant, neque tamen videant, hoc certo scias, non contemptui habent, sed quid tandem hoc sibi velit sollicite cogitant, atque etiam, sat scio, inter se colloqui de nobis non desinunt. Ubi vero prodierint, tum demum et exhibeamus nos conspiciendos eis, et continuo concurramus oportet, deprehensis iis illic ubi jamdudum cupiebamus. In hunc modum Cyrus cum loquutus esset, Cyaxaris hæc aliorumque adsensu sunt approbata. Et tunc quidem cœnati, constitutis excubiis, et nullis ante has excitatis ignibus, quieti se dederunt. Postridie autem mane Cyrus coronatus rem sacram faciebat, et ceteris etiam Persis, qui dicti sunt ὑμῆτιμοι, coronati sacris adessent edixit. Peracto autem sacrificio, convocatis illis, hanc orationem habuit:

« Dii quidem, viri, quemadmodum et aruspices aiunt,

συνδοαί, μάχην ἐστῆσθαι προαγγέλλουσι καὶ νίκην διδόναι καὶ σωτηρίαν ὑπισχυνοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς. (36) Ἐγὼ δὲ ὑμῖν μὲν παραινῶν ποίους τινὰς χρὴ εἶναι ἐν τῷ τοιῷδε αἰσχυνομένῳ ἄν' οἶδα γὰρ ὑμᾶς ταῦτά ἐπισταμένους καὶ μεμελετηκότας καὶ ἀκηκοτάς καὶ ἀκούοντας διὰ τέλους ὁἴαπερ ἐγὼ, ὥστε καὶ ἄλλους εἰκότως ἂν διδάσχοιτε. Τάδε δὲ εἰ μὴ τυγχάνετε κατανενοηκότες, ἀκούσατε· (36) οὐδὲ γὰρ νεωστὶ συμμάχους τε ἔχομεν καὶ πειρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμοίους ποιεῖν, τούτους δὲ ἡμᾶς δεῖ ὑπομνήσκειν ἐφ' οἷς τε ἐτρεφόμεθα ὑπὸ Κυαζάρου, ἃ τε ἡσχοῦμεν, ἐφ' ἃ τε αὐτοὺς παρακελεύκαμεν, ὧν τε ἄσμενοι ἀνταγωνιστοὶ ἔφασαν ἡμῖν ἐστῆσθαι. (37) Καὶ τοῦτο δ' αὐτοὺς ὑπομνήσκετε ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα δεῖξαι ὧν ἕκαστός ἐστιν ἀξιος. Ὡς γὰρ ἂν ὀψιμαθεῖς ἄνθρωποι γένωνται, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τινες αὐτῶν καὶ τοῦ ὑπομνήσκοντος δέοντο, ἀλλ' ἀγαπητὸν εἰ καὶ ἐξ ὑποβολῆς δύναιντο ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι. (38) Καὶ ταῦτα μέντοι πράττοντες ἅμα καὶ ὑμῶν αὐτῶν πείραν λήψεσθε. Ὁ μὲν γὰρ δυνάμενος ἐν τῷ τοιῷδε καὶ ἄλλους βελτίους ποιεῖν, εἰκότως ἂν ἦδῃ καὶ ἑαυτῷ συνειδὴι τελέως ἀγαθὸς ἄνθρωπος ὧν· ὁ δὲ τὴν τούτων ὑπόμνησιν αὐτὸς μόνος ἔχων καὶ τοῦτ' ἀγαπῶν, εἰκότως ἂν ἡμιτελὴ αὐτὸν νομίζοι. (39) Τούτου δ' ἕνεκα οὐκ ἐγὼ, ἔφη, αὐτοῖς λέγω, ἀλλ' ὑμᾶς κελεύω λέγειν, ἵνα καὶ ἀρέσκειν ὑμῖν πειρῶνται· ὑμεῖς γὰρ καὶ πλησιάζετε αὐτοῖς ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ μέρει. Εὐ δὲ ἐπίστασθε, ἔφη, ὥς ἦν θαρβύοντας τοῦτοις ὑμᾶς αὐτοὺς ἐπιδεικνύετε, καὶ τούτους καὶ ἄλλους πολλοὺς οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ θαρβεῖν διδάχετε. (40) Τέλος ἔπεν ἀπίοντας ἀριστῶν ἐστεφανωμένους, καὶ σπονδὰς ποιησαμένους ἦκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἀπῆλθον, αὐθις τοὺς οὐραγοὺς προσεκάλεσε, καὶ τοῦτοις αὐτὸ τοιαῦτα ἐνετέλλετο.

41. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ τῶν ὁμοτίμων γεγόνατε καὶ ἐπιλεγόμενοι ἐστὲ, οἱ δοκεῖτε τὰ μὲν ἄλλα τοῖς κρατίστοις ὅμοιοι εἶναι, τῇ δ' ἡλικίᾳ καὶ φρονιμώτεροι. Καὶ τοίνυν χώραν ἔχετε οὐδὲν ἥττον ἡμῶν ἐντιμον τῶν προστατῶν· ὑμεῖς γὰρ ὅπισθεν ὄντες τοὺς τ' ἀγαθοὺς ἂν ἐφορῶντες καὶ ἐπικυλεύοντες αὐτοῖς ἐτι κρείττους ποιοῖτε, καὶ εἰ τις μαλακίζοιτο, καὶ τοῦτον ὁρῶντας οὐκ ἂν ἐπιτρέποιτε αὐτῷ. (42) Συμφέρι δ' ὑμῖν, εἴπερ τῷ καὶ ἄλλῳ, τὸ νικᾶν καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ βάρος τῆς στολῆς. Ἦν δ' ἄρα ὑμᾶς καὶ οἱ ἐμπροσθεν ἀνακαλοῦντες ἐπεσθαι παρεγγυῶσιν, ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ ὅπως μὴδ' ἐν τούτῳ αὐτῶν ἡττηθῆσεσθε, ἀντιπαρακελευόμενοι αὐτοῖς θάττον ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Καὶ ἀπίοντες, ἔφη, ἀριστήσαντες καὶ ὑμεῖς ἦκετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἐστεφανωμένοι εἰς τὰς τάξεις. (43) Οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κύρον ἐν τούτοις ἦσαν· οἱ δ' Ἀσσύριοι καὶ δὴ ἡρισθηκότας ἐξήσαν τε θρασέως καὶ παρτάττοντο ἐβρωμόνως. Παρέταττε δὲ αὐτοὺς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἄρματος παραλαύνων καὶ τοιαῦτα παρακελεύετο.

44. Ἄνδρες Ἀσσύριοι, νῦν δεῖ ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι.

et mihi quoque videtur, praelium fore praenuntiant, et victoriam largiuntur, et incoluitatem a sacris captis praesagiis pollicentur. Me vero pudeat vos commonefacere velle, quales vos in huiusmodi rerum statu esse oporteat: nam vos haec aequae tenere novi ac meipsum, eademque, quae ipse, studiosae vos curasse, audisae, atque adhuc etiam assidue audire, ut vel alios jure haec docere possitis. Si tamen haec nondum perspexistis, me audite. Il nempe, quos paulo ante et socios nobis adscivimus, et nobis ipsis similes efficere conamur, vobis admonendi sunt, quem ad finem nos aluerit Cyaxares, quae nostrae fuerint exercitationes, ad quae demum eos ita cohortati sumus, ut libenti se animo nobis aemulos fore dixerint. Hoc quoque eos admonete, hunc ipsum diem declaraturum esse, quibus quisque praemii dignus sit. Nam quas res sero discunt homines, in iis minime mirum est quosdam admonitore egere: sed boni consulendum est, si vel aliorum monitu viri fortes esse possint. Atque haec quidem dum agitis, simul de vobis etiam ipsis periculum facietis. Nam qui alios in huiusmodi rerum articulo fortiores reddere possit, is sibi quoque procul dubio jam conscius fuerit, virum se perfecte bonum esse; qui vero haec sibi soli suggerere potest, atque hoc sibi satis esse ducit, is merito se ex dimidia tantum parte perfectum existimet. Eam autem ob rem ego quidem haec ipsis non expono, sed vobis exponenda mando, ut nimirum se vobis quoque probare studeant: vos enim estis eis proximi, suae nempe quisque parti. Fore etiam sciatis velim, ait, ut quamdiu vosmet fiduciae plenos eis ostenderitis, cum hos tum multos alios non verbo, sed re ipsa fidenti esse animo doceatis. Tandem edixit, coronati pransum irent, peractisque libationibus cum ipsis coronis ad ordines venirent. Hi autem cum abiissent, agminis extremi duces advocavit, et his vicissim huiusmodi verba fecit:

« Vos, Persae, et in eorum, qui ὁμότιμοι appellantur, ordinem cooptati, et delecti quidam estis, qui in rebus quidem ceteris praestantissimis pares videmini, et per aetatem etiam prudentiores. Itaque locum non minus honestum, quam ipsi praefecti, tenetis: nam cum in extremo sitis agmine, viros fortes intuendo eosque cohortando, fortiores etiam efficiatis; et si quis remissior fuerit, hunc itidem observando, ignaviae indulgere eum non sinetis. Vobis autem, si cuiquam alii, expedit, victoria potiri, tum ob aetatem, tum ob armorum pondus. Itaque si ii qui primum in acie locum tenent vos inclamando ad sequendum hortati fuerint, ipsis velim obtemperetis: et videte ne hac in parte eis sitis inferiores, nimirum in eis vicissim adhortandis, ut majori cum celeritate adversus hostes praeeundo ducant. Nunc abite, inquit, et pransi cum eritis, ad ordines una cum aliis coronati accedite. » Et in his quidem rebus Cyri milites occupati erant. Assyrii autem, jam pransi quoque, audacter e castris prodibant, et acie instructa praesentibus animis stabant. Instruebat autem eos rex ipse, curru praetervehens, et verbis huiusmodi cohortabatur:

« Nunc vos, Assyrii, viros esse fortes oportet. Jam enim

Νῦν γὰρ περὶ φυγῆς τῶν θυμῶν ὁ ἀγὼν καὶ περὶ γῆς ἐν ᾗ ἔφυγε καὶ περὶ οἴκων ἐν οἷς ἐτράφητε, καὶ περὶ γυναικῶν δὲ καὶ τέκνων καὶ περὶ πάντων ὧν πέπασθε ἀγαθῶν. Νικήσαντες μὲν γὰρ ἀπάντων τούτων θυμῶν ὥσπερ πρόσθεν κύριοι ἔσσεσθε· εἰ δὲ ἡττηθήσεσθε, εὖ ἴστε ὅτι παραδώσετε ταῦτα πάντα τοῖς πολεμίοις. (45) Ἄγε οὖν νίκης ἐρωῶντες μένοντες μέχεσθε. Μωρὸν γὰρ τὸ κρατεῖν βουλομένους τὰ τυφλὰ τοῦ σώματος καὶ ἄοπλα καὶ ἀχειρα ταῦτα ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φεύγοντας· μωρὸς δὲ καὶ εἰ τις ζῆν βουλόμενος φεύγειν ἐπιχειρεῖ, εἰδὼς ὅτι οἱ μὲν νικῶντες σώζονται, οἱ δὲ φεύγοντες ἀποθνήσκουσι μᾶλλον τῶν μενόντων. Μωρὸς δὲ καὶ εἰ τις χρημάτων ἐπιθυμῶν ἦτταν προσίεται· τίς γὰρ οἶδεν ὅτι οἱ μὲν πικρῶν τὰ τε ἑαυτῶν σώζουσι καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων προσλαμβάνουσιν, οἱ δ' ἡττώμενοι ἅμα ἑαυτοῦς τε καὶ τὰ ἑαυτῶν πάντα ἀποβάλλουσιν; (46) Ὁ μὲν δὲ Ἀσσύριος ἐν τούτοις ἦν.

Ὁ δὲ Κυαξάρης πέμπων πρὸς τὸν Κύρον ἔλεγεν ὅτι ἤδη καιρὸς εἶη ἀγεῖν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· Εἰ γὰρ νῦν, ἔφη, ὀλίγοι ἐτι εἰσὶν οἱ ἔξω τοῦ ἐρύματος, ἐν ᾧ ἂν προσώμεν πολλοὶ ἔσονται· μὴ οὖν ἀναμείνωμεν ἕως ἂν πλείους ἡμῶν γένωνται, ἀλλ' ἵωμεν ἕως ἐτι οἰόμεθα εὐπετῶς ἂν αὐτῶν κρατῆσαι. (47) Ὁ δ' αὖ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὡ Κυαξάρη, εἰ μὴ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἔσονται οἱ ἡττηθέντες, εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς μὲν ἐροῦσι φοβουμένους τὸ πλῆθος τοῖς ὀλίγοις ἐπιχειρῆσαι, αὐτοὶ δὲ οὐ νομιῶσιν ἡττηθῆναι, ἀλλ' ἄλλης σοι μάχης δεήσει, ἐν ᾗ ἄμεινον ἂν ἴσως βουλευσάντο ἢ νῦν βεβούλευνται, παραδόντες ἑαυτοὺς ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὥστε ὑπόσους ἂν βουλώμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. (48) Οἱ μὲν δὲ ἀγγελοὶ ταῦτα ἀκούσαντες ὥχοντο.

Ἐν τούτῳ δὲ ἦκε Χρυσάντας τε ὁ Πέρσης καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν θυμῶν αὐτομάλους ἀγοντες. Καὶ ὁ Κύρος ὥσπερ εἰκὸς ἡρώτα τοὺς αὐτομάλους τὰ ἐκ τῶν πολέμων. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ἐξιοῖεν τε ἤδη σὺν τοῖς θπλοῖς καὶ παρατάττοι αὐτοὺς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἔξω ὧν καὶ παρακινεῖτο μὲν δὴ τοῖς ἀεὶ ἔξω οὖσι πολλὰ τε καὶ ἰσχυρὰ, ὡς ἔφασαν λέγειν τοὺς ἀκούοντας. (49) Ἐνθα δὲ ὁ Χρυσάντας εἶπε, Τί δ', ἔφη, ὦ Κύρε, εἰ καὶ σὺ συγκαλέσας ἕως ἐτι ἔξεστι παρακινεῖσθαι, εἰ ἄρα τι καὶ σὺ ἄμεινους ποιήσεις τοὺς στρατιώτας; (50) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ὡ Χρυσάντα, μηδὲν σε λυπούντων αἱ τοῦ Ἀσσυρίου παρακινεῖσεις· οὐδεμία γάρ ἐστιν οὕτω καλὴ παραινέσις ἥτις τοὺς μὴ ὄντας ἀγαθοὺς αὐθημερὸν ἀκούσαντας ἀγαθοὺς ποιήσαι· οὐκ ἂν οὖν τοξότας γε, εἰ μὴ ἐμπροσθεν τούτου μεμελετηκότες εἴεν, οὐδὲ μὴν ἀκοντιστὰς, οὐδὲ μὴν ἱππέας, ἀλλ' οὐδὲ μὴν τὰ γε σώματα βικνῶς πονεῖν, ἢ μὴ πρόσθεν ἡσυχάστες ὦσι. (51) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν, Ἄλλ' ἀρκεῖ τοι, ὦ Κύρε, ἢν τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρακινεῖς ἄμεινονας ποιήσης. Ἡ καὶ δύναιτ' ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς λόγους ῥηθεὶς αὐθημερὸν αἰδοῦς μὲν ἐμπληῆσαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουσάντων, ἢ ἀπὸ τῶν ἀισχυρῶν κωλύειν, προτρέψαι δὲ ὡς χρὴ ἐπαίων ἕνεκα πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπο-

de vita vestra certamen vobis propositum est, et de solo in quo estis orti, et de domiciliis in quibus educati, et de uxoribus etiam liberisque, et de bonis quæ possidetis universis. Nam si victoria potiti fueritis, horum omnium domini vos, ut antea, futuri estis : sin victi fueritis, certo vos scire volo hostibus istæc omnia vos tradituros esse : itaque tanquam victoriæ cupidi, constanter pugnam sustinete. Quippe stultum est, eos qui superiores esse velint, cæcas corporis partes et armis ac manibus destitutas per fugam hostibus obvertere. Stultus item, quicumque vitæ cupidus in fugam se convertat, cum sciat victores quidem servari incolumes, fugientes autem citius interire quam resistentes. Est et is stultus qui opum cupidus, vinci se patitur : nam quis ignorat, victores et suas res conservare, et illorum præterea quos vicerint fortanis potiri ; cum victi et seipsos et omnia sua simul amittant ? » Et hæc quidem agebat Assyrius.

Cyaxares autem ad Cyrum mittebat, qui diceret, in hostes ducendi jam tempus esse : Nam si pauci, ait, adhuc illi sunt qui extra munitiones progressi sunt, tamen interea dum ad eos accedemus, multi erunt ; ne exspectemus igitur donec ipsi plures nobis sint, sed eamus dum adhuc facile superiores eis nos futuros arbitramur. Cyrus contra respondebat, Certo te scire velim, Cyaxares, nisi ex iis plus dimidia pars victa fuerit, dicturos esse, nos multitudinem metuentes paucos e suis adgressos esse : ipsique adeo se minime victos existimabunt ; sed aliud tibi prælium subeundum erit, in quo melius fortasse sibi consuluerint, quam hoc tempore consulere, quo se ipsos nobis offerunt velut e penu promendos, ut cum quanto velimus eorum numero pugnemus. Et nuntii quidem his auditis discesserunt.

Interea Chrysantas Persa venit, et alii nonnulli ex eorum qui ὁμότιμοι appellantur ordine, qui secum transfugas ducebant. Et Cyrus, ut par erat, transfugas quid de rebus hostium adferrent interrogabat. Illi vero dicebant, armatos jam e castris prodire, regemque et ipsum extra castra progressum eos instruere, et cohortatione copiosa vehementique ad eos uti, quotquot quoque progressu exissent, uti quidem eos qui audissent illum adfirmare aiebant. Ibi tum Chrysantas, Quid vero, Cyre, inquit, si et tu, convocatis militibus, eos dum licet cohorteris ? si forte et tu reddas eos animosiores ? Respondit Cyrus, Ne tibi omnino molestæ sint Assyrii adhortationes istæ, Chrysanta : nam admonitio nulla tam præclara futura est, quæ homines minime fortes eodem, quo eam audiverint, die fortes sit effectura ; non sagittarios certe, nisi eam artem prius exercuerint ; non jaculatores, nec equites ; imo ne id quidem efficiet, ut corporibus ad labores perferendos valeant, nisi se prius exercuerint. Et Chrysantas, Atqui satis est, Cyre, inquit, si eorum animos cohortando meliores reddideris. Num queat, ait Cyrus, una oratio pronuntiata, eodem die, pudore audientium animos implere, vel a rebus turpibus arcere, et eos monendo adducere, ut laudis gratia laborem omnem, omne

δύεσθαι, λαθεῖν δ' ἐν ταῖς γνώμαις βεβαίως τοῦτο ὡς αἰρετώτερον ἐστὶ μαχομένους ἀπονήσκειν μάλλον ἢ φεύγοντας σώζεσθαι; (52) Ἄρ' οὐκ, ἔφη, εἰ μέλλουσι τοιαῦτα διάνοιαι ἐγγραφήσεσθαι ἀνθρώποις καὶ ἔμμονοι ἔσεσθαι, πρῶτον μὲν νόμους ὑπάρχειν δεῖ τοιούτους δι' ὧν τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐντιμός καὶ ἐλευθέριος ὁ βίος παρασκευασθήσεται, τοῖς δὲ κακοῖς ταπεινός τε καὶ ἀλγεινός καὶ ἀβίωτος ὁ αἰὼν ἐπανακείσεται; (53) ἔπειτα δὲ διδασκάλους, οἷμαι, δεῖ καὶ ἀρχοντας ἐπὶ τούτοις γενέσθαι οἵτινες δείξουσιν τε ὁρθῶς καὶ διδάξουσιν καὶ ἐπι-οῦσι ταῦτα δρᾶν, ἔστ' ἂν ἐγγένηται αὐτοῖς τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ εὐκλείεις εὐδαιμονεστάτους τῶ ὄντι νομίζειν, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ δυσκλείεις ἀθλιωτάτους ἀπάντων ἡγείσθαι. Οὕτω γὰρ δεῖ διατεθῆναι τοὺς μέλλοντας τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβου τὴν μάθησιν κρείττονα παρέ-ξεσθαι. (54) Εἰ δὲ τοι ἰόντων εἰς μάχην σὺν ὅπλοις, ἐν ᾧ πολλοὶ καὶ τῶν παλαιῶν μαθημάτων ἐξίστανται, ἐν τούτῳ δυνήσεται τις ἀποβράψωσθ' ἄνδρα πολεμικὸν ποιῆσαι, πάντων ἂν βῆστον εἴη καὶ μαθεῖν καὶ διδάξαι τὴν μεγίστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετὴν. (55) Ἐπεὶ ἔγωγ', ἔφη, οὐδ' ἂν τοῦτοίς ἐπίστευον ἑμμό-νοις ἔσεσθαι οὓς νῦν ἔχοντες παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἡσχοῦμεν, εἰ μὴ καὶ ὑμᾶς ἑώρων παρόντας, οἱ καὶ παραδείγματα αὐτοῖς ἔσσεσθαι οἷός γε εἶναι, καὶ ὑποβαλεῖν δυνήσε-σθε, ἣν τι ἐπιλανθάνονται. Τοὺς δ' ἀπαιδεύτους παν-τάπασι ἀρετῆς θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, εἰ τι πλέον ἂν ὠφελήσειε λόγος καλῶς βῆθει εἰς ἀνδραγαθίαν ἢ τοὺς ἀπαιδεύτους μουσικῆς ἄσμα μάλα καλῶς ἄσθην εἰς μουσικὴν.

56. Οἱ μὲν τοιαῦτα διελέγοντο. Ὁ δὲ Κυαζάρης πάλιν πέμπων ἔλεγεν ὅτι ἐξαμαρτάνοι διατρίβων καὶ οὐκ ἄγων ὡς τάχιστα ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Καὶ ὁ Κῦρος ἀπεκρίνατο δὴ τότε τοῖς ἀγγέλοις, Ἄλλ' εὖ μὲν ἴστω, ἔφη, ὅτι οὕτω εἰσὶν ἔξω ὅσους δεῖ καὶ ταῦτα ἀπαγγέ-λατε αὐτῷ ἐν ἅπασιν ὁμῶς δὲ, ἐπεὶ ἐκείνῳ δοκεῖ, ἄξω ἤδη. (57) Ταῦτ' εἰπόν καὶ προσευξάμενος τοῖς θεοῖς ἐξῆγε τὸ στράτευμα. Ὡς δ' ἤρξατο ἄγειν ὁρττον, ὁ μὲν ἡγείτο, οἱ δ' εἵποντο εὐτάκτως μὲν διὰ τὸ ἐπί-στασθαι καὶ μεμελετηκέναι ἐν τάξει πορεύεσθαι, ἐβρώ- μένως δὲ διὰ τὸ φιλονεικῶς ἔχειν πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τὸ τὰ σώματα ἐκπεπονησθαι καὶ διὰ τὸ πάντας ἀρχοντας τοὺς πρωτοστάτας εἶναι, ἡδέως δὲ διὰ τὸ φρονίμως ἔχειν· ἠπίσταντο γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ οὕτως ἐμεμαθήκεσαν ἀσφαλέστατον εἶναι καὶ βῆστον τὸ ὁμόσε εἶναι τοῖς πολεμίοις, ἄλλως τε καὶ τοξόταις καὶ ἀκον-τισταῖς καὶ ἵππευσιν. (58) Ἔως δ' ἔτι ἔξω βελῶν ἦσαν, παρηγγύα ὁ Κῦρος σύνθημα Ζεὺς ζυμμάχος καὶ ἡγεμών. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦκε τὸ σύνθημα ἀνταποδι-δόμενον, ἐξῆρχεν αὖ ὁ Κῦρος παιᾶνα τὸν νομιζόμενον· οἱ δὲ θεοσεβῶς πάντες συνεπήχησαν μεγάλην τῇ φωνῇ· ἐν τῷ τοιούτῳ γὰρ δὴ οἱ δεισιδάιμονες ἦττον τοὺς ἀν-θρώπους φοβοῦνται. (59) Ἐπεὶ δ' ὁ παιᾶν ἐγένετο, ἅμα πορευόμενοι οἱ ὁμότμοι φαίδροι, πεπαιδευμένοι, καὶ παρορῶντες εἰς ἀλλήλους, ὀνομάζοντες παραστά-

periculum subeundum statuunt ac mentibus suis infixum hoc habeant, optabilius nimirum esse pugnando mori, quam fugiendo salutem adipisci? Nonne, si huiusmodi cogitationes, inquit, hominum animis inscribi et in iis manere debeant, leges primum sint tales oportet, ut earum beneficio viris quidem fortibus honesta et liberalis vita paretur, ignavis vero et plena doloris et minime vitalis vita praeparata immineat? Dein praepceptores, ut arbitror, et magistros, eis qui praesint, accedere oportet, qui exemplo recte monstrent doceantque quae sint agenda, hisque eos agendis adsuefaciant, donec insitum hoc ipsis fuerit, ut viros nempe fortes et laudatos reapse felicissimos existiment, ignavos et infames omnium miserrimos ducant. Sic enim animati esse debent, quotquot disciplinam metu hostili potiorum praestaturi sunt. Quod si quis militibus armatis ad pugnam prodeuntibus, quo tempore multi etiam eorum quae olim didicerant obliviscuntur, tum demum verba fundendo possit homines extemplo bellicosos efficere, res sane omnium facillima fuerit, eam virtutem et discere et docere, quae inter homines maxima est. Nam ego certe, inquit, ne hos quidem, quos jam ducimus et apud nosmetipsos olim in belli studio exercuimus, firmos futuros esse polliceri mihi ausim, nisi vos etiam praesentes intuerer, qui exemplo eis eritis, quales esse oporteat, et suggerere poteritis, si quod oblit fuerint. Eis vero, qui ad virtutem omnino instituti non sunt, mirum mihi sane videatur, Chrysanta, si quid plus oratio praecclare habita ad fortitudinem profuerit, quam musicae imperitis bene cantatum carmen ad musicam percipiendam.

Huiusmodi quidem illi inter se sermones habebant; Cyaxares autem denuo per nuntios significat, Cyrum perperam facere qui tempus tereret, et non quam primum in hostes duceret. Tum vero Cyrus nuntiis respondit, Sciat plane Cyaxares, inquit, nondum tot hostes, quot oporteat, castris egressos esse; atque hoc coram omnibus ei renuntiat: quando tamen illi sic videtur, copias jam ducturus sum. Haec loquutus et ad deos precatus, exercitum produxit. Cumque celerius etiam ducere coepisset, praebat ipse, milites sequebantur, servatis illi quidem ordinibus, quod et tenerent et studiose rationem ordines in progrediendo servandi exercebant; et praesentibus animis, quod alii alios aemularentur, quod corpora eorum laboribus adsuefacta et firmata essent, quodque praefecti essent omnes qui primi in acie stabant; et libenter denique, quod prudentia valeret: sciebant enim, et jampridem didicerant, tutissimum esse facillimumque cominus hostes invadere, praesentim qui sagittarii sint, et jaculatores, et equites. Cumque adhuc extra ictum telorum essent, Cyrus hanc tesseram militibus dari iussit, JUPITER AUXILIARIS ET DUX. Cum autem tessera vicissim redita ad Cyrum redisset, ibi vero paena pro more Cyrus exorsus est, et milites universi religiose magna voce una canebant: nam in huiusmodi rerum statu, qui religiosi sunt, minus homines metuunt. Paene absoluto ὁμότμοι qui vocantur una pergentes, vultu hilari, et rite tanquam instituti, oculis in se mutuo conversis, eos qui juxta se, quique

τες, ἐπιστάτας, λέγοντες πολλὸ τὸ ἄγετ', ἄνδρες φίλοι, ἄγετ', ἄνδρες ἀγαθοί, παρεκάλουν ἀλλήλους ἔπεισθαι. Οἱ δ' ὅπισθεν αὐτῶν ἀκούσαντες ἀντιπαρεκελεύοντο τοῖς πρώτοις ἡγεῖσθαι ἐβρωμένους. Ἦν δὲ μεστὸν τὸ στρατεύμα τῷ Κύρῳ προθυμίας, φιλοτιμίας, βίωμης, θάρρους, παρακλευσμοῦ, σωφροσύνης, πειθοῦς· ὅπερ, αἷμα, δεινότητον τοῖς ὑπεναντίοις. (60) Τῶν δ' Ἀσσυρίων οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρμάτων προμαχούντες, ὡς ἐγγὺς ἦδη προσεμίγνυντο τὸ Περσικὸν πλῆθος, ἀνέβαινον τε ἐπὶ τὰ ἄρματα καὶ ὑπεξῆγον πρὸς τὸ ἑαυτῶν κλῆθος· οἱ δὲ τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ σφενδονῆται αὐτῶν ἀφίσταντο τὰ βελη πολλὴν πρὶν ἐξικνεῖσθαι. (61) Ὡς δ' ἐπιόντες οἱ Πέρσαι ἐπέβησαν τῶν ἀφαιμένων βελῶν, ἐφθέγγετο δὴ ὁ Κύρος, Ἄνδρες ἄριστοι, ἦδη θάπτονται ἡμεῖς ἐπιδεικνύμενοι ἑαυτὸν καὶ παρεγγυάτω. Οἱ μὲν δὲ παρεδίδωσαν τοῦτο· ὑπὸ δὲ προθυμίας καὶ μένους καὶ τοῦ σπεύδειν συμμιξαὶ δρόμου τινὲς ἤρξαν, συνερείπετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ. (62) Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύρος ἐπιλαβόμενος τοῦ βάδην δρόμῳ ἡγήετο, καὶ αἷμα ἐφθέγγετο, Τίς ἐφέται; Τίς ἀγαθός; Τίς ἄνδρα πρῶτος καταβαλεῖ; Οἱ δὲ ἀκούσαντες ταῦτ' αὐτοῦ ἐφθέγγοντο, καὶ διὰ πάντων δὴ ὥσπερ παρηγγυία οὕτως ἐχώρει, Τίς ἐφέται; Τίς ἀγαθός; (63) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαι οὕτως ἔχοντες ὁμοῖα ἐφέροντο· ὃ γὰρ μὴν πολέμιοι οὐκέτι ἐδύναντο μένειν, ἀλλὰ στραφέντες ἐφευγον εἰς τὸ ἔρριμα. (64) Οἱ δ' αὖ Πέρσαι κατὰ τε τὰς εἰσόδους ἐφεπόμενοι ὠθομένους αὐτῶν πολλοὺς κατεστρόνυνσαν, τοὺς δ' εἰς τὰς τάφρους ἐμπίπτοντας ἐπειπετῶντες ἐφένεον ἄνδρας ὁμοῦ καὶ ἵππους· ἕνια γὰρ τῶν ἀρμάτων εἰς τὰς τάφρους ἠναγκάσθη φεύγοντα ἔμπεσεῖν. (65) Καὶ οἱ τῶν Μηδῶν δ' ἱππεῖς ὄρυντες ταῦτα ἤλαυνον εἰς τοὺς ἱππείας τοὺς τῶν πολεμίων· οἱ δ' ἐνέκλιναν καὶ τοῦτοις. Ἐνθα δὲ καὶ ἵππων διαγμῶς ἦν καὶ ἀνδρῶν καὶ φόνος ἐξ ἀμφοτέρων. (66) Οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἐρύματος τῶν Ἀσσυρίων ἐστηκότες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τάφρου τοξεύειν μὲν ἢ ἀκοντίζειν εἰς τοὺς κατακαίνοντας οὔτε ἐφρόνουν οὔτε ἐδύναντο διὰ τε τὰ δεινὰ δράματα καὶ διὰ τὸν φόβον. Τάχα δὲ καὶ καταμαθόντες τῶν Περσῶν τινὰς διακεκοφτάς πρὸς τὰς εἰσόδους τοῦ ἐρύματος ἐτράποντο καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν ἔνδον. (67) Ἰδοῦσαι δὲ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν συμμάχων ἦδη φυγὴν καὶ ἐν τῇ στρατοπέδῳ ἀνέκραγον καὶ θεὸν ἐκπεπληγμέναι, αἱ μὲν καὶ τέκνα ἔχουσαι, αἱ δὲ καὶ νεώτεραι, καταβρῆγνύμεναι τε τοὺς πέπλους καὶ δρυπτόμεναι, καὶ ἱκετεύουσαι πάντας ὅτῳ ἐντυχάνοιεν μὴ φεύγειν καταλιπόντας αὐτάς, ἀλλ' ἀμῦναι καὶ αὐταῖς καὶ τέκνοις καὶ σφίσι αὐτοῖς. (68) Ἐνθα δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς σὺν τοῖς πιστοτάτοις στάντες ἐπὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. (69) Ὡς δ' ἔγνω ὁ Κύρος τὰ γινόμενα, δέσας μὴ καὶ εἰ βιάσαιντο εἰσω, ὀλίγοι ὄντες ὑπὸ πολλῶν σφαλεῖν τι, παρηγγύησεν ἐπὶ πόδα ἀνάγειν ἔξω βελῶν καὶ πείθεσθαι. (70) Ἐνθα δὲ ἔγνω τις ἂν τοὺς ὁμοτίμους

ΣΕΝΟΦΩΝ.

post se erant nominatim compellantes, atque hæc iterantes verba, Heus viri cari, Heus viri fortes, ad sequendum matuo se cohortabantur. Eos autem cum audissent qui pone sequebantur, vicissim primos ut præsentibus animis prærent hortabantur. Atque adeo totus Cyri exercitus alacritatis, gloriæ cupiditatis, roboris, fiduciæ, cohortationis, prudentiæ, obedientiæ plenus erat : quod maxime equidem adversariis terribile puto. Apud Assyrios autem ii, qui de curribus ante aciem primi pugnare solebant, cum jam propius accessissent ad agmen Persicum, currus conscenderunt et ad copias suas recessere : sagittarii vero, et jaculatores, et funditores tela sua multo prius emisere quam ad hostem pervenire possent. Ubi autem Persæ irruentes jam tela in ipsos missa conculcarent, tum Cyrus ita loquutus est : Jam, viri fortissimi, celerius vestrum aliquis procedens sui det specimen et aliis idem significet. Et illi quidem hoc aliis tradidere ; præ alacritate autem et ardore animi et manum consequendi studio, currere quidam cœperunt : ac tota simul phalanx eos curriculo secuta est. Ipse Cyrus etiam gradatim incedere oblitus, cursu præibat ; et simul clamabat, Quis sequetur ? Quis vir fortis ? Quis primus virum prosterneat ? Quod illi cum audissent, hoc ipsum proferebant ; adeoque per universos, ut ipse cohortari inceperat, ita vox hæc didita erat, Quis sequetur ? Quis fortis ? Hoc igitur Persæ cum impetu in congressum ferebantur : hostes vero non amplius subsistere poterant, sed terga vertentes ad munitionem fuga se recipiebant. Persæ contra ad ipsos castrorum aditus insequuti, dum illi se protrudendo premerent, multos occiderunt ; et in eos, qui in fossam delaberentur, insilientes viros simul et equos interfecerunt : nam currus quidam in fuga coacti sunt in fossas decidere. Hæc cum Medorum etiam cernerent equites, in hostium equitatum irruebant : at hi eorum quoque impetum declinabant. Ibi vero et equorum et hominum persecutio, et cædes utrorumque evenit. Assyrii autem qui intra munitionem supra caput fossæ constiterant, de sagittis et jaculis in eos emittendis, qui suos occidebant, nec cogitabant, nec ita quidem facere poterant, cum ob terribilia ista spectacula, tum propter metum. Cumque mox etiam animadvertissent quosdam Persas ad munitionis aditus perrupisse, fuga reliquerunt etiam interiores castrorum aggeres. Ubi vero et Assyriorum et sociorum uxores viderunt, etiam in castris jam fugam fieri, clamorem tollebant, discurrebantque hinc inde consternatæ, aliæ liberos habentes, juvenili ætate aliæ, vestes discindentes, ora dilaniantes, et obsecrabant eos quibuscunque occurrerent, ne se fugiendo desererent, sed et liberos, et ipsas uxores, et se ipsos tuerentur. Atque hic demum reges ipsi qui cum fidissimis ad castrorum aditus constiterunt, conscensis eminentioribus locis, et pugnabant ipsi, et alios cohortando excitabant. Cyrus autem ubi quid ageretur animadvertit, veritus ne si etiam intro vi perrumperent, pauci cum essent, a multis detrimenti aliquid caperent, extra telorum ictus pedem referrent, dictoque audientes essent, edixit. Ibi tum agnovisset aliquis Persas, qui

πεπαιδευμένους ὡς δεῖ· ταχὺ μὲν γὰρ αὐτοὶ ἐπείθοντο, ταχὺ δὲ τοῖς ἄλλοις παρήγγελον. Ὡς δ' ἔξω βελῶν ἐγένοντο, ἔστησαν κατὰ χώραν, πολὺ μᾶλλον χοροῦ ἀκριβῶς εἰδότες θπου ἔδει ἕκαστον αὐτῶν γενέσθαι.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μείνας δὲ ὁ Κύρος μέτριον χρόνον αὐτοῦ σὺν τῷ στρατεύματι καὶ δηλώσας ὅτι ἔτοιμοὶ εἰσι μάχεσθαι, εἴ τις ἐξέρχοιτο, ὡς οὐδεὶς ἀντέστη, ἀπήγαγεν ὅσον ἔδοκει καλῶς ἔχειν καὶ ἑστρατοπεδεύσατο. Φυλακὰς δὲ καταστησάμενος καὶ σκοποὺς προπέμψας, στάς εἰς τὸ μέσον συνεκάλεσε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ ἔλεξε τοιαῦτα. (2) Ἄνδρες Πέρσαι, πρῶτον μὲν τοὺς θεοὺς ἐγὼ τε ἐπαινῶ ὅσον δύναμαι, καὶ ὑμεῖς δὲ πάντες, οἵμαι· νίκης τε γὰρ τετυχήκαμεν καὶ σωτηρίας. Τούτων μὲν οὖν χρητὴς ἡ χρησιμότης ὧν ἂν αἰεὶ ἔχωμεν τοῖς θεοῖς ἀποταλεῖν. Ἐγὼ δὲ ὑμῶν πάντας μὲν ὑμᾶς ἤδη ἐπαινῶ· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἔργον πᾶσιν ὑμῖν καλὸν ἀποτετέλεσται· ὧν δ' ἕκαστος ἀξίος, ἐπειδὴν παρ' ὧν προσήκει πύθωμαι, τότε τὴν ἀξίαν ἐκάστω καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειράσομαι ἀποδιδόναι. (3) Τὸν δ' ἐμοῦ ἐγγύτατα ταξίαρχον Χρυσάνταν οὐδὲν παρ' ἄλλων δέομαι πυνθάνεσθαι ἀλλ' αὐτὸς οἶδα ὅς ἐστιν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα θσαπερ, οἶμαι, καὶ πάντες ὑμεῖς ἐποιοῖτε· ἐπεὶ δ' ἐγὼ παρηγύσας ἐπανάγειν καλέσας αὐτὸν ὀνομαστὴν, ἀνατεταμένους οὗτος τὴν μάχαιραν ὡς παῖσων πολέμιον ὑπὲρχουσέ τέ μοι εὐθὺς ἀφείλε τε ὁ ἐμελλε ποιεῖν τὸ κελευόμενον ἐπραττεν· αὐτὸς τε γὰρ ἐπανῆγε καὶ τοῖς ἄλλοις μάλα ἐπισπερχῶς παρηγγύα· ὥς· ἔφθασεν ἔξω βελῶν τὴν τάξιν ποιήσας πρὶν τοὺς πολέμιους κατανοῆσαι τε ὅτι ἀνεχωροῦμεν καὶ τόξα ἐντείνεσθαι καὶ τὰ καλὰ ἐπαφείναι· ὥς τε αὐτὸς τε ἀβλαβὴς καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀνδράς ἀβλαβεῖς διὰ τὸ πείθεσθαι παρέχεται. (4) Ἄλλους δὲ, ἔφη, ὁρῶ τετρωμένους, περὶ ὧν ἐγὼ σκεψάμενος ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐτρώθησαν, τότε τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν ἀποφανοῦμαι. Χρυσάνταν δὲ καὶ ὡς ἐργάτην τῶν ἐν πολέμῳ καὶ φρόνιμον καὶ ἀρχεσθαι ἱκανὸν καὶ ἀρχειν χιλιάρχῳ μὲν ἤδη τιμῶ· ὅταν δὲ καὶ ἄλλο τι ἀγαθὸν διδῶ ὁ θεὸς, οὐδὲ τότε ἐπιλήσομαι αὐτοῦ. (5) Καὶ πάντας δὲ βούλομαι ὑμᾶς, ἔφη, ὑπομνήσαι· ἃ γὰρ νῦν εἰδετε ἐν τῇ μάχῃ τῇδε, ταῦτα ἐνθυμούμενοι μήποτε παύσεσθε, ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς αἰεὶ κρίνητε πότερον ἡ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ φυγὴ σώζει τὰς ψυχὰς καὶ πότερον οἱ μάχεσθαι ἐθελόντες ῥᾶον ἀπαλλάττουσιν ἢ οἱ οὐκ ἐθέλοντες, καὶ ποῖαν τινὰ ἡδονὴν τὸ νικᾶν παρέχει· ταῦτα γὰρ νῦν ἀριστ' ἂν κρίναίτε πείραν τε αὐτῶν ἔχοντες καὶ ἀρετὴν γεγεννημένου τοῦ πράγματος. (6) Καὶ ταῦτα μὲν, ἔφη, δεῖ διανοοῦμενοι βελτίους ἂν εἴητε· νῦν δὲ ὡς θεο-

δοῦτοι ἀpellantur, ita institutos, ut oporteret: nam et ipsi celeriter parebant, et aliis idem celeriter denuntiabant. Cumque jam extra telorum ictus essent, suo eorum quisque loco constiterunt, accuratius multo, quam canentium saltantiumque cœtus, scientes quo quemque loco stare oportet.

LIBER IV.

CAPUT I.

Cyrus, ubi paulisper istic cum exercitu constitisset, ac suos paratos esse declarasset ad pugnandum, si quis castris egredi vellet, exeunte nemine, suos eo, quo commodum ipsi visum est, abduxit, et castra metatus est; cumque locasset excubias, et speculatores præmisisset, in medio stans suos convocavit milites, et huiusmodi orationem habuit: « Primum equidem, Persæ, deos laudibus quam possum maximis veneror, atque vos omnes pariter eos, ut arbitror, veneramini: quippe qui et victoria potiti sumus et salute. Et ob hæc quidem diis gratias, quibuscunque rebus possumus, persolvere nos oportet. Vos autem equidem omnes jam collaudo (nam quæ jam gesta res est, cum vestrum ea omnium decore confecta est): verum ubi ex iis a quibus par est sciscitatus fuero, quibus quisque se dignum præbuerit, tunc debitum cuique honorem conabor et verbis et ipsa re tribuere. De Chrysanta vero cohortis præfecto mihi proximo percontari alios non necesse habeo, cum ipse norim qualem se præbuerit. Nam alia quidem, quæcunque vos etiam omnes fecisse arbitror, præstitit: et cum ego pedem referre iussi, compellato nominatim ipso, etsi gladium sustulerat ille, ut percussurus hostem, statim tamen mihi paruit, eoque omisso quod facturus erat, ut iusseram fecit: nam et ipse suos abduxit, et aliis idem faciendum studiose admodum significavit: adeo ut prius extra teli jactum cohortem collocaret, quam hostes animadvertent, nos pedem referre, quamque arcus tenderent, et pila in nos ejacularentur: unde fit ut et ipse illæsus sit, et milites suos per obedientiam incolumes præstet. Alios autem quosdam, inquit, vulneratos video, de quibus, ubi consideravero quo tempore vulnera acceperint, tum demum sententiam meam aperiam. Chrysantam vero, et in rebus bellicis strenuum et prudentem, et ad accipiendum imperium et imperandum idoneum, in præsentia quidem honore tribunatus adicio; et cum deus aliquid etiam aliud boni largietur, ne tunc quidem ejus obliviscar. Quin vos etiam universos, ait, admonitos volo: nam quæ modo in hac pugna vidistis, ea vobis in animis vestris nunquam non cogitanda sunt, ut ipsi semper statuatis, utrum virtus an fuga vitam magis conservet, et utrum ii qui pugnare volunt, facilius se pugnae discrimine defunctos præstent, an illi qui pugnare nolunt, et cujusmodi voluptatem adferat victoria: de his enim optime jam statuere possitis, cum et periculum vosmet ipsi feceritis, et res ipsa recens gesta sit. Atque hæc si usque animo versetis, ait, meliores evasuri

φιλείς καὶ ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες ἄνδρες δεῖνποποιεῖσθε καὶ σπονδὰς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθε καὶ παιᾶνα ἐξάρχεσθε καὶ ἅμα τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖτε. (7) Εἰπὼν δὲ ταῦτα ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἤλασε καὶ πρὸς Κυαξάρην ἦλθε· καὶ συνηθείς ἐκείνῳ κοινῇ ὡς εἰκὸς καὶ ἰδὼν τάκει καὶ ἐρόμενος εἴ τι δόειτο, ἀπήλαυνεν εἰς τὸ ἐαυτοῦ στρατεύμα. Καὶ οἱ μὲν δὲ ἀμφὶ Κῦρον δεῖνποποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστῆσάμενοι ὡς ἔδει ἐκοιμήθησαν.

α. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ἅτε καὶ τεθνηχότος τοῦ ἀρχοντος καὶ σχεδὸν σὺν αὐτῷ τῶν βελτίστων, ἠθύμουν μὲν πάντες, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπεδίδρασκον αὐτῶν τῆς νυκτός ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ὁρώντες δὲ ταῦτα ὁ τε Κροῖσος καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν πάντες ἠθύμουν πάντα μὲν γὰρ ἦν χαλεπὰ, ἀθυμίαν δὲ πλείστην παρεῖχε πᾶσιν ὅτι τὸ ἡγούμενον τῆς στρατιᾶς φύλον διεφθάρθαι ἰδοὺς ταῖς γυναιξί. Οὕτω δὲ ἐκλείπουσι τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπέρχονται τῆς νυκτός. (9) Ὡς δ' ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἔρημον ἀνδρῶν ἐφάνη τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, εἰδὼς διαβιβάζει ὁ Κῦρος τοὺς Πέρσας πρώτους· καταλείπειτο δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων πολλὰ μὲν πρόβατα, πολλοὶ δὲ βόες, πολλοὶ δὲ ἅμαξαι πολλῶν ἀγαθῶν μεσταί· ἐκ τούτου δὲ διέβαινον ἡδὴ καὶ οἱ ἀμφὶ Κυαξάρην Μηδοὶ πάντες καὶ ἡριστοποιοῦντο ἐνταῦθα. (10) Ἐπεὶ δὲ ἡρίστησαν, συνεκάλεσεν ὁ Κῦρος τοὺς ἐαυτοῦ ταξιάρχους καὶ εἰξε τοιαῦτα. Οἷά μοι δοκοῦμεν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὡς ἄνδρες, ἀφείναι, θεῶν ἡμῖν αὐτὰ δίδόντων. Νῦν γὰρ ὅτι οἱ πολέμιοι φοβούμενοι ἡμᾶς ἀποδεδράκασιν αὐτοὶ ὅρῃτε· οἵτινες δὲ ἐν ἐρύματι ὄντες ἐκλιπόντες τοῦτο φεύγουσι, πῶς ἂν τις τούτους οἴοιτ' ἂν μέναι ἰδόντας ἡμᾶς ἐν τῷ ἱσοπέδῳ; οἵτινες δὲ ἡμῶν ἀπειροὶ ὄντες οὐχ ὑπέμειναν, πῶς νῦν γ' ἂν ὑπομείναιεν, ἐπεὶ ἤττηνται τε καὶ πολλὰ κακὰ ὑφ' ἡμῶν πεπόνθασιν; ὧν δὲ οἱ βέλτιστοι ἀπολώλασι, πῶς οἱ φαυλότεροι ἐκείνων μάχεσθαι ἂν ἡμῖν ἐθέλουν; (11) Καὶ τις εἶπε, Τί οὖν οὐ δυνώμεν ὡς τάχιστα, καταδῆλων γε οὕτω τῶν ἀγαθῶν ὄντων; Καὶ ὁς εἶπεν, Ὅτι ἵππων προσδεόμεθα· οἱ μὲν γὰρ κρείττοισι τῶν πολεμίων, ὁς μάλιστα καιρὸς ἦν ἢ λαβεῖν ἢ κατακτανεῖν, οὗτοι αὐτῶν ἐφ' ἵππων νένονται· οὐς ἡμεῖς τρέπεσθαι μὲν σὺν τοῖς θεοῖς ἱκανοὶ, δυνώμενοι δὲ αἰρεῖν οὐχ ἱκανοί. (12) Τί οὖν, ἔφασαν, οὐκ ἐλθὼν Κυαξάρῃ λέγεις ταῦτα; Καὶ ὁς εἶπε, Συνέπεσθε τοίνυν μοι πάντες, ὡς εἶδῃ ὅτι πᾶσιν ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Ἐκ τούτου εἰποντό τε πάντες καὶ ἔλεγον οἷα ἐπιτήδεια ἐδόκουν εἶναι ὑπὲρ ὧν ἐδέοντο.

13. Καὶ ὁ Κυαξάρης ἅμα μὲν ὅτι ἐκεῖνοι ἤρχον τοῦ λόγου, ὥς περ ὑπερβόνη· ἅμα δὲ ἰσως καλῶς ἔχειν ἐδόκει αὐτῷ μὴ πάλιν κινδυνεύειν· καὶ γὰρ αὐτός τε περὶ εὐθυμίαν ἐτύγγανεν ὧν καὶ τῶν ἄλλων Μηδῶν ἐώρα πολλοὺς τὸ αὐτὸ ποιοῦντας· εἶπε δ' οὖν ὧδε. (14) Ὁ Κῦρε, ἀλλ' ὅτι μὲν τῶν ἄλλων μάλλον ἀνθρώπων μελετᾶτε ὑμεῖς οἱ Πέρσαι μὴ δὲ πρὸς μίαν ἡδονὴν ἀπλήστως διακείσθαι καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούων οἶδα· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῆς μεγίστης ἡδονῆς πολὺ μάλλον συμφέρειν

estis : nunc, ut deo cari, et fortes, et prudentes viri, coenam instruite, diis libate, pacana præcinite, simul ut fiat id quod denuntiatur est providete. » Hæc cum dixisset, equo conscenso provectus est ; atque ubi ad Cyaxarem venisset, et cum eo communem ex gratulatione mutua, ut par erat, voluptatem cepisset, quæque gererentur ibi vidisset, ac num aliqua ipsi re opus esset rogasset, suum ad exercitum revector est. Et Cyri quidem milites posteaquam cenati essent, et excubias locassent, uti conveniebat, quieti se dederunt.

Assyrii vero, quorum nimirum et princeps, et cum eo fere fortissimus quisque occubuerat, universi animis concidebant, multi etiam eorum ex castris noctu diffugebant. Hæc autem cum Croesus ceterique eorum socii viderent, animis deficiebant : nam erant omnia quidem dira : maximum vero mororem omnibus præbebat, quod ea natio, quæ in exercitu principatum teneret, pene alienata esse mente videbatur : itaque castra deserunt, et noctu discedunt. Ubi vero illuxisset, et castra hostium a militibus vacua cernerentur, mox Cyrus Persas primos eo traducit : ab hostibus autem multæ oves, bovesque multi, multa etiam bonis multis referta plaustra relicta erant : deinde Medi quoque qui erant cum Cyaxare jam in ea transierunt omnes, ibique prandium pararunt. Cum autem pransi essent, Cyrus suos cohortium præfectos convocavit, et in hunc modum loquutus est : Qualia, viri, quantaque bona, divinitus nobis oblata, dimittere videmur ! Jam enim videtis ipsi, metu nostri permotos hostes in fugam se conjecisse : qui autem munitionibus, in quibus erant, desertis fugam capiunt, hos quonam modo possit existimare quisquam substitutos, ubi nos in planitie viderint ? et qui nos minime sustinuerunt, cum necdum experti nos essent, quo pacto nunc sustinebunt, cum et victi, et multis a nobis incommodis adfecti sunt ? et quorum fortissimi quique occiderunt, quomodo illorum villissimi nobiscum pugnare velint ? Et hic quidam, Cur igitur non quam celerrime, inquit, eos persequimur, cum tanta nobis bona manifeste adeo offerantur ? Respondit ille, Quoniam equis adhuc nobis opus est : hostium enim qui præstantissimi sunt, quos nobis commodum maxime esset vel capere vel occidere, domum equis vecti redeunt : quos deorum ope nos in fugam quidem vertere potuimus, at non sumus ad eos persequendo capiendos idonei. Cur igitur, inquit, non Cyaxarem accedis, atque hæc ipsi exponis ? Et ille, Vos ergo, ait, omnes una me sequimini, ut omnibus nobis hæc placere videat. Tum vero universi Cyrum sequebantur, et quæ viderentur ad rem, quam postulabant, accommodata esse, dicebant.

Et Cyaxares, partim quod illi hac de re sermonem primi injecissent, iis quasi subinvidebat ; partim, recte se fortasse facturum existimabat, si rursum periculum non adiret (nam et ipse hilaritati se tunc dedebat, et de ceteris Medis complures hoc ipsum facere videbat) : itaque in hunc modum respondit : « Enimvero, Cyre, vos Persas omnium hominum maxime id operam dare, ut insatiabili nullius voluptatis cupiditate teneamini, et oculis et auditu comper- tum habui : mihi vero multo magis expedire videtur, ma-

ἐγκρατῇ εἶναι. Μεῖζω δὲ ἡδονὴν τί παρέχει ἀνθρώποις εὐτυχίας ἢ νῦν ἡμῖν παραγεγένηται; (15) Ἦν μὲν τοίνυν, ἐπεὶ εὐτυχοῦμεν, σωφρόνως διαφυλάττωμεν αὐτήν, ἴσως δυνάμεθ' ἂν ἀκινδύνως εὐδαιμονοῦντες γηρᾶν· εἰ δ' ἀπλήστως χρώμενοι ταύτῃ ἄλλην καὶ ἄλλην πειρασόμεθα διώκειν, ὁρᾷτε μὴ πάθωμεν ἅπερ πολλοὺς μὲν λέγουσιν ἐν θαλάττῃ πεπονθέναι, διὰ τὸ εὐτυχεῖν οὐκ ἐθέλοντας παύσασθαι πλέοντας, ἀπολέσθαι· πολλοὺς δὲ νίκης τυχόντας ἐτέρας ἐπιμέμους καὶ τὴν πρόσθεν ἀποβαλεῖν. (16) Καὶ γὰρ εἰ μὲν οἱ πολέμιοι ἤττους ὄντες ἡμῶν ἔφευγον, ἴσως ἂν καὶ διώκειν τοὺς ἤττους ἀσφαλῶς εἴχε· νῦν δὲ κατανόησον πόσῳ αὐτῶν μέρει πάντες μαχεσάμενοι νενικήκαμεν· οἱ δ' ἄλλοι ἄμαχοι εἰσιν· οὗς εἰ μὲν μὴ ἀναγκάσομεν μάχεσθαι, ἀγνοοῦντες καὶ ἡμᾶς καὶ ἑαυτοὺς δι' ἁμαθίαν καὶ μαλακίαν ἀπίσιν· εἰ δὲ γινώσκοντες ὅτι ἀπίνοντες οὐδὲν ἤττον κινδυνεύουσιν ἢ μένοντες, ὅπως μὴ ἀναγκάσωμεν αὐτοὺς, κἂν μὴ βούλωνται, ἀγαθοὺς γενέσθαι. (17) Ἰσθὶ δὲ ὅτι οὐ σὺ μᾶλλον τὰς ἐκείνων γυναῖκας καὶ παῖδας λαθεῖν ἐπιθυμεῖς ἢ ἐκεῖνοι σῶσαι. Ἐννόει δ' ὅτι καὶ αἱ σῦες ἐπιιδᾶν ὁρῶσι, φεύγουσι, κἂν πολλὰ ὥσι, σὺν τοῖς τέκνοις· ἐπιιδᾶν δὲ τις αὐτῶν θηρᾷ τι τῶν τέκνων, οὐκέτι φεύγει οὐδ' ἦν μία τύχη οὔσα, ἀλλ' ἵεται ἐπὶ τὸν λαμβάνειν· πειρώμενον. (18) Καὶ νῦν μὲν κατακλείσαντες ἑαυτοὺς εἰς ἔρμα παρέσχον ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὥστε ὁπόσοις ἐβουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι· εἰ δ' ἐν εὐρυχωρίᾳ πρόσκειμεν αὐτοῖς καὶ μαθήσονται χωρὶς γινόμενοι οἱ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμῖν ὥσπερ καὶ νῦν ἐναντιοῦσθαι, οἱ δ' ἐκ πλαγίου, οἱ δὲ καὶ ὀπισθεν, ὅρα μὴ πολλῶν ἐκάστῳ ἡμῶν χειρῶν δεήσει καὶ ὀφθαλμῶν. Προσέτι δ' οὐδ' ἂν ἐθέλωμι, ἔφη, ἐγὼ νῦν, ὁρῶν Μήδους εὐθυμουμένους, ἐξαναστήσας ἀναγκάζειν κινδυνεύουσας εἶναι.

19. Καὶ ὁ Κύρος ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ γε μηδὲν ἀναγκάσης, ἀλλὰ τοὺς ἐθέλοντάς μοι ἔπεσθαι δός· καὶ ἴσως ἂν σοὶ καὶ τῶν σῶν φίλων τούτων ἥκοιμεν ἐκάστῳ ἄγοντες ἐφ' οἷς ἅπαντες εὐθυμήσεσθε. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἡμεῖς γε τῶν πολεμίων οὐ διωζόμεθα· πῶς γὰρ ἂν καὶ καταλάβοιμεν; ἢν δέ τι ἢ ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος λάβωμεν ἢ τι ὑπολειπόμενον, ἤξομεν πρὸς σε ἄγοντες. (20) Ἐννόει δ', ἔφη, ὅτι καὶ ἡμεῖς, ἐπεὶ σὺ ἐδέου, ἤλομεν σοὶ χαριζόμενοι μακρὰν ὁδὸν καὶ σὺ οὖν ἡμῖν δίκαιος εἰ ἀντιχαρίζεσθαι, ἵνα καὶ ἔχοντές τι οἰκαδὲ ἀφικώμεθα καὶ μὴ εἰς τὸν σὸν θησαυρὸν πάντες οἶδε ὁρώμεν. (21) Ἐνταῦθα δὲ ἔλεξεν ὁ Κυαξάρης, Ἀλλ' εἰ γε μέντοι ἐθέλων τις ἔποιτο, καὶ χάριν ἐγὼ γέ σοι εἰδείην ἂν. Σύμπεμψον τοίνυν μοί τινα, ἔφη, τῶν ἀξιοπίστων τούτων, ὃς ἐρεῖ ἂν σὺ ἐπισταίῃς. Λαβὼν δὲ ἴθι, ἔφη, ὅτινα ἐθέλεις τουτωνί. (22) Ἐνθα δὲ ἐτύγγανε παρῶν ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς αὐτοῦ εἶναι καὶ φιληθείς. Εὐθὺς οὖν ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀρκεῖ μοι, ἔφη, οὗτος. Οὗτος τοίνυν σοι, ἔφη, ἐπέσθω. Καὶ λέγει σὺ, ἔφη, τὸν ἐθέλοντα εἶναι μετὰ Κυροῦ. Οὕτω δὲ λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξήει.

xima continenter frui voluptate. Quid autem voluptatem hominibus majorem adfert, quam prospera fortuna, quæ quidem hoc tempore nobis oblitgit? Si ergo, cum prospera utamur fortuna, prudenter eam conservemus, in vita fortasse beata sine periculis senescere possimus: sin hac minime satiati, aliam ex alia persequi conabimur, videte, ne idem nobis accidat, quod accidisse multis in mari dicitur, ut, propterea quod bona usi fortuna, finem navigandi facere nollent, donec naufragio interirent, itidemque multis, qui victoriam adepti, dum alteram expeterent, priorem etiam amiserunt. Nam si hostes, pauciores cum nobis essent, in fugam se dederunt, fortasse et persequi pauciores tutum esset: nunc vero consideres velim, cum quantula ipsorum parte nos omnes congressi vicerimus; ceteri autem pugna abstinebant, quos si ut pugnent non cogemus, et nostrum et sui ipsorum ignari, propter imperitiam et animi mollitiam discedent: sin animadvertent, nihilominus in periculo fore, si abeant, quam si resistent, vide, ne cogamus eos ut etiam præter animi sententiam fortiter se gerant. Nam scire debes, non magis illorum uxores ac liberos capiendi te cupidum esse, quam illi servandi sint cupidi. Etiam sues cogita, posteaquam conspectæ sunt, cum prole sua fugere, tametsi multæ numero sint: cum vero quis de pullis earum venetur aliquem, non jam amplius, ne si una quidem sit, fugit, sed eum qui capere conatur invadit. Nunc quidem cum sese in munitionem incluserint, potestatem nobis fecere velut e penu quodam promendi et pugnandi cum tanto eorum numero, quanto nobis visum esset: at si lata in planitie ad ipsos accedemus, divisisque copiis discent, partim nobis a fronte, quemadmodum modo accidit, obsistere, partim ab latere, partim etiam a tergo; vide, ne cuique nostrum multis et oculis et manibus futurum sit opus. Præterea nolim equidem, inquit, cum Medos nunc hilaritati indulgere videam, eos surgere jussos ad periculosum iter cogere.

Et Cyrus respondens, Neminem vero, coegeris, inquit; sed illos da tantum, qui me libentes sequuntur: et fortassis ita redibimus, ut tibi et amicis hisce tuis singulis adferamus ea, quæ grata omnibus futura sunt. Copias enim hostium confertim omnes nos certe non persequemur; (nam quo pacto eas adsequi possimus?) verum si quid vel avulsam ab exercitu nacti erimus, vel a tergo relictum, id ad te redeuntibus adducemus. Cogita vero, inquit, nos etiam, quoniam tu rogabas, longo venisse itinere, tibi uli rem gratam faceremus: itaque te vicissim nobis gratificari æquum est, ut et ipsi aliquo cum emolumento domum redeamus, et ne omnes nos ad tuum thesaurum respiciamus. Hic Cyaxares, At vero, si quis, inquit, libens te sequatur, equidem tibi gratiam quoque habiturus sim. Mitte igitur mecum quendam de tuis hisce fide dignis, qui tu quæ jusseris exponat. Age vero, inquit, quemcunque horum volueris accipe. Ibi forte Medus ille aderat, qui aliquando cognatum se Cyri dixerat, et osculum ab eo tulerat. Statim itaque Cyrus, Sufficit, inquit, hic mihi quidem. Et is ergo te sequatur, ait. Tuque adeo dicito, ait, ut eat cum Cyro qui volet. Atque ita recepto Cyrus ad se homi-

(23) Ἐπεὶ δ' ἐξῆλθεν, εὐθὺς ὁ Κύρος εἶπε, Νῦν δὴ σὺ θηλώσεις εἰ ἀληθῆ ελεγες, ὅτε ἐφης ἡδεσθαι θεώμενος ἐμέ. Οὐκ οὖν ἀπολείψομαι γέ σου, ἔφη ὁ Μῆδος, εἰ τοῦτο λέγεις. Οὐκ οὖν καὶ ἄλλους, ἔφη, προθύμως ἐξάξεις; Κάκεινος ἐπομόσας, Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ἔστε γ' ἂν ποιήσω καὶ σὲ ἐμὲ ἡδέως θεᾶσθαι. (24) Τότε δὴ καὶ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυαζάρου τὰ τε ἄλλα προθύμως ἀπήγγελλε τοῖς Μῆδοις καὶ προσετίθει ὅτι αὐτὸς γε οὐκ ἀπολείψοιτο ἄνδρὸς καλλίστου καὶ ἀρίστου, καὶ τὸ μέγιστον, ἀπὸ θεῶν γεγονότος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πράττοντος δὲ τοῦ Κύρου ταῦτα θέως πως ἀφικνούνται ἀπὸ Ὑρκανίων ἄγγελοι. Οἱ δὲ Ὑρκάνιοι ἑμοροι μὲν τῶν Ἀσσυρίων εἰσὶν, ἔθνος δ' οὐ πολλὸν, διὸ καὶ ὑπερῆκοι ἦσαν τῶν Ἀσσυρίων ἐπιπιοὶ δὲ καὶ τότε ἐδόκουν καὶ νῦν ἐτι δοκοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ Ἀσσύριοι ὥσπερ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Σκιρίταις, οὐδὲν φειδόμενοι αὐτῶν οὐτ' ἐν πόνοις οὐτ' ἐν κινδύνοις· καὶ δὴ καὶ τότε ὀπισθοφυλακεῖν ἐκέλευον αὐτοὺς ὡς χιλιούς ἱππέας ὄντας, ὅπως εἰ τι ὀπισθεν δεινὸν εἴη, ἐκείνοι πρὸ αὐτῶν τοῦτ' ἔχουσιν. (2) Οἱ δὲ Ὑρκάνιοι, ὅτε μέλλοντες ὑστατοὶ πορεύεσθαι, καὶ τὰς ἀμάξας τὰς ἐκυτῶν καὶ τοὺς οἰκέτας ὑστάτους εἶχον. Στρατεύονται γὰρ δὴ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔχοντες οἱ πολλοὶ μεθ' ὧν περ καὶ οἰκοῦσι· καὶ τότε δὴ ἐστρατεύοντο οὕτως οἱ Ὑρκάνιοι. (3) Ἐννοηθέντες δὲ οἷά τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ὅτι νῦν τεθναίη μὲν ὁ ἄρχων αὐτῶν, ἡττημένοι δ' εἶεν, φόβος δ' ἐνεῖη τῷ στρατεύματι, οἱ δὲ ζύμματα αὐτῶν ὡς ἀθύμως ἔχουσιν καὶ ἀπολείπουσιν, ταῦτα ἐνθυμούμενοις ἐδοξεν αὐτοῖς νῦν καλὸν εἶναι ἀποσπῆναι, εἰ θέλοιν οἱ ἀμφὶ Κύρον συνεπιθέσθαι. Καὶ πέμπουσιν ἀγγέλους πρὸς Κύρον· ἀπὸ γὰρ τῆς μάχης τὸ τοῦτου ὄνομα μέγιστον ἠΐζητο. (4) Οἱ δὲ πεμφθέντες λέγουσι Κύρῳ ὅτι μισοῖν τε τοὺς Ἀσσυρίους δικαίως, νῦν τε εἰ βούλοιο ἵέναι ἐπ' αὐτούς, καὶ σφεῖς σύμμαχοι ὑπάρχοιεν καὶ ἡγήσονται· ἅμα δὲ πρὸς τούτοις διηγοῦντο τὰ τῶν πολεμίων ὡς ἔχοι, ἐπαίρειν βουλόμενοι μάλιστα στρατεῦσθαι αὐτόν. (5) Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρето αὐτούς, Καὶ δοκεῖτε ἂν, ἔφη, ἐτι ἡμᾶς καταλαβεῖν αὐτοὺς πρὶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν εἶναι; ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, μάλα συμφορὰν τοῦτο ἡγαυόμεθα ὅτι ὕαθον ἡμᾶς ἀποδράντες. Ταῦτα δὲ ἔλεγε βουλόμενος αὐτοὺς ὡς μέγιστον φρονεῖν ἐπὶ σφίσιν. (6) Οἱ δὲ ἐπεκρίναντο ὅτι καὶ αὐτὸν ἔωθεν εἰ εὐζῶνοι πορεύονται, καταλήψονται· ὑπὸ γὰρ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἀμαξῶν σφαλῆ πορεύεσθαι αὐτούς· καὶ ἅμα, ἔφασαν, τὴν προτέραν νύκτα ἀγρυπνήσαντες νῦν μικρὸν προελθόντες ἱστροποτέδουνται. (7) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ἐχετε οὖν ὧν λέγετε πιστόν τι ἡμᾶς διδάσκειν ὡς ἀληθεύετε; Ὁμύρους γ', ἔφασαν, θέλομεν αὐτίκα ἐλάσαντες τῆς νυχτὸς ἀγαγεῖν· μόνον καὶ σὺ ἡμῖν πιστὰ θεῶν πεποιήσω

ne exivit. Cumque egressus esset, statim dixit Cyrus, Jam sane tu declarabis verumne sis loquutus, cum te diceres voluptatem ex aspectu mei capere. Nequaquam vero a te discedam, inquit Medus, si hoc quidem dicis. Et Cyrus, Ergone ceteros etiam, ait, prompto animo excitabis? Ille interposito jurejurando, Profecto, inquit, donec efficiam ut etiam tu me libenter adspicias. Tum demum missus a Cyaxare, cum alia Medis prompto animo denuntiavit, tum etiam addidit, se sane a viro præstantissimo et pulcherrimo, atque etiam, quod maximum esset, a diis orlundo, abesse nolle.

CAPUT II.

Dum hæc a Cyro geruntur, divinitus quodammodo accidit ut ab Hyrcaniis nuntii venirent. Sunt autem Assyriis finitimi Hyrcanii, natio non illa quidem magna: quocirca etiam imperio Assyriorum subjecti erant: equites vero Idonei et tunc habebantur, et adhuc habentur; idcirco utebantur opera ipsorum Assyrii, quemadmodum Lacedæmonii Sciritarum; nec in laboribus, nec in periculis eis parcentes. Et quidem eo ipso tempore jusserant eos, qui erant equites circiter mille numero, extremum tueri agmen, ut si quid a tergo periculum instaret, id illi ante se subirent. Hyrcanii autem, utpote qui ultimo loco iter facturi erant, etiam currus suos et domesticos ultimos habebant. Nam pleræque nationes Asiaticæ expeditionem suspicientes familiam secum una ducunt; et in hac quidem expeditione Hyrcanii morem hunc servabant. Cumque ad animos eis accidisset, cujusmodi incommodis ab Assyriis afficerentur, et horum principem mortem occubuisse, victos ipsos esse, magnum metum invasisse exercitum, socios animum abjecisse defecisseque: hæc cum secum ipsi cogitarent, visum est opportune defectionem hoc tempore fieri posse, si cum ipsis Cyri exercitus hostes una adoriri vellet. Atque adeo nuntios ad Cyrum mittunt; hujus enim nomini a prælio maxima celebritas accesserat. Qui autem missi erant, exponunt Cyro, jure se Assyrios odisse, ac si hoc tempore eos adgredi vellet, se quoque socios et duces ipsi itineris futuros: simul commemorabant etiam quo loco res hostium essent, utpote qui eum quammaxime ad expeditionem hanc suscipiendam excitare cupiebant. Et Cyrus eos interrogans, An existimatis, inquit, nos adhuc eos adsequuturos, priusquam intra munitiones se recipiant? nam hoc ipsum nos magni infortunii loco ducimus, quod clam nobis aufugerint. Hæc vero dicebat, quod eos magnificentissime de se sentire vellet. Illi autem responderunt, postridie etiam mane fieri posse, si expediti pergerent, ut eos adsequerentur: præ turba enim et plaustris eos lente iter facere: Ac præterea, inquiunt, quippe quod nocte superiore vigilassent, jam paululum progressi castra metati sunt. Et Cyrus inquit, Ergone pignus quo fidem dictis faciatis aliquod habetis, quod nos doceat, vera vos dicere? Obsides, inquit, actutum hinc profecti nocte adducere volumus: tu nodo

καὶ δεξιὰν δὸς, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτὰ ἅπερ ἂν αὐτοὶ λάβωμεν παρὰ σοῦ. (8) Ἐκ τούτου πιστὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἡ μὴν, ἂν ἐμπεδώσωσιν ἃ λέγουσιν, ὡς φίλοις καὶ πιστοῖς χρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς μήτε Περσῶν μήτε Μήδων μείον ἔχειν παρ' αὐτῷ. Καὶ νῦν δ' ἔστιν ἔτι ἰδεῖν Ὑρκανίους καὶ πιστευομένους καὶ ἀρχὰς ἔχοντας, ὥσπερ καὶ Περσῶν καὶ Μήδων οἱ ἂν δοκῶσιν ἀξιοὶ εἶναι.

9. Ἐπεὶ δ' ἐδείκνυσαν, ἐξῆς τὸ στράτευμα ἔτι φάους ὄντος, καὶ τοὺς Ὑρκανίους περιμένειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἅμα ἴωιν. Οἱ μὲν δὴ Πέρσαι ὥσπερ εἰκὸς πάντες εὐθὺς ἔξω ἦσαν καὶ Τυγράνης ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα· (10) τῶν δὲ Μήδων ἐξῆσαν οἱ μὲν διὰ τὸ παιδὶ ὄντι Κύρω παιδὲς ὄντες φίλοι γενέσθαι, οἱ δὲ διὰ τὸ ἐν θήραις συγγενόμενοι ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὸν τρόπον, οἱ δὲ διὰ τὸ καὶ χάριν εἰδέναι ὅτι μέγαν αὐτοῖς φόβον ἀπεληλακέναι ἔδοκει, οἱ δὲ καὶ ἑλπίδας ἔχοντες διὰ τὸ ἄνδρα φαίνεσθαι ἀγαθὸν καὶ εὐτυχῆ καὶ μέγαν ἔτι ἰσχυρῶς ἔσεσθαι αὐτὸν, οἱ δὲ, ὅτε ἐτρέφετο ἐν Μήδοις, εἰ τι ἀγαθὸν τῷ συνέπραξεν, ἀντιχαρίζεσθαι ἠθούλουντο· πολλοῖς δὲ πολλὰ διὰ φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ πάππου ἀγαθὰ διεπέπρακτο· πολλοὶ δ' ἐπεὶ καὶ τοὺς Ὑρκανίους εἶδον καὶ λόγος διήλθεν ὡς ἡγήσονται ἐπὶ πολλὰ ἀγαθὰ, ἐξῆσαν καὶ τοῦ λαβεῖν τι ἔνεκα. (11) Οὕτω δὴ ἐξῆλθον σχεδὸν ἅπαντες καὶ οἱ Μῆδοι πλὴν ὅσοι σὺν Κυαζάρῃ ἔτυγον σκηνοῦντες· οὗτοι δὲ κατέμενον καὶ οἱ τούτων ἡπῆχοι. Οἱ δὲ ἄλλοι πάντες φαιδρῶς καὶ προθύμως ἐξωρμῶντο, ἅτε οὐκ ἀνάγκη ἄλλ' ἠελοῦσιν καὶ χάριτος ἔνεκα ἐξιόντες. (12) Ἐπεὶ δ' ἔξω ἦσαν, πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Μήδους ἐλθὼν ἐπήνεσέ τε αὐτοὺς καὶ ἐπηύξατο μάλιστα μὲν θεοὺς αὐτοῖς ὠλεως ἡγεῖσθαι καὶ σφάιν, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὺς δυνασθῆναι χάριν αὐτοῖς ταύτης τῆς προθυμίας ἀποδοῦναι. Τέλος δ' εἶπεν ὅτι ἡγήσονται μὲν αὐτοῖς οἱ πεζοὶ, ἐκείνους δὲ ἔπεσθαι σὺν τοῖς ἵπποις ἐκέλευε καὶ ὅπου ἂν ἡ ἀναπαύονται ἢ ἐπίσχυται τῆς πορείας, ἐντεταλὼν αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν παρελαύνειν τινὰς, ἵνα εἰδῶσι τὸ αἰεὶ καίριον. (13) Ἐκ τούτου ἡγεῖσθαι ἐκέλευε τοὺς Ὑρκανίους. Καὶ οἱ ἡρώτων, τί δὲ, οὐ γὰρ ἀναμένεις, ἔφασαν, τοὺς ὁμήρου ὡς ἂν ἀγάγωμεν, ἵνα ἔχων καὶ σὺ τὰ πιστὰ παρ' ἡμῶν πορεύῃ; Καὶ τὸν ἀποκρίνασθαι λέγεται, Ἐννοῶ γὰρ, φάναι, ὅτι ἔχομεν τὰ πιστὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς καὶ ταῖς ἡμετέραις χερσίν. Οὕτω γὰρ δοκοῦμεν παρεσκευασθαι ὡς ἦν μὲν ἀληθεύετε, ἱκανοὶ εἶναι ὑμᾶς εὖ ποιεῖν· ἦν δὲ ἐξαπατᾶτε, οὕτω νομίζομεν ἔχειν ὡς οὐχ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν ἔσεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον, ἦν οἱ θεοὶ θέλωσιν, ὑμᾶς ἐφ' ἡμῖν γενήσεσθαι. Καὶ μέντοι, ἔφη, ὦ Ὑρκάνιοι, ἐπεὶ περ φατέ ὑστάτους ἔπεσθαι τοὺς ὑμετέρους, ἐπειδὴν ἴδῃτε αὐτοὺς, σημαίνετε ἡμῖν ὅτι οἱ ὑμετέροί εἰσιν, ἵνα φειδόμεθα αὐτῶν. (14) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ὑρκάνιοι τὴν μὲν ὁδὸν ἡγούντο ὥσπερ ἐκέλευε, τὴν δὲ ῥώμην τῆς ψυχῆς ἐθαύμαζον· καὶ οὔτε Ἀσσυρίους οὔτε Λυδοὺς οὔτε τοὺς συμμάχους αὐτῶν ἔτι ἐροῦντο, ἀλλὰ μὴ παντάπασι δὲ Κύρος μικρὰν τινα

quoque diis testibus tuam nobis adstringe fidem, et dextram da, ut ea ad alios etiam adferamus, quæ abs te acceperimus. Secundum hæc fidem iis dat, omnino se, ea si præstent quæ pollicentur, illos et amicorum et fidorum hominum loco habiturum, ut deteriori apud se conditione non essent, quam vel Persæ vel Medi. Atque hac etiam tempestate videre est, et fidem Hyrcaniis haberi et eosdem magistratus gerere, quemadmodum qui de natione Persarum et Medorum iisdem digni videntur esse.

Cyrus, posteaquam conatum esset, copias eduxit, cum adhuc luceret, jussitque Hyrcanios operiri, ut una proficiscerentur. Ac Persæ quidem universi, ut par erat, statim castris egrediebantur, et Tigranes itidem suis cum copiis; Medorum autem alii, quod pueri cum Cyro puero amicitiam contraxerant, prodire; alii, quod cum eo in venationibus consuetudine congressi, mores ipsius admirati fuissent; alii, quod gratiam ipsi haberent, qui metum eis ingentem depulisse videretur; alii, spe concepta, quod Cyrus virum se virtute præditum præberet, cum etiam felicem valdeque magnum aliquando futurum: alii vero, si qua in se, dum apud Medos educaretur, contulerat beneficia, pro his vicissim ei rem gratam facere volebant (et multis sane multa commoda, quæ ejus erat humanitas, apud avum consecerat); multi etiam, cum Hyrcanios cernerent, et rumor esset diditus, hos ad multa bona eis duces futuros, idcirco proficiscebantur, ut aliquid consequerentur. Atque ita factum, ut et Medi prope universi prodirent, extra eos, quicunque Cyaxari forte erant contubernales; hi enim, cum subjectis imperio suo, manebant. Ceteri omnes lætis alacribusque animis illinc profecti sunt, utpote qui non coacti, sed sponte sua gratificandique studio prodirent. Cum vero jam egressi essent, primum Medos adiit, iisque collaudatis precatus est, maxime quidem ut dii propitii et ipsis et sibi duces essent, deinde ut et ipse gratiam iis pro hoc studio referre posset. Tandem pedites præituros dixit, utque cum equis ipsi sequerentur imperavit: ac ubi vel requiescerent vel in itinere subsisterent, præcepit iis ut ad se quidam equis adveherentur, ut quid pro tempore quolibet fieri oporteret cognoscerent. Secundum hæc jussit Hyrcanios præire. Et illi interrogantes, Cur non exspectas, inquirunt, donec obsides adducamus, ut et tu fidei pignoribus a nobis prius acceptis progrediaris? Cyrus ibi respondisse fertur, Equidem cogito, inquit, nostris in animis manibusque nostris fidei nos habere pignora. Sicut enim instructi nobis videmur, ut, vera si dicatis, nobis adsit beneficiis vos adficiendi facultas: sin fraude uti velitis, ita nos comparatos existimamus, ut minime nos in potestate vestra, sed vos potius in nostra, diis volentibus futuri sitis. Et vero Hyrcanii, ait, quia postremo loco vestros proficisci dicitis, ubi eos videritis, significate nobis illos esse vestros, iis uti parcamus. Hæc cum audissent Hyrcanii, et præeundo itineris se duces præstabant, quemadmodum mandat, et animi robur admirabantur; neque jam Assyrios, neque Lydos, neque socios ipsorum amplius metuebant, sed hoc unum ne Cyrus omnino parum in ipsis

αὐτῶν οἷοιτο βοήην εἶναι καὶ προσόντων καὶ ἀπόντων.

15. Πορευομένων δὲ ἐπεὶ νύξ ἐπεγένετο, λέγεται φῶς τῷ Κύρῳ καὶ τῷ στρατεύματι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφανές γενέσθαι, ὥστε πᾶσι μὲν φρίκην ἐγγίγνεσθαι πρὸς τὸ θεῖον, θάρρος δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὡς δὲ εὐζώνοι τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο, εὐκότως πολλήν τε ὁδὸν διήνυσαν καὶ ἅμα κνέφα πλησίον γίνονται τοῦ τῶν Ὑρκανίων στρατεύματος. (16) Ὡς δ' ἐγνωσαν οἱ ἄγγελοι, καὶ τῷ Κύρῳ λέγουσιν ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ σφέτεροι· τῷ τε γὰρ ἱστοτάτους εἶναι γιγνώσκειν ἔφασαν καὶ τῷ πλήθει τῶν πυρῶν (17) ἐκ τούτου πέμπει τὸν ἑτερον αὐτῶν πρὸς αὐτούς, προετίζας λέγειν, εἰ φίλοι εἰσίν, ὥς τάχιστα ὑπαντῆν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας. Συμπέμπει δὲ τινα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ λέγειν ἐκέλευσε τοῖς Ὑρκανίοις ὅτι ὡς ἂν ὁρῶσιν αὐτοὺς προσεφερομένους, οὕτω καὶ αὐτοὶ ποιήσουσιν. Οὕτω δὲ ὁ μὲν μένει τῶν ἀγγέλων παρὰ τῷ Κύρῳ, ὁ δὲ προελαύνει πρὸς τοὺς Ὑρκανίους. (18) Ἐν ᾧ δ' ἐσκόπει τοὺς Ὑρκανίους ὁ Κύρος δ, τι ποιήσουσιν, ἐπίστησε τὸ στρατεῦμα· καὶ παρελαύνουσι πρὸς αὐτὸν οἱ τῶν Μήδων προσεσηκότες καὶ ὁ Τιγράνης καὶ ἑπερωτοῖσι τί δεῖ ποιεῖν. Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς ὅτι τοῦτ' ἐστὶ τὸ πλησίον Ὑρκανίων στρατεῦμα, καὶ οἴχεται ὁ ἑτερος τῶν ἀγγέλων πρὸς αὐτοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων τις σὺν αὐτῷ, ἐρῶντες, εἰ φίλοι εἰσίν, ὑπαντιάζειν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας πάντας. Ἦν μὲν οὖν οὕτω ποιῶσι, δεξιῶσθέ τε αὐτούς καθ' ὃν ἂν ἡ ἑκαστος καὶ ἅμα θαρρύνετε· ἦν δὲ ὅπλα αἰρῶνται ἡ φεύγειν ἐπιχειρῶσι, τούτων, ἔφη, εὐθὺς δεῖ πρῶτον περᾶσθαι μηδὲνα λιπεῖν. (19) Ὁ μὲν τοιαῦτα παρήγγειλεν. Οἱ δὲ Ὑρκανιοὶ ἀκούσαντες τῶν ἀγγέλων ἠσθησάν τε καὶ ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς ἵππους παρήσαν τὰς δεξιὰς ὥσπερ εἰρητὸ προτείνοντες· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ Πέρσαι ἀντεδεξιῶντό τε αὐτοὺς καὶ ἐθάρρυνον. (20) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἡμεῖς μὲν δὲ, Ὑρκανιοὶ, ἤδη ὑμῖν πιστεύομεν· καὶ ὑμεῖς δὲ χρὴ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχειν. Τοῦτο δ' ἔφη, ἡμῖν πρῶτον εἵπατε πόσον ἀπέχει ἐνθένδε ἐνθα αἱ ἀρχαὶ εἰσι τῶν πολεμίων καὶ τὸ ἀθρόον αὐτῶν. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ὀλίγω πλεον ἢ παρασάγγην.

21. Ἐνταῦθα δὲ λέγει ὁ Κύρος, Ἄγετε δὲ, ἔφη, ὧ ἄνδρες Πέρσαι καὶ Μῆδοι καὶ ὑμεῖς, ὧ Ὑρκανιοὶ, ἤδη γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὡς πρὸς συμμάχους καὶ κοινωνοὺς διαλέγομαι, εὐ χρὴ εἰδέναι νῦν ὅτι ἐν τοιούτῳ ἐσμέν ἐνθα δὲ μαλακισάμενοι μὲν πάντων ἂν τῶν γαλεπωτάτων τύχοιμεν· ἴσασι γὰρ οἱ πολέμιοι ἐφ' ᾧ ἤκομεν· ἦν δὲ κατὰ τὸ καρτερόν ἐμβαλόμενοι ἴωμεν ῥώμῃ καὶ θυμῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτίκα μάλα ὄψεσθε ὥσπερ δούλων ἀποδιδρασκόντων καὶ εὐρημένων τοὺς μὲν ἰκετεύοντας αὐτῶν, πὸς δὲ φεύγοντας, τοὺς δ' οὐδὲ ταῦτα φρονεῖν δυναμένους. Ἡττημένοι γὰρ ὄφονται τε ἡμᾶς καὶ οὕτε οἴομενοι ἤξειν οὕτε συντεταγμένοι οὕτε μάχεσθαι παρεσκευασμένοι κατελιγμένοι ἔσονται. (22) Εἰ οὖν ἡδέως βουλόμεθα καὶ δειπνῆσαι καὶ νυκτερεῦσαι καὶ βιοτεύειν τὸ ἀπὸ τοῦδε, μὴ δῶμεν τούτοις σχολὴν μήτε βουλευσάσθαι μήτε παρασκευάσασθαι ἀγαθὸν ἑαυτοῖς

momenti situm existimaret, sive ei adessent sive abessent.

Cum autem his progredientibus, nox adpellisset, traditum est, Cyro et exercitui lucem clarissimam de caelo datam fuisse, quo factum ut in animis omnium quidam horror erga numen divinum, et in hostes confidentia nasceretur. Et quia expediti celeriterque pergerent, mirum non est si magnum confecissent iter, atque adeo cum ipso crepusculo prope ab Hyrcaniorum copiis aberant. Id cum nuntii animadvertissent, Cyrum docent, hos esse suos : nam hoc et inde se intelligere aiebant quod essent ultimi, et de ignium multitudine. Tum eorum alterum ad ipsos mittit, iubetque dicere, ut si quidem essent amici, quam celerime sublatiis dextris occurrerent. Quosdam etiam suorum una mittit, quibus praecipit Hyrcanlis dicerent, futurum ut ipsi eodem se gererent modo, quo eos ad se ferri viderent. Atque ita nuntius alter apud Cyrum manet, alter ad Hyrcanios equo provehitur. Interea vero, dum quid Hyrcanii facturi essent considerabat Cyrus, exercitum subelstere jussit ; et eum adequitant principes Medorum et Tigranes, et quid faciendum sit interrogant. Ille autem dicit iis, Agmen hoc proximum Hyrcaniorum est, et ad eos nuntiorum alter ablit, cumque hoc de nostris aliquis, monituri eos, ut, si quidem amici sint, sublatiis dextris occurrant omnes. Quapropter si hoc modo accesserint, dextras eis suo quisque loco porrigite, simulque animum ipsis addite : sin arma expederint, aut fugam moliantur, date operam, ait, ne quis ex hostium primis hisce supersit. Hujusmodi quaedam praecipiebat Cyrus ; Hyrcanii vero nuntios cum audissent, et gavisii sunt, et equis celeriter conscensis adfuerunt, dextras, uti denuntiatum fuerat, protendentes : et Medi ac Persae dextras vicissim iis porrigebant, atque bono eos animo esse jubebant. Deinde Cyrus, Nos quidem, inquit, Hyrcanii, vobis jam fidem habemus ; ac vos etiam eodem modo erga nos adfectos esse oportet. Verum hoc primum nobis dicite, quantum hic distet is locus ubi hostium principes, et totae eorum sunt copiae. Responderunt illi, paulo majus intervallum esse parasanga.

Hic Cyrus, « Agite, ergo, inquit, Persae, Medi, et vos, Hyrcanii (nam vos etiam tanquam auxiliares et socios adloquor), certo nos scire oportet, eo res nostras esse in loco, ut si molliter remissequē agamus, gravissima quaeque mala nobis eventura sint : norunt enim hostes quarum rerum causa huc advenerimus : sin totis viribus irruentes, fortiter animoseque hostes adgrediemur, fillico videbitis, eorum, servorum fugitivorum more qui reperiuntur, alios supplicare, alios fugere, alios ne ad haec quidem posse animos intendere. Nam victi nos adspicient, et neque fore ut adventemus existimantes, neque in ordines dispositi, neque ad pugnam parati deprehendentur. Quamobrem si suaviter et comare et noctem hanc exigere et vivere deinceps volumus, ne demus eis deliberandi otium, neque parandi quidquam, quod

μηδὲν, μηδὲ γνῶναι πᾶμπαν ὅτι ἄνθρωποι ἐσμεν, ἀλλὰ γέβρα καὶ κοπίδας καὶ σαγάρεις ἅπαντα καὶ πληγὰς ἤκειν νομιζόντων. (23) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, ὦ Ὑρκάνιοι, ὑμᾶς αὐτοὺς προπετάσαντες ἡμῶν πορεύεσθε ἐμπροσθεν, ὅπως τεν ὑμετέρων ὅπλων ὀρωμένων λανθάνωμεν ὅτι πλείστον χρόνον. Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ πρὸς τῷ στρατεύματι γένωμαι τῶν πολεμίων, παρ' ἐμοὶ μὲν καταλείπετε ἕκαστοι τάξιν ἵππέων, ἐάν τι δέωμαι, ὡς χρῶμαι μένων παρὰ τὸ στρατόπεδον. (24) Ὑμῶν δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐν τάξει ἄθροοι ἐλαύνετε, εἰ σωφρονεῖτε, ἵνα μήποτε ἄθροῦ τινι ἐντυχόντες ἀποβιασθῆτε, τοὺς δὲ νεωτέρους ἐρίετε διώκειν· οὗτοι δὲ καίνοντων· τοῦτο γὰρ ἀσφαλέστατον νῦν ὡς ἐλαχίστους τῶν πολεμίων λιπεῖν. (25) Ἦν δὲ νικῶμεν, ἔφη, δὲ πολλοῖς δὴ κρατοῦσι τὴν τύχην ἀνέτρεψε, φυλάσασθαι δεῖ τὸ ἐφ' ἀρπαγὴν τραπέσθαι· ὡς δὲ τοῦτο ποῶν οὐκέτι ἀνὴρ ἐστίν, ἀλλὰ σκευοφόρος· καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ χρῆσθαι δὴ τοῦτω ὡς ἀνδραπόδῳ. (26) Ἐκεῖνο δὲ χρὴ γνῶναι ὅτι οὐδὲν ἐστὶ κερδαλέωτερον τοῦ νικᾶν· ὁ γὰρ κρατῶν ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ χρήματα καὶ πᾶσαν τὴν χώραν. Πρὸς ταῦτα τοῦτο μόνον ὁρᾷτε ὅπως τὴν νίκην διασωζώμεθα· ἐν γὰρ ταύτῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρπάζων ἔχεται. Καὶ τοῦτο ἅμα διώκοντες μέμνησθε, ἤκειν πάλιν ὡς ἐμὲ ἐτι φάος ὄντος· ὡς σκότους γενομένου οὐδένα ἐτι προσδεξόμεθα.

27. Ταῦτα εἰπὼν ἀπέπεμπεν εἰς τὰς τάξεις ἕκαστους, καὶ ἐκέλευεν ἅμα πορευομένους τοῖς ἑαυτοῦ ἕκαστον δεκαδάρχοις ταῦτά σημαίνειν· ἐν μετώπῳ γὰρ ἦσαν οἱ δεκαδάρχοι, ὥστε ἀκούειν· τοὺς δὲ δεκαδάρχους τῇ δεκάδι ἕκαστον κελεύειν παραγγέλλειν. Ἐκ τούτου δὲ προηγούντο μὲν οἱ Ὑρκάνιοι, αὐτοὺς δὲ τὸ μέσον ἔχων σὺν τοῖς Πέρσαις ἐπορεύετο· τοὺς δὲ ἵππεις ἑκατέρωθεν, ὥς περ εἰκὸς, παρέταξε. (28) Τῶν δὲ πολεμίων, ἐπεὶ φάος ἐγένετο, οἱ μὲν ἐθαύμαζον τὰ δρώμενα, οἱ δὲ ἐγίγνωσκον ἤδη, οἱ δ' ἠγγέλλον, οἱ δ' ἐβόων, οἱ δ' ἔλυσον ἵππους, οἱ δὲ συνεσκαύζοντο, οἱ δ' ἐβρίβοντο τὰ ὅπλα ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δ' ὠπλίζοντο, οἱ δὲ ἀνεπήδων ἐπὶ τοὺς ἵππους, οἱ δὲ ἐχαλίνουν, οἱ δὲ τὰς γυναῖκας ἀνεβίβαζον ἐπὶ τὰ ὀχήματα, οἱ δὲ τὰ πλείστον ἀξία ἐλάμβανον ὡς διασωσόμενοι, οἱ δὲ κατορύττοντες τὰ τοιαῦτα ἡλίσκοντο, οἱ δὲ πλείστοι εἰς φυγὴν ὥρμων· οἴεσθαι δὲ δεῖ πολλά τε καὶ παντοδαπά καὶ ἄλλα ποιεῖν αὐτοὺς, πλὴν ἐμάχετο οὐδεὶς, ἀλλ' ἅμα χητὶ ἀπώλλυντο. (29) Κροῖσος δὲ ὁ Λυδῶν βασιλεὺς, ὡς θέρος ἦν, τὰς τε γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρμαμάξαις προαπεπέμψατο τῆς νυκτὸς, ὡς ῥᾶπον πορεύοιντο κατὰ ψῦχος, καὶ αὐτοὺς ἔχων τοὺς ἵππους ἐπηκολούθει. (30) Καὶ τὸν Φρύγα τὰ αὐτὰ ταῦτα ποιῆσαι φασὶ τὸν τῆς παρ' Ἑλλάς ποντον ἄρχοντα Φρυγίας. Ὡς δὲ παρήσθοντο τῶν φευγόντων καὶ καταλαμβανόντων αὐτοὺς, πυθόμενοι τὸ γιγνόμενον, ἐφευγον δὴ καὶ αὐτοὶ ἀνὰ κράτος. (31) Τὸν δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα καὶ τὸν τῶν Ἀραβίων ἐτι ἐγγὺς ὄντας καὶ υποστάντας ἀθωρακίστους κατακάνουσιν οἱ Ὑρκάνιοι. Τὸ δὲ πλείστον ἦν τῶν ἀποθανόντων Ἀσσυρίων καὶ Ἀρα-

ipsi ex usu sit, et ne omnino animadvertendi quidem quod homines simus: sed non nisi scuta, et copidas, et secures, et plagas venisse putent. Et vos quidem, Hyrcanii, ait, vosmet nobis prætendendo, antecedit, quo vestris armis conspectis quam longissimo tempore hostes fallere possimus. Verum ubi ad hostium ego copias pervenero, cohortem equitum apud me singuli relinquit ut eorum opera, si quid opus fuerit, ipse apud exercitum manens utar. Vos autem qui principes estis et ætate provectiores, ordinibus servatis conferti procedite, si sapitis, ut ne in confertas hostium copias delapsi per viam repellamini; at junioribus persequendi potestatem facite; iique hostes occidant: nam id tutissimum hoc fuerit tempore, ut ex hostibus quam paucissimos superstitis relinquamus. Quod si vincamus, inquit, cavendum est, id quod multis jam victoriam adeptis fortunam evertit, ne ad prædandum nos conferamus: nam qui hoc facit, non amplius vir est et miles, sed sarcinarius calo, atque hunc adeo uti mancipium tractare cuivis licet. Illud autem sciamus oportet, victoria nihil esse quæstuosius: nam qui victor est, is simul omnia corripit, et viros, et mulieres, et opes, et regionem simul universam. Ad hæc unicum illud videte, ut victoriam conservemus: quippe qua etiam raptor ipse continetur. Hoc quoque inter persequendum memineritis, ut ad me, dum adhuc lucebit, redeatis: nam postquam tenebræ accesserint, neminem amplius admissuri sumus.

Hæc loquutus unumquemque suos ad ordines dimisit, simulque edixit, ad suos cum venissent, decurionibus suis hæc quisque significant (nam quia in fronte decuriones erant, audire poterant); decurionum vero quemque jubere eadem decuriæ suæ denuntiare. Secundum hæc antecederant Hyrcanii, ipse cum Persis medium agmen tenens iter faciebat; equitesque in utrumque latus, uti par erat, instructos collocavit. Cum autem illuxisset, hostium alii obstupuerunt eis quæ fiebant, alii jam quid ageretur, animadvertabant; alii comperta nuntiabant, vociferabantur alii, alii solvebant equos; alii vasa colligebant, alii de jumentis arma dejiciebant, alii armis se instruebant; alii in equos insilliebant, alii frenos eis injiciebant; alii in vehicula uxores imponebant; alii res maximi pretii sumebant, tanquam eas conservaturi, deprehendebantur alii, qui hujusmodi res defodiebant; maxima vero pars in fugam rucbat. Alia etiam multa variaque tunc fecisse eos existimandum est; extra illud unum, quod nemo pugnabat, sed sine prælio peribant. Cræsus autem, Lydorum rex, et mulieres, quod æstas esset, noctu harmamaxis præmiserat, ut in frigore facilius iter facerent, et ipse cum equitatu subsequeretur. Eadem etiam Phrygem illum fecisse perhibent, qui sitæ ad Hellespontum Phrygiæ imperabat. Verum ubi fugere quosdam et ad se jam pervenire senserunt, comperto quid fieret, etiam ipsi summa virium contentione fugerunt. Cappadocum autem regem et Arabum, qui prope adhuc erant, et inermes subsistebant, Hyrcanii trucidant. Qui vero interficiebantur, maxima ex parte Assyrii erant et Arabes: nam

έων· ἐν γὰρ τῇ αὐτῶν ὄντες χώρα ἀσυντονώτατα πρὸς τὴν πορείαν εἶχον. (32) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ Ὑρκά-
ναι οἷα δὴ εἰκὸς κρατοῦντας τοιαῦτα ἐποιοῦν διώκον-
τες. Ὁ δὲ Κύρος τοὺς παρ' ἐαυτῷ ἱππέας καταλει-
φθέντας περιελαύνειν ἐκέλευε τὸ στρατόπεδον, καὶ εἴ
τινας σὺν ὅπλοις ἴδοιεν ἐξιόντας, κατακαίνειν· τοῖς δὲ
ὑπομένουσιν ἐκήρυξεν, ὅποσοι τῶν πολεμίων στρατιω-
τῶν ἦσαν ἱππεῖς ἢ πελτασταὶ ἢ τοξόται, ἀποφέρειν τὰ
ὅπλα συνδεσμένα, τοὺς δὲ ἱπποὺς ἐπὶ ταῖς σκηναῖς κα-
ταλείπειν· ὅστις δὲ ταῦτα μὴ ποιήσῃ, αὐτίκα τῆς κε-
φαλῆς στερήσεται· τὰς δὲ κοπίδας προχείρους ἔχοντες
ἐν τάξει περιέστησαν. (33) Οἱ μὲν δὲ τὰ ὅπλα ἔχοντες
ἰδρίπτουν, ἀποφέροντες εἰς ἐν χωρίον ὅποι ἐκέλευε· καὶ
ταῦτα μὲν οἷς ἐπέταξεν ἔκαιον.

34. Ὁ δὲ Κύρος ἐνενόησεν ὅτι ἤλθον μὲν οὔτε σῖτα οὔτε
ποτὰ ἔχοντες, ἀνευ δὲ τούτων οὔτε στρατεῦσθαι δύ-
νατὸν οὐτ' ἄλλο ποιεῖν οὐδέν. Σκοπῶν δὲ ὅπως ἂν κάλ-
ιστα καὶ τάχιστα ταῦτα γένοιτο, ἐνθυμεῖται ὅτι ἀνάγκη
πᾶσι τοῖς στρατευομένοις εἶναι τινα ὕψι καὶ σκηνῆς
μελήσει καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα τοῖς
στρατιώταις εἰσιούσιν ἔσται. (35) Καὶ τοῖνον ἔγνω ὅτι
τούτους εἰκὸς μάλιστα πάντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ νῦν
κατελήφθαι ἂν ἦν διὰ τὸ ἀμφὶ συσκευασίαν ἔχειν· ἐκή-
ρυξε δὴ παρῖναι τοὺς ἐπιτρόπους πάντας, εἰ δὲ που μὴ
εἴη, ἐπιτρόπος, τὸν πρεσβύτατον ἀπὸ σκηνῆς· τῷ δὲ
ἀπειθοῦντι πάντα τὰ χαλεπὰ ἀνείπεν. Οἱ δὲ ὁρῶντες
καὶ τοὺς δεσπότας πειθομένους ταχὺ ἐπειθόντο. (36)
Ἐπεὶ δὲ παρεγένοντο, πρῶτον μὲν ἐκέλευε καθίζεσθαι
αὐτῶν ὅσους ἐστὶ πλέον ἢ δυοῖν μηνοῖν ἐν τῇ σκηνῇ τὰ
ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τούτους εἶδεν, αὐθις ἐκέλευεν ὅσους
μηνὸς ἦν ἐν τούτῳ σχεδὸν πάντας ἐκαθίζοντο. (37) Ἐπεὶ
δὲ ταῦτα ἔμαθεν, εἶπεν ὧδε αὐτοῖς, Ἄγετε νῦν, ἔφη, ὦ
ἄνδρες, εἰ τινες ὑμῶν τὰ μὲν κακὰ μισεῖτε, ἀγαθοῦ δὲ
τινος παρ' ἡμῶν βούλοισθ' ἂν τυγχάνειν, ἐπιμελήθητε
προθύμως ὅπως διπλάσια ἐν τῇ σκηνῇ ἑκάστη σῖτα καὶ
ποτὰ παρεσκευασμένα ἦ ἢ ἂ τοῖς δεσπόταις καὶ τοῖς οἰ-
κέταις καθ' ἡμέραν ἐποιεῖτε· καὶ τάλλα δὲ πάντα ὅσους
καλὴν δαῖτα παρέξει εἰσιμα ποιεῖτε, ὥς αὐτίκα μάλα
παρέσονται ὁπότεροι ἂν κρατῶσι, καὶ ἀξιώσουσιν ἐκπλεῖ
ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια. Εὐ οὖν ἴστε ὅτι συμφέροι
ἂν ὑμῖν ἀμέμπτως δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας. (38) Οἱ μὲν
δὲ ταῦτα ἀκούσαντες πολλῇ σπουδῇ τὰ παρηγγελμένα
ἐκράτουν· ὁ δ' αὖ συγκαλέσας τοὺς ταξιάρχους ἔλεξε
τοιαῦτα. Ἄνδρες φίλοι, γινώσκω μὲν ὅτι νῦν ἔξεστιν
ἡμῖν προτέροις, ἀπόντων τῶν συμμάχων, ἀρίστου τυ-
χεῖν καὶ τοῖς μάλιστα ἐσπουδασμένοις καὶ σίτοις καὶ
ποταῖς χρῆσθαι· ἀλλ' οὐ μοι δοκεῖ τοῦτ' ἂν τὸ ἀρίστον
πλέον ὠφελεῖται ἡμᾶς ἢ τὸ τῶν συμμάχων ἐπιμελεῖς
φανῆναι, οὐδ' ἂν αὕτη ἡ εὐωχία ἰσχυροτέρους τοσοῦτον
ποιῆσαι ὅσον εἰ δυνάμεθα τοὺς συμμάχους προθύμους
ποιεῖσθαι. (39) Εἰ δὲ τῶν νῦν διωκόντων καὶ κατακαί-
νόντων τοὺς ἡμετέρους πολεμίους, καὶ μαχομένων, εἴ-
 τις ἐναντιοῦται, τούτων δόξομεν ὅτως ἀμελεῖν ὥστε
καὶ πρὶν εἰδέναι, ὅτι πράττουσιν ἥριστηκότες φαίνε-

quod in sua jam essent regione, lentissime progrediebantur.
Ac Medi quidem et Hyrcanii hujusmodi quædam, inter per-
sequendum, qualia victores facere consentaneum est, patra-
bant. Cyrus autem equites apud se relictos castra circum-
equitare jussit, et si quos armatos exire viderent, eos
occidere: remanentibus vero per præconem edicebat, ut
quicunque milites hostium vel equites essent, vel peltastæ,
vel sagittarii, arma colligata adferrent, equis ad taberna-
cula relictis: hæc autem quicunque non faceret, mox ca-
pite plecteretur: et cum strictis cupidibus in ordine cir-
cumsteterunt. Itaque ii, quibus erant arma, unum in
locum illa asportata abiciebant, ubi Cyrus jusserat, et ea
quidem concremabant illi, quibus hoc negotii dederat.

Cyrum autem cogitatio subiit, se neque esculentis neque
potulentis instructos venisse, sine quibus nec ulla suscipi
expeditio, nec fieri quicquam aliud queat. Et cum conside-
raret quo pacto hæc et celerrime et rectissime parari pos-
sent, animadvertit omnibus militantibus opus esse quod-
dam, cui et tabernaculum curæ foret, alque ut res neces-
sariæ militibus in id intrantibus paratæ essent. Itaque sen-
tiebat verisimile esse id maxime temporis illos in castris
deprensos esse, quod in colligendis vasis occuparentur: per
præcones igitur edixit, ut servi castrenses omnes adessent,
et sicubi servus talis nullus esset, maximus natu e taberna-
culo veniret: ei vero qui non pareret gravissima quæque
indixit. Illi autem, cum etiam dominos jussis obtemperare
cernerent, statim paruerunt. Et cum adessent, primum se-
dere jussit illos, quibus esset plus quam in duos menses in
tabernaculo commeatus. Hos cum adspexisset, rursus se-
dere jussit quibus esset in unum mensem commeatus: ibi
tum fere omnes simul sederunt. Cum hæc comperisset,
his eos verbis allocutus est: « Agite vero, inquit, o viri,
quicunque vestrum mala exosi estis, et boni quidpiam a no-
bis consequi cupitis, promptis animis operam date, ut quo-
libet in tabernaculo cibi ac potus plus duplo paratum sit et
dominis et famulis, quam quotidie parare consuevistis: quin
et alia parata sint omnia facite, quæcunque dapes effe-
ctura sint lautas; quippe mox aderunt, utricunque vice-
rint, æquumque putabunt esse, ut res omnes necessariæ
adfatum habeant. Itaque scire vos volo e re vestra futu-
rum, si viros sine querelis exceperitis. » Hæc illi cum au-
dissent, magno studio imperata faciebant. Cyrus autem
convocatis cohortium præfectis hujusmodi quædam verba
fecit: « Scio jam licere nobis, amici, ante absentes socios
prandium sumere, cibisque adeo studiosissime paratis ac
potu uti: verum mihi non videtur hoc prandium magis
nobis profuturum, quam si pateat socios nobis curæ fuisse,
neque tantas nobis vires additurum esse hoc convi-
vium, quantæ nobis accessuræ sunt, si socios ad nos ju-
vandos alacres reddere possimus. Quod si eos, qui jam
persequuntur et interficiunt hostes nostros, et, si quis ad-
huc resistit, dimicant, usque adeo negligere videbimur,
ut etiam, priusquam cognoverimus quid rerum agant, nos

σθαί, ὅπως μὴ αἰσχροὶ μὲν φανούμεθα, ἀσθανεῖς δ' ἐσόμεθα, συμμάχων ἀπορούντες· τὸ δὲ τῶν κινδυνευόντων καὶ πουούντων ἐπιμεληθῆναι ὅπως εἰσόντες τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, αὕτη ἂν ἡμᾶς ἡ θοήνη πλείω εὐφράνειεν, ὡς ἐγὼ φημι, ἢ τὸ παραχρήμα τῇ γαστρὶ χαρίσασθαι. (40) Ἐννοήσατε δ', ἔφη, ὡς εἰ μὴδ' ἐκείνους αἰσχυντέον ᾔην, οὐδ' ὡς ἡμῖν νῦν προσήκει οὔτε πλησμονῆς πῶ οὔτε μέθης· οὐ γάρ πῶ διαπέπρακται ἡμῖν ἡ βουλόμεθα, ἀλλ' αὖ τὰ πάντα νῦν ἀκμάζει ἐπιμελείας δεόμενα. Ἐχομεν γάρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολεμίους πολλαπλάσιους ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τούτους λελυμένους· οὐς καὶ φυλάττεσθαι ἴσως ἔτι προσήκει καὶ φυλάττειν, ὅπως ὥσι καὶ οἱ ποιήσοντες ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεια· ἔτι δ' οἱ ἱππεῖς ἡμῖν ἄπεισι, φροντίδα παρέχοντες ὅπου εἰσὶ, καὶ ἔλθωσιν, εἰ παραμενοῦσιν· (41) ὧς τ', ὦ ἄνδρες, νῦν μοι δοκεῖ τοιοῦτον σίτον ἡμᾶς προσφέρεισθαι δεῖν καὶ τοιοῦτον ποτὸν ὅποιον ἂν τι συμφορώτατον εἴη πρὸς τὸ μήτε ὑπνοῦ μήτε ἀφροσύνης ἐμπέλασθαι. (42) ἔτι δὲ καὶ χρήματα πολλὰ ἐστὶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὧν οὐκ ἄγνοῶ ὅτι δυνατόν ἡμῖν κοινῶν ὄντων τοῖς συγκαταληφθεῖσι νοσφίσασθαι ὅσῃα ἂν βουλώμεθα· ἀλλ' οὐ μοι δοκεῖ τὸ λαβεῖν κερδαλέωτερον εἶναι τοῦ δικαίου φαινομένου· αὐτοὺς τούτῳ πειρᾶσθαι ἔτι μᾶλλον ποιεῖν ἢ νῦν ἀσπάζεσθαι ἡμᾶς. (43) Δοκεῖ δ' ἔμοιγ', ἔφη, καὶ τὸ νεῖμαι τὰ χρήματα, ἐπειδὴν ἔλθωσι, Μήδους καὶ Ὑρκανίους καὶ Τυγράνῃ ἐπιτρέψαι, καὶ ᾗν τι μείον ἡμῖν δάσωνται, κέρδος ἡγεῖσθαι· διὰ γὰρ τὰ κέρδη ἥδιον ἡμῖν παραμενοῦσι. (44) Τὸ μὲν γὰρ νῦν πλεονεκτῆσαι ὀλιγοχρόνιον ἂν ἡμῖν τὸν πλοῦτον παράσχοι· τὸ δὲ ταῦτα προεμμένον ἐκείνα κτήσασθαι ὅθεν ὁ πλοῦτος φύεται, τοῦτο, ὡς ἐγὼ δοκῶ, ἀενάωτερον ἡμῖν δύναται ἂν τὸν ὄλβον καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις παρέχειν. (45) Οἶμαι δ', ἔφη, καὶ οἶκος ἡμᾶς τούτου ἔνεκεν ἀσκεῖν καὶ γαστρός κρείττους εἶναι καὶ κερδῶν ἀκαίρων, ἢν', εἰ ποτε δεοί, δυναίμεθα αὐτοῖς συμφόρως χρῆσθαι· ποῦ δ' ἂν ἐν μείζονσι τῶν νῦν παρόντων ἐπιδειξαίμεθ' ἂν τὴν παιδείαν ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρῶ. (46) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε. Συνεῖπε δ' αὐτῷ Ὑστάσπης ἀνὴρ Πέρσης τῶν δημοτίμων ὦδε. Δεινὸν γάρ τ' ἂν εἴη, ὦ Κύρε, εἰ ἐν θήρῃ μὲν πολλάκις ἄσιτοι καρτεροῦμεν, ὅπως θηρίον τι ὑποχείριον ποιησόμεθα καὶ μάλα μικροῦ ἴσως ἄξιον· ὄλβον δὲ ὄλον πειρώμενοι θηρᾶν εἰ ἐμποδῶν τι ποιησαίμεθα γενέσθαι ἡμῖν ἢ τῶν μὲν κακῶν ἀνθρώπων ἄρχει, τοῖς δ' ἀγαθοῖς πείθεται, οὐκ ἂν πρόποντα ἡμῖν δοκοῦμεν ποιεῖν. (47) Ὁ μὲν οὖν Ὑστάσπης οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἄλλοι πάντες ταῦτα συνήκουν. Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἄγε δὴ, ἔφη, ἐπειδὴ ἡμονοοῦμεν ταῦτα, πέμψατε ἀπὸ λόγου ἕκαστος πέντε ἄνδρας τῶν σπουδαιωτάτων· οὗτοι δὲ περιιόντες, οὐς μὲν ἂν ὀρῶσι πορσύνοντας τάπιτήδεια, ἐπαινούτων, οὐς δ' ἂν ἀμελοῦντας, κολαζόντων ἀφειδέστερον ἢ ὡς δεσπόται. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν

pransos esse constet, vereor ne manifesti simus turpitudinis, et, sociis destituti, vires nostrae debilitentur. At eorum curam gerere qui et labores perferunt et pericula adeunt, ut adventantes scilicet res habeant necessarias, hoc vero epulum multo nos magis exhilaraverit, mea quidem sententia, quam si statim ea quae gulae grata sunt faciamus. Etiam hoc cogitetis velim, ut illos maxime revereri non debeamus, tamen ne sic quidem vel satiati unquam vel temulentias nos indulgere consentaneum esse: necdum enim confecimus ea quae volumus, sed jam omnia, curam quae requirunt atque diligentiam, in ipso sunt articulo. Nam in castris hostes habemus numero plures nobis ipsis, eosque solutos; a quibus forsitan adhuc cavere nos convenit, et eosdem custodire, ut sint qui nobis res necessarias parent. Absunt praeterea a nobis equites, qui sollicitudinem, quoniam sint in loco, adferunt; ac si redeant, mansurini sint nobiscum. Quapropter, viri, mea quidem sententia, cibus ejusmodi hoc tempore potusque nobis est sumendus, qualis sit ad hoc quam maxime idoneus, ut nec somno, nec dementia repleamur. Scio item magnam in hisce castris pecuniae copiam esse, de qua non ignoro fieri posse ut nos, utut illa nobis sit cum iis, qui nobiscum eam cepere, communis, quantum voluerimus, avertamus: verum non quaestuosius hoc ergo futurum arbitror, si hanc ipsi sumamus quam si justos illis nos declarantes, ratione hac id comparemus, ut nos majori, quam modo, benevolentia complectantur. Etiam pecuniarum, inquit, divisionem Medis et Hyrcaniis et Tigrani, postquam advenierint, permittendam arbitror: ac si minus quoque nobis tribuerint, id ipsum in lucro ponendum esse: nam ob haec lucra libentius nobiscum manebunt. Nos hoc quidem tempore proprii commodi rationem habere, opes nobis brevi temporis spatio duraturas conciliaverit: verum his neglectis illa parare, unde divitiae nascuntur, hoc nimirum, meo iudicio, nobis nostrisque omnibus opes magis perennes suppeditare possit. Arbitror autem, ait, propterea domi quoque nos et ad gulam et ad quaestus intempestivi cupiditatem frænaudam adsuetafactos, ut iis, cum usus veniat, commode possimus uti: quibus autem in rebus melius quam in praesentibus, edere queamus disciplinae specimen, equidem non video. » Hoc quidem modo dixit Cyrus: ejusque orationem Hystaspas Persa, unus ex ὁμοτίμων numero, hujusmodi verbis comprobavit: Absurdum nempe fuerit, Cyre, nos in venatione quidem serpenum ciborum ab usu toleranter abstinere, quadam uti fera potiamur, ea-que forsitan parvi admodum pretii; at in conatu solidas venandi opes, si nobis ea patiamur esse impedimento, quae pravis quidem hominibus dominantur, sed bonis cedunt, sic nos videri, quod minime nos deceat, facere. Et ita quidem Hystaspas loquutus est; ceterique omnes his adensi sunt. Et Cyrus, Agite ergo, inquit, quando de his eadem est omnium nostrum sententia, militie de suo quisque manipulo viros quinque inprimis graves, qui per castra circumeuntes collaudent eos, quoscumque res necessarias parare viderint, in negligentes autem nihilo parcius quam si ipsorum essent domini, animadvertant. Et haec quidem illi faciebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τῶν δὲ Μήδων τινὲς ἦδη, οἱ μὲν ἀμάξας προωρμημένας καταλαβόντες καὶ ἀποστρέψαντες προσήλυνον μεστὰς ὧν δεῖται στρατιὰ, οἱ δὲ καὶ ἀρμαμάξας γυναικῶν τῶν βελτίστων τῶν μὲν γνησίων, τῶν δὲ καὶ παλλακίδων διὰ τὸ κάλλος συμπεριγομένων, καὶ ταύτας εἰληφότες προσῆγον. (α) Πάντες γὰρ ἔτι καὶ νῦν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν στρατευόμενοι ἔχοντες τὰ πλείστου ἄξια στρατεύονται, λέγοντες ὅτι μᾶλλον μάχονται ἢ εἰ τὰ φιλότατα παρήναι· τοῖσι γὰρ φασιν ἀνάγκη εἶναι προθύμως ἀλέξιν. Ἰσως μὲν οὖν οὕτως ἔχει· ἰσως δὲ καὶ ποιοῦσιν αὐτὰ τῇ ἡδονῇ χαρίζομενοι.

2. Ὁ δὲ Κύρος θεωρῶν τὰ τῶν Μήδων ἔργα καὶ Ὑρκανίων ὥσπερ κατεμύμετο καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, εἰ οἱ ἄλλοι τοῦτον τὸν χρόνον ἀκμάζειν τε μᾶλλον ἑαυτῶν ἐδόκουν καὶ προσκτᾶσθαι τι, αὐτοὶ δ' ἐν ἀργότερᾳ χώρᾳ ὑπομένειν. Καὶ γὰρ δὴ οἱ ἀπάγοντες καὶ ἀποδεικνύντες Κύρῳ ἃ ἦγον πάλιν ἀπῆλυνον μεταδίδωκοντες τοὺς ἄλλους· ταῦτα γὰρ σφίσιν ἐφασαν προτετάχθαι ποιεῖν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. Δακνόμενος δὲ ὁ Κύρος ἐπὶ τούτοις ταῦτα μὲν ὁμῶς κατεχώριζε· συνεκάλει δὲ πάλιν τοὺς ταξιάρχους, καὶ στὰς ἑποῦ αὐτοῦ ἐμελλον ἀκούσεσθαι τὰ βουλευόμενα λέγει τάδε.

6. Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες φίλοι, εἰ κατὰ σοίμεν τὰ νῦν προφανόμενα, μεγάλα μὲν ἂν ἅπασι Πέρσαις ἀγαθὰ γένοιτο, μέγιστα δ' ἂν εἰκότως ἡμῖν δι' ὧν πράττεται, πάντες, οἶμαι, γινώσκετε· ὅπως δ' ἂν αὐτῶν ἡμεῖς κύριοι γιγνώμεθα, μὴ αὐτάρκειας ὄντες ἀκτῆσθαι αὐτὰ, εἰ μὴ ἔσται οἰκείον ἱππικὸν Πέρσαις, τοῦτο ἐγὼ οὐκέτι ὁρῶ. (β) Ἐννοῖτε γὰρ δὴ, ἔφη· ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Πέρσαις ὅπλα ὅς δοκοῦμεν τρέπεσθαι τοὺς πολεμίους ὁμῶς ἰόντες· καὶ δὴ τρεπόμενοι ποίους ἢ ἱππέας ἢ τοξότας ἢ πελταστὰς ἢ ἀκοντιστὰς ἄνευ ἱππῶν ὄντες δυναίμεθ' ἂν φεύγοντας ἢ λαβεῖν ἢ κατακαίνειν; τίνες δ' ἂν φοβοῖντο ἡμᾶς προσιόντες κακῶν ἢ τοξόται ἢ ἀκοντισταὶ ἢ ἱππεῖς, εὐ εἰδότες ὅτι οὐδεὶς αὐτοῖς κίνδυνος ὑφ' ἡμῶν κακόν τι παθεῖν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν πεφυκότων δένδρων; (γ) Εἰ δ' οὕτω ταῦτα ἔχει, εὐδῶλον ὅτι οἱ νῦν παρόντες ἡμῖν ἱππεῖς νομίζουσι πάντα τὰ ὑποχείρια γινώμενα ἑαυτῶν εἶναι οὐχ ἥττον ἢ ἡμέτερα, ἰσως δὲ νῆ Δία καὶ μᾶλλον. (δ) Νῦν μὲν οὖν οὕτω ταῦτ' ἔχει κατ' ἀνάγκην· εἰ δ' ἡμεῖς ἱππικὸν κτησαίμεθα μὴ χεῖρον τούτων, οὐ πᾶσιν ἡμῖν καταφανὲς ὅτι τοὺς τ' ἂν πολεμίους δυναίμεθα καὶ ἄνευ τούτων ποιεῖν ὅσα περ νῦν σὺν τούτοις, τούτους τε ἔχοιμεν ἂν τότε μετρωτέον πρὸς ἡμᾶς φρονοῦντας; ὁπότε γὰρ ἢ παρῆναι ἢ ἀπεινὰ βούλοιντο, ἥττον ἂν ἡμῖν μέλοι, εἰ αὐτοὶ ἄνευ τούτων ἀρκοίμεν ἡμῖν αὐτοῖς. (ε) Εἴεν. Ταῦτα μὲν δὴ, οἶμαι, οὐδεὶς ἂν ἀντιγυμνοῖτο μὴ οὐχὶ τὸ πᾶν διαφέρειν γενέσθαι Περσῶν οἰκείον ἱππικόν. Ἄλλ' ἔκείνο ἰσως ἐννοεῖτε πῶς ἂν τοῦτο γένοιτο. Ἄρ' οὖν σκεψώμεθα, εἰ βουλοίμεθα καθιστάναι ἱππικόν, τί ἡμῖν ὑπάρχει καὶ τίνας ἐνδεῖ; (ς) Οὐκοῦν ἱπποὶ μὲν οὗτοι πολλοὶ ἐν τῷ στρα-

Medorum vero quidam, cum partim plaustra, quæ e castris hostium dudum excesserant, rebus quibus indigebat exercitus referta, adsequuti e fuga retraxissent, advehabant; partim harmamaxas interceptas cum præstantissimis mulieribus, quas vel conjuges legitimas, vel concubinas formæ causa viri secum duxerant, ad castra adducebant. Nam hoc etiam tempore Asiatici omnes cum exercitum in expeditionem educunt, ita solent educere, ut res maximi pretii secum sumant, quippe aiunt se pugnandi fore avidiores, eæ si res adsint, quas carissimas habent: has enim animosæ defendendi necessitatem sibi imponi dicunt. Et fortasse quidem ita se res habet; fortassis etiam hæc, voluptati uti indulgeant, faciunt.

Cyrus autem, cum Medorum et Hyrcaniorum facinora cerneret, ipse sibi suisque quasi succensebat, quod alii hoc ipsos tempore vigore quodam superare viderentur, atque aliquid etiam acquirere, ipsi vero loco ab exercenda industria remotiori herere. Etenim qui prædæ abducebant, monstratis Cyro rebus iis quas adferebant, rursum ceteros persequuturi hostes avecti sunt: hæc enim uti facerent, imperatum sibi suis a præfectis aiebant. Quæ tametsi Cyrum morderent, suis tamen ille locis singula reponerat; convocabat autem denuo cohortium præfectos, et cum ibi constittisset, unde exaudiri consultatio posset, hæc protulit:

« Arbitror ego, amici, vos omnes animadvertere, bona ingentia Persis universis cessura, maximaque adeo nobis, ut par est, quorum adquiruntur opera, si quidem illa quæ nobis sunt jam ostentata obtinuerimus: verum quo his pacto potiri queamus, cum virium satis ad ea comparanda nobis non suppetat, nisi proprius Persis equitatus fuerit, equidem non video. Nam velim vobis in mentem veniat, ait, nos Persas instructos armis esse, quibus hostes cominus cum iis congressi, in fugam vertere posse videmur: at ubi jam eos in fugam verterimus, quosnam vel equites, vel sagittarios, vel peltastas, vel jaculatores fugientes aut capere possumus, aut interficere, cum nulli nobis sint equi? Quinam itidem contra nos tendere formident, ac maleficiis nos vexare, sive sagittarii, sive jaculatores, sive equites, cum certo sciant nihil iis imminere periculi, ne a nobis magis quam a consitis arboribus detrimenti quid accipiant? Quod si hæc ita se habeant, annon manifestum est, ait, illos equites qui modo nobiscum sunt, existimare universa hæc quæ capta sunt, non minus sua esse quam nostra? imo profecto magis etiam fortasse. Et jam sane hæc uti sic se habeant necessarium est. At vero si nos equitatum paramus nihilo horum equitatu deteriorem, annon nobis omnino perispicuum est, futurum, ut et adversus hostes ea sine his geramus, quæ cum his modo gerimus, et ut hos ipsos erga nos modestiores experiamur? nam cum vel adesse vel abesse velint, minus curæ nobis erit, si nobis ipsis etiam absque his facultas res conficiendi nostras abunde suppetat. Esto. Nemo certe, ut opinor, contra hanc sententiam repugnando dubitare possit, quin omnino præstet, Persas proprium sibi equitatum parare. Sed illud forsitan vobiscum animo cogitatis, quo pacto confieri hoc possit. Consideremusne igitur, si equitatum instituere velimus, quid nobis adsit, quidque desit? Sunt certe hi nobis equi multi numero, capti in

τοπέδῳ κατελιγμένοι καὶ χαλῖνοι οἷς πείθονται καὶ ἄλλα ὅσα δεῖ ἵπποις ἔχουσι χρῆσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἷς γε δεῖ ἄνδρα ἱππεῖα χρῆσθαι ἔχουεν, θώρακας μὲν ἐρύματα τῶν σωμάτων, παλτὰ δὲ οἷς καὶ μεθιέντες καὶ ἔχοντες ὀρώμεθ' ἄν. (10) Τί δὴ τὸ λοιπόν; δῆλον ὅτι ἀνδρῶν δεῖ. Οὐκοῦν τοῦτο μάλιστα ἔχουεν οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν ὥς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἰσως ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα. Μὰ Δί' οὐδὲ γὰρ τούτων τῶν ἐπισταμένων νῦν πρὶν μαθεῖν οὐδεὶς ἠπίστατο. (11) Ἀλλ' εἴποι ἄν τις ὅτι παῖδες ὄντες ἐμάθανον. Καὶ πότερα παῖδες εἰσι φρονιμώτεροι ὥστε μαθεῖν τὰ φραζόμενα καὶ δεικνύμενα ἢ ἄνδρες; πότεροι δὲ ἂν μάθωσιν ἱκανώτεροι τῷ σώματι ἐκπονεῖν, οἱ παῖδες ἢ οἱ ἄνδρες; (12) Ἀλλὰ μὴν σχολή γε ἡμῖν μαθάνειν ὅση οὔτε παισὶν οὔτε ἄλλοις ἀνδράσιν· οὔτε γὰρ τοξεύειν ἡμῖν μαθητέον, ὥσπερ τοῖς παισὶ· προεπιστάμεθα γὰρ τοῦτο· οὔτε μὴν ἀκοντίζειν· ἐπιστάμεθα γὰρ τοῦτο· ἄλλ' οὐδὲ μὴν, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἀνδράσι τοῖς μὲν γεωργίαι ἀσχολίαν παρέχουσι, τοῖς δὲ τέχναι, τοῖς δὲ ἄλλα οἰκεία· ἡμῖν δὲ στρατεύεσθαι οὐ μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. (13) Ἀλλὰ μὴν οὐχ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν πολεμικῶν χαλεπὰ μὲν, χρήσιμα δέ· ἱππικὴ δὲ οὐκ ἐν ὁδῷ μὲν ἡδίων ἢ αὐτοῖν τοῖν ποδοῖν πορεύεσθαι; ἐν δὲ σπουδῇ οὐχ ἡδὺ ταχὺ μὲν φιλοῦ παρὰ γενέσθαι, εἰ δέοι, ταχὺ δὲ, εἴτε ἄνδρα εἴτε θῆρα δέοι διώκεσθαι, καταλαβεῖν; ἐκεῖνο δὲ οὐχ εὐπετές τὸ δ, τι ἂν δέῃ ὅπλον φέρειν τὸν ἱππον τοῦτο συμφέρειν; οὐκ οὐν ταῦτό γ' ἐστὶν ἔχειν τε καὶ φέρειν. (14) Ὁ γε μὴν μάλιστα ἄν τις φοβηθῇ, μὴ εἰ δεήσει ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν ἡμᾶς πρότερον πρὶν ἀκριβοῦν τὸ ἔργον τοῦτο, κἄπειτα μήτε πεζοὶ ἐτι ὦμεν μήτε πῶ ἱππεῖς ἱκανοί, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀμήχανον· ὅπου γὰρ ἂν βουλώμεθα, ἐξέσται ἡμῖν πεζοῖς εὐθὺς μάχεσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν πεζικῶν ἀπομαθησόμεθα ἱππεύειν μαθάνοντες. (15) Κύρος μὲν οὕτως εἶπε· Χρυσάντας δὲ συναγορεύων αὐτῷ ὧδε ἐλεξεν.

Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, οὕτως ἐπιθυμῶ ἱππεύειν μαθεῖν ὥς νομίζω, ἣν ἱππεὺς γένωμαι, ἄνθρωπος πτηνὸς γενέσθαι. (16) Νῦν μὲν γὰρ ἔγωγε ἀγαπῶ ἣν γ' ἐξ ἴσου τῷ θεῖν δρμηθεὶς ἀνθρώπων μόνον τῇ κεφαλῇ πρόσχω, κἂν θηρίον παραθέον ἰδὼν δυνασθῶ διατεινόμενος φθάσαι ὥστε ἀκοντίζειν ἢ τοξεύσαι πρὶν πάνυ πρόσω αὐτὸ γενέσθαι· ἣν δὲ ἱππεὺς γένωμαι, δυνήσομαι μὲν ἄνδρα ἐξ ὅψεως μήκους καθαιρεῖν, δυνήσομαι δὲ θηρία διώκων τὰ μὲν ἐκ χειρὸς καίειν καταλαμβάνων, τὰ δὲ ἀκοντίζειν ὥσπερ ἐστηχότα· καὶ γὰρ ἂν ἀμφοτέρω ταχέα ἦ, ὅμως ἂν πλησίον γίγνηται ἀλλήλων, ὥσπερ τὰ ἐστηχότα ἔσται. (17) Ὁ δὲ δὴ μάλιστα δοκῶ ζῶον, ἔφη, ἐζηλωκέναι, ἱπποκενταύρους, εἰ ἐγένοντο, ὥστε προβουλεύεσθαι μὲν ἀνθρώπου φρονήσει, ταῖς δὲ χερσὶ τὸ δέον παλαῖσθαι, ἵππου δὲ τάχος ἔχειν καὶ ἰσχύον, ὥστε τὸ μὲν φεῦγον αἰρεῖν, τὸ δὲ ὑπομένον ἀνατρέπειν, οὐκοῦν ταῦτα πάντα καὶ ἐγὼ ἱππεὺς γενόμενος συγχομίζομαι πρὸς ἑμαυτόν. (18) Προνοεῖν μὲν γε ἔξω πάντα τῇ ἀνθρωπίνῃ γυνώμῃ, ταῖς δὲ χερσὶν ὁπλοφορήσω, διώξομαι δὲ

castris; sunt item frena quibus regi solent, ceteraque omnia quibus ad usum equorum opus est. Quin et illa nobis suppetunt, quibus eques uti debet, nimirum loricae, munimenta corporum, et palta, quibus et ejaculandis et retentis uti possumus. Quid ergo reliquum? Viris nempe nobis opus est. Atqui hoc potissimum habemus: nihil enim aequae nostrum est, atque nosmet nobis ipsis sumus. At dixerit fortasse quispiam nos imperitos esse. Ita profecto res est: neque enim illorum quisquam, qui jam periti sunt, priusquam disceret, peritus erat. Verum quis objecerit, eos, pueri dum essent, didicisse. Utrum vero in pueris an in viris prudentiae plus est ad discendum ea quae dictantur et monstrantur? quibus, postquam didicerint, ad exercendum ea, magis idonea corpora sunt, pueris an viris? At vero tantum nobis est ad discendum otii, quantum nec pueris, nec aliis viris: neque enim sagittandi nobis discenda est ars, sicut pueris; nam hanc jam tenemus: neque jaculandi; cum illam quoque calleamus: nec item nobis accidit, quod hominibus ceteris, quibus negotia partim agrorum cultura, partim artificia, partim aliae domesticae res exhibent; nobis ad tractandam rem militarem non otium duntaxat est, sed etiam necessitas imponitur. At vero non hic est, quod in aliis multis rebus ad bellum necessariis, quae sunt illae quidem difficiles, sed utilitatem adferunt: annon equitatio jucundior est in itinere quam pedibus incedere? in festinatione autem, nonne jucundum est celeriter, si sit opus, amico adesse; celeriterque, vel hominem vel feram, si poscat usus, insequendo interciperi? illud autem nonne commodum est, quodcumque armorum genus ferendum sit, id equum una portare? non enim idem est, et habere ista, et portare. Quod vero maxime quis vereri possit, ne, si necesse fuerit in equo prius nos praelii periculum subire, quam hoc equitandi munus accurate teneamus, tum demum neque pedites amplius simus, neque satis idonei equites; nec hoc ipsum adeo omnino est explicatu difficile: nam ubicunque voluerimus, nobis statim licebit peditibus dimicare: quippe equitandi artem edocti, nihil eorum, quae ad artem pedestris pugnae pertinent, dediscemus. » Cyrus quidem hanc orationem habuit: et Chrysantas, ejus sententiam adprobans, in hunc modum loquutus est:

• Equidem, inquit, usque adeo equitandi artem discere cupio, ut existimem me hominem volatilem fore, si eques factus fuero. Nam modo satis mihi certe fuerit, si cum aliquo currere pariter adgressus, solo eum capite antevertam; et si feram praetercurrentem videam, ita contento cursu praevertere possim, ut prius eam vel jaculo vel sagitta feriam quam procul admodum evaserit: at eques si factus fuero, virum interimere tanto ex intervallo potero, quanto a me fuerit conspectus: et feras persequens, partim eas potero cominus interceptas, partim quasi stantes jaculando ferire: nam si duo velocia sint, et propius tamen ad se invicem accedant, stantium instar erunt. Ego vero, inquit, maxime omnibus ex animalibus hippocentauros, si qui fuerunt, admirari soleo; qui et humana prudentia consilium caperent prius, et quod opus esset manibus efficerent, et equi celeritatem et robur haberent ad id capiendum quod fugeret, et prosternendum quod subsisteret: haec igitur omnia et ipse factus eques, in me conferam. Mente quidem humana providere cuncta potero, manibus arma ge-

τῷ ἵππῳ, τὸν δ' ἐναντίον ἀνατρέψω τῇ τοῦ ἵππου ῥύμῃ, ἀλλ' οὐ συμπεφυκὸς δεδῆσμαι ὥσπερ οἱ ἵπποκένταυροι· οὐκοῦν τοῦτό γε κρείττον ἢ συμπεφυκέναι. (19) Τοὺς μὲν γὰρ ἵπποκενταύρους οἶμαι ἔγωγε πολλοῖς μὲν ἀπορεῖν τῶν ἀνθρώποις εὐρημένων ἀγαθῶν ὅπως δεῖ χρῆσθαι, πολλοῖς δὲ τῶν ἵπποις πεφυκῶτων ἡδέων πῶς αὐτῶν χρῆ ἀπολαύειν. (20) Ἐγὼ δὲ ἦν ἵππεύειν μάθω, ὅταν μὲν ἐπὶ τοῦ ἵππου γένωμαι, τὰ τοῦ ἵπποκενταύρου δῆπουθεν διαπράξομαι· ὅταν δὲ καταβῶ, δειπνήσω καὶ ἀμψίσσομαι καὶ καθευδήσω ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι· ὥστε τί ἄλλο ἢ διαιρετὸς ἵπποκένταυρος καὶ πάλιν σύνθετος γίγνομαι; (21) Ἐτιδ', ἔφη, καὶ τοῖςδε πλεονεκτήσω τοῦ ἵπποκενταύρου· ὁ μὲν γὰρ δυοῖν ὀφθαλμοῖν προεωρᾶτο καὶ δυοῖν ὠτοῖν ἤκουεν· ἐγὼ δὲ τέτταρσι μὲν ὀφθαλμοῖς τεκμαρῶμαι, τέτταρσι δὲ ὡς προαισθήσομαι· πολλὰ γὰρ φασὶ καὶ ἵππον ἀνθρώπου τοῖς ὀφθαλμοῖς προορῶντα δηλοῦν, πολλὰ δὲ τοῖς ὡς προακούοντα σημαίνειν. Ἐμὲ μὲν οὖν, ἔφη, γράφε τῶν ἵππεύειν ὑπερεπιθυμούντων. (22) Νῆ τὸν Δί', ἔφησαν οἱ ἄλλοι πάντες, καὶ ἡμᾶς γε. Ἐκ τούτου δὴ ὁ Κύρος λέγει, Τί οὖν; ἔφη, ἐπεὶ σφόδρα ἡμῖν δοκεῖ ταῦτα, εἰ καὶ νόμον ἡμῖν αὐτοῖς ποιησάμεθα αἰσχρὸν εἶναι ὅς ἂν ἵππους ἐγὼ κορίσω, ἦν τις φανῇ πεζῇ ἡμῶν πορευόμενος, ἦν τε πολλὴν ἦν τε ὀλίγην δδὸν δέη διελθεῖν, ἵνα καὶ παντάπασιν ἵπποκενταύρους ἡμᾶς οἴωνται οἱ ἄνθρωποι εἶναι; (23) Ὁ μὲν οὕτως ἐπήρετο· οἱ δὲ πάντες συνεπήνεσαν· ὥς τ' ἐτι καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου χροῦνται Πέρσαι οὕτω, καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν καλῶν κάγαθων ἐκὼν ὀφθείη Περσῶν αὐδαμῇ πεζὸς ἰών. Οἱ μὲν δὲ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ἦσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦνίκα δ' ἦν ἔξω μέσου ἡμέρας, προσήλυνον μὲν οἱ Μῆδοι ἵππεῖς καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, ἵππους τε ἄγοντες αἰχμαλώτους καὶ ἀνδρας· ὅσοι γὰρ τὰ πῦλα παρεδίδουσαν, οὐ κατέκονον· (2) ἐπεὶ δὲ προσήλασαν, πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐπυνθάνετο ὁ Κύρος εἰ σωθεῖεν πάντες αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἔφασαν, ἐκ τούτου ἡρώτα τί ἐπραξαν. Οἱ δὲ διηγοῦντο ἃ τ' ἐποίησαν καὶ ὡς ἀνδρείως ἕκαστα ἐμεγαληγόρου. (3) Ὁ δὲ διήκουε πάντα ἡδέως ὅσα ἐδούλοντο λέγειν· ἐπειτα δὲ καὶ ἐπήνεσεν αὐτοὺς οὕτως· Ἀλλὰ καὶ ὀηλοῖ τοι, ἔφη, ἐστὲ οἱ ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐγένεσθε· καὶ γὰρ μείζους φαίνεσθε καὶ καλλίους καὶ γοργότεροι ἢ πρόσθεν ἰδεῖν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ἐπυνθάνετο ἡδὴ αὐτῶν καὶ ὑπόσθη δδὸν διήλασαν καὶ εἰ οἰκοῖτο ἡ χώρα. Οἱ δ' ἔλεγον οἱ καὶ πολλὰν διελάσειαν καὶ πᾶσα οἰκοῖτο ἡ χώρα καὶ μεστὴ εἴη καὶ οἶων καὶ αἰτῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ σίτου καὶ πάντων ἀγαθῶν. (5) Δυοῖν ἂν, ἔφη, ἐπιμελητέον ἡμῖν εἶη, ὅπως τε κρεῖττους ἐσόμεθα τῶν αὐτὰ ἔχοντων καὶ ὅπως οὗτοι μενούσιν· οἰκουμένη μὲν γὰρ χώρα πολλοῦ ἀξίον κτήμα· ἐρήμη δ' ἀνθρώπων οὐσα ἐρήμη καὶ τῶν ἀγαθῶν γίγνεται.

ram, persequar equo, equique tandem impetu adversarium prosternam : neque tamen, ut hippocentauri, concretus equo adligabor; atqui hoc certe melius est, quam a natura equo adhærescere. Nam hippocentauros equidem ignorasse arbitror, quo pacto multis commoditatibus ab hominibus inventis uti oporteret, quoque pacto multis rebus jucundis, quas equis natura concessit, frui conveniret. Ego vero, si equitare didicero, cum equo insedero, quæ hippocentauri sunt nimirum perficiam; cum descendero, quemadmodum reliqui homines, cenabo, et vestiar, et dormiam : quare quid aliud futurus sim, quam hippocentaurus qui dividi et rursus componi poterit? Ero præterea, inquit, hac etiam in parte meliori conditione quam hippocentaurus : nam oculis ille duobus prospiciebat, et auribus duabus audiebat; ego vero quatuor oculis in explorando utar, et auribus quatuor præsentiam : aiunt enim equum etiam oculis multa prospicientem hominibus indicare, et significare itidem multa quæ auribus ipse prius percipiat. Itaque me, ait, illorum in numerum adscribe, qui equitare vehementissime capiunt. » Et nos quoque, profecto, inquit reliqui omnes. Tum vero Cyrus, Quid igitur, ait, quandoquidem nobis hæc mirifice probantur, si etiam legem nobis ipsis feramus, ut turpe sit quenquam eorum, quibus equos ego suppeditavero, peditem in profectione conspici, sive magnum, sive parvum iter faciendum sit? ut omnino nos hippocentauros esse arbitrentur homines. Ad hunc ille modum eos interrogabat; idque simul omnes illi adsensu sunt : quo fit, ut hunc ipsum Persæ morem inde usque ab eo tempore teneant, et e Persis nemo elegantioribus usquam pedes incedere, sua quidem sponte, conspiciatur. Et his quidem illi sermonibus intenti erant.

CAPUT IV.

Cum vero jam meridies præterisset, advecti sunt equites Medi et Hyrcanii, secum tum equos tum viros captivos ducentes : quotquot enim arma tradiderant, eorum neminem occiderant. Cum autem advenissent primum eos interrogabat Cyrus, an omnes sibi salvi essent : cum hoc illi significassent, deinde quid rerum gessissent, quærebant. Illi res a se gestas exponebant, et quam fortiter singula, magnifice prædicabant. Omnia autem ille, quæ dicere volebant, libenter audivit; deinde etiam eos hunc in modum collaudavit : Satis certe adparet, inquit, vos fortiter vosmet gessisse : nam ea jam vestra species est, ut et grandiores, et pulchriores, et acriores visu sitis, quam prius. Deinde autem, quantum itineris confecissent, interrogabat, et an incolas regio haberet. Dicebant illi, longum se iter per magnam ejus partem perequitando confecisse, totamque regionem habere incolas, et esse refertam et ovibus, et capris, et bobus, et equis, et frumento, et bonis omnibus. Duo nobis, inquit, curanda sunt, ut superiores simus iis, qui hæc possident, tum ut illi maneant : nam, quæ incolas habet regio, magni pretii possessio est; eademque si ab hominibus deserta sit, bonis etiam ipsis destituta est. Scio

(6) Τους μὲν οὖν ἀμυνομένους, ἔφη, οἶδα ὅτι κατεκάνετε, ὀρθῶς ποιοῦντες· τοῦτο γὰρ μάλιστα σώζει τὴν νίκην· τοὺς δὲ παραδιδόντας αἰχμαλώτους ἡγάγετε. Οὐδὲ εἰ ἀφείημεν, τοῦτ' αὖ ἐξυμφορον ἂν, ὥς ἐγὼ φημι, ποιήσαιμεν. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ νῦν οὐκ ἂν φυλάττεσθαι οὐδὲ φυλάττειν ἡμᾶς τούτους δεοί, οὐδ' αὖ σιτοποιεῖν τούτοις· οὐ γὰρ λιμῶν γε δήπου κατακανοῦμεν αὐτούς· ἔπειτα δὲ τούτους ἀφέντες πλείοσιν αἰχμαλώτοις χρῆσόμεθα. (8) Ἦν γὰρ κρατῶμεν τῆς χώρας, πάντες ἡμῖν οἱ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντες αἰχμαλῶτοι ἔσονται· μάλλον δὲ τούτους ζῶντας ἰδόντας καὶ ἀφελέντας μενοῦσιν οἱ ἄλλοι καὶ πείθεσθαι αἰρήσονται μάλλον ἢ μάχεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτω γιγνώσκω· εἰ δ' ἄλλο τις ὁρᾷ ἄμεινον, λεγέτω. (9) Οἱ δὲ ἀκούσαντες συνήνουν ταῦτα ποιεῖν. Οὕτω δὲ ὁ Κῦρος καλέσας τοὺς αἰχμαλώτους λέγει τοιαῦτα. (10) Ἄνδρες, ἔφη, νῦν τε ὅτι ἐπείθεσθε, τὰς ψυχὰς περιποιήσασθε, τοῦ τε λοιποῦ, ἣν οὕτω ποιῆτε, οὐδ' ὅτι οὖν κακὸν ἔσται ὑμῖν ἄλλ' ἢ οὐχ ὁ αὐτὸς ἄρξει ὑμῶν ὥσπερ καὶ πρότερον οἰκήσετε δὲ τὰς αὐτὰς οἰκίας καὶ χώραν τὴν αὐτὴν ἐργάσεσθε καὶ γυναιξὶ ταῖς αὐταῖς συνοικήσετε καὶ παῖδων τῶν ὑμετέρων ἄρξετε ὥσπερ νῦν. (11) ἡμῖν μέντοι οὐ μαχεῖσθε οὐδὲ ἄλλω οὐδενί· ἡνίκα δ' ἂν τις ὑμᾶς ἀδικῇ, ἡμεῖς ὑπὲρ ὑμῶν μαχοῦμεθα. Ὅπως δὲ μὴδ' ἐπαγγέλλῃ μηδεὶς ὑμῖν στρατεύειν, τὰ θπλα πρὸς ἡμᾶς κομίσασθε· καὶ τοῖς μὲν κομίζουσιν ἔσται εἰρήνη καὶ ὁ λέγομεν ἀδόλως ὑπόσοι δ' ἂν τὰ πολεμικὰ μὴ ἀποφέρωσιν θπλα, ἐπὶ τούτους ἡμεῖς καὶ δὴ στρατευσόμεθα. (12) Ἄν δέ τις ὑμῶν καὶ ἰὼν ὥς ἡμᾶς εὐνοικῶς καὶ πράττων τι καὶ διδάσκων φαίνεται, τοῦτον ἡμεῖς ὡς εὐεργέτην καὶ φίλον, οὐχ ὥς δοῦλον περιέφομεν. Ταῦτα οὖν, ἔφη, αὐτοὶ τε ἴσate καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλετε. (13) Ἦν δ' ἄρα, ἔφη, ὑμῶν βουλομένων ταῦτα μὴ πείθωνται τινες, ἐπὶ τούτους ἡμᾶς ἄγετε, ὅπως ὑμεῖς ἐκείνων, μὴ ἐκείνοι ὑμῶν ἄρχωσιν. Ὁ μὲν δὴ ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ προσεκύουν τε καὶ ὑπασχονῶντα ταῦτα ποιήσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι ὄχοντο, ὁ Κῦρος εἶπεν, Ὁρα δὲ, ὦ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι, δειπνεῖν πᾶσιν ἡμῖν παρεσκευασταὶ δὲ ὑμῖν τὰ ἐπιτήδεια ὥς ἡμεῖς βέλτιστα ἐδυνάμεθα. Ἄλλ' ἴτε καὶ ἡμῖν πέμπετε τοῦ πεποιημένου σίτου τὸν ἥμισυν· ἱκανὸς δὲ ἀμφοτέροις πεποιεῖται· ὄψον δὲ μὴ πέμπετε μηδὲ πίνειν· ἱκανὰ γὰρ ἔχομεν παρ' ἡμῖν αὐτοῖς παρεσκευασμένα. (2) Καὶ ὑμεῖς δὲ, ὦ Ὑρκάριοι, ἔφη, διάγετε αὐτοὺς ἐπὶ τὰς σκηνάς, τοὺς μὲν ἄρχοντας ἐπὶ τὰς μεγίστας, γιγνώσκετε δὲ, τοὺς δ' ἄλλους ὥς ἂν δοκῇ καλλίστα ἔχειν· καὶ αὐτοὶ δὲ δειπνεῖτε θπουπερ ἡδιστον ὑμῖν· σῶαι μὲν γὰρ ὑμῖν καὶ ἀχέραιοι αἱ σκηναί· παρεσκευασταὶ δὲ καὶ ἐνθάδε ὥσπερ καὶ τούτοις. (3) Τοῦτο δ' ἴσate ἀμρότεροι ὅτι τὰ μὲν ἐξω ὑμῖν ἡμεῖς νυκτοφυλακῆσομεν, τὰ δ' ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτοὶ

quidem trucidatos a vobis eos, qui se defendebant, recteque adeo a vobis id factum (nam hoc victoriam in primis conservat) : qui autem arma tradiderunt, eos captivos fecistis : quos si quidem dimittimus, facturi hoc, ut equidem aio, nostro cum commodo sumus. Primum enim neque cavari ab his neque custodire nos eos necesse fuerit, neque cibos eis parare (non enim certe fame eos necabimus) : deinde etiam, his dimissis, pluribus captivis utemur. Nam si regione potiti fuerimus, omnes ejus incolae captivos habebimus : magisque adeo ceteri, cum hos vivos dimissosque videbunt, mansuri sunt, et parere potius volent quam praelio decernere. Hæc mea quidem sententia est : si quid aliud quisquam melius viderit, proferat. Quæ cum audissent illi, facienda hæc consentiebant. Itaque Cyrus advocatos captivos his verbis adloquitur : « Animas vestras, inquit, viri, et nunc conservastis, eo quod parvistis : et si deinceps vos ita gesseritis, nihil vobis accidet præterquam quod idem, qui antehac, vobis non imperabit : incoletis autem domos eadem, et idem solum exercebitis, et cum iisdem mulieribus habitabitis, et liberis vestris, uti modo, imperabitis. Neque tamen adversus nos, neque quenquam alium, pugnabitis ; ac si quis alius injuriam vobis intulerit, nos ipsi pro vobis pugnabimus. Ne quis vero militiam vobis imperet, ad nos arma deferite : eaque qui detulerint, pacem, et cetera, quæ dicimus, sine fraude habebunt ; quotquot autem arma bellica non deposuerint, adversus eos expeditionem continuo suscepturi sumus. Quod si quis vestræ benevolæ se ad nos animo accedere, et agere quid nostra causa nosque docere ostenderit, hunc nos ut bene de nobis promerentem atque amicum, non ut servum, tractabimus. Hæc igitur, ait, et vos ipsos scire volo, et ceteris denuntiare. Quod si quidam, ait, nobis hæc statuentibus, parere noluerint, adversus eos nos ducite, ut vobis in illos, non illis in vos sit imperium. » Hæc cum dixisset, eum illi adorarunt, sequæ adeo præstaturus hæc dixerunt.

CAPUT V.

Cumque illi discessissent, Tempus jam fuerit, inquit Cyrus, o Medi et Hyrcanii, ut nos cœnemus omnes : res autem necessarias vobis studio quo potuimus maximo paravimus. Ite ergo, nobisque partem parati panis dimidiam mittite ; paratus autem est quantus sufficiat utrisque : obsonia vero ne mittite, neve potulentia ; hæc enim ipsi, quantum satis est, parata habemus. Vos autem, Hyrcanii, inquit, deducite ipsos ad tabernacula, principes quidem ad maxima (ea vero nostis), ceteros, ut visum fuerit commodissimum : quin et ipsi cœnate ubi jucundissimum vobis fuerit ; nam tabernacula vobis integra sunt et ab hostibus intacta ; et in his etiam parata sunt omnia, sicut et istis. Illud utrique scitote, nocturnas excubias nos pro vobis obituros esse, quod ea, quæ foris sunt, attinet ; vos ea, quæ in tabernaculis fiunt, ipsi

ῥᾶτι καὶ τὰ θπλα εὖ τίθεσθε· οἱ γὰρ ἐν ταῖς σκηναῖς σπῶ φοιοὶ ἤμιν. (6) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ οἱ ἀμφὶ Τιγρᾶνην ἐλθόντες, καὶ ἦν γὰρ παρεσκευασμένα, ἱμάτια μεταλαβόντες ἐδείκνουν· καὶ οἱ ἱπποὶ αὐτοῖς εἶχον τὰ ἐπιτήδεια· καὶ τοῖς Πέρσαις δὲ ἐπεμπον τῶν ἄρτων τοὺς ἡμίσεις· ὅφον δὲ οὐκ ἐπεμπον οὐδὲ οἶνον, οἰόμενοι εἶχειν τοὺς ἀμφὶ Κύρον, ὅτι ἐφη ἀφθονα ταῦτα εἶχειν. Ὁ δὲ Κύρος [ταῦτα] ἔλεγεν ὅφον μὲν τὸν λιμὸν, πεινὸν δ' ἀπὸ τοῦ παραβρέοντος ποταμοῦ. (8) Ὁ μὲν οὖν Κύρος δειπνῶν τὸς Πέρσας, ἐπεὶ συνεσκότασε, κατὰ πεμπάδας καὶ κατὰ δεκάδας πολλοὺς αὐτῶν διέπεμψε καὶ ἐκέλευσε κύκλῳ τοῦ στρατοπέδου κρυπτεῖν, νομίζων ἅμα μὲν φυλακὴν εἶσεσθαι, ἂν τις ἐξωθεν προσίη, ἅμα δὲ, ἂν τις εἰς χρήματα φέρων ἀποδιδράσκη, ἀλώσεσθαι αὐτόν· καὶ ἐγένετο οὕτω· πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπεδιδράσκον, πολλοὶ δὲ ἐάλωσαν. (9) Ὁ δὲ Κύρος τὰ μὲν χρήματα τοὺς λαβόντας εἶα εἶχειν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἀποσφάζει· ἐκέλευσεν ὥστε τοῦ λοιποῦ οὐδὲ βουλόμενος ἂν εὗρες βραδίως τὸν νύκτα πορευόμενον. (7) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαις οὕτω διήγον· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ ἔπινον καὶ εὐωχοῦντο καὶ ἡύλουντο καὶ πάσης εὐθυμίας ἐνετίμπλαντο· πολλὰ γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἤλω, ὥστε μὴ ἀπορεῖν ἔργου τοὺς ἐργηγοράτας.

α. Ὁ δὲ Κυαξάρης ὁ τῶν Μήδων βασιλεὺς τὴν μὲν νύκτα ἥ ἐξῆλθεν ὁ Κύρος αὐτὸς τε ἐμεθύσκετο μεθ' ὧν περ ἐσκήνου ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Μήδους ὥστε παρεῖναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ πλὴν ὀλίγων, ἀκούων θόρυβον πολὺν· οἱ γὰρ οἰκέται τῶν Μήδων, ἅτε τῶν δεσποτῶν ἀπελθόντων, ἀναιμῆνας καὶ ἔπινον καὶ ἰθορύβουν, ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσυρίου στρατεύματος καὶ οἶνον καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εἰληφότες. (9) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἐπὶ θύρας οὐδεὶς ἦκε πλὴν οἵπερ καὶ συνεδείκνουν, καὶ τὸ στρατοπέδον ἤκουε κενὸν εἶναι τῶν Μήδων καὶ τῶν ἱππέων, καὶ ἑώρα, ἐπειδὴ ἐξῆλθεν, οὕτως ἔχοντα, ἐνταῦθα δὲ ἐβριμώσθαι τε τῷ Κύρῳ καὶ τοῖς Μήδοις τῷ καταλιπόντας αὐτόν· ἔρημον ὄψεσθαι, καὶ εὐθὺς, ὥσπερ λέγεται ὡμὸς εἶναι καὶ ἀγνώμων, τῶν παρόντων κελεύει τινὰ λαβόντα τοὺς ἑαυτοῦ ἱππίας πορεύεσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἀμφὶ Κύρον στρατῆμα καὶ λέγειν τάδε. (10) Ὁ μὲν γὰρ ἐγὼγε οὐδ' ἂν αἶ, ὦ Κύρε, περὶ ἐμοῦ οὕτως ἀπρονοήτως βουλευσάμενος, εἰ δὲ Κύρος οὕτω γιγνώσκῃ, οὐκ ἂν ὑμᾶς γε, ὦ Μῆδοι, ἐβλήσκει οὕτως ἔρημον ἐμὲ καταλιπεῖν. Καὶ νῦν, ἂν μὲν ὁ Κύρος βούληται, εἰ δὲ μὴ, ὑμεῖς γε τὴν ταχίστην πάρεστε. Ταῦτα δὲ ἐπέστελλεν. (11) Ὁ δὲ τατόμενος πορεύεσθαι ἔφη, Καὶ πῶς, ὦ δέσποτα, ἐγὼ εὐρήσω ἐκεῖνους; Ὅπῃ δὲ Κύρος, ἔφη, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐγ' οὐδ' ἐπορεύοντα. Ὅτι νῆ Δ', ἔφη, ἀκούω ἀφρηστικῶς τῶν πολεμίων Ὑρανίους τινὰς καὶ ἐλθόντας δεῦρο σφεισθῆναι ἡγομένους αὐτῶν. (12) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κυαξάρης πολὺ μᾶλλον ἔτι τῷ Κύρῳ ὠργίζετο τῷ μὴ εἰπεῖν αὐτῷ ταῦτα· καὶ πολλῇ σπουδῇ μᾶλλον ἐπεμπεν ἐπὶ τοὺς Μήδους, ὡς ψιλῶσιν αὐτόν, καὶ ἰσχυρότερον ἔτι ἢ πρόσθεν τοῖς Μήδοις ἀπειλὸν ἀπεκάλει· καὶ τῷ

curate, atque arma in promptu habete: necdum enim illi, qui sunt in tabernaculis, nobis amici sunt. Et Medi quidem Tigranisque milites lavabant, mutatis, quippe paratae erant, vestibus cenabant: ipsorum etiam equi necessaria habebant: mittebantque Persis dimidium panis partem singulis: at neque obsonium neque vinum miserunt, quod Cyri milites haec habere putarent, quia is horum ipsis affatum esse dixerat. Cyrus vero haec dixerat, Persis famem esse pro obsonio, potum autem, qui de praeterfluente amne hauriretur. Et Cyrus quidem praebita Persis cena, cum tenebrae jam essent, complures eorum, quinos ac denos, dimittebat: eosque circum castra se occultare iussit, quippe qui existimaret simul custodiam hoc modo fore, si quis extrinsecus accederet; simul futurum, ut si quis extra castra pecunias ferens aufugeret, caperetur; atque ita quidem accidit: nam et aufugiebant multi, et multi fuere capti. Cyrus autem pecunias quidem eos tenere, qui hos cepissent, sinebat; homines vero interfici iussit: quo factum est, ut deinceps ne si cuperes quidem, quenquam noctu abeuntem reperisses. Et Persae quidem hoc modo degebant: Medi vero et potabant, et epulabantur, et tibiarii cantu semet oblectabant, et omni hilaritate ad satietatem usque fruebantur: nam ejusmodi multa capta fuerant, ut vigilantibus, quod agerent, minime deesset.

Medorum vero rex Cyaxares, ea nocte qua Cyrus abierat, et ipse cum contubernalibus ebrius erat, veluti re bene gesta, et Medos ceteros in castris, exceptis paucis, adesse putabat, quod ingentem strepitum audiret: nam Medorum domesticorum, quippe quia domini discessissent, cum omni licentia potabant et tumultuabantur, praesertim quod ab Assyriorum exercitu vinum et alia hujusmodi multa accepissent. Cum autem illuxisset, atque ad portam nemo veniret praeter eos qui cum ipso cenati fuerant, audiretque castra Medis et equitibus esse vacua, et egressus ipse rem ita se habere cerneret: tum vero et in Cyrum et in Medos ira fremebat, quod se relicto solo discessissent: statimque jubet, uti sane crudelis et amens fuisse perhibetur, quandam ex iis qui aderant, equitibus suis secum sumptis, quam celerrime ad copias Cyrum secutas proficisci, atque haec dicere: Ego sane ne te quidem, Cyre, arbitrabar adeo imprudens consilium de me capturum fuisse: si tamen ea Cyri esset sententia, minime vos saltem, Medi, voluisset sic me solum relinquere putaram. Jam vero, Cyrus siquidem volet, veniat; sin minus, vos saltem quam celerrime adeste. Haec mandata ad Medos perferenda dedit nuntio. Is autem qui proficisci jussus erat, Ego vero, domine, ait, quonam modo illos inveniam? Eodem, inquit Cyaxares, quo Cyrus istique adeo qui eum secuti sunt, illos invenerunt adversus quos profecti sunt. Quoniam profecto, ait, quosdam Hyrcanios ab hostibus defecisse audio, cumque huc venissent, duces se Cyro praebentes abiisse. Haec cum audisset Cyaxares, multo etiam magis Cyro succensebat, qui haec ei non indicasset; ac multo majori studio ad Medos mittebat, quo eum copiis nudaret: quin etiam gravioribus cum minis, quam antea,

πεμπόμενον δὲ ἡπελπει, εἰ μὴ ἰσχυρῶς ταῦτα ἀπαγγέλλοι.

13. Ὁ μὲν δὴ πεμπόμενος ἐπορεύετο ἔχων τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ὡς ἑκατὸν, ἀνιῶμενος ὅτι οὐκ ἐπορεύθη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Κύρου. Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ πορευόμενοι διασχισθέντες τρίβῳ τινὶ ἐπλανῶντο, καὶ οὐ πρόσθεν ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ φλίον στράτευμα πρὶν ἐντυχόντες ἀποχωροῦσιν τῶν Ἀσσυρίων ἡνάγκασαν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι, καὶ οὕτως ἀφικνοῦνται τὰ πυρὰ κατιδόντες ἀμφοτέρωθεν μέσας πῶς νύκτας. (14) Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο πρὸς τῷ στρατοπέδῳ, οἱ φύλακες, ὥσπερ εἰρημένον ἦν ὑπὸ Κυρίου, οὐκ εἰσαῖον αὐτοὺς πρὸ ἡμέρας. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ὑπέφαινε, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας ὁ Κύρος τὰ τοῖς θεοῖς νομιζόμενα ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἀγαθοῖς ἐξαίρεισθαι ἐκέλευε. (16) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα ἔχον· ὁ δὲ συγκαλέσας τοὺς δημοτίμους εἶπεν, Ἄνδρες, ὁ μὲν θεὸς προφαίνει πολλὰ καὶ ἀγαθὰ· ἡμεῖς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἐν τῷ παρόντι ὀλίγοι ἐσμέν οἱ ἐγκρατεῖς εἶναι αὐτῶν. Εἴτε γάρ ὅσα ἂν κατεργασώμεθα, μὴ φυλάξομεν, πάλιν ταῦτα ἀλλότρια ἔσται, εἴτε καταλείψομεν τινὰς ἡμῶν αὐτῶν φύλακας ἐπὶ τοῖς ἐρ' ἡμῖν γιγνομένοις, αὐτίκα οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχοντες ἀναφανοῦμεθα. (18) Δοκεῖ οὖν μοι ὡς τάχιστα ἵεναι τινὰ ὑμῶν εἰς Πέρσας καὶ διδάσκειν ἅπερ ἐγὼ λέγω, καὶ κελεύειν ὡς τάχιστα πέμπειν στράτευμα, εἴπερ ἐπιθυμοῦσι Πέρσαι τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας αὐτοῖς καὶ τὴν κάρπωσιν γενέσθαι. (17) Ἴθι μὲν οὖν σὺ, ἔφη, ὁ πρεσβύτατος, καὶ ἐλθὼν ταῦτα λέγε, καὶ ὅτι οὓς ἂν πέμπωσι στρατιώτας, ἐπειδὴν ἔλθωσι παρ' ἐμέ, ἐμοὶ μελήσει περὶ τροφῆς αὐτῶν. Ὁ δ' ἔχοντες ἡμεῖς, ὁρᾷς μὲν αὐτὰ, κρύπτε δὲ τούτων μηδὲν, ὅτι δὲ τούτων ἐγὼ πέμπω εἰς Πέρσας καλῶς καὶ νομίμως ποιοῖν ἂν τὰ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς τὸν πατέρα ἐρώτα, τὰ δὲ πρὸς τὸ κοινὸν τὰς ἀρχάς. Περσέων δὲ καὶ ὁπτήρας ὧν πράττομεν καὶ φραστῆρας ὧν ἐρωτῶμεν. Καὶ σὺ μὲν, ἔφη, συσκευάζου καὶ τὸν λόχον προπομπὸν ἄγε.

18. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τοὺς Μήδους ἐκάλεσε, καὶ ἅμα ὁ παρὰ τοῦ Κυζάρου ἀγγελος παρίσταται, καὶ ἐν πᾶσι τὴν τε πρὸς Κύρον ὀργὴν καὶ τὰς πρὸς Μήδους ἀπειλάς αὐτοῦ ἔλεγε· καὶ τέλος εἶπεν ὅτι ἀπίαναι Μήδους κελεύει, καὶ εἰ Κύρος μένειν βούλεται. (19) Οἱ μὲν οὖν Μῆδοι ἀκούσαντες τοῦ ἀγγέλου εἰσέησαν, ἀποροῦντες μὲν πῶς χρὴ καλοῦντος ἀπειθεῖν, φοβούμενοι δὲ πῶς χρὴ ἀπειλοῦντι ὑπακοῦσαι, ἄλλως τε καὶ εἰδότες τὴν ὁμότητα αὐτοῦ. (20) Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ὦ ἀγγελέ τε καὶ Μῆδοι, οὐδὲν, ἔφη, θαυμάζω εἰ Κυζάρης, πολλοὺς μὲν πολεμίους τότε ἰδὼν, ἡμᾶς δὲ οὐκ εἰδὼς, τι πράττομεν, ὁκνεῖ περὶ τε ἡμῶν καὶ περὶ ἑαυτοῦ· ἐπειδὴν δὲ αἰσθῆται πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀπολωλότας, πάντας δὲ ἀπεληλαμένους, πρῶτον μὲν παύσεται φοβούμενος, ἔπειτα γνώσεται ὅτι οὐ νῦν ἔρημος γίγνεται, ἡνίκα οἱ φίλοι αὐτοῦ τοὺς ἐκείνου ἐχθροὺς ἀπολλύουσιν. (21) Ἀλλὰ μὴν μέμφεώς γε πῶς ἐσμεν

Medos ab eo avocabat : etque etiam qui missus erat minas intendit, si non hæc vehementer acriterque exponeret.

Et ille quidem qui missus erat, cum suis centum fere equitibus, proficiscebatur : id ipsum, quod non et ipse cum Cyro discessisset, ægre ferens. Cumque iter pergerent, semita quadam a via deflectente divisi, oberrarunt ; neque prius ad socium exercitum pervenire, quam in Assyrios quosdam a castris digressos incidissent, atque eos ut sibi duces essent vi coegissent : atque ita demum, conspectis ignibus, eo, circa mediam noctem, pervenerunt. Cum vero ad castra accessissent, excubitores eos, quemadmodum mandatum a Cyro fuerat, ante lucem non intromiserunt. Die vero jam illucescente, Cyrus primum arcessitis magis, diis ea, quæ in more essent, ob res adeo prosperas, seligi iussit. Et ii quidem in his erant occupati : ille autem, convocatis iis qui ὁμότιμοι appellantur, dixit, Multa bona, viri, deus nobis ostendit ; at nos, Persæ, pauciores hoc tempore sumus, quam ut illa nostra in potestate tenere possimus. Nam sive ea, quæcunque laboribus nostris adepti fuerimus, non conservabimus, rursus erunt aliena ; sive ex nostris quosdam ipsis custodes eorum quibus potiti sumus relinquamus, statim nullas nobis esse vires manifestum erit. Quamobrem mihi videtur, cuidam e vobis quamprimum in Persiam eundem esse, qui doceat ea quæ a me dicuntur, et exercitum quam celerrime mitti jubeat, si quidem Persæ et imperium et fructum Asiæ suam in potestatem venire cupiant. Ito ergo tu, qui natus maximus es, inquit, ac postquam eo veneris, hæc exponito, tum autem, mihi curæ futurum, ut militibus quos miserint, ubi ad me pervenerint, alimenta suppetant. Vides ipse quidem ea, quæ habemus, eorumque nihil celato ; ex quibus quidnam potissimum in Persiam mittendo, ut par et legibus consentaneum est fecero, deos quod attinet, patrem meum ; quod rempublicam, magistratus, interroga. Etiam spectatores eorum quæ gerimus, et explicatores eorum de quibus interrogaturi sumus, huc mittant. Ac tu quidem, ait, ad iter te collectis rebus necessariis parato, manipulumque qui te deducat, tecum sumito.

Secundum hæc Medos arcessit, cum simul Cyaxaris nuntius adesset, et coram omnibus iram ejus adversus Cyrum et minas adversus Medos indicaret, tandemque diceret, mandare Cyaxarem ut Medi discederent, etiamsi Cyrus manere vellet. Et Medi quidem cum hæc nuntii verba audissent, silebant, tum consilii inopes quo pacto arcessenti non parerent, tum metuentes quemadmodum minanti obtemperarent, præsertim quod illius crudelitatem nossent. Cyrus autem, Minime miror equidem, ait, nuntie Medique, Cyaxarem et de nobis et de seipso valde timere, cum multos id temporis hostes viderit, et quid nos agamus ignoret : verum ubi senserit, complures hostium periisse, fugatos universos, primum metuere desinet, deinde agnoscat minime se jam desertum esse, cum amici hostes ipsius interimunt. At vero quonam modo reprehensione digni

ἄξιοι, εὖ τε ποιοῦντες ἐκείνων καὶ οὐδὲ ταῦτα αὐτομα-
τίσαντες; ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἐκείνων ἐπεισα ἔασαι με λα-
βόντα ὑμᾶς ἐξελεῖν· ὑμεῖς δὲ οὐχ ὡς ἐπιθυμοῦντες τῆς
ἐξόδου ἠρωτήσατε εἰ ἐξίετε καὶ νῦν δεῦρο ἤκατε, ἀλλ'
ὅπως ἐκείνου καλευσθέντες ἐξίεναι, ὅτω ὑμῶν μὴ ἀχθο-
μένῳ εἴη. Καὶ ἡ ὀργὴ οὖν αὕτη, σάφ' οἶδα, ὑπὸ τε
τῶν ἀγαθῶν πεπανθήσεται καὶ σὺν τῷ φόβῳ λήγοντι
ἔπεισι. (22) Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σύ τε, ὦ ἄγγελε, ἀνά-
πασαι, ἐπεὶ καὶ πεπόνηκας, ἡμεῖς τε, ὦ Πέρσαι, ἐπεὶ
προσδεχόμεθα πολεμίους ἦτοι μαχομένους γε ἡ πεισο-
μένους παρέσεσθαι, ταχθῶμεν ὡς κάλλιστα· οὗτω γὰρ
ὁραμένους εἰκὸς πλέον προανύτειν ὧν χρῆζομεν. Σὺ
δ', ἔφη, ὁ τῶν Ὑρκανίων ἀρχων, ὑπόμεινον προστάξας
τοῖς ἡγεμόσι τῶν σὺν στρατιωτῶν ἐξοπλίζειν αὐτούς.
(23) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιήσας ὁ Ὑρκάνιος προσῆλθε,
λέγει ὁ Κύρος, Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ Ὑρκάνιε, ἡδομαι αἰσθα-
νόμενος ὅτι οὐ μόνον φίλαν ἐπιδεικνύμενος πάρεμι,
ἀλλὰ καὶ ζύνεσιν φαίνω μοι ἔχειν. Καὶ νῦν ὅτι συμ-
φέρει ἡμῖν ταῦτα ὄντων· ἐμοὶ τε γὰρ πολέμιοι Ἀσσύριοι
σοὶ τε νῦν ἐχθρόν· εἰσιν ἡ ἐμοί. (24) Οὕτως οὖν ἡμῖν
ἀμφοτέροις βουλευτέον ὅπως τῶν μὲν νῦν παρόντων
μηδεὶς ἀποστατήσῃ ἡμῖν συμμάχων, ἀλλους δὲ, ἂν
δυνάμεθα, προσληφόμεθα. Τοῦ δὲ Μήδου ἡκουεῖς ἀπο-
καλοῦντος τοὺς ἱππέας· εἰ δ' οὕτω ἀπίασιν, ἡμεῖς μόνον
οἱ πεζοὶ μενούμεν. (25) Οὕτως οὖν δεῖ ποιεῖν καὶ ἐμεῖ
καὶ σὲ ὅπως ὁ ἀποκαλὼν οὗτος καὶ αὐτὸς μένειν παρ'
ἡμῖν βουλήσεται. Σὺ μὲν οὖν εὐρών σκηπὴν δὸς αὐτῷ
ὅπου κάλλιστα διάξει πάντα τὰ δέοντα ἔχων· ἐγὼ δ'
αὖ πειράσομαι αὐτῷ ἔργον τι προστάξαι ὅπερ αὐτὸς
ἡδίων πράξει ἢ ἄπεισι· καὶ διαλέγου δὲ αὐτῷ ὅποσα
ἐκείνῳ γενέσθαι ἀγαθὰ πᾶσι τοῖς φίλοις, ἂν ταῦτ' εὖ
γένηται· ποιήσας μέντοι αὐτὰ ἤκα πάλιν παρ' ἐμέ.
26. Ὁ μὲν δὴ Ὑρκάνιος τὸν Μήδον ὥχρητο ἄγων
ἐπὶ σκηνῇ· ὁ δ' εἰς Πέρσας ἰὼν παρῇ συνεσκευασμέ-
νος· ὁ δὲ Κύρος αὐτῷ ἐπέσταλλε πρὸς μὲν Πέρσας λέγειν
ἃ καὶ πρόσθεν ἐν τῷ λόγῳ δεδήλωται, Κυαξάρῃ δὲ ἀπο-
δοῦναι τὰ γράμματα. Ἀναγνῶναι δέ σοι καὶ τὰ ἐπι-
στελλόμενα, ἔφη, βούλομαι, ἵνα εἰδῶς αὐτὰ δημολογῇς,
ἂν τί σε πρὸς ταῦτα ἔρωτῃ. Ἐνῇν δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ
τάδε.

27. Κύρος Κυαξάρῃ χαίρειν. Ἡμεῖς σε οὔτε ἐρη-
μον καταλίπομεν· οὐδεὶς γάρ, ὅταν ἐχθρῶν κρατῇ, τότε
φίλων ἔρμος γίγνεται· οὐδὲ μὴν ἀποχωροῦντές γε σε
οἴομεθα ἐν κινδύνῳ καθιστάναι· ἀλλὰ ὅσω πλέον ἀπέ-
χομεν, τοσούτῳ πλέονά σοι τὴν ἀσφάλειαν ποιεῖν νομί-
ζομεν. (28) οὐ γὰρ οἱ ἐγγύτατα τῶν φίλων καθήμενοι
μάλιστα τοῖς φίλοις τὴν ἀσφάλειαν παρέχουσιν, ἀλλ' οἱ
τοὺς ἐχθροὺς μήκιστον ἀπελάνοντες μᾶλλον τοὺς φί-
λους ἐν ἀκινδύνῳ καθιστᾶσι. (29) Σκέψαι δὲ οἶφ' ὄντι
μοι περὶ σὲ ὅσος ὦν περὶ ἐμεῖ ἔπειτά μοι μέμψῃ. Ἐγὼ
μὲν γέ σοι ἡγαθὸν συμμάχους, οὐχ ὅσους σὺ ἐπεισας,
ἀλλ' ὅπόσους ἐγὼ πλείστους ἡδυνάμην· σὺ δέ μοι ἔδω-
κας μὲν ἐν τῇ φιλίᾳ ὄντι ὅσους πείσαι δυνασθῆναι· νῦν
δ' ἐν τῇ πολέμῳ ὄντος οὐ τὸν θέλοντα ἀλλὰ πάντας ἀπο-

sumus, cum de ipso bene promereamur, neque hæc quidem
de nostra sententia et auctoritate faciamus? sed ego illius
persuasi, ut mihi permetteret vobis adsumptis egredi: vos
autem non ut cupidi profectionis, an exeundum esset, inter-
rogastis, atque ita jam huc pervenistis: at ab illo prodire
jussi, si cui vestrum grave non esset. Quapropter hæc
ira, sat scio, secundis hisce rebus mitigabitur, et una cum
desinente metu abibit. Ac tu quidem modo, nuntie, quia
labore defatigatus es, quietem capito: nos autem Persæ,
quia sic hostes adfuturos expectamus, ut vel pugnent vel
imperium accipiant, ordines quam elegantissime instructos
habeamus: nam ita si conspiciamur, fortasse citius ea su-
mus effecturi quæ desideramus. Tu vero, princeps Hyrcani-
orum, ait, fac imperes militum tuorum ducibus, ut suos
armis captis egredi jubeant. Cum autem his peractis Hyrcani-
us accessisset, inquit Cyrus, In hoc ego, Hyrcanie, de-
lector, quod animadvarto, te non solum ita nobis adessee ut
amicitiam re declares, sed etiam indicia mihi præbere per-
spicacis, qua præditus es, prudentiæ. At nunc quidem no-
bis eadem conducere perspicuum est: nam et mihi sunt ho-
stes Assyrii, et tibi jam infestiores sunt quam mihi: quare sic
nostrum utrique consultandum est, ut eorum sociorum,
qui jam nobis adsunt, nemo deficiat; et alios quoque, si
possimus, nobis adjungamus. Audisti vero Medum equi-
tes avocare; hi autem si discedant, jam nos pedites soli
manebimus. Sic igitur et mihi et tibi agendum est, ut hic
ipse qui Medos advocat, nobiscum manere velit. Tu igitur
reperitum aliquod ei tabernaculum tradito, ubi com-
modissime degat, et omnia, quibus opus fuerit, habeat,
ego vero sum operam daturus, ut opus aliquod ei imperem,
quod libentius suscepturus sit, quam hinc abiturus: quin
etiam cum ipso de bonis iis disserito, quæ spes sit amicis
omnibus eventura, si bene gerantur ea quæ fieri oporteat:
hæc vero ubi feceris, ad me redito.

Itaque abiit Hyrcanius quidem ut Medum ad tabernacu-
lum deduceret; et qui in Persiam profecturus erat, paratus
aderat: ei Cyrus mandavit, ut Persis diceret quæ oratione
superiori sunt indicata, Cyaxari vero literas redderet.
Volo autem, ait, tibi recitare, quæ mea continet epistola;
quo et scias ea et profitearis, si quis te de his interroget.
Hæc autem epistolæ inerant:

« CYRUS CYAXARI SALUTEM. Nos neque te solum
reliquimus (nemo enim tunc ab amicis destitutus est, cum
hostes per eos vincit), nec vero propterea quod abs te disces-
simus in periculo te nos constituisse arbitramur: sed quanto
longius abs te absumus, tanto tibi nos plus securitatis præ-
stare existimamus. Nam qui proxime amicos desident, non
iis maxime securitatem adferunt, sed qui hostes longissime
repellunt, ii potius amicos extra periculum collocant. Con-
sidera vero qualem me cum sis erga te expertus, ipseque
vicissim qualem erga me te præbeas, de me tandem quere-
ris. Equidem auxilio qui tibi sint socios adduxi, non quot
tu ut venirent persuasisi, sed quam ego plurimos potui: tu
mihi, dum adhuc amica in regione essem, tot concessisti,
quot persuadendo, me ut sequerentur, adducere possem; et
nunc cum in hostili sim agro, non eos, qui redire velint,

καλῆς. (30) Καὶ γὰρ οὖν τότε μὲν ὦμην ἀμφοτέροις ὑμῖν χάριν βεβαλεῖν· νῦν δὲ σύ με ἀναγκάζεις σοὺ μὲν ἐπιλαθέσθαι, τοῖς δ' ἀκολουθήσασι περᾶσθαι πᾶσαν τὴν χάριν ἀποδιδόναι. (31) Οὐ μέντοι ἔγωγε σοὶ ὁμοῖος δύναμαι γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ νῦν πέμπω ἐπὶ στρατεύμα εἰς Πέρσας ἐπιστέλλω, ὁπόσοι ἂν ἴωσιν ὡς ἐμὲ, ἣν τι σὺ αὐτῶν δέῃ πρὶν ἡμᾶς ἔλθειν, σοὶ ὑπάρχειν, οὐχ ὅπως ἂν ἐθέλωσιν, ἀλλ' ὅπως ἂν σὺ βούλῃ χρῆσθαι αὐτοῖς. (32) Συμβουλεύω δέ σοι καίπερ νεώτερος ὢν μὴ ἀφαιρεῖσθαι ἃ ἂν δῶς, ἵνα μὴ σοὶ ἀντὶ χαρίτων ἔχθραι ὀφείλωνται, μὴδ' ὅτινα βούλει πρὸς σὲ ταχὺ ἔλθειν, ἀπειλοῦντα μεταπέμπεσθαι, μὴδὲ φάσκοντα ἔρημον εἶναι ἅμα πολλοῖς ἀπειλεῖν, ἵνα μὴ διδασκῇς αὐτοὺς σοὺ μὴ φροντίζειν. (33) Ἡμεῖς δὲ πειρασόμεθα παρῆναι, ὅταν τάχιστα διαπραξώμεθα ἃ σοὶ τ' ἂν καὶ ἡμῖν νομιζόμεν πραχθέντα κοινὰ γενέσθαι ἀγαθὰ. Ἐβρώσω.

34. Ταύτην αὐτῷ ἀπόδος, καὶ δ, τι ἂν σε τούτων ἐρωτᾷ, ἥπερ γέγραπται σύμφαθι. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπιστέλλω σοὶ περὶ Περσῶν ἥπερ γέγραπται. Τούτῳ μὲν οὕτως εἶπε, καὶ δοὺς τὴν ἐπιστολὴν ἀπέπεμψε, προσεντειλαίμενος οὕτω σπεύδειν ὥσπερ οἶδεν ὅτι ξυμφέρει ταχὺ παρῆναι.

35. Ἐκ τούτου δὲ εὐρᾷ μὲν ἐξωπλισμένους ἤδη πάντας καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ὑρκανίους καὶ τοὺς ἀμφὶ Τυγράνην· καὶ οἱ Πέρσαι δὲ ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἤδη δὲ τινες πλησιόχωροι καὶ ἱπποὺς ἀπῆγον καὶ ὅπλα ἀπέφερον. (36) Ὁ δὲ τὰ μὲν παλὰ ὅπουπερ καὶ τοὺς πρόσθεν καταβάλλειν ἐκέλευσε, καὶ ἔκαιον οἷς τοῦτο ἔργον ἦν ὁπόσων μὴ αὐτοὶ ἐδέοντο· τοὺς δ' ἱπποὺς ἐκέλευσε φυλάττειν μένοντας τοὺς ἀγαγόντας ἕως ἂν τις σημάνη αὐτοῖς· τοὺς δ' ἀρχοντας τῶν ἱππέων καὶ Ὑρκανίων καλέσας τάδε εἶπεν.

37. Ἄνδρες φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι, μὴ θαυμάζετε ὅτι πολλάκις ὑμᾶς συγκαλῶ· καινὰ γὰρ ἡμῖν ὄντα τὰ παρόντα πολλὰ αὐτῶν ἐστὶν ἀσύστακτα· ἃ δ' ἂν ἀσύστακτα ᾖ, ἀνάγκη ταῦτα αἰεὶ πράγματα παρέχειν, ἕως ἂν χώραν λάβῃ. (38) Καὶ νῦν ἐστὶ μὲν ἡμῖν πολλὰ τὰ αἰχμάλωτα χρήματα, καὶ ἄνδρες ἐπ' αὐτοῖς· διὰ δὲ τὸ μὴ ἡμᾶς εἰδέναι ποῖα τούτων· ἐκάστου ἐστὶν ἡμῶν, μήτε τούτους εἰδέναι ὅστις ἐκάστῳ αὐτῶν δεσπότης, περαίνοντας μὲν· διὰ τὰ δέοντα οὐ πάνυ ἐστὶν ὁρᾶν αὐτῶν πολλοὺς, ἀποροῦντας δὲ δ, τι χρὴ ποιεῖν σχεδὸν πάντας. (39) Ὡς οὖν μὴ οὕτως ἔχῃ, διορίσατε αὐτά· καὶ ὅστις μὲν ἔλαβε σκηνὴν ἔχουσαν ἱκανὰ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ καὶ τοὺς ὑπηρετήσοντας καὶ στρωμνὴν καὶ ἐσθῆτα καὶ τὰλλ' οἷς οἰκεῖται σκηνὴ καλῶς στρατιωτικῇ, ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν ἄλλο δεῖ προσγενέσθαι ἢ τὸν λαβόντα εἰδέναι ὅτι τούτων οἷς οἰκεῖται ἐπιμέλεισθαι δεῖ· ὅστις δὲ εἰς ἐνδεόμενά του κατεσκήνωσε, τούτους ἡμεῖς σκεψάμενοι τὸ ἐλλείπον ἐκπλήσαστε. (40) Πολλὰ δὲ καὶ τὰ περιττὰ οἶδ' ὅτι ἐσται· πλείω γὰρ ἅπαντα ἢ κατὰ τὸ ἡμέτερον πλῆθος εἶχον οἱ πολέμιοι. Ἦλθον δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ χρημάτων ταμίαι, οἳ τε τοῦ Ἀσσυρίων βασιλέως καὶ ἄλλων δυναστῶν, οἳ εἶλεγον ὅτι χρυσίον εἶη παρὰ σφίσιν ἐπίση-

sed universos avocas. Itaque tunc quidem arbitrabar me vobis utrisque gratiam debere; at nunc me tui quidem oblivisci cogis, et illis qui me sequuti sunt omnem referre gratiam studere. Verum facere non possum, ut tibi similis fiam: sed hoc ipso tempore copiarum causa misso in Persiam nuntio, mandatum dedi, ut quotquot ad me venturi sunt, si eorum opera tibi sit opus, antequam nos redeamus, iis tibi sit potestas, non ut ipsi voluerint, sed uti tu voles, utendi. Consilium autem tibi do, quanquam ipse junior, ne quæ concesseris auferas; ut ne inimicitiae tibi gratiarum loco debeantur: nec minitandus arceas, cum aliquem ad te celeriter venire velis: nec simul te solum esse dixeris, et multis miniteris, ne doceas eos nihili te facere. Nos autem ut adsimus operam dabimus, ubi primum ea confecerimus, quæ facta cum fuerint et tibi et nobis ex æquo fructuosa fore censemus. Vale. »

Hanc ei epistolam reddito, et de quocunque horum te interrogarit, id ita se habere dico, prout in epistola scriptum est. Nam et de Persis itidem tibi mando, prout scriptum est. Atque hunc quidem his verbis adloquutus, tradita epistola, dimisit; adjecto mandato, ut ita festinaret, quemadmodum expediri voverat celeriter uti adesset.

Secundum hæc armatos jam omnes et Medos et Hyrcanios et Tigranis milites spectabat: Persæ quoque egressi erant armati: jam etiam finitimi quidam ei se dedentes equos adducebant, et adferebant arma: hos ille palta eum in locum, ubi et ceteros antea, jussit abjicere, eaque illos concremare, quibus id negotii datum erat, ipsi quibus non egerent; equos autem ut illi in castris remanentes custodirent, qui eos adduxerant, præcepit, donec aliquis eis aliter significaret: et convocatis præfectis equitum et Hyrcaniorum, hujusmodi orationem habuit:

« Ne mirum vobis sit, amici et socii, inquit, quod vos sæpe convoco: nam cum res præsentēs novæ sint, earum multæ ordine adhuc carent; quæ vero ordinata non sunt, ea semper negotia facessere necesse est, donec in suum quæque locum delata fuerint. Et multa jam sunt bona nobis bello capta, et viri præterea qui in nostram potestatem venerunt: quoniam vero neque scimus ipsi, quænam horum cujusque nostrum sint, neque hi novere quis eorum cujusque sit dominus, idcirco non admodum multos quidem ex eis videre est officium facere, sed omnes fere ambigere, quid abs se fieri oporteat: quapropter ut ne hæc sit rerum nostrarum ratio, vos ista singulis quæ eis propria sint dividendo discernite: et cum quidem tabernaculum aliquis adeptus est, satis et esculentis instructum, et potulentis, et ministris, et stragula, et alia veste, rebusque ceteris quæ requiruntur ut in tabernaculo militari commode degi possit, huc ut quid aliud accedat non opus est, nisi ut is qui illud nactus est, sciat horum sibi curam, tanquam suorum, gerendam esse: qui vero in ea divertit tabernacula quibus pleraque desunt, vos his inspectis, quod deest supplete. Multa etiam fore scio quæ supersint: nam hostibus omnia fuere copiosiora quam pro multitudine nostra. Venerunt etiam ad me Assyriorum regis aliorumque dynastarum quærestores, qui apud se aurum signatum esse

μον, δασμούς τινες λέγοντες. (41) Καὶ ταῦτα οὖν κηρύττετε πάντα ἀποφέρειν πρὸς ἡμᾶς ὅπου ἂν καθέξησθε· καὶ φόβον ἐπιτίθεσθε τῷ μὴ ποιῶντι τὰ παραγγελλόμενα· ὑμεῖς δὲ λαβόντες διάδοτε ἱππέϊ μὲν τὸ διπλοῦν, πεζῷ δὲ τὸ ἀπλοῦν, ἵνα ἔχητε, ἣν τινος προσδέησθε, καὶ ὅπου ὠνήσεσθε. (42) Τὴν δ' ἀγορὰν τὴν οὖσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ κηρυξάτω μὲν ἤδη, ἔφη, μὴ ἀδικεῖν μηδένα, πωλεῖν δὲ τοὺς κατήλους θ, τι ἔχει ἕκαστος πρᾶσιμον, καὶ ταῦτα διαθεμένους ἄλλα ἄγειν, ὅπως οἰκῇται ἡμῖν τὸ στρατόπεδον. (43) Καὶ ταῦτα μὲν ἐκήρυττον εὐθύς. Οἱ δὲ Μηδοὶ καὶ Ὑρκάνιοι εἶπον ὧδε. Καὶ πῶς ἂν, ἔφρασαν, ἡμεῖς ἄνευ σοῦ καὶ τῶν σὺν διανεμοίμεν ταῦτα; (44) Ὁ δ' αὖ Κύρος πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ὧδε προσηνέχθη. Ἡ γὰρ οὕτως, ἔφη, ὦ ἄνδρες, γινώσκετε ὡς θ, τι ἂν δέη πραχθῆναι ἐπὶ πᾶσι πάντας ἡμᾶς δεήσει παρεῖναι, καὶ οὔτε ἐγὼ ἀρκίσω πρᾶττων πρὸ ὑμῶν θ, τι ἂν δέη, οὔτε ὑμεῖς πρὸ ἡμῶν; καὶ πῶς ἂν ἄλλως κλείω μὲν πράγματα ἔχοιμεν, μείω δὲ διαπραττοίμεθα ἢ οὕτως; (45) Ἄλλ' ὁρᾶτε, ἔφη· ἡμεῖς μὲν γὰρ διεφυλάξαμεν ὑμῖν τάδε, καὶ ὑμεῖς ἡμῖν πιστεύετε καλῶς διαπεφυλάχθαι· ὑμεῖς δέ γ' αὖ διανεμίματε, καὶ ἡμεῖς πιστεύσομεν ὑμῖν καλῶς διανενημῆναι. (46) Καὶ ἄλλο δέ τι αὖ ἡμεῖς πειρασόμεθα κοινὸν ἀγαθὸν πρᾶττειν. Ὅρᾶτε γὰρ δὴ, ἔφη, νυνὶ πρῶτον ἱπποὶ ὅσοι ἡμῖν πάρεσιν, οἱ δὲ προσάγονται· τούτους οὖν εἰ μὲν ἔσομεν ἀναμάτους, ὠφελήσουσι μὲν οὐδὲν ἡμᾶς, πρᾶγματα δὲ παρέξουσιν ἐπιμελεσθαι· ἣν δ' ἱππέας ἐπ' αὐτοὺς καταστήσωμεν, ἅμα πραγμάτων τε ἀπαλλαξόμεθα καὶ ἰσχύιν ἡμῖν αὐτοῖς προσθησόμεθα. (47) Εἰ μὲν οὖν ἄλλους ἔχετε ὀκτίσιν ἂν δοίητε αὐτοὺς, μεθ' ὧν ἂν καὶ κινδυνεύοιτε θῖδιν, εἰ τι δέοι, ἢ μεθ' ἡμῶν, ἐκείνοις δίδοτε· εἰ μέντοι ἡμᾶς ἂν βούλοισθε παραστάτας μάλιστα ἔχειν, ἡμῖν αὐτοὺς δότε. (48) Καὶ γὰρ νῦν ὅτε ἄνευ ἡμῶν προσελάσαντες ἐκινδυνεύετε, πολλὸν μὲν φόβον ἡμῖν παρίχετε μὴ τι πάθητε, μάλα δὲ αἰσχύνεσθαι ἡμᾶς ἐποίησατε ὅτι οὐ παρῆμεν ὅπου περ ὑμεῖς· ἣν δὲ λάβωμεν τοὺς ἱπποὺς, ἐφόμεθα ὑμῖν. (49) Κἂν μὲν δοκῶμεν ὠφελεῖν πλέον ἐπ' αὐτῶν συναγωνιζόμενοι, οὕτω προθυμίας οὐδὲν ἔλλειψομεν· ἣν δὲ πεζοὶ γενόμενοι δοκῶμεν κατωτέρως ἂν παρεῖναι, τὸ καταδῆναι ἐν μέσῳ καὶ εὐθύς πεζοὶ ἡμῖν παρυσόμεθα· τοὺς δ' ἱπποὺς μηχανησόμεθα οἷς ἂν παραδιδόημεν. (50) Ὁ μὲν οὕτως ἔλεξεν· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Κύρε, οὔτε ἄνδρας ἔχομεν οὐς ἀναδιδάσσαιμεν ἂν ἐπὶ τούτους τοὺς ἱπποὺς, οὐτ' εἰ εἶχομεν, σοῦ ταῦτα βουλομένου, ἄλλο ἂν ἀντὶ τούτων ἡρούμεθα. Καὶ νῦν, ἔφρασαν, τούτους λαβὼν ποιεῖ ὅπως ἄριστόν σοι δοκεῖ εἶναι. (51) Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ ἀγαθὴ τύχη ἡμεῖς τε ἱππεῖς γενόμεθα καὶ ὑμεῖς διλοῖτε τὰ κοινά. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς θεοῖς, ἔφη, ἐξαιρεῖτε θ, τι ἂν οἱ μάγοι ἐξηγῶνται· ἔπειτα δὲ καὶ Κυαξάρῃ ἐκλέξασθε ὅποι' ἂν οἴεσθε αὐτῷ μάλιστα χαρίσσεσθαι. (52) Καὶ οἱ γελᾶσαντες εἶπον ὅτι γυναῖκας ἐξαιρετέον ἂν εἴη. Γυναῖκας τε τοίνυν ἐξαιρεῖτε, ἔφη, καὶ θ, τι ἄλλο ἂν δοκῇ

dixerunt, de tributis quibusdam mentionem facientes : itaque per præconem imperate, ut istæc ad vos omnia deferant, ubicunque consederitis; et terrorem ei incutite qui, quod imperatum est, non fecerit : vos autem ea cum acceperitis, duplum quidem equitibus, pedibus simpliciter distribuite; ut habeatis, si quibus vobis præterea opus fuerit, unde etiam ea emere possitis. Forum vero castrense, inquit, præconis jam voce edicite, ut nemo violet, utque caupones ac mercatores vendant merces quisque suas venales; et has ubi vendiderint, alias advehant, quo castra nostra sint frequentia. » Et hæc illi quidem statim per præconem edicebant : Medi vero et Hyrcanii, Quo pacto nos, inquit, absque te actulis hæc distribuimus? Cyrus autem hæc ipsorum verba ita excepit : « Eane vestra, viri, sententia est, inquit, ut quicquid tandem nobis agendum fuerit, rebus omnibus nos omnes interesse oporteat; neque satis ego facturus sim vobis, agens pro vobis quod usus postulet, neque vos, pro nobis? et quanam alia ratione plus habituri simus negotii, et minus effecturi, quam ista? At videte, ait : nos enim hæc vobis custodivimus, et vos credidistis a nobis esse recte custodita; vos vero vicissim distribuite, et nos credemus vobis, recte vos distribuissæ. Ac nos rursus alia in re operam dabimus, ut quiddam in commune profuturum peragamus. Videte enim, ait, nunc primum quot nobis partim adsint equi, partim adducantur; hos utique ita si relinquemus ut nemo insideat, neque quidquam nobis proderunt, et ob curam his impendendam negotium nobis exhibebunt : sin equites eis imponemus, eadem opera tum negotiis molestis liberabimur, tum virium nobis ipsis accessionem faciemus. Atqui si alii sunt, quibus eos delis, et quibuscum (si sit opus) pericula libentius adeatis, quam nobiscum, nimirum illis eos date : sin nos in primis auxilios qui vobis præsto sint habere vultis, nobis eos date. Etenim modo cum ad hostes absque nobis prorecti, prælii discrimen adiretis, magnum nobis metum injecistis, ne quid adversi vobis accideret; atque etiam magnum nobis pudorem incussistis, quod ibi non adessemus, ubi vos aderatis : verum si equos accipiemus, sequuturi vos sumus; ac si quidem una vobiscum ex equis pugnantes majori usui esse videbimur, cum ita se res habet, faciemus ut alacritatem nostram minime desideretis : sin pedites cum fuerimus opportunius adfuturi videamur, proclive fuerit descendere, statimque adeo vobis pedites aderimus; equos autem quibus tradamus, excogitabimus. » Cyrus in hunc modum loquutus est : illi autem responderunt, At nos, Cyre, neque viros habemus, quos equis hisce imponamus, neque, si haberemus, cum tu hæc velis, aliud iis quæ velles præferremus. Atque adeo nunc, inquit, equos accipe, et quod tibi optimum factu videtur facito. Ego vero accipio, inquit, adeoque nos, quod felix faustumque sit, efficiamur equites; et vos, quæ communia sunt, dividatis. Ac primum quidem, ait, diis secernite quodcumque magi secernendum præscripserint; deinde Cyaxari seligite, quæ quod selegeritis maxime rem gratam vos ipsi facturos arbitramini. Et illi risu facto, mulieres formosas huic deligendas alebant. Ergo et mulieres, inquit, deligite, et quicquid aliud vobis

ὑμῖν. Ἐπειδὴν δ' ἐκείνῳ ἐξέλητε, ὃ Ὑγκάνιοι, τοὺς ἐμοὶ ἐθελουσίους τούτους ἐπισπομένους [Μήδους] ἀμέμπτους πάντας ποιεῖτε εἰς δύναιμιν. (63) Ὑμεῖς δ' αὖ, ὦ Μῆδοι, τοὺς πρώτους ξυμμάχους γενομένους τιμᾶτε τούτους, ὅπως εὖ βεβουλευσθαι ἡγήσωνται ἡμῖν φίλοι γενόμενοι. Νείματε δὲ πάντων τὸ μέρος καὶ τῷ παρὰ Κυαζάρου ἥκοντι αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ· καὶ συνδιαμένειν δὲ παρακαλεῖτε, ὥς ἐμοὶ τούτου συνδοκούντος, ἵνα καὶ Κυαζάρῃ μᾶλλον εἰδὼς περὶ ἐκάστου ἀπαγγεῖλῃ τὰ ὄντα. (64) Πέρσαις δ', ἔφη, τοῖς μετ' ἐμοῦ, ὅσα ἂν περιττὰ γένηται ὑμῶν καλῶς κατεσκευασμένων, ταῦτα ἀρκέσει. Καὶ γὰρ, ἔφη, μάλα πῶς ἡμεῖς οὐκ ἐν χλιδῇ τεθράμμεθα ἀλλὰ χωριτικῶς· ὥστε ἴσως ἂν ἡμῶν καταγελάσασαί, εἴ τι σεμνὸν ἡμῖν περιτιθείητε, ὥσπερ, ἔφη, οἷδ' ὅτι πολλὸν ὑμῖν γέλωτα παρέξομεν καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων καθήμενοι, ὁμαι δ', ἔφη, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καταπίπτοντες.

65. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἤσαν ἐπὶ τὴν διαίρεσιν, μάλα ἐπὶ τῷ ἱππικῷ γελῶντες· ὁ δὲ τοὺς ταξιάρχους καλέσας ἐκέλευσε τοὺς ἵππους λαμβάνειν καὶ τὰ τῶν ἵππων σκευή, καὶ τοὺς ἱπποκόμους ἀριθμήσαντας λαβεῖν κληρωσάμενους εἰς τάξιν ἴσους ἐκάστοις. (66) Αὐθις δὲ ὁ Κῦρος ἀνειπεῖν ἐκέλευσεν, εἴ τις εἴη ἐν τῷ Ἀσσυρίῳ ἢ Σύρῳ ἢ Ἀραβίῳ στρατεύματι ἀνὴρ δοῦλος ἢ Μήδῳ ἢ Περσῶν ἢ Βακτριῶν ἢ Καρῶν ἢ Κιλικίων ἢ Ἑλλήνων ἢ ἑλλοθέν ποθεν βεβιασμένος, ἐκφαίνεσθαι. (67) Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ χήρυκος ἄσμενοι πολλοὶ προεφάνησαν· ὁ δὲ ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς τὰ εἶδη βελτίστους ἔλεγεν ὅτι ἐλευθέρους αὐτοὺς ὄντας δεήσει ὅπλα ὑποφέρειν ἢ ἂν αὐτοῖς διδώσι· τὰ δὲ ἐπιτήδεια ὅπως ἔχωσιν ἔφη αὐτῷ μελήσειν. (68) Καὶ εὐθὺς ἄγων πρὸς τοὺς ταξιάρχους συνέστησεν αὐτοὺς, καὶ ἐκέλευσε τὰ τε γέβρα καὶ τὰς ψιλὰς μαχαίρας τούτοις δοῦναι, ὅπως ἔχοντες τοῖς ἵπποις ἔπωνται, καὶ τὰ ἐπιτήδεια τούτοις ὥσπερ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ Πέρσαις λαμβάνειν, αὐτοὺς δὲ τοὺς θώρακας καὶ τὰ ζυστὰ ἔχοντας αἰεὶ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχεῖσθαι, καὶ αὐτοὺς οὕτω ποιῶν κατῆρχεν, ἐπὶ δὲ τοὺς πεζοὺς τῶν ὁμοτίμων ἀνθ' αὐτοῦ ἑαστον καθιστάναί ἄλλον ἄρχοντα τῶν ὁμοτίμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ ταῦτα εἶχον. Γωβρύας δ' ἐν τούτῳ παρῆν Ἀσσύριος πρεσβύτερος ἀνὴρ ἐφ' ἵππου σὺν ἱππικῇ θεραπείᾳ· εἶχον δὲ πάντες τὰ ἐφ' ἵππων ὅπλα. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τὰ ὅπλα παραλαμβάνειν τεταγμένοι ἐκέλευον παραδίδόναι τὰ ζυστὰ, ὅπως κατακαίονεν ὥσπερ τὰλλα. Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν ὅτι Κῦρον πρῶτον βούλοιοτο ἰδεῖν· καὶ οἱ ὑπηρέται τοὺς μὲν ἄλλους ἱππέας αὐτοῦ κατέλιπον, τὸν δὲ Γωβρύαν ἄγουσι πρὸς τὸν Κῦρον. (α) Ὁ δ' ὥς εἶδε τὸν Κῦρον, ἔλεξεν ὧδε. Ὁ δέσποτα, ἐγὼ εἰμι τὸ μὲν γένος Ἀσσύριος· ἔχω δὲ καὶ τείχος ἱσχυρὸν καὶ χώρας ἐπάρχῳ πολλῆς καὶ ἵππων ἔχω εἰς

visum fuerit. Postea vero quam illi selegeritis, Hyrcanī, facite, quantum potestis, ut omnes hi [Medi], qui me ultro sequuti sunt, nihil habeant quod querantur. Et vos item, Medi, primos hosce socios nostros honoribus præmiisque ornate, quo recte se consuluisse rebus suis existiment, cum nostræ se amicitiae adjunxerunt. Etiam de omnibus partem nuntio tribuite qui a Cyaxare venit, tum ipsi, tum iis quos secum habet: atque etiam hunc obsecrate ut nobiscum maneat, id quod et mihi simul probari dicite: ut cum rectius singula intellexerit, vera Cyaxari renuntiare possit. Persis autem, ait, qui mecum sunt, quæcunque vobis præclare instructis supersint, ea sufficient: quippe nos, inquit, in deliciis non admodum educati sumus, sed duriter ac rusticorum ferme more: itaque nos fortassis etiam irrisissetis, si quid splendidius nobis attribueretur; sicuti futurum scio, inquit, ut equis insidentes multum vobis risum moveamus; et fortassis, ut arbitror, ait, etiam in terram decident.

Secundum hæc illi ad prædæ divisionem accessere, de equitatu hoc admodum ridentes: et Cyrus arcessitis cohortium præfectis præcepit equos uti reciperent, et instrumenta equestria, cum equisonibus; et numero quidem inito eos acciperent, ut pares videlicet militum singulorum numero, sortito cohorti cuique obvenirent. Ipse etiam Cyrus per præconem pronuntiari jussit, ut si quod in Assyriorum, aut Syrorum, aut Arabum exercitu mancipium esset, vel e Media, vel Persia, vel terra Bactriana, vel Caria, vel Cilicia, vel Græcia, vel aliunde vi abductum, se conspiciendum exhiberet. Hoc autem audito præconio, multi se libenter in conspectum dedere: et ille, cum ex eorum numero selegisset qui forma præstabant, iis, libertate donatis, arma esse gestanda dixit, quæ ipsis daturus erat: sibi autem curæ futurum aiebat, res uti necessarias haberent. Simul eos ad præfectos cohortium deducens, iisdem commendavit; et præcepit, ut scuta ac gladios sine balteis eis darent, his ut instructi equitatum sequerentur; atque ut pro iisdem com meatum, perinde ac pro Persis suis, acciperent: ipsi vero cohortium præfecti loriceis hastilibusque instructi semper equis veherentur; atque ipse primum hoc facere orsus est: ac singuli suo loco præfectum alium ex ordine ὁμοτίμων, peditibus qui de numero itidem ὁμοτίμων erant constituerent.

CAPUT VI.

Et in his quidem rebus cum illi occupati essent, interea Gobryas Assyrius, senex, equo vectus, cum equestri famulatu aderat: gestabant autem omnes arma equestria. Et illi quidem quibus datum hoc erat negotii ut arma reciperent, eos hastilia tradere jubebant, ut ea perinde atque arma cetera comburerent. Gobryas autem, velle se primum videre Cyrum, ait: itaque ministri ceteros quidem ipsius equites reliquerunt et ad Cyrum Gobryam deducunt. Is ubi Cyrum conspexit, his verbis usus est: « Equidem, domine, natione sum Assyrius; et castellum munitum habeo, et regionis amplæ dominor; et equos circiter mille trecentos

χλίαν τριακοσίαν, ἣν τῷ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖ παρεχόμενην καὶ φίλος ἦν ἐκείνῳ ὡς μάλιστα· ἐπεὶ δὲ ἐκείνος μὲν τέθνηκεν ὑπ' ὕμῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν, ὃ δὲ παῖς ἐκείνου τὴν ἀρχὴν ἔχει ἐχθιστος ὢν ἐμοί, ἤκω πρὸς σέ καὶ ἱκέτης προσπίπτω καὶ δίδωμί σοι ἑμαυτὸν δοῦλον καὶ σύμμαχον, σὲ δὲ τιμωρὸν αἰτοῦμαι ἐμοί γενέσθαι καὶ παῖδα οὕτως ὡς δυνατόν σε ποιοῦμαι· ἀπαις δ' εἰμι ἀρβένων παιδῶν. (3) Ὅς γὰρ ἦν μοι μόνος καὶ καλὸς καὶ ἀγαθός, ὃ δέσποτα, καὶ ἐμὲ φιλῶν καὶ τιμῶν ὥσπερ ἂν εὐδαίμονα πατέρα παῖς τιμῶν τιθεῖν, τοῦτον ὃ νῦν βασιλεὺς οὗτος καλέσαντος τοῦ τότε βασιλέως, πατὴρ δὲ τοῦ νῦν, ὡς δώσαντος τὴν θυγατέρα τῷ ἐμῷ παιδί, ἐγὼ μὲν ἀπεπεμφάμην μέγα φρονῶν ὅτι δῆθεν τῆς βασιλείας θυγατὴρ ὀφείμην τὸν ἐμὸν υἱὸν γαμέτην, ὃ δὲ νῦν βασιλεὺς εἰς θῆραν αὐτὸν παρακάλεσας καὶ ἀνελὺς αὐτῷ θηρᾶν ἀνὰ κράτος, ὡς πολλὴν κρείττων αὐτοῦ ἵππευς ἡγούμενος εἶναι, ὃ μὲν ὡς φίλῳ συνεθήρα, φανερίης δ' ἀρκτοῦ διώκοντες ἀμφοτέροι, ὃ μὲν νῦν ἀρχὸν οὗτος ἀκοντίσας ἤμαρτεν, ὡς μήποτε ὥφελεν, ὃ δ' ἐμὸς παῖς βαλὼν, οὐδὲν δέον, καταβέβληεν τὴν ἀρκτον. (4) Καὶ τότε μὲν δὴ ἀνιαιθεὶς ἀρ' οὗτος κατέσχευεν ὑπὸ σκότου τὸν φθόνον· ὡς δὲ πάλιν λείοντα παρατυχόντος ὃ μὲν αὖ ἤμαρτεν, οὐδὲν θαυμαστόν, οἶμαι, παθὼν, ὃ δ' αὖ ἐμὸς παῖς αὐθις τυχὼν κατειργάσατο τε τὸν λέοντα καὶ εἴπεν, Ἄρα βέβληκα δις ἐφεξῆς καὶ καταβέβληκα θῆρα ἑκατεράκις, ἐν τούτῳ δὲ οὐκέτι κατίσχει ὁ ἀνόςσιος τὸν φθόνον, ἀλλ' αἰχμητὴν παρὰ τινος τῶν ἐπομένων ἄρπασας, καίσας εἰς τὰ στέρα τὸν μόνον μοι καὶ φίλον παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχὴν. (5) Κἀγὼ μὲν ὃ τάλας νεκρὸν ἀντὶ νυμφίου ἐκομισάμην καὶ ἔθαψα τηλικούτος ὢν ἀρτί γενηιάσκοντα τὸν ἀριστον παῖδα τὸν ἀγαπητόν· ὃ δὲ κατακαπνὼν ὥσπερ ἐχθρὸν ἀπολέσας οὔτε μεταμελόμενος πώποτε φανερός ἐγένετο οὔτε ἀντὶ τοῦ κακοῦ ἔργου τιμῆς τινος ζήλωσε τὸν κατὰ γῆς. Ὁ γέ μὲν πατήρ αὐτοῦ καὶ συνώκτισέ με καὶ δῆλος ἦν συναχθόμενός μοι τῇ συμφορᾷ. (6) Ἐγὼ μὲν οὖν, εἰ μὲν ἔζη ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ποτε ἦλθον πρὸς σέ ἐπὶ τῷ ἐκείνου κακῷ· πολλὰ γὰρ φιλικὰ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου καὶ ὑπηρετήσα ἐκείνῳ· ἐπεὶ δ' εἰς τὸν τοῦ ἐμοῦ παιδὸς φονέα ἡ ἀρχὴ περιήκει, οὐκ ἂν ποτε ἐγὼ τούτῳ δυνάμην εὖνους γενέσθαι, οὐδὲ οὗτος ἐμὲ εὖ οἶδ' ὅτι φίλον ἂν ποτε ἡγήσεται. Οἶδε γὰρ ὡς ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἔχω καὶ ὡς πρόσθεν φαιδρῶς βιοτεύων νῦν διάκειμαι, ἔρῃμος ὢν καὶ διὰ πένθους τὸ γῆρας διάγων. (7) Εἰ οὖν σύ με δέχῃ καὶ ἐλπίδα τινὰ λάβοιμι τῷ φίλῳ παιδί τιμωρίας ἂν τινος μετὰ σοῦ τυχεῖν, καὶ ἀνηθῆσαι ἂν πάλιν δοκῶ μοι καὶ οὔτε ζῶν ἂν ἔτι αἰσχυνομένην οὔτε ἀποθνήσκων ἀνιώμενος ἂν τελευτᾶν δοκῶ. (8) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κύρος δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' ἦν περ, ὃ Γωδρύα, καὶ φρονῶν φαίνῃ ὅσπερ λέγεις πρὸς ἡμᾶς, δέχομαι τε ἱκέτην σὲ καὶ τιμωρήσειν σοι τοῦ παιδὸς τὸν φονέα συν θεοῖς ὑπισχυνοῦμαι. Λέξον δέ μοι, ἔρῃ, ἐάν σοι ταῦτα ποιῶμεν καὶ τὰ τέγῃ σε ἔχῃν ἐῷμεν καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν δύναμιν ἦν περ πρόσθεν εἶχες, σὺ ἡμῖν τί ἀντὶ τούτων ὑπηρετή-

regi Assyriorum exhibere solebam, et illi quidem carus eram, ut qui maxime : sed quando interfectus ille a vobis erat, vir sane fortis et bonus, illiusque filius rerum modo potitur, inimicissimus mihi, ad te veni, et ad genua tibi supplex accido : tradoque me tibi servum et belli socium, ac te rogo ut me ulciscaris ; teque pro eo ac possum filium mihi adopto. Nam nulla mihi est jam proles mascula. Quem enim solum habebam filium, et forma, domine, et virtute præstantem, et amantem mei et eum honorem mihi deferentem, quo filius patrem persequendo beare possit, hunc rex ille qui nunc Assyriæ dominatur, arcessitum ab illius temporis rege, hujus patre, ut qui vellet filio meo filiam suam uxorem dare ; atque ego quidem eum ita dimittebam, ut elato essem animo, qui nimirum filium meum regis filiz maritum visurus essem : hunc, inquam, rex iste, rerum qui nunc potitur, ad venationem invitavit, et potestatem ei fecit venandi totis viribus, quod longe se illo mellorem equitem duceret ; itaque venatus est cum eo tanquam amico : cumque in conspectum prodiiisset ura, et uterque hanc insequeretur, iste modo princeps emissio jaculo aberravit (quod utinam ne unquam accidisset) ; at meus illi filius, telo conjecto (quod minime factum oportuit), ursam sternit. Et tunc quidem ille licet graviter rem ferret, invidiam tamen occulte repressit : cum autem leone forte excitato hic rursus aberrasset (quod ei accidisse mirum, ut mea fert opinio, videri non debuit), filius vero meus ictu denuo non aberrante leonem confecisset, diceretque, Profecto bina emisi jacula, uno sub alterum statim emissio, et utraque vice feram prostravi ; tum vero sceleratus ille non amplius invidiam cohibuit, sed e manibus cujusdam ex comitibus erepta cusplide, et in pectus adacta, meo illi unico caroque filio animam abstulit. Ego vero miser mortuum pro sponso retuli, et natu adeo grandis filium optimum, dilectissimum, cujus vestire genas jam prima ineeperat lanugo, sepelii : at interfecto ille, quasi inimicum aliquem peremisset, neque poenitentiam agere visus est unquam, neque pro atroci hoc facinore terra conditum honore ullo dignatus est. Pater sane ejus et misertus mei fuit, et palam declaravit, se quoque casum meum lugere. Itaque, si ille viveret, nunquam ego ad te cum ipsius damno venissem (nam multis amici munibus erga me functus est ; et a me vicissim ipsi inservitum est) : quoniam vero ad interfectorem filii mei pervenit imperium, non equidem animo in illum unquam esse benevolo possim, nec ipse me unquam, sat scio, amicum duxerit. Scit enim quæ mens in eum mea sit, meque adeo antehac hilariter vivere solitum, misera nunc orbitate adfectum esse, senectutemque in luctu degere. Quapropter tu si me receperis, et aliqua mihi filii cari mortem per te ulciscendi spes offeratur, etiam reviviscere mihi videbor, neque vitam amplius cum dedecore traham, neque mortem me cum luctu obiturum puto. » Sic ille cum loquutus esset, respondit Cyrus : Si constet ea te sentire, Gobrya, quæ nobis narras, et te supplicem recipio, et de interfectore illo me pœnas sumpturum, diis juvantibus, polliceor. Verum dic mihi, ait, si tibi hæc præstemus, et castella retinere te sinamus, et regionem, et arma, et potestatem cum qua fuisti hactenus,

σεις; (9) Ὁ δὲ εἶπε, Τὰ μὲν τέλῃ, θῶν ἔλθῃς, οἶκόν σοι παρέξω· δασμὸν δὲ τῆς χώρας ὅνπερ ἔφερον ἐκείνῳ σοὶ ἀποῖσω· καὶ ὅποι ἂν στρατεύῃ, συστρατεύσομαι τὴν ἐκ τῆς χώρας δύναμιν ἔχων. Ἔστι δὲ μοι, ἔφη, καὶ θυγάτηρ παρθένος ἀγαπῆτῃ γάμου ἥδη ὥραία, ἣν ἐγὼ πρόσθεν μὲν ὦμην τῷ νῦν βασιλεύοντι γυναῖκα τρέφειν. Νῦν δὲ αὐτὴ τέ μοι ἡ θυγάτηρ πολλὰ γοωμένη ἱκέτευσε μὴ δοῦναι αὐτὴν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ φονεῖ, ἐγὼ τε ὡσαύτως γιγνώσκω. Νῦν δὲ σοι δίδωμι βουλευσασθαι καὶ περὶ ταύτης οὕτως ὥσπερ ἂν καὶ ἐγὼ βουλευὼν περὶ σοῦ φαίνωμαι. (10) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐπὶ τούτοις, ἔφη, ἐγὼ ἀληθευομένοις δίδωμι τέ σοι τὴν ἐμὴν καὶ λαμβάνω τὴν σὴν δεξιάν· θεοὶ δ' ἡμῖν μάρτυρες ἔστων. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπράχθη, ἀπένεια τε κελεύει τὸν Γωβρύαν ἔχοντα τὰ ὅπλα καὶ ἐπήρετο πόση τις ὁδὸς ὡς αὐτὸν εἴη, ὡς ἤξων. Ὁ δ' εἰλεγεν, Ἦν αὖριον ἱγὺς πρωτὶ τῇ ἐτέρᾳ ἂν αὐλίζοιο παρ' ἡμῖν.

11. Οὕτω δὲ οὗτος μὲν ὥχετο ἡγεμόνα καταλιπών. Οἱ δὲ Μῆδοι παρήσαν, ἃ μὲν οἱ μάγοι ἔφασαν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν, ἀποδόντες τοῖς μάγοις, Κύρω δ' ἐξηρηκότες τὴν καλλίστην σκηνὴν καὶ τὴν Σουσίδα γυναῖκα, ἡ καλλίστη δὲ λέγεται ἐν τῇ Ἀσίᾳ γυνὴ γενέσθαι, καὶ μουσουργοὺς δὲ δύο τὰς κρατίστας· δεύτερον δὲ Κυαζάρην τὰ δεύτερα, τοιαῦτα δ' ἄλλα ὧν ἐδέοντο ἑαυτοῖς ἐκπληρώσαντες, ὡς μηδενὸς δεόμενοι στρατεύοιντο, πάντα γὰρ ἦν πολλά. (12) Προσέλθον δὲ καὶ οἱ Ὑρκάνιοι ὧν ἐδέοντο· ἰσόμερον δὲ ἐποίησαν καὶ τὸν παρὰ Κυαζάρου ἄγγελον· τὰς δὲ περιττὰς σκηνὰς ὅσαι ἦσαν Κύρῳ παρέδωσαν, ὡς τοῖς Πέρσαις γένοιτο. Τὸ δὲ νόμισμα ἔφασαν, ἐπειδὴν ἄπαν συναχθῇ, διαδώσειν· καὶ διέδωκαν.

BIBAION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἐπραξάν τε καὶ ἔλεξαν· ὁ Κύρος δὲ ἐκέλευσε τὰ μὲν Κυαζάρου διαλαβόντας φυλάττειν οὐδ' ἥδει οικειοτάτους αὐτῷ ὄντας· καὶ ὅσα δὲ ἐμοὶ δίδοτε, ἡδέως, ἔφη, ἐγὼ δέχομαι· χρήσεται δ' αὐτοῖς ὑμῶν ὁ ἀεὶ μάλιστα δεόμενος. Φιλόμουςος δὲ τις τῶν Μήδων εἶπε, Καὶ μὴ ἐγὼ, ὦ Κύρε, τῶν μουσουργῶν ἀκούσας ἐσπέρας ὧν σὺ νῦν ἔχεις, ἤκουσά τε ἡδέως καὶ ἦν μοι δῶς αὐτῶν μῖζον, στρατεύεσθαι ἂν μοι δοκῶ ἥδιον ἢ αἰκοι μένειν. Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐγωγε, ἔφη, καὶ δίδωμι σοι καὶ χάριν οἶομαι σοὶ πλεῖω ἔχειν ὅτι ἐμὲ ἤτησας ἢ σὺ ἐμοὶ ὅτι λαμβάνεις· οὕτως ἐγὼ ὑμῖν διψῶ χαρίζεσθαι. Ταύτην μὲν οὖν ἔλαβεν ὁ αἰτήσας.

2. Καλέσας δὲ ὁ Κύρος Ἀράσπην Μῆδον, ὃς ἦν ἐκ παιδὸς αὐτῷ ἐταῖρος, ᾧ καὶ τὴν στολὴν ἐκδύς ἔδωκε τὴν Μηδικὴν, ὅτε παρὰ Ἀστυάγου εἰς Πέρσας ἀπῆι, τοῦτον ἐκέλευσε διαφυλάττειν αὐτῷ τὴν τε γυναῖκα καὶ τὴν

quidnam tu pro his in nos officii conferes? Ille vero dixit, Castella, ubi voles, tradam tibi in domum: et tributum, quod illi ex agro meo pendebam, ad te deferam: et ubi necesse fuerit expeditionem suscipere, tuo cum exercitu me quoque regionis vires in eam una educam. Præterea mihi, inquit, filia est, eaque virgo, quam unice diligo, ætate jam nubili, quam me antehac quidem regi rerum nunc potenti putabam conjugem futuram educare: verum ipsa me nunc filia, largo cum fletu, suppliciter orat, ne se fratris interfectori tradam; atque mea quoque hæc est ea de re sententia. De hac etiam tibi nunc permitto ut ita consulas, quemadmodum me de te consulere manifestum sit. Itaque Cyrus, De his, ait, si vera ea dicis, ego et meam tibi do, tuamque accipio, dextram; dii nobis testes sunt. Actis his rebus, Gobryas arma retinentem abire iussit, et sciscitatus est, quantum itineris ad ipsum esset, quod eo venire vellet. Et ille, Si cras mane, inquit, proficiscaris, postridie apud nos pernoscere poteris.

Itaque Gobryas, itineris duce relicto, discessit. Et Medii jam aderant, qui ea quæ magi diis seligenda dixerant, magia tradiderunt; Cyro pulcherrimum selegerant tabernaculum, et mulierem Susianam, quæ omnium quas habuit Asia formosissima fuisse perhibetur, et duas musicæ peritissimas; secundo autem loco, Cyaxari quæ istis erant secunda: aliorumque huiusmodi, quibus ipsis opus erat, supplementum sibi sumpserunt, ut rei nullius indigi militarent: nam magna erat omnium copia. Quin et Hyrcanii acceperunt ea, quibus ipsis opus erat: et Cyaxaris quoque nuntium ad æquam cum ceteris partem admiserunt: tabernacula vero, quæ supererant, Cyro tradiderunt, ut ea Persæ haberent. Nummos denique tum se distributuros aiebant, ubi collegissent universos, eosque adeo deinde distribuerunt.

LIBER V.

CAPUT I.

Et hæc illi quidem egerunt dixeruntque: Cyrus autem Cyaxari selecta eos accipere et custodire iussit, quos et maxime familiares esse norat: ac, Mihi quæ datis, inquit, libens accipio; utetur autem his vestram quilibet, qui eis potissimum indigebit. Et Medus quidam musicæ studiosus, Ego vero, inquit, cum audirem vespere musicas istas mulieres, quas tu nunc habes, voluptatem audiendo percepi; ac si quidem harum unam mihi dederis, in castris versari, quam domi manere, iucundius esse existimabo. Ego vero, subiecit Cyrus, hanc tibi dono, et maiorem tibi videor habere gratiam, qui a me petieris, quam tu mihi qui eam acceperis: usque adeo vobis gratificari sitio. Atque ita quidem mulierem accepit is qui petierat.

Cyrus autem arcessito Araspe Medo (qui erat ei a puero sodalis, et cui vestem quoque Medicam exuens, cum in Persiam discederet ab Astyage, dederat), ei præcepit, ut sibi et mulierem et tabernaculum adservaret: erat autem

σκηνήν (3) ἦν δὲ αὕτη ἡ γυνὴ Ἀβραδάτου τοῦ Σουσῶν· ὅτε δὲ ἡλίσκετο τὸ τῶν Ἀσσυρίων στρατοπέδον, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς οὐκ ἔτυχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὄν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τῶν Βακτριανῶν βασιλέα πρεσβεύων ὤχετο· ἐπεμψε δὲ αὐτὸν ὁ Ἀσσύριος περὶ συμμαχίας· ξένος γὰρ ὢν ἐτύγγανε τῷ τῶν Βακτριανῶν βασιλεῖ· ταύτην οὖν ἐκέλευσεν ὁ Κύρος διαφυλάττειν τὸν Ἀράσπην, ἕως ἂν αὐτὸς λάβῃ. (4) Κελεύσμενος δὲ ὁ Ἀράσπης ἐπῆρετο, Ἐώρακας δ' ἔφη, ὦ Κύρε, τὴν γυναῖκα, ἣν με κελεύεις φυλάττειν; Μὰ Δι', ἔφη ὁ Κύρος, οὐκ ἔγωγε. Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἡνίκα ἐξηρῶμέν σοι αὐτήν· καὶ δῆτα, ὅτε μὲν εἰσῆλθομεν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτῆς, τὸ πρῶτον οὐ διέγνωμεν αὐτὴν χαμαὶ τε γὰρ ἐκάθητο καὶ αἱ θεράπαιναι παῖσαι περὶ αὐτήν· καὶ τοίνυν ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἐσθῆτα· ἐπεὶ δὲ γυνῶναι βουλόμενοι ποῖα εἴη ἡ δέσποινά πάσας περιεβλέψαμεν, ταχὺ πάνυ καὶ πασῶν ἐφάνετο διαφέρουσα τῶν ἄλλων, καίτερ καθημένη κεκαλυμμένη τε καὶ εἰς γῆν ὀρώσα. (5) Ὡς δὲ ἀναστῆναι αὐτὴν ἐκέλευσάμεν, συνανέστησαν μὲν αὐτῇ ἅπασαι αἱ ἀμφ' αὐτήν, διήνεγκε δὲ ἐνταῦθα πρῶτον μὲν τῷ μεγέθει, ἔπειτα δὲ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ εὐσημοσύνῃ, καίπερ ἐν ταπεινῷ σχήματι ἐστηκυῖα. Δῆλα δ' ἦν αὐτῇ καὶ τὰ δάκρυα καταστάζοντα, τὰ μὲν κατὰ τῶν πέπλων, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας. (6) Ὡς δ' ἡμῶν ὁ γεραίτερος εἶπε, Θάρρει, ὦ γύναι· καλὸν μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἀκούομεν καὶ τὸν σὺν ἀνδρῶ ἐῖναι· νῦν μάλιστα ἐξαιρούμεν ἀνδρὶ σε εὖ ἴσθι ὅτι οὔτε τὸ εἶδος ἐκείνου χεῖρον οὔτε τὴν γνώμην οὔτε δύναμιν ἤττω ἔχοντι, ἀλλ' ὥς ἡμεῖς γε νομίζομεν, εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ, καὶ Κύρος ἀξίός ἐστι θαυμάζεσθαι, οὐ σὺ ἔση τὸ ἀπὸ τοῦδε· ὥς οὖν τοῦτο ἤκουσεν ἡ γυνή, περικατερέβητό τε τὸν ἀνώθεν πέπλον καὶ ἀνωδύρατο· συνανέβόησαν δὲ αὐτῇ καὶ αἱ δμῳαί. (7) Ἐν τούτῳ δ' ἐφάνη μὲν αὐτῆς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ προσώπου, ἐφάνη δὲ ἡ δὲρς καὶ αἱ χεῖρες· καὶ εὖ ἴσθι, ἔφη, ὦ Κύρε, ὥς ἐμοὶ τε ἔδοξε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τοῖς ἰδοῦσι μήπω φῶναι μηδὲ γενέσθαι γυνὴ ἀπὸ θνητῶν τοιαύτη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἀλλὰ πάντως, ἔφη, καὶ σὺ θέασαι αὐτήν. (8) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, πολὺ γε ἤττον, εἰ τοιαύτη ἐστὶν ὅαν σὺ λέγεις. Τί δαί; ἔφη ὁ νεανίσκος. Ὅτι, ἔφη, εἰ νυνὶ σοῦ ἀκούσας ὅτι καλὴ ἐστὶν ἔλθειν πεισθήσομαι θεασόμενος, οὐδὲ πάνυ μοι σχολῆς οὔσης, δέδοικα μὴ πολὺ θᾶττον ἐκείνη με αὐθις ἀναπίσση καὶ πάλιν ἔλθειν θεασόμενον· ἐκ δὲ τούτου ἴσως ἂν ἀμελήσας ὢν με δεῖ πράττειν καθόμην ἐκείνην θεώμενος.

9. Καὶ ὁ νεανίσκος ἀναγέλασας εἶπεν, Οἶε γάρ, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανὸν εἶναι κάλλος ἀνθρώπου ἀναγκάζειν τὸν μὴ βουλόμενον πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον; εἰ μάλιστα, ἔφη, τοῦτο οὕτως ἐπεφύκει, πάντας ἂν ἠνάγκαζεν ὁμοίως. (10) Ὅρᾳ, ἔφη, τὸ πῦρ, ὥς πάντας ὁμοίως καίει; πέφυκε γὰρ τοιοῦτο· τῶν δὲ καλῶν τῶν μὲν ἐρώσι τῶν δ' οὐ, καὶ ἄλλος γε ἄλλου. Ἐθελούσιον γάρ, ἔφη, ἐστὶ, καὶ ἐρᾷ ἕκαστος ὢν ἂν βούληται. Αὐτίκα, ἔφη, οὐκ ἐρᾷ ἀδελφὸς ἀδελφῆς, ἄλλος δὲ ταύτης· οὐδὲ πατὴρ θυ-

mulier hæc, Susorum regis Abradatæ uxor : quo vero tempore capta erant Assyriorum castra, maritus ejus in castris forte non adfuit, sed ad Bactrianorum regem legatus abierat : miserat autem eum Assyrius societatis ineundæ gratia ; huic enim cum Bactrianorum rege hospitium intercedebat : hanc igitur, donec eam ad se reciperet, Araspen adservare jussit. Et Araspes, cum hoc ei mandatum esset, Cyrum interrogans, Vidistine, inquit, mulierem hanc, quam me servare jubes? Non profecto, ait Cyrus. Ego vero, inquit Araspes, hanc vidi, cum eam tibi seligeremus : ac sane cum tabernaculum ejus primam ingrederemur, eam non agnovimus : nam et humi sedebat, et circum eam ancillæ sedebant omnes ; et vestem quidem famularum vestibus similem habebat : cum autem studio cognoscendi quænam esset hera, circumspectaremus universas, mox alias omnes excellere visa est, tametsi sederet, et velata terram intueretur. Postquam vero surgere eam jussimus, consurrexere cum ea quæ circum eam erant omnes ; tunc præstabat hæc, primum majestate, deinde decore et formæ venustate, licet habitu humili induta constitisset. Etiam lacrimas videre erat ei manantes per vestes partim, partim ad ipsos usque pedes. Cumque natu maximus inter nos diceret, Bono animo sis, mulier : nam tametsi virum tuum tum corporis tum animi bonis ornatum audiamus, tamen viro te modo seligimus, quem certo scias nec formæ pulchritudine illi cedere, neque ingenio, neque potestate : sed, nos uti quidem arbitramur, si quisquam alius, Cyrus admiratione dignus est, cujus tu deinceps eris. Id ubi mulier audivit, veste superiori abscissa ejulare cœpit ; ancillæque una vociferatæ sunt. His autem maxima faciei ejus pars adparuit, collum etiam et manus adparuerunt : sciasque adeo, Cyre, inquit, tam mihi quam aliis omnibus, eam qui adspexerant, visum esse, nunquam vel natam esse, vel in Asia talem ex mortalibus extitisse mulierem : sed enim, ait, omnino tu eam spectabis. Et Cyrus, Imo vero multo minus, inquit, si talis est qualem tu prædicas. Quid ita? inquit adolescens ille. Quia si nunc, ait, postquam de te audivi eam esse formosam, persuaderi mihi patiar, ut ad spectandum illam abeam, cum non in cilio prorsus sim, vereor ne multo citius illa mihi rursum persuadeat, ut spectatum redeam ; ac deinde neglectis fortasse rebus iis quæ mihi gerendæ sunt, oculis in illam fixis desideam.

Et adolescens risu sublato, Existimasne, Cyre, inquit, formam humanam tantum habere virium, ut nolentem cogat facere, quod factu non sit optimum? Si vero vim hanc, inquit, natura habeat forma, omnes eodem modo cogeret. Ignem, inquit, adspice, ut omnes itidem urat (nam talis a natura est) : at ex formosis, alios amare solent homines, alios non ; et alius alios amores habet. Est enim, ait, hæc res in voluntate posita, et unusquisque quos vult amat. Ac primum quidem neque frater sororem, sed alius eam, amat ;

γατρός, ἄλλος δὲ ταύτης. Καὶ γὰρ φόβος καὶ νόμος ἱκανὸς ἔρωτα κωλύειν. (11) Εἰ δὲ γ', ἔφη, νόμος τε-
 θεῖη μὴ ἐσθίωντας μὴ πεινῆν καὶ μὴ πίνοντας μὴ διψῆν
 μὴδὲ βιγῶν τοῦ χειμῶνος μὴδὲ θάλπεσθαι τοῦ θέρους,
 οὐδεὶς ἂν νόμος δυνήθειη διαπράξασθαι ταῦτα πείθεσθαι
 ἀνθρώπους· πεφύκασι γὰρ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι. Τὸ
 δ' ἔρᾶν θελοῦσιν ἐστίν· ἕκαστος γοῦν τῶν καθ' ἑαυτὸν
 ἔρῃ, ὥσπερ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. (12) Πῶς οὖν,
 ἔφη ὁ Κύρος, εἰ θελοῦσιν ἐστί τὸ ἐρασθῆναι, οὐ καὶ
 παύσασθαι ἔστιν ὅταν τις βούληται; Ἄλλ' ἔγω, ἔφη,
 ἐώρακα καὶ κλαίοντας ὑπὸ λύπῃ δι' ἔρωτα, καὶ δου-
 λεύοντας γε τοῖς ἐρωμένοις καὶ μάλα κακὸν νομίζοντας
 πρὶν γε ἔρᾶν τὸ δουλεύειν, καὶ διδόντας γε πολλὰ ὧν οὐ
 βέλτιον αὐτοῖς στέρεσθαι, καὶ εὐχομένους ὥσπερ καὶ ἄλ-
 λης τινὸς νόσον ἀπαλλαγῆναι, καὶ οὐ δυναμένους μέν-
 τοι ἀπαλλάττεσθαι, ἀλλὰ δεδωμένους ἰσχυροτέρᾳ τινὶ
 ἀνάγκῃ ἢ εἰ ἐν σιδήρῳ ἐδέδεντο. Παρέχουσι γοῦν ἑαυ-
 τοὺς τοῖς ἐρωμένοις πολλὰ καὶ εἰκῇ ὑπηρετοῦντας· καὶ
 μέντοι οὐδ' ἀποδιδράσκουσιν ἐπιχειροῦσι, τοιαῦτα κακὰ
 ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ φυλάττουσι τοὺς ἐρωμένους μὴ ποι-
 ἀποδρῶσι. (13) Καὶ ὁ νεανίσκος εἶπε πρὸς ταῦτα,
 Ποιῶσι γὰρ, ἔφη, ταῦτα· εἰσὶ μέντοι οἱ τοιοῦτοι, ἔφη,
 μοχθηροὶ· διόπερ, οἶμαι, καὶ εὐχονται μὲν αἰεὶ ὡς ἄθλιοι
 ὄντες ἀποθαγεῖν, μυρίων δ' οὐσῶν μηχανῶν ἀπαλ-
 λαγῆς τοῦ βίου οὐκ ἀπαλλάττονται. Οἱ αὐτοὶ δὲ γε
 οὗτοι καὶ κλέπτειν ἐπιχειροῦσι καὶ οὐκ ἀπέχονται τῶν
 ἀλλοτριῶν, ἀλλ' ἐπειδὴν τι ἀρπάσωσιν ἢ κλέψωσιν,
 ὁρᾷς ὅτι σὺ πρῶτος, ὡς οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κλέπτειν, αἰ-
 τιᾷ τὸν κλέπτοντα καὶ ἀρπάζοντα, καὶ οὐ συγγιγνώ-
 σκεις, ἀλλὰ κολάζεις. (14) Οὕτω μέντοι, ἔφη, καὶ οἱ
 καλοὶ οὐκ ἀναγκάζουσιν ἔρᾶν ἑαυτῶν οὐδὲ ἐφίσθαι ἀν-
 θρώπους ὧν μὴ δεῖ, ἀλλὰ τὰ μοχθηρὰ ἀνθρώπια πα-
 σῶν, οἶμαι, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀκρατῇ ἐστί, καίπειτα ἔρωτα
 αἰτιῶνται· οἱ δὲ γε καλοὶ κάγαθοι ἐπιθυμοῦντες καὶ
 χρυσοῦ καὶ ἱππῶν ἀγαθῶν καὶ γυναικῶν καλῶν, ὅμως
 ἀπάντων τούτων βραδίως δύνανται ἀπέχεσθαι ὥστε μὴ
 ἀπτεσθαι αὐτῶν παρὰ τὸ δίκαιον. (15) Ἐγὼ γοῦν,
 ἔφη, ταύτην ἑωρακὼς καὶ πάνυ καλῆς δοξάσης μοι εἶναι,
 ὅμως καὶ παρὰ σοὶ εἰμι καὶ ἱππέως καὶ τᾶλλα τὰ μοι
 προσήκοντα ἀποτελῶ. (16) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύρος·
 ἴσως γὰρ θάττον ἀπῆλθες ἢ ἐν ὅσῳ χρόνῳ δ' ἔρως πέφυκε
 συσχευάζεσθαι ἀνθρώπων. Καὶ πυρὸς γάρ τοι ἐστί
 θιγόντα μὴ εὐθὺς καίεσθαι, καὶ τὰ ξύλα οὐκ εὐθὺς ἀνα-
 λάμπει· ὅμως δ' ἔγωγε οὔτε πυρὸς ἐκὼν εἶναι ἄπομαι
 οὔτε τοὺς καλοὺς εἰσορῶ. Οὐδέ γε σοὶ συμβουλεύω,
 ἔφη, ὦ Ἀράσπα, ἐν τοῖς καλοῖς ἔᾶν τὴν ὄψιν ἐνδιατρί-
 βειν· ὡς τὸ μὲν πῦρ τοὺς ἀπτομένους καίει, οἱ δὲ καλοὶ
 καὶ τοὺς ἀποθεν θεωμένους ὑφάπτουσιν, ὥστε αἰθεσθαι
 τῷ ἔρωτι. (17) Θάβρει, ἔφη, ὦ Κύρε· οὐδ' ἂν μὴδέ-
 ποτε παύσωμαι θεώμενος, οὐ μὴ κρατηθῶ ὥστε ποιεῖν
 τι ὧν μὴ χρῆ ποιεῖν. Κάλιστα, ἔφη, λέγεις· φύλαττε
 τοῖνον, ἔφη, ὥσπερ σε κελεύω καὶ ἐπιμελοῦ αὐτῆς· ἴσως
 γὰρ ἂν καὶ πάνυ ἡμῖν ἐν καιρῷ γένοιτο αὕτη ἢ γυνή.
 (18) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες διελύθησαν.

neque pater filiam, sed alius eam, amat. Etenim metus et
 lex satis ad coercendum amorem valent. At vero si lex,
 inquit, lata esset, ut qui non comedunt, non esuriant, et
 qui non bibunt, non sitiant, utque nec hieme algeant, nec
 æstate caleant, his in rebus ut homines parerent lex nulla
 posset efficere: sunt enim a natura sic comparati, ut his ced-
 dant. Amare vero in voluntate positum est: siquidem
 unusquisque amat quæ sibi conveniunt, ut vestes et calceos.
 Qui fit igitur, inquit Cyrus, si voluntarium quiddam est
 amor, ut amandi finem facere non liceat, cum quis velit?
 Atqui vidi ego, inquit, qui præ dolore, quem ex amore per-
 cipiebant, flerent, et iis, quos amabant, servirent; tametsi,
 priusquam amarent, servitutem rem valde malam arbitra-
 rentur; quique multa largirentur, quibus haud ita commode
 carere poterant; tum qui optarent ut amore non secus atque
 morbo quodam alio liberarentur, neque tamen liberari pos-
 sent, sed validiore quadam necessitate fuisse constrictos,
 quam si ferro vincti fuissent. Quin et se suis amoribus
 valde et inaniter obsequiosos exhibent; ac ne aufugere qui-
 dem conantur, cum ejusmodi habeant mala, sed etiam amor-
 es suos, ne aufugiant aliquo, observant. Et adolescens ad
 hæc, Faciunt vero, quæ dicis, ait: sunt nimirum hujusmodi
 homines, inquit, socordes: quocirca, uti opinor, semper
 etiam mori optant, ut miseri; cumque rationes e vita exce-
 dendendi sint innumeræ, non tamen excedunt. Et illi sane ipsi
 furari quoque conantur, et ab alienis haud abstinent: verum
 ubi quid rapuere vel furto subtrahere, nonne vides ipse,
 inquit, te primum, quoniam natura ad furtum faciendum
 non cogit, forsantem rapientemque accusare, neque veniam
 dare, sed pœnam sumere? Sic quidem certe, ait, neque
 formosi se amare cogunt homines, nec ea adpetere quæ ad-
 petenda non sunt: sed miseri stolidique homunciones ab
 omnibus, utique, cupiditatibus superantur, ac deinde cul-
 pam in amorem conferunt: at honesti probique viri, etsi et
 aurum, et equos bonos, et mulieres formosas expetant, ta-
 men ab his omnibus facile semet abstinere possunt, ut præ-
 ter æquum ea non attingant. Ego quidem certe, inquit,
 quamvis hanc conspexerim, perque mihi venusta visa sit,
 tibi tamen adsum, et equito, et cetera quæ mei sunt officii
 præsto. Ita profecto, inquit Cyrus; fortasse enim disces-
 sisti citius et ante id tempus, quo natura solet amor ma-
 chinis suis homines occupare. Nam fieri potest, ait, etiam
 ignem quis tangens non statim uratur, et ligna non statim flam-
 ma concepta fulgent: ego tamen nec ignem ultro tangere, nec
 formosos adspicere soleo. Ne tibi quidem consulo, Araspa,
 inquit, ut oculos formosis diutius immorari sinas: nam
 ignis quidem non nisi tangentes urit, at formosi etiam eos,
 qui e longinquo spectant, adeo accendunt, ut amore flagrent.
 Bono sis animo, Cyre, ait, nequaquam enim futurum est,
 ipse uti adeo capiar, nec si nunquam hanc spectare desi-
 nam, ut aliquid, fieri quod non oporteat, admittam. Reti-
 ctissime, inquit, ais; atque adeo hanc mihi adservato,
 inquit, quemadmodum te jubeo, ejusque curam gerito:
 nam fortasse mulier hæc oblata aliquando occasione magno
 nobis usui fuerit. Et tum quidem his dictis a se invicem
 discesserunt.

Ὁ δὲ νεανίσκος ἄμα μὲν ῥῶν ὑπερκαλλῇ τὴν γυναικα, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος τὴν καλοκάγαθον αὐτῆς, ἄμα δὲ θεραπεύων αὐτὴν καὶ οἰόμενος χαρίζεσθαι αὐτῇ, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος οὐκ ἀχάριστον οὖσαν, ἀλλ' ἀντεπιμελουμένην διὰ τῶν αὐτῆς οἰκετῶν ὥς καὶ εἰσιόντι εἰη αὐτῷ τὰ δέοντα καὶ εἰ ποτε ἀσθενήσειεν, ὥς μηδενὸς ἂν δέοιτο, ἐκ πάντων τούτων ἡλίσκετο ἔρωτι, καὶ ἰσως οὐδὲν θαυμαστὸν ἔπαρχε. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐπράττετο.

19. Βουλόμενος δὲ ὁ Κύρος θελοντὰς μένειν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τε Μήδους καὶ τοὺς συμμάχους, συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἐπικαιρίους ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιάδε. (20) Ἄνδρες Μῆδοι καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐγὼ ὑμᾶς οἶδα σαφῶς ὅτι οὐτε χρημάτων δεόμενοι σὺν ἐμοὶ ἐξῆλθετε οὐτε Κναζάρη νομίζοντες τοῦτο ὑπηρετεῖν, ἀλλ' ἐμοὶ βουλόμενοι τοῦτο χαρίζεσθαι καὶ ἐμὲ τιμῶντες νυκτοπορεῖν καὶ κινδυνεύειν σὺν ἐμοὶ ἠθελήσατε. (21) Καὶ χάριν τούτων ἐγὼ ὑμῖν ἔχω μὲν, εἰ μὴ ἀδικῶ ἀποδιδόναι δὲ οὕτω ἀξίαν δύναμιν ἔχειν μοι δοκῶ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων· τὸ δ' Ἐὰν μένητε παρ' ἐμοί, ἀποδώσω, εὖ ἴστε, αἰσχυνοίμην ἂν εἰπεῖν· νομίζοιμι γὰρ ἑμαυτὸν εὐκλείαν λέγοντι ταῦτα ἕνεκα τοῦ ὑμᾶς μᾶλλον ἐθέλειν παρ' ἐμοὶ καταμεῖναι. Ἀντὶ δὲ τούτου τάδε λέγω· ἐγὼ γὰρ ὑμῖν, κὰν ᾗδῃ ἀπίητε Κναζάρη πειθόμενοι, ὅμως, ἂν ἀναθόν τι πράξω, πειράσομαι οὕτω ποιεῖν ὥστε καὶ ὑμᾶς ἐμὲ ἔπαινεῖν. (22) Οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς γε ἀπειμι, ἀλλὰ καὶ Ὑρκανίους τοὺς ὄρκους καὶ τὰς δεξιὰς ἃς ἔδωκα ἐμπέδωσω καὶ οὐποτε τούτους προδιδούς ἀλώσομαι, καὶ τῶν νῦν δίδοντι Γωδρύα καὶ τεῖχιν ἡμῖν καὶ χώραν καὶ δύναμιν πειράσομαι ποιεῖν μήποτε μεταμελήσας τῆς πρὸς ἐμὲ ὁδοῦ. (23) Καὶ τὸ μέγιστον δὴ, τῶν θεῶν οὕτω διδόντων περιφανὴς ἀγαθὰ καὶ φοβόμην ἂν αὐτοὺς καὶ αἰσχυνοίμην ἀπολιπὼν ταῦτα εἰχὴ ἀπελθεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως, ἔφη, ποιήσω· ὑμεῖς δὲ ὅπως γινώσκετε οὕτω καὶ ποιεῖτε, καὶ ἐμοὶ εἶπατε ὅτι ἂν ὑμῖν δοῇ. (24) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε.

Πρῶτος δ' ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς τοῦ Κύρου εἶναι πρὸς ταῦτα ἔλεξεν, Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ· βασιλεὺς γὰρ ἔμοιγε δοκεῖς σὺ φύσει πεφυκέναι οὐδὲν ἤττον ἢ ὁ ἐν τῷ σμήνῃ φύομενος τῶν μελιττῶν ἡγεμὼν· ἐκείνῳ τε γὰρ αἰεὶ αἱ μελιτταὶ ἐκοῦσαι μὲν πείθονται, ὅπου δ' ἂν μένη, οὐδὲ μία ἐντεῦθεν ἀπέρχεται, ἐὰν δὲ που ἐξῇ, οὐδὲ μία αὐτοῦ ἀπολείπεται· οὕτω δεινὸς τις ἔρως αὐταῖς τοῦ ἀρχεσθαι ὑπ' ἐκείνου ἐγγίγνεται. (25) καὶ πρὸς σέ δέ μοι δοκοῦσι παραπλησίως πῶς οἱ ἄνθρωποι οὕτοι διακίεσθαι. Καὶ γὰρ εἰς Πέρσας ὅτε παρ' ἡμῶν ἀπήεις, τίς Μήδων ἢ νέος ἢ γέρων σοῦ ἀπελείφθη τὸ μὴ σοὶ ἀκολουθεῖν ἔστε Ἀστυάγην ἡμᾶς ἀπέστρεψεν; ἐπεὶ δὲ ὁ ἐκ Περσῶν βοήθης ἡμῖν ὠρμήθη, σχεδὸν αὐτὸν ὠρώμεν τοὺς φίλους σου πάντας ἐβελουστὸς συνεπομένους. Ὅτε δ' αὖ τῆς δεῦρο στρατείας ἐπεθύμησας, πάντες σοὶ Μῆδοι ἐκόντες ἠκολούθησαν. (26) Νῦν δ' αὖ οὕτως ἔχομεν ὥς σὺν μὲν σοὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ πο-

Adolescens autem ille, tum quod eximia pulchritudine mulierem videret, tum quod ejus excellentem bonitatem animadverteret, tum autem quod eam coleret, seque ei gratificari putaret, tum etiam quod illam non ingratam esse sentiret, sed quæ vicissim per famulos suos curam adhiberet, ut ad se introeunti necessaria suppeterent, et, si quando ægrotaret, nihil ut ei deesset: ex his omnibus factum est, ut amore caperetur; nec mirum aliquid ei fortassis accidit. Atque hæc quidem hoc modo gerebantur.

Cum autem Cyrus et Medos et ceteros socios ultro secum manere vellet, convocavit omnes, qui ad negotium hoc agendum opportuni erant; et ubi convenire, hujusmodi verba fecit: « Equidem, Medi, vosque omnes qui adestis, certo scio, non ob penuriam pecuniæ vos mecum egressos esse, nec quod existimaretis in hoc Cyaxari inservitum iri; sed quia mihi hoc gratificari, meque honore prosequi velletis, libitum est vobis mecum et nocturna itinera ingredi et adire pericula. Quas ob res vobis equidem gratiam habere debeo, ni injustus esse velim, necdum tamen pro meritis vestris referendi facultatem habere mihi videor. Et hoc quidem minime pudet dicere: illud vero, Si mecum manseritis, referam, illud utique, inquam, dicere mihi pudor esset; nam existimarem videri posse, me dicere hæc eam ob causam, ut libentius apud me remanere velletis. At pro illo hæc dico: Ego nempe apud vos, etiamsi nunc Cyaxari morem gerendo discesseritis, id efficere conabor, si quid prospere gesserō, ut vos ipsi me laudetis. Non enim ipse quidem jam discedo; sed Hyrcantiis, quibus et iusjurandum et dextram dedi, fidem præstabo, neque unquam committam ut hos prodidisse convincar. Atque etiam facere conabor, ne Gobryam, qui modo et munitiones et regionem et copias nobis tradidit, unquam itineris ad me suscepti poeniteat. Quod denique maximum est, cum dii tam manifeste bona nobis largiantur, et metus eorum, et pudor retinere me debet, quo minus relictis his temere discedam. Ego quidem certe, inquit, ita sum facturus: vos vero, quod vobis visum fuerit, facite: et mihi, vestra quæ sententia sit, indicate. » Hæc ejus verba fuerunt.

Is autem, qui Cyri se cognatum esse dixerat aliquando, primus ad hæc respondens, Ego vero mea quæ sit sententia dicam, rex, inquit: nam regem sane natura nihilo te minus extitisse arbitror, quam ille rex est, qui dux apum in alveo nascitur: illi enim semper apes ultro parent; ac quocunque loco manserit, ab eo nulla earum discedit; quod si aliquo prodierit, nulla ipsum deserit: tam mirificus eis amor illius obtemperandi imperio innascitur. Eodem prope modo erga te quoque mihi hi homines adfecti esse videntur. Namque ubi a nobis in Persiam proficiscere, quisnam Medorum vel juvenis vel senex a te abfuit, quo minus te sequeretur, donec Astyages nos ad se reverti jussit? postquam vero e Perside nobis subsidio profectus es, videmus iterum amicos tuos prope omnes te sponte sua sequi. Cum rursus expeditionem in hæc loca suscipere cupivisti, omnes te Medi libentes sequuti sunt. Et nunc adeo sic adfecti sumus, ut te quidem præsentem, tametsi in hostico versemur, simus ani-

λεμέα ὄντες θαρρόμεν, ἀνευ δὲ σοῦ καὶ οἰκαδὲ ἀπίε-
νοίμεθα. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ὅπως ποιήσουσιν αὐτοὶ
ἐροῦσιν· ἐγὼ δὲ, ὦ Κύρε, καὶ ὦν ἐγὼ κρατῶ, καὶ με-
νοῦμεν παρὰ σοὶ καὶ δρώντες σὲ ἀνεξόμεθα καὶ καρτε-
ρήσομεν ὑπὸ σοῦ εὐεργετούμενοι.

27. Ἐπὶ τούτῳ ἔλεξεν ὁ Τιγράνης ὧδε. Σὺ, ἔφη, ὦ
Κῦρε, μήποτε θαυμάσης ἂν ἐγὼ σωπῶ· ἡ γὰρ ψυχὴ,
ἔφη, οὐχ ὡς βουλεύσουςα παρεσκεύασται ἀλλ' ὡς ποιή-
σουςα ὅτι ἂν παραγγέλλης. (28) Ὁ δὲ Ὑρκάνιος εἴ-
πεν, Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ὦ Μῆδοι, εἰ νῦν ἀπέλθοιτε, δαίμο-
νος ἂν φαίην τὴν ἐπιβουλήν εἶναι τὸ μὴ ἔῃσαι ὑμᾶς μέγα
εὐδαίμονας γενέσθαι· ἀνθρωπίνῃ δὲ γνώμῃ τίς ἂν ἡ φευ-
γόντων τῶν πολεμίων ἀποτρέποιο ἢ ὅπλα παραδιδόν-
των οὐκ ἂν λαμβάνοι ἢ ἑαυτοὺς διδόντων καὶ τὰ ἑαυτῶν
οὐκ ἂν δέχοιτο, ἀλλῶς τε καὶ τοῦ ἡγεμόνος ἡμῖν ὄντος
τοιούτου ὅς ἐμοὶ δοκεῖ, ὡς ὁμνυμι ὑμῖν πάντας τοὺς
θεοὺς, εὖ ποῶν ἡμᾶς μᾶλλον ἡδεσθαι ἢ ἑαυτὸν πλου-
τιζῶν. (29) Ἐπὶ τούτῳ πάντες οἱ Μῆδοι τοιάδ' ἔλεγον.
Σὺ, ὦ Κῦρε, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς καὶ οἰκαδὲ θαν ἀπίε-
ναι καιρὸς δοκῇ, σὺν σοὶ ἡμᾶς ἀπάγαγε. Ὁ δὲ Κῦρος
ἀκούσας ταῦτα ἐπέεξατο, Ἄλλ' ὦ Ζεῦ μέγιστε, αἰτοῦ-
μαι σε, δὸς τοὺς ἐμὲ τιμῶντας νικῆσαι με εὖ ποιοῦντα.
(30) Ἐκ τούτου ἐκέλευσε τοὺς μὲν ἄλλους φυλακὰς κα-
ταστήσαντας ἀμφ' αὐτοὺς ἥδη ἔχειν, τοὺς δὲ Πέρσας
διαλαβεῖν τὰς σκηνὰς τοῖς μὲν ἱππεῦσι τὰς τούτοις προ-
πούσας, τοῖς δὲ πεζοῖς τὰς τούτοις ἀρκούσας, καὶ οὕτω
καταστήσασθαι ὅπως ποιοῦντες οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς πάντα
τὰ δέοντα φέρωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῖς Πέρσαις καὶ τοὺς
ἵππους τετραπυμένους παρέχουσι, Πέρσαις δὲ μηδὲν
ἄλλο ἢ ἔργον ἢ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐκπονεῖν. Ταύτην
μὲν οὖν οὕτω διήγον τὴν ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτ' ὁ ἀναστάντες ἐπορεύοντο πρὸς Γωδρύαν, Κῦ-
ρος μὲν ἐφ' ἵππου καὶ οἱ Περσῶν ἱππεῖς γεγεννημένοι
εἰς διςχιλούς· οἱ δὲ τὰ τούτων γέγρα καὶ τὰς κοπίδας
ἔχοντες ἐπὶ τούτοις εἵποντο, ἴσοι ὄντες τὸν ἀριθμόν·
καὶ ἡ ἄλλη δὲ στρατιὰ τεταγμένη ἐπορεύετο. Ἐκα-
στον δὲ ἐκέλευσε τοῖς καινοῖς αὐτῶν θεράπουσιν εἰπεῖν
ὅτι ὅστις ἂν αὐτῶν ἢ τῶν ὀπισθοφυλάκων φαίνηται
ὀπισθεν ἢ τοῦ μετώπου πρόσθεν ἢ ἢ κατὰ πλάγια
ἔξω τῶν ἐν τῇ τάξει ὄντων ἀλίσσεται, καλασθήσεται.
(2) Δευτερεῖοι δὲ ἀμφὶ δεξιὰν γίνονται πρὸς τῷ Γω-
δρύου χωρίῳ, καὶ δρῶσιν ὑπερίσχυρόν τε τὸ ἔρυμα καὶ
ἐπὶ τῶν τειχῶν πάντα παρεσκευασμένα ὡς ἂν κράτιστα
ἀπομάχοιτο· καὶ βοῦς δὲ πολλοὺς καὶ πάμπολλα πρό-
βατα ὑπὸ τὰ ἔρυμα προσηγμένα ἑώρων. (3) Πέμψας
δὲ ὁ Γωδρύας πρὸς τὸν Κύρον ἐκέλευσε περιελάσαντα
ἰδεῖν ἢ ἢ τὸν πρόσδοος εὐπετεστάτη, εἰσω δὲ πέμψαι πρὸς
ἑαυτὸν τῶν πιστῶν τινὰς, ὅτινες αὐτῷ τὰ ἐνδον ἰδόντες
ἀπαγγελοῦσιν. (4) Οὕτω δὲ ὁ Κῦρος αὐτὸς μὲν τῷ
ὄντι βουλόμενος ἰδεῖν εἴ πῃ εἴη αἰρᾶσιμον τὸ τεῖχος, εἰ

most, absque te domum reverti metuamus. Itaque ceteri
quid facturi sint, ipsi exponunt; ego vero, Cyre, atque illi
qui mea in potestate sunt, et manebimus apud te, et te in-
tueri sustinebimus, et pertolerabimus abs te beneficiis
adfici.

Post hæc Tigranes ita loquutus est : Nolim mireris, ait,
Cyre, quod taceam; animus enim meus non ad consultan-
dum paratus est, sed ad faciendum quicquid imperaveris.
Hyrcanus autem, Dicerem equidem, Medi, inquit, si jam
discederetis, numinis id alicujus mala voluntate fieri, quod
valde beatos vos fieri non sineret : ex humanæ enim mentis
judicio, quis se vel ab hostibus fugientibus averteret, vel
arma his ea tradentibus non caperet, vel eosdem se cum re-
bus suis dedentes non reciperet? præsertim cum ejusmodi
ducem habeamus, qui mihi videtur (quod juratus deos
omnes vobis testor) beneficiis in nos conferendis magis quam
seipso locupletando delectatus. Tum deinde Medi omnes
hæc dixerunt : Tu nos eduxisti, Cyre; domumque reverti
quandocunque tibi visum erit commodum, tecum nos abdu-
cito. Cyrus autem hæc cum audisset, votum hoc adjecit,
Te vero, maxime Jupiter, oro, fac ut eos qui honore me
prosequuntur, beneficiis superem. Deinde præcepit ut ce-
teri quidem locatis excubiis corpora curarent; Persæ vero
tabernacula distribuerent, equitibus nempe ea quæ his con-
venirent, peditibus quæ his sufficerent, ut etiam res ita
constituerent, ut universi, qui in tabernaculis essent, ne-
cessaria conficerent, ac Persis ad ordines ipsorum adfer-
rent, et equos eis curatos exhiberent; Persis autem nihil
aliud negotii esset, quam uti res bellicas elaborarent. Hoc
modo diem hunc exegerunt.

CAPUT II.

Mane autem cum surrexissent, iter ad Gobryam ingressi
sunt, Cyrus quidem equo vectus, cum Persarum equiti-
bus, qui jam ad duo millia excreverant : hos sequebantur
qui scuta et copidas eorum habebant, numero eis pares.
Idem exercitus reliquus instructus iter faciebat. Præcepit
autem Cyrus, uti quisque famulis suis novitiis futurum di-
ceret, ut quisquis eorum vel post agminis extremi custodes
conspiceretur, vel ante frontem, vel ab utrovis latere extra
eos qui essent in ordine deprehenderetur, pœnas daret.
Postridie circa vesperam ad castellum Gobryæ perveniunt,
et munitionem quam firmissimam vident, et in mœnibus
parata omnia, quæ ad propulsandos hostes erant aptissima :
quin etiam boves multos, permultumque pecus subter mu-
nitiones adductum cernebant. Gobryas autem misit qui
Cyrum hortaretur, ut equo circumvectus dispiceret, ubinam
accessus esset facillimus; atque etiam ex fidis quosdam ho-
minibus intro ad se mitteret, qui renuntiarent ei, quæ intus
vidissent. Itaque Cyrus re ipsa videre volens, num alicubi
castellum capi posset, an Gobryas mendax esse deprehen-

φευδῆς φαίνοντο ὁ Γωδρύας, περιήλαυνε πάντοθεν, ἑώρα τε ἰσχυρότερα πάντα ἢ προσελθεῖν οὐδ' ἔπειμα πρὸς Γωδρύαν, ἀπήγγελλον τῷ Κύρῳ ὅτι τοσαῦτα εἴη ἔνδον ἀγαθὰ ὅσα ἐπ' ἀνθρώπων γενεάν, ὡς σφίσι δοκεῖν, μὴ ἂν ἐπιλείπειν τοὺς ἔνδον ὄντας. (6) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐν φροντίδι ἦν ὅ, τι ποτ' εἴη ταῦτα, ὁ δὲ Γωδρύας αὐτός τε ἐξήει πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἔνδοθεν πάντας ἐξῆγε φέροντας ὄνον, ἀφίτα, ἄλευρα, ἀλλους δὲ ἐλαύνοντας βούς, αἴγας, ὄες, σῦς, καὶ εἰ τι βρωτὸν, πάντα ἱκανὰ προσήγον ὡς δειπνῆσαι πᾶσαν τὴν σὺν Κύρῳ στρατιάν. (7) Οἱ μὲν δὲ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες διήρουν τε ταῦτα καὶ ἔδειπνοποιοῦν. Ὁ δὲ Γωδρύας, ἔπει πάντες αὐτῷ ὁ ἔνδορος ἔξω ἦσαν, εἰσέναι τὸν Κύρον ἐκέλευσεν ὅπως νομίζοι ἀσφαλίστατον. Προεῖπέμψας οὖν ὁ Κύρος προσκόπους καὶ δυνάμειν καὶ αὐτὸς οὕτως εἰσῆει. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθεν, ἀναπεπταμένας τὰς πύλας ἔχων παρεκάλει πάντας τοὺς φίλους καὶ ἀρχοντας τῶν μετ' αὐτοῦ. (8) Ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἦσαν, ἐκφέρων ὁ Γωδρύας φιάλας χρυσᾶς καὶ πρόχρους καὶ κάλπιδας καὶ κόσμον παντοῖον καὶ θαυμάσιους ἀμέτρους τινας καὶ πάντα καλὰ, καὶ τέλος τὴν θυγατέρα, δεινὸν τι κάλλος καὶ μέγεθος, πενθικῶς δὲ ἔχουσαν τοῦ ἀδελφοῦ τεθνηκότος, ἐξάγων ὦδε εἶπεν. Ἐγὼ σοι, ὦ Κύρε, τὰ μὲν χρήματα ταῦτα δωροῦμαι, τὴν δὲ θυγατέρα ταύτην ἐπιτρέπω διαθέσθαι ὅπως ἂν σὺ βούλῃ· ἱκετεύομεν δὲ, ἐγὼ μὲν καὶ πρόσθεν τοῦ υἱοῦ, αὕτη δὲ νῦν τοῦ ἀδελφοῦ τιμωρὸν γενέσθαι σε.

9. Ὁ δὲ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ σοι μὲν καὶ τότε ὑπεσχόμην ἀψευδοῦντός σου τιμωρήσειν εἰς δύναμιν, νῦν δὲ ὅτε σε ἀληθεύοντα ὁρῶ, ἥδη ὀφείλω τὴν ὑπόσχεσιν καὶ ταύτη ὑπισχνοῦμαι τὰ αὐτὰ ταῦτα σὺν θεῷ ποιῆσειν. Καὶ τὰ μὲν χρήματα ταῦτα, ἔφη, ἐγὼ μὲν δέχομαι, δίδωμι δ' αὐτὰ τῇ παιδί ταύτῃ κάκεινῃ ἢ ἂν γήμη αὐτήν. Ἐν δὲ δῶρον ἀπείμι ἔχων παρὰ σοῦ ἀνθ' οὗ οὐδ' ἂν τὰ ἐν Βαβυλῶνι, εἰ καὶ κλειστότα ἐστιν, οὐδὲ τὰ πανταχοῦ ἀντὶ τούτου οὐ σύ μοι δεδώρησαι ἥδιον ἂν ἔχων ἀπέλθοιμι. (9) Καὶ ὁ Γωδρύας θαυμάσας τε τί τοῦτ' εἴη καὶ ὑποπτεύσας μὴ τὴν θυγατέρα λέγειν, οὕτως ἤρετο, Καὶ τί τοῦτ' ἐστίν, ἔφη, ὦ Κύρε; Καὶ ὁ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὅτι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Γωδρύα, πολλοὺς μὲν ὅμαι εἶναι ἀνθρώπους οἱ οὔτε ἀσεβεῖν ἂν θέλοιεν οὔτε ἀδικεῖν οὔτε ἂν ψεύδοιντο ἐκόντες εἶναι· διὰ δὲ τὸ μηδένα αὐτοῖς ἠθελήκεναι προέσθαι μήτε χρήματα πολλὰ μήτε τυραννίδα μήτε τεῖχῃ ἐρυμνὰ μήτε τέκνα ἀξίεραστα ἀποθνήσκουσι πρότερον πρὶν ὅλοι γίνεσθαι οἷοι ἦσαν. (10) Ἐμοὶ δὲ σὺ νυνὶ καὶ τεῖχῃ ἐρυμνὰ καὶ πλοῦτον παντοδαπὸν καὶ δύναμιν τὴν σὴν καὶ θυγατέρα ἀξιώκῃτον ἐγγειρίσας πεποιθήκας με ὅλον γενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ὅτι οὔτ' ἂν ἀσεβεῖν περὶ ξένους θέλωμι οὔτ' ἂν ἀδικεῖν χρημάτων ἕνεκα οὔτε συνθήκας ἂν ψευδοίμην ἐκὼν εἶναι. (11) Τοῦτ' οὖν ἐγὼ, εὖ ἴσθι, ἕως ἂν ἀνὴρ δίκαιος ὦ καὶ δοκῶν εἶναι τοιοῦτος ἐπαινώμαι ὑπ' ἀνθρώπων, οὐ ποτ' ἐπιλήσσομαι, ἀλλὰ πειράσομαι σε ἀντιτιμῆσαι πᾶσι τοῖς καλοῖς. (12) Καὶ ἀνδρὸς δ', ἔφη, τῇ θυγατρὶ μὴ φοβοῦ ὡς ἀπορήσεις

deretur, undique obequitabat, et omnia munitiora videbat esse, quam ut ei accedere quis posset : illi vero quos Cyrus ad Gobryam miserat, renuntiant ei, tantam intus bonorum esse copiam, quanta in hominum ætatem, de suo quidem iudicio, eos qui intus essent minime defectura videretur. Et Cyrus quidem secum cogitabat, quænam illæ res essent : cum Gobryas ipse ad eum egreditur, et omnes quotquot intus erant educit, alios quidem ferentes vinum et farinas : alios vero agentes boves, capras, oves, et sues, et si qua haberent esculenta, eorum omnium satis magnam copiam adferebant, ut totus qui cum Cyro erat exercitus bene cœnaret. Itaque ii, quibus id negotii datum erat, distribuebant hæc et cœnam adparabant. Gobryas autem, postquam omnes ejus milites ex castello essent egressi, Cyrum ingredi jussit eo modo quem arbitraretur ipse tutissimum. Cyrus igitur præmissis speculatoribus copiisque, tandem et ipse ingreditur. Cumque esset ingressus, portas tenens apertas, amicos omnes et præfectos militum advocabat. Postquam hi jam intus erant, Gobryas depromptis pateris aureis, et gutturniis, et urnulis, et omnis generis ornamentis, et immensa quadam daricorum vi, et universis rebus pulchris, ad extremum etiam filia (quæ quidem erat admiranda forma et proceritate, habitu vero lugubri propter mortem fratris) producta, dixit : Pecunias hasce tibi trado, Cyre; ac filiam hanc tibi committo, ut de ea, sicut ipse voles, statuas : obsecramus vero te supplices, ego quidem etiam antea, ut filii; hæc vero nunc, ut fratris ultor sis.

Ad hæc respondit Cyrus, Equidem tibi tunc etiam pollicitus sum, me ultorem tibi, si minime mendax esses, pro viribus futurum : nunc vero cum te veracem jam videam, reus sum promissi : quin et huic polliceor eadem hæc me diis juvantibus facturum. Ac pecunias quidem istas, inquit, accipio, et huic puellæ, atque illi, cui nuptura est, eas dono. Unum vero munus abs te accipiens discedam, pro quo ne ea quidem quæ in Babylone sunt, quanquam sunt plurima nec quæ sunt uspiam, pro illo inquam tu quod mihi donasti, libentius habiturus sim discedens. Et Gobryas miratus quid tandem illud esset, ac suspicatus an filiam diceret, interrogavit, Quid istud est, Cyre? Et respondens Cyrus, Multos arbitror esse homines, ait, Gobrya, qui nec impli, nec injusti esse velint, nec mentiantur aut fallant, sponte quidem sua : sed quia nemo potestati eorum permittere voluerit nec magnam pecuniæ vim, nec regnum, nec castella munita, nec liberos amari dignos, eo fit ut prius moriantur, quam quales sint cognosci possit : tu vero, cum mihi jam castella munita, et omnis generis opes, et copias tuas, et filiam dignam sane quam sibi quis adquirat, in manus tradideris, fecisti ut apud omnes homines constet, eum me esse, qui nec in hospites impius esse velim, nec pecuniæ causa injustus, nec in servandis pactis, quod me quidem volente sit, fallax. Igitur hujus ego tibi, sat scito, donec vir justus ero, et, talis quod esse videar, laudem ab hominibus consequar, nunquam obliviscar : sed omnibus te rebus honestis bonisque vicissim ornare conabor. Neque verendum est tibi, inquit, filiam quod attinet, ne viro sis cariturus,

ἀξίου ταύτης· πολλοὶ γὰρ καγαθοὶ φίλοι εἰσὶν ἐμοί, ὧν τις γαμῇ ταύτην· εἰ μέντοι χρήμαθ' ἔξει τοσαῦτα ὅσα δίδως ἢ καὶ ἄλλα πολλαπλάσια τούτων, οὐκ ἂν ἔχοιμι εἰπεῖν· σὺ μέντοι εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶ τινες αὐτῶν οἱ ὧν μὲν σὺ δίδως χρημάτων οὐδὲ μικρὸν τούτων ἕνεκά σε μᾶλλον θαυμάζουσιν· ἐμὲ δὲ ζηλοῦσι νυνὶ καὶ εὐχονται πᾶσι θεοῖς γενέσθαι ἐπιδείξασθαι ὥς πιστοὶ μὲν εἰσιν οὐδὲν ἔττων ἐμοῦ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ πολεμίοις ὥς οὐ ποτ' ἂν ὑφείντο ζῶντες, εἰ μὴ τις θεὸς βλάπτει· ἀντὶ δ' ἀρετῆς καὶ δόξης ἀγαθῆς ὅτι οὐδ' ἂν τὰ Σύρων πρὸς τοῖς σοῖς καὶ Ἀσσυρίων πάντα προέλιντο· τοιοῦτους ἀνδρας εὖ ἴσθι ἐνταῦθα καθημένους. (13) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπε γελάσας, Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ Κύρε, δείξον δὴ μοι ποῦ οὗτοί εἰσιν, ἵνα σε τούτων τινὰ αἰτήσωμαι παῖδά μοι γενέσθαι. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὐδὲν ἐμοῦ σε δεήσει πυνθάνεσθαι, ἀλλ' ἂν σὺν ἡμῖν ἔπη, αὐτὸς σὺ ἔξεις καὶ ἄλλω δεικνύναι αὐτῶν ἕκαστον.

14. Τοσαῦτ' εἰπὼν δεξιάν τε λαβὼν τοῦ Γωβρύα καὶ ἀναστὰς ἐξῆει, καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἐξῆγεν ἅπαντας· καὶ πολλὰ δεομένου τοῦ Γωβρύα ἐνδον δειπνεῖν οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐδείπνει καὶ τὸν Γωβρύαν σὺνδειπνον παρέλαβεν. (15) Ἐπὶ στιβάδος δὲ κατακλιθεὶς ἤρετο αὐτὸν ὧδε. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Γωβρύα, πότερον οἶε σοὶ εἶναι πλεῖω ἢ ἐκάστῳ ἡμῶν στρώματα; Καὶ δὲ εἶπεν, Ὑμῖν νῆ Δ' εὖ οἶδ' ὅτι, ἔφη, καὶ στρώματα πλεῖω ἔστι καὶ κλῖναι, καὶ οἰκία γε πολὺ μειζων ἢ ὑμετέρα τῆς ἐμῆς, οἱ γε οἰκία μὲν χρῆσθε γῆ τε καὶ οὐρανῷ, κλῖναι δ' ὑμῖν εἰσὶν ὁπόσαι εὐνάι γένοιντ' ἂν ἐπὶ γῆς, στρώματα δὲ νομίζετε οὐχ ὅσα πρόβατα φύει ἔρια, ἀλλ' ὅσα φρύγανα ὄρη τε καὶ πεδιά ἀνίησι. (16) Τὸ μὲν δὴ πρῶτον συνδειπνῶν αὐτοῖς ὁ Γωβρύας καὶ ὁρῶν τὴν φαυλότητα τῶν παρατιθεμένων βρωμάτων πολὺ σφᾶς ἐνόμιζεν ἐλευθεριωτέρους εἶναι αὐτῶν· (17) ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν μετριότητα τῶν συσσίτων ἐπ' οὐδενὶ γὰρ βρώματι οὐδὲ πόματι Πέρσης ἀνὴρ τῶν πεπαιδευμένων οὐτ' ἂν ὁμμασιν ἐκπεπληγμένος καταφανῆς γένοιτο οὔτε ἀρπαγῇ οὔτε τῷ νῷ μὴ οὐχὶ προσκοπεῖν ἅπερ ἂν καὶ μὴ ἐπὶ σίτῳ ὦν, ἀλλ' ὥςπερ οἱ ἵππικοὶ διὰ τὸ μὴ ταράττεσθαι ἐπὶ τῶν ἵππων δύνανται ἅμα ἱππεύοντες καὶ δρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν τὸ δέον, οὕτω καὶ ἐκείνοι ἐπὶ τῷ σίτῳ οἴονται δεῖν φρόνιμοι καὶ μέτριοι φαίνεσθαι, τὸ δὲ κεκινῆσθαι ὑπὸ τῶν βρωμάτων καὶ τῆς πόσεως πάνυ αὐτοῖς εὐχρὸν καὶ θηριῶδες δοκεῖ εἶναι. (18) Ἐνενόησε δὲ αὐτῶν καὶ ὡς ἐπηρώτων ἀλλήλους τοιαῦτα οἷα ἐρωτηθῆναι ἥδιον ἢν ἢ μὴ, καὶ ὡς ἔσκωπτον οἷα σκωφθῆναι ἥδιον ἢν ἢ μὴ· ἃ τε ἔπαιζον ὥς πολὺ μὲν ὑβρεως ἀπῆν, πολλὸν δὲ τοῦ αἰσχρὸν τι ποιεῖν, πολλὸν δὲ τοῦ χαλεπαίνεσθαι πρὸς ἀλλήλους. (19) Μέγιστον δ' αὐτῷ ἔδοξεν εἶναι τὸ ἐν στρατείᾳ ὄντας τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κίνδυνον ἐμβαλόντων μηδενὸς οἴεσθαι δεῖν πλεῖω παρατίθεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο νομίζειν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι τοὺς συμμάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρασκευάζειν. (20) Ἦνικά δὲ Γωβρύας ὡς εἰς οἶκον ἀπίων ἀνίστατο,

qui hac dignus sit : nam multi mihi praestantesque sunt amici, quorum aliquis hanc duxerit ; an vero tantas sane habiturus sit pecunias, quantas tu largiris, vel etiam alias eis multo plures, dicere nequeo : te vero certo scire volo, esse quosdam inter eos, qui ob pecunias quas tu largiris, ne tantillo quidem magis te sint admiraturi : me autem hoc tempore suspiciunt beatumque praedicant, et omnes deos precantur, ut iis aliquando demonstrare liceat, se quoque nihilo minus quam me, fideles amicis esse, hostibus nunquam cessuros, dum vita fruuntur, nisi numen obstat : virtuti vero et existimationi bonae ne Syrorum quidem et Assyriorum omnia bona, tuis addita, praetulerint : tales viros certo scias hic jam consedissee. Hic cum adrisisset Gobryas, Per deos immortales, inquit, indica mihi, Cyre, ubinam illi sint, quo petam ut mihi per te liceat horum aliquem sumere generum. Nihil profecto, ait Cyrus, opus fuerit ex me sciscitari, sed si nos sequaris, poteris ipsemet etiam alteri quemlibet horum ostendere.

Haec loquutus, Gobryas dextram prehendit, et surgens abiit, suosque omnes eduxit : cumque multum eum Gobryas rogasset, intus uti cœnaret, noluit ; sed in castris cœnavit, et Gobryam sibi in cœna socium adhibuit. Cum autem super toro herbarum frondiumque discubisset, sic eum interrogavit : Dic mihi, Gobrya, inquit, utrum existimas plura tibi esse stramenta, quam cuique nostrum ? Et ille, Vobis profecto, inquit, plura sunt tum stragula, tum lecti ; et domus sane vestra longe amplior est, quam mea ; quibus terra quidem et caelum domus usum praebent ; tot vobis etiam lecti sunt, quot supra terram cubilia : praeterea non quas pecus gerit lanas, pro stragulis habetis, sed quaecunque virgulta tum montes tum campi submittant. Ac Gobryas quidem tunc primum apud eos cœnans, cum ciborum qui adpingerentur vililitatem cerneret, se suosque multo liberalius illis degere iudicavit : at postquam eorum in vescendo moderationem animadvertit ; (in nullo enim neque cibo neque potu, Persa, disciplina patria liberaliter instituta, sic vel oculis commotus manifesto deprehensus fuerit, vel rapacitate, vel animo, minus ut rerum suarum providus sit, quam si cibo capiendo non intentus esset : sed ut homines equestres, propterea quod in equis non perturbantur, inter equitandum et cernere, et audire, et dicere possunt quod oportet ; ita et illi par esse censent, ut prudentes se ac moderatos in vescendo palam praebant ; ac prorsus sordidum belluinumque ducunt a cibis et potu commoveri) ac secum reputaverat etiam eos de rebus ejusmodi se mutuo interrogare, de quibus jucundius esset interrogari, quam non interrogari, et salse quaedam dicere, quibus perstringi jucundius esset quam non perstringi : quæque jocarentur, a contumelia longe abesse, longe ab actione quavis turpi, longe demum a mutua animorum irritatione : [his consideratis, mutata sententia, Persas se suisque liberalius degere putabat]. Maximum vero ei visum est, quod, cum in expeditione essent, plura sibi quam ulli eorum qui periculum idem adibant, non putarent adponenda : sed epulum id lautissimum ducerent, si eos, quos belli socios habituri essent, quam optimos efficerent. Cum autem Gobryas domum iturus surgetet, dixisse perhibetur,

εἰπὲν λέγεται, Οὐκέτι θαυμάζω, ὦ Κύρε, εἰ ἐκπώματα μὲν καὶ ἱμάτια καὶ χρυσίον ἡμεῖς ὑμῶν πλέονα κεκτήμεθα, αὐτοὶ δὲ ἐλάττωτος ὑμῶν ἄξιοι ἔσμεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπιμελούμεθα ὅπως ἡμῖν ταῦτα ὡς πλείεστα ἔσται, ὑμεῖς δὲ μοι δοκεῖτε ἐπιμελεσθαι ὅπως αὐτοὶ ὡς βελτιστοὶ ἔσεσθε. (21) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν ὁ δὲ Κύρος, Ἀγ', ἔφη, ὦ Γωδρύας, ὅπως προὐ παρέση ἔχων τοὺς ἱππέας ἐξωπλισμένους, ἵνα τὴν δύναμίν σου ἴδωμεν, καὶ ἅμα διὰ τῆς σῆς χώρας ἄξεις ἡμᾶς, ὅπως ἂν εἰδῶμεν εἴ τε δεῖ φιλία καὶ πόλεμια νομιλῆναι. (22) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες ἀπῆλθον ἑκάτερος ἐπὶ τὰ προσήκοντα.

Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, παρῆν ὁ Γωδρύας ἔχων τοὺς ἱππέας, καὶ ἡγεῖτο. Ὁ δὲ Κύρος, ὥςπερ προσήκει ἀνδρὶ ἀρχόντι, οὐ μόνον τῷ πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν προσέειχε τὸν νοῦν, ἀλλ' ἅμα προῖων ἐπισκοπεῖτο εἰ τι δυνατὸν εἴη τοὺς πολεμίους ἀσθενεστέρους ποιεῖν ἢ αὐτοὺς ἰσχυροτέρους. (23) Καλέσας οὖν τὸν Ὑρκάνιον καὶ τὸν Γωδρύαν, τοὺτους γὰρ ἐνόμιζεν εἶδέναι μάλιστα ὧν αὐτὸς ὥρετο δεῖσθαι μαθεῖν, Ἐγὼ τοι, ὦ ἀνδρες φίλοι, οἶμαι σὺν ὑμῖν ἂν ὡς πιστοῖς βουλευόμενος περὶ τοῦ πολέμου τοῦδε οὐκ ἂν ἐξαμαρτάνειν· ὁρῶ γὰρ ὅτι μᾶλλον ὑμῖν ἢ ἐμοὶ σκεπτέον ὅπως ὁ Ἀσσύριος ἡμῶν μὴ ἐπικρατήσῃ. Ἐμοὶ μὲν γὰρ, ἔφη, τῶνδε ἀποσφαλέντι ἔστιν ἴσως καὶ ἄλλη ἀποστροφή· ὑμῖν δ', εἰ οὗτος ἐπικρατήσῃ, ὁρῶ ἅμα πάντα τὰ ὄντα ἀλλότρια γιγνόμενα. (24) Καὶ γὰρ ἐμοὶ μὲν πολέμιός ἐστιν, οὐκ ἐμὲ μισῶν, ἀλλ' οἷός μοι ἀσύμφορον ἑαυτῷ μεγάλους εἶναι ἡμᾶς, καὶ στρατεύει διὰ τοῦτο ἐφ' ἡμᾶς· ὑμᾶς δὲ καὶ μισεῖ, ἀδικεῖσθαι νομίζων ὑφ' ὑμῶν. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο ἀμφοτέρω κατὰ ταῦτα περαινέιν ὅτι μέλλει, ὡς ταῦτ' εἰδοῖσι σφίσι καὶ μέλον αὐτοῖς ἰσχυρῶς σπεῖν τὸ μέλλον ἀποδείξαιτο.

25. Ἐνταῦθα δὴ ἤρξατο ὧδε. Λέξατε δὴ μοι, ἔφη, ἡμᾶς νομίζει μόνους πολεμικῶς ἔχειν ὁ Ἀσσύριος πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἐπίστασθε καὶ ἄλλον τινὰ αὐτῷ πολέμιον; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ὑρκάνιος, πολεμιώτατοι μὲν εἰσιν αὐτῷ Καδούσιοι, ἔθνος πολὺ τε καὶ ἄλκιμον· Σάκαι γε μὴν ὁμοιοὶ ἡμῖν, οἱ κακὰ πολλὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου· ἐπειρᾶτο γὰρ κάκείνους ὥςπερ καὶ ἡμᾶς καταστρέφασθαι. (26) Οὐκοῦν, ἔφη, οἴεσθ' ἂν νῦν αὐτοὺς ἀμφοτέρους ἡδέως ἂν ἐπιβῆναι μεθ' ἡμῶν τῷ Ἀσσυρίῳ; Ἐφασαν καὶ σφόδρ' ἂν, εἰ πῇ γε δύναιντο συμμῆσαι. Τί δ', ἔφη, ἐν μέσῳ ἐστὶ τοῦ συμμῆσαι; Ἀσσύριοι, ἔφασαν, τὸ αὐτὸ ἔθνος δι' οὐκ ἐνὶ πορεύῃ. (27) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Κύρος, Τί γὰρ, ἔφη, ὦ Γωδρύας, εὐ σὺ τοῦ νεανίσκου τούτου δεῖ νῦν εἰς τὴν βασιλείαν καθέστηκεν ὑπερηφανίαν πολλήν τινα τοῦ τρόπου κατηγόρει; Τοιαῦτα γὰρ, οἶμαι, ἔφη ὁ Γωδρύας, ἔπαθον ὑπ' αὐτοῦ. Πότερα δὴτα, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς σὲ μόνον τοιοῦτος ἐγένετο ἢ καὶ εἰς ἄλλους τινάς; (28) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ εἰς ἄλλους γε· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσθενοῦντας ὅα ὑβρίζει τί δεῖ λέγειν; ἐνὸς δὲ ἀνδρὸς πολλὴ δύναμιν ἢ ἐγὼ υἱὸν, καὶ ἐκείνου ἑταῖρον ὄντα ὥςπερ τὸν ἑμὸν, συμπίνοντα παρ' ἑαυτῷ συλλαβὼν ἐξέτεμεν, ὡς

Nou amplius, Cyre, miror nos copiam maiorem poculorum et vestium et auri possidere, quam vos; sed ipsos tamen vobis minoris aestimandos esse. Quippe nobis curae est, ut copia illorum adfluamus; vos id eniti studiose mihi videmini, ut ipsi sitis quam praestantissimi. Haec cum dixisset Gobryas, subiecit Cyrus, Age, Gobrya, fac adsis cras mane cum equitibus eductis, ut copias tuas inspiciamus, simulque per tuam nos regionem ducas, ut sciamus, quae pro amicorum, quae pro hostium rebus nos habere oporteat. Et tunc quidem his dictis, uterque ad suas res agendas discessit.

Cum autem dies illuxisset, aderat cum equitibus Gobryas, ac praebat. At Cyrus, velut eum facere par est, qui cum imperio sit, non solum itineri faciendo intentus erat, sed inter progrediendum considerabat, fierine aliqua ratione posset, ut hostes imbecilliores redderentur, ipsi firmiores. Itaque accersito Hyrcanio et Gobrya, (hos enim in primis ea scire putabat, quibus sibi cognititis opus esse existimabat), Equidem arbitror, inquit, amici, me, si cum vobis, fidis sociis, de hoc bello consultem, nequaquam erraturum: vobis enim magis etiam cogitandum esse video, quam mihi, ne superior nobis evadat Assyrius. Nam mihi, inquit, in his si frustra fuero, fortassis aliud non deerit perfugium; a vobis autem, si superior hic evaserit, omnia quae possidetis alienatum iri video. Etenim meus hostis est, non quod me oderit, sed quod sibi non expedire arbitratur nos magnos esse; eaque una causa est, cur bellum nobis faciat: at vos et odit, et adfectum se a vobis injuria ducit. Ad haec respondit uterque, in cepto sermone ad ipsos pergat, utpote qui scirent illa quae Cyrus dicebat, et solliciti etiam essent, quis harum rerum futurus sit exitus.

Ibi tum sic orsus est dicere: Velim mihi significetis, ait, an vos solos Assyrii existimat esse hostili in eum animo? an alium quendam infestum ei novistis? Imo, inquit Hyrcanios, infestissimi profecto ei sunt Cadusii, gens magna admodum et robusta: Sacae porro nobis finitimi sunt, qui multis ab Assyrio incommodis sunt adfecti; nam et illos, aequae ac nos, conatus est in potestatem suam redigere. Ergo an existimatis, ait, jam libenter hos utrosque nobiscum invasuros Assyrium? Imo etiam acriter, inquiunt, si quo modo se nobiscum conjungere possent. At quid obstat, ait, quo minus se nobis conjungant? Nimirum Assyrii, dixere, ea ipsa gens, per quam nunc iter facis. Cum haec audisset Cyrus, Quid enim? inquit, Gobrya, nonne tu adolescentem hunc, qui modo regno potitur, gravis cujusdam arrogantiae superbiaeque accusas? Talem nempe eum, ait Gobryas, expertus sum. Utrum tandem, inquit Cyrus, in te solum se talem praebuit, an etiam erga quosdam alios? Profecto, inquit Gobryas, erga multos etiam alios. At quibus contumeliis imbecilliores addiciat, quid attinet dicere? etiam viri cujusdam longe me potentioris filium, qui etiam illius sodalis, sicut meus filius, erat, compotantem apud se comprehendit et castravit, idque propterea, quemadmodum

μέν τινες ἔφασαν, ὅτι ἡ παλλακὴ αὐτοῦ ἐπήνεσεν αὐτὸν ὡς καλὸς εἶη καὶ ἐμακάρισε τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γυναῖκα ἔσεσθαι, ὡς δ' αὐτὸς νῦν λέγει, ὅτι ἔπειρασεν αὐτοῦ τὴν παλλακίδα. Καὶ νῦν οὗτος εὐνοῦχος μὲν ἐστὶ, τὴν δ' ἀρχὴν ἔχει, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐτελεύτησεν. (29) Οὐκοῦν, ἔφη, οἷοι ἂν καὶ τοῦτον ἡδέως ἡμᾶς ἰδεῖν, εἰ οἴοιτο ἑαυτῷ βοηθοὺς ἂν γενέσθαι; Εὖ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδα, ὁ Γωδρύας· ἀλλ' ἰδεῖν τοὶ αὐτὸν χαλεπὸν ἐστίν, ὡς Κύρε. Πῶς; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι εἰ μέλλει τις ἐκείνῳ συμμῆξιν, παρ' αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα δεῖ παριέναι. (30) Τί οὖν, ἔφη, τοῦτο χαλεπὸν; Ὅτι νῆ Δ', ἔφη ὁ Γωδρύας, οἶδα ἐξελθοῦσαν δύναμιν ἐξ αὐτῆς πολλαπλασίαν ἧς σὺ ἔχεις νῦν· εὖ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἡττόν σοι νῦν ἢ τὸ πρότερον Ἀσσύριοι καὶ τὰ ἑπλά ἀποφέρουσι καὶ τοὺς ἵππους ἀπάγουσιν, ὅτι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτῶν ὀλίγη ἔδοξεν εἶναι ἡ σὴ δύναμις καὶ ὁ λόγος οὗτος πολλὸς ἤδη ἔσπαρται· δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, βέλτιον εἶναι φυλαττομένους πορεύεσθαι.

31. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ Γωδρύου τοιαῦτα, τοιάδε πρὸς αὐτὸν ἔλεξε. Καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, ὦ Γωδρύα, κελεύων ὡς ἀσφαλέστατα τὰς πορείας ποιεῖσθαι. Ἐγὼ οὖν σκοπῶν οὐ δύναμαι ἐννοῆσαι ἀσφαλστέραν οὐδεμίαν πορείαν ἡμῖν τῆς πρὸς αὐτὴν Βαβυλῶνα πορείας εἶναι, εἰ ἐκεῖ τῶν πολεμίων ἐστὶ τὸ κράτιστον. Πολλοὶ μὲν γάρ εἰσιν, ὡς σὺ φῆς· εἰ δὲ θαρβῶσι, καὶ δῆλοι ἡμῖν, ὡς ἐγὼ φημι, ἔσονται. (32) Μὴ οὖν ὀρώντες μὲν ἡμᾶς, ἀλλ' οἰόμενοι ἀρανεῖς εἶναι διὰ τὸ φοβεῖσθαι ἐκείνους, σάφ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι τοῦ μὲν φόβου ἀπαλλάσσονται διὰ αὐτοῖς ἐνεγένετο, θάρβος δ' ἐμφύσεται ἀντὶ τούτου τοσούτῳ μείζον ὅσῳ ἂν πλείονα χρόνον ἡμᾶς μὴ ὀρῶσιν· ἂν δὲ ἦδη ἴωμεν ἐπ' αὐτοὺς, πολλοὺς μὲν αὐτῶν εὐρήσομεν ἔτι κλαίοντας τοὺς ἀποθανόντας ὑπ' ἡμῶν, πολλοὺς δ' ἔτι τραύματα ἐπιειδόμενους ἢ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἔλαβον, πάντας δ' ἔτι μεμνημένους τῆς μὲν τοῦδε τοῦ στρατεύματος τολμῆς, τῆς δὲ αὐτῶν φυγῆς τε καὶ ζυμφορᾶς. (33) Εὖ δ' ἴσθι, ὦ Γωβρύα, ἴνα καὶ τοῦτ' εἰδῆς, οἱ πολλοὶ ἀνθρωποὶ, ὅταν μὲν θαρβῶσιν, ἀνυπόστατον τὸ φρόνημα παρέχονται, ὅταν δὲ δέισωσιν, ὅσῳ ἂν πλείους ᾖσι, τοσούτῳ μείζω καὶ ἐκπεπληγμένον μᾶλλον τὸν φόβον κέκτηνται. (34) Ἐκ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ κακῶν λόγων ὑψημένους αὐτοῖς πάρεστιν, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ πονηρῶν χρωμάτων, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ δυσθύμων τε καὶ ἐξεστηκώτων προσώπων ἡθροῖσται· ὥς' ὑπὸ τοῦ μεγέθους οὐ βῆδιον αὐτὸν ἐστὶν οὔτε λόγους κατασβέσαι οὔτε προσάγοντα πολεμίους μένους ἐμβαλεῖν οὔτε ἀπαγαγόντα ἀναθρέψαι τὸ φρόνημα, ἀλλ' ὅσῳ ἂν μᾶλλον αὐτοῖς θαρβεῖν παρακελεύη, τοσούτῳ ἐν δεινότεροις ἡγοῦνται εἶναι. (35) Ἐκεῖνο μέντοι νῆ Δία, ἔφη, σκεψώμεθα ἀκριβοῶς ὅπως ἔχει. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε αἱ νῆκαι ἔσονται ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις ὁπότεροι ἂν πλείονα ὄγλον ἀπαριθμῇσιν, ὀρθῶς καὶ σὺ φοβῇ περὶ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἐν δεινοῖς ἐσμεν· εἰ μὲντοι ὥσπερ πρόσθεν διὰ τοὺς εὐ μαχομένους ἔτι καὶ νῦν αἱ μάχαι

nonnulli adfirmarunt, quod ipsius concubina eum a formæ præstantia laudaverat, eamque beatam dixerat, quæ ejus esset uxor futura; ut autem iste nunc ait, quod ejus concubina pudicitiam tentasset. Ille quidem jam eunuchus est, et, patre mortuo, imperium obtinet. Ergo, inquit Cyrus, an existimas hunc quoque nos libenter conspecturum, si nos arbitraretur opem sibi laturos? Id quidem certe sat scio, ait Gobryas: verum difficile, Cyre, est, ejus in conspectum venire. Quid ita? inquit Cyrus. Quia, si quis cum eo conjungere se velit, eum necesse est præter ipsam Babylonem transire. Quid hoc tandem, ait Cyrus, difficultatis habet? Quia profecto, inquit Gobryas, scio copias ex ea multo his, quas tu nunc habes, majores prodiisse: atque adeo certo scias velim, hanc ipsam ob causam minus Assyrios ad te nunc et arma adferre, et equos adducere, quam antea, quod exercitus tuus exiguus esse visus sit iis, qui eum conspexerunt; et iste quidem jam increbuit rumor: mihi quæ adeo consultius esse videtur, ut caute proficiscamur.

Hujusmodi quædam cum ex Gobrya Cyrus audisset, ei sic respondit: Recte, Gobrya, mihi dicere videris, qui nos de itinere quam tutissime faciendo moneas. Mihi vero negotium hoc consideranti nulla tutior itineris faciendi ratio ad animum accidit, quam si ipsam ad Babylonem tendamus, si quidem ibi robur hostium maximum est. Nam multos istic esse asseris ipse: et si fidentibus sint animis, etiam in conspectum nostrum venient, ut equidem arbitror. Et quidem si nusquam nos conspiciant, sed nos, propterea quod eos metuamus, delitescere existiment, certo futurum scias, inquit, ut metu liberentur, quem conceperunt, proque hoc tanto major iis innascatur fiducia, quanto nos diutius non conspexerint: sin autem in eos jam pergemus, multos inveniemus plorantes adhuc illos, qui a nobis intercepti sunt; multos, quibus erunt obligata vulnera, quæ a nostris acceperunt; omnes denique memoria hujusce nostri exercitus audaciam, et fugam calamitatemque suam adhuc tenentes. Scire autem te volo, Gobrya, sic comparatum esse, ut multitudo, cum fiducia plena est, ea sit animorum elatione, quæ sustineri nequeat: verum ubi sibi metuunt, tanto majori horribiliorque formidine teneantur quanto plures numero fuerint. Nam de multis et adversis rumoribus is terror eis adauctus adest, de multis malisque palloribus, de multis etiam tristibus exanimatisque vultibus collectus est; adeo ut ob magnitudinem terroris hujus facile fieri nequeat, ut vel ille verbis exstinguatur, vel in hostem ducendo robur animis addatur, vel ab eisdem abducendo, militum spiritus refocillentur: sed quanto magis eos hortere præsentibus ut sint animis, tanto se gravioribus in periculis esse putant. Jam vero illud etiam quo se pacto habeat, accurate consideremus. Nam si deinceps in rebus bellicis apud eos futuræ sunt victoriæ, qui majorem hominum turbam adnumerabunt, recte tu nobis metuis, et nos reapse in periculo versamur: sin, ut antea, sic etiam nunc, ex virtute dimicantium pendent præliorum exitus, haud fru-

κρίνονται, θαρβῶν οὐδὲν ἂν σφαλείης· πολλὸν γὰρ σὺν τοῖς θεοῖς πλείονας εὐρήσεις παρ' ἡμῖν τοὺς θέλοντας μάχεσθαι ἢ παρ' ἐκείνοις. (36) Ὡς δὲ ἐτι μᾶλλον θαρβῶν, καὶ τότε κατανόησον· οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι πολλὸν μὲν ἐλάττονές εἰσι νῦν ἢ πρὶν ἡττηθῆναι ὑφ' ἡμῶν, πολλὸν δ' ἐλάττονες ἢ ὅτε ἀπέδρασαν ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ μείζονες νῦν ἢ πρὶν, ἐπεὶ νενικήκαμεν, καὶ ἰσχυρότεροι, ἐπεὶ εὐτυχήκαμεν· καὶ πλείονες δὲ, ἐπεὶ ὑμεῖς ἡμῖν προσγένεσθε· μὴ γὰρ ἐτι ἀτίμαζε μὴδὲ τοὺς σοὺς, ἐπεὶ σὺν ἡμῖν εἰσι· σὺν γὰρ τοῖς νικῶσι, σάφ' ἴσθι, ὦ Γωβρύα, θαρβύοντες καὶ οἱ ἀκόλουθοι ἔπονται. (37) Μὴ λανθάνω δέ σε μὴδὲ τοῦτο, ἔφη, ὅτι ἔξεστι μὲν τοῖς πολεμίοις καὶ νῦν ἰδεῖν ἡμᾶς· γοργότεροι δὲ, σάφ' ἴσθι, οὐδαμῶς ἂν αὐτοῖς φανεῖν μὲν ὄντες ἢ ἰόντες ἐπ' ἐκείνους. Ὡς οὖν ἐμοῦ ταῦτα γινώσκοντος ἄγε ἡμᾶς εὐθὺς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Οὕτω μὲν δὴ πορευόμενοι τεταρταῖοι πρὸς τοῖς ὀρίοις τῆς Γωβρύου χώρας ἐγένοντο. Ὡς δὲ ἐν τῇ πολεμῇ ἦν, κατέστησε λαβὼν ἐν τάξει μεθ' αὐτοῦ τοὺς τε πᾶσι καὶ τῶν ἱππέων ὁπόσους ἐδόκει καλῶς αὐτῷ ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ἱππεῖς ἀφῆκε καταθεῖν, καὶ ἐκέλευσε τοὺς μὲν ὅπλα ἔχοντας κατακαίειν, τοὺς δ' ἄλλους καὶ πρόβατα ὅσα ἂν λάβωσι πρὸς αὐτὸν ἀγεῖν. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς Πέρσας συγκαταθεῖν· καὶ ἤκον πολλοὶ μὲν αὐτῶν κατακεκλισμένοι ἀπὸ τῶν ἱππῶν, πολλοὶ δὲ καὶ λείαν πλείστην ἀγοντες. (2) Ὡς δὲ παρῆν ἡ λεία, συγκαλέσας τοὺς τε τῶν Μήδων ἀρχοντας καὶ τῶν Ὑρκανίων καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἐλεξεν ὧδε. Ἄνδρες φίλοι, ἔξενισεν ἡμᾶς ἅπαντας πολλοῖς ἀγαθοῖς Γωβρύας. Εἰ οὖν, ἔφη, τοῖς θεοῖς ἐξελόντες τὰ νομιζόμενα καὶ τῇ στρατιᾷ τὰ ἱκανὰ τὴν ἄλλην τούτῳ δόημεν λείαν, ἅρα ἂν, ἔφη, καλὸν ποιήσωμεν τῷ εὐθὺς φανεροῖ ἐῖναι ὅτι καὶ τοὺς εὖ ποιοῦντας πειρώμεθα νικᾶν εὖ ποιοῦντες. (3) Ὡς δὲ τοῦτ' ἤκουσαν, πάντες μὲν ἐπήνουν, πάντες δ' ἐνεκωμιάζον· εἰς δὲ καὶ ἐλεξεν ὧδε, Πάνυ, ἔφη, ὦ Κύρε, τοῦτο ποιήσωμεν. Καὶ γὰρ μοι, ἔφη, δοκεῖ ὁ Γωβρύας πτωχοῦς τινὰς νομίζειν ἡμᾶς, ὅτι οὐ δαριῶν μεστοὶ ἤκομεν οὐδὲ ἐκ χρυσῶν πίνομεν φιαλῶν· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσωμεν, γνοίῃ ἂν, ἔφη, ὅτι ἔστιν ἐλευθερίους εἶναι καὶ ἀνευ χρυσοῦ. (4) Ἄγε δὴ, ἔφη, τὰ τῶν θεῶν ἀποδόντες τοῖς μάγοις καὶ ὅσα τῇ στρατιᾷ ἱκανὰ ἐξελόντες τὰλλα καλέσαντες τὸν Γωβρύαν δότε αὐτῷ. Οὕτω δὴ λαβόντες ἐκείνοι ὅσα ἴδαι τὰλλα ἔδωσαν τῷ Γωβρύᾳ.

Ἐκ τούτου δὴ ἀγεί πρὸς Βαβυλῶνα παραταξάμενος ὥσπερ ὅτε ἡ μάχη ἦν. Ὡς δ' οὐκ ἀντεξήσαν οἱ Ἀσσύριοι, ἐκέλευσεν ὁ Κύρος τὸν Γωβρύαν προσελάσαντα εἰπεῖν ὅτι εἰ βούλεται ὁ βασιλεὺς ἐξίωσιν ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, κἂν αὐτὸς σὺν ἐκείνῳ μάχοιτο· εἰ δὲ μὴ ἀμυνεῖ τῇ χώρᾳ, ὅτι ἀνάγκη τοῖς κρατούσι πεῖθε-

stra fueris, si fidenti sis animo : nam diis iuvantibus multo plures apud nos invenies, qui pugnare velint, quam apud illos. Ut vero etiam fidentiori sis animo, hoc quoque tecum cogita : sunt nempe hostes jam multo etiam minores, quam essent, antequam a nobis fuere victi ; multo etiam minores, quam cum aufugerunt nobis : nos autem et majores, quam ante, nunc sumus, cum vicerimus ; et firmiores, cum nobis vosmet adjunxeritis : noli enim ne tuos quidem jam aspernari, quando nobiscum sunt ; nam cum victoribus certo scire debes, Gobrya, etiam eos, qui sequuntur exercitum, fidentibus animis pergere. Ne id quidem te lateat, inquit, posse hostes hoc etiam tempore nos videre : sed terrorem eis majorem nequaquam incutiemus hic manentes, quam si adversus ipsos progrediamur. Cum igitur hæc mea sit sententia, Babylonem nos recta ducito.

CAPUT III.

Itaque sic pergentes, die quarto ad fines agri Gobryæ pervenerunt. Cumque jam esset in hostico, constitit instructosque apud se retinuit tum pedites tum equites, quot ipsi sufficere viderentur : reliquis equitibus excurrendi potestatem fecit, præcepitque ut armatos occiderent, reliquos cum pecudibus, quascunque cepissent, ad se deducerent. Jussit et Persas cum ceteris excurrere ; eorumque adeo multi redierunt qui ex equis decidissent, multi etiam qui prædam amplissimam adducerent. Præda autem cum adesset, convocatis Medorum Hyrcaniorumque principibus et Persis qui ὁμότιμοι appellantur, sic eos adloquutus est : Gobryas, amici, nos universos hospitio exceptos liberaliter habuit. Itaque si, postquam diis, inquit, ea quæ in more sunt selegerimus, et reliquo exercitui, quantum satis erit, prædam aliam huic largiamur, recte sane facturi sumus, ut statim constet, conari nos bene de nobis promerentes vicissim benefaciendo vincere. Hoc ubi audissent, omnes id quidem comprobabant, laudibus celebrabant omnes : quin et unus hujusmodi quiddam protulit, Omnino, Cyre, inquit, hoc nobis faciendum est. Nam mea quidem sententia, Gobryas nos mendicios quosdam esse arbitratus est, quia daricis onusti non venimus nec aureis e pateris bibimus : at si hoc fecerimus, agnoverit sane, posse homines etiam absque auro liberales esse. Itē igitur, inquit, atque ubi diis debita magis tradideritis, et quæ exercitui suffecerint selegeritis, cetera Gobryæ arcessito date. Quamobrem acceptis illi rebus omnibus quibus opus erat, cetera Gobryæ dederunt.

Secundum hæc ad ipsam Babylonem progressus est Cyrus, instructo exercitu eodem modo, quo instructus pugnae tempore fuerat. Cum vero Assyrii contra non prodirent, Gobryam Cyrus eis adequitare et dicere jussit, etiam se ipsum cum rege dimicaturum, si ille quidem egressus pro regione dimicare vellet : sin regionem suam non defenderet,

σθαι. (6) Ὁ μὲν δὴ Γωβρύας προσελάσας ἐνθα ἀσφαλὲς ἦν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ αὐτῷ ἐξέπεμψεν ἀποκρινόμενον τοιάδε. Δεσπότης ὁ σὸς λέγει, ὦ Γωβρύα, Οὐχ ὅτι ἀπέκτεινά σου τὸν υἱὸν μεταμέλει μοι, ἀλλ' ὅτι οὐ καὶ σὲ προσapéκτεινα. Μάχεσθαι δὲ ἐὰν βούλησθε, ἔχετε εἰς τριακοστὴν ἡμέραν· νῦν δ' οὕτω ἡμῖν σχολή· ἐτι γὰρ παρασκευαζόμεθα. (7) Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν, Ἀλλὰ μήποτε σοι λήθειεν αὕτη ἡ μεταμέλεια· δῆλον γὰρ ὅτι ἀνὼν σέ τι, ἐξ οὗ αὕτη σε ἡ μεταμέλεια ἔχει.

8. Ὁ μὲν δὴ Γωβρύας ἀπήγγειλε τὰ τοῦ Ἀσσυρίου· ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας ταῦτα ἀπήγαγε τὸ στράτευμα· καὶ καλέσας τὸν Γωβρύαν, Εἰπέ μοι, ἔφη, οὐκ ἔλεγες μέντοι σὺ ὅτι τὸν ἐκτμηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου οἶεαι ἂν σὺν ἡμῖν γενέσθαι; Εὖ μὲν οὖν, ἔφη, δοκῶ εἰδέναι· πολλὰ γὰρ δὴ ἔγωγε κακείνος ἐπαβήρυσσάμεθα πρὸς ἀλλήλους. (9) Ὅποτε τοίνυν σοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν,

πρὸς αὐτὸν πρόσθι· καὶ πρῶτον μὲν οὕτω ποίει ὅπως ἂν αὐτοὶ ὅ,τι ἂν λέγῃ εἰδῇτε· ἐπειδὴν δὲ συγγένῃ αὐτῷ, ἐὰν γνῷς αὐτὸν φίλον ἡμῶν βουλούμενον εἶναι, τοῦτο δεῖ μηχανᾶσθαι ὅπως λάθῃ φίλος ὢν ἡμῖν· οὕτε γὰρ ἂν φίλους τις ποιήσειεν ἄλλως πως πλείω ἀγαθὰ ἐν πολέμῳ ἢ πολέμιος δοκῶν εἶναι οὐτ' ἂν ἐχθροὺς πλείω τις βλάβῃεν ἄλλως πως ἢ φίλος δοκῶν εἶναι. (10) Καὶ μὴν, ἔφη ὁ Γωβρύας, οἷδ' ὅτι καὶ πρίατο Γαδάτας τὸ μέγα τι ποιῆσαι κακὸν τὸν νῦν βασιλεὺς Ἀσσυρίων· ἀλλ' ὅ,τι ἂν δύναιτο, τοῦτο δεῖ καὶ ἡμᾶς σκοπεῖν. (11) Λέγε δή μοι, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς τὸ φρούριον τὸ πρὸ τῆς χώρας, ὅ φατε Ὑρκαῖος τε καὶ Σάκαις ἐπιτετειχίσθαι τῇδε τῇ χώρᾳ πρόβολον εἶναι τοῦ πολέμου, ἄρ' ἂν, ἔφη, οἶε ὑπὸ τοῦ φρουράρχου παρεθῆναι τὸν εὐνοῦχον ἐλθόντα σὺν δυνάμει; Σαφῶς γε, ἔφη ὁ Γωβρύας, εἴπερ ἀνυπόκτος ὢν ὥσπερ νῦν ἐστὶν ἀφικεῖται πρὸς αὐτόν.

(12) Οὐκοῦν, ἔφη, ἀνυπόκτος ἂν εἴη, εἰ προσβάλοιμι μὲν ἐγὼ πρὸς τὰ χωρία αὐτοῦ ὡς λαβεῖν βουλόμενος, ἀπομάχοιτο δὲ ἐκείνος ἀνὰ κράτος, καὶ λάβοιμι μὲν αὐτόν τι ἐγὼ, ἀντιλάβοι δὲ κακείνος ἡμῶν ἢ ἀλλοῦς τινὰς ἢ καὶ ἀγγέλους πεμπομένους ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τοὺς οὓς φατε πολέμιους τῷ Ἀσσυρίῳ εἶναι, καὶ οἱ μὲν ληφθέντες λέγοιεν ὅτι ἐπὶ στράτευμα ἀπέρχονται, καὶ κλίμακας ὡς εἰς τὸ φρούριον ἀζοντες, ὁ δὲ εὐνοῦχος ἀκούσας προσποιήσαιο προαγγεῖλαι βουλόμενος ταῦτα παρῆναι.

(13) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Οὕτω μὲν γιγνομένων σαφῶς οἶδα ὅτι παρήϊ ἂν αὐτόν, καὶ δέοιτό γ' ἂν αὐτοῦ μένειν ἕως ἀπέλθοις. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ γε ἀπαξ εἰσελθοί, δύναται ἂν ἡμῖν ὑποχείριον ποιῆσαι τὸ χωρίον; (14) Εἰκὸς γοῦν, ἔφη ὁ Γωβρύας, τὰ μὲν ἐνδὸν ἐκείνου συμπαρασκευάζοντος, τὰ δ' ἐξωθεν σοῦ ἰσχυρότερα προσάγοντος. Ἴθι οὖν, ἔφη, καὶ πειρῶ ταῦτα διδάξας καὶ διαπραξάμενος παρῆναι· πιστὰ δὲ αὐτῷ οὐκ ἂν μεῖζω οὐτε εἰποῖς οὐτε δεῖξαις ὢν αὐτὸς σὺ τυγχάνεις παρ' ἡμῶν εἰληφώς.

15. Ἐκ τούτου ὥχεται μὲν ὁ Γωβρύας· ἄσμενος δὲ ἰδὼν αὐτόν ὁ εὐνοῦχος συνωμολόγει τε πάντα καὶ συνέθετο ᾧ ἔδει. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ Γωβρύας ὅτι πάντα δε-

necessario victoribus parendum sciret. Et Gobryas quidem eo, unde tuto liceret dicere, profectus, hæc dixit : is vero quendam prodire jussit, qui in hunc fere modum responderet : Sic ait dominus tuus, Gobrya, Non me penitet, quod filium tuum interfeci, sed quod præter ipsum non etiam te occiderim. Quod si pugnare velitis, ad diem ab hoc trigessimum venite : nunc nobis haud vacat ; jam enim adparatui bellico damus operam. Gobryas autem ait, Utinam nullus tibi sit unquam hujusce rei penitentiam agendi finis : manifestum enim est, te ab illo tempore, quo ejus te penitentia cepit, a me cruciari.

Itaque Gobryas Assyrii responsa ad Cyrus referebat ; quæ cum hic audisset, copias abduxit ; et accessit Gobrya, Dic mihi, ait, annon tu aiebas existimare te futurum, ut ille castratus ab Assyrio nobiscum se conjungeret? Equidem hoc, ait, certo mihi persuasum habeo : nam multa jam pridem nos inter nos libere colloquuti sumus. Quando igitur, inquit Cyrus, commodum tibi videtur, eum accedito ; ac primum quidem sic facito, ut vos solis sciatis quid ille dixerit : ubi vero in congressum ejus veneris, si quidem animadvertes eum nobis amicum esse velle, hoc sane molendum erit, ut clam sit, eum nobis amicum esse : nec enim aliquis in bello amicos ulla ratione alia pluribus beneficiis adfecerit, quam si hostis esse putetur ; nec inimicos ulla ratione alia pluribus quis adfecerit detrimentis, quam si amicus esse videatur. Novi equidem, ait Gobryas, id vel empturum Gadatam, ut magno aliquo malo regem hunc Assyriorum adficere posset : sed nobis etiam considerandum est, quid possit. Dic igitur, ait Cyrus, an in castellum hoc, quod est ante regionem hanc, quod ipsi dicitis contra Hyrcanios et Sacas excitatis muris munitum esse, ut belli tempore propugnaculo huic regioni sit ; in hoc, inquit, castellum existimas admissum iri a præsidii præfecto eunuchum illum, si cum copiis accedat? Prorsus, inquit Gobryas, si quidem haud suspectus, uti nunc est, ad eum veniat. Ergo, ait Cyrus, quam minime suspectus fuerit, si ego castella ipsius adoriar, tanquam ea capere velim, et ille totis viribus defendat : et capiam ego quiddam, quod ipsius sit, ille contra vel quosdam alios nostrum capiat, vel etiam nuntios eos qui mittentur a me ad illos, quos regi Assyriorum infestos esse dicitis : ex his qui capti fuerint, ad exercitum se proficisci dicant, ut scalas ad castellum illud deportent : eunuchus autem, his auditis, adesse se simulet, velut hæc indicaturum. Et Gobryas, Si res ita geratur, ait, certo scio recepturum eum, atque etiam rogaturum, ut secum maneat, donec tu recedas. Ergo, ait Cyrus, si semel castellum ingreditur, an nostram illud in potestatem redigere possit? Ita videtur, inquit Gobryas, siquidem intus ille adparando juvet, ac tu foris impetu vehementiori exercitum admoveas. Ito igitur, inquit Cyrus ; et enitere castratum ut istum hæc edoceas et re confecta nobis præsto sis : fidem vero neque dederis neque ostenderit ei majorem illa quam a nobis ipse accepisti.

Secundum hæc discessit Gobryas : et eum cum animo gaudenti videret eunuchus, omnibus de rebus cum eo consensit et pactus est ut oportuit. Cumque renuntiasset Cyro

κοτῇ ἰσχυρῶς τῷ εὐνούχῳ ἔχειν τὰ ἐπισταλέντα, ἐκ τούτου τῇ ὑστεραίᾳ προσέβαλε μὲν ὁ Κύρος, ἀπεμάχεται δὲ ὁ Γαδάτας. (16) Ἦν δὲ καὶ ὁ Ἰλαβε χωρίον ὁ Κύρος ὅποιον ἔφη ὁ Γαδάτας. Τῶν δὲ ἀγγέλων οὐκ ἐπαμψεν ὁ Κύρος προειπὼν ἢ πορεύοιντο, τοὺς μὲν εἰσεν ὁ Γαδάτας διαφεύγειν, ὅπως ἀγοίεν τὰ στρατεύματα καὶ τὰς κλίμακας κομίζοιεν· οὐς δ' Ἰλαβε, βασιλῶν ἐναντίον πολλῶν, ὡς ἤκουσεν ἐφ' ᾧ ἔφασαν πορεύεσθαι, εὐθέως συσκευασάμενος ὡς ἐξαγγελῶν τῆς νυκτὸς ἐπορεύετο. (17) Τέλος δὲ πιστευθεὶς ὡς βοηθὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ φρουρίον· καὶ τῶς μὲν συμπαρεσκευάζειν δ', τι δύναται τῷ φρουράρχῳ· ἐπεὶ δὲ ὁ Κύρος ἦλθε, καταλαμβάνει τὸ χωρίον συνεργοὺς ποιησάμενος καὶ τοὺς παρὰ τοῦ Κύρου αἰχμαλώτους. (18) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, εὐθέως Γαδάτας ὁ εὐνούχος τὰ ἔνδον καταστήσας ἐξῆλθε πρὸς τὸν Κύρον, καὶ τῷ νόμῳ προσκυνήσας εἶπε Χαίρε, Κύρε. (19) Ἀλλὰ ποῦ ταῦτα, ἔφη· σὺ γὰρ με σὺν τοῖς θεοῖς οὐ κελεύεις μόνον ἀλλὰ καὶ ἀναγκάζεις χαίρειν. Εὐ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι ἐγὼ μέγα ποιῶμαι φίλιον τοῦτο τὸ χωρίον τοῖς ἐνθάδε συμμάχοις καταλείπων· σοὺ δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα, ὁ Ἀσσύριος παῖδας μὲν, ὡς εἴκοι, τὸ ποιεῖσθαι ἀφείλετο, οὐ μέντοι τό γε φίλους δύνασθαι κτᾶσθαι ἀπεστέργσεν· ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς τῷ ἔργῳ τούτῳ φίλους πεποιήσαι οἱ σοι, ἐὰν δυνώμεθα, πειρασώμεθα μὴ χεῖρονες βοηθοὶ παραστήναι ἢ εἰ παῖδας ἢ ἐκγόνους ἐκέκτησο. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Ὑρκάνιος ἄρτι ἡσθημένος τὸ γεγεννημένον προσθεὶ τῷ Κύρῳ καὶ λαβὼν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ εἶπεν, ὦ μέγα ἀγαθὸν σὺ τοῖς φίλοις Κύρε, ὡς πολλήν με τοῖς θεοῖς ποιεῖς χάριν ὀφείλεις ὅτι σοὶ με συνήγαγον. (21) Ἰθι νῦν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ λαβὼν τὸ χωρίον ὅπερ ἐνεκά με ἀσπάζῃ, διατίθει αὐτὸ οὕτως ὡς ἂν τῷ ὑμετέρῳ φύλῳ πλείστου ἔξῃον ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, μάλιστα δ', ἔφη, Γαδάτα· τούτῳ, δεξιῇ μὲν αὐτὸ λαβὼν παραδίδωσι.

22. Τί οὖν, ἔφη ὁ Ὑρκάνιος, ἐπειδὴν Καδούσιοι ἔλθωσι καὶ Σάκαι καὶ οἱ ἔμοι πολῖται, καλέσωμεν καὶ τοῦτον, ἵνα κοινῇ συμβουλευσώμεθα πάντες ὅσοις προσήκει πῶς ἂν συμφορώτατα χρῶμεθα τῷ φρουρίῳ; (23) Ταῦτα μὲν οὕτω συνήνεσεν ὁ Κύρος· ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἷς ἔμελε περὶ τοῦ φρουρίου, ἐβουλεύσαντο κοινῇ φυλάττειν οἷσπερ ἀγαθὸν ἦν φίλιον ὄν, ὅπως αὐτοῖς μὲν πρόβολος εἴη πολέμου, τοῖς δ' Ἀσσυρίοις ἐπιτετεῖχισμένον εἴη. (24) Τούτων γενομένων πολλὴ δὴ προθυμότερον καὶ πλείους καὶ Καδούσιοι συνεστρατεύοντο καὶ Σάκαι καὶ Ὑρκάνιοι· καὶ συνελήγῃ ἐντεῦθεν στρατεύματα Καδουσίων μὲν πελτασταὶ εἰς δις μυριάς καὶ ἵππεῖς εἰς τετρακισχίλους, Σακῶν δὲ τοξοὶ εἰς μυριάς καὶ ἱπποτοξοὶ εἰς δις χιλίους· καὶ Ὑρκάνιοι δὲ πεζοὺς τε ὀπόσους ἐδύναντο προσεξέπειψαν καὶ ἱππεῖς ἐξεπλήρωσαν εἰς δις χιλίους· τὸ γὰρ πρόσθεν καταλελειμμένοι ἦσαν πλείους οἴκοι αὐτοῖς ἱππεῖς, ὅτι καὶ οἱ Καδούσιοι καὶ οἱ Σάκαι τοῖς Ἀσσυρίοις πολέμιοι ἦσαν. (25) Ὅσον δὲ χρόνον ἐκαθέζετο ὁ Κύρος ἀμφὶ τὴν περὶ τὸ φρουρίον

Gobryas, videri sibi apud eunuchum certa jam et firma esse omnia quæ mandasset; tum deinde postero die Cyrus copias admovebat, Gadatas contra pro suis propugnabat: castellum autem a Cyro captum, id erat, quod Gadatas jussu erat oppugnari: nuntios autem, quos Cyrus miserat, et quo proficisci deberent præmonuerat, alios Gadatas elabi sivit ut copias adducerent, et scalas adferrent; de iis vero quos cepit quaestione in multorum præsentia habita, cum audisset, ad quæ proficisci se dicerent, statim rebus ad iter adparatis, tanquam hæc enuntiaturus, noctu profectus est. Tandem cum ei fides habita esset, velut opem laturus castellum ingreditur: ac primum quidem una cum castelli præfecto omnia pro viribus adparabat; posteaquam vero Cyrus accessit, castellum Gadatas occupat, usus ad hoc etiam captivorum de Cyri copiis opera. Quod cum confectum esset, statim Gadatas eunuchus rebus in ea constitutis ad Cyrum egreditur, cumque eum more adorasset, Gaudere, inquit, te Cyre jubeo. Gaudeo vero, subiecit ille: nam tu cum diis non solum me jubes, sed etiam cogis gaudere. Nam plane scias, magni me facere, quod sociis hic nostris castellum hoc pacatum relinquo: tibi vero, Gadata, inquit, liberorum quidem, uti videtur, procreandorum facultatem ademit Assyrius, amicos parandi facultatem non abstulit: sed velim tibi persuadeas, te nos hoc facto tibimet amicos fecisse; qui, si poterimus, haudquaquam deteriores in ope tibi ferenda esse conabimur, quam si filios, vel nepotes haberes. Hujusmodi verba fecit Cyrus. Atque hic Hyrcanius, qui jam primum animadverteret quid esset gestum, adcurrit ad Cyrum; prehensaque ejus dextra, inquit, O ingens tu bonum amicis, Cyre, quantam ut diis gratiam modo debeam effecisti, quod tibi me conjunxerunt. Jam vero abito, inquit Cyrus, et recepto in potestatem tuam castello, cujus causa me tantopere complecteris, ita res ejus componito, nationi ut vestrae maximo sit commodo, et reliquis sociis, inque primis, ait, huic Gadatæ, qui captum id nobis tradit.

Quid igitur? inquit Hyrcanius, an ubi Cadusii Sacæque venerint, et cives mei, hunc etiam vocabimus, ut omnes, ad quos res pertinet, in commune consulamus, quo pacto maxima cum utilitate nostra castello fruamur? Hæc Cyrus etiam comprobavit: cumque convenissent, ad quos castelli cura pertinebat, hoc consilii ceperunt, ut communiter ab iis custodiretur, quibus expediret illud habere pacatum, quo ipsis belli tempore propugnaculo esset, ac munimento Assyriis objecto. Quo facto, multo alacrius et majori numero et Cadusii, et Sacæ, et Hyrcanii militiæ societatem amplectebantur; coactusque hinc est exercitus, ex Caduciis, ad vicies mille peltastæ, equitumque circiter quatuor millia; de Sacis decies mille sagittarii, et ad duo hippotoxotarum millia: et Hyrcanii pedites, quot poterant, ceteris adjiciendos emiserrunt; equitumque numerum ad duo millia expleverunt; nam domi antehac major equitum pars relicta erat, quod Cadusii et Sacæ hostes Assyriorum essent. At toto illo tempore, quo sedebat hic Cyrus, ut castelli res constitueret, multi Assy-

οικονομίαν, τῶν Ἀσσυρίων τῶν κατὰ ταῦτα τὰ χωρία πολλοὶ μὲν ἀπῆγον ἵππους, πολλοὶ δὲ ἀπέφερον ὄπλα, φοβούμενοι ἤδη πάντας τοὺς προσχώρους.

28. Ἐκ δὲ τούτου προσέρχεται τῷ Κύρῳ ὁ Γαδάτας καὶ λέγει ὅτι ἤκουσιν αὐτῷ ἄγγελοι ὥς ὁ Ἀσσύριος ἐπεὶ πύθοιτο τὰ περὶ τοῦ φρουρίου, χαλεπῶς τε ἐνέγκοι καὶ συσκευάζοιτο ὡς ἐμβαλῶν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν. Ἐὰν οὖν ἀφῆς με, ὦ Κύρε, τὰ τεῖχη ἂν πειραθῇεν διασῶσαι, τῶν δ' ἄλλων μείων λόγος. (27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐὰν οὖν ἦς νῦν, πότε ἐσθ' οἴκοι; Καὶ ὁ Γαδάτας εἶπεν, Εἰς τρίτην δεῖπνήσω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ. Ἦ καὶ τὸν Ἀσσύριον, ἔφη, οἶε ἐκεῖ ἤδη καταλήψεσθαι; Εὖ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδα· σπεύσει γὰρ ἕως ἔτι πρόσω δοκεῖς ἀπειναι. (28) Ἐγὼ δ', ἔφη ὁ Κύρος, ποστᾶιος ἂν τῷ στρατεύματι ἐκείσε ἀφικοίμην; Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Γαδάτας λέγει· Πολὺ ἤδη, ὦ δέσποτα, ἔχεις τὸ στράτευμα καὶ οὐκ ἂν δύναιο μείον ἢ ἐν ἑξ ἢ ἐπτά ἡμέραις ἔλθειν πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκῆσιν. Σὺ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀπὸ τῆς τάχιστα· ἐγὼ δὲ ὥς ἂν δυνατόν ᾤ πορεύσομαι. (29) Ὅ μὲν δὲ Γαδάτας ὤχρετο· ὁ δὲ Κύρος συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν συμμάχων· καὶ ἤδη πολλοὶ τε ἐδόκουν καὶ καλοὶ κάγαθοι παρεῖναι· ἐν οἷς δὲ λέγει ὁ Κύρος ταῦτα.

30. Ἄνδρες σύμμαχοι, Γαδάτας διέπραξεν ἃ δοκεῖ πᾶσιν ἡμῖν πολλοῦ ἄξια εἶναι, καὶ ταῦτα πρὶν καὶ δεῖν ὑφ' ἡμῶν ἀγαθὸν παθεῖν. Νῦν δὲ ὁ Ἀσσύριος εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἐμβαλεῖν ἀγγέλλεται, δῆλον ὅτι ἅμα μὲν τιμωρεῖσθαι αὐτὸν βουλόμενος, ὅτι δοκεῖ ὑπ' αὐτοῦ μέγα βεβλάφθαι· ἅμα δὲ ἰσως κακῆϊνο ἐννοεῖται ὡς εἰ οἱ μὲν πρὸς ἡμᾶς ἀφιστάμενοι μηδὲν ὑπ' ἐκείνου κακὸν πεύσσονται, οἱ δὲ σὺν ἐκείνῳ ὄντες ὑφ' ἡμῶν ἀπολύνονται, ὅτι τάχα οὐδένα εἰκὸς σὺν αὐτῷ βουλῆσεσθαι εἶναι. (31) Νῦν οὖν, ὦ ἄνδρες, καλὸν τι ἂν μοι δοκοῦμεν ποιῆσαι, εἰ προθύμως Γαδάτα βοηθήσαιμεν ἀνδρὶ εὐεργέτῃ· καὶ ἅμα δίκαια ποιοῦμεν ἂν χάριν ἀποδιδόντες· ἀλλὰ μὴν καὶ ξυμφορὰ γ' ἂν, ὡς ἐγὼ δοκῶ, πράξαιμεν ἡμῖν αὐτοῖς. (32) Εἰ γὰρ πᾶσι φαινοίμεθα τοὺς μὲν κακῶς ποιοῦντας νικᾶν πειρώμενοι κακῶς ποιοῦντες, τοὺς δ' εὐεργετοῦντας ἀγαθοῖς ὑπερβαλλόμενοι, εἰκὸς ἐκ τῶν τοιούτων φίλους μὲν πολλοὺς ἡμῖν βούλεσθαι γίγνεσθαι, ἐχθρὸν δὲ μηδὲνα ἐπιθυμεῖν εἶναι. (33) εἰ δὲ ἀμελήσαι δόξαιμεν Γαδάτου, πρὸς τῶν θεῶν ποίοις λόγοις ἂν ἄλλον πείθοιμεν χαρίζεσθαι τὴν ἡμῖν; πῶς δ' ἂν τολμῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαινεῖν; πῶς δ' ἂν ἀντιβλέψαι τις ἡμῶν δύναιτο Γαδάτα, εἰ ἠττώμεθα αὐτοῦ εὖ ποιοῦντος τοσοῦτοι ὄντες ἐνὸς ἀνδρὸς καὶ τούτου οὕτω διακειμένου; (34) Ὅ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἰσχυρῶς συνεπήλουν ταῦτα ποιεῖν.

Ἄγετε τοίνυν, ἔφη, ἐπεὶ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ ταῦτα, ἐπὶ μὲν τοῖς ὑποχωρίοις καὶ ὀχλήμασι καταλιπώμεν ἑκαστοὶ τοὺς μετ' αὐτῶν ἐπιτηδεύοντάς πορεύεσθαι. (35) Γωβρύας δ' ἡμῖν ἀρχέτω αὐτῶν καὶ ἡγείσθω αὐτοῖς· καὶ γὰρ ὁδῶν ἐμπειροὺς καὶ τᾶλλα ἱκανός· ἡμεῖς δ', ἔφη, καὶ ἵπποις τοῖς δυνατωτάτοις καὶ ἀνδράσι πορευώμεθα

riorum, qui his locis erant vicini, equos adducebant, multi deferebant arma, quod jam finitimos omnes metuerant.

Ad Cyrum deinde accedit Gatas, et nuntios ad se venisse dicit, qui narrarent, Assyrium, posteaquam de castello inaudisset, graviter molesteque tulisse, seque ad incursionem in ipsius Gadatæ agrum faciendam parare. Quamobrem si me, Cyre, dimiseris, ait, saltem tueri munitiones enitar: res utique ceteras minoris facio. Et Cyrus, Si ergo jam discesseris, inquit, quando futurus es domi? Tertio sane die, inquit Gatas, mea in regione cenabo. An et Assyrium istic, ait Cyrus, offensurum te jam arbitraris? Sat quidem certe scio, inquit Gatas: festinabit enim ille, dum tu abesse longius videris. Verum ego, subjicit Cyrus, quoto die cum copiis eo pervenire possim? Ad hoc respondet Gatas, Magnas tu jam, domine, copias habes, nec poteris meum ad domicilium minori quam sex septemve dierum spatio pervenire. Tu ergo, inquit Cyrus, eo quam celerrime proficiscitor: ego pro viribus iter faciam. Discessit igitur Gatas: Cyrus autem omnes sociorum principes convocavit; et multi jam ac præclari fortesque viri videbantur adesse: apud quos adeo talem orationem habuit Cyrus:

« Perfecti ea, socii, Gatas, quæ nobis omnibus magni æstimanda videntur; et quidem prius quam ullo a nobis beneficio esset adfectus. Nunc vero Assyrius in fines ejus incursionem facere nuntiatur, qui nimirum eadem vult opera supplicium de eo sumere, propterea quod magnum se ab eo detrimentum accepisse putet: et illud fortassis etiam cogitat, si nihil ex ipso mali iis accidat, qui ad nos deficiunt, et qui cum ipso stant a nobis deleantur, par esse creditur, brevissimo tempore secum velle stare neminem. Jam ergo, viri, præclarum quiddam facere videbimur, si alacribus animis opem Gadatæ tulerimus, homini bene de nobis promerenti: et juste simul fecerimus si gratiam referamus: et vero etiam, mea sententia, rebus nostris recte consuluerimus. Nam si nos palam omnibus eniti videbimur, ut eos, qui nos lædunt, lædendo vincamus, et bene merentes beneficiis superemus: consentaneum est, talibus ex causis futurum ut et multi se nobis amicos adscribi velint, et nemo inimicum esse cupiat: sin Gadatam negligere videamur, quibus verbis, per deos immortales, aliis persuaserimus, ut nobis gratificetur aliquid? qui nosmet ipsos audeamus laudare? qui possit aliquis nostrum coram intueri Gadatam, si ab eo beneficiis, tot nempe ipsi numero, uno ab homine, eoque tali qui sit in statu, superemur? » In hunc modum dixit Cyrus: eaque consenserunt omnes acriter esse faciendâ.

Agite igitur, inquit, quando hæc vobis etiam placent, relinquamus apud jumenta et vehicula, qui quam maxime sint ad iter cum his faciendum idonei: Gobryas iis præfectus sit, eosque præcedat: est enim peritus itinerum, et ad quævis alia idoneus: nos, ait, cum valentissimis tum

τὰ ἐκπληθύνοντα τριῶν ἡμερῶν λαβόντες ὅσῳ δ' ἂν κουφό-
 πον συσκευασώμεθα καὶ εὐταλίστατον, τοσούτῳ ἡδύν-
 τας ἐπιούσας ἡμέρας ἀριστήσομεν τε καὶ δειπνήσομεν
 καὶ καθευδήσομεν. (36) Νῦν δ', ἔφη, πορευώμεθα ὡδε·
 πρῶτον μὲν ἄγε σὺ, Χρυσάντα, τοὺς θωρακοφόρους,
 ἐπεὶ ὁμαλή τε καὶ πλατεία ἡ ὁδὸς ἐστὶ, τοὺς ταξiάρχους
 ἔχων ἐν μετώπῳ πάντας ἡ δὲ τάξις ἐκάστη ἐφ' ἐνὸς
 ἰσῶ ἀθρόοι γὰρ ὄντες καὶ τάχιστα καὶ ἀσφαλέστατα
 πορευοίμεθ' ἄν. (37) Τοῦτου δ' ἔνεκα, ἔφη, κελεύω
 τοὺς θωρακοφόρους ἡγεῖσθαι ὅτι τοῦτο βαρυτάτον ἐστὶ
 τοῦ στρατεύματος. Τοῦ δὲ βαρυτάτου ἡγουμένου,
 ἀνάγκη βαδίως ἐπεσθαι πάντα τὰ θάττον ἰόντα· ὅταν δὲ
 τὸ τάχιστον ἡγήται ἐν νυκτὶ, οὐδὲν ἐστὶ θαυμαστόν καὶ
 διασπᾶσθαι τὰ στρατεύματα· τὸ γὰρ προταχθὲν ἀποδι-
 δράσκει. (38) Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἔφη, Ἀρτάβαζος τοὺς
 Περσῶν πελταστὰς καὶ τοξότας ἀγέτω· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἀνδαμύας δὲ Μῆδος τὸ Μῆδων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἑμβας τὸ Ἀρμενίων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρτούγας
 Ὑρανίους· ἐπὶ δὲ τούτοις Θαμβράδας τὸ Σακῶν πεζι-
 κόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Δαμάτας Καδουσίου. (39) Ἀγόν-
 των δὲ καὶ οὗτοι πάντες ἐν μετώπῳ μὲν τοὺς ταξiάρχους
 ἔχοντες, δεξιῶς δὲ τοὺς πελταστὰς, ἀριστεροῦς δὲ τοὺς
 τοξότας τοῦ ἑαυτῶν πλαισίου· οὗτω γὰρ πορευόμενοι
 καὶ εὐχρηστότεροι γίνονται. (40) Ἐπὶ δὲ τούτοις
 οἱ σκευοφόροι, ἔφη, πάντων ἐπέσθων· οἱ δ' ἄρχοντες
 αὐτῶν ἐπιμελείσθων ὅπως συνεσκευασμένοι τε ὦσι
 πάντα πρὶν καθευδεῖν καὶ πρῶτ' ὅταν τοῖς σκεύεσι πα-
 ρῶσιν εἰς τὴν τεταγμένην χώραν καὶ ὅπως κοσμίως
 ἐκπονται. (41) Ἐπὶ δὲ τοῖς σκευοφόροις, ἔφη, τοὺς
 Πέρσας ἱππέας Μαδάτας ὁ Πέρσης ἀγέτω, ἔχων καὶ
 οὗτος τοὺς ἑκατοντάρχους τῶν ἱππέων ἐν μετώπῳ· ὁ
 δ' ἑκατοντάρχος τὴν τάξιν ἀγέτω εἰς ἕνα ὥσπερ οἱ πέ-
 ζαρχοι. (42) Ἐπὶ δὲ τούτοις Ῥαμβάχας δὲ Μῆδος
 ὡς αὐτῶς τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας· ἐπὶ δὲ τούτοις σὺ, ὦ
 Τυγράνη, τὸ σεαυτοῦ ἱππικόν καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἱππαρ-
 χοὶ μεθ' ὧν ἕκαστοι ἀφίκοντο πρὸς ἡμᾶς· ἐπὶ δὲ τού-
 τοις Σάκαι ἀγετε· ἔσχατοι δ', ὥσπερ ἦλθον, Καδούσιοι
 ἀγόντων τὸ στρατεύμα· Ἀλκεῦνα, σὺ δὲ ὁ ἄγων αὐ-
 τοὺς ἐπιμελοῦ τὸ νῦν εἶναι πάντων τῶν ὀπισθεν καὶ
 μηδὲνα ἑα ὑστερον τῶν σὺν ἱππέων γίνεσθαι. (43) Ἐπι-
 μελίσθε δὲ τοῦ σιωπῇ πορεύεσθαι οἱ τε ἄρχοντες καὶ
 πάντες δὲ οἱ σωφρονούντες· διὰ γὰρ τῶν ὧτων ἐν τῇ
 νυκτὶ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἕκαστα καὶ
 αἰσθάνεσθαι καὶ πράττεσθαι· καὶ τὸ ταραχθῆναι δὲ ἐν
 τῇ νυκτὶ πολλὸν μείζον ἐστὶ πρᾶγμα ἢ ἐν τῇ ἡμέρᾳ καὶ
 δυσκαταστατώτερον· οὐδ' ἔνεκα ἡ τε σιωπῇ ἀσκητέα καὶ
 ἡ τάξις διαφυλαχτέα. (44) Τὰς δὲ νυκτερινὰς φυλακὰς,
 ὅταν μέλλῃτε νυκτὸς ἀναστήσεσθαι, γρη῏ς ὡς βραχυτά-
 τας καὶ πλείστας ποιεῖσθαι, ὡς μηδὲνα ἢ ἐν τῇ φυλακῇ
 ἀγρυπνία πολλὴ οὔσα λυμαίνηται ἐν τῇ πορείᾳ· ἡνίκα δ'
 ἐν ὥρᾳ ἢ πορεύεσθαι, σημαίνει τῷ χέρατι. (45) Ὑμεῖς
 δ' ἔχοντες εἰ δὲ ἕκαστοι πάρεστε εἰς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος
 ὁδόν· ὁ δ' ὁρμώμενος ἀεὶ τῷ κατ' οὐρὰν παραγυμνάτω
 ἐπεσθαι.

equis tum viris, trium dierum commeatu lastructi, perga-
 mus: quanto autem leviori et viliori nos instruxerimus, tan-
 to sequentibus hisce diebus proximis jucundius et pransuri,
 et cœnaturi, et dormitari sumus. Nunc vero, inquit, iter
 hoc modo instituamus: Primum tu, Chrysanta, thoracatos
 ducito (quando plana et lata via est), cohortium præfectis
 omnibus in fronte constitutis; et cohors quælibet ita proce-
 dito, ut singuli singulis succedant: quippe conferti, et celer-
 rime et tutissime iter fecerimus. Hac de causa thoracatos
 præire jubeo, quod exercitus ea pars sit maxime gravis.
 Gravissima vero si præeant, facilius omnia sequantur necesse
 est, quæ expeditiora sunt: cum vero pars expeditissima noctu
 præeat, mirum non est divelli copias: id enim quod prima
 est in acie aufugit. Post hos, ait, Artabazus Persas, qui
 peltastæ sunt et sagittarii, ducat: post eos Andamyas Med-
 dus, peditatum Medicum: post eos, peditatum Armenio-
 rum, Embas: post eos, Artuchas Hyrcanios: post eos,
 Thambradas peditatum Sacarum: post eos, Damatas Ca-
 dusios. Atque omnes hi sic ducant, ut cohortium præfe-
 ctos in fronte habeant, peltastas ad dextram, ad lævam
 agminis sui sagittarios: nam si hoc modo lacedant, etiam
 paratiores quemlibet ad usum fuerint. Post hos, inquit,
 calones cum impedimentis omnium sequantur; eorumque
 præfecti dent operam ut omnes vasa omnia sarcinasque
 colligant prius et componant, quam somnum capiant, ac
 mane cum impedimentis ad locum constitutum adsint, et
 composite sequantur. Post calones, inquit, Persas equites
 Madatas Persa ducat, et is etiam centuriones equitum in
 fronte habeat: centurio autem quilibet cohortem ducat
 singillatim, perinde atque peditum præfecti faciunt. Post
 hos Rambacas Medus equites itidem suos; et post eos, tu,
 Tigranes, tuas equestres copias: et deinde reliqui etiam
 equitum præfecti ducant eos, cum quibus ad nos quisque
 venit: post hos vos, Sacæ, ducite; ultimi, quemadmodum
 venerunt, ita etiam copias ducant, Cadusii; tuque, Alceuma,
 eorum ductor, studiose curam gerito, in hoc quidem tem-
 pore, omnium qui postremo sunt in agmine, neu permittito ut
 quisquam tuos sequatur equites. Date vero etiam operam,
 vos præfecti, et omnes qui sapitis, ut cum silentio progre-
 diamini: quippe noctu magis auribus quam oculis singula
 tum percipi tum agi oportet: quin et multo majoris res est
 negotii sedatque difficilior, si noctu perturbatio incidat,
 quam interdium: quapropter et silentium teneri, et ordines
 servari necesse est. Nocturnæ vero excubiæ, inquit, quo-
 ties noctu castra vobis erunt movenda, semper quam bre-
 vissimæ constituendæ sunt et frequentes; ne cui vigiliæ in
 excubiis, si diuturniores sint, in itinere noceant; cum
 autem proficiscendi tempus erit, cornu signum est dandum.
 Vos denique rebus iis, quas quemque habere oportet, in-
 structi, ad viam Babylonem versus ineundam adeste: qui-
 quis autem progredi cœperit, semper a tergo iter facientem
 ad sequendum hortetur.

46. Ἐκ τούτου δὴ ὄχοντο ἐπὶ τὰς σκηνάς καὶ ἅμα ἀπιόντες διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους ὡς μνημονικῶς ὁ Κύρος ὁπόσοις συνέταττε πᾶσιν ὀνομάζων ἐνετέλλετο. (47) Ὁ δὲ Κύρος ἐπιμελεία τοῦτο ἐποίει· πάνυ γὰρ αὐτῷ ἰδόκει θαυμαστὸν εἶναι εἰ οἱ μὲν βάνουσι ἴσασι τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ἕκαστος τῶν ἐργαλείων τὰ ὀνόματα, καὶ ὁ ἱατρὸς δὲ οἶδε καὶ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν φαρμάκων οἷς χρῆται πάντων τὰ ὀνόματα, ὁ δὲ στρατηγὸς οὕτως ἡλίθιος ἔσται ὥστε οὐκ εἴσεται τῶν ὑφ' ἑαυτοῦ ἡγεμόνων τὰ ὀνόματα, οἷς ἀνάγκη ἐστὶν αὐτῷ ὀργάνους χρῆσθαι καὶ θῆαν καταλαβεῖν τὴν βούληται καὶ θῆαν φυλάττει καὶ θῆαν θαρρύνει καὶ θῆαν φοβῆσαι· καὶ τιμῆσαι δὲ ὁπότε τινὰ βούλοιο, πρέπον αὐτῷ ἰδόκει εἶναι ὀνομαστὴν προσαγορεύειν. (48) Ἐδόκουν δ' αὐτῷ οἱ γινώσκουσθαι δοκοῦντες ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος καὶ τοῦ καλὸν τι ποιῶντες δοῦσθαι μᾶλλον ὀρέγεσθαι καὶ τοῦ αἰσχροῦ τι ποιεῖν μᾶλλον προθυμεῖσθαι ἀπέχεσθαι. (49) Ἡλίθιον δὲ καὶ τοῦτ' ἰδόκει εἶναι αὐτῷ τὸ ὁπότε βούλοισι τι πράττειναι, οὕτω προστάττειν ὥσπερ ἐν οἴκῳ ἔνιοι δεσπότηται προστάττουσιν, ἴτω τις ἐφ' ὕδωρ, Ξύλα τις σχισάτω· (50) οὕτω γὰρ προσταττομένων εἰς ἀλλήλους τε δοῦν πάντες ἐδόκουν αὐτῷ καὶ οὐδεὶς περαίνειν τὸ προσταχθὲν καὶ πάντες ἐν αἰτίᾳ εἶναι καὶ οὐδεὶς οὔτε αἰσχύνεσθαι οὔτε φοβεῖσθαι ὁμοίως διὰ τὸ σὺν πολλοῖς αἰτίαν ἔχειν διὰ ταῦτα δὴ αὐτὸς πάντας ὀνομάζεν ὅτω τι προστάττει.

51. Καὶ Κύρος μὲν δὴ περὶ τούτων οὕτως ἐγίνωσκεν. Οἱ δὲ στρατιῶται τότε μὲν δειπνήσαντες καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι καὶ συσκευασάμενοι πάντα ἅ ἔδει ἐκοιμήθησαν. (52) Ἡνίκα δ' ἦν ἐν μέσῳ νυκτῶν ἐσήμηνε τῷ κέρατι. Κύρος δ' εἰπὼν τῷ Χρυσάντῳ ὅτι ἐπὶ τῇ ὁδῷ ὑπομένει [δὴ] ἐν τῇ πρόσθεν τοῦ στρατεύματος, ἐξῆι λαβὼν τοὺς ἄμφ' αὐτὸν ὑπηρέτας· βραχεὶ δὲ χρόνῳ ὕστερον Χρυσάντας παρῆν ἄγων τοὺς θωρακοφόρους. (53) Τούτῳ μὲν οὖν ὁ Κύρος δοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ πορεύεσθαι ἐκέλευεν ἡσύχως ἕως ἀγγελοῦ ἔλθοι· οὐ γὰρ πῶ ἐν ὁδῷ πάντες ἦσαν· αὐτὸς δὲ ἐστηκὼς ἐν τῇ ὁδῷ τὸν μὲν προσιόντα προὔπεμπετο ἐν τάξει, ἐπὶ δὲ τὸν ὑστερίζοντα ἐπεμπε καλῶν. (54) Ἐπεὶ δὲ πάντες ἐν ὁδῷ ἦσαν, πρὸς μὲν Χρυσάνταν ἱππέας ἐπεμψεν ἐροῦντας ὅτι ἐν ὁδῷ ἦδη πάντες· ἄγε οὖν ἦδη θᾶτον. (55) Αὐτὸς δὲ παρεαύων τὸν ἵππον εἰς τὸ πρόσθεν ἡσύχως κατεθεᾶτο τὰς τάξεις· καὶ οὐ μὲν ἴδοι εὐτάκτως καὶ σωπῇ ἰόντας, προσεαύων αὐτοῖς τίνες τε εἴεν ἤρετο καὶ ἐπεὶ πύθοιο ἐπήγει· εἰ δὲ τινες θορυβουμένους αἰσθοίτο, τὸ αἴτιον τούτου σκοπῶν κατασθενύναι τὴν ταραχὴν ἐπειράτο.

56. Ἐν μόνον παραλείπεται τῆς ἐν νυκτὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, ὅτι πρὸ παντὸς τοῦ στρατεύματος πεζοὺς εὐζῶνους οὐ πολλοὺς προὔπεμπε, ἐφορῶμένους ὑπὸ Χρυσάντα καὶ ἐφορῶντας αὐτὸν, ὡς ὠτακουστοῦντες καὶ εἰ πως ἄλλως δύναιντο αἰσθάνεσθαι σημαίνοντες τῷ Χρυσάντῳ ὅτι καιρὸς δοκοῖ εἶναι· ἄρχων δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν ὅς καὶ τούτους ἐκόσμει καὶ τὸ μὲν ἄξιον λόγου

Secundum hæc ibant ad tabernacula, et inter eundem colloquebantur inter se, quanta memoriæ vi Cyrus, quibuscunque præciperet, nominatis præciperet. At Cyrus hoc studiosè faciebat: nam ei perquam mirum videbatur, eorum qui sordidas exercent artes, tenere suæ quemque artis instrumentorum adpellationes, et medico quoque tum instrumentorum tum medicamentorum omnium quibus utitur, nota esse nomina, imperatorem vero tam stolidum esse, ut ducum sub se nomina ignoraret, quibus ei tanquam instrumentis necessario esset utendum, et cum quid occupare, et cum custodire, et cum aliquibus animos addere, et cum terrere vellet. Quinetiam si quem honore adficere aliquando vellet, ei decorum esse videbatur, ut nominatim hunc compellaret. Præterea existimabat, eos, qui se principi notos esse arbitrantur, tum magis expetere, ut præclarum aliquid gerentes conspicerentur, tum studiosè magis curare, ut ab omni se turpi facinore abstererent. Hoc ei quoque stolidum esse videbatur, imperatorem, cum aliquid geri vellet, ita præcipere, quemadmodum domini quidam domi suæ imperant, Eat aliquis ad aquam, Ligna quis findat: nam cum hoc modo negotium aliquod famulis mandatum est, mutuo se respicere putabat omnes neminemque imperata facere; et omnes in culpa esse, neque tamen quenquam ita vel ob culpam pudore adfici, vel sibi metuere, quod ea cum multis ipsi communis esset: his de causis cum aliquid imperaret, nominatim adpellabat omnes.

Atque hæc Cyri erat de his sententia. Milites vero tum cœnati, locatis excubiis, et necessariis rebus omnibus collectis compositisque, quieti se dederunt. Nocte autem media, signum cornu datum est. Cumque Cyrus Chrysantæ dixisset, ut in itinere subsisteret ante exercitum, secum sumptis, qui circa eum erant, ministris egrediebatur: et paulo post aderat Chrysantas, thoracatos dicens. Huic itaque Cyrus datis ducibus itineris, lente ut procederet, præcepit, donec nuntius adesset, in via omnes esse: ipse autem eodem in loco consistens, quemlibet advenientem ordine progredi jubebat, cunctantem vero missis nuntiis arcessebat. Cumque omnes essent in itinere, ad Chrysantam misit equites, qui dicerent, Omnes jam in via sunt; quare celerius ducito. Ipse profectus equo ad partem anteriorem, tacitus ordines inspectabat; et quos composite et cum silentio videbat incedere, ad eos adequitans, quinam essent interrogabat; et cum cognovisset, eos collaudabat: sin quosdam tumultuari animadverteret, comperta causa, motum sedare nitebatur.

Unum modo curæ ejus nocturnæ exemplum prætermisimus est: quod ante copias universas pedites quosdam expeditos eosque non multos præmisit, qui conspicerentur a Chrysanta, et eum conspicerent, ut auribus captando, et alio quodam modo si persentiscere aliquid possent. Chrysantæ significarent, quidquid opportunum esse videretur: suus autem et his erat præfectus, hos qui instruebat;

δῆμαινε, τὸ δὲ μὴ οὐκ ἡνώχλει λέγων. (57) Τὴν μὲν δὲ νύκτα οὕτως ἐπορεύοντο· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τοὺς μὲν τῶν Καδουσίων ἱππέας, οἱ αὐτῶν καὶ οἱ πεζοὶ ἔσχατοι ἐπορεύοντο, παρὰ τούτοις κατέλιπεν, ὥς μὴδ' οὕτοι φίλοι ἱππέων ἴοιεν· τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὸ πρόσθεν παρελαύνειν ἐκέλευσεν, οἱ καὶ οἱ πολέμοι ἐν τῷ πρόσθεν ἦσαν, ὅπως εἰ τέ τί που ἐναντιοίτο αὐτῶν, ὑπαντήσῃ ἔχων τὴν ἰσχυρὴν ἐν τάξει καὶ μάχοιτο, εἰ τέ τί που φεύγον ὀφείθῃ, ὥς ἐξ ἑτοιμοτάτου διώκοι. (58) Ἦσαν δὲ αὐτῶν αἰεὶ τεταγμένοι οὓς τε διώκειν δέοι καὶ οὓς παρ' αὐτῶν μένειν· πᾶσαν δὲ τὴν τάξιν λυθῆναι οὐδέποτε εἶα. (59) Κύρος μὲν δὴ οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα οὐ μέντοι αὐτὸς γε μὴδ' ἑλθὼν ἔχρητο, ἀλλ' ἄλλοτε ἀλλὰ χῆ περιελαύνων ἐφεώρα τε καὶ ἐπεμελεῖτο εἰ τοῦ δέοντο. Οἱ μὲν δὲ ἀμφὶ Κύρον οὕτως ἐπορεύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τοῦ Γαδάτα ἱππικῶν τῶν δυνατῶν τις ἀνδρῶν ἐπεὶ ἑώρα αὐτὸν ἀφελήχοντα ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου, ἐνόμισεν οἱ εἰ τι οὗτος πάθοι, αὐτὸς ἂν λαβεῖν παρὰ τοῦ Ἀσσυρίου πάντα τὰ Γαδάτα· οὕτω δὲ πέμπει τινὰ τῶν ἑαυτοῦ πιστῶν πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ κελεύει τὸν ἰόντα, εἰ καταλάβοι ἤδη ἐν τῇ Γαδάτᾳ χώραν τὸ Ἀσσύριον στράτευμα, λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ οἱ εἰ βούλοιο ἐνεδρεῦσαι, λαβεῖν ἂν Γαδάταν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (2) Δηλοῦν δὲ ἐνετέλλετο δεσπῆναι τὴν εἰχὴν ὃ Γαδάτας δύναμιν καὶ οἱ Κύρος οὐ συνέπειτο αὐτῷ· καὶ τὴν ὁδὸν ἐδήλωσεν ἥ προσέειπε μέλλοι. Προσέπεστελλε δὲ τοῖς αὐτοῦ οἰκέταις, ὥς πιστεύοιτο μᾶλλον, καὶ τὸ τεῖχος δ' ἐτύγχανεν αὐτὸς ἔχων ἐν τῇ Γαδάτῳ χώραν παραδοῦναι τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ τὰ ἐνόητα· ἤξει δὲ καὶ αὐτὸς ἐφασκεν, εἰ μὲν δύναιτο, ἀποκτείνας Γαδάταν, εἰ δὲ μὴ, ὥς σὺν τῷ Ἀσσυρίῳ τὸ λοιπὸν ἐσόμενος. (3) Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ ταῦτα ταχθεὶς ἐλαύνων ὥς δυνατὸν ἦν τάχιστα ἀφικνεῖται πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ ἐδήλωσεν ἐφ' ἃ ἦκοι, ἀκούσας ἐκείνος τὸ τε χωρίον εὐθὺς παρέλαβε καὶ πολλὴν ἵππον ἔχων καὶ ἄρματα ἐνήδρευεν ἐν κώμαις ἀθρόαις. (4) Ὁ δὲ Γαδάτας ὥς ἐγγὺς ἦν τούτων τῶν κωμῶν, πέμπει τινὰς προδιερευνησομένους. Ὁ δὲ Ἀσσύριος ὥς ἐγνω προσιόντας τοὺς διερευνητάς, φεύγειν κελεύει ἄρματα ἐξαναστάντα δύο ἢ τρία καὶ ἵππους ὀλίγους, ὥς δὲ φοβηθέντας καὶ ὀλίγους ὄντας. Οἱ δὲ προδιερευνηταὶ ὥς εἶδον ταῦτα, αὐτοὶ τε ἐδίωκον καὶ τῷ Γαδάτᾳ κατέσειον· καὶ ὅς ἐξαπατηθεὶς διώκει ἀνὰ κράτος. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ὥς ἐδόκει ἀλώσιμος εἶναι ὁ Γαδάτας, ἀνίστανται ἐκ τῆς ἐνέδρας. (5) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Γαδάταν ἰδόντες ὥσπερ εἰκὸς ἐφευγον, οἱ δ' αὖ ὥσπερ εἰκὸς ἐδίωκον. Καὶ ἐν τούτῳ δ' ἐπιβουλεύων τῷ Γαδάτᾳ παῖει αὐτὸν, καὶ καιρίως μὲν πληγῆς ἀμαρτάνει, τύπτει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν ὅμιον καὶ τιτρώσκει. Ποιήσας δὲ τοῦτο ἐξίσταται ἕως σὺν τοῖς διώκουσιν ἐγένετο· ἐπεὶ δ' ἐγνώσθη ὅς ἦν, ὁμοῦ δὲ σὺν τοῖς Ἀσσυρίοις προθύμως ἐκτείνων

et si quid esset narratu dignum, significabat; sin autem, indicando minime molestus erat. Et hac quidem nocte iter hoc modo fecerunt: cum vero illuxisset, quosdam Cadusiorum equites, propterea quod eorum pedites ultimi pergerent, apud eosdem reliquit, ne ab equitibus hi nudi progredirentur: reliquos in anteriorem partem provehi jussit, quod et hostes in ea essent parte: ut si quid uspiam ei se opponeret, cum instructo suo robore dimicaret: sive aliqui conspecti essent, qui fugerent, ut quam expeditissime persequeretur. Erant etiam apud eum semper instructi, si persequendum esset, qui persequi deberent, et qui apud eum manere: universos autem ordines dissolvi nunquam patiebatur. Hoc modo Cyrus exercitum ducebat: neque tamen ipse uno tantum loco utebatur, sed alias alibi circumvectus inspectabat, ac si quo suis esset opus, id curabat. Atque ita quidem exercitus Cyri pergebat.

CAPUT IV.

In equitatu vero Gadatæ quidam ex potentibus viris, cum eum ab Assyrio defecisse videbat, arbitrabatur se, si quid illi accidisset, omnia quæ possideret Gadatas ab Assyrio impetraturum; itaque quendam de iis qui sibi fidi erant ad Assyrium mittit, et eunti mandat, ut, si jam in agro Gadatæ Assyriorum copias offenderet, diceret Assyrio, posse ab eo et Gadatam et qui essent cum illo capi, si quidem insidias illi tendere vellet. Præterea indicare jussit, quem copiarum numerum Gadatas duceret, quodque Cyrus eum non comitaretur; viam quoque qua accessurus esset indicavit. Dedit etiam famulis suis mandata, quo fidelis plus haberetur ei, ut castellum, quod in agro Gadatæ possidebat, Assyrio cum universis in eo rebus traderent: se venturum quoque aiebat, occiso Gadata, si quidem posset; sin autem, velle se tamen deinceps cum Assyrio facere. Is vero, cui datum hoc erat negotii, cum equitando quam fieri poterat celerrime ad Assyrium pervenisset, et cujus rei causa veniret, exposuisset; audita re, castellum illo mox occupat, et cum magno equitum numero et multis curribus in vicis illic frequentibus insidias locavit. Gadatas, cum prope ab his vicis abesset, exploratum quosdam præmittit. Assyrius, ut exploratores advenire animadvertit, currus duos tresve, cum paucis equitibus, prodire et fugere jubet, quasi qui et territi et numero pauci essent. Hac cum exploratores viderent, et ipsi persequerentur, et Gadatæ signum dederunt: atque is deceptus totis viribus insequitur. Assyrii cum Gadatam capi jam posse putarent, statim ex insidiis surgunt. His Gadatæ milites conspectis, ut par erat, fugiunt: illi contra, quemadmodum fieri solet, insequerentur. Atque hic Gadatæ is qui stuxerat insidias eum ferit, et a vulnere quidem letali aberrat, sed icto tamen humero, vulnus ei infligit. Hoc cum patrasset, discedit, ut persequentibus se conjungeret: agnitus autem quis esset, alacriter una cum Assyrii equo concitato, regem in

τὸν ἵππον σὺν τῷ βασιλεὶ ἰδὼκεν. (6) Ἐνταῦθα δὴ ἠλίσκοντο μὲν δῆλον ὅτι οἱ βραδυτάτους ἔχοντες τοὺς ἵππους ὑπὸ τῶν ταχίστων· ἥδη δὲ μάλα πάντες πιεζόμενοι διὰ τὸ κατατετρῦσθαι ὑπὸ τῆς πορείας οἱ τοῦ Γαδάτα ἱππεῖς καθορῶσι τὸν Κύρον προσιόντα σὺν τῷ στρατεύματι· δοκεῖν δὲ χρῆ ἁσμένους καὶ ἡδέως ὥσπερ εἰς λιμένα ἐκ χειμῶνος προσφέρεσθαι αὐτούς. (7) Ὁ δὲ Κύρος τὸ μὲν πρῶτον ἐθαύμασεν, ὡς δ' ἔγνω τὸ πρᾶγμα, ἔστε μὲν πάντες ἐναντιοὶ ἤλαυνον, ἐναντίος καὶ αὐτὸς ἐν τάξει ἦγε τὴν στρατιάν· ὡς δὲ γνόντες οἱ πολέμιοι τὸ δὴ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἐνταῦθα δὴ ὁ Κύρος διώκειν ἐκέλευσε τοὺς πρὸς τοῦτο τεταγμένους, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπείτο ὡς ᾧτο συμφέρειν. (8) Ἐνθα δὴ καὶ ἄρματα ἠλίσκετο, ἔνια μὲν καὶ ἐκπιπτόντων τῶν ἡνιόχων, τῶν μὲν ἐν τῇ ἀναστροφῇ, τῶν δὲ καὶ ἄλλως, ἔνια δὲ καὶ περιτεμνόμενα ὑπὸ τῶν ἱππέων ἠλίσκετο. Καὶ ἀποκτείνουσι δὲ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν παίσαντα τὸν Γαδάταν. (9) Τῶν μέντοι πεζῶν Ἀσσυρίων οἱ ἔτυχον τὸ Γαδάτα χωρίον πολιορκῶντες οἱ μὲν εἰς τὸ τείχος κατέφυγον τὸ ἀπὸ Γαδάτου ἀποστάν, οἱ δὲ φθάσαντες εἰς πόλιν τινὰ τοῦ Ἀσσυρίου μεγάλην, ἔνθα καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἵπποις καὶ τοῖς ἄρμασι κατέφυγεν ὁ Ἀσσύριος.

10. Κύρος μὲν δὴ διαπραξάμενος ταῦτα ἐπαναχωρεῖ εἰς τὴν Γαδάτου χώραν καὶ προστάξας ὅς ἔδει ἀμφὶ τὰ αἰχμαλῶτα ἔχειν εὐθὺς ἐπορεύετο, ὡς ἐπισκέψαιτο τὸν Γαδάταν πῶς ἔχει ἐκ τοῦ τραύματος. Πορευομένην δὲ αὐτῷ ὁ Γαδάτας ἐπιβεδεμένος ἦδη τὸ τραῦμα ἀπαντᾷ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Κύρος ἥσθη τε καὶ εἶπεν, Ἐγὼ δὲ πρὸς σὲ ἦα ἐπισκεψόμενος πῶς ἔχεις. (11) Ἐγὼ δὲ γ', ἔφη ὁ Γαδάτας, ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς σὲ ἐπαναθεασόμενος ἦα ὁποῖός τις φαίνει ἰδεῖν ὁ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων ὅστις οὐτ' οἶδα ἔγωγε ὅτι νῦν ἐμοῦ δεόμενος οὔτε μὴν ὑποσχόμενός γέ μοι ταῦτα πράξειν οὔτε εὖ πεπονθὼς ὑπ' ἐμοῦ εἰς γὰρ τὸ ἴδιον οὐδ' ὅτι οὖν, ἀλλ' ὅτι τοὺς φίλους ἐδοξά σοι τί ὀνῆσαι, οὕτω μοι προθυμῶς ἐβοήθησας ὡς νῦν τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ οἰχομαι, τὸ δ' ἐπὶ σοὶ σέσωσμαι. (12) Οὐ μὰ τοὺς θεοὺς, ὦ Κύρε, εἰ ἦν οἷος ἔφην ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπαιδοποιήσάμην, οὐκ οἶδ' ἂν εἰ ἐκτρήσάμην παῖδα τοιοῦτον περὶ ἐμέ· ἐπεὶ ἄλλους τε οἶδα παῖδας καὶ τοῦτον τὸν νῦν Ἀσσυρίων βασιλέα πολὺ πλείω ἦδη τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἀνιάσαντα ἢ σὲ νῦν δύναται ἀνίσιν. (13) Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν ὧδε. Ὁ Γαδάτας, ἢ πολὺ μείζον παρὲς οὐαῖα ἐμὲ νῦν θαυμάσεις. Καὶ τί δὴ τοῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Γαδάτας. Ὅτι τοσοῦτοι μὲν, ἔφη, Περσῶν ἐσπούδασαν περὶ σὲ, τοσοῦτοι δὲ Μήδων, τοσοῦτοι δὲ Ὑρκανίων, πάντες δὲ οἱ παρόντες Ἀρμενίων καὶ Σακῶν καὶ Καδουσίων. (14) Καὶ ὁ Γαδάτας ἐπεύξατο, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ, ἔφη, καὶ τούτους πολλὰ ἀγαθὰ δοῖεν οἱ θεοὶ καὶ πλείοτα τῷ αἰτίῳ τοῦ καὶ τούτους τοιοῦτους εἶναι. Ὅπως μέντοι οὐς ἐπαινεῖς τούτους, ὦ Κύρε, καὶ ξενίσωμεν καλῶς, δέχου τάδε ξένια ὅσα ἐγὼ δύναμαι. Ἄμα δὲ προσῆγε πάμπολλα, ὥστε καὶ θύειν τὸν βουλούμενον καὶ ξενίζεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα ἀξίως τῶν καλῶς πεποιημένων καὶ καλῶς συμβάντων.

persequendo juvat. Atque hic quidem illi scilicet quibus erant equi tardissimi ab iis capiebantur, qui velocissimos haberent : cumque jam equites Gadatas omnes valde premerentur, quod itinere confecti essent, Cyrum cum exercitu advenientem conspiciunt : credique adeo par est eos tunc, tanquam in portum ex tempestale, cum gaudio voluptateque adpulisse. Cyro primum res admirationi erat, verum ubi quid ageretur animadvertit, quamdiu quidem omnes adversi ferebantur, et ipse copias instructas in eos ducebat : cum autem hostes eo, quod erat, cognito, in fugam versi sunt, ibi tum Cyrus illos, quibus hoc negotii dederat, persequi jussit, et ipse cum ceteris subsequebatur, prout expedire putabat. Ibi vero et currus capti sunt, de quorum nonnullis aurigæ delabebantur, partim dum converterentur, partim aliis modis; aliqui etiam in potestatem ab equitibus intercepti venere. Interficiunt etiam cum alios multos, tum illum ipsum qui Gadatam vulnerarat. Pedites vero Assyrii, qui tunc forte Gadatæ castellum obsidebant, partim in illam munitionem, quæ a Gadata defecerat, fuga se recipiunt; partim, antevertendo in magnam quandam Assyrii regis urbem se conferunt; in quam et ipse rex cum curribus et equis confugerat.

His rebus confectis, Cyrus in regionem Gadatæ recedit; et cum eos quos oportuit captivis operam dare jussisset, confestim pergit Gadatæ visendi causa, cognoscendique quo pacto se is ex vulnere haberet. Illi autem pergenti Gadatas obligato jam vulnere occurrit. Eum Cyrus simulac vidit, gavisus est dixitque, Ad te ibam visurus qui valeres. Ego vero, inquit Gadatas, iterum te profecto spectatum veni, ut videam quæ vultus tui, tali animo præditi viri, species sit; qui cum ipse nesciam qua nunc in re mei indigeas, nec mihi sane hæc te facturum promiseris, nec adfectus ullo a me vel tantillo sis beneficio privatim, sed ideo duntaxat quod tibi visus sum amicis aliquid utilitatis adferre, usque adeo alacriter opem tulisti, ut jam me quod attinet, perierim; quod te, salvus sim. Per deos immortales, Cyre, etiam si talis essem qualis initio natus sum, liberosque procreassem, haud scio an filium sic erga me adfectum unquam habiturus fuerim : nam et alios aliorum filios novi et hunc ipsum Assyriorum modo regem, multo plus doloris molestiæque patri suo attulisse quam tibi jam adferre possit. Ad hæc Cyrus sic respondit : Multo, Gadata, majori certe miraculo prætermisso, me jam admiraris. Et quidnam illud est? ait Gadatas. Quod, inquit, tot Persæ tibi navarunt operam, tot Medi, tot Hyrcanii; atque adeo quotquot adsunt Armenii, Sacæ, Cadusii. Et Gadatas adjecto voto, Verum his, ait, o Jupiter, multa dii bona largiantur, et illi qui auctor est ut et hi tales sint. Ut tamen eos, quos tu, Cyre, laudas, egregie hospitio excipiamus, accipe hæc munera, qualia quidem ipse dare possum. Simul permulta adduxit, ut et rem sacram facere, qui vellet, posset, et universus exercitus hospitio exciperetur, pro dignitate illarum rerum, quæ et præclare gestæ erant et præclare successerant.

15. Ὁ δὲ Καδούσιος ὠπισθοφυλάκει καὶ οὐ μετέσχει τῆς διώξεως· βουλευόμενος δὲ καὶ αὐτὸς λαμπρόν τι ποιῆσαι, οὕτε ἀνακοινωσάμενος οὐτε εἰπών οὐδὲν Κύρῳ καταθεῖ τὴν πρὸς Βαβυλῶνα χώραν. Διεσπαρμένους δὲ τοῖς ἵπποις αὐτοῦ ἀπὼν ὁ Ἀσσύριος ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πόλεως, οὗ κατέφυγε, συντυγχάνει μάλα συντεταγμένον ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα. (16) Ὡς δ' ἔγνω μόνους ὄντας τοὺς Καδουσίους, ἐπιτίθεται, καὶ τὸν τε ἄρχοντα τῶν Καδουσίων ἀποκτείνει καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἵππους τινὰς λαμβάνει τῶν Καδουσίων καὶ ἦν ἄγοντες λείαν ἐτύγγανον ἀφαιρεῖται. Καὶ ὁ μὲν Ἀσσύριος διώξας ἄχρι οὗ ἀσφαλὲς ὦστο εἶναι ἀπετράπετο· οἱ δὲ Καδούσιοι ἐσώζοντο πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀμφὶ δεῖλῃ οἱ πρῶτοι. (17) Κύρος δὲ ὡς ᾔσθετο τὸ γεγονός, ἀπήντα τε τοῖς Καδουσίους καὶ θνίνα ἴδοι τετρωμένον ἀναλαμβάνων τοῦτον μὲν ὡς Γαδάταν ἵππευεν, ὅπως θεραπεύοιτο, τοὺς δ' ἄλλους συγκατασχέου καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσι συνεπεμελεῖτο, παραλαμβάνων Περσῶν τῶν ὁμοτίμων συνεπιμελητάς· ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπονέειν ἐθέλουσι. (18) Καὶ ἀνωόμενος μὲν τοῖς ἰσχυρῶς ὄντοισι, ὡς καὶ τῶν ἄλλων δειπνούντων ἡνίκα ὦρα ἦν Κύρος ἔτι σὺν τοῖς ὑπηρεταῖς καὶ τοῖς ἱατροῖς οὐδένα ἐκὼν ἀτημέλητον παρέλειπεν, ἀλλ' ἢ αὐτόπτης ἐφεώρα, ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἐξάνυτο, πέμπων φαρμακὸν ἦν τοὺς θεραπεύοντας.

19. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κηρύξας συνίνασι τῶν μὲν ἄλλων τοὺς ἄρχοντας, τοὺς δὲ Καδουσίους ἅπαντας, ἔλεξε τοιάδε.

Ἄνδρες σύμμαχοι, ἀνθρώπων τὸ γεγεννημένον πάθος· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν, οἶμαι, θαυμαστόν. Ἄξιόν γε μέντοι ἐσμέν τοῦ γεγεννημένου πράγματος τούτου ἀπολαῦσαι τι ἀγαθόν, τὸ μαθεῖν μήποτε διασπᾶν ἀπὸ τοῦ θλου δύναμιν ἀσθενεστέραν τῆς τῶν πολεμίων δυνάμειος. (20) Καὶ οὕτω, ἔφη, λέγω ὡς οὐδεὶς ποτε καὶ ἐλάττων ἔτι μορῶν ἵεναι, ὅπου ἂν δέξῃ, ἢ νῦν ὁ Καδούσιος ὄψετο· ἀλλ' ἐάν τις κοινοῦμενος ὁρμᾶται τῷ ἱκανῶς βοηθῆσαι, ἔστι μὲν ἀπατηθῆναι, ἔστι δὲ τῷ ὑπομένοντι ἐξαπατήσαντι τοὺς πολεμίους ἀλλοστρέφει ἀπὸ τῶν ἐξαληλυθόντων, ἔστι δὲ ἄλλα παρέχοντα πράγματα τοῖς πολεμίοις τοῖς φίλοις ἀσφάλειαν παρέχειν· καὶ οὕτως μὲν οὐδ' ὁ χωρὶς ὧν ἀπέσται, ἀλλ' ἐξαπλήρυνται τῆς ἰσχύος· ὁ δὲ ἀπεληλυθὼς μὴ ἀνακοινωσάμενος, ὅπου ἂν ᾖ, οὐδὲν τι διάφορον πάσχει ἢ εἰ μόνος ἐστρατεύετο. (21) Ἀλλ' ἀντὶ μὲν τούτου, ἔφη, ἐάν θεὸς θέλῃ, ἀμυνόμεθα τοὺς πολεμίους οὐκ εἰς μακράν. Ἀλλ' ἐπειδὴν τάχιστα ἀριστήσητε, ἀξίω ὑμᾶς ἐνθα τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· καὶ ἅμα μὲν θάψομεν τοὺς τελευτήσαντας, ἅμα δὲ δεξιόμενοι τοῖς πολεμίοις ἐνθα κρατήσαι νομίζουσιν ἐνταῦθα ἄλλους αὐτῶν κρείττους, ἐάν θεὸς θέλῃ· καὶ ὅπως γε μὴδὲ τὸ χωρὶς ἡδέως ὁρώσιν ἐνθα κατέκτανον ἡμῶν τοὺς συμμαχοὺς· ἐάν δὲ μὴ ἀντεπίσωσι, καύσομεν αὐτῶν τὰς κώμας καὶ δηρώσομεν τὴν χώραν, ἵνα μὴ ἡ ἡμᾶς ἐποίησαν ὁρώντες εὐφραίνωνται, ἀλλὰ τὰ ἐκυτῶν κακὰ θεώμενοι ἀνιώνται. (22) Οἱ μὲν

Cadusius autem extremi custos erat agminis, nec hostium persequendormia particeps; qui tamen cum et ipse vellet facinus illustre quoddam edere, neque communicata re cum Cyro, neque ad eum delata, in regionem Babylo-nem versus excurrit. Dispersis vero ipsius equitibus rex Assyrius, cum ex urbe sua, quo confugerat, proficisceretur, cum instructis egregie copiis occurrit. Cumque solos esse hos Cadusios percepisset, impetum in eos facit, et tum Cadusiorum principem interficit, tam multos alios: quin et complures Cadusiorum equos capit, quamque illi forte tunc agebant prædam, aufert. Et Assyrius quidem Cadusios eo usque persequutus, quo tutum esse putabat, reversus est: Cadusii vero primi ad castra circa vesperam salvi pervenerunt. Cyrus ubi rem, sicuti gesta fuerat, cognovit, et obviam Cadusis prodiit, et quem vulneratum videret, eum recipiens, ad Gadatam mittebat, ut curaretur: ceteros in eodem tabernaculo collocabat, studioseque cum aliis et ipse dabat operam ut eis necessaria suppetcerent, adsumptis in partem curationis hujus nonnullis de Persis qui ὁμότιμοι appellantur; nam in hujusmodi rebus viri boni libenter operas suas intendunt. Ipse vero gravem etiam præ se ferebat dolorem; adeo ut cenantibus aliis, cum jam cenandi tempus erat, Cyrus etiam tum cum ministris ac medicis neminem sua quidem sponte neglectum relinqueret, sed vel ipsemet suis oculis inspiceret omnes, vel, ipse si hoc perficere non posset, palam mitteret qui eorum curam gererent.

Ac tum quidem ita se quieti dederunt: prima autem luce cum per præcones reliquorum quidem duces, Cadusios vero universos convenire jussisset, talia quædam verba fecit:

« Humanum est, socii, nobis quod accidit. Nam eos, homines qui sint, errare, minime, mea quidem sententia, mirum est. Verum par est fructum nos ut aliquem ex eo quod contigit capiamus, nimirum uti discamus copias, hostium quæ sint copiis imbecilliores, ab exercitu toto nunquam avellendas esse. Neque hoc dico, ait, non debere aliquem etiam minori cum agmine illuc unquam proficisci quo sit opus, quam illud fuerit, cum quo Cadusius modo exiit: sed si quis re cum illo communicata, qui satis virium ad opem ferendam habeat, egreditur, fieri quidem posse ut decipiatur; at illud etiam fieri posse, ut is qui remanet, hostes fallendo ab iis, qui egressi sunt, avertat: quin et alia hostibus negotia facessendo, amicos in tuto collocare potest: atque ita fiet, ut ne is quidem, qui seorsum fuerit a ceteris, absit; sed ab exercitus robore pendeat: qui vero discesserit, neque cum aliquo communicaverit quo iturus sit, illi nihil diversi accidit, quam si solus expeditionem suscepit. At enim pro facinore hoc, volente deo, hostes brevi ulciscemur. Sed cum primum pransi fueritis, eo vos ego ducam ubi res est gesta, simulque mortuos sepeliemus, simul hostibus, si deus volet, ostendemus, illic alios ipsos esse potiores, ubi se superiores evasisse censent: atque etiam efficiemus, ut ne locum quidem illum libenter intueantur, nostros ubi socios interemerunt: sin adversi non prodierint, incendemus eorum vicos, agrumque populabimur; ut ne lætitiā ex conspectu eorum, quæ in nos patrarunt, capiant; sed intuentes mala propria mœrore adficiantur. Ita-

ὅν ἄλλοι, ἔφη, ἀριστὰτε ἰόντες ὑμεῖς δὲ, ὦ Καδούσιοι, πρῶτον μὲν ἀπελθόντες ἀργοντα θμῶν αὐτῶν ἐλεσθε ἥπερ ὑμῖν νόμος, ὅστις ὑμῶν ἐπιμελήσεται σὺν τοῖς θεοῖς καὶ σὺν ἡμῖν, ἂν τι προσδέησθε· ἐπειδὴν δὲ ἐλησθε καὶ ἀριστήσητε, πέμψατε πρὸς με τὸν αἰρεθέντα. (23) Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐπραξαν· ὁ δὲ Κῦρος ἐπαὶ ἐξήγαγε τὸ στράτευμα, κατέστησεν εἰς τάξιν τὸν ἡρημένον ὑπὸ τῶν Καδουσίων καὶ ἐκέλευσε πλησίον αὐτοῦ ἄγειν τὴν τάξιν, ὅπως, ἔφη, ἂν δυνώμεθα, ἀναθαβρύνωμεν τοὺς ἄνδρας. Οὕτω δὲ ἐπορεύοντο· καὶ ἐλθόντες ἐθαπτον μὲν τοὺς Καδουσίους, ἐδύον δὲ τὴν χώραν. Ποιήσαντες δὲ ταῦτα ἀπῆλθον τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῆς πολεμίας ἔχοντες πάλιν εἰς τὴν Γαδάτα.

24. Ἐννοήσας δὲ ὅτι οἱ πρὸς αὐτὸν ἀφεστηκότες, ὄντες πλησίον Βαβυλῶνος, κακῶς πείσονται, ἂν μὴ αὐτὸς αἰετὶ παρῇ, οὕτως ὅσους τε τῶν πολεμίων ἀφίει τούτους ἐκέλευε λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ αὐτὸς κήρυκα ἐπέμψεν πρὸς αὐτὸν ταῦτα λέγοντα ὅτι ἔτοιμος εἴη τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν ἑᾶν καὶ μὴ ἀδικεῖν, εἰ καὶ ἐκεῖνος βούλοιτο ἑᾶν ἐργάζεσθαι τοὺς τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἀφεστηκότων ἐργάτας. (25) Καίτοι, ἔφη, σὺ μὲν ἂν καὶ δύνῃ κωλύειν, ὀλίγους τινὰς κωλύσεις· ὀλίγη γάρ ἐστι χώρα ἡ τῶν πρὸς ἐμὲ ἀφεστηκότων· ἐγὼ δὲ πολλὴν ἂν σοι χώραν ἐώην ἐνεργὸν εἶναι. Εἰς δὲ τὴν τοῦ καρποῦ κομιδὴν, ἂν μὲν πόλεμος ᾖ, ὁ ἐπικρατῶν, οἶμαι, καρπώσεται, ἂν δὲ εἰρήνη, ὁ ἄλλος, ἔφη, ὅτι σύ. Ἐὰν μέντοι τις ἡ τῶν ἐμῶν ὄπλα ἀνταίρηται σοὶ ἢ τῶν σῶν ἐμοί, τούτους, ἔφη, ὡς ἂν δυνώμεθα ἑκάτεροι ἀμυνόμεθα. (26) Ταῦτα ἐπιστελάς τῳ κήρυκι ἐπέμψεν αὐτόν. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι ὡς ἤκουσαν ταῦτα, πάντα ἐποίουν πελθόντες τὸν βασιλέα συγχωρῆσαι ταῦτα καὶ ὅτι σμικρότατον τοῦ πολέμου λιπεῖν. (27) Καὶ ὁ Ἀσσύριος μέντοι εἶτε καὶ ὑπὸ τῶν δημοφύλων πεισθεὶς εἶτε καὶ αὐτὸς βουληθεὶς συνήνεσε ταῦτα· καὶ ἐγένοντο συνθῆκαι τοῖς μὲν ἐργαζομένοις εἰρήνην εἶναι, τοῖς δὲ ὀπλοφόροις πόλεμον. (28) Ταῦτα μὲν δὴ διετέπρακτο περὶ τῶν ἐργατῶν ὁ Κῦρος· τὰς μέντοι νομὰς τῶν κτηνῶν τοὺς μὲν ἑαυτοῦ φίλους ἐκέλευσε καταθέσθαι, εἰ βούλονται, ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐπικρατείᾳ· τὴν μέντοι τῶν πολεμίων λείαν ἦγον ὁπόθεν δύναιτο, ὅπως εἴη ἡ στρατεία ἡδίων τοῖς συμμάχοις. Οἱ μὲν γὰρ κίνδυνοι οἱ αὐτοὶ καὶ ἄνευ τοῦ λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἡ δ' ἐκ τῶν πολεμίων τροφὴ κουφοτέρην τὴν στρατείαν ἐδόκει παρέχειν.

29. Ἐπεὶ δὲ παρεσκευάζετο ἡδὴ ὁ Κῦρος ὡς ἀπιῶν, παρῇν ὁ Γαδάτας ἄλλα τε δῶρα πολλὰ καὶ παντοῖα φέρων καὶ ἄγων ὡς ἂν ἐξ οἴκου μεγάλου, καὶ ἵππους δὲ ἦγε πολλοὺς ἀφελόμενος τῶν ἑαυτοῦ ἱππέων, οἷς ἠπιστάσκει διὰ τὴν ἐπιβουλὴν. (30) Ὡς δ' ἐπλησίασεν, ἐλεξε τοιαύδε. Ὡ Κῦρε, νῦν μὲν σοὶ ἐγὼ ταῦτα διδοῦμι ἐν τῷ παρόντι, καὶ χροὶ αὐτοῖς, ἂν δέη τι νόμιζε δ', ἔφη, καὶ τὰλλα πάντα τὰμὰ σὰ εἶναι. Οὐτε γὰρ ἔστιν οὗτ' ἔσται ποτὲ ὅτω ἐγὼ ἀπ' ἐμοῦ φύντι καταλείψω τὸν ἐμὸν οἶκον, ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη, σὺν ἐμοί τελευτῶντι πᾶν ἀποσβῆναι τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ὄνομα.

que vos, inquit, alii pransum ite : vos autem, Cadusii, primum hinc digressi, more vestro vobis aliquem ipsis in principem eligite, qui cum diis ac nobis vestri curam gerat, ubicunque opus fuerit : hunc ubi delegeritis ac pransi fueritis, delectum ad me mittite. » Atque hæc illi fecerunt : Cyrus autem postquam copias eduxisset, suum illi, qui a Cadusiis fuerat delectus, in acie locum tribuit, et jussit eum propter se suorum aciem ducere, Quo illorum, inquit, si quidem poterimus, rursus excitemus animos. Atque ita quidem proficiscebantur : cumque ad locum pervenisent, et Cadusios sepeliebant, et agrum populabantur. His rebus confectis, commeatum ex hostico secum ferentes, in regionem Gadatæ reversi sunt.

Cum autem Cyrus ad animum Cyro accidisset, futurum, ut qui ad se defecerant, quod prope Babylonem essent, misere adfligerentur, nisi præsens ipse semper adesset, idcirco tum eos, quotquot ex hostibus dimittebat, Assyrio dicere jussit, tum ipse caduceatorem misit qui ad eum hæc deferret : æ nempe paratum agricolis parcere, nullaue hos adficere injuria, si quidem et ille eorum, qui ad se defecissent, agricolis, suas ut operas facerent, permittere vellet. Ac tu quidem, ait, etiamsi prohibere possis, non nisi paucos prohibebis (nam eorum, qui ad me defecerunt, exiguis est ager) : ego vero permitterem, amplam tibi regionem cultam esse. Quo autem tempore fructus colligi solent, si quidem bellum fuerit, is qui potentior est, mea sententia, hos colliget : sin pacem inter nos fecerimus, tu scilicet colliges, ait. Si quis vero vel meorum adversus te arma sumpserit, vel tuorum adversus me, ab his, inquit, pro virili pœnas uterque reposschemus. His cum mandatis caduceatorem dimisit. Assyrii vero, cum hæc audissent, omni studio a rege contendebant, ut in his Cyro accederet, ac quam minimum belli reliquum faceret. Assyrius vero, sive quod ei gens sua persuaserat, sive quod ipse sic vellet, hæc comprobavit : pactisque adeo convenit, ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum. Hæc igitur de agricolis perfecit Cyrus : armentorum quidem pascua amicos suos, si vellent, in ditione sua collocare jussit ; hostium vero prædæ agerant undecunque poterant, ut militia sociis jucundior esset. Nam tametsi commeatus pararetur nullus, tamen eadem pericula proposita erant : at militiam leviolem efficere videbatur alimenta ex hostium regione querendi ratio.

Cum autem Cyrus se jam ad discessum pararet, aderat Gadatas cum alia dona multa variaque adferens adducensque, velut ex ampla copiosaque domo, tum permultos equos suis equitibus ademptos, quibus jam propter illas insidias fidem non habebat. Ubi propius accessisset, ita loquutus est : Hæc ego jam ad te adduco, Cyre, ut iis in præsentem si quid opus sit utaris : existimes vero, inquit, velim, etiam reliqua, mea quæ sunt, esse tua. Quippe nemo est, nec erit unquam, cui ex me nato domum ego meam relicturus sim : sed necesse est, inquit, me moriente, mecum et genus no-

(32) Καὶ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κύρε, θυμυμὶ σοι θεοὺς, οἳ καὶ ὀρώσι πάντα καὶ ἀκούουσι πάντα, οὔτε ἄδικον οὔτε αἰσχρὸν οὐδὲν οὔτε εἰπὼν οὔτε ποιήσας ἔπαθον. Καὶ ἔμα ταῦτα λέγων κατεδάκρυσε τὴν ἑαυτοῦ τύχην καὶ οὐκέτι ἡδυνήθη πλείω εἰπεῖν.

32. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ μὲν πάθους ὥκτειρεν αὐτὸν, ἔλεξε δὲ ὧδε. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἵππους δέρομαι, ἔφη· σέ τε γὰρ ὠφελήσω εὐνουστέροις δούς αὐτοὺς ἢ οἳ νῦν σοι εἶχον, ὡς εἴκειν, ἐγὼ τε οὐ δὴ πάλαι ἐπεθύμουν, τὸ τῶν Περσῶν ἵππικὸν θάττον ἐκπληρώσω εἰς τοὺς μυρίους ἵππους· τὰ δὲ ἄλλα χρήματα σὺ ἀπαγαγὼν φύλαττε, ἔφη, ἔστ' ἂν ἐμὲ ἰδῇς ἔχοντα ὥστε σοῦ μὴ ἡττᾶσθαι ἀντιδωρούμενον· εἰ δὲ πλείω μοι διδούς ἀπίοις ἢ λαμβάνοις παρ' ἐμοῦ, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν δυναίμην μὴ αἰσχύνεσθαι. (33) Πρὸς ταῦτα ὁ Γαδάτας εἶπε, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, πιστεύω σοι· ὁρῶ γάρ σου τὸν τρόπον φυλάττειν μέντοι ὅρα εἰ ἐπιτήδειός εἰμι. (34) Ὅπως μὲν γὰρ φίλοι ἦμεν τῷ Ἀσσυρίῳ, καλλίστη δὴ ἐδόκει εἶναι ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς κτήσις· τῆς γὰρ μεγίστης πόλεως Βαβυλωνίους ἐγγὺς οὔσα ὅσα μὲν ὠφελείσθαι ἐστὶν ἀπὸ μεγάλης πόλεως, ταῦτα ἀπελαύομεν, ὅσα δὲ ἐνοχλείσθαι, οἴκαδε δεῦρ' ἀπὸντες τοῦτων ἐκποδὼν ἦμεν· νῦν δ' ἐπεὶ ἐχθροὶ ἐσμεν, δῆλον ὅτι ἐπειδὴ σὺ ἀπέλθεις, καὶ αὐτοὶ ἐπιβουλεύσόμεθα καὶ ὁ οἶκος ὅλος, καὶ οἶμαι, λυπηρῶς βιωσόμεθα ὅλους τοὺς ἐχθροὺς καὶ πλησίον ἔχοντες καὶ κρείττους ἡμῶν αὐτῶν ὀρώντες. (35) Τάχ' οὖν εἰποὶ τις ἂν, τί δῆτα οὐχ οὕτως ἐνενοοῦ πρὶν ἀποσπῆναι; Ὅτι, ὦ Κύρε, ἡ ψυχὴ μου διὰ τὸ ὑβρίσθαι καὶ ὀργίζεσθαι οὐ τὸ ἀσφαλέστατον σκοποῦσα διήγεν, ἀλλ' αἰεὶ τοῦτο κυοῦσα, ἅρα ποτε ἔσται ἀποτίσασθαι τὸν καὶ θεοῖς ἐχθρὸν καὶ ἀνθρώποις, ὅς διατελεῖ μισὸν, οὐκ ἦν τίς τι αὐτὸν ἀδικῇ, ἀλλ' ἐάν τινα ὑποπτεύσῃ βελτίονα ἑαυτοῦ εἶναι. (36) Τοιγαρὺν, οἶμαι, αὐτὸς πονηρὸς ὢν πᾶσι πονηροτέροις ἑαυτοῦ συμμάχους χρήσεται. Ἐάν δέ τις ἅρα καὶ βελτίων αὐτοῦ φανῇ, θάρρει, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲν σε δεήσει τῷ ἐγαθῷ ἀνδρὶ μάχεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνος τούτῳ ἀρκέσει μηχανώμενος, ἕως ἂν ἔλῃ τὸν ἑαυτοῦ βελτίονα. Τοῦ μέντοι ἐμὲ ἀνιᾶν καὶ σὺν πονηροῖς ῥαδιῶς, οἶμαι, κρείττων ἔσται.

37. Ἀκούσαντι ταῦτα τῷ Κύρῳ ἔδοξεν ἄξια ἐπιμελείας λέγειν· καὶ εὐθὺς εἶπε, Τί οὖν, ἔφη, ὦ Γαδάτα, οὐχὶ τὰ μὲν τείχη φυλακῇ ἐχυρὰ ἐποιήσαμεν, ὅπως ἂν σοι σῶα ἡ γρηῃσθαι ἀσφαλῶς, ὁπόταν εἰς αὐτὰ ἴης, αὐτὸς δὲ σὺν ἡμῖν στρατεύῃ, ἵνα ἦν οἱ θεοὶ ὥσπερ νῦν σὺν ἡμῖν ὥσιν, οὗτος σέ φοβῆται, ἀλλὰ μὴ σὺ τοῦτον; ἔστι δὲ ἡδὺ σοι ὁρᾶν τῶν σὺν ἡ ἐστὶ συνὼν χαίρεις, ἔχων σὺν ἑαυτῷ πορεύου. Καὶ σύ τ' ἂν ἐμοί, ὡς γε ἐγὼ ὁκῶ, πάννυ χρήσιμος εἴης ἐγὼ τε σοὶ ὅσα ἂν δύνωμαι πειράσσομαι. (38) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Γαδάτας ἀνέπνευσέ τε καὶ εἶπεν, Ἄρ' οὖν, ἔφη, δυναίμην ἂν συσκευασάμενος φθάσαι πρὶν σε ἐξελίξαι; βούλομαι γάρ τοι, ἔφη, καὶ τὴν μητέρα ἄγειν μετ' ἐμαυτοῦ. Ναὶ μὰ Δί, ἔφη, φθάσεις μέντοι· ἐγὼ γὰρ ἐπισχῆσω ἕως ἂν

strum et nomen exstingui. Atque hæc, Cyre, sum perpersus, ait, (deos juratus testor, qui et vident et audiunt omnia) cum tamen nihil injustum, nihil turpe neque dixerim, neque fecerim. Simulque hæc dicens, suam cum lacrimis deploravit fortunam, neque loqui plura potuit.

Quibus auditis Cyrus calamitatem ejus miseratus, atque his verbis usus est: Equidem equos, ait, accipio: tæx enim utilitati consulam, hominibus eos dando majori te benevolentia prosequentibus, quam quorum modo erant, uti quidem apparet: et Persicum equitatum (id quod jamdudum expetiverim) celeriter explebo ad decem equitum millia: reliquas autem pecunias opesque tecum avectas servato, inquit, donec tantum me habere videris, ut remunerando te non sim inferior: quod si ita abeat ut plura mihi des, quam a me acceperis, nescio profecto, quo pacto facere possim, ut pudore non adficiar. Ad ea Gadatas, Equidem hæc tibi credo, ait, (nam ingenium tuum video): verum consideres, an satis ad hæc conservanda sim idoneus. Etenim quamdiu Assyrio amici eram, paterna sane possessio pulcherrima esse videbatur: quippe cum ab urbe maxima Babylone prope absit, quæcunque commoda ex urbe ampla percipi possunt, hisce omnibus fruebamur; quæcunque autem molestiam nobis exhibere poterant, ab his domum huc profecti longe aberamus: nunc cum inimici simus, manifestum est, ubi tu discesseris, futurum, ut et nobis et toti domui nostræ insidiæ struantur; atque adeo, mea sententia, vitam cum dolore miseriaque degemus, qui et omnino vicinos habituri simus hostes, eosque nobis ipsis potentiores conspecturi. Fortasse dixeris, Cur ista non cogitasti prius, quam deficerem? Quia, Cyre, animus meus propter acceptam injuriam et iram, non quod esset tutissimum considerabat, sed hoc perpetuo parturiebat, ecquando licebit ulcisci hominem et diis et hominibus invisum, qui non desinit odisse, non si quis eum lædat, sed si quem se præstantiorem suspicietur. Itaque, uti opinor, cum malus ipse sit, omnes etiam se deteriores socios habebit. Quod si quis inter hos eo præstantior visus fuerit, certus esto, Cyre, nequaquam tibi adversus ejusmodi virum egregium dimicandum esse, sed ille ipse ad hoc machinandum sufficiet, laborans usque dum se præstantiorem e medio tollat. Verum ut mihi molestus sit, in eo, quamvis mali ignavique ipsi adsint socii, facile superior est, ut opinor, futurus.

Hæc cum Cyrus audisset, visus est ei digna consideratione dicere: atque adeo statim, Quid ergo, inquit, Gadata, nonne castella præsidiis munivimus, quo tuto iis uti tibi liceat, cum ea fueris ingressus; ipse vero nonne nobiscum es in expeditione, ut, si dii perinde ac modo nobiscum fuerint, hic te metuat, non tu ipsum? Quin tu, tecum habens quidquid tuorum adpectu tibi jucundum sit, aut cujus consuetudine delecteris, proficiscitor. Nimirum et tu mihi, ut equidem arbitror, admodum usui fueris, et esse tibi ego conabor, quantumcunque potero. Hæc Gadatas cum audisset, respiravit ac dixit, Num possim res meas citius colligere, quam tu discedas? nam et matrem, ait, mecum abducere volo. Poteris, inquit, profecto citius: etenim subsi-

φῆς καλῶς ἔχειν. (39) Οὕτω δὲ ὁ Γαδάτας ἀπελθὼν φύλαξι μὲν τὰ τεῖχη σὺν Κύρῳ ὠχυρώσατο, συνεσκευάσατο δὲ πάντα ὅποσος ἂν οἶκος μέγας καλῶς οἰκοῖτο. Ἦγατο δὲ καὶ τῶν ἑαυτοῦ τῶν τε πιστῶν οἷς ἤδετο καὶ ὧν ἡπίστει πολλοὺς, ἀναγκάσας τοὺς μὲν καὶ γυναῖκας ἄγειν, τοὺς δὲ καὶ ἀδελφάς, ὡς δεδεμένους τούτοις κατέχοι αὐτούς. (40) Καὶ τὸν μὲν Γαδάταν εὐθὺς ὁ Κύρος ἐν τοῖς περὶ αὐτὸν ἦει ἔχων καὶ ὁδῶν φραστῆρα καὶ ὑδάτων καὶ χιλοῦ καὶ σίτου, ὡς εἴη ἐν τοῖς ἀφθονωτάτοις στρατοπεδεύεσθαι.

41. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος καθέωρα τὴν τῶν Βαβυλωνίων πόλιν καὶ ἔδοξεν αὐτῷ ἡ ὁδὸς ἣν ἦει παρ' αὐτὸ τὸ τεῖχος φέρειν, καλέσας τὸν Γωδρύαν καὶ τὸν Γαδάταν ἐρώτα εἰ εἴη ἄλλη ὁδὸς ὥστε μὴ πᾶν ἐγγὺς τοῦ τεύχους ἄγειν. (42) Καὶ ὁ Γωδρύας εἶπεν, Εἰσὶ μὲν, ὦ δεσποτα, καὶ πολλαὶ ὁδοί· ἀλλ' ἔγωγ', ἔφη, ὅμην καὶ βουλεύσθαι ἂν σε νῦν ὅτι ἐγγυτάτω τῆς πόλεως ἄγειν, ἵνα καὶ ἐπιδείξαις αὐτῷ ὅτι τὸ στρατεύμα σου ἤδη πολὺ τέ ἐστι καὶ καλόν· ἐπειδὴ καὶ ὅτε ἔλαττον εἶχες προσῆλθές τε πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος καὶ ἐθεᾶτο ἡμᾶς οὐ πολλοὺς ὄντας· νῦν δὲ εἰ καὶ παρεσκευασμένος τί ἐστίν, ὥς περ προεῖπεν ὅτι παρασκευάζοιτο ὡς μαχοῦμενός σοι, οἷδ' ὅτι ἰδόντι αὐτῷ τὴν σὴν δύναμιν πάλιν ἀπαρασκευαστότατα τὰ ἑαυτοῦ φανείται.

43. Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ὦ Γωδρύα, θαυμάζειν ὅτι ἐν ᾧ μὲν χρόνῳ πολὺ μείονα ἔχων στρατιὰν ἦλθον, πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος προσήγαγον· νῦν δ' ἐπεὶ πλείονα δύναμιν ἔχω, οὐκ ἐθέλω ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη ἄγειν. (44) Ἀλλὰ μὴ θαύμαζε· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ ἐστὶ προσάγειν τε καὶ παράγειν. Προσάγουσι μὲν γὰρ πάντες οὕτω ταξάμενοι ὡς ἂν ἀριστοὶ εἴεν μάχεσθαι· καὶ ἀπάγουσι δὲ οἱ σώφρονες ἢ ἂν ἀσφαλέστατα, οὐχ ἢ ἂν τάχιστα ἀπελθοῖεν. (45) Παρίεναι δὲ ἀνάγκη ἐστὶν ἐκτεταμέναις μὲν ταῖς ἀμάξαις, ἀνειργημένοις δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις σκευοφόροις ἐπὶ πολὺ· ταῦτα δὲ πάντα δεῖ προκεκαλύφθαι τοῖς ὅπλοφόροις καὶ μηδαμῇ τοῖς πολεμίοις γυμνὰ ὅπλων τὰ σκευοφόρα φαίνεσθαι. (46) Ἀνάγκη οὖν οὕτω πορευομένων ἐπὶ λεπτὸν καὶ ἀσθενὲς τὸ μάχιμον τετάχθαι· εἰ οὖν βούλοιντο ἀθρόοι ἐκ τοῦ τεύχους προσπεσεῖν πῇ, ὅπῃ προσμίξειαν, πολὺ ἂν ἐβρώμενότερον συμμιγνύοιεν τῶν παριόντων. (47) Καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ μακρὸν πορευομένοις μακρὰ καὶ αἱ ἐπιδοῆσθαι, τοῖς δ' εἰ τοῦ τεύχους βραχὺ πρὸς τὸ ἐγγὺς καὶ προσδραμεῖν καὶ πάλιν ἀπελθεῖν. (48) Ἦν δὲ μὴ μείον ἀπέχοντες παρίωμεν ἢ ἐφ' ὅσον κατόφονται ἡμᾶς καὶ νῦν ἐκτεταμένοι πορευόμεθα, τὸ μὲν πλῆθος κατόφονται ἡμῶν, ὑπὸ δὲ τῶν παρυφασμένων ὅπλων πᾶς ὄγλος δεινὸς φαίνεται. (49) Ἄν δὲ οὖν καὶ οὕτως ἰόντων ἐπεβλώσῃ πῇ, ἐκ πολλοῦ προορῶντες αὐτοὺς οὐκ ἂν ἀπαράσκευοι λαμβανόμεθα. Μᾶλλον δ', ὦ ἄνδρες, ἔφη, οὐδ' ἐπιχειρήσουσιν, ὅπου ταν πρόσθι δέη ἀπὸ τοῦ τεύχους ἀπείναι, ἂν μὴ τῷ ὅλῳ ὑπολάβωσι τοῦ παντός κρείττους εἶναι· φοβερόν γὰρ ἢ ἀποχώρησις. (50) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἔδοξε τε ἁρβῶς τοῖς παροῦσι λέγειν καὶ

stam, donec tibi commodum esse dixeris. Itaque digressus inde Gadatas, castellis quæ communierat, una cum Cyro praesidia imposuit, et omnia quibus ampla domus instrui commode posset, collegit. Præterea suorum complures secum abducebat, tum fidos, quibus delectabatur, tum quibus diffidebat; quorum alios cogebat secum uxores ducere, alios sorores, ut his quasi vinculis eos constrictos teneret. Itaque Cyrus cum Gadata abibat, eum inter proximos comites habens; qui et index ei viarum esset, et aquarum, et pabuli, et frumenti, ut castra semper locis in uberrimis haberet.

Cum vero pergens iter Babyloniorum urbem adspiceret, atque ei via, qua incedebat, ducere propter ipsa urbis moenia videretur, arcessito Gobrya Gadataque, aliæ via esset interrogabat, ut ne tam prope ad moenia copias ducerent. Et Gobryas, Sunt, inquit, domine, permultæ quidem viæ: sed existimabam equidem te quam proxime jam ad urbem iter facere velle, quo commonstrares Assyrio, exercitum tibi nunc et magnum esse et præclarum: nam cum etiam minor tibi esset, ad murum ipsum accessisti, et ille nos haud multos numero spectabat: nunc autem tametsi paratus sit aliquatenus, quemadmodum dixit ipsum ad pugnandum se parare, scio futurum, ut, si copias tuas conspexerit, imparata rursus ipsi sua videantur.

Ad hæc Cyrus ait, Videris mihi, Gobrya, mirari, quod id temporis quo multo cum minori exercitu veni, ad ipsa usque moenia duxerim; nunc majoribus copiis instructus eos ducere sub muros nolim. Verum ne mireris, ait; non enim idem est adducere, et præterducere. Omnes enim sic instructas copias adducunt, ut se quam optime pugnatueros arbitrantur; at qui sapiunt, sic abducunt, ut quam tutissime, non quam celerrime abscedant. In prætereundo autem ex porrigi plaustra necesse est, et impedimenta quoque cetera uti procedant ordinibus angustis et in longum protractis: atque hæc omnia armatis præteritis legi oportet, nec uspiam impedimenta hostibus ab armis nuda conspici. Sic utique procedentibus copiis, necesse est ordines militum extenuari ac debilitari. Si ergo velint ex munitione conferti hostes in aliquos prætereuntes impetum facere, ubicunque tandem manus conserent multo validiores erunt in conflictu, quam qui prætereunt. Et iis quidem, longo qui procedunt agmine, etiam subsidia non nisi longo ex intervallo mitti possunt; qui vero munitione se erumpunt, brevi spatio ad illos qui prope absunt et excurrere possunt, et rursus abscedere. Quod si intervallo non minori interjecto præteribimus, quam quanto conspici ab ipsis poterimus et quo nunc extensis ordinibus procedimus, multitudinem illi nostram conspicient, et omnis vero multitudo propter armatos reliquis prætextos formidabilis apparet. Quod si nobis hoc modo incedentibus aliquo loco erumpent, quia multo eos ante prospicimus, imparati minime deprehendemur. Quin potius, viri, inquit, ne aggredientur quidem, quando ipsis procul a muro recedendum erit, nisi se cum universis copiis suis futuros toto exercitu nostro superiores existimaverint: nam receptus res est plena formidinis. Hæc cum dixisset, visus est iis qui aderant

ἦεν ὁ Γωδρύας ὥσπερ ἐκέλευσεν. Παραμειδομένου δὲ τὴν πόλιν τοῦ στρατεύματος αἰεὶ τὸ ὑπολειπόμενον ἰσχυρότερον ποιοῦμενος ἀπεχώρει.

61. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος οὕτως ἐν ταῖς γιγνομέναις ἡμέραις ἀφικνεῖται εἰς τὰ μεθόρια τῶν Σύρων καὶ Μήδων, ἐνθενπερ ὠρμήτο, ἐνταῦθα δὴ τρία ὄντα τῶν Σύρων φρούρια, ἐν μὲν αὐτῶν τὸ ἀσθενέστατον βία προσβαλὼν ἔλαβε, τῷ δὲ δύο φρουρίω φοβῶν μὲν Κύρος, πείθων δὲ Γαδάτας ἐπέειπε παραδοῦναι τοὺς φυλάττοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διετέπρακτο, πέμπει πρὸς Κυαξάρην καὶ ἐπέστελλεν αὐτῷ ἔχειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ὅπως περὶ τε τῶν φρουρίων ὧν ἐλήφesan βουλευσαιντο, τι χρῆσαιντο, καὶ ὅπως θεασάμενος τὸ στρατεύμα καὶ περὶ τῶν ἄλλων σύμβουλος γίγνοιτο, τι δοκοῖ ἐκ τούτου πράττειν. Ἐὰν δὲ κελεύῃ, εἰπὲ, ἔφη, ὅτι ἐγὼ ἂν ὡς ἐκείνων ἵοιμι στρατοπεδευσόμενος. (2) Ὁ μὲν δὲ ἄγγελος ὤχετο ταῦτ' ἀπαγγέλλων.

Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἐκέλευσε τὴν τοῦ Ἀσσυρίου σκηνήν, ἣν Κυαξάρη οἱ Μῆδοι ἐξείλον, ταύτην κατασκευάσαι ὡς βέλτιστα τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ ἣν εἶχον καὶ τῷ γυναικεῖ εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν γυναικῶνα τῆς σκηνῆς καὶ σὺν αὐταῖς τὰς μουσουργοὺς αἵπερ ἐξηρημέναι ἦσαν Κυαξάρῃ. (3) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐπραττον. Ὁ δὲ πεμψθεὶς πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐπεὶ ἔλαβε τὰ ἐντεταλμένα, ἀκούσας αὐτοῦ ὁ Κυαξάρης ἔγνω βέλτιον εἶναι τὸ στρατεύμα μένειν ἐν τοῖς μεθορίοις. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι οὐς μετεπέμψατο ὁ Κύρος ἤχον· ἦσαν δὲ μυριάδες τέτταρες τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. (4) Ὅρων οὖν καὶ τούτους σινομένους πολλὰ τὴν Μηδικήν, τούτων ἂν ἐδόκει ἥδιον ἀπαλλαγῆναι ἢ ἄλλον ὄχλον εἰδεξέσθαι. Ὁ μὲν δὲ ἐκ Περσῶν ἄγων τὸν στρατὸν ἐρόμενος τὸν Κυαξάρην κατὰ τὴν Κύρου ἐπιστολήν εἴ τι δέοιτο τοῦ στρατοῦ, ἐπεὶ οὐκ ἔφη δεῖσθαι, αὐθημερόν, ἐπεὶ ἤκουσε παρόντα Κύρον, ὤχετο πρὸς αὐτὸν ἄγων τὸ στρατεύμα.

5. Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπορεύετο τῇ ὑστεραίᾳ σὺν τοῖς παραμεινάσιν ἵππεῦσι Μήδων ὡς δ' ἤσθετο ὁ Κύρος προσιόντα αὐτὸν, λαβὼν τοὺς τε τῶν Περσῶν ἱππέας, πολλοὺς ἤδη ὄντας, καὶ τοὺς Μήδους πάντας καὶ τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ὑρχανίους καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν τοὺς εὐιπποτάτους τε καὶ εὐοπλοτάτους ἀπήντα ἐπιεικνὺς τῷ Κυαξάρῃ τὴν δύναμιν. (6) Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπεὶ εἶδε σὺν μὲν τῷ Κύρῳ πολλοὺς τε καὶ καλοὺς κάγαθους ἐπομένους, σὺν ἑαυτῷ δὲ ὀλίγην τε καὶ ὀλίγου ἀξίαν θεραπείαν, ἀτιμὸν τι αὐτῷ ἐδοξεν εἶναι καὶ ἄχος αὐτὸν ἔλαβεν. Ἐπεὶ δὲ καταβάς ἀπὸ τοῦ ἵππου ὁ Κύρος προσῆλθεν ὡς φιλήσων αὐτὸν κατὰ νόμον, ὁ Κυαξάρης κατέβη μὲν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἀπεστράφη δὲ καὶ ἐφίλησε μὲν οὐ, δακρύων δὲ φανερός ἦν. (7) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἀποστάντας ἐκέλευσεν ἀναπαύεσθαι· αὐτὸς δὲ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς

recte dicere, et Gobryas, ita uti iusserat, praebat. Cumque praeteriret urbem exercitus, inter abscedendum Cyrus postremum semper agmen firmius efficiebat.

Postquam autem hoc modo pergens diebus insequentibus ad Assyriorum Medorumque fines pervenit, unde initium expeditionis fecerat, ibi cum tria essent Assyriorum castella, unum eorum quod erat infirmissimum vi adortus cepit; reliqua duo castella, Cyro metum incutiente, sudente Gadata, perfectum est ut custodes dederent.

CAPUT V.

His rebus confectis, ad Cyaxarem mittit, atque uti ad exercitum veniret per epistolam petit, quo et de castellis captis quid esset agendum deliberarent, et quo exercitum ipse contemplatus, de ceteris etiam rebus consilium daret quid deinceps agendum arbitraretur: Quod si iusserit, ait, dicite me ad ipsum venturum et istic castra locaturum. Atque nuntius, haec qui exponeret, abibat.

Cyrus interea suis mandat, ut tabernaculum Assyrii, quod Cyaxari Medi selegerant, cum adparatu reliquo, quem habebat, instruerent elegantissime; tum utramque mulierem in conclave tabernaculi muliebri deducerent, et cum his etiam alteras illas musicæ peritas, quæ Cyaxari selectæ fuerant. Atque hæc illi quidem exsequebantur. Qui vero missus erat ad Cyaxarem, cum mandata exposuisset, his Cyaxari auditis visum est potius, ut istic in finibus maneret exercitus. Nam et Persæ, quos Cyrus arcessiverat, aderant. qui quidem erant numero quadragies mille sagittarii et peltastæ. Quamobrem cum videret hos etiam magnum Medorum agro detrimentum adferre, libentius his quoque liberari velle videbatur, quam ut aliam turbam in agrum suum admitteret. Et cum quidem is, qui e Persia copias hasce ducebat, Cyaxarem interrogaret, quemadmodum Cyrus præceperat, an hoc ipsi opus esset exercitu, atque is sibi opus esse negaret, eodem die, Cyrum ubi prope abesse audierat, ad eum exercitum secum ducens abibat.

Cyaxares postridie cum iis, qui secum manserant, equitibus Medis, iter est ingressus: cumque eum Cyrus advenire sensit, sumptis secum et Persicis equitibus, qui jam multi erant, et Medis omnibus, et Armeniis et Hyrcaniis, et reliquorum sociorum qui equis et armis instructissimi essent, obviam prodiit, atque Cyaxari copias spectandas exhibuit. Cyaxares autem, ubi multos et egregios fortesque viros Cyrum sequi conspexit, secum vero et exiguum et parvi ducendum comitatum; id sibi dedecori esse putavit, adeoque dolor eum invasit. Cumque Cyrus et equo descendisset, ac de more osculaturus ipsum accederet, Cyaxares descendit quidem ex equo, sed sese avertit; nec eum osculatus est, sed lacrimas palam profudit. Tum vero Cyrus alios quidem omnes secedere iussit et quiescere: ipse

τοῦ Κυαζάρου καὶ ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς δόδου ἔξω ὑπὸ φοινίκας τινάς, τῶν τε Μηδικῶν πύλων ὑποβαλεῖν ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ καθίσας αὐτὸν καὶ παρακαθιστάμενος εἶπεν ὧδε.

8. Εἰπέ μοι, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ θεῖε, τί μοι ὀργίζῃ καὶ τί χαλεπὸν ὁρῶν οὕτω χαλεπῶς φέρεις; Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κυαζάρης ἀπεκρίνατο, "Ὅτι, ὦ Κύρε, δοκῶν γε δὴ ἐφ' ὅσον ἀνθρώπων μνήμη ἐφικνεῖται καὶ τῶν πάλαι προγόνων καὶ πατρὸς βασιλέως πεφυκέναι καὶ αὐτὸς βασιλεὺς νομιζόμενος εἶναι, ἑμαυτὸν μὲν ὁρῶ οὕτω ταπεινῶς καὶ ἀναξίως ἐλαύνοντα, σὲ δὲ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει μέγαν τε καὶ μεγαλοπρεπῆ παρόντα. (9) Καὶ ταῦτα χαλεπὸν μὲν οἶμαι καὶ ὑπὸ πολεμίων παθεῖν, πολλὸ δ', ὦ Ζεῦ, χαλεπώτερον ὑφ' ὧν ἥκιστα ἐχρῆν ταῦτα πεπονθέναι. Ἐγὼ μὲν γὰρ δοκῶ δεκάκις ἂν κατὰ τῆς γῆς καταδῦναι ἥδιον ἢ ὀφίῃται οὕτω ταπεινὸς καὶ ἰδεῖν τοὺς ἐμούς ἐμῷ ἀμελήσαντας καὶ ἐπεγγελῶντας ἐμοί. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ τοῦτο, ἔφη, ὅτι οὐ σὺ μοι μόνον μέλῳ εἶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ δοῦλοι ἰσχυρότεροί ἐμοῦ ὑπαντιάζουσίν μοι καὶ κατεσκευασμένοι εἰσὶν ὥστε δύνασθαι ποιῆσαι μᾶλλον ἐμὲ κακῶς ἢ παθεῖν ὑπ' ἐμοῦ. (10) Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων πολλὸ ἔτι μᾶλλον ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν δακρύων, ὥστε καὶ τὸν Κύρον ἐπεσπάσατο ἐμπλησθῆναι δακρύων τὰ δμμάτα. Ἐπισχὼν δὲ μικρὸν ἔλεξε τοιάδε ὁ Κύρος.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Κυαζάρη, οὔτε λέγεις ἀληθῆ οὔτε ὁρθῶς γινώσκεις, εἰ οἷε τῇ ἐμῇ παρουσίᾳ Μήδους κατεσκευάσθαι ὥστε ἱκανοὺς εἶναι σε κακῶς ποιεῖν. (11) Τὸ μόνον σε θυμοῦσθαι οὐ θαυμάζω· εἰ μόνον γε δικαίως ἢ ἀδικῶς αὐτοῖς χαλεπαίνεις, παρήσω τοῦτο· οἶδα γὰρ ὅτι βαρέως ἂν φέροις ἀκούων ἐμοῦ ἀπολογουμένου ὑπὲρ αὐτῶν· τὸ μόνον ἄνδρα ἄρχοντα πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν τοῖς ἀρχομένοις, τοῦτο ἐμοὶ δοκεῖ μέγα ἁμάρτημα εἶναι. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ πολλοὺς μὲν φοβεῖν πολλοὺς ἐχθροὺς ποιῆσθαι, διὰ δὲ τὸ πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν πᾶσιν αὐτοῖς ὁμόνοιαν ἐμβάλλειν. (12) Ὡν ἕνεκα, εὖ ἴσθι, ἐγὼ οὐκ ἀπέπεμπον ἀνευ ἑμαυτοῦ τούτους, φοβούμενος μὴ τι γένοιτο διὰ τὴν σὴν ὀργὴν ὅ, τι πάντας ἡμᾶς λυπήσῃ. Ταῦτα μὲν οὖν σὺν τοῖς θεοῖς ἐμοῦ παρόντος ἀσφαλῶς ἔξει σοι· τὸ μόνον σε νομίζειν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι, τοῦτο ἐγὼ πάννυ χαλεπῶς φέρω, εἰ ἀσκήν ὅσον δύναμαι τοὺς φίλους ὡς πλείστα ἀγαθὰ ποιεῖν ἔπειτα τάναντία τοῦτου δοκῶ ἐξεργάζεσθαι. (13) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, μὴ οὕτως εἰκῇ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιώμεθα, ἀλλ', εἰ δυνατόν, σαφέστατα κατίδωμεν ποῖόν ἐστι τὸ παρ' ἐμοῦ ἀδίκημα. Καὶ τὴν ἐν φίλοις δικαιοτάτην ὑπόθεσιν ἔχω ὑποτιθέναι· ἐὰν γάρ τί σε φανὼ κακὸν πεποιηκώς, ὁμολογῶ ἀδικεῖν· ἐὰν μόνον μὴδὲν φαίνωμαι κακὸν πεποιηκώς μὴδὲ βουλευθεὶς, οὐ καὶ σὺ αὖ ὁμολογήσεις μὴδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι; Ἄλλ' ἀνάγκη, ἔφη. (14) Ἐὰν δὲ καὶ ἀγαθὰ σοι πεπραχῶς ὁπλὸς ὡς καὶ προθυμούμενος πρᾶξαι ὡς ἐγὼ πλείστα ἡδυνάμην, οὐκ ἂν καὶ ἐπαίνου σοι ἄξιος εἶην μᾶλλον ἢ μέμψευς; Δίκαιον γοῦν, ἔφη. (15) Ἄγε τοίνυν, ἔφη ὁ

dextra Cyaxaris prehensa, de via sub palmas quasdam eum abduxit, et stragula quædam ei Medica substerni jussit, in quæ cum eum collocasset et adsedisset ipse, sic interrogavit.

Dic mihi, per deos immortales, inquit, avuncule, quam obrem mihi irasceris? et quid rei molestæ vides, quod usque adeo fers graviter? Hic Cyaxares hunc in modum respondit: Quia cum, Cyre, existimer inde usque ab omni hominum memoria tum majoribus jam olim regibus tum patre rege procreatus esse, atque etiam ipse rex habear, me quidem adeo vilem indignumque in modum advehi conspicio, te vero meo cum comitatu ceterisque copiis magnum et magnificum adesse. Atque hæc, mea sententia, vel ab hostibus pati grave est; sed multo, pro Jupiter, gravius ab illis, a quibus hæc quenquam perpressum esse minime decebat. Equidem arbitror esse satius decies sub terram condi, quam adeo vilem me conspici, meosque mei negligentes, me irridentes cernere. Neque enim hoc, ait, ignoro, non te solum me majorem esse, sed mihi etiam servos meos, me potentiores, occurrere, atque ita paratos esse, ut facilius me lædere possint quam a me lædi. Atque hæc dum proferret, multo etiam magis eum superabant lacrimæ: adeo ut Cyrus etiam eo pertraheret, ut oculi ejus lacrimis implerentur. Cum autem paulum tacuisset, ita Cyrus loquutus est:

Hæc vero, Cyaxares, nec vere dicis, nec recte judicas, si Medos arbitraris, ipse quod hic adsim, sic instructos esse, ut ad te lædendum satis virum habeant. Te sane ira correptum esse non miror: utrum vero jure an injuria eis succenseas, id equidem omittam: quippe novi te graviter laturum, si me pro eis causam dicere audias: sed enim virum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pariter omnibus succensere, magnum equidem errorem arbitror. Est enim necesse, multos inimicos fieri, cum quis terrorem multis incutit; necesse etiam, ut concordiam eis omnibus injiciat, cum quis omnibus succenset. His de causis me certo scias velim hos ad te sine me non remisisse, quod metuerem, ne quid ob iracundiam tuam accideret, quod nobis universis dolorem adferret. Itaque deum ope nullum hæc tibi, me præsentē, periculum creabunt: verum quod putas injuria te adfectum a me esse, id graviter admodum fero, si, dum pro virili laboro, ut in amicos plurima beneficia conferam, contrarium facere videar. Verum enimvero, inquit, ne nosmet ipsos adeo temere criminemur; sed, si fieri potest, planissime videamus qualis illa sit a me illata injuria. Atque ego quidem æquissimam inter amicos conditionem propono: nam si me constat mali quidquam fecisse, injustum me fatebor; sin me nihil admisisse maleficii manifestum sit, ac ne voluisse quidem, annon et ipse vicissim fatebere, nulla te adfectum a me injuria? Id vero necesse fuerit, ait. Quod si autem manifestum sit etiam boni me auctorem extitisse tibi, studioseque in id incubuisse, ut quam plurima beneficia possem, in te conferrem; annon potius laude tibi dignus habear, quam reprehensione? Æquum scilicet, ait. Age

Κῦρος, σκοποῦμεν τὰ ἔμοι πεπραγμένα πάντα καθ' ἐν ἑαυτῷ· οὕτω γάρ δὴ μάλιστα δῆλον ἔσται, ὅτι τε αὐτὸν ἀγαθὸν ἔστι καὶ ὁ, τι κακόν. (16) Ἀρξώμεθα δ', ἔφη, ἐκ τῆςδε τῆς ἀρχῆς, εἰ καὶ σοὶ ἀρχούντως δοκεῖ ἔχειν. Σὺ γὰρ δήπου ἐπεὶ ἡσθου πολλοὺς πολεμίους ἡθροισμένους, καὶ τούτους ἐπὶ σὲ καὶ τὴν σὴν χώραν ἑρμαμένους, εὐθὺς ἐπεμπες πρὸς τε τὸ κοινὸν Περσῶν συμμάχους αἰτούμενος καὶ πρὸς ἐμὲ ἰδίᾳ δεόμενος πειρᾶσθαι αὐτὸν ἐμὲ ἔλθειν ἡγούμενον, εἰ τινες Περσῶν ἴσεν. Οὐκοῦν ἐγὼ ἐπεισθὴν τε ταῦτα ὑπὸ σοῦ καὶ παρεγνομένην ἀνδράς ἀγων σοὶ ὡς ἦν δυνατόν πλείστους τε καὶ ἀρίστους; Ἥλαθες γὰρ οὖν, ἔφη. (17) Ἐν τούτῳ τοίνυν, ἔφη, πρῶτόν μοι εἰπὲ πότερον ἀδικίαν τινὰ μοι πρὸς σὲ κατέγνωκας ἢ μᾶλλον εὐεργεσίαν; Δῆλον, ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὅτι ἐκ γὰρ τούτων εὐεργεσίαν. (18) Τί γὰρ, ἔφη, ἐπεὶ οἱ πολέμιοι ἦλθον καὶ διαγωνίζεσθαι ἔδει πρὸς αὐτοὺς, ἐν τούτῳ κατενόησάς πού με ἢ πόνου ἀποστάνα ἢ τινος κινδύνου φεισάμενος; Οὐ μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐ μὲν δή. (19) Τί γὰρ, ἐπεὶ νίκης γενομένης σὺν τοῖς θεοῖς ἡμετέρας καὶ ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων παρεκάλουν ἐγὼ σε ὅπως κοινῇ μὲν αὐτοὺς διώκομεν, κοινῇ δὲ τιμωροῦμεθα, κοινῇ δὲ εἰ τι καλὸν καγαθὸν συμβαίνοι, τοῦτο καρποῦμεθα, ἐν τούτοις ἔχεις τινὰ μοι πλεονεξίαν κατηγορῆσαι; (20) Ὁ μὲν δὴ Κυαξάρης πρὸς τοῦτο ἑσίγα· ὁ δὲ Κῦρος πάλιν ἔλεγεν ὥδε. Ἄλλ' εἰ πρὸς τοῦτο σωπᾶν ἡδίων σοὶ ἢ ἀποκρίνασθαι, τότε γ', ἔφη, εἰπὲ εἰ τι ἀδικεῖσθαι ἐνόμισας ὅτι ἐπεὶ σοὶ οὐκ ἀσφαλὲς ἔδοκει εἶναι διώκειν, σὲ μὲν αὐτὸν ἀφῆκα τούτου τοῦ κινδύνου, ἱππέας δὲ τῶν σῶν συμπεῖψαι μοι ἑδωκόμην σου· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο αἰτῶν ἡδίκουν, ἄλλως τε καὶ προπαρεσχηκῶς ἑμαυτὸν σοὶ σύμμαχον, τοῦτ' αὐτὰρ σοῦ, ἔφη, ἐπιδεικνύσθω. (21) Ἐπεὶ δ' αὖ καὶ πρὸς τοῦτο ἑσίγα ὁ Κυαξάρης, Ἄλλ' εἰ μὴδὲ ταῦτ', ἔφη, βούλει ἀποκρίνασθαι, σὺ δὲ τούντεῦθεν λέγε εἰ τι αὐτῷ ἡδίκουν ὅτι σοῦ ἀποκριναμένου ἔμοι ὡς οὐκ ἂν βούλομαι εὐθυμουμένους ὁρῶν Μήδους τούτου παύσας αὐτοὺς ἀναγκάζειν κινδυνεύοντας ἰέναι, εἰ τι αὐτῷ σοὶ δοκῶ τοῦτο χαλεπὸν ποιῆσαι ὅτι ἀμελήσας τοῦ ὀργίζεσθαι σοὶ ἐπὶ τούτοις πάλιν ἤτουν σε οὐ ἡδεῖν οὔτε σοὶ μείον ὅν δοῦναί μοι οὐδὲν οὔτε ῥᾶον Μήδους ἐπιταχθῆναι [οὐδὲν]· τὸν γὰρ βουλόμενον δόησθαι ἐπεσθαι ἡττησάσθαι δοῦναί μοι. (22) Οὐκοῦν τούτου τυχῶν παρὰ σοῦ οὐδὲν ἤνυσεν εἰ μὴ τούτους πείσαιμι. Ἐλθὼν οὖν ἐπειθὺ αὐτοὺς καὶ οὐδ' ἐπεισα τούτους ἔχων ἐπορευόμην σοῦ ἐπιτρέψαντος. Εἰ δὲ τοῦτο αἰτίας ἀξίον νομίζεις, οὐδ' ἔτι ἂν διδῶς, ὡς εἴοικε, παρὰ σοῦ δέχεσθαι ἀνάτιόν ἐστιν. (23) Οὐκοῦν ἐξωμήσαμεν οὕτως· ἐπειδὴ δὲ ἐξήλωμεν, τί ἡμῖν πεπραγμένον οὐ φανερόν ἐστιν; οὐ τὸ στρατόπεδον ἤλωκε τῶν πολεμίων; οὐ τεθνᾶσι πολλοὶ τῶν ἐπὶ σὲ ἐλθόντων; ἀλλὰ μὴ τῶν γε ζώντων ἐχθρῶν πολλοὶ μὲν ὅπλων ἐστέρηνται, πολλοὶ δὲ ἵππων· χρήματά γε μὴν τὰ τῶν φερόντων καὶ ἀγόντων τὰ σὰ πρόσθεν νῦν ὁρᾶς τοὺς σὺς φίλους καὶ ἔχοντας καὶ ἀγόντας τὰ μὲν σοὶ, τὰ δὲ αὐτοῖς ὑπὸ τὴν σὴν ἀρχήν. (24) Τὸ

igitur, inquit Cyrus, consideremus singillatim omnia quae a me gesta sunt; sic enim maxime perspicuum erit, quid in iis boni sit, quid mali. Ordiamur autem ab hoc, ait, principatu, si et tibi sufficere videtur. Tu nimirum, cum animadverteres multos coivisse hostes, et quidem adversus te tuamque regionem domo progressos esse, illico tum ad Persas publice misisti copias auxiliares petitum, tum ad me privatim, rogans ut operam darem quo venirem ipse, copia- rumque Persicarum, si quae ad te irent, ductor essem. Annon in his abs te persuasus sum, adfuique viros ducens numero quam potui maximo, eosdemque praestantissimos? Venisti vero, inquit. Ergo, ait, mihi primum dicito, utrum in hoc injuriam adversum te meam deprehenderis, an potius beneficium? Manifestum est, inquit Cyaxares, ex his quidem beneficium me cognovisse. Quid vero? inquit, ubi venerunt hostes, et dimicandum adversus eos erat, an tum animadvertisti me vel laborem ullum detrectasse, vel pepercisse periculo? Non profecto, ait, non equidem. Quid? ubi deum ope victoria penes nos stetit, hostesque jam cederent, atque ego te rogarem ut communibus eos copiis insequeremur, communi opera ulcisceremur, communem denique, si quid bene feliciterque eveniret, ex eo fructum caperemus: in his an me accusare possis, quasi proprii emolumenti plus aequo cupidum? Ad haec quidem Cyaxares subticuit: Cyrus autem rursum ita loquutus est: Quando tibi ad hoc tacere potius libet, quam respondere, id mihi dicito, adfectumne te sis arbitratus injuria quod, cum tibi tutum non esse videretur persequi, te quidem ipsum periculi hujus participem fieri non sum passus, sed ut equites mihi quosdam de tuis mitteres, rogavi? num enim id abs te petens injuste fecerim, praesertim qui jam ante me tibi socium belli praebuissem, hoc abs te, inquit, demonstretur. Ad haec itidem cum taceret Cyaxares, At, si ne ad hoc quidem, inquit, respondere vis, illud deinceps dicito, an injurias fuerim quod, cum tu mihi responderes nolle te, qui Medos hilaritati operam dare videres, ab hac revocatos cogere tunc ad protectionem cum periculo conjunctam; an, inquam, videar molestum aliquid tibi fecisse, quod irasci tibi noluerim, sed post haec rursum abs te id petiverim, quo sciebam nihil a te mihi dari posse levius, nihil Medis imperari facilius: rogabam enim ut eos mihi dares, qui sequi vellent. Atqui hoc cum abs te impetrassem, perfeci nihil, extra quam his ut me sequerentur persuadendo. Itaque eos accessi, persuasi, iisque quibus persuaseram adsumptis abii, tuo permissu. Quod si hoc merito culpandum existimas, ne culpa quidem vacat, uti videtur, aliquid abs te accipere, quod dederis. Sic igitur profecti sumus. At postquam discessimus, quid gestum a nobis est, quod omnibus notum non sit? annon hostium castra capta sunt? annon plures eorum interfecti sunt, qui contra te venerant? quin et ex vivis hostibus multi spoliati sunt armis, equis multi. Fortunas vero eorum qui antehac ferebant et agebant res tuas, jam vides amicos tuos tenere et secum adferre partim tibi, partim sibi et iis qui tuo imperio subjecti sunt. Quod vero omnium

δὲ πάντων μέγιστον καὶ κάλλιστον, τὴν μὲν σὴν χώραν αὐξανομένην ὄρεξ, τὴν δὲ τῶν πολεμίων μειουμένην, καὶ τὰ μὲν τῶν πολεμίων φρουρία ἐχόμενα, τὰ δὲ σὰ τὰ πρότερον εἰς τὴν Σύρων ἐπικράτειαν συγκατασπα- σθέντα νῦν τάναντία σοὶ προεξεχωρηκότα· τούτων δὲ εἴ τι κακὸν σοὶ ἢ εἴ τι μὴ ἀγαθόν σοι μαθεῖν μὲν ἔγωγε βούλεσθαι οὐκ οἶδα ὅπως ἂν εἴπωμι, ἀκοῦσαι μέντοι γε οὐδὲν κωλύει. Ἀλλὰ λέγε δ, τι γινώσκεις περὶ αὐ- τῶν. (26) Ὁ μὲν δὴ Κύρος οὕτως εἰπὼν ἐπαύσατο· ὁ δὲ Κυαζάρης ἐλεξε πρὸς ταῦτα τάδε.

Ἄλλ', ὦ Κύρε, ὡς μὲν ταῦτα ἃ σὺ πεποίηκας κακὰ ἔστιν οὐκ οἶδ' ὅπως χρῆ λέγειν· εὖ γε μέντοι, ἔφη, ἴσθι ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα ὅσα πλείονα φαίνεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐμὲ βαρύνει. (26) Τὴν τε γὰρ χώραν, ἔφη, ἐγὼ ἂν τὴν σὴν ἐβουλόμην τῇ ἐμῇ δυνάμει μεῖζον ποιῶν μᾶλλον ἢ τὴν ἐμὴν ὑπὸ σοῦ ὄρεῖν οὕτως αὐξανομένην· σοὶ μὲν γὰρ ταῦτα ποιοῦντι καλὰ, ἐμοὶ δὲ γέ ἐστὶ πη ταῦτα ἀτίμῳ φέροντα. (27) Καὶ χρήματα οὕτως ἂν μοι δοκῶ ἥδιόν σοι δωρεῖσθαι ἢ παρὰ σοῦ οὕτω λαμβάνειν ὡς σὺ νῦν ἐμοὶ δίδως· τούτοις γὰρ πλουτιζόμενος ὑπὸ σοῦ καὶ μᾶλλον αἰσθάνομαι οἷς πε- νέστερος γίνομαι. Καὶ τοὺς γ' ἐμοὺς ὀπηχοὺς ἰδὼν μικρὰ γε ἀδίκουμένους ὑπὸ σοῦ ἦττον ἂν δοκῶ λυπεῖ- σθαι ἢ νῦν ὁρῶν ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ πεπόνθασιν ὑπὸ σοῦ. (28) Εἰ δὲ σοι, ἔφη, ταῦτα δοκῶ ἀγνωμόνως ἐνθυμεῖ- σθαι, μὴ ἐν ἐμοὶ αὐτὰ ἄλλ' εἰς σὲ τρέψας πάντα κατα- θέσσαι οἶά σοι φαίνεται. Τί γὰρ ἂν, εἴ τις κύνας οὐς σὺ τρέφεις φυλακῆς ἔνεκα σουτοῦ τε καὶ τῶν σῶν τούτους θεραπεύων γνωριμωτέρους ἑαυτῷ ἢ σοὶ ποιήσεις, ἄρα ἂν σε εὐφράναι τούτῳ τῷ θεραπεύματι; (29) Εἰ δὲ τοῦτο σοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι, ἐκείνου κατανήσον· εἴ τις τοὺς σὲ θεραπεύοντας, οὓς σὺ καὶ φρουρᾷς καὶ στρατείας ἔνεκα κέκτησαι, τούτους οὕτω διαθεῖς ὥς' ἐκείνου μᾶλλον ἢ σοῦ βούλεσθαι εἶναι, ἄρα ἂν ἀντὶ ταύτης τῆς εὐεργε- σίας χάριν αὐτῷ εἰδείης; (30) Τί δὲ, ὁ μάλιστα ἀν- θρωποὶ ἀσπάζονται τε καὶ θεραπεύουσιν οικειότατα, εἴ τις τὴν γυναῖκα τὴν σὴν οὕτω θεραπεύσειεν ὥστε φιλεῖν αὐτὴν μᾶλλον ποιήσεις ἑαυτὸν ἢ σὲ, ἄρα ἂν σε τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ εὐφράναι; πολλοῦ γ' ἂν, οἶμαι, καὶ δέοι· ἄλλ' εὖ οἶδ' ὅτι πάντων ἂν μάλιστα ἀδικοῖται σὲ τοῦτο ποιήσας. (31) Ἵνα δὲ εἴπω καὶ τὸ μάλιστα τῷ ἐμῷ πά- θει ἐμπερές, εἴ τις οὐς σὺ ἡγῶν Πέρσας οὕτω θερα- πεύσεις ὥστε αὐτῷ ἥδιον ἔπεσθαι ἢ σοὶ, ἄρ' ἂν φίλον αὐτὸν νομίζεις; οἶμαι μὲν οὐ, ἀλλὰ πολεμιώτερον ἂν ἢ εἰ πολλοὺς αὐτῶν κατακάνοι. (32) Τί δ', εἴ τις τῶν φίλων φιλοφρόνως σου εἰπόντος λαμβάνειν ὅποσα ἐθέλοι εἰτ' αὐτὸς τοῦτο ἀκούσας λαβὼν οἴχοιτο ἅπαντα ὅποσα δύναιτο, καὶ αὐτὸς μὲν γε τοῖς σοῖς πλουτοίῃ, σὺ δὲ μηδὲ μετριοὺς ἔχους χρῆσθαι, ἄρ' ἂν δύναιο τὸν τοιού- τον φραμπεπὸν φίλον νομίζεις; (33) Νῦν μέντοι ἐγὼ, ὦ Κύρε, εἰ μὴ ταῦτα ἀλλὰ τοιαῦτα ὑπὸ σοῦ δοκῶ πεπον- θέναι. Σὺ γὰρ ἀληθῆ λέγεις· εἰπόντος ἐμοῦ τοὺς ἐθέ- λοντας ἀγειν λαβὼν ὅχλον πᾶσάν μου τὴν δύναμιν, ἐμὲ δὲ ἔρημον κατέλιπας· καὶ νῦν ἃ ἐλαβες τῇ ἐμῇ δυνάμει

maximam est et præclarissimum, vides ditionem tuam am- pliorem fieri, hostium imminui : vides hostium castra te- neri, ac tua, quæ avulsa Syri antea suam in potestatem re- dederant, nunc e contrario tibi cessisse : an horum aliquid perniciosum tibi, an aliquid bonum sit, cognoscere me velle, equidem haud scio quomodo dixerim ; quo minus tamen an- diam, nihil impedit. Quare dic, quæ tua de his sententia sit. Et hæc quidem cum dixisset Cyrus, finem fecit ; Cyaxa- res vero hæc ad ista respondit :

Nescio, Cyre, quid dici possit, ea quæ tu fecisti, mala es- se : verum scire te volo, inquit, hæc bona ejusmodi esse, ut quanto plurimum speciem habent, tanto magis mihi sint oneri. Nam malim equidem ditionem tuam, inquit, copiis meis ampliorem facere, quam videre tali modo abs te angere meam : quippe tibi hæc gerenti honesta sunt, mihi quo- dammodo ignominia inurunt. Etiam opes, ait, tibi me donare malim, quam abs te ita accipere, ut tu nunc mihi das : nam iis potius abs te locupletari me sentio, quibus ipse pauperior fio. Atque eos sane, neco qui sunt imperio sub- jecti, si modica quadam abs te adfectos injuria viderem, minus, mea sententia, dolerem, quam nunc, ubi magnis a te beneficiis adfecti sunt. Quod si tibi, inquit, hæc abs- que judicio iniqueque cogitare videar, non ea in me, sed in te conversa omnia, qualia tibi videantur, considera. Quid enim, ait, si quis canes, quos tu aleres custodias tuæ tu- rumque causa, tales commodè curando reddat, ut ipsum magis quam te norint ; an te hoc curationis genere delecta- turnus sit? Quod si exiguum hoc tibi videtur, illud etiam con- sidera : si quis tuos a familia ministros, quos tu tum præ- sidii tum obsequii tibi præstandi causa tecum habes, ejus- modi efficiat, ut illius esse malint quam tui ; an pro hoc beneficio gratiam ei sis habiturus? Quid vero? (quod unum amore maximo complectuntur homines, et curæ in primis ut sibi proprium habent) si quis uxorem tuam sic obsequiis demeretur, ut eam tandem sui magis, quam tui, amantem efficeret ; num hoc te beneficio delectaret? Longe secus, mea quidem, ait, sententia, res se habere videretur : imo sat scio injuriam cum hoc facto maximam tibi illaturum. Ut au- tem quod simillimum est ei, mihi quod accidit, dicam, si quis Persas eos, quos tu ad nos duxisti, sic demeretur, ut ipsum libentius quam te sequerentur, an enim in amico- rum numero haberes? Equidem arbitror, talem non de- ceter, sed infestior, quam si multos eorum occideret. Quid? si amicus quispiam tuus, te amanter dicente, Ac- cipe de rebus meis, quantum voles, posteaquam id audis- set, omnia, quæ posset acciperet et discederet, tuisque adeo rebus ditatus esset is, cum tu ne modicum quidem eo- rum fructum perciperes ; an posses expertem culpæ ami- cum hunc existimare? Nunc vero abs te, Cyre, si non hæc, tamen his similia perpessum me arbitror. Nam vera nar- ras ; cum ego dixissem, licere tibi sequi volentes tecum ducere, copiis meis omnibus acceptis discessisti, meque solum reliquisti : jam autem quæ mei exercitus opera ce-

ἔγεις δὴ μοι καὶ τὴν ἐμὴν χώραν αὖτις σὺν τῇ ἐμῇ
βίῳ, ἐγὼ δὲ δοῦναι οὐδὲν συναίτιος ὢν τῶν ἀγαθῶν
παρέχειν ἐμαυτὸν ὥσπερ γυνὴ εὖ ποιεῖν, καὶ τοῖς τε ἄλ-
λοις ἀνθρώποις καὶ τοῖςδε τοῖς ἐμοῖς ὑπηκόοις σὺ μὲν
ἀνὴρ φαίνη, ἐγὼ δ' οὐκ ἄξιος ἀρχῆς. (34) Ταῦτά σοι
δοαὶ εὐεργετήματα εἶναι, ὦ Κύρε; εὖ ἰσθ' ὅτι εἰ τι
ἐμοῦ ἐκλήδου, οὐδενὸς ἂν οὕτω με ἀποστερεῖν ἐφυλάτ-
του ὥς ἀξιώματος καὶ τιμῆς. Τί γὰρ ἐμοὶ πλέον τὸ
τὴν γῆν πλατύνεσθαι, αὐτὸν δὲ ἀτιμάζεσθαι; οὐ γάρ
τι ἐγὼ Μῆδων ἥρχον διὰ τὸ κρείττων αὐτῶν πάντων
εἶναι, ἀλλὰ μάλλον διὰ τὸ αὐτοὺς τούτους ἀξιῶν ἡμᾶς
ἐαυτῶν πάντα βελτίονας εἶναι.

35. Καὶ ὁ Κύρος ἐτι λέγοντος αὐτοῦ ὑπολαβὼν εἶπε,
Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ θεῖε, εἰ τι καγὼ σοι πρότερον
ἐχαρισάμην, καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ χάρισαι ὢν ἂν δεκτῶ σου.
παῦσαι, ἔφη, τὸ νῦν εἶναι, μεμφομένους μοι· ἐπειδὴν
δὲ πείραν ἡμῶν λάβης πῶς ἔχομεν πρὸς σέ, ἐὰν μὲν δὴ
σοι φαίνηται τὰ ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμένα ἐπὶ τῷ σῷ ἀγαθῷ
πεποιτημένα, ἀπαταζόμενου τέ μοι σε ἀντασπάζου εὐερ-
γέτην τε νόμιζε, ἐὰν δ' ἐπὶ θάτερα, τότε μοι μέμφου.
(36) Ἀλλ' ἴσως μέντοι, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καλῶς λέγεις·
κτῆς οὕτω ποιήσω. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, ἥ καὶ φι-
λήσω σε; Εἰ σὺ βούλει, ἔφη. Καὶ οὐκ ἀποστρέψει με
ὥσπερ ἄρτι; Οὐκ ἀποστρέψομαι, ἔφη. Καὶ ὅς ἐφιλι-
σαν αὐτόν.

37. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Μῆδοι τε καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ
ἄλλοι, πᾶσι γὰρ ἔμελεν, ὅτι ἐκ τούτων ἔσοιτο, εὐθὺς
ἡσθησάν τε καὶ ἐκραιδύνησαν. Καὶ ὁ Κύρος δὲ καὶ
ὁ Κυαξάρης ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ἡγούντο, καὶ
ἐπὶ μὲν τῷ Κυαξάρῃ οἱ Μῆδοι εἵποντο, Κύρος γὰρ αὐ-
τοῖς οὕτως ἐπένευσεν, ἐπὶ δὲ τῷ Κύρῳ οἱ Πέρσαι, οἱ
δ' ἄλλοι ἐπὶ τούτοις. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον καὶ κατέστησαν τὸν Κυαξάρην εἰς τὴν κα-
τεσκευασμένην σκηνήν, οἷς μὲν ἐπετέτακτο παρεσκευά-
ζον τὰ ἐπιτήδεια τῷ Κυαξάρῃ. (39) οἱ δὲ Μῆδοι ὅσον
χρόνον σχολὴν πρὸ δειπνοῦ ἦγαν ὁ Κυαξάρης ἤσαν πρὸς
αὐτόν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς, οἱ δὲ πλείστοι
ὑπὸ Κύρου ἐγκλειστοί, δῶρα ἄγοντες, ὁ μὲν τις οἶνο-
χρῶς καλὸν, ὁ δ' ὀφιοκίδον ἀγαθόν, ὁ δ' ἄρτοποιόν, ὁ δὲ
μουςουργόν, οἱ δ' ἐκπώματα, οἱ δ' ἐσθῆτα καλὴν· πᾶς
δὲ τις ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔν γέ τι ὦν εὐλήφει ἐδωρεῖτο
αὐτῷ. (40) ὥστε τὸν Κυαξάρην μεταγινώσκειν ὥς οὔτε
ὁ Κύρος ἀρίστη αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ οὐδ' οἱ Μῆδοι ἥττον
τι αὐτῷ προσείχον τὸν νοῦν ἢ καὶ πρόσθεν.

41. Ἐπεὶ δὲ δειπνοῦ ὥρα ἦν, καλέσας ὁ Κυαξάρης
ἤλκυ τὸν Κύρον διὰ χρόνου ἰδόντα αὐτὸν συνδειπνεῖν.
Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Μῆ δὴ σὺ κέλευε, ὦ Κυαξάρη· ἢ οὐχ
ὄρθς ὅτι οἱ παρόντες ὑφ' ἡμῶν πάντες ἐπλημένον
πάρεισιν; οὐκ οὐν καλῶς ἂν πράττοιμι εἰ τούτων ἀμελῶν
τὴν ἐμὴν ἡδονὴν θεραπεύειν δοκίην. Ἀμελεῖσθαι δὲ
δοκοῦντες στρατιῶται, οἱ μὲν ἀγαθοὶ πολὺ ἀθυμότεροι
γίνονται, οἱ δὲ πονηροὶ πολὺ ὑβριστότεροι. (42) Ἀλλὰ
σὺ μὲν, ἔφη, ἄλλως τε καὶ ὁδὸν μακρὰν ἤκον δειπνεῖ
ἢ καὶ εἰ τινὲς σε τιμῶσιν, ἀντασπάζου καὶ εὐλόγει αὐ-

pisti, adfers sane mihi, ac meam copia meis ditationem au-
ges : atqui ego, nullus boni tecum auctor, instar feminas
me offerre videor ut bene mihi fiat, atque tum aliis homi-
nibus, tum etiam his imperio meo subjectis tu viri speciem
habet, ego indignus videor imperio. Hæcine tibi, Cyre,
videntur esse beneficia? Certo scias, ulla mei si te cura
tangeret, in primis tu cavisses, ut nulla re minus me spo-
liares, quam auctoritate ac dignitate. Nam quid ex eo mihi
accedit, si regio mea dilatetur, ipse per ignominiam con-
temptui sim? nec enim Idcirco Medorum ego potitus sum
imperio, quod unus præstantior universis essem; sed potius
quia ducerent ipsi nos in omnibus se meliores esse.

Et Cyrus, eo adhuc loquente sermonem suscipiens, Per
deos immortales, inquit, avuncule, si quid ego tibi antehac
fecì, gratum quod esset, etiam tu hæc mihi gratificare, quæ
a te petam : finem scilicet de me querendi hoc tempore fa-
cito : ubi vero periculum nostrum feceris, quo pacto erga te
simus adfecti, si quidem tibi constiterit, ea quæ sunt a me
gesta, tui boni causa facta esse, me amplectentem te vicis-
sim amplectere, beneque de te promeritum existima : sim
aliter, tum demum de me queritor. Fortassis, ait Cyaxa-
res, recte dicis : atque equidem hoc faciam. Quid igitur?
ait Cyrus, an etiam te osculabor? Si voles, inquit. Neque
me aversaberis, ut modo? Non aversabor, ait. Itaque Cyrus
eum est osculatus.

Quod cum Medi, Persæ, atque ceteri omnes viderent
(erant enim omnes solliciti quid de his futurum esset), sta-
tim adfecti lætitia et exhilarati sunt. Cyaxares autem et
Cyrus, conscensu equis, præibant, Cyaxaremque Medi se-
quebantur (sic enim nutu Cyrus eis significarat), Persæ
Cyrum, post deinde ceteri sequebantur. Ubi vero ad castra
pervenissent, Cyaxaremque in tabernaculum paratum col-
locassent, ii quibus hoc datum erat negotii, necessaria ei
parabant : et Medi, quamdiu ante cenam otiosus erat Cyaxa-
res, adibant eum, nonnulli etiam sponte sua, plerique ex
mandato Cyri, dona ferentes, alius, bellum pocillatorem;
alius, bonum coquum; alius, pistorem; alius, musicæ ar-
tificem; alius, pocula; vestem aliis elegantem : maxima
quidem ex parte quilibet unum quiddam eorum, quæ ce-
perat, ei donabat : adeo ut Cyaxares mutata sententia tan-
dem agnosceret, neque Cyrum eorum abs se animos aver-
tisse, neque ipsum minus quam ante Medos observare.

Cum autem cœnæ tempus adpetiisset, Cyrum arcessivit
Cyaxares ac rogavit, ut, quando jam enim ex longo temporis
intervallo videret, secum cenaret. Cui Cyrus, Neme jusse-
ris, inquit, Cyaxares. Annon vides, hos omnes qui adsunt
a nobis impulsos adesse? quamobrem non recte fecero, si
hos negligens, voluptati meæ indulgere videar : quippe ubi
se negligi putant milites, tam fortes qui sunt, multo minus
alacres evadunt, improbi multo petulantiores. Verum tu,
qui præsertim, ait, longo itinere confecto advenisti, ornato
jam : et si qui te colant, eos vicissim complectere epulæque

τοὺς, ἵνα σε καὶ θαρβήσωσιν· ἐγὼ δ' ἀπιὼν ἐφ' ἅπερ λέγω τρέφομαι. (43) Αὐριον δ', ἔφη, πρῶτὸν δεῦρον ἐπὶ τὰς σὰς θύρας παρέσονται πάντες οἱ ἐπικαίριοι, ὅπως βουλευσώμεθα σὺν σοὶ ὅτι χρὴ ποιεῖν τὸ ἐκ τοῦδε. Σὺ δ' ἡμῖν ἔμβαλε παρὼν περὶ τούτου πότερον ἐστὶ δοκεῖ στρατεύεσθαι ἢ καιρὸς ἤδη διαλύειν τὴν στρατιάν. (44) Ἐκ τούτου ὁ μὲν Κυαξάρης ἀμφὶ δεῖπνον εἶχεν, ὁ δὲ Κύρος συλλέξας τῶν φίλων τοὺς ἱκανωτάτους καὶ φρονεῖν καὶ συμπράττειν, εἴ τι δέοι, ἔλεξε τοιάδε.

Ἄνδρες φίλοι, ἃ μὲν δὴ πρῶτα εὐξάμεθα, πάρεσσι σὺν θεοῖς. Ὅπῃ γὰρ ἂν πορευώμεθα, κρατοῦμεν τῆς χώρας καὶ μὲν δὴ τοὺς πολεμίους δρῶμεν μειουμένους, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς πλείονας τε καὶ ἰσχυροτέρους γιγνομένους. (45) Εἰ δὲ ἡμῖν ἐστὶ θελήσειαν οἱ νῦν προσγεγενημένοι σύμμαχοι παραμεῖναι, πολλῶν ἂν μᾶλλον ἀνύσαι δυναίμεθα καὶ εἴ τι βιάσασθαι καιρὸς καὶ εἴ τι πείσαι δέοι. Ὅπως οὖν τὸ μένειν ὡς πλείστοις συνδοκῇ τῶν συμμάχων, οὐδὲν μᾶλλον τοῦτο ἔργον ἐμὸν ἢ καὶ ὑμέτερον μηχανᾶσθαι. (46) Ἄλλ' ὥσπερ καὶ ὅταν μάχεσθαι δέῃ, ὁ πλείστους χειρῶσάμενος ἀλκιμώτατος δοξάζεται εἶναι, οὕτω καὶ ὅταν πείσαι δέῃ, ὁ πλείστους ὁμογνώμονας ἡμῖν ποιήσας οὕτως δικαίως ἂν λεκτικώτατος τε καὶ πρακτικώτατος κρίνοιτο ἂν εἶναι. (47) Μὴ μὲντοι ὡς λόγον ἡμῖν ἐπιδειζόμενοι οἷον ἀνείητε πρὸς ἕκαστον αὐτῶν τοῦτο μελετᾶτε, ἀλλ' ὡς τοὺς πεπεισμένους ὑφ' ἐκάστου δηλοῦς ἐσομένους οἷς ἂν πράττωσιν οὕτω παρασκευάζεσθε. (48) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, τούτων ἐπιμελείσθε· ἐγὼ δὲ ὅπως ἂν ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια ὄσον ἂν ἐγῶγε δύναμαι οἱ στρατιῶται περὶ τοῦ στρατεύεσθαι βουλευώμεναι τούτου πειράσσομαι ἐπιμελεῖσθαι.

BIBAIION 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ταύτην μὲν δὴ τὴν ἡμέραν οὕτω διαγαγόντες καὶ δειπνήσαντες ἀνεπαύοντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῶτὸν ἦχον ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας πάντες οἱ ζῦμμαχοι. Ἔως οὖν ὁ Κυαξάρης ἐκοσμεῖτο, ἀκούων ὅτι πολλὸς ὄχλος ἐπὶ τὰς θύρας εἴη, ἐν τούτῳ οἱ φίλοι τῷ Κύρῳ προσῆγον οἱ μὲν Καδουσίους δεομένους αὐτοῦ μένειν, οἱ δὲ Ὑρκανίους, ὁ δὲ τις Σάκας, ὁ δὲ τις καὶ Γωδρύαν· Ὑστάσσης δὲ Γαδάταν τὸν εὐνοῦχον προσῆγε, δεόμενον τοῦ Κύρου μένειν. (2) Ἐνθα δὴ ὁ Κύρος γινώσκων ὅτι Γαδάτας πάλαι ἀπωλώλει τῷ φόβῳ μὴ λυθεῖν ἢ στρατιὰ, ἐπιγέλασας εἶπεν, Ὡ Γαδάτα, ὄχλος εἰ, ἔφη, ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου τούτου πεπεισμένους ταῦτα γινώσκειν ἃ λέγεις. (3) Καὶ ὁ Γαδάτας ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπώμωσεν ἢ μὴν μὴ ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου πεισθεὶς ταῦτα γινώσκειν· ἀλλ' οἶδα, ἔφη, ὅτι ἂν ὑμεῖς ἀπελθῆτε, ἔρρει τὰμὰ πανταλῶς διὰ ταῦτα, ἔφη, καὶ

accipito, ut per eos bono sis animo : ego vero ad ea me convertam, quæ dixi. Cras autem mane, inquit, hic ad portam tuam omnes, rebus qui sunt consultandis idonei, aderunt ; ut tecum deliberemus, quidnam deinceps agendum sit. Tu vero præsens de hoc ad nos referto, videaturne amplius bellum esse gerendum, an opportunum sit jam exercitum dimittere. Post hæc Cyaxares cœnabat : Cyrus autem, convocatis amicis, qui maxime et ad intelligendum, et ad navandam operam, si quid usus postuleret, idonei erant, hujusmodi orationem habuit :

« Quæ primum optavimus, amici, ea deorum benignitate nobis adsunt. Quo enim cunque tandem pergimus, hostium agro potimur : et vero etiam hostes imminui videmus, cum nos et numero et robore augeamur. Quod si manere nobiscum velint socii, qui ad nos jam accesserunt, multo etiam magis ea omnia quæ aggrediemur perficere poterimus, sive quid vi peragendi sit opportunitas, sive quid persuadendo sit obtinendum. Quapropter non magis mei quam vestri muneris fuerit moliri, ut maximæ sociorum parti nobiscum manere placeat. Quemadmodum vero, cum pugnandum est, is qui plurimos capit, fortissimus existimatur : ita qui plurimos nostram in sententiam adducit, cum consilium ineundum est, is jure tam dicendi quam agendi peritissimus habeatur. Neque tamen in hoc vos exercueritis, ut orationem nobis ostentetis, qua usuri ad quemque sitis, sed ita eos parate, ut se persuasos a quolibet vestrum factis declarent. « Ac vobis quidem hæc, inquit, curæ sint : ego pro mea virili curare conabor, ut milites a comineatu quammaxime instructi, de expeditione deliberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Cum hoc modo diem hunc exegissent, cœnassentque, quieti se dederunt : postridie autem mane ad Cyaxaris portam socii omnes conveniunt. Itaque dum Cyaxares ornaretur, qui addiret magnam multitudinem ad portam adesse, interea ad Cyrum amici adducebant, alii quidem Cadusios, rogantes uti maneret ; alii, Hyrcanios ; Gobryam hic, ille Sacas ; Gadatam eunuchum adducebat Hystaspas, orantem Cyrum, uti maneret. Ibi Cyrus, qui Gadatam jam dudum interiisse nosset præ metu ne exercitus dimitteretur, cum risu ait, Manifestum est, Gadata, te ab hoc Hystaspa persuasum ea sentire, quæ dicis. Et Gadatas, sublati ad cœlum manibus, jurejurando negavit ab Hystaspa sibi persuasa hæc esse, quæ sentiret : Sed scio futurum, inquit, ut, vos si discedatis, mee res prorsus perierint : propterea, inquit, hunc ego

τούτω ἐγὼ αὐτὸς διελεγόμην, ἐρωτῶν εἰ εἰδείη τί ἐν νῷ
ἔχεις ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τοῦ στρατεύματος ποιεῖν.
(4) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀδίκως ἄρα ἐγὼ, ὡς εἴκεν,
Ῥατάσπου τοῦδε καταιτιώμαι. Ἀδίκως μέντοι νῆ Δία,
ἔφη ὁ Ῥατάσπης, ὦ Κύρε· ἐγὼ γὰρ ἔλεγον τῷ Γαδάτῃ
τῷδε τοσοῦτον μόνον ὡς οὐχ ὅλῳ τί σοι εἴη στρατεύ-
εσθαι, λέγων ὅτι ὁ πατήρ σε μεταπέμπεται. (5) Καὶ ὁ
Κύρος, Τί λέγεις; ἔφη· καὶ σὺ τοῦτο ἐτόλμησας ἐξε-
νεγκεῖν, εἴτε ἐγὼ ἐβουλόμην εἴτε μή; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη·
ὄρω γὰρ σε ὑπερεπιθυμοῦντα ἐν Πέρσαις περιδλεπτον
περιελθεῖν καὶ τῷ πατρὶ ἐπιδείξασθαι ἥ ἕκαστα διε-
πράξω. Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Σὺ δ' οὐκ ἐπιθυμεῖς οἴκαδε
ἀπελθεῖν; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ῥατάσπης, οὐδ' ἀπειμί-
γε, ἀλλὰ μένων στρατηγήσω, ἕως ἂν ποιήσω Γαδάταν
ταυτονὶ τοῦ Ἀσσυρίου δεσπότην.

6. Οἱ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐπαίον σπουδῇ πρὸς ἀλλή-
λους. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Κυαξάρης σεμνῶς κεκοσμη-
μένος ἐξῆλθε καὶ ἐπὶ θρόνου Μηδικοῦ ἐκαθήζετο. Ὡς
δὲ πάντες συνῆλθον οὐς εἶδε καὶ σιωπῇ ἐγένετο, ὁ Κυα-
ξάρης ἐλεξεν ὧδε. Ἄνδρες ξύμμαχοι, ἴσως, ἐπειδὴ
παρὼν τυγχάνω καὶ πρεσβύτερός εἰμι Κύρου, εἰκὸς
ἄρχειν με λόγου. Νῦν οὖν δοκεῖ μοι εἶναι καιρὸς περὶ
τούτου πρῶτον διαλέγεσθαι πότερον στρατεύεσθαι ἐτι
καιρὸς δοκεῖ εἶναι ἢ διαλύειν ἥδη τὴν στρατιάν· λεγέτω
ἂν τις, ἔφη, περὶ αὐτοῦ τούτου ἢ γιγνώσκει. (7) Ἐκ
τούτου πρῶτος μὲν εἶπεν ὁ Ὑρκάνιος, Ἄνδρες ξύμμαχοι,
οὐκ οἶδα μὲν ἔγωγε εἰ τί δεῖ λόγου ὅπου αὐτὰ τὰ ἔργα
δεικνύει τὸ κράτιστον. Πάντες γὰρ ἐπιστάμεθα ὅτι
ἡμῶν μὲν ὄντες πλείω κακὰ τοὺς πολεμίους ποιοῦμεν ἢ
πάσχομεν· ὅτε δὲ χωρὶς ἤμεν ἀλλήλων, ἐκείνοι ἡμῖν
ἐγρῶντο ὡς ἐκείνοις ἦν ἡδιστον, ἡμῖν γὲν ὡς χαλε-
πώτατον. (8) Ἐπὶ τούτῳ ὁ Καδοῦσιος εἶπεν, Ἡμεῖς
δὲ τί ἂν λέγοιμεν, ἔφη, περὶ τοῦ οἴκαδε ἀπελθόντες
ἕκαστοι χωρὶς εἶναι, ὅποτε γε οὐδὲ στρατευομένοις, ὡς
ἔοικε, χωρὶς εἶναι συμφέροι; ἡμεῖς γοῦν οὐ πολὺν χρόνον
ὄγχα τοῦ ὑμετέρου πλήθους στρατευοσάμενοι δίκην ἔδο-
μεν ὡς καὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε. (9) Ἐπὶ τούτῳ Ἀρτάβαζος
δὲ ποτε φήσας εἶναι Κύρῳ συγγενὴς ἐλεξε τοιάδε. Ἐγὼ
δ', ἔφη, ὦ Κυαξάρη, τοσοῦτον διαφέρωμαι τοῖς πρόσθεν
λέγουσιν· οὗτοι μὲν γὰρ φασιν ὅτι δεῖ μένοντας στρα-
τεύεσθαι, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ὅτε μὲν οἴκοι ἤμεν, ἐστρα-
τεύομεν· (10) καὶ γὰρ ἐδοθήουν πολλὰς τῶν ἡμετέ-
ρων ἀγομένων καὶ περὶ τῶν σφετέρων φρουρίων ὡς
ἐπιβουλευσομένων πολλὰς πράγματα εἶχον φοβούμε-
νός τε καὶ φρουρῶν καὶ ταῦτ' ἐπραττον τὰ οἰκεία δα-
πανῶν. Νῦν δ' ἔχω μὲν τὰ ἐκείνων φρούρια, οὐ
φοβοῦμαι δὲ ἐκείνους, εὐχαρῶμαι δὲ τὰ ἐκείνων καὶ
πῶς τὰ τῶν πολεμίων. Ὡς οὖν τὰ μὲν οἴκοι στρατεῖαν
οὔσαν, τάδε δὲ ἐορτὴν, ἐμοὶ μὲν οὐ δοκεῖ, ἔφη, διαλύειν
τῇδε τὴν πανήγυριν. (11) Ἐπὶ τούτῳ ὁ Γωδρύας
εἶπεν, Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, μέχρι μὲν τοῦδε
ἐπαινώ τὴν Κύρου δεξιάν· οὐδὲν γὰρ ψεύδεται ὧν ὑπέ-
σχετο· εἰ δ' ἀπεισιν ἐκ τῆς χώρας, δῆλον ὅτι ὁ μὲν
Ἀσσύριος ἀναπαύσεται οὐ τίνων ποινὰς ὧν τε ὑμᾶς

ΞΕΝΟΦΩΝ.

met adiri, ut interrogarem num sciret quæ tua de copiis di-
mittendis esset sententia. Et Cyrus inquit, Ergo injuste in
Hystaspam, uti quidem apparet, culpam ego confero. Pro-
fecto, Cyre, ait Hystaspas, injuste: nam ego sane Gadatæ
hoc solum dicebam, fieri non posse, ut maneat, quod ar-
cessi te a patre dicerem. Tum Cyrus, Quid ais? inquit: et
tu hoc efferre ausus es, sive ego vellem, sive non? Ego vero,
inquit: nam te nimis quam cupere video, conspicuum in
Persia circumire, ac patri demonstrare, quo pacto singula
peregiris. At tu, subiecit Cyrus, non es domum redeundi
cupidus? Non profecto, inquit Hystaspas, nec discedam
sane; sed hic manens imperatorio fungar munere, donec Ga-
datam hunc Assyrii dominum fecero.

Hujusmodi quædam illi studiose inter se jocabantur. In-
terea Cyaxares auguste ornatus prodiit, inque Medico so-
lio consedit. Cumque jam convenissent omnes quos oportebat,
et silentium factum esset, Cyaxares in hunc modum
locutus est: Quia præsens, socii, et Cyro major natus sum,
par fortassis est me priore loco verba facere. Equidem ar-
bitror, ait, nunc tempus esse, ut de eo primum disseramus,
utrum adhuc commodum esse videatur, bellum geri, an co-
pias jam dimitti: itaque de hoc ipso dicat aliquis sententiam
suam. Tum primus Hyrcanius dixit, Equidem nescio, so-
cii, num verbis sit opus, ubi res ipsæ quod optimum est
demonstrant. Omnes enim intelligimus, plus hostibus de-
trimenti nos adferre, dum una manemus, quam ipsi acci-
piamus: quo vero tempore alii ab aliis sejuncti eramus, age-
bant illi nobiscum, prout ipsi jucundissimum, nobis vero
quam gravissimum erat. Post hunc Cadusius, Nos autem
quid dicamus, ait, de eo, ut domum hinc profecti separatim
singuli vivamus, cum ne militantibus quidem, ut apparet,
conducat sejunctionem fieri? Nimirum nos, cum non magno
temporis spatio seorsum a copiis universis militaremus, pœ-
nas dedimus, quemadmodum et ipsi nostis. Post hunc
Artabazus, qui se cognatum Cyri aliquando dixerat, hæc
protulit: Ego vero, ait, hactenus, Cyaxares, ab his qui
ante me dixere dissentio: aiunt nempe hi oportere nos hic
manentes in expeditione versari; ego autem dico me, domi
cum essem, in expeditione versatum esse. Nam sæpe ad-
vim arcendam adcurreram, cum res nostræ ferrentur et
agerentur; atque etiam de castellis nostris, uti quibus insi-
diæ struerentur, sæpe negotium mihi exhibitum est, cum et
metuerem et in præsidio essem; atque hæc meo sumptu fa-
ciebam: nunc castella eorum teneo, et ipsos non metuo, et
de iis quæ hostium sunt tum epulor tum bibo. Itaque tan-
quam si vita domestica militia sit, hæc vero militaria, feræ,
conventum hunc equidem, ait, celebrem minime dimitten-
dum arbitror. Post hunc Gobryas ait, Ego vero, socii,
hactenus Cyri dextram laudo: nihil enim eorum non præ-
stitit, quæ promisit; at si ex hac regione discesserit, mani-
festum est, Assyrium quietem habiturum, nec pœnas ea-

ἐπεγείρῃσεν ἀδικεῖν καὶ ὧν ἐμὲ ἐποίησεν, ἐγὼ δὲ ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ πάλιν δώσω δίκην ὅτι ὑμῖν φίλος ἐγενόμην.

12. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι Κύρος εἶπεν, Ὁ ἄνδρες, οὐδ' ἐμὲ λανθάνει ὅτι ἐὰν μὲν διαλύωμεν τὸ στράτευμα, τὰ μὲν ἡμέτερα ἀσθενέστερα γίγνεται· ἂν, τὰ δὲ τῶν πολεμίων πάλιν αὐξήσεται. Ὅσοι τε γὰρ αὐτῶν ὄπλα ἀφῆρηνται, ταχὺ ἄλλα ποιήσονται, ὅσοι τε ἵππους ἀπεστέρηνται, ταχὺ πάλιν ἄλλους ἵππους κτήσονται, ἀντὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων ἕτεροι ἐφηθήσουσι καὶ ἐπιγενήσονται· ὥστε οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ πάντῃ ἐν τάχει πάλιν ἡμῖν πράγματα παρέχειν δυνήσονται. (13) Τί δῆτα ἐγὼ Κυαξάρην ἐκέλευσα λόγον ἐμβαλεῖν περὶ καταλύσεως τῆς στρατιᾶς; εἰ ὅτε ὅτι φοβούμενος τὸ μέλλον. Ὅρῳ γὰρ ἡμῖν ἀντιπάλους προσιόντας οἷς ἡμεῖς, εἰ ὥδε στρατευσόμεθα, οὐ δυνήσόμεθα μάχεσθαι. (14) Προσέρχεται μὲν γὰρ δῆπου χειμῶν, στέγαι δὲ εἰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰσὶν, ἄλλα μὰ Δι' οὐχ ἵπποις οὐδὲ θεράπουσιν οὐδὲ τῷ δήμῳ τῶν στρατιωτῶν, ὧν ἄνευ ἡμεῖς οὐκ ἂν δυναίμεθα στρατεῦσθαι· τὰ δ' ἐπιτήδεια ὅπου μὲν ἡμεῖς ἐληλύθαμεν ὑφ' ἡμῶν ἀνήλωται· ὅποι δὲ μὴ ἀφίγμεθα, διὰ τὸ ἡμᾶς φοβεῖσθαι ἀνακεκομμένοι εἰσὶν εἰς ἐρύματα, ὥστε αὐτοὶ μὲν ἔχειν, ἡμᾶς δὲ ταῦτα μὴ δύνασθαι λαμβάνειν. Τί οὖν οὕτως ἀγαθὸς ἢ τίς οὕτως ἰσχυρὸς ὅς λιμῷ καὶ βίγῃ δύναται ἂν μαχόμενος στρατεῦσθαι; (15) Εἰ μὲν οὖν οὕτω στρατευσόμεθα, ἐγὼ μὲν φημι χρῆναι ἐκόντας ἡμᾶς καταλύσαι τὴν στρατιὴν μᾶλλον ἢ ἄκοντας ὑπὸ ἀμνηχανίας ἐξελαθῆναι. Εἰ δὲ βουλόμεθα ἔτι στρατεῦσθαι, τὸδ' ἐγὼ φημι χρῆναι ποιεῖν, ὥς τάχιιστα περᾶσθαι τῶν μὲν ἐκείνων ὀχυρῶν ὡς πλείστα παραιρεῖν, ἡμῖν δ' αὐτοῖς ὡς πλείστα ὀχυρὰ ποιεῖσθαι· ἐὰν γὰρ ταῦτα γένηται, τὰ μὲν ἐπιτήδεια πλείω ἔξουσιν ὁπότεροι ἂν πλείω δύνωνται λαβόντες ἀποτίθεσθαι, πολιορκήσονται δὲ ὁπότεροι ἂν ἤττους ᾖσι. (16) Νῦν δ' οὐδὲν διαφέρομεν τῶν ἐν τῷ πελάγει πλεόντων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πλέουσι μὲν αἰεὶ, τὸ δὲ πεπλευσμένον οὐδὲν οἰκειότερον τοῦ ἀπλεύστοι καταλείπουσιν. Ἐὰν δὲ φρούρια ἡμῖν γένηται, ταῦτα δὴ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀλλοτριώσῃ τὴν χώραν, ἡμῖν δ' ὑπ' εὐδίας μᾶλλον πᾶντ' ἔσται. (17) Ὅ δ' ἴσως ἂν τινες ὑμῶν φοβηθεῖεν, εἰ δεήσει πόρρω τῆς ἐαυτῶν φρουρεῖν, μὴδὲν τοῦτο ὀκνήσητε. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπεὶ περ καὶ ὡς αἰκοθεν ἀποδημοῦμεν, φρουρήσειν ὑμῖν ἀναδεχόμεθα τὰ ἐγγύτατα χωρία τῶν πολεμίων, ὑμεῖς δὲ τὰ πρόσφορα ὑμῖν αὐτοῖς τῆς Ἀσσυρίας, ἐκεῖνα κτᾶσθε καὶ ἐργάζεσθε. (18) Ἐὰν γὰρ ἡμεῖς τὰ πλησίον αὐτῶν φρουροῦντες δυνώμεθα σώζεσθαι, ἐν πολλῇ ὑμεῖς εἰρήνῃ ἔσεσθε οἱ τὰ πρόσω αὐτῶν ἔχοντες· οὐ γὰρ, ὅμαι, δυνήσονται τῶν ἐγγὺς ἐαυτῶν κακῶν ὄντων ἀμελοῦντες τοῖς πρόσω ὑμῖν ἐπιβουλεύειν.

19. Ὡς δὲ ταῦτ' ἐβῆρήθη, οἱ τε ἄλλοι πάντες ἀνίσταμενοι συμπορευμήσεσθαι ταῦτ' ἔφασαν καὶ Κυαξάρης. Γαδάτας δὲ καὶ Γωβρύας καὶ τεῖχος ἐκάτερος αὐτῶν, ἂν ἐπιτρέψωσιν οἱ σύμμαχοι, τειχίσασθαι ἔφα-

rum injuriarum quas vobis inferre conatus est, nec illorum quæ in me patravit, luiturum : ego autem vicissim ei porus iterum dabo, quod vestræ amicitiae me adjunxerim.

Post omnes hos Cyrus inquit, « Nec ego sum, viri, nescius futurum, ut, si copias dimittamus, nostræ quidem imbecilliores reddantur, hostium vero res rursum incremento augeantur. Nam quibuscunque ipsorum arma sunt adempta, ii celeriter alia facturi sunt : quicumque spoliati sunt equis, celeriter alios sibi de integro comparabunt : pro interfectis alii pubescent et iis succedent : adeo ut minime mirum videri debeat, si celeriter nobis rursum negotia facessere poterunt. Cur igitur ego Cyaxari, ut de copiarum dimissione ad vos referret, auctor fui? Nempe quia quod futurum est metuo. Video enim adversarios nobis eos adventare, cum quibus nos, hoc si modo in expeditione versamur, dimicare non poterimus. Nam hiems utique adpetit, ac tametsi tecta nos habeamus, non tamen equis ea, non ministris, non militum vulgo suppetunt; sine quibus bellum hosti facere non poterimus : commeatus autem, iis in locis in quæ nos venimus, a nobismet absumptus est; quo non accessimus, nostri metu in munitiones subvexerunt hostes : adeo ut ii hunc habeant, nos capere non possimus. Quis ergo tam fortis, quisve tam robustus, ut adversus famem et frigus pugnandum bellum gerere possit? Quapropter si hoc modo militaturi sumus, aio nos ultro dimittere potius exercitum debere, quam invitos a difficultate rerum profligari. Sin hac in militia perseverare volumus, sic nobis agendum esse censeo, ut quam celerrime loca munita quam plurima hostibus adimere conemur, ac nobismet quam plurima munire : nam si ita fiat, commeatus majorem habituri sunt copiam, qui majorem rapere copiam et recondere potuerint, et obsidebuntur, qui fuerint ex alterutris inferiores. Jam vero nihil inter nos et in mari navigantes discriminis est : quippe navigant illi quidem semper, sed nihilo magis partem maris jam navigatam sibi propriam relinquunt, quam quæ ipsis enavigata non est. At si castella nobis accesserint, ab hostibus ea regionem alienabunt, nobisque omnia magis erunt in tranquillo. Quod vero nonnulli vestrum fortasse metuerint, ne procul a patrio solo collocentur in præidiis, id minime vobis formidandum est. Nos enim qui sic quoque domo peregrinantes absumus, loca nos hostibus proxima custodituros vobis recipiemus : vos Assyriæ loca vobismet finitima possidete et colite. Nam si nos ea, quæ ab ipsis prope absunt, tueri custodiendo poterimus, alta vos in pace, qui loca possidetis procul ab ipsis dissita, victuri estis : neque enim, ut arbitror, neglectis malis sibi proximis, insidiari vobis procul remotis poterunt. »

Hæc ubi dicta fuere, cum alii omnes surgentes in ea operas suas et studia promptis se animis collaturos aiebant, tum etiam Cyaxares. Gadatas vero et Gobryas munitionem uterque se exstructuros aiebant, si potestatem ejus sibi fa-

σεν, ὥστε καὶ ταῦτα φίλια τοῖς συμμάχοις ὑπάρχειν. (30) Ὁ οὖν Κύρος ἐπεὶ πάντας ἑώρα προθύμους ὄντας πρᾶττειν ὅσα ἔλεξε, τέλος εἶπεν, Εἰ τοίνυν περαίνειν βουλόμεθα ὅσα φημὲν χρῆναι ποιεῖν, ὡς τάχιστ' ἂν δέοι γενέσθαι μηχανὰς μὲν εἰς τὸ καθαιρεῖν τὰ τῶν πολεμίων τέχνη, τέκτονας δὲ εἰς τὸ ἡμῖν ὀχυρὰ πυργοῦσθαι. (31) Ἐκ τούτου ὑπέσχετο ὁ μὲν Κυαξάρης μηχανὴν αὐτὸς ποιησάμενος παρέξειν, ἄλλην δὲ Γαδάτας καὶ Γωδρύας, ἄλλην δὲ Τιγράνης· αὐτὸς δὲ Κύρος ἔφη δύο πειράσεσθαι ποιήσασθαι. (32) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἐπορίζοντο μὲν μηχανοποιούς, παρεσκευάζοντο δὲ ἕκαστοι εἰς τὰς μηχανὰς ὧν ἔδει· ἄνδρας δ' ἐπέστησαν οἱ ἑδῶκον ἐπιτηδεύοντες εἶναι ἀμφὶ ταῦτ' εἶχειν.

33. Κύρος δ' ἐπεὶ ἔγνω ὅτι διατριβὴ ἔστα ἀμφὶ ταῦτα, ἐκάθισεν τὸ στράτευμα ἔνθα ᾤετο ὑγιεινότερον εἶναι καὶ εὐπροσδωτάτον ὅσα δεῖ προσκομίζεσθαι, ὅσα τε ἐρμυνότητος προσδεῖτο, ἐποίησάτο, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ οἱ αἰεὶ μένοντες εἴεν, εἰ ποτε καὶ πρόσω τῇ ἰσχυρᾷ ἀποστρατοπεδεύοντο. (34) Πρὸς δὲ τούτοις ἐρωτῶν οὗς ᾤετο μάλιστα εἰδέναι τὴν χώραν ὁπόθεν ἂν ὡς πλείστα ὤφελαιτο τὸ στράτευμα, ἐξῆγεν αἰεὶ εἰς προνομᾶς, ἅμα μὲν ὅπως ὅτι πλείστα λαμβάνοι τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια, ἅμα δ' ὅπως μᾶλλον ὑγιαίνειεν καὶ ἰσχυρίεν διαπονούμενοι ταῖς πορείαις, ἅμα δ' ὅπως ἐν ταῖς ἀγωγαῖς τὰς τάξεις ὑπομνησκοντο. (35) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐν τούτοις ἦν.

Ἐκ δὲ Βαβυλῶνος οἱ αὐτόμολοι καὶ ἀλίσκομενοι ταῦτ' ἔλεγον ὅτι ὁ Ἀσσύριος οἰκοῖτο ἐπὶ Λυδίας, πολλὰ πάλαντα χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ἄγων καὶ ἄλλα κτήματα καὶ κόσμον παντοδαπόν. (36) Ὁ μὲν οὖν ὄχλος τῶν στρατιωτῶν ἔλεγεν ὡς ὑπεκρίνοιντο ἤδη τὰ χρήματα φοβούμενος, ὁ δὲ Κύρος γινώσκων ὅτι οἰκοῖτο συστήσων εἰ τι δύναιτο ἀντίπαλον ἑαυτῷ, ἀντιπαρεσκευάζετο ἐβρωμένως, ὡς μάχης ἐτι δεῖσιν· καὶ ἐξεπὶ μὲν τὸ τῶν Περσῶν ἵππικόν, τοὺς μὲν ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς δὲ τινας καὶ παρὰ τῶν φίλων λαμβάνων ἵππους· ταῦτα γὰρ παρὰ πάντων ἐδέχετο καὶ ἀπευθόετο οὐδὲν, οὔτε εἰ τις ὅπλον διδοῖ καλὸν οὔτ' εἰ τις ἵππον. (37) κατεσκευάζετο δὲ καὶ ἄρματα ἐκ τε τῶν αἰχμαλώτων ἁρμάτων καὶ ἄλλοθεν ὁπόθεν ἐδύνατο. Καὶ τὴν μὲν Τρωϊκὴν διφρεῖαν πρόσθεν οὔσαν καὶ τὴν Κυρηναίων ἐπὶ καὶ νῦν οὔσαν ἁρματηλασίαν κατέλυσεν· τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν τῇ Μηδίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἁρμασιν οὕτως ἐγρῶντο ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. (38) Ἐδοξε δ' αὐτῷ, ὁ κρᾶτιστον εἶδος εἶναι τῆς δυνάμεως, ὄντων τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς ἁρμασι, τοῦτο ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι καὶ εἰς τὸ κρατεῖν οὐδὲν μέγα μέρος συμβάλλεσθαι. Ἅρματα γὰρ τριακῶσια τοὺς μὲν μαχομένους παρέχεται τριακῶσιους, ἵππους δ' οὗτοι χρώνται διακοσίοις καὶ χυλίοις· ἡνίοχοι δ' αὐτοῖς εἰσι μὲν ὡς εἶδος οἷς μάλιστα πιστεύουσιν, οἱ βέλτιστοι· ἄλλοι δὲ εἰς τριακῶσιους ὅσοι εἰσιν οἱ οὐδ' ὅτι οὖν τοὺς πολεμίους βλάπτουσι. (39) Ταύτην μὲν οὖν τὴν διφρεῖαν κατέλυσεν ἀντὶ δὲ

cerent socii; ut etiam illas sociis essent amicæ. Cyrus ergo, cum videret omnes animis esse promptis ad ea omnia quæ dixisset faciendâ, tandem ait, Quod si igitur perficere, quæcumque dicimus conficienda esse, volumus, quam primum machinas parari necesse est ad muros hostium demolandos, et fabros qui munitiones nobis excitent. Tum vero Cyaxares machinam se fabricaturum et suppeditaturum pollicitus est, aliam Gadatas et Gobryas, aliam Tigranes; alias duas Cyrus ipse curaturum se uti conficeret aiebat. His decretis, machinarum structores conquirebant, et adparabant singuli quæ ad machinas requirerentur; nonnullos etiam operi præficiébant, qui ad hæc curanda maxime viderentur esse idonei.

Cyrus vero, quod animadverteret hæc sine mora perfectum non iri, eo loco castra metatus est, quem putabat saluberrimum esse, et propter illa quæ advehi oporteret, accessu facillimum: et quæcunque munitione adhuc indigebant, sic perficiebat, ut quovis tempore qui remanerent, in tuto essent, quamvis cum exercitus robore aliquando castris molis longius ipse ceterique ab iis abscederent. Præterea, interrogans eos, quos regionem maxime cognitam habere putabat, quibus ex locis exercitus plurimum emolumenti capere posset, suos semper pabulatum eduxit, tum ut res exercitui necessarias maxima copia pararet, tum ut rectius valerent et robusti essent, itineribus exercitati, tum etiam ut inter ducendum ordinis servandi recordarentur. His in rebus Cyrus erat occupatus.

E Babylone vero transfugæ et captivi narrabant, Assyrium multa auri argentique talenta secum ferentem opesque alias et omnis generis ornamenta, in Lydiam esse profectum. Quamobrem militum vulgus suspicabatur, adductum metu jam pecunias eum alibi deponendas ex regione sua ciam exportasse: Cyrus vero, qui hominem intelligeret ea de causa discessisse, ut si quam posset adversariorum sibi manum conflaret, et ipse præsentem se animo parabat, tanquam prælium adhuc ineundum esset: explebat quoque Persarum equitatum, partim a captivis, partim ab amicis acceptis equis: nam hæc ab omnibus accipiebat, neque rejiciebat eorum quidquam, sive quis arma ipsi elegantia daret, seu equum. Præterea currus parabat cum de iis quos ceperat, tum undecunque poterat: Ac curruum quidem rationem superiori tempore Trojæ usitatam, et aurigationem, qua hodieque Cyrenæi utuntur, sustulit et abrogavit: nam superiori tempore Medi et Syri et Arabes et omnes Asiatici curribus sic utebantur ut nunc Cyrenæi. Existimavit autem Cyrus, partem exercitus eam quam esse præstantissimam sit verisimile, cum fortissimi quique sint in curribus, velitum vicem explere, neque magnum aliquid ad victoriam momentum adferre. Nam trecenti currus pugnantes quidem suppeditant trecentos, equis hi mille ducentis utuntur; iis præterea aurigæ sunt, uti par est, quibus illi optimi in exercitu maxime fidunt: hi igitur alii trecenti sunt qui nihil prorsus hostibus detrimenti adferunt. Hanc igitur curruum agendorum ra-

τούτου πολεμιστήρια κατασκευάσατο ἄρματα τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὥς μὴ βαδίως συντρίβηται, ἀξοσί τέ μακροῖς· ἥττον γὰρ ἀνατρέπεται πάντα τὰ πλατέα· τὸν δὲ δίφρον τοῖς ἡνίοχοις ἐποίησεν ὥσπερ πύργον ἰσχυρῶν ξύλων· ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέχρι τῶν ἀγκώνων, ὥς δύνωνται ἡνιοχεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίφρων· τοὺς δ' ἡνίοχους ἐθωράκισε πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. (30) Προσέθηκε δὲ καὶ δρέπανα σιδηρᾷ ὥς διπλήχη πρὸς τοὺς ἄξοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν τροχῶν καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς τὴν γῆν βλέποντα, ὥς ἐμβαλόντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἄρμασιν. Ὡς δὲ τότε Κύρος ταῦτα κατασκεύασεν, οὕτως ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄρμασι χρῶνται οἱ ἐν τῇ βασιλείᾳ χώρα. Ἦσαν δὲ αὐτῷ καὶ κάμηλοι πολλοὶ παρὰ τε τῶν φίλων συνειλεγμένοι καὶ αἰχμάλωτοι πᾶσαι συνηθροισμένοι. (31) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω συνεπεραίνετο.

Βουλόμενος δὲ κατάσκοπόν τινα πέμψαι ἐπὶ Λυδίας καὶ μαθεῖν ὅτι πράττοι ὁ Ἀσσύριος, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπιτρίδειας εἶναι Ἀράσπας ἔλθειν ἐπὶ τούτῳ ὁ φυλάττων τὴν γυναῖκα τὴν καλὴν. Συνεβεδήκει δὲ τῷ Ἀράσπᾳ τοιάδε. Ληρθεῖς ἔρωτι τῆς γυναίκος ἠναγκασθῆ προενεχεῖν λόγους αὐτῇ περὶ συνηθείας. (32) Ἡ δὲ ἀπέφησε μὲν καὶ ἦν πιστὴ τῷ ἀνδρὶ καίπερ ἀπόντι· ἐφίλει γὰρ αὐτὸν ἰσχυρῶς· οὐ μέντοι κατηγορήσε τοῦ Ἀράσπου πρὸς τὸν Κύρον, ὁκνοῦσα συμβαλεῖν φίλους ἀνδρας. (33) Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀράσπας δοκῶν ὑπηρετήσῃ τῷ τυχεῖν ἢ ἡβοῦλετο ἠπειλίσσει τῇ γυναίκῃ ὅτι εἰ μὴ βούλοιτο ἐκκοῦσα, ἀκούσα ποιήσοι ταῦτα, ἐκ τούτου ἡ γυνὴ, ὥς ἔδεισε τὴν βίαν, οὐκέτι κρύπτει, ἀλλὰ πέμπει τὸν εὐνούχον πρὸς τὸν Κύρον καὶ κελεύει λῆξαι πάντα. (34) Ὁ δὲ ὡς ἤκουσεν, ἀναγέλασας ἐπὶ τῷ κρείττονι τοῦ ἔρωτος φάσκοντι εἶναι, πέμπει Ἀρτάβαζον σὺν τῷ εὐνούχῳ καὶ κελεύει αὐτῷ εἰπεῖν βιάζεσθαι μὲν μὴ τοιαύτην γυναῖκα, πειθεῖν δὲ εἰ δύναιτο, οὐκ ἔφη κωλύειν. (35) Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἀρτάβαζος πρὸς τὸν Ἀράσπαν ἐλοιδόρησεν αὐτὸν, παρακαταθήκην ὀνομάζων τὴν γυναῖκα, ἀσέβειάν τε αὐτοῦ λέγων ἀδικίαν τε καὶ ἀκράτειαν, ὥστε τὸν Ἀράσπαν πολλὰ μὲν δακρύειν ὑπὸ λύπης, καταδύεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς αἰσχύνης, ἀπολωλέναι δὲ τῷ φόβῳ μή τι καὶ πάθοι ὑπὸ Κύρου.

36. Ὁ οὖν Κύρος καταμαθὼν ταῦτα ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ μόνος μόνῳ ἔλεξεν, Ὅρῳ σε, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, φοβούμενόν τε ἐμὲ καὶ ἐν αἰσχύνῃ δεινῶς ἔχοντα. Παῦσαι οὖν τούτων· ἐγὼ γὰρ θεοῦ τε ἀκούω ἔρωτος ἡττήσθαι, ἀνθρώπους τε οἶδα καὶ μάλα δοκοῦντας φρονίμους εἶναι οἷα πεπόνθασιν ὑπὸ ἔρωτος· καὶ αὐτὸς δ' ἐμαυτοῦ κατέγνωκ' ὅτι ἀνκατερῆσαι ὥστε συνὸν καλοῖς ἀμελεῖν αὐτῶν. Καὶ σοὶ δὲ τούτου τοῦ πράγματος ἐγὼ αἰτίας εἰμι· ἐγὼ γάρ σε συγκαθεῖρξα τούτῳ τῷ ἀμάχῳ πράγματι. (37) Καὶ ὁ Ἀράσπας ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὦ Κύρε, καὶ ταῦτα ὅμοιος εἶ ὁἷός περ καὶ τὰλλα, πρῶτος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων· ἐμὲ δὲ, ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι καταδύουσι τῷ ἄχει. Ὡς γὰρ ὁ θεοῦς διήλθε τῆς ἐμῆς συμφορᾶς,

tionem sustulit; proque ea bello aptos currus instruxit, et rotis firmis, ut ne facile comminuerentur, et axibus longis; quippe minus everti solent omnia quæ lata sunt: sellam vero aurigis struxit, veluti turrim, ex lignis firminis; atque harum sellarum altitudo usque ad aurigæ cubitos pertingebat, ut equi supra sellas habenis regi possent; aurigas vero ipsos totos, exceptis oculis, loriciis armavit. Præterea falces ferreas duum fere cubitorum ad axes ab utraque rotarum parte adposuit, et alias infra sub axem, quæ terram respicerent: ut aurigæ in adversos cum curribus impetum facere possent. Atque ut Cyrus id temporis hæc instituit, sic hac etiam tempestate curribus hisce utuntur ii qui regis in ditione degunt. Habebat etiam permultas canelos tum ab amicis collectas, tum omnes illas, quæ captæ fuerant, congregatas. Et hæc quidem ita peragebantur.

Cum autem in Lydiam speculatorem quendam mittere vellet, ac quid rerum Assyrius ageret cognoscere, visus ei fuit idoneus, qui eo hanc ad rem proficisceretur, illius formosæ feminae custos, Araspas. Nam huic Araspæ huiusmodi quiddam evenerat; cum mulieris ejus amore captus esset, coactus est eam adpellare de consuetudine. At negabat illa quidem, viroque suo fida erat, tametsi abesset (quippe vehementer eum amabat): non tamen Araspam apud Cyrum accusabat, amicos inter se committere verita. Sed ubi Araspas existimans has momentum aliquod ad ea, quæ volebat, consequenda adlaturas, mulieri minas intendisset, ni libens faceret, invitam esse ea facturam; tum vero mulier, ut quæ vim verita fuerit, rem non amplius occultat, sed ad Cyrum eunuchum mittit, eique mandat ut exponat omnia. Is autem ubi rem audivit, edito risu de homine qui ab amore se nuper invictum dixisset, Artabazum cum eunucho mittit, et Araspæ dicere jubet, vim quidem tali feminae adferri non debere, quo minus autem persuadeat, si posset, non se velare. Et Artabazus, cum ad Araspam venisset, conviciis eum proscindebat, cum mulierem illam depositum adpellans, tum ipsi impietatem, injustitiam, incontinentiam obijciens: adeo ut Araspas quidem præ dolore multas profunderet lacrimas, pudore opprimeretur, atque etiam metu exanimaretur, ne quid ipsi gravius a Cyro accideret.

Cyrus igitur hæc ubi cognovisset, arcessivit eum, et solus cum solo locutus est; Video te, inquit, Araspa, metuere me, et maximo pudore adfici. Verum de his desiste; nam audio equidem deos etiam ab amore victos fuisse, et non ignoro, qualia ab amore iis etiam hominibus, qui prudentes admodum viderentur, acciderint: atque etiam ipse de me ipso animadverti, ita me continentem non esse, ut si cum formosis una sim, mihi neglectui sint. Quin huius ego tibi rei sum auctor; quippe qui te cum illa re inexpugnabili concluderim. Et Araspas sermonem suscipiens, Enimvero tu, Cyre, inquit, in his etiam sic te geris, ut in aliis, qui et clemens sis et delictis humanis ignoscas: me vero ceteri homines mœrore obruunt. Nam ex quo rumor de calamitate mea vulgatus est, inimici mihi insultant;

οἱ μὲν ἔχθροὶ ἐφ' ἡδοναί μοι, οἱ δὲ φίλοι προσιόντες συμβουλευούσιν ἐκποδὼν ἔχειν ἐμαυτὸν, μή τι καὶ πάθω ὑπὸ σοῦ, ὡς ἡδικοκῆτος ἐμοῦ μεγάλα. (38) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Εὖ τοίνυν ἴσθι, ὦ Ἀράσπα, ὅτι ταύτῃ τῇ δόξῃ οἷός τ' εἰ ἐμοὶ τε ἰσχυρῶς χαρίσασθαι καὶ τοὺς συμμάχους μεγάλα ὠφελῆσαι. Εἰ γὰρ γένοιτο, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὅτι ἐγὼ σοι ἐν καιρῷ ἂν γενοίμην αὐτῇ χρήσιμος. (39) Εἰ τοίνυν, ἔφη, προσποιησάμενος ἐμὲ φεύγειν ἐθέλοις εἰς τοὺς πολεμίους ἐλθεῖν, οἶμαι ἂν σε πιστευθῇαι ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἐγώ γε ναὶ μὰ Δι', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὑπὸ τῶν φίλων οἶδα ὅτι ὡς σὲ πεφευγὼς λόγον ἂν παρέχοιμι. (40) Ἐλθοὺς ἂν τοίνυν, ἔφη, ἡμῖν πάντα εἰδὼς τὰ τῶν πολεμίων· οἶμαι δὲ καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων κοινῶν ἂν σε ποιοῖντο διὰ τὸ πιστεύειν, ὥστε μὴδὲ ἐν σε λεληθέναι ὧν βουλόμεθα εἰδέναι. Ὡς πορευομένου οὖν, ἔφη, ἤδη νυνὶ καὶ γὰρ τοῦτο ἴσως ἐν τῶν πιστῶν ἔσται τὸ δοκεῖν με ὑπὸ σοῦ μελλήσαντά τι παθεῖν ἐκπεφευγέαι. (41) Ἡ καὶ δυνησὴ ἀπολιπεῖν, ἔφη, τὴν καλὴν Πάνθειαν; Δύο γάρ, ἔφη, ὁ Κύρε, σαφὲς ἔχω ψυχάς. Νῦν τοῦτο πεφλοσώφηκα μετὰ τοῦ ἀδίκου σοφιστοῦ τοῦ Ἑρωτος. Οὐ γὰρ δὴ μία γε οὔσα ἄμα ἀγαθὴ τέ ἐστι καὶ κακὴ, οὐδ' ἄμα καλῶν τε καὶ αἰσχυρῶν ἔργων ἐρᾷ καὶ ταῦτά ἄμα βούλεται τε καὶ οὐ βούλεται πράττειν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι δύο ἐστὼν ψυχὰς, καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀγαθὴ κρατῇ, τὰ καλὰ πράττεται, ὅταν δὲ ἡ πονηρὰ, τὰ αἰσχυρὰ ἐπιχειρεῖται. Νῦν δὲ ὡς σὲ σύμμαχον ἔλαβε, κρατεῖ ἡ ἀγαθὴ καὶ πάνυ πολὺ. (42) Εἰ τοίνυν καὶ σοὶ δοκεῖ πορεύεσθαι, ἔφη ὁ Κύρος, ὧδε χρὴ ποιεῖν, ἵνα χάκειναι πιστότερος ᾖς ἐξάγγελλέ τε αὐτοῖς τὰ παρ' ἡμῶν, οὕτω τε ἐξάγγελλε ὡς ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα ἐμποδῶν μάλιστα ἂν εἴη ὧν βούλονται πράττειν. Εἴη δ' ἂν ἐμποδῶν, εἰ ἡμῶς φαίης παρασκευάζεσθαι ἐμβαλεῖν πού τῃς ἐκείνων χώρας· ταῦτα γὰρ ἀκούοντες ἤττον ἂν παντὶ σθένει ἀθροίζοντο, ἕκαστός τις φοβούμενος καὶ περὶ τῶν οἴκων. (43) Καὶ μένε, ἔφη, παρ' ἐκείνοις ὅτι πλείστον χρόνον ἂ γὰρ ἂν ποιῶσιν ὅταν ἐγγύτατα ἡμῶν ᾦσι, ταῦτα μάλιστα καιροὶ ἡμῖν εἰδέναι ἔσται. Συμβούλευε δὲ αὐτοῖς καὶ ἐκτάττεσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ κράτιστον εἶναι· ὅταν γὰρ σὺ ἀπέλθῃς εἰδέναι δοκῶν τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀναγκαῖον οὕτω τετάχθαι αὐτοῖς μετατάττεσθαι γὰρ ὀκνήσουσι· καὶ ἢ πῃ ἄλλῃ μετατάττωνται, ἐξ ὑπογίου ταραζόνται. (44) Ἀράσπας μὲν δὴ οὕτως ἐξελθὼν καὶ συλλαβὼν τοὺς πιστοτάτους θεράποντας καὶ εἰπὼν πρὸς τινὰς ἂ ᾤετο ξυμφέρειν τῷ πράγματι ᾤχετο.

45. Ἡ δὲ Πάνθεια ὡς ᾔσθετο οἰχόμενον τὸν Ἀράσπαν, πέμψασα πρὸς τὸν Κύρον εἶπε, Μὴ λυποῦ, ὦ Κύρε, ὅτι Ἀράσπας οἰχεται εἰς τοὺς πολεμίους· ἦν γὰρ ἐμὲ ἰάσης πέμψαι πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα, ἐγὼ σοι ἀναδεχομαι ἥξειν πολὺ Ἀράσπου πιστότερον φίλον· καὶ δύναμιν δὲ οἷδ' ὅτι ὁπόσῃν ἂν δύνῃται ἔχων παρέσται σοι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν πατὴρ τοῦ βασιλεύοντος φίλος ἦν αὐτῷ· ὁ δὲ νῦν βασιλεύων καὶ ἐπεχειρήσῃ ποτε ἐμὲ καὶ τὸν ἄνδρα διασπάσαι ἀπ' ἀλλήλων· ὕβριστήν οὖν νο-

amici me convenientes, ut e medio me proripiam, consulunt; ne quid a te mihi accidat, ut qui magnum quoddam scelus admiserim. Et Cyrus, Atqui certo scias, inquit, Araspa, posse te per hanc hominum de te opinionem admodum gratam mihi rem facere, et sociis utilitates maximas adferre. Utinam vero fiat, inquit Araspas, aliqua ut in re tibi rursus opportune commodum. Quod si ergo volueris, ait, simulare quasi me fugias, atque ad hostes transire, arbitror fore ut ab hostibus tibi fides habeatur. Profecto, inquit Araspas, scio futurum equidem, ut etiam per amicos rumor excitetur, quasi te fugerim. Itaque nobis redires, ait, rebus omnibus hostium cognitis: quin etiam arbitror ita tibi fidem habituros, ut et rationum et consiliorum suorum te participem facturi sint; adeo ut nihil latere te possit eorum omnium quæ nos scire cupimus. Ergo me nunc jam profecturum, inquit, tibi persuadeas: nam fortasse hoc quoque unum fidei argumentum erit, quod effugisse videbor, cum jam tibi supplicium daturus essem. An et formosam, inquit, Pantheam relinquere poteris? Duæ mihi nimirum, Cyre, ait, certe sunt animæ. Hanc philosophiam didici modo apud improbum illum sophistam, Amorem. Nam una sane si esset anima, non et bona simul esset et mala, neque res simul honestas et turpes amaret, neque simul eadem et vellet et nollet facere: sed manifestum est, duas esse animas, et ubi quidem penes animam bonam imperium est, honestæ conficiuntur res; ubi vero penes malam, res suscipiuntur turpes. Nunc, quia te socium et adiutorem nacta est, anima bona viribus, et longe quidem, superior est. Quod si ergo, inquit Cyrus, tibi quoque hoc iter instituentium videtur, sic erit agendum, ut apud illos etiam maiorem habeas fidem: nimirum eis enuntiato quæ a nobis geruntur, et quidem sic enuntiato, ut quæ abs te dicentur, maximo sint ipsis impedimento ad ea quæ facere voluerint. Fuerit autem impedimento, si nos dixeris adparatum facere, ut alicubi agrum ipsorum invadamus: nam si hæc audient, minus collatis viribus universis in unum se congregabunt locum, metuente quolibet domesticis etiam rebus. Maneto etiam, inquit, apud ipsos quæ diutissime: nam maxime nobis opportunum fuerit ea rescire quæ facient, ubi proxime a nobis aberunt. Iis porro sis auctor, ut aciem, quocunque modo fuerit optimum, instruant; cum enim tu discesseris, qui nosse ipsorum quomodo acies structa sit videre, necesse erit ut eandem ordinem rationem retineant: nam verebuntur aciem mutare; ac si quo alio modo eam sunt mutaturi, subito perturbabuntur. Et hoc quidem modo digressus Araspas, sumptis secum fidissimis famulis, et ad quosdam prolatis iis, quæ ad negotium conficiendum profutura putabat, discessit.

Panthea vero, cum discessisset Araspam sensisset, ad Cyrum misit qui diceret, Ne tibi molestum sit, Cyre, quod Araspas ad hostes transierit; nam si potestatem mihi feceris ad maritum mittendi meum, recipio tibi, venturum amicum longe tibi Araspa fideliozem; atque etiam scio futurum, ut tibi cum quantis maximis poterit copiis adsit. Et enim huius quidem regis, qui modo imperat, pater ei amicus erat: at is qui jam rerum potitur etiam conatus est aliquando me ac maritum meum divellere: quamobrem sat

μίκτων αὐτὸν εὖ οἶδα ὅτι ἄσμενος ἂν πρὸς ἄνδρα οἷος σὺ εἰ ἀπαλλαγῇ. (46) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος ἐκέλευε πέμπειν πρὸς τὸν ἄνδρα· ἡ δὲ ἐπεμψεν. Ὡς δ' ἔγνω ὁ Ἀβραδάτας τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς σύμβολα καὶ τὰλλα δὲ ἥσθετο ὡς εἶχεν, ἄσμενος πορεύεται πρὸς τὸν Κῦρον ἵππους ἔχων ἀμφὶ τοὺς χιλούς. Ὡς δ' ἦν πρὸς τοῖς τῶν Περσῶν σκοποῖς, πέμπει πρὸς τὸν Κῦρον εἰπὼν ὅς ἦν. Ὁ δὲ Κῦρος εὐθὺς ἄγειν κελεύει αὐτὸν πρὸς τὴν γυναῖκα. (47) Ὡς δὲ εἰδέτην ἀλλήλους ἡ γυνὴ καὶ ὁ Ἀβραδάτας, ἡσπάζοντο ἀλλήλους ὡς εἰκὸς ἐκ δυσελπίστων. Ἐκ τούτου δὴ λέγει ἡ Πάνθεια τοῦ Κύρου τὴν δοσιότητα καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν κατοίκτισιν. Ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀκούσας εἶπε, Τί ἂν οὖν ἐγὼ ποῶν, ὦ Πάνθεια, χάριν Κύρῳ ὑπὲρ τε σοῦ καὶ ἑμαυτοῦ ἀποδοίην; Τί δὲ ἄλλο, ἔφη ἡ Πάνθεια, ἡ περὶ ὁμοῖος ἑῷ ἐστιν περὶ ἐκείνου οἷός περ ἐκείνος περὶ σέ;

48. Ἐκ τούτου δὴ ἔρχεται πρὸς τὸν Κῦρον ὁ Ἀβραδάτας· καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸν, λαβόμενος τῆς δεξιᾶς εἶπεν, Ἀνθ' ὧν σὺ εὖ πεποίηκας ἡμᾶς, ὦ Κύρε, οὐκ ἔχω τι μείζον εἶπω ἢ ὅτι φίλον σοι ἑμαυτὸν δίδωμι καὶ θεράποντα καὶ ζύμμαχον, καὶ ὅσα ἂν ὀρῶ σε σπουδάζοντα, συνεργὸς πειράσομαι γίγνεσθαι ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστος. (49) Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἐγὼ δὲ δέχομαι· καὶ νῦν μὲν σε ἀφίμαι, ἔφη, σὺν τῇ γυναικὶ δειπνεῖν· αὐθις δὲ καὶ παρ' ἐμοὶ δεήσει σε σπηνοῦν σὺν τοῖς σοῖς τε καὶ ἐμοῖς φίλοις.

50. Ἐκ τούτου ὁρῶν ὁ Ἀβραδάτας σπουδάζοντα τὸν Κῦρον περὶ τὰ δρεπανηφόρα ἄρματα καὶ περὶ τοὺς τεθωρακισμένους ἵππους τε καὶ ἵππας, ἐπειράτο συντελεῖν αὐτῷ εἰς τὰ ἑκατὸν ἄρματα ἐκ τοῦ ἵππικου τοῦ ἑαυτοῦ ὁμοῖα ἐκείνων· αὐτὸς δὲ ὡς ἡγησόμενος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἄρματος παρσκευάζετο. (51) Συνεζεύξατο δὲ τὸ ἑαυτοῦ ἄρμα τετράρβυμον τε καὶ ἵππων ὀκτώ· ἡ δὲ Πάνθεια ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἑαυτῆς χρημάτων χρυσῶν τε αὐτῷ θώρακα ἐποίησατο καὶ χρυσοῦν κράνος, ὡσαύτως δὲ καὶ περιβραχιονία· τοὺς δὲ ἵππους τοῦ ἄρματος χαλκοῖς πᾶσι προβλήμασι κατεσκευάσατο.

52. Ἀβραδάτας μὲν ταῦτα ἔπραττε. Κῦρος δὲ ἰδὼν τὸ τετράρβυμον αὐτοῦ ἄρμα κατενόησεν ὅτι οἷόν τε εἴη καὶ ὀκτάρβυμον ποιήσασθαι, ὥστε ὀκτὼ ζεύγεσι βοῶν ἄγειν τῶν μηχανῶν τὸ κατώτατον οἰκημα· ἦν δὲ τοῦτο τριόργιον μάλιστα ἀπὸ τῆς γῆς σὺν τοῖς τροχοῖς. (53) Τοιοῦτοι δὲ πύργοι σὺν τάξει ἀκολουθοῦντες ἐδόκουν αὐτῷ μεγάλη μὲν ἐπικουρία γενέσθαι τῇ ἑαυτοῦ φάλαγγι, μεγάλη δὲ βλάβη τῇ τῶν πολεμίων τάξει. Ἐποίησε δὲ ἐπὶ τῶν οἰκημάτων καὶ περιδρόμους καὶ ἐπάλλεις ἀνεβίβαζε δὲ ἐπὶ τὸν πύργον ἕκαστον ἄνδρα εἰκοσιν. (54) Ἐπεὶ δὲ πάντα συνειστήκει αὐτῷ τὰ περὶ τοὺς πύργους, ἐλάμβανε τοῦ ἀγωνίου πείραν· καὶ πολλὸν ῥῶον ἦγε τὰ ὀκτὼ ζεύγη τὸν πύργον καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ἄνδρας ἃ τὸ σκευοφορικὸν βάρος ἕκαστον τὸ ζεύγος. Σκευῶν μὲν γὰρ βάρος ἀμφοτέρω πέντε καὶ εἰκοσιτάλαντα ἦν ζεύγει· τοῦ δὲ πύργου, ὥς περ τραγικῆς

aclo, cum eum insolenter injurium esse existimet, libenter ad virum talem, qualis tu es, discesserit. Hæc ubi Cyrus audisset, ei mandat ut ad maritum mittat : quod quidem illa fecit. Cum vero ab uxore signa cognovisset Abradatas, atque etiam animadverteret, qui celerarum rerum status esset, libens ad Cyrum cum duobus circiter equorum millibus profectus est. Ad Persarum vero speculatores ubi pervenisset, mittit ad Cyrum, et quisnam esset significat. Cyrus statim deduci hominem ad uxorem jubet. Cum autem hæc et Abradatas se mutuo vidissent, ipsi inter se complexi sunt, uti par erat, ex insperato. Deinde Panthea Cyri sanctitatem, temperantiam, et commiserationem erga se commemorat. Quibus auditis, Abradatas ait, Quid igitur faciam, Panthea, quo gratiam Cyro cum tuo tum meo nomine referam? Quid aliud, inquit Panthea, quam ut perinde erga ipsum te gerere coneris, atque se ipse erga te gesit?

Post hæc ad Cyrum venit Abradatas; eumque ubi conapexit, prehensâ ipsius dextra, Pro iis, ait, beneficiis, Cyre, quibus nos adfecisti, non habeo quod dicam majus, quam quod amicum me tibi, et ministrum, et socium trado : et quacunque in re strenuam te navare operam viderim, in ea conabor operam tibi meam exhibere quam potero præclarissimam. Et Cyrus, Ego vero accipio, inquit; ac nunc te quidem dimitto, ut cum uxore cœnes; deinceps autem tibi etiam meo, cum tuis ac meis amicis, tabernaculo utendum erit.

Secundum hæc cum Cyrum Abradatas videret falcatorum currum, ac tum equorum tum equitum thoracatorum studio teneri, operam dabat, ut ex equestribus copiis suis ad centum ei currus conficeret, similes ipsius curribus; ac selpsum etiam parabat ut in curru dux eorum esset. Junxit autem currum suum ita, ut e temonibus quatuor et equis octo constaret : uxor vero ejus Panthea de facultatibus ipsius loricam ei auream et auream galeam confecit, itemque brachiorum tegumenta, equos autem curru junctos, totos aereis tegumentis instruxit.

In his quidem conficiendis occupatus erat Abradatas. Cyrus autem currum ejus cum temonibus quatuor intuitus, animadvertis fieri posse currum etiam octo temonum, ut octo boum jugis machinarum infima veheretur structura : et aberat hic currus cum rotis a terra tribus ulnis. Hujusmodi turres si cum ordinibus sequerentur, videbantur ei et phalangi suæ magno fore adjumento, et hostium aciei magno damno. Etiam structuris in hisce tum circuitus fecit tum propugnacula; et in turrim quamlibet viginti viros imposuit. Postquam vero omnia, quæ ad currus pertinebant, ipsi essent confecta, periculum vecturæ fecit; et multo facilius octo illa juga turrim cum impositis in eam militibus trahebant, quam unum jugum id omne ferret, quod ei ex impedimentis imponebatur. Nam jugo impedimentorum onus, quod fere talenta quinque ac viginti æquabat, imponi solebat : at cum in turri materia tanquam tragicæ scenæ

σκηνῆς τῶν ξύλων πάχος ἐχόντων, καὶ εἴκοσι ἀνδρῶν καὶ ὅκλων, τούτων ἐγένετο ἑξακτὼν ἢ πεντεκαίδεκα τάλαντα ἑκάστῳ ζεύγει τὸ ἀγῶγιον. (55) Ὡς δ' ἔγνω εὐπορον οὖσαν τὴν ἀγωγὴν, παρεσκευάζετο ὡς ἄνων τοὺς πύργους σὺν τῷ στρατεύματι, νομίζων τὴν ἐν πολέμῳ πλεονεξίαν ἅμα σωτηρίαν τε καὶ δικαιοσύνην εἶναι καὶ εὐδαιμονίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦλθον δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ χρήματα ἄγοντες καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ὁ Ἰνδὸς ἐπιστέλλει τοιαύτα. Ἐγὼ, ὦ Κύρε, ἤθδομαι ὅτι μοι ἐπήγγειλας ὧν ἔδωκε, καὶ βούλομαι σοὶ ξένος εἶναι καὶ πέμπω σοὶ χρήματα. Κἂν ἄλλων δέῃ, μεταπέμψου. Ἐπίσταται δὲ τοῖς παρ' ἐμοῦ ποιεῖν ὅ,τι ἂν σὺ κελεύῃς. (α) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος εἶπε, Κελεύω τοῖνυν ὑμᾶς τοὺς μὲν ἄλλους μένοντας ἐνθά κατεσκηνώκατε φυλάττειν τὰ χρήματα καὶ ζῆν ὅπως ὑμῖν ἡδίστον· τρεῖς δὲ μοι ἐλθόντες ἑμῶν εἰς τοὺς πολεμίους ὡς παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ συμμαχίας, καὶ τὰ ἐκεῖ μαθόντες ὅ,τι ἂν λέγωσί τε καὶ ποῶσιν, ὡς τάχιστα ἀπαγγέiliate ἐμοὶ τε καὶ τῷ Ἰνδῷ· κἂν ταῦτά μοι καλῶς ὑπηρετήσητε, ἔτι μᾶλλον ὑμῖν γάριν εἶσθαι τοῦτο ἢ ὅτι χρήματα πάρεστε ἄγοντες. Καὶ γὰρ οἱ μὲν δούλοις ἐοικότες κατὰσκοποὶ οὐδὲν ἄλλο δύνανται εἰδότες ἀπαγγέλλειν ἢ ὅσα πάντες ἴσασιν· οἱ δὲ οἷόπερ ὑμεῖς ἄνδρες πολλάκις καὶ τὰ βουλευόμενα καταμανθάνουσιν. (β) Οἱ μὲν δὲ Ἰνδοὶ ἡδέως ἀκούσαντες καὶ ξενισθέντες τότε παρὰ Κύρῳ, συσκευασάμενοι τῇ ὑστερίᾳ ἐπορεύοντο, ὑποσχόμενοι ἢ μὴν μαθόντες ὅσα ἂν δύνωνται πλεῖστα ἐκ τῶν πολεμίων ἔχειν ὡς δυνατὸν τάχιστα.

4. Ὁ δὲ Κύρος τὰ τε ἄλλα εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευάζετο μεγαλοπρεπῶς, ὥς δὴ ἀνὴρ οὐδὲν σμικρὸν ἐπινοῶν πράττειν, ἐπεμελεῖτο δὲ οὐ μόνον ὧν ἔδοξε τοῖς συμμαχοῖς, ἀλλὰ καὶ ἔριν ἐνέβαλλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς φίλοις ὅπως αὐτοὶ ἕκαστοι φανούνηται καὶ εὐσπλότατοι καὶ ἱππικώτατοι καὶ ἀκοντιστικώτατοι καὶ τοξικώτατοι καὶ φιλοπονώτατοι. (γ) Ταῦτα δὲ ἐξεργάζετο ἐπὶ τὰς θήρας ἐξάγων καὶ τιμῶν τοὺς κρατίστους ἕκαστα· καὶ τοὺς ἄρχοντας δὲ οὐς ἑώρα ἐπιμελομένους τούτου ὅπως οἱ αὐτῶν κράτιστοι εἶσονται στρατιῶται, καὶ τούτους ἐπαινῶν τε παρώξυνε καὶ χαριζόμενος αὐτοῖς ὅ,τι δύνατο. (δ) Εἰ δὲ ποτε θυσίαν ποιοῖτο καὶ ἐορτὴν ἄγοι, καὶ ἐν ταύτῃ ὅσα πολέμου ἐνεκα μελετῶσιν ἄνθρωποι πάντων τούτων ἀγῶνας ἐποίει καὶ ἄθλα τοῖς νικῶσι μεγαλοπρεπῶς ἐδίδου, καὶ ἦν πολλὴ εὐθυμία ἐν τῷ στρατεύματι.

7. Τῷ δὲ Κύρῳ σχεδόν τι ἤδη ἀποτελεσμένα ἦν ὅσα ἐβούλετο ἔχειν στρατεύεσθαι πλὴν τῶν μηχανῶν. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς ἐκπλεω ἤδη ἦσαν εἰς τοὺς μυρίους, καὶ τὰ ἄρματα τὰ δρεπανηφόρα, ἃ τε αὐτὸς κατασκευάζεν, ἐκπλεα ἤδη ἦν εἰς τὰ ἑκατὸν, ἃ τε Ἀβρα-

crassitudinem haberet, et viri essent viginti et aua arma, fiebat ut hæc in unumquodque jugum oneris illius plaustro vehendi, minus quam talenta quindecim, conficerent. Postquam animadvertit facilem hæc esse vehendi rationem, parabat sese ut turres una cum exercitu duceret, quippe qui in bello captationem conditionis potioris existimaret et salutis et justitiæ et prosperitatis esse plenam.

CAPUT II.

Id temporis etiam venerunt, qui pecuniam ab Indo adferrent, atque ei renuntiarent, Indum talia quædam ipsis mandata ad eum perferenda dedisse, « Gratum mihi est, Cyre, te mihi significasse, quibus tibi rebus opus esset; atque mihi tecum hospiti jus esse volo, et pecunias tibi mitto : quod si aliis tibi sit opus, mitte qui ad te ferant. Præterea mandatum est iis, qui a me ad te veniunt, ut quicquid tu jusseris faciant. » Quæ cum audisset Cyrus, Præcipio igitur, ait, ut vestrum alii iis in tabernaculis hic remanentes in quæ vos recepistis, harum pecuniarum custodes sint, et quo ipsis modo jucundissimum sit vitam degant; tres autem vestrum ad hostes profecti, quasi adsint ab Indo societatis ineundæ gratia, et edocti illic omnia, quæ dicant faciantque, quamprimum et mihi et Indo renuntient : atque in his si mihi egregiam operam navabitis, majores etiam hoc nomine vobis habebō gratias, quam quod pecunias attuleritis. Etenim speculatores servis similes nihil aliud quod sciant renuntiare possunt, quam quæ nota sunt universis : at ejusmodi viri, quales vos estis, sæpenumero etiam consilia perdiscunt. Quæ cum Indi libenter audissent et hospitio tunc a Cyro liberaliter accepti fuissent, paratis compositisque rebus suis, postridie proficiscebantur, sancte polliciti se, ubi de hostibus quam plurima liceret didicissent, quam fieri posset celerrime reditu-
turos.

Cyrus autem cum alia parabat ad pugnam magnifice, ut erat sane vir talis, qui nihil exiguum gerere cogitaret, tum non solum ea curabat, quæ socii censuissent, sed etiam contentionem inter amicos mutuam excitabat, ut eorum singuli armati pulcherrime, et equitandi, et jaculandi, et sagittandi peritissimi, laborumque patientissimi conspicerentur. Atque hæc effecit, tum ad venationes eos educendo, tum præstantissimos ubique præmiis et honoribus ornando : quin et præfectos eos, quos videret studiose operam dare, ut milites ipsorum quam optimi essent, partim collaudando exacuebat, partim eis gratificando quacunque in re posset. Quod si rem sacram aliquando faceret festumve diem ageret, tum quoque eorum omnium, quæ homines belli causa exercent, certamina instituebat, et præmia victoribus magnifice largiebatur; multaque adeo jam erat in exercitu hilaritas.

Erant autem Cyro perfecta jam propemodum omnia, quibus in expeditione uti volebat, extra machinas. Etenim Persicorum equitum numerus ad decem millia plene jam excreverat; et falcati currus, quos ipse paraverat, centenarium jam numerum explebant; ii etiam, quos Abradatas ille Su-

δάτας ὁ Σούσιος ἐπεχείρησε κατασκευάζειν ὁμοία τοῖς Κύρου, καὶ ταῦτα ἐκπλεα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. (8) Καὶ τὰ Μηδικὰ δὲ ἄρματα ἐπεπέλκει Κύρος Κυαζάρην εἰς τὸν αὐτὸν ἐρόπον τοῦτον μετασκευάσαι ἐκ τῆς Τρωικῆς καὶ Λιθυκῆς διφρείας· καὶ ἐκπλεα καὶ ταῦτα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. Καὶ ἐπὶ τὰς καμήλους δὲ τεταγμένοι ἦσαν ἄνδρες δύο ἑφ' ἑκάστην τοξόται. Καὶ ὁ μὲν πλείστος στρατὸς οὕτως εἶχε τὴν γνώμην ὡς ἤδη παντελῶς κεκρατηκώς καὶ οὐδὲν ὄντα τὰ τῶν πολεμίων.

9. Ἐπεὶ δὲ οὕτω διακειμένων ἦλθον οἱ Ἰνδοὶ ἐκ τῶν πολεμίων ὅς ἐπεπόμφει Κύρος ἐπὶ κατασκοπῇ, καὶ ἔλεγον ὅτι Κροῖσος μὲν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς πάντων ἡρημένων εἴη τῶν πολεμίων, δεδογμένον δ' εἴη πᾶσι τοῖς συμμάχοις βασιλεῦσι πάσῃ τῇ δυνάμει ἕκαστον παρῆναι, χρήματα δὲ εἰσφέρειν πάμπολλα, ταῦτα δὲ τελεῖν καὶ μισθουμένους ὅς δύναιντο καὶ δωρουμένους οἷς δέοι, (10) ἤδη δὲ καὶ μεμισθωμένους εἶναι πολλοὺς μὲν Θρακῶν μαχαροφόρους, Αἰγυπτίους δὲ προσπλεῖν καὶ ἀριθμὸν ἔλεγον εἰς δώδεκα μυριάδας σὺν ἀσπίσι ποδῆρεσι καὶ δόρασι μεγάλοις, ὁσάπερ καὶ νῦν ἔχουσι, καὶ κοπίσι· προσπλεῖν δὲ καὶ Κυπρίων στρατευμα· παρῆναι δ' ἤδη Κίλικας πάντας καὶ Φρύγας ἀμφοτέρους καὶ Λυκάονας καὶ Παφλαγόνας καὶ Καππαδόκας καὶ Ἀραβίους καὶ Φοίνικας καὶ σὺν τῷ Βαβυλωνίῳ ἀρχοντι τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ Ἰωνας δὲ καὶ Αἰολέας καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐποικοῦντας σὺν Κροίσῳ ἡναγκάσθαι ἐπεσθαι, (11) πεπομφέναι δὲ Κροῖσον καὶ εἰς Λακεδαίμονα περὶ ξυμμαχίας συλλέγεσθαι δὲ τὸ στρατεύμα ἀμφὶ τὸν Πακτυλὸν ποταμὸν, προῖναι δὲ μέλλειν αὐτοὺς εἰς Θυμβράρα, ἐνθα καὶ νῦν ὁ σύλλογος τῶν ὑπὲρ βασιλεία βαρβάρων τῶν κάτω Συρίας, καὶ ἀγορὰν πᾶσι παρηγγέλθαι ἐνταῦθα κομίζειν· σχεδὸν δὲ τούτοις ταῦτα ἔλεγον καὶ οἱ αἰχμάλωτοι· ἐπεμελεῖτο γάρ καὶ τούτου ὁ Κύρος ὅπως ἀλίσκοντο παρ' ὧν ἐμελλε πεύσεσθαι· τι ἔπεμπε δὲ καὶ δούλοις ἐοικότας κατασχόπους ὡς αὐτομόλους· (12) ὡς οὖν ταῦτα ἤκουσεν ὁ στρατὸς τῷ Κύρῳ, ἐν φροντίδι ἐγένετο, ὥσπερ εἰκὸς, καὶ ἡσυχαιτέροι τε ἢ ὡς εἰώθεσαν διεφοίτων, φαιδρόι τε οὐ πάνυ ἐφαίνοντο, ἐκυκλοῦντό τε καὶ μεστὰ ἦν πάντα ἀλλήλους ἐρωτῶντων καὶ διαλεγομένων περὶ τούτων.

13. Ὡς δὲ ἤσθητο ὁ Κύρος φόβον διαθέοντα ἐν τῇ στρατιᾷ, συγκαλεῖ τοὺς τε ἀρχοντας τῶν στρατευμάτων καὶ πάντας ὁπόσων ἀθυμούντων ἰδοκεῖ τις βλάβη γίγνεσθαι καὶ προθυμουμένων ὠφέλεια. Προεῖπε δὲ τοῖς ὑπῆρταις καὶ ἄλλος εἰ τις βούλοιο τῶν ὁπλοφόρων προσίστασθαι ἀκουσόμενος τῶν λόγων, μὴ κωλύειν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιαῦτα.

14. Ἄνδρες σύμμαχοι, ἐγὼ τοι ὑμᾶς συνεκάλεσα ἰδὼν τινὰς ὑμῶν, ἐπεὶ αἱ ἀγγελίαι ἦλθον ἐκ τῶν πολεμίων, πάνυ ἐοικότας πεφοβημένοις ἀνθρώποις. Δοκεῖ γάρ μοι θαυμαστὸν εἶναι εἰ τις ὑμῶν ὅτι μὲν οἱ πολέμιοι συλλέγονται δέδοικεν, ὅτι δὲ ἡμεῖς πολλὸν μὲν πλείους συνελέγμεθα νῦν ἢ ὅτε ἐνίκωμεν ἐκείνους, πολλὸν δὲ

sus Cyri curribus similes parandos suscepserat, centum alios plene efficiebant. Etiam Cyaxari Cyrus auctor fuerat, ut currus Medicos ad eundem modum ex Trojana Libycaque curruum forma immutaret, qui et ipsi erant omnino ad centenos numero alios. Præterea delecti erant pro camelis milites, in singulas duo sagittarii. Et maxima quidem pars exercitus hoc erat animo, quasi qui omnino jam vicissent, et quasi hostium adparatus nullius essent momenti.

Cum autem, illis sic affectis, Indi ab hostibus rediissent, quos Cyrus speculandi causa miserat, ac dicerent, Cræsum electum esse ducem et imperatorem omnium hostium; et decretum ut omnes reges socii, suis quisque cum coplis universis, adessent; ut maximam pecunie summam conferrent, eamque impenderent ad milites conducendos, quoscunque possent, et ad danda munera, quibus oporteret: præterea conductos jam permultos esse Thracas machærophoros, Ægyptios navigiis advehi; atque hos aiebant esse numero ad centum viginti millia, cum scutis ad pedes usque pertinentibus, hastisque magnis (quales etiam nunc habent), et cupidibus: Cypriorum quoque copias navigiis advehi; jamque adesse Cilicas omnes et Phrygas utroque, et Lycaonas, et Paphlagonas, et Cappadocas, et Arabas, et Phœnicas, et cum Babylonio rege Assyrios; Ionas etiam et Æolenses, propeque Græcos omnes Asiam incolentes Cræsum sequi coactos esse: Cræsum porro societatis ineundæ causa legatos etiam Lacedæmonem misisse; exercitum ipsum propter Pactolum amnem cogi, ac progressuros deinde eos ad Thymbrara versus (ubi nunc quoque barbari infra Syriam incolentes, qui sub regis imperio sunt, cogi solent), omnibusque denuntiandum esse, ut res venales eo conferrent: eadem prope captivi etiam dicebant: dabat enim operam Cyrus, ut caperentur aliqui, de quibus non nihil exquirere posset; atque etiam mittebat speculatores servorum specie, tanquam si transfugæ essent. Hæc igitur cum Cyri exercitus audisset, et sollicitus jam esse coepit, uti consentaneum erat, et lento magis incedebant gradu, quam consuevissent; neque admodum hilares cernebantur; præterea in circulis congregabantur, et omnia plena erant se mutuo interrogantium de his rebus, et colloquendum.

Cyrus autem, ubi metum pervagari exercitum animadvertit, tum copiarum præfectos convocat, tum eos omnes, qui si dejectis essent animis, damnum; si alacribus, utilitatem adlaturos viderentur. Prædixit etiam ministris, ut si quis alius quoque ex armatis adessee vellet, orationem audiretur, ne prohiberent. Ubi convenissent, in hanc sententiam loquutus est.

«Convocavi ego vos, socii, quia nonnullos vestrum video, posteaquam ab hostibus venere nuntii, similes admodum hominibus esse perterritis. Equidem miror, quoniam vestrum formidine corripitur, quia dicantur hostes colligi: quod vero multo majore numero nos jam collecti sumus, quam id temporis, cum eos vinceremus, et multo nunc dei

ἄμεινον σὺν θεοῖς παρεσκευάσμεθα νῦν ἢ πρόσθεν, ταῦτα δὲ δρῶντες οὐ θαρβείτε. (15) Ὡς πρὸς θεῶν, ἔφη, τί ὄητα ἂν ἐποιήσατε οἱ νῦν δεδοικότες, εἰ ἡγγελλόν τινες τὰ παρ' ἡμῖν νῦν ὄντα ταῦτα ἀντίπαλα ἡμῖν προσιόντα; καὶ πρῶτον μὲν ἠκούετε, ἔφη, ὅτι οἱ πρότερον νικήσαντες ἡμᾶς οὗτοι πάλιν ἔρχονται ἔχοντες ἐν ταῖς ψυχαῖς ἦν τότε νίκην ἐκτήσαντο· ἔπειτα δὲ οἱ τότε ἐκκώψαντες τῶν τοξοτῶν καὶ ἀκοντιστῶν τὰς ἀκροβολίσσεις νῦν οὐτοὶ ἔρχονται καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τούτοις πολλαπλάσιοι. (16) ἔπειτα δὲ ὥςπερ οὗτοι ὀπλισάμενοι τοὺς πεζοὺς τότε ἐνίκων, νῦν οὕτω καὶ οἱ ἵππεις αὐτῶν παρεσκευασμένοι πρὸς τοὺς ἱππείας προσέρχονται, καὶ τὰ μὲν τόξα καὶ ἀκόντια ἀποδοδοκιμάσας, παλτὸν δὲ ἐν ἰσχυρὸν ἕκαστος λαβὼν προσελαύνειν διανενόηται ὡς ἐκ χειρὸς τὴν μάχην ποιησόμενος. (17) ἔτι δὲ ἄρματα ἔρχεται, ἀ οὐχ οὕτως ἐστήθεται ὥςπερ πρόσθεν ἀπεστραμμένα ὥςπερ εἰς φυγὴν, ἀλλ' οἱ τε ἵπποι εἰσι κατατεθειρακισμένοι οἱ ἐν τοῖς ἄρμασιν, οἱ τε ἡνίοχοι ἐν πύργοις ἐσθᾶσι ξυλίνους τὰ ὑπερέχοντα ἅπαντα συνεστεγασμένοι θώραξι καὶ κράνεσι, δρέπανά τε σιδηρὰ περὶ τοῖς ἄξοσι προσήρμοσται, ὡς ἐλῶντες καὶ οὗτοι εὐθὺς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐναντιῶν. (18) πρὸς δ' ἔτι κάμηλοι εἰσὶν αὐτοῖς ἐπ' ὧν προσελῶσιν, ὧν μίαν ἐκάστην ἑκατὸν ἵπποι οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ἰδόντες· ἔτι δὲ πύργους προσίσαιν ἔχοντες ἀφ' ὧν τοῖς μὲν ἑαυτῶν ἀρῆξουσιν, ἡμᾶς δὲ βάλλοντες καυλίσουσιν τοῖς ἐν τῷ ἰσπεδῶ μάχεσθαι· εἰ δὴ ταῦτα ἀτήγγελλέ τις ὑμῖν ἐν τοῖς πολεμίοις ὄντα, οἱ νῦν φοβούμενοι τί ἂν ἐποιήσατε; ὅποτε ἀπαγγελλομένων ὑμῖν ὅτι Κροῖσος μὲν ἦρται τῶν πολεμίων στρατηγός, θε τοσούτου Σύρων κακίων ἐγένετο ὅσω Σύροι μὲν μάχῃ ἡττηθέντες ἔφυγον, Κροῖσος δὲ ἰδὼν ἡττημένους ἀντὶ τοῦ ἀρῆγειν τοῖς συμμάχοις φεύγων ὤχετο. (20) Ἐπειτα δὲ διαγγέλλεται δῆπου ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ πολέμιοι οὐχ ἱκανοὶ ἡγέωνται ὑμῖν εἶναι μάχεσθαι, ἄλλους δὲ μισθοῦνται, ὡς ἄμεινον μαχομένους ὑπὲρ σφῶν ἢ αὐτοί. Εἰ μὲντοι τίσι ταῦτα μὲν τοιαῦτα ὄντα δεῖν δοκεῖ εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα φαῦλα, τούτους ἐγὼ φημι χρῆναι, ὧ ἀνδρες, ἀφείναι εἰς τοὺς ἐναντίους· πολὺ γὰρ ἐκεῖ ὄντες πλείω ἂν ἡμᾶς ἢ παρόντες ὠφελοῖεν.

21. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ Κύρος, ἀνέστη Χρυσάντας ὁ Πέρσης καὶ ἔλεξεν ὧδε. Ὡς Κύρε, μὴ θαύμαζε εἰ τινες ἐσχυρῶπασαν ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων, οὐ γὰρ φοβηθέντες οὕτω διετέθησαν, ἀλλ' ἀχθεσθέντες ὥςπερ γε, ἔφη, εἰ τινων βουλομένων τε καὶ οἰομένων ἤδη ἀριστήσιν ἐξαγγελθεῖ τι ἔργον ὁ ἀνάγκη εἶη πρὸ τοῦ ἀρίστου ἐξεργάσασθαι, οὐδεὶς ἂν, οἶμαι, ἡσθεῖν ἀκούσας· οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἤδη οἰόμενοι πλουτήσιν, ἐπεὶ ἠκούσαμεν ὅτι ἐστὶ περιλοιπὸν ἔργον ὃ δεῖ ἐξεργάσασθαι, συνεσχυρῶπάσαμεν, οὐ φοβόμενοι, ἀλλὰ πεποιθῆσθαι ἂν ἤδη καὶ τοῦτο βουλόμενοι. (22) Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ οὐ περὶ Συρίας μόνον ἀγωνιούμεθα, ὅπου σίτος πολλὴ καὶ πρόβατά ἐστι καὶ φοίνικες οἱ καρποφόροι, ἀλλὰ καὶ περὶ Λυδίας, ἐνθα πολλὴ μὲν οἶνος, πολλὰ δὲ σῦκα, πολὺ δὲ ἔλαιον, θάλαττα δὲ προς-

οπε, quam antea, melius instructi, adeoque hæc cum videatis, non fidentibus potius vos esse animis. Dii immortales, ait, quid facturi tandem fuissetis, qui jam metu estis percussi, si qui nuntium attulissent, quæ nunc apud nos, hæc nobis adversa adventare? et primum audiretis, inquit, eos, qui prius nos vicissent, rursum venire, victoriam in animis habentes, quam aliquando adepti essent; deinde eos, qui tum et sagittariorum et jaculatorum velitationes fragissent, nunc advenire, aliosque his similes multo plures: præterea quemadmodum hi tunc armati vicissent pedites, sic nunc equites ipsorum instructos ad equites accedere, ac rejectis arcubus et jaculis, et accepto quemque palto uno eoque firmiore, apud animum statuisse adequitare, ut cominus pugnam ineat: venire item currus, qui non ita constituendi sint aversi velut ad fugam, sicut prius, sed tum equos in curribus cataphractos esse, tum aurigas in turribus ligneis stare, quorum partes corporis eminentes omnes loriceis ac galeis tectæ sint; et falces ferreas ad axes aptatas esse, quo et illi statim in adversariorum ordines impetum faciant: præter hæc habere ipsos camelos, quibus advehantur, quarum unam vel centum equi videre non sustineant; adventare item eos cum turribus, de quibus sint opem laturi suis, et nos ejaculando impedituri, quo minus in plautie dimicemus: hæc igitur si quis vobis nuntiaret hostibus adesse, quid tandem facturi essetis, qui jam in metu estis? quando adeo perturbamini adlatis nuntiis, Cræsum hostes imperatorem legisse, qui tanto Syris ignavior fuit, ut cum Syri prælio victi fugerent, Cræsus victos esse videns, quibus opem, ut sociis, ferre debebat, fuga se subduceret. Deinde nuntiatur sane hostes ipsos se non idoneos ac pares arbitrari, qui nobiscum pugnent, sed alios conducere, quasi pro eis melius illi præliaturi sint, quam ipsimet. Si quibus tamen hæc, ita cum se habeant, terribilia videntur esse, nostra vero frivola, hos equidem aio, viri, ad hostes ablegandos esse: nam multo magis nobis profuerint, si cum illis sint, quam si nobiscum. »

Hæc ubi Cyrus dixisset, Chrysantas ille Persa surrexit, et in hunc modum loquutus est: Ne tibi, Cyre, mirum sit, quosdam auditis hisce, quæ nuntiantur, tristes visos esse: quippe non propter metum sic affecti fuere, sed propter indignationem: perinde ac, inquit, si aliquibus jam et prandere cupientibus et existimantibus id futurum, opus aliquod denuntietur, quod necesse sit ante prandium absolvi, neminem opinor hoc audito delectatum iri: sic et nos quidem, qui fore jam putabamus ut opes consequeremur, posteaquam audivimus restare quoddam opus quod absolvendum sit, vultus nostros contraximus, non qui metu percelleremur, sed illud etiam vellemus effectum esse. Verum enimvero quia non de Syria solum dimicabimus, ubi magna estimenti copia, et pecudes et palmæ frugiferæ, sed etiam de Lydia, in qua vini, ficorum, olei magna est copia, et quam mare adluit, quo bona plura, quam quisquam viderit, adve-

κλύζει καθ' ἣν πλείω ἔρχεται ἢ ὅσα τις ἐώρακεν ἀγαθὰ, ταῦτα, ἔφη, ἐννοούμενοι οὐκέτι ἀχθόμεθα, ἀλλὰ θαρβούμεν ὡς μάλιστα, ἵνα θάπτον καὶ τούτων τῶν Λυδίων ἀγαθῶν ἀπολαύωμεν. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ σύμμαχοι πάντες ἡσθῆσάν τε τῷ λόγῳ καὶ ἐπήνεσαν.

23. Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κύρος, ὧ ἄνδρες, δοκεῖ μοι καὶ ἵεναι ἐπ' αὐτοὺς ὡς τάχιστα, ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὺς φθάσωμεν ἀφικόμενοι, ἣν δυνώμεθα, ὅπου τὰ ἐπιτήδεια αὐτοῖς συλλέγεται· ἔπειτα δὲ ὅσω ἂν θάπτον ἴωμεν, τοσούτῳ μείω μὲν τὰ παρόντα εὐρήσομεν αὐτοῖς, πλείω δὲ τὰ ἀπόντα. (24) Ἐγὼ μὲν δὴ οὕτως λέγω· εἰ δέ τις ἄλλη πῃ γιγνώσκει ἢ ἀσφαλέστερον εἶναι ἢ ῥῆον ἡμῖν, διδασκέτω. Ἐπεὶ δὲ συνηγόρευον μὲν πολλοὶ ὡς χρεῶν εἶη ὅτι τάχιστα πορεύεσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀντέλεγε δὲ οὐδεὶς, ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος ἤρχετο λόγου τοιοῦδε.

25. Ἄνδρες ξύμμαχοι, αἱ μὲν ψυχαὶ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ θπλα οἷς δέησει χρῆσθαι ἐκ πολλοῦ ἡμῖν σὺν θεῷ παρεσκευάσται· νῦν δὲ τὰ ἐπιτήδεια δεῖ εἰς τὴν ὁδὸν συσκευάζεσθαι αὐτοῖς τε ἡμῖν καὶ ὅποσοις τετράποσι χρώμεθα μὴ μείον ἢ εἰκοσὶν ἡμερῶν. Ἐγὼ γὰρ λογιζόμενος εὐρίσκει πλεόνων ἢ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν ἐσομένην ὁδὸν, ἐν ἣ οὐδὲν εὐρήσομεν τῶν ἐπιτηδείων· ἀνεσκευάσται γὰρ τὰ μὲν ὑφ' ἡμῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν πολεμίων ὅσα ἡδύναντο. (26) Συσκευάζεσθαι· οὖν χρὴ σίτον μὲν ἱκανόν· ἀνευ γὰρ τούτου οὔτε μάχεσθαι οὔτε ζῆν δυναίμεθ'· ἂν· οἶνον δὲ τοσούτον ἕκαστον ἔχειν χρὴ ὅσος ἱκανὸς ἔσται· ἐθίσαι ἡμᾶς αὐτοὺς ὑδροποτεῖν· πολλὴ γὰρ ἔσται τῆς ὁδοῦ ἄοικος, εἰς ἣν οὐδ' ἂν πάνυ πολλὸν οἶνον συσκευασώμεθα, διαρκέσει. (27) Ὡς οὖν μὴ ἐξαιπίνης ἄοικοι γενόμενοι νοσήμασι περιπίπτωμεν, ὧδε χρὴ ποιεῖν· ἐπὶ μὲν τῷ σίτῳ νῦν εὐθὺς ἀρχώμεθα πίνειν ὕδωρ· τοῦτο γὰρ ἤδη ποιῶντες οὐ πολλὴ μεταβαλοῦμεν. (28) Καὶ γὰρ ὅστις ἀφιτοσιτεῖ, ὕδατι μεμιγμένην αἶν τὴν μᾶζαν ἐσθίει, καὶ ὅστις ἀρτοσιτεῖ, ὕδατι δεδευμένον τὸν ἄρτον, καὶ τὰ ἐφθὰ δὲ πάντα μεθ' ὕδατος τὰ πλείστα ἐσκευάσται. Μετὰ δὲ τὸν σίτον ἔαν οἶνον ἐπιπίνωμεν, οὐδὲν μείον ἔχουσα ἡ ψυχὴ ἀναπαύσεται. (29) Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ μετὰ δεῖπνον ἀφαιρεῖν χρὴ, ἕως ἂν λάθωμεν ὑδροπότατοι γενόμενοι. Ἡ γὰρ κατὰ μικρὸν παρὰ ἁλλήλας πᾶσαν ποιεῖ φύσιν ὑποφέρειν τὰς μεταβολὰς· διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεὸς, ἀπάγων ἡμᾶς κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἰσχυρὰ θάληα καὶ ἐκ τοῦ θάλπους εἰς τὸν ἰσχυρὸν χειμῶνα· ὃν χρὴ μιμουμένους εἰς ὃ δεῖ ἔλθειν προειθισμένους ἡμᾶς ἀφικνεῖσθαι. (30) Καὶ τὸ τῶν στρωμάτων δὲ βάρος εἰς τὰ ἐπιτήδεια καταδαπανᾶτε· τὰ μὲν γὰρ ἐπιτήδεια περιττεύοντα οὐκ ἀχρηστοῦντα ἔσται· στρωμάτων δὲ ἐνδεηθέντες μὴ δείσητε ὡς οὐχ ἡδέως καθευδήσετε· εἰ δὲ μὴ, ἐμὲ αἰτιάσθε. Ἐσθὴς μέντοι ὅτω ἔστιν ἀφθονώτερα παροῦσα, πολλὰ καὶ ὑγιαίνοντι καὶ χάνοντι ἐπικουρεῖ. (31) Ὅσα δὲ χρὴ συνεσκευάσθαι ὅσα ἔστιν ὀξέα καὶ δριμύα καὶ ἀλμυρά· ταῦτα γὰρ ἐπὶ σίτον τε ἄγει καὶ ἐπὶ πλείστον ἀρκεῖ. Ὅταν δ' ἐκβαίνωμεν εἰς ἀκέραια, ὅπου ἤδη εἰκὸς ἡμᾶς

hauritur; hæc, inquit, cogitantes, non jam amplius indignamur, sed quam maxime confirmatis animis sumus, ut quamprimum etiam istis Lydiæ bonis fruamur. In hunc ille modum loquutus est: socii autem universi sermone delectati sunt eumque probarunt.

Et Cyrus, Equidem, ait, arbitror quam celerrime adeo contra eos ducendum esse; ut primum ipsos eo veniendo antevertamus, si quidem poterimus, ubi commeatum colligunt: deinde quanto celerius iverimus, tanto pauciora eis adesse, plura abesse inveniemus. Equidem ita censeo: quod si quis vel tutius vel facilius aliquid alia ratione facturos nos sentit, sane id doceat. Cum autem multi in eandem sententiam concurrentes dicerent, necessarium esse ut quam celerrime in hostes pergerent, ac nemo contradiceret, tum vero Cyrus hujusmodi orationem est orsus:

« Jam dudum, socii, tum animi, tum corpora, tum arma quibus utendum erit, ope dei nobis parata sunt, nunc vero commeatus ad iter comportandus est, et nobis ipsis et quibuscunque utimur quadrupedibus, isque non minor quam viginti dierum. Etenim considerando reperio, plurimum quam quindecim dierum fore viam, in qua nihil commeatus inveniemus: nam avecta sunt, partim a nobis, partim ab hostibus, quæcunque potuerunt. Quamobrem cibi quantum satis sit nobis comparandum est (nam absque hoc nec præliari, nec vivere possimus); et vini tantum habere quemvis oportet, quantum satis fuerit ad consuefaciendum nos ut aquam bibamus: nam magna viæ pars vino caret, in quam si vel plurimum vini comportemus, non tamen illud suffecerit. Quare ne, si subito vinum nos deficiat, in morbos incidamus, sic faciendum erit: ad cibum jam statim aquam bibere incipiamus: nam hoc si jam fecerimus, mutationem non magnam sentiemus. Etenim quicunque lenta vescitur, is semper mazam aqua mistam; qui pane vescitur, aqua subactum panem, comedit: quin et elixa omnia ut plurimum cum aqua parantur. Post cibum vero si vini potus accedat, nihil deterius habens animus adquiescet. Deinde de illo etiam, quod a cœna sumitur, detrabere oportebit aliquid, donec imprudentes quodammodo aquæ potiores evadamus. Nam quæ mutatio paulatim declinando fit, ea facit ut quælibet natura mutationes ferat: id quod deus ipse nos docet, qui paulatim ab hieme nos ad perfendum vehementes calores abducit et ab æstu ad acrem hiemem: quem imitando pervenire ad id, quod necesse est, jam ante consuefacti debemus. Quin et stragulorum pondus in res necessarias insumite: necessaria enim si supersint, non erunt inutilia; at stragulis si carueritis, ne metuatis quin suaviter dormituri sitis: sin minus, me culpat. Vestis vero cui adsit abundantior, permultum et recte valenti et ægrotanti prodest. Obsonia comportanda sunt, quæcunque maxime acida, et acria, et salsa fuerint: nam hæc ad cibum invitant et quam diutissime sufficiunt. Posteaquam vero ad integra loca pervenerimus, ubi consenta-

σίτον λαμβάνειν, χειρομύλας χρή αὐτόθεν παρασκευάσασθαι αἷς σιτοποιήσομεθα· τοῦτο γὰρ κουφότατον τῶν σιτοποιικῶν ὀργάνων. (32) Συνεσκευάσθαι δὲ χρή καὶ ὧν ἀσθενεῖντες δεόνται ἄνθρωποι· τούτων γὰρ ὁ μὲν ὄγκος μικρότατος, ἣν δὲ τύχη τῷ αὐτῷ γένηται, μάλιστα δεήσει. Ἐχειν δὲ χρή καὶ ἱμάντας· τὰ γὰρ πλείστα καὶ ἀνθρώποις καὶ ἵπποις ἱμᾶσιν ἤρτῃται· ὧν κατατριβομένων καὶ ῥηγνυμένων ἀνάγκη ἀργεῖν, ἣν μὴ τις ἔχη περιζυγα. Ὅστις δὲ πεπαίδευται καὶ παλτὸν ξύσασθαι, ἀγαθὸν καὶ ζηλῆς μὴ ἐπιλαθέσθαι. (33) Ἀγαθὸν δὲ καὶ ῥίνην φέρεσθαι· ὁ γὰρ λόγῃν ἀκονῶν ἐκείνους καὶ τὴν ψυχὴν τι παρακονᾷ· ἐπεσι γὰρ τις αἰσχύνῃ λόγῃν ἀκονῶντα κακὸν εἶναι. Ἐχειν δὲ χρή καὶ ζύλα περίπλεα καὶ ἄρμασι καὶ ἀμάξαις· ἐν γὰρ πολλαῖς πράξεσι πολλὰ ἀνάγκη καὶ τὰ ἀπαγορεύοντα εἶναι. (34) Ἐχειν δὲ δεῖ καὶ τὰ ἀναγκαῖα ὄργανα ἐπὶ ταῦτα πάντα· οὐ γὰρ πανταχοῦ χειροτέχναι παραγίγνονται· τὸ δ' ἐφ' ἡμέραν ἀρκέσον ὀλίγοι τινες οἱ οὐχ ἱκανοὶ ποιῆσαι. Ἐχειν δὲ χρή καὶ ἄμην καὶ σμινύην κατὰ ἄμᾶξαν ἐκάστην, καὶ κατὰ τὸ νωτοφόρον δὲ ἀξίνην καὶ δρέπανον· ταῦτα γὰρ καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ χρήσιμα καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινῷ πολλάκις ὠφέλιμα γίνονται. (35) Τὰ μὲν οὖν εἰς τροφήν δεόντα οἱ ἡγεμόνες τῶν ὀπλοφόρων ἐξετάζετε τοὺς ὑφ' ὧν αὐτοῖς· οὐ γὰρ δεῖ παριέναι σπουδὴν τῶν τούτων δεήται· ἡμῖς γὰρ τούτων ἐνδεεῖς ἐσόμεθα. Ἀδὲ καὶ τὰ ὑποζύγια κελεύει ἔχειν, ὧν οἱ τῶν σκευοφόρων ἄρχοντες ἐξετάζετε, καὶ τὸν μὴ ἔχοντα κατασκευάζεσθαι ἀναγκάζετε. (36) Ὑμεῖς δ' αὖ οἱ τῶν ὀδοποιῶν ἄρχοντες ἔχετε μὲν ἀπογεγραμμένους παρ' ἐμοῦ τοὺς ἀποδεδοκιμασμένους καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀκοντιστῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν τοξοτῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν σφενδονητῶν· τούτων δὲ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκοντιστῶν χρή πελεκὺν ἔχοντα ξυλακόπον ἀναγκάζειν στρατεύεσθαι, τοὺς δ' ἀπὸ τῶν τοξοτῶν σμινύην, τοὺς δ' ἀπὸ τῶν σφενδονητῶν ἄμην· τούτους δὲ ἔχοντας ταῦτα πρὸ τῶν ἀμαξῶν κατὰ ὁδὸν πορεύεσθαι, ὅπως ἦν τι δέη ὀδοποιίας, εὐθὺς ἐνεργοὶ ᾗτε, καὶ ἐγὼ ἦν τι δέωμαι, ὅπως εἰδῶ ὁπόθεν δεῖ λαβόντα τούτοις χρῆσθαι. (37) Ἀξίω δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἡλικίᾳ ζῶν τοῖς ὀργάνοις χαλκείας τε καὶ τέκτονας καὶ σκυτοτόμους, ὅπως ἂν τι δέη καὶ τοιούτων τεχνῶν ἐν τῇ στρατιᾷ, μηδὲν ἐλλίπῃται. Οὗτοι δὲ ὀπλοφόροι μὲν τάξεως ἀποκλείουσιν, αἱ δ' ἐπίστανται, τῶν βουλομένων μισθοῦ ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ τεταγμένῳ ἔσονται. (38) Ἦν δὲ τις καὶ ἔμπορος βούληται ἐπεσθαι πωλεῖν τι βουλόμενος, τῶν μὲν προειρημένων ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν ἣν τι πωλῶν ἀλίσκηται, πάντων στερεῖσθαι· ἐπειδὴν δ' αὐταὶ παρέλθωσιν αἱ ἡμέραι, πωλᾷσει ὅπως ἂν βούληται. Ὅστις δ' ἂν τῶν ἐμπόρων πλείστην ἀγορὰν παρέχων φαίνεται, οὗτος καὶ παρὰ τῶν συμμαχῶν καὶ παρ' ἐμοῦ πόρων καὶ τιμῆς τεύζεται. (39) Εἰ δὲ τις χρημάτων προσδεῖσθαι νομίζει εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσεγαλὼν καὶ ἐγγυητὰς ἢ μὴν πορεύεσθαι σὺν τῇ στρατιᾷ, λαμβανέντῳ ὧν ἡμεῖς ἔχομεν. Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα

neum est frumentum nos jam tandem capturos, jam inde manuales molae parandae erunt, quibus panem conficiamus : nam id ex illis instrumentis, quibus fit panis, levissimum est. Præterea comparari oportet etiam illa, quibus homines infirmæ valetudinis indigent : nam horum moles est perexigua, et si talis fortuna sit, eis maxime opus erit. Oportet etiam habere lora : nam plurima tum hominibus tum equis loris adligata sunt ; quibus attritis et fractis cessare necesse est, nisi vincula quis habeat. Quicunque autem et paltum polire didicit, ei utile fuerit asciae non oblivisci. Profuerit etiam limam ferre ; nam qui hastam acuit, is animum quoque præterea nonnihil exacuit. Inest enim hic pudor quidam, eum ignavum esse, qui hastam acuit. Oportet autem lignorum etiam habere copiam et curribus et plaustris : nam multis in negotiis et operibus, necesse est multa quoque deficere. Præterea habere oportet instrumenta maxime necessaria ad hæc omnia ; non enim ubique adsunt opifices : quod autem in diem satis fuerit, ad id efficiendum pauci sunt qui non sufficiant. Oportet etiam sarculum et lignem in curru quovis habere, et in jumento dossuario dolabram et falcem ; nam hæc et cuique privatim usui sunt, et publice frequenter utilitatem adferunt. Et quibus quidem ad cibos opus est, de iis vos duces militum gravis armaturæ illos interrogate, qui vobis parent : non enim prætermittendum est quidquam horum, a quo quis indigere poterit ; nam eorum indigi nos erimus. Quæcunque vero jumenta habere jubeo, vos impedimentorum præfecti inquirete, et qui non habet, hunc ad parandum ea cogite. Vos autem, qui vias exercitui sterneretibus præestis, habetis a me descriptos eos, qui ex jaculatoribus, et sagittariis, et funditoribus rejecti sunt : hos itaque cogere oportet, ex jaculatoribus quidem qui sunt rejecti, ut sumpta securi lignum ad secundum apta militent ; qui ex sagittariis, ligone ; qui ex funditoribus, sarculo : hos porro iis instructos cogere oportet, ante plaustra turmatim incedere, ut si quid opus sit munienda via, statim opus adgrediamini ; et ipse sciam, si mihi aliquorum opera necessaria sit, unde ad usum meum mihi sumendi sint. Ducam vero nobiscum et fabros ærarios militaris ætatis, et lignarios, et sutores, cum instrumentis suis ; ut quacunque in re hujusmodi etiam artificis opus sit in exercitu, nihil deficiat. Et hi quidem ab armatorum militum ordinibus erunt soluti, quæ autem sciunt, mercede ei ministrantes qui velit ; erunt in constituto loco. Quod si quis etiam mercator sequi castra voluerit, ut aliquid vendat, is si intra eos dies, qui necessario commeatus ferendo præfinit sunt, aliquid vendere deprehendatur, omnibus spoliabitur. Posteaquam vero dies hi præterierint, quo pacto volet, vendet : et quisquis e mercatoribus quam maxime rerum venalium forum augere videbitur, is et a sociis, et a me munera et honores consequetur. Quod si quis existimat, pecunia sibi ad coemptionem rerum opus esse, is cognitoribus, quique spondeant futurum, ut cum exercitu proficiscatur, adductis, ex ea, quam nos habemus, accipiat. Atque hæc equidem

πραγορεύω· εἰ δὲ τίς τι καὶ ἄλλο δέον ἐνορᾷ, πρὸς ἐμὲ σημαίνεται. (40) Καὶ ὑμεῖς μὲν ἀπίντες συσκευάζεσθε, ἐγὼ δὲ θύσομαι ἐπὶ τῇ ὁρμῇ· ὅταν δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς ἔχῃ, σημαίνουмен. Παρεῖναι δὲ χρὴ ἅπαντας τὰ προειρημένα ἔχοντας εἰς τὴν τεταγμένην χώραν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἑαυτῶν. (41) Ὑμεῖς δὲ οἱ ἡγεμόνες τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος τάξιν εὐτρεπιάζοντες πρὸς ἐμὲ πάντες συμβάλλετε, ἵνα τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι χώρας καταμάθῃτε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ μὲν συνεσκευάζοντο, ὁ δὲ Κῦρος ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν, ὁρμήτο σὺν τῷ στρατεύματι καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐξεστρατοπεδεύσατο ὡς δυνατόν ἐγγύτατα, ὅπως εἰ τίς τι ἐπιλησμένος εἴη, μετέλθοι, καὶ εἰ τίς τι ἐνδεόμενος γνῶνῃ, τοῦτο ἐπιπαρασκευάσαιτο. (2) Κυαξάρης μὲν οὖν τῶν Μήδων ἔχων τὸ τρίτον μέρος κατέμενε, ὡς μὴδὲ τὰ οἴκοι ἔρημα εἴη. Ὁ δὲ Κῦρος ἐπορεύετο ὡς ἡδύνατο τάχιστα, τοὺς ἱππέας μὲν πρώτους ἔχων, καὶ πρὸ τούτων διερευνητὰς καὶ σκοποὺς αἰετὰ ἀναβιδάζων ἐπὶ τὰ πρόσθεν εὐσκοπιώτατα· μετὰ δὲ τούτους ἦγε τὰ σκευοφόρα, ὅπου μὲν πεδινὸν εἴη, πολλοὺς ὁρμαθοὺς παιούμενος τῶν ἀμαζῶν καὶ τῶν σκευοφόρων· ὅπισθεν δὲ ἡ φάλαγξ ἐφεπομένη, εἰ τι τῶν σκευοφόρων ὑπολείποιτο, οἱ προστυγάνοντες τῶν ἀρχόντων ἐπεμέλοντο ὡς μὴ καυλοῖντο πορεύεσθαι. (3) Ὅπου δὲ στενωτέρᾳ εἴῃ ἡ ὁδός, διὰ μέσου ποιοῦμενοι τὰ σκευοφόρα ἐνθεν καὶ ἐνθεν ἐπορεύοντο οἱ ὀπλοφόροι· καὶ εἰ τι ἐμποδίζοι, οἱ κατὰ ταῦτα γιγνώμενοι αὐτῶν στρατιωτῶν ἐπεμέλοντο. Ἐπορεύοντο δὲ ὡς τὰ πολλὰ αἱ τάξεις παρ' ἑαυταῖς ἔχουσαι τὰ σκευοφόρα· ἐπετέταχτο γὰρ πᾶσι τοῖς σκευοφόροις κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἕκαστον τάξιν ἵεναι, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον ἀποκαυλοῖ. (4) Καὶ σημεῖον δὲ ἔχων ὁ τοῦ ταξίαρχου σκευοφόρος ἡγεῖτο γνωστὸν τοῖς τῆς ἑαυτῶν τάξεως ὥς· ἄθροοι ἐπορεύοντο, ἐπεμελουῖντό τε ἰσχυρῶς ἕκαστος τῶν ἑαυτοῦ ὡς μὴ ὑπολείποιντο. Καὶ οὕτω ποιοῦντων οὐτε ζητεῖν ἔδει ἀλλήλους, ἅμα τε παρόντα ἅπαντα καὶ σωτέρᾳ ἦν καὶ ὁρμήτο τὰ δέοντα εἶχον οἱ στρατιῶται.

5. Ὡς δὲ οἱ προϊόντες σκοποὶ ἐδόξαν ἐν τῷ πεδίῳ ὁρᾶν ἀνθρώπους λαμβάνοντας καὶ χιλὸν καὶ ξύλα, καὶ ὑποζύγια δὲ ἐύρων ἕτερα τοιαῦτα ἄγοντα, τὰ δὲ καὶ νεμόμενα, καὶ τὰ πρόσω αὐτῶν ἐφορῶντες ἐδόκουν καταμανθάνειν μετεωριζόμενον ἢ καπνὸν ἢ κονιορτὸν, ἐκ τούτων πάντων σχεδὸν ἐγγίνωσκον ὅτι εἴη που πλησίον τὸ στράτευμα τῶν πολεμίων. (6) Εὐθύς οὖν πέμπει τινὰ δὲ σκόπαρχος ἀγγελοῦντα ταῦτα τῷ Κύρῳ. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα ἐκείνους μὲν ἐκέλευσε μένοντας ἐπὶ ταῦταις ταῖς σκοπαῖς, ὅτι ἂν αἰετὰ καὶ ὀρεῖσιν ἐξαγγέλλειν· τάξιν δ' ἐπέμψεν ἱππέων εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐκέλευσε πειραθῆναι συλλαβεῖν τινὰς τῶν ἀνὰ τὸ πεδίον ἀνθρώπων, ὅπως σαφέστερον μάθοιεν τὸ δν. (7) Οἱ

praedico : si quis vero aliud quidpiam, quod facto est opus, perspicit, mihi significet. Ac vos quidem hinc digressi vasa colligite; ego protectionis causa rem sacram faciam : cum vero res divinae recte se habebunt, signum dabimus. Debent autem adesse omnes cum iis quae praedicta sunt, ad locum constitutum, apud duces suos. Vos vero, duces, ubi suum quisque ordinem instruxeritis, ad me convenietis omnes, ut suos singuli locos percipiat.

CAPUT III.

His illi auditis, ad iter sarcinis compositis se comparabant : Cyrus vero rei divinae dabat operam. Ubi vero sacrificia bene se habuerunt, cum exercitu progredi coepit : ac primo quidem die metatus est castra loco, quam potuit, proximo, ut si quis alicujus rei esset oblitus, eam quaereret, et si quis esse sibi aliqua opus animadverteret, eam etiam sibi compareret. Et Cyaxares quidem cum tertia parte Medorum remansit, ut domi solitudo non esset. Cyrus quam celerrime poterat, faciebat iter, equites quidem primo loco constituens, et ante hos exploratores et speculatores anteriora semper in loca, quae ad speculandum essent commodissima, praemittens : post hos agebat impedimenta, multos, ubi quidem planities esset, plaustorum et impedimentorum globos faciens : hos cum a tergo sequeretur phalanx, si quid impedimentorum a tergo relinqueretur, praefecti qui in ea inciderent curabant, ut in progressu non impedirentur. Ubi vero angustior erat via, milites armati receptis in medium impedimentis, hinc et illinc incedebant ; ac si quid impediret, milites ad haec constituti in eo curam adhibebant. Plerumque vero sic cohortes iter faciebant, ut apud se sua haberent impedimenta : omnibus enim qui impedimentis ferendis operam dabant imperatum erat, ut quisque propter cohortem suam progrediretur, nisi quid rei necessariae vetaret. Atque is etiam cui centurionis sarcinarum vectura curae erat praebat, cum signo centurionis sui quod millibus ejusdem cohortis notum esset : itaque catervatim faciebant iter, et vehementer intentus erat quilibet, ne qui suorum a tergo relinquerentur. Quod cum facerent, necesse non erat ut se mutuo quaerent, et omnia praesto magisque salva erant, et ea quibus esset opus citius milites habebant.

Ceterum speculatores antegressi cum viderentur in planitie videre homines, qui et pabulum et ligna sumerent, et adspicerent itidem jumenta, quae ejusmodi alia portarent, aliqua quae pascerentur, et remotiora loca intuendo, animadvertere sibi viderentur, vel fumum vel pulverem in sublimine ferri : de his omnibus fere intelligebant, hostium copias alicubi esse in propinquo. Itaque speculorum praefectus statim quendam mittit, qui Cyro ista nuntiaret. Is autem ubi haec audisset, mandavit illis, ut iis ipsis in speculis manerent, ac quicquid semper novi conspicerent, sibi reuntiarent : praeterea equitum cohortem ulterius misit, mandavitque darent operam ut quosdam illorum qui erant in planitie comprehenderent, quo certius id quod esset cognov-

μὲν δὴ ταχθέντες τοῦτο ἔπραττον. Αὐτὸς δὲ τὸ ἄλλο στράτευμα αὐτοῦ κατεχόριζεν, ὅπως παρασκευάσαιτο ὅσα ᾤετο χρῆναι πρὶν πάνυ ὁμοῦ εἶναι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀριστὰν παρηγγύησεν, ἔπειτα δὲ μένοντας ἐν ταῖς τάξεσι τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖν· (8) ἐπεὶ δὲ ἡρίστησαν, συνεκάλεσε καὶ ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ ἀρμάτων τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τῶν μηχανῶν δὲ καὶ τῶν σκευοφόρων τοὺς ἀρχοντας καὶ τῶν ἀρμαμαζῶν καὶ οὗτοι μὲν συνήσαν. (9) Οἱ δὲ καταδραμόντες εἰς τὸ πεδῖον συλλαβόντες ἀνθρώπους ἤγαγον· οἱ δὲ συλληφθέντες ἀνερωτῶμενοι ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔλεγον ὅτι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου εἶεν, προελθυότες ἐπὶ χιλὸν, οἱ δ' ἐπὶ ζύλα, παρελθόντες τὰς προφυλακὰς διὰ γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ σπάνια πάντα εἶναι. (10) Καὶ ὁ Κύρος ταῦτα ἀκούσας, Πόσον δὲ, ἔφη, ἀπέστιν ἐνθένδε τὸ στράτευμα; Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ὡς δύο παρασάγγας. Ἐπὶ τούτοις ἤρετο ὁ Κύρος, Ἡμῶν δ', ἔφη, λόγος τις ἦν παρ' αὐτοῖς; Ναὶ μὰ Δία, ἔφασαν, καὶ πολὺς γὰρ ἐγγὺς ἤδη εἴητε προκίοντες. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, Ἡ καὶ ἔχαιρον ἀκούοντες ἰόντας; τοῦτο δὲ ἐπήρετο τῶν παρόντων ἐνεκα. Οὐ μὰ Δία, εἶπον ἐκεῖνοι, οὐ μὲν δὴ γ' ἔχαιρον, ἀλλὰ καὶ μάλα ἡνιώντο. (11) Νῦν δ', ἔφη ὁ Κύρος, τί ποιοῦσιν; Ἐκτάττονται, ἔφασαν καὶ ἐχθρὸς δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔπραττον. Ὁ δὲ τάττων, ἔφη ὁ Κύρος, τίς ἐστιν; Οἱ δὲ ἔφασαν, Αὐτὸς τε Κροίσας καὶ σὺν αὐτῷ Ἕλληνας ἀνὴρ, καὶ ἄλλος δὲ τις Μῆδος· οὗτος μέντοι ἐλέγετο φυγὰς εἶναι παρ' ἡμῶν. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, λαβεῖν μοι γένοιτο αὐτὸν ὡς ἐγὼ βούλομαι.

12. Ἐκ τούτου τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάγειν ἐκέλευσεν, εἰς δὲ τοὺς παρόντας ὡς λέξων τι ἀνήγετο. Ἐν τούτῳ δὲ παρῆν ἄλλος αὖ ἀπὸ τοῦ σκοπάρχου, λέγων ὅτι ἱππέων τάξις μεγάλη ἐν τῷ πεδίῳ προφαίνονται καὶ ἡμεῖς μὲν, ἔφη, εἰκάζομεν ἐλαύνειν αὐτοὺς βουλομένους ἰδεῖν τὸδε τὸ στράτευμα. Καὶ γὰρ πρὸ τῆς τάξεως ταύτης ἄλλοι ὡς τριάκοντα ἱππεῖς συχνὸν προσελάνουσι, καὶ μέντοι, ἔφη, κατ' αὐτοὺς ἡμᾶς, ἴσως βουλόμενοι λαβεῖν, ἦν δύνωνται, τὴν σκοπὴν· ἡμεῖς δὲ ἔσμεν μία δεκάς οἱ ἐπὶ ταύτης τῆς σκοπῆς. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐκέλευσε τῶν περὶ αὐτὸν ἀεὶ ὄντων ἱππέων διάσαντας ὑπὸ τὴν σκοπὴν ἀδύλους τοῖς πολεμίοις ἀτρεμίαν ἔχειν. Ὅταν δὲ, ἔφη, ἡ δεκάς ἡ ἡμετέρα λείπῃ τὴν σκοπὴν, ἔξαναστάντες ἐπιθεσθε τοῖς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν σκοπὴν. Ὡς δὲ ὑμᾶς μὴ λυπῶσιν οἱ ἀπὸ τῆς μεγάλης τάξεως, ἀντέλθε σὺ, ἔφη, ὦ Ὑστάσπα, τὴν χιλιόστην τῶν ἱππέων λαβὼν καὶ ἐπιφανῆθι ἐναντίως τῇ τῶν πολεμίων τάξει. Διώξεις δὲ οὐδαμῇ εἰς ἀφανὲς, ἀλλ' ὅπως αἱ σκοπαὶ σοι διαμένωσιν ἐπιμεληθεὶς πάριθι. Ἦν δ' ὅρα ἀνατείναντες τινες τὰς δεξιὰς προσελάνουσιν ἡμῖν, δέχασθε φίλους τοὺς ἀνδρας.

14. Ὁ μὲν δὴ Ὑστάσπης ἀπῶν ὠπλίζετο· οἱ δ' ὑπέρβηται ἤλαυνον εὐθὺς ὡς ἐκέλευσεν. Ἀπαντᾷ δ' αὐτοῖς καὶ δὴ ἐντὸς τῶν σκοπῶν Ἀράσπας σὺν τοῖς θεράπου-

scere possent. Ac illi quidem, quibus id negotii datum erat, hoc faciebant : Cyrus ipse copias reliquas ibidem disponebat, ut præpararent ea quibus opus esse arbitrabatur, antequam omnino congredierentur. Ac primum quidem edixit uti pranderent, deinde ut suis in ordinibus manerent ac providerent quod imperaretur. Pransi autem cum essent, equitum, peditum, curruum duces, atque etiam machinarum, impedimentorum, harmamaxarum præfectos convocavit. Et hi quidem convenerunt : il vero interea qui in planitiem excurrerant, homines comprehensos adducebant. Cumque a Cyro interrogarentur ii, qui capti erant, aiebant se hostium ex castris esse, ac processisse partim pabulum, partim lignatum, prætergressos primas excubias : etenim propter exercitus multitudinem rara esse omnia. Et Cyrus his auditis, Quanto, inquit, intervallo hinc exercitus abest? Parasangas fere duas, aiunt illi. Post hæc eos interrogans Cyrus, An de nobis erat, inquit, apud ipsos aliquis rumor? Erat profecto, inquirunt, et quidem magnus : nimirum vos adventare et prope jam adesse. Quid igitur? ait Cyrus, cum id audirent, an gaudebant? (hoc autem eorum, qui aderant, causa quærebat.) Non profecto, respondent illi, non sane gaudebant, sed admodum etiam angebantur. Jam vero, ait Cyrus, quid agunt? Instruuntur, inquirunt; atque in hoc ipso tum heri, tum nudius tertius occupati fuerunt. Et quis eos instruit? ait Cyrus. Cræsus ipse, inquirunt, et cum eo Græcus quidam, et alius quidam Medus : hic quidem a vobis venisse transfuga dicebatur. Verum, o maxime Jupiter, inquit Cyrus, utinam eum capiam, uti cupio.

Secundum hæc captivos abduci jussit, et ad eos, qui aderant, quasi dicturus aliquid, se parabat. Interea quidam alius a speculatorum aderat præfecto, qui magnum equitum agmen in planitie conspici dicebat : Ac nos quidem, inquit, suspicamur eos provehi studio contemplandi hunc exercitum. Nam ante hanc turmam alii equites fere triginta celeriter advehuntur et quidem nos ipsos versus ; fortasse quod speculam hanc, si quidem possint, occupare velint : nos autem in ista specula tantummodo decem sumus. Et Cyrus nonnullos equites ex iis quos semper circum se habebat, proveclos sub ipsam usque speculam clam hostibus immotos ibi consistere jussit. Ubi vero, ait, decuria nostra speculam deseruerit, tum vos ex insidiis exsurgite, eosque invadite, qui speculam conscenderint. Atque ut vos magna illa non lædat turma, egredere tu, inquit, adversus hos, Hystaspa, equitibus mille adsumptis, et in conspectum hostilis agminis adverso agmine prodi. Nequaquam vero persequaris eos usque ad loca tibi non perspecta, sed ubi curaveris, ut tuæ constanter maneant speculæ, progreditor. Quod si qui correctis dextris ad vos advehantur, eos amantius excipite.

Hystaspas itaque discedens arma sumebat ; et Cyri statim ministri, quemadmodum imperarat, avehebantur. Illis autem Araspas cum famulis cis ipsas etiam speculas occur-

σιν, ὁ πεμφθεὶς πάλαι κατάσκοπος, ὁ φύλαξ τῆς Σου-
σίδος γυναικός. (16) Ὁ μὲν οὖν Κύρος ὡς ἤκουσεν,
ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἑδρας ὑπήντα τε αὐτῷ καὶ ἐδεξιοῦτο·
οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ εἰκός, μὴδὲν εἰδότες ἐκπεπληγμένοι
ἦσαν τῷ πράγματι, ἕως ὃ Κύρος εἶπεν, Ἄνδρες φίλοι,
ἦκει ἡμῖν ἀνὴρ ἀριστος. Νῦν γὰρ ἤδη πάντας ἀνθρώ-
πους δεῖ εἰδέναι τὰ τούτου ἔργα. Οὗτος οὔτε αἰσχροῦ
ἡττηθείς οὐδενὸς ὄχγετο οὔτ' ἐμὲ φοβηθείς, ἀλλ' ὑπ'
ἐμοῦ πεμφθεὶς ὅπως ἡμῖν μαθὼν τὰ τῶν πολεμίων σα-
φῶς τὰ ὄντα ἐξαγγεῖλειεν. (16) Ἄ μὲν οὖν ἐγὼ σοι ὑπε-
σχόμην, ὦ Ἀράσπα, μέμνημαί τε καὶ ἀποδώσω σὺν
τούτοις πᾶσι. Δίκαιον δὲ καὶ ὑμᾶς ἄπαντας, ὦ ἄνδρες,
τούτων τιμᾶν ὡς ἀγαθὸν ἄνδρα· ἐπὶ γὰρ τῷ ἡμετέρῳ
ἀγαθῷ καὶ ἐκινδύνευσε καὶ αἰτίαν ὑπέσχετο ἢ ἐβαρύνετο.
(17) Ἐκ τούτου δὴ πάντες ἡσπάζοντο τὸν Ἀράσπαν καὶ
ἐδεξιοῦντο. Εἰπόντος δὲ Κύρου ὅτι τούτων μὲν τοῖνον
εἶη ἄλλος, Ἄ δὲ καιρὸς ἡμῖν εἰδέναι, ταῦτ', ἔφη, διη-
γοῦ, ὦ Ἀράσπα, καὶ μὴδὲν ἐλάττου τοῦ ἀληθοῦς μὴδὲ
μειοῦ τὰ τῶν πολεμίων. Κρεῖττον γὰρ μείζω οἰηθέν-
τας μέιοινα ἰδεῖν ἢ μείω ἀκούσαντας ἰσχυρότερα εὐρί-
σκειν. (18) Καὶ μὲν τὸν στρατεύμα' ἐστὶν ἐποίουν· συν-
εζέτατον γὰρ παρῶν αὐτούς. Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κύ-
ρος, οὐ τὸ πλῆθος μόνον οἶσθα, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν
αὐτῶν; Ἐγὼ μὲν ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὡς
διανοοῦνται τὴν μάχην ποιεῖσθαι. Ἄλλ' ὅμως, ἔφη
ὁ Κύρος, τὸ πλῆθος ἡμῖν πρῶτον εἰπέ ἐν κεφαλαίῳ.
(19) Ἐκεῖνοι τοῖνον, ἔφη, πάντες τεταγμένοι εἰσὶν ἐπὶ
τριακόντα τὸ βάθος καὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις πλὴν τῶν Αἰ-
γυπτίων· οὗτοι δ' ἔχουσιν ἀμφὶ τὰ τετταράκοντα στάδια·
πάνυ γὰρ μοι, ἔφη, ἐμέλησεν ὥστε εἰδέναι ὅπως κα-
τεῖχον χωρίον. (20) Οἱ δ' Αἰγύπτιοι, ἔφη ὁ Κύρος, πῶς
εἰσι τεταγμένοι; ὅτι εἶπας Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων. Τού-
τους δὲ οἱ μυρίαρχοι ἔτατον εἰς ἑκατὸν πανταχῇ τὴν
μυριοστὴν ἑκάστην· τοῦτον γὰρ σφισι καὶ οἶκοι νόμον
ἔρασαν εἶναι τῶν τάξεων. Καὶ ὁ Κροῖσος μέντοι μάλα
ἄκων συνεχώρησεν αὐτοῖς οὕτω τάττεσθαι· ἐβούλετο
γὰρ ὅτι πλείστον ὑπερφαλαγγῆσαι τοῦ σοῦ στρατεύ-
ματος. Πρὸς τί δὴ, ἔφη ὁ Κύρος, τοῦτο ἐπιθυμῶν;
Ὡς ναὶ μὰ Δί', ἔφη, τῷ περιττῷ κυκλωσόμενος. Καὶ
ὁ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ' οὗτοι ἂν εἰδείεν εἰ οἱ κυκλούμενοι
κυκλωθεῖεν. (21) Ἄλλ' ἂ μὲν παρὰ σοῦ καιρὸς μαθεῖν,
ἀκηκόαμεν ὑμᾶς δὲ χρῆ, ὦ ἄνδρες, οὕτω ποιεῖν· νῦν
μὲν ἐπειδὴν ἐνθένδε ἀπέλθητε, ἐπισκέψασθε καὶ τὰ τῶν
ἱππῶν καὶ τὰ ὑμῶν αὐτῶν ὅπλα· πολλάκις γὰρ μικροῦ
ἐνδεία καὶ ἀνὴρ καὶ ἵππος καὶ ἄρμα ἀχρεῖον γίγνεται·
αὔριον δὲ πρῶτ', ἕως ἂν ἐγὼ θύωμαι, πρῶτον μὲν χρῆ
ἀριστοῦσαι καὶ ἀνδρας καὶ ἵππους, ὅπως ὅ,τι ἂν πράτ-
τειν ἀεὶ καιρὸς ἢ μὴ τοῦτου ἡμῖν ἐνδέη· ἔπειτα δὲ σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀράσπα, τὸ δεξιὸν χεῖρας ἔχε ὥσπερ καὶ ἔχεις,
καὶ οἱ ἄλλοι μυρίαρχοι ἥπερ ἰὺν ἔχετε· ὁμοῦ δὲ τοῦ
ἀγῶνος ὄντος οὐδενὶ ἄρματι καιρὸς τοὺς ἵππους μετα-
ζευγνύναι. Παρχγγεῖλατε δὲ τοῖς ταξιαρχοῖς καὶ λο-
χαγοῖς ἐπὶ φάλαγγος καθίστασθαι εἰς δύο ἔχοντας ἑκα-

rit, is qui dudum explorator missus fuerat, Susiæ mulieris
custos. Et Cyrus quidem, eum ut vidit, exsiliens de sella
progressus est ei obviam et dextra hominem excepit : ce-
teri, qui nihil horum scirent, re ista erant obstupefacti, ut
par est credi; donec Cyrus ait, Vir ad nos optimus venit,
amici. Nam scire jam omnes homines huius oportet facino-
ra. Hic neque ulla re turpi victus, neque formidine mei
permotus discessit; sed a me missus, ut hostium rebus co-
gnitis, quo loco essent, certo nobis renuntiaret. Tibi qui-
dem, Araspa, quæ sum pollicitus, et memini et præstabo
cum his omnibus. Vos autem omnes etiam æquum est,
milites, hunc, ut virum fortem, honore prosequi : nam
commodi nostri causa tum periculo se obtulit, tum cri-
men, quo premebatur, in se sustinuit. Tum vero Araspam
omnes salutantes amplectebantur, et dextris excipiebant.
Cum autem dixisset Cyrus, satis jam istorum esse; Quæ au-
tem scire nos ex re nostra fuerit, inquit, narra nobis, Ara-
spa, neque res hostium præter veritatem extenua. Nam
melius fuerit, nos arbitratos majora, deinde minora videre,
quam auditis minoribus, majora reperire. Enimvero, in-
quit Araspa, operam dedi ut quam certissime cognoscerem
quantus sit illorum exercitus : nam præsens una cum aliis
aciem eorum instruxi. Tu igitur, inquit Cyrus, non eorum
modo numerum, verum etiam aciei rationem tenes? Teneo
profecto, inquit Araspa, atque etiam quo pacto prælium
inire cogitent. Tu tamen, ait Cyrus, primum nobis eorum
multitudinem summatim exponito. Sunt igitur illi, inquit,
omnes et pedites et equites instructi ad tricenos in altitu-
dinem, exceptis Ægyptiis : occupant autem hi fere spatium
quadraginta stadiorum : mihi enim, inquit, admodum curæ
fuit, ut quantum loci occuparent scirem, Ægyptii vero, ait
Cyrus, quo pacto, instructi sint, dicito : aiebas enim, *excep-
tis Ægyptiis*. Nimirum hos denum millium præfecti ita
instruebant, ut quælibet denum millium acies in centenos
esset ab omni parte disposita : nam domi quoque sibi hanc
ordinum legem esse dicebant. Cræsus sane perquam invi-
tus eis concessit ut hoc modo instruerentur : quippe phalan-
gem suam sic extendere volebat, ut tuum ultra exercitum
quam longissime porrigeretur. At quamobrem, ait Cyrus,
id cupiebat? Ea profecto de causa, ut exsuperante copias
tuas multitudine circumdaret. Et Cyrus ait, At hi cogno-
scent, an qui circumdare volunt, circumdari possint. Sed
enim quæ ex te didicisse nostram erat in rem, audivimus :
vobis autem ita, viri, faciendum est : nunc quidem, post-
eaquam hinc abieritis, tum equorum arma, tum vestra
inspicite; nam sæpenumero exlga re deficiente, et vir, et
equus, et currus inutilis redditur : cras autem mane dum sa-
cræ ego rem peragam, primum et viris et equis vescendum
erit, ut quidquid fieri semper opportunum fuerit, nihil nobis
desit quo minus id conficiamus : deinde tu, inquit, Araspa,
cornu dextrum tene, uti nunc tenes, ac ceteri itidem denum
millium præfecti servate quem nunc locum obtinetis; nam
ubi prope adest certamen, eum sit conserendum, non juncti
jam equi in curru commode mutari possunt. Denuntiate
vero cohortium præfectis et ductoribus manipulorum, ut
in phalange consistant, singulis inanipulis bifariam divi-

στον τὸν λόγον. Ὁ δὲ λόγος ἦν ἑκαστός εἰκοσιτέτταρες.

22. Καί τις εἶπε τῶν μυριάρχων, Καὶ δοκοῦμέν σοι, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανῶς ἔξιν εἰς τοσούτους τεταγμένοι πρὸς οὕτω βαθεῖαν φάλαγγα; Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Αἱ δὲ βαθύτεραι φάλαγγες ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τοῖς ὅπλοις τῶν ἐναντίων τί σοι, ἔφη, δοκοῦσιν ἢ τοὺς πολεμίους βλάπτειν ἢ τοὺς συμμάχους ὠφελεῖν; (23) Ἐγὼ μὲν γάρ, ἔφη, τοὺς εἰς ἑκάτον τούτους ὀπλίτας εἰς μυρίους ἂν μάλλον βουλοίμην τετάχθαι· οὕτω γὰρ ἂν ἐλαχίστοις μαχοίμεθα. Ἐξ ὧν μέντοι ἐγὼ τὴν φάλαγγα βαθυῶς οἶμαι ὅλην ἐνεργῶν καὶ σύμμαχον ποιήσιν αὐτὴν ἑαυτῇ. (24) Ἀκοντιστὰς μὲν ἐπὶ τοῖς θωρακοφόροις τάξω, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκοντισταῖς τοξότας. Τούτους γὰρ πρωτοστάτας μὲν τίς ἂν τάττοι, οἱ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι μηδεμίαν μάχην ἂν ὑπομείναι ἐκ χειρός; προβεβλημένοι δὲ τοὺς θωρακοφόρους μενοῦσι τε, καὶ οἱ μὲν ἀκοντίζοντες, οἱ δὲ τοξεύοντες, ὑπὲρ τῶν πρόσθεν πάντων λυμανοῦνται τοὺς πολεμίους. Ὅτι δ' ἂν κακουργῇ τις τοὺς ἐναντίους, ὅλην δτι παντὶ τούτῳ τοὺς συμμάχους κουφίζει. (25) Τελευταῖους μὲντοι στήσιν τοὺς ἐπὶ πᾶσι καλουμένους. Ὡς περ γὰρ οὐκ αἰσῶντες ἀνευ λιθοβολήματος ὀχυροῦ οὔτε ἀνευ τῶν στέγην ποιοῦντων οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ φάλαγγος οὔτε ἀνευ τῶν πρώτων οὔτε ἀνευ τῶν τελευταίων, εἰ μὴ ἀγαθοὶ ἔσονται, ὄφελος οὐδέν. (26) Ἀλλ' ὑμεῖς τε, ἔφη, ὡς παραγγέλλω τάττεσθε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν πελταστῶν ἄρχοντες ἐπὶ τούτοις ὡσαύτως τοὺς λόχους καθίστατε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν τοξοτῶν ἐπὶ τοῖς πελτασταῖς ὡσαύτως. (27) Σὺ δὲ ὅς τῶν ἐπὶ πᾶσιν ἄρχεις τελευταίους ἔχων τοὺς ἀνδρας παράγγελλε τοὺς ἑαυτοῦ ἐφορᾶν τε ἑκάστῳ τοὺς καθ' αὐτὸν καὶ τοῖς μὲν τὸ δέον ποιοῦσιν ἐπιτελεῦειν, τοῖς δὲ καχυνομένοις ἀπειλεῖν ἰσχυρῶς· ἦν δὲ τις στρέφῃται προδιδόναι θέλων, θανάτῳ ζημιῶν. Ἔργον γὰρ ἐστὶ τοῖς μὲν πρωτοστάταις θαρρύνειν τοὺς ἐπομένους καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑμᾶς δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τεταγμένους πλείω φόβον παρέχειν τοῖς καχοῖς τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων. (28) Καὶ ὑμεῖς μὲν ταῦτα ποιεῖτε. Σὺ δὲ, ὦ Βραδάτα, ὃς ἄρχεις τῶν ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς, οὕτω ποιεῖ ὅπως τὰ ζεύγη τὰ τοὺς πύργους ἄγοντα ἔψεται ὡς ἐγγύτατα τῆς φάλαγγος. (29) Σὺ δ', ὦ Δαοῦχε, ὃς ἄρχεις τῶν σκευοφόρων, ἐπὶ τοῖς πύργοις [καὶ ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς] ἄγε πάντα τὸν τοιοῦτον στρατόν· οἱ δὲ ὑπηρεταὶ σου [τῶν ὅχλων] ἰσχυρῶς κολάζοντων τοὺς προΐοντας τοῦ καιροῦ ἢ λειπομένους. (30) Σὺ δὲ, ὦ Καρδούχα, ὃς ἄρχεις τῶν ἄρμαμαζῶν αἱ ἄγουσι τὰς γυναῖκας, κατὰ στήσιν αὐτὰς τελευταίας ἐπὶ τοῖς σκευοφόροις. Ἐπόμενα γὰρ ταῦτα πάντα καὶ πλήθους δόξαν παρέξει καὶ ἐνεδρεῖν ἡμῖν ἐξουσία ἔσται, καὶ τοὺς πολεμίους, ἦν κυκλοῦσθαι πειρῶνται, μείζω τὴν περιβολὴν ἀναγκάσει ποιῆσθαι· ὅσω δ' ἂν μείζον χωρίον περιβάλλωνται τοσούτω, ἀνάγκη αὐτοὺς ἀσθενεστέρους γίνεσθαι. (31) Καὶ ὑμεῖς μὲν οὕτω ποιεῖτε· σὺ δὲ, ὦ Ἀρτάοζε καὶ Ἀρταγέρσα, τὴν χιλιοστὴν ἑκάτερος τῶν σὺν ὑμῖν πεζῶν ἐπὶ τούτοις ἔχετε. (32) Καὶ σὺ, ὦ Φαρνοῦχε καὶ Ἀσιαδά-

sis. Erant autem manipuli singuli militum viginti quatuor.

Et quidam e denu millium praefectis, An videmus tibi, Cyre, inquit, si quidem in tot ordinati simus, adversus tam densam phalangem suffecturi? Et Cyrus, Densiores quae sunt phalanges, ait, quam ut armis ad hostes possint perungere, quid tibi videntur hostibus adferre damni, sociis quid commodi? Equidem, ait, hos in centenos ordinatos gravis armaturae milites malle in decies millenos esse dispositos: nam hoc modo cum paucissimis dimicaremus. At quo militum numero phalangis meae constabit altitudo, futurum arbitror, ut tota strenua reddatur, et ad opem mutuo ferendam prompta. Jaculatores quidem post loricated disponam, et post jaculatores, sagittarios. Quis enim eos in acie prima constituat, qui fateantur ipsi nullam se cominus pugnam sustinere posse? at si loricated ante se hostibus oppositos habeant, subsistent: et illi quidem tela vibrando, hi sagittas emittendo super omnes ante collocatos, hostibus perniciem facient. Quocunque autem maleficio hostes quis infestat, eo nimirum omni socios subleat. Postremos vero collocabo, qui omnium ultimi vocantur. Nam quemadmodum domus nec sine lapidum lectorum compositione firma, nec absque iis qui tectum faciant, ullam ad rem utilis est, sic neque phalangis vel absque primis vel absque ultimis, si strenui non fuerint, ullus est usus. At vestros ordines, uti praecipio, instruite; ac vos peltastarum praefecti, post hos vestros itidem manipulos disponite; vosque praefecti sagittariorum, itidem post peltastas. At tu, qui praefectus es ultimis omnium, extrema esto in acie cum tuis, eisque praecipe, ut quisque suos respiciendo observet, et officium facientes adhortetur, ignaviores minitabundus acriter increpet: quod si quis tergum vertat, prodendi consilio, eum morte multet. Est enim eorum qui principe constituti sunt loco munus, ut sequentes verbis et factis animosos efficiant: vos autem, qui post omnes estis collocati, etiam metum hostili majorem ignavis incutere debetis. Ac vos quidem haec facite. Tu vero, Bradata, qui praefectus es iis quibus machinae curae sunt, sic fac, ut vehicula jugalia, quae turres vehunt, quam proxime phalangem sequantur. Tu, Daüche, qui praefectus es sarcinariis, post turres et machinas copias ejusmodi omnes ducito: et ministri tui vehementer in eos gregales animadvertant, qui vel intempestive praecesserint vel a tergo manserint. Tu, Carduche, qui harmamaxis mulieres vehentibus es praefectus, postremo eas loco post impedimenta constitue. Nam si haec omnia sequantur, et multitudinis opinionem praebunt, et insidias struendi facultatem nobis suppeditant, et cogent hostes, si quidem circumdare nos velint, ut majorem ambitum faciant: quanto autem majus spatium circumdando complectantur, tanto necesse est imbecilliores fiant. At vos quidem ita facite: tu vero, Artaoze, et tu Artagersa, uterque mille pedites, ex his qui vobiscum sunt, post hos habete. Tuque, Pharnuche, et tu Asiadata, equites illos mille, quibus praestis-

τα, τὴν τῶν ἱππέων χιλιοστὴν ἥς ἑκάτερος ἄρχει ὑμῶν μὴ συγκατατάττετε εἰς τὴν φάλαγγα, ἀλλ' ὅπισθεν τῶν ἄρμαμαζῶν ἐξοπλίσθητε καθ' ὑμᾶς αὐτούς· ἔπειτα πρὸς ἐμὲ ἦκετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν. Οὕτω δὲ δεῖ ὑμᾶς παρεσκευασθαι ὡς πρῶτους δεῖξον ἀγωνίζεσθαι. (33) Καὶ σὺ δὲ ὁ ἄρχων τῶν ἐπὶ ταῖς καμήλοις ἀνδρῶν, ὅπισθεν τῶν ἄρμαμαζῶν ἐκτάττου· ποιεῖ δ' ὁ, τι ἂν σοι παραγγέλλῃ Ἀρταγέρσης. (34) Ὑμεῖς δ' οἱ τῶν ἀρμάτων ἡγεμόνες διακληρωσάμενοι, ὁ μὲν λαχὼν ὑμῶν πρὸ τῆς φάλαγγος τὰ μεθ' ἑαυτοῦ ἑκατὸν ἔχων ἄρματα καταστησάτω· αἱ δ' ἕτεροι ἑκατοστούες τῶν ἀρμάτων, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς στρατιᾶς στοιχοῦσα ἐπέσθω τῇ φάλαγγι ἐπὶ κέρως, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον. (35) Κῦρος μὲν οὕτω διέταπτεν.

Ἀβραδάτας δὲ ὁ Σούσων βασιλεὺς εἶπεν, Ἐγὼ σοι, ὦ Κῦρε, ἐθελούσιος ὑφίσταμαι τὴν κατὰ πρόσωπον τῆς ἀντίας φάλαγγος τάξιν ἔχειν, εἰ μὴ τί σοι ἄλλο δοκεῖ. (36) Καὶ ὁ Κῦρος ἀγασθεὶς αὐτὸν καὶ δεξιωσάμενος ἐπήρετο τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἄρμασι Πέρσας, Ἦ καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ταῦτα συγχωρεῖτε; Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι ἀπεκρίναντο ὅτι οὐ καλὸν εἴη ταῦτα ὑφίστασθαι, διεκλήρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἔλαχεν ὁ Ἀβραδάτας ἥπερ ὑφίστατο, καὶ ἐγένετο κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους. (37) Τότε μὲν δὴ ἀπρόντες καὶ ἐπιμεληθέντες ὧν προεῖπον ἐδειπνοποιοῦντο καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρῶτ' Κῦρος μὲν ἐθύετο, ὁ δ' ἄλλος στρατὸς ἀριστήσας καὶ σπονδὰς ποιησάμενος ἐξωπλίζετο πολλοῖς μὲν καὶ καλοῖς χιτῶσι, πολλοῖς δὲ καὶ καλοῖς θώραξι καὶ κράνεσιν· ὀπλιζὼν δὲ καὶ ἵππους προμετωπίδιοις καὶ προστερνιδίοις· καὶ τοὺς μὲν μονίππους παραμηριδίοις, τοὺς δ' ὑπὸ τοῖς ἄρμασιν ὄντας παραπλευριδίοις· ὥστε ἡστραπτε μὲν χαλαρῶ, ἡνθεὶ δὲ φοινίκισι πᾶσα ἡ στρατιὰ.

2. Καὶ τῷ Ἀβραδάτᾳ δὲ τὸ τετράρβυμον ἄρμα καὶ ἵππων ὀκτὼ παγκάλως ἐκεκόσμητο. Ἐπεὶ δ' ἐμέλλε τὸν λινοῦν θώρακα, ὃς ἐπιχώριος ἦν αὐτοῖς, ἐνδύεσθαι, προσφέρει αὐτῷ ἡ Πάνθεια χρυσοῦν καὶ χρυσοῦν κράνος καὶ περιδραχινόνα καὶ ψέλια πλατέα περὶ τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν καὶ χιτῶνα πορφυροῦν ποδήρη στολιδωτὸν τὰ κάτω καὶ λόφον βακινθινοβαφῇ· ταῦτα δ' ἐποίησατο λάθρα τοῦ ἀνδρὸς ἐκμετρησαμένη τὰ ἐκείνου ὅπλα. (3) Ὁ δὲ ἰδὼν ἐθαύμασε τε καὶ ἐπήρετο τὴν Πάνθειαν, Σὺ δὴπου, ὦ γύναι, συγχόψασα τὸν σαυτῆς κόσμον τὰ ὅπλα μοι ἐποίησω; Μὰ Δί', ἔφη ἡ Πάνθεια, οὐκ οὐκ τὸν γε κλειστόν αἶσιον· σὺ γὰρ ἔμοιγε, ἦν καὶ τοῖς ἄλλοις φανῆς ὁῖός περ ἐμοὶ δοκεῖς εἶναι, μέγιστος κόσμος ἐστίν. Ταῦτα δὲ λέγουσα ἄμα ἐνέδυσεν τὰ ὅπλα, καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειρᾶτο, εἰλεῖτο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρεῖων.

4. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρόσθεν ὧν ἀξιοθέατος ὁ Ἀβραδά-

uterque, ne in phalange una cum ceteris dispositus, sed armis vosmet pone harnamexas seorsum ipsi instruite: deinde cum ducibus ceteris ad me accedite. Sic autem paratos vos esse oportet, quasi primi praelium sitis inituri. Tu quoque, illorum qui in camelos sunt impositi praefecte, pone harnamexas locum obtineto; et quidquid Artagersas imperarit, facito. Vos autem curruum duces, cum sortem duxeritis, cui vestrum id sorte obvenit, is ante phalangem suos centum currus constituat: de ceteris curruum centuriis altera quidem ad latus dextrum exercitus longo agmine procedens, phalangem ad cornu sequatur, ad laevum altera. Sic adeo Cyrus omnes disponebat.

Abradas autem, Susorum rex, Ego, Cyre, ait, ultro me recipio, ut hunc e regione phalangis adversae locum obtineam, nisi quid aliud tibi videtur. Et Cyrus hominem admiratus dextra prehendit, ac Persas qui ceteris erant in curribus interrogabat, An et vos haec conceditis? Illis respondentibus, honestum non esse, haec permittere; rem sorte decernendam ipsis proposuit, et Abradas sorte id obvenit, quod ipse in se recipere statuerat, atque adeo Egyptiis oppositus fuit. Ac tum quidem cum discessissent, et curassent ea, de quibus modo dixi, cenabant, et constitutis excubiis quieti se dabant.

CAPUT IV.

Postridie mane Cyrus rem divinam faciebat: reliquus vero exercitus cum pransus esset ac libasset, in armis egressus est, multis et elegantibus tunicis, multis et elegantibus loriceis et galeis instructus: equos etiam frontilibus et pectoralibus armabant: et equitum quidem equos illis armis, quae femora; curribus vero junctos armis illis, quae latera tegerent; adeo ut totus exercitus aere fulgeret, et florido vestium purpurearum colore niteret.

Erat et Abradas currus temonum quatuor et equorum octo pereleganter exornatus. Cumque jam thoracem more patrio lineum induere vellet, adfert ei Panthea aureum et galeam auream, et tegumenta brachiorum, et armillas latas circum internodia manuum, et purpuream tunicam, talarem et infra cinctum plicatam; denique cristam hyacinthino colore tinctam. Haec illa fecerat, clam viro mensura armorum ejus diligenter inita. Quibus ille conspectis miratus est, et Pantheam interrogavit, Tunc vero, mea uxor, ornatu tuo conscisso, haec mihi arma confecisti? Non profecto, ait Panthea, ornamento illo, quod maximi pretii est: nam tu, si quidem talis etiam aliis videaris, qualis esse mihi videris, maximo mihi fueris ornamento. Haec dicens armis eum induebat, et quanquam id occultare conaretur, lacrimae tamen ei per genas manabant.

Abradas autem jam ante spectatu dignus, posteaquam

τας ἐπλήσθη τοῖς ὅπλοις τούτοις, ἐφάνη μὲν κάλλιστος καὶ ἑλευθεριώτατος, ἅτε καὶ τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· λαδὼν δὲ παρὰ τοῦ ὑψηλίου τοῦ ἡνίας παρεσκευάζετο ὡς ἀναβησόμενος ἤδη ἐπὶ τὸ ἄρμα. (6) Ἐν δὲ τούτῳ ἡ Πάνθεια ἀποχωρήσας κελεύσασα τοὺς παρόντας πάντας ἔλεξεν, Ἄλλ' ὅτι μὲν, ὦ Ἀβραδάτα, εἰ τις καὶ ἄλλη πώποτε γυνὴ τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα μεῖζον τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἐτίμησεν, οἷμαί σε γιγνώσκω ὅτι καὶ ἐγὼ μία τούτων εἰμὶ. Τί οὖν ἐμὲ δεῖ καθ' ἑν ἕκαστον λέγειν; τὰ γὰρ ἔργα οἷμαί σοι πιθανώτερα παρεσχῆσθαι τῶν νῦν λεχθέντων λόγων. (8) Ὅμως δὲ οὕτως ἔχουσα πρὸς σε ὥσπερ σὺ οἶσθα, ἐπομύνυ σοι τὴν ἐμὴν καὶ σὴν φιλίαν ἢ μὴν ἐγὼ βούλεσθαι ἂν μετὰ σοῦ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γενομένου κοινῇ γῆν ἐπιέσασθαι μᾶλλον ἢ ζῆν μετ' αἰσχυνομένου αἰσχυνομένη; οὕτως ἐγὼ καὶ σὲ τῶν καλλίστων καὶ ἑμαιντὴν ἤξιώκα. (7) Καὶ Κύρω δὲ μεγάλην τινὰ δοκῶ ἡμᾶς χάριν ὀφείλειν, ὅτι με αἰχμαλωτὸν γενομένην καὶ ἐξαιρεθεῖσαν ἑαυτῷ οὔτε με ὡς δούλην ἤξιώσε κεκτίσθαι οὔτε ὡς ἑλευθέραν ἐν ἀτίμῳ ὀνόματι, διεφύλαξε δὲ σοὶ ὥσπερ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαβών. (8) Πρὸς δὲ καὶ ὅτε Ἀράσπας ἀπέστη αὐτοῦ ὁ ἐμὲ φυλάττων, ὑπεσχόμην αὐτῷ, εἰ με ἔασιε πρὸς σὲ πέμψαι, ἤξειν αὐτῷ σὲ πολλὸν Ἀράσπα ἄνδρα καὶ πιστότερον καὶ ἀμείνων.

9. Ἡ μὲν ταῦτα εἶπεν ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀγασθεῖς τοῖς λόγοις καὶ θιγὼν αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπεύξατο, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, δός μοι φανῆναι ἅξίῳ μὲν Πανθείας ἀνδρὶ, ἅξίῳ δὲ καὶ Κύρου φίλῳ τοῦ ἡμᾶς τιμήσαντος. Ταῦτ' εἰπὼν κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἀρματείου δίφρου ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄρμα. (10) Ἐπεὶ δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ὑψηλός, οὐκ ἔχουσα ἡ Πάνθεια πῶς ἂν ἔτι ἄλλως ἀσπάζαιτο αὐτὸν, κατεφίλησε τὸν δίφρον· καὶ τῷ μὲν προΐει ἤδη τὸ ἄρμα, ἡ δὲ λαβοῦσα αὐτὸν συνεφέπετο, ἕως ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἀβραδάτας εἶπε Θάρρει, Πάνθεια, καὶ χαίρε καὶ ἀπιθὶ ἤδη. (11) Ἐκ τούτου δὴ οἱ εὐνοῦχοι καὶ αἱ θεράπαιναι λαβοῦσαι ἀπῆγον αὐτὴν εἰς τὴν ἀρμάμαξαν καὶ κατακλίναντες κατεκαλύψαν τῇ σκηνῇ. Οἱ δὲ ἄνθρωποι καλοῦ ὄντος τοῦ θεάματος τοῦ Ἀβραδάτου καὶ τοῦ ἀρματος οὐ πρόσθεν ἐδύναντο θεάσασθαι αὐτὸν πρὶν ἢ Πάνθεια ἀπῆλθεν.

12. Ὡς δ' ἐκεκαλλιερχέη μὲν ὁ Κύρος, ἡ δὲ στρατιὰ παρετάκτο αὐτῷ ὥσπερ παρήγγειλε, κατέχων σκοπὰς ἄλλας πρὸ ἄλλων συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἔλεξε τάδε. (13) Ἄνδρες φίλοι καὶ ξύμμαχοι, τὰ μὲν ἱερὰ οἱ θεοὶ ἡμῖν φαίνουσιν οἷάπερ ὅτε τὴν πρόσθεν νίκην ἔδοσαν· ὑμᾶς δ' ἐγὼ βούλωμαι ἀναμνησάμενοι ὡς μοι δοκεῖτε μεμνημένοι πολλὸν ἂν εὐθυμώτεροι εἰς τὸν ἀγῶνα ἰέναι. (14) Ἠσκήχατε μὲν γὰρ τὰ εἰς τὸν πόλεμον πολλὸν μᾶλλον τῶν πολεμίων, συντέτραφε δὲ καὶ συντέταχθε ἐν τῷ αὐτῷ πολλῷ πλεῖον ἤδη χρόνον ἢ οἱ πολέμιοι καὶ συνενικήχατε μετ' ἀλλήλων· τῶν δὲ πολεμίων οἱ πολλοὶ μὲν συνήττηνται μετ' ἑαυτῶν, οἱ δὲ ἀμάχητοι ἐκατέ-

his armis erat instructus, pulcherrimus adparebat et maxime liberali forma praeditus, quippe qui talis esset etiam a natura : cumque ab auriga inferiore habenas accepisset, jam separabat ut in currum adscenderet. Ibi tum Panthea, secedere jussis omnibus qui aderant, dixit, « Enimvero, Abradata, si quae mulier unquam maritum suum pluris quam suam aestimavit animam, agnoscere te arbitror etiam me harum unam esse. Quid ergo necesse est omnia singillatim commemorare? nam factis ea me tibi praestitisse existimo, quae plus apud te fidei mereantur, quam verba a me nunc prolata. Sed enim tametsi hoc sim erga te animo, quem ipse nosti, jurata tamen et meum et tuum amorem sancte testor, malle me tecum, strenue cum te gesseris, terra simul obrui, quam cum infami et ipsam infamem vivere; usque adeo equidem et te et me ipsam honestissimis quibusque dignos judicavi. Quin etiam Cyro, mea sententia, magnas quasdam gratias debemus, quod redactam me ad captivae fortunam et sibi selectam, nec ut servilis feminam conditionis, nec ut liberam sub ignominioso nomine possidendam censuerit; sed posteaquam me accepit, tibi tanquam fratris uxorem custodiverit. Praeterea, cum Araspas, custos ille meus, ad ipso deficeret, pollicita sum ei, si mihi facultatem ad te mittendi concederet, venturum te ad ipsum longe Araspa tum fideliorum tum meliorem. »

Haec illa proloquuta est : cujus verbis inirifice delectatus Abradata, et caput ejus tangens, sublati ad caelum oculis, precatus est : Tu vero, Jupiter maxime, fac ut dignum me Panthea maritum, et amicum Cyro dignum ostendam, qui nobis honorem habuit. Haec loquutus, per fores sellae curulis in currum adscendit. Et cum inferior auriga, post ejus adscensum, sellam istam occlusisset, Panthea, quae alia ratione non posset amplius ipsum amplecti, sellam est osculata : et Abradatae quidem jam procedebat currus, atque illa clam eo subsequeretur, donec conversus Abradata, ea conspecta, dixit, Bono sis animo, Panthea, et salve, et abi jam. Tum deinde eunuchi atque ancillae receptam eam ad harmamaxam deduxerunt, et in lecto positam tentorio texerunt. Homines vero, tametsi et Abradata et currus ejus pulchrum sane spectaculum exhiberent, prius tamen eum contemplari non potuere, quam Panthea discessisset.

Cum autem Cyrus rite rem divinam fecisset, et jam instructus ei esset exercitus, uti mandarat, speculis aliis ante alias collocatis, duces convocavit, atque hujusmodi verba fecit : « Dii nobis, amici ac socii, sacrificia talia ostendunt, qualia cum victoriam nobis illam priorem largiti sunt : ego vero commonefacere vos eorum volo, quae si memoria tenentis, longe mea quidem sententia sitis ad praedium alacrius accessuri. Nam bellicis in rebus multo magis quam hostes estis exerciti; multo etiam diutius quam hostes, eodem simul in loco et educati estis et instructi, et victoria simul estis potiti : at ex hostibus multi cum hisdem ipsis victi sunt : qui autem ex utraque parte praefixo nondum interfuerunt,

ρων οἱ μὲν τῶν πολεμίων ἴσασιν ὅτι προδότας τοὺς παραστάτας ἔχουσιν, ὑμεῖς δὲ οἱ μετ' ἡμῶν ἴστε ὅτι μετὰ θελόντων τοῖς συμμάχοις ἀρήγειν μάχεσθε. (15) Εἰκὸς δὲ τοὺς μὲν πιστεύοντας ἀλλήλοις ὁμονόως μάχεσθαι μένοντας, τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας ἀναγκαῖον βουλευέσθαι πῶς ἂν ἕκαστοι τάχιστα ἐκποδῶν γένοιτο. (16) Ἰωμεν δὴ, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄρματα μὲν ἔχοντες ὠπλισμένα πρὸς ἀσπλα τὰ τῶν πολεμίων, ὥς δ' αὐτως καὶ ἱππέας καὶ ἱππους ὠπλισμένους πρὸς ἀόπλους ὥς ἐκ χειρὸς μάχεσθαι. (17) Πεζοῖς δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις οἷς καὶ πρόσθεν μαχεῖσθε, Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως μὲν ὠπλισμένοι εἰσιν, ὁμοίως δὲ τεταγμένοι· τὰς τε γὰρ ἀσπίδας μεῖζους ἔχουσιν ἢ ὡς ποιεῖν τι καὶ ὁρᾶν· τεταγμένοι τε εἰς ἑκατὸν δῆλον ὅτι κωλύσουσιν ἀλλήλους μάχεσθαι πλὴν πάνυ ὀλίγων. (18) Εἰ δὲ τῷ ὠθοῦντες ἐξώσκειν πιστεύουσιν, ἱπποὶς αὐτοὺς πρῶτον δεήσει ἀντέχειν καὶ σιδήρῳ ὑφ' ἱππων ἰσχυριζομένων· ἦν δὲ τις αὐτῶν καὶ ὑπομείνη, πῶς ἅμα δυνήσεται ἱππομαχεῖν τε καὶ φαλαγγομαχεῖν καὶ πυργομαχεῖν; καὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν πύργων ἡμῖν μὲν ἐπαρξέουσι, τοὺς δὲ πολεμίους παίνοντες ἀμνησθαι ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ποιήσουσιν. (19) Εἰ δὲ τις ἐπὶ ἐνδείσθαι δοκεῖτε, πρὸς ἐμὲ λέγετε· σὺν γὰρ θεοῖς οὐδενὸς ἀπορήσομεν. Καὶ εἰ μὲν τις εἰπεῖν τι βούλεται, λαξάτω· εἰ δὲ μὴ, ἐλθόντες πρὸς τὰ ἱερὰ καὶ προσευξάμενοι οἷς ἐθύσαμεν θεοῖς ἴτε ἐπὶ τὰς τάξεις· (20) καὶ ἕκαστος ὑμῶν ὑπομνησκέτω τοὺς μετ' αὐτοῦ ἅπερ ἐγὼ ὑμᾶς, καὶ ἐπιδεικνύτω τις τοῖς ἀρχομένοις ἑαυτὸν ἄξιον ἀρχῆς, ἀφοβὸν δεικνύς καὶ σῆμα καὶ πρόσωπον καὶ λόγους.

BIBAION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν δὴ εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ἀπήσαν πρὸς τὰς τάξεις· τῷ δὲ Κύρῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν προσήνεγκαν οἱ θεράποντες ἐμφαγεῖν καὶ ἐμπιεῖν ἔτι οὖσιν ἀμφὶ τὰ ἱερὰ. Ὁ δὲ Κύρος ὥσπερ εἶχεν ἐσθητικῶς ἀπαρξάμενος ἡρίστα καὶ μετεδίδου αἰεὶ τῷ μάλιστα δεομένῳ· καὶ σπείσας καὶ εὐξάμενος ἔπια, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ περὶ αὐτὸν οὕτως ἐποιοῦν. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰτησάμενος Δία πατρῶν ἡγεμόνα εἶναι καὶ σύμμαχον ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸν ἱππον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευσεν. (2) Ὀπλισμένοι δὲ πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κύρον τοῖς αὐτοῖς Κύρῳ θπλοῖς, χιτῶσι φοινικοῖς, θώραξι χαλκοῖς, κράνεσι χαλκοῖς, λόφοις λευκοῖς, μαχαίραις, παλτῶν κρανείων ἐν ἕκαστος, οἱ δὲ ἱπποὶ προμετωπίδιοις καὶ προστερνιδίοις καὶ παραμηριδίοις χαλκοῖς· τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα παραμηρίδια ἦν καὶ τῷ ἀνδρί· τοσούτον μόνον διέφερον τὰ Κύρου ὅπλα ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἐπέχριστο τῷ χρυσοειδεῖ χρώματι, τὰ δὲ Κύρου ὅπλα ὥσπερ κάτοπτρον ἐξέλαμ-

eorum quotquot in hostium exercitu sunt, norunt, socios sibi adstare desertores : vos vero qui a nobis estis, cum iis aleam praelii vos subituros nostis, qui sociis opem ferre cupiant. Est autem consentaneum, concordibus animis in pugna substitutos eos, qui mutuo sibi fidunt : qui vero diffidunt, hos consultare necesse est, quo pacto singuli quamprimum se subducere possint. Eamus igitur in hostes, viri, cum armatis curribus adversus hostium currus inermes ; itidemque cum equitibus et equis armatis adversus inermes cominus pugnaturi. Adversus pedites pugnaturi estis, quorum alii quidem tales sunt quales antehac estis experti ; Egyptii autem eodem armati sunt modo, eodemque ordine in acie dispositi sunt : nam majores habent clypeos, quam ut efficere aliquid et cernere possint : et in centenos ordinati, manifestum est fore, ut alii alios quo minus pugnare possint, paucis admodum exceptis, impediant. Quod si nos impellendo protrusuros se crediderint, primum equi eis sustinendi erunt, et ferrum, cui robur ab equis accedit. Jam si quis illorum etiam non cedendo subsistet, quo pacto simul et adversus equitatum, et phalangem, et turres pugnare poterit ? nam in turribus collocati nostri nobis auxilio futuri sunt, et hostes feriendo, potius ut de suis rebus desperent, quam praelientur, efficiunt. Quod si re quapiam vobis adhuc opus esse putatis, ad me referte : nam diis adjuvantibus, nulla res nobis deerit. Jam si quis dicere aliquid volet, dicat ; sin autem, ad rem divinam profecti, ac deos precati, quibus rem sacram fecimus, ad ordines vosmet conferte : et vestrum quisque suos eorum commonefaciat, de quibus ego vos admonui ; atque adeo subjectis sibi quilibet intrepidum et gestu, et vultu, et oratione semet ostendendo, imperio se dignum demonstret. »

LIBER VII.

CAPUT I.

Illi igitur, precati deos, ad ordines abierunt : et ministri Cyro atque iis qui cum ipso erant, in re sacra facienda adhuc occupatis, cibum ac potum attulere. Cyrus autem ita, uti constiterat, libatis cibis prandebat, et semper ei, qui maxime indigeret, impertiebat : cumque libationes et preces peregisset, tum ipse bibit, tum ceteri, qui circum eum erant, similiter fecerunt. Secundum hæc implorato Jove patrio, ut dux et socius esset, equum adscendit, idemque eos, qui circa ipsum erant, facere jussit. Erant autem omnes illi cum Cyro, iisdem armis instructi, quibus ipse Cyrus ; tunicis puniceis, loriceis æreis, æreis galeis, cristis albis, gladiis, et uno corneo quisque palto : equi tegumentis frontium, et pectorum, et femorum æreis muniti erant : ejusdem generis tegumenta equitis cujusque femora muniebant. In hoc autem duntaxat uno Cyri a reliquis differebant arma, quod reliqua colore aureo illita erant ; at Cyri arma instar

πεν. (3) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη καὶ ἔστη ἀποβλέπων ἤπερ ἑμᾶλλε πορεύεσθαι, βροντῇ δεξιὰ ἐφθέγγετο· ὁ δ' εἶπεν, Ἐφόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ μέγιστε. Καὶ ὀρμάτο μὲν ἐν δεξιᾷ ἔχων Χρυσάνταν τὸν ἵππαρχον καὶ τοὺς ἱππέας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρσάμαν καὶ τοὺς πεζοὺς. (4) Παρηγγύησε δὲ παρορᾶν πρὸς τὸ σημεῖον καὶ ἐν ἰσῷ ἐπεσθαι· ἦν δὲ αὐτῶν τὸ σημεῖον ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένους. Καὶ νῦν δ' ἐτι τοῦτο τὸ σημεῖον τῶ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Πρὶν δὲ δρᾶν τοὺς πολέμιους εἰς τρεῖς ἀνέπαυσε τὸ στράτευμα.

5. Ἐπεὶ δὲ προελήλυθεσαν ὡς εἴκοσι σταδίους, ἤρχοντο ἤδη τὸ τῶν πολέμιων στράτευμα ἀντιπροσὶόν παρορᾶν. Ὡς δ' ἐν τῷ καταφανεῖ πάντες ἀλλήλοις ἐγένοντο καὶ ἐγνωσαν οἱ πολέμιοι πολλὴ ἐκατέρωθεν ὑπερφαιαγγούντες, στήσαντες τὴν αὐτὴν φάλαγγα, οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως κυκλοῦσθαι, ἐπέκαμπτον εἰς κύκλωσιν, ὥς περ γάμμα ἐκατέρωθεν τὴν ἑαυτῶν τάξιν ποιήσαντες, ὡς πάντοθεν ἅμα μάχονται. (6) Ὁ δὲ Κύρος δρῶν ταῦτα οὐδέν τι μᾶλλον ἀρίστατο, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἡγεῖτο. Κατανοῶν δὲ ὡς πρόσω τὸν καμπτήρα ἐκατέρωθεν ἐποιήσαντο περὶ δὴ κάμπτοντες ἀνέτεινον τὰ κέρατα, Ἐννοεῖς, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἐνθα τὴν ἐπικαμπτὴν ποιοῦνται; Πάνυ γε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, καὶ θαυμάζω γε· πολλὴ γὰρ μοι δοκοῦσιν ἀποσπᾶν τὰ κέρατα ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος. (7) Ναὶ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἀπὸ γε τῆς ἡμετέρας. Τί δὴ τοῦτο; Δῆλον ὅτι, ἔφη, φοβούμενοι μὴ ἦν ἐγγὺς ἡμῶν γένηται τὰ κέρατα τῆς φάλαγγος ἐτι πρόσω οὐσης, ἐπιθώμεθα αὐτοῖς. Ἐπειτ', ἔφη ὁ Χρυσάντας, πῶς δυνήσονται ὠφελεῖν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους οὕτω πολλὴ ἀπέχοντες ἀλλήλων; Ἀλλὰ δῆλον, ἔφη ὁ Κύρος, ὅτι ἡνίκα ἂν γένηται τὰ κέρατα ἀναβαίνοντα κατ' ἀντιπέρας τῶν πλαγίων τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος, στραφέντες ὡς εἰς φάλαγγα ἅμα πάντοθεν ἡμῖν προσίσαι, ὡς ἅμα πάντοθεν μαχοῦμενοι. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Χρυσάντας, εὖ σοι δοκοῦσι βουλευέσθαι; Πρὸς γε ἃ δρῶσι, πρὸς δὲ ἃ οὐχ ὀρῶσιν ἐτι χάκιον ἢ εἰ κατὰ κέρας προσήσαν. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ὦ Ἀρσάμα, ἡγοῦ τῶν πεζῶν ἡρέμα ὥς περ ἐμὲ δρᾷς· καὶ σὺ, ὦ Χρυσάντα, ἐν ἰσῷ τούτῳ τὸ ἱππικὸν ἔχων συμπαρέπου. Ἐγὼ δ' ἅπειμι ἐκεῖσε θέν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ἀρχεσθαι τῆς μάχης· ἅμα δὲ παριὼν ἐπισκέψομαι ἕκαστα πῶς ἡμῖν ἔχει. (9) Ἐπειδὴν δὲ ἐκεῖ γένωμαι, ὅταν ἦδη δημοῦ προσιόντες ἀλλήλοις γινώμεθα, παιᾶνα ἐξάρξω, ὑμεῖς δὲ ἐπείγεσθε. Ἡνίκα δ' ἂν ἡμεῖς ἐγγειρώμεν τοὺς πολέμιους, αἰσθήσεσθε μὲν, οὐ γὰρ, οἶμαι, ὀλίγος θόρυβος ἔσται, ὀρμήσεται δὲ τῆνικαῦτα Ἀβραδάτας ἥδη σὺν τοῖς ἄρμασιν εἰς τοὺς ἐναντίους· οὕτω γὰρ αὐτῶν εἰρήσεται· ὑμᾶς δὲ χρὴ ἐπσεσθαι ἐχόμενους ὅτι μάλιστα τῶν ἀρμάτων· οὕτω γὰρ μάλιστα τοῖς πολέμοις τεταραγμένοις ἐπιπεσούμεθα. Παρέσομαι δὲ καὶ γὼ ἢ ἂν δύνωμαι τάχιστα διώκων τοὺς ἀνδρας, ἢν οἱ θεοὶ θέλωσι.

10. Ταῦτ' εἰπόν καὶ ζύνθημα παρεγγύησας Ζεὺς σῴτηρ καὶ ἡγεμὼν ἐπορεύετο. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρμά-

speculi resplendebant. Posteaquam conscendit equum, ac substitit ut respueret qua perrecturus esset, tonitru dextrum insonuit : et ille, Sequemur, ait, te, maxime Jupiter. Tum progredi copit, Chrysanta equitum praefecto cum equitibus, dextrum ; Arsama cum pedestribus copiis latus laevum obtinentibus. Praecepit etiam ut ad signum respuerent, et aequali gradu sequerentur : erat autem ei signum aquila aurea in hasta sublimi extensa. Et hodie signum hoc a rege Persarum adhuc retinetur. Prius vero quam in hostium conspectum venirent, ter exercitum quiescendo refecit.

Ubi stadia circiter viginti processissent, hostium copias adventantes contra se jam cernere coeperunt. Cumque jam se mutuo conspicerent, et hostes animadvertissent ipsorum longius quam Persarum phalangem ab utraque parte exporrectam esse, suam ubi stitissent phalangem (nec enim aliter circumdare liceat), inflexerunt eam ad intercipiendum in medio hostem, ut instructo agmine suo utrinque instar literae gamma, undique simul dimicarent. Quae Cyrus tametsi videret, nihilo tamen magis itinere decessit, sed eodem modo praebat. Cum autem animadverteret, procul ab ipsis utrinque flexum fieri, quo cornua flectendo extendebant, Animadvertis, inquit, Chrysanta, ubi hostes inflexionem instituant? Prorsus, ait Chrysantas, atque adeo miror sane : cornua enim, mea quidem sententia, longe a sua phalange abstrahunt. Sic est profecto, ait Cyrus, ac longe etiam a nostra. Cur id? Nimirum, ait, metuunt ne, si cornua nobis propiora sint, phalange procul adhuc remota, impetum in eos faciamus. At qui poterunt deinde, inquit Chrysantas, aliis alii adjumento esse, cum tam longe a se invicem absint? Manifestum vero, inquit Cyrus, fore ut ubi cornua e regione laterum exercitus nostri adscendendo constiterint, quasi in phalangem conversi pariter ex omni parte nos adgrediantur, simul undique adversum nos pugnaturi. Ergone tibi, inquit Chrysantas, recte hoc consilii capere videtur? Recte, ad ea quod attinet, quae prospiciunt, inquit; ad ea vero, quae non prospiciunt, etiam pejus sibi consulunt, quam si adversis cornibus nos invaderent. Sed tu, Arsama, inquit, pediatum quiete ducito, sicuti me praere vides : ac tu, Chrysanta, pari cum hoc gradu copias equestres ducens sequitor. Ego vero illuc abeo, unde mihi commodum videtur ordiri praelium : et simul in transitu singula considerabo, quo pacto nobis ista se habeant. Illuc ubi venero, cum congressuri jam inter nos erimus, praena exordiar, ac vos festinate. Quando autem manus cum hostibus nos conserturi simus, facile vos sentietis (quippe tumultus, opinor, haud exiguus futurus est), ac tum Abradatas cum curribus in adversarios impetum faciet : sic enim ipsi significabitur : vos autem sequi oportebit quam maxime contiguos curribus ; nam hoc modo in hostes plurimum perturbatos incidemus. Adero etiam ipse, et quam celerrime potero, diis volentibus, eos persequar.

Hæc loquutus, cum tesseram militarem hanc dedisset, JUPITER SERVATOR ET DUX, progressus est. Cum-

των καὶ τῶν θωρακοφόρων διαπορευόμενος ὁπότε προσ-
βλέψει τινας τῶν ἐν ταῖς τάξεσι, τότε μὲν εἶπεν ἄν,
Ὡ ἄνδρες, ὡς ἡδὺ ὑμῶν τὰ πρόσωπα θεάσασθαι, τότε δ'
αὖ ἐν ἄλλοις ἄν ἔλεξεν, Ἄρα ἐννοεῖτε, ἄνδρες, ὅτι ὁ νῦν
ἀγών ἐστιν οὐ μόνον περὶ τῆς τήμερον νίκης, ἀλλὰ καὶ
περὶ τῆς πρόσθεν ἥν νενικήκατε καὶ περὶ πάσης εὐδαι-
μονίας; (11) ἐν ἄλλοις δ' ἄν προῖων εἶπεν, Ὡ ἄνδρες,
τὸ ἀπὸ τοῦδε οὐδὲν ποτε ἔτι θεοὺς αἰτιατέον ἔσται· πα-
ραδεδώκασι γὰρ ἡμῖν πολλὰ τε καὶ ἀγαθὰ κτήσασθαι.
Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, ἀγαθοὶ γενώμεθα. (12) Κατ' ἄλλους
δ' αὖ τοιαύδε, Ὡ ἄνδρες, εἰς τίνα ποτ' ἄν καλλίονα
ἔρνον ἀλλήλους παρακαλέσαιμεν ἢ εἰς τόνδε; νῦν γὰρ
ἔξεστιν ἀγαθοῖς ἀνδράσι γενομένοις πολλὰ κάγαθὰ ἀλλή-
λοις εἰσενεγκεῖν. (13) Κατ' ἄλλους δ' αὖ, Ἐπίστασθε
μὲν, οἴμαι, ὦ ἄνδρες, ὅτι νῦν ἄθλα πρόκειται τοῖς
νικῶσι μὲν διώκειν, παῖειν, κατακαίνειν, ἀγαθὰ ἔχειν,
καλὰ ἀκούειν, ἐλευθέρους εἶναι, ἀρχειν τοῖς δὲ κακοῖς
θῆλον ὅτι τάναντία τούτων. Ὅστις οὖν αὐτὸν φιλεῖ,
μετ' ἐμοῦ μαχέσθω· ἐγὼ γὰρ κακὸν οὐδὲν οὐδ' αἰσχρὸν
ἐκὼν εἶναι προσήσομαι. (14) Ὅποτε δ' αὖ γένοιτο κατὰ
τινας τῶν πρόσθεν συμμαχεσασμένων, εἶπεν ἄν, Πρὸς δὲ
ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, τί δεῖ λέγειν; ἐπίστασθε γὰρ ὅαν οἱ
οἱ ἀγαθοὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡμέραν ἀγούσι καὶ ὅαν οἱ
κακοί.

15. Ὡς δὲ παρίων κατὰ Ἀβραδάταν ἐγένετο, ἔσθη·
καὶ ὁ Ἀβραδάτας παραδούς τῷ ὑφηνόχῳ τὰς ἡνίας
προσῆλθεν αὐτῷ· προσέδραμον δὲ καὶ ἄλλοι τῶν πλησίον
τεταγμένων καὶ πεζῶν καὶ ἄρματλητῶν. Ὁ δ' αὖ
Κῦρος ἐν τοῖς παραγεγενημένοις ἔλεξεν, Ὁ μὲν θεός, ὦ
Ἀβραδάτα, ὥσπερ σὺ ἡξίους, συνηξίωσε σέ καὶ τοὺς
σὺν σοὶ πρωτοστάτας εἶναι τῶν συμάχων· σὺ δὲ τοῦτο
μέμνησο, ὅταν δέῃ σε ἡδὴ ἀγωνίζεσθαι, ὅτι Πέρσαι οἱ
τε θεασόμενοι ὑμᾶς ἔσονται καὶ οἱ ἐφόμενοι ὑμῖν καὶ
οὐκ ἑσόντες ἐρήμους ὑμᾶς ἄγωνίζεσθαι. (16) Καὶ ὁ
Ἀβραδάτας εἶπεν, Ἄλλα τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς ἔμοιγε δόκει,
ὦ Κύρε, καλῶς ἔχειν· ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με, ὅτι
τὰ μὲν τῶν πολεμίων κέρατα ἰσχυρὰ ὀρῶ ἀνατεινόμενα
καὶ ἄρμασι καὶ παντοδαπῇ στρατιᾷ, ἡμέτερον δ' οὐδὲν
ἄλλο αὐτοῖς ἀντιτάσσεται ἢ ἄρματα· ὥστ' ἐγὼ γ', ἔφη,
εἰ μὴ ἔλαχον τήνδε τὴν τάξιν, ἡσχυρόμην ἂν ἐνθάδε ὄν·
οὕτω πολὺ μοι δοκῶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι. (17) Καὶ
ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' εἰ τὰ παρὰ σοὶ καλῶς ἔχει, θάρ-
ρει ὑπὲρ ἐκείνων· ἐγὼ γάρ σοι σὺν θεοῖς ἔρημα τῶν
πολεμίων τὰ πλάγια ταῦτα ἀποδείξω. Καὶ σὺ μὴ
πρότερον ἐμβαλλε τοῖς πολεμίοις, διαμαρτύρομαι, πρὶν
ἂν φεύγοντας τούτους οὖς νῦν φοβῇ θεάσῃ· (τοιαῦτα δ'
ἐμεγαληγόρει μελλούσης τῆς μάχης γίνεσθαι, ἄλλως
δ' οὐ μάλα μεγαληγόρος ἦν) ὅταν μέντοι ἴδῃς τού-
τους φεύγοντας, ἐμέ τε ἡδὴ παρεῖναι νόμιζε καὶ ἄρμα
εἰς τοὺς ἀνδρας· καὶ σὺ γὰρ τότε τοῖς μὲν ἐναντίοις
καχίστοις ἂν χρήσαιο, τοῖς δὲ μετὰ σαυτοῦ ἀρίστοις.
(18) Ἀλλ' ἕως ἔτι σοι σχολή, ὦ Ἀβραδάτα, πάντως πα-
ρελάσας παρὰ τὰ σαυτοῦ ἄρματα παρακάλει τοὺς σὺν
σοὶ εἰς τὴν ἐμβολήν, τῷ μὲν προώπῳ παραθάρρυνων,

que inter currus et loricated pergeret, quoties aliquos eo-
rum qui in ordinibus erant adspiceret, aiebat modo, Quam
jucundum est, viri, vestros intueri vultus! modo apud alios
dicebat, An intelligitis, viri, certamen jam propositum esse
non solum de hodierna victoria, sed etiam de ea quam prius
obtinuistis, et de felicitate universa? apud alios autem præ-
cedens aiebat, Deinceps nunquam dii nobis accusandi erunt,
commilitones: nam facultatem concessere multa et egregia
nobis acquirendi. At nos, milites, fortiter nosmet geramus.
Rursus alios huiusmodi verbis adfatus est, Quasnam ad
communes epulas lautiores alii alios invitare possemus,
quam ad has ipsas? nam modo facultas vobis est, si viri
fortes esse volueritis, multa et egregia commoda in vos mu-
tuo conferendi. Rursus alios, Nostis, opinor, milites, pro-
posita jam esse præmia, vincentibus quidem, ut persequan-
tur, feriant, occidant, bona possideant, præclare audiant,
liberi sint, imperent; ignavis autem, his contraria scilicet.
Quisquis ergo se ipsum diligit, mecum prælium ineat: nam
ego nihil ignaviæ, nihil turpitudinis volens admittam. Rur-
sus ubi ad quosdam accessisset, qui prælio superiori inter-
fuissent, aiebat, ad vos vero, milites, quid verbis opus est?
nostis enim qualem diem viri fortes in præliis agant, et
qualem ignavi.

Cum autem discedens ad Abradatam accessisset, restitit:
et Abradatas habenis inferiori aurigæ traditis, adiit eum;
et alii etiam ex eis, qui prope ab ipso in acie collocati erant,
tum pedites tum curruum agitadores, ad eum adcurrabant.
Rursus apud hos, cum jam advenissent, in hanc senten-
tiam dixit Cyrus: Deus, Abradata, quemadmodum tu pete-
bas, te tuosque dignos censuit, qui sociorum in acie primi
staretis: tu vero hoc memineris, ubi jam tibi præliandum
erit, Persas eos futuros qui vos et spectabunt et sequentur,
neque committent, ut auxilio destituti dimicetis. Et Abra-
datas ait, Equidem res nostras, Cyre, recte se habere exi-
stimo: verum latera me sollicitum habent, quod hostium
cornua video porrigi firma tum propter currus, tum propter
omnis generis copias; his autem nihil nos opposuimus
aliud quam currus: quapropter me sane, nisi sorte locus hic
mihi obtigisset, ejus puderet; adeo mihi plane tutissi-
me hic esse videor. Et Cyrus, Si res apud te recte habent,
inquit, bono sis animo quos illos attinet: nam ego, deum
opto, tibi palam hæc hostium latera nudabo. Teque obte-
sto, ne prius in hostes impetum facias, quam hos ipsos,
quos modo metuis, fugere cernas: (huiusmodi autem verba
Cyrus magnifice jactabat, instante pugna; cum ceteroqui
non admodum jactabundus esset:) ubi vero fugientes hos
conspexeris, tum et me jam adesse putato, et impetum in
hostes facito: quippe tunc adversarios ignavissimos, et tuos
fortissimos experieris. Enimvero dum tibi vacat, Abradata,
currus tuos utique prætervectus, cohortare tuos ad impres-
sionem in hostes faciendam, ac partim eis vultu animos

ταῖς δὲ ἑλπίσιν ἐπικουρίζων· ὅπως δὲ κράτιστοι φανείσθε τῶν ἐπὶ τοῖς ἄρμασι, φιλονεικίαν αὐτοῖς ἐμβαλλέ· καὶ γὰρ, εὖ ἴσθι, ἦν τὰδε εὖ γένηται, πάντες ἐροῦσι τὸ λοιπὸν μηδὲν εἶναι κερδαλεώτερον ἀρετῆς. Ὁ μὲν δὲ Ἀβραδάτας ἀναβάς παρήλαυε καὶ ταῦτα ἐποίει.

19. Ὁ δ' αὖ Κῦρος παριὼν ὡς ἐγένετο πρὸς τῷ εὐώνυμῳ, ἐνθα δ' Ὑστάσπης τοὺς ἡμίσεις ἔχων ἦν τῶν Περσῶν ἱππέων, ὀνομάσας αὐτὸν εἶπεν, Ὁ Ὑστάσπα, πῦν ὁρᾷς ἔργον τῆς σῆς ταχυεργίας· νῦν γὰρ εἰ φθάσομεν τοὺς πολεμίους κατακαίνοντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθανεῖται. (20) Καὶ δ' Ὑστάσπης ἐπιγέλασας εἶπεν, Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν μελήσει· τοὺς δ' ἐκ πλαγίου σὺ ἄλλοις πρόταξον, ὅπως μὴδ' οὗτοι σχολάζωσι. Καὶ δ' Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐπὶ γε τούτους ἐγὼ αὐτὸς παρέρχομαι· ἀλλ', ὦ Ὑστάσπα, τόδε μέμνησο, ὅτι ἂν ἡμῶν ὁ θεὸς νίκην διδῶ, ἦν τί που μένη πολέμιον, πρὸς τὸ μαχόμενον ἀεὶ συμβάλλωμεν. (21) Ταῦτα εἰπὼν προῆλθε. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ πλευρὸν παριὼν ἐγένετο καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῶν ταύτῃ ἄρμάτων, πρὸς τοῦτον Διέξεν, Ἐγὼ δ' ἐπέρχομαι ὑμῖν ἐπικουρήσων· ἀλλ' ὅπου αἰσθησθε ἡμᾶς ἐπιτιθεμένους κατ' ἄκρον, τότε καὶ ὑμεῖς πειράσθε ἅμα διὰ τῶν πολεμίων ἐλαυνεῖν· πολλὴ γὰρ ἐν ἀσφαλεστέρῳ ἔσσεσθε ἔξω γενόμενοι ἢ ἐνδον ἀπολαμβάνομενοι. (22) Ἐπεὶ δ' αὖ παριὼν ἐγένετο ὀπισθεν τῶν ἄρμαμαζῶν, Ἀρταγέρσαν μὲν καὶ Φαρνοῦχον ἐκέλευσεν ἔχοντας τὴν τε τῶν πεζῶν χιλιεστὴν καὶ τὴν τῶν ἱππέων μένειν αὐτοῦ. Ἐπειδὴν δ' ἔφη, αἰσθάνησθε ἐμοῦ ἐπιτιθεμένου τοῖς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, τότε καὶ ὑμεῖς τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐπιχειρεῖτε· μαχεῖσθε δ', ἔφη, πρὸς κέρας, ὥς περ ἀσθενέστατον στράτευμα γίγνεται, φάλαγγα ἔχοντες, ὥς περ ἂν ἰσχυρότατοι εἴητε. Καὶ εἰσι μὲν, ὡς ὁρᾷτε, τῶν πολεμίων ἱππεῖς οὐ ἔσχατοι· πάντως δὲ πρότερον πρὸς αὐτοὺς τὴν τῶν καμήλων τάξιν, καὶ εὖ ἴστε ὅτι καὶ πρὶν μάχεσθαι γελοίους τοὺς πολεμίους θεάσσεσθε.

23. Ὁ μὲν δὲ Κῦρος ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρήει· ὁ δὲ Κροῖσος νομίσας ἤδη ἐγγύτερον εἶναι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα, σὺν ἧ αὐτὸς ἐπορεύετο, ἡ τὰ ἀνατεινόμενα κέρατα, ἥρε τοῖς κέρασι σημεῖον μηκέτι ἄνω πορεύεσθαι, ἀλλ' αὐτοῦ ἐν χώρᾳ στραφῆναι. Ὡς δ' ἔστησαν [πάντες] ἀντίᾳ πρὸς τὸ τοῦ Κύρου στράτευμα ὁρῶντες, ἐσήμενον αὐτοῖς πορεύεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. (24) Καὶ οὕτω δὴ προσήσαν τρεῖς φάλαγγες ἐπὶ τὸ Κύρου στράτευμα, ἡ μὲν μία κατὰ πρόσωπον· τὼ δὲ δύο, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον, ὥστε πολλὸν φόβον παρῆναι πάσῃ τῇ Κύρου στρατιᾷ· ὥς περ γὰρ μικρὸν πλινθίον ἐν μεγάλῳ τεθὲν, οὕτω καὶ τὸ Κύρου στράτευμα πάντοθεν περιείχετο ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ ἱππεύσι καὶ ὀπλίταις καὶ πελτοφόροις καὶ τοξόταις καὶ ἄρμασι πλὴν ἐξόπισθεν. (25) Ὅμως δὲ ὁ Κῦρος ἐπεὶ παρήγγειλεν, ἐστράφησαν πάντες ἀντιπρόσωποι τοῖς πολεμίοις· καὶ ἦν μὲν πολλὴ πανταχόθεν σιγὴ ὑπὸ τοῦ τὸ μέλλον ὀκνεῖν, ἡνίκα δὲ ἔδοξε τῷ Κύρῳ καιρὸς εἶναι, ἐξήρξατο παιδῶνα, συνεπήρξατο δὲ πᾶς ὁ

addito, partim spe sublevato. Atque uti praestantissimi omnium, qui sunt in curribus, videamini, aemulationem ipsis injicito: nam certo scias, dicturos omnes deinceps, si hoc bene fiat, virtute nihil esse fructuosius. Itaque consensu curru praetervehebatur Abtradatas, et haec faciebat.

Cyrus autem progrediens, cum ad laevam pervenit, ubi Hystaspas erat cum equitatus Persici parte dimidia, eo nominatim compellato, ait, Vides jam, Hystaspas, tua dignum opus in rebus conficiendis celeritate: nam si modo antevertemus hostes interficiendo, nemo nostrum peribit. Et Hystaspas cum risu ait, Enimvero de iis, qui ex adverso sunt, curae nobis erit: tu autem de illis, qui sunt a latere, aliis mandata dederis, ut ne isti sint otiosi. Equidem ad hos, ait Cyrus, ipse pergo. Tu tamen hoc memineris, Hystaspas; cuicumque nostrum tandem victoriam deus concesserit, si quid alicubi reliquum ex hostibus manserit, semper cum iis, qui pugnabunt, manus conserendas esse. His dictis, procedebat. Cumque progrediendo ad latus venisset, et ad praefectum curruum, qui istic erant, sic eum adlocutus est: Equidem vobis operam laturus venio: vos ubi senseritis, nos ad partes extremas hostem invadere, tum et ipsi per hostes una perrumpere conamini: nam tutiores multo futuri estis, si extra progressi fueritis, quam si ab iis in medio intercepti. Postquam autem pergendo pone harmamaxas venit, praecipit, ut Artagersas et Pharnuchus, cum mille peditibus ac totidem equitibus, ibidem manerent. Ubi vero, inquit, me animadvertitis eos, qui ad dextrum cornu sunt, adoriri, tunc et ipsi vobis oppositos invadite: pugnabitis autem, ait, adversus cornu, quia hoc imbecillima pars est exercitus, et phalangem habebitis, qua ratione firmissimi eritis. Sunt etiam, uti videtis, equites hostium ultimi; adversus hos omnino camelorum ordines immitte, nec dubitetis fore ut prius hostes ridiculos conspiciatis, quam manus conseratis.

His Cyrus peractis, ad latus dextrum se contulit: Cræsus autem ratus jam phalangem, cum qua ipse procedebat, ab hostibus abesse propius quam illa cornua quae protendebantur, signum extulit quo cornua monerentur, ne longius sursum progredierentur, sed eo se loco converterent. Cumque subsisterent omnes, ex adverso Cyri copias intuentes, signum iis dedit, ut in hostes pergerent. Hoc modo tres phalanges adversus exercitum Cyri tendebant; una, ex adverso; ex reliquis altera ad dextrum latus, ad laevum altera: adeo ut totus Cyri exercitus magno in metu versaretur. Nam sicuti exiguus laterculus, in magno collocatus, sic Cyri copiae cingebantur undique ab hostium et equitibus, et gravis armaturae militibus, et peltastis, et sagittariis, et curribus, extra quam a tergo. Sed ubi tamen Cyrus imperavit, omnes ore adverso in hostes se converterunt: et erat altum ubique silentium prae futuri eventus formidine. Cum autem Cyro jam tempus esse videretur, paeanem exorsus est, et univer-

στρατός. (28) Μετὰ δὲ τοῦτο τῷ Ἐνυάλῳ τε ἅμα ἐπληάλαξαν καὶ ἐξανίσταται ὁ Κύρος, καὶ εὐθὺς μετὰ τῶν ἱππέων λαβὼν πлагіους τοὺς πολεμίους ὁμοσε αὐτοῖς τὴν ταχίστην συνεμίνυνεν· οἱ δὲ πεζοὶ αὐτῷ συνταγμένοι ταχὺ ἐφείποντο καὶ περιεπτύσσοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥστε πολλὸ ἐπλεονέκτει· φάλαγγι γὰρ κατὰ κέρας προσέβαλλον· ὥστε ταχὺ ἰσχυρὰ φυγὴ ἐγένετο τοῖς πολεμίοις.

27. Ὡς δὲ ἤσθετο Ἀρταγέρσης ἐν ἔργῳ ὄντα τὸν Κύρον, ἐπιτίθεται καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ εὐώνυμα, προεὶς τὰς καμήλους, ὥςπερ Κύρος ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ ἵπποι αὐτὰς ἐκ πάνυ πολλοῦ οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' οἱ μὲν ἔκφρονες γιγνόμενοι ἐφευγον, οἱ δ' ἐξήλλοντο, οἱ δ' ἐνέπιπτον ἀλλήλοισι. Τοιαῦτα γὰρ πάσχουσιν ἵπποι ὑπὸ καμῆλων. (28) Ὁ δὲ Ἀρταγέρσης συντεταγμένους ἔχων τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ταρattoμένους ἐπέκειτο, καὶ τὰ ἄρματα δὲ τὰ τε κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον ἅμα ἐνέβαλλε. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰ ἄρματα φεύγοντες ὑπὸ τῶν κατὰ κέρας ἐπομένων ἀπέθνησκον, πολλοὶ δὲ τούτους φεύγοντες ὑπὸ τῶν ἁρμάτων ἤλίσκοντο.

29. Καὶ Ἀβραδάτας δὲ οὐκέτι ἐμελλεν, ἀλλὰ ἀναβοήσας Ἄνδρες φίλοι, ἔπεσθε, ἐνίει οὐδὲν φειδόμενος τῶν ἱππων, ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἐξαιμάττων τῷ κέντρῳ· συνεζώρμησαν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἁρματαῖται. Καὶ τὰ μὲν ἄρματα ἐφευγεν αὐτοὺς εὐθὺς, τὰ μὲν καὶ ἀναλαβόντα τοὺς παραβάτας, τὰ δὲ καὶ ἀπολιπόντα. (30) Ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀντικρὺ δι' αὐτῶν εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων φάλαγγα ἐμβάλλει· συνεισέβαλον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐγγύτατα τεταγμένοι. Πολλαχοῦ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι δῆλον ὥς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα φάλαγξ ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ἡθροισμένη ᾖ, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐδήλωσεν. Οἱ μὲν γὰρ ἑταῖροί τε αὐτοῦ καὶ ὁμοτράπεζοι συνεισέβαλον, οἱ δ' ἄλλοι ἡνίοχοι ὥς εἶδον ὑπομένοντας πολλῷ στίφει τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέκλιναν κατὰ τὰ φεύγοντα ἄρματα καὶ τούτοις ἐφείποντο. (31) Οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀβραδάταν ᾗ μὲν ἐνέβαλον, ἅτε οὐ δυναμένον διαχάσασθαι τῶν Αἰγυπτίων διὰ τὸ μῆνιν τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῶν, τοὺς μὲν ὀρθοὺς τῇ ῥύμῃ τῶν ἱππων παίοντες ἀνέτρεπον, τοὺς δὲ πίπτοντας κατηλώων καὶ αὐτοὺς καὶ ὄπλα καὶ ἵπποις καὶ τροχοῖς. Ὅτου δ' ἐπιλάβοιτο τὰ δρέπανα, πάντα βίᾳ διεκόπτετο καὶ ὄπλα καὶ σώματα. (32) Ἐν δὲ τῷ ἀδιηγῆται τούτῳ ταράχῃ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνεισβαλόντων· καὶ οὗτοι μὲν ἐνταῦθα ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι κατεκόπησαν καὶ ἀπέθανον· οἱ δὲ Πέρσαι συνεπιπτόμενοι, ᾗ μὲν ὁ Ἀβραδάτας ἐνέβαλε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ταύτῃ συνεπισπείοντες τεταραγμένους ἐφόνευσαν, ᾗ δὲ ἀπαθείς ἐγένοντο οἱ Αἰγύπτιοι, πολλοὶ δ' οὗτοι ἦσαν, ἐχώρουν ἐναντίοι τοῖς Πέρσαις.

33. Ἐνθα δὲ δεινὴ μάχη ᾗν καὶ δοράτων καὶ ξυστῶν καὶ μαχαίρων· ἐπλεονέκτουν μέντοι οἱ Αἰγύπτιοι καὶ πλῆθει καὶ τοῖς ὅπλοις. Τὰ τε γὰρ δόρατα ἰσχυρὰ τε καὶ μακρὰ ἔτι καὶ νῦν ἔχουσιν, αἳ τε ἀσπίδες πολλὴ μάλλον τῶν θυράκων καὶ τῶν γέβρων καὶ στεγάζουσι τὰ

sus exercitus simul insonuit. Deinde Enyalium alta voce conclamabant, et Cyrus erumpit, statimque cum equitibus cornua hostium adgressus, quamprimum cum eis manum conseruit : pedites autem eum servatis ordinibus suis celeriter subsequebantur, et hostibus hinc atque inde circumfundebantur, ut multo jam potiori, quam illi, esset conditio : nam cum phalange in cornu impressionem faciebat : quo factum est, ut celeriter vehemens hostium fuga fieret.

Artageres ut Cyrum jam rem adgressum animadvertit, et ipse ad sinistrum latus hostes invadit, præmissis camelis, quemadmodum Cyrus jusserat. Has equi magno admodum ex intervallo non exspectabant, sed alii consternati fugiebant, alii saltu efferebantur, alii in se invicem irruebant. Nam solent equis talia quædam a camelis accidere. Artageres autem suos ordinatos retinens, perturbatos urgebat; et currus, qui ad dextram et levam erant, simul immittebat. Et multi quidem, cum currus fugerent, ab iis qui cornu directo sequebantur, sunt interempti; multi cum hos fugerent, a curribus interceptiebantur.

Et Abradatas haud amplius cunctatus est, sed simul inclamans, Sequimini me, amici, equos immittebat in hostes, cum quidem iis minime parceret, sed ita stimulo foderet, ut multo sanguine respergerentur. Cum hoc etiam ceteri curruum agitadores eruperunt : et oppositi quidem currus hos statim fugiebant, partim receptis qui ex eis pugnarent, partim relictis. Abradatas autem recta per eos in Ægyptiorum phalangem impetum facit; illi quoque una cum eo irruebant, qui proxime collocati erant. Et quidem cum aliande sæpe perspicuum est, non esse firmiorem phalangem, quam quæ ex amicis commilitonibus est collecta, tum illud hoc tempore res ipsa manifestum fecit. Nam et sodales ipsius et mensæ participes ejusdem hostes una cum ipso sunt adgressi : alii anrigæ cum viderent Ægyptios agmine denso impetum sustinere, currus fugientes versus deflexerunt, et illos insequi sunt. Qui vero circa Abradatam erant, qua quidem irruerant, quia Ægyptii cedere divisi non poterant, omnibus utrinque suo loco manentibus, equorum impetu stantes impellendo everterunt, cadentes contuderunt, et ipsos et arma, et equis et rotis. Quidquid autem falces corripuissent, id totum violento concidebatur impetu; sive arma essent, sive corpora. Atque in hoc inenarrabili tumultu, rotis propter multiplices acervos exultantibus, curru excidit Abradatas, atque illorum alii qui cum ipso in hostes impetum fecerant : et hi quidem hic, officio functi virorum fortium, vulneribus concisi interierunt : at hos una sequuti Persæ, cum eo loco, quo Abradatas hostem cum suis invaserat, irruissent, perturbatos occidebant : qua vero parte cladis expertes fuerant Ægyptii (et erant hi multi numero), recta tendebant adversus Persas.

Ibi tum atrox pugna hastis, jaculis, gladiis committebatur : et Ægyptii sane tam numero quam armis superiores erant. Etenim hastæ ipsis erant firmæ ac longæ (quas nunc etiam gestant), et clypei multo, quam vel lorice vel scuta Persarum viminea, magis et corpora tegunt, et ad

σώματα καὶ πρὸς τὸ ὠθεῖσθαι συνεργάζονται πρὸς τοῖς ὁμοῖς οὖσαι. Συγκλείσαντες οὖν τὰς ἀσπίδας ἐχώρουν καὶ ἐώθουν. (34) Οἱ δὲ Πέρσαι οὐκ ἐδύναντο ἀντέχειν, ἔτε ἐν ἀκραῖς ταῖς χερσὶ τὰ γέβρα ἔχοντες, ἀλλ' ἐπὶ πόδα ἀνεχάζοντο παίοντες καὶ παιόμενοι, ἕως ὑπὸ ταῖς μηχαναῖς ἐγένοντο. Ἐπεὶ μέντοι ἐνταῦθα ἦλθον, ἐπαίοντο αὖθις οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν πύργων· καὶ οἱ ἐπὶ πᾶσι δὲ οὐκ εἰων φεύγειν οὔτε τοὺς τοξότας οὔτε τοὺς ἀκοντιστάς, ἀλλ' ἀνατεταμένους τὰς μαχαίρας ἠνάγκαζον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. (35) Ἦν δὲ πολλὸς μὲν ἀνδρῶν φόνος, πολλὸς δὲ κτύπος ὅπλων καὶ βελῶν παντοδαπῶν, πολλὴ δὲ βοή τῶν μὲν ἀνακαλούντων ἀλλήλους, τῶν δὲ παρακληνομένων, τῶν δὲ θεοὺς ἐπικαλουμένων.

36. Ἐν δὲ τούτῳ Κῦρος διώκων τοὺς καθ' αὐτὸν παραγίγνεται. Ὡς δ' εἶδε τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς χώρας ἐωσμένους, ἤλασέ τε καὶ γνοὺς ὅτι οὐδαμῶς ἂν θάπτον σχοίη τοὺς πολεμίους τῆς εἰς τὸ πρόσθεν προόδου ἢ εἰ εἰς τὸ ὅπισθεν περιελάσειεν αὐτῶν, παραγγέλλας ἐπισθαί τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ περιήλαυνεν εἰς τὸ ὅπισθεν· καὶ εἰσπεσόντες παύουσιν ἀφορῶντας καὶ πολλοὺς κατακαίνουσιν. (37) Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ὥς ἤσθοντο, ἐβῶν τε ὅτι ὅπισθεν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐστρέφοντο ἐν ταῖς πληγαῖς. Καὶ ἐνταῦθα δὴ φύρδην ἐμάχοντο καὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις, πεπτωκὸς δὲ τις ὑπὸ τοῦ Κύρου ἵππῳ καὶ πατούμενος παῖει εἰς τὴν γαστέρα τῇ μαχαίρᾳ τὸν ἵππον αὐτοῦ· ὁ δὲ ἵππος πληγῆς σφαδάζων ἀποσεισεται τὸν Κῦρον. (38) Ἐνθα δὴ ἔργῳ ἂν τις ὅσου δέξιον εἴη τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. Εὐθὺς γὰρ ἀνεβόησάν τε πάντες καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἐώθουν, ἐωθοῦντο, ἔπαιον, ἐπαίοντο. Καταπηδίσας δὲ τις ἀπὸ τοῦ ἵππου τῶν τοῦ Κύρου ὑπηρετῶν ἀναβάλλει αὐτὸν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἵππον. (39) Ὡς δ' ἀνέβη ὁ Κῦρος, κατεῖδε πάντοθεν ἤδη παιομένους τοὺς Αἰγυπτίους· καὶ γὰρ Ὑστάσπης ἤδη παρῆν σὺν τοῖς Περσῶν ἱππεῦσι καὶ Χρυσάντας. Ἀλλὰ τούτους ἐμβαλεῖν μὲν οὐκέτι εἰς εἰς τὴν φάλαγγα τῶν Αἰγυπτίων, ἐξωθεν δὲ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν ἐκέλευεν. Ὡς δ' ἐγένετο περιελαύων παρὰ τὰς μηχανὰς, ἐδοξεν αὐτῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τῶν πύργων τινὰ καὶ κατασκέψασθαι εἴ πῃ καὶ ἄλλο τι μέντοι τῶν πολεμίων καὶ μάχοιτο. (40) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, κατεῖδε μεστὸν τὸ πεδῖον ἵππων, ἀνθρώπων, ἀρμάτων, φευγόντων, διωκόντων, κρατούντων, κρατουμένων· μένον δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν ἔτι ἡδύνατο κατιδεῖν πλὴν τὸ τῶν Αἰγυπτίων· οὗτοι δὲ ἐπειδὴ ἠποροῦντο, πάντοθεν κυκλοποιήσαντες, ὥστε ὁρᾶσθαι τὰ ὅπλα, ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν ἐκάθηντο· καὶ ἐποίουν μὲν οὐδὲν ἔτι, ἔπασχον δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ.

41. Ἀγασθεὶς δὲ ὁ Κῦρος αὐτοὺς καὶ οἰκτείρων ὅτι ἀγαθοὶ ἄνδρες ὄντες ἀπώλλυντο, ἀνεχώρισε πάντας τοὺς περιμαχομένους καὶ μάχεσθαι οὐδένα ἔτι εἰς. Πέμπει δὲ πρὸς αὐτοὺς κήρυκα ἑρωτῶν πότερα βούλονται ἀπολίσθαι πάντες ὑπὲρ τῶν προδεδωκότων αὐτοὺς ἢ σωθῆναι ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκοῦντες εἶναι. Οἱ δ' ἀπε-

propellendum aliquid adjumenti adferunt, humeris additi. Quamobrem clypeis consertis procedebant, ac propellebant. Persæ vero eorum impetum sustinere non poterant, quippe qui manibus extremis scuta tenerent, sed pedetentim cedebant, cum et alios ferirent ipsi, et ferirentur, donec sub machinas se receperunt. At eo cum venissent, vicissim Ægyptii de turribus feriebantur : et ultimi omnium neque sagittarios neque jaculatores fugere sinebant, sed iis intentatis gladiis et sagittis et tela emittere cogeant. Erat autem ingens hominum cædes, ingens armorum telorumque omnis generis strepitus, ingens vociferatio, aliis mutuo sibi inclamantibus, aliis cohortantibus, aliis deos implorantibus.

Interea Cyrus hostes sibi oppositos persequens, advenit. Cumque Persas loco pulsos vidit, indoluit ; et animadvertens nulla ratione citius hostes inhiberi posse, quo minus progredierentur ulterius, quam si ad eorum terga circumverheretur, imperat iis quos secum habebat, uti se sequerentur, et ad ipsorum terga circumvehitur : cumque irruissent, aversos cadunt, ac multos perimunt. Quod cum Ægyptii sentirent, hostes a tergo esse clamabant, et inter ipsos ictus se vertebant. Tum vero et pedites et equites promiscue præliabantur. Et quidam, cum subter equum Cyri cecidisset et conculcaretur, gladio ventrem equi ferit : equus autem saucius, cum pedes varie jactaret, Cyrum excutit. Tum perspicere potuisset aliquis, quanti sit æstimandum, principem a sibi subjectis diligi. Nam statim universi clamorem sustulerunt, impetuque facto pugnabant, pellebant, pellebantur, feriebant, feriebantur. Quidam autem ex Cyri ministris cum ex equo descilissset, eum in equum suum sustulit. Ac Cyrus ubi conscendisset, undique jam Ægyptios cædi vidit : nam Hystaspas cum equitatu Persarum jam aderat, itemque Chrysantas. Verum hos in Ægyptiorum phalangem amplius irruere non sivit, sed extrinsecus sagittas ac tela mittere jussit. Posteaquam autem circumvectus ad machinas pervenit, visum est ei quandam in turrim ascendere, quo circumspiceret, an alicubi aliæ quoque hostium copię subsisterent ac præliarentur. Ut ascendit, campum refertum vidit equis, hominibus, curribus, fugientibus, persequentibus, vincentibus, succumbentibus : ex hostium vero copiis nusquam amplius aliam, quæ subsisteret, partem conspiceri poterat, præter Ægyptios. Hi cum summas in angustias adducti consilii essent inopes, facto undique circulo, ut arma conspicerentur, subter clypeos consederunt : et faciebant illi quidem nihil amplius, multa vero graviaque perpetiebantur.

Cyrus eos admiratus, et præ misericordia dolens viros fortes interire, omnes, qui undique adversus eos dimicabant, pedem referre jussit, nec ulli amplius ut in eos pugnaret concessit. Misso etiam caduceatore, interrogavit eos, utrum omnes interire vellent propter eos, a quibus proditi fuissent, an servari bona cum existimatione, viros se esse

κρίναντο, Πῶς δ' ἂν ἡμεῖς σωθῆμεν ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκοῦντες εἶναι; (42) Ὁ δὲ Κύρος πάλιν ἔλεγεν, Ὅτι ἡμεῖς ὑμᾶς ὀρώμεν μόνους καὶ μένοντας καὶ μάχεσθαι θέλοντας. Ἀλλὰ τοῦντεῦθεν, ἔφασαν οἱ Αἰγύπτιοι, τί καὶ καλὸν ἂν ποιοῦντες σωθῆμεν; Καὶ ὁ Κύρος αὖ πρὸς τοῦτο εἶπεν, Εἰ τῶν τε συμμαχομένων μηδένα προδόντες σωθῆτε, τὰ τε ὅπλα ἡμῖν παραδόντες φίλοι τε γενόμενοι τοῖς αἰρουμένοις ὑμᾶς σῶσαι, ἐξὸν ἀπολέσαι. (43) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπήρουντο, Ἦν δὲ γενώμεθά σοι φίλοι, τί ἡμῖν ἀξιώσεις χρῆσθαι; Ἀπεκρίνατο ὁ Κύρος, Εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν. Ἐπηρεῶντων πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι, Τίνα εὐεργεσίαν; Πρὸς τοῦτο εἶπεν ὁ Κύρος, Μισθὸν μὲν ὑμῖν δοῖν ἂν πλεόνα ἢ νῦν ἐλαμβάνετε ὅσον ἂν χρόνον πόλεμος ᾗ· εἰρήνης δὲ γενομένης τῷ βουλομένῳ ὑμῶν μένειν παρ' ἐμοὶ χώρων τε δώσω καὶ πόλεις καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας. (44) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι τὸ μὲν ἐπὶ Κροίσον συστρατεύειν ἀφελὲν σφίσιν ἐδεήθησαν· τούτῳ γὰρ μόνῳ γινώσκεσθαι ἔφασαν· τὰ δὲ ἄλλα συνομολογήσαντες ἔδωσαν πίστιν καὶ ἔλαβον. (45) Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τε οἱ καταμείναντες τότε ἔτι καὶ νῦν βασιλεῖ πιστοὶ διαμένουσι, Κύρος τε πόλεις αὐτοῖς ἔδωκε, τὰς μὲν ἄνω, αἱ ἔτι καὶ νῦν πόλεις Αἰγυπτίων καλοῦνται, Λάρισσαν δὲ καὶ Κυλλήνην παρὰ Κύμην πλησίον θαλάττης, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἀπ' ἐκείνων ἔχουσι. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος ὁ Κύρος ἤδη σκοταῖος ἀναγαγὼν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν Θυμβράροις.

46. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῶν μὲν πολεμίων Αἰγύπτιοι μόνοι εὐδοκίμησαν· τῶν δὲ σὺν Κύρῳ τὸ Περσῶν ἱππικὸν κράτιστον ἔδοξεν εἶναι· ὥς ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ ὀπλισίς ἣν τότε Κύρος τοῖς ἱππεῦσι κατεσκεύασεν. (47) Εὐδοκίμησε δὲ ἰσχυρῶς καὶ τὰ δρεπανηφόρα ἄρματα· ὥς τε καὶ τοῦτο ἔτι καὶ νῦν διαμένει τὸ πολεμιστήριον τῷ αἰεὶ βασιλεύοντι. (48) Αἱ μὲντοι κάμηλοι ἐφόδουν μόνον τοὺς ἵππους, οὐ μὲντοι κατέκαινον γε οἱ ἐπ' αὐτῶν ἵπποις, οὐδ' αὐτοὶ γε ἀπέθνησκον ὑπὸ ἱππέων· οὐδεὶς γὰρ ἵππος ἐπέλαζε. (49) Καὶ χρήσιμον μὲν ἔδοκει εἶναι, ἀλλὰ γὰρ οὔτε τρέφειν οὐδεὶς ἐθέλει καλὸς κάγαθος κάμηλον ὥς ἐποχεῖσθαι οὔτε μελετᾷν ὥς πολεμήσῃ ἀπὸ τούτων. Οὕτω δὲ ἀπολαβοῦσαι πάλιν τὸ ἑαυτῶν σχῆμα ἐν τοῖς σκευοφόροις διάγουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Κύρον δειπνοποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι, ὥς περ ἔδει, ἐκοιμήθησαν. Κροίσος μὲντοι εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεων ἐφευγε σὺν τῷ στρατεύματι· τὰ δὲ ἄλλα φῶλα ὅποι ἐδύνατο προσωτάτω ἐν τῇ νυκτὶ τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ ἕκαστος ἀπεχώρει. (2) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεϊς ἦγε Κύρος. Ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῷ τείχει τῷ ἐν Σάρδεϊς, τὰς τε μηχανὰς ἀνίστη ὥς προσβαλὼν πρὸς τὸ τείχος καὶ κλίμκας παρεσκευάζετο. (3) Ταῦτα δὲ ποιῶν

fortes. Ad hæc illi responderunt, Quo pacto possimus esse salvi cum existimatione bona, viros nos fortes esse? Et Cyrus iterum, Quia nos, ait, vos solos conspicimus, qui et subsistant et dimicare velint. Quid vero deinceps, aiunt Ægyptii, recte etiam agendo servari possimus? Ad hoc rursum Cyrus, Si nemine, inquit, sociorum prodito, salutem consequamini, arma cum nobis tradideritis, et eorum amplexi fueritis amicitiam, qui vos conservare malunt, cum liceat interimere. His illi auditis, rursum interrogant, Si tuam amplexi fuerimus amicitiam, quas ad res uti nobis volēs? Beneficia, respondit Cyrus, conferre et vicissim accipere volo. Quærebant iterum Ægyptii, Quæ beneficia? Ad hoc Cyrus, Stipendium vobis, ait, illo majus dedit, quod nunc accipitis, quamdiu bellum geretur: pace vero facta, cuicunque vestrum mecum manere libuerit, ei et agros, et oppida, et uxores, et famulos donabo. His auditis oraverunt Ægyptii, hoc unum exciperetur, ne in Crœsum cum eo militarent: quippe cum hoc solo sibi notitiam intercedere dicerent: de ceteris iis cum Cyro convenit, dederuntque et accepere fidem. Et qui tunc manserunt Ægyptii, nunc quoque regis in fide permanent: deditque Cyrus eis urbes et in regione superiori, quæ hac etiam tempestate urbes Ægyptiorum adpellantur, et Larissam et Cyllenen, propter Cymen, haud procul a mari, quas etiam nunc illorum posterius possident. His rebus confectis, Cyrus jam sub ipsas noctis tenebras reversus, Thybrarum castra locavit.

In hoc autem prælio soli ex hostibus Ægyptii gloriam consequuti sunt, et ex iis qui cum Cyro erant, equestres Persarum copiarum visæ sunt esse præstantissimæ: adeo ut illa nunc etiam armatura duret, qua tunc equites a Cyro instructi fuere. Præterea currus illi falcati vehementer erant comprobati: adeo ut hoc etiam tempore bellicum illud curruum genus apud quemque Persarum regem vigeat. At cameli equis terrori duntaxat fuerunt: neque vero ipsis insidentes ex equitibus quenquam interemerunt, neque ii ab equitibus occisi erant: nullus enim ad eos equus propius accedebat. Idque tum quidem utile esse visum est; sed nemo tamen virorum fortium et honestiorum vel alere camelum vult, ut ea vehatur; vel ad pugnandum ex his semet exercere. Itaque recepta forma sua cultuque pristino, inter impedimenta jam degunt.

CAPUT II.

Et Cyri quidem milites, ubi cœnassent et excubias constituissent, uti par erat, quieti se dederunt. At Crœsus statim Sardes cum exercitu profugit: ceteræ nationes, quam remotissime quisque poterat, inita domum quæ duceret via, nocte ea discedebant. Cum autem illuxisset, Cyrus confestim Sardes versus suos duxit. Atque ubi ad Sardium arcem pervenit, et machinas erexit quasi facturus in muros impetum, et scalas paravit. Ea dum face-

κατὰ τὰ ἀποτομώματα δοκοῦντα εἶναι τοῦ Σαρδιανῶν ἐρύματος τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀναβιδάξει Χαλδαίους τε καὶ Πέρσας. Ἦγήσατο δ' αὐτοῖς ἀνὴρ Πέρσης, δοῦλος γεγεννημένος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τινὸς φρουρῶν καὶ καταμεμαθηκώς κατάθασιν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀνάθασιν τὴν αὐτήν. (4) Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦτο δῆλον ὅτι εἶχετο τὰ ἄκρα, πάντες δὲ ἔφρευγον οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τῶν τειχῶν ὅπη ἡδύνατο ἕκαστος τῆς πόλεως. Κῦρος δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰσῆκε εἰς τὴν πόλιν καὶ παρήγγειλεν ἐκ τῆς τάξεως μηδὲνα κινεῖσθαι. (5) Ὁ δὲ Κροῖσος κατακλισάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις Κῦρον ἐβόα· ὁ δὲ Κῦρος τοῦ μὲν Κροίσου φύλακας κατέλιπεν, αὐτὸς δὲ ἀπαγαγὼν πρὸς τὴν ἐχομένην ἄκραν ὡς εἶδε τοὺς μὲν Πέρσας φυλάττοντας τὴν ἄκραν, ὥσπερ ἔδει, τὰ δὲ τῶν Χαλδαίων ὅπλα ἔρημα, καταδεδραμηκέσαν γὰρ ἄρπασόμενοι τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν, εὐθὺς συνεκάλεσεν αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἀπείναι ἐκ τοῦ στρατεύματος τάχιστα. (6) Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἀνασχοίμην πλεονεκτοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀτακτοῦντας. Καὶ εὖ μὲν, ἔφη, ἐπίστασθε ὅτι παρεσκευάζομην ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐμοὶ συστρατευομένους πᾶσι Χαλδαίοις μακαριστοὺς ποιῆσαι· νῦν δ', ἔφη, μὴ θαυμάζετε ἥν τι καὶ ἀπιοῦσιν ὑμῖν κρείττων ἐντύχη. (7) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι ἐδιδασάν τε καὶ ἰκέτευον παύσασθαι ὀργιζόμενον καὶ τὰ χρήματα πάντα ἀποδώσειν ἔφασαν. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι οὐδὲν αὐτῶν δέοιτο. Ἀλλ' εἰ με, ἔφη, βούλεσθε παύσασθαι ἀχθόμενον, ἀπόδοτε πάντα ὅσα ἐλάβετε τοῖς διαφυλάξαι τὴν ἄκραν. Ἦν γὰρ αἰσθύνται οἱ ἄλλοι στρατιῶται ὅτι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὐτακτοὶ γενόμενοι, πάντα μοι καλῶς ἔξει. (8) Οἱ μὲν δὲ Χαλδαῖοι οὕτως ἐποίησαν ὡς ἐκέλευεν ὁ Κῦρος· καὶ ἔλαβον οἱ πειθόμενοι πολλὰ καὶ παντοῖα χρήματα. Ὁ δὲ Κῦρος καταστρατοπεδεύσας τοὺς ἑαυτοῦ ὅπου ἐδόκει [τῷ] ἐπιτηδεύοντι εἶναι τῆς πόλεως μένειν ἐπὶ τοῖς ὅπλοις παρήγγειλε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι.

9. Ταῦτα διαπραξάμενος ἀγαγεῖν ἐκέλευεν αὐτῷ τὸν Κροῖσον. Ὁ δὲ Κροῖσος ὡς εἶδε τὸν Κῦρον, Χαῖρε, ὦ δέσποτα, ἔφη· τοῦτο γὰρ ἡ τύχη καὶ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίδωσι σοὶ καὶ ἐμοὶ προσαγορεύειν. (10) Καὶ σύ γε, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐπεὶ περ ἄνθρωποι γέ ἐσμεν ἀμφοτέρω. Ἀτὰρ, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἄρ' ἂν τί μοι ἐβελήσῃς συμβουλευσαι; Καὶ βουλοίμην γ' ἂν, ἔφη, ὦ Κῦρε, ἀγαθὸν τί σοι εὐρεῖν· τοῦτο γὰρ ἂν οἶμαι ἀγαθὸν κάμοι γενέσθαι. (11) Ἀκουσον τοίνυν, ἔφη, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γὰρ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας πολλὰ πεποννηκότας καὶ πολλὰ κεκινδυνευκότας καὶ νῦν νομίζοντας πόλιν ἔχειν τὴν πλουσιωτάτην τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ μετὰ Βαβυλῶνα, ἀξιώ ὠφελήσῃναι τοὺς στρατιώτας. Γινώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι εἰ μὴ τίνα καρπὸν λήψονται τῶν πόνων, οὐ δυνήσονται αὐτοὺς πολλὸν χρόνον πειθόμενους εἶχειν. Διαρπάσαι μὲν οὖν αὐτοῖς ἐφείναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι· τὴν τε γὰρ πόλιν νομίζω ἂν διαφθαρῇναι, ἐν τε τῇ ἀρπαγῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηρότατοι πλεονεκτῆσειαν ἂν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κροῖσος ἔλεξεν, Ἀλλ' ἐμέ,

ret, ut in munitiones Sardoniorum, qua parte maxime præruptæ videbantur, sequenti nocte Chaldaei ac Persæ adscenderent, effecit. His ductor erat Persa quidam, qui cujusdam ex arcis custodibus præsidariis servus fuerat, et descensum ad flumen et adscensum itidem didicerat. Cum cognitum esset arcem esse occupatam, Lydi omnes a muris diffugerunt quo quisque poterat per urbem. Quam Cyrus prima luce ingressus, ne quis sese ex loco moveret, edixit. Cræsus autem, se ipso in regia incluso, Cyrum inelamabat : at Cyrus Cræsum qui custodirent reliquit, ipseque ad arcem occupatam profectus, cum Persas arcem, ut oportebat, custodire videret, Chaldaeorum vero stationes desertas (quod illi ad diripienda ex ædibus bona excurrissent), mox præfectos eorum convocavit, eisque ut ab exercitu quamprimum discederent, præcepit. Non enim, ait, tolerare possim, ut qui ordines deserunt majoribus quam alii commodis potiantur. Et vos quidem, ait, certo scire volo, in hoc me fuisse, ut vos qui signa mea sequimini, tales efficerem, quos universi Chaldaei felices prædicarent : verum jam vobis minime mirum videatur, si quis vobis hinc etiam discedentibus felicius occurrat. Hæc Chaldaei cum audissent, metu perculsi orabant ut irasci desineret; aiebantque se res opesque omnes velle restituere. Ille his sibi non opus esse dixit : Sed si me vultis, ait, ab indignatione desistere, date omnia, quæcunque cepistis, illis qui arcis in custodia mansere. Nam si milites ceteri animadvertent, eos qui ordines servarunt, majora consequi commoda, præclare se meæ res habebunt. Itaque Chaldaei sic, uti Cyrus edixerat, fecerunt; et qui obedientes sese gesserant, magnam rerum opumque variarum copiam consequuti sunt. Cyrus autem, cum castra pro militibus suis metatus esset eo urbis loco, qui maxime opportunus ei videbatur, eos in armis manere ac prandere jussit.

His perfectis, Cræsum ad se adduci præcepit. Et Cræsus, ubi Cyrum vidit, Salve, inquit, domine : hoc enim nomine tibi ut deinceps fruaris tribuit fortuna; mihi, ut eo te adpellem. Salve tu quoque, ait, Cræse; quandoquidem homines ambo sumus. Verum, Cræse, inquit, velisne mihi consilium dare? Etiam, Cyre, inquit, aliquid boni tibi reperire velim : nam idem fere arbitror etiam mihi fructuosum fore. Audi ergo, Cræse, inquit : quia video milites multis laboribus perfunctos, multisque versatos in periculis, nunc etiam putare se urbe totius Asiæ, post Babylonem, opulentissima potitos; æquum judico, ut aliquid utilitatis ad eos perveniat. Nam futurum intelligo, ut nisi quem laborum suorum fructum percipiant, dicto eos audientes diu non sim habiturus. Sed urbem tamen eis diripiendam concedere non est animus : nam et urbs, mea sententia, prorsus interiret, et in direptione plurimum utilitatis caperent, qui maxime sunt improbi. Quæ ubi Cræ-

ἔφη, ἔασον λέξαι πρὸς οὓς ἂν ἐγὼ Λυδῶν ἐθέλω ὅτι διαπέπραγμαι παρὰ σοῦ μὴ ποιῆσαι ἀρπαγὴν μηδὲ ἔᾶσαι ἀφανισθῆναι παῖδας καὶ γυναῖκας· ὑπεσχόμεν δέ σοι ἀντὶ τούτων ἢ μὴν παρ' ἐκόντων Λυδῶν ἔσεσθαι πᾶν ὅ,τι καλὸν ἀγαθὸν ἔστιν ἐν Σάρδεσιν. (13) Ἦν γὰρ ταῦτα ἀκούσωσιν, οἶδα ὅτι ἤξει σοι πᾶν ὅ,τι ἔστιν ἐνθάδε καλὸν κτῆμα ἀνδρὶ καὶ γυναικί, καὶ ὁμοίως εἰς νέωτα πολλῶν καὶ καλῶν πάλιν σοι πλήρης ἡ πόλις ἔσται· ἦν δὲ διαπάσης, καὶ αἱ τέχναι σοι, ἃς πηγὰς φασὶ τῶν καλῶν εἶναι, διεσθαρμέναι ἔσονται. (14) Ἐξέσται δέ σοι ἰδόντι τὰ ἐλθόντα ἔτι καὶ περὶ τῆς ἀρπαγῆς βουλευσασθαι. Πρῶτον δέ, ἔφη, ἐπὶ τοὺς ἐμοὺς θησαυροὺς πέμπε καὶ παραλαμβανέντωσαν οἱ σοὶ φύλακες παρὰ τῶν ἐμῶν φυλάκων. Ταῦτα μὲν δὴ ἅπαντα οὕτω συνήνεσε ποιεῖν ὁ Κύρος ὥςπερ ἔλεξεν ὁ Κροῖσος.

16. Τάδε δέ μοι πάντως, ἔφη, ὦ Κροῖσε, λέξον, πῶς ἀποβέβηκε τὰ ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου· σοὶ γὰρ δὴ λέγεται πᾶν γε τεθεραπεύσθαι ὁ Ἀπόλλων καὶ σε πάντα ἐκείνῳ πειθόμενον πράττειν. (16) Ἐβουλόμην ἂν, ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχειν· νῦν δὲ πάντα τάναντία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράττων προσηνέχθην τῷ Ἀπόλλωνι. Πῶς δέ; ἔφη ὁ Κύρος· οἶδας· πᾶν γὰρ παράδοξα λέγεις. (17) Ὅτι πρῶτον μὲν, ἔφη, ἀμελήσας ἑρωτᾶν τὸν θεόν, εἰ τι ἐδόκμη, ἀπεπειρώμην αὐτοῦ εἰ δύναίτο ἀληθεύειν. Τοῦτο δέ, ἔφη, μὴ ὅτι θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καλοὶ ἀγαθοὶ ἐπειδὴν γνῶσιν ἀπιστοῦμενοι, οὐ φιλοῦσι τοὺς ἀπιστοῦντας. (18) Ἐπεὶ μόντοι ἔργω καὶ μάλα ἄτοπα ἐμοῦ ποιοῦντος καὶ πρόσω Δελφῶν ἀπέχοντος, οὕτω δὴ πέμπω περὶ παιδῶν. (19) Ὁ δέ μοι τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίνατο· ἐπεὶ δὲ ἐγὼ πολλὰ μὲν πέμπων ἀναθήματα χρυσᾶ, πολλὰ δὲ ἀργυρᾶ, πᾶμπολλα δὲ θύων ἐξίλασάμην ποτὲ αὐτὸν, ὡς ἐδόκουν, τότε δὴ μοι ἀποκρίνεται ἑρωτῶντι τί ἂν μοι ποιήσαντι παῖδες γένοιτο· ὁ δὲ εἶπεν ὅτι ἔσονται. (20) Καὶ ἐγένοντο μὲν, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἐψεύσατο, γινόμενοι δὲ οὐδὲν ὥνησαν. Ὁ μὲν γὰρ κωφὸς ὢν διειλέλει, ὁ δὲ ἀριστος γινόμενος ἐν ἀκμῇ τοῦ βίου ἀπώλετο. Πιεζόμενος δὲ ταῖς περὶ τοὺς παῖδας συμφοραῖς πάλιν πέμπω καὶ ἐπερωτῶ τὸν θεόν τί ἂν ποιῶν τὸν λοιπὸν βίον εὐδαιμονέστατα διατελέσαιμι· ὁ δὲ μοι ἀπεκρίνατο,

Σαυτὸν γινώσκων εὐδαιμών, Κροῖσε, περάσεις. (21) Ἐγὼ δὲ ἀκούσας τὴν μαντείαν ἥσθη· ἐνόμιζον γὰρ τὸ ῥᾶστόν μοι αὐτὸν προσταξάντα τὴν εὐδαιμονίαν διδόναι. Ἄλλους μὲν γὰρ γινώσκειν τοὺς μὲν οἷόν τ' εἶναι τοὺς δ' οὐ· ἑαυτὸν δὲ ὅστις ἐστὶ πάντα τινὰ ἐνόμιζον ἄνθρωπον εἰδέναι. (22) Καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὴ χρόνον ἕως μὲν εἶχον ἡσυχίαν, οὐδὲν ἐνεκάλουν μετὰ τὸν τοῦ παιδὸς θάνατον ταῖς τύχαις· ἐπειδὴ δὲ ἀνεπίστην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ἐφ' ὅμῃς στρατεύεσθαι, εἰς πάντα μὲν κίνδυνον ἦλθον· ἐσώθην μόντοι οὐδὲν κακὸν λαβών. Οὐκ αἰτιώμηναι δὲ οὐδὲ τάδε τὸν θεόν. Ἐπεὶ γὰρ ἔργων ἐμαυτὸν μὴ ἱκανὸν ὑμῖν μάχεσθαι, ἀσφαλῶς σὺν τῷ θεῷ ἀπῆλθον καὶ αὐτὸς καὶ οἱ σὺν ἐμοί. (23) Νῦν δ' αὖ πάλιν ὑπὸ τοῦ πλούτου τοῦ παρόντος διαθροπτόμενος

sus audisset, Me vero dicere sinito Lydis, ait, quibus ego voluero, impetrasse me abs te, ne direptio fiat, neve permittatur ut liberi et conjuges ab eorum conspectu abstrahantur; proque hoc tibi pollicitum esse, futurum omnino, ut Lydi tibi libentes offerant, quidquid Sardibus pulchrum et præclarum sit. Nam si hæc audierint, adlaturos scio quidquid pulchræ rei vir aut mulier hic habuerit: itidemque alterum in annum multis ac pulchris rebus iterum urbs tibi referta erit. Quod si eam diripuero, etiam artificia tibi, quæ bonorum fontes esse perhibent, perierint. Præterea licet tibi, postquam ea intuitus sis, quæ ad te adlata fuerint, tum etiam de direptione consultare. Primum autem, inquit, ad meos thesauros mitto, atque hos a custodibus meis tui custodes accipiant. Et hæc quidem omnia sic fieri censuit oportere Cyrus, uti Cræsus dixerat.

At ista mihi, Cræse, inquit, omnino memorato, quonam tibi evaserit, quæ Delphico tibi sunt oraculo prodita: nam fertur is Apollo admodum abs te cultus, teque fertur omnia sic agere, ut illi obtemperes. Vellem, inquit, Cyre, sic comparatæ res essent: nunc vero eum me Apollini exhibui, qui contraria omnia statim ab initio facerem. Quomodo vero? ait Cyrus, edoce: nam valde quidem mira refers. Primum, ait, posthabita cura interrogandi deum si qua re mihi opus esset, periculum feci, an vera respondere posset. At non solum deus, inquit, sed homines etiam honesti ac boni, cum fidem non haberi sibi animadvertunt, haud amant diffidentes. Cum vero animadvertisset absurde admodum me agere, ac procul Delphis abesse, mitto de liberis interrogatum. Ille mihi primum ne respondit quidem: ubi vero, missis multis donariis aureis, argenteis etiam multis, permultisque cæsis hostiis, tandem eum aliquando placavi, uti quidem ipse arbitrabar, tunc mihi quærenti quid faciendum esset, ut liberi mihi nascerentur, respondit ille, habiturum me liberos. Ac nati quidem mihi sunt (quippe nec in hoc mentitus est), sed nati nulli usui fuere. Nam alter eorum mutus manet; alter, qui præstantissimus extitit, in ipso ætatis flore periit. Cum his liberorum calamitatibus premerer, iterum mitto, deumque interrogo, quid a me fieri oporteret, ut id quod esset vitæ reliquum exigere felicissime possem: respondit ille mihi,

Si te noscas, Cræse, vitam feliciter transibis. Hoc auditо oraculo, gavisus sum: arbitrabar enim eum felicitatem mihi tribuere, rem facillimam imperando. Nam alios partim cognosci posse, partim non: quis vero sit ipsemet, quemlibet hominem scire putabam. Omnique adeo deinceps tempore, quamdiu quietem colui, nihil erat post mortem filii, quamobrem casus fortuitos culparem. Verum posteaquam ab Assyrio sum persuasus, ut expeditionem adversus vos susciperem, omnis generis adii pericula; nec ullo tamen accepto malo servatus sum. Ac ne de his quidem deum incuso. Nam ubi me ad pugnandum adversus vos idoneum non esse animadverti, tuto, dei ope, tum ipse tum mei mecum evasisim. Sed rursus nunc deliciis opulentia præsentis diffluens, et ob eorum preces qui me rogabant ut eis præessem,

καὶ ὑπὸ τῶν δεομένων μου προστάτην γενέσθαι καὶ ὑπὸ τῶν δώρων ὧν ἐδίδωσαν μοι καὶ ὑπ' ἀνθρώπων οἱ με καλακεύοντες ἔλεγον ὡς εἰ ἐγὼ ἐθέλοιμι ἄρχειν, πάντες ἂν ἐμοὶ πειθοῖντο καὶ μέγιστος ἂν εἴην ἀνθρώπων, ὑπὸ τοιούτων δὲ λόγων ἀναφυσώμενος, ὡς εἰλοντό με πάντες οἱ κύκλῳ βασιλεῖς προστάτην τοῦ πολέμου, ὑπεδέξαμην τὴν στρατηγίαν ὡς ἱκανὸς ὧν μέγιστος γενέσθαι, (34) ἀγνοῶν ἄρα ἑμαυτὸν, ὅτι σοὶ ἀντιπολεμεῖν ἱκανὸς ἔμην εἶναι πρῶτον μὲν ἐκ θεῶν γεγονότι, ἔπειτα δὲ διὰ βασιλέων πεφυκότι, ἔπειτα δ' ἐκ παιδὸς ἀρετὴν ἀσκαίνοντι· τῶν δ' ἐμῶν προγόνων ἀκούω τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα ἕμα τε βασιλέα καὶ ἐλεύθερον γενέσθαι. Ταῦτ' οὖν ἀγνοήσας δικαίως, ἔφη, ἔχω τὴν δίκην. (35) Ἀλλὰ νῦν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, γινώσκω μὲν ἑμαυτὸν· σὺ δ', ἔφη, δοκεῖς ἔτι ἀληθεύειν τὸν Ἀπόλλω ὡς εὐδαίμων ἔσομαι γινώσκων ἑμαυτόν· σὲ δὲ ἔρω τῷ διὰ τοῦτο ὅτι ἀριστ' ἂν μοι δοκεῖ εἰκάσαι τοῦτο ἐν τῷ παρόντι· καὶ γὰρ δύνασαι ποιῆσαι.

36. Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Βουλὴν μοι δὸς περὶ τούτου, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γὰρ σου ἐνόων τὴν πρόσθεν εὐδαιμονίαν οἰκτεῖράω τέ σε καὶ ἀποδίδωμι ἤδη γυναῖκά τε ἔχειν ἣν ἔχεις καὶ τὰς θυγατέρας, ἀκούω γὰρ σοι εἶναι, καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς θεράποντας καὶ τράπεζαν σὺν ὁλίπερ ἔζητε· μάχας δὲ σοι καὶ πολέμους ἀφαιρῶ. (37) Μὰ Δία μηδὲν τοῖνυν, ἔφη ὁ Κροῖσος, σὺ ἐμοὶ ἔτι βουλευσοῦ ἀποκρίνασθαι περὶ τῆς ἐμῆς εὐδαιμονίας· ἐγὼ γὰρ ἤδη σοι λέγω, ἣν ταῦτά μοι ποιήσης ἃ λέγεις, ὅτι ἣν ἄλλοι τε μακαριωτάτην ἐνόμιζον εἶναι βιοτήν καὶ ἐγὼ συνεγίνωσκον αὐτοῖς, ταύτην καὶ ἐγὼ νῦν ἔχων διάξω. (38) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς δὴ ὁ ἔχων ταύτην τὴν μακαρίαν βιοτήν; Ἡ ἐμὴ γυνή, εἶπεν, ὦ Κύρε· ἐκείνη γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν καὶ τῶν μαλακῶν καὶ εὐφροσύνων παῶν ἐμοὶ τὸ ἴσον μετέχευε, φροντίζων δὲ ὅπως ταῦτα ἔσται καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐ μετὶν αὐτῇ. Οὕτω δὴ καὶ σὺ δοκεῖς ἐμὲ κατασκευάζειν ὥσπερ ἐγὼ ἦν ἐφίλον μάλιστα ἀνθρώπων, ὥστε τῷ Ἀπόλλωνι ἄλλα μοι δοκῶ χαριστήρια ὀφειλῆσαι. (39) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐθαύμασε μὲν τὴν εὐθυμίαν, ἤγετο δὲ τὸ λοιπὸν ὅποι καὶ αὐτὸς πορεύοιτο, εἴτ' ἄρα καὶ χρησίμῳ τι νομίζων αὐτὸν εἶναι εἶτε καὶ ἀσφαλέστερον οὕτως ἡγούμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ καλέσας ὁ Κύρος τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατεύματος, τοὺς μὲν αὐτῶν ἔταξε τοὺς θησαυροὺς παραλαμβάνειν, τοὺς δ' ἐκέλευσεν ὅσους παραδοίῃ Κροῖσος χρήματα, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν ὅποια ἂν οἱ μάγοι ἐξηγῶνται, ἔπειτα τὰλλα χρήματα παραδεχομένους ἐν ζυγάστροις στήσαντας ἐφ' ἁμαξῶν ἐπισκευάσαι καὶ διαλαχόντας τὰς ἁμάξας κομίζειν ὅποιπερ ἂν αὐτοὶ πορεύωνται, ἵνα ὅπη καιρὸς εἴη διαλαμβάνουιν ἕκαστοι τὰ ἄξια. (2) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποιοῦν.

et ob illa munera quæ mihi donabant, et illorum hominum opera, qui mihi adsentando futurum dicebant ut omnes mihi parerent, et omnium ego mortalium maximus evaderem, modo cum imperio esse vellem; ejusmodi, inquam, verbis inflatus, ubi reges omnes undique belli me præsidem legerunt, suscepi munus imperatorium, quasi essem is, qui maximus evadere possem; meipsum certe ignorans, qui bello adversus te gerendo parem me tibi arbitrarer, primum ex diis genito, deinde ex regibus continua serie se excipientibus orto, atque etiam a puero ad virtutem exercitato: at ex meis majoribus eum, qui primus regno potitus est, audio simul et regnum et libertatem esse consequutum. Hæc ergo cum ignoraverim, merito, inquit, pœnam subeo. Nunc autem, Cyre, inquit, meipsum nosco: sed censesne, ait, Apollinis responsum posthac verax futurum esse, qui beatum me fore dixit, si meipsum nossem? te autem propterea interrogo, quod optime conjecturam mihi de hoc facturus in præsentia videris: potes enim id facere.

Et Cyrus, Da vero mihi, inquit, de hoc deliberandi tempus, Cræse: nam ego mecum considerans felicitatem tuam pristinam, misericordia moveor erga te, conjugemque tibi jam habere permitto, quam habes, et filias (audio enim esse tibi quasdam), et amicos, et famulos, et mensam, quali hactenus estis usi: pugnas autem et bella tibi adimo. Ergo, ait Cræsus, nihil tu profecto amplius deliberes, quid mihi de mea felicitate respondeas: etenim ipse jam tibi dico, si hæc, quæ nunc ais, feceris, fore ut quam alii vitam beatissimam ducere solent, etiam me adsentiente, hanc ego modo consequutus agam. Et Cyrus, Quis, ait, beatæ istius vitæ compos est? Uxor mea, inquit, Cyre: nam illi mecum pars æqua bonorum, et mollitiarum, et gaudiorum fuit, curarum vero quo pacto hæc contingerent, et belli et pugnæ nihil mecum ei commune fuit. Ac tu quoque me talem efficere velle videris, qualem ego illam quam omnium hominum maxime diligebam: adeo ut Apollini etiam alia munera, quibus me gratum ei præbeam, mox debere mihi videar. His Cræsi verbis auditis, Cyrus in eo tranquillitatem animi est admiratus: deinceps ille, quocunque Cyrus proficisceretur, una ducebatur: sive adeo propterea quod eum ad aliquam rem utilem esse putaret, seu quod ita tutius arbitaretur.

CAPUT III.

Ac tum quidem hoc modo quieti se dederunt. Postridie Cyrus amicis et ducibus copiarum convocatis, eorum alios quidem constituit qui thesauros acciperent, aliis præcepit, ut de iis pecuniis, quascunque Cræsus traderet, primum diis seligerent, quas magi seligendas præscriberent; deinde reliquas pecunias acceptas in arcis locarent ac plaustris imponerent, eademque plaustra sorte distributa secum veherent, quocunque proficiscerentur ipsi; ut opportuno tempore sua singuli pro meritis acciperent. Et hi quidem ista exsequiebantur.

Ὁ δὲ Κύρος καλέσας τινὰς τῶν παρόντων ὑπηρετῶν, Εἰπατέ μοι, ἔφη, ἑώρακέ τις ὑμῶν Ἀβραδάταν; θαυμάζω γάρ, ἔφη, ὅτι πρόσθεν θαμίζων ἐφ' ἡμᾶς νῦν οὐδαμοῦ φαίνεται. (3) Τῶν οὖν ὑπηρετῶν τις ἀπεκρίνατο ὅτι Ὁ δέσποτα, οὐ ζῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανεν ἐμβαλὼν τὸ ἄρμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους· οἱ δ' ἄλλοι πλὴν τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἐξέκλιναν, ὡς φασιν, ἐπεὶ τὸ στίφος εἶδον τὸ τῶν Αἰγυπτίων. (4) Καὶ νῦν γε, ἔφη, λέγεται αὐτοῦ ἡ γυνὴ ἀνελομένη τὸν νεκρὸν καὶ ἐνθεμένη εἰς τὴν ἄρμάμαξαν ἐν ἥπερ αὐτὴ ὠχεῖτο προκεικομικεῖν αὐτὸν ἐνθάδε πρὸς τὸν Πακτωλὸν ποταμόν. (5) Καὶ τοὺς μὲν εὐνούχους καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ ὁρῦνται φαίνει ἐπὶ λόφου τινὸς θήκην τῷ τελευτήσαντι· τὴν δὲ γυναῖκα λέγουσιν ὡς κάθηται χαμαὶ κεκοσμηκυῖα οἷς εἶχε τὸν ἄνδρα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐχούσα ἐπὶ τοῖς γόνασι. (6) Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κύρος ἐπαῖσατο ἄρα τὸν μηρὸν καὶ εὐθὺς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον λαβὼν χιλιούς ἵππεας ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ πάθος. (7) Γαδάταν δὲ καὶ Γωβρύαν ἐκέλευσεν ὅ,τι δύναιτο λαβόντας καλὸν κόσμημα ἄνδρι φίλῳ καὶ ἀγαθῷ τελευτηκότῳ μεταδῶκεν· καὶ ὅστις εἶχε τὰς ἐπομένας ἀγέλας, καὶ βοὺς καὶ ἵππους εἶπε τοῦτω καὶ ἄμα πρόβατα πολλὰ ἐλαύνειν ὅπῃ ἂν αὐτὸν πυνθάνηται ὄντα, ὡς ἐπισφραγίῃ τῷ Ἀβραδάτῃ.

8. Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν γυναῖκα χαμαὶ καθεμένην καὶ τὸν νεκρὸν κείμενον, ἐδάκρυσέ τε ἐπὶ τῷ πάθει καὶ εἶπε, Φεῦ, ὦ ἀγαθὴ καὶ πιστὴ ψυχὴ, οἴχῃ δὴ ἀπολιπὼν ἡμᾶς; καὶ ἄμα ἐδεξιοῦτο αὐτὸν, καὶ ἡ χεὶρ τοῦ νεκροῦ ἐπικολούθησεν· ἀπεκέκοπτο γὰρ κοπίδι ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. (9) Ὁ δὲ ἰδὼν πολὺ ἔτι μᾶλλον ἤλγησε· καὶ ἡ γυνὴ δὲ ἀνυδύρατο καὶ δεξαμένη δὴ παρὰ τοῦ Κύρου ἐφίλησέ τε τὴν χεῖρα καὶ ἄλιν ὡς οἷόν τ' ἦν προσήρμοσε, (10) καὶ εἶπε, Καὶ τᾶλλα τοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχει· ἀλλὰ τί δέαι σε ὁρᾶν; Καὶ ταῦτα, ἔφη, οἶδ' ὅτι δι' ἐμὲ οὐχ ἥμιστά ἐπαθεν, ἴσως δὲ καὶ διὰ σέ, ὦ Κύρε, οὐδὲν ἦττον. Ἐγὼ τε γὰρ ἡ μωρὰ πολλὰ διεκελευμένη αὐτῷ οὕτω ποιεῖν ὅπως σοὶ φίλος ἄξιός λόγου φαίνεται, αὐτὸς τε οἶδ' ὅτι οὕτως οὐ τοῦτο ἐνενόει ὅ,τι πείσοιτο, ἀλλὰ τί ἂν ποιήσας σοὶ χαρίσαιτο. Καὶ γὰρ οὖν, ἔφη, αὐτὸς μὲν ἀμέμπτως τετελεύτηκεν, ἐγὼ δ' ἡ παρακελευομένη ζῶσα παρακάθημαι. (11) Καὶ ὁ Κύρος χρόνον μὲν τινα σιωπῇ κατεδάκρυσεν, ἔπειτα δὲ ἐφθέγγετο, Ἀλλ' οὗτος μὲν δὴ, ὦ γύναι, ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος· νικῶν γὰρ τετελεύτηκε· σὺ δὲ λαβούσα τοῖςδε ἐπικόσμιε αὐτὸν τοῖς παρ' ἐμοῦ· (παρῇν δὲ ὁ Γωβρύας καὶ ὁ Γαδάτας πολὺν καὶ καλὸν κόσμον φέροντες)· ἔπειτα δ' ἔφη, ἴσθι ὡς οὐδὲ τὰ ἄλλα ἄτιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ μνημα πολλοὶ χώσουσιν ἀζῶως ἡμῶν καὶ ἐπισφραγίσεται αὐτῷ ὅσα εἰκὸς ἀνδρὶ ἀγαθῷ. (12) Καὶ σὺ δὲ, ἔφη, οὐκ ἔρημος ἔσῃ, ἀλλ' ἐγὼ σε καὶ σωφροσύνης ἐνεκα καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ τᾶλλα τιμήσω καὶ συστήσω ὅστις ἀποκομιεῖ σε ὅποι ἂν αὐτὴ θέλῃς· μόνον, ἔφη, δηλώσω πρὸς ἐμὲ πρὸς ὅντινα χρήξεις κομισθῆναι. Καὶ ἡ Πάνθεια εἶπεν, Ἀλλὰ ὁζῆρε, ἔφη, ὦ Κύρε, σὺ

Cyrus autem quibusdam ex ministris qui aderant arcessitis, Dicite mihi, ait, an aliquis vestrum Abradatam vidit? miror enim, quod antehac frequenter nos accedere solitus, modo nusquam adpareat. Ei quidam ex ministris respondit, Is, domine, non vivit, sed in pugna mortuus est, cum in Ægyptios currum suum immisisset: ceteri, sodalibus ejus exceptis, declinarunt, uti quidem perhibetur, posteaquam Ægyptiorum agmen conspexissent. Et uxor ipsius, inquit, jam mortuum sustulisse dicitur, atque impositum in harnamaxam, qua ipsa vehi solita est, attulisse huc aliquo ad Pactolum fluvium. Aiunt et eunuchos et famulos ipsius quodam in tumulto conditorium mortuo fodere; et uxorem humi sedere, quæ maritum rebus iis ornarit, quascunque habuerit, ejusque caput impositum genibus teneat. Hæc ubi Cyrus audivit, femur sane suum percussit, statimque in equum ubi insiliisset, sumptis secum equitibus mille, ad tristem illum casum advehitur. Gadatæ vero Gobryæque mandat, ut secum sumerant quicquid ornamenti mortuo viro amico et forti conveniret, statimque subsequerentur: et si quis greges et boves et equos secum duceret, mandabat ut simul etiam pecudes eo multas ageret, ubicunque se resciret esse, quo mactari super Abradata possent.

Ut humi sedentem mulierem vidit et jacentem mortuum, lacrimas ob casum tristem profudit, ac dixit, Heu fortem ac fidam animam! abiisti ergo nobis relictis? simul dextram mortui prehendit, atque ea subsequuta est; quippe quæ ab Ægyptiis copide fuisset amputata. Cyrus id cum vidit, multo etiam majori dolore adfectus est: mulier autem ejulare coepit, acceptamque a Cyro manum osculabatur, et rursus loco eam, uti quidem poterat, accommodavit. Dixitque, Etiam cetera, Cyre, sic se habent. Verum quid attinet ea te adspicere? Atque hæc, ait, scio propter me maxime ipsi accidisse, ac fortassis etiam propter te, Cyre, nihilo minus Etenim stulta ego multis eum cohortata sum, efficeret, ut amicum in aliquo numero habendum tibi se declararet: et ipse, sat scio, non quid sibi accideret, cogitabat; sed quibus facinoribus editis tibi gratificaretur. Quamobrem ipse quidem, inquit, extremum vitæ diem ita morte confecit, ut de eo nemo conqueri possit, ego vero hortatrix ei viva hic adsideo. Cyrus aliquamdiu cum silentio lacrimas fudit, deinde dixit, Hic vero, mulier, finem præclarissimum sortitus est; nam victor diem obiit supremum: tu vero hæc a me accipito, quibus eum ornes: (nam Gobryas Gadatasque jam aderant, copiosum et elegantem ferentes ornatum:) dein scito, inquit, ne alios quidem honores ei defuturos, sed et monumentum illi complures ex dignitate vestra aggesto tumulo conficiant; et mactabuntur ei quæcunque viro forti æquum est mactari. Tu quoque deserta, inquit, non eris, sed ego te propter pudicitiam virtutesque tuas ceteras cum aliis rebus colam, tum alicui commendabo, qui te quocunque voles deportabit: tantum, ait, indicato ad quem deportari te cupias. Et Panthea, Securo sis animo, inquit, Cyre;

μή σε ἀρύψω πρὸς ὅτινα βούλομαι ἀφικέσθαι. (13) Ὁ μὲν δὴ ταῦτ' εἰπὼν ἀπῆει, κατοικτεῖρων τὴν τε γυνεῖκα οἴου ἀνδρὸς στέροιτο καὶ τὸν ἀνδρα ὅαν γυναῖκα καταλιπὼν οὐκέτ' ὀλοῖτο. Ἡ δὲ γυνὴ τοὺς μὲν εὐνοῦχους ἐκέλευσεν ἀποστῆναι, ἕως ἂν, ἔφη, τόνδε ἐγὼ δόδωρμαι ὡς βούλομαι· τῇ δὲ τροφῇ εἶπε παραμένειν, καὶ ἐπέταξεν αὐτῇ, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, περικαλύψαι αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀνδρα ἐν ἐνὶ ἱματίῳ. (14) Ἡ δὲ τροφὸς πολλὰ ἱκετεύουσα μὴ ποιεῖν τοῦτο, ἐπεὶ οὐδὲν ἦνυε καὶ χαλεπαίνουσιν ἑώρα, ἐκάθητο κλαίουσα. Ἡ δὲ ἀκινάκην πάλαι παρεσκευασμένη σφάττει ἑαυτήν, καὶ ἐπιθείσα ἐπὶ τὰ στέρνα τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἀπέθνησεν. Ἡ δὲ τροφὸς ἀκολοφύρατό τε καὶ περιεκαλύπτεν ἄμφω ὥσπερ ἡ Πάνθεια ἐπέστευλεν. (15) Ὁ δὲ Κύρος ὡς ἦσθετο τὸ ἔργον τῆς γυναίκος, ἐκπλαγείς ἵεται, εἰ τι δύναιτο βοηθῆσαι. Οἱ δὲ εὐνοῦχοι ἰδόντες τὸ γεγενημένον τρεῖς ὄντες σπασάμενοι κἀκείνοι τοὺς ἀκινάκας ἀποσφάττονται ὥστε ἔταξεν αὐτοὺς ἐσθῆτες. (16) Καὶ νῦν τὸ μῆμα μέχρι τοῦ νῦν τῶν εὐνοῦχων κεχῶσθαι λέγεται· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ ἄνω στηλῇ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος ἐπιγεγράφθαι φασὶ τὰ ὀνόματα, Σύρια γράμματα, κάτω δὲ εἶναι τρεῖς λέγουσι στηλῆς καὶ ἐπιγεγράφθαι σκηπτούχων. (17) Ὁ δὲ Κύρος ὡς ἐπλησίασε τῷ πάθει, ἀγασθεὶς τε τὴν γυναῖκα καὶ κατολοφυράμενος ἀπῆει· καὶ τούτων μὲν ἡ εἰκὸς ἐπεμελήθη ὡς τύχοιεν πάντων τῶν καλῶν, καὶ τὸ μῆμα ὑπερμέγεθες ἐχώσθη, ὥς φασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τούτου στασιάζοντες οἱ Κἄρες καὶ πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἅτε τὰς οἰκίσεις ἔχοντες ἐν ἔχυροις χωρίοις, ἐκάτεροι ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύρον. Ὁ δὲ Κύρος αὐτοὺς μὲν μένων ἐν Σάρδεσι μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ κριοὺς, ὡς τῶν μὴ πειθομένων ἐρείψων τὰ τεῖχη, Ἀδούσιον δὲ ἀνδρα Πέρσην καὶ τάλλα οὐκ ἄφρονα οὐδ' ἀπόλεμον, καὶ πάνυ δὴ εὐχαριν, πέμπει ἐπὶ τὴν Καρίαν στρατεύματα δούς· καὶ Κίλικες δὲ καὶ Κύπριοι πάνυ προθύμως αὐτῷ συνεστράτευσαν. (2) Ὡν ἕνεκα οὐδ' ἐπειμψεν πώποτε Πέρσην σατράπην οὔτε Κιλικίων οὔτε Κυπρίων, ἀλλ' ἤρχουν αὐτῷ αἱ οἱ ἐπιγύριοι βασιλεύοντες· δασμὸν μὲντοι ἐλάμβανε καὶ στρατιᾶς ὁπότε δέοιτο, ἐπήγγελλεν αὐτοῖς. (3) Ὁ δὲ Ἀδούσιος ἄγων τὸ στρατεύμα ἐπὶ τὴν Καρίαν ἦλθε, καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν Καρῶν παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, ἔτομοι ὄντες δέχεσθαι εἰς τὰ τεῖχη ἐπὶ καχῶ τῶν ἀντιστασιαζόντων. Ὁ δὲ Ἀδούσιος πρὸς ἀμφοτέρους ταῦτά ἐποίει. Δικαιότερά τε ἔφη λέγειν τούτους ὁποτέρους διαλέγοιτο, λαθεῖν τε ἔφη δεῖν τοὺς ἐναντίους φίλους σφᾶς γενομένους, ὡς δὴ αὐτὰς ἂν μάλλον ἐπιπεσὼν ἀπαρασχεύοις τοῖς ἐναντίοις πιστὰ δ' ἡζίου γενέσθαι, καὶ τοὺς μὲν Κἄρας ὁμόσαι ἀδόλως τε δέξασθαι εἰς τὰ τεῖχη σφᾶς καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῷ Κύρου καὶ Περσῶν· αὐτοὺς δὲ ὁμόσαι θέλειν

nequaquam te celabo, ad quem pervenire velim. Cyrus hæc loquutus discessit, tum mulieris naisertus, quæ virum talem amisisset, tum viri, qui relictam uxorem talem non amplius adspiceret. Mulier autem eunuchos secedere jussit, Donec istum ego, inquit, ex animi sententia lamentando deslevero: ac nutrici dixit ut secum maneret, eidemque præcepit, ut se, mortem ubi occubisset, et virum una veste velatos obtegeret. Nutrix multis eam precata suppliciter, ne id faceret, cum nihil proficeret, ipsamque videret indignari, sedit lacrimans. Tum mulier, quæ acinacem dudum ad hoc paratum haberet, seipsam jugulat, et capite in mariti pectus imposito moritur. Nutrix cum ejulatu ambos obtegit, quemadmodum Panthea jusserat. Cyrus autem ubi mulieris facinus rescivit, exterritus, accessit, si quid auxilii ferre posset. Eunuchi autem, qui tres erant, cum quid factum esset viderent, et ipsi strictis acinacibus, quo eos loco stare jusserat, stantes se jugularunt. Et nunc quoque monumentum.... *etiam his* eunuchis aggesto tumulo structum esse dicitur: ac superiore quidem in columna hujus viri et mulieris hujus nomina feruntur inscripta literis Syriacis; inferius autem columnas esse tres aiunt, et eis inscriptum, SCEPTUCHORUM. Cyrus ubi propius ad illum tristem casum accessisset, et admiratus istam mulierem et lamentis prosequutus, discessit: fuitque, ceu par erat, ei curæ, præclara ut illis omnia contingerent; ingensque adeo monumentum, ut perhibent, aggesto tumulo factum fuit.

CAPUT IV.

Secundum hæc cum factionibus Cares armisque adeo inter se contenderent, utpote qui domicilia munitis in locis haberent, utrique Cyrum implorabant. Cyrus autem ipse Sardibus manens machinas fabricabatur et arietes, ut eorum qui parere nollent, mœnia solo æquaret: Adusium vero Persam, hominem ceteroqui nec imprudentem reive militaris rudem, ac valde etiam elegantis ingenii, cum exercitu in Cariam mittit; perlibenter autem tum Cilices tum Cyprii ejus in hac expeditione signa sequenti sunt. Quæ causa fuit cur nullum satrapam Persicum Cilicibus et Cypriis unquam miserit, contentus semper indigenis eorum regibus: tributum tamen ab istis exigebat; et militiam, cum erat opus, eis imperabat. Adusius autem qui ducebat exercitum, posteaquam in Cariam pervenit, aderant ab utraque Carum parte quidam, parati eum suas intra munitiones, ad contrariæ factionis detrimentum, recipere. Adusius erga utrosque faciebat eadem; cum diceret illos, quibuscum loquebatur, æquiora proponere, et clam adversarios haberi oportere amicitiam cum ipsis initam, quasi hoc pacto magis imparatos adversarios adgressurus esset. Præterea fidem utrinque dari petebat, et a Caribus quidem jusjurandum dari, se absque dolo malo, et Cyri Persarumque bono, intra munitiones Persas admissuros: ipsum autem jurare velle, se absque

ἀδόλως εἰσεῖναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δεχομένων. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀμφοτέροις λάθρα ἐκείνων νύκτα συνέθετο τὴν αὐτὴν, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσῆλτο εἰς τὰ τεῖχη καὶ παρέλαβε τὰ ἐρύματα ἀμφοτέρων. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καθεζόμενος εἰς τὸ μέσον σὺν τῇ στρατιᾷ ἐκάλεσεν ἐκατέρων τοὺς ἐπικαιρίους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἀλλήλους ἠγθέσθησαν, νομίζοντες ἐξηπατῆσθαι ἀμφοτέροι. (5) Ὁ μὲντοι Ἀδούσιος ἔλεξε τοιάδε. Ἐγὼ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥμοσα ἀδόλως εἰσεῖναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δεχομένων. Εἴπερ οὖν ἀπολῶ ὁποτέρους ὑμῶν, νομίζω ἐπὶ κακῶ εἰς ἐληλυθῆναι Καρῶν. Ἦν δὲ εἰρήνην ὑμῖν ποιῆσω καὶ ἀσφάλειαν ἐργάζεσθαι ἀμφοτέροις τὴν γῆν, νομίζω ὑμῖν ἐπ' ἀγαθῶ παρεῖναι. Νῦν οὖν χρὴ ἀπὸ τῆςδε τῆς ἡμέρας ἐπιμύνησθαι τε ἀλλήλοις φιλικῶς, ἐργάζεσθαι τε τὴν γῆν ἀδελῶς, διδόναι τε τέκνα καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων· ἦν δὲ παρὰ ταῦτα ἀδικεῖν τις ἐπιχειρῇ, τούτοις Κύρος τε καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα πολέμιοι. (6) Ἐκ τούτου πύλαι μὲν ἀνεωγμέναι ἦσαν τῶν τειχῶν, μεστὰ δὲ αἱ ὁδοὶ πορευομένων παρ' ἀλλήλους, μεστοὶ δὲ οἱ χώροι ἐργαζομένων· ἐορτὰς δὲ κοινῇ ἦγον, εἰρήνης δὲ καὶ εὐφροσύνης πάντα πλέα ἦν. (7) Ἐν δὲ τούτῳ ἦγον οἱ παρὰ Κύρου, ἐρωτῶντες αἱ τι στρατιᾶς προσδέοιτο ἢ μηχανημάτων· ὁ δὲ Ἀδούσιος ἀπεκρίνατο ὅτι καὶ τῇ παρουσίᾳ ἔχειν ἀλλαχόσε χρῆσθαι στρατιᾷ, καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἀπῆγε τὸ στράτευμα, φρουροὺς ἐν ταῖς ἀκραῖς καταλιπών. Οἱ δὲ Κύρες ἱκέτευον μένειν αὐτόν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤθελε, προσέειψαν πρὸς Κύρον δέομενοι πέμψαι Ἀδούσιον σφίσι σατράπην.

8. Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἀπεστάλκει Ὑστάσπην στρατεύμα ἄγοντα ἐπὶ Φρυγίαν τὴν περὶ Ἑλλήσποντον. Ἐπεὶ δ' ἦκεν ὁ Ἀδούσιος, μεταγείν αὐτὸν ἐκέλευσεν ἥπερ ὁ Ὑστάσπης πρόωχeto, ὅπως μᾶλλον πειθοῖντο τῷ Ὑστάσπῃ, ἀκούσαντες ἄλλο στράτευμα προσιόν. (9) Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες οἱ ἐπὶ θαλάττῃ οἰκοῦντες πολλὰ δόντες δῶρα διεπράξαντο ὥστε εἰς μὲν τὰ τεῖχη βαρβάρους μὴ δέχεσθαι, δασμὸν δὲ ἀποφέρειν καὶ στρατεύειν ὅποι Κύρος ἐπαγγέλλοι. (10) Ὁ δὲ τῶν Φρυγῶν βασιλεὺς παρεσκευάζετο μὲν ὡς καθέξων τὰ ἐρυμνά καὶ οὐ πεισόμενος καὶ παρήγγειλεν οὕτως· ἐπεὶ δὲ ἀφίσταντο αὐτοῦ οἱ ὑπαρχοὶ καὶ ἔρημος ἐγίνετο, τελευταῖων εἰς χεῖρας ἦλθεν Ὑστάσπῃ ἐπὶ τῇ Κύρου οἴκῃ. Καὶ ὁ Ὑστάσπης καταλιπὼν ἐν ταῖς ἀκραῖς ἰσχυρὰς Περσῶν φρουρὰς ἀπῆγε ἄγων σὺν τοῖς ἑαυτοῦ καὶ Φρυγῶν πολλοῖς ἱππέας καὶ πελταστὰς. (11) Ὁ δὲ Κύρος ἐπέστειλεν Ἀδουσίῳ συμμίζαντα πρὸς Ὑστάσπην τοὺς μὲν ἐλομένους Φρυγῶν τὰ σφέτερα σὺν τοῖς ὅπλοις ἄγειν, τοὺς δ' ἐπιθυμήσαντας πολεμεῖν τούτων ἀφελομένους τοὺς ἱπποὺς καὶ τὰ ὅπλα σφενδόνας ἔχοντας πάντας καλεῖν ἐπσεῖναι.

12. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. Κύρος δὲ ὠρμάτω ἐκ Σάρδεων, φρουρὰν μὲν περὶ καταλιπὼν πολλὴν ἐν Σάρδεσι, Κροῖσον δὲ ἔχων, ἄγων δὲ πολλὰς ἀμάξας πολλῶν καὶ παντοδαπῶν γρημάτων. Ἦκε δὲ καὶ ὁ

dolo malo, et quidem admittentium comodo, munitiones ingressurum esse. Hæc ubi confecisset, cum utrisque noctem clam alteris eandem pactus est, atque eā in castella inventus est, et munitiones amborum recepit. Cum autem illuxisset, in medio cum exercitu consedit, et in concionem ex utraque parte ad res componendas opportunos vocavit. Illi, se mutuo intuiti, graviter rem tulere, qui partem utramque dolo circumventam existimarent. Adusius vero in hanc sententiam verba fecit: Jurejurando vobis ego, viri, fidem adstrinxi, ingressurum vestra me castella sine dolo malo, et eorum comodo qui me admitterent. Quamobrem si alter utros vestrum evertere velim, ipse me damno Carum hæc ingressum esse statuum: sin pacem inter vos conciliavero, et utrisque confecero, ut agrum tuto colere possitis, vestra cum utilitate vobis adesse me arbitror. Oportet igitur ex hoc die vos amice mutuo misceri commercio, et agros colere sine metu, et inter liberos hinc inde matrimonia contrahi: quod si contra hæc injuriam facere conatus fuerit aliquis, iis et Cyrus et nos hostes erimus. Ibi tum et portæ castellorum erant apertæ, et itinera plena congregantium inter se, et agri pleni cultoribus: festos dies communiter agebant, et pacis ac lætitiæ cuncta erant plena. Interea quidam a Cyro veniunt, qui Adusium interrogarent, ecquo exercitu alio vel machinis egeret: quibus Adusius respondit, se præsentī exercitu etiam alibi uti posse; ac simul cum hisce verbis copias abduxit, relictis in arcibus militibus præsidariis. Cares autem supplices orabant ut maneret; quod cum facere nollet, missis ad Cyrum suis rogabant, ut Adusium sibi satrapam mitteret.

Cyrus Hystaspam interim ablegarat, qui exercitum in Phrygiā Hælesponto finitimam duceret. Posteaquam autem Adusius venit, sequi Cyrus eum cum exercitu jussit, qua Hystaspas præcesserat, ut Hystaspæ magis parent, ubi audiissent alias etiam copias accedere. Græci quidem certe maris accolæ, multis muneribus datis, id consequuti sunt, ut intra mœnia barbaros admittere necesse non haberent, sed tributum tamen penderent, et militatum irent quo Cyrus jussisset. Phrygum vero rex se parabat quasi loca munita tueri, nec imperata facere vellet, atque ita se facturum denuntiabat: sed postquam constituti sub ipsius imperio præfecti ab eo defecerunt, et solus est relictus, tandem in manus Hystaspæ venit, causa Cyri judicio permissa. Hystaspas relictis in arcibus firmis Persarum præsidiis, discessit, secum præter suos Phrygum complures tum equites tum pellastas ducens. Cyrus autem Adusio mandata dederat, ut postquam se cum Hystaspâ conjunxisset, Phrygas eos, qui partes suas amplexi fuissent, armatos adduceret; qui vero bellum gerere studuissent, illis et equos adimerent et arma, omnesque cum fundis sequi juberent.

Hæc illi quidem exsequebantur. Cyrus autem Sardibus movit, numeroso istice peditibus præsidio relicto, Cræsum secum retinens, et multa multis variisque opibus onusta plaustra ducens. Accessit autem Cræsus ad Cyrum, ferens

Κροίσος γεγραμμένα ἔχων ἀκριβῶς ὅσα ἐν ἐκάστῃ ᾗν τῇ ἀμάξῃ· καὶ διδοὺς τῷ Κύρῳ τὰ γράμματα εἶπε, Ταῦτα, ἔφη, ἔχων, ὦ Κύρε, εἴσῃ τὸν τέ σοι ὀρθῶς ἀποδιδόντα θ' αἶγει καὶ τὸν μῆ. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἔλεξεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν καλῶς ἐποίεις, ὦ Κροῖσε, προνοῶν· ἔμοιγε μέντοι ἀξιοῦσι τὰ χρήματα ὅσπερ καὶ ἔχειν αὐτὰ ἀξιοί εἰσιν· ὥστε ᾗν τι καὶ κλέψωσι, τῶν ἑαυτῶν κλέφονται. Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἔδωκε τὰ γράμματα τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἀρχουσιν, ὅπως εἶδειεν τῶν ἐπιτρόπων ὅς τε σῶα αὐτοῖς ἀποδιδόειν ὅς τε μὴ. (14) ἦγε δὲ καὶ Λυδῶν οὓς μὲν ἑώρα καλλωπιζομένους καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἄρμασι καὶ πάντα πειρωμένους ποιεῖν, ἐτι θρόνῳ αὐτῷ χαριεῖσθαι, τούτους μὲν σὺν τοῖς ὅπλοις· οὓς δὲ ἑώρα ἀχαρίστως ἐπομένους, τοὺς μὲν ἵππους αὐτῶν παρέδωκε Πέρσαις τοῖς πρώτοις συστρατευομένοις, τὰ δὲ ὅπλα κατέκαυσεν· σφενδόνας δὲ καὶ τούτους ἠνάγκα-σεν ἔχοντας ἐπεσθαι. (15) Καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀόπλους τῶν ὑποχειρίων γενομένων σφενδονῶν ἠνάγκαζε μελε-τᾶν, νομίζων τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτατον εἶναι· σὺν μὲν γὰρ ἄλλῃ δυνάμει μάλα ἐστὶν ἐνθα ἰσχυρῶς ὠφε-λοῦσι σφενδονῆται παρόντες, αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς οὐδ' ἂν οἱ πάντες σφενδονῆται μείναιεν πᾶν ὄλγιος ὁμόσε ἰόντας σὺν ὅπλοις ἀγχεμάχοις.

16. Προῖων δὲ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος κατεστρέψατο μὲν Φρύγας τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κατεστρέψατο δὲ Καππαδόκας, ὑποχειρίους δὲ ἐποίησατο Ἀραβίους· ἐξέπλησε δὲ ἀπὸ πάντων τούτων Περσῶν μὲν ἱππέας οὐ μείον ἢ τετρακισμυρίους, πολλοὺς δὲ ἵππους τῶν αἰχμα-λώτων καὶ πᾶσι τοῖς συμμάχοις διέδωκε· καὶ πρὸς Βαβυλῶνα ἀφίκετο παμπόλλους μὲν ἱππέας ἔχων, παμπόλλους δὲ τοξότας καὶ ἀκοντιστάς, σφενδονήτας δὲ ἀναριθμήτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ᾗν ὁ Κύρος, περιέστησε μὲν πᾶν τὸ στράτευμα περὶ τὴν πόλιν, ἔπειτα αὐτὸς περιή-λαυνε τὴν πόλιν σὺν τοῖς φίλοις τε καὶ ἐπικαιρίοις τῶν συμμάχων. (2) Ἐπεὶ δὲ κατεθεάσατο τὰ τεῖχη, ἀπάγειν παρεσκευάσατο τὴν στρατιὰν ἀπὸ τῆς πόλεως· ἐξελθὼν δὲ τις αὐτόμολος εἶπεν ὅτι ἐπιτίθεσθαι μέλλοιεν αὐτῷ, ὅπότε ἀπάγοι τὸ στράτευμα· καταθεωμένοις γὰρ, ἔφη, αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσθενῆς ἔδοκει εἶναι ἡ φάλαγξ. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν ᾗν οὕτως ἔχειν· περὶ γὰρ πολὺ τεῖχος κυκλουμένους ἀνάγκη ᾗν ἐπ' ὄλγον τὸ βάθος γε-νέσθαι τὴν φάλαγγα. (3) Ἀκούσας οὖν ὁ Κύρος ταῦτα, στάς κατὰ μέσον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς σὺν τοῖς περὶ αὐ-τὸν παρήγγειλεν ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἐκατέρωθεν τοὺς ὀπλί-τας ἀναπτύσσοντας τὴν φάλαγγα ἀπένειναι παρὰ τὸ ἐσθι-κὸς τοῦ στρατεύματος, ἕως γένοιτο ἐκατέρωθεν τὸ ἄκρον κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὸ μέσον. (4) Οὕτως οὖν ποιοῦντων ὅς τε μένοντες εὐθὺς θαρβραλέωτεροι ἐγίγνοντο ἐπὶ διπλάσιον τὸ βάθος γιγνόμενοι ὅς τε· ἀπὸντες ὡς αὐτὸς

accurate descripta, quaecumque singulis essent in plaustris, easque scripturas Cyro tradens ait, Has, Cyre, si habeas, scies quinam recte sit redditurus quae vehit, et qui non recte. Et Cyrus, Facis tu quidem probe, inquit, Cræse, qui provideas : sed mihi sane has vehent opes qui digni sunt ut eas etiam possideant; adeo ut si quid suffurabuntur, sua suffurabuntur. Dum hæc diceret, amicis et præfectis scrip-turas istas tradidit, ut scirent quinam ex iis, quibus essent eæ res creditæ, salvas et integras redderent, qui non red-derent. Ducebat etiam secum Lydos, quibus esse curæ cerneret elegantiam armorum et equorum et curruum; et quos eniti videret ut omnia facerent quibus ipsi gratificatos se putabant, hos secum armatos ducebat; quos autem cer-neret gravate sequi, eorum equos Persis, qui primi cum eo militatum profecti fuerant, tradidit, et arma combussit : hos vero etiam fundis instructos sequi coegit. Quin et omnes inermes ex iis qui ejus in potestatem venerant, ad usum fundarum exercere se coegit, quod hoc armorum genus maxime servile duceret : est enim ubi funditores, si copiis aliis adsint, mirum quantum utilitatis adferunt; ipsi vero seorsum, ne omnes quidem, quotquot sint, funditores, ad-modum paucos iis cum armis, quibus cominus pugnatur, congressos sustinuerint.

Cum autem via Babylonem ducente progrediretur, subegit Phrygas qui sunt majoris Phrygiæ, subegit Cappadocas, Arabas in potestatem redegit : quorum omnium armis Persas equites instruxit, non pauciores quadragies millibus; multos vero captivorum equos in socios etiam universos distribuit : Babylonemque venit permagno cum equitatu, permultis cum sagittariis et jaculatoribus, cum funditoribus autem innu-meris.

CAPUT V.

Cumque jam apud Babylonem Cyrus esset, exercitum omnem circa urbem constituit, deinde cum amicis et soci-orum cubibus eam ipse circumvectus est. Muros contem-platus, ab urbe copias abducere parabat; cum transfuga qui-dam ex urbe egressus ait, Babylonios ipsum adoriri velle, quando copias abducturus esset : nam de niuro phalangem hanc despectantibus, inquit, visa est imbecilla esse. Nec quidem id ita se habuisse mirum erat : quia enim murum am-plum circumdarent, necesse erat phalangem ad exiguam den-sitatem redigi. Hæc igitur Cyrus cum audisset, stans in me-dio exercitus sui, cum iis quos circum se habebat, præcepit ut gravis armaturæ milites ab utraque extremitate phalangem replicantes abirent propter eam exercitus partem quæ sub-sisteret, donec utraque extremitas ad se atque ad medium perveniret. Id cum facerent, tum iis qui subsistebant fidu-cia quædam continuo accedebat, quod duplicata jam esset aciei densitas; tum illis quoque fiducia similiter accedebat,

θαβρβαλωτέροι· εὐθὺς γὰρ οἱ μένοντες αὐτῶν πρὸς τοῖς πολεμίοις ἐγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκατέρωθεν συνῆψαν τὰ ἄκρα, ἔστησαν ἰσχυρότεροι γεγεννημένοι, οἳ τε ἀπελθούσας διὰ τοὺς ἐμπροσθεν, οἳ τ' ἐμπροσθεν διὰ τοὺς ὀπίσθεν προσγεγεννημένους. (5) Ἀναπτυχθείσης δ' οὕτω τῆς φάλαγγος ἀνάγκη τοὺς πρῶτους ἀρίστους εἶναι καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς κακίστους τετάχθαι· ἡ δ' οὕτως ἔχουσα τάξις καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐδόκει εὖ παρεσκευάσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ φεύγειν. Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ καὶ οἱ γυμνήτες οἱ ἀπὸ τῶν κεράτων αἰεὶ ἐγγύτερον ἐγίνοντο τοῦ ἄρχοντος τοσούτῳ ὅσω ἡ φάλαγξ βραχυτέρα ἐγίνετο ἀναδιπλουμένη. (6) Ἐπεὶ δὲ οὕτω συνεσπειράθησαν, ἀπήεσαν, ἥως μὲν ἐξικνεῖτο τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπὶ πόδα· ἐπεὶ δὲ ἐξω βελῶν ἐγένοντο, στραφέντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγα βήματα προϊόντες, μετεβάλλοντο ἐπ' ἀσπίδα καὶ ἴσταντο πρὸς τὸ τεῖχος βλέποντες· ὅσω δὲ προσωτέρω ἐγίνοντο, τοσῶδε μακρότερον μετεβάλλοντο. Ἐπεὶ δ' ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐδόχουν εἶναι, ζυνείρον ἀπίοντες, ἔστε ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐγένοντο.

7. Ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο, συνεκάλεσεν ὁ Κύρος τοὺς ἐπικαιρίους καὶ ἔλεξεν, Ἄνδρες ξύμμαχοι, τεθεάμεθα μὲν κύκλῳ τὴν πόλιν· ἐγὼ δὲ ὅπως μὲν ἂν τις τεῖχ' οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὰ προσμαχόμενος εἴποι οὐκ ἐνόρῃν μοι δοκῶ· ὅσω δὲ πλείονες ἄνθρωποι ἐν τῇ πόλει εἰσὶν, ἐπείπερ οὐ μάχονται ἐξιόντες, τοσούτῳ ἂν ἄλλον τρόπον ἔχετε λέγειν, τούτῳ πολιορκητέους φημί εἶναι τοὺς ἄνδρας. (8) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν, Ὁ δὲ ποταμὸς, ἔφη, οὗτος οὐ διὰ μέσης τῆς πόλεως βρεῖ πλάτος ἔχων πλείον ἢ ἐπὶ δύο στάδια· καὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ βάθος γ' ὡς οὐδ' ἂν δύο ἄνδρες ὁ ἕτερος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἐσθῆκῳ τοῦ ὕδατος ὑπερέχοιεν ὥστε τῷ ποταμῷ ἐπὶ ἰσχυροτέρα ἐστὶν ἡ πόλις ἢ τοῖς τείχεσι. (9) Καὶ ὁ Κύρος, Ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ὥμην ὅσα κρεῖττω ἐστὶ τῆς ἡμέτερας δυνάμεως· διαμετρησαμένους δὲ χρὴ ὡς τάχιστα τὸ μέρος ἐκάστου ἡμῶν ὀρύττειν τάφρον ὅπως πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην, ὅπως ὅτι ἐλαχίστων ἡμῖν τῶν φυλάκων δέη. (10) Οὕτω δὲ κύκλῳ διαμετρήσας περὶ τὸ τεῖχος, ἀπολιπὼν ὅσον τύρσας μεγάλας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ὥρυττεν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ τείχους τάφρον ὑπερμεγέθη καὶ τὴν γῆν ἀνέβαλλον πρὸς ἑαυτοὺς. (11) Καὶ πρῶτον μὲν πύργους ἐπὶ τῷ ποταμῷ ὠκοδόμησε φοίνιξι θεμελιώσας οὐ μείον ἢ πλεθριαίους· εἰσὶ γὰρ καὶ μελίζοντες ἢ τοσούτοι τὸ μήκος πεφυκότες· καὶ γὰρ δὴ πιεζόμενοι οἱ φοίνικες ὑπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθῆλιοι. (12) τούτους δ' ὑπετίθει τούτου ἕνεκα ὅπως ὅτι μάλιστα ὅλοιοι πολιορκήσιν παρασκευαζόμενοι, ὥς εἰ καὶ διαφύγοι ὁ ποταμὸς εἰς τὴν τάφρον, μὴ ἀνέλοι τοὺς πύργους. Ἀνίστη δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς πύργους ἐπὶ τῆς ἀμβολαδὸς γῆς, ὅπως ὅτι πλείστα φυλακτήρια εἴη. (13) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐποίουν· οἱ δὲ ἐν τῷ τείχει κατεγέμων τῆς πολιορκίας, ὡς ἔχοντες τὰ

qui abscedebant : mox enim illi qui subsistebant, prope ab hostibus aberant. Cum autem progrediendo extremitates utrinque conjunxissent, constitere jam facti firmiores, tum qui abscesserant, propter anteriores ; tum anteriores, propter eos qui a tergo accesserunt. Hoc modo replicata phalange, necesse est primos et ultimos fortissimos esse, ignavissimos in medio collocari : aciesque hunc in modum constituta et ad dimicandum, et ad prohibendam fugam instructa commode videbatur. Præterea equites et levis armaturæ milites qui a cornibus procedebant, semper eo propius ad imperatorem accedebant, quo phalanx duplicata densior efficiebatur. Cum hoc sese modo conglobassent, pedetentim inde recedebant, quo tela de muro pertinebant : cumque extra telorum ictus essent, conversi, ac primum quidem modicos passus progressi, statum mutabant clypeum versus, atque ita consistebant, ut murum intuerentur ; quanto autem longius abscederent, tanto rarius fiebat mutatio. Posteaquam in tuto sibi esse videbantur, recto continuoque itinere recedebant, donec ad tabernacula pervenirent.

Ubi jam in castris essent, Cyrus eos, quos oporteret, convocavit et hunc sermonem habuit : Urbem, socii, undique contemplati sumus ; atque equidem quo pacto quis adeo firmos et excelsos muros oppugnando capere possit, videre mihi non videor : quanto autem plures homines in urbe sunt, quando ad pugnandum non exeant, tanto citius fieri arbitror, ut fame in potestatem redigantur. Nisi igitur aliquem alium, quem proponatis, modum habetis, hoc ipso nobis istos expugnandos esse aio. Et Chrysantas inquit, Hiccine fluvius per mediam urbem labitur, cujus latitudo stadia duo superat ? Ita profecto, ait Gobryas ; ac tanta quoque profunditas ejus est, ut ne duo quidem viri, alter alteri licet institerit, supra aquam exstare possint ; quo fit ut fluvio sit urbs etiam munitior, quam mœnibus. Et Cyrus, Missa faciamus hæc, ait, Chrysanta, quæ viribus nostris potiora sunt ; adhibita vero mensura, quam primum fossa latissima profundissimaque nobis erit ducenda, pro parte cuique sua, quo paucissimis custodibus nobis sit opus. Sic igitur undique circa murum spatia dimensus, relicto a flumine intervallo, quantum sufficeret magnis propugnaculis, ingentem fossam circum murum undique duxit, terramque adeo illi seipsos versus egresserunt. Ac primum quidem turres propter flumen exstruebat, palmis fundatas, quarum non minor erat quam plethri altitudo : ibi nascuntur enim quæ hac majorem etiam in longitudinem excrescunt ; palmæ vero cum aliquo premuntur pondere, sursum incurvantur, quemadmodum et asini clitellarii. Has autem palmas operi propterea subjecit, ut quam maxime videretur id facere, quod solent qui ad urbem obsidendam sese comparent ; ut tametsi flumen in fossam dilaberetur, ipsas turres non everteret. Etiam multas alias turres supra terram egestam excitabat, ut quam plurima essent excubiarum loca. Et has quidem illi res agebant ; qui autem in muro stabant, obsidionem

ἐπιτήδεια πλέον εἰκοσιν ἐτῶν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος τὸ στράτευμα κατένειμε δώδεκα μέρη, ὡς μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκαστον μέρος φυλάξον. (14) Οἱ δ' αὖ Βαβυλώνιοι ἀκούσαντες ταῦτα πολὺ ἐτι μᾶλλον τούτων κατεγέλων, ἐννοοῦμενοι εἰ σφᾶς Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι φυλάξοιεν, οὐς σφίσιν ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ Πέρσας.

15. Καὶ αἱ μὲν τάφροι ἤδη ὀρυρυγμέναι ἦσαν, ὁ δὲ Κύρος ἐπειδὴ ἑορτὴν ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἤκουσεν εἶναι ἐν ἣ πάντες Βαβυλώνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουσι καὶ κωμάζουσιν, ἐν ταύτῃ, ἐπειδὴ τάχιστα συνεσκότασε, λαβὼν πολλοὺς ἀνθρώπους ἀνεστόμωσε τὰς τάφρους τὰς πρὸς τὸν ποταμόν. (16) Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς τάφρους ἐχώρει ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ δὲ διὰ τῆς πόλεως τοῦ ποταμοῦ δόδς πορεύσιμος ἀνθρώποις ἐγένετο. (17) Ὡς δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ οὕτως ἐπορεύετο, παρηγγύησεν ὁ Κύρος Πέρσαις χιλιάρχοις καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων εἰς δύο ἀγοντας τὴν χιλιοστὴν παρῆναι πρὸς αὐτόν, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους κατ' οὐρανὸν τούτων ἔπαισθαι ἥπερ πρόσθεν τεταγμένους. (18) Οἱ μὲν δὲ παρῆσαν· ὁ δὲ καταβιάσας εἰς τὸ ξηρὸν τοῦ ποταμοῦ τοὺς ὑπηρέτας καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, ἐκέλευσε σκέψασθαι εἰ πορεύσιμον εἴη τὸ ἔδαφος τοῦ ποταμοῦ. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλαν ὅτι πορεύσιμον εἴη, ἐνταῦθα δὲ συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ἔλεξε τοιαῦτα.

20. Ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὁ μὲν ποταμὸς ἡμῖν παρακχώρηκε τῆς εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ· ἡμεῖς δὲ θαρβύοντες εἰσώμεν δὴ μηδὲν φοβοῦμενοι εἶσω, ἐννοοῦμενοι ὅτι οὗτοι ἐγ' οὐς νῦν πορευσόμεθα ἐκείνοι εἰσιν οὐς ἡμεῖς καὶ συμμάχους πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες καὶ ἐργηγορῶτας ἀπαντας καὶ νήφοντας καὶ ἐξωπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἐνικῶμεν. (21) νῦν δ' ἐπ' αὐτοὺς ἴμεν ἐν ᾧ πολλοὶ μὲν αὐτῶν καθεύδουσι, πολλοὶ δ' αὐτῶν μεθύουσι, πάντες δ' ἀσύντακτοι εἰσιν· ὅταν δὲ καὶ αἰσθῶνται ἡμᾶς ἐνδον ὄντας, πολὺ ἐτι μᾶλλον ἢ νῦν ἀρχεῖοι ἔσονται ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγῆαι. (22) Εἰ δὲ τις τοῦτο ἐννοεῖται ὁ δὴ λέγεται φοβερόν εἶναι τοῖς εἰς πόλιν εἰσεῖναι, μὴ ἐπὶ τὰ τέγη ἀναδάντες βάλλωσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν, τοῦτο μάλιστα θαρβύετε· ἦν γὰρ ἀναβῶσί τινες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἔχομεν σύμμαχον θεὸν Ἡφαίστον. Εὐφλεκτα δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῶν, φοίνικας μὲν αἱ θύραι πεποιημέναι, ἀσφάλτῳ δὲ ὑπεκκαύματι κεχρισμέναι. (23) Ἡμεῖς δ' αὖ πολλὴν μὲν δαῖδα ἔχομεν, ἣ ταχὺ πολὺ πῦρ τίζεται, πολλὴν δὲ πύτταν καὶ στυπεῖον, ἃ ταχὺ παρακαλεῖ πολλὴν φλόγα· ὥστε ἀνάγκη εἶναι ἢ φεύγειν ταχὺ τοὺς ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ἢ ταχὺ κατακεκαῦσθαι. (24) Ἀλλ' ἄγετε λαμβάνετε τὰ ὄπλα· ἡγήσομαι δὲ ἐγὼ σὺν τοῖς θεοῖς. Ὑμεῖς δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα καὶ Γωβρύα, δείκνυτε τὰς ὁδοὺς· ἴστε γάρ· ὅταν δὲ ἐντὸς γενώμεθα, τὴν ταχίστην ἄγετε ἐπὶ τὰ βασίλεια. (25) Καὶ μὴν, ἔφασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Γωβρύαν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν· εἰ καὶ ἀκλειστοὶ αἱ πόλεις αἱ τοῦ βασιλείου εἴεν· ὡς ἐν κώμῃ δοκεῖ γὰρ ἡ πόλις πᾶσα εἶναι τῇδε τῇ νυκτὶ.

ΣΚΕΝΟΡΗΘΗΝ.

hanc irridebant, quod iis esset commeatus in annos plus viginti. Quæ Cyrus cum audisset, in partes duodecim exercitum divisit, ut pars quælibet unum anni mensem in excubiis esset. Babylonii rursum, his auditis, multo etiam magis irridebant, qui cogitarent secum, Phrygas et Lydios et Arabas et Cappadocas futuros eontra se in excubiis, quos omnes arbitrabantur animis erga se magis esse benevolis, quam erga Persas.

Ac fossæ quidem ductæ erant : Cyrus vero, cum audiisset, celebrari Babylone festum quandam diem, quo Babylonii omnes nocte tota potarent et comissarentur, eo die, cum primum invesperasceret, magna hominum multitudine adhibita, fossarum ostia fluvium versus aperuit. Hoc cum factum esset, aqua noctu in fossas manabat ; et alveus fluvii per urbem tendens, hominibus pervius esse cœpit. Id ubi de flumine hoc modo ei successisset, Persicis Cyrus et equitum et peditum tribunis imperat, mille suos in binos explicatos ducendo apud se adessent ; reliqui socii hos a tergo sequerentur, instructi quemadmodum prius. Et hi quidem aderant ; cum ille, in siccam fluminis partem ministris suis, tam peditibus quam equitibus immissis, ut explorarent an vadum fluminis permeari posset imperavit. Posteaquam illi posse permeari renuntiarunt, tum vero peditum equitumque ducibus convocatis, huiusmodi verba fecit :

« Flumen hoc nobis, amici, viam in urbem concessit : eam nos animis præsentibus et omni timore vacuis ingrediamur, nobiscum ipsi reputantes, hos, quos adgressuri nunc sumus, eos esse, quos a sociis sibi adjunctis instructos, et omnes vigilantes et sobrios, armatos et in acie dispositos vicimus : jam vero adversus eos tendimus quo tempore multi eorum dormiunt, multi sunt ebrii, universi denique inordinati : cum autem et nos intus esse senserint, multo magis etiam, quam nunc, inutiles futuri sunt, quia exanimati erunt. At si hoc in mentem alicui venit, quod sane fertur esse formidolosum urbem intrantibus, ne tectis illi conscensis hinc inde tela in nos conijciant, ob hoc maxime bono animo sitis : nam si qui conscendent ædes, adiutor nobis est deus Vulcanus. Sunt vero eorum vestibula crematu facilia ; cum januæ palmarum e materia fabricatæ sint, et bitumine illitæ, quod ignem facile concipit. Nobis autem et faces plurimæ sunt, quæ incendium ingens cito parient, et copia picis ac stuppæ, quæ cito magnam flammam eliciunt : adeo ut vel celeriter necesse sit hos ex aedibus aufugere, vel celeriter exuri. Verum agite, arma capite ; diis equidem juvantibus præibo. Vos autem, Gadata et Gobrya, demonstrate nobis itinera ; cum ea vobis sint cognita : et ubi jam intus erimus, quamprimum ad regiam ducite. » Atqui, aiebant illi qui erant cum Gobrya, non mirum fuerit, si quidem nec portæ ipsius regis clausæ sint : urbs enim tota videtur hac nocte ut in comissione esse.

10

Φυλακῇ μέντοι πρὸ τῶν πυλῶν ἐντευξόμεθα· ἔστι γὰρ αἱ τεταγμένη. Οὐκ ἂν ἀμελεῖν δεοί, ἔφη ὁ Κύρος, ἀλλ' ἵεναι, ἵνα ἀπαρασκεύους ὡς μάλιστα λάβωμεν τοὺς ἄνδρας.

28. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐρρήθη, ἐπορεύοντο· τῶν δὲ ἀπαντῶντων οἱ μὲν ἀπέθνησκον παιόμενοι, οἱ δ' ἔρευγον πάλιν εἰσω, οἱ δ' ἐβόων· οἱ δ' ἄμφι τὸν Γωδρύαν συνεβόων αὐτοῖς, ὡς κωμασται ὄντες καὶ αὐτοί. Καὶ ἰόντες ἦ ἐδύναντο ὡς τάχιστα ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἐγένοντο. (27) Καὶ οἱ μὲν σὺν τῷ Γωδρύᾳ καὶ Γαδάτᾳ τεταγμένοι κεκλεισμένας εὐρίσκουσιν τὰς πύλας τοῦ βασιλείου· οἱ δ' ἐπὶ τοὺς φύλακας ταχθέντες ἐπεισπίπτουσιν αὐτοῖς πίνουσι πρὸς φῶς πολὺ, καὶ εὐθὺς ὡς πολεμίοις ἐχρῶντο. (28) Ὡς δὲ κραυγὴ καὶ κτύπος ἐγίγνετο, αἰσθόμενοι οἱ ἔνδον τοῦ θυροῦ, κελεύσαντος τοῦ βασιλέως σκέψασθαι τί εἴη τὸ πρᾶγμα, ἐκθέουσιν τινες ἀνοίξαντες τὰς πύλας. (29) Οἱ δ' ἄμφι τὸν Γαδάταν ὡς εἶδον τὰς πύλας χαλῶσας, εἰσπίπτουσι καὶ τοῖς πάλιν φεύγουσιν εἰσω ἐπεσόμενοι καὶ παίοντες ἀφικνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἦδη ἔστηκότα αὐτὸν καὶ ἑσπασμένον ὃν εἶχεν ἀκινάκην εὐρίσκουσι. (30) Καὶ τοῦτον μὲν οἱ σὺν Γαδάτᾳ καὶ Γωδρύᾳ πολλοὶ ἐχειροῦντο· καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ ἀπέθνησκον, ὁ μὲν προβαλλόμενος τι, ὁ δὲ φεύγων, ὁ δὲ γε καὶ ἀμυνόμενος στυγρῶς ἐδύνάτο. (31) Ὁ δὲ Κύρος διέπεμπε τὰς τῶν ἵππεων τάξεις κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ προεῖπεν οὓς μὲν ἔξω λαμβάνοιεν κατακαίνειν, τοὺς δ' ἐν ταῖς οἰκίαις κηρύττειν τοὺς Συριοὶ ἐπισταμένους ἔνδον μένειν· εἰ δὲ τις ἔξω ληφθείη, ὅτι θανατώσοιτο.

32. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. Γαδάτας δὲ καὶ Γωδρύας ἤχον· καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσεκύουν, ὅτι τιτιμωρημένοι ἦσαν τὸν ἀνόσιον βασιλέα, ἔπειτα δὲ Κύρου κατεφίλου καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ δακρύοντες ἅμα χαρὰ καὶ εὐφρανόμενοι. (33) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἦσαν οἱ τὰς ἀκρας ἔχοντες ἐάλωκυῖάν τε τὴν πόλιν καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, παραδιδόασιν καὶ τὰς ἀκρας. (34) Ὁ δὲ Κύρος τὰς μὲν ἀκρας εὐθὺς παρελάμβανε καὶ φρουράρχους τε καὶ φρουροὺς εἰς ταύτας ἀνέπεμπε, τοὺς δὲ τεθνηκότας θάπτειν ἐφῆκε τοῖς προσήκουσι· τοὺς δὲ κήρυκας κηρύττειν ἐκέλευσεν ἀποφέρειν πάντας τὰ ὅπλα Βαβυλωνίους· ἔπου δὲ ληφθήσοιτο ὅπλα ἐν οἰκίᾳ, προηγόρευεν ὡς πάντες οἱ ἔνδον ἀποθανοῖντο. Οἱ μὲν δὴ ἀπέφερον, ὁ δὲ Κύρος ταῦτα μὲν εἰς τὰς ἀκρας κατέθετο, ὡς εἴη ἔτοιμα εἰ τί ποτε δεοί χρῆσθαι. (35) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πρῶτον μὲν τοὺς μάγους καλέσας, ὡς δοριαλῶτου τῆς πόλεως οὔσης ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς καὶ τεμένῃ ἐκέλευσεν ἐξελεῖν· ἐκ τούτου δὲ καὶ οἰκίας διεδίδου καὶ ἀρχεῖα τούτοις οὓς περ κοινῶνας ἐνόμιζε τῶν καταπεπραγμένων· καὶ οὕτω διένειμεν ὥς περ ἐδέδοκτο τὰ κράτιστα τοῖς ἀρίστοις. Εἰ δὲ τις οἶοιτο μείον ἔχειν, διδάσκειν προσκύνοντας ἐκέλευε. (36) Προεῖπε δὲ Βαβυλωνίοις μὲν τὴν γῆν ἰργάζεσθαι καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν καὶ θεραπεύειν τούτους οἷς ἕκαστοι αὐτῶν ἐδόθησαν· Πέρσας δὲ

Sed in excubias tamen ante regiae portas incidemus; quod eae semper istic collocentur. Non negligenda res est, ait Cyrus, sed eundum, ut eos quam maxime imparatos offendamus.

Hæc ubi dicta fuerunt, pergebant: si qui autem eis obviam venirent, partim cæsi peribant, partim intro fuga se recipiebant, partim clamorem edebant. Qui vero circa Gobryam erant, eosdem cum illis clamores edebant, velut ipsi quoque commissatores. Ac pergentes qua ratione progredi poterant, ad regiam celerrime perveniunt. Et hi quidem Gobryæ Gadatzæque adjuncti portas regiae clausas inveniunt: qui vero adversus regiae custodes ire jussi fuerant, magno cum impetu irruunt in eos ad ignem largum potantes, statimque hostili cum eis more agunt. Orto autem clamore ac strepitu, cum ii, qui erant intus, tumultum sentirent, et inspicere rex juberet, quid illud esset rei, apertis aliqui portis procurrun. Cum portas ii, qui circa Gadatam erant, patefactas conspicerent, irruunt, et illos rursus fugientes intro insequuti, ac ferientes, ad regem perveniunt; eumque jam erectum cum acinace, quem strictum tenebat, inveniunt. Hunc Gadatzæ et Gobryani numero plures opprimunt; atque ii etiam, qui cum ipso erant, perierunt; alius, cum aliquid objiceret; alius, cum fugeret; alius cum se quacunque re poterat tueretur. Cyrus autem cohortes equitum per vias passim dimittebat; et edicebat, ut quos extra domos deprehenderent, occiderent; atque ii, qui linguae Syriacæ periti erant, denuntiarent illis qui adhuc in ædibus essent, ut intus manerent: quod si quis foris deprehenderetur, eum morte multandum.

Et hi quidem hæc exsequebantur. Gadatas autem et Gobryas accesserunt; ac deos primum venerati sunt, quod de impio rege pœnas sumpsissent; deinde manus et pedes Cyri deosculabantur, cum præ gaudio, simul et lacrimas copiose profunderent et lætitiæ signa darent. Posteaquam illuxisset, ac sensissent illi, qui arces tenebant, tum urbem esse captam, tum regem occisum, arces etiam tradunt. Cyrus eas statim occupat, et præsidiorum magistros cum militibus præsidiariis in illas immittit: mortuos sepeliendi potestatem propinquis facit; et præcones palam prædicare jussit, ut omnes Babylonii arma deferrent: in quacunque vero domo arma deprehenderentur, in ea denuntiabant omnibus esse moriendum. Et illi quidem arma deportabant: quæ Cyrus in arces deposuit, ut in promptu essent, si quando eis esset utendum. Hæc ubi peracta fuerunt, primum accessitis magis, quia bello capta urbs esset, præcepit, ut diis primitias manubiarum et fana seligerent: postea tum alias domos tum principum ædificia dividebat in eos, quos illorum, quæ gesta fuerant, socios existimabat: atque hoc modo distribuit, uti dudum fuerat decretum, optima quæque præstantissimis. Quod si putaret aliquis sibi minus obtigisse, mandabat ut accedens id ipsum doceret. Edixit etiam, Babylonii agros esse colendos, et tributa pendenda, et iis obsequia præstanda quibus singuli traditi essent: Persas vero et Persarum participes, et quotquot ex

τοὺς κοινωνοὺς καὶ τῶν συμμάχων ὅσοι μένειν ἤρουντο παρ' αὐτῶν ὡς δεσπότας ὧν ἑλαβον προηγόρευε διαλέγεσθαι.

37. Ἐκ δὲ τούτου ἐπιθυμῶν ὁ Κύρος ἤδη κατασκευάσασθαι καὶ αὐτὸς ὡς βασιλεὶ ἡγεῖτο πρέπειν, ἐδόξεν αὐτῷ τοῦτο σὺν τῇ τῶν φίλων γνώμῃ ποιῆσαι, ὥς ὅτι ἤχιστα ἂν ἐπιφθόνως σπάνιός τε καὶ σεμνὸς φανεῖν. Ὡς οὖν ἐμπροσθέντος τοῦτο. Ἀμα τῇ ἡμέρᾳ στὰς ὅπου ἐδόκει ἐπιτιγδεῖον εἶναι προσδέχετο τὸν βουλούμενον λέγειν τι καὶ ἀποκρινάμενος ἀπέπεμπεν. (38) Οἱ δ' ἄνθρωποι ὡς ἔγνωσαν ὅτι προσδέχονται, ἤχον ἀμήχανοι τὸ πλῆθος· καὶ ὠθουμένων περὶ τοῦ προσελθεῖν μηχανή τε πολλή καὶ μάχη ἦν. (39) Οἱ δὲ ὑπερήτασι ὡς ἡδύναντο διακρίναντες προσέσαν. Ὅπότε δὲ τις καὶ τῶν φίλων διωσάμενος τὸν ὄχλον προφανεῖν, προτείνων ὁ Κύρος τὴν χεῖρα προσέχετο αὐτοὺς καὶ οὕτως ἔλεγεν, Ἄνδρες φίλοι, περιμένετε, ἕως τὸν ὄχλον διωσόμεθα· ἔπειτα δὲ καθ' ἑσπέραν συγγενήσόμεθα. Οἱ μὲν δὲ φίλοι περιέμενον, ὁ δ' ὄχλος πλείων καὶ πλείων ἐπέβρι, ἕως περ ἔφθασεν ἑσπέρα γενομένη πρὶν τοῖς φίλοις αὐτὸν σχολάσαι καὶ συγγενέσθαι. (40) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι· αὐριοὶν δὲ πρωὶ ἔλθετε· καὶ γὰρ ἐγὼ βούλομαι ὑμῖν τι διαλεχθῆναι. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ φίλοι ἄσμενοι ὤγοντο ἀποθέοντες, δίκην δεδωκότας ὑπὸ πάντων τῶν ἀναγκαίων. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν.

41. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Κύρος παρῆν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ἀνθρώπων δὲ πολλὸν πλείον πλῆθος περιεστήκει βουλομένων προσεῖναι, καὶ πολλὸν πρότερον ἢ οἱ φίλοι παρῆσαν. Ὁ οὖν Κύρος περιστῆσάμενος τῶν ἐυστοφῶν Περσῶν κύκλον μέγαν εἶπε μηδὲνα παρίεναι ἢ τοὺς φίλους τε καὶ ἄρχοντας τῶν Περσῶν τε καὶ τῶν συμμάχων. (42) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον αὐτοὶ, ἔλεξεν ὁ Κύρος αὐτοῖς τοιαῦτα. Ἄνδρες φίλοι καὶ ἑταῖροι, τοῖς μὲν θεοῖς οὐδὲν ἂν ἔχοιμεν μέμψασθαι τὸ μὴ οὐχὶ μέχρι τοῦδε πάντα ὅσα εὐχόμεθα καταπεπραχέναι· εἰ μὲντοι τοιοῦτον ἔσται τὸ μέγαλα πράττειν ὥστε μὴ οἶόν τε εἶναι μήτε ἀμφ' αὐτὸν σχολὴν ἔχειν μήτε μετὰ τῶν φίλων εὐφρανθῆναι, ἐγὼ μὲν χαίρειν ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν κελεύω. (43) Ἐνενοήσατε γὰρ, ἔφη, καὶ γὰρ δῆπου ὅτι ἔσθιν ἀρξάμενοι ἀκούειν τῶν προσιόντων οὐκ ἐλθῆσμεν πρόσθεν ἑσπέρας· καὶ νῦν ὁρᾶτε τούτους καὶ ἄλλους πλείονας τῶν γὰρ παρόντων ὡς πράγματα ἡμῖν παρέξοντας. (44) Εἰ οὖν τις τούτοις ὑφείξει αὐτὸν, λογιζομαι μικρὸν μὲν τι ὑμῖν μέρος ἐμοῦ μετεσόμενον, μικρὸν δὲ τι ἐμοὶ ὑμῶν· ἐμαυτοῦ μὲντοι σαφὲς οἶδ' ὅτι οὐδ' ὅτι οὖν μοι μετέσται. (45) Ἐπεὶ δ', ἔφη, καὶ ἄλλο δρῶν γελῶν πρᾶγμα. Ἐγὼ γὰρ δῆπου ὑμῖν μὲν ὥς περ εἰκὸς διάκειμαι· τούτων δὲ τῶν περιεστηκότων ἡ τινα ἢ οὐδὲνα οἶδα, καὶ οὗτοι πάντες οὕτω παρεσκευασμένοι εἰσιν ὡς ἢ νικῶσιν ὑμᾶς ὠθύνοντες, πρότεροι δὲ βούλονται ὑμῶν παρ' ἐμοῦ διαπραξόμενοι. Ἐγὼ δὲ ἤξιον τοῖς τοιούτοις, εἰ τίς τι ἐμοῦ δέοιτο, θεραπεύειν ὑμᾶς τοὺς ἐμοὺς φίλους δεομένους προσαγωγῆς. (46) Ἰσως

sociis apud eum remanere vellent, jussit tanquam dominos cum his, quos sibi traditos accepissent, loqui.

Secundum hæc cupiens jam Cyrus etiam se parare, quem admodum decere regem existimaret, id de amicorum sententia faciendum statuit, ut quam minima cum invidia et rarius conspiceretur et augustiori specie. Id igitur ita effecit: prima luce stabat in loco, quo putabat esse commodum, et admittebat quemlibet aliquid dicere volentem; ac postquam respondisset, dimittebat. Cum autem intellexissent homines, Cyrum eos admittere, infinita multitudo ad eum confluit: jamque conveniendi ejus causa semet impellentium molitiones et rixæ multiplices erant. Ministri autem ipsius adhibito discrimine, prout poterant, accedendi potestatem faciebant. Quod si aliquando quispiam ex amicis impellendo disjecta hominum turba in conspectum Cyri prodiret, tum vero manum protendens istos attrahebat, et ita dixit: Exspectate, amici, donec turbam hanc dimoveamus; ac deinde per otium congregiemur. Expectabant igitur amici, et turba major usque adfluebat, donec opprimeret eum vespera, priusquam nactus esset otium in amicorum congressum colloquiumque veniendi. Itaque dicebat Cyrus, Nonne jam, viri, tempus est discedendi? cras mane adeste; nam est quod vobiscum colloquar. His auditis, libenter amici discedebant curriculo, ut qui ab omnibus necessariis prohibiti, male fuerint. Ac tum quidem ita quieti se dederunt.

Postridie Cyrus ad eundem locum aderat: quem jam multo major hominum adire volentium turba circumstabat, qui multo prius etiam, quam illi amici, adveniant. Cyrus igitur Persis hastas gestantibus ambitu magno circum se collocatis, neminem admitti jussit, præter amicos et Persarum sociorumque principes. Illi vero cum convenissent, hujusmodi Cyrus ad eos orationem habuit: « Nihil est, amici ac socii, quod de diis queramus, quasi non perfecerimus hactenus omnia, quæcunque liceret optare: sed enim si hujusmodi quiddam est res magnas gerere, ut neque possis ipsi tibi vacare, neque cum amicis hilariter vivere, beatitudinem sane hanc equidem valere jubeo. Nam et heri utique animadvertistis, inquit, a prima nos aurora cœpisse audire accedentes, neque desiisse ante vesperam: et nunc videtis hos, atque alios multo plures iis qui heri aderant, præsto esse, ut nobis negotia facessant. Itaque si quis istis se submittere velit, equidem cogito, exigua parte vobis mei copiam fore, et mihi vestri: mei sane ipsius mihi, sat scio, ne tantilla quidem erit copia. Præterea rem, inquit, aliam quoque ridiculam animadverto. Nam equidem ita sum erga vos adfectus, ut par est: at eorum, qui nos circumstant, vel unum aliquem vel neminem novi; et hi tamen omnes ita parati sunt, ut, si vos impellendo vincant, priores etiam vobis a me, quæ voluerint, impetraturi sint. Ego vero æquum arbitrari hos, si quis a me petere aliquid vellet, amicos meos vos obsequio demereri, atque orare ut eos adduceretis. Fortasse dixerit quispiam, cur ita non ab

ἀν οὖν εἶποι τις, τί δῆτα οὐχ οὕτως ἐξ ἀρχῆς παρεσκευασάμην, ἀλλὰ παρείχον ἐν τῷ μέσῳ ἑμαυτόν. Ὅτι τὰ τοῦ πολέμου τοιαῦτα ἐγίγνωσκον ὅντα ὡς μὴ ὑστερῶν δέον τὸν ἀρχόντα μήτε τὸ εἰδέναι ἂν δεῖ μήτε τὸ πράττειν ἂν καιρὸς ᾗ· τοὺς δὲ σπανίους ἰδεῖν στρατηγούς πολλά ἐνόμιζον ὧν δεῖ πραχθῆναι παρίεναι. (47) Νῦν δ' ἐπειδὴ καὶ ὁ φιλοπονύτατος πόλεμος ἀναπέπαιται, δοκεῖ μοι καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ ἀναπαύσεώς τινος ἀξιούν τυγχάνειν. Ὡς οὖν ἐμοῦ ἀποροῦντος θ, τι ἂν τύχοιμι ποιῶν ὥστε καλῶς ἔχειν τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὧν ὑμᾶς δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, συμβουλευέτω θ, τις τῶν δρᾶ συμφορώτατον.

48. Κύρος μὲν οὕτως εἶπεν· ἀνίσταται δ' ἐπ' αὐτῷ Ἀρτάβαζος ὁ συγγενὴς ποτε φήσας εἶναι καὶ εἶπεν, Ἦ καλῶς, ἔφη, ἐποίησας, ὦ Κύρε, ἄρξας τοῦ λόγου. Ἐγὼ γάρ ἐτι νέου μὲν ὄντος σοῦ πάννυ ἀρξάμενος ἐπεθύμουν φίλος γενέσθαι, ὁρῶν δὲ σε οὐδὲν δεόμενον ἐμοῦ κατώκνου σοι προσεῖναι. (49) Ἐπεὶ δὲ ἐτυχές ποτε καὶ ἐμοῦ δεηθεὶς προθύμως ἐξαγγεῖλαι πρὸς Μήδους τὰ παρὰ Κυαζάρου, ἐλογιζόμην, εἰ ταῦτα προθύμως σοι συλλαβοίμι, ὡς οἰκείος τέ σοι ἐσοίμην καὶ ἐξέσοιτό μοι διαλέγεσθαι σοι ὅπσον ἂν χρόνον βουλοίμην. (50) Καὶ ἐκεῖνα μὲν δὴ ἐπράχθη ὥστε σε ἐπαινεῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο Ὑρξάνιοι μὲν πρῶτοι φίλοι ἡμῖν ἐγένοντο καὶ μάλα πεινώσι συμμάχων· ὥστε μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀγαπῶντες. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπεὶ ἔαλυν τὸ πολέμιον στρατόπεδον, οὐκ, οἶμαι, σχολὴ σοι ἦν ἄμψ' ἐμὲ ἔχειν· καὶ ἐγὼ σοι συνεγίγνωσκον. (51) Ἐκ δὲ τούτου Γωδρύας ἡμῖν φίλος ἐγένετο, καὶ ἐγὼ ἔχαιρον καὶ αὐτὸς Γαδάτας· καὶ ἡδὴ ἔργον σου ἦν μεταλαβεῖν. Ἐπεὶ γε μέντοι καὶ Σάκαι καὶ Καδοῦσιοι σύμμαχοι ἐγένοντο, θεραπεύειν εὐκότως ἔδει τούτους· καὶ γὰρ οὗτοι σὲ ἐθεράπευον. (52) Ὡς δ' ἤλθομεν πάλιν ἐνθεν ὠρμήθημεν, ὁρῶν σε ἄμψ' ἵππους ἔχοντα, ἄμψ' ἄρματα, ἄμψ' μηχανάς, ἡγούμεν, ἐπεὶ ἀπὸ τούτου σχολάσεις, τότε σε καὶ ἄμψ' ἐμὲ ἔξειν σχολήν. Ὡς γε μέντοι ἤλθεν ἡ δεινὴ ἀγγελία τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς συλλέγεσθαι, ἐγίγνωσκον ὅτι ταῦτα μέγιστα εἴη· εἰ δὲ ταῦτα καλῶς γένοιτο, εὖ ἡδὴ ἐδόκουν εἰδέναι ὅτι πολλὴ ἔσοιτο ἀφθονία τῆς ἐμῆς καὶ τῆς σῆς συνουσίας. (53) Καὶ νῦν δὴ νενικήκαμέν τε τὴν μεγάλην μάχην καὶ Σάρδεις καὶ Κροῖσον ὑποχείριον ἔχομεν καὶ Βαβυλῶνα ἡρήκαμεν καὶ πάντα κατεστράμμεθα, καὶ μὰ τὸν Μίθρην ἐγὼ τοι ἐχθές εἰ μὴ πολλοῖς διεπύκτευσα, οὐκ ἂν ἐδυνάμην σοι προσελθεῖν. Ἐπεὶ γε μέντοι ἐδεξιώσω με καὶ παρὰ σοὶ ἐκέλευσας μένειν, ἡδὴ περίδλεπτος ἦν, θι μετὰ σοῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος διημέρευον. (54) Νῦν οὖν εἰ μὲν ἔσται πῃ ὅπως οἱ πλείστου ἀξιοὶ γεγεννημένοι πλείστον σου μέρος μεθέξομεν· εἰ δὲ μὴ, πάλιν αὖ ἐγὼ ἐθέλω παρὰ σοῦ ἐξαγγεῖλαι ἀπιέναι πάντας ἀπὸ σοῦ πλην ἡμῶν τῶν ἐξ ἀρχῆς φίλων.

55. Ἐπὶ τούτῳ ἐγγέλασε μὲν ὁ Κύρος καὶ ἄλλοι πολλοί. Χρυσάντας δὲ ἀνέστη ὁ Πέρσης καὶ ἐλεξεν ὧδε. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρόσθεν, ὦ Κύρε, εὐκότως ἐν τῷ φανερωῷ σαυτὸν

initio me comparaverim, sed omnibus in medio me potius exhibuerim. Nimirum animadvertēbam res bellicas ejusmodi esse, ut imperatorem non oporteat esse postrenum vel intelligendis iis quæ necesse est, vel gerendis quæ usus postulat: et imperatores, si raro conspicerentur, existimabam prætermittē multa, quæ fieri debuerant. Nunc posteaquam bello maximi laboris confecto quiescimus, etiam meus animus æquum censet, ut requiete aliqua potiat. Quare cum ipse ambigam quid mihi faciendum sit, ut res nostræ et aliorum, quos curæ nobis esse oportet, recte se habeant, consulat in medium aliquis, quid maxime commodum fore perspiciat. »

Hæc Cyri verba fuerunt: post eum surgens Artabazus, qui se aliquando cognatum Cyri dixerat, Profecto, ait, recte factum abs te, Cyre, qui hac de re dicere cœperis. Nam equidem, te admodum juvene, cœpi amicitiam tuam expetere, sed cum te mei non egere viderem, adire te sum veritus. Postquam vero me forte rogasses, ut quæ Cyzaxes mandarāt studiose Medis exponerem, mecum ipse cogitabam, si prompto te juvissem in illis animo, futurum me tibi familiarem, mihi quæ adeo datum iri copiam colloquendi tecum, quamdiu vellem. Et sunt illa quidem sic effecta, ut laudem apud te invenerint. Deinde primi amplexi sunt amicitiam nostram Hyrcanii, cum socios admodum desideraremus: adeo ut tantum non in ulnis præ caritate eos gestaremus. Postea cum hostium castra capta essent, non tibi, opinor, otium erat, mihi ut operam dares, atque ipse tibi ignoscebam. Deinde Gobryas nobis amicus accessit, idque adeo gaudebam: itidemque Gadatas; unde factum ut difficile esset te aliqua ex parte frui. Cum vero Sacæ et Cadusii societatem nobiscum coivissent, hi tibi merito erant colendi; quippe qui et ipsi te colerent. Posteaquam autem eo reversi sumus, unde protectionis initium factum erat, quia te videbam occupatum instruendis equis, curribus, machinis, existimabam te, ubi hac cura liberatus esses, otium habiturum ut mihi quoque operam dares. Sed ubi nuntius ille terribilis venit, homines universos contra nos colligi, maxima esse illa intelligebam; quæ si prospere cederent, certo me jam scire putabam, fore magnam inter nos ambos consuetudinis mutæ copiam. Nunc tandem et ingenti prælio victoriam adepti sumus, Sardes cum Cresō nobis subjectas tenemus, et Babylonem cepimus, et omnia nostram in potestatem redegit: nec heri tamen, per Mithram, accedere te potuissem, nisi cum multis fuisset luctatus. Verum ubi me dextra prehendiisti, et apud te manere jussisti, jam tum in oculis omnium eram, qui sine cibo ac potu totum apud te diem transigerem. Nunc igitur, si quo fieri modo potest, ut qui plurimum tibi commodaverimus plurimum te fruamur, bene est: sin autem, rursus ego nuntiabo verbis tuis, ut omnes a te discedant, exceptis nobis, qui amici ab initio tui fuimus.

Ibi tum et Cyrus et complures alii risere: Chrysantas autem Persa surrexit, atque in hunc modum loquutus est: « Antehac, Cyre, merito te oculis omnium exhibebas, cum

παρείχες δι' ἃ τε αὐτὸς εἶπες καὶ ὅτι οὐχ ἡμᾶς σοι μά-
λιστα ἦν θεραπευτέον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ ἡμῶν αὐτῶν
ἐνεκα παρήμεν· τὸ δὲ πλῆθος εἶδε ἀνακτᾶσθαι ἐκ παν-
τὸς τρόπου, ὅπως ὅτι ἡδιστα συμπονεῖν καὶ συγκιν-
δυνεύειν ἡμῖν ἐβέλαιεν. (56) Νῦν δ' ἐπειδὴ οὐχ οὕτω
τρόπου μόνον ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνακτᾶσθαι δύ-
νασαι οὐς καιρὸς εἴη, ἥδη καὶ οἰκίας σε τυχεῖν ἄξιον· ἢ
τί ἀπολαύσεις ἂν τῆς ἀρχῆς, εἰ μόνος ἄμοιρος εἴης
ἐστίας, οὗ οὔτε δσιώτερον χωρίον ἐν ἀνθρώποις οὔτε
ἡδίων οὔτε οἰκειότερόν ἐστιν οὐδέν; ἔπειτα δ', ἔφη, οὐκ
ἂν οἶε καὶ ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι, εἰ σὲ μὲν δρῶμεν ἔξω
καρτεροῦντα, αὐτοὺς δ' ἐν οἰκίαις εἴημεν καὶ σοῦ δοκοί-
ημεν πλεονεκτεῖν; (57) Ἐπεὶ δὲ Χρυσάντας ταῦτα
ἔλεξε, συνηγόρευον αὐτῷ κατὰ ταῦτα πολλοί. Ἐκ
τούτου δὴ εἰσέρχεται εἰς τὰ βασιλεια, καὶ τὰ ἐκ Σάρ-
δεων χρήματα ἐνταῦθ' οἱ ἄγοντες ἀπέδωσαν. Ἐπεὶ
δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κῦρος, πρῶτον μὲν Ἑστία ἔθυσεν, ἔπειτα
Διὶ βασιλεῖ, καὶ εἰ τιτι ἄλλω θεῷ οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο.

58. Ποίησας δὲ ταῦτα τὰ ἄλλα ἥδη ἤρχετο διοικεῖν.
Ἐννοῶν δὲ τὸ αὐτοῦ πρᾶγμα ὅτι ἐπιχειροῖ μὲν ἄρχειν
πολλῶν ἀνθρώπων, παρασκευάζεται δὲ οἰκεῖν ἐν πόλει
τῇ μεγίστῃ τῶν φανερῶν, αὕτη δὲ οὕτως ἔχει αὐτῷ ὥς
ἂν πολεμικωτάτῃ γένοιτο ἀνδρὶ πόλις, ταῦτα δὲ ἢ λογιζό-
μενος φυλακῆς περὶ τὸ σῶμα ἡγήσατο δεσθαι. (59)
Γινὼς δ' ὅτι οὐδαμῶς ἀνθρώποι εὐχειρότεροί εἰσιν ἢ ἐν
σίταις καὶ ποτοῖς καὶ λουτροῖς καὶ κοίτῃ καὶ ὑπνῳ, ἐσχό-
πει τίνας ἂν ἐν τούτοις περὶ ἑαυτὸν πιστοτάτους ἔχοι.
Ἐνόμιζε δὲ μὴ ἂν γενέσθαι ποτὲ πιστὸν ἀνθρώπον ὅστις
ἄλλον μᾶλλον φιλήσῃ τοῦ τῆς φυλακῆς δεομένου. (60)
Τοὺς μὲν οὖν ἔχοντας παῖδας ἢ γυναῖκας συναρμολογούσας
ἢ παιδικὰ ἔργα φύσει ἡγαρχάσθαι ταῦτα μάλιστα φιλεῖν.
Τοὺς δὲ εὐνούχους ὁρῶν πάντων τούτων στερομένους
ἡγήσατο τούτους ἂν περὶ πλείστου ποιεῖσθαι ὅτινες δύ-
ναιται πλουτίζειν μάλιστα αὐτοὺς καὶ βοηθεῖν, εἰ τι
ἀδικοῖντο, καὶ τιμὰς περιάπτειν αὐτοῖς· τούτους δὲ
εὐεργετοῦντα υπερβάλλειν αὐτὸν οὐδένα ἂν ἡγήτο δύ-
νασθαι. (61) Πρὸς δὲ τούτους ἀδοξοὶ ὄντες οἱ εὐνούχοι
παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ διὰ τοῦτο δεσπότου
ἐπικούρου προσδέονται· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἦν ὅστις οὐκ ἂν
ἀξιόσειεν εὐνούχου πλέον ἔχειν ἐν παντί, εἰ μὴ τι ἄλλο
κρεῖττον ἀπείργοι· δεσπότη δὲ πιστὸν ὄντα οὐδὲν κωλύει
πρωτεύειν καὶ τὸν εὐνούχον. (62) Ὁ δ' ἂν μάλιστα
τις οἰηθείη, ἀναλκιδας τοὺς εὐνούχους γίνεσθαι, οὐδὲ
τοῦτο ἐφάνετο αὐτῷ. Ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν
ἄλλων ζῶων ὅτι οἱ τε ὑβρίζουσι ἔπτοι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν δάκνειν καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ
οὐδὲν ἥττον γίνονται, οἱ τε ταῦροι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν μέγα φρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν ὑφίενται, τοῦ δ' ἰσχύειν
καὶ ἐργάζεσθαι οὐ στερίσκονται· καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύ-
τως τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσποτάς ἀποπαύονται
ἐκτεμνόμενοι, φυλάττειν δὲ καὶ εἰς θήραν οὐδὲν κακίους
γίνονται. (63) Καὶ οἱ γε ἀνθρώποι ὡσαύτως ἡρεμέ-
στεροι γίνονται στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας,
ὡς μέντοι ἀμελέστεροί γε τῶν προσταττομένων, οὐδ'

illis de causis quas ipse exposuisti, tum quod nos il non
eramus, quos tu colere maxime deberes. Quippe nos etiam
nostra ipsorum causa tunc aderamus: at necesse erat, ut
quovis pacto multitudinem tibi conciliare, ut quam liben-
tissime nobiscum eosdem suscipere labores, et eadem adire
pericula vellet. Nunc vero, postquam non solum tenes mo-
dum istum, sed alia etiam ratione conciliare potes eos, quos
opportunitum fuerit, æquum est ut jam tibi quoque domus
contingat: alioqui quem ex imperio fructum perciperes, si
solus foci exsors esses, quo nullus neque sanctior fundus est
inter homines, neque gratior, neque magis noster et pecula-
ris? Præterea, inquit, non adfici nos etiam pudore putas, si
te videamus foris toleranter vivere, nos in ædibus degere,
ac videri conditione, quam tua sit, potiori? Hæc cum Chry-
santas protulisset, eandem ipsi de his sententiam multi tue-
bantur. Tum deinde Cyrus regiam ingreditur, et qui pecu-
nias ex Sardibus advexerat, hic eas tradebant. Cum autem
ingressus esset, primum Vestæ rem sacram fecit, deinde Jovi
regi, et si cui alteri deo magi sacrificandum suis ritibus in-
dicarent.

His peractis, jam alia cœpit administrare. Cumque in
mentem ei veniret, quid in se negotii suscepisset, qui mul-
tis hominibus imperare niteretur, et habere domicilium in
urbe inter illustres amplissima institueret, quæ sic adfecta
in eum esset, ut urbs alicui maxime infesta: cum hæc, in-
quam, expenderet, corporis sibi custodia opus esse existi-
mavit. Quod item sciret homines opprimi facilius non posse,
quam inter vescendum, bibendum, lavandum, in cubili et
somno, circumspiciebat quosdam in his sibi maxime fidos
habere posset. Arbitrabatur autem non posse fidum homi-
nem unquam esse, qui alium magis amaret, quam illum qui
ejus custodia indigeret. Quamobrem illos, qui haberent
liberos vel conjuges genio congruentes, vel amores alios,
natura fere cogi judicabat ad eos maxime diligendos: at eu-
nuchos omnibus his carere cernens, maximi facturos puta-
bat illos, qui ipsos locupletare plurimum possent, et auxilio
defendere, si injuriis adficerentur, et honoribus ornare: a
quo autem beneficiis in hos conferendis ipse superari posset,
neminem fore censebat. Præterea, cum ignobiles et pre-
tium nullius sint apud homines ceteros eunuchi, hanc ipsam
ob causam domino indigent, qui suppetias eis ferat: quippe
nemo fuerit, quin potior esse velit in omnibus eunucho, si
non obstat aliquid, cui vires sint majores: jam qui domino
fidelis est, nihil impedit, quo minus is locum principem te-
neat, licet eunuchus sit. Quod vero maxime quis existimet
eunuchos imbelles effici, ne id quidem Cyro videbatur. Huic
autem argumento erant animalia quoque cetera; siquidem
feroces et insolentes equi si castrentur, desinunt illi quidem
mordere ac insolentes esse, sed nihilominus ad res bellicas
idonei sunt: et tauri si castrentur, ex ferocia et contumacia
remittunt aliquid, sed robore tamen et viribus ad laboran-
dum laud destituuntur: eodemque modo canes castrati non
amplius dominos illi quidem deserunt, sed ad custodiam et
venationem nihilo redduntur deteriores. Sic et homines
magis sedati fiunt, ubi hæc cupiditas eis est exempta; neque
tamen negligentiores sunt in exsequendis iis quæ imperan-

ἤττον τι ἱππικοί, οὐδὲ ἤττον τι ἀκοντιστικοί, οὐδὲ ἤττον τι φιλότιμοι. (αδ) Κατάδηλοι δὲ γίνονται καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς θήραις ὅτι ἐσωζον τὸ φιλόδεικον ἐν ταῖς ψυχαῖς. Τοῦ δὲ πιστοὶ εἶναι ἐν τῇ φθορᾷ τῶν δεσποτῶν μάλιστα βάσανον ἐδίδονσαν· οὐδένες γὰρ πιστότερα ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐν ταῖς δεσποτικαῖς συμφοραῖς τῶν εὐνούχων. (αε) Εἰ δέ τι ἄρα τῆς τοῦ σώματος ἰσχύος μειοῦσθαι δοκοῦσιν, ὁ σίδηρος ἀνισοῖ τοὺς ἀσθενεῖς τοῖς ἰσχυροῖς ἐν τῷ πολέμῳ. Ταῦτα δὲ γινώσκων ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν θυρωρῶν πάντας τοὺς περὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος θεραπευτῆρας ἐποίησατο εὐνούχους.

αε. Ἡγρᾶσάμενος δὲ οὐχ ἱκανὴν εἶναι τὴν φυλακὴν ταύτην πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δυσμενῶς ἐχόντων, ἐσχόπει τίνας τῶν ἄλλων ἂν πιστοτάτους περὶ τὸ βασιλεῖον φύλακας λάβοι. (στ) Εἰδὼς οὖν Πέρσας τοὺς οἰκοὶ κακοβιωτάτους μὲν ὄντας διὰ πέναν, ἐπιπονύατα δὲ ζώντας διὰ τὴν τῆς χώρας τραχύτητα καὶ διὰ τὸ αὐτοργυρὸς εἶναι, τούτους ἐνόμιζε μάλιστ' ἂν ἀγαπᾶν τὴν παρ' αὐτῷ δαίταν. (αε) Λαμβάνει οὖν τούτων μυρίους δορυφόρους, οἱ κύκλῳ μὲν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐφύλαττον περὶ τὰ βασιλεῖα, ὁπότε ἐπὶ χώρας εἴη· ὁπότε δὲ ἐξίοι που, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τεταγμένοι ἐπορεύοντο. (αθ) Νομίσας δὲ καὶ Βαβυλῶνος διῆς φύλακας δεῖν εἶναι ἱκανούς, εἴτ' ἐπιδημῶν αὐτὸς τυγχάνοι εἴτε καὶ ἀποδημῶν, κατέστησε καὶ ἐν Βαβυλῶνι φρουροὺς ἱκανούς· μισθὸν δὲ καὶ τούτοις Βαβυλωνίους ἔταξε παρέχειν, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς ἀμνηχανωτάτους εἶναι, ὅπως δὲ ταπεινότεροι καὶ εὐκατατότεροι εἴεν.

70. Αὕτη μὲν δὴ ἡ περὶ αὐτὸν τε φυλακὴ καὶ ἡ ἐν Βαβυλῶνι τότε κατασταθεῖσα καὶ νῦν ἐτι οὕτως ἔχουσα διαμένει. Σκοπῶν δ' αὖ ὅπως ἂν καὶ ἡ πᾶσα ἀρχὴ κατέχοιτο καὶ ἄλλη ἐτι προσγίνοιτο, ἡγήσατο τοὺς μὲν μισθοφόρους τούτους οὐ τοσοῦτον βελτίονας τῶν ὑπηκόων εἶναι ὅσον ἐλάττωνας· τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἀνδράς ἐγίνωσκε συνεκτέον εἶναι, ὅπερ σὺν τοῖς θεοῖς τὸ χραιεῖν παρέσχον, καὶ ἐπιμελητέον ὅπως μὴ ἀνήσουσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἀσκησιν. (71) Ὅπως δὲ μὴ ἐπιτάττειν αὐτοῖς δοκοῖη, ἀλλὰ γνόντες καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἄριστα εἶναι οὕτω συμφέρον· τε καὶ ἐπιμελοῖντο τῆς ἀρετῆς, συνέλεξε τοὺς τε δημοτίμους καὶ πάντας ὁπόσοι ἐπικαίριοι ἦσαν καὶ ἀξιοχρεώτατοι ἐδόκουν αὐτῷ κοινωνοὶ εἶναι καὶ πόνων καὶ ἀγαθῶν. (72) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξε τοιαύδε.

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς μεγίστη χάρις ὅτι ἔδωσαν ἡμῖν τυχεῖν ὧν ἐνομίζομεν ἄξιοι εἶναι. Νῦν μὲν γὰρ δὴ ἔχομεν καὶ γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν καὶ οἷνες ταύτην ἐργαζόμενοι θρέψουσιν ἡμᾶς· ἔχομεν δὲ καὶ οἰκίαν καὶ ἐν ταύταις κατασκευάς. (73) Καὶ μηδεὶς γε ὑμῶν ἔχων ταῦτα νομισάτω ἀλλότρια ἔχειν· νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδίδος ἐστίν, ὅταν πολεμούντων πόλεις ἄλλῃ, τῶν ἐλόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ χρήματα. Οὐκ οὐκ ἀδικία γε ἔχετε, ὅτι ἂν ἔγχετε, ἀλλὰ φιλάνθρωπία οὐκ ἀφαιρήσατε, ἣν τι εἴτε ἔχειν αὐτούς. (74) Τὸ μέντοι ἐκ τούδε οὕτως ἐγὼ

tur, neque minus ad equitandum vel jaculandum idonei, neque minus honoris cupidi. Imo tum in bellis tum in venationibus manifeste declarant, in animis ipsorum quoddam contentionis studium superasse. Documenta vero fidelitatis in dominorum interitu maxima dedere: nulli enim alii magis spectatae fidei facinora designarunt in dominorum suorum calamitatibus, quam eunuchi. Quod si forte nonnihil de viribus corporis existimetur in eis decedere, ferrum tamen imbecillos in bello robustis exaequare valet. Haec igitur cum animadverteret, facto ab janitoribus initio, illos omnes quibus corporis sui curam committebat, ex eunuchis delegit.

Quod etiam existimaret non sufficere custodiam hanc adversus eorum multitudinem, qui hostiliter affecti essent, circumspiciebat, quos e ceteris maxime fidos regiae custodes sumeret. Quod ergo sciret Persas domi relictos pessime propter inopiam victitare, laboresque tota vita sustinere gravissimos, tum ob agri Persici asperitatem, tum quod opus ipsi faciant; hos potissimum istam vivendi apud se rationem amplexuros arbitratus est. Itaque decies mille satellites hastatos ex his sumit, qui et noctu et interdiu in excubiis undique circum regiam essent, quandocumque in ipsa regione esset; quando vero prodiret, hinc et illinc instructi circum ipsum incederent. Quia vero existimabat etiam toti Babylonii custodes, qui ad eam tenendam sufficerent, imponi debere, sive adeo ad urbem esset ipse, sive esset peregre, idoneum in Babylone quoque praesidium constituit; cui stipendium etiam a Babyloniiis numerari jussit, quod eos quam maxime inopes esse vellet, ut quam abjectissimi fierent, ac in officio contineri facillime possent.

Et haec quidem, quae tunc et circum ipsum et Babylone collocata fuit custodia, nunc etiam in eodem statu manet. Praeterea cum consideraret quo pacto universum imperium conservari, atque etiam aliqua principatus alterius accessione augeri posset, existimabat stipendiarios non tam superiores esse reliquis sibi subjectis, quam numero inferiores: ideoque viros fortes secum retinendos judicabat, qui diis juvantibus sibi potentiam istam conciliassent; et curandum, ut virtutis exercitationem non intermitterent. Ne vero videretur hoc eis Imperare, sed ut ipsi censerent haec esse optima, et in eis perseverarent, ac virtutem studiose colerent, tum Persas illos, qui ὁμότιμοι vocantur, convocavit, tum proceres omnes quotquot erant, et eos, qui videbantur imprimis idonei, ut tam in laborum quam commodorum societatem admitterentur. Ubi convenissent, orationem ejusmodi habuit:

« Maximam diis gratiam habemus, amici et socii, quod ea nobis adipisci concesserint, quibus arbitrabamur nos esse dignos. Jam enim possidemus solum amplum, ac fertile, nec desunt, qui hoc colendo nos sint alturi: sunt etiam nobis aedes, et eae quidem instructae. Nec est cur quisquam vestrum hac possidens, aliena se possidere existimet: est enim aeterna lex inter omnes homines, capta eorum urbe qui bellum aliis faciunt, tam corpora illorum qui sunt in urbe, quam fortunas in eorum potestatem venire, qui urbem capiunt. Quamobrem injuste non possidebitis, quae tenetis; sed si quid hostes retinere permiseritis, id quoque quod non abstuleritis, clementiae vestrae acceptum referre debebunt. Quod

γινώσκω ὅτι εἰ μὲν τρεφόμεθα ἐπὶ βραδιουργίαν καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡδυπάθειαν, οἱ νομίζουσι τὸ μὲν πονεῖν ἀβλύωτατον, τὸ δὲ ἀπόνως βιοτεύειν ἡδυπάθειαν, ταχὺ ἡμᾶς φημι ὀλίγου ἀξίους ἡμῖν αὐτοῖς ἔσεσθαι καὶ ταχὺ πάντων τῶν ἀγαθῶν στερήσεσθαι. (75) Οὐ γάρ τοι τὸ ἀγαθοῦ ἀνδρὰς γενέσθαι τοῦτο ἀρκεῖ ὥστε καὶ διατελεῖν [ὄντας ἀγαθοῦς], ἣν μὴ τις αὐτοῦ διὰ τέλους ἐπιμελῆται· ἀλλὰ ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἀμεληθεῖσαι μείονος ἀξίαι γίνονται, καὶ τὰ σώματά γ' αὐτὰ εὖ ἔχοντα, ὅποταν τις αὐτὰ ἀνῇ ἐπὶ βραδιουργίαν, πονήρως πάλιν ἔχει, οὕτω καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅποταν τις αὐτῶν ἀνῇ τὴν ἀσκησιν, ἐκ τούτου εἰς τὴν πονηρίαν πάλιν τρέπεται. (76) Οὐκ οὖν δεῖ ἀμελεῖν οὐδ' ἐπὶ τὸ αὐτίκα ἡδὺ προῖναι αὐτοῦς. Μέγα μὲν γὰρ, ὅμαι, ἔργον καὶ τὸ ἀρχὴν καταπρᾶξαι, πολὺ δ' ἐτι μείζον τὸ λαβόντα διασώσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν πολλάκις τῷ τόλμῃ μόνον παρασχομένη ἐγένετο, τὸ δὲ λαβόντα κατέχειν οὐκέτι τοῦτο ἀνευ σωφροσύνης οὐδ' ἀνευ ἐγκρατείας οὐδ' ἀνευ πολλῆς ἐπιμελείας γίγνεται. (77) Ἄ χρὴ γινώσκοντας ὦν πολλὸν μᾶλλον ἀσχεῖν τὴν ἀρετὴν ἢ πρὶν τάδε τάγαθὰ κτήσασθαι, εὖ εἰδότας ὅτι ὅταν πλείστα τις ἔχη, τότε πλείστοι τούτῳ καὶ φθονοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσι καὶ πολέμοι γίνονται, ἄλλως τε καὶ παρ' ἀκότων τὰ τε κτήματα καὶ τὴν θεραπείαν ὥσπερ ἡμεῖς ἔχῃ. Τούτους μὲν οὖν θεοὺς οἰεσθαι χρὴ σὺν ἡμῖν ἔσεσθαι· οὐ γὰρ ἐπιβουλεύσαντες ἀδίκως ἔχομεν, ἀλλ' ἐπιβουλεύθεντες ἐτιμωρσάμεθα. (78) Τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο κράτιστον ἡμῖν αὐτοῖς παρασκευαστέον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ βελτίονας ὄντας τῶν ἀρχομένων ἀρχεῖν ἀξιοῦν. Θάλπους μὲν οὖν καὶ φύλους καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ πόνων καὶ ὕπνου ἀνάγκη καὶ τοῖς δούλοις μεταδιδόναι· μεταδιδόντας γε μέντοι πειρᾶσθαι δεῖ ἐν τούτοις πρῶτον βελτίονας αὐτῶν φαίνεσθαι. (79) Πολεμικῆς δ' ἐπιστήμης καὶ μελέτης παντάπασιν οὐ μεταδοτέον τούτοις, οὐκτινας ἐργάτας ἡμετέρους καὶ δασμοφόρους βουλόμεθα καταστήσασθαι, ἀλλ' αὐτοῖς δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι πλεονεκτεῖν, γινώσκοντας ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδειξαν· καὶ ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφηρήμεθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοῖς δεῖ μήποτε ἐρήμους ὅπλων γίνεσθαι, εὖ εἰδότας ὅτι τοῖς αἰεὶ ἐγγυτάτῳ τῶν ὅπλων οὗσι τούτοις καὶ οἰκειότατά ἐστιν ἂν βούλωνται. (80) Εἰ δὲ τις τοιαῦτα ἐννοεῖται, τί δῆτα ἡμῖν ὄφελος καταπρᾶξαι ἢ ἐπεθυμούμεν, εἰ ἐτι δεήσει καρτερεῖν καὶ πεινῶντας καὶ διψῶντας καὶ πονοῦντας καὶ ἐπιμελουμένους; ἐκείνο δὲ καταμαθεῖν ὅτι τοσούτῳ τάγαθὰ μᾶλλον εὐφραίνει ὅσω ἂν μᾶλλον προπονήσας τις ἐπ' αὐτὰ ἀπῇ· οἱ γὰρ πόνοι ὅσον τοῖς ἀγαθοῖς ἀνευ δὲ τοῦ δεόμενον τυγχάνειν τινὸς οὐδὲν οὕτω πολυτελεῖς παρασκευασθεῖν ἂν ὄσθ' ἡδὺ εἶναι. (81) Εἰ δὲ ὅν μὲν μάλιστα ἀνθρώποι ἐπιθυμοῦσιν ὁ δαίμων ἡμῖν ταῦτα συμπαρεσχεύακεν, ὥς δ' ἂν ᾗδιστα ταῦτα φαίνοιτο αὐτὸς τις αὐτῷ ταῦτα παρασκευάσει, ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ τοσούτῳ πλεονεκτῇ τῶν ἐνδεεστέρων

vero attinet ad illa, quæ agenda deinceps erunt, hæc mea sententia est, si deflectamus ad desidiam et vitam ignavorum hominum voluptariam, qui laborem pro re miserrima, vitam laboris expertem pro voluptaria ducunt; cito nos equidem nobis ipsis aio parum utiles futuros, adeoque bona hæc universa cito amissuros. Neque enim viros fortes fuisse sufficit ad hoc, ut fortes permaneant, nisi quis assidue diligentiam, ut talis sit, adhibeat; sed ut artes etiam alia, ubi neglectæ sint, minus æstimentur, et ut ipsa corpora bene adfecta, cum in desidiam solvantur, male se rursus habere incipiunt; sic et prudentia, et continentia, et fortitudo, cum quis exercitationem horum remittit, exinde rursus ad improbitatem deflectunt. Non igitur per inertiam cessandum nobis, nec in id, quod in præsentia suave est, prorueundum. Quippe magnum equidem aliquid esse arbitror, imperium parare, sed multo majus, id quod sis adeptus, conservare. Nam adipisci sæpe etiam illi contigit qui audaciam duntaxat adhiberet; sed retinere quod adeptus sis, id non jam sine prudentia, nec sine continentia, nec sine multo studio fieri solet. Quæ cum intelligamus, multo jam magis virtutem exercere debemus, quam antea, bonis hisce necdum partis; hoc etiam nobis cognito, tum plurimos et invidere et insidiari, et hostes fieri, cum plurima quis possidet, præsertim si ab invitis et opes et obsequium, quod nobis usu venit, habeat. Deos quidem certe nobiscum futuros existimandum est: non enim insidiis usi hæc injuste possidemus, sed insidiis petiti poenas sumpsimus. Quod vero secundum hoc optimum est, a nobis ipsis parari debet: est autem illud, ut iis, qui nobis subjecti sunt, ipsi meliores, Imperio nos dignos æstimemus. Caloris quidem certe et frigoris, et ciborum, et potus, et laborum, et somni partem servis etiam concedi necesse est; sed ita tamen hæc ipsis impertiri nos oportet, ut declarare nos in his primum præstantiores eis conemur. Militaris vero scientiæ atque exercitationis omnino nihil cum iis communicandum est, quos habere volumus, ut operis suis nobis inserviant et tributum pendant, sed his exercitiis nos superiores istis esse debemus, atque adeo scire, deos hominibus hæc instrumenta libertatis et felicitatis exhibuisse: et quemadmodum arma istis ademimus, ita nos ipsos nunquam ab armis destitui oportet; idque plane habere persuasum, illis omnia, quæcunque velint, maxime propria esse, qui quam proxime ab armis absint. Quod si quis huiusmodi quædam cogitat, quid ergo conducit nobis, quod ea, quæ cupiebamus, perfecimus, si quidem adhuc necesse erit famem, sitim, curas, labores tolerare? Nimirum hoc cognosci oportet, tanto plus adferre lætitiæ bona, quanto majori labore præcedente ad ea perveniat; labores enim fortibus viris obsonii loco sunt: at absque eo, ut aliquis indigeat ejus, quod consequitur, nihil tam sumptuose parari possit, ut suave sit. Quod si in iis comparandis quæ maxime homines expetunt, numen nos adjuvit, et ut eadem quam suavissima videantur, ipse sibi quisque parabit, sane vir talis in hoc meliori erit conditione, quam alii quibus minus suppetunt ad victum necessaria, quod esuriens suavissimis

βίου ὅσω πεινήσας τῶν ἡδίστων σίτων τεύζεται καὶ διψήσας τῶν ἡδίστων ποτῶν ἀπολαύσεται καὶ δεηθεὶς ἀναπαύσεται. (82) Οὐ ἕνεκά φημι χρῆναι νῦν ἐπιταθῆναι ἡμᾶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ὅπως τῶν τε ἀγαθῶν ἢ ἀριστον καὶ ἡδιστον ἀπολαύσωμεν καὶ ὅπως τοῦ πάντων χαλεπωτάτου ἀπειροὶ γενώμεθα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τάγαθα οὕτω γε χαλεπὸν ὥσπερ τὸ λαβόντα στερηθῆναι λυπηρόν. (83) Ἐννοήσατε δὲ καὶ κείνο τίνα πρόφασιν ἔχοντες ἂν προσιέμεθα κακίονες ἢ πρόσθεν γενέσθαι. Πότερον ὅτι ἀρχομεν; ἀλλ' οὐ δήπου τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει εἶναι. Ἄλλ' ὅτι εὐδαιμονέστεροισι δοκοῦμεν νῦν ἢ πρότερον εἶναι; ἔπειτα τῇ εὐδαιμονίᾳ φήσει τις τὴν κακίαν ἐπιπρέπειν; Ἄλλ' ὅτι ἐπεὶ κεκτήμεθα δούλους, τούτους κολάσομεν, ἣν πονηροὶ οἴσι; καὶ τί προσήκει αὐτὸν ὄντα πονηρὸν πονηρίας ἕνεκεν ἢ βλακειᾶς ἄλλους κολάζειν; (84) Ἐννοεῖτε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τρέφειν μὲν παρεσκευάσμεθα πολλοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων οἰκῶν φύλακας καὶ τῶν σωματίων· αἰσχρὸν δὲ πῶς οὐκ ἂν εἴη εἰ δι' ἄλλους μὲν δορυφόρους τῆς σωτηρίας οἰσόμεθα χρῆναι τυγχάνειν, αὐτοὶ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς οὐ δορυφορήσομεν; Καὶ μὴν εὖ γε δεῖ εἰδέναι ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη φυλακὴ τοιαύτη ὅσα αὐτὸν τίνα καλὸν καγαθὸν ὑπάρχειν· τοῦτο γὰρ δεῖ συμπαρομαρτεῖν· τῷ δ' ἀρετῆς ἐρήμῳ οὐδὲ ἄλλο καλῶς ἔχειν οὐδὲν προσήκει. (85) Τί οὖν φημι χρῆναι ποιεῖν καὶ ποῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν καὶ ποῦ τὴν μελέτην ποιῆσθαι; οὐδὲν καινόν, ὡς ἄνδρες, ἐρῶ· ἀλλ' ὥσπερ ἐν Πέρσῃσι ἐπὶ τοῖς ἀρχείοις οἱ ὑμῶν διάγουσιν, οὕτω καὶ ἡμᾶς φημι χρῆναι ἐνθάδε ὄντας τοὺς ἐντίμους πάντας ἅπερ καὶ ἔχει ἐπιτηδεύειν, καὶ ὑμᾶς γε ἐμὲ ὁρῶντας κατανοεῖν παρόντας εἰ ἐπιμελόμενος ὧν δεῖ διδάξω, ἐγὼ τε ὑμᾶς κατανοῶν θεάσομαι, καὶ οὐς ἂν ὁρῶ τὰ καλὰ καὶ τάγαθα ἐπιτηδεύοντας, τούτους τιμῶ. (86) Καὶ τοὺς παῖδας δὲ, οἷς ἂν ἡμῶν γίνωνται, ἐνθάδε παιδεύωμεν· αὐτοὶ τε γὰρ βελτίονες ἐσόμεθα, βουλόμενοι τοῖς παισὶν ὡς βέλτιστα παραδείγματα ἡμᾶς αὐτοὺς παρέχειν, οἳ τε παῖδες οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτο βραδίως πονηροὶ γίνοντο, αἰσχρὸν μὲν μηδὲν μῆτε ὁρῶντες μῆτε ἀκούοντες, ἐν δὲ καλοῖς καγαθοῖς ἐπιτηδεύμασι διημερεύοντες.

BIBAION H.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν· ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Χρυσάντας καὶ εἶπεν ὧδε. Ἀλλὰ πολλάκις μὲν δὴ, ὡς ἄνδρες, καὶ ἄλλοτε κατενόησα ὅτι ἀρχὼν ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ· οἳ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων ὅπως μήποτε αὐτοὺς τάγαθα ἐπιλείψει, Κύρος τέ μοι δοκεῖ νῦν συμβουλεύειν ἡμῖν ἀφ' ὧν μά-

cibus vescetur, et sitiens suavissimo potu fruatur, et requies egens; suavissime quiescet. Quapropter equidem censere debere jam nos contentis viribus bonorum virorum officio fungi, ut bonis quam optime suavissimeque fruamur, et quod omnium est gravissimum non experiamur. Nec enim tam grave ac molestum est, bona non adipisci, quam acerbum, quæ sis adeptus, amittere. Quin hoc etiam consideretis velim, quam adferre causam possimus, cur nunc potius vitam ignaviozem sectemur, quam antehac. An, propterea quod cum imperio simus? At certe non convenit, eum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pejorem esse. An quod esse jam feliciores videamur, quam prius? Et fortunæ prosperæ dicet aliquis ignaviam decere? An quia servos adepti nunc habemus, in eos animadvertemus, si fuerint improbi? At quo pacto convenit, eum, qui sit ipsemet improbus, alios improbitatis aut socordiae causa plectere? Præterea cogitetis velim, instituisse nos multos alere tam ædium nostrarum, quam corporum custodes: at quomodo turpe non fuerit, nos alios salutis nostræ satellites parandos nobis existimare, ipsos autem nos minime nobis esse satellites? Atqui certo sciendum est, non esse ullam aliam talem custodiam, qualis est ista, si quis probum se et honestum præbeat: hoc enim una comitari necesse est: ei vero, qui virtute destituitur, nec aliud quidquam recte succedere convenit. Quid igitur esse faciendum aio, et ubi virtutem exercendam, ubi curam operamque adhibendam? Nihil, viri, novi proferam: sed sicut illi, qui ὁμῆτιοι appellantur, in Persia degunt ad curias, sic aio nobis qui imperii honore fruimur universis, hic iisdem studiis operam dandam, quibus et illic occupati fuimus; ac vos quidem me præsentibus intueri debetis et animadvertere, num in iis curandis adsiduus sim, quæ curari a me necesse est; atque ego vicissim animum advertens vos contemplantur, et quos quidem videro præclaris et honestis rebus operam dare, hos honoribus et præmiis ornabo. Quinetiam liberi, si quibus nostrum nascentur, liberaliter hic nobis erunt instituendi: nam et ipsi meliores erimus, si liberis nostris nos ipsos tanquam exempla longe optima exhibere volemus; et liberi ipsi, etiam si velint, non facile improbi evadent, quando nihil, quod turpe sit, vel conspecturi vel audituri sunt, sed in virtutis et honesti studio dies tolos consument.

LIBER VIII.

CAPUT I.

Hujusmodi Cyrus oratione usus est; post quem surrexit Chrysantas, atque hoc modo loquutus est: « Equidem aliis etiam in rebus, viri, animadverti sæpius, nihil inter principem et patrem bonum interesse. Nam et patres liberis prospiciunt, ne unquam eos bona deficiant; et Cyrus jam mihi videtur ea nobis consulere, de quibus felicitatem per-

λιστ' ἂν εὐδαιμονοῦντες διατελοίμεν· ὁ δέ μοι δοκεῖ ἐνδεέστερον ἢ ὡς ἐχρῆν δηλῶσαι, τοῦτο ἐγὼ πειράσομαι τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι. (2) Ἐννοήσατε γὰρ δὴ τίς ἂν πόλις πολεμία ὑπὸ μὴ πειθομένων ἀλοίῃ; τίς δ' ἂν φίλις ὑπὸ μὴ πειθομένων διαφυλαχθείῃ; ποῖον δ' ἂν ἀπειθούτων στρατεύμα νίκης τύχοι; πῶς δ' ἂν μάλλον ἐν μάχαις ἡττῶντο ἄνθρωποι ἢ ἐπειδὴν ἄρξονται ἰδίᾳ ἑκάστος περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας βουλευέσθαι; τί δ' ἂν ἄλλο ἀγαθὸν τελεσθεῖν ὑπὸ μὴ πειθομένων τοῖς κρείττοσι; ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκῇσιαν; ἢ ποῖοι οἴκοι σωθείησαν; πῶς δ' ἂν νῆες ὅποι δεῖ ἀφίκοιντο; (3) Ἡμεῖς δὲ ἂ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν διὰ τί ἄλλο μάλλον κατεπράξαμεν ἢ διὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ταχὺ μὲν ὅποι εἶδει παρεγγνώμεθα, ἀθρόοι τε τῷ ἄρχοντι ἐπόμενοι ἀνυπόστατοι ἦμεν, τῶν δ' ἐπιταχθέντων οὐδὲν ἡμιτελὲς καταλείπομεν. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται εἰς τὸ καταπράττειν τὰ ἀγαθὰ, οὕτως εὖ ἴστε ὅτι αὐτὸ τοῦτο καὶ εἰς τὸ διασώζειν ἂ δεῖ μέγιστον ἀγαθὸν ἐστὶ. (4) Καὶ πρόσθεν μὲν δὴ πολλοὶ ἡμῶν ἤρχον μὲν οὐδένος, ἤρχοντο δέ· νῦν δὲ κατεσκέυασθε οὕτω πάντες οἱ παρόντες ὥστε ἄρχετε οἱ μὲν πλειόνων, οἱ δὲ μειόνων. Ὡς περ τοίνυν αὐτοὶ ἀξιώσατε ἀρχιν, τῶν ὑφ' ὑμῖν, οὕτως καὶ αὐτοὶ πειθόμεθα οἷς ἂν ἡμᾶς καθήκη. Τοσοῦτον δὲ διαφέρειν ἡμᾶς δεῖ τῶν δούλων ὅσον οἱ μὲν δούλοι ἄκοντες τοῖς δεσπόταις ὑπηρετοῦσιν, ἡμᾶς δὲ, εἴπερ ἀξιούμεν ἐλεύθεροι εἶναι, ἐκόντας δεῖ ποιεῖν ὁ πλείστου ἀξίον φαίνεται εἶναι. Εὐρήσετε δὲ, ἔφη, καὶ ἐνθα ἄνευ μοναρχίας πόλις οἰκεῖται, τὴν μάλιστα τοῖς ἀρχουσιν ἐθέλουσαν πείθεσθαι ταύτην ἥκιστα τῶν πολεμίων ἀναγκαζομένην ὑπακούειν. (5) Παρωμέν τε οὖν ὥς περ Κύρος κελεύει ἐπὶ τὸδε τὸ ἀρχεῖον, ἀσκήμεν τε δι' ὧν μάλιστα δυνησόμεθα κατέχειν ἂ δεῖ, παρέχωμέν τε ἡμᾶς αὐτοὺς χρῆσθαι Κύρῳ, ὅτι ἂν δέη· καὶ τοῦτο γὰρ εὖ εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐ μὴ δυνήσεται Κύρος εὐρεῖν, ὅτι αὐτῷ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ χρῆσεται, ἡμῖν δὲ οὐ, ἐπεὶ περ τά γε αὐτὰ ἡμῖν συμφέρει καὶ οἱ αὐτοὶ εἰσιν ἡμῖν πολέμοιοι.

α. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε Χρυσάντας, οὕτω δὴ καὶ ἄλλοι ἀνίσταντο πολλοὶ καὶ Περσῶν καὶ τῶν συμμάχων συνερῶντες· καὶ ἔδοξε τοὺς ἐντίμους αἰεὶ παρεῖναι ἐπὶ θύρας καὶ παρέχειν αὐτοὺς χρῆσθαι, ὅτι ἂν βούληται, ἕως ἂν ἀφίη Κύρος. Ὡς δὲ τότε ἔδοξεν, οὕτω καὶ νῦν ἐτι ποιοῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ βασιλεῖ ὄντες, θεραπεύουσι τὰς τῶν ἀρχόντων θύρας. (7) Ὡς δ' ἐν τῷ λόγῳ δεδήλωται Κύρος καταστησάμενος εἰς τὸ διαφυλάττειν ἑαυτῷ τε καὶ Πέρσαις τὴν ἀρχήν, ταῦτά καὶ οἱ μετ' ἐκείνων βασιλεῖς νόμιμα ἐτι καὶ νῦν διατελοῦσι ποιοῦντες. (8) Οὕτω δ' ἔχει καὶ ταῦτα ὥς περ καὶ τὰλλα· ὅταν μὲν ὁ ἐπιστάτης βελτίων γένηται, καθαρώτερον τὰ νόμιμα πράττεται, ὅταν δὲ χειρῶν, φυλοτέρων. Ἐφοίτων μὲν οὖν ἐπὶ τὰς θύρας Κύρου οἱ ἐντιμοὶ σὺν τοῖς ἵπποις καὶ ταῖς αἰχμαῖς, συνδόξαν πᾶσι τοῖς ἀρίστοις τῶν συγκαταστρεφαιμένων τὴν ἀρχήν.

petuam maxime consequuturi simus. Quod autem minus mihi, quam oporteret, declarasse videtur, id equidem ignaros edocere conabor. Cogitate enim, quænam urbæ hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quæ amicorum urbs conservari possit ab iis, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri possit? quonam modo facilius possint in præliis homines vinci, quam ubi coperint seorsum singuli salutis propriæ consilia capere? quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis, qui se potioribus haud parent? quæ urbes legitime administrantur? quæve domus servari queant? quo pacto naves eo perveniant, quo tendunt? Nos ipsi ea commoda, quæ modo nobis adsunt, quanam alia re magis comparavimus, quam principi parendo? Nam ita factum est, ut celeriter et noctu et interdiu, quo erat necesse, perveniremus; et dum totis copiis principem sequeremur, nemo vim et impetum nostrum sustinere potuerit, eorum denique nihil semiperefectum reliquerimus, quæ nobis erant imperata. Ergo si parere principi maximum esse bonum manifeste patet, ad comparandum bona cetera, certo sciendum vobis est, etiam idem hoc bonum esse maximum ad conservandum ea, quæ conservari necesse est. Et antea quidem multi nobis imperabant, cum nemini nos imperaremus: nunc res omnium, quotquot adestis, sic comparatæ sunt, ut imperetis alii pluribus, alii paucioribus. Quemadmodum igitur æquum existimatis esse, vos potestati vestræ subjeitis imperare, sic et ipsi pareamus eis, quibus officii ratio parere nos jubet. Tantum autem inter nos et servos interesse oportet, quod servi quidem inviti suas heris operas exhibent; nos vero, si quidem liberi esse volumus, sponte nostra facere convenit, quod maxime dignum laude videatur. Invenietis autem, inquit, etiam civitatem, quæ unius imperio non administratur, si magistratibus maxime parere velit, minime per vim eo posse adigi, ut hostium imperium accipiat. Quare ad hanc, uti Cyrus præcipit, curiam præsto simus, nosque in iis exerceamus, quibus retinere potissimum queamus ea, quæ conservari oportet; et operam Cyro nostram offeramus, ut ea, quamcunque ad rem opus hac fuerit ipsi, utatur. Nam id quoque scire debemus, non posse Cyrum quidquam reperire, cujus usus ad sua tantum, non etiam ad nostra, commoda pertineat: quandoquidem eadem sane nobis conducunt, et iidem nobis hostes sunt.

Quæ ubi Chrysantas dixisset, alii tum Persæ tum socii complures surgebant, qui hac oratione sua quoque comprobarent: estque decretum, ut honorati semper ad portas præsto essent, et Cyro suam operam offerrent, quamcunque ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod quidem ita, ut tunc decretum fuit, etiam hodieque faciunt ii, qui regis imperio in Asia parent: dum portas principum officiose frequentant. Atque ut in hoc libro declaratum est, Cyrum sic constituisse imperium ut illud et sibi et Persis conservaret, ita reges eum sequuti nunc quoque constanter iisdem institutis inhaerent. Accidit autem in his, quod etiam in aliis: cum is, qui præest rerum summæ, vir aliquanto melior est, etiam sincerius puriusque instituta majorum observantur; cum deterior aliquis, segnius. Frequentabant igitur illi honorati cum equis et hastis Cyri portas, quando ita decretum erat a præstantissimis virtute et auctoritate viris, qui una cum ipso imperium illud everterunt.

9. Κύρος δ' ἐπὶ μὲν τὰλλα καθίστη ἄλλους ἐπιμελητάς, καὶ ἴσαν αὐτῷ καὶ προσδῶν ἀποδεκτῆρες καὶ δαπανημάτων δοτῆρες καὶ ἔργων ἐπιστάται καὶ κτημάτων φύλακες καὶ τῶν εἰς τὴν δαίταν ἐπιτηδείων ἐπιμεληταί· καὶ ἵππων δὲ καὶ κυνῶν ἐπιμελητάς καθίστη οὓς ἐνόμιζε καὶ ταῦτα τὰ βοσκήματα βέλτιστ' ἂν παρέχειν αὐτῷ χρῆσθαι. (10) Οὓς δὲ συμφύλακας τῆς εὐδαιμονίας οἱ ὧτεο χρῆναι ἔχειν, τούτους ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται [αὐτὸς ἐσκόπει καὶ] οὐκέτι τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἄλλοις προζέταττεν, ἀλλ' αὐτοῦ ἐνόμιζε τοῦτο ἔργον εἶναι. Ἥδει γάρ ἐστι εἰ τι μάχης ποτὲ δεήσοι, ἐκ τούτων αὐτῷ καὶ παραστάτας καὶ ἐπιστάτας ληπτέον εἶναι, σὺν ὅσπερ οἱ μέγιστοι κίνδυνοι· καὶ ταξίαρχους δὲ καὶ πεζῶν καὶ ἱππέων ἐγίγνωσκεν ἐκ τούτων καταστέον εἶναι. (11) Εἰ δέοι δὲ καὶ στρατηγῶν που ἄνευ αὐτοῦ, ἥδει ἐστὶ ἐκ τούτων πεμπτέον εἶναι καὶ πόλεων δὲ καὶ ὧν ἔθνων φύλαξι καὶ σατραπείαις ἥδει ἐστὶ τούτων τισὶν εἶναι χρηστέον, καὶ πρέσβεις γε τούτων τινὰς πεμπτέον, ὅπερ ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγήτο εἶναι εἰς τὸ ἄνευ πολέμου τυγχάνειν ὦν δέοιτο. (12) Μὴ ὄντων μὲν οὖν ὧν δεῖ δι' ὧν αἱ μέγιστα καὶ πλείοιται πράξεις ἐμελλον εἶναι, κακῶς ἡγήτο τὰ αὐτοῦ ἔξιν· εἰ δ' οὗτοι εἴεν οἷους δέοι, πάντα ἐνόμιζε καλῶς ἔσεσθαι. Ἐνέδου μὲν οὖν οὕτω γνοῦς εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν· ἐνόμιζε δὲ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτῷ ἀσκησιν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Οὗ γὰρ ὧτεο οἷον τε εἶναι μὴ αὐτὸν τινα ὄντα οἷον δεῖ ἄλλους παρορμαῖν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα. (13) Ὡς δὲ ταῦτα διανοήθη, ἡγήσατο σχολῆς πρῶτον δεῖν, εἰ μέλλοις δυνήσεσθαι τῶν κρατίστων ἐπιμελεῖσθαι. Τὸ μὲν οὖν προσδῶν ἀμελεῖν οὐχ οἷον τε ἐνόμιζεν εἶναι, προνοῶν ἐστὶ πολλὰ καὶ τελεῖν ἀνάγκη ἔσονται εἰς μεγάλην ἀρχήν· τὸ δ' αὖ πολλῶν κτημάτων ὄντων ἀμφοῖ ταῦτα αὐτὸν αἰετὶ ἔχειν ἥδει ἐστὶ ἀσכולίαν παρέχει τῆς τῶν ὧν σωτηρίας ἐπιμελεῖσθαι. (14) Οὕτω δὲ σχολῶν, ὅπως ἂν τὰ τε οἰκονομικά καλῶς ἔχοι καὶ ἡ σχολὴ γένοιτο, κατενόησέ πως τὴν στρατιωτικὴν σύνταξιν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ δεκαδάρχοι μὲν δεκαδῶν ἐπιμελούνται, λοχαγοὶ δὲ δεκαδάρχων, χιλιάρχοι δὲ λοχαγῶν, μυρίαρχοι δὲ χιλιάρχων, καὶ οὕτως οὐδεὶς ἀτημέλητος γίγνεται, οὐδ' ἦν πάνυ πολλὰ μυριάδες ἀνθρώπων ὡσι, καὶ ὅταν δὲ στρατηγὸς βούληται χρῆσασθαι τι τῇ στρατιᾷ, ἀρκεῖ ἦν τοῖς μυρίαρχοις παραγγεῖλαι· (15) ὡςπερ οὖν ταῦτα ἔχει, οὕτω καὶ ὁ Κύρος συνεκεφαλαιώσατο τὰς οἰκονομικὰς πράξεις· ὥστε καὶ τῷ Κύρῳ ἐγένετο ὀλίγοις διαλεγόμενῳ μηδὲν τῶν οἰκείων ἀτημελήτως ἔχειν· καὶ ἐκ τούτου ἤδη σχολὴν ἦγε πλείω ἢ ἄλλος μιᾶς οἰκίας καὶ μιᾶς νεῶς ἐπιμελούμενος. Οὕτω δὲ καταστησάμενος τὰ αὐτοῦ διδάσκει καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ταύτῃ τῇ καταστάσει χρῆσθαι.

16. Τὴν μὲν δὲ σχολὴν οὕτω κατεσκευάσατο ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν, ἤρχετο δ' ἐπιστατεῖν τοῦ εἶναι οἷους δεῖ τοὺς κοινῶνας. Πρῶτον μὲν ὅσοι ὄντες ἱκανοὶ ἄλλων ἐργαζομένων τρέφεσθαι μὴ παρείεν ἐπὶ τὰς θύρας, τούτους ἐπεζήτηι, νομίζων τοὺς μὲν παρόντας

Ceterum alios curatores constituit Cyrus, qui rebus quidem aliis administrandis praesent, cum et eos haberet qui vectigalia reciperent, et qui sumptuum impensas facerent, et praesides operum, et facultatum custodes, et rerum ad victum necessarium procuratores: equorum etiam et canum curatores constituit, quos existimabat effecturos haec animalia suum ad usum accommodatissima. Ut autem illi, quos secum habere videret, in societatem conservandae felicitatis admittendos, longe optimi evaderent, hanc vero curam aliis nequaquam mandabat, sed esse munus hoc suum arbitrabatur. Norat enim, si pugnandum aliquando esset, ex illorum numero sibi et parastatas et epistatas sumendos esse, cum quibus pericula maxima essent adeunda: itidemque praefectos cohortium tam pedestrium quam equestrium ex iisdem constituendos esse intelligebat. Quod si etiam aliis exercitus ducibus, praeter se, opus esset, ex his ipsis mittendos esse sciebat: atque etiam norat, quorundam et his opera utendum esse, ut urbium et totarum nationum tum custodes essent tum satrapae: ex iisdem quoque nonnullis legatorum mandandum esse officium: quod quidem inter res maximi momenti ad ea, quae cuperet, absque bello impetranda ducebat. Quod si quidem tales ii non essent, quales esse conveniret, quorum opera maxima plurimaque negotia essent conficienda, male rebus suis prospectum fore arbitrabatur. sin ii tales essent, quales oporteret, omnia praclare successura putabat. Qua in sententia cum esset, totus in hanc curam incubuit: quin et eandem ipsi virtutis exercitationem utendam existimabat. Nec enim fieri posse putabat, ut, qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad praecelaras et laudabiles actiones incitaret. Quae cum apud animum expendisset, otio primum esse sibi opus statuit, si quidem efficere vellet, uti res eximias cura complecti posset. Fieri quidem certe haud posse iudicabat, ut proventuum curam negligeret, quod prospiceret, necesse fore magnos magno in imperio sumptus facere: rursus autem, cum magnani opum copiam possideret, harum cura semper ipsum occupari, id vero evocaturum se sciebat a cura summæ rerum conservandae. Quare considerans quo pacto et res familiaris recte administrari, et ipse frui otio posset, rei militaris ordinem intuitus est. Nam plerumque decuriones curam decuriarum gerunt, ductores manipularii, decurionum; tribuni, manipulariorum ducum, decem millium praefecti, tribunorum: atque ita fit, ut sit nemo cuius cura non geratur, tametsi valde multae sint hominum myriades: cumque vult imperator exercitus opera uti, satis est, decem millium praefectis mandata dedisse. Quae igitur horum est ratio, eadem Cyrus etiam res domesticas summatis complexus est: quo factum, ut ipso cum paucis colloquente, nihil domesticorum negligere: atque deinceps ei plus erat otii quam alii, qui unius domus vel navis unius curam gereret. Atque ita rebus suis constitutis, suos etiam docuit eadem ratione uti.

Et hoc quidem modo tam sibi quam suis otium paravit. Coepit deinde pro praefecti auctoritate curare, ut participes rerum tales essent, quales oporteret. Primum requirebat illos, quotquot aliis opus facientibus victum habere possent, si ad portas praesto non essent: quod existimaret eos,

οὐκ ἂν ἐθέλειν οὕτε κακὸν οὐτε αἰσχρὸν οὐδὲν ἂν πράττειν καὶ διὰ τὸ παρὰ τῷ ἀρχοντι εἶναι καὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι ὁρῶν' ἂν ὅ,τι πράττειεν ὑπὸ τῶν βελτίστων· οἱ δὲ μὴ παρεῖν, τούτους ἤγειτο ἡ ἀκρατεία τινὶ ἡ ἀδικία ἡ ἀμελεία ἀπειναι. (17) Τοῦτο οὖν πρῶτον διηγησόμεθα ὡς προσηνάγκαζε τοὺς τοιούτους παρεῖναι. Τῶν παρ' ἑαυτῷ μάλιστα φίλων ἐκέλευσεν ἂν τινα λαβεῖν τὰ τοῦ μὴ φοιτῶντος, φάσκοντα λαμβάνειν τὰ ἑαυτοῦ. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γένοιτο, ἤκον ἂν εὐθὺς οἱ στερόμενοι ὡς ἡδικημένοι. (18) Ὁ δὲ Κύρος πολλὸν μὲν χρόνον οὐκ ἐσγόλαζε τοὺς τοιούτους ὑπακούειν· ἐπεὶ δὲ ἀκούσειεν αὐτῶν, πολλὸν χρόνον ἀνεβάλλετο τὴν διαδικασίαν. Ταῦτα δὲ ποιῶν ἤγειτο προσεθίζειν αὐτοὺς θεραπεύειν, ἤττον δὲ ἐχθρὸς ἢ εἰ αὐτὸς κολάζων ἠνάγκαζε παρεῖναι. (19) Εἰς μὲν τῶς διδασκαλίας ἦν αὐτῷ οὗτος τοῦ παρεῖναι, ἄλλος δὲ τὸ τὰ ῥᾶστα καὶ κερδαλέωτα τοῖς παροῦσι προστάττειν, ἄλλος δὲ τὸ μηδὲν ποτε τοῖς ἀπουσὶ νέμειν. (20) ὁ δὲ δὴ μέγιστος τρόπος τῆς ἀνάγκης ἦν, εἰ τις τούτων μηδὲν ὑπακούοι, ἀφελόμενος ἂν τοῦτον ἂ ἔγοι ἄλλω ἐδίδου δὲ ὥς τε δύνασθαι ἂν ἐν τῷ δέοντι παρεῖναι· καὶ οὕτως ἐρίγνετο αὐτῷ φίλος χρήσιμος ἀντὶ ἀχρήστου. Ἐπιζητεῖ δὲ καὶ ὁ νῦν βασιλεὺς, ἦν τις ἀπ' αὐτῶν παρεῖναι καθήκει.

21. Τοῖς μὲν δὲ μὴ παροῦσιν οὕτω προσεφέρετο. Τοὺς δὲ παρέχοντας ἑαυτοὺς ἐνόμιζε μάλιστα ἂν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαίρειν, ἐπεὶ περ ἀρχῶν αὐτῶν ἐνόμιζε δικαίως εἶναι, εἰ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπιδεικνύειν πειρῶτο τοῖς ἀρχομένοις πάντων μάλιστα κεκοσμημένον τῇ ἀρετῇ. (22) Αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἐδόκει καὶ διὰ τοὺς γραφομένους νόμους βελτίους γιγνομένους ἀνθρώπους· τὸν δὲ ἀγαθὸν ἀρχοντα βλέποντα νόμον ἀνθρώποις ἐνόμισεν, οἱ καὶ τᾶττειν ἱκανὸς ἔστω καὶ ὁρᾶν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ κολάζειν. (23) Οὕτω δὲ γιγνώσκων πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοὺς θεοὺς μᾶλλον ἐκπονοῦντα ἐπεδείκνυν ἑαυτὸν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ἐπεὶ εὐδαιμονέστερος ἦν. Καὶ τότε πρῶτον κατεστάθησαν οἱ μάγοι, ὕμνει τε αἰετὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς θεοὺς καὶ ἔθουν ἂν ἐκάστην ἡμέραν οἷς οἱ μάγοι θεοὶ εἰποιεν. (24) Οὕτω δὲ τὰ τότε κατασταθέντα ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῷ αἰετὶ ὄντι βασιλεῖ. Ταῦτα οὖν πρῶτον ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, νομίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐδαιμονέστεροι ἔσεσθαι, ἢν θεραπεύωσι τοὺς θεοὺς, ὥς περ ὁ εὐδαιμονέστατος τε ὢν καὶ ἀρχῶν· καὶ Κύρω δ' ἂν ἡγούντο ταῦτα ποιῶντες ἀρέσκειν. (25) Ὁ δὲ Κύρος τὴν τῶν μετ' αὐτοῦ εὐσεβειαν καὶ ἑαυτῷ ἀγαθὸν ἐνόμιζε, λογιζόμενος ὥς περ οἱ πλεῖν αἰρούμενοι μετὰ τῶν εὐσεβῶν μᾶλλον ἢ μετὰ τῶν ἡσεβηκέναι τι δοκούντων. Πρὸς δὲ τοῦτοις ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶνες θεοσεβεῖς εἴεν, ἤττον ἂν αὐτοὺς ἐθέλειν περὶ τὴν ἀλλήλους ἀνοσίῳ τι ποιεῖν καὶ περὶ ἑαυτὸν, εὐεργέτης νομίζων εἶναι τῶν κοινῶνων. (26) Ἐμφανίζων δὲ καὶ τοῦτο ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο μηδένα μήτε φίλον ἀδικεῖν μήτε σύμμαχον, ἀλλὰ τὸ δίκαιον ἰσχυρῶς ὁρῶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ἄλλους ὥς τ' ἂν τῶν μὲν αἰσχυρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι, διὰ τοῦ δικαίου

qui adessent, nihil neque sceleris neque rei turpis admissuros, partim quod ipsi principi adessent, partim quod intellexerent omnes actiones suas a viris praestantissimis conspici; qui vero non adessent, eos vel intemperantiae, vel injustitiae, vel negligentiae causa putabat abesse. Quamobrem hoc primum exponemus, quomodo coegerit tales ut adessent: nam aliquem illorum quos maxime caros habebat, bona ejus, qui portas non frequentaret, occupare jubebat ac dicere, suas se res occupare. Hoc quando fiebat, statim spoliati veniebant, quasi quibus illata esset injuria. Cyro autem longo tempore non vacabat, ut hujusmodi homines audiret: et posteaquam audierat, diu controversiae dijudicationem differebat. Quae cum faceret, arbitrabatur eos se ad observandum colendumque adsuefacere; sed minus odiose quam si ipse poenas irrogando eos adesse cogeret. Haec una docendi ratio erat, ut adessent: alia, quod facillima et maxime fructuosa praesentibus imperaret; item alia, quod nihil unquam absentibus tribueret. Praecipuus vero cogendi modus erat, ut, si nihil horum aliquem moveret, ei facultates adimeret, ac donaret alteri, quem existimaret posse sibi opportune praesto esse: atque hoc modo amicum utilem pro inutili consequbatur. Inquirat autem etiam is rex, qui nunc rerum potitur, in eos, qui, cum adesse ex officio debeant, absunt.

Ad hunc sane modum Cyrus in absentes se gerebat. Illos autem qui se offerrent exhiberentque, maxime se putabat ad praecclaras et laudabiles actiones excitaturum, quandoquidem jure princeps eorum erat, si ipse subjectis imperio declarare se niteretur virtute in primis ornatum. Videbatur enim animadvertere, meliores quidem effici homines etiam legibus scriptis; sed principem bonum arbitrabatur hominibus esse legem oculis praeditam: quippe qui et ordinando jubere, et ordinis negligentem cernere ac punire posset. Ita cum sentiret, primum se cultus divini magis hoc tempore studiosum declarabat, postquam felicior evaserat. Atque tunc primum magi constituti sunt; et ipse semper cum prima luce deos hymnis celebrabat, et quotidie sacrificabat diis illis, quibus ipsi sacrificandum dicerent. Ita quidem id temporis constituta nunc permanent apud eum regem, qui quovis tempore rerum potitur. Imitabantur igitur eum in his primum Persae ceteri, quod et ipsi beatiores se fore arbitrarentur, si deos ita colerent, ut is qui et felicissimus esset et imperaret: praeterea futurum putabant ut, si haec facerent, Cyro placerent. Cyrus ipse suorum pietatem sibi quoque utilem ducebat esse, cum rationem eandem sequeretur, quam illi, qui cum religiosis potius, quam cum iis, qui commisisse aliquid impie videntur, navigare malunt. Praeterea secum reputabat futurum ut, si omnes illi rerum participes religiosi essent, minus aliquod nefarium facinus tum contra se invicem, tum contra Cyrum ipsum designare vellent: qui bene se de iis, quos rerum participes habebat, promeritum esse arbitrabatur. Itidem cum declararet, id maximi se facere, si nec amicus nec socius laederetur, et cum acriter id quod justum esset intueretur, futurum putabat, ut alii quoque se turpibus a lucris magis

δ' ἐθέλειν πορίζεσθαι· (27) Καὶ αἰδοῦς δ' ἂν ἡγεῖτο μᾶλλον πάντας ἐμπιπλάναι, εἰ αὐτὸς φανερός εἴη πάντας οὕτως αἰδούμενος ὥς μήτ' εἰπεῖν ἂν μήτε ποιῆσαι μηδὲν αἰσχρόν. (28) Ἐτεκμαίρετο δὲ τοῦτο οὕτως ἔξειν ἐκ τοῦδε· μὴ γάρ ὅτι ἀρχοντα, ἀλλὰ καὶ οὐς οὐ φοβοῦνται, μᾶλλον τοὺς αἰδουμένους αἰδοῦνται τῶν ἀναιδῶν οἱ ἄνθρωποι· καὶ γυναῖκας δὲ ἅς ἂν αἰδουμένας αἰσθάνωνται, ἀναιδεῖσθαι μᾶλλον ἐθέλουσιν ὁρῶντες. (29) Τὸ δ' αὖ πείθεσθαι οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἐμμονον εἶναι τοῖς περὶ αὐτὸν, εἰ τοὺς ἀπροφασίστως πειθομένους φανερός εἴη μᾶλλον τιμῶν τῶν τὰς μεγίστας ἀρετὰς καὶ ἐπιπονωτάτας δοκούντων παρέχεσθαι. (30) Γινώσκων δ' οὕτω καὶ ποιεῖν διέτελει. Καὶ σωφροσύνην δ' αὐτοῦ ἐπιδεικνύς μᾶλλον ἐποίει καὶ ταύτην πάντας ἀσχεῖν. Ὅταν γὰρ ὁρῶσιν, ὃ μάλιστα ἔξεστιν ὑβρίζειν, τοῦτον σωφρονούντα, οὕτω μᾶλλον οἱ γε ἀσθενέστεροι ἐθέλουσιν οὐδὲν ὑβριστικὸν ποιοῦντες φανεροὶ εἶναι. (31) Διήρει δὲ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην τῇδε, ὥς τοὺς μὲν αἰδουμένους τὰ ἐν τῇ φανερῇ αἰσχρὰ φεύγοντας, τοὺς δὲ σώφρονας καὶ τὰ ἐν τῇ ἀφανεί. (32) Καὶ ἐγκράτειαν δὲ οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἀσχεῖσθαι, εἰ αὐτὸς ἐπιδεικνύοι ἑαυτὸν μὴ ὑπὸ τῶν παραυτίκα ἡδονῶν ἐλκόμενον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ προπονεῖν ἐθέλοντα πρῶτον σὺν τῷ καλῷ τῶν εὐφροσυνῶν. (33) Τοιγαροῦν τοιοῦτος ὢν ἐποίησεν ἐπὶ ταῖς θύραις πολλὴν μὲν τῶν χειρῶν εὐταξίαν, ὑπεικόντων τοῖς ἀμείνοισι, πολλὴν δ' αἰδῶ καὶ εὐκοσμίαν πρὸς ἀλλήλους. Ἐπέγνω δ' ἂν ἐκεῖ οὐδένα οὔτε ὀργιζόμενον κραυγῇ οὔτε χαίροντα ὑβριστικῶς γέλῳτι, ἀλλὰ ἰδὼν ἂν αὐτοὺς ἡγήσω τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν.

34. Τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες καὶ ὁρῶντες ἐπὶ θύραις διῆγον. Τῆς πολεμικῆς δ' ἔνεκα ἀσκήσεως ἐπὶ θήραν ἐξῆγεν οὗσπερ ἀσχεῖν ταῦτα ᾔετο χρῆναι· ταύτην ἡγούμενος καὶ θλῶς ἀρίστην ἀσκήσιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἵππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. (35) Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐν παντοδαποῖς χωρίοις αὕτη μάλιστα ἀποδείκνυσσι διὰ τὸ θηρίοις φεύγουσιν ἐφέπεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἵππων ἐνεργοῦς αὕτη μάλιστα ἀπεργάζεται διὰ τὴν τοῦ λαμβάνειν φιλοτιμίαν καὶ ἐπιθυμίαν. (36) Καὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ καὶ πόνους καὶ ψυχὴν καὶ θάληπην καὶ λιμὸν καὶ δίψαν δύνασθαι φέρειν ἐνταῦθα μάλιστα προσεῖθιζε τοὺς κοινῶνας. Καὶ νῦν δ' ἔτι βασιλεὺς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ βασιλέα ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. (37) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ᾔετο προσήκειν οὐδενὶ ἀρχῆς δεῖν μὴ βελτίων εἶη τῶν ἀρχομένων καὶ τοῖς προεξημένους πᾶσι δῆλον, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχὼν τοὺς περὶ αὐτὸν πολλὴ μάλιστα αὐτὸς ἐξεπόνει καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας καὶ τὰς μελέτας. (38) Καὶ γὰρ ἐπὶ θήραν τοὺς μὲν ἄλλους ἐξῆγεν, ὅπότε μὴ μένειν ἀνάγκη τις εἴη, αὐτὸς δὲ καὶ ὅπότε ἀνάγκη εἴη, οἰκοὶ ἐθῆρα τὰ ἐν τοῖς παραδείσοις θηρία τρεφόμενα, καὶ οὔτε αὐτὸς ποτε πρὶν ἰδῶσαι δαίπνον ἡρεῖτο οὔτε ἵπποις ἀγυμνάστοις σίτον ἐνέβαλλε· συμπαρεκάλει δὲ καὶ εἰς ταύτην τὴν θήραν τοὺς περὶ αὐτὸν σκηπτούρους. (39) Τοιγαροῦν πολλὴ μὲν αὐτὸς

abstinerent, ac ratione justa rem facere mallerent. Etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes revereri, ut nihil turpe nec diceret nec faceret. Atque hoc ita futurum isto argumento colligebat: nimirum homines, non dicam principem, sed illos etiam, quos alioqui non metuunt, magis reverentur, si verecundi sint, quam si inverecundi: et mulieres, quas esse verecundas animadvertunt, homines intuentes vicissim revereri magis volunt. Jam vero parendi studium suis ita maxime constanter mansurum putabat, si eos, qui sine recusatione parerent, in oculis omnium magis ornaret, quam illos, qui vel maximas laboriosissimasque virtutes exhibere viderentur. Cumque sic sentiret, sic etiam facere perseverabat. Præterea moderationem suam ostendendo efficiebat, ut hanc etiam alii magis exercerent. Nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est insolenter agendi, modeste se gerere; minime volunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere. Sic autem verecundiam ac moderationem cernebat, ut diceret, verecundos palam turpia fugere; moderatos, etiam illa quæ occulte fiant. Continentiam etiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatum voluptatum ab iis quæ honesta et bona essent non abstrahi; sed velle potius ante lætitiis laborem cum honestate conjunctum suscipere. Itaque talis cum esset, perfecit ut ad portas magna inferiorum esset modestia, præstantioribus cedentium, magnus erga se invicem pudor et composita morum gravitas. Neminem ibi animadvertisses vel irascentem cum vociferatione, vel insolente risu gaudentem: sed eos adspiciens existimasses reapse ad honesti decorique normam vivere.

Et his fere quidem agendis conspiciendisque occupati ad portas vitam degunt. Ceterum exercitationis bellicæ causa venatum eos educebat, quos in his exercendos arbitrabatur; quod venationem duceret tum bellicæ rei totius optimam exercitationem esse, tum equestris longe verissimam. Nam ad insidendum equis in locis quibuslibet hæc maxime reddit aptos, quod fugientes feras sequi necesse sit: hæc item strenuus efficit maxime quovis ex equis perficiendo opere, propter contentionem studiumque capiendi. Hic etiam maxime suos illos participes adsuefaciebat ad continentiam, et ad labores, et frigora, et calores, et famem, et sitim tolerandam. Ac nunc quoque tum rex tum qui cum rege vivunt in his faciendis perseverant. Quod igitur arbitraretur nemini convenire imperium, qui non esset subjectis sibi melior, etiam iis, quæ antehac exposuimus, omnibus perspicuum est: sicut illud quoque, quod suos in hunc modum exercendo, multo maxime tum ad continentiam tum bellicas artes et exercitationes ipse laborando se consuefaceret. Nam venatum quidem alios educebat, ubi nulla necessitas domi manere cogebat: ipse vero etiam cum necesse esset manere, domi feras venari solebat, quæ in septis hortorum alerentur: nec vel ipse prius unquam, quam sudasset, sumebat cœnam; nec equis prius, quam essent exerciti, pabulum objiciebat: ad hanc venationem sceptrigeros etiam suos invitabat. Itaque multum in omnibus præclaris actionibus

διέφερον ἐν πᾶσι τοῖς καλοῖς ἔργοις, πολὺ δὲ οἱ περὶ ἐκείνων, διὰ τὴν αἰὲν μελέτην. Παράδειγμα μὲν δὴ τοῖονδε ἑαυτὸν παρείχετο. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλλων οὕσιν αὖτε μάλιστα δρῶν τὰ καλὰ διώκοντας, τούτους καὶ δώρους καὶ ἀρχαῖς καὶ ἐδραῖς καὶ πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν· ὥστε πολλὴν πᾶσι φιλοτιμίαν ἐνέβαλλεν ὅπως ἕκαστος ἀριστος φανείη Κύρῳ.

40. Καταμαθεὶν δὲ τοῦ Κύρου δοκοῦμεν ὡς οὐ τούτῳ μόνῳ ἐνόμιζε χρῆναι τοὺς ἀρχοντας τῶν ἀρχομένων διαφέρειν, τῷ βελτίονας αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ καταγοιτεύειν ᾧτε χρῆναι αὐτούς. Στολὴν τε γούν εἴλετο τὴν Μηδικὴν αὐτὸς τε φορεῖν καὶ τοὺς κοινοῦνας ταύτην ἐκίσειεν ἐνδύεσθαι· αὕτη γὰρ αὐτῷ συγκρύπτειν ἐδόκει εἰ τίς τι ἐν τῷ σώματι ἐνδὲς ἔχοι, καὶ καλλίστους καὶ μεγίστους ἐπιδεικνύναι τοὺς φοροῦντας· (41) καὶ γὰρ τὰ ὑποδήματα τοιαῦτα ἔχουσιν ἐν οἷς μάλιστα λαθεῖν ἔστι καὶ ὑποτιθεμένους τι ὥστε δοκεῖν μελίζους εἶναι ἢ εἰσὶ καὶ ὑποχρίσθαι δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς προσίετο, ὡς εὐοφθαλμότεροι φαίνοντο ἢ εἰσὶ, καὶ ἐντρίβειν, ὡς εὐχρώτεροι δρῶν τῇ κεφαλῇ. (42) Ἐμελέτησε δὲ καὶ ὡς μὴδὲ πύοντες μὴδὲ ἀπομυττόμενοι φανεροὶ εἶεν μὴδὲ μεταστρεφόμενοι ἐπὶ θέαν μηδενός, ὡς οὐδὲν θαυμάζοντες. Πάντα δὲ ταῦτα ᾧτε φέρειν τι εἰς τὸ δυσκατεφρονητότερος φαίνεσθαι τοὺς ἀρχομένους.

43. Οὗς μὲν δὴ ἄρχειν ᾧτε χρῆναι, δι' ἑαυτοῦ οὕτω κατεσκεύαζε καὶ μελέτη καὶ τῷ σεμνῶς προεστάναι αὐτῶν· οὗς δ' αὖ κατεσκεύαζεν εἰς τὸ δουλεύειν, τούτους οὐτε μελετᾶν τῶν ἐλευθερίων πόνων οὐδὲνα παρώρμα οὐτε θπλα κεκτῆσθαι ἐπέτρεπεν. Ἐπεμελεῖτο δὲ ὅπως μῆτε ἄσιτοι μῆτε ἄποτοι ποτε ἔσονται ἐλευθερίων ἕνεκα μελετημάτων. (44) Καὶ γὰρ ὅποτε ἐλαύνονεν τὰ θηρία τοῖς ἱππεῦσιν εἰς τὰ πεδία, φέρεσθαι σίτον εἰς θήραν τούτοις ἐπέτρεπε, τῶν δὲ ἐλευθέρων οὐδενί· καὶ ὅποτε πορεῖα εἴη, ἦγεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὕδατα ὥσπερ τὰ ὑποζύγια. Καὶ ὅποτε δὲ ὥρα εἴη ἀρίστου, ἀνέμενεν αὐτοὺς ἕτε ἐμπαγοῖεν τι, ὡς μὴ βουλιμῶν· ὥστε καὶ οὗτοι αὐτὸν ὥσπερ οἱ ἀριστοὶ πατέρα ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμελετο αὐτῶν ὅπως ἀναμφιλόγως αἰεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν.

45. Τῇ μὲν δὴ ὅλη Περσῶν ἀρχῇ οὕτω τὴν ἀσφάλειαν κατεσκεύαζεν. Ἐαυτῷ δὲ οἱ μὲν οὐχ ὑπὸ τῶν καταστραφέντων κίνδυνος εἴη παθεῖν τι ἰσχυρῶς ἐθάρρει· καὶ γὰρ ἀνάλκιδας ἡγεῖτο εἶναι αὐτοὺς καὶ ἀσυντάκτους ὄντας ἑώρα, καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ ἐπλησίαζε τούτων οὐδεὶς αὐτῷ οὐτε νυκτὸς οὐτε ἡμέρας. (46) Οὗς δὲ κρατίστους τε ἡγεῖτο καὶ ὠπλισμένους καὶ ἀθρόους ὄντας ἑώρα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἦδει ἱππέων ἡγεμόνας ὄντας, τοὺς δὲ πεζῶν πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ φρονήματα ἔχοντας ἡσθάνετο ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἄρχειν καὶ τοῖς φύλαξι δὲ αὐτοῦ οὗτοι μάλιστα ἐπλησίαζον, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Κύρῳ τούτων πολλοὶ πολλὰς συνεμύγνυσαν· ἀνάγκη γὰρ ἦν, εἰ τι καὶ χρῆσθαι ἐμελλεν αὐτοῖς ὑπὸ τούτων οὖν καὶ κίνδυνος ἦν αὐτὸν μάλιστα παθεῖν τι κατὰ πολλοὺς τρόπους. (47) Σκοπῶν οὖν ὅπως ἂν αὐτῷ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ἀκίνδυνα γένοιτο,

et studiis ipse praeſtabat, multum qui cum eo versabantur, ob exercitationem illam perpetuam. Atque hujusmodi sane exemplum ipse se praeſebat. Præterea, si quos alios videret maxime rerum honestarum sectatores, eos et donis, et imperiis, et sedendi loco, et omnibus honoribus ornat : adeo ut omnibus ingens studium injiceret, quo quisque Cyro præstantissimus videretur.

Animadvertisse vero nos in Cyro id quoque putamus, quod non eo duntaxat principes existimarit præstare subiectis sibi debere, ut iis meliores essent ; verum etiam illecebris quibusdam hos illis deliniendos arbitraretur. Itaque tum sibi vestem Medicam gestandam esse certo judicio statuit, tum illi suo participum collegio persuasit, ut eandem induerent : nam si quid in alicujus corpore vitii esset, id vestitus is occultare Cyro videbatur, et illos, qui eum gestarent, quam pulcherrimos et maximos exhibere. Habent enim hujusmodi calceos, in quibus maxime subijci clam aliquid potest, ut grandiores, quam sint, esse videantur. Hoc etiam admittebat, ut oculis pigmenta quædam sublinerentur, quo viderentur oculis habere pulchriores, quam essent, et ut fucus inficaretur, quo præditi colore meliori cernerentur, quam natura concessisset. Ad hæc eos exercuit, ut palam nec expuerent nec emungerent se ; nec ad ullam rem spectandam se converterent, quasi nihil admirarentur. Hæc adeo universa putabat aliquid adferre momenti ad hoc, ut subjectorum imperio suo contemptu minime digni viderentur.

Et ad hunc sane modum eos, qui magistratus gerere debebant, suo ipsius exemplo instruxit, tum exerendo, tum illo ipso, quod eis cum majestate præſesset : quos autem ad serviendum instruebat, eos nec ad se in laboribus ullis liberalibus exercondos excitabat, nec habere arma sinebat : studioseque dabat operam, ne unquam liberalium exercitationum causa vel cibo vel potu carerent. Etenim his permittebat, quoties equitibus feras in campos adigerent, ut cibum ad venationem secum sumerent, ingenuorum vero nemini : quando item faciendum erat iter, ad aquas eas, perinde ac jumenta, ducebat. Et cum prandii tempus erat, expectabat eos donec aliquid comedisset, ne fames ingens eos invaderet : quo fiebat ut etiam hi, non aliter ac optimates, eum patrem adpellarent ; quod curam ipsorum gereret, ut semper sine dubio mancipia manerent.

Ac totum quidem imperium Persicum hoc modo firmum ut esset ac stabile, Cyrus effecit. At sibi ne quid ab iis, quos in potestatem redegisset, accideret, nihil periculi futurum valde animo confidebat : nam et imbelles eos existimabat, et nullo inter se conjunctos ordine videbat, ac præterea nemo illorum propius ad ipsum neque noctu neque interdiu accedebat. Quos vero præstantissimos ducebat, et armis instructos, et confertos conspiciebat, ac partim sciebat equitum duces esse, partim peditum ; eorumque complures animadvertebat esse animis elatis, quasi qui ad imperandum essent idonei ; quique propius ad custodes ipsius accedere solebat, quorumque multi Cyrum ipsum sæpenumero convenirent (quod fieri necesse erat, siquidem opera ipsorum uti vellet) : ab his igitur maxime ne quid ei mali accideret, periculum erat, idque multis modis. Quamobrem dispiciens quo pacto ab iis quoque tutus esset, arma

τὸ μὲν περιελῆσθαι αὐτῶν τὰ θπλα καὶ ἀπολέμους ποιῆσαι ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀδικον ἡγούμενος καὶ κατὰ λυσιν τῆς ἀρχῆς ταύτην νομίζων· τὸ δ' αὖ μὴ προσεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τὸ ἀπιστοῦντα φανερόν εἶναι ἀρχὴν ἡγήσατο πολέμου· (18) ἐν δὲ ἀντὶ πάντων τούτων ἔγνω καὶ κράτιστον εἶναι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν καὶ κάλλιστον, εἰ δύναιτο ποιῆσαι τοὺς κρατίστους ἑαυτῷ μᾶλλον φίλους ἢ ἀλλήλοις. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ φιλεῖσθαι δοκεῖ ἡμῖν ἔλθειν, τοῦτο πειρασόμεθα διηγήσασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ παντὸς αἰὶ τοῦ χρόνου φιανθρωπίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἡδύνατο μάλιστα ἐνεργάνειεν, ἡγούμενος, ὥσπερ οὐ βράδιόν ἐστι φιλεῖν τοὺς μισεῖν δοκούντας οὐδ' εὐνοεῖν τοῖς κακόνους, οὕτω καὶ τοὺς γνωσθέντας ὡς φιλοῦσι καὶ εὐνοοῦσιν, οὐκ ἂν δύνασθαι μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν φιλεῖσθαι ἡγουμένων. (2) Ἐως μὲν οὖν χρήμασιν ἀδυνατώτερος ἦν εὐεργετεῖν, τῷ τε προνοεῖν τῶν συνόντων καὶ τῷ προπονεῖν καὶ τῷ συνηδόμενος μὲν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς φανερός εἶναι, συναχθόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τούτοις ἐπειρᾶτο τὴν φιλίαν θηρεύειν· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο αὐτῷ ὥστε χρήμασιν εὐεργετεῖν, δοκεῖ ἡμῖν γυνῶναι πρῶτον μὲν ὡς εὐεργέτημα ἀνθρώποις πρὸς ἀλλήλους οὐδὲν ἐστὶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς διαπάνης ἐπιχαριώτερον ἢ σίτων καὶ ποτῶν μετὰδοσις. (3) Τοῦτο δ' οὕτω νομίσας πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν συνετάξεν ὅπως οἷς αὐτὸς σιτοῖς τούτοις ὅμοια αἰὶ παρατίθοιτο αὐτῷ ἱκανὰ παμπολλοῖς ἀνθρώποις· ὅσα δὲ παρατεθείη, ταῦτα πάντα, πλὴν οἷς αὐτὸς καὶ οἱ σύνδαινοι χρήσαιντο, διεδίδου οἷς αἰὶ βούλοιο τῶν φίλων μνήμην ἐνδείκνυσθαι ἢ φιλοφροσύνην. Διέπεμπε δὲ καὶ τούτοις οἷς ἀγασθείη ἢ ἐν φυλακαῖς ἢ ἐν θεραπέαις ἢ ἐν αἰτιστινοῦν πράξεσιν, ἐνσημαινόμενος τοῦτο ὅτι οὐκ ἂν λανθάνοιεν χαρίζεσθαι βουλόμενοι. (4) Ἐτίμα δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης ὅποτε τινὰ ἐπαινέσειε· καὶ τὸν πάντα δὲ σίτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν ἐπετίθετο, οἰόμενος ὥσπερ καὶ τοῖς κυσίαν ἐμποιεῖν τινα καὶ τοῦτο εὖνοϊαν. Εἰ δὲ καὶ θεραπεύεσθαι τινα βούλοιο τῶν φίλων ὑπὸ πολλῶν, καὶ τούτοις ἐπεμπε ἀπὸ τραπέζης· καὶ νῦν γὰρ ἐτι οἷς ἂν ὀρώσι πεμπόμενα ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης, τούτους πάντες μᾶλλον θεραπεύουσι, νομίζοντες αὐτοὺς ἐντίμους εἶναι καὶ ἱκανοὺς διαπραττεῖν, ἣν τι δέονται. Ἐτι δὲ καὶ οὐ τούτων μόνον ἕνεκα τῶν εἰρημένων εὐφραίνει τὰ πεμπόμενα παρὰ βασιλέως, ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ ἡδονῇ πολὺ διαφέρει τὰ ἀπὸ τῆς βασιλέως τραπέζης. (5) Καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν οὐδὲν τι θαυμαστόν· ὥσπερ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλας πόλεσιν ἐξεργασμέναι εἰσι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλεῖ σίτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπύνηται. Ἐν μὲν

quidem illis adimi et reddi ad bellum ineptos, minime probavit; quod esse illud et cum injuria et cum imperii eversione conjunctum duceret: rursus eos non admittere, ac palam declarare quod fidem eis non haberet, id belli initium esse arbitraretur: itaque hoc unum istorum omnium loco judicabat et optimum esse ad securitatem suam et honestissimum, si praestantissimos illos sibi redderet amiciores quam inter se ipsos essent. Quo igitur modo pervenisse nobis eo videatur, ut amaretur, exponere conabimur.

CAPUT II.

Primum quovis tempore quam poterat, maxime humanitatem animi declarabat; cum existimaret, quemadmodum facile non sit eos diligere, qui odisse videantur, aut male erga nos adfectos benevolentia complecti, sic fieri non posse ut illi, quorum cognitus sit amor et benevolentia, iis odio sint, qui se diligere arbitrentur. Quamdiu certe quidem minus valeret opibus ad beneficia conferenda, tum illis prospiciendo qui cum ipso versarentur, tum pro iis laborando, et palam declarando se prosperis ipsorum rebus laetari, adversas graviter ferre, venari amorem eorum nitebatur: verum posteaquam hoc adeptus est, ut beneficus esse largiendis opibus posset, animadvertisse nobis videtur, primo quidem beneficium hominibus inter se ex eadem impensa nullum esse gratius, quam si quis cibum ac potum impertiat. Id cum ita se habere statuisset, primum de mensa sua mandatum dedit, ut quibus ipse cibus vinceretur, iis similes semper sibi adponerentur, permultis hominibus suffecturi: quaecunque vero adponebantur, ea semper omnia, extra illa, quibus ipse atque convivae vincerentur, distribuebat iis ex amicis, quibus volebat ostendere se eorum meminisse, aut se iis bene velle. Praeterea mittebat cibos iis, quos vel ob diligentiam in excubiis admiraretur, vel in praestandis obsequiis, vel quibuscunque in actionibus: eo significans, non esse ignotam voluntatem ejus, qui sibi gratificari cuperet. Eodem etiam honore ciborum e mensa sua missorum domesticos suos adiciebat, quando aliquem laudare vellet: atque etiam cibos omnes horum domesticorum in mensa sua adponi curabat, quod putaret hoc eis benevolentiam quandam inditurum, sicut et canibus usu venire solet. Quod si amicos aliquos a multis coli vellet, his etiam aliquid de mensa sua mittebat; hodieque adeo etiam si quibus de mensa regis mitti aliqua vident, eos universi magis colunt; quod illos et honoratos esse arbitrentur, et auctoritate valere ad impetrandum, si quid ipsis sit opus. Nec his solum de causis, quas indicavimus, laetitiam adferunt quae a rege mittuntur, sed reapse multum praestant suavitatem, quae de mensa regis veniunt. Atque hoc sane ita esse non est mirandum: nam ut aliorum quoque artificiorum opera magna in urbibus egregie perficiuntur, sic etiam cibi regii longe praestantius elaborantur. Nam parvis in urbibus fidem

γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἄροτρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ ἤν καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνη· ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἄνθρωπον πάντα καλῶς ποιεῖν. Ἐν δὲ ταῖς μεγάλαις πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἐκάστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἐκάστῳ τέχνῃ εἰς τὸ τρέφεσθαι, πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρεία, ὁ δὲ γυναικεία, ἐστὶ δὲ ἔνθα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νευροῖσσι μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δὲ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν, ἀλλὰ συντιθεὶς ταῦτα. Ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τούτῳ καὶ ἀρίστα διηναγχάσθαι τοῦτο ποιεῖν. (6) Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἄμφι τὴν δίαίταν. Ὁ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώννυσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάττει, ὅσα ἄλλοτε ἄλλοια ποιεῖ, ἀνάγκη, οἶμαι, τούτῳ, ὡς ἂν ἕκαστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν θπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἐν ἔψειν χρᾶ, ἄλλω ὅπτεν, ἄλλω δὲ ἔχθον ἔπειν, ἄλλω ὅπτεν, ἄλλω ἄρτους ποιεῖν, καὶ μηδὲ τούτους παντοδαποὺς, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἂν ἐν εἶδος εὐδοκίμου παρὰ σῃ, ἀνάγκη, οἶμαι, ταῦτα οὕτω ποιοῦμενα πολλὴ διαφερόντως ἐξεργάσθαι ἕκαστον.

7. Τῇ μὲν δὴ τῶν σίτων θεραπείᾳ τοιαῦτα ποῖν πολλὴ ὑπερεβάλλετο πάντας. Ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θεραπειῶν πολλὴ ἐκράτει, τοῦτο νῦν διηγήσομαι· πολλὴ γὰρ διενεγκῶν ἀνθρώπων τῷ πλείστας προσόδους λαμβάνειν πολλὴ ἐτι πλέον διήνεγκε τῷ πλείστα ἀνθρώπων δωρεῖσθαι. Κατῆρξε μὲν οὖν τούτου Κύρος, διαμένει δὲ ἐτι καὶ νῦν τοῖς βασιλεῦσιν ἡ πολυδωρία. (8) Τίνι μὲν γὰρ φίλοι πλουσιώτεροι ὄντες φανεροὶ ἡ Περσῶν βασιλεῖ; τίς δὲ κοσμῶν κάλλιον φαίνεται στολαῖς τοὺς περὶ αὐτὸν ἡ βασιλεὺς; τίς δὲ δῶρα γινώσκειται ὥσπερ ἔνια τῶν βασιλέως, ψάλλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἵπποι χρυσοχάλινοι; οὐ γὰρ δὴ ἔξεστιν ἐκεῖ ταῦτα ἔχειν ὅ ἂν μὴ βασιλεὺς δῶ. (9) Τίς δ' ἄλλος λέγεται δώρων μεγέθει ποιεῖν αἰρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἀντ' ἀδελφῶν καὶ ἀντὶ πατέρων καὶ ἀντὶ παιδῶν; τίς δ' ἄλλος ἐδυνάσθη ἐχθροὺς ἀπέχοντας πολλῶν μηνῶν δόδον τιμωρεῖσθαι ὡς Περσῶν βασιλεὺς; τίς δ' ἄλλος καταστρεψάμενος ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἐρχομένων πατὴρ καλούμενος ἀπέθανεν ἡ Κύρος; τοῦτο δὲ τοῦνομα ὅλον ἐτι εὐεργετοῦντός ἐστὶ μάλλον ἢ ἀπαυρουμένου. (10) Κατεμάσθην δὲ ὡς καὶ τοὺς βασιλέως καλουμένους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ βασιλέως ὥτα οὐκ ἄλλως ἐκτῆσατο ἢ τῷ δωρεῖσθαι τε καὶ τιμᾶν· τοὺς γὰρ ἀπαγγελλαντας ὅσα καιρὸς αὐτῷ εἴη πεπύσθαι μεγάλως εὐεργετῶν πολλοὺς ἐποίησεν ἀνθρώπους καὶ ὠτακουστεῖν καὶ διοπτρεῖν τί ἂν ἀγγελλαντες ὠρελήσειαν βασιλέα. (11) Ἐκ τούτου δὴ καὶ πολλοὶ ἐνομισθῆσαν βασιλέως ὀφθαλμοὶ καὶ πολλὰ ὥτα. Εἰ δὲ τίς οἶεται ἕνα αἰρετὸν εἶναι ὀφθαλμὸν βασιλεῖ, οὐκ ὀρθῶς οἶεται· ὀλίγα γὰρ εἰς γ' ἂν ἴδοι καὶ εἰς ἀκούσει· καὶ τοῖς ἄλλοις ὥσπερ ἀμελεῖν ἂν παραγγελλόμενον εἴη, εἰ ἐνὶ τούτῳ προσεταγμένον εἴη· πρὸς δὲ καὶ ὅτινα γινώσκουσιν ὀφθαλμὸν ὄντα, τοῦτον ἂν εἶδειεν ἐτι φυλάττεσθαι δεῖ. Ἀλλ' οὐχ οὐ-

spondam, januam, aratrum, mensam fabricantur : atque saepenumero idem etiam domum exstruit, et bene secum agi putat, si etiam hoc modo locatores inveniat operis, qui ipsum sumptibus suis alant : fieri certe nequit ut is, qui multis artificibus occupatur, omnia recte faciat : at magnis in urbibus, quia multi singulis egent, vel unum cuique sufficit artificium, ut eo se alat; saepenumero ne unum quidem totum, sed calceos alius viriles, alius muliebres facit : est ubi alius calceos duntaxat nervis consuendo se alit, scindendo alius; itidem alius sublamina tantummodo concinnando, alius nihil horum faciendo, sed ista componendo. Quamobrem necesse est eum, qui occupatur opere minime longo, etiam id quam optime cogi perficere. Hoc ipsum et in victu accidit. Nam cui unus et idem lectum sternit, mensam instruit, farinam subigit, alias alia obsonia parat, eum necesse est, opinor, sic habere singula, uti cesserunt : verum ubi negotii uni satis est, ut elixas carnes coquendas, alii ut assandas; alii ut elixos coquendos pisces, alii ut assandos, curet; alii ut panes faciendos curet, ac ne hos quidem omnis generis, sed unam ab eo panis speciem probatam effici satis est : tum vero haec in hunc modum facta, necesse est, opinione mea, egregie admodum esse singillatim perfecta.

Cibis igitur suos demerendo Cyrus longe omnes superabat. Ut autem aliis etiam rebus omnibus demerendo homines longe praestiterit, id jam sum narraturus : nam tametsi mortales ceteros eo ipso excelleret, quod proventus plurimos perciperet; multo tamen etiam in hoc magis excelluit, quod unus inter homines plurima largiretur. Atque hoc quidem ita a Cyro ceptum fuit; ac permanet etiam nunc apud illos reges multa donandi consuetudo. Quis enim palam opulentiores habet amicos, quam habeat rex Persarum? quis illo rege suos elegantius ornare vestitu videtur? cujus munera ejusmodi esse cognoscuntur, qualia sunt regis illius nonnulla, armillae, torques, equi frenis aureis insignes? non enim illic haec habere cuiquam licet, cui rex ea non donarit. Quis alius magnitudine munerum efficere dicitur, ut fratribus ipse anteferatur, et parentibus, et liberis? quis alius hostes suos, multorum mensium itineris intervallo distantes, sic ulcisci potuit, ut rex Persarum? quis alius, cum imperium aliorum evertisset, sic diem extremum obiit, ut a subjectis sibi pater adpellaretur, praeter Cyrum? at nomen illud magis ei tribui qui beneficia confert quam qui rapit aliena, constat. Accipimus etiam, Cyrum illos, qui et oculi et aures regis adpellantur, non alia ratione sibi conciliasse, quam munera largiendo et honoribus ornando: quippe dum in eos, qui nuntiabant quaecumque ipsius interesset in tempore cognita habere, magna beneficia conferret, efficiebat ut homines multi et auribus id captarent et notarent oculis, quo nuntiato regi aliquid utilitatis adferrent. Hinc multos esse regis oculos, et aures multas, existimatum fuit. Quod si quis arbitratur unum solum regi electum esse oculum, is rem non recte aestimat: nam unus aliquis cernere pauca, pauca unus audire posset; et quaedam quasi negligentia ceteris esset indicta, si uni tantum id mandatum esset officii: praeterea, quemcunque regis oculum esse animadverterent, ab eo caven-

τως ἔχει, ἀλλὰ τοῦ φάσκοντος ἀκοῦσαι τι ἢ ἰδεῖν ἀξίον ἐπιμελείας παντός βασιλεὺς ἀκούει. (12) Οὕτω δὴ πολλὰ μὲν βασιλέως ὧτα, πολλοὶ δὲ ὀφθαλμοὶ νομίζονται· καὶ φοβοῦνται πανταχοῦ λέγειν τὰ μὴ σύμφορα βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτοῦ ἀκούοντος, καὶ ποιεῖν δὲ μὴ σύμφορα, ὥσπερ αὐτοῦ παρόντος. Οὐκ οὖν ἔπος μνησθῆναι ἂν τις ἐτόλμησε πρὸς τινὰ περὶ Κύρου φλαυρόν τι, ἀλλ' ὡς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὡς βασιλέως τοῖς ἀεὶ παροῦσιν οὕτως ἕκαστος διέκειτο. Τοῦ δὲ οὕτω διαχεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ὅτι ἂν τις αἰτιάσαστο μάλλον ἢ ὅτι μεγάλα ἤθελεν ἀντὶ μικρῶν εὐεργετεῖν.

13. Καὶ τὸ μὲν δὴ μεγέθει δόρων υπερβάλλειν πλουσιώτατον ὄντα οὐ θαυμαστόν· τὸ δὲ τῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν φίλων βασιλευσύντᾳ περιγίγνεσθαι, τοῦτο ἀξιολογώτερον. Ἐκεῖνος τοίνυν λέγεται κατάδηλος εἶναι μηδενὶ ἂν οὕτως αἰσχυρθεὶς ἡττώμενος ὡς φίλων θεραπείᾳ· (14) καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται ὡς λέγει παραπλήσια ἔργα εἶναι νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ· τὸν τε γὰρ νομέα χρῆναι ἔφη εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς, ἢ δὴ προβάτων εὐδαιμονίᾳ, τὸν τε βασιλέα ὁκλύτως εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς. Οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἴπερ ταύτην εἶχε τὴν γνώμην, τὸ φιλονείκως ἔχειν πάντων ἀνθρώπων θεραπείᾳ περιγίγνεσθαι. (15) Καλὸν δὲ ἐπίδειγμα καὶ τοῦτο λέγεται Κύρος ἐπιδείξει Κροίσῳ, ὅτε ἐνουθέτει αὐτὸν ὡς διὰ τὸ πολλὰ δίδοναι πένης ἔσοιτο, ἔξον αὐτῷ θησαυροὺς χρυσοῦ πλείστους ἐνὶ γῇ ἀνδρὶ ἐν τῷ οἴκῳ καταθέσθαι· καὶ τὸν Κύρον λέγεται ἐρέσθαι, Καὶ πόσα ἂν ἦδη οἶμαι χρήματα εἶναι, εἰ συνέλεγον χρυσίον ὥσπερ σὺ κελεύεις ἐξ ὅτου ἐν τῇ ἀρχῇ εἰμι; καὶ τὸν Κροίσον εἰπεῖν πολὺν τινὰ ἀριθμόν. (16) Καὶ τὸν Κύρον πρὸς ταῦτα, Ἄγε δὴ, φάναι, ὦ Κροῖσε, σύμπεμψον ἄνδρα σὺν Ὑστάσπῃ τούτῳ ὅτῳ σὺ πιστεύεις μάλιστα. Σὺ δὲ, ὦ Ὑστάσπα, ἔφη, περιελθὼν πρὸς τοὺς φίλους λέγε αὐτοῖς ὅτι δέομαι χρυσίου πρὸς πρᾶξιν τινὰ· καὶ γὰρ τῷ ὄντι προσδέομαι καὶ κέλευε αὐτοὺς ὅποσα ἂν ἕκαστος δύνῃται πορίσασθαι μοι χρήματα· γράψαντας δὲ καὶ κατασημνημένους δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Κροίσου θεράποντι φέρειν. (17) Ταῦτα δὲ ὅσα ἔλεγε καὶ γράψας καὶ σημηνάμενος ἐδίδου τῷ Ὑστάσπῃ φέρειν πρὸς τοὺς φίλους, ἐνέγραψε δὲ πρὸς πάντας καὶ Ὑστάσπην ὡς φίλον αὐτοῦ δέχεσθαι. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθε καὶ ἤνεγκεν ὁ Κροίσου θεράπων τὰς ἐπιστολάς, ὁ μὲν δὴ Ὑστάσπης εἶπεν, ὦ Κύρε βασιλεῦ, καὶ ἐμοὶ ἦδη χρὴ ὡς πλουσίῳ χρῆσθαι· πάμπολλα γὰρ ἔχων πάρεμι δῶρα διὰ τὰ σὰ γράμματα. (18) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Εἰς μὲν τοίνυν καὶ οὗτος ἦδη θησαυρὸς ἡμῖν, ὦ Κροῖσε· τοὺς δ' ἄλλους καταθεῶ καὶ λόγισαι πόσα ἐστὶν ἔτοιμα χρήματα, ἣν τι δέωμαι χρῆσθαι. Λέγεται δὲ λογιζόμενος ὁ Κροῖσος πολλαπλάσια εὐρεῖν ἢ ἔφη Κύρῳ ἂν εἶναι ἐν τοῖς θησαυροῖς ἦδη, εἰ συνέλεγεν. (19) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο φανερόν ἐγένετο, εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος, Ὁρᾶς, φάναι,

dum scirent. Verum ita se res non habet, sed audit rex quemlibet, qui se vel audivisse vel vidisse quidpiam dignum quod curæ habeatur adfirmat. Atque ita multæ regis aures, multi esse oculi existimantur; et ubique proferre metuunt ea, quæ regi non conducant, tanquam si audiret ipsemet; et facere quæ non conducant ei reformidant, tanquam si præsens ipse adesset. Itaque non modo non ausus est ad quempiam aliquis sinistram Cyri mentionem facere, sed etiam ita quilibet adfectus erat, quasi omnes, quibuscum quovis tempore versaretur, et oculi regis et aures essent. Quod vero sic in eum adfecti essent homines, ejus rei causam equidem ignoro quam potius quis putet, quam quod exiguus ipse meritis beneficia rependere magna vellet.

Ac munerum quidem magnitudine eum superasse alios, mirum non est, cum opulentissimus esset; at vero eum, qui esset regia cum dignitate, amicos officiose studioseque colendo vicisse, id sane magis prædicari meretur. Enimvero traditum est, eum in nulla re adeo manifesta pudoris signa dedisse, posteaquam superatus esset, atque in amicorum cultu et obsequio. Ac dictum quoddam ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera: debere pastorem aiebat in jumentis regendis ita versari ut felicitatem ipsis conciliaret (quæ quidem pecudum esset felicitas), itemque regem in civitatibus et hominibus ita, ut felicitatem conciliaret illis. Nihil mirum igitur, cum hac esset in sententia, singulari contentione conatum esse homines universos officiose demerendo vincere. Præclarum certe et illud documentum Cyrus dedisse Cræso perhibetur, cum is futurum admoneret, ut multa largiendo pauper fieret; cui tamen liceret, uni quidem homini, plurimos auri domi suæ thesauros recondere. Quævisse tum Cyrus dicitur, Et quantam pecuniæ summam habiturum me jam fuisse arbitraris, si, quemadmodum tu jubes, aurum collegissem ab eo tempore quo cum imperio sum? Ibi Cræsum dixisse aiunt, Ingentem quandam summam. Et subjecisse Cyrum, Age vero, Cræse, mitte quandam cum hoc Hystaspâ, cuicunque fidei plurimum habes. Tu autem Hystaspâ, inquit, circumito profectus ad amicos, ac dicito mihi quoddam ad negotium esse opus auro (et revera mihi eo est opus), et præcipe, copiam pecuniæ mihi quisque suppeditet, quantam possit; scriptamque adeo de ea obsignatamque epistolam Cræsi ministro ferendam tradant. Cumque hæc, quæcunque dixerat, etiam mandasset literis atque obsignasset, dedit eas Hystaspæ ad amicos ferendas: et in his scripsit ad omnes, etiam Hystaspam, tanquam amicum suum, exciperent. Is cum circumivisset, et Cræsi minister literas adferret, inquit Hystaspas, Etiam mecum, rex Cyre, tibi agendum erit ut cum divite: nam permultis tibi cum muneribus adsum, propter literas tuas. Et Cyrus, Ergo jam, ait, hic quoque thesaurus unus nobis est, Cræse: ceteros autem considerato, ac subductis rationibus collige, quantæ nobis pecuniæ paratæ sint, si ad usum aliquem eis mihi sit opus. Cræsus initis rationibus multo plures reperisse fertur, suam habiturum jam in thesauris fuisse Cyrum dixerat, si eas collegisset. Quod ubi patuit, dixisse Cyrus traditur, Videsne,

ὦ Κροῖσε, ὡς εἶσι καὶ ἐμοὶ θησαυροί; ἀλλὰ σὺ μὲν κελεύεις με παρ' ἐμοὶ αὐτοὺς συλλέγοντα φθονεῖσθαι τε δι' αὐτοὺς καὶ μισεῖσθαι καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιστάντα μισθοφόρους τούτοις πιστεύειν· ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους πλουσίους ποιών τούτους μοι νομίζω θησαυροὺς καὶ φύλακας ἅμα ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν πιστοτέρους εἶναι ἢ εἰ φρουροὺς μισθοφόρους ἐπεστησάμην. (20) Καὶ ἄλλο δέ σοι ἐρῶ· ἐγὼ γάρ, ὦ Κροῖσε, ὃ μὲν οἱ θεοὶ δόντες εἰς τὰς ψυχὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησαν ὁμοίως πάντας πένητας, τούτου μὲν οὐδ' αὐτὸς δύναμαι περιγένεσθαι, ἀλλ' εἰμὶ ἀπληστος καὶ γὰρ ὥς περ οἱ ἄλλοι χρημάτων· (21) τῇ δέ γε μέντοι διαφέρειν μοι δοκῶ τῶν πλείστων ὅτι οἱ μὲν ἐπειδὴ τῶν ἀρκούντων περιττὰ κτήσονται, τὰ μὲν αὖ κατορύττουσι, τὰ δὲ κατασέηπουσι, τὰ δὲ ἀριθμοῦντες καὶ μετροῦντες καὶ ἰστάντες καὶ διαψύχοντες καὶ φυλάττοντες πράγματα ἔχουσι, καὶ ὁμῶς ἔνδον ἔχοντες τοσαῦτα οὔτε ἐσθίουσι πλείω ἢ δύνανται φέρειν, διαβράγειεν γὰρ ἂν, οὔτ' ἀμφοτέρωθεν πλείω ἢ δύνανται φέρειν, ἀποπνίγειεν γὰρ ἂν, ἀλλὰ τὰ περιττὰ χρήματα πράγματα ἔχουσιν. (22) Ἐγὼ δὲ ὑπηρετῶ μὲν τοῖς θεοῖς καὶ ὀρέγομαι αἰεὶ πλείονων· ἐπειδὴ δὲ κτήσωμαι, ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς τ' ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι καὶ πλουτίζω καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπων εὖνοιαν ἐξ αὐτῶν κτῶμαι καὶ φιλιαν, καὶ ἐκ τούτων καρποῦμαι ἀσφάλειαν καὶ εὐκλειαν· ἃ οὔτε κατασέηπεται οὔτε ὑπερπληροῦντα λυμαίνεται, ἀλλὰ ἡ εὐκλεία ὅσῳ ἂν πλείων ᾖ, τοσούτῳ καὶ μέζων καὶ καλλίων καὶ κουφοτέρα φέρειν γίγνεται, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς φέροντας αὐτὴν κουφοτέρους παρέχεται. (23) Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆς, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐγὼ οὐ τοὺς πλείους ἔχοντας καὶ φυλάττοντας πλείστα εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι· οἱ γὰρ τὰ τεῖχη φυλάττοντες οὕτως ἂν εὐδαιμονεστάτοι εἴησαν· πάντα γὰρ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττουσιν· ἀλλ' ὅς ἂν κτᾶσθαι τε πλείστα δύνῃται σὺν τῷ δικαίῳ, χρῆσθαι τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τούτων ἐγὼ εὐδαιμονεστάτον νομίζω [καὶ τὰ χρήματα]. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ φανερός ἦν ὥς περ καὶ ἔλεγε πράττων.

24. Πρὸς δὲ τούτοις κατανοήσας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἦν μὲν ὑγιαίνοντες διατελῶσι, παρασκευάζονται ὅπως ἔξουσιν τὰ ἐπιτήδεια καὶ κατατίθενται τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ὑγιαίνοντων διαίταν, ὅπως δὲ, ἦν ἀσθενήσωσι, τὰ σύμφορα παρέσται, τούτου οὐ πᾶν ἐπιμελομένους εὔρα· ἔδοξεν οὖν καὶ ταῦτα ἐκπονήσαι αὐτῷ, τοὺς τε ἰατροὺς τοὺς ἀρίστους συνεκομίσασθαι πρὸς αὐτὸν τῷ τελεῖν ἐθέλειν, καὶ ὅσῳ ἢ ὄργανα χρήσιμα ἔφη τις ἂν αὐτῶν γενέσθαι ἢ φάρμακα ἢ σῖτα ἢ ποτὰ, οὐδὲν τούτων ὅτι οὐχὶ παρασκευάσας ἐθησαύριζε παρ' αὐτῷ. (25) Καὶ ὅποτε δὲ τις ἀσθενήσῃ τὴν θεραπείαν εἰσκαίρων, ἐπισκώπει καὶ παρεῖχε πάντα ὅτου ἔδει. Καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ χάριν ᾗδει, ὅποτε τις ἰασαίτο τινα τοῖς παρ' ἐκείνου λαμβάνων.

26. Ταῦτα μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐμνηχάτο πρὸς τὸ πρωτεύειν παρ' ὅς ἐβούλετο ἑαυτὸν φιλεῖσθαι.

ΣΥΝΟΡΘΩΝ.

Cræse, mihi quoque thesaurus esse? Tu vero me jubeas, collectos eos apud me retipendo, invidia me atque odio per eos exponere, ac mercenariis custodibus præfectis fidem habere: sed ego amicos a me locupletatos arbitror mihi thesauros esse, custodesque tum mei ipsius tum bonorum nostrorum fideiores, quam si præsidarios mercede conductos eis præficerem. Etiam aliud quiddam tibi dicam: ego nempe id, Cræse, quod cum dii indiderint in hominum animos, pariter omnes fecere pauperes, ne ipse quidem vincere possum; sed expleri pecuniis nequeo, perinde atque ceteri: verum hoc discrimen inter me et alios plurimos esse puto, quod illi, cum pecunie copia sufficientem superante potiti fuerint, partim eam defodiunt, partim putrescere sinunt, partim eam numerando, metiendo, ponderando, et quasi ventilando, custodiendo denique sibi negotium facessunt: neque tamen dum eam domi habent, plus comedunt quam ferre possint (dirumperentur enim), neque plures induunt vestes quam gestare possint (quod alioqui suffocarentur), sed opes illæ supervacaneæ negotium ipsis exhibent. Ego quidem diis inservio, et plures semper opes adpeto: verum ubi eas comparavi, quas usum mihi sufficientem excedere video, his ipsis amicorum penuriæ medeor, et homines ditando ac beneficiis adficiendo benevolentiam ex eis amoreque mihi paro; de quibus et securitatis et gloriæ fructum capio; quæ quidem neque putrescunt, neque nimium excrescendo lædunt; sed gloria quo auctior est, eo fit major et pulchrior et portatu levior, ac sæpenumero etiam illos, qui eam gestant, expeditiores reddit. Atque ut hoc quoque scias, Cræse, inquit, non eos ego, qui pecunias plurimas possident et servant plurimas, felicissimos duco (hoc enim pacto qui muros custodiunt, felicissimi essent cum omnia, quæ sunt in uribus, custodiant), sed qui parare plurimas juste potest, et plurimis honeste uti, hunc ego felicissimum existimo, etiam opum respectu. Et hæc quidem Cyrus uti verbis proferebat, ita etiam in oculis omnium faciebat.

Præterea, cum animadvertisset hominum plerosque, dum bona valetudine perpetuo fruuntur, operam dare ut a rebus necessariis instructi sint, et quæ victui recte valentium usui sint, reponere; verum ut, in morbum si inciderint, utilia suppetant, id quia non admodum eis esse curæ cernebat: visum est ei, in his quoque parandis operam esse ponendam; atque adeo medicos præstantissimos undique collectos ad se adliciebat, quod sumptus facere vellet; ac quæcunque instrumenta quis utilia esse ipsi diceret, vel medicamenta, vel cibos, vel potum, eorum nihil erat, quod non paratum apud se reconderet. Ac si aliquando quispiam ex iis æger esset, quos curari conveniret, invisebat eum et suppeditabat omnia quibus esset opus: etiam medicis gratiam habebat, cum quis sanasset quempiam, sumens ex iis, quæ apud ipsum erant recondita.

Hæc quidem et alia hujusmodi multa machinatus est, ut apud eos principatum obtineret, a quibus diligi se volebat.

11

Ὡν δὲ προηγόρευε τε ἀγῶνας καὶ ἄθλα προὔτιθει, φιλονεικίας ἐμποιεῖν βουλόμενος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ταῦτα τῷ μὲν Κύρῳ ἔπαινον παρῆχεν ὅτι ἐπεμέλετο ὅπως ἀσχοίτο ἡ ἀρετὴ τοῖς μέντοι ἀρίστοις οἱ ἀγῶνες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐριδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον. (27) Πρὸς δὲ τούτοις ὥσπερ νόμον κατεστήσατο ὁ Κύρος, ὅσα διακρίσεως δεόιτο εἶτε δίκη εἶτε ἀγωνίσματι, τοὺς δεομένους διακρίσεως συντρέχειν τοῖς κριταῖς. Ἀθλον οὖν ὅτι ἐστοχάζοντο μὲν οἱ ἀνταγωνιζόμενοι τι ἀμφοτέρω τῶν κρατίστων καὶ τῶν μάλιστα φίλων κριτῶν· ὁ δὲ μὴ νικῶν τοῖς μὲν νικῶσιν ἐφθόνηι, τοὺς δὲ μὴ ἑαυτὸν κρίνοντας ἐμίσει· ὁ δ' αὖ νικῶν τῇ δικαίῳ προσεποιεῖτο νικᾶν, ὥστε χάριν οὐδενὶ ἡγεῖτο ὀφείλειν. (28) Καὶ οἱ πρωτεύειν δὲ βουλόμενοι φιλία παρὰ Κύρῳ, ὥσπερ ἄλλοι ἐν πόλεσι, καὶ οὗτοι ἐπιφθόνως πρὸς ἀλλήλους εἶχον, ὥσθ' οἱ πλέονες ἔκποδὸν ἐβούλοντο ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον γενέσθαι μᾶλλον ἢ συνέπραξαι ἂν τι ἀλλήλοις ἀγαθόν. Καὶ ταῦτα μὲν δεδῆλωται ὡς ἐμνηχάτο τοὺς κρατίστους αὐτὸν μᾶλλον πάντας φιλεῖν ἢ ἀλλήλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Nūn δὲ ἤδη διηγησόμεθα ὡς τὸ πρῶτον ἐξήλασε Κύρος ἐκ τῶν βασιλείων· καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς ἐξελάσεως ἡ σεμνότης ἡμῖν δοκεῖ μία τῶν τεχνῶν εἶναι τῶν μηχανημένων τὴν ἀρχὴν μὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι. Πρῶτον μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐξελάσεως εἰσκαλέσας πρὸς αὐτὸν τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας Περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων διέδωκεν αὐτοῖς τὰς Μηδικὰς στολὰς· καὶ τότε πρῶτον Πέρσαι Μηδικὴν στολὴν ἐνέδυσαν· διαδιδούς τε ἅμα τὰδε εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ἐλάσαι βούλοιο εἰς τὰ τεμένη τὰ τοῖς θεοῖς ἐξηρημένα καὶ θῆσαι μετ' ἐκείνων. (2) Πάρεστε οὖν, ἔφη, [αὔριον] ἐπὶ τὰς θύρας κοσμηθέντες ταῖς στολαῖς ταύταις πρὶν ἥλιον ἀνατέλλειν, καὶ καθίστασθε ὡς ἂν ὑμῖν Φεραύλας ὁ Πέρσης ἐξαγγέλλῃ παρ' ἐμοῦ· καὶ ἐπειδὰν, ἔφη, ἐγὼ ἡγῶμαι, ἔπεσθε ἐν τῇ ῥηθείᾳ χώρᾳ. Ἦν δ' ἄρα τινὲ δοκῇ ὑμῶν ἄλλῃ κάλλιον εἶναι ἢ ὡς ἂν νῦν ἐλαύνωμεν, ἐπειδὰν πάλιν ἔλθωμεν, διδασκέτω με· ὅπη γὰρ ἂν κάλλιστον καὶ ἀρίστον ὑμῖν δοκῇ εἶναι, ταύτη ἔκαστα δεῖ καταστήσασθαι. (3) Ἐπεὶ δὲ τοῖς κρατίστοις διέδωκε τὰς καλλίστας στολὰς, ἐξέφερε δὴ καὶ ἄλλας Μηδικὰς στολὰς, παμπολλὰς γὰρ παρεσκευάσατο, οὐδὲν φειδόμενος οὔτε πορφυρίδων οὔτε ὀρνθίνων οὔτε φοινικίδων οὔτε καρυκίνων ἱματίων· νεύμας δὲ τούτων τὸ μέρος ἐκάστω τῶν ἡγεμόνων ἐκέλευεν αὐτοὺς τούτοις κοσμεῖν τοὺς αὐτῶν φίλους, ὥσπερ, ἔφη, ἐγὼ ὑμᾶς κοσμῶ. (4) Καὶ τις τῶν παρόντων ἐπήρετο αὐτὸν, Σὺ δὲ, ὦ Κύρε, ἔφη, πότε κοσμήσῃ; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐ γὰρ νῦν, ἔφη, δοκῶ ὑμῖν αὐτὸς κοσμεῖσθαι ὑμᾶς κοσμών; Ἀμέλει, ἔφη, ἢν δύνωμαι ὑμᾶς τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ὅποιαν ὅν ἔχων τυγχάνω στολὴν, ἐν ταύτῃ καλὸς φανοῦμαι.

Quarum autem rerum et certamina Cyrus indicabat et proponebat præmia, cum contentiones inter suos excitare de studiis præclaris et honestis vellet, eæ res Cyro laudem adferebant, quod curæ ipsi esset, ut virtus coleretur; ac præstantissimis quibusque certamina hæc, inter ipsos suscepta, tum contentiones tum altercationes injiciebant. Præterea Cyrus quasi legem constituit, ut quæcunque dijudicari neccesse esset, sive aliqua in lite, seu certamine, in eligendis iudicibus consentirent illi quibus dijudicatione opus esset. Itaque manifestum est, adversarios utrosque conjectando respicere solitos ad iudices optimos et sibi amicissimos: victus autem victoribus invidebat, et eos, qui sententiam secundum se non tulissent, odio prosequeretur: victor contra, jure se vicisse præferebat, adeoque nemini se gratiam debere putabat. Itidem qui primas inter amicos Cyri tenere volebant, perinde sibi mutuo invidebant, atque alii solent in rebus publicis: adeo ut plerique vellet alius alium e medio sublatum, potius quam ut invicem adjuvando commodum aliquod sibi procurarent. Et hæc quidem indicata sunt, quo pateat, quibus artibus Cyrus efficere conatus est, ut præstantissimi quique magis ipsum amarent, quam se mutuo.

CAPUT III.

Jam vero narrabimus, quo pacto Cyrus primum e regia proventus sit: nam hujus ipsius egressus majestas una nobis videtur ex iis esse artibus, quæ perfecerunt ut imperium ipsius facile contemni non posset. Primum igitur, antequam prodiret, accessit ad se tam Persarum quam sociorum ducibus et magistris, vestes iis Medicas distribuit (et amictum Medicum Persæ tunc primum induerunt); simul, inter distribuendum, dicebat, velle se provehi ad fana diis selecta, et una cum ipsis rem sacram facere. Quamobrem ad portas adeste, inquit, ornatu vestibus istis, prius quam sol oriatur, et sic consistite, quemadmodum Pheraulas Persæ vobis ex me denuntiabit: cumque ego, inquit, præcessero, loco vobis indicato sequimini. Quod si cui vestrum alia quæpiam ratio videbitur elegantior, quam ea qua modo prodimus, is illam mihi, cum redierimus, ostendat: nam uti vobis pulcherrimum optimumque visum fuerit, ita singula constitui debent. Posteaquam præstantissimas vestes elegantissimas distribuerat, etiam alias vestes Medicas protulit: permultas enim parari curaverat, nullis parcens, sive purpurei, seu fuscii, seu punicei, seu carycini coloris vestes essent: has autem singulos inter duces dispartitus, jussit eos amicos suos istis ornare; sicut et ego, inquit, vos orno. Et quidam ex iis qui aderant, eum interrogans, Tu vero, Cyre, ait, quando ornaberis? Cui Cyrus respondens, Annon modo, inquit, ipse vobis ornari videor, dum vos orno? Nimis, ait, si possim in vos amicos meos esse beneficus, quamecunque tandem habeam vestem, in ea videbor elegans.

(6) Οὗτω δὴ οἱ μὲν ἀπελθόντες μεταπεμπόμενοι τοὺς φίλους ἐκόσμουσαν ταῖς στολαῖς. Ὁ δὲ Κύρος νομίζων Φεραύλαν τὸν ἐκ τῶν δημοτῶν καὶ συνετὸν εἶναι καὶ φιλόκαλον καὶ εὐτακτον καὶ τοῦ χαρίζεσθαι αὐτῷ οὐκ ἀμελεῖν, ὅς ποτε καὶ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν συνεῖπε, τοῦτον δὴ καλέσας συνεβουλευέτο αὐτῷ πῶς ἂν τοῖς μὲν εὖνοις κάλλιστα ἰδεῖν ποιοῖτο τὴν ἐξέλασιν, τοῖς δὲ δυσμενεσί φοβερώτατα. (7) Ἐπεὶ δὲ σκοποῦντοιν αὐτοῖν τὰ αὐτὰ συνέδοξεν, ἐκέλευε τὸν Φεραύλαν ἐπιμελεσθῆναι ὅπως ἂν οὕτω γένηται αὐρίον ἢ ἐξέλασις ὥσπερ ἔδοξε καλῶς ἔχειν. Εἰρηκα δὲ ἔγῳ, ἔφη, πάντας πείθεσθαι σοι περὶ τῆς ἐν τῇ ἐξέλασει τάξεως ὅπως δ' ἂν ἥδιον παραγγέλλοντός σου ἀκούωσι, φέρε λαδῶν, ἔφη, χιτῶνας μὲν τουτουσί τοῖς τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι, κασᾶς δὲ τοῖςδε τοῖς ἐπιπτόουσ τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δὸς, καὶ τῶν ἀρμάτων τοῖς ἡγεμόσιν ἄλλους τοῖςδε χιτῶνας. (7) Ὁ μὲν δὴ ἔφερε λαδῶν οἱ δὲ ἡγεμόνες ἐπεὶ ἴδονεν αὐτὸν, ἔλεγον, Μέγας δὴ σὺ γε, ὦ Φεραύλα, ὅποτε γε καὶ ἡμῖν τάξεις ἂν ἀνὰ δέξῃ ποιεῖν. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Φεραύλας, οὐ μόνον γε, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ σκευοφορήσω· νῦν γοῦν φέρω τῶδε δύο κασᾶ, τὸν μὲν σοι, τὸν δὲ ἄλλῳ· σὺ μέντοι τούτων λάβε ὁπότερον βούλει. (8) Ἐκ τούτου δὴ ὁ μὲν λαμβάνων τὸν κασᾶν τοῦ μὲν φρόνου ἐπελέλυστο, εὐθὺς δὲ συνεβουλευέτο αὐτῷ ὁπότερον λαμβάνοι· ὁ δὲ συμβουλευσας ἂν ὁπότερος βελτίων εἴη καὶ εἰπὼν, Ἦν μου κατηγορήσης ὅτι ἀρεσὶν σοι δέδωκα, εἰσαυθὶς θαν διακρῶ, ἑτέρῳ χρήσῃ μοι διακρῶν· ὁ μὲν δὴ Φεραύλας οὕτω διαδόους ἢ ἐτάχθη εὐθὺς ἐπεμελεῖτο τῶν εἰς τὴν ἐξέλασιν ὅπως ὡς κάλλιστα ἕκαστα ἔξοι.

9. Ἦνίκα δὲ ἡ ὑπεραία ἦκε, καθαρὰ μὲν ἦν πάντα πρὸ ἡμέρας, στίγχοι δὲ ἐστίχεσαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐτι ἴστανται ἢ ἂν βασιλεὺς μέλλῃ λαύνειν· ὧν ἐντὸς οὐδὲν ἐστὶν εἰσιέναι τῶν μὴ τετιμημένων· μαστιγοφόροι δὲ καθέστασαν, οἱ ἔπαιον εἰ τις ἐνοχλοῖ. Ἔστασαν δὲ πρῶτον μὲν τῶν δορυφόρων εἰς τετρακισχιλίους ἐμπροσθεν τῶν πυλῶν εἰς τέτταρας, διχίλιοι δὲ ἐκατέρωθεν τῶν πυλῶν. (10) Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ πάντες παρῆσαν καταβεβηκότες ἀπὸ τῶν ἱππων, καὶ διειρκότες τὰς χεῖρας διὰ τῶν κανδύων, ὥσπερ καὶ νῦν ἐτι διείρουσιν, θαν ὁρᾷ βασιλεὺς. Ἔστασαν δὲ Πέρσαι μὲν ἐκ δεξιᾶς, οἱ δὲ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξ ἀριστερᾶς τῆς ὁδοῦ, καὶ τὰ ἄρματα ὡς αὐτοὺς τὰ ἡμίσεια ἐκατέρωθεν. (11) Ἐπεὶ δὲ ἀνεπετάννυντο αἱ τοῦ βασιλείου πύλαι, πρῶτον μὲν ἦγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέτταρας καὶ ὅς τῶν ἄλλων θεῶν οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο· πολὺ γὰρ οἰόνται Πέρσαι χρῆναι τοῖς περὶ τοὺς θεοὺς μάλλον τεχνίταις χρῆσθαι ἢ περὶ τᾶλλα. (12) Μετὰ δὲ τοὺς βοὺς ἱπποὶ ἦγοντο θύμα τῷ Ἥλιῳ· μετὰ δὲ τούτους ἐξήγετο ἄρμα λευκὸν χρυσόφυγον ἐστεμμένον Διὸς ἱερὸν, μετὰ δὲ τοῦτο Ἥλιου ἄρμα λευκὸν, καὶ τοῦτο ἐστεμμένον ὥσπερ τὸ πρόσθεν· μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλο τρίτον ἄρμα ἐξήγετο, φοινικίσσι καταπεπταμένοι οἱ ἱπποὶ, καὶ πῦρ ὀπισθεν αὐτοῦ ἐπ' ἰσχύρας μεγάλης ἄνδρες εἰπόντο φέροντες.

Atque ita quidem illi digressi amicos arcessebant ac vestibus istis ornabant. Cyrus autem, quod existimaret Pheraulam, hominem ceteroqui plebeium, et ingenio valere, et elegantiae atque ordinis esse studiosum, minimeque negligentem in iis quae Cyro grata facere posset, et illum ipsum qui aliquando sententiam de singulis pro dignitate ornandis oratione sua comprobaverat : hunc arcessit ac cum eo deliberat, quo pacto effecturus esset, ut prodeundi ratio spectatu benevolis pulcherrima, infestis maxime formidabilis esset. Cumque dispicientibus ipsis eadem visa fuissent, Pheraulam diligenter operam dare jubebat, ut in crastinum ita fieret egredientium equitatio, quemadmodum ipsis pulchra fieri posse visum esset. Equidem, ait, quod ad ordinem in egressu servandum attinet, omnes tibi parere jassi : verum ut libentius imperanti tibi obtemperent, sumptas, inquit, tunicas has adfer satellitum hastatorum ducibus ; atque etiam saga ista equestria ducibus equitum dato, et curruum ducibus alias hasce tunicas. Ac Pheraulas quidem has acceptas proferebat : eum vero duces ubi conspexissent, aiebant, Magnus tu sane quidem es, cum nobis etiam sis indicaturus quae facienda sint. Non profecto, inquit Pheraulas, non id solum, uti quidem videtur, sed una sarcinas etiam portabo : nunc certe quidem duo ista saga adfero, alterum tibi, et huic alterum ; tu vero horum utrum volueris accipe. Tum deinde is, qui sagum accipiebat, invidiae obviscebatur, statimque ipsum in consilium adhibebat, utrum sumeret. Pheraulas, ubi de meliore sago consilium dedisset, Si me indicaveris, ait, quod optionem tibi dederim, posthac ubi aliquid administrabo, dissimilem me administrum invenies. Atque in hunc modum Pheraulas his distributis, ut jussus erat, statim curabat ea quae ad egressum pertinent, ut singula quam elegantissime instructa essent.

Postera cum advenisset dies, liquida prius erant omnia et integra, quam illuxisset, et ordines ex utraque viae parte stabant, quemadmodum jam quoque subsistunt, qua rex equitaturus est ; atque intra hos ordines nemini licet ingredi, qui non sit honoratorum in numero : adstabant et flagellis instructi quidam, qui molestiae quemvis auctorem caederent. Ac primum quidem satellites hastati ad quater mille stabant, ante portas in quaternos explicati : ex utraque vero portarum parte millia duo. Aderant item equites omnes, et ex equis descenderant, insertis per candyas manibus, quemadmodum hac etiam tempestate eas inserunt, quoties ipsos rex adspicit. Stabant vero ad dextram Persarum, socii ceteri ad laevam viae partem, eodemque modo curruum pars utrinque dimidia. Posteaquam regiae fores aperirentur, primum Jovi quaterni pulcherrimi tauri ducebantur, et diis ceteris quibus magi ducendos suis e ritibus indicarant : nam Persarum multo magis existimant divinis in rebus artificum opera utendum esse, quam in aliis. Secundum boves equi ducebantur, ad sacrificium Soli faciendum : post eos producebatur currus albus, cum aureo jugo, coronatus, Jovi sacer ; pone hunc, Solis currus albus, et is, uti prior ille, coronatus : post illum, currus alius tertius producebatur, cujus equi puniceis stragulis contexti erant, et post eum viri quidam aequabantur, qui magno in foco ignem gestabant.

(13) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προῦφαί-
μετο ὁ Κύρος ἐφ' ἄρματος ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν καὶ
χιτῶνα πορφυροῦν μεσολευκόν, ἄλλω δ' οὐκ ἔξεστι μεσό-
λευκόν ἔχειν, καὶ περὶ τοῖς σκέλεσιν ἀναξυρίδας ὑγι-
νοσαφεῖς καὶ κἀνδὺν ὀλοπόρφυρον. Ἐῖχε δὲ καὶ διά-
δημα περὶ τῇ τιάρᾳ· καὶ οἱ συγγενεῖς δὲ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ
δὴ τοῦτο σημεῖον εἶχον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔχουσι.
Τὰς δὲ χεῖρας ἔξω τῶν χειρῶν εἶχε. (14) Παρωχεῖτο
δὲ αὐτῷ ἡνίοχος μέγας μὲν, μείων δ' ἐκείνου εἶτε καὶ
τῶ ὄντι εἶτε καὶ ὅποιουσιν· μέζων δὲ ἐφάνη πολλὸν Κύρος.
Ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἶτε καὶ ἄρξαι τινὲς
κεκλευσμένοι εἶτε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ παρασκευῇ καὶ
τῷ δόξαι μέγαν τε καὶ καλὸν φανῆναι τὸν Κύρον.
Πρόσθεν δὲ Περσῶν οὐδεὶς Κύρον προσεκύνει. (15) Ἐπεὶ
δὲ προῆι τὸ τοῦ Κύρου ἄρμα, προηγούντο μὲν οἱ τε-
τρακιχιλιοὶ δορυφόροι, παρείποντο δὲ οἱ διςχιλιοὶ ἑκα-
τέρωθεν τοῦ ἄρματος· ἐφείποντο δὲ οἱ περὶ αὐτὸν σχη-
πτούχοι ἐφ' ἵππων κεκοσμημένοι σὺν τοῖς παλτοῖς ἀμφὶ
τοὺς τριακοσίους. (16) Οἱ δὲ αὖ τῷ Κύρῳ τρεφόμενοι
ἵπποι παρήγοντο χρυσοχάλινω, βαδδωτοῖς ἱματίοις κα-
ταπεπταμένοι, ἀμφὶ τοὺς διακοσίους, ἐπὶ δὲ τούτοις
διςχιλιοὶ ξυστοφόροι, ἐπὶ δὲ τούτοις ἵππεις οἱ πρῶτοι
γενόμενοι μύριοι, εἰς ἑκατὸν πανταχῇ τεταγμένοι· ἡγεῖτο
δὲ αὐτῶν Χρυσάντας· (17) ἐπὶ δὲ τούτοις μύριοι ἄλλοι
Περσῶν ἵππεις τεταγμένοι ὡσαύτως, ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν
Ἰστάσπης, ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι μύριοι ὡσαύτως [τε-
ταγμένοι]· ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Δατάμας· (18) ἐπὶ δὲ
τούτοις ἄλλοι· ἡγεῖτο δ' αὐτῶν Γαδάτας· ἐπὶ δὲ τούτοις
Μῆδοι ἵππεις, ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρμένιοι, μετὰ δὲ τούτους
Ὑρκάνιοι, μετὰ δὲ τούτους Καδόσιοι, ἐπὶ δὲ τούτοις
Σάκαι. Μετὰ δὲ τοὺς ἱππέας ἄρματα ἐπὶ τεττάρων
τεταγμένα· ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Ἀρταβάτης Πέρσης.

19. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ παρείποντο πάμπολλοι
ἄνθρωποι ἔξω τῶν σημείων, δεόμενοι Κύρου ἄλλος
ἄλλης πράξεως. Πέμψας οὖν πρὸς αὐτοὺς τῶν σχη-
πτούχων τινὰς, οἱ παρείποντο αὐτῷ τρεῖς ἑκατέρω-
θεν τοῦ ἄρματος αὐτοῦ τούτου ἕνεκα τοῦ διαγέλλειν,
ἐκέλευσεν εἰπεῖν αὐτοῖς, εἰ τίς τις αὐτοῦ δέοιτο, διδά-
σκειν τῶν ὑπάρχων τινὰ ὅ, τι τις βούλοιοτο, ἐκείνους
δὲ ἔφη πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν. Οἱ μὲν δὴ ἀπιόντες εὐθὺς
κατὰ τοὺς ἱππέας ἐπορεύοντο καὶ ἐβουλεύοντο τίνι ἑκα-
στος προσιοί. (20) Ὁ δὲ Κύρος οὐς ἐβούλετο μάλιστα
θεραπεύσθαι τῶν φίλων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τούτους
πέμπων τινὰ πρὸς αὐτὸν ἐκάλει καθ' ἕνα ἕκαστον καὶ
ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἦν τις ὑμᾶς διδάσκη τι τούτων τῶν
παρεπομένων, ὃς μὲν ἂν μηδὲν δοχῇ ὑμῖν λέγειν, μὴ
προσέχετε αὐτῷ τὸν νοῦν· ὃς δ' ἂν δικαίως δεῖσθαι δοχῇ,
εἰσαγγέλλετε πρὸς ἐμὲ, ἵνα κοινῇ βουλευόμενοι δια-
πράττωμεν αὐτοῖς. (21) Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι, ἐπεὶ κα-
λέσειεν, ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντες ὑπήκουον, συναύζοντες
τὴν ἀρχὴν τῷ Κύρῳ καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι σφόδρα πεῖ-
θοντο, Δαϊφάρνης δὲ τις ἦν σολικότερος ἀνθρώπος τῶν
τρώπων, ὃς ὥπτο, εἰ μὴ ταχὺ ὑπακούοι, ἐλευθερώτερος
ἂν φαίνεσθαι. (22) Αἰσθόμενος οὖν ὁ Κύρος τοῦτο,

Post hos jam Cyrus ipse prodibat in conspectum e portis in
curru, cum tiara recta, et tunica purpurea albo distincta
(alii vero talem gestare non licet), et subligaculis circum cru-
ra colore hyagino tinctis, et toto purpureo candye. Habe-
bat et circum tiaram diadema; idemque insigne cognatis
ipsius erat; sicut et hoc tempore illud ipsum retinent.
Manus extra manicas tenebat. Præter ipsum curru vehebatur
auriga, procerus quidem ille, sed Cyro tamen minor, sive
hoc reapse sic esset, seu quocunque modo: multo quidem
certe procerior visus est Cyrus. Eum ubi conspexere, omnes
submisce venerati sunt, sive quia fuisset imperatum aliqui-
bus ut venerationis hujus initium facerent, seu quod adpa-
ratu fuissent obstupefacti, quodque procerus et pulcher Cyrus
ipse visus esset. Ante id certe tempus Persarum nemo Cy-
rum ita veneratus fuerat. Cum autem currus Cyri progredere-
tur, præibant illi, quater mille satellites, bis mille autem ad
currus utrumque latus comitabantur: subsequebantur deni-
que familiares ejus sceptriferi in equis, ornati, palta gestantes,
numero fere trecenti. Præterea ducebantur equi illi, qui
Cyro nutriebantur, frenis aureis, virgatis vestibus instrati;
ad ducentos: secundum hos spiculatores bis mille: post eos
primi facti equites, decies mille, ubique per centenos ordina-
ti, quorum dux erat Chrysantas: post hos alii decies mille
Persici equites, eodem modo instructi, quorum dux erat
Hystaspas: post eos itidem alii decies mille, quos Datamas
ducebat: post hos alii, duce Gadatas: post eos erant equi-
tes Medi, ac post Armenii, post illos Hyrcanii, post quos Ca-
dusii, ac post Cadusios Sacæ. Post equites currus erant in
quaternos ordinati; quos Artabates Persa ducebat.

Cumque jam pergeret, homines permulti extra signa ad-
sectabantur, quorum alius aliud quiddam a Cyro petebat.
Itaque missis ad eos quibusdam ex sceptriferis, qui terni
ab utroque currus latere, nuntiorum perferendorum causa,
comitabantur eum, dici eis jussit, si quid aliquis ab se po-
sceret, is præfectis inferioribus, quodcunque vellet, indica-
ret, eos autem aiebat rem ad se delaturos. Atque illi qui-
dem discedentes, mox ad equites se convertebant, et quem
quisque potissimum adiret, deliberabant. Cyrus autem,
quos ex amicis coli maxime ab hominibus vellet, eos, mis-
so quodam, ad se singillatim arcessebat, et his verbis com-
pellabat, Si quis istorum, qui adsectantur, vobis aliquid in-
dicarit; qui quidem nihil dicere videbitur, ei ne attendite:
qui vero justa postulare visus fuerit, de hoc ad me referte,
ut communi consultatione res eis conficiamus. Et ceteri
quidem, vocante Cyro, totis viribus adequitantes obtempe-
rabant, suoque studio imperium Cyri augebant, et se prom-
ptissimos ad parendum demonstrabant: at Daipharnes qui-
dam erat, horridiori vir indole, qui se, si minus celeriter
pareret, visum iri magis liberum existimabat. Id cum
animadverteret Cyrus, priusquam accederet, secumque col-

πρὶν προσελθεῖν αὐτὸν καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ ὑποπόμεναις
τινὰ τῶν σκηπτούχων εἰπεῖν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ὅτι
οὐδὲν ἔτι δέοιτο, καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐκάλει. (25) Ὡς
δ' ὁ ὕστερον κληθεὶς αὐτοῦ πρότερος αὐτῷ προσήλασεν,
ὁ Κύρος καὶ ἵππον αὐτῷ ἔδωκε τῶν παρεπομένων καὶ
ἐκέλευσε τῶν σκηπτούχων τινὰ συναπαγαγεῖν αὐτῷ
θπου κελεύσειε. Τοῖς δὲ ἰδοῦσιν ἐντιμὸν τι ἔδοξεν εἶ-
ναι, καὶ πολὺ πλείονες ἐκ τούτου αὐτὸν ἐθεράπευον
ἀνθρώπων.

26. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τὰ τεμένη, ἔθυσαν τῷ
Διὶ καὶ ὠλοκαύτωσαν τοὺς ταύρους, ἔπειτα τῷ Ἥλιῳ
καὶ ὠλοκαύτωσαν τοὺς ἵππους· ἔπειτα Γῇ σφάζαντες
ὡς ἐξηγήσαντο οἱ μάγοι ἐποίησαν, ἔπειτα δὲ ἤρωσι
τοῖς Συρίαν ἔχουσι. (26) Μετὰ δὲ ταῦτα καλοῦ ὄντος
τοῦ χωρίου ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωρίου,
καὶ εἶπε κατὰ φύλα ἀνὰ κράτος ἐνταῦθα ἀρεῖναι τοὺς
ἵππους. Σὺν μὲν οὖν τοῖς Πέρσαις αὐτὸς ἤλασε καὶ ἐνί-
κα πολὺ· μάλιστα γὰρ ἐμεμελήκει αὐτῷ ἱππικῆς. Μή-
δων δὲ Ἀρτάβαζος ἐνίκη· Κύρος γὰρ αὐτῷ τὸν ἵππον
ἔδεδωκεν· Σύρων δὲ ὁ προστατῶν, Ἀρμενίων δὲ Τιγρά-
νης, Ὑρκανίων δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἱπάρχου, Σακῶν δὲ ἰδιώ-
της ἀνὴρ ἀπέλιπεν ἅρα τῷ ἵππῳ τοὺς ἄλλους ἵππους
ἐγγὺς τῷ ἡμίσει τοῦ δρόμου. (26) Ἐνθα δὲ λέγεται
ὁ Κύρος ἐρέσθαι τὸν νεανίσκον εἰ δέξαιτ' ἂν βασιλείαν
ἀντὶ τοῦ ἵππου. Τὸν δ' ἀποκρίνασθαι ὅτι βασιλείαν
μὲν οὐκ ἂν δεξαίμην, χάριν δὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ καταθέσθαι
δεξαίμην ἂν. (27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Καὶ μὴ ἐγὼ
δείξαι σοι θέλω ἐνθα κἂν μύον βαλῆς, οὐκ ἂν ἀμάρ-
τοις ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Πάντως τοῖνον, ὁ Σάκας ἔφη,
δείξόν μοι ὡς βαλὼν γε ταύτῃ τῇ βῶλῳ, ἔφη ἀνελόμενος.
(28) Καὶ ὁ μὲν Κύρος δείκνυσιν αὐτῷ θπου ἦσαν πλεί-
στοι τῶν φίλων· ὁ δὲ καταμύων ἦσι τῇ βῶλῳ καὶ παρε-
λαύνοντος Φεραύλα τυγχάνει· ἔτυχε γὰρ ὁ Φεραύλας
παραγγέλλων τι ταχὺς παρὰ τοῦ Κύρου· βληθεὶς δὲ οὐ-
δὲ μετεστράφη, ἀλλ' ὄψετο ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη. (29) Ἀνα-
βλέψας δὲ ὁ Σάκας ἔρωτά τίνος ἔτυχεν. Οὐ μὰ τὸν
Δί', ἔφη, οὐδένος τῶν παρόντων. Ἀλλ' οὐ μέντοι, ἔφη
ὁ νεανίσκος, τῶν γε ἀπόντων. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύ-
ρος, σύ γε ἐκείνου τοῦ παρὰ τὰ ἄρματα ταχὺ ἐλαύ-
νοντος τὸν ἵππον. Καὶ πῶς, ἔφη, σὺ μεταστρέφε-
ται; (30) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Μαινόμενος γάρ τις ἔστιν,
ὡς ἔοικεν. Ἀκούσας ὁ νεανίσκος ὄψετο σκεψόμενος
τίς εἴη· καὶ εὗρίσκει τὸν Φεραύλαν γῆς τε κατάπλεων τὸ
γένειον καὶ αἵματος ἐβρύη γὰρ αὐτῷ ἐκ τῆς ρίνος βλη-
θέντι. (31) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, ἤρετο αὐτὸν εἰ βληθεῖη.
Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Ὡς ὄρεξ. Δίδωμι τοῖνον σοι, ἔφη,
τοῦτον τὸν ἵππον. Ὁ δ' ἐπήρετο, Ἀντὶ τοῦ; Ἐκ τούτου
δὲ διηγείτο ὁ Σάκας τὸ πρᾶγμα, καὶ τέλος εἶπε, Καὶ
οἰμαί γε οὐχ ἡμαρτηκέναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. (32) Καὶ
ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἀλλὰ πλουσιωτέρῳ μὲν ἂν, εἰ ἐσω-
φρόνεις, ἢ ἐμοὶ ἐδίδου· νῦν δὲ καγὼ δέξομαι. Ἐπεύ-
χομαι δὲ, ἔφη, τοῖς θεοῖς, ὅπερ με ἐποίησαν βληθῆναι
ἐπὶ σοῦ, δοῦναί μοι ποιῆσαι μὴ μεταμελεῖν σοι τῆς
ἐμῆς δουρεῖς. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, ἀπέλα, ἀναβάς ἐπὶ

loqueretur, quendam e sceptriferis submitit, ac dicere ho-
mini iussit, nihil amplius eo sibi opus esse : nec deinceps
eum arcessebat. Ut autem is, qui posterior illo vocatus
fuerat, prior prae parendi studio Cyro obviam advectus est,
Cyrus ei et equum donavit, ex illorum numero, qui una
sequebantur, et ex sceptriferis quendam iussit deducere quo
ille mandasset. Hoc vero qui cernerent, esse putabant ho-
norificum quiddam, ac multo plures deinceps eum cole-
bant.

Cum ad delubra pervenissent, sacrum Jovi fecere, tauris
integris combustis; deinde Soli, combustis hic equis inte-
gris : deinde Telluri mactatis hostiis, id fecere, quod magi
docuerant; postea, iis heroibus, qui terram Syriam tene-
rent. His peractis, quia locus amoenus erat, metam desi-
gnavit ad stadiorum quinque spatium; edixitque ut tributum
hic equos totis viribus ad cursum emitterent. Et ipse qui-
dem cum Persis proventus vicit; quippe cui multo maxime
res equestris curae fuerat. Inter Medos Artabazus victoriam
adeptus est; huic enim Cyrus equum donaverat : inter Sy-
ros is, qui Syris praerat : inter Armenios, Tigranes : inter
Hyrcanios, equitum praefecti filius; inter Sacas autem, pri-
vatus quidam equo suo hic utique ceteros a tergo reliquit,
prope dimidio spatio curriculi. Atque hic Cyrus interro-
gasse juvenem dicitur, an hunc equum commutare cum re-
gno vellet. Illum respondisse, Nolle equidem eum cum
regno commutare, verum gratiam apud virum bonum pro
equo dono dato collocatam inire non recusarem. Et Cyrus,
Equidem, ait, ostendere tibi locum volo, quo si vel conni-
ventibus oculis aliquid conjicias, a viro bono non sis aber-
raturus. Omnino, dixit Sacas ille, ostendito mihi; ut gleba
hac conjiciam, inquit ea sublata. Tum Cyrus ei demon-
strat locum, ubi amici ipsius plurimi erant : is vero con-
niventibus oculis ictu glebae locum petit, et Pheraulam
attingit, qui praetervehebatur; nam is forte quiddam a Cy-
ro imperatum renuntiabat : cumque ictu percussus esset,
ne se quidem convertit, sed id acturus perrexit, quod impe-
ratus erat. Sacas, apertis oculis, quem attingisset, inter-
rogat. Neminem profecto, ait Cyrus, ex iis qui adsunt. At
neque eorum, inquit adolescens ille, quenquam qui absunt.
Imo vero, inquit Cyrus, attingisti profecto illum, qui praeter
istos currus celeriter equum agitat. Qui fit igitur, ait, ut
se non convertat? Nimirum furiosus quispiam est, ait Cyrus,
uti quidem adparet. His adolescens auditis, quinam is es-
set, inspecturus abibat; ac Pheraulam reperit, qui mentum
cum barba terra et sanguine plenum haberet : is enim per-
cussus e naribus fluebat. Cumque accessisset, an ictu per-
cussus fuisset, interrogavit. Ut vides, respondit ille. Hunc
ergo tibi, ait, equum dono. Cujus rei gratia? quaerebat
Pheraulas. Hic jam Sacas rem narrabat, ac tandem aiebat,
Arbitror equidem me a viro bono non aberrasse. Et Phe-
raulas, Opulentiori, quam ego sum, ait, si quidem sapiens,
eum dedisses : sed tamen eum accipiam : deos autem pre-
cor, quorum voluntate factum est ut me ferires, facultatem
mihi dent perficiendi, ut hujus te mihi dati muneris haud
poeniteat. Et nunc quidam. ait. hoc equo meo consensuo

τόνδε τὸν ἐμὸν ἵππον· αὐτὸς δὲ ἐγὼ παρέσομαι πρὸς σέ. Οἱ μὲν δὴ οὕτω διηλλαζάντο. Καδουσίῳ δὲ ἐνίκα Ῥαθίνης. (33) Ἀφίει δὲ καὶ τὰ ἄρματα καθ' ἕκαστον τοῖς δὲ νικῶσι πᾶσιν ἐδίδου βοῦς τε, ὅπως ἂν θύσαντες ἐστιῶντο, καὶ ἐκπώματα. Τὸν μὲν οὖν βοῦν ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸ νικητήριον· τῶν δὲ ἐκπωμάτων τὸ αὐτοῦ μέρος Φεραύλας ἔδωκεν, ὅτι καλῶς ἔδοξεν αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ βασιλείου ἑλασιν διατάξαι. (34) Οὕτω δὲ ἡ τότε ὑπὸ Κύρου κατασταθεῖσα ἑλασις οὕτως ἔτι καὶ νῦν διαμένει ἡ βασιλείως ἑλασις, πλὴν τὰ ἱερὰ ἀπεσιν, ὅταν μὴ θύῃ. Ὡς δὲ ταῦτα τέλος εἶχεν, ἀφικνούνται πάλιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐσκήνησαν, οἷς μὲν ἐδόθησαν οἰκίαι, κατ' οἰκίας, οἷς δὲ μὴ, ἐν τάξει.

35. Καλέσας δὲ καὶ ὁ Φεραύλας τὸν Σάχαν τὸν δόντα τὸν ἵππον ἐξένιζε, καὶ τὰλλα τε παρείχεν ἐκπλεω καὶ ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν, τὰ ἐκπώματα αὐτῷ ἃ ἔλαβε παρὰ Κύρου ἐμπιπλὰς προῦπινε καὶ ἔδωρεῖτο. (36) Καὶ ὁ Σάκας ὁρῶν πολλὴν μὲν καὶ καλὴν στρωμνὴν, πολλὴν δὲ καὶ καλὴν κατασκευὴν, καὶ οἰκέτας δὲ πολλοὺς, εἶπέ μοι, ἔφη, ὦ Φεραύλα, ἡ καὶ οἶκοι τῶν πλουσίων ἦσθα; Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπε, Ποίων πλουσίων; τῶν μὲν οὖν σαφῶς ἀποχειροβιώτων. (37) Ἐμὲ γάρ τοι ὁ πατήρ τὴν μὲν τῶν παίδων παιδείαν γλίσχρως αὐτὸς ἐργαζόμενος καὶ τρέφων ἐπαίδευεν· ἐπεὶ δὲ μειράκιον ἐγενόμην, οὐ δυνάμενος τρέφειν ἄργον, εἰς ἄργον ἀπαγαγὼν ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. (38) Ἐνθα δὲ ἐγὼ ἀντέτρεφον ἐκείνον, ἕως ἔζη, αὐτὸς σκάπτων καὶ στείρων καὶ μάλα μικρὸν γήδιον, οὐ μέντοι πονηρόν γε, ἀλλὰ πάντων δικαιοτάτον· δ, τι γὰρ [ἂν] λάβοι σπέρμα, καλῶς καὶ δικαίως ἀπεδίδου αὐτό τε καὶ τόκον οὐδὲν τι πλύν· ἡδὴ δὲ ποτε ὑπὸ γενναιότητος καὶ διπλάσια ἀπέδωκεν ὧν ἔλαβεν. Οἶκοι μὲν οὖν οὕτως ἔγινον· νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἃ ὁρᾷς Κύρος μοι ἔδωκε. (39) Καὶ ὁ Σάκας εἶπεν, ὦ μακάριε σὺ τά τε ἄλλα καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἐκ πένητος πλούσιος γεγέννησαι· πολλὴ γὰρ οἶμαι σε καὶ διὰ τοῦτο ἥδιον πλουτεῖν ὅτι πεινήσας χρημάτων πεπλούτηκας. (40) Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἡ γὰρ οὕτως, ὦ Σάκα, ὑπολαμβάνεις ὡς ἐγὼ νῦν τοσούτω ἥδιον ζῶ ὅσω πλείω κέκτημαι; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι ἐσθίω μὲν καὶ πίνω καὶ καθεύδω οὐδ' ὅτι οὖν νῦν ἥδιον ἢ τότε ὅτε πένης ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα πολλὰ ἐστί, τοσούτον κερδαίνω, πλείω μὲν φυλάττειν δεῖ, πλείω δὲ ἄλλοις διανέμειν, πλείονα δὲ ἐπιμελούμενον πράγματα ἔχειν. (41) Νῦν γὰρ δὴ ἐμὲ πολλοὶ μὲν οἰκέται σίτον αἰτοῦσι, πολλοὶ δὲ πιεῖν, πολλοὶ δὲ ἱμάτια, οἱ δὲ ἱατρῶν δέονται, ἥκει δὲ τις ἡ τῶν προσβάτων λελυκωμένα φέρων ἡ τῶν βοῶν κατακερήμενισμένα ἡ νόσον φάσκων ἐμπεπτωκέναι τοῖς κτήνεσιν· ὥστε μοι δοκῶ, ἔφη ὁ Φεραύλας, νῦν διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν πλείω λυπεῖσθαι ἢ πρόσθεν διὰ τὸ ὀλίγα ἔχειν. (42) Καὶ ὁ Σάκας, Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, ἔφη, ὅταν σῶα ᾦ, πολλὰ ὁρῶν πολλαπλάσια ἐμῷ εὐφραίνει. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Οὗτοι, ὦ Σάκα, ἡδὺ ἐστί τὸ ἔχειν χρήματα οὕτως ὡς ἀναιρὸν τὸ ἀποβάλλειν. Γνώσῃ δ' ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λένω· τῶν μὲν γὰρ πλουτούντων οὐδεὶς ἀναγ-

discede : ego vero ad te mox redibo. Atque ita quidem inter se illi permutatione utebantur. Ex Cadusis autem Rathines vicit. Currus etiam singulos Cyrus ad cursum emisit : omnibus autem victoribus et boves donabat, ut eis mactatis epularentur, et pocula. Etiam ipse quidem certe victor bovem, victoriae premium, accepit; poculorum partem suam Pheraulas donavit, quia visus esset ipsi processionem e regia pulchre ordinasse. Atque ut ista tunc a Cyro instituta fuit processio, sic etiam hoc tempore processio regis permanet : extra quam quod absunt victimae, quoties rem sacram non facit. Posteaquam his esset impositus finis, ad urbem redibant, et quibus aedes erant datae, suas in aedes devertebantur; quibus datae non erant, in castra.

Pheraulas autem arcessitum Sacam, qui equum ei donaverat, hospitio excepit; et cum alia praebuit adfatim, tum ubi coenati essent, quae a Cyro acceperat, impleta propinabat ei donabatque pocula. Sacas vero iste cum copiosam et elegantem vestem stragulum videret, copiosumque et elegantem adparatum, et multos quoque famulos, Dic mihi, Pheraula, inquit, an etiam domi unus ex opulentis eras? Quibus opulentis? ait Pheraulas : ex iis quidem certe qui manibus suis victum quaerunt. Etenim pater meus suis me laboribus tenuiter alens, in disciplina puerili educavit : posteaquam vero adolescens factus sum, quia me in otio non poterat alere, rus abduxit, et opus illic facere jussit. Ibi ego sane vicissim eum, dum viveret, alui tum ipse pastinando tum conserendo agellum perexiguum, non improbum tamen, sed omnium justissimum : nam quidquid seminis accepisset, id ipsum recte ac juste reddebat, ac sœnus non valde copiosum : atque adeo nonnunquam singulari quadam naturae bonitate etiam duplum reddidit ejus quod acceperat. Hoc equidem certe pacto domi vivebam : jam vero hæc universa, quæ vides, Cyrus mihi dedit. Et Sacas ille, O te felicem cum alias ob res, inquit, tum ob id ipsum, quod ex paupere dives factus sis : nam arbitror tibi propterea multo jucundiores esse divitias, quod cum pecunias vehementer expeteres, divitias adeptus sis. Et Pheraulas, Itane vero, inquit, existimas, Saca, eo me nunc jucundius vivere, quo plura possideam? Nescis, ait, me et edere, et bibere, et dormire ne tantillo quidem nunc suavius, quam eo tempore, quo pauper eram. Hoc lucri istorum copia facio, quod plura mihi custodienda sunt, plura inter alios distribuenda, plurium habenda cura cum negotiorum molestiis. Nam multi a me jam famuli cibum petunt, multi potum, multi vestem : egent medicis alii : quidam vel oves a lupis laniatas adfert, vel boves in præcipitium actos, vel morbum pecudes invasisse, narrat : adeo ut existimem, ait Pheraulas, plus me jam doloris ex eo percipere, quod multa possideam, quam prius, quod haberem pauca. Profecto, inquit ille Sacas, cum salva sunt, plura cernens, longe majori, quam ego, voluptate adficeris. Et Pheraulas, Nequaquam, Saca, ait, tam jucundum est, opes possidere, quam molestum, amittere. Verum autem dicere me intelliges : nam illorum, qui opulenti

κάζεται ὑφ' ἡδονῆς ἀγρυπνεῖν, τῶν δὲ ἀποβαλλόντων τι ὄφει οὐδὲν ἀνὰ δύναμιν καθεῦδειν ὑπὸ λύπῃς. (43) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, οὐδέ γε τῶν λαμβανόντων τι νυστάζοντα οὐδὲν ἂν ἰδοὺς ὑφ' ἡδονῆς. (44) Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις· εἰ γὰρ τοι τὸ ἔχειν οὕτως ὥσπερ τὸ λαμβάνειν ἡδὺ ἦν, πολλὸν ἂν διέφερον εὐδαιμονία οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. Καὶ ἀνάγκη δέ τοι ἐστίν, ἔφη, ὦ Σάκα, τὸν πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν καὶ εἰς θεοὺς καὶ εἰς φίλους καὶ εἰς ξένους· ὅστις οὖν ἰσχυρῶς χρήμασιν ἥδεται, εὖ ἴσθι τοῦτον καὶ δαπανῶντα ἰσχυρῶς ἀνίστασθαι. (45) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τοῦτον εἰμὶ, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονίαν τοῦτο νομίζω τὸ πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν. (46) Τί οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὁ Φεραύλας, οὐχὶ σύ γε αὐτίκα μάλα εὐδαίμων ἐγένου καὶ ἐμὲ εὐδαίμονα ἐποίησας; λαβὼν γάρ, ἔφη, ταῦτα πάντα κέκτησο, καὶ χροῖ ὅπως βούλει αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ξένον τρέφε καὶ ἐτι εὐτελέστερον ἢ ξένον· ἀρκᾶσαι γάρ μοι δ, τι ἂν καὶ σὺ ἔχῃς τούτων μετέχειν. (47) Παῖσις, ἔφη ὁ Σάκας. Καὶ ὁ Φεραύλας ὁμοῦσας εἶπεν ἢ μὴν σπουδῇ λέγειν. Καὶ ἄλλα γέ σοι, ὦ Σάκα, προσδιαπράξομαι παρὰ Κύρου, μήτε θύρας τὰς Κύρου θεραπεύειν μήτε στρατεύεσθαι· ἀλλὰ σὺ μὲν πλουτῶν οἶκοι μένε· ἐγὼ δὲ ταῦτα ποιήσω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ ἐάν τι ἀγαθὸν προσλαμβάνω διὰ τὴν Κύρου θεραπείαν ἢ καὶ ἀπὸ στρατείας τινός, ὁσὼ πρὸς σέ, ἵνα ἐτι πλείονων ἀρχῇ· μόνον, ἔφη, ἐμὲ ἀπόλυσον ταύτης τῆς ἐπιμελείας· ἦν γὰρ ἐγὼ σχολὴν ἄγω ἀπὸ τούτων, ἐμοὶ τέ σε οἴομαι πολλὰ καὶ Κύρῳ χρήσιμον εἶσεσθαι. (48) Τούτων οὕτω ρηθέντων ταῦτα συνέβητο καὶ ταῦτα ἐποιοῦν. Καὶ ὁ μὲν ἡγεῖτο εὐδαίμων γεγενῆσθαι, ὅτι πολλῶν ἤρχε χρημάτων· ὁ δ' αὖ ἐνόμιζε μακαριώτατος εἶναι, ὅτι ἐπίτροπον ἔξοι σχολὴν περὶ ἔχοντα πράττειν δ, τι [ἀν] αὐτῷ ἡδὺ εἶναι.

49. Ἦν δὲ τοῦ Φεραύλα δ τρόπος φιλέταιρός τε καὶ θεραπεύειν οὐδὲν ἡδὺ αὐτῷ οὕτως ἐδόκει εἶναι οὐδ' ὠφέλιμον ὡς ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ βέλτιστον πάντων τῶν ζῶων ἡγεῖτο ἀνθρώπου εἶναι καὶ εὐχαριστότατον, ὅτι εὐρὰ τοὺς τε ἐπαινουμένους ὑπὸ τινος ἀντεπαινοῦντας τούτους προθύμως τοῖς τε χαριζομένοις πειρωμένους ἀντιχαρίζεσθαι, καὶ οὐς γνοῖεν εὐνοϊκῶς ἔχοντας, τούτοις ἀντεννοῦντας, καὶ οὐς εἶδειεν φιλοῦντας αὐτοὺς, τούτους μισεῖν οὐ δυναμένους, καὶ γονέας δὲ πολὺ μᾶλλον ἀντιθεραπεύειν πάντων τῶν ζῶων ἐθέλοντας καὶ ζῶντας καὶ τελευτήσαντας· τὰ δ' ἄλλα πάντα ζῶα καὶ ἀχαριστότερα καὶ ἀγνωμονέστερα ἀνθρώπων ἐγίγνωσκεν εἶναι. (50) Οὕτω δὴ δ, τε Φεραύλας ὑπερήδετο ὅτι· ἐξέσειτο αὐτῷ ἀπαλλαγέντι τῆς τῶν ἄλλων κτημάτων ἐπιμελείας ἀμφὶ τοὺς φίλους ἔχειν, δ, τε Σάκας ὅτι ἐμελλε πολλὰ ἔχων πολλοὺς χρήσεσθαι. Ἐφίλει δὲ ὁ μὲν Σάκας τὸν Φεραύλαν, ὅτι προσέφερε τι αἰε· ὁ δὲ τὸν Σάκαν, ὅτι παραλαμβάνειν πάντα ἤθελε καὶ αἰε πλείονον ἐπιμελούμενος οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ ἀσχολίαν παρέχε. Καὶ οὕτω μὲν δὴ οὕτω διήγον.

sunt, nemo prae voluptate vigilare cogitur, at eorum, qui aliquid amittunt, neminem videas, qui prae morore dormire possit. Minime eorum etiam quenquam, ait Sacas, qui aliquid accipiunt, prae voluptate dormitantem vides. Vera inquit, narras: nam si tam jucundum esset aliquid habere, quam accipere, longe divites pauperibus felicitate praestarent. Enimvero necesse est eum, Saca, qui multa possidet, etiam multa tum in deos, tum in amicos, tum in hospites impendere: quisquis ergo pecuniis vehementer delectatur, eum certo scias, etiam sumptum cum facit, vehementer angere. At ego non sum profecto, inquit Sacas, ex eorum numero, sed etiam felicitatem quandam hanc esse arbitror, ut qui multa possidet, multa etiam expendat. Quid igitur, per deos immortales, ait Pheraulas, non tu jam statim admodum felix factus es, et me beasti? accepta enim haec, inquit, universa possideto, et utitor iis ex animi sententia; me non aliter atque hospitem pascito, vel etiam vilius quam hospitem; quippe mihi sufficere illorum esse participem, quaecumque tu habeas. Ludis vero, inquit Sacas. Et Pheraulas juratus ait se ista serio dicere. Quin et alia tibi, Saca, insuper a Cyro impetrabo, ut nempe neque per obsequium frequentare te portas Cyri necesse sit, neque mi i-tare: sed domi tu mane opulentus; ego haec et tua et mea causa faciam: quod si etiam aliquid boni vel Cyro studioso operam navando praeterea consequar, vel ex militia quadam, id ad te perferam, quo plura in potestate habeas; tantum, ait, hac tu me cura liberato: nam si ab his rebus esse mihi otioso liceat, arbitror te et mihi et Cyro magno usui futurum. His dictis, paciscebantur haec inter se, atque haec fecerunt. Ac alter quidem eorum se jam felicem factum existimabat, quod multarum opum dominus esset: alter etiam se felicissimum putabat, quod procuratorem esset habiturus, qui otium ei suppeditaret ad agendum quidquid animo suo collibisset.

Erat autem ea Pheraulae indoles, ut sodalitiis delectaretur; nec arbitrabatur ex ullius rei cultu tantum voluptatis commodive percipi, quantum ex hominis cultu et observantia. Nam existimabat hominem inter omnes animantes optimum esse ac gratissimum; quia videret, eos qui ab aliquo laudarentur, vicissim hos studiose laudare, operamque dare, ut gratificantibus vicissim gratificenter; et quos benevolus erga se animo cognoscerent, eos vicissim benevolentia complecti; quos amare se perspicere, eos odisse nequaquam posse: parentes denique multo magis obsequiis et cultu demereri velle, quam cetera animalia, sive illi vivorum essent in numero, seu mortem obiissent: ceteras vero animantes universas et minus beneficii memores et magis ingratas esse, quam homines, sentiebat. Sic igitur et Pheraulas mirifice gaudebat, quod ipsi, aliarum rerum suarum cura liberato, amicis operam dandi futura esset facultas; itidemque Sacas, quod multa possidens, multis fruiturus esset. Ac Sacas quidem hic Pheraulam diligebat, quod semper aliquid adferret: Pheraulas Sacam, quod accipere omnia vellet; ac tametsi plura semper ei curanda venirent, non tamen propterea plus sibi negotii exhiberet. Et hi quidem hoc pacto debebant.

Θύσας δὲ [καί] ὁ Κύρος καὶ νικητήρια ἐστιῶν ἐκάλεσε τῶν φίλων οἱ μάλιστα αὐτὸν αὔξειν τε βουλόμενοι φανεροὶ ἦσαν καὶ τιμῶντες εὐνοϊκώτατα. Συνεκάλεσε δὲ αὐτοῖς καὶ Ἀρτάβαζον τὸν Μῆδον καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμένιον καὶ τὸ Ὑρκάνιον ἱππαρχον καὶ Γωθρύαν. (2) Γαδάτας δὲ τῶν σκηπτούχων ἤρχεν αὐτῷ, καὶ ἡ ἐκείνος διεκόσμησεν ἡ πᾶσα ἔνδον δαίτα καθειστήκει· καὶ ὁπότε μὲν συνδειπνοῖεν τινες, οὐδ' ἐκάθιζε Γαδάτας, ἀλλ' ἐπεμελείτο· ὁπότε δὲ αὐτοὶ εἶεν, καὶ συνεδείπνει· ἤδετο γὰρ αὐτῷ ξυνών· ἀντὶ δὲ τούτων πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ Κύρου, διὰ δὲ Κύρον καὶ ὑπ' ἄλλων. (3) Ὡς δ' ἦλθον οἱ κληθέντες ἐπὶ τὸ δεῖπνον, οὐχ ὅποι ἐτυχεν ἕκαστον ἐκάθιζεν, ἀλλ' ὃν μὲν μάλιστα ἐτίμα, παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς εὐεπιβουλευτο· τέρως ταύτης οὕσης ἡ τῆς δεξιᾶς, τὸν δὲ δεύτερον παρὰ τὴν δεξιάν, τὸν δὲ τρίτον πάλιν παρὰ τὴν ἀριστεράν, τὸν δὲ τέταρτον παρὰ τὴν δεξιάν, καὶ ἦν πλεόνες ὦσιν, ὡς αὐτως. (4) Σαφηνίζεσθαι δὲ ὡς ἕκαστον ἐτίμα τοῦτο ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι, ὅτι ὅπου μὲν οἴονται οἱ ἄνθρωποι τὸν κρατιστεύοντα μῆτε κηρυχθήσεσθαι μῆτε ἄθλα λήψεσθαι, δῆλοί εἰσιν ἐνταῦθα οὐ φιλονεικῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες· ὅπου δὲ μάλιστα πλεονεκτῶν ὁ κράτιστος φαίνεται, ἐνταῦθα προθυμώτατα φανεροὶ εἰσιν ἀγωνιζόμενοι πάντες. (5) Καὶ ὁ Κύρος δὲ οὕτως ἐσαφηνίζε μὲν τοὺς κρατιστεύοντας παρ' ἑαυτοῦ, εὐθύς ἀρξάμενος ἐξ ἑδρας καὶ παραστάσεως. Οὐ μόντοι ἀθάνατον τὴν ταχθεῖσαν ἔδραν κατεστήσατο, ἀλλὰ νόμιμον ἐποίησατο καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις προσῆναι εἰς τὴν τιμωτέραν ἔδραν καὶ εἰ τις ῥαδιουργοίη, ἀναχωρῆσαι εἰς τὴν ἀτιμωτέραν. Τὸν δὲ πρωτεύοντα ἐν ἔδρᾳ ἡσυχύνετο μὴ πλείστα καὶ ἀγαθὰ ἔχοντα παρ' αὐτοῦ φαίνεσθαι. Καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ Κύρου γεγόμενα οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν διαμένοντα αἰσθανόμεθα.

6. Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνουσαν, ἐδόκει τῷ Γωθρύᾳ τὸ μὲν πολλὰ ἕκαστα εἶναι οὐδὲν τι θαυμαστὸν παρ' ἀνδρὶ πολλῶν ἀρχοντι, τὸ δὲ τὸν Κύρον οὕτω μεγάλα πράττοντα, εἴ τι ἡδὺ δόξειε λαβεῖν, μηδὲν τούτων μόνον καταδᾶπαναν, ἀλλὰ ἔργον ἔχειν δεόμενον τούτου κοινοῦν τοὺς παρόντας. (7) Πολλάκις δὲ καὶ τῶν ἀπόντων φίλων ἐστὶν οἷς ἑώρα πέμποντα ταῦτα αὐτὸν οἷς ἡσθεὶς τύχοι· ὅκτι ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεσαν καὶ τὰ πάντα πολλὰ ὄντα διαπεπόμφει ὁ Κύρος ἀπὸ τῆς τραπέζης, εἴπεν ἄρα ὁ Γωθρύας, Ἄλλ' ἐγὼ, ὦ Κύρε, πρόσθεν μὲν ἡγοῦμην τούτῳ σε πλείστον διαφέρειν ἀνθρώπων τῷ στρατηγικώτατον εἶναι· νῦν δὲ θεοὺς ὁμνυμι ἡ μὴ ἐμοὶ δοκεῖν πλέον σε διαφέρειν φιλανθρωπία ἢ στρατηγία. (8) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Κύρος· καὶ μὲν δὴ καὶ ἐπιδείκνυμαι τὰ ἔργα πολλὴν ἡδὺν φιλανθρωπίας ἢ στρατηγίας. Πῶς δὴ; ἔφη ὁ Γωθρύας. Ὅτι, ἔφη, τὰ μὲν κακῶς ποιοῦντα ἀνθρώπους δεῖ ἐπιδείκνυσθαι, τὰ δὲ εὖ. (9) Ἐκ τούτου δὴ ἐπεὶ ὑπέπινον, ἤρετο ὁ Ὑστάσπης τὸν Κύρον, Ἄρ' ἂν, ἔφη, ὦ Κύρε, ἀχθεσθείης μοι εἰ σε ἐροί-

At Cyrus etiam cum, facta re sacra, victoriam epulo celebraret, illos amicos invitavit, quos aperte constaret et auctum eum maxime velle et animis ei summe benevolis honorem habere. Cum his invitavit et Medum illum Artabazum, et Tigranem Armenium, et equitum praefectum Hyrcanum, et Gobryam. Gadatas autem sceptrigeris ejus praerat, totaque victus ratio domestica sic erat instituta, quemadmodum ille ordinaverat: et quoties cenabant apud Cyrum aliqui, ne sedebat quidem Gadatas, sed convivii curam gerebat: at quoties soli essent, et ipse una cum Cyro cenabat: delectabatur enim Cyrus consuetudine Gadatae: propter hanc autem a Cyro multis et magnis honoribus adficiabatur, ac propter Cyrum, etiam ab aliis. Ad cenam invitati cum venissent, non fortuito unumquemque collocabat, sed quem honore maximo dignabatur, ad laevam, quod hanc insidiis obnoxia magis sit quam dextra; secundum ab hoc ad dextram, tertium rursus ad laevam, quartum ad dextram: ac si plures etiam sunt, eadem ratione convivae collocantur. Arbitrabatur autem utile esse, quo honore singulos ornaret, planum fieri: quippe quia ubi existimant homines, eum qui praestet aliis neque praeconia neque praemia accepturum, liquido patet, inter eos aemulationem ibi nullam existeré: ubi vero praestantissimi cujusque conditio cernitur esse optima, ibi summa cum alacritate universi certamina se suscipere declarant. Et Cyrus quidem hoc modo quinam apud se maxima essent auctoritate planum faciebat, exorsus statim a sessionis et adsisitendi loco. Neque tamen esse cuique perpetuum locum volebat eum, quo sedere jussus fuisset; sed lege cavit, ut praecularis facinoribus progressio fieret ad locum honoratissimum; ac, si quis ignave molliterque se gereret, ad minus honorificum retrocederet. Putabat autem sibi pudendum Cyrus, eum hominem qui locum in consessu principem obtineret, non etiam conspici plurimis ab se bonis ornatum. Atque hanc ut Cyri tempore fuerunt constituta, ita nunc quoque servari animadvertimus.

Cum cenarent, minime visum est Gobryae mirum, magna copia res singulas esse apud hominem multis imperantem: sed id potius, quod Cyrus in tanta rerum magnitudine, si quid guave visus esset consequutus, id non solus absumeret; sed etiam negotium sibi exhiberet rogando, ut amici praesentes ejus essent participes. Quinetiam saepe numero videbat eum nonnullis amicis absentibus ea mittere, quibus forte delectatus esset: quo fiebat, ut posteaquam cenati essent, et omnia, permulta quidem illa, Cyrus ex mensa huc illuc misisset, Gobryas diceret, Existimabam antehac equidem, Cyre, plurimum eo praestare te ceteris hominibus, quod imperatoriae artis peritissimus esses: at nunc deos juratus testor, videri mihi plus te humanitate quam imperatoria laude excellere. Sic est profecto, ait Cyrus; et quidem humanitatis, quam artis imperatoriae, opera exhibere multo est gratius. Quinam istuc? ait Gobryas. Quod, inquit, hanc hominibus malefaciendo exhibere necesse est, illa benefaciendo. Deinde, cum largius biberent, Cyrum Hystaspas interrogans, Num mihi succensurus sis, ait, Cyre, si te interrogem, quod rescire

μην ὁ βούλομαι σου πυθέσθαι; Ἀλλὰ ναι μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη, τούναντίον τούτου ἀχθοίμην ἂν σοι, εἰ αἰσθόιμην σωπῶντα ἀ βούλοιο ἐρέσθαι. Λέγε δὴ μοι, ἔφη, ἥδη πώποτε καλέσαντός σου οὐκ ἦλθον; Εὐφήμει, ἔφη ὁ Κύρος. Ἀλλ' ὑπακούων σκολῇ ὑπήκουσα; Οὐδὲ τούτο. Προσπαθὲν δέ τι ἥδη σοι οὐκ ἐπραξα; Οὐκ αἰτιῶμαι, ἔφη. Ὁ δὲ πράττοιμι, ἔστιν ὅτι πώποτε οὐ προθύμως ἢ οὐχ ἡδομένως πράττοντά με κατέγνων; Τούτο δὴ πάντων ἥμισυ, ἔφη ὁ Κύρος. (10) Τίνος μὴν ἔνεκα, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὧς Κύρε, Χρυσάνταν ἐγραψας ὥστε εἰς τὴν τιμιωτέραν ἐμοῦ χώραν ἰδρυθῆναι; Ἡ λέγω; ἔφη ὁ Κύρος. Πάντως, ἔφη ὁ Ὑστάσπης. Καὶ σὺ αὐτὸς ἀχθεσθήσῃ μοι ἀκούων τάληθῃ; (11) Ἡ σθήσομαι μὲν οὖν, ἔφη, ἢν εἰδῶ ὅτι οὐκ ἀδικοῦμαι. Χρυσάντας τοίνυν, ἔφη, οὗτοσι πρῶτον μὲν οὐ καλῆσιν ἀνέμενον, ἀλλὰ πρὶν καλεῖσθαι παρῇν τῶν ἡμετέρων ἔνεκα· ἔπειτα δὲ οὐ τὸ κελευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι αὐτὸς γνώῃ ἁμεινον εἶναι πεπραγμένον ἡμῖν τούτο ἐπραττεν. Ὅποτε δ' εἰπεῖν τι δεῖ εἰς τοὺς συμμάχους, ἃ μὲν ἐμὲ ὥστεο πρέπειν λέγειν ἐμοὶ συνεβούλευεν, ἃ δὲ με αἰσθόιο βουλόμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, πῶτον δὲ με αἰσχυρόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα οὗτος λέγων ὡς ἐαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο· ὥς τ' ἐν γε τούτοις τί καλύει αὐτὸν καὶ ἐμοῦ ἐμοὶ κρείττονα εἶναι; καὶ ἐαυτῷ μὲν αἰεὶ φησι πάντα τὰ παρόντα ἀρκεῖν, ἐμοὶ δὲ αἰεὶ φανερός ἐστι σκοπῶν τί ἂν προσγενομένον ὀνήσειεν, ἐπὶ τε τοῖς ἐμοῖς καλοῖς μᾶλλον ἐμοῦ ἀγαλλεται καὶ ἡδεται. (12) Πρὸς ταῦτα ὁ Ὑστάσπης εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ὧς Κύρε, ἡδομαί γε ταῦτά σε ἐρωτήσας. Τί μάλιστα; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι καὶ γὰρ πειράσασμαι ταῦτα ποιεῖν ἐν μόνον, ἔφη, ἄγνοῦ, πῶς ἂν εἴην δῆλος χαίρων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς· πότερον κροτεῖν δεῖ τῷ χεῖρι ἢ γελᾶν ἢ τί ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀρτάβαζος εἶπεν, Ὅρχεῖσθαι δεῖ τὸ Περσικόν. Ἐπὶ τούτοις μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

13. Προϊόντος δὲ τοῦ συμποσίου ὁ Κύρος τὸν Γωδρύαν ἐπῆρετο, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὧς Γωδρύα, νῦν ἂν δοκοῖς ἥδιον τῶνδ' ἐγὼ τὴν θυγατέρα δοῦναι ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἡμῖν συνεγένου; Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ γὰρ τάληθ' ἔγω; Νῆ Δί, ἔφη ὁ Κύρος, ὡς ψεύδους γε οὐδεμία ἐρώτησις δεῖται. Εὖ τοίνυν, ἔφη, ἴσθι ὅτι νῦν ἂν πολὺ ἥδιον. Ἡ καὶ ἔχοις ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰπεῖν διότι; Ἐγωγε. (14) Λέγε δὴ. Ὅτι τότε μὲν ἑώρων τοὺς πόνομας καὶ τοὺς κινδύνους εὐθύμως αὐτοὺς φέροντας, νῦν δὲ ὁρῶ αὐτοὺς τὰγαθὰ σωφρόνους φέροντας. Δοκεῖ δὲ μοι, ὧς Κύρε, χαλεπώτερον εἶναι εὐρεῖν ἄνδρα τὰγαθὰ καλῶς φέροντα ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολέοις, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. (15) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἤκουσας, ὧς Ὑστάσπα, Γωδρύου τὸ βῆμα; Ναι μὰ Δί, ἔφη καὶ ἐὰν πολλὰ τοιαῦτά γε λέγῃ, πολὺ μᾶλλον με τῆς θυγατρὸς μνηστῆρα λήψεται ἢ ἐὰν ἐκπώματα πολλὰ μοι ἐπιδεικνύῃ. (16) Ἡ μὴν, ἔφη ὁ Γωδρύας, πολλὰ γέ μοι ἐστὶ τοιαῦτα συγγεγραμμένα, ὧν ἐγὼ σοι οὐ φωνήσω, ἢν τὴν θυγατέρα μου γυ-

cupio? Imo vero per deos immortales, ait, contra succensere tibi, si te reticere animadverterem, de quibus interrogare velles. Dic mihi igitur, inquit, an unquam arcessitus abs te, non accessi? Bona verba, subiecit Cyrus. Num vero lente tibi parui? Ne id quidem. Num aliquid mihi abs te imperatum, non effectum dedi? Nihil habeo quod querar, ait. Quidquid autem facerem, eorum omnium an aliquid est, quod unquam non alacriter, neque cum voluptate facere me animadverteris? Id vero minime omnium, ait Cyrus. Quid igitur est, per deos immortales, quo Chrysantas te movit ut sede honoratiori, quam ego, collocaretur? Dicamne? inquit Cyrus. Omnino, subiecit Hystaspas. Et tu mihi rursum non succensebis, ubi quod verum est audies? Imo vero voluptatem capiam, inquit, si me nulla injuria adfici sciam. Hic ergo Chrysantas, primum, ait, non exspectabat donec arcesseretur, sed rerum nostrarum causa prius etiam, quem arcesseretur, aderat : deinde non id solum faciebat, quod imperaretur; sed quidquid animadverteret ipse, quod effectum nobis conduceret, agebat. Quoties autem ad socios aliquid dicendum erat, quæ ejus judicio me dicere decebat, de iis consilium mihi dabat suum; quæ vero præsentisceret me quidem scire socios cupere, sed pudore præpediri, quo minus ipse de me dicerem, ea sic proferebat, quasi suam ipsius sententiam exponeret : proinde quid vetat, quo minus in his mihi meis potior fuerit? Præterea sibi semper ea, quæ adsunt, sufficere ait; mihi vero prospicere semper eum palam est, ecquid accedere possit amplius, quod utilitatem adferat : denique de meis commodis plus lætitiæ ac voluptatis ille capit, quam egomet capiam. Ad hæc Hystaspas, Lætor, ita me Juno amet, inquit, me de his te interrogasse. Cur id potissimum? ait Cyrus. Quippe quia et ipse hæc facere enitar : unum modo, inquit, ignoro, quo scilicet pacto efficere possim, ut manifestum sit me tuis commodis gaudere; utrum manibus mihi plaudendum, an ridendum, vel quid agendum sit. Et Artabazus, Saltandum tibi est, ait, more Persico. Et hæc quidem verba risus consequutus est.

Cum autem computatio produceretur, Gobryam Cyrus interrogans, Dic mihi, Gobrya, inquit, modone tibi videare libentius horum alicui filiam daturus, quam id temporis quo primum nobis consuetudine congressus es? Num et ego, subiecit Gobryas, verum dicam? Ita profecto, ait Cyrus; quippe nulla interrogatio mendacium desiderat. Itaque certo scias, inquit, multo me jam libentius id facturum. Possisne mihi dicere, ait Cyrus, quamobrem? Ego vero possim. Dic igitur. Quia cernebam eos id temporis tum labores, tum pericula, præsentibus et æquis animis tolerare; nunc etiam res secundas moderate ferre video. Arbitror autem, Cyre, difficilior esse reperire hominem qui res secundas quam qui adversas, recte ferat : nam illæ in plerisque insolentiam, hæc modestiam in omnibus excitant. Et Cyrus, Audivistine, inquit, hoc Gobryæ verbum, Hystaspas? Audivi profecto, ait : ac si quidem ejusmodi plura dixerit, multo me agis filiarum procum habiturus est, quam si multa mihi pocula ostentet. Profecto, inquit Gobryas, multa mihi sunt hujusmodi literis consignata quæ tibi ego non inviderebo, si filiam meam uxore-

ναῖκα λαμβάνης· τὰ δὲ ἐκπώματα, ἔφη, ἐπειδὴ οὐκ ἀνέχεσθαι μοι φαίνεται, οὐκ οἶδ' εἰ Χρυσάντα τούτῳ δῶ, ἐπεὶ καὶ τὴν ἔδραν σου ὑφάρπασε. (17) Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὦ Ὑστάσπα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ παρόντες, ἦν ἑμοὶ λέγῃτε, ὅταν τις ὑμῶν γαμεῖν ἐπιχειρήσῃ, γινώσθεσθε ὁποῖός τις καὶ γὰρ συνεργὸς ὑμῖν ἔσομαι. (18) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Ὦν δὲ τις ἐκδοῦναι βούληται θυγατέρα, πρὸς τίνα δεῖ λέγειν; Πρὸς ἐμέ, ἔφη ὁ Κῦρος, καὶ τοῦτο· πάνν γάρ, ἔφη, δεινὸς εἰμι ταύτην τὴν τέχνην. Ποῖαν; ἔφη ὁ Χρυσάντας. (19) Τὸ γινῶναι ὁποῖος ἂν γάμος ἐκάστῳ συναρμόσειε. Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Λέγε δὴ πρὸς τῶν θεῶν ποῖαν τινὰ μοι γυναῖκα οἶε συναρμόσειεν κάλλιστα. (20) Πρῶτον μὲν, ἔφη, μικράν· μικρὸς γάρ καὶ αὐτὸς εἶ· εἰ δὲ μεγάλην γαμεῖς, ἦν ποτε βούλη αὐτὴν ὀρθὴν φιλεῖν, προσάλλεσθαι σε δεήσει ὥς τὰ κυνάρια. Τοῦτο μὲν δὴ, ἔφη, ὀρθῶς προνοεῖς καὶ γὰρ οὐδ' ὀπωσιστῶν ἀλτικὸς εἰμι. (21) Ἐπειτα δ', ἔφη, σιμὴ ἂν σοι ἰσχυρῶς συμφέροι. Πρὸς τί δὴ αὖ τοῦτο; Ὅτι, ἔφη, σὺ γρυπὸς εἶ· πρὸς οὖν τὴν σιμότητα σάφ' ἴσθι ὅτι ἡ γρυπότης ἀριστ' ἂν προσαρμόσειε. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὥς καὶ τῷ εὐ δεδειπνηκότῳ ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν ἀδείπνος ἂν συναρμόζοι. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κῦρος· τῶν μὲν γὰρ μεστῶν γρυπὴ ἡ γαστήρ γίγνεται, τῶν δὲ ἀδείπνων σιμὴ. (22) Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Ψυχρῷ δ' ἂν βασιλεῖ πρὸς τῶν θεῶν ἔχους ἂν εἰπεῖν ποῖα τις συνοίσει; Ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅτε Κῦρος ἐξεγέλασε καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. (23) Γελόντων δὲ ἅμα εἶπεν ὁ Ὑστάσπης, Πολύ γε, ἔφη, μάλιστα τούτου σε, ὦ Κῦρε, ζηλῶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. Τίνος; ἔφη ὁ Κῦρος. Ὅτι δύνασαι καὶ ψυχρὸς ὢν γέλῳτα παρέχειν. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἐπειτα οὐκ ἂν πρίαιό γε παμπολλοῦ ὥστε σοὶ ταῦτ' εἰρησθαι, καὶ ἀπαγγελλῆναι παρ' ἡ εὐδοκιμεῖν βούλει ὅτι ἀστεῖος εἶ; Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω διεσκώπτετο.

24. Μετὰ δὲ ταῦτα Τιγράνην μὲν ἐξήνεγκε γυναικεῖον κόσμον, καὶ ἐκέλευσε τῇ γυναίκῃ δοῦναι, ὅτι ἀνδρείως συνεστρατεύετο τῷ ἀνδρὶ, Ἀρταβάζῳ δὲ χρυσὸν ἐκπώμα· τῷ δὲ Ὑρκανίῳ ἵππον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωρήσατο. Σοὶ δὲ, ἔφη, ὦ Γωβρύα, δώσω ἄνδρα τῇ θυγατρὶ. (25) Οὐκοῦν ἐμέ, ἔφη ὁ Ὑστάσπης, δώσεις, ἵνα καὶ τὰ συγγράμματα λάβω. Ἦ καὶ ἔστι σοι, ἔφη ὁ Κῦρος, οὐσία ἀξία τῶν τῆς παιδός; Νὴ Δί', ἔφη, πολλαπλασίῳ μὲν οὖν χρημάτων. Καὶ ποῦ, ἔφη ὁ Κῦρος, ἔστι σοι αὕτη ἡ οὐσία; Ἐνταῦθα, ἔφη, σπουπερ καὶ σὺ κάθησαι φίλος ὢν ἑμοί. Ἀρκεῖ μοι, ἔφη ὁ Γωβρύας, καὶ εὐθὺς ἐκτείνας τὴν δεξιάν, Δίδου, ἔφη, ὦ Κῦρε· δέχομαι γάρ. (26) Καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν τὴν τοῦ Ὑστάσπου δεξιάν ἐδωκε τῷ Γωβρύᾳ, ὁ δ' ἐδέξατο. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωκε δῶρα τῷ Ὑστάσπῃ, ὅπως τῇ παιδί πέμψει· Χρυσάνταν δ' ἐρίλησε προσαγαγόμενος. (27) Καὶ ὁ Ἀρταβάζος εἶπε, Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Κῦρε, οὐκ ὁμοίον γε χρυσοῦ ἑμοί τε τὸ ἐκπώμα δέδωκας καὶ Χρυσάντα τὸ δῶρον. Ἀλλὰ καὶ σοί, ἔφη, δώσω. Ἐπῆρετο ἐκεῖνος, Πότε; Εἰς

rem duxeris : pocula vero, ait, quia mihi non videris admittere, nescio annon Chrysantæ huic dem, quando is sedem etiam tibi surripuit. Enimvero, ait Cyrus, Hystaspa, et ceteri qui adestis, si mihi rem indicaveritis, quando quis vestrum uxorem ducere conabitur, qualis et ipse vobis in ea re futurus sim adjutor, cognoscetis. Et Gobryas, Cui vero indicandum est, inquit, si quis filiam nuptum dare velit? Etiam illud mihi significate, ait Cyrus : nam hanc artem mirifice calleo. Quam? ait Chrysantas. Cognoscendi, inquit, quod conjugium cuique congruat. Et Chrysantas, Dic ergo, per deos immortales, ait, cujusmodi uxorem mihi pulcherrime congruentem fore arbitreris. Primum, inquit, parvam : nam et tu parvus es : quod si grandem ducas, adsilire te necesse fuerit, catellorum more, si forte rectam osculari velis. Id vero, inquit, recte abs te providetur ; nam ne tantillum quidem ad saltandum habilis sum. Deinde, ait, sima admodum tibi accommoda esset. Cur illud? Quia tu, inquit, nasum aduncum habes : optime igitur, certo scias, simæ nasi formæ congruerit adunca. Hoc dicis, inquit, bene cœnato, quemadmodum jam ego sum, incenatam fore congruentem. Ita profecto, ait Cyrus ; nam eorum, qui pleni sunt, venter aduncus est ; incenatorum, simus. Et Chrysantas, Possisne, obsecro te, inquit, dicere, cujusmodi uxor regi frigido commoda foret? Hic risum et Cyrus edidit, et alii itidem. Quibus simul ridentibus, Hystaspas dixit, Equidem te, Cyre, multo maxime felicem ob hoc in isto regno tuo dico. Quid illud est? ait Cyrus. Quod cum frigidus sis, risum movere possis. Et Cyrus, Tu vero non magno redimeres, inquit, ut hæc abs te dicta essent, atque ut illi renunciarentur, apud quam existimari te velis, quod sis urbanus? Et hæc ita quidem ultro citroque jactabantur scommata.

Secundum hæc Cyrus mundum muliebrem Tigrani protulit, quem ut uxori daret, præcepit, quod ea virili animo militiæ mariti comes fuisset ; et Artabazo poculum aureum, Hyrcanio equum, cum aliis multis ac pulchris rebus, donavit. Tibi vero, Gobrya, inquit, virum dabo, cui filiam colloces. Me igitur dabis, ait Hystaspas, ut etiam illa Gobryæ scripta consequar. Num tibi sunt, inquit Cyrus, facultates, quæ sint puellæ fortunis dignæ? Sunt profecto, ait, et multo quidem majoribus opibus. Et ubinam, inquit Cyrus, has habes facultates? Hic, ait, ubi tu consedisti, qui mihi amicus es. Id vero sufficit mihi, subjicit Gobryas ; statimque porrecta dextra, Da, Cyre, ait : nam accipio. Et prehensam Cyrus Hystaspæ dexteram Gobryæ dedit ; et is accepit. Multa deinde et elegantia dedit Hystaspæ munera, quæ puellæ mitteret : Chrysantam vero admotum sibi osculatus est. Et Artabazus, Profecto, Cyre, inquit, non ex eodem auro mihi poculum, et Chrysantæ munus hoc dedisti. At enim, ait Cyrus, etiam tibi daturus sum, Quando? quærebat ille.

τριακοστὸν, ἔφη, ἔτος. Ὡς ἀναμενούντος, ἔφη, καὶ οὐκ ἀποθάνοντός οὗτω παρασκευάζου. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτως ἐλήξεν ἡ σκηνή· ἐξανισταμένω δ' αὐτῶν ἐξανέστη καὶ ὁ Κύρος καὶ συμπροῦπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θύρας.

28. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς ἐθελουσίους συμμάχους γενομένους ἀπέπεμπεν ὁκάδε ἐκάστους, πλὴν ὅσοι αὐτῶν οἰκεῖν ἐβούλοντο παρ' αὐτῶν· τοῦτοις δὲ χώραν καὶ οἴκους ἔδωκε, καὶ νῦν ἐτι ἔχουσιν οἱ τῶν καταμεινάντων τούτων τότε ἀπόγονοι· πλείστοι δ' εἰσὶ Μήδων καὶ Ὑρκανίων· τοῖς δ' ἀπίοισι δωρησάμενος πολλὰ καὶ ἀμέμεπτους ποιησάμενος καὶ ἄρχοντας καὶ στρατιώτας ἀπέπεμψατο. (29) Ἐκ τούτου δὲ διέδωκε καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν στρατιώταις τὰ χρήματα ὅσα ἐκ Σάρδεων ἐλαβε· καὶ τοῖς μὲν μυριάρχοις καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν ὑπηρεταῖς ἐξαίρετα ἐδίδου πρὸς τὴν ἀξίαν ἐκάστω, τὰ δ' ἄλλα διένειμε· καὶ τὸ μέρος ἐκάστω δούς τῶν μυριάρχων ἐπέτρεπεν αὐτοῖς διανέμειν ὥσπερ αὐτὸς ἐκείνοις διένειμεν. (30) Ἐδόσαν δὲ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα ἄρχων ἄρχοντας τοῖς ὑφ' αὐτῶν δοκιμάζων· τὰ δὲ τελευταῖα οἱ ἐξάδαρχοι τοῖς ὑφ' αὐτοῖς ἰδιώταις δοκιμάσαντες πρὸς τὴν ἀξίαν ἐκάστω ἔδοσαν· καὶ οὕτω πάντες εἰλήφσαν τὸ δίκαιον μέρος. (31) Ἐπεὶ δὲ εἰλήφσαν τὰ τότε δοθέντα, οἱ μὲν τινες ἔλεγον περὶ τοῦ Κύρου τοιαύδε, ὅτι αὐτὸς γε πολλὰ ἔχει, ὅπου γε καὶ ἡμῶν ἐκάστω τσαῦτα δέδωκεν. Οἱ δὲ τινες αὐτῶν ἔλεγον, Ποῖα πολλὰ ἔχει; οὐχ ὁ Κύρου τρόπος τοιοῦτος οἷος χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ διόδους μᾶλλον ἢ κτώμενος ἥδεται.

32. Αἰσθανόμενος δὲ ὁ Κύρος τούτους τοὺς λόγους καὶ τὰς δοξὰς τὰς περὶ αὐτοῦ συνέλεξε τοὺς φίλους τε καὶ τοὺς ἐπικαιρίους ἅπαντας καὶ ἐλεξεν ὧδε.

Ἄνδρες φίλοι, εὐράκα μὲν ἤδη ἀνθρώπους οἱ βούλονται δοκεῖν πλείω κερτῆσθαι ἢ ἔχουσιν, ἐλευθερώτεροι ἂν οἰόμενοι οὕτω φαίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν, ἔφη, οὕτοι τοῦμπαλιν οὐ βούλονται ἐφέλκεσθαι· τὸ γὰρ πολλὰ δοκούντα ἔχειν μὴ κατ' ἀξίαν τῆς οὐσίας φαίνεσθαι ὠφελούντα τοὺς φίλους ἀνελυθερίαν ἐμοιγε δοκεῖ περιᾶπτειν. (33) Εἰσὶ δ' αὖ, ἔφη, οἱ λεληθέναι βούλονται ὅσα ἂν ἔχωσι· πονηροὶ οὖν καὶ οὗτοι τοῖς φίλοις ἐμοιγε δοκοῦσιν εἶναι· διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ὄντα πολλάκις δέόμενοι οὐκ ἐπαγγέλλουσιν οἱ φίλοι τοῖς ἑταίροις, ἀλλ' ἀπατῶνται. (34) Ἀπλουστάτου δέ μοι, ἔφη, δοκεῖ εἶναι τὸ τὴν δύναμιν φανεράν ποιήσαντα ἐκ ταύτης ἀγωνίζεσθαι περὶ καλοκαγαθίας. Καγὼ οὖν, ἔφη, βούλομαι ἡμῖν ὅσα μὲν οἷόν τ' ἐστὶν ἰδεῖν τῶν ἐμοὶ ὄντων δεῖξαι, ὅσα δὲ μὴ οἷόν τε ἰδεῖν, διηγῆσασθαι. (35) Ταῦτα εἰπὼν τὰ μὲν εἰδείκνυε πολλὰ καὶ καλὰ κτήματα· τὰ δὲ κείμενα ὥς μὴ ῥάδιον εἶναι ἰδεῖν διηγείτο· τέλος δὲ εἶπεν ὧδε. (36) Ταῦτα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἅπαντα δεῖ ὑμᾶς οὐδὲν μᾶλλον ἐμὰ ἡγεῖσθαι ἢ καὶ ὑμέτερά· ἐγὼ γὰρ, ἔφη, ταῦτα ἀθροίζω οὐθ' ὅπως αὐτὸς καταδᾶπανῶ οὐθ' ὅπως αὐτὸς κατατρίψω· οὐ γὰρ ἂν δυναίμην· ἀλλ' ὅπως ἔχω τῷ τε ἀεὶ καλὸν τι ὑμῶν ποιοῦντι οἰόναι καὶ ὅπως ἦν τις ὑμῶν τινος ἐνδείσθαι νομίσι,

Ad annum, inquit, trigesimum. Tu vero sic te parato, ait Artabazus, quasi illud ipse tempus expectaturus sim, nec mortem prius obiturus. Et hoc quidem modo tum illi contubernalium convivio finis est impositus: cum autem ipsi surgerent, etiam Cyrus surrexit, et eos ad fores usque prosequutus est.

Postridie socios qui sponte se conjunxerant, singulos domum remisit, exceptis iis, qui apud ipsum habere domicilia vellent: his agros et aedes dedit, quas etiam nunc posterorum, qui tunc remansere, possident; sunt autem plurimi ex Medis et Hyrcaniis: cum discedentibus multa donasset, et perfecisset ut nihil illi, sive praefecti essent sive milites, quererentur, sic eos dimisit. Deinde militibus etiam suis pecunias, quascunque ex Sardibus ceperat, distribuit; ac decem quidem millium praefectis et ministris suis eximia quaedam pro dignitate cuiusque largiebatur, cetera hinc inde dividebat: et data parte certa cuique decem millium praefecto, demandavit iis curam alii distribuenti, quemadmodum illis distribuisset. Ac pecuniae quidem ceterae sic distributae sunt, ut praefectus quisque in praefectos inferiores, sibi parentes, explorando inquireret; sex item militibus praefecti, gregariis quibus praerant militibus exploratis, pecunias ultimas cuique pro merito dederunt: atque hoc modo justam universi portionem consequuti sunt. Acceptis autem pecuniis hisce tunc distributis, aliqui de Cyro aiebant, Ipse multa certe possidet, cum tam multa cuique nostrum dederit. Alii dicebant, Quae sunt illa multa quae possidet? non eo est ingenio Cyrus, ut pecunias velit construere, sed majorem voluptatem dando quam accipiendo percipit.

Hos sermones hominumque de se sententias cum Cyrus animadvertisset, convocatis amicis et omnibus illis, quos interesset accessiri, in hanc sententiam loquutus est:

« Vidi equidem nonnullos, amici, qui existimari vellent plura possidere, quam habere reipsa; quod hoc modo futurum arbitrantur, ut magis liberales videntur: verum illi vergere mihi videntur in partem instituto suo contrariam: nam eum, qui multa possidere credatur, non pro ratione facultatum amicis palam commodare, id vero mihi notam illiberalitatis ei imprimere videtur. Rursus alii quantum possideant, ceteros ignorare volunt; qui et ipsi mihi sane videntur male de amicis mereri: nam quia facultates eorum ignorantur, saepe amici egentes sodalibus quid sibi opus sit non significant, sed decipiuntur. Id mihi simplicissimi videtur hominis esse, ut ostensis facultatibus suis, pro earum ratione benignitatis laudem sibi parare contendat. Quamobrem et ipse vobis monstrare volo, quascunque facultates meas videre licet; et quas videre non licet, eas oratione vobis exponam. » Hæc loquutus, alias quidem opes, et multas et pulchras, eis commonstrabat; alias vero sic positas, ut facile conspici non possent, commemorabat: tandemque dixit, « Hæc omnia vos nihilo magis mea quam vestra ducere convenit: nam equidem ea colligo, non ut ipse absunam, nec ut ipse conteram (quod a me quidem fieri non posset); sed partim ut habeam, quod alicui vestrum quovis tempore præclarum aliquod facinus edenti largiar, partim ut si quis vestrum egere se aliqua

πρὸς ἡμᾶς ἔλθων λάβη οὗ ἂν ἐνδεὴς τυγχάνῃ ὦν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐλέγχθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦνίκα δὲ ἤδη αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ ἐν Βαβυλῶνι ὥς καὶ ἀποδημῆν, συνεσκευάζετο τὴν εἰς Πέρσας πορείαν καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγειλεν ἔπει δ' ἐνόμισεν ἱκανὰ ἔχειν ὧν ὥρετο δεήσεσθαι, οὕτω δὲ ἀνεζεύγνυε. (2) Διηγησόμεθα δὲ καὶ ταῦτα ὥς πολλὸς στόλος ὦν εὐτάκτως μὲν κατεσκευάζετο καὶ πάλιν ἀνεσκευάζετο, κατεχωρίζετο δὲ ταχὺ ὅπου δεοί. Ὅπου γὰρ ἂν στρατοπεδεύηται βασιλεὺς, σκηνὰς μὲν δὴ ἔχοντες πάντες οἱ ἀμφὶ βασιλέα στρατεύονταὶ καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. (3) Εὐθὺς δὲ τοῦτο ἐνόμιζε Κῦρος πρὸς ἑωβλέπουσαν ἴστασθαι τὴν σκηνήν· ἔπειτα ἔταξε πρῶτον μὲν πόσον δεῖ ἀπολιπόντας σκηνοῦν τοὺς δορυφόρους τῆς βασιλικῆς σκηνῆς· ἔπειτα σιτοποιοῖς μὲν χώραν ἀπέδειξε τὴν δεξιάν, ὀσποιοῖς δὲ τὴν ἀριστεράν, ἵπποις δὲ τὴν δεξιάν, ὑποζυγίοις δὲ τοῖς ἄλλοις τὴν ἀριστεράν· καὶ τὰλλα δὲ διετέτακτο ὥστε εἰδέναι ἕκαστον τὴν ἑαυτοῦ χώραν καὶ μέτρω καὶ τόπω. (4) Ὅταν δὲ ἀνασκευάζωνται, συντίθῃσι μὲν ἕκαστος σκευὴ οἷσπερ τέτακται χρῆσθαι, ἀνατίθενται δ' αὖ ἄλλοι ἐπὶ τὰ ὑποζύγια· ὥςθ' ἅμα μὲν πάντες ἔρχονται οἱ σκευαγωγοὶ ἐπὶ τὰ τεταγμένα ἄγειν, ἅμα δὲ πάντες ἀνατίθεασιν ἐπὶ τὰ ἑαυτοῦ ἕκαστος. Οὕτω δὲ ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ μιᾷ τε σκηνῇ καὶ πάσαις ἀνηρῆσθαι. (5) Ὡς αὐτως οὕτως ἔχει καὶ περὶ κατασκευῆς. Καὶ περὶ τοῦ πεποιοῦσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια πάντα ἐν καιρῷ ὡς αὐτὸς διατέτακται ἕκαστοις τὰ ποιητέα· καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ ἐνὶ τε μέρει καὶ πᾶσι πεποιοῦσθαι. (6) Ὡςπερ δὲ οἱ περὶ τὰ ἐπιτήδεια θεράποντες χώραν εἶχον τὴν προσήκουσαν ἕκαστοι, οὕτω καὶ οἱ δπλοφόροι αὐτῷ ἐν τῇ στρατοπεδεύσει χώραν τε εἶχον τὴν τῇ ὀπλίσει ἕκαστῃ ἐπιτηδείαν, καὶ ἤδεσαν ταύτην ὅποια ἦν, καὶ ἐπ' ἀναμφισβήτητον πάντες κατεχωρίζοντο. (7) Καλὸν μὲν γὰρ ἡγεῖτο ὁ Κῦρος καὶ ἐν οἰκίᾳ εἶναι ἐπιτήδευμα τὴν εὐθημοσύνην· ὅταν γὰρ τίς τοῦ δέχεται, δῆλόν ἐστιν ὅπου δεῖ ἔλθόντα λαβεῖν· πολλὸν δὲ ἔτι κάλλιον ἐνόμιζε τὴν τῶν στρατιωτικῶν φυλῶν εὐθημοσύνην εἶναι, ὅσω τε δξύτεροι οἱ καιροὶ τῶν εἰς τὰ πολεμικὰ χρήσεων καὶ μείζω τὰ σφάλματα ἀπὸ τῶν ὑστεριζόντων ἐν αὐτοῖς· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν καιρῷ παραγινομένων πλείστου ἄξια τὰ κτήματα ἑώρα γιγνόμενα ἐν τοῖς πολεμικοῖς· διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἐπεμέλετο ταύτης τῆς εὐθημοσύνης μάλιστα. (8) Καὶ αὐτὸς μὲν δὴ πρῶτον ἑαυτὸν ἐν μέσῳ κατετίθετο τοῦ στρατοπέδου, ὡς ταύτης τῆς χώρας ἐχυρωτάτης οὕσης· ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν πιστοτάτους ὥςπερ εἰώθει περὶ ἑαυτὸν εἶχε, τοῦτων δὲ ἐν κύκλῳ ἐχομένους ἵππεις τ' εἶχε καὶ ἄρματα ἡλάτας. (9) Καὶ γὰρ τούτους ἐχυρᾶς ἐνόμιζε χώρας δεῖσθαι, ὅτι οἷς μάχονται ὅπλοις οὐδὲν πρόχειρον ἔχοντες τούτων στρατοπεδεύονται, ἀλλὰ

re arbitretur, ad me veniat, et quidquid forte desiderat, accipiat. * Hæc in hunc modum dicta fuerunt.

CAPUT V.

Cum autem res ita Babylone constitutas existimaret, ut etiam inde abesse posset, iter in Persiam parabat, ceterisque idem faciendum denuntiabat: ac postquam satis eorum habere se putaret, quibus opus sibi fore existimabat, Babylone movit. Nos autem et hæc commemoraturi sumus, quam scilicet, numerosus cum esset exercitus, ordinate tum depositis impedimentis castra metaretur, tum vasis rursum collectis castra moveret, celeriterque se quo oporteret loco disponeret. Nam ubicunque castra rex habet, ibi quidem omnes qui circa regem esse solent, tentoris sibi collocatis tam æstate, quam hieme militant. Statim autem Cyrus hoc instituit, tentorium nempe ita figi ut orientem spectaret: deinde primum quanto intervallo a tabernaculo regio abesse satellitum tentoria deberent, constituit; tum locum dextrum iis, quibus esset mandata panis conficiendi cura, assignavit, iis, qui obsoniis adparandis operam dabant, sinistrum; equis item dextrum, sinistrum jumentis ceteris: erant sic etiam descripta cetera, ut quisque stationem suam tum mensura tum loco nosset. Cum vero vasa colligunt, quisque vasa illa componit, quorum ipsi adsignatus est usus; ac rursum alii jumentis ea imponunt: quo fit, ut simul omnes impedimentorum vectores ad ea jumenta veniant, quæ suis vehendis sunt destinata; et simul quisque suis jumentis ea imponat. Ita tempus idem uni tabernaculo et omnibus tollendis sufficit. Eadem est vasa deponendi ratio. Præterea singulis est imperatum quid facere debeant, ut omnia necessaria simul parentur opportune: idcirco tempus idem et uni parti et omnibus parandis sufficit. Atque uti erat locus ministris singulis hæc necessaria curantibus conveniens, sic et armati milites in metatione castrorum locum illum habebant, qui armaturæ cuivis aptus esset, et quis is esset, norant, atque adeo universi eum sic occupabant, ut minime de eo ambigerent. Nimirum Cyrus arbitrabatur etiam in familia præclarum esse studium collocationis aptæ: nam hoc modo si aliqua re quis indiget, planum est quo ire debeat, ut eamumat: sed multo pulchrius existimabat esse, militares tribus apte atque ordine disponi, cum in usu rerum bellicarum quanto magis subitæ sunt temporis opportunitates, tanto graviore ab iis oriuntur offensiones, qui negligentia sua et tarditate eas sibi præripi sinunt: per illos vero, qui mature adsunt, ea fieri videbat, quæ bellicis in rebus quantivis pretii sunt: his igitur de causis aptæ hujus collocationis erat perstudiosus. Ac primus quidem ipse castrorum in medio se collocabat, quod is locus esset quam munitissimus: deinde circum se fidissimos quosque, sicut et alias consueverat, habebat; atque his orbe facto proximi erant tum equites tum curruum ductores. Etenim arbitrabatur his loco tuto esse opus, quod ita in castris agant, ut armis illis, quibus in hostem pugnant, expedite uti non possint;

πολλοῦ χρόνου δέονται εἰς τὴν ἐξόπλισιν, εἰ μέλλουσι χρῆσιμῶς ἔχειν. (10) Ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἐν ἀριστερᾷ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων πελτασταῖς χώρα ἦν τοξοτῶν δ' αὖ χώρα ἡ πρόσθεν ἦν καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων. (11) Ὀπλίτας δὲ καὶ τοὺς τὰ μεγάλα γέβρα ἔχοντας κύκλῳ πάντων εἶχεν ὥσπερ τεῖχος, ὅπως καὶ εἰ δέοι τι ἐνσκευάζεσθαι τοὺς ἱππέας, οἱ μονιμώτατοι πρόσθεν ὄντες παρέχοιεν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν καθόπλισιν. (12) Ἐκἀθευδὸν δὲ αὐτῷ ἐν τάξει ὥσπερ οἱ ὀπλῖται, οὕτω δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ τοξόται, ὅπως καὶ ἐκ νυκτῶν εἰ δέοι τι, ὥσπερ καὶ οἱ ὀπλῖται παρεσκευασμένοι εἰσὶ παῖναι τὸν εἰς χεῖρας ἰόντα, οὕτω καὶ οἱ τοξόται καὶ οἱ ἀκοντισταί, εἰ τινες προσέοιεν, ἐξέτοίμου ἀκοντίζοιεν καὶ τοξεύοιεν ὑπὲρ τῶν ὀπλιτῶν. (13) ἔχον δὲ καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἀρχόντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς· οἱ δ' ὑππρέται, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ σώφρονες Ἰσασι μὲν καὶ τῶν πλείστων τὰς οἰκῆσεις, μάλιστα δὲ τῶν ἐπικαιρίων, οὕτω καὶ τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰς τε χώρας τὰς τῶν ἡγεμόνων ἡπίσταντο οἱ Κύρου ὑπηρέται καὶ τὰ σημεῖα ἐγγίνωσκον ἃ ἐκαστοὶς ἦν· ὥστε θεοὺ δέοιτο Κύρος, οὐκ ἐξήτουν, ἀλλὰ τὴν συντομωτάτην ἐφ' ἑκάστον ἔθειον. (14) Καὶ διὰ τὸ ἐιλικρινῆ ἑκάστα εἶναι τὰ φύλα πολλοὺς μᾶλλον ἢν ὀῖαν καὶ ὁπότε τις εὐτακτοῖ καὶ εἰ τις μὴ πράττει τὸ προσταττόμενον. Οὕτω δὲ ἔχόντων ἡγεῖτο, εἰ τις καὶ ἐπιθείτο νυκτὸς ἢ ἡμέρας, ὥσπερ ἂν εἰς ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐμπίπτειν. (15) Καὶ τὸ τακτικὸν δὲ εἶναι οὐ τοῦτο μόνον ἡγεῖτο εἰ τις ἐκτείνει φάλαγγα εὐπόρως δύναται ἢ βαθύναι ἢ ἐκ κέρματος εἰς φάλαγγα καταστήσαι ἢ ἐκ δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ ἢ ὀπισθεν ἐπιφανέντων πολεμίων ὁρῶν ἐξελεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ διασπᾶν ὁπότε δέοι τακτικὸν ἡγεῖτο, καὶ τὸ τιθέναι γε τὸ μέρος ἑκάστον ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη, καὶ τὸ ταχύνειν δὲ ὅπου φθάσαι δέοι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τακτικοῦ ἀνδρὸς ἐνόμιζεν εἶναι καὶ ἐπεμελεῖτο τούτων πάντων ὁμοίως. (16) Καὶ ἐν μὲν ταῖς πορείαις πρὸς τὸ συμπίπτειν αἰεὶ διατάττων ἐπορεύετο, ἐν δὲ τῇ στρατοπεδεύσει ὡς τὰ πολλὰ ὥσπερ εἴρηται κατεχώριζεν.

17. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι γίνονται κατὰ τὴν Μηδικὴν, τρέπεται ὁ Κύρος πρὸς Κυαξάρην. Ἐπεὶ δὲ ἡσπάσαντο ἀλλήλους, πρῶτον μὲν δὴ ὁ Κύρος εἶπε τῷ Κυαξάρῃ ὅτι οἶκος αὐτῷ ἐξηρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἀρχεῖα, ὅπως ἔχη καὶ θῆαν ἐκείσε ἔλθῃ, εἰς οἰκίαν κατὰγεσθαι· ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλα δῶρα ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ καὶ καλὰ. (18) Ὁ δὲ Κυαξάρης ταῦτα μὲν ἐδέχετο, προσέειπε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσοῦν καὶ φέλια φέρουσαν καὶ στρεπτὸν καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατόν καλλίστην. (19) Καὶ ἡ μὲν δὴ παῖς ἐστέφανον τὸν Κύρον, ὁ δὲ Κυαξάρης εἶπε, Δίδωμι δὲ σοι, ἔφη, ὦ Κύρε, καὶ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα, ἐμὴν οὖσαν θυγατέρα· καὶ ὁ σὸς δὲ πατὴρ ἔγημε τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς θυγατέρα, ἐξ ἧς σὺ ἐγένου· αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἡν σὺ πολλὰκις παῖς ὦν ὅτε παρ' ἡμῖν ἦσθα ἐτιθηήσω· καὶ ὁπότε τις ἐρωτῇ αὐτὴν τίني γαμοίτο, ὁλεγεινὸν ὅτι Κύρῳ·

sed longo tempore ad egressionem indigeant, si quidem utiliter illa tractare velint. Parte vero tum ipsius tum equitum dextra et laeva peltastarum locus erat; sagittariorum tam ante quam post ipsum, et post equites. Gravis armaturæ milites et qui scuta majora gestabant suis omnibus circumdabat, velut murum: ut si necesse esset equites armari et instrui, maxime statarii milites ante ipsos essent, tutumque spatium eis ad arma capienda præberent. Et quemadmodum gravis armaturæ milites, sic et peltastæ et sagittarii somnum instructi capiebant; ut etiam noctu, si quid usus posceret, perinde ac gravis armaturæ milites parati sunt ad feriendos eos qui cominus invadunt, sic et sagittarii et jaculatores pro gravis armaturæ militibus, si qui hostes accederent, prompte sagittis et jaculis suis uterentur. Præterea certa quædam signa præfecti omnes ad tabernacula habebant: ministri autem, non aliter ac in urbibus illi, qui frugi sunt et prudentes, plurimorum domos norunt, et eorum præsertim, quos interest nosse; sic, inquam, et Cyri ministri loca ducum in castris, et singulorum signa norunt: adeo ut si alicujus opera Cyrus egeret, hunc illi non quærebant, sed via quam maxime compendiarie ad unumquemque currebant. Et quia singulæ nationes secretæ, minimeque inter se confusæ erant, multo etiam magis patebat, sive quis ordinis observans esset, sive qui, quod esset imperatum, non faceret: atque hoc modo cum essent comparati, futurum arbitrabatur, ut si quis vel noctu vel interdum suos adoriretur, in castra sua tanquam in insidias adgrediendo incideret. Ac tacticum esse non id solum arbitrabatur, si quis extendere phalanges facile possit vel densare, vel de cornu in phalangem redigere, vel prout hostes conspecti fuerint dextrorsum, sinistrorsum, a tergo, recte eam explicare; sed etiam posse distrahere, cum necessitas postulat, pertinere ad aciei instruendæ rationem putabat, ac partem quamlibet eo loco collocare, quo plurimum sit profutura; et accelerare cum opus est antevertere: hæc omnia et his similia putabat ejus esse viri qui struendæ aciei peritus esset, atque hæc pariter omnia curæ habebat: ac in itineribus quidem semper ad id quod accideret aliter atque aliter ordinatis copiis pergebat; sed in metatione castrorum plerumque illa, quam diximus, dispositione utebatur.

Cum autem progrediendo Medorum in regionem pervenissent, Cyrus ad Cyaxarem divertit. Cumque se mutuo complexi salutassent, primum Cyrus Cyaxari dixit, domum et curiam ei Babylone selectam esse; ut, cum eo etiam veniret, tanquam in sua divertere posset: deinde munera quoque alia permulta et insignia ei donavit. His Cyaxares acceptis filiam ad ipsum mittit, quæ ei coronam auream, et armillas, et torquem, et Medicam vestem quam fieri potuit pulcherrimam adferebat. Et puella Cyrum coronabat: Cyaxares vero ait, Hanc ipsam tibi, Cyre, uxorem trado, quæ mea est filia: pater quoque tuus patris mei filiam uxorem duxit, qua tu natus es: atque hæc illa est, cui tu puer sæpenumero, cum apud nos esses, more nutricis blandiebare: cumque interrogabatur ab aliquo, cuinam esset nuptura, Cyro se nupturam respondebat: addo nomine dotis

ἐπιδίδωμι δὲ αὐτῇ ἐγὼ καὶ φερνὴν Μηδίαν τὴν πᾶσαν· οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι ἄρβρην παῖς γνήσιος. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν ὁ δὲ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' ὦ Κυαζάρη, τό τε γένος ἐπαινῶ καὶ τὴν παιδα καὶ τὰ δῶρα· βούλομαι δὲ, ἔφη, σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ, καὶ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτά σοι συναίνεσαι. Εἴπε μὲν οὖν οὕτως ὁ Κύρος, ὅμως δὲ τῇ παιδί πάντα ἐδωρήσατο ὅποσα ᾔετο καὶ τῷ Κυαζάρῃ χαρίζεσθαι. Ταῦτα δὲ ποιήσας εἰς Πέρσας ἐπορεύετο.

21. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τοῖς Περσῶν ὁρίοις ἐγένετο πορευόμενος, τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα αὐτοῦ κατέλειπεν, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς φίλοις εἰς τὴν πόλιν ἐπορεύετο, ἱερεῖα μὲν ἄγων ὡς πᾶσι Πέρσαις ἱκανὰ θύειν τε καὶ ἐστιᾶσθαι· δῶρα δὲ ἦγεν ὅα μὲν ἔπρεπε τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, ὅα δ' ἔπρεπεν ἀρχαῖς καὶ γεραῖτοῖς καὶ τοῖς ὁμοτίμοις πᾶσιν· ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσι Πέρσαις καὶ Περσίσιν ὅσα περ καὶ νῦν ἐτι δίδωσιν ὁτανπερ ἀφίκηται βασιλεὺς εἰς Πέρσας. (22) Ἐκ δὲ τούτου συνέλεξε Καμβύσης τοὺς γεραῖτούς Περσῶν καὶ τὰς ἀρχάς, ὅπερ τῶν μεγίστων κύριοι εἰσι· παρεκάλεσε δὲ καὶ Κύρον, καὶ ἔλεξε τοιαῦτα.

Ἄνδρες Πέρσαι καὶ σὺ, ὦ Κύρε, ἐγὼ ἀμφοτέροις ὑμῖν εἰκότως εὐνοὺς εἰμὶ· ὑμῶν γὰρ βασιλεύω, σὺ δὲ, ὦ Κύρε, παῖς ἐμός εἶ. Δίκαιος οὖν εἰμι ὅσα γινώσκειν δοκῶ ἀγαθὰ ἀμφοτέροις, ταῦτα εἰς τὸ μέσον λέγειν. (23) Τὰ μὲν γὰρ παρελθόντα ὑμεῖς μὲν Κύρον ἠϋξήσατε στράτευμα δόντες καὶ ἄρχοντα τούτου αὐτὸν καταστήσαντες, Κύρος δὲ ἡγούμενος τούτου σὺν θεοῖς εὐκλεεῖς μὲν ὑμᾶς, ὦ Πέρσαι, ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐποίησεν, ἐντίμους δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πᾶσι· τῶν δὲ συστρατευσαμένων τοὺς μὲν ἀρίστους καὶ πεπλοτύτικε, τοῖς δὲ πολλοῖς μισθὸν καὶ τροφὴν παρεσκεύακεν· ἱππικὸν δὲ καταστήσας Περσῶν πεποίηκε Πέρσαις καὶ πεδίων εἶναι μετουσίαν. (24) Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω γινώσκητε, πολλῶν καὶ ἀγαθῶν αἰτίοι ἄλλήλοις ἔσεσθε· εἰ δὲ ἡ σὺ, ὦ Κύρε, ἐπαρθεὶς ταῖς παρούσαις τύχαις ἐπιχειρήσεις καὶ Περσῶν ἄρχειν ἐπὶ πλεονεξίᾳ ὥσπερ τῶν ἄλλων, ἡ ὑμεῖς, ὦ πολῖται, φρονήσαντες τούτῳ τῆς δυνάμεως καταλύειν πειράσεσθε τοῦτον τῆς ἀρχῆς, εὐ ἴστε ὅτι ἐμποδὼν ἄλλήλοις πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔσεσθε. (25) Ὡς οὖν μὴ ταῦτα γίνηται, ἀλλὰ τὰγαθὰ, ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη, θύσαντες ὑμᾶς κοινῇ καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυραμένους συνθέσθαι, σὲ μὲν, ὦ Κύρε, ἣν τις ἐπιστρατεύεται χώρα Περσίδι ἢ Περσῶν νόμους διασπᾶν πειράται, βοηθήσιν παντὶ σθένει, ὑμᾶς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἣν τις ἢ ἀρχῆς Κύρον ἐπιχειρῇ καταπαύειν ἢ ἀφίστασθαι τις τῶν ὑποχειρίων, βοηθήσιν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ Κύρῳ καθ' ὅτι ἂν ἐπαγγέλλῃ. (26) Καὶ ἔως μὲν ἂν ἐγὼ ζῶ, ἐμὴ γίγνεται ἡ ἐν Πέρσαις βασιλεία, ὅταν δ' ἐγὼ τελευτήσω, δῆλον ὅτι Κύρου, ἐὰν ζῇ. Καὶ ὅταν μὲν οὗτος ἀφίκηται εἰς Πέρσας, ὅσιός ἂν ὑμῖν ἔχοι τοῦτον θύειν τὰ ἱερὰ ὑπὲρ ὑμῶν ἅπερ νῦν ἐγὼ θύω· ὅταν δ' οὗτος ἐκδήμιος ᾖ, καλῶς ἂν οἴμαι ὑμῖν ἔχειν εἰ ἐκ τοῦ γένους ὃς ἂν δοκῇ ὑμῖν ἀριστος εἶναι, οὗτος τὰ τῶν θεῶν ἀποτελοῖ. (27) Ταῦτα εἰπόντος Καμβύσου συνέδοξε

Mediam universam, nec enim mihi soboles sexus virilis ulla est legitima. Hæc erant Cyaxaris verba : cui sic respondit Cyrus : Equidem, Cyaxares, et genus laudo et puellam, et munera : sed in his, inquit, tibi de sententia patris ac matris adsentiri volo. Et quanquam hæc ita Cyrus diceret, puellæ tamen omnia donabat, quæcunque grata Cyaxari futura putabat. Atque his peractis, in Persiam iter faciebat.

Cumque pergendo Persarum ad fines pervenisset, copias ibidem ceteras reliquit ; ipse cum amicis ad urbem contendit, animantes secum ducens, quæ Persis universis tam ad sacrificia quam ad epulas sufficerent : munera ferebat etiam qualia patri, matri, amicis ceteris dari deceret ; et qualia magistratibus, senioribus, iisque omnibus, qui ὁμότιμοι adpellantur, convenirent : præterea cunctis in Persia viris ac feminis ea largiebatur, quæcunque solet hac etiam tempestate largiri rex, cum in Persiam venit. Deinde convocatis Cambyzes Persarum senioribus, et illis magistratibus, penes quos illic rerum maximarum potestas est, Cyrum etiam arcessivit, et in hanc sententiam dixit :

« Merito ego, Persæ, tuque iidem Cyre, benevolentia vos complector utrosque : nam ut rex vobis sum, ita tu, Cyre, mihi filius es. Quamobrem æquum est, me, quæcunque animadvertere mihi videor in rem utrisque futura, in medium ea proferre. Quod enim attinet præterita, vos Cyrum auxistis, cum exercitu tradito illum etiam ei imperatorem constitueritis : Cyrus ducis munere fungens, diis juvantibus, vobis quidem, Persæ, apud omnes homines celebritatem nominis, et honorem per Asiam universam conciliavit : præstantissimos autem eorum, qui cum eo militarunt, opulentos etiam reddidit ; vulgo militum stipendia et victum paravit : quin et Persarum equitatu instituto perfecit, ut etiam loca plana et campestria Persæ sibi vindicare possint. Itaque si deinceps etiam in hac sententia perstiteritis, multarum bonarumque rerum auctores invicem vobis eritis : sin autem vel tu, Cyre, præsentī feliciq̃ adeo rerum statu elatus, perinde Persis imperare tui cum captatione commodi conabere, ut ceteris ; vel vos, cives, potestatis hujus invidi, imperium ipsi abrogare tentabitis, certo scitote vosmetipsos mutuo vobis in multis et præclaris rebus futuros impedimento. Quapropter ut hæc non accidant, sed bona potius, visum est mihi, posteaquam rem sacram communiter feceritis, deosque fueritis testati, sic vobis paciscendum esse, ut tu quidem, Cyre si quis vel in terram Persidem copias hostiles ducat, vel leges Persarum convellere conetur, omnibus viribus opem feras ; vos vero, Persæ, si quis vel Cyrum imperio spoliare, vel eorum aliquis, qui ejus in potestatem redacti sunt, deficere conetur, tum vobis ipsis tum Cyro, prout denuntiavit, subveniat. Atque dum equidem vixero, meum esto in Persas imperium ; verum ubi vivendi finem fecero, planum est, illud Cyri fore, si vivet. Et is quidem cum in Persiam veniet, pie feceritis si pro vobis hostias cadet, quas ipse nunc cedo : ubi vero peregre aberit, recte vestra se res habebit, ut arbitror, si is ex familia nostra, qui vobis optimus esse videbitur, rem divinam perfecit. » Quæ Cambyzes cum

Κύρω τε καὶ τοῖς Περσῶν τέλεσι· καὶ συνθέμενοι ταῦτα καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυράμενοι οὕτω καὶ νῦν ἐτι διαμένουσ· ποιοῦντες πρὸς ἀλλήλους Πέρσαι τε καὶ βασιλεῦς. Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπῆει ὁ Κύρος.

28. Ὡς δ' ἀπὼν ἐγένετο ἐν Μήδοις, συνδόξαν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ γαμεῖν τὴν Κυαξάρου θυγατέρα, ἥς ἐτι καὶ νῦν λόγος ὡς παγκάλου γενομένης. [Ἐνιοὶ δὲ τῶν λογοποιῶν λέγουσιν ὡς τὴν τῆς μητρὸς ἀδελφὴν ἐγήμεν· ἀλλὰ γραῦς ἂν καὶ παντάπασιν ἦν ἡ παῖς.] Γῆμας δ' εὐθὺς ἔχων ἀνεξεύνηεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐπεὶ δ' ἐν Βαβυλῶνι ἦν, ἐδόκει αὐτῷ σατράπας ἤδη πέμπειν ἐπὶ τὰ κατεστραμμένα ἔθνη. Τούς μέντοι ἐν ταῖς ἄκραις φρουράρχους καὶ τοὺς χιλιάρχους τῶν κατὰ τὴν χώραν φυλακῶν οὐκ ἄλλου ἢ ἐαυτοῦ ἐβούλετο ἀκούειν· ταῦτα δὲ προεῦρῶτο ἐννοῶν ὅπως εἴ τις τῶν σατραπῶν ὑπὸ πλοῦτου καὶ πλήθους ἀνθρώπων ἐξυβρίσειε καὶ ἐπιχειρήσειε μὴ πείθεσθαι, εὐθὺς ἀντιπάλους ἔχοι ἐν τῇ χώρᾳ. (3) Ταῦτ' οὖν βουλόμενος πράξει ἐγὼ συγκαλέσαι πρῶτον τοὺς ἐπικαιρίους καὶ προειπεῖν, ὅπως εἰδείεν ἐφ' οἷς ἴσασιν οἱ ἰόντες· ἐνόμιζε γὰρ οὕτω ῥῶον φέρειν ἂν αὐτούς· ἐπεὶ δὲ κατασταίῃ τις ἄρχων καὶ αἰσθάνοιτο ταῦτα, χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν αὐτῷ φέρειν, νομίζοντες δι' ἐαυτῶν ἀπιστίαν ταῦτα γενέσθαι. (3) Οὕτω δὲ συλλέξας λέγει αὐτοῖς τοιαύδε.

Ἄνδρες φίλοι, εἰσὶν ἡμῖν ἐν ταῖς κατεστραμμέναις πόλεσι φρουροὶ καὶ φρούραρχοι, οὓς τότε κατελίπομεν· καὶ τούτοις ἐγὼ προστάξας ἀπῆλθον ἄλλο μὲν μηδὲν πολυπραγμονεῖν, τὰ δὲ τέλγη διασώζειν. Τούτους μὲν οὖν οὐ παύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπεὶ καλῶς διαπεφυλάχασιν τὰ προσταχθέντα· ἄλλους δὲ σατράπας πέμψαι μοι δοκεῖ, οἵτινες ἄρξουσιν τῶν ἐνοικούντων καὶ τὸν δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθὸν καὶ ἄλλο τελέσουσιν ὅ,τι ἂν δέῃ. (4) Δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἐνθάδε μενόντων ὑμῶν, οἷς ἂν ἐγὼ πράγματα παρέχω πέμπωνν πράξοντάς τι ἐπὶ ταῦτα τὰ ἔθνη, χώρας γενέσθαι καὶ οἴκους ἐκεῖ· ὅπως δασμοφορῇται τε αὐτοῖς δεῦρο, ὅταν τε ἴωσιν ἐκεῖσε, εἰς οἰκεία ἔχουσι κατὰγεσθαι. (5) Ταῦτα εἶπε καὶ ἔδωκε πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς κατεστραφεῖσας πόλεις οἴκους καὶ ὑπηκόους· καὶ νῦν εἰσὶν ἐτι τοῖς ἀπαγόνις τῶν τότε λαβόντων αἱ χώραι καταμένουσαι ἅλλαι ἐν ἄλλῃ γῇ· αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ. (6) Δεῖ δὲ, ἔφη, τοὺς ἰόντας σατράπας ἐπὶ ταύτας τὰς χώρας τοιοῦτους ἡμᾶς σκοπεῖν οἵτινες ὅ,τι ἂν ἐν τῇ γῇ ἐκείσῃ καλὸν ᾖ ἀγαθὸν ἢ, μεμνήσονται καὶ δεῦρο ἀποπέμπειν, ὡς μετέχωμεν καὶ οἱ ἐνθάδε ὄντες τῶν πανταχοῦ γιγνομένων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ ἦν τί που διειδὼν γίγνηται, ἡμῖν ἔσται ἀμυντέον. (7) Ταῦτ' εἰπὼν τότε μὲν ἔπαυσε τὸν λόγον, ἔπειτα δὲ οὓς ἐγίνωσκε τῶν φίλων ἐπὶ τοῖς εἰρημένους ἐπιθυμοῦντας ἵνα, ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς δοκοῦντας ἐπιτηδαιοτάτους εἶναι ἐπεμπε σατρά-

protulisset, eadem tum a Cyro, tum a Persarum magistratibus, decreto communi facto, sunt adprobata : et quemadmodum id temporis hæc pacti sunt deosque contestati, sic et Persæ et rex inter se constanter eadem hoc etiam tempore observant. Atque his rebus peractis, Cyrus discessit.

Cumque in Mediam pervenisset, de patris matrisque sententia Cyaxaris filiam uxorem ducit : quam etiam nunc perhibent fuisse perpulchram. (Nonnulli autem scriptores historiarum aiunt, matris cum eo sororem fuisse nuptam : verum ea virgo fuisset omnino tunc anus.) Nuptiis celebratis, mox cum ea discessit.

CAPUT VI.

Cumque esset Babylone, visum est ei satrapas jam mittendos esse ad nationes in ditionem redactas. Præsidiorum vero magistros in arcibus, et tribunos eorum militum, qui per regionem in excubiis erant, alteri, quam sibi, parere nolebat : atque hæc illa prospiciebat, cum cogitaret eo pacto futurum ut, si quis satraparum opibus et hominum multitudine fretus insolenter se gereret, imperiumque detrectare niteretur, mox adversarios in ipsa regione haberet. Hæc igitur facere cum vellet, primum convocandos iudicabat principes quos commodum esset, remque his prius exponendam, ut quas ob causas mitterentur ii, qui mittendi essent, scirent : nam hac ratione laturos id æquioribus animis arbitrabatur. Sin præfectus aliquis jam constitutus esset, atque hæc deinde animadverteret, graviter laturos arbitrabatur, velut existimantes hæc ideo fieri, quod fides sibi non haberetur. Itaque convocatis iis, huiusmodi quædam loquutus est :

« Sunt nobis, amici, subactis in urbibus et præsidiarii milites et eorum præfecti, quos tunc reliquimus ; atque his ego discedens præcepi nihil ut aliud curiose instituerent agere, sed munitiones et castella tuerentur. His equidem magistratum non adimam, cum præclare quæ ipsis erant mandata conservarint : verum alii mihi satrapæ mittendi videntur, qui regionum incolis præsent, acceptoque tributo, tum præsidiariis militibus stipendium persolvant, tum quicquid præterea necesse fuerit, perficiant. Etiam mihi videtur, iis, qui e vobis hic degunt, et quibus ego negotia impono, dum ad obeunda quædam munera ad istas nationes eos mitto, istic et agros et ædes adsignandas esse, ut et tributum huc illis adferatur, et cum eo venerint, suas in ædes possint divertere. » Hæc cum dixisset, multis ex amicis in omnibus subactis urbibus donabat ædes et quos parentes haberent : atque hac etiam tempestate posteri eorum, qui tunc illa consequuti sunt, in agrorum, quorum alii alia in regione siti sunt, possessione permanent ; ipsi vero apud regem habitant. « De satrapis autem, inquit, ad regiones illas mittendis, ut ejusmodi sint vobis videndum est, qui meminerint huc etiam mittendum esse quicquid in quovis solo pulchri bonive fuerit ; ut etiam nos qui hic manemus omnium bonorum, quæ ubique proveniunt, participes simus : nam si quid uspiam rei terribilis existat, id nobis propulsandum erit. » Hæc loquutus, finem tunc dicendi fecit : ac deinde, quos ex amicis animadverteret eundi cupidos, secundum conditiones propositas, habito delectu, eos qui maxime viderentur idonei,

πας εἰς Ἀραβίαν μὲν Μεγάβυζον, εἰς Καππαδοκίαν δὲ Ἀρταβάταν, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην Ἀρτακάμαν, εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν Χρυσάνταν, εἰς Καρίαν δὲ Ἀδούσιον, ὅνπερ καὶ ἤτοῦντο, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἑλλήσποντον καὶ Αἰολίδα Φαρνούχον. (8) Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἐπέμψε σατράπας, ὅτι ἐκόντες ἐδόκουν συστρατεῦσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα· δα-
 σμούς μὲντοι συνέταξεν ἀποφέρειν καὶ τούτους. (9) Ὡς δὲ τότε Κύρος κατεστήσατο, οὕτως ἔτι καὶ νῦν βασιλέως εἰσὶν αἱ ἐν ταῖς ἀχραῖς φυλακαὶ καὶ οἱ χιλιάρχοι τῶν φυλακῶν ἐκ βασιλέως εἰσι καθεστηκότες καὶ παρὰ βασι-
 λεί ἀπογεγραμμένοι. (10) Προεῖπε δὲ πᾶσι τοῖς ἐκπε-
 πομένοις σατράπαις, ὅσα αὐτὸν ἔωρον ποιοῦντα, πάντα ὑμειῖσθαι· πρῶτον μὲν ἱππέας καθιστάναι ἐκ τῶν συνε-
 πισπομένων Περσῶν καὶ συμμάχων καὶ ἀρματηλάτας, ὅποσοι δ' ἂν γῆν καὶ ἀρχεῖα λάβωσιν, ἀναγκάζειν τού-
 τους ἐπὶ θύρας ἵνα καὶ σωφροσύνης ἐπιμελουμένους πα-
 ρέγειν ἑαυτοὺς τῷ σατράπῃ χρῆσθαι, ἣν τι δέχεται· παι-
 δεύειν δὲ καὶ τοὺς γιγνομένους παῖδας ἐπὶ θύραις, ὥς-
 περ παρ' αὐτῷ· ἐξάγειν δὲ ἐπὶ τὴν θῆραν τὸν σατράπην
 τοὺς ἀπὸ θυρῶν καὶ ἀσκεῖν αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ
 τὰ πολεμικά. (11) Ὅς δ' ἂν ἔμοι, ἔφη, κατὰ λόγον
 τῆς δυνάμεως πλείστα μὲν ἀρματα, πλείστους δὲ καὶ
 ἀρίστους ἱππέας ἀποδείκνῃ, τοῦτον ἐγὼ ὡς ἀγαθὸν ξύμ-
 μαχον καὶ ὡς ἀγαθὸν συμφύλακα Πέρσαις τε καὶ ἔμοι
 τῆς ἀρχῆς τιμῆσω. Ἔστωσαν δὲ παρ' ὑμῖν καὶ ἑδραὶς
 ὥσπερ παρ' ἔμοι οἱ ἀρίστοι προτετιμημένοι, καὶ τράπεζα,
 ὥσπερ ἡ ἐμῇ, τρέρουσα μὲν πρῶτον τοὺς οἰκέτας, ἔπειτα
 δὲ καὶ ὡς φίλους μεταδιδόναι ἱκανῶς κεχοσημένη καὶ
 ὡς τὸν καλὸν τι ποιοῦντα καθ' ἡμέραν ἐπιγεραίρειν.
 (12) Κτᾶσθε δὲ καὶ παραδείσους καὶ θηρία τρέφετε, καὶ
 μήτε αὐτοὶ ποτε ἄνευ πόνου σίτον παραθῆσθε μήτε ἵπποις
 ἀγυμνάστοις χόρτον ἐμβάλλετε· οὐ γὰρ ἂν δυναίμην
 ἐγὼ εἰς ὧν ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ τὰ πάντων ὁμῶν ἀγαθὰ
 διασώζειν, ἀλλὰ δεῖ ἐμὲ μὲν ἀγαθὸν ὄντα σὺν ἀγαθοῖς
 τοῖς παρ' ἐμοῦ ὑμῖν ἐπικούρουν εἶναι, ὑμᾶς δὲ ὁμοίως αὐ-
 τοὺς ἀγαθοὺς ὄντας σὺν ἀγαθοῖς τοῖς μεθ' ὑμῶν ἔμοι συμ-
 μάχους εἶναι. (13) Βουλοίμην δ' ἂν ὑμᾶς καὶ τοῦτο
 κατανοῆσαι ὅτι τούτων ὧν νῦν ὑμῖν παρακελεύομαι οὐ-
 δὲν τοῖς δούλοις προστάττω· ἀδ' ὑμᾶς φημι χρῆναι ποιεῖν,
 ταῦτα καὶ αὐτοὺς πειρῶμαι πάντα πράττειν. Ὡς περ
 δ' ἐγὼ ὑμᾶς κελεύω ἐμὲ μιμεῖσθαι, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς
 ὑφ' ὑμῶν ἀρχὰς ἔχοντας μιμεῖσθαι ὑμᾶς διδάσχετε.
 14. Ταῦτα δὲ Κύρου οὕτω τότε τάξαντος ἔτι καὶ νῦν
 τῷ αὐτῷ τρόπῳ πᾶσαι μὲν αἱ ὑπὸ βασιλεῖ φυλακαὶ
 ὁμοίως φυλάττονται, πᾶσαι δὲ αἱ τῶν ἀρχόντων θύραι
 ὁμοίως θεραπεύονται, πάντες δὲ οἱ οἴκοι καὶ μεγάλοι
 καὶ μικροὶ ὁμοίως οἰκοῦνται, πᾶσι δὲ οἱ ἀρίστοι τῶν
 παρόντων ἑδραὶς προτετιμῆνται, πᾶσαι δὲ αἱ πορεῖαι
 συντεταγμέναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσὶ, πᾶσι δὲ
 συγκεφαλαιῶνται πολλαὶ πράξεις ὀλίγοις ἐπιστάταις.
 (15) Ταῦτα δ' εἰπὼν ὡς χρῆ ποιεῖν ἐκάστους καὶ δύνα-
 μιν ἐκάστω προσθεὶς ἐξέπεμπε καὶ προεῖπεν ἅπασιν πα-

satrapas misit, in Arabiam, Megabyzum : in Cappadociam, Artabatum : in Phrygiam magnam, Artacanam : in Lydiam atque Ioniam, Chrysantam : in Cariam, Adusium, quem ipsi petierant : in Phrygiam, quæ propter Hellespontum sita est, et Æolidem, Pharnuchum. Ciliciæ vero, et Cypro, et Paphlagonibus satrapas Persicos nullos misit, quod ultro visi essent adversus Babylonem ejus signa sequuti : sed tamen his etiam tributa indixit adferenda. Ut autem Cyrus tum tempo-
 ris constituit, sic etiam nunc arcium præsidia regis in pote-
 state sunt, et præsidiorum tribuni a rege constituuntur, et apud regem descripti census eorum exstant. Præterea sa-
 trapis omnibus, quos emittebat, edixit, ut omnia, quæcum-
 que se facere viderent, ea ipsi imitarentur : primum equites et currum agitatores ex illis Persis ac sociis qui com-
 mitarentur ipsos, instituerent : quicumque vero agros et palatia consequuti essent, eos ad frequentandam portam cogerent, utque temperantiæ studiosi, satrapæ semet uten-
 dos exhiberent, si quid usus posceret : etiam liberos, qui eis nascerentur, ad portam educarent et instituerent, quem-
 admodum apud ipsum fieret : itidem satrapam, quos habe-
 ret ad portam, venatum educere debere, ac tum se tum suos ad res bellicas exercere. « Qui autem mihi, ait, pro ratione potestatis suæ currus plurimos, plurimos etiam præ-
 stantissimosque equites effecerit, hunc ego, tanquam egre-
 gium belli socium, et tanquam præclarum custodiæ impe-
 rii tum Persici tum mei adiutorem, honoribus ornavo. Sint apud vos etiam sessionibus, perinde atque apud me, viri præstantissimi præ ceteris honorati : sit et mensa, quæ sic-
 ut et mea, primum domesticos alat ; deinde sat bene in-
 structa tum ad impertiendum amicis, tum ad honorem illi exhibendum, qui singulos in dies aliquid præclare geret. Etiam septa vobis hortorum sunt, ac feras alite, nec ipsi un-
 quam labore nullo præcedente cibum vobis adponite, neque pabulum equis non exercitiis obijcite : non enim fieri poterit, ut unus ego virtute humana vestrum omnia bona tuear ; sed necesse est ut ipse, strenuum me præbendo, cum viris for-
 tibus a me mittendis, vobis auxilio sim ; ac vos itidem viros esse fortes oportet, et cum vestris, qui et ipsi fortes sint, belli mihi socios et adiutores esse. Velim hoc etiam consi-
 deretis, nihil me horum, ad quæ jam vos cohortor, servis imperare : et quæ vobis facienda esse aio, hæc ipsemet ex-
 sequi omnia studeo. Denique ut vos ego me imitari jubeo, sic etiam vos illos, qui vestro sub imperio magistratus ha-
 bent, ad vos imitandos instituite. »

Atque hæc uti tum Cyrus instituit, sic etiam hodie cun-
 cta regis imperio subjecta præsidia custodiuntur, et omnes magistratum portæ officio pari ratione frequentantur, omnesque tum amplæ tum exiguæ domus simili modo ad-
 ministrantur : omnes ex iis, qui adsunt, præstantissimi sessionibus honoris ergo supra ceteros ornantur ; omnia iti-
 nera eodem modo instituuntur, perque paucos præfectos res multæ brevi compendio curantur. His indicatis, quem-
 admodum se gerere singuli deberent, ac manu militum cui-
 que data, sic eos dimisit, ut prædiceret universis, pararent

παυσαμένους ὡς εἰς νέον στρατείας ἐσομένης καὶ ἐπιδειξέας ἀνδρῶν καὶ ὀπλῶν καὶ ἵππων καὶ ἀρμάτων.

18. Κατενοήσαμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι Κύρου κατάρξαντος, ὡς φασί, καὶ νῦν ἔτι διαμένει· ἐφοδεύει γὰρ ἀνὴρ κατ' ἐνιαυτὸν αἰεὶ στρατεύμα ἔχων, ὡς ἦν μὲν τις τῶν σατραπῶν ἐπικουρίας δέχεται, ἐπικουρῇ, ἣν δὲ τις ὑβρίζει, σωφρονίζει, ἣν δὲ τις ἡ δασμῶν φορὰς ἀμελῇ ἢ τῶν ἐπὶ οὐκίων φυλακῆς ἢ ὅπως ἡ χώρα ἐνεργὸς ἢ ἢ ἄλλο τι τῶν τεταγμένων παραλίπη, ταῦτα πάντα κατευτρέπτει, ἣν δὲ μὴ δύνηται, βασιλεὶ ἀπαγγέλλει· ὁ δὲ ἀκούων βουλευέται περὶ τοῦ ἀτακτοῦντος. Καὶ οἱ πολλάκις λεγόμενοι ὅτι βασιλέως υἱὸς καταβαίνει, βασιλέως ἀδελφός, βασιλέως ὀφθαλμός, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐκφαίνονται, οὗτοι τῶν ἐφόδων εἰσὶν· ἀποτρέπεται γὰρ ἕκαστος αὐτῶν ὁπότεν ἂν βασιλεὺς καλεῖται.

17. Κατεμάθομεν δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλο μηχανήμα πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, ἐξ οὗ ταχέως ἡσθάνετο καὶ τὰ κάμπολοι ἀπέχοντα ὅπως ἔχοι. Σχεψάμενος γὰρ πόσῃν ἂν ὁδὸν ἵππος κατανύτοι τῆς ἡμέρας ἔλαινόμηνος ὥστε διαρκεῖν, ἐποίησατο ἱππῶνας τοσούτου διαλείποντας καὶ ἵππους ἐν αὐτοῖς κατέστησε καὶ τοὺς ἐπιμελομένους τούτων, καὶ ἀνδρά ἐφ' ἑκάστῳ τῶν τόπων ἔταξε τὸν ἐπιτήδεον παραδέχεσθαι τὰ φερόμενα γράμματα καὶ παραδιδόναι καὶ παραλαμβάνειν τοὺς ἀπειρηκότες ἱπποὺς [καὶ ἀνθρώπους] καὶ ἄλλους πᾶμπειν νεαλείς.

(18) Ἔστι δ' ὅτε οὐδὲ τὰς νύκτας φασὶν ἵστασθαι ταύτην τὴν πορείαν, ἀλλὰ τῷ ἡμερινῷ ἀγγέλω τὸν νυκτερινὸν διαδέχεσθαι. Τούτων δὲ ὅττω γιγνομένων φασὶν τινες θῆκτον τῶν γεράνων ταύτην τὴν πορείαν ἀνύτειν· εἰ δὲ τοῦτο ψεύδονται, ἀλλ' ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων πεζῇ πορείῳν αὕτη ταχίστη, τοῦτο εὐδην. Ἀγαθὸν δὲ ὡς τάχιστα ἕκαστον αἰσθανόμενον ὡς τάχιστα ἐπιμελεῖσθαι.

19. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ὁ ἐνιαυτός, συνήγειρε στρατιὰν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ λέγεται αὐτῷ γενέσθαι εἰς δώδεκα μὲν ἱππων μυριάδας, εἰς δις ἑξήκοντα δὲ ἄρματα δρεπανηφόρα, πεζῶν δὲ εἰς μυριάδας ἐξήκοντα. (20) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνεσκεύαστο αὐτῷ, ὥρμα δὴ ταύτην τὴν στρατείαν ἐν ἣ λέγεται καταστρέφασθαι πάντα τὰ ἔθνη ὅσα Συρίαν ἐκδάντι οἰκεῖ μέχρι Ἐρυθρᾶς θαλάττης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ εἰς Αἴγυπτον στρατεία λέγεται γενέσθαι, καὶ καταστρέφασθαι Αἴγυπτον. (21) Καὶ ἐκ τούτου τὴν ἀρχὴν ὥριζεν αὐτῷ πρὸς ἑω μὲν ἡ Ἐρυθρὰ θάλαττα, πρὸς ἀρκτον δὲ ὁ Εὐξείνιος πόντος, πρὸς ἐσπεραν δὲ Κύπρος καὶ Αἴγυπτος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ Αἰθιοπία. Τούτων δὲ τὰ πέρατα τὰ μὲν διὰ θάλασσαν, τὰ δὲ διὰ ψῦχος, τὰ δὲ διὰ ὕδωρ, τὰ δὲ δι' ἀνδρίαν ἀνιόντα. (22) Αὐτὸς δ' ἐν μέσῳ τούτων τὴν δαίταν ποιησάμενος τὸν μὲν ἀμφὶ τὸν χειμῶνα χρόνον διῆγεν ἐν Βαβυλῶνι ἑπτὰ μῆνας· αὕτη γὰρ ἀλεινὴ ἡ χώρα· τὸν δὲ ἀμφὶ τὸ ἔαρ τρεῖς μῆνας ἐν Σούσοις, τὴν δὲ ἀμὴν τοῦ θέρους δύο μῆνας ἐν Ἐκβατάνοις· οὕτω δὲ ποιῶντα αὐτὸν λέγουσιν ἐν ἑαρινῇ θάλλει καὶ ψύχει διά-

ΧΕΝΟΦΩΝ.

sese, quod suscipienda in annum proximum esset expeditio, et lustrandi milites, arma, equi, currus.

Hoc etiam ab auctore Cyro profectum, ut aiunt, nunc quoque servari animadvertimus: obit quispiam satrapias ditioris Persicæ cum exercitu singulis annis: qui, si satraparum aliquis indiget auxilio, ferat ei auxilium; si quis insolenter se gerit, eum sanam ad mentem revocet: quod si quis vel tributa conferenda, vel incolas custodiendos, vel agrum colendum minus diligenter curet, vel aliquid aliud ex iis quæ sunt imperata prætermittat, hæc ille corrigat omnia: si vero nequeat, regi denuntiet: is ubi rem audit, de eo, qui spreto imperio se petulanter gerit, deliberat; ac li sæpenumero, de quibus dicitur, regis filius descendit, regis frater, regis oculus, circitores illi sunt, licet aliquando non conspiciantur: nam unusquisque horum a cepta via deflectit undecunque rex iubet.

Etiam aliud quiddam excogitasse Cyrum cognovimus, quod ad magnitudinem imperii pertinet, unde celeriter intelligeret, qui etiam rerum longe remotarum status esset. Cum enim considerasset, quantum itineris equus agitatione diurna conficere viribus integris posset, equorum stabula parari curavit, quæ tantundem distarent, et in his equos constituit, cum illis qui eorum curam gererent: ordinavit et quolibet loco quendam, qui tum ad recipiendum literas adlatas, tum ad tradendum eas aliis idoneus esset; quique defatigatos equos et homines exciperet, ac alios mitteret recentes. Atque hoc in itinere ne noctu quidem interdum cessare eos dicitur, sed nuntio diurno succedere nocturnum. Quæ cum ita fiunt, aiunt nonnulli gruum volatu celerius iter istos huiusmodi conficere: quod si vere non dicitur, saltem hoc manifestum est, omnium pedestrium itinerum, quæ homines conficiant, hoc velocissimum esse. Bonum est autem, ut quamprimum aliquid animadvertitur, etiam cura quam celerrime adhibeatur.

Posteaquam annus præterisset, Cyrus exercitum Babylonem coegit, habuisseque fertur ad centum viginti equitum millia, currus falcatos his mille, peditum millia sexcenta. Quo adparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua nationes universas sibi subiecisse dicitur, quæ ab ingressu Syriæ ad Mare rubrum usque sedes suas habent. Postea suscepta in Ægyptum fertur expeditio, qua Ægyptum subegerit. Atque adeo deinceps imperium Cyri terminabat ad orientem, Mare rubrum; ad septentriones, pontus Euxinus; occidentem versus, Cyprus et Ægyptus; ad meridiem, Æthiopia. Harum autem regionum extremi fines, partim ob calorem, partim propter frigus, partim propter aquam, partim ob aquæ inopiam sunt propemodum inhabitabiles. Ipse cum in harum medio viveret, hiberno tempore septem menses Babylone degebat; ista quippe regio tepida est: verno, tres menses Susis; ipsa æstate vigente, menses duos Ecbatanis; quod quia faceret, semper in calore frigoreque

γειν αἰε. (28) Οὕτω δὲ διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ὡς πᾶν μὲν ἔθνος μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ Κύρω πέμψειεν ὃ, τι καλὸν αὐτοῖς ἐν τῇ χώρᾳ ἢ φύοιτο ἢ τρέφοιτο ἢ τεχνῶτο, πᾶσα δὲ πόλις ὡσαύτως, πᾶς δὲ ἰδιώτης πλούσιος ἂν ᾔετο γενέσθαι, εἰ τι Κύρω χαρίσαιοτο· καὶ γὰρ ὁ Κύρος λαμβάνων παρ' ἐκάστων ὧν ἀφθονίαν εἶχον οἱ διδόντες ἀντεδίδου ὧν σπάνιζοντας αὐτοὺς αἰσθάνοιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οὕτω δὲ τοῦ αἰῶνος προεχωρηκότες, μάλα δὲ πρεσβύτες ὧν ὁ Κύρος ἀφικνεῖται εἰς Πέρσας τὸ ἕβδομον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ πάλαι δὴ ὥσπερ εἰκὸς ἐτετελευτήκεσαν αὐτῶν· ὁ δὲ Κύρος ἔθυσεν τὰ νομιζόμενα ἱερὰ καὶ τοῦ χοροῦ ἡγήσατο Πέρσαις κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὰ δῶρα πᾶσι διέδωκεν ὥσπερ εἰώθει. (2) Κοιμηθεὶς δ' ἐν τῷ βασιλείῳ θναρ εἶδε τοῖονδε. Ἔδοξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον εἰπεῖν, Συσκευάζου, ὦ Κύρε· ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Τοῦτο δὲ ἰδὼν τὸ θναρ ἐξηγέρθη καὶ σχεδὸν ἐδόκει εἰδέναι ὅτι τοῦ βίου ἡ τελευτὴ παρείη. (3) Εὐθὺς οὖν λαθὼν ἱερεῖα ἔθηκε Διὶ τε πατρώῳ καὶ Ἥλιῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἐπὶ τῶν ἄκρων, ὡς Πέρσαις θύουσιν, ὧδε ἐπευχόμενος, Ζεῦ πατρώε καὶ Ἥλιε καὶ πάντες θεοί, δέχεσθε τάδε καὶ τελεστήρια πολλῶν καὶ καλῶν πράξεων καὶ χρησιμῶν ὅτι ἐστημῆνατέ μοι καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οὐρανίοις σημεῖοις καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ ἐν φήμαις ἃ τ' ἐγρῆν ποιεῖν καὶ ἃ οὐκ ἐγρῆν. Πολλὴ δ' ὑμῖν χάρις ὅτι καὶ γὰρ ἐγίνωσκον τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν καὶ οὐδεπώποτε ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐφρόνησα. Αἰτοῦμαι δ' ὑμᾶς δοῦναι καὶ νῦν παισὶ μὲν καὶ γυναῖκι καὶ φίλοις καὶ πατρίδι εὐδαιμονίαν, ἐμοὶ δὲ οἷον περ αἰῶνα δεδώκατε τοιαύτην καὶ τελευτήν δοῦναι. (4) Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα ποιήσας καὶ οἰκαδὲ ἐλθὼν ἐδοξεν ἀναπαύσεσθαι καὶ κατεκλίθη. Ἐπεὶ δὲ ὦρα ἦν, οἱ τεταγμένοι προσιόντες λούσασθαι αὐτὸν ἐκέλευον. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι ἡδέως ἀναπαύοιτο. Οἱ δ' αὖ τεταγμένοι, ἐπεὶ ὦρα ἦν, δείπνον παρετίθεσαν τῷ δὲ ἡ ψυχὴ σίτον μὲν οὐ προσέτετο, διψῆν δ' ἐδόκει, καὶ ἐπιεν ἡδέως. (5) Ὡς δὲ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συνέβαιεν αὐτῷ ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ, ἐκάλεσε τοὺς παῖδας· οἱ δὲ ἔτυχον συνηκολουθηκότες αὐτῷ καὶ ὄντες ἐν Πέρσαις ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς φίλους καὶ τὰς Περσῶν ἀρχάς παρόντων δὲ πάντων ἤρχετο τοιοῦδε λόγου.

6. Παῖδες ἐμοὶ καὶ πάντες οἱ παρόντες φίλοι, ἐμοὶ μὲν τοῦ βίου τὸ τέλος ἤδη πάρεστιν· ἐκ πολλῶν τοῦτο σαφῶς γινώσκω· ὑμᾶς δὲ χρῆ, ὅταν τελευτήσω, ὡς περὶ εὐδαιμονοῦ ἐμοῦ καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν πάντα. Ἐγὼ γὰρ πᾶς τε ὧν τὰ ἐν παισὶ νομιζόμενα καλὰ δοκῶ κεκαρπῶσθαι, ἐπεὶ τε ἤβησα, τὰ ἐν νεανίσκοις, τελειὸς τε ἄνθρωπος γενόμενος τὰ ἐν ἀνδράσι· σὺν τῷ χρόνῳ τε προϊόντι αἰεὶ συναυξανομένην ἐπιγινώσκω ἐδόχουν

verno vitam egisse dicitur. Erat autem ea hominum erga ipsum adfectio, ut natio quævis deteriore videretur esse conditione, si non Cyro mitteret quidquid ipsis egregium in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur: Itidem quævis urbs; et quivis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si quid Cyro gratificaretur: nam Cyrus a singulis accipiens ea, quorum copiam illi, qui dabant, haberent, vicissim eis largiebatur ea, quorum ipso inopes esse animadverteret.

CAPUT VII.

Posteaquam hoc modo ætate proveciori Cyrus esse cœpisset, admodum senex vice jam septima, ex quo imperium adeptus erat, in Persiam venit. Quo tempore tum pater tum mater ipsius jamdudum, ceu credi par est, e vivis excesserant: hic Cyrus sacrificia statuta fecit, ex instituto patrio chorum Persarum duxit, et pro more munera in omnes distribuit. Consopitus autem in regia, somnium hujusmodi vidit: accedere quispiam ad ipsum visus est, humana specie augustior, qui diceret, Para te, Cyre: nam ad deos jam iturus es. Hoc somnio viso, excitatus est, propeque scire videbatur, vitæ sibi finem adesse. Quamobrem sumptis mox hostiis, Jovi patrio, et Soli, et diis ceteris in summis montium jugis, qui Persis sacrificandi mos est, rem divinam fecit, et hujusmodi usus est prexatione: « Jupiter patrie, tuque Sol, ac vos dii universi, accipite hæc sacra, quibus et multis præclarisque actionibus finem impono, et gratias vobis ago, quod mihi tum in sacrificiis tum signis cœlestibus, tum auguriis, tum ominibus ea significastis, quæ vel facienda vel omittenda erant. Magnas etiam vobis gratias ago, quod et ipse curam de me vestram agnovi, et nunquam me rebus prosperis supra conditionem humanam extulerim. Rogo autem vos, ut nunc quoque liberis, uxori, amicis, patriæ felicitatem largiamini: mihi vero peto, ut quale concessistis ævum, talem etiam exitum detis. » His peractis cum domum revertisset, quieti se dare decrevit, et decubuit. Posteaquam tempus ita posceret, accedunt ii, quibus hoc erat negotii datum, atque ut lavet, hortantur. Suaviter ille se quiescere dicebat. Itidem illi quibus id erat negotii datum, cum tempus esset, ornam ipsi adponunt: at Cyri animus non ille quidem cibum admittebat, sed sitire videbatur, atque adeo cum voluptate bibit. Eadem illi cum altero atque item tertio die accidissent, filios arcessivit; qui fere tunc eum sequuti, in Persia degebant. Arcessivit et amicos et Persarum magistratus; qui jam universi cum adessent, hujusmodi orationem exorsus est:

« Instat modo, mei filii, ac vos amici omnes qui adestis, vitæ meæ finis: ex multis id quidem indicibus certo cognosco: vos vero ubi vitam cum morte commutavero, de me tanquam beato, et dicere omnia et facere oportet. Nam et cum puer essem, eorum, quæ in ætate puerili præclara existimantur, fructum mihi consequutus esse videor: et adolescens, eorum quæ habet adolescentia: et virilem prorsus ad ætatem ubi perveni, eorum quæ virilis ætas habet. Quin et progressu temporis vires meas una auctas animad-

καὶ τὴν ἐμὴν δύναμιν, ὥστε καὶ τοῦμὲν γῆρας οὐδεπώποτε ἡσθόμην τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνώμενον, καὶ οὐτ' ἐπιχειρήσας οὐτ' ἐπιθυμήσας οἶδα θου ἡτύχῃσα. (7) Καὶ τοὺς μὲν φίλους ἐπέιδον δι' ἐμοῦ εὐδαίμονας γενομένους, τοὺς δὲ πολέμιους ὑπ' ἐμοῦ δουλωθέντας καὶ τὴν πατρίδα πρόσθεν ἰδιωτεύουσαν ἐν τῇ Ἀσίᾳ νῦν προτετιμημένην καταλείπω. ὧν τ' ἐκτετήσάμην οὐδὲν οἶδα θτι οὐ διεωσάμην. Καὶ τὸν μὲν παρελθόντα χρόνον ἐπραττον οὕτως ὥσπερ εὐχόμεν, φόβος δέ μοι συμπαρομαρτῶν μή τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἢ ἰδοίμι ἢ ἀκούσαιμι ἢ πάθοιμι χαλεπὸν, οὐκ εἶα τελείως με μέγα φρονεῖν οὐδ' εὐφραίνεισθαι ἐκπεπταμένως. (8) Νῦν δ' ἤν τελευτήσω, καταλείπω μὲν ὑμᾶς, ὧ παῖδες, ζῶντας οὗσπερ ἔδοσάν μοι οἱ θεοὶ γενέσθαι, καταλείπω δὲ πατρίδα καὶ φίλους εὐδαιμονοῦντας· ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐγὼ δικαίως μακαρίζομενος τὸν ἀεὶ χρόνον μνήμης τυγχάνοιμι; (9) Δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν με ἡδὴ σαφηνίσαντα καταλείπειν, ὥς ἂν μὴ ἀμφιλογος γενομένη πράγματα ὑμῖν παράσχη. Ἐγὼ φίλῳ μὲν ἀμοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως, ὧ παῖδες· τὸ δὲ προβουλεύειν καὶ τὸ ἡγεῖσθαι ἐφ' ὅ,τι ἂν καιρὸς δοκῇ εἶναι, τοῦτο προστάτω τῷ προτέρῳ γενομένῳ καὶ πλείονων κατὰ τὸ εἶκος ἐμπίρῳ. (10) Ἐπαιδεύθην δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ τῆςδε τῆς ἐμῆς τε καὶ ὑμετέρας πατρίδος, τοῖς πρεσβυτέροις οὐ μόνον ἀδελφοῖς ἀλλὰ καὶ πολίταις καὶ δδῶν καὶ θάκων καὶ λόγων ὑπέκειν, καὶ ὑμᾶς δὲ, ὧ παῖδες, οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἐπαίδευσον, τοὺς μὲν γεραίνετους προτιμᾶν, τῶν δὲ νεωτέρων προτετιμῆσθαι· ὥς οὖν παλαιὰ καὶ εἰθισμένα καὶ ἔννομα λέγοντος ἐμοῦ οὕτως ἀποδέχεσθε; (11) Καὶ σὺ μὲν, ὧ Καμβύση, τὴν βασιλείαν ἔχε, θεῶν τε διδόντων καὶ ἐμοῦ ὅσον ἐν ἐμοί· σοὶ δὲ, ὧ Ταναοζάρη, σατράπην εἶναι δίδωμι· Μήδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ τριῶν Καδουσίων· ταῦτα δὲ σοὶ διδοὺς νομίζω ἀρχὴν μὲν μείζω καὶ τοῦνομα τῆς βασιλείας τῷ πρεσβυτέρῳ καταλείπειν, εὐδαιμονίαν δὲ σοὶ ἀλυποτέραν. (12) Ὅποίας μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης εὐφροσύνης ἐπιδεῖξαι ἐσεὶ οὐχ ὁρῶ, ἀλλὰ πάντα σοὶ τὰ δοκοῦντα ἀνθρώπους εὐφραίνειν παρέσται. Τὸ δὲ δυσκαταπραχτοτέρων τε ἐρᾶν καὶ τὸ πολλὰ μεριμνᾶν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἔχειν κεντριζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τὰμὰ ἔργα φιλονεικίας καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι, ταῦτα τῷ βασιλεύοντι ἀνάγκη σοῦ μάλλον συμπαρομαρτεῖν, ἢ, σάφ' ἴσθι, τῷ εὐφραίνεισθαι πολλὰς ἀσχολίας παρέχει. (13) Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὧ Καμβύση, ὅτι οὐ τὸδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ πιστοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλεῦσιν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλέστατον. Πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύσει φύεσθαι ἀνθρώπους· πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοντο, ὥσπερ καὶ τὰλλα τὰ πεφυκότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεται· ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ ἕκαστον ἐαυτῷ· ἢ δὲ κτήσις αὐτῶν ἐστὶν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μάλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ. (14) Εἰ οὖν καὶ ἄλλους τινὰς πειράσῃ συμφύλακας τῆς βασιλείας ποιέισθαι, μηδαμῶθεν πρότερον ἀρχοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ ὁμῶθεν γενομένου. Καὶ

vertere videbar : adeo ut senectutem meam adolescentia nunquam imbecilliozem factam senserim neque quidquam vel adgressum me vel expetisse, quod non adsequutus sim. Amicos quidem felices per me factos vidi, hostes in servitutem a me redactos; patriam antehac nullo in Asia claram imperio, nunc dignitate principem relinquo : quæ denique sum consequutus, eorum nihil non conservasse me scio. Et quanquam præterito tempore nihil non ex voto mihi succederet, tamen quia comes mihi metus erat, ne quid in futurum vel viderem, vel audirem, vel paterer rei gravis, non is mihi concessit, ut prorsus elato animo essem, vel effuse lætarer. Nunc si moriar, vos quidem, filii, quos mihi dii nasci voluere, superstites relinquo : et patriam et amicos itidem relinquo fortunatos : qui possit itaque fieri, ut ego non merito sempiterna hominum beatum me prædicantium memoria celebretur? Est autem mihi jam hoc quoque declarandum, cui regnum relinquam; ne id in ambiguo relictum negotia vobis facessat. Complector equidem, filii, pari utrumque vestrum benevolentia : verum et consilio providere ac ducis officio fungi quacunque in re tempus et usus postulet, eum jubeo, qui natus major est et usum rerum plurium, prout consentaneum est, habet. Quin et ipse uti ab hac mea vestraque patria sum institutus, natus majoribus non modo fratribus, sed civibus etiam de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse, sic vos quoque, filii, ab initio institui, ut natus majoribus honorem principem deferatis, et vicissim minoribus honore anteeatis : quamobrem ita, quæ a me dicuntur, accipite, ut qui tum prisca tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam. Ac tuum quidem, Cambyzes, regnum esto, diis illud ac me tibi largientibus, quantum quidem in me est : tibi vero, Tanaoxares, hoc tribuo, ut Medorum, et Armeniorum, et tertio loco Cadusiorum satrapas sis : quæ tibi cum largior, majus quidem imperium et regni nomen natus majori me relinquere arbitror, tibi vero felicitatem magis omnis expertem molestiæ. Nam qua delectatione humana cariturus sis equidem non video; certe omnia quæ hominibus adferre voluptatem videntur, tibi sunt adfutura. Amorem vero illorum, quæ confectu difficilia sunt, et multarum rerum sollicitam occupationem, et vitæ alienam a quiete rationem, pungente animum æmulatione rerum a me gestarum, et insidiarum molitionem, earundemque structurarum ab aliis metum; hæc, inquam, necesse est illum, qui regno potietur, magis quam te comitari : quæ, sat scito, multa objiciunt impedimenta, quo minus animo læto quis esse possit. Et tu quidem certe nosti, Cambyzes, non aureum hoc sceptrum esse, quod regnum tibi conservet, sed amici fidi regibus et verissimum et tutissimum sceptrum sunt. Fidos vero ne putes homines nasci; quod ita itidem omnibus fidi conspicerentur, sicut et cetera, quæ natura insita sunt, conspiciuntur esse omnibus eadem : sed fidi qui sint, eos sibi quemque efficere oportet : parantur autem non vi, sed potius beneficentia. Quamobrem si voles et alios quosdam tibi regni custodiendi socios adjungere, nequaquam prius aliunde initium facito, quam ab eo, qui loco tecum eodem ortus est. Nam et civis magis quam exteri nobis

πολίται τοι ἄνθρωποι ἀλλοδαπῶν οἰκειότεροι καὶ σύς-
 τεις ἀποσχόντων· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος φύν-
 τες καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρὸς τρεφέντες καὶ ἐν τῇ
 αὐτῇ οἰκίᾳ αὐξηθέντες καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἀγα-
 πώμενοι καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα
 προσαγορεύοντες, πῶς οὐ πάντων οὗτοι οἰκειότατοι;
 (16) Μὴ οὖν ἃ οἱ θεοὶ ὑφίγγηται ἀγαθὰ εἰς οἰκειότητα
 ἀδελφοῖς μάταιά ποτε ποιήσητε, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐθὺς
 οἰκοδομεῖτε ἄλλα φιλικὰ ἔργα· καὶ οὕτως αἰεὶ ἀνυπέρ-
 βλητος [ἀλλήλοις] ἔσται ἡ ὑμετέρα φιλία. Ἐαυτοῦ
 τοι κηδεταὶ ὁ προνομῶν ἀδελφοῦ· τίς γὰρ ἄλλω ἀδελφὸς
 μέγας ὢν οὕτω καλὸν ὡς ἀδελφῷ; τίς δ' ἄλλος τιμήσε-
 ται δι' ἄνδρα μέγα δυνάμενον οὕτως ὡς ἀδελφός; τίνα
 δὲ φοβήσεται τὸς ἀδικεῖν ἀδελφοῦ μεγάλου ὄντος οὕτως ὡς
 τὸν ἀδελφόν; (18) Μήτε οὖν θᾶπτον μηδεὶς σοῦ τού-
 τῳ ὑπακούετω μήτε προθυμότερον παρέστω· οὐδενὶ γὰρ
 οἰκειότερα τὰ τούτου οὔτε ἀγαθὰ οὔτε δεινὰ ἢ σοί. Ἐν-
 νόει δὲ καὶ τὰδε· τίς γὰρ ἰσχυρὸς ἐλπίσαις ἂν μειζόνων
 τυχεῖν ἢ τούτῳ; τίς δ' ἂν βοηθήσας ἰσχυρότερον σύμμα-
 χον ἀντιτάξῃ; τίνα δ' αἰσχίον μὴ φιλεῖν ἢ τὸν ἀδελφόν;
 τίνα δὲ ἀπάντων κάλλιον προτιμᾶν ἢ τὸν ἀδελφόν; μό-
 νου τοι, ὦ Καμβύση, πρωτεύοντος ἀδελφοῦ παρ' ἀδελφῷ
 οὐδὲ φθόνος παρὰ τῶν ἄλλων ἐφικνεῖται. (17) Ἀλλὰ
 πρὸς θεῶν πατρώων, ὧ παῖδες, τιμᾶτε ἀλλήλους, εἰ τι
 καὶ τοῦ ἐμοῦ χαρίζεσθαι μέλει ὑμῖν· οὐ γὰρ δήπου
 τοῦτο ἔγε σαφὲς δοκεῖτε εἰδέναι ὡς οὐδὲν εἰμι ἐγὼ ἔτι,
 ἐπειδὴν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τελευτήσω· οὐδὲ γὰρ νῦν
 τοι τὴν γ' ἐμὴν ψυχὴν ἐωρᾶτε, ἀλλ' οἷς διεπράττετο
 τούτοις αὐτὴν ὡς οὖσαν κατεφωρᾶτε. (18) Τὰς δὲ τῶν
 ἀδίκων παθόντων ψυχὰς οὕτω κατενόησατε οἷους μὲν
 φόβους τοῖς μαιφόνοις ἐμβάλλουσιν, οἷους δὲ παλα-
 μναίους τοῖς ἀνοσίκοις ἐπιτέμπουσι; τοῖς δὲ φθιμένοις τὰς
 τιμὰς διαμένειν ἔτι ἂν δοκεῖτε, εἰ μηδενὸς αὐτῶν αἰ-
 ψυχὰ κύρια ἦσαν; (19) Οὐτοὶ ἐγωγε, ὦ παῖδες,
 οὐδὲ τοῦτο πώποτε ἐπέσθην ὡς ἡ ψυχὴ ἔως μὲν ἂν ἐν
 θνητῷ σώματι ᾖ, ζῇ, ὅταν δὲ τούτου ἀπαλλαγῇ, τέθνη-
 κεν. Ὅρῳ γὰρ ὅτι καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὅσον ἂν ἐν
 αὐτοῖς χρόνον ᾖ ἡ ψυχὴ, ζῶντα παρέχεται. (20) Οὐδέ
 γε ὅπως ἄφρων ἔσται ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴν τοῦ ἀφρονος σώ-
 ματος δόξα γένηται, οὐδὲ τοῦτο πέπεισμαι· ἀλλ' ὅταν
 ἀκρατος καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς ἐκκριθῇ, τότε καὶ φρονι-
 μώτατον εἶδος αὐτὸν εἶναι. Διαλυομένου δὲ ἀνθρώπου
 δῆλόν ἐστιν ἕκαστα ἀπλέοντα πρὸς τὸ ὁμόφυλον πλὴν τῆς
 ψυχῆς· αὐτὴ δὲ μόνῃ οὔτε παρούσα οὔτε ἀπιοῦσα ὁρᾶται.
 (21) Ἐννοήσατε δὲ, ἔφη, ὅτι ἐγγύτερον μὲν τῷ ἀνθρω-
 πίνῳ θανάτῳ οὐδὲν ἐστὶν ὕπνου· ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ
 τότε δήπου θειοτάτη καταφαίνεται, καὶ τότε τι τῶν μελ-
 λόντων προορᾷ· τότε γὰρ, ὡς εἶοικε, μάλιστα ἐλευθεροῦ-
 ται. (22) Εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει ταῦτα ὅσπερ ἐγὼ οἶμαι
 καὶ ἡ ψυχὴ καταλείπει τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν
 καταιδόμενοι ποιεῖτε ἃ ἐγὼ δέομαι· εἰ δὲ μὴ οὕτως,
 ἀλλὰ μένουσα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι συναποθνήσκει,
 ἀλλὰ θεοὺς γε τοὺς αἰεὶ ὄντας καὶ πάντ' ἐπορῶντας καὶ

sunt conjuncti, et contubernales quam li, qui nobiscum
 eodem in contubernio non vivunt : at vero qui eodem semine
 prognati, ad eadem nutriti matre, in eadem domo creverunt,
 et ab iisdem parentibus diliguntur, eandemque matrem et
 eundem patrem adpellant, qui fieri possit ut non sint omnium
 conjunctissimi? Ne igitur ea bona, per quæ dii fratres ad con-
 junctionem deducunt, frustra vobis esse concessa patia-
 mini; sed super hæc ipsa statim studia quædam alia be-
 nevolentiae et amoris extruite; quo fiet, ut amicitia vestra
 semper invicta sit. Nimirum sui ipsius curam gerit, qui
 fratri prospicit : nam cui frater magnus adeo est orna-
 mento, ut fratri? quis alius ob hominem præpotentem ita
 coletur, ut ejus frater? quemnam aliquis adeo, ut fratrem,
 si frater sit magnus, injuria adficere formidet? Quamobrem
 nemo te celerius huic obediat, nemo alacrius ad ipsum
 veniat : quippe nec secundæ nec adversæ tristesque res
 hujus ad quenquam magis proprie pertinent, quam ad te.
 Hæc etiam consideres velim, cuinam gratificando majora
 te consequutur sperare debeas, quam si gratificeris
 fratri? cui opem ferendo, belli socium firmiorem tibi ad-
 junges : quem turpius est non amare, quam fratrem? quem-
 nam omnium laudabilius est observare honorando, quam
 fratrem? Solus est frater, Cambyzes, qui si apud fratrem
 locum principem obtineat, nequit ad eum pertingere aliorum
 invidia. Quare vos, filii, obtestor per deos patrios, prose-
 quimini vosmet mutuo honore, si quidem vos mihi gratifi-
 candi estis studiosi : non enim liquido scire vos arbitrari
 debetis, me, posteaquam vivendi finem fecero, nihil futu-
 rum; nam ne modo quidem animi in eum cernebatis, sed
 esse eum deprehendebatis ex iis quæ agebat. An necdum
 animadvertistis quos terrores illorum animi, qui vim et in-
 juriam passi sunt, homicidis incutiant? quos scelerum vin-
 dices nefariis immittant? Anne permansuros fuisse putatis
 defunctorum honores, si nihil eorum animis juris ac po-
 tæstatis reliquum esset? Equidem, filii, nequaquam persuaderi
 mihi unquam passus sum, animum, quamdiu in mortali
 sit corpore, vivere; cum ex eo exeat, mori. Nam animum
 video his morti obnoxiiis corporibus, quamdiu in eis degat,
 vitam impertiri. Ne id quidem mihi persuaderi potuit,
 animum esse insipientem, posteaquam ab hoc insipiente
 corpore separatur : sed cum a corpore secreta est pura mens
 et integra, tum eam sapientissimam esse, vero maxime con-
 sentaneum fuerit. Cum dissolvitur homo, non est obscurum
 ad res sui generis singula commigrare, extra unum animum;
 qui solus neque dum adest, neque dum discedit, cernitur.
 Veniat vobis in mentem, nihil esse mortis hominis similis
 somno : at per somnum maxime hominis animus divinitatem
 suam declarat, atque etiam multa futura prospicit : quippe
 qui tunc, uti quidem adparet, maxime fit liber. Quare si
 hæc ita sunt, quemadmodum ego existimo, et si animus
 hoc corpus relinquit, reveriti animum meum, quæ vos rogo,
 præstate : sin hæc ita non sunt, sed animus et manet in
 corpore, et cum eo interit, vos tamen deos, qui immortales

πάντα δυναμένους, οἱ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὄλων τάξιν συνέχουσιν ἀτριβῇ καὶ ἀγῆρατον καὶ ἀναμάρτητον καὶ ὑπὸ καλλούς καὶ μεγέθους ἀδιήγητον, τούτους φοβούμενοι μήποτε ἀσεβὲς μηδὲν ἀνόσιον μήτε ποιήσῃτε μήτε βουλευσῃτε. (23) Μετὰ μέντοι θεούς καὶ ἀνθρώπων τὸ πᾶν γένος τὸ αἰεὶ ἐπιγιγνόμενον αἰδεῖσθε· οὐ γὰρ ἐν σκότῳ ὑμᾶς οἱ θεοὶ ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμφαντῇ πᾶσιν ἀνάγκη αἰεὶ ζῆν τὰ ὑμέτερα ἔργα· ἃ ἦν μὲν καθαρὰ καὶ ἔξω τῶν ἀδίκων φαίνεται, δυνατοὺς ὑμᾶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναδείξει· εἰ δὲ εἰς ἀλλήλους ἀδικῶν τι φρονήσετε, ἐκ πάντων ἀνθρώπων τὸ ἀξιώσιμτοι εἶναι ἀποβαλεῖτε. Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἐτι πιστεύσαι δύναίτο ὑμῖν, οὐδ' εἰ πάνυ προθυμοῖτο, ἰδὼν ἀδικούμενον τὸν μάλιστα φίλῳ προσήκοντα. (24) Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω ὅλους χρῆ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, εἰ δὲ μὴ, καὶ παρὰ τῶν προγεγενημένων μαθάνετε· αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ διαγεγνήνται φίλοι μὲν γονεῖς παῖσι, φίλοι δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφοῖς· ἤδη δὲ τινες τούτων καὶ ἐναντία ἀλλήλων ἔπραξαν· ὁποτέρους ἂν οὖν αἰσθάνησθε τὰ πραχθέντα συνενεγκόντα, ταῦτα δὴ αἰρούμενοι ὀρθῶς ἂν βουλευοίσθε. (25) Καὶ τούτων μὲν ἴσως ἤδη ἔλας. Τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὃ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε μήτε ἐν ἀργύρῳ μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλὰ τῇ γῇ ὡς τάχιστα ἀπόδοτε. Τί γὰρ τούτου μακαριώτερον τοῦ γῇ μιχθῆναι, ἢ πάντα μὲν τὰ καλὰ, πάντα δὲ τὰ κατὰ φύειν τε καὶ τρέφειν; ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως φιλόανθρωπος ἐγενόμην καὶ νῦν ἡδέως ἂν μοι δοκῶ κοινωνῆσαι τοῦ εὐεργετοῦντος ἀνθρώπου. (26) Ἀλλὰ γὰρ ἤδη, ἔφη, ἐκλιπεῖν μοι φαίνεται ἡ ψυχὴ ὀθνηπερ, ὡς εἰκε, πᾶσιν ἀρχεται ἀπολείπουσα. Εἰ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιὰς βούλεται τῆς ἐμῆς ἄψασθαι ἢ ὄμμα τοῦμόν ζώντος ἐτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω· ἔταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, αἰτούμαι ὑμᾶς, ὃ παῖδες, μηδεὶς ἐξ' ἀνθρώπων τοῦμόν σῶμα ἰδέτω, μηδ' αὐτοὶ ὑμεῖς. (27) Πέρσας μέντοι πάντας καὶ τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ μνήμα τοῦμόν παρακαλεῖτε συνησθησομένους ἐμοὶ ὅτι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν ἂν ἐτι κακὸν παθεῖν, μήτε ἦν μετὰ τοῦ θεοῦ γένωμαι μήτε ἦν μηδὲν ἐτι ὡς ὁπόσοι δ' ἂν ἔλθωσι, τούτους εὖ ποιήσαντες ὁπόσα ἐπ' ἀνδρὶ εὐδαίμονι νομίζεται ἀποπέμπετε. (28) Καὶ τοῦτο, ἔφη, μέμνησθέ μου τελευταῖον, τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες καὶ τοὺς ἐχθροὺς δυνήσεσθε κολλάειν. Καὶ χαίρετε, ὃ φίλοι παῖδες, καὶ τῇ μητρὶ ἀπαγγέλλετε ὡς παρ' ἐμοῦ· καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι χαίρετε. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ πάντας δεξιωσάμενος συνεκαλύψατο καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν.

sunt, et intuentur et possunt omnia, quique ordinem universitatis hunc expertem detrimenti et senectæ et extra omnem errorem positum, præ pulchritudine atque etiam magnitudine inexplicabilem conservant; hos inquam veriti nihil usquam impie, nihil nefarie vel facite vel deliberate. Post deos universam etiam hominum nationem, quæ perpetua successione continuatur, reveremini: nam dii vos caligine quadam non tegunt, sed actiones vestras semper omnibus ante oculos versari necesse est; quæ si pura secretaque ab injustitia adparuerint, potentes vos inter homines universos reddent: sin aliquid alter in alterum injuriæ cogitaveritis, apud omnes homines fidem amittetis. Nam nemo poterit amplius vobis credere, tametsi magnopere cupiat, si videat adfici illum injuria, qui sit amicitiae jure conjunctissimus. Itaque si satis ego vos doceo, quales vosmet erga vos præbere debeatis, recto est: sin autem, ab iis etiam discite, qui ante nos exsistite; hæc enim optima est doctrinæ ratio. Nam multi parentes erga liberos, multi erga fratres in amore constantes mansere: nonnulli etiam his contraria inter se mutuo designarunt: utris igitur animadvertitis ea, quæ fecerunt, profuisse, illorum si facta prætuleritis alteris, recte vobis consulueritis. Ac de his quidem jam fortasse satis. Ceterum corpus meum, filii, cum diem supremum obiero, nec in auro condite, nec in argento, nec ulla in re alia, sed terræ quamprimum reddite. Quid enim beatius quam terra commisceri, quæ omnia præclara, bona omnia profert ac nutrit? Ego cum alias hominum studiosus fui, tum hoc tempore libenter mihi videor ejus rei particeps futurus, quæ in homines est benefica. Enimvero deficere mihi videtur animus ea parte, qua, uti consentaneum est, omnibus deficere incipit. Quamobrem si quis vestrum vel dextram meam vult contingere, vel in oculos viventis adhuc intueri, accedat: ubi vero velatus fuero, ne quis hominum, filii, vos oro, corpus meum videat, ac ne vos quidem ipsi. Persas quidem omnes ac socios meum ad monumentum evocate; quo mihi gratulentur, cui jam in tuto agenti nihil accidere mali possit, sive adeo cum numine divino fuero, sive in nihilum redigar: quotquot autem venerint, hos beneficiis illis adfectos, quæcunque in hominis fortunati funere solemne est exhiberi, dimittite. Atque hoc ex me postremum memineritis, Si benefici in amicos fueritis, etiam hostes punire poteritis. Valet, filii cari; atque idem matri verbis meis renuntiate: itidem omnes amici, qui adestis, et abestis, valet. » Hæc cum loquutus esset, et omnibus dextram porrexisset, velavit se vitamque cum morte commutavit.

Ὅτι μὲν δὴ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡ Κύρου βασιλεία ἐγένετο αὐτῇ ἐαυτῇ μαρτυρεῖ. Ὀρίσθη μὲν πρὸς ἑω μὲν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, πρὸς ἐσπέραν δὲ Κύπρῳ καὶ Αἰγύπτῳ, πρὸς μεσημβρίαν δὲ Αἰθιοπία. Τοσαύτη δὲ γενομένη μιᾷ γνώμῃ τῇ Κύρου ἐκυβερνᾶτο, καὶ ἐκείνός τε τοὺς ὑφ' ἐαυτῷ ὥσπερ ἑαυτοῦ παῖδας ἐτίμα τε καὶ ἐθεράπευσεν, οἳ τε ἀρχόμενοι Κύρον ὡς πατέρα ἐσέβοντο. (α) Ἐπει μὲντοι Κύρος ἐτελεύτησεν, εὐθὺς μὲν αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐστασίαζον, εὐθὺς δὲ πόλεις καὶ ἔθνη ἀφίσταντο, πάντα δ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐτρέπετο. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγω ἀρξομαι διδάσκων ἐκ τῶν θείων. Οἶδα γάρ ὅτι πρότερον μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπ' αὐτῷ καὶ τοῖς τὰ ἔσχατα πεποιηκόσιν εἴτε ὄρκους ὁμόσαιεν, ἡμπέδουν, εἴτε δεξιὰς δοίεν, ἐβεβαίουν. (β) Εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν καὶ τοιαύτην δόξαν εἶχον, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πιστεύει οὐδὲ εἰς ἔτι, ἐπεὶ ἐγνωσται ἡ ἀσέβεια αὐτῶν, οὕτως οὐδὲ τότε ἐπίστευσαν ἂν οἱ τῶν σὺν Κύρῳ ἀναβάντων στρατηγοί· νῦν δὲ δὴ τῇ πρόσθεν αὐτῶν δόξῃ πιστεύσαντες ἐνεγείρισαν ἑαυτοὺς, καὶ ἀναχθέντες πρὸς βασιλέα ἀπετημήθησαν τὰς κεφαλὰς. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν συστρατευσάντων βαρβάρων ἄλλοι ἄλλαις πιστευσιν ἐξαπατηθέντες ἀπώλοντο. (γ) Πολλοὶ δὲ καὶ τὰδε χεῖρονες νῦν εἰσι. Πρόσθεν μὲν γὰρ εἴ τις ἡ διακινδυνεύσειε πρὸ βασιλέως ἢ πόλιν ἢ ἔθνος ὑποχείριον ποιήσειεν ἢ ἄλλο τι καλὸν ἢ ἀγαθὸν αὐτῷ διαπραΐσειεν, οὗτοι ἦσαν οἱ τιμώμενοι· νῦν δὲ καὶ ἡν τις ὥσπερ Μιθριδάτης τὸν πατέρα Ἀριοβαρζάνην προδοῦς, καὶ ἡν τις ὥσπερ Ῥεομίθρης τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ὁμήρους παρὰ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγκαταλιπὼν καὶ τοὺς μεγίστους ὄρκους παραβὰς βασιλεὶ δόξῃ τι σύμφορον ποιῆσαι, οὗτοι εἰσιν οἱ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς γεαιρόμενοι. (δ) Ταῦτα οὖν ὁρῶντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάντες ἐπὶ τὸ ἀσεβές καὶ τὸ ἀδικον τετραμμένοι εἰσὶν· ὅποιοι τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ὦσι, τοιοῦτοι καὶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἐπὶ τὸ πολὺ γίνονται. Ἄθεμιστότεροι δὲ νῦν ἢ πρόσθεν ταύτῃ γεγέννηται.

α. Εἰς γε μὴν χρήματα τῆδε ἀδικιώτεροι· οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολλὰ ἡμαρτηκότας, ἀλλὰ ἡδὴ τοὺς οὐδὲν ἡδικοκότας συλλαμβάνοντες ἀναγκάζουσι πρὸς οὐδὲν δίκαιον χρήματα ἀποτίειν· ὥστε οὐδὲν ἤττον οἱ πολλὰ ἔχειν δοκοῦντες τῶν πολλὰ ἡδικοκώτων φοβοῦνται· καὶ εἰς χεῖρας οὐδ' οὗτοι ἐθέλουσι τοῖς κρείττοσιν ἵεναι, οὐδὲ γε ἀθροίζεσθαι εἰς βασιλικὴν στρατείαν θαρβόουσι. (γ) Τοιγαροῦν ὅστις ἂν πολεμῇ αὐτοῖς, πᾶσιν ἔξοστιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀναστρέφεσθαι ἀνευ μάχης ὅπως ἂν βούλωνται διὰ τὴν ἐκείνων περὶ μὲν θεοὺς ἀσέβειαν, περὶ δὲ ἀνθρώπους ἀδικίαν. Αἱ μὲν δὲ γνώμαι ταύτῃ τῷ παντὶ χείρους νῦν ἢ τὸ παλαιὸν αὐτῶν.

δ. Ὡς δὲ οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμέλονται ὥσπερ πρόσθεν, νῦν αὖ τοῦτο διηγῆσομαι. Νόμιμον γὰρ δὴ

Fuisse quidem regnum Cyri omnium in Asia præclarissimum ac maximum, vel ipsum de se testatur. Terminos habuit, ab oriente, Mare rubrum; a septentrione, pontum Euxinum; ab occidente, Cyprum et Ægyptum; a meridie, Æthiopiam. Tantum vero cum esset, uno tamen Cyri arbitrio gubernabatur, qui subjectos sibi liberum instar et honore prosequeretur et obsequiis sibi devinciebat; cum subjecti Cyrum vicissim tanquam patrem venerarentur. Verum ubi Cyrus diem suum obiit, mox inter ipsos filios coortum est dissidium, mox urbes et nationes defecerunt, atque omnia in pejorem partem versa sunt. Vera autem me dicere, a rebus divinis docere incipiam. Equidem scio, prius regem ac regi subjectos etiam iis, qui vel extrema facinora designassent, aive iurandum dedissent, id ipsum servasse, sive junxissent dextras, firmiter promissis stetisse. Quod si tales non fuissent et ejusmodi de se opinionem excitassent, sicut hodieque ne unus quidem fidem eis habet, postquam eorum perspecta est impietas, ita neque tunc illorum militum duces, qui expeditionem cum Cyro susceperunt, fidem eis habuissent: jam vero cum prisca de illis opinioni credidissent, seipsos eis tradiderunt, et ad regem deductis capita fuerunt abscissa. Multi etiam barbari, qui hanc expeditionem una susceperant, alii alia fidei pollicitatione decepti perierunt. Sunt etiam, quod ad hæc attinet, multo nunc deteriores. Nam antehac si quis pro rege periculum adiret, vel urbem aut nationem in ejus ditionem redegisset, vel aliquid aliud præclare fortiterque pro eo perfecisset, hi scilicet erant, qui honoribus cumularentur: nunc si quis etiam, quemadmodum Mithridates, patre suo Ariobarzane prodito, et si quis, quemadmodum Reomithres, uxore, liberis, et amicorum quoque liberis apud Ægyptium obsidibus relictis, et sanctissimo jurejurando violato, regi quod expediat, fecisse videatur; hi vero sunt, qui maximis honoribus ornantur. Quæ cum omnes Asiatici videant, etiam ipsi ad impietatem et injustitiam deflexerunt. Nam quales sunt ii, qui præsumunt, tales et illi plerumque solent esse, qui eorum imperio subjecti sunt. Hinc factum, ut magis jam sint nefarii, quam olim fuerint.

Pecunias vero jam quod attinet, hoc modo nunc magis injusti sunt: non enim duntaxat eos qui multa commiserunt delicta, sed jam illos quoque, qui nihil injusti admisere, comprehendunt, ac præter jus et æquum pecunias solvere cogunt: quo fit, ut nihilo minus ii, quorum res ampla videtur esse, sibi metuant, atque alii, qui multa injuste fecerunt; iidem cum potioribus congradi recusant, neque ad copias regiam in expeditionem conflatas adjungere se audent. Quapropter omnibus licet, qui bellum ipsis faciunt, in eorum regione citra pugnam ut libitum fuerit versari, tum propter ipsorum erga deos impietatem, tum propter injurias, quas hominibus inferunt. Atque hoc modo sunt ipsorum animi prorsus jam deteriores, quam olim.

Ne corporum quidem eos illa ratione, qua prius, curam habere jam narrabo. Nam erat in eorum institutis, ut nec

ἦν αὐτοῖς μήτε πῦναι μήτε ἀπομύττεσθαι. ἄλλον δὲ εἶπε ταῦτα οὐ τοῦ ἐν τῷ σώματι ὑγροῦ φειδόμενοι ἐνόμισαν, ἀλλὰ βουλόμενοι διὰ πόνων καὶ ἰδρώτων τὰ σώματα στερεοῦσθαι. Νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ πῦναι μηδὲ ἀπομύττεσθαι ἐτι διαμένει, τὸ δὲ πονεῖν οὐδαμῶς ἐπιτηδεύεται. (9) Καὶ μὴν πρόσθεν μὲν ἦν αὐτοῖς μονοσιτεῖν νόμιμον, ὅπως ὅλη τῇ ἡμέρᾳ χρῶντο εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὸ διαπνεῖσθαι· νῦν γε μὴν τὸ μὲν μονοσιτεῖν ἐτι διαμένει, ἀρχόμενοι δὲ τοῦ σίτου ἡνίκα περ οἱ πρωιαίτατα ἀριστῶντες μέχρι τούτου ἐσθιόντες καὶ πίνοντες διάγουσιν ἕξτεπερ οἱ ὀψιαίτατα κοιμώμενοι.

10. Ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον μηδὲ προχοῖδας εἰσφέρεισθαι εἰς τὰ συμπόσια, ὅλλον εἶπε νομίζοντες τῷ μὴ υπερπίνειν ἦττον ἢ καὶ σώματα καὶ γνώμας σφάλλειν· νῦν δὲ τὸ μὲν μὴ εἰσφέρεισθαι ἐτι αὖ διαμένει, τοσοῦτον δὲ πίνουν ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὴν μηκέτι δύνωνται ὀρθοῦμενοι ἐξίνααι.

11. Ἄλλὰ μὴν καχεῖνο ἦν αὐτοῖς ἐπιχώριον τὸ μεταξὺ πορευομένους μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροῦς εἶναι· νῦν δ' οὐ τὸ μὲν τούτων ἀπέχεσθαι ἐτι διαμένει, τὰς μέντοι πορείας οὕτω βραχείας ποιοῦνται ὥς μηδὲν ἂν ἐτι θαυμάσαι τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων.

12. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ θήραν πρόσθεν μὲν τοσαυτάκις ἐξήσαν ὥστε ἀρκεῖν αὐτοῖς τε καὶ ἵπποις γυμνάσια τὰς θήρας· ἐπεὶ δὲ Ἀρτοξέρξης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦττους τοῦ οἴνου ἐγένοντο, οὐκέτι ὁμοίως οὔτε αὐτοὶ ἐξήσαν οὔτε τοὺς ἄλλους ἐξήγον ἐπὶ τὰς θήρας, ἀλλὰ καὶ εἰ τινες φιλόπονοι γενόμενοι σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς ἱππεῦσιν ἅμα θηρῶν, φθονοῦντες αὐτοῖς ὅλοι ἦσαν καὶ ὥς βελτίονας αὐτῶν ἐμίσουν.

13. Ἄλλὰ τοὶ καὶ τοὺς παῖδας τὸ μὲν παιδεύεσθαι ἐπὶ ταῖς θύραις ἐτι διαμένει· τὸ μὲντοι τὰ ἱππικὰ μαθηθῆναι καὶ μελετᾶν ἀπέσθηκε διὰ τὸ μὴ ἰέναι ὅπου ἂν ἀποραινόμενοι εὐδοκίμοιεν. Καὶ εἶπε γὰρ οἱ παῖδες ἀκούοντες ἐκεῖ πρόσθεν τὰς δίκας δικαίως δικαζομένας ἐδόκουν μαθηθῆναι δικαιοσύνην, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀνέστραπται· σαφὲς γὰρ ὁρῶσι νικῶντας ὑπότεροι ἂν πλείον διδῶσιν. (14) Ἄλλὰ καὶ τῶν φουμένων ἐκ τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ παῖδες πρόσθεν μὲν ἐμάνθανον ὅπως τοῖς μὲν ὠφελίμοις χρῶντο, τῶν δὲ βλαβερῶν ἀπέχοντο· νῦν δὲ εἰκάσι ταῦτα διδασκομένοις ὅπως ἐτι πλείστα κακοποιῶσιν· οὐδαμῶς γοῦν πλείους ἢ ἐκεῖ οὔτε ἀποθήσκουσιν οὔτε διαφθείρονται ὑπὸ φαρμάκων.

15. Ἄλλὰ μὴν καὶ θρυπτικώτεροι πολλοὶ νῦν ἢ ἐπὶ Κύρου εἰσὶ. Τότε μὲν γὰρ ἐτι ἡ ἐκ Περσῶν παιδεία καὶ ἐγκρατεία ἐχρῶντο, τῇ δὲ Μήδων στολῇ καὶ ἀδρότητι· νῦν δὲ τὴν ἐκ Περσῶν καρτερίαν περιορώσιν ἀποσθεννυμένην, τὴν δὲ τῶν Μήδων μαλακίαν διασώζονται. (16) Σαφηνίσαι δὲ βούλομαι καὶ τὴν θρύψιν αὐτῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ πρῶτον μὲν τὰς εὐνάς οὐ μόνον ἀρκεῖ μαλακῶς ὑποσώρνουσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν κλινῶν τοὺς πόδας ἐπὶ δαπνῶν τίθασιν, ὅπως μὴ ἀντερεῖθῃ τὸ δάπεδον, ἀλλ' ὑπεκίωσιν αἱ δάπνιδες. Καὶ

expuerent, nec emungerentur. Perspicuum est autem, hæc ipsos non ea de causa sanxisse, quod corporis humori parcendum existimarent, sed quod laboribus ac sudore corpora firmari vellent: jam vero manet id quidem adhuc, ne vel exspuant, vel emungant se, sed ut laboribus se exerceant, nusquam curæ est. Enimvero erat etiam apud illos olim hoc institutum, ut semel tantum singulis diebus cibum sumerent; quo tam ad expedienda negotia quam ad se in laboribus exercendos die toto uterentur: jam vero restat id quidem, ut semel duntaxat cibum capiant; sed cum eo tempore vesci incipiant, quo solent qui maxime matutino prandent, tam diu comedere ac bibere perseverant, quamdiu solent qui serissime cubitum eunt.

Erat item in eorum institutis, ne ad convivia importarentur obbæ; quod nimirum existimarent minus tum corpora tum animos debilitari, si quis non nimium hauriat: nunc has non importari, restat id quidem, tantum vero bibunt, ut, si non importent, ipsi exportentur; cum nempe recto corpore non amplius exire possint.

Erat illud unum ex institutis patriis, quod itinera facientes neque comedebant, neque bibebant, neque quidquam eorum palam faciebant, quæ de his necessario consequuntur: nunc autem id quidem manet adhuc, ut ab his se rebus abstineant; sed itinera tam breviter faciunt, ut miretur nemo, a rebus illis necessariis eos abstinere.

At vero toties etiam olim venatum exibant, ut solæ venationes ad exercendum tam ipsos quam equos sufficerent: posteaquam vero rex Artaxerxes et ipsius familiares a vino vinci cœperunt, nec jam amplius ipsi perinde ac prius exhibant, nec alios ad venationes educebant; quin et illis palam invadebant, quasque se potiores oderant, quicunque labores amarent, et cum equitibus suis venarentur.

Est hodieque in usu, pueros ad portas institui; verum ut artem equestrem discant et exerceant, id scilicet extinctum est, quod eo non eant, ubi specimen edendo gloriam consequi possint. Et quod quidem pueri audientes prius illic iudicia ex æquo judicari, iustitiam discere videbantur, hoc vero etiam penitus perversum est: nam manifesto vident eos superiores discedere, qui largius dederint. Etiam illorum, quæ e terra nascuntur, vires pueri antehac discebant, quo utilibus uterentur, a noxiis abstinere; nunc ea sic edoceri videntur, uti quamplurimum noceant: certe enim nusquam plures, quam illic, vel extinguuntur venenis, vel perniciosè læduntur.

Enimvero etiam multo nunc sunt, quam Cyri tempore, delicatiores. Nam ea tempestate Persica quidem institutione et continentia adhuc utebantur, vestitu vero et elegantia Medorum: nunc a Persis profectam laborum tolerantiam extingui patiuntur, et Medorum mollietatem retinent. Libet autem ipsorum etiam delicias et voluptatem explanare. Nam primum eis non satis est, cubilia molliter sterni, sed jam spondarum pedes tapetibus imponunt, ut ne pavimentum obnitatur, sed tapetes nonnihil cedant. Et sane quæ ad men-

μὴν τὰ πεττόμενα ἐπὶ τράπεζαν ὅσα τε πρόσθεν εὐρητο, οὐδὲν αὐτῶν ἀφήρηται, ἄλλα τε αἰ καινὰ ἐπιμηχανῶνται, καὶ ὅσα γε ὡσαύτως· καὶ γὰρ καινοποιήτας ἀμφοτέρων τούτων κέκτηνται. (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ χειμῶνι οὐ μόνον κεφαλὴν καὶ σῶμα καὶ πόδας ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐσκεπασθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄκραις ταῖς χερσὶ χειρίδας δασείας καὶ δακτυλήθρας ἔχουσιν. Ἐν γε μὴν τῷ θέρει οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς οὐθ' αἱ τῶν δένδρων οὐθ' αἱ τῶν πετρῶν σκιαί, ἀλλ' ἐν ταύταις ἑτέρας σκιὰς ἀνθρωποὶ μηχανώμενοι αὐτοῖς παρεσθῶσι. (18) Καὶ μὴν ἐκπώματα ἦν μὲν ὡς πλείστα ἔχωσι, τούτῳ καλλωπίζονται· ἦν δ' ἐξ ἀδίκου φανερώς ἡ μεμηχανημένα, οὐδὲν τοῦτο αἰσχύνονται· πολλὸν γὰρ ἡύξηται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀδικία τε καὶ αἰσχροκερδία.

19. Ἀλλὰ καὶ πρόσθεν μὲν ἦν ἐπιχώριον αὐτοῖς μὴ δρᾶσθαι πεζῇ πορευομένοις, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἢ τοῦ ὡς ἱππικωτάτους γίνεσθαι· νῦν δὲ στρώματα πλείω ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν· οὐ γὰρ τῆς ἱππείας οὕτως ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμέλονται. (20) Τὰ γε μὴν πολεμικὰ πῶς οὐκ εἰκότως νῦν τῷ παντὶ χείρους ἢ πρόσθεν εἰσίν; οἷς ἐν μὲν τῷ παρελθόντι χρόνῳ ἐπιχώριον εἶναι ὑπῆρχε τοὺς μὲν τὴν γῆν ἔχοντας ἀπὸ ταύτης ἱππότητας παρέχεσθαι, οἱ δὲ καὶ ἐστρατεύοντο, τοὺς δὲ φρουροῦντας, εἰ δεοὶ στρατεύεσθαι πρὸ τῆς χώρας, μισθοφόρους εἶναι· νῦν δὲ τοὺς τε θυρωροὺς καὶ τοὺς σιτοποιοὺς καὶ τοὺς ὀψοποιοὺς καὶ οἰνοχόους καὶ λουτροχόους καὶ παρατιθέντας καὶ ἀναίρουντας καὶ κατακοιμίζοντας καὶ ἀνιστάντας καὶ τοὺς κοσμητάς, οἱ ὑποχρῖσται τε καὶ ἐντρίβουσιν αὐτοὺς καὶ τὰλλα ρυθμίζουσι, τούτους πάντας ἱππείας οἱ δυνάσται πεποιθήκασιν, ὅπως μισθοφορῶσιν αὐτοῖς. (21) Πληθὺς μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων φαίνεται, οὐ μέντοι ὁφελός γε οὐδὲν αὐτῶν εἰς πόλεμον· δηλοῖ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ γινόμενα· κατὰ τὴν χώραν γὰρ αὐτῶν ῥῆον οἱ πολέμιοι ἢ οἱ φίλοι ἀναστρέφονται. (22) Καὶ γὰρ δὴ ὁ Κῦρος τοῦ μὲν ἀκροβολίσσασθαι ἀποπαύσας, θωρακίσας δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἵππους καὶ ἐν παλτὸν ἐκάστω δούς εἰς χεῖρα ὁμόθεν τὴν μάχην ἐποιεῖτο· νῦν δὲ οὔτε ἀκροβολίζονται ἔτι οὐτ' εἰς χεῖρας συνιόντες μάχονται. (23) Καὶ οἱ πεζοὶ ἔχουσιν μὲν γέβρα καὶ κοπίδας καὶ σαγάρεις ὥσπερ ἐπὶ Κύρου τὴν μάχην ποιησόμενοι· εἰς χεῖρας δὲ ἵνα οὐδ' οὗτοι ἐξέλουσιν. (24) Οὐδέ γε τοῖς δρεπανηφόροις ἄρμασιν ἔτι χρῶνται ἐφ' ᾧ Κῦρος αὐτὰ ἐποιήσατο. Ὁ μὲν γὰρ τιμαῖς αὐξήσας τοὺς ἡνιόχους καὶ ἀγαθοὺς ποιήσας εἶχε τοὺς εἰς τὰ ὅπλα ἐμβαλοῦντας· οἱ δὲ νῦν οὐδὲ γινώσκοντες τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄρμασιν ὁκνοῦντα σπρῖσιν ὁμοίους τοὺς ἀνασκήτους τοῖς ἡσκηκόσιν ἔσεσθαι. (25) Οἱ δὲ δρῶσι μὲν, πρὶν δ' ἐν τοῖς πολεμίοις εἶναι οἱ μὲν ἄκοντες ἐκπίπτουσιν, οἱ δ' ἐξάλλονται· ὥστε ἄνευ ἡνιόχων γινόμενα τὰ ζεύγη πολλὰκις πλείω κακὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους ποιεῖ. (26) Ἐπεὶ μέντοι καὶ αὐτοὶ γινώσκουσιν ὅτι σπρῖσαι τὰ πολεμιστήρια ὑπάρχει, ὕφηνται, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἄνευ τῶν Ἑλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, οὔτε θύαν ἄλ-

sam coquantur, eorum quidquid prius inventum fuit, nihil est detractum; et alia quaedam artificia nova semper excogitant: idem in obsoniis fit: nam in utroque habent, qui semper aliquid novi conficiant. Quin etiam hiberno tempore non caput solum, non corpus, non pedes ipsis satis est tegi; sed etiam ad extremas manus habent tegumenta quaedam hirsuta et digitalia. Æstate vero nec arborum nec rupium ipsis umbræ sufficiunt, sed in his adstant iis homines, qui et alia excogitant umbracula. Jam si pocula maximo numero habeant, eo ipso tanquam ornamento semet ostentant; at ea si palam sit comparata improbis esse artibus, nullum iis pudorem incutit: nam et injustitia et lucri turpis cupiditas apud eos valde creverunt.

Etiam illud prius erat eis in more patrio positum, ut pedites in itineribus obeundis non conspicerentur; idque alia nulla de causa, quam ut rei equestris peritissimi evaderent: jam vero plus stragulorum in equis quam in cubilibus habent; non enim tam equestris res ipsis est curæ, quam ut molliter sedeant. Bellica sane studia quod attinet, qui non in illis consentaneum fuerit nunc prorsus eos deteriores esse, quam olim fuerunt? quibus superiori quidem tempore mos patrius erat, ut quotquot agros possiderent, equites inde suppeditarent, qui militatum irent: qui vero in præsiidiis degerent, si quidem aliquando suscipienda esset pro defensione regionis expeditio, stipendiis militarent; at nunc et ostiarios, et panis et obsoniorum opifices, et pocillatores, et balneatores, et qui cibos in mensas adponunt, et qui eos tollunt, et qui cubitum deducunt, et qui de somno excitant, et exornatores, qui pigmenta eis illinunt infricantque, et cetera concinne componunt; hos omnes in equites dynastæ retulerunt, ut stipendia sibi mereant. Et hominum quidem ex his confata adparet multitudo, non tamen ullus eorum in bello est usus: quod quidem ex iis ipsis, quæ usu veniunt, manifestum est; nam illorum in agro facilius hostes quam amici versantur. Enimvero cum ferentariorum ordine Cyrus eos eximeret, ac tum ipsos tum equos armaret, et cuique daret in manum paltum unum, cominus pugnam faciebat: nunc neque amplius missilibus pugnant, neque cominus congressi rem gerunt. Itidem pedites habent illi quidem, pugnam inituri, scuta, et copidas, et secures, perinde ac Cyri tempore; verum ne illi quidem manum conserere volunt. Nec falcatos quidem currus ad eos amplius usus, quibus a Cyro destinati fuerunt, adhibent. Nam in aurigas honoribus auctos, et ad fortitudinem institutos habuit, qui gravem in armatam impetum facerent; hi vero Persæ recentiores, cum eos qui sunt in curribus nenorint, quidem, inexercitatos arbitrantur pares futuros exercitatis. Faciunt vero illi quidem impetum, sed prius quam intra hostes penetrent, partim inviti decidunt, partim desiliunt; adeo ut ab aurigis destituti currus et jugales sæpenumero plus amicis detrimenti adferant quam hostibus. Cum vero et ipsi intelligant, quales sint ipsorum apparatus bellici, cedunt aliis, neque quisquam amplius absque Græcis ad bellum se comparat, sive adeo ipsi bellum inter se gerant.

λήλοις πολεμῶσιν ὅτε ὅταν οἱ Ἕλληνες αὐτοῖς ἀντιστρατεύωνται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασι μεθ' Ἑλλήνων τοὺς πολέμους ποιῆσθαι.

27. Ἐγὼ μὲν ὃν οἶμαι ἄπερ ὑπεθέμην ἀπειργάσθαι μοι. Φημὶ γὰρ Πέρσας καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς καὶ ἀσεβειτέρους περὶ θεοὺς καὶ ἀνοσιωτέρους περὶ συγγενεῖς καὶ ἄδικωτέρους περὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀνανδρωτέρους τὰ εἰς τὸν πόλεμον νῦν ἢ πρόσθεν ἀποδεδεῖχθαι. Εἰ δέ τις τάναντία ἔμοι γινώσχοι, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπισκοπῶν εὐρήσει αὐτὰ μαρτυροῦντα τοῖς ἑμοῖς λόγοις.

seu contra eos Græci copias educant; sed etiam adversus Græcos non nisi cum Græcorum auxiliis bella sibi suscipienda esse statuerunt.

Arbitror equidem me jam perfecisse, quod institueram. Quippe demonstratum aio, Persas et alios Persis conjunctos minus erga deos esse religiosos, et erga cognatos magis impios, et injustiores erga ceteros, et bellicis in rebus jam magis instrenuos, quam prius: quod si quis contraria sententiæ meæ statuit, is facta modo eorum consideret, atque ea dictis a me testimonium dare comperiet.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ.

BIBΛΙΟΝ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίνονται παῖδες δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κύρος. Ἐπεὶ δὲ ἡσθάνει Δαρείος καὶ ὑπώπτευσ τελευτῇ τοῦ βίου, ἐβούλετο τῶν παίδε ἀμφοτέρω παρῆναι. (2) Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος παρῶν ἐτύγχανε· Κύρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε, καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων ὅσοι εἰς Καστωλοῦ πεδῖον ἀθροίζονται. Ἀναβαίνει οὖν ὁ Κύρος λαβὼν Τισσαφέρην ὡς φίλον, καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἔχων δολίτας ἀνέβη τριακοσίους· ἀρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παρράσιον. (3) Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε Δαρείος, καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης, Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς ἐπιβουλευοὺς αὐτῷ. Ὁ δὲ πείθεται τε καὶ συλλαμβάνει Κύρον ὡς ἀποκτενῶν· ἡ δὲ μήτηρ ἐξαίτησαμένη αὐτὸν ἀποπέμψει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. (4) Ὁ δ' ὡς ἀπῆλθε κινδυνεύσας καὶ ἀτιμασθεὶς, βουλευέται ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ', ἣν δύνηται, βασιλεύσει αὐτ' ἐκείνου. Παρυσάτις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ, φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἀρταξέρξη. (5) Ὅστις δ' ἀφικνεῖτο τῶν παρὰ βασιλέως πρὸς αὐτὸν, πάντας οὕτω διατιθεὶς ἀπεπέμπετο ὥστε αὐτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ. Καὶ τῶν παρ' ἐαυτοῦ δὲ βαρβάρων ἐπεμελεῖτο ὡς πολεμῆν τε ἱκανοὶ εἴησαν καὶ εὐνοικῶς ἔχοιεν αὐτῷ. (6) Τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύναμιν ἡθροίζεν ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος, ὅπως ᾗτι ἀπαρασκευότατον λάβοι βασιλέα. Ὡς οὖν ἐποιεῖτο τὴν συλλογὴν. Ὅπόσας εἶχε φυλακὰς ἐν ταῖς πόλεσι, παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἑκάστοις λαμβάνειν ἄνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους, ὡς ἐπιβουλευόντος Τισσαφέρνους ταῖς πόλεσι. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις Τισσαφέρνους τὸ ἀρχαῖον, ἐκ βασιλέως δεδομένα, τότε δ' ἀφεστήχουσιν πρὸς Κύρον πᾶσαι πλὴν Μιλήτου. (7) ἐν Μιλήτῳ δὲ Τισσαφέρνης προαισθόμενος τὰ αὐτὰ ταῦτα βουλευομένους, ἀποστήναι πρὸς Κύρον, τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. Ὁ δὲ Κύρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στρατεύμα ἐπολιόρχει Μίλητον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ἐπειρᾶτο καταγίνειν τοὺς ἐκπεπτωκότας. Καὶ αὕτη αὐτῷ ἄλλη πρόφασις ἦν αὐτῷ τοῦ ἀθροΐζειν στρατεύμα. (8) Πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων ἡξίου

XENOPHONTIS

EXPEDITIO CYRI.

LIBER I.

CAPUT I.

Darii et Parysatidis duo fuere filii; quorum natu major Artaxerxes, minor Cyrus erat. Cum autem aegrotaret Darius, et vitae finem instare suspicaretur, filium utrumque sibi adesse voluit. Ac major quidem natu forte tunc aderat; sed Cyrum arcessit a principatu, cuius eum satrapam fecerat; sed et praefectum eum designaverat omnium, quicunque ad Castoli planitiem congregari solent. Itaque Cyrus adscendit, Tissapherne tanquam amico sibi adjuncto, cum trecentis etiam gravis armaturae militibus Graecis, quibus Xenias Parrhasius praerat. Posteaquam Darius vivendi finem fecit, et Artaxerxes regno potitus est, Tissaphernes Cyrum apud fratrem criminatur, quasi is illi insidiaretur. Credit ille, et Cyrum interficiendi consilio comprehendit: sed mater eum, precibus suis condonatum, ad principatum remittit. Is ubi periculo objectus et adfectus ignominia discessit, consilia inquit quo pacto in potestate fratris esse desineret, atque etiam, si fieri posset, ejus loco regno potiretur. Et Parysatis quidem mater a Cyri partibus stetit, quippe quae magis hunc, quam Artaxerxem regem, diligeret. Ipse autem, si quis ad se a rege veniret, eos omnes sic affectos remittebat, ut sibi magis, quam regi, essent amici. Praeterea curabat ut barbari, quos habebat secum, et ad gerendum bellum idonei et benevolenti essent erga ipsum animo. Graecas vero copias, quam poterat occultissime, cogebat, ut regem imparatissimum offenderet. Hoc igitur modo eorum delectum confecit. Quotquot militum praesidiariorum custodias in urbibus habebat, earum praefectis singulis mandabat, ut Peloponnesios quam plurimos optimosque compararent, quasi Tissaphernes urbibus insidiaretur. Nam urbes Ionicae fuerant illae quidem prius Tissaphernis, a rege traditae; sed hoc tempore omnes, praeter Miletum, ad Cyrum defecerant. Cum enim Tissaphernes Mileti praesensisset, Milesios eadem ad Cyrum deficiendi consilia agitare, partim eos occiderat, partim eiecerat. Cyrus autem in exilium actus cum excepisset, exercitu comparato, terra marique Miletum obsidebat, et exules reducere conabatur. Hoc utique erat ei alterum militis cogendi praetextum. Mittebat ei ad regem, atque orabat, ut ipsi potius, qui frater ejus

ἀδελφὸς ὦν αὐτοῦ δοθῆναι οἱ ταύτας τὰς πόλεις μᾶλλον ἢ Τισσαφέρνην ἀρχειν αὐτῶν, καὶ ἡ μήτηρ συνέπρα-
 τεν αὐτῷ ταῦτα· ὥστε βασιλεὺς τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-
 βουλῆς οὐκ ᾔσθάνετο, Τισσαφέρνηι δὲ ἐνόμιζε πολεμοῦν-
 τα αὐτὸν ἀμφὶ τὰ στρατεύματα δαπανᾶν· ὥστε οὐδὲν ἤχθε-
 το αὐτῶν πολεμοῦντων. Καὶ γὰρ ὁ Κύρος ἀπέπειπε
 τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων ὧν Τι-
 σσαφέρνης ἐτύχχανεν ἔχων. (9) Ἄλλο δὲ στράτευμα αὐ-
 τῷ συνελήγετο ἐν Χερρόνησῳ τῇ καταντιπείρας Ἀβύδου
 τῶνδε τὸν τρόπον. Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος φυγὰς ἦν·
 τούτῳ συγγενόμενος ὁ Κύρος ἡγάσθη τε αὐτὸν καὶ δίδω-
 σιν αὐτῷ μυρίους δαρεικοὺς. Ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον
 στράτευμα συνέλεξεν ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων, καὶ
 ἐπολέμει ἐκ Χερρόνησου ὁρμώμενος τοῖς Θραξὶ τοῖς ὑπὲρ
 Ἑλλήσποντον οἰκοῦσι, καὶ ὠφέλει τοὺς Ἑλλήνας· ὥστε
 καὶ χρήματα συνεβάλλοντο αὐτῷ εἰς τὴν τροφὴν τῶν
 στρατιωτῶν αἱ Ἑλλήσποντιακαὶ πόλεις ἐκούσαι. Τοῦ-
 το δ' αὖ οὕτω τρεφόμενον ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στράτευ-
 μα. (10) Ἀριστίππος δὲ ὁ Θετταλὸς ξένος ὦν ἐτύχχα-
 νεν αὐτῷ, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν οἰκοὶ ἀντιστασιωτῶν
 ἔρχεται πρὸς τὸν Κύρον, καὶ αἰτεῖ αὐτὸν εἰς διςχιλοὺς
 ξένους καὶ τριῶν μηνῶν μισθόν, ὥς οὕτω περιγενόμενος
 ἂν τῶν ἀντιστασιωτῶν. Ὁ δὲ Κύρος δίδωσιν αὐτῷ εἰς
 τετρακισχιλοὺς καὶ ἑξ μηνῶν μισθόν, καὶ δεῖται αὐτοῦ
 μὴ πρόσθεν καταλῦσαι πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας πρὶν
 ἂν αὐτῷ συμβουλευσῇται. Οὕτω δὲ αὖ τὸ ἐν Θεττα-
 λίᾳ ἐλάνθανεν αὐτῷ τρεφόμενον στράτευμα. (11) Πρό-
 ξενον δὲ τὸν Βοιωτίαν ξένον ὄντα αὐτῷ ἐκέλευσε λαβόντα
 ἄνδρας ὅτι πλείστους παραγενέσθαι, ὥς εἰς Πισίδας βου-
 λόμενος στρατεύεσθαι, ὥς πράγματα παρεχόντων τῶν
 Πισιδῶν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ. Σοφάνειτον δὲ τὸν Στυμ-
 φάλιον καὶ Σωκράτην τὸν Ἀχαιὸν, ξένους ὄντας καὶ τού-
 τους, ἐκέλευσεν ἄνδρας λαβόντας ἔλθειν ὅτι πλείστους,
 ὥς πολεμήσων Τισσαφέρνηι σὺν τοῖς φυγάσι τῶν Μιλη-
 σίων. Καὶ ἐποίουν οὕτως οὗτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δ' ἐδόκει ἤδη πορεύεσθαι αὐτῷ ἄνω, τὴν μὲν
 πρόφασιν ἐποιεῖτο ὥς Πισίδας βουλόμενος ἐκβαλεῖν
 παντάσῃ ἐκ τῆς χώρας καὶ ἀθροίζει ὥς ἐπὶ τούτους
 τὸ τε βαρβαρικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐνταῦθα στρά-
 τευμα· καὶ παραγγέλλει τῷ τε Κλεάρχῳ λαβόντι ἦκειν
 ὅσον ἦν αὐτῷ στράτευμα, καὶ τῷ Ἀριστίπῳ συναλ-
 λαγέντι πρὸς τοὺς οἰκοὶ ἀποπέμψαι πρὸς ἑαυτὸν δ' εἶχε
 στράτευμα, καὶ Ξενίᾳ τῷ Ἀρχαδί, ὃς αὐτῷ προεστί-
 χει τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ξενικοῦ, ἦκειν παραγγέλλει λα-
 βόντα τοὺς ἄνδρας πλὴν ὅποσοι ἱκανοὶ ἦσαν τὰς ἀπο-
 πώλεις φυλάττειν. (2) Ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς Μιλητίων
 πολιορκούντας, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκέλευσε σὺν αὐτῷ
 στρατεύεσθαι, ὑποσχόμενος αὐτοῖς, εἰ καλῶς καταπρά-
 ξιεν ἐφ' ᾧ ἐστρατεύετο, μὴ πρόσθεν παύσασθαι πρὶν
 αὐτοὺς καταγάγῃ οἰκαδε. Οἱ δὲ ἡδέως ἐπειθόντο·

esset, quam Tissapherni, tradere in eas urbes imperium
 vellet : qua in re mater etiam eum adjuvabat ; itaque acci-
 dit, ut rex insidias sibi strui non animadverteret, sed exi-
 stimaret Cyrum idcirco in exercitus sumptus facere, quia
 Tissapherni bellum pararet ; adeoque moleste non ferret,
 bellum inter ipsos geri : nam et Cyrus mittebat tributum
 regi debitum lis ex urbibus, quas Tissaphernes proprias habe-
 bat. Cogebantur et aliae copiae Cyro in Chersoneso, e regione
 Abydi, in hunc modum. Clearchus erat Lacedaemonius
 exul, quocum congressus Cyrus admiratus est eum, ac de-
 cem millia daricorum ei donavit. Quod ille aurum cum ac-
 cepisset, exercitum his pecuniis collegit, et e Chersoneso
 prodians, Thracibus iis qui supra Hellespontum habitant,
 bellum intalit, commodisque Graecos adfecit ; adeo ut etiam
 sponte sua civitates Hellespontiacae pecunias ad alendum
 hunc militem conferrent. Quapropter et haec copiae Cyro
 clam alebantur. Aristippus autem Thessalus, hospes ejus,
 cum domi factione adversaria premeretur, ad Cyrum venit,
 externosque milites ab eo circiter bis mille, cum trium men-
 sium stipendio petit, quod se hoc pacto superiorem contrariis
 partibus fore confideret. Cyrus ei ad quatuor millia conce-
 dit, et in sex menses stipendium ; simul eum rogat, ne prius
 cum adversariae factionis hominibus transigeret, quam se-
 cum consilia communicasset. Atque hoc modo clam in
 Thessalia quoque exercitus ei alebatur. Etiam Proxenum
 Baeotium, ei hospitem, cum quanto posset maximo militum
 numero venire jussit, quasi vellet adversus Pisidas, ut qui
 agrum ipsius infestarent, exercitum ducere. Sophanetum
 quoque Stymphalium, et Socratem Achaean, ejus itidem
 qui fuerant hospites, cum quanta maxima possent manu
 venire jussit, quasi cum Milesiis exulibus Tissaphernem
 oppugnare vellet. Ac hi quidem ita faciebant.

CAPUT II.

Cum autem in superiorem Asiam ei movere visum es-
 set, causam belli eam prae se ferebat, quasi Pisidas vellet
 omnino ex regione sua ejicere : atque tanquam adversus hos
 pugnaturus tum barbaricas tum Graecas huc copias cogit :
 Clearchoque denuntiat, ut cum exercitu, quem haberet, ad
 se veniret ; et Aristippo ut, compositione cum civibus inita,
 copias, quas habebat, mitteret : Xeniae item Arcadi, qui
 praererat copiis exteris, quas in civitatibus alebat, imperat
 ut ad se cum suis veniret, relictis tantum iis, qui tuendis
 arcibus satis erant. Arcessivit et illos, qui Miletum obside-
 bant, ipsosque exules Milesios secum in aciem exire jus-
 sit ; pollicitus se, si bellum, quod tunc suscipiebat, ex sen-
 tentia conficeret, non prius conquiesciturum, quam eos domum
 reduxisset. Parebant illi perlibenter ; quippe qui Cyro fi-

ἐπίστευον γὰρ αὐτῶ· καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα παρῆσαν εἰς Σάρδεις. (3) Ξενίας μὲν δὴ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων λαβὼν παρεγένετο εἰς Σάρδεις, ὀπλίτας εἰς τετρακισχίλους· Προξένος δὲ παρῆν ἔχων ὀπλίτας μὲν εἰς πεντακοσίους καὶ χίλους, γυμνῆτας δὲ πεντακοσίους, Σοφαίνετος δὲ ὁ Στυμφάλιος ὀπλίτας ἔχων χίλους, Σωκράτης δὲ ὁ Ἀχαιοὺς ὀπλίτας ἔχων ὡς πεντακοσίους, Πασίων δὲ ὁ Μεγαρεὺς εἰς τριακοσίους μὲν ὀπλίτας, τριακοσίους δὲ πελταστὰς ἔχων παρεγένετο· ἦν δὲ καὶ οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης τῶν ἀμφὶ Μίλητον στρατευομένων. Οὗτοι μὲν εἰς Σάρδεις αὐτῷ ἀφίκοντο. (4) Τισσαφέρνης δὲ κατανοήσας ταῦτα, καὶ μερίζονα ἡγησάμενος εἶναι ἢ ὡς ἐπὶ Πισιδας τὴν παρασκευὴν, πορεύεται ὡς βασιλέα ἢ ἐδύνατο τάχιστα, ἱππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους. (5) Καὶ βασιλεὺς μὲν δὴ, ἐπεὶ ἤκουσε παρὰ Τισσαφέρνους τὸν Κύρου στόλον, ἀντιπαρεσκευάζετο.

Κῦρος δὲ ἔχων οὐς εἰρήκα ὠρμάτο ἀπὸ Σάρδεων· καὶ ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυδίας σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας εἴκοσι καὶ δύο ἐπὶ τὸν Μαίανδρον ποταμόν. Τούτου τὸ εὖρος δύο πλέθρα· γέφυρα δὲ ἐπὶν ἐξευμένη πλοῖους ἑπτὰ. (6) Τοῦτον διαβάς ἐξελαύνει διὰ Φρυγίας σταθμὸν ἕνα παρασάγγας ὀκτὼ εἰς Κολοσσάς, πόλιν οἰκουμένην, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. Ἐνταῦθα ἔμεινε ἡμέρας ἑπτὰ· καὶ ἦκε Μένων ὁ Θετταλὸς, ὀπλίτας ἔχων χίλους καὶ πελταστὰς πεντακοσίους, Δόλοπας καὶ Αἰνιῶνας καὶ Ὀλυνηοὺς. (7) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας εἴκοσι εἰς Κελαινάς, τῆς Φρυγίας πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα Κύρῳ βασιλεία ἦν καὶ παράδεισος μέγας, ἀγρίων θηρίων πλήρης, ἃ εἰκίνοι ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου, ὅποτε γυμνάσαι βούλοιο αὐτόν τε καὶ τοὺς ἵππους. Διὰ μέσου δὲ τοῦ παραδείσου ρεῖ ὁ Μαίανδρος ποταμός· αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων· ρεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν πόλεως. (8) Ἔστι δὲ καὶ μεγάλου βασιλείως βασιλεία ἐν Κελαιναῖς ἐρυμνὰ ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ Μαρσίου ποταμοῦ ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει· ρεῖ δὲ καὶ οὗτος διὰ τῆς πόλεως καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαίανδρον· τοῦ δὲ Μαρσίου τὸ εὖρος ἐστὶν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν. Ἐνταῦθα λέγεται Ἀπολλῶν ἐκδεῖραι Μαρσύαν, νικήσας ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας, καὶ τὸ δέσμα κρεμάσαι ἐν τῷ ἄντρῳ· ὅθεν αἱ πηγαὶ· διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται Μαρσύας. (9) Ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἡττηθεὶς τῇ μάχῃ ἀπεχώρει, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦτά τε τὰ βασιλεία καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν. Ἐνταῦθα ἔμεινε Κῦρος ἡμέρας τριάκοντα· καὶ ἦκε Κλέαρχος ὁ Λακεδαιμόνιος φυγὰς ἔχων ὀπλίτας χίλους καὶ πελταστὰς ὀρθῶς ὀκτακοσίους καὶ τοξότας Κρήτας διακοσίους. Ἄμα δὲ καὶ Σῶσις παρῆν ὁ Συρακόσιος ἔχων ὀπλίτας τριακοσίους καὶ Σοφαίνετος ὁ Ἀρκάς ἔχων ὀπλίτας χίλους. Καὶ ἐνταῦθα Κῦρος ἐξέτασιν καὶ ἀριθμὸν τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐγένοντο οἱ σύμπαντες ὀπλίται μὲν μύριοι καὶ χίλιοι, πελτασταὶ δὲ ἀμφὶ τοὺς διςχίλους. (10) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Πέλτας, πό-

dem haberent : ac sumptis armis Sardes accesserunt. Ac Xenias quidem cum iis qui ex urbibus colligebantur, quatuor fere peditum gravis armorum millibus, Sardes venit : Proxenus cum gravis armorum militibus mille quingentis, et quingentis levis armorum aderat : Sophænetus Stymphalius, cum gravis armorum mille ; Socrates Achæus, cum gravis armorum circiter quingentis : Pasion Megarensis cum trecentis fere gravis armorum militibus totidemque peltastis advenit : erat autem hic cum Socrate de illorum numero, qui Miletum oppugnabant. Hi quidem Sardes ad eum veniebant. Hæc Tissaphernes cum animadvertisset, adparatumque majorem arbitratu esset, quam qui adversus Pisidas instrueretur, quam celerrime poterat, cum quingentis equitibus, ad regem contendit. Ac rex quidem ubi de exercitu Cyri a Tissapherne certior factus fuit, et ipse ad bellum sese parabat.

Cyrus autem cum iis quas dixi copiis, Sardibus movit ; et per Lydiam tertiis castris, parasangas viginti duas ad Mæandrum fluvium progreditur. Hujus latitudo duum erat plethrorum ; et in eo pons erat septem navigiis constructus. Hunc cum trajecisset, per Phrygiam castris unis, parasangis octo confectis, Colossas venit, urbem incolis frequentem, opulentam et magnam. Hic dies septem cum substitisset, Menon Thessalus cum mille gravis armorum peditibus venit, peltastis item quingentis, Dolopibus, et Ænianensibus, et Olynthis. Inde castris tertiis, parasangas viginti pergit Celænas, urbem Phrygiæ, frequentem incolis, magnam et opulentam. Erat hic Cyro prætorium, et ingens hortus, refertus feris belluis, quas ipse vectus equo venabatur, quoties seipsum et equos exercere vellet. Per medium hortum Mæander fluvius labitur ; cujus fontes ex ipso prætorio oriuntur ; ac fluit etiam per Celænas urbem. Est et magni regis munita Celænis regia, ad Marsyæ fluminis fontes, sub arce : labitur hic quoque per urbem, et in Mæandrum influit : Marsyæ autem latitudo est quinque ac viginti pedum. Hic Apollo dicitur pellem detraxisse Marsyæ, cum eum vicisset secum de arte certantem, ac in antro pellem suspenderit, unde fluminis sunt fontes : pæque de causa flumen Marsyas adpellatur. Hoc loco Xerxes, cum pugna victus et Græcia discederet, regiam hanc et Celænarum arcem condidisse dicitur. Cyrus hic triginta dies mansit ; intra quos Clearchus, Lacedæmonius exul, cum peditibus mille gravis armorum, et octingentis peltastis Thracibus, ducentisque sagittariis Cretensibus ad eum venit. Eodem etiam tempore Sosis aderat Syracusanus cum trecentis gravis armorum militibus ; et Sophænetas Areas, cum militibus mille ejusdem armorum. Hic Cyrus Græcos in horto milites recensuit eorumque numerum iniiit, atque in universum armorum gravis militum undecim millia, peltastarum duo fere millia fuerunt. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur,

λιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν αἷς Ξενίας δ' Ἀρκὰς τὰ Λύκαια ἔθυσε καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἄθλα ἦσαν σπλεγγίδες χρυσαί· ἐθεώρει δὲ τὸν ἀγῶνα καὶ Κύρος. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δώδεκα εἰς Κεραμῶν ἀγορὰν, πόλιν οἰκουμένην, ἐσχάτην πρὸς τῇ Μυσίᾳ χώρᾳ. (11) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας τριάκοντα εἰς Καῦστρον πεδῖον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας πέντε· καὶ τοῖς στρατιώταις ὥφειλετο μισθὸς πλεόν ἢ τριῶν μηνῶν, καὶ πολλὰκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπήτουν. Ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε καὶ δῆλος ἦν ἀνιῶμενος· οὐ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπον ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι. (12) Ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξα ἡ Συεννέσιος γυνὴ τοῦ Κιλικίων βασιλέως παρὰ Κύρῳ καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. Τῇ δ' οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κύρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. Εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα καὶ φύλακας περὶ αὐτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδίου· ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι Κύρον τῇ Κίλισσῃ. (13) Ἐντεῦθεν δὲ ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Θύμβριον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἦν παρὰ τὴν δδὸν κρήνη ἡ Μίδου καλουμένη τοῦ Φρυγῶν βασιλέως, ἐφ' ἣ λέγεται Μίδας τὸν Σάτυρον θηρεῦσαι οἶνον κεράσας αὐτήν. (14) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Τυριαῖον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. Καὶ λέγεται δεσθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρου ἐπιδείξει τὸ σπράτευμα αὐτῇ. Βουλόμενος οὖν ἐπιδείξει ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. (15) Ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἑλλήνας ὡς νόμος αὐτοῖς εἰς μάχην, οὕτω ταχθῆναι καὶ στήναι, συντάξαι δὲ ἑκαστοὺς τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐτάχθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων. Εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, τὸ δὲ εὐώνυμον Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκείνου, τὸ δὲ μέσον οἱ ἄλλοι στρατηγοί. (16) Ἐθεώρει οὖν ὁ Κύρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένοι κατὰ ἴλας καὶ κατὰ τάξεις· εἶτα δὲ τοὺς Ἑλλήνας, παραλάνων ἐφ' ἄρματος καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἄρμαμάτης. Εἶχον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ καὶ χιτῶνας φοινικεῖς καὶ κνημίδας καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαθαρμένας. (17) Ἐπειδὴ δὲ πάντας παρήλασε, στήσας τὸ ἄρμα πρὸ τῆς φάλαγγος, πέμψας Πίγρητα τὸν ἐρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ δῖπλα καὶ ἐπιχωρῆσαι ὅλην τὴν φάλαγγα. Οἱ δὲ ταῦτα προεῖπον τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλλόμενοι τὰ δῖπλα ἐπήρσαν. Ἐκ δὲ τούτου θᾶπτον προϊόντων σὺν κραυγῇ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς, (18) τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολὺς καὶ ἄλλοις καὶ ἡ τε Κίλισσα ἐφυγεν ἐκ τῆς ἄρμαμάτης καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καταλιπόντες τὰ ὦνια ἔφυγον· οἱ δὲ Ἑλληνες σὺν γέλῳ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἦλθον. Ἡ δὲ Κίλισσα ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος ἐθαύμασε. Κύρος δὲ ᾔσθη τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους φόβον ἰδών. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας εἰ-

ad Peltas, oppidum incolis frequens. Ibi dies tres commoratus est; quibus Arcas ille Xenias Lycæi Jovis sacra cum sacrificiis et ludis celebravit; victoribus præmia erant aureæ strigiles: ludos etiam Cyrus ipse spectabat. Hinc pergit alteris castris, parasangas duodecim, ad Forum Ceramorum, urbem incolis frequentem, ultimam in finibus terræ Mysiæ. Indecastris tribus, triginta parasangas, ad Caystri campum, urbem incolis frequentem, progreditur. Hic dies quinque commoratus est; atque ibi tum militibus trimestre stipendium, et eo majus, debitum erat; iique adeo ad portas sæpe venientes, id exigebant. Is autem non nisi spem usque proposuit, atque palam erat eum dolore addici: nec enim erat ex Cyri moribus, cum habebat pecuniam, non dare. Ibi tum Epyaxa, Syennesis Cilicum regis uxor, ad Cyrum venit; et magnam huic pecuniam dedisse ferebatur. Itaque tunc exercitui Cyrus mercedem quatuor mensium persolvit. Habebat Cilicensis hæc et circa se satellites Cilices et Aspendios: ac cum ea Cyrus etiam consuesce dicebatur. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur, ad Thymbrium, urbem incolis frequentem. Hic propter viam fons erat, qui Midæ Phrygum regis fons dicebatur; ad quem Midas Satyrum illum venatus esse fertur, cum fontem vino miscuisset. Hinc castris alteris, parasangas decem pergit ad frequens oppidum Tyriæum; quo loco triduum mansit. Ac regina Cilicensis Cyrum rogasse dicitur, ut sibi exercitum ostenderet: cum itaque vellet ostendere, tam Græcorum quam barbarorum in campo recensum agebat. Græcis autem mandabat, ut, sicut iis mos erat, ad pugnam instructi starent, ac suos quisque disponderet. Itaque in quaternis dispositi sunt: et dextrum quidem Menon cum suis obtimebat; lævum, cum suis Clearchus; in medio ceteri duces erant. Cyrus primum barbaros spectabat, qui in turmas et cohortes instructi progrediebantur; deinde Græcos ipse curru prætervehens, Cilissa vero harmamata. Habebant autem omnes æreas galeas, et tunicas puniceas, et ocreas, et scuta detera. Cum omnes prætervectus esset, currum ante phalangem mediam sistit, ac Pigrete interprete ad Græcorum duces misso mandat, ut arma objicerent, totaque phalanx ut procederet. Illi militibus hæc denuntiabant; atque ubi classicum cecinisset, armis objectis procedebant. Deinde celerius iis cum clamore progredientibus, ultro milites ad tabernacula cursu se conferebant. Barbaris autem cum multis aliis metus injectus erat, tum Cilissa ex harmamata fugiebat: et turba forensis, relictis rebus venalibus, fugam itidem capiebat; at Græci cum risu ad tabernacula se recepere. Cilissa splendorem atque ordinem, quem videbat, exercitus admirabatur. Cyrus vero lætatus est, cum barbaris metum a Græcis injectum cerneret. Inde castris

κοσιν εἰς Ἰκόνιον, τῆς Φρυγίας πόλιν ἐσχάτην. Ἐνταῦθα ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυκαονίας σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάκοντα. Ταύτην τὴν χώραν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ὡς πολεμίαν οὐσαν. (20) Ἐντεῦθεν Κύρος τὴν Κίλισσαν εἰς τὴν Κιλικίαν ἀποπέμπει τὴν ταχίστην δδὸν, καὶ συνεπέμψεν αὐτῇ στρατιώτας οὓς Μένων εἶχε καὶ αὐτόν. Κύρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι καὶ πέντε πρὸς Δάνα, πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν δὲ Κύρος ἀπέχτεινεν ἄνδρα Πέρσην Μεγαφέρνην, φοινικιστὴν βασιλεῖον, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ. (21) Ἐντεῦθεν ἐπειρώντο εἰσβάλλειν εἰς τὴν Κιλικίαν· ἡ δὲ εἰσβολὴ ἦν ὁδὸς ἀμαξιτὸς ὁρθία ἰσχυρῶς καὶ ἀμήχανος εἰσελθεῖν στρατεύματι, εἰ τις ἐκώλυεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ Συέννης εἶναι ἐπὶ τῶν ἄκρων φυλάκτων τὴν εἰσβολήν· δι' ὃ ἔμεινεν ἡμέραν ἐν τῷ πεδίῳ. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἤκεν ἄγγελος λέγων ὅτι λελοιπὸς εἴη Συέννης τὰ ἄκρα, ἐπεὶ ἤσθετο τό τε Μένωνος στρατεύμα, ὅτι ἤδη ἐν Κιλικίᾳ ἦν εἰσὼ τῶν ὀρέων, καὶ ὅτι τριήρεις ἤκουε περιπελούσας ἀπ' Ἰωνίας εἰς Κιλικίαν Ταμῶν ἔχοντα τὰς Λακεδαιμονίων καὶ αὐτοῦ Κύρου. (22) Κύρος δ' οὖν ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἶδε τὰς σκηνὰς οὓς οἱ Κίλικες ἐφύλαττον. Ἐντεῦθεν δὲ κατέβαινεν εἰς πεδίον μέγα καὶ καλὸν, ἐπιβρύτον, καὶ δένδρων παντοδαπῶν ἐμπλεὺς καὶ ἀμπελῶν· πολλὴ δὲ καὶ σήσαμον καὶ μελίτην καὶ κέγγρον καὶ πυροῦς καὶ κριθῆς φέρει. Ὅρος δ' αὐτὸ περιέχει ὄχυρόν καὶ ὑψηλὸν πάντῃ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν. (23) Καταβάς δὲ διὰ τούτου τοῦ πεδίου ἤλασε σταθμούς τέτταρας παρασάγγας πέντε καὶ εἰκοσιν εἰς Ταρσοῦς, τῆς Κιλικίας πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Συεννήσιος βασιλεία τοῦ Κιλικίων βασιλέως· διὰ μέσης δὲ τῆς πόλεως ρεῖ ποταμὸς Κύδνος ὄνομα, εὖρος δύο πλέθρων. (24) Ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες μετὰ Συεννήσιος εἰς χωρίον ὄχυρόν ἐπὶ τὰ ὄρη πλὴν οἱ τὰ καπηλεία ἔχοντες· ἔμειναν δὲ καὶ οἱ παρὰ τὴν θάλατταν οἰκοῦντες ἐν Σόλοις καὶ ἐν Ἰσσοῖς. (25) Ἐπύαξα δὲ ἡ Συεννήσιος γυνὴ προτέρα Κύρου πέντε ἡμέραις εἰς Ταρσοῦς ἐφίκετο. Ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὁρῶν τῶν εἰς τὸ πεδίον δύο λόχοι τοῦ Μένωνος στρατεύματος ἀπόλονται· οἱ μὲν ἔφασαν ἀρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν Κιλικίων, οἱ δὲ ὑπολεγεθῆντας, καὶ οὐ δυναμένους εὐρεῖν τὸ ἄλλο στρατεύμα οὐδὲ τὰς ὁδοὺς, εἴτα πλανωμένους ἀπολέσθαι· ἦσαν δ' οὖν οὗτοι ἑκατὸν ὀπλίται. (26) Οἱ δ' ἄλλοι ἐπεὶ ἤκον, τὴν τε πόλιν τοὺς Ταρσοῦς διήρπασαν, διὰ τὸν θλεθρον τῶν συστρατιωτῶν ὀργιζόμενοι, καὶ τὰ βασιλεία τὰ ἐν αὐτῇ. Κύρος δὲ ἐπεὶ εἰσῆλασεν εἰς τὴν πόλιν, μετεπέμπετο τὸν Συέννησιν πρὸς ἑαυτόν· ὁ δ' οὔτε πρότερον οὐδενὶ πῶ κρείττονι ἑαυτοῦ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν ἔφη οὔτε τότε Κύρῳ ἵεναι ἤθελε, πρὶν ἡ γυνὴ αὐτὸν ἐπείσει καὶ πίστει εἰλαβε. (27) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ συνεγένοντο ἀλλήλοις, Συέννης μὲν ἔδωκε

tribus, viginti parasangas, ad Iconium, ultimam Phrygiæ urbem, progreditur. Hic triduum commoratus est. Inde per Lycaoniam castris quinque, triginta parasangas progreditur. Hanc regionem Græcis diripiendam concessit, quod hostilis esset. Hinc Cyrus in Ciliciam via brevissima Cilissam dimittit; et milites, quos Menon habuit, ipsumque una cum ea misit. Cum ceteris per Cappadociam castris quatuor, viginti et quinque parasangas Cyrus progreditur ad Dana, urbem incolis frequentem, amplam et opulentam. Hic tres mansit dies; in quo tempore hominem Persam, Megaphernem, regium purpuratum, et alium quendam qui principem inter præfectos locum tenebat, causatus eos sibi insidiari, interfecit. Hinc in Ciliciam irrumpere conabantur: verum qua irrumpendum erat, via plaustro tantum capiendi fuit apta, præceps admodum, et quam exercitus intrare non posset, si quis prohiberet. Quin et Syennesis aditum summis in jugis custodire ferebatur: quare in planitie diem unum substitit. Postridie nuntius venit, qui reliquisse juga Syennesim dicebat, posteaquam animadvertisset Menonis copias intra montes in Cilicia esse, ac audisset Tamon cum Lacedæmoniorum et ipsius Cyri triremibus in Ciliciam ex Ionia navigare. Cyrus igitur, nemine prohibente, in montes adscendit, viditque tabernacula, ubi Cilices custodiam aditus egerant. Inde magnam in planitiem descendit, eamque amœnam et irriguam, omnis generis arboribus ac vitibus plenam: sesami etiam et panici et millii et tritici et hordei feracem. Hanc mons undique munitus et arduus a mari ad mare amplectitur. Cum descendisset per istam planitiem, quatuor castris, parasangas quinque et viginti progressus est ad Tarsum, amplam Ciliciæ opulentamque urbem. Hic regia Syennesis Cilicum regis erat: ac per urbem mediam labitur fluvius, cui nomen Cydnus, duum plethrorum latitudine. Hac incolæ una cum Syennesi deserta, munitum ad locum in montes fugerunt, exceptis iis, qui cauponas tenebant: manserunt illi quoque qui propter mare in Solis et Issis habitabant. At Epyxa, Syennesis uxor, quinque ante Cyrum diebus Tarsum venerat: in transeundis autem montibus ad planitiem tendentibus, duo de Menonis exercitu manipuli periere: quos aiebant alii quadam in direptione a Cilicibus fuisse cæsos; alii, relictos a tergo, cum neque copias ceteras, neque vias reperire possent, sic deinde palantes perisse: erant hi gravis armaturæ milites centum. Reliqui posteaquam eo venere, Tarsum urbem diripuerunt, ira propter commilitonum cladem accensi, ac ipsam, quæ in ea erat, regiam. Cyrus, ubi in urbem invecus est, Syennesim ad se arcessebat; at ille nec ullius antehac se potentioris in manus venisse dixit, nec ad Cyrum tunc ire voluit, prius quam ei persuasisset uxor, et fidem ab Cyro accepisset. Post hæc congressi cum essent, Syennesis Cyro

Κύρου χρήματα πολλά εἰς τὴν στρατείαν, Κύρος δὲ ἐκαί-
 νη δόρα αὖ νομίζεται παρὰ βασιλεῖ τίμια, ἵππον χρυ-
 συχάλινον καὶ στρεπτόν χρυσοῦν καὶ φέλια καὶ ἀκινά-
 κην χρυσοῦν καὶ στολὴν Περσικὴν, καὶ τὴν χώραν
 μηκέτι ἀφαρπάζεσθαι, τὰ δὲ ἡρπασμένα ἀνδράποδα, ἃν
 ποὺ ἐντυγχάνωσιν, ἀπολαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐνταῦθα ἔμεινε Κύρος καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέρας εἴ-
 κων· οἱ γὰρ στρατιῶται οὐκ ἔρασαν ἵνα τοῦ πρόσω
 ὑπώπτευσον γὰρ ἤδη ἐπὶ βασιλέα ἵνα μισθωθῆναι δὲ
 οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἔρασαν. Πρῶτος δὲ Κλέαρχος τοὺς αὐ-
 τοῦ στρατιώτας ἐδιέλετο ἵνα· οἱ δὲ αὐτὸν τε ἐβαλλον
 καὶ τὰ ὑποζύγια τὰ ἐκείνου, ἐπεὶ ἤρξατο προϊέναι.
 (2) Κλέαρχος δὲ τότε μὲν μικρὸν ἐξέφυγε τὸ μὴ κατα-
 πετρωθῆναι, ὕστερον δ' ἐπεὶ ἔγνω ὅτι οὐ δυνήσεται βιά-
 σασθαι, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν·
 καὶ πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολλὸν χρόνον ἐστῶς· οἱ δὲ
 δρῶντες ἐθαύμαζον καὶ ἐσώπων· εἶτα δὲ ἔλεξε τοιάδε.
 (3) Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε ὅτι χαλεπῶς φέρω
 τοῖς παροῦσι πράγμασιν. Ἐμοὶ γὰρ Κύρος ξένος ἐγένε-
 το, καὶ με φεύγοντα ἐκ τῆς πατρίδος τὰ τε ἄλλα ἐτί-
 μησε καὶ μυρίου ἔδωκε δαρεικούς· οὐς ἐγὼ λαβὼν οὐκ
 εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην ἐμοὶ ἄλλ' οὐδὲ καθήδυσ-
 θησα, ἄλλ' εἰς ὑμᾶς ἐδαπάνων. (4) Καὶ πρῶτον μὲν
 πρὸς τοὺς Θρᾷκας ἐπολέμησα καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος
 ἐτιμωρούμεν μεθ' ὑμῶν, ἐκ τῆς Χερσωνήσου αὐτοὺς ἐξε-
 λάνων βουλομένους ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Ἑλ-
 λήνας τὴν γῆν. (5) Ἐπειδὴ δὲ Κύρος ἐκάλει, λαβὼν
 ὑμᾶς ἐπορεύομην, ἵνα, εἰ τι δέοιτο, ὠφελοῖν αὐτὸν ἀνθ'
 ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε
 συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη δέ μοι ἡ ὑμᾶς προδόντα τῇ
 Κύρου φιλίᾳ χρῆσθαι ἢ πρὸς ἐκείνους ψευδόμενον μεθ'
 ὑμῶν ἵνα, εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιήσω οὐκ οἶδα, αἰρή-
 σμαι δ' οὖν ὑμᾶς, καὶ σὺν ὑμῖν ὅτι ἂν δέη πείσομαι.
 Καὶ οὐποτε εἶρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ Ἑλλήνας ἀγαγὼν εἰς
 τοὺς βαρβάρους, προδοὺς τοὺς Ἑλλήνας τὴν τῶν βαρ-
 βάρων φιλίαν ἐδόμην, (6) ἄλλ' ἐπεὶ ὑμεῖς ἐμοὶ οὐ
 θέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἔπεισθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἔφομαι
 καὶ ὅτι ἂν δέη πείσομαι. Νομίζω γὰρ ὑμᾶς ἐμοὶ
 εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συμμάχους, καὶ σὺν
 ὑμῖν μὲν ἂν οἶμαι εἶναι τίμιος ὅπου ἂν ᾖ, ὑμῶν δὲ
 ἔρρημος ὧν οὐκ ἂν ἱκανὸς εἶναι οἶμαι οὐτ' ἂν φίλον
 ὠφελῆσαι οὐτ' ἂν ἐχθρὸν ἀλέξασθαι. Ὡς ἐμοῦ οὖν ἰόν-
 τος θπῆ ἂν καὶ ὑμεῖς, οὕτω τὴν γνώμην ἔχετε. (7) Ταῦ-
 τα εἶπεν· οἱ δὲ στρατιῶται, οἱ τε αὐτοῦ ἐκείνου καὶ οἱ
 ἄλλοι, ταῦτα ἀκούσαντες, ὅτι οὐ φαίη παρὰ βασιλέα
 πορεύεσθαι, ἐπήνεσαν· παρὰ δὲ Ξενίου καὶ Πασώνος
 πλείους ἢ δισχιλίοι λαβόντες τὰ θπῆ καὶ τὰ σκευοφόρα
 ἐστράτοπεδεύσαντο παρὰ Κλέαρχῳ. (8) Κύρος δὲ
 τούτοις ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος μετεπέμπετο τὸν
 Κλέαρχον· ὃ δὲ ἵνα μὲν οὐκ ἤθελε, λάθρᾳ δὲ τῶν

pecuniam ingentem in expeditionem donat, et Cyrus illi vicis-
 sim ea munera, quæ apud regem in pretio esse solent, ni-
 mirum frenis aubeis insignem equum, et torquem auream,
 et armillas, et acinacem aureum, et stolam Persicam, et non
 amplius agrum direptum iri; direpta vero mancipia, sicubi
 occurrerent, recepturum.

CAPUT III.

Hic Cyrus cum exercitu dies viginti substitit; propterea
 quod milites ulterius se perrecturos negarent: jam enim
 suspicabantur contra regem iter agi; in hoc vero stipendio
 se conductos negabant. Clearchus primus suos ad pergen-
 dum vi cogere volebat: at illi tum in ipsum, cum jam proce-
 dere inciperet, tum in ipsius jumenta, lapides conjecerunt.
 Et tunc quidem parum abfuit, quin lapidibus obrueretur
 Clearchus: tandem, cum vi se nihil perfecturum animad-
 verteret, milites suos ad concionem vocat; ac primum diu
 lacrimis ei manantibus stetit; quod illi cum cernerent,
 taciti mirabantur; deinde in hunc modum est loquutus:

« Ne vobis mirum sit, milites, me ex præsentī rerum
 statu molestia addici. Cyrus enim hospitii jus mecum ini-
 it, meque exulantem a patria cum aliis ornavit honoribus,
 tum daricorum decem millibus donavit: quos posteaquam
 accepi, non in commodum meum verti, imo etiam nec per
 voluptatem et luxum absumpsi, sed in vos expendi. Ac
 primum quidem Thracibus bellum intuli, et vobiscum eos,
 Græciæ causa suscepta, sum ultus, e Chersoneso eos ex-
 pellens, cum Græcis colonis agrum istum eripere vellent.
 Posteaquam autem Cyrus me arcessivit, adsumptis vobis
 ad eum profectus sum; ut pro ipsius in me beneficiis ei, si
 usus ita posceret, commodarem. Jam vero cum vos hoc
 mecum iter suscipere non velitis, ac me necesse sit vel vo-
 bis desertis amicitia Cyri uti, vel ad illum mentitum vo-
 biscum ire; tametsi haud scio, an juste facturus sim,
 necne, vos tandem tamen præferam, et vobiscum, quid-
 quid opus erit, feram. Nec unquam dicturus est quisquam,
 me, posteaquam Græcos ad barbaros duxerim, desertis
 Græcis barbarorum amicitiam amplexum esse. Sed quo-
 niam vos neque mihi parere, neque me sequi vultis, sequar
 ego vos, ac quidquid opus erit, feram. Quippe vos ego
 mihi patriam, vos amicos, vos socios esse arbitror, vobis-
 cum etiam, ubicunque fuero, honoratum me fore: a vobis
 si destitutus sim, nec ad commodi quidquam amico adde-
 rendum, nec ad hostem propulsandum idoneum me fore
 puto. Quamobrem ea vos esse in sententia debetis, itu-
 rum me, quocunque vos perrexeritis. » Hæc ille dixit:
 quæ cum et ipsius et ceteri milites audiissent, laudant
 id quod diceret, adversus regem se non proficiisci: et a
 Xenia quidem Pasioneque plures duobus millibus, sumptis
 armis ac impedimentis, in Clearchi castra transierunt. Cy-
 rus ob hæc inops consilii et mæstus, Clearchum arcesse-
 bat: is iturum se quidem negabat, sed clam tamen mili-

στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἄγγελον εἰλεγε θαρρῆναι, ὡς καταστησομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκέλευεν αὐτόν· αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν τοὺς θ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλούμενον ἐλεξε τοιάδε. Ἄνδρες στρατιῶται, τὰ μὲν δὴ Κύρου εἶπον ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς ἡμᾶς ὥσπερ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκείνους· οὔτε γὰρ ἡμεῖς ἐκείνους ἐστρατιώται, ἐπεὶ γε οὐ συνεπόμεθα αὐτῷ, οὔτε ἐκείνος ἐστὶ ἡμῖν μισθοδότης. (10) Ὅτι μέντοι ἀδικεῖσθαι νομίζει ὑφ' ἡμῶν οἶδα, ὥστε καὶ μεταπεμπομένου αὐτοῦ οὐκ ἐθέλω ἔλθειν, τὸ μὲν μέγιστον, αἰσχυρόμενος, ὅτι σύνοικτα ἐμαυτῷ πάντα ἐψευσμένος αὐτόν, ἔπειτα δὲ καὶ δεδιὼς μὴ λαβὼν με δίκην ἐπιθῆναι νομίζει ὑπ' ἐμοῦ ἡδικῆσθαι. (11) Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ οὐχ ὥρα εἶναι ἡμῖν καθεῦδειν οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ βουλευέσθαι, τί χρὴ ποιεῖν ἐκ τούτων. Καὶ ἔως τε μένομεν αὐτῷ, σκεπτέον μοι δοκεῖ εἶναι ὅπως ἀσφαλέστατα μεγοῦμεν, εἴτε ἤδη δοκεῖ ἀπίεμαι, ὅπως ἀσφαλέστατα ἀπιμεν, καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια ἔξομεν· ἀνευ γὰρ τούτων οὔτε στρατηγῷ οὔτε ἰδιώτῃ ὄφελος οὐδέν. (12) Ὁ δ' ἀνὴρ πολλοῦ μὲν ἄξιος φίλος ᾧ ἂν φίλος ᾖ, χαλεπώτατος δ' ἐχθρὸς ᾧ ἂν πολέμιος ᾖ. Ἐγὼ δὲ δύναμαι καὶ περὶ καὶ ἱππικὴν καὶ ναυτικὴν ἦν πάντες ὁμοίως ὁρῶμεν τε καὶ ἐπιστάμεθα· καὶ γὰρ οὐδὲ πόρρω δοκοῦμέν μοι αὐτοῦ καθῆσθαι· ὥστε ὥρα λέγειν, τί τις γινώσκει ἀριστον εἶναι. Ταῦτα εἰπὼν ἐπαύσατο. (13) Ἐκ δὲ τούτου ἀνίσταντο οἱ μὲν ἐκ τοῦ αὐτομάτου λέγοντες ἃ ἐγίνωσκον, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐγκέλευστοι, ἐπιδεικνύντες ὅσα εἴη ἡ ἀπορία ἀνευ τῆς Κύρου γνώμης καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι. (14) Εἷς δὲ δὴ εἶπε, προσποιούμενος σπεύδειν ὡς τάχιστα πορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, στρατηγούς μὲν ἐλέσθαι ἄλλους ὡς τάχιστα, εἰ μὴ βούλεται Κλέαρχος ἀπάγειν· τὰ δ' ἐπιτήδεια ἀγοράζεσθαι, ἡ δ' ἀγορὰ ἦν ἐν τῷ βαρβαρικῷ στρατεύματι, καὶ συσκευάζεσθαι· ἐλθόντας δὲ Κύρον αἰτεῖν πλοῖα, ὡς ἀποπλέοιεν· ἔαν δὲ μὴ διδῶ ταῦτα, ἡγεμόνα αἰτεῖν Κύρον, ὅστις διὰ φιλίας τῆς χώρας ἀπάξει· ἔαν δὲ μὴδὲ ἡγεμόνα διδῶ, συντάττεσθαι τὴν ταχίστην, πέμψαι δὲ καὶ προκαταληφόμενους τὰ ἄκρα, ὅπως μὴ φθάσωσι μήτε Κύρος μήτε οἱ Κίλικες καταλαβόντες, ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἀνηρπακότες. Οὗτος μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπε· μετὰ δὲ τοῦτον Κλέαρχος εἶπε τοσούτον. (15) Ὡς μὲν στρατηγῆσοντα ἐμὲ ταύτην τὴν στρατηγίαν μηδεὶς ὑμῶν λεγέτω· πολλὰ γὰρ ἐνορῶ δι' ἃ ἐμοὶ τοῦτο οὐ ποιητέον· ὡς δὲ τῷ ἀνδρὶ ᾧ ἂν ἐλθῇ πείσομαι ἢ δυνατόν· μάλιστα, ἵνα εἰδῇτε ὅτι καὶ ἄρχεσθαι ἐπίσταμαι ὥς τις καὶ ἄλλος μάλιστα ἀνθρώπων. (16) Μετὰ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη, ἐπιδεικνύς μὲν τὴν εὐθδειαν τοῦ τὰ πλοῖα αἰτεῖν κελεύοντος, ὥσπερ πάλιν τὸν στολὸν Κύρου μὴ ποιουμένου, ἐπιδεικνύς δὲ ὡς εὐθδης εἴη ἡγεμόνα αἰτεῖν παρὰ τούτου ᾧ λυμαινόμεθα τὴν πρᾶξιν. Εἰ δὲ καὶ τῷ ἡγεμόνι πιστεῖσόμεν ᾧ ἂν Κύρος διδῶ, τί κωλύει καὶ τὰ ἄκρα ἡμῖν κελεύειν Κύρον προκαταλαμβάνειν; (17) ἐγὼ

tibus misso ad ipsum nuntio, bono ut esset animo, hortabatur; nam fore ut hæc ita, uti expediat, componantur: se vero iterum arcessere jussit; quo facto, ipse venturum se iterum negat. Post hæc contractis ad concionem militibus tam suis, quam qui ad ipsum se contulerant, atque etiam ex aliis, cuicumque liberet, hujusmodi orationem habuit: « Eodem omnino, milites, se modo erga nos Cyri res habent, quo nostræ erga illum, nam neque nos amplius ejus sumus milites, cum ipsum non sequamur, neque nobis ille stipendium numerat. Scio equidem illum existimare, a nobis se injuria adfici; adeo ut, tametsi me arcessat, ire tamen ad eum nolum; maxime, quia pudet me mihimet esse conscium, illum a me omnino deceptum esse: deinde metuo, ne si me comprehenderit, ob ea pœnam mihi irroget, quæ a me per injuriam existimat in se commissa. Quamobrem nobis minime dormiendi tempus esse arbitror, neque nos ipsos negligendi, sed deliberandi quid deinceps nobis sit agendum. Ac sive tandem manebimus, considerandum existimo, quo pacto tutissime mansuri simus; sive discedendum videtur, quo pacto minimo cum periculo discesserimus, quoque pacto nobis commeatus suppetant: nam absque his sit, nec imperatoris nec gregarii militis usus fuerit ullus. Et Cyrus quidem amicus est magni faciendus ei, cui sit amicus: gravissimus autem ei inimicus, cui sit hostis. Præterea copias et pedestres et equestres et navales habet, quas nos omnes pariter et videmus et novimus: nam non longe mihi ab ipso videmur considerare: quapropter tempus est indicandi, quod quisque factu optimum esse statuit. » Hæc loquutus, finem dicendi fecit. Deinceps surgebant alii quidem, sua sponte quæ sentirent exposituri; alii vero illius etiam jussu, quam foret difficile, præter Cyri voluntatem, vel manere vel abire, demonstrabant. Unus porro, se proparare simulans in Græciam quamprimum proficisci, dixit, alios quamprimum deligendos esse duces, si Clearchus ipsos abducere nollet: commeatum emendum esse (erat autem barbarorum in exercitu rerum venalium forum), ac vasa colligenda: eundem etiam nonnullis a Cyro qui peterent navigia, quibus averherentur: quod si ea non daret, petendum a Cyro ducem esse, qui per pacatam utique regionem eos abduceret: quod si ne ducem quidem daret, quamprimum instruendam esse aciem, ac mittendos qui montium vertices antecaperent, ut nec Cyrus his occupandis nec Cilices nos anteveriant, quorum multos et multa bona prædati possidemus. Hujusmodi ille verba fecit: post quem Clearchus tantum dixit: Nemo vestrum dicat fore, ut ipse munus hoc imperatorium suscipiam; nam multa video, quamobrem id per me fieri non debeat: sed ut ei, quemcunque delegeritis, pro viribus obtemperem: quo sciatis me alterius etiam imperio parendi esse peritum, ut quis maxime mortalium alius. Post hunc surrexit alius, qui partim ejus stoliditatem commonstrabat, qui ad naves petendas hortatus fuerat, quasi vero Cyrus expeditionem posthac non esset suscepturus: partim commonstrabat quam stultum esset, ducem ab eo petere, cujus institutum labefactamus. Quod si quam duci, quem nobis Cyrus dederit, fidem habebimus, quid vetat quo minus vertices Cyrum etiam nobis occupare jubeamus? Equi-

γὰρ ἀκούειν μὲν ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν ἃ ἡμῖν δοίη, μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδύσῃ, φοβούμεν δ' ἂν τῷ ἡγεμόνι ᾧ δοίη ἐπεσθαι, μὴ ἡμᾶς ἀγάγῃ θένον ὅσον τε ἔσται ἐξελεῖν, βουλομένη δ' ἂν ἀκοντος ἀπὼν Κύρου λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθεῖν· ὃ οὐ δυνατόν ἐστιν. (18) Ἄλλ' ἐγὼ φημι ταῦτα μὲν φλυαρίας εἶναι· δοκεῖ δέ μοι ἄνδρας ἐλθόντας πρὸς Κύρον οἷτινες ἐπιτήδευοι σὺν Κλεάρχῳ ἐρωτᾶν ἐκείνῳ τί βούλεται ἡμῖν χρῆσθαι· καὶ ἐὰν μὲν ἡ πρᾶξις ἢ παραπλησία ὁλαπερ καὶ πρόσθεν ἐχρήτο τοῖς ξένοις, ἐπεσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ μὴ κακίους εἶναι τῶν πρόσθεν τούτῳ συναναβάντων· (19) ἐὰν δέ μείζων ἡ πρᾶξις τῆς πρόσθεν φαίνεται καὶ ἐπιπικνωτέρα καὶ ἐπικινδυνωτέρα, ἀξιοῦν ἢ πείσαντα ἡμᾶς αἶγειν ἢ πεισθέντα πρὸς φιλίαν ἀφίεναι· οὕτω γὰρ καὶ ἐπόμενοι ἂν φίλοι αὐτῷ καὶ πρόθυμοι ἐπόμεθα καὶ ἀπύοντες ἀσφαλῶς ἂν ἀπύοιμεν· ὅτι δ' ἂν πρὸς ταῦτα λέγῃ, ἀναγγεῖλαι δεῦρο· ἡμᾶς δ' ἀκούσαντας πρὸς ταῦτα βουλευέσθαι. (20) Ἐδόξε ταῦτα, καὶ ἄνδρας ἐλόμενοι σὺν Κλεάρχῳ πέμπουσιν, οἱ ἡρώτων Κύρον τὰ δοξάντα τῇ στρατιᾷ. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι ἀκούοι Ἀβροκόμαν, ἐχθρὸν ἄνδρα, ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ εἶναι, ἀπέχοντα δώδεκα σταθμούς· πρὸς τοῦτον οὖν ἐφῇ βούλεσθαι ἐλθεῖν· κἂν μὲν ἦ ἐκεῖ, τὴν δίκην ἐφῇ χρῆζειν ἐπιθεῖναι αὐτῷ, ἣν δὲ φεύγῃ, ἡμεῖς ἐκεῖ πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα. (21) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ αἰρετοὶ ἀναγγέλλουσι τοῖς στρατιώταις· τοῖς δὲ ὑποψία μὲν ἦν ὅτι αἶγει πρὸς βασιλέα, ὅμοις δὲ ἐδόκει ἐπεσθαι. Προσαιοῦσι δὲ μισθόν· ὃ δὲ Κύρος ὑπισχνεῖται ἡμιόλιον πᾶσι δώσειν οὐ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ· ὅτι δὲ ἐπὶ βασιλέα ἀγοὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἤκουσαν οὐδεὶς ἐν γε τῷ φανερῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα ἐπὶ τὸν Ψάρον ποταμὸν, οὗ ἦν τὸ εὖρος τρία πλέθρα. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα παρασάγγας πέντε ἐπὶ τὸν Πύραμον ποταμὸν, οὗ τὸ εὖρος στάδιον. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας πεντεκαίδεκα εἰς Ἰσσοὺς, τῆς Κιλικίας ἐσχάτην πόλιν, ἐπὶ τῇ θαλάττῃ οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. (2) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· καὶ Κύρῳ παρήσαν αἱ ἐκ Πελοποννήσου νῆες τριάκοντα καὶ πέντε καὶ ἐπ' αὐταῖς ναύαρχος Πυθαγόρας Λακεδαιμόνιος. Ἦγετο δ' αὐτῶν Ταμῶς Αἰγύπτιος ἐξ Ἐφέσου, ἔχων ναῦς ἑτέρας Κύρου πέντε καὶ εἰκοσιν, αἷς ἐπολιόρκει Μίλητον, ὅτε Τισσαφέρνει φίλῃ ἦν, καὶ συνεπολέμει Κύρῳ πρὸς αὐτόν. (3) Παρῆν δὲ καὶ Χειρίσοφος Λακεδαιμόνιος ἐπὶ τῶν νεῶν, μετὰ πικρὸς ὑπὸ Κύρου, ἐπτακσίους ἔχων δπλίτας, ὧν ἐστρατήγει παρὰ Κύρῳ. Αὐτὰρ δὲ νῆες ὥρμουν παρὰ τὴν Κύρου σκηνήν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ παρ' Ἀβροκόμα μισθοφόροι Ἕλληνες ἀποστάντες ἦλθον παρὰ

ΣΧΕΟΡΗΟΝ.

dem naves conscendere, quas ille nobis dederit, formidaverim, ne cum ipsis nos triremibus demergat: ducem quoque, quem ille dederit, sequi metuerim, ne nos eo ducat; unde non sibi exeundi facultas: velim autem, invito Cyro abiens, clam eum discedere; quod fieri nequit. Sed has equidem nugas esse censeo: quin potius arbitror, debere homines idoneos una cum Clearcho Cyrum convenire, qui de ipso quaerant, quam ad rem nostra uti velit opera: ac si res ejusmodi fere sit, ad quam militum conductitiorum antehac usus est opera, sequi nos etiam debere existimo, nec iis ignaviores esse, qui prius iter hoc cum ipso susceperunt: sin res major quam prior illa, graviorisque tum laboris tum periculi videatur, petant oportet isti, ut vel nos suam in sententiam pertractos secum ducat, vel ipse nostram in sententiam adductus in regionem pacatam nos dimittat; sic enim fiet ut sive sequamur ipsum, amicis et alacribus animis sequuturi simus, sive discedamus, tuto simus discessuri: quidquid ad haec dixerit, buc renuntient legati; nos vero ubi audiverimus, nostra ad id consilia accommode-mus. Haec comprobata est sententia. Atque lectos adeo homines cum Clearcho mittunt, qui Cyrum de iis, quae decreverat exercitus, interrogabant. Respondebat ille, audire se, hostem suum, Abrocomam ad fluvium Euphratem esse, et duodecim castrorum spatio abesse: adversus hunc utique velle se proficisci aiebat; ac si quidem fuerit illic, poenas ei imponere se cupere: sin fugam ceperit, nos illic his de rebus consultabimus. Haec cum audissent delecti illi, militibus renuntiant: his vero inerat suspicio, Cyrum adversus regem ducere, illum sequendum tamen decernebant. Cumque mercedem poscerent ampliorem, Cyrus se stipendii, quod prius ferebat, sesquiplum omnibus daturum pollicetur, nimirum pro darico tres dimidiatos daricos singulis in mensem militibus: quod autem ipsos adversus regem duceret, ne ibi quidem, propalam saltem, audivit quisquam.

CAPUT IV.

Hinc castris alteris, decem parasangas, ad Psarum flumen pergit, cujus est trium plethrorum latitudo. Inde castris unis, parasangas quinque progreditur, ad Pyramum fluvium, cujus aequat latitudo stadium. Inde castris secundis, parasangas quindecim progreditur, ad Issos, urbem Ciliciae extremam, ad mare sitam, frequentem incolis, amplam et opulentam. Hic dies tres mansit; quibus ad Cyrum ex Peloponneso triginta quinque venerunt naves, quarum erat navarchus Pythagoras, Lacedaemonius. Dux earum inde usque ab Epheso Tamos erat Aegyptius, qui naves etiam alias Cyri viginti quinque habebat; quibus ille Miletum obsederat, quando urbs ea Tissapherni favebat, et adversus hunc cum Cyro bellum gesserat. Aderat item iis in navibus Chrisiphos Lacedaemonius, a Cyro accersitus, cum septingentis gravis armaturae militibus, quorum apud Cyrum dux erat. Ac naves quidem propter Cyri tentorium adpulerunt. Hoc loco etiam stipendiarii Graeci, quadringenti gravis armaturae, qui apud Abroco-

Κύρον, τετρακόσιοι ὀπλῖται, καὶ συνεστρατεύοντο ἐπὶ βασιλέα. (4) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας πέντε ἐπὶ πύλας τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. Ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τείχη· καὶ τὸ μὲν ἔσωθεν τὸ πρὸ τῆς Κιλικίας Συένεσις εἶχε καὶ Κιλικίων φυλακή· τὸ δὲ ἔξω τὸ πρὸ τῆς Συρίας βασιλέως ἐλέγετο φυλακή φυλάττειν. Διὰ μέσου δὲ βρεῖ τούτων ποταμὸς Κάρσος ὄνομα, εὖρος πλέθρου. Ἀπαν δὲ τὸ μέσον τῶν τειχῶν ἦσαν στάδιοι τρεῖς· καὶ παρελθεῖν οὐκ ἦν βίβη· ἦν γὰρ ἡ παράδοσις στενὴ καὶ τὰ τείχη εἰς τὴν θάλατταν καθήκοντα, ὑπερθεῖν δ' ἦσαν πέτραι ἡλίβατοι· ἐπὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ἀμφοτέροις ἐφειστήχεσαν πύλαι. (5) Ταύτης ἕνεκα τῆς παροδοῦ Κύρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὥπως ὀπλίτας ἀποδιβάσειεν εἰσὼ καὶ ἔξω τῶν πυλῶν, καὶ βιασάμενοι τοὺς πολεμίους παρέλθοιεν, εἰ φυλάττειν ἐπὶ ταῖς Συρίαις πύλαις, ὅπερ ὤρετο ποιήσῃν ὁ Κύρος τὸν Ἀβροκόμαν, ἔχοντα πολὺ στρατεύμα. Ἀβροκόμας δὲ οὐ τοῦτ' ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπεὶ ἤκουσε Κύρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἀναστρέψας ἐκ Φοινίκης παρὰ βασιλέα ἀπήλυνεν, ἔχων, ὡς ἐλέγετο, τριάκοντα μυριάδας στρατιᾶς. (6) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ Συρίας σταθμὸν ἓνα παρασάγγας πέντε εἰς Μυριάνδρον, πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ Φοινίκων ἐπὶ τῇ θαλάττῃ· ἐμπορίον δ' ἦν τὸ χωρίον καὶ ὄριμον αὐτοῦ διχαδὲς πολλαί. (7) Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας ἑπτὰ· καὶ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς στρατηγὸς καὶ Πασίων ὁ Μεγαρεὺς ἐμβάντες εἰς πλοῖον καὶ τὰ πλεῖστοι ἀξία ἐνθέμενοι ἀπέπλευσαν, ὥς μὲν τοῖς πλείστοις ἐδόκουν φιλοτιμηθέντες ὅτι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν τοὺς παρὰ Κλέαρχον ἀπελθόντας, ὡς ἀπionτας εἰς τὴν Ἑλλάδα πάλιν καὶ οὐ πρὸς βασιλέα, εἰς Κύρος τὸν Κλέαρχον ἔχειν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἀφανεῖς, διήλθε λόγος ὅτι διώκοι αὐτοὺς Κύρος τριήρεσι· καὶ οἱ μὲν εὐχοντο ὡς δολίους ὄντας αὐτοὺς ληφθῆναι, οἱ δ' ὥκτειρον εἰ ἀλώσονται. (8) Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς εἶπεν, Ἀπολελοίπασιν ἡμᾶς Ξενίας καὶ Πασίων. Ἄλλ' εὖ γε μένοσι ἐπιστάθωσαν ὅτι οὐτε ἀποδεδράκασιν· οἶδα γὰρ ὅπη οἴχονται· οὐτε ἀποπεφεύγασιν· ἔχω γὰρ τριήρεις ὥστε ἐλεῖν τὸ ἐκείνων πλοῖον. Ἀλλὰ μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἔγωγε αὐτοὺς διώξω, οὐδ' ἐρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ ἕως μὲν ἂν παρῇ τις χρώμαι, ἐπειδὴν δὲ ἀπιέναι βούληται, συλλαβὼν καὶ αὐτοὺς κακῶς ποιῶ καὶ τὰ χρήματα ἀποσυνδύω. Ἀλλὰ ἰόντων, εἰδότες ὅτι κακίους εἰσὶ περὶ ἡμᾶς ἢ ἡμεῖς περὶ ἐκείνους. Καίτοι ἔγωγε αὐτῶν καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας ἐν Τράλλεσι φρουρούμενα· ἀλλ' οὐδὲ τούτων στερησονται, ἀλλ' ἀπολήφονται τῆς πρόσθεν ἕνεκα περὶ ἐμὲ ἀρετῆς. (9) Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Ἕλληνες, εἰ τις καὶ ἀθυμότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάβασιν, ἀκούοντες τὴν Κύρου ἀρετὴν ἥδιον καὶ προθυμότερον συνεπορεύοντο.

Μετὰ ταῦτα Κύρος ἐξελαύνει σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσιν ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος πλέθρου, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πρᾶεων, οὓς οἱ Σύριοι θεοὺς ἐνόμιζον καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶων, οὐδὲ τὰς περιστεράς. Αἱ δὲ κῶμαι ἐν αἷς ἐσχύνουν Παρυ-

mam militarant, ad Cyrum transierunt, et una cum eo in expeditionem adversus regem profecti sunt. Hinc castris unis, parasangas quinque progreditur, ad portas Ciliciæ Syriæque. Erant hæc duo castella; ac horum quidem ceterius, in Ciliciam obversum, Syennesis et Cilicum præsidium tenebat; ulterius, in Syriam obversum, dicebatur regis præsidium custodire. Medio inter hoc loco fluit amnis, cui nomen Carsus, latitudine plethri. Totum vero spatium inter castella medium, trium erat stadiorum; nec id vi transire licebat: nam transitus angustus erat, ac muri ad mare pertinebant, saxaque desuper erant inaccessa: juxta vero castellum utrumque portæ adstiterunt illæ. Hujus causa transitus naves Cyrus accersivit, quo gravis armaturæ milites citra portas ultraque traiceret, atque ii, hostibus vi submotis, transire possent, si qui forte ad portas Syriacas præsidium agitent; quod quidem Abrocomam, qui magnas haberet copias, facturum existimabat Cyrus. At hoc non fecit Abrocomas, sed quod Cyrum in Cilicia esse audierat, relicta Phœnicia ad regem cum trecentis, uti ferebatur, hominum millibus perrexit. Inde per Syriam unis castris, parasangas quinque progreditur, ad Myriandrum, urbem a Phœnicibus habitatam, prope mare sitam: locus autem emporium erat, atque illic multæ naves onerariæ stationem habebant. Hic dies septem mansit: et Xenias dux ille Arcadicus cum Pasione Megarensi, consensu navi, et in eam maximi pretii rebus impositis, solverunt; æmulatione ducti, quemadmodum plerisque videbatur, quod milites suos, qui ad Clearchum se contulerant, quasi qui jam essent in Græciam redituri, ac non adversus regem perrecturi, Clearchum habere sinebat Cyrus. Itaque cum ex conspectu se subduxissent, incessit rumor, Cyrum eos triremibus persequitur: et nonnulli quidem optabant ut, quia fraude mala egissent, caperentur; alii miserabatur sortem eorum, si forte caperentur. Cyrus autem, convocatis ducibus, ait, « Deseruere nos Xenias et Pasion: verum certo sciant, nec clam se aufugisse (novi enim quo abierunt), nec effugisse; nam triremes habeo, quibus ipsorum capere possim navigium. Sed ipsos ego profecto non persequar; neque quisquam dicturus est, me aliquorum uti, dum adsint, opera; posteaquam abire voluerint, comprehensos eos et lædere, et fortunas eorum spoliando adimere. Abeant vero, ac se sciant iniquiores in nos, quam nos in ipsos esse. Atqui ipsorum equidem et liberos et uxores Trallibus præsidio septos habeo: verum ne his quidem erunt orbat; sed propter virtutem erga me pristinam recipient. » Et hæc ille quidem dixit: at Græci, si quis eorum erat animo minus etiam ad expeditionem alacri, perspecta ex iis quæ audiverant virtute Cyri, libentius et alacrius cum eo proficiscebantur.

Post hæc Cyrus castris quartis, parasangas viginti progreditur, ad Chalum fluvium, plethrum latitudine æquantem, magnis mansuetisque piscibus refertum, quos Syri deos existimabant, neque ut quisquam læderet eos sinebant, neque columbas. Vici autem, in quibus castra me-

σάτιδος ἦσαν, εἰς ζώνην δεδομένοι. (10) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάκοντα ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Δάρδης ποταμοῦ, ὅθ' τὸ εὐρος πλέθρου. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Βελέσου βασιλεία τοῦ Συρίας ἄρξαντος, καὶ παράδεισος πάνυ μέγας καὶ καλὸς, ἔχων πάντα θσα ὥραι φύουσι. Κύρος δ' αὐτὸν ἐξέκοψε καὶ τὰ βασιλεία κατέκαυσεν. (11) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὅντα τὸ εὐρος τεττάρων σταδίων· καὶ πόλις αὐτοῖσι ἠκεῖτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων Θάψακος ὀνόματι. Ἐνταῦθα μένιναι ἡμέρας πέντε· καὶ Κύρος μεταπεμψάμενος τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων ἔλεγεν ὅτι ἡ δὸς ἐσοίτο πρὸς βασιλέα μέγαν εἰς Βαβυλῶνα· καὶ κελεύει αὐτοὺς λέγειν ταῦτα τοῖς στρατιώταις καὶ ἀναπεῖθαι ἐπεσθαι. (12) Οἱ δὲ ποιήσαντες ἐκκλησίαν ἀπήγγελλον ταῦτα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐχαλέπαινον τοῖς στρατηγοῖς, καὶ ἔρασαν αὐτοὺς πάλαι ταῦτ' εἰδότας κρύπτειν, καὶ οὐκ ἔρασαν ἰέναι, ἐὰν μὴ τις αὐτοῖς χρήματα διδῶ, ὥσπερ καὶ τοῖς προτέροις μετὰ Κύρου ἀναβᾶσι παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Κύρου, καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ μάχην ἰόντων, ἀλλὰ καλοῦντος τοῦ πατρὸς Κύρον. (13) Ταῦτα οἱ στρατηγοὶ Κύρῳ ἀπήγγελλον· ὁ δ' ὑπέσχετο ἀνδρὶ ἐκαστῷ δώσειν πέντε ἀργυρίου μνᾶς, ἐπὰν εἰς Βαβυλῶνα ἔλθῃσι, καὶ τὸν μισθὸν ἐντελῆ μέχρι ἂν καταστήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν. Τὸ μὲν δὴ πολὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὕτως ἐπέστη. Μένων δὲ πρὶν δῆλον εἶναι τί ποιήσουσιν οἱ ἄλλοι στρατιῶται, πότερον ἔσονται Κύρῳ ἢ οὐ, συνέλεξε τὸ αὐτοῦ στρατεύμα χωρὶς τῶν ἄλλων καὶ ἔλεξε τάδε. (14) Ἄνδρες, ἐάν μὴν πεισθῇτε, οὔτε κινδυνεύσαντες οὔτε πονήσαντες τῶν ἄλλων πλεον προτιμήσεσθε στρατιωτῶν ὑπὸ Κύρου. Τί οὖν κελεύω ποιῆσαι; νῦν δεῖται Κύρος ἐπεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ βασιλείᾳ· ἐγὼ οὖν φημι ὑμᾶς χρῆναι διαβῆναι τὸν Εὐφράτην ποταμὸν πρὶν δῆλον εἶναι ὅτι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀποκρινόμενοι Κύρῳ. (15) Ἦν μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἐπεσθαι, ὑμεῖς δοξετε αἵτιοι εἶναι ἄρξαντες τοῦ διαβαίνειν, καὶ ὥς προθυμοτάτοις οὔσιν ὑμῖν χάριν εἴσεται Κύρος καὶ ἀποδώσει· ἐπίσταται δ' εἰ τις καὶ ἄλλος· ἢν δ' ἀποψηφίσωνται οἱ ἄλλοι, ἀπιμεν μὲν ἅπαντες εἰς τοῦμπαλιν, ὑμῖν δὲ ὥς μόνους πειθομένους πιστοτάτοις χρήσεται καὶ εἰς φρούρια καὶ εἰς λοχαγίας, καὶ ἄλλου οὐτινος ἂν δέησθε οἶδα ὅτι ὥς φίλοι τεύξεσθε Κύρου. (16) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπείθοντο καὶ διέβησαν πρὶν τοὺς ἄλλους ἀποκρίνασθαι. Κύρος δ' ἐπεὶ ἤσθετο διαβεβηκότας, ἤσθη τε καὶ τῷ στρατεύματι πέμψας Γλοῦν εἰπὼν, Ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες, ἥδη ὑμᾶς ἔπαινω· θπως δὲ καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαινέσετε ἐμοὶ μελήσει, ἢ μηκέτι με Κύρον νομίζετε. (17) Οἱ μὲν δὴ στρατιῶται ἐν ἐλπίσι μεγάλας ὄντες εὐχοντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι· Μένωνι δὲ καὶ δῶρα ἐλέγετο πέμψαι μεγαλοπρεπῶς. Ταῦτα δὲ ποιήσας διέβαινε· συνεπίπετο δὲ καὶ τὸ ἄλλο στρατεύμα αὐτῷ ἅπαν· καὶ τῶν διαβαινόντων τὸν ποταμὸν οὐδεὶς ἐβρέχθη ἀνωτέρω τῶν μαστῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. (18) Οἱ δὲ Θάψακηνολοι ἔλεγον ὅτι οὐπώποδ' οὗτος ὁ ποταμὸς δια-

tabantur, Parysatidis erant, in cingulum donati. Hinc castris quintis, parasangas triginta, ad Dardetis fluvii fontes pergit, cujus erat unius plethri latitudo. Hic Belesis erat regia, qui Syriae cum imperio praefuerat, et magnus admodum elegansque hortus, omnia qui continebat, quaecunque anni tempora proferunt : hunc Cyrus excidit, et regiam concremavit. Inde castris tertis, parasangas quindecim, ad Euphratem fluvium, cujus erat quatuor stadiorum latitudo, procedit : atque ibi urbs culta erat, locuples et ampla, nomine Thapsacus. Hic dies quinque morati sunt : et Cyrus accessitis Graecorum ducibus, iter ipsis fore adversum magnum regem, ad Babylonem, aiebat ; eosque militibus haec dicere, atque uti sequerentur, persuadere jubet. Illi, concione advocata, haec renuntiabant : ac milites ducibus succensebant, et aiebant haec ipsos dudum perspecta habuisse atque occultasse ; negabantque adeo progressuros se, nisi quis ipsis pecuniam dederit, quemadmodum Graecis data fuisset illis, qui cum Cyro prius ad patrem ejus iter fecerant : praesertim, cum ad pugnam illi non existent, sed patre Cyrum arcescente. Haec Cyro renuntiant duces : atque ille cuique se militi daturum minas argenti quinque pollicitus est, ubi primum Babylonem venissent, et stipendium integrum tamdiu, donec Graecos rursus in Ioniam reduxisset. Et hac quidem ratione bona exercitus Graeci pars, ut sequeretur, est adducta. At Menon, priusquam constaret quid milites ceteri facturi essent, sequitur Cyrum, an non, copias suas seorsum a ceteris coegit, et hanc orationem habuit : « Si mihi parueritis, milites, sine periculo, sine labore vestro majorem, quam ceteri milites, honorem a Cyro consequemini. Quid ergo faciendum censeo? Rogat nunc Cyrus, ut adversus regem se Graeci sequantur : ego vero debere nos alio Euphratem fluvium trajicere, priusquam quid reliqui Graeci Cyro responsuri sint, constet. Nam si sequendum esse decreverint, vos totius rei auctores extitisse videbimini, a quibus trajiciendi factum fuerit initium ; atque adeo gratiam vobis, ut gratificandi sibi studiosissimis, habebit Cyrus, ac referet (quod quidem si quisquam alius, ipse certe facere novit) : sin ceteri secus statuerint, universi quidem domum revertentur ; at vobis, ut qui soli dicto sitis audientes, tanquam fidissimis utetur et ad praesidia et ad praefecturas cohortium ; ac quidquid aliud fuerit, quod requiretis, scio vos ab Cyro, ut vobis amico, impetraturos. » Haec cum illi audissent, obtemperabant, ac prius quam alii responderent, trajiciebant. Cyrus autem ubi hos trajicisse animadverteret, laetatus est, ac statim ad eas copias Glun misit, qui haec diceret : « Equidem, viri, vos jam laudo : verum ut vos etiam me laudetis, mihi curae erit ; aut Cyrum me non amplius existimate. » Et milites quidem, magna spe concepti, felices ei ceptorum exitus precabantur : Menoni etiam magnifica munera misisse ferebatur. His peractis, et ipse trans mittebat ; et reliquae simul eum sequebantur copiae omnes ; ac nemo ex iis, qui amnem trajiciebant, supra mamillas eo madefactus fuit. Thapsaceni vero aiebant, nunquam id flumen pedibus transmitti potuisse, praeter-

βατός γένοιτο περὶ, εἰ μὴ τότε, ἀλλὰ πλοίοις· ἃ τότε Ἀβροκόμας προῖον κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κύρος διαβῇ. Ἐδόκει δὲ θεῖον εἶναι καὶ σαφῶς ὑποχωρῆσαι τὸν ποταμὸν Κύρῳ ὡς βασιλεύουσιν. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Συρίας σταθμοὺς ἑννέα παρασάγγας πενήκοντα, καὶ ἀφικνούνται πρὸς τὸν Ἀράξην ποταμὸν. Ἐνταῦθα ἦσαν κῶμαι πολλαὶ μεστὰι σίτου καὶ οἴνου. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Ἀραβίας τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων σταθμοὺς ἑρήμους πέντε παρασάγγας τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ ἦν μὲν ἡ γῆ πεδῖον ἅπαν ὁμαλόν, ὥσπερ θάλαττα, ἀμυνθίου δὲ πληρὲς· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐνῆν ὕλης ἢ καλὰ μου, ἅπαντα ἦσαν εὐώδη, ὥσπερ ἀρώματα· δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν. (2) Θηρία δὲ παντοῖα, πλείστοι μὲν ὄνοι ἀγριοί, πολλοὶ δὲ στρουθοὶ οἱ μεγάλοι· ἐνῆσαν δὲ καὶ ὠτίδες καὶ δορκάδες. Ταῦτα δὲ τὰ θηρία οἱ ἵπποις ἐνίοτε ἐδίωκον. Καὶ οἱ μὲν ὄνοι, ἐπεὶ τις διώκοι, προδραμόντες ἔστασαν· πολλὸν γὰρ τῶν ἵππων ἔτρεχον θάττον· καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησιάζουσιν οἱ ἵπποι ταῦτόν ἐποιοῦν, καὶ οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἵπποις θηρῶν διαδελχόμενοι τοῖς ἵπποις. Τὰ δὲ κρέα τῶν ἀλισκομένων ἦν παραπλήσια τοῖς ἐλαφείοις, ἀπαλώτερα δέ. (3) Στρουθὸν δὲ οὐδεὶς ἔλαβεν· οἱ δὲ διώξαντες τῶν ἵππων ταχὺ ἐπαύοντο· πολλὸν γὰρ ἀπεσπᾶτο φεύγουσα, τοῖς μὲν ποσὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυξιν, αἵρουσα, ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένῃ. Τὰς δὲ ὠτίδας ἂν τις ταχὺ ἀνιστῇ, ἔστι λαμβάνειν· πέτονται γὰρ βραχὺ, ὥσπερ πέρδικες, καὶ ταχὺ ἀπαγορεύουσι. Τὰ δὲ κρέα αὐτῶν ἥδιστα ἦν. (4) Πορευόμενοι δὲ διὰ ταύτης τῆς χώρας ἀφικνούνται ἐπὶ τὸν Μάσκαν ποταμὸν, τὸ εὖρος πλεθριαῖον. Ἐνταῦθα ἦν πόλις ἐρήμη, μεγάλη, ὀνομα δ' αὐτῇ Κορσωτή· περιεβρέιτο δ' αὐτὴ ὑπὸ τοῦ Μάσκα κύκλῳ. Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (5) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς ἑρήμους τρεῖς καὶ δέκα παρασάγγας ἐννήκοντα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, καὶ ἀφικνεῖται ἐπὶ Πύλας. Ἐν τούτοις τοῖς σταθμοῖς πολλὰ τῶν ἑποζυγίων ἀπώλετο ὑπὸ λιμοῦ· οὐ γὰρ ἦν χόρτος οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν δένδρον, ἀλλὰ ψιλὴ ἦν ἅπαντα ἡ χώρα· οἱ δὲ ἐνοικοῦντες ὄνους ἀλέτας παρὰ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιούντες εἰς Βαβυλῶνα ἦγον καὶ ἐπώλουν καὶ ἀνταγοράζοντες σίτον ἔχων. (6) Τὸ δὲ στράτευμα ὁ σίτος ἐπέλιπε, καὶ πρᾶσθαι οὐκ ἦν εἰ μὴ ἐν τῇ Λυδῇ ἀγορᾷ ἐν τῷ Κύρου βαρβαρικῷ, τὴν καπὶθην ἀλεύρων ἢ ἀλφίτων τεττάρων σίγλων. Ὁ δὲ σίγλος δύναται ἑπτὰ ὀβολοὺς καὶ ἡμισυβόλιον Ἀττικῶς· ἢ δὲ καπὶθὴ δύο χοίνικας Ἀττικὰς ἐχώρει. Κρέα οὖν ἐσθίοντες οἱ στρατιῶται διεγίνοντο. (7) Ἦν δὲ τούτων τῶν σταθμῶν οὗς πάνυ μακροὺς ἤλαυνεν, ὅποτε ἢ πρὸς ὕδωρ βούλοιτο διατελεῖσαι ἢ πρὸς γινλόν. Καὶ δὴ ποτε στενωχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς

quam illo tempore, sed navigiis tantum : quæ tunc Abrocomas ipsos præcedens exusserat, ne Cyrus trajiceret. Illud utique divinitus accidisse visum est, et flumen Cyro plane quasi regnato cessasse. Hinc per Syriam progreditur castris novem, parasangas quinquaginta, et ad Araxem fluvium perveniunt. Hic vici erant multi, frumento et vino referti. Triduum ibidem manserunt, et commeatum comparabant.

CAPUT V.

Inde per Arabiam, cum Euphratem haberet ad dextram, castris quinque in solitudine positis, parasangas triginta quinque progreditur. Hoc loco regio campestris erat, tota maris instar æquabilis, absinthio plena : si quid aliud in ea inerat vel fruticis vel arundinis, ea vero universa instar aromatum erant fragrantia : arbor certe in ea inerat nulla. Feræ autem variae inerant, silvestres quidem asini quamplurimi, ac struthiocameli non pauci : incrant etiam otides et dorcades : atque has feras equites nonnunquam insequabantur. Et asini quidem isti, cum quis eos insequeretur, procurrere et deinde restitare solebant ; quippe multo velocius equo currebant ; ac cursus ubi adpropinquaret equus, idem facitabant : adeo ut nulla esset eos capiendi ratio, nisi per intervalla collocati equites venarentur, alii alios recentibus equis excipientes. Erant autem eorum, qui capiebantur, carnes cervinis quidem similes, sed aliquanto teneriores. At struthiocamelum nemo cepit ; eamque avem ex equitibus qui insequabantur, cito desierunt : nam fugiendo se longe subducebat, pedibus quidem cursu, alis vero, cum eas tolleret, tanquam velo usa. Otidas autem, si quis celeriter suscitaret, licet capere : nam breve ad intervallum volant, tanquam perdices, et cito fatiscunt. Carnes harum erant suavissimæ. Facto per hanc regionem itinere, ad Mascam fluvium perveniunt, cujus erat unius plethri latitudo. Hic urbs erat deserta, ampla, cui nomen Corsote ; quæque a Masca undique circumfluebatur. Manserunt hoc loco triduum, et cibaria parabant. Hinc castris decimis tertiis apud loca deserta positis, parasangas nonaginta progreditur, Euphratem fluvium ad dextram habens, et ad Pylas Babylonias pervenit. In his stationibus multa jumenta fame peribant : nam neque pabulum hic erat, neque ulla præterea arbor, sed regio universa nuda erat : incolæ vero lapides molares propter fluvium effodere solebant et formare, quos deinde Babylonem vectos vendebant, atque emto vicissim frumento vitam sustinebant. Jam vero frumentum milites defecerat, neque coenendi ejus facultas erat reliqua, nisi in foro Lydio, illorum in agmine barbarorum, qui Cyrum sequebantur, farinæ nimirum triticeæ vel hordeaceæ capitham, siglis quatuor. Siglus autem septem Atticos obolos et dimidium alterius valet : acduos chœnices Atticos capitha continebat. Quamobrem carnes comedendo vitam sustentabant milites. Et ex his quidem stationibus erant, in quas per longa admodum movebat spatia, quoties vel ad aquam vel ad pabulum iter peragere volebat. Quin et aliquando itineris angustias lutoque objectis, plaustris

ἑμάξαις δυσκορευτοῦ ἐπίσθη ὁ Κύρος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρίστοις καὶ εὐδαιμονεστάτοις, καὶ ἔταξε Ἰλίου καὶ Πίγρητα λαβόντας τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ συνεκδιβαίνειν τὰς ἀμάξας. (8) Ἐπεὶ δ' ἐδόκουν αὐτῷ σχολαίως ποιεῖν, ὥςπερ ὀργῇ ἐκέλευσε τοὺς περὶ αὐτὸν Πέρσας τοὺς κρατίστους συνεπισπεῦσαι τὰς ἀμάξας. Ἐνθα δὴ μέρος τι τῆς εὐταξίας ἦν θεάσασθαι. Ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδους ὅπου ἔτυχεν ἕκαστος ἐσθηκῶς, ἵεντο ὥςπερ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης καὶ μάλα κατὰ πραῶς γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας, ἔνιοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις καὶ ψέλια περὶ ταῖς χερσίν· εὐθὺς δὲ σὺν τούτοις εἰσπηδήσαντες εἰς τὸν πηλὸν θάττον ἢ ὥς τις ἂν ὤφeto μετεώρους ἐξεκόμισαν τὰς ἀμάξας. (9) Τὸ δὲ σύμπαν δῆλος ἦν Κύρος ὡς σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδὸν καὶ οὐ διατρίβων ὅπου μὴ ἐπισιτισμοῦ ἕνεκα ἢ τινος ἄλλου ἀναγκαίου ἐκαθέζετο, νομίζων, ὅσῳ μὲν [ἀν] θάττον ἔλθοι, τοσούτῳ ἀπαρασκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μαχεῖσθαι, ὅσῳ δὲ σχολαιότερον, τοσούτῳ πλεόν συναγείρεσθαι βασιλεῖ στρατεύμα. Καὶ συνιδεῖν δ' ἦν τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἢ βασιλέως ἀρχῇ πληθύνειν μὲν χώρας καὶ ἀνθρώπων ἰσχυρὰ οὖσα, τοῖς δὲ μήκεσι τῶν ὁδῶν καὶ τῷ διεσπᾶσθαι τὰς δυνάμεις ἀσθενῆς, εἰ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ἐποιεῖτο. (10) Πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ κατὰ τοὺς ἐρήμους σταθμοὺς ἦν πόλις εὐδαίμων καὶ μεγάλη, ὄνομα δὲ Χαρμάνδη. Ἐκ ταύτης οἱ στρατιῶται ἡγόραζον τὰ ἐπιτηδεῖα, σχεδίας διαβαίνοντες ὧδε. Διφθέρας ἃς εἶχον σκεπάσματα ἐπίμπλασαν χόρτου κούφου, εἴτα συνῆγεν καὶ συνέσπων, ὡς μὴ ἅπτεσθαι τῆς κάρφης τὸ βδωρ· ἐπὶ τούτων διέβαινον καὶ ἐλάμβανον τὰ ἐπιτηδεῖα, οἶνον τε ἐκ τῆς βαλάνου πεποιημένου τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος καὶ σίτον μελίνης· τοῦτο γὰρ ἦν ἐν τῇ χώρᾳ πλείστον. (11) Ἀμφιλεξάντων δὲ τι ἐνταῦθα τῶν τε τοῦ Μένωνος στρατιωτῶν καὶ τῶν τοῦ Κλέαρχου ὁ Κλέαρχος κρίνας ἀδικεῖν τὸν τοῦ Μένωνος πληγᾶς ἐνέβαλεν. Ὅ δὲ ἐλθὼν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα ἔλεγεν· ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἐχαλέπαινον καὶ ὠργίζοντο ἰσχυρῶς τῷ Κλέαρχῳ. (12) Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ Κλέαρχος ἐλθὼν ἐπὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκεῖ κατασκευάμενος τὴν ἀγορὰν ἀφιππεύει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν· Κύρος δὲ οὐπω ἦκεν, ἀλλ' ἐτι προσήλαυνε· τῶν δὲ Μένωνος στρατιωτῶν ξύλα σχίζων τις ὡς εἶδε τὸν Κλέαρχον διελαύνοντα, ἦσι τῇ ἀξίνῃ· καὶ οὗτος μὲν αὐτοῦ ἤμαρτεν· ἄλλος δὲ λίθῳ καὶ ἄλλος, εἴτα πολλοὶ, κραυγῆς γενομένης. (13) Ὅ δὲ καταφεύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα, καὶ εὐθὺς παραγγέλλει εἰς τὰ ὄπλα· καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας αὐτοῦ ἐκέλευσε μείναι τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ γόνατα θέντας, αὐτὸς δὲ λαβὼν τοὺς ὀρθᾶς καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἳ ἦσαν αὐτῷ ἐν τῷ στρατεύματι πλείους ἢ τετταράκοντα, τούτων δὲ οἱ πλείστοι ὀρθᾶς, ἦλαυνεν ἐπὶ τοὺς Μένωνος, ὥς· ἐκείνους ἐκπεπλήχθαι καὶ αὐτὸν Μένωνα, καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ ὄπλα· οἱ δὲ καὶ ἔστασαν ἀποροῦντες τῷ πράγματι. (14) Ὅ δὲ Προξένος, ἔτυχε γὰρ ὕστερος προσῶν καὶ τάξις αὐτῷ ἐπομένη τῶν

haud sine difficultate perviis, Cyrus cum praestantissimis et fortunatissimis iis, quos circa se habebat, substitit; ac Glun Pigretemque, adsumptis barbarorum copiis, conjunctis viribus plaustra ex locis difficilibus educere jussit. Cum autem illi hoc tarde ei facere viderentur, quasi indignabundus praestantissimos, qui circa ipsum erant, Persas operis una positos plaustra celeriter expedire jussit. Hic vero studii ordinis conservandi specimen quoddam videre erat. Nam purpureis abjectis candyis eo quo quisque loco forte stabat, quemadmodum de victoria quispiam curreret, per collem admodum etiam praecipitem impetu ferebantur; cum magni pretii tunicas haberent, et subligacula variis distincta coloribus; nonnulli etiam torques circa colla, et circum manus armillas: attamen cum his statim ubi in lutum insiliissent, citius opinione cujusquam, plaustra in sublime sublata exportarunt. Ad summam, plane constitit Cyrum iter totum accelerare, neque usquam cunctari, nisi frumentationis vel alterius necessariae rei causa alicubi consideret: quippe existimabat, tanto se impariorem cum rege dimicaturum, quanto celerius ipse accesserit; quanto autem tardius, tanto majores regi copias coactum iri. Et intelligere sane potuit quicumque rem attentius consideraret, regis imperium regionis quidem amplitudine hominumque multitudine firmum esse, verum ob itinerum longitudinem, et quia copiae hinc inde distractae sint, idem imbecillum esse, si quis celeriter bellum gerat. Ultra Euphratem, exadversus stationes illas desertas, erat urbs opulenta magnaue, cui nomen Charmanda: ex hac milites commeatum pretio comparabant, dum ratibus opera tumultuaria confectis in hunc modum trajiciebant: pelles eas, quas pro tegumentis habebant, levi feno implebant; deinde coarctabant constringebantque suturis, ne festucas aqua tangeret: his trajiciebant, commeatumque comportabant, videlicet vinum ex palmarum glandibus factum, et panici frumentum: nam hujus in ea regione maxima erat copia. Ceterum orta inter Menonis et Clearchi milites aliqua hoc loco controversia, Clearchus postquam Menonis militem injuriae illatae reum statuisset, plagas ei inject; is ad exercitum suum reversus, rem exponit; qua milites audita moleste ferebant, et Clearcho graviter irascebantur. Eodem die Clearchus cum ad trajectum fluminis accessisset, atque rerum venalium forum ibidem inspexisset, ad tabernaculum suum per Menonis castra cum paucis circa se equo revehitur: Cyrus autem nondum venerat, sed adhuc erat in itinere: quidam inde e Menonis militibus, ligna qui scindebat, ut Clearchum exercitum persequitatem vidit, securi jacta petit eum: et ab eo quidem hic aberrat; verum alius lapide, itemque alius: deinde multi, clamore excitato. At ille ad suas copias fuga pervenit, iisque ut statim ad arma concurrant, edixit: et gravis quidem armaturae milites istic manere jussit, scutis ad genua positis: ipse, adsumptis Thracibus et equitibus, ex quibus in exercitu erant ei plures quadraginta (horum autem plurimi Thraeces erant), sic adversus Menonis milites proventus est, ut illi et Menon ipse timore percussis essent, et ad arma concurrerent. Stabant vero nonnulli, incerti prorsus quid agerent. Proxenus autem (nam forte tandem accessit, gravisque eum armaturae

δπλιτῶν, εὐθὺς οὖν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέρων ἄγων ἔθετο τὰ ὅπλα καὶ ἔδειτο τοῦ Κλέαρχου μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ δ' ἐχαλάπαινεν ὅτι αὐτοῦ ὀλίγου δεήσαντος καταλευσθήναι πρῶτος λέγοι τὸ αὐτοῦ πάθος, ἐκέλευε τε αὐτὸν ἐκ τοῦ μέσου ἐξίστασθαι. (15) Ἐν τούτῳ δὲ ἐπῆει καὶ Κύρος καὶ ἐπύθετο τὸ πρᾶγμα· εὐθὺς δ' ἔλαβε τὰ παλὰ εἰς τὰς χεῖρας καὶ σὺν τοῖς παροῦσι τῶν πιστῶν ἤκεν ἐλαύνων εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει τάδε. (16) Κλέαρχε καὶ Πρόξενε καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρόντες Ἕλληνες, οὐκ ἴστε ὅ, τι ποιεῖτε. Εἰ γὰρ τινα ἄλλήλοις μάχην συνάψετε, νομίζετε ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ἐμέ τε κατακεκόμεσθαι καὶ ὑμᾶς οὐ πολλὸν ἐμῷ ὑστερον· καὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἐχόντων πάντες οὗτοι οὐς ὁρᾶτε βάρβαροι πολεμιώτεροι ἡμῖν ἔσονται τῶν παρὰ βασιλεῖ ὄντων. (17) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέαρχος ἐν ἑαυτῷ ἐγένετο· καὶ παυσάμενοι ἀμφοτέροι κατὰ χώραν ἔθεντο τὰ ὅπλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐντεῦθεν προϊόντων ἐφαίνετο ἵχνια ἵππων καὶ κόπρος· εἰκάετο δ' εἶναι ὁ στίθος ὡς διςχιλίων ἵππων. Οὗτοι προΐοντες ἔκαιον καὶ χιλὸν καὶ εἰ τι ἄλλο χρήσιμον ἦν. Ὁρόντης δὲ Πέρσης ἀνὴρ γένει τε προσήκων βασιλεῖ καὶ τὰ πολέμια λεγόμενος ἐν τοῖς ἀρίστοις Περσῶν ἐπιβουλεύει Κύρῳ, καὶ πρόσθεν πολεμήσας, καταλλαγείς δέ. (2) Οὗτος Κύρῳ εἶπεν, εἰ αὐτῷ δοίῃ ἱππέας χιλίους ὅτι τοὺς προκατακαίοντας ἱππέας ἡ κατακάνοι ἂν ἐνεδρεύσας ἡ ζῶντας πολλοὺς αὐτῶν ἔλοι καὶ κωλύσειε τοῦ καίειν ἐπιόντας, καὶ ποιήσειεν ὥστε μήποτε δύνασθαι αὐτοὺς ἰδόντας τὸ Κύρου στρατεύμα βασιλεῖ διαγγεῖλαι. Τῷ δὲ Κύρῳ ἀκούσαντι ταῦτα ἔδοκει ὠφελίμια εἶναι, καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν λαμβάνειν μέρος παρ' ἐκάστου τῶν ἡγεμόνων. (3) Ὁ δ' Ὁρόντης νομίσας ἐτοιμοὺς εἶναι αὐτῷ τοὺς ἱππέας γράφει ἐπιστολὴν παρὰ βασιλέα ὅτι ἤξοι ἔχων ἱππεῖς ὡς ἂν δύνηται πλείστους· ἄλλα φράσαι τοῖς ἑαυτοῦ ἱππεῦσιν ἐκέλευεν ὡς φίλον αὐτὸν ὑποδέχεσθαι. Ἐνῆν δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ τῆς πρόσθεν φιλίας ὑπομνήματα καὶ πίστεως. Ταύτην τὴν ἐπιστολὴν δίδωσι πιστῷ ἀνδρὶ, ὡς ὤφειτο· ὁ δὲ λαβὼν Κύρῳ δίδωσιν. (4) Ἀναγνοὺς δὲ αὐτὴν ὁ Κύρος συλλαμβάνει Ὁρόντην, καὶ συγκαλεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν Περσῶν τοὺς ἀρίστους τῶν περὶ αὐτὸν ἐπτά, καὶ τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγούς· ἐκέλευεν δπλίτας ἀγαγεῖν, τούτους δὲ θέσθαι τὰ ὅπλα περὶ τὴν αὐτοῦ σκηνήν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, ἀγαγόντες ὡς τριςχιλίου δπλίτας. (5) Κλέαρχον δὲ καὶ εἰσω παρεκάλεσε σύμβουλον, ὅς γε καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔδοκει προτιμηθῆναι μάλιστα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεὶ δ' ἐξῆλθεν, ἐξήγγειλε τοῖς φίλοις τὴν κρίσιν τοῦ Ὁρόντου ὡς ἐγένετο· οὐ γὰρ ἀπόρρητον ἦν. (6) Ἐφ' ἧ δὲ Κύρον ἀρχειν τοῦ λόγου ᾤδε. Παρεκάλεσα ὑμᾶς, ἄνδρες φίλοι, ὅπως σὺν ὑμῖν βουλευόμενος ὅ, τι δίκαιόν ἐστι καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων, τοῦτο πράξω περὶ Ὁρόντου τουτοῦ. Τοῦτον

militum acies sequuta est) suos statim in medium inter utroque spatium ducens, armis rite dispositis constitit, et Clearchum rogabat, ne hæc faceret. At ferebat ille graviter, quod cum parum abfuisset quin lapidibus obrueretur, leniter ipsius de casu loqueretur: eumque adeo de medio excedere jubebat. Interea, cum venisset Cyrus, ac rem intellexisset, mox sumpsit in manus palta, et cum iis qui aderant fidelibus in medium invectus est, et huiusmodi quædam dicit: « Nescitis plane quid agatis, Clearche Proxæque, ac Græci ceteri qui adestis. Nam si quam inter vos pugnam conseretis, existimate et me hoc ipso die, et vos non multo post, ad interneclionem cæsum iri: nam si res nostræ male se habeant, hi omnes, quos videtis, barbari nobis infestiores erunt, quam ii qui a rege stant. » Hæc cum audisset Clearchus, ad se rediit; et ambo, facta irascendi fine, arma ilico deposuerunt.

CAPUT VI.

Inde cum procederent, equorum vestigia stercusque com-parebant: ex quibus conjecturam facientibus iter equorum circiter bis mille pedibus tritum esse visum est. Hi dum præstant, et pabulum, et si quid aliud erat, usui quod foret, exurebant. Orontas autem Persa, qui genere regem attingebat, et ad res bellicas quod attinet in principibus Persarum ferebatur, Cyro parat insidias, ei etiam antea bellum molitus, sed reconciliatus. Is igitur Cyro aiebat, si mille sibi traderet equites, aut structis insidiis equites illos incendiis præoccupata omnia pervastantes se interempturum, aut multos ex iis vivos capturum, ac prohibiturum ne invadendo reliqua incenderent, facturumque adeo ne ii unquam, Cyri ubi exercitum conspexissent, regi id renuntiare possent. Hæc cum audisset Cyrus, visa ei sunt e re sua futura: atque adeo jussit eum a singulis ducibus copiarum partem accipere. Orontas autem, ratus equites sibi paratos esse, ad regem scribit epistolam, venturum se cum equitibus quam posset plurimis: at suis dici curaret equitibus hortatus est, ut se tanquam amicum exciperent. Eadem in epistola quædam inerant, quæ pristinæ amicitiae fideique memoriam renovarent. Hanc homini, quemadmodum ipse existimabat, fideli tradit epistolam: quam ut acceperat is, Cyro ostendit. Cyrus autem eam cum legisset, comprehendit Orontam, et ad tabernaculum suum Persarum circa se principes septem convocat; jussitque Græcorum duces gravis armaturæ milites adducere, qui suum circa tabernaculum armati consisterent. Hæc illi faciebant, adductis tribus circiter militum gravis armaturæ millibus. Clearchus etiam intro vocatum in consilium adhibebat, quippe qui tum ipsi tum ceteris Græcos longe dignitate videretur antecellere. Cumque ille de tabernaculo exiisset, quo pacto de Oronta iudicium factum fuisset, amicis narrabat; neque enim referre non licebat. Aiebat autem Cyrum in hunc modum dicere orsum esse: « Advocavi huc vos, amici, ut consilia vobiscum conferendo, quod et apud deos et apud homines est æquum, id de hoc Oronta faciam. Hunc primum pater

γὰρ πρῶτον μὲν ὁ ἐμὸς πατὴρ ἔδωκεν ὑπάρχειν εἶναι ἐμοί· ἐπεὶ δὲ ταχθεὶς, ὡς ἔφη αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ οὗτος ἐπολέμησεν ἐμοὶ ἔχων τὴν ἐν Σάρδεσιν ἀκρόπολιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸν προσπολεμῶν ἐποίησα ὥστε δοῦναι τούτῳ τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου παύσασθαι καὶ δεξιὰν ἔλαθον καὶ ἔδωκα, (7) μετὰ ταῦτα, ἔφη, ὦ Ὀρόντα, ἔστιν δ', τι σε ἡδίκησα; Ἀπεκρίνατο ὅτι οὐ. Πάλιν δὲ ὁ Κύρος ἠρώτα, Οὐκοῦν ὕστερον, ὡς αὐτὸς σὺ ὁμολογεῖς, οὐδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικούμενος ἀποστάς εἰς Μυσοὺς κακῶς ἐποίησας τὴν ἐμὴν χώραν δ', τι ἐδύνα; Ἐφη ὁ Ὀρόντης. Οὐκ-αῦν, ἔφη ὁ Κύρος, ὅπότ' αὐτὸς ἔγνωσας τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, ἔλθων ἐπὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν μεταμμεῖναι τέ σοι ἔφησθα καὶ πείσας ἐμὲ πιστὰ πάλιν ἔδωκάς μοι καὶ ἔλαβες παρ' ἐμοῦ; Καὶ ταῦθ' ὁμολόγει ὁ Ὀρόντης. (8) Τί αἶν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀδίκηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ νῦν τὸ τρίτον ἐπιβουλεύων μοι φανερὸς γέγονας; Εἰπόντος δὲ τοῦ Ὀρόντου ὅτι οὐδὲν ἀδίκηθεὶς ἠρώτησεν ὁ Κύρος αὐτόν, Ὁμολογεῖς αἶν περὶ ἐμὲ ἀδικος γεγενῆσθαι; Ἡ γὰρ ἀνάγκη, ἔφη ὁ Ὀρόντης. Ἐκ τούτου πάλιν ἠρώτησεν ὁ Κύρος, Ἐπὶ αἶν ἂν γένοιτο τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ πολέμιος, ἐμοὶ δὲ φίλος καὶ πιστός; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδ' εἰ γενοίμην, ὦ Κύρε, σοὶ γ' ἂν ποτε ἔτι δόξαιμι. (9) Πρὸς ταῦτα Κύρος εἶπε τοὺς παροῦσιν, Ὁ μὲν ἀνὴρ τοιαῦτα μὲν πεποίηκε, τοιαῦτα δὲ λέγει· ὑμῶν δὲ σὺ πρῶτος, ὦ Κλέαρχε, ἀπόφηναι γνώμην δ', τι σοι δοκεῖ. Κλέαρχος δὲ εἶπε τάδε. Συμβουλευῶ ἐγὼ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκποδῶν ποιῆσθαι ὡς τάχιστα, ὡς μηκέτι δὴ τοῦτον φυλάττεσθαι, ἀλλὰ σχολῇ ἢ ἡμῖν τὸ κατὰ τοῦτον εἶναι τοὺς ἐθελοντάς φίλους τούτους εὖ ποιεῖν. (10) Ταύτη δὲ τῇ γνώμῃ ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους προσθέσθαι. Μετὰ ταῦτα καλεῦστος Κύρου ἐλάβοντο τῆς ζώνης τὸν Ὀρόντην ἐπὶ θανάτῳ ἅπαντες ἀναστάντες καὶ οἱ συγγενεῖς· εἶτα δὲ ἐξῆγον αὐτὸν οἷς προσετάρχθη. Ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν ὅπερ πρόσθεν προσεκύουν, καὶ τότε προσεκύνησαν, καί περ εἰδότες ὅτι ἐπὶ θανάτῳ ἄγοιτο. (11) Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀρταπάτου σκηνὴν εἰσῆλθῃ τοῦ πιστοτάτου τῶν Κύρου σκηπτούχων, μετὰ ταῦτα οὔτε ζῶντα Ὀρόντην οὔτε τεθνηκότα οὐδεὶς εἶδε πώποτε, οὐδὲ ὅπως ἀπέθανεν οὐδεὶς εἰδὼς· ἔλεγεν· εἰκαζόν δὲ ἄλλοι ἄλλως· τάφος δὲ οὐδεὶς πώποτε αὐτοῦ ἐφάνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Βαβυλωνίας σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας δώδεκα. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ σταθμῷ Κύρος ἐξέτασιν ποιῖται τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἐν τῷ πεδίῳ περὶ μέσας νύκτας· ἐδοκίμει γὰρ εἰς τὴν ἐπιούσαν ἑωρῆσαι βασιλεῖα σὺν τῷ στρατεύματι μαχομένον καὶ ἐκέλευε Κλέαρχον μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρους ἡγήσασθαι, Μένωνα δὲ τὸν Θετταλὸν τοῦ εὐωνύμου, αὐτὸς δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διέταξε. (2) Μετὰ δὲ τὴν εξέτασιν ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἥκοντες αὐτόματοι παρὰ μεγάλου βασιλέως ἀπήγγελλον Κύρῳ περὶ τῆς βασι-

meus meo sub imperio esse voluit : posteaquam vero fratris mei jussu, quemadmodum ipse ait, bellum hic mihi fecerat, apud Sardes cum teneret arcem, atque ego bello eum persequendo effeceram, ut sibi a bello in me intento desistendum putaret, tum deinde dextram ei dedi et accepi : post hæc, ait, Num quid est, inique quod in te, Oronta, feci? » Non est, respondit is. Rursus interrogabat Cyrus : Ergo deinceps, uti tute ipse fateris, nec a me læsus, nonne facta ad Mysos defectione, agrum meum, quacunque ratione poteras, infestasti? Aiebat Orontas. Ergo, Cyrus inquit, cum rursus vires tuas agnosceres, nonne ad Dianæ aram profectus, tui te facinoris pœnituisse dixisti, mihi que ut crederem adducto fidem, quam et a me accepisti, dedisti rursus? Hæc quoque fassus est Orontas. Quanam igitur, ait Cyrus, a me adfectus injuria, tertium modo insidias mihi struere manifesto deprehensus es? Cum nulla se adfectum injuria diceret Orontas, Cyrus eum interrogavit, Ergone te fateris in me injurium esse? Id quidem certe necesse est, ait Orontas. Deinde Cyrus rursus interrogavit, Etiamne ergo fratri meo fueris hostis, mihi vero amicus et fidus? Tametsi maxime fuerim, respondit is, tibi tamen, Cyre, non amplius unquam videbor fidus. Ad hæc verba Cyrus iis, qui aderant, dicit, Iste talia fecit, talia profert : vestrum vero tu primus, Clearche, tuam sententiam, tibi quidquid videtur, exponito. Et Clearchus hæc dixit : Equidem auctor sum, ut vir hic quamprimum e medio tollatur, ne posthac necesse sit ab eo nobis cavere; sed otium nobis sit, quod ad hunc attinet, in eos qui amici nobis esse volunt, beneficia conferendi. Huic autem sententiæ Clearchus aiebat et ceteros calculum adjecisse. Post hæc surgentes universi, in his etiam istius propinqui, Cyro jubente, zona Orontam, in necis ei mox inferendæ indicium, prehenderunt : deinde quibus id negotii datum erat, eum educebant. Quem cum viderent ii, qui prius eum venerabantur, etiam tunc venerati sunt, tametsi eum ad mortem duci intelligerent. Cum autem introductus in Artapatæ, de Cyri sceptuchis fidelissimi, tabernaculum fuisset, post hæc nemo Orontam neque vivum neque mortuum vidit, nec quisquam qui id cognorat, quo pacto interiisset, referebat; alii aliter suspicabantur : et sepulcrum ejus nullum unquam adparuit.

CAPUT VII.

Inde per Babyloniam castris tribus, parasangas duodecim progreditur. Cumque tertia metatus esset castra, Græcorum et barbarorum in plantis recensum agit, sub noctem mediam (existimabat enim regem mane insequente prælii ineundi causa cum copiis adfuturum), et Clearchum quidem cornu dextrum ducere jubebat; Menonem Thessalum, sinistrum : suos struebat ipse. Recensu peracto, ut primum dies insequens illuxit, aderant magno a rege transfugæ qui de exercitu regis Cyro nuntium adferebant. Cyrus convocatis Græ-

λέως στρατιᾶς. Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων συνεβουλευτό τε πῶς ἂν τὴν μάχην ποιῶτο καὶ αὐτὸς παρήνει θαρβύρων τοιάδε. (3) Ὡς ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἀνθρώπων ἀπορῶν βαρβάρων συμμάχους ὑμᾶς ἄγω, ἀλλὰ νομίζων ἀμείνονας καὶ κρείττους πολλῶν βαρβάρων ὑμᾶς εἶναι, διὰ τοῦτο προσελαθὼν. Ὅπως οὖν ἔσεσθε ἄνδρες ἀξιοὶ τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ὑπὲρ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαιμονίζω. Εὐ γὰρ ἴστε ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ἐλοίμην ἂν ἀντὶ ὧν ἔχω πάντων καὶ ἄλλων πολλαπλασίῳ. (4) Ὅπως δὲ καὶ εἰδῆτε εἰς ὅσον ἔρρεσθε ἀγῶνα, ἐγὼ ὑμᾶς εἰδῶς διδάξω. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος πολὺ καὶ κραυγὴ πολλὴ ἐπίεισιν ἂν δὲ ταῦτα ἀνάσχησθε, τὰ ἄλλα καὶ αἰσχύνεσθαι μοι δοκῶ οὓς ἡμῖν γνῶσεσθε τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ ὄντας ἀνθρώπους. Ὑμῶν δὲ ἀνδρῶν ὄντων καὶ εὐτολμῶν γενομένων ἐγὼ ὑμῶν τὸν μὲν οἶκαδε βουλόμενον ἀπίνειν τοῖς οἴκοι ζηλωτὸν ποιήσω ἀπελθεῖν, πολλοὺς δὲ οἶμαι ποιήσειν τὰ παρ' ἐμοὶ ἐλθεῖν ἀντὶ τῶν οἴκων. (5) Ἐνταῦθα Γαυλίτης παρῶν φυγὰς Σάμιος, πιστὸς δὲ Κύρῳ, εἶπε, Καὶ μὴν, ὦ Κύρε, λέγουσί τινες ὅτι πολλὰ ὑπισχνῇ νῦν διὰ τὸ ἐν τοιοῦτῳ εἶναι τοῦ κινδύνου προσίοντος· ἂν δὲ εὖ γένηται τι, οὐ μεμνησθαι σέ φασιν· ἐνίοι δὲ οὐδ' εἰ μεμνηθῶ τε καὶ βούλοιο δύνασθαι ἂν ἀποδοῦναι ὅσα ὑπισχνῇ. (6) Ἀκούσας ταῦτα ἔλεξεν ὁ Κύρος, Ἄλλ' ἐστὶ μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἡ ἀρχὴ ἢ πατρώα πρὸς μὲν μεσημβρίαν μέχρι οὗ διὰ καῦμα οὐ δύνανται οἰκεῖν ἀνθρώποι, πρὸς δὲ ἄρκτον μέχρι οὗ διὰ χειμῶνα· τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτων πάντα σατραπεύουσιν οἱ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοὶ φίλοι. (7) Ἦν δ' ἡμεῖς νικῶμεν, ἡμεῖς δὲ τοὺς ἡμετέρους φίλους τούτων ἐγκρατεῖς ποιῆσαι. Ὡστε οὐ τοῦτο δέδοικα μὴ οὐκ ἔχω, ὅτι δῶ ἐκάστην τῶν φίλων, ἂν εὖ γένηται, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς οἷς δῶ. Ὑμῶν δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ στέφανον ἐκάστῳ χρυσοῦν δώσω. (8) Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες αὐτοὶ τε ἦσαν πολὺ προθυμότεροι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξηγγέλλον. Εἰςῆσαν δὲ παρ' αὐτὸν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς ἀξιούντες εἰδέναι τί σφισιν ἔσται, ἐὰν κρατήσωσιν. Ὁ δὲ ἐμπιπλὰς ἀπάντων τὴν γνώμην ἀπέπεμπε. (9) Παρεκελεύοντο δὲ αὐτῷ πάντες ὅσοι περ διελέγοντο μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπισθεν ἑαυτῶν τάττεσθαι. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ Κλέαρχος ὠδὲ πως ἤρετο τὸν Κύρον. Οἶει γάρ σοι μαχεῖσθαι, ὦ Κύρε, τὸν ἀδελφόν; Νῆ Δί', ἔφη ὁ Κύρος, εἴπερ γε Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος ἐστὶ παῖς, ἐμὸς δὲ ἀδελφός, οὐκ ἀμαχεῖ ταῦτ' ἐγὼ λήψομαι. (10) Ἐνταῦθα δὲ ἐν τῇ ἐξοπλισίᾳ ἀριθμὸς ἐγένετο τῶν μὲν Ἑλλήνων ἄσπις μυρία καὶ τετρακοσία, πελτασταὶ δὲ διςχιλιοὶ καὶ πεντακόσιοι, τῶν δὲ μετὰ Κύρου βαρβάρων δέκα μυριάδες καὶ ἄρματα δρεπανηφόρα ἑκατὸν τὰ εἴκοσι. (11) Τῶν δὲ πολεμίων ἐλέγοντο εἶναι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μυριάδες καὶ ἄρματα δρεπανηφόρα διακόσια. Ἄλλοι δὲ ἦσαν ἐξακισχλιοὶ ἵππεις, ὧν Ἀρταγέρσης ἤρχεν· οὗτοι δ' αὖ πρὸ αὐτοῦ βασιλέως τεταγμένοι ἦσαν. (12) Τοῦ δὲ βασι-

corum ducibus cohortiumque praefectis, quo pacto pugnam faceret, ibi tum consultabat : atque ipse, quo eorum confirmaret animos, huiusmodi adhortatione usus est : « Ego vos, Græci, non quod barbarorum mihi deesset copia, socios belli duco, sed quod potiores præstantioresque multis vos barbaris existimarem, idcirco adsumpsi. Quamobrem date, quaeso, operam, ut vos eos præstetis, qui libertate, quam obtinetis, et cuius gratia vos equidem beatos arbitror, digni sitis. Certo enim sciatissimè velim, me libertatem rebus, quas possideo, universis multoque etiam pluribus aliis anteferre. Verum ut intelligatis quale in certamen veniatis, ea de re ego, qui scio, vos docebo. Multitudo quidem hostium magna est, magnoque cum clamore adversarios invadunt : ea si sustinueritis, quod ad cetera me pudet etiam dicere, quales nostros hac in terra homines cogniturus sitis. Vos vero qui viri estis, si animosos etiam vosmet præbueritis, faciam ego ut vestrum quicumque domum abire voluerit, iis qui domi sint auspicandus discedat ; ut vero multi rebus domesticis apud me capiendi anteposituri sint, effecturum me arbitror. » Hic cum adesset Gaulites, Samius exul, Cyro fidus, Atqui, Cyre, ait, quidam te multa dicunt hoc tempore polliceri, quod tali sis in tempore periculi jam imminentis : sed si res feliciter evenerit, promissorum te non fore memorem. Nonnulli etiam aiunt, nec si et memineras et velis, posse te tribuere quæ pollicearis. Hæc Cyrus cum audisset, At certe nobis est, inquit, paternum regnum, viri, in meridiem qua spectat, ad ea pertinens loca, in quibus propter calorem homines habitare nequeunt, qua in septentriones, ad ea, in quibus propter hiemem nemo habitat : quæ in medio horum jacent omnia fratris mei amici satraparum cum titulo et potestate obtinent. Quod si nos vicerimus, ut amici nostri his potiantur, efficiamus æquum est. Itaque non id metuo, ne non quod singulis æm amicis, si quidem res bene gesta fuerit, habeam, sed ne non satis multos habiturus sim, quibus dem. Vobis certe Græcis coronam etiam singulis auream dabo. Hoc cum audissent præfecti, et ipsi multo alacriores erant, et aliis eadem renuntiabant. Porro ingressi sunt ad ipsum tam duces quam de Græcis ceteris quidam qui scire cuperent quid habituri essent, si vincerent. Hos ille, expletis omnium animis, dimittebat. Hortabantur autem eum omnes, quicumque cum ipso colloquerentur, ne præliaretur ipse, sed a tergo suorum subsisteret. Atque hoc ipso tempore Clearchus ita fere Cyrum interrogabat : Existimasne, Cyre, fratrem tuum prælio tecum decertaturum? Ita profecto, inquit Cyrus, siquidem Darii et Parysatidis filius est, et frater meus, non sine pugna hæc ego consequar. Ibi vero cum armati egredierentur, censebantur Græcorum, qui scutati erant, decem millia quadringenti ; peltastæ bis mille quingenti : barbarorum qui Cyro aderant centum millia, atque currus falcati circiter viginti. Hostium ferebantur esse duodecies centena millia, et currus falcati ducenti. Erant præterea equitum millia sex, quibus Artageres præerat : hi vero ante regem ipsum erant dispositi. Regii exercitus imperatores et præfecti et

λέως στρατεύματος ἦσαν ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τέτταρες, τριάκοντα μυριάδων ἑκαστος, Ἀβροκόμας, Τισσαφέρνης, Γωδράας, Ἀρβάκης. Τούτων δὲ παρεγένοντο ἐν τῇ μάχῃ ἐνενήκοντα μυριάδες καὶ ἄρματα δρεπανηφόρα ἑκατὸν καὶ πενήκοντα. Ἀβροκόμας δὲ ὑστέρησε τῆς μάχης ἡμέρας πέντε, ἐκ Φοινίκης ἐλαύνων. (13) Ταῦτα δὲ ἡγγέλλον πρὸς Κύρον οἱ κύτομολῆσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως πρὸ τῆς μάχης, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ὑστερον ἐλήφθησαν τῶν πολεμίων ταῦτα ἡγγέλλον. (14) Ἐντεῦθεν δὲ Κύρος ἐξελαύνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας τρεῖς συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι παντὶ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ βαρβαρικῷ· ὤφειτο γὰρ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μαχεῖσθαι βασιλέα· κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τοῦτον τάφρος ἦν ὀρυκτὴ βαθεῖα, τὸ μὲν εὖρος ὀργυιαὶ πέντε, τὸ δὲ βάθος ὀργυιαὶ τρεῖς. (15) Παρετέτατο δὲ ἡ τάφρος ἄνω διὰ τοῦ πεδίου ἐπὶ δώδεκα παρασάγγας μέχρι τοῦ Μηδίας τείχους. Ἐνθα δὲ εἰσιν αἱ διώρυχες, ἀπὸ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ βέουσιν· εἰσι δὲ τέτταρες, τὸ μὲν εὖρος πλεθριαῖαι, βαθεῖαι δὲ ἰσχυρῶς, καὶ πλοῖα κλεῖ ἐν αὐταῖς σιταγωγὰ· εἰσβάλλουσι δὲ εἰς τὸν Εὐφράτην, διαλείπουσι δ' ἑκάστη παρασάγγῃ, γέφυραι δ' ἐπέσιν. Ἦν δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην πάροδος στενὴ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς τάφρου ὡς εἴκοσι ποδῶν τὸ εὖρος. (16) ταύτην δὲ τὴν τάφρον βασιλεὺς μέγας ποιεῖ ἀντὶ ἐρύματος, ἐπειδὴ πυνθάνεται Κύρον προσελαύνοντα. Ταύτην δὲ τὴν πάροδον Κύρος τε καὶ ἡ στρατιὰ παρῆλθε καὶ ἐγένοντο εἰσω τῆς τάφρου. (17) Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐμαχίσατο βασιλεὺς, ἀλλ' ὑποχωρούντων φανερὰ ἦσαν καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων ἔχνη πολλά. (18) Ἐνταῦθα Κύρος Σιλανὸν καλέσας τὸν Ἀμπρακιώτην μάντιν ἔδωκεν αὐτῷ δαρεϊκοὺς τριςχιλίους, οἷτι τῇ ἐνδεκάτῃ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας πρότερον θυόμενος εἶπεν αὐτῷ οἷτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν, Κύρος δ' εἶπεν, Οὐκ ἄρα ἐπὶ μαχεῖται, εἰ ἐν ταύταις οὐ μαχεῖται ταῖς ἡμέραις· ἐὰν δ' ἀληθεύσης, ὑπισχνοῦμαι σοι δέκα τάλαντα. Τοῦτο τὸ χρυσίον τότε ἀπέδωκεν, ἐπεὶ παρῆλθον αἱ δέκα ἡμέραι. (19) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς τὸ Κύρου στρατεύμα διαβαίνειν, ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπεγνωσκέναι τοῦ μάχεσθαι· ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ Κύρος ἐπορεύετο ἡμελημένους μάλλον. (20) Τῇ δὲ τρίτῃ ἐπὶ τε τοῦ ἄρματος καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ ὀλίγους ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ, τὸ δὲ πολὺ αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο καὶ τῶν ὄπλων τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐπὶ ἀμαξίων ἤγοντο καὶ ὑποζυγίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ἦδη τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πληθούσαν καὶ πλησίον ἦν ὁ σταθμὸς ἐνθα ἐμελλε καταλύειν, ἤνικα Πατηγύας ἀνὴρ Πέρσης τῶν ἀμφὶ Κύρον πιστῶν προφαίνεται ἐλαύνων ἀνὰ κράτος ἰδρούντι τῷ ἵππῳ, καὶ εὐθὺς πα-

duces quatuor erant, quorum unusquisque trecenta millia ducebat, Abrocomas, Tissaphernes, Gobryas, Arbaces. Verum ex his tantum noningenta millia, et currus falcati centum quinquaginta, praelio interfuerunt: nam Abrocomas post quintum diem quam pugna commissa fuerat, ex Phoenicia demum venit. Hæc Cyro nuntiabant ex hostibus ii, qui a rege magno ante praelium transfugerant: et post praelium qui de hostium numero deinceps capti fuerunt, eadem nuntiabant. Hinc Cyrus castris unis, Græcis tum barbaris, instructis: nam hoc die regem praelium commissurum existimabat; medio enim hoc diei itinere fossa ducta erat alta, latitudine quinque orgyrum, altitudine trium. Hæc autem per planitiem sursum versus ad parasangas duodecim, usque ad Mediæ murum, fossa erat porrecta. Hoc loco sunt alvei a Tigri fluvio fluentes; sunt autem numero quatuor, latitudine plethri, profundum admodum, atque navigia in eis frumentaria ferri solent: iidem in Euphratem influunt, et inter se parasangæ intervallo distant, pontesque sunt iis inditi. Propter ipsum autem Euphratem transitus erat angustus inter fluvium ac fossam, latitudine fere viginti pedum. Hanc fossam rex magnus pro munimento facit, posteaquam adventare Cyrum inaudisset. Hunc vero transitum Cyrus cum exercitu superavit, atque intra fossam venerunt. Ac rex quidem eo die praelium non commisit, sed tum eorum tum hominum retrocedentium multa manifesto apparebant vestigia. Hic Cyrus, arcesso Silano vate Ambraciota, daricos ei ter mille donavit, quod die ante diem illum undecimo, consultis prius extis, dixisset ipsi, regem diebus decem proximis praelium non commissurum: cui responderat Cyrus, Non certe posthac praelium commissurus est, istis si diebus non praeliabitur: quod si verum dixeris, decem tibi talenta polliceor. Aurum hoc ei tunc tradidit, cum dies illi decem præterissent. Ubi vero juxta fossam rex Cyri copias transitu non prohiberet, visum est Cyro ceterisque eum pugnandi consilium abjecisse: itaque postero die Cyrus negligentius proficiscebatur. Die tertio et in curru sedens iter faciebat, et paucos tantum ante se instructos habebat; major vero pars exercitus ejus acie perturbata procedebat, ac militum arma plurima in plaustris et jumentis vehabantur.

CAPUT VIII.

Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus forum esse solet, et in propinquo erat mansio, ubi castris metatis subsistere volebat, cum Pategyas Persa, unus ex fidis Cyri familiaribus, advehi totis viribus equo sudante

σιν ὡς ἐντύγχανεν ἐβόα καὶ βαρβαρικῶς καὶ ἑλληνικῶς ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι πολλῷ προσέρχεται ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος. (2) Ἐνθα δὲ πολλὸς τάραχος ἐγένετο· αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες καὶ πάντες δὲ ἀτάκτοις σφίσι ἐπιπεσεῖσθαι. (3) Κύρος τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος τὸν θώρακα ἐνέδου καὶ ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ παλὰ εἰς τὰς χεῖρας ἔλαβε, τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. (4) Ἐνθα δὲ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο, Κλέαρχος μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ κέρατος ἔχων πρὸς τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ, Πρόξενος δὲ ἐχόμενος, οἱ δ' ἄλλοι μετὰ τούτων, Μένων δὲ καὶ τὸ στρατεύμα τὸ εὐνυμον κέρας ἔσχε τοῦ Ἑλληνικοῦ. (5) Τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἱππεῖς μὲν Παφλαγόνες εἰς χιλιούς παρὰ Κλέαρχον ἔστησαν ἐν τῷ δεξιῷ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πελταστικόν, ἐν δὲ τῷ εὐνύμῳ Ἀριαῖός τε ὁ Κύρου ὑπαρχος καὶ τὸ ἄλλο βαρβαρικόν. (6) Κύρος δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς τούτου ὅσον ἐξακόσιοι ὠπλισμένοι θώραξι μὲν αὐτοὶ καὶ παραμηριδίοις καὶ κράνεσι πάντες πλην Κύρου· Κύρος δὲ ψιλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν μάχην καθίστατο. [λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας ψιλαῖς ταῖς κεφαλαῖς ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν]. (7) Οἱ δ' ἱπποὶ πάντες οἱ μετὰ Κύρου ἔχον καὶ προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· εἶχον δὲ καὶ μαχαίρας οἱ ἱππεῖς Ἑλληνικάς. (8) Καὶ ἦδη τε ἦν μέσον ἡμέρας καὶ οὕτω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι· ἡνίκα δὲ δεῖλη ἐγένετο, ἐφάνη κοινοτός ὥσπερ νεφέλη λευκή, χρόνῳ δὲ οὐ συγχῶ ὕστερον ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολὺ. Ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγένοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἦσπραπτε καὶ αἱ λόγχοι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγένοντο. (9) Καὶ ἦσαν ἱππεῖς μὲν λευκοθώρακες ἐπὶ τοῦ εὐνύμου τῶν πολεμίων· Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἀρχεῖν· ἐχόμενοι δὲ τούτων γεβρόφοροι, ἐχόμενοι δὲ ὀπλίται σὺν ποδῆρσι ξυλῖναις ἀσπίσιν, Αἰγύπτιοι δ' οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι· ἄλλοι δ' ἱππεῖς, ἄλλοι τοξόται. Πάντες δ' οὗτοι κατὰ ἔθνη ἐν πλαισίῳ πλήρει ἀνθρώπων ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο. (10) Πρὸ δὲ αὐτῶν ἄρματα διαλείποντα συγχὸν ἀπ' ἀλλήλων τὰ δὴ δρεπανηφόρα καλούμενα· εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἐκ τῶν ἀξόνων εἰς πλάγιον ἀποτεταμένα καὶ ὑπὸ τοῖς δέφροις εἰς γῆν βλέποντα, ὡς διακόπτειν ὅτῳ ἐντυγχάνοιεν. Ἡ δὲ γνώμη ἦν ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλῶντα καὶ διακόφοντα. (11) Ὁ μὲντοι Κύρος εἶπεν ὅτε καλέσας παρεκελεύετο τοῖς Ἕλλησι τὴν κραυγὴν τῶν βαρβάρων ἀνέχεσθαι, ἐψεύσθη τούτῳ· οὐ γὰρ κραυγὴ ἀλλὰ σιγὴ ὡς ἀνυστὸν καὶ ἡσυχὴ ἐν ἴσῳ καὶ βραδέως προσήσαν. (12) Καὶ ἐν τούτῳ Κύρος παρελαύνων αὐτὸς σὺν Πιγρητῇ τῷ ἑρμηνεῖ καὶ ἄλλοις τρισὶν ἢ τέτταρσι τῷ Κλέαρχῳ ἐβόα ἀγεῖν τὸ στρατεύμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐκεῖ βασιλεὺς εἴη· καὶ τούτῃ, ἔφη, νικῶμεν, πάνθ' ἡμῖν πεποιήται. (13) Ὁρῶν δὲ ὁ Κλέαρχος τὸ μέσον στίφος καὶ ἀκούων Κύρου ἔξω ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐνύμου βασιλέα· τοσούτων γὰρ πλῆθος περιτὴν βασιλεὺς ὥστε μέσον τὸ ἑαυτοῦ ἔχων τοῦ

prospicitur; statimque omnibus, in quos incideret, clamabat tum barbaricis tum Græcis vocibus, regem magno cum exercitu adventare, tanquam ad prælium committendum paratum. Ibi tum magnus factus est tumultus: existimabant enim Græci, ceterique adeo omnes, fore statim, ut in ipsos inordinatos irrueret. Atque Cyrus etiam e curru cum desiliisset, lorica induit, equoque conscenso in manus palta sumpsit, ceterisque denuntiabat omnibus, ut armati egredierentur, et suo quisque in acie loco consisteret. Ibi tum magno studio constiterunt, Clearcho quidem cornu dextrum obtinente, propter Euphratem fluvium; proximus ei erat Proxenus; ac post hunc stabant ceteri: Menon, suo cum agmine, lævum Græcarum copiarum cornu tenebat. De barbaricis, equites ad mille Paphlagones iuxta Clearchum in cornu dextro steterunt, et Græci qui peltis uti consueverunt: in cornu sinistro tum Ariæus Cyri præfectus, tum reliquæ barbarorum copię. Cyrus ac sexcenti fere cum eo equites medium tenebant, magnis muniti loriceis, et femorum tegumentis, et galeis omnes, præter Cyrum: at Cyrus nudo capite pugnam exspectans constitit. [Fertur etiam alios Persas capitibus nudis aleam prælii subire.] Habebant autem equi omnes, Cyro qui aderant, frontium pectorumque munimenta; gladios etiam Græcos habebant equites. Et jam meridies erat, nec hostes adhuc conspiciebantur: verum ubi postmeridianum tempus adpetiisset, pulvis visus est, tanquam nubes albicans, et haud longo post tempore, tanquam nigror quidam per campum late diffusus. Cum vero propius accessissent, statim et æreum quiddam fulgebat, et hastæ et ordines jam conspiciebantur. Et equites quidem lævo in hostium cornu loriceis erant albis induti (quibus Tissaphernes præesse dicebatur): his proximi erant scuta qui gestabant Persica: quos proxime sequenti sunt gravis armaturæ milites cum scutis ligneis ad pedes usque pertinentibus; hi ferebantur esse Ægyptii: deinceps alii equites, alii sagittarii. Atque hi omnes cum per gentes dispositi essent, agmine quadrato, eoque viris pleno, gens quæque incipiebat. Ante hos agebantur currus, longo inter se spatio distantes, qui falcati adpellabantur: falces hi habebant ab axibus in obliquum porrectas, et sub sellis in terram spectantes, ut in quamcunque rem incidissent, eam discinderent. Erat autem hoc ipsis consilii, ut currus istos in ordines Græcorum agerent eosque adeo dirimerent. Verum in eo Cyrus quod dixerat, cum Græcos advocatos adhortaretur, ut barbarorum clamorem sustinerent, falsus est: non enim cum clamore, sed quanto maxime silentio poterant, et sedate, æquabiliter et lente ad prælium accedebant. Atque ibi tum Cyrus ipse cum Pigrete interprete, aliisque tribus aut quatuor, prætervectus equo, Clearcho clamore significabat, ut adversus mediam hostium aciem copias suas duceret, quod istic rex esset: et, Hanc si vicerimus, inquit, omnia nobis confecta fuerint. Clearchus tametsi medium illum videret globum, ac de Cyro audiret, regem ultra Græcorum cornu lævum esse (nam tanta rex hominum multitudine abundabat, ut suorum quamvis mediam obtineret aciem, Cyri

Κύρου εὐωνύμου ἔξω ἦν· ἄλλ' ὅμως ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν κέρασ, φοβούμενος μὴ κυκλωθεῖν ἑκατέρωθεν, τῷ δὲ Κύρῳ ἀπεκρίνατο ὅτι αὐτῷ μέλοι ὅπως καλῶς ἔχοι. (14) Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τὸ μὲν βαρβαρικὸν στράτευμα διμαλῶς προΐει, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ μένον συνετάττετο ἐκ τῶν ἔτι προσιόντων. Καὶ ὁ Κύρος παρελαύνων οὐ πάνυ πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι κατεθεᾶτο ἑκατέρωσε ἀποδλέπων εἰς τε τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς φίλους. (15) Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὑπελάσας ὡς συναντῆσαι ἤρετο εἰ τι παραγγέλλοι· ὁ δ' ἐπιστήσας εἶπε καὶ λέγων ἐκέλευε πᾶσιν ὅτι καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ καὶ τὰ σφάγια καλὰ. (16) Ταῦτα δὲ λέγων θορόβου ἤκουσε διὰ τῶν τάξεων ἰόντος, καὶ ἤρετο τίς ὁ θόρυβος εἴη. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν ὅτι τὸ σύνθημα παρέρχεται δεύτερον ἤδη. Καὶ ὅς ἐθαύμασε τίς παραγγέλλει καὶ ἤρετο ὅ, τι εἴη τὸ σύνθημα. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι Ζεὺς σῴτηρ καὶ νίκη. (17) Ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας, Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ τοῦτο ἔστω. Ταῦτα δ' εἰπόντες εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἀπηλαυν· καὶ οὐκέτι τρία ἢ τέτταρα στάδια διεκίχτην τῷ φάλαγγι ἀπ' ἀλλήλων ἡνίκα ἐπαιάνιζόν τε οἱ Ἕλληνες καὶ προήρχοντο ἀντίοι ἵεναι τοῖς πολεμίοις. (18) Ὡς δὲ πορευομένων ἐξεκυμάνει τι τῆς φάλαγγος, τὸ ἐπιλειπόμενον ἤρξατο δρόμῳ θεῖν καὶ ἅμα ἐφθέγγαντο πάντες ὁῶν περ τῷ Ἐνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ ὄρεον. Λέγουσι δὲ τινες ὡς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδούπησαν φρόνον ποιοῦντες τοῖς ἵπποις. (19) Πρὶν δὲ τῷ στρατεύματι ἐκκλίνουσιν οἱ βαρβαροὶ καὶ φεύγουσι. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ἐδίωκον μὲν κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες, ἐβόων δὲ ἀλλήλοισι μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἐκσεσθαι. (20) Τὰ δ' ἄρματα ἐφέρετο τὰ μὲν δι' αὐτῶν τῶν πολέμιων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων κενὰ ἡνιώχων. Οἱ δ' ἐπεὶ προΐδοιεν, δίσταντο· ἔστι δ' ὅστις καὶ κατελήφθη ὥσπερ ἐν ἵπποδρόμῳ ἐκπλαγείς· καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ τοῦτον παθεῖν ἔφασαν, οὐδ' ἄλλος δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπαθεν οὐδεὶς οὐδὲν, κλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοξευθῆναι τις ἐλέγετο. (21) Κύρος δ' ὄρων τοὺς Ἕλληνας νικῶντας τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ διώκοντας, ἡδόμενος καὶ προσκυνοῦμενος ἤδη ὡς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἀμφ' αὐτὸν, οὐδ' ὡς ἐξήχθη διώκειν, ἀλλὰ συνεσπειραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν ἐπεμελεῖτο ὅ, τι ποιήσει βασιλεὺς. Καὶ γὰρ ᾗδε αὐτὸν ὅτι μέσον ἔχοι τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. (22) Καὶ πάντες δ' οἱ τῶν βαρβάρων ἀρχοντες μέσον ἔχοντες τὸ αὐτῶν ἡγοῦνται, νομίζοντες οὕτω καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἣν ἢ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἑκατέρωθεν, καὶ εἰ τι παραγγέλλαι χρήζοιεν, ἡμίσει ἂν χρόνῳ αισθάνεσθαι τὸ στράτευμα. (23) Καὶ βασιλεὺς δὴ τότε μέσον ἔχων τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς ὅμως ἔξω ἐγένετο τοῦ Κύρου εὐωνύμου κέρατος. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς αὐτῷ ἐμάχετο ἐκ τοῦ ἀντίου οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἐμπροσθεν, ἐπέκαμπεν ὡς εἰς κύκλωσιν. (24) Ἐνθα δὴ Κύρος δαίσας μὴ ὀπίσθεν γενομένος κατακόψῃ τὸ Ἑλ-

tamen ultra cornu laevum esset), non tamen volebat Clearchus cornu dextrum a flumine abstrahere, quippe qui metueret ne utraque ex parte circumdaretur : Cyro vero respondebat, curae sibi futurum, ut res praeclare gereretur. Atque eo tempore exercitus barbaricus aequabiliter procedebat : Graecus, utpote qui in eodem adhuc loco stetit, ex iis qui subinde accedebant, instruebatur. Et Cyrus equo provectus non prorsus ipsum juxta exercitum, utrosque enim spectabat, conversis tum in hostiles tum in copias sociales oculis. Eum vero de Graecorum exercitu Xenophon Atheniensis ubi vidisset, equo nonnihil incitato ut ei occurreret, nam aliquid imperaret, quaecebat : qui cum substitisset, dixit et omnibus nuntiari jussit, exta et hostias pulchra ostentare. Haec proferens, tumultum ordines pervagari audiit, et quis esset ille tumultus, quaeivit. Aiebat Clearchus tesseram vice jam altera per aciem ire. Et miratus est is, quis eam dari jusserit, interrogavitque adeo quanam sit tessera. Respondit ille, Jupiter Servator et Victoria. Quod ubi Cyrus audisset, Accipio, inquit, atque haec esto. Haec loquutus, suum in locum reiectus est, nec jam tria quatuorve stadia phalanges ab se invicem distabant, cum Graeci paena cantabant, et adversus hostes ire incipiebant. Cumque, progredientibus iis, pars quaedam phalangis fluctuum instar sese prorueret, ea a tergo quae relicta erat, citato cursu ad illam tendere coepit; simulque, quemadmodum Enyalio Eleali canere solent, omnes conclamant, cucurrerunt omnes. Nonnulli aiunt, eos etiam scutis ad hastas adlisis sonitum excivisse, quo terrorem equis inculcerent. Priusquam vero sagitta utrolibet adsequeretur, barbari inclinatis equis fugiunt. Atque ibi tum Graeci totis viribus insequiebantur, alique aliis clamabant, ne cursu in hostes citato tenderent, sed ordine servato sequerentur. Currus autem partim per hostes ipsos, partim per Graecos, aurigis vacui ferebantur. Quos cum ex his quidam praeviderant, ordines laxabant; fuit etiam qui deprehenderetur tanquam in equestri carriculo, loco decussus; et ne hunc quidem quidquam mali passum esse prodidere nonnulli : nec alius quisquam Graecorum hac in pugna quidquam passus est, nisi quod ad latus laevum sagitta quidam percussus dicebatur. Cyrus autem, cum Graecos hostium agmen sibi obiectum vincere et insequi cerneret, laetitia adfectus et veneratione licet jam ab iis, qui circa ipsum erant, tanquam rex exceptus esset, tamen ne sic quidem ad insequendum concitatus erat; sed cum sexcentorum, quos secum habebat, equitum turma conglobata quid rex facturus esset studiose observabat. Norat enim eum medium exercitus Persici aciem obtinere. Quin etiam omnes barbarorum principes medium suos inter ordines locum tenentes, ducis exsequuntur officia, quod existimant, ita se in tutissimo esse, si vires ipsorum utrinque collocatae sint, et si quid imperatum velint, exercitum id tempore dimidio breviori animadversurum. Et rex quidem eo tempore quanquam aciem exercitus sui medium obtineret, tamen ultra Cyri cornu laevum erat. Cum autem nemo in ipsum ex adverso pugnaret, nec in eos qui ante ipsum dispositi fuerant, inflexione tanquam ad hostes circumveniendo uti coepit. Ibi vero Cyrus veritus, ne, posteaquam a tergo foret, Graeco-

ληνικὸν διαύει ἀντίος· καὶ ἐμβαλὼν σὺν τοῖς ἐξακο-
σίοις, νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλέως τεταγμένους καὶ εἰς φυ-
γὴν ἔτρεψε τοὺς ἐξακισχιλίους, καὶ ἀποκτεῖναι λέγεται
αὐτὸς τῇ αὐτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην τὸν ἄρχοντα αὐτῶν.
(26) Ὡς δ' ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου
ἐξακόσιοι εἰς τὸ διώκειν ὁρμήσαντες, πλὴν πάνυ ὀλίγοι
ἀμφ' αὐτὸν κατελείψθησαν, σχεδὸν οἱ ὁμοτράπεζοι κα-
λούμενοι. (28) Σὺν τούτοις δὲ ὡν καθορᾷ βασιλέα καὶ
τὸ ἀμφ' ἐκείνον στίφος· καὶ εὐθὺς οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ'
εἰπὼν, Τὸν ἄνδρα ὁρῶ, ἵετο ἐπ' αὐτὸν καὶ παῖει κατὰ τὸ
στέρνον καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὥς φησι Κτησίας
ὁ ἱατρὸς καὶ ἰσθαι αὐτὸς τὸ τραυμά φησι. (27) Παίοντα
δ' αὐτὸν ἀκοντίζει τις παλτῶ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βιαίως·
καὶ ἐνταῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κύρος καὶ οἱ
ἀμφ' αὐτοὺς ὑπὲρ ἑκατέρου, ὅποσοι μὲν τῶν ἀμφὶ βα-
σιλέα ἀπέθνησκον Κτησίας λέγει· παρ' ἐκείνῳ γὰρ ἦν·
Κύρος δὲ αὐτὸς τε ἀπέθανε καὶ ὁκτὼ οἱ ἄριστοι τῶν
περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ' αὐτῷ. (28) Ἀρταπάτης δ' ὁ
πιστότατος αὐτῷ τῶν σχηπτούχων θεραπίων λέγεται,
ἐπειδὴ πεπτωκὸς εἶδε Κύρον, καταπηδῶσας ἀπὸ τοῦ
ἵππου περιπσεῖν αὐτῷ. (29) Καὶ οἱ μὲν φασὶ βασι-
λέα καλεῦσθαι τινα ἐπισφάζει αὐτὸν Κύρω, οἱ δ' αὐτὸν
ἐπισφάζεσθαι σπασάμενον τὸν ἀκινάκην· εἶχε γὰρ χρυ-
σοῦν, καὶ στρεπτὸν δὲ ἐφόρει καὶ ψέλια καὶ τὰλλα ὥς-
περ οἱ ἄριστοι Περσῶν· ἐτετιμητο γὰρ ὑπὸ Κύρου δι'
εὐνοίαν τε καὶ πιστότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ ὡν Περ-
σῶν τῶν μετὰ Κύρον τὸν ἀρχαῖον γενομένων βασιλικῶ-
τατός τε καὶ ἀρχεῖν ἀξιώτατος, ὥς παρὰ πάντων ὁμο-
λογεῖται τῶν Κύρου δοκούντων ἐν πείρᾳ γενέσθαι.
(2) Πρῶτον μὲν γὰρ ἔτι παῖς ὢν, δτ' ἐπαιδεύετο καὶ
σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶ, πάντων πάντα
κράτιστος ἐνομιζέτο. (3) Ἡνάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων
Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις παιδεύονται·
ἐνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθει ἂν τις, αἰσχρὸν
δ' οὐδὲν οὐτ' ἀκοῦσαι οὐτ' ἰδεῖν ἔστι. (4) Θεῶνται δ'
οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως καὶ ἀκού-
ουσι, καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους· ὥστε εὐθὺς παῖδες
ὄντες μανθάνουσιν ἀρχειν τε καὶ ἀρχεσθαι. (5) Ἐνθα
Κύρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλικιωτῶν ἐδό-
κει εἶναι, τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τῶν αὐτοῦ ὑποδεε-
στέριον μάλλον πείθεσθαι, ἔπειτα δὲ φιλιππότατος καὶ
τοῖς ἵπποις ἀρίστα χρῆσθαι· ἔκρινον δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς
τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομα-
θέστατον εἶναι καὶ μελετηρότατον. (6) Ἐπεὶ δὲ τῇ
ἡλικίᾳ ἔπρεπε, καὶ φιλοθηρότατος ἦν καὶ πρὸς τὰ θηρία
μέντοι φιλοκινδυνότατος. Καὶ ἀρχτον ποτὲ ἐπιφερο-
μένην οὐκ ἔτρεσεν, ἀλλὰ συμπεσὼν κατεσπάσθη ἀπὸ
τοῦ ἵππου, καὶ τὰ μὲν ἔπαθεν, ὧν καὶ τὰς ὠτειλάς
φανερὰς εἶχε, τέλος δὲ κατέκτανε· καὶ τὸν πρῶτον μέντοι

rum concideret exercitum, adversus provehitur; atque fa-
cto cum sexcentis illis impetu, vincit eos qui ante regem
erant dispositi et illos sex mille equites in fugam verdit: quin
et ipse manu sua Artagersen eorum praefectum interfecisse
dicitur. Ut autem fuga facta est, Cyri etiam illi equites
sexcenti ad insequendum impetu invecit, dissipantur: ve-
rumtamen pauci admodum circa ipsum reliqui fuere, fere
qui mensae participes dicebantur. Hos cum apud se habe-
ret, regem equitumque circa illum globum conspicit, sta-
timque se non continuit, quin cum dixisset, Video homi-
nem, in ipsum impetu rueret; atque adeo pectus ei ferit, et
per loricam vulnus infligit, uti Ctesias tradit medicus, qui
se etiam vulnus illud curasse narrat. Cyrum vero, eum
dum ferit, palto quidam acriter vibrato sub oculum percussit:
atque ibi tum et rege et Cyro inter se dimicantibus, et utrius-
que pro utroque stipatoribus, quot ex iis qui circa regem
erant perierint, refert Ctesias (nam apud illum tunc tem-
poris erat): Cyrus et ipse morte occubuit, et super ipsum
octo ex stipatoribus ejus jacuere praestantissimi. Artapates
autem, fidelissimus ei inter sceptorum minister, postea-
quam Cyrum cecidisse vidit, ab equo cum desilisset, su-
per eum procubuisse fertur. Et nonnulli tradunt regem
cuidam praecipisse, hunc uti super Cyrum jugularet; alii,
se ipsum eum jugulasse, stricto acinace; acinacem enim au-
reum habebat: quin et torquem gestabat, et armillas, et
alia, quemadmodum Persarum praestantissimi solent: ho-
nore enim a Cyro ornatus erat, tum propter benevolentiam
tum fidem.

CAPUT IX.

Et sic quidem Cyrus finivit, qui vir inter Persas, ex con-
sensu omnium ejus qui consuetudine usi fuissent, post Cyrum
illum priscum ortos, maxime regia fuit indole, et imperio di-
gnissimus. Primum enim cum puer adhuc esset, unaque
cum fratre ceterisque pueris institueretur, omnium in omni-
bus praestantissimus habebatur. Nam omnes primorum
Persarum filii regis ad portas educantur; ubi multam ani-
madvertere possit aliquis modestiam, turpe vero quidquam
nec audire est nec videre. Spectant autem pueri tum eos,
qui honore a rege ornantur, et audiunt, tum alios qui igno-
minia notantur: adeo ut statim a pueris et imperare discant
et parere. Hic Cyrus primum visus est ex aequalibus ma-
xime verecundus, et senibus obedientior quam vel ii, qui or-
dine fortunae quam ipse erant inferiores: deinde equorum
studiosissimus, equisque uti quam optime visus est. Idem
eum etiam res ad bellum spectantes, sagittas emittendi ar-
tem jaculaque intorquendi, cupidissimum esse discendi,
et exercitationum istiusmodi tolerantissimum judicabant.
Cum vero ejus id aetati conveniret, et venandi studiosissi-
mus erat, et promptissimus ad subeunda in feris invadendis
pericula. Etiam ursam aliquando irruentem non extimuit,
sed cum ea congressus ab equo detractus est; et ea quidem
passus est vulnera, quorum cicatrices habebat manifestas,
tandem vero feram occidebat: atque illum, qui tum ei pri-

βοηθήσαντα πολλοῖς μακαριστὸν ἐποίησεν. (7) Ἐπεὶ δὲ κατεπέμφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατράπης Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, στρατηγὸς δὲ καὶ πάντων ἀπεδείχθη οἷς καθήκει εἰς Καστωλοῦ πεδίον ἀθροίζεσθαι, πρῶτον μὲν ἐπέδειξεν αὐτὸν ὅτι περὶ πλείστου ποιοῖτο, εἰ τῷ σπείσαιτο καὶ εἰ τῷ συνθοῖτο καὶ εἰ τῷ ὑπόσχοιτό τι, μηδὲν ψεύδεσθαι. (8) Καὶ γὰρ οὖν ἐπίστευον μὲν αὐτῷ αἱ πόλεις ἐπιτρεπόμεναι, ἐπίστευον δ' οἱ ἄνδρες· καὶ εἰ τις πολέμιος ἐγένετο, σπείσασμένου Κύρου ἐπίστευε μηδὲν ἂν παρὰ τὰς σπονδὰς παθεῖν. (9) Τοιγαροῦν ἐπεὶ Τισσαφέρνει ἐπολέμησε, πᾶσαι αἱ πόλεις ἐκοῦσαι Κύρον εἰλόντο ἀντὶ Τισσαφέρνους πλὴν Μιλησίων· οὗτοι δὲ, ὅτι οὐκ ᾔθελε τοὺς φεύγοντας προσέσθαι, ἐφοβοῦντο αὐτόν. (10) Καὶ γὰρ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἂν ποτε προαῖτο, ἐπεὶ ἀπαξ φίλος αὐτοῖς ἐγένετο, οὐδ' εἰ ἔτι μὲν μείους γένοιτο, ἔτι δὲ κάκιον πράξειαν. (11) Φανερός δ' ἦν καὶ εἰ τίς τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν ποιήσειεν αὐτόν, νικᾷν περὶ αὐτοῦ καὶ εὐχὴν δὲ τινες αὐτοῦ ἐξέφερον ὡς εὐχοῖτο τοσοῦτον χρόνον ζῆν ἕστε νικῶν καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιοῦντας ἀλεξόμενος. (12) Καὶ γὰρ οὖν κλείστοι δὴ αὐτῷ ἐνὶ γῇ ἀνδρὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐπεθύμῃσαν καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα προσέσθαι. (13) Οὐ μὲν δὴ οὐδὲ τοῦτ' ἂν τις εἴποι ὡς τοὺς κακούργους καὶ ἀδίκους εἰς καταγέλῳ, ἀλλ' ἀφειδέστατα πάντων ἐτιμωρεῖτο. Πολλάκις δ' ἦν ἰδεῖν παρὰ τὰς στενωπὰς δόδους καὶ ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν στερομένων ἀνθρώπων· ὥς τ' ἐν τῇ Κύρου ἀρχῇ ἐγένετο καὶ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων μηδὲν ἀδικούντι ἀδίκως πορεύεσθαι ὅποι τις ᾔθελεν, ἐχοντι ὅτι προχωροῖν. (14) Τοῦς γε μέντοι ἀγαθοῦς εἰς πόλεμον ὠμολόγητο διαφερόντως τιμᾶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἦν αὐτῷ πόλεμος πρὸς Πισίδας καὶ Μυσούς· στρατευόμενος οὖν καὶ αὐτὸς εἰς ταύτας τὰς χώρας οὓς ἑώρα ἐθέλοντας κινδυνεύειν, τούτους καὶ ἄρχοντας ἐποίει ἥς κατεστρέφετο χώρας, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλῃ δώροισ ἐτίμα. (15) ὥς τε φαίνεσθαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς εὐδαιμονεστάτους, τοὺς δὲ κακοὺς δούλους τούτων ἀξιῶν εἶναι. Τοιγαροῦν πολλὰ ἦν ἀφθονία αὐτῷ τῶν θελόντων κινδυνεύειν, ὅπου τις οἶοιτο Κύρον αἰσθῆσεσθαι. (16) Εἰς γε μὴν δικαιοσύνην, εἰ τις αὐτῷ φανερός γένοιτο ἐπιδείκνυσθαι βουλόμενος, περὶ παντὸς ἐποίειτο τούτους πλουσιωτέρους ποιεῖν τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων. (17) Καὶ γὰρ οὖν ἄλλα τε πολλὰ δικαίως αὐτῷ διεχειρίζετο καὶ στρατεύματι ἀληθινῶς ἐχρήσατο. Καὶ γὰρ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ οὐ χρημάτων ἕνεκα πρὸς ἐκεῖνον ἐπλευσαν, ἀλλ' ἐπεὶ ἔγνωσαν κερδαλέωτερον εἶναι Κύρῳ καλῶς πειθαρχεῖν ἢ τὸ κατὰ μῆνα κέρδος. (18) Ἀλλὰ μὴν εἰ τίς γέ τι αὐτῷ προστάξαντι καλῶς ὑπηρέτησεν, οὐδενὶ πώποτε ἀχάριστον εἶπασε τὴν προθυμίαν. Τοιγαροῦν κράτιστοι δὴ ὑπῆρται παντὸς ἔργου Κύρῳ διέχθησαν γενέσθαι. (19) Εἰ δὲ τίνα δρώη δεινὸν ὄντα οἰκονόμον ἐκ τοῦ δικαίου καὶ κατασκευάζοντά τε ἥς ἀρχὴ χώρας καὶ προσόδους ποιοῦντα, οὐδένα ἂν πώποτε

mus opem tulit, coram multis beatissimum certe fecit. Posteaquam autem a patre Lydiæ, Phrygiæ magnæ et Cappadociæ satrapa constitutus, ac eo deductus est, et eorum etiam omnium, quorum ad officium pertinebat in Castoli planitiem convenire, designatus est præfectus, primum demonstravit, plurimi se facere, si quis esset forte quocum fœdus iniisset, si quid cum aliquo constituisset, si cui aliquid pollicitus esset, fraude mala nihil agere. Itaque ergo civitates ipsi commissæ, fidem ipsi habebant, habebant et ipsi viri fidem : et si quis extitisset hostis, fœdus ubi Cyrus cum eo pactus esset, nihil præter pacta passurum se confidit. Quapropter posteaquam bellum adversus Tissaphernem movisset, civitates omnes, præter Milesios, ultro Tissapherni Cyrum prætulērunt ; hi vero, quod exules dedere nollet, eum metuebant. Etenim tum reapse, tum verbis declaravit, nunquam se eos dediturum, posteaquam amicus iis extitisset, ne si pauciores quidem etiam forent, et vero etiam fortuna magis adversa uterentur. Præterea palam ad superandos eos adnitebatur, quicunque ipsum vel beneficiis adfecisset vel injuriis : nonnulli etiam votum ejus extulerunt, optare se ut tamdiu viveret, donec et eos qui bene, et qui male de ipso meriti essent, vicem cujusque meritis rependendo vinceret. Itaque ergo uni huic ex omnibus ætatis nostræ hominibus plurimi et opes, et urbes, et corpora sua in fidem tradere cupiebant. Neque hoc quidem dixerit quisquam, quod improbos ac sceleratos sibi illudere sineret, sed in eos severissime animadvertit. Ac sæpenu-mero tritis in viis cernere erat homines pedibus, manibus, oculis privatos : adeo ut iis in locis, Cyrus ubi imperaret, cuivis tam Græco quam barbaro iniqui nihil patranti secure liceret iter facere, quocumque vellet eorum aliquis, quidquid tandem ipsi commodum esset habens. Bellica quidem certe virtute præditos eximiis omnium consensu honoribus ornabat. Ac primum contra Pisidas et Mysos bellum gessit : et cum ipse quidem exercitum in expeditionem adversus regiones istas educeret, quos ultro se in belli offerre discrimina videbat, eos cum agri, quem suam in ditionem redegerat, præfectos constituebat, tum aliis ornabat præmiis : adeo ut viri fortes palam essent beatissimi, ignavi vero digni, qui his servirent, haberentur. Quapropter magna erat illorum copia, qui discrimina adire vellent, ubi quis animadversurum id Cyrum arbitraretur. Quod vero ad justitiam attinet, si quem suæ factis probandæ palam cupidum animadverteret, ipsi antiquissimum erat illos locupletiores reddere iis, qui ex injustitia lucrum avide captarent. Itaque cum alia multa juste ab ipso administrabantur, tum exercitum habebat verum. Etenim duces et cohortium præfecti non pecuniæ causa ad illum navigabant, sed quod esse fructuosius existimarent, Cyri dicto recte audientes esse, quam menstruum lucrum. At si quis certe quidem ipsi, cum quid imperasset, pulchre navasset operam, nullius unquam animi alacritatem munere carere patiebatur. Quapropter in rebus omnibus Cyro qui aderant administrari, præstantissimi sane fuisse perhibentur. Quod si quem justa ratione rem familiarem administrandi peritum esse, ac eam cui præesset regionem instruere ac redditu facere videret,

ἀφαιλετο, ἀλλ' αὖ πάλιν προσεδίδου ὥστε καὶ ἡδέως ἐπόνουν καὶ θαρβύλεως ἐκτῶντο καὶ δ' ἐπέπατο αὖ τις ἥκιστα Κύρον ἐκρυπτεν· οὐ γὰρ φθονῶν τοῖς φανεροῦς πλουτοῦσιν ἐφαίνετο, ἀλλὰ πειρώμενος χρῆσθαι τοῖς τῶν ἀποκρυπτομένων χρήμασι. (20) Φίλους γε μὴν θσους ποιήσαιο καὶ εὐνοὺς γνοίη ὄντας καὶ ἱκανοὺς κρίνειε συνεργούς εἶναι, ὅτι τυγχάνοι βουλόμενος κατεργάζεσθαι, ὁμολογεῖται πρὸς πάντων κράτιστος δὴ γενέσθαι θεραπευεῖν. (21) Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο οὐπερ αὐτὸς ἔνεκα φίλων ὤτετο δεῖσθαι, ὥς συνεργοὺς ἔχοι, καὶ αὐτὸς ἐπειρᾶτο συνεργὸς τοῖς φίλοις κράτιστος εἶναι τούτου ὅτου ἕκαστον αἰσθάνοιτο ἐπιθυμοῦντα. (22) Δῶρα δὲ πλείστα μὲν οἶμαι εἰς γε ὧν ἀνὴρ ἐλάμβανε διὰ πολλὰ· ταῦτα δὲ πάντων δὴ μάλιστα τοῖς φίλοις διεδίδου, πρὸς τοὺς τρόπους ἕκαστου σκοπῶν καὶ ὅτου μάλιστα ὁρῶν ἕκαστον δεόμενον. (23) Καὶ ὅσα τῶ σώματι αὐτοῦ κόσμον πέμποι τις ἢ ὥς εἰς πόλεμον ἢ ὥς εἰς καλλωπισμὸν, καὶ περὶ τούτων λέγειν αὐτὸν ἔφρασαν ὅτι τὸ μὲν αὐτοῦ σῶμα οὐκ ἂν δύναιτο τούτοις πᾶσι κοσμηθῆναι, φίλους δὲ καλῶς κεκοσμημένους μέγιστον κόσμον ἀνδρὶ νομίζοι. (24) Καὶ τὸ μὲν τὰ μεγάλα νικᾶν τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντα οὐδὲν θαυμαστόν, ἐπειδὴ γε καὶ δυνατώτερος ἦν· τὸ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ περιεῖναι τῶν φίλων καὶ τῇ προθυμίᾳ χαρίζεσθαι, ταῦτα ἔμοιγε μᾶλλον δοκεῖ ἀγαθὰ εἶναι. (25) Κύρος γὰρ ἔπεμπε βίκους οἴνου ἡμιδεῖς πολλάκις, ὅποτε πάνυ ἡδὺν λάβοι, λέγων ὅτι οὐπω δὴ πολλοῦ χρόνου τούτου ἡδίων οἶνῳ ἐπιτύχοι· τούτων οὖν σοὶ ἔπεμψε καὶ δεῖται σου τήμερον τούτον ἐκπιεῖν σὺν οἷς μάλιστα φιλεῖς. (26) Πολλάκις δὲ χῆνας ἡμιδρώτους ἔπεμπε καὶ ἄρτων ἡμίσεα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐπιλέγειν κελεύων τὸν φέροντα, τούτοις ἡσθὶ Κύρος· βούλεται οὖν καὶ σὲ τούτων γεύσασθαι. (27) Ὅπου δὲ χιλὸς σπάνιος πάνυ εἴη, αὐτὸς δ' ἐδύνατο παρασκευάσασθαι διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ὑπηρέτας καὶ διὰ τὴν ἐπιμελείαν, διαπέμπων ἐκέλευε τοὺς φίλους τοῖς τὰ αὐτῶν σώματα ἀγούσιν ἵπποις ἐμβαλλεῖν τούτον τὸν χιλόν, ὥς μὴ πεινῶντες τοὺς αὐτοῦ φίλους ἀγῶσιν. (28) Εἰ δὲ δὴ ποτε πορεύοιτο καὶ πλείστοι μέλλοιεν ἀφισθαι, προσκαλῶν τοὺς φίλους ἐσπουδαιολογεῖτο, ὥς δηλοῖη οὐς τιμᾷ. Ὡςτε ἔγωγε ἐξ ὧν ἀκούω οὐδένα κρίνω ὑπὸ πλείονων πεφιλῆσθαι οὔτε Ἑλλήνων οὔτε βαρβάρων. (29) Τεκμήριον δὲ τούτου καὶ τόδε. Παρὰ μὲν Κύρου δούλου ὄντος οὐδεὶς ἀπῆει πρὸς βασιλέα, πλὴν Ὀρόντας ἐπεχειρήσε· καὶ οὗτος δὴ θν ὤτετο πιστόν οἱ εἶναι ταχὺ αὐτὸν εὖρε Κύρῳ φιλαίτερον ἢ αὐτῷ· παρὰ δὲ βασιλέως πολλοὶ πρὸς Κύρον ἀπῆλθον, ἐπειδὴ πολέμιοι ἀλλήλοις ἐγένοντο, καὶ οὗτοι μέντοι οἱ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπώμενοι, νομίζοντες παρὰ Κύρῳ ὄντες ἀγαθοὶ ἀξιωτέρας ἂν τιμῆς τυγχάνειν ἢ παρὰ βασιλεῖ. (30) Μέγα δὲ τεκμήριον καὶ τὸ ἐν τῇ τελευταίᾳ τοῦ βίου αὐτοῦ γεγόμενον ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν ἀγαθὸς καὶ κρίνειν ὀρθῶς ἐδύνατο τοὺς πιστοὺς καὶ εὐνοὺς καὶ βεβαίους. (31) Ἀποθνήσκοντος γὰρ αὐτοῦ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν φίλοι καὶ συντράπεζοι ἀπέθανον

fortunas huic neutiquam adimere voluit, sed etiam plura tribuebat; adeo ut illi et libenter labores perferrent, et fidenter bona compararent, et quæ quispiam possideret, ea Cyrum minime celaret: nec enim iis, qui palam opulenti erant, invidere videbatur, sed illorum uti pecuniis conari, qui eas occultarent. Amicos quidem certe quoscunque sibi adungeret, ac benevolos esse animadverteret, judicaretque idoneos esse ad id, quidquid tandem esset, quod confici vellet, adiutores, obsequiis omnes consentiunt eum demerendi fuisse peritissimum. Etenim quod ad hoc ipsum attinet, cuius gratia ipse amicis sibi opus esse existimabat, nimirum ut ad res gerendas adiutores haberet, etiam ipse conabatur amicis egregius esse ad id omne adiutor, quidquid tandem cupere quemque persentisceret. Muneribus plurimis, opinor equidem, unus ipse multas ob causas cumulatus est: ea vero omnium potissimum amicis, considerato cuiusque ingenio, et quo quemque maxime videret egere, largiebatur. Ac de iis etiam, quæcunque ei ad ornatum corporis ipsius mitteret aliquis, vel ad bellum idonea, vel ad cultum splendidiorem, dicere solitum tradunt, non posse suum corpus omnibus his ornari, sed amicos præclare ornatos se maximo homini ornamento ducere. Et magnis quidem beneficiis quod amicos vinceret, nihil mirum erat, cum esset sane potentior: at quod cura gratificandique ipsis studio superabat amicos, hæc vero mihi quidem potius admiranda videntur. Nam ad eos sæpe Cyrus doliola vini semiplena mittebat, quoties suave admodum nactus esset, dicens: se jam a longo tempore vinum suavius non adeptum esse: quamobrem illud tibi Cyrus misit, teque rogat ut illud hodie cum iis quos maxime diligis ebibas. Sæpenumero semesos etiam anseres mittebat, et partes panum dimidias, et hujus generis alia, cum addere juberet eum, hæc qui ferret, Cyrus his delectatus est; quapropter te quoque vult hæc gustare. Ubi pabuli admodum exiguum esset, quod ipse tamen comparare posset, utpote qui multos habebat ministros, cuique id curæ erat, dimittebat qui hortarentur amicos, ut equis, ipsorum qui vehebant corpora, hoc pabulum objicerent, ne illi amicos suos fame confecti veherent. Quod si aliquando iter faceret, ac plurimi se spectaturi essent, arcessitis amicis gravibus de rebus sermonem habebat, ut quos honore dignaretur significaret: adeo ut neminem equidem, sive Græcorum sive barbarorum, de quibus fando accepi, a pluribus amatum fuisse judicem. Hujus rei hoc quoque argumentum est: quod a Cyro, alieno qui imperio subjectus erat, ad regem nemo defecerit, unum extra Orontam id qui facere conatus est; sed et ipse rex, quem sibi fidelem esse existimabat, eum protinus Cyro, quam sibi, amiciosem reperit: a rege vero multi ad Cyrum transierunt, posteaquam hostili alter in alterum animo esse cœpit; et quidem ii, qui maxime illi in amore erant, futurum existimantes ut apud Cyrum, si strenuos sese præberent, honorem virtutis suæ digniorem, quam apud regem, consequerentur. Magnum et illud argumentum, quod in fine vitæ ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum recte seligere potuisse fideles, benevolos, constantes. Nam cum vitam amitteret, omnes apud eum amici

μαχώμενοι ὑπὲρ Κύρου πλὴν Ἀριαίου· οὗτος δὲ τεταγμένος ἐτύγχανεν ἐπὶ τῷ εὐώνυμῳ τοῦ ἱππικοῦ ἄρχων· ὡς δ' ᾔσθετο Κύρον πεπτωκότα, ἔφυγεν ἔχων καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν ὃ ἦγειτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐνταῦθα δὴ Κύρου ἀποτέμενται ἡ κεφαλὴ καὶ χεὶρ ἡ δεξιὰ. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διώκων εἰσπίπτει εἰς τὸ Κύρειον στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν μετὰ Ἀριαίου οὐκ ἐστὶν ἴστανται· ἀλλὰ φεύγουσι διὰ τοῦ αὐτῶν στρατοπέδου εἰς τὸν σταθμὸν ἐνθεν ὄρμηγντο· τέτταρες δ' ἐλέγοντο παρασάγγαι εἶναι τῆς ὁδοῦ. (2) Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὰ τε ἄλλα πολλὰ διαρπάζουσι καὶ τὴν Φωκαϊίδα τὴν Κύρου παλλακίδα τὴν σοφὴν καὶ καλὴν λεγομένην εἶναι λαμβάνει. (3) Ἡ δὲ Μιλησία ἡ νεωτέρα ληρθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀμφὶ βασιλέα ἐκρεύει γυμνὴ πρὸς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἔντυχον ἐν τοῖς σκευόφοροις ὅπλα ἔχοντες καὶ ἀντιπαχθέντες πολλοὺς μὲν τῶν ἀρπάζόντων ἀπέκτειναν, οἱ δὲ καὶ αὐτῶν ἀπέθανον· οὐ μὴν ἐφυγόν γε, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσωσαν καὶ ἄλλα ὅποσα ἐντὸς αὐτῶν καὶ χρήματα καὶ ἄνθρωποι ἐγένοντο πάντα ἔσωσαν. (4) Ἐνταῦθα διέσχον ἁλλήλων βασιλεὺς τε καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς τριάκοντα στάδια, οἱ μὲν διώκοντες τοὺς καθ' αὐτοὺς ὡς πάντας νικῶντες, οἱ δ' ἀρπάζοντες ὡς ἤδη πάντες νικῶντες. (5) Ἐπεὶ δ' ᾔσθητο οἱ μὲν Ἕλληνες ὅτι βασιλεὺς σὺν τῷ στρατεύματι ἐν τοῖς σκευόφοροις εἶη, βασιλεὺς δ' αὖ ἤκουσε Τισσαφέρνους ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῶντες τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ πρόσθεν οἰχονται διώκοντες, ἐνταῦθα δὴ βασιλεὺς μὲν ἀθροίζει τε τοὺς ἑαυτοῦ καὶ συντάττεται, ὁ δὲ Κλέαρχος ἐδουλεύετο Πρόξενον καλέσας, πλησιαίτατος γὰρ ἦν, εἰ πέμποιεν τινὰς ἢ πάντες ἴοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀρτίζοντες. (6) Ἐν τούτῳ καὶ βασιλεὺς ὄχλος ἦν προσῶν πάλιν ὡς ἐδόκει ὀπισθεν. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες στραφέντες παρεσκευάζοντο ὡς ταύτῃ προσιόντος καὶ δεξιόμενοι, ὁ δὲ βασιλεὺς ταύτῃ μὲν οὐκ ἦγεν, ἥ δὲ παρῆλθεν ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος ταύτῃ καὶ ἀπήγαγεν, ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ κατὰ τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσαντας καὶ Τισσαφέρνην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (7) Ὁ γὰρ Τισσαφέρνης ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ διήλασε παρὰ τὸν ποταμὸν κατὰ τοὺς Ἕλληνας πελταστας· διελάνων δὲ κατέκτανε μὲν οὐδέν, διασπάντες δ' οἱ Ἕλληνες ἔπαιον καὶ ἠκόντιζον αὐτούς· Ἐπισθένης δὲ Ἀμφιπολίτης ἦρχε τῶν πελταστῶν καὶ ἐλέγετο φρόνιμος γενέσθαι. (8) Ὁ δ' οὖν Τισσαφέρνης ὡς μείον ἔχων ἀπηλλάγη, πάλιν μὲν οὐκ ἀναστρέφει, εἰς δὲ τὸ στρατόπεδον ἀνιχώμενος τὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ συντυγχάνει βασιλεῖ, καὶ ὁμοῦ δὴ πάλιν συνταξάμενοι ἐπορεύοντο. (9) Ἐπεὶ δ' ᾔσαν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Ἑλλήνων κέρας, ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες μὴ προσάγειν πρὸς τὸ κέρας καὶ περιπτύξαντες ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς κατακόψειαν· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς ἀναπτύσσειν τὸ κέρας καὶ ποιήσασθαι

et mense participes pro Cyro pugnantes mortem oppetierunt, unum extra Ariæum : is in lævo forte aciei cornu constitutus erat copiarum equestrium præfectus ; ut autem cecidisset Cyrum intellexerat, fugam cum exercitu, cui præerat, toto capescebat.

CAPUT X.

Ibi tum Cyri caput manusque dextra abscissa est. Rex cum suis hostes dum persequitur, in castra incidit Cyriana : nec jam quidem amplius Ariæi subsistunt copię, sed per castra sua stationem ad illam, unde paulo ante discesserant, fugiunt : quatuor autem itineris spatium parasangas longum esse ferebantur. Rex, et cum eo qui erant, tum alia multa diripiunt, tum etiam Cyri concubinam patria Phocæensem, quę docta et elegans esse dicebatur, ille capit. At Milesia natu minor altera, ab iis qui circa regem erant capta, nuda effugit ope Græcorum, qui armati apud impedimenta forte steterunt : quique cum acie instructa restitissent, multos interfecerunt ex iis qui castra diripiebant, atque de ipsorum etiam numero nonnulli interiere : neque tamen fugę se dederunt, sed et mulierem istam salvam præstabant, ac alia quęcunque intus habebant, tum facultates tum homines, omnia conservabant. Ibi rex atque Græci inter se stadia circiter triginta distabant, cum hi oppositos sibi hostes insequerentur, quasi qui universos vicissent ; illi obvia quęque raperent, quasi jam universi victoriam essent adepti. Verum ubi Græci regem cum exercitu esse apud impedimenta cognorunt, et rex de Tissapherne audierat. Græcos aciem sibi oppositam vicisse, ac eam insequendi causa ulterius progredi, tum vero suos rex colligit instruitque : Clearchus autem, vocato ad se Proxeno (nam ei proximus erat), utrum quosdam mitterent, deliberabat, an omnes potius ad castra defendenda pergerent. Interea rex palam iterum accedebat, uti videbatur, a tergo. Ac Græci quidem conversi, ut hac parte, qua facturus impetum videbatur, ipsum adirent exciperentque, sese comparant : at rex suos ea non ducebat, sed qua lævum ultra cornu processerant, ea etiam abduxit, receptis ad se iis, qui ad Græcos in prælio transfugerant, et cum suis etiam Tissapherne. Nam Tissaphernes primo in congressu non fugerat, sed flumen propter cum equitatu penetrarat adversus Græcos peltastas : eo dum perequibat, neminem quidem interfecit, verum Græci data hinc illinc via consistentes ejus cædebant copias et jaculis feriebant. Peltastarum præfectus erat Episthenes Amphipolitanus, vir, uti ferebatur, prudens. Itaque Tissaphernes, cum inferior discississet, rursum non reversus est ; cumque Græcorum ad castra pervenisset, in regem ibi forte incidit, atque adeo simul utriusque instructa rarsus acie illinc proficiscebantur. Ac ubi ad lævum Græcorum cornu advenissent, verebantur Græci ne cornu invaderent, atque ipsos utrinque circumveniendo hinc inde cæderent : quare visum est ipsis ita cornu

δπισθεν τὸν ποταμόν. (10) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐβουλεύοντο καὶ δὴ βασιλεὺς παραμειψάμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα κατέστησεν ἀντίαν τὴν φάλαγγα ὥσπερ τὸ πρῶτον μαχοῦμενος συνήει. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ἐγγὺς τε ὄντας καὶ παρατεταγμένους, αὐθις παιανίσαντες ἐπήεσαν πολὺ ἔτι προθυμότερον ἢ τὸ πρόσθεν. (11) Οἱ δ' αὖ βάρβαροι οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐκ πλέονος ἢ τὸ πρόσθεν ἐφρευγον· οἱ δ' ἐπεδίωκον μέχρι κώμης τινός· ἐν ταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες· (12) ὑπὲρ γὰρ τῆς κώμης γήλοφος ἦν, ἐφ' οὗ ἀνεστράφησαν οἱ ἀμφὶ βασιλέα, πεζοὶ μὲν οὐκέτι, τῶν δὲ ἰππέων ὁ λόφος ἐνεπλήσθη, ὥστε τὸ ποιούμενον μὴ γινώσκειν. Καὶ τὸ βασιλεῖον σημεῖον ὄρῃν ἔφασαν, αἰτόν τινα χρυσοῦν ἐπὶ πέλτης ἐπὶ ὑψύλου ἀνατεταμένον. (13) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐνταῦθ' ἐχώρουν οἱ Ἕλληνες, λείπευσι δὴ καὶ τὸν λόφον οἱ ἰππεῖς· οὐ μὴν ἔτι ἀθρόοι ἀλλ' ἄλλοι ἄλλοθεν ἐψιλοῦτο δ' ὁ λόφος τῶν ἰππέων· τέλος δὲ καὶ πάντες ἀπεχώρησαν. (14) Ὁ οὖν Κλέαρχος οὐκ ἀνεβίβαζεν ἐπὶ τὸν λόφον, ἀλλ' ὑπὸ αὐτὸν στήσας τὸ στράτευμα πέμπει Λύκιον τὸν Συρακόσιον καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν λόφον καὶ κελεύει κατιδόντας τὰ ὑπὲρ τοῦ λόφου τί ἐστιν ἀπαγγεῖλαι. (15) Καὶ ὁ Λύκιος ἤλασέ τε καὶ ἰδὼν ἀπαγγέλλει ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος. Σχεδὸν δ' οἱ ταῦτα ἦν καὶ ἥλιος ἐδύετο. (16) Ἐνταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ θέμενοι τὰ θπλα ἀνεπαύοντο· καὶ ἅμα μὲν ἐθαύμαζον ὅτι οὐδαμοῦ Κύρος φαίνοιτο οὐδ' ἄλλος ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς παρήν· οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν τεθνηκότα, ἀλλ' εἰκαζον ἢ διώκοντα οἰχεσθαι ἢ καταληψόμενόν τι προελθακέναι· (17) καὶ αὐτοὶ ἐβουλεύοντο εἰ αὐτοῦ μέιναντες τὰ σκευοφόρα ἐνταῦθα ἀγοίοντο ἢ ἀπίοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς ἀπίεσθαι· καὶ ἀφικνουῦνται ἀμφὶ δόρυπηστον ἐπὶ τὰς σκηνάς. (18) Ταύτης μὲν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Καταλαμβάνουσι δὲ τῶν τε ἄλλων χρημάτων τὰ πλείεστα διηρπασμένα καὶ εἴ τι σιτίον ἢ ποτόν ἦν, καὶ τὰς ἀμάξας, μεστὰς ἀλεύρων καὶ ὀίνου, ἃς παρεσκευάσατο Κύρος, ἵνα εἴ ποτε σφοδρὰ τὸ στράτευμα λάθοι ἐνδεῖα, διαδοῇ τοῖς Ἕλλησιν· ἦσαν δ' αὐταὶ τετρακοσίαι ὥς ἐλέγοντο ἅμαξαι· καὶ ταύτας τότε οἱ σὺν βασιλεῖ διήρπασαν. (19) Ὡς τε ἀδειπνοὶ ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων· ἦσαν δὲ καὶ ἀνάριστοι· πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον βασιλεὺς ἐφάνη. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα οὕτω διεγίνοντο.

BIBLION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὡς μὲν οὖν ἠθροίσθη Κύρω τὸ Ἑλληνικόν, ὅτε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην ἐστρατεύετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνόδῳ ἐπαράχθη καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο καὶ ὡς Κύρος ἐτελεύτησε καὶ ὡς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐλθόντες οἱ Ἕλ-

replicare, ut a tergo flumen haberent. Hoc dum illi capiunt consilii, rex continuo phalangis forma in eandem, quam prius habuit, permutata, eam, uti primum ad pugnam conserendam accesserat, exadversum hostem constituit. Cum autem Græci eos et in propinquo et instructos esse cernebant, rursus pæana ubi cecinerant, multo etiam alacrius, quam antea, eos invadebant. Horum barbari non excipiebant impetum, sed ex majore intervallo quam antea, fugam capiebant: quos Græci ad vicum quendam persequuntur; ubi demum subsistunt: nam supra vicum collis erat, in quo se converterant ii, qui circa regem erant; in quibus pedites quidem non erant, sed equitibus impletus erat collis; adeo ut quid ageretur sciri non posset. Signum etiam regium videre se dicebant, auream quandam aquilam in hastæ cuspidē extensam. Cum autem Græci huc etiam tenderent, deserunt quoque collem equites, non sane copiis jam confertis, sed alii ex alia parte: nudabaturque adeo equitatu collis: tandem etiam omnes discessere. Clearchus quidem non continuo copias in collem promovit, sed iis sub ipso collocatis, Lycium Syracusanum cum alio quodam mittit, et imperat, ut speculati quæ essent in colle, quomodo se habeant, ipsi renuntiarent. Itaque Lycius in eum adequitavit, et cum omnia vidisset, fugere hostes totis viribus renuntiat. Jamque adeo, cum hæc gererentur, sol propemodum occidebat. Atque hic Græci substituerunt, et sub armis conquecebant: simul mirabantur, Cyrum nusquam adparuisse, nec alium ab ipso quenquam adfuisse; neque enim inortuum eum esse norant, sed vel insequendis hostibus intentum abiisse, vel ad occupandum aliquid propectum esse conjiciebant: ipsique adeo consultabant, num illic commorati impedimenta eo adducerent, an ad castra discederent. Ipsi tandem visum est discedere; atque adeo sub cœnæ tempus ad tentoria perveniunt. Et hic quidem hujus fuit diei finis. Offendunt autem cum alias fortunas maxima ex parte directas, tum quidquid potulentum esculentumve fuerat; et plastra farina vinoque referta, quæ Cyrus sibi paraverat, ut si quando gravis exercitum incesceret inopia, Græcis ea distribueret; plastra aptem ipsa numero fuisse dicuntur quadringenta: hæc vero etiam regis tum diripuerant copiæ: adeo ut maxima Græcorum pars cœna careret, cum ne pransi quidem fuissent: nam priusquam ad prandium in castra diverteret exercitus, rex adparuit. Atque hanc quidem noctem sic exegerunt.

LIBER II.

CAPUT I.

Et quemadmodum quidem Græcæ Cyro copiæ coactæ fuere, quo tempore adversus fratrem Artaxerxem expeditionem suscepit, et quæcunque inter adscensum gesta fuerunt, quo pacto pugna fuit commissæ, qua ratione Cyrus occubuit,

λῆνες ἐκοιμήθησαν οἰόμενοι τὰ πάντα νικᾶν καὶ Κύρον
 ζῆν, ἐν τῷ ἐμπροσθεν λόγῳ δεδοῦνται. (2) Ἄμα δὲ τῇ
 ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κύρος
 οὔτε ἄλλον πέμποι σημανοῦντα, ὅτι χρὴ ποιεῖν οὔτε αὐ-
 τὸς φαίνοιτο. Ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς συσκευασαμένοις ἅ εἴ-
 χον καὶ ἐξοπλισαμένοις προῖεναι εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως Κύ-
 ρω συμμείξαιαν. (3) Ἦδη δὲ ἐν ὁρμῇ ὄντων ἅμα ἤλιψ
 ἀνίσχοντι ἤλθε Προκλῆς ὁ Τευθρανίας ἀρχων, γεγονὼς
 ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμῷ.
 Οὗτοι ἔλεγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πε-
 φευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων
 ὅθεν τῇ προτεραίᾳ ὤρμωτον, καὶ λόγῳ δὲ ταύτην μὲν
 τὴν ἡμέραν περιμένειν ἂν αὐτοὺς, εἰ μέλλοιεν ἔχειν,
 τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπείναι φαίη ἐπὶ Ἰωνίας, θένπερ ἦλθε.
 (4) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες
 πυθανόμενοι βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν.
 Ἄλλ' ὦφελε μὲν Κύρος ζῆν· ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν, ἀπαγ-
 γέλλετε Ἀριαῖον ὅτι ἡμεῖς νικώμεν τε βασιλέα καὶ ὡς δρᾷτε
 οὐδεὶς ἔτι ἡμῖν μάχεται, καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἐπο-
 ρεῦσθε ἂν ἐπὶ βασιλέα. Ἐπαγγελλόμεθα δὲ Ἀριαῖον,
 ἔάν ἐνθάδε ἔλθῃ, εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλείου καθιεῖν
 αὐτόν· τῶν γὰρ μάχῃ νικούντων καὶ τὸ ἄρχειν ἐστί.
 (5) Ταῦτ' εἰπὼν ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους καὶ σὺν αὐ-
 τοῖς Χειρίσοφον τὸν Λάκωνα καὶ Μένωνα τὸν Θεσσαλόν·
 καὶ γὰρ αὐτὸς Μένων ἐδοῦλετο· ἦν γὰρ φίλος καὶ ξένος
 Ἀριαίου. (6) Οἱ μὲν ὤρχοντο, Κλέαρχος δὲ περιέμενε.
 Τὸ δὲ στρατεύμα ἐπορίζετο σίτον ὅπως ἐδύνατο ἐκ τῶν
 ὑποζυγίων κόπτοντες τοὺς βοῦς καὶ ὄνους· ξύλοις δ'
 ἐχρύντο μικρὸν προϊόντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος οὗ ἡ μάχῃ
 ἐγένετο τοῖς τε οἰστοῖς πολλοῖς οὖσιν, ὅς ἡνιάκαζον οἱ
 Ἕλληνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ βασιλείως,
 καὶ τοῖς γέβροσιν καὶ ταῖς ἀσπίσι ταῖς ξυλλίαις ταῖς Αἰ-
 γυπτίαις· πολλὰ δὲ καὶ πέλται καὶ ἅμαζαι ἦσαν φέρε-
 σθαι ἔρμημοι· οἷς πᾶσι χρώμενοι κρέα ἐβόντες ἥσθιον ἐκεί-
 νην τὴν ἡμέραν. (7) Καὶ ἤδη τε ἦν περὶ πλήθουςαν
 ἀγορὰν καὶ ἔρχονται παρὰ βασιλείως καὶ Τισσαφέρνους
 κήρυκες οἱ μὲν ἄλλοι βάρβαροι· ἦν δ' αὐτῶν Φαλίνος εἰς
 Ἕλληνα, ὃς ἐτύγχανε παρὰ Τισσαφέρνει ὦν καὶ ἐντίμως
 ἔχων· καὶ γὰρ προσποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν ἀμφὶ
 τάξεις τε καὶ ὀπλομαχίαν. (8) Οὗτοι δὲ προσελθόντες
 καὶ καλέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀρχοντας λέγουσιν
 ὅτι βασιλεὺς καλεῖ τοὺς Ἕλληνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχά-
 νει, καὶ Κύρον ἀπέκτονε, παραδόντας τὰ ὅπλα ἰόντας
 ἐπὶ τὰς βασιλείας θύρας εὐρίσκεισθαι ἂν τι δύνωνται ἀγα-
 θόν. (9) Ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλείως κήρυκες· οἱ δὲ
 Ἕλληνες βαρέως μὲν ἤκουσαν, δμως δὲ Κλέαρχος το-
 σοῦτον εἶπεν ὅτι οὐ τῶν νικούντων εἴη τὰ ὅπλα παραδι-
 δόναι· ἀλλ', ἔφη, ὑμεῖς μὲν, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, τού-
 τοις ἀποκρίνασθε, ὅτι κάλλιστόν τε καὶ ἀριστον ἔχετε·
 ἐγὼ δὲ αὐτίκα ἔξω. Ἐκάλεσε γάρ τις αὐτόν τῶν ὑπη-
 ρετῶν, ὅπως ἴδοι τὰ ἱερὰ ἐξηρημένα· ἔτυχε γὰρ θυόμε-
 νος. (10) Ἐνθα δὲ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ μὲν ὁ Ἀρκὰς
 πρεσβύτατος ὦν ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὅπλα
 παραδοῖεν· Προξένος δὲ ὁ Θηβαῖος, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη,

quomodo Græci ad castra sua profecti quieti sederunt,
 quod vicisse se omni ex parte existimarent, Cyrumque adeo
 superstitem esse, superiore libro expositum est. Cum vero
 prima luce convenissent duces, mirabantur quod Cyrus nec
 alium quenquam mitteret, qui quid agendum esset signifi-
 caret, nec ipse adpareret. Iis itaque tandem visum est, vasis
 quæ ipsis reliqua erant collectis, armisque sumptis, ulterius
 procedere, usquedum Cyro sese conjungerent. Et cum jam
 in ipso essent egressu, sub ipsum solis ortum venit Procles
 Teuthraniae præfectus, qui a Damarato Lacedæmonio genus
 ducebat, et Tami filius Glus. Narrabant hi, Cyrum mortu-
 um esse, Ariæum vero, fugæ qui se dedisset, ea esse in
 statione cum reliquis barbaris, unde pridie discessissent,
 et dicere hunc, velle se diem istum eos exspectare, si venturi
 essent; altero in Ioniam abire, unde venisset. Hæc cum
 duces audissent, Græcique adeo ceteri, graviter ferebant.
 Clearchus autem hæc dixit: Utinam Cyrus viveret; verum
 quandoquidem mortem obiit, renuntiate Ariæo nos quidem
 vicisse regem, neminemque, uti videtis, amplius adversus
 nos pugnare; quod nisi vos venissetis, adversus regem per-
 rexissemus. Ariæo vero pollicemur, huc si venerit, nos
 ipsum regio in solio collocaturos: eorum enim, qui prelio
 vincunt, etiam imperare est. Cum hæc dixisset, nuntios,
 unaque cum iis Chirisophum Lacedæmonium, et Menonem
 Thessalum misit: nam Meno ipse sic volebat; quippe qui
 amicus erat et hospes Ariæi. Hi quidem discessere, atque
 ibi Clearchus reditum eorum exspectabat. Ceterum exer-
 citus cibum sibi, ut poterat, ex jumentis, boves ac asinos
 cædendo, parabat: progressique paulum ab acie, prælium
 ubi commissum fuerat, pro lignis utebantur sagittis, qua-
 rum magna erat copia, quas quidem transfugas a rege
 projicere coegerant Græci; scutis item Persicis, et ligneis
 scutis Egyptiacis: multæ erant et peltæ, et plaustra vacua;
 quibus usi omnibus, elixas carnes illo die comedebant.
 Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus
 forum esse solet, cum a rege ac Tissapherne veniunt cadu-
 ceatores, alii quidem barbari; unus ex iis Græcus erat Phali-
 nus nomine, qui tunc forte apud Tissaphernem erat, et qui-
 dem in honore; quippe qui earum rerum simulabat peri-
 tiam, ad aciem struendam quæ spectarent et ad artem armis
 depugnandi. Hi cum accessissent Græcorumque præfec-
 tos vocassent, jubere aiunt regem, Græcos cum ipse vicis-
 set et Cyrum interfecisset, traditis armis, regis ad portas pro-
 ficisci, et si quid commodi possint impetrare. Hæc regis
 aiebant caduceatores: quæ tametsi audita graviter Græci
 ferebant, Clearchus tamen id unum respondit, non esse il-
 lorum qui vicissent, arma tradere; verum vos duces, ait, iis
 respondete quidquid honestissimum optimumque responsu
 habetis; ego mox revertar. Nam ex ministris quidam eum
 arcessiverat, ut exta jam exempta inspiceret; quod id forte
 temporis rem sacram faceret. Ibi Cleanor Arcas, natu ma-
 ximus omnium, respondit prius se morituros, quam arma
 traderent: Proxenus vero Thebanus, Equidem miroi, inquit,

ὦ Φαλίνε, θαυμάζω πότῃ ὥς κρατῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ ὅπλα ἢ ὥς διὰ φίλιαν δῶρα. Εἰ μὲν γὰρ ὥς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν καὶ οὐ λαβεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ πείσας βούλεται λαβεῖν, λεγέτω τί ἔσται τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ ταῦτα χαρίσωνται. (11) Πρὸς ταῦτα Φαλίνοσ εἶπε, Βασιλεὺς νικᾶν ἡγείται, ἐπεὶ Κύρον ἀπέκτονε. Τίς γὰρ αὐτῷ ἔστιν ὅστις τῆς ἀρχῆς ἀντιποιεῖται; νομίζει δὲ καὶ ὑμᾶς ἑαυτοῦ εἶναι, ἔχων ἐν μέσῃ τῇ ἑαυτοῦ χώρα καὶ ποταμῶν ἐντὸς ἀδιαβάτων καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐφ' ὑμᾶς δυνάμενος ἀγαγεῖν ὅσον οὐδ' ἐπὶ παρέχοι ὑμῖν δύνασθε ἀν' ἀποκτείνει. (12) Μετὰ τοῦτον Θεόπομπος Ἀθηναῖος εἶπεν, ὦ Φαλίνε, νῦν, ὥς σὺ ὄρᾳς, ἡμῖν οὐδὲν ἔστιν ἀγαθὸν ἄλλο εἰ μὴ ὅπλα καὶ ἀρετή. Ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες οἰόμεθα ἀν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, παραδόντες δ' ἀν ταῦτα καὶ τῶν σωμάτων στερηθῆναι. Μὴ οὖν οἶου τὰ μόνᾳ ἀγαθὰ ἡμῖν ὄντα ὑμῖν παραδῶμεν, ἀλλὰ σὺν τοῖσι καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν μαχοῦμεθα. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλίνοσ ἐγένετο καὶ εἶπεν, Ἀλλὰ φιλοσόφῳ μὲν εἰσικας, ὦ νεανίσκῃ, καὶ λέγεις οὐκ ἀχάριστα· ἴσθι μέντοι ἀνόητος ὢν, εἰ οἶε τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν περιγενέσθαι ἀν τῆς βασιλείας δυνάμεως. (14) Ἄλλους δὲ τινὰς ἔρασαν λέγειν ὑπομαλακίζονμένους ὥς καὶ Κύρῳ πιστοὶ ἐγένοντο καὶ βασιλεῖ ἀν πολλοῦ ἄξιον γένοιτο, εἰ βούλοιο φίλος γενέσθαι καὶ εἴτε ἄλλο τί θελοῖ χρῆσθαι εἴτ' ἐπ' Αἰγυπτῶν στρατεύειν, συγκαταστρέψαντ' ἀν αὐτῷ. (15) Ἐν τούτῳ Κλέαρχος ἦκε, καὶ ἡρώτησεν εἰ ᾗδε ἀποκεκριμένοι εἴεν. Φαλίνοσ δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν, Οὗτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει· σὺ δ' ἡμῖν εἰπέ τί λέγεις. (16) Ὁ δ' εἶπεν, Ἐγὼ σε, ὦ Φαλίνε, ἄσμενος ἐώρακα, οἶμαι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες· σὺ τε γὰρ Ἑλλήν εἰ καὶ ἡμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσους σὺ ὄρᾳς. Ἐν τοιούτοις δὲ ὄντες πράγμασι συμβουλευόμεθά σοι τί χρὴ ποιεῖν περὶ ὧν λέγεις. (17) Σὺ οὖν πρὸς θεῶν συμβούλευσον ἡμῖν, ὅτι σοι δοκεῖ καλλίστον καὶ ἀρίστον εἶναι, καὶ ὅ σοι τιμὴν οἶσαι εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἀναλεγόμενον, ὅτι Φαλίνοσ ποτε πεμφοῖς παρὰ βασιλείας κελύσεων τοὺς Ἑλληνας τὰ ὅπλα παραδόναι συμβουλευομένοις ξυμβούλευσεν αὐτοῖς τάδε. Οἶσθα δὲ ὅτι ἀνάγκη λέγεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἂν ἀ συμβουλεύσης. (18) Ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα ὑπήγετο βουλόμενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλείας προσθεύοντα συμβουλεύσαι μὴ παραδόναι τὰ ὅπλα, ὅπως εὐέλπιδες μᾶλλον εἴεν οἱ Ἕλληνες. (19) Φαλίνοσ δὲ ὑποστρέψας παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ εἶπεν, Ἐγὼ, εἰ μὲν τῶν μυρίων ἐλπίδων μία τις ὑμῖν ἔστι σωθῆναι πολεμοῦντας βασιλεῖ, συμβουλεύω μὴ παραδιδόναι τὰ ὅπλα· εἰ δὲ τοι μηδεμία σωτηρίας ἔστιν ἐλπίς ἀκοντος βασιλέως, συμβουλεύω σώζεσθαι ὑμῖν ἐπὶ δυνατόν. (20) Κλέαρχος δὲ πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις· παρ' ἡμῶν δὲ ἀπάγγελλε τάδε ὅτι ἡμεῖς οἰόμεθα, εἰ μὲν δεοὶ βασιλεῖ φίλους εἶναι, πλείονος ἀν ἄξιον εἶναι φίλοι ἔχοντες τὰ ὅπλα ἢ παραδόντες ἄλλῳ, εἰ δὲ δεοὶ πολεμεῖν, ἀμεινὸν ἀν πολεμεῖν ἔχοντες τὰ ὅπλα ἢ ἄλλῳ παραδόντες. (21) Ὁ δὲ Φαλίνοσ εἶπε, Ταῦτα μὲν δὴ

Phaline, utrum tanquam victor arma rex postulet, an amicitiae nomine munera. Nam si ea, ut qui vicerit, postulat, quid opus est postulare, quin potius huc veniat capiatque? sin id velit ut ea persuadendo consequatur, dicat quid habituri sint milites, hæc si ei gratificati fuerint. Ad hæc Phalinus, Rex, inquit, vicisse se arbitratur, quia Cyrum occidit. Quis enim est imperium qui sibi vindicet? Vos etiam suos esse existimat, quippe quos in media ipsius regione, intraque flumina vix superanda tenet; et adversus vos hominum multitudinem ducere potest, quantam, ne si data quidem vobis fuerit facultas, perimere possetis. Post deinde Theopompus Atheniensis, Nobis jam, inquit, Phaline, nihil aliud boni, ut vides, nisi arma et virtus. Et arma quidem certe quamdiu habemus, virtutem nobis esse usui posse putamus: ea si tradiderimus, fore etiam uti corporibus simus privati suspicamur. Ne igitur existimato quæ sola nobis reliqua sunt, ea nos bona tradituros: sed his de bonis etiam vestris pugnabimus. Hæc cum audisset Phalinus, risit, Et tu quidem, ait, philosophi speciem præ te fers, adolescens, et non injucunda profers: verum te stultum esse scito, si virtutem vestram regis viribus superiorem fore arbitraris. Alios autem nonnullos fuisse ferebantur, qui animi nonnihil remissi, Cyro fidos se fuisse dicerent, atque etiam regi magno commodo futuros, si amicus ipsis esse velit: atque sive ad aliud aliquid ipsorum uti opera, sive expeditionem adversus Ægyptum suscipere vellet, ad eam una cum ipso subigendam se fore paratos. Interea venit Clearchus, et, num jam respondissent, quæsit. Cujus cum sermonem excepisset Phalinus, Horum, inquit, alius aliud, Clearche, profert: tu vero quid jubeas, exponito. Et ille, Ego te libens, ait, Phaline, vidi, atque hi itidem, opinor, omnes: nam et tu Græcus es, et nos, quoniam tot numero sumus, quot ipse vides: in tali autem rerum nostrarum statu te consulimus quid in iis faciendum sit, de quibus dicis. Quamobrem, per deos, id nobis consilii dato quod tibi pulcherrimum esse optimumque videtur, et quod postero tempore commemorantum tibi honorem adferet, Phalinum scilicet a rege missum olim, ut Græcos arma tradere juberet, consulentibus ipsis hoc consilii dedisse. Scis autem necessario futurum ut ejus, tu quod dederis, consilii in Græcia mentio fiat. Clearchus autem hæc subiciebat, quia volebat ut etiam ipse qui legatus a rege venerat, hoc ipsis consilii daret, ne arma traderent, ut spem Græci meliorem conciperent. At Phalinus reversus, præter ejus opinionem ita dixit: Ego si vel una quidem spes de mille vobis est, fore vos salvos si bellum regi faciatis, hoc consilii do, ne tradatis arma; sin rege invito nulla vobis reliqua spes est salutis, salutem amplectendam esse, qua licet ratione, moneo. Ad ea Clearchus, Dicis tu quidem hæc, inquit: verum a nobis hæc renuntiatio, existimare nos, si regi amicos esse oporteat, utiliores nos ipsi fore amicos, arma cum teneamus, alteri quam si tradiderimus: sin bellum fuerit gerendum, melius bellaturos arma si habeamus, quam si alii tradiderimus. Et Phalinus, Hæc quidem, ait, renuntiabi-

ἀπαγγελοῦμεν· ἀλλὰ καὶ τὰδε ὑμῖν εἰπεῖν ἐκέλευσε βασιλεὺς ὅτι μένουσι μὲν αὐτοῦ σπονδαὶ εἴησαν, προῖοῦσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι πόλεμος. Εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου πότερα μενεῖτε καὶ σπονδαὶ εἰσιν ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγεῖλω. (22) Κλέαρχος δ' ἔλεξεν, Ἀπάγγελε τοῖνυν καὶ περὶ τούτου ὅτι καὶ ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ ἅπερ καὶ βασιλεῖ. Τί οὖν ταῦτά ἐστιν; ἔφη ὁ Φαλίνας. Ἀπεκρίνατο Κλέαρχος, Ἦν μὲν μένωμεν, σπονδαί, ἀπιοῦσι δὲ καὶ προῖοῦσι πόλεμος. (23) Ὁ δὲ πάλιν ἠρώτησε, Σπονδὰς ἢ πόλεμον ἀπαγγεῖλω; Κλέαρχος δὲ ταῦτα πάλιν ἀπεκρίνατο, Σπονδαὶ μὲν μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προῖοῦσι πόλεμος. Ὁ, τι δὲ ποιήσοι οὐ διεσήμηνε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Φαλίνας μὲν δὴ ὤχητο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ παρὰ Ἀριαίου ἦσαν Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος. Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμμενε παρὰ Ἀριαίῳ. Οὗτοι δὲ ἔλεγον ὅτι πολλοὺς φαίη Ἀριαῖος εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οὓς οὐκ ἂν ἀνασχεῖσθαι αὐτοῦ βασιλεύοντος· ἀλλ' εἰ βούλεσθε συναπιέναι, ἤκειν ἤδη κελεύει τῆς νυκτός· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς πρῶτὸ ἀπιέναι φησὶν. (2) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν, Ἀλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν· ἐὰν μὲν ἤκωμεν, ὥςπερ λέγετε· εἰ δὲ μὴ, πράττετε ὅποιον ἂν τι ὑμῖν οἴσθε μάλιστα συμφέρειν. Ὁ, τι δὲ ποιήσοι οὐδὲ τούτοις εἶπε. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα ἤδη ἡλίου δύοντος συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς ἔλεξε τοιαῦτα. Ἔμοι, ὦ ἄνδρες, θυομένῳ ἵεναι ἐπὶ βασιλείᾳ οὐκ ἐγίνετο, τὰ ἱερὰ. Καὶ εἰκότως ἄρα οὐκ ἐγίνετο· ὡς γὰρ ἐγὼ νῦν πυθθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλεὺς ὁ Τίγρης ποταμός ἐστι ναυσίπορος, ὃν οὐκ ἂν δυναίμεθα ἀνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ γε μένειν οἶόν τε· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια οὐκ ἐστὶν ἔχειν· ἵεναι δὲ παρὰ τοὺς Κύρου φίλους πάνυ καλὰ ἡμῖν τὰ ἱερὰ ἦν. (4) Ὡς οὖν χρὴ ποιεῖν· ἀπιόντας δειπνεῖν δ', τι τις ἔχει· ἐπειδὴν δὲ σημήνη τῷ κέραι τὴν ἀναπαύεσθαι, συσσευάζεσθε· ἐπειδὴν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια· ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ ἐπισθε τῷ ἡγουμένῳ, τὰ μὲν ὑποζύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ὅπλα ἔξω. (5) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀπῆλθον καὶ ἐποιοῦν οὕτω. Καὶ τὸ λοιπὸν ὁ μὲν ἤρχεν, οἱ δὲ ἐπείθοντο, οὐκ ἐλόμενοι, ἀλλὰ ὁρῶντες ὅτι μόνος ἐφρόνει ὅα ἔδει τὸν ἄρχοντα, οἱ δ' ἄλλοι ἀπειροὶ ἦσαν. (6) Ἀριθμὸς δὲ τῆς ὁδοῦ ἦν ἦλθον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐνεκήκοντα, παρασάγγαι πέντε καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσιοι, στάδιοι πεντήκοντα καὶ ἐξακισχίλιοι καὶ μυριοί· ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ἐλέγοντο εἶναι εἰς Βαβυλῶνα στάδιοι ἐξήκοντα καὶ τριακόσιοι. (7) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ σκότος ἐγένετο Μιτοκύθης μὲν ὁ Θρᾷξ ἔχων τοὺς τε ἱππέας τοὺς μετ' ἑαυτοῦ εἰς τετταράκοντα καὶ τῶν πεζῶν Θρακῶν ὡς τριακισίους ἡγετομολήσας πρὸς βασιλέα. (8) Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἡγεῖτο κατὰ τὰ παρηγγελ-

mus : sed et ista vobis ut diceremus præcepit rex, manentibus hic vobis sedus, progredientibus ac discedentibus bellum propositum esse. Igitur hoc etiam dicite : num manebitis et foedera inter nos facienda sunt, an bellum esse a vobis renuntiavero. Et Clearchus, De his vero etiam renuntiatio, inquit, nobis quoque eadem, quæ regi, videri. Quæ tandem hæc sunt? inquit Phalinas. Si manserimus, respondit Clearchus, foedera; at discedentibus ac progredientibus bellum fore. Et ille iterum quæsit, Foederane an bellum renuntiabo? Clearchus rursum hæc respondit, Foedera quidem manentibus, discedentibus autem vel progredientibus bellum esto. Quid autem ipse facturus esset, non significabat.

CAPUT II.

Et Phalinas quidem cum suis abibat. Procles vero et Chirisophus ab Ariæo redierunt : Menon autem ibi apud Ariæum mansit. Illi referebant, dixisse Ariæum multos esse Persas dignitate se præstantiores, qui laturos sint ut rerum ipse potiat : verum si vultis cum eo discedere, noctu jam venire nos jubet; sin minus, postero se mane discessurum ait. Et Clearchus, Enimvero sic faciendum est, inquit, si ad ipsum venerimus, quemadmodum dicitis : sin minus, id facite, quod vobis maxime profuturum existimetis. Ipse quid facturus esset, ne his quidem indicabat. Post hæc, sole jam occidente, convocatis ducibus ac cohortium præfectis, hujusmodi quædam dixit : Sacram mihi rem facienti, viri, de expeditione adversus regem non læta fuerunt exta. Ex merito quidem læta non fuerunt. Nam ut ego jam intelligo, medio regem inter et nos loco Tigris fluvius est navigabilis, quem sine navigiis transtre non poterimus : at nos navigia non habemus. Atque hic quidem fieri non potest ut manca; quippe desunt commeatus : ceterum de protectione ad amicos Cyri, læta admodum exta nobis erant. Quamobrem sic faciendum est : abeuntibus cernendum, quod cuique suppetit; deinde cum solemne quiescendi signum cornu datum fuerit, vasa colligite : cum signum alterum datum fuerit, jumentis ea imponite : ad signum tertium, ducentem sic sequimini, ut secundum fluvium jumenta sint, extra armati. Quæ cum duces ac præfecti cohortium audiissent, abierunt, ac ita fecerunt : atque posthac imperium is obtinebat, parebant illi non quod eum ad hoc delegissent, sed quia viderent solum sic sapere, ut principem in exercitu virum oporteat, cum alii nullum rerum usum haberent. Itineris autem, quod ab Epheso Ioniæ oppido ad prælii locum confecerant, mensura hæc est, castra nonaginta tria, parasangæ quingentæ triginta quinque, stadia sedecies mille et quinquaginta : a pugnae vero loco ad Babylonem usque dicebantur esse trecenta stadiorum et sexaginta. Inde, tenebræ cum obductæ essent, Mitocthes Thrax cum equitibus, ipse quibus præerat, fere quadraginta, et trecentis circiter peditibus Thraciis, ad regem perfugit. Ceteris se ducentem præstabat Clearchus, quemadmodum convenerat, ac seque-

μένα, οἱ δ' εἶποντο. Καὶ ἀφικνοῦνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρὰ Ἀριαῖον καὶ τὴν ἐκείνου στρατιὰν ἀμφι μέσας νύκτας· καὶ ἐν τάξει θέμενοι τὰ ὄπλα ζυγῆλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ λογαγοὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ Ἀριαῖον καὶ ὤμωσαν οἱ τε Ἕλληνες καὶ Ἀριαῖοι καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κράτιστοι μῆτε προδώσειν ἀλλήλους σύμμαχοι τε εἶσθαι· οἱ δὲ βάρβαροι προώμωσαν καὶ ἡγήσασθαι ἀδύλως. (9) Ταῦτα δ' ὤμωσαν, σφάζαντες ταῦρον καὶ λύκον καὶ κάπρον καὶ κριὸν εἰς ἀσπίδα, οἱ μὲν Ἕλληνες βράπτοντες ξίφος, οἱ δὲ βάρβαροι λόγχην. (10) Ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος, Ἄγε δὴ, ὦ Ἀριαῖε, ἐπεὶ περὶ αὐτὸς ὑμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ἡμῖν, εἰπέ τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας, πότερον ἀπιμεν ἢ περὶ ἡλθομεν ἢ ἄλλην τινὰ ἐννεονηχέαν δοκεῖς ὁδὸν κρεῖττω. (11) Ὁ δ' εἶπεν, Ἦν μὲν ἡλθομεν ἀπὸντες παντελῶς ἂν ὑπὸ λιμοῦ ἀπολοίμεθα· ὑπάρχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπιτακείδεκα γὰρ σταθμῶν τῶν ἐγγυτάτω οὐδὲ δεῦρο ἴοντες ἐκ τῆς χώρας οὐδὲν εἰχόμενον λαμβάνειν· ἐνθα δ' εἴ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατεδαπανήσαμεν. Νῦν δ' ἐπιτινόμενον πορεύεσθαι μακροτέραν μὲν, τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορήσομεν. (12) Πορευτέον δ' ἡμῖν τοὺς πρῶτους σταθμοὺς ὡς ἂν δυνώμεθα μακροτάτους, ἵνα ὡς πλείστον ἀποσπασθῶμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· ἦν γὰρ ἀπαξ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν ἀπόσχωμεν, οὐκέτι μὴ δύνηται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. Ὀλίγῳ μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τομῇσει ἐφέπεσθαι· πολὺν δ' ἔχων στόλον οὐ δύνησεται ταχέως πορεύεσθαι· ἴσως δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανιεῖ. Ταύτην, ἔφη, τὴν γνώμην ἔχω ἐγωγε.

13. Ἦν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη ἢ ἀποδρᾶναι ἢ ἀποφυγεῖν· ἡ δὲ τύχη ἐστρατήγησε κάλλιον. Ἐπεὶ γὰρ ἡμέρα ἐγένετο ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον, λογιζόμενοι ἥξειν ἅμα ἡλίῳ δύνοντι εἰς κόμας τῆς Βαβυλωνίας χώρας· καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐψεύσθησαν. (14) Ἐτι δὲ ἀμφὶ δειλὴν ἑδοξαν πολεμίους ὄρᾳ ἰππέας· καὶ τῶν τε Ἑλλήνων οἱ μὴ ἔτυχον ἐν ταῖς τάξεσιν ὄντες εἰς τὰς τάξεις ἔθεον, καὶ Ἀριαῖος, ἐτύγχανε γὰρ ἐφ' ἀμάξης πορευόμενος διότι ἐτέτρωτο, καταβὰς ἐθωρακίζετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (15) Ἐν ᾧ δὲ ὑπλίζοντο ἤκον λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ ὅτι οὐχ ἰππεῖς εἰσιν ἀλλ' ὑποζύγια νέμοιτο. Καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγὺς ποὺ ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς· καὶ γὰρ καὶ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κόμαις οὐ πρόσω. (16) Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμίους οὐκ ἤγεν· ἤδει γὰρ καὶ ἀπειρηχότας τοὺς στρατιώτας καὶ ἀσίτους ὄντας· ἤδη δὲ καὶ ὀψέ ἦν· οὐ μόνον οὐδὲ ἀπέκλινε, φυλαττόμενος μὴ δοκοίη φεύγειν, ἀλλ' εὐθύωρον ἄγων ἅμα τῷ ἡλίῳ δυομένῳ εἰς τὰς ἐγγυτάτω κόμας τοὺς πρῶτους ἔχων κατεσκήνωσεν, εἰς ὃν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ξύλα· (17) Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι ὁμῶς τρόπῳ τινὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, οἱ δὲ ὑπεροὶ σκοταῖοι προσιόντες ὡς ἐτύγχανον ἕκαστοι ἡλίζοντο, καὶ κραυγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἀλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους

bantur illi. Perveniunt inde ad prima castra prope Ariæum ejusque exercitum, media fere nocte : cumque arma ordine disposuissent, Græcorum duces et præfecti cohortium apud Ariæum convenere ; et tam Græci quam Ariæus, cum aliis apud hunc dignitate præstantissimis, jurejurando firmabant, neque prodituros se mutuo, et societatem fide culturos : barbari præsterea jurejurando adfirmabant sine fraude se itineris duces futuros. In hæc autem sic jurarunt, ut apro, tauro, lupo, ariete in scutum mactatis, Græci gladium, barbari hastam ibi intingerent. Posteaquam data erat utrinque fides, Clearchus ait, Age vero, Ariæe, quandoquidem nobis eadem et vobis est expeditio, dicito tua quæ sit de itinere sententia : eademne, qua venimus, nobis abundum sit via, an aliam animadvertisse tibi potiore videris ? Et ille, Si via, qua venimus, abierimus, omnes fame peribimus : jam nobis enim nulli suppetunt commeatus. Nam denis septenis castris proximis hisce ne tum quidem, cum huc pergeremus, ex ipsa quidquam regione capere potuimus : et si quid istic fuit, nos cum per eam proficisceremur penitus absumpsimus. Jam vero cogitamus via longiore quidem illa proficisci, sed in qua commeatus non indigebimus. Ac primis quidem castris quam longissime poterimus nobis proficiscendum est, ut quam maxime regis a copiis abstrahamur : nam si bidui semel aut tridui itinere ab ipsis abfuerimus, rex non jam amplius adsequi nos poterit. Parvis enim cum copiis insequi non audebit ; et magnum si ducat exercitum, celeriter progredi non poterit : atque forsitan etiam commeatum inopia premetur. Hæc mea, inquit, sententia est.

Ceterum hoc de ducendo exercitu consilium ad nihil aliud quam ad recessum vel fugam accommodatum erat : verum fortuna melius ducis est officio functa. Nam ubi dies illuxit, sic iter faciebant, ut solem haberent ad dextram, cum existimarent sole jam occidente ad vicos agri Babylonici se perventuros : in quo sane baudquaquam falsi sunt. Verum inclinato in vespem die, hostilem sibi videre visi sunt equitatum : quare tum Græci qui forte ordines non servarant, ad ordines currebant, tum Ariæus (quippe curru forte faciebat iter, propterea quod vulneratus esset), de eo cum descendisset, thoracem induit, quod et sui fecerunt. Interea dum armis illi se induerent, speculatores præmissi redeunt, ac non equites istos esse nuntiant, sed jumenta pastum querentia. Itaque statim animadvertiebant omnes, regem alicubi in propinquo habere castra : nam et fumus baud procul in vicis conspiciabatur. At Clearchus in hostes non duxit ; norat enim et fatigatos esse milites, et jejuniis laborare ; quin et serum jam diei erat : neque tamen via declinavit, cum caveret, ne fugere videretur : sed recto ducens tramite, sole jam occidente, cum iis qui primi erant, tabernacula proximis collocavit in vicis, e quibus a regis copiis direpta erant etiam ipsa ædium ligna. Ac primi quidem tali quodam modo castra sunt metati, posteriores quia tenebris jam terræ inductis accesserant, quo forte quilibet loco erat, cubabant ; ac mutuo se appellando magnum excitarunt cla-

ἀκούειν· ὥστε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολεμίων καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνωμάτων. (18) Δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ἐγένετο· οὔτε γὰρ ὁποῦντιον ἔτ' οὐδὲν ἐφάνη οὔτε στρατόπεδον οὔτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. Ἐξεπλάγη δὲ, ὥς εἶκε, καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφόδῳ τοῦ στρατεύματος. Ἐδήλωσε δὲ τοῦτο οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε. (19) Προϊούσης μένοι τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ τοῖς Ἕλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος καὶ δούπος ἦν ὅον εἰκὸς φόβου ἐμπεσόντος γίνεσθαι. (20) Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἥλειον, ὃν ἐτύγγανεν ἔχων παρ' ἐαυτῷ κήρυκα ἀριστον τῶν τότε, τοῦτον ἀνειπεῖν ἐκέλευσε σιγῇν κατακηρύξαντα ὅτι προαγορεύουσιν οἱ ἄρχοντες, ὃς ἂν τὸν ἀφέντα τὸν ὄνον εἰς τὰ ὄπλα μνηύσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν τάλαντον ἀργυρίου. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι κενὸς ὁ φόβος εἴη καὶ οἱ ἄρχοντες σωοί. Ἀμα δὲ ὁρθρῷ παρήγγειλεν ὁ Κλέαρχος εἰς τάξιν τὰ ὄπλα τίθεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἥπερ εἶχον ὅτε ἦν ἡ μάχη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δὲ δὴ ἔγραψα ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγη τῇ ἀφόδῳ, πῶδε δῆλον ἦν. Τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων τὰ ὄπλα παραδιδόναι ἐκέλευε, τότε δὲ ἅμα ἤλκιν ἀνατέλλοντι κήρυκας ἐπέμψε περὶ σπονδῶν. (2) Οἱ δ' ἔπειτ' ἦλθον πρὸς τοὺς προφύλακας, ἐζήτουν τοὺς ἄρχοντας. Ἐπειδὴ δὲ ἀπήγγελλον οἱ προφύλακες, Κλέαρχος τυχὼν τότε τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν εἶπε τοῖς προφύλαξι κελεύειν τοὺς κήρυκας περιμένειν ἄχρι ἂν σχολάσῃ. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησε τὸ στρατεύμα ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντῃ φάλαγγα πυκνὴν, τῶν δὲ ἀόπλων μηδὲνα καταφανῆ εἶναι, ἐκάλεσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὸς τε προῆλθε τοὺς τε εὐσπολάτους ἔχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ταῦτα ἔφρασεν. (4) Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγέλοις, ἀνηρώτα τί βούλονται. Οἱ δ' ἔειπον ὅτι περὶ σπονδῶν ἥκιοιεν ἄνδρες ὅτινες ἱκανοὶ ἔσονται τὰ τε παρὰ βασιλέως τοῖς Ἕλλησιν ἀπαγγεῖλαι καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. (5) Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Ἀπαγγέλλετε τοῖνυν αὐτῷ ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἀριστον γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδ' ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἕλλησι μὴ πορίσας ἀριστον. (6) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀγγελοι ἀπήλαυνον, καὶ ἤκον ταχύ· ὧ καὶ δῆλον ἦν ὅτι ἐγγὺς ποῦ βασιλεὺς ἦν ἢ ἄλλος τις ὃ ἐπετέτακτο ταῦτα πράττειν· ἔλεγον δὲ ὅτι εἰκότα δοκοῖεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἥκιοιεν ἡγεμόνας ἔχοντες οἱ αὐτοὺς, εἰάν σπονδαὶ γένωνται, αἰχμοῖς ἔνθεν ἔξουσιν τὰ ἐπιτήδεια. (7) Ὁ δὲ ἡρώτα εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο ἰοῦσι καὶ ἀπιούσιν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσονται σπονδαί. Οἱ δὲ, Ἀπασιν, ἔφασαν, μέχρι ἂν βασιλεῖ τὰ παρ' ὑμῶν διαγγελθῇ. (8) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον, μεταστησάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος ἐβουλεύετο· καὶ ἐδόκει τὰς σπονδὰς ποιῆσθαι ταχὺ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἔλθειν τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια καὶ λαβεῖν. (9) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε, Δοκεῖ μὲν

morem, quem et hostes audierunt : quo factum est, ut hostium proximi e tentoriis etiam fugerent. Postridie facile hoc intellectum est : nam neque jumentum adparuit ullum, neque castra, neque usquam in propinquo fumus. Quin et rex ipse, uti videbatur, exercitus nostri adventu fuit exterritus : idque declaravit iis, quæ altero die fecit. Verum hac procedente nocte, Græcis etiam incidit terror, ac tumultus erat strepitusque tantus, quantum esse consentaneum est, cum terror incidit. Clearchus vero Tolmidem Eleum, quem præstantissimum ejus temporis præconem apud se forte habebat, pronuntiare jussit, silentio prius indicto, significare duces, qui indicarit eum, asinum qui in castra emiserat, istum præmium argenti talentum accepturum. Hæc posteaquam per præconem enuntiata fuerunt, intellexere milites vanum fuisse terrorem, ac duces esse salvos. Primo autem diluculo Clearchus Græcis imperat, ut illo armati consistent ordine, quo se prælii tempore tenuerant.

CAPUT III.

Ceterum quod paulo ante scripsi, regem hoc adventu nostro exterritum fuisse, id hinc quidem manifestum erat. Nam cum pridie nuntiis ad nos missis, ut arma traderemus præceperat, tunc sub ortum solis caduceatores misit, qui de fœderibus agerent. Hi cum ad primos excubitores venissent, ubi duces essent quærebant. Quod ubi renuntiassent excubitores, Clearchus id qui forte temporis ordines inspiciebat, excubitoribus mandavit, caduceatores exspectare jubere, donec sibi otium esset. Cum autem sic instruxisset exercitum, ut omni ex parte commodè densa cerni posset phalanx, nec quisquam ex inermibus esset in conspectu, nuntios arcessivit, ac tum ipse processit cum parte militum suorum armis instructissima atque pulcherrima, tum aliis hæc ducibus denuntiavit. Posteaquam prope nuntios erat, quid vellent, interrogat. Aiunt illi, ut de fœderibus agerent venisse homines, qui et ad regis mandata Græcis, et ad Græcorum regi mandata referenda forent idonei. Respondit Clearchus : Ergo renuntiate ei, primum prælio decertandum esse : prandium enim nobis non est, nec quisquam unus qui Græcis verba de fœderibus facere audeat, nisi prandium præbuerit. Hæc cum audissent nuntii abibant, ac statim redibant : unde constabat in propinquo regem alicubi esse, vel quendam alium, cui de his agendi datum esset negotium : aiebant autem regi æqua, quæ protulissent, esse videri, atque adeo venire se cum ducibus itinerum, qui eos, si inirentur fœdera, ducturi essent, ubi commeatus essent habituri. Et quærebat ille, an fœdera iis tantum viris offerret, ad ipsum qui ituri essent ac redituri, an aliis quoque cum ipso pacta forent fœdera. Illi, Omnibus, aiunt, oblata sunt fœdera, quoad regi a vobis proposita renuntientur. Hæc cum dixissent, Clearchus, iis submotis, tota de re consultabat : visumque est ut fœdera inirent, et celeriter pacateque adeo ad commeatum tum profiscerentur, tum caperent. Et Clearchus, Mihi quoque,

κάμοι ταῦτα· οὐ μέντοι ταχύ γε ἀπαγγελῶ, ἀλλὰ δια-
τρίψω ἕξ· ἂν ὀκνήσωσιν οἱ ἄγγελοι μὴ ἀποδόξῃ ἡμῖν
τὰς σπονδὰς ποιήσασθαι· οἶμαι γε μέντοι, ἔφη, καὶ τοῖς
ἡμετέροις στρατιώταις τὸν αὐτὸν φόβον παρέσεσθαι.
Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καιρὸς εἶναι, ἀπήγγελλεν ὅτι σπένδοιτο,
καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰπιτήδεια. (10) Καὶ
οἱ μὲν ἡγοῦντο, Κλέαρχος μὲντοι ἐπορεύετο τὰς μὲν
σπονδὰς ποιησόμενος, τὸ δὲ στράτευμα ἔχων ἐν τάξει,
καὶ αὐτὸς ὠπισθοφυλάκει. Καὶ ἐνέτγγανον τάφροις
καὶ αὐλῶσιν ὕδατος πληρῆσιν, ὥς μὴ δύνασθαι διαβαί-
νειν ἀνευ γεφυρῶν· ἄλλ' ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοι-
νίκων οἳ ἦσαν ἐκπεπτωκότες, τοὺς δὲ καὶ ἐξέκοπτον.
(11) Καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν ὥς ἐπεστάτει,
ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ
βακτηρίαν· καὶ εἴ τις αὐτῷ δοκοῖη τῶν πρὸς τοῦτο τετα-
γμένων βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον ἔπαισεν
ἂν, καὶ ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πληθὸν ἐμβαί-
νων· ὥστε πᾶσιν αἰσχύνην εἶναι μὴ οὐ συσπουδάσειν.
(12) Καὶ ἐτάχθησαν μὲν πρὸς αὐτοῦ οἱ τριάκοντα ἔτη
γεγονότες· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλέαρχον ἑώρων σπουδάζοντα,
προσελάμβανον καὶ οἱ πρεσβύτεροι. (13) Πολὺ δὲ μάλ-
λον ὁ Κλέαρχος ἐσπευδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλή-
ρεις εἶναι τὰς τάφρους ὕδατος· οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἷα τὸ πε-
δίον ἄρδῃ· ἄλλ' ἵνα ἤδη πολλὰ προφαίνοιτο τοῖς Ἑλ-
λησι δεινὰ εἰς τὴν πορείαν, τοῦτου ἕνεκα βασιλέα ὑπώ-
πτειν ἐπὶ τὸ πῆδον τὸ ὕδωρ ἀφεικῆναι. (14) Πορευό-
μενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες
λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνῆν δὲ σίτος πολὺς καὶ οἶνος
φοινίκων καὶ ὄξος ἐβήτον ἀπὸ τῶν αὐτῶν. (15) Αὐταὶ
δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἷας μὲν ἐν τοῖς Ἑλλησιν
ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέχεκτο, αἱ δὲ τοῖς δεσπótαις
ἀποκείμεναι ἦσαν ἀπολεκτοί, θαυμάσαι τὸ κάλλος καὶ
τὸ μέγεθος, ἡ δὲ ὄψις ἡλέκτρον οὐδὲν διέφερε· τὰς δὲ τινας
ξηραίνοντες τραγῆματα ἀπετίθεσαν. Καὶ ἦν καὶ παρὰ
πότον ἡδὺ μὲν, κεφαλαγὲς δέ. (16) Ἐνταῦθα καὶ τὸν
ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος πρῶτον ἔφαγον οἱ στρατιῶται,
καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμασαν τὸ τε εἶδος καὶ τὴν ἰδιότητα
τῆς ἡδονῆς. Ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλαγὲς. Ὅ
δὲ φοῖνιξ ὅθεν ἐξαιρεῖται ὁ ἐγκέφαλος ὁλος αὐαίνειτο.

17. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· καὶ παρὰ μεγάλου
βασιλέως ἦκε Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλείας γυναι-
κὸς ἀδελφὸς καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς· δοῦλοι δὲ πολ-
λοὶ εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆντησαν αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλ-
λῶν στρατηγοί, ἔλεγε πρῶτος Τισσαφέρνης δι' ἑρ-
μηνέως τοιάδε. (18) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, γείτων
οἰκῷ τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐπεὶ ὑμᾶς εἶδον εἰς πολλὰ κακὰ
καὶ ἀμύχανα ἐμπεπτωκότας, εὐρημα ἐποίησάμην εἰ
πως δυναίμην παρὰ βασιλέως αἰτήσασθαι δοῦναι ἔμοι
ἀποσῶσαι ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἶμαι γὰρ ἂν οὐκ
ἀχαρίστως μοι ἔχειν οὕτε πρὸς ὑμῶν οὕτε πρὸς τῆς
πάσης Ἑλλάδος. (19) Ταῦτα δὲ γνούς ἡτούμην βασι-
λέα, λέγων αὐτῷ ὅτι δικαίως ἂν μοι χαρίζοιτο, ὅτι
αὐτῷ Κῦρον τε ἐπιστρατεύοντα πρῶτος ἤγγειλα καὶ
βοήθειαν ἔχων ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ἀφικόμην, καὶ μόνος

inquit, hæc placent : quod tamen ipsis non confestim
significabo, sed cunctabor donec vereantur nuntii, ne
nobis fœdera ut ineamus minimæ videatur : verum no-
stris etiam, ait, militibus eundem adfuturum metum arbi-
tror. Posteaquam visum est illi esse commodum, percus-
surum se fœdus significabat, statimque ut ad comœatus
ipsum ducerent, præcepit. Atque illi quidem præibant :
at Clearchus fœdera percussurus, copiis instructis iter fa-
ciebat, ipseque eas a tergo custodiebat. Et in fossas ac ca-
nales incidebant aqua plenos, adeo ut eos absque pontibus
transire non possent : sed ex palmis, quæ deciderant, quas-
ve ipsi excidebant, pontes faciebant. Atque ibi tum ani-
madverti poterat, quomodo præesset Clearchus ; cum manu
læva teneret hastam, baculum dextra : ac si quis ei videretur
illorum, quibus hoc negotii datum erat, segniter se ge-
rere, mox idoneum eligens, illum verberare solebat, et ipse
simul in cœnum descendens cum aliis manum operi admove-
bat ; adeo ut omnibus pudori esset, si non et ipsi strenuam
navarent operam. Ac ab ipso quidem triginta tantum an-
nos nati constituti fuerunt : verum ubi Clearchum opus se-
dulo facientem viderunt, seniores etiam ei manus admove-
runt. Et multo magis festinabat Clearchus, quod fossas
hunc ad modum non semper aqua plenas esse suspicaretur ;
quippe cum illud anni tempus non esset, quo solum riga-
re solebant : at quo multa Græcis ad iter faciendum impe-
dita viderentur, idcirco regem aquam in campum emisisse
suspiciabatur. Ita proficiscentes ad vicos pervenerunt,
unde viæ duces comœatus capiendos esse demonstrave-
rant. In his multum inerat frumentum, et vinum ex pal-
mis, acetumque ex iisdem coctum. Istæ palmarum glan-
des, quales apud Græcos quidem videre est, famulis reser-
vabantur ; quæ vero dominis reservabantur, delectæ erant,
pulchritudine et magnitudine admirabiles : specie autem
ab electro nihil differebant. Nonnullas exsiccatas pro bella-
riis reposuerant. Et inter potandum suave quidem illud
erat, sed capitis tamen dolorem excitabat. Ibi primum
milites etiam medulla palmæ vescébantur, atque multi tum
cibi genus ipsum, tum propriam suavitatis ejus naturam ad-
mirabantur. Sed et hoc acrem capiti dolorem adferebat.
Palma autem ipsa, unde medulla extracta esset, tota exa-
rescebat.

Tres hic dies commorati sunt : et interea Tissaphernes
a magno rege venit, regis item uxoris frater, et tres alii
Persæ : quos servi multi sequebantur. Iis autem cum du-
ces Græcorum obviam processissent, Tissaphernes primum
per interpretem in hunc modum loquutus est : « Ego, Græ-
ci, loca Græciæ proxima habito : quare cum vos in multa
et ineluctabilia mala incidisse viderem, in lucro mihi depu-
tandum censui, si qua ratione petere a rege possem, ut
vos in Græciam salvos reduci mihi copiam daret. Ar-
bitror enim gratiam mihi nec a vobis, nec ab universa Græ-
cia defuturam. Hæc cum existimarem, id a rege petii, di-
cens ei, jure ipsum hac in parte mihi gratificaturum, quip-
pe qui primus ipsi et Cyrum ei bellum parare nuntiarim,
et una cum nuntio auxiliis comitantibus accesserim ; ac so-

τῶν κατὰ τοὺς Ἑλλήνας τεταγμένων οὐκ ἔφυγον, ἀλλὰ διήλασα καὶ συνέμιξα βασιλεῖ ἐν τῷ ὑμετέρῳ στρατοπέδῳ, ἐνθα βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐπεὶ Κύρον ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς ἔν Κύρῳ βαρβάρους ἐδίωξε σὺν τοῖςδε τοῖς παροῦσι νῦν μετ' ἐμοῦ, οἵπερ αὐτῷ εἰσι πιστότατοι. (20) Καὶ περὶ μὲν τούτων ὑπέσχετό μοι βουλευσασθαι· ἐρέσθαι δέ με ὑμᾶς ἐκέλευσεν ἔλθοντα τίνος ἔνεκεν ἑστρατεύσατε ἐπ' αὐτόν. Καὶ συμβουλεύω ὑμῖν μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐπρακτότερον ᾖ, ἐάν τι δύναμαι ἀγαθὸν ὑμῖν παρ' αὐτοῦ προάξασθαι. (21) Πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ Ἕλληνες ἐβούλευοντο· καὶ ἀπεκρίναντο, Κλέαρχος δ' ἔλεγεν· Ἡμεῖς οὔτε συνήλθμεν ὥς βασιλεῖ πολεμήσοντες οὔτ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ βασιλέα, ἀλλὰ πολλὰς προφάσεις Κύρος εὕρισκεν, ὥς καὶ σὺ εὖ οἶσθα, ἵνα ὑμᾶς τε ἀπαρασκευάστους λάβοι καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε ἀναγάγοι. (22) Ἐπεὶ μέντοι ἤδη αὐτὸν ἐωρῶμεν ἐν δεινῷ ὄντα, ἡσχύνθημεν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους προδοῦναι αὐτόν, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παρέχοντες ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ ποιεῖν. (23) Ἐπεὶ δὲ Κύρος τέθηκεν, οὔτε βασιλεῖ ἀντιποιοῦμεθα τῆς ἀρχῆς οὔτ' ἔστιν οὗτος ἔνεκα βουλοίμεθ' ἂν τὴν βασιλείας χώραν κακῶς ποιεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἀποκτείνειν ἂν ἐθέλοιμεν, πορευοίμεθα δ' ἂν οἴκαδε, εἰ τις ἡμᾶς μὴ λυποίῃ· ἀδικοῦντα μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι· ἐάν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποῶν ὑπάρχη, καὶ τούτου εἰς γε δύναμιν οὐχ ἡττησόμεθα εὖ ποιοῦντες. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. (24) Ἀκούσας δὲ ὁ Τισσαφέρνης ἔφη, Ταῦτα ἐγὼ ἀπαγγεῶν βασιλεῖ καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου· μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἤκω αἱ σπονδαὶ μενόντων· ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέχομεν. (25) Καὶ εἰς μὲν τὴν ὕστεραίαν οὐχ ἦκεν· ὥστ' οἱ Ἕλληνες ἐφρόντιζον· τῇ δὲ τρίτῃ, ἣκων ἔλεγεν ὅτι διαπεπραγμένος ἦκσι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἕλληνας, καίπερ πάντῃ πολλῶν ἀντιλεγόντων ὥς οὐκ ἄξιον εἶη βασιλεῖ ἀφείναι τοὺς ἐφ' ἑαυτὸν στρατευσαμένους. (26) Τέλος δὲ εἶπε, Καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν ἥ μὴν φιλίαν παρέξειν ὑμῖν τὴν χώραν καὶ ἀδόλως ἀπάξειν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορὰν παρέχοντας· ὅπου δ' ἂν μὴ ᾖ πρίασθαι, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἰάσομεν τὰ ἐπιτήδεια. (27) Ὑμᾶς δ' αὖ ἡμῖν δεήσει ὁμόσαι ἥ μὴν πορεύεσθαι ὥς διὰ φιλίας ἀσυνῶς σῖτα καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, ὁπόταν μὴ ἀγορὰν παρέχωμεν, ἣν δὲ παρέχωμεν ἀγορὰν, ὠνούμενους ἔξειν τὰ ἐπιτήδεια. (28) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ὥμοσαν καὶ δεξιὰς ἔδωκαν Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλείας γυναικὶς ἀδελφὸς τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγόις καὶ λοχαγοῖς καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. (29) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης εἶπε, Νῦν μὲν δὴ ἀπειμι ὥς βασιλέα· ἐπειδὴν δὲ διαπραξώμαι ἃ δεομαι, ἤξω συσκευασάμενος ὥς ἀπάξων ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὸς ἀπὼν ἐπὶ τὴν ἡμευτοῦ ἀρχήν.

lus ex iis, qui oppositi Græcis fuere, non fugerim, sed aciem perruperim et cum rege vestris in castris me conjunxerim, quo rex, Cyrum ubi interfecerat, pervenerat; qui barbaros etiam Cyrum sequutos cum iis ipsis, quas nunc mecum habeo, fidissimas sane ipsi, copiis persequutus fu- rim. Ac de his quidem se deliberaturum mihi pollicitus est: sed tamen huc me venire atque vos interrogare jussit, quam- obrem adversus ipsum arma cepertis. Atque adeo vobis suadeo modice respondeatis; ut factu mihi facilius sit, si quid equidem boni vobis ab ipso impetrare potero. » Ad hæc verba Græci nonnihil secedentes inter se consultabant, atque ita responderunt, Clearcho pro omnibus loquente: « Nos neque eo consilio convenimus, ut regi bellum facere- mus, neque adversus regem profecti sumus: sed multos Cyrus inveniebat, uti et tu probe nosti, prætextus, ut et vos imparatos offenderet, et nos huc perduceret. Postea- quam vero eum in periculo jam esse ingenti videremus, et apud deos et apud homines pudendum existimavimus, eum si desereremus, præsertim qui superioribus temporibus nosmet ipsos ejus beneficiis exhibuissemus. At ubi Cyrus occubuit, neque de regno cum rege contendimus neque cau- sæ quidquam est, cur regis agrum infestare vellemus; nec eum occidere cupimus, sed domum profecturi sumus, si nemo nobis molestiam exhibeat: verum si quis injuriam faciat, eum cum deorum ope propulsare conabimur. Quod si quis etiam beneficii s nos prosequatur, nec ab illo pro viri- bus nostris beneficiendo vincemur. » Hæc ille loquutus est. Quæ cum audisset Tissaphernes, Hæc regi, inquit, renun- tiabo, vicissimque ipsius mandata vobis: maneant autem, donec ego rediero, fœdera: et nos forum vobis suppeditabi- mus. Ac prostridie quidem non rediit; ex quo Græci solliciti erant: tertio vero cum rediisset die, venire se aiebat rege exorato, ut ipsi Græcos domum incolumes reducere liceret; tametsi quamplurimi fuissent, qui con- tra dicerent, non ex regis esse dignitate, eos qui adver- sus ipsum arma cepissent, dimittere. Postremo, Licet ita- que jam vobis, ait, fidem a nobis accipere, certo nos ami- cam vobis regionem præbituros, et sine dolo, data commea- tus coemendi copia, in Græciam abducturos. Sicubi fo- rum non præbuerimus, vos ex regione commeatus sumere patiemur. Vos vicissim dato nobis jurejurando polliceri oportebit, certo tanquam per regionem amicam sine ullo damno vos iter facturos, atque adeo esculenta et potulenta sumpturos, ubi forum non præbuerimus: sin forum præ- buerimus, commeatus pretio redempturos. Decreta sunt hæc; et jurejurando interposito, dexteras Tissaphernes et conjugis regis frater Græcorum ducibus et præfectis cohori- tium dederunt, vicissimque a Græcis acceperunt. Post hæc Tissaphernes, Jam quidem inquit, ad regem abeo: posteaquam vero quæ mihi opus sunt perfecero, redibo collectis viaticis eo consilio, ut vos in Græciam deducam, et ipse meum ad principatum discedam.

Μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέρην οἱ τε Ἕλλη-
νες καὶ Ἀριαῖος ἔγγυς ἀλλήλων ἐστρατοπεδεύμενοι ἡμέ-
ρας πλείους ἢ εἰκοσιν. Ἐν δὲ ταύταις ἀφικνοῦνται
πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν τινες, παρεθάρβυνόν τε
καὶ δεξιὰς ἐνιοὶ παρὰ βασιλείῳ ἔφερον μὴ μνησικακή-
σειν βασιλέα αὐτοῖς τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας μηδὲ
ἄλλου μηδενὸς τῶν παρωχημένων. (3) Τούτων δὲ γι-
γνομένων ἐνδοιοὶ ἦσαν οἱ περὶ Ἀριαῖον ἦττον προς-
έχοντες τοῖς Ἕλλησι τὸν νοῦν ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς
μὲν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἤρρεσκον, ἀλλὰ προσιόν-
τες τῷ Κλέαρχῳ ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς,
(4) Τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς ἡμᾶς
ἀπολέσαι ἂν περὶ παντὸς ποιήσαιτο, ἵνα καὶ τοῖς ἄλ-
λοις Ἕλλησι φόβος ᾖ ἐπὶ βασιλέα μέγαν στρατεύειν;
καὶ νῦν μὲν ἡμᾶς ὑπάγεται μένειν διὰ τὸ διεσπάρθαι
αὐτῷ τὸ στράτευμα· ἐπὶ δὲ πάλιν ἀλισθῇ αὐτῷ ἡ
στρατιὰ, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπιθήσεται ἡμῖν. (5) Ἴσως
δέ που ἢ ἀποσχάπτεται τι ἢ ἀποτειγίξει, ὥς ἀπορος ᾖ ἡ
δόξ. Οὐ γάρ ποτε ἐκὼν γε βουλήσεται ἡμᾶς ἐλθόντας
εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι ὥς ἡμεῖς τοσοῖδε ὄντες
ἐνικώμεν τὸν βασιλέα ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ καὶ κατα-
γέλασαντες ἀπῆλθομεν. (6) Κλέαρχος δὲ ἀπέκρίνατο
τοῖς ταῦτα λέγουσιν, Ἐγὼ ἐνθυμοῦμαι μὲν καὶ ταῦτα
πάντα· ἐννοῶ δ' ὅτι εἰ νῦν ἀπιμεν, δοξομεν ἐπὶ πολέμῳ
ἀπιέναι καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. Ἐπειτα πρῶ-
τον μὲν ἀγορὰν οὐδεὶς παρεῖχε ἡμῖν οὐδὲ θεν ἐπισιτι-
σόμεθα· αὐτὸς δὲ ὁ ἡγήσόμενος οὐδεὶς ἔσται· καὶ ἅμα
ταῦτα ποιοῦντων ἡμῶν εὐθὺς Ἀριαῖος ἀφιστήξει· ὥστε
φίλος ἡμῖν οὐδεὶς λελείφεται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόσθεν ὄν-
τες πολέμιοι ἡμῖν ἔσονται. (7) Ποταμὸς δ' εἰ μὲν τις
καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστὶ διαβατέος οὐκ οἶδα· τὸν δ' οὖν
Εὐφράτην οἶδαμεν ὅτι ἀδύνατον διαδῆναι κολυπόντων
πολεμίων. Οὐ μὲν δὴ ἂν μάχεσθαι γε δέη ἱππεῖς εἰσιν
ἡμῖν ζύμματα, τῶν δὲ πολεμίων ἱππεῖς εἰσιν οἱ πλεί-
στοι καὶ πλείστου ἄξιοι· ὥστε νικῶντες μὲν τίνα ἂν
ἀποκτείναιμεν; ἡττωμένων δὲ οὐδὲνα οἶόν τε σωθῆ-
ναι. (8) Ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, ὃ οὕτω πολλὰ ἐστὶ
τὰ σύμματα, εἶπερ προθυμεῖται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ
οἶδα ὅτι δεῖ αὐτὸν ὁμόσαι καὶ δεξιὰν δοῦναι καὶ θεοὺς
ἐπινοῇσαι καὶ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ ἀπιστὰ ποιῆσαι Ἕλ-
λησὶ τε καὶ βαρβάροις. Τοιαῦτα πολλὰ ἔλεγεν.

8. Ἐν δὲ τούτῳ ἦκε Τισσαφέρνης ἔχων τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν ὥς εἰς οἶκον ἀπὼν καὶ Ὀρόντας τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν· ἦγε δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τὴν βασιλείῳ ἐπὶ
γάμῳ. (9) Ἐντεῦθεν δὲ ἦδη Τισσαφέρνους ἡγουμένου
καὶ ἀγορὰν παρέχοντος ἐπορεύοντο· ἐπορεύετο δὲ καὶ
Ἀριαῖος τὸ Κύρου βαρβαρικὸν ἔχων στράτευμα ἅμα
Τισσαφέρνει καὶ Ὀρόντῃ καὶ ζυνεστρατοπεδεύετο σὺν
ἐκείνοις. (10) Οἱ δὲ Ἕλληνες ὑπορῶντες τούτους αὐτοὶ
ἐφ' ἑαυτῶν ἐχώρουν ἡγεμόνας ἔχοντες. Ἐστρατοπε-
δεύοντο δὲ ἐκάστοτε ἀπέχοντες ἀλλήλων παρασάγγην
καὶ μείον· ἐφυλάττοντο δὲ ἀμφοτέροι ὥσπερ πολεμίους

Post hæc et Græci et Ariæus, castris quæ hinc inde prope
aberant locatis, Tissaphernem dies plus viginti opperieban-
tur. In his veniunt ad Ariæi exercitum et nonnulli Persæ,
qui fiduciam eis addebant, nonnullis etiam fidem a rege da-
tam adherentibus, non cum animo eis infenso regem recor-
daturum expeditionis adversus ipsum cum Cyro susceptæ,
nec ullius rei alterius præteritæ. Quæ cum ita fierent, pa-
lam erat Ariæum cum suis minus jam Græcis attentum ani-
mum præbere: adeo ut ob hoc etiam Græcorum plerisque non
placeret; qui cum Clearchum ceterosque accessissent duces,
Quid, inquit, manemus? an nescimus regem nos perdi-
tos in primis velle, ut sit Græci etiam quod ceteri metuant
adversus regem arma capere? Et jam quidem nos ad manen-
dum pellicit, propterea quod copiarum ejus dispersæ sint: ve-
rum ubi rursum ipsi coactæ fuerint copiarum, fieri non potest
quin nos adoriatur. Fortassis etiam alicubi fossam ducit
aliquam vel murum exstruit, ut iter nobis sit impervium.
Neque enim valde voluerit nos ut in Græciam reversi num-
tium perferamus, nos utique tantillo numero viros
regis copias pro portis ejus vicisse, eoquæ illuso rediisse.
Clearchus autem iis, qui hæc dicebant, Hæc quidem ipse,
respondit, omnia mecum in animo considero: sed et illud
cogito, si jam discedamus, futurum ut belli gerendi causa
discedere, et contra fœdera facere videamur. Tum, primo
quidem nemo forum nobis præbebit, neque unde cibaria
sumpsimus; deinde nemo erit nobis qui se ducem præ-
buerit; etiam Ariæus, simul atque hæc fecerimus, a no-
bis statim deficiet: adeo ut nullus nobis reliquus futurus sit
amicus, sed illi etiam, qui prius erant amici, hostes nobis
sint. Fluvius quidem nunc quis alius nobis trajiciendus sit,
haud scio: Euphratem certe scimus, hostibus impediendi-
bus, nullo modo transiri posse. Nec sane nobis, si pugnan-
dum fuerit, equites sunt auxiliarii; at hostium equitatus
plurimus est et præstantissimus: quemnam itaque interfici-
emus, si maxime vicerimus? certe si vincemur, nemo sal-
vus evadere poterit. Equidem regem, cui multa adeo sunt
auxilia, siquidem nos perditos cupiat, haud scio cur jusu-
randum dextramque dedisse necesse fuerit, ac per deos fal-
lendi animo jurasse, datamque adeo ab ipso fidem Græcis
barbarisque suspectam fecisse. Hujusmodi multa dicebat.

Interea suis cum copiis venit Tissaphernes, quasi do-
mum profecturus, itemque cum copiis suis Orontas: quin
et regis hic filiam, matrimonio sibi junctam, secum ducebat.
Inde Tissapherne præeunte præbenteque forum proficisce-
bantur: comitabatur etiam Ariæus Tissaphernem et Oron-
tam, cum copiis Cyri e barbaris quas conscripserat, et una
cum illis castra metatus est. Græci autem cum eos suspec-
tos haberent, seorsum suis cum ducibus pergebant. Et
semper castra posuerunt ita, ut aliquanto minus una para-
sanga ab se invicem distarent: præterea sibi cavebant utri-
que ab alteris tanquam hostibus, et hoc statim suspicionem

ἀλλήλους, καὶ εὐθὺς τοῦτο ὑποψίαν παρείχεν. (11) Ἐνίσταντο δὲ καὶ ξυλιζόμενοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ χόρτον καὶ ἄλλα τοιαῦτα ξυλλέγοντες πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις ὥστε καὶ τοῦτο ἐχθραν παρείχε. (12) Διελθόντες δὲ τρεῖς σταθμούς ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον τεῖχος, καὶ παρῆλθον εἰσω αὐτοῦ. Ἦν δὲ ὠκοδομημένοι πλίνθοις ὅπταις ἐν ἀσφάλτῳ καιμέναις, εὖρος εἴκοσι ποδῶν, ὕψος δὲ ἑκατὸν μῆκος δ' ἐλέγετο εἶναι εἴκοσι παρασαγγῶν ἀπέχει δὲ Βαβυλῶνος οὐ πολὺ. (13) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμούς δύο παρασαγγὰς ὁκτώ· καὶ διέβησαν διώρυγας δύο, τὴν μὲν ἐπὶ γεφύρας, τὴν δ' ἐξευγμένην πλοίοις ἐπτά· αὗται δ' ἦσαν ἀπὸ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ· κατετέμνηντο δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τάρροι ἐπὶ τὴν χώραν, αἱ μὲν πρῶται μεγάλαι, ἔπειτα δ' ἐλάττους· τέλος δὲ καὶ μικροὶ ὄχθοι, ὥστε ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελίνας καὶ ἀφικνουῦνται ἐπὶ τὸν Τίγρητα ποταμόν· πρὸς ᾧ πόλις ἦν μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, ἥ ὄνομα Σιττάκη, ἀπέχουσα τοῦ ποταμοῦ σταδίου πεντεκαίδεκα. (14) Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνας παρ' αὐτὴν ἐσκήνησαν ἐγγὺς παραδείσου μεγάλου καὶ καλοῦ καὶ δασέος παντοίων δένδρων· οἱ δὲ βάρβαροι διαβεβηκότες τὸν Τίγρητα οὐ μέντοι καταφανεῖς ἦσαν. (15) Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἔτυχον ἐν περιπάτῳ ὄντες πρὸ τῶν θπλων Πρόξενος καὶ Ξενοφῶν· καὶ προσελθὼν ἀνθρωπὸς τις ἡρώτησε τοὺς προφύλακας ποῦ ἂν ἴδοι Πρόξενον ἢ Κλέαρχον· Μένωνα δὲ οὐκ ἐζήτει, καὶ ταῦτα παρ' Ἀριαίου ὧν τοῦ Μένωνος ξένου. (16) Ἐπεὶ δὲ Πρόξενος εἶπεν ὅτι αὐτὸς εἰμι ὃν ζητεῖς, εἶπεν ὁ ἄνθρωπος τάδε. Ἐπεμψέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρτάζωξ, πιστοὶ ὄντες Κύρω καὶ ὑμῖν εὖνοι, καὶ κελεύουσι φυλάττεσθαι μὴ ὑμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι· ἔστι δὲ στρατεύμα πολὺ ἐν τῷ πλησίον παραδείσῳ. (17) Καὶ παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ πέμψαι κελεύουσι φυλακὴν, ὥς διανοεῖται αὐτὴν λῦσαι Τισσαφέρνης τῆς νυκτὸς, ἂν δύνῃται, ὥς μὴ διαβῇτε, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἀποληθῇτε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς διώρυχος. (18) Ἀκούσαντες ταῦτα ἀγούσιν αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέαρχον καὶ φράζουσιν ἃ λέγει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἀκούσας ἐταράχθη σφόδρα καὶ ἐφοβεῖτο. (19) Νεανίσκος δὲ τις τῶν παρόντων ἐνοήσας εἶπεν ὥς οὐκ ἀκόλουθα εἴη τό τε ἐπιθήσεσθαι καὶ λύσειν τὴν γέφυραν. Ἀπλὸν γὰρ ὅτι ἐπιτιθεμένους ἢ νικᾶν δεήσει ἢ ἡττᾶσθαι. Ἐὰν μὲν οὖν νικῶσι, τί δεῖ αὐτοὺς λύειν τὴν γέφυραν; οὐδὲ γὰρ ἂν πολλὰι γέφυραι ὥσιν ἔχοιμεν ἂν ὅποι φυγόντες ἡμεῖς σωθῆμεν. (20) Ἐὰν δὲ ἡμεῖς νικῶμεν, λευμένης τῆς γεφύρας οὐχ ἔξουσιν ἐκεῖνοι ὅποι φύγωσιν· οὐδὲ μὴν βοηθῆσαι πολλῶν ὄντων πέραν οὐδεὶς αὐτοῖς δυνήσεται λευμένης τῆς γεφύρας. (21) Ἀκούσας δὲ ὁ Κλέαρχος ταῦτα ἤρετο τὸν ἀγγελον πόση τις εἴη χώρα ἢ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς διώρυχος. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι πολλή καὶ κῶμαι ἐνεῖσι καὶ πόλεις πολλὰι καὶ μεγάλαι. (22) Τότε δὴ καὶ ἐγνώσθη ὅτι οἱ βάρβαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμψαιεν, ὁκνοῦντες μὴ οἱ Ἕλληνες διελόντες τὴν γέφυραν μένοιεν ἐν τῇ νήσῳ

praebuit. Nonnunquam etiam loco dum ex eodem ligna petebant, dum pabulum aliaque id genus colligebant, verbera invicem ingerebant; adeo ut hoc etiam inimicitias excitaret. Confecto trium castrorum itinere ad Mediæ dictum murum pervenerunt, intraque eum ingressi sunt: erat autem exstructus lateribus coctis in bitumine positis, latitudine pedum viginti, centum altitudine: longitudo ferebatur esse parasangarum viginti, neque procul a Babylone aberat. Inde castris alteris, parasangas octo progressi sunt; binosque trajecerunt alveos fodiendo ductos, ponte alterum, alterum navigiis septem junctum ductierant hi a Tigri fluvio; et ab his fossæ etiam in regionem illam diductæ erant, primæ magnæ, deinde minores; tandem etiam exigui canales, qualiter ad panici segetem in Græcia ducuntur: et ad Tigrim fluvium perveniunt; propter quem urbs erat magna et hominibus frequens, cui nomen Sittace, a flumine stadiis quindecim distans. Et Græci quidem ad hanc castra sunt metati, prope hortum amœnum magnumque, et arboribus omnis generis densum: barbari vero cum Tigrim transiissent, conspici certe non poterant. Ceterum a cœna forte Proxenus et Xenophon pro loco, armati ubi excubarunt, ambulabant: cum quidam accedens excubitores interrogavit, ubinam Proxenum vel Clearchum reperiret. Menonem non quærebat, quamquam ab Ariæo missus esset Menonis hospite. Cum dixisset Proxenus, Ego ille sum, quem quaeris; Ariæus, inquit ille, et Artaozus, fideles olim Cyro, et vobis benevoli, me miserunt; cavendumque vobis esse denuntiant, ne barbari noctu vos adoriantur: est enim magnus in vicino vobis horto exercitus. Ad pontem etiam Tigris fluminis ut præsidium mittatis, hortantur, propterea quod Tissaphernes de eo noctu solvendo cogitat, si possit, ut non transeat, sed inter fluvium et alveum intercludamini. Hæc cum audissent, eun. ad Clearchum ducunt, et quæ diceret, exponunt. Ea cum audisset Clearchus, perturbatus erat, et metu vehementi commotus. At adolescens quidam ex iis qui aderant, re considerata, non esse aiebat consentanea, Tissaphernem ipsos adgressurum et pontem soluturum. Perspicuum enim est, necesse esse eos, si nos adoriantur, vel vincere vel vinci. Si ergo vicerint, quid iis opus est pontem ut solvant? neque enim, multi si fuerint pontes, habebimus, quo fugiendo salvi evadamus. Contra vero si nos vicerimus, soluto ponte, deerit illis, quo fugiant: ne ferre quidem quisquam ipsis auxilium poterit, ponte soluto, licet trans amnem multi sint. Quæ cum audisset Clearchus, nuntium interrogabat, quanta ea esset regio, quæ inter Tigrim jacet et alveum. Dixit is amplam esse, atque vicinos in ea, multasque et magnas urbes inesse. Tum etiam cognitum est, barbaros submisisse hominem, qui vererentur ne Græci, postquam scidissent pontem, in insula manerent, in qua hinc Tigris

ἐρύματα ἔχοντες ἔνθεν μὲν τὸν Τίγρητα, ἔνθεν δὲ τὴν διώρυχα, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἔχοιεν ἐκ τῆς ἐν μέσῳ χώρας πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὐσης καὶ τῶν ἐργασομένων ἐνότων, εἴτα δὲ καὶ ἀποστροφή γένοιτο, εἴ τις βούλοιτο βασιλέα κακῶς ποιεῖν. (23) Μετὰ ταῦτα ἀνεπαύοντο ἐπὶ μέντοι τὴν γέφυραν ὁμοῦ φυλακὴν ἐπεμψαν καὶ οὔτε ἐπέθετο οὐδεὶς οὐδαμῶθεν οὔτε πρὸς τὴν γέφυραν οὐδεὶς ἦλθε τῶν πολεμίων, ὥς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. (24) Ἐπειδὴ δ' ἔως ἐγένετο, διέβαινον τὴν γέφυραν ἔξευγμένην πλοίοις τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ὡς οἶόν τε μάλιστα πεφυλαγμένως· ἐξήγγελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέρνους Ἑλλήνων ὡς διαβαινόντων μέλλοιεν ἐπιθῆσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ψευδῇ ᾤν διαβαινόντων μέντοι ὁ Γλοῦς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ' ἄλλων σκοπῶν εἰ διαβαίνουσι τὸν ποταμόν· ἐπειδὴ δὲ εἶδεν, ὥχετο ἀπαύων.

25. Ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσιν ἐπὶ τὸν Φύσκον ποταμόν, τὸ εὖρος πλῆθρον· ἐπὶ δὲ γέφυρα, καὶ ἐνταῦθα ὥκειτο πόλις μεγάλη, ἥ ὄνομα ὤπις· πρὸς ἣν ἀπήντησε τοῖς Ἑλλήσιν ὁ Κύρου καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφὸς ἀπὸ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων στρατιὴν πολλὴν ἄγων ὡς βοηθήσων βασιλεῖ καὶ ἐπιστήσας τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα παρερχομένους τοὺς Ἑλλήνας ἐθεώρει. (26) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἡγεῖτο μὲν εἰς δύο, ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐπιστάμενος. Ὅσον δὲ [ἀν] χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστήσειε, τοσούτον ᾤν ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίγνεσθαι τὴν ἐπιστάσιν· ὥστε τὸ στρατεύμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσι δοῦναι πᾶμπλου εἶναι, καὶ τὸν Πέρσῃ ἐκπεπλῆχθαι θεωροῦντα. (27) Ἐντεῦθεν δὲ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηδίας σταθμούς ἐρήμους ἐξ παρασάγγας τριάκοντα εἰς τὰς Παρυσάτιδος κώμας τῆς Κύρου καὶ βασιλέως μητρὸς. Ταύτας Τισσαφέρνης Κύρου ἐπεγγελῶν διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ἐπέτρεψε πλὴν ἀνδραπόδων. Ἐντὴν δὲ οἶτος πολλὸς καὶ πρόβατα καὶ ἄλλα χρήματα. (28) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμούς ἐρήμους τέτταρας παρασάγγας εἰκοσιν τὸν Τίγρητα ποταμόν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ πόλις ὥκειτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων ὄνομα Καῖναι, ἐξ ἧς οἱ βάραβαροι διῆγον ἐπὶ σχεδίαῖς διφθερίναις ἄρτους, τυροὺς, οἶνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Ζαπάταν ποταμόν, τὸ εὖρος τεττάρων πλῆθρων. Καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· ἐν δὲ ταύταις ὑποψία μὲν ἦσαν, φανερά δὲ οὐδεμία ἐφαίνοτο ἐπιβουλῇ. (2) Ἐδοξεν οὖν τῷ Κλεάρχῳ συγγενέσθαι τῷ Τισσαφέρνει καὶ εἰ πως δύναται παῦσαι τὰς ὑποψίας, πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι καὶ ἐπεμψέ τινα ἐροῦντα ὅτι συγγενέσθαι αὐτῷ γρήγοι. (3) Ὁ δὲ ἐτοίμως ἐκέλευεν ἤκειν. Ἐπειδὴ

fluvius, illinc alveus iis munimento foret; ac commeatum ex agro inter hos interjecto haberent, qui et amplius esset et fertilis, cum etiam qui colerent eum adessent, tum autem perfugium fieret, si quis regi injurias inferre vellet. Secundum hæc quieti se dabant; nihilominus tamen ad pontem præsidium miserunt: at nec ulla ex parte quisquam eos invasit, nec ad pontem ullus hostium venit, quemadmodum ii, qui præsidium ibi agitaverant, renuntiarunt. Prima aurora pontem triginta septem navigiis junctum, quam cautissime fieri posset, transierunt: nam quidam ex iis, qui apud Tissaphernem fuerant, Græcis enuntiarant futurum, ut ipsos inter transeundum adorirentur hostes; quod sane falsum erat: ab iis tamen in ipso transitu conspectus fuit Glus cum quibusdam aliis, qui num amnem transirent specularetur; quod cum Græcos facere videret, avectus est.

A Tigri castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, usque ad Physcum amnem, latitudine plethri; cui pons erat impositus. Atque ibi incolebatur urbs magna, cui nomen Opis; ad quam Græcis obviam venit Cyri et Artaxerxis frater nothus, qui ut opem regi ferret, a Susis et Ecbatanis magnum ducebat exercitum; et cum suas subsistere jussisset copias, Græcos prætereuntes spectabat. Ceterum Clearchus suos in binos dispositos ducebat, et sic faciebat iter, ut subinde subsisteret. Quanto autem tempore prima pars copiarum substitit, tanto per omnem exercitum inhibitionem ab itinere fieri necesse erat; adeo ut ipsis etiam Græcis ingentes esse copiarum viderentur, et iste Persa spectans eas obstupesceret. Inde per Mediam castris in solitudine sextis, parasangas triginta, ad Parysatidis, Cyri regisque matris, vicos progressi sunt. Hos Tissaphernes, Cyro ut illuderet, diripiendi potestatem Græcis fecit, exceptis mancipiis. Inerat autem in eis frumentum multum, et pecudes, et res aliæ. Hinc per solitudinem castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, cum Tigrim fluvium ad lævam haberent. Ad castra prima, trans flumen, urbs magna incolebatur et opulenta, cui nomen Cænæ, ex qua barbari ratibus e pellibus factis panes, caseum, vinum transportabant.

CAPUT V.

Post hæc ad Zapatam fluvium perveniunt, qui erat plethrorum quatuor latitudine. Atque hic dies tres manserunt; in quibus nonnullæ suspiciones ortæ sunt, nullæ tamen manifestæ adparebant insidiæ. Quamobrem Clearcho visum est convenire Tissaphernem, et si qua ratione posset, suspiciones qui diceret, cupere se eum convenire. Hortatus est is prompte ut veniret. Cum autem convenissent,

δὲ ζυγῆλθον, λέγει δὲ Κλέαρχος τάδε. Ἐγὼ, ὦ Τισσαφέρνη, οἶδα μὲν ἡμῖν ὄρκους γεγενημένους καὶ δεξιὰς δεδομένας μὴ ἀδικήσῃν ἀλλήλους· φυλαττόμενον δὲ σέ τε ὄρω ὡς πολεμίους ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς ὄρωντες ταῦτα ἀντιφυλαττόμεθα. (4) Ἐπεὶ δὲ σκοπῶν οὐ δύναμαι οὔτε σὲ αἰσθῆσθαι πειρώμενον ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν ἐγὼ τε σαφῶς οἶδα ὅτι ἡμεῖς γε οὐδ' ἐπινοοῦμεν τοιοῦτον οὐδέν, εἰδὼςέ μοι εἰς λόγους σοι ἔλθῃν, ὅπως, εἰ δύναίμεθα, ἐξελοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. (5) Καὶ γὰρ οἶδα ἀνθρώπους ἤδη τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποφίας οἱ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας οὔτ' αὖ βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. (6) Τὰς οὖν τοιαύτας ἀγνωμοσύνας νομίζων συνουσίαις μάλιστα ἀν παύεσθαι, ἤκω καὶ διδάσκω σε βούλομαι ὡς σὺ ἡμῖν οὐκ ὀρθῶς ἀπιστεῖς. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέγιστον οἱ θεῶν ἡμᾶς ὄρκοι κωλύουσι πολεμίους εἶναι ἀλλήλοις· ὅστις δὲ τούτων συνοῖδεν αὐτῷ παρημεληκώς, τοῦτον ἐγὼ οὔποτε ἀν εὐδαιμονίσαιμι. Τὸν γὰρ θεῶν πολεμον οὐκ οἶδα οὔτ' ἀπὸ ποίου ἀν τάχους φεύγων τις ἀποφύγοι οὔτ' εἰς ποῖον ἀν σκότος ἀποδράτῃ οὔδ' ὅπως ἀν εἰς ἐχυρὸν χωρίον ἀποσταίῃ. Πάντῃ γὰρ πάντα τοῖς θεοῖς ὑποχα καὶ πανταχῇ πάντων ἴσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. (8) Περὶ μὲν δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὄρκων οὕτω γινώσκω, παρ' οἷς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθέμενοι κατεθέμεθα· τῶν δ' ἀνθρωπίνων σε ἐγὼ ἐν τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον εἶναι ἡμῖν ἀγαθόν. (9) Σὺν μὲν γὰρ σοι πᾶσα μὲν δόδς εὐπορος, πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατός, τῶν τε ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία· ἀνευ δὲ σοῦ πᾶσα μὲν διὰ σκότους ἡ ὁδός· οὐδὲν γὰρ αὐτῆς ἐπιστάμεθα· πᾶς δὲ ποταμὸς ὕσπορος, πᾶς δὲ ὄχλος φοβερός, φοβερώτατον δ' ἐρημία· μεστὴ γὰρ πολλῆς ἀπορίας ἐστίν. (10) Εἰ δὲ δὴ καὶ μακέντες σε κατακτείναιμεν, ἄλλο τι ἀν ἢ τὸν εὐεργέτην κατακτείναντες πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον ἐφεδρὸν ἀγωνιζόμεθα; Ὅσων δὲ δὴ καὶ ὧν ἀν ἐλπίδιον ἡμαυτὸν στερήσαιμι, εἰ σέ τι κακὸν ἐπιχειρήσαιμι ποιεῖν, ταῦτα λέξω. (11) Ἐγὼ γὰρ Κύρον ἐπεθύμησά μοι φίλον γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἱκανώτατον εἶναι εὖ ποιεῖν ὃν βούλοιο· σὲ δὲ νῦν ὄρω τὴν τε Κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα καὶ τὴν σεαυτοῦ ἀρχὴν σώζοντα, τὴν δὲ βασιλείαν δύναμιν, ἣ Κύρος πολεμῖα ἐχρῆτο, σοι ταύτην ξύμμαχον οὔσαν. (12) Τούτων δὲ τοιοῦτων ὄντων τίς οὕτω μαίνεται ὅστις οὐ βούλεται σοι φίλος εἶναι; ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γὰρ καὶ ταῦτα ἐξ ὧν ἐγὼ ἐλπίδας καὶ σὲ βουλήσεσθαι φίλον ἡμῖν εἶναι. (13) οἶδα μὲν γὰρ ὑμῖν Μυσοὺς λυπηροὺς ὄντας, οὓς νομίζω ἀν σὺν τῇ παρουσίᾳ δύναμει ταπεινοὺς ὑμῖν παρασχεῖν, οἶδα δὲ καὶ Πισίδας ὁλοῦς δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ τοιαῦτα εἶναι, ἃ οἶμαι ἀν παῦσαι ἐνοχλοῦντα ἀεὶ τῇ μετέγρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Αἰγυπτίους δὲ, οἷς μάλιστα ὑμᾶς νῦν γινώσκω τεθυμωμένους, οὐχ ὄρω ποῖα δύναμει συμμάχῳ χρησάμενοι μᾶλλον ἀν κολάσεσθε τῆς νῦν συνῆμοι οὐσης. (14) Ἀλλὰ μὴν ἐν γε τοῖς πέριξ οἰκοῦσι σὺ εἰ μὲν βούλοιο τῷ φίλος εἶναι, ὡς μέγιστος ἀν εἴης, εἰ δὲ τί σε λυποῖ, ὡς δε-

orationem hanc habuit Clearchus : « Equidem novi, Tissaphernes, nos mutuo jurejurando obstrictos esse, datasque dexteras, nullam alterum alteri illaturum injuriam : sed tamen cavere te tibi a nobis, tanquam ab hostibus, video; et nos vicissim, cum id videamus, nobis a te cavemus. Cum vero mecum cogitans nihil animadvertere possim, in quo tu nos lædere coneris, et ipse certo scio nos tale quidquam ne meditari quidem, visum est te mihi colloquendi causa conveniendum esse, ut, si qua ratione possimus, diffidentiam alterius alteri eximeremus. Jam equidem homines novi, qui cum partim propter criminationem, partim propter suspicionem mutuo sese metuerent, priusquam quid ipsis accideret, antevertendi studio gravissimis malis eos adfecerunt, qui nihil tale jam tum pararent cuperentive. Quare cum iniquos hujusmodi errores existimarem maxime colloquiis finiri posse, huc venio, teque docere cupio, non recte nobis te diffidere. Quod enim primum est et maximum, ipsum quod per deos uterque juravimus jusjurandum nos invicem infestos esse velat : quod quicumque se contempsisse sibi met conscius est, eum ego neutquam beatum prædicare possum. Nam haud scio, qua quis fugæ celeritate aut quo a diis sibi bellum illatum effugere, quasve in tenebras aufugere, vel qua ratione locum in munitum secedere possit. Quippe omnino omnia diis subjecta sunt, et ubique dii pariter omnia sua potestate continent. Atque ita de diis ac jurejurando sentio, apud quos initam amicitiam deposuimus : inter humanas autem res equidem te nobis in præsentem maximum esse bonum existimo. Nam cum te nobis omnis via transitu facilis, omne flumen trajici possit, nulla commeatus erit inopia : sine te iter omne tenebri-dosum erit (quippe cujus ignari plane sumus), flumen omne transitu difficile, omnis turba terribilis; maximeque terribilis solitudo; quippe quæ multis difficultatibus refecta sit. Quod si te furore impulsus occidamus, quid aliud futurum est, quam ut occiso homine de nobis bene merito, adversus regum maximum vindicem decertemus? Quas sane et quales mihi ipse spes erepturus sim, si quid tibi mali facere coner, id vero exponam. Cyrus ego mihi fieri amicum expetivi, propterea quod illum inter sui temporis homines ad conferenda in quem vellet cunque beneficia maxime idoneum arbitrarer. Nunc te video potitum et potentia et regione Cyri, cum tuum etiam imperium incolume retineas, regisque adeo potentiam, quam Cyrus infestam expertus est, tibi hanc sociam esse. Quæ cum ita se habeant, quis usque adeo insanit, ut esse tibi nolit amicus? Enimvero ea etiam profeream, unde spem habeam fore, ut tu quoque nobis amicus esse velis. Quippe novi Mysos vobis esse molestos, quos me cum his quæ adsunt copiis vobis subjicere posse spero : quin et Pisidas hostili in vos esse animo novi; audio et alias gentes esse multas ejusmodi, quæ ut ab interpellando semper felicitatem vestram desistant, effecturum me arbitror. Porro Ægyptios, quibus nunc maxime vos iratos esse intelligo, non video quibus copiis auxiliariis usi potius, quam quæ mihi jam adsunt, castigare poteritis. At vero etiam inter eos qui circumcirca habitant, si cui eorum amicus esse velis, quam maximus esses; sin quis aliquid tibi mo-

σπότης ἀναστρέφοιο ἔχων ἡμᾶς ὑπηρέτας, οἱ σοι οὐκ ἂν τοῦ μισθοῦ ἕνεκα μόνον ὑπηρετοῦμεν ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος ἧς σωθέντες ὑπὸ σοῦ σοὶ ἂν ἔχοιμεν δικαίως. (15) Ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ οὕτω δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν ὥστε καὶ ἡδιστ' ἂν ἀκούσαιμι τὸ ὄνομα τίς οὕτως ἐστὶ δεινὸς λέγειν ὥστε σε πείσαι λέγων ὡς ἡμεῖς τοι ἐπιβουλεύομεν. Κλέαρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε· Τισσαφέρνης δὲ ὧδε ἀπημείβετο.

16. Ἄλλ' ἡδομαι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἀκούων σου φρονήμους λόγους· ταῦτα γὰρ γινώσκων εἴ τι ἔμοι κακὸν βουλευοίς, ἅμα ἂν μοι δοκαίς καὶ σαυτῷ κακόνους εἶναι. Ὡς δ' ἂν μάθης ὅτι οὐδ' ἂν ὑμεῖς δικαίως οὔτε βασιλεῖ οὗτ' ἔμοι ἀπιστοίητε, ἀντάκουσον. (17) Εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβουλόμεθα ἀπολέσαι, πότερά σοι δοκοῦμεν ἱππέων πλήθους ἀπορεῖν ἢ πεζῶν ἢ ὀπλίσεως ἐν ᾗ ὑμᾶς μὲν βλάπτειν ἱκανοὶ εἴημεν ἂν, ἀντιτάσχειν δὲ οὐδεὶς κίνδυνος; (18) Ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδεύων ὑμῖν ἐπιτιθεσθαι ἀπορεῖν ἂν σοι δοκοῦμεν; οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία ἡμῖν φίλια ὄντα σὺν πολλῷ πόνῳ διαπορεύεσθε, τοσαῦτα δὲ ὄρη ὑμῖν ὄρητα ὄντα πορευτέα, ἃ ἡμῖν ἔξεστι προκαταλαβοῦσιν ἀπορα ὑμῖν παρέχειν, τοσοῦτοι δ' εἰσι ποταμοὶ ἐφ' ὧν ἔξεστιν ἡμῖν ταμειεύεσθαι ὁπόσοις ἂν ὑμῶν βουλόμεθα μάχεσθαι; εἰσι δ' αὐτῶν οὐς οὐδ' ἂν παντάπασι διαθαίητε, εἰ μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς διαπορεύοιμεν. (19) Εἰ δ' ἐν πᾶσι τοῖσις ἡττώμεθα, ἀλλὰ τό γέ τοι πῦρ κρείττον τοῦ καρποῦ ἐστίν· ὃν ἡμεῖς δυναίμεθ' ἂν κατακαύσαντες λιμὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, ὃ ὑμεῖς οὐδ' εἰ πάνυ ἀγαθοὶ εἴητε μάχεσθαι ἂν δύνασθε. (20) Πῶς ἂν οὖν ἔχοντες τοσοῦτους πόρους πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν, καὶ τούτων μεθ' ἡμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων τούτων ἂν τὸν τρόπον ἐξελοίμεθα ὃς μόνος μὲν πρὸς θεῶν ἀσεβής, μόνος δὲ πρὸς ἀνθρώπων αἰσχρός; (21) παντάπασι δὲ ἀπόρων ἐστὶ καὶ ἀμηχάνων καὶ ἀνάγκῃ ἔχομένων, καὶ τούτων πονηρῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιτορκίας τε πρὸς θεοὺς καὶ ἀπιστίας πρὸς ἀνθρώπους πράττειν τι. Οὐχ οὕτως ἡμεῖς, ὦ Κλέαρχε, οὔτε ἀλόγιστοι οὔτε ἡλιθιοὶ ἐσμεν. (22) Ἀλλὰ τί δὴ ὑμᾶς ἐξὸν ἀπολέσαι οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἤλθομεν; εὖ ἴσθι ὅτι ὁ ἐμὸς ἔρως τούτου αἵτιος τὸ τοῖς Ἑλλήσιν ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι, καὶ ὃ Κῦρος ἀνέβη ξενικῷ διὰ μισθοδοσίας πιστεύων τούτῳ ἐμὲ καταβῆναι δι' εὐεργεσίας ἰσχυρόν. (23) Ὅσα δέ μοι ὑμεῖς χρήσιμοι ἔσεσθε τὰ μὲν καὶ σὺ εἶπες, τὸ δὲ μέγιστον ἐγὼ οἶδα· τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τιάραν βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων καὶ ἕτερος εὐπετῶς ἔχοι.

24. Ταῦτα εἰπόντων ἔδοξε τῷ Κλέαρχῳ ἀληθῆ λέγειν καὶ εἶπεν. Οὐκοῦν, ἔφη, οἵτινες τοιούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων πειρῶνται διαβάλλοντες ποιῆσαι πολεμίους ἡμᾶς ἀξιοὶ εἰσι τὰ ἔσχατα παθεῖν; (25) Καὶ ἐγὼ μὲν γε, ἔφη ὁ Τισσαφέρνης, εἰ βούλεσθέ μοι οἱ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλθειν ἐν τῷ ἐμφανεῖ, λέξω τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας ὡς σὺ ἔμοι ἐπιβουλεύεις καὶ τῇ σὺν ἔμοι στρατιᾷ. (26) Ἐγὼ δὲ, ἔφη ὁ Κλέαρχος,

lestiæ crearet, eum tanquam dominus everteres, nos cum haberes ultionis ministros, qui tibi non tantum stipendii causa subserviremus, sed etiam gratiæ, quam a te incolumes servati merito tibi haberemus. Mihi quidem hæc omnia animo agitante adeo mirum esse videtur, te fidem nobis non habere, ut libentissime etiam ejus sim auditorus nomen, qui tantum dicendo valeat, ut oratione sua persuadere possit tibi nos insidiari. » Hæc quidem dixit Clearchus : ad quæ Tissaphernes in hunc modum respondit :

« Equidem, Clearche, lætus orationem tuam prudentem audio : nam cum hæc cognoscas, si quid in me mali moliaris, mala simul contra te ipsum agitare mihi visus fueris. Verum ut intelligas non jure vos vel regi vel mihi diffidere posse, me vicissim audi. Nam si vos perdere vellemus, equitumne nobis copiam deesse arbitraris, an peditum, an armaturæ, qua sane vos laedere idonei fuerimus, cum nulum nobis sit damni vicissim ferendi periculum? Num locorum ad invadendum vos idoneorum copiam nobis defuturam putas? nonne per tot campos nobis pacatos magno cum labore transitis; totque montes vobis in conspectu sunt, qui sunt vobis transeundi, quos si præoccupaverimus impervius vobis reddere possimus? nomine tot sunt flumina, unde nobis liceat velut e pengu promere, cum quantis vestrum copulis dimicare velimus? Sunt etiam ex illis nonnulla, quæ ne transire quidem omnino poteritis, nisi vos ipsi trajiciamus. Quod si hisce omnibus inferiores evaserimus, at certe ignis fructibus est superior; quos cum exusserimus, famem vobis tanquam in acie opponere poterimus : adversus quam vos, tametsi vel fortissimi sitis, pugnare tamen non poteritis. Quæ ergo, cum tot nobis sint ad bellum adversus vos gerendum viæ, earumque nulla nobis sit periculosa, illam demum ex his omnibus eligeremus rationem, quæ una sit apud deos impia, una apud homines turpis? quæque adeo illorum sit omnino, qui ad eas, e quibus se expedire nequeunt, difficultates redacti sunt, et omnium machinarum expertes et necessitate constricti, iidemque improbi, qui perjurio erga deos, et fidei erga homines violatione aliquid perficere cupiunt? Non adeo vecordes vel rationis expertes, Clearche, sumus. At enim, cum nostra esset in potestate vos perdere, cur id adgressi non sumus? Certo scias, in causa fuisse meum desiderium, Græcis nimirum me fidum præstandi, ac quo Cyrus milite peregrino stipendii soluti nomine fretus huc adscendit, eo me per beneficia muniente descendendi. Quas vero ad res vos mihi utiles sitis, has et tu quidem exposuisti, et quod maximum est ipse novi : uni nimirum regi tiaram in capite rectam gestare licet, verum eam quæ est in corde, si vos illi adsitis, fortassis alius quoque facile rectam gesserit. »

Hæc loquutus visus est Clearcho vera dicere : atque adeo, Nonne igitur, inquit, cum res hujusmodi nobis ad amicitiam suppetant, extremis suppliciis digni sunt, qui criminando nos mutuo insensos reddere conantur? Et Tissaphernes, Equidem, ait, si vos duces et cohortium præfecti palam ad me venire volueritis, indicabo eos qui ad me deferunt, te mihi exercituique meo insidiari. Ego vero, inquit Clear-

ἔγω πάντας, καὶ σοὶ αὖ δηλώσω θεν ἐγὼ περὶ σοῦ ἀκούω. (27) Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὁ Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ σύνδειπνον ἐποίησατο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Κλέαρχος ἔλθων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον δῆλός τ' ἦν πάνυ φιλικῶς οἴομενος διακίεσθαι τῷ Τισσαφέρνει καὶ ἃ ἔλεγεν ἐκείνος ἀπήγγελλεν, ἔφη τε χρῆναι ἵνα παρὰ Τισσαφέρνην οὓς ἐκέλευσε, καὶ οἱ ἂν ἐλεγχθῶσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλλήνων, ὥς προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνους τοῖς Ἑλλήσιν ὄντας τιμωρηθῆναι. (28) Ὑπώπτευσεν δὲ εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα, εἰδὼς αὐτὸν καὶ συγγενημὲνον Τισσαφέρνει μετ' Ἀριαίου καὶ στασιάζοντα αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύοντα, ὅπως τὸ στράτευμα ἄπαν πρὸς ἑαυτὸν λαβὼν φίλος ᾗ Τισσαφέρνει. (29) Ἐβούλετο δὲ καὶ ὁ Κλέαρχος ἄπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώμην καὶ τοὺς παραλυποῦντας ἐκποδὸν εἶναι. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντέλεγον τινες αὐτῷ μὴ ἵναί πάντας τοὺς λοχαγοὺς καὶ στρατηγούς μὴδὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. (30) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἰσχυρῶς κατέτεινεν, ἔστε διεπράξατο πάντε μὲν στρατηγούς ἵναί, εἰκοσι δὲ λοχαγούς· συνηκολούθησαν δὲ ὥς εἰς ἀγορὰν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὥς διαχοσίου.

31. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις ταῖς Τισσαφέρνους, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἰσω, Πρόξενος Βοιώτιος, Μένων Θετταλός, Ἀγίας Ἀρκάς, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιοός· οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ ταῖς θύραις ἔμμενον. (32) Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου οἱ τ' ἔνδον ξυνελαμβάνοντο καὶ οἱ ἔξω κατεκόπησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες ὥτινι ἐντυγχάνοιεν Ἑλληνι ἢ δούλῳ ἢ ἐλευθέρῳ πάντας ἐκτεινον. (33) Οἱ δὲ Ἑλληνες τὴν τε ἱππασίαν αὐτῶν θαύμαζον ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὄρῳντες καὶ ὅτι ἐποιοῦν ἡμιφινόου, πρὶν Νίκαρχος Ἀρκάς ἦκε φεύγων τετρωμένος εἰς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γεγνημένα. (34) Ἐκ τούτου δὴ οἱ Ἑλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντες ἐκπεπληγμένοι καὶ νομίζοντες αὐτίκα ἤξειν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (35) Οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἦλθον, Ἀριαῖος δὲ καὶ Ἀρτάζος καὶ Μιθριδάτης, οἱ ἦσαν Κύρω πιστότατοι· ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνεύς ἔφη καὶ τὸν Τισσαφέρνους ἀδελφὸν σὺν αὐτοῖς ὄραν καὶ γινώσκειν· ξυνηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριαχοσίους. (36) Οὗτοι ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, προσελθεῖν ἐκέλευον εἰ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων ἢ στρατηγὸς ἢ λοχαγός, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰ παρὰ βασιλείας. (37) Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον φυλακτόμενοι τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὶ μὲν Κλεάνωρ Ὀρχομένιος καὶ Σοφρίναιος Στυμφάλιος, ξὺν αὐτοῖς δὲ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὅπως μάθοι τὰ περὶ Προξένου· Χειρίσοφος δ' ἐτύγγανεν ἄπῳ ἐν κώμῃ τινὶ ξὺν ἄλλοις ἐπισιτιζόμενος. (38) Ἐπεὶ δὲ ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, εἶπεν Ἀριαῖος τάδε. Κλέαρχος μὲν, ὦ ἄνδρες Ἑλληνες, ἐπεὶ ἐπιπορῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει τὴν δίκην καὶ τέθνηκε, Πρόξενος δὲ καὶ Μένων, ὅτι κατήγ-

chus, omnes ad te ducam : atque ipse vicissim tibi significabo, unde ego de te audierim. Post hæc verba Tissaphernes Clearchum comiter accipiens, tunc cum apud se manere jussit, ac cœnæ participem fecit. Postridie reversus ad castra Clearchus præ se ferebat amico admodum esse se erga Tissaphernem animo, et quæ ille nuntiasset exponebat : aiebat etiam ad Tissaphernem iis eundum esse, quos ipse jussisset, et ex Græcis qui convicti fuerint criminationum, eos tanquam proditores ac Græcis malevolos puniendos esse. Suspiciabatur autem Menonem esse illum, qui ceteros criminaretur; quippe cum nosset eum in Tissaphernis congressum colloquiumque cum Ariæo venisse, eundemque a se dissidere, sibi que insidiari, ut exercitu universo suas ad partes traducto, Tissapherni amicus esset. Sed et Clearchus milites universos inclinatis esse ad ipsum animis volebat, ac eos qui molestiam exhiberent, amotos esse. At ex militibus quidam ei adversabantur, dicentes, non debere omnes cohortium præfectos ducesque omnes eo ire, nec Tissapherni fidem habendam esse. Verum Clearchus vehementer contendit, usque adeo donec perfecit ut duces irent quinque, et præfecti cohortium viginti : quos una ceteris etiam ex militibus circiter ducenti, quasi ad rerum venalium forum, sequuti sunt.

Posteaquam ad portas Tissaphernis aderant, duces intro arcessiti sunt, Proxenus Boeotius, Menon Thessalus, Agias Arcas, Clearchus Lacedæmonius, Socrates Achæus : præfecti cohortium ad portas mauserunt. Haud multo post ad idem signum et ii, qui intus erant, comprehensi fuere, et qui extra, cæsi. Post hæc ex barbaris quidam equitibus per campum equos agitantes, in quemcumque Græcum sive servum, seu liberum incidissent, omnes trucidarunt. Græci tum equitationem, quam e castris spectabant, mirabantur, tum quid agerent ambigebant, donec Nicarchus Arcas fuga elapsus venit, cum vulnere in ventre accepto, manibus intestina teneret, et quæ gesta erant exposuit omnia. Ibi tum Græci ad arma currebant omnes re inopinata percussis, cum illos mox ad sua castra venturos existimarent. At illi universi quidem non venerunt, sed tantum Ariæus et Artæozus et Mithridates, qui Cyro fuerant fidelissimi : et Græcorum interpres cum eis se Tissaphernis fratrem videre atque agnoscere aiebat : alii præterea Persæ, ad trecentos numero, loricati hos una sequebantur. Hi, cum propius adfuissent, accedere jubebant, quicumque Græcorum vel dux vel cohortium præfectus esset, ut quæ a rege mandata haberent, exponerent. Ibi tum Græcorum, cum sibi sat cavissent, duces quidem, Cleanor Orchomenius, et Sophænetus Stymphalius processerunt, cumque eis Xenophon Atheniensis, ut Proxeno quid accidisset, cognosceret. (Chirisophus forte aberat, cum aliis in vico quodam opera com meatui parando data.) Posteaquam eo constitere loco, unde exaudiri possent, hæc verba fecit Ariæus : Clearchus sane, Græci, cum jurisjurandi fœderisque violati compertus esset, pœnas meritis subiit atque adeo mortuus est : Proxenus et

γειλαν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν. Ὑμᾶς δὲ βασιλεὺς τὰ δῆλα ἀπαιτεῖ· αὐτοῦ γὰρ εἶναί φησιν, ἐπεὶ περ Κύρου ἦσαν τοῦ ἐκείνου δούλου. (39) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε δὲ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος· Ὁ κακίστη ἀνθρώπων Ἀριαῖε καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἦτε Κύρου φίλοι, οὐκ αἰσχύνεσθε οὔτε θεοὺς οὔτ' ἀνθρώπους οἵτινες ὁμόσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς νομιεῖν, προδόντες ἡμᾶς σὺν Τισσαφέρνηι τῷ ἀθεωτάτῳ τε καὶ πανουργοτάτῳ τοὺς τε ἀνδρας αὐτοὺς οἷς ὤμνυτε ὡς ἀπολωλέκατε καὶ τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότες ὦν τοῖς πολεμίοις ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεσθε. (40) Ὁ δὲ Ἀριαῖος εἶπε, Κλέαρχος γὰρ πρόσθεν ἐπιβουλεύων φανερὸς ἐγένετο Τισσαφέρνηι τε καὶ Ὀρόντῃ, καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἑξὶν τούτοις. (41) Ἐπὶ τούτοις Ξενοφῶν τὰδε εἶπε. Κλέαρχος μὲν τοίνυν εἰ παρὰ τοὺς θεοὺς ἔλυσεν τὰς σπονδὰς, τὴν δίκην ἔχει· δίκαιον γὰρ ἀπολλύσθαι τοὺς ἐπιπορευόμενους. Πρόξενος δὲ καὶ Μένων ἐπεὶ περ εἰσὶν ὑμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοί, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο· δῆλον γὰρ ὅτι φίλοι γε ὄντες ἀμφοτέρους πειράσσονται καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν. (42) Πρὸς ταῦτα οἱ βάρβαροι πολλὸν χρόνον διαλεχθέντες ἀλλήλοις ἀπῆλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Οἱ μὲν δὴ στρατηγοὶ οὕτω ληφθέντες ἀνήχθησαν ὡς βασιλέα καὶ ἀποτηθέντες τὰς κεφαλὰς ἐτελεύτησαν, εἷς μὲν αὐτῶν Κλέαρχος ὁμολογουμένως ἐκ πάντων τῶν ἐμπειρῶν αὐτοῦ ἐχόντων ἀξίας γενέσθαι ἀνὴρ καὶ πολεμικὸς καὶ φιλοπόλεμος ἐσχάτως. (2) Καὶ γὰρ δὴ ἕως μὲν πόλεμος ἦν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παρέμενεν, ἐπεὶ δὲ εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς οἱ Ὀρθῆες ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας καὶ διαπραξάμενος ὡς ἐδύνατο παρὰ τῶν ἐφόρων ἐξέπλει ὡς πολεμῶν τοῖς ὑπὲρ Χερβονήσου καὶ Περίνθου Ὀρθῆν. (3) Ἐπεὶ δὲ μεταγνόντες πως οἱ ἐφοροὶ ἤδη ἔξω ὄντος αὐτοῦ ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρῶντο ἐξ Ἰσθμοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείθεται, ἀλλ' ὄψετο πλέων εἰς Ἑλλήσποντον. (4) Ἐκ τούτου καὶ ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ τελῶν ὡς ἀπειθῶν. Ἡδὴ δὲ φυγὰς ὦν ἔρχεται πρὸς Κύρον, καὶ ὁποῖός μὲν λόγοις ἐπίσειε Κύρον ἄλλῃ γέγραπται, δίδωσι δὲ αὐτῷ Κύρος μυρίους δαρεϊκοὺς· (5) ὁ δὲ λαβὼν οὐκ ἐπὶ βραθυμίᾳ ἐτράπετο, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στρατεύμα ἐπολέμει τοῖς Ὀρθῆν, καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε καὶ ἀπὸ τούτου δὴ ἔφερε καὶ ἦγε τούτους καὶ πολεμῶν διεγένετο μέχρι Κυρὸς ἐδεσθῇ τοῦ στρατεύματος· τότε δὲ ἀπῆλθεν ὡς ἑξὶν ἐκείνῳ αὐτὸν πολεμῶν. (6) Ταῦτα οὖν φιλοπόλεμος μοι δοκεῖ ἀνδρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις ἐξὸν μὲν εἰρήνην ἔχειν ἀνεῖν αἰσχύνῃς καὶ βλάβῃς αἰρεῖται πολεμεῖν, ἐξὸν δὲ βραθυμίᾳ βούλεται πονεῖν ὥστε πολεμεῖν, ἐξὸν δὲ χρήματα ἔχειν ἀκινδύνως αἰρεῖται πολεμῶν μείονα

Menon, quod insidias ejus detexerint, magno sunt in honore : a vobis autem rex arma postulat ; nam ea ait esse sua, quippe quæ Cyri servi sui fuerint. Ad hæc responderunt Græci, pro ceteris autem loquutus est Cleanor Orchomenius : O sceleratissime hominum Ariæ, vosque ceteri, qui Cyri fueritis amici, non reveremini deos neque homines ; qui cum jurejurando firmaveritis, vos eosdem atque nos amicos et inimicos existimatos, inito cum Tissapherne, homine maxime impio vaferrimoque, nos prodendi consilio, posteaquam viros ipsos, quibus dedistis jusjurandum, perdidistis, nobis etiam reliquis jam proditis, cum hostibus adversus nos tenditis. Et Ariæus, Enimvero Clearchus, inquit, antea deprehensus est Tissapherni et Orontæ et nobis omnibus, qui cum ipsis eramus, insidias moliri. Tum Xenophon his usus est verbis : Clearchus quidem certe, si præter jurisjurandi finem fœdera solvit, merito pœnas dedit ; æquum est enim perjuros interire : verum ad Proxenum et Menonem quod attinet, siquidem bene de vobis promeriti ac duces nostri sunt, eos huc mittite : manifestum est etenim eos, cum utrisque sint amici, conatos tam vobis quam nobis id dare consilii, quod optimum visum fuerit. Ad hæc barbari, cum diu inter se colloquuti essent, nullo responso dato, discesserunt.

CAPUT VI.

Et duces quidem hoc pacto comprehensi, ad regem subducti sunt, et capitibus abscissis vivendi finem fecerunt : cum ex eis unus, Clearchus scilicet, omnium consensu, quibus usus cum eo fuerat, visus sit vir et rerum bellicarum fuisse peritus et belli summe studiosus. Etenim quamdiu bellum Lacedæmoniis cum Atheniensibus fuit, apud suos constanter permansit : pace facta, cum civibus suis persuasisset, Thraces in Græcos esse injuriosos, et rem ab Ephoris ut poterat impetrasset, classem Thracibus iis, qui supra Chersonesum et Perinthum habitant, bellum illaturus deduxit. Posteaquam vero Ephori, mutata quodammodo sententia, cum jam domo profectus esset, ex Isthmo revocare ipsum niterentur, non jam amplius obtemperavit, sed in Hellespontum navigare perrexit. Ex eo factum uti a magistratibus Spartanis capitis damnetur, quasi qui parere nolisset. Jam vero cum in exilio esset, Cyrum accedit, ac cujusmodi rationibus eum sibi conciliaverit, alibi scriptum est : Cyrus autem ei daricorum decem millia donavit ; quibus ille acceptis non se socordiae dedit, sed collectis hac pecunis copiis, Thracibus bellum intulit : quos et prælio vicit, et deinceps res eorum ferebat agebatque ; ac adversus eos bellare perseverabat, donec Cyrus exercitu ejus egeret : tunc inde discessit, ut qui una cum eo ad bellum profecturus esset. Hæc igitur videntur esse opera viri ad bellum propensi, qui, cum absque ignominia et detrimento pace uti possit, bellare mavult ; cum socordiae se dare possit, labores suscipere cupit, ut bellum gerat ; cum opes possit

ταῦτα ποιεῖν· ἐκεῖνος δὲ ὥςπερ εἰς παιδικὰ ἢ εἰς ἀλ-
λην τινὰ ἡδονὴν ἤθελε δαπανᾶν εἰς πόλεμον. Οὕτω
μὲν φιλοπολεμὸς ἦν· (7) πολεμικὸς δὲ αὖ ταύτῃ ἐδόκει
εἶναι· ὅτι φιλοκινδυνὸς τε ἦν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς
ἄγων ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνι-
μος, ὥς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὁμολογοῦν.
(8) Καὶ ἀρχικὸς δ' ἐλέγτο εἶναι ὡς δυνατόν ἐκ τοῦ
τοιούτου τρόπου ὅσον κακείνος εἶχεν. Ἰκανὸς μὲν γὰρ
ὥς τις καὶ ἄλλος φροντίζειν ἦν ὅπως ἔχοι ἡ στρατιὰ
αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια καὶ παρασκευάζειν ταῦτα, ἱκανὸς
δὲ καὶ ἐμποῖσθαι τοῖς παροῦσιν ὡς πειστέρην εἶη Κλε-
άρχῳ. (9) Τοῦτο δ' ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι· καὶ
γὰρ ὁρᾶν στυγνὸς ἦν καὶ τῇ φωνῇ τραχὺς, ἐκολάζε τε
ἀεὶ ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνίστο, ὥς καὶ αὐτῷ μεταμέλειν
ἔσθ' ὅτε. Καὶ γνώμῃ δ' ἐκόλαζεν· ἀκολάστου γὰρ
στρατεύματος οὐδὲν ἡγήτο ὄφελος εἶναι. (10) Ἀλλὰ
καὶ λέγειν αὐτὸν ἔφασαν ὡς δεῖοι τὸν στρατιώτην φο-
βεῖσθαι μᾶλλον τὸν ἄρχοντα ἢ τοὺς πολεμίους, εἰ μέλ-
λοι ἢ φυλακὰς φυλάζειν ἢ φίλων ἀφῆξεσθαι ἢ ἀπροφα-
σίτως ἵέναι πρὸς τοὺς πολεμίους. (11) Ἐν μὲν οὖν
τοῖς δεινοῖς ἤθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα καὶ οὐκ ἄλλον
ἤρουντο οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὸ στυγνὸν τότε φρι-
δρὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς προσώποις ἔφασαν φαίνεσθαι καὶ τὸ
χαλεπὸν ἐβρωμένον πρὸς τοὺς πολεμίους ἐδόκει εἶναι,
ὅσπερ σωτήριον καὶ οὐκέτι χαλεπὸν ἐφαίνετο. (12) ὅτε
δ' ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοντο καὶ ἐξέηλτο πρὸς ἄλλους ἀρχο-
μένους ἀπίενοι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον· τὸ γὰρ ἐπί-
χαρι οὐκ εἶχεν, ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς ἦν καὶ ὁμός· ὅσπερ
διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὥςπερ παῖδες πρὸς
διδάσκαλον. (13) Καὶ γὰρ οὖν φίλα μὲν καὶ εὐνοία
ἐπομένους οὐδέποτε εἶχεν· ὅστινες δὲ ἢ ὑπὸ πόλεως τε-
ταγμένοι ἢ ὑπὸ τοῦ δεῖσθαι ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ κατε-
χόμενοι παρεῖσαν αὐτῷ, σφόδρα πειθομένοις ἐχρήτο.
(14) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο νικᾶν ξὺν αὐτῷ τοὺς πολεμίους,
ῥῶς μεγάλα ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς ξὺν
αὐτῷ στρατιώτας· τὸ τε γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους θαρ-
ραλέως ἔχειν παρῇν καὶ τὸ τὴν παρ' ἐκείνου τιμωρίαν
φοβεῖσθαι αὐτοὺς εὐτάκτους ἐποίει. (15) Τοιοῦτος μὲν
δὴ ἄρχων ἦν· ἀρχεσθαι δὲ ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν
ἐλέγτο. Ἦν δὲ ὅτε ἐτελεύτα ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα
ἔτη.

16. Πρόξενος δὲ ὁ Βοιωτίας· εὐθύς μὲν μεираκίον ὦν
ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός·
καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον
τῷ Λεοντίνῳ. (17) Ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκείνῳ, ἱκανὸς
νομίσας ἤδη εἶναι καὶ ἀρχεῖν καὶ φίλος ὦν τοῖς πρώτοις
μὴ ἡττάσθαι εὐεργετῶν, ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύ-
ρῳ πράξεις· καὶ ὥςτο κτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέ-
γα καὶ δύναμιν μεγάλην καὶ χρήματα πολλά. (18) Το-
σοῦτον δ' ἐπιθυμῶν σφόδρα ἐνδὸν αὐτῷ καὶ τοῦτο εἶχεν
ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ
σὺν τῇ δικαίᾳ καὶ καλῇ ὥςτο δεῖν τούτων τυγχάνειν,
ἀνευ δὲ τούτων μὴ. (19) Ἀρχεῖν δὲ καλῶν μὲν καὶ
ἀγαθῶν δυνατὸς ἦν· οὐ μέντοι οὐτ' αἰδῶ τοῖς στρατιώ-

citra periculum possidere, eas bellando comminuere mavult.
Is autem, ut in amores alii, vel quam aliam voluptatem,
sic in bellum sumptus libenter faciebat : adeo belli studio-
sus erat. Bello autem idoneus ideo etiam videbatur, quod
ad pericula subeunda promptus esset, et nocte dieque in
hostes duceret, ac in rebus formidolosis prudens esset,
quemadmodum ii, qui ipsi aderant, ubique omnes fassi sunt.
Præterea ad imperitandum aptus esse dicebatur, ut potuit,
pro ejusmodi, quo præditus erat, ingenio. Nam si quis
alius, rationem inire, quomodo exercitus ejus a comæatu
instructus esset, ac eundem comparare poterat; quin et eo-
rum, ipsi qui aderant, animis hoc indere poterat, Clearchi
imperium minime detrectandum esse. Atque hoc duritia
sua efficiebat : nam et aspectu tetricus erat, et voce asper :
semper etiam severe castigabat, et quidem ira interdum
concitus, adeo ut etiam severitatis peniteret eum nonnun-
quam. Sed certo etiam puniebat consilio : nam exercitus
impuniti nullum esse putabat usum. Quin dicere solitum
eum aiebant, militem metuere magis imperatorem debere
quam hostes, si quidem vel excubias recte sit acturus, vel
abstinenter erga amicos se gesturus, vel sine recusatione
in hostes perrecturus. Ac in formidolosis quidem rebus
eum libentissime audiebant, neque quemquam alium ei an-
teponebant milites. Nam acerbam illam severitatem tunc
hilaritatis speciem in ejus vultu præferre aiebant, et duritia
robur animi videbatur esse adversus hostes confirmati :
adeo ut salutare quiddam nec jam amplius durum videre-
tur. Verum ubi periculo liberati essent, et ad alios duces
abire liceret, multi eum relinquebant : nam urbanitas in
eo nulla erat, sed durus semper ac sævus erat; adeo ut mi-
lites in eum animati essent, quemadmodum pueri in ma-
gistrum. Atque adeo nunquam ipsum qui præ amicitia et
benevolentia sequerentur, habuit; qui autem vel a civitate
designati, vel egestate adducti, vel alia quadam necessitate
adstricti ipsi aderant, hiis quod dicto audientibus ute-
batur. Posteaquam vero hostes una cum ipso vincere cœ-
perunt, jam inde haud levia quadam erant, quæ milites
ejus ad rem bellicam utiles redderent. nam et adversus
hostes audacter se gerendi erat occasio, et quod ab illo
metuerent supplicia, id vero ordinis eos observantes redde-
bat. Hujusmodi quidem Clearchus erat imperator : verum
aliorum imperio non valde libenter parere ferebatur. An-
nos, cum vitam finiret, circiter quinquaginta habuit.

Proxenus autem Boeotius jam ab ineunte adolescentia eum
se evadere cupiebat, qui magnis rebus gerendis idoneus es-
set; atque isti obsequutus cupiditati Gorgiæ Leontino dedit
argentum. Hujus ubi consuetudine usus esset, se jam ido-
neum ratus qui in alios imperium obtineret, ac, si amicus
principibus esset viris, beneficiis tribuendis minime vince-
retur, ad res hasce una cum Cyro gerendas accessit; conse-
quuturumque ex iis clarum se nomen, et potentiam magnam,
et multas opes existimabat : quæ licet expeteret, id tamen
sedulo etiam præ se ferebat, nolle ipsum quidquam horum
per injuriam adipisci, sed justis honestisque artibus, non
sine his, consequenda putabat. Ceterum bonis ille quidem
et egregiis viris commode imperare poterat; at pudorem ta-

ταις ἑαυτοῦ οὔτε φόβον ἱκανὸς ἐμποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἡσχύνετο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας ἢ οἱ ἀρχόμενοι ἐκείνων, καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν φανερός τὸ ἀπεχθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις ἢ οἱ στρατιῶται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. (20) Ὡς οὖν ἀρκεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικοῦντα μὴ ἐπαινεῖν. Τοιγαροῦν αὐτῷ οἱ μὲν καλοὶ τε καὶ γαθοὶ τῶν συνόντων εὖνοι ἦσαν, οἱ δὲ ἀδικοὶ ἐπεβούλευον ὡς εὐμεταχειρίστῳ ὄντι. Ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν ἦν ἐτῶν ὡς τριάκοντα.

21. Μένων δὲ ὁ Θετταλὸς δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἀρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι, ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνει· φίλος τε ἐβούλετο εἶναι τοῖς μέγιστα δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοίη δίκην. (22) Ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι ὧν ἐπιθυμοίη συντομωτάτην ὥς τὸ δδὸν εἶναι διὰ τοῦ ἐπιόρκειν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἐξαπατᾶν, τὸ δ' ἀπλοῦν καὶ τὸ ἀληθές τὸ αὐτὸ τῷ ἡλιθίῳ εἶναι. (23) Στέργων δὲ φανερός μὲν ἦν οὐδέν, ὅτι δὲ φαίη φίλος εἶναι, τοῦτω ἐνδὸς ἐγγίγνετο ἐπιβουλεύων. Καὶ πολεμίου μὲν οὐδενὸς κατεγέλα, τῶν δὲ συνόντων πάντων ὡς καταγελῶν αἰετὶ διελέγετο. (24) Καὶ τοῖς μὲν τῶν πολεμίων κτήμασιν οὐκ ἐπεβούλευε· χαλεπὸν γὰρ ὥς τὸ εἶναι τὰ τῶν φυλαττομένων λαμβάνειν· τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος ὥς τὸ εἰδέναι ῥᾶστον ὃν ἀφύλακτα λαμβάνειν. (25) Καὶ ὅσους μὲν αἰσθάνοιτο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους ὡς εὖ ὥπλισμένους ἐφορεῖτο, τοῖς δ' ὁσίοις καὶ ἀλθθῆαν ἀσχοῦσιν ὡς ἀνάνδρσις ἐπειρᾶτο χρῆσθαι. (26) Ὡς περ δὲ τις ἀγάζεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, οὕτω Μένων ἡγάλλετο τῷ ἐξαπατᾶν δύνασθαι, τῷ πλάσσεσθαι ψευδῇ, τῷ φίλους διαγελᾶν· τὸν δὲ μὴ πανούργον τὸν ἀπαιδεύτων αἰετὶ ἐνόμιζεν εἶναι. Καὶ παρ' οἷς μὲν ἐπεχειρεῖ πρωτεύειν, διαβάλλων τοὺς πρώτους τοῦτους ὥς τὸ δεῖν κησασθαι. (27) Τὸ δὲ πειθόμενους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι ἐκ τοῦ συναδικεῖν αὐτοῖς ἐμνηχάτο. Τιμᾶσθαι δὲ καὶ θεραπεύεσθαι ἡξίον ἐπιδεικνύμενος ὅτι πλείστα δύναται καὶ ἐθέλει ἂν ἀδικεῖν. Εὐεργεσίαν δὲ κατέλεγεν, ὅποτε τις αὐτοῦ ἀφίστατο, ὅτι χρώμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. (28) Καὶ τὰ μὲν δὴ ἀφανῆ ἐξεστὶ περὶ αὐτοῦ ψεύδεσθαι, ἀ δὲ πάντες ἴσασιν τὰ δ' ἐστὶ. Παρὰ Ἀριστίππῳ μὲν ἔτι ὥραϊος ὢν στρατηγεῖν διεπράξατο τῶν ξένων, Ἀριαίῳ δὲ βαρβάρῳ ὄντι, ὅτι μεираχίοις καλοῖς ἦδετο, οἰκειότατος ἔτι ὥραϊος ὢν ἐγένετο, αὐτὸς δὲ παιδικὰ εἶχε Θαρύπαν ἀγένητος ὢν γενεῶντα. (29) Ἀποθησχόντων δὲ τῶν συστρατηγῶν ὅτι ἐστράτευσαν ἐπὶ βασιλείᾳ ξὺν Κύρῳ, ταῦτα πεποικηκὸς οὐκ ἀπέθανε, μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον στρατηγῶν τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὐχ ὥς περ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀποτιμηθέντες τὰς κεφαλὰς, ὥς περ τάχιτος θάνατος δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ζῶν αἰκισθεὶς ἐνιαυτὸν ὡς πονηρὸς λέγεται τῆς τελευτῆς τυχεῖν.

30. Ἁγίας δὲ ὁ Ἀρκάς καὶ Σωκράτης ὁ Ἀχαιὸς καὶ τοῦτω ἀπεθανέτην. Τούτων δὲ οὐδ' ὡς ἐν πολέμῳ κα-

men vel metum militibus suis incutere non poterat, sed magis etiam milites reverebatur, quam illum ipsius imperio subjecti; magisque eum metuere perspicuum erat, ne militibus esset odio, quam milites, ne parum ei dicto audientes essent. Porro existimabat ad hoc, ut nimirum ad imperandum idoneus et esset et videretur, sufficere, si honeste se gerentem laudaret, injustum non laudaret. Quapropter boni quotquot et egregii fuerunt ex iis, qui una cum ipso erant, benevolenti erant erga ipsum animo; iniusti, tanquam ei qui circumveniri facile posset, insidiabantur. Cum autem mortem obiret, annos fere triginta habuit.

Menon Thessalus divitiarum palam erat cupidissimus, cupidus imperii, ut plura consequeretur, cupidus honoris, ut plus lucri faceret: amicus etiam esse potentissimis quibusque volebat, ut si quam faceret injuriam, poenas non daret. Viam maxime compendiarium esse arbitrabatur ad efficiendum ea quæ concupisceret, si pejeraret, et mentiretur, et falleret: simplicitas autem atque veritas idem putabat quod stultitia. Neminem ab eo diligi manifestum erat, ac cuicumque amicum se profiteretur, huic palam insidiabatur. Hostem nullum irridebat, verum tanquam eos omnes, quibuscum commercium habebat, deridens semper sermocinabatur. Itidem facultatibus hostium non insidiabatur; quippe difficile putabat esse facultates eorum, qui sibi caverent, consequi: sed amicorum res, utpote incustoditas, facillimum esse capere, solus sibi ipse videbatur intelligere. Et quoscumque perjuros ac injustos esse animadverteret, quasi bene munitos formidabat; at religiosis veritatibusque studiosis, tanquam parum virilibus, uti conabatur. Et quemadmodum alius quispiam se pietate erga deum, et veritate et justitia oblectat, sic Menon in eo exultabat, quod decipere posset alios, quod mendacia fingere, quod amicos irridere: vafer qui non esset, eum rudem esse existimabat. Ac apud quos quidem principem in amicitia locum obtinere nitebatur, hos sibi conciliandos putabat illorum criminatione, qui primi apud eos essent. Milites sibi obsequentes, injuriarum cum ipsis societate inita, reddere studebat. Affici se honore atque coli propterea volebat, quod demonstraret posse se et velle plurimum injuriæ inferre. Cum quis ab se defecisset, beneficii loco censebat, quod dum ejus uteretur opera, eum non perdidisset. Atque obscura quidem de eo fingere licet; quæ vero norunt omnes, hæc sunt. Apud Aristippum, cum jam florente esset ætate, ut militibus externis præesset, impetravit: Ariæo etiam barbaro, quod formosis delectabatur adolescentibus, in ætate itidem flore fuit maxime familiaris: ipse Tharypam in deliciis habebat, imberbis barbarum. Cum autem duces Græci interirent, propterea quod adversus regem cum Cyro expeditionem susceperant, quanquam ejusdem ille incepti particeps fuisset, non tamen illico est interfectus: sed necatis jam ducibus ceteris, supplicio adfectus ab rege periit; non ille quidem ut Clearchus ceterique duces, quibus abscissa sunt capita (quæ mors esse videbatur celerrima), sed ut scelestus, anno toto excruciatius vivus, tandem vitæ finem fecisse dicitur.

Ceterum Agias ille Arcas, et Socrates Achaus etiam interfecti sunt; quos nemo vel ut ignavos in bello irrisit, vel

κῶν οὐδεὶς κατεγέλα οὐτ' εἰς φίλον αὐτοὺς ἐμέμφετο. Ἦστων δὲ ἄμφω ἄμφι τὰ πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς.

BIBAIION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου οἱ Ἑλληες ἐπραξαν μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κύρος ἐτελεύτησεν ἐγένετο ἀπὸντων τῶν Ἑλλήνων σὺν Τισσαφέρνει ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. (2) Ἐπεὶ δὲ οἱ τε στρατηγοὶ συνελημμένοι ἦσαν καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπολώλεσαν, ἐν πολλῇ δὴ ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἑλληες, ἐννοοῦμενοι μὲν ὅτι ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις ἦσαν, κύκλῳ δὲ αὐτοῖς πάντῃ πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις πολέμιοι ἦσαν, ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἐτι παρέξειν ἐμελεν, ἀπείγον δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐ μείον ἢ μύρια στάδια, ἡγεμῶν δ' οὐδεὶς τῆς ὁδοῦ ἦν, ποταμοὶ δὲ διείργον ἀδιάβατοι ἐν μέσῳ τῆς οἰκαδὲ ὁδοῦ, προῦδεδῶκεσαν δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες βάρβαροι, μόνοι δὲ καταλελειμμένοι ἦσαν οὐδὲ ἱππέα οὐδένα σύμμαχον ἔχοντες, ὥστε εὐδελον ἦν ὅτι νικῶντες μὲν οὐδένα ἂν κατακάνοιεν, ἡττηθέντων δὲ αὐτῶν οὐδεὶς ἂν λειφθεῖν. (3) Ταῦτα ἐννοοῦμενοι καὶ ἀθῶμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἐσπέραν αἴτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ δπλα πολλοὶ οὐκ ἤλθον ταύτην τὴν νύκτα, ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγγανεν ἕκαστος, οὐ δυνάμενοι καθεῦδειν ὑπὸ λύπης καὶ πόθου πατρίδων, γονέων, γυναικῶν, παιδῶν, οὓς οὐποτ' ἐνόμιζον ἐτι ὄρεσθαι. Οὕτω μὲν δὴ διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο.

4. Ἦν δὲ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, δς οὔτε στρατηγὸς οὔτε λοχαγὸς οὔτε στρατιώτης ὦν συγκαλούθει, ἀλλὰ Πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἰκοθεν ξένος ὦν ἀρχαῖος· ὑπισχνεῖτο δὲ αὐτῷ, εἰ ἔλθοι, φίλον αὐτὸν Κύρῳ ποιήσας, ὃν αὐτὸς ἔφη κρεῖττω αὐτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. (5) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν ἀναγνούς τὴν ἐπιστολὴν ἀνακοινοῦται Σωκράτει τῷ Ἀθηναίῳ περὶ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης ὑποπτέυσας μὴ τι πρὸς τῆς πόλεως ἐπαίτιον εἴη Κύρῳ φίλον γενέσθαι, ὅτι ἐδόκει ὁ Κύρος προθύμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὰς Ἀθήνας συμπολεμῆσαι, συμβουλεύει τῷ Ξενοφῶντι ἔλθόντα εἰς Δελφοὺς ἀνακοινῶσαι τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. (6) Ἐλθὼν δ' ὁ Ξενοφῶν ἐπῆρετο τὸν Ἀπόλλω τίνι ἂν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος κάλλιστα καὶ ἀρίστα ἔλθοι τὴν ὁδὸν ἣν ἐπινοεῖ καὶ καλῶς πράξας σωθεῖν. (7) Καὶ ἀνεῖλεν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων θεοὺς οἷς ἔδει θύειν. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦλθε, λέγει τὴν μαντείαν τῷ Σωκράτει. Ὁ δ' ἀκούσας ἤτιςατο αὐτὸν ὅτι οὐ τοῦτο πρῶτον

ΞΕΝΟΦΩΝ.

in amicitia colenda reprehendit. Utorque annos fere triginta quinque vixerat.

LIBER III.

CAPUT I.

Quæ Græci itinere cum Cyro in Asiam superiorem facto ad pugnam usque gesserint, quæque, posteaquam Cyrus interisset, acciderint, Græcis cum Tissapherne per inducias discedentibus, superiore libro expositum est. Posteaquam vero duces comprehensi erant, et qui eos sequuti fuerant cohortium præfecti atque milites perierant, in magna erant anxietate Græci, cum se prope a porta regis abesse cogitarent, ac multas undique tum nationes tum civitates ipsis infestas esse; annonam neminem jam amplius suppeditaturum, se a Græcia stadiorum plus decem millia abesse, ducem itineris esse nullum, fluvios, transiri qui non possent, in medio domum itinere se hinc inde, quo minus progredierentur, inhiere; barbaros etiam, qui cum Cyro in Asiam adscenderant, ipsos prodidisse; solos jam relictos esse, nec ullum habere equitatum auxiliarem: adeo ut perspicuum esset, neque si vincerent, vel unum fugientem interfecturos, et si vincerentur, ne unum quidem vivum relictum iri. Hæc dum secum cogitarent, animoque essent anxio, ex iis pauci sub vesperam cibum cepere, pauci accenderunt ignes, ad armatos quoque ordines ea nocte multi non accessere: at illo se quisque loco quieti dedit, in quem forte fortuna incidisset, cum præ animi agritudine, ac desiderio suæ quisque patriæ, parentum, uxorum, liberum, quos nunquam se deinceps visuros arbitrabantur, somnum capere non possent. His illi animis omnes noctem transigebant.

Erat autem in exercitu Xenophon quidam Atheniensis, qui, cum neque dux, neque cohortis alicujus præfectus, neque miles esset, illos comitatus erat; sed e domo Proxenus ipsum evocarat, quippe qui antiquus ejus erat hospes: hic autem illi, si ad se veniret, ut Cyro amicus adscriberetur, effecturum se pollicebatur; quem ipse sibi utiliorem patria videri dicebat. Hujus epistolam cum legisset Xenophon, isto de itinere Socratem Atheniensem consulit. Et Socrates veritus ei ne criminis suam apud civitatem foret, cum Cyro si amicitiam iniret (quia Cyrus alacriter Lacedæmonios in eo juvisse bello videretur, quod adversus Athenienses gesserant), hoc Xenophonti dat consilii, ut Delphos profectus deum illum de itinere consuleret. Eo profectus Xenophon Apollinem interrogat, cui deum rem sacram faceret precesque ferret, ut iter, quod apud animum instituerat, pulcherrime ac optime perficeret, reque præclare gesta salvus rediret. Et ei per oraculum deos significavit Apollo, quibus rem sacram facere oporteret. Cum vero Athenas reversus esset, Socrati oraculum narrat. Quod cum audisset

ἡρώτα πότερον λῶον εἶη αὐτῷ πορεύεσθαι ἢ μένειν, ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἰτέον εἶναι τοῦτ' ἐπυνθάνετο ὅπως ἂν κάλλιστα πορευθεῖη. Ἐπεὶ μέντοι οὕτως ἤρου, ταῦτ' ἔφη, χρὴ ποιεῖν ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. (8) Ὁ μὲν δὲ Ξενοφῶν οὕτω θυσάμενος οἷς ἀνείλεν ὁ θεὸς ἐξέπλει, καὶ καταλαμβάνει ἐν Σάρδεσι Προξένον καὶ Κύρον μέλλοντας ἤδη ὁρμᾶν τὴν ἄνω ὁδόν, καὶ συνεστήθη Κύρω. (9) Προθυμουμένου δὲ τοῦ Προξένου καὶ ὁ Κύρος συμπρόθυμείτο μείναι αὐτόν· εἶπε δὲ ὅτι ἐπειδὴν τάχιστα ἡ στρατεία λήξει, εὐθὺς ἀποπέμψειν αὐτόν. Ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος εἶναι εἰς Πισίδας. (10) Ἐστρατεύετο μὲν δὴ οὕτως ἐξαπατηθεὶς οὐχ ὑπὸ Προξένου· οὐ γὰρ ᾔδει τὴν ἐπὶ βασιλέα ὁρμὴν οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων πλὴν Κλεάρχου· ἐπεὶ μέντοι εἰς Κιλικίαν ᾔλθον, σαφὲς πᾶσιν ἤδη ἐδόκει εἶναι ὅτι ὁ στόλος εἶη ἐπὶ βασιλέα. Φοβούμενοι δὲ τὴν ὁδόν καὶ ἄκοντες ὁμῶς οἱ πολλοὶ δι' αἰσχύνην καὶ ἀλλήλων καὶ Κύρου συνηκολούθησαν· ὧν εἷς καὶ Ξενοφῶν ἦν. (11) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ οὐκ ἐδύνατο καθεύδειν· μικρὸν δ' ὕπνου λαχὼν εἶδεν ὄναρ. Ἐδοξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης σχηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν. (12) Περίφοβος δ' εὐθὺς ἀνηγέρθη, καὶ τὸ ὄναρ πῇ μὲν ἔκρινεν ἀγαθόν, ὅτι ἐν πόνοις ὧν καὶ κινδύνους φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἐδοξε· πῇ δὲ καὶ ἐφοβεῖτο, ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλέως τὸ ὄναρ ἐδόκει αὐτῷ εἶναι, κύκλω δὲ ἐδόκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύναίτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελθεῖν τῆς βασιλείας, ἀλλ' εἰργοίτο πάντοθεν ὑπὸ τινων ἀποριῶν. (13) Ὅποιόν τι μέντοι ἐστὶ τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὄναρ. Γίνεται γὰρ τάδε. Εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνηγέρθη, πρῶτον μὲν ἔννοια αὐτῷ ἐμπίπτει, τί κατὰκειμαι; ἢ δὲ νῦν προβαίνειν ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰδὸς τοὺς πολεμίους ἔξειν. Εἰ δὲ γενησόμεθα ἐπὶ βασιλεῖ, τί ἐμποδὼν μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόντας, πάντα δὲ τὰ δεινότερα παθόντας ὑβριζομένους ἀποθανεῖν; (14) Ὅπως δ' ἀμυνόμεθα οὐδεὶς παρασκευάζεται οὐδὲ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ κατακείμεθα ὥσπερ ἐξὸν ἡσυχίαν ἄγειν. Ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίας πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξειν; ποῖαν δ' ἡλικίαν ἐμαυτῷ ἔλθειν ἀναμένω; οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἐὰν τήμερον προῶ ἐμαυτόν τοις πολεμοῖς. (15) Ἐκ τούτου ἀνίσταται καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένου πρῶτον λοχαγούς. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἔλεξεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες λοχαγοί, οὔτε καθεύδειν δύναμαι, ὥσπερ οἶμαι οὐδ' ὑμεῖς, οὔτε κατακείσθαι ἔτι, ὁρῶν ἐν οἴοις ἐσμέν. (16) Οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι δῆλον ὅτι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφηναν πρὶν ἐνόμισαν καλῶς τὰ ἑαυτῶν παρεσκευάσθαι, ἡμῶν δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἀντεπιμελεῖται ὅπως ὥς κάλλιστα ἀγωνισόμεθα. (17) Καὶ μὴν εἰ ὑψησόμεθα καὶ ἐπὶ βασιλεῖ γενησόμεθα, τί οἰόμεθα πείσεσθαι; ὅς καὶ τοῦ ὁμομητρίου καὶ ὁμοπατρῖου ἀδελφοῦ καὶ τεθνηκότος ἤδη ἀποτεμνὸν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα ἀνεσταύρωσεν· ἡμᾶς δὲ, οἷς κηδεμῶν μὲν οὐδεὶς πάρεστιν,

ille, reprehendit eum, quod non prius quæsisisset, utrum ipsi satius esset proficisci, quam domi manere; sed ipse cum jam proficisci decrevisset, quo pacto proficisci commodiassime posset, id unum interrogasset. Verum quando ita quæsisisti, ea, inquit, facienda sunt, quæ deus imperavit. Itaque Xenophon cum iis sacrificasset numinibus, quæ per oraculum significarat deus, solvit, ac Sardibus Proxenum et Cyrum adsequitur, qui jamjam in Asiam erant adscensuri; statimque Cyro commendatus est. Proxeno autem ab eo contendente, ut secum maneret, una quoque Cyrus id contendebat; aiebatque se eum, ubi primum expeditione finis imponeretur, statim dimissurum. Expeditio autem ferebatur adversus Pisidas esse suscepta. Et Xenophon quidem in militiam profectus est, hoc modo deceptus, at non a Proxeno: nam neque is adversus regem moveri bellum, neque alius quisquam Græcorum, præter Clearchum, norat: verum ubi in Ciliciam venissent, perspicuum omnibus esse videbatur, adversus regem expeditionem suscipi. Ac tum sane plerique, tametsi hoc formidarent iter, etiam invitati, tum præ mutua tum præ Cyri reverentia, una sequebantur: quorum unus erat Xenophon. Cum autem hæc rerum esset difficultas,angebatur quidem ille cum ceteris, nec dormire poterat: attamen paulum somno sopitus, somnium vidit. Videbatur ei, tonitru moto, fulmen domum in paternam cadere, ac universam inde coruscare. Metu vehementi percussus e somno confestim excitatus est, atque somnium illud partim faustum judicabat, quod cum in laboribus et periculis versaretur, lucem magnam a Jove ortam videre visus esset; partim, quod somnium hoc a Jove rege profectum ipsi videretur, et quid visus esset ignis undique lucere, metuebatur, ne ex regione regis evadere non posset, sed undique difficultatibus quibusdam inhiaberetur. Ceterum quanti fuerit hujusmodi somnium vidisse, animadvertere licet, ex iis, quæ post somnium evenerunt. Nam statim hæc acciderunt: posteaquam e somno excitatus esset, primum hæc ipsi in mentem incidit cogitatio, Quid jaceo? nox progreditur; et luce prima hostes adventuros verisimile est. Quod si regis in potestatem devenerimus, quid prohibet quo minus, molestissimaquæque cum adspexerimus, et gravissima quæque fuimus passi, contumeliis adfecti necemur? Quo pacto nosmet tueamur, ad id se nemo parat neque ulli curæ est, sed ita jacemus, quasi nobis otium agere liceat. Ac ego quidem quamam ex urbe ducem hæc facturum exspecto? quam ætatem mihi ipsi adfuturam opperier? nec enim maturiorem ad ætatem perveniam, hostibus si me hodie dedidero. Surgit deinde, et Proxeni primum cohortium præfectos convocat. Cum autem convenissent, « Ego, præfecti cohortium, inquit, neque dormire possum, quemadmodum nec vos opinor, potestis; neque jacere amplius, dum quibus in rebus versamur, video. Hostes certe quidem, uti constat, non prius bellum nobis palam denuntiarunt, quam res suas bene comparatas esse putarent: at nostrum nemo curam vicissim adhibet, ut quam præclarissime certamen ineamus. Atqui animos si submittemus, et in regis potestatem veniemus, quid nos passuros existimamus? quippe ille fratris eadem matre nati, patre geniti eodem, ejusque jam mortui, et caput abscisum et manum palo suffixit: nos vero, quibus adest nemo, curam qui nos tuendi gerat, qui adversus ipsum ar-

ἐστρατεύσαμεν δὲ ἐπ' αὐτὸν ὡς δούλον ἀντὶ βασιλείας ποιήσοντας καὶ ἀποκτενοῦντες, εἰ δυναίμεθα, τί ἂν οἰόμεθα παθεῖν; (18) ἄρ' οὐκ ἂν ἐπὶ πᾶν ἔλθοι ὡς ἡμᾶς τὰ ἔσχατα αἰκισάμενος πᾶσιν ἀνθρώποις φόβον παράσχοι τοῦ στρατεύσασθαι ποτε ἐπ' αὐτόν; ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γενησόμεθα πάντα ποιητέον. (19) Ἐγὼ μὲν οὖν ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἦσαν οὔποτε ἐπαυόμεν ἡμᾶς μὲν οἰκτείρων, βασιλέα δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, διαθεώμενος αὐτῶν ὅσῃ μὲν χώραν καὶ οἶαν ἔχοιεν, ὡς δὲ ἄρθονα τὰ ἐπιτήδεια, ὅσους δὲ θεράποντας, ὅσα δὲ κτήνη, χρυσὸν δὲ, ἑσθῆτα δέ. (20) τὰ δ' αὖ τῶν στρατιωτῶν ὅποτε ἐνθυμοίμην, ὅτι τῶν μὲν ἀγαθῶν πάντων οὐδενὸς ἡμῖν μετεῖη, εἰ μὴ πριαίμεθα, ὅτου δ' ὠνησόμεθα ἥδεν ἔτι ὀλίγους ἔχοντας, ἀλλως δὲ πως πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ὠνούμενους ὄρκους ἡδὴ κατέχοντας ἡμᾶς ταῦτ' οὖν λογιζόμενος ἐνόητε τὰς σπονδὰς μᾶλλον ἐροδοῦμένην ἢ νῦν τὸν πολέμον. (21) Ἐπεὶ μὲν τοι ἐκείνῳ ἔλυσαν τὰς σπονδὰς, λελύσθαι μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕβρις καὶ ἡ ἡμετέρα ὑποψία. Ἐν μέσῳ γὰρ ἡδὴ κεῖται ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἄθλα ὁπότεροι ἂν ἡμῶν ἄνδρες ἀμείνονες ὦσιν, ἀγωνοθέται δ' οἱ θεοὶ εἰσιν, οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς τὸ εἶδος, ἔσονται. (22) Οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρχήσασιν· ἡμεῖς δὲ πολλὰ δρῶντες ἀγαθὰ στεβρῶς αὐτῶν ἀπειρόμεθα διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὄρκους· ὅστε ἐξεῖναι μοι δοκεῖ ἵέναι ἐπὶ τὸν ἀγῶνα πολλὴ σὺν φρονήματι μεῖζον ἢ τούτοις. (23) Ἐπεὶ δ' ἔχομεν σώματα ἱκανώτερα τούτων καὶ φύχας καὶ θάληπῃ καὶ πόνοους φέρειν· ἔχομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνονας· οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τρατοὶ καὶ θνητοὶ μᾶλλον ἡμῶν, ἢν οἱ θεοὶ ὥσπερ τὸ πρόσθεν νίκην ἡμῖν διδώσιν. (24) Ἄλλ' ἴσως γὰρ καὶ ἄλλοι ταῦτ' ἐνθυμοῦνται, πρὸς τῶν θεῶν μὴ ἀναμένωμεν ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς ἔλθειν παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ κάλλιστα ἔργα, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρξώμεν τοῦ ἐξορμησαί καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Φάνητε τῶν λοχαγῶν ἀριστοὶ καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιοστρατηγότεροι. (25) Καγὼ δὲ, εἰ μὲν ὑμεῖς ἐθέλετε ἐξορμᾶν ἐπὶ ταῦτα, ἔπεσθαι ὑμῖν βούλομαι, εἰ δ' ὑμεῖς τάττετέ με ἡγεῖσθαι, οὐδὲν προσαίξομαι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζειν ἡγοῦμαι ἐρύκειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ κακὰ.

26. Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεξεν, οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἡγεῖσθαι ἐκέλευον πάντες, πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν βοιωτιάκων τῇ φωνῇ· οὗτος δ' εἶπεν ὅτι φλυαροῖη ὅστις λέγοι ἄλλως πῶς σωτηρίας ἂν τυχεῖν ἢ βασιλέα πείσας, εἰ δύναται, καὶ ἅμα ἤρχετο λέγειν τὰς ἀπορίας. (27) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν μεταξὺ ὑπολαβὼν ἔλεξεν ὧδε. Ὁ θαυμασιώτατε ἄνθρωπε, σὺ γε οὐδὲ δρῶν γιγνώσκεις οὐδὲ ἀκούων μέμνησαι. Ἐν ταῦτῳ γε μὲντοι ἦσθα τούτοις ὅτε βασιλεὺς, ἐπεὶ Κύρος ἀπέθανε, μέγα φρονήσας ἐπὶ τούτῳ πέμπων ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ ὅπλα. (28) Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες, ἀλλ' ἐξωπλισμένοι ἐλθόντες παρεσκήνησαμεν αὐτῷ, τί οὐκ ἐποίησε πρόσβεις πέμπων καὶ σπονδὰς αἰτῶν καὶ παρέχων τὰ ἐπιτήδεια, ἔστε σπονδῶν ἔτυχεν; (29) ἐπεὶ δ' αὖ οἱ στρατιῶται καὶ λοχαγοὶ, ὥσπερ δὴ σὺ κελεύεις, εἰς λόγους

ma cepimus eo consilio, ut pro rege servum faceremus atque occideremus, si penes nos esset, quid passuros existimamus? annon omni adgredietur via, ut posteaquam nos indignissimis tractaverit modis, hominibus terrorem omnibus inculciat, ne adversus ipsum unquam arma capiant? At vero illius ne in potestatem veniamus, quidvis faciendum. Ego quidem certe, quandiu manebant fœdera, nos miserari nunquam cessavi, regem vero eosque, qui cum ipso erant, felices predicare, cum considerarem quantam et qualem ipsi regionem haberent, quam abundantes commeatus, quot famulos, quot jumenta, quantum auri, quantum vestium : at contra cum militum nostrorum conditionem animo agitare, nullius videlicet boni copiam nobis esse, nisi emeremus, quo autem mercaremur aliquid, paucos jam amplius habere scirem; alia vero ratione quam mercando commeatum ne pararemus, fœdera jam tum nos impedire : hæc igitur nonnunquam mecum ipse reputans magis tum fœdera, quam modo bellum, metuebam. Verum posteaquam illi fœdera violarunt, et illorum insolentia et suspicio nostra mihi finem habere videtur. Nam ea jam bona, tanquam præmia isti cessura parti, utracunque tandem nostrum virtute præstiterit, in medio posita sunt : ipsi dii certaminis sunt præsides, qui cum nobis, ut par est, stabunt. Nam isti pejerarunt; nos, cum multa bona videremus, constanter ab eis abstinuimus, propterea quod per deos jurassemus : adeo ut nobis, mihi quidem uti videtur, multo majori cum spiritu, quam istis, in certamen liceat descendere. Præterea nobis sunt corpora, quæ magis, quam illorum corpora, ad frigora, calores, labores perferendos sunt idonea : nobis itidem sunt animi deorum beneficio præstantiores : viri ipsi magis quam nos vulneribus sunt et cædi obnoxii, si quidem dii victoriam nobis, ut antehac, dederint. Verum hæc fortassis etiam alii secum in animis versant. Per deos, non expectemus, donec ad nos alii veniant, qui nos ad facinora præclarissima cohortentur; sed ipsi prius etiam alios ad virtutem excitemus. Exhibete vos cohortium præfectorum fortissimos, et imperatorum officio ipsis imperatoribus digniores. Atque ego certe, si vos ad hæc erumpere velitis, libens vos sequar : ac si me ducis in munere constituatis, ætatis excusatione nequaquam utar, quin me vigere puto ad arcenda a me mala.

Hæc ille verba fecit : quæ cum præfecti cohortium audissent, ducis illum munere fungi jusserunt universi. Verum Apollonides quidam erat, qui Boeotius loquendo imitabatur : aiebat hic nugari eum, qui alia quadam, quam regem sibi conciliando, id si fieri posset, ratione, diceret ipsos salutem consequi posse; simul difficultates exponere incipiebat. At vero Xenophon, ejus sermone interrupto, hunc in modum loquutus est : « Vir admiratione dignissime, tu certe neque quod vides intelligis, neque quod audis memoria tenes. In eodem sane, quo hi, loco eras, cum rex, posteaquam Cyrus mortuus esset, hanc ob causam elatus, ad nos mitteret atque arma tradere juberet : verum cum nos non modo non traderemus, sed etiam armati profiscisceremur ac juxta ipsum tabernacula collocaremus, quid non per legatos ad nos missos fecit, cum et fœdus peteret, et suppeditaret commeatum, donec tandem fœdus a nobis impetraret? Posteaquam vero duces ac præfecti cohortium, quemadmodum tu quoque

αὐτοῖς ἄνευ ὄπλων ἦλθον πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐ νῦν ἐκείνοι παιόμενοι, κεντούμενοι, ὑβριζόμενοι, οὐδὲ ἀποθανεῖν οἱ τλήμονες δύνανται, καὶ μάλ' οἶμαι ἐρώντες τούτου; ἂν σὺ πάντα εἰδὼς τοὺς μὲν ἀμύνεσθαι κελεύοντας φλυαρεῖν φῆς, πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις ἰόντας; (30) Ἐμοὶ δὲ, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦτον μῆτε προσέειπαι εἰς ταῦτό ἡμῖν αὐτοῖς ἀφελομένους τε τὴν λοχαγίαν σκευὴ ἀναθέντας ὡς τοιούτῳ χρῆσθαι. Οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα κατασχύνει καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι Ἑλλήνων τοιοῦτός ἐστιν. (31) Ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφάλιος εἶπεν, Ἀλλὰ τοῦτῳ γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν, ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὥσπερ Λυδὸν ἀμφοτέρω τὰ ὅτα τετραυπημένον. (32) Καὶ εἶχεν οὕτως. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπήλασαν· οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὰς τάξεις ἰόντες, ὅπου μὲν στρατηγὸς σῶος εἴη, τὸν στρατηγὸν παρεκάλουν, ὅπου δὲ οἴγοιτο, τὸν ὑποστρατηγὸν, ὅπου δ' αὖ λοχαγὸς σῶος εἴη, τὸν λοχαγόν. (33) Ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὄπλων ἐκαθέζοντο· καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν. Ὅτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν μέσαι ἦσαν νύκτες. (34) Ἐνταῦθα Ἱερώνυμος Ἡλείος πρεσβύτατος ὢν τῶν Προξένου λοχαγῶν ἤρχετο λέγειν ὧδε. Ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, ὁρῶσι τὰ παρόντα ἔδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσάμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν. Λέξον δ', ἔφη, καὶ σὺ, ὦ Ξενοφῶν, ἅπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. (35) Ἐκ τούτου λέγει τάδε Ξενοφῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνεληφῆσιν ἡμῶν, τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐπιβουλεύουσιν, ὡς, ἢν δύνωνται, ἀπολέσωσιν. Ἡμῖν δὲ γε οἶμαι πάντα ποιητέα ὡς μήποτ' ἐπὶ τοῖς βαρβάρους γενώμεθα, ἀλλὰ μάλλον ἢν δυνώμεθα ἐκείνοι ἐφ' ἡμῖν. (36) Εὐ τοίνυν ἐπίστασθε ὅτι ὑμεῖς τοσοῦτοὶ ὄντες ὅσοι νῦν συνεληλύθατε μέγιστον ἔχετε καιρόν. Οἱ γὰρ στρατιῶται οὗτοι πάντες πρὸς ὑμᾶς βλέπουσι, καὶ μὲν ὑμᾶς ὁρῶσιν ἀθύρους, πάντες κακοὶ ἐσονται, ἢν δὲ ὑμεῖς αὐτοὶ τε παρασκευαζόμενοι φανεροὶ ᾗτε ἐπὶ τοὺς πολέμιους καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλῆτε, εὖ ἴστε ὅτι ἐβρονταὶ ὑμῖν καὶ πειράσσονται μιμεῖσθαι. (37) Ἰσως δὲ τοι καὶ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων. Ὑμεῖς γάρ ἐστε στρατηγοὶ, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοὶ, καὶ ὅτε εἰρήνην ἢν ὑμεῖς καὶ χρήμασι καὶ τιμαῖς τούτων ἐπλεονεκτεῖτε· καὶ νῦν τοίνυν, ἐπεὶ πόλεμος ἐστίν, ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμείνους τε τοῦ πλήθους εἶναι καὶ προβουλεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἢν που δέη. (38) Καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἶομαι ἂν ὑμᾶς μέγα δνῆσαι τὸ σπράτευμα, εἰ ἐπιμεληθῆτε ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀντικατασταθῶσιν. Ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν οὐδαμοῦ, ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν. Ἡ μὲν γὰρ εὐταξία σώζειν δοκεῖ, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν. (39) Ἐπειδὴν δὲ καταστήσῃσθε τοὺς ἀρχοντας ὅσους δεῖ, ἢν καὶ τοὺς ἄλλους στρα-

jam fieri jubes, fratribus freti in colloquium eorum sine armis venerunt, annon illi plagas, vulnera, injurias contumeliose factas modo passi, ne mortem quidem oppetere miseri possunt? id licet etiam, opinor, admodum appetunt. Quæ cum omnia tu noris, illos tamen, qui ad defensionem milites hortantur, nugari dieis, ac rursum nos ad hostes eo consilio proficisci jubes, ut regem nobis conciliemus? Ego vero, milites, existimo nos hunc hominem neque in eundem atque nosmet locum admittere debere, et adempta cohortis præfectura, vasa ubi ei imposuerimus, ut talem eum tractare. Nam et patriam dedecorat is, et universam Græciam, cum natione Græcus, ita se gerat. » Agasias deinde Stymphalius, sermone suscepto, At huic sane, inquit, nihil omnino neque cum Bæotia neque cum Græcia commune est : nam ejus ego, tanquam Lydi, utramque aurem perforatam vidi. Et sic quidem se res habebat. Hunc igitur abegerunt : ceteri per ordines incedentes, ubicumque dux salvus esset, ducem evocabant; ubi periisset, primi ordinis ducem : ubi præfectus cohortis salvus esset, cohortis præfectum. Cumque omnes convenissent, ante ordines armatos consederunt : et erant duces ac præfecti cohortium, qui conveniant, circiter centum. Cum hæc agerentur, media fere nox erat. Ibi tum Hieronymus Eleus, inter Proxeni cohortium præfectos natu maximus, in hunc modum dicere cepit : Visum est nobis, duces ac præfecti cohortium, præsentem rerum nostrarum statum intuentibus, ut et ipsi conveniremus, et vos advocaremus, quo consilium, si quid possimus, bonum ineamus. Tu vero etiam, Xenophon, ait, ea dicito, quæ et nobis dixisti. Tum Xenophon hæc verba fecit : « Hæc certe quidem universi novimus, regem scilicet et Tissaphernem ex nobis eos, quos potuerunt, comprehendisse ; ceterisque adeo haud dubie insidiantur, ut, si quidem possint, eos interimant. Nobis vero omnia facienda puto, ut nunquam barbarorum in potestatem veniamus, sed illi potius, id si efficere possimus, nostra sint in potestate. Quamobrem certo sciatis velim, vos quotquot estis, qui jam convenistis, maximum habere momentum. Nam milites isti omnes vos respiciunt : et si vos demissis animis esse viderint, omnes erunt ignavi ; sin et vos ipsi palam in hostes accingamini, et ceteros hortemini, scitote vos sequuturos, et daturos operam ut vos imitentur. Fortasse vero et æquum est hisce vos nonnihil præstare. Vos enim duces estis, vos ordinum ac cohortium præfecti : atque vos, cum pax erat, et fortunis et honoribus potiores his fuistis : itaque nunc, bellum ubi exortum est, vos ipsos arbitrari debetis militum vulgo præstantiores, et pro iis consilia capere et labores subire, sicuti usus postulet. Et jam primum arbitror magnam vos exercitui utilitatem adlaturos, si curaveritis ut pro iis qui perierunt duces ac præfecti cohortium quamprimum substituantur. Nam absque imperantibus nihil neque præclarum neque utile geri possit, ut summatim dicam, usquam ; in bellicis vero præsertim rebus. Etenim ordinis conservatio salutem dare videtur, ordinis perturbatio jam multos perdidit. Ubi vero tot constitueritis imperatores, quot

τιώτας συλλέγητε καὶ παραθαβρύνητε, οἷμαι ἂν ὑμᾶς πάνυ ἐν καιρῷ ποιῆσαι. (40) Νῦν μὲν γὰρ ἴσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε ὡς ἀθύμως μὲν ἦλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως δὲ πρὸς τὰς φυλακὰς ὥστε οὕτω γ' ἐχόντων οὐκ οἶδα ὃ, τι ἂν τις χρῆσαιτο αὐτοῖς εἴτε νυκτὸς δέοι τι εἴτε καὶ ἡμέρας. (41) Ἦν δέ τις αὐτῶν τρέψῃ τὰς γνώμας, ὥς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται τί πείσονται ἀλλὰ καὶ τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυμότεροι ἔσονται. (42) Ἐπίστασθε γὰρ ὅτι οὔτε πληθὸς ἐστὶν οὔτε ἰσχύς ἢ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα, ἀλλ' ὅποτεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐρρωμένεστεροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολέμους, τούτους ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἐναντίοι οὐ δέχονται. (43) Ἐντεθύμημαι δ' ἐγωγε, ὦ ἄνδρες, καὶ τοῦτο ὅτι ὅποσοι μὲν μαστεύουσι ζῆν ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τοῖς πολεμικοῖς, οὗτοι μὲν κακῶς τε καὶ αἰσχυρῶς ὥς ἐπὶ τὸ πολλὸν ἀποθνήσκουσιν, ὅποσοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασιν πᾶσι κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται, τούτους ὁρῶ μᾶλλον πῶς εἰς τὸ γῆρας ἀφικνουμένους, καὶ ἔως ἂν ζῶσιν εὐδαιμονέστερον διάγοντας. (44) Ἄ καὶ ἡμᾶς δεῖ νῦν καταμαθόντας, ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ ἔσμεν, αὐτούς τε ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν. (45) Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο. Μετὰ δὲ τοῦτον εἶπε Χειρίσοφος, Ἀλλὰ πρόσθεν μὲν, ὦ Ξενοφῶν, τοσοῦτον μόνον σε ἐγίνωσκον ὅσον ἤκουον Ἀθηναίων εἶναι, νῦν δὲ καὶ ἐπαῖνω σε ἐφ' οἷς λέγεις τε καὶ πράτεις, καὶ βουλοίμην ἂν ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους κοινὸν γὰρ ἀνείη τὸ ἀγαθόν. (46) Καὶ νῦν, ἐφη, μὴ μέλωμεν, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἀπελθόντες ἡδὴ αἰρείσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἐλόμενοι ἤκατε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς αἰρεθέντας ἄγετε· ἐπεὶ ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας. Παρέστω δ' ἡμῖν, ἐφη, καὶ Τολμίδης ὁ κῆρυξ. (47) Καὶ ἅμα ταῦτ' εἰπὼν ἀνέστη, ὥς μὴ μέλοιτο ἀλλὰ περαίνοιτο τὰ δέοντα. Ἐκ τούτου ἤρεθησαν ἄρχοντες ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίῳ Δαρδανεύς, ἀντὶ δὲ Σωκράτους Ξανθικῆς Ἀχαιὺς, ἀντὶ δὲ Ἀγίου Κλεάνωρ Ἀρχὰς, ἀντὶ δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀχαιὺς, ἀντὶ δὲ Προξένου Ξενοφῶν Ἀθηναῖος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ ἤρηντο, ἡμέρα τε σγεδὼν ὑπέφαινε καὶ εἰς τὸ μέσον ἦκον οἱ ἄρχοντες, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς προφύλακας καταστήσαντας συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται συνῆλθον, ἀνέστη πρῶτον μὲν Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ ἔλεξεν οἷδε. (2) Ὡς ἄνδρες στρατιῶται, χαλεπὰ μὲν τὰ παρόντα, ὅποτε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιούτων στερόμεθα καὶ λοχαγῶν καὶ στρατιωτῶν, πρὸς δ' ἔτι καὶ οἱ ἀμφὶ Ἀριαῖον οἱ πρόσθεν σύμμαχοι ὄντες προδεδώκασιν ἡμᾶς. (3) θμὸς δὲ δεῖ ἐκ τῶν παρόντων ἄνδρας ἀγαθοὺς τε ἔλθειν καὶ μὴ ὑφίστασθαι, ἀλλὰ πειρᾶσθαι ὅπως, ἢν μὲν δυνώμεθα, [καλῶς] νικῶντες σωζώμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ καλῶς γε ἀπο-

oportet, admodum vos opportune hoc facturos arbitror, si ceteros etiam collegeritis milites et confirmaveritis. Jam enim vos etiam haud dubie animadvertitis, quam demissis animis ad arma venerint, anxieque adeo ad excubias : adeo ut, si ita se sane habeant, haud sciam qua in re eorum uti quisquam possit opera, sive noctu quid seu die fieri oporteat. Quod si quis eorum flexerit animos, ut non solum cogitent quid passuri sint, verum etiam quid facturi, multo alacriores erunt. Scitis enim, opinor, neque multitudinem esse, neque robur quod in bello victorias parit : sed eorum, qui diis juvantibus in hostes firmioribus invadunt animis, plerumque impetum non excipiunt adversarii. Hoc equidem, viri, etiam in animo versare soleo, quicumque quovis modo in militia vivere quaerunt, eos ignave turpiterque ut plurimum mori : qui vero mortem hominibus communem omnibus ac necessariam statuunt, deque eo inprimis certant, ut praeclare mortem obeant, eos video magis ad senectutem pervenire, ac, quamdiu vivunt, majore frui felicitate. Quae nos etiam ubi animadvertimus, oportet (nam ita nobis jam tempus est, id ut exigat) cum ipsos viros esse fortes, tum alios cohortari. » Haec ille loquutus, finem fecit. Ac post eum Chirisophus, Equidem antehac, inquit, ita solum te noram, Xenophon, quod Atheniensem esse audieram : nunc et orationem et facta tua laudo, ac tales quam plurimos esse velim : nam ex bono esset publico. Nunc igitur, viri, ne cessemus, ait ; sed confestim hinc digressi imperatores, quibus opus est, deligite, ac ubi delegeritis, media in castra venite, et delectos adducite ; deinde milites ceteros illic advocabimus : adsit etiam nobis Tolmides praeco. Haec ubi dixisset, surrexit ut ne qua interponeretur mora, sed quamprimum perficerentur quae fieri oportuit. Deinde lecti sunt imperatores, pro Clearcho, Timasion Dardanius ; pro Socrate, Xanthicles Achæus ; pro Agia, Cleanor Arcas ; pro Menone, Philisius Achæus ; pro Proxeno, Xenophon Atheniensis.

CAPUT II.

Cum autem lecti essent illi, ac dies prope jam illacesceret, imperatoresque in medium prodirent, visum est ipsis, collocatis ante castra excubiis, milites convocare. Et ubi ceteri etiam convenissent milites, surrexit primum Chirisophus Lacedæmonius, et hunc in modum verba fecit : « Difficilis est, milites, rerum praesentium status, cum ejusmodi ducibus et cohortium praefectis et militibus orbatu simus : praeterea, Ariæi copiae, quae nobis antea societate conjunctae erant, nos deseruerunt. Attamen e praesenti rerum status viros fortes prodire nos oportet, nec remissis esse animis, sed eniti ut, si quidem poterimus, praeclare vincendo

θνήσκωμεν, υποχέριοι δὲ μηδέποτε γενώμεθα ζῶντες τοῖς πολεμοῖς. Οἴομαι γάρ ἂν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν ὅσα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσονται. (4) Ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ Ὀρχομένιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὧδε. Ἄλλ' ὁρᾶτε μὲν, ὦ ἄνδρες, τὴν βασιλέως ἐπιτοχίαν καὶ ἀσέβειαν, ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρους ἀπιστίαν, ὅστις λέγων ὡς γείτων τε εἴη τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιτο σῶσαι ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὁμώσας ἡμῖν, αὐτὸς δεξιὰς δούς, αὐτὸς ἐξαπατήσας συνέλαβε τοὺς στρατηγούς, καὶ οὐδὲ Δία ξένιον ἡδέσθη, ἀλλὰ Κλεάρχῳ καὶ ὁμοτράπεζος γενόμενος αὐτοῖς τούτοις ἐξαπατήσας τοὺς ἄνδρας ἀπολώλεκεν. (5) Ἀριαῖος δὲ, ὃν ἡμεῖς ἠθέλομεν βασιλέα καθιστάναι, καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ μὴ προδώσειν ἀλλήλους, καὶ οὗτος οὔτε τοὺς θεοὺς δέσας οὔτε Κύρον τεθνηκότα αἰδέσθεις, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς ἐκείνου ἐχθίστους ἀποστάς ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς ποιεῖν πειράται. (6) Ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ θεοὶ ἀποτίσονται· ἡμᾶς δὲ δεῖ ταῦτα δρῶντας μήποτε ἐξαπατηθῆναι ἔτι ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μαχομένους ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα τοῦτο ὅτι ἂν δοκῇ τοῖς θεοῖς πάσχειν.

7. Ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται ἐσταλμένος ἐπὶ πόλεμον ὡς ἐζύνατο κάλλιστα, νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοὶ, τὸν κάλλιστον κόσμον τῷ νικᾶν πρόπειν, εἴτε τελευτᾶν δεοῖ, ὁρῶντες ἔχειν τῶν καλλίστων ἑαυτὸν ἀξίωσαντα ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγχάνειν· τοῦ λόγου δὲ ἤρχετο ὧδε. (8) Τὴν μὲν τῶν βαρβάρων ἐπιτοχίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει μὲν Κλεάνωρ, ἐπίστασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, ὅμαι. Εἰ μὲν οὖν βουλευόμεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας ἵεναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὰν ἀθυμίαν ἔχειν, δρῶντας καὶ τοὺς στρατηγούς, οἱ διὰ πίστα αὐτοῖς ἑαυτοὺς ἐνεχείρισαν, ὅσα πεπνῶσιν· εἰ μὲντοι διανοούμεθα σὺν τοῖς ὅπλοις ὧν τε πεποιθήκασι δίκην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς καὶ τὸ λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἵεναι, σὺν τοῖς θεοῖς πολλὰ καὶ ἡμῖν καὶ καλὰ ἐλπίδες εἰσὶ σωτηρίας. (9) Τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ πτάρνυται τινες ἀκούσαντες· οἱ δ' ἐστρατιῶται πάντες μιᾷ ὁρμῇ προσεκύνησαν τὸν θεόν, καὶ Ξενοφῶν εἶπε, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ σωτήρος ἐφάνη, εὐξασθαι τῷ θεῷ τούτῳ θύσειν σωτήρια ὅπου ἂν πρῶτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα, συνεπεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς θύσειν κατὰ δύναμιν. Καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτ', ἔρη, ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα. Καὶ ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἐκ τούτου εὕξαντο καὶ ἐπαυώνισαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἤρχετο πάλιν ὧδε. (10) Ἐτύγγανον λέγων ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ ἐλπίδες ἡμῖν εἰεν σωτηρίας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους, οἱ δὲ πολέμιοι ἐπιωρχήκασι τε καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους λελύκασιν. Οὕτω δ' ἐχόντων εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμοῖς ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους, ὅπερ ἱκανοὶ εἰσι καὶ τοὺς μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς μικροὺς, καὶ ἐν δεινοῖς ὥσι, σώζειν εὐπετὺς, ὅταν βούλωνται.

salutem consequamur: sin autem, saltem præclare mortem obeamus, ac nunquam hostium in manus vivi incidamus. Etenim ea nos perpeusorum arbitror, quæ in hostes dii vertant. » Post hunc Cleanor Orchomenius surrexit, atque in hunc modum verba fecit: « Videtis certe, viri, perjurium regis et impietatem; videtis etiam Tissaphernis perfidiam, qui cum se vicinum esse Græciæ diceret, in primisque adeo id velle, ut nos in Græciam incolumes deduceret, atque insuper ipse dato nobis iurejurando, ipse data dextra, ipse fraude adhibita, duces comprehendit: et ne Jovem quidem Hospitalem reveritus est, sed Clearchio etiam cum fuerit in mensa particeps, viros his ipsis artibus deceptos perdidit. Quin Ariarus, quem nos regem constituere volumus, fidesque adeo hinc inde data erat de nobis mutuo non deserendis, etiam hic neque deos veritus, neque Cyrum mortuum reveritus, a Cyro quamvis, dum viveret, maximis fuisset honoribus ornatus, ad homines illi infestissimos jam defecit, ac nos Cyri amicos injuriis adficere conatur. Verum hos dii ulciscantur: nos autem, hæc cum videamus, cave oportet, ne ab iis amplius decipiamur, sed ubi quamquidem poterimus fortissime dimicaverimus, quidquid diis visum fuerit, id ferre. »

Dein surgit Xenophon, ad pugnam quam potuit elegantissime ornatus: existimabat enim, sive dii victoriam darent, ornatum pulcherrimum victoriæ convenire; sive moriendum esset, par esse uti, se elegantissimo cultu dignatus, eodum indutus extremum diem morte conficeret: is in hunc modum dicere orsus est: « Cleanor barbarorum et perjuria et perfidiam exposuit, atque vos, opinor, notis. Quod si ergo rursus amicitia eorum nobis utendum statuimus, necesse est magnam nos habere sollicitudinem, cum videamus qualia duces, qui se ipsis in manus data acceptaque fide tradiderunt, passi sunt: at vero si pœnas eorum quæ perpetrarunt, ipsis irrogare armis instructi cogitamus, et in posterum omni genere belli eos persequi, multæ, diis juvantibus, ac præclare nobis spes salutis oblatæ sunt. » Hoc eo loquente, quidam sternuit: quo audito milites uno omnes impetu deum adorarunt: et Xenophon ait, « Quando, viri, nobis de salute loquentibus augurium Jovi Servatoris extitit, huic deo votum nuncupemus censeo, sacra nos datam ob salutem facturos, quamprimum in regionem pacatam pervenerimus: præterea diis ceteris vota simul faciamus, sacrificaturos nos pro copia nostra. Atque hæc cuicumque placuerint, manum, inquit, tollat. » Ac sustulerunt quidem omnes. Deinde vota nuncuparunt et pœana cecinere. Peractis rite omnibus, ad deorum quæ pertinebant cultum, rursus ita cœpit dicere: « Aiebam modo multas ac præclaras spes salutis nobis oblatas esse. Primum enim fidem, quam per deos jurati dedimus, ratam fecimus, at hostes pejerarunt, et fœdera fidemque iurejurando adligatam solverunt. Quæ cum ita se habeant, consentaneum est hostibus nostris infensos, nobis auxiliares esse deos, qui quidem magnos cito parvos facere, parvosque, etiamsi eos circumstant pericula, facile, cum velint, conservare possunt. Deinde

(11) Ἐπειτα δὲ, ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους, ἵνα εἰδῆτε ὡς ἀγαθοὶς τε ὑμῖν προσχέει εἶναι σώζονται τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάντων δεινῶν οἱ ἀγαθοί· ἐλθόντων μὲν γὰρ Περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς παμπληθεὶ στόλῳ ὡς ἀφανιούντων αὐθις τὰς Ἀθήνας, ὑποστῆναι αὐτοῖς Ἀθηναῖοι τολμήσαντες ἐνίκησαν αὐτούς. (12) Καὶ εὐξάμενοι τῇ Ἀρτέμιδι ὑπόσους [ἀν] κατακάνοιεν τῶν πολεμίων τοσαύτας χιμαίρας καταθύσειν τῇ θεῷ, ἐπεὶ οὐκ εἶχον ἱκανὰς εὐρεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν πεντακοσίας θύειν, καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποθύουσιν. (13) Ἐπειτα ὅτε Ξέρξης ὕστερον ἀγείρας τὴν ἀναριθμητὸν στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὡς ἔστι μὲν τεκμήρια δρᾶν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπων δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. Τοιούτων μὲν ἔστε προγόνων. (14) Οὐ μὲν δὴ τοῦτο γε ἐρῶ ὑμεῖς καταισχύνετε αὐτούς· ἀλλ' οὕτω πολλαὶ ἡμέραι ἀφ' οὗ ἀντιταξάμενοι τούτοις τοῖς ἐκείνων ἐκγόνοις πολλαπλασίους ὑμῶν αὐτῶν ἐνίκητε σὺν τοῖς θεοῖς. (15) Καὶ τότε μὲν δὴ περὶ τῆς Κύρου βασιλείας ἄνδρες ἦτε ἀγαθοί· νῦν δ' ὅποτε περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὁ ἀγὼν ἐστὶ πολλὴ δῆπου ὑμᾶς προσχέει καὶ ἀμείνονας καὶ προθυμοτέρους εἶναι. (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ θαρβύλεωτέρους νῦν πρέπει εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. Τότε μὲν γὰρ ἄπειροι ὄντες αὐτῶν τότε πλῆθος ἄμετρον δρῶντες ὅμως ἐτολμήσατε σὺν τῷ πατρίῳ φρονήματι ἵνα εἰς αὐτούς· νῦν δὲ ὅποτε καὶ πείραν ἤδη ἔχετε αὐτῶν ὅτι θέλουσι καὶ πολλαπλαῖοι ὄντες μὴ δέχεσθαι ὑμᾶς, τί ἔτι ὑμῖν προσχέει τούτους φοβεῖσθαι; (17) Μὴ δὲ μέντοι τοῦτο μείον δοῦναι ἔχειν, εἰ οἱ Κύριοι πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφροσύνη κασιν. Ἔτι γὰρ οὗτοι κακίωνες εἰσι τῶν ὑφ' ἡμῶν ἡττημένων· ἐφρευγον γοῶν πρὸς ἐκείνους καταλιπόντες ὑμᾶς. Τοὺς δὲ θέλοντας φυγῆς ἀρχεῖν πολλὴν κρείττον σὺν τοῖς πολεμίοις ταττομένους ἢ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ τάξει δρᾶν. (18) Εἰ δὲ τις αὐτῶν ἀθυμεῖ ὅτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἱππεῖς, τοῖς δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρεσιν, ἐνθυμήθητε ὅτι οἱ μύριοι ἱππεῖς οὐδὲν ἄλλο ἢ μύριοι εἰσιν ἄνθρωποι· ὑπὸ μὲν γὰρ ἵππου ἐν μάχῃ οὐδεὶς πώποτε οὔτε δηχθεὶς οὔτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν, οἱ δὲ ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες, ὅτι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται. (19) Οὐκ οὖν τῶν γε ἱππέων πολλὴ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρου ὀχλήματος ἔσμεν· οἱ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππων κρέμανται, φοβούμενοι οὐχ ὑμᾶς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ καταπεσεῖν· ἡμεῖς δ' ἐπὶ γῆς βεβηκότες πολλὴ μὲν ἰσχυρότερον πάισομεν, ἢν τις προσίη, πολλὴ δὲ μάλλον ὅτου ἂν βουλώμεθα τευξόμεθα. Ἐνὶ μόνῳ προέχουσιν οἱ ἱππεῖς ὑμᾶς· φεύγειν αὐτοῖς ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἢ ἡμῖν. (20) Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαρβύετε, ὅτι δὲ οὐκέτι ἡμῖν Τισσαφέρνης ἡγήσεται οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἀχθεσθε, σκέψασθε πότερον κρείττον Τισσαφέρνην ἡγεμόνα ἔχειν, ὃς ἐπιβουλεύων ἡμῖν φανερός ἐστιν, ἢ οὗς ἂν

(vobis enim majorum etiam nostrorum pericula in memoriam revocabo; ut sciat et vestrum esse strenue vos gerere, et strenuos viros deorum ope gravissimis etiam ex periculis incolumes evadere) cum Persæ eorumque socii permagno cum exercitu eo venirent consilio, ut Athenas rusus deleterent, ausi Athenienses ipsis resistere, eos vicerunt. Cumque votum Dianæ fecissent, quot hostes occiderint, tot se illi deæ capras mactaturos, quia satis multas invenire non poterant, visum est iis quotannis quingentas mactare: atque hoc etiam tempore ex voto eas immolant. Post deinde cum Xerxes coacto illo innumerabili exercitu in Græciam profectus esset, tum quoque majores nostri horum majores terra marique vicerunt. Quorum quidem victoriarum est certa videre indicia, quæ tum posita sunt tropæa; maximum vero testimonium est libertas civitatum, in quibus nati estis et educati: neque enim hominem ullum tanquam dominum, sed deos adoratis. Hujusmodi majoribus prognati estis. Nec id sane dixerim, vos eis dedecori esse: enimvero necdum multi dies abiire, cum 'hos illorum posteros instructa acie adgressi, deorum ope multo, quam vos essetis, plures superastis. Atque id quidem temporis initio pro Cyri regno certamine viri fortes eratis: nunc autem, cum de salute vestra certamen sit propositum, multo certe et meliores vos et alacriores esse par est; imo vero adversus hostes etiam fidentiores jam esse decet. Illo enim tempore, cum nullum virtutis eorum periculum fecissetis, ac immensam eorum multitudinem vidissetis, nihilominus patrio spiritu pergere adversus eos ausi estis: nunc cum experimento etiam deprehenditis, ipsos, tametsi numero vos longe superent, impetum vestrum sustinere nolle, cur vos deceat eos adhuc metuere? Enimvero nec ideo vos deteriore loco esse putetis, quod Cyriani, prius a vestris partibus stantes, jam defecerint: nam illi etiam his ignaviores sunt, quos ipsi vicimus: nobis igitur relictis, ad hos fugerunt. At eos, qui facere fugæ initium velint, multo melius est in hostium ordinibus, quam acie nostra, videre. Quod si quis vestrum animum demittat, propterea quod nobis non sint equites, hostibus multi adsint, cogitetis velim equites decies mille nihil esse aliud, nisi decies mille homines; nam ab equo nemo unquam vel morsu saucius vel calce cæsus in prælio periit: at viri sunt, qui, in pugnis quod fiat, id omne gerant. Atqui nos multo, quam equites, tutiore utimur vehiculo: nam illi in equis pendent, non tantum nos metuentes, sed illud etiam, ne decident: nos terræ innixi multo vehementius feriemus, si quis accedat, ac multo etiam magis id, quod voluerimus, attingemus. Una tantum re nobis præstant equites: ipsis tutius licet, quam nobis, fugere. Quod si ad pugnas firmis quidem animis estis, sed illud vobis grave est, quod non amplius vobis dux viæ erit Tissaphernes, neque rex forum rerum venalium præbiturus est, considerate utrum satius sit, Tissaphernem ducem habere, qui nobis palam insidiatur, an eos, quos ipsi delectos duces esse jus-

ἡμεῖς ἄνδρας λαβόντες ἡγεῖσθαι κελεύωμεν, οἱ εἰσονται ὅτι ἦν τι περὶ ἡμᾶς ἀμαρτάνωσι, περὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς καὶ σώματα ἀμαρτάνουσι. (21) Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πότερον ὤνεισθαι κρεῖττον ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἢς οὗτοι παρεῖγον μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀργυρίου, ἢ τούτου ὅτι ἔχοντας, ἢ αὐτοὺς λαμβάνειν, ἦν περ κρατῶμεν, μέτρῳ χρωμένους ὁπόσω ἂν ἕκαστος βούληται. (22) Εἰ δὲ ταῦτα μὲν γινώσκετε ὅτι κρεῖττονα, τοὺς δὲ ποταμοὺς ἄπορον νομίζετε εἶναι καὶ μεγάλως ἡγεῖσθε ἐξαπατηθῆναι διαβάντες, σκέψασθε εἰ ἄρα τούτο καὶ μωρότατον πεποιθήκασι οἱ βάρβαροι. Πάντες μὲν γὰρ οἱ ποταμοί, ἦν καὶ πρῶτω τῶν πηγῶν ἄποροι ὡσι, προῖοῦσι πρὸς τὰς πηγὰς διαβατοὶ γίνονται οὐδὲ τὸ γόνυ βρέχοντες. (23) Εἰ δὲ μήθ' οἱ πόταμοι διήσουσιν ἡγεμῶν τε μηδεὶς ἡμῖν φανεῖται, οὐδ' ὡς ἡμῖν γε ἀθυμήτεον. Ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσοὺς, οὓς οὐκ ἂν ἡμῶν φαίμεν βελτίους εἶναι, οἱ βασιλέως ἀκοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ χώρα πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας καὶ μεγάλας πόλεις οἰκοῦσιν, ἐπιστάμεθα δὲ Πισιδὰς ὡσαύτως, Λυκάονας δὲ καὶ αὐτοὶ εἶδομεν ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ καταλαβόντες τὴν τούτων χώραν καρποῦνται. (24) Καὶ ἡμᾶς δ' ἂν ἔφην ἔγωγε χρῆναι μήπω φανεροὺς εἶναι οἰκαδὲ ὠρμημένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι ὡς αὐτοῦ που οἰκῆσοντας. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ Μυσοῖς βασιλεὺς πολλοὺς μὲν ἡγεμόνας ἂν δοίη, πολλοὺς δ' ἂν ὁμήρους τοῦ ἀδούλως ἐκπέμψειν, καὶ ὁδοποιήσειέ γ' ἂν αὐτοῖς καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις βούλονται ἀπτεῖναι. Καὶ ἡμῖν γ' ἂν οἶδ' ὅτι τριτάσμενος ταῦτ' ἐπολεῖ, εἰ ἑώρα ἡμᾶς μένειν παρασκευαζομένους. (25) Ἀλλὰ γὰρ δέδοικα μὴ ἂν ἅπαξ μάθωμεν ἀργοὶ ζῆν καὶ ἐν ἀφρόνοις βιοτεῦναι, καὶ Μήδων δὲ καὶ Περσῶν καλαῖς καὶ μεγάλας γυναῖξιν καὶ παρθένους ἡμιλεῖν, μὴ ὥς περ οἱ λωτοφάγοι ἐπιλαθώμεθα τῆς οἰκαδὲ δόδου. (26) Δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ δίκαιον εἶναι πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς οἰκειοὺς πειρᾶσθαι ἀφικνεῖσθαι καὶ ἐπιδείξαι τοῖς Ἕλλησιν ὅτι ἐκόντες πένονται, ἔξδ' αὐτοῖς τοὺς νῦν οἴκοι ἀκλήρους πολιτεύοντας ἐνθάδε κομισαμένους πλουσίους δρᾶν. Ἀλλὰ γὰρ, ὦ ἄνδρες, πάντα ταῦτα τάγαθὰ ὄηλον ὅτι τῶν κρατούντων ἐστί. (27) Τοῦτο δὲ δεῖ λέγειν, πῶς ἂν πορευοίμεθα τε ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ εἰ μάχεσθαι δεοί, ὡς κράτιστα μαχοίμεθα. Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἀμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα μὴ τὰ ζεύγη ἡμῶν στρατηγῇ, ἀλλὰ πορευώμεθα ὅπη ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρῃ· ἔπειτα καὶ τὰς σκηνὰς συγκατακαῦσαι. Αὗται γὰρ αὖ ὄηλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν, συνωφελοῦσι δ' οὐδὲν οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι οὔτ' εἰς τὸ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. (28) Ἐτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τὰ περιττὰ ἀπαλλάξωμεν πλὴν ὅσα πολέμου ἔνεκεν ἢ σίτων ἢ ποτῶν ἔχομεν, ἵνα ὡς πλείστοι μὲν ἡμῶν ἐν τοῖς ὁπλοῖς ὦσιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφορῶσι. Κρατουμένων μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι πάντα ἀλλότρια· ἦν δὲ κρατῶμεν, καὶ τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέρους νομίζειν. (29) Λοιπὸν μοι εἰπεῖν ἔπερ καὶ μέγιστον νομίζω εἶναι. Ὅρατε γὰρ καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι

serimus : qui se intelligent, si quid in nos delinquant, in animos ipsorum ac corpora delinquere. Considerate etiam utrum commeatum emere satius sit ex foro, quod hi suppeditabant, parvas nimirum mensuras multo argento, cum praesertim hoc jam amplius non habeamus; an ipsos sumere, si vincamus, ea utentes mensura, quanta quisque velit. Quod si intelligitis haec melius ita se habitura, verum esse flumina quiddam, trajici quod nequeat, existimatis, atque ea vos trajecisse magnae vobis esse fraudi ducitis, considerate annon illud ipsum stultissime barbari fecerint. Omnes enim fluvii, etiamsi procul a fontibus suis transiri nequeant, tamen ab iis, qui ad fontes ipsos progrediuntur, sic transiri possunt, ut ne genu quidem madefaciant. Jam vero si neque flumina nos transmissura sunt, et dux nullus compareat, tamen ne sic quidem animum despondere debemus. Scimus enim Mysos, quos dicere nobis praestantiores non possumus, invito rege in ipsius dititione multas et amplas et opulentas urbes incolere; Pisidas itidem urbes ibidem incolere scimus: Lycuonas ipsi etiam vidimus, cum in campis loca munita occuparint, illius agri fructus percipere. Atque equidem dixerim nondum debere nos praenobis ferre domum proficiscendi impetum, sed res nostras componere, quasi hic alicubi domicilia collocare velimus. Scio enim regem Mysos duces multos daturum esse, multos obsides, sine fraude se eos dimissurum: imo etiam viam ipsis muniret, etiamsi vel in quadrigis discedere vellent. Nobis quoque haec ipsa, sat scio, libentissime praestaret, si nos videret ita nosmet parare, quasi mansuri hic essemus. Verum enimvero metuo ne, si semel laboris expertes agere, et copiose victitare discamus, atque etiam Persarum et Medorum pulchris procerisque mulieribus ac virginibus familiariter uti, quemadmodum solent lotum edentes, suscipiendi in patriam itineris obliviscamur. Quamobrem consentaneum et aequum mihi esse videtur, primum ut in Graciam et ad propinquos redire conemur; ac Gracis ostendamus sua ipsos sponte pauperes esse, cum liceat iis, huc si deduxerint eos qui domi jam vitam agunt inopem, opulentos videre. Sed enim, viri, haec omnia bona sunt eorum utique qui vincunt. De eo jam dicendum, quo pacto quam tutissime profecturi simus, ac, si praelio decertandum sit, quam optime praellum ineamus. Itaque primum plaustra, quae habemus, comburenda censeo; ne sarcinaria nobis imperent vehicula, sed quocunque exercitui conducatur, pergamus: deinde etiam tabernacula una comburenda. Nam horum item vectura negotium nobis facessit, neque quidquam vel ad pugnam, vel ad commeatum comparandum adjumenti adferunt. Praeterea in vasis reliquis quae supervacanea sunt amoveamus, exceptis iis, quae ad belli, vel cibi, vel potus usus habemus: ut quam plurimi nostrum inter arnatos sint, quam paucissimi impedimenta vehant. Nostis enim omnia, victi quae possident, aliena fieri: atque adeo si vicerimus, hostes ipsos in illorum habere loco debemus, nostra qui vehant impedimenta. Reliquum est ut de eo dicam, quod maximum esse arbitror. Videtis certe

οὐ πρόσθεν ἐξευγμένῳ ἐτόλμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον πρὶν τοὺς στρατηγοὺς ἡμῶν συνάλαβον, νομίζοντες ὄντων μὲν τῶν ἀρχόντων καὶ ἡμῶν πειθομένων ἱκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ πολέμῳ, λαβόντες δὲ τοὺς ἀρχοντας ἀναρχία ἂν καὶ ἀταξία ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπολέσθαι. (30) Δεῖ οὖν πολλὸν μὲν τοὺς ἀρχοντας ἐπιμελεστέρους γενέσθαι τοὺς νῦν τῶν πρόσθεν, πολλὸν δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους καὶ πειθομένους μάλλον τοῖς ἀρχουσι νῦν ἢ πρόσθεν. (31) Ἦν δὲ τις ἀπειθή, ἣν ψηφίσθητε τὸν αἰεὶ ὑμῶν ἐντυγχάνοντα σὺν τῷ ἀρχοντι καλᾶζειν, οὕτως οἱ πολέμιοι πλείστον ἐψευσμένοι ἔσονται· τῇδε γὰρ τῇ ἡμέρᾳ μυρίους ὄνουνται ἀνθ' ἐνὸς Κλεάρχους τοὺς οὐδ' ἐνὶ ἐπιτρέποντας κακῶς εἶναι. (32) Ἀλλὰ γὰρ καὶ περαινέων ἦδη ὥρα· ἴσως γὰρ οἱ πολέμιοι αὐτίκα παρέσονται. Ὅτῳ οὖν ταῦτα δοκεῖ καλοῦς ἔχειν, ἐπικυρώσάτω ὡς τάχιστα, ἵνα ἔργῳ περαινηται. Εἰ δέ τι ἄλλο βέλτιον ἢ ταύτη, τολμάτω καὶ ὁ ἰδιώτης διδάσκειν πάντες γὰρ κοινῆς σωτηρίας δεόμεθα.

33. Μετὰ ταῦτα Χειρίσφορος εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τούτοις οἷς λέγει Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἐξέσται ποιεῖν· ἃ δὲ νῦν εἰρήκε δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ψηφίσασθαι ἀρίστον εἶναι· καὶ ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατείναν τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. (34) Ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν, Ὡς ἀνδρες, ἀκούσατε ὧν προσδεῖν δοκεῖ μοι. Δῆλον ὅτι πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ ὅπου ἔξομεν τὰ ἐπιτήδεια· ἀκούω δὲ κώμας εἶναι καλὰς οὐ πλείον εἰκοσι σταδίων ἀπεχούσας· (35) οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμι εἰ οἱ πολέμιοι, ὥσπερ οἱ δειλοὶ κύνες τοὺς μὲν παριόντας διώκουσι τε καὶ δάκνουσιν, ἣν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν. (36) Ἰσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύεσθαι πλαίσιον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ σκευοφόρα καὶ ὁ πολλὸς ὄχλος ἐν ἀσφαλέστερῳ ᾖ. Εἰ οὖν νῦν ἀποδειχθεῖ τίνα χρὴ ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου καὶ τὰ πρόσθεν κοσμεῖν καὶ τίνας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἑκατέρων εἶναι τίνας δ' ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ ἂν ὁπότε οἱ πολέμιοι ἔλθοιεν βουλεύεσθαι ἡμᾶς δεοί, ἀλλὰ χρῆμαθ' ἂν εὐθύς τοῖς τεταγμένοις. (37) Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τις βέλτιον ὁρᾷ, ἄλλως ἔχέτω· εἰ δὲ μὴ, Χειρίσφορος μὲν ἡγεῖσθω, ἐπειδὴ καὶ Λακεδαιμόνιος ἐστὶ τῶν δὲ πλευρῶν ἑκατέρων δύο τῶν πρεσβυτάτων στρατηγῶν ἐπιμελείσθω· ὀπισθοφυλακῶμεν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτατοι ἐγώ τε καὶ Τιμασίῳ τὸ νῦν εἶναι. (38) Τὸ δὲ λοιπὸν πειρώμενοι ταύτης τῆς τάξεως, βουλευσόμεθα, ὅτι ἂν αἰεὶ κράτιστον δοκῇ εἶναι. Εἰ δέ τις ἄλλο ὁρᾷ βέλτιον, λείξάτω. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, εἶπεν, Ὅτῳ δοκεῖ ταῦτα, ἀνατείναν τὴν χεῖρα. Ἐδοξε ταῦτα. (39) Νῦν τοίνυν, ἔφη, ἀπιοῦντας ποιεῖν δεῖ τὰ δεδογμένα. Καὶ ὅστις τε ὑμῶν τοὺς οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνηθὼς ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως τούτου τυχεῖν· ὅστις τε ζῆν ἐπιθυμεῖ, πειράσθω νικᾶν· τῶν μὲν γὰρ νικῶντων τὸ κατακαίνειν, τῶν δὲ ἡττωμένων τὸ ἀποθνήσκειν ἐστὶ· καὶ εἰ τις δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, κρατεῖν

etiam hostes non ante bello nos ausos fuisse laceessere, quam duces nostros comprehēdisset; quippe qui existimabant, quamdiu duces nobis essent, ac nos iis pareremus, fore ut hostibus bello superandis sufficeremus: verum ubi duces ceperint, nos eorum qui præsenserit orbitate ordinisque perturbatione perituros arbitrabantur. Quamobrem praefectos jam designatos oportet iis, quos antehac habuimus, multo esse diligentiores, et milites ordinis multo observantiores, ac praefectis magis modo, quam antehac, dicto audientes. Quod si quis dicto non fuerit audiens, decreto a vobis facto ut quivis vestrum, qui forte unquam adfuerit, de eo poenas una cum praefecto sumat, sic demum hostes maxime frustra erunt: nam hoc ipso die Clearchos sexcentos pro uno conspiciet, nemini ut ignavus sit concessuros. Sed jam tempus est, ut ad finem haec perducamus: nam fortassis hostes mox aderunt. Et quidquid horum quidem recte se habere videtur, quamprimum ratum facite, ut re ipsa perficiatur. Quod si qua melior hac ratio est, audeat vel gregarius miles eam nos docere; omnes enim communis egemus salutis.

Post haec Chirisophus, Enimvero, inquit, si quid aliud necessarium sit praeter ea, quae dixit Xenophon, statim fieri possit: quae vero jam protulit quamprimum decernamus optimum esse censeo; atque adeo cui probantur haec, manum is tollat. Sustulerunt omnes. Et Xenophon cum iterum surrexisset, « Audite, inquit, viri, quibus mihi praetera opus esse videatur. Nimirum eundem nobis est ad ea loca, ubi commeatum habituri simus. Ego vero pulchros audio vicos esse, qui non plus viginti stadia hinc absunt. Quare nihil mirer, si hostes, quemadmodum timidi canes et insectantur praetereuntes et mordent, si possint, persequentes fugiunt; si etiam isti nos discedentes subsequantur. Itaque tutius fortassis iter fecerimus, si in quadratum agmen armatos disponamus, ut impedimenta et frequens turba loco sit tutiore. Quare si jam constitutum fuerit, quem agmini quadrato praeesse, primamque aciem componere, et quos ab utroque esse latere, quosque a tergo curare oporteat, non necesse fuerit tum nos deliberare: cum hostes venerint, sed instructis statim uti militibus nobis licebit. Si quid igitur aliud quispiam rectius perspicit, aliter res instituitur; si non, Chirisophus fronti praesit, quandoquidem Lacedaemonius est; utriusque lateris duo e natu maximis duces curam habeant, tergum nos aetate minores custodiamus, ego scilicet et Timasion, in praesens quidem. In reliquum, huius ubi ordinis periculum fecerimus, quidquid semper optimum factu videatur, id consilii capiemus. Quod si quis rectius aliud perspicit, exponat. » Cum nemo contradiceret, ait, Cui probantur haec, manum tollat. Decreta haec erant. « Jam, inquit, ubi discessum erit, praestemus oportet quae decreta sunt: ac quicumque vestrum suos videre desiderat, meminerit virum se fortem praebere necesse esse (hoc enim aliter consequi non licet); quique vita frui cupit, det operam ut vincat: nam vincantium est interficere, victorum, mori. Et si quis opum cupiditate ducitur, id conetur ut superior evadat:

πειράσθω τῶν γὰρ νικούντων ἐστὶ καὶ τὰ ἐαυτῶν σώ-
ζειν καὶ τὰ τῶν ἡττωμένων λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τούτων λεγθέντων ἀνέστησαν καὶ ἀπελθόντες κα-
τέκαιον τὰς ἡμάδας καὶ τὰς σκηνάς, τῶν δὲ περιττῶν
δοῦ μὲν δέοιτό τις μετεδίδοσαν ἀλλήλοις, τὰ δὲ ἄλλα
εἰς τὸ πῦρ ἐρρίπτουν. Ταῦτα ποιήσαντες ἡριστοποιοῦντο.
Ἀριστοποιούμενων δὲ αὐτῶν ἔρχεται Μιθριδάτης σὺν
ἱππεῦσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος τοὺς στρατη-
γούς εἰς ἐπήκοον λέγει ὧδε. (2) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἑλ-
ληνες, καὶ Κύρω πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ
νῦν ὑμῖν εὐνοῦς· καὶ ἐνθάδε εἰμι σὺν πολλῷ φόβῳ διά-
γων. Εἰ οὖν δρώην ὑμᾶς σωτήριόν τι βουλευομένους,
ἔλθοιμ' ἂν πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἔχων.
Λέξατε οὖν πρὸς με τί ἐν νῦν ἔχετε ὡς φίλον τε καὶ εὐ-
νοῦν καὶ βουλόμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον ποιεῖ-
σθαι. (3) Βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀπο-
κρίνασθαι τάδε· καὶ ἔλεγε Χειρίσοφος. Ἡμῖν δοκεῖ, ἦν
μὲν τις ἐξ ἡμᾶς ἀπιέναι οἰκάδε, διαπορεύεσθαι τὴν
χώραν ὡς ἂν δυνώμεθα ἀσινέστατα· ἦν δὲ τις ἡμᾶς τῆς
δοδοῦ ἀποκωλύῃ, διαπολεμεῖν τούτῳ ὡς ἂν δυνώμεθα
κράτιστα. (4) Ἐκ τούτου ἐπειράτο Μιθριδάτης διδά-
σκειν ὡς ἀπορον εἴη βασιλέως ἀκοντος σωθῆναι. Ἐνθα
δὲ ἐγινώσκειτο ὅτι ὑπόπεμπτos εἴη· καὶ γὰρ τῶν Τισ-
σαφέρωνος τις οἰκίαν παρηκολούθει πίστει ἕνεκα.
(5) Καὶ ἐκ τούτου ἔδοκει τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι
δόγμα ποιήσασθαι τὸν πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι ἔς τ' ἐν
τῇ πολεμίᾳ εἶεν· διέφθειρον γὰρ προσίοντες τοὺς στρα-
τῶντας, καὶ ἔνα γε λοχαγὸν διέφθειραν Νικάρχον Ἀρ-
κάδα, καὶ ὥχετο ἀπὼν νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ὡς εἰ-
κοσι.

6. Μετὰ ταῦτα ἀρίστησαντες καὶ διαβάτες τὸν
Ζαπάταν ποταμὸν ἐπορεύοντο τεταγμένοι τὰ ὑποζύγια
καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ ἔχοντες. Οὐ πολὺ δὲ προση-
λυθότων αὐτῶν ἐπιφαίνεται πάλιν ὁ Μιθριδάτης, ἱππέας
ἔχων ὡς διακοσίους καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ὡς
τετρακοσίους μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐζήνους. Καὶ προσ-
ῆει μὲν ὡς φίλος ὦν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. (7) Ἐπεὶ δ'
ἐγγὺς ἐγένετο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευον καὶ ἱπ-
πεῖς καὶ πεζοί, οἱ δ' ἐσφενδόνων καὶ ἐτίτρωσκον. Οἱ
δὲ ὀπισθοφύλακες τῶν Ἑλλήνων ἔπασχον μὲν κακῶς,
ἀντεποιοῦν δ' οὐδέν· οἱ τε γὰρ Κρήτες βραχύτερα τῶν
Περσῶν ἐτόξευον καὶ ἅμα ψιλοὶ ὄντες εἰς τῶν δπλων
κατεκέκλειντο, οἱ τε ἀκοντισταὶ βραχύτερα ἡκόντιζον
ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. (8) Ἐκ τούτου
Ξενοφῶντι ἔδοκει διωκτέον εἶναι· καὶ ἐδίωκον τῶν τε
ὀπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν οἱ ἔτυχον σὺν αὐτῷ ὀπι-
σθοφυλακοῦντες διώκοντας δὲ οὐδένα κατελάμβανον τῶν
πολεμίων. (9) Οὕτε γὰρ ἱππεῖς ἦσαν τοῖς Ἑλλήσιν
οὔτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο

quippe eorum est, qui vincunt, et sua lueri, et ea, quae
victi possident, capere. »

CAPUT III.

His dictis surrexerunt, et cum abiissent, plaustra tento-
riaque combusserunt : ex supervacaneis vero vasis, quorum
indigeret aliquis, ea inter se communicarunt, cetera in
ignem abiciebant. Hæc cum fecissent prandebant. Iis au-
tem prandentibus Mithridates cum equitibus triginta circiter
venit, et cum duces in locum unde posset exaudiri vocasset,
in hunc modum loquutus est : Ego, Græci, et Cyro, uti no-
stis ipsi, fidelis eram et vobis nunc benevolus sum, adeoque
hic magno cum metu versor. Itaque si quid vos consilii
salutaris inire videro, ad vos cum ministris omnibus veniam.
Quare, ait, vobis quid in animo sit mihi tanquam amico
benevoleque, et vobiscum una itineris faciendi cupido, expo-
nite. Ducibus de re consultantibus ita respondendum esse
visum est; ac pro ceteris quidem loquutus est Chiriso-
phus : Nobis stat per hanc regionem quam quidem poteri-
mus innocentissime proficisci, si nemo impediat quominus
domum discedamus; sin quis nos itinere prohibeat, contra
eum, quam fortissime poterimus, bello decertare. Tum vero
Mithridates ostendere nitebatur haud posse fieri ut, invito
rege, incolumes evaderent. Ibi tum intellectum est eum sub-
dole missum : nam et e Tissaphernis quidam familiaribus
eum fidei causa comitabatur. Quare visum est ducibus sa-
tius esse decretum fieri, ut bellum citra præcones gereretur,
quamdiu sint in hostico : corrumpabant enim accedendo mi-
lites, atque unum sane cohortis præfectum corruperant,
Nicarchum Arcadem; isque adeo noctu cum viginti fere ho-
minibus discesserat.

Post hæc cum pransi essent, atque Zapatam fluvium traje-
cissent, instructi pergunt, jumentis ac turba inermi in me-
dio collocata. Cumque non longe progressi essent, in con-
spectum prodiit iterum Mithridates, cum ducentis circiter
equitibus, et sagittariis funditoribusque fere quadringentis,
levibus admodum et expeditis; et ad Græcos quidem versus,
quasi amicus tendebat. Cum propius abesset, subito ipso-
rum tum equites tum pedites partim sagittas mittebant,
partim fundis utebantur nostrosque vulnerabant. Græci
autem qui in extremo erant agmine injurias accipiebant,
nihil injuriæ vicissim faciebant : nam et Cræteses minus
longe quam Persæ sagittas mittebant, simulque, quod le-
viter essent armati, intra gravis armorum milites se subdu-
xerant; et jaculatores minus longe jacula mittebant quam ut
funditores attingerent. Tum vero Xenophonti visum est
persequendum esse hostem; et atque adeo ex gravis armorum
militibus et peltastis ii, qui cum ipso forte erant extremo in
agmine, persequerantur; at nullum tamen, cum persequen-
rentur, ex hostibus ceperunt. Neque enim Græcis erant
equites, neque pedites fugientem ex longo intervallo pedita-

καταλαμβάνειν ἐν ὀλίγῳ χωρίῳ· πολὺ γὰρ οὐχ οἶόν τε ἦν ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν. (10) Οἱ δὲ βάρβαροι ἱππεῖς καὶ φεύγοντες ἅμα ἐτίτρωσκον εἰς τοῦ-πισθεν τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἱππῶν, ὅπόσον δὲ προδιώ-ξειαν οἱ Ἕλληνες, τοσοῦτον πάλιν ἐπαναχωρεῖν μαγο-μένους ἔδει. (11) Ὡς τε τῆς ἡμέρας ὅλης διήλθον οὐ πλέον πέντε καὶ εἰκοσι σταδίων, ἀλλὰ δεῖλης ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας. Ἐνθα δὴ πάλιν ἀθυμία ἦν. Καὶ Χειρίσφορος καὶ οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατηγῶν Ξενο-φῶντα ἠτιῶντο ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος καὶ αὐ-τός τε ἐκινδύνευε καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον ἐδύνατο βλάπτειν. (12) Ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν ἔλεγεν ὅτι ὀρθῶς αἰτιῶντο καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυ-ροῖται. Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἡναγκάσθην διώκειν, ἐπειδὴ ἐώρων ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν κακῶς μὲν πάσχοντας, ἀντι-ποιεῖν δὲ οὐ δυναμένους. (13) Ἐπειδὴ δὲ ἐδιώκομεν, ἀληθῆ, ἔφη, ὑμεῖς λέγετε· κακῶς μὲν γὰρ ποιεῖν οὐδὲν μᾶλλον ἐδυνάμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ πάννυ χαλεπῶς. (14) Τοῖς οὖν θεοῖς χάρις ὅτι οὐ σὺν πολλῇ βόῳμῃ ἀλλὰ σὺν ὀλίγοις ἦλθον, ὥς τε βλάβαι μὲν μὴ μεγάλα, δηλῶσαι δὲ ὧν δεόμεθα. (15) Νῦν γὰρ οἱ μὲν πολέμιοι τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν ὅσον οὔτε οἱ Κρήτες ἀντιτοξεύειν δύνανται οὔτε οἱ ἐκ χειρὸς βάλ-λοντες ἐξικνεῖσθαι· ὅταν δὲ αὐτοὺς διώκομεν, πολὺ μὲν οὐχ οἶόν τε χωρίον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν, ἐν ὀλίγῳ δὲ οὐδ' εἰ ταχύς εἴη πεζὸς πεζὸν ἂν διώκων κα-ταλάβοι ἐκ τοξοῦ βύματος. (16) Ἡμεῖς οὖν εἰ μέλλο-μεν τούτους εἰργεῖν ὥς τε μὴ δύνασθαι βλάπτειν ἡμᾶς πορευομένους, σφενδονῶν τε τὴν ταχίστην δεῖ καὶ ἱππέων. Ἀκούω δ' εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι ἡμῶν Ῥόδιους, ὧν τοὺς πολλοὺς φασιν ἐπίστασθαι σφενδονᾶν, καὶ τὸ βέλος αὐτῶν καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν Περ-σικῶν σφενδονῶν. (17) Ἐκεῖναι γὰρ διὰ τὸ χειροπλη-θεῖσι τοῖς λίθοις σφενδονᾶν ἐπὶ βραχὺ ἐξικνύονται, οἱ δὲ Ῥόδιοι καὶ ταῖς μολυβδίσιν ἐπίστανται χρῆσθαι. (18) Ἦν οὖν αὐτῶν ἐπισκεψάμεθα τίνες πέπανται σφενδόνας, καὶ τούτῳ μὲν δῶμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ δὲ ἄλλας πλέκειν ἐθέλοντι ἄλλο ἀργύριον τελῶμεν, καὶ τῷ σφενδονᾶν ἐντεταγμένῳ ἐθέλοντι ἄλλην τινα ἀτέλειαν εὐρίσκειν, ἴσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡμᾶς ὠφελεῖν. (19) Ὅρῳ δὲ καὶ ἱπποὺς ὄντας ἐν τῷ στρατεύματι, τοὺς μὲν τινας παρ' ἐμοί, τοὺς δὲ τῷ Κλέαρχῳ κατα-λελειμμένους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους σκευοποροῦντας. Ἄν οὖν τούτους πάντας ἐκλέξαντες σκευοφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς δὲ ἱπποὺς εἰς ἱππέας κατασκευάσωμεν, ἴσως καὶ οὗτοί τι τοὺς φεύγοντας ἀνιάσουσιν. (20) Ἐδοξε ταῦτα. Καὶ ταύτης τῆς νυ-κτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο, ἱπποὶ δὲ καὶ ἱππεῖς ἐδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα, καὶ στολάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν, καὶ ἱπ-πάρχος δὲ ἐπεστάθῃ Λύκιος ὁ Πολυστράτου Ἀθηναῖος.

tum exiguo in spatio capere potuerunt : nam longe a copiis ce-teris persequi non licebat. Equites vero barbari etiam cum fugerunt, vulnerabant insequentes, quippe qui ab equis a ter-go sagittas emitterent : quantumque spatii persequendo Græci progressi sunt, tantum eos pugnando retrocedere ne-cesse erat. Itaque toto die non plus viginti quinque stadia confecerunt, sub vesperam autem ad vicos pervenere. Hic vero rursus orta est anxietas. Ac Chirisophus et ii qui in-ter duces natu maximi erant Xenophontem incusabant, quod ab acie longius hostem persequutus esset, ipseque periculum obiret, cum tamen hostes nihil magis lædere posset. Hæc cum audiret Xenophon, recte eos se incusare aiebat, remque adeo ipsam testem iis adesse. « Verum ego necessitate, inquit, adductus sum ut hostes persequerer, quippe quia vi-debam nos detrimentum accipere, dum subsisteremus, cum nihil ipsi vicissim hostibus detrimenti inferre possemus. At postquam insequuti sumus, compertum, ait, vera esse quæ dicitis : nam hostibus nihil plus quam antea nocere potui-mus, et difficulter admodum retrocedebamus. Quare diis gratia sit, quod non cum magna suorum vi, sed cum paucis venerint : adeo ut non magnopere quidem nos læderent, quibus vero indigemus declararent. Jam enim sagittis fun-disque nos tanto ex intervallo petunt hostes, ut neque Cre-tenses vicissim eos sagittis petere possint neque eos attin-gere alii, qui manu tela torquebant : cumque eos insequi-mur, fieri non potest ut longo ab exercitu spatio insequamur ; in exiguo vero ne tum quidem, si celer fuerit pedes, peditem persequendo adsequi intra teli iactum poterit. Nos itaque, si hos prohibere volumus, ne nobis iter fa-cientibus incommodum adferant, quamprimum et fundito-res et equites habere necesse est. Ac nostro quidem in in exercitu Rhodios esse audio, quorum plerosque fundæ usum habere cognitum aiunt, eorumque telum duplo lon-gius ferri, quam quod e Persicis fundis excuti soleat. Nam hæc, propterea quod lapides ejaculentur eos, qui ma-nus implent, ad breve spatium pertingunt : at Rhodii glan-dibus etiam plumbeis uti norunt. Quod si ergo dispexeri-mus quinam eorum fundas habeant atque pro his partim argentum iis dederimus, partim iis, alias qui texere velint, argentum itidem pendamus, iisque, qui funditorum in or-dinem recipi velint, aliam quandam immunitatem invene-rimus, fortasse nonnulli comparebunt, qui nobis usui esse poterunt. Præterea video equos esse in exercitu, partim apud me, partim a Clearcho relictos, alios item multos bello ca-ptos, qui impedimenta vehunt. Horum igitur omnium de-lectu habito, si pro eis jumenta substituerimus impedimentis vehendis idonea, equosque equitibus adornandos curave-rimus, fortassis et illi fugientibus hostibus aliquid molestiæ exhibebunt. » Probata est hæc sententia : nocteque illa fun-ditores circiter ducenti facti sunt, ac postridie equi equites-que ad quinquaginta probati sunt, eisque paratæ stolades et loriciæ ; præfectus etiam equitum creatus est Lycius Poly-strati filius, Atheniensis.

12. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἕνα παρα-
σάγγας τέτταρας. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσα-
φέρνης ἐπεφάνη, οὗς τε αὐτοὺς ἱππέας ἦλθεν ἔχων καὶ
τὴν Ὀρόντου δύναμιν τοῦ τὴν βασιλείας θυγατέρα ἔχον-
τος καὶ οὗς Κύρος ἔχων ἀνέβη βαρβάρους καὶ οὗς δὲ βασι-
λέως ἀδελφὸς ἔχων βασιλεῖ ἐδοῖτο, καὶ πρὸς τούτοις
ἄλλους βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ, ὥστε τὸ στράτευμα πάμ-
πολυ ἐφάνη. (14) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν
τάξεων εἶχεν ὅπισθεν καταστήσας, τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια
παραγαγὼν ἐμβάλλειν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν οὐδ' ἐβούλετο
διακινδυνεύειν, σφενδονᾶν δὲ παρήγγειλε καὶ τοξεύειν.
(15) Ἐπεὶ δὲ διαταχθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνθησαν καὶ
οἱ Σκύθαι τοξόται ἐτόξευσαν καὶ οὐδεὶς ἡμάρτανεν ἀν-
δρὸς, οὐδὲ γὰρ εἰ πάνυ προὔθυμείτο ῥάδιον ἦν, καὶ ὁ
Τισσαφέρνης μάλα ταχέως ἔξω βελῶν ἀπεχώρει καὶ
αἱ ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησαν. (16) Καὶ τὸ λοιπὸν τῆς
ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἵποντο· καὶ οὐκέτι
εἰσίνοντο οἱ βάρβαροι τῇ τότε ἀροβολίσει· μακρότερον
γὰρ ὅτε τῶν Ῥοδίων Περσῶν ἐσφενδόνων καὶ τῶν πλεί-
στων τοξοτῶν. (17) Μεγάλα δὲ καὶ τὰ τόξα τὰ Περσικά
ἐστίν· ὥστε χρήσιμα ἦν ὅπόσα ἀλίσκοιτο τῶν τοξευμά-
των τοῖς Κρησὶ, καὶ διετέλουν χρώμενοι τοῖς τῶν πο-
λεμίων τοξεύμασι, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἄνω λέντες
μακράν. Εὐρίσκειτο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κώ-
μαις καὶ μολυβδός, ὥστε χρησθαι εἰς τὰς σφενδόνας.
(18) Καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο
οἱ Ἕλληνες κώμαις ἐπιτυχόντες, ἀπῆλθον οἱ βάρβαροι
μειὼν ἔχοντες ἐν τῇ τότε ἀροβολίσει· τὴν δ' ἐπιούσαν
ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπεσιτίσαντο· ἦν γὰρ
πολύς σίτος ἐν ταῖς κώμαις. Τῇ δ' ὕστεραια ἐπορεύοντο
διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέρνης εἶπετο ἀροβολιζόμενος.
(19) Ἐνθα δὲ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν ὅτι πλαίσιον ἰσό-
πλευρον· πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἐπομένων. Ἀνάγ-
κη γάρ ἐστιν, ἢ μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου
ἢ ὁδοῦ στενωτέρας οὐσης ἢ ὁρέων ἀναγκαζόντων ἢ γε-
φύρας, ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὀπλίτας καὶ πορεύεσθαι πονή-
ρως ἅμα μὲν πιεζομένους ἅμα δὲ καὶ ταρτατομένους·
ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη ἀτάκτους ὄντας. (20)
Ὅταν δ' αὖ διασγῇ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι
τοὺς τότε ἐκθλιβομένους καὶ κενὸν γίνεσθαι τὸ μέσον
τῶν κεράτων, καὶ ἀθυμεῖν τοὺς ταῦτα πάσχοντας τῶν
πολεμίων ἐπομένων. Καὶ ὅποτε δέοι γέφυραν δια-
βαίνειν ἢ ἀλλήν τινὰ διάβασιν, ἔσπευδεν ἕκαστος βου-
λόμενος φθάσαι πρῶτος· καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα
τοῖς πολεμίοις. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔγνωσαν οἱ στρα-
τηγοὶ, ἐποιήσαντο ἐξ λόχους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ
λοχαγοὺς ἐπέστησαν καὶ ἄλλους πεντηχοντῆρας καὶ ἄλ-
λους ἑνωμοτάρχας. Οὗτοι δὲ πορευόμενοι οἱ λοχαγοί,
ὅποτε μὲν συγκύπτει τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι,
ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι, τότε δὲ παρῆγον ἐξωθεν
τῶν κεράτων. (22) Ὅποτε δὲ διάσχοιεν αἱ πλευραὶ
τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἀνεπέμπλασαν, εἰ μὲν στενω-
τερον εἴη τὸ διέγον, κατὰ λόχους, εἰ δὲ πλατύτερον,
κατὰ πεντηχοστῆς, εἰ δὲ πάνυ πλατὺ, κατ' ἑνωμοτάρ-
χας.

Inde castris unis, parasangas quatuor progressi sunt.
Ad ea castra Tissaphernes iis in conspectum se dedit, cum
equitibus, quibus ipse venerat instructus, et Orontæ copiis,
qui regis filiam in matrimonio habuit, barbarisque qui Cyro
in Asiam superiorem adscendenti aderant, et cum quibus
regis frater opem regi tulerat, ac præter hos, cum iis etiam
quoscunque rex ipsi dederat: adeo ut ingens ille videretur
exercitus. Cum propius accessisset, nonnullos suorum
globos a tergo constituebat, nonnullos ad latus transferebat;
neque tamen in Græcos impressionem facere audebat, ne-
que prælii periculum adire volebat: tantum fundis suos et
sagittis uti jubebat. Ubi vero Rhodii hinc inde dispositi
fundis uti cœperunt, et sagittarii Scythas imitantes sagittas
mittere, nemoque ab hoste aberrabat (neque enim, si quis
etiam magnopere cuperet, id facile factu erat), et Tissapher-
nes admodum celeriter extra jactum telorum se recepit, et
ceteri militum ejus globi recesserunt. Ac reliquum diei
progrediebantur illi, hi sequebantur; nec velitationi tunc
cœptæ amplius nocebant barbari: nam Rhodii longius quam
Persæ, quamque plurimi de sagittariis, tela mittebant. Sunt
et Persici arcus magni: adeo ut omnes quæ caperentur sa-
gittæ Cretensibus usui essent; atque deinceps sagittis ho-
stium perpetuo utebantur, easque sursum excutiendo ad lon-
ge ejaculandum se exercebant. Quin et multi nervi plum-
bumque in vicis reperiebantur, quibus ad fundas uterentur.
Atque hoc die, posteaquam Græci in vicos delati castra lo-
cassent, barbari discedebant, tunc temporis facta velita-
tione inferiores: postridie vero Græci ibidem manserunt,
ac cibaria parabant: istis enim in vicis magna erat frumenti
copia. Postridie per planitiem faciebant iter, ac Tissapher-
nes eos missilibus eminens lacessens sequebatur. Ibi tum
animadvertere Græci, agmen quadratum, in latera æqualia
dispositum, incommodam hostibus sequentibus esse aciem.
Necesse est enim, si agminis quadrati cornua coierint, cum
vel angustior paulo via est, vel montes ita facere cogunt,
vel pons aliquis, ut gravis armaturæ milites loco suo in ar-
ctum compressi extrudantur, ægreque procedant, cum par-
tim premantur, partim etiam perturbentur: adeo ut, ordi-
nibus turbatis, vix ullum eorum esse usum necesse sit. Ubi
vero cornua rursus diducantur, divelli eos necesse est, qui
tum in arctum compressi loco suo extrudebantur, atque me-
dium inter cornua spatium vacuum fieri, animisque angi mi-
lites hæc quibus accidunt, hostibus sequentibus. Et cum
pons transeundus esset, vel quid aliud superandum, unus-
quisque properabat, ceteris antevertendi studio abreptus:
atque adeo facilius ibi tum ab hostibus invadi possent. Hæc
cum duces animadvertissent, cohortes sex instituere, quarum
singulæ viros centum habebant, iisque ductores præfece-
runt; et alios quinquaginta militum præfectos, aliosque eno-
motarchas. Hi cohortium præfecti in itinere faciendo, cum
quidem coibant cornua, postremi subsistebant, ut ne quid
negotii cornibus facerent: tum autem extra cornua pro-
movebant. Cum vero quadrati agminis latera diducerentur,
medium complebant, si quidem arctius esset quod didu-
ctum erat, per cohortes; sin latius, per pentecostyas; sin

ὥστε αἱ ἐκπλεων εἶναι τὸ μέσον. (23) Εἰ δὲ καὶ διαβαίνειν τινὰ δέοι διάβασιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐταράττοντο, ἀλλ' ἐν τῷ μέρει οἱ λοχαγοὶ διέβαινον· καὶ εἰ που δέοι τι τῆς φάλαγγος, ἐπιπαρήσαν οὗτοι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐπορεύθησαν σταθμούς τέτταρας. (24) Ἡνίκα δὲ τὸν πέμπτον ἐπορεύοντο εἶδον βασιλεῖον τι καὶ περὶ αὐτὸ κώμας πολλὰς, τὴν δὲ ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ γηλόφων ὑψηλῶν γιγνομένην, οἱ καθῆκον ἀπὸ τοῦ ὄρους ὑφ' ᾧ ἦν ἡ κώμη. Καὶ εἶδον μὲν τοὺς γηλόφους ἄσμενοι οἱ Ἕλληνες, ὡς εἰκὸς, τῶν πολεμίων ὄντων ἱππέων· (25) ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκ τοῦ πεδίου ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν πρῶτον γηλόφον καὶ κατέβαινον ὡς ἐπὶ τὸν ἕτερον ἀναβαίνειν, ἐνταῦθα ἐπιγίγνονται οἱ βάρβαροι καὶ ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ εἰς τὸ πρηνὲς ἔβαλλον, ἐσφενδόνουν, ἐτόξευον ὑπὸ μαστίγων, (26) καὶ πολλοὺς κατετίτρωσκον καὶ ἐκράτησαν τῶν Ἑλλήνων γυμνήτων καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς εἰσω τῶν ὀπλων· ὥστε παντάπασι ταύτην τὴν ἡμέραν ἄχρηστοι ἦσαν ἐν τῷ ὄγῳ ὄντες καὶ οἱ σφενδονῆται καὶ οἱ τοξόται. (27) Ἐπεὶ δὲ πιεζόμενοι οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν διώκειν, σχολῇ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀφικνουῦνται ὀπίσκειν ὄντες, οἱ δὲ πολέμιοι ταχὺ ἀπεπήδουν. (28) Πάλιν δὲ ὅποτε ἀπίοιεν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα, ταῦτα ἔπασχον, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γηλόφου ταῦτα ἐγίγνετο, ὥστε ἀπὸ τοῦ τρίτου γηλόφου ἔδοξεν αὐτοῖς μὴ κινεῖν τοὺς στρατιώτας πρὶν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλαισίου ἀνήγαγον πελταστὰς πρὸς τὸ ὄρος. (29) Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἐπομένων πολεμίων, οὐκέτι ἐπετίθεντο οἱ πολέμιοι τοῖς καταβαίνουσι, δεδοικότες μὴ ἀποτμηθεῖσαν καὶ ἀμφοτέρωθεν αὐτῶν γένοιτο οἱ πολέμιοι. (30) Οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γηλόφους, οἱ δὲ κατὰ τὸ ὄρος ἐπιπαριόντες, ἀφίκοντο εἰς τὰς κώμας καὶ ἱατροὺς κατέστησαν ὁκτώ· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι. (31) Ἐνταῦθα ἔκειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ τῶν τετρωμένων ἑνεκα καὶ ἅμα ἐπιτήδεια πολλὰ εἶχον, ἀλευρα, ὀϊνον, καὶ κριθὰς ἱπποὶς συμβεβλημένας πολλὰς. Ταῦτα δὲ συνενηνεγμένα ἦν τῷ σατραπεύοντι τῆς χώρας. Τετάρτῃ δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδῖον. (32) Ἐπεὶ δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει, ἐδίδαξεν αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη κατασκηνοῦναι οὗ πρῶτον εἶδον κώμην καὶ μὴ πορεύεσθαι ἔτι μαχομένους· πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἀτόμαχοι οἱ τετρωμένοι καὶ οἱ ἐκείνους φέροντες καὶ οἱ τῶν φερόντων τὰ ὄπλα δεξάμενοι. (33) Ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν καὶ ἐπεχείρησαν αὐτοῖς ἀκροβολίζεσθαι οἱ βάρβαροι πρὸς τὴν κώμην προσιόντες, πολὺ περιῆσαν οἱ Ἕλληνες· πολὺ γὰρ διέφερον ἐκ χώρας δρμῶντες ἀλέξασθαι ἢ πορευόμενοι ἐπιούσι τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (34) Ἡνίκα δ' ἦν ἡδὴ δειλὴ, ὥρα ἦν ἀπέναι τοῖς πολεμίοις· οὐποτε γὰρ μείον ἀπεστρατοπεδεύοντο οἱ βάρβαροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξήκοντα σταδίων, φοβούμενοι μὴ τῆς νυκτὸς οἱ Ἕλληνες ἐπιβῶνται αὐτοῖς. (35) Πονηρὸν γὰρ νυκτὸς ἐστὶ στράτευμα Περσικόν. Οἷ τε γὰρ ἱπποὶ αὐτοῖς δέδενται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι εἰσι τοῦ μὴ φεύγειν ἑνεκα, εἰ λυθείησαν, ἐάν τις θό-

latissimum, per enomotias : adeo ut medium semper expletum esset. Ac si quid superandum esset vel pons trans-eundus, non erant perturbati, sed deinceps cohortium præfecti transibant : et sicubi phalange opus esset, aderant isti. Hac ratione ad quarta castra progressi sunt. Ad quinta cum progredierentur castra, regiam quandam conspexerunt, et circum eam multos vicos ; viamque ad locum hunc per colles editos ducentem, qui a monte, sub quo vicus erat, eo pertinebant. Ac Græci quidem colles istos libentes videbant, uti consentaneum erat, quippe quorum hostes erant equites. Cum vero pergentes iter e planitie primum in collem adscendissent, atque rursus descenderent ut in alterum adscenderent, ibi aderant barbari, deque excelso per declivia montis jaculabantur, fundas torquebant, sagittas mittebant flagellis adacti ; multosque adeo vulnerabant, et Græcos leviter armatos superarunt, intraque gravis armaturæ milites eos concluserunt : adeo ut nulli omnino usui die isto funditores essent et sagittarii, quippe qui in turba erant. Cum autem Græci prælio pressi hostes persequi adgrederentur, tarde in verticem perveniebant, ut qui gravi armatura onerarentur : at hostes celeriter resilliebant. Rursum, cum ad aliud agmen tenderent, idem ipsis accidebat : hæc etiam in altero colle ipsis usu veniebat ; quare statuerunt de colle tertio milites non movere, priusquam a latere dextro quadrati agminis peltastas in montem subduxerint. Illi cum supra hostes, qui ipsos sequebantur, evasissent, non jam amplius descendentes adoriebantur hostes ; propterea quod metuerent ne a suis absconderentur, et utrinque ipsis adessent hostes. Ita cum reliquum diei pergerent, alii via quæ per colles ducebat, alii per montem progressi, ad vicos perveniebant, ibique medicos octo constituere : nam multi erant vulnerati. Hic triduum commorati sunt, tum vulneratorum causa, tum etiam quod commeatus adflatum haberent, farinam, vinum, hordeum multum equis congestum. Hæc autem omnia in usum ejus, qui regionis erat satrapa, fuerant comportata. Ceterum die quarto in planitiem descendunt. Cumque Tissaphernes suis cum copiis eos adsequutus esset, docuit Græcos ipsis castra necessitas vicum ubi primum conspexerunt esse ponenda, neque jam amplius iter faciendum simul et pugnandum : multi enim ad pugnam, vulnera quod acceperant, inutiles erant, itidemque illos qui portabant, quique horum, vulneratos qui portabant, arma acceperant. Cum jam castra metati essent, ac barbari ad ipsum usque vicum progressi velitationibus eos adgrederentur, longe superiores erant Græci : nam multum præstabat, facto ex statione impetu vim a se propulsare, quam inter proficiscendum adversus irruentes hostes dimicare. Cum jam advesperasceret, hostibus erat abeundi tempus : non enim unquam barbari castra minus sexaginta stadiis a Græcis copiis distantia metabantur ; quippe metuebant ne Græci noctu ipsos invaderent. Etenim Persarum exercitus noctu incommodus est. Nam et equi ipsorum aligantur, ac plerumque pedicis constricti sunt, ne, si soluti

ρυβος γίγνηται, δεῖ ἐπισάξαι τὸν ἵππον Πέρσῃ ἀνδρὶ καὶ χαλινῶσαι δὲ καὶ θωρακισθέντα ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. Ταῦτα δὲ πάντα χαλεπὰ νύκτωρ καὶ θορύβου ὄντος. Τούτου ἕνεκα πόρρω ἀπεσκήνουν τῶν Ἑλλήνων. (36) Ἐπεὶ δὲ ἐγίνωσκον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες βουλομένων ἀπιέναι καὶ διαγγελλομένους, ἐκήρυξε τοῖς Ἕλλησι συσκευάζεσθαι ἀκουόντων τῶν πολεμίων. Καὶ χρόνον μὲν τινα ἐπέσχον τῆς πορείας οἱ βάρβαροι, ἐπειδὴ δὲ ὤψε ἐγγίγνετο, ἀπήσαν οὐ γὰρ ἐδόκει λύειν αὐτοῖς νυκτὸς πορεύεσθαι καὶ κατὰγεσθαι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (37) Ἐπειδὴ δὲ σαφὺς ἀπὸντας ἦδη εἴρων οἱ Ἕλληνες, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ἀναεὺζαντες καὶ διτῶν ὅσων ἐξήκοντα σταδίων. Καὶ γίγνεται τοσούτων μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι οὐδὲ τῇ τρίτῃ, τῇ δὲ τετάρτῃ νυκτὸς προελθόντες καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδῆξιον οἱ βάρβαροι, ᾧ ἐμελλον οἱ Ἕλληνες παριέναι, ἀκρωρυχίαν ὄρους, ὅφ' ἦν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδόν. (38) Ἐπειδὴ δὲ εἴωρα Χειρίσοφος προκατελιγμένην τὴν ἀκρωρυχίαν, καλεῖ Ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς πελταστὰς παραγενέσθαι εἰς τὸ πρόσθεν. (39) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστὰς οὐκ ἤγεν ἐπιφανόμενον γὰρ εἴωρα Τισσαφέρην καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν αὐτὸς δὲ προσελάσας ἡρώτα, Τί καλεῖς; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ, Ἐξέστιν ὁρᾶν προκατελιπται γὰρ ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τῆς καταβάσεως λόφος, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους ἀποκόψωμεν. Ἀλλὰ τί οὐκ ἤγες τοὺς πελταστὰς; (40) Ὁ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ ἔρημα καταλιπεῖν τὰ ὀπισθεν πολεμίων ἐπιφανομένων. Ἀλλὰ μὴν εἴρα γ', ἔφη, βουλευέσθαι πῶς τις τοὺς ἀνδρας ἀπελᾷ ἀπὸ τοῦ λόφου. (41) Ἐνταῦθα Ξενοφῶν ὁρᾷ τοὺς ὄρους τὴν κορυφὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος οὖσαν, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔροdon ἐπὶ τὸν λόφον ἔνθα ἦσαν οἱ πολέμιοι, καὶ λέγει, Κράτιστον, ὦ Χειρίσοφε, ἡμῖν ἔσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον ἦν γὰρ τοῦτο λάβωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν οἱ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ, εἰ βούλει, μένε ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἐγὼ δ' ἐθέλω πορεύεσθαι· εἰ δὲ χρήξεις, πορεύου ἐπὶ τὸ ὄρος, ἐγὼ δὲ μενῶ αὐτοῦ. (42) Ἀλλὰ οἶδωμί σοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ὁπότερον βούλει ἐλθέσθαι. Εἰπὼν δὲ Ξενοφῶν ὅτι νεώτερός ἐστιν αἰρεῖται πορεύεσθαι, κελεύει δὲ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἀνδρας μακρὸν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς λαβεῖν. (43) Καὶ ὁ Χειρίσοφος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστὰς· ἔλαβε δὲ τοὺς κατὰ μέσον τοῦ πλαισίου. Συνέπεσθαι δ' ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριαχοσίους οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου. (44) Ἐνταῦθεν ἐπορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ λόφου πολέμιοι ὡς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, εὐθύς καὶ αὐτοὶ ὤρμησαν ἀμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. (45) Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος διακελευομένων τοῖς ἑαυτῶν, πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ Τισσαφέρην τοῖς ἑαυτῶν διακελευομένων. (46) Ξενοφῶν δὲ παρελάνων ἐπὶ τοῦ ἵππου παρεκείλετο, Ἀνδρες, νῦν

sint, fugiant : et si quis incidat tumultus, homo Persicus equum insternat necesse est, necesse est etiam frenet, et ubi se lorica munierit, equum conscendat. Hæc autem omnia noctu facere, præsertim tumultu exorto, difficile est. Idcirco longe a Græcis castra habere remota solebant. Cum autem Græci animadverterent velle ipsos discedere, atque inter se hoc denuntiare, Græcis vasa colligenda esse ita edixit præco, ut hostes audirent. Itaque barbari aliquandiu ab itinere faciendo sese cohibebant : verum ubi jam serum diei esset, abierunt : non enim ipsis conducere noctu proficisci, et in castra deduci videbatur. Eos vero Græci posteaquam jam manifesto discedentes viderent, etiam ipsi castris motis pergebant, et sexaginta circiter stadia emensi sunt : atque tantum inter exercitus spatium relictum est, ut neque die altero adparerent hostes, neque tertio : quarto vero, noctu progressi, locum superiorem occupant barbari, qua Græci transituri erant, nimirum montis verticem, sub quo descensus erat in planitiem. Chirisophus ubi verticem istum præoccupatum vidisset, Xenophontem ab agmine extremo arcessit, eumque adsumptis sibi peltastis ad anteriorem aciei partem adesse jubet. At peltastas non duxit Xenophon (nam Tissaphernem, totumque ejus exercitum, se ostendere videbat) ; sed ipse advectus equo ad Chirisophum, Quamobrem me arcessis ? inquit. Huic respondet is, Videre licet : præoccupatus enim nobis est collis ille, qui supra descensum eminet, nec transire licet, nisi hos dejiciamus. Verum cur peltastas huc non duxisti ? Respondet ille, sibi non visum esse, ut posterius agmen desertum relinqueret, cum hostes se in conspectum darent. Sed enim tempus est, inquit, consultandi, quo pacto quis homines a colle repellat. Ibi tum Xenophon montis verticem copiis suis imminere videt, atque ab hoc ad collem illum, ubi hostes erant, aditum quendam esse : itaque, Optimum fuerit, inquit, Chirisophe, quamprimum nos ad cacumen illud tendere : nam hoc si occupaverimus, supra viam manere non poterunt. At, si ita tibi videtur, ad exercitum maneto, ipse volo eo tendere : sin hoc mavis, in montem pergit ; atque ego hic manebo. Tibi vero, ait Chirisophus, optionem do, utrum mavis, eligendi. Xenophon cum se natu minorem diceret, proficiscendi sibi munus eligit : hortatur tamen ut milites quosdam ex fronte secum una mitteret ; nam longum erat, si quos ab extremo agmine sumeret. Et Chirisophus una cum ipso peltastas, qui erant primo in agmine, mittit : eos autem ipse sumit, qui in medio quadratæ erant aciei. Præterea simul Xenophontem sequi jussit trecentos illos, quos ipse de lectorum numero militum in fronte quadrati habebat agminis. Inde quam poterant celerime profecti sunt. Hostes autem, qui erant in colle, cum iter ipsorum ad cacumen dirigi animadverterent, mox et ipsi impetum ceperunt in cacumen certatim contendendi. Atque ingens ibi tum clamor Græci erat exercitus, suos cohortantis ; ingens etiam eorum clamor, qui cum Tissapherne erant, ac suos iidem cohortabantur. Xenophon autem equo prætervectus, adhortatione hac usus est : Nunc vobis, viri,

ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομίζετε ἀμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, νῦν ὀλίγον πονήσαντες ἀμαχεὶ τὴν λοιπὴν πορευόμεθα. (47) Σωτηρίδης δὲ ὁ Σικυώνιος εἶπεν, Οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ Ξενοφῶν, ἐσμεν· σὺ μὲν γὰρ ἐφ' ἵππου ὄχῃ, ἐγὼ δὲ γαλεπῶς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων. (48) Καὶ δὲ ἀκούσας ταῦτα καταπληθίσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖται αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος ὡς ἐδύνατο τάχιστα ἔχων ἐπορεύετο· ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν· ὥστε ἐπιέζετο. Καὶ τοῖς μὲν ἐμπροσθεν ὑπάγειν παρεκελεύετο, τοῖς δὲ ὀπισθεν παρίεναι μόλις ἐπομένους. (49) Οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται παιοῦσι καὶ βάλλουσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρίδην, ἕτε ἡνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι. Ὁ δὲ ἀναβὰς, ἕως μὲν βάσιμα ἦν ἐπὶ τοῦ ἵππου ἦγεν, ἐπεὶ δὲ ἄβατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον ἐσπευδε πεζῇ. Καὶ φθάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐνθα δὲ οἱ μὲν βάρβαροι στραφέντες ἐφευγον ἢ ἕκαστος ἐδύνατο, οἱ δ' Ἕλληνες εἶχον τὸ ἄκρον. Οἱ δὲ ἀμφὶ Τισσαφέρνην καὶ Ἀριαῖον ἀποτραπόμενοι ἄλλην δδὸν ὤχοντο. Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσοφον καταβάντες ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν κώμῃ μεσση πολλῶν ἀγαθῶν. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πολλαὶ πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν. (2) Ἦνίκα δ' ἦν δεῖλη ἐξαπίνης οἱ πολέμοι ἐπιφαίνονται ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τῶν Ἑλλήνων κατέκοψάν τινες τῶν ἐσκαδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἀρπαγὴν· καὶ γὰρ νομαὶ πολλαὶ βοσκημάτων διαθιβαζόμεναι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ κατελήφθησαν. (3) Ἐνταῦθα Τισσαφέρνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίεν ἐπεχειρήσαν τὰς κώμας. Καὶ τῶν Ἑλλήνων μάλα ἡθύμησάν τινες, ἐννοοῦμενοι μὴ τὰ ἐπιτήδεια, εἰ καίοιεν, οὐκ ἔχοιεν ὁπόθεν λαμβάνοιεν. (4) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀπῆσαν ἐκ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐπεὶ κατέβη, παρελεύων τὰς τάξεις, ἡνίκα ἀπὸ τῆς βοηθείας ἀπήνησαν οἱ Ἕλληνες, ἔλεγεν. (5) Ὅρατε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ὑφιέντας τὴν χώραν ἥδη ἡμετέραν εἶναι· ἃ γὰρ σπε ἐσπένδοντο διεπράττοντο, μὴ καίεν τὴν βασιλικῆς χώραν, νῦν αὐτοὶ καίουσιν ὡς ἄλλοτριαν. Ἄλλ' ἐάν που καταλείπωσι γε αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια, ὀφθονταὶ καὶ ἡμᾶς ἐνταῦθα πορευόμενους. (6) Ἄλλ', ὦ Χειρίσοφε, ἔφη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπεν, Οὐκ οὖν ἐμοίγε δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔφη, καίωμεν, καὶ οὕτω θάττον παύσονταί.

7. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἀπῆλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν, στρατηγοὶ δὲ καὶ λοχαγοὶ συνῆλθον. Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. Ἐνθεν μὲν γὰρ ὄρη ἦν ὑπερύψηλα, ἐνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος τὸ βάθος ὡς μηδὲ τὰ δόρατα ὑπερέχειν πειρωμένοις τοῦ βάθους. (8) Ἀπορουμένοις δ' αὐτοῖς προσελθὼν τις ἀνὴρ

de reditu in Græciam, nunc de reditu ad liberos et uxores propositum esse certamen existimate : nunc si exiguum ad tempus laboris tolerantibus fuerimus, reliquum iter absque prælio conficiemus. Atque Soteridas Sicyonius, Non æqua, inquit, nostrum, Xenophon, est conditio : nam tu quidem equo veheris, ego scutum portans, graviter fatigor. Et is, hæc cum audisset, ex equo desiliit, e loco istum pepulit, scutoque adempto, quam celerrime poterat, perrexit. Forte tunc etiam thoracem indutus erat equestrem ; adeo ut onere premeretur. Attamen priores hortabatur, ut procederent ; posteriores, qui vix sequebantur, ut ad eos versus se moverent. Milites ceteri Soteridam cædunt, feriunt, conviciis proscindunt, donec eum recepto scuto pergere coegerunt. Ille, conscenso equo, quamdiu quidem loca erant equo pervia, præibat eques : cum essent invia, equo relicto, pedes festinabat. Ac citius quam hostes in cacumen perveniunt.

CAPUT V.

Tum vero conversi barbari, qua quisque poterat, fugiebant ; Græci cacumen tenuerunt. Tissaphernes et Ariaeus cum suis se convertentes alia abiere via : Chirisophus quique circa eum erant, in planitiem cum descendissent, castra in vico multis bonis referto locabant. Erant et alii vici plures, multis bonis pleni, ista in planitie, secundum Tigridis fluvium. Cum jam advesperasceret, hostes se in planitie subito ostendunt, et e Græcis quosdam ad prædā per planitiem sparsis conciderunt : etenim multa pecorum agmina in ulteriorem fluminis ripam trajecta hic capta sunt. Ibi tum Tissaphernes quique cum ipso erant vicos exurere conabantur. Itaque de Græcis nonnulli valde demissis erant animis, quippe qui hoc secum cogitarent solliciti, ne commeatus unde sumerent, hos si barbari incenderent, alios non haberent. Interea qui cum Chirisopho erant, auxilio palantibus Græcis lato, redibant ; Xenophon autem, posteaquam descendisset, ordines obequitans, cum hi ipsi in eum inciderent, Videtis, inquit, viri, concedere barbaros regionem jam esse nostram ? nam quæ a nobis impetrabant, quo tempore fœdera nobiscum sanciebant, ne scilicet regis agrum exureremus, eum nunc ipsi tanquam alienum exurunt. Quod si commeatus alicubi sibi ipsis reliquerint, videbunt nos etiam eo proficisci. Verum, inquit, Chirisophe, arbitror adversus exurentes nobis tendendum esse, tanquam regionis nostræ defendendæ causa. Mihi vero non ita videtur, ait Chirisophus : sed potius nos etiam, inquit, incendia faciamus ; sic enim citius ii desinent.

Cum autem ad tabernacula discessissent, in commeatu conquirendi reliqui erant occupati ; at duces cohortiumque præfecti conveniebant. Atque ibi tum multæ eos urgebant difficultates. Hinc enim montes præalti, inde flumen tantæ altitudinis, ut ne hastæ quidem, cum his altitudinem ejus explorarent, supra aquam exstarent. Ad eos in hac

Ῥόδιος εἶπεν, Ἐγὼ θέλω, ὦ ἄνδρες, διαδιδάσαι ὑμᾶς κατὰ τετρακισχιλίους ὀπλίτας, ἂν ἐμοὶ ὦν δέομαι ὑπηρατήσῃτε καὶ τάλαντον μισθὸν πορίσῃτε. (9) Ἐρωτώμενος δὲ σπουδάζοντος, Ἀσκήν, εἶπε, διςχιλίων δέησομαι· πολλὰ δ' ὁρῶ ταῦτα πρόβατα καὶ αἴγας καὶ βοῦς καὶ ὄνοι, ἃ ἀποδαρέντα καὶ φουσηθέντα βραδίως ἂν παρέχοι τὴν διάβασιν. (10) Δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν οἷς χρῆσθε περὶ τὰ ὑποζύγια· τούτοις ζεύξας τοὺς ἄσκους πρὸς ἀλλήλους, ὁρμίσας ἕκαστον ἄσκον λίθους ἀρτήσας καὶ ἀφελὲς ὥσπερ ἀγκύρας εἰς τὸ ὕδωρ, διαγαγόντων καὶ ἀμφοτέρωθεν δῆσας, ἐπιβαλὼν ὕλην καὶ γῆν ἐπιφορῇσω. (11) ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε αὐτίκα μάλα εἰσεσθε· πᾶς γὰρ ἄσκος δύο ἄνδρας ἔχει τοῦ μὴ καταδύναι· ὥστε δὲ μὴ ὀλισθάνειν ἢ ὕλη καὶ ἢ γῆ σῇσει. (12) Ἀκούσας ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς τὸ μὲν ἐνθύμημα χάριεν ἐδόκει εἶναι, τὸ δ' ἔργον ἀδύνατον· ἦσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πέραν πολλοὶ ἵππεις, οἱ εὐθὺς τοῖς πρώτοις οὐδὲν ἂν ἐπείρεπον τούτων ποιεῖν. (13) Ἐνταῦθα τὴν μὲν ὑπερβαίναν ἐπανεχώρουν εἰς τοὺς πελάγους [ἢ] πρὸς Βαβυλῶνα εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἔνθεν ἐξήσαν· ὥστε οἱ πολέμιοι οὐ προσήλυνον, ἀλλὰ ἐθεῶντο καὶ ὁμοιοὶ ἦσαν θαυμάζειν ὅποι ποτὲ τρέφονται οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἐν νῶ ἔχοιεν. (14) Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἀμφὶ τὰ ἐπιτήδεια ἦσαν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ πάλιν συνῆλθον, καὶ συναγαγόντες τοὺς ἐαλωκότας ἤλεγχον τὴν κύκλῳ πᾶσαν χώραν τίς ἐκάστη εἴη. (15) Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι τὰ μὲν πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐπὶ Βαβυλῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἧς περ ἦκονεν, ἢ δὲ πρὸς ἑω ἐπὶ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἔνθα θερίζειν καὶ ἐαρίζειν λέγεται βασιλεὺς, ἢ δὲ διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν φέροι, ἢ δὲ διὰ τῶν ὁρέων καὶ πρὸς ἄρκτον τετραμμένη ὅτι εἰς Καρδούχους ἄγοι. (16) Τούτους δὲ ἔφασαν οἰκεῖν ἅνα τὰ ὄρη καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλείῳ οὐκ ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιάν· δώδεκα μυριάδας· τούτων δὲ οὐδὲν ἀπονοστήσαι διὰ τὴν δυσχωρίαν. Ὅποτε μὲντοι πρὸς τὸν σατράπην τὸν ἐν τῇ πεδίῳ σπείσαιντο, καὶ ἐπιμηνύναι σφῶν τε πρὸς ἐκείνους καὶ ἐκείνων πρὸς ἑαυτούς. (17) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατηγοὶ ἐκάθισαν χωρὶς τοὺς ἐκασταχόσε φάσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν ὅλλον ποιήσαντες ὅποι πορεύεσθαι ἐμελλον. Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τῶν ὁρέων εἰς Καρδούχους ἐμβαλεῖν· τούτους γὰρ διελθόντας ἔφασαν εἰς Ἀρμενίαν ἵξαι, ἧς Ὀρόντας ἦρχε πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. Ἐντεῦθεν δ' εὐπορον ἔφασαν εἶναι ὅποι τις ἐθέλοι πορεύεσθαι. (18) Ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο, ὅπως ὀπλίσκῃ καὶ δοκοῖ τῆς ὥρας τὴν πορείαν ποιοῖντο· τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῶν ὁρέων ἐδεδοίκεσαν μὴ προκαταληφθεῖν· καὶ παρήγγειλαν, ἐπειδὴ δειπνήσαιεν, συνεσκευασμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἐπεσθαι ἡνίκ' ἂν τις παραγγέλλῃ.

rerum difficultate hærentes cum Rhodius quidam accessisset, Ego vos, viri, inquit, trajicere, simul scilicet quater mille gravis armaturæ milites, volo, si mihi suppeditaveritis ea quibus mihi opus est, ac talentum pro mercede præbueritis. Interrogatus qua re egeret, Utribus, ait, bis mille mihi opus erit: video autem hic multas pecudes, et capras, et boves, et asinos, quibus si coria detrahantur et insentur, facile nobis tractum præstabunt. Etiam vinculis iis mihi opus erit, quibus circum jumenta utimini. His ubi utres, ait, inter se connexuero, lapidibus appensis singulos utres firmabo, iisque ancorarum ritu in aquam demissis, deinde utribus ita consertis, ut ad ulteriorem ripam pertingant, et utrinque ligatis, virgulta injiciam, et terram ingeram. Ac statim quidem intelligetis minime futurum, ut demergamini: nam utres singuli binos homines sustinebunt, quo minus demergantur; ut autem non labantur, virgulta et terra impediunt. Ducibus hæc qui audiissent visum est scitum esse inventum, opus ipsum tale, quod perfici non posset: nam multi equites trans flumen erant ipsos impedituri, qui primis statim non essent concessuri, ut horum quidquam efficerent. Itaque postridie retrocedebant versa Babylonem via, ad vicos non exustos, cum eos unde exierant incendissent: quo factum ut hostes non adpropinquarent, sed spectarent, atque admirari viderentur, quo tandem iter versuri essent Græci, et quid in animo haberent. Ibi tum ceteri milites in comœatu comparando erant occupati; duces vero et cohortium præfecti rursum conveniebant; et cum captivos coegissent, quænam esset quælibet ab omni undique parte regio, percunctabantur. Aiebant illi, a partibus ad meridiem spectantibus viam esse, quæ in Babylonem duceret et Mediam, qua ipsi venissent: ad orientem quæ spectat, in Susa et Ecbatana ferre, ubi rex ætatem et ver exigere dicitur: quæ ei fluvium qui trajecerit in occidentem versus pateret, in Lydiam et Ioniam ferre: quæ denique per montes et ad septentriones vergat, ad Carduchos ducere. Hos aiebant in montibus habitare, ac bellicosos esse, neque regis imperio parere: quin copias aliquando regias, quæ centies et vicies mille hominibus constarent, in eos invasisse, horumque neminem, propter locorum difficultatem, domum rediisse: ubi vero fœdera cum regionis campestris satrapa fecerint, et ex ipsis, quotquot voluerint, cum illis, et ex illis, quibus liberet, cum iis habere commercia. Hæc cum audiissent duces, seorsum collocarunt eos qui singulas regionis partes noscere se aiebant, nullo indicio ab ipsis aperte facto, quo profecturi essent. Ceterum ducibus inter se necesse esse videbatur, per montes in Carduchos invadere: nam posteaquam horum regionem peragrassent, perventuros dixerant captivi in Armeniam, cui Orontas præerat, regioni certe amplæ et opulenter. Inde dixerant nullo negotio, quo quis proficisci vellet, transiri posse. Post hæc rem sacram fecerunt, ut, cum tempus videretur, iter facerent; ac (metuebant enim ne jugum montium præoccuparentur) imperarunt etiam militibus, ut posteaquam cœnassent, omnes rebus suis compositis quieti se darent, et cum quis denuntiet, sequerentur.

ΒΙΒΛΙΟΝ Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὲ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς ἃς βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες Ἕλληνες ἐσπέισαντο, καὶ ὅσα παραβάντος τὰς σπονδὰς βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης ἐπολεμήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπακολουθοῦντος τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. (2) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐνθα ὁ μὲν Τίγρης ποταμὸς παντάπασιν ἄπορος ἦν διὰ τὸ βάθος καὶ μέγεθος, πάροδος δὲ οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ Καρδούχεια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο, ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς διὰ τῶν ὁρέων πορευτέον εἶναι. (3) Ἦκουον γάρ τῶν ἀλίσκομένων ὅτι εἰ διελθοῖεν τὰ Καρδούχεια ὄρη, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἦν μὲν βούλονται, διαβήσονται, ἦν δὲ μὴ βούλονται, περιίσι. Καὶ τοῦ Εὐφράτου τε τὰς πηγὰς ἐλέγετο οὐ πρόσω τοῦ Τίγρητος εἶναι, καὶ ἔστιν οὕτω στενόν. (4) Τὴν δ' εἰς τοὺς Καρδούχους ἐμβολὴν ὦδε ποιοῦνται, ἅμα μὲν λαθεῖν πειρώμενοι, ἅμα δὲ φθάσαι πρὶν τοὺς πολεμίους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα. (5) Ἐπειδὴ ἦν ἀμφὶ τὴν τελευταίαν φυλακὴν καὶ ἐλείπετο τῆς νυκτὸς ὅσον σκοταῖους διελθεῖν τὸ πεδίον, τῆνικαῦτα ἀναστάντες ἀπὸ παραγγέλλεως πορευόμενοι ἀφικνοῦνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸ ὄρος. (6) Ἐνθα δὲ Χειρίσοφος μὲν ἡγείτο τοῦ στρατεύματος λαβὼν τὸ ἀμφ' αὐτὸν καὶ τοὺς γυμνήτας πάντας, Ξενοφῶν δὲ σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξιν ὀπλίταις εἴπετο οὐδένα ἔχων γυμνῆτα· οὐδεὶς γὰρ κίνδυνος ἐδόκει εἶναι μὴ τις ἀνω πορευομένων ἐκ τοῦ ὀπισθεν ἐπίσποιο. (7) Καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χειρίσοφος πρὶν τινα αἰσθῆσθαι τῶν πολεμίων· ἔπειτα δ' ὀφρηγεῖτο· ἐφείπετο, δὲ αἰετὸς τὸ υπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς κόμας τὰς ἐν τοῖς ἄγκυραις τε καὶ μυχοῖς τῶν ὁρέων. (8) Ἐνθα δὲ οἱ μὲν Καρδούχοι ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας ἔχοντες καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐφρευγον ἐπὶ τὰ ὄρη. Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβάνειν, ἦσαν δὲ καὶ χαλκώμασι παμπόλλοις κατεσκευασμένοι αἱ οἰκίαι, ὧν οὐδὲν ἔφερον οἱ Ἕλληνες, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίωκον, ὑποφειδόμενοι, εἰ πως ἐβελήσειαν οἱ Καρδούχοι διέναι αὐτοὺς ὡς διὰ φιλίας τῆς χώρας, ἐπεὶ περ βασιλεῖ πολέμιοι ἦσαν. (9) Τὰ μέντοι ἐπιτήδεια, ὅτῳ τις ἐπιτυχάνοι, ἐλάμβανον· ἀνάγκη γὰρ ἦν. Οἱ δὲ Καρδούχοι οὔτε καλοῦντων ὑπήκουον οὔτε ἄλλο φιλικὸν οὐδὲν ἐποίουν. (10) Ἐπεὶ δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑλλήνων κατέβαινον εἰς τὰς κόμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἤδη σκοταῖοι, διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν ἢ ἀνάβασιν αὐτοῖς ἐγένετο καὶ κατάβασιν, τότε δὲ συλλεγόντες τινὲς τῶν Καρδούχων τοῖς τελευταίοις ἐπέθεντο, καὶ ἀπέκτεινάν τινας καὶ λίθοις καὶ τοξεύμασι κατέτρωσαν,

LIBER IV.

CAPUT I.

Quaecunque in itinere superiorem in Asiam facto usque ad praelii tempus gesta sint, et quae post praelium per inducias, quas rex et qui cum Cyro adscenderant Graeci inter se fecerant, quaeque adversus Graecos, posteaquam rex et Tissaphernes foedera violassent, hostiliter facta sint, insequenti ipsos Persarum exercitu, superiore libro expositum est. Cum autem eo pervenissent, ubi Tigris fluvius propter altitudinem et magnitudinem transiri omnino non potuit, neque transitus erat alius, sed montes Carduchii praerupti fluvio imminabant, videbatur ducibus per hos montes iter esse faciendum. Nam futurum audiebant de iis quos ceperant ut, si montes Carduchios peragrarent, Tigris fluvii fontes in Armenia, si vellent, transirent; id si minus vellent, eos circumirent. Etiam Euphratis fontes non longe a Tigri abesse dicebantur; * * * *. Ad hunc vero modum iter in Carduchos ingrediuntur, partim quod iis curae esset ut occulte proficiscerentur, partim ut priusquam ab hostibus occuparentur montium juga, eo evaderent: cum postremae agerentur excubiae, tantumque noctis reliquum esset, ut planitiem per tenebras peragere possent, tunc cum surrexissent, uti denuntiatum fuerat, iter ingressi prima luce ad montem perveniunt. Ibi vero Chirisophus in fronte erat exercitus, suis sibi copiis adjunctis, omnibusque militibus expeditis: at cum postremo gravis armaturae militum agmine sequebatur Xenophon, cui nulli aderant expediti; nam periculi nihil esse videbatur, ne quis, ipsi dum sursum tendunt, a tergo insequeretur. Ac Chirisophus in verticem prius adscendit, quam hostium quisquam animadverteret: deinde praebat, cum exercitus pars ea semper subsequeretur, quae verticem superarat, ad vicos in convallibus et recessibus montium sitos. Tum vero Carduchi, relictis aedibus, cum uxoribus ac liberis in montes fugiebant. Magnam hic commeatus copiam capere licebat; aedes etiam vasis aeneis permultis erant instructae, quorum nullum auferebant Graeci, nec homines persequerentur; quippe his eo consilio parcebant, ut experirentur an ipsos Carduchi tanquam per pacatam regionem transmittere voluerint, quippe quia regi erant infesti. Verum commeatus, in quos quisquam inciderit, sumebant: necessitas enim ita poscebat. At Carduchi nec vocantibus morem gerebant, nec ullum aliud amicitiae faciebant officium. Cum autem Graecorum ultimi tenebris jam obortis de vertice montis in vicos descenderent (nam propterea quod angusta esset via, diem totum adscendendo et in vicos descendendo contriverant), tum vero collecti quidam ex Carduchis ultimos istos invasere, et nonnullos interfecere, lapidibus

ὀλίγοι τινὲς ὄντες· ἐξ ἀπροδοκίτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ Ἑλληνικόν. (11) Εἰ μέντοι τότε πλείους συνελέγησαν, ἐκινδύνευεν ἂν διαφραθῆναι πολὺ τοῦ στρατεύματος. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώμαις ἠυλόσθησαν· οἱ δὲ Καρδοῦχοι πυρὰ πολλὰ ἔκαιον κύκλῳ ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ συνεώρων ἀλλήλους. (12) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐδόξε τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ δυνατώτατα πορεύεσθαι ἔχοντας, καταλιπόντας τὰλλα, καὶ ὅποσα ἦν νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ πάντα ἀφείναι. (13) Σχολαίαν γὰρ ἐποίουν τὴν πορείαν πολλὰ ὄντα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα, πολλοὶ δὲ οἱ ἐπὶ τούτοις ὄντες ἀπόμαχοι ἦσαν, διπλάσιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὄντων. Δόξαν δὲ ταῦτα ἐκίρυσαν οὕτω ποιεῖν.

14. Ἐπεὶ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῷ οἱ στρατηγοί, εἰ τι εὐρίσκειον τῶν εἰρημένων μὴ ἀφεμένων, ἀφηροῦντο, οἱ δ' ἐπειθοντο, πλὴν εἰ τίς τι ἔκλειπεν, ὅον ἢ παιδὸς ἐπιθυμήσας ἢ γυναῖκος τῶν εὐπρεπῶν. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μὲν τι μαχώμενοι τὰ δὲ καὶ ἀναπαύμενοι. (16) Εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν γίνεται χειμῶν πολλὺς, ἀναγκαῖον δ' ἦν πορεύεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ ἡγεῖτο μὲν Χειρίσοφος, ὡπισθοφυλάκει δὲ Ξενοφῶν. (18) Καὶ οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπετίθεντο, καὶ στενὴν ὄντων τῶν χωρίων ἐγγὺς προσίοντες ἐτόξευον καὶ ἐσφενδόνων· ὥστε ἠναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες ἐπιδιώκοντες καὶ πάλιν ἀναγκάζοντες σχολῇ πορεύεσθαι· καὶ θαμινὰ παρήγγελλον δὲ Ξενοφῶν ὑπομένειν, ὅτε οἱ πολέμιοι ἰσχυρῶς ἐπικέκοντο. (17) Ἐνθα δὲ Χειρίσοφος ἄλλοτε μὲν ὅτε παρεγγυῶτο ὑπέμενε, τότε δὲ οὐκ ὑπέμενε, ἀλλ' ἦγε ταχέως καὶ παρηγγύα ἐπείσθαι, ὥστε δῆλον ἦν ὅτι πρῶγμα τὸ εἶη· σχολῇ δ' οὐκ ἦν ἰδεῖν παρελθόντι τὸ αἶτιον τῆς σπουδῆς· ὥστε ἡ πορεία ὁμοία φυγῇ γίνετο τοῖς ὡπισθοφυλάξεσι. (18) Καὶ ἐνταῦθα ἀποδηήσκει ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος τοῦ Ξενοφῶντος διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς στολάδος εἰς τὰς πλευράς, καὶ Βασίας Ἀρκὰς διαμπερές εἰς τὴν κεφαλὴν. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμὸν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν δὲ Ξενοφῶν ἔλθων πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἡτιᾶτο αὐτὸν ὅτι οὐκ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύο καλῶς τε καὶ ἀγαθῶς ἀνδρὲς τέθνατον, καὶ οὕτε ἀνελέσθαι οὕτε θάψαι ἐδυνάμεθα. (20) Ἀποκρίνεται δὲ Χειρίσοφος, Βλέφρον, ἔφη, πρὸς τὰ ὅρη καὶ ἴδε ὡς ἄβυσσος πάντα ἐστί· μία δὲ αὕτη ὁδὸς ἦν ὁρᾷς ὁρθία, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἀνθρώπων ὄραν ἔξεστί σοι ὄχλον τοσοῦτον, οἱ κατελιγμένοι φυλάττουσι τὴν ἐκδοσίν. (21) Ταῦτ' ἐγὼ ἔσπευδον καὶ διὰ τοῦτο σε οὐκ ὑπέμενον, εἰ πως δυναίμην φάσαι πρὶν κατελιγθῆναι τὴν ὑπερβολήν· οἱ δ' ἡγεμόνες οὓς ἔχομεν οὐ φασιν εἶναι ἄλλην ὁδόν. (22) Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει, Ἄλλ' ἐγὼ ἔχω δύο ἀνδρας. Ἐπεὶ γὰρ ἡμῖν πράγματα παρείχον, ἐνηδρεύσαμεν, ὅπερ ἡμᾶς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐποίησε, καὶ ἀπεκτείναντες τινὰς

etiam ac sagittis alios sauciaverunt, numero quamvis essent exigui : nam Græcorum exercitus ex improvise in eos inciderat. Quod si tum plures collecti fuissent, in periculum interitus magna pars exercitus venisset. Atque hanc quidem noctem ita in vicis commorati sunt : Carduchi undique in montibus ignes accendebant, seque mutuo adspectabant. Ubi illuxit, Græcorum ducibus et cohortium præfectis visum est, sic iter facere, ut ex jumentis necessaria tantum et robustissima secum sumerent, cetera relinquerent, atque mancipia, quæcumque recens capta erant in exercitu, omnia dimittere. Nam multa quod essent jumenta et mancipia tardam reddebant protectionem : quin etiam ex ipsis multi, his præfecti, ad pugnandum propterea inutiles erant ; ac duplo major commeatus parandus erat et portandus, cum magnus esset hominum numerus. His decretis, per præconem edixerunt, ita esse faciendum.

Posteaquam pransi jam iter facere cœpissent, arcto quodam in loco cum substitissent duces, si quid reperirent ex his quæ dicta sunt, quod non dimitteretur, auferebant : illi autem parebant, præterquam si quis furtim aliqua retineret, vel pueri cupiditate, vel formosæ mulieris, accensus. Atque ita quidem die isto iter faciebant, partim pugnantes, partim etiam requiescentes. Postero vero die magna coorta est tempestas, sed tamen necessario pergendum erat ; quippe quia commeatus iis non satis magna erat copia. Ac Chirisophus quidem erat in fronte, et agmen ultimum ducebat Xenophon. Hostes autem acriter Græcos invadebant, et quia loca erant angusta, propius accedebant et sagittis fundisque petebant ; adeo ut Græci, dum hostem persequerentur et rursus retrocederent, tarde progredi cogerentur : sæpe Xenophon etiam denunciabat subsistendum esse, quoties hostes acriter instarent. Ibi Chirisophus, qui alias quidem, cum denunciabatur, subsistebat, tum non subsistebat, sed ducebat celeriter, suosque sequi jubebat : adeo ut perspicuum esset, aliquam rem molestam supervenisse : at otium non erat, ut quis ad ipsum pergeret, ac quæ festinationis esset causa videret : quare fugæ simile fuit iis iter, qui in extremo erant agmine. Ibi moritur etiam vir fortis Cleonymus Lacedæmonius, confixus sagitta per scutum et stoladem in ipsas costas missa, itemque Basias Arcas, transfixa penitus per caput sagitta. Cum autem ad locum castris locandis idoneum pervenissent, Xenophon statim, ut se habebat, ad Chirisophum profectus, eum incusabat, quod non substitisset, sed ita duceret ut cogerentur in ipsa fuga dimicare. Jam quoque, ait, duo præclari fortesque viri occubuerunt, eosque nec tollere nec sepelire potuimus. Ad hæc respondet Chirisophus : Specta, ait, montes, ac vide quam difficiles aditu sint omnes. Una autem hæc via est, quam vides, ardua : et in hac tantam tibi videre licet hominum multitudinem, qui partem, qua foret alioquin evadendum, custodiunt. His de causis ego festinavi, et idcirco te non exspectavi, quia id operam dedi ut, si qua ratione possem, eo prius pervenirem, quam juga montium occuparentur : duces certe, quos habemus, aliam esse viam negant. Ego vero, inquit Xenophon, duos homines habeo. Nam cum negotia nolis facesserent hostes, insidias struximus (quod quidem nobis etiam respirandi facultatem dedit), ac nonnull.

αὐτῶν, καὶ ζῶντας προὔθυμήθημεν λαβεῖν αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν ὅπως ἡγεμόσιν εἰδόσι τὴν χώραν χρῆσαι-
μεθα.

23. Καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους ἤλεγχον διαλαβόντες εἰ τινα εἶδειεν ἄλλην ὁδὸν ἢ τὴν φανεράν. Ὁ μὲν οὖν ἕτερος οὐκ ἔφη καὶ μάλα πολλῶν φόβων προσαγομένων· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ὠφέλιμον ἔλεγεν, ὀρίωντος τοῦ ἐτέρου κατεσφάγη. (24) Ὁ δὲ λοιπὸς ἔλεξεν ὅτι οὗτος μὲν διὰ ταῦτα οὐ φαίη εἰδέναι ὅτι αὐτῷ τυγχάνει θυγάτηρ ἐκεῖ παρ' ἀνδρὶ ἐκδεδομένη· αὐτὸς δ' ἔφη ἡγήσεσθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίους πορεύεσθαι ὁδόν. (25) Ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τὴν αὐτῇ δυσπάριτον χωρίον ἔφη εἶναι ἄχρον, ὃ εἰ μὴ τις προκαταλήψοιτο, ἀδύνατον ἔσεσθαι παρελθεῖν. (26) Ἐνταῦθα ἐδόκει συγκαλέσαντας λοχαγούς καὶ πελταστὰς καὶ τῶν ὀπλιτῶν λέγειν τε τὰ παρόντα καὶ ἐρωτᾶν εἰ τις αὐτῶν ἔστιν ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι ἂν γενέσθαι καὶ ὑποστὰς ἐθελοντὴς πορεύεσθαι. (27) Ὑφίσταται τῶν μὲν ὀπλιτῶν Ἀριστῶνυμος Μεθυδριεὺς Ἀρκὰς καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος Ἀρκὰς, ἀντιστασιαζῶν δὲ αὐτοῖς Καλλίμαχος Παρρᾶσιος Ἀρκὰς καὶ οὗτος ἔφη ἐθέλειν πορεύεσθαι προσλαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος· ἐγὼ γάρ, ἔφη, οἶδα ὅτι ἔβονται πολλοὶ τῶν νέων ἡμοῦ ἡγουμένου. (28) Ἐκ τούτου ἐρωτῶσιν εἰ τις καὶ τῶν γυνήτων ταξιάρχων ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. Ὑφίσταται Ἀριστεὰς Χίος, ὃς πολλοῦ πολλοῦ ἀξίος τῇ στρατιᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ ἦν μὲν δεῖλη ἡδῆ, οἱ δ' ἐκέλευον αὐτοὺς ἐμφαγόντας πορεύεσθαι. Καὶ τὸν ἡγεμόνα δῆσαντες παραδιδόασιν αὐτοῖς, καὶ συντίθενται τὴν μὲν νύκτα, ἣν λάβωσι τὸ ἄχρον, τὸ χωρίον φυλάττειν, ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ σάλπιγγι σημαίνειν· καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὄντας ἵεναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανεράν· ἐκβασιν, αὐτοὶ δὲ συμβοηθήσειν ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα. (2) Ταῦτα συνθέμενοι οἱ μὲν ἐπορεύοντο πλῆθος ὡς δις χίλιοι· καὶ ὕδωρ πολλὸν ἦν ἐξ οὐρανοῦ· Ξενοφῶν δὲ ἔχων τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἡγήτο πρὸς τὴν φανεράν· ἐκβασιν, ὅπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ πολέμιοι προσέχοιεν τὸν νοῦν καὶ ὡς μάλιστα λάθοιεν οἱ περιόντες. (3) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ χαράδρᾳ οἱ ὀπισθοφυλάκες, ἦν ἔδει διαβάντας πρὸς τὸ ὄρθιον ἐκβαίνειν, τηνικαῦτα ἐκυλίνδουν οἱ βάρβαροι δλοιστράχους ἀμαξιαίους καὶ μείζους καὶ ἑλάττους, οἱ φερόμενοι πρὸς τὰς πέτρας πταίνοντες διεσφενδονώοντο· καὶ παντάπασιν οὐδὲ πελάσαι οἶόν τ' ἦν τῇ εἰσόδῳ. (4) Ἐνιοὶ δὲ τῶν λοχαγῶν, εἰ μὴ ταύτῃ δύναιτο, ἄλλῃ ἐπειρώοντο· καὶ ταῦτα ἐποιοῦν μέχρι σκότος ἐγένετο· ἐπεὶ δὲ ὥοντο ἀφανεῖς εἶναι ἀπίοντες, τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ δεῖπνον· ἐτύγχανον δὲ καὶ ἀνάριστοι ὄντες αὐτῶν οἱ ὀπισθοφυλάκησαντες. Οἱ μόντοι πολέμιοι [φοβούμενοι δὴλον ὅτι] οὐδὲν ἐπαύσαντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κυ-

los ex eis occidimus, nonnullos etiam vivos ut caperemus, hac ipsa de causa operam dedimus, ut itinerum ducibus, regio quibus haec nota esset, uteremur.

Et cum homines adduci statim curassent, ex iis separatim sumptis quarebant, eequam viam aliam nossent, praeter conspicuam. Alter quidem aliam se nosse negabat, etiamsi multi terrores ipsi incuterentur: cumque nihil quod esset ex usu diceret, alterius in conspectu jugulatus est. Alter ille superstes aiebat istum propterea aliam se nosse viam negasse, quod istic filiam haberet viro collocatam; ipse vero ducem se itineris futurum dicebat, quo etiam pergere iumenta possent. Interrogatus eequid esset in ea via loci difficilis transitu, verticem quandam esse aiebat, quem nisi quis occupando anteverteret hostes, fieri non posse ut transiretur. Hic visum est, convocatis cohortium praefectis et peltastarum et eorum qui erant gravis armaturae tum praesentem rerum statum exponere, tum quaerere, eequis sit ex iis, qui se virum fortem praestare velit, ac suscepto negotio sponte proficisci. Protectionem suscipiunt ex gravis armaturae praefectis Aristonymus Methydriensis Arcas, et Agasias Stympalius Arcas. Cum ipsis autem contendebat Callimachus Parrhasius Arcas: nam et is ire se velle aiebat, adsumptis iis qui de toto exercitu ultro se offerrent; Sat scio enim, inquit, multos juvenes sequuturos, si ego dux sim. Deinde interrogant, num quis de expeditorum militum praefectis cohortium una cum his ire vellet. Operam quam pollicetur Aristes Chius, qui in rebus ejusmodi saepenumero exercitui fuit maximi pretii.

CAPUT II.

Et jam advesperascebat quidem, eosque sumpto cibo proficisci jusserunt praefecti: ac ducem viae vinculis constrictum eis tradunt; et rem ita componunt ut, si jugum caperent, noctu locum custodirent; et quamprimum illucsceret, signum tuba darent: ac deinde qui superiori essent loco adversus eos tenderent, qui transitum illum conspicuum tenerent; ipsi ad opem ferendam concurrerent, in montem quam celerrime possent adscendendo. His ita compositis, proficiscebantur illi, numero circiter bis mille; et aqua tum ex caelo multa defluebat: et Xenophon cum agminis extremi custodibus ad transitum illum conspicuum praebat, ut hostes in hanc duntaxat viam animum intenderent, ac quam maxime laterent ii, qui circuibant. Posteaquam ad torrentis alveum quandam agminis extremi custodes aderant, quem ubi transiissent in arduum tendendum erat, tunc barbari saxa rotunda, quae vel singula plaustrum onerassent, tam majora quam minora devolvebant; quae delata et ad petras adlisa tanquam e funda contorquebantur; atque adeo viae ne quidem adpropinquare licebat. Nonnulli ex cohortium praefectis, hac si neutiquam possent, alia via evadere tentabant; idque ad obortas usque tenebras agebant. Cum autem se discedentes ab hostibus conspici non posse putarent, tunc ad cenam abeunt: ex eorum autem numero ii, qui extremi agminis custodiam egissent, ne pransi quidem fuerant. Verum hostes [timore scilicet percussi] no-

λινδοῦντες τοὺς λίθους· τεκμαίρεσθαι δ' ἦν τῷ φόφῳ. (5) Οἱ δ' ἔχοντες τὸν ἡγεμόνα κύκλῳ περιόντες καταλαμβάνουσι τοὺς φύλακας ἀμφὶ πύρ καθημένους· καὶ τοὺς μὲν καπακανόντες τοὺς δὲ καταδιώξαντες αὐτοὶ ἐνταῦθ' ἔμενον ὡς τὸ ἄκρον κατέχοντες. (6) Οἱ δ' οὐ κατείχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐτῶν, παρ' ὃν ἦν ἡ στενὴ αὕτη ὁδὸς ἐφ' ἣ ἐκάθηντο οἱ φύλακες. Ἐφοδος μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἦν οἱ ἐπὶ τῇ φανερᾷ ὁδῷ ἐκάθηντο. (7) Καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐνταῦθα διήγαγον· ἐπεὶ δ' ἡμέρα ὑπέβαινε ἐπορεύοντο σιγῇ συνταγμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ διμύχλη ἐγένετο, ὥστε ἔλαθον ἐγγὺς προσελθόντες. Ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἦ τε σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἀλαλάζαντες ἔντο ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ λιπόντες τὴν ὁδὸν φεύγοντες ὀλίγοι ἀπέβησκον· εὐζωνοὶ γὰρ ἦσαν. (8) Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσοφον ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος εὐθὺς ἔντο ἀνω κατὰ τὴν φανεράν ὁδόν· ἄλλοι δὲ τῶν στρατηγῶν κατὰ ἀτρίβεις ὁδοὺς ἐπορεύοντο ἢ ἔτυχον ἕκαστοι ὄντες, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐδύναντο ἀνίμῳν ἀλλήλους τοὺς δόρασι. (9) Καὶ οὕτοι πρῶτοι συνέμειξαν τοῖς προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον. Ξενοφῶν δὲ ἔχων τῶν ὀπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις ἐπορεύετο ἥπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες· εὐδοχεύει γὰρ ἦν τοῖς ὑποζυγίοις· τοὺς δὲ ἡμίσεις ὀπισθεν τῶν ὑποζυγίων ἔταξε. (10) Πορευόμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ κατεληγμένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὗς ἡ ἀποκόψαι ἦν ἀνάγκη ἢ διεῦχθαι ἢ πρὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν ἥπερ οἱ ἄλλοι, τὰ δὲ ὑποζύγια οὐκ ἦν ἄλλη ἢ ταύτη ἐκβῆναι. (11) Ἐνθα δὴ παρακλευσάμενοι ἀλλήλους προσβάλλουσι πρὸς τὸν λόφον ὀρθίους τοὺς λόγους, οὐ κύκλῳ ἀλλὰ καταλιπόντες ἄφρονες τοῖς πολεμίους, εἰ βούλοιντο φεύγειν. (12) Καὶ τῶς μὲν αὐτοὺς ἀναβαίνοντας δὴ ἐδύναντο ἕκαστος οἱ βάρβαροι ἐτόξευον καὶ ἐβαλλον, ἐγγὺς δ' οὐ προσέεντο, ἀλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. Καὶ τοῦτόν τε παρεληλύθεσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἕτερον ὁρῶσιν ἐμπροσθεν λόφον κατεχόμενον ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι. (13) Ἐννοήσας δ' ὁ Ξενοφῶν μὴ εἰ ἔρμηον καταλείπει τὸν ἡλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαβόντες οἱ πολέμιοι ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριούσιν, ἐπὶ πολὺ δ' ἦν τὰ ὑποζύγια ἄτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενα, καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς Κηφισόδωρον Κηφισοφῶντος Ἀθηναίων καὶ Ἀμφικράτην Ἀμφιδήμου Ἀθηναίων καὶ Ἀρχαγόραν Ἀργεῖον φυγάδα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεύτερον λόφον, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦτον αἰρούσιν. (14) Ἐτι δ' αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν πολὺ ὀρθιώτατος ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν ἐβελοντῶν. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο οἱ Ἕλληνες, λείπουσιν οἱ βάρβαροι ἀμαχητὶ τὸν μαστὸν, ὥστε θαυμαστὸν πᾶσι γενέσθαι καὶ ὑπώπτευσαν δέξαντας αὐτοὺς μὴ κυκλωθέντες πολιορκοῖντο ἀπολιπεῖν. Οἱ δ' ἄρα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὀπισθεν γιγνόμενα πάντες ἐπὶ τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἐχέουρον. (16) Καὶ Ξε-

ctem totam lapides devolvere non cessabant; id quod ex fragore conjectare erat. At nostri, qui itineris ducem habebant, et loca undique circumierant, praesidiarios hostium milites ad ignem sedentes offendunt: cumque alios occidissent, alios persequendo dejecissent, ibi manebant ipsi, quasi verticem tenerent: quem tamen non tenebant, sed tumulus quidam erat supra ipsos, propter quem angusta erat illa via, ad quam hostium milites praesidiarii sodebant. Aditus vero inde ad hostes erat, qui ad viam conspicuam consederant. Et noctem quidem ibi exigebant. Cum autem dies illuxisset, instructi tacite in hostes pergunt; etenim nebula offusa erat; adeo ut occulti essent, cum jam prope ad eos accessissent. Posteaquam se mutuo vidissent, et tuba cecinit, et Graeci sublato clamore homines invadunt: at impetum hi non sustinuerunt, sed cum relicta via fugae se dedissent, pauci tantum interfecti sunt; quippe erant expediti. Qui circa Chirisophum erant, tubam ubi audierant, mox sursum via conspicua tendebant; ceteri duces per vias non tritas, qua quisque forte aderat, pergebant, et cum adscenderent, ut poterant, alii alios hastis sursum attrahabant: atque hi primi se cum iis, qui locum occupant, conjungere. Xenophon autem cum dimidia extremi agminis parte ea via faciebat iter, qua illi qui ducem habuerant (nam ea jumentis erat commodissima); alteram partem post jumenta disposuerat. Dum procedebant in collem supra viam forte incidunt, ab hostibus occupatum, quos vel dejicerent necesse erat, vel a Graecis ceteris disjungerentur. Et ipsi quidem potuissent viam ingredi eam, qua ingressi fuerant alii, sed jumenta fieri non potuit ut alia quam hac evaderent via. Ibi tum mutuo se cohortati, cohortibus se excipientibus collem invadunt, non omni tamen ex parte, sed hostibus exitu relicto, si fugere vellent. Et barbari in eos adscendentes, qua quisque poterat, sagittas et jacula mittebant; prope autem non accedebant, sed locum fuga dilapsi relinquunt. Et ut hunc Graeci praeterierunt, ita iis alium quendam ante se collem ab hostibus occupatum cernentibus visum est, ad hunc quoque pergendum esse. Xenophon autem cum secum sollicitus cogitaret ne si collem, quem ceperant, incustoditum relinqueret, iterum eum hostes occuparent ac jumenta praetereuntia adorirentur (in longum utique explicata erant jumenta, quippe quae per iter angustum incederent), Cephisodorum Cephisophontis filium, Atheniensem, et Amphicratem Amphidemi filium, Atheniensem et ipsum, et Archagoram Argivum exulem, cohortium praefectos, in colle reliquit: ipse cum reliquis in verticem alterum tendit; atque hunc etiam eodem modo capiunt. Ipsis adhuc jugum tertium reliquum erat multo maxime arduum, quod custodiæ ab iis, qui sponte profecti fuerant, ad ignem noctu deprehensæ imminebat. Cum autem prope Graeci suos duxissent, barbari sine praelio jugum relinquunt: adeo ut omnibus admirationi esset, atque suspicabantur eos locum propterea deserere, quod vererentur ne circumventi obsiderentur. Verum hi de vertice despicientes ea quae a tergo gererentur, omnes in eos, qui extremum agmen tutabantur,

νοφῶν μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαιναν ἐπὶ τὸ ἄκρον, τοὺς δὲ ἄλλους ἐκέλευσεν ὑπάγειν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόγοι προσμύξαιαν, καὶ προελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ διμαλῶι θέσθαι τὰ ὅπλα εἶπε. (17) Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦλθεν Ἀργαγόρας ὁ Ἀργεῖος πεφευγὼς καὶ λέγει ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόφου καὶ ὅτι τεθνήσκει Κηφισόδωρος καὶ Ἀμφικράτης καὶ ἄλλοι ὅσοι μὴ ἀλλόμενοι κατὰ τῆς πέτρας πρὸς τοὺς ὀπισθοφύλακας ἀφίκοντο. (18) Ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι οἱ βάρβαροι ἤκον ἐπ' ἀντίπορον λόφον τῷ μαστῷ· καὶ Ξενοφῶν διελέγετο αὐτοῖς δι' ἑρμηνέως περὶ σπονδῶν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπήγει. (19) Οἱ δὲ ἔφασαν ἀποδώσειν ἐφ' ᾧ μὴ καίειν τὰς κώμας. Συνωμολόγει ταῦτα Ξενοφῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα παρῆει, οἱ δὲ ταῦτα διελέγοντο, πάντες οἱ ἐκ τούτου τοῦ τόπου συνεβρύθησαν. Ἐνταῦθα ἴσταντο οἱ πολέμιοι. (20) Καὶ ἐπεὶ ἤρξαντο καταβαίνειν ἀπὸ τοῦ μαστοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἵεντο δὴ οἱ πολέμιοι πολλῶι πλήθει καὶ θορύβῳ· καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μαστοῦ ἀφ' οὗ Ξενοφῶν κατέβαιναν, ἐκυλίνδουν πέτρας· καὶ ἐνὸς μὲν κατέεζαν τὸ σκέλος, Ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασιστηὴς ἔχων τὴν ἀσπίδα ἀπέλιπεν. (21) Εὐρύλοχος δὲ Λουσιεύς Ἀρκὰς προσέδραμεν αὐτῷ ὀπλίτης, καὶ πρὸ ἀμφοῖν προδεδλημένος ἀπεχώρει, καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συντεταγμένους ἀπῆλθον. (22) Ἐκ δὲ τούτου πᾶν ἄνθρωπον ἐγένετο τὸ Ἑλληνικόν, καὶ ἐσκήνησαν αὐτοῦ ἐν πολλαῖς καὶ καλαῖς οἰκίαις καὶ ἐπιτηδεῖσι διαψύσειν· καὶ γὰρ οἶνος πολλὸς ἦν, ὃν ἐν λάκκοις κονιατοῖς εἶχον. (23) Ξενοφῶν δὲ καὶ Χειρίσοφος διεπράξαντο ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς ἀπέδοσαν τὸν ἡγεμόνα· καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανοῦσιν ἐκ τῶν δυνατῶν, ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθοῖς. (24) Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀνευ ἡγεμόνος ἐπορεύοντο μαχόμενοι δ' οἱ πολέμιοι καὶ ὅπη εἴη στενὸν χωρίον προκαταλαμβάνοντες ἐκώλυνον τὰς παρόδους. (25) Ὅποτε μὲν οὖν τοὺς πρώτους κωλύοιεν, Ξενοφῶν ὀπισθεν ἐκβαίνων πρὸς τὰ ὄρη ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς πρώτοις ἀνωτέρω πειρώμενος γίνεσθαι τῶν κωλύοντων, (26) ὁπότε δὲ τοῖς ὀπισθεν ἐπιθοίντο, Χειρίσοφος ἐκβαίνων καὶ πειρώμενος ἀνωτέρω γίνεσθαι τῶν κωλύοντων ἔλυε τὴν ἀπόφραξιν τῆς παρόδου τοῖς ὀπισθεν· καὶ αἰεὶ οὕτως ἐβοήθουν ἀλλήλοις καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμέλοντο. (27) Ἦν δὲ καὶ ὁπότε αὐτοῖς τοῖς ἀναβάσαι πολλὰ πράγματα παρεῖχον οἱ βάρβαροι πάλιν καταβαίνουσιν· ἐλαφροὶ γὰρ ἦσαν, ὥστε καὶ ἐγγύθεν φεύγοντες ἀποφεύγειν οὐδὲν γὰρ εἶχον ἄλλο ἢ τόξα καὶ σφενδόνας. (28) Ἀριστοὶ δὲ τοξόται ἦσαν· εἶχον δὲ τόξα ἐγγὺς τριπλήχη, τὰ δὲ τοξεύματα πλέον ἢ διπλήχη· εἶλκον δὲ τὰς νευράς, ὁπότε τοξεύοιεν, πρὸς τὸ κάτω τοῦ τοξοῦ τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προσβαίνοντες. Τὰ δὲ τοξεύματα ἐγώρει διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν θωρακίων. Ἐχρῶντο δὲ αὐτοῖς οἱ Ἕλληνες, ἐπεὶ λάβοιεν, ἀκοντίοις ἐναγκυλῶντες. Ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις οἱ Κρήτες χρησιμώτατοι ἐγένοντο· ἦρχε δὲ αὐτῶν Στρατοκλῆς Κρής.

tendunt. Et Xenophon quidem cum junioribus in jugum adscendit, ceterosque ita subsequi jussit, ut ultimi cohortium praefecti cum ipsis conjungere se possent : et ubi accessissent, in via loco aequabili in armis consisterent, edixit. Atque ibi tum Archagoras Argivus elapsus fuga venit, ac se suosque de primo colle dejectos fuisse narrat, et Cephisodorum, Amphicratem aliosque peremptos, quicumque de petra non desiliissent et ad extremi agminis praesidia pervenissent. Haec cum barbari confecissent, ad collem jugo oppositum veniebant : cumque eis Xenophon per interpretem de induciis agebat, ac interfectorum corpora repetebat. Aiebant illi se reddituros ea, modo vicos non exurent. Cum iis Xenophon de his consentiebat. Interea vero dum copiae ceterae praeteribant, atque inter se de istis conditionibus disserebant, omnes eo de loco confluerant. Ibi tum substituerunt hostes. Cumque Graeci descendere de jugo ad alios coepissent, ubi castra erant posita, magno sane numero tumultuque inferebantur hostes ; et cum ad verticem pervenissent jugi, de quo Xenophon descenderat, saxa devolvebant : et unius quidem crus frugerunt, Xenophontem satellites scutum portans non consequutus erat ; sed Eurylochus Lusiaties Arcas, gravis armaturae miles, ad ipsum adcurrit, ac pro utroque hostibus objectus pedem referebat ; ceteri quoque ad illos, qui stabant instructi, discesserunt. Tum vero omnes Graecae copiae in unum convenerant, et devertebantur multis elegantibusque aedibus, commeatu largo utentes : etenim vinum multum erat, quod cisternis opere tectorio inductis continebant. Perfecerunt autem Xenophon et Chiriosophus, ut tradito itineris duce interfectorum corpora reciperent ; atque omnia mortuis justa pro viribus fecerunt, quemadmodum fieri viris fortibus in more est. Postridie sine duce proficiscebantur : hostes autem pugnando, et locus sicubi esset angustus, eum praecoccupando, transitus impediabant. Quando ergo primos impedirent, Xenophon a tergo ad montes adscendens, transitus obstructionem primis solvebat, operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet : cum vero extremum agmen adorirentur, Chiriosophus adscendens, et operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet, transitus obstructionem iis, qui extremi erant, solvebat. Atque ita semper hi mutuo sibi auxilium ferebant, et naviter admodum alter alterius curam gerebat. Nonnunquam etiam iis, qui adscenderant, barbari rursum descendentibus multum negotii faciescebant : quippe erant expediti, adeo ut vel ex propinquo fugientes effugerent : neque enim quidquam praeter arcus et fundas gestabant. Erant autem sagittarii peritissimi ; arcusque habebant ternum fere cubitorum, sagittas plus quam bicubitales : ac nervos, cum sagittas missuri erant, ita adducebant, ut inae arcus parti sinistrum pedem imponderent. Sagittae autem scuta et loricas penetrabant : eis, si quas Graeci nacti essent, tanquam jaculis utebantur, amenta cum addidissent. His in locis maximo usui fuere Cretenses ; iis autem Stratocles praeparat Cretensis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Ταύτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ἠγλίσθησαν ἐν ταῖς κόμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου τοῦ παρὰ τὸν Κεντρίτην ποταμὸν, εὖρος ὡς δίπλεθρον, ὃς ὁρίζει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν Καρδούχων χώραν. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα ἀνεπαύσαντο ἄσμενοι ἰδόντες πεδίον· ἀπείχε δὲ τῶν ὁρέων ὁ ποταμὸς ὡς ἑξήκτα στάδια τῶν Καρδούχων. (2) Τότε μὲν οὖν ἠγλίσθησαν μάλα ἡδέως καὶ τάπιτ' ἡδέια ἔχοντες καὶ πολλὰ τῶν παρεληλυθόντων πόνων μνημονεύοντες. Ἐπτά γὰρ ἡμέρας, ὅσας περ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν Καρδούχων, πάσας μαχόμενοι διετετέλεσαν, καὶ ἔπαθον κακὰ ὅσα οὐδὲ τὰ σύμπαντα ὑπὸ βασιλέως καὶ Τισσαφέρνους. Ὡς οὖν ἀπὸ ἀπληγαγμένοι τούτων ἡδέως ἐκοιμήθησαν.

3. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁρῶσιν ἱππεῖς που πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξωπλισμένους ὡς κωλύσοντας διαβαίνειν, πεζοὺς δ' ἐπὶ ταῖς ὄχθαις παρατεταγμένους ἄνω τῶν ἱππέων ὡς κωλύσοντας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. (4) Ἦσαν δ' οὗτοι Ὀρόντου καὶ Ἀρτούχου Ἀρμένιοι καὶ Μαρδόνιοι καὶ Χαλδαῖοι μισθοφόροι. Ἐλέγοντο δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἐλευθεροὶ τε καὶ ἄλκιμοι εἶναι· ὅπλα δ' εἶχον γέγραφα μακρὰ καὶ λόγχας. (5) Αἱ δὲ ὄχθαι αὐταὶ ἐφ' ὧν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν τρία ἢ τέσσαρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπείχον· ὁδὸς δὲ μία ἡ ὁρωμένη ἦν ἀγροῦσα ἄνω ὥς περ χειροποίητος· ταύτῃ ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ Ἕλληνες. (6) Ἐπεὶ δὲ πειραμένοις τότε τὸ ὕδωρ ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνοτο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμὸς μεγάλοις λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὐτ' ἐν τῷ ὕδατι τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, ἤρπαζεν ὁ ποταμὸς· ἐπὶ τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἰ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τὰλλα βέλη· ἀνεχώρησαν οὖν καὶ αὐτοῦ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμὸν. (7) Ἐνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθεν νύκτα ἦσαν, ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐώρων τοὺς Καρδούχους πολλοὺς συνελεγμένους ἐν τοῖς ὅπλοις. Ἐνταῦθα δὴ πολλὰ ἀθυμία ἦν τοῖς Ἕλλησιν, ὁρῶσι μὲν τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν κωλύσοντας, ὁρῶσι δὲ τοῖς διαβαίνουσιν ἐπικεισομένους τοὺς Καρδούχους ὀπισθεν. (8) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἐμείναν ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ὄντες. Ξενοφῶν δὲ ὄναρ εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις δεδέσθαι, αὐταὶ δὲ αὐτῷ αὐτόματα περιβρῦναι, ὥστε λυθῆναι καὶ διαβαίνειν ὁπόσον ἐβούλετο. (9) Ἐπεὶ δὲ ὁρθρὸς ἦν, ἔρχεται πρὸς τὸν Χειρίσοφον καὶ λέγει ὅτι ἐλπίδας ἔχει καλῶς ἔσεσθαι, καὶ διηγείται αὐτῷ τὸ ὄναρ. Ὁ δὲ ἡδέτο τε καὶ ὡς τάχιστα ἕως ὑπέφαιεν ἐθύοντο πάντες παρόντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἦν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου. Καὶ ἀπὸ τῶν τῶν ἱερῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ παρήγγελλον τῇ στρατιᾷ ἀριστοποιεῖσθαι. (10) Καὶ ἀριστῶντι τῷ Ξενοφῶντι προσέτρεχον δύο νεανίσκων· ἤδεσαν γὰρ πάντες ὅτι ἐξείη αὐτῷ καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνῶντι προσελθεῖν, καὶ εἰ καθεύδοι, ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἰ τίς τι ἔχοι

Atque isto quidem die in vicis commorati sunt, supra planitiem sitam propter Centritem fluvium, latitudine duum fere plethrum, qui Armeniam a Carduchorum agro separat: hic Græci se quieti dabant lubenter, conspecto quippe campo; ceterum a Carduchorum montibus fluvius stadia circiter sex vel septem aberat. Ibi tum quidem non sine magna jucunditate commorati sunt, cum et commeatum haberent, et præteritorum laborum multum recordarentur. Septem enim dies, quibus per Carduchos profecti erant, omnes perpetuis exegerant præliis, taliaque perpassi fuerant mala, qualia ne universa quidem illa a rege et Tissapherne illata fuere. Quamobrem quasi ab his liberati, jucunde ad somnum capiendum decubuerunt.

Dies autem ut illuxit, trans fluvium equites vident armatos, tanquam si transiūm impedituri essent; supraque equites fluminis in ripis pedites instructos, tanquam si impedituri essent ne in Armeniam evaderent. Erant hi Oronitis et Artuchi, Armenii et Mardonii et Chaldaei stipendio conducti. Et Chaldaei quidem liberi ac bellicosi esse ferebantur: arma iis erant gerræ longæ et hastæ. Oples autem illi, in quibus isti erant instructi, tria vel quatuor plethra ab amne distabant: via, quæ quidem cerneretur, una erat eaque sursum ducebat, quasi manu facta: hac Græci transire conabantur. Cum autem iis, id qui conabantur, aquam mamillas superare compertum esset, ac flumen propter ingentia saxa eaque lubrica esset asperum, neque arma in aqua gestari possent; quod ceteroquin flumen eos abriperet; ac si quis in capite arma gestare vellet, nudos ferri adversus sagittas aliaque oporteret tela: retrocesserunt, atque illic propter amnem castra metati sunt. Ibi autem in monte, in quo nocte superiore ipsi fuerant, videbant multos Carduchos collectos eosque armis instructos. Itaque tum Græcos magna invasit animi demissio, cum in amne trajiciendo difficultatem cernerent, cernerent hostes qui ipsos transitu prohiberi essent, cernerent denique Carduchos trajicientibus a tergo instaturos. Quamobrem hunc diem ac noctem exigebant magna difficultate impliciti. At Xenophon somnium vidit: isque adeo sibi compedibus constrictus esse visus est, ex vero sua sponte circa eum delabi videbantur, adeo ut ipse solutus esset, ac per omnia quæ vellet incederet. Cum diluculum jam adesset, ad Chirisophum venit, ac se in spe esse dicit bene ipsis futurum: simulque somnium ei narrat. Et is delectatus est, et quam primum aurora illucere cœperat, duces qui aderant omnes rem sacram faciebant: et statim ab initio pulchre litatum est. Cumque a sacrificiis discessissent duces et cohortium præfecti, exercitui denuntiabant prandendum esse. Ad Xenophontem autem adhuc prandentem juvenes duo adcurrunt: norant enim omnes licere ad ipsum, et cum pranderet et cum cœnaret, accedere civis; atque etiam, si dormiret, excitare dice-

τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. (11) Καὶ τότε ἔλεγον ὅτι τυγ-
χάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κάπειτα κα-
τίδισεν ἐν τῷ πέραν ἐν πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν
τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδίσκας
ὡς περ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ
ἀνθρώδει. (12) Ἰδοῦσι δὲ σφισι δόξαι ἀσφαλὲς εἶναι
διαβῆναι· οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἵππεῦσι πρόσβατον
εἶναι κατὰ τοῦτο. Ἐκδύντες δ' ἔφασαν ἔχοντες τὰ
ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς νευσούμενοι διαβαίνειν· πορευό-
μενοι δὲ πρόσθεν διαβῆναι πρὶν βρέξαι τὰ αἰδοῖα· καὶ
διαβάντες καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια πάλιν ἤκειν. (13) Εὐ-
θύς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτὸς τε ἔσπενδε καὶ τοῖς νεανί-
σχοις ἐγγεῖν ἐκέλευε καὶ εὐχεσθαι τοῖς φήνασι θεοῖς τὰ
τε ὀνειράτα καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτε-
λέσαι. Σπείσας δ' εὐθύς ἤγε τοὺς νεανίσκους παρὰ
τὸν Χειρίσοφον, καὶ διηγούνται ταῦτά. (14) Ἀκούσας
δὲ καὶ ὁ Χειρίσοφος σπονδὰς ἐποίησε. Σπείσαντες δὲ
τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ
συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγούς ἐβουλεύοντο ὅπως ἂν
κάλιστα διαβαίεν καὶ τοὺς τε ἐμπροσθεν νικῶν καὶ
ὑπὸ τῶν ὀπισθεν μὴδὲν πάσχοιεν κακόν. (15) Καὶ ἔδο-
ξεν αὐτοῖς Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν
ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δ' ἥμισυ ἔτι
ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι, τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν
ὄχλον ἐν μέσῳ τοῦτων διαβαίνειν. (16) Ἐπεὶ δὲ καλῶς
ταῦτα εἶχεν ἐπορεύοντο· ἡγούμενο δ' οἱ νεανίσκοι ἐν ἄρι-
στερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμὸν· ὁδὸς δὲ ἦν ἐπὶ τὴν διάβα-
σιν ὡς τέτταρες στάδιοι. (17) Πορευομένων δ' αὐτῶν
ἀντιπαρήσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν
κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὀχθὰς τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο
τὰ ὄπλα, καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμε-
νος καὶ ἀποδὺς ἐλάμβανε τὰ ὄπλα καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
παρήγγελλε, καὶ τοὺς λοχαγούς ἐκέλευεν ἀγειν τοὺς
λόχους ὀρθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ τοὺς δ' ἐν δεξιᾷ
ἑαυτοῦ. (18) Καὶ οἱ μὲν μάντιες ἐσφαγιάζοντο εἰς τὸν
ποταμόν· οἱ δὲ πολέμιοι ἐτόξουν τε καὶ ἐσφενδόων·
ἀλλ' οὐπω ἔξικνουντο. (19) Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ σφά-
για, ἐπαιάνιζον πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηλάαζον,
συνωλόζον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἅπασαι· πολλαὶ γὰρ
ἦσαν ἑταῖραι ἐν τῷ στρατεύματι. (20) Καὶ Χειρίσοφος
μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν ἐκείνῳ· ὁ δὲ Ξενοφῶν τῶν ὀπι-
σθοφυλάκων λαβὼν τοὺς εὐζωνοτάτους ἔθει ἀνὰ κράτος
πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκβασιν τὴν εἰς τὰ
τῶν Ἀρμενίων ὄρη, προσποιούμενος ταύτῃ διαβάς ἀπο-
κλείσειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππεῖς. (21) Οἱ δὲ
πολέμιοι ὁρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφον εὐπετῶς
τὸ ὕδωρ περῶντας, ὁρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα
θέοντας εἰς τοῦμπάλιν, δείσαντες μὴ ἀποκλεισθῆσαν
φεύγουσιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ
ἐκβασιν ἄνω. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτει-
νον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος. (22) Λύκιος δ' ὁ τὴν τάξιν ἔχων
τὸν ἱππέων καὶ Αἰσκλίνης ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελ-
ταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον ἐπεὶ εὐρύων ἀνὰ κράτος φεύ-

reque, si quid haberet de iis quæ ad bellum pertinerent :
narrabantque adeo tunc illi, forte se, dum ad ignem sar-
menta colligerent, in ulteriore ripa in saxis ad amnem ipsum
pertinentibus vidisse senem, et feminam, et puellas quas-
dam, quæ in pefra cavernosa quasi vestimentorum saccos
deponerent. Ipsis id cum vidissent tuto se trajicere visum
fuisse; nec enim fieri posse, ut hac parte hostium equitatus
accederent. Itaque cum se vestibus exuissent, nudis cum
pugionibus tanquam nataturos trajicere se cœpisse narrant;
cum autem pergerent, prius se transiisse quam pudenda
madefacerent: atque ita cum transiissent, et vestimenta
illa cepissent, eodem vado reversos. Igitur Xenophon sta-
tim et ipse libationem instituit, et suos infundere adole-
scentibus hisce jussit, atque vota diis, qui tum somnium
tum vadum monstrassent, nuncupare, ut reliqua etiam ipsis
perficere commodum. Libatione facta, adolescentes ad
Chirisophum statim duxit; eique eadem narrant. Quæ cum
audiisset Chirisophus, et ipse libationes instituit. Ubi libas-
sent, denuntiant ceteris ut vasa colligerent; ipsi, convoca-
tis ducibus, quo pacto quam optime transirent, et tum eos
a fronte qui stabant vincerent, tum ab iis a tergo qui erant
detrimenti nihil acciperent, deliberarunt. Ipsisque adeo vi-
sum est, ut Chirisophus in fronte esset, ac cum dimidia
exercitus parte transiret; et reliqua pars dimidia cum Xe-
nophonte maneret; jumenta que ac turba imbellis medio in-
ter hos loco trajicerent. His ita recte constitutis, perge-
bant: itineris autem duces erant adolescentes, quibus ad
lævam erat amnis: via, quæ ad transeundi locum ducebat,
stadiorum fere quatuor erat. Cum proficisci cœpissent,
adversus eos ex altera parte fluminis equitum perrexere tur-
mæ. Ad locum trajectus et fluminis ripas ubi pervenissent,
aciem instituebant, ac primus ipse Chirisophus coronatus
ac veste posita arma capiebat, idemque ceteris omnibus
faciendum imperabat: cohortium etiam præfectos cohор-
tes sese expicientes, tum ad dextram suam, tum ad lævam,
ducere jubebat. Et vates quidem hostias in amnem macta-
bant: hostes sagittas mittebant fundisque utebantur; sed
necdum ad Græcos pertingebant. Posteaquam pulchre
litatum fuisset, præana milites omnes canebant et clamorem
exultanter tollebant, mulieresque etiam omnes alta lætaque
voce una clamabant: erant enim multæ in exercitu amicæ.
Ac Chirisophus quidem cum suis amnem ingrediebatur:
et Xenophon, secum sumptis eorum qui in extremo erant
agmine expeditissimis, totis viribus ad trajectum illum recur-
rit, qui erat propter aditum, in Armeniorum montes ducen-
tem; simulans hac se transiturum et interclusurum equites,
qui secundum flumen erant. Hostes ubi Chirisophum cum
suis aquam videbant facile transmittere, videbant etiam
Xenophontem cum suis retro currere, veriti ne interclude-
rentur, totis viribus ad eum fugiunt aditum, qui a fluvio
sursum ducebat. Eam in viam cum pervenissent, in mon-
tem sursum tendebant. Lycius autem qui equitum turmam
ducebat, et Æschines cui agmen erat peltastarum de Chi-
risophi copiis, hos cum totis viribus fugere viderent, seque-

γοντας, εἶποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων μὴ ἀπολείπεσθαι ἀλλὰ συνεχθάνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. (23) Χειρίσφορος δ' αὖ ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθύς δὲ κατὰ τὰς προσηκούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέβαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ ἄνω, ὀρῶντες μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας, ὀρῶντες δ' ὀπλίτας στίσιν ἐπιόντας, ἐκλείπουσιν τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα. (24) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεχώρει τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαίνειν στρατεύμα· καὶ γὰρ οἱ Καρδοῦχοι φανεροὶ ἦδη ἦσαν εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντες ὡς ἐπιτήσόμενοι τοῖς τελευταίοις. (25) Καὶ Χειρίσφορος μὲν τὰ ἄνω κατείχε, Λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιώξαι ἐλαβε τῶν σκευοφόρων τὰ ὑπολειπόμενα καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε καλὴν καὶ ἐκπώματα. (26) Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε, Ξενοφῶν δὲ στρέψας πρὸς τοὺς Καρδούχους ἀντία τὰ θπλα ἐθετο, καὶ παρήγγειλε τοῖς λοχαγοῖς κατ' ἐνωμοτίας ποιήσασθαι ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ λόγον, παρ' ἀσπίδας παραγόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος· καὶ τοὺς μὲν λοχαγούς καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν Καρδούχων ἰέναι, οὐραγούς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ. (27) Οἱ δὲ Καρδοῦχοι ὡς ἑώραν τοὺς ὀπισθοφύλακας τοῦ ὄχλου ψιλομένους καὶ ὀλίγους ἦδη φαινομένους, θάπτον δὴ ἐπῆρσαν ὠδὰς τινὰς ἀδόντες. Ὁ δὲ Χειρίσφορος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας καὶ κελεύει ποιεῖν ὅτι ἂν παραγγέλλῃ. (28) Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς διαβαίνοντας ὁ Ξενοφῶν πέμψας ἄγγελον κελεύει αὐτοῦ μείναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαβάοντας· ὅταν δ' ἀρξῶνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἐνθεν καὶ ἐνθεν σφῶν ἐμβαίνειν ὡς διαθρομένους, διηγκυλωμένους τοὺς ἀκοντιστάς καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας· μὴ πρόσω δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. (29) Τοῖς δὲ παρ' αὐτοῦ παρήγγειλεν, ἐπειδὴ σφενδὸν ἐξικνῆται καὶ ἀσπίς φορῇ, παιανίσαντας θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους· ἐπειδὴ δὲ ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπικτὴς σημήνῃ τὸ πολεμικόν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ δόρυ ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγούς, θεῖν δὲ πάντας καὶ διαβαίνειν ὅτι τάχιστα ἢ ἕκαστος τὴν τάξιν εἶχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἀριστος ἔσοιτο ὅς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται. (30) Οἱ δὲ Καρδοῦχοι ὀρῶντες ὀλίγους ἦδη τοὺς λοιπούς, πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένεν τεταγμένων ὥγοντο ἐπιμελησόμενοι οἱ μὲν ὑποζυγίων, οἱ δὲ σκευῶν, οἱ δ' ἑταιρῶν, ἐνταῦθα δὴ ἐπέκειντο θρασέως καὶ ἤρχοντο σφενδονᾶν καὶ τοξεύειν. (31) Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτούς· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο· καὶ γὰρ ἦσαν ὥπλιστοι ὡς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδραμεῖν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δέχεσθαι οὐκ ἱκανῶς. (32) Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπικτὴς· καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔφρευον πολὺ ἔτι θάπτον, οἱ δ' Ἕλληνες τάναντία στρέψαντες ἔφρευον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὅτι τάχιστα. (33) Τῶν δὲ πολεμίων οἱ μὲν τινες αἰσθόμενοι πάλιν ἐδρα-

bantur : milites ceteri clamabant se ab illis non abfuturos, sed una cum iis in montem evasuros. At Chirisophus ubi transisset, non ille quidem equites insequeretur, sed statim per ripas ad amnem pertinentes adversus hostes, superioribus in locis subsistentes, evasit. Illi vero qui in locis altioribus constiterunt, cum equites suos fugere cernerent, cernerent gravis armaturæ milites adversus se pergere, juga fluvio imminetia deserunt. Interim Xenophon cum vidisset rem in ulteriore ripa bene successisse, quam celerrime ad copias amnem transeuntes revertitur. Nam Carduchi jam palam in planitiem descendebant, quasi qui in extremum agmen impetum facturi essent. Et Chirisophus superiora jam tenebat loca, Lyciusque cum paucis hostes insequi adgressus, impedimenta a tergo relicta cepit, et in his tum vestem pulchram tum pocula. Ac impedimenta quidem Græcorum et turba in eo erant ut transirent : at Xenophon in Carduchos conversus, adversus eos aciem instruxit ; et præfectis cohortium imperavit, ut quisque cohortem suam per enomotias disponderet, scuta versus in phalangem promota quaque enomotia : edixit etiam cohortium præfecti et enomotarchæ in Carduchos pergerent, a tergo curantibus juxta flumen constitutis. At Carduchi, ut videbant extremi agminis custodes multitudine nudatos, jamque paucos adeo videri, celerius hos invaserunt, cantilenas quasdam canentes. Chirisophus autem, constitutis in tuto suis, pelastas et funditores et sagittarios ad Xenophontem mittit, atque facere, quidquid ille imperaret, jubet. Eos Xenophon jam descendentes conspicatus, misso nuntio mandat istic ut ad amnem subsisterent : ac ubi ipsi transire cœperint, tunc ex adverso ab utroque ipsorum latere pergerent tanquam transituri, jaculatores amentis hastarum prehen- sis, sagittarii cum sagittis in nervos impositis ; procul tamen in fluminis transitu non progredierentur. Eis vero, qui apud ipsum erant, mandabat, uti cum fundæ pertingerent, et scuta pulsata sonarent, pæanem exorsi cursu semper in hostes ferrentur ; quando se averterent hostes, ac tubicen classicum a fluvio caneret, ipsi se in hastam converterent et a tergo curantes præirent, et quam celerrime current omnes, ac eo quo quisque constitutus esset ordine transirent, ut ne alii alios impedirent : eum utique fore præstantissimum, qui primus in ulteriorem ripam evaderet. Carduchi vero, cum paucos jam esse reliquos viderent (nam multi etiam illorum, qui manere jussi fuerant, eo consilio discesserant, ut curarent alii jumenta, alii impedimenta, alii amicas), tum audacter instabant, fundisque et sagittis uti cœpere. At Græci pæanem exorsi in eos cursu feruntur ; quorum illi non sustinebant impetum : etenim armati erant, ut in montibus, satis ad incursiones faciendas fugamque capiendam, verum ad impetum hostium, manus qui consererent, sustinendos, non satis. Hic classicum canit tubicen ; hostesque multo etiam celerius in fugam se dederunt : at Græci diversam cum se in partem vertissent, quam citissime per amnem fugiebant. Quod cum ex hostibus nonnulli animadverterent, ad amnem

τῶν πρὸς τὸν πόλεμον. (11) Καὶ τότε ἔλεγον ὅτι τυγ-
χάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κάπειτα κα-
τίδουσι ἐν τῷ πέραν ἐν πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν
τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδίσκας
ὥσπερ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ
ἀντρώδει. (12) Ἰδοῦσι δὲ σφισι δόξαι ἀσφαλές εἶναι
διαβῆναι· οὐδὲ γὰρ τοῖς πολέμοις ἵππεῦσι πρόσβατον
εἶναι κατὰ τοῦτο. Ἐκδύντες δ' ἔφασαν ἔχοντες τὰ
ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς νευσούμενοι διαβαίνειν· πορευό-
μενοι δὲ πρόσθεν διαβῆναι πρὶν βρέξαι τὰ αἰδοῖα· καὶ
διαβάντες καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια πάλιν ἤκειν. (13) Εὐ-
θύς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτὸς τε ἔσπενδε καὶ τοῖς νεανί-
σχοις ἔγγειν ἐκέλευε καὶ εὐχεσθαι τοῖς φήνασι θεοῖς τὰ
τε ὀνειράτα καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτε-
λέσαι. Σπείσας δ' εὐθύς ἤγε τοὺς νεανίσκους παρὰ
τὸν Χειρίσοφον, καὶ διηγούνται ταῦτα. (14) Ἀκούσας
δὲ καὶ ὁ Χειρίσοφος σπονδὰς ἐποίει. Σπείσαντες δὲ
τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσχευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ
συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγούς ἐβουλεύοντο ὅπως ἂν
κάλλιστα διαβαίεν καὶ τοὺς τε ἔμπροσθεν νικῶν καὶ
ὑπὸ τῶν ὀπισθεν μὴδὲν πάσχοιεν κακόν. (15) Καὶ ἔδο-
ξεν αὐτοῖς Χειρίσοφον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν
ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δ' ἥμισυ ἐτι
ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι, τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν
ὄχλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν. (16) Ἐπεὶ δὲ καλῶς
ταῦτα εἶχεν ἐπορεύοντο· ἡγούντο δ' οἱ νεανίσκοι ἐν ἀρι-
στερεῇ ἔχοντες τὸν ποταμὸν· ὁδὸς δὲ ἦν ἐπὶ τὴν διάβα-
σιν ὡς τέτταρες στάδιοι. (17) Πορευομένων δ' αὐτῶν
ἀντιπαρήσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν
κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο
τὰ ὅπλα, καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσοφος στεφανωσάμε-
νος καὶ ἀποδὸς ἐλάμβανε τὰ ὅπλα καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
παρήγγελλε, καὶ τοὺς λοχαγούς ἐκέλευεν ἀγειν τοὺς
λόχους ὀρθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερῇ τοὺς δ' ἐν δεξιᾷ
ἑαυτοῦ. (18) Καὶ οἱ μὲν μάντεις ἐσφαγιάζοντο εἰς τὸν
ποταμὸν· οἱ δὲ πολέμοι ἐτόξευον τε καὶ ἐσφενδόων·
ἀλλ' οὕτω ἐξικνούντο. (19) Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ σπά-
για, ἐπαιάνιζον πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηλάζον,
συνωλολίζον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἅπασαι· πολλὰ γὰρ
ἦσαν ἑταίραι ἐν τῷ στρατεύματι. (20) Καὶ Χειρίσοφος
μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν ἔκεινον· ὁ δὲ Ξενοφῶν τῶν ὀπι-
σθοφυλάκων λαβὼν τοὺς εὐζωνοτάτους ἔθει ἀνὰ κράτος
πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκβασιν τὴν εἰς τὰ
τῶν Ἀρμενίων ὄρη, προσποιούμενος ταύτῃ διαβάς ἀπο-
κλείσειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππεῖς. (21) Οἱ δὲ
πολέμοι ὀρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσοφον εὐπετῶς
τὸ ὕδωρ περῶντας, ὀρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα
θέοντας εἰς τοῦμπάλιν, δέισαντες μὴ ἀποκλεισθῆσαν
φεύγουσιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ
ἐκβασιν ἄνω. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτει-
νον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος. (22) Λύκιος δ' ὁ τὴν τάξιν ἔχων
τῶν ἱππέων καὶ Αἰσχίνης ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελ-
ταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσοφον ἐπεὶ ἐώρων ἀνὰ κράτος φεύ-

requē, si quid haberet de iis quæ ad bellum pertinerent :
narrabantque adeo tunc illi, forte se, dum ad ignem sar-
menta colligerent, in ulteriore ripa in saxis ad amnem ipsum
pertinentibus vidisse senem, et feminam, et puellas quas-
dam, quæ in petra cavernosa quasi vestimentorum saccos
deponerent. Ipsis id cum vidissent tuto se trajicere visum
fuisse; nec enim fieri posse, ut hac parte hostium equitatus
accederent. Itaque cum se vestibus exuissent, nudis cum
pugionibus tanquam nataturos trajicere se cepisse narrant;
cum autem pergerent, prius se transiisse quam pudenda
madefacerent: atque ita cum transiissent, et vestimenta
illa cepissent, eodem vado reversos. Igitur Xenophon sta-
tim et ipse libationem instituit, et suos infundere adole-
scentibus hisce jussit, atque vota diis, qui tum somnium
tum vadam monstrassent, nuncupare, ut reliqua etiam ipsis
perficerent commoda. Libatione facta, adolescentes ad
Chirisophum statim duxit; eique eadem narrant. Quæ cum
audiisset Chirisophus, et ipse libationes instituit. Ubi libas-
sent, denuntiant ceteris ut vasa colligerent; ipsi, convoca-
tis ducibus, quo pacto quam optime transirent, et tum eos
a fronte qui stabant vincerent, tum ab iis a tergo qui erant
detrimenti nihil acciperent, deliberarunt. Ipsisque adeo vi-
sum est, ut Chirisophus in fronte esset, ac cum dimidia
exercitus parte transiret; et reliqua pars dimidia cum Xe-
nophonte maneret; jumenta quoque ac turba imbellis medio in-
ter hos loco trajicerent. His ita recte constitutis, perge-
bant: itineris autem duces erant adolescentes, quibus ad
lævam erat amnis: via, quæ ad transeundi locum ducebat,
stadiorum fere quatuor erat. Cum proficisci cepissent,
adversus eos ex altera parte fluminis equitum perrexere tur-
mæ. Ad locum trajectus et fluminis ripas ubi pervenissent,
aciem instituebant, ac primus ipse Chirisophus coronatus
ac veste posita arma capiebat, idemque ceteris omnibus
faciendum imperabat: cohortium etiam præfectos color-
tes sese excipientes, tum ad dextram suam, tum ad lævam,
ducere jubebat. Et vates quidem hostias in amnem macta-
bant: hostes sagittas mittebant fundisque utebantur; sed
necdum ad Græcos pertingebant. Posteaquam pulchre
littatum fuisset, præana milites omnes canebant et clamorem
exultanter tollebant, mulieres quoque etiam omnes alta lætaque
voce una clamabant: erant enim multæ in exercitu amicæ.
Ac Chirisophus quidem cum suis amnem ingrediebatur:
et Xenophon, secum sumptis eorum qui in extremo erant
agmine expeditissimis, totis viribus ad trajectum illum recur-
rit, qui erat propter aditum, in Armeniorum montes ducen-
tem; simulans hac se transiturum et interclusurum equites,
qui secundum flumen erant. Hostes ubi Chirisophum cum
suis aquam videbant facile transmittere, videbant etiam
Xenophontem cum suis retro currere, veriti ne interclude-
rentur, totis viribus ad eum fugiunt aditum, qui a fluvio
sursum ducebat. Eam in viam cum pervenissent, in mon-
tem sursum tendebant. Lycius autem qui equitum turmam
ducebat, et Æschines cui agmen erat peltastarum de Chi-
risophi copiis, hos cum totis viribus fugere viderent, seque-

γοντας, εἶποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβόων μὴ ἀπολείπεισθαι ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. (23) Χειρίσφορος δ' αὖ ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς δὲ κατὰ τὰς προσηκούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέβαιναν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ ἄνω, δρῶντες μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας, δρῶντες δ' ὀπλίτας σφίσιν ἐπιόντας, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα. (24) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεχώρει τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαίνειν στρατεύμα· καὶ γὰρ οἱ Καρδοῦχοι φανεροὶ ἦδη ἦσαν εἰς τὸ πεδίον καταβαίνοντες ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς τελευταίοις. (25) Καὶ Χειρίσφορος μὲν τὰ ἄνω κατεῖχε, Λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιώξαι ἔλαβε τῶν σκευοφόρων τὰ ὑπολείπομενα καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε καλλὴν καὶ ἐκπώματα. (26) Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ ὄχλος ἀκμὴν διέβαινε, Ξενοφῶν δὲ στρέψας πρὸς τοὺς Καρδούχους ἀντία τὰ ὅπλα ἔθετο, καὶ παρήγγειλε τοῖς λοχαγοῖς κατ' ἐνωμοτίας ποιήσασθαι ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ λόγον, παρ' ἀσπίδας παραγαγόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν Καρδούχων ἵεναι, οὐραγοὺς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ. (27) Οἱ δὲ Καρδοῦχοι ὡς ἑώρων τοὺς ὀπισθοφύλακας τοῦ ὄχλου φιλουμένους καὶ ὀλίγους ἦδη φανομένους, θάπτον δὲ ἐπῆσαν ὥδᾶς τινας ἄδοντες. Ὁ δὲ Χειρίσφορος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῷ ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπει παρὰ Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας καὶ κελεύει ποιεῖν ὅτι ἂν παραγγέλλῃ. (28) Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς διαβαίνοντας ὁ Ξενοφῶν πέμψας ἄγγελον κελεύει αὐτοῦ μένειν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαβάοντας· θαν δ' ἄρξονται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ ἔνθεν σφῶν ἐμβαίνειν ὡς διαθησαμένους, διηκυκλωμένους τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας· μὴ πρόσω δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. (29) Τοῖς δὲ παρ' αὐτῷ παρήγγειλεν, ἐπειδὴ σφενδόνῃ ἐξικνῆται καὶ ἀσπίς φορῇ, παιανίσαντας θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους· ἐπειδὴ δὲ ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπικτὴς σημήνῃ τὸ πολεμικόν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ δόρῳ ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγοὺς, θεῖν δὲ πάντας καὶ διαβαίνειν ὅτι τάχιστα ἢ ἕκαστος τὴν τάξιν εἶχεν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἄριστος ἔσσοιτο ὅς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται. (30) Οἱ δὲ Καρδοῦχοι δρῶντες ὀλίγους ἦδη τοὺς λοιποὺς, πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένουν τεταγμένων ὄχοντο ἐπιμελησόμενοι οἱ μὲν ὑποσυχίων, οἱ δὲ σκευῶν, οἱ δ' ἐταιρῶν, ἐνταῦθα δὲ ἐπέκειντο θρασέως καὶ ἤρχοντο σφενδονῶν καὶ τοξεύειν. (31) Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν δρόμῳ ἐπ' αὐτούς· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο· καὶ γὰρ ἦσαν ὀπλισμένοι ὡς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδράμειν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς γείρας δέχεσθαι οὐχ ἱκανῶς. (32) Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπικτὴς· καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔφρουγον πολὺ ἔτι θάπτον, οἱ δ' Ἕλληνες τάναντία στρέψαντες ἔφρουγον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὅτι τάχιστα. (33) Τῶν δὲ πολεμίων οἱ μὲν τινες αἰσθόμενοι πάλιν ἔδρα-

bantur : milites ceteri clamabant se ab illis non abfuturos, sed una cum iis in montem evasuros. At Chirisophus ubi transiisset, non ille quidem equites insequabatur, sed statim per ripas ad amnem pertinentes adversus hostes, superioribus in locis subsistentes, evasit. Illi vero qui in locis altioribus constiterunt, cum equites suos fugere cernerent, cernerent gravis arinaturæ milites adversus se pergere, juga fluvio imminetia deserunt. Interim Xenophon cum vidisset rem in ulteriore ripa bene successisse, quam celerrime ad copias amnem transeuntes revertitur. Nam Carduchi jam palam in planitiem descendebant, quasi qui in extremum agmen impetum facturi essent. Et Chirisophus superiora jam tenebat loca, Lyciusque cum paucis hostes insequi adgressus, impedimenta a tergo relicta cepit, et in his tum vestem pulchram tum pocula. Ac impedimenta quidem Græcorum et turba in eo erant ut transirent : at Xenophon in Carduchos conversus, adversus eos aciem instruxit ; et præfectis cohortium imperavit, ut quisque cohortem suam per enomotias disponderet, scuta versus in phalangem promota quaque enomotia : edixit etiam cohortium præfecti et enomotarchæ in Carduchos pergerent, a tergo curantibus juxta flumen constitutis. At Carduchi, ut videbant extremi agminis custodes multitudine nudatos, jamque paucos adeo videri, celerius hos invaserunt, cantilenas quasdam canentes. Chirisophus autem, constitutis in tuto suis, pelastas et funditores et sagittarios ad Xenophontem mittit, atque facere, quidquid ille imperaret, jubet. Eos Xenophon jam descendentes conspicatus, misso nuntio mandatistic ut ad amnem subsisterent : ac ubi ipsi transire cœperint, tunc ex adverso ab utroque ipsorum latere pergerent tanquam transituri, jaculatores amentis hastarum prehenisis, sagittarii cum sagittis in nervos impositis ; procul tamen in fluminis transitu non progredierentur. Eis vero, qui apud ipsos erant, mandabat, uti cum fundæ pertingerent, et scuta pulsata sonarent, pæanem exorsi cursu semper in hostes ferrentur ; quando se averterent hostes, ac tubicen classicum a fluvio caneret, ipsi se in hastam converterent et a tergo curantes præirent, et quam celerrime currerent omnes, ac eo quo quisque constitutus esset ordine transirent, ut ne alii alios impedirent : eum utique fore præstantissimum, qui primus in ulteriorem ripam evaderet. Carduchi vero, cum paucos jam esse reliquos viderent (nam multi etiam illorum, qui manere jussi fuerant, eo consilio discesserant, ut curarent alii jumenta, alii impedimenta, alii amicas), tum audacter instabant, fundisque et sagittis uti cœpere. At Græci pæanem exorsi in eos cursu feruntur ; quorum illi non sustinebant impetum : etenim armati erant, ut in montibus, satis ad incursiones faciendas fugamque capiendam, verum ad impetus hostium, manus qui consererent, sustinendos, non satis. Hic classicum canit tubicen ; hostesque multo etiam celerius in fugam se dederunt : at Græci diversam cum se in partem vertissent, quam citissime per amnem fugiebant. Quod cum ex hostibus nonnulli animadverterent, ad amnem

μον ἐπὶ τὸν ποταμὸν καὶ τοξεύοντες ὀλίγους ἔτρωσαν, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ πέραν ὄντων τῶν Ἑλλήνων ἔτι φανεροὶ ἦσαν φεύγοντες. (34) Οἱ δὲ ὑπαντήσαντες ἀνδριζόμενοι καὶ προσωτέρω τοῦ καιροῦ προίοντες ὑστερον τῶν μετὰ Ξενοφῶντος διέβησαν πάλιν· καὶ ἐτρώθησάν τινες καὶ τούτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, συνταξάμενοι ἀμφὶ μέσον ἡμέρας ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας πεδίον ἅπαν καὶ λείους γηλόφους οὐ μείον ἢ πέντε παρασάγγας· οὐ γὰρ ἦσαν ἔγγυς τοῦ ποταμοῦ κῶμαι διὰ τοὺς πολέμους τοὺς πρὸς τοὺς Καρδούχους. (2) Εἰς δὲ ἦν ἀφίκοντο κώμην μεγάλην τε ἦν καὶ βασιλεῖον εἶχε τῷ σατράπῃ καὶ ἐπὶ ταῖς πλείοσταις οἰκίαις τύρσαις ἐπῆσαν· ἐπιτήδεια δ' ἦν δαψιλῇ. (3) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα μέχρι υπερῆλθον τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Τηλεβοᾶν ποταμὸν. Οὗτος δ' ἦν καλὸς μὲν, μέγας δ' οὐ· κῶμαι δὲ πολλαὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. (4) Ὁ δὲ τόπος οὗτος Ἀρμενία ἑκαλεῖτο ἢ πρὸς ἐσπέραν. Ὑπαρχος δ' ἦν αὐτῆς Τίριβαζος, ὁ καὶ βασιλεῖ φίλος γενόμενος, καὶ ὁπότε παρεῖν, οὐδεὶς ἄλλος βασιλέα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλλεν. (5) Οὗτος προσήλασεν ἱππέας ἔχων, καὶ προπέμψας ἐρμηνεὰ εἶπεν ὅτι βούλοιντο διαλεχθῆναι τοῖς ἄρχουσι. Τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀκοῦσαι· καὶ προσελθόντες εἰς ἐπήκοον ἡρώτων τί θέλοι. (6) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι σπείσασθαι βούλοιντο ἐφ' ᾧ μήτε αὐτὸς τοὺς Ἑλλήνας ἀδικεῖν μήτε ἐκείνους κατεῖν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν τε ἀπιτήδεια δῶν δόειντο. Ἐδόξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἐσπέισαντο ἐπὶ τούτοις.

7. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς διὰ πεδίου παρασάγγας πεντεκαίδεκα· καὶ Τίριβαζος παρηκολούθει ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἀπέχων ὡς δέκα σταδίους· καὶ ἀφίκοντο εἰς βασιλείαν καὶ κώμας περίξ πολλὰς πολλῶν τῶν ἐπιτηδείων μεστάς. (8) Στρατοπεδευόμενον δ' αὐτῶν γίγνεται τῆς νυκτὸς χιών πολλή· καὶ ἔωθεν ἔδοξε διασκηρῆσαι τὰς τάξεις καὶ τοὺς στρατηγοὺς κατὰ τὰς κώμας· οὐ γὰρ ἑώρων πολέμιον οὐδένα καὶ ἀσφαλὲς ἔδοκει εἶναι διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιόνος. (9) Ἐνταῦθα εἶχον πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὅσα ἐστὶν ἀγαθὰ, ἱερεῖα, σῖτον, οἶνους παλαιούς εὐώδεις, ἀσταφίδας, ὀσπρία παντοδαπά. Τῶν δὲ ἀποσκευασμένων τινὲς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἔλεγον ὅτι κατίδοιν στρατεύματα καὶ νύκτωρ πολλὰ πυρὰ φαίνονται. (10) Ἐδόκει δὴ τοῖς στρατηγοῖς οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι διασκηρῶν, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ στρατεύμα πάλιν. Ἐντεῦθεν συνῆλθον· καὶ γὰρ ἔδοκει διαιβρίζειν. (11) Νυκτερευόντων δ' αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπιπίπτει χιών ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατακειμένους· καὶ τὰ ὑποζύγια συνεπόδισεν ἡ χιών· καὶ πολὺς ὄκνος ἦν ἀνίστασθαι κατακειμένων

rursus recurrerunt, et paucos sagittis vulnerarunt : eorum vero pars major, cum Græci in adversam etiam ripam evasisent, adhuc fugiens conspiciebatur. Qui autem obviam venerant, cum viriles præstarent animos, atque adeo ulterius quam commodum esset progredierentur, aliquanto post illos, qui cum Xenophonte erant, rursus transierunt : atque eorum etiam aliqui vulnerati sunt.

CAPUT IV.

Cum autem universi jam transiissent, meridiem sub instructis ordinibus per totam Armeniæ planitiem, collesque leniter surgentes, non minus quinque parasangis, iter fecerunt : neque enim prope flumen ulli erant vici, propter ea quæ cum Carduchis gerebantur bella. Vicus autem ad quem pervenere, magnus erat et regiam habebat in usum satrapæ, plurimisque domibus superstabant turres : ac commeatus larga erat copia. Inde castris alteris, parasangas decem progressi sunt, donec supra Tigris fluvii fontes evasisent. Inde castris tertiis, parasangas quindecim progressi sunt, ad Teleboan fluvium. Pulcher is quidem erat, sed non magnus : multi vero circum amnem erant vici. Locus hic adpellabatur Armenia ad occidentem vergens. Ejus præfectus erat Tiribazus, qui et regi fuit amicus : et quoties aderat, nullus alius regem in equum tollebat. Hic cum equitibus Græcos versus advehebatur, præmissoque interprete, velle se cum iis qui imperium obtinebant colloqui significabat. Ducibus eum ut audirent visum est ; atque adeo cum ad locum accessissent, e quo audiri quidquid diceretur posset, quid vellet interrogabant. Aiebat ille hac se conditione cum iis fœdus inire velle, ut nec ipse Græcos læderet, nec ipsi domos exurerent ; commeatus tamen, quantis indigerent, caperent. Comprobata sunt hæc ducibus, et iis conditionibus fœdus pacti sunt.

Inde castris tertiis, parasangas quindecim, per planitiem progressi sunt : Tiribazusque eos suis cum copiis subsequabatur, ex stadiorum fere decem intervallo : atque hic ad regiam pervenerunt vicosque circa eam multos, magna commeatus copia refertos. Cum autem in castris degerent, multa nix nocte decidit : quare mane visum est ut militum cohortes ac duces hinc inde in vicos diverterent : nec enim hostem cernebant ullum, et quia magna nivis esset copia, tutum esse videbatur. Hic iis commeatus illi omnes, humanis qui usibus sunt apti, aderant, animalia, frumentum, vina vetera eaque fragrantia, uvæ passæ, omnis generis legumina. Eorum autem, a castris qui longius palati fuerant, nonnulli dicebant exercitum se vidisse, noctuque multos ignes adparuisse. Itaque visum est ducibus tutum non esse hinc inde in vicos divertere, sed potius copias rursus esse cogendas. Quare rursum inde convenerunt ; quippe quod ipsis cælum serenum videretur. Verum iis ibi pernactantibus, vis ingens adeo nivis incidit, ut tum arma tum homines, qui humi jacebant, tegetet : etiam jumenta uix constrinxerat, longaque adeo præ torpore erat surgendi

γὰρ ἀλεινὸν ἦν ἡ χυῶν ἐπιπεπτωκυῖα, σὺν μὴ παραβροίῃ. (12) Ἐπεὶ δὲ Ξενοφῶν ἐτόλμησε γυμνὸς ἀναστὰς σχιζεῖν ξύλα, τάχα ἀναστὰς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου ἀφελόμενος ἐσχίζεν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι ἀναστάντες πῦρ ἔκαιον καὶ ἐχρίοντο. (13) πολὺ γὰρ ἐνταῦθα εὐρίσκετο χρίσμα, ὃ ἔχρῳντο ἀντ' ἐλαίου, σύειον καὶ σησάμιον καὶ ἀμυγδάλινον ἐκ τῶν πικρῶν καὶ τερεβίνθινον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ μύρον εὐρίσκετο.

14. Μετὰ ταῦτα ἐδόκει πάλιν διασκηνητέον εἶναι εἰς τὰς κώμας εἰς στέγας. Ἐνθα δὲ οἱ στρατιῶται σὺν πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ ἤσαν ἐπὶ τὰς στέγας καὶ τὰ ἐπιτήδεια· ὅσοι δὲ ὅτε τὸ πρότερον ἀπήσαν τὰς οἰκίας ἐνέπρησαν ὑπὸ τῆς αἰθρίας δίκην ἐδίδωσαν κακῶς σκηνοῦντες. (15) Ἐντεῦθεν ἐπεψαν νυκτὸς Δημοκράτην Τεμενίτην ἄνδρα δόντα ἐπὶ τὰ ὄρη ἔνθα ἔφασαν οἱ ἀποσκεδαννύμενοι καθορᾶν τὰ πυρὰ· οὗτος γὰρ ἐδόκει καὶ πρότερον πολλὰ ἤδη ἀληθεύσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. (16) Πορευθεὶς δὲ τὰ μὲν πυρὰ οὐκ ἔφη ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὸν ἦμεν ἄγων ἔχοντα τόξον Περσικὸν καὶ φαρέτραν καὶ σάγαριν οἶανπερ αἱ Ἀμαζόνες ἔχουσιν. (17) Ἐρωτώμενος δὲ ποδαπὸς εἶη Πέρσης μὲν ἔφη εἶναι, πορεύεσθαι δ' ἀπὸ τοῦ Τιριδάζου στρατεύματος, ὅπως ἐπιτήδεια λάβοι. Οἱ δ' ἡρώτων αὐτὸν τὸ στρατεύμα ὅπως ἐπὶ εἴη καὶ ἐπὶ τίνι συνειλεγμένον. (18) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι Τιριδάζος εἴη ἔχων τὴν τε ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ μισθοφόρους Χάλυβας καὶ Ταόχους· παρεσκευασθαι δὲ αὐτὸν ἔφη ὡς ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους ἐν τοῖς στενοῖς, ἥπερ μοναχῇ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθηρόμενον τοῖς Ἕλλησιν. (19) Ἀκούσας τοῖς στρατηγοῖς ταῦτα ἔδοξε τὸ στρατεύμα συναγαγεῖν· καὶ εὐθὺς φύλακας καταλιπόντες καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς μένουσι Σοφαίνετον Στυμφάλιον ἐπορεύοντο ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν ἀλόντα ἄνθρωπον. (20) Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλλον τὰ ὄρη, οἱ πελτασταὶ προϊόντες καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον οὐκ ἔμειναν τοὺς ὀπλίτας, ἀλλ' ἀνακραγόντες ἔθεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (21) Οἱ δὲ βάρβαροι ἀκούσαντες τὸν θόρυβον οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἔφευγον· ὅμως δὲ καὶ ἀπέθανον τινες τῶν βαρβάρων καὶ ἵπποι ἤλωσαν εἰς εἴκοσι καὶ ἡ σκηνὴ ἡ Τιριδάζου ἔαλω καὶ ἐν αὐτῇ κλίνει ἀργυρόποδες καὶ ἐκπύματα καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ οἰνογόοι φάσκοντες εἶναι. (22) Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ τῶν ὀπλιτῶν στρατηγοί, ἐδόκει αὐτοῖς ἀπείναι τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μὴ τις ἐπιθεῖς γένοιτο τοῖς καταλειμμένοις. Καὶ εὐθὺς ἀνακαλεσάμενοι τῇ σάλπιγγι ἀπήσαν, καὶ ἀφίκοντο αὐθημερὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐδόκει πορευτέον εἶναι ὅπου δύναιντο τάχιστα πρὶν ἢ συλλεγῆναι τὸ στρατεύμα πάλιν καὶ κα-

cunctatio : jacentium vero in quos quæ inciderat nix, nec defluxerat, eos calefaciebat. Sed posteaquam Xenophon surgens nudus ausus est ligna findere, mox et alius quispiam surgens ab illo quæ abstulerat ligna fudit. Tum vero alii quoque surgentes ignem accendebant et semet ungabant : nam multum hic unguentum reperere quo utebantur olei loco, scilicet suillum, sesaminum, amygdalinum, ex amygdalis amaris confectum, et terebinthinum. De his ipsis rebus etiam unguentum fragrans inveniebatur.

Secundum hæc iterum videbatur in vicorum tecta divertendum esse. Ibi tum milites magno cum clamore et magna voluptate ad tecta et commeatus tendebant : quotquot autem, id temporis quo prius de vicis abierant, exusserant domos, pœnas hi dederunt illas, ut sub dio misere cubarent. Inde noctu Democratem Temenitem, datis ei militibus, in montes eos miserunt, e quibus hinc inde palati milites ignes se videre dixerant : nam is jam antea hujusmodi multa vere narrasse videbatur, quæ revera existebant, tanquam quæ revera existerent, et quæ revera non existebant, tanquam quæ non revera existerent. Hic autem profectus, ignes se vidisse negabat, verum hominem quem ceperat secum ducebat, qui arcum habebat Persicum et pharetram, et securim, qualem habent Amazones. Cumque interrogaretur, cujas esset, Persam se esse aiebat et a Tiribazi exercitu profectum, ut commeatus pararet. Eum interrogabant illi, quantus esset Tiribazi exercitus, et qua de causa collectus. Respondit is, Tiribazum et suas habere copias, et mercenarios Chalybas Taochosque ; eumque se parasse aiebat, ut in cacumine montis loca ad angusta, qua unicum pateret iter, ibi Græcos adoriretur. Ducibus, hæc cum audissent, visum est colligendas esse copias : ac mox adeo relictis custodibus, duceque manentibus istic dato Sophæneto Stymphalio, pergebant cum itineris duce, homine illo captivo. Posteaquam montes superassent, pelastæ progressi et conspicati castra, gravis armaturæ milites non exspectarunt, sed clamore sublato castra cursu invadunt. At barbari tumultum ut audierunt, non substitute runt, sed in fugam se conjecere : ex barbaris tamen nonnulli interfecti erant ; et equi capti circiter viginti, captum etiam erat Tiribazi tentorium, quique in eo erant argenteis pedibus lectuli, et pocula, et nonnulli qui se pistores ac pincernas esse dicerent. Hæc omnia cum gravis armaturæ militum duces rescivissent, quam celerrime ad castra discedendum statuunt, ne quis impetus in eos fieret, qui relictii fuerant. Itaque statim, cum tuba receptui cecinissent, discessere, eodemque die ad castra perveniunt.

CAPUT V.

Postridie, quanta fieri celeritate posset, pergendum esse videbatur, priusquam hostilis exercitus iterum cogeretur,

ταλαβεῖν τὰ στενά. Συσκευασάμενοι δ' εὐθὺς ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς ἡγεμόνας ἔχοντες πολλούς· καὶ αὐθημερὸν ὑπερβαλόντες τὸ ἄκρον ἐφ' ᾧ ἔμελλεν ἐπιτίθεσθαι Τιρίβαζος κατεστρατοπεδεύσαντο. (2) Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμούς ἐρήμους τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, καὶ διέβαινον αὐτὸν βρεχόμενοι πρὸς τὸν ὀμφαλόν. Ἐλέγοντο δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ οὐ πρόσω εἶναι. (3) Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ χιόνος πολλῆς καὶ πεδίου σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα. Ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς καὶ ἄνεμος βορρᾶς ἐναντίος ἔπνει παντάπασιν ἀποκίων πάντα καὶ πηγνύς τοὺς ἀνθρώπους. (4) Ἐνθα δὴ τὸν μάντεών τις εἶπε σφαγιάσασθαι τῷ ἀνέμῳ, καὶ σφαγιάζεται καὶ πᾶσι δὴ περιφανὺς ἔδοξε λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. Ἦν δὲ τῆς χιόνος τὸ βάθος ὀργυῖα· ὥστε καὶ τῶν ὑποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπώλετο καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. (5) Διεγένοντο δὲ τὴν νύκτα πῦρ καίοντες· ξύλα δ' ἦν ἐν τῷ σταθμῷ πολλά· οἱ δὲ ὅψε προσιόντες ξύλα οὐκ εἶχον. Οἱ οὖν παλαί ἦκοντες καὶ πῦρ καίοντες οὐ προσέσαν πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀφίζοντας, εἰ μὴ μεταδοίεν αὐτοῖς πυρὸς ἢ ἄλλο τι εἰ τι ἔχοιεν βρωτὸν. (6) Ἐνθα δὴ μετεδίδωσαν ἀλλήλοις ὧν εἶχον ἕκαστοι. Ἐνθα δὲ τὸ πῦρ ἐκαίετο διαττηκόμενης τῆς χιόνος βόθροι ἐγίγοντο μεγάλοι ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον· οὐδὲ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς χιόνος. (7) Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὅλην ἐπορεύοντο διὰ χιόνος, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβουλιμίασαν. Ξενοφῶν δ' ὀπισθοφυλακῶν καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων ἠγνοεῖ, ὅτι τὸ πάθος εἴη. (8) Ἐπειδὴ δὲ εἶπέ τις αὐτῷ τῶν ἐμπερίων ὅτι σφῶς βουλιμῶσι, κἄν τι φάγωσιν, ἀναστήσονται, περιῶν περὶ τὰ ὑποζύγια, εἰ ποῦ τι δρώη βρωτὸν, διεδίδου καὶ διέπειμπε διδόντας τοὺς δυναμένους παρατρέχειν τοῖς βουλιμῶσιν. Ἐπειδὴ δὲ τι ἐφάγοιεν, ἀνίσταντο καὶ ἐπορεύοντο. (9) Πορευομένων δὲ Χειρίσοφος μὲν ἀμφὶ κνέφας πρὸς κώμην ἀφικνεῖται, καὶ ὕδροροῦσας ἐκ τῆς κώμης πρὸς τὴν κρήνην γυναικας καὶ κόρας καταλαμβάνει ἐμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. (10) Αὗται ἡρώτων αὐτοὺς τίνες εἶεν. Ὁ δ' ἐρμηνεύς εἶπε περσιστὶ ὅτι παρὰ βασιλέως πορεύονται πρὸς τὸν σατράπην. Αἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἴη, ἀλλ' ἀπέχῃ ὅσον παρασάγγην. Οἱ δ', ἐπεὶ ὅψε ἦν, πρὸς τὸν κωμάρχην συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρμα σὺν ταῖς ὕδροφόροις. (11) Χειρίσοφος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο, τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἱ μὴ δυνάμενοι διατελεῖσαι τὴν ὁδὸν ἐνυκτέρευσαν ἄσιτοι καὶ ἀνευ πυρός· καὶ ἐνταῦθα τινες ἀπώλοντο τῶν στρατιωτῶν. (12) Ἐφείποντο δὲ τῶν πολέμιων συνειλεγμένοι τινές καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν ὑποζυγίων ἥρπάζον καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. Ἐλείποντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ τε διεσθαρμένοι ὑπὸ τῆς χιόνος τοὺς ὀφθαλμούς· οἱ τε ὑπὸ τοῦ ψύγους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσσεσηπότες. (13) Ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς

angustaque illa loca occuparet. Atque adeo vasis mox collectis, per nivem multam proficiscebantur, itinerum duobus multis instructi : eodemque die cum jugum illud superassent, in quo Tiribazus ipsos adgredi voluerat, castra metati sunt. Inde castris tertiis, in solitudine positis, parasangas quindecim, ad Euphratem amnem profecti sunt : eumque ad umbilicum usque se madescentes transierunt. Ferebantur ab eo loco fontes ejus haud procul abesse. Inde per multam nivem et planitiem castris ternis, parasangas quindecim progressi sunt. Tertia vero mansio fuit gravis, ventusque Boreas adversus flabat, omnia omnino adurens et congelans homines. Ibi tum quidam e vatibus vento ut sacrificarent praecepit ; itaque res sacra facta est ; omnibusque manifeste visa est flatus saevitia desinere. Nivis autem altitudo aequabat orgyiam : adeo ut et jumentorum et mancipiorum magnus interiret numerus, et militum fere triginta. Noctem integram ignes accendebant, quippe castrorum in loco multa erant ligna : at qui sero processerant, ligna non habebant. Quamobrem illi, qui jamdudum huc venerant, et ignes accenderant, serius venientes ad ignem non admittebant, nisi triticum, vel quid aliud, si habuerint, esculentorum, cum iis communicarent. Ibi tum inter se quae habebant singuli communicarunt. Quibus autem in locis accendebatur ignis, nive liquefacta, scrobes efficiebantur magni ad solum usque, ubi nivis altitudinem metiri erat. Inde toto subsequente die per nivem iter faciebant, ac multi praefame ingenti defecerunt homines. Xenophon autem, cum extremo in agmine curaret, et offenderet homines humi qui jacerent, primum quid illud morbi esset ignorabat. Posteaquam vero quidam ex usu peritis ei dixisset, istos homines plane praefame ingenti fame deficere, ac, si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid esculenti cerneret, partim ipse dabat, partim, qui undique discurrere possent et per famem deficientibus dare, dimittebat. Cum quid autem comedissent, surgebant et ire pergebant. Hoc modo cum proficiscerentur, Chirisophus sub crepusculum ad vicum quendam pervenit, ac de vico mulieres et puellas aquam ferentes propter fontem ante munitionem offendit. Eos interrogabant istae, quinam essent. Et interpret lingua dixit Persica a rege se ad satrapam proficisci. Responderunt istae, ipsum ibi non esse, sed abesse parasangae circiter intervallo. Illi vero, quia serum erat diei, ad vici praefectum cum mulieribus aquam gestantibus in munitionem una ingrediuntur. Hic quidem Chirisophus et de exercitu quotquot poterant castra posuerunt : ex ceteris militibus qui iter peragere non poterant, absque cibis hi et igne pernoctarunt : ibique adeo militum nonnulli perierunt. Ceterum ex hostibus quidam collecti subsequebantur, et jumenta invalida rapiebant, deque iis inter se pugnabant. Præterea a tergo relinquebantur ex militibus quidam, tum quorum nive corrupti erant oculi, tum quorum ex frigore pedum digiti putruerant. Oculis

ἐπικούρημα τῆς χιόνος εἰ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πορευοίτο, τῶν δὲ ποδῶν εἰ τις κινοίτο καὶ μηδέποτε ἡσυχίαν ἔχοι καὶ εἰ τὴν νύκτα ὑπολύοιτο· (14) ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἔκοιμῶντο, εἰσεδύοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπύγνυντο· καὶ γὰρ ἦσαν ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀργαῖα ὑποδήματα καρδᾶναι πεποιημένοι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν. (15) Διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντο τινες τῶν στρατιωτῶν· καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον διὰ τὸ ἐκλελοίπεναι αὐτοῖσι τὴν γιῶνα εἰκαζον τετηχέναι· καὶ τετῆκει διὰ κρίνην τινὰ ἣ πλησίον ἦν ἀτμίζουσα ἐν νάπῃ. Ἐνταῦθ' ἐτραπόμενοι ἐκάθηντο καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. (16) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων ὀπισθοφύλακας ὡς ἡσθετο, ἐδεῖτο αὐτῶν πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἔπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι, καὶ τελευτῶν ἐχάλεπαινε. Οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευον· οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι. (17) Ἐνταῦθα ἐδοξε κράτιστον εἶναι τοὺς ἐπομένους πολεμίους φοβῆσαι, εἰ τις δύναιτο, μὴ ἐπίοιεν τοῖς κάμνουσι. Καὶ ἦν μὲν σκότος ἦδη, οἱ δὲ προσήσαν πολλῶν βορῶν ἀμφὶ ὧν εἶχον διαφερόμενοι. (18) Ἐνθα δὲ οἱ μὲν ὀπισθοφύλακες ἄτε ὑγιαίνοντες ἐξαναστάντες ἔδραμον εἰς τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ κάμνοντες ἀνακραγόντες ὅσον ἡδύναντο μέγιστον τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ δόρατα ἐκρούσαν. Οἱ δὲ πολέμιοι δέισαντες ἦσαν ἐαυτοὺς κατὰ τῆς χιόνος εἰς τὴν νάπην, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμοῦ ἐφθέγγετο. (19) Καὶ Ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἰπόντες τοῖς ἀσθενούσιν ὅτι τῇ ὑστεραίᾳ ἤξουσιν εἰς ἐπ' αὐτοὺς, πορευόμενοι πρὶν τέτταρα στάδια διελθεῖν ἐντυγχάνουσιν ἐν τῇ ὁδῷ ἀναπαυομένοις ἐπὶ τῆς χιόνος τοῖς στρατιώταις ἐγκεκαλυμμένοις, καὶ οὐδὲ φυλακῇ οὐδεμίᾳ καθειστήκει· καὶ ἀνίστασαν αὐτούς. (20) Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι οἱ ἐμπροσθεν οὐχ ὑποχωροῖεν. Ὁ δὲ παριὼν καὶ παραπέμπων τῶν πελταστῶν τοὺς ἰσχυροτάτους ἐκέλευε σκέψασθαι τί εἴη τὸ κωλύον. Οἱ δὲ ἀπήγγελλον ὅτι ὅλον οὕτως ἀναπαύοιτο τὸ στράτευμα. (21) Ἐνταῦθα καὶ οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα πύλισθησαν αὐτοῦ ἀνευ πυρὸς καὶ ἀδειπνοῖ, φυλακὰς οἷας ἐδύναντο καταστησάμενοι. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἦν, ὃ μὲν Ξενοφῶν πέμψας πρὸς τοὺς ἀσθενούντας τοὺς νεωτάτους ἀναστήσαντας ἐκέλευεν ἀναγκάζειν προῖέναι. (22) Ἐν δὲ τούτῳ Χειρίσοφος πέμπει τῶν ἐκ τῆς κώμης σχεφομένων πῶς ἔχοιεν οἱ τελευταῖοι. Οἱ δὲ ἄσμενοι ἰδόντες τοὺς μὲν ἀσθενούντας τούτοις παρέδωσαν κομίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, αὐτοὶ δὲ ἐπορεύοντο, καὶ πρὶν εἰκοσι στάδια διεληλυθέναι ἦσαν πρὸς τῇ κώμῃ ἐνθα Χειρίσοφος πύλιζετο. (23) Ἐπεὶ δὲ συνεγένοντο ἀλλήλοις, ἐδοξε κατὰ τὰς κώμας ἀσφαλὲς εἶναι τὰς τάξεις σκηνοῦν. Καὶ Χειρίσοφος μὲν αὐτοῦ ἔμενε, οἱ δὲ ἄλλοι διαλαχόντες ἄς ἑώραν κώμας ἐπορεύοντο ἕκαστοι τοὺς ἐαυτῶν ἔχοντες. (24) Ἐνθα δὲ Πολυκράτης Ἀθηναῖος λοχαγὸς ἐκέλευσεν ἀφίεναι ἐαυτόν· καὶ λαβὼν τοὺς εὐζώνους, θέων ἐπὶ τὴν κώμην ἣν εἰλήγει Ξενοφῶν καταλαμβάνει πάντας ἔνδον τοὺς κωμήτας καὶ τὸν κωμάρχην, καὶ πώλους

autem erat adversus nivem adjumento, si quis dum pergebat nigri aliquid ante oculos haberet; pedibus, si quis se commoveret, ac nunquam interquiesceret, si noctu etiam calceamenta solveret. Quotquot autem calceati cubabant, lora in pedes eorum descendebant, et calcei pedibus undique adfigebantur: etenim ipsis, posteaquam veteres calcei defecissent, carbatinae erant de corio recens bobus detracto confectae. Ob necessitates igitur hujusmodi milites quidam a tergo relictī erant; et nigrum quendam conspicatī locum, quod istic nix defecisset, liquatam eam existimabant. Et erat sane liquata propter fontem quendam, qui haud procul in saltu quodam vaporabat. Huc cum divertissent, considebant, ac perrecturos se negabant. Id cum Xenophon, agminis extremi ductor, intellexisset, quavis arte machinaque obsecrabat eos, ne a tergo manerent; dicens, multos sequi hostes collectos: tandem etiam se iratum praeibit. At illi jugularet ipsos hortabantur: neque enim fieri posse aiebant, ut pergerent. Ibi tum visum est optimum esse, ut sequentes hostes terrerent, si quis id posset, ne in laborantes irruerent. Jamque obortae erant tenebrae, et hostes magno cum tumultu accedebant, de rebus quas haberent inter se dissidentes. Tum vero extremi agminis milites exsurgunt, quippe qui bona adhuc erant valetudine, et cursu in hostes feruntur: et qui ab itinere laborabant, sublato quam possent maximo clamore, scuta hastis illidunt. Hostes timore perculsi in saltum illum per nivem se demittunt, nec jam quisquam amplius clamorem usquam edidit. Ac Xenophon quidem et qui cum eo erant, ubi significassent agris illis postridie venturos quosdam ad ipsos, iter pergentes priusquam stadia quatuor confecissent, in milites per viam in nive requiescentes eosque obiectos incidunt, nec ullae ipsis constitutae aderant excubiae: et hos quidem excitarunt. Aiebant autem hi priores ordines non procedere. At Xenophon ipse progressus, et pellastarum robustissimos quosdam praemittens, dispicere jubebat quid illud esset eos quod impediret. Renuntiabant illi totum exercitum hoc modo requiescere. Ibi tum et illi qui circa Xenophontem erant illic absque igne et incensis pernoctabant, constitutis, quales sane poterant, excubiis. Cum autem prope dies adesset, Xenophon missis ad aegrotantes de junioribus aliquot, praecepit ut eos excitarent, et progredi cogerent. Interea Chirisophus quosdam ex vico mittit, qui quo pacto extremi agminis milites se haberent, quaererent. Hi, laetis eos oculis conspicati, aegrotos iis, ut in castra deducendos curarent, tradiderunt; ipsi iter pergebant: ac priusquam stadia viginti confecissent, erant in vico, ad quem diverterat Chirisophus. Posteaquam convenissent omnes, visum est tuto id fieri posse, si cohortes apud vicos contubernia haberent. Et Chirisophus quidem eo mansit loco, ceteri, sortiti quos cernebant vicos, suos quique nacti abibant. Ibi tum Polycrates Atheniensis, cohortis ductor, ipsum ut dimitterent petivit: sumptisque adeo secum hominibus expeditis, ad vicum currit, quem sortitus fuerat Xenophon, et vicanos omnes in eo ipsumque vici praefectum deprehen-

εἰς δασμὸν βασιλεῖ τρεφομένους ἑπτακαίδεκα, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κωμάρχου ἐνάτην ἡμέραν γεγαμημένην· ὃ δ' ἀνὴρ αὐτῆς λαγῶς ὄρχετο θηράσων καὶ οὐχ ἦλω ἐν ταῖς κώμαις. (25) Αἱ δ' οἰκαὶ ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρεῖαι· αἱ δὲ εἰσοδοὶ τοῖς μὲν ὑποζυγίοις ὀρυκταί, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατέβαινον ἐπὶ κλίμακος. Ἐν δὲ ταῖς οἰκαῖς ἦσαν αἴγες, οἰες, βόες, ὄρνιθες, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων· τὰ δὲ κτήνη πάντα χιλῶ ἔνδον ἐτρέφοντο. (26) Ἦσαν δὲ καὶ πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ ὄσπρια καὶ οἶνος κριθίνος ἐν κρατῆρσιν· ἐνῆσαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κριθαὶ ἰσοχειλεῖς, καὶ κάλαμοι ἐνέκειντο, οἱ μὲν μελίκους οἱ δὲ ἐλάττους, γόνατα οὐκ ἔχοντες· (27) τούτους δ' ἔδει ἐπὶ τὴν διψῶν λαβόντα εἰς τὸ στόμα μύζειν. Καὶ πάνυ ἄκρατος ἦν, εἰ μὴ τις ὕδωρ ἐπιχέοι· καὶ πάνυ ἡδὺ συμμαθόντι τὸ πόμα ἦν. (28) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς κώμης ταύτης σὺνδεῖπνον ἐποίησατο καὶ θαρβύνει αὐτὸν ἐκέλευε λέγων ὅτι οὔτε τῶν τέκνων στερήσοιτο τὴν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπελῆσαντες τῶν ἐπιτηδείων ἀπίαςιν, ἣν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος φαίνεται ἔσθ' ἂν ἐν ἄλλῳ ἔθνει γένωνται. (29) Ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχεῖτο, καὶ φίλοφρονούμενος οἶνον ἔφρασεν ἔνθα ἦν κατορωρυγμένος. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα διασκηνήσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀφρόνοις πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κωμάρχην καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὁμοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς. (30) Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν λαβὼν τὸν κωμάρχην πρὸς Χειρίσοφον ἐπορεύετο· ὅπου δὲ παρῖοι κώμην, ἐτρέπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κώμαις καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐωχομένους καὶ εὐθυμουμένους, καὶ οὐδαμῶθεν ἀγρίεσαν πρὶν παραθῆναι αὐτοῖς ἄριστον. (31) οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρτίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἀρνεῖα, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχεια, ὀρνίθεια, σὺν πολλοῖς ἄρτοις τοῖς μὲν πυρίνοις τοῖς δὲ κριθίνους. (32) Ὅποτε δὲ τις φιλοφρονούμενός τῳ βούλοιτο προπιεῖν, εἴλεκεν ἐπὶ τὸν κρατῆρα, ἐνθεν ἐπικύψαντα ἔδει βοφούντα πίνειν ὥσπερ βοῦν. Καὶ τῷ κωμάρχῃ ἐδίδωσαν λαμβάνειν ὅ,τι βούλοιτο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐδέχετο, ὅπου δὲ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς αὐτὸν αἰεὶ ἐλάμβανεν. (33) Ἐπεὶ δ' ἦλθον πρὸς Χειρίσοφον, κατελάμβανον κάκεινους σκηνοῦντας ἐσπεφανωμένους τοῦ ξηροῦ χιλοῦ στεφάνοις, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παῖδας σὺν ταῖς βαρβαρικαῖς στολαῖς τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς ὅ,τι δέοι ποιεῖν. (34) Ἐπεὶ δ' ἀλλήλους ἐφιλορρονήσαντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὴ ἀνθρώπων τὸν κωμάρχην διὰ τοῦ περισζόντος ἐρμηνεύς τις εἶη ἡ χώρα. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι Ἀρμενία. Καὶ πάλιν ἡρώρων τίνι οἱ ἵπποι τρέφονται. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι βασιλεῖ δασμός· τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χαλύβας, καὶ τὴν ὁδὸν ἔφραζεν ἡ εἶη. (35) Καὶ αὐτὸν τότε μὲν ὄρχετο ἄγων Ξενοφῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας, καὶ ἵππων δὲ εἰλῆφει παλαιότερον δίδωσι τῷ κωμάρχῃ ἀναθρέψαντι καταθῆσαι, ὅτι ἤκουσαν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἥλιου, δεδιὼς μὴ ἀποθάνῃ· ἐκεκᾶκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς

dij, pullos etiam equinos septemdecim, qui regi tributim nomine alebantur, et vici praefecti filiam, quae nona ante die nupta fuerat : vir autem ejus lepores venatum abierat, nec in vicis usquam captus fuit. Domus hic erant subterraneae, ac ostium quidem cujusque putei instar erat ostii, cum in imo latere essent : jumentis introitus erant effossi, homines per scalas descendebant. Ipsi in aedibus erant caprae, oves, boves, gallinae earumque foetus : jumenta intus omnia pabulo nutriebantur. Erat etiam triticum, et hordeum, et legumina, et vinum hordeaceum in crateribus : quin et hordeum ipsum in vasis inerat labra eorum aequans ; in iisdem jacebant et calami, partim majores, partim minores, enodes. Hos cum quis sitiret, in os sumptos eum sugere oportebat : ac potus is admodum erat fortis, ni quis aquam infunderet : ac valde gratus erat bibenti potus, qui quidem esset ei adusuefactus. Xenophon autem vici istius praefectum cernere adhibuit, eumque bono esse jubebat animo, dicens eum nec liberis fore orbatum, et se, domum ei rebus necessariis ubi vicissim replerent, abituros, si quidem exercitui, donec ad nationem aliam pervenissent, boni alicujus auctor fuisse visus sit. Hae ille pollicebatur, atque ut benevolentiam suam declararet, quo loco vinum defossum esset, indicavit. Hanc igitur noctem milites domicilia hinc inde nacti sic in rerum omnium copia quiescebant, cum interea vici praefectum in custodia, et liberos simul ejus in oculis haberent. Postero die Xenophon sumpto secum vici praefecto, ad Chirisophum proficiscebatur : quacunque autem vicum aliquem praeteriret, ad eos, qui in vicis erant, divertebat, et ubique eos convivia agentes ac laetitia adfectos offendit, atque nullo sane ex loco eum prius dimittebant, quam prandium ei adposuissent : nec erat ubi non in eadem mensa carnes agninas, haedinas, suillas, vitulinas, gallinaceas, multis cum panibus, partim triticeis, partim hordeaceis, adponebant. Ac cum quis benevolentiae declarandae studio alicui propinare vellet, ad craterem eum trahebat ; inde prono capite bovis instar sorbentem bibere oportebat. Etiam vici praefecto, quidquid vellet, sumendi potestatem faciebant. Is vero aliud quidem nihil accipiebat ; sed cognatum sicubi aliquem videret, eum semper ad se recipiebat. Cum ad Chirisophum venisset, illos etiam convivia sub tectis agentes offendunt, coronis ex arido gramine redimitos, quibus et pueri Armenii stolis barbaricis amicti ministrabant : atque pueris hisce tanquam surdis ostenderunt quid facto opus esset. Posteaquam se invicem comiter exceperant Chirisophus et Xenophon, communiter vici praefectum per interpretem Persice loquentem interrogabant, quanam haec esset regio. Dicebat ille Armeniam esse. Et rursum quaerunt, cuinam alerentur equi. Regi, respondit is, eos tributim nomine alii : addidit proximam regionem esse Chalybium ; simul viam, quae illuc duceret, indicabat. Et tunc quidem eum Xenophon ad familiam suam reducit, equumque, quem sumpserat, seniori vici praefecto tradit, ut enutritum mactaret (quippe quod eum Soli sacrum esse audisset), veritus ne moreretur ;

πορείας· αὐτὸς δὲ τῶν πύλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν ἕδωκεν ἑκάστῳ πῦλον. (36) Ἦσαν δ' οἱ ταύτη ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν, θυμοειδέστεροι δὲ πολὺ. Ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κωμάρχης περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων σακία περιελεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνος ἀγῶσιν· ἀνευ γὰρ τῶν σακίων κατεδύνοντο μέχρι τῆς γαστροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν ὀγδόη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδίδωσι Χειρισόφῳ, τοὺς δ' οἰκέτας καταλείπει τῷ κωμάρχῃ, πλὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἡβασκοντος· τοῦτον δ' Ἐπισθένεια Ἀμφιπολίτῃ παραδίδωσι φυλάττειν, ὅπως εἰ καλῶς ἡγήσεται ἔχων καὶ τοῦτον ἄπιοι. Καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσφόρησαν ὅς ἐδύναντο πλείστα, καὶ ἀναζευξάντες ἐπορεύοντα. (2) Ἠγεῖτο δ' αὐτοῖς ὁ κωμάρχης λελυμένος διὰ χιόνος καὶ ᾗδε τε ἦν ἐν τῷ τρίτῳ σταθμῷ, καὶ Χειρίσοφος αὐτῷ ἐγαλεπάθη ὅτι οὐκ εἰς κώμας ἦγεν. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι οὐκ εἴεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Ὁ δὲ Χειρίσοφος αὐτὸν ἐπαῖσε μὲν, ἔδῃσε δ' οὐ. (3) Ἐκ δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδράς ὄψετο καταλιπὼν τὸν υἱόν. Τοῦτό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον διάφρον ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἡ τοῦ ἡγεμόνος κάκωσις καὶ ἀμέλεια. Ἐπισθένης δὲ ἡράσθη τε τοῦ παιδὸς καὶ οἶκαδε κομίσας πιστοτάτῳ ἐχρῆτο. (4) Μετὰ τοῦτο ἐπορεύθησαν ἑπτὰ σταθμοὺς ἀνὰ πέντε παρασάγγας τῆς ἡμέρας παρὰ τὸν Φᾶσιν ποταμὸν, εὖρος πλεθρίαιον. (5) Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα· ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδῖον ὑπερβολῇ ἀπήντησαν αὐτοῖς Χαλυβες καὶ Ταόχοι καὶ Φασιανοί. (6) Χειρίσοφος δ' ἐπεὶ κατεῖδε τοὺς πολεμίους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο πορευόμενος, ἀπέχων εἰς τριάκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κατὰ κέρας ἄγων πλησιάσῃ τοῖς πολεμίους· παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παράγειν τοὺς λόχους, ὅπως ἐπὶ φάλαγγος γένοιτο τὸ στράτευμα. (7) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον οἱ ὀπισθοφύλακες, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς, καὶ ἔλεξεν ὧδε. Οἱ μὲν πολέμιοι, ὥς ὁρᾶτε, κατέχουσι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὄρους· ὧρα δὲ βουλευέσθαι ὅπως ὥς κάλλιστα ἀγωνιούμεθα. (8) Ἔμοι μὲν οὖν δοκεῖ παραγγεῖλαι μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις, ἡμᾶς δὲ βουλευέσθαι εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον δοκεῖ ὑπερβάλλειν τὸ ὄρος. (9) Ἔμοι δὲ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ, δοκεῖ, ἐπὶ ἀντάχιστα ἀριστήσωμεν, ἐξοπλισαμένους ὥς τάχιστα ἰέναι ἐπὶ τοὺς ἀνδρας. Εἰ γὰρ διατρίψομεν τὴν τήμερον ἡμέραν, οἳ τε νῦν ἡμᾶς ὀρῶντες πολέμιοι θαρβραλέωτεροι ἔσονται καὶ ἄλλους εἰκὸς τούτων θαρβρόντων πλείους προσγενέσθαι. (10) Μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν εἶπεν, Ἐγὼ δ' οὕτω γινώσκω. Εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ μάχεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι ὅπως ὥς κράτιστα μαχοίμεθα· εἰ δὲ βουλόμεθα ὥς ῥᾶστα ὑπερβάλλειν, τοῦτό μοι δοκεῖ σκεπτεῖν εἶναι ὅπως ἐλάχιστα μὲν τραύματα λάβωμεν, ὥς ἐλάχιστα δὲ σώματα ἀνδρῶν ἀπο-

nam itinere debilitatus fuerat : ipse de equuleis istis quodam accipit, ac ceterorum ducum cohortiumque praefectorum unicuique equuleum dedit. Erant autem equi hoc loco minores quidem Persicis, sed multo animosiores. Ibi tum eos docet etiam vici praefectus pedibus equorum et iumentorum sacculos circumdare, quoties per nivem irent : nam absque sacculis ad ventrem usque in nivem demergebantur

CAPUT VI.

Cum jam dies esset octavus, itineris ducem Chirisophum tradit Xenophon, vici tamen praefecto domesticos relinquit, praeter unum filium jam pubescentem. Hunc Epistheni Amphipolitano observandum tradit, ut, si recte ducis officio functus esset, cum illo etiam recepto domum rediret. In domum autem ejus quam poterant plurima invexerunt; et motis castris pergebant. Ducebat eos vici praefectus per nivem solutus; jamque tertiis erant in castris, cum Chirisophus ei succussit, propterea quod non ad vicos duceret. Negabat ille vicos hoc esse in loco. At Chirisophus eum coecidit quidem, sed non ligavit : hinc ille noctu relicto filio aufugit. Hoc unicum sane Chirisophum inter et Xenophontem hoc toto itinere peperit dissidium, ducis nimirum iniqua castigatio et in eodem servando negligentia. Puerum autem adamavit Episthenes, et ubi domum deduxisset, fidelissimo utebatur. Post haec castris septem, parasangas singulos in dies quinque, progressi sunt ad Phasin amnem, latitudine fere plethri. Hinc castris binis, decem parasangas progressi sunt : ac in montium jugis, per quae in planitiem transeundum erat, Chalybes iis et Taochi et Phasiani occurrerunt. Chirisophus autem, posteaquam hostes eo in loco, quo transeundum erat, conspexit, progredi desivit, cum triginta stadiorum intervallo abesset; ut ne longo agmine ducens ad hostes propius accederet; aliis mandat cohortes ad frontem promovere, ut in phalangem coirent copiae. Ac ubi ii, terga qui tutabantur, venissent, duces et cohortium praefectos convocavit, atque in hunc modum loquutus est : Hostes, uti videtis, montis juga tenent, tempusque est deliberandi quo pacto quam optime dimicemus. Ipse quidem arbitrator militibus ut prandeant deuntiandum esse, nobis autem consultandum hodiene potius an cras mons superandus videatur. Mihi vero, inquit Cleanor, videtur, cum primum pransi fuerimus, capienda esse arma et quam celerrime adversus homines pergendum. Nam si diem hodiernum contriverimus, et qui jam nos vident hostes fidentiores erunt, et alios consentaneum est, istis fiduciam praese ferentibus, plures accessuros. Post hunc Xenophon, « Ego vero sic statuo, inquit : si pugnare quidem necesse sit, ad hoc nos nosmet parare oportet, ut quam fortissime pugnemus; sin quam facillime montem superare volumus, hoc mihi providendum esse videtur, ut quam paucissima accipiamus vulnera, quam paucissima hominum amittamus

δῶλωμεν. (11) Τὸ μὲν οὖν ὄρος ἐστὶ τὸ ὀρώμενον πλεόν ἢ ἑφ' ἐξήκοντα στάδια, ἄνδρες δ' οὐδαμοῦ φυλάττοντες ἡμᾶς φανεροί εἰσιν ἄλλ' ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ὁδόν· πολλὸν οὖν χρειττον τοῦ ἐρήμου ὁρους καὶ κλέψαι τι πειρᾶσθαι λαθόντας καὶ ἀρπάσαι φθάσαντας, εἰ δυνάμεθα, μᾶλλον ἢ πρὸς ἰσχυρὰ χωρία καὶ ἄνδρας παρεσκευασμένους μάχεσθαι. (12) Πολλὸν γὰρ ῥῆον ὀρθιον ἀμαχεῖ ἵεναι ἢ ὁμαλὲς ἐνθεν καὶ ἐνθεν πολεμίων ὄντων, καὶ νύκτωρ ἀμαχεῖ μᾶλλον ἢ τὰ πρὸ ποδῶν ὀρώη τις ἢ μετ' ἡμέραν μαχόμενος, καὶ ἡ τραχεῖα τοῖς ποσὶν ἀμαχεῖ ἰθὺσιν εὐμενεστέρα ἢ ἡ ὁμαλὴ τὰς κεφαλὰς βαλλομένοις. (13) Καὶ κλέψαι οὐκ ἀδυνάτων μοι δοκεῖ εἶναι, ἐξὸν μὲν νυκτὸς ἵεναι, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι, ἐξὸν δὲ ἀπελθεῖν τοσούτον ὡς μὴ αἰσθησιν παρέχειν. Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι ταύτῃ προσποιούμενοι προσβάλλειν ἐρημοτέρῳ ἢ τῷ ἄλλῳ ὄρει χρῆσθαι· μένουν γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἄνθρωποι οἱ πολέμιοι. (14) Ἄτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς συμβάλλομαι; ὑμᾶς γὰρ ἔγωγε, ὦ Χειρίσοφε, ἀκούω τοὺς Λακεδαιμονίους ὅσοι ἐστὲ τῶν ὁμοίων εὐθὺς ἐκ παιδῶν κλέπτειν μελετᾶν, καὶ οὐκ αἰσχροὶ εἶναι ἀλλὰ καλὸν κλέπτειν ὅσα μὴ κυλῶει νόμος. (15) Ὅπως δὲ ὡς κράτιστοι κλέπτῃτε καὶ πειρᾶσθε λαμβάνειν, νόμιμον ἄρα ὑμῖν ἐστίν, ἐὰν ληφθῇτε κλέπτοντες, μαστιγαῦσθαι. Νῦν οὖν μάλα σοι καιρὸς ἐστίν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ φυλάξασθαι μέντοι μὴ ληφθῶμεν κλέπτοντες τοῦ ὁρους, ὡς μὴ πολλὰς πληγὰς λάβωμεν. (16) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, καὶ ὑμᾶς τοὺς Ἀθηναίους ἀκούω δεινοὺς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια καὶ μάλα ὄντος δεινοῦ τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι, καὶ τοὺς κράτιστους μέντοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἄρχειν ἀξιοῦνται· ὥστε ὦρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν. (17) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐτοιμὸς εἰμι τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἔχων, ἐπειδὴν δειπνήσωμεν, ἵεναι καταληψόμενος τὸ ὄρος· ἔχω δὲ καὶ ἡγεμόνας· οἱ γὰρ γυμνήτας τῶν ἐφεπομένων ἡμῖν κλωπῶν ἐλαβόν τινας ἐνεδρεύσαντες καὶ τούτων πυκνὰ νομαὶ ὅτι οὐκ ἄβαστον ἐστὶ τὸ ὄρος, ἀλλὰ νέμεται αἰεὶ καὶ βουσί· ὥστε ἐάνπερ ἅπαξ λάβωμέν τι τοῦ ὁρους, βατὰ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις ἔσται. (18) Ἐλπίζω δὲ οὐδὲ τοὺς πολεμίους μενεῖν ἔτι, ἐπειδὴν ἰδῶσιν ἡμᾶς ἐν τῷ ὁμοίῳ ἐπὶ τῶν ἄκρων· οὐδὲ γὰρ νῦν ἐθέλουσι καταβαίνειν ἡμῖν εἰς τὸ ἴσον. (19) Ὁ δὲ Χειρίσοφος εἶπε, Καὶ τί δεῖ σὲ ἵεναι καὶ λιπεῖν τὴν ὀπισθοφυλακίαν; ἀλλὰ ἄλλους πέμψον, ἂν μὴ τινες ἐθελοῦσιοι φαίνωνται. (20) Ἐκ τούτου Ἀριστάνωμος Μεθυδριεὺς ἔρχεται διπλῆτας ἔχων καὶ Ἀριστεᾶς Χίος γυμνήτας καὶ Νικόμαχος Οἰταῖος γυμνήτας καὶ σύνθημα ἐποιήσαντο ὁπότε ἔχοιεν τὰ ἄκρα πυρὰ καίειν πολλά. (21) Ταῦτα συνθέμενοι ἡρίστων· ἐκ δὲ τοῦ ἀρίστου προήγαγεν ὁ Χειρίσοφος τὸ στράτευμα πᾶν ὡς δέκα σταδίου πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοῖται ταύτῃ προσεῖναι.

22. Ἐπειδὴ δὲ ἐδειπνήσαν καὶ νῦν ἐγένετο. Οἱ μὲν ταχθέντες ὄρχοντο, καὶ καταλαμβάνουσι τὸ ὄρος, οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀνεπαύοντο. Οἱ δὲ πολέμιοι ἐπεὶ ᾗσθητο ἔχόμενον τὸ ὄρος, ἐγρηγόρεσαν καὶ ἔκαιον πυρὰ πολλὰ

corpora. Ac mons quidem hic qui conspicitur, amplius quam ad stadia sexaginta porrigitur, cum nulli usquam homines, qui nos observent, adpareant, præterquam in hac via: quapropter multo potius fuerit, et in aliquam montis deserti partem furtim ut invadamus clam operam dare, et ipsis, si poterimus, præripiamus, quam adversus loca munita et homines paratos dimicare. Nam longe facilius est sine prælio via ardua ire, quam plana, si hostes omni ex parte adsint: nocte etiam quæ ante pedes sunt melius quis cernat, si absque pugna pergere liceat, quam interdiu, si pugnet: aspera quoque pedibus via, iis qui sine prælio iter faciunt facilius est, quam plana iis quorum feriuntur capita. Posse autem fieri ut furtim jam agamus mihi quidem videtur, cum noctu ita pergere liceat, ut minime conspiciamur; liceat etiam eosque discedere, ut nullum iis nostri indicium præbeamus. Censeo etiam nos, hac si parte eos invasuros simulemus, reliquas montis partes desertiores reperturos: nam hic potius hostes conferti substituerint. Verum quid ego de furto consulto? Nam vos equidem, Chirisophe, Lacedæmonios, quotquot optumatum estis, statim a pueris furta meditari audio: nec esse turpe, sed necessarium furari, quæ lex auferre non vetat. Ut autem quam solertissime furemini detisque operam ut lateatis, legibus utique apud vos sancitum est, ut, si in furto deprehendimini, flagris cædamini. Itaque jam tibi idonea admodum opportunitas est institutionem ostendendi, et vero etiam cavendi ne deprehendatur, dum partem aliquam montis furtim invadimus, ut ne multas plagas accipiamus. At vero, inquit Chirisophus, et ego vos audio Athenienses solertia publicas opes furandi valere (quanquam gravissimum furanti periculum sit propositum), et vero optimates potissimum, siquidem apud vos optimates digni qui magistratum gerant censeantur: itaque jam tibi quoque tempus est oblatum institutionis vestræ specimen edendi. Ego vero, ait Xenophon, paratus sum ut cum extremo agmine, posteaquam cibum ceperimus, pergam ac montem occupem. Duces etiam itineris habeo: quippe milites expediti de furibus quosdam illis, qui nos sequuntur, ex insidiis ceperunt; atque ex his audio montem non esse inaccessum, sed in eo tum a capris tum a bobus pastum quæri: adeo ut, si semel aliquam montis partem ceperimus, jumentis etiam loca erunt pervia. At ne hostes quidem diutius mansuros spero, posteaquam nos pariter cum ipsis in summis verticibus viderint: neque enim hoc tempore in æquum nobiscum volunt locum descendere. Et Chirisophus, Cur te, inquit, ire oportet, ac curam agminis extremi relinquere? quin alios mittito, nisi se quidam sponte obtulerint. Tum vero Aristonymus Methydriensis cum gravis armatura venit militibus, et Aristæas Chius cum expeditis, cum expeditis etiam Nicomachus Cætaeus: atque id signum convenit, ut cum montis vertices occupassent, multos accenderent ignes. His ita compositis prandent; et a prandio copias omnes Chirisophus decem fere stadia hostes versus copulavit, ut quam maxime exercitum hac adducturus videretur.

Cœnati cum essent ac nox advenisset, profecti sunt ii quibus erat hoc datum negotii, montemque occupant; ceteri ibi infra montem quiescebant. At hostes ubi montem occupatum intellexere, vigilias egerunt, totaque nocte multos

διὰ νυκτός. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν, οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνοντες κατὰ τὰ ἄκρα ἐπῆσαν. (24) Τῶν δ' αὖ πολεμίων τὸ μὲν πολὺ ἔμενεν ἐπὶ τῇ υπερβολῇ τοῦ ὄρους, μέρος δ' αὐτῶν ἀπῆντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. Πρὶν δὲ ἡμεῶς εἶναι τοὺς πολλοὺς ἀλλήλων συμμιγνύσασιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ δυόκουσιν. (25) Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων ὁρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους, Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείτετο σὺν τοῖς ὀπλίταις. (26) Οἱ δὲ πολέμιοι οἱ ἐπὶ τῇ ὁδῷ ἐπειδὴ τὸ ἄνω ἑώρων ἡττώμενον, φεύγουσι· καὶ ἀπέθανον μὲν οὐ πολλοὶ αὐτῶν, γέβρα δὲ πάμπολλα ἐλήφθη· ἃ οἱ Ἕλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες ἀχρεῖα ποιοῦν. (27) Ὡς δ' ἀνέβησαν, θυσαντες καὶ τρόπαιον στησάμενοι κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον, καὶ εἰς κώμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἦλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταόχους σταθμοὺς πέντε παρασάγγας τριάκοντα· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε· χωρία γὰρ ὥκουν ἰσχυρὰ οἱ Ταόχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκοιμημένοι. (2) Ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο πρὸς χωρίον θ' πόλιν μὲν οὐκ εἶχεν οὐδ' οἰκίας, συνεληλυθότες δ' ἦσαν αὐτόσε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλὰ, Χειρίσοφος μὲν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἤκων· ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἀπέκαμινεν, ἄλλη προσῆλθε καὶ αὐτὴ ἄλλη· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περιστῆναι, ἀλλὰ ποταμὸς ἦν κύκλῳ. (3) Ἐπειδὴ δὲ Ξενοφῶν ἦλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφυλάξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὀπλίταις, ἐνταῦθα δὴ λέγει Χειρίσοφος, Εἰς καλὸν ἤκατε· τὸ γὰρ χωρίον αἰρετέον· τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληψόμεθα τὸ χωρίον. (4) Ἐνταῦθα δὴ κοινῇ ἐβουλεύοντο· καὶ τοῦ Ξενοφώντος ἔρωτωντος τί τὸ καλῶν εἴη εἰσελθεῖν εἶπεν ὁ Χειρίσοφος, [Ἀλλὰ] μία αὕτη πάροδος ἐστὶν ἣν ὁρᾷς· ὅταν δέ τις ταύτῃ πειρᾶται παρίεναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπερεχούσης πέτρας· ὅς δ' ἂν καταληφθῇ, οὕτω διατίθεται. Ἄμα δ' ἔδειξε συντετριμμένους ἀνθρώπους καὶ σκέλη καὶ πλευράς. (5) Ἦν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφών, ἄλλο τι ἢ οὐδὲν κωλύει παρίεναι; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρῶμεν εἰ μὴ ὀλίγους τούτους ἀνθρώπους, καὶ τούτων δύο ἢ τρεῖς ὀπλισμένους. (6) Τὸ δὲ χωρίον, εἰ καὶ σὺ ὁρᾷς, σχεδὸν τρία ἡμίπλεθρά ἐστιν ὃ δεῖ βαλλομένους διελθεῖν. Τούτου δὲ ὅσον πλεθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλαις, ἀνθ' ὧν ἐσθηκότες ἄνδρες τί ἂν πάσχοιεν ἢ ὑπὸ τῶν φερομένων λίθων ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λοιπὸν οὖν ἡδὴ γίγνεται ὡς ἡμίπλεθρον, ὃ δεῖ ὅταν λωφῇσωσιν οἱ λίθοι παραδραμεῖν. (7) Ἀλλὰ εὐθὺς, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὴν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ προσιέναι, φέρονται οἱ λίθοι πολλοί. Αὐτὸ ἂν, ἔφη, τὸ δέον εἶη· βᾶττον γὰρ ἀναλώσωσι τοὺς λίθους. Ἀλλὰ πορευώ-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

accenderunt ignes. Cum dies advenisset, Chirisophus facta re sacra suos recta via duxit; et illi, qui montem occuparant, in jugis in hostes contenderunt. Hostium vero vicissim pars maxima montis in superiore transitu manebat, pars eorum iis qui in jugis erant obviam ibat. Priusquam vero multæ copiæ utriusque gentis convenissent, manus inter se conserunt ii qui juga tenebant; vincuntque Græci et hostes persequuntur. Interea etiam de planitie peltastæ Græci ad acie congressos cursu ferebantur: et Chirisophus gradatim quidem sed celeriter cum gravis armaturæ militibus subuequebatur. At hostes qui in via substituerant, cum suorum partem in summo monte victam cernerent, fugam arripiunt: et ex iis nonnulli periere, permultaque capta sunt scuta; quæ Græci gladiis ita cædebant, ut ad usum bellicum inutilia redderent. Cum adscendissent, facta re sacra, tropæoque constituto, in planitiem et vicos multis bonis refertos descenderunt.

CAPUT VII.

Inde castris quinque, parasangas triginta ad Tauchos progressi sunt; et commeatus jam deficiebat: nam Taochi munitis in locis habitabant, in quibus commeatus etiam omnes eo subvectos tenebant. Cum in locum pervenissent, ubi tametsi nec erat oppidum, nec domus, tamen illuc conveniant et viri et mulieres et jumenta multa, Chirisophus hunc, ut primum eo venit, adortus est: cumque primus ordo re gerenda fatigaretur, alius accedebat, ac rursus alius: nam conferti locum, quia fluvius undique cingebat, circumstare non poterant. Ubi vero Xenophon cum extremo agmine et peltastis gravisque armaturæ militibus venit, hic Chirisophus, Opportune, inquit, ades; nam locus hic nobis capiendus est: neque enim exercitui suppetet commeatus, nisi locum ceperimus. Ibi tum consilia communiter capiebant; cumque Xenophon interrogaret quidnam esset quod impediret, quominus ingrederentur, Unus utique, ait Chirisophus, hic aditus est, quem vides: et cum quis per hunc transire conatur, lapides de saxo illo eminente devolvunt: quisquis autem his tactus fuerit, ita adficitur. Simul ei monstrabat homines, quibus et crura et costæ confractæ essent. Quod si lapides, inquit Xenophon, absumpserint, numquid aliud an nihil erit quod nos quominus transeamus impediatur? nec enim ex adverso videmus ullos, præter paucos hosce homines; et ex iis duos tresve armatos. Locus autem, ut ipse vides, fere sesquiplethrum patet, quod nos ictibus expositos emetiri oportet. Hujus autem loci tantum, quantum plethri mensuram æquet, pinis magnis per intervalla dispositis densum est, ad quas si viri consistent, quid vel a jactis vel a devolutis saxis incommodi tulerint? Jam restat igitur dimidium plethri, quod quidem spatium, ubi lapides cessaverint, cursu conficiendum est. At ubi primum, inquit Chirisophus, pergere ad locum illum densum coeperimus, multi in nos ingeruntur lapides. Hoc ipsum, inquit Xenophon, nobis utile fuerit: nam eo citius haud dubie lapides absumunt. Verum age jam ad eum locum per-

μεθα ἔνθεν ἡμῖν μικρόν τι παραδραμεῖν ἔσται, ἣν δυνώμεθα, καὶ ἀπελθεῖν ῥάδιον, ἣν βουλώμεθα.

8. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο Χειρίσοφος καὶ Ξενοφῶν καὶ Καλλίμαχος Παβράσιος λοχαγός· τούτου γὰρ ἡ ἡγεμονία ἦν τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγῶν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ· οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῷ ἀσφαλεῖ. Μετὰ τοῦτο οὖν ἀπῆλθον ὑπὸ τὰ δένδρα ἄνθρωποι ὡς ἐβδομήκοντα, οὐκ ἄθροοι ἀλλὰ καθ' ἓνα, ἕκαστος φυλακτόμενος ὡς ἐδύνατο. (9) Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφάλιος καὶ Ἀριστώνυμος Μεθυδριεύς καὶ οὗτοι τῶν ὀπισθοφυλάκων λοχαγοὶ ὄντες, καὶ ἄλλοι δὲ, ἐφέστασαν ἔξω τῶν δένδρων· οὐ γὰρ ἦν ἀσφαλὲς ἐν τοῖς δένδροις ἐστάναι πλείον ἢ τὸν ἓνα λόγον. (10) Ἐνθα δὲ Καλλίμαχος μηχανᾷται τι προέτρεχεν ἀπὸ τοῦ δένδρου ὅφ' ὃ ἦν αὐτὸς δύο ἢ τρία βήματα· ἐπεὶ δὲ οἱ λίθοι φέροντο, ἀνεχάζετο εὐπετῶς· ἐφ' ἑκάστης δὲ προδρομῆς πλέον ἢ δέκα ἄμαξαι πετρῶν ἀνηλίσκοντο. (11) Ὁ δὲ Ἀγασίας ὡς ὁρᾷ τὸν Καλλίμαχον ἃ ἐποίει, καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν θεώμενον, δέας μὴ οὐ πρῶτος παραδράμοι εἰς τὸ χωρίον, οὔτε τὸν Ἀριστώνυμον πλησίον ὄντα παρακαλέσας οὔτε Εὐρύλοχον τὸν Λουσιέα ἐταίρους ὄντας οὔτε ἄλλον οὐδένα χωρεῖ αὐτὸς, καὶ παρέρχεται πάντας. (12) Ὁ δὲ Καλλίμαχος ὡς ἑώρα αὐτὸν παρίοντα, ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ τῆς ἴτους· ἐν δὲ τούτῳ παρέθει αὐτοὺς Ἀριστώνυμος Μεθυδριεύς, καὶ μετὰ τοῦτον Εὐρύλοχος Λουσιεύς· πάντες γὰρ οὗτοι ἀντεποιοῦντο ἀρετῆς καὶ διηγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους· καὶ οὕτως ἐρίζοντες αἰροῦσι τὸ χωρίον ὡς γὰρ ἅπας εἰσέδραμον, οὐδεὶς πέτρος ἄνωθεν ἠνέχθη. (13) Ἐνταῦθα δὲ δεινὸν ἦν θέαμα. Αἱ γὰρ γυναῖκες ῥίπτουσαι τὰ παιδία εἴτα καὶ ἑαυτὰς ἐπικατεῖρῃπτουν, καὶ οἱ ἄνδρες ὡσαύτως. Ἐνθα δὲ καὶ Αἰνέας Στυμφάλιος λοχαγὸς ἰδὼν τινα θέοντα ὡς ῥίποντα ἑαυτὸν στολὴν ἔχοντα καλὴν ἐπιλαμβάνεται ὡς κωλύσων. (14) Ὁ δὲ αὐτὸν ἐπισπᾷται, καὶ ἀμφοτέροι ὥχοντο κατὰ τῶν πετρῶν φερόμενοι καὶ ἀπέθανον· ἐντεῦθεν ἄνθρωποι μὲν πᾶν ὀλίγοι ἐλήφθησαν, βόες δὲ καὶ ὄνοι πολλοὶ καὶ πρόβατα.

15. Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλύβων σταθμοὺς ἑπτὰ παρασάγγας πεντήκοντα. Οὗτοι ἦσαν ὧν διῆλθον ἀλκιμώτατοι, καὶ εἰς χεῖρας ἤσαν. Εἶχον δὲ θώρακας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤτρου, ἀντὶ δὲ τῶν πτερύγων σπάρτα πυκνὰ ἐστραμμένα. (16) Εἶχον δὲ καὶ κνημίδας καὶ κράνη καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχαίριον δσον ἐξήλην Λακωνικὴν, ὃ ἔσφαττον ἰὼν κρατεῖν δύναιντο, καὶ ἀποτέμνοντες ἂν τὰς κεφαλὰς ἔχοντες ἐπορεύοντο, καὶ ἦδον καὶ ἐχόρευον ὅποτε οἱ πολέμιοι αὐτοὺς ὄψεσθαι ἐμελλον. Εἶχον δὲ καὶ δόρυ ὡς πεντεκαίδεκα πηγῶν μίαν λόγχην ἔχον. (17) Οὗτοι ἐνέμενον ἐν τοῖς πόλισμασιν· ἐπεὶ δὲ παρέλθοιεν οἱ Ἕλληνες, εἶποντο αἰεὶ μαχόμενοι. Ὁκουν δὲ ἐν τοῖς ὄχυροῖς, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐν τούτοις ἀνακεκομισμένοι ἦσαν ὥστε μηδὲν λαμβάνειν αὐτόθεν τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ διετράφησαν τοῖς κτήνεσιν ἃ ἐκ τῶν Ταόχων ἔλαβον. (18) Ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνες ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν Ἀρπασον ποταμὸν, εὖρος τεττάρων πλῆθρον.

gamus, unde paulum erit cursu transeundum, si quidem poterimus; et abire facile fuerit, si voluerimus.

Dehinc profecti sunt Chirisophus, et Xenophon, et Callimachus Parrhasius, cohortis praefectus; hic enim ducis inter agminis extremi praefectos officium eo die obtinebat: ceteri cohortium praefecti in tuto manebant. Posthac igitur homines fere septuaginta sub arbores sese conferebant, non conferti, sed singulatum, cavente sibi ut potuit unoquoque. Agasias autem Stymphalius et Aristonymus Methydriensis, qui et ipsi postremi agminis cohortium ductores erant, atque alii etiam, remoti ab arboribus subsistebant: neque enim tuto plus quam una cohors apud arbores stare poterat. Ibi tum quiddam etiam machinatur Callimachus: ab arbore, sub qua stationem ipse nactus erat, passus duos aut tres procurrebat; cum vero lapides jaciebantur, expedit se in tutum recipiebat: ad singulos autem procursus plus quam decem saxorum plaustra absumebantur. At Agasias ubi, quae faceret Callimachus, toto spectante exercitu, vidit, veritus ne primus in locum excurreret, nec Aristonymo sibi proximo advocato, nec Eurylocho Lusiat, qui sodales ejus erant, nec quoquam alio, solus eo tendit, et antevertit omnes. Callimachus autem, ut eum se praetereuntem vidit, oras clypei ipsius apprehendit: ac interea Aristonymus Methydriensis eos cursu praeterit, et post ipsum Eurylochus Lusiatas: nam hi omnes virtutis gloriam sibi vindicabant, deque hac inter se certabant, atque dum hoc modo contenderent, locum capiunt. Nam cum primum illic irruissent, nullus lapis amplius desuper volvebatur. Ibi tum horrendum objectum erat spectaculum: nam mulieres projectis parvulis liberis, super eos deinde se ipsas etiam praecipitabant; similiter viri quoque. Hic vero Aeneas etiam Stymphalius, cohortis praefectus, currentem quendam ut se praecipitem daret conspicatus, elegante amictum veste, prehendit hominem ne id faceret impediturus. Verum hic secum illum trahit, et ambo per saxa praecipites acti sunt, atque interierunt. Capti sunt proinde hoc loco perpauci homines, boves vero et asini et pecora multa.

Inde per Chalybum agros castris septem, parasangas quinqueaginta progressi sunt. Hi omnium, per quorum agros Graeci fecerunt iter, fortissimi erant, atque adeo manus cum eis conserebant: loricas lineas ad imum usque ventrem pertinentes habebant; ac pro alis funes densos contortos. Erant eis et tibiurum tegumenta et galeae, ac juxta zonam sica, instar Laconici gladioli falcati, qua, quos in potestatem suam redigere potuerint, jugulabant; capitaque cum abscedissent, cum iis abibant; caneabant etiam et saltabant, quoties hostes ipsos conspecturi erant. Habebant et hastam quindecim fere cubitorum, cui unus erat mucro. Manebant illi quidem in oppidis: ubi vero Graeci praeteriissent, sequebantur eos semper pugnautes: in locis autem munitis habitabant, in quae commeatus etiam comportaverant: adeo ut nihil ex eo loco Graeci caperent, sed iis jumentis alerentur, quae ex Taochorum agro ceperant. Inde ad amnem Harpasum, cujus erat quatuor plethrorum latitudo, Graeci

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθινῶν σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι διὰ πεδίου εἰς κόμας· ἐν αἷς ἐμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (19) Ἐντεῦθεν δὲ ἦλθον σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα καὶ οἰκουμένην ἣ ἐκαλεῖτο Γυμνίας. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς χώρας ἄρχων τοῖς Ἑλλήσιν ἡγεμόνα πέμπει, ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἄγοι αὐτούς. (20) Ἐλθὼν δ' ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἄξει αὐτοὺς πάντε ἡμερῶν εἰς χωρίον ὅθεν ὄφονται θάλατταν· εἰ δὲ μὴ, τεθνάναι ἐπηγγέλλετο. Καὶ ἡγούμενος ἐπειδὴ ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἑαυτοῖς πολεμίαν, παρεκλεῖυτο αἰθεῖν καὶ φθεῖρειν τὴν χώραν· ὃ καὶ ὄηλον ἐγένετο ὅτι τούτου ἕνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας. (21) Καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ ὄρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· ὄνομα δὲ τῷ ὄρει ἦν Θήχης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ κατείδον τὴν θάλατταν, κραυγὴ πολλὴ ἐγένετο. (22) Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφυλάκες ᾤκηθησαν ἐμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἶποντο γὰρ καὶ ὀπισθεν οἱ ἐκ τῆς καιομένης χώρας, καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφυλάκες ἀπέκτεινάν τέττινας καὶ ἐζώγρησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι, καὶ γέρρα ἔλαβον ὁμοειδῶν βοῶν ὡμοβοεῖα ἀμφὶ τὰ εἰκοσιν. (23) Ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλείων τε ἐγίνετο καὶ ἐγγύτερον καὶ οἱ αἰεὶ ἐπιόντες ἔθεον δρόμῳ ἐπὶ τοὺς αἰεὶ βοῶντας καὶ πολλῶν μεζῶν ἐγίνετο ἡ βοὴ· ὅσω δὴ πλείους ἐγίνοντο, ἐδόκει δὴ μεζῶν τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι. (24) Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱππέας ἀναλαβὼν παρεδόθηεν· καὶ τάχα δὴ ἀκούουσι βοῶντων τῶν στρατιωτῶν θάλαττα θάλαττα καὶ παρεγγύνωντων. Ἐνθα δὴ ἔθεον ἅπαντες καὶ οἱ ὀπισθοφυλάκες, καὶ τὰ ὑποσύγια ἡλαύνετο καὶ οἱ ἵπποι. (25) Ἐπεὶ δὲ ἀφικοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄχρον, ἐνταῦθα δὴ περιέβαλλον ἀλλήλους καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγούς δακρύοντες. Καὶ ἑξαπίνης ἔστου δὴ παρεγγυήσαντος οἱ στρατιῶται φέρουσι λίθους καὶ ποιοῦσι κολωνὸν μέγαν. (26) Ἐνταῦθα ἀνέτιθεσαν δερμάτων πλῆθος ὡμοβοειῶν καὶ βακτηρίας καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέρρα, καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτὸς τε κατέκειμεν τὰ γέρρα καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. (27) Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα οἱ Ἑλλήνες ἀποπέμπουσιν δῶρα δόντες ἀπὸ κοινοῦ ἵππον καὶ φιάλην ἀργυρᾶν καὶ σκευὴν Περσικὴν καὶ δαρεικούς δέκα· ἥτει δὲ μέγιστα τοὺς δακτυλοὺς, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Κώμην δὲ δεῖξας αὐτοῖς ὁ σκηνήσους καὶ τὴν δόδον ἣν πορεύονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἑσπέρα ἐγένετο, ὥχετο τῆς νυκτὸς ἀπῴων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν οἱ Ἑλληνες διὰ Μάκρωνων σταθμούς τρεῖς παρασάγγας δέκα. Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφικοντο ἐπὶ τὸν ποταμὸν δεξιὴν τὴν τῶν Μάκρωνων καὶ τὴν τῶν Σκυθινῶν. (2) Ἐἶχον δ' ὑπερδέξιον χωρίον ὅον χαλεπώτατον καὶ ἐξ ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμὸν, εἰς δὲ ἐνέβαλλεν ὁ δριζὼν δι' οὗ ἔδει διαβῆναι. Ἦν δὲ οὗτος δασὺς δένδροισι παχέσι μὲν οὐ, πυκνοῖς δέ.

pervenere. Hinc per Scythinos castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, per planitiem in vicos; in quibus tri-duum manserunt, ac cibaria parabant. Inde castris quatuor, parasangas viginti progressi, ad urbem magnam opulentamque, incolis frequentem, veniunt; cui nomen erat Gymnias. Ex hac regione princeps ejus itineris ducem Græcis mittit, ut eos per agrum sibi hostilem deduceret. Ipse autem cum venisset, se dierum quinque spatio ducturum eos ad locum aiebat, unde mare conspecturi essent: sin autem, se mortem perpressurum recipiebat. Atque adeo præcedens, postquam in hostile sibi solum ingressus esset, ut agrum incenderent et vastarent hortabatur: ex quo patuit eum hac de causa venisse, non propter aliquam erga Græcos benevolentiam. Ac die quinto sacrum ad montem perveniunt; monti autem nomen erat Theches. Cumque primi in montem evasisent, ac mare conspicerent, magnus eorum clamor extitit. Quem cum Xenophon et agminis extremi milites audissent, arbitrabantur hostes restare alios qui etiam a fronte Græcos invaderent: nam et a tergo nonnulli de exusta regione sequebantur; eorumque aliquos extremi agminis custodes occiderant, aliquos etiam vivos, locatis insidiis, ceperant: scuta quoque fere viginti ex crudo boum hirsutorum corio facta ceperunt. Cum autem augesceret clamor et propius accederet, et qui semper succedebant cursu tenderent ad illos, qui continenter clamabant, ac multo major efficeretur clamor, prout plures utique convenissent, res aliqua sane gravior esse Xenophonit visæ est. Itaque cum conscendisset equum, et Lycium equitesque secum sumpsisset, opem suis laturus adcurrerebat: ac statim quidem audiunt milites, Mare, mare, clamantes, et se mutuo cohortantes. Ibi tum currebant universi, etiam agminis extremi milites, cum quidem et iumenta cito agerentur et equi. Posteaquam universi in jugum pervenissent, tum vero se invicem, et duces et cohortium ductores, fuscis interea lacrimis, amplexabantur. Ac repente, incertum cujus jassu, lapides congerunt milites, et magnum excitant tumultum. Huc scutorum ex crudo boum corio factorum numerum magnum, et baculos, et gerra hostibus erepta, imponebant; ipse etiam itineris dux gerra concidebat, et aliis idem ut facerent suadebat. Post hæc Græci ducem itineris dimittunt, cum ei donassent ex communi thesauro equum, et pateram argenteam, et ornatum Persicum, et daricos decem: annulos autem in primis petebat, multosque adeo a militibus accepit. Cum vicum eis monstrasset, quo diversuri essent, et viam qua ad Macronas progredi posset, ubi vespera facta erat, noctu discessit.

CAPUT VIII.

Inde Græci per Macronas castris tribus, parasangas decem progressi sunt. Ac primo quidem die ad amnem perveniunt, qui Macronum et Scythinorum regionem terminabat. Erat illis ad dextram locus editus quam difficillimus, et ad sinistram alius amnis, in quem ille, qui agros utriusque nationis terminabat, influebat; qui sane trajiendus erat. Consitus hic erat arboribus non densis quidem, sed frequenti-

Ταῦτα ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες ἔκοπτον, σπεύδοντες ἐκ τοῦ χωρίου ὡς τάχιστα ἐξελεῖν. (3) Οἱ δὲ Μάκρωνες ἔχοντες γέβρα καὶ λόγχας καὶ τριχίνους χιτῶνας καταντιπέρας τῆς διαβάσεως παρατεταγμένοι ἦσαν καὶ ἀλλήλοις διεκελεύοντο καὶ λίθους εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν, ἐξικνούντο δὲ οὐ οὐδ' ἔβλαπτον οὐδέν.

4. Ἐνθα δὴ προσέρχεται τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων οὗτοι γινώσκου τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἶμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην πατρίδα εἶναι· καὶ εἰ μὴ τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. (5) Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, ἔφη, ἀλλὰ διαλέγου καὶ μάθε πρῶτον τίνας εἰσίν. Οἱ δ' εἶπον ἐρωτήσαντος ὅτι Μάκρωνες. Ἐρώτα τοίνυν, ἔφη, αὐτοὺς τί ἀντιτετάχεται καὶ χρῆζουσιν ἡμῖν πολέμιοι εἶναι. (6) Οἱ δ' ἀπεκρίναντο, Ὅτι καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν ἐρχεσθε. Λέγειν ἔκλευσον οἱ στρατηγοὶ ὅτι οὐ κακῶς γε ποιήσαντες, ἀλλὰ βασιλεῖ πολέμῃσαντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θάλατταν βουλόμεθα ἀφικέσθαι. (7) Ἡρώτων ἐκείνοι εἰ δεῖεν ἂν τούτων τὰ πιστά. Οἱ δ' ἔφασαν καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλειν. Ἐντεῦθεν διδόασιν οἱ Μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην τοῖς Ἕλλησιν, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκείνοις Ἑλληνικὴν ταῦτα γὰρ ἔφασαν πιστὰ εἶναι· θεοὺς δὲ ἐπεμαρτύραντο ἀμφοτέροι.

8. Μετὰ δὲ τὰ πιστὰ εὐθὺς οἱ Μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέκοπτον τὴν τε δὸδὸν ὠδοποιοῦν ὡς διαβιδάσαντες ἐν μέσοις ἀναμεμιγμένοι τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἀγορὰν ὅαν ἐδύναντο παρῆχον, καὶ παρήγαγον ἐν τρισὶν ἡμέραις ἕως ἐπὶ τὰ Κόλχων ὄρια κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας. (9) Ἐνταῦθα ἦν ὄρος μέγα, προσβατὸν δέ· καὶ ἐπὶ τούτου οἱ Κόλχοι παρατεταγμένοι ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάξαντο κατὰ φάλαγγα ὡς οὕτως ἄξοντες πρὸς τὸ ὄρος· ἔπειτα δὲ ἴδοξε τοῖς στρατηγοῖς βουλευσάσθαι συλλεγεῖσιν ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνιοῦνται. (10) Ἐλεξεν οὖν Ξενοφῶν ὅτι δοκεῖ παύσαντας τὴν φάλαγγα λόχους ὀρθίους ποιῆσαι· ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθὺς· τῇ μὲν γὰρ ἀνοδὸν τῇ δὲ εὐδὸν εὐρήσομεν τὸ ὄρος· καὶ εὐθὺς τοῦτο ἀθυμίαν ποιήσει δταν τεταγμένοι εἰς φάλαγγα ταύτην διεσπασμένην ὁρῶσιν. (11) Ἐπειτα ἦν μὲν ἐπὶ πολλοὺς τεταγμένοι προσάγωμεν, περιττεύουσιν ἡμῶν οἱ πολέμιοι καὶ τοῖς περιττοῖς χρήσονται, ὅτι ἂν βούλωνται· ἐὰν δὲ ἐπ' ὀλίγων τεταγμένοι ὡμεν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν εἰ διακοπείη ἡμῶν ἡ φάλαγξ ὑπὸ ἀθρόων καὶ βελῶν καὶ ἀνθρώπων πολλῶν ἐμπεσόντων· εἰ δὲ πῃ τοῦτο ἔσται, τῇ ὅλῃ φάλαγγι κακὸν ἔσται. (12) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ ὀρθίους τοὺς λόχους ποιησαμένους τοσοῦτον χωρίον κατασχεῖν διαλείποντας τοῖς λόχοις ὅσον ἕξω τοὺς ἐσχάτους λόχους γενέσθαι τῶν πολεμίων κεράτων· καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε τῶν πολεμίων φάλαγγος ἕξω οἱ ἐσχατοὶ λόχοι, καὶ ὀρθίους ἄγοντες οἱ κράτιστοι ἡμῶν πρῶτον προσίσσιν, ἥ τε ἂν εὐδὸν ἡ ταύτη ἕκαστος ἀξεί ὁ λόχος. (13) Καὶ εἰς τε τὸ διαλείπον οὐ βράδιον ἔσται τοῖς πολεμίοις εἰσελθεῖν ἐνθεν καὶ ἐνθεν λόγων ὄντων, διακόψαι τε οὐ βράδιον ἔσται λό-

bus. Has Græci, cum accessissent, cædebant, id operam sedulo dantes, ut quam celerrime de hoc loco evaderent. At Macrones, ornati gerris et hastis et tunicis quas e pilis contextis fecerant, exadversum trajiciendi locum instructi stabant, ac se mutuo cohortabantur, lapidesque in amnem jaciebant: verum ne sic quidem ad Græcos pertingebant, nec quemquam lædebant.

Ibi tum ad Xenophontem ex peltastis vir quidam accedit, qui servitutem Athenis se servisse profiteretur, diceretque adeo linguam se illorum hominum agnoscere. Atque arbitrator, inquit, meam hanc esse patriam: ac, nisi quid vetat, volo cum eis colloqui. Nihil vero, ait ille, vetat, quin colloquere cum eis, ac primum ex iis discito, quinam hominum sint. Dixerunt illi, interrogante eo, Macrones se esse. Quære igitur, inquit Xenophon, cur aciem adversus nos instruxerint, velintque nostri esse hostes. Responderunt illi, Quia vos etiam ad regionem nostram acceditis. Dicere hominem jubebant duces, id sane non eo factum ut ullo vos damno adficiamus, sed posteaquam adversus regem bellum gessimus, in Græciam redimus, et ad mare pervenire volumus. Quærebant illi, num de his fidem dare vellent. Velle se aiebant Græci et dare fidem et accipere. Tum Macrones hastam Græcis barbaricam dant, et illis Græci vicissim Græcam; nam hoc pacto fidem apud se dari aiebant: deos autem utrique testes invocabant.

Posteaquam fides esset data, statim Macrones una cum Græcis arbores cædebant, et viam sternebant, velut trajeturi in alteram ripam, Græcis mediis permisti: forum etiam rerum venalium, quale quidem poterant, suppeditabant; et triduo deducebant, usquequo Græcos in Colchorum montibus sisterent. Erat ibi mons quidem magnus, sed in quem tamen adscendi posset: atque in eo Colchi stabant instructi. Ac primum quidem Græci phalangem contra instruxerunt, quasi sic dispositam aciem ad montem ducturi: sed deinde ducibus collectis visum est deliberandum esse, quo pacto quam præclarissime dimicaturi essent. Itaque Xenophon sibi videri dixit, omitta phalange, cohortes rectas instituendas esse: « Nam phalanx statim, » pergit, « divulsa erit: quippe alibi quidem montem invium, alibi aditu facilem reperiemus, idque mox animi demissionem creabit, quod nostri in phalangem dispositi, hanc ipsam divulsam videbunt. Præterea, si sic instructi in hostes ut multis condensa sit acies tendamus, numero nos superaturi sunt hostes, et illorum opera quibus nos superaverint ad quamcunque vulerint rem usuri sunt; sin ita instructi pergamus ut acies rarior sit, nihil mirum fuerit, si ea nostra phalanx alicubi perrupta sit a confertis tum telis tum hominibus ingruentibus: quod si hoc aliqua in aciei parte acciderit, toti phalangi male erit. Verum arbitrator, ubi cohortes rectas instituerimus, tantum cohortes istas per intervalla dispositas spatii occupare debere, ut extremæ cohortes extra hostium cornua porrectæ sint: atque sic demum erimus cohortes utique extremæ extra hostium phalangem et dum rectas ducemus cohortes, nostrum præstantissimi quique primi ad hostem accedent: quaque locus transitu facilis erit, hac quelibet cohors perget. Neque vero in relictis inter cohortes nostras intervalla proclive erit hostibus ingredi, cum hinc atque hinc constitutæ sint cohortes; nec proclive erit cohortem rectam accedentem per-

χον ὄρθιον προσιώντα. Ἐάν τέ τις πείζηται τῶν λόγων, ὁ πλησίον βοηθήσει· ἦν τε εἰς πηρὶς δύνηται τῶν λόγων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβῆναι, οὐδεὶς μηκέτι μείνῃ τῶν πολεμίων. (14) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἐποίουν ὀρθίους τοὺς λόχους. Ξενοφῶν δὲ ἀπὶ τῶν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ τοῦ δεξιῦ ἔλεγε τοῖς στρατιώταις, Ἄνδρες, οὗτοί εἰσιν οὗς ὁρᾶτε μόνοι ἐτι ἡμῖν ἐμποδὼν τὸ μὴ ἤδη εἶναι ἐνθα παλαί ἐσπεύδομεν· τούτους, ἦν πως δυνώμεθα, καὶ ὠμοὺς δεῖ καταφαγεῖν.

15. Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς χώραις ἕκαστοι ἐγένοντο καὶ τοὺς λόχους ὀρθίους ἐποίησαντο, ἐγένοντο μὲν λόχοι τῶν ὀπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀγδοήκοντα, ὁ δὲ λόχος ἕκαστος σχεδὸν εἰς τοὺς ἑκατὸν· τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς τοξότας τριῇ ἐποίησαντο, τοὺς μὲν τοῦ εὐώνυμου ἕξω, τοὺς δὲ τοῦ δεξιῦ, τοὺς δὲ κατὰ μέσον, σχεδὸν ἑξακοσίους ἑκάστος. (16) Ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ εὐχεσθαι· εὐχόμενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. Καὶ Χειρίσφορος μὲν καὶ Ξενοφῶν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασται τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος ἕξω γενόμενοι ἐπορεύοντο· (17) οἱ δὲ πολέμιοι ὥς εἶδον αὐτοὺς, ἀντιπαρθέοντες οἱ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον διεσπάρσθησαν, καὶ πολλοὶ τῆς αὐτῶν φάλαγγος ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἐποίησαν. (18) Ἰδόντες δὲ αὐτοὺς διαχάζοντες οἱ κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν πελτασται, ὧν ἦρχεν Αἰσχίνης ὁ Ἀκαρνὰν, νομίσαντες φεύγειν ἀνὰ κράτος ἔθεον· καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβαίνουσι· συνεφέπειτο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ὀπλιτικὸν, ὧν ἦρχε Κλεάνορ ὁ Ὀρχομένιος. (19) Οἱ δὲ πολέμιοι, ὥς ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλὰ φυγῇ ἄλλος ἄλλῃ ἐτράπετο. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἀναβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν πολλαῖς κώμαις καὶ τάπητ' ὅδεα πολλὰ ἐχούσας. (20) Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν ἦν ὅ,τι καὶ ἐθαύμασαν· τὰ δὲ σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κηρίων ὅσοι ἔφαγον τῶν στρατιωτῶν πάντες ἄφρονες τε ἐγίγνοντο καὶ ἤμουν καὶ κάτω διεχώρει αὐτοὶ καὶ ὀρθὸς οὐδεὶς ἠδύνατο ἵστασθαι, ἀλλ' οἱ μὲν ὀλίγον ἐδοξοκότες σφόδρα μεθύουσιν ἐώκεσαν, οἱ δὲ πολλοὶ μαινομένοις, οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. (21) Ἐκειντο δὲ οὕτω πολλοὶ ὥς περ τροπῆς γεγεννημένης, καὶ πολλὴ ἦν ἀθυμία. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτὴν που ὥραν ἀνεφρόνου· τρίτῃ δὲ καὶ τετάρτῃ ἀνίσταντο ὥς περ ἐκ φαρμακοποσίας.

22. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς παρασάγγας ἐπτά, καὶ ἦλθον ἐπὶ θάλατταν εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνίδα, οἰκουμένην ἐν τῷ Εὐξεινῷ Πόντῳ, Σινωπέων ἀποικίαν ἐν τῇ Κόλχων χώρᾳ. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα ἐν ταῖς τῶν Κόλχων κώμαις· κἀντεῦθεν ὁρμώμενοι ἐληίζοντο τὴν Κόλχίδα. (23) Ἀγορὰν δὲ παρεῖχον τῷ στρατοπέδῳ Τραπεζοῦντιοι, καὶ ἐδέξαντό τε τοὺς Ἕλληνας καὶ ξένια ἔδωσαν βοῦς καὶ ἀγρίαι καὶ ὄϊνον. (24) Συνδιεπράττοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίον Κόλχων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων, καὶ ξένια καὶ παρ' ἐκείνων ἦλθον βόες. (25) Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν θυσίαν ἦν εὐχάντο παρεσκευάζοντο· ἦλθον δ' αὐτοῖς ἱκανοὶ βόες ἀποθῦσαι

rumpere. Quod si ex cohortibus aliqua laboraverit, ope feret proxima : et si una de cohortibus in verticem aliquo modo adscendere poterit, hostium nemo amplius erit qui subsistat. » Hæc decreta sunt : atque adeo rectas cohortes instituerunt. Et Xenophon a latere dextro ad lævum pergens, hæc habuit ad milites verba, « Hi quos cernitis, viri, soli nobis adhuc impedimento sunt quominus jam istic simus quo jam dudum properamus : hos, si quo modo possimus, vel crudos devoremus oportet. »

Posteaquam suis quique locis constiterant, ac rectas sibi instituerant cohortes, gravis armaturæ cohortes octoginta circiter fuere, quælibet cohors centenis fere militibus constabat : peltastas vero et sagittarios trifariam disposuerunt, alios extra sinistrum cornu, alios extra dextrum, alios acie media ; singulis in partibus fere sexcentos. Deinde diis vota nuncuparent milites edixere duces ; ac vota ubi nuncupassent et præcæ cecinissent, iter pergebant. Et Chiriso-phus atque Xenophon quique cum ipsis erant peltastæ ita pergebant, ut extra hostium essent phalangem. Hostes autem, eos ubi vidissent, contra perrexere : et partim latum dextrum, partim sinistrum versus sunt distracti, atque adeo mediam ipsorum aciem magna ex parte vacuum reliquerunt. Eos cum peltastæ, qui Arcadio erant in agmine, quibusque Æschines Acarnan præerat, intervallo relicto conspexissent, rati homines fugere, totis viribus currebant : atque hi primi in montem adscendunt : subsequerantur hos gravis etiam armaturæ milites Arcadici, quibus Cleanor Orchomenius præerat. At hostes, posteaquam currere cœperunt illi, non constiterunt amplius, sed alius alio fuga elapsi sunt. Græci cum adscendissent, multis in vicis castra locarunt, atque his sane commeatus copia abundantibus. Et in ceteris quidem nihil erat, quod mirati sunt : verum alvearia illic erant multa, et de favis quotquot ex militibus comedebant, omnes et amentes fiebant, et vomebant, et ipsis egerebatur infra, et rectus stare nemo potuit : sed qui paulum edebant, valde ebriis erant similes ; qui multum, furentibus : nonnulli etiam morientibus. Jacebant autem ita multi, quasi cum in fugam versi fuissent, et magna erat militum tristitia. Postridie nemo quidem mortuus erat, sed eadem fere hora mentis rursum compotes fiebant : die tertio et quarto surgebant, velut ex medicamenti haustu.

Inde castris binis, parasangas septem progressi sunt, et ad mare pervenerunt, in Trapezuntem, urbem Græcam incolis frequentem, ad Pontum Euxinum, coloniam Sinopensium, in Colchorum regione sitam. Hic dies circiter triginta commorati sunt, Colchorum in vicis, atque hinc-factis incursionibus prædas e Colchide agebant. Forum in exercitu rerum venalium Trapezuntii præbebant, Græcosque tum exceperunt, tum munera iis hospitalia donarunt boves et farinam et vinum. Cum iis etiam pro Colchis finitimis, qui maxima ex parte habitabant in planitie, transigebant : quin et ab illis tanquam munera hospitalia venerunt boves. Postea sacrificium, quod voverant, parabant : ac boves ad eos adlati sunt qui sufficerent sacrificiis Jovi Servatori, et Herculi

τῷ Διὶ τῷ σωτῆρι καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἡγεμόσυνα καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἃ εὐξάντο. Ἐποίησαν δὲ καὶ ἀγῶνα γυμνικὸν ἐν τῷ ὄρει ἐνθάπερ ἐσκήνουν. Ἐλόντο δὲ Δρακόντιον Σπαρτιάτην, ὃς ἔφυγε παῖς ὢν οἰκοθεν, παιδα ἄκων κατακτανὼν ζυγὴν πατάξας, δρόμου τ' ἐπιμεληθῆναι καὶ τοῦ ἀγῶνος προστατῆσαι. (26) Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέρματα παρέδωσαν τῷ Δρακοντίῳ, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκέλευον ὅπου τὸν δρόμον πεποιηκὼς εἴη. Ὁ δὲ δεῖξας ὅπερ ἐστηκότες ἐτύγγανον, Οὗτος ὁ λόφος, ἔφη, κάλλιστος τρέχειν ὅπου ἂν τις βούληται. Πῶς οὖν, ἔφασαν, δυνήσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεῖ οὕτως; Ὁ δ' εἶπε, Μᾶλλον τί ἀνιάσεται ὁ καταπεσών. (27) Ἡγωνίζοντο δὲ παῖδες μὲν στάδιον τῶν αἰγμάλωτων οἱ πλείστοι, δόλιχον δὲ Κρήτες πλείους ἢ ἐξήκοντα ἔθρον, πάλιν δὲ καὶ πυγμὴν καὶ παγχράτιον ἔτεροι. Καὶ καλὴ θέα ἐγένετο· πολλοὶ γάρ κατέβησαν καὶ ἄτε θεωμένων τῶν ἐταίρων πολλὰ φιλονεικία ἐγίνετο. (28) Ἐθεον δὲ καὶ ἵπποι καὶ εἶδε αὐτοὺς κατὰ τοῦ πρηνούς ἐλάσαντας ἐν τῇ θαλάττῃ ἀναστρέψαντας πάλιν ἄνω πρὸς τὸν βωμὸν ἀγειν. Καὶ κάτω μὲν οἱ πολλοὶ ἐκυλινδοῦντο· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἰσχυρῶς ὄρθιον μόλις βάδην ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι· ἐνθα πολλὰ κραυγὴ καὶ γέλως καὶ παρακλήσεις ἐγίνετο αὐτῶν.

BIBAION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἐπραξαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅσα ἐν τῇ πορείᾳ τῇ μέχρι ἐπὶ θάλατταν τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, καὶ ὡς εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνίδα ἀφίκοντο, καὶ ὡς ἀπέβυσαν ἃ εὐξάντο σωτήρια ὕσειν ἐνθα πρῶτον εἰς φιλίαν γῆν ἀφίκοντο, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδηλωται. (1) Ἐκ δὲ τούτου ξυνελθόντες ἐβουλεύοντο περὶ τῆς λοιπῆς πορείας· ἀνέστη δὲ πρῶτος Ἀντιλέων Θούριος καὶ ἔλεξεν ὧδε. Ἐγὼ μὲν τοῖνον, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἀπείρηκα ἤδη ξυσκευαζόμενος καὶ βαδίζων καὶ τρέχων καὶ τὰ ὅπλα φέρων καὶ ἐν τάξει ἰὼν καὶ φυλακὰς φυλάττων καὶ μαχόμενος, ἐπιθυμῶ δὲ ἤδη παυσάμενος τούτων τῶν πόνων, ἐπεὶ θάλατταν ἔχομεν, πλεῖν τὸ λοιπὸν καὶ ἐκταθεῖς ὥσπερ Ὀδυσσεὺς καθευδὼν ἀφικέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. (2) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται ἀνεθορύθησαν ὡς εὖ λέγοι· καὶ ἄλλος ταῦτα ἔλεγε, καὶ πάντες οἱ παρόντες. Ἐπειτα δὲ Χειρίσοφος ἀνέστη καὶ εἶπεν ὧδε. (3) Φίλος μοὶ ἐστίν, ὦ ἄνδρες, Ἀναξίβιος, ναυαρχῶν δὲ καὶ τυγγάνει. Ἦν οὖν κέμνητέ με, οἴομαι ἂν ἔλθειν καὶ τριτήρεις ἔχων καὶ πλοῖα τὰ ἡμᾶς ἄζοντα· ὑμεῖς δὲ εἰπερ πλεῖν βούλεισθε, περιμένετε ἔστ' ἂν ἐγὼ ἔλθω· ἤξω δὲ ταχέως. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται ἡσθησάν τε καὶ ἐψήφισαντο πλεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα.

5. Μετὰ τοῦτον Ξενοφῶν ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὧδε. Χειρίσοφος μὲν δὴ ἐπὶ πλοῖα στέλλεται, ἡμεῖς δὲ ἀναμε-

faciendis, quod felici eos itinere duxissent; aliis item diis, quæ voverant. Præterea certamen gymnicum illo in monte instituerunt, ubi tabernacula posuerant: Dracontium vero Spartiatem (qui puer adhuc domo fugerat, quod pueram, quem gladiolo percusserat Laconico, imprudens interfecerat) legerunt ut curam curriculi haberet, et certamini præesset. Posteaquam facta fuerant sacrificia, Dracontio pelles tradiderunt, ac duceret eo hortabantur, ubi curriculum designasset. Ille vero locum, in quo forte constiterant, monstrans, Hic collis, inquit, ad currendum aptissimus est, quancunque quis currere voluerit. At qui tandem poterunt, aiebant illi, tam aspero et arboribus denso loco luctari? Is utique, ait ille, qui collapsus fuerit, vehementiori quodam dolore adficietur. Et certarunt quidem in stadio pueri de captivorum numero plurimi, dolichum Cretenses plures quam sexaginta currebant; lucta, et pugilatu, et pancratio sese exercebant alii: et spectaculum sane pulchrum erat; nam multi in certamen descendebant, et, quippe quod eos spectarent sodales, magna erat æmulatio. Currebant etiam equi; atque eos primum agitare per declivia collis in mare usque oportebat equites, rursusque in eo sursum convertere, et sic demum ad aram venire. Ac deorsum quidem plerique devolvebantur; sursum vero ad locum valde arduum vix lento gradu equi pergebant. Erat hic eorum ingens clamor, et risus, et cohortatio.

LIBER V.

CAPUT I.

Quæcunque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta Græci gesserint; quæque in itinere ad mare usque quod in Ponto Euxino continetur, et quo pacto ad Trapezuntem urbem Græcam pervenerint, et quo modo sacrificia perpetraverint, quæ pro salute facturos se voverant, ubi primum pacatam in terram venissent, superiore libro expositum est. Deinde cum convenissent, de itinere reliquo deliberabant: et Antileon Thurius surrexit primus, atque in hunc modum loquutus est. « Equidem, viri, inquit, jam defatigatus sum colligendis vasis, et eundo, et currendo, et ferendis armis, et ordine servando, et excubiis agendis, et pugnando: jamque adeo cupio, sine laboribus his imposito, quandoquidem maris nobis est copia, in posterum navigare, et, sicut Ulysses, porrectus, dormiendo in Græciam adpellere. » Hæc cum audissent milites, huic ut qui recte diceret adstrepuerunt: alius etiam eadem dicebat, omnesque adeo qui aderant. Deinde surrexit Chiriosophus, et hæc verba fecit: « Amicus mihi est, viri, Anaxibius, qui jam contigit navarchi munus: quamobrem si me miseritis, arbitror me cum triremibus rediturum et navigiis, quæ vos vectura sint: vos autem, quoniam navigare vultis, exspectate donec rediero: cito certe redibo. » Hæc cum audissent milites, gavisi sunt et quam celerrime navigio discederet decrevire.

Post hunc surrexit Xenophon, et sic loquutus est: « Ergo Chiriosophus ad navigia mittitur, et nos hic eum opperie-

νοῦμεν. Ὅσα μοι οὖν δοκεῖ καιρὸς εἶναι ποιεῖν ἐν τῇ
μονῇ, ταῦτα ἐρῶ. (6) Πρῶτον μὲν τὰ ἐπιτήδεια δεῖ
πορίζεσθαι ἐκ τῆς πολεμίας· οὔτε γὰρ ἀγορὰ ἐστὶν ἱκανή
οὔτε στου ὠνησόμεθα εὐπορία εἰ μὴ ὀλίγοις τισὶν ἢ δὲ
χώρᾳ πολεμίας· κίνδυνος οὖν πολλοὺς ἀπολλύσθαι, ἣν
ἀμελῶς τε καὶ ἀφυλάκτως πορεύηθε ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια.
(7) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ σὺν προνομαῖς λαμβάνειν τὰ ἐπιτή-
δεια, ἄλλως δὲ μὴ πλανᾶσθαι, ὥς σώζησθε, ἡμᾶς δὲ
τούτων ἐπιμελεῖσθαι. (8) Ἔδοξε ταῦτα. Ἐτι τοῖνυν
ἀκούσατε καὶ τάδε. Ἐπὶ λείαν γὰρ ὑμῶν ἐκπορεύον-
ταί τινες. Οἴομαι οὖν βελτιον εἶναι ἡμῖν εἰπεῖν τὸν μελ-
λοντα ξιέναι, φράζειν δὲ καὶ ὅποι, ἵνα καὶ τὸ πλῆθος
εἰδῶμεν τῶν ξιόντων καὶ τῶν μενόντων καὶ ξυμπαρ-
σκευάζωμεν ἂν τι δέη, κἂν βοηθῇσαι τισὶ καιρὸς ἦ, εἰ-
δῶμεν ὅποι δεήσει βοηθεῖν, καὶ ἂν τις τῶν ἀπειροτέρων
ἐγχερῇ ποι, ξυμβουλευόμεν πειρούμενοι εἰδέναι τὴν δύ-
ναμιν ἐφ' οὗς ἂν ἴωσιν. (9) Ἔδοξε καὶ ταῦτα. Ἐν-
νοεῖτε δὲ καὶ τόδε, ἔφη. Σγολή τοῖς πολεμίοις ληΐζε-
σθαι, καὶ δικαίως ἡμῖν ἐπιβουλευόουσιν· ἔχομεν γὰρ τὰ
ἐκείνων· ὑπερκάθηται δ' ἡμῶν. Φύλακας δὲ μοι δο-
κεῖ δεῖν περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι· ἂν οὖν κατὰ μέρος
μερισθέντες φυλάττωμεν καὶ σκοποῦμεν, ἥττον ἂν δύ-
ναιντο ἡμᾶς θηρᾶν οἱ πολέμοι. (10) Ἐτι τοῖνυν τάδε
δρᾶτε. Εἰ μὲν ἡπιστάμεθα σαφῶς ὅτι ἤξει πλοῖα Χει-
ρίσσορος ἄγων ἱκανὰ, οὐδὲν ἂν ἔδει ὧν μέλλω λέγειν· νῦν
δ' ἐπεὶ τοῦτο ἀδύνατον, δοκεῖ μοι πειρᾶσθαι πλοῖα συμ-
παρσκευάζειν καὶ αὐτόθεν. Ἄν μὲν γὰρ ἔλθῃ, ὑπαρ-
χόντων ἐνθάδε ἐν ἀφρονωτέροις πλεουσόμεθα· ἂν δὲ
μὴ ἄγῃ, τοῖς ἐνθάδε χρυσόμεθα. (11) Ὅρῳ δὲ ἐγὼ
πλοῖα πολλάκις παραπλέοντα· εἰ οὖν αἰτησάμενοι παρὰ
Τραπεζουντίων μακρὰ πλοῖα κατὰγοιμεν καὶ φυλάττοι-
μεν αὐτὰ τὰ πηδάλια παραλυόμενοι ἕως ἂν ἱκανὰ τὰ
ἄξοντα γένηται, ἴσως ἂν οὐκ ἀπορήσαιμεν κοιμηδῆς οἷας
δεόμεθα. Ἔδοξε καὶ ταῦτα. (12) Ἐννοήσατε δ', ἔφη,
εἰ εἰκὸς καὶ τρέφειν ἀπὸ κοινοῦ οὐς ἂν κατάγωμεν ὅσον
ἂν χρόνον ἡμῶν ἔνεκεν μένωσι, καὶ ναῦλον ξυνθέσθαι,
ὅπως ὠφελούντες καὶ ὠφελῶνται. (13) Ἔδοξε καὶ ταῦ-
τα. Δοκεῖ τοῖνυν μοι, ἔφη, ἣν ἄρα καὶ ταῦτα ἡμῖν μὴ
ἐκπεραίνηται ὥστε ἀρκεῖν πλοῖα, τὰς ὁδοὺς ἃς δυσπόρους
ἀκούομεν εἶναι ταῖς παρὰ θάλατταν οἰκουμέναις πόλε-
σιν ἐντεῖλασθαι ὁδοποιεῖν· πείσονται γὰρ καὶ διὰ τὸ φο-
βεῖσθαι καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι ἡμῶν ἀπαλλαγῆναι.

14. Ἐνταῦθα δὲ ἀνέκραγον ὥς οὐ δέοι ὁδοιπορεῖν· ὁ δὲ
ὥς ἔγωγε τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, ἐπεψήφισε μὲν οὐδὲν,
τὰς δὲ πόλεις ἐκούσας ἐπεισεν ὁδοποιεῖν λέγων ὅτι
θᾶπτον ἀπαλλάσσονται ἣν εὐποροὶ γίνωνται αἱ δόδοι.
(15) Ἐλαβον δὲ καὶ πεντηκόντορον παρὰ τῶν Τραπε-
ζουντίων, ἣ ἐπέστησαν Δέξιππον Λάκωνα περίοικον.
Οὗτος ἀμελήσας τοῦ ξυλλέγειν πλοῖα ἀποδράς ὄγχετο
ἔξω τοῦ Πόντου, ἔγων τὴν ναῦν. Οὗτος μὲν οὖν δι-
καια ἐπαθεν ὕστερον· ἐν Θράκῃ γὰρ παρὰ Σεύθῃ πο-
λυπραγμωνῶν τι ἀπέθανεν ὑπὸ Νικάνδρου τοῦ Λάκω-
νος. (16) Ἐλαβον δὲ καὶ τριακόντορον, ἣ ἐπεστάθῃ
Πολυκράτης Ἀθηναῖος, ὃς ὅποσα λαμβάνοι πλοῖα κα-

mur. Quamobrem quaecumque mihi tempus postulare vide-
tur ut, dum commoramur, faciamus, hæc vobis exponam.
Primum commeatus ex hostico parare oportet: quippe nec
forum est nobis quod sufficiat, nec adest quo mercemur
aliquid, præterquam paucis; et regio est hostilis: quare pe-
riculum erit ne multi pereant, si negligenter et incaute ad
parandos commeatus perrexeritis. Itaque arbitror parandos
esse per excursions commeatus; aliter non evagandum, ut
salvi sitis; nosque adeo curam istorum agere debere. » De-
creta sunt hæc. « Jam porro audite etiam hæc: ad prædā
utique parandam vestrum nonnulli egressuri sunt. Quapro-
pter arbitror rectius esse ut is, qui exiturus est, nobis hoc
ipsum indicet, etiam quo pergat significet; ut et exeuntium
et manentium multitudinem sciamus, et si quid parato
opus sit, una cum iis paremus: et si tempus postulet ut ali-
quibus opem feramus, sciamus quo suppetias eundum fue-
rit: ac si quis imperitorum aliquo tendere velit cum suis,
consilia conferamus, data opera ut vires cognitās habeamus
eorum, in quos perrecturi sint. » Decreta sunt et ista.
« Hoc etiam velim consideretis, inquit: est hostibus prædan-
di otium: ac jure nobis insidiantur; quippe res ipsorum ha-
bemus: supra nos etiam consident. Quare opus esse ar-
bitror, ut circa castra sint excubitores: si ergo divisi in
excubiis et speculis vicissim fuerimus, minus nos venari
poterunt hostes. Porro etiam hæc videte: si certo scire-
mus Chiriso-phum cum ea navium copia, nobis quæ suffi-
ceret, venturum, nihil verbis opus foret iis, quæ sum prolaturus:
nunc vero, cum illud incertum sit, operam dandam esse
arbitror, ut etiam ex hoc loco naves comparemus. Nam si quo
tempore venerit is, nobis hic suppetent naves, pluribus cer-
te navigabimus; sin nullas adduxerit, iis quæ hic aderunt
utemur. Video autem naves sæpe prætervehi: quamobrem
si, cum a Trapezuntiis naves longas petierimus, illas sub-
ducamus ac, resolutis gubernaculis, custodiamus, donec is
sit earum numerus qui nobis vendendis sufficiat, haud certe
vectura destituemur tali, qualem ipsi requiramus. » De-
creta sunt et ista. « Consideretis etiam velim, inquit, an
æquum sit ut eos quos cum navigiis subducturi simus,
quamdiu quidem nostri causa manserint, communi aliamus
impensa, et nautum iis constituamus, quo nos commodo
qui adfecerint, commodo adficiantur ipsi. » Et hæc de-
creta sunt. « Jam vero, inquit, censeo, hæc utique si ita
nequeant absolvi, ut quæ nobis sufficiant navigia habeamus,
civitatis maritimis imperandum, ut vias quas esse audi-
mus transitu difficiles, nobis muniant: quippe parebunt im-
perio tum quod nos metuant, tum quod nobis liberari vo-
lint. »

Ibi tum exclamarunt milites non esse cur viæ muniantur.
Ille, ubi dementia eorum agnosceret, nihil eos sententias
rogavit, sed civitatibus ut non invitæ vias munirent persua-
sit: quippe quod diceret ipsos citius discessuros, si viæ trans-
itu faciles redderentur. Acceperunt etiam quinquaginta
remorum navem a Trapezuntiis, cui Dexippum Laconem
Spartæ accolam præfecerunt. Is omnia capiendorum na-
vigiorum cura, cum navi extra Pontum aufugit. Verum is
deinceps justo adfectus fuit supplicio: nam cum apud Seu-
them in Thracia multis se rebus alienis implicaret, a Nican-
dro Lacedæmonio interfectus est. Acceperunt et aliam tri-
ginta remorum navem, cui Polycrates Atheniensis præfe-

τῆγεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ μὲν ἀγώγισμα εἴ τι ἦγον ἐξαιρούμενοι φύλακας καθίστασαν ὅπως σῶα εἴη, τοῖς δὲ πλοίοις ἐχρήσαντο εἰς παραγωγὴν. (17) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἦν ἐπὶ λείαν ἐξήσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ μὲν ἐλάμβανον οἱ δὲ καὶ οὐ. Κλεαίνετος δ' ἐξαγαγὼν καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἄλλον λόχον πρὸς χωρίον χαλεπὸν αὐτός τε ἀπέθανε καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐκέτι ἦν λαμβάνειν ὥστε ἀπαυθημερίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἐκ τούτου λαβὼν Ξενοφῶν ἡγεμόνας τῶν Τραπεζουντιῶν ἐξάγει εἰς Δρίλας τὸ ἡμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ἡμισυ κατέλιπε φυλάττειν τὸ στρατόπεδον· οἱ γὰρ Κόλχοι, ἅτε ἐκπεπωκότες τῶν οἰκιῶν, πολλοὶ ἦσαν ἀθρόοι καὶ ὑπερεκάθητο ἐπὶ τῶν ἄκρων. (2) Οἱ δὲ Τραπεζούντιοι δόκον μὲν τὰ ἐπιτήδεια ῥάδιον ἦν λαβεῖν οὐκ ἦγον· φίλοι γὰρ αὐτοῖς ἦσαν· εἰς τοὺς Δρίλας δὲ προθύμως ἦγον, ὑφ' ὧν κακῶς ἔπασχον, εἰς χωρία τε ὀρεῖνά καὶ δύσβατα καὶ ἀνθρώπους πολεμικωτάτους τῶν ἐν τῷ Πόντῳ.

3. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν τῇ ἀνω χώρᾳ οἱ Ἕλληνες, ὅποια τῶν χωρίων τοῖς Δρίλαις ἀλώσιμα εἶναι ἐδόκει ἐμπιπράντες ἀτήσαν· καὶ οὐδὲν ἦν λαμβάνειν εἰ μὴ ὅς ἢ βοῦς ἢ ἄλλο τι κτήνος τὸ πῦρ διαπεφευγός. Ἐν δὲ ἦν χωρίον μητρόπολις αὐτῶν· εἰς τοῦτο πάντες ξυνεβρύθησαν. Περὶ δὲ τοῦτο ἦν χαράδρα ἰσχυρῶς βαθεῖα, καὶ πρόσδοι χαλεπαὶ πρὸς τὸ χωρίον.

(4) Οἱ δὲ πελτασταὶ προδραμόντες στάδια πέντε ἢ ἑξ τῶν ὀπλιτῶν, διαβάντες τὴν χαράδραν ὀρῶντες πρόσβατα πολλὰ καὶ ἄλλα χρήματα, προέβαλλον πρὸς τὸ χωρίον· ξυνείποντο δὲ καὶ δορυφόροι πολλοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξωρμημένοι· ὥστε ἐγένοντο οἱ διαβάντες πλείους ἢ εἰς διχίλους ἀνθρώπους. (5) Ἐπεὶ δὲ μαχομένοι οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τάφος ἦν περὶ αὐτὸ εὐρεῖα ἀναβεβλημένη καὶ σκολοπες ἐπὶ τῆς ἀναβολῆς καὶ τύρσεις πυκναὶ ξύλιναί πεποιημέναι, ἀπιέναι δὴ ἐπεχείρουν· οἱ δὲ ἐπέκειντο αὐτοῖς. (6) Ὡς δὲ οὐκ ἐδύναντο ἀποτρέχειν, ἦν γὰρ ἐφ' ἑνὸς ἡ κατάβασις ἐκ τοῦ χωρίου εἰς τὴν χαράδραν, πέμπουσι πρὸς Ξενοφῶντα, ὃς ἡγεῖτο τοῖς ὀπλίταις. (7) Ὁ δ' ἐλθὼν λέγει ὅτι ἐστὶ χωρίον χρημάτων πολλῶν μεστόν· τοῦτο οὐτε λαβεῖν δυνάμεθα· ἰσχυρὸν γάρ ἐστιν· οὐτε ἀπελθεῖν ῥάδιον· μάχονται γὰρ ἐπεξεληλυθότες καὶ ἡ ἀφοδος χαλεπὴ. (8) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφῶν προσαγαγὼν πρὸς τὴν χαράδραν τοὺς μὲν ὀπλίτας θέσται ἐκέλευσε τὰ ὅπλα, αὐτὸς δὲ διαβάς σὺν τοῖς λοχαγοῖς ἐσκοπεῖτο πότερον εἴη κρεῖττον ἀπάγειν καὶ τοὺς διαβεβηκότας ἢ καὶ τοὺς ὀπλίτας διαβιβάζειν ὡς ἀλόγους ἂν τοῦ χωρίου. (9) Ἐδόκει γὰρ τὸ μὲν ἀπάγειν οὐκ εἶναι ἀνευ πολλῶν νεκρῶν, εἰλεῖν δ' ἂν ὦντο καὶ οἱ λοχαγοὶ τὸ χωρίον. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ξυνεχώρησε τοῖς ἱεροῖς πιστεύσας· οἱ γὰρ μάντιες ἀποδοδειγμένοι ἦσαν ὅτι μάχῃ μὲν ἔσται, τὸ δὲ τέλος καλὸν τῆς ἐξόδου.

ctus est : qui, quotquot naves caperet, ad castra subducebat. Ac merces quidem, quas vehebant istæ, inde eximentes, custodes constituebant, ut salvæ essent : navigiis vero ad suorum deductionem utebantur. Quo tempore facta hæc erant, ad prædam exiere Græci ; et ex iis alii prædam nacti sunt, alii non. Cleænetus vero cum et cohortem suam et aliam quandam ad locum difficilem eduxisset, tum ipse perit tum alii multi de iis qui cum ipso erant.

CAPUT II.

Ubi commeatus ita parandi facultas non erat amplius, ut eodem die in castra reverterentur milites, inde Xenophon adsumptis de Trapezuntii itineris ducibus, in Drilas dimidiam copiarum partem educit, dimidiam propter castra reliquit custodienda : nam Colchi, quod ex ædibus suis exciderant, in unum coacti erant multi, et in superioribus montium verticibus consederant. At Trapezuntii eos in illorum hominum agros non ducebant, unde commeatus facile petere licuisset ; quod ipsis essent amici ; in Drilas vero libenter ducebant, a quibus male multati fuerant, inque montuosa et accessu difficilia loca, hominesque omnium qui in Ponto habitabant bellicosissimos.

Posteaquam in altiore loco Græci jam erant, quæcunque loca captu facilia Drilis esse videbantur, ea cum incendissent inde discessere : neque quidquam capere erat nisi sues bovesque, vel quid aliud pecoris ignem quod effugerat. Unum erat oppidum, quod metropolis eorum adpellabatur : in hoc omnes confluerant : circa hoc autem vallis alveus erat admodum profundus, atque adeo aditus ad oppidum illud difficiles erant. Cum vero peltastæ stadiis quinque vel sex gravis armaturæ milites cursu præcessissent, trajectoque alveo, vidissent pecora multa aliasque res, ad oppidum impetum convertunt. Sequebantur hos etiam hastati multi, qui commeatus parandi causa fuerant egressi : adeo ut alveum qui transierant hominum duum millium superarent numerum. Posteaquam dimicando oppidum capere non poterant (etenim fossa lata circa id erat egesta humo ducta, et in ipsa quæ egesta fuerat terra sudes erant defixæ, multæque ligneæ turres structæ), jam abire adgressi sunt : at hostes iis instabant. Cumque abscedere non possent (quippe singulis tantum descensus in alveum erat ex oppido pervius), ad Xenophontem mittunt, qui gravis armaturæ militum dux erat. Ad eum cum venisset nuntius, oppidum esse ait rebus multis refertum : hoc neque capere possumus, inquit ; quippe munitum est ; neque abscedere proclive nobis est : nam impetu egressi pugnant, et abscessus est difficilis. Hæc cum audisset Xenophon, suis ad alveum adductis, gravem armaturam in armis jussit consistere : ipse ubi cum cohortium ductoribus trajecisset, utrum consultius esset abducere eos qui transierant, an gravem etiam armaturam trajicere, si spes esset fore ut caperetur oppidum, considerabat. Eos utique ut quis abducatur haud esse sine multorum cæde videbatur, et capi locum posse cohortium quoque ductores existimabant : Xenophon etiam his accedebat, fretus hostiarum exitis : nam pugnam fore quidem vates declararant, sed finem egressus

(10) Καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς ἐπεμπε διαβιδάσοντας τοὺς ὀπλίτας, αὐτὸς δ' ἔμενεν ἀναχωρίσας ἅπαντας τοὺς πελταστὰς, καὶ οὐδένα εἶα ἀκροβολῆσθαι. (11) Ἐπεὶ δ' ἤκον οἱ ὀπλίται, ἐκέλευσε τὸν λόχον ἕκαστον ποιῆσαι τῶν λοχαγῶν ὡς ἂν κράτιστα οἴηται ἀγωνιεύειν· ἦσαν γὰρ οἱ λοχαγοὶ πλησίον ἀλλήλων οἱ πάντα τὸν χρόνον ἀλλήλοις περὶ ἀνδραγαθίας ἀντεποιῶντο. (12) Καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐποίουν· ὁ δὲ τοῖς πελτασταῖς πᾶσι παρήγγελλε διηγκυλωμένους ἵεναι, ὡς ὁπότεν σημήνῃ ἀκοντίζειν δεῖσιν, καὶ τοὺς τοξότας ἐπιβεβληθῆαι ἐπὶ ταῖς νευραῖς, ὡς ὁπότεν σημήνῃ τοξεύειν δεῖσιν, καὶ τοὺς γυμνῆτας λίθων ἔχειν μεστάς διφθέρας· καὶ τοὺς ἐπιτηδεύουσας ἐπεμψε τούτων ἐπιμεληθῆναι. (13) Ἐπεὶ δὲ πάντα παρεσκευάστο καὶ λοχαγοὶ καὶ οἱ ὑπολοχαγοὶ καὶ οἱ ἀξιῶντες τούτων μὴ χεῖρους εἶναι πάντες παραταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλους μὲν δὴ ξυνώρων· μνησιόδης γὰρ διὰ τὸ χωρίον ἡ τάξις ἦν· (14) ἐπεὶ δ' ἐπαίανισαν καὶ ἡ σάλπιγξ ἐφθέγγετο, ἅμα τε τῷ Ἐνυαλίῳ ἡλάλαξαν καὶ ἔθενον δρόμον οἱ ὀπλίται, καὶ τὰ βέλη ὁμοσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόνας, πλείστοι δ' ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι, ἦσαν δὲ οἱ καὶ πῦρ προσέφερον. (15) Ὑπὸ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βελῶν ἔλιπον οἱ πολέμιοι τὰ τε σταυρώματα καὶ τὰς τύρσεις· ὥστε Ἀγασίας Στυμφάλιος καὶ Φιλόξενος Πελληνεὺς καταθέμενοι τὰ ὅπλα ἐν χιτῶνι μόνον ἀνέβησαν, καὶ ἄλλος ἄλλον εἶλκε, καὶ ἄλλος ἀναβεβήκει, καὶ ἡλώκει τὸ χωρίον, ὡς ἐδόκει. (16) Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ καὶ οἱ φίλοι εἰσδραμόντες ἤρασαν, ὅτι ἕκαστος ἐδύνατο· ὁ δὲ Ξενοφῶν στὰς κατὰ τὰς πύλας ὁπόσους ἐδύνατο κατεκώλυε τῶν ὀπλιτῶν ἔξω· πολέμιοι γὰρ ἄλλοι ἐφαίνοντο ἐπ' ἄκροις τισὶν ἰσχυροῖς. (17) Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου μετὰ γενομένου κραυγῇ τε ἐγίνετο ἔνδον καὶ ἔξωγον οἱ μὲν καὶ ἔχοντες ἅ ἑλαβον, τάχα δὲ τις καὶ τετρωμένος· καὶ πολλὸς ἦν ὠθισμὸς ἀμφὶ τὰ θύρετρα. Καὶ ἐρωτῶμενοι οἱ ἐκπίπτοντες ἔλεγον ὅτι ἄκρα τέ ἐστιν ἔνδον καὶ οἱ πολέμιοι πολλοί, οἱ παύουσιν ἐκδραμηκότες τοὺς ἔνδον ἀνθρώπους. (18) Ἐνταῦθα ἀνειπὲν ἐκέλευσε Τολμίδην τὸν κήρυκα ἵεναι εἰς τὸν βουλόμενόν τι λαμβάνειν καὶ ἵεντο πολλοὶ εἰς αὐτόν, καὶ νικῶσι τοὺς ἐκπίπτοντας οἱ εἰσβαλόμενοι καὶ κατακλείουσιν τοὺς πολέμιους πάλιν εἰς τὴν ἄκραν. (19) Καὶ τὰ μὲν ἔξω τῆς ἀκρας πάντα διηρπάσθη καὶ ἐξεκομίσαντο οἱ Ἕλληνες· οἱ δὲ ὀπλίται ἔθεντο τὰ ὅπλα, οἱ μὲν περὶ τὰ σταυρώματα, οἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὴν ἄκραν φέρουσαν. (20) Ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐσκόπουσαν εἰ οἷόν τε εἴη τὴν ἄκραν λαβεῖν· ἦν γὰρ οὕτω σωτηρία ἀσφαλής, ἄλλως δὲ πάννυχον ἐδόκει εἶναι ἀπελθεῖν σκοποῦμενοι· οἱ δὲ αὐτοῖς ἐδόξε παντάπασιν ἀνάλωτον εἶναι τὸ χωρίον. (21) Ἐνταῦθα παρεσκευάζοντο τὴν ἀφῶδον, καὶ τοὺς μὲν σταυροὺς ἕκαστοι τοὺς καθ' αὐτοὺς διήρουν, καὶ τοὺς ἀχρεῖους καὶ φορτία ἔχοντας ἐξεπέμποντο καὶ τῶν ὀπλιτῶν τὸ πλῆθος· κατέλιπον δὲ οἱ λοχαγοὶ οἷς ἕκαστος ἐπίστευεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο ἀποχωρεῖν, ἐπεξέθενον ἔνδοθεν πολλοὶ γέβρα καὶ λόγχας ἔχοντες καὶ

præclarum. Itaque cohortium ductores mittit qui gravem armaturam trajicerent, ipse subsistebat peltastis omnibus recedere jussis, nec quemquam velitatione uti sinebat. Posteaquam gravis armaturæ milites venissent, cohortium ductorum quemque eo modo se parare jussit, quo cohortem suam optime dimicaturam existimaret : nam prope a se invicem aberant illi cohortium ductores, qui per id omne tempus inter se de fortitudinis gloria contenderant. Atque hæc quidem faciebant cohortium præfecti : is autem peltastas omnes amentis jaculorum prehensis progredi jussit, ut quibus, posteaquam signum iis dandum curaret, emittenda forent jacula ; sagittarios etiam cum sagittis in nervos impositis, ut quibus, signum ubi dedisset, forent sagittæ emittendæ : velites quoque sacculos e pellibus confectos lapidibus refertos habere : misit etiam idoneos quosdam homines, qui hæc ut fierent curarent. Posteaquam omnia comparata erant, et cohortium ductores et horum legati, et alii qui se his nihilo deteriores haberi volebant, omnes acie instructa constiterunt, seque mutuo intuebantur quippe acies propter loci naturam curvata erat ; atque ubi pæana cecinissent, et sonuisset tuba, statim et Enyalium clamarunt, et cursu in hostes tendebant gravis armaturæ milites : simul etiam tela, hastæ, sagittæ, fundæ, et plurimi e manibus missi lapides, torquebantur : erant quoque qui ignem adferrent. Hostes ob telorum multitudinem et valla et turres relinquebant ; adeo ut Agasias Stymphalius et Philoxenus Pelleneus, depositis armis, tunica solum induti adscenderent, atque alius alium attraheret, cum alius jam adscendisset, et oppidum captum esset, uti quidem videbatur. Ac peltastæ velitesque facta incursione quod quisque poterat rapiebant : at Xenophon, ad portas qui interea stetit, e gravis armaturæ militibus quoscunque poterat demoratus est extra : nam hostes alii in jugis quibusdam munitis conspiciabantur. Nec longo tempore interjecto clamor intus ortus est, fugiebantque adeo, alii cum iis quas ceperant rebus, forsitan etiam vulneratus aliquis : magnusque ad portas erat sese protrudentium impetus. Qui elabebantur interrogati, aiebant arcem intus esse quandam, multosque hostes, qui excursionem facta homines intus qui erant cæderent. Hic Xenophon Tolmidem præconem publice denuntiare jussit, ut, quicunque spoliolum aliquid capere vellet, ingrederetur. Itaque multi irruerunt, et qui se invicem trudendo intro tendebant erumpentes superant, ac rursus hostes in arcem concludunt. Et quæ quidem extra arcem reperiebantur, omnia erant direpta eademque Græci exportabant : gravis autem armaturæ milites in armis consistebant, partim ad oppidi vallum, partim ad viam illam, quæ in arcem ducebat. Xenophon autem et cohortium ductores considerabant, ecqua ratione arx capi posset : nam ipsorum salus ita foret certa : ceteroqui perdifficile esse videbatur abscedere : iisque ea de re deliberantibus visum est eum capi locum omnino non posse. Ibi tum ad abscessum sese parabant, ac singuli palos sibi proximos diruebant, et ad rem gerendam inutilis et onera portantes, unaque maximam gravis armaturæ militum partem, emittebant : eos vero reliquerunt cohortium ductores, quibus quisque fidebat. Posteaquam abscedere coeperunt, in eos intus excurrerunt multi, gerris et hastis

καὶ κνημίδας καὶ κράνη Παρλαγο νικᾷ, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀνέβαινον τὰς ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς εἰς τὴν ἄκραν φερούσης ὁδοῦ· (23) ὥστε οὐδὲ διώκειν ἀσφαλὲς ἦν κατὰ τὰς πύλας τὰς εἰς τὴν ἄκραν φερούσας. Καὶ γὰρ ξύλα μεγάλα ἐπεβρίπτουν ἄνωθεν, ὥστε χαλεπὸν ἦν καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι, καὶ ἡ νύξ φοβερά ἦν ἐπιοῦσα. (24) Μαχομένων δὲ αὐτῶν καὶ ἀπορουμένων θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσιν. Ἐξαπίνης γὰρ ἀνέλαμψεν οἰκία τῶν ἐν δεξιᾷ οἴτου δὴ ἐνάψαντος. Ὡς δ' αὕτη ξυνέπιπτεν, ἔφρευον οἱ ἀπὸ τῶν ἐν δεξιᾷ οἰκίῳν. (25) Ὡς δὲ ἔμαθεν ὁ Ξενοφὼν τοῦτο παρὰ τῆς τύχης, ἐνάπτειν ἐκέλευε καὶ τὰς ἐν ἀριστερᾷ οἰκίας, αἱ ξύλιναι ἦσαν, ὥστε καὶ ταχὺ ἐκαίοντο. Ἐφρευον οὖν καὶ οἱ ἀπὸ τούτων τῶν οἰκίῳν. (26) Οἱ δὲ κατὰ τὸ στόμα δὴ ἔτι μόνον ἔλυνον καὶ δῆλοι ἦσαν ὅτι ἐπικεῖσονται ἐν τῇ ἐξόδῳ τε καὶ καταβάσει. Ἐνταῦθα παραγγέλλει φέρειν ξύλα ὅσοι ἐτύγχανον ἔξω ὄντες τῶν βελῶν εἰς τὸ μέσον ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἱκανὰ ἤδη ἦν, ἐνήψαν· ἐνήπτουν δὲ καὶ τὰς παρ' αὐτὸ τὸ χαράκιωμα οἰκίας, ὅπως οἱ πολέμιοι ἀμφὶ ταῦτα ἔχοιεν. (27) Οὕτω μόλις ἀπῆλθον ἀπὸ τοῦ χωρίου, πῦρ ἐν μέσῳ ἑαυτῶν καὶ τῶν πολεμίων ποιησάμενοι. Καὶ κατεκαύθη πᾶσα ἡ πόλις καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ τύρσεις καὶ τὰ σταυρώματα καὶ τὰλλα πάντα πλὴν τῆς ἄκρας.

28. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀπήρσαν οἱ Ἕλληνες ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάβασιν ἐφοβοῦντο τὴν εἰς Τραπεζοῦντα, πρηνὴς γὰρ ἦν καὶ στενὴ, ψευδενέδραν ἐποίησαντο· (29) καὶ ἀνὴρ Μυσὸς τὸ γένος καὶ τοῦνομα τοῦτο ἔχων τῶν Κρητῶν λαβὼν δέκα ἔμενεν ἐν λασίῳ χωρίῳ καὶ προσεποιεῖτο τοὺς πολεμίους περᾶσθαι λανθάνειν· αἱ δὲ πέλται αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διεφάνοντο χαλκαὶ οὔσαι. (30) Οἱ μὲν οὖν πολέμιοι ταῦτα διορῶντες ἐφοβοῦντο ὡς ἐνέδραν οὔσαν· ἡ δὲ στρατιὰ ἐν τούτῳ κατέβαινε. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει ἤδη ἱκανὸν ὑπεληλυθῆναι, τῷ Μυσὶ ἐσήμηνε φεύγειν ἀνὰ κράτος· καὶ ὅς ἐξαναστὰς φεύγει καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (31) Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Κρητῆς, ἀλίσκεσθαι γὰρ ἔφασαν τῷ δρόμῳ, ἐκπεσόντες ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς ὕλην κατὰ τὰς νάπας κυλινδούμενοι ἐσώθησαν, (32) ὁ Μυσὸς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν φεύγων ἐβόα βοηθεῖν· καὶ ἐβοήθησαν αὐτῷ, καὶ ἀνέλαβον τετρωμένον. Καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν βαλλόμενοι οἱ βοηθήσαντες καὶ ἀντιτοξεύοντές τινες τῶν Κρητῶν. Οὕτως ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πάντες σῶοι ὄντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐπεὶ δὲ οὔτε Χειρίσφορος ἦκεν οὔτε πλοῖα ἱκανὰ ἦν οὔτε τὰ ἐπιτήδεια ἦν λαμβάνειν ἔτι, ἐδόκει ἀπιτέον εἶναι. Καὶ εἰς μὲν τὰ πλοῖα τοὺς τε ἀσθενεῦντας ἐνεβίβασαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη καὶ παιδας καὶ γυναῖκας καὶ τῶν σκευῶν ὅσα μὴ ἀνάγκη ἦν ἔχειν· καὶ Φιλῆσιον καὶ Σοφράνιτον τοὺς πρεσβυτάτους τῶν στρα-

et tibiæ tegumentis et galeis Paphlagonicis instructi : atque alii in domos adscendebant ex utraque viæ parte sitas, quæ ad arcem ducebat; adeo ut intum non esset eos portas versus in arcem ducentes persequi : quippe magnas trabes desuper jaciebant, ut tum manere tum abire difficile esset; nox etiam, quæ instabat, erat ipsis terrori. Iis autem pugnantibus et ad angustias redactis deorum quispiam salutis apiscendæ rationem offert. Nam subito quadam ex iis, quæ ad dextram erant, domus flamma concepta fulsit, incertum quis incenderat. Cum autem ea collaberetur, qui in domibus ad dextram sitis erant, inde fugiebant. Hoc ubi Xenophon ex re fortuita didicisset, Græcos jussit ad sinistram etiam sitas domos incendere : hæ lignæ erant; atque adeo celeriter exurebantur. Itaque illi etiam, has qui occupant aedes, inde fuga dilabebantur. Soli jam molestia Græcos adificiebant qui a fronte erant, et satis quidem perspicuum erat eos Græcis exeuntibus ac descendentibus instaturos. Hic eis, quotquot extra telorum ictus erant, mandat, ut ligna in medium ipsos inter et hostes locum portarent. Cum satis multa jam congesta essent, ea incenderunt : incenderunt etiam aedes juxta vallum ipsum positas, ut in his occuparentur hostes. Ita vix tandem a loco hoc discesserunt, igne hostes inter et ipsos excitato. Atque tota quidem urbs et aedes et turres et septa, ceteraque omnia, præter arcem, exurebantur.

Postridie Græci discessere, commeatu instructi. Quoniam autem descensum in Trapezuntem metuebant (quippe præceps erat et angustus), fictas fecerunt insidias : atque adeo vir natione Mysus, id qui nominis etiam habebat, secum adsumptis decem Cretensibus, in loco arboribus denso subsidebat, ac dare se operam simulabat ut istic clam hostibus esset : eorum vero peltæ, quippe quæ erant æræ, ex alia atque alia parte dilucebant. Et hostes quidem, hæc cum perspicere, tanquam istic essent insidiæ, sibi metuebant : interea vero descendebat exercitus. Cum autem jam satis longe processisse videretur, signum Mysos dedit Xenophon ut quantis possent viribus fugeret : atque adeo ipse ex insidiis istis exurgens fugit, itemque ii qui cum ipso erant. Ac ceteri quidem Cretenses (quippe quod futurum dicerent ut cursu victi caperentur) ex via elapai, in silvam per valles devoluti salvi venerunt : at Mysus in via ipsa fugiens, clamore suos ad opem ferendam vocabat : ac aperti ei tulerunt illi, vulneratumque receperunt. Atque ii etiam opem qui tulerant telis petiti pedem referebant, et de Cretensibus nonnulli qui sagittas interea in hostes vicissim emittebant : ita demum in castra salvi omnes perveniunt.

CAPUT III.

Cum autem neque Chirisophus rediisset, neque navium satis magna esset copia, neque commeatus unde capere possent amplius erat, visum est discedendum esse. Quapropter in navigia tum ægrotos imposuerunt, tum eos qui annos quadraginta excesserant, pueros etiam et mulieres, deque vasis quæcumque habere necesse non erat : ac Philesius Sophænetusque, qui maximi natu inter duces erant eadem

τηγῶν εἰςβιδάσαντες τούτων ἐκίλευον ἐπιμελεῖσθαι· οἱ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο· ἡ δὲ ὁδὸς ὁδοποποιημένη ἦν.

(3) Καὶ ἀφικνοῦνται πορευόμενοι εἰς Κερασσοῦντα τριταῖοι πόλιν Ἑλληνίδα ἐπὶ θαλάττῃ Σινωπέων ἀποικον ἐν τῇ Κολχίδι χώρᾳ. (3) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας δέκα· καὶ ἐξέτασις ἐν τοῖς ὅπλοις ἐγίνετο καὶ ἀριθμὸς, καὶ ἐγένοντο ὀκταχιγυλίοι καὶ ἐξαχόσιοι. Οὗτοι ἐσώθησαν ἐκ τῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους· οἱ δὲ ἄλλοι ἀπώλοντο ὑπὸ τε τῶν πολεμίων καὶ χιόνος καὶ εἰ τις νόσῳ.

4. Ἐνταῦθα καὶ διαλαμβάνουσι τὸ ἀπὸ τῶν αἰγμάλωτων ἀργύριον γερόμενον. Καὶ τὴν δεκάτῃν ἦν τῷ Ἀπόλλωνι ἐξεῖλον καὶ τῇ Ἐφεσίᾳ Ἀρτέμιδι διέλαβον οἱ στρατηγοὶ τὸ μέρος ἕκαστος φυλάττειν τοῖς θεοῖς· ἀντὶ δὲ Χειρισόφου Νέων δ' Ἀσιναιὸς ἔλαβε. (6) Ξενοφῶν οὖν τὸ μὲν τοῦ Ἀπόλλωνος ἀνάθημα ποιησάμενος ἀνατίθεισιν εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τῶν Ἀθηναίων θησαυρὸν καὶ ἐπέγραψε τὸ τε αὐτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Προξένου, ἔς σὺν Κλεάρχῳ ἀπέθανε· ξένος γὰρ ἦν αὐτοῦ. (6) Τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας ὅτε ἀπῆει σὺν Ἀγχιλάῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοὺς ὁδὸν, καταλείπει παρὰ Μεγαβύζῳ τῷ τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρῳ, ὅτι αὐτὸς κινδυνεύσων ἐδόκει ἵεναι, καὶ ἐπέστειλεν, ἣν μὲν αὐτὸς σωθῆ, αὐτῷ ἀποδοῦναι· ἣν δὲ τὴν πάθῃ, ἀναθεῖναι ποιησάμενον τῇ Ἀρτέμιδι, ὅτι οἰοτο χαριεῖσθαι τῇ θεῷ.

(7) Ἐπεὶ δ' ἐφευγεν δ' Ξενοφῶν, κατοικοῦντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Σκιλλοῦντι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκισθέντος παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀφικνεῖται Μεγαβύζος εἰς Ὀλυμπίαν θεωρήσων, καὶ ἀποδίδωσι τὴν παρακαταθήκην αὐτῷ. Ξενοφῶν δὲ λαθὼν χωρίον ὤνειται τῇ θεῷ ὅπου ἀνείλεν δ' ὁ θεός. (8) Ἐτυχε δὲ διὰ μέσου βέων τοῦ χωρίου ποταμὸς Σελινόους. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ παρὰ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὸν Σελινόους ποταμὸς παραρρέει, καὶ ἰχθύες δὲ ἐν ἀμφοτέροις ἐνεῖσι καὶ κόγχοι· ἐν δὲ τῷ ἐν Σκιλλοῦντι χωρίῳ καὶ θῆραι πάντων ὅποσα ἐστὶν ἀγρευόμενα θηρία.

(9) Ἐποίησε δὲ καὶ βωμόν καὶ ναὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου, καὶ τὸ λοιπὸν δὲ αἰεὶ δεκατεύων τὰ ἐκ τοῦ ἀγροῦ ὥραια θυσίαν ἐποίει τῇ θεῷ, καὶ πάντες οἱ πολῖται καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετείχον τῆς ἐορτῆς. Παρεῖχε δὲ ἡ θεὸς τοῖς σκηνώσιν ἀλφίτα, ἄρτους, ὄϊνον, τραγήματα, καὶ τῶν θυομένων ἀπὸ τῆς ἱερᾶς νομῆς λάχος, καὶ τῶν θηρευομένων δέ. (10) Καὶ γὰρ θήραν ἐποίουντο εἰς τὴν ἐορτὴν οἱ τε Ξενοφῶντος παῖδες καὶ οἱ τῶν ἄλλων πολιτῶν, οἱ δὲ βουλόμενοι καὶ ἄνδρες ξυνεθήρων καὶ ἡλίσκετο τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ χώρου, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς Φολόης, σῦες καὶ δορκάδες καὶ ἑλαφοί.

(11) Ἐστὶ δὲ ἡ χώρα ἥ ἐκ Λακεδαιμόνος εἰς Ὀλυμπίαν πορεύονται ὡς εἴκοσι στάδιοι ἀπὸ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἱεροῦ. Ἐνὶ δ' ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ καὶ ἀλση καὶ ὄρη δένδρων μεστὰ, ἱκανὰ καὶ σῦς καὶ αἴγας καὶ βούες τρέφειν καὶ ἵππους, ὥστε καὶ τὰ τῶν εἰς τὴν ἐορτὴν ἰόντων ὑποζύγια εὐωχεῖσθαι. (12) Περὶ δὲ αὐτὸν τὸν ναὸν ἄλσος ἡμέρων δένδρων ἐφυτεύθη ὅσα ἐστὶ τραχητὰ ὥραια. Ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ εἴκασται, καὶ τὸ ξόανον ἔοικεν ὡς κυπαρίτ-

ut conscenderent navigia ubi curassent, istorum hos curam suscipere jusserunt; ceteri pedibus iter faciebant: via autem erat munita. Atque itinere facto ad Cerasuntem, urbem Græcam, ad mare sitam, Sinopense coloniam, in Colchidis regione, die tertio perveniunt. Ibi decem manserunt dies: et recensensus eorum qui in armis erant actus est numerusque initus, atque octo mille sexcenti fuerunt. Hi ex decem fere millibus salvi evaserant: ceteri tum ab hostibus tum nive perierant, atque morbo quidam.

Ibi pecuniæ ex captivis redactæ partes quique suas sigillatim accipiunt; et decimam, quam Apollini Ephesiæque Dianæ exemerant, sigillatim acceperunt duces, ut quilibet hisce diis partem debitam adservaret: pro Chirisopho autem Neon Asinæus partem accepit. Xenophon utique cum donarium Apollini confecisset, in thesaurum illud Atheniensium, qui Delphis est, consecratum reponit; ac tum nomen suum tum Proxeni, qui cum Clearcho occubuerat, inscripsit: quippe ipsius erat hospes. Quod vero Dianæ Ephesiæ donarium animo intenderat, id quo tempore cum Agesilao ex Asia discedebat illa via quam hic in Boeotos fecit, apud Megabyzum Dianæ æditiuum reliquit, propterea quod ipse proficisci videbatur prælii periculum subiturus; mandavitque adeo, si salvus evaderet, ipsi ut restitueret; sin aliquid humanitas ei accideret, ut dedicaret, Dianæ id cum confecisset donarii, quod deæ gratissimum fore arbitretur. Posteaquam vero exulasset Xenophon, et jam habitaret Scillunte, a Lacedæmoniiis propter Olympiam condita, venit Olympiam spectandi gratia Megabyzus, ac depositum ei restituit. Quod cum recepisset Xenophon, agrum deæ mercatus est, ubi deus oraculo monuit. Agrum eum Selinus perlabeatur amnis. Apud Ephesum etiam propter templum Dianæ Ephesiæ Selinus amnis præterfluit; piscesque sunt atque conchæ in utroque: præterea in agro, qui ad Scilluntum est, venationes instituuntur omnium, quæcunque venando capiuntur, ferarum. Templum etiam et aram de pecunia sacra exstruxit; ac postea semper decima parte fructuum maturorum ex agro collectorum exempta, sacrum deæ faciebat: et ejus festi cives omnes, et finitimi viri feminæque participes erant. Præbebat autem iis dea, qui agebant convivia, farinas, panes, vinum, tragemata; quin partem etiam eorum, et pascuis quæ mactantur sacris, itemque eorum quæ venando capiuntur. Xenophontis enim et ceterorum civium filii ad festum illud venationem instituebant: et qui volebant viri venationi simul operam dederunt: atque partim ex agro sacro, partim ex Pholoe, sues et capræ et cervi capiebantur. Locus ipse, qua in Olympiam Lacedæmone proficiscuntur, stadia fere viginti a Jovis apud Olympiam fano abest. In sacro etiam loco sunt et luci et montes arboribus referti, et subibus et capris et ovibus et equis alendis apti, adeo ut eorum etiam, qui ad festum illud eunt, jumenta saturentur. Circa templum ipsum locus est hortensibus sativis consitus omnibus, quæ fructus præbent, ubi maturuerunt, edules. Templum autem, ut parvum magno, illi quod est apud Ephesum adsimiliter structum est;

τινον χρυσῷ ὄντι τῷ ἐν Ἐφέσῳ. (13) Καὶ στήλη ἔστη-
κε παρὰ τὸν ναὸν γράμματα ἔχουσα· ΙΕΡΟΣ Ο ΧΥ-
ΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. ΤΟΝ ΔΕ ΕΧΟΝΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡ-
ΠΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΝ ΜΕΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΚΑΤΑΘΕΙΝ ΕΚΑ-
ΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ. ΕΚ ΔΕ ΤΟΥ ΠΕΡΙΤΤΟΙΟΥ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΕΠΙ-
ΣΚΕΥΑΖΕΙΝ. ΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΜΗ ΠΟΙΗΙ ΤΑΥΤΑ ΤΗΙ ΘΕΩΙ
ΜΕΛΗΣΕΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ Κερασούντος δὲ κατὰ θάλατταν μὲν ἐκομίζοντο
οἵ περ καὶ πρόσθεν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ γῆν ἐπορεύοντο.
(2) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ τοῖς Μοσσυνοίκων ὁρίοις, πέμ-
πουσιν εἰς αὐτοὺς Τιμησίθεον τὸν Τραπεζούντιον πρό-
ξενον ὄντα τῶν Μοσσυνοίκων, ἐρωτῶντες πότερον ὡς διὰ
φιλίας ἢ ὡς διὰ πολεμίας πορεύσονται τῆς χώρας. Οἱ
δὲ εἶπον ὅτι οὐ διήσοιεν· ἐπίστευσον γὰρ τοῖς χωρίοις.
(3) Ἐντεῦθεν λέγει ὁ Τιμησίθεος ὅτι πολέμιοι εἰσιν αὐ-
τοῖς οἱ ἐκ τοῦ ἐπέκεινα. Καὶ ἐδόκει καλέσαι ἐκείνους,
εἰ βούλοιντο ζυμμάχῃαν ποιήσασθαι· καὶ πεμφθεὶς ὁ
Τιμησίθεος ἤκεν ἄγων τοὺς ἄρχοντας. (4) Ἐπεὶ δὲ ἀφί-
κοντο, συνήλθον οἱ τε τῶν Μοσσυνοίκων ἄρχοντες καὶ
οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἔλεγε μὲν Ξενοφῶν, ἡρ-
μῆνευε δὲ Τιμησίθεος· (5) Ὡς ἄνδρες Μοσσυνοῖκοι,
ἡμεῖς βουλόμεθα διασωθῆναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα πεζῇ·
πλοῖα γὰρ οὐκ ἔχομεν· κωλύουσιν δὲ οὗτοι ἡμᾶς οὐς ἀκούο-
μεν ὑμῖν πολεμίους εἶναι. (6) Εἰ οὖν βούλεσθε, ἔξε-
στιν ὑμῖν ἡμᾶς λαβεῖν ζυμμάχους καὶ τιμωρήσασθαι, εἴ
τί ποτε ὑμᾶς οὗτοι ἠδικήκασι, καὶ τὸ λοιπὸν ὑμῶν ὑπη-
κόους εἶναι τούτους. (7) Εἰ δὲ ἡμᾶς ἀφήσετε, σκέψασθε
πόθεν αὐτοὺς ἂν τοσαύτην δύναμιν λάβοιτε ζυμμάχων.
(8) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ ἄρχων τῶν Μοσσυνοίκων
ὅτι καὶ βούλοιντο ταῦτα καὶ δέχονται τὴν ζυμμάχῃαν.
(9) Ἄγετε δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τί ἡμῶν δεήσεσθε χρή-
σασθαι, ἂν ζυμμάχοι ὑμῶν γενώμεθα, καὶ ὑμεῖς τί οἰοί-
τε ἔσεσθε ἡμῖν ζυμπράξαι περὶ τῆς διόδου; (10) Οἱ δὲ
εἶπον ὅτι ἱκανοὶ ἔσμεν εἰς τὴν χώραν ἐκβάλλειν ἐκ τοῦ
ἐπὶ θάτερα τὴν τῶν ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν πολεμίων, καὶ
δεῦρο ὑμῖν πέμψαι ναῦς τε καὶ ἄνδρας οἵτινες ὑμῖν
ζυμμάχοῦνται τε καὶ τὴν δδὸν ἡγήσονται.

11. Ἐπὶ τούτοις πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες ὥχοντο·
καὶ ἦγον τῇ ὑστεραίᾳ ἄγοντες τριακόσια πλοῖα μονόξυλα
καὶ ἐν ἑκάστῳ τρεῖς ἄνδρας, ὧν οἱ μὲν δύο ἐκδάντες
εἰς τάξιν ἔθεντο τὰ ὄπλα, ὁ δὲ εἷς ἔμενε. (12) Καὶ οἱ
μὲν λαβόντες τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ μένοντες ἐξε-
τάξαντο ὧδε. Ἔστησαν ἀνὰ ἑκατὸν μάλιστα οἶον χο-
ροὶ ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχοντες γέρρα πάντες λευ-
κῶν βοῶν δασέα, εἰκασμένα χιττοῦ πετάλῳ, ἐν δὲ τῇ
δεξιᾷ παλτὸν ὡς ἐξάπην, ἐμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον,
ὀπισθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ξύλου σφαιροειδές. (13) Χιτωνί-
σκους δὲ ἐνεδεδέχεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ
στρωματοδέσμου, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ κράνη σχύτινα
οἷα περ τὰ Παφλαγονικά, κρώβυλον ἔχοντα κατὰ μέσον,

simulacrum etiam, ut cupressinum aureo, illi quod est apud
Ephesum simile est. Ac propter templum stela erecta est,
has quæ continet literas : FUNDUS DIANÆ SACER.
HUNC QUI POSSIDET ATQUE INDE FRUCTUS PER-
CIPIT, QUOTANNIS EUM DECIMAM CONSECRARE,
ET DE RELIQUO TEMPLUM INSTAURARE OPORTET :
QUOD SI QUIS ISTA NON FECERIT, DEÆ CURÆ
ERIT.

CAPUT IV.

Ceterum ex Cerasunte mari quidem ii, qui prius, vehe-
bantur, ceteri terrestri pergebant itinere. Cumque ad Mos-
synæcorum fines adessent, Timesitheum Trapezuntium,
qui Mossynæcorum erat hospes, ad eos mittunt, interrogan-
tes utrum tanquam per pacatum an tanquam per hostilem
agrum iter ipsis faciendum foret. Illi se non transmissuros
aiebant; quippe qui locis munitis fidebant. Tum Timesitheus
narrat esse iis hostes illos, qui ulterius habitarent: quare
visum est hos ut advocarent, si vellent belli societatem inire;
atque adeo missus ad eos Timesitheus, secum una ductis
gentis principibus rediit. Posteaquam advenissent, tum
Mossynæcorum principes tum Græcorum convenere duces:
ac Xenophon quidem verba fecit, quæ Timesitheus interpre-
tatus est: « Cupimus nos, Mossynæci, pedestri itinere in
Græciam transire; navigia quippe non habemus: verum nos
impediunt ii, quos vobis hostes esse audimus. Quapropter
si velitis, licet jam vobis nos belli socios adsciscere, atque
adeo illos, si qua unquam vos illi adfecerunt injuria, ulci-
sci, inque posterum ut vestro pareant iidem imperio efficere.
Quod si nos dimiseritis, circumspicite tandem unde tantum,
vobis qui optuletur, exercitum accepturi sitis. » Ad hæc
Mossynæcorum princeps respondit velle se hæc, et societatem
eorum accipere. « Agite vero, inquit Xenophon, quam ad rem
nostra vobis opus erit uti opera, si vobiscum belli societa-
tem ineamus? ac vos quid adjumenti ad expediendum nobis
transitum adferre poteritis? » Nobis, inquit, satis virium
est ad invadendum ex altera parte illorum agrum, qui et vo-
bis et nobis hostes sunt, possumus etiam huc ad vos tum na-
ves tum viros mittere, qui et auxilio vobis fuerint et viæ se
duces præstituri.

His conditionibus cum dedissent utrinque fidem et acce-
pissent, ad suos adiere; ac postridie cum trecentis navigiis
monoxylis venerunt, tribusque in singulis viris, quorum
duo de navigiis egressi, ad Græcorum aciem se adjungebant:
unus in navigio manebat. Atque illi quidem, sumptis na-
vigiis, inde enavigarunt; qui vero manebant hoc se modo
in aciem disposuerunt: steterunt, centuriatim admodum,
tanquam chori sibi respondentes, omnes instructi geris
densis, ex alborum boum coriis, ad hederæ folii simi-
litudinem factis; dextra sex fere cubitum paltum tenentes,
cujus anterior pars cuspidem habebat, posterior sphaeralem
ligni ipsius formam. Tunicis supra genna induti erant, qua-
rum erat ea crassitudo, quæ lineæ fasciæ, qua stragula ves-
tis constringitur: in capite coriaceas gestabant galeas, cu-
jusmodi sunt Paphlagonicæ, quarum in medio spira erat

ἐγγύτατα τιαροειδῆ· εἶχον δὲ καὶ σαγάρεις σιδηρᾶς. (14) Ἐντεῦθεν ἐξῆρχε μὲν αὐτῶν εἷς, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἐπορεύοντο ἄδοντες ἐν ῥυθμῷ, καὶ διελθόντες διὰ τῶν τάξεων καὶ διὰ τῶν ὁπλῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπορεύοντο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπὶ χωρίον δ' ἐδόκει ἐπιμαχώτατον εἶναι. (15) Ὀκείτο δὲ τοῦτο πρὸ τῆς πόλεως τῆς μητροπόλεως καλουμένης αὐτοῖς καὶ ἐχούσης τὸ ἀκρότατον τῶν Μοσσυνοίκων. Καὶ περὶ τούτου ὁ πόλεμος ἦν· οἱ γὰρ αἰεὶ τοῦτ' ἔχοντες ἐδόκουν ἐγκρατεῖς εἶναι καὶ πάντων Μοσσυνοίκων, καὶ ἔφασαν τούτους οὐ δικαίως ἔχειν τοῦτο, ἀλλὰ κοινὸν ὃν καταλαβόντας πλεονεκτεῖν. (16) Εἴποντο δ' αὐτοῖς καὶ τῶν Ἑλλήνων τινές, οὐ ταχύντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀλλὰ ἀρπαγῆς ἕνεκεν. Οἱ δὲ πολέμιοι προσιόντων τῶς μὲν ἡσύχαζον· ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο τοῦ χωρίου, ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτούς, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ξυναναβάντων Ἑλλήνων τινάς, καὶ ἐδίωκον μέχρι οὗ εἶδον τοὺς Ἑλληνας βοηθοῦντας· (17) εἶτα δὲ ἀποτραπέμενοι ὄχοντο, καὶ ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν ἐπεδείκνυσαν τοῖς τε Ἑλλησι καὶ τοῖς ἑαυτῶν πολεμίοις, καὶ ἅμα ἐχόρευον νόμῳ τινὶ ἄδοντες. (18) Οἱ δὲ Ἑλληνες μάλα ἤχοντο ὅτι τοὺς τε πολεμίους ἐπεποιήκεσαν θρασυτέρους καὶ ὅτι οἱ ἐξελθόντες Ἑλληνες σὺν αὐτοῖς ἐπεφεύγεσαν μάλα ὄντες συχνοί· ὁ οὖν πρόσθεν ἐπεποιήκεσαν ἐν τῇ στρατείᾳ. (19) Ξενοφὼν δὲ ζυγαλέσας τοὺς Ἑλληνας εἶπεν, Ἄνδρες στρατιῶται, μὴδὲν ἀθυμήσητε ἕνεκα τῶν γεγενημένων· ἴστε γὰρ ὅτι καὶ ἀγαθὸν οὐ μείον τοῦ κακοῦ γέγεννηται. (20) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι οἱ μέλλοντες ἡμῖν ἡγεῖσθαι τῷ ὄντι πολέμιοι εἰσιν οἷσπερ καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀφροντιστήσαντες τῆς ἕν ἡμῖν τάξεως καὶ ἱκανοὶ ἡγησάμενοι εἶναι ξὺν τοῖς βαρβάροις ταῦτα πράττειν ἅπερ ἡμῖν δίκην δεδώκασιν· ὥστε αὖθις ἦττον τῆς ἡμετέρας τάξεως ἀπολείψονται. (21) Ἀλλ' ὑμᾶς δεῖ παρασκευάζεσθαι ὅπως καὶ τοῖς φίλοις οὖσι τῶν βαρβάρων ὀφείητε κρεῖττους αὐτῶν εἶναι καὶ τοῖς πολεμίοις δηλώσητε ὅτι οὐχ ὁμοίως ἀνδράσι μαχοῦνται νῦν τε καὶ ὅτε τοῖς ἀτάκτοις ἐμάχοντο.

22. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἔμειναν· τῇ δ' ὑστεραίᾳ θύσαντες ἐπεὶ ἐκαλλιερήσαντο, ἀριστήσαντες, ὀρθίους τοὺς λόγους ποιησάμενοι, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κατὰ ταῦτα ταξάμενοι ἐπορεύοντο τοὺς τοξότας μεταξὺ τῶν λόγων ὀρθίως ὄντων ἔχοντες, ὑπολειπομένους δὲ μικρὸν τοῦ στόματος τῶν ὁπλιτῶν. (23) Ἦσαν γὰρ τῶν πολεμίων οἱ εὐζώνοι κατατρέχοντες τοῖς λίθοις ἑβαλλον. Τούτους οὖν ἀνέστελλον οἱ τοξόται καὶ οἱ πελτασταί. Οἱ δ' ἄλλοι βάθην ἐπορεύοντο πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ χωρίον ἀφ' οὗ τῇ προτεραίᾳ οἱ βάρβαροι ἐτρέφθησαν καὶ οἱ ξὺν αὐτοῖς· ἐνταῦθα γὰρ οἱ πολέμιοι ἦσαν ἀντιτεταγμένοι. (24) Τοὺς μὲν οὖν πελταστὰς ἐδέξαντο οἱ βάρβαροι καὶ ἐμάχοντο, ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς ἦσαν οἱ ὁπλίται, ἐτράποντο. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ εὐθὺς εἶποντο διώκοντες ἄνω πρὸς τὴν μητρόπολιν, οἱ δὲ ὁπλίται ἐν τάξει εἶποντο. (25) Ἐπεὶ δὲ ἄνω ἦσαν

tortilis, tiaræ formam quam proxime referens : habebant etiam secures ferreas. Tum vero ex iis unus progressum a cantu auspicatus est, ceterique omnes cum cantu incedebant in numerum, perque ordines Græcorum et armatos progressi, in hostes recta tendebant, ad castellum, quod facillimum esse expugnatum videbatur. Situm hoc erat ante urbem, quam ipsi metropolim adpellabant, quæque arcem Mossynæcorum præcipuam continebat; atque adeo de hac bellum inter ipsos gestum erat : nam quolibet tempore, eam qui tenebant, Mossynæcos ii omnes in potestate sua habere videbantur. Atque hoc aiebant illos non jure tenere, sed eo quod utrisque commune erat occupato, suas res amplificare. Sequebantur hos e Græcis etiam nonnulli, non a ducibus designati, sed prædæ causa. Hostes autem, illis accedentibus, primum quiescebant : cum vero prope a castello abessent, excursione facta in fugam eos vertunt, ac barbarorum complures, et Græcorum, qui cum iis adscenderant, nonnullos interfecerunt : fugientes etiam persequabantur, donec Græcos suis opem ferre viderent : tum vero conversi discedebant : et cum interfectorum præcidissent capita, tum Græcis tum hostibus ea suis ostentabant; simulque tripudiabant, ad certum quandam modulum cantantes. At Græci moleste admodum ferebant, hostes a suis audientiores esse redditos, ac Græcos, qui cum istis profecti fuerant, cum valde multi fuissent, fugisse; quod nunquam antea tota in expeditione fecerant. Xenophon autem convocatis Græcis hæc verba fecit : « Nihil animis, viri, demissi sitis propter ea quæ accidere : est enim et boni quid non minus malo quod accidit. Nam primum certo scitis, eos, qui futuri sunt itineris nostri duces, reapse hostili esse in illos animo, quos itidem nos hostium loco ducere necesse est : deinde ex Græcis ii, aciem qui nostram contempserunt, et se cum barbaris eadem genere posse putarunt, quæ nobiscum gessere, pœnas dederunt : adeo ut posthac minus sint aciem nostram relicturi. Verum sic vos paretis vosmet oportet, ut tum iis barbaris, qui nobis sunt amici, præstantiores ipsis videamini, tum hostibus declaretis, non jam ipsos cum similibus viris pugnaturos, atque cum modo nullius ordinis observantes sunt adorti. »

Et hunc quidem diem ita permanserunt : postridie facta re sacra, ubi egregie litassent, prandio sumpto, instructis cohortibus rectis, ac barbaris eodem modo ad sinistram collocatis, pergebant, sagittariis intra cohortes rectas receptis, ita tamen ut paululum a gravis armaturæ militum fronte abessent. Nam inter hostes erant expediti, qui in nostros incursantes lapidibus eos petebant. Hos itaque sagittarii ac peltastæ reprimebant : ceteri milites gradatim procedebant, primo quidem ad eum ipsum locum, de quo pridie barbari, atque ii qui cum ipsis erant Græci, in fugam acti fuerant. Ibi enim hostes adversus instructi stabant. Et peltastarum quidem impetum sustinebant barbari, pugnamque inibant : verum ubi gravis armaturæ milites prope jam ab ipsis aberant, in fugam se convertebant. Ac peltastæ statim sequebantur, sursum eos ad metropolim persequentes; at gravis armaturæ milites ordine servato sequebantur.

πρὸς ταῖς τῆς μητροπόλεως οἰκίαις, ἐνταῦθα δὲ οἱ πολέμοιοι ἁμῶς δὴ πάντες γενόμενοι ἐμάχοντο καὶ ἐξηκόντιζον τοῖς παλτοῖς, καὶ ἄλλα δόρατα ἔχοντες παχέα μακρὰ, ὅσα ἀνὴρ ἂν φέροι μολις, τούτοις ἐπειρῶντο ἀμύνεσθαι ἐκ χειρὸς. (26) Ἐπεὶ δὲ οὐχ ὕφienτο οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ὁμοσε ἐχώρουν, ἔφυγον οἱ βάρβαροι καὶ ἐντεῦθεν ἅπαντες λιπόντες τὸ χωρίον. Ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὃ ἐν τῷ μόσσυνι τῷ ἐπ' ἄκρου ἰσχυρομένην, ὃν τρέφουσι πάντες κοινῇ αὐτοῦ μένοντα καὶ φυλάττουσιν, οὐκ ᾔθελεν ἐξελεῖν, οὐδὲ οἱ ἐν τῷ πρότερον αἰρεθέντι χωρίῳ, ἀλλ' αὐτοῦ σὺν τοῖς μοσσύνιοις κατεκαύθησαν. (27) Οἱ δὲ Ἕλληνες διαρπάζοντες τὰ χωρία εὗρισκον θησαυροὺς ἐν ταῖς οἰκίαις ἄρτων νενημένων πατρίους, ὥς ἔφασαν οἱ Μοσσύνιοι, τὸν δὲ νέον σίτον ζῦν τῇ καλάμῃ ἀποκείμενον ἦσαν δὲ ζεαὶ αἱ πλείεσται. (28) Καὶ δελφίνων τεμάχη ἐν ἀμφορεύσιν εὗρίσκετο τεταρτίζεμένα καὶ στέαρ ἐν τεύχεσι τῶν δελφίνων, ᾧ ἔχρυντο οἱ Μοσσύνιοι καθάπερ οἱ Ἕλληνες τῷ ἐλαίῳ· κάρυα δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωγαιῶν ἦν πολλὰ τὰ πλατεῖα οὐκ ἔχοντα διαφυγῇ οὐδεμίαν. (29) Τούτῳ καὶ πλείεσθ' αὐτῶν ἔχρυντο ἐφ' ὧν καὶ ἄρτους ὀπτῶντες. Οἶνος δὲ εὗρίσκετο, ὃς ἄκρατος μὲν ὄξυς ἐφάνετο εἶναι ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος, κερασθεὶς δὲ εὐώδης τε καὶ ἡδύς.

30. Οἱ μὲν δὴ Ἕλληνες ἀριστήσαντες ἐνταῦθα ἐπορεύοντο εἰς τὸ πρόσω, παραδόντες τὸ χωρίον τοῖς ξυμμαχίσασιν τῶν Μοσσυνίων. Ὅποσα δὲ καὶ ἄλλα παρήσαν χωρία τῶν ζῦν τοῖς πολεμίοις ὄντων, τὰ εὐπροσώματα οἱ μὲν εἰλεπον, οἱ δὲ ἐκόντες προσεχώρουν. (31) Τὰ δὲ πλείεστα τοιάδε ἦν τῶν χωρίων. Ἀπείχον αἱ πόλεις ἀπ' ἀλλήλων στάδια ὀγδοήκοντα, αἱ δὲ πλείον αἱ δὲ μείον· ἀναβοῶντων δὲ ἀλλήλων ζυνηκουν εἰς τὴν ἐτέραν ἐκ τῆς ἐτέρας πόλεως· οὕτως ὑψηλὴ τε καὶ κοίλῃ ἡ χώρα ἦν. (32) Ἐπεὶ δὲ πορεύμενοι ἐν τοῖς φίλοις ἦσαν, ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς παῖδας τῶν εὐδαίμωνων σιτευτοὺς, τεθραμμένους καρύοις ἐρθοῖς, ἀπαλοὺς καὶ λευκοὺς σφόδρα καὶ οὐ πολλοῦ δέοντα ἰσοῦς τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος εἶναι, ποικίλους δὲ τὰ νῦτα καὶ τὰ ἔμπροσθεν πάντα ἐστιγμένους ἀνθέμιον. (33) Ἐξήτουν δὲ καὶ ταῖς ἐταίραις αἷς ἦγον οἱ Ἕλληνες ἐμφανῶς ζυγγίγνεσθαι· νόμος γὰρ ἦν οὕτος σφισι. Λευκοὶ δὲ πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες. (34) Τούτους ἔλεγον οἱ στρατευσάμενοι βαρβαρωτάτους διελεῖν καὶ πλείεστον τῶν Ἑλληνικῶν νόμων κευρωσμένους. Ἐν τε γὰρ ὄχλῳ ὄντες ἐποίουν ἅπερ ἂν ἄνθρωποι ἐν ἐρημίᾳ ποιήσαιαν, ἄλλως δὲ οὐκ ἂν τολμῶεν, μόνον τε ὄντες ὁμοία ἔπραττον ἅπερ ἂν μετ' ἄλλων ὄντες, διελέγοντό τε ἑαυτοῖς καὶ ἐγέλων ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ὠρχοῦντο ἐπιστάμενοι ὅπου τύχοιεν ὥσπερ ἄλλοις ἐπιδεικνύμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Διὰ ταύτης τῆς χώρας οἱ Ἕλληνες, διὰ τε τῆς πολεμίας καὶ τῆς φιλίας, ἐπορεύθησαν ὁκτώ σταθμούς, καὶ ἀφικνοῦνται εἰς Χάλυβας. Οὗτοι ὅλγοι ἦσαν καὶ

Posteaquam sursum ad ipsas metropolis domos pervenissent, tum vero in unum collecti hostes universi dimicabant, paltaque ejaculabantur; et cum alias haberent hastas, crassas, longas, quantas vir unus vix gestaret, his vim hostium a se cominus propulsare conabantur. Cum vero Græci non cederent, sed ad manus cum eis conserendum pergerent, fugæ se dederunt barbari, atque hinc universi oppidum reliquerunt. At rex eorum, qui in lignea degebat turri, loco edito exstructa (quem ibi manentem communiter alunt omnes, et in custodia tenent), ex ea egredi volebat, ac ne illi quidem qui in loco prius capto erant: sed ibi una cum ædibus ligneis exusti fuere. Græci cum oppidum diriperent, thesauros panum in ædibus invenerunt congestorum a patribus institutos, quemadmodum aiebant Mossynæci: et frumentum novum una cum ipso culmo conditum; cuius maxima pars erat zea. Reperiebantur etiam in amphoribus delphinorum frusta sale condita, ac delphinorum in vasis sevim, quo Mossynæci sic utebantur, ut Græci oleo. In tabulatis nuces erant castaneæ multæ earque late, in quibus nulla erat fissura. Hoc ut plurimum cibo utebantur, et elixis et pane inde confecto. Vinum etiam reperiebatur, quod merum quidem cum esset, acidum esse præ austeritate videbatur; dilutum vero, tum fragrans tum dulce.

Et Græci quidem cum hic pransi essent, ulterius pergebant, oppido Mossynæcis, qui pugnae socii fuerant, tradito. Quæcunque autem oppida eorum, qui ab hostium partibus essent, alia præterirent, accessu facillima quidem alii descenderant, alii sponte se iis dederunt. Maxima autem oppidorum pars erat hujusmodi: distabant a se invicem urbes stadiis octoginta, nonnullæ plus, nonnullæ minus: quod si magna voce inclamarent, se mutuo ab urbe una ad alteram exaudiebant: adeo edita erat et concava regio. Posteaquam pergendo in amica venissent oppida, ostenderunt iis pueros divitum saginatos, castaneis elixis nutritos, teneros valde et candidos, et crassitie ac longitudine propemodum pari; tergis vario colore imbutis, anterioribusque partibus omnibus pictura florida distinctis. Quærebant et cum metreticibus, quas Græci secum ducebant, palam consuescere: nam hic illis mos erat. Candidi autem omnes erant viri et mulieres. Hos qui huic expeditioni interfuere maxime barbaros dicebant, inter omnes quorum ipsi fines peragrassent, ac plurimum a moribus Græcis remotos. Nam in turba cum essent, faciebant ea quæ homines in solitudine fecerint, alioqui vero facere non audent: et cum soli essent, similiter agebant ac si cum aliis essent: nimirum et ipsi secum sermocinabantur, et de seipsis ridebant, et tripudiabant ubicunque forte locorum essent subsistentes, quasi alii semet ostentarent.

CAPUT V.

Per hanc regionem Græci, per hostilem utique et pacatam, castris octo progressi sunt; atque adeo ad Chalybas perveniunt. Hi numero erant exigui, et Mossynæcorum im-

ὑπῆρχοι τῶν Μοσσυνοίκων, καὶ ὁ βίος ἦν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἀπὸ σιδηρείας. Ἐντεῦθεν ἀφικνοῦνται εἰς Τιβαρηνούς. (3) Ἡ δὲ τῶν Τιβαρηνῶν χώρα πολλὴ ἦν πεδινωτέρα καὶ χωρία εἶχεν ἐπὶ θαλάττῃ ἥττον ἔρουμνα. Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐχρῆζον πρὸς τὰ χωρία προσβάλλειν καὶ τὴν στρατιάν ὀνηθῆναι τι, καὶ τὰ ξένια ἃ ἤκε παρὰ Τιβαρηνῶν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐπιμεῖναι κελεύσαντες ἕστε βουλευσάιντο ἐθύοντο. (3) Καὶ πολλὰ καταθυσάντων τέλος ἀπεδείξαντο οἱ μάντεις πάντες γνώμην ὅτι οὐδαμῇ προσίοιτο οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον. Ἐντεῦθεν δὴ τὰ ξένια ἐδέξαντο, καὶ ὡς διὰ φιλίας πορευόμενοι δύο ἡμέρας ἀφίκοντο εἰς Κοτύωρα πόλιν Ἑλληνίδα, Σινωπέων ἀποικίαν, ὅντας δ' ἐν τῇ Τιβαρηνῶν χώρᾳ.

4. Μέχρι ἐνταῦθα ἐπέξευσεν ἡ στρατιά. Πληθος τῆς καταβάσεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι μάχης ἄχρι εἰς Κοτύωρα σταθμοὶ ἑκατὸν εἴκοσι δύο, παρασάγγαι ἑξακόσιοι καὶ εἴκοσι, στάδια μύριοι καὶ ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι, χρόνου πληθος ὀκτὼ μῆνες. (6) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τετταράκοντα πέντε. Ἐν δὲ ταύταις πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν, καὶ πομπὰς ἐποίησαν κατὰ ἔθνος ἕκαστοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγῶνας γυμνικούς. (6) Τὰ δ' ἐπιτήδεια ἑλάμβανον τὰ μὲν ἐκ τῆς Παφλαγονίας, τὰ δ' ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κοτυωριτῶν· οὐ γὰρ παρεῖχον· ἀγορὰν οὐδ' εἰς τὸ τεῖχος τοὺς ἀσθενοῦντας ἐδέχοντο.

7. Ἐν τούτῳ ἔρχονται ἐκ Σινώπης πρέσβεις, φοβούμενοι περὶ τῶν Κοτυωριτῶν τῆς τε πόλεως, ἣν γὰρ ἐκέλευον καὶ φόρον ἐκείνοις ἔφερον, καὶ περὶ τῆς χώρας, ὅτι ἤκουον δηουμένην. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὸ στρατοπέδον ἔλεγον· προσηγόρει δὲ Ἐκατόνυμος δεινὸς νομιζόμενος εἶναι λέγειν· (8) Ἐπεμψεν ἡμᾶς, ὧ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ τῶν Σινωπέων πόλις ἐπαινέσονταις τε ὑμᾶς ὅτι νικᾶτε Ἕλληνας ὄντες βαρβάρους, ἔπειτα δὲ καὶ ζυνησθησόμενοις ὅτι διὰ πολλῶν τε καὶ δεινῶν ὡς ἡμεῖς ἀκούομεν πραγμάτων σεωσάμενοι πάρεστε. (9) Ἀξιοῦμεν δὲ Ἕλληνας ὄντας καὶ αὐτοὶ ὑπ' ὑμῶν ὄντων Ἑλλήνων ἀγαθὸν μὲν τι πάσχειν, κακὸν δὲ μηδέν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὑμᾶς οὐδὲν πώποτε ὑπῆρξαμεν κακῶς ποιοῦντες. (10) Κοτυωρίται δὲ οὗτοι εἰσὶ μὲν ἡμέτεροι ἀποικοὶ, καὶ τὴν χώραν ἡμεῖς αὐτοῖς ταύτην παραδεδώκαμεν βαρβάρους ἀφελόμενοι· διὸ καὶ δασμὸν ἡμῖν φέρουσιν οὗτοι τεταγμένοι καὶ Κερασούντιοι καὶ Τραπεζούντιοι ὡσαύτως ὥστε ὅτι ἂν τούτους κακὸν ποιήσητε ἡ Σινωπέων πόλις νομίζει πάσχειν. (11) Νῦν δὲ ἀκούομεν ὑμᾶς εἰς τε τὴν πόλιν βίᾳ παρεληλυθότας ἐνίοις σκηνοῦν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐκ τῶν χωρίων λαμβάνειν ὧν ἂν δέησθε οὐ πειθοντας. (12) Ταῦτ' οὖν οὐκ ἀξιοῦμεν· εἰ δὲ ταῦτα ποιήσετε, ἀνάγκη ἡμῖν καὶ Κορύλαν καὶ Παφλαγόνας καὶ ἄλλον ὄντινα ἂν δυνώμεθα φίλον ποιέσθαι.

13. Πρὸς ταῦτα ἀναστὰς Ξενοφῶν ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν εἶπεν, Ἡμεῖς δὲ, ὧ ἄνδρες Σινωπεῖς, ἤκομεν ἀγαπῶντες ὅτι τὰ σώματα διεσωσάμεθα καὶ τὰ ὅπλα· οὐ γὰρ ἦν δυνατόν ἅμα τε χρήματα ἀγεῖν καὶ φέρειν καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (14) Καὶ νῦν ἐπεὶ εἰς τὰς

perio subjecti : ac eorum plerisque victus erat a fabrica ferrea quaesitus. Inde ad Tibarenos perveniunt. Tibarenorum autem ager multo magis erat campestris, et ad mare habebat oppida minus munita. Ac duces quidem oppida illa adoriri volebant, atque adeo exercitum commodo aliquo potiri ; itaque munera hospitalia, quae a Tibarenis veniebant, non accipiebant, sed cum illos donec consultassent exspectare jussissent, rem sacram faciebant. Et cum multas mactassent hostias, tandem vates sententiam hanc suam omnes aperuerunt, nullo modo deos bellum hoc comprobare. Tum deinde dona acceperunt hospitalia : cumque biddum veluti per pacatum agrum perrexissent, ad Cotyora pervenere, civitatem Graecam, Sinopensium colonos, Tibarenorum in agro habitantes.

Huc usque exercitus pedibus iter fecit. Spatium itineris descendendo a pugna ad Babylonem commissa usque ad Cotyora confecti, castra centum et viginti duo, parasangae sexcentae viginti, stadia duodevices mille sexcenta : temporis spatium, menses octo. Hic dies quadraginta quinque manserunt. In his primum sacra diis fecerunt, et pompas Graecorum quique pro more gentis exsequuti sunt, itemque ludos gymnicos. Commeatus partim e Paphlagonia, partim ex agris Cotyoritum capiebant : nec enim illi forum rerum venalium suppeditabant, nec agros intra moenia recipiebant.

Hoc ipso tempore Sinope veniunt legati, metuentes de Cotyoritum et urbe (illorum enim ea erat, vectigaliaque illis pendebant) et agro, quia populationibus vexari audierant : atque hi cum in castra venissent, huiusmodi orationem habuere (eam autem pronuntiabat Hecatonymus, qui dicendo valere existimabatur) : « Misit nos, milites, Sinopensium civitas, ut tum laude vos adificeremus, propterea quod Graeci cum sitis barbaros superaveritis, tum deinde vobis ut gratularemur, quod per multa ac gravia (quemadmodum nos audimus) incommoda huc incolumes venistis. Ceterum aequum censemus, cum et ipsi simus Graeci, ut a vobis Graeci qui sitis commodo aliquo, nullo incommodo, adficiamur : nec enim ulla vos unquam injuria priores adfecimus. Hi vero Cotyoritae coloni sunt a nobis huc deducti ; agrumque nos iis, quem barbaris ademimus, hunc tradidimus. Qua de causa nobis etiam vectigal illi constitutum, itidemque Cerasuntii et Trapezuntii, pendunt : adeo ut quidquid his injuriae intuleritis, id se pati Sinopensium civitas existimet. Jam vero audimus vos in urbem vi ingressos esse, nonnullosque in aedibus habitare, et ex agris ea, quibus vobis opus sit, suasionem non adhibita, capere. Haec utique haud aequa esse censemus. Quod si haec facere perrexeritis, nobis et Corylam et Paphlagonas, et quemcunque potuerimus alium, amicum reddamus necesse erit.

Ad ea, cum surrexisset Xenophon, pro militibus dixit : « Nos, Sinopenses, huc venimus satis bene nobiscum actum rati, quod corpora conservavimus et arma : nec enim simul opes agere ac ferre potuimus, et adversus hostes pugnare. Itaque jam, ubi Graecas ad urbes venimus, apud

Ἑλληνίδας πόλεις ἤλθομεν, ἐν Τραπεζοῦντι μὲν, παρεῖχον γὰρ ἡμῖν ἀγορὰν, ὠνούμενοι εἶχομεν τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ἀνθ' ὧν ἐτίμησαν ἡμᾶς καὶ ξένια ἔδωκαν τῇ στρατιᾷ, ἀντετιμώμεν αὐτοὺς, καὶ εἰ τις αὐτοῖς φίλος ἦν τῶν βαρβάρων, τούτων ἀπειχόμεθα· τοὺς δὲ πολέμιους αὐτῶν ἐφ' οὓς αὐτοὶ ἡγοῖντο κακῶς ἐποιοῦμεν ὅσον ἐδυνάμεθα. (15) Ἐρωτᾷτε δὲ αὐτοὺς ὁποίων τινῶν ἡμῶν ἔτυχον· πάρεσαι γὰρ ἐνθάδε οὓς ἡμῖν ἡγεμόνας διὰ φιλίας ἡ πόλις ξυνέπεμψεν. (16) Ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν μὴ ἔχωμεν, ἂν τε εἰς βάρβαρον γῆν ἂν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει ἀλλὰ ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια. (17) Καὶ Καρδούχους καὶ Ταόχους καὶ Χαλδαίους καί περ βασιλέως οὐχ ὑπηκόους ὄντας ὁμῶς καὶ μάλα φοβερούς ὄντας πολέμιους ἐκτησάμεθα διὰ τὸ ἀνάγκην εἶναι λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπεὶ ἀγορὰν οὐ παρεῖχον. (18) Μάκρωνας δὲ καί περ βαρβάρους ὄντας, ἐπεὶ ἀγορὰν ὅταν ἐδύναντο παρεῖχον, φίλους τε ἐνομίζομεν εἶναι καὶ βίᾳ οὐδὲν ἐλαμβάνομεν τῶν ἐκείνων. (19) Κοτυωρίτας δὲ, οὓς ὑμετέρους φατέ εἶναι, εἰ τι αὐτῶν εἰλήφαμεν, αὐτοὶ αἰτιοὶ εἰσιν· οὐ γὰρ ὥς φίλοι προσεφέροντο ἡμῖν, ἀλλὰ κλείσαντες τὰς πύλας οὔτε εἰσω ἐδέχοντο οὔτε ἐξω ἀγορὰν ἐπέμπον· ἡτῶντο δὲ τὸν παρ' ὑμῶν ἄρμωσθιν τούτων αἰτίον εἶναι. (20) Ὁ δὲ λέγεις βίᾳ παρελθόντας σκηνοῦν, ἡμεῖς ἡξιοῦμεν τοὺς κάμοντας εἰς τὰς στέγας δέξασθαι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνέωγον τὰς πύλας, ἥ ἡμᾶς ἐδέχετο αὐτὸ τὸ χωρίον ταύτη εἰσελθόντες ἄλλο μὲν οὐδὲν βίαιον ἐποίησαμεν, σκηνοῦσι δ' ἐν ταῖς στέγαις οἱ κάμοντες τὰ ἐαυτῶν δαπανῶντες, καὶ τὰς πύλας φρουροῦμεν, ὅπως μὴ ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἄρμωσθι ὣσιν οἱ κάμοντες ἡμῶν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν ἡ κομίσασθαι ὅταν βουλόμεθα. (21) Οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς ὁρᾷτε, σκηνοῦμεν ὑπαίθριοι ἐν τῇ τάξει, παρεσκευασμένοι, ἂν μὲν τις εὖ ποιῇ, ἀντευποιεῖν, ἂν δὲ κακῶς, ἀλέγασθαι. (22) Ἄ δὲ ἡπεύλησας ὡς ἦν ὑμῖν δοκῇ Κορύλλαν καὶ Παφλαγόνας συμμάχους ποιήσεσθε ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ ἡ μὲν ἀνάγκη ἡ πολεμήσομεν καὶ ἀμφοτέρους· ἡδὴ γὰρ καὶ ἄλλοις πολυπλασίοις ὑμῶν ἐπολεμήσαμεν· ἂν δὲ δοκῇ ἡμῖν, καὶ φίλον ποιήσομεν τὸν Παφλαγόνα. (23) Ἀκούομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπιθυμεῖν τῆς ὑμετέρας πόλεως καὶ χωρίων τῶν ἐπιβαλαινῶν, πειρασόμεθα οὖν συμπράττοντες αὐτῷ ὧν ἐπιθυμεῖ φίλοι γίνεσθαι.

24. Ἐκ τούτου μάλα μὲν δῆλοι ἦσαν οἱ συμπρέσβεις τῷ Ἑκατονύμῳ χαλεπαίνοντες τοῖς εἰρημένοις, παρελθὼν δ' αὐτῶν ἄλλος εἶπεν ὅτι οὐ πόλεμον ποιησόμενοι ἤκοιεν ἀλλὰ ἐπιδειξόντες ὅτι φίλοι εἰσὶ. Καὶ ξενίοις, ἦν μὲν ἐλθῇτε πρὸς τὴν Σινωπέων πόλιν, ἐκεῖ δεξόμεθα, νῦν δὲ τοὺς ἐνθάδε κελεύσομεν διδόναι ἃ δύνανται· ὁρώμεν γὰρ πάντα ἀληθῆ ὄντα ἃ λέγετε. (25) Ἐκ τούτου ξενία τε ἐπέμπον οἱ Κοτυωρίται καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξέειπον τοὺς τῶν Σινωπέων πρέσβεις, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλὰ τε καὶ ἐπιτήδεια διελέγοντο τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τῆς λοιπῆς πορείας ἐπυνθάνοντο ὧν ἐκάτεροι ἐδέοντο.

Trapezuntem (quippe rerum venalium nobis forum praebebant incolae) commeatus illos tantum sumpsimus pretio quos sumus mercati, et quia nos honore adfecerunt, donaue hospitalia exercitui dederunt, eos vicissim honore prosequuti sumus : atque adeo si qui barbarorum ipsis erant amici, ab iis nosmet abstinuimus ; hostes vero eorum, in quos ipsi duxerint, quantis potuimus damnis adfecimus. At eos interrogatote, quales nos nacti sint : hic adsunt enim, quos per amicitiam nobiscum civitas ea duces misit itineris. In ea vero cum venerimus loca, ubi forum non obtineamus, sive adeo barbarorum in terram, sive Graecorum, non per injuriam insolentem, sed necessitate coacti commeatus sumimus. Itaque Carduchos, et Taochos, et Chaldaeos, qui quamvis regis imperio non pareant, sunt tamen admodum formidabiles, hostes nobis reddidimus, propterea quod necesse erat commeatus sumere, cum forum nobis rerum venalium non praeberent. At Macronas, quanquam barbari essent, cum forum, quale quidem poterant, subministrarent, in amicorum esse numero putabamus, nec quidquam illis vi ademimus. Quod ad Cotyritas attinet, quos vestros esse dicitis, si quid eis ademimus, ipsi in culpa sunt : non enim erga nos se tanquam amicos gessere, sed cum portas clausissent, neque nos intromittebant, neque extra muros res venales ad nos ferebant : ac horum quidem auctorem extitisse praefectum a vobis datum conquerebantur. Quod autem dicis, de nobis quosdam vi ingressos in aedibus degere, petivimus nos ut aegros sub tecta reciperent : cum vero portas illi non aperirent, qua nos parte admittebat locus ipse, eo ingressi, nihil sane aliud violenti fecimus : ipsorum certe sub tectis agunt aegri, sua tamen in se insumentes : atque portas praesidio munitas tenemus, ut ne nostri milites aegri sint in praefecti vestri potestate, sed nobis sit eos hinc, cum volemus, exportandi potestas. Ceteri, quemadmodum videtis, sub dio suo quisque ordine degimus, parati, si quis beneficio nos adfecerit, ad beneficia reddenda : sin injuria, ad eam propulsandam. Quod ad minas tuas attinet, vos nempe, si ita vobis videatur, cum Coryla et Paphlagonibus societatem adversus nos facturos ; nos, si necesse sit, vel cum utrisque bellum geremus (nam cum aliis numero vos longe superantibus bellum gessimus) : quod si nobis ita videatur, etiam Paphlagonem illum nobis amicum adsciscemus. Audimus certe eum potiundi tum urbe vestra, tum locis maritimis cupidine corripi. Quare operam dabitur ut, eum in iis quae cupit consequendis adjuvando, amicitiam cum eo jungamus. »

Tum vero Hecatonymi in legatione collegae palam significabant aegre se illa ferre, quae ab eo fuissent prolata. Et ex iis alius in medium progressus, dixit se non bellum excitaturos venisse, sed ostensuros se nobis esse amicos. Quod si ad Sinopensium urbem accesseritis, hospitalibus ibi donis vos excipiemus : jam vero nostros qui de hoc loco sunt jubebimus dare vobis, quae possunt ; nam vera esse omnia, quae dicitis, videmus. Post haec hospitalia dona mittebant Cotyritae, et Graecorum duces Sinopensium legatos hospitio excipiebant, atque inter se de multis iisque quae e re erant colloquebantur ; inter alia de itinere reliquo percontabantur, deque iis quorum utrique indigebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

CAPUT VI.

Ταύτη μὲν τῇ ἡμέρᾳ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ξυνέλεξαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἔδωκε αὐτοῖς περὶ τῆς λοιπῆς πορείας παρακαλέσαντας τοὺς Σινωπέας βουλευέσθαι. Εἴτε γὰρ πεζῇ δέοι πορεύεσθαι, χρησιμοὶ ἂν ἐδόχουν εἶναι οἱ Σινωπεῖς ἡγούμενοι· ἔμπειροι γὰρ ἦσαν τῆς Παφλαγονίας· εἴτε κατὰ θάλατταν, προσδεῖν ἔδοκε Σινωπέων· μόνοι γὰρ ἂν ἐδόχουν ἱκανοὶ εἶναι πλοῖα παρασχεῖν ἀρκούντα τῇ στρατιᾷ. (2) Καλέσαντες οὖν τοὺς πρέσβεις ξυνεβουλευόντο, καὶ ἤξιον Ἑλλήνας ὄντας Ἑλλήσι τούτῳ πρῶτον καλῶς δέχεσθαι τῷ εὐνοῦς τε εἶναι καὶ τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν.

2. Ἀναστὰς δὲ Ἑκατόνμυος πρῶτον μὲν ἀπελογήσατο περὶ οὗ εἶπεν ὡς τὸν Παφλαγόνα φίλον ποιήσιντο, ὅτι οὐχ ὡς τοῖς Ἑλλήσι πολεμησόντων σφῶν εἰποι, ἀλλ' ὅτι ἐξὸν τοῖς βαρβάρους φίλους εἶναι τοὺς Ἑλλήνας αἰρήσονται. Ἐπεὶ δὲ συμβουλεύειν ἐκέλευον, ἐπειζάμενος ὧδε εἶπεν. (4) Εἰ μὲν συμβουλεύοιμι ἃ βέλτιστά μοι δοκεῖ εἶναι, πολλὰ μοι κάγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μὴ, τάναντία. Αὕτη γὰρ ἡ ἐρὰ συμβουλή λεγομένη εἶναι δοκεῖ μοι παρῆναι· νῦν γὰρ δὴ ἂν μὲν εὖ συμβουλεύσας φανῶ, πολλοὶ ἔσσεσθε οἱ ἐπαινοῦντές με, ἂν δὲ κακῶς, πολλοὶ ἔσσεσθε οἱ καταρώμενοι. (6) Πράγματα μὲν οὖν οἶδ' ὅτι πολὺ πλεῖον ἔξομεν, ἂν κατὰ θάλατταν κομίζεσθε· ἡμᾶς γὰρ δεήσει τὰ πλοῖα πορίζειν· ἢν δὲ κατὰ γῆν στέλλεσθε, ὑμᾶς δεήσει τοὺς μαχομένους εἶναι. (6) Ὅμοιος δὲ λεκτέα ἃ γιγνώσκων ἔμπειρος γάρ εἰμι καὶ τῆς χώρας τῶν Παφλαγόνων καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐγὼ γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ πεδία κάλλιστα καὶ ὄρη ὑψηλότατα. (7) Καὶ πρῶτον μὲν οἶδα εὐθὺς ἢ τὴν εἰςβολὴν ἀνάγκη ποιεῖσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη ἢ ἢ τὰ κέρατα τοῦ ὄρους τῆς ὁδοῦ καθ' ἑκάτερά ἐστιν ὑψηλὰ, ἃ κρατεῖν κατέχοντες καὶ πάνυ ὀλίγοι δύναιнт' ἂν· τούτων δὲ κατεχομένων οὐδ' ἂν οἱ πάντες ἄνθρωποι δύναιнт' ἂν διελθεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ δεῖξαιμι ἂν, εἰ μοι τινα βούλοισθε συμπεμψαί. (8) Ἐπειτα δὲ οἶδα καὶ πεδία ὄντα καὶ ἱππεῖαν ἢν αὐτοὶ οἱ βάρβαροι νομίζουσι κρεῖττω εἶναι ἀπάσης τῆς βασιλέως ἱππείας. Καὶ νῦν οὗτοι οὐ παρεγένοντο βασιλεῖ καλοῦντι, ἀλλὰ μείζον φρονεῖ ὁ ἄρχων αὐτῶν. (9) Εἰ δὲ καὶ δυνηθεῖτε τὰ τε ὄρη κλέψαι ἢ φθάσαι λαβόντες καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κρατῆσαι μαχόμενοι τοὺς τε ἱππεῖς τούτων καὶ πεζῶν μυριάδας πλεον ἢ δώδεκα, ἤξετε ἐπὶ τοὺς ποταμούς, πρῶτον μὲν τὸν Θερμῶδοντα, εὖρος τριῶν πλεθρῶν, ὃν χαλεπὸν οἶμαι διαβαίνειν ἄλλως τε καὶ πολεμίων πολλῶν μὲν ἐμπροσθεν ὄντων πολλῶν δὲ ὀπισθεν ἐπομένων· δεῦτερον δ' Ἴριν, τρίπλεθρον ὡς αὐτως τρίτον δ' Ἄλυν, οὐ μείον δυοῖν σταδίοις, ὃν οὐκ ἂν δύναισθε ἄνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ τίς ἔσται ἐπαρέχων; ὡς δ' αὐτως καὶ ὁ Παρθένιος ἄβατος· ἐφ' ὃν ἔλθοιτε ἂν, εἰ τὸν Ἄλυν διαβαίητε. (10) Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ χαλεπὴν ὑμῖν εἶναι νομίζω τὴν πορείαν ἀλλὰ

ΣΕΧΟΡΗΘ.

Atque is quidem huic diei finis erat factus. Postridie duces collegere milites, sique visum est de reliquo itinere, Sinopensibus arcessitis, deliberare. Nam sive pedibus iter faciendum esset, Sinopenses ipsis commodi futuri viæ duces videbantur (quippe periti erant Paphlagoniæ); sive mari, hæc eorum erat sententia, Sinopensium se opem desideraturos: soli enim esse videbantur idonei, qui navigia præberent ea, quæ exercitui sufficerent. Itaque legatos ubi arcessiverant, in consilium eos adhibebant, petebantque ut Græci cum essent hoc primum ipsos officio recte atque ordine exciperent, ut ipsis quoque Græcis benevoli essent et consilia quam possent optima darent.

Cum autem surrexisset Hecatonymus, primum se excusavit de eo quod dixerat, se Paphlagonem ipsis amicum adiuncturos, non ita se dixisse quasi bellum adversus Græcos ipsi gesturi essent, sed quod, cum ipsi barbarorum amicitia uti liceret, Græcos tamen iis sunt anielaturi. Cum vero eum consilium suum exponere iuberent Græcorum duces, precatus deos in hanc sententiam verba fecit: « Si vobis id consilii dem, quod mihi videtur optimum, multa mihi eveniant commoda; sin autem, contraria: nam hæc, sacra quæ dicitur, adesse mihi videtur consultatio: jam enim, si bonum consilium dedisse visus fuero, multi eritis, qui me laudibus adficietis; sin malum, multi eritis, qui me execrabimini. Novi certe quidem nos longe plus molestiæ habituros, si per mare domum revertemini; quippe nos navigia suppeditare oportebit: sin autem terra proficiscemini, vos pugnetis necesse erit. Attamen dicenda sunt, quæ sentio; nam et Paphlagonum regio et vires mihi notæ sunt: habet nimirum hæc utraque regio ista, tum campos pulcherrimos, tum altissimos montes. Ac primum novi quidem protinus qua parte in eam ingredi necesse sit; non alia utique licet, quam qua montis cornua sunt ad utrumque latus viæ excelsa: quæ si qui occupent, vel admodum pauci tenere possint; hisque adeo occupatis, ne universi quidem homines ceteri transire poterunt. Hæc vero etiam monstrare poterō, si quem mecum una miseritis. Deinde novi plana esse, atque equitatum, quem ipsi barbari universo regis equitatu potiores ducunt. Atque hoc adeo tempore si ad regem eos vocantem non profecti sunt; sed et majores spiritus eorum gerit princeps. Quod si poteritis etiam montes furtim occupare, vel eos capiendo prævertere, atque in planitie tum equites hosce tum pedites, quorum centena sunt viginti amplius millia, prælio viceritis, ad amnes venietis, primum quidem Thermodonta, cujus est trium plethrorum latitudo; quem ad trajiciendum difficilem arbitror, præsertim cum multi sint a fronte hostes, multi a tergo sequantur: ad alterum deinde venietis Irim, trium itidem plethrorum latitudine; ad tertium postea Halyn, non minus duo stadia latum, quem absque navibus trajicere non poteritis: naves vero quis vobis suppeditabit? itidem et Parthenius transiri non poterit; ad quem veniendum vobis erit, si Halyn hunc trajece- ritis. Quapropter equidem censeo non difficile vobis esse

παντάπασιν ἀδύνατον. Ἀν δὲ πλέητε, ἔστιν ἐνθὲνδε μὲν εἰς Σινώπην παραπλεύσαι, ἐκ Σινώπης δὲ εἰς Ἡράκλειαν· ἐξ Ἡρακλείας δὲ οὐτα περὶ οὐτε κατὰ θάλατταν ἀπορία· πολλὰ γὰρ καὶ πλοῖα ἔστιν ἐν Ἡρακλείᾳ.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔλεξεν, οἱ μὲν ὑπόπτεον φίλας ἕνεκα τῆς Κορύλα λέγειν· καὶ γὰρ ἦν πρόξενος αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ ὡς δῶρα ληψόμενον διὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην· οἱ δὲ ὑπόπτεον καὶ τούτου ἕνεκα λέγειν ὡς μὴ περὶ ἰόντας τὴν Σινωπέων τι χώραν κακὸν ἐργάζονται. Οἱ δ' οὖν Ἕλληνες ἐψηφίσαντο κατὰ θάλατταν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. (12) Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν εἶπεν, ὦ Σινωπεῖς, οἱ μὲν ἄνδρες ἡρηνται πορείαν ἣν ὑμεῖς συμβουλευέτε· οὐτὼ δὲ ἔχει· εἰ μὲν πλοῖα ἔσσεσθαι μέλλει ἱκανὰ ἀριθμῶ ὡς ἓνα μὴ καταλείπεσθαι ἐνθάδε, ἡμεῖς ἂν πλέοιμεν· εἰ δὲ μέλλοιμεν οἱ μὲν καταλείψεσθαι οἱ δὲ πλεύσεσθαι, οὐκ ἂν ἐμβαιήμεν εἰς τὰ πλοῖα. (13) Γινώσκουμεν γὰρ ὅτι ὅπου μὲν ἂν κρατῶμεν, δυναίμεθ' ἂν καὶ σώζεσθαι καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· εἰ δὲ που ἤττω τῶν πολεμίων ληφθσόμεθα, εὐδελον δὴ ὅτι ἐν ἀνδραπόδων χώρᾳ ἔσόμεθα. (14) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ πρέσβεις ἐκέλευον πέμπειν πρέσβεις. Καὶ πέμπουσι Καλλίμαχον Ἀρκάδα καὶ Ἀρίστονα Ἀθηναῖον καὶ Σαμόλαν Ἀχαιοῖν. Καὶ οἱ μὲν ὤχοντο.

15. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ Ξενοφῶντι, δρῶντι μὲν δολίτας πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, δρῶντι δὲ καὶ πελταστάς πολλοὺς καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ ἱππεῖς δὲ καὶ μάλα ἥδη διὰ τὴν τριβὴν ἱκανοὺς, ὄντας δ' ἐν τῷ Πόντῳ, ἐνθα οὐκ ἂν ἀπ' ὀλίγων χρημάτων τοσαύτη δύναμις παρεσκευάσθη, καλὸν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι καὶ χώραν καὶ δύναμιν τῇ Ἑλλάδι προσκτήσασθαι πόλιν κατοικήσαντας. (16) Καὶ γενέσθαι ἂν αὐτῷ ἐδόκει μεγάλη, καταλογιζομένῳ τῷ τε αὐτῶν πλῆθος καὶ τοὺς περιουκοῦντας τὸν Πόντον. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο πρὶν τι εἰπεῖν τῶν στρατιωτῶν Σιλανὸν παρακαλέσας τὸν Κύρου μάντιν γενόμενον τὸν Ἀμβρακιώτην. (17) Ὁ δὲ Σιλανὸς δειδώς μὴ γένηται ταῦτα καὶ καταμείνῃ που ἡ στρατιὰ, ἐκφέρει εἰς τὸ στρατεύμα λόγον ὅτι Ξενοφῶν βούλεται καταμείναι τὴν στρατιάν καὶ πόλιν οἰκίσαι καὶ ἑαυτῷ ὄνομα καὶ δύναμιν περιποιήσασθαι. (18) Αὐτὸς δ' ὁ Σιλανὸς ἐβούλετο εἶπε τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικέσθαι· ὅς γὰρ παρὰ Κύρου ἔλαβε τριςχιλίους δαρικοὺς ὅτε τὰς δέκα ἡμέρας ἡλῆθευσε θυόμενος Κύρῳ, διεσεσώκει. (19) Τῶν δὲ στρατιωτῶν, ἐπεὶ ἤκουσαν, τοῖς μὲν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι καταμείναι, τοῖς δὲ πολλοῖς οὐ. Τιμασίῳ δὲ ὁ Δαρδανεὺς καὶ Θωρὰς ὁ Βουώτιος πρὸς ἐμπόρους τινὰς παρόντας τῶν Ἡρακλεωτῶν καὶ Σινωπέων λέγουσιν ὅτι εἰ μὴ ἐμποριοῦσι τῇ στρατιᾷ μισθὸν ὥστε ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέοντας, ὅτι κινδυνεύσει μείναι τοσαύτη δύναμις ἐν τῷ Πόντῳ· βουλεύεται γὰρ Ξενοφῶν καὶ ἡμᾶς παρακαλεῖ, ἐπειδὴν ἔλθῃ τὰ πλοῖα, τότε εἰπεῖν ἐξαίφνης τῇ στρατιᾷ, (20) Ἄνδρες, νῦν μὲν δρῶμεν ἡμᾶς ἀπόρους ὄντας καὶ ἐν τῷ ἀπόπλῳ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια καὶ ὡς

hoc iter, sed omnino non posse perfici. Jam si navigetis, licet hinc Sinopen navibus profisciscamini, ex Sinope Heracleam; ex Heraclea pergentibus nec in itinere pedestri nec per mare vobis erit difficultas: quippe multae sunt apud Heracleam naves. »

Hæc ubi dixisset, alii suspicabantur sic dixisse eum propter amicitiam Corylae (etenim hujus erat hospes); alii etiam, quod munera ob consilium hoc accepturus esset: alii autem suspicabantur hac quoque de causa eum hæc protulisse, ut ne pedibus iter ingressi Sinopensium agro detrimenti aliquid inferrent. Tandem Græci decreverunt iter per mare faciendum. Secundum hæc Xenophon in hanc sententiam loquutus est: « Iter illud, Sinopenses, delegere milites, cujus instituendi vos iis estis auctores; verum ita se res habet: si tanta erit navium copia, ut ne unus quidem hic relinquantur, nos navigabimus; sin futurum ut alii relinquamur, navigemus alii, nequaquam naves conscendemus. Scimus enim, ubicunque superiores fuerimus, fore ut et salvi esse et com meatas habere possimus; sin alicubi hostibus inferiores deprehendamus, perspicuum sane est mancipiorum nos sorte fore multatos. » Hæc ubi legati audiissent Sinopenses, Græcos ut legatos mitterent hortabantur. Itaque Callimachum mittunt Arcada, et Aristonem Atheniensem, et Samolam Achæum; iique adeo profecti sunt.

Interea Xenophon, multos cum Græcorum gravis armaturæ milites intueretur, intueretur peltastas multos, multos etiam sagittarios et funditores, et equites, eosque jam valde propter longum usum idoneos, in Ponto (ubi exiguis pecuniis tantus exercitus comparari non potuisset) rem fore præclaram existimabat, si condita civitate, et regione et potentiam Græciæ acquirerent. Atque ea civitas magna ipsi futura videbatur expendenti tum eorum qui ipsi aderant multitudinem, tum eorum qui Pontum circumcolebant. Et horum quidem causa mactatis hostiis exta consulebat, priusquam animo quod cogitabat ulli militum exponeret, arcesito Silano Ambraciota, quo Cyrus vate fuerat usus, Silanus autem, veritus ne hæc ita fierent, exercitusque adeo alicubi remaneret, in castra rumorem effert velle Xenophontem exercitum istic manere, et urbem exstruere, et sibi nomen ac potentiam comparare. At Silanus ipse quam celerime in Græciam pervenire cupiebat; nam daricos ter mille, quos a Cyro acceperat, cum de decem illis diebus Cyri nomine exta consulens vera protulisset, conservarat. Militum autem, rem ubi audierant, nonnullis visum est optimum manere, majori parti non ita visum. Timasion autem Dardanius et Thorax Beotius mercatoribus quibusdam Heracleotis ac Sinopensibus dicunt periculum fore, nisi stipendium exercitui subministrarent, ut navigantibus suppetaret com meatas, ne tantæ in Ponto copiae manerent: nam Xenophon, inquit, hoc init consilii, et nos hortatur, ut posteaquam venerint navigia, tum subito sic adloquamur exercitum, « Videmus jam nos, milites, eas ad angustias redactos, ut neque com meatum inter enavigandum obtinere possimus, neque domum reversi, commodi quidquam iis qui

οἰκαδε ἀπελθόντας ὀνήσῃαι τι τοὺς οἴκοι· εἰ δὲ βούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν Πόντον οἰκουμένης ἐκλεξάμενοι ὅπῃ ἂν βούλησθε κατασχεῖν, καὶ τὸν μὲν ἐθέλοντα ἀπιέναι οἰκαδε, τὸν δὲ ἐθέλοντα μένειν αὐτοῦ, πλοῖα δ' ὑμῖν παρέστω, ὥστε ὅπῃ ἂν βούλησθε ἐξαίφνης ἂν ἐπιπέσοιτε. (21) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔμποροι ἀπήγγελλον ταῖς πόλεσι· ξυνέπεμψε δ' αὐτοῖς Τιμασίῳ δ' Δαρδανεύς Εὐρύμαχόν τε τὸν Δαρδανέα καὶ Θώρακα τὸν Βοιώτιον τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐροῦντας. Σινωπεῖς δὲ καὶ Ἑρακλεῶται ταῦτα ἀκούσαντες πέμπουσι πρὸς τὸν Τιμασίωνα καὶ κελεύουσι προστατεύσαι λαβόντα χρήματα ὅπως ἐκπλεύσῃ ἡ στρατιά. (22) Ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας ἐν ξυλλόγῳ τῶν στρατιωτῶν ὄντων λέγει τάδε· Οὐ δεῖ προσέχειν μονῇ, ὧ ἄνδρες, οὐδὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ἀκούω δὲ τινὰς θύεσθαι ἐπὶ τούτῳ οὐδ' ὑμῖν λέγοντας. (23) Ὑπισχνοῦμαι δὲ ὑμῖν, ἂν ἐκπλήτε, ἀπὸ νομηνίας μισθοφορὰν παρεῖναι κυκλικὸν ἐκάστῳ τοῦ μηνός· καὶ ἄνω ὑμᾶς εἰς τὴν Τρωάδα, ἔθνη καὶ εἰμι φυγὰς καὶ ὑπάρξει ὑμῖν ἡ ἐμὴ πόλις· ἐκόντες γάρ με δέχονται. (24) Ἥγησομαι δὲ αὐτὸς ἐγὼ ἔνθεν πολλὰ χρήματα λήψεσθε. Ἐμπειρος δὲ εἰμι τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Τρωάδος καὶ τῆς Φαρναδάζου ἀρχῆς πάσης, τῆς μὲν διὰ τὸ ἐκείθεν εἶναι, τῆς δὲ διὰ τὸ ξυνεστρατεύσθαι ἐν αὐτῇ σὺν Κλέαρχῳ τε καὶ Δερκυλλίδῃ. (25) Ἀναστάς δὲ αὐθις Θώραξ ὁ Βοιώτιος, δὲ αἰεὶ περὶ στρατηγίας Ξενοφῶντι ἐμάχετο, ἔφη, εἰ ἐξέλθοιεν ἐκ τοῦ Πόντου, ἔσεσθαι αὐτοῖς Χερβρόνησον χώραν καλὴν καὶ εὐδαίμονα ὥστε τῷ βουλομένῳ ἀπιέναι οἰκαδε, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ ἀπιέναι οἰκαδε. Τελοῖον δὲ εἶναι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὗσης χώρας πολλῆς καὶ ἀφρόνου ἐν τῇ βαρβάρων μαστεύειν. (26) Ἔστε δ' ἂν, ἔφη, ἐκεῖ γέννησθε, καὶ γὰρ καθάπερ Τιμασίῳ ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν τὴν μισθοφορὰν. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰδὼς ὁ Τιμασίῳ οἱ Ἑρακλεῶται καὶ οἱ Σινωπεῖς ὑπισχνοῦντο ὥστε ἐκπλεῖν. (27) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν τούτῳ εἰσιγα. Ἀναστάς δὲ Φιλήσιος καὶ Λύκιον οἱ Ἀχαιοὶ ἔλεγον ὡς δεινὸν εἶη ἰδίᾳ μὲν Ξενοφῶντα πείθειν τε καταμένειν καὶ θύεσθαι ὑπὲρ τῆς μονῆς μὴ κοινούμενον τῇ στρατιᾷ, εἰς δὲ τὸ κοινὸν μηδὲν ἀγορεύειν περὶ τούτων ὥστε ἡναγκάσθῃ ὁ Ξενοφῶν ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν τάδε. (28) Ἐγὼ, ὧ ἄνδρες, θύομαι μὲν ὡς δρᾷτε ὁπόσα δύναιται καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ὅπως ταῦτα τυγχάνω καὶ λέγων καὶ νοῶν καὶ πράττων ὁποῖα μέλει ὑμῖν τε κάλλιστα καὶ ἀριστα ἔσεσθαι καὶ ἐμοί. Καὶ νῦν ἐθυόμην περὶ αὐτοῦ τούτου εἰ ἄμεινον εἶη ἄρχεσθαι λέγειν εἰς ὑμᾶς καὶ πράττειν περὶ τούτων ἢ παντάπασιν μηδὲ ἀπτεσθαι τοῦ πράγματος. (29) Σιλανὸς δὲ μοι ὁ μάντις ἀπεκρίνατο τὸ μὲν μέγιστον, τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι· ἥδει γὰρ καὶ ἐμὲ οὐκ ἀπειρον ὄντα διὰ τὸ αἰεὶ παρῆναι τοῖς ἱεροῖς· ἔλεγε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς φαίνοντο τις δόλος καὶ ἐπιβουλὴ ἐμοί, ὡς ἄρα γινώσκων ὅτι αὐτὸς ἐπεβούλευε διαβάλλειν με πρὸς ὑμᾶς. Ἐξήνεγκε γὰρ τὸν λόγον ὡς ἐγὼ πράττειν

domi fuerint praeſtare : quod si vobis visum sit partem aliquam regionis undique versum hujus circa Pontum habitatae, delectu facto ubicunque vobis libitum fuerit, occupare, ac deinde, eum, cui libet, domum abire, eum item, qui velit, hic manere, naves sane vobis adsunt, adeo ut in quamcunque voletis partem subito impetum facere potueritis. » Hæc cum mercatores illi audiissent, suas ad civitates referebant : ac una cum iis Timasion Dardanius Eurymachum Dardanium et Thoracem Boeotium misit, qui eadem hæc exponerent. Sinopenses autem et Heracleotæ ea ubi audiissent, mittunt ad Timasionem, atque hortantur ei ut efficiendo, accepta pecunia, præſeſset, ut exercitus e Ponto navigaret. Ille vero, his libenter auditis, quo tempore militum erat conventus, hac usus est oratione : « Non oportet, milites, ad mansionem animum convertere, aut quidquam pluris quam Græciam facere. At quosdam audio de hoc exta consulere, vobis rem licet minime exposuerint. Vobis autem, si enavigaveritis ; ab ipso mensis initio stipendium menstruum me in singulos Cyzicenum præbiturum polliceor ; et vos quidem in Troada ducam, unde jam exulo : ac præsto vobis erit mea civitas ; quippe me libenter excipient. Ipse porro vobis ea ad loca dux ero, unde multas consequemini pecunias. Peritus utique sum Æolidis, et Phrygiæ, et Troadis, et totius Pharnabazi præfecturæ : illius quidem, quod inde sim oriundus ; hujus vero, quod in ea cum Clearcho et Dercyllida militaverim. » Thorax autem Boeotius cum statim surrexisset, qui semper de ducis munere cum Xenophonte contendebat, ipsis cessuram aiebat Chersonesum regionem pulchram et opulentam, si e Ponto exirent : adeo ut ei, qui velit, in ea habitare, ei, qui nolit, domum abire liceat : ridiculum autem esse, cum in Græcia esset ager amplus et copiosus, barbarorum eum in regione quaerere. Eo vero, inquit, donec perveneritis, etiam ipse, sicut Timasion, stipendium vobis polliceor. Hæc Thorax dicebat, quod nosset quæ Heracleotæ et Sinopenses Timasioni promiserant ea conditione, ut enavigarent Græci. Interea silebat Xenophon. Cum autem Philæsius et Lycon Achæi surrexissent, grave quiddam aiebant esse, Xenophontem privatim et Græcos ut manerent suadere, et exta de mansionem consulere, re cum exercitu non communicata ; jam vero publice de his nihil loqui : itaque coactus est Xenophon ut surgeret et hac uteretur oratione : « Equidem, milites, exta (quemadmodum videtis) quantum possum consulo, tum vestrum tum mei ipsius gratia, ut ea loquar et cogitem et agam, quæ tam vobis quam mihi futura sint maximo decori et commodo. Jamque adeo hac ipsa de causa consulebam exta, num potius esset me initium loquendi et agendi vobiscum de his rebus facere, an omnino negotium hoc ne attingere quidem. Vates certe Silanus mihi respondebat exta, quod maximum est, læta esse (norat enim me quoque muneris illius non esse imperitum, quippe qui sacris semper adfuerim) : aiebat porro in extis significari fraudem et insidias adversus me : nimirum recte, cum id sibi conscius esset insidiosè molitus, ut me apud vos crimineretur. Nami rumorem extulit me jam hæc facere

ταῦτα διανοοίμην ἤδη οὐ πείσας ὑμᾶς. (30) Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐώρων ἀποροῦντας ὑμᾶς, τοῦτ' ἂν ἐσκόπουν ἀφ' οὗ ἂν γένοιτο ὥστε λαβόντας ὑμᾶς πόλιν τὸν μὲν βουλόμενον ἀποπλεῖν ἤδη, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον, ἐπεὶ πτήσαιοτο ἱκανὰ ὥστε καὶ τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέλους ὠφελῆσαι τι. (31) Ἐπεὶ δὲ ὁρῶ ὑμῖν καὶ τὰ πλοῖα πέμποντας Ἡρακλεώτας καὶ Σινωπεῖς ὥστε ἐκπλεῖν, καὶ μισθὸν ὑπισχυνομένους ὑμῖν ἄνδρας ἀπὸ νομηνίας, καλὸν μοι δοκεῖ εἶναι σωζομένους ἐνθά βουλόμεθα μισθὸν τῆς σωτηρίας λαμβάνειν, καὶ αὐτὸς τε παύομαι ἐκείνης τῆς διανοίας, καὶ ὅσοι πρὸς ἐμὲ προσήσαν λέγοντες ὡς χρὴ ταῦτα πράττειν, παύεσθαι φημι χρῆναι. (32) Οὕτω γὰρ γινώσκω ὁμοῦ μὲν ὄντες πολλοὶ ὥσπερ νυκτὶ δοκεῖτε ἂν μοι καὶ ἐντιμοὶ εἶναι καὶ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια· ἐν γὰρ τῇ κρατεῖν ἐστί καὶ τὸ λαμβάνειν τὰ τῶν ἡττώνων· διασπασθέντες δ' ἂν καὶ κατὰ μικρὰ γενομένης τῆς δυνάμεως οὗτ' ἂν τροφὴν δύνασθε λαμβάνειν οὔτε χαίροντες ἂν ἀπαλλάξαιτε. (33) Δοκεῖ οὖν μοι ἅπερ ὑμῖν, ἐκπορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐάν τις μείνῃ ἢ ἀπολιπὼν τινα ληρθῇ πρὶν ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι πᾶν τὸ στράτευμα, κρίνεσθαι αὐτὸν ὡς ἀδικούντα. Καὶ ὅτω δοκεῖ, ἔρῃ, ταῦτα, ἀράτω τὴν χεῖρα. (34) Ἀνέτειναν ἄπαντες. Ὁ δὲ Σιλανὸς ἐβόα, καὶ ἀπεχείρει λέγειν ὡς δίκαιον εἶναι ἀπέναι τὸν βουλόμενον. Οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἠνέχοντο, ἀλλ' ἠπείλουν αὐτῷ ὅτι εἰ λήφονται ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσονται. (35) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ ἔγνωσαν οἱ Ἡρακλεῶται ὅτι ἐκπλεῖν δεδογμένον εἶναι καὶ Ξενοφῶν αὐτὸς ἐπέφηρ· κῶς εἶναι, τὰ μὲν πλοῖα πέμπουσι, τὰ δὲ χρήματα ἃ ὑπέσχοντο Τιμασίῳ καὶ Θώρακι ἐψευσμένοι ἦσαν τῆς μισθοφορᾶς. (36) Ἐνταῦθα δὲ ἐκπεπληγμένοι ἦσαν καὶ ἰδεδοίκεσαν τὴν στρατιάν οἱ τὴν μισθοφορὰν ὑπεσχημένοι. Παραλαβόντες οὖν οὗτοι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς οἷς ἀνεκεκοίνωντο ἃ πρόσθεν ἐπραττον, πάντες δ' ἦσαν πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀσιναιοῦ, δὲ Χειρισόφῳ ὑπεστρατήγει, Χειρισόφος δὲ οὕτω παρῆν, ἔρχονται πρὸς Ξενοφῶντα, καὶ λέγουσιν ὅτι μεταμέλει αὐτοῖς, καὶ δοκοῖν κράτιστον εἶναι πλεῖν εἰς Φᾶσιν, ἐπεὶ πλοῖα ἔστι, καὶ κατασχεῖν τὴν Φασιανῶν χώραν. (37) Αἰήτου δὲ υἱοῦς ἐτύγγανε βασιλεύων αὐτῶν. Ξενοφῶν δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων εἴποι εἰς τὴν στρατιάν· ὑμεῖς δὲ ξυλλέξαντες, ἔφῃ, εἰ βούλεσθε, λέγετε. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυται Τιμασίῳ δ' Ἀαρδανεύς γνώμην οὐκ ἐκκλησιάζειν ἀλλὰ τοὺς αὐτοῦ ἕκαστον λοχαγούς πρῶτον πειρᾶσθαι πείθειν. Καὶ ἀπελθόντες ταῦτ' ἐποίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ταῦτα οὖν οἱ στρατιῶται ἀνεπύθοντο πραττόμενα. Καὶ ὁ Νέων λέγει ὡς Ξενοφῶν ἀναπεπεικώς τοὺς ἄλλους στρατηγούς διανοεῖται ἀγειν τοὺς στρατιώτας ἐξαπατήσας πάλιν εἰς Φᾶσιν. (1) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶ-

cogitare, vobis in sententiam meam suadendo non perductis. Ego vero, si vos angustiis premi viderem, id utique considerarem, unde fieri posset ut postquam urbem vos aliquam ceperitis, qui vellet, jamjam navigio discederet; qui jam nollet, ubi saltem eam rerum copiam comparaverit, ut utilitatem suis aliquam adferre possit, tandem etiam discederet. Cum autem et Heracleotas et Sinopenses navigia vobis mittere videam, et nonnullos ab ineunte statim mense stipendium vobis polliceri, commodum mihi videtur esse, ut incolumes quo volumus deducti mercedem salutis accipiamus: atque adeo tum ipse cogitatione illa desisto, tum quotquot ad me accesserunt, hæc facienda adfirmantes, iis eadem desistendum aio. Sic enim statuo: si multi-quidem una sitis, uti nunc, et vos in honore futuros et commeatus habituros arbitror; nam in victoria situm est hoc etiam, ut ea potiti facultates etiam victorum capiant: sin divulsi sitis, copiarque vestrae in exiguas partes redactæ, neque alimentum capere poteritis, neque hinc læti discesseritis. Quapropter mihi quidem perinde ac vobis placet, in Græciam hinc proficiscendum esse: ac si quis manserit, vel suos prius deserre deprehensus fuerit, quam totus exercitus in tuto constiterit, eum tanquam injuriæ reum esse damnandum. Et cuicumque, inquit, hæc agi placet, manum tollat. » Sustulerunt omnes. At Silanus vociferabatur, ac dicere conabatur æquum esse ut, qui vellet, abiret. Non ferebant hoc milites, sed minabantur, se in eum animadversuros, si fugam ipsum moliri deprehenderent. Mox deinde, ubi Heracleotæ intellexissent decretum de navigatione factum esse, Xenophontemque ipsum militum exquisivisse suffragia, navigia quidem illi mittunt, sed ad pecuniam quod attinet, quam Timassioni et Thoraci promiserant, in ea quidem in stipendium militibus danda hos sefellerunt. Tum vero illi, qui stipendium polliciti fuerant, perterrefacti erant, et ab exercitu sibi metuere cœperunt. Itaque adsumptis hi ceteris etiam ducibus, quibuscum ea communicata erant, quæ prius gesserant (et erant horum in numero omnes, præter Neonem Asinæum, qui vicariam Chirisplo ducis operam præstabat; Chirisplo enim nondum aderat), ad Xenophontem veniunt, ac sui se consilii pœnitere aiunt, optimumque adeo sibi jam videri ut in Phasin navigarent, quandoquidem adsunt navigia, ac Phasianorum occuparent agrum. Eorum autem id temporis rex erat Æetæ nepos. Respondit Xenophon nihil horum ad exercitum se relaturum: at vos, inquit, si vultis, coactis militibus, hæc exponite. Ibi tum Timasion Dardanius aperte se sentire dicit concionem non esse advocandam, sed singulos adniti debere, ut suos primum cohortium duces in hanc sententiam adducant. Itaque digressi a se invicem, id quod suaserat ille, agebant.

CAPUT VII.

Milites autem hæc agi inaudierant. Et Neon ait Xenophontem, ducibus ceteris in suam sententiam penitus adductis, de hoc cogitare, ut milites fraude deceptos in Phasin rursus ducat. Quod cum audiissent milites, graviter fere-

ται χαλεπῶς ἔφερον, καὶ ξύλλογοι ἐγίνοντο καὶ κύκλοι ἐνίσταντο, καὶ μάλα φοβεροὶ ἦσαν μὴ ποιήσειαν ὅλα καὶ τοὺς τῶν Κόλχων κήρυκας ἐποίησαν καὶ τοὺς ἀγορανόμοους· ὅσοι γὰρ μὴ εἰς τὴν θάλατταν κατέφυγον κατελεύσθησαν. (3) Ἐπεὶ δὲ ἡσθάνετο Ξενοφῶν, ἔδοξεν αὐτῷ ὡς τάχιστα ξυναγαγεῖν αὐτῶν ἀγορὰν, καὶ μὴ ἔσσαι ξυλλεγῆναι αὐτομάτους· καὶ ἐκέλευσε τὸν κήρυκα ξυλλέγειν ἀγορὰν. (4) Οἱ δ' ἐπεὶ τοῦ κήρυκος ἤκουσαν, ξυνέδραμον καὶ μάλα ἐτοίμως. Ἐνταῦθα Ξενοφῶν τῶν μὲν στρατηγῶν οὐ κατηγόρει, ὅτι ἤλθον πρὸς αὐτὸν, λέγει δὲ ὧδε.

« Ἀκούω τινὰ διαβάλλειν, ὧ ἄνδρες, ἐμὲ ὡς ἐγὼ ἄρα ἐξαπατήσας ὑμᾶς μελλῶ ἀγεῖν εἰς Φᾶσιν. Ἀκούσατε οὖν μου πρὸς θεῶν, καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνομαι ἀδικεῖν, οὐ χρὴ με ἐνθόνδε ἀπελθεῖν πρὶν ἂν δῶ δίκην· ἂν δ' ὑμῖν φαίνωνται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, οὕτως αὐτοῖς χρῆσθε ὥσπερ ἄξιον. (5) Ὑμεῖς δ', ἔφη, ἴστε δῆπου ὅθεν ἥλιος ἀνίσχει καὶ ὅπου δύεται, καὶ ὅτι ἐὰν μὲν τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ ἵεναι, πρὸς ἐσπέραν δὲ πορευέσθαι· ἦν δὲ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους, τοῦτο μάλιν πρὸς ἑῷ. Ἔστιν οὖν ὅστις τοῦτο ἂν δύναιτο ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ὡς ἥλιος ἐνθα μὲν ἀνίσχει, δύεται δὲ ἐνταῦθα, ἐνθεν δὲ δύεται, ἀνίσχει δ' ἐνταῦθεν; (7) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο γε ἐπίστασθε ὅτι βορέας μὲν ἔξω τοῦ Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἰσὼ εἰς Φᾶσιν, καὶ λέγετε, ὅταν βορρᾶς πνέῃ, ὡς καλοὶ πλοῖοι εἰσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο οὖν ἔστιν ὅπως τις ἂν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ὥστε ἐμβαλεῖν ὑπόταν νότος πνέῃ; (8) Ἀλλὰ γὰρ ὅπταν γαλήνῃ ἡ ἐμβιδῶ. Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν ἐν ἐνὶ πλοίῳ πλεύσομαι, ὑμεῖς δὲ τοῦλάχιστον ἐν ἑκατόν. Πῶς ἂν οὖν ἐγὼ ἢ βιασαίμην ὑμᾶς ξὺν ἐμοὶ πλεῖν μὴ βουλομένους ἢ ἐξαπατήσας ἀγοίμι; (9) Ποιῶ δ' ὑμᾶς ἐξαπατηθέντας καὶ καταγοητευθέντας ὑπ' ἐμοῦ ἤκειν εἰς Φᾶσιν· καὶ δὴ καὶ ἀποβαίνομεν εἰς τὴν χώραν· γινώσθε δῆπου ὅτι οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐστέ· καὶ ἐγὼ μὲν ἔσομαι ὁ ἐξηπατηκὴς εἰς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι ἐγὼς μυρίων ἔχοντες ὅπλα. Πῶς ἂν οὖν εἰς ἀνὴρ μάλλον δοίῃ δίκην ἢ οὗτος περὶ αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευόμενος; (10) Ἀλλ' οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι ἀνδρῶν καὶ ἡλιθίων καὶ μὲν φθονούντων, ὅτι ἐγὼ ὑφ' ὑμῶν τιμῶμαι. Καίτοι οὐ δικαίως γ' ἂν μοι φθονοίεν· τίνα γὰρ αὐτῶν ἐγὼ κοιλῶ ἢ λέγειν εἰ τίς τι ἀγαθὸν δύναται ἐν ὑμῖν, ἢ μάχεσθαι εἰ τις ἐθέλει ὑπὲρ ὑμῶν τε καὶ αὐτοῦ, ἢ ἐρηγορεῖν περὶ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας ἐπιμελούμενον; τί γὰρ, ἀρχοντας αἰρουμένων ὑμῶν ἐγὼ τινι ἐμποδὼν εἰμι; παρήμι, ἀρχέτω· μόνον ἀγαθὸν τὴν ποιῶν ὑμᾶς φαινέσθω. (11) Ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ περὶ τούτων τὰ εἰρημένα· εἰ δὲ τις ὑμῶν ἢ αὐτὸς ἐξαπατηθῆναι ἂν οἰεταὶ ταῦτα ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα, λέγων διδασκέτω. (12) Ὅταν δὲ τούτων ἅλις ἔχητε, μὴ ἀπέλθῃτε πρὶν ἂν ἀκούσῃτε ὅσον ὄρω ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρχόμενον πρᾶγμα· δ' εἰ ἐπεισὶ καὶ ἔσται ὅσον ὑποδείκνυσιν, ὥρα ἡμῖν βουλευέσθαι ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν μὴ κακιστοῖ τε καὶ αἰσχιστοῖ ἀνδρῶν ἀποφαινώμεθα καὶ πρὸς

hant; ac cœtus jam fiebant, circuliue consistebant: atque adeo timorem omnibus ingentem injiciebant, ne patrerent ea, quæ in Colchorum præcones, et rerum venalium curatores patrarant: nam quotquot horum in mare non confugerunt, lapidibus erant obruti. Xenophon ubi rem animadvertit, visum est ei quamprimum eorum concionem advocandam esse, neque permittendum ut sponte sua coirent: atque adeo præconi mandat, ut eos in concionem convocaret. Illi, cum præconem audiissent, concurrebant, et quidem cupidissime. Ibi tum Xenophon duces de eo non accusabat, quod ad ipsum venerant, verum in hanc sententiam loquutus est:

« Audio, milites, quandam me vobis criminari, quasi vos utique fraude deceptos ad Phasin ego ducturus sim. Quapropter me, per deos immortales, audite; ac si quidem manifestus fuero injuriæ, nequaquam par est ut prius hinc discedam, quam penas dederò; sin vobis compertum fuerit illos, qui me criminantur, injurios esse, sic eos tractetis velim, ut æquum est. Vos autem nostis, opinor, qua parte sol oriatur, et ubi occidat: nostis etiam, si quis in Græciam iter pertracturus sit, ei solem versus occidentem pergendum esse; sin quis ad barbaros se conferre velit, contra ad solis ortum iter ei dirigendum esse. Estne ergo qui hac in re vos fallere possit, si dicat solem istic oriri, ubi occidit: ibi occidere, qua oritur? Quin hoc etiam novistis, Boream extra Pontum in Græciam naves agere, Notum intro in Phasin: atque adeo dicitis, flante Borea, navigationes in Græciam esse secundas. Ergone hoc fieri possit, ut quis vos ita decipiat, ut naves, Noto flante, conscendatis? At vos in naves, cum maris fuerit tranquillitas, imponam. Igitur ego navi una vehar, vos minimum centum. Qua ergo ratione vos ego vel invitos mecum navigare cogam, vel fraude deceptos ducam? Ponamus vero, deceptos et quibusdam quasi prestigiis a me delinitos ad Phasin vos venire: adeo etiam in regionem de navibus nos egredi: intelligetis certe vos in Græcia non esse; et ego quidem vos qui deceperim unus ero, vos qui decepti fueritis, fere decies mille homines, armis instructi. Qui ergo possit vir unus penas certius dare, quam si hoc pacto tum sibi tum vobis consulat? At sermones hi stultorum sunt hominum, ac mihi invidentium, quod a vobis honore adficior. Verum non jure sane mihi invident. Nam quem eorum impedio quominus vel apud vos proferat, si quis, ex usu quod sit, quid proferre valeat; vel pro vobis ac seipso pugnet, si quis ita velit; vel pro incolumitate vestra sollicite vigilet? Quid enim? magistratus cum vos legitis, egone cuiquam sum impedimento? Cedo, quivis imperet; modo commodi quid vobis se parare declaret. Sed mihi satis sunt de his dicta: quod si quis vestrôm vel seipsum in his decipi putat, vel alium in his decepsisse, verbis id exponat. Cum vero vobis horum sit satis, ne prius discedite quam audiveritis, cujusmodi facinus in exercitu cœptum videam; quod si ingruerit, atque evaserit ejusmodi quale futurum videtur, tempus est ut de nobis ipsis consulamus, ne flagitiosissimi omnium ac turpissimi tum apud deos tum

θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων καὶ φίλων καὶ πολεμίων καὶ καταφρονηθῶμεν. (13) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατιῶται ἐθαύμασάν τε ὅτι εἴη καὶ λέγειν ἐκέλευον. Ἐκ τούτου ἀρχεται πάλιν, Ἐπίστασθέ μου ὅτι χωρία ἦν ἐν τοῖς ὄρεσι βαρβαρικά, φίλια τοῖς Κερασούντιοις, ὅθεν κατιόντες τινὲς καὶ ἱερεῖα ἐπώλουν ἡμῖν καὶ ἄλλα ὧν εἶχον, δοκοῦσι δέ μοι καὶ ὁμῶν τινες εἰς τὸ ἐγγυτάτω χωρίον τούτων ἐλθόντες ἀγοράσαντές τι πάλιν ἀπῆλθον. (14) Τοῦτο καταμαθὼν Κλεάρετος ὁ λοχαγὸς ὅτι καὶ μικρὸν εἴη καὶ ἀφυλάκτον διὰ τὸ φίλιον νομίζειν εἶναι, ἔρχεται ἐπ' αὐτοὺς τῆς νυκτὸς ὡς πορθήσων, οὐδενὶ ἡμῶν εἰπών. (15) Διενενόητο δέ, εἰ λάβοι τόδε τὸ χωρίον, εἰς μὲν τὸ στράτευμα μηκέτι ἐλθεῖν, ἐμβὰς δὲ εἰς πλοῖον ἐν ᾧ ἐτύγγανον οἱ σύσκηνοι αὐτοῦ παραπλέοντες, καὶ ἐνθήμενος εἴ τι λάβοι, ἀποπλέων οἴχεσθαι ἔξω τοῦ Πόντου. Καὶ ταῦτα ξυνωμολόγησαν αὐτῷ οἱ ἐκ τοῦ πλοίου σύσκηνοι, ὡς ἐγὼ νῦν αἰσθάνομαι. (16) Παρακαλέσας οὖν ὁπόσους ἐπειθεν ἦγεν ἐπὶ τὸ χωρίον. Πορευόμενον δ' αὐτὸν φθάνει ἡμέρα γενομένη, καὶ ξυστάντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἰσχυρῶν τόπων βάλλοντες καὶ παίοντες τὸν τε Κλεάρετον ἀποκτείνουσι καὶ τῶν ἄλλων συγγῶς, οἱ δὲ τινες καὶ εἰς Κερασούντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. (17) Ταῦτα δ' ἦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἡμεῖς δεῦρο ἐξωρμώμεν περὶ τῶν δὲ πλεόντων ἔτι τινὲς ἦσαν ἐν Κερασούντι, οὕτω ἀνηγμένοι. Μετὰ τοῦτο, ὡς οἱ Κερασούντιοι λέγουσιν, ἀφικνοῦνται τῶν ἐκ τοῦ χωρίου τρεῖς ἄνδρες τῶν γεραιτέρων πρὸς τὸ κοινὸν τὸ ἡμέτερον χρήζοντες ἐλθεῖν. (18) Ἐπεὶ δ' ἡμᾶς οὐ κατέλαβον, πρὸς τοὺς Κερασούντιους ἔλεγον ὅτι θαυμάζοιεν τί ἡμῖν δόξειεν ἐλθεῖν ἐπ' αὐτούς. Ἐπεὶ μέντοι σφεῖς λέγειν, ἔφασαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ κοινοῦ γένοιτο τὸ πρᾶγμα, ἥδεσθαι τε αὐτοὺς καὶ μέλλειν ἐνθάδε πλεῖν, ὡς ἡμῖν λέξαι τὰ γενόμενα καὶ τοὺς νεκροὺς κελεύειν αὐτοὺς θάπτειν λαβόντας τοὺς τούτου δεομένους. (19) Τῶν δ' ἀποφυγόντων τινὲς Ἑλλήνων ἔτυχον ἔτι ὄντες ἐν Κερασούντι αἰσθόμενοι δὲ τοὺς βαρβάρους ὅποι ἴοιεν αὐτοὶ τε ἐτόλμησαν βάλλειν τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκελεύοντο. Καὶ οἱ ἄνδρες ἀποθνήσκουσι τρεῖς ὄντες οἱ πρέσβεις καταλευσθέντες. (20) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ Κερασούντιοι καὶ λέγουσι τὸ πρᾶγμα· καὶ ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες ἡχρόμεθά τε τοῖς γεγενημένοις καὶ ἐβουλεύομεθα ξὺν τοῖς Κερασούντιοις ὅποι, ἂν ταφείησαν οἱ τῶν Ἑλλήνων νεκροί. (21) Συγκαθήμενοι δ' ἔξωθεν τῶν ὅπλων ἐξαίφνης ἀκούομεν θορύβου πολλοῦ Παῖε παῖε, βάλλε βάλλε, καὶ τάχα δὴ δρῶμεν πολλοὺς προσθέντας λίθους ἔχοντας ἐν ταῖς χερσὶ, τοὺς δὲ καὶ ἀναιρουμένους. (22) Καὶ οἱ μὲν Κερασούντιοι ὡς ἂν καὶ ἑωραχότες τὸ παρ' ἑαυτοῖς πρᾶγμα, δεισάντες ἀποχωροῦσι πρὸς τὰ πλοῖα. Ἦσαν δὲ νῆ Δία καὶ ἡμῶν οἱ εἰδισαν. (23) Ἐγὼ γε μὴν ἦλθον πρὸς αὐτοὺς καὶ ἡρώτων ὅτι ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. Τῶν δὲ ἦσαν μὲν οἱ οὐδὲν ᾔδεσαν, ὁμοῦς δὲ λίθους εἶχον ἐν ταῖς χερσίν. Ἐπεὶ δὲ εἰδοῖσι τινὶ ἐπέτυχον, λέγει μοι ὅτι οἱ ἀγοράνομοι δεινότατα ποιοῦσι τὸ στράτευμα. (24) Ἐν

apud homines, et apud foederatos et apud hostes reperiamur, atque etiam contemnamur. » Hæc cum audissent milites, et quid illud esset mirati sunt, et cum ut rem exponeret hortabantur. Tum rursus initio dicendi facto, « Scitis certe, inquit Xenophon, barbarorum in montibus oppida quedam fuisse Cerasuntiiis fœdere conjuncta, unde cum descendissent nonnulli nobis animalia vendebant, aliasque res, quarum ipsis erat copia : vestrum etiam nonnullos existimo in horum oppidum, quod proxime a nobis aberat, profectos emisse aliquid ac deinde in castra revertisse. Hoc vero posteaquam cohortis ductor Clearetus animadvertisset parvum esse, nulloque præsidio munitum, propterea quod nobis incolæ suum oppidum amicum esse putarent, noctu ad eos spe direptionis venit, re cum nemine nostrum communicata. Statuerat autem, oppidum si cepisset, ad exercitum posthac non redire, sed conscensa navi, qua contubernales ipsius litus tum forte legebant, inque eam impositis, si quas ceperit, rebus, extra Pontum navigando se proripere. Ac de his cum ipso pacti fuerant in navi contubernales, uti nunc animadverto. Cum igitur evocasset quoscunque suadendo ad se adlicere poterat, ad oppidum eos duxit. Ipsum autem orta dies iter facientem anteverit, factoque concursu hominum, qui de locis munitis jaculis illos petebant feriebantque, et Clearetum ipsum occidunt et ex aliis complures ; eorum nonnulli etiam in Cerasunte se receperunt. Hæc eo gesta erant die, quo nos huc itinere pedestri pergere cœpimus. Ex iis vero, qui litus legerant, apud Cerasunte adhuc erant nonnulli, navibus e portu nondum solutis. Secundum hoc, uti quidam Cerasuntii narrant, de senioribus viri tres ex oppido veniunt, qui ad corpus hoc nostrum accedere vellent. Cum autem nos istic non offendissent, ad Cerasuntios aliebant mirari se, quamobrem nobis visum fuerit ipsos invadere. At deinde se respondisse aiunt Cerasuntii non communi Græcorum consilio facinus admissum esse, eosque hoc audito lætatos esse, atque adeo huc navigaturos, ut quid accidisset nobis exponerent, et cadavera jubere eos qui vellent ad sepulturam recipere. Erant forte adhuc Cerasunte Græci quidam ex iis, qui eo fuga se receperant : qui cum animadvertissent quo barbari tenderent, tum ipsi lapidibus eos petere ausi sunt, tum alios idem ut facerent hortabantur. Itaque viri illi, tres numero legati, lapidibus obruti mortem occubuerunt. Posteaquam hoc palratum erat, veniunt ad vos Cerasuntii, et facinus exponunt : atque rem ubi nos duces audivimus, graviter ferebamus quod acciderat, et quo pacto Græcorum cadavera sepeliri possent, cum Cerasuntiiis deliberabamus. Dum vero consedimus extra castra, subito tumultum audimus ingentem clamantium, Cominus eminusque incesse. Ac confestim sane multos adcurrentes videmus, qui partim lapides in manibus habebant, partim eos tollebant. Et Cerasuntii quidem, ut qui facinus apud se commissum etiam vidissent, terribi ad naves se recipiunt. Erant, profecto, de nostris etiam, qui sibi metuebant. Verum ego ad eos accessi, et quid rei esset interrogavi. Ex his autem erant qui quid ageretur plane ignorabant, ac nihilominus lapides manibus tenebant. Tandem cum in quendam incidissem, qui rem intelligeret, narrat is mihi rerum venalium curatores gravissime exercitum adfligere.

τούτω τις ὁρᾷ τὸν ἀγορανόμον Ζήλαρχον πρὸς τὴν θάλατταν ἀποχωροῦντα, καὶ ἀνέκραγεν· οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν, ὥσπερ ἡ σὺς ἀγρίου ἢ ἐλάφου φανέντος ἵκνται ἐπ' αὐτόν. (25) Οἱ δ' αὖ Κερασούντιοι ὡς εἶδον ὁρμῶντας καθ' αὐτοὺς, σαφῶς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς ἵεσθαι, φεύγουσι δρόμῳ καὶ ἐμπύπτουσιν εἰς τὴν θάλατταν. Ξυνεῖς ἐπεσον δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν τινες, καὶ ἐπνίγετο ὅστις νεῖν μὴ ἐτύγγανεν ἐπιστάμενος. (26) Καὶ τούτους τί δοκεῖτε; ἡδίκουν μὲν οὐδὲν, ἔδεισαν δὲ μὴ λύττα τις ὥσπερ κυσὶν ἡμῖν ἐμπεπτώκοι. Εἰ οὖν ταῦτα τοιαῦτα ἔσται, θεάσασθε οἷα ἡ κατάστασις ἡμῖν ἔσται τῆς στρατιᾶς. (27) Ὑμεῖς μὲν οἱ πάντες οὐκ ἔσεσθε κύριοι οὔτε ἀνελέσθαι πόλεμον ὃ ἂν βούλησθε οὔτε καταλῦσαι, ἰδίᾳ δὲ ὁ βουλούμενος ἀξιεὶ στρατεύμα ἐφ' ὅτι ἂν θέλῃ. Κἂν τινες πρὸς ὑμᾶς ἴωσι πρέσβεις ἢ εἰρήνης δεόμενοι ἢ ἄλλου τινός, κατακάνοντες τούτους οἱ βουλούμενοι ποιήσουσιν ὑμᾶς τῶν λόγων μὴ ἀκοῦσαι τῶν πρὸς ὑμᾶς ἰόντων. (28) Ἐπειτα δὲ οὐς μὲν ἂν ὑμεῖς ἅπαντες ἐλθῃτε ἀρχοντας, ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἔσονται, ὅστις δ' ἂν ἐαυτὸν ἔλθῃται στρατηγὸν καὶ ἐθέλῃ λέγειν Βάλλε βάλλε, οὗτος ἔσται ἱκανὸς καὶ ἀρχοντα κατακαίνειν καὶ ἰδιώτην ἐν ἂν ὑμῶν ἐθέλῃ ἀκριτον, ἣν ὥσιν οἱ πεισόμενοι αὐτῷ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐγένετο. (29) Οἷα δὲ ὑμῖν καὶ διαπεπράχασιν οἱ αὐθαίρετοι οὗτοι στρατηγοὶ σκέψασθε. Ζήλαρχος μὲν γὰρ ὁ ἀγορανόμος εἰ μὲν ἀδικεῖ ὑμᾶς, ἀγεται ἀποπλέων οὐ δοὺς ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖ, φεύγει ἐκ τοῦ στρατεύματος δέσας μὴ ἀδίκως ἀκριτος ἀποθάνῃ. (30) Οἱ δὲ καταλεύσαντες τοὺς πρέσβεις διεπράξαντο ὑμῖν μόνους μὲν τῶν Ἑλλήνων εἰς Κερασούντα μὴ ἀσφαλὲς εἶναι ἂν μὴ σὺν ἰσχυρῇ ἀφικνεῖσθαι· τοὺς δὲ νεκροὺς οὐς πρόσθεν αὐτοὶ οἱ κατακάνοντες ἐκέλευον θάπτειν, τούτους διεπράξαντο μὴδὲ ξὺν κηρυκὶ ἐτι ἀσφαλὲς εἶναι ἀνελέσθαι. Τίς γὰρ ἐθέλησει κῆρυξ ἰέναι κήρυκας ἀπεκτονούς; (31) Ἄλλ' ἡμεῖς Κερασουντίων θάψαι αὐτοὺς ἐδεσθήμεν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα καλῶς ἔχει, δοξάτω ὑμῖν, ἵνα ὡς τοιοῦτων ἐσομένων καὶ φυλακῇ ἰδίᾳ ποιήσῃ τις καὶ τὰ ἐρυμνὰ ὑπερδέξῃ πειράται ἔχων σκηνῶν. (32) Εἰ μέντοι ὑμῖν δοκεῖ θηρίων ἀλλὰ μὴ ἀνθρώπων εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, σκοπεῖτε παύλᾳ τινα αὐτῶν· εἰ δὲ μὴ, πρὸς Διὸς πῶς ἢ θεοὺς θύσομεν ἡδέως ποιοῦντες ἔργα ἀσεβῆ, ἢ πολεμίοις πῶς μαχοῦμεθα, ἣν ἀλλήλους κατακαίνωμεν; (33) πόλις δὲ φίλις τίς ἡμᾶς δέξεται, ἥ τις ἂν ὁρᾷ τοσαύτην ἀνομίαν ἐν ἡμῖν; ἀγορὰν δὲ τίς ἀξιεὶ θαρβύν, ἣν περὶ τὰ μέγιστα τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες φαινόμεθα; οὐ δὲ δὴ πάντων οἰόμεθα τεύξεσθαι ἐπαίνου, τίς ἂν ἡμᾶς τοιοῦτος ὄντας ἐπαινέσειεν; ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδ' ὅτι πονηροὺς ἂν φαίμεν εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας.

34. Ἐκ τούτου ἀνιστάμενοι πάντες ἔλεγον τοὺς μὲν τούτων ἀρξάντας δοῦναι δίκην, τοῦ δὲ λοιποῦ μηκέτι εἶναι ἀνομίας ἀρξαι· ἐὰν δὲ τις ἀρξῇ, ἀγεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ θανάτῳ· τοὺς δὲ στρατηγοὺς εἰς δίκας πάντας καταστῆσαι· εἶναι δὲ δίκας καὶ εἰ τι ἄλλο τις ἡδίκητο ἐξ οὗ Κύρος ἀπέθανε· δικαστὰς δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐποίη-

Ac interea quidam Zelarchum rerum venalium curatorem ad mare se conferentem conspexit, et protinus clamorem sustulit: quem illi cum audivissent, tanquam si silvestris aper vel cervus conspectus fuisset, sic in eum impetu ferebantur. Cerasuntii, cum eos ad se versus ruere viderent, rati in se impetum fieri, cursu fugiunt, et in mare incidunt. Ex nostris etiam nonnulli una eodem inciderunt, atque adeo suffocabatur quicumque natare nesciret. Quid autem de his existimatis? nihil profecto cum injuria fecerunt, sed metuebant ne rabies quædam nos tanquam canes invasisset. Hæc ergo si erunt hujusmodi, videte qui futurus sit nobis exercitus status. Non vos sane universi arbitrio vestro vel bellum illi inferre poteritis, cui volueris id inferre, vel bello finem imponere; sed privato is, cui libet, consilio copias ad rem quamcunque voluerit gerendam ducet. Quod si legati aliqui ad vos vel pacem quærentes, vel quid aliud, venerint, eos interficiendo qui volent, impedient quominus orationes eorum, qui ad vos veniunt, audiat. Præterea magistratus, quos vos universi legeritis, nullo erunt loco; sed quisquis seipsum legerit ducem, et dicere voluerit, Feri, feri, huic satis erit virium tum ad magistratum tum ad privatum e vobis, quemcunque voluerit, indemnatum interimendum, si sint ei qui paruerint, quemadmodum modo accidit. Cujusmodi vero facinora nobis designarint hi suis ipsorum suffragiis lecti duces, considerate. Zelarchus enim rerum venalium curator si qua vos adiecit injuria, pœnis vobis non datis, navigio evasit: sin nulla vos læsit injuria, ab exercitu fugit, veritus ne injuste indemnatus perimeretur. At qui legatos lapidibus obruerunt, hoc effecerunt ut vobis solis e Græcorum numero Cerasuntem, armata nisi cum manu, tuto venire non liceat: ad cadavera etiam quod attinet, quæ prius ut sepelliremus hortabantur ipsi interfectores, ea certe ut ne cum caduceo quidem jam tollere tutum sit effecerunt. Nam quis caduceatoris fungi volet munere, qui caduceatores interfecerit? Verum nos Cerasuntios rogavimus ut ea sepelirent. Hæc quidem an recte gerantur, vestro decreto statuatur; ut, quasi hujusmodi facinora oritura sint, et privatum quivis præsidium pareret, et operam det, ut munitis superioribusque locis tabernaculum figat. Sin autem ejusmodi belluarum, non hominum, esse facta statuitis, sed dationem eorum aliquam excogitate: sin minus, quoniam, profecto, modo aut sacra diis alacriter faciemus, cum impia patremus facinora, aut quo cum hostibus modo pugnavimus, si nos mutuo perimamus? quænam civitas amica nos excipiet, quæ tantam inter nos iniquitatem videat? res venales quis animo fidente ad nos adducet, si maximis in rebus palam sit ejusmodi nos delicta committere? Ubi vero nos omnium laudem consequuturos esse existimamus, quis, nos tales qui simus collaudaverit? nos enim sal scio eos, ejusmodi qui patrantur facinora, sceleratos adpellaremus.

Ibi tum omnes cum surrexissent, supplicii multandos istorum auctores aiebant, et in posterum non amplius cuiquam liberum permittendum esse, ut ejusmodi sceleris existat auctor: quod si quis sceleris auctor existeret, tales ad mortem esse ducendos; præterea a ducibus in judicium omnes esse adducendos: ac judicium faciendum esse, si qua alia etiam injuria læsus fuerit aliquis ex quo Cyrus mortem occubuit: iudices autem cohortium ductores constitue-

σαντο. (36) Παραينوῦντος δὲ Ξενοφῶντος καὶ τῶν μάν-
τεων συμβουλευόντων ἔδοξε καὶ καθῆραι τὸ στράτευμα.
Καὶ ἐγένετο καθαρμοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἔδοξε δὲ καὶ τοὺς στρατηγούς δίκην ὑποσχεῖν τοῦ
παρελθυπότου χρόνου. Καὶ διδόντων Φιλίσιος μὲν
ῶφλε καὶ Ξανθιλλῆς τῆς φυλακῆς τῶν γαυλικῶν χρημά-
των τὸ μείωμα εἴκοσι μνᾶς, Σοφρίντος δὲ, ὅτι ἀρχῶν
αἰρεθεὶς κατημέλει, δέκα μνᾶς. Ξενοφῶντος δὲ κατη-
γόρησάν τινες φάσκοντες παῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὡς
ὑβρίζοντος τὴν κατηγορίαν ἐποιούντο. (2) Καὶ ὁ Ξε-
νοφῶν ἀναπαύας ἐκέλευσεν εἰπεῖν τὸν πρῶτον [πρῶτον]
λέξαντα πού καὶ ἐπλήγη. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται, Ὅπου
καὶ τῷ ῥίγει ἀπαλλύμεθα καὶ χιῶν πλείστη ἦν. (3) Ὁ
δὲ εἶπεν, Ἀλλὰ μὴν καὶ χειμῶνός γε ὄντος οἴου λέγεις,
σίτου δὲ ἐπιλειποτός, οἴνου δὲ μὴδ' ὀσφραίνεσθαι πα-
ρόν, ὑπὸ δὲ πόνων πολλῶν ἀπαγορευόντων, πολεμίων
δὲ ἐπομένων, εἰ ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ ὑβρίζον, ὁμολογῶ
καὶ τῶν ὄνων ὑβριστότερος εἶναι, οἷς φασιν ὑπὸ τῆς
ὑβρεως κόπον οὐκ ἐγγίγνεσθαι. Ὅμως δὲ καὶ λέξον, ἔφη,
ἐκ τίνος ἐπλήγης. (4) Πότερον ἤτουν σέ τι καὶ ἐπεὶ
μοι οὐκ ἐδίδως ἔπαιον; ἀλλ' ἀπῆτουν; ἀλλὰ περὶ παι-
δικῶν μαχόμενος, ἀλλὰ μεθύων ἐπαρώνησα; (5) Ἐπεὶ δὲ
τούτων οὐδὲν ἔφησεν, ἐπῆρετο αὐτὸν εἰ ὀπλιτεύοι. Οὐκ
ἔφη. Πάλιν εἰ πελάζοι. Οὐδὲ τοῦτ' ἔφη, ἀλλ' ἡμί-
νον ἐλαύνειν ταχθεὶς ὑπὸ τῶν συσκήνων ἐλεύθερος ὢν.
(6) Ἐνταῦθα δὲ ἀναγινώσκει αὐτὸν καὶ ἤρετο, Ἦ σὺ
εἰ δὲ τὸν κάμνοντα ἀπαγαγών; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη· σὺ γὰρ
ἠνάγκαζες, τὰ δὲ τῶν ἐμῶν συσκήνων σκευὴ διέβριψας.
(7) Ἀλλ' ἡ μὲν διάρβριψις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιαύτη τις
ἐγένετο. Διέδωκα ἄλλοις ἄγειν καὶ ἐκέλευσα πρὸς ἐμὲ
ἀπαγαγεῖν, καὶ ἀπολαβὼν ἅπαντα σῶα ἀπέδωκά σοι,
ἐπεὶ καὶ σὺ ἐμοὶ ἀπέδειξας τὸν ἄνδρα. Οἷον δὲ τὸ πρᾶγμα
ἐγένετο ἀκούσατε, ἔφη καὶ γὰρ ἄξιον. (8) Ἀνὴρ κατε-
λείπετο διὰ τὸ μηκέτι δύνασθαι πορεύεσθαι. Καὶ ἐγὼ
τὸν μὲν ἄνδρα τοσοῦτον ἐγίνωσκον ὅτι εἰς ἡμῶν εἴη·
ἠνάγκασα δὲ σὲ τοῦτον ἄγειν, ὡς μὴ ἀπόλοιτο· καὶ γὰρ,
ὡς ἐγὼ οἶμαι, πολέμιοι ἡμῖν ἐφείποντο. Συνέφη τοῦτο
ὁ ἄνθρωπος. (9) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐπεὶ προὔ-
πειμνά σε, καταλαμβάνω αὖθις σὺν τοῖς ὀπισθοφυλάξι
προσίων βόθρον ὀρύττοντα ὡς κατορύξοντα τὸν ἄνθρω-
πον, καὶ ἐπιστὰς ἐπῆνουν σε. (10) Ἐπεὶ δὲ παρεστη-
κότων ἡμῶν συνέκαμψε τὸ σκέλος ὁ ἀνὴρ, ἀνέκραγον
οἱ παρόντες ὅτι ζῇ ὁ ἀνὴρ, σὺ δ' εἶπας Ὅποσα γε βού-
λεται· ὡς ἔγνωε αὐτὸν οὐκ ἄξω. Ἐνταῦθα ἐπαισά σε·
ἀληθῆ λέγεις· ἔδοξας γὰρ μοι εἰδοῖ τι εὐκέναι ὅτι ἔζη.
(11) Τί οὖν; ἔφη, ἤττόν τι ἀπέθανεν, ἐπεὶ ἐγὼ σοι ἀπέ-
δειξα αὐτόν; Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάντες
ἀποθανοῦμεθα· τοῦτο οὖν ἐνεκα ζῶντας ἡμᾶς δεῖ κα-
τορυθῆναι; (12) Τοῦτον μὲν ἀνέκραγον πάντες ὡς ὀλίγας
παῖσεις· ἄλλους δ' ἐκέλευε λέγειν διὰ τί ἕκαστος ἐπλήγη.

runt. Porro Xenophonte hortatore, vatibusque idem sua-
dentibus, visum est lustrandum esse exercitum. Itaque lu-
stratio instituta est.

CAPUT VIII.

Decretum etiam erat ut duces de tempore præterito judi-
cium subirent. Quod cum subiissent, Philisius et Xanthi-
cles multati erant, quod pecuniam de navigiis coactam et eo-
rum custodiæ traditam imminuerant, minis viginti: multatus
est et Sophænetus, quod præses electus id muneris prorsus
neglexisset, minis decem. Nonnulli etiam Xenophontem
accusabant, qui cæsos se ab eo fuisse dicerent, atque in eum
tanquam petulanter injurium accusationem instruebant. Et
cum surrexisset Xenophon eum, qui primus id ipsi objecerat,
proferre si quid haberet jussit, ubi prius exposuerit quo loco
pulsatus esset. Eo loco, respondet ille, quo frigore eranius
enecti, ac plurima nix erat. Enimvero, inquit Xenophon,
cum ea esset hiems quam fuisse dicis, cum cibus nos defe-
cisset, cum ne tantum quidem vini adesset, ut odoratu id
percipi posset, cum multi præ laboribus animis conciderent,
cum hostes nos insequerentur, si me tali tempore insolent-
ter gessi, vel asinis esse me petulantiorum fateor; quos
aiunt præ petulantia lassitudinem non subire. Attamen
dic qua de causa pulsatus fueras. Num quid abs te pete-
bam, et, quia non dabas, te cædebam? an quid reposcebam?
an tecum de amoribus pugnans, an ebrius per vinolentiam
male te accepi? Cum horum nil diceret, eum porro interro-
gabat, an in gravis armaturæ militum numero esset. Nega-
bat. Rursum, an in pellastarum numero. Neque hoc con-
cessit; sed liber cum essem, inquit, mulum agebam, quod
mihî negotii a contubernaliis datum erat. Hic eum agno-
scit Xenophon, et, Tune, quærebat, is es, qui hominem
ægrotum avehebas? Sum profecto, inquit, nam ad hoc tu
me cogebas ac meorum contubernaliū vasa disjecisti. Is
vero disjectus, inquit Xenophon, in hunc fere modum ac-
cidit: Distribui vasa aliis vehenda, et ad me ut eadem post-
ea adducerent præcepi; ac cum omnia salva recepissem,
tibi reddidi, simul ac tu mihi hominem illum ostendisti.
Quo vero modo se res habuerit, ait, audite; est enim operæ
pretium. Relinquebatur a tergo quidam, quod præ debili-
tate iter pergere amplius non posset. Noram illum ego
hactenus, quod unus ex nostris esset; te vero hunc ut
veheres coegi, ne periret: hostes enim, quemadmodum ar-
bitror, subsequebantur. Hoc ille fassus est. Atqui, ait
Xenophon, ubi te præmissem, cum extremo agmine acce-
dens, te rursum offendi scrobem fodientem, ut hominem
illum defoderes; atque adeo subsistens te collaudavi. Ve-
rum posteaquam nobis adstantibus ille crus inflexisset, ex-
clamarunt ii qui aderant, hominem vivere; tu vero dixisti,
vivat ille quantum volet, ego sane eum non velam; ibi
tum te cecidi; vera narras; nam mihi præ te ferre visus es,
quasi scires eum adhuc vivere. Quid ergo? inquit iste, an
minus mortem obiit, posteaquam ego tibi cum ostendi?
Atqui nos, inquit Xenophon, morituri sumus omnes: num
igitur propterea vivos defodi nos oportet? Adclamarunt hic
omnes hominem hunc paucis tantum a Xenophonte verbe-
ribus cæsum esse: alios deinde quosvis dicere jussit,

(13) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνίσταντο, αὐτοὺς ἔλεγεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμολογῶ παῖσαι δὴ ἄνδρας ἐνεκεν ἀταξίας ὅσοις σώζεσθαι μὲν ἥρκει δι' ἡμᾶς, ἐν τάξει τε ἰόντων καὶ μαχομένων ὅπου δέοι, αὐτοὶ δὲ λιπόντες τὰς τάξεις προθέοντες ἀρπάζειν ἤθελον καὶ ἡμῶν πλεονεκτεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο πάντες ἐποιούμεν, ἅπαντες ἂν ἀπωλόμεθα. (14) Ἦδη δὲ καὶ μαλακίζόμενόν τινα καὶ οὐκ ἐθέλοντα ἀνίστασθαι ἀλλὰ προΐεμενον αὐτὸν τοῖς πολεμίοις καὶ ἔπαισα καὶ ἐδιδασκάμην πορεύεσθαι. Ἐν γὰρ τῇ ἰσχυρῇ χειμῶνι καὶ αὐτὸς ποτὶ ἀναμένον τινὰς συσκευαζομένους καθεζόμενος συχρὸν χρόνον κατέμαθον ἀναστὰς μόλις καὶ τὰ σκέλη ἐκτείνειν. (15) Ἐν ἑμαυτῷ οὖν πείραν λαβὼν ἐκ τούτου καὶ ἄλλον ὁπότε ἴδοιμι καθήμενον καὶ βλακεύοντα, ἡλαυνον· τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι παρεῖχε θερμάσιαν τινὰ καὶ ὑγρότητα, τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐώρων ὑπογυρὸν ὃν τῷ τε ἀποπήγνυσθαι τὸ αἶμα καὶ τῷ ἀποσπῆσθαι τοὺς τῶν ποδῶν δακτύλους, ἅπερ πολλοὺς καὶ ἡμεῖς ἴστε παθόντας. (16) Ἄλλον δὲ γε ἴσως ὑπολειπόμενον που διὰ βρασιωνῆν καὶ κωλύοντα καὶ ἡμᾶς τοὺς πρόσθεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὀπίσθεν πορεύεσθαι ἔπαισα πύξ, ὅπως μὴ λόχηγ' ὑπὸ τῶν πολεμίων παύοιτο. (17) Καὶ γὰρ οὖν νῦν ἔξεστιν αὐτίος σωθεῖσιν, εἰ τι ὑπ' ἐμοῦ ἔπαθον παρὰ τὸ δίκαιον, δίκην λαβεῖν. Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο, τί μέγα ἂν οὕτως ἔπαθον οὐδὲν δίκην ἂν ἤξιον λαμβάνειν; (18) Ἄπλους μοι, ἔφη, ὁ λόγος. [Ἐγὼ γάρ] εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξίῳ ὑπέχην δίκην ὅαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παῖσι. Καὶ γὰρ οἱ ἱατροὶ καλοῦσι καὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. (19) Εἰ δὲ ὕβρει νομίζετέ με ταῦτα πράττειν, ἐνθυμήθητε ὅτι νῦν ἐγὼ θαρβῶ σὺν τοῖς θεοῖς μᾶλλον ἢ τότε καὶ θρασύτερός εἰμι νῦν ἢ τότε καὶ οἶνον πλεῖω πίνω, ἀλλ' ὅμως οὐδένα παύω ἐν εὐδία γὰρ ὁρῶ ἡμᾶς. (20) Ὅταν δὲ χειμῶν ἦ καὶ θάλαττα μεγάλη ἐπιφέρειται, οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ νέματος μόνου ἐνεκα χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρῶρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; ἱκανὰ γὰρ ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ μικρὰ ἀμαρτηθέντα πάντα συνεπιτρίψαι. (21) Ὅτι δὲ δικαίως ἔπαιον αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς κατεδικάσατε τότε· ἔχοντες ξίφη οὐ ψήφους παρέστυχε, καὶ ἔξῃν ὑμῖν ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, εἰ ἐβούλεσθε· ἀλλὰ μὰ Δία οὔτε τούτοις ἐπεκουρεῖτε οὔτε σὺν ἐμοὶ τὸν ἀτακτοῦντα ἔπαίετε. (22) Τοιγαροῦν ἐξουσίαν ἐποιήσατε τοῖς κακοῖς αὐτῶν ὑβρίζειν ἑῶντες αὐτούς. Οἶμαι γὰρ, εἰ ἐθέλετε σκοπεῖν, τοὺς αὐτοὺς εὐρήσετε καὶ τότε κακίστους καὶ νῦν ὑβριστοτάτους. (23) Βοῖσκος γοῦν ὁ πύκτης δ' Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἀσπίδα μὴ φέρειν, νῦν δ' ὡς ἀκούω Κοττωριτῶν πολλοὺς ἤδη ἀποδέδουκεν. (24) Ἦν οὖν σωφρονῆτε, τοῦτον τάναντία ποιήσετε ἢ τοὺς κύνας ποιοῦσι· τοὺς μὲν γὰρ κύνας πρὸς χαλεποὺς τὰς μὲν ἡμέρας διδάσκει, τὰς δὲ νύκτας ἀφίπαισι, τοῦτον δὲ, ὃν σωφρονῆτε, τὴν νύκτα μὲν δῆσετε, τὴν δὲ ἡμέραν ἀφήσετε. (25) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, θαυμάζω ὅτι εἰ μὲν τινι ὑμῶν ἀπηχθόμην μέμνησθε καὶ οὐ σιωπᾶτε, εἰ δὲ τῷ ἢ χειμῶνα ἐπεκουρήσα ἢ πολέμιον ἀπῆρξα ἢ ἀσθενοῦντι ἢ ἀπορῶντι συνεξεπώ-

quamobrem quisque pulsatus fuisset. Cum vero qui dicerent non surgerent, ipse hæc verba fecit Xenophon: « Ego, viri, fateor multos me sane, quod ordines desererent, verberasse; qui satis quidem habuerunt nostra opera incolumes evadere, cum et ordines servaremus et, ubi opus esset, dimicaremus: at ipsi cum deseruerint ordines, præcurrentes obvia quæque rapere volebant, et ampliorem quam nos portionem habere. Quod si omnes hoc fecissemus, periissemus universi. Jam vero unum alterumve etiam præ molli inertia desidentem, qui neque surgere volebat, et hostibus se perdendum exponebat, tum cecidi, tum vi ad iter pergendum coëgi. Nam et ipse cum rigida illa hieme incumbente nonnullos aliquando expectarem qui sarcinas colligerent, posteaquam diu consedissem, difficulter me surgere animadverti, ac difficulter crura extendere. Quapropter factum in me ipso periculo, ex eo tempore etiam alium quoties sedentem ac socordiae se dedentem conspicerem, impellebam: nam motus ipse virilesque conatus calorem quendam et agilitatem suppedibant; contra vero sessionem cessationemque id efficere videbam, ut sanguis frigore concreceret, et digiti pedum putrescerent: quæ quidem multis accidisse vos etiam nostis. Alium præterea qui forte respirandi causa subsistebat, ac tam vos qui in primore agmine versati estis, quam nos in extremo collocatos quo minus progredieremur impediēbat, pugno verberavi, ut ne ab hostibus hasta percuteretur. Jamque adeo certe licet iis servatis pœnas sumere, si quid a me incommodi præter æquum acceperunt. Quod si in hostium potestatem venissent, quid tam grave passi essent, cujus pœnas cogitassent expectare? Simplici ego, inquit, oratione utor: Si quem equidem sui ipsius commodi causa castigavi, pœnam ejusmodi subire non recuso, quam parentes filiis et magistri discipulis reddere debeant. Etenim et medici ægrum urunt et secant bene ei consulentes. Quod si me adductum petulantia fecisse hæc existimatis, cogitate quæso cum animis vestris deorum beneficio mihi jam majorem esse quam illo tempore fiduciam, et audentior me modo esse quam id temporis fuerim, ac plus vini bibere; ad hominem tamen neminem pulso: nam tranquillitate quadam vos jam uti video. At vero cum tempestas est coorta, et mare magnum insurgit, annon solius causa nutus proræ magistrum iis irasci videtis, qui sunt in prora, itidemque gubernatorem iis qui sunt in puppi? nam vel levia peccata tali tempore omnia simul affligere possunt. Jure autem me illos verberasse vos etiam vestro tunc judicio declarastis: instructi enim non calculis utique, sed armis, adstabatis, atque vobis opem ferre iis licuisset, si voluissetis. At profecto neque opem his ferebatis, neque mecum eura, qui ordinem non servaret, cædebatis. Itaque ignavis ex eorum numero quibusque licentiam dedistis, dum eos petulanter se gerere sinebatis. Nam, si rem considerare vultis, eosdem, opinor, reperietis tunc ignavissimos fuisse, qui modo sunt petulantissimi. Boiscus certe quidem pugil ille Thessalus id temporis acriter contendebat, quippe quod laboraret, scutum sibi ferendum non esse: nunc autem, ut equidem audio, de Cotyoritis multos spoliavit. Quamobrem si sapitis, huic contra facietis atque canes solent tractari: nam canes quidem feroces interdum vinculis constringunt, dimittunt noctu; hunc, si sapitis, noctu victum tenebitis, interdum solutum esse patiemini. Enimvero miror, inquit, meminisse vos, ac minime tacere, si in vestrum alicujus odium incurrerim; at si cui contra vim sævæ tempestatis open tuli, vel hostem propulsavi, vel ægrotanti vel inopia

ρισά τι, τούτων οὐδεὶς μέμνηται, οὐδ' εἴ τινα καλῶς τι ποιοῦντα ἐπήνεσα οὐδ' εἴ τιν' ἄνδρα ὄντα ἀγαθὸν ἐτίμησα ὡς ἐδυνάμην, οὐδὲ τούτων μέμνησθε. (26) Ἀλλὰ μὴν καλὸν γε καὶ δίκαιον καὶ ὅσιον καὶ ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον ἢ τῶν κακῶν μεμνησθαι.

Ἐκ τούτου μὲν δὴ ἀνίσταντο καὶ ἀνεμύνησκον. Καὶ περιεγένετο ὥστε καλῶς ἔχειν.

BIBAION ζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐκ τούτου δὲ ἐν τῇ διατριβῇ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἔζων, οἱ δὲ καὶ ληϊζόμενοι ἐκ τῆς Παφλαγονίας. Ἐκλώπειον δὲ καὶ οἱ Παφλαγόνες εὖ μάλα τοὺς ἀποσχεδανυμένους, καὶ τῆς νυκτὸς τοὺς πρόσω σκηνοῦντας ἐπειρῶντο κακουργεῖν καὶ πολεμικώτατα πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἐκ τούτων. (2) Ὁ δὲ Κορύλας, δς ἐτύγχανε τότε Παφλαγονίας ἄρχων, πέμπει παρὰ τοὺς Ἕλληνας πρέσβεις ἔχοντας ἵππους καὶ στολὰς καλὰς, λέγοντας ὅτι Κορύλας ἑτοιμος εἴη τοὺς Ἕλληνας μῆτε ἀδικεῖν μῆτε ἀδικεῖσθαι. (3) Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἀπεκρίναντο, ὅτι περὶ μὲν τούτων σὺν τῇ στρατιᾷ βουλευσούντο, ἐπὶ ξενίᾳ δὲ ἐδέχοντο αὐτοὺς παρεκάλεσαν δὲ καὶ τῶν ἀλλῶν ἀνδρῶν οὓς ἐδόκουν δικαιοτάτους εἶναι. (4) Θύσαντες δὲ βοὺς τῶν αἰγμάλωτων καὶ ἄλλα ἱερεῖα εὐωχίαν μὲν ἀρκούσαν παρῆχον, κατακείμενοι δὲ ἐν στιβάσιν ἐδείπνουν, καὶ ἔπινον ἐκ κερατίνων ποτηρίων, οἷς ἐνετύγχανον ἐν τῇ χώρᾳ. (5) Ἐπεὶ δὲ σπονδαὶ τ' ἐγένοντο καὶ ἔπαιωνίσαν, ἀνέστησαν πρῶτον μὲν Θρᾷκες καὶ πρὸς αὐτὸν ὠρχήσαντο σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἤλλοντο ὑψηλά τε καὶ κούφως καὶ ταῖς μαχαίραις ἔχρωντο· τέλος δὲ ὀέτερον τὸν ἑτερον παῖει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγέναι τὸν ἄνδρα· ὁ δ' ἔπεσε τεχνικῶς πῶς. (6) Καὶ ἀνέκραγον οἱ Παφλαγόνες. Καὶ ὁ μὲν σκυλεύσας τὰ ὅπλα τοῦ ἑτέρου ἐξῆι ἀδων τὸν Σιτάλκαν· ἄλλοι δὲ τῶν Θρακῶν τὸν ἑτερον ἐξέφερον ὡς τεθνηκότα· ἦν δὲ οὐδὲν πεπονθὼς. (7) Μετὰ τοῦτο Αἰνιᾶνες καὶ Μάγνητες ἀνέστησαν, οἱ ὠρχοῦντο τὴν καρπαίαν καλουμένην ἐν τοῖς ὅπλοις. (8) Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως ἦν, ὁ μὲν παραθέμενος τὰ ὅπλα στείρει καὶ ζευγλατεῖ πυκνὰ μεταστρεφόμενος ὡς φοβούμενος, ληστής δὲ προσέρχεται· ὁ δ' ἐπειδὴν προΐδεται, ἀπαντᾷ ἀρπάσας τὰ ὅπλα καὶ μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους· καὶ οὗτοι ταῦτ' ἐποιοῦν ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν αὐλόν· καὶ τέλος ὁ ληστής δῆσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ζεῦγος ἀπάγει· ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ζευγλάτης τὸν ληστήν· εἴτα παρὰ τοὺς βοὺς ζεύξας ὀπίσω τῷ χεῖρι δεδεμένον ἐλαύνει. (9) Μετὰ τοῦτο Μυσοὶ εἰσῆλθον ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἔχων πέλτην, καὶ τότε μὲν ὡς οὐκ ἀντιτακτομένον μιμούμενος ὠρχεῖτο, τότε δὲ ὡς πρὸς ἓνα ἐγρήτο ταῖς πέλταις, τότε δ' ἐδινεῖτο καὶ ἐξε-

laboranti aliquid suppeditavi, horum vero neminem recordari; neque si quem præclare aliquid agentem collaudavi, neque si quem virum fortem ut potui ornavi, neque horum, inquam, meministis. Atqui honestum certe est et æquum et pium et jucundius benefactorum potius quam injuriarum meminisse.

Postea quidem quam hæc dicta erant, surgebant omnes et universa memoria repetebant. Atque huc res evasit, ut omnia belle se haberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Ex eo tempore, dum istic commorati sunt, quidam ex foro, quidam ex Paphlagonia prædam agendo victum sibi comparabant. Verum Paphlagonες etiam hinc inde palatos scite admodum spoliabant, et noctu eos, qui longius a ceteris tabernacula ponebant, infestare conabantur: atque his adeo ex causis maxime hostili in se invicem erant animo. At Corylas, qui Paphlagoniæ id temporis imperabat, legatos cum equis et vestimentis elegantibus ad Græcos mittit, qui dicerent Corylam eo esse animo, ut neque Græcos injuria lacerare, neque sese lædi vellet. Responderunt duces se de his apud exercitum deliberaturos, eos vero interea hospitali mensa excipiebant: ex aliis etiam viris eos, quos invitari æquissimum esse videbatur, arcessebant. Cum autem boves de captivis quosdam et alia mactassent animantia, epulum satis largum præbuerunt, dum herbarum in toris inter ornandum discumberent, et in poculis biberent corneis, quæ illa in regione nacti fuerant. Posteaquam libationes essent peractæ et præana cecinissent, Thraces primum surrexerunt, et armati ad tibiam saltarunt salieruntque adeo alte et agilit, ac gladiis utebantur: ad extremum alter alterum ferit, ut omnibus hominem percussisse videretur: at ille certo quodam artificio concidit. Et ibi tum Paphlagonες clamorem tollebant. Ac is quidem, cum alterum armis spoliasset, cantans Sitalcam exibat: alii vero Thraces alterum veluti mortuum efferebant: at illi nihil mali acciderat. Deinde Ænienes et Magnetes surrexerunt, qui saltationem eam, quæ sementiva vocatur, armati exhibebant. Modus autem saltationis hic erat: quidam, armis prope sibi appositis, sementem facit et boum jugum agit, frequenter se convertens, quasi sibi metueret: ad eum accedit prædo; cui ille statim præviso correptis armis occurrit, et ante jugum dimicat: (hi etiam in numerum ad tibiam hæc faciebant); atque tandem prædo, postquam ligavit hominem, jugum etiam una cum ipso abigit. Nonnunquam et jugarius prædonem superat; dein ubi bubus adjunxit, eum manibus post tergum revinctis agit. Postea Mysus ingressus est, utraque manu peltam tenens; ac modo quidem ita saltabat, ut eum qui cum duobus pugnat adversariis imitaretur, modo peltis sic utebatur, quasi cum uno congrederetur; modo se circumagebat et in caput præ-

κυβίστα ἔχων τὰς πέλτας, ὥστε ὄψιν καλὴν φαίνεσθαι. (10) Τέλος δὲ τὸ περσικὸν ὠρχεῖτο κρούων τὰς πέλτας καὶ ὠκλαζε καὶ ἐξανίστατο· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ῥυθμῷ ποιεῖ πρὸς τὸν αὐλόν. (11) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐπιόντες οἱ Μαντινεῖς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἀρχάδων ἀναστάντες ἐξοπλισάμενοι ὡς ἐδύναντο κάλλιστα ἤσαν τε ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν ἐνὸπλιον ῥυθμὸν αὐλούμενοι καὶ ἐπαιώνισαν καὶ ὠρχήσαντο ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς προσόδοις. Ὁρῶντες δὲ οἱ Παφλαγόνες δεινὰ ἐποιοῦντο πάσας τὰς ὀρχήσεις ἐν ὅπλοις εἶναι. (12) Ἐπὶ τούτοις ὄρων δὲ Μυσοὺς ἐκπεπληγμένους αὐτοὺς, πείσας τῶν Ἀρχάδων τινὰ πεπαμένον ὀρχηστρίδα εἰσάγει σκευάσας ὡς ἐδύνάτο κάλλιστα καὶ ἀσπίδα δούς κούφην αὐτῇ. (13) Ἡ δὲ ὠρχήσατο πυρρῆχην ελαφρῶς. Ἐνταῦθα κρότος ἦν πολὺς, καὶ οἱ Παφλαγόνες ἤροντο εἰ καὶ γυναῖκες συνεμάχοντο αὐτοῖς· οἱ δ' ἔλεγον ὅτι αὗται καὶ αἱ τρεψάμεναι εἰεν βασιλεῖα ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Τῇ μὲν οὖν νυκτὶ ταύτῃ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο.

14. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ προσῆγον αὐτοὺς εἰς τὸ στράτευμα· καὶ ἔδοξε τοῖς στρατιώταις μῆτε ἀδικεῖν Παφλαγόνας μῆτε ἀδικεῖσθαι. Μετὰ τούτου οἱ μὲν πρέσβεις ὄροντο· οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπειδὴ πλοῖα ἰκανὰ ἐδόκει παρεῖναι, ἀναβάντες ἐπλεον ἡμέραν καὶ νύκτα πνεύματι καλῶ ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὴν Παφλαγονίαν. (15) Τῇ δ' ἄλλῃ ἀφικνοῦνται εἰς Σινώπην καὶ ὠρμίσαντο εἰς Ἀρμήνην τῆς Σινώπης. Σινωπεῖς δὲ οἰκοῦσι μὲν ἐν τῇ Παφλαγονικῇ, Μιλησίῳ δὲ ἀπικοῖι εἰσιν. Οὗτοι δὲ ξένια πέμπονσι τοῖς Ἕλλησιν ἀλφίτων μὲν μεδίμνους τρις χιλίους, οἶνου δὲ κεράμια χίλια καὶ πενταχόσια. Καὶ Χειρίσφορος ἐνταῦθα ἦλθε τριήρη ἔχων. (16) Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται προσδύκουσιν ἄγοντά τί σφισιν ἦκειν· ὁ δ' ἦγε μὲν οὐδὲν, ἀπήγγελλε δὲ ὅτι ἐπαινοῖ ἑαυτοὺς καὶ Ἀναξίβιος ὁ ναύαρχος καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὑπισχνεῖτο Ἀναξίβιος, εἰ ἀφικνοῖντο ἔξω τοῦ Πόντου, μισθοφορὰν αὐτοῖς ἔσσεσθαι. (17) Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἀρμήνῃ ἔμειναν οἱ στρατιῶται ἡμέρας πέντε. Ὡς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐδόκουν ἐγγὺς γίνεσθαι, ᾗδῃ μᾶλλον ἢ πρόσθεν εἰσῆει αὐτοὺς ὅπως ἂν καὶ ἔχοντες τι οἶκαδε ἀφίκωνται. (18) Ἡγήσαντο οὖν, εἰ ἕνα ἔλαιντο ἀρχοντα, μᾶλλον ἂν ἢ πολυχარχίας οὕσης δύνασθαι τὸν ἕνα χρῆσθαι τῷ στρατεύματι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ εἰ τι δέοι λανθάνειν, μᾶλλον ἂν κρύπτεσθαι, καὶ εἰ τι αὐτοῖς φθάνειν, ἦττον ἂν ὑστερεῖν· οὐ γὰρ ἂν λόγων δεῖν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ τὸ δόξαν τῷ ἐνὶ περαίνεσθαι ἂν· τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἐκ τῆς νικώσης ἐπραττον πάντα οἱ στρατηγοί. (19) Ὡς δὲ ταῦτα διανοοῦντο, ἐτράποντο ἐπὶ τὸν Ξενοφῶντα· καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλεγον προσιώντες αὐτῷ ὅτι ἡ στρατιὰ οὕτω γιγνώσκει, καὶ εὐνοίαν ἐνδεικνύμενος ἕκαστος ἐπειθεν αὐτὸν ὑποστῆναι τὴν ἀρχήν. (20) Ὁ δὲ Ξενοφῶν πῇ μὲν ἐβούλετο ταῦτα, νομίζων καὶ τὴν τιμὴν μείζων οὕτως ἑαυτῷ γίνεσθαι καὶ πρὸς τοὺς φίλους καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦνομα μείζον ἀξίεσθαι αὐτοῦ, τυγχόν δὲ καὶ ἀγαθοῦ τινος ἂν αἴτιος τῇ στρατιᾷ γενέσθαι. (21) Τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμή-

ciptem se projecit, cum nihilominus peltas retineret; adeo ut pulchrum spectaculum præbere videretur. Tandem Persico saltabat ritu, collidens peltas; in genua etiam procumbebat, et surgebat: atque hæc omnia in numerum ad tibiam faciebat. Huic cum successissent Mantinenses, ac de ceteris Arcadibus etiam nonnulli surrexissent, in armis quanto potuerunt decore egressi, in numerum incedebant, cum tibia ipsis interea modum caneret armata: saltationi convenientem, pæanemque canebant, et perinde saltabant atque deorum in supplicationibus fieri consuevit. Quæ cum Paphlagonες viderent, mirificum quiddam esse ducebant, saltationes hasce omnes in armis fieri. Hic Mysus qui eos videret attonitos, ubi quendam ex Arcadibus, qui saltatricem possidebat, ut id concederet, induxisset, eam quam pulcherrime poterat ornatam introducit, dato etiam ei scuto leviori. Saltabat illa pyrrhicham agilitè. Ibi tum plausus ingens excitatus erat; et Paphlagonες interrogabant, affet mulieres una cum ipsis pugnam capesserent. Responderunt illi, has ipsas regem e castris eiecisse. Et nocti quidem huic finis hic erat impositus.

Postridie ad exercitum eos adducunt; atque militibus decretum erat, ut neque Paphlagonas injuria læderent, neque læderentur ipsi. Hoc facto decreto legati discessero: at Græci, quia satis magna navium adesse copia videretur, consensu iis diem ac noctem vento secundo navigabant, cum Paphlagoniam ad sinistram haberent. Altero die Sinopen perveniunt, et naves ad Harmenen Sinopes appulerunt. Sinopenses in agro Paphlagonum habitant, sed Milesiorum sunt coloni. Mittunt hi Græcis hospitalia munera, farinæ medimnos ter mille, vini amphoras mille quingentas. Atque hic Chirisophus cum triremibus advenit. Et milites quidem id futurum sperabant, ut, cum veniret, ipsis aliquid adferret: at nihil adferebat ille, sed duntaxat renuntiabat tum Anaxibium navarchum tum ceteros collaudare eos, eundemque Anaxibium pollicitum esse, si e Ponto excederent, stipendium ipsis fore numeratum. Ac apud Harmenen quidem illam dies quinque commorati sunt milites. Cumque propius sibi a Græcia viderentur abesse, jam magis quam antea subiit animos eorum cogitatio, quoniam modo fieri posset ut domum lucelli aliquid nacti pervenirent. Existimabant ergo, si unum sibi in principem eligerent, magis, quam sub multorum principatu, posse illum unum exercitus uti opera tam noctu quam die, et si quid latere oporteret, magis etiam occultare posse; ac si quid porro antevertendum esset, minus occasionem defuturum: nec enim colloquiis inter se opus fore, sed quod uni decretum esset id perfici; superiore vero tempore duces omnia ex sententia quæ vicerat gerebant. Cum hæc cogitarent, ad Xenophontem se convertebant; et cohortum præfecti, cum cum adiissent, exercitum sic statuere aiebant, ac benevolentiam unusquisque suam erga eum declarans, ei, ut principatum susciperet, persuadebat. Et Xenophon idcirco quidem hæc volebat, quod existimaret cum apud amicos majorem ita honorem sibi habitum, tum nomen ipsius suam ad civitatem amplius perventurum; forsitan etiam futurum ut emolumenti aliquid ipse exercitui adferret. Hu-

ματα ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. Ὅποτε δ' αὖ ἐνθυμοῖτο ὅτι ἄθλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπη τὸ μέλλον ἔξει, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κίνδυνος εἶη καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν, ἠπορεῖτο. (22) Διαπορευόμενῳ δὲ αὐτῷ διακρίναί ἐδόξε κράτιστον εἶναι τοῖς θεοῖς ἀνακοινῶσαι· καὶ παραστησάμενος δύο ἱερεῖα ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτῷ μαντευτὸς ἦν ἐκ Δελφῶν· καὶ τὸ ὄναρ δὴ ἀπὸ τούτου τοῦ θεοῦ ἐνόμιζεν ἑωρακέναί· ὁ εἶδεν ὅτι ἤρχετο ἐπὶ τὸ συνεπιμελεῖσθαι τῆς στρατιᾶς καθίστασθαι. (23) Καὶ ὅτε ἐξ Ἐφέσου δὲ ὀρμᾶτο Κύρῳ συσταθῆσόμενος αὐτὸν ἀνεμιμνήσκετο ἑαυτῷ δεξιὸν φεγγόμενον, καθήμενον μέντοι, ὥσπερ ὁ μάντις ὁ προπέμπων αὐτὸν ἔλεγεν ὅτι μέγας μὲν οἰωνὸς εἶη καὶ οὐκ ἰδιωτικὸς καὶ ἐνδοξος, ἐπίπονος μέντοι· τὰ γὰρ ὄρνεα μάλιστα ἐπιτίθεσθαι τῷ αὐτῷ καθημένῳ· οὐ μέντοι χρηματιστικὸν εἶναι τὸν οἰωνόν· τὸν γὰρ αὐτὸν πατόμενον μᾶλλον λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεα. (24) Οὕτω δὲ θυομένῳ αὐτῷ διαφανῶς ὁ θεὸς σημαίνει μῆτε προσδεῖσθαι τῆς ἀρχῆς μῆτε εἰ αἰροῖντο ἀποδέχεσθαι. (25) Τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐγένετο. Ἡ δὲ στρατιὰ συνῆλθε, καὶ πάντες ἔλεγον ἕνα αἰρεῖσθαι· καὶ ἐπεὶ τοῦτο ἐδόξε, προσβάλλοντο αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει δῆλον εἶναι ὅτι αἰρήσονται αὐτὸν εἰ τις ἐπιψηφίζοι, ἀνέστη καὶ ἔλεξε τάδε.

26. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ἡδομαι μὲν ὑπὸ ὑμῶν τιμώμενος, εἴπερ ἀνθρώπος εἰμι, καὶ χάριν ἔχω καὶ εὐχομαι δοῦναι μοι τοὺς θεοὺς αἰτίον τίνος ὑμῖν ἀγαθοῦ· γενέσθαι· τὸ μέντοι ἐμὲ προκρίθηναι ὑπὸ ὑμῶν ἄρχοντα Λακεδαιμονίου ἀνδρὸς παρόντος οὔτε ὑμῖν μὴ δοκεῖ συμφέρον εἶναι, ἀλλ' ἥττον ἂν διὰ τοῦτο τυγχάνειν εἰ τι δέοισθε παρ' αὐτῶν· ἐμοὶ τε αὖ οὐ πᾶν τι νομίζω ἀσφαλὲς εἶναι τοῦτο. (27) Ὅρῳ γὰρ ὅτι καὶ τῇ πατρίδι μου οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πολεμοῦντες πρὶν ἐποιήσαν πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν Λακεδαιμονίους καὶ αὐτῶν ἡγεμόνας εἶναι. (28) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὁμολόγησαν, εὐθὺς ἐπαύσαντο πολεμοῦντες καὶ οὐκέτι πέρα ἐπολιόρχησαν τὴν πόλιν. Εἰ οὖν ταῦτα ὁρῶν ἐγὼ δοκοῖν σπουδαιύμεν ἐνταῦθ' ἄκυρον ποιεῖν τὸ ἐκείνων ἀξίωμα, ἐκείνο ἐννοοῖ μὴ λίαν ἂν ταχὺ σωφρονισθεῖν. (29) Ὁ δὲ ὑμεῖς ἐννοεῖτε ὅτι ἥττον ἂν στάσις εἶη ἐνὸς ἄρχοντος ἢ πολλῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἄλλον μὲν ἐλόμενοι οὐχ εὐρήσετε ἐμὲ στασιάζοντα· νομίζω γὰρ, ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς ἄρχοντα, τοῦτον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζειν· ἐὰν δὲ ἐμὲ ἔλθῃτε, οὐκ ἂν θαυμάσαμι εἰ τινα εὐροίτε καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ἀχθόμενον.

30. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε, πολλὸν πλείονες ἐξανίσταντο λέγοντες ὡς δέοι αὐτὸν ἄρχειν. Ἀγασίας δὲ Στυμφάλιος εἶπεν ὅτι γελοῖον εἶη, εἰ οὕτως ἔχοι, εἰ ὀργιῶνται Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐὰν σύνδειπνοι συνελθόντες μὴ Λακεδαιμόνιον συμποσίαρχον αἰρῶνται. Ἐπεὶ εἰ οὕτω γε τοῦτο ἔχει, ἔφη, οὐδὲ λοχαγεῖν ἡμῖν ἔξεστιν, ὡς εἴκειν, ὅτι Ἀρκάδες ἐσμεν. Ἐνταῦθα δὲ ὡς εὖ εἰπόντος τοῦ Ἀγασίου ἀνεθορύβησαν. (31) Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπεὶ ἑώρα πλείονος ἐνδόξον, παρελθὼν εἶπεν, Ἄλλ',

iusmodi sane cogitationes eum ad munus imperatoris, qui suo unus arbitrio res administraret, expetendum incitabant. Contra vero cum secum perpenderet nulli non homini obscuros esse futuros eventus, ideoque periculum esse ne gloriam prius partam amitteret, haesitabat. Cum ita quidnam eligendum esset dubitaret, visus est sibi rectissime facturus, si deos consuleret: itaque duabus victimis admotis, Jovi regi rem sacram faciebat, qui oraculo Delphis edito ipsi fuerat praesignificatus; et ab eodem sane deo omnium illud profectum vidisse se putabat, quod vidit quo tempore fuerat ad curam exercitus una cum aliis gerendam constitutus. Et cum ex Epheso egressus esset, ut Cyro commendaretur, recordabatur aquilam sibi dextram oblatam quae clangorem edebat, sedebat tamen, quod vates, eum qui comitabatur, augurium esse dixerat magnum, minimeque privatum in hominem cadere; idemque esse gloriosum, at laboriosum tamen: ceteras enim aves sedentem aquilam maxime adgredi: neque vero lucri quid portendere hoc augurium; potius enim circumvolitantem aquilam alimenta rapere solitam. Ei itaque sacrificanti aperte significavit deus, magistratum hunc neque expetere eum oportere, neque, si eum legerent, suscipere. Et hoc quidem sic accidit. Ceterum convenit exercitus, omnesque adeo unum esse eligendum aiebant: atque hoc ubi decretum fuisset, ipsum Xenophontem eligendum proponebant. Cum autem palam adpareret futurum ut ipsum deligerent, si quis suffragia illorum exquireret, surrexit, et in hanc sententiam loquutus est.

« Equidem, viri, laetitiam ex honore, quo a vobis adfectus sum, percipio, siquidem homo sum, et gratias vobis habeo, deosque precor eam mihi facultatem dent, ut vobis boni alicujus auctor existam: verum me ante alios imperatorem a vobis designari, cum Lacedaemonius nobis adsit, neque ex re vestra mihi esse videtur, sed minus vos propterea ab eis aliquid impetraturos, si quid eos rogetis; mihi vero ipsi non admodum hoc fore tutum existimo. Video enim prius ipsos non fecisse finem gerendi adversus patriam meam belli, quam civitatem totam confiteri coegissent, Lacedaemonios ipsorum etiam duces esse. Hoc autem ubi confessi sunt, bello statim finem imposuerunt, nec amplius urbem nostram oppugnavunt. Si ergo cum hac perspiciam nihilominus viderer, ubicunque possim, illorum ibi auctoritatem irritam facere, id utique mecum reputo sollicitus, ne celeriter admodum ad sanam mentem reducar. Quod autem vos cogitatis, minus seditionum fore in unius quam multorum imperio, certo sciatis velim, si alium deligatis, vos me seditiosum nequaquam reperturos: arbitror enim illum, qui se in bello contra imperatorem seditiose gerit, adversus suam ipsius salutem seditionum esse: quod si me delegeritis, mirum mihi non erit, si quem tam vobis quam mihi offensum inveniatis. »

Posteaquam haec loquutus esset, multo plures exsurgabant, qui ei munus imperatorium suscipiendum dicerent. Et Agasias Stymphalius ridiculum aiebat esse, si ita res se habeat, Lacedaemonios utique fore irritatos, etiam si convivae congressi alium quam Lacedaemonium convivii magistrum deligant: nam si hoc ita se habeat, inquit, ne nobis quidem esse cohortium praefectis licebit, uti videtur, quippe qui simus Arcades. Tum vero, quasi recte loquutus esset Agasias, admurmuravit. Et Xenophon, cum videret pluribus opus esse, progressus in medium ait, « At vero,

ὧ ἄνδρες, ἔφη, ὡς πάνυ εἰδότε, δυνάω ὑμῖν θεοὺς πάντας καὶ πάσας ἥ μὴν ἐγὼ ἐπὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην ἡσθάνομην, ἐθυόμην εἰ βελτίον εἴη ὑμῖν τε ἐμοὶ ἐπιτρέψαι ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοὶ ὑποστῆναι· καὶ μοι οἱ θεοὶ οὕτως ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐστήμηναν ὥστε καὶ ἰδιώτην ἂν γινῶναι ὅτι ταύτης τῆς μοναρχίας ἀπέχεσθαι με δεῖ. (32) Οὕτω δὲ Χειρίσοφον αἰροῦνται. Χειρίσοφος δ' ἐπεὶ ἡρέθη, παρελθὼν εἶπεν, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν ἴσται ὅτι οὐδ' ἂν ἐγὼγε ἐστασίαζον, εἰ ἄλλον εἴλεσθε· Ξενοφῶντα μέντοι, ἔφη, ὠνήσατε οὐχ ἐλόμενοι· ὡς καὶ νῦν Δεξιππος ἤδη διέβαλλεν αὐτὸν πρὸς Ἀναξίβιον, ὅτι ἐδύνατο καὶ μάλα ἐμοῦ αὐτὸν σιγάζοντος. Ὁ δ' ἔφη νομίζειν αὐτὸν Τιμασίωιν μᾶλλον συνάρχην ἐθέλῃσαι Δαρδανεῖ ὄντι τοῦ Κλεάρχου στρατεύματος ἢ αὐτῷ Λάκωνι ὄντι. (33) Ἐπεὶ μέντοι ἐμὲ εἴλεσθε, ἔφη, καὶ ἐγὼ πειράσομαι, ὅτι ἂν δύναμαι ὑμᾶς ἀγαθὸν ποιεῖν. Καὶ ὑμεῖς οὕτω παρασκευάζεσθε ὡς αὐρίον, ἐὰν πλοῦς ᾖ, ἀναξόμενοι· ὁ δὲ πλοῦς ἔσται εἰς Ἡράκλειαν· ἀπαντας οὖν δεῖ ἐκείσε πειρᾶσθαι καταστρεῖν· τὰ δ' ἄλλα ἐπειδὴν ἐκείσε ἔλθωμεν βουλευσόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι ἐπλεον καλῶ ἡμέρας δύο παρὰ γῆν. Καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τὴν τε Ἰασονίαν ἀκτὴν, ἐνθα ἡ Ἀργὴ λέγεται ὀρμίσσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτον μὲν τοῦ Θερμῶδοντος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἴριος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἄλως, μετὰ δὲ τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα Μεγαρέων ἀποικον, οὓσαν δ' ἐν τῇ Μαριανδυνῶν χώρᾳ. (2) Καὶ ὠρμίσαντο παρὰ τῇ Ἀχερουσιάδι Χερβρονήσῳ, ἐνθα λέγεται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν Κέρβερον κύνα καταβῆναι ἥ νῦν τὰ σημεῖα δεικνύουσι τῆς καταβάσεως τὸ βάθος πλέον ἢ ἐπὶ δύο στάδια. (3) Ἐνταῦθα τοῖς Ἑλλήσιν οἱ Ἡρακλεῶται ξένια πέμπουσιν ἀφρίτων μεδίμνους τριγυλίους καὶ οἶνου κεράμια διγυλία καὶ βοῦς εἰκοτὴ καὶ οἷς ἑκατόν. Ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου ρεῖ ποταμὸς Λύκος δνόμα, εὖρος ὡς δύο πλέθρων.

4. Οἱ δὲ στρατιῶται συλλεγόντες ἐβουλευόντο τὴν λοιπὴν πορείαν πότερον κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλατταν χρὴ πορευθῆναι ἐκ τοῦ Πόντου. Ἀναστὰς δὲ Λύκων Ἀχαιὸς εἶπε, Θαυμάζω μὲν, ὦ ἄνδρες, τῶν στρατηγῶν ὅτι οὐ πειρῶνται ἡμῖν ἐκπορίζειν σιτηρέσιον· τὰ μὲν γὰρ ξένια οὐ μὴ γένηται τῇ στρατιᾷ τῶν ἡμερῶν σιτία· ὁπόθεν δ' ἐπισιτισάμενοι πορευσόμεθα οὐκ ἔστιν, ἔφη. Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ αἰτεῖν τοὺς Ἡρακλεῶτας μὴ ἑλαττον ἢ τριγυλίους κυζικηνούς· (5) ἄλλος δ' εἶπε μὴ ἑλαττον ἢ μυρίους καὶ ἐλομένους πρέσβεις αὐτίκα μάλα ἡμῶν καθήμενων πέμπειν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ εἰδέναι, ὅτι ἂν ἀπαγγέλλωσι, καὶ πρὸς τοῦτο βουλευέσθαι. (6) Ἐντεῦθεν προῦβάλλοντο πρέσβεις πρῶτον μὲν Χει-

milites, ut plane rem intelligatis, vobis per deos et deas omnes juro, me certe, posteaquam voluntatem vestram perspexissem, mactatis hostiis per exta quacuisse, vobisne satius esset imperium hoc mihi committere, ac mihi illud ipsum suscipere: deosque adeo sic mihi in extis rem omnem significasse, ut vel extispicii rudis intelligeret, ab hoc singulari imperio mihi abstinendum esse. » Ita demum Chirisophum deligunt. Et Chirisophus posteaquam delectus esset, in medium progressus ait, « At scitis hoc certe, milites, nullam me seditionem excitatum fuisse, si alium delegissetis. Cum Xenophonte quidem a vobis bene actum est, quod eum non legistis: quippe eum modo Dexippus apud Anaxibium, quantum potuit, criminator est, cum ipse maxime eum obticere juberem. Aiebat autem existimare se malle eum in munere imperatorio collegam habere Timasionem Dardanum de Clearchi exercitu, quam se natione Laconem. Cum vero me delegeritis, ait, conabor et ipse quantum in me erit vobis commodare. Et vos quidem sic vosmet comparate, ut cras, si commodum navigare liceat, solvamus: Heracleam autem navigandum erit, omnibusque adeo danda est opera ut eo adpellant: de ceteris, cum eo pervenerimus, consultabimus. »

CAPUT II.

Inde postero die cum solvissent, vento secundo biduum propter oram navigabant. Ac dum propter eam navigabant, litus Iasonium adspectabant, ad quod Argo fertur adpulisse, itemque fluminum ostia; primum Thermodontis, deinde Iris, deinde Halys, deinde Parthenii: hunc autem prætervecti, Heracleam perveniunt, urbem Græcam, Megarensium coloniam, in Mariandynorum agro sitam. Et portum propter Acherusiadem Chersonesum capiebant; ubi dicitur Hercules ad Cerberum canem descendisse; quo nunc etiam loco monstrant incolæ descensus monumenta, voraginem plus quam duo stadia altam. Mittunt huc Græcia Heracleotæ hospitalia munera, farinæ ter mille medimnos, vini bis mille amphoras, viginti boves, oves centum. La-bitur ibi per campum amnis, cui nomen Lycus, latitudine duorum fere plethrorum.

At milites unum in locum congregati deliberabant utrum terra potius an mari reliquum iter e Ponto conficiendum esset. Cum autem Lycon Achæus surrexisset, in hanc sententiam loquutus est: « Miror equidem, viri, duces operam non dare ut stipendium ad victum parandum nobis suppeditent: nam dona quæ accepimus hospitalia in trium dierum victum exercitui nequaquam suppetent; nec locus est ullus, inquit, unde frumentum, ejus utique si causa proficiscemur aliquo, referamus. Quapropter arbitror ab Heracleotis petendos nobis esse non minus ter mille Cyzicenos. » Alius autem aiebat, ab iis esse non minus decem millia Cyzicenorū petendum: legatos etiam diligendos nobisque hic sedentibus quamprimum ad civitatem mittendos, ut quid nobis renuntient intelligamus, et ad hoc consilia nostra adcommodemus. Ibi tum legatos designarunt, primum

ρίσσορον, ὅτι ἀρχῶν ἦρηντο, ἔστι δ' οἱ καὶ Ξενοφῶντα. Οἱ δὲ ἰσχυρῶς ἀπεμάχοντο· ἀμφοῖν γὰρ ταῦτα ἔδοξε μὴ ἀναγκάζειν πολὺν Ἑλληνίδα καὶ φιλίαν, ὅτι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοίεν. (7) Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐδόκουν ἀπρόθυμοι εἶναι, πέμπουσι Λύκωνα Ἀχαιοὺν καὶ Καλλίμαχον Παρβάσιον καὶ Ἀγασίαν Στυμφάλιον. Οὗτοι ἐλθόντες ἔλεγον τὰ δεδογμένα· τὸν δὲ Λύκωνα ἔφασαν καὶ ἐπαπειλεῖν, εἰ μὴ ποιήσῃεν ταῦτα. (8) Ἀκούσαντες δ' οἱ Ἡρακλεῶται βουλευέσθαι ἔφασαν· καὶ εὐθὺς τὰ ῥήματα ἐκ τῶν ἀγρῶν συνήγον καὶ τὴν ἀγορὰν εἰσὼ ἀνεσκέυασαν, καὶ αἱ πύλαι ἐκέλειντο καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν θπλα ἐφαίνετο.

9. Ἐκ τούτου οἱ ταραζάντες ταῦτα τοῦ στρατηγοῦς ἡτιῶντο διαφθεῖρειν τὴν πρᾶξιν καὶ συνίσταντο οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀχαιοί· προειστήκει δὲ μάλιστα αὐτῶν Καλλίμαχος τε ὁ Παρβάσιος καὶ Λύκων ὁ Ἀχαιός. (10) Οἱ δὲ λόγοι ἦσαν αὐτοῖς ὡς αἰσχρὸν εἶη ἄρχειν ἓνα Ἀθηναίων Πελοποννησίων καὶ Λακεδαιμονίων, μηδεμίαν δύναμιν παρεχόμενον εἰς τὴν στρατίαν, καὶ τοὺς μὲν πόνουσ σφᾶς ἔχειν, τὰ δὲ κέρηθ' ἄλλους, καὶ ταῦτα τὴν σωτηρίαν σφῶν κατεργασμένων· εἶναι γὰρ τοὺς κατεργασμένους Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα οὐδὲν εἶναι. Καὶ ἦν δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θίου στρατεύματος Ἀρκάδες καὶ Ἀχαιοί. (11) Εἰ οὖν σωφρονοῖεν οὗτοι, συστάντες καὶ στρατηγούς ἐλόμενοι ἑαυτῶν καθ' ἑαυτοὺς ἂν τὴν πορείαν ποιοῖντο καὶ πειρῶντο ἀγαθὸν τι λαμβάνειν. (12) Ταῦτ' ἔδοξε· καὶ ἀπολιπόντες Χειρίσορον εἰ τινες ἦσαν παρ' αὐτῷ Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοὶ καὶ Ξενοφῶντα συνέστησαν καὶ στρατηγούς αἰροῦνται ἑαυτῶν δέκα· τούτους δὲ ἐψηφίσαντο ἐκ τῆς νικώσης, ὅτι δοκοῖη τοῦτο ποιεῖν. Ἡ μὲν οὖν τοῦ παντός ἀρχὴ Χειρίσοφον ἐνταῦθα κατελύθη ἡμέρᾳ ἑκτῇ ἢ ἑβδόμῃ ἀφ' ἧς ἤρεθ.

13. Ξενοφῶν μέντοι ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι, νομίζων οὕτως ἀσφαλεστέραν εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἕκαστον στέλλεσθαι· ἀλλὰ Νέων ξειθεν αὐτὸν καθ' αὐτὸν πορεύεσθαι, ἀκούσας τοῦ Χειρίσοφου ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἄρμοστος φάτι τριήρεις ἔχων ἤξειν εἰς Κάλπη λιμένα. (14) ὅπως οὖν μηδεὶς μετάσχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεύσειαν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ ταῦτα συνεβούλευε. Καὶ Χειρίσοφος, ἅμα μὲν ἀθυμῶν τοῖς γεγενημένοις, ἅμα δὲ μισῶν ἐκ τούτου τὸ στράτευμα, ἐπιτρέπει αὐτῷ ποιεῖν ὅ,τι βούλεται. (15) Ξενοφῶν δὲ ἐτι μὲν ἐπεχείρησεν ἀπαλλαγεῖν τῆς στρατιᾶς ἐκπλεύσαι· θυομένου δὲ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ καὶ κοινουμένῳ πότερα λῶν καὶ ἄμεινον εἶη στρατεύεσθαι ἔχοντι τοὺς παραμείναντας τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀπαλλάττεσθαι ἐσήμηνεν ὁ θεὸς τοῖς ἱεροῖς συστρατεύεσθαι. (16) Οὕτω γίνεταί τὸ στράτευμα τριηρῇ, Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀχαιοὶ πλείους ἢ τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ὅπλιται πάντες, Χειρίσοφον δ' ὅπλιται μὲν εἰς τετρακοσίους καὶ χιλίους, πελτασταὶ δὲ εἰς ἑπτακοσίους, οἱ Κλεάρχου Θρᾶκες, Ξενοφῶντι δὲ ὅπλιται μὲν εἰς ἑπτακοσίους καὶ χιλίους,

omnium Chirisophum, quod is imperator lectus esset; fuere qui Xenophontem etiam designarent: illi vero vehementer repugnabant; quippe quia statuebat eadem uterque, Græcam nimirum civitatem et amicam non cogendam esse ut quidquam det, nisi quod ipsi cives libenter donare vellent. Cum itaque viderentur hi minime alacres ad rem suscipiendam animos habere, Lyconem Achæum, et Callimachum Parrhasium, et Agasiam Stympthalium mittunt. Hi Heracleam profecti quæ fuerant ab exercitu decreta exponebant; Lyconem aiunt etiam minas audidisse, nisi hæc facerent. Heracleotæ audita eorum oratione, se ea de re deliberaturos aiebant; ac mox tum res suas ex agris comportarunt, tum annonam intro abstulerunt; portæ quoque clausæ erant, et in muris arma conspiciuntur.

Ibi tum harum turbarum auctores, duces incusantes querebantur eos rem gerendam corrumpere: atque adeo Arcades et Achæi coibant; cum Callimachus Parrhasius et Lycon Achæus in primis se duces iis præberent. Iis autem sermones erant, indignum esse Peloponnesiis ac Lacedæmoniis unum Atheniensem imperare, qui nullas exercitui copias suppeditasset; ipsos porro labores ferre, alios emolumenta, tametsi salutem ipsi ceteris attulissent: ejus enim auctores fuisse Arcadas et Achæos; præ quibus reliquas copias nullo esse loco numerandas (et revera constabat exercitus plus parte dimidia ex Arcadibus et Achæis): si ergo sciperent hi, cum coissent, ducesque sibi proprios legissent, seorsum iter facerent, atque operam darent ut aliquod ipsi emolumentum caperent. Probata est hæc sententia: atque adeo Chirisophum, si qui cum eo erant Arcades vel Achæi, cum deseruissent omnes, et Xenophontem, coiverunt, et decem sibi duces deligunt: decreverunt etiam ut ex victricis sententia quidquid visum foret, id facerent. Itaque tum Chirisopho summum imperium die, ex quo lectus fuerat, sexto vel septimo est abrogatum.

At volebat Xenophon una cum ipsis iter facere, quod existimaret ita tutius iter fore institutum, quam si seorsum quisque pergeret: verum Neon ei persuasit ut iter per se institueret, quod is de Chirisopho audivisset Cleandrum Byzantii præfectum dixisse cum triremibus se in Calpes portum venturum: quapropter ut ne quis triremium particeps esset, sed ipsi militesque ipsorum triremibus enavigarent, ideo hoc Xenophonti dabit consilii. Et Chirisophus quidem, partim animo commotus propter ea quæ acciderant, partim odio exercitus quod ex eo tempore conceperat, potestatem ei quod vellet agendi permittebat. Xenophon quidem id adhuc conatus est, ut ab exercitu digressus enavigaret: ei vero rem Herculi Duci sacram facienti, eumque consulenti utrum melius satiusque foret cum iis militibus, qui remanserant, expeditionem suscipere, an ab iis digredi, significavit per exta deus una cum iis expeditionem esse suscipiendam. Ita factum ut exercitus trifariam divideretur; Arcades et Achæi, plures quam quater mille et quingenti, omnes gravis armaturæ milites: Chirisopho gravis armaturæ milites mille fere erant et quadringenti, peltastæ fere septingenti, Thraces utique qui Clearchum sequuti fuerant: Xenophonti gravis armaturæ milites mille fere et septingenti, peltastæ

πελτασταὶ δὲ εἰς τριακοσίους· ἵππικὸν δὲ μόνος οὗτος εἶχεν, ἀμφὶ τετταράκοντα ἱππέας.

17. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες διαπραζάμενοι πλοῖα παρὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρῶτοι πλέουσιν, ὅπως ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες τοῖς Βιθυνοῖς λάβοιεν ὅτι πλείστα· καὶ ἀποβαίνουσιν εἰς Κάλπης λιμένα κατὰ μέσον πως τῆς Θράκης. (18) Χειρίσοφος δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἡρακλεωτῶν ἀρξάμενος περὶ ἑπορεύετο διὰ τῆς χώρας· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Θράκην ἐνέβαλε, παρὰ τὴν θάλατταν ἦει· καὶ γὰρ ἡσθίνει. (19) Ξενοφῶν δὲ πλοῖα λαβὼν ἀποβαίνει ἐπὶ τὰ θρία τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡρακλεωτίδος καὶ διὰ μεσογαίας ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

[Ὅν μὲν οὖν τρόπον ἦ τε Χειρίσοφου ἀρχὴ τοῦ παντὸς κατελύθη καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ στράτευμα ἐσχίσθη ἐν τοῖς ἐπάνω εἴρηται.] (2) Ἐπραξαν δ' αὐτῶν ἕκαστοι τάδε. Οἱ μὲν Ἀρκάδες ὡς ἀπέβησαν νυκτὸς εἰς Κάλπης λιμένα, πορεύονται εἰς τὰς πρώτας κόμας, στάδια ἀπὸ θαλάττης ὡς τριάκοντα. Ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο ἦγε ἕκαστος στρατηγὸς τὸ αὐτοῦ λόγος ἐπὶ κόμην· ὅποια δὲ μείζων ἐδόκει εἶναι σύνδου λόγους ἦγον οἱ στρατηγοί. (3) Συνεβάλοντο δὲ καὶ λόφον εἰς ὃν δέοι πάντας ἀλίσσεται· καὶ ἅτε ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες ἀνδράποδα τὰ πολλὰ λαβὼν καὶ πρόβατα πολλὰ περιεβάλοντο. (4) Οἱ δὲ Θρᾶκες ἡρώοιζον οἱ διαφυγόντες· πολλοὶ δὲ διέφυγον πελτασταὶ ὄντες ὁπλίτας ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν. Ἐπεὶ δὲ συνελέγησαν, πρῶτον μὲν τῷ Σμίκρητος λόγῳ ἐνὸς τῶν Ἀρκάδων στρατηγῶν ἀπὸντι ἤδη εἰς τὸ συγκείμενον καὶ πολλὰ χρήματα ἄγοντι ἐπιτίθενται. (5) Καὶ τῶς μὲν ἐμάχοντο ἅμα πορευόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ δὲ διαβάσει χαράδρας τρέπονται αὐτοὺς, καὶ αὐτὸν τε τὸν Σμίκρητα ἀποκτινύουσι καὶ τοὺς ἄλλους πάντας· ἄλλοι δὲ λόχου τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ Ἡγησάνδρου ὁκτὶ μόνους κατέλιπον· καὶ αὐτὸς Ἡγησάνδρος ἐσώθη. (6) Καὶ οἱ ἄλλοι μὲν λογαγοὶ συνῆλθον οἱ μὲν σὺν πράγμασιν οἱ δὲ ἄνευ πραγμάτων· οἱ δὲ Θρᾶκες ἐπεὶ εὐτύχησαν τοῦτο τὸ εὐτύχημα, συνεβῶν τε ἀλλήλους καὶ συνελέγοντο ἐβρωμένως τῆς νυκτός. Καὶ ἅμα ἡμέρα κύκλω περὶ τὸν λόφον ἔνθα οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἐτάττοντο καὶ ἱππεῖς πολλοὶ καὶ πελτασταὶ, καὶ αἰεὶ πλείονες συνέβρεον. (7) καὶ προσέβαλλον πρὸς τοὺς ὁπλίτας ἀσφαλῶς· οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες οὔτε τοξότην εἶχον οὔτε ἀκοντιστὴν οὔτε ἱππέα· οἱ δὲ προσθέντες καὶ προσελαύνοντες ἠκόντιζον· ὁπότε δὲ αὐτοῖς ἐπίοιεν, βράδιως ἀπέφευγον· ἄλλοι δὲ ἄλλῃ ἐπετίθεντο. (8) Καὶ τῶν μὲν πολλοὶ ἐπιτρώσκοντο, τῶν δὲ οὐδεὶς ὥστε κινηθῆναι οὐκ ἐδύναντο ἐκ τοῦ χωρίου, ἀλλὰ τελευτῶντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ Θρᾶκες. (9) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία πολλὴ ἦν, διέλεγοντο περὶ σπονδῶν καὶ τὰ μὲν ἄλλα ὁμολόγητο αὐτοῖς, δμηροὺς δὲ οὐκ ἐδίδσαν οἱ Θρᾶκες αἰτούντων

fere trecenti· hic autem solus equitatum habebat, equites scilicet circiter quadraginta.

Et Arcades quidem, posteaquam navigia ab Heracleotis consequuti essent, primi navigarunt, ut subito Bithynos adorti, quamplurima caperent: ac ad Calpes portum, qui media prope in Thracia est, e navibus egrediuntur. Chirisophus ab ipsa statim Heracleotarum urbe iter ingressus, pedibus per regionem proficiscebatur: et posteaquam Thraciam fuisset ingressus, propter mare pergebat; erat enim infirma valetudine. Xenophon, acceptis navigiis, ad Thraciam et agri Heracleensis fines exscendit, ac per mediterraneum iter faciebat.

CAPUT III.

[In supradictis expositum quidem est, quo pacto tum summum Chirisopho imperium abrogatum, tum Græcorum exercitus divisus fuerit.] Eorum autem singuli fecerunt hæc: Arcades in portum Calpes cum noctu descendissent, ad vias proximos pergunt, stadia circiter triginta a mari. Cumque illuxisset, unusquisque dux in vicum aliquem suam copiarum partem duxit: qui vero vicus amplior esse videbatur, in eum duas simul cohortes ducebant duces. Convenit et de tumultu quodam, in quem omnes congregari oporteret: et, quia repente irruerant, tum mancipia multa ceperunt, tum multis ovibus potiti sunt. At Thraces, qui fuga elapsi fuerant, se unum in locum congregabant; multi utique ex ipsis Græcorum manibus, propterea quod hi gravi armatura essent onerati, illi peltas tantum gestarent, aufugerant. Posteaquam autem erant collecti, primum Smicretis cohortem adoriebantur, qui unus e ducibus Arcadicis erat, ac jam multa cum præda ad locum constitutum se recipiebat. Ac pugnabant quidem primum Græci, iter simul pergentes; at in tractu torrentis cujusdam alvei hostes eos in fugam vertunt; atque tum Smicretem ipsum, tum ceteros omnes occidunt: alius etiam ducis, qui ex decem illis ducibus unus erat, cui nomen Hegesandri, octo tantum incolumes reliquerunt milites; ipse quoque Hegesander salvus evasit. Et reliqui tandem duces convenere, partim salva, partim amissa præda. Thraces autem, prospero hoc successu usi, se mutuo inclamabant, noctuque magno animo congregabantur. Ac prima luce ex omni parte circa collem, in quo castra Græci habebant, instructi consistebant equites multi et peltastæ: atque plures eodem usque confluebant, ac tuto gravis armaturæ milites adoriebantur. Nam Græci neque sagittarium habebant ullum, neque jaculatorem, neque equitem: at illi, adcurrentes et citatis equis irruentes, jaculabantur: cum vero eos invaderent Græci, facile aufugiebant. Porro alii alijs ex locis Græcos adoriebantur; et ex his quidem multi vulnerabantur, ex illis nemo; adeo ut ex eo se loco Græci movere non possent; imo vero Thraces tandem eos etiam ab aqua arcebant. Cum in magna res esset difficultate, de induciis inter se colloquebantur: ac de ceteris quidem inter eos consensus est, at obsides non dedere Thra-

τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἴσχετο. Τὰ μὲν δὲ τῶν Ἀρκάδων οὕτως εἶχε.

10. Χειρίσφορος δὲ ἀσφαλῶς πορευόμενος παρὰ θάλατταν ἀφικνεῖται εἰς Κάλπη λιμένα. Ξενοφῶντι δὲ διὰ τῆς μεσογαίας πορευομένοι οἱ ἵππεις προκαταθέοντες ἐντυγχάνουσι πρεσβύταις πορευομένοις ποι. Καὶ ἐπεὶ ἤχθησαν παρὰ Ξενοφῶντα, ἐρωτᾷ αὐτοὺς εἴ που ἦσθηνται ἄλλου στρατεύματος ὄντος Ἑλληνικοῦ. (11) Οἱ δὲ ἔλεγον πάντα τὰ γεγενημένα, καὶ νῦν ὅτι πολιορκοῦνται ἐπὶ λόφου, οἱ δὲ Θῶακες πάντες περιεκυκλωμένοι εἶεν αὐτοὺς. Ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἀνθρώπους τούτους ἐφύλαττεν ἰσχυρῶς, ὅπως ἡγεμόνες εἶεν ὅπου δέοι σκοποῦς δὲ καταστήσας συνέλεξε τοὺς στρατιώτας καὶ ἔλεξεν, (12) Ἄνδρες στρατιῶται, τῶν Ἀρκάδων οἱ μὲν τεθνᾶσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ λόφου τινὸς πολιορκοῦνται. Νομίζω δ' ἐγώ γε, εἰ ἐκείνοι ἀπολοῦνται, οὐδ' ἡμῖν εἶναι οὐδεμίαν σωτηρίαν, οὕτω μὲν πολλῶν ὄντων πολέμων, οὕτω δὲ τευαβρόχῳ. (13) Κράτιστον οὖν ἡμῖν ὡς τάχιστα βοηθεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ὅπως εἰ ἔτι εἰσὶ σῶοι, σὺν ἐκείνοις μαχώμεθα καὶ μὴ μόνοι λειφθέντες μόνοι καὶ κινδυνεύωμεν. (14) Νῦν μὲν οὖν στρατοπεδεύοντες προελθόντες ὅσον ἂν δοκῇ καιρὸς εἶναι εἰς τὸ δεῖν ποιεῖσθαι· ἕως δ' ἂν πορευώμεθα, Τιμασίῳ ἔχον τοὺς ἵππεις προελαινέτω ἐφορῶν ἡμᾶς, καὶ σκοπεῖτω τὰ ἐμπροσθεν, ὥς μηδὲν ἡμᾶς λάθῃ. (15) Παρέπεμψε δὲ καὶ τῶν γυμνήτων ἀνθρώπους εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τὰ ἄκρα, ὅπως εἰ πού τί ποθεν καθορῶεν, σημαίνουσιν· ἐκέλευε δὲ κατεῖν ἅπαντα ὅτῳ ἐντυγχάνουσιν καυσίμῳ. (16) ἡμεῖς γὰρ ἀποδραῖνεν ἂν οὐδαμοῦ ἐνθένδε· πολλὰ μὲν γὰρ, ἔφη, εἰς Ἡράκλειαν πάλιν ἀπέναι, πολλὰ δὲ εἰς Χρυσόπολιν διαλθεῖν· οἱ δὲ πολέμιοι πλησίον· εἰς Κάλπης δὲ λιμένα, ἔνθα Χειρίσφορον εἰκάζομεν εἶναι εἰ σέσωσται, ἐλαχίστη ὁδός. Ἀλλὰ δὴ ἐκεῖ μὲν οὔτε πλοῖα ἔστιν οἷς ἀποπλευσοῦμεθα μένουσι τε αὐτοῦ οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἔστι τὰ ἐπιτήδεια. (17) Τῶν δὲ πολιορκουμένων ἀπολαμένων σὺν τοῖς Χειρίσφου μόνοις κακίον ἔστι διακινδυνεύειν ἢ τῶνδε σωθέντων πάντας εἰς ταῦτόν ἐλθόντας κοινῇ τῆς σωτηρίας ἔχεσθαι. Ἀλλὰ χρὴ παρσκευασαμένους τὴν γνώμην πορεύεσθαι ὥς νῦν ἢ εὐκλεῶς τελευτήσῃ ἔστιν ἢ κάλλιστον ἔργον ἐργάσασθαι Ἑλλήνας τοσοῦτους σώσαντας. (18) Καὶ ὁ θεὸς ἰσως ἄγει οὕτως, δὲ τοὺς μεγαληγορήσαντας ὡς πλέον φρονούντας ταπεινῶσαι βούλεται, ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ θεῶν ἀργομένους ἐντιμωτέρους ἐκείνων καταστήσῃ. Ἀλλ' ἔπειθαι χρὴ καὶ προσέχειν τὸν νοῦν, ὥς ἂν τὸ παραγγελλόμενον δύνῃσθε ποιεῖν.

19. Ταῦτ' εἰπὼν ἤγειτο. Οἱ δ' ἵππεις διασπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς εἶχεν ἕκαστον ἢ ἐβάδιζον, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπιπαριόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἕκαστον πάντα ὅσα καύσιμα ἐώρων, καὶ ἡ στρατιὰ δὲ, εἰ τι παραλειπομένη ἐντυγχάνοιεν· ὥστε πᾶσα ἡ χώρα αἰθεσθαι ἐδόκει καὶ τὸ στράτευμα πολὺ εἶναι. (20) Ἐπεὶ δὲ ὦρα ἦν κατεστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ λόφον ἐκδάντες, καὶ τὰ

ces, quos Græci postulabant; sed hac in parte hærebatur. Et Arcadum quidem ita se res habebant.

Chirisophus autem tuto propter mare pergens, ad Calpes portum pervenit. Xenophonte per mediterraneum iter faciente, equites ipsius ante reliquas copias procurrentes in senes aliquo proficiscentes incidunt. Cumque ad Xenophontem ducti essent, interrogat ille eos an alias alicubi Græcas esse copias sensissent. Illi omnia, quæ acciderant, narrant, atque nunc jam eas in colle obsideri, Thracasque universos eas undique cinxisse. Ibi tum homines illos diligenti custodia adservabat, ut ubi opus esset itineris sibi duces essent: cumque speculatores constituisset, milites convocavit, atque orationem hanc habuit: « Arcadum alii, milites, perierunt, reliqui quodam in colle obsidentur. Et ipse quidem arbitror, si illi fuerint deleti, nullam nobis salutem fore, cum tanta sit hostium multitudo, tantaque confidentia. Quapropter optime nos facturos arbitror, si viris opem quam celerrime feremus; ut si adhuc sint incolumes, una cum ipsis dimicemus, ac non, soli relictī, soli etiam prælii aleam subeamus. Itaque jam castra metemur, tantisper progressi, dum cernendi tempus esse visum fuerit: quamdiu vero pergemus, Timasion cum equitibus antecedit ita ut nos observet, atque ea speculetur quæ ante nos erunt, ut nihil nos lateat. » Misit etiam ex armatura levi homines expeditos ad latera montiumque juga, ut, si quid ulla ex parte conspicerent, sibi significarent: jussit autem eos quidquid offenderent, quod exuri posset, exurere. « Nec enim fieri poterit, ait, ut usquam gentium fuga evadamus ex hoc loco: longum, ait, habituri simus iter, si Heracleam redeamus, longum etiam, si Chrysopolin contendamus; porro hostes a nobis prope absunt; ad Calpes vero portum, ubi nunc esse Chirisophum arbitramur, si quidem incolimus eo pervenit, via brevissima est. At enim istic neque sunt naves, quibus avehamur; et ibi manentibus ne unum quidem in diem suppetet commeatus. Ceterum pereuntibus iis qui nunc obsidentur, minus expedit cum solis Chirisophi copiis belli aleam subire, quam, conservatis hisce, omnes in eundem locum congressos salutem communiter consulere. Enim vero sic comparatis animis nobis pergendum est, ut statuamus hoc tempore vel gloriose occumbendum esse, vel præclarissimum facinus obeundum, cum tot Græcos servaverimus. Atque deus forsitan ipse rem luc deducit, qui magna loquutos, quasi prudentia præcellerent, deprimere vult; nos vero, qui a diis rerum agendarum initium ducimus, illis clariores reddere. Sed jam sequi vos oportet et animum attendere, ut quidquid imperatum fuerit exsequi possitis. »

Hæc loquutus, præcedebat. At equites hinc inde sparsi quousque commodum esset, incendebant omnia qua vadebant. Et peltastæ cum in ardua loca evasisent, quæcumque exuri posse viderent, incendebant omnia; quod et exercitus sane faciebat, si quid ab iis quod relictum esset offenderet: adeo ut regio tota ardere, et ingens exercitus esse videretur. Posteaquam tempus esset, consensu colle quo-

τε τῶν πολεμίων πυρὰ ἑώρων, ἀπείχον δὲ ὡς τετταράκοντα σταδίους, καὶ αὐτοὶ ὡς ἐδύναντο πλείστα πυρὰ ἔκαιον. (21) Ἐπεὶ δὲ ἐδείκνησαν τάχιστα, παρηγγέλθη τὰ πυρὰ κατασβέννυναι πάντα. Καὶ τὴν μὲν νύκτα φυλακὰς ποιησάμενοι ἐκάθευδον· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσευξάμενοι τοῖς θεοῖς καὶ συναζάμενοι ὡς εἰς μάχην ἐπορεύοντο ἢ ἐδύναντο τάχιστα. (22) Τιμασίῳ δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας καὶ προελαύνοντες ἑλάνθανον αὐτοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ γενόμενοι· ἐνθα ἐπολιορκούντο οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὐχ ὀρώσιν οὔτε φίλιον στράτευμα οὔτε πολέμιον, καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλουσι πρὸς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸ στράτευμα, γράδια δὲ καὶ γερόντια καὶ πρόβατα ὅλγα καὶ βοὺς καταλειμμένους. (23) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον θαῦμα ἦν τί εἴη τὸ γεγενημένον, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν καταλειμμένων ἐπυνθάνοντο ὅτι οἱ μὲν Θρᾷκες εὐθὺς ἀφ' ἐσπέρας ὄχοντο ἀπίνοντες, ἔωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔφασαν ὄχεσθαι· ὅπου δὲ οὐκ εἰδέναι.

24. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα, ἐπεὶ ἤρστησαν, συσκευασάμενοι ἐπορεύοντο, βουλόμενοι ὡς τάχιστα συμμῖξαι τοῖς ἄλλοις εἰς Κάλπης λιμένα. Καὶ πορευόμενοι ἑώρων τὸν στίβον τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ἐπὶ Κάλπης ὁδόν. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸ αὐτὸ, ἄσμενοι τε εἶδον ἀλλήλους καὶ ἡσπάζοντο ὥσπερ ἀδελφούς. (25) Καὶ ἐπυνθάνοντο οἱ Ἀρκάδες τῶν περὶ Ξενοφῶντα τί τὰ πυρὰ κατασβέσειαν· ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφασαν, ὥρμεθα ὑμᾶς τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πυρὰ οὐχ ἑωρῶμεν, τῆς νυκτὸς ἤξειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ οἱ πολέμιοι δὲ, ὥς γε ἡμῖν ἐδόκουν, τοῦτο δείσαντες ἀπῆλθον· σχεδὸν γὰρ ἀμφὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἀπῆσαν. (26) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀφίκεσθε, ὃ δὲ χρόνος ἐξῆκεν, ὥρμεθα ὑμᾶς πυθομένους τὰ παρ' ἡμῖν φοβηθέντας ὄχεσθαι ἀποδράντας ἐπὶ θάλατταν· καὶ ἐδόκει ἡμῖν μὴ ἀπολιπέσθαι ὑμῶν. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς δεῦρο ἐπορεύθημεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἠύλιζοντο ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πρὸς τῷ λιμένι. Τὸ δὲ χωρίον τοῦτο δ καλεῖται Κάλπης λιμὴν ἔστι μὲν ἐν τῇ Θρᾷκῃ τῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἀρξαιμένη δὴ ἡ Θρᾷκη αὕτη ἐστὶν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Πόντου μέχρι Ἡρακλείας ἐπὶ δεξιὰ εἰς τὸν Πόντον εἰσπλέοντι. (2) Καὶ τριτῇ μὲν ἐστὶν εἰς Ἡρακλείαν ἐκ Βυζαντίου κώπαις ἡμέρας μάλα μακρὰς πλοῦς· ἐν δὲ τῷ μέσῳ ἄλλη μὲν πόλις οὐδεμία οὔτε φίλια οὔτε Ἑλληνίς, ἀλλὰ Θρᾷκες Βιθυνοὶ· καὶ οὐδ' ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων ἐκπίπτοντας ἢ ἄλλως πως δεινὰ ὑβρίζειν λέγονται τοὺς Ἕλληνας. (3) Ὁ δὲ Κάλπης λιμὴν ἐν μέσῳ μὲν κεῖται ἐκατέρωθεν πλεόντων ἐξ Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου, ἔστι δ' ἐν τῇ θαλάττῃ προκειμένον χωρίον, τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν καθῆκον αὐτοῦ πέτρα ἀποβῶνς, ὕψος δὲ πᾶσι ἐλάχιστον οὐ μείον εἰκοσιν ὀργυῶν, δὲ αὐτὴν δ' εἰς τὴν γῆν ἀνέκων τοῦ χωρίου μάλιστα

XENOPHON.

dam castra metabantur, cum et hostium ignes cernerent (nam ab his tantum quadraginta fere stadia aberant), et ipsi quam poterant plurimos accenderent ignes. Cum primum cœnassent, mandatum est ut ignes omnes exstinguerent. Ac per noctem quidem constitutis excubiis somno se dabant : prima vero luce deos comprecati, et structis ordinibus tanquam si ad pugnam mox ineundam se pararent, quam poterant celerrime pergebant. At Timasion equitesque, qui habebant apud se duces itineris, et ante ceteras copias perrexerant, prius in collem, ubi Græci obsessi erant, evaserunt, quam eo se pervenisse animadvertent : neque hic vel socias copias, vel hostiles vident (eaque ipsa Xenophonti et universo exercitui mox significant), sed aniculas tantum quasdam et vetulos, atque oves paucas, et boves relictos. Et primum quidem iis miraculo res erat, quid accidisset nescientibus : postea de relictis illis sciscitando comperiunt Thracas primo statim vespere discessisse ; atque mane Græcos etiam abiisse dixerunt ; quo vero abierint, se nescire.

Hæc cum Xenophon ejusque milites audivissent, posteaquam pransi essent, vasis collectis pergebant ; quippe qui cuperent quam celerrime se cum ceteris Græcis apud Calpes portum conjungere. Ac dum pergerent, Arcadam Achæorumque vestigia in ea quæ ad Calpen tendebat via cernebant. Posteaquam in unum locum pervenissent, læti se mutuo adspexere, ac tanquam fratres se invicem amplexi sunt. Atque Arcades ex Xenophontis militibus sciscitabantur quamobrem ignes exstinxissent : nam primum arbitrabamur, inquit Arcades, cum ignes non jam amplius usquam videremus, vos noctu in hostes invasuros : hostesque adeo, uti quidem nobis suspicari videbantur, id veriti discessere : nam id temporis fere abierunt. At cum non veniretis, et tempus jam præterisset, putabamus vos, posteaquam rerum nostrarum statum cognovissetis, metu permotos ad mare fuga abiisse : atque adeo visum fuit nobis dandum esse operam ut a vobis non abessemus. Sic itaque nos etiam huc perreximus.

CAPUT IV.

Et hoc quidem die ibi in litore propter portum commorati sunt. Ceterum is locus, qui Calpes portus dicitur, situs est in Thracia Asiatica : hæc autem Thracia ducto ab ostio Ponti initio ad Heracleam usque pertinet, in Pontum naviganti ad dextram sita. Et Byzantio quidem in Heracleam tantum est itineris, quantum confici trireme, quæ remis agatur, die potest longissimo : in medio nulla neque socia, neque Græca civitas est, sed soli Thraces Bithyni : et quoscunque Græcos ceperint sive in litus ejectos, sive quo alio casu eo delatos, crudelem in modum eos tractare dicuntur. Calpes vero portus, si qui Heraclea et Byzantio navigant, utrinque in medio situs est : locus ipse in mare porrigitur, cujusque adeo pars ea quæ ad mare pertinet, petra est prærupta, altitudine, qua minima est, non minori viginti orgyis : cervix loci quæ ad terram pertingit, est qua-

τεττάρων πλεθρων τὸ εὖρος· τὸ δ' ἐντὸς τοῦ αὐχένος χωρίον ἱκανὸν μυριοῖς ἀνθρώποις οἰκῆσαι. (4) Λιμὴν δ' ὑπ' αὐτῇ τῇ πέτρᾳ τὸ πρὸς ἑσπέραν αἰγιαλὸν ἔχων. Κρήνη δὲ ἡδέος ὕδατος καὶ ἀφθονος ῥέουσα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ ὑπὸ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ χωρίου. Ξύλα δὲ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, πάνυ δὲ πολλὰ καὶ καλὰ ναυπηγίσιμα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ. (5) Τὸ δὲ ὄρος τὸ ἐν τῷ λιμένι εἰς μεσόγαιαν μὲν ἀνῆκει ὅσον ἐπὶ εἰκοσι σταδίου, καὶ τοῦτο γεῶδες καὶ ἀλιθόν· τὸ δὲ παρὰ θάλατταν πλεόν ἢ ἐπὶ εἰκοσι σταδίου δασὺ πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς καὶ μεγάλους ὕλοις. (6) Ἡ δὲ ἄλλη χώρα καλὴ καὶ πολλή, καὶ κῶμαι ἐν αὐτῇ εἰσι πολλαὶ καὶ οἰκούμεναι· φέρεי γάρ ἡ γῆ καὶ κριθὰς καὶ πυρὸς καὶ ὄσπρια πάντα καὶ μελίνας καὶ σῆσαμα καὶ σῖκα ἀρκοῦντα καὶ ἀμπέλους πολλὰς καὶ ἔδουσίνους καὶ τὰλλα πάντα πλὴν ἐλαίων. (7) Ἡ μὲν χώρα ἦν τοιαύτη. Ἑσκήνουν δὲ ἐν τῷ αἰγιαλῷ πρὸς τῇ θαλάττῃ· εἰς δὲ τὸ πόλισμα ἂν γενόμενον οὐκ ἐβούλοντο στρατοπεδεύεσθαι, ἀλλὰ ἰδοὺ καὶ τὸ ἐλθεῖν ἐνταῦθα ἐξ ἐπιβουλῆς εἶναι, βουλομένων τινῶν κατοικίσαι πόλιν. (8) Τῶν γάρ στρατιωτῶν οἱ πλείστοι ἦσαν οὐ σπάνει βίου ἐκπεπλευκότες ἐπὶ ταύτην τὴν μισθοφορὰν, ἀλλὰ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ μὲν καὶ ἀνδράς ἄγοντες, οἱ δὲ καὶ προσανηλωκότες χρήματα, καὶ τούτων ἕτεροι ἀποδεδραχότες πατέρας καὶ μητέρας, οἱ δὲ καὶ τέκνα καταλιπόντες ὡς χρήματ' αὐτοῖς κτησάμενοι ἤγοντες πάλιν, ἀκούοντες καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ Κύρῳ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ πράττειν. Τοιοῦτοι οὖν ὄντες ἐπόθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα σῶζεσθαι. 9. Ἐπειδὴ δὲ ὑστερά ἡμέρα ἐγένετο τῆς εἰς ταῦτον συνόδου, ἐπ' ἑξῶς ἐθύετο Ξενοφὼν· ἀνάγκη γάρ ἦν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξάγειν· ἐπενόει δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς θάπτειν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ καλὰ ἐγένετο, εἶποντο καὶ οἱ Ἀρχάδες, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς τοὺς πλείστους ἐνθαπερ ἔπεσον ἑκάστους ἔθαψαν· ἤδη γάρ ἦσαν πεμπαταῖοι καὶ οὐχ οἷόν τε ἀναίρειν ἐτι ἦν· ἐνίοις δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συνενεγκόντες ἔθαψαν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιστα· οὐς δὲ μὴ εὕρισκον κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ στεφάνους ἐπέθεσαν. (10) Ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τότε μὲν δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνῆλθον οἱ στρατιῶται πάντες· συνῆγε δὲ μάλιστα Ἀγασίας τε Στυμφάλιος λοχαγὸς καὶ Ἱερώνυμος Ἡλείος λοχαγὸς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πρεσβύτατοι τῶν Ἀρχάδων. (11) Καὶ δόγμα ἐποίησαντο, εἰάν τις τοῦ λοιποῦ μνηστῆρ' ὀίῃα τὸ στρατεύμα ποιεῖν, θανάτῳ αὐτὸν ζημιοῦσθαι, καὶ κατὰ χώραν ἀπέναι ἥπερ πρόσθεν εἶχε τὸ στρατεύμα καὶ ἄρχειν τοὺς πρόσθεν στρατηγούς. Καὶ Χειρίσφορος μὲν ἤδη τετελευτήκει φάρμακον πίων πυρέττων· τὰ δ' ἐκείνου Νέων Ἀσιναιοὺς παρέλαβε.

12. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς εἶπε Ξενοφῶν, Ὡς ἀνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν πορείαν, ὡς τοῖκε, ὅηλον ὅτι περὶ ποιητέον· οὐ γὰρ ἔστι πλοῖα· ἀνάγκη δὲ πορεύεσθαι ἤδη· οὐ γὰρ ἔστι μένουσι τὰ ἐπιτήδεια. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἔφη, θυσόμεθα· ὑμεῖς δὲ δεῖ παρασκευάζεσθαι

tuor admodum plethrorum latitudine : tractus autem intra cervicem tantus est, ut hominibus decies mille habitacula præbere possit. Portus sub ipsa petra situs est, cujus litus ad occasum vergit. Est ibidem et dulcis ac uberis aque fons, qui propter ipsum mare sic labitur, ut sub hujus tamen loci potestate sit. Sunt et ligna, cum multa quidem alia, tum vero plurima pulcherrimaque, juxta ipsum mare, quæ sunt navibus fabricandis idonea. Mons, qui est in portu, in mediterranea se porrigit, ad viginti circiter stadia, estque adeo terrenus idem et lapidum expers; qua vero mare respicit, amplius viginti stadia, multis et omnis generis arboribus iisdemque magnis densus est. Reliqua regio amœna est et ampla : atque vici sunt in ea multi frequentesque incolis : fert enim terra et hordeum, et triticum, et omnia legumina, et panicum, et sesamum, et ficus satis multas, multas etiam vites vini suavis feraces, ceterasque plantas omnes, extra unas oleas. Hujusmodi ea regio erat. Milites autem in litore propter mare tabernacula collocabant : in ea parte vero, quæ facile locum datura esset urbi condendæ, castra locare nolebant; quin ipsis vel hoc insidiosæ factum videbatur, quod eo loci venissent, quasi civitatem condere aliqui ibi vellent. Nam maxima pars militum non adducta rerum ad vitam necessariorum inopia, ad hæc capienda e Græcia navigaverant, sed quod Cyri virtutem auditione acceperant, alii viros etiam secum duxerant, alii etiam facultates consumpserant, ex his alii a patribus et matribus aufugerant, liberos etiam alii deseruerant, utpote qui, opes ubi ipsis comparassent, redituros se sperabant; cum audissent alios quoque qui cum Cyro essent multa sibi bona adquirere. Cum eo essent animo milites, in Græciam incolumes redire cupiebant.

Ubi altera dies illuxit, ex quo eundem in locum conveniant, de educendis copiis Xenophon exta consulebat (necesse enim erat ad comœatus eas educere); de mortuis etiam sepeliendis cogitabat. Cumque pulchre litatum esset, Arcades quoque sequuti sunt, et mortuos, plerosque iis quidem quibus ceciderant locis, singulos sepelierunt (jam enim dies ibi quinque jacuerant, neque adeo fieri potuerat ut eos tollerent); at nonnullos quos e viis congesserant, pro suis facultatibus quam poterant honestissime sepelierunt : iis autem, quos non reperiebant, cenotaphium magnum struxere coronasque imposuere. His factis, ad castra reverterunt. Et ibi tum cena sumpta quieti se dederunt : postridie autem milites universi convenerunt (eos autem in primis Agasias Stymphalius cohortis ductor, cohortis ductor etiam Hieronymus Eleus, alique ex Arcadibus natu maximi coegerunt), et decretum fecerunt, ut si quis deinceps distrahendi exercitus mentionem faceret, morte is multaretur; ut item in eum redirent ordinem, quem antea tenebat exercitus, et cum imperio essent illi, qui prius duces extitissent. Obierat jam diem supremum Chrisophorus, pote medicamentum, cum feltri laboraret; atque ejus partes obtinebat Neon Asinæus.

Post hæc cum exsurrexisset Xenophon, « Iter nobis, milites, inquit, pedibus nimirum, uti videtur, faciendum est : neque enim ulla nobis sunt navigia. Jam vero iter facere necesse est; neque enim hic manentibus suppetit comœatus. Quamobrem nos quidem hostias mactabimus, vos

ὡς μαχουμένους εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε· οἱ γὰρ πολέμιοι ἀνατιθαβήσασιν. (13) Ἐκ τούτου ἐθύοντο οἱ στρατηγοί, μάντις δὲ παρὴν Ἀρηξίω Ἀρχάς· ὁ δὲ Σιλανὸς ὁ Ἀμβρακιώτης ἤδη ἀποδεδράκει πλοῖον μισθωσάμενος ἐξ Ἡρακλείας. Θυομένους δὲ ἐπὶ τῇ ἀπόδῳ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερά. (14) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐπαύσαντο. Καὶ τινες ἐτόλμων λέγειν ὡς δὲ Ξενοφῶν βουλόμενος τὸ χωρίον οἰκίσαι πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν ὡς τὰ ἱερά οὐ γίνεταί ἐπὶ ἀπόδῳ. (15) Ἐνταῦθεν κηρύξας τῇ αὐρίον παρεῖναι ἐπὶ τὴν θυσίαν τὸν βουλόμενον, καὶ μάντις εἰ τις εἴη, παραγγεῖλαι παρεῖναι ὡς συνθεασόμενον τὰ ἱερά, ἔθυσ· καὶ ἐνταῦθα παρῆσαν πολλοί. (16) Θυομένων δὲ πάλιν εἰς τρίς ἐπὶ τῇ ἀπόδῳ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερά. Ἐκ τούτου χαλεπῶς εἶχον οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐτέλιπεν ἃ ἔχοντες ἦλθον, καὶ ἀγορὰ οὐδεμία παρῆν.

17. Ἐκ τούτου ξυνελθόντων εἶπε πάλιν Ξενοφῶν, Ὁ ἄνδρες, ἐπὶ μὲν τῇ πορείᾳ, ὡς ὁρᾶτε, τὰ ἱερά οὐπω γίνεταί· τῶν δ' ἐπιτηδίων δρῶ ὑμᾶς δεομένους· ἀνάγκη οὖν μοι δοκεῖ εἶναι θύεσθαι περὶ αὐτοῦ τούτου. (18) Ἀναστὰς δὲ τις εἶπε, Καὶ εἰκότως ὅρα ἡμῖν οὐ γίνεταί τὰ ἱερά· ὡς γὰρ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου χθὲς ἤκοντος πλοίου ἤκουσα τινος ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμοστής μελλεῖ ἤξειν πλοῖα καὶ τριήρεις ἔχων. (19) Ἐκ τούτου δὲ ἀναμένειν μὲν πᾶσιν ἐδόκει· ἐπὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκη ἦν ἐξέναι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ πάλιν ἐθύετο εἰς τρίς, καὶ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερά. Καὶ ἤδη καὶ ἐπὶ σκηπὴν ἰόντες τὴν Ξενοφῶντος ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔχοιεν τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἄφ' ἐξαγαγεῖν μὴ γιγνομένων τῶν ἱερῶν.

20. Καὶ πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ ἐθύετο, καὶ σχεδὸν τι πᾶσα ἡ στρατιὰ διὰ τὸ μέλειν ἔπαιον ἐκυκλοῦντο περὶ τὰ ἱερά· τὰ δὲ θύματα ἐπιτελοῖται. Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἐξῆγον μὲν οὐ, συνεκάλεσαν δέ. (21) Εἶπεν οὖν Ξενοφῶν, Ἴσως οἱ πολέμιοι συνευλεγμένοι εἰσι καὶ ἀνάγκη μάχεσθαι· εἰ οὖν καταλιπόντες τὰ σκεύη ἐν τῇ ἐρυμνῇ χωρίῳ ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένοι ἴομεν, ἴσως ἂν τὰ ἱερά μᾶλλον προχωροῖ ἡμῖν. (22) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἀνέκραγον ὡς οὐδὲν δέον εἰς τὸ χωρίον ἔγειν, ἀλλὰ θύεσθαι ὡς τάχιστα. Καὶ πρόβατα μὲν οὐκ ἔτι ἦν, βοῦς δὲ ὑπὸ ἀμάξης πριάμενοι ἐθύοντο· καὶ Ξενοφῶν Κλεάνδρος ἰδεθῆς τοῦ Ἀρχάδος προθυμεισθαι εἰ τι ἐν τούτῳ εἴη. Ἀλλ' οὐδ' ὡς ἐγένετο.

23. Νέων δὲ ἦν μὲν στρατηγὸς κατὰ τὸ Χειρισόφου μέρος, ἐπεὶ δὲ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχον δεινῶς τῇ ἐνδείᾳ, βουλόμενος αὐτοῖς χαρίζεσθαι, εὐρών τινα ἀνθρώπων Ἡρακλεωτῶν, ὃς ἔφη κώμας ἐγγὺς εἰδέναι ὅθεν εἴη λαβεῖν τὰ ἐπιτήδεια, ἐκήρυξε τὸν βουλόμενον λέγειν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡγεμόνος ἐσομένου. Ἐξέρχονται δὴ σὺν δορατοῖς καὶ ἀσχοῖς καὶ θυλακοῖς καὶ ἄλλοις ἀγγείοις εἰς διςχιλίους ἀνθρώπους. (24) Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς κώμαις καὶ διεσπείροντο ὡς ἐπὶ τὸ λαμβάνειν ἐπιτίπτουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρναβάζου ἱππεῖς πρῶτοι· βεβοηθηκότες γὰρ ἦσαν τοῖς Βιθυνοῖς, βουλόμενοι

autem, si unquam alias, sic vosmet comparetis oportet, ut quibus pugnandum sit: nam animos receperunt hostes. » Ibi tum hostias mactabant duces, quibus vates aderat Arexion Arcas: nam Silanus Ambraciotes jam navigio conducto ex Heraclea aufugerat. Ipsi autem de discessu hostias consulentibus exta non erant laeta. Quapropter hoc die quieverunt. Ac quidam audebant dicere Xenophontem, præ studio coloniam eo in loco collocandi, vati persuasisse, ut de discessu exta non fuisse laeta diceret. Mox deinde Xenophon cum præconis voce edixisset, ut crastino die sacrificio, quicumque vellet, interesset, et, si qui esset in exercitu vates, ut adesset, exta quo simul inspiceret, denuntiasset, hostias cædebat; atque ibi aderant multi. Cumque rursus ter hostias de discessu consulerent, exta non erant laeta. Ibi tum milites molestia adficiiebantur; nam commeatus ille, quem secum huc profecti attulerant, eos defecit, neque forum ullum rerum venalium præsto erat.

Hic cum convenissent, ita rursus loquutus est Xenophon: Necdum felicia, milites, ad iter, uti videtis ipsi, sunt exta: at commeatu vos egere video: quapropter necesse est, mea quidem sententia, hac ipsa de re deos consulere. Et surgens quidam, Consentaneum utique est, inquit, nos non posse litare: nam ut ego de quodam audivi, qui casu navigium huc heri adpulerat, Cleander, qui est Byzantii præfectus, cum navigiis ac triremibus venturus est. Ibi tum visum quidem est omnibus exspectandum esse; necessario tamen ad commeatus parandos exeundum erat: atque hac de re rursus ter mactatas erant hostiæ, neque tamen laeta fuerunt exta: et jam milites, cum ad Xenophontis tabernaculum accessissent, commeatus se non habere aiebant. At ille se educturum eos negabat, nisi perlitatum esset.

Ac postridie rursus mactatas erant hostiæ, atque totius fere exercitus, propterea quod omnibus res curæ esset, spisso orbe sacra circumsteterunt: jamque eos defecerant hostiæ. At duces eos non eduxerunt quidem, sed tamen convocarunt: quare Xenophon, Fortassis, ait, collecti sunt hostes, ac pugnare necesse est: si ergo relictis sarcinis in loco hoc munito, tanquam ad pugnam instructi progrediamur, fortasse magis exta feliciter nobis cesserint. Hoc cum milites audiissent, exclamabant nihil esse, quamobrem eum in locum duceret, sed quam celerrime sacrificandum esse. Ac oves sane non jam amplius erant ullæ, atque adeo boves quos de plastro emerant mactabant: et Xenophon Cleonorem Arcadem orabat ut alacri esset ad omnia paranda animo, si quid hoc in sacrificio boni extaret. Verum ne sic quidem perlitatum est.

Ceterum Neon dux erat in Chirisophi locum suffectus: is autem ubi misere premi homines inopia videbat, quod iis gratificari volebat, cum Heracleotam quendam reperisset, qui se diceret vicos nosse prope ab ipsis, unde commeatus petere liceret, per præconem pronuntiavit ut, quicumque vellet, ad commeatus parandos exiret secum, ut qui se ducentem ipsis præbiturus esset. Ibi sane homines fere bis mille cum spiculis, et utribus, et saccis, allisque vasis excurrunt. Cumque in vicos pervenissent, ac jam hinc inde capiendi commeatus causa se spargerent, primi eos Pharnabazi equites invadunt: nam hi Bithynis opem laturos venerant;

σὺν τοῖς Βιθυνοῖς, εἰ δύναιτο, ἀποκωλύσαι τοὺς Ἑλληνας μὴ ἔλθειν εἰς τὴν Φρυγίαν· οὗτοι οἱ ἱππεῖς ἀποκτείνουσι τῶν ἀνδρῶν οὐ μείον πεντακοσίους· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέφυγον. (25) Ἐκ τούτου ἀπαγγέλλει τις ταῦτα τῶν ἀποπεφευγόντων εἰς τὸ στρατόπεδον. Καὶ Ξενοφῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἐγεγένητο τὰ ἱερὰ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, λαβὼν βοῦν ὑπὸ ἀμάξης, οὐ γὰρ ἦν ἄλλα ἱερεῖα, σφαγιασάμενος ἐβοήθει καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μέχρι τριακόντα ἐτῶν ἅπαντες. (26) Καὶ ἀναλαβόντες τοὺς λοιποὺς ἀνδρας εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικνοῦνται. Καὶ ἤδη μὲν ἀμφὶ ἡλίου δυσμὰς ἦν καὶ οἱ Ἕλληνες μάλ' ἀθύμως ἔχοντες ἐδειπνοποιοῦντο, καὶ ἐξαπίνης διὰ τῶν λασίων τῶν Βιθυνῶν τινες ἐπιγεγόνεμοι τοῖς προφύλαξι τοὺς μὲν κατέκτανον τοὺς δὲ ἐδίωξαν μέχρι εἰς τὸ στρατόπεδον. (27) Καὶ κραυγῆς γενομένης εἰς τὰ σπλάγνα πάντες ἐδραμον οἱ Ἕλληνες· καὶ διώκειν μὲν καὶ κινεῖν τὸ στρατόπεδον νυκτὸς οὐκ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι· δασέα γὰρ ἦν τὰ χωρία· ἐν δὲ τοῖς σπλοῖς ἐνυκτέρευον φυλατόμενοι ἱκανοὺς φύλαξι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὴν μὲν νύκτα οὕτω διήγαγον· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ οἱ στρατηγοὶ εἰς τὸ ἐρυμνὸν χωρίον ἤγουντο· οἱ δὲ εἰπόντο ἀναλαβόντες τὰ σπλάγνα καὶ τὰ σκευή. Πρὶν δὲ ἀρίστου ὦραν εἶναι ἀπετάφρευσαν ἥ ἢ εἰσόδος ἦν εἰς τὸ χωρίον, καὶ ἀπεσταύρωσαν ἅπαν, καταλιπόντες τρεῖς πύλας. Καὶ πλοῖον ἐξ Ἡρακλείας ἦκεν ἄλφιτα ἄγον καὶ ἱερεῖα καὶ οἶνον. (2) Πρῶτ' ἀναστὰς Ξενοφῶν ἐθύετο ἐπεξόδια, καὶ γίγνεται τὰ ἱερὰ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἱερείου. Καὶ ἤδη τέλος ἐχόντων τῶν ἱερῶν δρᾷ ἀετὸν αἰσιον δ' μάντις Ἀρηξίων Παρῥάσιος, καὶ ἡγεῖσθαι κελεύει τὸν Ξενοφῶντα. (3) Καὶ διαβάντες τὴν τάφρον τὰ σπλάγνα τίθενται, καὶ ἐκέρυζαν ἀριστήσαντας ἐξίεναι τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς σπλοῖς, τὸν δὲ ὄχλον καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ καταλιπεῖν. (4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι πάντες ἐξῆσαν, Νέων δὲ οὐκ ἐδόκει γὰρ κάλλιστον εἶναι τοῦτον φύλακα καταλιπεῖν τῶν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου. Ἐπεὶ δ' οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἀπέλειπον αὐτοὺς, αἰσχυρόμενοι μὴ ἐφάπτεσθαι τῶν ἄλλων ἐξιόντων, κατέλειπον αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ πέντε καὶ τετταράκοντα ἔτη. Καὶ οὗτοι μὲν ἔμενον, οἱ δ' ἄλλοι ἐπορεύοντο. (5) Πρὶν δὲ πεντεκαίδεκα στάδια διελθῆναι ἐνέτυχον ἤδη νεκροῖς· καὶ τὴν οὐρὰν τοῦ κέρατος ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους φανέντας νεκροὺς ἔθαπτον πάντας ὁπόσους ἐπελάμβανεν τὸ κέρας. (6) Ἐπεὶ δὲ τοὺς πρώτους ἔθαψαν, προαγαγόντες καὶ τὴν οὐρὰν αὐθις ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀτάφων ἔθαπτον τὸν αὐτὸν τρόπον ὁπόσους ἐπελάμβανεν ἡ στρατιά. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὁδὸν ἦγον τὴν ἐκ τῶν κομῶν, ἐνθα ἔκειντο ἄβροοι, συνεγεγόντες αὐτοὺς ἔθαψαν.

7. Ἦδη δὲ πέρα μεσούσης τῆς ἡμέρας προαγαγόντες τὸ στρατεύμα ἐξ τῶν κομῶν ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια

quippe qui cum Bithynis conjuncti, si possent, Græcos avertere volebant, ne Phrygiam ingrederentur. Equites illi ex Græcis non pauciores quingentis trucidant; atque reliqui in montem se fuga recipiebant. Mox deinde eorum, qui fuga evaserant, aliquis hæc in castra renuntiat. Et Xenophon, quoniam eo die perlitatum non fuerat, sumptum de plastro bovem (nam alia non supererant animantia) cum mactasset, ad opem suis ferendam properabat, ceterique adeo eum sequuti sunt omnes, qui triginta annos non essent egressi. Cumque viros illos reliquos recepissent, in castra revertuntur. Ac jam quidem solis occasus instabat, cum Græci animis admodum defecti cœnam sumebant. Et Bithynorum nonnulli cum repente per loca silvis densa primas in excubias irruissent, alios occiderunt, alios ad ipsa usque castra persequuti sunt. Ac clamore excitato, ad arma Græci adcurrerunt omnes: et hostem quidem persequi noctuque castra movere, tutum non esse videbatur: erant enim loca ea densa silvis: at in armis pernoctarunt, constitutis excubiis idoneis.

CAPUT V.

Ita noctem exegerunt: cumque illuxisset, duces in locum munitum ducebant; ac milites, sumptis armis vasisque, sequebantur. Antequam autem prandii tempus esset, qua in locum aditus erat fossam duxerunt, omniaque, tribus tantum portis relictis, vallo præcludebant. Atque ibi tum ex Heraclea venit navigium, quod farinam, et animalia, et vinum vehebat. Xenophon autem mane surgens de discedendo exta consulebat, ac prima statim hostia perlitatum est. Cumque sacra jam peracta essent, Arxion Parrhasius vates aquilam faustam conspexit, et Xenophontem copias ducere jubet. Atque adeo ubi fossam transiissent, in armis consistent, et per præcones edixerunt, militibus exeundum esse armatis, ut primum pransi essent, turbam vero imbellem cum mancipiis ibidem esse relinquendam. Ac ceteri quidem exibant omnes, præter Neonem: nam rectissime se facturos existimabant, si hunc eorum qui in castris manebant custodem relinquerent. Cum autem eos cohortium ductores militesque relinquerent, sibi dedecori fore putantes, si, ceteris exeuntibus, ipsi non sequerentur, eos tantum in castris reliquerunt, qui quadraginta et quinque annos egressi essent. Et hi quidem manebant; ceteri iter ingressi sunt. Priusquam quindecim stadia processerant, in cæsorum jam inciderunt cadavera; itaque cum postremam cornu partem juxta cadavera primum conspecta constituissent, quæcumque cornu amplectebatur, sepeliebant omnia. Posteaquam prima illa sepeliissent, progressi, rursusque parte cornu postrema juxta prima eorum quæ necdum sepulta erant constituta, eodem modo, quæcumque comprehendere potuit exercitus, sepeliebant. Cumque ad viam venissent, qua ex vicis iter erat, ubi jacebant frequentia, in unum comportarunt ea et sepelierunt.

Ubi jam præterierat merides, promotis copiis extra vias, commeatum quemcumque quis cerneret intra phalangem

δ,τι τις ὁρῶν ἐντὸς τῆς φάλαγγος, καὶ εξαίφνης ὁρῶσι τοὺς πολεμίους υπερβάλλοντας κατὰ λόφους τινὰς ἐκ τοῦ ἐναντίου, τεταγμένους ἐπὶ φάλαγγος ἱππέας τε πολλοὺς καὶ πεζοὺς· καὶ γὰρ Σπιθριδάτης καὶ Ῥαθίνης ἤκον παρὰ Φαρναβάζου ἔχοντες τὴν δύναμιν. (8) Ἐπεὶ δὲ κατείδον τοὺς Ἕλληνας οἱ πολέμιοι, ἔστησαν ἀπέχοντες αὐτῶν ὅσον πεντεκαίδεκα σταδίους. Ἐκ τούτου εὐθὺς Ἀρηξίων ὁ μάντις τῶν Ἑλλήνων σφαγιάζεται, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου καλὰ τὰ σφάγια. (9) Ἐνθα δὲ Ξενοφῶν λέγει, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, ἐπιτάξασθαι τῇ φάλαγγι λόχους φύλακας, ἵνα ἂν που δέη, ὥσιν οἱ ἐπιβοηθήσοντες τῇ φάλαγγι καὶ οἱ πολέμιοι τεταραγμένοι ἐμπίπτωσιν εἰς τεταγμένους καὶ ἀκραιούς. (10) Συνεδοκεῖ ταῦτα πᾶσιν. Ὑμεῖς μὲν τοῖνυν, ἔφη, προηγεῖσθε τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὡς μὴ ἐσθήκωμεν, ἐπεὶ ὠφθήμεν καὶ εἶδομεν τοὺς πολεμίους· ἐγὼ δὲ ἤξω τοὺς τελευταίους λόχους καταχωρίσας ἥπερ ὑμῖν δοκεῖ. (11) Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἥσυχoi προῆγον, ὁ δὲ τρεῖς ἀφελὼν τὰς τελευταίας τάξεις ἀνὰ διακοσίους ἄνδρας τὴν μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἐπέτρεψεν ἐφέπεσθαι ἀπολιπόντας ὡς πλέθρον· Σαμόλας Ἀχαιοὺς ταύτης ἤρχε τῆς τάξεως· τὴν δ' ἐπὶ τῷ μέσῳ ἐγύωρισεν ἔπεσθαι· Πυρρίαις Ἀρκὰς ταύτης ἤρχε· τὴν δὲ μίαν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ· Φρασίαις Ἀθηναίους ταύτης ἐφειστήκει. (12) Προϊόντες δὲ, ἐπεὶ γέγοντο οἱ ἡγούμενοι ἐπὶ νάπαι μετὰ ἄλῳ καὶ δυσπόρῳ, ἔστησαν ἀγνοοῦντες εἰ διαβατέον εἴη τὸ νάπος. Καὶ παρεγγυῶσι στρατηγοὺς καὶ λοχαγοὺς παριέναι ἐπὶ τὸ ἡγούμενον. (13) Καὶ ὁ Ξενοφῶν θαυμάσας, ὅτι τὸ ἴσχον εἴη τὴν πορείαν καὶ ταχὺ ἀκούων τὴν παρεγγυήν, ἐλαύνει ἢ ἐδύνατο τάχιστα. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, λέγει Σοφαίνετος πρεσβύτατος ὢν τῶν στρατηγῶν ὅτι βουλῆς οὐκ ἀξίον εἴη εἰ διαβατέον ἐστὶ τοιοῦτον ὃν τὸ νάπος. (14) Καὶ ὁ Ξενοφῶν σπουδῇ ὑπολαβὼν ἐλεξεν, Ἄλλ' ἴστε μὲν με, ὦ ἄνδρες, οὐδένα πῶ κίνδυνον προξενήσαντα ὑμῖν ἐθελούσιον· οὐ γὰρ δόξης ὁρῶ δεομένους ὑμᾶς εἰς ἀνδρείότητα, ἀλλὰ σωτηρίας. (15) Νῦν δὲ οὕτως ἔχει· ἀμαχεῖ μὲν ἐνθὲνδε οὐκ ἔστιν ἀπελθεῖν· ἢν γὰρ μὴ ἡμεῖς ὤιμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὗτοι ἡμῖν ὁπότεν ἀπίωμεν ἐφύονται καὶ ἐπιπεσοῦνται. (16) Ὅρατε δὴ πότερον κρεῖττον ἵεναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας προβαλλομένους τὰ ὅπλα ἢ μεταβαλλομένους ὁπισθεν ἡμῶν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους θεᾶσθαι. (17) Ἰστε γε μέντοι ὅτι τὸ μὲν ἀπίεναι ἀπὸ πολεμίων οὐδενὶ καλῷ ἔοικε, τὸ δὲ ἐφέπεσθαι καὶ τοῖς κακίσι θάρβος ἐμποιεῖ. Ἐγὼ γοῦν ἥδιον ἂν σὺν ἡμίσεσιν ἐποίμην ἢ σὺν διπλασίους ἀποχωροῖην. Καὶ τούτους οἶδ' ὅτι ἐπιόντων μὲν ἡμῶν οὐδ' ὑμεῖς ἐλπίζετε αὐτοὺς δέξασθαι ἡμᾶς, ἀπιδόντων δὲ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι. (18) Τὸ δὲ διαβάντας ὁπισθεν νάπος χαλεπὸν ποιήσασθαι μέλλοντας μάχεσθαι ἄρ' οὐχὶ καὶ ἀρπάζαν ἀξίον; τοῖς μὲν γὰρ πολεμίους ἐγὼ βουλομένην ἂν εὐπορα πάντα φαίνεσθαι ὥστε ἀποχωρεῖν· ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χωρίου δεῖ διδάσκεισθαι ὅτι οὐκ ἔστι μὴ νικῶσι σωτηρία. (19) Θρυμμάζω

capiebant. Et subito vident hostes per colles quosdam ex adversum iter facientes, in phalangem dispositos, tum equites multos, tum pedites : etenim Spithridates et Rathines cum copiis a Pharnabazo missis adventabant. At posteaquam Græcos conspexissent hostes, intervallo stadiorum fere quindecim ab iis distantes substiterunt. Tum vero statim Græcorum vates Arexion hostias mactat, ac prima hostia perlitatum est. Hic Xenophon, « Censeo, duces, inquit, cohortes subsidiarias a tergo phalangis esse collocandas, ut, si cubi poscat usus, sint qui phalangi auxilium ferre possint, et hostes ordinibus turbatis in aciem instructam et integram incidant. » Hæc omnium adsensu erant adprobata. « Vos igitur, ait, ea præcedite via quæ in hostes ducit, ut ne, posteaquam conspecti sumus et hostes vidimus, subsistamus : ego cohortibus extremis, prout vobis videtur, constitutis mox adero. » Post hæc illi placide progressi sunt ; et Xenophon cum tres postremos ordines, qui viris singuli ducentis constabant, a reliquis abduxisset, eorum alterum ad dextram, plethri fere intervallo, subsequi jussit ; huic ordini præerat Samolas Acheus : alterum ita disposuit ut loco medio sequeretur ; huic Pyrrhias Arcas præerat : tertium ad sinistram collocavit ; Phrasias huic Atheniensis erat præfectus. Procedentibus autem copiis, cum ad ingentem transituque difficilem vallem qui præcesserant pervenissent, constiterunt, propterea quod ignorabant an transiri deberet vallis ; atque adeo duces et cohortium præfectos hortantur ut ad frontem agminis transirent. Et Xenophon, admiratus quid illud esset quod iter impediret, ac celeriter eorum cohortationem audiens, quam potuit citissime ad ipsos progreditur. Cum convenissent, Sophænetus, inter duces natu maximus, consultatione esse opus negat, an vallis, quæ sit hujuscemodi, transiri debeat ; sed non esse trajiciendam. Et sermone festinanter suscepto Xenophon inquit, « Nostis certe, viri, me voluntate mea nullius unquam vobis periculi auctorem extitisse : nec enim ad fortitudinem gloria vobis opus esse video, sed incolumitate. Jam vero sic se res habet : sine prælio sane hinc discedere non licet ; nam nisi nos in hostes pergamus, sequentur illi nos et invadent, cum hinc abierimus. Considerate vero utrum satius sit in viros pergere obversis in eos armis, an ab eis aversis, hostes pone nos invadentes spectare. Hoc certe quidem nostis ab hostibus utique discedere nihil honesti præ se ferre ; at eosdem insequi, etiam ignavioribus animos addere. Ego quidem certe libentius hostes dimidiis cum copiis sequerer, quam cum duplo majoribus ab iis secederem. Novi etiam ne vos quidem sperare fore ut, nobis in eos invadentibus, illi nos sustineant ; at vero si recedamus, scimus omnes fore ut persequi nos audeant. Ut autem, locum ubi transierint, vallem impeditam a tergo sibi relinquant ii qui pugnaturi sunt, annon dignum id est quod etiam avidè arripiant ? Velim equidem hostibus, quo discendant, omnia peragratu facilia videri : nos ab ipso loco doceri oportet salutem nobis, nisi vincamus, minime sperandam esse. At ego sane miror, si

δ' ἔγωγε καὶ τὸ νάπος τοῦτο εἰ τις μάλλον φοβερὸν νομίζει εἶναι τῶν ἄλλων ὧν διαπεπορεύμεθα χωρίων. Πῶς μὲν γὰρ διαβατὸν τὸ πεδίον, εἰ μὴ νικήσομεν τοὺς ἱππέας; πῶς δὲ ἂ διελθλύθαμεν ὄρη, ἣν πελτασταὶ τοσοῖδε ἐφύπνυνται; (20) Ἦν δὲ δὴ καὶ σωθῶμεν ἐπὶ θάλατταν, πόσον τι νάπος ὁ Πόντος; ἐνθα οὔτε πλοῖα ἔστι τὰ ἀπάξοντα οὔτε σῖτος ὧς θρεψόμεθα μένοντες, δεήσει δὲ, ἣν θᾶπτον ἐκεῖ γενώμεθα, θᾶπτον πάλιν ἐξέναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. (21) Οὐχοῦν νῦν κρεῖττον ἥριστῆκότας μάχεσθαι ἢ αὐρίον ἀναρίστους. Ἄνδρες, τὰ τε ἱερὰ ἡμῖν καλὰ ὅ τε οἰωνοὶ αἰσίου τὰ τε σφάγια κάλλιστα ἴωμεν ἐπὶ τοὺς ἄνδρας. Οὐ δεῖ ἔτι τούτους, ἐπεὶ ἡμᾶς πάντως εἶδον, ἡδέως δειπνῆσαι οὐδ' ὅπου ἂν θέλωσι σκηνῆσαι.

22. Ἐντεῦθεν οἱ λοχαγοὶ ἡγείσθαι ἐκέλευον, καὶ οὐδεὶς ἀντάλεγε. Καὶ δὲ ἡγεῖτο, παραγγείλας διαβαίνειν ἢ ἕκαστος ἐτύγγανε τοῦ νάπου ὧν θᾶπτον γὰρ ἀθρόον ἐδόκει ἂν οὕτω πέραν γενέσθαι τὸ στράτευμα ἢ εἰ κατὰ τὴν γέφυραν ἢ ἐπὶ τῷ νάπει ἣν ἐξεμηρύοντο. (23) Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, παρίων παρὰ τὴν φάλαγγα ἔλεγεν, Ἄνδρες, ἀναμνησθεσθε ὅσας δὴ μάχας σὺν τοῖς θεοῖς ὁμόσε ἰόντες νενικήκατε καὶ ὅσα πάσχουσιν οἱ πολεμῖους φεύγοντες, καὶ τοῦτο ἐννοήσατε ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμέν. (24) Ἄλλ' ἔπειθε ἡγεμόνι τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀλλήλους παρακαλεῖτε ὀνομασί. Ἡδὺ τοι ἀνδρεῖόν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα καὶ ποιήσαντα μνήμην ἐν οἷς ἐθέλει παρέχειν ἑαυτοῦ. (25) Ταῦτα παρελαύνων ἔλεγε καὶ ἅμα ὑψηγεῖτο ἐπὶ φάλαγγος, καὶ τοὺς πελταστάς ἐκατέρωθεν ποιησάμενοι ἐπορεύοντο ἐπὶ τοὺς πολεμῖους. Παρηγγέλλετο δὲ τὰ μὲν δόρατα ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὦμον ἔχειν, ἕως σημαίνει τῇ σάλπιγγι ἔπειτα δὲ εἰς προβολὴν καθέντας ἔπεισθαι βάδην καὶ μηδὲνα δρόμῳ διώκειν. Ἐκ τούτου σύνθημα παρήει Ζεὺς σωτήρ, Ἡρακλῆς ἡγεμὼν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὑπέμενον, νομίζοντες καλὸν ἔχειν τὸ χωρίον. (26) Ἐπεὶ δ' ἐπλησίαζον, ἀλαλάζαντες οἱ Ἕλληνες πελτασταὶ ἔθεον ἐπὶ τοὺς πολεμῖους πρὶν τινα κελεύειν· οἱ δὲ πολέμιοι ἀντίοι ὄρμησαν, ὅ θ' ἱππεῖς καὶ τὸ στίφος τῶν Βιθυνῶν· καὶ τρέπονται τοὺς πελταστάς. (27) Ἄλλ' ἔπει ὑπηντίαζεν ἡ φάλαγξ τῶν ὀπλιτῶν ταχὺ πορευομένη καὶ ἅμα ἡ σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἐπαυνίζον καὶ μετὰ ταῦτα ἡλάλαζον καὶ ἅμα τὰ δόρατα καθέσαν, ἐνταῦθα οὐκέτι ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ ἔφευγον. (28) Καὶ Τιμασίων μὲν ἔχων τοὺς ἱππεῖς ἐφείπετο, καὶ ἀπεκτίνυσσαν ὄσους περ ἐδύναντο ὡς ὀλίγοι ὄντες. Τῶν δὲ πολέμιων τὸ μὲν εὐώνυμον εὐθὺς διεσπάρη, καὶ ὁ οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς ἦσαν, τὸ δὲ δεξιὸν αἶε οὐ σφόδρα διωκόμενον ἐπὶ λόφῳ συνέστη. (29) Ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ὑπομένοντας αὐτοὺς, ἐδόκει βῆσθόν τε καὶ ἀκινδυνότατον εἶναι λέναι ἐπ' αὐτούς. Παιανίσαντες οὖν εὐθὺς ἐπέκειντο· οἱ δ' οὐχ ὑπέμειναν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ πελτασταὶ ἐδιώκον μέγχι τὸ δεξιὸν αὐ διεσπάρη· ἀπέθανον δὲ ὀλίγοι· τὸ γὰρ ἱππικὸν φόβον παρείχε τὸ τῶν πολέμιων πολὺ ὄν. (30) Ἐπεὶ δὲ εἶδον

quis vallem hanc formidolosiores esse putat aliis, quæ peragravimus, locis. Nam qui fieri poterit, ut campus licet ab nobis transeat, si equites non vicerimus? qui fieri poterit, ut transeantur montes, quos jam ex parte superavimus; si tot peltastæ nos insequantur? Quod si quidem salvi etiam ad mare perveniamus, quanta tandem vallis ipse Pontus est? ubi neque sunt navigia quæ nos avehant, neque frumentum quo alimur, istic si manserimus: et, si protinus eo pervenerimus, illico rursum ad parandum comeatum exeundum erit. Quamobrem melius est nos modo pransos dimicare, quam cras impransos. Sunt, viri, nobis exta læta, et auguria felicia, et hostiæ pulcherrimæ. Pergamus adversus homines. Non jam par est eos, posteaquam semel nos conspexerunt, jucunde cænare, vel quo velint loco habere tabernacula. »

Mox deinde cohortium præfecti ut ipsos in hostes duce-ret hortati sunt, neque contradicebat quisquam. Itaque ducebat eos ille, cum denuntiasset ut quam ad vallis partem forte esset quilibet, illac transiret. Nam celerius ei videbantur ultra vallem hoc pacto confertæ evasuræ copiæ, quam, si ad pontem, qui erat super valle, explicarentur. Cum jam transiissent, juxta phalangem progressus, « Revocate vobis, viri, in memoriam, inquit, quot utique præliis hostes opæ deorum, cum manus consereritis, viceritis, et cujusmodi subeant mala illi qui hostes fugiunt: hoc etiam cogitate, nos utique ad Græciæ jam esse portas. Verum age ducem Herculem sequimini, ac vos mutuo nominatim cohortamini. Jucundum sane est nunc aliquem virile ac præclarum aliquid loquutum et exsequutum apud quos velit memoriam sui excitare. » Hæc copias prætervehens loquutus est, simulque constituta phalange duxit; et peltastis utrinque dispositis in hostes pergebant. Mandatum etiam erat, ut hastas humero dextro gestarent, donec tuba signum dederit tubicen: deinde vero, cum eas ad tutandum corpus demiserint, pedetentim sequerentur, ac nemo eos cursu insequeretur. Post hæc tessera per aciem ibat, Jupiter servator, Hercules dux. Hostes autem, quod locum se commodum tenere putarent, subsistebant. At cum propius ad eos accederent, Græci peltastæ clamore sublato in hostes cursu tendebant, priusquam eos quisquam juberet: ac hostes ex adverso irruerunt, tum equites et Bithynorum globus; peltastasque in fugam vertunt. Verum ubi gravis armaturæ militum phalanx celeriter pergens occurrebat, simulque tuba sonuit, et pæana cane-bant, et secundum hæc clamorem lætum tollebant, simulque hastas demiserunt; tum sane non amplius impetum sustinuerunt hostes, sed fugæ se dabant. Et Timasion quidem eos cum equitibus insequabatur, ac quotcumque poterant, pauci utique qui essent, occiderunt. Et sinistrum quidem hostium cornu, cui Græci equites oppositi fuerant, statim est dissipatum: at dextrum, utpote quod non valde persequentibus premebatur, in colle quodam constitit. Cum vero Græci eos subsistere viderent, tum facillimum videbatur esse tum periculo maxime vacuum in eos jam ire. Itaque cum pæana cecinissent, continuo pergebant, at illi non substiterunt. Atque ibi tum peltastæ eos persequabantur, donec dextrum etiam cornu dissiparetur: interfecti autem erant pauci tantum; nam equestres hostium copiæ, ut quæ multæ essent,

οἱ Ἕλληνες τό τε Φαρναδάου ἱππικὸν ἔτι συνστηκὸς καὶ τοὺς Βιθυνοὺς ἱππέας πρὸς τοῦτο συναθροισμένους καὶ ἀπὸ λόφου τινὸς καταθεωμένους τὰ γινόμενα, ἀπειρήκεσαν μὲν, ὅμως δὲ ἐδόκει καὶ ἐπὶ τούτους ἰτέον εἶναι οὕτως ὅπως δύναιντο, ὥς μὴ θεταρβήκοτες ἀναπαύσαιντο. Συναξάμενοι δὲ πορεύονται. (31) Ἐντεῦθεν οἱ πολέμιοι ἱππεῖς φεύγουσι κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁμοίως ὥσπερ ὑπὸ ἱππέων διωκόμενοι· νάπος γὰρ αὐτοὺς ὑπεδέχετο, ὃ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ προαπετραπόντο διώκοντες· ὅψε γὰρ ἦν. (32) Ἐπανελθόντες δὲ ἔνθα ἡ πρώτη συμβολὴ ἐγένετο στησάμενοι τρόπαιον ἀπήσαν ἐπὶ θάλατταν περὶ ἡλίου δυσμάς· στάδιοι δ' ἦσαν ὡς ἐξήκοντα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐντεῦθεν οἱ μὲν πολέμιοι εἶχον ἀμφὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ ἀπήγοντο καὶ τοὺς οὐέτας καὶ τὰ χρήματα ὅποι ἐδύνατο προσαυτάτω· οἱ δὲ Ἕλληνες προσέμενον μὲν Κλέανδρον καὶ τὰς τριήρεις καὶ τὰ πλοῖα ὡς ἤξοντα, ἐξιώντες δ' ἐκάστης ἡμέρας σὺν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ τοῖς ἀνδραπόδοις ἐφέροντο ἀδεῶς πυροὺς, κριθὰς, οἶνον, ὄσπρια, μελίνας, σῦκα· ἅπαντα γὰρ ἀγαθὰ εἶχεν ἡ χώρα πλὴν ἐλαίου. (3) Καὶ ὅποτε μὲν καταμένοι τὸ στρατεύμα ἀναπαυόμενον, ἐξῆν ἐπὶ λείαν ἰέναι, καὶ ἐλάμβανον οἱ ἐξιώντες· ὅποτε δὲ ἐξίοι πᾶν τὸ στρατεύμα, εἴ τις χωρὶς ἀπελθὼν λάβοι τι, δημόσιον ἐδοξεν εἶναι. (3) Ἦδη δὲ ἦν πολλὰ πάντων ἀφθονία· καὶ γὰρ ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνούντο ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων καὶ οἱ παραπλέοντες ἄσμενοι κατήγον, ἀκούοντες ὡς οἰκίζοιτο πόλις καὶ λιμὴν εἶη. (4) Ἐπεμπον δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἤδη οἱ πλησίον ὄκουν πρὸς Ξενοφῶντα, ἀκούοντες ὅτι οὗτος πολίζει τὸ χωρίον, ἐρωτῶντες ὅτι δύο ποιοῦντας φίλους εἶναι. Ὁ δ' ἐπεδείκνυεν αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις. (5) Καὶ ἐν τούτῳ Κλέανδρος ἀφικνεῖται δύο τριήρεις ἔχων, πλοῖον δ' οὐδέν. Ἐτύγχανε δὲ τὸ στρατεύμα ἔξω ὅν ὅτε ἀφίκετο καὶ ἐπὶ λείαν τινὲς οἰχόμενοι ἄλλοι ἄλλη εἰς τὸ ὄρος, καὶ εἰλήφεσαν πρόβατα πολλά· ὀκνούντες δὲ μὴ ἀφαιρεθεῖεν τῷ Δεξιππῳ λέγουσιν, ὅς ἀπέδρα τὴν πεντηκόντορον ἔχων ἐκ Τραπεζοῦντος, καὶ κελεύουσι διασώσαντα αὐτοῖς τὰ πρόβατα τὰ μὲν αὐτὸν λαβεῖν, τὰ δὲ σφίσιν ἀποδοῦναι. (6) Εὐθὺς δ' ἐκεῖνος ἀπελαύνει τοὺς περισσῶτας τῶν στρατιωτῶν καὶ λέγοντας ὅτι δημόσια εἶη, καὶ τῷ Κλέανδρῳ ἐλθὼν λέγει ὅτι ἀρπάζειν ἐπιχειροῦσιν. Ὁ δὲ κελεύει τὸν ἀρπάζοντα ἀγεῖν πρὸς αὐτόν. (7) Καὶ ὁ μὲν λαβὼν ἤγετινα· περιτυχὼν δ' Ἀγασίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ ἀγόμενος λοχίτης. Οἱ δ' ἄλλοι οἱ παρόντες τῶν στρατιωτῶν ἐπιχειροῦσι βάλλειν τὸν Δεξιππον, ἀνακαλοῦντες τὸν προδότην. Ἐδεδισαν δὲ καὶ τῶν τριηριτῶν πολλοὶ καὶ ἔφευγον εἰς τὴν θάλατταν, καὶ Κλέανδρος δ' ἔφευγε. (8) Ξενοφῶν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ κατεκώλυνον τε καὶ τῷ Κλέανδρῳ εἶλεγον ὅτι οὐδέν

Græcis metum incutiebant. At cum Græci viderunt tum Pharnabazi equitatum adhuc consistere, tum Bithynos equites ad eos congregari, deque colle quodam quæ siebant omnia spectare, labore quamquam erant defatigati, tamen in hos etiam ita, uti possent, eundum esse visum est, ut ne sumpta fiducia requiescerent. Itaque instructi in eos tendunt. Mox deinde hostiles equites per locum declivem fugiunt, similiter ac si ab equitibus ipsos insequentibus urgerentur : nam vallis eos excipiebat, quam ignorabant Græci ; antea autem a persequendo sese converterant ; nam serum erat diel. Cum vero illum ad locum rediissent ubi primus fuerat congressus, statuto tropæo, circa solis occasum ad mare discesserunt : stadia enim fere sexaginta erant iis, priusquam in castra pervenirent, conficienda.

CAPUT VI.

Exiit hostes in rebus suis curandis erant occupati, ac domesticos et facultates suas quo poterant longissime abducebant : at Græci Cleandrum, et triremes, et navigia expectabant, tanquam mox ventura : quotidie autem cum jumentis et mancipiis exeuntes, absque metu jam triticum, hordeum, vinum, legumina, panicum, ficos reportabant : nam regio hæc omnium ferax erat, præterquam olei. Et quo quidem tempore exercitus in castris quiescendi causa remanebat, licebat aliquibus ad prædam ire ; et qui exierant prædam capiebant : cum vero universæ copiæ exibant, si quis seorsum a ceteris aliquo ingressus quid caperet, id publicum esse iis videbatur. Jam vero magna rerum omnium ipsis erat copia : nam commeatus undique de Græcis urbibus veniebant, et qui loca illa prætervehébantur, libenter illuc naves adpellebant, quod audierant urbem ibi statui, et ei portum adesse. Quin etiam hostes jam, qui prope locum habitabant, ad Xenophontem mittebant, quod audierant eum oppidum eo loco condere, qui interrogarent quid ipsis faciendum esset ut in amicitiam reciperentur. Eos ille militibus ostendebat. Interea Cleander cum duabus quidem triribus venit, sed navigio nullo. Forte vero eo, quo venit, tempore exercitus e castris fuerat egressus, et ad prædam exierant nonnulli, alii aliis itineribus, in montem : ac multa illi pecora ceperant ; quæ cum veriti essent ne ipsis adimerentur, Dexippo rem exponunt (qui e Trapezunte cum quinquaginta remorum navi aufugerat), atque eum hortantur ut, pecora ipsis tutatus, eorum ipse partem sumeret, partem sibi restitueret. Mox ille milites, qui circumstabant, et pecora hæc publica dicebant, abigit : cumque ad Cleandrum statim accessisset, ait milites hosce rapere ea adgredi. Ille raptorem ad se ducat adhortatur. Isque adeo, quem ceperat, quendam ducit ; quem ei, cum supervenisset, Agasias eripit : etenim is qui ducebatur unus erat ex ipsius cohorte. At ceteri qui aderant milites Dexippum petere lapidibus adgrediuntur, proditorem eum alta voce adpellantes. Quin ex iis etiam multi, qui huc triremibus fuerant advecti, metu fuere correpti, et ad mare fugerunt. Cleander ipse quoque fugiebat. Xenophon autem ceterique duces eos remorabantur, Cleandroque dicebant nihil esse periculi, sed decre-

εἶη πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ δόγμα αἴτιον εἶη τὸ τοῦ στρατεύματος ταῦτα γενέσθαι. (9) Ὁ δὲ Κλέανδρος ὑπὸ τοῦ Δεξιππου τε ἀνερθεζόμενος καὶ αὐτὸς ἀχθεσθεὶς ὅτι ἐφοδῆθη, ἀποπλευσεῖσθαι ἔφη καὶ κηρύζειν μηδεμίαν πόλιν δέχεσθαι αὐτοὺς, ὡς πολεμίους. Ἦρχον δὲ τότε πάντων τῶν Ἑλλήνων οἱ Λακεδαιμόνιοι. (10) Ἐνταῦθα πονηρὸν τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι τοῖς Ἑλλήσι, καὶ ἐδέοντο μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἄλλως ἔφη γενέσθαι, εἰ μὴ τις ἐκδώσει τὸν ἄρξαντα βάλλειν καὶ τὸν ἀφελόμενον. (11) Ἦν δὲ ὃν ἐξήτει Ἀγασίας, διὰ τέλους φίλος τῷ Ξενοφῶντι· ἐξ οὗ καὶ διέβαλεν αὐτὸν ὁ Δέξιππος. Καὶ ἐντεῦθεν ἐπειδὴ ἀπορία ἦν, συνήγαγον τὸ στράτευμα οἱ ἄρχοντες· καὶ ἐνιοὶ μὲν αὐτῶν παρ' ὀλίγον ἐποιοῦντο τὸν Κλέανδρον, τῷ δὲ Ξενοφῶντι οὐκ ἐδόκει φαῦλον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀναστὰς ἐλέξεν, (12) Ὡς ἄνδρες στρατιῶται, ἐμοὶ δὲ οὐ φαῦλον δοκεῖ εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ ἡμῖν οὕτως ἔχων τὴν γνώμην Κλέανδρος ἀπεινὸν ὥσπερ λέγει. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐγγυρὶ αἱ Ἑλληνίδες πόλεις· τῆς δὲ Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι προσεττήκασι· ἱκανοὶ δὲ εἰσι καὶ εἰς ἕκαστος Λακεδαιμονίων ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι βούλονται διαπράττεσθαι. (13) Εἰ οὖν οὗτος πρῶτον μὲν ἡμᾶς Βυζαντίου ἀποκλείσει, ἔπειτα δὲ τοῖς ἄλλοις ἁρμοσταῖς παραγγελεῖ εἰς τὰς πόλεις μὴ δέχεσθαι ὡς ἀπιστοῦντας Λακεδαιμονίους καὶ ἀνόμους ὄντας, ἔτι δὲ πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον οὗτος ὁ λόγος περὶ ἡμῶν ἤξει, χαλεπὸν ἔσται καὶ μένιν καὶ ἀποπλεῖν· καὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἄρχουσι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν χρόνον. (14) Οὐκ οὖν δεῖ οὔτε ἐνὸς ἀνδρὸς ἕνεκα οὔτε δυοῖν ἡμᾶς τοὺς ἄλλους τῆς Ἑλλάδος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ πειστέον ὅτι ἂν κελεύωσι· καὶ γὰρ αἱ πόλεις ἡμῶν θven ἐσμέν πείθονται αὐτοῖς. (15) Ἐγὼ μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἀκούω Δέξιππον λέγειν πρὸς Κλέανδρον ὡς οὐκ ἂν ἐποίησεν Ἀγασίας ταῦτα, εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἐκέλευσα, ἐγὼ μὲν οὖν ἀπολύω καὶ ὑμᾶς τῆς αἰτίας καὶ Ἀγασίαν, ἃν αὐτὸς Ἀγασίας φήσῃ ἐμέ τι τοῦτων αἴτιον εἶναι, καὶ καταδικάζω ἑμαυτοῦ, εἰ ἐγὼ πετροβολίας ἢ ἄλλου τινὸς βιαιῶν ἐξάρχω, τῆς ἐσχάτης δίκης ἄξιός εἶναι, καὶ ὑφέξω τὴν δίκην. (16) Φημὶ δὲ καὶ εἰ τινα ἄλλον αἰτιᾶται, χρῆναι ἑαυτὸν παρασχεῖν Κλέανδρῳ κρίναι· οὕτω γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀπολελυμένοι τῆς αἰτίας εἴητε. Ὡς δὲ νῦν ἔχει, χαλεπὸν εἰ οἰόμενοι ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι ἀντὶ δὲ τούτων οὐδ' ὅμοιοι τοῖς ἄλλοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰρξόμεθα ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

17. Μετὰ ταῦτα ἀναστὰς εἶπεν Ἀγασίας, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμνυμι θεοὺς καὶ θεὰς ἥ μὴν μήτε με Ξενοφῶντα κελεύσαι ἀφελέσθαι τὸν ἄνδρα μήτε ἄλλον ὑμῶν μηδένα· ἰδόντι δὲ μοι ἄνδρα ἀγαθὸν ἀγόμενον τῶν ἡμῶν λοχιτῶν ὑπὸ Δεξιππου, ὃν ὑμεῖς ἐπίστασθε ὑμᾶς προδόντα, δεινὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἀφελόμενον, ὁμολογῶ. (18) Καὶ ὑμεῖς μὲν μὴ ἐκδωτέ με· ἐγὼ δὲ ἑμαυτὸν, ὥσπερ Ξενοφῶν λέγει, παρασχίσω κρίναντι Κλέανδρῳ ὅτι ἂν βούληται ποιῆσαι· τούτου ἕνεκα μήτε πολεμεῖτε Λακεδαιμονίους σώξοισθέ τε ἀσφαλῶς ὅποι θέλει ἕκαστος.

tum exercitus causam esse, cur haec accidissent. At Cleander partim a Dexippo irritatus, partim gravatus quod trepidasset, inde se navigaturum aiebat, ac per praëcones denunciaturum, ne qua civitas eos, ut qui hostes essent, exciperet. Eo autem tempore Lacedaemonii Græcis omnibus imperabant. Hic vero res ea Græcis videbatur esse pernicioiosa eumque adeo rogabant hæc ne faceret. At is nequam aliter futurum aiebat, nisi quis eum qui primus lapides jecisset, eumque qui captum eripuisse, dederet. Erat is, quem querebat, Agasias Xenophonti semper amicus; qua de causa Dexippus illum criminatus est. Mox deinde, cum tam difficilis esset rerum status, viri principes exercitum congregabant: ac eorum nonnulli Cleandrum parvi faciebant; at Xenophonti res minime contemnenda videbatur: isque adeo, cum surrexisset, orationem habuit in hunc modum: « Res mihi, milites, non nullius esse momenti videtur, si Cleander erga nos ita, uti narrat, animatus discedat. Sunt enim a nobis jam prope Græcæ urbes; et Lacedaemonii Græciæ præsumt: e Lacedaemoniis autem quivis unus, quidquid vult, in Græci nominis urbibus efficere possit. Quare si nos primum ille Byzantio excludet, ac deinde præfectis ceteris denunciabit ne nos in urbes admittant, quasi qui Lacedaemoniis minus obsequentes et iniqui simus; etiam ad Anaxibium navarchum hic de nobis veniet rumor: difficile adeo futurum erit et manere et navigiis hinc discedere; etenim terra Lacedaemonii et mari hoc tempore Græcis imperant. Quapropter nec unius nec alterius hominis causa nos reliquos Græcia nosmet prohibere par est, sed parendum ipsis erit quicquid tandem jusserint: nam et urbes illæ, unde sumus oriundi, iis dicto sunt audientes. Ego certe quidem (etenim Cleandro Dexippum dicere audio non facturum hæc fuisse Agasiam, nisi ipse sic eum facere jussissem), ego inquam et vos culpa libero, et Agasiam, si me Agasias ipse dixerit ad horum aliquid faciendum auctorem esse, atque adeo adversus me ipsum sententiam hanc fero, si ego lapidationis vel alius cujusdam violenti princeps sum, me utique extremo supplicio dignum esse, ac sane poenam subibo. Porro sentio, si quem etiam alium accusat, eum debere se Cleandri judicio exhibere: nam ea ratione vos culpa liberabimini. Ut vero nunc se res habet, grave profecto si, cum putemus in Græcia nos et laudem et honorem consequuturos, horum loco præmiorum ne pares quidem reliquos erimus, verum a civitatibus Græcis arcebimur. »

Secundum hæc Agasias cum surrexisset, « Per deos, inquit, deasque, viri, juro neque sane Xenophontem mihi præcepisse ut hominem illum eriperem, neque quenquam e vobis alium; sed cum ipse virum fortem ex cohorte mea duci a Dexippo viderem (quem vos prodidisse scitis ipsi), grave id mihi visum est; atque adeo hominem eripui, fateor. Nec tamen vos Cleandro me dedatis necesse est: ego vero me ipsum, ut Xenophon faciendum censet, Cleandri judicio exhibebo; et quicquid voluerit agat: nec hac de causa opus est ut bellum cum Lacedaemoniis geratis, et incolumes

Συμπέμψατε μέντοι μοι ὑμῶν αὐτῶν ἐλόμενοι πρὸς Κλέανδρον οἵτινες, ἂν τι ἐγὼ παραλείπω, καὶ λέξουσιν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πράξουσιν. (19) Ἐκ τούτου ἔδωκεν ἡ στρατιὰ οὕσιν αὖτε βούλοιο προελόμενον ἵναί. Ὁ δὲ προείλετο τοὺς στρατηγούς. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύοντο πρὸς Κλέανδρον Ἀγασίας καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀφαιρεθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ Ἀγασίου. (20) Καὶ ἔλεγον οἱ στρατηγοί, Ἐπειψεν ἡμεῖς ἡ στρατιὰ πρὸς σε, ὦ Κλέανδρε, καὶ ἐκέλευσέ σε, εἴτε πάντας αἰτιά, κρίναντα σεαυτὸν χρῆσθαι, ὅτι ἂν βούλῃ, εἴτε ἓνα τινὰ ἢ δύο ἢ καὶ πλείους αἰτιά, τούτους ἀξιοῦσι παρασχεῖν σοι ἑαυτοὺς εἰς κρίσιν. Εἴτε οὖν ἡμῶν τινὰ αἰτιά, πάρεσμέν σοι ἡμεῖς· εἴτε καὶ ἄλλον τινὰ, φράσον· οὐδὲν γάρ σοι ἀπέσται θς τις ἂν ἡμῖν ἐθέλῃ πειθεσθαι. (21) Μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Ἀγασίας εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι, ὦ Κλέανδρε, ὁ ἀφελόμενος Δεξιπποῦ ἀγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα καὶ παῖεν κελεύσας Δεξιππον. (22) Τοῦτον μὲν γὰρ οἶδα ἄνδρα ἀγαθὸν ὄντα, Δεξιππον δὲ οἶδα αἰρεθέντα ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀρχειν τῆς πεντηκοντοῦ ἥς ἡγησάμεθα παρὰ Τραπεζουντίων ἐφ' ὅτε πλοῖα συλλέγειν ὡς σωζόμεθα, καὶ ἀποδράντα Δεξιππον καὶ προδόντα τοὺς στρατιωτάς μεθ' ὧν ἐσώθη. (23) Καὶ τούτῃς τε Τραπεζουντίους ἀπεστερήκαμεν τὴν πεντηκοντοῦ καὶ κακοὶ δοκοῦμεν εἶναι διὰ τοῦτον, αὐτοὶ τε τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀπολώλαμεν. Ἦκουε γάρ, ὥς περ ἡμεῖς, ὡς ἀπορον εἶη περὶ ἀπὸντας τοὺς ποταμούς τε διαβῆναι καὶ σωθῆναι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτον οὖν τοιοῦτον ὄντα ἀφειλόμην. (24) Εἰ δὲ σὺ ἦγες ἢ ἄλλος τις τῶν παρὰ σοῦ, καὶ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν ἀποδράντων, εἴ σοι ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων ἐποίησα. Νομίζε δ', ἔάν ἐμέ νῦν ἀποκτείνῃς, δι' ἄνδρα δειλὸν τε καὶ ποιηρὸν ἄνδρα ἀγαθὸν ἀποκτείνων.

25. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν ὅτι Δεξιππον μὲν οὐκ ἐπαινοίῃ, εἰ ταῦτα πεπονηκώς εἴη· οὐ μέντοι ἔφη νομίζειν οὐδ' εἰ παμπόνηρος ἦν Δεξιππος βίαν χρῆναι πάσῃ αὐτὸν, ἀλλὰ κριθέντα, ὥς περ καὶ ὑμεῖς νῦν ἀξιοῦτε, τῆς δίκης τυχεῖν. (26) Νῦν μὲν οὖν ἅπτε καταλιπόντες τόνδε τὸν ἄνδρα· θαν' ὅτι ἐγὼ κελεύσω, πάρεστε πρὸς τὴν κρίσιν. Αἰτιῶμαι δὲ οὐτε τὴν στρατιάν οὔτε ἄλλον οὐδένα ἔτι, ἐπεὶ γε οὗτος αὐτὸς ὁμολογεῖ ἀφελῆσθαι τὸν ἄνδρα. (27) Ὁ δὲ ἀφαιρεθεὶς εἶπεν, Ἐγὼ, ὦ Κλέανδρε, εἰ καὶ οἷμαι με ἀδικοῦντά τι ἄγεσθαι, οὔτε ἐπαῖον οὐδένα οὔτε ἔβαλλον, ἀλλ' εἶπον ὅτι δημόσια εἶη τὰ πρόβατα· ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δόγμα, εἰ τις ὅποτε ἡ στρατιὰ ἐξίει ἰδίᾳ ληίζοιτο, δημόσια εἶναι τὰ ληφθέντα. (28) Ταῦτα εἶπον· ἐκ τούτου με λαβὼν οὗτος ἦγεν, ἵνα μὴ φθέγγοιτο μηδεὶς, ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὸ μέρος διασώσσει τοὺς λησταῖς παρὰ τὴν δῆτραν τὰ χροήματα. Πρὸς ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν, Ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτος εἶ, κατὰ μένε, ἵνα καὶ περὶ σοῦ βουλευσώμεθα.

29. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἀμφὶ Κλέανδρον ἡρίστων· τὴν δὲ στρατιάν συνήγαγε Ξενοφῶν καὶ συνεβούλευε πέμψαι ἄνδρας πρὸς Κλέανδρον παρατητησόμενους περὶ τῶν ἀνδρῶν. (30) Ἐκ τούτου ἔδοξεν αὐτοῖς πέμψαντας στρατηγούς καὶ λοχαγούς καὶ Δρακόντην τὸν Σπαρτιάτην

omnino quo quisque vult evadatis. Verum e vobis tamen ipsi deligite quos mecum una ad Cleandrum mittatis, quique, si quid ego prætermisero, pro me tum dicant tum agant. » Ibi tum ei concessit exercitus ut iis quos vellet delectis ad illum proficisceretur. Is autem duces delegit. Secundum hæc ad Cleandrum Agasias ducesque, et vir ille quem Dexippo eripuerat Agasias, pergebant; ad quem ubi pervenissent, duces verba fecerunt hæc : « Exercitus, Cleander, nos ad te misit; teque hortatur, sive in omnes culpam conjicias, ut cum iudicium de iis ipse feceris, pro arbitrio tuo eos tractares; sive unum aliquem, vel duos, vel plures accusas, æquum censent ut hi se ipsos tuo exhibeant iudicio. Quare si quid est in quo nostrum quenkam accuses, tibi nos adsumus; sive alium quenkam, exponito: quippe nemo non sese tibi sistet, qui nobis parere voluerit. » Secundum hæc progressus in medium Agasias ait, « Ego sum, Cleander, qui virum hunc abducenti Dexippo eripui, et qui nostros ferre Dexippum jussi. Etenim hunc sane virum fortem esse noram; Dexippum vero noram ab exercitu lectum fuisse, qui quinquaginta remorum navi, quam a Trapezuntis petiveramus, præset, quo navigia colligeret, ut incolumes evaderemus; eundemque Dexippum aufugisse sciebam, atque milites prodidisse, quibuscum incolomis eo pervenerat. Atque ita tum Trapezuntios quinquaginta remorum navi privavimus, et improbi propter hunc esse videmur; tum ipsi, quod ad hunc attinet, perieramus omnes. Nam, æque ac nos, audierat, fieri non posse ut, si pedibus illinc proficisceremur, fluvios trajiceremus et in Græciam incolumes perveniremus. Huic ergo tali homini illum eripui. Quod si tu eum abduxisses, vel ex tuis quispiam alius, non autem ex iis qui a nobis aufugerunt, certo scias me nihil horum facturum fuisse. Si vero me jam interficies, velim existimes te virum fortem, ignavi et improbi causa interficere. »

Hæc cum Cleander audiisset, non laudare se Dexippum aiebat, si hæc fecisset: neque tamen existimare se aiebat, tametsi nequissimus esset Dexippus, vim ei inferendam esse, sed iudicio de eo facto (quemadmodum jam vos etiam fieri postulatis) pœnam eidem irrogandam. Vos quidem jam disceditis, hoc homine relicto; et cum ego denuntia-vero, ad iudicium adestote. Neque vero vel exercitum, vel alium quenkam accuso, quando hic ipse quidem fatetur se hominem eripuisse. Is autem, qui ereptus fuerat, inquit, Ego, Cleander, etsi me quid inique patrantem abductum fuisse putas, neque percussi quenkam, neque lapidibus petii; at pecora tantum esse publica dixi: nam decretum militum sic conceptum fuerat ut, si quis, cum exercitus exiret, seorsum a ceteris prædaretur, publica essent quæ caperentur. Hæc dixi; atque ibi tum me prehensum duxit ille, ut ne quis de ipso quid enuntia-ret, verum ipse partem nactus, contra edictum bona prædatoribus conservaret. Ad hæc Cleander, Quando vero talis es, inquit, hic maneto, ut de te quoque deliberemus.

Secundum hæc Cleander cum suis prandium sumebat: Xenophon autem exercitum congregabat, atque id consilii dedit, ut ad Cleandrum quosdam mitterent, qui pro viris deditis deprecarentur. Tum visum est ipsis ut, missis ducibus et cohortium præfectis et Dracontio Spartiate,

καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἐδόκουν ἐπιτήδευοι εἶναι δεῖσθαι Κλέανδρου κατὰ πάντα τρόπον ἀφείναι τὸν ἄνδρα. (31) Ἐλθὼν οὖν ὁ Ξενοφῶν λέγει, Ἔγεις μὲν, ὦ Κλέανδρε, τοὺς ἄνδρας, καὶ ἡ στρατιὰ σοι ὑφείτω, τι ἐβούλου ποιῆσαι καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἑαυτῶν ἀπάντων· νῦν δέ σε αἰτοῦνται καὶ δέονται δοῦναι σφισι τὸν ἄνδρα καὶ μὴ κατακαίνειν· πολλὰ γὰρ ἐν τῷ ἐμπροσθεν χρόνῳ περὶ τὴν στρατιὰν ἐμοχθησάτην. (32) Ταῦτα δέ σου τυχόντες ὑπισχνοῦνται σοι ἀντὶ τούτων, ἣν βούλῃ ἡγείσθαι αὐτῶν καὶ ἣν οἱ θεοὶ ὠλεῷ ᾧσιν, ἐπιδείξειν σοι καὶ ὡς κόσμιοι εἰσι καὶ ὡς ἱκανοὶ τῷ ἄρχοντι πειθόμενοι τοὺς πολεμικοὺς σὺν τοῖς θεοῖς μὴ φοβείσθαι. (33) Δέονται δέ σου καὶ τοῦτο, παραγενόμενον καὶ ἄρξαντα ἑαυτῶν πείραν λαβεῖν καὶ Δεξιπποῦ καὶ σφῶν τῶν ἄλλων οἷος ἑκαστός ἐστι, καὶ τὴν ἀξίαν ἐκαστοῖς νεῖμαι. (34) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος, Ἀλλὰ ναὶ τὸ σὺ, ἔφη, ταχύ τοι ὑμῖν ἀποκρινοῦμαι. Καὶ τῷ τε ἄνδρῳ ὑμῖν δίδωμι καὶ αὐτὸς παρέσομαι· καὶ ἣν οἱ θεοὶ παραδιδῶσιν, ἐξηγήσομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πολλοὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἀντιτεῖν εἰσὶν ἢ οὐδ' ἐγὼ περὶ ὑμῶν ἐνίων ἤκουον ὡς τὸ στρατεύμα ἀφίστατε ἀπὸ Λακεδαιμονίων.

35. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἐπαινοῦντες ἀπήλθον, ἔχοντες τὸν ἄνδρα· Κλέανδρος δὲ ἐθύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ καὶ ξυνὴν Ξενοφῶντι φιλικῶς καὶ ξενίαν ξυμβάλλοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἑώρα αὐτοὺς τὸ παραγγελλόμενον εὐτάκτως ποιοῦντας, καὶ μᾶλλον ἐτι ἐπιθύμει ἡγεμῶν γενέσθαι αὐτῶν. (36) Ἐπεὶ μέντοι θυομένη αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ ἐγίγνετο τὰ ἱερὰ, συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς εἶπεν, Ἔμοι μὲν οὐκ ἐτελέσθη τὰ ἱερὰ ἐξάκις· ὑμεῖς μὲντοι μὴ ἀθυμεῖτε τούτου ἕνεκα· ὑμῖν γάρ, ὡς ἔοικε, δέδοται ἐκκομίσαι τοὺς ἄνδρας· ἄλλα πορεύεσθε. Ἡμεῖς δὲ ὑμᾶς, ἐπειδὴν ἐκεῖσε ἤκητε, δεξιόμεθα ὡς ἂν δυνώμεθα κάλλιστα.

37. Ἐκ τούτου ἔδοξε τοῖς στρατιώταις δοῦναι αὐτῷ τὰ δημόσια πρόβατα· ὁ δὲ δεξιόμενος πάλιν αὐτοῖς ἀπέδωκε. Καὶ οὗτος μὲν ἀπέπλει. Οἱ δὲ στρατιῶται διαθέμενοι τὸν σίτον ὃν ἦσαν συγκεκομισμένοι καὶ τὰλλα ἃ εἰλήφεσαν ἐξεπορεύοντο διὰ τῶν Βιθυνῶν. (38) Ἐπεὶ δὲ οὐδενὶ ἐνέτυχον πορευόμενοι τὴν ὁρθὴν ὁδὸν, ὥστε ἔχοντές τι εἰς τὴν φιλίαν ἐλθεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς τοῦμπαλιν ὑποστρέψαντες ἐλθεῖν μίαν ἡμέραν καὶ νύκτα. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἐλαβον πολλὰ καὶ ἀνδρέποδα καὶ πρόβατα· καὶ ἀφίκοντο ἑκταῖοι εἰς Χρυσόπολιν τῆς Καλχηδονίας, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν ἡμέρας ἑπτὰ λαφυροπωλοῦντες.

BIBLION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἐπραξαν οἱ Ἕλληνες μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κύρος ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πορείᾳ μέχρι εἰς τὸν Πόντον ἀφί-

et ex aliis quibusdam, qui viderentur esse idonei, Cleandrum omni ratione rogarent, ut viros illos dimitteret. Ad eum igitur cum venisset Xenophon, orationem hanc habuit : « Habes, Cleander, viros quos volebas ; exercitusque adeo tibi permisit, ut quidquid tibi visum fuerit, tum de his, tum de ipsis universis statueres. Nunc abs te petunt rogantque ut ipsis viros dones, neve eos interficias : nam superiori tempore multos pro exercitu labores exantlarunt. Hæc autem si abs te impetrent, pro his tibi pollicentur, si dux ipsorum esse velis, ac dii fuerint propitii, se tibi declaraturos et quam modesti sint, et quam idonei qui, suo cum imperatori pareant, hostes diis juvantibus non metuant. Hoc etiam te rogant, ut, eo profectus atque in ipsos imperio potitus, tam de Dexippo quam de ipsis aliisque periculum facias, qualis quisque sit, atque justam singulis mercedem tribuas. » Hæc cum audisset Cleander, « At per Dioscuros, inquit, sine mora vobis respondebo ; atque adeo tum viros hosce vobis dono, tum ipse adero ; et si quid dii concesserint, dux vobis in Græciam ero. Ac longesane sermones hi contrarii sunt illis quos ex quibusdam de vobis audivi, vos exercitum scilicet ad defectionem a Lacedæmoniiis impellere. »

Hic illi qui ad Cleandrum missi fuerant, collaudato eo, cum viris illis discesserunt : at Cleander exta de itinere consulebat, et Xenophonte amanter utebatur, atque inter se amicitiam hospitalem instituebant. Cum vero eos etiam videret composite imperatum facere, magis etiam dux eorum esse cupiebat. Verum ubi, eo triduum rem sacram faciente, læta non erant exta, convocatis ducibus hæc verba fecit : « Mihi læta non fuerunt exta de copiis educendis ea consulenti : vos vero ne sillis idcirco demissis animis ; nam vobis, uti videtur, concessum est ut viros hos exportetis : quin igitur pergite. Nos autem, posteaquam eo veneritis, quam potuerimus honestissime vos excipiemus. »

Tum militibus visum est ut pecora ei publica donarent. Ille, cum ea accepisset, rursus iis reddidit, ac ipse quidem inde solvit. Et milites, distributo frumento, quod comportarant, aliisque rebus, quas ceperant, per Bithynos proficisci cœperunt. Cum autem recta incedentes via nihil offenderent, ut aliqua cum præda in regionem amicam transirent, visum et ipsis ut versis retro pedibus diem unam ac noctem iter facerent. Hoc cum fecissent, multa tum mancipia tum pecora ceperunt : atque die sexto Chrysopolin Chalcedoniæ oppidum pervenerunt, ibique dies septem manserunt, cum spolia interea venderent.

LIBER VII.

CAPUT I.

Quæcumque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta ad pugnam usque gesserint Græci, et quæ, posteaquam occubuisset Cyrus, in itinere donec in Pontum per-

κοντο, καὶ ὅσα ἐκ τοῦ Πόντου περὶ ἐξόντες καὶ ἐκ-
πλέοντες ἐποιοῦν μέχρι ἔξω τοῦ στόματος ἐγένοντο ἐν
Χρυσόπολει τῆς Ἀσίας, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλω-
ται. (2) Ἐκ τούτου δὲ Φαρνάβαζος φοβούμενος τὸ
στράτευμα μὴ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν στρατεύεται,
πέμψας πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον, ὃ δ' ἔτυχεν ἐν Βυ-
ζαντίῳ ὧν, εἰδεῖτο διαβιβάσαι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς
Ἀσίας, καὶ ὑπισχνεῖτο πάντα ποιήσειν αὐτῷ ὅσα δέοι.
(3) Καὶ Ἀναξίβιος μετεπέμψατο τοὺς στρατηγούς καὶ
λοχαγούς τῶν στρατιωτῶν εἰς Βυζάντιον, καὶ ὑπισχνεί-
το, εἰ διαβαίεν, μισθοφορὰν ἔσσεσθαι τοῖς στρατιώταις.
(4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι ἔφασαν βουλευσάμενοι ἀπαγγελεῖν,
Ξενοφῶν δὲ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἀπαλλάξοιτο ἡδὴ ἀπὸ τῆς
στρατιᾶς καὶ βούλοιο ἀποπλεῖν. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος
ἐκέλευσεν αὐτὸν συνδιαβάντα ἔπειτα οὕτως ἀπαλλάτ-
τεσθαι. Ἐφη οὖν ταῦτα ποιήσειν.

6. Σεύθης δὲ ὁ Θρᾷξ πέμπει Μηδοσάδην καὶ κελεύει
Ξενοφῶντα συμπορομείσθαι ὅπως διαβῇ τὸ στράτευ-
μα, καὶ ἔφη αὐτῷ ταῦτα συμπορομυθῆντι ὅτι οὐ με-
ταμελήσει. (6) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν στράτευμα
διαβήσεται· τούτου ἕνεκα μὴδὲν τελείτω μήτε ἐμοὶ
μήτε ἄλλῳ μηδενί· ἐπειδὴν δὲ διαβῇ, ἐγὼ μὲν ἀπαλ-
λάξομαι, πρὸς δὲ τοὺς διαμένοντας καὶ ἐπικαιρίους
ὄντας προσφερέσθω ὥς ἂν αὐτῷ δοκῇ ἀσφαλές.

7. Ἐκ τούτου διαβαίνουσι πάντες εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ
στρατιῶται. Καὶ μισθὸν μὲν οὐκ ἐδίδου ὁ Ἀναξίβιος,
ἐκλήρυξε δὲ λαβόντας τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη τοὺς στρα-
τιώτας ἐξίεναι, ὥς ἀποπέμψων τε ἄμα καὶ ἀριθμὸν
ποιήσω. Ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται ἤχοντο, ὅτι οὐκ
εἶχον ἀργύριον ἐπισιτίζεσθαι εἰς τὴν πορείαν, καὶ ἀκνη-
ρῶς συνεσκευάζοντο. (8) Καὶ ὁ Ξενοφῶν Κλεάνδρῳ
τῷ ἄρμιστῇ ξένος γεγεννημένος προσελθὼν ἡσπάξατο αὐ-
τὸν ὥς ἀποπλευσοῦμενος ἦδη. Ὁ δὲ αὐτῷ λέγει, Μὴ
ποιήσης ταῦτα· εἰ δὲ μὴ, ἔφη, αἰτίαν ἔξεις, ἐπεὶ καὶ
νῦν τινὲς ἦδη σὲ αἰτιῶνται ὅτι οὐ ταχὺ ἐξέρπει τὸ στρά-
τευμα. (9) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' αἰτίας μὲν ἔγωγε οὐκ
εἰμὶ τούτου, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοὶ ἐπισιτισμοῦ δεό-
μενοι διὰ τοῦτο ἀθυμοῦσι πρὸς τὴν ἔξοδον. (10) Ἀλλ'
ἤμως, ἔφη, ἐγὼ σοὶ συμβουλεύω ἐξελθεῖν μὲν ὥς πο-
ρευσόμενος, ἐπειδὴν δ' ἔξω γένηται τὸ στράτευμα, τότε
ἀπαλλάττεσθαι. Ταῦτα τοῖνον, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐλ-
θόντες πρὸς Ἀναξίβιον διαπραξώμεθα. (11) Οὕτως
ἐλθόντες ἔλεγον ταῦτα. Ὁ δὲ ἐκέλευσεν οὕτω ποιεῖν
καὶ ἐξίεναι τὴν ταχίστην συνεσκευασμένους, καὶ προσ-
ανειπεῖν, ὅς ἂν μὴ παρῇ εἰς τὴν ἔξετασιν καὶ εἰς τὸν
ἀριθμὸν ὅτι αὐτὸς αὐτὸν αἰτιάσεται. Ἐντεῦθεν ἐξήγε-
σαν οἱ τε στρατηγοὶ πρῶτοι καὶ οἱ ἄλλοι. (12) Καὶ
ἄρδην πάντες πλὴν ὀλίγων ἔξω ἦσαν, καὶ Ἐτεόνικος
εἰστήκει παρὰ τὰς πύλας ὥς ὅποτε ἔξω γένοιτο πάντες
συναλείσων τὰς πύλας καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβαλὼν.
(13) Ὁ δὲ Ἀναξίβιος συναλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ
τοὺς λοχαγούς ἔλεξε, Τὰ μὲν ἐπιτήδεια, ἔφη, λαμβά-
νετε ἐκ τῶν Θρᾷκων κωμῶν· εἰσὶ δὲ αὐτοῖσι πολλαὶ
κριθαὶ καὶ πυροὶ καὶ τὰλλα τὰ ἐπιτήδεια· λαβόντες δὲ

venirent, quæque e Ponto pedibus egressi et navigatione usi
fecerint, donec extra Ponti ostium in oppidum Asiæ Chryso-
polin venerunt, ea quidem superiore commentario exposita
sunt omnia. Post hæc Pharnabazus, cum metueret ne Græ-
corum exercitus in ditionem suam bellum inferret, missis ad
Anaxibium navarchum (is autem Byzantii tum forte erat)
legatis, rogabat ut exercitum ex Asia trajiceret atque adeo
pollicebatur ei se facturum omnia, quæcunque fieri oporteret.
Et Anaxibius duces militumque in cohortes distributorum
præfectos ad se Byzantium arcessivit; ac pollicitus est, si
trajicerent, militibus datum fore stipendium. Et alii qui-
dem se deliberatione de ea re habita quid tandem statuerint
ei renuntiäturos aiebant; at Xenophon ei dixit ab exercitu
se jam discessurum velleque adeo inde solvere. Anaxibius
autem eum hortatus est ut quando una cum exercitu traje-
cerit, sic deinde demum ab eo discederet. Itaque se factu-
rum hæc aiebat.

Ceterum interea Seuthes Thrax Medosadem mittit, Xe-
nophontemque per eum hortatur id operam studiose una cum
ipso daret, ut exercitus trajiceret; aiebatque minime futu-
rum ut eum facti poeniteat, in id si alacri animo una cum
ipso incubuerit. Exercitus utique, aiebat Xenophon, traji-
ciet: nec hujus rei causa quidquam vel mihi, vel alii cui-
quam pendat necesse est. Verum quamprimum trajecerit,
oquidem discedam: erga eos autem, qui apud exercitum
manebunt et rebus conficiendis erunt idonei, sic se gerat,
ut ipsi visum fuerit esse tutum.

Exin milites universi in Byzantium trajiciunt; et stipen-
dium quidem iis non dabat Anaxibius: at præconis voce
edixit, ut sumptis armis vasisque milites oppido excederent,
quasi eos dimittere simul et numerum inire vellet. Hic
graviter ferebant milites se non habere pecuniam, qua com-
meatum ad iter coemerent, atque adeo segniter vasa collige-
bant. Ac Xenophon Cleandro Byzantii præfecto hospitio
junctus, adiit eum et salutavit, quasi qui jam inde solutu-
rus esset. At ille dicit ei, Ne feceris hoc: sin aliter, inquit,
culpa teneberis; cum nunc etiam tibi jam culpæ dent non-
nulli, quod non celeriter egreditur exercitus. Et Xenophon,
At ego certe quidem, ait, ejus rei non sum auctor; verum
milites ipsi quod commeatu egeant, idcirco segnibus sunt
ad exeundum animis. At ego tamen, inquit Cleander, id
tibi consilii do ut, quasi proficisci velis, ex eas: cumque
foris exercitus fuerit, tum demum discedas. Hæc ergo, ait
Xenophon, ad Anaxibium profecti conficiamus. Ad quem
ita cum venissent, exponebant ea. Hortatus autem est ille
ut ita facerent, ac quamprimum collectis vasis exirent co-
piæ; atque insuper denuntiandum curarent futurum, ut is
qui recensui agendo numeroque ineundo non interfuerit,
seipsum culpa oneret. Mox deinde duces primum exierunt,
ac postea ceteri. Jamque adeo omnes, præter paucos,
extra oppidum erant, et Eteonicus ad portas stabat, ut, cum
egressi essent omnes, portas occluderet, ac pessulum ob-
deret. Anaxibius autem, convocatis ducibus et cohortium
præfectis, Commeatus, inquit, e vicis Thraciis sumite (est
ibi utique multum hordei triticique, et aliæ res necessariae);

πορεύεσθε εἰς Χερρόνησον, ἔχει δὲ Κυνίσκος ὑμῖν μισθοδοτήσει. (14) Ἐπακούσαντες δὲ τινες τῶν στρατιωτῶν ταῦτα, ἡ καὶ τῶν λοχαγῶν τις διαγγέλλει εἰς τὸ στράτευμα. Καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ ἐπυνθάνοντο περὶ τοῦ Σεύθου πότερα πολέμιος εἴη ἢ φίλος, καὶ πότερα διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους δέοι πορεύεσθαι ἢ κύκλῳ διὰ μέσης τῆς Θράκης. (15) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα διελέγοντο οἱ στρατιῶται ἀναρπάσαντες τὰ ὅπλα θέουσι δρόμῳ πρὸς τὰς πύλας ὡς πάλιν εἰς τὸ τεῖχος εἰσιόντες. Ὁ δὲ Ἐτεόνικος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὡς εἶδον προσθέοντας τοὺς ὀπλίτας, συγκλείουσι τὰς πύλας καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβάλλουσιν. (16) Οἱ δὲ στρατιῶται ἐκοπτόν τε τὰς πύλας καὶ ἔλεγον ὅτι ἀδικώτατα πάσχοιεν ἐκβαλλόμενοι εἰς τοὺς πολεμίους· καὶ κατασχίσιν τὰς πύλας ἔφασαν, εἰ μὴ ἐκόντες ἀνοίξουσιν. (17) Ἄλλοι δὲ ἔθεον ἐπὶ θάλατταν καὶ παρὰ τὴν χηλὴν τοῦ τεύχους ὑπερβαίνουν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι δὲ οἱ ἐτύγχανον ἔνδον ὄντες τῶν στρατιωτῶν, ὡς ὁρῶσι τὰ ἐπὶ ταῖς πύλαις πράγματα, διακόπτοντες τὰς ἀξίνας καὶ κλειθρα ἀναπεταννύουσι τὰς πύλας, οἱ δ' εἰσπίπτουσιν.

18. Ὁ δὲ Ξενοφὼν ὡς εἶδε τὰ γινόμενα, δέισας μὴ ἐφ' ἀρπαγὴν τράποιτο τὸ στράτευμα καὶ ἀνέχεστα κακὰ γένοιτο τῇ πόλει καὶ ἑαυτῷ καὶ τοῖς στρατιώταις, ἔθει καὶ συνεσιπτεῖ εἰσω τῶν πυλῶν σὺν τῷ ὄχλῳ. (19) Οἱ δὲ Βυζάντιοι ὡς εἶδον τὸ στράτευμα βίᾳ εἰσπίπτον, φεύγουσιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, οἱ μὲν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ οἰκαδε, ὅσοι δὲ ἔνδον ἐτύγχανον ὄντες ἔξω ἔθεον, οἱ δὲ καθεῖλον τὰς τριήρεις, ὡς ἐν ταῖς τριήρεσι σώζονται, πάντες δὲ φρόντο ἀπολωλέναι ὡς ἐαλωκυίας τῆς πόλεως. (20) Ὁ δὲ Ἐτεόνικος εἰς τὴν ἀκρὰν ἀποφεύγει. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ θάλατταν ἐν ἀλιευτικῷ πλοίῳ περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ εὐθὺς μεταπέμπεται ἐκ Καλχηδόνας φρουρούς· οὐ γὰρ ἱκανοὶ ἐδόκουν εἶναι οἱ ἐν τῇ ἀκρόπολει σχεῖν τοὺς ἄνδρας. (21) Οἱ δὲ στρατιῶται ὡς εἶδον τὸν Ξενοφῶνα, προσπίπτουσιν αὐτῷ πολλοὶ καὶ λέγουσι, Νῦν σοι ἔξεστιν, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι. Ἐχεις πόλιν, ἔχεις τριήρεις, ἔχεις χρήματα, ἔχεις ἄνδρας τοσοῦτους. Νῦν ἂν, εἰ βούλοιο, σὺ τε ἡμᾶς ὀνήσεις καὶ ἡμεῖς σὲ μέγαν ποιήσαιμεν. (22) Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' εὖ τε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα· εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα· βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμῆσαι· καὶ αὐτοὺς τε παρηγγύα ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρεγγυᾶν καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα. (23) Οἱ δὲ αὐτοὶ ὅφ' ἑαυτῶν ταττόμενοι οἱ τε ὀπλίται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς ὁκτὼ ἐγένοντο καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπὶ τὸ κέρας ἐκάτερον παραδεδραμήκεσαν. (24) Τὸ δὲ χωρίον οἷον κάλλιστον ἐκτάξασθαι ἐστὶ τὸ Θράκιον καλούμενον, ἔρημον οἰκῶν καὶ πεδινόν. Ἐπεὶ δὲ ἔκειτο τὰ ὅπλα καὶ κατηρεμίσθησαν, συγκαλεῖ Ξενοφὼν τὴν στρατιάν καὶ λέγει τάδε. (25) Ὅτι μὲν ὀργίζεσθε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, καὶ νομίζετε δεῖν πάσχειν ἐξαπατιώμενοι οὐ θαυμάζω. Ἦν δὲ τῇ θυμῷ χαριζόμεθα καὶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς παρόντας τῆς ἐξαπάτης τιμωρησώμεθα

quos cum sumpseritis, in Chersonesum pergite, atque illic Cyniscus stipendium vobis numerabit. Hæc cum forte audissent militum nonnulli, hi vel e cohortium etiam præfectis aliquis ad exercitum effert. Et duces quidem de Seuthe percontabantur, utrum hostis esset an amicus, ac utrum iter per montem sacrum sit faciendum, an circulatim per mediam Thraciam. Dum illi de his inter se colloquebantur, milites correptis armis cursu ad oppidi portas tendunt, quasi rursus intra muros ingredi vellent. At Eteonicus et qui cum eo erant, ut adcurrentes viderunt gravis armaturæ milites, portas occludunt, ac pessulum obdunt. Milites autem portas pulsabant, seque gravissima aiebant injuria adfici, qui hostibus objicerentur; ac diffissuros se portas aiebant, nisi eas sponte sua aperirent. Ex iis vero alii ad mare currebant, et juxta muri chelen in urbem evadunt: alii de militibus qui intus forte erant, ut quid ad portas ageretur viderunt, ascis ubi claustra perscidissent, portas patefaciunt: illique adeo irrumpunt.

Xenophon, cum quid accideret videret, veritus ne ad urbis directionem se converteret exercitus, atque inde mala gravissima in urbem, et sese, et milites ipsos redundarent, currebat ipse, et cum turba intra portas una irruit. At Byzantii, ut vi exercitum in urbem irruere viderunt, de foro in naves alii, alii domum fugiunt; ac quotquot intus erant, foras exeunt: alii triremes deducebant, ut in tririmibus incolumes evaderent: omnes periisse se putabant, tanquam si urbs capta esset. Ad promontorium autem fugit Eteonicus. Et Anaxibius ad mare cum decurrisset, navigio piscatorio in urbis arcem circumvehebatur, ac statim e Chalcedone præsidarios milites arcessit: neque enim ii, qui erant in arce, virorum istorum impetum sustinere posse videbantur. At milites ubi Xenophontem viderunt, frequentes ad eum adcurrunt, atque ita adloquuntur, Nunc tibi licet, Xenophon, virum te præbere. Urbem habes, habes triremes, habes pecuniam, tot viros habes. Nunc, si volueris, et tu nobis utilitatem adferre poteris, et nos te magnum efficere. Respondit ille, « Enimvero recte loquimini, atque hæc faciam. Verum si hæc expetitis, quamprimum in ordine armati consistite: » quod volebat utique eos pacare, ideo tum ipse cohortatione hac utebatur, tum alios duces eadem cohortatione uti, atque ut milites sui armati consisterent curare, jussit. Illi sponte sua sese instruantes, brevi tempore gravis armaturæ milites in octonos erant dispositi, et peltastæ ad utrumque cornu cursu se receperant. Locus vero is, qui Thracium adpellatur, ad struendam aciem quam pulcherrimus est, ab ædibus vacuus et campestris. Posteaquam arma rite disposita, militesque pacati erant, Xenophon convocat exercitum, et hac oratione usus est: « Vos quidem, milites, irasci, et existimare gravi vos, quippe fraude deceptos, injuria adfici, non miror. At iræ si obsequamur, et de Lacedæmoniis qui adsunt ob fraudem pernas sumamus, urbemque nihil culpandam diripiamus,

καὶ τὴν πόλιν τὴν οὐδὲν αἰτίαν διαρπάσωμεν, ἐνθυ-
μείσθε ἃ ἔσται ἐντεῦθεν. (26) Πολέμιοι μὲν ἐσόμεθα
ἀποδεδειγμένοι Λακεδαιμονίους καὶ τοῖς συμμάχοις.
Οἷος δ' ὁ πόλεμος ἂν γένοιτο εἰκάζειν δὴ πάρεστιν,
ἑωρακότας καὶ ἀναμνησθέντας τὰ νῦν δὴ γεγενημένα.
(27) Ἡμεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθομεν εἰς τὸν πόλεμον
τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους ἔχοντες
τρίηρεις τὰς μὲν ἐν θαλάττῃ τὰς δ' ἐν τοῖς νεωρίοις οὐκ
ἐλάττους τριακοσίων, ὑπαρχόντων δὲ πολλῶν χρημάτων
ἐν τῇ πόλει καὶ προσόδου οὐδης κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τε
τῶν ἐνδήμων καὶ ἐκ τῆς ὑπερορίας οὐ μείον χιλίων
ταλάντων ἄρχοντες δὲ τῶν νήσων ἀπασῶν καὶ ἐν τε
τῇ Ἀσίᾳ πολλὰς ἔχοντες πόλεις καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἄλ-
λας τε πολλὰς καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον ὅπου νῦν
ἔσμεν ἔχοντες, κατεπολεμήθημεν οὕτως ὥς πάντες ὑμεῖς
ἐπίστασθε. (28) Νῦν δὲ δὴ τί ἂν οἰόμεθα παθεῖν Λακε-
δαιμονίων μὲν καὶ τῶν Ἀχαιῶν συμμάχων ὑπαρχόντων,
Ἀθηναίων δὲ καὶ ὅσοι ἐκείνοις τότε ἦσαν σύμμαχοι
πάντων προσγεγενημένων, Τισσαφέρνους δὲ καὶ τῶν
ἐπὶ θαλάττῃ ἄλλων βαρβάρων πάντων πολεμίων ἡμῖν
ὄντων, πολεμιωτάτου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄνω βασιλέως; ὃν
ἤλθομεν ἀφαιρησόμενοι τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀποκτενοῦν-
τες, εἰ δυναίμεθα. Τούτων δὴ πάντων ὁμοῦ ὄντων
ἔστι τις οὕτως ἄφρων ὅστις οἶεται ἂν ἡμᾶς περιγενέ-
σθαι; (29) Μὴ πρὸς θεῶν μαινόμεθα μὴδ' αἰσχροῦς
ἀπολούμεθα πολέμιοι ὄντες καὶ ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς
ἡμετέροις αὐτῶν φίλοις τε καὶ οἰκείοις. Ἐν γὰρ ταῖς
πόλεσιν εἰσι πάντες ταῖς ἐφ' ἡμᾶς στρατευομέναις,
καὶ δικαίως, εἰ βάρβαρον μὲν πόλιν οὐδεμίαν ἠελή-
σαμεν καταστρεῖν, καὶ ταῦτα κρατοῦντες, Ἑλληνίδα
δὲ εἰς ἣν πρώτην πόλιν ἤλθομεν, ταύτην ἐξαλαπάξο-
μεν. (30) Ἐγὼ μὲν τοίνυν εὐχομαι πρὶν ταῦτα ἐπιδεῖν
ὑφ' ὧν γενόμενα μυριάς ἔμεγε κατὰ γῆν ὀργυῖας
γενέσθαι. Καὶ ὑμῖν δὲ συμβουλευέοι Ἑλληνας ὄντας
τοῖς τῶν Ἑλλήνων προεστηκόσι πειθόμενους πειρᾶσθαι
τῶν δικαίων τυγχάνειν. Ἐὰν δὲ οὐχὶ δύνῃσθε ταῦτα,
ἡμᾶς δεῖ ἀδικουμένους τῆς γοῦν Ἑλλάδος μὴ στέρε-
σθαι. (31) Καὶ νῦν μοι δοκεῖ πέμπσαντας Ἀναξίβιον
εἰπεῖν ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν βίαιον ποιήσαντες παρεληλύθα-
μεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἦν μὲν δυνώμεθα παρ' ὑμῶν
ἀγαθὸν τι εὐρίσκεισθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ ἐηλώσαντες ὅτι
οὐκ ἐξαπατῶμενοι ἀλλὰ πειθόμενοι ἐξερχόμεθα.

32. Ταῦτα ἔδοξε, καὶ πέμπουσιν Ἱερώνυμόν τε
Ἡλείον ἐροῦντα ταῦτα καὶ Εὐρύλοχον Ἀρκάδα καὶ Φι-
λήσιον Ἀχαιόν. Οἱ μὲν ταῦτα ᾗχοντο ἐροῦντες.

33. Ἐτι δὲ καθημένων τῶν στρατιωτῶν προσέρχεται
Κοιρατάδης Θηβαῖος, ὃς οὐ φεύγων τὴν Ἑλλάδα πε-
ριτῆει ἀλλὰ στρατηγῶν καὶ ἐπαγγελλόμενος εἰ τις ἡ πό-
λις ἢ ἔθνος στρατηγῶν δέοντο καὶ τότε προσελθόντων ἔλεγεν
ὅτι ἔτοιμος εἴη ἡγεῖσθαι αὐτοὺς εἰς τὸ Δέλτα καλούμε-
νον τῆς Θράκης, ἐνθα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ λήψονται ἔστε
δ' ἂν μολῶσιν, εἰς ἀφρονίαν παρέξειν ἐφ' ἣν καὶ σιτία καὶ
ποτά. (34) Ἀκούουσι ταῦτα οἱ στρατιῶται καὶ τὰ πα-
ρὰ Ἀναξίβιον ἅμα ἀπαγγελλόμενα ἀπεκρίνατο γὰρ ὅτι

quæ deinde sequutpra sint apud animos vestros expendite.
Hostes sane tum Lacedæmoniiis tum sociis eorum palam fa-
cti erimus: ac bellum quale futurum sit, jam iis licet con-
jicere, qui et viderunt et memoria repetunt ea, quæ non ita
pridem acciderunt. Nos utique Athenienses bellum adver-
sus Lacedæmonios eorumque socios suscepimus, cum in
mari alias, alias in navalibus triremes, non pauciores
trécents haberemus; cumque magna esset in arce nostra
pecuniæ copia, esset etiam reditus quotannis tam ex ur-
be quam de locis exteris, non minus mille talentorum;
iidemque insulis omnibus imperaremus, et urbes multas
in Asia teneremus, in Europa multas etiam alias, atque hoc
ipsum adeo Byzantium, ubi nunc sumus, teneremus: ita
tamen debellati sumus, uti nostis omnes. Jam vero quid nos
subituros existimamus, cum Lacedæmonii et Achæi societate
juncti sint, cum ad hos Athenienses etiam, et quotquot illis
tum erant societate conjuncti, accesserint omnes? cum Tis-
saphernes, ceterique barbari omnes maris adcolæ nobis ho-
stes sint, cum maxime hostili sit in nos animo rex ipse su-
terioris Asiæ? quem imperio spoliatum et, si potuissemus,
etiam interfectum venimus. His utique omnibus conjun-
ctis, ecquis tam demens est, qui nos superiores evasuros
existimet? Ne, per deos, insaniamus, neve turpiter peca-
mus, et patriæ quisque suæ, et amicis nostris propinquisque
hostes redditi. Nam in illis hi sunt omnes civitatibus, quæ
bellum nobis illaturæ sunt, ac jure sane, si nullam quidem
urbem barbaram, idque victoria potiti, voluerimus occu-
pare, Græcam vero, in quam primum venimus urbem, eam
vastaverimus. Equidem opto, priusquam hæc a vobis fa-
cta videam, me sane decies mille orgyias infra terram esse
detrusum. Vobis etiam id consilii dabo ut, cum Græci sitis,
salvo erga eos qui sunt Græcorum principes obsequio, jus
obtinere conemini. Quod si id obtinere non poteritis, hoc
tamen nobis, injuria licet adiciamur, curæ esse oportet,
ut ne Græcia saltem exulemus. Atque hoc tempore censeo
missis nuntiis Anaxibio significandum, non ut vi uteremur
ulla in urbem. hanc nos rediisse; sed si poterimus commodi
aliquid a vobis consequi, bene habet; sin minus, ut saltem
vobis ostenderemus nos non dolo deceptos, sed parendi stu-
dio excessisse. »

Hæc omnibus fieri placuit: atque adeo mittunt Hierony-
mum Eleum, qui hæc exponeret, et Eurylochum Arcadem,
et Philesium Achæum. Hi quidem hæc ut exponerent abiere.

Dum milites eodem adhuc loco manebant, Coeratades The-
banus ad eos accedit, qui non Græciæ exul hic illuc vaga-
batur, sed muneris imperatorii cupidus, et ultro se offerens,
si qua vel civitas vel natio ducis egeret: isque adeo ad eos
cum id temporis accessisset, paratum se esse aiebat ad de-
ducendum eos in locum Thraciæ, qui Delta adpellatur, ubi
multa bona essent nacturi: ac dum iter facerent, ipsis se
tum esculenta tum potulenta copiose suppeditaturum. Au-
diunt hæc milites, simulque ea quæ ab Anaxibio renuntia-

πειθομένοις αὐτοῖς οὐ μεταμελήσει, ἀλλὰ τοῖς τε οἰκοὶ τέλεσι ταῦτα ἀπαγγελεῖ καὶ αὐτὸς βουλευέσσοιτο περὶ αὐτῶν ὅτι δύναίτο ἀγαθόν. (35) Ἐκ τούτου οἱ στρατιῶται τὸν τε Κοιρατάδην δέχονται στρατηγὸν καὶ ἔξω τοῦ τείχους ἀπῆλθον. Ὁ δὲ Κοιρατάδης συντίθεται αὐτοῖς εἰς τὴν ὑστεραίαν παρέσσεσθαι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἔχων καὶ ἱερεῖα καὶ μάντιν καὶ σιτία καὶ ποτὰ τῇ στρατιᾷ. (36) Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον, ὁ Ἀναξίβιος ἐκλείσει τὰς πύλας καὶ ἐκῆρυσεν ὅστις ἂν ἄλλῳ ἔνδον ὦν τῶν στρατιωτῶν ὅτι πεπράσεται. (37) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κοιρατάδης μὲν ἔχων τὰ ἱερεῖα καὶ τὸν μάντιν ἦκε καὶ ἄλφιστα φέροντες εἰποντο αὐτῷ εἰκοσὶν ἄνδρες καὶ οἶνον ἄλλοι εἰκοσι καὶ ἐλαίων τρεῖς καὶ σχορόδων ἄνθρωπος ὅσον ἐδύνατο μέγιστον φορτίον καὶ ἄλλος κρομμύων. Ταῦτα δὲ καταθέμενος ὡς ἐπὶ δάσμευσιν ἔδυετο. (38) Ξενοφῶν δὲ μεταπεψφάμενος Κλέανδρον ἐκέλευε διαπραῖσαι ὅπως εἰς τὸ τεῖχος τε εἰσελθοὶ καὶ ἀποπλεύσαι ἐκ Βυζαντίου. (39) Ἐλθὼν δ' ὁ Κλέανδρος, Μάλα μόλις, ἔφη, διαπραῖξάμενος ἦκω· λέγειν γὰρ Ἀναξίβιον ὅτι οὐκ ἐπιτήδειον εἴη τοὺς μὲν στρατιώτας πλησίον εἶναι τοῦ τείχους, Ξενοφῶντα δὲ ἔνδον· τοὺς Βυζαντίους δὲ στασιάζειν καὶ πονηροὺς εἶναι πρὸς ἀλλήλους· ὁμοῦ δὲ εἰσέναι, ἔφη, ἐκέλευεν, εἰ μέλλοι σὺν αὐτῷ ἐκπλεῖν. (40) Ὁ μὲν δὴ Ξενοφῶν ἀσπασάμενος τοὺς στρατιώτας εἰσω τοῦ τείχους ἀπῆει σὺν Κλεάνδρῳ. Ὁ δὲ Κοιρατάδης τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐκ ἐκαλλιέρι οὐδὲ διεμέτρησεν οὐδὲν τοῖς στρατιώταις· τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ μὲν ἱερεῖα εἰσότηκει παρὰ τὸν βωμὸν καὶ Κοιρατάδης ἑσταφανωμένος ὡς θύσων· προσελθὼν δὲ Τιμασίῳ δ' Ἀρδανεύς καὶ Νέων δ' Ἀσιναιοὶ καὶ Κλεάνωρ δ' Ὀρχομένιος ἔλεγον Κοιρατάδῃ μὴ θύειν, ὡς οὐχ ἡγήσόμενον τῇ στρατιᾷ, εἰ μὴ δώσει τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δὲ κελεύει διαμετρεῖσθαι. (41) Ἐπεὶ δὲ πολλῶν ἐνέδει αὐτῷ ὥστε ἡμέρας σίτον ἐκάστω γενέσθαι τῶν στρατιωτῶν, ἀναλαβὼν τὰ ἱερεῖα ἀπῆει καὶ τὴν στρατηγίαν ἀπειπῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Νέων δὲ ὁ Ἀσιναιὸς καὶ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιὸς καὶ Φιλήσιος ὁ Ἀχαιὸς καὶ Ξανθικλῆς ὁ Ἀχαιὸς καὶ Τιμασίῳ δ' Ἀρδανεύς ἐπέμενον ἐπὶ τῇ στρατιᾷ, καὶ εἰς κώμας τῶν Θρακῶν προσελθόντες τὰς κατὰ Βυζάντιον ἑστρατοπεδεύοντο. (2) Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἑστασίαζον, Κλεάνωρ μὲν καὶ Φρυνίσκος πρὸς Σαύθην βουλόμενοι ἄγειν· ἐπειθε γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἔδωκε τῷ μὲν ἵππον, τῷ δὲ γυναῖκα· Νέων δὲ εἰς Χερρόνησον, οἴόμενος, εἰ ὑπὸ Λακεδαιμονίοις γένοιτο, παντὸς ἂν προσστάναι τοῦ στρατεύματος· Τιμασίῳ δὲ προῦθυμείτο πέραν εἰς τὴν Ἀσίαν πάλιν διαβῆναι, οἴόμενος ἂν οἴκαδε κατελθεῖν. (3) Καὶ οἱ στρατιῶται ταῦτα ἐβούλοντο. Διατριβομένου δὲ τοῦ χρόνου πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν τὰ ὅπλα ἀποδιδόμενοι κατὰ τοὺς χώρους ἀπέπλεον ὡς ἐδύναντο, οἱ δὲ καὶ [διδόντες τὰ ὅπλα κατὰ τοὺς χώρους]

bantur : is enim futurum respondit, ut ipsos obedientiae nequaquam poeniteret, sed haec se patriae magistratibus renuntiaturum, ipsumque eorum commodo quam posset optime consulturum. Tum Cœratadem milites ducem accipiunt, et extra muros abierunt. Et Cœratades iis constituit postridie se ad exercitum cum animantibus et vate, cum potulentis et esculentis in usum exercitus, adfuturum. Postquam vero excessissent urbe, portas clausit Anaxibius, et per præconem prædicavit fore ut, si quis militum deprehenderetur intus, venderetur. Postridie Cœratades cum animantibus et vate venit : atque eum viri sequebantur viginti, qui farinam, et viginti alii qui vinum, tres item qui olearum sarcinam quam potuere maximam gestabant, ac unus aliorum sarcinam, ceparum item alius, quam maximam potuit, portabat. Hæc ubi tanquam in singulos dividenda deponi jussisset, sacra facere instituit. At Xenophon cum ad se Cleandrum arcessisset, hortatur id sibi impetraret ut infra muros ingrederetur, et e Byzantio solveret. Cleander ubi rediisset, Ægre admodum, inquit, re impetrata venio : dicere enim aiebat Anaxibium minime commodum esse, milites hand procul a muris esse, Xenophontem intus ; Byzantios autem seditiose se gerere sibi invicem infestos esse : sed tamen, inquit, introire jussit, si quidem secum inde enavigare velit. Quare Xenophon, militibus salutatis, cum Cleandro intra muros ingressus est. At Cœratades primo quidem die hostiis cæsis non litavit, neque adeo quidquam militibus distribuit : postridie ad aram stabant victimæ, Cœratadesque corona redimitus, ut qui sacra facturus esset : at eum cum adisset Timasion Dardanius, Neon etiam Asinæus, et Cleanor Orchomenius, Cœratadi interdicebant ne sacrificaret, quippe qui exercitui præfuturus non esset, nisi commeatus dederit. Tum ille omnia certa mensura distribui jubet. Cum autem ei multa abessent, ut militum cuique unius duntaxat diei victus suppeteret, receptis animantibus abivit, abdicato etiam munere imperatorio.

CAPUT II.

Neon autem Asinæus, et Phryniscus Achæus, et Philæsius Achæus, et Xanthicles Achæus, et Timasion Dardanius apud exercitum permansere, progressique Thracum in vicos ad Byzantium versus sitos, castra sunt metati. Atque ibi tum duces inter se dissidebant, volentibus Cleanore ac Phrynisco ad Sauthen copias ducere (nam hos ille ut ita vellent adduxerat, cum uni equum utique dedisset, feminam alteri) ; Neone vero in Chersonesum ; quod futurum putaret ut, si in ditionem Lacedæmoniorum venissent, copiis universis ipsi præesset : at Timasion ulterius in Asiam rursus trajicere vehementer cupiebat, ratus hac se ratione in patriam redire posse. Milites etiam id fieri volebant. Dum autem terebatur tempus, ex militibus multi, armis per agros distractis, inde, uti sane poterant, partim navigabant ; partim [armis etiam per agros traditis] in oppida incolis immi-

εἰς τὰς πόλεις κατεμινύοντο. (4) Ἀναξίβιος δ' ἔχαιρε ταῦτα ἀκούων, διαφθειρόμενον τὸ στράτευμα· τούτων γὰρ γιγνομένων ὤτο μάλιστα χαρίζεσθαι Φαρναβάζω.

5. Ἀποπλέοντι δὲ Ἀναξίβιω ἐκ Βυζαντίου συναντᾷ Ἀρίσταρχος ἐν Κυζίκῳ διάδοχος Κλεάνδρῳ Βυζαντίου ἀρμοστής· ἐλέγετο δὲ ὅτι καὶ ναύαρχος διάδοχος Πῶλος ὅσον οὐ παρὲν ἦδη εἰς Ἑλλήσποντον. (6) Καὶ Ἀναξίβιος τῷ μὲν Ἀριστάρχῳ ἐπιστέλλει ὁπόσους ἂν εὖρῃ ἐν Βυζαντίῳ τῶν Κύρου στρατιωτῶν ὑπολειμμένους ἀποδόσθαι· ὁ δὲ Κλεάνδρος οὐδένα ἐπεπράκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς κείμενους ἐθεράπειεν οἰκτεῖρων καὶ ἀναγκάζων οἰκίᾳ δέχεσθαι· Ἀρίσταρχος δ' ἐπεὶ ἦλθε τάχιστα, οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων ἀπέδoto. (7) Ἀναξίβιος δὲ παραπλεύσας εἰς Πάριον πέμπει παρὰ Φαρναδάζον κατὰ τὰ συγκείμενα. Ὁ δ' ἐπεὶ ᾔσθετο Ἀριστάρχον τε ἦκοντα εἰς Βυζάντιον ἀρμοστήν καὶ Ἀναξίβιον οὐκέτι ναυαρχῶντα, Ἀναξίβιου μὲν ἡμέλησε, πρὸς Ἀρίσταρχον δὲ διεπράττετο τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ Κυρείου στρατεύματος ἄπερ καὶ πρὸς Ἀναξίβιον.

8. Ἐκ τούτου δ' Ἀναξίβιος καλέσας Ξενοφῶντα κελεύει πάσῃ τέχνῃ καὶ μηχανῇ πλεῦσαι ἐπὶ τὸ στράτευμα ὡς τάχιστα, καὶ συνέχειν τε αὐτὸ καὶ συναθροίζειν τῶν διεσπαρμένων ὡς ἂν πλείστους δύνῃται, καὶ παραγαγόντα εἰς τὴν Πέρινθον διαδιδάζειν εἰς τὴν Ἀσίαν ὅτι τάχιστα· καὶ δίδωσιν αὐτῷ τριακόντορον καὶ ἐπιστολὴν καὶ ἄνδρα συμπεμπει κελεύοντα τοὺς Περινθίους ὡς τάχιστα Ξενοφῶντα προπέμψαι τοῖς ἵπποις ἐπὶ τὸ στράτευμα. (9) Καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν διαπλεύσας ἀφικνεῖται ἐπὶ τὸ στράτευμα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐδέξαντο ἡδέως καὶ εὐθὺς εἶποντο ἄσμενοι ὡς διαβησόμενοι ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἀσίαν.

10. Ὁ δὲ Σεύθης ἀκούσας ἦκοντα πάλιν πέμψας πρὸς αὐτὸν κατὰ θάλατταν Μηδοσάδην ἰδεῖτο τὴν στρατιὰν ἄγειν πρὸς ἑαυτὸν, ὑπισχνούμενος αὐτῷ ὅτι ὤτο λέγων πείσειν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὅτι οὐδὲν οἶόν τε εἴη τούτων γενέσθαι. (11) Καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἀκούσας ὤχετο. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς Πέρινθον, Νέων μὲν ἀποσπάσας ἐστρατοπεδεύσαντο χωρὶς ἔχων ὡς ὀκτακοσίους ἀνθρώπους· τὸ δ' ἄλλο στράτευμα πᾶν ἐν τῷ αὐτῷ παρὰ τὸ τεῖχος τὸ Περινθίων ἦν.

12. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἔπραττε περὶ πλοίων, ὅπως ὅτι τάχιστα διαβαίεν. Ἐν δὲ τούτῳ ἀφικόμενος Ἀρίσταρχος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμοστής, ἔχων δύο τριήρεις, πεπεισμένος ὑπὸ Φαρναβάζου τοῖς τε ναυκλήροις ἀπέειπε μὴ διάγειν ἐλθὼν τε ἐπὶ τὸ στράτευμα τοῖς στρατιώταις εἶπε μὴ περαιοῦσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. (13) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔλεγεν ὅτι Ἀναξίβιος ἐκέλευσε καὶ ἐμὲ πρὸς τοῦτο ἐπεμψεν ἐνθάδε. Πάλιν δ' Ἀρίσταρχος ἔλεγεν, Ἀναξίβιος μὲν τοῖνον οὐκέτι ναύαρχος, ἐγὼ δὲ τῇδε ἀρμοστής· εἰ δὲ τίνα ὑμῶν λήψομαι ἐν τῇ θαλάττῃ, καταδύσω. (14) Ταῦτ' εἰπόντες ὤχετο εἰς τὸ τεῖχος. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ μεταπέμπεται τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς τοῦ στρατεύματος. Ἡδὴ δὲ ὄντων πρὸς

sti se recipiebant. Gaudebat autem Anaxibius, cum hæc audiret, nimirum copias dissipari : nam hæc cum ita fierent, Pharnabazo se maxime gratificari putabat.

At Anaxibio, quum e Byzantio navigasset, obviam venit apud Cyzicum Aristarchus, Cleandro successor constitutus ac Byzantii præfectus : aiebat autem Polum, qui in navarchi munus etiam successerat, tantum non ad Hellespontum jam adesse. Et Anaxibius Aristarchum jubet eos vendere Cyri milites, quotcumque in Byzantio relictos reperiret : Cleander certe neminem eorum vendiderat ; imo etiam ægros curaverat, cum miseraretur eos, et cives domo excipere cogeret : at Aristarchus quamprimum Byzantium venit, non pauciores quadringentis vendidit. Anaxibius autem in Parium cum navigasset, ad Pharnabazum mittit secundum pacta. Is vero ubi animadvertit Aristarchum præfectura auctum Byzantium venire, nec Anaxibium amplius navarchi fungi munere, Anaxibium sane neglexit, et cum Aristarcho de Cyri copiis ea ipsa transegit, quæ prius cum Anaxibio transegerat.

Ibi tum Anaxibius arcessito Xenophonte, hortatur eum ut omni artificio quam celerrime ad exercitum naviget, copiasque contineat, et ex his qui hinc inde sparsi erant quam possit plurimos colligat, eosque cum Perinthum deduxerit, in Asiam quam citissime transportet : ei dat etiam triginta remorum navem et epistolam, unaque virum cum eo mittit qui Perinthiis præciperet, ut Xenophontem equis quamprimum ad exercitum deducerent. Atque Xenophon navi transvectus venit ad exercitum ; militesque eum cum voluptate exceperunt, ac statim libenter sequebantur, utpote e Thracia in Asiam trajecturi.

At Seuthes posteaquam Xenophontem rursus venisse audiisset, misso ad eum per mare Medosade, rogabat ut ad se copias duceret ; cum simul ei promissa faceret, quibus factis se id persuasurum putabat. Ei respondit Xenophon eorum nihil fieri posse. Et is quidem his auditis abiit. Græci autem cum Perinthum pervenissent, Neon suis ab exercitu abstractis, castra seorsum habebat, cum octingentis fere hominibus : reliquæ copiæ omnes loco eodem propter Perinthiorum moenia erant constitutæ.

Secundum hæc de navigiis agebat Xenophon, uti quam celerrime trajicerent. Interea vero cum Aristarchus præfectus e Byzantio venisset, duabus cum triremibus, a Pharnabazo persuasus, nauclesis ne quemquam transporterent interdixit ; et ad exercitum profectus, militibus edixit, ne quis in Asiam trajiceret. At Xenophon aiebat Anaxibium id sibi mandasse ; meque adeo, inquit idem, hac de causa huc misit. Retulit autem ad hæc Aristarchus : Anaxibius non est navarchus, ego vero hoc in loco munere fungor præfecti : quod si quem vestrum cepero in mari, eum demergam. His dictis, in oppidum discessit. Postridie duces idem et cohortium in exercitu præfectos ad se arcessivit. Cumque jam prope ab oppido abessent, exponit quidam Xenophonti

τῷ τεύχει εξαγγέλλει τις τῷ Ξενοφῶντι ὅτι εἰ εἰσεῖσι, συλληφθήσεται καὶ ἡ αὐτοῦ τι πείσεται ἢ καὶ Φαρναβάζῳ παραδοθήσεται. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα τοὺς μὲν προπέμπεται, αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι θῆσαι τι βούλοιο. (15) Καὶ ἀπελθὼν ἐθύετο εἰ παρείεν αὐτῷ οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἀγειν τὸ στράτευμα. Ἐώρα γὰρ οὔτε διαβαίνειν ἀσφαλὲς ὃν τριήρεις ἔχοντος τοῦ κυλίσοντος, οὔτ' ἐπὶ Χερρόνησον ἐλθὼν κατακλεισθῆναι ἐβούλετο καὶ τὸ στράτευμα ἐν πολλῇ σπάνει πάντων γενέσθαι ἐνθα πείθεσθαι μὲν ἀνάγκη τῷ ἔχει ἄρμοστῇ, τῶν δὲ ἐπιτηδείων οὐδὲν ἐμελλεν ἔξειν τὸ στράτευμα.

16. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτ' εἶχεν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἤκοντες παρὰ τοῦ Ἀριστάρχου ἀπήγγελλον ὅτι νῦν μὲν ἀπείναι σπᾶς καλεῖται, τῆς δεξιᾶς δὲ ἔχειν· ἐνθα καὶ δὴλ' ἡ μάχην ἐδόκει ἢ ἐπιβουλῇ. (17) Ὁ οὖν Ξενοφῶν, ἐπεὶ ἐδόκει τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι αὐτῷ καὶ τῷ στρατεύματι ἀσφαλῶς πρὸς Σεύθην ἵεναι, παραλαβὼν Πολυκράτην τὸν Ἀθηναῖον λοχαγὸν καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν ἑκάστον ἀνδρὰ πλὴν παρὰ Νέωνος ᾧ ἕκαστος ἐπίστευεν ὥχρετο τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὸ Σεύθου στράτευμα ἐξήκοντα στάδια. (18) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιτυχάνει πυροῖς ἐρήμοις. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὥετο μετακεχωρηκέναι ποι τὸν Σεύθην· ἐπεὶ δὲ θυροῦ βου τε ἦσθετο καὶ σημαινόντων ἀλλήλοις τῶν περὶ Σεύθην, κατέμαθεν ὅτι τούτου ἕνεκα τὰ πυρὰ κακαυμένα εἴη τῷ Σεύθῃ πρὸ τῶν νυκτοφυλάκων ὅπως οἱ μὲν φύλακες μὴ ὀρῶντο ἐν τῷ σκοτεινῷ ὄντες μήτε ὀπίσσοι μήτε ὅπου εἶεν, οἱ δὲ προϊόντες μὴ λαμβάνοιεν ἀλλὰ διὰ τὸ φῶς καταφανεῖς εἶεν. (19) ἐπεὶ δὲ ἦσθετο, προπέμπει τὸν ἐρμηνεῖαν ὃν ἐτύγγανεν ἔχων, καὶ εἰπεῖν καλεῖται Σεύθῃ ὅτι Ξενοφῶν πάρεστι βουλόμενος συγγενέσθαι αὐτῷ. Οἱ δὲ ἤροντο εἰ ὁ Ἀθηναῖος ὁ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος. (20) Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν οὗτος εἶναι, ἀναπηδήσαντες ἐδίωκον· καὶ ὀλίγον ὕστερον παρήσαν πελτασταὶ ὅσον διακόσιοι, καὶ παραλαβόντες Ξενοφῶντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἦγον πρὸς Σεύθην. (21) Ὁ δ' ἦν ἐν τῷρσι μάλα φυλαττόμενος, καὶ ἵπποι περὶ αὐτὴν κύκλῳ ἐγκεχαλινωμένοι· διὰ γὰρ τὸν φόβον τὰς μὲν ἡμέρας ἐχίλου τοὺς ἵππους, τὰς δὲ νύκτας ἐγκεχαλινωμένοις ἐφυλάττετο. (22) Ἐλέγετο γὰρ καὶ πρόσθεν Τήρης ὁ τούτου πρόγονος ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ πολλὸν ἔχων στράτευμα ὑπὸ τούτων τῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἀπολέσαι καὶ τὰ σκευοφόρα ἀφαιρεθῆναι· ἦσαν δ' οὗτοι Θυνοὶ, πάντων λεγόμενοι εἶναι μάλιστα νυκτὸς πολεμικώτατοι.

23. Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν, ἐκέλευεν εἰσελθεῖν Ξενοφῶντα ἔχοντα δύο ὄως βούλοιο. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδον ἦσαν, ἡσπάζοντο μὲν πρῶτον ἀλλήλους καὶ κατὰ τὸν Θράκιον νόμον κέρατα οἶνου προϋπὶνον· παρῇν δὲ καὶ Μηδοσάδης τῷ Σεύθῃ, ὃς περ ἐπρέσβευεν αὐτῷ πάντοσε. (24) Ἐπειτα δὲ Ξενοφῶν ἤρχετο λέγειν, Ἐπεμψας πρὸς ἐμὲ, ὦ Σεύθῃ, εἰς Καλχηδόνα πρῶτον Μηδοσάδην τουτονί, δεόμενός μου συμπροθυμηθῆναι διαβῆναι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ὀπισθογυνομένός μοι, εἰ ταῦτα πράττειται, εὖ ποιήσιν, ὥς εἶπεν Μηδοσάδης οὗτος.

futurum ut, si introiret, comprehenderetur, et vel istic aliquid supplicii perferret, vel etiam Pharnabazo traderetur. Ille, hæc ubi audisset, eos quidem præcedere jubet, sese vero aiebat velle sacrum aliquid facere. Atque adeo cum discessisset, per exta quærebat permitterent sibi dii, id operam daret, ut ad Seuthen exercitum duceret: videbat enim neque tutum esse trajicere, cum is, qui prohibetur esset, triremes haberet; neque in Chersonesum profectus istic concludi volebat, et in magna rerum omnium penuria exercitum versari illic, ubi sane loci istius præfecto parere necesse foret, neque tamen magis commeatum quicquam habiturus esset exercitus.

Atque his quidem de rebus occupatus erat Xenophon: duces autem et cohortium præfecti, ab Aristarcho reversi, renuntiabant jussisse eum, nunc quidem ipsos abire, redire vero sub vesperam: ibi tum insidiæ magis etiam manifestæ esse videbantur. Itaque Xenophon, ubi exta felicia esse videbantur, atque adeo tum sibi tum exercitui tutam ad Seuthen profectionem polliceri, adsumpto Polycrate Atheniensi cohortis præfecto, et abs quovis duce (præterquam abs Neone) viro, cui quisque fidebat, noctu ad Seuthæ exercitum contendit, sexaginta qui stadia aberat. Cumque ab iis prope abessent, ignes quosdam desertos offendit: atque adeo primum Seuthen aliquo secessisse arbitrabatur. Verum ubi tumultum sentiebat, militesque Seuthæ sibi invicem omnia significantes, intellexit ea de causa Seuthen ignes ante nocturnos excubitores accendisse, ut ne conspicerentur excubitores tenebris utique tecti, nec quanto numero nec quo loco essent; at illi contra, qui accederent, ut minime laterent, sed per ignium lucem essent conspicui: id ubi animadvertit, quem forte tunc habebat interpretem, præmittit, ac dicere Seuthæ jubet, adesce Xenophontem, qui cupiat ipsum convenire. Interrogabant illi, num is sit Atheniensis illo, de Græcorum exercitu. Illum ipsum esse cum dixisset, exultantes ad Seuthen properabant: atque paulo post peltastæ circiter ducenti aderant, adsumptumque Xenophontem cum suis ad Seuthen ducebant. Erat in in turri quadam, ubi sibi valde cavebat, equique eam frenati undique circumstantes, ut ne metu equos interdiu pascebat, noctu frenatis ad custodiam utebatur: etenim ferebatur antehac etiam Teres, hujus progenitor, magnas in hac ipsa regione copias habens, earum complures ab his ipsis viris casas amisisse, impedimentisque fuisse exutus: hi autem erant Thyni, qui noctu maxime omnium esse bellicosissimi dicebantur.

Cum jam propius accessissent, jussit Seuthes Xenophontem cum duobus, quos vellet, ingredi. Postquam ingressi essent, primum se mutuo salutabant, ac more Thracio vini cornua sibi propinabant: aderat autem Seuthæ Medosades quoque, qui ab eo legatus quoquoque mitti solebat. Deinde Xenophon his uti verbis capit: Medosadem hunc, Seuthe, primum Chalcedonem ad me misisti, me rogans id operam studiose una tecum darem, ut exercitus noster ex Asia trajiceret; addita etiam hac pollicitatione, te, si id facerem, gratiam relaturum, uti quidem Medosades hic aiebat.

(26) Ταῦτα εἰπὼν ἐπήρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἀληθῆ ταῦτ' εἴη. Ὁ δ' ἔφη. Αὖθις ἦλθε Μηδοσάδης οὗτος, ἐπεὶ ἐγὼ διέβην πάλιν ἐπὶ τὸ στράτευμα ἐκ Παρίου, ὑπισχνόμενος, εἰ ἀγοίμι τὸ στράτευμα πρὸς σέ, τὰλλα σέ σε φίλῳ μοι χρήσεσθαι καὶ ἀδελφῷ καὶ τὰ ἐπὶ θαλάττῃ μοι χωρία ὧν σὺ κρατεῖς ἔσεσθαι παρὰ σοῦ.

(28) Ἐπὶ τούτοις πάλιν ἐπήρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἔλεγε ταῦτα. Ὁ δὲ συνέφη καὶ ταῦτα. Ἴθι νῦν, ἔφη, ἀφήγησαι τούτῳ τί σοι ἀπεκρινάμην ἐν Καλχηδόνι πρῶτον.

(27) Ἀπεκρίνω ὅτι τὸ στράτευμα διαβήσοιτο εἰς Βυζάντιον καὶ οὐδὲν τούτου ἔνεκα δέοι τελεῖν οὔτε σοὶ οὔτε ἄλλῳ· αὐτὸς δὲ ἐπεὶ διαβαίης, ἀπείναι ἔφησθα· καὶ ἐγένετο οὕτως ὥσπερ σὺ ἔλεγες. (28) Τί γὰρ ἔλεγον, ἔφη, ὅτε κατὰ Σηλυβρίαν ἀφίκου; Οὐκ ἐφησθα οἷόν τε εἶναι, ἀλλ' εἰ Πέρρινον ἐλθόντας διαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (29) Νῦν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάρεμι καὶ ἐγὼ καὶ οὗτος Φρυνίσκος εἰς τῶν στρατηγῶν καὶ Πολυκράτης οὗτος εἰς τῶν λοχαγῶν, καὶ ἔξω εἰσὶν ἀπὸ τῶν στρατηγῶν ὁ πιστότατος ἐκάστῳ πλὴν Νέωνος τοῦ Λακωνικοῦ. (30) Εἰ οὖν βούλει πιστοτέραν εἶναι τὴν πράξιν, καὶ ἐκείνους κάλεσαι. Τὰ δὲ ὅπλα σὺ ἐλθὼν εἰπέ, ὦ Πολύκρατες, ὅτι ἐγὼ κελεύω καταλιπεῖν, καὶ αὐτὸς ἐκεῖ καταλιπὼν τὴν μάχαιραν εἰσθαι.

31. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης εἶπεν ὅτι οὐδενὶ ἂν ἀπιστήσκειν Ἀθηναίων· καὶ γὰρ ὅτι συγγενεῖς εἶεν εἰδέναι καὶ φίλους εὐνοὺς ἐφηνομίζειν. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεὶ εἰς-ἦλθον οὓς ἔδει, πρῶτον Ξενοφῶν ἐπήρετο Σεύθην, ὅτι δέοιτο χρῆσθαι τῇ στρατιᾷ. Ὁ δὲ εἶπεν ὧδε. (32) Μαῖσάδης ἦν πατὴρ μοι, ἐκείνου δὲ ἦν ἀρχὴ Μελανδίται καὶ Θυνοὶ καὶ Τρανίφαι. Ἐκ ταύτης οὖν τῆς χώρας, ἐπεὶ τὰ Ὀδρυσῶν πράγματα ἐνόσησεν, ἐκπεσὼν ὁ πατὴρ αὐτὸς μὲν ἀποθνήσκει νόσῳ, ἐγὼ δ' ἔξετραφην ὀφραὺς παρὰ Μηδόκῳ τῷ νῦν βασιλεῖ. (33) Ἐπεὶ δὲ νεανίσκος ἐγενόμην, οὐκ ἐδυνάμην ζῆν εἰς ἄλλοτριαν τράπεζαν ἀποβλέπων· καὶ ἐκαθεζόμεν ἐνδὲρριος αὐτῷ ἰκέτης δοῦναί μοι ὁπόσους δυνατὸς εἴη ἄνδρας, ὅπως καὶ τοὺς ἐκβαλόντας ἡμᾶς εἴ τι δυνάμην κακὸν ποιοῖην καὶ ζῶν μὴ εἰς τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἀποβλέπων ὥσπερ κύων.

(34) Ἐκ τούτου μοι δίδωσι τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους οὓς ὑμεῖς ὄψεσθε ἐπειδὴν ἡμέρα γένηται. Καὶ νῦν ἐγὼ ζῶ τούτους ἔχων, ληϊζόμενος τὴν ἑμαυτοῦ πατρίαν χώραν. Εἰ δέ μοι ὑμεῖς παραγένοισθε, οἶμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς βαδῶς ἀπολαβεῖν τὴν ἀρχήν. Ταῦτ' ἐστὶν ἃ ἐγὼ ὑμῶν δέομαι.

35. Τί ἂν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, σὺ δύναιο, εἰ ἔλθοιμεν, τῇ τε στρατιᾷ δίδοναι καὶ τοῖς λοχαγοῖς καὶ τοῖς στρατηγοῖς; λέξον, ἵνα οὗτοι ἀπαγγέλλωσιν. (36) Ὁ δ' ὑπέσχετο τῷ μὲν στρατιώτῃ κυζικηνόν, τῷ δὲ λοχαγῷ διμοιρίαν, τῷ δὲ στρατηγῷ τετραμοιρίαν, καὶ γῆν ὁπόσῃν ἂν βούλωνται καὶ ζεύγη καὶ χωρίον ἐπὶ θαλάττῃ τετελιχιμένον. (37) Ἐὰν δὲ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ταῦτα πειρώμενοι μὴ διαπραξώμεν, ἀλλὰ τις φόβος ἀπὸ Λακεδαιμονίων ᾗ, δέξῃ εἰς τὴν σεαυτοῦ ἐάν τις ἀπείναι βούληται παρὰ σέ; (38) Ὁ δ' εἶπε, Καὶ ἀδελφοῦς γε ποιή-

Hæc fatus, Medosadem interrogabat num ex veritate hæc proferret. Ille vera esse dixit. Rursus, inquit Xenophon, Medosades hic ad me venit, posteaquam e Pario ad exercitum iterum trajeci, simulque pollicitus est, si copias Græcos ad te ducerem, cum aliis in rebus te pro amico et fratre me habiturum, tum ad mare sita oppida, quæ tua sunt in potestate, mihi a te data fore. Tum rursus Medosadem interrogabat num hæc dixisset. Ille vero et hæc ita esse concedebat. Age jam, inquit Xenophon, huic narrato, quid apud Chalcædonom tibi responderim. Primum, ait, respondisti in Byzantium trajecturas copias, nec opus esse vel tibi vel cuivis alii quidquam hujus rei causa penderet aliquis; teque ipsum, quamprimum trajecisses, ab exercitu discessurum aiebas: atque ita sane, uti tu dicebas, evenit. At enim, aiebat Xenophon, quid dicebam, cum Selybriam ad me per veniebas? Negabas fieri posse, sed ad Perinthum profectos in Asiam trajicere debere. Enimvero, inquit Xenophon, jam et ipse adsum et mecum una Phryniscus hic, ducum unus, et Polycrates hic cohortium præfectorum unus: sunt foris etiam a ducibus missi eorum cuique fidelissimi, præterquam a Neone Laconico. Quare si rem majori fide vis agi, fac ut et illi arcessantur. Tu vero, Polycrates, ad eos proficiscere dicitoque me hortari, ut arma foris relinquant; ac ipse gladio illic relicto ingredere.

Hæc cum Seuthes audiisset, nulli se dixit Atheniensi diffidere: etenim scire se aiebat eos esse sibi cognatos, atque adeo amicos eos benevolos esse existimare. Secundum hæc ubi ii, quos oportebat, ingressi fuerant, primum Seuthen interrogabat Xenophon, quam ad rem exercitus uti opera cuperet. In hunc autem ille modum loquutus est: Mæsadæ mihi pater fuit, ac sub illius imperio erant Melanditæ, et Thyni, et Tranipæ. Ex hac tandem regione, cum res Odrysarum laborarent, exactus pater, morbo ille quidem interiit: atque ego parente orbis apud Medocum, qui nunc rerum potitur, educatus sum. Posteaquam adolevi, non potui sic vivere, ut alienam ad mensam usque respicerem: atque adeo in sella sededam ei supplex ut mihi daret quot posset viros, quo et eis, qui nos ejecerant, si quod possem, incommodum ferrem, neque ita viverem ut, tanquam canis, ad ipsius mensam semper respicerem. Tum ille mihi et viros dedit et equos, quos, ubi dies illuxerit, vos videbitis. Atque adeo jam cum his ita vivo, ut e regione mea patria mihi prædæ sint agenda. Quod si ad me vos accesseritis, facile me diis juvantibus imperium recuperaturum arbitror. Hæc sunt, quæ a vobis ego peto.

Quid ergo tu, inquit Xenophon, exercitui et præfectis cohortium et ducibus dare possis, si ad te veniamus? exponito, ut id hi ceteris renuntient. Et ille militi Cyzicenum pollicebatur, cohortis præfecto duplum, duci quadruplum; et agri quantum vellent, et boum juga, et oppidum munitum ad mare situm. Quod si, ait Xenophon, hæc ita molientes non perficiamus, sed metus quidam nobis a Lacedæmonii sit injectus, tuamne in regionem nostram aliquem admittes, qui ad te conferre se velit? Aiebat is, Et fratres

σομαι καὶ ἐνδιφρούς καὶ κοινωνοὺς ἀπάντων ὧν ἂν δυ-
νώμεθα κτᾶσθαι. Σὺ δὲ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγάτηρα
δώσω καὶ εἴ-τις σοὶ ἐστὶ θυγάτηρ, ὧν ἴσομαι Θρακίῳ
νόμῳ, καὶ Βισάνθην οἰκῇσιν δώσω, ὅπερ ἐμοὶ κάλλι-
στον χωρίον ἐστὶ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες ταῦτα καὶ δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες
ἀπῆλθον· καὶ πρὸ ἡμέρας ἐγένοντο ἐπὶ τῷ στρατο-
πέδῳ καὶ ἀπήγγειλαν ἕκαστοι τοῖς πέμψασιν. (2) Ἐπεὶ
δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ὁ μὲν Ἀριστάρχος πάλιν ἐκάλει τοὺς
στρατηγούς καὶ λοχαγούς· τοῖς δ' ἔδοξε τὴν μὲν πρὸς
Ἀριστάρχον ὁδὸν εἶσαι, τὸ δὲ στράτευμα συγκαλέσαι.
Καὶ συνῆλθον πάντες πλην οἱ Νέωνος· οὗτοι δὲ ἀπει-
χον ὅς δέκα στάδια. (3) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, ἀναστὰς
Ξενοφῶν εἶπε τάδε. Ἄνδρες, διαπλεῖν μὲν ἐνθα βου-
λόμεθα Ἀριστάρχος τριήρεις ἔχων κωλύει, ὥστε εἰς
πλοῖα οὐκ ἀσφαλὲς ἐμβαίνειν· οὗτος δὲ ὁ αὐτὸς κελεύει
εἰς Χερρόνησον βία διὰ τοῦ ἱεροῦ ὁρους πορεύεσθαι· ἣν
δὲ κρατήσαντες τούτου ἐκείσε ἔλθωμεν, οὔτε πωλήσειν
ἐτι ὑμᾶς φησὶν ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ, οὔτε ἐξαπατήσεσθαι
ἐτι ὑμᾶς, ἀλλὰ λήψεσθαι μισθόν, οὔτε περιόψεσθαι ἐτι
ὥσπερ νυνὶ δεομένους τῶν ἐπιτηδείων. (4) Οὗτος μὲν
ταῦτα λέγει· Σεύθης δὲ φησὶν, ἂν πρὸς ἐκεῖνον ἴητε, εὖ
ποιήσειν ὑμᾶς. Νῦν οὖν σκέψασθε πότερον ἐνθάδε
μένοντες τοῦτο βουλεύσεσθε ἢ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἐπανελ-
θόντες. (5) Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ, ἐπεὶ ἐνθάδε οὔτε ἀργύριον
ἔχομεν ὥστε ἀγοράζειν οὔτε ἀνευ ἀργυρίου ἑῶσι λαμβάνειν
τὰ ἐπιτήδεια, ἐπανελθόντας εἰς τὰς κώμας θέναι οἱ ἥττους
ἑῶσι λαμβάνειν, ἐκεῖ ἔχοντας τὰ ἐπιτήδεια ἀκούοντας
δ,τι τις ὑμῶν δεῖται αἰρεῖσθαι δ,τι ἂν ὑμῖν δοκῇ κρά-
τιστον εἶναι. (6) Καὶ ὅτω, ἔφη, ταῦτα δοκεῖ, ἀράτω
τὴν χεῖρα. Ἄνετειναν ἅπαντες. Ἀπίνοντες τοίνυν,
ἔφη, συσχευάσεσθε, καὶ ἐπειδὴν παραγγέλλῃ τις, ἐπισθε
τῷ ἡγουμένῳ.

7. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἡγήτο, οἱ δ' εἴποντο.
Νέων δὲ καὶ παρ' Ἀριστάρχου ἄλλοι ἐπειθὸν ἀποτρέ-
πεσθαι· οἱ δ' οὐχ ὑπήκουον. Ἐπεὶ δ' ὅσον τριάκοντα
σταδίους προελήλυθεσαν, ἀπαντᾷ Σεύθης. Καὶ ὁ
Ξενοφῶν ἰδὼν αὐτὸν προσελάσαι ἐκέλευσεν, ὅπως δτι
πλείστων ἀκούοντων εἴποι αὐτῷ ἂ ἐδόκει συμφέρειν.
(8) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, εἶπε Ξενοφῶν, Ἡμεῖς πορευό-
μεθα ὅπου μέλλει ἔξαι τὸ στράτευμα τροφήν· ἐκεῖ δ'
ἀκούοντες καὶ σοὺ καὶ τῶν τοῦ Λακωνικοῦ αἰρησόμεθα
ἢ ἂν κράτιστα δοκῇ εἶναι. Ἦν οὖν ἡμῖν ἡγήσῃ ὅπου
πλείστα ἐστὶν ἐπιτήδεια, ὑπὸ σοῦ νομοιοῦμεν ἐξενίσθαι.
(9) Καὶ ὁ Σεύθης ἔφη, Ἀλλὰ οἶδα κώμας πολλὰς ἀθρό-
α καὶ πάντα ἐχούσας τὰ ἐπιτήδεια ἀπεχούσας ἡμῶν
ὅσον διελθόντες ἂν ἡδέως ἀριστῶντες. (10) Ἦγού τοί-
νυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Ἐπεὶ δ' ἀφίκοντο εἰς αὐτάς τῆς
δείλης, συνῆλθον οἱ στρατιῶται, καὶ εἶπε Σεύθης
τοιαύδε. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, δέομαι ὑμῶν στρατεύεσθαι

sane eos faciam, et sellarum compotes, et participes omni-
um, quæ parare potuerimus. Tibi vero, Xenophon, etiam
filiam dabo, ac si tibi filia est, eam more Thracio emam;
atque Bisanthem dabo ubi habitet, quod mihi oppidum eo-
rum omnium quæ ad mare sita sunt pulcherrimum est.

CAPUT III.

Hæc cum audiissent, dextrasque dedissent et vicissim ac-
cepissent, discesserunt, ac ante diem exortum ad castra ve-
nerunt, et rem singuli, uti gesta erat, iis narrabant, a qui-
bus missi fuerant. Ubi vero illuxit dies, Aristarchus iterum
duces et cohortium præfectos ad se vocabat: his visum est
ad Aristarchum non esse eundum, sed exercitum esse con-
vocandum. Atque adeo convenerunt omnes, præterquam
Neonis copię; hæc autem decem fere stadia ab illis aberant.
Posteaquam convenissent, Xenophon surgens hac oratione
usus est: « Quominus, viri, eo navigemus quo volumus,
Aristarchus hic, a triremibus instructus, vetat: adeo ut tu-
tum non sit navigia conscendere: is vero ipse nos per mon-
tem sacrum in Chersonesum vi penetrare jubet: quod si
hoc superato illuc veniamus, nec jam se vos amplius vendi-
turum ait, uti apud Byzantium fecerat, nec vos amplius cir-
cumventurum, sed stipendium potius accepturos vos: nec
amplius se vos neglecturum, uti nunc, dum commeatu ege-
tis. Hæc ille dicit; at Seuthes, si ad ipsum vos conferatis,
se vobis commodaturum ait. Nunc igitur considerate utrum
hic manere ac de hoc deliberare velitis, an ad loca ubi com-
meatus haberi poterit reversi. Ipse certe quidem censeo,
cum hic neque pecuniam habeamus, qua quid emamus, ne-
que sine pecunia commeatum sumere nos sinant, ut in vi-
cos regressi, unde cum victi sumere nos sinant, et ibi com-
meatum parantes, atque audientes quam ad rem vestra uter-
que indigeat opera, deligamus quod vobis optimum esse vide-
bitur. Et cui vestrum hæc probantur, is manum tollat. »
Sustulerunt omnes. « Abite igitur, inquit, et sarcinis colle-
ctis ad iter vosmet parate; cumque denuntiaverit aliquis, du-
cem sequimini. »

Postea Xenophon ducem se præbuit, eumque sequeban-
tur illi. At Neon aliique ab Aristarcho missi regressum
suadebant; quibus illi non auscultabant. Cumque ad tri-
ginta stadia processissent, Seuthes eis occurrit. Et Xeno-
phon eum conspicatus, ad se adequitaret hortatus est, ut
ipsi quamplurimis audientibus ea diceret, quæ ex re fore
viderentur. Cum accessisset, Xenophon ita loquutus est:
Nos eo pergimus, ubi exercitus nactus est alimenta: ibi
et te et Laconici nuntiis auditis, quæ optima videbuntur
esse deligemus. Quare si pos eo duces, ubi plurimus est
commeatus, hospitio nos abs te arbitrabimur excipi. Et
Seuthes, Novi vero, inquit, multos vicos confertos, copia-
que rerum omnium abundantes, qui tanto a nobis spatio
distant, quanto confecto jucunde pransuri sitis. Ducito
igitur, inquit Xenophon. Cumque tempore pomeridiano ad
eos pervenissent, convenerunt milites et hujusmodi orationem
habuit Seuthes: Ego, viri, a vobis peto ut mecum expedi-

σὺν ἐμοί, καὶ ὑπισχνοῦμαι ὑμῖν δώσειν τοῖς στρατιώταις κυζικηνὸν, λοχαγοῖς δὲ καὶ στρατηγοῖς τὰ νομιζόμενα· ἔξω δὲ τούτων τὸν ἄξιον τιμήσω. Σίτα δὲ καὶ ποτὰ ὥσπερ καὶ νῦν ἐκ τῆς χώρας λαμβάνοντες ἔχετε· ὅποσα δ' ἂν ἀλίσκῃται ἀξιώσω αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα ταῦτα διατιθέμενος ὑμῖν τὸν μισθὸν πορίζω. (11) Καὶ τὰ μὲν φεύγοντα καὶ ἀποδιδράσκοντα ἡμεῖς ἱκανοὶ ἐσόμεθα διώκειν καὶ μαστεύειν· ἂν δὲ τις ἀντιστῇται, σὺν ὑμῖν πειρασόμεθα χειροῦσθαι. (12) Ἐπήρετο ὁ Ξενοφῶν, Πόσον δὲ ἀπὸ θαλάττης ἀξιώσεις συνέπεσθαι σοι τὸ στρατεύμα; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐδαμῇ πλείον ἐπὶ τὰ ἡμερῶν, μείον δὲ πολλαχῇ.

13. Μετὰ ταῦτα ἐδίδото λέγειν τῷ βουλομένῳ καὶ ἄλλοι πολλοὶ κατὰ ταῦτα ὅτι παντὸς ἀξία λέγοι Σεύθης· χειμῶν γὰρ εἴη καὶ οὔτε οἰκαδε ἀποπλεῖν τῷ τοῦτο βουλομένῳ δυνατόν εἴη, διαγενέσθαι τε ἐν φιλίᾳ οὐχ ὄν· τ' εἴη, εἰ δέοι ὠνούμενους ζῆν, ἐν δὲ τῇ πολεμίᾳ διατρίβειν καὶ τρέφεσθαι ἀσφαλέστερον μετὰ Σεύθου ἢ μόνους ὄντων ἀγαθῶν τοσούτων· εἰ δὲ μισθὸν προσλήψοιντο, εὐρημα ἐδόκει εἶναι. (14) Ἐπὶ τούτοις εἶπε Ξενοφῶν, Εἴ τις ἀντιλέγει, λεγέτω· εἰ δὲ μὴ, ἐπιψηφίζετω ταῦτα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, ἐπεψήφισε, καὶ ἔδοξε ταῦτα. Εὐθὺς δὲ Σεύθῃ εἶπε ταῦτα, ὅτι συστρατεύσονται αὐτῷ.

15. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐσκήνησαν, στρατηγοὺς δὲ καὶ λοχαγοὺς ἐπὶ δεῖπνον Σεύθης ἐκάλεσε, πλησίον κώμην ἔχων. (16) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ θύραις ἦσαν ὡς ἐπὶ δεῖπνον παριόντες, ἦν τις Ἡρακλείδης Μαρωνίτης· οὗτος προσῶν ἐνὶ ἐκάστῳ οὐστinas ᾤετο ἔχειν τι δοῦναι Σεύθῃ, πρῶτον μὲν πρὸς Παριανούς τινας, οἱ παρῆσαν φίλαν διαπραξόμενοι πρὸς Μήδοκον τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ δῶρα ἀγοντες αὐτῷ τε καὶ τῇ γυναικί, ἔλεγεν ὅτι Μήδοκος μὲν ἄνω εἴη δώδεκα ἡμερῶν ἀπὸ θαλάττης ὁδόν, Σεύθης δ' ἐπεὶ τὸ στρατεύμα τοῦτο εἰληφεν, ἄρχων ἔσοιτο ἐπὶ θαλάττῃ. (17) Γείτων οὖν ὧν ἱκανώτατος ἔσται ὑμᾶς καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιῶν. Ἦν οὖν σωφρονῆτε, τούτῳ δώσετε ὅ, τι ἄγετε· καὶ ἄμεινον ὑμῖν διακίεσθαι ἢ ἐὰν Μήδοκῳ τῷ πρόσω οἰκοῦντι δῶτε. (18) Τούτους μὲν οὕτως ἐπέειθεν. Αὐθις δὲ Τιμασίῳνι τῷ Δαρδανεὶ προσελθόν, ἐπεὶ ἤκουσεν αὐτῷ εἶναι καὶ ἐκπώματα καὶ τάπηδας βαρβαρικὰς, ἔλεγεν ὅτι νομιζοίτο ὅποτε ἐπὶ δεῖπνον καλέσαιο Σεύθης δωρεῖσθαι αὐτῷ τοὺς κληθέντας. Οὗτος δ' ἦν μέγας ἐνθάδε γένηται, ἱκανὸς ἔσται σε καὶ οἰκαδε καταγαγεῖν καὶ ἐνθάδε πλούσιον ποιῆσαι. (19) Τοιαῦτα προῦνᾶτο ἐκάστῳ προσῶν. Προελθὼν δὲ καὶ Ξενοφῶντι ἔλεγε, Σὺ καὶ πολὺς μεγίστης εἰ καὶ παρὰ Σεύθῃ τὸ σὺν ὄνομα μέγιστόν ἐστι, καὶ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ ἴσως ἀξιώσεις καὶ τεῖχῃ λαμβάνειν, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τῶν ὑμετέρων ἔλαβον, καὶ χώραν ἄξιον οὖν σοι καὶ μεγαλοπρεπέστατα τιμῆσαι Σεύθῃ. (20) Εὐνοὺς δὲ σοι ὧν παραινῶ· εὖ οἶδα γὰρ ὅτι ὅσῳ ἂν μείζω τούτῳ δωρήσῃ, τοσούτῳ μείζω ὑπὸ τούτου ἀγαθὰ πείσῃ. Ἀκούων

tionem suscipiatis; atque adeo menstruum stipendium vobis Cyzicenum me daturum polliceor, cohortiumque praefectis et ducibus quae his dari consueverunt: praeter haec, dignum praemiis ornabo: esculenta vero et potulenta de hoc agro. uti modo, sumpta vobis suppetent: quae autem capta fuerint, ea ut ipse obtineam aequum censebo, quo iis venditis stipendium vobis suppeditem. Ac nos quidem terga dantes et aufugientes persequi poterimus et investigare; quod si quis resistat, eum vestra ope nostram in potestatem redigere conabimur. Ibi tum Xenophon interrogabat, Quam longe a mari ut te sequatur exercitus aequum censebis? Respondit ille, Nusquam longius septem dierum itinere, ac saepe minus.

Secundum haec cuique facta, qui quidem vellet, dicendi potestas. Atque multi pariter dixerunt, Seuthen quantivis aestimanda proponere: hiemem enim adesse, neque domum navigare, qui vellet, posse: neque fieri posse ut in amicorum regione permanerent, iis si vivendum sit quae coement: at in hostili agro commorari eos et alii posse tutius cum Seuthe, quam si soli sint, iisdem se offerentibus commodis: si insuper stipendium acciperent, lucri id loco fore videbatur. Post haec Xenophon, Si quis, ait, quidquam velit contradicere, proferat: sin autem, in suffragia aliquis vos de hoc mittat. Cum nemo contradiceret, in suffragia misit, atque decretum de his factum est. Statimque Seuthae haec narrat Xenophon, velle eos una cum ipso expeditionem suscipere.

Post haec alii quidem secundum ordines suos tabernacula posuerunt: duces vero et praefectos cohortium ad coenam invitavit Seuthes, qui tum vicum, qui prope aberat, tenebat. Et cum jam ad portas adessent, tanquam ad coenam ingressuri, Heraclides quidam ibi erat Maronites: is singulos adgressus, quos habere arbitraretur, Seuthae quod donarent, primum quidem Parianos quosdam, qui amicitiae cum Odrysarum rege Medoco ineundae causa venerant, ac tum ipsi tum uxori ejus munera adferebant, dicebat Medocum esse in regione superiori, quae duodecim dierum itinere a mari abesset; Seuthen, posteaquam copias has acceperit, regioni ad mare pertinenti imperaturum: finitimus igitur cum fuerit, vobis et prodesse et obesse plurimum poterit: quapropter si sapitis, huic dabitis quidquid adfertis: atque aptius certe in rem vestram collocabitur, quam si Medoco procul hinc habitanti donetis. Atque iis hoc ita persuasit. Deinde ad Timasionem Dardanium cum accessisset, quod audierat eum habere tum pocula tum tapetes barbaricos, in more esse aiebat, ut si quando ad coenam aliquos vocet Seuthes, vocati munera quaedam ipsi donent: is autem si magnus hic fuerit, vel restituere te in patriam, vel hic locupletem facere poterit. Hujusmodi eos adfatu ambiebat, singulos adgressus. Ad Xenophontem quoque cum accessisset, Tu et maxima, inquit, ex urbe ortus es, et nomen tuum apud Seuthen maximum est: fortassis etiam hac in regione tum oppida voles tum agrum obtinere, quemadmodum et alii vestrum obtinuerunt: quamobrem te dignum fuerit, magnificentissimis muneribus Seuthen ornare. Hoc certe tibi consilii do, ut qui sim erga te benevolus: novi enim futurum ut quanto ampliora tu huic munera donaveris, tanto amplioribus ipse ab hoc beneficiis adficiare. Haec cum audivisset Xenophon, haesitabat: nec enim,

ταῦτα Ξενοφῶν ἠπόρει· οὐ γὰρ διαδεβήκει ἔχων ἐκ Παρίου εἰ μὴ παῖδα καὶ ὄσον ἐρῶδιον.

21. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δειπνον τῶν τε Θρακῶν οἱ κράτιστοι τῶν παρόντων καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰ τὴν πρεσβεία παρῆν ἀπὸ πόλεως, τὸ δειπνον μὲν ἦν καθήμενοι κύκλῳ· ἔπειτα δὲ τρίποδες εἰσνήχθησαν πᾶσιν· οὗτοι δ' ἦσαν κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων, καὶ ἄρτοι ζυμίται μεγάλοι προσπεπονημένοι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. (22) Μάλιστα δ' αἱ τράπεζαι κατὰ τοὺς ξένους αἰεὶ ἐτίθεντο· νόμος γὰρ ἦν. Καὶ πρῶτος τοῦτο ἐποίει Σεύθης ἀνελόμενος τοὺς ἑαυτῷ παρακειμένους ἄρτους διέκλα κατὰ μικρὸν καὶ διεβρίπει οἷς αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τὰ κρέα ὡσαύτως, ὅσον μόνον γούσσασθαι ἑαυτῷ καταλιπών. (23) Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ ταῦτα ἐποιοῦν καὶ οὐδ' αἱ τράπεζαι ἔκειντο. Ἀρχὰς δὲ τις Ἀρύστας ὄνομα, φαγεῖν δεινός, τὸ μὲν διαβρίπτειν εἰα χαίρειν, λαβὼν δὲ εἰς τὴν χεῖρα ὄσον τριχοῖνικον ἄρτον καὶ κρέα θέμενος ἐπὶ τὰ γόνατα ἐδείπνει. (24) Κέρατα δὲ οἴνου περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο· ὁ δ' Ἀρύστας, ἐπεὶ παρ' αὐτὸν φέρων τὸ κέρας ὁ οἰνοχόος ἦκεν, εἶπεν ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα οὐκέτι δειπνοῦντα, Ἐσεῖνω, ἔφη, δός· σχολάζει γὰρ ἡδὴ, ἐγὼ δὲ οὐδέπω. (25) Ἀκούσας Σεύθης τὴν φωνὴν ἡρώτα τὸν οἰνοχόον τί λέγοι. Ὁ δὲ οἰνοχόος εἶπεν· ἑλληνίζειν γὰρ ἠπίστατο. Ἐνταῦθα μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

26. Ἐπεὶ δὲ προύχωρει ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θράξ ἵππον ἔχων λευκόν, καὶ λαβὼν κέρας μεστὸν εἶπε, Προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι. Ἐφ' οὗ καὶ διώκων θν ἂν θέλῃς αἰρήσεις καὶ ἀπογυρῶν οὐ μὴ δέισης τὸν πολέμιον. (27) Ἄλλος παῖδα εἰσαγαγὼν ὄσως ἐδωρήσατο προπίνων, καὶ ἄλλος ἱμάτια τῇ γυναικί. Καὶ Τιμασίων προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην τε ἀργυρᾶν καὶ τάπηδα ἀξίαν δέκα μνῶν. (28) Γυνήσιππος δὲ τις Ἀθηναῖος ἀναστὰς εἶπεν ὅτι ἀρχαῖος εἴη νόμος κάλλιστος τοὺς μὲν ἔχοντας διδόναι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα, τοῖς δὲ μὴ ἔχουσι διδόναι τὸν βασιλέα, ἵνα καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἔχω σοι δωρεῖσθαι καὶ τιμᾶν. (29) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἠγορεῖτο ὅτι ποιήσοι καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ὡς τιμώμενος ἐν τῷ πλησιαστάτῳ δίφρῳ Σεύθη καθήμενος. Ὁ δὲ Ἡρακλείδης ἐκέλευεν αὐτῷ τὸ κέρας ὀρεῖται τὸν οἰνοχόον. Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἥδη γὰρ ὑποπεπωκώς ἐτύγχανεν, ἀνέστη θαρβாலῶς δεξάμενος τὸ κέρας καὶ εἶπεν, (30) Ἐγὼ δὲ σοι, ὦ Σεύθη, δίδωμι ἑμαυτὸν καὶ τοὺς ἐμούς· τούτους ἐταίρους φίλους εἶναι πιστοὺς, καὶ οὐδένα ἄκοντα, ἀλλὰ πάντας μᾶλλον ἔτι ἐμοῦ σοι βουλομένους φίλους εἶναι. (31) Καὶ νῦν πάρεσιν οὐδὲν σε προσαιτοῦντες, ἀλλὰ καὶ προϊέμενοι καὶ πονεῖν ὑπὲρ σοῦ καὶ προκινδυνεύειν ἐθέλοντες· μεθ' ὧν, ἂν οἱ θεοὶ θέλωσι, πολλὰν χώραν τὴν μὲν ἀπολήψῃ πατρώαν οὖσαν, τὴν δὲ κτήσῃ, πολλοὺς δὲ ἵππους, πολλοὺς δὲ ἀνδρας καὶ γυναῖκας κατακτήσῃ, οὐδ' οὐ ληΐσθαι δεήσει, ἀλλ' αὐτοὶ φέροντες παρέσονται πρὸς σε δῶρα. (32) Ἀναστὰς δὲ Σεύθης συνεξέπτε καὶ κατεσκεδάσατο μετὰ τοῦτο τὸ

cum e Pario trajecerat, quidquam habebat, nisi puerum et ad viaticum quantum pecuniæ satis esset.

Ubi ad cœnam ingressi fuissent, et Thracum qui tum aderant præstantissimi, et Græcorum duces cohortiumque præfecti, et si qui ab urbe aliqua legati aderant, cœna iis in orbem sedentibus erat parata : deinde tripodes omnibus adlati sunt ; hi numero erant fere viginti, carnibus divisus pleni, panesque fermentati magni carnibus adfixi erant. In primis autem fercula semper juxta hospites ponebantur : nam is genti huic mos erat. Ac Seuthes hoc primus faciebat ; cum panes juxta se sitos sumpsisset, eos minutim frangebatur, et hinc inde jaciendo dividebat quibus ipsi visum est ; itidemque carnes dividebat, ea tantum portione sibi relicta, quæ ad gustandum satis esset. Alii etiam, juxta quos fercula sita essent, his similia faciebant. Arcas vero quidam, cui nomen Arystas, admodum vorax, cibaria disjiciendi ritum prætermittebat, sumptoque in manum pane trium chemicum, et carnibus in genua impositis, cœnabat. Vini etiam cornua circumferebant, omnesque accipiebant : sed Arystas ille, ubi ad eum pincerna cornu ferens venisset, dixit, intuitus Xenophontem non amplius cœnantem, illi tradito : nam illi jam otium est, at mihi nondum. Eam vocem cum audisset Seuthes, pincernam interrogabat quid ille diceret. Et rem narrabat pincerna : quippe Græce loqui callebat. Ibi jam risus factus est.

Cum autem potatio procederet, Thrax quidam ingressus est, equum album ducens : et sumpto cornu pleno, Propino, inquit, tibi, Seuthe, et equum hunc dono, quo vectus et persequens quemcumque voles, capies, et retrocedens hostem nequaquam metuas. Alius puerum, quem adduxerat, ita Seuthæ donabat propinans, et alius vestimenta in usum uxoris. Et Timasion ei propinans argenteam phialam, ac tapete minis decem æstimandum, donabat. Et Atheniensis quidam Gnesippus surgens priscum esse morem aiebat pulcherrimumque, ut li, qui quid habeant, regi aliquid honoris causa dent ; iis vero, qui nihil habeant, rex ipse aliquid det : ut ego quoque, inquit, habeam quod tibi donem et quo tibi honorem reddam. At Xenophon quid faceret dubitabat : etenim, ut vir honoratus, in sella Seuthæ proxima sedebat. Jamque Heraclides pincernæ mandarat, ut ei cornu porrigeret. Et Xenophon (quippe qui jam paulo largius bibisset) accepto cornu confidenter surrexit, atque hæc verba fecit : Ego vero, Seuthe, meisum tibi do in eosque hos socios, ut fidi simus amici : neque horum quenquam invitum tibi do, sed omnes eo animo, ut magis etiam, quam ipse sim, tibi esse amici velint. Ac jam adsunt, non ita sane ut a te quidquam petant, sed etiam cupidi tum labores tum pericula tua causa subeundi ; quorum opera, diis volentibus, regionem amplam partim recuperabis, quippe quæ patria sit, aliam acquires : multos præterea equos, viros multos mulieresque pulchras acquires, quos prædari non necesse erit, sed ipsimet ad te dona ferentes aderunt. Tum surgens Seuthes simul cum eo bibit,

κέρας. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον κέρασι τε οἷσι σημαίνουσιν αὐλοῦντες καὶ σάλπιγγιν ὠμοδοῖναι βρυμούς τε καὶ οἶον μαγάδι σαλπίζοντες. (33) Καὶ αὐτὸς Σεύθης ἀναστὰς ἀνέκραγέ τε πολεμικὸν καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέλος φυλαττόμενος μάλα ελαφρῶς. Εἰσῆσαν δὲ καὶ γελωτοποιοί.

34. Ὡς δ' ἦν ἥλιος ἐπὶ δυσμαίᾳς, ἀνέστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ εἶπον ὅτι ὄρα νυκτοφύλακας καθιστάναί καὶ σύνθημα παραδιδόναι. Καὶ Σεύθην ἐκέλευον παραγγεῖλαι ὅπως εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα μηδεὶς τῶν Θρακῶν εἰσεῖσι νυκτός· οἱ τε γὰρ πολέμιοι Ὀρῆες ὑμῖν καὶ ἡμῖν οἱ φίλοι. Ὡς δ' ἐξήσαν, συνανέσθη ὁ Σεύθης οὐδέν τι μεθύοντι ἐοικώς. (35) Ἐξελθὼν δ' εἶπεν αὐτοὺς τοὺς στρατηγούς ἀποκαλέσας, Ὡς ἄνδρες, οἱ πολέμιοι ἡμῶν οὐκ ἴσασι πῶς τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν ἦν οὖν ἔλωμεν ἐπ' αὐτοὺς πρὶν φυλάσθαι ὥστε μὴ ληφθῆναι ἢ παρασκευάσθαι ὥστε ἀμύνεσθαι, μάλιστα ἂν λάβοιμεν καὶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα. (36) Συνεπῆλθον ταῦτα οἱ στρατηγοὶ καὶ ἡγείσθαι ἐκέλευον. Ὁ δ' εἶπε, Παρασκευασάμενοι ἀναμένετε· ἐγὼ δὲ ὅπου εἰ καὶ ᾗς πρὸς ὑμᾶς, καὶ τοὺς πελταστὰς καὶ ὑμᾶς ἀναλαβὼν ἡγήσομαι σὺν τοῖς θεοῖς. (37) Καὶ ὁ Ξενοφῶν εἶπε, Σκέψαι τοῖνυν, εἴπερ νυκτὸς πορευσόμεθα, εἰ ὁ Ἑλληνικὸς νόμος κάλλιον ἔχει· μεθ' ἡμέραν μὲν γὰρ ἐν ταῖς πορείαις ἡγείται τοῦ στρατεύματος ὅποιον ἂν αἰετὸς πρὸς τὴν χώραν συμφέρῃ, ἐάν τε ὀπλιτικὸν ἐάν τε πελταστικὸν ἐάν τε ἱππικόν· νύκτωρ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησιν ἡγείσθαι ἐστὶ τὸ βραδύτατον. (38) οὕτω γὰρ ἥκιστα διασπᾶται τὰ στρατεύματα καὶ ἥκιστα λανθάνουσιν ἀποδιδράσκοντες ἀλλήλους· οἱ δὲ διασπασθέντες πολλάκις καὶ περιπίπτουσιν ἀλλήλοις καὶ ἀγνοοῦντες κακῶς ποιοῦσι καὶ πάσχουσιν. (39) Εἶπεν οὖν Σεύθης, Ὀρθῶς τε λέγετε καὶ ἐγὼ τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ πείσομαι. Καὶ ὑμῖν μὲν ἡγεμόνας δώσω τῶν πρεσβυτάτων τοὺς ἐμπειροτάτους τῆς χώρας, αὐτὸς δ' ἐφέσομαι τελευταῖος τοὺς ἵππους ἔχων· ταχὺ γὰρ πρῶτος ἂν δέη παρέσομαι. Σύνθημα δ' εἶπον Ἀθηναῖαν κατὰ τὴν συγγένειαν. Ταῦτ' εἰπόντες ἀνεπαύοντο.

40. Ἡνίκα δ' ἦν ἄμφω μέσας νύκτας, παρῆν Σεύθης ἔχων τοὺς ἱππέας τεθωρακισμένους καὶ τοὺς πελταστὰς σὺν τοῖς ὀπλοῖς. Καὶ ἐπεὶ παρέδωκε τοὺς ἡγεμόνας, οἱ μὲν ὀπλιταὶ ἡγούντο, οἱ δὲ πελτασταὶ εἶποντο, οἱ δ' ἱππεῖς ὠπισθοφυλάκουν. (41) Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν, ὁ Σεύθης παρήλαυνεν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐπήνεσε τὸν Ἑλληνικὸν νόμον· πολλάκις γὰρ ἔφη νύκτωρ αὐτὸς καὶ σὺν ὀλίγοις πορευόμενος ἀποσπασθῆναι σὺν τοῖς ἵπποις ἀπὸ τῶν πεζῶν· νῦν δ' ὥσπερ δεῖ ἄνθρωποι πάντες ἅμα τῇ ἡμέρᾳ φαινόμεθα. Ἀλλὰ ὑμεῖς μὲν περιμένετε αὐτοῦ καὶ ἀναπαύεσθε, ἐγὼ δὲ σκεψάμενός τι ἤξω. (42) Ταῦτ' εἰπὼν ἤλαυνε δι' ὁροὺς δδὼν τινα λαβών. Ἐπεὶ δ' ἀφίκετο εἰς χιόνα πολλήν, ἐσκέφατο εἰ εἴη ἔχνη ἀνθρώπων ἢ πρόσω ἡγούμενα ἢ ἐναντία. (43) Ἐπεὶ δὲ ἀτριβῇ ἑώρα τὴν δδὼν, ἤκε ταχὺ πάλιν καὶ ἔλεγεν, Ἄνδρες, καλῶς ἔσται, ἦν θεὸς θέλῃ· τοὺς γὰρ ἀνθρώπους

et postea, quod reliquum erat in cornu, profudit. Post hoc ingressi sunt cornua, qualibus classicum canere solent, inflantes ac tubis e crudo bovis corio factis, in numerum et tanquam magade, canentes. Ac Seuthes ipse surgens, et bellicum vociferabatur, et, quasi telum vitaret, agiliter admodum exsiliebat. Ingressi sunt et joculatores.

Jam vero sole se inclinante, surrexerunt Græci, ac tempus esse aiebant nocturnos excubitores constituendi, et tesseram dandi. Hortabantur etiam Seuthen ut suis denuntiaret ne quis Thracum noctu Græcorum castra ingrederetur; sunt enim, aiebant, et vobis inimici Thraces, et nobis Thraces amici. Posteaquam egrederentur, etiam Seuthes una cum ipsis surgebat, ebrio re nulla similis. Et cum exiisset, sevocatis ad se ducibus solis, Necdum, viri, inquit, hostes nostri de societate inter nos inita quidquam sciunt: quare si in eos invaserimus, priusquam sibi ne capiantur caveant, vel ad nos propulsandos se paraverint, sic maxime capiemus opes atque homines. Hæc duces sua sententia comprobabant, atque ut in hostem duceret hortabantur. Et ille, Ubi vos, inquit, ad iter faciendum paraveritis, expectate; atque ego, cum opportunum fuerit, ad vos veniam: peltastisque et vobis adsumptis itineris, diis juvantibus, dux ero. Et Xenophon, At consideres velim, inquit, si quidem noctu iter nobis faciendum erit, an mos Græcus sit melior quam vester: nam interdiu exercitum in itineribus faciendis, ea semper pergendi ratione instituta quæ loco convenit, antecedere solet vel gravis armatura vel peltastæ vel equitatus; noctu vero moris Græcorum est ut pars exercitus tardissima præcedat: nam ita copias minime distrahuntur, minimeque fieri potest ut alii ab aliis clam secedant: at partes exercitus distractæ sæpe in se invicem incurrunt, et per ignorantiam lædunt et læduntur. Recte dicitis, ait tandem Seuthes, atque vestro huic instituto parebo. Et vobis quidem duces dabo eos, qui inter natu maximos regionis sunt hujus peritissimi; ipse autem loco ultimo subsequar cum equitatu: quippe statim, si res poscat, in prima acie adero. Tesseram autem dabant Minervam propter cognationem. His dictis quievit.

Cum jam nox media adpetisset, Seuthes aderat, cum equitibus loriceis, et cum peltastis armis instructis. Cumque duces itineris dedisset, gravis armaturæ milites præcedebant, peltastæ sequebantur, a tergo agmen tubabantur equites. Cum illuxisset dies, Seuthes in frontem provectus est, Græcorumque adeo collaudavit institutum; sæpe enim accidisse aiebat ut ipse noctu, cum vel exiguis cum copiis iter faceret, cum equitatu a peditibus divelleretur: nunc, uti fieri oportet, simul atque illuxerit dies conferti omnes conspiciuntur. At vos hic me expectate, ac requiescite; ego aliquid speculatus veniam. Hæc cum dixisset, per montem equo vectus est, viam quandam nactus. Cumque ad nivem multam venisset, in via, exstarentne hominum vel anteriora vel contra se spectantia vestigia, exploravit. Et ubi viam non tritam esse videbat, celeriter redit et, Præclare, inquit, viri, res nobis succedet, deo volente:

λήσομεν ἐπιπεσόντες. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἡγήσομαι τοῖς ἵπποις, ὅπως ἂν τινα ἰδῶμεν, μὴ διαφυγὼν σημήνη τοῖς πολέμοις· ὑμεῖς δ' ἔπεσθε καὶν λειψοῦντες, τῷ στίβῳ τῶν ἵππων ἔπεσθε. Ὑπερβάντες δὲ τὰ ὄρη ἤξομεν εἰς κόμας πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας.

44. Ἦνίκα δ' ἦν μέσον ἡμέρας, ἤδη τε ἦν ἐπὶ τοῖς ἄκροις καὶ κατιδὼν τὰς κόμας ἤκεν ἑλαυνὼν πρὸς τοὺς δολίτας καὶ ἔλεγεν, Ἀφήσω ἤδη καταθεῖν τοὺς μὲν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰς κόμας. Ἄλλ' ἔπεσθε ὡς ἂν δύνησθε τάχιστα, ὅπως ἑάν τις ὑφιστῇται, ἀλέξησθε. (45) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφῶν κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου. Καὶ δὲ ἤρετο, Τί καταθαίνεις ἐπεὶ σπεύδεις δαί; Οἶδα, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐμοὶ μόνου δέη· οἱ δ' ὀπλίται θάττον δραμοῦνται καὶ ἥδιον, ἐάν καὶ ἐγὼ πεζὸς ἡγῶμαι. (46) Μετὰ ταῦτα ὤχετο, καὶ Τιμασίῳ μετ' αὐτοῦ ἔχων ἱππεῖς ὡς τετταράκοντα τῶν Ἑλλήνων. Ξενοφῶν δὲ παρηγγύησε τοὺς εἰς τριάκοντα ἔτη παριέναι ἀπὸ τῶν λόχων εὐζώνους. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐτρόχαζε τούτους ἔχων, Κλεάνωρ δ' ἡγεῖτο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. (47) Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς κόμαις ἦσαν, Σεύθης ἔχων ὅσον τριάκοντα ἱππέας προελάσας εἶπε, Τάδε δὴ, ὦ Ξενοφῶν, ἃ σὺ ἔλεγες· ἔχονται οἱ ἄνθρωποι· ἀλλὰ γὰρ ἐρημιοὶ οἱ ἱππεῖς οἴχονται μοι ἄλλος ἄλλῃ διώκων· καὶ δέδοικα μὴ συστάντες ἄνθρωποι κακόν τι ἐργάζονται οἱ πολέμοι. Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς κόμαις καταμένειν τινὰς ἡμῶν· μεσταὶ γὰρ εἰσιν ἄνθρωπων. (48) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, σὺν οἷς ἔχω τὰ ἄκρα καταλήψομαι· σὺ δὲ Κλεάνωρα κέλευε διὰ τοῦ πεδίου παρατείνειν τὴν φάλαγγα παρὰ τὰς κόμας. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, συνηλίσθησαν ἀνδράποδα μὲν ὡς χίλις, βόες δὲ δις χίλιοι, πρόβατα ἄλλα μύρια. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἠγλίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ κατακαύσας ὁ Σεύθης τὰς κόμας παντελῶς καὶ οἰκίαν οὐδεμίαν λιπῶν, ὅπως φόβον ἐνθῆναι καὶ τοῖς ἄλλοις οἷα πείσονται, ἂν μὴ πείθωνται, ἀπῆει πάλιν. (3) Καὶ τὴν μὲν λείαν ἀπέπεμψε διατίθεσθαι Ἡρακλείδῃ εἰς Πέρινθον, ὅπως ἂν μισθὸς γένοιτο τοῖς στρατιώταις· αὐτὸς δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἀνὰ τὸ Θυνῶν πεδίον. Οἱ δ' ἐκλιπόντες ἐφευγον εἰς τὰ ὄρη. (3) Ἦν δὲ χιών πολλή καὶ ψυχρὸς οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ ὁ ἐφέροντο ἐπὶ δεῖπνον ἐπήγνυτο καὶ ὁ οἶνος ὁ ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ ῥίνες ἀπεκαίοντο καὶ ὕατα. (4) Καὶ τότε δῆλον ἐγένετο ὅτι ἔνεκα οἱ Θρᾷκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὤσι, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς, καὶ ζειράς μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ χλαμύδας. (5) Ἀφίεις δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὁ Σεύθης εἰς τὰ ὄρη ἔλεγεν ὅτι εἰ μὴ καταβῇσονται οἰκήσουσιν καὶ πείσονται, ὅτι κατακαύσει καὶ τούτων τὰς κό-

nam homines clam adoriemur. At ego cum equitatu praecedam, ut ne, si quem videamus, elapsus is hostibus adventum nostrum significet: vos vero sequimini; ac si a tergo relicti fueritis, equorum vestigia sequimini: ubi autem montes superavimus, ad vicos multos opulentosque veniemus.

Cum meridies adpetisset, in vertices jam evaserat, et cum in vicos despexisset, ad gravis armorum milites equo incitato venit et, Dimittam, inquit, jam equites ad incursiones in planitiem faciendas, et peltastas in vicos. At sequimini quam potestis celerrime, ut, si quis nobis restiterit, opem feratis. Haec cum audisset Xenophon, de equo descendit. Et quaerebat ille, Cur descendis, cum festinatione sit opus? Novi, inquit, non me solo tibi opus esse; et hi gravis armorum milites celerius current ac libentius, si et ipse pedes agmen duxero. Post haec abiit, et Timasion simul, cum Graecorum equitibus fere quadraginta. Xenophon autem milites triginta circiter annos natos, qui expediti essent, a cohortibus ad se procedere iussit. Atque ipse cum his citato gradu currebat; et Cleanor Graecos ceteros ducebat. Posteaquam vero in vicos venissent, Seuthes, cum equitibus fere triginta, equo advectus, Haec sane, Xenophon, inquit, evenerunt, quae tu dicebas; capti sunt homines; verum equites a me soli discesserunt, alio alibi hostes persequente: atque adeo metuo ne hostes, densum in globum alicubi collecti, malo eos aliquo adficiant. Ceterum in his etiam vicis remanere quosdam nostrum oportet; sunt enim hominibus referti. Ego vero, inquit Xenophon, cum his qui mihi adsunt, vertices occupabo: tu Cleanori praecipe ut per planitiem phalangem propter vicos extendat. Haec cum fecissent, mancia circiter mille collecta sunt, boves autem bis mille, et pecorum aliorum decem millia. Ac tum quidem ibi commorati sunt.

CAPUT IV.

Postridie Seuthes, cum vicos prorsus exussisset, ac ne unam quidem domum reliquisset, quo aliis etiam metum incuteret de iis quae ipsi perpersuri essent, nisi parerent; rursus abiit. Et ad praedam quidem vendendam Heracliden Perinthum misit, ut ex ea stipendium militibus conficeretur: ipse autem et Graeci in Thynorum planitie castra metati sunt. At illi sedibus suis relictis in montes se fuga recipiebant. Erat autem nix multa, et frigus acerbum adeo, ut aqua, quam ad coenam ferebant ministri, eo concresceret, et vinum ipsum in vasis, Graecorumque multorum et nares deurerentur et aures. Atque ibi tum perspicuum erat, quamobrem pelles vulpinas circum capita et aures gestent Thracas, itemque tunicas non modo circa pectora, sed ipsa etiam femora; sagula etiam ad pedes usque demissa in equis sedentes habeant, non chlamydas. Et Seuthes, ex captivis quibusdam in montes dimissis, per eos denuntiavit, ni descenderent ad sedes suas incolendas, et ipsi parerent, ipsorum etiam se vicos exusturum

μας καὶ τὸν σίτον, καὶ ἀπολοῦνται τῷ λιμῷ. Ἐκ τούτου κατέβαινον καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ οἱ πρεσβύτεροι· οἱ δὲ νεώτεροι ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ ὄρος κώμαις ἠύλιζοντο. (8) Καὶ ὁ Σεύθης καταμαθὼν ἐκέλευσε τὸν Ξενοφῶντα τῶν ὀπλιτῶν τοὺς νεωτάτους λαβόντα συνεπισπεύσθαι. Καὶ ἀναστάντες τῆς νυκτὸς ἅμα· τῇ ἡμέρᾳ παρήσαν εἰς τὰς κώμας. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον· πλησίον γὰρ ἦν τὸ ὄρος· ὅσους δὲ ἔλαβε κατηχόντισεν ἀφειδῶς Σεύθης.

7. Ἐπισθένης δ' ἦν τις Ὀλύμπιος παιδερσστής, θεῖον παῖδα καλὸν ἡδύσκοντα ἄρτι πάλῃν ἔχοντα μέλλοντα ἀποθνήσκειν, προσδραμὼν Ξενοφῶντα ἰκέτευσε βοηθῆσαι παιδί καλῷ. (8) Καὶ δε προσελθὼν τῷ Σεύθῃ δεῖται μὴ ἀποκτεῖναι τὸν παῖδα, καὶ τοῦ Ἐπισθένου διηγείται τὸν τρόπον, καὶ ὅτι λόχον ποτὲ συνελέξατο σκοπῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰ τινες εἴεν καλοὶ, καὶ μετὰ τούτων ἦν ἀνὴρ ἀγαθός. (9) Ὁ δὲ Σεύθης ἤρετο, ἥ καὶ θέλοις ἂν, ὦ Ἐπίσθενες, ὑπὲρ τούτου ἀποθανεῖν; Ὁ δ' εἶπεν ἀνατείνας τὸν τράχηλον, Παῖε, ἔφη, εἰ κελεύεις ὁ παῖς καὶ μέλλει χάριν εἰδέναι. (10) Ἐπῆρετο ὁ Σεύθης τὸν παῖδα εἰ πάσκειεν αὐτὸν ἄντ' ἐκείνου. Οὐκ εἶα ὁ παῖς, ἀλλ' ἰκέτευε μηδέτερον κατακτείνειν. Ἐνταῦθα δὴ ὁ Ἐπισθένης περιλαβὼν τὸν παῖδα εἶπεν, ὦρα σοι, ὦ Σεύθη, περὶ τοῦδ' ἐμοὶ διαμάχεσθαι· οὐ γὰρ μεθήσω τὸν παῖδα. (11) Ὁ δὲ Σεύθης γελῶν ταῦτα μὲν εἶα· ἔδοξε δὲ αὐτῷ αὐτοῦ αὐλισθῆναι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων τῶν κωμῶν οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τρέφοιντο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῷ πεδίῳ ὑποκαταβὰς ἐσχίνου, ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων τοὺς ἐπιλάκτους ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄρος ἀνωτάτῳ κώμῃ, καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἐν τοῖς ὀρείοις καλουμένοις Θραξὶ πλησίον κατεσκήνησαν.

12. Ἐκ τούτου ἡμέραι οὐ πολλαὶ διετρίβοντο, καὶ οἱ ἐκ τοῦ ὄρους Θραῖες καταβαίνοντες πρὸς τὸν Σεύθην περὶ σπονδῶν καὶ ὁμηρίων διεπράττοντο. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐλθὼν ἔλεγε τῷ Σεύθῃ ὅτι ἐν πονηροῖς τόποις σκηνῶν καὶ πλησίον εἴεν οἱ πολέμιοι· ἡδὴ τ' ἂν ἐξω αὐλισέσθαι ἔφη ἐν ἐχυροῖς χωρίοις μάλλον ἢ ἐν τοῖς στεγνοῖς, ὥστε ἀπολέσθαι. (13) Ὁ δὲ θαρβεῖν ἐκέλευε καὶ ἔδειξεν ὁμήρους παρόντας αὐτῷ. Ἐδέοντο δὲ καὶ τοῦ Ξενοφῶντος καταβαίνοντες τινες τῶν ἐκ τοῦ ὄρους συμπράξαι σφισι τὰς σπονδὰς. Ὁ δ' ὠμολόγει καὶ θαρβεῖν ἐκέλευε καὶ ἡγγυῆτο μηδὲν αὐτοὺς κακὸν πέισσθαι πειθομένους Σεύθῃ. Οἱ δ' ἄρα ταῦτ' ἔλεγον κατασκοπῆς ἕνεκα.

14. Ταῦτα μὲν τῆς ἡμέρας ἐγένετο· εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἐπιτίθενται ἐλθόντες ἐκ τοῦ ὄρους οἱ Θυνοί. Καὶ ἡγεμῶν μὲν ἦν ὁ δεσπότης ἐκάστης τῆς οἰκίας· χαλεπὸν γὰρ ἦν ἄλλως τὰς οἰκίας σκότους ὄντος ἀνευρίσκειν ἐν ταῖς κώμαις· καὶ γὰρ αἱ οἰκίαι κύκλῳ περιεσταύρωντο μεγάλοις σταυροῖς τῶν προβάτων ἕνεκα. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο κατὰ τὰς θύρας ἐκάστου τοῦ οἰκήματος, οἱ μὲν εἰσχιόντιζον, οἱ δὲ τοῖς σκυτάλοις ἐβάλλον, ἃ ἔχουν ἔφασαν ὡς ἀποκρίνοντες τῶν δοράτων τὰς λόγχας, οἱ δ' ἐνεπίμψαν, καὶ Ξενοφῶντα ὀνομαστὶ

et frumentum, ipsosque adeo fame perituros. Ibi tum et mulieres et pueri et seniores descenderunt : at juniores in vicis sub monte sitis commorati sunt. Et Seuthes id ubi intellexisset, Xenophontem hortatus est, ut adsumptis ex gravi armatura maxime juvenibus ipsum sequeretur. Atque adeo cum noctu surrexissent, prima luce ad vicos venerunt : ac hostium maxima pars inde fuga abiit ; nam mons erat in vicino : quosunque vero ceperunt, eos nulli parcens jaculis confixit Seuthes.

Erat autem Olynthius quidam puerorum amator Episthenes, qui cum puerum pulchrum jam pubescentem, peltam tenentem, mox morituum conspiceret, ad Xenophontem adcurrit suppliciterque eum oravit, ut opem puero formoso ferret. Et is ad Seuthen progressus rogabat ne puerum interficeret ; simulque Episthenis ingenium narrat, eumque adeo cohortem aliquando collegisse, cum nihil aliud spectaret, quam si qui formosi essent ; et cum his strenuum se virum præbere consuevisse. Quærebat Seuthes, Vellese, Episthenes, pro hoc mori ? At ille cervice extensa, Ferito, inquit, si puer sic jubet, ac gratiam habiturus est. Puerum interrogabat Seuthes, num eum pro ipso ferret. Id fieri non sinebat puer, sed supplex orabat ut neutrum interficeret. Ibi tum Episthenes puerum complexus, Tempus est, inquit, Seuthe, ut de hoc mecum depugnes ; non enim puerum dimittam. Seuthes ridens, hæc omittebat : visum autem est ei hoc loco commorandum esse, ut ne his ex vicis ii, qui in monte erant, alerentur. Atque ipse cum paulum descendisset in planitie tabernacula collocavit : at Xenophon cum delectis in vico sub monte supremo, ceterique Græci apud Thraces qui montani dicuntur, prope ab his tentoria posuerunt.

Postea dies haud multi consumebantur, cum Thraces ex monte ad Seuthen descendentes de obsidibus et induciis agebant. Ac Xenophon Seuthæ, cum ad eum venisset, inquis in locis se tabernacula collocasse dicebat, hostesque ab ipsis prope abesse : libentius autem se extra commoraturum aiebat in locis potius munitis quam sub tectis, adeo ut periculum sit ne ibi pereant. At ille bono eum esse animo jussit, simulque monstravit obsides ipsi qui aderant. Nonnulli etiam ex iis, qui in monte erant, descendentes Xenophontem rogabant ut inducias ipsis impetraret. Ille facturum se recipiebat, bonoque ut essent animo hortabatur ; spondebat etiam nihil ipsos mali habituros, Seuthæ si parerent. At hæc illi speculandi causa proponebant.

Hæc die quidem agebantur : nocte vero insequente Thyni monte degressi Græcos invadunt. Et domus cujusque dominus dux erat : nam ceteroquin difficile erat domos, dum tenebræ inductæ erant, in vicis invenire ; etenim domus vallis magnis undique muniebantur, pecorum causa. Posteaquam ad adificii cujusque fores venissent, alii in eas jacula intorquebant, eas alii clavis percutiebant, quas habere se aiebant, ut hastarum cuspides decuterent ; alii incendio faciendis operam dederunt ; Xenophontemque nomi-

καλοῦντες ἐξίοντα ἐκέλευον ἀποθνήσκειν, ἢ αὐτοῦ ἐφασαν κατακαυθῆσθαι αὐτόν. (16) Καὶ ἤδη τε διὰ τοῦ ὁρόφου ἐφαίνετο πῦρ, καὶ ἐντεθωρακισμένοι οἱ περὶ Ξενοφῶντα ἐνδον ἦσαν ἀσπίδας καὶ μαχαίρας καὶ κράνη ἔχοντες, καὶ Σιλανὸς Μακεστίας ἐπὶ τῶν ἤδη ὡς ὀκτωκαίδεκα ὧν σημαίνει τῇ σάλπιγγι· καὶ εὐθὺς ἐκπηδῶσιν ἐσπασμένοι τὰ ξίφη καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων σκηνημάτων. (17) Οἱ δὲ Θρᾶκες φεύγουσιν, ὥς περ δὴ τρόπος ἦν αὐτοῖς, ὅπισθεν περιβαλλόμενοι τὰς πέλτας· καὶ αὐτῶν ὑπεραλλομένων τούς σταυρούς ἐλήφθησαν τινες κρεμασθέντες ἐνεγομένων τῶν πελτῶν τοῖς σταυροῖς· οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον διαμαρτόντες τῶν ἐξόδων· οἱ δὲ Ἕλληνας ἐδίωκον ἔξω τῆς κόμης. (18) Τῶν δὲ Θυνῶν ὑποστραφέντες τινὲς ἐν τῷ σκότει τούς παρατρέχοντας παρ' οἰκίαν καιομένην ἠκόντιζον εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους· καὶ ἔτρωσαν Ἱερώνυμον τε Εὐδοέα λοχαγὸν καὶ Θεογένην Λοκρὸν λοχαγόν· ἀπέθανε δὲ οὐδεὶς· κατεκαύθη μέντοι καὶ ἐσθῆς τινων καὶ σκεύη. (19) Σεύθης δὲ ἤκε βοηθήσων σὺν ἐπτά ἱππεῦσι τοῖς πρώτοις καὶ τὸν σάλπιγγητὴν ἔχων τὸν Θράκιον. Καὶ ἐπείπερ ἤσθετο, ὅσων περ χρόνον ἐβόηθει, τοσοῦτον καὶ τὸ κέρας ἐφθέγγετο αὐτῷ· ὥστε καὶ τοῦτο φόβον συμπαρέσχε τοῖς πολέμοις. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν, ἐδεξιούτο τε καὶ ἔλεγεν ὅτι οἰοίτο θευνώτας πολλοὺς εὐρήσειν.

20. Ἐκ τούτου ὁ Ξενοφῶν δέεται τοὺς δημήρους τε αὐτῷ παραδοῦναι καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος, εἰ βούλεται, συστρατεῦσθαι· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸν ἔασι. (21) Τῇ οὖν ὑστεραίᾳ παραδίδουσιν ὁ Σεύθης τοὺς δημήρους, πρεσβυτέρους ἀνδρας ἤδη, τοὺς κρατίστους, ὡς ἔφασαν, τῶν ὀρεινῶν, καὶ αὐτὸς ἔρχεται σὺν τῇ δυνάμει. Ἦδη δὲ εἶχε καὶ τριπλασίαν δύναμιν ὁ Σεύθης· ἐκ γὰρ τῶν Ὀδρυσῶν ἀκούοντας ἃ πράττοι ὁ Σεύθης πολλοὶ κατέβαινον συστρατευσόμενοι. (22) Οἱ δὲ Θυνοὶ ἐπεὶ εἶδον ἀπὸ τοῦ ὄρους πολλοὺς μὲν δπλίτας, πολλοὺς δὲ πελταστάς, πολλοὺς δὲ ἱππεῖς, καταβάντες ἰκέτευον σπείσασθαι, καὶ πάντα ὁμολόγουν ποιῆσειν καὶ τὰ πιστὰ λαμβάνειν ἐκέλευον. (23) Ὁ δὲ Σεύθης καλέσας τὸν Ξενοφῶντα ἐπεδεῖκνυεν ἃ λέγοιεν, καὶ οὐκ ἔφη σπείσασθαι, εἰ Ξενοφῶν βούλοιτο τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τῆς ἐπιθέσεως. (24) Ὁ δ' εἶπεν, Ἄλλ' ἔγωγε ἱκανὴν νομίζω καὶ νῦν δίκην ἔχειν, εἰ οὗτοι δοῦλοι ἔσονται ἀντ' ἐλευθέρων. Συμβουλεύειν μέντοι ἔφη αὐτῷ τὸ λοιπὸν δημήρους λαμβάνειν τοὺς δυνατωτάτους κακὸν τι ποιεῖν, τοὺς δὲ γέροντας οἰκοῖ ἔαν. Οἱ μὲν οὖν ταύτη πάντες δὴ προσωμολόγουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὑπε βάλλουσι δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Βυζαντίου Θρᾶκας εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον· αὕτη δ' ἦν οὐκέτι ἀρχὴ Μαισάδου, ἀλλὰ Τήρους τοῦ Ὀδρύσου, ἀρχαίου τινός. (2) Καὶ ὁ Ἡρακλείδης ἐνταῦθα ἔχων τὴν τιμὴν τῆς λείας παρῆν. Καὶ Σεύθης ἐξαγαγὼν ζεύγη ἡμιονικὰ τρία,

natim adpellantes, exire jubebant ac mortem occumbere; alioqui se istic ipsum combusturos aiebant. Jamque adeo per tectum ignis conspiciebatur, et Xenophon, quique circa ipsum, loricati intus erant, scutis et gladiis et galeis armati. Ac Silanus quidem Macestius, annos duodeviginti natus, tuba signum dat: statimque ii etiam, qui in aliis erant domiciliis, inde cum ensibus districtis exsilierunt. Ac Thraces in fugam sese dant, prout ipsis sane mos erat, peltis in terga rejectis: cumque hi valla transilire conabantur, nonnulli eis suspensi capti sunt, peltis in vallis impeditis, nonnulli etiam interierunt, quod ab exeundi locis aberrassent: Græci extra vicum eos insequabantur. Et ex Thynis nonnulli reversi per tenebras, eos, qui præter domum ardentem transcurrerant, missis e tenebris in lucem jaculis petebant; et tum Hieronymum Euodeum, cohortis præfectum, vulnerarunt, tum Theogenem Locrensem cohortis præfectum: nemo tamen mortuus est: verum vestis nonnullorum et impedimenta exurebantur. Venit autem Seuthes cum septem equitibus primis, opem laturus, tubicinem etiam secum ducens Thracium. Et posteaquam rem animadvertit, quamdiu ad opem ferendam currebat, tamdiu etiam ei cornu sonabat: adeo ut hoc quoque metum hostibus simul adderet. Cum venisset, benigne Græcos salutabat ac existimasse se dicebat futurum ut multos mortuos offenderet.

Ibi tum rogat Xenophon ut ipsi traderet obsides, unaque cum eo in montem, si velit, milites educeret: sin autem, sibi hoc permitteret. Itaque postridie Seuthes ei tradit obsides, viros ætate longius provectos, maxima, uti aiebant, apud montanos dignitate; atque ipse cum suis copiis venit. Habebat autem jam Seuthes copias triplo majores: nam ex Odrysis multi, cum quas res gereret Seuthes audissent, ut ipsum in eo bello juvarent, descenderant. Thyni, cum de monte multos gravis armaturæ milites, peltastas multos, multos equites vidissent, descenderunt et suppliciter rogabant ut fœdus cum ipsis iniret: ac spondebant omnia se facturos, atque fidei ut acciperet pignora petebant. Seuthes vocato ad se Xenophonte, quæ illi dicerent demonstrabat: negabatque fœdus se cum iis initurum, si vellet Xenophon, propterea quod ipsum adorti fuissent, de iis pœnas sumere. At ego certe, inquit Xenophon, gravi satis pœna multatos eos arbitror, si pro liberis servi fiant isti: verum hoc ei se consilii dare aiebat, ut in posterum obsides acciperet illos, qui ad incommodi quid ferendum maxime valerent, senes domi relinqueret. Et omnes quidem eo loco his adsentiebantur.

CAPUT V.

Ceterum ad Thracas transeunt supra Byzantium sitos, in locum qui Delta adpellatur: regio hæc non jam erat sub Mæsadis imperio, sed Teris Odrysi cujusdam prisci. Et Heraclides huc venit cum prædæ pretio. At Seuthes cum mulorum juga tria produxisset (nec enim ipsi plura erant),

οὐ γὰρ ἦν πλείω, τὰ δὲ ἄλλα βοεικὰ, καλέσας Ξενοφῶντα ἐκέλευε λαβεῖν, τὰ δὲ ἄλλα διανεῖμαι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς. (3) Ξενοφῶν δὲ εἶπεν, Ἐμοὶ μὲν τοῖνον ἀρκεῖ καὶ αὖθις λαβεῖν· τούτοις δὲ τοῖς στρατηγοῖς δωροῦ, οἱ σὺν ἔμοι ἡκολούθησαν, καὶ λοχαγοῖς. (4) Καὶ τῶν ζευγῶν λαμβάνει ἐν μὲν Τιμασίῳ δ' Ἀρδανεύς, ἐν δὲ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος, ἐν δὲ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιός· τὰ δὲ βοεικὰ ζεύγη τοῖς λοχαγοῖς κατεμερίσθη. Τὸν δὲ μισθὸν ἀποδίδωσιν ἐξεληλυθότες ἤδη τοῦ μηνὸς εἴκοσι μόνον ἡμερῶν· ὁ γὰρ Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι οὐ πλείον ἐμπολῆσαι. (5) Ὁ οὖν Ξενοφῶν ἀχθεσθεὶς εἶπεν ἐπομόσας, Δοκεῖς μοι, ὦ Ἡρακλείδη, οὐχ ὥς δεῖ κῆδεσθαι Σεύθου· εἰ γὰρ ἐκῆδου, ἦκες ἂν φέρων πλήρη τὸν μισθὸν καὶ προσδανεισάμενος, εἰ μὴ ἄλλως ἐδύνατο, καὶ ἀποδόμενος τὰ σαυτοῦ ἱμάτια.

α. Ἐντεῦθεν ὁ Ἡρακλείδης ἡγήσθη τε καὶ ἔδισε μὴ ἐκ τῆς Σεύθου φιλίας ἐκβληθεῖν, καὶ ὅτι ἐδύνατο ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας Ξενοφῶντα διέβαλλε πρὸς Σεύθην. (7) Οἱ μὲν δὲ στρατιῶται Ξενοφῶντι ἐνεκάλουν ὅτι οὐκ εἶχον τὸν μισθόν· Σεύθης δὲ ἡγήθη αὐτῷ ὅτι ἐντόνως τοῖς στρατιώταις ἀπήτει τὸν μισθόν. (8) Καὶ τῶς μὲν αἰεὶ ἐμέμνητο ὥς ἐπειδὴν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθῃ, παραδῶσι αὐτῷ Βισάνθη καὶ Γάνον καὶ Νέον τεῖχος· ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου οὐδενὸς ἔτι τούτων ἐμέμνητο. Ὁ γὰρ Ἡρακλείδης καὶ τοῦτο διεβεβλήκει ὥς οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι τείχη παραδιδόναι ἀνδρὶ δύναμιν ἔχοντι.

β. Ἐκ τούτου ὁ μὲν Ξενοφῶν ἐβουλεύετο τί χρὴ ποιεῖν περὶ τοῦ ἔτι ἄνω στρατεύεσθαι· ὁ δὲ Ἡρακλείδης εἰς ἀγαθῶν τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς πρὸς Σεύθην λέγειν τε ἐκέλευεν αὐτοὺς ὅτι οὐδὲν ἂν ἦττον σφεῖς ἀγάγοιεν τὴν στρατιάν ἢ Ξενοφῶν, τὸν τε μισθὸν ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς ἐντός ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεῖν· παρέρχεσθαι δυοῖν μηνῶν, καὶ συστρατεύεσθαι ἐκέλευε. (10) Καὶ ὁ Τιμασίῳ εἶπεν, Ἐγὼ μὲν τοῖνον οὐδ' ἂν πέντε μηνῶν μισθὸς μέλλῃ εἶναι στρατευσάμεν ἂν ἀνευ Ξενοφῶντος. Καὶ ὁ Φρυνίσκος καὶ ὁ Κλεάνωρ συνωμολόγουν τῷ Τιμασίῳ. (11) Ἐντεῦθεν ὁ Σεύθης ἐλοιδορεῖ τὸν Ἡρακλείδην ὅτι οὐ παρεκάλει καὶ Ξενοφῶντα. Ἐκ δὲ τούτου παρακαλοῦσιν αὐτὸν μόνον. Ὁ δὲ γνούς τοῦ Ἡρακλείδου τὴν πανουργίαν ὅτι βούλοιο αὐτὸν διαβάλλειν πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς, παρέργεται λαβὼν τοὺς τε στρατηγοὺς πάντας καὶ τοὺς λοχαγοὺς. (12) Καὶ ἐπεὶ πάντες ἐπέισθησαν, συεστρατεύοντο, καὶ ἀφικνοῦνται ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν Πόντον διὰ τῶν μελινοφάγων καλουμένων Θρακῶν εἰς τὸν Σαλμυδησσόν. Ἐνθα τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεουσῶν νεῶν πολλὰὶ ὀκέλουσι καὶ ἐκπίπτουσι· τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πάμπολυ τῆς θαλάττης. (13) Καὶ οἱ Ὀρθῆες οἱ κατὰ ταῦτα οἰκοῦντες στηλας δρῖσάμενοι τὰ καθ' αὐτοὺς ἐκπίπτοντα ἑκαστοὶ ληΐζονται· τῶς δὲ ἔλεγον πρὶν δρῖσασθαι ἀρπάζοντας πολλοὺς ὑπ' ἀλλήλων ἀποθνῄσκειν. (14) Ἐνταῦθα εὕρισκοντο πολλὰὶ μὲν κλῖναι, πολλὰ δὲ κιβώτια, πολλὰ δὲ βίβλοι γεγραμμέναι, καὶ τᾶλλα πολλὰ ὅσα ἐν ζυλίνους τεύχεσι ναυκλήροι ἀγούσιν. Ἐντεῦθεν

reliqua boum, Xenophontem ad se vocavit eaque ut acciperet hortatur, cetera ducibus et cohortium præfectis distribueret. Xenophon autem his verbis usus est : Mihi vero satis est ut posthac aliquid accipiam : at his ea ducibus, qui me sequuti sunt, et cohortium præfectis largire. Itaque Timasion Dardanius ex jugis unum accipit, Cleanor Orcho-menius unum, unum Phryniscus Achæus : boum juga inter cohortium præfectos partitus est. At stipendium militibus, tametsi jam mensis exiisset, viginti tantum dierum persolvit : aiebat enim Heraclides, pluris se prædam vendere non potuisse. Itaque Xenophon gravatus, Mihi videris, inquit cum jurejurando, Heraclides, non ita uti oportet Seuthæ prospicere : nam si rationibus ejus prospexisses, stipendium integrum reversus attulisses, vel fenore accepta præter hanc pecunia, aliter quidem si non potuisses, tuis adeo vestibus divenditis.

Hic graviter commotus est Heraclides, ac ne ab amicitia Seuthæ excluderetur metuebat : atque adeo ab illo die quacunque ratione poterat Xenophontem apud Seuthen criminabatur. At vero milites in Xenophontem culpam conjiciebant, quod stipendium non accepissent : Seuthes etiam ei succensebat, quod enixe stipendium pro militibus ab eo exigeret. Atque antea quidem semper memoraverat, se simulac ad mare pervenisset, Bisanthem, et Ganum, et Novum castellum ei traditurum : ex eo vero tempore nullius jam amplius horum mentionem faciebat. Nam et hoc calumniis usus dixerat Heraclides, tutum utique non esse, castella viro tradere qui exercitum haberet.

Dehinc Xenophon deliberabat, quid de expeditione in superiorem regionem porro statuendum esset : et Heraclides, introductis ad Seuthen ducibus ceteris, tum hortabatur eos ut dicerent nihilo se minus posse copias ducere quam posset Xenophon, tum stipendium eis duum mensium integrum paucos intra dies adfuturum pollicebatur : tum hortabatur ut se socios expeditionis præberent. Et Timasion, Equidem, ait, non si vel quinque mensium stipendium numeratum fuerit, absque Xenophonte ad bellum proficiscar. Phryniscus etiam et Cleanor cum Timasione consentiebant. Ibi tum Seuthes Heraclidem objurgabat, quod Xenophontem quoque non advocasset. Dein ipsum solum advocant. Verum ille, cognita Heraclidæ vafritia, quod vellet ipsum ceteros apud duces invidiosum reddere, ad Seuthen progredi ducibus omnibus et cohortium præfectis æcum sumptis : ac ubi omnes in Seuthæ sententiam erant adducti, una cum eo milites in expeditionem educebant, et, itinere sic facto ut ad dextram Pontum haberent, per Thracas, qui Melinophagi adpellantur, Salmydessum perveniunt. Ibi de navibus, quæ in Pontum feruntur, multæ in breviam impinguntur et ejiciuntur in litus : nam palustre vadum istic est maris in longum spatium porrectum. Ac Thraces iis in locis habitantes, stelis per intervalla statutis, ea prædantur singuli, quæ in litora sibi adjacentia ejiciuntur : prius autem quam istas statuissent, de iis traditum est multos prædæ intentos se invicem interfecisse. Ibi multi inveniebantur lecti, arcule multæ, multi libri, aliæque res multæ, quas naviculatores in vasis ligneis vehere solent. Dehinc, locis his in pote

ταῦτα καταστρεφόμενοι ἀπήσαν πάλιν. (16) Ἐνθα δὲ Σεύθης εἶχε στράτευμα ἤδη πλεόν τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἐκ τε γὰρ Ὀδρυσῶν πολλοὶ εἰσι πλείους καταβέβηκεσαν καὶ οἱ αἰεὶ πειθόμενοι συνεστρατεύοντο. Κατηυλίσθησαν δ' ἐν τῷ πεδίῳ ὑπὲρ Σηλυβρίας ὅσον τριάκοντα σταδίου ἀπέχοντες τῆς θαλάττης. (16) Καὶ μισθὸς μὲν οὐδεὶς πῶ ἐφαίνετο· πρὸς δὲ τὸν Ξενοφῶντα οἱ τε στρατιῶται παγγαλέπως εἶχον ὅ τε Σεύθης οὐκέτι οἰκείως διέκειτο, ἀλλ' ὅποτε συγγενέσθαι αὐτῷ βουλόμενος ἔλθοι, πολλαὶ ἤδη ἀσχολαὶ ἐφαίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ σχεδὸν ἤδη δύο μηνῶν ὄντων ἀφικνεῖται Χαρμίνος τε ὁ Λάκων καὶ Πολύνικος παρὰ Θίβρωνος, καὶ λέγουσιν ὅτι Λακεδαιμονίοις δοκεῖ στρατεύεσθαι ἐπὶ Τισσαφέρνῃ, καὶ Θίβρων ἐκπέπλευκεν ὡς πολεμήσων, καὶ δέεται ταύτης τῆς στρατιᾶς καὶ λέγει ὅτι δαρεικὸς ἐκάστῳ τοῦ μηνὸς καὶ τοῖς λοχαγοῖς διμοιρία, τοῖς δὲ στρατηγοῖς τετραμοιρία. (2) Ἐπεὶ δ' ἦλθον οἱ Λακεδαιμόνιοι, εὐθὺς ὁ Ἡρακλείδης πυθόμενος ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἤκουσι λέγει τῷ Σεύθῃ ὅτι κάλλιστον γεγένηται· οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι δέονται τοῦ στρατεύματος, σὺ δὲ οὐκέτι δέη· ἀποδιδούς δὲ τὸ στράτευμα χαριεῖ αὐτοῖς, σὲ δὲ οὐκέτι ἀπαιτήσουσι τὸν μισθόν, ἀλλ' ἀπαλλάσσονται ἐκ τῆς χώρας. (3) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κελεύει παράγειν· καὶ ἐπεὶ εἶπον ὅτι ἐπὶ τὸ στράτευμα ἤκουσιν, ἔλεγεν ὅτι τὸ στράτευμα ἀποδίδωσι, φίλος τε καὶ σύμμαχος εἶναι βούλεται. Καλεῖ τε αὐτοὺς ἐπὶ ξενίᾳ· καὶ ξένους μεγαλοπρεπῶς. (4) Ξενοφῶντα δὲ οὐκ ἐκάλει, οὐδὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὐδένα. Ἐρωτῶντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων τίς ἀνὴρ εἴη Ξενοφῶν, ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ μὲν ἄλλα εἴη οὐ κακὸς, φιλοστρατιώτης δέ· καὶ διὰ τοῦτο χειρόν ἐστιν αὐτῷ. Καὶ οἱ εἶπον, Ἄλλ' ἢ δημαγωγεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς ἀνδράς; Καὶ ὁ Ἡρακλείδης, Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Ἀρ' οὖν, ἔφασαν, μὴ καὶ ἡμῖν ἐναντιώσεται τῆς ἀπαγωγῆς; Ἄλλ' ἦν ὑμεῖς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, συλλέξαντες αὐτοὺς ὑποσχῆσθε τὸν μισθόν, ὀλίγον ἐκείνῳ προσχόντες ἀποδραμοῦνται σὺν ὑμῖν. (6) Πῶς οὖν ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν συλλέγειεν; Αὐρίον ὑμᾶς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, πρῶτ' ἀξομεν πρὸς αὐτούς· καὶ οἶδα, ἔφη, ὅτι ἐπειδὴν ὑμᾶς ἴδωσιν, ἄσμενοι συνδραμοῦνται. Αὕτη μὲν ἡ ἡμέρα οὕτως ἐληξε.

7. Τῇ δ' ὀστεραῇ ἀγοῦσιν ἐπὶ τὸ στράτευμα τοὺς Λάκωνας Σεύθης τε καὶ Ἡρακλείδης, καὶ συλλέγεται ἡ στρατιὰ. Τῷ δὲ Λάκωνι ἐλεγέτην ὅτι Λακεδαιμονίοις δοκεῖ πολεμεῖν Τισσαφέρνῃ τῷ ὑμᾶς ἀδικήσαντι· ἦν οὖν ἴητε σὺν ἡμῖν, τὸν τε ἐχθρὸν τιμωρήσεσθε καὶ δαρεικὸν ἕκαστος οἶσει τοῦ μηνὸς ὑμῶν, λοχαγὸς δὲ τὸ διπλοῦν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλοῦν. (8) Καὶ οἱ στρατιῶται ἄσμενοί τε ἤκουσαν καὶ εὐθὺς ἀνίσταται τις τῶν Ἀρκάδων τοῦ Ξενοφῶντος κατηγορήσων. Παρῇν δὲ

statum Seuthæ redactis, rursus abierunt. Ibi tum Seuthes jam plures, quam Græcæ essent, copias habebat : nam et ex Odrysis multo plures etiam descenderant, et omnes prout usque imperio parebant belli se socios addebant. Considerunt autem in campo supra Selybriam, cum a mari triginta circiter stadia abessent. Ac stipendium quidem nullum usquam adparebat; verum et milites Xenophonti valde succensebant, nec Seuthes amplius eo familiariter utebatur, sed quoties ipsum conveniendi cupidus adibat, multæ jam tum occupationes, quæ impedirent, quominus Xenophontem conveniret, erant simulatæ.

CAPUT VI.

Hoc vero tempore, cum jam duo prope menses elapsi fuerant, Charminus Lacon et Polynicus a Thimbrone veniunt; nuntiantque Græcis, decrevisse Lacedæmonios bellum Tissapherni facere; Thimbronemque eo cum classe profectum esse consilio ut bellum illud gereret; atque exercitu hoc egere, et dicere cuius militi daricum in menstruum stipendium fore numeratum, præfectis cohortium duplum, ducibus quadruplum. Posteaquam Lacedæmonii venissent, mox Heraclides, cum eos ad exercitum venisse audisset, optime rem succedere Seuthæ narrat: Lacedæmonii enim, inquit, exercitu egent, tu vero eo non jam amplius eges; at si exercitum ipsis tradideris, gratiam apud eos inibis, et milites stipendium a te non exigent amplius, sed terra hac excedent. Hæc cum audisset Seuthes, suis præcipit ut Lacedæmonios ad se deducerent, et ubi dixissent ad exercitum se venisse arcessendum, tradere se ipsis exercitum ait, ac cum iis amicitiam et societatem jungere se velle: eos item ad mensam hospitalem vocat; atque magnifice excepit. Xenophontem autem non vocat, neque e ducibus alium quenquam. Et Lacedæmoniiis interrogantibus qui vir esset Xenophon, cetera non malum esse respondit, at militum amantem; et propterea rem ipsi pejus cedere. Atque illi, Num milites is, inquirunt, blanditiis ad se pellicit? Et Heraclides, Omnino, inquit. Nonne igitur, aiunt illi, nobis etiam adversabitur quo minus exercitum abducamus? Atqui si vos, ait Heraclides, iis collectis stipendium promiseritis, levi illius ratione habita, vobiscum cursu abscedent. Qui ergo fieri poterit, aiunt Lacedæmonii, ut causa nostra colligantur? Cras mane, inquit Heraclides, vos ad eos ducemus; ac novi, ait, fore ut quamprimum vos viderint, libenter concurrant. In hunc modum is dies exactus est.

Postridie Seuthes et Heraclides Laconas ad exercitum ducunt, ac copiæ in unum colliguntur. Lacones dicebant decrevisse Lacedæmonios Tissapherni bellum facere, qui vos, inquirunt, injuria adfecit: quare si cum nobis profiscamini, tum hostem ulciscemini, tum daricum unusquisque vestrum in menstruum stipendium feret; cohortis præfectus, duplum; dux, quadruplum. Ac milites quidem libenter hæc audierunt, statimque ex Arcadibus quidam surgit eo consilio ut Xenophontem accusaret. Aderat etiam

καὶ Σεύθης, βουλόμενος εἰδέναι τίπραχθήσεται, καὶ ἐν ἐπηκόῳ εἰστήκει ἔχων ἐρμηγέα· ζυνίει δὲ καὶ αὐτὸς ἑλληνιστὶ τὰ πλείστα. (9) Ἐνθα δὴ λέγει ὁ Ἀρκάς, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ πάλα ἀν' ἡμεν παρ' ὑμῖν, εἰ μὴ Ξενοφῶν ἡμᾶς δεῦρο πείσας ἀπήγαγεν, ἔνθα δὴ ἡμεῖς μὲν τὸν δεινὸν χειμῶνα στρατευόμενοι καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν πεπαύμεθα· ὁ δὲ τοῦς ἡμετέρους πόνους ἔχει· καὶ Σεύθης ἐκείνον μὲν ἰδίᾳ πεπλούτικεν, ἡμᾶς δὲ ἀποστερεῖ τὸν μισθόν. (10) ὥς τε ὅ γε πρῶτος λέγων ἐγὼ μὲν εἰ τοῦτον ἴδοιμι καταλευσθέντα καὶ δόντα δίκην ὧν ἡμᾶς περιέλακε, καὶ τὸν μισθὸν ἀν' μοι δοκῶ ἔχειν καὶ οὐδὲν ἐπὶ τοῖς πεπονθμένοις ἀχθεσθαι. Μετὰ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη ὁμοίως καὶ ἄλλος. Ἐκ δὲ τούτου Ξενοφῶν ἔλεξεν ὧδε.

II. Ἀλλὰ πάντα μὲν ἄρα ἀνθρώπων ὄντα προσδοκᾷν δεῖ, ὅποτε γε καὶ ἐγὼ νῦν ὑφ' ὑμῶν αἰτίας ἔχω ἐν ᾧ πλείστην προθυμίαν ἐμαυτῷ γε δοκῶ συνειδέναι περὶ ὑμᾶς παρεσχημένους. Ἀπετραπόμην μὲν γε ἡδὴ οἴκαδε ὠρμημένος, οὐ μὰ τὸν Δία οὕτοι πυνθανόμενοι ὑμᾶς εὐ πράττειν, ἀλλὰ μάλλον ἀκούων ἐν ἀπόροις εἶναι, ὥς ὠφελήσων εἰ τι δυναίμην. (12) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, Σεύθου τούτου πολλοὺς ἀγγέλους πρὸς ἐμὲ πέμποντος καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένου μοι, εἰ πείσαιμι ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν ἔλθειν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπεχείρησα ποιεῖν, ὥς αὐτοὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἦγον δὲ ὅθεν ὥοιμν τάχιστα· ἀν' ὑμᾶς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβῆναι. Ταῦτα γὰρ καὶ βέλτιστα ἐνόμιζον ὑμῖν εἶναι καὶ ὑμᾶς ἡδεῖν βουλομένους. (13) Ἐπεὶ δ' Ἀρίσταρχος ἔλθων σὺν τριήρεσιν ἐκώλυε διαπλεῖν ὑμᾶς, ἐκ τούτου, ὅπερ εἰκὸς δῆπου ἦν, συνέλεξα ὑμᾶς, ὅπως βουλευσάμεθα ὅτι χρὴ ποιεῖν. (14) Οὐκοῦν ὑμεῖς ἀκούοντες μὲν Ἀριστάρχου ἐπιτάττοντος ὑμῖν εἰς Χερρόνησον πορεύεσθαι, ἀκούοντες δὲ Σεύθου πείθοντος ἑαυτῷ συστρατεύεσθαι, πάντες μὲν ἐλέγετε σὺν Σεύθῃ ἵναί, πάντες δ' ἐρήφισασθε ταῦτα. Τί οὖν ἐγὼ ἐνταῦθα ἡδίκησα ἀγαθῶν ὑμᾶς ἐνθα πᾶσιν ὑμῖν ἐδόκει; (15) Ἐπεὶ γε μὴν ψεύδεσθαι ἤρξατο Σεύθης περὶ τοῦ μισθοῦ, εἰ μὲν ἐπαινῶ αὐτὸν, δικαίως ἀν' με καὶ αἰτιῶσθε καὶ μισοῦτε· εἰ δὲ πρόσθεν αὐτῷ πάντων μάλιστα φίλος ὢν νῦν πάντων διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἀν' ἐτι δικαίως ὑμᾶς αἰρούμενος ἀντὶ Σεύθου ὑφ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι περὶ ὧν πρὸς τοῦτον διαφέρομαι; (16) Ἄλλ' εἰποιτε ἀν' ὅτι ἔξεσσι καὶ τὰ ὑμέτερα ἔχοντα παρὰ Σεύθου τεχνάζειν. Οὐκοῦν δῆλον τοῦτό γε ὅτι εἴπερ ἐμοὶ ἐτέλει τι Σεύθης, οὐχ' οὕτως ἐτέλει δῆπου ὥς ὧν τε ἐμοὶ δολερὸν καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀποτίσειεν, ἀλλ' οἶμαι εἰ ἐδίδου, ἐπὶ τούτῳ ἀν' ἐδίδου ὅπως ἐμοὶ δοὺς μείον μὴ ἀποδοίῃ ὑμῖν τὸ πλεῖον. (17) Εἰ τοίνυν οὕτως ἔχειν οἴσθε, ἔξεστιν ὑμῖν αὐτίκα μάλα ματαίαν ταύτην τὴν πρᾶξιν ἀμφοτέροις ἡμῖν ποιῆσαι, ἐὰν πράττητε αὐτὸν τὰ χρήματα. Δῆλον γὰρ ὅτι Σεύθης, εἰ ἔχω τι παρ' αὐτοῦ, ἀπαιτήσῃ με, καὶ ἀπαιτήσῃ μὲν τοι δικαίως, ἐὰν μὴ βεβαίῳ τὴν πρᾶξιν αὐτῷ ἐφ' ᾗ ἐδωροδόκουν. (18) Ἀλλὰ πολλοῦ μοι δοκῶ δεῖν τὰ ὑμέτερα ἔχειν· ὁμνῶ γὰρ ὑμῖν θεοὺς ἀπαντας καὶ πά-

Seuthes, qui rei eventum scire cuperet; et in loco stabat, ex quo omnia audire posset, adhibito interprete; sed et ipse pleraque Græce dicta intelligebat. Ibi tum hanc orationem habuit Arcas ille: Nos certe, Lacedæmonii, jam pridem apud vos fuissetis, si Xenophon huc nos in suam adductos sententiam non abduxisset; ubi sævæ hiemis tempore et noctu et interdium sine intermissione ulla obivimus munia militaria, at ipse nostro labore partis fruitur: quin et Seuthes illum privatim ditavit, at nos stipendio defraudat: itaque, inquit, ego sane, qui primus verba de his facio, si lapidibus hunc obrutum videam, et pœnas dantem pro eo quod nos huc illuc traxit, et stipendium me accepisse arbitrabor et nihil amplius laboribus exanclatis fore cruciatum. Post hunc surrexit alius, itidemque alius. Secundum hæc Xenophon in hanc sententiam verba fecit:

« Homini certe quidem omnia sunt expectanda, cum et ipse a vobis in eo accusar, in quo mihi sane ipsi conscius esse videor, plurimum me vestri studium præstitisse. Cum jam domum profecto iter instituerem, inde me sane huc averti, non quod prospera vos uti fortuna intelligerem, sed potius quod vos summas in angustias adductos esse audirem, ut vos si quo possem adjumento sublevarem. Posteaquam veni, Seuthes hic licet multos ad me nuntios mitteret, et mihi multa polliceretur, si vobis persuaderem ut ad ipsum veniretis, hoc non adgressus sum, uti nostis ipsi; sed eo vos duxi unde putabam in Asiam vos celerrime trajicere posse. Id enim et vobis esse utilissimum arbitrabar, et vos id velle noveram. Verum ubi Aristarchus cum trirēnibus venit ac nos in Asiam velis transmittere vetuit, tunc (quod utique consentaneum erat) vocavi vos ad concionem, ut quid esset agendum deliberarem. Igitur vos cum andiretis Aristarchum vobis præcipientem ut in Chersonesum profisceremini, audiretis etiam Seuthen id vobis suadentem ut cum eo expeditionem suscipereis, omnes cum Seuthe profiscendum esse dixistis, omnes id vestris suffragiis comprobastis. Hac ergo in re quamnam ego injuriam feci, qui vos eo duxerim quo vobis omnibus duci placuit? Posteaquam vero Seuthes de stipendio fidem fallere cepit, eum si laudo, jure me accusetis, atque odio habeatis: sin autem antehac ei cum essem amicissimus, nunc ab eo maxime omnium dissideo, qui fieri adhuc possit ut, cum vos Seuthæ prætulerim, jure a vobis accusar iis de rebus de quibus cum hoc homine dissideo? At dicetis forsitan fieri posse ut acceptis a Seuthe stipendiis vestris, artificiosa dissimulatione utar. Hoc tamen manifestum est, si quid mihi pendit Seuthes, id eum non sic utique pependisse, ut tum illis quæ mihi daret privaretur, tum vobis alia persolveret. Enimvero arbitror, si quid ille mihi dedisset, ea causa daturum fuisse, ut mihi data minore summa, vobis majorem non redderet. Quod si rem sic se habere existimatis, vobis statim licet rem dolose ex pacto conficiendam irritam utriusque nostrum reddere, si pecuniam ab ipso exegeritis. Nam satis constat Seuthen, si quid ab eo accepi, repetiturum, idque jure sane, si rem dolose ex pacto conficiendam, cujus conficiendæ causa muneribus fueram corruptus, ratam non fecero. Enimvero multum abest ut stipendia vestra acceperim: nam per omnes deos deasque juro, me ne illa qui-

σας μηδ' ἂ ἐμοὶ ἰδίᾳ ὑπέσχετο Σεύθης ἔχειν· πάρεστι δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἀκούων συνοιδέ μοι εἰ ἐπιορκῶ· (19) ἵνα δὲ μάλλον θαυμάσητε, συνεπόμενυμι μηδὲ ἂ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἔλαβον εἰληφέναι, μὴ τοῖνυν μηδὲ δσα τῶν λοχαγῶν ἔνιοι. (20) Καὶ τί δὴ ταῦτ' ἐποιοῦν; ὦ μὴν, ὦ ἄνδρες, ὅσω μάλλον συμφέροίμι τούτῳ τὴν τότε πενίαν, τοσούτῳ μάλλον αὐτὸν φίλον ποιήσεσθαι ὁπότε δυνασθεῖη. Ἐγὼ δὲ ἅμα τε αὐτὸν ὁρῶ εὖ πράττοντα, καὶ γινώσκω δὴ αὐτοῦ τὴν γνώμην. (21) Εἰποὶ δὴ τις ἂν, οὐκ οὖν αἰσχύνῃ οὕτω μωρῶς ἑξαπατῶμενος; ναὶ μὰ Δία ἡσχυνόμην μέντοι, εἰ ὑπὸ πολεμίου γε ὄντος ἐξηπατήθην· φίλω δὲ ὄντι ἑξαπατῶν αἰσχίον μοι δοκεῖ εἶναι ἢ ἑξαπατᾶσθαι. (22) Ἐπεὶ εἰ γε πρὸς φίλους ἐστὶ φυλακὴ, πᾶσαν οἶδα ἡμᾶς φυλαξαμένους ὥς μὴ παρ᾿ αὐτοῦ πρόφρασι δικαίαν μὴ ἀποδιδόναι ἡμῖν ἂ ὑπέσχετο· οὔτε γὰρ ἡδίκησαμεν τοῦτον οὐδὲν οὔτε κατεβλακυσάμεν τὰ τούτου οὐδὲ μὴν κατεδειλιάσαμεν οὐδὲν ἐφ' ὅτι ἡμᾶς οὕτως παρεκάλεσεν. (23) Ἀλλὰ, φαίητε ἂν, ἔδει τὰ ἐνέχυρα τότε λαβεῖν, ὥς μηδ' εἰ ἐβούλετο ἐδύνατο ἑξαπατᾶν. Πρὸς ταῦτα δὲ ἀκούσατε ἂ ἐγὼ οὐκ ἂν ποτε εἴπον τούτου ἐναντίον, εἰ μὴ μοι παντάπασιν ἀγνώμονες ἐδοκεῖτε εἶναι ἢ λίαν εἰς ἐμὲ ἀχάριστοι. (24) Ἀναμνήσθητε γὰρ ἐν ποίοις τισὶ πράγμασιν ὄντες ἐτυχάνετε, ἐξ ὧν ὑμᾶς ἐγὼ ἀνήγαγον πρὸς Σεύθην. Οὐκ εἰς μὲν Πέρινθον, εἰ προσίοιτε τῇ πόλει, Ἀρίσταρχος ὑμᾶς ὁ Λακεδαιμόνιος οὐκ εἶα εἰσελάναι ἀποκλείσας τὰς πύλας, ὑπαίθριοι δ' ἐξω ἐστρατοπεδεύετε, μέσος δὲ χειμῶν ἦν, ἀγορᾷ δὲ ἐχρῆσθε σπάνια μὲν ὁρῶντες τὰ ὄνια, σπάνια δ' ἔχοντες ὅτων ἐνήσεσθε, (25) ἀνάγκη δὲ ἦν μένειν ἐπὶ Θράκης· τριῖρες γὰρ ἐφορμοῦσαι ἐκώλυον διαπλεῖν· εἰ δὲ μένοι τις, ἐν πολέμῳ εἶναι, ἐνθα πολλοὶ μὲν ἱππεῖς ἦσαν ἐναντίοι, πολλοὶ δὲ πελτασταί, (26) ἡμῖν δὲ δπλιτικὸν μὲν ἦν ὃ ἄθροοι μὲν ἰόντες ἐπὶ τὰς κώμας ἴσως ἂν ἐδυνάμεθα σίτον λαμβάνειν οὐδὲν τι ἄφθονον, ὅτῳ δὲ διώκοντες ἂν ἢ ἀνδράποδα ἢ πρόβατα κατελαμβάνομεν οὐκ ἦν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ἱππικὸν οὔτε πελταστικὸν ἐτι ἐγὼ συνεστηκὸς κατέλαβον παρ' ὑμῖν. (27) Εἰ οὖν ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ ὄντων ὑμῶν μηδ' ὄντιναοῦν μισθὸν προκαιτήσας Σεύθην σύμμαχον ὑμῖν προσελαβόν, ἔχοντα καὶ ἱππέας καὶ πελταστὰς ὧν ὑμεῖς προσεδείσθε, ἢ κακῶς ἂν ἐδόκουν ὑμῖν βεβουλεύσθαι πρὸ ὑμῶν; (28) τούτων γὰρ δήπου κοινωνήσαντες καὶ σίτον ἀφθονώτερον ἐν ταῖς κώμας εὐρίσκετε διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τοὺς Θράκας κατὰ σπουδὴν μάλλον φεύγειν, καὶ προβάτων καὶ ἀνδραπόδων μετέσχετε. (29) Καὶ πολέμιον οὐκέτι οὐδένα ἐωρῶμεν ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν ἡμῖν προσεγένετο· τέως δὲ θαρράλεις ἡμῖν ἐφείποντο οἱ πολέμιοι καὶ ἱππικῶ καὶ πελταστικῶ κωλύοντες μηδαμῇ κατ' ὀλίγους ἀποσχεδανυμένους τὰ ἐπιτήδεια ἀφθονώτερα ἡμᾶς πορίζεσθαι. (30) Εἰ δὲ δὴ ὁ συμπαρέχων ὑμῖν ταύτην τὴν ἀσφάλειαν μὴ πάνυ πολὺν μισθὸν προστελεῖ τῆς ἀσφαλείας, τοῦτο δὴ τὸ σχέτλιον πάθημα καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῇ οἴεσθε χρῆναι ζῶντα ἐμὲ εἶναι; (31) Νῦν

dem habere, quæ mihi privatim promittebat Seuthes : adest ipse, et cum hæc audiat novit an pejerem. Ut vero magis etiam admiremini, hoc quoque jurejurando confirmo me non ea, quæ duces acceperunt alii, accepisse, imo verone ea quidem, quæ de cohortium præfectis nonnulli acceperunt. Et quamobrem tandem hæc feci? Existimabam, milites, quanto æquiore animo paupertatem, qua tum premebatur, una cum hoc perferrem, tanto eum mihi amiciorem futurum, quando talem se præbere valeret. Ego vero jam simul eum prospera uti fortuna video, et animum ejus cognosco. Jam dixerit forsitan aliquis, Annon igitur erubescis adeo te stulte decipi? Profecto erubescerem, si ab hoste in hunc modum deceptus essem : at homini amico turpius esse duco, si amicum ipse decipiat, quam si decipiatur. Si qua porro erga amicos est cautio, nos sedulo cavisse novi, ne huic occasionem justam præberemus, quo minus ea nobis redderet quæ pollicitus est : neque enim ulla hunc injuria adfecimus, neque per inertiam rebus ipsius detrimenti quidquam attulimus, neque sane quidquam, ad quod nos ille adhortatus est, præ formidine refugimus. Verum dixeritis forsitan, pignora tunc fuisse capienda, ut ne, etiamsi vellet, decipere posset. Ad ea velim audiatis, quæ contra ipsum nunquam ego proferrem, nisi mihi vel omnino iniqui homines, vel admodum erga me ingrati esse videremini. Recordamini utique qualibus in molestiis fuistis, e quibus ego vos ad Seuthen deduxi. In Perinthum, si ad urbem quidem accederetis, Aristarchus Lacedæmonius, portis oclusis, ingredi vetabat : castra sub dio foris habebatis : media erat hiems : foro utebamini, cum in eo et rerum venalium penuriam videretis, et ipsis vobis suppleret, quo comæatus coemeretis. Necesse vero erat in Thracia manere : nam triremes in statione manentes, quo minus trajiceremus, impediebant : si quis tamen ibi maneret, necesse erat in agro hostili versari, ubi multi nobis equites oppositi erant, peltastæ multi. Nobis autem gravis sane aderat armatura, ut si in vicos conferti invasissimus, frumenti non magnam profecto copiam capere forsitan potuissemus ; verum quo vel mancipia vel pecora persequendo comprehenderemus, nobis non aderat : nec enim adhuc ego vel equitum vel peltastarum copias apud vos coactas reperi. Si ergo, tali cum necessitate premeremini, nullo prorsus stipendio postulado, Seuthen vobis socium conciliarem, qui et equites habebat et peltastas, quibus vos egebatis, malene commodis vestris consuluisse videbar? Nimirum his certe sociis usi, et frumentum copiosius in vicis reperistis, propterea quod Thraces magis festinanter fugere cogerentur ; pecorum etiam et mancipiorum participes fuistis. Ac nullum amplius hostem vidimus, posteaquam nobis equestres accesserint copię : prius autem audacter hostes cum equitum et peltastarum agmine nos insequébantur, impediētes quominus usquam exigui numero effusi comæatus largiores nobismet pararemus. Quod si is sane qui ad hanc vobis securitatem conciliandam operam contulit, non admodum amplum insuper pro securitate stipendium pependerit, hæc cine calamitas illa gravis est? ac propter hanc nequaquam ut vivam permittite vos debere putatis? Nunc autem quomodo

δὲ δὴ πῶς ἀπέρχεσθε; οὐ διαχειμάσαντες μὲν ἐν ἀφθό-
νοις τοῖς ἐπιτηδείοις, περιττὸν δ' ἔχοντες τοῦτο εἰ τι
ἐλάβετε παρὰ Σεύθου; τὰ γὰρ τῶν πολεμίων ἐδαπανᾶτε·
καὶ ταῦτα πράττοντες οὔτε ἀνδρας ἐπιδέτε ὑμῶν αὐ-
τῶν ἀποθανόντας οὔτε ζῶντας ἀπεβάλετε. (32) Εἰ δέ
τι καλὸν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρους ἐπεπρακτο
ὑμῖν, οὐ καὶ ἐκεῖνο σὺν ἔχετε καὶ πρὸς ἐκείνους νῦν ἀλ-
λὴν εὐκλειαν προσεληφάτε καὶ τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Θρᾱ-
κας, ἐφ' οὓς ἐστρατεύσασθε, κρατήσαντες; ἐγὼ μὲν
ὑμᾶς φημι δικαίως ἂν ὦν ἔμοι χαλεπαίνετε τούτων τοῖς
θεοῖς χάριν εἰδέναι ὡς ἀγαθῶν. (33) Καὶ τὰ μὲν δὴ
ὑμέτερα τοιαῦτα. Ἄγετε δὲ πρὸς θεῶν καὶ τὰ ἐμὰ
σκέψασθε ὡς ἔχει. Ἐγὼ γὰρ ὅτε μὲν πρότερον ἀπῆρα
οἰκάδε, ἔχων μὲν ἔπαινον πολλὸν πρὸς ὑμῶν ἀπεπο-
ρευόμεν, ἔχων δὲ δι' ὑμᾶς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλή-
νων εὐκλειαν. Ἐπιστευόμεν δὲ ὑπὸ Λακεδαιμονίων
οὐ γὰρ ἂν με ἔπεμπον πάλιν πρὸς ὑμᾶς. (34) Ἦδ' ὃν δὲ
ἀπέρχεμαι πρὸς μὲν Λακεδαιμονίους ὑφ' ὑμῶν διαβε-
βλημένος, Σεύθῃ δὲ ἀπηχθημένος ὑπὲρ ὑμῶν, ὃν ἡλ-
πίζον εὖ ποιήσας μετ' ὑμῶν ἀποστροφῇ καὶ ἔμοι καλὴν
καὶ παισιν, εἰ γένοιτο, καταθήσεσθαι. (35) Ὑμεῖς
δ', ὑπὲρ ὧν ἐγὼ ἀπήχθημαι τε πλείστα καὶ ταῦτα πολὺ
κρίττον ἐμαυτοῦ, πραγματευόμενός τε οὐδὲ νῦν πω
πέταμαι, δ, τι δύναμαι ἀγαθὸν ὑμῖν, τοιαύτην ἔχετε
γνώμην περὶ ἐμοῦ. (36) Ἄλλ' ἔχετε μὲν με οὔτε φεύ-
γοντα λαβόντες οὔτε ἀποδιδράσκοντα· ἦν δὲ ποιήσητε ἃ
λέγετε, ἵστε οἱ ἀνδρα καταχανόντες ἔσσεσθε πολλὰ μὲν
δὴ πρὸ ὑμῶν ἀγρυπνήσαντα, πολλὰ δὲ σὺν ὑμῖν πο-
νήσαντα καὶ κινδυνεύσαντα καὶ ἐν τῷ μέρει καὶ παρὰ
τὸ μέρος, θεῶν δ' Ὀλεων ὄντων καὶ τρόπαια βαρβάρων
πολλὰ δὴ σὺν ὑμῖν στησάμενον, ὅπως δὲ γε μηδενὶ τῶν
Ἑλλήνων πολέμιοι γένοισθε, πᾶν ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην
πρὸς ὑμᾶς διατεινόμενον. (37) Καὶ γὰρ οὖν νῦν ὑμῖν
ἔξεστιν ἀνεπιλήπτως πορεύεσθαι ὅπῃ ἂν ἐλησθε καὶ
κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὑμεῖς δὲ, ὅτε πολλὴ
ὑμῖν εὐπορία φαίνεται, καὶ πλείτε ἐνθα δὴ ἐπεθυμεῖτε
πάλαι, δέονταί τε ὑμῶν οἱ μέγιστον δυνάμενοι, μισθὸς
δὲ φαίνεται, ἡγεμόνες δὲ ἡκουσι Λακεδαιμόνιοι οἱ κρά-
τιστοι νομιζόμενοι εἶναι, νῦν δὴ καίρος ὑμῖν δοκεῖ εἶναι
ὡς τάχιστα ἐμὲ κατακαεῖν; (38) Οὐ μὴν ὅτε γε ἐν
τοῖς ἀπόροις ἤμεν, ὃ πάντων μνημονικώτατοι, ἀλλὰ
καὶ πατέρα ἐμὲ ἐκαλεῖτε καὶ αἰὶ ὡς εὐεργέτου μεμνη-
σθαι ὑπισχεῖσθε. Οὐ μέντοι ἀγνώμονες οὐδὲ οὗτοί
εἰσιν οἱ νῦν ἡκοντες ἐφ' ὑμᾶς ὥστε, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδὲ
τούτοις δοκεῖτε βελτίονες εἶναι τοιοῦτοι ὄντες περὶ ἐμέ.
Ταῦτ' εἰπὼν ἔπαυσατο.

39. Χαρμῖνος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ἀναστὰς εἶπεν,
Ἄλλ' οὐ τῷ σῶι, ἔμοι μέντοι, [ὧ ἀνδρες] οὐ δικαίως
δοκεῖτε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ χαλεπαίνειν· ἔχω γὰρ καὶ αὐ-
τῷ αὐτῷ μαρτυρήσαι. Σεύθῃ γὰρ ἐρωτῶντος ἐμοῦ
καὶ Πολυνίκου περὶ Ξενοφῶντος τίς ἀνὴρ εἴη ἄλλο μὲν
οὐδὲν εἶχε μέμνησθαι, ἄγαν δὲ φιλοστρατιωτῶν ἐφη
αὐτὸν εἶναι· διὸ καὶ χεῖρον αὐτῷ εἶναι πρὸς ἡμῶν τε τῶν
Λακεδαιμονίων καὶ πρὸς αὐτοῦ. (40) Ἀναστὰς ἐπὶ

abitis? annon hieme in magna copia commeatus acta, et
hoc ex abundanti habentes si quid a Seuthe accepistis?
nam quæ hostium erant consumpistis: ac dum ita agebatis,
neque viros vestrum de numero peremptos ullos vidistis, ne-
que vivos amisistis. Quod si quid a vobis adversus barba-
ros in Asia præclare gestum erat, nonne id incolume habe-
tis, et ad ea nunc aliam adjunxistis gloriam, victis etiam
Thracibus in Europa sitis, contra quos bellum gessistis?
Equidem aio diis merito gratiam a vobis habendam pro iis
ipsis, tanquam pro beneficiis, quorum causa mihi succen-
setis. Atque hæc rerum vestrarum est conditio. Agite
jam per deos, meæ quoque quomodo se habeant, considerate.
Ego utique cum domum navigaturus primum solverem, dis-
cedebam multa apud vos laude ornatus, gloriam etiam ce-
teris a Græcis per vos consequutus: quin et Lacedæmonii
mihi fidem habebant; alioqui enim me ad vos non remi-
sissent: at nunc ita discedo ut apud Lacedæmonios a vobis
in crimen adductus sim, et Seuthæ vestra causa invisus,
de quo cum vobis adjuvantibus bene meritus essem, fore
speraram ut apud ipsum tum mihi tum liberis, si qui forent,
perfugium honestum compararem. Vos autem, quorum
ego causa maximo sum in odio, idque apud multo me po-
tentiores, et quibus ne nunc quidem quodcunque possum
commodi moliri desino, talem de me opinionem habetis.
Enimvero habetis jam me, quem neque fugientem com-
prehendistis, neque se subducere cupientem: quod si ea,
quæ dicitis, feceritis, scitote vos virum illum perempturos,
qui pro vobis certe sæpe vigilaverit, multos vobiscum labo-
res adierit et pericula, tum partibus suis tum aliorum fun-
ctus; atque, diis faventibus, multa victos ob barbaros tropæa
vobiscum statuerit; eum denique, qui omni studio, quan-
tum vires suppetebant, ut ne cum Græcorum ullo inimicitias
susciperetis, apud vos contenderit. Ac jam certe vobis licet
citra reprehensionem, quocunque volueritis, terra marique
proficisci. Vos vero, quando magna rerum omnium adparet
copia, et quo jam dudum cupitis navigandi potestatem nacti
estis; opera vestra potentissimi egent homines; stipendium
ostentatur; duces adsunt Lacedæmonii, qui præstantissimi
habentur: idcirco tempus jam opportunum esse censetis,
ut me quamprimum occidatis? Non ita tamen de me sta-
tuistis, cum in summis angustiis versaremur, o maxime
omnium memores! sed patrem me adpellabatis, semperque
vos mei tanquam de vobis præclare meriti recordaturos pol-
licebamini. Verum ne hi quidem, qui ad vos modo vene-
runt, iniqui sunt iudices; adeo ut, ego quidem uti arbitror,
neque his meliores esse videamini, quod hoc modo vosmet
erga me geratis. » Hæc loquutus finem dicendi fecit.

Et Charminus Lacedæmonius surgens hæc verba fecit: At
per deos, mihi sane, viri, non jure viro huic succensere
videmini; nam et ipse possum pro eo testimonium dicere;
Seuthes enim, cum ego et Polynicus de Xenophonte inter-
rogabamus, qui vir esset, nihil aliud quod in eo reprehен-
deret habebat, quam quod eum valde esse militum studio-
sum diceret: eaque de causa pejore eum esse tum apud nos
Lacedæmonios tum apud ipsum loco. Post hunc surgens

τούτῳ Εὐρύλοχος Λουσιάτης Ἀρχὰς εἶπε, Καὶ δοκεῖ γέ μοι, ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τοῦτο ὑμᾶς πρῶτον ἡμῶν στρατηγῆσαι, παρὰ Σεύθου ἡμῖν τὸν μισθὸν ἀναπράξαι ἢ ἐκόντος ἢ ἄκοντος, καὶ μὴ πρότερον ἡμῶς ἀπαγαγεῖν. (41) Πολυκράτης δὲ Ἀθηναῖος εἶπεν ἐνετὸς ὑπὸ Ξενοφῶντος, Ὁρῶ γε μὴν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, καὶ Ἡρακλείδην ἐνταῦθα παρόντα, ὃς παραλαβὼν τὰ χρήματα ἃ ἡμεῖς ἐπονήσαμεν, ταῦτα ἀποδόμενος οὔτε Σεύθῳ ἀπέδωκεν οὔτε ἡμῖν τὰ γιγνώμενα, ἀλλ' αὐτὸς κλέψας πέπαται. Ἦν οὖν σωφρονῶμεν, ἐξόμεθα αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ οὗτός γε, ἔφη, Θράξ ἐστίν, ἀλλ' Ἕλληνας ὧν Ἕλληνας ἀδικεῖ.

42. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἡρακλείδης μάλα ἐξεπλάγη· καὶ προσελθὼν τῷ Σεύθῳ λέγει, Ἡμεῖς ἦν σωφρονῶμεν, ἀπιμεν ἐντεῦθεν ἐκ τῆς τούτων ἐπικρατείας. Καὶ ἀναθάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ὥχοντο ἀπελαύνοντες εἰς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον. (43) Καὶ ἐντεῦθεν Σεύθης πέμπει Ἀδροκέλην τὸν ἑαυτοῦ ἐρμηνέα πρὸς Ξενοφῶντα καὶ κελεύει αὐτὸν καταμεῖναι παρ' αὐτῷ ἔχοντα χιλίους ὀπλίτας, καὶ ὑπισχνέται αὐτῷ ἀποδώσειν τὰ τε χωρία τὰ ἐπὶ θαλάττῃ καὶ τὰλλα ἃ ὑπέσχετο. Καὶ ἐν ἀπορρήτῳ ποιησάμενος λέγει ὅτι ἀκήκοε Πολυνίκου ὡς εἰ ὑποχείριος ἔσται Λακεδαιμονίῳς, σαφῶς ἀποθανοῖτο ὑπὸ Θίβρωνος. (44) Ἐπείστελλον δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῷ Ξενοφῶντι ὡς διαβεβημένος εἴη καὶ φυλάττεσθαι δεοί. Ὁ δὲ ἀκούων ταῦτα δύο ἱερεῖα λαβὼν ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ πότερά οἱ λῶν καὶ ἀμεινον εἴη μένειν παρὰ Σεύθῳ ἔφ' οἷς Σεύθης λέγει ἢ ἀπίνειν σὺν τῷ στρατεύματι. Ἀναιρεῖ δὲ αὐτῷ ἀπίνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν Σεύθης μὲν ἀπεστρατοπεδεύσατο προσωτέρω· οἱ δὲ Ἕλληνες ἐσκήνησαν εἰς κώμας θven ἐμειλον πλείστα ἐπισιτισάμενοι ἐπὶ θαλάτταν ἤκειν. Αἱ δὲ κῶμαι αὗται ἦσαν δεδομένα ὑπὸ Σεύθου Μηδοσάδῃ. (2) Ὁρῶν οὖν ὁ Μηδοσάδης διαπανόμενα τὰ ἑαυτοῦ ἐν ταῖς κώμας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χαλεπῶς ἔφερε· καὶ λαβὼν ἄνδρα Ὀδρύσην δυνατώτατον τῶν ἄνωθεν καταβεβηκότων καὶ ἱππέας ὅσον τριάκοντα ἔρχεται καὶ προκαλεῖται Ξενοφῶντα ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Καὶ ὃς λαβὼν τινὰς τῶν λοχαγῶν καὶ ἄλλους τῶν ἐπιτηδείων προσέρχεται. (3) Ἐνθα δὲ λέγει Μηδοσάδης, Ἀδικεῖτε, ὦ Ξενοφῶν, τὰς ἡμετέρας κώμας πορνοῦντες. Προλέγομεν οὖν ὑμῖν, ἐγώ τε ὑπὲρ Σεύθου καὶ ὃς ὁ ἀνὴρ παρὰ Μηδόκου ἦκων τοῦ ἄνω βασιλέως, ἀπίνειν ἐκ τῆς χώρας· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐπιτρέψομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐὰν ποιῇτε κακῶς τὴν ἡμετέραν χώραν, ὡς πολλοὺς ἀλεξόμεθα.

4. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἀκούσας ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ σοὶ μὲν τοιαῦτα λέγοντι καὶ ἀποκρίνασθαι χαλεπὸν· τοῦδε δ' ἕνεκα τοῦ νεανίσκου λέξω, ἵν' εἰδῇ οἱόι τε ὑμεῖς ἐστέ καὶ οἱοι ἡμεῖς. (5) Ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, πρὶν ὑμῖν φίλοι γενέσθαι ἐπορευόμεθα διὰ ταύτης τῆς χώρας ποιοῦ

Eurylochus Lusiates Arcas, Censeo equidem, ait, Lacedaemonii, ut in hac re primum fungamini imperatorum erga nos officio, nimirum ut a Seuthe vel volente vel invito stipendium nobis impetretis, neque prius, quam id effeceritis, nos hinc abducatis. Polycrates autem Atheniensis instigatus a Xenophonte verba fecit: Video sane, viri, inquit, Heracliden etiam hic adesse; qui sumptis rebus nostro labore partis, iisque venditis, neque Seuthae neque nobis coactam ex iis pecuniam tradidit, sed ipse eam intersersam possidet. Quare si sapimus, eumprehendimus: non enim hic sane, inquit, Thrax est, sed Graecus Graecos injuria adficit.

Hac cum audisset Heraclides, admodum erat exterritus; et ad Seuthen cum accessisset, Nos, ait, si sapimus, hinc ex horum potestate discedemus. Itaque consensu equis citatisque in sua castra reversi sunt. Et confestim Seuthes Abrozelmē interpretem suum ad Xenophontem mittit, eumque hortatur ut apud se cum mille gravis armaturae militibus maneat; pollicetur etiam ei se daturum tum castella ad mare sita, tum alia, quae fuerat pollicitus. Et re in secretis posita, narrat audisse se de Polynico futurum ut, si Lacedaemoniorum in manus venerit, a Thimbrone certo iatereat. Hoc etiam alii multi Xenophonti per epistolas significabant, eum nimirum calumniis esse oppressum, atque adeo cavere sibi debere. Hac ille cum audiret, duobus sumptis animantibus, iisque Jovi regi immolatis eum consulebat utrum melius ipsi satiusque foret apud Seuthen conditionibus iis quas proposuerat Seuthes manere, an cum exercitu discedere. Significat ei Jupiter discedendum esse.

CAPUT VII.

Dehinc Seuthes longius a Graecis castris motis abscessit; Graeci vero in vicis tabernacula posuerunt, unde commeatum nacti plurimum ad mare erant profecturi. Ipsi autem hi vici Medosadae fuerant a Seuthe donati. Itaque cum Medosades absumi a Graecis ea, quae in vicis essent, videret, graviter id ferebat; atque adeo cum secum sumpsisset virum Odrysam, eorum potentissimum, qui e superiore Thracia descenderant, equitesque fere triginta, Graecorum ad castra venit, ac de exercitu Graeco Xenophontem ad se arcessit. Et ille, adjunctis sibi nonnullis cohortium praefectis aliisque idoneis, ad eum accedit. Ibi tum Medosades, Injuriosi in nos estis, inquit, Xenophon, qui vicos nostros vastetis. Quare vobis, ego Seuthae nomine, atque hic, qui a Medoco superioris Thraciae rege venit, praedicimus, ut hac de regione discedatis: sin autem, vobis istas injurias facere non permittemus, sed si agrum nostrum infestetis, tanquam hostes vos ulciscemur.

Cum hac audisset Xenophon, « At tibi quidem, ait, talia dicenti vel respondere grave est: hujus tamen adolescentis causa dicam aliquid, ut quales vos sitis, et quales nos, cognoscat. Nos quidem prius, inquit, quam vobis amici facti sumus, per hanc regionem quacunque nobis libitum est,

εβουλόμεθα, ἢν μὲν ἐθέλοιμεν πορθεῖντες, ἢν δ' ἐθέλοιμεν καίοντες, (8) καὶ σὺ ὁπότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθοις πρεσβεύων, ἡγίλιζου τότε παρ' ἡμῖν οὐδὲνα φοβούμενος τῶν πολεμίων· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἔτε εἰς τήνδε τὴν χώραν, ἢ εἰ ποτε ἔλθοιτε, ὥς ἐν κρείττωνων χώρᾳ ἡγίλιζεσθε ἐγκεχαλινωμένοι τοῖς ἥπιοις. (7) Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν φίλοι ἐγένεσθε καὶ δι' ἡμᾶς σὺν θεοῖς ἔχετε τήνδε τὴν χώραν, νῦν δὲ ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆςδε τῆς χώρας, ἢν παρ' ἡμῶν ἐχόντων κατὰ κράτος παρελάβετε· ὥς γὰρ αὐτὸς οἶσθα, οἱ πολέμιοι οὐχ ἱκανοὶ ἦσαν ἡμᾶς ἐξελαύνειν. (8) Καὶ οὐχ ὅπως δῶρα δούς καὶ εὖ ποιήσας ἀνθ' ὧν εὖ ἐπαθες ἀξιοῖς ἡμᾶς ἀποπέμψασθαι, ἀλλ' ἀποπορευομένους ἡμᾶς οὐδ' ἐναυλισθῆναι ὅσον δύνασαι ἐπιτρέπεις. (9) Καὶ ταῦτα λέγων οὔτε θεοὺς αἰσχύνῃ οὔτε τόνδε τὸν ἄνδρα, δς νῦν μὲν σε ὀρᾷ πλουτοῦντα, πρὶν δὲ ἡμῖν φίλον γενέσθαι ἀπὸ ληστείας τὸν βίον ἔχοντα, ὥς αὐτὸς ἔφησα. (10) Ἄτάρ τί καὶ πρὸς ἐμὲ λέγεις ταῦτα; ἔφη· οὐ γὰρ ἐγὼ γ' εἴμι ἄρχω, ἀλλὰ Λακεδαιμόνιοι, οἳς ὑμεῖς παρεδώκατε τὸ στράτευμα ἀπαγαγεῖν οὐδὲν ἐμὲ παρακαλέσαντες, ὅθ' αὐμαστότατοι, ὅπως ἁκπερ ἀπηχθάνομεν αὐτοῖς ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦγον, οὕτω καὶ χαρισάμεν νῦν ἀποδίδους.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Ὀδρύσης, εἶπεν, Ἐγὼ μὲν, ὦ Μηδόσαδες, κατὰ τῆς γῆς καταδύομαι ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς ἀκούων ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν πρόσθεν ἠπιστάμεν, οὐδ' ἂν συνηκολούθησά σοι· καὶ νῦν ἄπειμι. Οὐδὲ γὰρ ἂν Μήδοκος με ὁ βασιλεὺς ἐπαινοῖν, εἰ ἐξελαύνοιμι τοὺς εὐεργέτας. (12) Ταῦτ' εἰπὼν ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπήλαυσε καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἄλλοι ἵππεις πλὴν τεττάρων ἢ πέντε. Ὁ δὲ Μηδόσαδης, ἐλύπει γὰρ αὐτὸν ἡ χώρα πορθουμένη, ἐκέλευε τὸν Ξενοφῶντα καλέσαι τὸν Λακεδαιμόνιον. (13) Καὶ δς λαβὼν τοὺς ἐπιτηδαιοτάτους προσῆλθε τῷ Χαρμίνῳ καὶ Πολυνίκῳ καὶ ἔλεξεν ὅτι καλεῖ αὐτοὺς Μηδόσαδης προεὶρὼν ἅπερ αὐτῷ, ἀπείναι ἐκ τῆς χώρας. (14) Οἴμαι ἂν οὖν, ἔφη, ὑμᾶς ἀπολαβεῖν τῇ στρατιᾷ τὸν ὀφειλόμενον μισθόν, εἰ εἰποῖτε ὅτι δεδῆται ὑμῶν ἡ στρατιὰ συναναπράξαι τὸν μισθόν ἢ παρ' ἐκόντος ἢ παρ' ἀκόντος Σεύθου. Καὶ ὅτι τούτων τυχόντες προθύμως ἂν συνέπεσθαι ὑμῖν φασί, καὶ ὅτι δίκαια ὑμῖν δοκοῦσι λέγειν, καὶ ὅτι ὑπέσχεσθε αὐτοῖς τότε ἀπείναι ὅταν τὰ δίκαια ἔχωσιν οἱ στρατιῶται. (15) Ἀκούσαντες οἱ Λάκωνες ταῦτα ἔφασαν ἐρεῖν καὶ ἄλλα ὅποια ἂν δύνωνται κράτιστα· καὶ εὐθὺς ἐπορεύοντο ἔχοντες πάντας τοὺς ἐπικαιρίους. Ἐλθὼν δὲ ἔλεξε Χαρμίνος, Εἰ μὲν σὺ τίς εἶς, ὦ Μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λέγειν· εἰ δὲ μή, ἡμεῖς πρὸς σὲ ἔχομεν. (16) Ὁ δὲ Μηδόσαδης μάλα δὴ ὑπερμῆκως, Ἀλλ' ἐγὼ μὲν λέγω, ἔφη, καὶ Σεύθης τὰ αὐτὰ, ὅτι ἀξιοῦμεν τοὺς φίλους ἡμῖν γεγενημένους μὴ κακῶς πάσχειν ὅφ' ἡμῶν. Ὅ,τι γὰρ ἂν τούτους κακῶς ποιῇτε ἡμᾶς ἡδὴ ποιεῖτε· ἡμέτεροι γάρ εἰσιν. (17) Ἡμεῖς τοίνυν, ἔφασαν οἱ Λάκωνες, ἀπείομεν ἂν ὁπότε τὸν μισθόν ἔχοιεν οἱ ταῦτα ὑμῖν καταπράξαντες· εἰ δὲ μή, ἐρχόμεθα μὲν καὶ νῦν βοηθήσοντες· τοῖς καὶ τιμωρησόμενοι ἄνδρας οἱ τοῦ-

iter faciebamus, quam volumus vastantes, quam volumus exurentes. Atque tu, quoties ad nos legatus veniebas, apud nos commoratus es, hostium neminem metuens. Vos vero hanc in regionem non veniebatis, aut si aliquando veniretis, tanquam in viribus praestantiorum agro frenatis equis commorati es. Postea vero quam nobis amici facti estis, et opera nostra cum diis regionem hanc tenetis, ea ex jam nos expellitis, quam a nobis volentibus vi captam accepistis: ut enim ipse nosti, hostes nos hinc pellere non potuerunt. Ac non modo non munera largitus et beneficia pro iis quae accepisti beneficiis, nos ablegare vis, sed nobis proficiscentibus ne castra quidem metandi potestatem, quantum in te est, facis. Atque haec dum profers, neque deos revereris neque hunc hominem, qui te modo ditatum videt; cum priusquam nobis amicus factus fuisses, ex latrocinio, quemadmodum aiebas ipse, victitares. At enim cur haec mihi dicis? ait: non enim imperium amplius habeo, sed Lacedaemonii, quibus vos exercitum abducendum tradidistis, me neque ad vos advocato, o maxime admirables; ut quemadmodum in illorum odium incurri, quo tempore ad vos exercitum duxi, ita jam eundem iis tradendo gratiam etiam apud ipsos inirem. »

Haec cum Odryses ille audivisset, Equidem, ait, Medosades, dum haec audio, praepudore in terram demergor. Et si quidem ea prius scivissem, non te fuisset huc sequutus; atque adeo nunc abeo: nec enim me Medocus rex laudaverit, si viros bene de nobis meritos expulerim. Haec cum dixisset, equo consensu discessit, unaque cum eo abiire ceteri equites, extra quatuor aut quinque. At Medosades (quippe cui dolebat, quod regio vastabatur) Xenophontem hortabatur ut duos illos Lacedaemonios ad se vocaret. Et ille sumptis secum hominibus maxime idoneis, ad Charminum ac Polynicum accessit, Medosadenque eos vocare dixit, qui eadem utique illis, quae ipsi, significare velit, e regione nimirum ut excedant. Quare arbitror, inquit, vos consequuturos stipendium exercitui debitum, si dixeritis id a vobis petere milites ut ipsos in impetrando a Seuthe, vel volente vel invito, stipendio adjuvetis; eosque fore dicere, si haec obtinuerint, ut libenter vos sequantur: eosdem vobis videri jure haec proferre; vosque adeo ipsis esse pollicitos tum demum abituros vos, cum jus suum obtinuerint milites. Quae cum audiissent Lacones, haec sese dicturos aiebant, et alia quaecunque possent adpositissima: statimque cum omnibus idoneis pergebant. Cum ad Medosaden venissent, Charminus, Dicit, inquit, si quid habes quod nobis dicas, Medosades; sin autem, nos quod dicamus tibi habemus. Medosades autem perquam demisso, Ego vero, ait, et Seuthes dicimus eadem, nos utique rogare ne amici qui nobis facti sunt a vobis laedantur; nam quidquid his detrimenti inferatis, nobis id continuo infertis; quippe nostri sunt. At nos certe, aiebant Lacones, discedemus, cum stipendium acceperint ii, qui vobis haec effecerunt; sin est autem ut non accipiant, venimus jam eis opem laturi, et

τους παρὰ τοὺς ὄρκους ἡδίκησαν. Ἦν δὲ δὴ καὶ ὑμεῖς τοιοῦτοι ἦτε, ἐνθὲνδε ἀρξόμεθα τὰ δίκαια λαμβάνειν. (18) Ὁ δὲ Ξενοφῶν εἶπεν, Ἐθέλοιτε δ' ἂν τοῦτοις, ὧς Μηδόσαδες, ἐπιτρέψαι, ἐπειδὴ φίλους ἔφατε εἶναι ὑμῖν, ἐν ᾧ τῇ χώρᾳ ἐσμέν, ὑπότερα ἂν ψηφίσωνται, εἴθ' ὑμᾶς προσῆκεν ἐκ τῆς χώρας ἀπιέναι εἴτε ἡμᾶς; (19) Ὁ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἔφη· ἐκέλευε δὲ μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ Λάκωνε ἔλθειν παρὰ Σεύθην περὶ τοῦ μισθοῦ, καὶ ὀφείσθαι ἂν Σεύθην πείσαι· εἰ δὲ μὴ, Ξενοφῶντα σὺν αὐτῷ πέμπειν, καὶ συμπράξειν ὑπισχυεῖτο. Ἐδεῖτο δὲ τὰς κώμας μὴ καίειν.

20. Ἐντεῦθεν πέμπουσι Ξενοφῶντα καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἐδόχουν ἐπιτηδεύεσθαι εἶναι. Ὁ δὲ ἐλθὼν λέγει πρὸς Σεύθην, (21) Οὐδὲν ἀπαιτήσων, ὧς Σεύθη, πάρεμι, ἀλλὰ διδάξων, ἣν δύνωμαι, ὥς οὐ δικαίως μοι ἡχθέσθης· ὅτι ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν ἀπήτουν σε προθύμως ἂ ὑπέσχου αὐτοῖς· σοὶ γὰρ ἔγωγε οὐχ ἤττον ἐνόμιζον συμφέρον εἶναι ἀποδοῦναι ἢ ἐκείνοις ἀπολαβεῖν. (22) Πρῶτον μὲν γὰρ οἶδα μετὰ τοὺς θεοὺς εἰς τὸ φανερόν σε τούτους καταστήσαντας, ἐπεὶ καὶ βασιλεῖα σε ἐποίησαν πολλῆς χώρας καὶ πολλῶν ἀνθρώπων· ὥστε οὐχ ὅλον τέ σοι λανθάνειν οὔτε ἦν τι καλὸν οὔτε ἦν τι αἰσχρὸν ποιήσης. (23) Τοιοῦτ' ὅντι ἀνδρὶ μέγα μὲν μοι ἐδόκει εἶναι μὴ δοκεῖν ἀχαρίστως ἀποπέμψασθαι ἀνδρὰς εὐεργέτας, μέγα δὲ εὖ ἀκούειν ὑπὸ ἐξακισχιλίων ἀνθρώπων, τὸ δὲ μέγιστον μηδαμῶς ἀπιστὸν σαυτὸν καταστήσαι, ὅτι λέγοις. (24) Ὅρῳ γὰρ τῶν μὲν ἀπίστων ματαίους καὶ ἀδυνάτους καὶ ἀτίμους τοὺς λόγους πλανωμένους· οἱ δ' ἂν φανεροὶ ὥσιν ἀλήθειαν ἀσκοῦντες, τούτων οἱ λόγοι, ἦν τι δέωνται, οὐδὲν μείον δύνανται ἀνύσασθαι ἢ ἄλλων ἢ βία· ἦν τέ τινας σωφρονίζειν βούλονται, γιγνώσκω τὰς τούτων ἀπειλὰς οὐχ ἤττον σωφρονιζούσας ἢ ἄλλων τὸ φόβον κολάζειν· ἦν τέ τῷ τι ὑπισχυῶνται οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, οὐδὲν μείον διαπράττονται ἢ ἄλλοι παραχρῆμα διδόντες. (25) Ἀναμνήσθητι δὲ καὶ σὺ τί προτελέσας ἡμῖν συμμάχους ἡμᾶς ἔλαβες. Οἶσθ' ὅτι οὐδὲν· ἀλλὰ πιστευθεὶς ἀληθεύσει· ἀ ἔλεγες ἐπῆρας τοσούτους ἀνθρώπους συστρατεύεσθαι· τὸ καὶ κατεργάσασθαι σοὶ ἀρχὴν οὐ τριάκοντα μόνον ἀξίαν ταλάντων, ὅσα οἴονται δεῖν οὗτοι νῦν ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πολλαπλασίων. (26) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν πρῶτον τὸ πιστεύεσθαι σε τὸ καὶ τὴν βασιλείαν σοι κατεργασάμενον τούτων τῶν χρημάτων ὑπὸ σοῦ πιπράσκειται. (27) Ἴθι δὴ ἀναμνήσθητι πῶς μέγα ἡγοῦ τότε καταπράξασθαι ἂ νῦν καταστρεψάμενος ἔχεις. Ἐγὼ μὲν εὖ οἶδ' ὅτι εὖξω ἂν τὰ νῦν πεπραγμένα μᾶλλον σοι καταπραχθῆναι ἢ πολλαπλάσια τούτων τῶν χρημάτων γενέσθαι. (28) Ἐμοὶ τοίνυν μείζον βλάβος καὶ αἰσχρὸν δοκεῖ εἶναι τὸ ταῦτα νῦν μὴ κατασχεῖν ἢ τότε μὴ λαβεῖν, ὅσῳ περ χαλεπώτερον ἐκ πλουσίου πένητα γενέσθαι ἢ ἀρχὴν μὴ πλουτῆσαι, καὶ ὅσῳ λυπηρότερον ἐκ βασιλείας ἰδιώτην φανῆναι ἢ ἀρχὴν μὴ βασιλεύσαι. (29) Οὐκοῦν ἐπίστασαι μὲν ὅτι οἱ νῦν σοι ὑπήκοοι γενομένοι οὐ φίλια τῇ σῇ ἐπέισθησαν ὑπὸ σοῦ ἀρχεσθαι· ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ ὅτι ἐπιχειροῖεν ἂν πάλιν ἐλεύθεροι

homines ulturi illos, qui in eos contra jurisjurandi religionem injurii fuerunt : quod si vos ejusmodi estis homines, hinc incipiemus jus obtinere. Et Xenophon, Velitisne, inquit, Medosades, his ipsis permittere (quandoquidem amicos esse vestros dicitis), quorum in regione sumus, ut utrumlibet decernant, vosne regione hac æquum sit excedere, an vero nos? At ille hæc se permissurum negavit; sed hortabatur ipsos potissimum Laconas ad Seuthen de stipendio actum venirent; seque existimare aiebat futurum ut Seuthes illis auscultaret; sin minus, Xenophontem ut secum mitterent, et se ei in hoc negotio operam navaturum pollicebatur : ceterum rogabat ne vicos exurerent.

Ibi tum Xenophontem mittunt, eosque una cum illo qui maxime idonei esse viderentur. Is ad Seuthen eum venisset, hanc orationem habuit : « Adsum, Seuthe, non abs te quidquam petiturus, sed demonstraturus, si potero, non jure te mihi succensuisse, quod abs te pro militibus peterem quæ libenter iis pollicitus fueras : nam ego sane non minus existimabam tibi fore commodum reddere, quam illis accipere. Primum enim hos scio post deos illustri te loco constituisse, quippe qui te regionis amplæ multorumque hominum regem fecerint : adeo ut latere nequeas, sive honestum aliquid seu turpe quid feceris. Magnum autem ego in hujusmodi esse viro arbitror, non videri homines de ipso bene meritos nulla relata gratia ablegasse, magnum etiam a sex millibus hominum laudari : maximum omnium, nequaquam committere ut in iis quæ dixeris parum fidei merearis. Video enim infidorum hominum sermones vanos esse et vis expertes et honoris hinc inde vagari : at qui palam veritatem exercent, eorum verba, si quid ab aliis petant, non minus consequi possunt, quam vis aliorum : et si quos ad modestiam revocare velint, non minus horum minas ad sanitatem animi reducendam valere animadverto, quam pœnas quas alii continuo sumunt : si cui etiam quid polliceantur ejusmodi viri, nihilo minus aliquid eos perficere, quam alios statim dando. Quin tu in memoriam redito, quid prius nobis pependerit quam socios tibi nos adjunxeris. Certe nihil : sed creditus fore verax in iis quæ dicebas, tot homines ad militandum tecum excitasti, et ad comparandum tibi imperium non solum triginta talentis (quæ hi jam a te capere se debere putant), sed multo pluribus æstimandum. Ergo primum fides quæ tibi habebatur, quæ regnum etiam tibi acquisivit, abs te his ipsis pecuniis venditur. Agedum, memoria repete quam magni æstimaris id te impetrare potuisse, quod jam tuam in potestatem redactum possides. Novi ego te optaturum potius fuisse ut tibi efficerentur quæ jam facta sunt, quam ut pecunias multo majores iis, quæ nobis debentur, consequereris. Atqui mihi tanto majus damnum atque turpius esse videtur, non jam ea retinere, quam tum non occupasse, quanto ex divite pauperem fieri gravius est, quam ab initio divitias non habuisse; quantoque acerbius est ex rege privatum palam evadere, quam ab initio non regnasse. Enimvero nosti eos, qui tuo nunc subjecti sunt imperio, non amicitia tua adductos fuisse ut tibi parerent, sed necessitate : eosque libertatis recuperationem adgres-

γίγνεσθαι, εἰ μή τις αὐτοὺς φόβος κατέχοι. (30) Ποτέρως οὖν οἶε μᾶλλον ἂν φοβείσθαι τε αὐτοὺς καὶ σωφρονεῖν τὰ πρὸς σέ, εἰ ὀρθῶν σοι τοὺς στρατιώτας οὕτω διακειμένους ὥς νῦν τε μένοντας ἂν, εἰ σὺ κελεύεις, αὐτοὺς τ' ἂν ταχῶς ἐλθόντας, εἰ δέοι, ἄλλους τε τούτων περὶ σοῦ ἀκούοντας πολλὰ ἀγαθὰ ταχῶς ἂν σοι ὅποτε βούλωιο παραγενέσθαι, ἢ εἰ καταδοξάσειαν μήτ' ἂν ἄλλους σοι ἐλθεῖν δι' ἀπιστίαν ἐκ τῶν νῦν γεγεννημένων τούτους τε αὐτοῖς εὐνουστέρους εἶναι ἢ σοί; (31) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν πλήθει γε ἡμῶν λειφθέντες ὑπεῖξάν σοι, ἀλλὰ προσπατῶν ἀπορίᾳ. Οὐκοῦν νῦν καὶ τοῦτο κίνδυνος μὴ λάθῃσι προστάτας αὐτῶν τινας τούτων οἱ νομίζουσιν ὑπὸ σοῦ ἀδικεῖσθαι, ἢ καὶ τούτων κρείττονας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐὰν οἱ μὲν στρατιῶται ὑπισχνῶνται προθυμότερον αὐτοῖς συστρατεύεσθαι, ἂν τὰ παρὰ σοῦ νῦν ἀναπράξωσιν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς στρατιᾶς συναινέσωσιν αὐτοῖς ταῦτα. (32) Ὅτι γε μὴν οἱ νῦν ὑπὸ σοι Θρᾶκες γενόμενοι πολλοὶ ἂν προθυμότερον ἴοιεν ἐπὶ σε ἢ σὺν σοι οὐκ ἄδῃλον· σοὺ μὲν γὰρ κρατοῦντος δουλεία ὑπάρχει αὐτοῖς, κρατουμένου δὲ σοῦ ἐλευθερία. (33) Εἰ δὲ καὶ τῆς χώρας προνοεῖσθαι ἤδη τι δεῖ ὥς σῆς οὔσης, ποτέρως ἂν οἶε ἀπαθῇ κακῶν μᾶλλον αὐτὴν εἶναι, εἰ οὗτοι οἱ στρατιῶται ἀπολαβόντες ἃ ἐγκαλοῦσιν εἰρήνην καταλιπόντες οἰκοῦντο, ἢ εἰ οὗτοι τε μένοιεν ὥς ἐν πολεμίᾳ σὺ τε ἄλλους περὶ σοῦ πλείονας τούτων ἔχων ἀντιστρατοπεδεύεσθαι δεομένους τῶν ἐπιτηδεύων; (34) ἀργύριον δὲ ποτέρως ἂν πλείον ἀναλωθῇ, εἰ τούτοις τὸ ὀφειλόμενον ἀποδοεῖν, ἢ εἰ ταῦτά τε ὀφείλοιο ἄλλους τε κρείττονας τούτων δέοι σε μισθοῦσθαι; (35) Ἀλλὰ γὰρ Ἡρακλείδῃ, ὥς πρὸς ἐμέ ἐδῆλου, πάμπλου δοκεῖ τοῦτο τὸ ἀργύριον εἶναι. Ἡ μὴν πολὺ γέ ἐστιν ἑλαττον νῦν σοι καὶ λαβεῖν τοῦτο καὶ ἀποδοῦναι ἢ πρὶν ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς σε τὸ δέκατον τούτου μέρους. (36) Οὐ γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶν ὁ δρίζων τὸ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ τε ἀποδιδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος· σοὶ δὲ νῦν ἡ κατ' ἐνιαυτὸν πρόσδος πλείων ἐστί, ἢ ἐμπροσθεν τὰ περὶ πάντα πάντα ἃ ἐκέκτησο. (37) Ἐγὼ μὲν ὦ Σέυθη, ταῦτα ὥς φίλου ὄντος σου προενοοῦμην, ὅπως σὺ τε ἄξιος δοχοῖς εἶναι ὧν οἱ θεοὶ σοι ἔδωκαν ἀγαθῶν ἐγὼ τε μὴ διαφθαρεῖν ἐν τῇ στρατιᾷ. (38) Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι νῦν ἐγὼ οὐτ' ἂν ἐχθρὸν βουλόμενος κακῶς ποιῆσαι δυνηθεῖν σὺν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ οὐτ' ἂν εἰ σοι πάλιν βουλοίμην βοηθῆσαι, ἱκανὸς ἂν γενοίμην· οὕτω γὰρ πρὸς με ἡ στρατιὰ διάκειται. (39) Καίτοι αὐτὸν σε μάρτυρα σὺν θεοῖς εἰδόσι ποιούμεαι ὅτι οὔτε ἔχω παρὰ σοῦ ἐπὶ τοῖς στρατιώταις οὐδὲν οὔτε ἡτήσα πώποτε εἰς τὸ ἴδιον τὰ ἐκείνων οὔτε ἃ ὑπέσχοι μοι ἀπήτησα. (40) Ὀμνυμι δὲ σοι μηδὲ ἀποδιδόντος δέξασθαι ἂν, εἰ μὴ καὶ οἱ στρατιῶται ἐμελλόν τὰ ἐαυτῶν συναπολαμβάνειν. Αἰσχρὸν γὰρ ἦν τὰ μὲν ἐμὰ διαπερᾶσθαι, τὰ δ' ἐκείνων περιδεῖν ἐμὲ κακῶς ἔχοντα ἄλλως τε καὶ τιμωμένον ὑπ' ἐκείνων. (41) Καίτοι Ἡρακλείδῃ γε λῆρος πάντα δοκεῖ εἶναι πρὸς τὸ ἀργύριον ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου· ἐγὼ

XENOPHON.

suros, nisi quis metus eos retineret. Utrum igitur magis eos arbitraris in metu futuros, et in partibus tuis perstaturos, si milites eo erga te animo esse viderint, ut et jam, si tu jubeas, maneant, et celeriter, si sit opus, revertantur; atque alios, præclara de te multa ex his audientes, celeriter ad te, quandocunque eorum uti velis opera, accessuros; an si opinionem conceperint neque venturos ad te alios, ob diffidentiam ex iis ortam quæ modo facta sunt, et hos amiciores in ipsos esse animo quam in te? Enimvero nequaquam multitudine certe a nobis superati tibi cessere, sed præinopia præsidium. Quapropter hac etiam in parte periculum est, ne de his quosdam sibi sumant præsides, qui se injuria a te adfici putant, vel etiam his præstantiores Lacedæmonios, si milites quidem alacrius se cum iis expeditionem suscepturos polliceantur, hi utique si pecunias a te debitas exigendo consequantur, Lacedæmonii vero iis, propterea quod exercitu indigeant, de his adsentiantur. Obscurum certe quidem non est, eos Thracas, qui tuo jam imperio subjecti sunt, multo alacrius adversus te quam tecum pertracturos: nam te imperium obtinente, servitus iis adest; te superato, libertas. Quod si etiam regioni jam nonnihil prospiciendum est, quippe quæ tua sit, utro modo eam malis fore magis immunem existimas, si milites hi receptis iis, quæ debita abs te poscunt, pace relicta discedant; an si et hi maneant tanquam in hostico, et tu des operam ut cum pluribus, quam ii sint, militibus, commeatu quibus erit opus, adversus eos castra constituas? Utrum præterea modo plus expendetur pecuniæ, si his debitum stipendium persolvatur, an si et illud debeatur, et alii his potentiores sint mercede conducendi? At enim Heraclidæ, uti mihi declarabas, hæc pecunia esse permagna videtur. Atqui certe pecunia hæc, sive eam accipias sive persolvas, multo minor est tibi nunc, quam pars ejus esset decima, priusquam ad te venimus: non enim numerus est qui multum ac parvum definit, sed facultas tum ejus qui dat tum ejus qui accipit: tibi vero jam major erit singulos in annos proveniunt, quam prius facultates, quas possidebas, omnes. Equidem, Seuthe, ita tibi, tanquam amico, prospiciebam, ut et tu dignus iis bonis videreris, quæ dii tibi dederunt, et ego in exercitu non opprimerer. Nam certe te scire volo me exercitus hujus ope neque hostem, si ita vellem, damno adficere posse, neque posse, si rursus vellem opem tibi ferre, idoneum ei ferendæ me præstare. Eo scilicet erga me animo est exercitus. Atqui teipsum cum diis qui omnia norunt testem adhibeo, me neque militum causa quidquam abs te habere, neque unquam proprium in usum ea petiisse, quæ illorum erant, neque ea quæ mihi pollicitus es postulasse. Imo jurejurando tibi adfirmo me nec accepturum ea fuisse, si obtulisses, nisi etiam milites debita ipsis stipendia simul essent accepturi. Nam turpe fuisset res meas quidem esse confectas, res vero illorum, male quæ se haberent, me negligere, præsertim cum ab illis honore fuerim ornatus. At enim Heraclidæ omnia nugæ videntur esse præ argento quavis ratione comparando: ego vero, Seuthe, nul-

δὲ; ὦ Σεύθη, οὐδὲν νομίζω ἀνδρὶ ἄλλως τε καὶ ἀρχοντι κάλλιον εἶναι κτῆμα οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ γενναιοῦτος. (42) Ὁ γὰρ ταῦτα ἔχων πλουτεῖ μὲν ὄντων φίλων πολλῶν, πλουτεῖ δὲ καὶ ἄλλων βουλομένων γενέσθαι, καὶ εὖ μὲν πράττων ἔχει τοὺς συνησθησομένους, ἐὰν δὲ τι σφαλῇ, οὐ σπανίζει τῶν βοηθησόντων. (43) Ἀλλὰ γὰρ εἰ μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν ἔργων κατέμαθες ὅτι σοι ἐκ τῆς ψυχῆς φίλος ᾔην; μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν λόγων δύνασαι τοῦτο γινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς τῶν στρατιωτῶν λόγους πάντως κατανόησον· παρῆσθα γὰρ καὶ ἤκουες ἃ ἔλεγον οἱ ψέγειν ἐμὲ βουλόμενοι. (44) Κατηγόρου μὲν γὰρ μου πρὸς Λακεδαιμονίους ὡς σὲ περὶ πλείονος ποιοίμην ἢ Λακεδαιμονίους, αὐτοὶ δ' ἐνεκάλουν ἐμοὶ ὡς μᾶλλον μέλοι μοι ὅπως τὰ σὰ καλῶς ἔχοι ἢ ὅπως τὰ ἑαυτῶν· ἔφασαν δὲ με καὶ δῶρα ἔχειν παρὰ σοῦ. (45) Καίτοι τὰ δῶρα ταῦτα πότερον οἶε αὐτοὺς κακονοίαν τινα ἐνιδόντας μοι πρὸς σὲ αἰτιῶσθαι με ἔχειν παρὰ σοῦ ἢ προθυμίαν πολλὴν περὶ σὲ κατανόησαντας; (46) ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἀνθρώπους νομίζειν εὖνοιαν δεῖν ἀποκείσθαι τούτῳ παρ' οὗ ἂν δῶρά τις λαμβάνῃ. Σὺ δὲ πρὶν μὲν ὑπηρετῆσαι τί σοι ἐμὲ ἐδέξω ἡδέως καὶ ὁμίμασι καὶ φωνῇ καὶ ξενίῳ καὶ ὅσα ἴσοιτο ὑπισχνούμενος οὐκ ἐνεπίπλασσο· ἐπεὶ δὲ κατέπραξας ἃ ἐβούλου καὶ γεγένησαι ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην μέγιστος, νῦν οὕτω με ἄτιμον ὄντα ἐν τοῖς στρατιώταις τολμᾷς περιορᾶν; (47) Ἀλλὰ μὴν ὅτι σοι δοῖε ἀποδοῦναι πιστεύω καὶ τὸν χρόνον διδάξειν σε καὶ αὐτόν γέ σε οὐχὶ ἀνέξεσθαι τοὺς σοι προεμένους εὐεργεσίαν δρῶντά σοι ἐγκαλοῦντας. Δέομαι οὖν σου, ὅταν ἀποδιδῶς, προθυμείσθαι ἐμὲ παρὰ τοῖς στρατιώταις τοιοῦτον ποιῆσαι οἷόνπερ καὶ παρέλαβες.

48. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κατηράσατο τῇ αἰτίῳ τοῦ μὴ πάλαι ἀποδεδοῦσθαι τὸν μισθόν· καὶ πάντες Ἡρακλείδην τοῦτον ὑπώπτευσαν εἶναι· ἐγὼ γὰρ, ἔφη, οὕτε διενεθὴν πώποτε ἀποστερήσαι ἀποδώσω τε. (49) Ἐντεῦθεν πάλιν εἶπεν ὁ Ξενοφῶν, Ἐπεὶ τοίνυν διανοῇ ἀποδιδόναι, νῦν ἐγὼ σου δέομαι δι' ἐμοῦ ἀποδιδόναι, καὶ μὴ περιδεῖν με διὰ σὲ ἀνομοίως ἔχοντα ἐν τῇ στρατιᾷ νῦν τε καὶ ὅτε πρὸς σὲ ἀφικόμεθα. (50) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' οὐτ' ἐν τοῖς στρατιώταις ἐστὶ δι' ἐμὲ ἀτιμότερος, ἂν τε μένης παρ' ἐμοὶ χιλίους μόνους ὄντας ἔχων, ἐγὼ σοι τὰ τε χωρία ἀποδώσω καὶ τὰλλα ἃ ὑπεσχόμην. (51) Ὁ δὲ πάλιν εἶπε, Ταῦτα μὲν ἔχειν οὕτως οὐχ οἷόν τε· ἀπόπεμπε δὲ ἡμᾶς. Καὶ μὴν, ἔφη ὁ Σεύθης, καὶ ἀσφαλέστερόν γέ σοι οἶδα ὅν παρ' ἐμοὶ μένειν ἢ ἀπιέναι. (52) Ὁ δὲ πάλιν εἶπεν, Ἀλλὰ τὴν μὲν σὴν πρόνοιαν ἐπαινῶ· ἐμοὶ δὲ μένειν οὐχ οἷόν τε· ὅπου δ' ἂν ἐγὼ ἐντιμότερος ὦ, νόμιζε καὶ σὺ τοῦτο ἀγαθὸν ἴσασθαι. (53) Ἐντεῦθεν λέγει Σεύθης, Ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω ἄλλ' ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δίδωμι, τάλαντον· βοῦς δὲ ἑξακοσίους καὶ πρόβατα εἰς τετρακισχίλια καὶ ἀνδράποδα εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Ταῦτα λαβὼν καὶ τοὺς τῶν ἀδικησάντων σε ὁμήρους προσλαβὼν ἀπίθι. (54) Γελάσας ὁ Ξενοφῶν εἶ-

lam certe arbitror esse homini, ac praesertim ei qui cum imperio sit, possessionem pulchriorem vel splendidiorem virtute et justitia et generositate: nam qui his praeditus est, dives est propterea quod ipsi multi adsint amici, dives etiam quod alii ipsi adesce velint; et cum fortuna utitur prospera, habet qui una gaudeant; sin qua res ipsi minus succedat, eorum non est inops qui opitulentur. Enimvero si neque de factis meis perspexisti me amicum tibi ex animo fuisse, neque ex verbis meis id cognoscere potes, saltem militum verba considerato: aderas enim, et quae illi dicerent, qui vituperare me volebant, audiebas. Nimirum in eo me coram Lacedaemoniis accusabant, quasi te pluris quam Lacedaemonios facerem; iidem mihi objiciebant, male me tuis quam ipsorum rebus consultum; etiam munera me aiebant abs te accepisse. At vero munerum horum abs te acceptorum utrum eos, quod malevolentiam in me quandam erga te animadvertenterent, me insimulasse existimas, an quod studium erga te summum perspicerent? Equidem arbitror neminem non putare benevolentiam erga eum declarandam esse, a quo munera acceperit. Tu vero me, priusquam ulla in re operam tibi navassem, suaviter et vultu et voce et donis hospitalibus exceperisti, nec quae futura essent pollicendo satius fuisti: at posteaquam perfecisti quae volebas, et mea quantam ego dare potui opera maximus evasisti, nunc ita me apud milites honore spoliari, hoc audes negligere? At enim confido tempus ipsum te docturum ut quod debes persolvendum esse statuas; teque adeo ipsum non amplius laturum ut eos, qui sua in te profuderunt beneficia, tecum de stipendiis expostulare videas. Itaque te oro ut, cum debita persolvīs, talem me apud milites, qualem accepisti, reddere studeas.

Haec cum Seuthes audiisset, execrabatur eum per quem stetitisset, quo minus stipendium jam dudum persolutum fuisset; atque eum omnes Heraclidem esse suspicati sunt: Ego enim, inquit, neque in animo unquam habui vos illo fraudare, et persolvam. Tum rursus Xenophon, Quandoquidem igitur persolvere statuis, jam ego te rogo ut per me persolvas, neque me alio propter te nunc apud exercitum loco neglectum relinquas, atque quo fuerim id temporis cum ad te venimus. Et ille, Per me vero, ait, neque apud milites eris inhonoratior; et si cum solis mille gravis armaturae militibus apud me manseris, ego tibi et castella dabo et cetera quae promisi. Rursus Xenophon, Fieri non potest, inquit, ut haec ita se habeant: quin nos dimittito. Atqui, ait Seuthes, novi certe tutius futurum tibi si apud me maneat, quam si discedas. Ille rursus, Laudo sane, inquit, curam tuam: at mihi nequaquam integrum est manere: verum ubicunque ego honoratior fuero, id velim existimes e re tua etiam futurum. Ibi tum Seuthes, Argenti nihil, ait, nisi paulum aliquid, habeo, atque hoc, unum scilicet talentum, tibi do: boves mihi sunt sexcenti, oviumque circiter quatuor milia, et mancipia fere centum et viginti. His acceptis, obsidibusque eorum qui te laeserunt adsumptis, abito. Subrideas

πεν, Ἦν οὖν μὴ ἐξικνῆται ταῦτα εἰς τὸν μισθόν, τίνος τάλαντον φήσω ἔχειν; ἄρ' οὐκ, ἐπειδὴ καὶ ἐπικίνδυνόν μοί ἐστιν, ἀπίνοντά γε ἀμεινον φυλάττεσθαι πέτρους; ἤκουες δὲ τὰς ἀπειλάς. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἔμεινε.

56. Τῇ δ' ὑστεραῖα ἀπέδωκέ τε αὐτοῖς ἃ ὑπέσχετο καὶ τοὺς ταῦτα ἐλάσσοντας συνέπειμην. Οἱ δὲ στρατιῶται τέως μὲν ἔλεγον ὡς Ξενοφῶν οἴχοιτο ὡς Σευθὴν οἰκῆσων καὶ ἃ ὑπέσχετο αὐτῷ ἀποληψόμενος· ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἤκοντα εἶδον, ἥσθησάν τε καὶ προσέθεν. (56) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ εἶδε Χαρμοῖνόν τε καὶ Πολύνικον, Ταῦτα, ἔφη, καὶ σέσωσται δι' ὑμᾶς τῇ στρατιᾷ καὶ παραδίδωμι αὐτὰ ἐγὼ ὑμῖν· ὑμεῖς δὲ διαθέμενοι διάδοτε τῇ στρατιᾷ. Οἱ μὲν οὖν παραλαβόντες καὶ λαφυροπώλας καταστήσαντες ἐπώλουν, καὶ πολλὰν εἶχον αἰτίαν. (57) Ξενοφῶν δὲ οὐ προσήει, ἀλλὰ φανερός ἦν οἰκᾶδε παρασκευαζόμενος· οὐ γάρ πως ψῆφος αὐτῷ ἐπέηκτο Ἀθήνησι περὶ φυγῆς. Προελθόντες δὲ αὐτῷ οἱ ἐπιτήδευοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ εἶδόντο μὴ ἀπελθεῖν πρὶν ἀπαγγεῖν τὸ στρατεύμα καὶ Θίβρωνι παραδοῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν διέπλευσαν εἰς Ἀμφιακόν, καὶ ἀπαντᾷ τῷ Ξενοφῶντι Εὐκλείδης μάντις Φιλίαςιος ὁ Κλεαγόρου υἱὸς τοῦ τὰ ἐνύπνια ἐν Λυκαίῳ γαγραφότος. Οὗτος συνήδeto τῷ Ξενοφῶντι ὅτι ἐσώωστο, καὶ ἠρώτα αὐτὸν πόσον χρυσὸν ἔχει. (2) Ὁ δ' αὐτῷ ἐπομύσας εἶπεν ἥ μὴν ἴσσεσθαι μὴδὲ ἐφοδίων ἱκανὸν οἰκᾶδε ἀπίνοντι, εἰ μὴ ἀπόδοιτο τὸν ἵππον καὶ ἃ ἄμφ' αὐτὸν εἶχεν. Ὁ δ' αὐτῷ οὐκ ἐπίστευεν. (3) Ἐπεὶ δ' ἐκμύσαν Λαμφακνοὶ ξένια τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἔθουε τῷ Ἀπόλλωνι, παρεστήσατο τὸν Εὐκλείδην ἰδὼν δὲ τὰ ἱερεῖα ὁ Εὐκλείδης εἶπεν ὅτι πείθοιτο αὐτῷ μὴ εἶναι χρήματα. Ἀλλ' οἶδα, ἔφη, ὅτι κἂν μέλλῃ ποτὲ ἴσσεσθαι, φαίνεται τι ἐμπόδιον, ἐὰν μὴδὲν ἄλλο, σὺ σαυτῷ. Συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. (4) Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐμπόδιος γάρ σοι ὁ Ζεὺς ὁ μελιγύχιος ἐστὶ, καὶ ἐπῆρετο εἰ ἤδη ποτὲ θύσειεν, ὥσπερ οἶκοι, ἔφη, εἰώθειν ἐγὼ ὑμῖν θύεσθαι καὶ ὠλοκαυτεῖν. Ὁ δ' οὐκ ἔφη ἐξ ὅτου ἀπεδήμησας τεθυκέναι τούτῳ τῷ θεῷ. Συνεβούλευσεν οὖν αὐτῷ θύεσθαι καθὰ εἰώθει, καὶ ἔφη συνοίσειν ἐπὶ τὸ βέλτιον. (5) Τῇ δὲ ὑστεραῖα ὁ Ξενοφῶν προελθὼν εἰς Ὀφρύνιον ἐθύετο καὶ ὠλοκαυτεῖ χοίρους τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ ἐκαλλιέρει. (6) Καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνεῖται Βίτων καὶ ἄμα Εὐκλείδης χρήματα δώσαντες τῷ στρατεύματι, καὶ ἐνοῦνται τε τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἵππον δὲ ἐν Λαμφάκῳ ἀπέδοτο πεντήκοντα δαρκεῖν, ὑπεπεύοντες αὐτὸν δι' ἐνδειαν πεπραχέναι, ὅτι ἤκουον αὐτὸν ἤδεσθαι τῷ ἵππῳ, λυσάμενοι ἀπέδοσαν καὶ τὴν τιμὴν οὐκ ἤθελον ἀπολαβεῖν.

7. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ τῆς Τρωάδος, καὶ ὑπερβάντες τὴν Ἰδὴν εἰς Ἀντανδρόν ἀφικνεῖνται πρῶτον, εἴτα παρὰ θάλατταν πορευόμενοι τῆς Λυδίας εἰς Θή-

Xenophon, Si tandem, ait, hæc ad stipendia persolvenda non suffecerint, cuius talentum me habere dicam? Annon porro, quippe et hoc mihi periculum imminet, abeuntem certe a lapidibus cavere mihi satius fuerit? Audisti vero minas. Ac tum quidem istic mansit.

Postridie Seuthes quæ pollicitus iis fuerat tradidit: simulque misit qui ea abigerent. Milites autem interea aiebant Xenophontem ad Seuthen profectum esse ut apud eum habitaret, easque reciperet quæ ipsi Seuthes promiserat: verum ubi redeuntem eum viderunt, lætati sunt et ad eum adcurrabant. Xenophon autem, posteaquam Charminum et Polynicum vidit, Hæc, inquit, per vos exercitui conservata sunt, eademque vobis ego trado: vos his divenditis exercitus pecuniam inde coactam distribuite. Et illi quidem, his acceptis et manubiarum venditoribus constitutis, ea vendebant, et magnopere accusabantur. At Xenophon ad eos non accedebat, sed palam se ad iter in patriam comparabat: necdum enim Athenis suffragium de eo in exilium mittendo latum erat. Cum vero qui in exercitu auctoritate pollebant, ad eum accessissent, orabant ne prius discederet quam copias abduxisset, et Thimbroni tradidisset.

CAPUT VIII.

Hinc in Lampsacum velis transmiserunt; ac Xenophonti Euclides vates Phliasius, ejus Cleagoræ filius, qui somnia in Lyceo pinxerat, sit obvius. Is Xenophonti, quod salvus rediisset, gratulabatur; eumque interrogabat quantum auri haberet. Hic ei jurejurando interposito dixit, haud certe domum redeunti viatici satis fore, nisi equum venderet et quæ circa se haberet. Ei fidem non habebat Euclides. At posteaquam Xenophonti hospitalia dona misisset Lampsaceni, atque ille Apollini sacra faciens Euclidem juxta se constituisset, intortus exta Euclides credere se jam aiebat ipsi non esse pecuniam. At certe video, ait, etiamsi olim adfutura sit, impedimentum quoddam adparere, si nullum aliud, tu tibi eris impedimento. Confitebatur hæc Xenophon. Et ille, Impedimento nimirum, ait, tibi est Jupiter Melichius: simulque interrogabat anne jam aliquando rem sacram fecisset, quemadmodum domi, inquit, ego pro vobis ærificare totasque victimas exurere solebam. Negabat Xenophon se ex quo patris abfuisset deo huc ærificasse. Quare sandebatur Euclides ut ei rem sacram faceret, idque ipsi profuturum aiebat. Postero autem die Xenophon ad Ophrynium progressus rem sacram faciebat, et pereos rita patrio totos cremabat; estque tum perlitatum. Atque eodem die venit Biton unaque cum eo Euclides, qui pecuniam exercitui daturi essent: et hi cum Xenophonte hospitium contrahant, equumque quem Lampsaci quinquaginta daricis vendiderat, quod suspicarentur Xenophontem eum propter inopiam vendidisse, quoniam illum hoc equo delectari audierant, cum redemissent, Xenophonti reddiderunt, pretiumque ejus redempti a Xenophonte recipere noluerunt.

Hinc per Troadem profecti sunt, et superata Ida primo ad Antandrum perveniunt; deinde propter mare itinere facto,

της πεδίων. (8) Ἐντεῦθεν δι' Ἀτραμυττίου καὶ Κερτωνοῦ παρ' Ἀταρνεία εἰς Καίκου πεδίων ἐλθόντες Πέργαμον καταλαμβάνουσι τῆς Μυσίας.

Ἐνταῦθα δὴ ξενοῦται Ξενοφῶν [παρ'] Ἑλλάδι τῇ Γογγύλου τοῦ Ἐρετριέως γυναίκα καὶ Γοργίωνος καὶ Γογγύλου μητρί. (9) Αὕτη δ' αὐτῷ φράζει ὅτι Ἀσιδάτης ἐστὶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀνὴρ Πέρσης· τοῦτον ἔφη αὐτὸν, εἰ ἔλθοι τῆς νυκτὸς σὺν τριακοσίοις ἀνδράσι, λαβεῖν αὐν καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τὰ χρήματα· εἶναι δὲ πολλά. (10) Ταῦτα δὲ καθηγησόμενος ἔπεμψε τὸν τε αὐτῆς ἀνεψιὸν καὶ Δαφναγόραν, ὃν περὶ πλείστου ἵποιοεῖτο. ἔχων οὖν ὁ Ξενοφῶν τοὺτους παρ' ἑαυτῷ ἔθνετο. (11) Καὶ Βασίας ὁ Ἥλείος μάντις παρὼν εἶπεν ὅτι κάλλιστα εἴη τὰ ἱερὰ αὐτῷ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀλώσιμος εἴη. Δειπνήσας οὖν ἐπορεύετο τοὺς τε λοχαγούς τοὺς μάλιστα φίλους λαβὼν καὶ πιστοὺς γεγενημένους διὰ παντὸς, ὅπως εὖ ποιῆσαι αὐτοὺς· συνεζέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι βιασάμενοι εἰς ἐξακοσίους· οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀπήλυνον, ἵνα μὴ μεταδοῖεν τὸ μέρος, ὥς ἐτοίμων δὴ χρημάτων.

12. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο περὶ μέσας νύκτας, τὰ μὲν πέραξ ὄντα ἀνδράποδα τῆς τύρσιος καὶ χρήματα τὰ πλείστα ἀπέδρα αὐτοὺς παραμελοῦντας, ὥς τὸν Ἀσιδάτην αὐτὸν λάβοιεν καὶ τὰ ἐκείνου. (13) Πυργομαχοῦντες δὲ ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὴν τύρσιν, ὑψηλὴ γὰρ ἦν καὶ μεγάλη καὶ προμαχεύωντα καὶ ἀνδρας πολλοὺς καὶ μαχίμους ἔχουσα, διορύττειν ἐπεχείρησαν τὸν πύργον. (14) Ὁ δὲ τοῖχος ἦν ἐπ' ὀκτὼ πλίνθων γηίνων τὸ εὖρος. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρώρυκτο· καὶ ὥς τὸ πρῶτον· διεφάνη, ἐπάταξεν ἐνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελίσκῳ διαμπερές τὸν μηρὸν τοῦ ἐγγυτάτῳ· τὸ δὲ λοιπὸν ἐκτοξεύοντες ἐποίουν μὴδὲ παρίεναι ἐτι ἀσφαλές εἶναι. (15) Κεκραγόντων δὲ αὐτῶν καὶ πυρσεύοντων ἐκδοθησύν· Ἰταβέλιος μὲν ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἐκ Κομανίας δὲ ὀπλίται Ἀσσύριοι καὶ Ὑγκάνιοι ἱππεῖς καὶ οὗτοι βασιλέως μισθοφόροι ὥς ὀγδοήκοντα, καὶ ἄλλοι πελτασταὶ εἰς ὀκτακοσίους, ἄλλοι δ' ἐκ Παρθενίου, ἄλλοι δ' ἐξ Ἀπολλωνίας καὶ ἐκ τῶν πλησίον χωρίων καὶ ἱππεῖς.

16. Ἐνταῦθα δὴ ὥρα ἦν σκοπεῖν πῶς ἔσται ἡ ἀφοδος· καὶ λαβόντες ὅσοι ἦσαν βόες καὶ πρόβατα ἤλυνον καὶ [τὰ] ἀνδράποδα ἐντὸς πλαισίου ποιησάμενοι, οὗ τοις χρήμασιν οὕτω προσέχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ μὴ φυγὴ εἴη ἡ ἀφοδος, εἰ καταλιπόντας τὰ χρήματα ἀπίοιεν, καὶ οἷτε πολέμιοι θρασύτεροι εἶεν καὶ οἱ στρατιῶται ἀθυμότεροι· νῦν δὲ ἀπήεσαν ὥς περὶ τῶν χρημάτων μαχομένοι. (17) Ἐπεὶ δὲ ὥρα Γογγύλος ὀλίγους μὲν τοὺς Ἕλληνας, πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπικειμένους, ἐξέρχεται καὶ αὐτὸς βία τῆς μητρὸς ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, βουλόμενος μετασχεῖν τοῦ ἔργου· συνεσθῆθαι δὲ καὶ Προκλῆς ἐξ Ἀλίσαρνης καὶ Τευθρανίας ὁ ἀπὸ Δαμαράτου. (18) Οἱ δὲ περὶ Ξενοφῶντα ἐπεὶ πάνυ ἤδη ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν τοξευμάτων καὶ σφενδονῶν, πορευόμενοι κύκλῳ, ὅπως τὰ ὅπλα ἔχοιεν πρὸ τῶν τοξευμάτων, μό-

in Lydia ad Thebes campum. Illinc per Atramyttium et Certonum juxta Atarnem ad Caici campum profecti, Pergamum Mysiae urbem perveniunt.

Hic Xenophon hospitium junxit cum Hellade Gongyli Eretriensis uxore, et Gorgionis Gongylique matre. Significat autem haec ipsi Asidaten esse in planitie, hominem natione Persam : hunc aiebat, si noctu cum trecentis viris pergeret, posse Xenophontem et ipsum, et uxorem, et liberos, et opes capere; easque adeo magnas esse. Misit etiam qui ad haec perficienda duces ipsi forent, tum consobrimum suum, tum Daphnagoram, quem maximi faciebat. Itaque Xenophon cum hos apud se haberet, hostiam mactabat. Et Basias Eleus vates, qui tum aderat, exla ei perpulchra esse, hominemque ab eo posse capi aiebat. Quare cum coenasset, iter ingressus est, sumptis secum cohortium praefectis sibi amicissimis, iisque qui fideles se semper prae-buerant, ut aliquo eos beneficio adficeret. Cum eo egrediuntur etiam alii, id ceteris invitatis conati, fere sexcenti : verum cohortium praefecti citatis equis ab his discesserunt, ut ne praedae partem acciperent, quasi opes utique istae paratae essent.

Cum ad locum nocte fere media pervenissent, mancipia quae circum turrim erant resque aliae plurimae aufugerunt ab iis, dum cetera negligebant, ut ipsum cum suis Asidaten caperent. Cumque turrim oppugnando capere non possent (nam alta erat, et magna, habebatque propugnacula virosque et multos et ad pugnandum idoneos), eam perfodere conati sunt. Murus autem erat octo laterum terreorum latitudine. Die vero illucescente perfoesus erat; et ubi primum pervia adparebat, eorum quidam, qui erant intus, veru transigendis bobus facto femur ejus, qui ad turrim proxime accesserat, transfodit : deinde sagittas excutiendo efficiebant ut amplius ne progredi quidem illam versus tutum esset. Clamantibus autem iis et faces accensas tolerantibus, Itabelius cum copiis suis, itemque ex Comania gravis armaturae milites Assyrii, equitesque Hyrcanii, iique regis stipendiarii, fere octoginta, et alii peltastae circiter octingenti, ad opem ferendam excurrunt : alii item, iidemque equites, ex Parthenio, alii ex Apollonia, et locis vicinis.

Ibi jam tempus erat ut quomodo fieret discessus considerarent : atque adeo bobus, quotquot istic erant, et ovibus sumptis, itemque mancipiis intra quadratum agnen receptis, progrediebantur; non tam de opibus cogitantes, sed ne discessus fugae similis esset, si relictis rebus jam partis abirent, atque tum hostes audaciores, tum milites animis essent demissioribus : jam vero ita discedebant, ut pro rebus his pugnaturi viderentur. Cum autem Gongylus Graecos esse paucos videret, multosque esse qui eos urgerent, ipse quoque invita matre cum suis copiis egreditur, quippe qui vellet una cum aliis facti particeps esse : opem simul ferebat etiam Procles ex Halisarne ac Teuthrania, qui a Damarato genus ducebat. Ii autem qui circa Xenophontem erant, cum jam sagittis et fundis valde premerentur, sic iter facientes ut in orbem agmen converterent, quo haberent arma sa-

λις διαβαίνουσι τὸν Κάϊκον ποταμὸν, τετρωμένοι ἐγγὺς οἱ ἡμίσεις. (19) Ἐνταῦθα καὶ Ἀγασίας Στυμφαλίου λοχαγὸς τιτρώσκειται, τὸν πάντα χρόνον μαχόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ διασώζονται ἀνδράποδα ὡς διακόσια ἔχοντες καὶ πρόβατα ὅσον θύματα.

20. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ὁ Ξενοφὼν ἐξάγει νύκτωρ πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως ὅτι μακροτάτην ἔλθοι τῆς Λυδίας, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀφυλακτεῖν. (21) Ὁ δὲ Ἀσιδάτης ἀκούσας ὅτι πάλιν ἐπ' αὐτὸν τεθυμένος εἶναι Ξενοφῶν καὶ παντὶ τῷ στρατεύματι ἤξοι, ἐξαυλίζεται εἰς κόμας ὑπὸ τὸ Παρθένιον πόλισμα ἔχουσας. (22) Ἐνταῦθα οἱ περὶ Ξενοφῶντα συντυγχάνουσιν αὐτῷ καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἵππους καὶ πάντα τὰ ὄντα. Καὶ οὕτω τὰ πρότερα ἱερὰ ἀπέβη. (23) Ἐπειτα πάλιν ἀφικνοῦνται εἰς Πέργαμον. Ἐνταῦθα τὸν θεὸν οὐκ ἡτιάσατο ὁ Ξενοφὼν· συνέπραττον γάρ καὶ οἱ Λάκωνες καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ὥς· ἐξαιρέτα λαμβάνειν καὶ ἵππους καὶ ζεύγη καὶ ἄλλα· ὥστε ἱκανὸν εἶναι καὶ ἄλλον ἤδη εὖ ποιεῖν.

24. Ἐκ τούτου Θίμβρων παραγενόμενος παρέλαβε τὸ στράτευμα καὶ συμμίξας τῷ ἄλλῳ Ἑλληνικῷ ἐπολέμει πρὸς Τισσαφέρνην καὶ Φαρνάβαζον.

25. Ἀρχόντες δὲ οἷδε τῆς βασιλείας χώρας ὅσῃν ἐπῆλθομεν. Λυδίας Ἀρτίμας, Φρυγίας Ἀρτακάμας, Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας Μιθριδάτης, Κιλικίας Σύνενης, Φοινίκης καὶ Ἀραβίας Δέρνης, Συρίας καὶ Ἀσσυρίας Βέλεσος, Βαβυλῶνος Ῥωπάρας, Μηδίας Ἀρβάκας, Φασιανῶν καὶ Ἑσπεριτῶν Τιρίβαζος· Καρδοῦχοι δὲ καὶ Χάλυβες καὶ Χαλδαῖοι καὶ Μάκρωνες καὶ Κόλχοι καὶ Μοσσύνοικοι καὶ Κοῖται καὶ Τιβαρηνοὶ αὐτόνομοι· Παφλαγονίας Κορύλας, Βιθυνῶν Φαρνάβαζος, τῶν ἐν Εὐρώπῃ Θρακῶν Σεύθης. (26) Ἀριθμὸς δὲ συμπάσης τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πενήκοντα πέντε, στάδια περὶ μύρια τετρακισχίλια ἑξακόσια πενήκοντα. Χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως ἑνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.

gittis opposita, difficulter Caicum amnem transeunt, cum dimidia prope pars saucia esset. Ibi tum Agasias etiam Stymphalius cohortis praefectus vulneratus est, qui perpetuo adversus hostes dimicasset. Atque ita salvi tandem evadunt, cum mancipia haberent fere ducenta, et pecora quae ad sacrificia satis essent.

Postero die Xenophon facta re sacra copias omnes noctu educit, ut quam longissime progrediretur in Lydiam, adeo ut hostes, propterea quod ipse prope esset, metum non haberent, sed incaute se gerent. At Asidates, cum audisset Xenophontem iterum de copiis adversus ipsum ducendis exta consuluisse, totoque cum exercitu venturum, turre relicta in vicos castra movet sub oppidum Parthenium pertingentes. Hic Xenophon ipsiusque milites in eum incidunt, et ipsum capiunt, et uxorem, et liberos, et equos et bona omnia: atque ita priora quae portenderant exta eveniunt. Pergamum deinde rursus perveniunt. Ibi tum deo Xenophon contentus fuit: nam conjuncta opera effecere Lacones, et cohortium praefecti, et ceteri ducēs, et milites, ut eximia acciperet, et equos, et juga, et alia quaedam: adeo ut jam alii etiam benefacere posset.

Secundum haec cum venisset Thimbron, exercitum accipit, et cum eum reliquis copiis Graecis conjunxisset, bellum Tissapherni et Pharnabazo intulit.

Præsides autem tractus regis imperio subjecti, quem peragravimus, hi erant: Lydiae, Artimas; Phrygiae, Artacamas; Lycaoniae et Cappadociae, Mithridates; Ciliciae, Syennesis; Phoeniciae et Arabiae, Dernes; Syriae et Assyriae, Belesys; Babylonis, Rhoparas; Mediae, Arbacas; Phasianorum, et Hesperitarum, Tiribazus; Carduchi vero, et Chalybes, et Chaldaei, et Macrones, Colchi et Mossynœci, et Cœtæ, et Tibareni sui juris erant: Paphlagoniae, Corylas; Bithynorum, Pharnabazus; Thracum in Europa sitorum, Seuthes. Itineris autem totius adscendendo et descendendo confecti mensura haec est, castra ducena quindena, parasangæ mille centum quinquaginta quinque, stadiorum triginta quatuor milia, sexcenta quinquaginta. Temporis spatium adscendendo et descendendo consumpti, annus et tres menses.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ.

BIBΛION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ναὺς ἔχων ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὐτῆς Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἡγουμένου Ἡγησανδρίδου. (2) Μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἓμα ἡμέρα. Κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμνηε τοῖς στρατηγοῖς. Οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγὰν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον. (3) Ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον οὐδὲν πράξαντες. (4) Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Ἰλίῳ θύων τῇ Ἀθηνᾷ, ἐδοθήκει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελύσας τὰς αὐτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, ὥπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριεὺς. (5) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνταναγαγόμενοι ἐναυμάχησαν περὶ Ἀβυδὸν κατὰ τὴν ἡῶνα μέχρι δειλῆς ἐξ ἑωθινῶν. Καὶ τὰ μὲν νικῶντων, τὰ δὲ νικωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσὶν. (6) Ἐντεῦθεν δὲ φυγῇ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἀβυδὸν καὶ ὁ Φαρνάδαξ παρεβόηθει, καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ἱππῷ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ᾗ ἐμάχετο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἱππεῦσι καὶ πεζοῖς παρεκαλεῖτο. (7) Συμφράξαντες δὲ τὰς ναῦς οἱ Πελοποννήσιοι καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. Ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάκοντα ναῦς τῶν πολεμίων λαβόντες κενὰς καὶ ἃς αὐτοὶ ἀπόλεσαν κομισάμενοι, εἰς Σηστόν. (8) Ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ ὄχοντο ἐπ' ἀργυρολογίαν ἔξω τοῦ Ἑλλεσπόντου· καὶ ὁ Θρασύλος, εἰς ὧν τῶν στρατηγῶν, εἰς Ἀθήνας ἐπλευσε ταῦτα ἐξαγγελῶν καὶ στρατιὰν καὶ ναῦς αἰτήσων. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης ἦλθεν εἰς Ἑλλάσποντον· ἀφικόμενον δὲ παρ' αὐτὸν μιᾷ τριήρει Ἀλκιβιάδην ξενία τε καὶ δῶρα ἄγοντα ξυλλαβὼν εἰρξεν ἐν Σάρδεσι, φάσκων κεύειν βασιλέα πολεμῆν Ἀθηναίους. (10) Ἡμέραις δὲ τριάκοντα ὕστερον Ἀλκιβιάδης ἐκ Σάρδεων μετὰ Μαντιθέου τοῦ Ἀλόντος ἐν Καρίᾳ ἱππων εὐπορήσαντες νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Κλαζομένας. (11) Οἱ δ' ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι

XENOPHONTIS

HISTORIA GRÆCA.

LIBER I.

CAPUT I.

Post hæc, non multis diebus interjectis, Thymochares Athenis cum paucis navibus venit; ac statim Lacedæmonii et Athenienses prælio navali rursum congressi sunt, in quo Lacedæmonii ductu Hegesandridæ victores evaserunt. Paulo post Dorieus, Diagoræ filius, hiemis initio cum quatuordecim navibus Rhodo profectus, prima luce Hellespontum ingressus est. Eum posteaquam speculator Atheniensium diurnus conspexerat, prætoribus signum dedit: atque ita illis adversus eum provectis cum viginti navibus, arrepta fuga Dorieus, quum viam sibi per loci angustias aperuisset circa Rheteum, ad terram triremes suas subduxit. Ubi vero propius ad eum delati erant Athenienses, de navibus simul ac terra pugnatum est eo usque, donec ad reliquas copias suas Athenienses Madytum discederent, nulla re gesta. Interim Mindarus, conspecta ea pugna, quum apud Ilium Minervæ sacrificaret, subsidium mari suis ferre decrevit; ac deductis triremibus suis, e portu solvit, quo Doriei naves reciperet. Tum Athenienses adversus eos provecti, propter litus ad Abydum prælio navali decernunt, a matutino tempore ad vesperam usque: ac dum partim vincerent, partim vincerentur, cum navibus duodeviginti Alcibiades supervenit. Ex eo Peloponnesii Abydum versus fugere; Pharnabazus ex proximo illiâ opem ferre: qui quidem ingressus equo mare, quousque fieri poterat, dimicabat; idemque ut facerent, equites peditesque suos hortabatur. Peloponnesii navibus constipatis, et opposita hostibus acie, non procul a littore pugnabant. Tandem Athenienses cum triginta vacuis hostium navibus, quas ceperant, recuperatis etiam illis, quas ipsi antea amiserant, Sestum discesserunt. Inde naves aliæ alio, exceptis quadraginta, pecuniæ cogendæ causa extra Hellespontum proficiscebantur: unus autem e duobus Thrasyllus Athenas navigavit, ut hæc suis renunciaret, aliasque copias et naves peteret. Post illa venit in Hellespontum Tissaphernes, et Alcibiadem una triremi ad se profectum, hospitaliaque et alia munera ferentem comprehendit, ac Sardibus in vincula coniecit, dicens, mandasse regem ut Athenienses hostium loco haberentur. Verum triginta diebus elapsis nacti equos Alcibiades et Mantitheus, qui captus in Caria fuerat, Sardibus noctu Clazomenas aufugerunt. Interea qui apud Sestum erant Athenienses, quum animad-

Μίνδαρον πλεῖν ἐπ' αὐτοὺς μέλλοντα ναυσὶν ἐξήκοντα, νυχτὸς ἀπέδρασαν εἰς Καρδίαν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ἦκεν ἐκ τῶν Κλαζομενῶν σὺν πάντεσσι τριήρεσι καὶ ἐπακτρίδι. Πυθόμενος δὲ ὅτι αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες ἐξ Ἀδύδου ἀνηγμέναι εἶεν εἰς Κύζικον, αὐτὸς μὲν περὶ ἦλθεν εἰς Σητόν, τὰς δὲ ναῦς περιπλεῖν ἐκέλευσεν. (12) Ἐπεὶ δ' ἦλθον, ἀνάγεσθαι ἤδη αὐτοῦ μέλλοντος ὥς ἐπὶ ναυμαχίαν ἐπεισπλεῖ Θηραμένης εἴκοσι ναυσὶν ἀπὸ Μακεδονίας, ἅμα δὲ καὶ Θρασύβουλος εἴκοσιν ἐτέραις ἐκ Θάσου, ἀμφοτέρωι ἡγυρολογηκότες. (13) Ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τούτοις δῶκεν αὐτὸν ἐξελομένους τὰ μεγάλα ἱστία αὐτὸς ἐπλευσεν εἰς Πάριον· ἀθρόαι δὲ γενόμεναι αἱ νῆες ἀπασαι ἐν Παρώῳ ἐξ καὶ ὀδοσκήκοντα τῆς ἐπιούσης νυχτὸς ἀνηγάγοντο, καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἄριστον ὄραν ἦκον εἰς Προικόννησον. (14) Ἐκεῖ δ' ἐπίποντο ὅτι Μίνδαρος ἐν Κυζίκῳ εἴη καὶ Φαρνάβαζος μετὰ τοῦ πεζοῦ. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ Ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας παρεκαλεуетο αὐτοὺς ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τειχομαχεῖν. Οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολέμοις ἀφθονα παρὰ βασιλέως. (15) Τῇ δὲ προτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὥρμισαντο, τὰ πλοῖα πάντα καὶ τὰ μικρὰ συνήθροισεν παρ' ἑαυτὸν, ὅπως μηδεὶς ἐξαγγελίαι τοῖς πολέμοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, ἐπεκρήρυξέ τε, ὅς ἂν ἀλίσκηται εἰς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν. (16) Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν παρασκευασάμενος ὥς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν Κύζικον ὕοντος πολλοῦ. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς Κυζίκου ἦν, αἰθρίας γενομένης καὶ τοῦ ἡλίου ἐκλάμψαντος καθορᾷ τὰς τοῦ Μίνδαρου ναῦς γυμναζομένας πόρρω ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ ἀπειλημμένας ἀπ' αὐτοῦ, ἐξήκοντα οὖσας. (17) Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἰδόντες τὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις οὖσας πλείους τε πολλῶν ἢ πρότερον καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον πρὸς τὴν γῆν καὶ συνορμίσαντες τὰς ναῦς ἐμάχοντο ἐπιπλέουσι τοῖς ἐναντιοῖς. (18) Ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἴκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας ἀπέβη εἰς τὴν γῆν. Ἰδὼν δὲ ὁ Μίνδαρος, καὶ αὐτὸς ἀποβάς ἐν τῇ γῇ μαχόμενος ἀπέθανεν· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον. Τὰς δὲ ναῦς οἱ Ἀθηναῖοι ὥχοντο ἄγοντες ἀπάσας εἰς Προικόννησον πλὴν τῶν Συρακοσίων· ἐκείνας δὲ αὐτοὶ κατέκαυσαν οἱ Συρακοσίοι. (19) Ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἔπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Κύζικον. Οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τῶν Πελοποννησίων καὶ Φαρναβάζου ἐκλιπόντων αὐτὴν ἐδέχοντο τοὺς Ἀθηναίους. (20) Ἀλκιβιάδης δὲ μείνας αὐτοῦ εἴκοσιν ἡμέρας καὶ χρήματα πολλὰ λαβὼν παρὰ τῶν Κυζικηνῶν οὐδὲν ἄλλο κακὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ πόλει ἀπέπλευσεν εἰς Προικόννησον. (21) Ἐκεῖθεν δ' ἐπλευσεν εἰς Πέρινθον καὶ Σηλυβρίαν. Καὶ Περινθιοὶ μὲν εἰσεδέξαντο εἰς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον· Σηλυβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὐ, χρήματα δὲ ἔδυσαν. (22) Ἐντεῦθεν δ' ἀφικόμενοι τῆς Καλχηδονίας εἰς Χρυσόπολιν ἐτείχισαν αὐτήν, καὶ δεκαετηρίον κατεσκέυασαν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν δεκάτην ἐξελέγοντο

verterent adversus se Mindarum cum sexaginta navibus ducturum, noctu Cardiam profugerunt. Eodem et Alcibiades Clazomenis cum quinque triremibus et una navi actuaria venit. Quumque Peloponnesiorum naves Abydo deductas Cyzicum audiisset, ipse quidem pedestri itinere Sestum accessit, naves vero ambitu facto mari eodem tendere jussit. Eae posteaquam venerant, et ipse jamjam soluturus fuit ac navali proelio cum hoste congressurus, supervenit e Macedonia cum navibus viginti Theramenes, et Thrasybulus e Thaso cum aliis viginti, quorum uterque pecuniam coegerat. Alcibiades hos etiam se subsequi jussit, detractis velis majoribus, ipse Parium navigavit. Ubi quum naves universae in unum convenissent, octoginta sex numero nocte sequenti solverunt, ac die post eam proximo sub prandii tempus ad Praeconnesum appulerunt. Ibi Mindarum, itemque Pharnabazum cum pedestribus copiis apud Cyzicum esse intellexere. Quapropter istic eo die subsistebant; sed postridie vocato ad concionem milite, Alcibiades sic eos cohortabatur, ut simul et navali et pedestri proelio decertandum, et muros oppugnandos diceret. Desunt enim, ait, nobis pecuniae, quarum hosti copiam rex abunde suppeditat. Die ante illum diem proximo, quum portum ingressi essent, naves universas, et in his etiam navigia parva collegerat ad se, ne quis hostibus navium numerum enuntiaret; simul per praconem edixerat, morte multatum iri, quicumque trajiciens in litus adversum deprehenderetur. Posteaquam concionem habuit, rebus universis ad navalem pugnam comparatis, Cyzicum per magnam pluviam perrexerat. Eo quum propius accessisset, et caelum esse sudum, sole jam fulgente, cepisset: naves Mindari quae se procul a portu exercerent, jam a se interclusas conspexit, sexaginta numero. Peloponnesii quum triremes Atheniensium et multo plures viderent esse, quam prius, et portui proximas, ad terram fuga se receperunt, et navibus simul ad stationem appulsis, in hostes adversus se tendentes dimicavere. Interim Alcibiades navibus viginti circumvectus, in terram copias exposuit. Hoc viso Mindarus et ipse in terram descendit, ac pugnans interfectus est; milites autem ipsius fugere. Naves inde universas Athenienses ad Praeconnesum abduxerunt, solis Syracusanis exceptis, quas ipsi Syracusani exusserant. Inde Athenienses postridie Cyzicum navigarunt. Ac Cyziceni, a Peloponnesiis et Pharnabazo urbe deserta, Athenienses admiserunt. Hic quum dies viginti commoratus fuisset Alcibiades, grandi a Cyzicenis accepta pecunia, nullo praeterea damno eis illato, in Praeconnesum navibus revertitur. Inde Perinthum ac Selymbriam navigat: ac Perinthii quidem exercitum in urbem admittunt: Selymbrienses autem non admisere quidem, pecuniam tamen numerarunt. Inde Chrysopolim Chalcedoniae delati, oppido illo muris cincto, locum in eo ad colligendas decumas constituerunt; ac statim decumam de venientibus e Ponto navibus

τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλοίων, [καὶ] φυλακὴν ἐγκαταλι-
πόντες ναῦς τριάκοντα καὶ στρατηγὸν δύο, Θηραμένην
καὶ Εὐβούλον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ἐκ-
πλεόντων πλοίων καὶ εἰ τι ἄλλο δύναιντο βλάπτειν τοὺς
πολεμικούς. Οἱ δ' ἄλλοι στρατηγοὶ εἰς τὸν Ἑλλήσπον-
τον ὤχοντο. (23) Παρὰ δὲ Ἱπποκράτους τοῦ Μινδάρου
ἐπιστολέως εἰς Λακεδαίμονα γράμματα πεμφθέντα ἐά-
λυσαν εἰς Ἀθήνας λέγοντα τάδε· Ἐρβρεῖ τὰ καλὰ Μίν-
δαρος δ' ἀπεσούα. Πεινῶντι τῶνδρες. Ἀπορίοιμες
τί χρὴ δρῆν. (24) Φαρνάβαζος δὲ παντὶ τῶ τῶν Πε-
λοποννησίων στρατεύματι καὶ τοῖς συμμάχοις παρακε-
λευσάμενος μὴ ἀθυμεῖν ἐνεκα ξύλων, ὡς ὄντων πολλῶν
ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἕως ἂν τὰ σώματα σῶα ᾖ, ἱμάτιόν τ'
ἔδωκεν ἐκάστῳ καὶ ἐφόδιον δυοῖν μηνῶν, καὶ ὀπλίσας
τοὺς ναύτας φύλακα κατέστησε τῆς ἐαυτοῦ παραθα-
λασσίας γῆς. (25) Καὶ ξυγκαλέσας τοὺς τε ἀπὸ τῶν
πολεων στρατηγοὺς καὶ τριηράρχους ἐκέλευε ναυπη-
γεῖσθαι τριήρεις ἐν Ἀντάνδρῳ ὅσας ἑκάστοι ἀπώλεσαν,
χρήματά τε διδοὺς καὶ ὕλην ἐκ τῆς Ἰδῆς κομίζεσθαι
φράζων. (26) Ναυπηγουμένων δὲ οἱ Συρακοῖσιοι ἅμα
τοῖς Ἀντανδρίοις τοῦ τέλους τι ἐπέτελεσαν, καὶ ἐν τῇ
φρουρᾷ ἤρεσαν πάντων μάλιστα. Διὰ ταῦτα δὲ εὐερ-
γεία τε καὶ πολιτεία Συρακοσίων ἐν Ἀντάνδρῳ ἐστὶ.
Φαρνάβαζος μὲν οὖν ταῦτα διατάξας εὐθὺς εἰς Καλ-
χηδὸνα ἐβόηθη.

27. Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἡγγέλθη τοῖς τῶν Συ-
ρακοσίων στρατηγοῖς ὅτι φεύγοιεν οἰκοθεν ὑπὸ τοῦ
δήμου. Συγκαλέσαντες οὖν τοὺς ἐαυτῶν στρατιώτας
Ἑρμοκράτους προηγουμένου ἀπωλοφύροντο τὴν ἐαυτῶν
ξυμφορὰν, ὡς ἀδίκως φεύγοιεν ἅπαντες παρὰ τὸν νόμον·
παρήνευσάν τε προθύμους εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ, ὥσπερ τὰ
πρότερα, καὶ ἀνδρας ἀγαθοὺς πρὸς τὰ αἰεὶ παραγγελλό-
μενα, ἐλέσθαι δὲ ἐκέλευον ἄρχοντας, μέχρι ἂν ἀφίκων-
ται οἱ ἡρημένοι ἀντ' ἐκείνων. (28) Οἱ δ' ἀναβοήσαν-
τες ἐκέλευον ἐκείνους ἄρχειν, καὶ μάλιστα οἱ τριηράρχοι
καὶ οἱ ἐπιβάται καὶ οἱ κυβερνήται. Οἱ δ' οὐκ ἔφασαν
δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἐαυτῶν πόλιν· εἰ δέ τις ἐπικα-
λοῖται τὴν αὐτοῖς, λόγον ἔφασαν χρῆναι διδόναι, μεμνη-
μένους ὅσα τέ ναυμαχίας αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς νενικήκατε
καὶ ναῦς εἰλήφατε, ὅσα τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀήττητοι
γεγόνατε ἡμῶν ἡγουμένων, τάξιν ἔχοντες τὴν κρατί-
στην διὰ τε τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν καὶ τὴν ὑμετέραν
προθυμίαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπάρχου-
σαν. (29) Οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἐπαιτωμένου, δεομένων
ἔμειναν ἕως ἀφίκοντο οἱ ἀντ' ἐκείνων στρατηγοί, Δή-
μαρχος τε Ἐπιδόκου καὶ Μύσκων Μενεχράτους καὶ
Πόταμης Γνωσία. Τῶν δὲ τριηράρχων ὁμόσαντες οἱ
πλείστοι καταξέειν αὐτοὺς, ἐπὶ εἰς Συρακοῦσας ἀφί-
κωνται, ἀπεπέμφαντο ὅποι ἡδούλοντο πάντας ἐπαινοῦν-
τες. (30) Ἰδίᾳ δὲ οἱ πρὸς Ἑρμοκράτην προσομιλοῦν-
τες μάλιστα ἐπόθησαν τὴν τε ἐπιμελειαν καὶ προθυ-
μίαν καὶ κοινότητα. Ὡν γὰρ ἐγίνωσκε τοὺς ἐπιεικε-
στάτους τῶν τριηράρχων καὶ κυβερνητῶν καὶ ἐπιβατῶν,
ἐκάστης ἡμέρας τὸ πρῶν καὶ πρὸς ἐσπέραν συναλίζων

exigebant, relicto ibi triginta navium praesidio cum duobus
ducibus, Theramene et Eubulo, qui et oppidum et naves e
Ponto venientes observarent, aliisque damnis hostes, qui-
buscunque possent, afficerent. Reliqui duces in Hellespon-
tum discesserunt. Interceptae sunt et litterae, atque Athenas
perlatae, quae ab Hippocrate Mindari legato Lacedaemonem
missae fuerant, his verbis scriptae: *Actum de praclaris: obiit Mindarus: esuriunt milites: nescimus quid sit agendum.* At Pharnabazus universas Peloponnesiorum
copias et socios cohortatus, ut salvis adhuc corporibus, li-
gnorum causa minime dejectis animis essent, quorum vim
magnam ditio regis haberet; vestem singulis cum viatico
duum mensium donavit; praeterea nautis armatis, regionem
suam maritimam praesidiis munivit. Convocatis etiam prae-
toribus urbium, et triremium praefectis, apud Antandrum
triremes tot aedificare jussit, quot ipsorum quisque ami-
sisset, quibus simul pecunia sublevatis materiam ex Ida su-
mendam indicari jussit. Dum haec classis aedificatur,
Antandrii Syracusanorum ope muri partem quandam absol-
verunt, et in praesidio eorundem opera mirifice probata fuit.
Eas ob causas factum, ut Syracusani et bene de Antandro
promeriti dicantur, et ejus civitatis jus etiam nunc habeant.
His ita constitutis, Pharnabazus mox Chalcedonem ad opem
ferendam contendit.

Accepere nuntium hoc tempore Syracusanorum duces exi-
lii sui, quod eis plebiscito fuerat irrogatum. Quapropter
convocatis militibus, Hermocrate ceterorum nomine verba
faciente, calamitatem suam deplorabant; qui per injuriam,
et praeter leges universi exulare jubentur; hortabantur in-
de, ut etiam deinceps ad imperata facienda prompte forti-
terque se gererent, quemadmodum fecissent hactenus: et
magistratus legerent, donec adessent ii, qui jam suo essent
loco designati. Milites clamore sublato, ipsi ut cum impe-
rio essent, jubebant, imprimisque volebant hoc triremium
praefecti, et milites classarii, et gubernatores. Duces con-
tra monebant, adversus rempublicam seditionem movendam
non esse: si vero accusationes in se ab aliquo instituerentur,
suam ut causam agerent, hortabantur; in memoriam revo-
cantes, quot navalibus proeliis victores ipsi nullis adjutori-
bus fuissent, quot cepissent naves, quoties cum aliis invicti
ductu suo exstitissent, etiam locum (inquiunt) honestissi-
mum in acie tuentes, quum propter virtutem vestram tum
alacritatem nostram, sive quid terra, sive mari gereretur.
Quum neque quisquam in eos quidquam culpae conferret, et
ab omnibus rogarentur, mansere, donec qui eis succederent,
duces advenirent, Demarchus Epidoci, Musco Menecratis,
Potamis Gnosiae filii. Quumque maxima pars triremibus
praefectorum jurejurando confirmasset, se illos, posteaquam
Syracusas rediissent, in patriam reducturos; etiam laudibus
prosequentes ita dimiserunt omnes, ut quo visum esset,
concederent. Inprimis vero qui Hermocrate privatim ute-
bantur, diligentiam ejus, et alacritatem, et popularitatem
vehementer desiderabant. Nam de triremium praefectis,
et gubernatoribus, et militibus classariis, optimum quem-
que sibi cognitum singulis diebus ad contubernium in ta-

πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξυνοῦτο, τι ἐμελλεν ἢ λέγειν ἢ πράττειν, κακίονους ἐδίδασκε, κελεύων λέγειν τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παρὰχρῆμα, τὰ δὲ βουλευσαμένους. (31) Ἐκ τούτων Ἑρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ εὐδόξει, λέγειν τε δοκῶν καὶ βουλεύειν τὰ κράτιστα. Κατηγορήσας δὲ Τισσαφέρους ἐν Λακεδαιμόνι Ἑρμοκράτης, μαρτυροῦντος καὶ Ἀστούχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ Φαρνάβαζον, πρὶν αἰτῆσαι χρήματα λαβὼν, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς Συρακούσας καθόδον ξένους τε καὶ τριήρεις. Ἐν τούτῳ δὲ ἦσαν οἱ διάδοχοι τῶν Συρακούσων ἐς Μίλητον καὶ παραλαβὸν τὰς ναῦς καὶ τὸ στράτευμα.

32. Ἐν Θάσῳ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τούτων στάσεως γενομένης ἐκπίπτουσιν οἱ λακωνισταὶ καὶ ὁ Λάκων ἀρμοστής Ἑτεόνικος. Καταϊταθῆς δὲ ταῦτα πράξει σὺν Τισσαφέρνει Πασσιπίδας ὁ Λάκων ἐφυγεν ἐκ Σπάρτης· ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, δ' ἐκείνος ἡθροίκε ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐξεπέμψθη Κρατησιπίδας, καὶ παρέλαθεν ἐν Χίῳ. (33) Περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Θρασύλου ἐν Ἀθήναις ὄντος Ἄγης ἐκ τῆς Δεκελείας προνομὴν ποιούμενος πρὸς αὐτὰ τὰ τεῖχη ἦλθε τῶν Ἀθηναίων· Θρασύλος δὲ ἐξαγαγὼν Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ὄντας ἀπαντας παρέταξε παρὰ τὸ Λύκειον γυμνάσιον, ὡς μαχοῦμενος, ἀν' προσώσιν. (34) Ἰδὼν δὲ ταῦτα Ἄγης ἀπήγαγε ταχέως, καὶ τινες αὐτῶν ὀλίγοι τῶν ἐπὶ πᾶσιν ὑπὸ τῶν ψλῶν ἀπέθανον. Οἱ οὖν Ἀθηναῖοι τῷ Θρασύλῳ διὰ ταῦτα ἔτι προθυμότεροι ἦσαν ἐφ' ἃ ἦκε, καὶ ἐψηφίσαντο ὅπλιτας τε αὐτὸν καταλέξασθαι χιλῖους, ἵππείας δὲ ἑκατὸν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. (35) Ἄγης δὲ ἐκ τῆς Δεκελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ σίτου εἰς Πειραιεῖα καταθέντα, οὐδὲν ὄφελος εἶρη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολλὴν ἤδη χρόνον Ἀθηναίους εἶργειν τῆς γῆς, εἰ μὴ τις σῆχσοι καὶ ὅθεν ὁ κατὰ θάλατταν σίτος φοιτᾷ· κράτιστόν τε εἶναι Κλέαρχον τὸν Ῥαμφρίου, πρόξενον ὄντα Βυζαντίων, πέμψαι εἰς Καρχηδῶνα τε καὶ Βυζάντιον. (36) Δόξαντος δὲ τούτου, πληρωθεῖσιν νεῶν ἐκ τε Μεγάρων καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμαχῶν πεντεκαίδεκα στρατιωτικῶν μᾶλλον ἢ ταχειῶν ὄχετο. Καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλλυνται ἐν τῷ Ἑλλήσποντῳ ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἑννέα νεῶν, αἱ αἰ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον, αἱ δ' ἄλλαι ἐφυγον εἰς Σηστόν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἐσώθησαν. (37) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι Ἀννίβα ἡγουμένου στρατεύσαντες ἐπὶ Σικελίαν δέκα μυριάσι στρατιᾶς αἰροῦσιν ἐν τρισὶ μῆσι δύο πόλεις Ἑλληνίδας, Σελινόυττα καὶ Ἰμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς τρίτη καὶ ἐννεακοστή, ἥ προστεθεῖσα ξυνωρίς ἐνίκα Εὐαγόρου Ἡλείου, τὸ δὲ στάδιον Εὐδῶτας Κυρηνάιος, ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν Σπάρτῃ Εὐαρχίππου, ἀρχοντος δ' ἐν Ἀθήναις Εὐκτῆμονος, Ἀθηναῖοι μὲν Θορικὸν ἐτείχισαν, Θρασύ-

bernaculum suum mane ac vespere invitabat, et cum eis quicquid vel dicturus, vel facturus esset, communicabat; docebat etiam eos, et quædam non meditata extemplo proferre jubebat, quædam re deliberata. Ob has res magna erat Hermocratis in consessu publico fama quod optima quæque tum dicere tum consulere existimaretur. Idem quum Tissaphernem Lacedæmone accusasset, ac non solum Astyochi testimonio juvaretur, sed etiam ipse verum dicere visus esset; ad Pharnabazum se conferens, pecuniam prius, quam peteret, impetrabat; eaque stipendiariorum militum et triremium copiam sibi ad reditum in patriam comparabat. Interea Syracusanorum ducum successores Miletum venerunt, eisque copię cum navibus traditę sunt.

Eodem tempore coorta in Thaso seditione, omnes qui a Lacedæmoniorum partibus stabant, una cum Lacedæmonio præfecto Eteonico pulsi sunt. Id quia Tissapherne juvante Pasippidas Lacedæmonius perfecisse insimularetur, Sparta exulare jussus est. Ejus loco ad navales copias, quas ipse de sociis coegerat, Cratesippidas missus, in Chio suam eas in potestatem accepit. Accidit hoc etiam tempore, dum Athenis Thrasylos ageret, ut Agis Decelea prædatum egressus, ad ipsos usque muros Atheniensium accederet. Ibi Thrasylos, et Athenienses et alios omnes qui erant in urbe, eduxit; propterque gymnasium Lyceum aciem opposuit hostibus, manum conserturus, si accederent. Quod quum vidisset Agis, celeriter abduxit suos, amissis paucis extremo in agmine, quos velites interemere. Ob hæc Athenienses alacrius etiam concessere Thrasylo ea quorum causa venerat, et decrevere, ut delectu habito, mille gravis armaturę pedites, equites centum, triremes quinquaginta sumeret. Agis autem, quum e Decelea frumento onusta complura navigia ferri cursu in Piræum cerneret, frustra suos aiebat longo jam temporis spatio terra prohibere Athenienses, nisi quis eos ab illis etiam locis excluderet, unde mari frumentum veheretur: adeoque optimum fore, si Clearchus Ramphii filius, qui publicus esset Byzantium hospes, Chalcedonem Byzantiumque mitteretur. Hac sententia comprobata, discessit is, explentibus quindecim navium numerum Megarensibus ac reliquis sociis, quę ipsę magis essent militi vehendo idoneę, quam celeres. Harum tres in Hellesponto ab novem Atticis demersę sunt navibus, quę perpetuo in iis locis naves observabant: ceterę Sestum fuga se receperunt, ac salvę Byzantium inde pervenere. Atque hic ejus anni filius fuit, quo Carthaginienses Hannibale duce cum centum milibus hominum in Siciliam profecti, trium mensium spatio Græci nominis oppida duo, Selinuntem et Himeram ceperunt.

CAPUT II.

Anno sequente, in quem Olympias nonagesima tertia incidit, qua Elei Evagorę adjuncta biga victoriam consequuta est atque in stadio Eubotas Cyrenensis, Euarchippo apud Spartanos Ephoro, Athenis Euctemone Archonte, Athenienses Thoricum muniverunt, et Thrasylos sumptis navibus si-

λος δὲ τὰ τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν καὶ πεντακισχίλους τῶν ναυτῶν πελταστὰς ποιησάμενος, ὡς ἅμα καὶ πελτασταῖς ἐσομένοις, ἐξέπλευσεν ἄρχομένου τοῦ θέρους εἰς Σάμον. (2) Ἐκεῖ δὲ μείνας τρεῖς ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Πύγεια· καὶ ἐνταῦθα τὴν τε χώραν ἐδήλου καὶ προσέβαλλε τῷ τείχει. Ἐκ δὲ τῆς Μιλήτου βοηθήσαντές τινες τοῖς Πυγελῆσι διεσπαρμένους ὄντας τῶν Ἀθηναίων τοὺς ψιλοὺς ἐδίωκον. (3) Οἱ δὲ πελτασταὶ καὶ τῶν ὀπλιτῶν δύο λόχοι βοηθήσαντες πρὸς τοὺς αὐτῶν ψιλοὺς ἀπέκτειναν ἅπαντας τοὺς ἐκ Μιλήτου ἐκτὸς ὀλίγων, καὶ ἀσπίδας ἐλαβον ὡς διακοσίας, καὶ τρόπαιον ἔστησαν. (4) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπλευσαν εἰς Νότιον, καὶ ἐντεῦθεν παρασκευασάμενοι ἐπορεύοντο εἰς Κολοφῶνα. Κολοφῶνιοι δὲ προσεχώρησαν. Καὶ τῆς ἐπιούσης νυτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν Λυδίαν ἀμαύζοντος τοῦ σίτου, καὶ κώμας τε πολλὰς ἐνέπρησαν καὶ χρήματα ἐλαβον καὶ ἀνδράποδα καὶ ἄλλην λείαν πολλήν. (5) Στάγης δὲ ὁ Πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὢν, ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ στρατοπέδου διεσκαδασμένοι ἦσαν κατὰ τὰς ἰδίας λείας, βοηθησάντων τῶν ἱππέων ἓνα μὲν ζῶν ἐλαβεν, ἑπτὰ δὲ ἀπέκτεινε. (6) Θρασύλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπήγαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιάν, ὡς εἰς Ἐφεσον πλεουσούμενος. Τισσαφέρνης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, στρατιάν τε συνέλεγε πολλήν καὶ ἱππεῖς ἀπέστειλε παραγγέλλων πᾶσιν εἰς Ἐφεσον βοηθεῖν τῇ Ἀρτέμιδι. (7) Θρασύλος δὲ ἐβδόμη καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς Ἐφεσον ἐπλευσε, καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας πρὸς τὸν Κορησῶν ἀποβιβάσας, τοὺς δὲ ἱππεῖς καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας καὶ τοὺς ἄλλους πᾶντας πρὸς τὸ ἔλος ἐπὶ τὰ ἕτερα τῆς πόλεως, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ προσῆγε δύο στρατόπεδα. (8) Οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ἐβόηθησαν σφίειν, οἳ τε σύμμαχοι οὖς Τισσαφέρνης ἤγαγε, καὶ Συρακοῖοι οἳ τ' ἀπὸ τῶν προτέρων εἰκοσι νῶν καὶ ἀπὸ ἑτέρων πέντε, αἱ ἔτυχον τότε παραγενόμεναι, νεωστὶ ἤκουσαι μετὰ Εὐκλείους τε τοῦ Ἰππωνος καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἀριστογένοῦς στρατηγῶν, καὶ Σελινούσiai δύο. (9) Οὗτοι δὲ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ὀπλίτας τοὺς ἐν Κορησῶν ἐβόηθησαν· τούτους δὲ τρεψάμενοι καὶ ἀποκτείναντες ἐξ αὐτῶν ὡς εἰ ἑκατὸν καὶ εἰς τὴν θάλατταν καταδιώξαντες πρὸς τοὺς παρὰ τὸ ἔλος ἐτρέποντο. Ἐφυγον δὲ καλεῖ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπώλοντο αὐτῶν ὡς τριακοσίοι. (10) Οἱ δὲ Ἐφέσιοι τρόπαιον ἐνταῦθα ἔστησαν καὶ ἕτερον πρὸς τῷ Κορησῶν. Τοῖς δὲ Συρακοῖοις καὶ Σελινουσίοις κρατίστοις γενομένοις ἀριστεία ἐδωκαν καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πολλοῖς, καὶ οἰκεῖν ἀτέλειαν ἔδωκαν τῷ βουλομένῳ αἰεὶ· Σελινουσίοις δὲ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπωλώλει, καὶ πολιτεῖαν ἔδωκαν. (11) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπώνδους ἀπολαβόντες ἀπέπλευσαν εἰς Νότιον, κακεῖ θάψαντες αὐτοὺς ἐπλεον ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἑλλησπόντου. (12) Ὁρμοῦντες δὲ ἐν Μηθύμνῃ τῆς Λέσβου εἶδον παραπλεύσας ἐξ Ἐφέσου τὰς Συρακοσίας ναῦς πέντε καὶ εἰκοσι· καὶ ἐπ' αὐτὰς ἀναβάντες τέτταρας μὲν ἐλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς δ' ἄλλας κατεδίωξαν εἰς Ἐφεσον. (13) Καὶ τοὺς μὲν

bi decretis, et nautis quinquies mille cetratorum instar armatis, ut iis simul tanquam cetratis uteretur, aestate ineunte ad insulam Samum navigavit. Ubi quum triduum mansisset, Pygela discedit. Hic agros populatus, ad oppidi murum copias admovet. Tum Milesii quidam Pygelensibus opem ferentes, palatos hinc inde velites Atheniensium persequuntur. At vero cetrati, et gravis armaturæ peditum cohortes duæ, velitibus suis ope lata, illos omnes, qui Mileto venerant, præter paucos quosdam, occidunt et scutis plus minus ducentis potiti tropæum statuunt. Postridie Notium navigant. Inde, posteaquam ad iter se paravere, Colophonem pergunt. Transeunt in eorum partes Colophonii. Atque nocte proxima Lydiam ingressi, matura jam segete, multos vicos exurunt, pecuniam, mancipia, prædam aliam ingentem rapiunt. Tum Persa quidam Stages, qui ea præsidio obtinebat loca, quo tempore Athenienses hinc inde sparsi ac prædæ separatim intenti erant, equitum subsidio vivum unum capit, et septem interficit. Post hæc ad mare Thrasylos copias ducit, quasi Ephesum navigaturus. Tissaphernes autem, hoc conatu hominis animadverso, magnas cogit copias, equitesque dimittit, imperans omnibus ut Dianæ latum opem Ephesum accurrerent. Thrasylos, die, postquam invasit Lydiam, septimo decimo, Ephesum navigat, ac gravem armaturam ad Coressum, equites vero, cetratos, epibatas, et ceteros omnes propter paludem, ex oppidi parte altera exponit, quumque jam illuxisset, bipertitum exercitum admovet. Cui oppidani auxilio venerunt, necnon socii quos Tissaphernes adduxerat, Syracusani tam illi, qui in prioribus viginti navibus venerant, quam qui in navibus quinque aliis, quæ recens cum Eucleo Hipponis, et Heraclide Aristogenis filiis, prætoribus, appulerant, itemque Selinuntiae duæ naves. Omnes hi primum gravis armaturæ pedites, qui erant Coressi, aggrediuntur. Eos posteaquam in fugam verterunt, et, interfectis plus minus centum, reliquos usque ad mare persequuti fuere, ad eos, qui propter paludem erant, se convertunt. Conjecere et illic se Athenienses in fugam, trecentis fere eorum interfectis. Ephesii vero tropæum statuerunt hoc loco et alterum apud Coressum. Syracusanis autem et Selinuntiis permultis, qui præclarissime se gesserant, præmia fortissimo cuique debita publice privatimque sunt data, et immunitas perpetua est concessa, si quis esse civis cuperet; Selinuntii etiam, quando patriam illi amisissent, Ephesi jus civitatis donaverunt. Athenienses receptis per inducias mortuis, Notium discedunt; hic quum illos humassent, Lesbum versus et Hellespontum navigant. Ingressi Methymnensem in Lesbo portum, naves illas viginti quinque Syracusanas ex Epheso prætervehi conspiciunt; itaque adversus eas in altum provecti, quatuor una cum ipsis vectoribus ceperunt, reliquas Ephesum usque persequuti

ἄλλους αἰχμαλώτους Θρασύλους εἰς Ἀθήνας ἀπέπεμψε πάντας, Ἀλκιβιάδην δὲ Ἀθηναῖον, Ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιὸν καὶ συμφοργάδα, κατήλευσεν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπλευσεν εἰς τὴν Σηστόν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα· (14) ἐκεῖθεν δὲ ἅπαντα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς Λάμψακον. Καὶ χειμῶν ἐπῆει, ἐν ᾧ οἱ αἰχμαλῶται Συρακοῖσι, εἰργμένοι τοῦ Πειραιῶς ἐν λιθοτομαῖς, διορύξαντες τὴν πέτραν, ἀποδράντες νυκτὸς ὄχοντο εἰς Δεκλείαν, οἱ δ' εἰς Μάγαρα. (15) Ἐν δὲ τῇ Λαμψάκῳ συντάττοντος Ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν οἱ πρότεροι στρατιῶται οὐκ ἠδούλοντο τοῖς μετὰ Θρασύλου συντάττεσθαι, ὥς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήτητοι, ἐκείνοι δὲ ἡττημένοι ἦσαν. Ἐνταῦθα δὲ ἐχέμαζον ἅπαντες Λάμψακον ταυρίζοντες. Καὶ ἐστράτευσαν πρὸς Ἀβυδὸν· (16) Φαρνάβαζος δ' ἐβόηθησεν ἵπποις πολλοῖς, καὶ μάχῃ ἡττηθεὶς ἔφυγεν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν ἔχων τοὺς τε ἱππέας καὶ τῶν ὀπλιτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ὧν ἦρχε Μένανδρος, μέχρι σκότος ἀφελίτο. (17) Ἐκ δὲ τῆς μάχης ταύτης συνέβησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὐτοῖς καὶ ἡσπάζοντο τοὺς μετὰ Θρασύλου. Ἐξῆλθον δὲ τινες καὶ ἄλλας ἐξόδους τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἡπειρον καὶ ἐπόρθουν τὴν βασιλείας χώραν. (18) Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς τὸ Κορυφάσιον τῶν Εἰλώτων ἀφεστώτας ἐκ Μαλέας ὑποσπόνδους ἀφῆκαν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ Τραχινίᾳ Ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίκους, ἀντιτεταγμένων πάντων πρὸς τοὺς Οἰταίους πολέμους ὄντας, προέδοσαν, ὥστε ἀπολέσθαι αὐτῶν πρὸς ἑπτακοσίους σὺν τῷ Λακεδαιμόνιος ἄρμοστὶ Λαβώτῃ. (19) Καὶ δ' ἐνιαυτὸς ἐληγεν οὗτος, ἐν ᾧ καὶ Μῆδοι ἀπὸ Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀποστάντες πάλιν προσεχώρησαν αὐτοῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους δ' ἐν Φωκαίᾳ νεὸς τῆς Ἀθηναῖς ἐνεκρίσθη πρῆστηρος ἐμπροσθέντος. Ἐπεὶ δ' ὁ χειμῶν ἐληγε, Παντακλέους μὲν ἐφορεύοντας, ἀρχοντας δ' Ἀντιγένοους, ἑαρος ἀρχομένου, δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἔτῳ τῷ πολέμῳ παρεληλυθότων, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσεν εἰς Προικόννησον παντὶ τῷ στρατοπέδῳ. (2) Ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ Καλχηδόνα καὶ Βυζάντιον ὁρμήσαντας ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸς Καλχηδόνη. Οἱ δὲ Καλχηδόνιοι προσιώντας αἰσθόμενοι τοὺς Ἀθηναίους, τὴν λεῖαν ἄπασαν κατέθεντο εἰς τοὺς Βιθυνοὺς Ὀρθίας ἀστυγείτονας ὄντας. (3) Ἀλκιβιάδης δὲ λαβὼν τῶν τε ὀπλιτῶν ὀλίγους καὶ τοὺς ἱππέας, καὶ τὰς ναῦς παραπλεῖν κελεύσας, ἔλθων εἰς τοὺς Βιθυνοὺς ἀπῆτει τὰ τῶν Καλχηδονίων χρήματα· εἰ δὲ μὴ, πολέμησιν ἐφη αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀπέδσαν. (4) Ἀλκιβιάδης δὲ ἐπὶ ἤκειν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν τε λεῖαν ἔχων καὶ πίσταις πεποιημένος, ἀπετελιχε τὴν Καλχηδόνα παντὶ τῷ στρατοπέδῳ ἀπὸ θαλάττης εἰς θαλάτταν καὶ τοῦ ποταμοῦ ὅσον οἶόν τ' ἦν ξυλίῳ τείχει. (5) Ἐνταῦθα Ἱπποκράτης μὲν δὲ Λακεδαιμόνιος ἄρμοστὴς ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε

sunt. Captivos ceteros Athenas Thrasylos omnes misit, unum Alcibiadem Atheniensem, consobrinum Alcibiadis, exiliique socium, miserans dimisit. Hinc Sestum ad reliquum exercitum navigavit, unde copiae universae Lampsacum trajecerunt. Aderat jam hiems, qua captivi Syracusani, qui in Piræo lapicidinis inclusi erant, saxo perfosso, noctu partim fuga Deceleam, partim Megara dilapsi sunt. Ceterum Lampsaci quum Alcibiades universas copias in eodem ordines redigere vellet, nolebant veterani milites in eosdem cum Thrasyli militibus ordines collocari: quod se invictos esse dicerent, illi victi venirent. Omnes tamen ibi in hibernis habiti sunt, et Lampsaco munito, expeditionem adversus Abydum suscepere. Ferebat his opem magna cum equitum manu Pharnabazus, sed praeflo superatus terga dedit. Hunc cum equitatu suo, et centum viginti gravis armaturae peditibus, quibus Menander praerat, persequutus est Alcibiades, donec tenebrae ipsum hostium manibus eriperent. Post hanc pugnam milites inter se sponte sua permisti, amice complectebantur eos, qui cum Thrasylo fuerant. Eadem hieme diversis aliis vicibus egressi, ditionem regis populationibus vexabant. Hoc etiam tempore Lacedaemonii quosdam Helotas, qui e Malea in Coryphasium secesserant, fide data dimiserunt. Et Heracleae Trachiniae advenas Achaei, quum omnes adversus Ceteos hostes publicos in acie starent, deseruere: quo factum, ut eorum ad septingentos una cum Labota, Lacedaemonio praefecto, interficerentur. Hic ejus anni fuit exitus, quo etiam Medi, qui a Dario Persarum rege defecerant, rursus ei se reddiderunt.

CAPUT III.

Anno sequente Minervae sanum apud Phocæenses, delapso in id prestere, succensum fuit. Hieme jam exacta, quum, Pantacle Ephoro, Antigene Archonte, essent elapsi anni ab initio belli duo et viginti, primo vere cum universis copiis Athenienses in Proconnesum navigarunt. Inde Chalcedonem versus ac Byzantium profecti, castra Chalcedoni admovent. At Chalcedonenses, posteaquam de Atheniensium adventu cognovere; fortunas suas omnes apud Thracas, qui Bithyni erant, oppidoque ipsorum finitimi, deposuere. Tum Alcibiades, sumptis secum, praeter equites, gravis armaturae peditibus non multis, ac mandans, ut oram maris naves legerent: in Bithynorum fines pergit, et Chalcedonensium fortunas repetit: ni pareant, bello se ipsos aggressurum minatur. At illi eas tradidere. Posteaquam in castra reversus Alcibiades esset, jam spoliis auctus, et constituta cum Bithynis pace, Chalcedonem cum copiis universis ab una maris parte ad alteram ligneo muro cinxit, intercluso etiam flumine, quantum ejus fieri poterat. Inde praefectus Laedæmonius, Hippocrates, oppido mili-

τοὺς στρατιώτας, ὡς μαχοῦμενος· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάξαντο αὐτῷ, Φαρνάβαζος δὲ ἔξω τῶν περιτειχισμάτων προσέβηθει στρατιᾷ τε καὶ ἵπποις πολλοῖς. (6) Ἱπποκράτης μὲν οὖν καὶ Θρασύλος ἐμάχοντο ἑκάτερος τοῖς ὀπλίταις χρόνον πολλόν, μέχρι Ἀλκιβιάδης ἔχων ὀπλίτας τέ τινας καὶ τοὺς ἵππείας ἐβόηθησε. Καὶ Ἱπποκράτης μὲν ἀπέθανεν, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. (7) Ἄμα δὲ καὶ Φαρνάβαζος, οὐ δυνάμενος συμμίζειν πρὸς τὸν Ἱπποκράτην διὰ τὴν στενοπορίαν, τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ἀποτευχισμάτων ἐγγὺς ὄντων, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ τῶν Καλχηδονίων, οὗ ἦν αὐτῷ τὸ στρατοπέδον. (8) Ἐκ τούτου δὲ Ἀλκιβιάδης μὲν ὤχετο εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ εἰς Χερρόνησον χρήματα πράξων· οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ συνεχώρησαν πρὸς Φαρνάβαζον ὑπὲρ Καλχηδόνος ἔκδοσι τάλαντα δοῦναι Ἀθηναίοις Φαρνάβαζον καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις Ἀθηναίων ἀναγαγεῖν, (9) καὶ ὄρκους ἔδωσαν καὶ ἔλαβον παρὰ Φαρναβάζου ὑποτελεῖν τὸν φόρον Καλχηδονίου· Ἀθηναίοις δὲ σπονδὰς εἰσθεσας καὶ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδοῦναι, Ἀθηναίους δὲ μὴ πολεμεῖν Καλχηδονίους, ἕως ἂν οἱ παρὰ βασιλέως πρέσβεις ἔλθωσιν. (10) Ἀλκιβιάδης δὲ τοῖς ὄρκοις οὐκ ἐτύγχανε παρῶν, ἀλλὰ περὶ Σηλυβρίαν ἦν ἐκείνην δ' ἐλὼν πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦκεν, ἔχων Χερρόνησιν τε πανδήμει καὶ ἀπὸ Θράκης στρατιώτας καὶ ἵππεις πλείους τριακοσίων. (11) Φαρνάβαζος δὲ ἀξίων δεῖν κακεῖνον ὀμνύναι, περιέμενεν ἐν Καλχηδόνι, μέχρι ἔλθοι ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἐπεὶ δ' ἦλθεν, οὐκ ἔφη ὁμῆσαι, εἰ μὴ κακεῖνος αὐτῷ ὁμῆται. (12) Μετὰ ταῦτα ὤμοσεν ὁ μὲν ἐν Χρυσόπολει οἷς Φαρνάβαζος ἐπεμφε Μιτροβάτη καὶ Ἀρνάπει, ὁ δ' ἐν Καλχηδόνι τοῖς παρ' Ἀλκιβιάδου Εὐρυπτόλεμον καὶ Διοτίμω τὸν τε κοινὸν ὄρκον καὶ ἰδίᾳ ἀλλήλοις πίστεϊς ἐποιήσαντο. (13) Φαρνάβαζος μὲν οὖν εὐθὺς ἀπῆει, καὶ τοὺς παρὰ βασιλέα πορευομένους πρέσβεις ἀπαντᾶν ἐκέλευσεν εἰς Κύζικον. Ἐπέμφθησαν δὲ Ἀθηναίων μὲν Δωρόθεος, Φιλοδίκης, Θεογένης, Εὐρυπτόλεμος, Μαντίθεος, σὺν δὲ τούτοις Ἀργεῖοι Κλεόστρατος, Πυρρόλοχος· ἐπορεύοντο δὲ καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεις Πασσιπίδας καὶ ἔτεροι, μετὰ δὲ τούτων καὶ Ἐρμοκράτης, ἥδη φεύγων ἐκ Συρακουσῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πρόξενος. (14) Καὶ Φαρνάβαζος μὲν τούτους ἤγεν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ Βυζάντιον ἐπολιόρχουν περιτειγίσαντες, καὶ πρὸς τὸ τεῖχος ἀκροβολισμοὺς καὶ προσβολὰς ἐποιῶντο. (15) Ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ ἦν Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος ἄρμωστής καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιόχων τινὲς καὶ τῶν νεοδαμωδῶν οὐ πολλοὶ καὶ Μεγαρεῖς καὶ ἄρχων αὐτῶν Ἐλιξος Μεγαρεὺς καὶ Βωιωτοὶ καὶ τούτων ἄρχων Κοιρατάδας. (16) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς οὐδὲν ἠδύνατο διαπραξάσθαι κατ' ἰσχύν, ἐπεισάν τινας τῶν Βυζαντινῶν προδοῦναι τὴν πόλιν. (17) Κλέαρχος δὲ ὁ ἄρμωστής οἴμενος οὐδένα ἂν τούτου ποιῆσαι, καταστήσας δὲ ἅπαντα ὡς ἠδύνατο κάλλιστα καὶ ἐπιτρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει Κοιρατάδῃ καὶ Ἐλίφῃ, διέβη παρὰ τὸν

tem suum, praelio cum hoste congressurus, eduxit. Athenienses vero adversus eum aciem instruxerunt. Interea Pharnabazus extra murum, quo urbs cingebatur, cum copiis suis et magno equitatu opem obsessis ferebat. Itaque Hippocrates et Thrasyllus, uterque gravis armaturæ peditibus instructus, inter se diu dimicantur: donec cum nonnullis armaturæ gravis peditibus, et equitatu, suis Alcibiades opem ferret. Tunc interfectus est Hippocrates, milites vero ipsius fuga se in oppidum receperunt. Pharnabazus etiam, quum ob locorum angustiam, quia flumen et munitiones istæ propinquæ erant, conjungere se cum Hippocrate non posset; suos ad fanum Herculis, quod est in agro Chalcedonensium, et quo loco castra habebat, abduxit. Post hæc Alcibiades pecuniæ cogendæ causa in Hellespontum et Chersonesum profectus est: ceteri duces in has conditiones de Chalcedone cum Pharnabazo pacti sunt: Daret Atheniensibus Pharnabazus talenta viginti, et ad regem legatos Atheniensium deduceret. Tum jusjurandum ultro citroque præstitum, ut Chalcedonenses solverent Atheniensibus tantum tributum quantum antehac consueverant, redderent item pecuniam debitam: at Athenienses non facerent bellum Chalcedonensibus, donec legati a rege redissent. Quum hoc jusjurandum præstaretur, non aderat Alcibiades: quippe qui tunc ad Selymbriam esset. Ea capta, Byzantium cum Chersonesiis universis, militibus item o Thracia, et equitibus supra tercentum accessit. Pharnabazus vero qui æquum esse censuit, Alcibiadem quoque præstare jusjurandum illud, expectabat Chalcedone, dum ille Byzantio veniret. Quum is venisset, juraturum se negabat, ni et ille sibi juramentum præstitisset. Ita deinde Chrysopoli Alcibiades Mitrobati et Arnapi, Pharnabazi legatis, juravit; Pharnabazus autem Chalcedone legatis Alcibiadis, Euryptolemo et Diotimo; ac non solum jusjurandum publicum præstiterunt, sed privatim etiam ipsi fœderibus se devinxerunt. Quo facto, recta Pharnabazus discedit, ac legatos ad regem proficiscentes occurrere sibi apud Cyzicum jussit. Missi fuere Atheniensium nomine Dorotheus, Philodices, Theogenes, Euryptolemus, Mantitheus; et cum his Argivi, Cleostratus et Pyrrholochus. Etiam Lacedæmoniorum legatis, Pasippidas, cum ceteris, ad regem perrexere: quibus se conjunxit Hermocrates, qui jam Syracusis exulabat, ejusque frater Proxenus. Quos omnes Pharnabazus deducebat. Interea Athenienses Byzantium vallo cinctum obsident, et velitando atque excurrando ad ipsos usque muros procedebant. Erat in urbe Clearchus Lacedæmonius præfectus, et cum eo nonnulli ex vicinis, itemque novi populares pauci, et Megarenses cum Helixo Megarense duce, et Boeoti cum Cœratada duce. Athenienses quum nihil efficere vi possent, Byzantiis quibusdam persuaserunt, ut urbem proderent. At Clearchus præfectus, qui neminem hoc moliri putaret, rebus omnibus quantum poterat egregie constitutis, atque oppido Cœratadæ et Helixi fidei commisso, ad Pharnabazum

Φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθὸν τε ταῖς στρατιώταις παρ' αὐτοῦ ληψόμενος καὶ ναῦς συλλέξων, αἱ ἦσαν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἄλλαι ἄλλη καταλειμμέναι φρουρίδες ὑπὸ Πασσιπίδου καὶ ἐν Ἀντάνδρῳ καὶ ἄς Ἡγανδρίδας εἶχεν ἐπὶ Θράκης, ἐπιβάτης ὢν Μινδάρου, καὶ ὅπως ἄλλαι ναυπηγηθείησαν, ἀθρόαι δὲ γενόμεναι πᾶσαι κακῶς τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων ποιοῦσαι ἀποσπάσειαν τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. (18) Ἐπεὶ δ' ἐξέπλευσεν ὁ Κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν πόλιν τῶν Βυζαντίων Κύδων καὶ Ἀρίστων καὶ Ἀναξικράτης καὶ Λυκοῦργος καὶ Ἀναξίλαος, (19) δὲ ὑπαγόμενος θανάτου ὕστερον ἐν Λακεδαιμόνι διὰ τὴν προδοσίαν ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ σώσαι, παῖδας ὄρων καὶ γυναῖκας λιμῷ ἀπολλυμένας, Βυζάντιος ὢν καὶ οὐ Λακεδαιμόνιος· τὸν γὰρ ἐνόντα σίτον Κλέαρχον τοῖς Λακεδαιμονίων στρατιώταις διδόναι· διὰ ταῦτ' οὖν τοὺς πολέμιους ἔφη εἰσεῖσθαι, οὐκ ἀργυρίου ἕνεκα οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν Λακεδαιμονίους· (20) ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς παρεσκευάστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες τὰς πόλεις τὰς ἐπὶ τὸ Θράκιον καλυμμένας εἰσήγαγον τὸ στράτευμα καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. (21) Ὁ δὲ Ἐλιξος καὶ ὁ Κοιρατάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες ἐβόηθον μετὰ πάντων εἰς τὴν ἀγοράν· ἐπεὶ δὲ πάντῃ οἱ πολέμιοι κατεῖχον, οὐδὲν ἔχοντες, ὅτι ποιήσαιεν, παρέδωκαν σφᾶς αὐτούς. (22) Καὶ οὗτοι μὲν ἀπεπέμφθησαν εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Κοιρατάδας ἐν τῷ ὄχλῳ ἀποβαινόντων ἐν Πειραιεὶ ἔλαθεν ἀποδράς καὶ ἀπεσώθη εἰς Δεceleαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Φρυγίας ἐν Γορδίῳ ὄντες τὸν χειμῶνα τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον πεπραγμένα ἤκουσαν. (α) Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔαρος πορευομένοις αὐτοῖς παρὰ βασιλέα ἀπήντησαν καταβαίνοντες οἱ τε Λακεδαιμονίων πρέσβεις, Βοιώτιος ὄνομα καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι ἄγγελοι, καὶ ἔλεγον ὅτι Λακεδαιμόνιοι πάντων ὧν δέονται πεπραγότες εἶεν παρὰ βασιλέως, (3) καὶ Κύρος, ἄρξων πάντων τῶν ἐπὶ θάλαττῃ καὶ συμπολεμήσων Λακεδαιμονίοις, ἐπιστολήν τε ἔφερε τοῖς κάτω πᾶσι τὸ βασιλεῖον σφράγισμα ἔχουσαν, ἐν ᾗ ἐνῆν καὶ τάδε, Καταπέμψω Κύρον κάρανον τῶν εἰς Καστωλὸν ἀθροισμένων. Τὸ δὲ κάρανόν ἐστι κύριον. (4) Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες οἱ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις, καὶ ἐπειδὴ Κύρον εἶδον, ἐβούλοντο μὲν μάλιστα παρὰ βασιλέα ἀναστῆναι, εἰ δὲ μὴ, οἴκαδε ἀπελθεῖν. (5) Κύρος δὲ Φαρναβάζῳ εἶπεν ᾗ παραδοῦναι τοὺς πρέσβεις ἑαυτῷ ἢ μὴ οἴκαδὲ πῶ ἀποπέμψαι, βουλόμενος τοὺς Ἀθηναίους μὴ εἰδέναι τὰ πραττόμενα. (6) Φαρνάβαζος δὲ τέως μὲν κατεῖχε τοὺς πρέσβεις, φάσκων τότε μὲν ἀνάξειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, τότε δὲ οἴκαδε ἀποπέμψειν, ὥς μὴδὲν μέμψονται. (7) ἐπειδὴ δὲ ἐνιαυτοὶ τρεῖς ἦσαν, ἐδεήθη τοῦ Κύρου ἀφεῖναι αὐτούς, φάσκων ὁμωμοχέειν ἀπάξειν ἐπὶ θάλατταν,

in litus oppositum trajecit, et ut ab eo stipendium pro milite sumeret, et ut naves cogeret, quæ in Hellesponto erant aliæ alibi a Pasippida ad excubias relictæ, et apud Antandrum; quasque in Thracia Hegesandridas habebat, Mindari classarius, ut etiam aliæ novæ construerentur, et universæ in unum coactæ socios Atheniensium affligerent, eaque ratione a Byzantii obsidione copias ipsorum abstraherent. Posteaquam Clearchus discessit, hi, qui Byzantium prodiderunt, Cydo, Aristo, Anaxicrates, Lycurgus, Anaxilaus, qui deinceps, ob hanc proditionem Lacedæmone capitis reus, absolutus fuit quod urbem ab se non proditam, sed conservatam diceret, quum pueros ac mulieres fame pereuntes videret, præsertim ipse non Lacedæmonius, sed Byzantius; nam quod in urbe frumentum erat, Clearchus Lacedæmoniorum militibus dederat; hanc enim ob causam se hostes intromississe aiebat, neque pecunia corruptum, neque Lacedæmoniorum odio: hi igitur, postquam cum hoste rem composuerunt, noctu portis iis apertis, quæ ad Thracium appellantur, cum exercitu Alcibiadem introduxerunt. Tum Helixus et Cæratadas, qui horum nihil intellexerant, cum universis ad forum opis ferendæ causa concurrunt. Verum quum tenerent ubique hostes omnia, nec aliquid aliud facere possent, hosti se dedunt. Atque illi missi sunt Athenas, ubi Cæratadas in hominum turba de navibus descendantium in Pirææo, clam aufugit, ac salvus Deceleam pervenit.

CAPUT IV.

Interea Pharnabazus et legati, quum apud Phrygiæ Gordium hiemarent, quid esset actum de Byzantio, cognoverunt. Vere ineunte pergentibus ad regem Lacedæmoniorum legati occurrunt, Boeotius nomine cum ceteris, itidemque reliqui nuntii, qui ex Asia descendebant. Narrabant hi, Lacedæmonios ab rege, omnia quæ peterent, impetrasse. Cyrum quoque obviam habuere, maritimis omnibus cum imperio præfuturum, et in gerendo bello Lacedæmoniis socium, qui ad omnes Asiæ inferioris homines litteras sigillo regio munitis secum afferebat, quibus hæc etiam inter alia continebantur: « Mitto ad inferiores illas partes Cyrum, caranum eorum qui ad Castolum conveniunt. » Vox autem caranus significat dominum et imperatorem. Quæ quum legati Atheniensium audiissent, et Cyrus ipsum jam vidissent, summopere cupiebant ad regem ascendere; sin id non liceret, domum reverti. At Cyrus Pharnabazo mandat, ut hos legatos vel sibi traderet, vel nondum domum dimitteret; volebat enim Athenienses ignorare quid rerum gereretur. Ac Pharnabazus quidem id temporis eos secum retinebat, quum nonnunquam diceret, velle se ipsos ad regem deducere; nonnunquam domum eos se remissurum, ne ullam haberent reprehendendi causam. Verum posteaquam anni tres elapsi fuerunt, Cyrus obsecrare cœpit, ut illos dimitteret; aiebat enim, se jusjurandum præstitisse de redu-

ἔπειδ' οὐ παρὰ βασιλέα. Πέμφαντες δὲ Ἀριοβαρζάνει παρακομίσαι αὐτοὺς ἐκέλευον· ὃ δὲ ἀπήγαγεν εἰς Κίον τῆς Μυσίας, ὅθεν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν.

8. Ἀλκιβιάδης δὲ βουλόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἀνήχθη εὐθὺς ἐπὶ Σάμου· ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν ἑκοσιν ἐπλευσε τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κολπον. (9) Ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἑκατὸν τάλαντα ἦκεν εἰς τὴν Σάμον. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θράκης ὤχετο, ἐκεῖθεν δὲ τὰ τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεθεστηκότα κατεστρέψατο καὶ Θάσον, ἔχουσιν κακῶς ὑπὸ τε τῶν πολέμων καὶ στάσεων καὶ λιμοῦ. (10) Θρασύλος δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ εἰς Ἀθήνας κατέπλευσε· πρὶν δὲ ἦκεν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγούς εἰλοντο Ἀλκιβιάδην μὲν φεύγοντα καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόνωνα δὲ τρίτον ἐκ τῶν οἰκοθεν. (11) Ἀλκιβιάδης δ' ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν ἑκοσιν, ἐκεῖθεν δ' ἀνήχθη εὐθὺς Γυθείου ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν τριήρων, ἃς ἐπυνθάνετο Λακεδαιμονίους αὐτόθι παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου ὅπως ἡ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔχει. (12) Ἐπεὶ δ' ἑώρα ἑαυτῷ εὐνοῦν οὕσαν καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ἡρημένους καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρα ᾗ πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἔδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὃ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει· Ἀθηναίων γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίου ἔργου τολμήσαι ἂν ἄσπασαι. (13) Καταπλέοντος δ' αὐτοῦ ὃ τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ ὃ ἐκ τοῦ ἄστεος ὄχλος θύροισθι πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες καὶ ἰδεῖν βουλόμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες οἱ μὲν ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος ἀπελογήθη ὡς οὐ δικαίως φύγοι, ἐπιβουλευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἑλαττων ἐκείνου δυναμένων μοχθηρότερον τε λεγόντων καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου αἰεὶ τὸ κοινὸν αὔξοντος καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ, (14) ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα τῆς αἰτίας ἄρτι γεγεννημένης ὡς ἡσεδηκότος εἰς τὰ μυστήρια, ὑπερβαλόμενοι οἱ ἔχθροι τὰ δοκοῦντα δίκαια εἶναι ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος· (15) ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμηχανίας δουλεύων ἡναγκάσθη μὲν θεραπεύειν τοὺς ἐχθίστους, κινδυνεύων αἰεὶ παρ' ἐκαστὴν ἡμέραν ἀπολέσθαι· τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε καὶ συγγενεῖς καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν ὁρῶν ἐξαμαρτάνουσιν, οὐκ εἶχεν ὅπως ὠφελοῖν φυγῇ ἀπειργάμενος· (16) οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἰωνοπερ αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων οὐδὲ μεταστάσεως· ὑπάρχειν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡλικιωτῶν πλεόν ἔχειν τῶν τε πρεσβυτέρων μὴ τῶν ἑλαττοῦσθαι, τοὺς δ' αὐτοῦ ἐχθροῖς τοιοῦτοις δοκεῖν εἶναι ὅσοι περ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθεῖσιν ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειφθέντας δι' αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὅτι ἐτέροις βελτίοισιν οὐκ εἶχον χρῆσθαι· (17) οἱ

cendis ipsis ad mare, siquidem ad regem non deduxisset. Quamobrem ad Ariobarzavem ipsos miserunt, ac mandarunt ut suis eos restitueret. Is vero eos Cium usque deduxit, quod est Mysiae oppidum; inde ad suorum castra navigio vecti sunt.

Ceterum quum vellet Alcibiades una cum militibus in patriam navigare, statim Samum versus solvit. Hincsumptis secum viginti navibus, in Ceramicum sinum Cariae navigavit; unde quum talenta centum coegisset, Samum reversus est. At Thrasybulus cum triginta navibus Thraciam petiit; atque inde quum alia, quae ad Lacedaemonios defeceant, oppida suam in potestatem redegit: tum vero Thasum, quae et bellis, et seditionibus, et fame afflicta miserabiliter erat. Cum reliquis copiis Thrasyulus Athenas navigavit. Is priusquam appulset, Athenienses jam duces legerant, Alcibiadem exulem, Thrasybulum absentem, Cononemque tertium ex iis qui domi degebant. Interea cum viginti navibus et pecunia Alcibiades e Samo in Parum navigavit. Inde vero recta Gytheum versus vehebatur, ut triremes specularetur, quas istis triginta numero instruere Lacedaemonios audierat, atque etiam ut exploraret de suo in patriam reditu, quo civitas in ipsum esset animo. Quam ubi bene sibi velle animadvertit, ita ut ducem se legissent et privatim necessariis se sui arcesserent, in Piraeum illo die navigavit, quo Plynteria civitas celebrabat, delubro Minervae obvelato, quod nonnulli tam ipsi quam patriae infaustum esse ominabantur: nam eo die nemo Atheniensium aliquid rei seriae suscipere audebat. Quum appelleret, omnis turba tum e Piraeo, tum ex urbe ad naves confluere, admiratione duci, Alcibiadem videre cupere; praedicantes aliis, civium hunc unum esse praestantissimum, qui solus se purgari, quod inique ejectus in exilium esset; circumventum insidiis illorum fuisse, qui et minus ipso potuerint, et inferiores dicendo fuerint, et rempublicam gesserint ex utilitate lucroque suo; hunc usque auxisse rempublicam cum de facultatibus privatim suis, tum etiam publicis patriae. Voluisse eum illo tempore causam suam, paulo ante tanquam mysteriorum violator delatus, sine dilatione cognosci: verum adversariis ejus postulationem, quae aequissima videbatur, in aliud tempus rejicientibus, absentem patria multatum fuisse. Interim necessitate coactum, serviisse hominibus infestissimis, et quotidie de vita periclitatum esse. Non potuisse quidquam civibus sibi conjunctissimis, propinquis, patriae denique toti prodesse, quantumvis illius errata animadverteret: idque propterea, quod exilio impediretur. Negabant ejusmodi hominem, qualis esset ipse, quidquam egere novis rebus, vel publici status immutatione; posse hoc illum populi beneficio, ut et ipse sit aequalibus superior, grandioribus natu non inferior, et adversarii ipsius tales esse omnibus ostenderentur, quales fuerint antehac, quum tamen posterius, facti potentes, optimos quosque e medio sustulissent; denique istis jam solis in republica relictis, hanc unam ob causam cives fuisse contentos, quod meliores homines, quorum opera uti possent, non haberent. Alii contra dice-

δὲ, ὅτι τῶν παροικομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἴη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κινδυνεύσαι ἡγεμῶν καταστήναι. (18) Ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὀρμισθεὶς ἀπέβαινε μὲν οὐκ εὐθέως, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς· ἐπαναστάς δὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐσκόπει τοὺς αὐτοῦ ἐπιτηδεύουσιν, εἰ παρείησαν. (19) Κατιδὼν δὲ Εὐρυπτόλεμον τὸν Πεισιδανάκτος, αὐτοῦ δὲ ἀνεψιὸν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ τοὺς φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποδὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἰ τις ἄπτοίτο, μὴ ἐπιτρέπειν. (20) Ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος ὥς οὐκ ἡσεβήκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἡδίκηται, λεχθέντων δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων καὶ οὐδενὸς ἀντειπόντος διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναβῆρθεὶς ἀπάντων ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ, ὥς οἷός τε ὦν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας· (21) μετὰ δὲ ταῦτα κατέλεξτο στρατιάν, ὀπλίτας μὲν πεντακοσίους καὶ χίλους, ἵππεις δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ναῦς δ' ἑκατόν. Καὶ μετὰ τὸν κατάπλουον τρίτῃ μὲν ἀνήχθη ἐπ' Ἄνδρον ἀφροστηκυῖαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ' αὐτοῦ Ἀριστοκράτης καὶ Ἀδεϊμαντος ὁ Λευκολορίδου συνεπέμψθησαν οἱ ἡρημένοι κατὰ γῆν στρατηγοί. (22) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀπεβίβασε τὸ σράτευμα τῆς Ἀνδρίας χώρας εἰς Γαύριον· ἐκδοθησάντας δὲ τοὺς Ἀνδρίου ἐτρέψαντο καὶ κατέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τινὰς ἀπέκτειναν οὐ πολλοὺς, καὶ τοὺς Λάκωνας οἱ αὐτοὶ ἤσαν. (23) Ἀλκιβιάδης δὲ τρώπαιόν τε ἔστησε, καὶ μείνας αὐτοῦ ὀλίγας ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Σάμον, κάκειθεν ὀρμώμενος ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρότερον τούτων οὐ πολλῷ χρόνῳ Κρατισσιππίδα τῆς ναυαρχίας παρεληλυθυίας Λύσανδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. Ὁ δὲ ἀφικόμενος εἰς Ῥόδον καὶ ναῦς ἐκείθεν λαβὼν, εἰς Κῶ καὶ Μίλητον ἐπλευσεν, ἐκείθεν δ' εἰς Ἐφεσον, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἑβδομήκοντα μέχρι οὗ Κύρος εἰς Σάρδεας ἀφίκετο. (2) Ἐπεὶ δ' ἤκειν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαιμόνος πρέσβεσιν. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὸ Τισσαφέρνης ἔλεγον ἃ πεποιηκώς εἴη, αὐτοῦ τε Κύρου ἐδέοντο ὡς προθυμοτάτου πρὸς τὸν πόλεμον γενέσθαι. (3) Κύρος δὲ τὸν τε πατέρα ἔφη ταῦτα ἐπεσταλκέναι καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλ' ἐγνωκέναι, ἀλλὰ πάντα ποιήσιν· ἔχων δὲ ἦκειν τάλαντα πεντακοσία· ἂν δὲ ταῦτα ἐκλήπῃ, τοῖς ἰδιοῖς χρήσεσθαι ἔφη, ἃ δὲ πατὴρ αὐτῷ ἔδοικεν· ἂν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρόνον κατακόψιν ἐφ' οὗ ἐκάθητο, ὅντα ὀργυροῦν καὶ χρυσοῦν. (4) Οἱ δὲ ταῦτ' ἐπὶνουν καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξαι τῷ ναύτῃ δραχμὴν Ἀττικὴν, διδάσκοντες ὅτι ἂν οὗτος ὁ

bant unum hunc esse omnium calamitatum, quas antehac perpepsi fuissent, auctorem, et eorum, quæ metuenda essent ne posthac reipublicæ acciderent, illum solum videri constitutum esse inceptorum. Ceterum ad terram quum appulisset Alcibiades, non statim de navi descendit, quod inimicos suos metueret; sed stans in navigii tabulato, num adessent necessarii sui, circumspiciebat. Posteaquam Euryptolemum Pisianactis filium, consobrinum suum, ceterosque propinquos et eorum amicos vidit, tum relicta nave in urbem cum iis ascendit, qui parati erant prohibere, ne quis eum attingeret. Post in senatu, et pro concione, quum defensionem sui pronuntiasset, qua se minime sacra violasse, sed injuriam sibi factam ostendebat; prolatis in hanc sententiam et aliis, ac nemine contradicente, quod id minime latura fuisset concio, dux omnium cum potestate amplissima declaratus, ut qui pristinam reipublicæ potentiam recuperare posset, primum mysteria, quæ tum mari propter bellum deducebantur, terra celebravit eductis universis militum copiis. Deinde conscripsit exercitum, mille quingentorum gravis armaturæ peditum, centum quinquaginta equitum, navium centum. Ita mense post reditum tertio Andrum versus navigavit, quæ ab Atheniensibus defecerat. Adjuncti sunt et ei Aristocrates, et Adimantus Leucolophidæ filius, qui lecti erant terrestrium copiarum duces. Itaque Alcibiades in terram exposuit copias ad Gaurium, quod est in Andro insula; Andrios vero, qui suis opem laturi exierant, in fugam versos, intra muros oppidi concluserunt, intertectis, præter alios paucos, Lacedæmonii, qui istic erant. Statuit hic tropæum Alcibiades, neque multos dies commoratus, Samum navigavit: inde facto initio bellum gerebat.

CAPUT V.

At Lacedæmonii, quum non multo ante Cratesippidæ navarcho magistratus sui tempus exiisset, Lysandrum ejus loco miserunt. Is cum ad insulam Rhodum appulisset, coactis navibus, in Con insulam Miletumque navigavit: hinc Ephesum, ubi cum septuaginta navibus substitit, dum Sardes Cyrus accederet. Posteaquam is illuc venisset, ascendit ad ipsum una cum legatis, qui Lacedæmone aderant. Hic et Tissaphernis facta quædam accusant, et Cyrum rogant, uti alacriter in id bellum incumbat. Respondet Cyrus, et habere se id in mandatis a patre, nec aliam esse animi sui sententiam, sed hæc omnia se præstiturum esse; venire se cum quingentis talentis; quæ si deficient, usurum se facultatibus privatim suis, quibus eum pater donasset: quod si et illæ erogentur, id quoque solum in frustra se concisurum, in quo sedere soleret, quodque totum ex argento et auro constaret. His illi collaudatis, hortabantur, ut in nautas singulos Atticam drachmam unam constitueret: quod futurum

μισθὸς γένηται, οἱ τῶν Ἀθηναίων ναῦται ἀπολείψουσι τὰς ναῦς, καὶ μέω χρημάτων ἀναλώσει. (6) Ὁ δὲ καλῶς μὲν ἔφη αὐτοὺς λέγειν, οὐ δυνατόν δ' εἶναι παρ' ἃ βασιλεὺς ἐπέσειλεν αὐτῷ ἄλλα ποιεῖν. Εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἔχουσας, τριάκοντα μνᾶς ἑκάστη νηὶ τοῦ μηνὸς διδόναι, ὅσας ἂν βούλωνται τρέφειν Λακεδαιμόνιοι. (6) Ὁ δὲ Λύσανδρος τότε μὲν ἐσιώπησε· μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἐπεὶ αὐτῷ προπιῶν ὁ Κῦρος ἤρετο τί ἂν μάλιστα χαρίζοιτο ποίων, εἶπεν ὅτι Εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῃ ναύτῃ ὀβολὸν προσθεῖης. (7) Ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθός, πρότερον δὲ τριῶβολον. Καὶ τὸν τε προσφειλόμενον ἀπέδωκε καὶ ἐτι μῶλον προέδωκε, ὥστε τὸ στρατεύμα πολὺ προθυμότερον εἶναι. (8) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούοντες ταῦτα ἀθύρμους μὲν εἶχον, ἔπειμον δὲ πρὸς τὸν Κῦρον πρέσβεις διὰ Τισσαφέρνους. (9) Ὁ δὲ οὐ προσδέχετο, δεομένου Τισσαφέρνους καὶ λέγοντος, ἅπερ αὐτὸς ἐποίει πεισθεὶς ὑπ' Ἀλκιβιάδου, σκοπεῖν ὅπως τῶν Ἑλλήνων μὴδὲ οἵτινες ἰσχυροὶ ὦσιν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στασιάζοντες. (10) Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυτικὸν συνετέτακτο, ἀνελκύσας τὰς ἐν τῇ Ἐφέσῳ οὐσας ναῦς ἐνενήκοντα ἡσυχίαν ἦγεν, ἐπισκευάζων καὶ ἀναψύχων αὐτάς. (11) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀκούσας Θρασύβουλον ἔξω Ἑλλησπόντου ἦκοντα τειχίζειν Φώκαιαν διέπλευσε πρὸς αὐτὸν, καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν Ἀντίοχον τὸν αὐτοῦ κυβερνήτην, ἐπιστείλας μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ τὰς Λυσάνδρου ναῦς. (12) Ὁ δὲ Ἀντίοχος τῇ τε αὐτοῦ νηὶ καὶ ἄλλῃ ἐκ Νοτίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων εἰσπλεύσας παρ' αὐτάς τὰς πρῶρας τῶν Λυσάνδρου νεῶν παρέπλει. (13) Ὁ δὲ Λύσανδρος τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγας τῶν νεῶν καθελκύσας ἐδίωκεν αὐτὸν, ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τῷ Ἀντίῳ ἐβοήθουν πλείοσι ναυσὶ, τότε δὴ καὶ πάσας ξυντάξας ἐπέπλει. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ Νοτίου καθελκύσαντες τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνήγησαν, ὥς ἕκαστος ἥνοιξεν. (14) Ἐκ τούτου δ' ἐναυμάχησαν οἱ μὲν ἐν τάξει, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διεσπαρμέναις ταῖς ναυσὶ, μέχρι οὗ ἐφυγον ἀπολέσαντες πεντεκαίδεκα τριήρεις. Τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. Λύσανδρος δὲ τὰς τε ναῦς ἀναλαβὼν καὶ τρόπαιον στήσας ἐπὶ τοῦ Νοτίου διέπλευσεν εἰς Ἐφεσον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἰς Σάμον. (15) Μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλκιβιάδης ἔλθων εἰς Σάμον ἀνήχθη ταῖς ναυσὶν ἀπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων, καὶ πρὸ τοῦ στόματος παρέταξεν, εἰ τις βούλοιτο ναυμαχεῖν. Ἐπεὶ δὲ Λύσανδρος οὐκ ἀντανήγαγε διὰ τὸ πολλαῖς ναυσὶν ἑλαττοῦσθαι, ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον. Λακεδαιμόνιοι δὲ ὀλίγῳ ὕστερον αἰροῦσι Δελφίνιον καὶ Ἥϊονα. (16) Οἱ δὲ ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἡγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς εἶχον τῷ Ἀλκιβιάδῃ, οἴομενοι δι' ἀμελείαν τε καὶ ἀκράτειαν ἀποβιβαλέναι τὰς ναῦς, καὶ στρατηγούς εἰλοντο ἄλλους δέκα, Κόνωνα, Διομέδοντα, Λέοντα, Περικλέα, Ἐρασινίδην, Ἀριστοκράτην, Ἀρχέστρατον, Πρωτόμαχον, Θρασύλον, Ἀριστογένην. (17) Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ

dicerent, ut, si hoc stipendium daretur, Atheniensium nautæ relinquerent naves suas, ac minorem ipse sumptum faceret. Ille recte quidem aiebat eos dixisse, verum sibi fas non esse, ut aliter quid faciat, quam rex imperasset. Præterea sic esse in fœderum formula, ut in singulas naves, quotquot tandem alere Lacedæmonii libeat, minæ tringinta stipendii menstrui nomine numerentur. Subticuit tum Lysander. Verum a cœna, quum propinans ei Cyrus interrogaret, quam rem gratissimam ipsi facere posset : Si ad stipendium, inquit, singulorum nautarum obolum adjeceris. Ex eo tempore stipendium fuit obolorum quatuor, cum antehac trium fuisset. Præterea et stipendium prius illis debitum persolvit, et menstruum aliud ante tempus numeravit, quo factum, ut longe jam alacriores essent milites. Hæc quum Athenienses magno cum animi mœrore audissent, Tissaphernis opera legatos ad Cyrum mittunt. Eos ille non admittebat, quamvis rogaret Cyrum Tissaphernes, ac diceret quæ Alcibiadis consilio ipse faceret : hoc enim unum se spectare, ne ulli Græcorum potentes essent, sed imbecilli potius omnes, suis ipsi dissidiis attriti. At Lysander, instructa classe, subductisque navibus, quæ Ephesi numero nonaginta erant, quiescendo eas reficiebat. Interea quum accepisset Alcibiades, Thrasybulum extra Hellespontum progressum munire Phocæam, ad eum navigavit, relicto apud classem gubernatore suo Antiocho, cum mandatis, ne adversus Lysandri classem proveheretur. Antiochus vero cum navi sua, et alia Notiana, in portum Ephesiorum invectus, ad ipsas Lysandri navium proras prætervehebatur. Tum Lysander, primo paucis navibus deductis, hominem insequutus est. At cum Athenienses Antiocho pluribus cum navibus opem ferrent, universa classe instructa, in eos perrexit. Itaque et Athenienses, reliquis triremibus e Notio deductis, in hostes provecti sunt, uti quisque sibi viam in altum aperuisset. Secundum hæc prælium navale committitur, quum Lacedæmonii quidem servarent ordines, Atheniensium vero naves sparse vagarentur, donec amissis quindecim triremibus, terga dederunt. Ex iis maxima pars hominum fuga dilapsa est, reliqui vero hostis in potestatem vivi pervenerunt. Tum Lysander his navibus secum sumptis, et erecto ad Notium tropæo, Ephesum navigando trajecit; Samum, Athenienses. Eo paulo post Alcibiades reversus, universa cum classe ad Ephesiorum portum provectus est, et aciem ante ostium ejus instruxit, si quis forte prælio congredi vellet. At quum Lysander classem suam non educeret, quod navium numero longe inferior esset, Samum reversus est. Paulo post Delphinium et Eionem Lacedæmonii occupant. Interim Athenienses qui domi erant, perlata ad se de prælio navali fama, Alcibiadi indignabantur, quem ex socordia et intemperantia naves has amisisse existimabant, aliosque decem elegere duces : Cononem, Diomedontem, Leontem, Periclem, Erasinidem, Aristocratem, Archestratum, Protomachium, Thrasyllum, Aristogenem. Quamobrem Alcibiades, cujus

στρατιῇ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόννησον εἰς τὰ ἐαυτοῦ τείχη. (18) Μετὰ δὲ ταῦτα Κόνων ἐκ τῆς Ἀνδρου ξὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἰκοσι ψηφισαμένων Ἀθηναίων εἰς Σάμον ἐπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτικόν. Ἀντὶ δὲ Κόνωνος εἰς Ἀνδρον ἐπεμψαν Φανοσθένην τέτταρας ναῦς ἔχοντα. (19) Οὗτος περιτυχὼν δυοῖν τριήροιν Θουρίαιν ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσι· καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἅπαντας ἔδωκαν Ἀθηναῖοι, τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν Δωριέα, ὄντα μὲν Ῥόδιον, πάλαι δὲ φυγάδα ἐξ Ἀθηῶν καὶ Ῥόδου ὑπὸ Ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον καὶ τῶν ἐκείνου συγγενῶν, πολιτεύοντα παρ' αὐτοῖς, ἐλεήσαντες ἀφείσαν οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. (20) Κόνων δ' ἐπεὶ εἰς τὴν Σάμον ἀφίκετο καὶ τὸ ναυτικὸν κατέλαβεν ἀθύμως ἔχον, συμπληρώσας τριήρεις ἑξδομήκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων, οὓσων πλεόν ἢ ἑκατὸν, καὶ ταύταις ἀναγαγόμενος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἄλλοτε ἄλλη ἀποδαίνων τῆς τῶν πολεμίων χώρας ἐληίζετο. (21) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἐληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι εἰς Σικελίαν στρατεύσαντες εἰκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεσι καὶ πεζῆς στρατιᾶς δώδεκα μυριάσιν ἔβλον Ἀκράγαντα λιμῶ, μάχῃ μὲν ἡττηθέντες, προκλαθεζόμενοι δὲ ἐπὶ τὰ μῆνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἦ τε σελήνη ἐξέλειπεν ἐσπέρας καὶ ὁ παλαιὸς τῆς Ἀθηνᾶς νεὺς ἐν Ἀθήναις ἐνεπρήσθη, Πιτύα μὲν ἐφορεύοντος, ἀρχοντος δὲ Καλλίου Ἀθηνησιν, οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ Λυσάνδρῳ παρεληλυθὸς ἤδη τοῦ χρόνου καὶ τῷ πολέμῳ τεττάρων καὶ εἰκοσὶν ἑτῶν ἐπεμψαν ἐπὶ τὰς ναῦς Καλλικρατίδαν. (2) Ὅτε δὲ παρεδίδου ὁ Λύσανδρος τὰς ναῦς, ἔλεγε τῷ Καλλικρατίδῃ ὅτι θαλαττοκράτωρ τε παραδοίῃ καὶ ναυμαχίᾳ νενικηκώς. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ Ἐφέσου ἐν ἀριστερᾷ Σάμου παραπλεύσαντα, οὗ ἦσαν αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες, ἐν Μιλήτῳ παραδοῦναι τὰς ναῦς, καὶ δημολογήσειν θαλαττοκρατεῖν. (3) Οὐ φαμένον δὲ τοῦ Λυσάνδρου πολυπραγμονεῖν ἄλλου ἀρχοντος, αὐτὸς ὁ Καλλικρατίδας πρὸς αἷς παρὰ Λυσάνδρου ἔλαβε ναυσὶ προσεπλήρωσεν ἐκ Χίου καὶ Ῥόδου καὶ ἄλλοθεν ἀπὸ τῶν συμμάχων πεντήκοντα ναῦς. Ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας, οὓσας τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν, παρεσκευάζετο ὡς ἀπαντησόμενος τοῖς πολεμίοις. (4) Καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν Λυσάνδρου φίλων καταστασιαζόμενος, οὐ μόνον ἀπροθύμως ὑπηρετούντων, ἀλλὰ καὶ διαθορούντων ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι Λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτοιεν ἐν τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους, πολλάκις ἀντ' ἐπιτηδείων γενομένων καὶ ἄρτι ξυνιέντων τὰ ναυτικά καὶ ἀνθρώποις ὡς χρηστέον γιγνωσκόντων ἀπείρους δὲ θαλάττης πέμποντες καὶ ἀγνώτας τοὺς ἐκεῖ, κινδυνεύοιεν τί τι παθεῖν διὰ τοῦτο, ἐκ τούτου δὲ ὁ Καλλικρατίδας, συγκαλέσας τοὺς Λακεδαιμονίων ἐκεῖ παρόντας ἔλεγεν αὐτοῖς τοιαύδε.

ΞΕΝΟΦΩΝ.

res etiam apud exercitum laborabant, in Chersonesum una triremi ad castella sua discessit. Secundum hæc Conon cum viginti navibus, quas habebat, ex decreto Atheniensium, ab Andro Samum ad imperium classis navigavit. Ejus loco in Andrum Phanosthenes cum quatuor navibus missus est. Is quum in Thurias triremes duas incidisset, utramque cum ipsis vectoribus cepit. Tum Athenienses omnes hos captivos in vincula conjecerunt, præter unum ipsorum ducem Dorieum, qui, quum patria Rhodius esset, ac jamdudum Athenis et Rhodo exularet propter Athenienses, qui et ipsum et propinquos ipsius capitis damnaverant, apud Thuriōs, jus civitatis adeptus, vivebat: hunc misericordia moti, ne pretio quidem postulato, dimisere. Conon posteaquam ad insulam Samum pervenit, copiasque navales misere affectas reperit, expleto tantum septuaginta triremium numero, priorum loco, quæ plures quam centum fuerant, et proventus his in altum cum ceteris ducibus, alias alibi escendens in hostium ditionem, prædas agebat. Hic ejus anni finis fuit, quo Carthaginienses cum centum et viginti triremibus, et cum centum viginti millibus terrestris exercitus, in Siciliam profecti, Agrigentum ad deditionem fame compulerunt; quum ipsi, prælio licet superati, totos tamen septem menses oppidum obsiderent.

CAPUT VI.

Anno sequenti, quo luna vespere defecit, et priscum Minervæ sanum Athenis deflagavit, Pitya magistratum Ephori gerente, Archontis autem apud Athenienses Callia, Lacedæmonii Lysandro, cujus jam annus exierat, qui erat annus belli vicesimus quartus, successorem Callicratidam ad classem misero. Quum autem naves Lysander traderet, aiebat Callicratidæ, ita se illas ei tradere ut qui maris imperium obtineret, ac prælio navali victor exitiasset. At ille jussit, Epheso discedentem, ac Samum eum ad sinistram prætervectum, quo loco naves Atheniensium erant, Mileti classem ipsi tradere: ita se fassurum, quod maris imperium obtineat. Negante Lysandro, se alio imperium obtinente, curiosum esse velle, Callicratidas ipse classem a Lysandro acceptam, coactis e Chio, Rhodo, atque ab aliis sociis quinquaginta navibus, adauxit; quibus omnibus collectis, quæ numero erant centum et quadraginta, ad occurrendum hosti se paravit. Verum ubi se intellexit a Lysandri amicorum factione oppugnari, non solum segniter ipsi morem gerentium, sed etiam spargentium per urbes, maxime in eo peccare Lacedæmonios, quod toties navarchos mutarent, ac sæpius pro iis qui periti evasisent et rei navalis usum jam percepissent, nossent denique quo pacto cum hominibus agendum esset, mitterent successores et maris imperitos et ignotos maritimis; adeoque periculum non omnino nullum esse, ne sic detrimenti quid capiant: quapropter Callicratidas, omnibus, quotquot aderant, Lacedæmoniis convocatis, in hanc cum eis sententiam agit:

6. Ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ οἶκος μένειν, καὶ εἴτε Λύσανδρος εἴτε ἄλλος τις ἑμπερότερος περὶ τὰ ναυτικὰ βούλεται εἶναι, οὐ κωλύει τὰ κατ' ἐμέ· ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς ναῦς πεμφθεὶς οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποιῶ ἢ τὰ κελευόμενα ὥς ἂν δύναμαι κράτιστα. Ὑμεῖς δὲ πρὸς ἃ ἐγὼ τε φιλοτιμοῦμαι καὶ ἡ πόλις ἡμῶν αἰτιάσεται, ἵστε γὰρ αὐτὰ ὥσπερ καὶ ἐγὼ, ξυβουλεύετε τὰ ἀριστα ὑμῖν δοκοῦντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν ἢ οἰκάδε ἀποπλεῖν ἐροῦντα τὰ καθεστῶτα ἐνθάδε.

7. Οὐδενὸς δὲ τολμήσαντος ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ τοῖς οἰκοὶ πείθεσθαι ποιεῖν τε ἐγ' ἃ ἔχει, ἑλθὼν παρὰ Κύρον ἥτις μισθὸν τοῖς ναύταις. (7) Ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε δύο ἡμέρας ἐπισχεῖν. Καλλικράτιδας δὲ ἀχθεθεὶς τῇ ἀναβολῇ καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσεσιν ὀργισθεὶς καὶ εἰπὼν ἀθλωτάτους εἶναι τοὺς Ἑλλήνας, ὅτι βαρβάρους κολακεύουσιν ἐνεκα ἀργυρίου, φάσκων τε, ἣν σωθῇ οἰκάδε, κατὰ γε τὸ αὐτῷ δυνατόν διαλλάξειν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους, ἀπέπλευσεν εἰς Μίλητον. (8) ἀκείθεν πέμψας τριήρεις εἰς Λακεδαίμονα ἐπὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀβρότας τῶν Μιλησίων τάδε εἶπεν.

Ἐμοὶ μὲν, ὦ Μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἰκοὶ ἄρχουσι πείθεσθαι· ὑμᾶς δὲ ἐγὼ ἀξίῳ προθυμοτάτους εἶναι εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ οἰκοῦντας ἐν βαρβάρους πλείστα κακὰ ἦδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. (9) Δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ξυμμάχοις ὅπως ἂν τάχιστα τε καὶ μάλιστα βλάπτωμεν τοὺς πολεμίους, ὥς ἂν οἱ ἐκ Λακεδαίμονος ἤκωσιν, ὅς ἐγὼ ἐπεμψα χρήματα ἀξοντας, (10) ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε ὑπάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοῦς ὡς περιττὰ ὄντα οἴχεται· Κύρος δὲ ἐλθόντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν δεῖ ἀναβάλλετό μοι διαλεχθῆναι, ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκείνου θύρας φοιτᾷν οὐκ ἠδυνάμην ἐμαυτὸν πείσαι. (11) Ὑπισχεσθῆναι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν ξυμδάντων ἡμῖν αγαθῶν ἐν τῷ χρόνῳ ᾧ ἂν ἐκεῖνα προσδεχόμεθα χάριν ἀξίαν ἀποδώσειν. Ἀλλὰ ζῶν τοῖς θεοῖς δεξιωμένους τοῖς βαρβάρους ὅτι καὶ ἀνευ τοῦ ἐκείνου θαυμάζειν δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι.

12. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναντιοῦσθαι· δεδιότες εἰς ἡγοῦντο πόρον χρημάτων καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἰδίᾳ. Λαβὼν δὲ ταῦτα ἐκεῖνος καὶ ἐκ Χίου πενταδραχμίαν ἐκάστη τῶν ναυτῶν ἐφοδιασάμενος ἐπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν πολεμίαν οὖσαν. (13) Οὐδ' βουλομένων δὲ τῶν Μήθυμναιῶν προσχωρεῖν, ἀλλ' ἐμφροῦρων ὄντων Ἀθηναίων καὶ τῶν τὰ πράγματα ἔχόντων ἀττικιζόντων, προσβαλὼν αἰρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. (14) Τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα ξυνηθροίσαν ὁ Καλλικράτιδας εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ κελευόντων τῶν ξυμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μήθυμναιούς οὐκ ἔφη ἑαυτοῦ γε ἀρχοντος οὐδένα Ἑλλήνων εἰς τὸ ἐκείνου δυνατόν ἀνδραποδισθῆναι. (15) Τῇ δ' ὕστεραια τοὺς μὲν ἐλευθέρους ἀφῆκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο· Κόνωνι δὲ εἶπεν ὅτι παύσει αὐτὸν μοιζῶντα τὴν θάλατταν. Κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον

« Satis est mihi, domi manere; nec, quod in me est, prohibeo, quominus vel Lysander, vel alius quiaquam peritorum nauticarum velit haberi. Ego vero jussu patriae missus ad classem, aliud quod agam non habeo, nisi ut quae mihi mandata sunt, praeclearissime pro mea virili exsequar. Vos autem, habita ratione eorum, in quibus equidem magno studio versor et civitas nostra incensatur (sunt enim illa perinde vobis nota ac mihi), in medium proferatis velim ea, quae maxime vobis ex usu videntur, mandandumne mihi sit hic, an domum navigandum, ut qui rerum hic status sit, exponam. »

Quum dicere aliquid aliud auderet nemo, quam patriae magistratibus parendum esse, eaque faciunda, quorum causa adesset: ad Cyrum profectus, navis stipendium poscebat. Is vero biduum expectare illum jussit. Graviter eam dilationem pertaes Callicratidas, et frequentibus illis ad portas cursitationibus iratus, quum Graecos mortalium miserrimos esse diceret, qui pecuniae causa barbaris adularentur, atque etiam adderet, se, si domum salvus rediret, pro virili Athenienses ac Lacedaemonios reconciliaturum: Miletum discessit. Inde missis Lacedaemonem triremibus ad poscendam pecuniam, et convocatis ad concionem Milesiis, hanc orationem habuit:

« Me quidem, Milesii, patriae magistratibus obtemperare necesse est: a vobis autem peto, ut imprimis strenue bello huic incumbatis; nam quia medios inter barbaros habitatis jampridem ab eis mala plurima perpassi estis. Aequum vero est, vos sociis reliquis in eo praire, ut interea summa celeritate hostes detrimentum maximo afficiamus, donec Lacedaemone ii, quos afferendae pecuniae causa misi, reversi fuerint. Etenim quod hic erat pecuniae, id discedens Lysander, tanquam superfluum, Cyro restituit. Cyrus autem, quum ad ipsum venissem, moram semper interponebat, quo me minus ad colloquium admitteret; ego vero persuadere mihi non poteram, ut frequenter ad ipsius portas accederem. Polliceor autem vobis, me pro illis commodis, quae interea nobis evenerint, dum pecuniam domo expectamus, dignam vobis gratiam relaturum. Ostendamus barbaris tandem, diis bene juvantibus, posse nos ulcisci hostes nostros, licet ipsos non veneremur. »

Hac quum dixisset, surrexere multi, maximeque illi, qui quod Callicratidae adversarentur, insinulabantur, praequae metu rationem pecuniae conficiundae ostendebant, et privatim etiam de suo pollicebantur. Hac ille accepta pecunia, et e Chio praeterea quinque drachmarum viatico in nautas singulos coacto, Methymnam, Lesbi oppidum, quod ab hostium partibus stabat, profectus est. Quum Methymnaei transire ad ipsum molent, quod Athenienses praesidiarios haberent, atque illi, qui opulentissimii erant, Atheniensium partes sequerentur, admotis copiis, oppidum vi caput. Tum fortunas eorum omnes diripuerunt milites, mancipia vero cuncta in forum Callicratidas coegit; quumque socii Methymnaeos etiam vendi vellent, respondit, se imperatore Graecorum neminem in servitutem redactum iri, quantum quidem in ipso esset. Postridie liberos illos dimisit, sed praesidiarios Atheniensium, ac servilis conditionis captivos omnes vendidit. Cononi etiam denunciavit, effecturum se, ne deinceps maris dominium sibi alienum usurparet. Quumque

ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐδίωκον ὑποτεμνόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, ὅπως μὴ ἐκείσε φύγῃ. (16) Κόνων δ' ἔφρευε ταῖς ναυσὶν εὖ πλεούσας διὰ τὸ ἐκ πολλῶν πληρωμάτων εἰς ὀλίγας ἐκλελέχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας, καὶ καταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου καὶ ἦν αὐτῶ τῶν δέκα στρατηγῶν Λέων καὶ Ἑρασινίδης. Καλλικρατίδας δὲ ξυνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, διώκων ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἑβδομήκοντα. (17) Κόνων δὲ ὡς ἔφθῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατακωλυθεὶς, ἠναγκάσθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι, καὶ ἀπώλεσε ναῦς τριάκοντα· οἱ δ' ἄνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον· τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν, τετταράκοντα οὖσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνέλκυσσε. (18) Καλλικρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι ὀρμισάμενος ἐπολιόρκει ἐνταῦθα, τὸν ἐκπλοῦν ἔχων. Καὶ κατὰ γῆν μεταπεψάμενος τοὺς Μηθυμναίους πανδήμει καὶ ἐκ τῆς Χίου τὸ στράτευμα διεβίβασε· χρήματά τε παρὰ Κύρου αὐτῷ ἦλθεν. (19) Ὁ δὲ Κόνων ἐπεὶ ἐπολιόρκετο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σίτων οὐδαμῶθεν ἦν εὐπορήσαι, οἱ δὲ ἄνθρωποι πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐβόθουν διὰ τὸ μὴ πυνθάνεσθαι αὐτά, κατελκύνοντες τῶν νεῶν τὰς ἀρίστα πλεούσας δύο ἐπλήρωσε πρὸ ἡμέρας, ἐξ ἁπασῶν τῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας καὶ τοὺς ἐπιβάτας εἰς κολῆν ναὺν μεταβιβάσας καὶ τὰ παραρβύματα παραβαλὼν. (20) Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οὕτως ἀνείχον, εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἶη, ἐξεβίβαζεν, ὡς μὴ καταδήλους εἶναι τοῖς πολεμίοις ταῦτα ποιούντας. Πέμπτῃ δὲ ἡμέρᾳ εἰσθέμενοι σῖτα μέτρια, ἐπειδὴ ᾗδῃ μέσον ἡμέρας ἦν καὶ οἱ ἐφορμούντες ὀλιγώρως εἶχον καὶ ἐνίοι ἀνεπαύοντο, ἐξέπλευσαν ἐξω τοῦ λιμένος, καὶ ἡ μὲν ἐπὶ Ἑλλησπόντου ὥρμησεν, ἡ δὲ εἰς τὸ πέλαγος. (21) Τῶν δ' ἐφορμούντων, ὡς ἑκαστοὶ ἤνοιγον, τὰς τε ἀρχύρας ἀποκόπτοντες καὶ ἐγειρόμενοι ἐβόθουν τεταραγμένοι, τυχόντας ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι· εἰσβάντες δὲ ἐδίωκον τὴν εἰς τὸ πέλαγος ἐφορμήσασαν, καὶ ἄμα τῷ ἡλίῳ δύνοντι κατέλαβον, καὶ κρατήσαντες μάχῃ, ἀναθασάμενοι ἀπῆγον εἰς τὸν στρατόπεδον αὐτοῖς ἀνδράσιν. (22) Ἡ δ' ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου φυγούσα ναὺς διέφυγε, καὶ ἀφικομένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. Διομέδων δὲ βοηθῶν Κόνωνι πολιορκουμένῃ δώδεκα ναυσὶν ὠρμίσατο εἰς τὸν εὐρίπον τῶν Μυτιληναίων. (23) Ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαίφνης δέκα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε, Διομέδων δ' ἔφυγε τῇ τε αὐτοῦ καὶ ἄλλῃ. (24) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰ γεγενημένα καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσαν, ἐψηφίσαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰςβιάζοντας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας καὶ δοῦλους καὶ ἐλευθέρους καὶ πληρώσαντας τὰς δέκα καὶ ἑκατὸν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆραν. (25) Εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. Μετὰ ταῦτα ἀνήχθησαν εἰς Σάμον, κακείθεν Σαμίας ναὺς ἔλαβον δέκα· ἤθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἅπαντας, ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἐξω ὄσαι. Ἐγένοντο δὲ αἱ πᾶσαι πλείους ἢ πενήκοντα καὶ ἑκατόν. (26) Ὁ δὲ

illum prima luce provehi videret in altum, intercepto itinere, ne Samum se fuga recipere posset, insequutus est. At Conon fugam cum navibus expeditis faciebat, quod de multis navalibus peritissimos remiges in paucas naves elegerat; seque cum duobus e decem ducibus, Leonte et Erasinide, Mitylenen oppidum Lesbi recepit. Eum cum centum et septuaginta navibus Callicratidas persequens, in eundem portum navigavit. Tum Conon, quem hostes antevertendo interclusissent, ad portum navali pugna decernere coactus fuit, et triginta naves amisit, hominibus ad terram fugiendo elapsis; reliquas quadraginta naves sub ipsum murum subduxit. At Callicratidas portum ingressus Cononem illic obsidebat, ostium portus obtinens; atque etiam terra Methymnæorum plebe omni arcessita, de Chio quoque copias traduxit; allata fuit tunc ipsi et a Cyro pecunia. Conon, quum terra marique obsideretur, neque comneas parare copiam alicunde posset, quum et magna esset hominum in oppido multitudo, et Athenienses opem non ferrent, quod horum nihil adhuc comperissent: naves duas ex omni numero expeditissimas in mare deduxit, et ante diem instruxit, deque navibus universis remiges optimos delegit, in navem concavam milites classarios imposuit, pluteos iniecit. Ac die quidem illo ita. Sub vesperam, ubi primum tenebræ oborirentur, in terram eos exponebat, ne id ipsos agere hostibus innotesceret. Die quinto, cibaribus, quantum satis esset, instructi, ipso meridie, quum speculatores partim negligenter hæc observarent, partim etiam quieti se dedissent, e portu navigarunt, propecta in altum navi una, versus Hellespontum tendente altera. Tum illi, qui agebant in excubiis, uti quisque sibi viam aperiebat, ancoras abrumperere, excitari, cum tumultu currere: nam forte tunc in litore prandebant. Quumque conscendissent naves, illam, quæ in altum se proripuerat, insequuti sunt, ac sole jam occidente ad eam pervenerunt; tum, prælio commisso, vi ea potiti sunt, ac religatam cum ipsis vectoribus ad classem suam deduxere. At altera navis, quæ versus Hellespontum se contulerat, effugit, Athenasque delata, classem obsideri nuntiat. Tum ferens opem Cononi obsessio Diomedon, cum duodecim navibus in Mitylenæorum fretum se contulit. Verum Callicratidas qui, re improvisa, adversus hunc navigavit, decem naves cepit; Diomedon autem cum sua, et quadam alia, dilapsus est. Hoc quum accidisse, atque adhuc obsideri suos Athenienses accepere, centum ac decem navibus his succurrendum esse decreverunt, in quas universi qui adoleviscent, servi ac liberi, imponerentur. Qua classe centum et decem navium intra diem trigesimum instructa, solverunt, magna etiam equitum parle naves ingressæ. Inde Samum pervenere; ubi quum naves Samias decem sibi adjunxerunt, etiam alias a sociis aliis collegerunt, plures quam triginta, coactis omnibus, ut eas conscenderent; idem de navibus illis factum, quas forte tunc foris habebant. Universæ plures fuere quam centum et quinquaginta. Postea-

Καλλικρατίδας ἀκούων τὴν βοήθειαν ἤδη ἐν Σάμῳ ὤσαν, αὐτοῦ μὲν κατέλιπε πεντήκοντα ναῦς καὶ ἄρχοντα Ἑτερόνικον, ταῖς δὲ εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἀναχθεῖς ἐδείπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ ἀντίον τῆς Μυτιλήνης. (27) Τῇ δ' αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔτυχον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δειπνοποιοῦμενοι ἐν ταῖς Ἀργινούσαις αὐταὶ δ' εἰσὶν ἀντίον τῆς Λέσβου. (28) Τῆς δὲ νυκτὸς ἰδὼν τὰ πυρὰ, καὶ τινῶν αὐτῶ ἐξαγγελιάντων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶεν, ἀνήγετο περὶ μέσας νύκτας, ὡς ἐξαπινάως προσέπεισι· ὅδωρ δ' ἐπιγεγόνεον πολλὴ καὶ βρῆνται διεκώλυσαν τὴν ἀναγῶγην. Ἐπεὶ δὲ ἀνέσχεον, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας. (29) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντανήγοντο εἰς τὸ πῆλαγος τῶ εὐνύμφῳ, παρατεταγμένοι ὦδε. Ἀριστοκράτης μὲν τὸ εὐνύμῳ ἔχων ἡγήτο πεντεκαίδεκα ναυσὶ, μετὰ δὲ ταῦτα Διομέδων ἐτέραις πεντεκαίδεκα· ἐπετέτακτο δὲ Ἀριστοκράτει μὲν Περικλῆς, Διομέδοντι δὲ Ἐρασινίδης· παρὰ δὲ Διομέδοντα οἱ Σάμιοι δέκα ναυσὶν ἐπὶ μιᾷς τεταγμένοι· ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Σάμιος ὀνόματι Ἰππεύς· ἐχόμενοι δὲ αἱ τῶν ταξάρχων δέκα, καὶ αὐταὶ ἐπὶ μιᾷς ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς, καὶ εἴ τινας ἄλλαι ἦσαν συμμαχιδες. (30) Τὸ δὲ δεξιὸν κέρας Πρωτόμαχος εἶχε πεντεκαίδεκα ναυσὶ· παρὰ δ' αὐτὸν Θρασύλος ἐτέραις πεντεκαίδεκα· ἐπετέτακτο δὲ Πρωτομάχῳ μὲν Λυσίας, ἔχων τὰς ἴσας ναῦς· Θρασύλῳ δὲ Ἀριστογένης. (31) Οὕτω δ' ἐτάχθησαν, ἵνα μὴ διέκπλουν διδοῖεν· χειρὸν γὰρ ἔπλειον. Αἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἀντιτεταγμέναι ἦσαν ἅπασαι ἐπὶ μιᾷς ὡς πρὸς διέκπλουν καὶ περίπλουν παρεσκευασμέναι, διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. Εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν κέρας Καλλικρατίδας. (32) Ἐρμῶν δὲ Μεγαρεὺς ὁ τῶ Καλλικρατίδα κυβερνῶν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι εἴη καλῶς ἔχον ἀποπλεῦσαι· αἱ γὰρ τριήρεις τῶν Ἀθηναίων πολλῶν πλείονες ἦσαν. Καλλικρατίδας δὲ εἶπεν ὅτι ἡ Σπάρτη οὐδὲν [μὴ] κάκιον οἰκεῖται αὐτοῦ ἀποθανόντος, φεύγειν δὲ αἰσχρὸν εἶναι εἶη. (33) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐναυμάχησαν χρόνον πολλόν, πρῶτον μὲν ἀθροαί, ἔπειτα δὲ διεσκευασμέναι. Ἐπεὶ δὲ Καλλικρατίδας τε ἐμβαλοῦσης τῆς νεῆς ἀποπεσὼν εἰς τὴν θάλατταν ἠφανίσθη Πρωτόμαχος τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τῶ δεξιῷ τὸ εὐνύμῳ ἐνίκησαν, ἐντεῦθεν φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο εἰς Χίον, πλείστων δὲ καὶ εἰς Φώκαιαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς τὰς Ἀργινούσας κατέπλευσαν. (34) Ἀπώλοντο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων νῆες πέντε καὶ εἰκοσὶν αὐτοῖς ἀνδράσι·ν ἐκτὸς ὀλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσεγεχθέντων· τῶν δὲ Πελοποννησίων Λακωνικαὶ μὲν ἐννέα, πασῶν οὐσῶν δέκα, τῶν δ' ἄλλων συμμαχῶν πλείους ἢ ἐξήκοντα. (35) Ἐδοξε δὲ [καὶ] τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἑπτὰ μὲν καὶ τεταράκοντα ναυσὶ Θηραμένην τε καὶ Θρασύβουλον τριηράρχους ὄντας καὶ τῶν ταξάρχων τινὰς πλεῖν ἐπὶ τὰς καταδεδουκίας ναῦς καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπὶ τὰς μετ' Ἑτερόνικου τῇ Μυτιλήνῃ ἐφορμούσας. Ταῦτα δὲ βουλομένους ποιεῖν ἄνεμος καὶ χειρῶν αὐτοὺς διεκώλυσε μέγας γενόμενος· τρώπαιον δὲ

quam accepit Callicratidas, jam apud Samum Atheniensium classem esse, quæ suis opem ferret, naves ad obudionem quinquaginta reliquit, eisquæ præficit Eleonicum; cum ceteris centum viginti navibus proventus in altum ad Maleam Lesbi promontorium, e regione Mitylenæ, cæna suorum corpora curavit. Eodem die forte fortuna etiam Athenienses ad Arginusas cœnabant, quæ et ipsæ e regione Lesbi sunt. Noctu Callicratidas conspectis hostium ignibus, ac nonnullis renuntiantibus esse hos Athenienses, circiter noctem mediam solvit, ut eos subito nec opinantes invaderet. Verum imbris copiosis ac tonitruis impeditus, progredi non potuit. Ut primum tempestas cessavit, prima luce navigat versus Arginusas. Ei læva parte occurrere in alto Athenienses, in hunc modum acie instructa: prima in fronte ad lævam cum quindecim navibus Aristocrates erat, deinde cum aliis quindecim Diomedon. Post Aristocratem, Pericles, post Diomedontem, Erasinides, collocati erant. Propter Diomedontem Samii cum decem navibus singillatim instructi erant: quorum dux erat Samius, nomine Hippeus. His proximæ tribunorum decem naves erant, et ipsæ singillatim instructæ. Secundum has, tres classi præfectorum, et si quæ aliæ sociorum naves erant. Dextrum cornu cum navibus quindecim Protomachus tenebat, et juxta eum Thrasylus cum aliis quindecim navibus. Post Protomachum Lysias cum navibus totidem, post Thrasylum Aristogenes collocatus erat. Atque hoc modo aciem instruxerant, ne perumpendi classem suam hosti facultatem concederent. Erant enim ipsorum naves minus ad navigandum expeditæ. At Lacedæmoniorum naves universæ singillatim instructæ, et ad perruptionem classis hostilis, et circumventionem comparatæ erant, propterea quod expeditius veherentur. Cornu dextrum Callicratidas ipse tenebat. Atque hic Hermon Megarensis, Callicratidæ gubernator, eum monet, recte sibi consulturum, si discederet. Nam triremium numero longe superiores erant Athenienses. Ei respondit Callicratidas: Spartam, se moriente, nihilo pejus habituram; sibi vero fugam esse turpissimam. Post hæc diu certatum est, primo confertis navibus, deinde sparsim. Verum posteaquam et Callicratidas, irruptione cum navi sua in hostium classem facta, in mare delapsus nusquam apparuit, et Protomachus atque illi, qui aderant ei, cornu dextro lævum hostile vicerunt: tum Peloponnesii fuga se in Chium, maximeque ex parte Phocæam recepere. Athenienses vero ad Arginusas redierunt. Amiserunt hi naves quinque et viginti una cum vectoribus, paucis exceptis qui ad litus evasere. Peloponnesii, ex navibus Lacedæmoniorum novem (quum harum numerus universarum esset decem), ex reliquorum sociorum navibus supra sexaginta desiderarunt. Secundum hæc statuunt Atheniensium duces, ut cum quadraginta septem navibus triremium præfecti Theramenes et Thrasylus, ac tribuni quidam, ad demersas naves ac naufragos pergerent, ceteræ adversus illas, quæ cum Eleonico apud Mitylenen stationem habebant, navigarent. Quæ quum facere vellent, a vento et tempestate, quæ tunc ingens cooriebatur, sunt impediti. Quamobrem eo loci manebant

στήσαντας αὐτοῦ ὑπὸ λίζοντο. (36) Τῷ δ' Ἐτεονίκῳ ὁ ὑπηρετικὸς κλέης πάντα ἐξήγγειλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. Ὁ δὲ αὐτὸν πάλιν ἐξέπεμψεν εἰπὼν τοῖς ἐνοῦσι σιωπῇ ἐκπλεῖν καὶ μηδενὶ διαλέγεσθαι, παραχρῆμα δὲ αὖθις πλεῖν εἰς τὸ ἐαυτῶν στρατόπεδον ἐστεφανωμένους καὶ βοῶντας ὅτι Καλλικρατίδας νενίκηκε ναυμαχῶν καὶ ὅτι αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες ἀπολώλασιν ἅπασαι. (37) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποιοῦν αὐτὸς δ' ἐπειδὴ ἐκείνοι κατέπλεον, ἔθυε τὰ εὐαγγέλια, καὶ τοῖς στρατιώταις παρήγγειλε δειπνοποιεῖσθαι, καὶ τοῖς ἐμπόροις τὰ χρήματα σιωπῇ ἐνθεμένους εἰς τὰ πλοῖα ἀποπλεῖν εἰς Χίον, ἣν δὲ τὸ πνεῦμα οὖριον, καὶ τὰς τριήρεις τὴν ταχίστην. Αὐτὸς δὲ τὸ πεζὸν ἀπήγεन εἰς τὴν Μήθυμναν, τὸ στρατόπεδον ἐμπρήσας. (38) Κόνων δὲ καθελκύσας τὰς ναῦς, ἐπεὶ οἱ τε πολέμιοι ἀποδεδράκεσαν καὶ ὁ ἄνεμος εὐδιαίτερος ἦν, ἀπαντήσας τοῖς Ἀθηναίοις ᾗδ' ἀνηγγμένοις ἐκ τῶν Ἀργινουσῶν ἔφρασε τὰ περὶ τοῦ Ἐτεονίκου. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατέπλευσαν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ἐκείθεν δ' ἐπανάηχθησαν εἰς τὴν Χίον, καὶ οὐδὲν διαπραξάμενοι ἀπέπλευσαν ἐπὶ Σάμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οἱ δ' ἐν οἴκῳ τούτους μὲν τοὺς στρατηγούς ἔπαυσαν πλὴν Κόνωνος· πρὸς δὲ τούτῳ εἰλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλοκλέα. Τῶν δὲ ναυμαχῶν στρατηγῶν Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας, (2) τῶν δὲ ἐξ καταπλευσάντων, Περικλέους καὶ Διομέδοντος καὶ Λυσίου καὶ Ἀριστοκράτους καὶ Θρασύλου καὶ Ἐρασινίδου, Ἀρχέδημος δὲ τοῦ δήμου τότε προσετιχῶς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς διωδελίας ἐπιμελούμενος Ἐρασινίδῃ ἐπιβαλὼν ἐπιβαλὼν κατηγορεῖ ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἐξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὅντα τοῦ δήμου· κατηγορεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας. Καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν Ἐρασινίδην. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγοῦντο οἱ στρατηγοὶ περὶ τε τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Τιμοκράτους δ' εἰπόντος ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους χρὴ δεθέντας εἶναι τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ἡ βουλὴ ἔδωκε. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησίᾳ ἐγένετο, ἐν ᾗ τῶν στρατηγῶν κατηγοροῦν ἄλλοι τε καὶ Θηραμένης μάλιστα, δικαίους εἶναι λέγων λόγον ὑποσχεῖν διότι οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ναυαγούς. Ὅτι μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήκοντο ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυε μαρτύριον ἣν ἐπέμψαν οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ἢ τὸν χειμῶνα. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ βραχεία ἕκαστος ἀπελογήσατο, οὐ γὰρ προὔτεθ' ἑφίστι λόγος κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὰ πεπραγμένα διηγοῦντο ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλείοιεν, τὴν δὲ ἀναίρεσιν τῶν ναυαγῶν προστάξαντες τῶν τριηράρχων ἀνδράσιν ἱκανοῖς καὶ ἐστρατηγηκόσιν ᾗδ', Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιούτοις καὶ εἰπερ γέ τινας δέοι, περὶ τῆς ἀναίρεσεως

tropæo erecto. Interea celox actuaria rem omnem Eleonico de navali prælio exposuit. Illè rursus ablegavit eam, quum vectoribus edixisset, ut taciti, nemine compellato, discederent, statimque in hæc castra sua coronati reverterentur, simul Callicratidam prælio navali vicisse clamarent, universamque classem Atheniensium esse deletam. Ea ille fecerunt, atque dum abeunt, ipse sacrum fecit ob rei feliciter gestæ nuntium, ac mandavit militibus, ut cenarent, nec non mercatoribus, ut merces suas sine tumultu ac tacite navigiis imponerent, et una cum triremibus quam celerrime, quod esset ventus secundus, in Chium discederent. Ipse castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit. Tum Conon deductis navibus suis, posteaquam et hostes propere discesserunt, et ventus spirabat lenior, Atheniensibus occurrens, qui jam ab Arginus solverant, quid de Eleonico accidisset, exponit. Illi Mitylenen navigarunt, inde profecti in Chium, re infecta Samum discesserunt.

CAPUT VII.

Interim qui domi erant Athenienses hisce ducibus imperium abrogarunt, excepto Conone; cui Adimantus et Philocles tertius adjunguntur. Ex ducibus autem, qui pugnam hanc navalem pugnant, Protomachus et Aristogenes Athenas non sunt reversi; ceteri sex, Pericles, Diomedon, Lysias, Aristocrates, Thrasylus, Erasinides, quum domum navigassent, Archedemus, qui tunc populi princeps Athenis erat, et cui theorici cura mandata fuerat, Erasinidem multa constituta apud tribunal sic accusabat, ut eum pecunias publicas ex Hellesponto sibi servasse diceret, atque etiam munus imperatorum male administrasse. Judices Erasinidem in vincula ducendum esse decreverunt. Post hæc duces in senatu de prælio navali et magnitudine tempestatis rem omnem commemorabant. Verum referente Timocrate, ceteros etiam duces victos populo tradendos esse, senatus eos vinciri jussit. Secundum hæc concio coacta est, in qua duces inter alios etiam Theramenes imprimis accusabat, jure ab ipsis exigendam rationem dicens, quamobrem naufragos non sustulissent. Nam quod alium neminem incussasset, epistolæ productæ testimonio docebat, quam duces ipsi ad senatum et ad populum mississent, in qua causam aliam nullam afferrent, nisi tempestatem. Post hæc duces singuli brevibus, quod eis secundum legem dicere non liceret, sese purgaverunt, et rem, uti erat gesta, commemorarunt: se adversus hostes profectos fuisse, naufragos autem ut tolleret, triremium præfectis, hominibus ad res gerendas idoneis et imperatorio munere functis, imperasse, Therameni, Thrasybulo, et aliis talibus. Quod si qui sint hac in parte accusandi, alios non esse accusandos,

οὐδένα ἄλλον ἔχειν αὐτοὺς αἰτιάσασθαι ἢ τούτους οἷς προτετάχθη. (8) Καὶ οὐχ ὅτι γε κατηγοροῦσιν ἡμῶν, ἔφασαν, φευσόμεθα φάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ χεῖμωνός εἶναι τὸ καλῶσαν τὴν ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ μάρτυρας παρήχοντο τοὺς κυβερνήτας καὶ ἄλλους τῶν συμπελούντων πολλούς. (7) Τοιαῦτα λέγοντες ἐπειθον τὸν δῆμον· ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ιδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι· ἔδοξε δὲ ἀναβαλεῖσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν· τότε γὰρ ὅψε ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθέωρων· τὴν δὲ βουλὴν προβουλεύσασαν εἰσενεγκεῖν ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοιτο. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο Ἀπατούρια, ἐν οἷς οἱ τε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς ζύνεσι σφίσιν αὐτοῖς. Οἱ οὖν περὶ τὸν Θρακιστὴν παραιοκύναν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν ῥῶϊ κεκααρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἦκοιεν, ὥς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλόντων, καὶ Καλλίξενον ἐπεισαν ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν. (9) Ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἵποιοιεν, εἰς ἣν ἡ βουλὴ εἰσήνεγκε τὴν ἑαυτῆς γνώμην Καλλίξενου εἰπόντος τήνδε· Ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτεραίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκηκόασι, διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλάς· θείναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἐκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφισασθαι, ὅτῳ δὲ μὴ, εἰς τὴν ὑστέραν· (10) ἂν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι καὶ τοῖς ἑνδεκά παραδοῦναι καὶ τὰ χρήματα δημοσιεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. (11) Παρῆλθε δὲ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν φάσκων ἐπὶ τεύχεος ἀλφίτων σωθῆναι· ἐπιστέλλειν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἐὰν σωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. (12) Τὸν δὲ Καλλίξενον προσεκαλέσαντο παράνομα φάσκοντες συγγεγραφεῖν Εὐρυπτολέμους τε δὲ Πεισιάνακτος καὶ ἄλλοι τινές. Τοῦ δὲ δήμου ἔνιοι ταῦτα ἐπὶνουν, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι εἰ μὴ τις ἕασι τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βρῶληται. (13) Καὶ ἐπὶ τούτοις εἰπόντος Λυκίσκου καὶ τούτους τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι ἥπερ καὶ τοὺς στρατηγούς, ἐὰν μὴ ἀφῶσι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπεθορύβησε πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἠναγκάσθησαν ἀφίεναι τὰς κλήσεις. (14) Τῶν δὲ πρυτάνεων τινων οὐ φασκόντων προθήσειν τὴν διαψηφίσειν παρὰ τοὺς νόμους, αὖθις Καλλίξενος ἀναβάς κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ αὐτά. Οἱ δὲ ἐβόων καλεῖν τοὺς οὐ φάσκοντας. (15) Οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες ὡμολόγουν πάντες προθήσειν πλὴν Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου· οὗτος δ' οὐκ ἔφη ἀλλ' ἢ κατὰ νόμον πάντα ποιήσειν. (16) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναβάς Εὐρυπτολέμος ἐλεξεν ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν τὰςδε. Τὰ μὲν κατηγορήσων, οἱ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέβην ἐνθάδε Περικλέους ἀναγκαίου μοι ὄντος καὶ ἐπιτηδείου καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δ' ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ συμβουλευέσων ἃ μοι δοκεῖ ἀρίστα εἶναι ἀπάσῃ τῇ

quam illos, quibus ea res mandata fuerit. Neque tamen, aiebant, propterea mentiemur, quod hi modo nos accusant, atque in hos culpam conferemus, sed tempestatis magnitudinem, quominus naufragi tolli potuerint, prohibuisse. Atque harum rerum et gubernatores et multos alios, qui expeditionis socii fuerant, testes producebant. Hac quum dicerent, populo satisfaciebant, ac multi homines privati surrexere, et satisfacere ipsorum nomine voluerunt. Verum ad proximæ concionis tempus rem extrahendam esse visum fuit, quod paulo jam serius esset, ac manus sublatas haud cernerent : senatumque, re prius deliberata, ad populum referre, quo pacto de horum causa in iudicio cognoscendum esset. Sequuta sunt Apaturia, quo festo inter se parentes et cognati conveniunt : hisce igitur feriis amici Theramensis homines complures nigris indutos vestibus et ad cutem usque rasos submisserunt : ut ii tanquam eorum, qui perisissent, propinqui, ad populi conventum accederent. Callixenum quoque permovebant, ut duces in senatu accusaret. Hinc ad concionem populum advocant, in qua senatus ad populum, recitante Callixeno, decretum huiusmodi retulit : Quia concione proxima tam illorum qui duces accusarunt, quam ipsorum ducum se purgantium audite sunt orationes, Athenienses universi tributum suffragia ferunt : in tribu qualibet urnæ binæ collocantur : itidem qualibet in tribu caduceator proclamato, ut cuicumque videantur injuste duces fecisse, qui cives navali prælio victores non sustulerint, is priorem in urnam calculum coniciat : cui contra, in posteriorem. Quod si eos injuste fecisse visum fuerit, morte multantur, undecim viris traduntur, bona publicantur : eorum decumæ Minervæ sunt. Prodiit et alius quidam in conventum, qui se in vase farinae diceret incolumem evasisse : mandasse autem sibi eos, qui perisissent, ut, si quidem salvis evaderet, exponeret populo, non sustulisse duces eos cives, qui pro patria fortissime se gessissent. Sed Callixenum postulabant Euryptolemus Pisianactis filius, et quidam alii, dicentes illum contra leges sententiam conscripsisse. Idem nonnulli e populo se sentire profitebantur. At plebs indignum esse clamat, non concedi populo, ut quod ipse velit, agat. Quumque Lyciscus diceret, eodem modo de his ipsis etiam cognoscendum esse, quo jam de ducibus cognosceretur, ni concioni jus suum permitterent : rursus a plebe tumultuatum est, atque illi finem postulandi Callixenum facere coacti sunt. Quum vero Prytanes aliquot se permissuros negarent, ut præter legem in suffragia iretur, rursus ascendens Callixenus, eandem ob causam eos accusabat. Tum clamare populus, ut arcescerentur quotquot assentiri nollent. Hic Prytanes omnes metu perculsi, permissuros se dicebant, ut suffragia ferrentur, extra unum Socratem Sophronisci filium ; is aliud quidquam facturum se negabat, quam quod esset legi consentaneum. Secundum hæc, suggestu consensu, hanc Euryptolemus pro ducibus orationem habuit :
« Equidem in hunc locum, Athenienses, partim Periclem necessarium et propinquum meum, et Diomedontem amicū accusaturus ascendi, partim eosdem defensurus, partim consulturus vobis ea, quæ conductura patriæ toti arbi-

πῶλει. (17) Κατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν ὅτι ἔπεισαν τοὺς
 συνάρχοντας βουλομένους πέμπειν γράμματα ᾗ τῃ βουλῇ
 καὶ ὑμῖν ὅτι ἐπέταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ
 τετταράκοντα καὶ ἑπτὰ τριήρεσιν ἀνελίσθαι τοὺς ναυα-
 γοὺς, οἱ δὲ οὐκ ἀνελόντο. (18) Ἔϊτα νῦν τὴν αἰτίαν
 κοινὴν ἔχουσιν ἑκείνων ἰδίᾳ ἀμαρτόντων, καὶ ἀντὶ τῆς
 τότε φιλανθρωπίας νῦν ὑπ' ἑκείνων τε καὶ τινων ἄλλων
 ἐπιβουλευόμενοι κινδυνεύουσιν ἀπολέσθαι. (19) Οὐκ,
 ἂν ὑμεῖς γέ μοι πελθῆσθε τὰ δίκαια καὶ δῖα ποιοῦντες,
 καὶ ὅθεν μέλιστα τάληθ' ὑπέσσεσθε καὶ οὐ μετανοήσαν-
 τες ὑπερὶον εὐρήσετε σφῶς αὐτοὺς ἡμαρτηκότας τὰ μέ-
 γιστα εἰς θεοὺς τε καὶ ὑμᾶς αὐτούς. Συμβουλευῶ δ'
 ὑμῖν, ἐν οἷς οὐδ' ὑπ' ἐμοῦ οὐδ' ὑπ' ἄλλου οὐδενὸς ἔστιν
 ἑξαπατηθῆναι ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἀδικούντας εἰδότες κολά-
 σεσθε ἢ ἂν βούλησθε δίκῃ, καὶ ἅμα πάντας καὶ καθ'
 ἓνα ἕκαστον, εἰ μὴ πλεόν, ἀλλὰ μίαν ἡμέραν δόντες
 αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογησασθαι, μὴ δ' ἄλλους μάλ-
 λον πιστεύοντες ἢ ὑμῖν αὐτοῖς. (20) Ἴστε δέ, ὦ ἄν-
 ῥωες Ἀθηναῖοι, πάντες ὅτι τὸ Καννώνου ψήφισμα ἔστιν
 ἱσχυρότατον, δὲ κελεύει, ἵνα τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆ-
 μον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἵνα
 καταγνώσθῃ ἀδικεῖν, ἀποθανόντα εἰς τὸ βάραθρον ἐμ-
 βληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς
 θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι. (21) Κατὰ τοῦτο τὸ ψήφ-
 ισμα κελεύει κρῖνεσθαι τοὺς στρατηγούς καὶ νῆ Δία, ἂν
 ὑμῖν γε δοκῇ, πρῶτον Περικλῆα τὸν ἐμοὶ προσήκοντα·
 αἰσχρὸν γάρ μοι ἔστιν ἑκείνον περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ἢ
 τὴν πόλιν. (22) Τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τὸνδε τὸν νό-
 μον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσούλοις καὶ προδόταις,
 ἵνα τις ἢ τὴν πόλιν προδοῖ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, κριθέντα
 ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνώσθῃ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀτ-
 τικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. (23) Τού-
 των ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῷ νόμῳ
 κρινέσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἓνα ἕκαστον διηρημένων
 τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἐνὸς μὲν ἐν ᾧ ὑλλέγεσθαι
 ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίσασθαι, ἵνα τε ἀδικεῖν δοκῶσιν ἵνα
 τε μὴ, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορῆσαι, ἑτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολο-
 γησασθαι. (24) Τούτων δὲ γιγνομένων οἱ μὲν ἀδικούντες
 τεύζονται τῆς μεγίστης τιμωρίας, οἱ δ' ἀνάτιοι ἑλευ-
 θερωθήσονται ὑφ' ὑμῶν, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ οὐκ ἀδι-
 κούντες ἀπολύνονται. (25) Ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον
 εὐσεβοῦντες καὶ εὐορκούντες κρινεῖτε καὶ οὐ ζυπο-
 λεμήσετε Λακεδαιμονίοις τοὺς ἑκείνους ἐβδομήκοντα
 ναῦς ἀφελόμενους καὶ νενικηκότας, τούτους ἀπολλύντες
 ἀκρίτους παρὰ τὸν νόμον. (26) Τί δὲ καὶ δεδιότες σφό-
 δρα σφῶς ἐπέγεσθε; ἢ μὴ οὐχ ὑμεῖς θν ἂν βούλησθε
 ἀποκτείνετε καὶ ἑλευθερώσετε, ἂν κατὰ τὸν νόμον κρί-
 νητε, ἀλλ' οὐκ ἂν παρὰ τὸν νόμον, ὥπερ Καλλίξενος
 τὴν βουλὴν ἔπεισεν εἰς τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν μὴ ψήφῳ;
 (27) Ἀλλ' ἴσως ἂν τίνα καὶ οὐκ αἴτιον ὄντα ἀποκτείναιτε,
 μεταμελήσει δὲ ὑπερὶον. Ἀναμνήσθητε ὡς ἀλγεινὸν καὶ
 ἀνωφελὲς ἦδη ἔστι, πρὸς δ' ἔτι καὶ περὶ θανάτου ἀν-
 θρώπου ἡμαρτηκότας. (28) Δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ
 Ἀριστάρχῳ μὲν πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι, εἴτα

tror. In hoc igitur eos accuso, quod collegis suis, litteras
 ad senatum populumque missuris: se Therameni ac Thrasy-
 bulo negotium tollendi naufragos cum septem et quadraginta
 triremibus dedisse, quod illi imperatum sibi non fecerunt;
 has ut ne mitterent, persuaserint. Itaque jam omnes pro-
 tores communem culpam sustinent quæ privatim ex illorum
 delicto provenit; et sua tum in eos usurpata humanitate
 seipsos in discrimen mortis coniecerunt, horum ipsorum,
 et aliorum quorundam insidiis petiti: quod tamen periculum
 vereri non debent, si quidem mihi vos parebitis, et juste
 sancteque vosmet geretis; hinc etiam vel maxime rei veri-
 tatem intelligetis, neque posthac penitentia ducti, vos
 omnium maxima et in deos et in vosmetipsos deliquisse de-
 prehendetis. Consulo autem vobis illa, in quibus nec a me,
 nec abs quoquam alio circumveniri dolo poteritis, et in eos,
 quos deliquisse cognoveritis, non solum universos, sed etiam
 singulos, quacumque voletis poena, animadvertetis; tantum
 uno eis die concessa, si quidem amplius impetrari non po-
 test, quo sese defendant: ne plus aliis fidel, quam vobis
 ipsis habeatis. Vestrum vero, Athenienses, nemo non no-
 vit, Cannoni decretum gravissimum esse; quod mandat,
 ut si quis populum Atheniensem læserit, in vinculis apud
 populum causam dicat: et si damnatus illatæ injuriæ fuerit,
 necatus in barathrum abjiciatur, bonis publicatis, et eorum
 decuma Minervæ consecrata. Ex hujus decreti formula cum
 ducibus agi volo, ac profecto, si quidem ita vobis videbitur,
 primum omnium cum Pericle necessario meo. Nam ma-
 ximo mihi dedecori fuerit, pluries hunc a me, quam repub-
 licam, fieri. Sin hoc maletis, ex ea lege de his cognoscite,
 quæ de sacrilegis ac proditoribus lata est: ut si quis vel ci-
 vilitatem prodiderit, vel res sacras furto subtraxerit, causa
 pro tribunali cognita si sit damnatus, in Attica ne sepeliatur:
 fisco bona ipsius addicantur. Harum legum utram maletis,
 Athenienses, secundum eam de his hominibus singulis ju-
 dicare, divisio diei tribus partibus: quarum una vos conve-
 niat, perque calculos indagetis, sintne sones hi viri, nec-
 ne; altera vero accusentur; tertia sese defendant. Id si fiat,
 qui sunt ex iis injuriæ supplicium gravissimum incurrent: at
 qui extra culpam positi, a vobis, Athenienses, liberabuntur,
 neque peribunt tamquam malefici. Vos etiam ex legis sen-
 tentia religiose ac salva fide judicabitis, neque cum Lacedæ-
 moniis patriam oppugnabitis: quod fieret, si hos duces,
 qui eis prælio victis septuaginta naves ademerunt, inde-
 mnatos contra legem de medio tolleretis. Quid vero timentes,
 tantopere festinatis? an hoc ne vobis non liceat, quemcum-
 que volueritis, vel interficere, vel liberare, si secundum
 legem, ac non præter legem judicaveritis, quemadmodum
 Callixenus senatui persuasit, ut ad populum de judicandis
 omnibus eodem suffragio referretur? At enim aliquem forte
 innocentem interfeceritis, cujus deinde facti vos poenitebit.
 Cogitate, quæso, quam id jam per se triste sit et inutile,
 præsertim, si capitis sententia in hominem lata, recto a ju-
 dicio aberraveritis. Indignum vero fuerit, si Aristarcho,

δὲ Οἰνόνην προδιδόντι Θηβαίους πολεμίους οὔσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογήσασθαι ἢ ἐβούλετο καὶ τὰλλα κατὰ τὸν νόμον προῦθετε, τοὺς δὲ στρατηγούς τοὺς πάντα ὑμῖν κατὰ γνώμην πράξαντας, νικήσαντας δὲ τοὺς πολεμίους, τῶν αὐτῶν τούτων ἀποστερήσετε. (29) Μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἐαυτῶν ὄντας τοὺς νόμους, δι' οὓς μάλιστα μέγιστοί ἐστε, φυλάττοντες, ἀνευ τούτων μηδὲν πράττειν πειρᾶσθε. Ἐπανελθετε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἃ καὶ αἱ ἀμαρτίαι δοκοῦσι γεγενῆσθαι τοῖς στρατηγοῖς. Ἐπεὶ γὰρ κρατήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ εἰς τὴν γῆν κατέπλευσαν, Διομέδων μὲν ἐκέλευεν ἀναχθέντας ἐπὶ κέρως ἅπαντας ἀναίρεισθαι τὰ ναυάγια καὶ τοὺς ναυαγούς, Ἐρασινίδης δὲ ἐπὶ τοὺς πρὸς Μυτιλήνην πολεμίους τὴν ταχίστην πλεῖν ἅπαντας. Θρασύλος δ' ἀμφοτέρω ἐφη γενέσθαι, ἂν τὰς μὲν αὐτοῦ καταλίπωσι, ταῖς δὲ ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέωσι. (30) καὶ δοξάντων τούτων καταλίπειν τρεῖς ναῦς ἑκαστον ἐκ τῆς αὐτοῦ ξυμμορίας, τῶν στρατηγῶν ὀκτὼ ὄντων, καὶ τὰς τῶν ταξίαρχων δέκα καὶ τὰς τῶν Σαμίων δέκα καὶ τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς· αὐταὶ ἅπασαι γίνονται ἑπτὰ καὶ τετταράκοντα, τέτταρες περὶ ἑκάστην ναῦν τῶν ἀπολωλυῶν δώδεκα οὐσῶν. (31) Τῶν δὲ καταλειφθέντων ταξίαρχων ἦσαν καὶ Θρασύβουλος καὶ Θηραμένης, ὃς ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ κατηγόρει τῶν στρατηγῶν. Ταῖς δὲ ἄλλαις ναυσὶν ἔπλεον ἐπὶ τὰς πολεμίας. Τί τούτων οὐχ ἱκανῶς καὶ καλῶς ἐπραξαν; οὐκοῦν δίκαιον τὰ μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους μὴ καλῶςπραχθέντα τοὺς πρὸς τούτους ταχθέντας ὑπέχειν λόγον, τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν, μὴ ποιήσαντας ἃ οἱ στρατηγοὶ ἐκέλευσαν, διότι οὐκ ἀνείλοντο κρίνεσθαι. (32) Τούτων δ' ἔχω εἰπεῖν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ὅτι ὁ χειμὼν διεκώλυσε μηδὲν πράξαι ὃν οἱ στρατηγοὶ παρεκέλευσαντο. Τούτων δὲ μάρτυρες οἱ σωθέντες ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ὃν εἷς τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐπὶ καταδύσης νεῶς σωθεὶς, ὃν κελεύουσι τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι, καὶ αὐτὸν τότε δεόμενον ἀναιρέσεως, ἥπερ τοὺς οὐ πράξαντας τὰ προσταχθέντα. (33) Μὴ τοῖνον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι; ἀντὶ μὲν τῆς νίκης καὶ τῆς εὐτυχίας ὅμοια ποιήσητε τοῖς ἡττημένοις τε καὶ ἀτυχούσιν, ἀντὶ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ ἀναγκαίων ἀγνωμονεῖν δοξήτε, προδοσίαν καταγνόντες ἀντὶ τῆς ἀδυναμίας, οὐχ ἱκανοὺς γενομένους διὰ τὸν χειμῶνα πράξαι τὰ προσταχθέντα· ἀλλὰ πολλὸν δικαιότερον στεφάνους γεραίρειν τοὺς νικῶντας ἢ θανάτῳ ζημιοῦν πονηροῖς ἀνθρώποις πειθόμενους.

34. Ταῦτ' εἰπὼν Εὐρυπτόλεμος ἔγραψε γνώμην κατὰ τὸ Καννὸνίου ψήφισμα κρίνεσθαι τοὺς ἄνδρας δίχα ἑκαστον· ἡ δὲ τῆς βουλῆς ἦν μιᾷ ψήφῳ ἅπαντας κρίνειν. Τούτων δὲ διαχειροτονουμένων τὸ μὲν πρῶτον ἔκριναν τὴν Εὐρυπτόλεμον· ὑπομοσασμένου δὲ Μενεκλέους καὶ πάλιν διαχειροτονίας γενομένης ἔκριναν τὴν τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα κατεψηφίσαντο τῶν ναυμαχησάντων στρατηγῶν ὀκτὼ ὄντων ἀπέθανον δ' οἱ παρόντες ἑξ. (35) Καὶ οὐ πολλῶ χρόνῳ ὑστερον μετέμελε τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἐψηφίσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπά-

qui antehac statum popularem evertere voluit, ac deinde Thebanis hostibus nostris CEnoen prodidit, diem ad defendendum arbitratu suo concesseritis, atque alia secundum legem permissa: nunc ducibus illis, qui omnia ex sententia vestra gessere, victoria de hoste potitis, eadam ipsa denegaveritis. Ne vos hoc feceritis, o Athenienses; sed observate leges a vobismet ipsis latas, per quas imprimis ad maximam hanc potentiam pervenistis; neu quicquam absque his facere conamini. Ad res ipsas vos convertite, in quibus deliquisse duces videantur. Posteaquam navali proelio victores ad litus classem subduxere, censuit Diomedon, ut universis copiis in cornu ductis navium fragmina cum naufragis tollerentur; Erasinides autem, ut universa cum classe quam celerime adversus illos hostes, qui erant apud Mitylenen, navigarent; tertius Thrasyllus aiebat, utrumque fieri posse, si naves partim istic relinquerent, partim in hostem ducerent. Hac sententia comprobata visum, ut quoniam octo essent duces, quisque de classe sua naves tres relinqueret, una cum decem tribunorum navibus, decem Samiorum, tribus navarchorum; hæc omnes quadraginta septem navium numerum explent, ita ut quaternæ naves circa unam ex iis quæ naufragium fecerant, quæque universæ duodecim erant, occuparentur. Ex iis autem præfectis, qui relictis fuere, Thrasybulus et Theramenes erant, is qui concione proxima duces accusavit. Cum reliquis navibus duces adversus classem hostilem perrexere. Quid horum non recte atque ordine gesserunt? Quamobrem æquum est, ut eorum, quæ adversus hostem non satis bene gesta sunt, il rationem reddant, qui hostibus oppositi fuerunt, itidemque de illis, qui imperata ducum de tollendis naufragis non fecerunt, iudicium institui, cur id facere neglexerint. Equidem pro utrisque tantum dicere possum, impedivisse tempestatem, quominus ea facerent, quæ duces mandarent. Atque huius rei testes sunt illi, qui fortuito salvi evaserunt: quorum e numero est unus ex ducibus nostris, in navi demersa conservatus, de quo nunc eosdem calculos ferri volunt, quos de iis, qui imperata non fecerunt: quum tamen id temporis etiam ipse tollentium ope indiguerit. Quamobrem nolite, cives, in victoria secundoque rerum successu ita vosmet gerere, quemadmodum victi et adversa usi fortuna solent; nolite etiam in necessitate a deo immissa committere, ut iniqui rerum æstimatores videamini, et, quæ potius fuerit quædam facultatis inopia, tanquam proditionem damnetis in iis qui per tempestatem imperata facere non potuerunt. Multo agetis æquius, si hos victoria politos coronis ornabitis quam si quorundam improborum in gratiam eos morte multaveritis. »

Hac oratione habita, Euryptolemus rogationem tulit, ut ex Cannoni decreto seorsum de quolibet ducum cognoscere tur: senatus autem sententia erat, ut uno suffragio de omnibus judicaretur. Quum de his rationibus calculi ferrentur, primum in Euryptolemi sententiam itum est. Verum potente dilationem Menece, quum iterum suffragia colligeretur, senatus est probata sententia. Secundum hæc duces, qui navalem pugnant fecerant, damnati sunt, numero octo; ex quibus sex qui aderant capitis penam subierunt. Neque multo post Athenienses facti pœnituit: quapropter decretum

τησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐγγυητὰς καταστῆσαι, ὥς ἂν κριθῶσιν, εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων. Προὐβλήθησαν δὲ καὶ ἄλλοι τέτταρες, καὶ ἐδέθησαν ὑπὸ τῶν ἐγγυησαμένων. Ὑστερον δὲ στάσεώς τινας γενομένης, ἐν ἧ Κλεοφῶν ἀπέθανεν, ἀπέδρασαν οὗτοι, πρὶν κριθῆναι. Καλλίξενος δὲ κατελθὼν ὅτε καὶ οἱ ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, μισούμενος ὑπὸ πάντων λιμῶ ἀπέθανεν.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ δ' ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἑτεονίκου, στρατιῶται ὄντες, ὥς μὲν θέρος ἦν, ἀπὸ τε τῆς ὄρας ἐτρέφοντο καὶ ἐργαζόμενοι μισθοῦ κατὰ τὴν χώραν· ἐπεὶ δὲ χειμῶν ἐγένετο καὶ τροφὴν οὐκ εἶχον γυμνοὶ τε ἦσαν καὶ ἀνυπόδητοι, ξυνίσταντο ἀλλήλοις καὶ ξυνετίθεντο ὥς τῇ Χίῳ ἐπιτησόμενοι· οἷς δὲ ταῦτα ἀρέσκοι κάλαμον φέρειν ἐδόκει, ἵνα ἀλλήλους μάθοιεν ὅποσοι εἶσαν. (3) Πυθόμενος δὲ τὸ ξύνθημα ὁ Ἑτεόνικος, ἀπόρων μὲν εἶχε τί χρῶτο τῷ πράγματι διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλαμηφόρων· τό τε γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπιχειρῆσαι σφαλερὸν ἐδόκει εἶναι, μὴ εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσῃσι καὶ τὴν πόλιν κατασχόντες καὶ πολέμιοι γενομένοι ἀπολέσωσι πάντα τὰ πράγματα, ἂν κρατήσῃσι, τό τ' αὖ ἀπολλύναι ἀνθρώπους ξυμμάχους πολλοὺς δεῖν ὀφθαίνετο εἶναι, μὴ τινα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας διαβολὴν σχοίεν καὶ οἱ στρατιῶται δύνῃσι πρὸς τὰ πράγματα ὥσιν· (3) ἀναλαβὼν δὲ μετ' αὐτοῦ ἄνδρας πεντεκαίδεκα ἐγχειρίδια ἔχοντας ἐπορεύετο κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐντυχὼν τινι ὀφθαλμιῶντι ἀνθρώπῳ ἀπιόντι ἐξ ἰατροῦ, κάλαμον ἔχοντι, ἀπέχετεινε. (4) Θορόδου δὲ γενομένου καὶ ἐρωτῶντων τινῶν διὰ τί ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος, παραγγέλλειν ἐκέλευεν ὁ Ἑτεόνικος, ὅτι τὸν κάλαμον εἶχε. Κατὰ δὲ τὴν παραγγελίαν ἐβρίπτουν πάντες ὅσοι ἔχον τοὺς κάλαμους, ἀεὶ ὁ ἀκούων δεδιὼς μὴ ὀφθελῆ ἔχων. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἑτεόνικος ξυγκαλέσας τοὺς Χίους χρήματα ἐκέλευσε ξυνεινεγκεῖν, ὅπως οἱ ναῦται λάβωσι μισθὸν καὶ μὴ νεωτερίσωσι τι· οἱ δὲ εἰσήμεχαν· ἅμα δὲ εἰς τὰς ναῦς ἐσήμηνεν εἰσβαίνειν· προσίων δὲ ἐν μέρει παρ' ἑκάστην ναῦν παρεθάρβυνέ τε καὶ παρήνει πολλὰ, ὥς τοῦ γεγεννημένου οὐδὲν εἰδὼς, καὶ μισθὸν ἐκάστω μὴνὸς δίδωκε. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Χίοι καὶ οἱ ἄλλοι ξυμμάχοι συλλεγόντες εἰς Ἐφεσον ἐβουλευσάντο περὶ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων πέμπειν εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ταῦτά τε ἐροῦντας καὶ Λύσανδρον αἰτήσαντας ἐπὶ τὰς ναῦς, εὖ φερόμενον παρὰ τοῖς ξυμμάχοις κατὰ τὴν προτέραν ναυαρχίαν, ὅτε καὶ τὴν ἐν Νοτίῳ ἐνίκησε ναυμαχίαν. (7) Καὶ ἀπεπέμφθησαν πρέσβεις, ζῶν αὐτοῖς δὲ καὶ παρὰ Κύρου ταῦτα

est promulgatum, ut eos liceret accusare, qui populum decepissent: atque ut iidem in jus vocati, dum cognitio facta esset, vadimonium praearent. Ex his unum esse Callixenum Delati sunt et alii quatuor, atque a vadibus in vincula coniecti sunt. Sed quum deinceps seditio quaedam coorta esset, in qua Cleophon est interfectus, hi quatuor aufugere prius quam iudicium de ipsis factum esset. At Callixenus quum id temporis in urbem rediisset, quo et alii de Piræeo, exosus universis, fame periit.

LIBER II.

CAPUT I.

Milites autem, qui cum Eteonico in Chio degebant, quam quidem diu erat aestas, partim maturis fructibus vitam sustentabant, partim per agros insulae mercenarias operas faciendo victum parabant. Verum posteaquam advenit hiems, nec unde se alerent, restaret quidquam; atque etiam nudi essent, ac discalceati; coiverunt inter se, deque occupanda Chio conspirarunt; id consilii quibus placuisset, hi ut calamum gestarent, visum fuit: quo se mutuo, quot essent ipsorum, nossent. Hanc ubi tesseram comperit Eleonicus, quo pacto se in huiusmodi negotio gereret, anceps animi erat, quum tanta esset calamiferorum copia. Nam aperta vi obviam illis ire, periculosum esse videbatur, ne correptis armis, civitate occupata hostes facti, si victoria potirentur, cuncta everterent; ab altera parte dirum putabat esse facinus, si tot interimerentur socii; ne forte sui ceterorum Græcorum odiis exponerentur, ac militum animi ad res gerendas hebetes redderentur. Quamobrem quidem alios adjunxit sibi, pugionibus instructos, per oppidum obambulavit, quumque in hominem ex lippitudine laborantem, qui de medici officina exhibat, et calamum gestabat, incidisset, eum interfecit. Oborto tumultu, et quærentibus nonnullis, cur is interemptus esset, nuntiarī Eteonicus jussit, eo factum, quod calamum habuisset. Id ubi fuit denuntiatum, calamos universi abiecere semperque mœtuebat is, qui hæc audiebat, ne et ipse calamum gestare animadverteretur. Deinde convocatis Chiiis Eteonicus, pecunias uti conferrent, edixit; ut accepto stipendio, res novas nautæ non molirentur. Illi quum eas contulissent, imperavit suis Eteonicus, uti naves conscenderent: ac vicissim modo hanc, modo illam navem singillatim adiens, animum eis addebat, et quasi nihil ejus sciret, quod acciderat, multis eos verbis cohortabatur, menstruo singulis stipendio numerato. Secundum hæc Chii, reliquique socii, quum Ephesi convenissent, de rebus præsentibus consultabant, et legatos Lacedæmonem mitti placuit, qui eas illis exponerent, Lysandrumque navibus præfectum poscerent, quod is in præfectura superiore magna fuisset usus sociorum gratia, quo etiam tempore in commisso ad Notium navali prælio victor extitit. Itaque missi sunt legati, et eis adjuncti a Cyro nuntii, qui eadem dicerent. Lacedæmonii Lysan-

λέγοντες ἄγγελοι. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔδωσαν τὸν Λύσανδρον ὡς ἐπιστολέα, ναύαρχον δὲ Ἄρακον· οὐ γὰρ νόμος αὐτοῖς δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν· τὰς μέντοι ναῦς παρέδωσαν Λύσανδρῳ, ἐτῶν ἤδη τῷ πολέμῳ πάντε καὶ εἰκοσι παρεληλυθότων.

8. Τούτῳ δὲ τῷ ἐνιαυτῷ καὶ Κύρος ἀπέκτεινεν Αὐτοβοισάκην καὶ Μιτράϊον, υἱεῖς ὄντας τῆς Δαρειαίου ἀδελφῆς τῆς τοῦ Ξέρξου τοῦ Δαρείου πατρὸς, ὅτι αὐτῷ ἀπαντῶντες οὐ διέωσαν διὰ τῆς κόρης τὰς χεῖρας, ὁ ποιοῦσι βασιλεῖ μόνον· ἡ δὲ κόρη ἐστὶ μακρότερον ἢ χεῖρες, ἐν ᾗ τὴν χεῖρα ἔχων οὐδὲν ἂν δύναίτο ποιῆσαι.

(9) Ἰεραμένης μὲν οὐκ καὶ ἡ γυνὴ ἔλεγον πρὸς Δαρειαῖον δεῖν εἶναι εἰ περιόφεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου· ὁ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἀβρωστών, πέμψας ἄγγελους.

10. Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ἐπὶ Ἀρχύτῳ μὲν ἐφορεύοντος, ἀρχοντος δ' ἐν Ἀθῆναις Ἀλεξίου, Λύσανδρος ἀφικόμενος εἰς Ἐφεσον μετεπέμψατο Ἑτερόνικον ἐκ Χίου ζῶν ταῖς ναυσὶ, καὶ τὰς ἄλλας πάσας ξυνήθροισεν, εἰ ποῦ τις ἦν, καὶ ταῦτα τε ἐπισκευάζει καὶ ἄλλας ἐν Ἀντάνδρῳ ἐναυπηγεῖτο. (11) Ἑλλῶν δὲ παρὰ Κύρον χρήματα ἦται· ὁ δ' αὐτῷ εἶπεν ὅτι τὰ μὲν παρὰ βασιλέως ἀνηλωμένα εἴη, καὶ ἐτι πλείω πολλῶν, δεικνύνων ὅσα ἔλαστος τῶν ναυάρχων ἔχοι, ὅμως δ' ἔδωκε. (12) Λαβὼν δὲ ὁ Λύσανδρος τὰργύριον, ἐπὶ τὰς τριήρεις τριηράρχους ἐπέστησε καὶ τοῖς ναύταις τὸν ἀρειόμενον μισθὸν ἀπέδωκε. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν ἐν τῇ Σάμῳ.

13. Κύρος δ' ἐπὶ τούτοις μετεπέμψατο Λύσανδρον, ἐπεὶ αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι ἀβρωστών ἐκείνον καλοῖη, ὃν ἐν Θαμνηρίοις τῆς Μηδίας ἐγγὺς Καδουσίῳ, ἐφ' οὗς ἐστράτευσεν ἀφροστώτας.

(14) Ἦκοντα δὲ Λύσανδρον οὐκ εἶα ναυμαχεῖν πρὸς Ἀθηναίους, ἐὰν μὴ πολλῶν πλείους ναῦς ἔχη· εἶναι γὰρ χρήματα πολλὰ καὶ βασιλεῖ καὶ ἑαυτῷ, ὥστε τούτου ἔνεκεν πολλὰς πληροῦν. Παρέδειξε δ' αὐτῷ πάντας τοὺς φόρους τοὺς ἐκ τῶν πόλεων, οἱ αὐτῷ ἴδιοι ἦσαν, καὶ τὰ περιττὰ χρήματα ἔδωκε· καὶ ἀναμνήσας ὡς εἶχε φιλίας πρὸς τὰ τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν καὶ πρὸς Λύσανδρον ἰδίᾳ, ἀνέβαινε παρὰ τὸν πατέρα.

15. Λύσανδρος δ' ἐπεὶ αὐτῷ Κύρος πάντα παραδούς τὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀβρωστοῦντα μετάπεμψας ἀνέβαινε, μισθὸν διαδούς τῇ στρατιᾷ ἀνήχθη τῆς Καρίας εἰς τὸν Κεράμειον κόλπον. Καὶ προσβαλὼν πόλει τῶν Ἀθηναίων θυμμάχῳ ὀνόμα Κεδρεΐας τῇ ὑστεραίᾳ προσβολῇ κατὰ κράτος αἰρεῖ καὶ ἐξηνδραπόδισεν. Ἦσαν δὲ μισοβάρβαροι οἱ ἐνοικοῦντες. Ἐκεῖθεν δ' ἀπέπλευσεν εἰς Ῥόδον. (16) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Σάμου ὁρμώμενοι τὴν βασιλείω κακῶς ἐποιοῦν, καὶ ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τὴν Ἐφεσον ἐπέπλεον, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμαχίαν, καὶ στρατηγούς πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν εἶλοντο Μένανδρον, Τυδέα, Κηφισόδοτον. (17) Λύσανδρος δ' ἐκ τῆς Ῥόδου παρὰ τὴν Ἰωνίαν ἐκπλεῖ πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς τε τῶν πλοίων τὸν ἐκπλεον καὶ ἐπὶ τὰς ἀφροστηκίας αὐτῶν πόλεις. Ἀνήγοντο δὲ οἱ

drum eis concesserunt, sed ut legatum, Arace classi praefecto: nec enim apud ipsos in more est, ut idem classis praefecturam his obtineat. Sunt autem Lysandro naves traditae, quum jam viginti quinque anni hujus belli elapsi essent.

Eodem anno Cyrus Autoboesacem ac Mitraem interfecit, sororis Darii filios, quae itidem, ut Darius, Artaxerxe patre nata fuerat; cujus caedis causa fuit, quod quum occurrissent ei, manus per coren non involvisset, id quod coram rege solum Persae deferunt. Est autem core manica longior, intra quam si manum quis contineat, nihil omnino facere possit. Monuere tunc Hieramenes et ipsius uxor Darium, indignum esse, ad tantam Cyri petulantiam ipsum connivere. Quapropter eum Darius a rege sibi datas diceret, ac praeferens nuntiis ad se arcessit.

Anno sequente, Archyta Ephoro, et Archonte Athenis Alexio, Lysander Ephesum venit, et e Chio cum navibus Eleanicis arcessit; coactis etiam aliunde navibus universis, ubicunque essent, ac non solum has reficiebat, sed etiam alias apud Antandrum aedificabat. Deinde profectus ad Cyrum, pecuniam ab eo petebat. Is vero tametsi jam expensas esse pecunias a rege sibi datas diceret, ac praeter has etiam longe plures, indicatis iis, quas singuli classis praefecti acceperant: nihilo tamen minus ei, quod petebat, largiebatur. Hoc argentum Lysander quum accepisset, triremium praefectos constituit, ac nautis stipendium debitum persolvit. Itidem et duces Atheniensium classem apud Samum instruebant.

Secundum haec Lysandrum ad se Cyrus arcessit, postquam nuntius ad ipsum a patre venit, qui narrabat, eum ab agro patre vocari, qui apud Thamneria Medorum ageret, haud procul a Cadusiis, adversus quos defectionem molitos bellum suscepisset. Quum venisset Lysander, ne cum Atheniensibus praelio navali decerneret, veluit, nisi multo majorem navium numerum haberet. Satis esse tum regi, tum sibi pecuniarum; ut, si res per hoc staret, expleri magnus navium numerus posset. Deinde tributa ei de urbibus ostendit omnia, quae ipsi peculiariter pendebantur, et pecuniam eam, qua ipsi non erat opus, ei donat. Quum que commemorasset, quo et Lacedaemoniorum rempublicam, et privatim Lysandrum ipsam amore complecteretur, ad patrem ascendit.

At Lysander, quum Cyrus traditis ipsi suis omnibus ad patrem adversa valetudine laborantem profectus esset, qui eum arcessiverat, diviso in militem stipendio, in Cerameum Cariae sinum cum classe perrexit: et admotis ad Cedreas, urbem quandam Atheniensium sociam, castris, postridie expugnando captas diripuit. Et erant ii, qui oppidum inhabitabant, semibarbari. Hinc Rhodum navigavit. Athenienses autem, quum e Samo solvissent, regis fines depopulati, Chium et Ephesum versus navigabant, ibique ad navale praelium sese parabant, ducesque praeter eos quos jam habebant, legerunt tres, Menandrum, Tydeum, Cephisodotum. Interim Lysander e Rhodo propter Ioniam versus Hellespontum navigavit, partim ad observandum navium per Hellespontum iter, partim ad oppida Hellespontica, quae ab ipsis defecerant, recuperanda. Itidem Athe-

Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Χίου παλάγιον· ἡ γὰρ Ἀσία πολεμία αὐτοῖς ἦν· (19) Λύσανδρος δ' ἐξ Ἀβύδου παράπλει εἰς Λάμψακον ζυμμαχονοῦσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβυθνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι παρῆσαν περὶ τῆς ἡγεῖτο δὲ Θώραξ Λακεδαιμόνιος. (19) Προβαλόντες δὲ τῇ πόλει αἰροῦσι κατὰ κράτος, καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὖσαν πλοῦσαν καὶ οἶνου καὶ σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη· τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λύσανδρος. (20) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες ὠρμίσαντο τῆς Χερρόνησου ἐν Ἐλαιῶντι ναυσὶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. Ἐνταῦθα δὲ ἀριστοποιούμενοι αὐτοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ Λάμψακον, καὶ εὐθὺς ἀνήχθησαν εἰς Σηστόν. (21) Ἐκείθεν δ' εὐθὺς ἐπισιτισάμενοι ἐπλεύσαν εἰς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀντίον τῆς Λαμψάκου· διεῖχε δ' ὁ Ἑλλήσποντος ταύτην σταδίου ὡς πεντεκαίδεκα. Ἐνταῦθα δὲ ἐδειπνοκοιῶντο. (22) Λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ, ἐπεὶ ὁρθοί ἦν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησάμενους εἰσδένειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβαλὼν, προεῖπεν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάσχοιτο. (23) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντανήγαγε Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὀψέ ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. (24) Λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἐπεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας ὅτι ποιοῦσιν ἀποκλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. Καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν πρὶν αὐταὶ ἤκον. Ταῦτα δ' ἐποίησε τέτταρας ἡμέρας καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανάγγοντο. (25) Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὁρμούντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίου ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὁρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σηστόν παρῆναι πρὸς τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· οὗ ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε. (26) Οἱ δὲ στρατηγοὶ, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἐκείνους. Καὶ ὁ μὲν ὦχετο. (27) Λύσανδρος δ', ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐπομένους, ἐπὶν κατιδῶσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας καὶ ἐσκεδασμένους κατὰ τὴν Χερρόνησον, ὅπερ ἐποίουν πολλοὶ μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὰ τε σιτία πόρρωθεν ὠνούμενοι καὶ καταφρονούντες δὲ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανήγεν, ἀποπλέοντας τοῦμπαν παρ' αὐτὸν ἄραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσε. (28) Λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμηνε τὴν ταχίστην πλεῖν ζυμπαρῆναι δὲ καὶ Θώραξ τὸ πεζὸν ἔχων. Κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλοον, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. Διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίχροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόχροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί· ἡ δὲ Κόνωνος καὶ Ὡλαι περὶ αὐτὸν ἑπτὰ πλήρεις ἀνήχθη-

nienses ex Chio in altum provecti sunt. Etenim Asiam infestam sibi habebant. Lysander Abydo relicta Lampasacum contendit, quod erat Atheniensium in societate oppidum. Aderant ei cum aliis Abydeni, terrestri eo profecti itinere; quorum dux erat Thorax Lacedæmonius. Adorti civitatem, vi eam capiunt, captamque diripiunt milites, quum quidem et opulenta esset, et vino, frumento, comменту reliquo referta. Ingenuorum hominum corpora Lysander omnia libera dimisit. Sequuti Athenienses ejus vestigia, apud Elæuentem in Chersoneso portum cum centum octoginta navibus ingressi sunt. Hic eis, quum pranderent, quid accidisset Lampasaco, narratur. Itaque statim Sestum perrexere. Inde comменту secum sumpto recta navigarunt ad Ἐγσποταμος, qui locus est e regione Lampasaci. Distat hic Hellespontus stadiorum quindecim intervallo. Atque hic illi tum cœnabant. Lysander nocte proxima, quamprimum illuxit, imperavit suis, ut pransi naves conscenderent. Simul ad pugnam navalem instructis rebus omnibus, et adhibitis ad naves pluteis, ne quis suo e loco moveret, neve in altum proveheretur, edixit. Athenienses ut primum sol exortus fuit, ad portum aciei suæ frontem in hostem direxerunt, quasi qui prælio congredi vellent. Verum ubi classem suam Lysander adversus eos non duxit, jamque advesperasceret, ad Ἐγσποταμος redierunt. Tum Lysander naves omnium expeditissimas subsequi eos jussit, ac posteaquam speculatiæ essent, quid rerum hostes in littus egressi agerent, recta discedere, ut id sibi renuntiarent. Nec prius quam hæc advenissent, militem suum e navibus egredi patiebatur. Atque hæc per dies quatuor agebat, quum interim Athenienses adversus eum in altum proveherentur. Alcibiades autem, qui de castellis suis conspexisset, Athenienses in littore stationem habere, non apud oppidum aliquod, et comменту Sesto petere, quæ stadiis quindecim a navibus abesset, hostes vero in portu et apud urbem rerum omnium abundare copia: loco ipsos haudquaquam opportuno stationem habere aiebat; itaque monebat, Sestum uti repeterent, ubi et portum et oppidum habituri ad manum essent. Istic, inquit, si fueritis, decernere prælio cum hoste, ubi vobis libuerit, licebit. At ducis, imprimis Tydeus et Mnander, abire eum jusserunt: se jam imperatorio munere fungi, non ipsum. Itaque tunc ille discessit. Verum Lysander, die quinto, ex quo quotidie classis Atheniensium adversus eum provecta fuerat, mandavit illis qui jussu suo sequi eos solebant, ut, posteaquam ipsos de navibus egressos ac per Chersonesum palatos vidissent (id quod faciebant de die in diem usque magis, quum et cibaria procuemerent, et Lysandrum præ se contemnerent, qui classem adversus ipsos non educeret), ad se conversis navibus scutum inter navigandum in altum tollerent. Faciunt illi, quod imperatum erat. Itaque Lysander suis dat signum, uti quam celerrime navigent. Hos Thorax in terra cum pediatu comitabatur. Posteaquam hos cum classe irruentes Conon vidit, signa dedit suis, ut totis viribus ad naves opis ferendæ causa concurrerent. Verum quia vectores hinc inde palati vagabantur, naves aliæ binos habebant remiges, aliæ unum, nonnullis omnino vacuis; sola Cononis navis,

σαν ἀθροῖαι καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δ' ἄλλας πάσας Λύσανδρος ἔλαβε πρὸς τῇ γῇ. Τοὺς δὲ πλείστους ἀνδράς ἐν τῇ γῇ ξυνέλεξεν· οἱ δὲ καὶ ἔφυγον εἰς τειχύδρια. (30) Κόνων δὲ ταῖς ἐννέα ναυσὶ φεύγων, ἔπει ἐγὼν τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διεσθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀθαρνίδα τὴν Λαμψάκου ἄκραν ἔλαβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν Λυσάνδρου νεῶν ἱστία, καὶ αὐτὸς μὲν ὁκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγέλουσα τὰ γεγονότα. (31) Λύσανδρος δὲ τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἅλλα πάντα εἰς Λάμψακον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. Ἡ δ' ἡμέρα ταῦτα κατειργάσατο, ἔπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστὴν εἰς Λακεδαιμόνα, ἀπαγγέλουντα τὰ γεγονότα, ὃς ἀφικόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε. (32) Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρος ἀθροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλευέσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐνταῦθα δὲ κατηγορίαι ἐγένοντο πολλαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἃ τε ἤδη παρανομοῦντες καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσκειν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ ὅτι λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἀνδράς ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσκειαν· Φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὃς τούτους διέφθειρεν. (33) Ἐλέγτο δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ ἔδοξεν ἀποκτείναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πλην Ἀδείμαντου, ὅτι μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσματος· ἡτιᾶθη μόντοι ὑπὸ τινων προδοῦναι τὰς ναῦς. Λύσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, ὃς τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους κατακρημνίσει, τί εἰη ἄξιος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλλήνας παρανομεῖν, ἀπέσφαξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Λαμψάκῳ κατεστήσατο, ἔπει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καλχηδόνα. Οἱ δ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων φρουροὺς ὑποσπόνδους ἀφέντες. Οἱ δὲ προδόντες Ἀλκιβιάδῃ τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔφυγον εἰς τὸν Πόντον, ὕστερον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγένοντο Ἀθηναῖοι. (2) Λύσανδρος δὲ τοὺς τε φρουροὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ τινὰ που ἄλλον ἴδοι Ἀθηναῖον, ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πλέουσιν ἀσφάλειαν, ἄλλοι δ' οὐδ', εἰδὼς ὅτι ὅσῳ ἂν πλείους συλλεγῶσιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, θάττον τῶν ἐπιτηδείων ἐνδεῖαν ἔσσεσθαι. Καταλιπὼν δὲ Βυζαντίου καὶ Καλχηδόνας Σθενέλαον ἀρμοστήν Λάκωνα, αὐτὸς ἀποπλεύσας εἰς Λάμψακον τὰς ναῦς ἐπισκεύαζεν.

3. Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀφικομένης νυχτὸς ἐλέγτο ἡ ξυμφορὰ, καὶ ἡ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκέν, ὃ ἕτερος τῶ ἑτέρῳ παραγγέλλων· ὥς· ἐκείνης τῆς νυχτὸς οὐδεὶς

et alias circum ipsum septem, cum Paralo, vectoribus instructæ, simul in altum provectæ, discesserunt; reliquas autem Lysander universas in littore cepit. Hominum copiam maximam in terra collegit; nonnulli intra oppidula se fuga recipiunt. Conon cum navibus illis novem fugiens, posteaquam esse perditas Atheniensium res animadvertit, ad Abarnidem Lampsaci promontorium appulit, et magna inde navium Lysandri vela sustulit, et cum navibus octo ad Evagoram in Cyprum navigavit; Paralus autem navis Athenas contendit, ut ea, quæ accidissent, renuntiaret. At Lysander naves, captivos, cetera Lampsacum abduxit. Præter alios, duces etiam Philoclem et Adimantum cepit. Quo hæc die gesta fuere, Theopompum Milesium prædonem ablegavit Lacedæmonem, qui rerum eventum exponeret. Id ab hoc factum, quum iter illud triduo confecisset. Secundum hæc sociis Lysander convocatis, uti de captivis consultant, hortatur. Ibi tum multæ sunt Atheniensium accusationes institutæ de iis quæ jam ante contra jus et fas improbe commisissent, et de aliis quæ patrare decrevisset, nimirum ut, si navali pugna superiores evaderent, omnibus illis dextra manus amputaretur, qui eorum in potestatem vivi pervenissent; præterea quod captis duabus triremibus, quarum una fuisset Corinthia, altera ex Andro, vectores omnes de rupe præcipites egissent. Erat autem dux Atheniensium Philocles, qui hoc modo animos eorum depravabat. Posteaquam et alia multa in medium allata fuerunt, visum est, ut captivi omnes, quotquot Athenienses essent, uno Adimanto excepto, interficerentur; quia is solus decreto concionis de amputandis manibus intercesserat, atque etiam a nonnullis insimulatus fuit, quasi naves hostibus prodidisset. Atque Lysander Philoclem, qui Andrios et Corinthios præcipitio interemerat, prius interrogatum, quid supplicii meritis esset, qui primus auctor violatarum adversus Græcos æquitatis legum extitisset, morte multavit.

CAPUT II.

Rebus deinde Lampsaci constitutis, Byzantium et Chalcedonem navigavit. Ab iis admissus est, impetrato, ut Atheniensium præsidarii fide data dimitterentur. Tum illi, qui Byzantium Alcibiadi prodiderant, in Pontum se fuga recipere, postea vero Athenas, ubi cives facti sunt. Lysander autem præsidarios Atheniensium, atque alios, quoscunque alicubi reperiret Athenienses, Athenas ablegabat, illuc tantum navigandi securitate concessa, non usquam alio; norat enim, tanto citius commeatu carituros, quanto plures et in urbem et in Piræeum confluerent. Byzantii et Chalcedone relicto Sthenelao Lacedæmonio præfecto, Lampsacum ipse navigavit, ibique classem refecit.

Interea quum navis Paralus noctu Athenas appulisset, accepta clades atque calamitas ab ea nuntiata est; inde ululatus hominum de Piræeo per muros longos in urbem ipsam penetravit, uno rem gestam alteri nuntiante. Atque adeo

ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς, πείσεσθαι νομίζοντες οἷα ἐποίησαν Μηλίοις τε Λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκίᾳ, καὶ Ἰστιάδας καὶ Σκιωναίους καὶ Τορωνάους καὶ Αἰγινήτας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. (4) Τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἑνὸς καὶ τὰ τεῖχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι καὶ ἄλλα πάντα ὥς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν. Καὶ οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα ἦσαν.

5. Λύσανδρος δ' ἐκ τοῦ Ἑλληνισπότου ναυοῦ διακοσίαις ἀφικόμενος εἰς Λέσβον κατεσκευάσατο τὰς τε ἄλλας πόλεις ἐν αὐτῇ καὶ Μυτιλήνῃ· εἰς δὲ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐπεμψε δέκα τριήρεις ἔχοντα Ἑτεόνικον, δὲ τὰ ἐκεῖ πάντα πρὸς Λακεδαιμονίους μετέστησεν. (6) Εὐθύς δὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς ἀφειστήκει Ἀθηναίων μετὰ τὴν ναυμαχίαν πλὴν Σαμίων· οὗτοι δὲ σφαγὰς τῶν γνωρίμων ποιήσαντες κατεῖχον τὴν πόλιν. (7) Λύσανδρος δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεμψε πρὸς Ἄγιν τε εἰς Δακελειαν καὶ εἰς Λακεδαίμονα ὅτι προσπλεῖ σὺν διακοσίαις ναυσί. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐξήσαν πανδημεὶ καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι πλὴν Ἀργείων, παραγγελλαντος τοῦ ἑτέρου Λακεδαιμονίων βασιλέως Πausανίου. (8) Ἐπεὶ δ' ἅπαντες ἡθροίσθησαν, ἀναλαβὼν αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῷ καλουμένῳ γυμνασίῳ. (9) Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἰγιναν ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγινήταις, ὅσους ἐδύνατο πλείστους ἀθροίσας αὐτῶν, ὥς δ' αὐτως καὶ Μηλίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι τῆς αὐτῶν ἐστέροντο. Μετὰ δὲ τούτῳ δηώσας Σαλαμίνα ὠρμίσατο πρὸς τὸν Πειραιᾶ ναυσὶ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ τὰ πλοῖα ἔργε τῷ εἰσπλῶ.

10. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἠπόρουσαν τί χρὴ ποιεῖν, οὔτε νεῶν οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων οὔτε σίτου· ἐνόμιζον δ' οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν εἰ μὴ παθεῖν ἢ οὐ τιμωρούμενοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕβριν ἠδίκουν ἀνθρώπους μικροπολίτας οὐδ' ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἑτέρα ἢ ὅτι ἐκείνοις συνέμαχον. (11) Διὰ ταῦτα τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιήσαντες ἐκατέρηρον, καὶ ἀποθνήσκοντων ἐν τῇ πόλει λιμῶ πολλῶν οὐ διελέγοντο περὶ διαλλαγῆς. Ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἦδη ὁ σίτος ἐπιλελοιπεί, ἐπεμψαν πρέσβεις παρὰ Ἄγιν, βουλόμενοι ζυμμάχοι εἶναι Λακεδαιμονίοις ἔχοντες τὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιείσθαι. (12) Ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐκέλευεν ἵνα· οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός. Ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπεμψαν αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα. (13) Οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σαλαμίᾳ πλησίον τῆς Αἰωνικῆς καὶ ἐπίθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἢ λέγον, ὅντα ὁλίπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτοὺς ἐκέλευον ἀπείναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, κάλλιον ἦκειν βουλευσαμένους. (14) Οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἤκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν· ὦνοντο γὰρ ἀνδραποδισθῆσθαι, καὶ ὥς ἀνέμπευσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῷ λιμῶ

nocte illa somnum cepit nemo, quum non solum eos, qui perierant, lugerent, sed multo magis ipsi se, passuros se existimantes ea quæ prius in Melios, Lacedæmoniorum coloniam, quam obsessam vi ceperant, et in Histiaenses, Scionæos, Toronæos, Æginetas, aliosque Græci nominis per multos perpetraverant. Postridie concionem coegerunt, in qua decretum, ut, excepto uno, portus omnes aggesta terra occluderentur, muri repararentur, constituerentur excubiæ, omnia denique ad sustinendam obsidionem in urbe compararentur. Illi igitur his incumbabant.

At Lysander ex Hellesponto ducentis navibus in Lesbum vectus, cum alia in ea oppida, tum Mitylenen in decemvirem civitatis formam redegit. Ad Thraciæ oppida cum decem triremibus Eteonicum misit, qui locis illis omnia Lacedæmoniorum partes sequi coegit. Neque multo post pugnam reliqua etiam Græcia, Samo excepta, ab Atheniensibus defecit. Nam Samii cæsis hominibus apud se nobilioribus civitatem ipsi tenebant. Secundum hæc Lysander tam ad Agin Deceleam, quam Lacedæmonem, misit qui nuntiarent, adventare se cum ducentarum navium classe. Tum Lacedæmonii, reliquique Peloponnesii, cum copiis universis prodierunt, exceptis Argivis : denuntiante, uti convenirent, Pausania, Lacedæmoniorum rege altero. Posteaquam universi confluerunt, eis secum sumptis, ad urbem Atheniensem in gymnasio, quod Academiam vocant, castra metatus est. Lysander autem profectus Æginam, Æginetis quoscunque colligere potuit, oppidum restituit : itemque Meliis, et aliis quibuscunque oppida patria fuerant adempta. Secundum hæc Salamine vastata, ad Piræum cum centum quinquaginta navibus stationes occupavit ; et aditum, ne qua navis accederet, interclusit.

Athenienses terra marique obsessi, quum neque classem, neque socios, neque frumentum haberent, quid facerent ambigebant. Nullam sibi reliquam esse salutem arbitrabantur, nisi vicissim perpetienda, quæ ipsi non illatas injurias puniendi studio, sed mera petulantia adversus humilium oppidorum incolas, alia nulla de causa, designassent, quam quod Lacedæmoniorum societate continerentur. Quapropter, in pristinum honoris statum repositis iis qui notati ignominia fuerant, obsidionem tolerabant ; quumque multi in urbe fame perirent, nulla tamen de compositione facta mentio. Posteaquam vero frumentum omne prorsus jam defecit, ad Agin legatos miserunt, ac velle se Lacedæmoniorum socios esse significarunt, solosque muros urbis cum Piræeo retinere, atque his conditionibus fœdus inire. Ille vero legatos Lacedæmonem pergere iussit ; nam esse sua rem in potestate negabat. Ea verba quum Atheniensibus legati renuntiassent, Lacedæmonem eos misere. Sellasiam quum pervenissent, haud procul a Laconica, auditaque ab Ephoris ipsorum esset oratio, illi consentanea, qua prius apud Agin usi fuerant, abire eos jusserunt, ac si quidem pacis egerent, re melius deliberata reverti. Legati domum profecti, quum hæc suis exposuissent, omnes tristitia magna invasit : putant futurum, ut in servitutem redigerentur ; ac dum legatos alios mitterent, multos cives interea

ἀπολείσθαι. (16) Περὶ δὲ τῶν τειχῶν τῆς καθαιρέσεως οὐδεὶς ἐβούλετο συμβουλευεῖν. Ἀρχέστρατος γὰρ εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ Λακεδαιμονίοις κράτιστον εἶναι ἐφ' οἷς προὔκαλόντο εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἐδέθη· προὔκαλόντο δὲ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐπὶ δέκα σταδίου καθελεῖν ἑκάτερον· ἐγένετο δὲ ψήφισμα μὴ ἐξεῖναι περὶ τούτων συμβουλευεῖν. (17) Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης ἐν ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἥξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἕνεκα. Περμφεῖς δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅποτε Ἀθηναῖοι ἐμῶν διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σίτον ἀπαντα, ὅτι τις λόγος ὁμολογήσει. (18) Ἐπεὶ δὲ ἦκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχει, εἴτα κελύει εἰς Λακεδαίμονα ἵκναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτᾷτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. Μετὰ ταῦτα ἡρέθη πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαίμονα αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός. (19) Λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναίων ὄντα, ὅτι ἀποκρίναται Θηραμένει ἐκείνους κύριους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου. (20) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτῶμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἦκοιεν εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς. Ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐκαιρεῖν. (21) Λακεδαιμονίαι δὲ οὐκ ἔφρασαν πάλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀνάσθην ἐργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένης τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποίησαν εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἔχθρον καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίοις ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅσα ἂν ἦγώνται. (22) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανεφέροντο ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιχεῖτο πολλός, φοβούμενοι μὴ ἀπρακτοὶ ᾖ· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολυμένων τῷ λιμένι. (23) Τῇ δ' ὕστερα εἰς ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν. Ἀντειπόντων δὲ τινῶν αὐτῷ, πολὺ δὲ πλείωνων ξυνεπαίνεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. (24) Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρος τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατήσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπον ὑπ' αὐληπερίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἀρχεῖν τῆς ἐλευθερίας.

24. Καὶ ὁ ἐνιαυτός ἔληγεν, ἐν ᾧ μεσοῦντι Διονύσιος ὁ Ἑρμοκράτους Συρακόσιος ἐτυράννησε, μάχῃ μὲν πρότερον ἡττηθέντων ὑπὸ Συρακοσίων Καρχηδονίων.

fame perituros. Qui ferendum suaderet, ut ab hoste merr diruerentur, erat nemo. Nam Archestratus, quum dixisset in senatu, e reipublicae commodo maxime futurum, si cum Lacedaemoniis pacem facerent iis conditionibus, quas ipsi obtulissent, conjectus in vincula fuerat. Volebant autem illi muros longos ad stadia decem utrinque dirui. De quo ne cui deinceps in medium suadendi causa quidquam afferre liceret, decreto sancitum erat. Hic quum rerum status esset, dixit in concione Theramenes, si ablegare se ad Lysandrum velint, expiscaturum ex illo, num idcirco Lacedaemonii in sententia de murorum demolitione perstent, quod velint urbem in praedam dari, an vero fidei causa. Missus a suis, ultra menses tres apud Lysandrum est commoratus, id tempus observans, quo Athenienses ob frumenti defectum iis quaecunque quis diceret, assensuri essent. Mense quarto quum rediisset, in concione renuntiat, hactenus ab Lysandro detentum se fuisse: jam vero mandari sibi, ut Lacedaemonem proficisceretur; non enim id, quod peteretur, in sua, sed Ephorum esse potestate. Post haec ipse, cum novem aliis, ut Lacedaemonem plena cum potestate legatus iret, delectus est. At Lysander ad Ephoros inter ceteros Lacedaemonios Aristotelem Atheniensem exulem misit, qui eos certiores faceret, se respondisse Therameni, Ephoros pacis ac belli arbitros esse. Posteaquam Theramenes ac legati reliqui Sellasiam venerunt, interrogati, quibus cum mandatis adessent, plena se cum potestate missos aiunt, ut de pace agant. Tum accessi eos Ephori iussere. Quum accessissent, concione coacta, praecipue Corinthii ac Thebani, ac praeter hos alii Graeci non pauci, foedus cum Atheniensibus ineundum negabant, sed funditus evertendos esse. Lacedaemonii respondebant, minime se Graeci nominis urbem eversuros, quae in maximis Graeciae periculis operam imprimis utilem navasset; sed pacem faciebant iis conditionibus, ut muri longi, et Piraeus, diruerentur; naves, exceptis duodecim, omnes traderent; exules reducerent; eundem cum Lacedaemoniis amicum vel hostem existimarent; eosdem mari ac terra sequerentur, quocunque tandem ducerent. Has condiciones Theramenes et ii, qui ipsi adjuncti in legatione fuerant, Athenas pertulerunt. Urbem quum ingrederentur, magna eos hominum turba circumfundebat, metuentium, ne re infecta reverterentur; nec enim dilationem res patiebatur, propter eorum multitudinem, qui fame exstinguebantur. Postridie legati exposuerunt, quibus conditionibus pax a Lacedaemoniis esset impetrata. Simul suadebat primus inter eos Theramenes, parendum Lacedaemoniis esse, murosque diruendos. Quum autem nonnulli quidem adversarentur, sed multo plures sententiam ipsius comprobarent, decreto sancitum est, pacem hanc accipiendam esse. Secundum haec in Piraeum Lysander navigavit, et exules reducti, murique ad tibicinarum cantum magno cum hominum studio diruti sunt, quum hunc diem libertati Graeciae initium dedisse putarent.

Hic fuit ejus anni exitus, ejus in medio Dionysius, Hermocratis filius, Syracusanus, regnum arripuit: quum prius Carthaginienses proelio quidem ab Syracusanis victi essent,

σπάνει δὲ σίτου ἐλόντων Ἀφράγαντα, ἐκλιπόντων τῶν Σικελιωτῶν τὴν πόλιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῷ δ' ἐπὶόντι ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς, ἥ τὸ στάδιον ἐνίκῃ Κροκίνας Θετταλὸς, Εὐδείου ἐν Σπάρτῃ ἐφορευόντος, Πυθοδώρου δ' ἐν Ἀθήναις ἀρχόντος, ἐν Ἀθηναίοις, οἳ ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἤρεθον, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν. (2) Ἐγένετο δὲ αὕτη ἡ ὀλιγαρχία ὕδα. Ἐδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἐλίσθαι, οἱ τοὺς πατέρας νόμους συγγράψουσι, καθ' οὓς πολιτεύσουσι. Καὶ ἤρεθσαν οἷδε, Πολυχάρης, Κριτίας, Μηλόβιος, Ἰππολόχος, Εὐκλείδης, Ἴερον, Μνησιλοχος, Χρέμων, Θηραμένης, Ἀρεσίας, Διοκλῆς, Φαιδρίας, Χαιρέλεως, Ἀναίτιος, Πείσων, Σοφοκλῆς, Ἐρατοσθένης, Χαρικλῆς, Ὀνομακλῆς, Θεόγνης, Αἰσχίνης, Θεογένης, Κλεομήδης, Ἐρασίστρατος, Φαίδων, Δρακοντίδης, Εὐμάθης, Ἀριστοτέλης, Ἰππόμαχος, Μνησιθείδης. (3) Τοῦτων δὲ πραχθέντων ἀπέπλει Λύσανδρος πρὸς Σάμους, ἅγχι δ' ἐκ τῆς Δακελείας ἀπαγαγὼν τὸ πεζὸν στράτευμα διέλυσε κατὰ πόλεις ἐκάστους.

4. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἐκλείψιν Λυκόφρων ὁ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξαι ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιουμένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινε.

5. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Διονύσιος ὁ Συρακόσιος τύραννος μάχῃ ἡττηθεὶς ὑπὸ Καρχηδονίων Γέλαν καὶ Καμάριναν ἀπέωλεσε. Μετ' ὧν δὲ καὶ Λεοντῖνοι Συρακοσίοις ξυνοικοῦντες ἀπίστησαν εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπὸ Διονυσίου καὶ Συρακοσίων. Παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Συρακοσίοι ἱππεῖς ὑπὸ Διονυσίου εἰς Κατάνην ἀπεστάλησαν.

6. Οἱ δὲ Σάμιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Λυσάνδρου πάντῃ, ἐπεὶ οὐ βουλομένων αὐτῶν τὸ πρῶτον ὁμολογεῖν προσβάλλειν ἤδη ἐμελλεν ὁ Λύσανδρος, ὡμολόγησαν ἐν ἡμέτιον ἔχων ἕκαστος ἀπίνειν τῶν ἐλευθέρων, τὰ δ' ἄλλα παραδοῦναι καὶ οὕτως ἐξῆλθον. (7) Λύσανδρος δὲ τοῖς ἀρχαίοις πόλितαις παραδοὺς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐνόντα πάντα καὶ δέκα ἀρχοντας καταστήσας φρουρεῖν, ἀφῆκε τὸ τῶν ξυμμάχων ναυτικὸν κατὰ πόλεις, (8) ταῖς δὲ Λακωνικαῖς ναυσὶν ἀπέπλευσεν εἰς Λακεδαιμόνα, ἀπάγων τὰ τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα καὶ στεφάνους, οὓς παρὰ τῶν πόλεων ἐλάμβανε δῶρα ἰδίᾳ, καὶ ἀργυρίου τετραχόσια καὶ ἑβδομήκοντα τάλαντα, ἃ περιεγένοντο τῶν φόρων, οὓς αὐτῷ Κύρος παρέδειξεν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἴ τι ἄλλο προσεκτήσατο ἐν τῷ πολέμῳ. (9) Ταῦτα δὲ πάντα Λακεδαιμονίοις ἀπέδωκε, τελευτῶντος τοῦ θέρους, εἰς δ' ὁ ἐξάμηνος καὶ ὥστω καὶ εἰκοσὶν ἔτη τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα, ἐν οἷς ἐφο-

sed Agrigentum tamen, annonae inopia desertam a Siculis, cepissent.

CAPUT III.

Anno sequente, in quem incidit Olympias, ea qua Crocinas Thessalus in stadio victoriam adeptus est, Eudico Spartae Ephoro, Archonte Athenis Pythodoro, quem Athenienses, quod lectus tempore dominatus paucorum fuerit, Archontem plane non recensent, sed annum illum Anarchiam vocant. Ceterum paucorum ille dominatus hunc ortum habuit: visum fuit populo, deligendos esse viros triginta, qui leges patrias conscriberent, secundum quas respublica regenda deinceps esset. Delecti fuere Polychares, Critias, Melobius, Hippolochus, Euclides, Hiero, Mnesilochus, Chremo, Theramenes, Aresias, Diocles, Phaedria, Chaerelaus, Anaxtius, Piso, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Aeschines, Theogenes, Cleomedes, Erasistratus, Phido, Dracontides, Eumathes, Aristoteles, Hippomachus, Mnesithides. Haec quum acta fuissent, Samum Lysander cum classe discedit: Agis autem pedestres copias abductas Decelea dimisit, facta potestate singulis in suas urbes revertendi.

Eodem tempore circa defectum solis Lycephro Phereus, quum Thessaliae totius affectaret imperium, adversantes conatri suo Thessalos quosdam, in quibus et Larissaei et alii nonnulli erant, multis interfectis proelio vicit.

Præterea Dionysius tyrannus Syracusanus a Carthaginiensibus pugna victus, Gelam et Camarinam amisit. Neque multo post Leontini, qui Syracusis habitabant, defectione a Dionysio et Syracusanis facta, suum in oppidum recesserunt; statimque Syracusani equites Catanam a Dionysio missi sunt.

Samii vero, undique a Lysandro obsessi, quum initio se ei dedere nollent, tandem, illo jam copias admoturo munis, ita se dederunt, ut liberis hominibus singulis cum una veste discedendi facultas esset, reliqua ipsi traderent; atque ita illi tunc oppido exceaserunt. Lysander autem, civibus pristinis oppido et universis in eo rebus traditis, ac decem praefectis custodiae causa constitutis, sociorum navales copias singulas ad suos remisit; Laconica vero cum classe Lacedaemonem navigavit, quum et detracta captis navibus spolia secum aveheret, et abductas e Piraeo triremes, exceptis duodecim, et coronas, quibus ipse peculiariter a civitatibus donatus fuerat, et argenti quadringenta ac septuaginta talenta quae superabant e tributis, quae ad bellum hoc ei Cyrus assignaverat, et si quid aliud bello acquisiverat. Haec universa Lacedaemoniis tradidit sub aestatis finem qua post vigesimum octavum annum sextumque mensem, bello finis est impositus. His annis Ephori, qui quidem nomenclatur, hi

ροι οἱ ἀριθμούμενοι οἷδε ἐγένοντο, Αἰνησίας πρῶτος, ἐφ' οὗ ἤρξατο ὁ πόλεμος, πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει τῶν μετ' Εὐβοίας ἄλυσιν τριακονταετίδων σπονδῶν· (10) μετὰ δὲ τούτων οἷδε, Βρασίδας, Ἰσάνωρ, Σωστρατίδας, Ἐξαρχος, Ἀγησίστρατος, Ἀγγελίδας, Ὀνομακλῆς, Ζεύξιππος, Πιτύας, Πλειστόλας, Κλεινόμαχος, Ἰλαρχος, Λέων, Χαιρίλας, Πατησιάδας, Κλεοσθένης, Λυκάριος, Ἐπήρατος, Ὀνομάντιος, Ἀλεξιππίδας, Μισγολαΐδας, Ἰσίας, Ἀρακος, Εὐάρχιππος, Παντακλῆς, Πιτύας, Ἀρχύτας, Εὐδίκος, ἐφ' οὗ Ἀύσανδρος πράξας τὰ εἰρημμένα οἶκαδε κατέπλευσεν.

11. Οἱ δὲ τριάκοντα ἤρθησαν μὲν ἐπεὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ καθρέθη· αἰρεθέντες δὲ ἐφ' ὧτε συγγράφαι νόμους, καὶ οὐσίνας πολιτεύουσιντο, τούτους μὲν αἰεὶ ἐμελλον συγγράφειν τε καὶ ἀποδεικνύναι, βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. (12) Ἐπειτα πρῶτον μὲν οὐς πάντες ἤδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας καὶ τοὶς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς βαρεῖς ὄντας, συλλαμβάνοντες ὑπήγον θανάτου· καὶ ἡ τε βουλὴ ἡδέως αὐτῶν κατεψηφίζετο ὅς τε ἄλλοι ὅσοι ξυνήδεσαν ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἤχθοντο. (13) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο βουλευέσθαι ὅπως ἂν ἐξείη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλοιντο, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς Λακεδαίμονα Αἰσχίνην τε καὶ Ἀριστοτέλην ἔπεισαν Ἀύσανδρον φρουροὺς σφίσι ξυμπράξει εἰλθεῖν, ὥς δὴ τοὺς πονηροὺς ἐκποδὸν ποιησάμενοι καταστήσαιντο τὴν πολιτείαν· θρέψειν δ' αὐτοὶ ὑπισχνούντο. Ὁ δὲ πεισθεὶς τούς τε φρουροὺς καὶ Καλλίβιον ἀρμοστήν ξυνέπραξεν αὐτοῖς πεμφθῆναι. (14) Οἱ δ' ἐπεὶ τὴν φρουρὰν ἔλαβον, τὸν μὲν Καλλίβιον θηράπτεον πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαίνοῖν ἃ πράττειεν, τῶν δὲ φρουρῶν τούτου ξυμπέμποντος αὐτοῖς οὐς ἐβούλοντο ξυνελάμβανον οὐκέτι τοὺς πονηροὺς τε καὶ ὀλίγου ἀξίους, ἀλλ' ἡδὴ οὐς ἐνόμιζον ἥκιστα μὲν παρωθυμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δὲ τι ἐπιχειροῦντας πλείστους ἂν τοὺς ξυνεθέλοντας λαμβάνειν. (15) Τῷ μὲν οὖν πρῶτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετής ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγῶν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμένης ἀντέκοπτε, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶη θανατοῦν, εἰ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγὼ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῇ πόλει καὶ εἰπομεν καὶ ἐπράξαμεν. (16) ὁ δὲ, ἔτι γὰρ οἰκειῶς ἐχρήτο τῷ Θηραμένει, ἀντέλεγεν ὅτι οὐκ ἐγγωροῖη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδὸν ποιεῖσθαι τοὺς ἱκανωτάτους διακωλύειν· εἰ δὲ, ὅτι τριάκοντά ἔσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἥττον τι οἶμαι ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐθὺς εἶ. (17) Ἐπεὶ δὲ ἀποθησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως πολλοὶ δῆλοι ἦσαν ξυνιστάμενοι τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσοιτο ἡ πολιτεία, πάλιν εἰλεγει ὁ Θηραμένης ὅτι εἰ μὴ τις κοινονοὺς ἱκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγμάτων, ἀδύνατον ἔσοιτο τὴν

fuere : primus Aenesias, quo magistratum gerente bellum cepit, anno decimo quinto post pactas annorum triginta inducias, quum Euboea capta fuisset. Eum hi sequuti sunt : Brasidas, Isanor, Sostratidas, Exarchus, Agesistratus, Angenidas, Onomacles, Zeuxippus, Pityas, Plistolas, Clinomachus, Ilarchus, Leon, Chærilas, Patesladas, Cleosthenes, Lycarius, Eperatus, Onomantius, Alexippidas, Misgolaidas, Isias, Aracus, Evarchippus, Pantacles, Pityas, Archytas, Eudicus : quo munus hoc gerente Lysander, rebus iis, quas diximus gestis, in patriam cum classe rediit.

Ceterum Athenis triginta viri lecti fuere, quum primum muri longi et Piræi mœnia fuerunt diruta. Verum ad hoc delecti, ut leges conscriberent, secundum quas administraretur respublica, differebant semper in aliud tempus earum promulgationem, senatum vero magistratusque ceteros arbitrato suo constituebant. Deinde ante omnia quos in statu reipublicæ populari ex injustis aliorum accusationibus se aluisse constabat apud omnes, et qui optimo ac honestissimo cuique graves erant, eos comprehensos capitis arcescebant. Atque hos tum senatus magna cum voluptate damnabat, tum alii, qui minime sibi flagitiorum ejusmodi conscii essent, id haudquaquam moleste ferebant. Verum posteaquam consultare coperunt, quo pacto pro sua libidine gerere rempublicam possent, primum Aeschine et Aristotele Lacedæmonem missis, Lysandro persuaserunt, daret ipsis operam ut præsidarii mitterentur, donec improbis e republica sublatis civibus, eam recte constituere possent. Pollicentur etiam, se hos alere sumptu suo velle. Lysander ab iis persuasus perfecit, ut Callibius præfectus cum præsidariis ad eos mitteretur. Tum illi accepto præsidio Callibium omni cultu demulcebant, quo laudaret universa, quæ ipsi agerent ; præterea mittente Callibio cum ipsis præsidarios, quoscunque vellent comprehendebant, non jam tantum improbos et nullius existimationis homines, sed illos etiam, quos minime laturos ipsorum violentas contra se actiones, eisque obviare iuros, et hominum secum facientium copias maximas habituros existimarent. Erat initio Critias in eadem cum Theramene sententia, et amicitiam inter se colebant. Sed posteaquam præceps ad complurium e populo cædes esse cepit, quippe qui aliquando a populo multatus exilio fuisset, opposuit ei se Theramenes, quum diceret, haudquaquam par esse illos interimi, qui apud populum in honore essent, et optimos quosque nulla re læderent : Nam et ego, ait, et tu multa tum diximus, tum fecimus, ut gratiam apud populum iniremus. At ille, dum adhuc Theramene familiariter uteretur, sic ei respondebat, ut fieri non posse dicerot, quin illi, qui esse loco supra ceteros meliore velint, maxime tollant eos e medio, quotquot ad impediendam ipsorum potestatem plurimum virium haberent. Quod si propterea, ait, quia non unus, sed triginta numero simus, minus debere nos de hoc imperio, tanquam de tyrannide, sollicitos esse arbitraris, stultus es. Denique quum multis, et iis injuste pereuntibus, multi palam se conjungerent, et quid de republica futurum esset, mirarentur, rursus aiebat Theramenes, fieri non posse ut hic paucorum dominatus perduraret, nisi tot in societatem administrationis rerum adacisce-

ὀλιγαρχίαν διαμένειν. (18) Ἐκ τούτου μέντοι Κριτίας καὶ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἥδη φοβούμενοι καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν Θηραμένην μὴ συβρέψαν πρὸς αὐτὸν οἱ πολῖται, καταλέγουσι τριςχιλίους τοὺς μετέξοντας δὴ τῶν πραγμάτων. (19) Ὁ δ' αὖ Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν ὅτι ἀποπὼν δοκοίη ἑαυτῷ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τριςχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοῦς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ οὐτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἶη γενέσθαι· ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιαίαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. Οἱ δ' ἐξέτασιν ποιήσαντες τῶν μὲν τριςχιλίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου ἄλλων ἀλλαγῇ, ἔπειτα κελεύσαντες ἐπὶ τὰ ὄπλα, ἐν ᾗ ἐκείνοι ἀπέληλύθεσαν πέμψαντες τοὺς φρουροὺς καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῖς τὰ ὄπλα πάντων πλην τῶν τριςχιλίων παρείλοντο, καὶ ἀνακομίσαντες ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ξυνέστησαν ἐν τῷ ναῷ. (21) Τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔξω ἥδη ποιεῖν αὐτοῖς ὅτι βούλοιντο, πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἕνεκα ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ χρημάτων. Ἔδοξε δ' αὐτοῖς, ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα διδόναι, καὶ τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτεῖναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. (22) Ἐξελεύον δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὄντινα βούλοιοτο. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' οὐ δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι ἀδικώτερά των συκοφαντῶν ποιεῖν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ παρ' ὧν χρήματα λαμβάνοιεν ζῆν εἶω, ἡμεῖς δὲ ἀποκτενοῦμεν μηδὲν ἀδικούντας, ἵνα χρήματα λαμβάνωμεν; πῶς οὐ ταῦτα τῷ παντὶ ἐκείνων ἀδικώτερα; (23) Οἱ δ' ἐμποδὼν νομίζοντες αὐτὸν εἶναι τῷ ποιεῖν ὅτι βούλοιντο, ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς βουλευτάς ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον ὡς λυμαινόμενον τὴν πολιτείαν. Καὶ παραγγεῖλαντες νεανίσκοις οἱ ἐδόκουν αὐτοῖς θρασυτάτοι εἶναι, ξιφίδια ὑπὸ μάλης ἔχοντας παραγενέσθαι, ξυνέλεξαν τὴν βουλὴν. (24) Ἐπεὶ δὲ ὁ Θηραμένης παρῆν, ἀναστὰς ὁ Κριτίας, ἔλεξεν ὧδε.

Ὡ ἄνδρες βουλευταί, εἰ μὲν τις ὑμῶν νομίζει πλεόνας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι ὅπου πολιτεία μεθίστανται πανταχοῦ ταῦτα γίνονται· πλείστοις δ' ἀνάγκη ἐνθάδε πολεμίου εἶναι τοῖς εἰς ὀλιγαρχίαν μεθιστάσιν διὰ τε τὸ πολυανθρωποτάτην τῶν Ἑλληνίδων τὴν πόλιν εἶναι καὶ διὰ τὸ πλείστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τὸν δῆμον τευράφθαι. (25) Ἡμεῖς δὲ γνόντες μὲν τοῖς οἷοις ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν χαλεπὴν πολιτείαν εἶναι δημοκρατίαν, γνόντες δὲ ὅτι Λακεδαιμονίοις τοῖς περισώσασιν ἡμᾶς ὁ μὲν δῆμος οὐποτ' ἂν φίλος γένοιτο, οἱ δὲ βέλτιστοι αἰεὶ ἂν πιστοὶ διατελοῖεν, διὰ ταῦτα σὺν τῇ Λακεδαιμονίων γνώμῃ τήνδε τὴν πολιτείαν καθίσταμεν. (26) Καὶ ἐάν τινα αἰσθανώμεθα ἐναντίον τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὅσον δυνάμεθα ἐκποδὼν ποιοῦμεθα· πολλὸ δὲ

ΞΕΝΟΦΩΝ.

rentur, quot satis esset. Tum vero Critias, et ceteri triginta, ab ipso etiam Theramene non parum sibi metuentes, ne cives ad eum confluerent, tria millia civium delegerunt, qui gerendæ reipublicæ participes essent. Hic rursus aiebat Theramenes, absurdum sibi videri, quod quum ab initio voluerint optimos quosque civium in societatem rerum adsciscere, nunc tria millia legerint: quasi numerus hic necessitatem quandam habeat, ut hi viri boni et honesti sint: neque fieri possit, ut vel extra illos sint ulli virtute præditi, vel in eorum numero improbi. Deinde, ait, duo nos facere video maxime sibi invicem adversantia, et violentum imperium constituentes, et subjectorum viribus impar. Atque hæc quidem tum a Theramene dicebantur. At illi quum tria, de quibus diximus, civium millia in foro, ceteros extra hunc numerum alibi recensuissent, ac deinde ut arma caperent, imperassent: abeuntibus illis, miserunt præsidarios cum civibus, qui ab ipsorum partibus stabant, et universis ademerunt arma, exceptis illis tribus millibus; quumque in arcem ea deportassent, in fano deposuere. His gestis, quasi jam ipsis omnia pro libidine faciendi potestas esset, complures inimicitiarum causa interemerunt, nonnullos propter opes. Decreverunt etiam, ut haberent, unde præsidariis stipendium solverent, singulos ex ipsis comprehendere singulos cives advenas debere, atque illis interemptis, pecunias ipsorum indicandas esse. Theramenem etiam hortantur, ut quemcunque vellet, caperet. At ille, Non satis honestum, inquit, esse mihi videtur, eos, qui se optimates profiteantur, injustiora designare, quam hactenus sycophantæ consueverint. Nam illi vitam iis relinquebant, quibus extorquebant pecuniam: nos nihil committentes occidemus, ut opes eorum consequamur? quo pacto non hæc ipsorum facinoribus omnino improbia sunt? Tum illi, qui esse Theramenem ipsis impedimento arbitrantur, quominus id, quod luberet, facerent, insidias homini struxerunt, ac privatim alius apud alium senatorem illum criminabantur, quasi reipublicæ statum convelleret. Quumque nonnullis adolescentibus, qui præstare ipsis audacia viderentur, ut adessent cum siccis sub ala tectis, imperassent, senatum coegerunt. Ubi jam Theramenes accessisset, consurgens Critias, hujusmodi orationem habuit:

« Si quis vestrum, Senatores, interfici plures, quam expediat, arbitrat, is cogitet velim, ubicunque respublicæ mutantur, hujusmodi accidere. Præterea hic quamplurimos esse infestos iis necesse est, qui ad paucorum dominatum mutatione facta transierunt: partim quod hæc urbs una omnium, quæ Græci nominis sunt, populosissima existat; partim quod diutissime populus hic libertatis alumnus fuerit. Nos autem quum non ignoremus, gravem nobis ac vobis esse civilis administrationis formam popularem, atque etiam populum Lacedæmoniiis, qui nos conservarunt, nunquam amicum fore, solus vero optimates in perpetua fide persistere: idcirco de Lacedæmoniorum consilio rempublicam hanc constituimus; et si quem animadvertimus paucorum dominatui adversantem, hunc, quantum possumus, e medio tol-

μάλιστα ἡμῖν δοκεῖ δίκαιον εἶναι, εἴ τις ἡμῶν αὐτῶν λυμαινέται ταύτῃ τῇ καταστάσει, δίκην αὐτὸν δίδόναι. (27) Νῦν οὖν αἰσθανόμεθα Θηραμένην τουτοῦ οἷς δύναται ἀπολλύντα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. Ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ἣν κατανοήτε, εὐρήσετε οὔτε φέγοντα οὐδένα μᾶλλον Θηραμένους τουτοῦ τὰ παρόντα οὔτε ἐναντιούμενον, ἔσαν τινὰ ἐκποδῶν βουλόμεθα ποιήσασθαι τῶν δημαγωγῶν. Εἰ μὲν τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐγίνωσκε, πολέμιος μὲν ἦν, οὐ μέντοι πονηρός γ' ἂν δικαίως ἐνομίζετο· (28) νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἄρξας τῆς πρὸς Λακεδαιμονίου πίστεως καὶ φιλίας, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου καταλύσεως, μάλιστα δὲ ἐξορμήσας ἡμᾶς τοῖς πρώτοις ὑπαγομένοις εἰς ἡμᾶς δίκην ἐπιτιθέναι, νῦν ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς φανερώς ἐχθροὶ τῷ δήμῳ γεγενήμεθα, οὐκέτ' αὐτῷ τὰ γιγνόμενα ἀρέσκει, ὅπως αὐτὸς μὲν αὖ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κατασπῆ, ἡμεῖς δὲ δίκην δώμεν τῶν πεπραγμένων. (29) Ὡς τε οὐ μόνον ὡς ἐχθρῷ αὐτῷ προσήκει ἀλλὰ καὶ ὡς προδότῃ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν δίδόναι τὴν δίκην. Καίτοι τοσούτῳ μὲν δεινότερον προδοσία πολέμου, ὅσω χαλεπώτερον φυλάττειν τὸ ἀφανὲς τοῦ φανεροῦ, τοσούτῳ δ' ἐχθιον, ὅσω πολέμοις μὲν ἄνθρωποι καὶ σπένδονται αὖθις καὶ πιστοὶ γίνονται, δὲ δ' ἂν προδιδόντα λαμβάνωσι, τούτῳ οὔτε ἐσπεύσατο πώποτε οὐδεὶς οὔτ' ἐπίστευσε τοῦ λοιποῦ. (30) Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι οὐ καὶνὰ ταῦτα οὕτως ποιεῖ, ἀλλὰ φύσει προδότης ἐστίν, ἀναμνήσω ὑμᾶς τὰ τούτῳ πεπραγμένα. Οὗτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς μὲν τιμώμενος ὑπὸ τοῦ δήμου κατὰ τὸν πατέρα Ἄγωνα, προπετέστατος ἐγένετο τὴν δημοκρατίαν μεταστῆσαι εἰς τοὺς τετρακοσίους, καὶ ἐπρώτευν ἐν ἐκείνοις. Ἐπεὶ δ' ἤσθετο ἀντίπαλόν τι τῇ ὀλιγαρχίᾳ ξυνιστάμενον, πρῶτος αὖ ἡγεμὼν τῷ δήμῳ ἐπ' ἐκείνους ἐγένετο· (31) ὅθεν δήπου [γὰρ] καὶ κόθορνος ἐπικαλεῖται· καὶ γὰρ ὁ κόθορνος ἀρμόττει μὲν τοῖς ποσὶν ἀμφοτέρους δοκεῖ, ἀποβλέπει δ' ἐπ' ἀμφοτέρων. Δεῖ δὲ, ὦ Θηράμενες, ἄνδρα τὸν ἄξιον ζῆν οὐ προφάνει μὲν δεινὸν εἶναι εἰς πράγματα τοὺς ξυνόντας, ἣν δὲ τι ἀντικόπη, εὐθὺς μεταβάλλεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἐν νηὶ διαπνεῖσθαι, ἕως ἂν εἰς οὖρον καταστῶσιν· εἰ δὲ μὴ, πῶς ἂν ἀφίκοντό ποτε ἔνθα δεῖ, εἰ ἐπειδὴν τι ἀντικώπη, εὐθὺς εἰς τάναντία πλέοιεν; (32) Καὶ εἰσὶ μὲν δήπου πᾶσαι μεταβολαὶ πολιτειῶν θανατηφόροι, σὺ δὲ διὰ τὸ εὐμετάβολος εἶναι πλείστοις μὲν μεταίτιος εἰ ἐξ ὀλιγαρχίας ὑπὸ τοῦ δήμου ἀπολωλέναι, πλείστοις δ' ἐκ δημοκρατίας ὑπὸ τῶν βελτιόνων. Οὗτος δὲ τοῖς ἐστὶν ὅς ταχθεὶς ἀνελέσθαι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοὺς κατὰ δύνας Ἀθηναίων ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ αὐτὸς οὐκ ἀνελόμενος ὁμῶς τῶν στρατηγῶν κατηγορῶν ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, ἵνα αὐτὸς περισωθῇ. (33) Ὅστις γε μὴν φανερός ἐστι τοῦ μὲν πλεονεκτεῖν ἀεὶ ἐπιμελόμενος, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ τῶν φίλων μηδὲν ἐντρεπόμενος, πῶς τούτου χρή ποτε φέισασθαι; πῶς δ' οὐ φυλάττειν, εἰδότας αὐτοῦ τὰς μεταβολὰς, ὥς μὴ καὶ ἡμᾶς ταῦτ' οὐκ ἀδυναστεῖν ποιῆσαι; Ἡμεῖς οὖν τούτων ὑπάγομεν καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα καὶ ὡς προδιδόντα ἡμᾶς τε

limus : longe vero æquissimum arbitramur, eum pœnas dare, qui de nobis ipsis statum hunc labefactare conetur. Nunc igitur Theramenem hunc persentiscimus, quacunque ratione possit, et nos et vos perditum ire. Atque hoc ut verum esse intelligatis, reperietis neminem, si quidem animum libebit advertere, neque reprehendere acrius præsentem rerum statum, quam hic ipse Theramenes faciat; neque adversari magis, quum aliquem factionis popularis principem tollere de medio volumus. Jam si ab initio hac in sententia fuisset, hostis quidem ille fuisset, sed improbus jure putari nequaquam potuisset : at princeps ipse fidei Lacedæmonii datæ, et initæ amicitie, princeps status popularis eversor extitit; atque etiam imprimis nos impulit, ut eos, qui primi delati ad nos fuere, supplicio afficeremus, nunc tamen, posteaquam et vos et nos palam populi hostes esse crepimus, non amplius ei, quæ geruntur, placent : nimirum ut ipse in tuto constituatur, nos vero pœnas eorum, quæ fecimus, luamus. Quamobrem eum non solum ut hostem, sed etiam ut proditorem vestrum ac nostrum omnium, supplicio multari æquum fuerit. Atqui tanto gravius malum est proditio quam bellum, quanto difficilius occulta caveri possunt, quam aperta; itidem eo majus odium meretur, quod cum hostibus homines fœdera rursus ineunt, fidemque datam servant; qui vero prodidisse aliquem deprehenditur, cum eo nemo unquam pacis percussit fœdera, aut ei deinceps fidem habuit. Enimvero ut videatis, non hæc recens ab ipso fieri cœpta, sed esse hunc hominem a natura proditorem, ea, quæ fecit olim, vobis in memoriam redigam. Nam quum esset initio, ut Hagnon pater, magno apud populum in honore, admodum tamen in transferenda rerum summa a populo ad quadringentos præceps fuit, atque inter eos princeps evasit. Sed ubi animadvertit, quosdam adversus horum dominatum coeuntes agitare consilia, vicissim primus populo ducem se adversus quadringentos præbuit; unde haud ab re Cothurnus dicitur; cothurnus enim utrique pedi congruere videtur, et ad utrumque spectat. At vero, Theramenes, virum vita dignum non in hoc ingeniosum oportet esse, ut eos, quibuscum versatur, ad res capessendas impellat, ac si quid deinde sit impedimenti, statim mutetur; sed tanquam in navi laborando se exercere donec ventus secundus aspiret : id nisi fiat, quo pacto pervenire homines eo possint, quo volunt, si ubi quid impediat, diversam in partem navigent? Nimirum omnes rerum publicarum mutationes cædes secum ferunt. At tu quod admodum mutabilis esses, in causa fuisti, quamobrem plurimi paucorum dominatui adherentes, a populo; rursum plurimi status popularis studiosi, ab optimatibus interimerentur. Hic ille scilicet est, qui quum id negotii dedidisset ei imperatores, ut Athenienses prope Lesbum navali prælio demersos tollerent, quamquam eos ipse non sustulisset, duces tamen accusatos morte multavit, ut ipse incolumis evaderet. Enimvero si quis palam commodi sui rationem semper habet, ac neque honesti decus, neque amicis reveretur, quamobrem illi parcendum sit? quamobrem ab isto non cavebimus, cujus inconstantiam non ignoramus, ne idem in nos perpetrandi facultatem consequatur? Itaque hunc deferimus, ut insidiatorem, et proditorem nostri ac vestri. Facere au-

καὶ ὁμᾶς. (34) Ὡς δ' εἰκότα ποιῶμεν, καὶ τὰδ' ἐννοήσατε. Καλλίστη μὲν γὰρ δήπου δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λακεδαιμονίων· εἰ δὲ ἐκείνη ἐπιχειρήσειε τις τῶν ἐφόρων ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι πείθεσθαι ψέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ τῆς ἀλλῆς ἀπάσης πόλεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιοθῆναι; καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν σωφρονήτε, οὐ τούτου ἀλλ' ὁμῶν αὐτῶν φείσεσθε, ὥς οὗτος σωθεὶς μὲν πολλοὺς ἂν μέγα φρονεῖν ποιήσῃ τῶν ἐναντία γιγνωσκόντων ὑμῖν, ἀπολόμενος δὲ πάντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἔξω ὑποτάκτοι ἀντὶ τὰς ἐλπίδας.

35. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐκαθέζετο· Θηραμένης δὲ ἀναστὰς εἶπεν, Ἄλλα πρῶτον μὲν μνησθήσομαι, ὧς ἄνδρες, ὁ τελευταῖον κατ' ἐμοῦ εἶπε. Φησὶ γάρ με τοὺς στρατηγούς ἀποκτεῖναι κατηγοροῦντα. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἤρχον δήπου κατ' ἐκείνων λόγου, ἀλλ' ἐκείνοι ἐφασαν προσταθέν μοι ὑφ' αὐτῶν οὐκ ἀνελεσθαι τοὺς δуктуχούοντας ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ. Ἐγὼ δὲ ἀπολογούμενος ὥς διὰ τὸν χειμῶνα οὐδὲ πλεῖν, μὴ ὅτι ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν, ἔδοξα τῇ πόλει εἰκότα λέγειν, ἐκείνοι δὲ αὐτῶν κατηγορεῖν ἐφαίνοντο. Φάσκοντες γὰρ οἷον τε εἶναι σῶσαι τοὺς ἄνδρας, προέμενοι αὐτοὺς ἀπολέσθαι ἀποπλέοντες ὄρχοντο. (36) Οὐ μέντοι θαυμάζω γε τὸ Κριτίαν παρανενομημέναι· ὅτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρὼν ἐτύγχανεν, ἀλλ' ἐν Θετταλίᾳ μετὰ Προμηθέως δημοκρατίαν κατεσκευάσατο καὶ τοὺς πενήτας ὥπλιζεν ἐπὶ τοὺς δεσπότας. (37) Ἄν μὲν οὖν οὗτος ἐκεῖ ἔπραττε μὴδὲν ἐνθάδε γένοιτο· τὰδε γε μέντοι ὁμολογῶ ἐγὼ τούτῳ, εἰ τις ὁμᾶς μὲν τῆς ἀρχῆς βούλεται παῦσαι, τοὺς δ' ἐπιδοιλεῦντας ὁμῖν ἰσχυροὺς ποιεῖ, δίκαιον εἶναι τῆς μεγίστης αὐτὸν τιμωρίας τυγχάνειν· ὅστις μὲντοι ὁ ταῦτα πράττων ἐστίν, οἶμαι ἂν ὁμᾶς κάλλιστα κρίνειν, τὰ τε πεπραγμένα καὶ ἃ νῦν πράττει ἕκαστος ἡμῶν εἰ κατανοήσετε. (38) Οὐκοῦν μέχρι μὲν τοῦ ὁμᾶς τε καταστῆναι εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἀρχὰς ἀποδεικθῆναι καὶ τοὺς ὁμολογουμένους συκοφάντας ὑπάγεσθαι πάντες ταῦτα ἐγινώσκομεν· ἐπεὶ δὲ γε οὗτοι ἤρξαντο ἄνδρας καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ξυλλαμβάνειν, ἐκ τούτου χάγῳ ἡρξάμην τάναντία τούτοις γινώσκειν. (39) Ἦδειν γὰρ ὅτι ἀποδνήσκοντος μὲν Λέοντος τοῦ Σαλαμίνιου, ἀνδρὸς καὶ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἱκανοῦ εἶναι, ἀδικοῦντος δ' οὐδὲ ἐν, οἱ ὅμοιοι τούτῳ φοβήσονται, φοβούμενοι δὲ ἐναντίοι τῇδε τῇ πολιτείᾳ ἔσονται· ἐγινώσκον δὲ ὅτι ξυλλαμβανομένου Νικηράτου τοῦ Νικίου, καὶ πλουσίου καὶ οὐδὲν πώποτε δημοτικὸν οὔτε αὐτοῦ οὔτε τοῦ πατρὸς πράξαντος, οἱ τούτῳ ὅμοιοι δυσμενεῖς ὁμῖν γενήσονται. (40) Ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀντιφῶντος ὑφ' ὁμῶν ἀπολλυμένου, ὅς ἐν τῷ πολέμῳ δύο τριήρεις εὐ πλοῦσας παρέχετο, ἡπιστάμην ὅτι καὶ οἱ πρόθυμοι τῇ πόλει γεγεννημένοι πάντες ὑπόπτως ὁμῖν ἔχουσιν. Ἀντίειπον δὲ καὶ ὅτι τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν ἐφασαν χρῆναι· εὐδῆλον γὰρ ἦν ὅτι τούτων ἀπολομένων καὶ οἱ μέτοικοι ἅπαντες πολέμιοι τῇ πολι-

tem nos ab æquitate non abhorrentia, ut intelligatis, hoc etiam cogitetis velim. Longe nimirum pulcherrimus esse videtur Lacedæmoniorum reipublicæ status; at in eo si quis Ephorum haudquaquam pluribus obtemperare nitatur, sed imperii rationem carpere, atque iis, quæ agerentur, adversari: an non illum existimatis reliquos Ephoros cum universa urbe dignum iudicaturos gravissimo supplicio? Et vos igitur, si quidem sapitis, non huic, sed vobismetipsis parcetis; nimirum si hic incolomis evaserit, multis eorum animos addet, qui sententiis a vobis dissident; sin peribit, spes omnium, et qui in urbe, et qui extra urbem sunt, præcidet.

His dictis Critias consedit. Tum surgens Theramenes, « Ego vero, inquit, primum ejus mentionem faciam, quod est in accusatione Critias postremum. Ait me duces accusatos necasse. At ego primus eos accusare non corpi, sed commemorabant illi, me licet ab se jussum, tamen eos, qui naufragium in prelio juxta Lesbium navali fecerant, non sustulisse. Tum equidem me defendens, ostendebam, per vim tempestatis ne navigari quidem, nedum naufragos tolli, potuisse. Qua in re me consentanea dicere Atheniensibus visus sum; illi vero se ipsos accusare videbantur. Nam quum servari eos potuisse dicerent, nihilominus ipsi cum classe discesserant, atque illos exstingui passi fuerant. Neque tamen miror, hæc Critiam injuste mihi objecisse; nam quo hæc tempore gerebantur, ipse non aderat: sed in Thesalia cum Prometheo statum popularem instituebat, ac penestas adversus dominos suos armabat. Enimvero quæ Critias istic egit, dii, ne hic fiant, avertant. In hoc tamen ei adsentior, æquum esse, ut is, qui vos imperio dejicere velit, et illorum, qui vobis insidiantur, vires adaugeat, gravissimo supplicio multetur. Quis sit autem is, qui hoc faciat, existimatuus vos pulcherrime arbitror, si et ea quæ facta sunt haclenus, et quæ abs quovis nostrum nunc fiunt, vobiscum consideraveritis. Igitur quam quidem diu vos in senatum legeremini, et inagistratus creabantur, ac sycophantæ notorii deferebantur, omnes eadem eramus in sententia; verum posteaquam hi bonos et honestos homines comprehendere cœperunt, ex eo tempore cœpi et ipse diversa ab eis sentire. Noram enim futurum, ut si Leon Salaminus interficeretur, qui et esse videbatur et erat vir egregius, neque quidquam deliquerat, cives ejus similes sibi metuerent, ac metu perculsi, huic reipublicæ administrationi adversarentur. Animadvertebam quoque futurum, ut si Niceratus Nicie filius comprehenderetur, qui et dives esset, et nihil unquam in populi gratiam fecisset, sicut nec ipsius pater, cives ipsius similes infesti nobis redderentur. Itidem si Antiphonem nos interficeremus, qui belli tempore triremes duas reipublicæ suppeditasset expeditas admodum: sciebam etiam illos omnes, qui cupide rempublicam juvissent, vos suspectos habituros. Præterea tum quoque sum adversatus, quum dicerent, debere unumquemque civem advenam unum comprehendere; cuius enim perspicuum erat, his interemptis, reliquos advenas omnes huic

ταῖα ἔσονται. (41) Ἀντίειπον δὲ καὶ ὅτε τὰ ὅπλα τοῦ πλῆθους παρηροῦντο, οὐ νομίζων χρῆναι ἀσθενῇ τὴν πόλιν ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρων τούτου ἕνεκα βουλομένους περισσῶσαι ἡμᾶς, ὅπως ὅλγοι γενόμενοι μὴδὲν δυνάμεθ' αὐτοὺς ὠφέλειν· ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς, εἰ τούτου γε δέοντο, καὶ μὴδὲνα λιπεῖν ὀλίγον ἔτι χρόνον τῷ λιμῷ πιέσαντας. (42) Οὐδέ γε τὸ φρουροὺς μισθοῦσθαι ξυνήρεσκέ μοι, ἔξδν αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσοῦτους προσλαμβάνειν, ἕως βῆδῳς οἱ ἀρχοντες ἐμέλλοντες τῶν ἀρχομένων κρατήσιν. Ἐπεὶ γε μὴν πολλοὺς ἐώρων ἐν τῇ πόλει τῇ ἀρχῇ τῇδε δυσμενεῖς, πολλοὺς δὲ φυγάδας γιγνομένους, οὐκ αὖ ἐδόκει μοι οὔτε Θρασύβουλον οὔτε Ἄνυτον οὔτε Ἀλκιβιάδην φυγαδεύειν· ἦδειν γὰρ ὅτι οὕτω γε τὸ ἀντίπαλον ἰσχυρὸν ἔσται, εἰ τῷ μὲν πλῆθει ἡγεμόνες ἱκανοὶ προσγενήσονται, τοῖς δ' ἡγείσθαι βουλομένοις ξυμμάχοι πολλοὶ φανήσονται. (43) Ὅ ταῦτα οὖν νοουθετῶν ἐν τῷ φανερῷ πότερα εὐμενῆς ἂν δικαίως ἢ προδότης νομίζοιτο; οὐχ οἱ ἐχθροὺς, ὧς Κριτία, καλύοντες πολλοὺς ποιεῖσθαι, οὐδ' οἱ ξυμμάχους πλείστους διδάσκοντες κτεῖσθαι, οὗτοι τοὺς πολεμίους ἰσχυροὺς ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οἱ ἀδίκως τε χρήματα ἀφαιρούμενοι καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικούντας ἀποκτείνοντες, οὗτοι εἰσιν οἱ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐναντίους ποιοῦντες καὶ προδιδόντες οὐ μόνον τοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς δι' αἰσχροκέρδειαν. (44) Εἰ δὲ μὴ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὧδε ἐπισκέψασθε. Πότερον οἴσασθε Θρασύβουλον καὶ Ἄνυτον καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας ἢ ἐγὼ λέγω μᾶλλον ἂν ἐνθάδε βούλεσθαι γίνεσθαι ἢ ἂ οὗτοι πράττουσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι νῦν μὲν αὐτοὺς νομίζειν ξυμμάχων πάντα μεστὰ εἶναι· εἰ δὲ τὸ κράτιστον τῆς πόλεως προσφιλῶς ἡμῖν εἶχε, χαλεπὸν ἂν ἡγείσθαι εἶναι καὶ τὸ ἐπιβαίνειν πρὸς τῆς χώρας. (45) Ἀ δ' αὖ ἔλπειν ὡς ἐγὼ εἰμι οἷος αἰεὶ ποτε μεταβάλλεσθαι, κατανοήσατε καὶ ταῦτα. Τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν καὶ αὐτὸς δήπου δὲ δῆμος ἐψήφισατο, διδασκόμενος ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάση πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ἢ δημοκρατίᾳ πιστεύειαν. (46) Ἐπεὶ δὲ γε ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲν ἀνέσαν, οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀριστοτέλην καὶ Μελάνθιον καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγούντας φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῷ χώματι ἔρυμα τειγίζοντες, εἰς δ' ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεξάμενοι ὑφ' αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι, εἰ ταῦτ' αἰσθόμενος ἐγὼ διεκώλυσα, τοῦτ' ἐστὶ προδότην εἶναι τῶν φίλων; (47) Ἀποκαλεῖ δὲ κόθορνόν με, ὡς ἀμφοτέροις περιφωμένον ἀρμόττειν. Ὅστις δὲ μηδετέροις ἀρέσκει, τοῦτον ὦ πρὸς τῶν θεῶν τί ποτε καὶ καλέσαι χρή; σὺ γὰρ δὴ ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων μισοδημότητος ἐνομίζου, ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ πάντων μισοχρηστότατος γεγένησαι. (48) Ἐγὼ δ', ὧς Κριτία, ἐκεῖνοις μὲν αἰεὶ ποτε πολεμῶ τοῖς οὐ πρόσθεν οἰομένοις καλὴν ἂν δημοκρατίαν εἶναι, πρὶν [ἂν] καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν δραχμῆς μετέχοιεν, καὶ τοῖς δὲ γ' αὖ αἰεὶ ἐναντίος εἰμι· οἱ οὐκ οἴονται καλὴν ἂν ἐγγενέσθαι ὀλιγαρχίαν, πρὶν

gubernationi infestos fore. Sum adversatus etiam id temporis, quum arma multitudini adimerent, quod existimarem, civitatem minime debilitandam esse. Nec enim Lacedæmonios idcirco nos servare voluisse perspiciebam, ut ad paucos redacti, nihil ipsis commodare possemus. Nam hoc si spectassent, licuisset eis neminem nostrum relinquere, si nos ad exiguum adhuc tempus sic fame pressissent. Nec mihi placuit præsidarios conducere: quum tot cives nobis adiungere potuissemus, donec facile subditis superiores evadere-mus. Enimvero quum multos in urbe viderem imperio nostro infestos, multos in exilium ejici, nequaquam arbitrabar vel Thrasybulum, vel Anytum, vel Alcibiadem proscribendum esse. Noram enim, hoc pacto vires adversariis nostris accedere, si multitudo duces idoneos nacta esset, ac ducum munere fungi volentibus magnæ se copiarum sociorum offerrent. Hæc qui aperte monebat, eumne pro benevolo duci æquius est, an proditore? Non illi, Critia, qui ne multos nobis hostes reddamus prohibent, nec qui nos docent, quomodo socios nobis multos adjungamus, hostium vires adaugent; sed multo magis, qui pecunias per injuriam civibus auferunt, ac nihil delinquentes occidunt: hi inquam multo magis illi sunt, qui et adversariorum numerum majorem efficiunt, et non solum amicos turpis lucri causa, sed etiam seipsos produnt. Quod si non aliunde verum me dicere animadvertitis, sic rem considerate: utrum existimatis Thrasybulum, Anytum, exules ceteros malle hic ea fieri, quæ ego dico, quam quæ hi perpetrant? Equidem arbitror, illos hoc sibi tempore sociorum omnia plena esse putare. Verum si pars optima reipublicæ animi benevolentia conjuncta nobis esset, difficulter se vel agrum nostrum alicubi ingressuros existimarent. Quod vero talem me dixit esse, qui semper mutetur de eo velim hoc animadvertatis: quadringentorum administrationem populus ipse aliquando decrevit, quum edoctus esset, cuius potius reipublicæ formæ Lacedæmonios fidere, quam populari. Quum autem illi nihil remitterent, et Aristoteles, Melanthius, Aristarchus, duces, palam ad aggerem munitionem exstruerent, in quam receptis hostibus, sibi atque sociis urbem subjicere volebant: id si ego sentiens prohibui, hocine amicorum est proditorem esse? Appellat etiam me Cothurnum, ut qui utrisque congruere nitatur. At qui neutris placet, eum per deos immortales quo tandem nomine appellabimus? Tu nimirum in populari statu, acerrimus populi hostis habitus es; et in optimatum dominatu optimates odio capitali omnium maxime prosequeris. Ego vero, Critia, quemadmodum illis semper adversor, qui prius popularem statum recte se habere posse negant, quam et servi, et alii, qui ob inopiam drachma civitatem venderent, ob unam drachmam participes ejus fiant: ita me semper iis etiam oppono, qui prius recte constitui posse dominatum paucorum laud putant, quam eo res deducta sit, ut

[ἀν] εἰς τὸ ὑπ' ὀλίγων τυραννεῖσθαι τὴν πόλιν καταστήσειαν. Τὸ μέντοι σὺν τοῖς δυναμένοις καὶ μεθ' ἱππῶν καὶ μετ' ἀσπίδων ὠφέλειν διὰ τούτων τὴν πολιτείαν πρόσθεν ἀριστον ἡγούμεν εἶναι καὶ νῦν οὐ μεταβάλλομαι. (49) Εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν, ὦ Κριτία, σπουδῶς ἐν τοῖς δημοσίοις ἢ τυραννικαῖς τοὺς καλοὺς τε καὶ κακοὺς ἀποστέρειν πολιτείας ἐπεχειρήσα, λέγε· ἐὰν γὰρ ἐλεγχθῶ ἢ νῦν ταῦτα πράττων ἢ πρότερον πώποτε πεποιηκώς, ὁμολογῶ τὰ πάντων ἐσχατώτατα παθὼν ἂν δικαίως ἀποθνήσκειν.

50. Ὡς δ' εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο, καὶ ἡ βουλὴ δῆλῃ ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθυροῦσάσα, γνοὺς δ' Κριτίας ὅτι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύξειτο, καὶ τοῦτο οὐ βιωτὸν ἡγησάμενος, προσελθὼν καὶ διαλεχθεὶς τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγγειρίδια ἔχοντας φανερώς τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις. (51) Πάλιν δ' εἰσελθὼν εἶπεν, Ἐγὼ, ὦ βουλὴ, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἶον δεῖ, ὅς ἂν ὄρων τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπειν. Καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. Καὶ γὰρ οἶδε οἱ ἐφεστηκότες οὐ φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψαι, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα τὸν φανερώς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. Ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τριχίλοις ὄντων μηδὲνα ἀποθνήσκειν ἀνεὺ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίως εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τούτον ἐξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, ζυνοδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν. Καὶ τούτον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν. (52) Ἀκούσας ταῦτα δ' Θηραμένης, ἀνελθὼν ἐπὶ τὴν Ἔστίαν καὶ εἶπεν, Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα, μὴ ἐπὶ Κριτίᾳ εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν ὃν ἂν βούληται, ἀλλ' ὅνπερ νόμον οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τούτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι. (53) Καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι οὐδὲν μοι ἀρκέσει ὅδε ὁ βωμὸς, ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδείξαι, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέστατοι. Ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες καλοὶ ἀγαθοὶ, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα γινώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὑμῶν ἐκάστου. (54) Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν δ' τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἑνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην ἐκείνῳ δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένον αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου αὐτῶν καὶ ἀναιδέστατου, εἶπε μὲν δ' Κριτίας, Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τούτον κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον· ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἑνδεκα οὗ δὲ τὰ ἐκ τούτων πράσσετε. (55) Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἶλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ δ' Σάτυρος, εἶλκον δὲ οἱ ὑπηρέται. Ὁ δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιγνόμενα. Ἡ δὲ βουλὴ ἡσυχίαν εἶχεν, ὁρώσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους Σατύρῳ καὶ τὸ ἐμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρης τῶν φρουρῶν, καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐγγειρίδια ἔχοντες πα-

a paucis reipublica per tyrannidem opprimatur. Quod sane statum reipublicæ prius optimum idcirco fuisse putaverim, quod essent, qui et cum equis, et cum scutis eam juvare possent, in hoc ego sententiam meam minime muto. Tu si dicere potes, Critia, ubinam vel popularibus, vel tyrannicis factionibus homines probos et honestos a republica depellere conatus fuerim, idipsum profer. Nam si convictus fuero vel nunc illud moliri, vel unquam antea fecisse, fatebor, me extrema perferentem merito interfici.

Hoc modo quum perorasset, ac senatus quadam cum indicatione benevolentiae admurmurasset: intelligens Critias, hominem evasurum, si senatui de ipso iudicandi potestatem concederet (quod quidem si eveniret, vitam sibi acerbam fore ducebat), accessit, et cum Trigintaviris nonnihil colloquutus exivit, ac palam adistere senatui ad cancellos jussit eos qui pugiones gestabant. Deinde rursus ingressus, ait: « Equidem, Senatores, eum præsidis optimi munere fungi arbitror, qui quum circumveniri amicos videt, non patitur. Quamobrem et ipse hoc munere fungar. Nam qui hic nobis adstant, permissuros se nobis negant, ut hominem palam hanc nostrum paucorum potestatem evertentem dimittamus. Est autem perscriptum novis in legibus, ne quis ex trium millium numero sine decreto vestro interficiatur; eos vero, qui hoc numero non contineantur, morte multandi potestatem Trigintaviris summam esse. Quapropter hunc ego Theramenem cum nostrum omnium consensu ex hoc catalogo deleo: et eum nos morte multabimus. » His auditis, ad Vestæ aram Theramenes accurrens, « Ego, vero, ait, rem omnium æquissimam suppliciter postulo, ne sit in potestate Critiæ, ut vel me, vel aliquem vestrum, quem quidem ipse velit, deleat: sed ut secundum eam legem, quæ lex ab his Trigintaviris lata de illis est, qui in catalogo continentur, tam de vobis, quam de me cognoscatur. Nec profecto equidem ignoro, nihil admodum aram hanc mihi profuturam; nihilominus ostendere volo, non hos tantum erga homines injustissimos esse, sed etiam erga deos, maxime impios. De vobis quidem certe, viri optimi, non potest non mirum mihi videri, nolle vos opem vobismet ipsis ferre, præsertim quum intelligatis, nihilo magis esse meum delebile, quam uniuscujusque vestrum nomen. » Secundum hæc Trigintavirum præco Undecimviros accedere ad Theramenem corripendum jussit. Qui posteaquam ingressi cum apparitoribus duce Satyro fuissent, homine inter ipsos longe tum audacissimo, tum impudentissimo: « Tradimus vobis, ait Critias, Theramenem hunc, secundum legem damnatum. Eum vos Undecimviri arreptum, quo oportet, abducite ac porro cum illo quod agendum erit, facite. » Hæc quum dixisset, non solum Satyrus, sed lictores etiam reliqui ab ara ipsum avellebant. At Theramenes, uti par erat, deos et homines implorabat, ut quæ secum agerentur, adspicerent. Quiescebat vero senatus, qui stantes ad cancellos homines Satyri similes, et ante curiam præsidia omnia plena conspiceret, nec ignoraret eos sic instructos adesse. At illi per forum

ρῆσαν. (56) Οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλην τῇ φωνῇ δηλοῦντα ὅσα ἐπάσχε. Λέγεται δ' ἐν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. Ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώζοιτο, εἰ μὴ σωπῆσειεν, ἐπῆρετο, Ἄν δὲ σωπῶ, οὐκ ἄρ', ἐφη, οἰμώξομαι; Καὶ ἐπεὶ γε ἀποθνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἐπτε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν αὐτὸν, Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἄγνοῦ, ὅτι ταῦτα ἀπορθέγματα οὐκ ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστὸν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μῆτε τὸ φρόνιμον μῆτε τὸ παιγνιώδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Θηραμένης μὲν δὴ οὕτως ἀπέθανεν· οἱ δὲ τριάκοντα, ὡς ἔξω ἤδη αὐτοῖς τυραννεῖν ἀδεδῶς, προεῖπον μὲν τοῖς ἔξω τοῦ καταλόγου μὴ εἰσέναι εἰς τὸ ἄστυ, ἦγον δὲ ἐκ τῶν χωρίων, ἵν' αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι τοὺς τούτων ἀγροὺς ἔχοιεν. Φευρόντων δὲ εἰς τὸν Παιραιῖ καὶ ἐνταῦθεν πολλοὺς ἀγοντες ἐνέπλησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Θήβας τῶν ὑποχωρούντων.

2. Ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος ὁρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἐβδομήκοντα Φυλῇν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐβόηθον ἐκ τοῦ ἄστεος σὺν τε τοῖς τριχιλίους καὶ σὺν τοῖς ἱππεῦσι καὶ μάλ' εὐημερίας οὕσης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, εὐθὺς μὲν θρασυνόμενοι τινες τῶν νέων προσέβαλον πρὸς τὸ χωρίον, καὶ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν, τραύματα δὲ λαβόντες ἀπῆλθον. (3) Βουλομένω δὲ τῶν τριάκοντα ἀποτειχίζειν, ὥπως ἐκπολιορκήσειαν αὐτοὺς ἀποκλείσαντες τὰς ἐφόδους τῶν ἐπιτηδείων, ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς χιών παμπληθὴς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ. Οἱ δὲ νιφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, μάλα συχνοὺς τῶν σκευοφόρων ὑπὸ τῶν ἐκ Φυλῆς ἀποβαλόντες. (4) Γινώσκοντες δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν λεηλατήσοιεν, εἰ μὴ τις φυλακὴ ἔσοιτο, διαπέμπουσιν εἰς τὰς ἐσχάτας ὁσον πεντεκαίδεκα στάδια ἀπὸ Φυλῆς τοὺς τε Λακωνικοὺς πλὴν ὀλίγων φρουροὺς καὶ τῶν ἱππέων δύο φυλάς. Οὗτοι δὲ στρατοπεδευσάμενοι ἐν χωρίῳ λασίῳ ἐφύλαττον. (5) Ὁ δὲ Θρασύβουλος, ἤδη συνειλεγμένω εἰς τὴν Φυλὴν περὶ ἑπτακοσίου, λαβὼν αὐτοὺς καταβαίνει τῆς νυκτὸς· θέμενος δὲ τὰ δπλα ὅσον τρία ἢ τέτταρα στάδια ἀπὸ τῶν φρουρῶν ἡσυχίαν εἶχεν. (6) Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἐγίγνετο, καὶ ἡδὴ ἀνίσταντο ὅποι ἐδεῖτο ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὅπλων, καὶ οἱ ἱπποκῆμοι ψήγοντες τοὺς ἵππους ψόφον ἐποιοῦν, ἐν τούτῳ ἀναλαβόντες οἱ περὶ Θρασύβουλον τὰ δπλα δρόμῳ προσέπιπτον· καὶ ἔστι μὲν οὗς αὐτῶν κατέβαλον, πάντας δὲ τρεῖς μὲν ἐδίωξαν ἄξ ἢ ἑπτὰ στάδια, καὶ ἀπέκτειναν τῶν μὲν ὀπλιτῶν πλεον ἢ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, τῶν δὲ ἱππέων Νικοστράτον τε τὸν καλὸν ἐπικαλούμενον, καὶ ἄλλους δὲ δύο, ἔτι καταλαβόντες ἐν ταῖς εὐναῖς. (7) Ἐπαναχωρήσαντες δὲ καὶ τρόπαιον στησάμενοι καὶ συσκευασάμενοι δπλα τε δεσά εἶλαβον καὶ σκέυη

hominem abducebant, magna admodum voce, quo pacto secum ageretur, indicantem; atque aiunt tum hoc quoque verbum ab illo fuisse prolatum: quum Satyrus diceret, daturum pœnas, ni taceret, interrogabat: « Quod si ergo tacuero, pœnas non dabo? » Tandem quum mortem obirecogeretur, et cicntam biberet, proditum est, id, quod reliquum erat in poculo, sic ipsum eiecisse, ut resonaret, simulque dixisse: « Hoc pulchro Critiæ propinatum esto. » Nec ignoro equidem, pretium operæ non esse, hæc ipsius dicta commemorari: sed illud tamen in hoc viro dignum esse admiratione judico, quod imminente morte, nihil ipsius animus neque de prudentia, neque de jocandi consuetudine remisit.

CAPUT IV.

Hic vitæ Theramensis exitus fuit. Ceterum Trigintaviri, quasi jam metu soluti facultatem exercendæ tyrannidis haberent, partim iis, qui catalogo non continebantur, denuntiabant, ne urbem ingrederentur; partim eos e fundis suis abducebant, ut ipsi cum amicis agros illorum possiderent. Hi quum fuga se in Piræum receperissent, atque etiam inde magno numero a Trigintaviris abducerentur: tum Megara, tum Thebæ cedentium turba repletæ sunt.

Secundum hæc quum Thrasybulus Thebis, cum aliis plus minus septuaginta, movisset, Phylam occupat, locum munitum. Adversus hos Trigintaviri ex urbe cum suis illis tribus millibus, et cum equitatu die perquam sereno perrexerunt. Phylam ubi ventum est, mox audaculi quidam juvenes locum adorti sunt, et re infecta vulnerati discesserunt. Quum autem Trigintaviri muro eos cingere vellent, ut oclusis itineribus, per quæ commeatus deportaretur, tandem eos expugnarent, accidit, ut ea ipsa nocte ac die insequenti vis ingens nivis decideret. Quamobrem nivibus obruti ad urbem redierunt, magna calorum parte ab iis, qui Phyla eruperant, nudati. Quumque futurum intelligerent ut illi de agris quoque prædas agerent, si nulli excubitores constituerentur, ad extremos limites, plus minus quindecim stadiis a Phyla distantes, concessos a Lacedæmoniiis præsidarios paucis exceptis omnes, et duas equitum turmas mittunt. Hi castris loco arboribus denso metatis, excubias agebant. At Thrasybulus collectis jam ad oppidum Phylam plus minus septingentis, eisque secum sumptis, noctu descendit. Quumque trium vel quatuor fere stadiorum intervallo a præsidariis subsistere suos in armis jussisset, quiescebat. Posteaquam propius jam dies adesse cepit, et hostium quilibet a castris, quo forte culque opus erat, discessit, equisones etiam tergendis equis strepitum excitantur: tum vero Thrasybuli milites sumptis armis cursu in hostes feruntur; ex quibus nonnullos interfecerunt, universis autem in fugam coniectis a tergo ad stadia sex aut septem inhærebant. E gravis quidem armaturæ peditum numero supra centum viginti occiderunt; ex equitibus Nicostratum cognomento Pulchrum, et alios duos, quos adhuc in cubilibus deprehenderant. Postea recedentes, constituto tropæo, et armis ac sarcinis, quibus potiti erant; collectis, Phylam redie-

ἀπῆλθον ἐπὶ Φυλῆς. Οἱ δὲ ἐξ ἄστεος ἱππεῖς βοηθήσαντες τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἔτι εἶδον, προσμείναντες δὲ ἕως τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο οἱ προσήκοντες ἀνεχώρησαν εἰς ἄστυ. (8) Ἐκ δὲ τούτου οἰτριάκοντα, οὐκ ἐτι νομίζοντες ἀσφαλῆ σφίσι τὰ πράγματα, ἐβουλήθησαν Ἐλευσίνα ἐξιδιώσασθαι, ὥστε εἶναι σφίσι καταφυγὴν, εἰ δεήσει. Καὶ παραγγελλαντες τοῖς ἱππεῦσιν ἦλθον εἰς Ἐλευσίνα Κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριάκοντα· ἐξέτασιν τε ποιήσαντες ἐν τοῖς ἱππεῦσι, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι πόσοι εἴεν καὶ πόσῃ φυλακῇ προσδεήσονται, ἐκέλευον ἀπογράφεσθαι πάντας· τὸν δ' ἀπογραφάμενον αἰεὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξέναι. Ἐπὶ δὲ τῷ αἰγιαλῷ τοὺς μὲν ἱππέας ἔνθεν καὶ ἔνθεν κατέστησαν, τὸν δ' ἐξίστα αἰεὶ οἱ ὑπέρβαιοι ξυνέδουν. Ἐπεὶ δὲ πάντες ξυνειλημμένοι ἦσαν, Λυσίμαχον τὸν ἱππαρχον ἐκέλευον ἀναγαγόντα παραδόναι αὐτοὺς τοῖς ἑνδεκά. (9) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ Ῥαδεῖον παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ ὀπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας. Ἀναστὰς δὲ Κριτίας ἔλεξεν, Ἡμεῖς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οὐδὲν ἤττον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. Δεῖ οὖν ὑμᾶς, ὥς περ καὶ τιμῶν μετέχετε, οὕτω καὶ τῶν κινδύνων μετέχειν. Τῶν οὖν ξυνειλημμένων Ἐλευσινίαν καταψηφιστέον ἐστίν, ἵνα ταῦτα ἡμῖν καὶ θαρρήτε καὶ φοβήσθε. Δείξας δὲ τι χωρίον, εἰς τοῦτο ἐκέλευσε φανεράν φέρειν τὴν ψήφον. (10) Οἱ δὲ Λακωνικοὶ φρουροὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ Ῥαδεῖου ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἦν δὲ ταῦτα ἀρσενὰ καὶ τῶν πολιτῶν ὅσοις τὸ πλεονεκτηεῖν μόνον ἔμελεν.

Ἐκ δὲ τούτου λαβὼν ὁ Θρασύβουλος τοὺς ἀπὸ Φυλῆς περὶ χιλίους ἤδη ξυνειλεγμένους, ἀφικνεῖται τῆς νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐπεὶ ἤσθοντο ταῦτα, ἐβόηθον εὐθὺς ξυνὴν τε τοῖς Λακωνικοῖς καὶ ξυν τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς ὀπλίταις· ἔπειτα ἐχώρουν κατὰ τὴν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀμαξιτὸν ἀναφέρουσαν. (11) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρησαν μὴ ἀνέναι αὐτοὺς, ἐπεὶ δὲ μέγας ὁ κύκλος ὢν πολλῇς φυλακῇ ἐδόκει δεῖσθαι οὕτω πολλοῖς οὖσι, ξυνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστεος εἰς τὴν Ἱπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες πρῶτον μὲν ξυνετάξαντο, ὥστε ἐμπλήσαι τὴν ὁδὸν ἢ φέροι πρὸς τε τὸ ἱερὸν τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον καὶ ἐγένοντο βάθος οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων. Οὕτω δὲ ξυντεταγμένοι ἐχώρουν ἄνω. (12) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἀντανέπλησαν μὲν τὴν ὁδὸν, βάθος δὲ οὐ πλέον ἢ εἰς δέκα ὀπλίτας ἐγένοντο. Ἐτάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοῖς πελτοφόροι τε καὶ ψιλοὶ ἀκοντισταί, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. Οὗτοι μέντοι συχνοὶ ἦσαν· καὶ γὰρ αὐτοὶθεν προσεγένοντο. Ἐν ᾧ δὲ προσήσαν οἱ ἐναντίοι, Θρασύβουλος τοὺς μετ' αὐτοῦ θέσθαι κελύσας τὰς ἀσπίδας καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δ' ἄλλα ὅπλα ἔχων, κατὰ μέσον στάς ἔλεξεν, (13) Ἄνδρες πολῖται, τοὺς μὲν διδάξαι, τοὺς δὲ ἀναμνησάμενοι ὑμῶν βούλομαι ὅτι εἰσὶ τῶν προσιόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες οὗς ὑμεῖς ἡμέραν πέμπτην τρεῖς μὲν ἐδιώξατε, οἱ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὗτοι

runt. Interim qui in urbe erant equites, quum opis ferendæ causa excurrissent, nemine hostium conspecto, tantisper manebant donec interfecti a propinquis tollerentur, ac deinde in urbem se receperunt. Post hæc Trigintaviri, qui eorum suarum statum non amplius in tuto esse arbitrantur, Eleusinem, suam privatim in potestatem redigere constituerunt, ut illam refugii loco haberent, si quidem ita necessitas posceret. Quamobrem et Critias et ceteri Trigintaviri, iussis equitibus secum ire, Eleusinem profecti sunt. Quumque lustrationem inter equites instituissent, quod scire se velle dicerent, quantus esset Eleusiniorum numerus, et quanto eis præsidio foret opus, universos nomina sua profiteri iussere, et eum qui professus esset, per ostiolum ad mare egredi. At in littore collocati ex utraque parte equites erant, et lictores quemlibet exeuntem vinculis constringebant. Posteaquam omnes comprehensi fuerant, dederunt hoc Lysimachio equitum præfecto negotii, ut abductos Undecim viris traderet. Postridie quotquot erant in catalogo gravis armaturæ milites, et equestres item copias, in Odeum convocarunt. Tum Critias surgens: « Nos, inquit, non minus vobis quam nobis ipsis hac republica constituenda consulimus. Quamobrem æquum est vos itidem, ut honorum participes eritis, sic etiam in periculorum societatem venire. Ut igitur eadem utamini fiducia, qua nos, et eadem metuatis, damnamur erunt Eleusini, quos comprehensos habemus. » Quumque locum quandam demonstrasset, in eo iussit ut palam calculi ferrentur. Interea præsidarii Laconici dimidiam Odei partem armati occupaverant. Atque hæc erant grata nonnullis etiam civibus, quotquot commodorum privatim suorum duntaxat rationem habebant.

Secundum hæc Thrasybulus sumptis secum illis, qui apud Phylam prope jam mille numero convenerant, noctu in Piræum venit. Id posteaquam Trigintaviri animadvertissent, statim cum præsidariis Laconicis, et equitum pedumque gravis armaturæ copiis, ad ferendum suis opem concurrerunt. Deinde via, qua Piræum versus agi plastra possunt, progressi sunt. At qui Phyla venerant, aliquamdiu eos impedire conabantur, quominus eo ascenderent; sed quum ingens esset ambitus, magnæque præsidiorum copia requiri videretur, ipsi nondum multi, in Munychiam per cohortes se conferti receperunt. Urbani vero quum in forum Hippodameum venissent, primum sic instruxerunt aciem, ut viam omnem complerent, quæ ad Munychiam: Diana: templum, et ad Bendideum ducit. Aciei densitas non pauciores quinquaginta scutatis continebat. Ita illi acie sua instructa, sursum pergebant. At qui Phyla eruperant, et ipsi viam complebant; ita tamen, ut aciei densitas ultra pedes armaturæ gravis decem non haberet. Post eos et cetrati, et jaculatores inermes collocati erant, quibus illi succedebant, qui saxa in hostem contorquerent, et eorum sane magna erat copia: nam horum numerus per cives ex illo ipso loco ad eos accedentes augebatur. Interea dum ad hos progrediuntur adversarii, Thrasybulus suis imperavit, ut scuta ponerent, atque ipse etiam scuto suo posito, cum armis ceteris stans in agnive medio, hanc orationem habuit: « Volo ego, cives, partim vos docere, partim commonefacere, ex hostibus adversum nos contendentes illos, qui cornu dextrum obtinent, eosdem esse, quos die ab hoc quinto in fugam actos persequuti sitis: eos vero, qui ad lævam ultimi sunt,

δὴ οἱ τριάκοντα, οἱ ἡμᾶς καὶ πόλεως ἀπεστέρουσιν οὐδὲν ἀδικοῦντας καὶ οἰκῶν ἐξήλαυον καὶ τοὺς φιλότατους τῶν ἡμετέρων ἀπεσημαίνοντο. Ἀλλὰ νῦν τοι παραγγένηνται οὗ οὔτοι μὲν κύποτε ὄντο, ἡμεῖς δὲ αἰεὶ εὐχόμεθα. (14) Ἐχόντες γὰρ ὅπλα μὲν ἐναντίοι αὐτοῖς καθέσταμεν· οἱ δὲ θεοί, ὅτι ποτὲ καὶ δειπνοῦντες ξυνελαβανόμεθα καὶ καθεύδοντες καὶ ἀγοράζοντες, οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικοῦντες, ἀλλ' οὐδ' ἐπιδημοῦντες ἐφυγαδεύμεθα, νῦν φανερώς ἡμῖν ξυμμαχοῦσι. Καὶ γὰρ ἐν εὐδία γειμῶνα ποιοῦσιν, ὅταν ἡμῖν ξυμφέρῃ, καὶ ὅταν ἐγγχειρῶμεν, πολλῶν ὄντων ἐναντίων ὀλίγοις οὔσι τρόπαια ἴστασθαι διδόσιν. (15) καὶ νῦν δὲ κεκομίσασιν ἡμᾶς εἰς χωρίον ἐν ᾧ οὔτοι μὲν οὔτε βάλλειν οὔτε ἀκοντίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πρὸς ὄρθιον ἰέναι δύνανται· ἂν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες καὶ δόρατα ἀριέντες καὶ ἀκόντια καὶ πέτρους ἐξισόμεθά τε αὐτῶν καὶ πολλοὺς κατατρώσομεν. (16) Καὶ ὥστε μὲν ἂν τις δεήσειν τοῖς γε πρωτοστάταις ἐκ τοῦ ἰσίου μάχεσθαι· νῦν δὲ, ἂν ὑμεῖς, ὥσπερ προρρήκει, προθύμως ἀριῆτε τὰ βέλη, ἀμαρτήσεται μὲν οὐδεὶς ὧν γε μεστὴ ἡ δόδος, φυλακτόμενοι δὲ δραπετεύουσιν αἰεὶ ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν· ὥστε ἐξέσται ὥσπερ τυφλοὺς καὶ τύπτειν σπουδῇ βουλώμεθα καὶ ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. (17) Ἄλλ', ὦ ἄνδρες, οὕτω χρὴ ποιεῖν ὅπως ἑκαστὸς τις ἑαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος ὢν. Αὕτη γὰρ ἡμῖν, ἣν θεὸς θέλῃ, νῦν ἀποδώσει καὶ πατρίδα καὶ οἶκους καὶ ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς καὶ παῖδας, οἷς εἰσὶ, καὶ γυναῖκας. Ὡ μακάριοι δῆτα, οἱ ἂν ἡμῶν νικήσαντες ἐπίδωσι τὴν πασῶν ἡδίστην ἡμέραν. Εὐδαίμων δὲ καὶ ἂν τις ἀποθάνῃ μνημείου γὰρ οὐδεὶς οὕτω πλούσιος ὢν καλοῦ τεύχεται. Ἐξάρξω μὲν οὖν ἐγὼ ἡνίκ' ἂν καιρὸς ᾗ παιᾶνα· ὅταν δὲ τὸν Ἐνυάλιον παρακαλέσωμεν, τότε πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀνθ' ὧν ὑβρίσθημεν τιμωρώμεθα τοὺς ἄνδρας.

18. Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἡσυχίαν εἶχε· καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγειλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἂν] τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωβήῃ· ἐπειδὴ μὲν τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μὲν, ἔφη, ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένους, ἐμοὶ μὲν τοῖς θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ. (19) Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνελθόν τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ ὑπὸ μοίρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποθνήσκει, καὶ τέθαιπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ὄρεα. Ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἰππόμαχος, τῶν δ' ἐν Πειραιεὶ δέκα ἀργόντων Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσχύλευσαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοισι πολλοὶ διελέγοντο. (20) Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφωῖνος ὢν, κατασιωπησάμενος ἔλεξεν, Ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτείνει βούλεσθε; ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς καλὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποίησαμεν, μετῃ γὰρ

ipsos Trigintaviros esse, qui nos patria spoliaverunt, innoxios aedibus nostris eiecerunt, amicissimos nobis eorum in numerum retulerunt, quorum bona publicarentur. Enumvero nunc eo loci pervenere, quo illi nunquam se perventuros existimabant; nos autem semper, ut devenirent, optabamus. Nam et adversus eos hic armati consistimus; et dii modo nobis palam opitulantur, quoniam insidiosae et inter cenandum aliquando comprehendebamur, et inter dormiendum, ac mercandum: immo nonnulli nostrum non dicam nihil delinquentes, sed etiam peregre domo profecti, exilio multabamur. Nimirum dii caelo sereno tempestatem nuper concitabant, quum ita nobis expediret; et quum hostes aggredieremur, tametsi adversus nos magnis illi cum copiis consisterent, nihilo minus nobis numero paucis hoc tribuerunt, ut tropaea constitueremus. Nunc quoque nos in eum locum deduxerunt, in quo illi neque telis neque jaculis supra suos ante se collocatos emissis petere nos possunt, quod necesse sit, ut locum acclivem subeant: nos contra dejectis per declivia saxa, jaculis, hastis, et pertingemus ad ipsos, et multos vulnerabimus. Etiam existimasset aliquis, nobis praesertim primipilis pugnandum fore ex aequo loco. Nunc vero, si quidem vos, uti convenit, alacriter in hostem tela conjeceritis, nemo ab iis aberrabit, quibus via tota referta est; et si cavere sibi voluerint, perpetuo sub clypeis latitabunt: quo quidem fiet, ut facultatem habituri simus ferendi eos tanquam caecos, ubi libitum fuerit, et irruentes adversum nos in fugam vertendi. Nimirum sic gerenda res erit, cives, ut unusquisque nostrum non aliter sibi conscius sit, ac si auctor imprimis ipse victoriae partem foret. Ea enim nobis, deo propitio, nunc et patriam, et domos, et libertatem, et honores, et liberos, quibus quidem liberi sunt, et uxores restituet. Felices igitur illos, qui e nobis victoria partem diem hunc unum omnium jucundissimum adspiciunt. Nec minus beatus erit, quicumque hoc in praelio cadet: nemo enim, quantumvis opulentus, tam praclarum monumentum consequetur. Equidem ubi opportunitum fuerit, paenam exordiar; quumque Martem imploraverimus, tum omnes uno animo injurias ab hostibus acceptas vindicemus.

Haec ubi dixisset, in hostem conversus, se tamen a praelio continebat: edixerat enim hariolus, ne prius hostem invaderent, quam aliquis ex ipsorum acie vel caderet, vel vulneraretur. Id ubi eveniret, inquit, nos praebimus: vobis, qui insequimini, victoria erit: mihi quidem mors, ut arbitror. Neque falsum hoc vaticinium fuit, sed, quum primum arma cepissent, ipse tanquam fato quodam ductus, primus in adversos insiliit, et medios inter hostes cecidit, ac sepultus est eo loci, ubi Cephissus amnis vado transitur. Ceteri victoria potiebantur, et hostem in plantitiem usque persequabantur. Occisi sunt hoc in praelio de Trigintavirum numero Critias et Hippomachus, ex decem in Piraeo primoribus Charmides Glauconis filius: ceterorum plus minus septuaginta. Interfecti cives, non vestibus, sed armis spoliati sunt. Quo facto, per inducias, mortuorum cadavera reddita: multi quoque congressi inter se colloquebantur. Et Cleocritus mystarum praeco, cui vox erat admodum clara, indicto silentio in hanc sententiam locutus est: « Quamobrem nos expellitis, cives? quamobrem nos interficere vultis? Nihil nos damni vobis unquam intulimus, sed eorundem vobiscum

καμιν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσιῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων, καὶ συγχορευταὶ καὶ συμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ ξυστρατιῶται, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας. (21) Πρὸς θεῶν πατρῶων καὶ μητρώων καὶ συγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἐταιρίας, πάντων γάρ, τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδούμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἳ ἰδίῳν κερδέων ἕνεκα ὀλίγου δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὀκτῶ μηνσὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες. (22) Ἐξὸν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αἰσχιστόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἐχθιστόν τε καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρέχουσιν. Ἄλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὗς πολλὰ κατεδακρῦσαμεν.

Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἳ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσκαλοῦν τούς μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ. (23) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἳ μὲν τριάκοντα πάνυ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἔρημοι ξυνεκάθηον ἐν τῷ ξυεδρίῳ τῶν δὲ τριχιλίων ὅπου ἕκαστοι τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεσαν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ χρὴ καθυφιεσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἡδίκηκεναι, αὐτοὶ τὸ ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔρασαν χρῆναι πείθεσθαι οὐδ' ἐπιτρέπειν ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλέσθαι. (24) Καὶ εἴλοντο δέκα, ἓνα ἀπὸ φυλῆς.

Καὶ οἳ μὲν τριάκοντα Ἐλευσινάδε ἀπῆλθον· οἳ δὲ δέκα τῶν ἐν ἄστει καὶ μάλα τεταραγμένων καὶ ἀπιστούντων ἀλλήλοις ξυντοῖς ἱππάρχους ἐπεμέλοντο. Ἐξου καθεῖδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ Ῥαδείῳ, τοὺς τε ἱπποὺς καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ δι' ἀπιστίαν ἐφώδευον τὸ μὲν ἀφ' ἐσπέρας ξὺν ταῖς ἀσπίσι κατὰ τὰ τεῖχη, τὸ δὲ πρὸς ὄρθρον ξὺν τοῖς ἱπποῖς, αἳ φοβοῦμενοι μὴ ἐπεισπείσοιεν τινες αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς. (25) Οἳ δὲ πολλοὶ τε ἡδὴ ὄντες καὶ παντοδαποὶ, ὅπλα ἐποιούντο, οἳ μὲν ξύλινα, οἳ δὲ οἰσύνια, καὶ ταῦτα ἔλεukoῦντο. Πρὶν δὲ ἡμέρας δέκα γενέσθαι, πιστὰ δόντες, οἳτινες συμπολημῆσειαν, καὶ εἰ ξένοι εἴεν, ἰσοτέλειαν ἔσεσθαι, ἐξήσαν πολλοὶ μὲν ὁπλίται, πολλοὶ δὲ γυμνήτες· ἐγένοντο δὲ αὐτοῖς καὶ ἱππεῖς ὥσπερ ἐβδομήκοντα· προνομὰς δὲ ποιοῦμενοι, καὶ λαμβάνοντες ξύλα καὶ ὀπώραν, ἐκάθευδον πάλιν ἐν Πειραιεῖ. (26) Τῶν δ' ἐκ τοῦ ἄστεος ἄλλος μὲν οὐδεὶς ξὺν ὁπλοῖς ἐξῆλθε, οἳ δὲ ἱππεῖς ἔστιν ὅτε καὶ ληστὰς ἐχειροῦντο τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, καὶ τὴν φάλαγγα αὐτῶν ἐκακούργουν. Περιέτυχον δὲ καὶ τῶν Αἰωνέων τισὶν εἰς τοὺς αὐτῶν ἀγροὺς ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια κορευομένοις· καὶ τούτους Λυσίμαχος ὁ ἱππαρχος ἀπέ-

longe augustissimorum sacrorum, victimarum, feriarum pulcherrimarum participes fuimus; easdem choreas celebravimus, condiscipuli fuimus, et commilitones, et multa vobiscum terra marique pro communi utrorumque salute ac libertate, pericula adivimus. Per deos patrios ac maternos, per cognationem, affinitatem, sodalitatem, quæ quidem universa inter nos plerosque communia sunt, deos et homines reveriti, tandem in ipsam patriam delinquendi finem facite, neu scelestissimis Trigintaviris obtemperate, qui sui privati lucri gratia, prope plures Athenienses sustulerunt octo mensium spatio quam universi Peloponnesii, totos decem annos bellum adversus nos gerentes, interfecerunt. Quumque liceret nobis in republica pacate vivere, bellum hi longe omnium fœdissimum, gravissimum, maxime nefarium, denique diis et hominibus plane detestandum inter nos excitaverunt. Scire quidem certe debetis, nonnullos eorum, qui modo interfecti a nobis sunt, non tam a vobis, quam a nobis ipsis multum deploratos esse. »

Hæc ille quum dixisset, magistratus ceteri etiam hanc ipsam ob causam, quod verba huiusmodi post cladem acceptam audirent, suos in urbem abduxerunt. Postridie Trigintaviri dejectis admodum animis ac deserti in consilio sedebant, et cives illi numero ter mille, ubicunque collocati fuerant, inter se ubique dissentiebant. Nam qui violentius aliquid designaverant, ac propterea sibi metuebant, enixe negabant, quidquam iis cedendum esse, qui essent in Piræo. Quotquot autem nihil se injuste perpetrasset confidebant, non solum sanam ad mentem redibant, sed alios etiam docebant, nihil esse, quamobrem his malis premerentur, atque negabant etiam Trigintaviris parendum esse, minimeque committendum aiebant, ut patria periret. Tandem decretum est, ut Trigintaviris imperium abrogaretur, et alii eorum loco legerentur. Itaque decem lecti, unus ex quavis tribu.

Tunc et Trigintaviri Eleusinem se recipiebant, et Decemviri civium curam, omnibus maxime perturbatis, ac sibi invicem diffidentibus, una cum equitum præfectis gerebant. Equites ipsi cum equis et scutis in Odeo pernoctabant: et quia nemini fidebant, a vespera cum scutis propter muros vigiliis obibant; matutino autem tempore conscendebant equos, semper solliciti, ne qui e Piræo ipsos invaderent. Illi contra, quod et multos, et omnis generis homines secum haberent, arma partim lignea, partim viminea fabricabant, eaque dealabant. Prius vero quam dies decem præterissent, fide omnibus data, qui hoc ipsis in bello se vellent adjungere, promissaque rerum omnium æqualitate iis etiam qui peregrini essent: multi tum gravis armaturæ, tum expediti milites exibant. Accedebant præterea plus minus septuaginta equites. Quoties pabulatum ibant, lignis ac fructibus acceptis, rusum in Piræo pernoctabant. At eorum, qui erant in urbe, armatus prodibat nemo: tantumurbani equites interdum prædatum egressos e Piræo capiebant, et phalangem ipsorum infestabant. Accidit autem aliquando, ut in quosdam Æxonenses tribules quicommeatus causa suos in agros exierant, inciderent; quos Lysimachus equitum præfectus multum deprecantes,

σφαζε, πολλά λιτανεύοντας καὶ πολλῶν χαλεπῶς φερόντων ἵππεων. (27) Ἀνταπέκτειναν δὲ καὶ οἱ ἐν Πειραιεὶ τῶν ἵππεων ἐπ' ἀγροῦ λαβόντες Καλλίστρατον φυλῆς Λεοντίδος. Καὶ γὰρ ἤδη μέγα ἐφρόνουν, ὥστε καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος προσέβαλον. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο δεῖ εἰπεῖν τοῦ μηχανοποιοῦ τοῦ ἐν τῷ ἄστει, δὲ ἐπεὶ ἔγνω ὅτι κατὰ τὸν ἐκ Λυκείου δρόμον μέλλοιεν τὰς μηχανὰς προσάγειν, τὰ ζεύγη ἐκέλευσε πάντα ἀμαξιαίους λίθους ἀγειν καὶ καταβάλλειν ὅπου ἕκαστος βούλοιο τοῦ δρόμου. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὰ εἰς ἕκαστος τῶν λίθων πράγματα παρείχε. (28) Πεμπόντων δὲ πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευσίνος, τῶν δ' ἐν τῷ καταλόγῳ ἐξ ἄστεος, καὶ βοηθεῖν κελυσάντων, ὥς ἀφιστηκότος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαιμονίων, Λύσανδρος λογισάμενος ὅτι οἶόν τε εἴη ταχὺ ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεὶ κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀποκλεισθήσαν, ξυνέπραξεν ἑκατόν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεῖσθῃναι, καὶ αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἀρμωστῆν, Λίβυν δὲ τὸν ἀδελφὸν ναυαρχοῦντα ἐκπεμφθῆναι. (29) Καὶ ἐξελθὼν αὐτὸς μὲν Ἐλευσινιάδῃ ξυνελέγετο ὀπλίτας πολλοὺς Πελοποννησίων· ὁ δὲ ναύαρχος κατὰ θάλατταν ἐφύλαττεν ὅπως μὴδὲν εἰσπλεοῖ αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων· ὥστε ταχὺ πάλιν ἐν ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ ἐν Πειραιεὶ, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει πάλιν αὖ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ Λυσάνδρῳ. Οὕτω δὲ προχωροῦντων Πausanίας ὁ βασιλεὺς φθονήσας Λυσάνδρῳ, εἰ κατειργασμένους τὰυτα ἅμα μὲν εὐδοκίμησοι, ἅμα δὲ ἰδίας ποιήσοιτο τὰς Ἀθήνας, πείσας τῶν ἐφόρων τρεῖς ἐξάγει φρουράν. (30) Συνείποντο δὲ καὶ οἱ ξύμμαχοι πάντες πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων· οὗτοι δὲ ἔλεγον μὲν ὅτι οὐ νομίζοιεν εὐορκεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθηναίους μὴδὲν παράσπονδον ποιῶντας· ἔπραττον δὲ ταῦτα, ὅτι ἐγίγνωσκον Λακεδαιμονίους βουλομένους τὴν τῶν Ἀθηναίων χώραν οἰκείαν καὶ πιστὴν ποιήσασθαι. Ὁ δὲ Πausanίας ἐστρατοπεδεύσατο μὲν ἐν τῷ Ἀλιπέδῳ καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρας, Λύσανδρος δὲ ζῆν τοῖς μισθοφόροις τὸ εὐώνυμον. (31) Πέμπων δὲ πρέσβεις ὁ Πausanίας πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεὶ ἐκέλευεν ἀπίνειν ἐπὶ τὰ ξαντῶν· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπείθοντο, προσέβαλλεν ὅσον ἀπὸ βοῆς ἔνεκεν, ὅπως μὴ ὄηλος εἴη εὐμένης αὐτοῖς ὦν. Ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἀπὸ τῆς προσβολῆς πράξας ἀπῆλθε, τῇ ὑστεραίᾳ λαβὼν τῶν μὲν Λακεδαιμονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἵππεων τρεῖς φυλὰς, παρῆλθεν ἐπὶ τὸν κωφὸν λιμένα, σκοπῶν πῇ εὐαποτειχιστότατος εἴη ὁ Πειραιεύς. (32) Ἐπεὶ δὲ ἀπὸντος αὐτοῦ προσθέοντινες καὶ πράγματα αὐτῷ παρείχον, ἀχθεσθεὶς παρήγγειλε τοὺς μὲν ἵππεας ἔλᾶν εἰς αὐτοὺς ἐνέντας, καὶ τὰ δέκα ἀφ' ἧδης ξυνέπεισθαι· ζῆν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτοὺς ἐπηκολούθει. Καὶ ἀπέκτειναν μὲν ἐγγὺς τριάκοντα τῶν ψιλῶν, τοὺς δ' ἄλλους κατεδίωξαν πρὸς τὸ Πειραιεὶ ὀέατρον. (33) Ἐκεῖ δὲ ἔτυχον ἐξοπλιζόμενοι οἱ τε πελτασταὶ πάντες καὶ οἱ ὀπλίται τῶν ἐκ Πειραιεὶς. Καὶ οἱ μὲν φίλοι εὐθὺς ἐκδραμόντες ἠκόντιζον, ἔβαλλον, ἐτόξευον, ἄσπεδόνων· οἱ δὲ Λακε-

atque etiam non paucis equitibus moleste ferentibus, jugulavit. Contra, qui erant in Piræeo, quum ex equitum numero Callistratum de Leontide tribu in agro cepissent, vicissim occiderunt. Nam ita magnos jam gerebant animos, ut ipsum quoque murum urbis aggredirentur. Quod si hoc quoque narrandum, erat in urbe quidam machinarum artifex, qui ubi futurum intellexisset, ut hostes juxta curriculi locum, qui se porrigit e Lyceo, machinas admove- rent, jussit omnibus jumentorum jugis saxa, quæ vel singula plaustris onerandis sufficerent, comportari atque in curriculo, ubicunque visum alicui esset, abjici. Id quum fieret, saxum quodlibet multum negotii exhibebat. Quum autem legati Lacedæmonem mitterentur a Triginta- viris Eleusine, ab aliis, qui erant in catalogo, ex urbe, qui Lacedæmonios ad ferendum suppetias hortarentur, quasi jam populus a Lacedæmonibus defecisset: Lysander secum ipse cogitans, fieri posse, ut qui erant in Piræeo, terra et mari celeriter expugnarentur, si commeatu prohibiti fuissent, impetravit a suis, ut talenta centum illis mutuo darentur, et ut ipse copiarum pedestrium prætor, Libys frater præfectus classis ad hoc bellum ablegaretur. Ipse profectus Eleusinem versus, Peloponnesios multos milites co- gebat; classis vero præfectus in mari observabat, ne quid commeatus ad hostes navigiis importaretur. Quo factum, ut rursus brevi momento magna rerum esset apud illos difficultas, qui erant in Piræeo, urbani contra ob Lysandrum animos erigerent. Quum hic rerum successus esset, rex Pausanias, qui Lysandro invideret, quod partim re bene gesta gloriam consequuturus esset, partim Athenas suas effecturus, tribus Ephoris in sententiam suam traductis, præ- sidiarios eduxit. Eum socii universi sequebantur, Bæotias et Corinthiis exceptis. Nam illi se aiebant existinare, contra jurisjurandi religionem futurum, si adversus Athenien- ses bellum susciperent, qui contra formulam fœderis nihil admisissent. Atque hoc propterea faciebant, quod puta- rent, velle Lacedæmonios agrum Atheniensem suam in po- testatem et obedientiam redigere. Habebat castra Pausanias in loco, cui nomen Halipedi, non procul a Piræeo, ac dex- trum cornu ipse obtinebat; Lysander cum stipendiariis copiis lævum. Atque Pausanias, legatis ad obsessos in Piræeo mis- sis, eos ad sua discedere jussit; quumque illi non parent, militem muris admovit rumoris causa, ne palam fieret, ipsum obsessis favere. Posteaquam ab hac oppugnatione nulla re effecta discessisset, postridie sumptis secum duabus Lace- dæmoniorum cohortibus, et turnis equitum Atheniensium tribus, ad portum Mutum se contulit, ut quo loco Piræeus munitione ohvallari commode posset, consideraret. Hinc eo discedente, quia nonnulli accurrebant, et negotium ipsi facessabant, commotus imperavit, ut equites pleno cursu in eos impetum facerent, quibus se illi adjungerent, quot- quot annis decem pubertatem excessissent; cum reliquis ipse subsequebatur. Ab his prope triginta velites sunt oc- cisi, reliquos Pausaniæ milites ad Theatrum usque, quod est in Piræeo, persequuti sunt. Ibi se tum forte cetrati omnes, ac gravis armaturæ pelites eorum, qui erant in Piræeo, armarant; statimque velites facta excursione jacula vibrabant, seriebant, sagittis et fundis utebantur:

δαιμόνιοι, ἐπεὶ αὐτῶν πολλοὶ ἐπιτρώσκοντο, μάλα πιεζόμενοι ἀνεχώρουν ἐπὶ πόδα· οἱ δ' ἐν τούτῳ πολὺ μᾶλλον ἐπέκειντο. Ἐνταῦθα δὲ ἀποθνήσκει Χαίρων τε καὶ Θίδραχος, ἀμφὶ πολεμάρχῳ, καὶ Λακράτης δ' ὀλυμπιονίκης καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμμένοι Λακεδαιμονίων πρὸ τῶν πυλῶν ἐν Κεραμεικῷ. / (34) Ὅρων δὲ ταῦτα ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλῖται, ἐδοήθουν, καὶ ταχὺ παρετάξαντο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' ὀκτώ. Ὁ δὲ Πausanias μάλα πιεσθεὶς καὶ ἀναχωρήσας ὅσον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινὰ, παρήγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπιχωρεῖν πρὸς ἑαυτόν. Ἐκεῖ δὲ ξυταξάμενος παντελῶς βαθεῖαν τὴν φάλαγγα ἤγεν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δ' εἰς χεῖρας μὲν ἐδέξαντο, ἔπειτα δὲ οἱ μὲν ἐξέωσθησαν εἰς τὸν ἐν ταῖς Ἀλαῖς πηλόν, οἱ δὲ ἐνέκλιναν· καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. (35) Ὁ δὲ Πausanias τρόπαιον στησάμενος ἀνεχώρησε· καὶ οὐδ' ὡς ὠργίζετο αὐτοῖς, ἀλλὰ λάθρᾳ πέμπων ἐδίδασκε τοὺς ἐν Πειραιεὶ ὅσα χρὴ λέγοντας πρέσβεις πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς παρόντας ἐφόρους. Οἱ δ' ἐπειθόντο. Δίσις δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἄστει, καὶ ἐκέλευε πρὸς σφᾶς προσίειναι ὡς πλείστους συλλεγομένους, λέγοντας ὅτι οὐδὲν δέονται τοῖς ἐν τῷ Πειραιεὶ πολεμεῖν, ἀλλὰ διαλυθέντες κοινῇ ἀμφοτέροι Λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. (36) Ἡδῶς δὲ ταῦτα καὶ Ναυκλίδας ἐφόρος ὢν ξυνήκουεν· ὥσπερ γὰρ νομίζεται ξὺν βασιλεὶ δύο τῶν ἐφόρων ξυστρατεύεσθαι, καὶ τότε παρῆν οὗτός τε καὶ ἄλλος, ἀμφοτέροι τῆς μετὰ Πausanίου γνώμης ὄντες μᾶλλον ἢ τῆς μετὰ Λυσάνδρου. Διὰ ταῦτα οὖν καὶ εἰς τὴν Λακεδαίμονα προθύμως ἐπεμπον τοὺς τ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἔχοντας τὰς πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἄστει ἰδιώτας, Κηφισοφῶντά τε καὶ Μέλαhton. (37) Ἐπεὶ μὲντοι οὗτοι ὄγοντο εἰς Λακεδαίμονα, ἐπεμπον δὲ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ ἄστεος λέγοντας ὅτι αὐτοὶ μὲν παραδιδόασιν καὶ τὰ τείχη ἃ ἔχουσι καὶ σφᾶς αὐτοὺς Λακεδαιμονίους χρῆσθαι, ὅτι βούλονται ἀξιοῦν δ' ἔφασαν καὶ τοὺς ἐν Πειραιεὶ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι Λακεδαιμονίους, παραδιδόναι τὸν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. (38) Ἀκούσαντες δὲ πάντων αὐτῶν οἱ ἐφοροὶ καὶ οἱ ἔκκλητοι, ἐξέπεμψαν πεντεκαίδεκα ἄνδρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν ξὺν Πausanίᾳ διαλλάξαι ὅπῃ δύναιντο κάλλιστα. Οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ὅτε εἰρήνην μὲν ἔχιν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπείναι δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστον πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἑνδεκα καὶ τῶν ἐν τῷ Πειραιεὶ ἀρξάντων δέκα. Εἰ δὲ τινες φοβοῖντο τῶν ἐξ ἄστεος, ἔδοξεν αὐτοῖς Ἐλευσίνα κατοικεῖν. (39) Τούτων δὲ περαιωθέντων Πausanias μὲν διῆκε τὸ στράτευμα, οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες ξὺν τοῖς ὀπλοῖς εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἔθυσαν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δὲ κατέβησαν οἱ στρατηγοί, ἔθθα δὲ ὁ Θρασύβουλος ἔλεξεν, (40) Ὑμῖν, ἔφη, ὧ ἐκ τοῦ ἄστεος ἄνδρες, συμβουλεύω ἐγὼ γινώσκειν ὑμᾶς αὐτοὺς. Μάλιστα δ' ἂν γνοίητε, εἰ ἀναλογισαίσθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἔστιν, ὥστε ἡμῶν ἀρχεῖν ἐπιχειρεῖν. Πότερον δικαιο-

Lacedæmonii, quorum permulti vulnerabantur, graviter pressi pedem paullatim referebant. Tum illi multo magis eos urgebant : quo quidem factum, ut istic occumberent Chæron et Thibrachus, ambo Polemarchi, cum Locrate certaminis Olympici victore, atque aliis Lacedæmoniiis, qui ante portas in Ceramico sepulti sunt. Hæc quum Thrasybulus aliique gravis armaturæ milites cernerent, suis opem ferebant, et celeriter ante alios aciem in octonos instruebant. Pausanias quum admodum urgeretur, ac stadia quatuor aut quinque versus tumultum quandam cessisset, Lacedæmoniiis reliquisque sociis mandavit, ut ad se concederent. Atque hic phalange instructa, eaque perquam densa, adversus Athenienses duxit. Exceperunt illi primo Lacedæmonios cominus, deinde partim in lutum, quod est propter Halas, protrusi sunt, partim fugam arripuerunt. Interfecti ex eis plus minus centum quinquaginta. Pausanias excitato tropæo discessit, ac ne tum quidem offensus, clam ad ipsos misit, qui Piræenses docerent, quibus cum mandatis ad se, atque ad Ephoros præsentēs, mittere legatos deberent. Paruerunt illi Pausaniæ, qui quidem et urbanos a se invicem diremit, eisque mandavit, ut collecti quamplurimi se atque Ephoros adirent, ac nihil esse causæ dicerent, quomobrem Piræenses oppugnarent : malle se, ut pace facta, pariter utrique Lacedæmoniiis amici sint. Erant hæc etiam Nauclicidas Ephoro perquam auditu jucunda. Nam uti positum est in more atque instituto Lacedæmoniorum, Ephoros regi duos in expeditionibus adjungi : ita tum quoque Nauclicidas et alius quidam aderant, quorum uterque magis Pausaniæ, quam Lysandro assentiebatur. Quapropter cupide Lacedæmonem non solum missos e Piræeo nuntios, qui secum fœderis ineundi cum Lacedæmoniiis formulam ferrent, verum etiam nonnullos ex urbe privatos homines, Cephisophonem ac Melitum, ablegarunt. Hi posteaquam Lacedæmonem abierant, etiam publico nomine missi sunt ex urbe legati, qui dicerent : se et muros suos, et seipsos Lacedæmoniorum pleno arbitrio permisisse : ac propterea æquum censere, ut etiam illi, qui se in Piræeo continerent, si quidem Lacedæmoniiis amicos se profiterentur, Piræel ac Munychiæ deditionem facerent. Quum auditi ab Ephoris et evocatis omnes essent, missi sunt Athenas viri quindecim ; eisque mandatum, ut una cum Pausania, quam possent optime, rem componerent. Facta conditionibus hujusmodi transactio, ut pacem inter se mutuo colerent, et singuli ad sua se conferrent, exceptis Trigintaviris, et Undecimviris, et Decemviris, qui imperium in Piræeo obtinuissent. Quod si qui cives urbani sibi metuerent, iis esse migrandum Eleusinem statuerunt. His ita transactis, Pausanias ad suos exercitum dimisit. At vero qui erant in Piræeo, cum armis in arcem ascendentes, Minervæ sacrum faciunt. Ibi quum duces descendissent, Thrasybulus hac oratione usus est : « Equidem vobis, cives in urbe qui mansistis, hoc do consilii ut vosmetipsos noscatis. Egregie vero vosmet noscatis, si vobiscum ipsis perpendere volueritis quomobrem tanti vobis animi gerendi sint, ut in nos imperium ipsi usur-

τεροί ἐστε; ἀλλ' ὁ μὲν δῆμος πένεστερος ὑμῶν ὢν οὐδὲν πώποτε ἔνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἡδίκηκεν· ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες πολλὰ καὶ αἰσχροῖα ἔνεκα κερδέων πεποιήκατε. Ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρείᾳ ὑμῖν μέγα φρονητέον. (41) Καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τούτου γένοιτο ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; Ἀλλὰ γνώμη φαίητ' ἂν προέχῃν, οἱ ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ θπλα καὶ χρήματα καὶ ξυμμάχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἔχόντων παρελύθητε; Ἀλλ' ἐπὶ Λακεδαιμονίοις δὴ οἴεσθε μέγα φρονητέον εἶναι; πῶς, οἷγε ὥς περ τοὺς δάκνοντας κύνas κλοιῷ δῆσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κάκεινοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ἡδικημένῳ τούτῳ δῆμῳ οἴχονται ἀπιόντες; (42) Οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἀξίῳ ἐγὼ ὢν ὁμωμόκατε παραβῆναι οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδειξάι, ὅτι καὶ εὖορχοι καὶ δσίοι ἐστε. Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δέοι ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν. (43) Καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο· ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθοῦσθαι τοὺς Ἐλευσίνοι, στρατευσάμενοι πανδῆμει ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγούς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμψαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους ἐπεισαν ξυναλλαγῆναι· καὶ ὁμόσαντες ὅρκους ἥ μὴν μὴ μνησι-κακῆσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκους ἐμμένει· δὲ δῆμος.

BIBAIION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἡ μὲν δὴ Ἀθήνησι στάσις οὕτως ἐτελεύτησεν. Ἐκ δὲ τούτου πέμψας Κύρος ἀγγέλους εἰς Λακεδαίμονα ἡξίου, οἷος περ αὐτὸς Λακεδαιμονίους ἦν ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιοῦτους καὶ Λακεδαιμονίους αὐτῷ γίνεσθαι. Οἱ δ' ἔφοροι δίχαια νομίσαντες λέγειν αὐτὸν, Σαμίῳ τῷ τότε ναυάρχῳ ἐπέστειλαν ὑπηρετεῖν Κύρῳ, εἴ τι δέοιτο. Κάκεινος μὲντοι προθύμως οὐ περ ἔδεξθη δὲ Κύρος ἔπραξεν· ἔχων γὰρ τὸ ἑαυτοῦ ναυτικὸν σὺν τῷ Κύρῳ περιέπλευσεν εἰς Κιλικίαν, καὶ ἐποίησε τὸν τῆς Κιλικίας ἀργοντα Συέννησιν μὴ δύνασθαι κατὰ γῆν ἐναντιοῦσθαι Κύρῳ πορευομένῳ ἐπὶ βασιλείᾳ. (2) Ὡς μὲν οὖν Κύρος στρατεύματά τε συνέλεξε καὶ τοῦτ' ἔχων ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς ἀπέθανε, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεσωθήσαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ θάλατταν, Θεμιστογένης τῷ Συρακοσίῳ γέγραπται.

3. Ἐπεὶ μὲντοι Τισσαφέρνης, πολλοῦ ἀξίος βασιλεῖ δόξας γεγενῆσθαι ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν πολέμῳ, σατράπης κατεπέμφθη ὢν τε αὐτὸς πρόσθεν ἤρχε καὶ ὢν Κύρος, εὐθὺς ἡξίου τὰς Ἰωνικὰς πόλεις ἀπάσας ἐκ τῷ ὑπηκόους εἶναι. Αἱ δὲ ἅμα μὲν ἐλευθεραὶ βουλούμεναι

petis. An justiores nobis estis? Atqui populus longe, quam vos, pauperior, opum causa nihil in vos unquam iniqui designavit: quum vos ditissimi omnium, multa, et eaque fœda, lucri causa perpetraveritis. Jam quum nomine justitiæ, quamobrem vosmet efferatis, causa nulla sit, consideretis velim, sintne propter fortitudinem vobis sumendi animi. Ac quoniam de hoc fieri iudicium rectius posset, quam ex eo, quod inter nos gestum est, bello? Num consilio præstare vos dicetis, quum instructi muris, armis, opibus, Peloponnesiorum societate, nihilominus per eos soluti estis, qui ab his omnibus imparati erant? Ceterum de Lacedæmoniis forsitan vobis gloriandum esse putatis? At quomodo? quum vos illi, quemadmodum solent qui canes mordaces numella constrictos admorsis tradunt, huic populo tradiderint, quem vos injuriis affectis, ac deinde discedentes nusquam appareant. Enimvero nolim vos, cives, quidquam eorum violare, quæ sacramento sunt confirmata; sed auctor sum, ut præter reliqua decora vestra demonstretis, etiam præstiti jurisjurandi ac pietatis laudem vobis deberi. » His atque aliis talibus in medium prolatis, et hoc, non esse cur perturbentur, sed prisca tantum legibus vivendum esse, concionem dimisit. Ac tum quidem creatis magistratibus, rempublicam administrabant. Ceterum aliquanto post, quum ab iis, qui Eleusine agebant, externum militem stipendio conducere accepissent, suscepta totius concursu populi adversus eos expeditione, duces ipsorum in colloquium venientes interfecerunt; missisque amicis ac necessariis ad reliquos, uti secum in gratiam redirent, persuaserunt. Quumque sacramenta sancte præstitissent, injuriarum se nequaquam fore memores, etiam adhuc populo iis inhærente, quæ tunc jurejurando sancita sunt, in eadem conjuncti republica vivunt.

LIBER III.

CAPUT I.

Hic seditionis Atheniensis exitus fuit. Secundum ea missis Cyrus Lacedæmonem nuntiis, petebat ut Lacedæmonii non aliter se erga ipsum gererent, atque ipse erga eos in bello Atheniensi se gessisset. Hæc postulata quod æqua censerent Ephori, Samio classis præfecto denuntiant, ut ubicunque requireretur ipsius opera, Cyro eam deesse ne pateretur. Atque is perlubenter, quidquid Cyrus peteret, faciebat. Nam cum suis Cyrique navalibus copiis in Ciliciam circumvectus, perfecit ut Syennesis, qui cum imperio Ciliciam obtinebat, impedire Cyrum terra non posset, quum adversus regem is pergeret. Ceterum quo pacto copias Cyrus collegerit, et cum eis adversus fratrem ascenderit, tum qui pugna commissa fuerit, perierit ipse, Græci deinde salvi ad mare pervenerint, Themistogenes Syracusanus memoriam prodidit.

Post ubi Tissaphernes, qui visus est regi plurimum in gerendo adversus fratrem bello profuisse, non solum ejus, quam ipse prius obtinuerat, verum etiam Cyri ditionis satrapa factus est, mox civitates Ionicas omnes imperio suo parere volebat. Illæ vero, quod partim in libertatem se

εἶναι, ἅμα δὲ φοβούμεναι τὸν Τισσαφέρνην, ὅτι Κύρον, ὅς ἐστι, ἀντ' ἐκείνου ἡρημέναι ἦσαν, εἰς μὲν τὰς πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, εἰς Λακεδαιμόνα δὲ ἐπειμπον πρέσβεις, καὶ ἤζιουν, ἐπεὶ πάσης τῆς Ἑλλάδος προστάται εἰσὶν, ἐπιμεληθῆναι καὶ σφῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ὅπως ἢ τε χώρα μὴ δημοῖτο αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἐλευθεροὶ εἴεν. (4) Οἱ οὖν Λακεδαιμόνιοι πέμπουσιν αὐτοῖς Θίβρωνα ἀρμοστήν, δόντες στρατιώτας τῶν μὲν νεοδαμωδῶν εἰς χιλιούς, τῶν δὲ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τετρακισχιλίους. Ἡγήσατο δ' ὁ Θίβρων καὶ παρ' Ἀθηναίων τριακοσίους ἱππέας, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς μισθὸν παρέξει. Οἱ δ' ἐπειψαν τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππευσάντων, νομιζόντες κέρδος τῷ δήμῳ, εἰ ἀποδημοῖεν καὶ ἐναπολοῖντο. (5) Ἐπεὶ δ' εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφίκοντο, συνήγαγε μὲν στρατιώτας καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἑλληνίδων πόλεων· πᾶσαι γὰρ τότε αἱ πόλεις ἐπείθοντο ὅ,τι Λακεδαιμόνιος ἀνὴρ ἐπιτάττοι. Καὶ σὺν μὲν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ ὄρων Θίβρων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδῖον οὐ κατέβαιναν, ἡγάπα δὲ εἰ θοῦ τυγχάνοι ὧν, δύναται ταύτην τὴν χώραν ἀδύωτον διαφυλάττειν. (6) Ἐπεὶ δὲ σωθέντες οἱ ἀναβάντες μετὰ Κύρου συνέμιξαν αὐτῷ, ἐκ τούτου ἤδη καὶ ἐν τοῖς πεδίοις ἀντετάττετο τῷ Τισσαφέρνει, καὶ πόλεις Πέργαμον μὲν ἐκοῦσαν προσελαβε καὶ Τευθρανίαν καὶ Ἀλίσαρναν, ὧν Εὐρυσθένης τε καὶ Προκλῆς ἦρχον οἱ ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λακεδαιμονίου· ἐκείνῳ δ' αὐτῇ ἡ χώρα δῶρον ἐκ βασιλείας ἐδόθη ἀντὶ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα συστρατείας· προσεχώρησαν δ' αὐτῷ καὶ Γοργίων καὶ Γογγύλος, ἀδελφοὶ ὄντες, ἔχοντες δ' μὲν Γάμβριον καὶ Παλαιγάμβριον, ὁ δὲ Μύριναν καὶ Γρύνειον· δῶρον δὲ καὶ αὗται αἱ πόλεις ἦσαν παρὰ βασιλείας Γογγύλῳ, ὅτι μόνος Ἐρετριέων μηδίσας ἔφυγεν. (7) Ἦν δὲ ἅς ἀσθενεῖς οὖσας καὶ κατὰ κράτος ὁ Θίβρων ἐλάμβανε· Λάρισαν γὰρ μὴν τὴν Αἰγυπτίαν καλουμένην, ἐπεὶ οὐκ ἐπείθετο, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρκει. Ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἐδύνατο ελεῖν, φρεατίαν τεμόμενος ὑπόνομον ὤρυττεν, ὡς ἀφαιρησόμενος τὸ ὕδωρ αὐτῶν. Ὡς δ' ἐκ τοῦ τείχους ἐκθρόνους πολλὰκις ἐνέβαλον εἰς τὸ δρυγμα καὶ ξύλα καὶ λίθους, ποιησάμενος αὖ χελώνην ξυλινὴν ἐπέστησεν ἐπὶ τῇ φρεατίᾳ. Καὶ ταύτην μέντοι ἐκδραμόντες οἱ Λαρισαῖοι νύκτωρ κατέκαυσαν. Δοκοῦντος δ' αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖν, πέμπουσιν οἱ ἔφοροι ἀπολιπόντα Λάρισαν στρατεύεσθαι ἐπὶ Καρίαν.

8. Ἐν Ἐφέσῳ δὲ ἤδη ὄντος αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Καρίαν πορευομένου, Δερκυλλίδας ἀρξῶν ἀφίκετο ἐπὶ τὸ στρατεύμα, ἀνὴρ δοκῶν εἶναι μάλα μηχανητικός· καὶ ἐπεκαλεῖτο δὲ Σίσυφος. Ὁ μὲν οὖν Θίβρων ἀπῆλθεν οἰκαδὲ καὶ ζημιωθείς ἔφυγε· κατηγοροῦν γὰρ αὐτοῦ οἱ σύμμαχοι ὡς ἐφείη ἀρπάζειν τῷ στρατεύματι τοὺς φίλους. (9) Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπεὶ παρέλαβε τὸ στρατεύμα, γνοὺς ὑπόπτους ὄντας ἀλλήλοισι τὸν Τισσαφέρνην καὶ τὸν Φαρνάβαζον, κοινολογησάμενος τῷ Τισσαφέρνει ἀπῆγαγεν εἰς τὴν Φαρναβάζου χώραν τὸ στρατεύμα, ἐλόμενος θατέρῳ μᾶλλον ἢ ἅμα ἀμφοτέρους πολεμεῖν.

vindicare cuperent, partim Tissaphenem metuerent, quia Cyrum, dum is adhuc esset in vivis, Tissapherni prætularent, nequaquam eum in urbes suas admittebant, sed missis Lacedæmonem legatis petebant, ut quando totius ipsi Græciæ præsides ac duces essent, se, natione Græcos, habitantes in Asia, non negligerent; sed darent operam, ut ipsorum ager a populationibus immunis esset, atque ipsi libertate fruerentur. Lacedæmonii Thimbronem præfectum ad eos cum copiis mittunt, nimirum ex novorum popularium numero mille, ex reliquis Peloponnesiis plus minus quater mille. Præter hos ab Atheniensibus Thimbro trecentos equites postulavit, quibus ipse stipendium se numeraturum aiebat. Mittunt illi ex equitatu, quo Trigintaviri usi fuerant. Arbitrabantur enim populo expedire, si peregre illi profecti perirent. Posteaquam perventum in Asiam est, militem alium quoque de iis Græci nominis urbibus colligebat, quæ erant in Asiæ continente terra sitæ. Nam parebant tunc urbes universæ iis, quæ Lacedæmonius vir aliquis imperasset. Cum his copiis Thimbro in planitie non descendebat, quod suum equitatum tenuem videret; satis esse sibi ducens, si populationes iis in regionibus prohibere posset, in quibus ipse degeret. Verum posteaquam eæ copię, quæ cum Cyro militaverant, reversæ ad suos incolumes, cum Thimbronis se copiis conjunxerant, tum demum adversus Tissaphernem etiam in planitie struebat aciem, oppidaque, partim sponte dedita, suam in potestatem accepit, nimirum Pergamum, itemque Teuthraniam, et Halisarnam, quibus Eurysthenes ac Procles, orti a Demarato Lacedæmonio, cum potestate præerant; hic vero a rege dono datam sibi regionem hanc acceperat, quod signa regis adversus Græciam sequutus fuisset. Etiam Gorgio et Gongylus, fratres, ad ipsius partes transivere, quorum alter Gambrium cum Palægambrio, Myrinam et Grynium alter possidebat. Hæc quoque oppida Gongylo a rege donata fuerant, quod is ex Eretriensibus exulaverat, quum solus Medorum partes sequeretur. Nonnulla oppida Thimbro non satis munita vi cepit. Larissam quidem certe, quam vocant Ægyptiam, imperata facere detrectantem, castris circum eam locatis obsedit. Quumque eam capere alia ratione non posset, lacu facto, cuniculum agebat, aquam oppidanis adempturus. At vero quum illi extra muros eruptione facta, sæpenumero ligna et lapides in fossam conjecissent, testudinem ligneam supra fossam statuit. Hanc quoque Larissæi noctu excurrentes incenderunt. Itaque quum nihil agere videretur, mittunt ad eum Ephori, qui denuntiarent, ut relicta Larissa in Cariam militem transferret.

Erat jam Ephesi, profecturus in Cariam, quum Dercyllidas ad exercitum venit, qui Thimbroni in imperio succederet. Existimabatur is vir esse ingenio maxime solerti, eaque de causa Sisyphei cognomentum habebat. Quamobrem domum Thimbro reversus est, ac damnatus exulatum abiit. Nam a sociis accusabatur, quod exercitui licentiam spoliandi fœderatos concessisset. Dercyllidas, acceptis copiis, quum Tissaphernem ac Pharnabazum invicem sibi suspectos esse non ignoraret, habito cum Tissapherne colloquio, militem in Pharnabazi ditionem abduxit, quod bellum cum alterutro, quam simul cum ambobus, gerere mallet. Præterea

Ἦν δὲ καὶ πρόσθεν ὁ Δερκυλλίδας πολέμιος τῷ Φαρναδάζῳ· ἀρμοστής γὰρ γενόμενος ἐν Ἀβύδῳ ἐπὶ Λυσάνδρου ναυαργούντος, διαβληθεὶς ὑπὸ Φαρναδάζου, ἐστάθη τὴν ἀσπίδα ἔχων, ὃ δοκεῖ κηλὶς εἶναι τοῖς σπουδαίοις Λακεδαιμονίων· ἀταξίας γὰρ ζημιώμα ἔστι. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ πολλὸν ἥδιον ἐπὶ τὸν Φαρναδάζον ἦει. (10) Καὶ εὐθὺς μὲν τοσοῦτω διέφερεν εἰς τὸ ἀρχεῖν τοῦ Θίβρωνος ὥστε παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μέχρι τῆς Φαρναδάζου Αἰολίδος οὐδὲν βλάβας τοῖς ἐυμαχούς.

Ἦ δὲ Αἰολὶς αὕτη ἦν μὲν Φαρναδάζου, ἐσατράπευε δὲ αὐτῷ τῆς χώρας, ἥως μὲν ἔζη, Ζήνιος Δαρδανεύς· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος νόσῳ ἀπέθανε, παρασκευαζομένου τοῦ Φαρναδάζου ἄλλω δοῦναι τὴν σατραπείαν, Μανία ἡ τοῦ Ζήνιου γυνή, Δαρδανὶς καὶ αὕτη, ἀναζεύξασα στόλον καὶ δῶρα λαβοῦσα ὥστε καὶ αὐτῷ Φαρναδάζῳ δοῦναι καὶ παλλακίσιν αὐτοῦ χαρίσασθαι καὶ τοῖς δυναμένοις μάλιστα παρὰ Φαρναδάζῳ, ἐπορεύετο. (11) Ἐλθοῦσα δ' εἰς λόγους εἶπεν, ὦ Φαρνάβαζε, ὁ ἀνὴρ σοὶ ὃ ἔμὸς καὶ τάλλα φίλος ἦν καὶ τοὺς φόρους ἀπεδίδου, ὥστε σὺ ἑπαινῶν αὐτὸν ἐτίμας. Ἦν οὖν ἐγὼ σοὶ μὴδὲν χεῖρον ἐκεῖνου ὑπηρετῶ, τί σε δεῖ ἄλλον σατράπην καθιστάναι; ἦν δὲ τί σοι μὴ ἀρέσκω, ἐπὶ σοὶ δῆπου ἔσται ἀρελομένη ἐμὲ ἄλλω δοῦναι τὴν ἀρχήν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Φαρνάβαζος ἔγνω δεῖν τὴν γυναῖκα σατραπεύειν. Ἦ δ' ἐπεὶ κυρία τῆς χώρας ἐγένετο, τοὺς τε φόρους οὐδὲν ἤττον τάνδρως ἀπεδίδου, καὶ πρὸς τούτοις, ὅποτε ἀρκενοῖτο πρὸς Φαρνάβαζον, αἰετὶ ἤγε δῶρα αὐτῷ, καὶ ὅποτε ἐκεῖνος εἰς τὴν χώραν καταβαίνει, πολλὰ πάντων τῶν ὑπάρχων κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐδέχετο αὐτὸν, (13) καὶ ἥς τε παρελαβε πόλεις διεφύλαττεν αὐτῷ καὶ τῶν οὐχ ὑπὸ κῶν προσελαβεν ἐπιθαλαττιδίας Λαρίσαν τε καὶ Ἀμαξιτὸν καὶ Κολωνάς, ξενικῶ μὲν Ἑλληνικῶ προσβαλοῦσα τοῖς τεύχεσιν, αὕτη δ' ἐφ' ἀρμαμάξης θεωμένη· ὃν δ' ἐπαινέσειε, τούτῳ δῶρα ἀμείπτως ἐδίδου, ὥστε λαμπρότατον τὸ ξενικὸν κατεσκευάσατο. Συνεστρατεύετο δὲ τῷ Φαρναδάζῳ καὶ ὅποτε εἰς Μυσοὺς ἡ Πισιδὰς ἐμβόλοι, ὅτι τὴν βασιλικὴν χώραν κακουργοῦσιν. Ὡς τε καὶ ἀντετίμα αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ὁ Φαρνάβαζος καὶ ξύμβουλον ἔστιν ὅτε παρεκάλει. (14) Ἦδὲ δ' οὐσης αὐτῆς ἐτῶν πλεόν ἢ τετταράκοντα, Μειδιάς, θυγατὴρ ἀνὴρ αὐτῆς ὢν, ἀναπτερωθεὶς ὑπὸ τινων ὡς αἰσχρὸν εἶναι γυναῖκα μὲν ἀρχεῖν, αὐτὸν δ' ἰδιώτην εἶναι, τοὺς μὲν ἄλλους μάλα φυλαττομένης αὐτῆς, ὥς περ ἐν τυραννίδι προσῆκεν, ἐκείνῳ δὲ πιστευσούσης καὶ ἀσπαζομένης ὥς περ ἂν γυνὴ γαμβρὸν ἀσπάζοιτο, εἰσελθὼν ἀποπνίξαι αὐτὴν λέγεται. Ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸ τε εἶδος ὄντα πάγκαλον καὶ ἐτῶν ὄντα ὡς ἑπτακαίδεκα. (15) Ταῦτα δὲ ποιήσας Σκῆψιν καὶ Γέργιθα ἔχουρας πόλεις κατέσχεν, ἐνθα καὶ τὰ χρήματα μάλιστα ἦν τῇ Μανίᾳ. Αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, ἀλλὰ Φαρναδάζῳ ἔσωζον αὐτὰς οἱ ἐόντες φρουροί. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Μειδιάς πέμψας δῶρα τῷ Φαρναδάζῳ ἡξίου ἔχειν τὴν χώραν ὥς περ ἡ Μανία.

veteres etiam inimicitia inter Dercyllidam ac Pharnabazum intercedebant. Nam quo tempore Dercyllidas Abydi praetor erat, tenente classis imperium Lysandro, criminationibus Pharnabazi gravatus, cum scuto stare jussus fuerat. Ducunt autem hoc Lacedaemonii virtutis studiosi pro quadam ignominiae macula, quod ordinis non servati poena sit. Quamobrem hac quoque de causa multo lubentius adversus Pharnabazum copias ducebat. Tantum vero vel primo belli initio Thimbroni praestabat imperandi scientia, ut copias per amicorum fines usque in Aelidem Pharnabazo subjectam, sociis nullo detrimento affectis, duceret.

Ceterum haec Aelium regio parebat illa quidem Pharnabazo, sed obtinuerat eam cum titulo satrapae ab ipso Zenis Dardanius, quamdiu viveret. Is posteaquam morbo extinctus fuit, et Pharnabazus jam alii praefecturam tradere pararet, Mania, Zenis uxor, et ipsa Dardania, cum comitatu copiarum profecta, sumptisque secum donis, quibus et ipsum Pharnabazum donaret, et concubinis ejus, atque aliis, qui plurimum apud eum possent, gratificaretur, ad Pharnabazum iter faciebat. Hinc ad colloquium admissa, sic eum compellat: « Maritus meus, Pharnabaze, et amicus erat tuus, et tributa sic pendebat, ut tu illum collaudares, atque etiam honore prosequeris. Quapropter si nihilo minorem ego tibi operam, quam ille, praestitero, quid causae fuerit, cur alium satrapam constituas? Quod si tibi non placuerit, tua erit in potestate, ut ademptum mihi imperium alii tribuas. » Auditis his Pharnabazus, mandandam feminae praefecturam statuit. Illa postquam rerum in ea ditione potita fuit, non solum tributa pendebat, itidem ut maritus fecerat, sed etiam praeterea, quoties ad Pharnabazum iret, munera secum affererebat. Quod si ad ipsius ditionem Pharnabazus descenderet, prae aliis sub-satrapis longe ipsum elegantissime ac lautissime accipiebat. Neque tantum eas urbes Pharnabazo custodiebat, quas acceperat, verum etiam maritimas quasdam dicto non audientes adiciebat imperio suo, nimirum Larissam, et Hamaxitum, et Colonas, quum copias Graecas stipendio conductas muris admoveret, atque ipsa militem pugnante de carpento spectaret. Quod si quem praedicaret, eum muneribus donabat largiter. Quo factum ut conductitias copias longe omnium splendidissimas redderet. Etiam Pharnabazi signa sequebatur, quoties ille vel in Mysorum vel Pisidarum fines irruebat, qui tum regis ditionem infestabant. Itaque Pharnabazus eam vicissim magnifice colebat, et nonnunquam in consilium vocabat. Quum autem annos jam quadraginta excessisset, gener ipsius Midias, partim excitatus quorundam sermonibus, qui turpe dicerent esse, quod imperio femina potiretur, ipso privati hominis vitam agente; partim quod haberi sibi fidem ab ea videret, quae ut ab aliis, perinde ac in tyrannide fieri oportet, sibi cavebat, ita ipsum non aliter complectebatur ac generum completi socrus solet: ingressus ad eam, suffocando mortem attulisse mulieri proditur. Praeterea filium ipsius, adolescentem longe formosissimum, ac plus minus septendecim natum annos, interemit. His perpetratis, Scepsim et Gergithem occupat, munita oppida, in quibus imprimis opes suas Mania reconditas habebat. Oppida vero reliqua eum intra moenia non receperunt, praesidiariis militibus ea Pharnabazo integra servantibus. Secundum haec missis ille muneribus ad Pharnabazum, ut agrum legibus illis, quibus habuerat Mania, sibi obtinere liceret, postu-

‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτά, ἔς τ’ ἂν αὐτοὺς ἐλθὼν σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ λάβῃ τὰ δῶρα· οὐ γὰρ ἂν ἔφη τῇ βούλῃ μὴ τιμωρήσας Μανίαν. (16) ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἀφικνεῖται, καὶ εὐθὺς μὲν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ Ἀάρισαν καὶ Ἀμαξιτὸν καὶ Κολωνὰς τὰς ἐπιθαλαττίους πόλεις ἐκούσας παρέλαβε· πέμπων δὲ καὶ πρὸς τὰς Αἰολίδας πόλεις ἡξίου ἐλευθεροῦσθαί τε αὐτάς καὶ πρὸς τὰ τεῖχη δέχεσθαι καὶ συμμαχικούς γίνεσθαι. Οἱ μὲν οὖν Νεανδρεῖς καὶ Ἰλιεῖς καὶ Κοκυλίται ἐπειθοντο· καὶ γὰρ οἱ φρουροῦντες Ἑλλήνες ἐν αὐταῖς, ἐπεὶ ἡ Μανία ἀπέθανεν, οὐ πάντι καλῶς περιείποντο. (17) δ’ ἐν Κέβρηνι, μάλᾳ ἰσχυρῷ χωρίῳ, τὴν φυλακὴν ἔχων, νομίσας, εἰ διαφυλάξειε Φαρναβάζῳ τὴν πόλιν, τιμηθῆναι ἂν ὑπ’ ἐκείνου, οὐκ ἐδέχετο τὸν Δερκυλλίδα. ‘Ο δὲ ὀργιζόμενος, παρσκευάζετο προσβάλλειν. Ἐπεὶ δὲ θυομένῳ αὐτῷ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερὰ τῇ πρώτῃ, τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν ἐθύετο. Ὡς δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐκαλλιερεῖτο, πάλιν τῇ τρίτῃ καὶ μέχρι τεττάρων ἡμερῶν ἐκαρτέρει θυόμενος, μάλᾳ χαλεπῶς φέρων· ἐσπευδε γὰρ πρὶν Φαρναβάζον βοθηθῆσαι ἐγκρατὴς γενέσθαι πάσης τῆς Αἰολίδος. (18) Ἀθηνάδας δὲ τις Σικυωνίος λοχαγός, νομίσας τὸν μὲν Δερκυλλίδα φυλακεῖν διατρίβοντα, αὐτὸς δ’ ἱκανὸς εἶναι τὸ ὕδωρ ἀφελέσθαι τοὺς Κέβρηνιους, προσδραμὼν σὺν τῇ ἑαυτοῦ τάξει ἐπειράτο τὴν κρήνην συγχῶν. Οἱ δὲ ἐνδοθεν ἐπεξελθόντες αὐτόν τε συνέτρωσαν καὶ δύο ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς ἄλλους παίοντες καὶ βάλλοντες ἀπήλασαν. Ἀχθομένου δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, καὶ νομιζόντος ἀθυμοτέραν καὶ τὴν προσβολὴν ἔσεσθαι, ἔρχονται ἐκ τοῦ τεύχους παρὰ τῶν Ἑλλήνων κήρυκες, καὶ εἶπον ὅτι ἂ μὲν ὁ ἄρχων ποιήσῃ, οὐκ ἀρέσκοι σφίσιν, αὐτοὶ δὲ βούλονται σὺν τοῖς Ἑλλήσι μᾶλλον ἢ σὺν τῷ βαρβάρῳ εἶναι. (19) Ἐτι δὲ διαλεγόμενων αὐτῶν ταῦτα, παρὰ τοῦ ἀρχόντος αὐτῶν ἦκε λέγον ὅτι ὅσα λέγοιεν οἱ πρόσθεν καὶ αὐτῷ δοκοῦντα λέγοιεν. ‘Ο οὖν Δερκυλλίδας εὐθὺς ὥσπερ ἔτυχε κεκαλλιερηκώς ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα ἤγειτο πρὸς τὰς πόλεις· οἱ δ’ ἀναπετάσαντες ἐδέξαντο. Καταστάσης δὲ καὶ ἐνταῦθα φρουρὸς εὐθὺς ἦει ἐπὶ τὴν Σκηψίν καὶ τὴν Γέργιθα. (20) ‘Ο δὲ Μειδίας προσδοκῶν μὲν τὸν Φαρναβάζον, ὁκνῶν δ’ ἡρῆ τοὺς πολίτας, πέμψας πρὸς τὸν Δερκυλλίδα εἶπεν ὅτι ἐλθοὶ ἂν εἰς λόγους, εἰ ὁμήρους λάβοι. ‘Ο δὲ πέμψας αὐτῷ ἀπὸ πόλεως ἐκάστης τῶν συμμαχῶν ἓνα ἐκέλευσε λαβεῖν τούτων ὁπόσους τε καὶ ὁποίους βούλοιο. ‘Ο δὲ λαβὼν δέκα ἐξῆλθε, καὶ συμμιξάς τῷ Δερκυλλίδᾳ ἡρώτα ἐπὶ τίσιν ἂν ξυμμαχος γένοιτο. ‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο ἐφ’ ὧτε τοὺς πολίτας ἐλευθέρους τε καὶ αὐτονόμους ἔαν. (21) Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὴν Σκηψίν. Γνωὺς δὲ ὁ Μειδίας ὅτι οὐκ ἂν δύνατο κωλύειν βίαν τῶν πολιτῶν, εἰσεν αὐτὸν εἰσεῖναι. ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας θύσας τῇ Ἀθηνᾷ ἐν τῇ τῶν Σκηψίων ἀκροπόλει τοὺς μὲν Μειδίου φρουροὺς ἐξήγαγε, παραδούς τοῖς πολίταις τὴν πόλιν, καὶ παρακλευσάμενος, ὥσπερ Ἑλλήνας καὶ ἐλευθέρους χρῆ, οὕτω πολιτεύειν, ἐξελθὼν ἤγειτο ἐπὶ τὴν

lavit. Respondet is, servare Midiam hæc munera debere, donec ipse veniret, eumque una cum muneribus caperet. Etenim vitam sibi acerbam fore, non vindicata Maniæ morte. Eo tempore advenit Dercyllidas, ac statim uno die Larissam, Hamaxitum, Colonas, oppida maritima, per deditiōnem spontaneam cepit. Deinde missis ad urbes Æolicas nuntiis, ut libertatem recuperarent, seque intra muros admitterent, et societatem quoque coirent, postulabat. Erant dicto audientes Neandrenses, et Ilienses, et Cocylitæ, quia post mortem Maniæ præsidarii Græci non admodum erga eos recte se gesserant. At qui Cebrenem, munitissimum oppidum, cum præsidio tenebat, quia se præmiis ornatum iri a Pharnabazo putabat, si oppidum in ejus fide servasset, Dercyllidam non admittebat. Tum ille excarescens, ad oppugnationem se parabat. Sed quum primo die facta res sacra, perlitatum non esset, postridie iterum sacrificabat: quum exta ne tum quidem addicerent, idem die tertio faciebat; adeoque totos quatuor dies exta consulere non cessabat, graviter eam rem ferens; propterea quod totam Æolidem in potestatem suam redigere maturaret, priusquam Pharnabazus opem laturus adventaret. Tum Athenadas quidam Sicyonius, cohortis ductor, quod inepte Dercyllidam istic desiderare, ac se Cebreniis aquam adimere posse existimaret, accurrens cum cohorte sua fontem obstruere conabatur. At oppidani in eos irruentes Athenadam vulnerant, milites duos occidunt, ceteros partim comminus partim eminus adorti repellunt. Ea res quum molesta Dercyllidæ accidisset, jamque suos minus alacriter oppugnaturus oppidum existimaret, caduceatores a Græcis ex oppido missi veniunt, ac minime sibi probari aiunt, quæ a præfecto gererentur: malle se a Græcorum quam barbari partibus stare. Dum inter se hujusmodi colloquium habent, advenit etiam a præfecto quidam, qui diceret, omnia primis a caduceatoribus exposita, sibi quoque probari. Quamobrem Dercyllidas statim, uti forte eodem die perlitaverat, sumptis armis ad portas exercitum ducebat: quibus apertis oppidani eum admiserunt. Quumque præsidium ibi imposuisset, recta Scepsim ac Gergithem versus contendit. Tum Midias, qui Pharnabazum aliquando venturum vereretur, et cives metueret, missis ad Dercyllidam nuntiis, cupere se cum ipso colloqui significavit, si obsides accepisset. Ille missis ad ipsum ex quavis urbe socia singulis, jussit ut ex his quam multos, et quos vellet, retineret. Midias quum decem ex sis retinisset, oppido est egressus, quumque in castra Dercyllidæ venisset, quibus conditionibus ineunda societas esset, interrogabat. Respondebat is, unam esse conditionem, ut cives liberos suis uti legibus permitteret. Simul hæc loquutus, Scepsim pergebat. Midias vero, qui intelligeret, invitis civibus se prohibere non posse, ut oppidum ingrederetur, permittebat. Tum Dercyllidas facto Minervæ sacro in arce Scepsiorum, Midias præsidarios eduxit, et oppido civibus restituto, hortatus est eos, ut tanquam Græci ac liberi homines rempublicam administrarent. Post

Γέργιθα· ξυμπρούπεμπον δὲ πολλοὶ αὐτὸν καὶ τῶν Σκηψίων, τιμῶντές τε καὶ ἡδόμενοι τοῖς πεπραγμένοις. (22) Ὁ δὲ Μειδίας παρεπόμενος αὐτῷ ἤξιον τὴν τῶν Γεργιθίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας μέντοι ἔλεγεν ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχῆσαι. ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ, καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ εἰς δύο εἰρηνικῶς. Οἱ δ' ἀπὸ τῶν πύργων καὶ μάλα ὑψηλῶν ὄντων ὁρῶντες τὸν Μειδίαν σὺν αὐτῷ οὐκ ἔβαλλον· εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, Κέλευσον, ὦ Μειδίᾳ, ἀνοίξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῇ μὲν σὺ, ἐγὼ δὲ σὺν σοὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἔλθω κἀνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ Μειδίας ὥκνει μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῇ, ἐκέλευσεν ἀνοίξαι. (23) Ὁ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθεν, ἔχων αὐτὸν Μειδίαν ἐπορεύετο πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους στρατιώτας ἐκέλευε θέσθαι περὶ τὰ τεῖχη τὰ ὅπλα, αὐτοὺς δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔθυε τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δ' ἐτέθυτο, ἀνείπε καὶ τοὺς Μειδίῳ δορυφόρους θέσθαι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ἑαυτοῦ στρατεύματος, ὡς μισθοφορήσοντας· Μειδίᾳ γὰρ οὐδὲν ἔτι δεινὸν εἶναι. (24) Ὁ μέντοι Μειδίας ἀπορῶν ὅτι ποιοίη, εἶπεν, Ἐγὼ μέντοι νῦν ἄπειμι, ἔφη, ξενία σοὶ παρασκευάσω. Ὁ δὲ, Οὐ μὰ Δί', ἔφη, ἐπεὶ αἰσχρὸν ἐμέ τεθυκότα ξενίεσθαι ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ μὴ ξενίζειν σέ. Μένε οὖν παρ' ἡμῖν· ἐν ᾧ δ' ἂν τὸ δεῖπνον παρασκευάζεται, ἐγὼ καὶ σὺ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους διασχεψόμεθα καὶ ποιήσομεν. (25) Ἐπεὶ δ' ἐκαθέζοντο, ἥρῳτα ὁ Δερκυλλίδας, Εἰπέ μοι, ὦ Μειδίᾳ, ἔφη, ὁ πατήρ σε ἀρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε; Μάλιστα, ἔφη. Καὶ πόσαι σοι οἰκίαι ἦσαν; πόσοι δὲ χῳροι; πόσαι δὲ νομαί; Ἀπογράφοντος δ' αὐτοῦ οἱ παρόντες τῶν Σκηψίων εἶπον, Ψεύδεται σε οὗτος, ὦ Δερκυλλίδα. (26) Ὑμεῖς δὲ γ', ἔφη, μὴ λίαν μικρολογεῖσθε. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεγέγραπτο τὰ πατρῴα, Εἰπέ μοι, ἔφη, Μανία δὲ τίνος ἦν; Οἱ δὲ πάντες εἶπον ὅτι Φαρναβάζου. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἐκείνης, ἔφη, Φαρναβάζου; Μάλιστα, ἔφασαν. Ἡμέτερ' ἂν εἴη, ἔφη, ἐπεὶ κρατοῦμεν· πολέμιος γὰρ ἡμῖν Φαρναβάζος. Ἄλλ' ἡγείσθω τις, ἔφη, ὅπου κεῖται τὰ Μανίας καὶ τὰ Φαρναβάζου. (27) Ἡγουμένων δὲ τῶν ἄλλων ἐπὶ τὴν Μανίας οἴκησιν, ἦν παρελῆφει ὁ Μειδίας, ἠκολούθει χάκεινος. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθεν ὁ Δερκυλλίδας, ἐκάλει τοὺς ταμίαις, φράσας δὲ τοῖς ὑπρέταις λαβεῖν αὐτοὺς προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εἴ τι κλέπτοντες ἀλώσوينτο τῶν Μανίας, παραχρῆμα ἀποσφαγῆσιντο. Οἱ δ' ἐδείκνυσαν. Ὁ δ' ἐπεὶ εἶδε πάντα, κατέλειπεν αὐτὰ καὶ κατεσημῆνατο καὶ φύλακας κατέστησεν. (28) Ἐξίῳν δὲ οὓς εὔρεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν ταξίαρχων καὶ λοχαγῶν, εἶπεν αὐτοῖς, Μισθὸς μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, εἰργασται τῇ στρατιᾷ ἔγγυς ἑνιαυτοῦ ὀκτακισχίλοις ἀνδράσιν· ἦν δὲ τι προσεργασώμεθα, καὶ ταῦτα προσέσται. Ταῦτα δ' εἶπε γινώσκων ὅτι ἀκούσαντες πολλὸν ἔτι εὐτακτότεροι καὶ θεραπευτικώτεροι ἔσονται. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μειδίου, Ἐμέ δὲ ποῦ χρὴ οἰκεῖν, ὦ Δερκυλλίδα;

egressus, Gergithem versus pergebat, multis eum Scepsii deducentibus, partim honoris causa, partim ob lætitiā, quam ex iis rebus, quæ tum gestæ erant, percipiebant. Etiam Midias ipsum comitatus, ut sibi Gergithiorum oppidum traderetur, rogabat. Cui respondebat Dercyllidas, nihi eum non impetraturum esse, quod æquum foret. Atque his dictis, una cum Midia ad portas accedebat, universis copiis in binos instructis, pacateque subsequentibus. At qui erant in turribus, eisque admodum excelsis, quum Midiam ipsi adesse viderent, tela nulla emittebant. Quumque Dercyllidas his eum verbis compellaret: « Jube portas aperiri, Midia, ut te præeunte fanum una ingrediar, ac Minervæ sacrificem: » cunctabatur is quidem, sed quia metuebat, ne confestim comprehenderetur, aperiri eas mandabat. Itaque Dercyllidas ingressus una cum Midia, pergebat in arcem: ac milites quidem alios propter mœnia subsistere in armis jubebat, ipse cum suis Minervæ sacrificabat. Facta re sacra mandabat, ut etiam Midia satellites in agminis sui frontem se cum armis conferrent, ut qui stipendia facturi apud se deinceps essent: nec enim quidquam Midia periculi amplius imminere. Tum Midias inops consilii: « Ego vero abeo nunc, ait, ut hospitalia tibi præstem. » Cui Dercyllidas: « Non profecto, inquit. Nam turpe fuerit, epulum abs te mihi hospitale præberi, qui rem sacram ipse feci, ac non me potius te velint hospitem excipere: igitur nobiscum maneto, ut interea, dum cœna parabitur, inter nos, quod fieri æquum erit, tum consideremus, tum reipsa exsequamur. » Post ubi consederunt, interrogans Dercyllidas Midiam: « Dic mihi, Midia, inquit, an pater tuus te principem domus tibi? » Maxime, subiecit Midias. « Et quotnam erant domus tibi? quot agri? quot pascua? » Hic quum Midias omnia referret in tabulas, Scepsii, qui aderant: « Imponit, inquit, hic tibi mendacio, Dercyllida. » Verum ille: « Non nimis, ait, sordide rationes vobis ineundæ sunt. » Tandem quum patria Midia bona tabulis consignata fuissent: « Dic mihi, subiecit, cujusnam Mania fuerit? » Responsum ab omnibus, fuisse hanc Pharnabazi. « Ergo, inquit, etiam Mania bona Pharnabazi sunt? » Maxime, aiunt. « Nimirum jam nostra sunt, inquit, quando victoria nos potiti sumus. Nam Pharnabazus hostis noster est. Quamobrem eo nos aliquis ducat, ubi Mania ac Pharnabazi opes sitæ sunt. » Hic quum alii ad aedes Mania Dercyllidam ducerent, quas Midias occuparat, etiam ipse sequebatur. Ingressus Dercyllidas quæstores arcessit, jussisque apparitoribus hos comprehendere, futurum prædixit, ut si quid de Mania bonis furto surripere deprehenderentur, statim jugularentur. At hi omnia protulerunt; et ille quum inspexisset universa, rursus obsignata occlusit, additis etiam custodiis. Post egressus, ad tribunos et cohortium præfectos, quoscunque pro foribus reperiebat, « Stipendium, inquit, prope in annum unum exercitui octo millium virorum nobis partum est; quod si quid præterea consequuti fuerimus, id etiam habituri sumus. » Atque hæc idcirco proferebat, quod futurum non ignoraret, ut his auditis, longe ordinis observantiores, et in officio paratiores essent. Tum vero querente Midia: « Ubinam mihi habitandum erit, Dercyllida? » Istic,

ἀπεκρίνατο, Ἐνθαπερ καὶ δικαιοτάτον, ὦ Μειδία, ἐν τῇ πατρίδι τῇ σουτοῦ Σκήψει καὶ ἐν τῇ πατρὶς οἰκίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὁ μὲν δὴ Δερκυλλίδας ταῦτα διαπραξάμενος καὶ λαβὼν ἐν ὁκτὼ ἡμέραις ἐννέα πόλεις, ἐβουλεύετο ὅπως ἂν μὴ ἐν τῇ φιλίᾳ χειμάζων βαρὺς εἴη τοῖς συμμάχοις, ὥσπερ Θίβρων, μὴδ' αὖ Φαρνάδαζος καταφρονῶν τῇ ἱππῳ κακουρήτῃ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. Πέμπει οὖν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτᾷ ποτέρον βούλεται εἰρήνην ἢ πόλεμον ἔχειν. Ὁ μὲντοι Φαρνάδαζος νομίσας τὴν Αἰολίδα ἐπιτετειχίσθαι τῇ ἑαυτοῦ οἰκίᾳ Φρυγίᾳ, σπονδὰς εἴλετο.

2. Ὡς δὲ ταῦτα ἐγένετο, ἔλθων δὲ Δερκυλλίδας εἰς τὴν Βιθυνίδα Θράκην ἐκεῖ διεγείμαζεν, οὐδὲν τοῦ Φαρναδάζου πᾶν τι ἀχθομένου· πολλάκις γὰρ οἱ Βιθυνοὶ αὐτῷ ἐπολέμουν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα δὲ Δερκυλλίδας ἀσφαλῶς φέρων καὶ ἄγων τὴν Βιθυνίδα καὶ ἄφθονα ἔχων τὰ ἐπιτήδεια διέτελει· ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῷ παρὰ τοῦ Σεῦθου πέραθεν ξύμμαχοι τῶν Ὀδρυσῶν ἱππεῖς τε ὡς διακόσιοι καὶ πελτασταὶ ὡς τριακόσιοι, οὗτοι στρατοπεδευσάμενοι καὶ περισταυρωσάμενοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς εἴκοσι στάδια, αἰτοῦντες φύλακας τοῦ στρατοπέδου τὸν Δερκυλλίδαν τῶν ὁπλιτῶν, ἐξήσαν ἐπὶ λείαν, καὶ πολλὰ ἐλάμβανον ἀνδράποδά τε καὶ χρήματα. (3) Ἦδη δ' ὄντος μεστοῦ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῖς πολλῶν αἰχμαλώτων, καταμαθόντες οἱ Βιθυνοὶ ὅσοι τ' ἐξήσαν καὶ ὅσους κατέλιπον Ἑλλήνας φύλακας, ξυλλέγοντες παμπληθεῖς πελτασταὶ καὶ ἱππεῖς ἅμ' ἡμέρᾳ προσπίπτουσι τοῖς ὁπλίταις ὡς διακοσίοις οὖσιν. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο, οἱ μὲν ἔβαλλον, οἱ δ' ἠκόντιζον εἰς αὐτούς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἐτιτρώσκοντο μὲν καὶ ἀπέθνησκον, ἐποιοῦν δ' οὐδὲν καθειργμένοι ἐν τῷ σταυρώματι ὡς ἀνδρομήκει ὄντι, διασπᾶσαντες τὸ αὐτῶν ὄχυρωμα ἐφέροντο εἰς αὐτούς. (4) Οἱ δὲ ἦ μὲν ἐκθέοιεν ὑπεχώρουν, καὶ βραδίως ἀπέφευγον πελτασταὶ ὁπλίταις, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν ἠκόντιζον, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφ' ἑκάστη ἐκδρομῇ κατέβαλλον. Τέλος δὲ ὥσπερ ἐν αὐλῷ σηκασθέντες κατηγοντίσθησαν. Ἐσώθησαν μὲντοι αὐτῶν ἀμφὶ τοὺς πεντεκαίδεκα εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ οὗτοι, ἐπεὶ εὐθέως ἦσαν τὸ πρᾶγμα, ἀπεχώρησαν ἐν τῇ μάχῃ διαπεσόντες ἀμελησάντων τῶν Βιθυνῶν. (5) Ταχὺ δὲ ταῦτα διαπραξάμενοι οἱ Βιθυνοὶ καὶ τοὺς σκηνοφύλακας τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν ἀποκτείναντες, ἀπολαβόντες πάντα τὰ αἰχμάλωτα ἀπῆλθον· ὥστε οἱ Ἑλλήνες ἐπεὶ ἦσαν, βοηθοῦντες οὐδὲν ἄλλο εὔρον ἢ νεκροὺς γυμνοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἐπεὶ μὲντοι ἐπανῆλθον οἱ Ὀδρύσαι, θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν καὶ πολλὸν οἶνον ἐκπίνοντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἱπποδρομίαν ποιήσαντες, δημοῦ δὴ τὸ λοιπὸν τοῖς Ἑλλήσι στρατοπεδευσάμενοι ἦγον καὶ ἔκαιον τὴν Βιθυνίδα.

ΣΚΗΝΟΡΗΘ.

inquit, ubi te habitare est æquissimum : nimirum Scepsi in patria tua, et quidem in domo paterna. »

CAPUT II.

us rebus confectis Dercyllidas, ac diebus octo, novem oppidis captis, secum ipse deliberabat, quo pacto fieri posset, ut neque fœderatorum in finibus hibernaret, ac sociis Thimbronis exemplo molestus esset; neque Pharnabazus, se spreto, cum copiis equestribus oppida Græci nominis infestaret. Quare mittit ad eum, qui interrogaret, pacem an bellum mallet. Pharnabazus, qui existimaret Æoliæ munitionis instar oppositam esse Phrygiæ, quæ ipsius domicilium esset, inducias fieri maluit.

Quibus actis Dercyllidas Bithynicam in Thraciam profectus ibidem hibernavit, non admodum hoc graviter ferente Pharnabazo : quod Bithyni sæpius illi bellum fecerunt. Ceteroqui Dercyllidas sine ullo periculo res Bithynorum rapiebat, ferebat, et nunquam non ampla commeatus copia abundabat; deinde ubi ex littore adverso a Seuthe socii quidam ad eum venerunt, nimirum equites Odrysæ plus minus ducenti, et cetrati plus minus trecenti, castris illi positis, valloque munitis, intervallo fere viginti stadiorum ab agmine Græco, et a Dercyllida gravis armaturæ peditibus quibusdam postulatis, qui eorum in castris excubias agerent, prædatum exierunt, magnamque mancipiorum et pecuniæ copiam nacti sunt. Jam plurimis captivis castra referta erant, quum Bithyni, intellecto quot exissent, et quot Græcos milites in excubiis reliquissent, magno numero cetratorum equitumque collecto, sub primam auroram in gravis armaturæ pedites, qui ducenti erant, irruunt. Quum propius accessissent, alii telis, jaculis alii adversus eos utebantur. Illi quia vulneribus confecti peribant, atque interim nihil efficiebant, quippe qui intra vallum, quod altitudinem viri æquaret, conclusi essent; perrupta sua munitione, adversus hostes ferebantur. Ii vero, quacunque excurrebatur, cedebant : ac facile, cetrati quum essent, gravis armaturæ pedites eludebant : simul hinc et inde jaculando, multos in excursionibus singulis sternebant. Tandem velut in caula conclusi, jaculis confecti sunt, exceptis plus minus quindecim, qui Græcorum in castra salvi pervenerunt. Nam ut primum hi rem intellexerunt, discesserant, medioque in prælio, Bithynis haud animadvertentibus, elapsi fuerant. Hac re subito confecta, et Odrysarum e Thracia custodibus interemptis, Bithyni capta omnia receperunt, atque ita discesserunt, ut Græci, re animadversa suis opem ferentes, aliud nihil in castris, quam nuda cadavera reperirent. Odrysæ quum rediissent, suis humatis, magnaue vini copia super iis exhausta, et equestri certamine instituto, castra deinceps sua cum Græcorum castris conjungebant, atque Bithynorum agros populationibus ac flammis vastabant.

6. Ἄμα δὲ τῷ ἤρι πορευόμενος ὁ Δερκυλλίδας ἐκ τῶν Βιθυνῶν ἀφικνεῖται εἰς Λάμψακον. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ ἔρχονται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν Ἀραχός τε καὶ Ναυάτης καὶ Ἀντισθένης. Οὗτοι δ' ἦλθον ἐπισκεψόμενοι τὰ τε ἄλλα ὅπως ἔχοι τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ Δερκυλλίδα ἐροῦντες μένοντι ἄρχειν καὶ τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτόν· ἐπιστεῖλαι δὲ σφίσιν αὐτοῖς τοὺς ἐφόρους καὶ συγκαλέσαντας τοὺς στρατιώτας εἰπεῖν ὥς ὢν μὲν πρόσθεν ἐποίουν μέμφοιντο αὐτοῖς, ὅτι δὲ νῦν οὐδὲν ἡδίκουν, ἐπαινοῖεν· καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου εἰπεῖν ὅτι ἦν μὲν ἀδικῶσιν, οὐκ ἐπιτρέφουσιν· ἦν δὲ δίκαια περὶ τοὺς συμμαχικούς ποιοῦσιν, ἐπαινέσονται αὐτούς. (7) Ἐπεὶ μέντοι συγκαλέσαντες τοὺς στρατιώτας ταῦτ' ἔλεγον, ὁ τῶν Κυρῶν προεστηκὼς ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ἡμεῖς μὲν ἔσμεν οἱ αὐτοὶ νῦν τε καὶ πέρυσιν· ἄρχων δὲ ἄλλος μὲν νῦν, ἄλλος δὲ τὸ παρελθόν. Τὸ οὖν αἴτιον τοῦ νῦν μὲν μὴ ἐξαμαρτάνειν, τότε δὲ, αὐτοὶ ἤδη ἱκανοὶ ἔστε γινώσκειν. (8) Εὐσκηνοῦντι δὲ τῶν τε οἰκοδεν πρέσβειον καὶ τοῦ Δερκυλλίδα, ἐπεμνήσθη τις τῶν περὶ τὸν Ἀραχὸν ὅτι καταλειποῖεν πρέσβεις τῶν Χερρόνησιτῶν ἐν Λακεδαίμονι. Τούτους δὲ λέγειν ἔφασαν ὥς νῦν μὲν οὐ δύναιντο τὴν Χερρόνησον ἐργάζεσθαι· φέρεσθαι γάρ καὶ ἀγεσθαι ὑπὸ τῶν Θρακῶν· εἰ δ' ἀποτειχισθεὶς ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἂν γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν εἶναι ἐργάζεσθαι καὶ ἄλλοις ὅποσοι βούλιντο Λακεδαιμονίων· ὥστ' ἔφασαν οὐκ ἂν θαυμάζειν, εἰ καὶ πεμψθεῖ τις Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῆς πόλεως σὺν δυνάμει ταῦτα πράξων. (9) Ὁ οὖν Δερκυλλίδας πρὸς μὲν ἐκείνους οὐκ εἶπεν ἦν ἔχει γνώμην ταῦτ' ἀκούσας, ἀλλ' ἐπεμψεν αὐτοὺς ἀπ' Ἐφέσου διὰ τῶν Ἑλληνίδων πολεων, ἡδόμενος ὅτι ἐμελλον ὀφείσθαι τὰς πόλεις ἐν εἰρήνῃ εὐδαιμονικῶς διαγοῦσας. Οἱ μὲν δὴ ἐπορεύοντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπειδὴ ἔγνω μενετέον ὃν, πάλιν πέμψας πρὸς τὸν Φαρνάβαζον ἐπῆρετο πόττερα βούλιντο σπονδὰς ἔχειν καθάπερ διὰ τοῦ χειμῶνος ἢ πολεμῶν. Ἐλομένου δὲ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τότε σπονδὰς, οὕτω καταλιπὼν καὶ τὰς περὶ ἐκείνων πόλεις φιλίας ἐν εἰρήνῃ διαβαίνει τὸν Ἑλλήσποντον σὺν τῷ στρατεύματι εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ διὰ φιλίας τῆς Θράκης πορευθεὶς καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ Σεύθου ἀφικνεῖται εἰς Χερρόνησον. (10) Ἦν καταμαθὼν πόλεις μὲν ἑνδεκα ἢ δώδεκα ἔχουσιν, χώρων δὲ παμφορωτάτην καὶ ἀρίστην οὖσαν, κεκαχωμένην δὲ, ὥςπερ ἐλέγετο, ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ἐπεὶ μετρῶν εὗρε τοῦ ἰσθμοῦ ἑπτὰ καὶ τριάκοντα στάδια, οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ θυσάμενος ἐτείχιζε, κατὰ μέρη διελὼν τοῖς στρατιώταις τὸ χωρίον· καὶ ἄθλα αὐτοῖς ὑποσχόμενος δώσειν τοῖς πρώτοις ἐκτειχίσασιν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὥς ἕκαστοι εἴεν ἀξιοί, ἀπετέλεσε τὸ τεῖχος ἀρξάμενος ἀπὸ ἡρινοῦ χρόνου πρὸ ὀπώρας. Καὶ ἐποίησεν ἐντὸς τοῦ τεύχους ἑνδεκα μὲν πόλεις, πολλοὺς δὲ λιμένας, πολλὴν δὲ ἀγαθὴν γῆν σπόριμον, πολλὴν δὲ πεφυτευμένην, παμπληθεὶς δὲ καὶ παγκάλους νομαὶς παντοδαποῖς κτήνεσι. (11) Ταῦτα δὲ πράξας διέβαινε πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ineunte vere Dercyllidas e Bithynorum finibus excedens, Lampsacum venit. Ibi quum esset, Aracus et Navates, et Antisthenes a magistratibus patriæ missi ad eum accessere. Hi autem advenerant partim ut inspicerent, quo pacto se res Asiaticæ haberent, partim Dercyllidæ significaturi, rogatum esse ipsi etiam in sequentem annum imperium. Præterea mandatum esse sibi aiebant ab Ephoris, ut convocatis militibus dicerent, non probare se quæ antehac designassent: quod vero in hoc tempore neminem læsissent, in hoc eos se collaudare: de cetero significarunt, non passuros se, ut injuria quenquam afficiant; sin erga socios juste se gerent, se eos laudaturos. Hæc quum militibus ad concionem advocatis dicta fuissent, præfectus copiarum, quibus Cyrus usus fuerat, in hunc modum respondit: « Nos quidem, Lacedæmonii, nunc iidem sumus, qui anno superiore fuimus; sed alius nunc imperator nobis obtigit, alius prius fuit. Quapropter ipsi jam satis perspicere potestis quamobrem id temporis deliquerimus, nunc omnis expertes culpe simus. » Quum autem legati, qui Lacedæmone venerant, a Dercyllida contubernio exciperentur, quidam ex Araci comitibus memorat, reliquisse se Lacedæmone Chersonesiorum legatos. Eos aiebant dicere, coli Chersonesum hoc tempore non posse, quod a Thracibus omnia raperentur, ferrentur: verum si muro a parte maris una usque ad alteram clauderetur, non solum ipsos terram amplam et fertilem, quam colerent, habituros, sed reliquos etiam Lacedæmonios, qui quidem vellent. Itaque non mirum sibi fore dicebant, si quis Lacedæmoniorum domo cum copiis eo mitteretur, qui hanc rem perficeret. His auditis, Dercyllidas quæ sui esset animi sententia tum ad illos dissimulabat, sed ipsos Epheso per Græci nominis civitates dimittebat, lætus interim, quod oppida Græca tranquillo beatoque in statu visuri essent. Atque hi quidem ita profecti sunt. Ceterum Dercyllidas posteaquam sibi manendum ad exercitum intellexit, rursum missis ad Pharnabazum nuntiis, interrogabat, induciasne, quæ per hiemem fuissent, an bellum mallet. Quumque Pharnabazus etiam id temporis inducias bello prætulisset, ille, pace oppidis ipsius sociis concessa, cum copiis Hellespontum in Europam trajicit; ac per Thraciam pacatam itinere facto, hospitioque exceptus a Seuthe, Chersonesum ingreditur. Quam ubi oppida undecim vel duodecim habere accepit, ac terram omnis quidem illam generis rerum fertilem et optimam, sed quæ a Thracibus vastata esse dicebatur, dimensus eam, porrigi isthmum ad triginta septem stadia comperit, nihil cunctatus, facto prius sacrificio ducere murum cepit, et locum universum militibus per partes distribuit; atque præmiis non iis solum propositis qui primi suam muri partem absolvisent, sed etiam aliis, prout quisque mereretur, murum ante autumnum absolvit, quum verno tempore orsus esset. Intra murum ipsum Dercyllidas undecim oppida, portus plures, agrum partim frumentarium amplum ac fertilem, partim consitum, permulta denique pulcherrimæque pascua, in usum omnis generis jumentorum, complexus est. His ita confectis, rursus in Asiam trajecit.

Ἐπισκοπῶν δὲ τὰς πόλεις ἑώρα τὰ μὲν ἄλλα καλῶς ἔχουσας, Χίων δὲ φυγάδας εὔρεν Ἀταρνεῖα ἔγοντας χωρίον Ἰσχυρὸν, καὶ ἐκ τούτου ὁρμηώμενους φέροντας καὶ ἄγοντας τὴν Ἰωνίαν, καὶ ζῶντας ἐκ τούτου. Πυθόμενος δὲ ὅτι πολλὸς σίτος ἐνῆν αὐτοῖς, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρκει· καὶ ἐν ὀκτῶ μηνὶ παραστησάμενος αὐτοὺς, καταστήσας ἐν αὐτῷ Δράκοντα Πελληνέα ἐπιμελητὴν, καὶ κατασκευάσας ἐν τῷ χωρίῳ ἐκπλεω πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἵνα εἴη αὐτῷ καταγωγὴ, ὅποτε ἀφικνοῖτο, ἀπῆλθεν εἰς Ἐφεσον, ἣ ἀπέχει ἀπὸ Σάρδεων τριῶν ἡμερῶν ὁδόν.

12. Καὶ μέχρι τούτου τοῦ χρόνου ἐν εἰρήνῃ διήγον Τισσαφέρνης τε καὶ Δερκυλλίδας καὶ οἱ ταύτῃ Ἕλληνας καὶ οἱ βάρβαροι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικνούμενοι πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα ἀπὸ τῶν Ἰωνίων πόλεων ἐδίδασκον ὅτι εἴη ἐπὶ Τισσαφέρνηι, εἰ βούλοιο, ἀφίεναι αὐτονόμους τὰς Ἑλληνίδας πόλεις· εἰ οὖν κατῶς πάσχοι Καρία, ἔνθαπερ ὁ Τισσαφέρνους οἶκος, οὕτως ἂν ἔφασαν τάχιστα νομίζειν αὐτὸν συγχωρήσειν αὐτονόμους σφῆς ἀφιέναι· ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἐπεμψαν πρὸς Δερκυλλίδα, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν καὶ Φάρακα τὸν ναύαρχον σὺν ταῖς ναυσὶ παραπλεῖν. (13) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. Ἐτύγχανε δὲ κατὰ τούτον τὸν χρόνον καὶ Φαρναβάζος πρὸς Τισσαφέρνην ἀφιγμένος, ὅμα μὲν ὅτι στρατηγὸς τῶν πάντων ἀπεδέδεικτο Τισσαφέρνης, ὅμα δὲ διαμαρτυράμενος ὅτι ἔτοιμος εἴη κοινῇ πολεμεῖν καὶ συμμαχεῖσθαι καὶ συνεβάλλειν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς βασιλείας ἄλλως τε γὰρ ὑπερφθόνει τῆς στρατηγίας τῷ Τισσαφέρνηι καὶ τῆς Αἰολίδος χαλεπῶς ἔφερον ἀπεστερημένους. Ὁ δ' ἀκούων, Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, διάβηθι σὺν ἐμοὶ ἐπὶ Καρίαν, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τούτων βουλευσόμεθα. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ἔδοξεν αὐτοῖς ἱκανὰς φυλακὰς εἰς τὰ ἐρύματα καταστήσαντας διαβαίνειν πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν. Ὡς δ' ἤκουσεν ὁ Δερκυλλίδας ὅτι πάλιν πεπεραχότες εἰσὶ τὸν Μαίανδρον, εἰπὼν τῷ Φάρακι ὡς ὅτι ὀκνοίῃ μὴ ὁ Τισσαφέρνης καὶ ὁ Φαρναβάζος ἐρήμην οὖσαν καταθόντες φέρωσι καὶ ἄγωσι τὴν χώραν, διέβαινε καὶ αὐτός. Πορευόμενοι δὲ [καὶ] οὗτοι οὐδὲν τι συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι, ὡς προεληλυθότων τῶν πολεμίων εἰς τὴν Ἐφεσίαν, ἐξαίφνης δρῶσιν ἐκ τοῦ ἀντιπέρας σκοποὺς ἐπὶ τῶν μνημάτων· (15) καὶ ἀνταναθιδάσαντες εἰς τὰ παρ' ἑαυτοῖς μνημεῖα καὶ τύρσεις τινὰς καθορῶσι παρατεταγμένους ἢ αὐτοῖς ἦν ἡ ὁδὸς Κῆρας τε λευκάσπιδας καὶ τὸ Περσικὸν ὅσον ἐτύγχανε παρὸν στράτευμα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὅσον εἶχεν ἑκάτερος αὐτῶν καὶ τὸ ἱππικὸν μάλα πολλὸν, τὸ μὲν Τισσαφέρνους ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι, τὸ δὲ Φαρναβάζου ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ. (16) Ὡς δὲ ταῦτα ἤσθητο ὁ Δερκυλλίδας, τοῖς μὲν ταξιάρχοις καὶ τοῖς λοχαγοῖς εἶπε παρατάττεσθαι τὴν ταχίστην εἰς ὀκτῶ, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰ κράσπεδα ἑκατέρωθεν [μὲν] καθίστασθαι καὶ τοὺς ἱππείας, ὅσους γε δὴ καὶ οἴους ἐτύγχανεν ἔχων· αὐτὸς δὲ ἐθύετο. (17) Ὅσον μὲν δὴ ἦν ἐκ Πελοποννή-

Quumque inspiceret oppida, cetera quidem recte se habere videbat, tantum Chiorum exules Atarneum occupasse comperit, oppidum munitum, unde factis excursionibus Ioniam populando se alerent. Et quum magnam frumenti copiam penes ipsos in urbe esse intelligeret, castris circumdatam obsedit; et octavo mense compulsis ad deditionem faciendam obsessis, loci curam Draconti Pellenensi commisit: ipse largissima commeatus copia in eum convecta, ut illuc veniens diversorium haberet, Ephesum contendit, itinere tridui sitam a Sardibus.

Coluerant inter se pacem hactenus Tissaphernes et Dercyllidas, itidemque Græci habitantes in his finibus, ac barbari. Verum posteaquam legati Græcorum oppidorum Lacedæmonem profecti significarunt posse Tissaphernem, si velit, Græci nominis oppida sui juris efficere, atque addiderant, existimare se, statim ipsum permissurum eis, ut arbitratu suo rempublicam administrarent, si Caria, domicilium Tissaphernis, infestaretur: auditis his Ephori ad Dercyllidam miserunt, et cum copiis eum in Cariam trajicere iussere; Pharaci autem præfecto classis imperarunt, uti cum navibus oram Cariae legeret. Atque hæc quidem ab illis gerebantur. Forte tunc Pharnabazus etiam ad Tissaphernem venerat, partim quod is imperator omnium designatus erat; partim ut testaretur, se paratum esse ad gerendum communi nomine bellum, ineundamque societatem, quo Græci finibus regis ejicerentur; ceteroqui vero summum imperium Tissapherni Pharnabazus invadebat, et Æolide se spoliatum esse graviter ferebat. Tissaphernes, quum hæc e Pharnabazo audiret, « Primum, inquit, mecum in Cariam transito, deinde de his consultabimus. » Quo quum pervenissent, impositis in munitiones præsidiiis, quæ sufficerent, rursus eis in Ioniam transire visum est. Dercyllidas autem, ubi rursus eos Mæandrum transmisisse accepit, habito cum Pharace colloquio, quo vereri se ostendebat, ne Tissaphernes ac Pharnabazus Ioniam a præsidiiis nudam percurrendo prædam inde agerent et ferrent, et ipse Mæandrum transiit. Quum igitur hi cum copiis absque ullo ordine incederent quod hostes ante se agrum Ephesiorum ingressos scirent, subito ex adverso speculatores in monumentis conspiciunt; quumque in ea, quæ penes se erant, monumenta ac turres ascendissent, in via qua ipsis erat pergendum, aciem instructam vident, nimirum Cares cum scutis albis, Persicas item copias, quotquot aderant, et Græcas, quas habebat uterque, et ingentem equitatum, cujus pars ea, quæ Tissaphernis erat, cornu dextrum obtinebat, altera Pharnabazi, sinistrum. Id quum Dercyllidas sensisset, tribunis et cohortium præfectis imperavit, ut quam celerrime in octonos aciem instruerent, cetrati et equites, quot quidem et quales id temporis habebat, ad margines utrinque collocarentur; ipse interim exta consulebat. Tum quotquot erant

σου στράτευμα, ἡσυχίαν εἶχε καὶ παρεσκευάζετο ὡς μαχόμενον· ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπὸ Πριήνης τε καὶ Ἀχιλλεῖου καὶ ἀπὸ νήσων καὶ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, οἱ μὲν τινες καταλιπόντες ἐν τῷ σίτῳ τὰ ὅπλα ἀπεδίδρασκον· καὶ γὰρ ἦν βαθὺς ὁ σίτος ἐν τῷ Μαϊάνδρου πεδίῳ· ὅσοι δὲ καὶ ἔμενον, ὁῦλοι ἦσαν οὐ μενοῦντες. (18) Τὸν μὲν οὖν Φαρνάβαζον ἐξηγγέλλετο μάχεσθαι κελεύειν· ὁ μέντοι Τισσαφέρνης τό τε Κύρειον στράτευμα καταλογιζόμενος ὡς ἐπολέμησεν αὐτοῖς καὶ τούτῳ πάντας νομίζων ὁμοίους εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οὐκ ἐβούλετο μάχεσθαι, ἀλλὰ πέμψας πρὸς Δερκυλλίδαν εἶπεν ὅτι εἰς λόγους βούλοιο αὐτῷ ἀφικέσθαι. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας λαβὼν τοὺς κρατίστους τὰ εἶδη τῶν περὶ αὐτὸν ἱππέων καὶ πεζῶν προῆλθε πρὸς τοὺς ἀγγέλους, καὶ εἶπεν, Ἀλλὰ παρεσκευασμένη μὲν ἔγωγε μάχεσθαι, ὡς ὁρᾷτε· ἐπεὶ μέντοι ἐκείνος βούλεται εἰς λόγους ἀφικέσθαι, οὐδ' ἐγὼ ἀντιλέγω. Ἄν μέντοι ταῦτα δέη ποιεῖν, πιστὰ δηήρους δοτέον καὶ ληπτέον. (19) Δόξαντα δὲ ταῦτα καὶ περανθέντα, τὰ μὲν στρατευματα ἀπῆλθε, τὸ μὲν βαρβαρικὸν εἰς Τράλλεις τῆς Καρίας, τὸ δ' Ἑλληνικὸν εἰς Λεύκοφρυον, ἔνθα ἦν Ἀρτεμίδος ἱερὸν μάλα ἅγιον, καὶ λίμνη πλεόν ἢ σταδίου ὑπόψαμμος ἀένας ποτίμου καὶ θερμοῦ ὕδατος. Καὶ τότε μὲν ταῦτα ἐπράχθη· τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ ζυγκείμενον χωρίον ἦλθον, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς πυθέσθαι ἁλλήλων ἐπὶ τίσιν ἂν τὴν εἰρήνην ποιήσαιντο. (20) Ὁ μὲν δὲ Δερκυλλίδας εἶπεν, εἰ αὐτονόμους ἐφ' ἡ βασιλεὺς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ὁ δὲ Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάβαζος εἶπον ὅτι εἰ ἐξέλθοι τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα ἐκ τῆς [βασιλείας] χώρας καὶ οἱ Λακεδαιμονίων ἄρμους ἐκ τῶν πόλεων. Ταῦτα δ' εἰπόντες ἁλλήλοις σπονδὰς ἐποίησαντο, ἔως ἀπαγγελθεῖν τὰ λεχθέντα Δερκυλλίδα μὲν εἰς Λακεδαίμονα, Τισσαφέρνει δὲ ἐπὶ βασιλέα.

21. Τούτων δὲ πραττομένων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ Δερκυλλίδα, Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, πάλας ὀργιζόμενοι τοῖς Ἡλείοις καὶ ὅτι ἐποίησαντο ζυμμαχίαν πρὸς Ἀθηναίους καὶ Ἀργεῖους καὶ Μαντινέας, καὶ ὅτι δίκην φάσκοντες καταδεδικάσθαι αὐτῶν ἐκύλυον καὶ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ γυμνικοῦ ἀγῶνος, καὶ οὐ μόνον ταῦτ' ἤρκει, ἀλλὰ καὶ Λίχα παραδόντος Θηβαίων τὸ ἄρμα, ἐπεὶ ἐκηρύττοντο νικῶντες, ὅτε εἰσῆλθε Λίχας στεφανώσων τὸν ἡνίοχον, μαστιγοῦντες αὐτὸν, ἀνδρὰ γέροντα, ἐξήλασαν. (22) Τούτων δ' ὑστερον καὶ Ἀγιδος πεμφθέντος θῆσαι τῷ Διὶ κατὰ μαντεῖαν τινὰ ἐκύλυον οἱ Ἡεῖοι μὴ προσεύχεσθαι νίκην πολέμου, λέγοντες ὡς καὶ τὸ ἀρχαῖον εἶη οὕτω νόμιμον, μὴ χρηστηριάζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐφ' Ἑλλήνων πολέμῳ ὥστε αὐτοὺς ἀπῆλθεν. (23) Ἐκ τούτων οὖν πάντων ὀργιζόμενοι ἔδοξε τοῖς ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ σωφρονίσαι αὐτούς. Πέμψαντες οὖν πρέσβεις εἰς Ἥλιν εἶπον ὅτι τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμονίων δίκαιον δοκοῖν εἶναι ἀφίενα αὐτοὺς τὰς περιοικίδας πόλεις αὐτονόμους. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν Ἡείων ὅτι οὐ ποιήσوين ταῦτα, ἐπιλήϊδας γὰρ ἔχουεν τὰς πόλεις, φρουρὰν ἔφηναν οἱ ἐφοροί.

e Peloponneso milites, tranquilli subaestebant, et ad praelium se parabant. At quotquot Prienenses et Achillienses aderant, itemque de insulis et oppidis Ionicis, eorum nonnulli, relictis in segete armis, fuga sibi consulebant; et erat tunc densa in Maandri planitie seges; de aliis vero, qui subsistebant, animadverti poterat, minime ipsos in acie mansuros. Nuntiabatur, Pharnabazum prolii committendi hortatorem fuisse, verum Tissaphernes, qui secum ipse cogitaret, quo pacto Cyri milites adversus ipsos pugnassent, eisque Græcos omnes similes esse arbitretur, ut praelium iniret, adduci non poterat; sed missis ad Dercyllidam suis, cupere se cum ipso in colloquium venire significabat. Tum Dercyllidas ex suis equitibus ac peditibus præstantissimos adpectu quosque secum sumens, ad nuntios prodit, et his eos verbis compellat: « Ego vero paratus eram, inquit, praelio decernere, quemadmodum videtis. Quia tamen mecum colloqui Tissaphernes cupit, equidem non detrecto. Verum si colloquium instituendum erit, pignora fidei et obsides ultro citroque dandi sunt. » His et approbatis, et executioni mandatis, uterque discessit exercitus, barbarorum, Trales, oppidum Cariae; Græcorum, Leucophryon, quo loco Dianæ fanum erat imprimis sacrosanctum, et stagnum majus stadii amplitudine, nonnihil arenosum, aqua perenni, potabili et calida. Hæc tum fuere gesta. Postridie loco constituto convenerunt, et visum est utrinque audiendum, quibus conditionibus pax iniri possit. Hic Dercyllidas aiebat, pacem fore, si rex oppida Græci nominis legibus et institutis suis uti sineret; contra Tissaphernes et Pharnabazus, si Græcæ copiae regis e finibus, et Lacedæmoniorum præfecti oppidis excederent. Hæc inter se loquuti quum essent, inducias pacti sunt, donec de iis, quæ acta inter ipsos fuissent, Dercyllidas quidem Lacedæmonem, Tissaphernes vero ad regem retulisset.

Eodem hoc tempore, quo hæc a Dercyllida in Asia gerebantur, Lacedæmonii, qui Eleis jamdudum succensebant, quod et societatem cum Atheniensibus, Argivis, Mantineis coiverant, et Lacedæmonios equestri gymnicoque certamine arcebant, quos indictam lata sententia multam sibi debere dicebant; neque Elei hoc solo contenti erant, sed etiam, quum Lichas currum Thebanis tradidisset, dum victores a præconibus proclamabantur, ingressum Licham ad coronandum aurigam suam, flagris cardentes, hominem ætate jam provecctæ, expulerant. Ac præter hæc, interjecto aliquo temporis spatio, quum missus esset Agis, ut ex oraculi cujusdam præscripto Jovi sacrificaret, prohibuerant Elei, ne vota de prospero belli eventu ab eo fierent, quod esse dicent in more majorum, ne qui Græci bellum adversus Græcos moturi oracula consulere; quo factum erat, ut Agis re sacra non peracta discederet. His igitur de causis Ephoris iratis et conventui publico statuere placuit, esse coercendam Eleorum insolentiam. Quapropter missis Elidem legatis denuntiant, a quum videri Lacedæmoniorum magistratibus, ut Elei vicina oppida legibus et institutis suis uti permitterent. Ad quæ quum illi respondissent, nequaquam id se facturos, qui hæc oppida jure belli acquisivissent, copias adversus eos col-

Ἄγων δὲ τὸ στράτευμα Ἄγης ἐνέβαλε διὰ τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Ἠλείαν κατὰ Λάρισον. (24) Ἄρτι δὲ τοῦ στρατεύματος ὄντος ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ κοπτομένης τῆς χώρας, σεισμός ἐπιγίγνεται· ὁ δ' Ἄγης θεῖον ἡγησάμενος ἐξελθὼν πάλιν ἐκ τῆς χώρας διαφῆκε τὸ στράτευμα. Ἐκ δὲ τούτου οἱ Ἠλείοι πολὺ θρασύτεροι ἦσαν, καὶ διεπρεσβεύοντο εἰς τὰς πόλεις, ὅσας ἤδεσαν δυσμενεῖς οὖσας τοῖς Λακεδαιμονίοις. (25) Περιόντι δὲ τῶ ἑνιαυτῷ φαίνουσι πάλιν οἱ ἔφοροι φρουρὰν ἐπὶ τὴν Ἥλιν, καὶ ξυνεστρατεύοντο τῷ Ἀγίδι πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων οἳ τε ἄλλοι ξύμμαχοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐμβαλόντος δὲ τοῦ Ἀγίδος δι' Αἰωλῶνος, εὐθὺς μὲν Λεπρεᾶται ἀποστάντες τῶν Ἠλείων προσχώρησαν αὐτῷ, εὐθὺς δὲ Μακίστιοι, ἐχόμενοι δ' Ἐπιταλῆεις. Διαβαίνοντι δὲ τὸν ποταμὸν προσχωροῦν Λετρίνοι καὶ Ἀμφιδόλοι καὶ Μαργανεῖς. (26) Ἐκ δὲ τούτου ἔλθων εἰς Ὀλυμπίαν ἔθηκε τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ κωλύειν δὲ οὐδεὶς ἐτι ἐπειράτο. Θύσας δὲ πρὸς τὸ ἄστυ ἐπορεύετο, κόπτων καὶ κῶων τὴν χώραν, καὶ ὑπὲρ πολλὰ μὲν κτήνη, ὑπὲρ πολλὰ δὲ ἀνδράποδα ἤλυσκετο ἐκ τῆς χώρας· ὥστε ἀκούοντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν ἐκόντες ἦσαν ξυστρατευσόμενοι καὶ μετεῖχον τῆς ἀρπαγῆς. Καὶ ἐγένετο αὕτη ἡ στρατεία ὥσπερ ἐπισιτισμός τῇ Πελοποννήσῳ. (27) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο πρὸς τὴν πόλιν, τὰ μὲν προσάστια καὶ τὰ γυμνάσια καλὰ ὄντα ἐλυμαίνετο, τὴν δὲ πόλιν, ἀτείχιστος γὰρ ἦν, ἐνόμισαν αὐτὸν μὴ βούλεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ δύνασθαι ἐλεῖν. Δηουμένης δὲ τῆς χώρας, καὶ οὕσης τῆς στρατιᾶς περὶ Κυλλήνην, βουλόμενοι οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδῖνον ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον δι' αὐτῶν προσχωρῆσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐκπεσόντες ἐξ οἰκίας ἐξίφη ἔχοντες σφαγὰς ποιοῦσι, καὶ ἄλλους τέ τινας ἀποκτείνουσι καὶ ὁμοῖον τινα Θρασυδαίῳ ἀποκτείναντες τῷ τοῦ δήμου προστάτῃ ὦντο Θρασυδαῖον ἀπεκτονέειν, ὥστε ὁ μὲν δῆμος παντελῶς κατηθύμνησε καὶ ἡσύχιαν εἶχεν, (28) οἱ δὲ σφαγεῖς πάντ' ὦντο πεπραγμένα εἶναι, καὶ οἱ ὁμογνώμονες αὐτοῖς ἐξεφέροντο τὰ πᾶσα εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ δὲ Θρασυδαῖος ἐτι καθεύδων ἐτύγχανεν οὐπὲρ ἐμεθύσθη. Ὡς δὲ ἤσθητο ὁ δῆμος ὅτι οὐ τέθνηκεν ὁ Θρασυδαῖος, περιεπλήσθη ἡ οἰκία ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥσπερ ὑπὸ ἔσμου μελιτῶν ὁ ἡγεμὼν. (29) Ἐπειδὴ δὲ ἡγεῖτο ὁ Θρασυδαῖος ἀναλαβὼν τὸν δῆμον, γενομένης μάχης ἐκράτησεν ὁ δῆμος, ἐξέπεσον δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ ἐγχειρήσαντες ταῖς σφαγαῖς. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Ἄγης ἀπὼν διέβη πάλιν τὸν Ἀλφειὸν, φρουροὺς καταλιπὼν ἐν Ἐπιταλίῳ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ Λύσιππον ἄρμοσθην καὶ τοὺς ἐξ Ἠλίδος φυγάδας, τὸ μὲν στράτευμα διέκην, αὐτὸς δὲ οἶκαδε ἀπῆλθε. (30) Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν θέρος καὶ τὸν ἐπὶ ὄντα χειμῶνα ὑπὸ τοῦ Λυσίππου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐζέρετο καὶ ἡγετο ἡ τῶν Ἠλείων χώρα. Τοῦ δ' ἐπὶ ὄντος θέρους πέμψας Θρασυδαῖος εἰς Λακεδαίμονα ξυνεχώρησε Φέας τε τὸ τεῖχος περιελεῖν καὶ Κυλλήνην καὶ τὰς Τριφυλίδας πόλεις ἀρεῖναι Φριξάν καὶ Ἐπιτάλιον καὶ Λετρίνους καὶ Ἀμφιδόλους καὶ Μαργανεῖς·

ligendas Ephori decreverunt. Eum exercitum Agis ducens, per Achaïam non procul a Larisso Eleorum agrum est ingressus. Quumque jam in hostico esset exercitus, ac regio vastaretur, terræ motus factus est. Tum Agis, qui divinitus hoc accidisse prodigium duceret, relicto Eleorum agro, dimisit exercitum. Ex eo longe facti audaciores Elei, legatos ad eas urbes mittebant, quotquot infestas esse Lacedæmoniiis sciebant. Atque hoc anno elapso, rursus Ephori copias adversus Elidem decernunt, sequentibus Agidis signa tum aliis sociis, tum Atheniensibus, exceptis Bœotis, et Corinthiis. Quumque per Aulonem Agis copias in hosticum duceret, mox Lepreatæ ab Eleis defectione facta, ad ipsius se partes adjungebant. Idem statim et Macistii, et his proximi Epitalienses fecere. Post ubi transisset amnem Alpheum, dederunt ei se Letrini, Amphidoli, Marganenses. Deinde profectus Olympiam, nemine amplius prohibente, Jovi Olympio rem sacram fecit. Peracto sacrificio, versus urbem pergebat, agrum ferro et igni vastans, atque ex eo permulta tum jumenta tum mancipia secum auferens. Adeoque complures et Arcades et Achæi, quum hæc audirent, sponte sua se ad exercitum Agidis conferebant, et in prædas partem aliquam admittebantur. Quo factum, ut hæc expeditio quasi quædam in Peloponneso frumentatio fuerit. Ad urbem ventum quum esset, suburbana et gymnasia, sane pulchra, vastabat Agis. urbem vero, quæ quidem munita non erat, non tam ipsum existimabant hand potuisse, quam non voluisse occupare. Interim dum vastatur Eleorum ager, ac propter Cyllenen agit exercitus, complices Xenie, qui argentum paternum medicamento mensus esse dicitur, Eleos ad Lacedæmonios accedere sua volentes opera, cum gladiis ex ædibus eruptione facta, cædes edunt; quumque nonnullos interfecissent, et inter eos quendam, qui Thrasydæum populi ducem facie referret, ipsum Thrasydæum se peremisse opinabantur. Quo fiebat, ut populus quidem animis protinus dejectis, se tranquille contineret; percussores autem omnia sibi confecta putarunt, eorumque complices in forum arma transtulere. At enim Thrasydæus forte tunc ibidem adhuc dormiebat, ubi ad ebrietatem potaverat. Quamobrem ut intellectum fuit a populo, Thrasydæum necdum interfectum esse, hinc inde domum illam circumfudere, quemadmodum examen apum ducem suum circumdare consuevit. Ille populo collecto se ducem præbens, pugnam commisit, in qua populus victoria potitus est. Tum pulsi urbe ad Lacedæmonios illi se contulerunt, qui cædium auctores extiterant. Agis Alpheo trajecto discedens, quum Epitalio, propter Alpheum amnem, præsidarios, et Lysippum prætorem, una cum Eleis exulibus imposuisset, dimisit exercitum; ipse autem domum profectus est. Reliqua autem æstate, itemque subsequenti hieme a Lysippo et militibus ejus Eleorum agri diripiebantur. Verum proxima æstate Thrasydæus, missis Lacedæmonem suis, de muro Phææ dejiendo adsensus est, et de dimittenda Cyllene, atque aliis oppidis Triphylia, nimirum Phrixa, Epitalio, Letriis,

πρὸς ἐὲ τῷταις καὶ Ἀκρωρείους καὶ Λασιώνα τὸν ὑπ' Ἀρχάδων ἀντιλεγόμενον. Ἦπειον μέντοι τὴν μεταξὺ πόλιν Ἡραίας καὶ Μακίστου ἡξίουσι οἱ Ἡλείοι ἔχειν· πρίασθαι γὰρ ἔφασαν τὴν χώραν ἅπασαν παρὰ τῶν τότε ἐχόντων τὴν πόλιν τριάκοντα ταλάντων, καὶ τὸ ἀργύριον δεδωκέναι. (31) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γνόντες μὴδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελόμενους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν, ἀφίεναι καὶ ταύτην ἡνάγκασαν· τοῦ μέντοι προεστάναι τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἱεροῦ, καίπερ οὐκ ἀρχαίου Ἡλείους ὄντος, οὐκ ἀπῆλθον αὐτοὺς, νομίζοντες τοὺς ἀντιποιοιμένους χωρίτας εἶναι καὶ οὐχ ἱκανοὺς προεστάναι. Τούτων δὲ συγχωρηθέντων εἰρήνη τε γίγνεται καὶ ξυμμαχία Ἡλείων πρὸς Λακεδαιμονίους. Καὶ οὕτω μὲν δὴ ὁ Λακεδαιμονίων καὶ Ἡλείων πόλεμος ἐληξε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Μετὰ δὲ τοῦτο Ἅγεις ἀφικόμενος εἰς Δελφοὺς καὶ τὴν δεκάτην ἀποθύσας, πάλιν ἀπὼν ἕκαμιν ἐν Ἡραίᾳ, γέρων ἤδη ὢν, καὶ ἀπηνέχθη μὲν εἰς Λακεδαίμονα ἐτι ζῶν, ἐκεῖ δὲ ταχὺ ἐτελεύτησε· καὶ ἔτυχε σεμνοτέρας ἢ κατὰ ἄνθρωπον ταφῆς. Ἐπεὶ δὲ ὠσιώθησαν αἱ ἡμέραι, καὶ ἔδει βασιλέα καθίστασθαι, ἀντέλεγον περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἅγιδος εἶναι, Ἀγισιλαὸς δὲ ἀδελφός. (32) Εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου, Ἄλλ' ὁ νόμος, ὦ Ἀγισιλαε, οὐκ ἀδελφὸν ἄλλ' υἱὸν βασιλέως βασιλεύειν κελεύει· εἰ δὲ υἱὸς ὢν μὴ τυγχάνοι, δ' ἀδελφός κα' ὥς βασιλεύει. Ἐμὲ ἂν δέοι βασιλεύειν. Πῶς, ἐμοῦ γε ὄντος; Ὅτι ὃν τὸν καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔφη σε εἶναι ἐαυτοῦ. Ἄλλ' ἢ πολὺ κάλλιον ἐκείνου εἰδυῖα μήτηρ καὶ νῦν ἐτι φησὶν. Ἄλλ' ὁ Ποτειδᾶν ὡς μάλα στυγερούμενον κατεμάχυνεν ἐκ τῷ θαλάμῳ ἐξελάσας σεισμῷ εἰς τὸ φανερόν τὸν σὸν πατέρα. Συνεμαρτύρησε ταῦτ' αὐτῷ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος· εἶναι ἄφ' οὗ γὰρ τοι ἔφυγε καὶ οὐκ ἐφάνη ἐν τῷ θαλάμῳ, δεκάτῳ μηνὶ ἐγένου. (33) Οἱ μὲν τοιαῦτ' ἔλεγον. Διοπειθῆς δὲ, μάλα χρησμολόγος ἀνὴρ, Λεωτυχίδῃ ξυναγορεύων εἶπεν ὡς καὶ Ἀπόλλωνος χρησμὸς εἴη φυλάσσεσθαι τὴν χολὴν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγισιλαίου ἀντίειπεν ὡς οὐκ οἶοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν φυλάσσεσθαι, μὴ προσπταίσας τις χολεύσαι, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐκ ὢν τοῦ γένους βασιλεύσειε. Παντάπασι γὰρ ἂν χολὴν εἶναι τὴν βασιλείαν ὅποτε μὴ οἱ ἄφ' Ἡρακλέους τῆς πόλεως ἡγοῖντο. (34) Τοιαῦτα δ' ἀκούσασα ἡ πόλις ἀμφοτέρων Ἀγισιλαὸν εἴλοντο βασιλέα.

Οὕτω δ' ἐνιαυτὸν ὄντος ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀγισιλαίου, θύοντος αὐτοῦ τῶν τεταγμένων τινὰ θυσιῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως εἶπεν ὁ μάντις ὅτι ἐπιβουλὴν τινὰ τῶν δεινοτάτων φαίνοντες οἱ θεοί. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἔθυσεν, ἐτι δεινότερα ἔφη τὰ ἱερὰ φαίνεσθαι. Τὸ τρίτον ἤδη θύοντας, εἶπεν, Ὡ Ἀγισιλαε, ὥσπερ εἰ ἐν αὐτοῖς εἴμεν

Amphidolis, Marganensibus : item Acroriis et Lasione, de qua Arcades disceptabant. Epeum tamen, situm inter Macistum et Heræam oppidum, Elei sibi relinqui postulabant. Nam agrum illum omnem se triginta talentis emisse ab iis aiebant, qui prius oppidum possedissent, eamque pecuniam persolutam esse. Lacedæmonii vero, qui judicarent nihilo æquius, vi aliquid ementem, ac vi auferentem inferioribus extorquere, cogebant eos hanc quoque liberam dimittere. Neque tamen vetabant quominus Elei Jovis Olympii fano præessent, quanquam id antiquitus non obtinuerant. Existimabant enim, illos qui deposcere id sibi vellent, rusticos ejus agri esse nec satis ad hoc idoneos, ut sacris Olympici Jovis et ludis præessent. De his quum convenisset, inita pax est et societas inter Lacedæmonios et Eleos. Atque hic fuit ejus inter Eleos et Lacedæmonios belli exitus.

CAPUT III.

Secundum hæc Delphos profectus Agis, quum decumam deo obtulisset, in reditu jam senex apud Heræam agrotare cepit, ac vivus Lacedæmonem deportatus, statim mortem obiit ac sepulturam augustiorem, quam quæ homini conveniret, nactus est. Posteaquam de more dies luctus publici celebrati fuerunt, ac jam regem designari oportuit, contendebant inter se de regno Leotychnides, qui se Agidis filium perhiberet, atque Agesilaus, Agidis frater. Quumque Leotychnides diceret : Lex, Agesilae, jubet non fratrem regis, sed filium regno potiri; at si forte filius nullus exstat, frater in regno succedito. Me igitur regem esse oportet, subjecit Agesilaus. At qui illud, me superstite? Quod is, quem tu patrem appellas, suum te esse negavit. Atque id etiam modo profuturus mater, quæ rem longe certius ipso tenet. Quin et Neptunus admodum mentiri te significavit, quod patrem tuum terræ motu e cubiculo in hominum conspectum expulerit. Est itidem testimonio tempus ipsum, quod esse veracissimum perhibetur. Nam post illud tempus, quo fugit, et amplius in cubiculo conspectus non fuit, tu mense natus es decimo. Hujusmodi ab eis res in medium proferebantur; Diopithes vero, insigniter oraculorum gnarus, Leotychnidæ causam adjuvans, aiebat profectum ab ipso Apolline oraculum esse, quo significaretur, regnum claudum vitari debere. Cui Lysander pro Agesilao respondebat, existimare se, non hoc ab Apolline præcipi, ut caveatur, ne quis offendens ad aliquid, claudicet; sed id potius, ne quis alienus a regia familia regno potiatur. Omnino enim regnum fore claudum, ubi non orti ab Hercule reipublicæ sint præfutura. Hæc ut ex ambobus intellexit civitas, Agesilaum regem designat.

Is quum necdum anni unius spatio regnum obtinuisset, atque majorum ex instituto sollempne quoddam sacrum pro patria faceret, monuit vates, indicari divinitus in extis occultam conjurationem gravissimam. Quum rursus exta consulerentur, dixit etiam graviora significari. Quum tertio sacrificium iteraretur : « Mi Agesilae, inquit, ejusmodi mihi

τοῖς πολεμίοις, οὕτω μοι σημαίνονται. Ἐκ δὲ τούτου θύοντες καὶ τοῖς ἀποτροπαίοις καὶ τοῖς σωτήρσι, καὶ μάλις καλλιεργήσαντες, ἐπαύσαντο. Ληγοῦσης δὲ τῆς θυσίας ἐντὸς πένθ' ἡμερῶν καταγορεύει τις πρὸς τοὺς ἐφόρους ἐπιβουλὴν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πράγματος Κινάδωνα. (5) Οὗτος δ' ἦν καὶ τὸ εἶδος νεανίσκος καὶ τὴν ψυχὴν εὐρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. Ἐρομένων δὲ τῶν ἐφόρων πῶς φαίη τὴν πρᾶξιν ἔσθαι, εἶπεν ὁ εἰσαγγεῖλας ὅτι ὁ Κινάδων ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς ἀριθμῆσαι κελεύει ὁπόσοι εἴεν Σπαρτιῖται ἐν τῇ ἀγορᾷ. Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἀριθμήσας βασιλέα τε καὶ ἐφόρους καὶ γέροντας καὶ ἄλλους ὡς τετταράκοντα, ἡρώμην Γί δή με τούτους, ὧ Κινάδων, ἐκέλευσας ἀριθμῆσαι; ὁ δὲ εἶπε, Τούτους, ἔφη, νόμιζέ σοι πολεμίους εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας ξυμμάχους πλέον ἢ τετρακισχιλίους ὄντας τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐπιδεικνύει δ' αὐτὸν ἔφη ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔνθα μὲν ἓνα, ἔνθα δὲ δύο πολεμίους ἀπαντῶντας, τοὺς δ' ἄλλους ἀπαντας ξυμμάχους καὶ ὅσοι δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Σπαρτιατῶν τυχούεν ὄντες, ἓνα μὲν πολέμιον τὸν δεσπότην, ξυμμάχους δ' ἐν ἐκάστῳ πολλούς. (6) Ἐρωτῶντων δὲ τῶν ἐφόρων πόσους φαίη καὶ τοὺς ξυνειδότες τὴν πρᾶξιν εἶναι, λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν ὡς σφίσι μὲν τοῖς προστατεύουσιν οὐ πᾶν πολλοί, ἀξιόπιστοι δὲ συνειδέειν αὐτοὶ μέντοι πᾶσιν ἔφασαν συνειδέναι καὶ εἰλωσι καὶ νεοδαμῶδες καὶ τοῖς ὑπομεισοὶ καὶ τοῖς περιόικοις ὅπου γὰρ ἐν τούτοις τις λόγος γένοιτο περὶ Σπαρτιατῶν, οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν τὸ μὴ οὐχ ἡδέως ἂν καὶ ὤμων ἔσθαι αὐτῶν. (7) Πάλιν οὖν ἐρωτῶντων, Ὅπλα δὲ πόθεν ἔφασαν λήψεσθαι; τὸν δ' εἰπεῖν ὅτι οἱ μὲν δῆπου συνταταγμένοι ἡμῶν αὐτοὶ, ἔφασάν γε, ὅπλα κακτῆμεθα, τῷ δ' ὅχλῳ, ἀγαγόντα εἰς τὸν σιδήρον ἐπιδεῖξαι αὐτὸν ἔφη πολλὰς μὲν μαχαίρας, πολλὰ δὲ ξίφη, πολλοὺς δὲ ὀβελίσκους, πολλοὺς δὲ πελέκεις καὶ ἀξίνας καὶ πολλὰ δρέπανα. Λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη ὅτι καὶ ταῦτα ὅπλα πάντ' εἴη ὁπόσοις ἄνθρωποι καὶ γῆν καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐργάζονται, καὶ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν τὰς πλείστας τὰ ὄργανα ὅπλα ἔχειν ἀρκοῦντα, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀόπλους. Πάλιν οὖν ἐρωτῶμενος ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα μάλ्लοι πράττεσθαι, εἶπεν ὅτι ἐπιδημῆιν οἱ παρηγγελμένον εἴη. (8) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἰσχυρομένους τε λέγειν ἡγήσαντο αὐτὸν καὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ οὐδὲ τὴν μικρὰν καλουμένην ἐκκλησίαν ξυλλέξαντες, ἀλλὰ ξυλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλος ἄλλοι ἐβουλεύσαντο πέμψαι τὸν Κινάδωνα εἰς Αὔλωνα σὺν ἄλλοις τῶν νεωτέρων καὶ κελεύσαι ἥκειν ἀγοντα τῶν Αὔλωνιτῶν τέτιας καὶ τῶν εἰδώτων τοὺς ἐν τῇ σκυτάλῃ γεγραμμένους. Ἀγαγεῖν δὲ ἐκέλευον καὶ τὴν γυναῖκα, ἣ καλλίστη μὲν ἐλέγετο αὐτόθι εἶναι, λυμαίνεσθαι δ' ἐώκει τοὺς ἀφικνουμένους Λακεδαιμονίων καὶ πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους. (9) Ὑπηρετῆκει δὲ καὶ ἄλλ' ἡδὴ ὁ Κινάδων τοῖς ἐφόροις τοιαῦτα. Καὶ τότε δὴ ἔδωσαν τὴν σκυτάλην αὐτῷ, ἐν ᾗ γεγραμμένοι ἦσαν οὓς ἔδει ξυλληφθῆναι. Ἐρομένου δὲ τίνας ἀγοὶ μετ' αὐτοῦ τῶν

sunt extorum significationes, quasi si jam ipsos inter hostes versaremur. » Tum vero facta re sacra diis et averruncis et servatoribus, quum vix perilitatum esset, sacrificare desierunt. Quinto post sacrificia die quidam ad Ephoros conjurationem occultam, et principem ejus auctorem Cinadonem defert. Erat is et forma juvenis pulcher, et animo firmus ac valens, non tamen ex optimatum numero. Quumque interrogarent illum Ephori, qui rem deferebat, quo pacto negotium hoc suscepturi essent, respondit, abductum se in forum extremum a Cinadone fuisse, jussumque numerare, quot in foro Spartani essent. Tum ego, inquit, numerato rege, Ephoris, senioribus et ceteris plus minus quadraginta : Quamobrem, inquam, hos me numerare jussisti, Cinado? Existimato, inquit, illos hostes esse, reliquos omnes socios, qui numerum quatuor millium excedunt in foro. Præterea se inquit in viis hic unum, illic duos ostenturum hostes occurrentes, reliquos omnes socios : quinetiam quotquot essent Spartanorum in prædiis, ex iis unum dominum hostem esse, socios vero in singulis plurimos. Interrogantibus hinc Ephoris, quot homines hujus instituti conscios esse perhiberet, respondebat, Cinadonem dicere, conjurationis principes non multos habere conscios, sed fide tamen dignos. Ipsos autem re consentire cum universis et helotibus, et novis popularibus, et gradu Spartanis inferioribus, et perieciis. Nam ubicumque Spartanorum apud hos aliqua mentio fiat, neminem celare posse, quam cupide vel crudos sint devoraturi. Rursus igitur quum quærerent, unde se arma sumpturos perhiberent, respondit, dixisse Cinadonem, ipsos quidem, qui conjuncti essent, habere arma : turbe vero promiscuæ in forum ferramentorum deductæ se multas sicas, multos enses, multa verua, multas bipennes et ascias, multas falces demonstrasse. Præterea dicere hominem, etiam illa universa arma esse, quibus terram homines colant, ligna lapidesque cædant; itemque artes ceteras quamplurimas habere sua quædam instrumenta, quæ armorum loco sufficiant, præsertim adversus inermes. Rursum interrogatus, quando hæc essent inchoanda; dixit, imperatum esse sibi, ut domi maneret. His auditis Ephori, hominem explorata dicere arbitrabantur, metuque percussai, ne id quidem concilium, quod parvum vocant, coegerant, sed seniores alius aliunde convenientes, hoc consilii ceperunt, ut Cinadonem cum nonnullis aliis ex juventute Aulonem ablegarent, jussum istinc Aulonitas quosdam et helotas abducere, quorum essent in scytala descripta nomina. Imperabant eidem, ut et mulierem quandam illinc abduceret, fama quidem illam formosissam, sed quæ commeantes ad se Lacedæmonios tum provectoris ætatis, tum juvenes, corrumpere videretur. Et Cinadonis opera ceteroquin etiam ad hujusmodi negotia usi fuerant Ephori. Quamobrem id quoque temporis ei scytalam tradiderunt, in qua perscripti erant, quos capi vellent. Quumque interrogaret, quosnam ex juventute sibi adjungere deberet itineris comites : « Abito,

νέων, Ἰθι, εἶπον, καὶ τὸν πρεσβύτατον τῶν ἱππαγρετῶν κέλευέ σοι συμπεμψαί ἐξ ἧς ἑπτὰ οἱ ἄν τύχῃσι παρόντες. Ἐμεμελήκει δὲ αὐτοῖς θπῶς ὁ ἱππαγρέτης εἰδείη οὓς δέοι πέμπειν, καὶ οἱ πεμπόμενοι εἰδείεν ὅτι Κινάδων δέοι συλλαβεῖν. Εἶπον δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κινάδωνι, ὅτι πέμψοιεν τρεῖς ἀμάξας, ἵνα μὴ πεζοὺς ἀγῶσι τοὺς ληφθέντας, ἀφανίζοντες ὡς ἐδύναντο μάλιστα ὅτι ἐφ' ἕνα ἐκείνον ἔπεμπον. (10) Ἐν δὲ τῇ πόλει οὐ ξυνελάμβανον αὐτὸν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ᾔδσαν ὅποσον τὸ μέγεθος εἶη, καὶ ἀκοῦσαι πρῶτον ἐβούλοντο τοῦ Κινάδωνος οἵτινες εἰεν οἱ συμπαράγοντες, πρὶν αἰσθῆσθαι αὐτοὺς ὅτι μεμῆννται, ἵνα μὴ ἀποδρῶσιν. Ἐμελλον δὲ οἱ συλλαβόντες αὐτὸν μὲν κατέχειν, τοὺς δὲ ξυνειδότες πυθόμενοι αὐτοῦ γράψαντες ἀποπέμπειν τὴν ταχίστην τοῖς ἐφόροις. Οὕτω δ' ἔσχον οἱ ἐφοροὶ πρὸς τὸ πρᾶγμα, ὥστε καὶ μόραν ἱππέων ἔπειψαν τοῖς ἐπ' Αὐλώωνος. (11) Ἐπεὶ δ' ἐλημμένον τοῦ ἀνδρὸς ᾔκην ἱππεὺς φέρων τὰ δνόματα ὧν ὁ Κινάδων ἀτέγραψε, παραχρῆμα τὸν τε μάντιν Τισαμενὸν καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπικαιριωτάτους ξυνελάμβανον. Ὡς δ' ἀνήχθη ὁ Κινάδων καὶ ἠλέγγετο, καὶ ὠμολόγει πάντα καὶ τοὺς ξυνειδότες ἔλεγε, τέλος αὐτὸν ἤροντο τί καὶ βουλόμενος ταῦτα πράττοι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο μηδενὸς ἤττων εἶναι ἐν Λακεδαιμόνι. Ἐκ τούτου μέντοι ἤδη δεδεμένος καὶ τῷ χεῖρι καὶ τὸν τράχηλον ἐν κλοιῷ μαστιγούμενος καὶ κεντούμενος αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κατὰ τὴν πόλιν περιήγοντο. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ τῆς δίκης ἔτυχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ δὲ ταῦτα Ἡρώδας τις Συρακόσιος ἐν Φοινίκη ὧν μετὰ ναυκλήρου τινός, καὶ ἰδὼν τριήρεις Φοινίσσας, τὰς μὲν καταπλεούσας ἄλλοθεν, τὰς δὲ καὶ αὐτοῦ πεπιληρωμένας, τὰς δὲ καὶ ἐτι κατασκευαζομένας, προσκούσας δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τριακοσίας αὐτὰς δέοι γενέσθαι, ἐπιβὰς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀναγόμενον πλοῖον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐξήγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις ὡς βασιλέως καὶ Τισσαφέρους τὸν στόλον τοῦτον παρασκευαζομένων· θποι δὲ οὐδὲν ἔφη εἰδέναι. (2) Ἀνεπερωμένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς ξυμμάχους ξυναγόντων καὶ βουλευομένων τί χρὴ ποιεῖν, Λύσανδρος νομίζων καὶ τῷ ναυτικῷ πολὺ περίεσθαι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ πεζὸν λογιζόμενος ὡς ἐσώθη τὸ μετὰ Κύρου ἀναβάν, πείθει τὸν Ἀγησιλαὸν ὑποστῆναι, ἣν αὐτῷ δῶσι τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, εἰς διςχιλίους δὲ τῶν νεοδαμωδῶν, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ ξύνταγμα τῶν συμμάχων, στρατεύσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. Πρὸς δὲ τούτῳ τῷ λογισμῷ καὶ αὐτὸς ξυνεξελεῖν αὐτῷ ἐβούλετο, θπως τὰς δεκαρχίας τὰς κατασταθείσας ὑπ' ἐκείνου ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐκπεπτωκυίας δὲ διὰ τοὺς ἐφόρους, οἱ τὰς πατριῶς πολιτείας παρήγγειλαν, πάλιν καταστήσειε μετ' Ἀγησιλάου. (3) Ἐπαγγελαμένου δὲ τοῦ Ἀγησιλάου

Inquiunt, et hippagretæ natu maximo impera, ut sex vel septem, qui forte aderunt, tecum mittat. » Interim ipsis curæ fuerat, ut hippagreta ille sciret quinam mittendi essent, et qui mitterentur, capiendum esse Cinadonem, non ignorarent. Significabant etiam Cinadoni, tria se plaustra missuros, ne captos itinere pedestri adducant : uti quam possent maxime tegerent, se ad unum ipsum prehenden dumea mittere. Quod quidem in urbe hominem non comprehendebant, ea de causa fiebat, quod quanta conjuratorum multitudo esset, ignorarent; et intelligere prius de Cinadone vellent, quinam conjurationis participes essent, quam illi se proditos animadverterent, ne fuga scilicet sibi consulerent. Itaque dederunt iis, qui eum capere debebant, in mandatis, ut hominem secum retinerent, perquisitisque rei consciis, eorum nomina litteris consignata quamprimum Ephoris mitterent. Erat Ephorum in hoc negotio tanta cura, ut eis, qui Aulonem proficiscebantur, etiam cohortem equitum mitterent. Capto Cinadone, quum venisset quidam eques, afferens secum a Cinadone consignata nomina, mox Tisamenum hariolum, et conspirationis principes ad nocendum inprimis idoneos comprehenderunt. Deductus Cinado, et convictus, omniaque confessus, indicatis etiam conjurationis consciis, quum tandem interrogaretur, quo hæc consilio instituisset : Ut Spartæ nullo inferior essem, inquit. Secundum hæc ipsius et conjurationis sociorum manus et colla in numellis constricta sunt, et flagris ac stimulis cruciati per urbem circumducti sunt. Itaque hi facinoris dederunt poenas.

CAPUT IV.

Eisdem temporibus Syracusanus quidem Herodas, qui cum nauclero quodam in Phœnicia tum vivebat, postquam triremes Phœnissas partim aliunde istuc appellere, partim ibidem instrui, partim adhuc ædificari vidit, atque etiam audivit, trecentas numero futuras : prima nave, quæ in Græciam tendebat, conscensa, Lacedæmoniis indicavit, hanc classem tum a Tissapherne, tum a rege parari; quo autem ea mittenda esset, ignorare se fatebatur. Excitatis hoc nuntio Lacedæmoniis, sociosque cogentibus, et quid faciendum esset, deliberantibus, Lysander, qui et Græcos existimaret navalibus copiis fore superiores, et secum ipse perpenderet, quo pacto peditatus ille salvus evasisset, qui cum Cyro ascenderat, Agesilao ita persuadet, ut se suscepturum in Asiam expeditionem polliceretur, si triginta Spartani sibi adjungerentur, et bis mille tironum, et sexies mille sociorum agmen. Præterea cogitabat et ipse cum Agesilao proficisci, ut Decemviratus ab se in oppidis institutos, quos Ephori sustulerant, jussis omnibus more patrio rempublicam gerere, de integro cum Agesilao institueret. Posteaquam ad hanc expeditionem Agesilaus operam suam obtulisset, quum alia,

τὴν στρατείαν, διδῶσά τε οἱ Λακεδαιμόνιοι δσαπερ ᾔηται καὶ ἐξαμήνου σίτον. Ἐπεὶ δὲ θυσάμενος καὶ τὰλλα δσα εἶδει καὶ τὰ διαβατήρια ἐξῆλθε, ταῖς μὲν πόλεσι διαπέμψας ἀγγέλους προείπεν δσους τε δέοι ἐκασταχόθεν πέμπεσθαι καὶ δποι παρῆναι, αὐτὸς δ' ἐβουλήθη Ἐλθὼν θῦσαι ἐν Αὐλίδι, ἐνθαπερ δ' Ἀγαμέμνων στ' εἰς Τροίαν ἐπλεῖ ἐθύετο. (α) Ὡς δ' ἐκεῖ ἐγένετο, πυθόμενοι οἱ βοιώταρχοι ὅτι θύοι, πέμψαντες ἱππέας τοῦ τε λοιποῦ εἶπον μὴ θύειν καὶ οἷς ἐνέτυχον ἱεροῖς τεθυμένοις διέρριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Ὁ δ' ἐπιμαρτυράμενος τοὺς θεοὺς καὶ ὀργιζόμενος, ἀναθὰς ἐπὶ τὴν τριήρη ἀπέπλει. Ἀρχιόμενος δ' ἐπὶ Γεραισὸν, καὶ συλλέξας ἐκεῖ δσον ἐδύνατο τοῦ στρατεύματος πλείστον εἰς Ἐφεσον τὸν στολὸν ἐποίητο.

β. Ἐπεὶ δὲ ἐκίεσε ἀφίκετο, πρῶτον μὲν Τισσαφέρνης πέμψας ᾔηρετο αὐτὸν τίνος δεόμενος ᾔχοι. Ὁ δ' εἶπεν ὅτι αὐτονόμους καὶ τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἑλλάδι. Πρὸς ταῦτ' εἶπεν ὁ Τισσαφέρνης, εἰ τοίνυν θέλεις σπείσασθαι ἕως ἂν ἐγὼ πρὸς βασιλεῖα πέμψω, οἷμαι ἂν σε ταῦτα διαπραξάμενον ἀποπλεῖν, εἰ βούλοιο. Ἀλλὰ βουλομένην ἂν, ἔφη, εἰ μὴ οἰοίμην γε ὑπὸ σοῦ ἐξαπατᾶσθαι. Ἀλλ' ἔξεστιν, ἔφη, σοι τούτων πίστιν [δόντα καὶ παρ' ἐμοῦ πίστιν] λαβεῖν ἢ μὴν ἀδόλως σοῦ πράττοντος ταῦτα ἡμᾶς μηδὲν τῆς σῆς ἀρχῆς ἀδικήσῃ ἐν ταῖς σπονδαῖς. (β) Ἐπὶ τούτοις ῥηθεῖσι Τισσαφέρνης μὲν ὥμοσε τοῖς πεμφθεῖσι πρὸς αὐτὸν Ἡριππίδᾳ καὶ Δερκυλλίδᾳ καὶ Μεγίλλῳ ἢ μὴν πράξειν ἀδόλως τὴν εἰρήνην, ἐκείνοι δὲ ἀντώμοσαν ὑπὲρ Ἀγησιλάου Τισσαφέρνηι ἢ μὴν ταῦτα πράττοντος αὐτοῦ ἐμπεδώσειν τὰς σπονδὰς. Ὁ μὲν δὲ Τισσαφέρνης ἃ ὥμοσεν εὐθὺς ἐψεύσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην ἔχειν στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλείᾳ πρὸς ᾧ εἶχε πρόσθεν μετεπέμπετο. Ἀγησιλαὸς δὲ, καίπερ αἰσθανόμενος ταῦτα, ὁμως ἐπέμενε ταῖς σπονδαῖς.

γ. Ὡς δὲ ἡσυρίαν τε καὶ σχολὴν ἔχων ὁ Ἀγησιλαὸς διέτριβεν ἐν τῇ Ἐφέσῳ, ἅτε συντεταραγμένοι ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πολιτειῶν, καὶ οὔτε δημοκρατίας ἔτι οὔσης, ὥσπερ ἐπ' Ἀθηναίων, οὔτε δεκαρχίας, ὥσπερ ἐπὶ Λυσάνδρου, ἅτε γινώσκοντες πάντες τὸν Λυσάνδρον, προσέκειντο αὐτῷ ἀξιοῦντες διαπραττεσθαι αὐτὸν παρ' Ἀγησιλάου ὧν ἐδέοντο· καὶ διὰ ταῦτα αἰεὶ παμπληθὲς ὄχλος θεραπεύων αὐτὸν ἠκολούθει, ὥστε δ μὲν Ἀγησιλαὸς ἰδιώτης ἐφαίνετο, δ δὲ Λυσάνδρος βασιλεὺς. (γ) Ὅτι μὲν οὖν ἔμνηνε καὶ τὸν Ἀγησιλαὸν ταῦτα ἐόηλυσεν ὕστερον· αἱ γὰρ μὴν ἄλλοι τριάκοντα ὑπὸ τοῦ φθόνου οὐκ εἰσίων, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς τὸν Ἀγησιλαὸν ὡς παράνομα ποιοῖτ' Ἀγανδρὸς τῆς βασιλείας ὀγκρότερον διάγων. Ἐπεὶ δὲ καὶ ᾔρξατο προσάγειν τινὰς τῶν Ἀγησιλᾶδων δ Λυσάνδρος, πάντας οἷς γνοίῃ αὐτὸν συμπαράττοντά τι ἡττωμένους ἀπέπεμπε. Ὡς δ' αἰεὶ τὰ ἐναντία ὧν ἐβούλετο ἀπέβαινε τῷ Λυσάνδρῳ, ἔγνω δὴ τὸ γινόμενον· καὶ οὔτε ἐπεσθαι ἑαυτῷ ἔτι εἰς ὄχλον τοῖς τε συμπαρῆσαι τι δεομένοις σαφῶς ἔλεγεν ὅτι ἐλαττον ἔξοιεν, εἰ αὐτὸς παρείη. (δ) Βαρῆς δὲ φέρων τῇ

quæ postulabat, concesserunt ei Lacedæmonii, tum annonæ tantum quantum in sex menses sufficeret. Hinc ubi tum alia sacrificia, tum pro felici egressu ex finibus fecisset, profectus est, missisque nuntiis ad oppida, quot milites a singulis mitti, ac ubi præsto esse vellet, denuntiabat; ipsi animus erat Aulidem proficisci, atque istic rem sacram facere: quo loco etiam Agamemno, quum Trojam navigaret, sacrificaverat. Eo quum venisset Agesilaus, Bæotorum principes, accepto de ipsius sacrificiis nuntio, missis equitibus imperarunt, uti de ceteris sacrificiis abstineret; et quas illi forte mactatas hostias invenere, de ara hinc inde dissecerunt. At Agesilaus deos testatus, triremem iratus conscendit et avectus est. Geræstum quum venisset, ibique copias amplissimas coegisset, Ephesum cum classe petiit.

Eo delatus ut erat, Tissaphernes missis ad ipsum suis, cujus rei gratia venisset, quærebat. Agesilaus autem: « Ut Asiæ civitates, inquit, perinde legibus suis utantur, atque aliæ quotquot apud nos in Græcia sitæ sunt. » Tissaphernes ad illa vicissim: « Ergo si voles, inquit, inducias pacisci tantisper, dum ad regem misero, futurum arbitror, ut his impetratis ad tuos, si vells, redire possis. » Equidem hoc non nollem, subjecit Agesilaus, ni me deceptum iri abs te existimarem. « At tibi licet, ait, ut fidem des et a me fidem de eo accipias, omnino sine fraude futurum, ut siquidem hæc ipse præstes, nos durantibus induciis, quæ tui sunt imperii, minime damno afficiamus. » His ita conventis, Tissaphernes Herippidæ, Dercyllidæ, Megillo, missis ad se, sacramentum præstitit, omnino sine dolo malo se pacem procuraturum: contra illi jurarunt Agesilai nomine, si hoc Tissaphernes faceret, se sancte ratas habituros inducias. Enimvero Tissaphernes jusjurandum mox violavit. Nam pace omissa, quam promiserat, ad priores, quas habebat, copias, magnam militum manum a rege arcessebat. Et quanquam hæc Agesilaus persentisceret, nihilo tamen minus inducias servabat.

Quumque in hoc otio apud Ephesum commoraretur Agesilaus, quod rerumpublicarum status in oppidis perturbati essent, neque populariter amplius illæ administrarentur, quod Atheniensium dominatu factum fuerat, neque decemviratus in eis essent, qui Lysandro rerum potito instituti erant: urgebant Lysandrum omnes, hominem scilicet notum sibi, et obsecrabant, uti quæ cuperent ipsi, ab Agesilao impetraret. Eam ob causam factum est, ut magna hominum turba semper eum et coleret et sectaretur: adeoque privatus quidam Agesilaus, Lysander rex esse videbatur. Et hæc quidem etiam Agesilao irascendi causam præbuisse, deinceps intellectum ex ipso fuit: interim ceteri Trigitaviri præ invidia non tacebant, sed monebant Agesilaum, contra leges Lysandrum committere, qui regium fastum longe superaret. Post ubi Lysander adducere quosdam ad Agesilaum cœpit; omnes illi, quibus operam dare Lysandrum intelligeret, infecta re dimittebat. Quumque semper contra Lysandri sententiam cuncta fierent, animadvertit is rem omnem, neque deinceps sectari se turbam hominum patiebatur, et non dissimulanter ad eos aiebat, qui se juvari cuperent ipsius opera, futurum ut se præsentem minus impetrarent. Quumque graviter ignominiam hanc ferret, accedens ad

ἀτιμία, προσελθὼν εἶπεν, ὦ Ἀγησilaε, μειοῦν μὲν ἄρα σύγε τοὺς φίλους ἡπίετω. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, τοὺς γε βουλομένους ἐμοῦ μίջους φαίνεσθαι· τοὺς δέ γε αὖξοντας εἰ μὴ ἐπισταίμην ἀντιτιμᾶν, αἰσχυνοίμην ἄν. Καὶ ὁ Λύσανδρος εἶπεν, ἴσως σὺ καὶ μᾶλλον εἰκότα ποιεῖς ἢ ἐγὼ ἐπραττον. Τάδε οὖν μοι ἐκ τοῦ λοιποῦ χάρισαι, ὅπως ἂν μὴτ' αἰσχύνομαι ἀδυνατῶν παρὰ σοὶ μὴτ' ἐμποδῶν σοὶ ὦ, ἀπόπειμ' ὅν μοι. Ὅπου γὰρ ἂν ὦ, πειράσομαι ἐν καιρῷ σοὶ εἶναι. (10) Εἰπόντος δὲ ταῦτα ἔδοξε καὶ τῷ Ἀγησίλαῳ οὕτω ποιῆσαι, καὶ πέμπει αὐτὸν ἐφ' Ἑλλήσποντον. Ἐκεῖ δὲ ὁ Λύσανδρος αἰσθόμενος Σπιθριδάτην τὸν Πέρσῃν ἑλαττούμενόν τι ὑπὸ Φαρναβάζου, διαλέγεται αὐτῷ καὶ πείθει ἀποστῆναι ἔχοντα τοὺς τε παῖδας καὶ τὰ περὶ αὐτὸν χρήματα καὶ ἵππεῖς ὡς διακοσίους. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατέλιπεν ἐν Κυζίκῳ, αὐτὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἀναβιβασάμενος ἔκκεν ἄγων πρὸς Ἀγησίλαον. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἤσθη τε τῇ πράξει καὶ εὐθὺς ἀνεπνυθάνετο περὶ τῆς Φαρναβάζου χώρας τε καὶ ἀρχῆς.

11. Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῇ καταδάνῃ στρατεύματι παρὰ βασιλέως προεῖπεν Ἀγησίλαῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπίοι ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες ἐλάττω τὴν παροῦσαν δύναμιν εἶναι Ἀγησίλαῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς, Ἀγησίλαος δὲ μάλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι Τισσαφέρνην τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχειν, ὅτι ἐπιωρχήσας αὐτὸς μὲν πολεμίους τοὺς θεοὺς ἐκτήσατο, τοῖς δ' Ἑλλήσι συμμαχίους ἐποίησεν. Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιωταῖς παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν, ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστειλε καὶ Ἰωσι καὶ Αἰολεῦσι καὶ Ἑλλήσποντιοῖς πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν εἰς Ἐφεσον τοὺς συστρατεύσομένους. (12) Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησίλαος, ἢ δὲ Καρία ἀφιππος ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν αὐτὸν ὁρμήσειν, τὸ μὲν πεζὸν ἄπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δ' ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου περιήγαγε πεδίον, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἱππῳ τοὺς Ἑλλήνας, πρὶν εἰς τὰ δύσ-ἱππα ἀφικέσθαι. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν εἶναι εὐθὺς τάναντία ἀποστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο, καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντῶσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβαλὼν ἀπροσδοχῆτως παμπληθῇ χρήματα ἐλάμβανε. (13) Καὶ τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἀσφαλῶς διεπορεύετο ὁ πόρρω δ' ὄντος Δασκυλίου, προϊόντες αὐτῷ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον ἐπὶ λόφον τινά, ὡς προϊδόντες τί τάμπροσθεν εἴη. Κατὰ τύχην δὲ τινα καὶ οἱ τοῦ Φαρναβάζου ἱππεῖς οἱ περὶ Ῥαθίνην καὶ Βαγαίων τὸν νόθον ἀδελφόν, ὄντες παρόμοιοι τοῖς Ἑλλήσι τὸν ἀριθμὸν, πεμφθέντες ὑπὸ Φαρναβάζου ἤλαυνον καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸν αὐτὸν τοῦ

Agésilæum : « Tu sane, inquit, Agesilæe, amicorum auctoritatem imminuere noras. « Illorum profecto, ait ille, quotquot me majores videri vellint : at idem existimo probrosum esse, non me vicissim eos honore prosequi nosse, qui me auctum cupiant. » Et Lysander : « Fortasse tu, inquit, magis decoro consentanea facis, quam ego faciebam. De reliquo tamen hanc mihi gratiam facito, ut aliquo me ableges ; ne vel ipse pudore suffundar ob amissam apud te auctoritatem, vel tibi sim impedimento. Nam ubicumque tandem fuero, commodis tuis subservire conabor. » Hæc quum Lysander dixisset, visum est etiam Agesilao sic agendum esse : adeoque in Hellespontum eum ablegavit. Ibi quum Spithridatem Persam a Pharnabazo nonnulli opprimi comperisset, ad colloquium invitato persuadet, ut cum liberis, pecuniis, quas penes se haberet, et ducentis equitibus de ficeret. Ac fortunas quidem hujus alias apud Cyzicum reliquit, ipsum una cum filio ad Agésilæum subvehendo perduxit. Is re perspecta, mirifice delectatus, vicissim et ipse mox de Pharnabazi regione ac imperio percunctabatur.

Ceterum posteaquam elatus animo Tissaphernes ob missas sibi a rege copias, bellum Agesilao denuntiavit, ni Asia excederet : reliqui socii, et omnes qui aderant Lacedæmonii graviter admodum id accidisse sibi præ se ferebant, quod impares apparatui regio copias esse ducerent, quas Agesilaus tunc secum habebat. Agesilaus autem vultu perquam hilaris legatos renuntiare Tissapherni jussit, magnam se ipsi gratiam habere, quod pejerando deos sibi quidem infestos, Græcis vero socios et auxillares reddidisset. Secundum hæc statim militibus edixit, ut ad expeditionem suscipiendam res suas colligerent ; oppidis vero, ad quæ moturo cum copiis in Cariam accedere necesse erat, denuntiavit, uti venalium rerum forum instruerent. Ionibus quoque, et Æolensibus, et Hellespontis per litteras significavit, ut copias secum hac expeditione militaturas Ephesum ad se mitterent. Tissaphernes partim quod a copiis equestribus non instructus esset Agesilaus, quibus etiam Caria non satis esset apta, partim quod eum sibi succensere putaret ob fraudem, reappe ratum, ipsum in Cariam, hoc est, domicilium suum, impetum facturum : peditatum omnem eo traduxit, equitatu in Mæandri planitiem circumducto. Arbitrabatur enim, se copiis equestribus Græcos proterere prius posse, quam ad loca equitatu non apta pervenissent. Agesilaus autem, omisso in Cariam itinere, statim copiis in contrarium aversis, Phrygiæ petiit, copias in itinere obvias secum abduxit, oppida subegit, et necopinata irruptione magnam opum copiam cepit. Fuit hoc toto tempore tutum iter Agesilæi, donec haud procul Dascylio abesset. Ibi quum equites ipsum præcedentes in collem quandam proveherentur, ut quid ulterius ipsis esset a fronte, prospicerent : forte fortuna Pharnabazi equites, ducibus Rathine ac notho illius fratre Bagæo, numero Græcis pares, a Pharnabazo missi, eundem et

τον λόφον. Ἰδόντες δὲ ἄλληλους οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχοντας, τὸ μὲν πρῶτον ἔστησαν ἀμφοτέροι, οἱ μὲν Ἕλληνες ἱππεῖς ὥσπερ φάλαγξ ἐπὶ τεττάρων παραταγμένοι, οἱ δὲ βάρβαροι τοὺς πρῶτους οὐ πλέον ἢ εἰς δώδεκα ποιήσαντες, τὸ βάθος δ' ἐπὶ πολλῶν. Ἐπειτα μέντοι πρόσθεν ὥρμησαν οἱ βάρβαροι. (14) Ὡς δ' εἰς χεῖρας ἦλθον, ὅσοι μὲν τῶν Ἑλλήνων ἔπαισαν τινας, πάντες ξυνέτριψαν τὰ δόρατα, οἱ δὲ Πέρσαι κρανείνα παλὰ ἔχοντες ταχὺ δώδεκα μὲν ἱππεῖς, δύο δ' ἱππους ἀπάκτειναν. Ἐκ δὲ τούτου ἐτρέφθησαν οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς. Βοηθήσαντος δὲ Ἀγησιλάου σὺν τοῖς ὀπλίταις, πάλιν ἀπεχώρουν οἱ βάρβαροι, καὶ [Περσῶν] εἰς αὐτῶν ἀποδύσκει. (15) Γενομένης δὲ ταύτης τῆς ἱππομαχίας, θυομένη τῇ Ἀγησιλᾷ τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ προδῶν ἀλοδα γίγνεται τὰ ἱερά. Τούτου μέντοι φανέντος στρέψας ἐπορεύετο ἐπὶ θάλατταν. Γινώσκων δὲ ὅτι εἰ μὴ ἱπικὸν ἱκανὸν κτήσειτο, οὐ δυνήσοιτο κατὰ τὰ πεδία στρατεῦσθαι, ἔγνω τοῦτο κατασκευαστέον εἶναι, ὥς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δεοί. Καὶ τοὺς μὲν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε· προειπὼν δὲ, ὅτις παρέχεται ἱππον καὶ θπλα καὶ ἀνδρα δόκιμον, ὅτι ἐξέσται αὐτῷ μὴ στρατεῦσθαι, ἐποίησεν οὕτω ταῦτα θυνητόμως πράττεσθαι ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανοῦμενον προθύμως ζητοίη.

16. Ἐκ δὲ τούτου ἐπειδὴ ἔαρ ὑπέφαινε, ξυνήγαγε μὲν ἅπαν τὸ στράτευμα εἰς Ἐφεσον· ἀσκήσαι δ' αὐτὸ βουλόμενος, ἄθλα προὔθηκε ταῖς τε ὀπλιτικαῖς τάξεσιν, ἥτις ἀριστα σωματῶν ἔχοι, καὶ ταῖς ἱππικαῖς, ἥτις κράτιστα ἱππεῖοι· καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἄθλα προὔθηκεν, ὅσοι κράτιστοι πρὸς τὰ προσήκοντα ἔργα φανείην. Ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὄρᾱν τὰ μὲν γυμνάσια πάντα μεστὰ ἀνδρῶν τῶν γυμναζομένων, τὸν δ' ἱπποδρόμον τῶν ἱππαζομένων, τοὺς δ' ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας μελετῶντας. (17) Ἀξίαν δὲ καὶ θλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θάλας ἐποίησεν· ἥ τε γὰρ ἀγορὰ ἦν μεστὴ παντοδαπῶν καὶ ἱππων καὶ θπλῶν ὀνίων, οἳ τε χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ χαλκεῖς καὶ οἱ σκυτοτόμοι καὶ οἱ ζωγράφοι πάντες πολεμικὰ θπλα κατεσκευάζον, ὥστε τὴν πόλιν ὄντως οἰεσθαι πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. (18) Ἐπερβύσθη δ' ἂν τις καὶ ἐκεῖνον ἰδὼν, Ἀγησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἑσταφωμένους ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπιδόντας καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοντο, τὰ δὲ πολεμικὰ ἀσκοῖεν, πειθαρχεῖν οὐ μελετῶν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐλπίδων ἀγαθῶν εἶναι; (19) Ἠγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων ῥώμην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ληστοῦν ἀλισκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὁρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, μαλακοὺς δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ αἰετ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν οὐδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δεοί μάχεσθαι.

20. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἤδη ἄφ'

ipsi petebant collem. Conspicati se mutuo, quum ne quatuor quidem plethrorum intervallo ab se invicem abessent, primum utrique constitere, Græci quidem equites phalangis instar in quaternos dispositi, barbari vero, in fronte non pluribus quam duodecim collocatis, in altitudine autem multos habentes. Hinc impetum primi barbari fecerunt; quumque ventum ad manus esset, quotquot hostem feriebant Græci, hastas suas universi contrivere; Persæ tragulis cornis instructi, mox equites duodecim, et equos duos interfecere. Tum equitibus Græcis terga dantibus, et opem gravi cum armatura ferente Agesilao, vicissim barbari uno ex suis amisso cessere. Secundum hoc certamen equestre, Agesilao postridie exta consulente, num progrediendum esset, exta lobis caruerunt. Id quum apparuisset, itinere converso ad mare pergebat. Quumque animadverteret, bellum se planis in locis gerere non posse, nisi satis magnas equitum copias pararet, statuit sibi has instruendas esse, ne fugiens in hostem pugnare cogeretur. Itaque delectis ex omnibus istis sitis oppidis, opulentioribus, ut equos alerent, edixit. Quumque futurum denuntiasset, ut quicumque daret equum, et arma, et hominem idoneum, immunis esset a militia: perfecit, ut hæc non aliter quasi compendio quodam fierent, ac si quis alacriter aliquem suo loco morituum quæreretur.

Secundum hæc, inennte vere, copias universas Ephesum coegit: quumque vellet eas exercere, tum gravis armaturæ cohortibus præmia proposuit, qui scilicet corporibus optime comparatis essent; tum equestribus, qui equitandi essent peritissimi. Quin et cetratis, et sagittariis omnibus, quotquot egregie præstare viderentur ea, quæ ipsorum officii ratio posceret, munera constituit. Tum vero gymnasia cuncta viris exercentibus se referta videre erat, refertum que hippodromum iis qui equitabant; jaculatores etiam sagittariosque se exercentes. Itaque factum, ut totum oppidum, in quo forte versabatur, spectatu dignum esset. Nam et forum omnigenis refertum erat equis armisque venalibus, et fabri lignarii, et ærarii, et sutores, et pictores, universi arma bellica parabant: ut reapse belli officinam esse urbem ipsam existimares. Confirmabat hoc quoque alicujus animi, quod primum Agesilaum ipsum, deinde milites ceteros corollis redimitos e gymnasiis abire cerneret, ipsasque corollas Dianæ suspendere. Nam ubi homines religiose deos venerantur, et bellicis in rebus exercentur, et se, ut dicto sint audientes, condocere faciunt: qui non istis consentaneum sit optima spe cuncta plena esse? Quum item existimaret, contemptum hostium robur quoddam in animis ad pugnandum excitare, per præcones edixit, ut capti a prædonibus barbari nudi venderentur. Itaque milites, qui albos quidem eos esse cernerent, quod nunquam exuere se consuevissent, et molles, nullisque laboribus exercitos, quod semper vehiculis uterentur; bellum hoc non aliud fore putabant, ac si prælio cum feminis decernendum esset.

Appetierat jam id tempus, quo anni spatium exactum erat

οὐ ἐξέπλευσεν δ' Ἀγησίλαος διεληλύθει, ὥστε οἱ μὲν περὶ Λύσανδρον τριάκοντα οἴκαδε ἀπέπλεον, διάδοχοι δ' αὐτοῖς οἱ περὶ Ἡριππίδαν παρῆσαν. Τούτων Ξενοκλέα μὲν καὶ ἄλλον ἔταξεν ἐπὶ τοὺς ἵππεῖς, Σκύθην δὲ ἐπὶ τοὺς νεοδαμώδεις ὀπλίτας, Ἡριππίδαν δ' ἐπὶ τοὺς Κυρείους, Μίγδωνα δὲ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πολεων στρατιώτας, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτὸθεν οὕτω τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοντα ὡς ἀγωνιούμενοι. (21) Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τῷ ὄντι ἐμβαλεῖν, καὶ τότε πεζὸν καθάπερ τὸ πρόσθεν εἰς Καρίαν διεβίβασε καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαϊανδρὸν πεδίον κατέστησεν. Ὁ δ' Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὐθὺς εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐνέβαλε. Καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων πορευόμενος πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ ἔειχε, τῇ δὲ τετάρτῃ ἤκον οἱ τῶν πολεμίων ἵππεῖς. (22) Καὶ τῷ μὲν ἀρχόντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι, αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολουθοὺς ἐσπαρμένους εἰς ἀρπαγὴν πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Αἰσθόμενος δὲ Ἀγησίλαος, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱππέας. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἡθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθείαι τῶν ἱππέων τάξεσιν. (23) Ἐνθα δὲ Ἀγησίλαος γινώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὕπῃ παρείη τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρασκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην ζυγῆσαι, εἰ δύναίτο. Σφαγιασάμενος οὖν τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἤγεν ἐπὶ τοὺς παρατεταγμένους ἱππέας, ἐκ δὲ τῶν ὀπλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἡβῆς θεῖν ὁμόσε αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὑφ' ἡγεῖσθαι. Παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἐπομένους. (24) Τοὺς μὲν δὲ ἱππέας ἐδίδξαντο οἱ Πέρσαι· ἐπεὶ δ' ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δ' ἄλλοι ἐφευγον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπακολουθοῦντες αἰρούσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥσπερ εἰκός, εἰς ἀρπαγὴν ἐτραπόντο· ὁ δ' Ἀγησίλαος κύκλῳ πάντα καὶ φιλία καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο. Καὶ ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ εὖρε πλέον ἢ ἐδόκηκοντα τάλαντα, καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν, ἃς Ἀγησίλαος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπήγαγεν.

25. Ὅτε δ' αὕτη ἡ μάχη ἐγένετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὧν ὥστε ἡτῶντο οἱ Πέρσαι προδεδοσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Γινούσ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περσῶν βασιλεὺς Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ αὐτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας ἀποτέμνει αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ Τιθραύστης πρέμπει πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀγησίλαον λέγοντας, Ὁ Ἀγησίλαε, ὁ μὲν αἴτιος τῶν πραγμάτων καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔχει τὴν δίκην· βασιλεὺς δὲ ἀξίῳ σέ μὲν ἀποπλεῖν οἴκαδε, τὰς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους οὖσας τὸν ἀρχαῖον

a discessu Agesilai e patria. Ea re factam, ut Trigintaviri, quorum princeps erat Lysander, patriam repeterent, eorumque successores, Herippida principe, adessent. Ex his Xenoclem Agesilaus, una cum quodam alio, copiis equestribus praefecit; libertinis, qui armatura gravi utebantur, Scythen; Cyri militibus Herippidam; Migdonem missis ab oppidis militibus. Denuntiavit etiam militibus ducturum se statim eos via maxime compendiarie versus hostilis agri partem uberrimam, ut ex ea re tum corpora tum animi ad pugnam praepararentur. Enimvero Tissaphernes haec Agesilaum dicere putabat, volentem rursus dolo se circumvenire, nimirum jam revera facturum in Cariam impetum. Itaque peditatum, uti prius quoque factum erat, in Cariam traduxit, equitatu in Maendri planitie subsistere jussu. At vero Agesilaus, quod praedixerat, praestitit; ac recta Sardianam in regionem impetum fecit. Quumque triduum hoste nullo conspecto, progredieretur, magnam rerum necessariorum copiam pro exercitu habebat. Die quarto equites hostium aderant. Tunc Agesilaus impeditorum praefecto imperavit, ut amne Pactolo trajecto, castra metaretur; hostes autem conspicati eos, qui Graecorum agmen sequebantur, hinc inde palatos praedam agere, complures ex eis trucidarent. Quod quum animadvertisset Agesilaus, equites suis opem ferre jussit. Persae quum his auxiliares copias summitti viderent, collegerunt sese, ac universas equestres turmas in aciem explicatas Graecis opposuere. Ibi vero Agesilaus secum ipse cogitans, necdum hostibus peditatum adesse, sibi vero nihil eorum, quae ad bellum paraverat, desse: opportune se facturum arbitrabatur, si decernere proelio cum hoste posset. Itaque caesis victimis, recta phalangem adversus instructos equites ducebat, mandans ut ex peditibus gravis armaturae quotquot annis decem pubertatem excessissent, secum in hostem cursu ferrentur, jussis itidem cetratis cursu subsequi. Equitatu quoque denuntiat, ut in aciem adversam impetum faceret, se cum copiis universis subsequuntur pollicitus. Exceptere impressionem Persae. At ubi simul imminere omnia terribilia vident, acie inclinata, pars statim in flumine cadunt, partim fuga sibi consulunt. Eos subsequuti Graeci, etiam castris hostium potiuntur. Tum vero cetrati, ut fit, ad praedas se converterunt. Agesilaus undique copiis universa tum sua tum hostilia complexus, inter alias opes captas, ex quibus venditis septuaginta talenta excedentem summam coegit, etiam camelis tunc potitus est, quas ipse in Graeciam abduxit.

Dum haec pugna committeretur, forte Sardibus Tissaphernes erat. Quare factum, ut ipsum Persae insimularent, quasi ab eo deserti potitumque fuissent. Itaque quum rex ipse Persarum intellexisset, unius culpa Tissaphernis fieri, quod essent res suae male comparatae, misso Tithrauste, caput homini praecidi jussit. Ea re confecta, legatus ad Agesilaum Tithraustes mittit, qui eum in hanc sententiam compellarent: Belli hujus, Agesilae, tum vobis tum nobis auctor merito supplicio multatus est. Equum autem rex arbitratur esse, ut tu domum naviges, et Asiae civitates, suis

δασμόν αὐτῷ ἀποφέρειν. (26) Ἀποκρινάμενον δὲ τοῦ Ἀγησίλαου ὅτι οὐκ ἂν ποιήσεις ταῦτα ἀνευ τῶν οἰκοτελῶν, Σὺ δ' ἄλλα, ἕως ἂν πύθῃ τὰ παρὰ τῆς πόλεως, μεταχώρησον, ἔφη, εἰς τὴν Φαρναβάζου, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ τὸν σὸν ἐχθρὸν τετιμώρημαι. Ἔως ἂν τοῖνυν, ἔφη δ' Ἀγησίλαος, ἐκείσε πορεύωμαι, δίδου τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια. Ἐκείνῳ μὲν δὴ δὲ Τιθραύστης δίδωσι τριάκοντα τάλαντα· ὁ δὲ λαβὼν ἔειπε ἐπὶ τὴν Φαρναβάζου Φρυγίαν. (27) Ὅντι δ' αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ὑπὲρ Κύμης ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἰκοτελῶν ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ ὅπως γινώσκω καὶ καταστήσασθαι ναύαρχον ὄντινα αὐτὸς βούλοιο. Τοῦτο δ' ἐποίησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοιῷδε λογισμῷ, ὥς εἰ δ' αὐτὸς ἀμφοτέρων ἄρχοι, τό τε πεζὸν πολὺ ἂν ἰσχυρότερον εἶναι, καθ' ἐν οὔσης τῆς ἰσχύος ἀμφοτέροις, τότε ναυτικὸν, ἐπιφαινομένου τοῦ πεζοῦ ἐνθα δέοι. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα δ' Ἀγησίλαος, πρῶτον μὲν ταῖς πόλεσι παρήγγειλε ταῖς ἐν ταῖς νήσοις καὶ ταῖς ἐπιθαλαττιδαῖς τριῖνας ποιεῖσθαι δόσας ἐκάστη βούλοιο τῶν πόλεων. Καὶ ἐγένοντο καιναὶ, ἐξ ὧν αἶ τε πόλεις ἐπηγγείλαντο καὶ οἱ ἰδιῶται ἐποιῶντο χαρίζεσθαι βουλόμενοι, εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. (29) Πείσανδρον δὲ τὸν τῆς γυναικὸς ἀδελφὸν ναύαρχον κατέστησε, φιλότιμον μὲν καὶ ἐρρωμένον τὴν ψυχὴν, ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι ὥς δεῖ. Καὶ Πείσανδρος μὲν ἀπελθὼν τὰ ναυτικὰ ἔπραττεν· ὁ δ' Ἀγησίλαος, ὥςπερ ὥρμησεν, ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲντοι Τιθραύστης, καταμαθεὶν δοκῶν τὸν Ἀγησίλαον καταφρονῶντα τῶν βασιλείας πραγμάτων καὶ οὐδαμῇ διανοοῦμενον ἀπίνειν ἐκ τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ μάλλον ἐλπίδας ἔχοντα μεγάλας αἰρῆσαι βασιλέα, ἀπορῶν τί χρῶτο τοῖς πράγμασι, πέμπει Τιμοκράτην τὸν Ῥόδιον εἰς Ἑλλάδα, δὸς χρυσίον εἰς πεντήκοντα τάλαντα ἀργυρίου, καὶ κελεύει πειρᾶσθαι πιστὰ τὰ μέγιστα λαμβάνοντα δίδοναι τοῖς προεστηκόσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐφ' ὧς πόλεμον ἐξοίσειν πρὸς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖνος δ' ἐλθὼν δίδωσιν ἐν Θήβαις μὲν Ἀνδροκλείδῃ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ καὶ Γαλαξιδώρῳ, ἐν Κορίνθῳ δὲ Τιμολάῳ τε καὶ Πολυάνθῃ, ἐν Ἀργεὶ δὲ Κύλωνί τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. (2) Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οὐ μεταλαβόντες τοῦτο τοῦ χρυσίου ὅμως πρόθυμοι ἦσαν εἰς τὸν πόλεμον, νομίζοντές γ' ἑαυτῶν ἀρχεσθαι. Οἱ μὲν δὲ δεξάμενοι τὰ χρήματα εἰς τὰς οἰκείας πόλεις διέβαλον τοὺς Λακεδαιμονίους· ἐπεὶ δὲ ταύτας εἰς μῖσος αὐτῶν προήγαγον, συνίστασαν καὶ τὰς μεγίστας πόλεις πρὸς ἀλλήλας.

3. Γινώσκοντες δὲ οἱ ἐν ταῖς Θήβαις προεστῶτες ὅτι εἰ μή τις ἀρξεί πολέμου, οὐκ ἐβελήσουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι λύειν τὰς σπονδὰς πρὸς τοὺς συμμάχους, πείθουσι Ἀρχροῦς τοὺς Ὀπουντίους ἐκ τῆς ἀμφικιθητσίμου χώρας Φωκεῦσι τε καὶ ἑαυτοῖς χρήματα τελέσαι, νομί-

utendi legibus impetrata facultate, pristinum regi tributum pendant. Ad ea respondente Agesilao, nunquam se id absque magistratu in patria consensu facturum : Ergo tu, inquit Tithraustes, donec, quid patria tibi denuntiet, intelligas, in Pharnabaziditionem recedito, quando tuum hostem ego supplicio affeci. Et Agesilaos : Da igitur, inquit, comeatum exercitui meo, donec eo perveniamus. Itaque Tithraustes triginta persolvit talenta : quibus acceptis Agesilaus Phrygiam versus, quæ Pharnabazo parebat, perrexit. Quumque in campo esset supra Cumam sito, a magistratibus e patria quidam missus aderat, qui ferebat, ut etiam classis imperium arbitrato suo caperet ac præfectum classis constitueret, quem ipse vellet. Id ex huiusmodi causa quadam ac ratione Lacedæmonii faciebant : arbitrabantur fore, ut si utrinque idem imperaret, conjunctis ambabus copiis, tum terrestris exercitus longe firmitior esset, tum classis, succurrente huic terrestri, ubi res ita posceret. Ea quum accepisset Agesilaus, primum insularis et maritimi oppidis denuntiavit, ut triremes, quot quidem cuique oppido visum esset, edificaret. Factæ triremes novæ, partim eæ, quas oppida pollicebantur, partim quas homines privati studio gratificandi Agesilao exstruxere, circiter centum viginti. Classi Pisandrum, uxoris suæ fratrem, præfecit, hominem quidem illum laudis cupidum, et præsentis animi, sed imperitiorum tamen instruendi omnia, prout usus postularet. Pisander igitur, digressus a castris, rem classariam tractare cœpit; Agesilaus ita, ut instituerat, in Phrygiam contendit.

CAPUT V.

Interim Tithraustes, qui animadvertere sibi videretur, Agesilao regis Persici res spernenti nequaquam esse in animo, Asia excedere, sed potius magnas ipsum, de rege superando, spes concepisce : suspensus aliquantisper animo, quid potissimum ageret, tandem in Græciam Timocratem Rhodium mittit; datoque huic auro, quod argenti talenta quinquaginta æquaret, operam daret, imperat, ut maximis fidei pignoribus acceptis, id in præsides civitatum distribueret, quo bellum illi Lacedæmonii facerent. Profectus hic in Græciam, Thebis quidem Androclidæ, et Ismenia, et Galaxidoro aurum numerat; Corinthi vero, Timolao et Polyanthi; Argis, Cyloni et ipsius complicitibus. Athenienses quamvis participes auri huius facti non essent, nihilo tamen minus ad bellum propensi erant, quod crederent Lacedæmonios sibi imperare. Itaque quotquot has pecunias acceperant, apud suas civitates Lacedæmonios calumniabantur. Quumque apud has odium illorum excitassent, perfecerunt, ut urbes amplissimæ inter se conspirarent.

Et quia Thebanæ civitatis principes intelligebant, haudquaquam futurum, ut fœdera cum sociis inita Lacedæmonii vellent solvere, nisi quis initium bello faceret : Locris Opuntii persuadent, ut ex agro inter Phocenses et Thebanos controverso pecunias sibi cogerent; quod existimarent, si ibi

ζοντες τοὺς Φωκίας τούτου γενομένου ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὐκ ἐβέβησαν, ἀλλ' εὐθὺς οἱ Φωκεῖς ἐμβαλόντες εἰς τὴν Λοκρίδα πολλαπλάσια χρήματα ἔλαβον. (4) Οἱ οὖν περὶ τὸν Ἀνδροκλείδαν ταχὺ ἔπεισαν τοὺς Θηβαίους βοηθεῖν τοῖς Λοκροῖς, ὥς οὐκ εἰς τὴν ἀμφισβητήσιμον, ἀλλ' εἰς τὴν ὁμολογουμένην φίλην τε καὶ σύμμαχον εἶναι Λοκρίδα ἐμβεδληκότων αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν Φωκίδα ἐδῆουν τὴν χώραν, εὐθὺς οἱ Φωκεῖς πέμπουσι πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα καὶ ἡξίουσαν βοηθεῖν αὐτοῖς, διδάσκοντες ὥς οὐκ ἤρξαντο πολέμου, ἀλλ' ἀμυνόμενοι ἦλθον ἐπὶ τοὺς Λοκρούς. (5) Οἱ μόντοι Λακεδαιμόνιοι ἀσμενοὶ ἔλαβον πρόφασιν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, πάλαι ὀργιζόμενοι αὐτοὺς τῆς τε ἀντιλήψεως τῆς τοῦ Ἀπολλωνος δεκάτης ἐν Δεκελείᾳ καὶ τοῦ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ μὴ ἐβελῆσαι ἀκολουθῆσαι. Ἡτῶντο δ' αὐτοὺς καὶ Κορινθίους πείσαι μὴ συστρατεύειν. Ἀνεμιμνήσκοντο δὲ καὶ ὡς θύειν τ' ἐν Αὐλίδι τὸν Ἀγχιλαῶν οὐκ εἶων καὶ τὰ τεθυμένα ἱερὰ ὥς ἐβρίψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ καὶ οὔτ' εἰς τὴν Ἀσίαν ξυσστράτευον Ἀγχιλαῶν. Εὐλογίζοντο δὲ καὶ καλὸν καιρὸν εἶναι τοῦ ἐξάγειν στρατὸν ἐπ' αὐτοὺς καὶ παῦσαι τῆς εἰς αὐτοὺς ὕβρεως· τὰ τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καλῶς σφίσιν ἔχειν, κρατοῦντος Ἀγχιλαῶν, καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι οὐδένα ἄλλον πόλεμον ἐμποδῶν σφίσιν εἶναι. (6) Οὕτω δὲ γιγνωσκούσης τῆς πόλεως τῶν Λακεδαιμονίων φρουρὰν μὲν οἱ ἔφοροι ἔφαινον, Λύσανδρον δ' ἐξέπεμψαν εἰς Φωκίας καὶ ἐκέλευσαν αὐτοὺς τε τοὺς Φωκεῖς ἀγοντα παρῆναι καὶ Οἰταίους καὶ Ἡρακλεώτας καὶ Μηλῖας καὶ Αἰνιᾶνας εἰς Ἀλίαρτον. Ἐκείσε δὲ καὶ Πausanias, ὥσπερ ἐμελλεν ἡγεῖσθαι, ξυνητίθετο παρέσεσθαι εἰς ῥῆτὴν ἡμέραν, ἔχων Λακεδαιμονίους τε καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους τῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος τὰ τε ἄλλα τὰ κελεύόμενα ἔπραττε καὶ προσέτι Ὀρχομενίους ἀπέστῃσε Θηβαίων. (7) Ὁ δὲ Πausanias, ἐπεὶ τὰ διαβατήρια ἐγένετο αὐτῷ, καθεζόμενος ἐν τῇ Τεγέᾳ τοὺς τε ξυναγούους διέπεμπε καὶ τοὺς ἐκ τῶν περιουκίδων πόλεων στρατιώτας περιέμενεν. Ἐπεὶ γὰρ μὴν δῆλον τοῖς Θηβαίοις ἐγένετο ὅτι ἐμβαλοῖεν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, πρέσβεις ἔπεμψαν Ἀθήνας λέγοντας τάδε.

8. Ὁ ἀνδρὲς Ἀθηναῖοι, ἃ μὲν μέμφεσθε ἡμῖν ὡς ψηφισαμένων χαλεπὰ περὶ ὑμῶν ἐν τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου, οὐκ ὀρθῶς μέμφεσθε· αὐτὰ γὰρ ἡ πόλις ἐκεῖνα ἐψηφίσαστο, ἀλλ' εἷς ἀνὴρ εἶπεν, ὃς ἔτυχε τότε ἐν τοῖς συμμάχοις καθήμενος. Ὅτε δὲ παρεκάλουν ἡμᾶς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, τότε ἅπανα ἡ πόλις ἀπεψηφίσαστο μὴ συστρατεύειν αὐτοῖς. Δι' ὑμᾶς οὖν οὐχ ἡχιστα ὀργιζομένων ἡμῖν τῶν Λακεδαιμονίων, δίκαιον εἶναι νομίζομεν βοηθεῖν ὑμᾶς τῇ πόλει ὑμῶν. (9) Πολλὸν δ' ἐτι μέλλον ἀξιούμεν, ὅσοι τῶν ἐν ἀστεί ἐγένεσθε, προθύμως ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἰέναι. Ἐκείνοι γὰρ καταστήσαντες ὑμᾶς εἰς ὀλιγαρχίαν καὶ εἰς ἔθραν τῷ δήμῳ, ἀφικόμενοι πολλῇ δυνάμει ὡς ὑμῖν σύμμαχοι παρέδοσαν ὑμᾶς τῷ πλῆθει· ὥστε τὸ μὲν ἐπ' ἐκείνοις

fieret, Phocenses Locridem invasuros. Neque spes eos sua fellit. Nam mox Phocenses in Locridem irruentes, pecuniam multo majorem eis ademerunt. Tum Androclidae adherentes celeriter Thebanis persuaserunt, opem Locris esse ferendam; non jam illos in regionem controversam, sed in eam Locridem, quæ se Thebanis amicam federatamque profiteretur, impetum fecisse. Thebanis igitur e contrario Phocidem invadentibus, et eorum populantibus agrum, mox Phocenses Lacedæmonem legatos mittunt, opem exposcunt, non belli se auctores esse docent, qui sui defendendi causa profecti adversus Locros essent. Enim vero Lacedæmonii perlubentes occasionem movendi adversus Thebanos belli arripuerunt, jam olim eis infensi, quod apud Deceleam Apollinis decumam sibi vindicassent, et quod adversus Piræum sequi Lacedæmonios noluissent. Hanc quoque culpam in eos conferebant, quod Corinthiis auctores extitissent, ne in eadem expeditione se Lacedæmonii adjungerent. Succurrebat itidem animis, quod non solum in Aulide rem divinam Agesilaum facere prohibuissent, verum etiam mactatas hostias de ara dejecissent: eosdem Agesilai in Asiam ducentis signa sequi nequitquam voluisse. Tempus ipsum peropportuno se nactos arbitrabantur ducendi adversus eos copias, et reprimendæ ipsorum contra se insolentiae: quippe res in Asia secundas esse, Agesilao rerum potente, nec ullum sibi aliud in Græcia bellum esse impedimento. Hæc quum esset civitatis Lacedæmoniorum sententia, copias decreverunt Ephori, et Lysandrum Phocensibus miserunt, jussum Phocenses ipsos, et Cæteos, et Heracleotas, et Melienses, et Ænians adducere, cumque his apud Haliartum præsto esse. Nam istic etiam Pausanias, hujus belli dux, se ad diem constitutum una cum Lacedæmoniiis, ceterisque Peloponnesiorum sociis adfuturum condixerat. Lysander quum alia sibi imperata faciebat, tum etiam Orchomenios a fide Thebanorum avertit. At Pausanias, posteaquam de educendis copiis facta re sacra perlitavit, apud Tegeam subsistebat, ac partim conductitii militis duces hinc inde mittebat, partim finitimorum oppidorum milites operiebatur. Interea facti certiores Thebani, Lacedæmonios ipsorum fines invadere, legatos Athenas mittunt, qui hæc dicerent:

* Quod de nobis querimini, Athenienses, quasi dura quædam sub belli finem adversus vos decreverimus, haud recte facitis. Nam id decretum non a republica nostra factum, sed ab uno prolato homine fuit, qui tunc federatorum in consensu erat. Quo vero tempore Lacedæmonii nos adversus Piræum invitabant, tum universa respublica, decreto promulgato, esse juvandos eo bello Lacedæmonios negavit. Quare quum non minima ex parte vestri causa nobis illi succenseant, æquum censemus esse, vos civitati nostræ opem non denegare. Quin et longe ducimus æquius, ex vobis eos potissimum, quotquot eratis in urbe, cupidis animis Lacedæmonios invadere. Nam illi statu rei publicæ vestræ paucorum in dominationem converso, et odio populi contra vos concitato, deinde magnis cum copiis, velut socii vestri, venientes, multitudini plebeie vos objecerunt. Itaque quod ad ipsos attinet, jamdudum periissetis: quod

εἶναι ἀπωλώλετε, ὁ δὲ δῆμος οὕτως ὑμᾶς ἔσωσε. (10) Καὶ μὴν οἱ μὲν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βούλοισθ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἣν πρότερον ἐπέκτησθε ἀναλαβεῖν πάντες ἐπιστάμεθα· τοῦτο δὲ πῶς μᾶλλον εἰκὸς γενέσθαι ἢ εἰ αὐτοὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀδικοῦμένοις βοηθοῖτε; Ὅτι δὲ πολλῶν ἀρχουσι, μὴ φοβηθῆτε, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον διὰ τοῦτο θαρσύνετε, ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ ὑμεῖς οὔτε πλείστων ἤρχεσθε, τότε πλείστους ἐχθροὺς ἐπέκτησθε. Ἄλλ' ἕως μὲν οὐκ εἶχον οἱ ἀποσταίειν, ἐκρυπτον τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐχθραν· ἐπεὶ δὲ γε Λακεδαιμόνιοι προέστησαν, τότε ἔφηναν ὅσα περὶ ὑμῶν ἐγίνωσκον. (11) Καὶ νῦν γε, ἂν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς ἑνασπισιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμόνιοις, εὖ ἴστε, ἀναφανήσονται πολλοὶ οἱ μισοῦντες αὐτούς. Ὡς δ' ἀληθὴ λέγομεν, ἐὰν ἀναλογίσθητε, αὐτίκα γνώσεσθε. Τίς γὰρ ἤδη καταλείπεται αὐτοῖς εὐμενής; οὐκ Ἀργεῖοι μὲν αἰεὶ ποτε δυσμενεῖς αὐτοῖς ὑπάρχουσιν; (12) Ἡλεῖοι γε μὴν νῦν ἐσπερημένοι καὶ χώρας πολλῆς καὶ πόλεων ἐχθροὶ αὐτοῖς προσγεγέννηται. Κορινθίους δὲ καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς τί φῶμεν, οἳ ἐν μὲν τῇ πρὸς ὑμᾶς πόλεμῳ μάλα λιπαροῦμενοι ὑπ' ἐκείνων πάντων καὶ πόνων καὶ κινδύνων καὶ τῶν δαπανημάτων μετέχον, ἐπεὶ δ' ἐπραξαν ἃ ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, ποίας ἡ ἀρχῆς ἢ τιμῆς ἢ πόλων χρημάτων μεταδεδώκασιν αὐτοῖς; ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐλωτάς ἀρμοστάς ἀξιοῦσι καθιστάναι, τῶν δὲ συμμάχων ἐλευθέρων ὄντων, ἐπεὶ εὐτύχησαν, δεσπόται ἀναπαφῆναι. (13) Ἀλλὰ μὴν καὶ οὗς ὑμῶν ἀπέστησαν φανεροὶ εἰσιν ἐξηπατηχότες· ἀντὶ γὰρ ἐλευθερίας διπλῆν αὐτοῖς δουλείαν παρεσχέκασιν· ὑπὸ τε γὰρ τῶν ἀρμοστῶν τυραννίζονται καὶ ὑπὸ δέκα ἀνδρῶν, οὓς Λύσανδρος κατέστησεν ἐν ἐκάστῃ πόλει. Ὅ γε μὴν τῆς Ἀσίας βασιλεὺς καὶ τὰ μέγιστα αὐτοῖς συμβαλλόμενος εἰς τὸ ὑμῶν κρατῆσαι νῦν τί διάφορον πάσχει ἢ εἰ μεθ' ὑμῶν κατεπολέμησεν αὐτούς; (14) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς, ἐὰν ὑμεῖς αὐτὸ προστήτε τῶν οὕτω φανερώς ἀδικοῦμένων, νῦν ὑμᾶς πολὺ ἤδη μεγίστους τῶν πώποτε γενέσθαι; οὔτε μὲν γὰρ ἤρχεσθε, τῶν κατὰ θάλατταν μόνον δήπου ἡγεῖσθε· νῦν δὲ πάντων καὶ ἡμῶν καὶ Πελοποννησιῶν καὶ ὧν πρόσθεν ἤρχεσθε καὶ αὐτοῦ βασιλέως τοῦ μεγίστου δύναμιν ἔχοντος ἡγεμόνες ἂν γένοισθε. Καίτοι ἤμεν πολλοῦ ἀξιοὶ καὶ ἐκείνοις σύμμαχοι, ὥς ὑμεῖς ἐπίστασθε· νῦν δὲ γε εἰκὸς τῷ παντὶ ἔβρωμεν-στέρας ὑμῖν συμμαχεῖν ἢ τότε Λακεδαιμόνιοις· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ νησιωτῶν ὑμᾶς ἢ Συρακοσίων οὐδ' ὑπὲρ ἀλλοτρῶν, ὥς περ τότε, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀδικοῦμένων βοηθήσομεν. (15) Καὶ τοῦτο μέντοι χρὴ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἡ Λακεδαιμονίων πλεονεξία πολὺ εὐκαταλυτωτέρα ἐστὶ τῆς ὑμετέρας γενομένης ἀρχῆς. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἔχοντες ναυτικὸν οὐκ ἔχοντων ἤρχεσθε, οὗτοι δὲ ὀλίγοι ὄντες πολλαπλασίων ὄντων καὶ οὐδὲν χειρὸν ὥπλισμένων πλεονεκτοῦσι. Ταῦτ' οὖν λέγομεν ἡμεῖς· εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι νομιζόμεν ἐπὶ πολὺ μείζω ἀγαθὰ παρακαλεῖν ὑμᾶς τῇ ὑμετέρᾳ πόλει ἢ τῇ ὑμετέρᾳ.

autem conservati estis, id huic plebi vestrae debetur. Enimvero cupere vos, Athenienses, imperium pristinum recupere, nemo nostrum nescit. At qui fieri possit hoc commodius quam si per injuriam laesis a Lacedaemoniis auxilio fueritis? Neque vobis idcirco metuendum est, quod illi multis imperent, sed potius eam ab causam animis fidentibus estote. Nam cogitare debetis, vos quoque tum temporis, quum in plurimos vobis imperium esset, plurimos itidem hostes habuisse. Nimirum quousque non erant ad quos deficerent, hostilem erga vos animum occultabant: sed ubi se Lacedaemonii duces praebuerunt, tum scilicet, quae esset ipsorum de vobis sententia, declararunt. Nunc quoque si palam et vos et nos ostenderimus, adversus Lacedaemonios socia nos arma conjungere: sat scitote, multos apparituros, qui eos oderint. Vera nos dicere, statim intelligetis si rem cum animis vestris expendetis. Nam quis jam reliquus est, qui benevolo sit in eos animo? An non Argivi semper eis infesti sunt? Accesserunt hostes recentes Elei, magna et agri et oppidorum parte multati. Quid de Corinthiis, Arcadibus, Achaeis dicendum erit? qui quidem in eo, quod gestum adversus vos est, bello vehementer ab iis universis rogati laborum, periculorum, sumptuum in partem venerunt: posteaquam Lacedaemonii, quae voluerant, perfecere, quodnam quaeſo vel imperium, vel honorem, vel opes cum his communicarunt? Nimirum helotes dignos arbitrantur, quos urbium praetores constituant; sociorum vero, ingenuorum scilicet hominum, posteaquam fortuna sunt usi prospera, dominos se declarant. Quin illos etiam, quos ab amicitia vestra dijunxerunt, deceptos ab iis esse constat. Etenim pro libertate, duplicem eis servitutem imposuerunt: nam et ab oppidorum praetoribus, et a decemviris, quos Lysander qualibet in urbe constituit, indigna tyrannide premuntur. Asiae quidem regi, qui plurimum eis adjumento fuit, ut suo vos imperio subjicerent, quid aliud accidit modo, quam si et ipse bello vobiscum eos oppressisset? Nonne ergo fore consentaneum est ut si vos jam duces iis praebueritis, qui adeo manifestis injuriis affecti sunt, longe modo potentissimi omnium, qui unquam extiterunt, evadatis? Nam quo tempore vos rerum potiebamini, maritimorum fere solummodo principatum habebatis: at nunc et omnium nostrum, et Peloponnesiorum, et eorum, quibus olim praeratis, et ipsius denique regis, cujus amplissima est potentia, duces constitui. Atqui nos Lacedaemoniis foederati maximo eis eramus usui, quod vos non ignoratis. Nunc tamen vero est simile, nos omnino firmioribus animis vos sequuturos, quam tunc sequuti Lacedaemonios simus. Nec enim vel insulanorum gratia, vel Syracusanorum, vel omnino in aliena causa, quod tunc factum fuit, sed in nostra, injuste qui laesi simus, opem feremus. Hoc quoque sciendum est, statum hunc Lacedaemoniorum, potiore conditione reliquorum, everti posse multo facilius quam imperium illud, quod vos obtinuistis. Nam vos a navalibus copiis instructi, in non instructos imperium habebatis: at hi perpauci numero supra ceteros, longe ipsis plures, nec quidquam deterius armis instructos, semet offerunt. Atque haec quidem dicimus nos. Illud quidem certe scire debetis, Athenienses, existimare nos, ad ea vos invitari a nobis, quae reipublicae vestrae plus allatura sint boni, quam nostrae. »

16. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο. Τῶν δ' Ἀθηναίων πάμπολλοι μὲν ξυνηγόρευον, πάντες δ' ἐψηφίσαντο βοηθεῖν αὐτοῖς. Θρασύβουλος δὲ ἀποκρινάμενος τὸ ψήφισμα καὶ τοῦτο ἐνεδείκνυτο, ὅτι ἀτειχίστου τοῦ Πειραιῶς ὄντος ὁμῶς παρακινδυνεύοιεν χάριτα αὐτοῖς ἀποδοῦναι μείζονα ἢ ἔλαθον. Ὑμεῖς μὲν γάρ, ἔφη, οὐ ξυνεστρατεύσατε ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ γε μεθ' ὑμῶν μαχούμεθα ἐκείνοις, ἂν ἴωσιν ἐφ' ὑμᾶς. (17) Οἱ μὲν δὴ Θηβαῖοι ἀπελθόντες παρεσκευάζοντο ὡς ἀμυνόμενοι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς βοηθήσοντες. Καὶ μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι ἐμῆλλον, ἀλλὰ Πausanίας μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο εἰς τὴν Βοιωτίαν τὸ τε οἰκοθεν ἔχων στρατεύματα καὶ τὸν ἐκ Πελοποννήσου, πλὴν Κορίνθιοι οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἄγων τὸ ἀπὸ Φωκῶν καὶ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα χωρίων στράτευμα, ἔφθη τὸν Πausanίαν ἐν τῷ Ἀλιαρτίῳ γεόμενος. (18) Ὁ ἦκων δὲ οὐκέτι ἡσυχίαν ἔχων ἀνέμενε τὸ ἀπὸ Λακεδαιμόνος στράτευμα, ἀλλὰ σὺν οἷς εἶχεν ἦει πρὸς τὸ τεῖχος τῶν Ἀλιαρτίων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπειθεν αὐτοὺς ἀφίστασθαι καὶ αὐτόνομους γίγνεσθαι· ἐπεὶ δὲ τὸν Θηβαίων τινες ὄντες ἐν τῷ τείχει διεκώλυον, προσέβαλε πρὸς τὸ τεῖχος. (19) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι, δρόμῳ ἐβόηθουν οἷ τε ὀπλῖται καὶ οἱ ἵππεις. Ὅπότῃ μὲν οὖν, εἴτε λαθόντες τὸν Λύσανδρον ἐπέπεσον αὐτῷ εἴτε καὶ αἰσθόμενος προσιώντας ὡς κρατήσων ὑπέμενεν, ἀόηλον τοῦτο δ' οὖν σαφές, ὅτι παρὰ τὸ τεῖχος ἡ μάχη ἐγένετο· καὶ τρόπαιον ἔστηκε πρὸς τὰς πύλας τῶν Ἀλιαρτίων. Ἐπεὶ δ' ἀποθανόντος Λυσάνδρου ἔφρουγον οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ ὄρος, ἐδίωκον ἐβρωμένους οἱ Θηβαῖοι. (20) Ὡς δὲ ἄνω ἤδη ἦσαν διώκοντες καὶ δυσχωρία τε καὶ στενοπορία ὑπελάμβανεν αὐτοὺς, ὑποστρέψαντες οἱ ὀπλῖται ἠκόντιζόν τε καὶ ἔβαλλον. Ὡς δὲ ἔπεσον αὐτῶν δύο ἢ τρεῖς οἱ πρῶτοι καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐπεκυλίνδουν πέτρους εἰς τὸ κάταντες καὶ πολλῇ προθυμίᾳ ἐνέκειντο, ἐτρέφθησαν οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τοῦ κατάντους καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν πλείους ἢ διακόσιοι. (21) Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οἱ Θηβαῖοι ἠθύμουν, νομίζοντες οὐκ ἔλάττω κακὰ πεπονθέναι ἢ πεποιηκέναι· τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ἐπεὶ ἤσθοντο ἀπεληλυθότας ἐν νυκτὶ τοὺς τε Φωκῆας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οἱ καδὲ ἐκάστους, ἐκ τούτου δὴ μείζον ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Πausanίας ἀνεφαίνετο ἔχων τὸ ἐκ Λακεδαιμόνος στράτευμα, πάλιν αὖ ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ ἡγούντο εἶναι, καὶ πολλὰν ἔφρασαν σιωπὴν τε καὶ ταπεινότητα ἐν τῷ στρατεύματι εἶναι αὐτῶν. (22) Ὡς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ τε Ἀθηναῖοι ἔλθόντες συμπαρετάξαντο ὁ τε Πausanίας οὐ προσῆγεν οὐδὲ ἐμάχετο, ἐκ τούτου τὸ μὲν Θηβαίων πολὺ μείζον φρόνημα ἐγένετο· ὁ δὲ Πausanίας συγκαλέσας πολεμάρχους καὶ πεντηκοστήρας ἐβουλεύετο πότερον μάχην ξυνάπτει ἢ ὑπόσπονδον τὸν τε Λύσανδρον ἀναιροῖτο καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας. (23) Λογίζόμενος δ' ὁ Πausanίας καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τελείᾳ Λακεδαιμονίων ὡς Λύσανδρος τετελευτηκῶς εἶη καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ στράτευμα ἡττημένον

His expositis, legatus Thebanus dicendi finem fecit. Ea vero complures ex Atheniensibus probata suadebant, omnes ferendam Thebanis opem decernebant. Quumque plebiscitum hoc Thrasybulus responsi loco eis exposuisset, id etiam significabat: populum Atheniensem, tametsi Pirææus nec dum muris cinctus esset, nihilominus suo periculo majorem Thebanis gratiam referre conaturum, quam ipse beneficium accepisset. Nam vos Thebani, ait, expeditioni adversus nos haud interfulistis: at nos vobiscum adversus Lacedæmonios pugnabimus, si quidem vos bello petiverint. Itaque Thebani domum profecti, ad defensionem se compabant; Athenienses, ad opem eis ferendam. Nec Lacedæmonii quidem amplius cunctabantur, sed rex Pausanias cum Laconicis domo productis, ac Peloponnesi copiis in Bœotiam pergebat. Soli Corinthii eos non sequebantur. Interea Lysander, qui Phocensium, Orchomeniorum, hisque vicinorum oppidorum ducebat copias, prius ad Haliartum, quam Pausanias, præsto fuit. Quumque jam eo venisset, quiescere non poterat, neque missum a Lacedæmonis exercitum exspectabat: sed cum iis, quos habebat, militibus ad Haliartiorum mœnia pergens illis primum suadebat, a Thebanis uti deficerent, seque in libertatem asserebant. Id vero quum Thebani quidam in oppido fieri prohibuissent, muro copias admovit. Ea re Thebani audita, cursu, ad ferendas suppetias, cum gravis armaturæ peditibus et equitum copiis Haliartum contendunt. Utrum vero in Lysandrum clam ipso inciderint, an potius animadvertens ille Thebanos adventare, substitit, quasi qui sibi victoriam polliceretur, incertum est. Hoc constat, ad ipsa mœnia pugnatum, et tropæum ad portas Haliartiorum constitutum fuisse. Lysandro interfecto quum ad montem reliqui fugerent, acriter Thebani eos persequiebantur. Quum vero in montis cacumen evasisset persequendo, tum in delatos ad angusta transituque difficilia loca gravis armaturæ pedites se convertunt, et jaculis ac telis eos feriunt. Ubi autem duo vel tres, qui erant in fronte, ceciderunt et in reliquos per loca declivia Lacedæmonii saxa devolverunt, magnæque cum alacritate animorum eos urserunt, Thebani ab adverso monte in fugam versi ac plus ducenti occisi sunt. Itaque eo die mœsti fuerunt, quod non minus se detrimenti accepisse quam intulisse ducerent. Postridie quum Phocenses et ceteros omnes noctu domum quosque suam profugisse comperissent, majores ob rem gestam animos sumebant. At ubi Pausaniam cum Laconicis copiis conspexere, ingenti se rursus in periculo esse arbitrabantur, adeoque magnum in ipsorum exercitu silentium, animorumque dejectionem fuisse, commemorabant. Sed quum postridie non solum Athenienses ad eos venissent, seque cum ipsis in acie conjunxissent, verum etiam Pausanias exercitum non adduceret, neque prælii copiam faceret: tum vero crevere plurimum Thebanis animi. Pausanias autem ubi polemarchos et militum quinquagenorum præfectos convocavit, manumne consereret, an per inducias Lysandrum et alios cum ipso cæsos tolleret, deliberabat. Quumque tam Pausanias ipse, quam ceteri Lacedæmoniorum magistratus secum reputarent, Lysandrum occubuisse, milites, quos habuerat

ἀποχευρήκοι, καὶ Κορίνθιοι μὲν παντάπασιν οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς, οἱ δὲ παρόντες οὐ προθύμως στρατεύοντο· ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ὡς τὸ μὲν ἀντίπαλον πολὺ, τὸ δὲ αὐτῶν ὀλίγον εἶη, τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οἱ νεκροὶ ὑπὸ τῷ τείχει ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρείττωσιν οὐσι διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν πύργων βράδιον εἶη ἀνελέσθαι· διὰ οὖν πάντα ταῦτα ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖσθαι. (24) Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι οὐκ ἂν ἀποδοῖεν τοὺς νεκροὺς, εἰ μὴ ἐφ' ὅτε ἀπέναι ἐκ τῆς χώρας. Οἱ δὲ ἄσμενοί τε ταῦτα ἤκουσαν καὶ ἀνελόμενοι τοὺς νεκροὺς ἀπῆσαν ἐκ τῆς Βοιωτίας. Τούτων δὲ πραχθέντων οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀθύμως ἀπῆσαν, οἱ δὲ Θηβαῖοι μάλα ὑβριστικῶς, εἰ καὶ μικρόν τις τῶν χωρίων τοῦ ἐπιβαίη, παίοντες ἐδίωκον εἰς τὰς δόους. Αὕτη μὲν δὴ οὕτως ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων διελύθη. (25) Ὁ μὲντοι Πausanias ἐπεὶ ἀφίκετο οἶκαδε, ἐκρίνετο περὶ θανάτου. Κατηγορουμένου δ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὑστερήσειεν εἰς Ἀλιάρτον τοῦ Λυσάνδρου, ξυνθέμενος εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρέσεσθαι, καὶ ὅτι ὑποσπόνδους ἄλλ' οὐ μάχῃ ἐπειράτο τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, καὶ ὅτι τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων λαβὼν ἐν τῷ Πειραιεὶ ἀνῆκε, καὶ πρὸς τούτοις οὐ παρόντος ἐν τῇ δίκῃ, θάνατος αὐτοῦ κατεγνώσθη· καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν, καὶ ἐτελεύτησε μέντοι ἐκεί νύμφῃ. Κατὰ μὲν οὖν τὴν Ἑλλάδα ταῦτ' ἐπράχθη.

BIBAIION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἐπεὶ ἀφίκετο ἄμα μετοπωρῷ εἰς τὴν τοῦ Φαρναβάζου Φρυγίαν, τὴν μὲν χώραν ἔκαε καὶ ἐπόρθει, πόλεις δὲ τὰς μὲν βία, τὰς δ' ἐκούσας προσελάμβανε. (2) Λέγοντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου ὡς εἰ ἔλθοι πρὸς τὴν Παφλαγονίαν σὺν αὐτῷ, τὸν τῶν Παφλαγόνων βασιλεῖα καὶ εἰς λόγους ἄξι καὶ ζυμμάχον ποιήσοι, προθύμως ἐπορεύετο, πάλαι τούτου ἐπιθυμῶν, τοῦ ἀφιστάναι τι ἔθνος ἀπὸ βασιλείας.

3. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ἦλθεν Ὅτυς καὶ ζυμμάχῃαν ἐποίησάτο· καὶ γὰρ καλούμενος ὑπὸ βασιλείας οὐκ ἀναδεχέη. Πείσαντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου κατέλιπε τῷ Ἀγησίλῳ Ὅτυς χιλίους μὲν ἱππέας, δις χιλίους δὲ πελταστάς. (4) Χάριν δὲ τούτων εἰδὼς Ἀγησίλαος τῷ Σπιθριδάτῃ, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Σπιθριδάτα, οὐκ ἂν δοίης Ὅτυν τὴν θυγατέρα; Πολύ γε, ἔφη, μᾶλλον ἢ ἐκείνος ἂν λάβοι φυγάδος ἀνδρὸς βασιλεύων πολλῆς καὶ χώρας καὶ δυνάμεως. Τότε μὲν οὖν ταῦτα μόνον ἐβῆρθη περὶ τοῦ γάμου. (5) Ἐπεὶ δ' Ὅτυς ἐμελλεν ἀπέναι, ἦλθε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἀσπασόμενος. Λόγου δὲ ἤρξατο ὁ Ἀγησίλαος παρόντων τῶν τριάκοντα, μεταστησάμενος τὸν Σπιθριδάτην,

ΞΕΝΟΦΩΝ.

victos profugisse, Corinthios prorsus sequi noluisse; ceteros, qui aderant, non satis alacres esse hac in militia; praeterea et quod maximum esset, hostium quitatum magnum esse, suum exiguum; occisorum cadavera sub ipsis jacere mœnibus, ut jam ne victoribus quidem, propter vim hostium de turribus, ea tollere sit proclive: de hisce causis omnibus decreverunt, interfectorum corpora per inducias esse tollenda. At Thebani negaverunt ea se reddituros alia conditione, quam ut finibus suis Lacedæmonii excederent. Ea res perlubenter audita, sublatisque cadaveribus, e Bœotia discessum. Atque his ita gestis, abiire morsti Lacedæmonii. Thebani autem petulanter admodum, si quis vel parumper in villas divertisset, cædendo ad vias usque persequerentur. Hic ejus expeditionis Lacedæmoniorum exitus fuit. Enimvero Pausanias, posteaquam domum rediit, capitis judicium subiit. Quumque accusaretur, quod serius Lysandro apud Haliartum præsto fuisset, quamvis conventum inter ipsos esset, ut ad eundem diem eo venirent; quod per inducias, non commissa pugna conatus fuisset tollere mortuorum cadavera; quod Atheniensium populum captum in Piræeo dimisisset; quod denique judicio se non stitisset, capitis damnatus fuit. Ipse Tegeam fuga se recepit, atque istic morbo exstinctus est. Hæc tum in Græcia gesta sunt.

LIBER IV.

CAPUT I.

Agésilas autem, posteaquam sub autumnum Pharnabazis Phrygiam ingressus esset, agrum incendiis ac populationibus infestabat, urbes partim vi partim deditione spontanea sibi adjungebat. Quumque diceret Spithridates, se, si ad Paphlagoniam secum accederet, perfecturum, ut Paphlagonum rex in colloquium societatemque veniret: lubens hanc protectionem suscepit, jamdudum cupiens aliquam nationem a fide regis avertere.

Quum ventum in Paphlagoniam esset, aderat Otys, et fœdus inibat. Etenim a rege Persico arcessitus, ad eum perfectus non fuerat. Deinde suasu Spithridatæ Agésilao mille quidem equites reliquit Otys, cetratos autem bis mille. Ob eam rem quia gratias habebat Spithridatæ Agésilas: Dic mihi, ait, mi Spithridata, num Otyi filiam uxorem dares? Multo quidem lubentius, subjecit ille, quam Otys, amplæ ditionis et copiarum imperio præpotens, filiam exulis duceret. Hæc tum de nuptiis hisce tantum facta est mentio. Quum autem discessurus Otys esset, Agésilam salutaturus adiit. Ibi sermonem hunc in præsentia Trigintavirum, Spithridata remoto, Agésilas occepit: Dic mihi, ait, mi Oty, quo genere

25

(α) Λέξον μοι, ἔφη, ὃ Ὅτου, ποίου τινὸς γένους ἐστὶν ὁ Σπιθριδάτης; Ὁ δ' εἶπεν ὅτι Περσῶν οὐδενὸς ἐνδεέστερος. Τὸν δ' οὖν υἱὸν, ἔφη, ἑώρακας αὐτοῦ ὡς καλὸς ἐστὶ; Τί δ' οὐ μέλλω; καὶ γὰρ ἐσπέρας ξυνοδείπνουν αὐτῷ. Τούτου μὲν φασὶ τὴν θυγατέρα αὐτῷ καλλίονα εἶναι. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Ὅτους, καλὴ γὰρ ἐστὶ. (7) Καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἐπεὶ φίλος ἡμῖν γεγέννηται, συμβουλευέσαιμ' ἄν σοι τὴν παιδα γενέσθαι γυναῖκα, καλλίστην μὲν οὖσαν, οὗ τ' ἀνδρὶ ἥδιον; πατρὸς δ' εὐγενεστάτου, δύναμιν δ' ἔχοντος τοσαύτην, ὃς ὑπὸ Φαρναβάζου ἀδικηθεὶς οὕτω τιμωρεῖται αὐτὸν ὥστε φυγάδα πάσης τῆς χώρας, ὡς δρᾶς, πεποίηκεν. (8) Εὖ ἴσθι μέντοι, ἔφη, ὅτι ὥσπερ ἐκείνον ἐχθρὸν ὄντα δύναται τιμωρεῖσθαι, οὕτω καὶ φίλον ἄνδρα εὐεργετῆν ἂν δύναίτο. Νόμιζε δὲ τούτων πραχθέντων μὴ 'κείνον ἂν σοι μόνον κηδεστήν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους Λακεδαιμονίους, ἡμῶν δ' ἡγουμένων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. (9) Καὶ μὴν μεγαλειοτέρως γε σοῦ, εἰ ταῦτα πράττοις, τίς ἂν ποτε γῆμει; πόλιν γὰρ νόμῳ πῶποτε τοσοῦτο ἱππεῖς καὶ πελτασταὶ καὶ ὀπλίται προὔπαιψαν ὅσοι τὴν σὴν γυναῖκα εἰς τὸν σὸν οἶκον προπέμψαιαν ἄν; (10) Καὶ ὁ Ὅτους ἐπήρετο, Δοκοῦντα δ', ἔφη, ὃ Ἀγησilaε, καὶ Σπιθριδάτη ταῦτα λέγεις; Μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ Ἀγησilaος, ἐκείνος μὲν ἐμέ γε οὐκ ἐκέλευσε ταῦτα λέγειν· ἐγὼ μὲντοι, καίπερ ὑπερχαίρων, ὅταν ἐχθρὸν τιμωρῶμαι, πολὺ μᾶλλον μοι δοκῶ ἡδεσθαι, ὅταν τι τοῖς φίλοις ἀγαθὸν ἐξευρίσκω. (11) Τί οὖν, ἔφη, οὐ πυνθάνη εἰ καὶ ἐκείνῳ βουλομένῳ ταῦτ' ἐστί; Καὶ ὁ Ἀγησilaος, Ἴτ', ἔφη, ὅμοις, ὃ Ἡριππίδα, καὶ διδάσκετε αὐτὸν βουλευθῆναι ἅπερ ἡμεῖς. (12) Οἱ μὲν δὴ ἀναστάντες ἐδίδασκον. Ἐπεὶ δὲ διέτριβον, Βούλει, ἔφη, ὃ Ὅτου, καὶ ἡμεῖς δεῦρο καλέσωμεν αὐτόν; Πολύ γ' ἂν οἶμαι μᾶλλον ὑπὸ σοῦ πεισθῆναι αὐτόν ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἐκ τούτου δὲ ἐκάλεε ὁ Ἀγησilaος τὸν Σπιθριδάτην τε καὶ τοὺς ἄλλους. (13) Προσιόντων δὲ εὐθὺς εἶπεν ὁ Ἡριππίδας, Τὰ μὲν ἄλλα, ὃ Ἀγησilaε, τὰ βρῆντά τι ἂν τις μακρολογῇ; τέλος δὲ λέγει Σπιθριδάτης πᾶν ποιεῖν ἂν ἡδέως δ, τι σοι δοκοῖ. (14) Ἐμοὶ μὲν τοίνυν, ὁ Ἀγησilaος ἔφη, δοκεῖ σέ μὲν, ὃ Σπιθριδάτα, τύχῃ ἀγαθῇ διδόναι Ὅτου τὴν θυγατέρα, σέ δὲ λαμβάνειν. Τὴν μὲντοι παιδα πρό ἥρος οὐκ ἂν δυναίμεθα περὶ ἀγαγεῖν. Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ὅτους, κατὰ θάλατταν ἤδη ἂν πέμποιτο, εἰ σὺ βούλοιο. (15) Ἐκ τούτου δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἐπὶ τούτοις ἀπέπεμπον τὸν Ὅτον.

Καὶ εὐθὺς ὁ Ἀγησilaος, ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν σπεύδοντα, τριήρη πληρώσας καὶ Καλλιᾶν Λακεδαιμόνιον κελεύσας ἀπαγαγεῖν τὴν παιδα, αὐτὸς ἐπὶ Δασκυλείῳ ἐπορεύετο, ἐνθα καὶ τὰ βασίλεια ἦν Φαρναβάζῳ, καὶ κῶμαι περὶ αὐτὰ πολλαὶ καὶ μεγάλα καὶ ἀφθονα ἔχουσαι τὰ ἐπιτήδεια, καὶ θῆραι αἱ μὲν ἐν περιειργμένοις παραδείσοις, αἱ δὲ καὶ ἀναπεπταμένοις τόποις, πάγκαλαι. (16) Περιέρρει δὲ καὶ ποταμὸς παντοδαπῶν ἰχθύων πλήρης ἦν δὲ καὶ τὰ πτηνὰ ἀφθονα τοῖς ὀρνιθεῦσαι δυναμένοις.

natus est Spithridates? Et ille : Natus est, inquit, genere apud Persas nulli secundo. At filium ipsius, quam ait elegans, vidisti? Quid nī? ait. Heri enim cum eo cœnatus sum. At perhibent ei filiam hoc ipso formosiorē esse. Profecto admodum pulchra est, respondet Otys. Hanc ego, subjecit Agesilaus, quando nobis amicus esse cœpisti, auctor essem, ut puellam uxorem duceres : primum longe formosissimam, quo quid esse marito iucundius possit? deinde natam patre apprimē nobili, tantaque potentia prœdita, ut injuriis Pharnabazi læsus, eas de ipso pœnas sumat, ut eum, ceu vides, universa ditioe sua fugitivum expulerit. Itaque sat scito, inquit, eum, perinde ac hostem illum ulcisci potuit, etiam hominem amicum afficere beneficiis posse. Planeque velim existimes, si hæc fiant, non illum modo tibi socerum fore, sed et me, et Lacedæmonios ceteros; quumque nos Græciæ principatum obtineamus, omnem præterea Græciam. At enim si hæc facias, quis unquam te magnificentius uxorem duxerit? quam enim sponsam tot equites, cetrati, gravis armaturæ pedites unquam deduxerunt, quot hanc uxorem tuam nunc domum tuam sunt deducturi? Tum Otys Agesilaum interrogans : Hæccine, inquit, etiam Spithridatæ probantur, quæ dicis? Et ille : Profecto, inquit, mi Oty, non ille me jussit hæc dicere : sed ego, tametsi mirifice gaudeam, quoties de hoste pœnas sumo, longe tamen majore mihi voluptate frui videor, quum quid amicis boni reperio. Cur igitur, inquit Otys, non sciscitaris, an hæc ille velit? Et Agesilaus : Abite vos, ait, Herippida, et hominem edocete, ut eadem, quæ nos, velit. Tum illi surgentes Spithridatæ rem exponebant; quumque nonnihil intercederet moræ : Visne, inquit Agesilaus, mi Oty, nos etiam huc ipsum arcessamus? Nimirum multo facilius, ait, a te illum persuasum iri arbitror, quam a ceteris omnibus. Tum deinde Spithridatem Agesilaus cum reliquis arcessit. Quumque illi accederent, Herippidas : Cetera quidem, ait, mi Agesilae, quæ dicta sunt, quid prolixè commemorari necesse fuerit? hoc Spithridatæ verbum extremum fuit, perlibenter se facturum, quidquid tibi videatur. Igitur mihi videtur, inquit Agesilaus, ut tu quidem, Spithridata, quod felix faustumque sit, Otyi filiam des uxorem : tu vero eam, Oty, ducas. Puella tamen ante vernum tempus itinere terrestri a nobis ad te deduci non poterit. At enim, subjecit Otys, mari ad me profecto mitti poterit, si quidem ita tu velis. Secundum hæc datis acceptisque dextris, Otys dimissus fuit.

Quumque properare hominem Agesilaus intellexisset, statim instructa trireme, datoque Calliæ Lacedæmonio avehendæ puellæ negotio, Dascylium ipse profectus est, quo in loco regia Pharnabazi erat, et circum eam vici frequentes, ampli, copia commeatus abundantes. Erant et peramœnæ venationes partim in hortis undique septis, partim patentibus in locis. Circumfluebat etiam amnis plenus omnigenis piscibus. Nec deerat ingens volatiliū copia, iis qui uti aucupio poterant. Hic igitur in hibernis mansit, et partim

Ἐνταῦθα μὲν δὴ διεχίμαξε, καὶ αὐτόθεν καὶ σὺν προνομαῖς τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ λαμβάνων. (17) Καταφρονητικῶς δέ ποτε καὶ ἀφυλάκτως διὰ τὸ μηδὲν πρότερον ἐσφάλθαι λαμβανόντων τῶν στρατιωτῶν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπέτυχεν αὐτοῖς ὁ Φαρνάβαζος κατὰ τὸ πεδίον ἐσπαρμένους, ἄρματα μὲν ἔχων δύο δρεπανηφόρα, ἵππεις δὲ ὡς τετρακοσίους. (18) Οἱ δ' Ἕλληνες ὡς εἶδον αὐτὸν προσελαύνοντα, ξυνέδραμον ὡς εἰς ἐπτακοσίους· ὁ δ' οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ προσηγάμενος τὰ ἄρματα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἵππευσιν ὀπισθεν γενόμενος, ἐκέλευσεν ἐλαύνειν εἰς αὐτούς. (19) Ὡς δὲ τὰ ἄρματα ἐμβολόντα διεσκέδασε τὸ ἄθρόον, ταχὺ οἱ ἵππεις κατέβαλον ὡς εἰς ἑκατὸν ἀνθρώπους, οἱ δ' ἄλλοι κατέφυγον πρὸς Ἀγησίλαον· ἔγγυς γὰρ ἔτυχε σὺν τοῖς ὀπλίταις ὢν. (20) Ἐκ δὲ τούτου τρίτῃ ἢ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αἰσθάνεται ὁ Σπιθριδάτης τὸν Φαρνάβαζον ἐν Καυῇ κώμῃ μεγάλῃ στρατοπεδεύμενον, ἀπέχοντα στάδια ὡς ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ εὐθὺς λέγει πρὸς τὸν Ἡριππίδαν. (21) Καὶ ὁ Ἡριππίδας ἐπιθυμῶν λαμπρόν τι ἐργάσασθαι, αἰτεῖ τὸν Ἀγησίλαον ὀπλίτας τε εἰς διςχιλίους καὶ πελταστὰς ἄλλους τοσοῦτους καὶ ἵππείας τοὺς τε Σπιθριδάτου καὶ τοὺς Παφλαγόνας καὶ τῶν Ἑλλήνων ὀπόσους πείσειεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ὑπέσχετο αὐτῷ, ἐθύετο· καὶ ἅμα δειλὴ καλλιερσάμενος κατέλυσε τὴν θυσίαν. Ἐκ δὲ τούτου δαιπησάντας παρήγγειλε παρῆναι πρὸσθεν τοῦ στρατοπέδου. Σκότους δὲ γενομένου οὐδ' οἱ ἡμίσεις ἐκάστων ἐξῆλθον. (23) Ὅπως δὲ μὴ, εἰ ἀποτρέποντο, καταγελῶν αὐτοῦ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἐπορεύετο σὺν ἡ εἴχῃ δυνάμει. (24) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ, τῆς μὲν προφυλακῆς αὐτοῦ Μυσῶν ὄντων πολλοὶ ἔπεσον, αὐτοὶ δὲ διαφεύγουσι, τὸ δὲ στρατόπεδον ἀλίσκονται, καὶ πολλὰ μὲν ἐκπώματα καὶ ἄλλα δὴ ὅσα Φαρναβάζου κτήματα, πρὸς δὲ τούτοις σκεύη πολλὰ καὶ ὑποζύγια σκευοφόρα. (25) Διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι μὴ εἰ που κατασταίῃ, κυκλωθεὶς πολιορκοῖτο, ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς χώρας ἐπῆει, ὥς περ οἱ νομάδες, καὶ μάλα ἀφανίζων τὰς στρατοπεδεύσεις. (26) Ἐπεὶ δὲ τὰ ληφθέντα χρήματα ἀπήγαγον οἱ τε Παφλαγόνες καὶ ὁ Σπιθριδάτης, ὑποστήσας Ἡριππίδας ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς ἀφελτο ἅπαντα τὸν τε Σπιθριδάτην καὶ τοὺς Παφλαγόνας, ἵνα δὴ πολλὰ ἀπαγάγῃ τὰ αἰχμάλωτα τοῖς λαφυροπώλαις. (27) Ἐκεῖνοι μὲντοι ταῦτα παθόντες οὐκ ἠνεγκαν, ἀλλ' ὡς ἀδικηθέντες καὶ ἀτιμασθέντες νυκτὸς συσκευασάμενοι ὄχοντο ἀπίνοντες εἰς Σάρδεας πρὸς Ἀριαῖον, πιστεύσαντες, ὅτι καὶ ὁ Ἀριαῖος ἀποστάς βασιλέως ἐπολέμησεν αὐτῷ. (28) Ἀγησιλάῳ μὲν δὴ τῆς ἀπολείψεως τοῦ Σπιθριδάτου καὶ τοῦ Μεγαβάτου καὶ τῶν Παφλαγόνων οὐδὲν ἐγένετο βαρύτερον ἐν τῇ στρατείᾳ.

29. Ἦν δὲ τις Ἀπολλοφάνης Κυζικηνὸς, ὃς καὶ Φαρναβάζῳ ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ ξένος ὢν καὶ Ἀγησιλάῳ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐξενώθη. Οὗτος οὖν εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς οἶοιτο συναγαγεῖν αὐτῷ ἂν εἰς λόγους περὶ φιλίας Φαρναβάζου. Ὡς δ' ἤκουσεν αὐτοῦ, σπονδὰς λαβὼν καὶ δεξιὰν παρῆν ἄγων τὸν Φαρνάβα-

indidem, partim prædas actum suos educendo, commeatum exercitui parabat. Quumque milites aliquando contemptis hostibus, et incaute commeatum quærerent, quod ante id temporis adversi nihil eis accidisset; forte Pharnabazus in eos per planitiem sparsos, cum duobus falcatis curribus, et quadragintis equitibus incidit. Eum Græci adequitantem conspicati, ad septingentos celeriter unum in globum coiverunt. Ille nihil cunctatus, constitutis in fronte curribus, quos ipse a tergo cum equitatu subsequebatur, agi eos in hostem jussit. Posteaquam immisi curtus globum Græcorum disjecerunt, mox equites ad centum homines prosternebant; ceteri fuga se ad Agesilaum recipere, qui cum gravi armatura non procul aberat. Secundum hæc tertio vel quarto die Spithridates castra Pharnabazum habentem amplo in vico, cui nomen Cave, plus minus centum sexaginta stadiis abesse comperit, ac mox ea de re certior Herippidam facit. Qui quidem patrandi præclari facinoris cupidus, gravis armaturæ pedites ad bis mille, totidemque cetratos, et Spithridatæ Paphlagonumque equites ab Agesilao postulat, denique Græcorum, quoscumque permovere suadendo posset. Hos quum Agesilao promississet, exta consulit. Quumque sub vespem perlitasset, sacrificii finem fecit. Post illa milites cœnatos adesse pro castris jussit. Tenebris ingruentibus, ne dimidia quidem singulorum pars egressa est. Ne tamen, si reverteretur in castra, ludibrio reliquis Trigintaviris esset, cum ea, quam habebat, militum manu profectus est. Ubi prima luce castra Pharnabazi aggressus fuit, collocati ante ea custodes Mysi magna ex parte trucidati sunt: fugiunt Persæ; castra multis cum poculis, et aliis rebus, supellectile præsertim Pharnabazi, magna impedimentorum copia, jumentis impedimenta venientibus capiuntur. Etenim quod sibi metueret, ne sicubi subsisteret, circumdatus obsideretur, nomadum instar alias aliam regionis partem adibat, et castrorum metationes, quantum poterat, occultabat. Quum deinde res captas Paphlagonες et Spithridates aveherent, collocatis Herippidas alicubi cohortium manipulorumque ductoribus, omnia Spithridatæ ac Paphlagonibus ademittit, ut magnam mancipiorum copiam manubiarum venditoribus afferret. At illi, posteaquam hoc eis accidit, non tulerunt: sed ut injuria contumeliaque affecti, rebus suis noctu collectis, Sardes ad Ariæum se contulerunt, habita ei fide propterea, quod etiam ipse aliquando defecerat, ac bellum cum rege gesserat. Agesilao quidem ista Spithridatæ, Megabati, Paphlagonum desertione nihil hac in expeditione gravius accidit.

Ceterum Cyzicenus quidam erat Apollophanes, cui jam olim cum Pharnabazo hospitii necessitudo erat, et hoc fere tempore in hospitii necessitudinem admissus ab Agesilao fuerat. Is Agesilao significavit, existimare se, posse opera sua Pharnabazum in colloquium de ineunda amicitia adduci. Ea re audita, induciis ac fide ab Agesilao acceptis, Pharna-

ζον εἰς συγκεκριμενον χωρίον. (30) Ἐνθα δὲ Ἀγησίλαος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τριάκοντα χαμαὶ ἐν πόσῃ τινὶ κατακείμενοι ἀνέμενον· ὁ δὲ Φαρνάδαζος ἤκεν ἔχων στολὴν πολλοῦ χρυσοῦ ἀξίαν. Ὑποτιθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θεραπόντων βραπτὰ, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἡσχύνθη ἐντροφεῖσθαι, ὁρῶν τοῦ Ἀγησίλαου τὴν φαυλότητα· κατεκλίθη οὖν καὶ αὐτὸς ὥσπερ εἶχε χαμαί. (31) Καὶ πρῶτα μὲν ἀλλήλοις χαίρειν προσεῖπαν, ἔπειτα τὴν δεξιὰν προτείναντος τοῦ Φαρναδάζου ἀντιπροὔτεινε καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἤρξατο λόγου ὁ Φαρνάδαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος· (32) Ὡ Ἀγησίλαε καὶ πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος καὶ σύμμαχος ἐγενόμην, καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν τὸ ὑμέτερον χρήματα παρέχων ἰσχυρὸν ἐποίουν, ἐν δὲ τῇ γῇ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλατταν κατεδίωκον τοὺς πολεμίους. Καὶ διπλοῦν ὥσπερ Τισσαφέρνους οὐδὲν πώποτε μου οὔτε ποιήσαντος οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔχοντ' ἂν κατηγορῆσαι. (33) Τοιοῦτος δὲ γενομένος νῦν οὕτω διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν ὡς οὐδὲ δεῖπνον ἔχω ἐν τῇ ἐμαυτοῦ χώρᾳ, εἰ μὴ τι ὧν ἂν ὑμεῖς λίπτετε ξυλλέξομαι, ὥσπερ τὰ θηρία. Ἄ δέ μοι ὁ πατήρ καὶ οἰκήματα καλὰ καὶ παραδείσους καὶ δένδρων καὶ θηρίων μεστούς κατέλιπεν ἐφ' οἷς εὐφραίνομαι, ταῦτα πάντα ὁρῶ τὰ μὲν κατακεκομμένα τὰ δὲ κατακεκαυμένα. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ δσα μήτε τὰ δίκαια, ὑμεῖς δὲ διδάξατέ με ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι. (34) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δὲ τριάκοντα πάντες μὲν ἐπ' ἡσχύνθησαν αὐτὸν καὶ ἐσώπησαν· ὁ δὲ Ἀγησίλαος χρόνῳ ποτὲ εἶπεν, Ἄλλ' οἴμαι μὲν σε, ὦ Φαρνάδαζε, εἰδέναι ὅτι καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι ξένοι ἀλλήλοις γίνονται ἄνθρωποι. Οὗτοι δὲ, ὅταν αἱ πόλεις πολέμιοι γένωνται, σὺν ταῖς πατρίσιν καὶ τοῖς ἐξενουμένοις πολεμοῦσι, καὶ ἂν οὕτω τύχωσιν, ἐστὶν ὅτε καὶ ἀπέκτειναν ἀλλήλους. Καὶ ἡμεῖς οὖν νῦν βασιλεῖ τῷ ὑμετέρῳ πολεμοῦντες πάντα ἡναγκάσμεθα τὰ ἐκείνου πολέμια νομίζειν· σοὶ γε μὲν τοὶ φίλοι γενέσθαι περὶ πάντος ἂν ποιησαίμεθα. (35) Καὶ εἰ μὲν ἀλλάξασθαι σε ἔδει ἀντὶ δεσπότης βασιλέως ἡμᾶς δεσπότης, οὐκ ἂν ἐγωγέ σοι ζυεθούλευον· νῦν δὲ ἔξεστί σοι μεθ' ἡμῶν γενομένης μηδὲνα προσκυνούντα μηδὲ δεσπότην ἔχοντα ζῆν καρπούμενον τὰ ἑαυτοῦ. (36) Καίτοι ἐλευθέρων εἶναι ἐγὼ μὲν οἴμαι ἀντάξιον εἶναι τῶν πάντων χρημάτων. Οὐδὲ μὲντοι τοῦτό σε κελεύομεν, πένητα μὲν ἐλευθέρων δ' εἶναι, ἀλλ' ἡμῖν συμμαχοῖς χρώμενον αὖτε μὴ τὴν βασιλείως ἀλλὰ τὴν στυτοῦ ἀρχὴν, τοὺς νῦν ὑποδοῦλους σοι καταστρεφόμενον, ὥστε σοὺς ὑπηκόους εἶναι. Καίτοι εἰ ἅμα ἐλευθέρός τ' εἴης καὶ πλούσιος γένοιτο, τίνας ἂν δέοιο μὴ οὐχὶ πάμπαν εὐδαίμων εἶναι; (37) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Φαρνάδαζος, ἀπλῶς ὑμῖν ἀποκρίνωμαι ἅπερ ποιήσω; Πρέπει γοῦν σοι. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἐὰν βασιλεὺς ἄλλον μὲν στρατηγὸν πέμπῃ, ἐμὲ δὲ ὑπάρχον ἐκείνου τάττῃ, βουλήσομαι ὑμῖν καὶ φίλος καὶ σύμμαχος εἶναι· ἐὰν

bazum ad locum constitutum adduxit. In eo jam Agesilaus, et adjuncti ei Trigintaviri, in gramine humi decumbentes, Pharnabazum opperiebantur. At is veniebat amictu maximi pretii ornatus: quumque ministri pulvinos subtiles substernerent, in quos se molliter Persæ collocant; inspecto vili cultu Agesilai, deliciis illis uti præ verecundia noluit. Quapropter et ipse ita, uti vestitus erat, humi se reclinavit. Deinde dicta primum utrinque salute, mox dextram Pharnabazo porrigente, suam vicissim ei porrexit Agesilaus. Eo peracto, Pharnabazus, qui natu grandior esset, ita loqui cœpit: « Ego vobis, Agesilae, vosque Lacedæmonii omnes, qui adestis, amicis et federatus fui, quo tempore bellum adversus Athenienses gerebatis; neque tantum classem vestram suppeditatis pecuniis corroboravi, verum etiam ipse in terra ex equo vobiscum pugnans, hostes usque in ipsum mare persequabar. Neque vero accusare me potestis, quasi unquam Tissaphernis more duplici erga vos animo vel in sermone vel factis fuerim. Talem quum me gesserim, eo nunc a vobis redactus sum, ut ne cœna quidem mihi mea in ditione sit reliqua, nisi forte bestiarum instar id colligam, quod a vobis sit relictum. Omnia quæ relicta mihi a patre acceperam, ædificia pulchra, horti arboribus ac feris repleti, quibus animum oblectabam, nunc partim excisa, partim exusta video. Proinde si, quid æquum sanctumque sit, ego non intelligo; vos me velim doceatis, quo pacto existimari debeat, hæc ab hominibus referendæ gratiæ non ignavis proficisci. » His dictis, Trigintaviri omnes verecundia ducti silebant. Agesilaus vero, quum et ipse aliquantulum silentium tenuisset, in hanc sententiam respondit: « At enim, Pharnabaze, non ignorare te arbitror, etiam Græcis in urbibus hospitiorum necessitudines inter homines contrahi; qui tamen, ubi bellum inter urbes ipsas geri cœptum est, una cum sua quisque patria hospitibus bellum faciunt: ac si res ita ferat, nonnunquam mutuo se hospites occidunt. Eadem ratione nos quoque bellum adversus regem vestrum gerentes, necesse fuit omnia, quæ ipsius essent, hostilia ducere: licet tecum amicitiam colere summopere cuperemus. Quod si tibi pro rege domino commutandi nos essemus, quos dominorum deinde loco haberes, equidem tibi nequaquam hac in parte quidquam consulerem. Nunc tibi licet, si quidem nobiscum te velis conjungere, neminem summisso veneranti, neminem agnoscenti dominum, ita viverè, tuis ut rebus nihilominus fruarè. Atqui liberum esse opibus ego universis antefendum arbitror. Nec interim id nos volumus, ut liber quidem, at pauper sis, sed ut societate nostra fretus, non regis, sed tuum imperium propages, ac redactis in potestatem tuam hoc tempore conservis, loco subditorum eis utare. Quod si pariter et liber sis, et opulentus fias: quid tibi defuerit, quo minus plane sis beatus? » Num ergo vobis, inquit Pharnabazus, simpliciter, quid facturus sim, respondeam? Id vero te decet, subjicit Agesilaus. Quod si rex, ait, prætorem alium miserit, cui me jubeat dicto audientem esse, vobis et anicis et sociis esse volam. Sin me præesse cum imperio jusserit, quandoqui-

μέντοι μοι τὴν ἀρχὴν προσάττη, τοιοῦτόν τι, ὡς δοίκε, φιλοτιμία ἐστὶ, εὐ χρὴ εἰδέναι ὅτι πολεμήσω ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι ἄριστα. (38) Ἀκούσας ταῦτα δ' Ἀγησilaος ἐλάβετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ εἶπεν, Εἴθ', ὦ λῶστε, σὺ τοιοῦτος ὢν φίλος ἡμῖν γένοιο. Ἐν δ' οὖν, ἔφη, ἐπίστω, ὅτι νῦν τε ἀπειμι ὡς ἂν δύνωμαι τάχιστα ἐκ τῆς χώρας τῆς σῆς, τοῦ τε λοιποῦ, καὶ πόλεμος ἦ, ἕως ἂν ἐπ' ἄλλον ἔχωμεν στρατεύεσθαι, σοῦ τε καὶ τῶν σῶν ἀφεξόμεθα.

39. Τούτων δὲ λεχθέντων διέλυσε τὴν σύνοδον. Καὶ ὁ μὲν Φαρναβάζος ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπῆει, ὁ δὲ ἐκ τῆς Παραπίτας υἱὸς αὐτοῦ, καλὸς ἔτι ὢν, ὑπολειφθεὶς καὶ προσδραμὼν, Ξένον σε, ἔφη, ὦ Ἀγησilaε, ποιούμαι. Ἐγὼ δέ γε δέχομαι. Μέννησ' οὖν, ἔφη. Καὶ εὐθὺς τὸ παλτόν, εἶχε δὲ καλόν, ἔδωκε τῷ Ἀγησίλῳ. Ὁ δὲ δεξάμενος, φάλαρα ἔχοντας περὶ τῶν ἵππων Ἰδαίου τοῦ γραφέως πάγκαλα, περιελὼν ἀντέδωκεν αὐτῷ. Τότε μὲν οὖν ὁ παῖς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον μετεδίωκε τὸν πατέρα. (40) Ὡς δ' ἐν τῇ τοῦ Φαρναβάζου ἀποδημίᾳ ἀποστερῶν ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀρχὴν φυγάδα ἐποίησε τὸν τῆς Παραπίτας υἱόν, τὰ τ' ἄλλα δ' Ἀγησilaος ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ, καὶ ἐρασθέντος αὐτοῦ τοῦ Εὐάλκου υἱὸς Ἀθηναίου, πάντ' ἐποίησεν ὅπως ἂν δι' ἐκείνον ἐγκριθεῖν τὸ στάδιον ἐν Ὀλυμπίᾳ, μέγιστος ὢν τῶν παίδων.

41. Καὶ τότε δὴ, ὥςπερ εἶπε πρὸς τὸν Φαρναβάζον, εὐθὺς ἀπεπορεύετο ἐκ τῆς χώρας σχεδὸν δὲ καὶ ἔαρ ἤδη ὑπέβαινε. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας πεδίον κατεστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ τῆς Ἀστυρηνῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, καὶ ἐκεῖ πρὸς ᾧ εἶχε ξυνέλεγε πανταχόθεν παμπληθὲς στράτευμα. Παρεσκευάζετο γάρ πορευσόμενος ὡς δύναίτο ἀνωτάτω, νομίζων ὅποσα ὀπισθεν ποιήσαιτο ἔθνη πάντα ἀποστήσειν βασιλέως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἀγησilaος μὲν δὴ ἐν τούτοις ἦν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ σαφῶς ᾔσθοντο τὰ τε χρήματα ἐληλυθότα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς μεγίστας πόλεις ξυνεστηκυίας ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτούς, ἐν κινδύνῳ τε τὴν πόλιν ἐνόμισαν καὶ στρατεύειν ἀναγκαῖον ἡγήσαντο εἶναι. (2) Καὶ αὐτοὶ μὲν ταῦτα παρεσκευάζοντο, εὐθὺς δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἀγησilaον πέμπουσιν Ἐπικυδίδα. Ὁ δ' ἐπεὶ ἀφίκετο, τὰ τε ἄλλα διηγείτο ὡς ἔχοι καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπιστελλοὶ αὐτῷ βοηθεῖν ὡς τάχιστα τῇ πατρίδι. (3) Ὁ δὲ Ἀγησilaος ἐπεὶ ἤκουσε, χαλεπῶς μὲν ἤνεγκεν, ἐνθυμούμενος οἷων τιμῶν καὶ οἷων ἐλπίδων ἀποστεροῖτο, ὅμως δὲ ξυγαλέσας τοὺς ξυμμάχους ἐδήλωσε τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως παραγγελόμενα, καὶ εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖον εἶη βοηθεῖν τῇ πατρίδι· ἂν μὲντοι ἐκεῖνα καλῶς γένηται, εὐ ἐπίστασθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, ὅτι οὐ μὴ ἐπιτάθωμαι ὑμῶν, ἀλλὰ πάλιν παρέσομαι πράξων ὢν ὑμεῖς δεῖσθε. (4) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν

dem hujusmodi quiddam est, uti videtur, gloriæ cupiditas, omnino scitote, me pro mea virili bellum adversus vos fortissime gesturum. Ea verba quum audiisset Agesilaus, Pharnabazi manu prehensa : « Utinam, inquit, vir optime, quum talis sis, amico te utamur. Unum quidem hoc scito, me jam quanta celeritate potero, tuis e finibus excessurum; ac deinceps, tametsi bellum inter nos geretur, fore tamen, ut quam diu supererit alius, quem bello petamus, abs te rebusque tuis abstineamus. »

His dictis, finem is congressus habuit. Et jam equo conscenso Pharnabazus abibat, quum ejus ex Parapita filius, etiamnum amabilis, nonnihil remanens et ad Agesilaum adcurrrens : Jus, ait, hospitii tecum, Agesilae, jungo. Tum ille : Accipio vero, inquit. At memineris, ait alter : statimque spiculum, quod sane pulchrum erat, Agesilao dedit. Id quum accepisset Agesilaus, quia phaleris ornatum equum pulcherrimis Idæus pictor habebat, eas detractas vicissim puero donavit. Qui tum quidem in equum insiliens, patrem est insequutus. Ceterum deinceps, quum per absentiam Pharnabazi erepto frater imperio filium hunc Parapitæ in exilium egisset, non solum Agesilaus ceteris in rebus eum fovit, sed etiam amante ipso quendam Atheniensis Eualcis filium, nihil non fecit ut is ipsius causa Olympicum in stadium admitteretur, quanquam inter pueros maximus esset.

Agesilaus, uti Pharnabazo facturum se dixerat, statim ex ipsius finibus discessit. Neque jam procul ver aberat. Ubi Thebes in campum pervenit, propter Astyrenæ Dianæ sanum castra posuit : atque istic præter eum, quem habebat, exercitum, ampliores ex omnibus locis copias cogeat. Nam ita se parabat, ut quam posset longissime sursum progrediretur, existimans se effecturum, ut nationes omnes, quotquot a tergo relinqueret, desciscerent ab rege.

CAPUT II.

Hic tum conatus Agesilai erat, quum Laedæmonii, plane cognito, missas esse pecunias in Græciam, urbesque maximas ad opprimendum ipsos bello conspirasse, versari rempublicam suam in periculo arbitrabantur, et expeditionem necessario suscipiendam esse. Ad eam se comparabant, simulque ad Agesilaum Epicydida mittunt. Is posteaquam ad eum venit, quum aliarum rerum statum exponerebat, tum hoc etiam, mandare ipsi rempublicam, ut quamprimum patriæ laturus suppetias adesset. Ea re Agesilaus audita, graviter quidem ille ferre, quum secum ipse quantis honoribus, quantaque spe dejiceretur, expenderet; sed advocatis ad concionem sociis, quid respublica mandaret, illis indicavit et ostendit necessarium omnino esse, ut auxilium patriæ feratur. Quod si res, inquit, eæ gerentur ex animi sententia, certo scitote, socii, nequaquam futurum ut vestri obliviscar, sed iterum ad vos revertar, perfecturus ea quæ vos cupitis. » Hæc audientes, multi lacrimabantur,

ἐδάκρυσαν, πάντες δ' ἐψηφίσαντο βοηθεῖν μετ' Ἀγησιλάου τῇ Λακεδαιμονίᾳ· εἰ δὲ καλῶς τάκει γένοιτο, λαβόντες αὐτὸν πάλιν ἦκειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (6) Καὶ οἱ μὲν δὴ ξυνεσκευάζοντο ὡς ἀκολουθήσοντες. Ὁ δ' Ἀγησιλαὸς ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ κατέλιπεν Εὐξενον ἀρμοστήν καὶ φρουροὺς παρ' αὐτῷ οὐκ ἔλαττον τετρακισχιλίων, ἵνα δύναίτο διασώζειν τὰς πόλεις· αὐτὸς δὲ ὄρων ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν μένειν ἐπεθύμουν μᾶλλον ἢ ἐφ' Ἑλλήνας στρατεύεσθαι, βουλόμενος ὡς βελτίστους καὶ πλείστους ἄγειν μετ' αὐτοῦ, ἄθλα προὔθηκε ταῖς πόλεσιν, ἥτις ἄριστον στρατεύμα πέμποι, καὶ τῶν μισθοφόρων τοῖς λογαίοις, ὅστις εὐσπλότατον λόχον ἔχων συστρατεύοιτο καὶ ὀπλιτῶν καὶ τοξωτῶν καὶ πελταστῶν. Προεῖπε δὲ καὶ τοῖς ἱππάρχοις, ὅστις εὐπιποτάτην καὶ εὐσπλοτάτην τάξιν παρέχοντο, ὡς καὶ τούτοις νικητήριον δώσων. (8) Τὴν δὲ κρίσιν ἐφη ποιήσιν, ἐπεὶ διαβαίησαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν Χερρόνησῳ, ὅπως εὖ εἰδείησαν ὅτι τοὺς στρατεύσομένους δεῖ εὐκρινεῖν. (7) Ἦν δὲ τὰ ἄθλα τὰ μὲν πλείστα ὅπλα ἐκπεποιημένα εἰς κόσμον καὶ ὀπλιτικά καὶ ἱππικά· ἦσαν δὲ καὶ στέφανοι χρυσοὶ· τὰ δὲ πάντα ἄθλα οὐκ ἔλαττον ἐγένοντο ἢ ἀπὸ τεττάρων ταλάντων. Τοσούτων μέντοι ἀναλωθέντων, παμπόλλων χρημάτων ὅπλα εἰς τὴν στρατιὰν κατεσκευασθή. (8) Ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, κριταὶ κατέστησαν Λακεδαιμονίων μὲν Μέναςκος καὶ Ἡριππίδας καὶ Ὀρσιππος, τῶν δὲ ξυμμάχων εἰς ἀπὸ πόλεως. Καὶ Ἀγησιλαὸς μὲν, ἐπεὶ τὴν κρίσιν ἐποίησεν, ἔχων τὸ στρατεύμα ἐπορεύετο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἥνπερ βασιλεὺς ὅτε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστράτευεν.

9. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ μὲν ἔφοροι φρουρὰν ἐφῆναν· ἡ δὲ πόλις, ἐπεὶ Ἀγησίπολις παῖς ἔτι ἦν, Ἀριστόδημον τοῦ γένους ὄντα καὶ πρόδικον τοῦ παιδὸς, ἡγεῖσθαι τῇ στρατιᾷ ἐκέλευον. (10) Ἐπεὶ δ' ἐξῆσαν μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ξυνελεγμένοι δ' ἦσαν οἱ ἐναντίοι, ξυνελθόντες ἐβουλεύοντο πῶς ἂν τὴν μάχην ξυμφορώτατα σφίσιν αὐτοῖς ποιήσαιντο. (11) Τιμόλαος μὲν δὴ Κορίνθιος ἐλεξεν, ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ, ἐφη, ὡς ἄνδρες ξύμμαχοι, ὁμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαιμονίων πρᾶγμα οἰόνπερ τὸ τῶν ποταμῶν. Οἱ τε γὰρ ποταμοὶ πρὸς μὲν ταῖς πηγαῖς οὐ μεγάλοι εἰσὶν ἀλλ' εὐδιάβατοι, ὅσῳ δ' ἂν πορρωτέρω γένωνται, ἐπεμβάλλοντες ἕτεροι ποταμοὶ ἰσχυρότερον αὐτῶν τὸ ρεῦμα ποιῶσι. (12) Καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὡσαύτως, ἐνθεν μὲν ἐξέρχονται, αὐτοὶ μόνον εἰσὶ, προϊόντες δὲ καὶ παραλαμβάνοντες τὰς πόλεις, πλείονές τε καὶ δυσμαχύτεροι γίνονται. Ὅρῳ δ' ἐγὼ, ἐφη, καὶ ὁπόσοι σφῆκας ἐξαίρειν βούλονται, ἂν μὲν ἐκθέοντας τοὺς σφῆκας πειρῶνται θηρᾶν, ὑπὸ πολλῶν τυπτομένους· ἂν δ' ἔτι ἄνδον ὄντων τὸ πῦρ προσφέρωσι, πάσχοντας μὲν οὐδὲν, χειρουμένους δὲ τοὺς σφῆκας. Ταῦτ' οὖν ἐνθυμούμενος ἡγοῦμαι κράτιστον εἶναι μάλιστα μὲν ἐν αὐτῇ, εἰ δὲ μὴ, ὅτι ἐγγύτατα τῆς Λακεδαιμονίας τὴν μάχην ποιεῖσθαι. (13) Δόξαντος δ' εὖ λέγειν αὐτοῦ ἐψηφίσαντο ταῦτα. Ἐν ᾧ δὲ περὶ ἡγεμονίας

universi ferendam esse cum Agesilao Lacedæmoni opem statuerunt, ac si res istic feliciter gererentur, cum eodem in Asiam redeundum esse. Illi Agesilaum sequuturi sua collegerunt. Ipse autem Euxenum præfectum in Asia cum præsidiariis non paucioribus quam quater mille reliquit, ut eorum auxilio tueri ac retinere oppida in fide posset. Et vero quia magnam militum partem istic manere malle videbat, quam adversus Græcos arma ferre: quo fortissimos et plurimos secum abduceret, præmia civitatibus constituit, quas copias lectissimas mitterent; itemque conductitiorum ductoribus, si qui cum instructissima vel gravis armaturæ peditum, vel sagittariorum, vel cetratorum cohorte huic expeditioni se adjungerent. Quin et præfectis equitum denuntiavit, ei se victoriæ præmium largiturum, qui turmam longe peritissimam equitandi et instructissimam exhiberet. Eaque de re se cogniturum ait instituto iudicio in Chersoneso, posteaquam ex Asia in Europam trajecerint: ut certo scirent, eos qui essent expeditioni huic interfuturi, accurate se parare debere. Præmiorum loco magna ex parte proposita erant arma elaborata quam elegantissime, tam militum gravis armaturæ, quam equestria. Nec aureæ coronæ deerant. Onnia quidem præmia talentis non minus quatuor constitere. Tantis sumptibus factis, etiam pro exercitu maximis pecuniis arma comparata sunt. Posteaquam Hellespontum trajecit, iudices lecti sunt, ex Lacedæmoniis, Menascus, Herippidas, Orsippus; ex sociis, unus ex oppido quolibet. Peracto iudicio, cum copiis Agesilaus eadem via progrediebatur, qua rex profectus fuerat id temporis, quum Græciæ bellum faceret.

Interea contrahebant Ephori copias et præsidia; cives autem, quod Agesipolis adhuc puer esset, Aristodemum adgnatum, ac tutorem pueri, ducem exercitus esse jusserunt. Posteaquam Lacedæmonii copias eduxerunt, hostes eorum collecti, quo pacto cum ipsis maximo suo commodo manum consererent, in conventu deliberabant. Ibi Timolaus Corinthius hac oratione usus est: « Res Lacedæmoniorum, socii, fluminum instar habere se mihi videntur. Quippe flumina juxta fontes suos non magna sunt, trajicique non difficulter possunt; verum quo profluunt longius, eo magis ab aliis adaucta fluviis, vehementiori cum impetu prorunt. Itidem Lacedæmonii soli sunt, ubi primum egrediuntur: ac progrediendo, et oppida sibi adjungendo, tum copias augent, tum illud efficiunt, ut expugnari difficilior possint. Equidem eos quoque video, qui vespas exstinguere volunt, si egressas venari conentur, a multis pungi; at si tum ignem admoveant, quum adhuc inclusæ sunt, nullo suo cum incommodo eas opprimere. Quapropter ego quidem hæc cum animo meo expendens rectissime nos facturos arbitror, si ad ipsam in primis Lacedæmonem, vel si hoc fieri nequeat, proxime ad eam manus conseramus. » Hæc quum recte dici ab eo statuerentur, decretum in eandem sententiam factum est. Interea vero, dum illi transigunt inter se de belli

τε διεπράττοντο καὶ διωμολογοῦντο εἰς ὁπίσους δέοι τάττεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως μὴ λίαν βαθείας τὰς φάλαγγας ποιοῦμεναι αἱ πόλεις κύκλωσιν τοῖς πολεμίοις παρέχουσιν, ἐν τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ δὴ Τεγεάτας παρεὺνφότες καὶ Μαντινέας ἐξήσαν τὴν ἀμφιάλῳ. (14) Καὶ πορευόμενοι, σχεδὸν τι θῆμα οἱ μὲν περὶ τοὺς Κορινθίους ἐν τῇ Νεμέᾳ ἦσαν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ζῦμμαχοι ἐν τῷ Σικυῶνι. Ἐμβαλόντων δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν Ἐπεικίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ὑπερδεξίων βάλλοντες αὐτοὺς καὶ τοξεύοντες μάλα κακῶς ἐποιοῦν οἱ γυμνῆτες τῶν ἀντιπάλων. (15) ὥς δὲ κατέβησαν ἐπὶ θάλατταν, ταύτῃ προήσαν διὰ τοῦ πεδίου, τέμνοντες καὶ κἀντες τὴν χώραν καὶ οἱ ἑτεροὶ μέντοι ἐπελθόντες κατεστρατοπεδεύσαντο, ἔμπροσθεν ποιησάμενοι τὴν χαράδραν· ἐπεὶ δὲ προϊόντες οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι δέκα στάδια ἀπέχον τῶν πολεμίων, κἀκείνῳ αὐτοῦ στρατοπεδεύσαντο ἡσυχίαν εἶχον.

16. Φράσω δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἑκατέρων. Ξυνελέγησαν γὰρ ὀπλίται Λακεδαιμονίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους, Ἡλείων δὲ καὶ Τριφυλίων καὶ Ἀκρωρείων καὶ Λασιωνίων ἐγγὺς τριςχιλιοὶ καὶ Σικυωνίων πενταχόσιοι καὶ χιλιοί, Ἐπιδαυρίων δὲ καὶ Τροιζηνίων καὶ Ἑρμιονέων καὶ Ἀλίων ἐγένοντο οὐκ ἐλάττους τριςχιλίων. Πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς μὲν Λακεδαιμονίων περὶ ἑξακοσίους, Κρήτες δὲ τοῖσιν ἡκολούθουν ὥς τριακόσιοι, καὶ μὴν σπενδονῆται Μαργανέων καὶ Λατρίων καὶ Ἀμφιδόλων οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων. Φλιάσιοι μὲντοι οὐκ ἡκολούθουν· ἐκεχειρίαν γὰρ ἔφασαν εἶχειν. Αὕτη μὲν δὴ ἡ μετὰ Λακεδαιμονίων δύναμις ἦν. (17) Ἡ γε μὴν τῶν πολεμίων ἡθροίσθη Ἀθηναίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους ὀπλίτας, Ἀργείων δ' ἐλέγοντο περὶ ἑπτακισχιλίους, Βοιωτῶν δὲ, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παῖσαν, περὶ πεντακισχιλίους, Κορινθίων γε μὴν εἰς τριςχιλίους, καὶ μὴν ἐξ Εὐβοίας ἀπάσης οὐκ ἐλάττους τριςχιλίων. Ὀπλιτικὸν μὲν δὴ τοσοῦτον ἱππεῖς δὲ Βοιωτῶν μὲν, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παῖσαν, εἰς ὀκτακοσίους, Ἀθηναίων δ' εἰς ἑξακοσίους, καὶ Χαλκιδέων τῶν ἐξ Εὐβοίας εἰς ἑκατὸν, Λοκρῶν δὲ τῶν Ὀπουντίων εἰς πεντήκοντα. Καὶ ψιλὸν δὲ ζῖν τοῖς τῶν Κορινθίων πλέον ἦν· καὶ γὰρ Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι καὶ Μηλῆες καὶ Ἀκαρνανῆες παῖσαν αὐτοῖς.

18. Αὕτη μὲν δὴ ἑκατέρων ἡ δύναμις ἐγένετο. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ἕως μὲν τὸ εὐώνυμον εἶχον, οὐδὲν τι κατήπειγον τὴν μάχην ξυνάπτειν, ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατὰ Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αὐτοὶ δὲ τὸ δεξιὸν ἔσχον καὶ κατ' Ἀχαιοὺς ἀντετάχθησαν, εὐθὺς τὰ τε ἱερὰ καλὰ ἔφασαν εἶναι καὶ παρήγγειλαν παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἐσομένης. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμελήσαντες τοῦ εἰς ἐκκαίδεκα βαθείαν παντελῶς ἐποίησαντο τὴν φάλαγγα, ἔτι δὲ καὶ ἦγον ἐπὶ τὰ δεξιά, ὅπως ὑπέρεχουσιν τῷ κέρατι τῶν πολεμίων· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἵνα μὴ διασπασθεῖσαν, ἐπικολούθουν, καίπερ γινώσκοντες ὅτι κίνδυνος εἴη κυκλωθῆναι. (19) Τέως μὲν οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἤσθοντο προσιόντων τῶν πολεμίων· καὶ γὰρ ἦν λάσιον

hujus principatu, et constituunt, in quot homines instrui aciem totius exercitus oporteat, ne si densas admodum phalanges efficerent urbes Lacedæmonis infestæ, circumdandi se potestatem hosti facerent : Lacedæmonii, adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus, via maritima egressi sunt. Quumque pergerent, eodem fere tempore Corinthii quidem cum suis erant in Nemea, Lacedæmonii vero cum sociis, Sicyone. Hinc propter Ἐπεικίαν facta impressione, primum velites adversariorum de superioribus locis tela sagittasque jacentes, vehementer Lacedæmonios premebant. Verum ubi ad mare descendissent, per campum progrediebantur, ferroque ac flamma agrum omnem vastabant. Tum hostes propius accedentes ita castra sunt metati, ut ante se torrentis alveum haberent. Et Lacedæmonii progressi, quum non amplius decem stadiis ab hostibus abessent, ipsi quoque locatis castris ibidem se continebant.

Exponam et copias amborum. Lacedæmonii gravis armaturæ pedites plus minus sexies mille collecti erant : ex Eleia, Triphylis, Acroriis, Lasioneis, ter mille propemodum : ex Sicyoniis, mille quingenti : ex Epidauris, Træzenis, Hermioneis, Halienis, non pauciores quam tria millia adfuere. Præter hos, sequebantur equites Lacedæmonii fere sexcenti, et sagittarii Cretenses ad trecentos ; et funditores Marganenses, Letrini, Amphidoli non pauciores quadringentis. Phliasii, quod inducias esse sibi dicerent, sequuti non sunt. Et hæc quidem erant Lacedæmoniorum copię. Apud hostes autem, ad sexies mille collecti gravis armaturæ pedites Athenienses erant ; Argivi, quemadmodum ferebatur, plus minus septies mille ; Bæoti, quod Orchomenii non adessent, circiter quinquies mille ; Corinthii ad tria millia : ex universa Eubœa non pauciores tribus millibus. Et hæc quidem gravis erat eorum armatura. Idem habebant equites Bæotos, quamquam Orchomenii non aderant, ad octingentos : Atheniensium fere sexcentos : Chalcidensium ex Eubœa, fere centum : Locros Opuntios, ad quinquaginta. Levis armaturæ peditum multitudo major erat cum Corinthiis : etenim Locri, qui cognominantur Ozolæ, et Melienses, et Acarnanes eis aderant.

Tantæ igitur erant partis utriusque copię. Ceterum Bæoti, quam quidem diu latius sinistram tenebant, non admodum ad conserendum manus properabant. Verum ubi contra Lacedæmonios Athenienses constiterunt, et ipsi dextro in latere Achæos adversos habuere, mox et exta peroptata sibi offerri confirmabant, et suos ad pugnam ineundam parare se jubebant. Protinus, ommissa ratione struendi aciem in denos ac senos, densam plane phalangem instituerunt, atque dextram versus ducebant, ut altero cornu hostem excederent : Athenienses vero, ne acies divelleretur, sequebantur eos ; quamquam esse periculum intelligebant, ne ab hostibus circumdarentur. Hactenus hostem accedere Lacedæmonii non animadverterant, quod locus arboribus

τὸ χωρίον· ἐπεὶ δ' ἐπαιάνισαν, τότε δὴ ἐγνώσαν, καὶ εὐθὺς ἀντιπαρήγγειλαν ἅπαντας διασκευάζεσθαι ὡς εἰς μάχην. Ἐπεὶ δὲ ξυνοτάχθησαν ὡς ἐκάστους οἱ ξεναγοὶ ἔταξαν, παρηγγύησαν μὲν ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ, ἦγον δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ οὕτω πολλὸν ὑπερέτεινον τὸ κέρας, ὥστε τῶν Ἀθηναίων αἱ μὲν ἐξ φυλαὶ κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αἱ δὲ τέτταρες κατὰ Τεγεάτας. (20) Οὐκ ἐτί δὲ στάδιον ἀπεχόντων, σφαγιάσασθαι οἱ Λακεδαιμόνιοι τῇ Ἀγροτέρᾳ, ὥσπερ νομίζεται, τὴν χιμαῖραν, ἡγούντο ἐπὶ τοὺς ἐναντίους, τὸ ὑπερέχον ἐπικαμψάντες εἰς κύκλῳ. Ἐπεὶ δὲ ξυνέμιξαν, οἱ μὲν ἄλλοι ξύμμαχοι πάντες οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκρατήθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων, Πελληνεῖς δὲ κατὰ Θεσπίας γινόμενοι ἐμάχοντό τε καὶ ἐν χώρᾳ ἐπιπτον ἐκατέρω. (21) Αὐτοὶ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσον τε κατέσχον τῶν Ἀθηναίων ἐκράτησαν, καὶ κυκλωσάμενοι τῷ ὑπερέχοντι πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν, καὶ ἅτε δὴ ἀπαθείς ὄντες, ξυντεταγμένοι ἐπορεύοντο· καὶ τὰς μὲν τέτταρας φυλάς τῶν Ἀθηναίων πρὶν ἐκ τῆς διώξεως ἐπαναχωρῆσαι παρήλθον, ὥστε οὐκ ἀπέθανον αὐτῶν πλὴν εἰ τις ἐν τῇ ξυμβολῇ ὑπὸ Τεγεατῶν. (22) τοῖς δὲ Ἀργείοις ἐπιτυχάνουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναχωροῦσι, καὶ μέλλοντος τοῦ πρώτου πολέμαρχου ἐκ τοῦ ἐναντίου ξυμβάλλειν αὐτοῖς, λέγεται ἄρα τις ἀναδοῆσαι παρῆναι τοὺς πρώτους. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, παραθέοντας δὴ παίνοντες εἰς τὰ γυμνά πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν. Ἐπελάθοντο δὲ καὶ Κορινθίων ἀναχωρούντων. Ἐτι δ' ἐπέτυχον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τῶν Θηβαίων τισὶν ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς διώξεως, καὶ ἀπέκτειναν συχνοὺς αὐτῶν. (23) Τοῦτον δὲ γενομένῳ, οἱ ἡττώμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐφευγον πρὸς τὰ τεῖχη· ἔπειτα δ' εἰρξάντων Κορινθίων πάλιν κατεσκήνωσαν εἰς τὸ ἀρχαῖον στρατόπεδον. Λακεδαιμόνιοι δ' αὖ ἐπαναχωρήσαντες, ἐνθα τὸ πρῶτον τοῖς πολέμοις ξυνέμιξαν, ἐστήσαντο τρόπαιον. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ μάχη οὕτως ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δ' Ἀγησίλαος σπεύδων μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐβοήθει· ὄντι δ' αὐτῷ ἐν Ἀμφίπολει ἀγγέλλει Δερκυλλίδας ὅτι νικῶνεν τε αὐτὸν Λακεδαιμόνιοι, καὶ αὐτῶν μὲν τεθνάναι ὀκτώ, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς· ἐδήλου δὲ ὅτι καὶ τῶν ξυμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἶεν. (2) Ἐρομένου δὲ τοῦ Ἀγησιλάου, Ἄρ' ἂν, ὦ Δερκυλλίδα, ἐν καιρῷ γένοιτο, εἰ αἱ ξυμπέμποσαι πόλεις ἡμῖν τοὺς στρατιώτας τὴν νίκην ὡς τάχιστα πύθοντο; ἀπεκρίνατο δὲ ὁ Δερκυλλίδας, Εὐθυμοτέρους γοῦν εἰκὸς ταῦτ' ἀκούσαντας εἶναι. Οὐκοῦν σὺ, ἐπεὶ παρεγένου, κάλλιστ' ἂν ἀπαγγέλαις; δὲ ἄσμενος ἀκούσας, καὶ γὰρ αἰ φιλαπόδημος ἦν, εἶπεν, Εἰ σὺ τάττοις. Ἀλλὰ τάττω, ἔφη, καὶ προσπαγγέλλειν χελεύω ὅτι ἐὰν καὶ τάδε εὖ γένηται, πάλιν παρεσόμεθα, ὥσπερ καὶ ἔφαμεν. (3) Ὁ μὲν δὴ Δερκυλλίδας ἐφ' Ἑλλησπόντου πρῶτον

spissuserat. At ubi pæan inchoatus fuit, mox re intellecta, et ipsi suis universis imperant, ad proelium uti se parent. Quumque jam ita dispositi starent in acie, quemadmodum eam conductitorum militum duces struxerant, edicunt Lacedæmonii, ut quisque ducem sequeretur; simul et ipsi dextram versus duxerunt, ac hostium cornu, semet extendendo, usque adeo superant, ut sex Atheniensium tribus Lacedæmoniis, quatuor reliquæ oppositæ Tegeatis essent. Jam non amplius unius intervallo stadii ab se invicem aberant, quum Lacedæmonii de more capram Dianæ mactant, primique in adversos pergunt, et partem copiarum, qua hostilem aciem excedebant, circumdaturi hostem, in orbem flectunt. Ad manus quum ventum esset, reliqui socii Lacedæmoniorum omnes ab hostibus superati fuere: soli Pel-lenenses, Thespiensibus oppositi, sic pugnabant, ut ibi utrinque nonnulli caderent. Lacedæmonii, quotquot Athenienses sibi oppositos nacti sunt, vicerunt: partemque copiarum, qua ipsorum aciem excedebant, multos circumdatos interfecerunt; simul, quod damni nihil acceperant, integra prorsus acie procedebant; et quatuor illas Atheniensium cohortes, priusquam a persequendo reverterentur, præterierunt. Ea re factum, ut ex illis nulli occiderentur extra eos, nisi qui in conflictu a Tegeatis interfecti sunt. At in Argivos recedentes incidunt Lacedæmonii, quumque primus Polemarchus eos adversos invasurus esset, exclamasse quidam fertur, ut primos transmitterent. Id quum fieret, prætercurrentes, qua nudi erant, feriunt, ac multos interficiunt. Itidem Corinthios redeuntes adorti sunt. Præterea Lacedæmonii quosdam in Thebanos etiam inciderunt, ex persequutione recedentes, ac plurimos eorum peremerunt. Quod quum fieret, victi primum ad oppida fugiebant; deinde prohibentibus eos Corinthiis, ad priora se castra recipiebant. Lacedæmonii vero inde redeuntes ad eum locum, quo primum cum hoste manus conseruerant, tropæum constituere. Atque hæc quidem pugna in hunc modum pugnata fuit.

CAPUT III.

Interim Agesilaus ad ferendum opem suis ex Asia properabat; quumque jam apud Amphipolim esset, Dercyllidas ad eum rei gestæ nuntium perfert; vicisse scilicet Lacedæmonios, eorumque tantum octo cecidisse, ingenti hostium multitudine interempta. Significavit etiam non paucos ex sociis periisse. Tum querente Agesilao: Fuerintne opportunum, Dercyllida, victoriam hanc celeritate quanta fieri maxima poterit iis civitatibus nuntiari, quæ copias hasce nobiscum miserunt? respondit Dercyllidas, non abs re videri futurum ut eo nuntio accepto, maiorem animis fiduciam conciperent. Ergo tu, subiecit Agesilaus, quando huc venisti, nuntius in primis idoneus fueris? Iis verbis perlubenter auditis Dercyllidas, homo ceteroqui peregre degendi semper cupidus: Si quidem tu mandas, inquit. Mando vero, subiecit Agesilaus, ac præterea volo significes: nos ita, uti polliciti sumus, ad ipsos reversuros, si ea quoque, quæ jam acturi sumus, nobis ex sententia cesserint. Se-

ἐπορεύετο· ὁ δ' Ἀγησίλαος διαλλάξας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο. Λαρισαῖοι μὲν οὖν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι, ξύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ἐτύγγανον, ἐκακούργουν αὐτὸν ἐπακολουθοῦντες. (4) Ὁ δὲ τῶς μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἔμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δ' ἐπ' οὐρᾷ ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας οἱ Θετταλοὶ ἐπελαύνοντες τοῖς ὀπίσθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (5) Ὡς δὲ παρατάξαντο ἀλλήλοισι, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἱππομαχεῖν, στρέψαντες βάρην ἀπεχώρουν. (6) Οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐπηκολούθουν. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ὅτι ἑκάτεροι ἡμάρτανον, πέμπει τοὺς περὶ αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἀλλοῖς παραγγέλλειν καὶ αὐτοὺς διώκειν ὡς τάχιστα καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφήν. (7) Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δοῖξαν ἐλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ πειρώμενοι τοῦτο ποιεῖν, πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἤλiskanτο. (8) Πολύχαρμος μέντοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχὸν ἀνέστρεψε τε καὶ μαχόμενος ζῆν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, φυγὴ τῶν Θετταλῶν ἐκασίᾳ γίγνεται· ὥστε οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ἤλiskanτο. Ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ ἐγένετο. (9) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρώπαιόν τ' ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου, καὶ αὐτοῦ ἔμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ ἱππικῇ ἐνεκικήκει ζῆν ὃ αὐτὸς ζυνέλεξεν ἱππικῇ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαιῶν τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύετο μέχρι πρὸς τὰ Βοιωτῶν ὄρια.

10. Ὀντος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐμβολῇ ὁ ἥλιος μηνιοειδὴς ἔδοξε φανῆναι, καὶ ἠγγέλθη ὅτι ἡττημένοι εἰεν Λακεδαιμόνιοι τῇ ναυμαχίᾳ καὶ ὁ ναύαρχος Πείσανδρος τεθναίη. Ἐλέγετο δὲ καὶ ὅτι τῷ τρόπῳ ἡ ναυμαχία ἐγένετο. (11) Εἶναι μὲν γὰρ περὶ Κνίδον τὸν ἐπίπλουν ἀλλήλοισι, Φαρνάβαζον δὲ ναύαρχον ὄντα ζῆν ταῖς Φοινίσαις εἶναι, Κόνωνα δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα τετάχθαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ. (12) Ἀντιπαραταξαμένου δὲ τοῦ Πείσανδρου, καὶ πολλὸν ἐλαττόνων αὐτῷ τῶν νεῶν φανεισῶν τῶν αὐτοῦ τοῦ μετὰ Κόνωνος Ἑλληνικοῦ, τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου ξυμμάχους εὐθὺς αὐτῷ φεύγειν, αὐτὸν δὲ ξυμμάχοντα τοῖς πολεμίοις ἐμβολὰς ἐχούσῃ τῇ τριήρει πρὸς τὴν γῆν ἐξωσθῆναι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ὅσοι εἰς τὴν γῆν ἐξεώσθησαν ἀπολιπόντας τὰς ναῦς σώζεσθαι ὅση δύναμις εἰς τὴν Κνίδον, αὐτὸν δὲ ἐπὶ τῇ νηὶ μαχόμενον ἀποθανεῖν. (13) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος πυθόμενος ταῦτα τὸ μὲν πρῶτον χαλεπῶς ἤνεγκεν· ἐπεὶ μέντοι ἐνεθυμῆθη ὅτι τοῦ στρατεύματος τὸ πλεῖστον εἴη αὐτῷ ὅσον ἀγαθῶν μὲν γιγνομένων ἡδῶς μετέχειν, εἰ δέ τι χαλεπὸν ὄρωεν, οὐκ ἀνάγκη εἶναι κοινοῦναι αὐτοῖς, ἐκ τούτου μεταβαλὼν ἔλεγεν ὡς ἀγγέλλοιτο ὁ μὲν Πείσαν-

cundum hæc in Hellespontum Dercyllidas jam discessit : Agesilaus autem, Macedonia peragrata, in Thessaliam venit. Hic et Larissæi, et Cranonii, et Scotusæi, et Pharsalii, Bæotis confederati, adeoque Thessali omnes, exceptis tantum iis, qui tunc in exilio degebant, carpendo extremum agmen infestabant. Duxerat autem hactenus copias Agesilaus agmine quadrato, equitum parte dimidia translata in frontem, alteraque dimidia relicta a tergo. Verum posteaquam Thessali ultimum agmen adorti, quo minus in itinere pergeret, impedire : tunc et illos equites, qui erant a fronte, postremum ad agmen traducit, exceptis tantum iis quos penes se habebat. Quumque acies utrinque structæ essent, Thessali, qui existimarent, non satis commode se adversus armaturam gravem equestribus cum copiis dimicatuuros, con verso agmine, pedetentim abscedebant. Eos Agesilai equites prudenter admodum sequebantur. Quare Agesilaus, animadverso utrosque peccare, summissis equitibus, quos circum se habebat robustissimos, imperat ut et ipsi quam celerrime hostem persequerentur, idemque ceteris etiam denuntiarent, ne convertendi se facultas amplius hosti concederetur. Hos ubi præter opinionem suam adequitare Thessali conspexerunt, alii ne convertebantur quidem, alii, qui id facere nitebantur, dum equos in obliquum flecterent, capiebantur. Polycharmus quidem Pharsalii equites ducens et se convertit, et pugnans una cum iis, quos circa se habebat, occubuit. Quo facto, fuga Thessalorum ingens sequuta est, in qua nonnulli ex eis perierunt, nonnulli hostium in manus venerunt. Prius quidem non substitere, quam in montem Narthacium pervenissent. Agesilaus tropæo inter Prantem et Narthacium excitato, ibidem mansit, mirifice delectatus hoc facto, quod homines ob equestris rei peritiam confidentissimos, usus equitatu eo, quem ipse coegerat, vicisset. Postridie superatis Achaicis Phthiæ montibus, reliquum iter omne per regionem pacatam faciebat, usque ad Bæotorum fines.

In eos quum irrumperet, et sol instar lunæ falcatus conspici visus est, et allatus est nuntius, quo significaretur; victos esse navali prælio Lacedæmonios, classicque præfectum Pisandrum occubuisse. Narratum etiam, quo pacto prælium illud navale commissum fuisset : nimirum haud procul a Cnido classes utrinque concurrisset : cum navibus Phænissis Pharnabazum classis præfectum adfuisse, Cononem cum classe Græca, prima fuisse in acie. Quumque Pisander et ipse struxisset aciem, ac longe pauciores ipsi esse naves appareret, quam essent in Græca Cononis classe : statim socios, qui lævum obtinuissent cornu, fugisse ; ipsum cum hostibus congressum triremi jam incursum passæ, compulsam ad terram fuisse : ceteros, quanti eodem compulsi essent, relictis navibus, qua quisque potuisset, in Cnidum se incolumes recepisse : Pisandrum vero in navi pugnante occubuisse. Atque hæc Agesilaus audiens, primum permoleste ferebat. Verum ubi ad animum ei accidit, ejusmodi maximam esse suorum militum partem, ut qui perlubenter rerum ipsius prosperarum participes esse cuperent ; contraque, necessarium haudquaquam esse, ut si quid ipse adversi cerneret, cum eis communicaret : remutata, nuntiatum esse sibi dixit, Pisandrum quidem vitam

δρος τετελευτηκώς, νικήρη δὲ τῇ ναυμαχίᾳ. (14) Ἄμα δὲ ταῦτα λέγων καὶ ἐθαυθύτει ὡς εὐαγγέλια καὶ πολλοῖς διέπειμπε τῶν τεθυμένων ὥστε ἀκροβολισμοῦ ὄντος πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκράτησαν οἱ τοῦ Ἀγησιλάου τῷ λόγῳ ὡς Λακεδαιμονίων νικούντων τῇ ναυμαχίᾳ.

15. Ἦσαν δὲ οἱ μὲν ἀντιτεταγμένοι τῷ Ἀγησιλάῳ Βοιωτοὶ, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Αἰνιᾶνες, Εὐβοεῖς, Λοκροὶ ἀμφοτέροι· σὺν Ἀγησιλάῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἡμισυ δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαιμόνος νεοδαμώδεϊς συστρατευσάμενοι αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει ξενικοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὄσας διὼν παρέλαθεν· αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὁπλίται Ὀρχομενιοὶ καὶ Φωκεῖς. Πελτασταὶ γὰρ μὴν πολλοὶ πλέονες οἱ μετ' Ἀγησιλάου· ἱππεῖς δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέροις τὸ πλῆθος. (16) Ἡ μὲν δὲ δύναμις αὕτη ἀμφοτέρων διηγῆσθαι καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο ὅλα οὐκ ἄλλη τῶν γ' ἐφ' ἡμῶν. Σύνησαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδῖον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Εἶχε δ' Ἀγησιλάος μὲν δεξιὸν τὸ μετ' αὐτοῦ, Ὀρχομενιοὶ δ' αὐτῷ ἔσχατοι ἦσαν τοῦ εὐώνυμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιὸν ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (17) Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἐπ' ἀμφοτέρων ἦν· ἡνίκα δ' ἀπείχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμῶς ἐφέροντο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει καὶ σὺν αὐτοῖς Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἔτρεψαν τὸ καθ' αὐτούς. Ἀργεῖοι μὲντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ Ἀγησιλάου, ἀλλ' ἔφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. (18) Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἐσπεφάνουν ἡδὴ τὸν Ἀγησιλάον, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἶψαν. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελθὼν τὴν φάλαγγα ἤγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς ζυμμάχους πρὸς Ἑλικῶνι πεμφυγόντας, διαπαισεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, συσπειραθέντες ἐχώρουν ἐρβώμενως. (19) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγησιλάον ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφισβητήτως· οὐ μὲντοι εἰλετό γε τὰ σφαλεστάτα. Ἐξὼν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἀκολουθοῦντι χειροῦσθαι τοὺς ὀπισθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέρβριξε τοῖς Θηβαίοις καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δὲ ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (20) Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν νίκη Ἀγησιλάου ἐγεγένητο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσἐνήνεκτο πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντές τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὡς ὀγδοήκοντα σὺν ὁπλοῖς ὑπὸ τῷ νεῷ εἴσι, καὶ ἡρώτων τί χρὴ ποιεῖν. Ὁ δὲ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων, ὁμῶς οὐκ ἐπέλα-

cum morte commutasse, sed nihilominus navali prælio victorem exstitisse. Atque hæc dicens, etiam boves mactabat, quasi boni nuntii sacra faciens, partemque victimarum ad multos hinc inde mittebat. Quo factum est, ut in quadam adversus hostes velitatione Agesilai milites, hac fama excitati, victoria potirentur, quasi navali prælio Lacedæmonii vicissent.

Erant in acie adversus Agesilaum Boeoti, Athenienses, Argivi, Corinthii, Ænians, Euboici, utrique Locri; ab Agesilai vero partibus, una Lacedæmoniorum cohors, quæ Corintho advenerat, et cohors ex Orchomeno dimidia: præterea libertini Lacedæmone missi, quorum in expeditione priori opera fuerat usus: tum copiae conductitiæ, quibus Herippidas præerat: item missi a Græci nominis tum in Asia tum Europa civitatibus, quotquot earum peragrandi, in fidem acceperat: denique de iis locis, in quibus tum erat, accessere gravis armaturæ pedites Orchemonii ac Phocenses. Cetratorum numero Agesilaus superior erat, equitatus utrinque fere par. Atque has tunc utrique copias habebant. Etiam prælium commemorabo, et quo pacto commissum fuerit: tale quidem illud, quale non est aliud ex iis quæ nostra memoria commissa fuere. Nam convenerunt in campum propter Coroneam situm, Agesilai quidem copiae a Cephisso, Thebanorum vero ab Helicone. Agesilaus in exercitu suo dextrum cornu tenebat, in sinistro postremi erant Orchomenii. Ex adverso dextrum Thebani latus habebant, Argivi sinistrum. Cum congregerentur, altum erat tantisper apud utrosque silentium; donec intervallo unius stadii ab se invicem abessent. Tum sublato Thebani ululatu, in adversum hostem cursu feruntur. Jam trium fere plethrorum spatium inter utrosque intererat, quum de phalange Agesilai vicissim excurrunt illi conductitii milites, quos Herippidas ducebat; itemque cum his Iones, Æoles, Hellespontii. Hi omnes eorum in numero erant, qui simul in adversos hostes cursu ferebantur, et quum intra hastæ ictum venissent, in fugam oppositos sibi vertebant. Enimvero nec Argivi eorum qui apud Agesilaum erant impetum sustinere; sed in Heliconem fuga se receperunt. Hic quum nonnulli hospites Agesilaum jam coronarent, quidam ei nuntiat, Thebanos, Orchomeniis cæsis, ad impedimenta pervasisse. Tum Agesilaus mox evoluto phalange, adversus eos duxit. Thebani vero, ubi socios ad Heliconem fugisse vident, ut ad suos evaderent, per cohortes conglobati magno cum impetu procedebant. Hic Agesilaum, extra omnem controversiam virum fortem dicamus licet: at enim non quod tutissimum erat elegit. Nam quum posset, omisis iis qui elabi conabantur, a tergo subsequi agmenque postremum cedere, non hoc fecit; sed a fronte in adversos Thebanos irruit. Itaque collis utrinque clypeis urgebantur, pugnabant, occidebant, occidebantur. Tandem Thebani, partim ad Heliconem evadunt, partim, dum abecedunt, interficiuntur. Quum Agesilaus victoria potitus esset, atque ipse vulneratus ad phalangem delatus fuisset, nonnulli equis advecti significant, plus minus octoginta ex hostibus armatos templo se continere: quid de his faciundum sit rogant. Ille quanquam multis affectus vulneribus erat, numinis ta-

θετο τοῦ θεοῦ, ἄλλ' ἔβην τ' ἀπέναι ἢ βούλοιντο ἐκέλευε καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα. Τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὕψλ', δειπνοποιησάμενοι ἐκοιμήθησαν. (21) Πρῶτ' δὲ Γύλιν τὸν πολέμαρχον παρατάξει τε ἐκέλευε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεμψαν κήρυκας, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. Καὶ οὕτω δὴ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ Ἀγσιλαὸς μὲν εἰς Δελφοὺς ἀφικόμενος δεκάτην τῶν ἐκ τῆς λείας τῷ θεῷ ἀπέθυσεν οὐκ ἑλάττω ἑκατὸν ταλάντων. Γύλις δὲ ὁ πολέμαρχος ἔχων τὸ στράτευμα ἀπεχώρησεν εἰς Φωκίας, ἐκεῖθεν δ' εἰς τὴν Λοκρίδα ἐμβάλλει. (22) Καὶ τὴν μὲν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται καὶ σκεῦή ἐκ τῶν κομιῶν καὶ σιτὸν ἤρπαζον· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἐσπέραν ἦν, τελευταῖον ἀποχωρούντων τῶν Λακεδαιμονίων ἐπηκολούθουν αὐτοῖς οἱ Λοκροὶ βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες. Ὡς δ' αὐτῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑποστρίψαντες καὶ διώξαντες κατέβαλον τινας, ἐκ τούτου ὀπισθεν μὲν οὐκέτι ἐπηκολούθουν, ἐκ δὲ τῶν ὑπεροξείων ἔβαλλον. (23) Οἱ δ' ἐπεχείρησαν μὲν καὶ πρὸς τὸ σιμὸν διώκειν· ἐπεὶ δὲ σκότος τε ἐγένετο καὶ ἀποχωροῦντες οἱ μὲν διὰ τὴν δυσχωρίαν ἐπιπτον, οἱ δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προορᾶν τὰ ἔμπροσθεν, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, ἐνταῦθα ἀποθνήσκουσι Γύλις τε ὁ πολέμαρχος καὶ τῶν παραστατῶν πολλοὶ, καὶ οἱ πάντες ὡς ὀκτωκαίδεκα τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν καταλευσθέντες, οἱ δὲ καὶ τραυματισθέντες. Εἰ δὲ μὴ ἐδοθήσαν αὐτοῖς οἱ ἐκ τοῦ στρατοπέδου δειπνῶντες ἐκινδύνευσαν ἂν ἅπαντες ἀπολέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ τοῦτο γε μὴν ἀφείθη μὲν κατὰ πόλεις τὸ ἄλλο στράτευμα, ἀπέπλευσε δὲ καὶ ὁ Ἀγσιλαὸς ἐπ' οἴκου. Ἐκ δὲ τούτου ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι μὲν καὶ Βοιωτοὶ καὶ Ἀργεῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐκ Κορίνθου δρμώμενοι, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκ Σικυῶνος. Ὅρῶντες δ' οἱ Κορίνθιοι ἑαυτῶν μὲν καὶ τὴν γῶραν δηουμένην καὶ ἀποθνήσκοντας διὰ τὸ αἰετῶν πολεμίων ἐγγὺς εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους συμμαχοὺς καὶ αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ ὄντας καὶ τὰς χώρας αὐτῶν ἐνεργοὺς οὖσας, οἱ πλείστοι καὶ βέλτιστοι αὐτῶν εἰρήνης ἐπεθύμησαν, καὶ συνιστάμενοι ἐδίδασκον ταῦτα ἀλλήλους. (2) Γινόντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ Κορινθῖων ὅς τε τῶν παρὰ βασιλείῳ χρημάτων μετεσχῆκότες καὶ οἱ τοῦ πολέμου αἰτιώτατοι γεγεννημένοι ὥς εἰ μὴ ἐκποδὼν ποιήσονται τοὺς ἐπὶ τὴν εἰρήνην τετραμμένους, πάλιν κινδυνεύσει ἡ πόλις λαχώνισαι, οὕτω δὴ σφαγὰς ἐπεχείρουν ποιεῖσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ πάντων ἀνοσιώτατον ἐβουλεύσαντο· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, καὶ νόμος τις καταγνωσθῇ, οὐκ ἀποκτινύνουσιν ἐν ἑορτῇ· ἐκεῖνοι δ' Εὐκλείων τὴν τελευταίαν προείλοντο, ὅτι πλείονας ἂν ὦντο λαβεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥστε ἀποκτεῖναι. (3) Ὡς δ' ἐση-

men haudquaquam oblitus, ut abeundi quo vellent potestatem eis facerent, edixit; neque laedi eos passus est. Ac tum quidem, quod advenisset vespere, coena sumpta, quieti se dederunt. Mane vero Gylim polemarchum copias instruere jussit, ac tropaeum excitare; simul universos in honorem dei coronis se redimire, omnesque tibicines tibia canere. Interim dum hoc illi faciunt, Thebani, caduceatoribus missis, per inducias ad sepulturam mortuorum cadavera repetunt. Ita tum factis induciis, Delphos profectus Agesilaus, decumam de manubiis deo consecravit, talentis centum non minorem. Gylis autem polemarchus cum copiis in agrum Phocensem abiit, atque ex eo in Locridem irrupit. Die secundum hanc alio milites omnis generis suppellectilem, cum frumento, ex vicis rapuerunt. Verum quum jam advesperasceret, Lacedaemoniis tum demum pedem referentibus, sequuti sunt eos a tergo Locri, telisque ac jaculis petiverunt. Quum autem conversi Lacedaemonii vicissim eos persequerentur, ac nonnullos prostravissent, non jam Locri amplius a tergo sequebantur, sed de superioribus eos locis petebant. Tum Lacedaemonii conabantur ipsos etiam per acclivia loca persequi: sed quia tenebrae ingruiebant, pedem referentes, partim ob locorum difficultatem ceciderunt, partim quod nihil a fronte prospicerent, partim denique telis confossi. Perierunt hoc loco Gylis polemarchus, et adatum e numero complures, et milites omnino duodeviginti partim lapidibus obruti, partim confecti vulneribus. Quod si e castris milites jam crenantes opem eis non tulissent, periclitati de vita fuissent omnes.

CAPUT IV.

Secundum hanc dimissae sunt ad civitates singulas reliquae copiae, ac domum Agesilaus quoque navigio vectus est. Tum e Corinthio factis eruptionibus Athenienses, Boeoti, Argivi, eorumque socii bellum gerebant; Lacedaemonii vero, cum foederatis suis, e Sicyone. Quum autem Corinthii viderent, agrum suum populationibus infestari, ac suos interfici, quod semper ab hostibus prope abessant, reliquis interim foederatis pace fruentibus agrosque suos colentibus: plurimi eorum atque optimi quique pacem expetebant, communicatisque consiliis, mutuo se hac in parte monebant. Ea re cognita Argivi, Athenienses, Boeoti, Corinthii quotquot vel missae ab rege pecuniae participes facti fuerant, vel imprimis auctores belli extiterant, quod periculum esse viderent, ne rursum Corinthus Lacedaemoniorum partes sequeretur, si non e medio tollerentur ii qui ad pacem inclinabant, caedes moliri sunt aggressi, ac primum id, quod maxime impium erat, consilium cepere. Nam ceteri homines neminem, ne legitime quidem damnatum, feriis perimunt: at hi diem sibi Eucleorum postremum praestituere, quod eo se plures in foro, quos occiderent, deprehensuros existimarent. Quumque

μάνθη οἷς εἶρητο οὐς ἔδει ἀποκτείνειν, σπασάμενοι τὰ ξίφη ἔπαιον τὸν μὲν τινα συνεστηκότα ἐν κύκλῳ, τὸν δὲ καθήμενον. Ὡς δ' ἐγνώσθη τὸ πρᾶγμα, εὐθὺς ἔφρουγον οἱ βέλτιστοι, οἱ μὲν πρὸς τὰ ἀγάλματα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ θεῶν, οἱ δ' ἐπὶ τοὺς βωμούς· ἐνθα δὲ οἱ ἀνοσιώτατοι καὶ παντάπασιν οὐδὲν νόμιμον φρονούντες, οἷ τε κελεύοντες καὶ οἱ πειθόμενοι, ἔσφαττον καὶ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ὥς ἐνίοις καὶ τῶν οὐ τυκτομένων, νομίμων δ' ἀνθρώπων, ἀδημονῆσαι τὰς ψυχὰς ἰδόντας τὴν ἀσέβειαν. (4) Ἀπονήσκουσι δ' οὕτω τῶν μὲν πρεσβυτέρων πολλοί· μᾶλλον γὰρ ἔτυχον ἐν τῇ ἀγορᾷ ὄντες· οἱ δὲ νεώτεροι, ὑποπτεύσαντος Πασιμήλου τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ἡσυχίαν ἔσχον ἐν τῷ Κρανίῳ. Ὡς δὲ τῆς κραυγῆς ἤσθοντο, καὶ φεύγοντες τινες ἐκ τοῦ πράγματος ἀφίκοντο πρὸς αὐτοὺς, ἐκ τούτου ἀναδραμόντες κατὰ τὸν Ἀκροκόρινθον, προσβαλόντας μὲν Ἀργεῖους καὶ τοὺς ἄλλους ἀπεκρούσαντο· (5) βουλευομένων δὲ τί χρὴ ποιεῖν, πίπτει τὸ κίοναρον ἀπὸ τοῦ κίονος οὔτε σεισμῷ οὔτε ἀνέμου γενομένου. Καὶ θυμῶν δὲ τοιαῦτα ἦν τὰ ἱερὰ ὥστε οἱ μάντιες ἔφρασαν ἄμεινον εἶναι καταβαίνειν ἐκ τοῦ χωρίου. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὡς φευζόμενοι ἔξω τῆς Κορινθίας ἀπεχώρησαν· ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ φίλοι αὐτοὺς ἐπειθον καὶ μητέρες ἰοῦσαι καὶ ἀδελφοί, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἐν δυνάμει ὄντων ἦσαν οἱ ὁμνούντες ὑπισχνούντο μηδὲν χαλεπὸν αὐτοὺς πείσεσθαι, οὕτω δὲ ἀπῆλθόν τινες οἴκαδε αὐτῶν. (6) Ὁρῶντες δὲ τοὺς τυραννεύοντας, αἰσθανόμενοι δὲ ἀφανίζομένην τὴν πόλιν διὰ τὸ καὶ δροῖα ἀνασπᾶσθαι καὶ Ἄργος ἀντὶ Κορίνθου τὴν πατρίδα αὐτῶν ὀνομάζεσθαι, καὶ πολιτείας μὲν ἀναγκαζόμενοι τῆς ἐν Ἀργεῖ μετέχειν, ἥς οὐδὲν ἐδέοντο, ἐν δὲ τῇ πόλει μετοίκων ἑλαττον δυνάμενοι, ἐγένοντό τινες αὐτῶν οἱ ἐνόμισαν οὕτω μὲν ἀβίωτον εἶναι· περὶ μὲν οὖν τὴν πατρίδα, ὥσπερ ἦν καὶ ἐξ ἀρχῆς, Κόρινθον ποιῆσαι καὶ ἐλευθερίαν ἀποδείξαι καὶ τῶν μὲν μαιφόνων καθαράν, εὐνομίαν δὲ χρωμένην, ἄξιον εἶναι, εἰ μὲν δύναιντο καταπράξει ταῦτα, σωτήρας γενέσθαι τῆς πατρίδος, εἰ δὲ μὴ δύναιντο, τῶν γε καλλίστων καὶ μεγίστων ἀγαθῶν ὀρεγομένους ἀξιεπαينوτάτης τελευτῆς τυχεῖν. (7) Οὕτω δὲ ἐπιχειρεῖτον ἄνδρες δύο, Πασίμηλος τε καὶ Ἀλκιμένης διαδύντε διὰ χειμάρρου συγγενέσθαι Πραξίτῃ τῷ Λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ, ὃς ἐτύγγανε μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μόρας φρουρῶν ἐν Σικυῶνι, καὶ εἶπον ὅτι δύναιντ' ἂν παρασχεῖν αὐτῷ εἰσοδὸν εἰς τὰ κατατείνοντα ἐπὶ Λέχαιον τεύχη. Ὁ δὲ καὶ πρόσθεν γινώσκων τῷ ἄνδρι ἀξιοπιστῷ ὄντι, ἐπίστευσε, καὶ διαπραξάμενος ὥστε καὶ τὴν ἀπίαναι μέλλουσιν ἐκ Σικυῶνος μόραν καταμείναι, ἔπραττε τὴν εἰσοδὸν. (8) Ἐπεὶ δὲ τῷ ἄνδρι καὶ κατὰ τύχην καὶ κατ' ἐπιμέλειαν ἐγενέσθη φυλάκε κατὰ τὰς πύλας ταύτας ἐνθαπερ τὸ τρόπαιον ἔστηκεν, οὕτω δὲ ἔχων ὁ Πραξίτας ἔρχεται τὴν τε μόραν καὶ Σικυωνίους καὶ Κορινθίους ὅσοι φυγάδες ἐτύγγανον ὄντες. Ἐπεὶ δ' ἦν πρὸς ταῖς πύλαις, φοβούμενος τὴν εἰσοδὸν, ἡβουλῆθη τῶν πιστῶν

significatum iis esset, quibuscum res erat communicata, quosnam interfici oporteret, strictis illi gladiis alium consistentem in circulo feriunt, alium sedentem, alium in theatro, unum etiam ludorum judicem sedentem. Re patefacta, mox optimates partim ad signa deorum, quæ in foro erant, partim ad aras confugiunt. Tum vero et illi, qui jubebant, et qui parebant, longe omnium sceleratissimi homines, quorum in animis nihil recti et æqui reliquum esset, ad ipsa deum fana mactabant eos : ut jam nonnulli, tametsi non caderentur, homines tamen justī ac legum observantes, gravissime animis, conspecta impietate hujusmodi, angerentur. Ita complures ex senioribus occisi fuere : hos enim potissimum in foro tunc adesse contigit. Juniores vero, suspicante Pasimelo futurum hujusmodi quiddam, in Cranio se continebant. At ubi clamor auditus fuit, et quidam ex ipsa cæde fugientes ad eos pervenerunt, tum ad Acrocorinthum cursu ascendunt, objectosque Argivos et alios loco pellunt. Quumque secum ipsi deliberarent, quid faciendum esset, capitellum de columna decidit, nullo neque terræ motu, neque vento decussum. Eam ob rem quum sacrificium facerent, ejusmodi fuerunt exta, ut vates dicerent, rectius facturos, si de loco descenderent. Itaque primo tanquam in exilium abituri, agro Corinthio excedeabant : at ubi suaserunt amici, matres, fratres, atque etiam nonnulli e magistratu sub jurisjurandi religione futurum polliciti sunt ut nihil eis incommodi accideret, ita nonnulli domum se receperunt. Quumque conspicerent eos, qui tyrannidem exercebant, et civitatem deleri animadverterent, quod et limites agri Corinthii revellerentur, et Argus pro Corintho appellaretur ipsorum patria, cogerentur autem civitatis Argivæ jus obtinere, quo nimine indigebant, ipsa denique in urbe minus etiam, quam cives inquilini, possent : extitere nonnulli ex ipsis, qui sic nequaquam sibi vivendum existimarent : at si darent operam, ut pristinum in statum ac libertatem Corinthus vindicaretur et ab homicidiis expurgata, legibus optimis administraretur, dignum ipsis esse, ut conservatores patriæ fierent, si quidem id perficere possent ; sin minus, ut pulcherrimorum maximorumque bonorum cupiditate ducti, exitu vitæ cum primis laudabili potirentur. Ita viri duo, Pasimelus et Alcimenes, per torrentem quandam egressi, Praxitam Polemarchum Lacedæmoniorum convenire institunt, qui sua cum cohorte tum Sicyonem præsidio tenebat. Exposuerunt huic, intra muros ei se aditum posse patefacere, qui Lechæum versus pertinerent. Ille jampridem cognito, utrumque fide dignum esse, assensus est ipsis ; im-petratoque, ut illa quoque cohors, quæ discessura Sicyone fuerat, ibidem maneret, de ingressu in urbem cum illis agebat. Inde quum illi duo tum fortuna quadam, tum industria sua custodes essent earum portarum, ad quas tropæum stabat, Praxitas secum et cohortem illam, et Sicyonios, et exules Corinthios omnes ducens advenit. Ad portas quum accessisset propius, ab ingressu sibi metucna, quandam ho-

ἄνδρα εἰσπύμψαι σκεπόμενον τὰ ἔνδον. Τῷ δὲ εἰς-
γαγέτην καὶ οὕτως ἀπλῶς ἀπεδείξαται ὥστε ὁ εἰσελθὼν
ἐξηγγεῖλε πάντα εἶναι ἀδόλως οἷάπερ ἐλεγέτην. (9) Ἐκ
τούτου δ' εἰσέρχεται. Ὡς δὲ πολλὸν διεχόντων τῶν τει-
χῶν ἀπ' ἀλλήλων παραταττόμενοι ὀλίγοι ἑαυτοῖς ἔδοξαν
εἶναι, σταύρωμά τ' ἐποίησαντο καὶ τάφρον οἷαν ἐδύ-
ναντο πρὸ αὐτῶν, ἕως δὴ οἱ σύμμαχοι αὐτοῖς βοηθή-
σοιεν. Ἦν δὲ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἐν τῷ λιμένι Βοιω-
τῶν φυλακή. Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῇ νυκτὶ ἣ εἰςθλὸν
ἡμέραν ἄμαχοι διήγαγον· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦγον οἱ Ἀρ-
γεῖοι πασσυδία βοηθοῦντες καὶ εὐρόντες τεταγμένους
Λακεδαιμονίους μὲν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἑαυτῶν, Σικωνίους
δὲ ἐχομένους, Κορινθίους δὲ τοὺς φυγάδας ὥς εἰς πεν-
τήκοντα καὶ ἑκατὸν πρὸς τῷ ἑωὶ τείχει, ἀντιτάσσονται
ἐχόμενοι [δὲ] τοῦ ἑώου τείχους οἱ περὶ Ἰφικράτην μι-
σσοφόροι, πρὸς δὲ τούτοις Ἀργεῖοι· εὐνύμνον δ' εἶχον
αὐτοῖς Κορινθιοὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως. (10) Καταφρονή-
σαντες δὲ τῷ πλήθει εὐθὺς ἐχώρουν· καὶ τοὺς μὲν Σι-
κωνίους ἐκράττησαν καὶ διασπάσαντες τὸ σταύρωμα
ἐδίωκον ἐπὶ θάλατταν, καὶ ἐκεῖ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέ-
κτειναν. Πασίμαχος δὲ ὁ ἱππαρμοστής, ἔχων ἱππέας
οὐ πολλοὺς, ὥς ἑώρα τοὺς Σικωνίους πιεζομένους, κα-
ταδῆσας ἀπὸ δένδρων τοὺς ἱπποὺς, καὶ ἀφελόμενος τὰς
ἀσπίδας αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἦει ἐναντίον τοῖς
Ἀργείοις. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁρῶντες τὰ σίγμα τὰ ἐπὶ τῶν
ἀσπίδων, ὥς Σικωνίους οὐδὲν ἐφοβοῦντο. Ἐνθα δὲ
λέγεται εἰπὼν ὁ Πασίμαχος Ναὶ τῷ σίῳ, Ἀργεῖοι,
ψεύσει ὕμμε τὰ σίγμα ταῦτα, χωρεῖν ὁμῶς· καὶ οὕτω
μαχώμενος μετ' ὀλίγων πρὸς πολλοὺς ἀποθνήσκει καὶ
ἄλλοι τῶν περὶ αὐτόν. (11) Οἱ μὲντοι φυγάδες τῶν Κο-
ρινθίων νικῶντες τοὺς καθ' αὐτοὺς διέδυσαν ἄνω, καὶ
ἐγένοντο ἑγγὺς τοῦ περὶ τὸ ἀστὺ κύκλου· οἱ δ' αὖ Λα-
κεδαιμόνιοι ὥς ἤσθοντο κρατούμενα τὰ κατὰ τοὺς Σι-
κωνίους, βοηθοῦσιν ἐξελθόντες, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸ
σταύρωμα. Οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι ἐπεὶ ἤκουσαν ὀπισθεν
ὄντας τοὺς Λακεδαιμονίους, στραφέντες δρόμῳ πάλιν
ἐκ τοῦ σταυρώματος ἐξέπιπτον. Καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιᾷ
ἔσχατοι αὐτῶν παιόμενοι εἰς τὰ γυμνά ὑπὸ τῶν Λακε-
δαιμονίων ἀπέθνησκον, οἱ δὲ πρὸς τῷ τείχει ἀθρόοι σὺν
πολλῷ ὄχλῳ πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρουν. Ὡς δ' ἐνέ-
τυχον τοῖς φυγάσι τῶν Κορινθίων, καὶ ἔγνωσαν πολε-
μίους ὄντας, ἀπέκλιναν πάλιν. Ἐνταῦθα μέντοι οἱ μὲν
κατὰ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες ἦλλοντο κατὰ τοῦ τεί-
χους καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ περὶ τὰς κλίμακας ὠθούμενοι
καὶ παιόμενοι ἀπέθνησκον, οἱ δὲ καὶ καταπατούμενοι
ὑπ' ἀλλήλων ἀπεπνίγοντο. (12) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι
οὐκ ἠπόρουν τίνα ἀποκτείνου· ἔδωκε γὰρ τότε γε ὁ
θεὸς αὐτοῖς ἔργον οἷον οὐδ' εὐξαντό ποτ' ἄν. Τὸ γὰρ
ἐγγχειρισθῆναι αὐτοῖς πολεμίων πλῆθος πεφοβημένον,
ἐκπεπληγμένον, τὰ γυμνά παρέχον, ἐπὶ τὸ μάχεσθαι
οὐδὲνα τρεπόμενον, εἰς δὲ τὸ ἀπολλυθῆναι πάντας πάντα
ὑπηρετοῦντας, πῶς οὐκ ἂν τις θεῖον ἡγήσαιτο; τότε γοῦν
οὕτως ἐν ὀλίγῳ πολλοὶ ἔπεσον ὥστε εἰδισμένοι δρᾶν οἱ
ἄνθρωποι σωροὺς σίτου, ξύλων, λίθων, τότε ἐθεάσαντο

minim fidum in urbem mittere cogitabat, qui omnia prius ex-
ploraret. Hunc illi duo introduxerunt, ac simpliciter common-
strarunt omnia : quo factum, ut is renuntiaret, omnia sine
fraude geri, quemadmodum uterque dixisset. Secundum
haec Praxitas Corinthum ingreditur. Quum autem acie
instructa, muris admodum a se invicem distantibus, pauci esse
sibi viderentur, vallo se munierunt, itemque fossa tali, quali
quidem poterant, donec eis opem socii ferrent. Ipso in
portu Boeoticum praesidium a tergo habebant. Ac die quidem
illo, qui ab ea nocte proximus erat, qua fuerant ingressi,
prelium nullum cum eis committebatur. Verum die ab
hoc altero Argivi omnes exciti, suppetias laturo advenere.
Quinque Lacedaemonios adversus cornu dextrum sibi
oppositos in acie offendissent, proximos his Sicyonios, et
exules plus minus centum et quinquaginta Corinthios ad
morum, qui solem orientem spectat : aciem et ipsi suam in-
struunt ; atque huic quidem, versus orientem spectanti muro,
Iphicratis conductitii milites erant proximi ; secundum hos,
Argivi ; laevum cornu Corinthii, quotquot ex urbe aderant,
obtenebant. Hostibus ob copiarum suarum amplitudinem
contemptis, recta in eos perrexerunt. Mox Sicyonios
superatos, vallo diruto, ad mare usque persequuti sunt ma-
gnamque partem eorum ibi occiderunt. Eos ut premi vidit
equitum praefectus Pasiuachus, qui tamen equites secum
non multos habebat : religatis ad arbores equis, et clypeos
illis ademit, et cum iis, qui se sponte adjungerent, adver-
sus Argivos properavit. Illi conspectis litteris S in clypeis,
plane nihil ab eis sibi metuebant, ut qui Sicyonii essent.
Ibi Pasimachus dixisse perhibetur, Per geminos deos, Ar-
givi, haec S litterae vos fallent : itaque pedem cum eis contu-
lisse. Quumque adversus multos cum paucis dimicaret,
non ipse solum, sed etiam alii milites, eum sequuti, occubue-
runt. Exules autem Corinthii, victis hostibus oppositis sibi,
sursum penetrabant ; adeoque propius ad munitionem, ur-
bem ambientem, accedebant. Interea Lacedaemonii, cognito
victos esse Sicyonios, opem laturo egressi sunt, ac vallum
ad sinistrum retinuerant. Argivi, quum audissent La-
cedaemonios a tergo esse, conversi extra vallum se cursu
proripuerunt. Tum quotquot eorum ad dextram postremi fu-
giebant, a Lacedaemoniis caesi, qua inermes erant, occubue-
runt ; qui autem muro erant proximi, magno cum tumultu
urbem versus se conferti recipiebant. Quumque Corinthios
in exules incidissent, eosque hostes esse intellexissent, rur-
sus declinabant. Atque hic nonnulli scalas ascendentes,
de muro desiliebant, ac peribant ; alii dum juxta scalas ur-
gentur et caeduntur, interficiebantur ; alii ab suis conculcati,
suffocabantur. Nec Lacedaemoniis deerant, quos occide-
rent. Nam deus hoc eis tempore patrandi facinoris ejus-
modi potestatem fecit, quale ne unquam quidem optassent :
quippe cur non divinitus factum quis existimet, ut ingens
hostium copia in eorum potestatem veniret, perterrita, metu
perturbata, partes corporis inermes eis caedendas praebens,
nemine ad pugnandum se convertente, sed potius universis
in perniciem suam omnia suggerentibus ; Tum quidem exi-
guo tempore tam multi ceciderunt, ut homines, qui fru-
menti, lignorum, lapidum acervos intueri consuessent, hoc

σωρούς νεκρῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ λιμένι τῶν Βοιωτῶν φύλακες, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν τεχνῶν, οἱ δὲ ἐπὶ τὰ τέγη τῶν νεωροῦκων ἀναδάντες. (13) Μετὰ μὲν τοίνυν τοῦτο οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπήγοντο, οἱ δὲ ξύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐβόηθουν. Ἐπεὶ δὲ ἠθορίσθησαν, ἔγνω Πραξίτας πρῶτον μὲν τῶν τεχνῶν καθελεῖν ὥστε δίδον στρατοπέδῳ ἱκανὴν εἶναι, ἔπειτα ἀναλαβὼν τὸ στράτευμα ἤγε τὴν ἐπὶ Μέγαρά, καὶ αἰρεῖ προσβαλὼν πρῶτον μὲν Σιδεῦντα, ἔπειτα δὲ Κρομμύωνα. Καὶ ἐν τούτοις τοῖς τείχεσι καταστήσας φρουροὺς τοῦμπαλιν ἐπορεύετο καὶ τειχίσας Ἐπεικίαν, ἵνα φρουρίον εἴη πρὸ τῆς φιλικῆς τοῖς ξυμμάχοις, οὕτω διαφῆκε τὸ στράτευμα, καὶ αὐτὸς τὴν ἐπὶ Λακεδαίμονα ἀπεχώρει.

14. Ἐκ δὲ τούτου στρατιαὶ μὲν μεγάλαὶ ἐκατέρων διεπέπαινον, φρουροὺς δὲ πέμπουσαι αἱ πόλεις, αἱ μὲν εἰς Κόρινθον, αἱ δὲ εἰς Σικυῶνα, ἐφύλαττον τὰ τεῖχη· μισθοφόρους γὰρ μὴ ἐκατέροι ἔχοντες διὰ τούτων ἐβρώμενος ἐπολέμουν.

15. Ἐνθα δὴ καὶ Ἰφικράτης εἰς Φλιούντα ἐμβαλὼν καὶ ἐνεδρευσάμενος, ὀλίγοις δὲ λεηλατῶν, βοηθησάντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἀφυλάκτως, ἀπέκτεινε τοσοῦτος ὥστε καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους πρόσθεν οὐ δεχόμενοι εἰς τὸ τεῖχος οἱ Φιλιάσιοι, φοβούμενοι μὴ τοὺς φάσκοντας ἐπὶ λακωνισμῷ φεύγειν κατάγοιεν, τότε οὕτω κατεπλάγησαν τοὺς ἐκ Κορίνθου ὥστε μετεπέμψαντό τε τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρὰν φυλάττειν αὐτοῖς παρέδωκαν. Οἱ μέντοι Λακεδαιμόνιοι, καίπερ εὐνοϊκῶς ἔχοντες τοῖς φυγάσιν, ὅσον χρόνον εἶχον αὐτῶν τὴν πόλιν, οὐδ' ἐμνήσθησαν παντάπασιν περὶ καθόδου φυγᾶν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀναθάρβησαι ἐδόκει ἡ πόλις, ἐξῆλθον καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς νόμους παραδόντες ὁλοπρὸς καὶ παρέλαβον. (16) Οἱ δ' αὖ περὶ τὸν Ἰφικράτην πολλὰ ῥόσε καὶ τῆς Ἀρχαδίας ἐμβαλόντες ἐλεηλάτουν τε καὶ προσέβαλλον πρὸς τὰ τεῖχη· ἔξω γὰρ οἱ τῶν Ἀρχάδων ὁπλίται παντάπασιν οὐκ ἀντεξήσαν· οὕτω τοὺς πελταστὰς ἐπεφόβητο. Τοὺς μέντοι Λακεδαιμονίους οὕτως αὖ οἱ πελτασταὶ ἐδέδισαν ὥς ἐντὸς ἀκοντισμάτος οὐ προσήσαν τοῖς ὁπλίταις· ἤδη γὰρ ποτε καὶ ἐκ τοσοῦτου διώξαντες οἱ νεώτεροι τῶν Λακεδαιμονίων ἐλόντες ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν. (17) Καταφρονούντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν πελταστῶν, ἔτι μᾶλλον τῶν ἑαυτῶν συμμάχων κατεφρόνουν· καὶ γὰρ οἱ Μαντινεῖς βοηθήσαντές ποτε ἐπεκδραμόντες πελτασταῖς ἐκ τοῦ ἐπὶ Λέχαιον τείνοντος τεύχους, ἀκοντιζόμενοι ἐνέκλιναν τε καὶ ἀπέθανόν τινας αὐτῶν φεύγοντες· ὥστε οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐπισκώπτειν ἐτόλμων ὥς οἱ σύμμαχοι φοβοῖντο τοὺς πελταστὰς ὥσπερ μορμόνας παιδάρια. Αὐτοὶ δ' ἐκ τοῦ Λεχαιοῦ ὁρμώμενοι σὺν μόρᾳ καὶ τοῖς τῶν Κορινθίων φυγάσι κύκλω περὶ τὸ ἄστυ τῶν Κορινθίων ἐστρατεύοντο· (18) οἱ δ' αὖ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι τὴν ῥώμην τῶν Λακεδαιμονίων, μὴ ἐπεὶ τὰ μακρὰ τεῖχη τῶν Κορινθίων διήρητο, ἔλθοιεν ἐπὶ σφᾶς, ἠγγήσαντο κράτιστον εἶναι ἀνατειχίσαι τὰ διηρη-

tempore, cadaverum acervos adspicerent. Etiam Boeoticum in portu praesidium interemptum fuit partim in muris, partim in ipsis navalium tectis quae conscenderant. Secundum haec Corinthii et Argivi per inducias interfectos auferabant, et jam Lacedaemoniorum socii suis opem laturi aderant. Eis collectis, Praxitas primum demoliendam murorum partem censuit, ut ingredi copiae possent. Deinde cum exercitu via qua Megarensē ad urbem itur, profectus est; ac primo copiis admotis Siduntē capit, deinde Crommyonem; quibus in oppidis relicto praesidio, via, qua venerat, reverti cepit; munitaque Epiecia, ut ea socii propugnaculi loco, non procul ab amicorum regione dissitis, uterentur, dimisit exercitum, ac Lacedaemonem se recepit.

His ita gestis, exercitus quidem utrorumque magni quiescebat: tantum urbes missis partim Corinthum, partim Sicyonem praesidiariis, moenia tutabantur. Mercenario tamen milite, quem utrinque conduxerant, summis viribus inter eos confligebatur.

Tunc et Iphicrates Phliuntē cum copiis invadens, locatis insidiis, praedas cum paucis agebat; quumque cives ex urbe non satis caute suis opem ferrent, tot ex eis occidit, ut Philasii, qui antehac Lacedaemonios intra moenia non admiserant, quod vererentur, ne illi exules reducerent, qui se profiterentur ejectos idcirco, quia Lacedaemoniorum sequuti partes essent, sic tum ab iis sibi metuerint, qui Corintho venerant, ut accessitis Lacedaemoniis, urbem et arcem tuendam traderent. Illi vero, quanquam benevolis essent in exules animis, tamen quamdiu Philasiorum oppidum habebant in potestate sua, nullam prorsus de reducendis exulibus mentionem faciebant; immo quum jam illa civitas confirmata videretur, urbem ac leges civibus itidem, ut ipsi acceperant, restituerunt, atque egressi sunt. Ceterum Iphicratis milites saepenumero factis etiam in Arcadiam irruptionibus, praedas abigebant, et ipsos oppidorum muros aggrediebantur. Nam extra haec Arcadium gravis armaturae pedites eis omnino non occurrebant; adeo sibi a cetratis metuebant. Itidem cetrati usque adeo metuebant Lacedaemonios, ut intra jactum teli ad gravem ipsorum armaturam non accederent. Nam quum hos quoque juniores quidam ex Lacedaemoniis aliquando persequuti essent, nonnullos et ceperant, et occiderant. Quumque jam cetratos Lacedaemonii praese contemnerent, multo etiam magis socios suos contemnebant. Nam quum Mantineenses aliquando latum opem e muro, qui Lechaum versus pertinet, erumpentes invasissent cetratos, coniectis in ipsos jaculis, terga dedere, nonnullis in fuga pereuntibus. Itaque illos etiam salse Lacedaemonii perstringere sunt ausi, quum dicerent, sociis suis cetratos perinde terrori esse, ac larvas puelli metuant. Ceterum profecti e Lechaeo Lacedaemonii cum cohorte sua, et cum exulibus Corinthiis, undique Corinthiorum urbem castris cingebant. Tum Athenienses, qui robur Lacedaemoniorum metuerent, ne, quum longos Corinthiorum muros deiecissent, in se irruerent: nihil se facturos rectius exi-

μένα ὑπὸ Πραξίτα τείχη. Καὶ ἔλθόντες πανδημεὶ μετὰ λιθολόγων καὶ τεκτόνων τὸ μὲν πρὸς Σικυῶνος καὶ πρὸς ἑσπέρας ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πᾶν καλὸν ἐξετείχισαν, τὸ δὲ ἔφον μᾶλλον κατὰ ἡσυχίαν ἐτείχιζον.

19. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἐνθυμηθέντες τοὺς Ἀργεῖους τὰ μὲν οἰκοὶ καρπούμενους, ἡδομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύουσιν ἐπ' αὐτούς. Ἀγησίλαος δὲ ἡγεῖτο, καὶ δηώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ Τενέα ἐς Κόρινθον αἰρεῖ τὰ ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τείχη. Παρεγένετο δὲ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς Τελευταῖος κατὰ θάλατταν, ἔχων τριήρεις περὶ δώδεκα· ὥστε μακαρίζεσθαι αὐτῶν τὴν μητέρα, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὧν ἔτεκεν ὁ μὲν κατὰ γῆν τὰ τείχη τῶν πολεμίων, ὁ δὲ κατὰ θάλατταν τὰς ναῦς καὶ τὰ νεώρια ἤρκαε. Καὶ τότε μὲν ταῦτα πράξας ὁ Ἀγησίλαος τὸ τε τῶν συμμάχων στράτευμα διῆκε καὶ τὸ πολιτικὸν οἶκαδε ἀπήγαγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐκ δὲ τούτου Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες τῶν φεγγόντων ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει πάντα μὲν τὰ βοσκήματα ἔχοιεν καὶ σῴζοιντο ἐν τῷ Πειραιῷ, πολλοὶ δὲ τρέφοιντο αὐτόθι, στρατεύουσι πάλιν ἐς τὴν Κόρινθον, Ἀγησίλαου καὶ τότε ἡγουμένου. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν ἐῖς Ἴσθμόν· καὶ γὰρ ἦν ὁ μὴν ἐν ᾧ Ἴσθμια γίγνεται, καὶ οἱ Ἀργεῖοι αὐτοῦ ἐτύγχανον τότε ποιῶντες τὴν θυσίαν τῷ Ποσειδῶνι, ὡς Ἀργούς τῆς Κορίνθου ὄντος. Ὡς δ' ἤσθοντο προσίοντα τὸν Ἀγησίλαον, καταλιπόντες καὶ τὰ τεθυμένα καὶ τὰ ἀριστοποιούμενα μᾶλα σὺν πολλῷ φόβῳ ἀπεχώρουν ἐῖς τὸ ἄστυ κατὰ τὴν ἐπὶ Κεγχρείας ὁδόν. (2) Ὁ μὲντοι Ἀγησίλαος ἐκείνους μὲν καίπερ ὀρῶν οὐκ ἔδωκε, κατασκηνήσας δὲ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὸς τε τῷ θεῷ ἔθυε καὶ περιέβαινε, ἕως οἱ φυγάδες τῶν Κορινθίων ἐποίησαν τῷ Ποσειδῶνι τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα. Ἐποίησαν δὲ καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀπελθόντος Ἀγησίλαου ἐξ ἀρχῆς πάλιν Ἴσθμια. Καὶ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἔστι μὲν ἃ τῶν ἄθλων δις ἕκαστος ἐνίκηθη, ἔστι δὲ ἃ δις οἱ αὐτοὶ ἐκηρύχθησαν. (3) Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ὁ Ἀγησίλαος ἦγε πρὸς τὸ Πειραῖον τὸ στράτευμα. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ἀπεχώρησε μετ' ἀρίστον πρὸς τὸ ἄστυ, ὡς προδιδομένης τῆς πόλεως· ὥστε οἱ Κορίνθιοι δέσαντες μὴ ἡ πόλις προδιδόιτο ὑπὸ τινων, μετεπέμψαντο τὸν Ἰφικράτην σὺν τοῖς πλείστοις τῶν πελταστῶν. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος τῆς νυκτὸς παρελθυθὼς αὐτοὺς, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐῖς τὸ Πειραῖον ἦγε. Καὶ αὐτὸς μὲν κατὰ τὰ θερμὰ προΐει, μόραν δὲ κατὰ τὸ ἀκρότατον ἀνεβίβασε. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα ὁ μὲν πρὸς τοῖς θερμοῖς ἐστρατοπεδεύετο, ἡ δὲ μόρα τὰ ἄκρα κατέχουσα ἐνυκτέρευεν. (4) Ἐνθα δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος μικρῷ μὲν καιρῷ δ' ἐνθυμηματι εὐδοχίμησε. Τῶν γὰρ τῇ μόρᾳ φερόμενων τὰ σιτία οὐδενὸς πῦρ εἰσενεγκόντος, ψύχους δὲ ὄντος διὰ

stimabant, quam si dirutos a Praxita muros instaurarent. Itaque magna totius cum populi manu veniunt, fabros camentarios et tignarios secum adducunt, partemque muri, quæ Sicyonem et occasum spectabat, paucis omnino diebus egregie perficiunt; quæ vero spectabat orientem solem, eam magis per otium ædificabant.

Interim Lacedæmonii, qui secum ipsi cogitarent, Argivos domi copia rerum augeri, ac bello delectari, expeditionem adversus eos suscipiunt. In ea dux erat Agesilaus, qui quidem agrum omnem Argivorum populatus, mox inde Tenæa superata Corinthum transiit et muros ab Atheniensibus instauratos dejecit. Venit ad ipsum etiam Teleutias frater, mari, cum duodecim fere triremibus; ut jam mater ipsorum beata prædicaretur, quod eodem die alter ex iis, quos ipsa genuisset, hostium muros terra, mari alter naves ac navalia cepisset. Atque his tum rebus gestis, sociorum Agesilaus dimisit exercitum, et patriæ copias domum reduxit.

CAPUT V.

Postea vero quam Lacedæmonii de indictis exulum acceperunt, Corinthios illos, qui urbem obtinerent, habere suas in portu Piræo pecudes, et ibidem adservare, atque illic etiam se complures alere: rursum adversus Corinthum expeditionem, Agesilao duce, suscipiunt. Is primum accessit ad Isthmum. Nam is mensis erat, quo Isthmia celebrantur: et Argivi tum istic forte Neptuno sacrificabant, quasi Corinthus esset Argos. Quum autem adventare Argivi Agesilaum animadvertissent, tam iis, quæ immolata erant, quam aliis ad prandium paratis rebus relictis, via Cenchreas ducente magno cum metu in urbem se receperunt. Eos quanquam conspexit Agesilaus, non tamen est insequutus: sed in templum divertens, sacrum Deo fecit, ac dum exules Corinthii Neptuno sacrificarent, ludosque celebrarent, ibidem mansit. Post Agesilao digresso, Argivi de integro Isthmia peregerunt. Itaque hoc anno fuere, qui bis in certaminibus victi sint, et alii, qui bis victores sint pronuntiati. Ceterum Agesilaus die quarto ad Piræum copias duxit. Quumque magno id teneri præsidio videret, prandio peracto, ad urbem ipsam abscessit, quasi ea sibi proderetur. Qua re factum, ut veriti Corinthii, ne essent qui urbem proderent, Iphicratem cum maxima parte cetratorum arcesserent. Hos quum nocta transiisse animadvertisset Agesilaus, prima luce converso itinere Piræum copias duxit: ac ipse quidem secundum aquas calidas proficiscebatur, cohorti vero uni, ut ad supremum montis verticem ascenderet, imperabat. Ea nocte castra non procul ab aquis calidis Agesilaus habebat, cohors autem illa in vertice, quem occuparat, pernotabat. Hic Agesilaus excogitata re non magna quidem illa, sed tamen peropportuna, clauit. Nam quum eorum, qui cohorti cibum ferebant, ignem attulisset nemo, et frigus

τε τὸ πᾶν ἐφ' ὑψηλοῦ εἶναι καὶ διὰ τὸ γενέσθαι ὕδωρ καὶ χαλαῖαν πρὸς τὴν ἐσπέραν, καὶ ἀναβεβήκεσαν δὲ ἔχοντες ὅα δὴ θέρουσιν σπειρία, ῥιγούντων δ' αὐτῶν καὶ ἐν σκότῳ ἀθύμως πρὸς τὸ δεῖπνον ἐχόντων, πέμπτει δ' Ἀγησίλαος οὐκ ἔλαττον δέκα φέροντας πῦρ ἐν χύτραις. Ἐπεὶ δὲ ἀνέβησαν ἄλλος ἄλλῃ, καὶ πολλὰ καὶ μέγαρα πυρὰ ἐγένετο, ἅτε πολλῆς ὕλης παρούσης, πάντες μὲν ἡλείφοντο, πολλοὶ δὲ καὶ ἐδείπνησαν ἐξ ἀρχῆς. Φανερὸς δὲ ἐγένετο καὶ ὁ νεὸς τοῦ Ποσειδῶνος ταύτῃ τῇ νυκτὶ καίόμενος· ὅφ' ὅτου δὲ ἐνεπρήσθη οὐδεὶς οἶδεν.

(6) Ἐπεὶ δὲ ἤσθοντο οἱ ἐν τῷ Πειραιῷ τὰ ἄκρα ἐχόμενα, ἐπὶ μὲν τὸ ἀμύνασθαι οὐκέτι ἐτράποντο, εἰς δὲ τὸ Ἑραιοὶν κατέφυγον καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ τῶν βοσκημάτων τὰ πλείστα. Καὶ Ἀγησίλαος μὲν δὴ σὺν τῷ στρατεύματι παρὰ θάλατταν ἐπορεύετο· ἡ δὲ μόρα ἅμα καταβαίνουσα ἀπὸ τῶν ἄκρων Οἰνίῳ τὸ ἐντετειχισμένον τεῖχος αἰρεῖ, καὶ τὰ ἐνόντα ἔλαβε, καὶ πάντες δὲ οἱ στρατιῶται ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῶν χωρίων ἐλάμβανον. Οἱ δ' ἐν τῷ Ἑραίῳ καταπεφευγότες ἐξήσαν, ἐπιτρέψαντες Ἀγησίλαῳ γινῶναι ὅτι βούλοιο περὶ σφῶν. Ὁ δ' ἔγνω, ὅσοι μὲν τῶν σφαγῶν ἦσαν, παραδόντων αὐτοὺς τοῖς φυλάσιν, τὰ δ' ἄλλα πάντα πραθῆναι. (6) Ἐκ τούτου δὲ ἐξῆι μὲν ἐκ τοῦ Ἑραίου πάμπαν τὰ αἰχμάλωτα· προσβέβηαι δὲ ἄλλοθεν τε πολλὰ παῖσαν καὶ ἐκ Βοιωτῶν ἦγον ἐρησόμενοι τί ἂν ποιοῦντες εἰρήνης τύχοιεν. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος μάλα μεγαλοφρόνως τοὺς μὲν οὐδ' ὄραν ἐδόκει, καίπερ Φάρακος τοῦ προῆενου παρεστηκότος αὐτοῖς, ὅπως προσαγάγοι· καθήμενος δ' ἐπὶ τοῦ περὶ τὴν λίμνην κυκλοτεροῦς οἰκοδομήματος θεώρει πολλὰ τὰ ἐξαγόμενα. Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν ὅπλων σὺν τοῖς ὁράσι παρηκολούθουν φύλακες τῶν αἰχμάλωτων, μάλα ὑπὸ τῶν παρόντων θεωρούμενοι· οἱ γὰρ εὐτυχοῦντες καὶ κρατοῦντες αἰεὶ πως ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι. (7) Ἐτι δὲ καθήμενος Ἀγησίλαος καὶ εἰκοστός ἀγαλλομένῳ τοῖς πεπραγμένοις, ἱππεὺς τις προσήλκυσε καὶ μάλα ἰσχυρῶς ἰδρῶντι τῷ ἵππῳ. Ὑπὸ πολλῶν δὲ ἐρωτώμενος ὅτι ἀγγέλλοι, οὐδενὶ ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν τοῦ Ἀγησίλαου, καθαλάμενος ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ προσδραμὼν αὐτῷ μάλα σκυθρωπὸς ὧν λέγει τὸ τῆς ἐν Λεχαίῳ μόρας πάθος. Ὁ δ' ὡς ἤκουσεν, εὐθύς τε ἐκ τῆς ἐδρας ἀνεπήδησε καὶ τὸ δόρυ ἔλαβε καὶ πολεμάρχους καὶ πεντηκοστῆρας καὶ ξαναγοὺς καλεῖν τὸν κήρυκα ἐκέλευεν. (8) Ὡς δὲ συνέδραμον οὗτοι, τοῖς μὲν ἄλλοις εἶπεν, οὐ γάρ πω ἡριστοποιήντο, ἐμφαγοῦσιν ὅτι δύναιτο ἔχειν τὴν ταχίστην, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ δαμοσίαν ὑψηγεῖτο ἀνάριστος. Καὶ οἱ δоруφόροι τὰ ὅπλα ἔχοντες παρηκολούθουν σπουδῇ, τοῦ μὲν ὑψηγομένου, τῶν δὲ μετιόντων. Ἦδη δ' ἐκπεπερακότος αὐτοῦ τὰ θερμὰ εἰς τὸ πλατὺ τοῦ Λεχαίου, προσελάσαντες ἱππεῖς τρεῖς ἀγγέλλουσιν ὅτι οἱ νεκροὶ ἀνηρημένοι εἴησαν. Ὁ δ' ἐπεὶ τοῦτο ἤκουσε, θέσθαι κελεύσας τὰ ὅπλα καὶ ὀλίγον χρόνον ἀναπαύσας, ἀπῆ-

tamen eis esset, partim quod locum obsiderent perarduum, partim quod sub vespem pluuias cum grandine habuissent, partim denique quod, ut aestivo tempore, tenuibus induti pannis ascendissent: rigentibus igitur frigore militibus, et mediis in tenebris non admodum carere cupidus, Agesilaus non pauciores quam decem mittit, qui ad eos ignem in ollis ferrent. Hi quum in verticem, alius alia via, evasisent, ac jam frequentes, iique non parvi ignes, ut in magna lignorum copia, excitarentur: omnes ungebant se, nonnulli etiam denuo cenam sumebant. Eadem nocte Neptuni fanum ardere conspectum fuit: a quo vero succensum sit, nemo est qui norit. Posteaquam ii qui erant in Piræo, vertices ipsos captos animadverterunt, non jam amplius ad defensionem se comparabant, sed viri, mulieres, ingenui, servi, cum maxima pecorum parte, Junonis ad fanum confugiebant. Pergebat secundum mare suis cum copiis Agesilaus. Interim de vertice Lacedæmoniorum cohors descendens, CEnoam castellum muris cinctum cum omnibus, quæ erant in eo, cepit. Eodem die milites universi ex his locis magnam commeatus copiam acquisivere. Tandem et illi, qui ad Junonis templum confugerant, egressi permiserunt Agesilai arbitrio, ut de ipsis ex animi sui sententia statueret. Agesilaus exulibus tradi omnes, quotquot e numero illorum erant, qui cædes perpetraverant; cetera vendi universa jussit. Post hæc de Junonis fano mancipia permulta sunt egressa. Aderant itidem quum aliis ex locis legati, tum e Borotia, quæsitura, quid faciendum esset, ut pacem impetrarent. Eos Agesilaus elato admodum animo ne adspicere quidem visus fuit, quanquam ipsis adstitit Pharax, hospes eorum publicus, ut ad Agesilaum eos adduceret. Sedebat ipse rotundo in ædificio, quod est propter paludem, ac multa, quæ de fano educebantur, spectabat. Comitabantur captivos cum hastis Lacedæmonii milites ex castris qui eos custodirent. In hos illorum, qui aderant, mirifice conjecti erant oculi: nam fieri plerumque consuevit, ut ii, quibus res secundæ sunt, et qui victoria potiuntur, spectatu quodam modo digni videantur. Dum Agesilaus istic sedet, ac lætitiā capere se de iis, quæ gesta erant, præ se fert, quidam totis viribus equo sudante advehitur. Quumque a compluribus, quid rei novæ afferret, interrogaretur, nullo cuiquam responso dato, propius ad Agesilaum adequitat, equo desilit, vultu tristi accedit, cohortis ejus, quæ erat in Lechlæo, cladem exponit. Ille re cognita, statim e sella se proripit, hastam capit, polemarchos, quinquagenum militum præfectos, conductitiorum ductores per præconem advocari jubet. Hi quum primum concurrissent, reliquis (necdum enim pransi erant), ut quod possent cibi sumerent, seque celerim sequerentur, edixit: ipse cum militibus convictoribus impransus præcedebat. Comitabantur Agesilaum magno studio satellites armati, quum ipse ceu dux anteiret, illi una sequerentur. Jam calidas aquas præterierat, et in latam Lechlæi planitiem pervenerat, quum tres adequitantes recepta jam esse interfectorum cadavera nuntiant. Quod quum accepisset, jussis subsistere militi-

γε πάλιν τὸ στράτευμα ἐπὶ τὸ Ἑραιον τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ αἰχμάλωτα διετίθετο.

9. Οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν προκληθέντες καὶ ἐρωτώμενοι ὅτι ἤκουον, περὶ μὲν τῆς εἰρήνης οὐκέτι ἐμέμνηντο, εἶπον δὲ ὅτι εἰ μὴ τι καλύοι, βούλοιντο εἰς τὸ ἄστυ πρὸς τοὺς σφετέρους στρατιώτας παρελθεῖν. Ὁ δ' ἐπιγελάσας, Ἄλλ' οἶδα μὲν, ἔφη, ὅτι οὐ τοὺς στρατιώτας ἰδεῖν βούλεσθε, ἀλλὰ τὸ εὐτύχημα τῶν φίλων ὑμῶν θεάσασθαι πόσον τι γεγίνηται. Περιμείνατε οὖν, ἔφη· ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς αὐτὸς ἄξω, καὶ μᾶλλον μετ' ἐμοῦ ὄντες γνώσεσθε ποῖόν τι τὸ γεγενημένον ἐστί. (10) Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ἦγε πρὸς τὴν πόλιν τὸ στράτευμα. Καὶ τὸ μὲν τρώπαιον οὐ κατέβαλεν, εἰ δέ τι ἦν λοιπὸν δένδρον, κόπτων καὶ καίων ἐπεδείκνυνεν ὡς οὐδεὶς ἀντεῆξει. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἐστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ Λέχαιον· καὶ τοὺς Θηβαίων μέντοι πρέσβεις εἰς μὲν τὸ ἄστυ οὐκ ἀνῆγε, κατὰ θάλατταν δὲ εἰς Κρεῦσιν ἀπέπεμψεν. Ἄτε δὲ ἀθήους τοῖς Λακεδαιμονίοις γεγενημένης τῆς τοιαύτης συμφορᾶς, πολὺ πένθος ἦν κατὰ τὸ Λακωνικὸν στράτευμα, πλὴν ὧν ἐτέθνασαν ἐν χώρᾳ ἢ υἱοὶ ἢ πατέρες ἢ ἀδελφοί· οὗτοι δ' ὥσπερ νικηφόροι λαμπροὶ καὶ ἀγαλλόμενοι τῷ οἰκείῳ πάθει περιήσαν. (11) Ἐγένετο δὲ τὸ τῆς μόρας πάθος τοῖς δὲ τρώπαι. Οἱ Ἀμυκλαιοὶ αἰεὶ ποτε ἀπέρχονται εἰς τὰ Ἱακινθία ἐπὶ τὸν παιᾶνα, ἐάν τε στρατοπεδεύομενοι τυγχάνωσιν ἐάν τε ἄλλως πως ἀποδημοῦντες. Καὶ τότε δὴ τοὺς ἐκ πάσης τῆς στρατιᾶς Ἀμυκλαίους κατέλιπεν Ἀγχιλαος ἐν Λεχαίῳ. Ὁ δ' ἐκεῖ φρουρῶν πολέμαρχος τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμμάχων φρουροὺς παρέταξε φυλάττειν τὸ τεῖχος, αὐτὸς δὲ σὺν τῇ τῶν ὀπλιτῶν καὶ τῇ τῶν ἵππέων μόρᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Κορινθίων τοὺς Ἀμυκλαίους παρήγεν. (12) Ἐπεὶ δὲ ἀπείχον ὅσον εἰκοσὶν ἢ τριάκοντα στάδια τοῦ Σικυῶνος, ὁ μὲν πολέμαρχος σὺν τοῖς ὀπλίταις οὖσιν ὡς ἐξακοσίους ἀπῆει πάλιν ἐπὶ τὸ Λέχαιον, τὸν δ' ἱπκαρμωστὴν ἐκέλευσε σὺν τῇ τῶν ἵππέων μόρᾳ, ἐπεὶ προπέμψειαν τοὺς Ἀμυκλαίους μέχρι ὅσπου αὐτοὶ κελεύοιεν, μεταδιώκειν. Καὶ ὅτι μὲν πολλοὶ ἦσαν ἐν τῇ Κορίνθῳ καὶ πελτασταὶ καὶ ὀπλίται οὐδὲν ἡγνοῦν· κατεφρόνουν δὲ διὰ τὰς ἐμπροσθεν τύχας μηδένα ἂν ἐπιχειρῆσαι σφίσι. (13) Οἱ δ' ἐκ τῶν Κορινθίων τοῦ ἄστεος, Καλλίας τε ὁ Ἱππονίκου, τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν στρατηγῶν, καὶ Ἰφικράτης, τῶν πελταστῶν ἄρχων, καθορῶντες αὐτοὺς καὶ οὐ πολλοὺς ὄντας καὶ ἐρήμους καὶ πελταστῶν καὶ ἱππέων, ἐνόμισαν ἀσφαλὲς εἶναι ἐπιθέσθαι αὐτοῖς τῷ πελταστικῷ. Εἰ μὲν γὰρ πορεύοιντο τῇ ὁδῷ, ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυμνὰ ἀπολλυσθαι· εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥαδίως ἂν ἀποφυγεῖν πελτασταῖς τοῖς ἑλαφροτάτοις τοὺς ὀπλίτας. (14) Ἰνόντες δὲ ταῦτα ἐξάγουσι. Καὶ ὁ μὲν Καλλίας παρέταξε τοὺς ὀπλίτας οὐ πόρῳ τῆς πόλεως, ὁ δὲ Ἰφικράτης λαβὼν τοὺς πελταστὰς ἐπέθετο τῇ μόρᾳ. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἤκοντιζοντο καὶ ὁ μὲν τις ἐτί-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

bus, ac paulisper quiete recreatis, ad sanum Junonis copias reduxit. Postridie mancipia sunt vendita.

Legati Bæotorum accessiti, et interrogati, quamobrem venissent, nullam pacis amplius mentionem facientes, cupere se dixerunt suos in urbe milites, si nihil esset impedi menti, convenire. Subridens Agesilaus, « Ego vero non ignoro, inquit, cupere vos non milites videre vestros : sed quantus ille successus sit, quo amici vestri sint usi, spectare. Quamobrem opperimini : nam ego ipse vos deducam ; atque accuratius tum, si mecum fueritis, quid acciderit, cognoscetis. » Neque fefellit eos, sed postridie facta re sacra, copias ad urbem duxit : ac tropæum quidem non dejecit ; si qua tamen arbor erat reliqua, succidens atque urens neminem egredi audere demonstrabat. Hæc quum fecisset, propter Lechæum castra metatus est, ac Thebanorum legatos in urbem quidem non deduxit, sed maritimo itinere mari Creusim ablegavit. Quia vero talis clades inusitata Lacedæmoniiis acciderat, magnus in exercitu Laconico ple rorumque luctus erat, exceptis iis, quorum ipso in pugnæ loco vel filii, vel parentes, vel fratres occubuerant. Nam illi, tanquam si victoria potiti essent, magno cum splendore, suamet ipsi calamitate velut exultantes, obambulabant. Ceterum ei cohorti casus hic adversus in hunc modum accidit : consueverant Hyacinthiis ad pæana semper Amyclæi ventitare, sive in castris essent, seu alioqui peregre abessent domo. Et quoniam tum Agesilaus omnes Amyclæos, quot quot erant in exercitu, apud Lechæum reliquerat, polemarchus is, qui præsidariis eo loco præerat, commendata militibus ceteris, quos reliqui socii miserant, tuendorum moenium cura, ipse cum gravis armaturæ peditum et alia equitum cohorte, secundum ipsam Corinthum Amyclæos deducebat. Aberant jam plus minus viginti vel triginta stadiis ab Sicyone, quum polemarchus una cum gravis armaturæ peditibus, quorum erant prope sexcenti, Lechæum revertitur, jussu equitum præfecto, cum equestri cohorte, quamprimum eo deduxissent Amyclæos, quo ipsi vellent, celeriter se subsequi. Non ignorabant autem, multos in urbe Corinthia tum cetratos tum gravis armaturæ pedites esse : sed eos præ se contemnentes existimabant, ob superiores rerum successus, neminem se adoriri audere. Verum plerique Corinthii, de iis qui erant in urbe, itemque Callias Hipponici filius, dux Atheniensium gravis armaturæ peditum, et cetratorum præfectus Iphicrates, quum ex alto conspexissent eos et paucos esse numero et nudos a cetratorum equitumque præsidio, tuto se cum cetratis eos aggredi posse arbitrabantur. Nam sive pergere suo vellent in itinere, futurum existimabant, ut qua nudi essent, jaculis petiti occumberent ; seu persequi hostem conarentur, facile cetratos, qui milites essent imprimis agiles, e gravis armaturæ manibus elapsuros. Hæc quum illis ita fuissent visa, copias educunt. Et Callias quidem suam armaturæ gravis aciem non procul ab urbe instituit ; Iphicrates autem, sumptis secum cetratis, hostium cohortem adoriebatur. Hic Lacedæmonii,

τρωτο, ὁ δὲ καὶ ἐπεπτώκει, τοὺτους μὲν ἐκέλευον τοὺς ὑπασπιστάς ἀραμένους ἀποφέρειν εἰς Λέχαιον· καὶ οὗτοι μόνου τῆς μόρας τῇ ἀληθείᾳ ἐσώθησαν· ὁ δὲ πολέμαρχος ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἥθης ἀποδιῶσαι τοὺς προειρημένους. (16) Ὡς δὲ ἐδίωκον, ἤρουν τε οὐδένα ἐξ ἀκοντίου βολῆς δπλῖται ὄντες πελταστάς· καὶ γὰρ ἀναχωρεῖν αὐτοὺς ἐκέλευε, πρὶν τοὺς δπλίτας ὁμοῦ γίγνεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἀνεχώρουν ἐσπαρμένοι, ἅτε διώξαντες ὡς τάχους ἕκαστος εἶχεν, ἀναστρέφοντες οἱ περὶ τὸν Ἰφικράτην, οἳ τε ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν ἠκόντιζον καὶ ἄλλοι ἐκ πλαγίου παραθέοντες εἰς τὰ γυμνά. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διώξει κατηκόντισαν ἑννέα ἢ δέκα αὐτῶν. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, πολλὴ ἤδη θρασύτερον ἐπέκειντο. (16) Ἐπεὶ δὲ κακῶς ἐπάσχον, πάλιν ἐκέλευσεν ὁ πολέμαρχος διώκειν τὰ πεντεκαίδεκα ἀφ' ἥθης. Ἀναχωροῦντες δὲ ἔτι πλείονες αὐτῶν ἢ τὸ πρῶτον ἔπεσον. Ἦδη δὲ τῶν βελτίστων ἀπολωλότων, οἱ ἱππεῖς αὐτοῖς παραγίγνονται καὶ σὺν τούτοις αὐθὺς διώξιν ἐποιήσαντο. Ὡς δ' ἐνέκλιναν οἱ πελτασταί, ἐν τούτῳ κακῶς οἱ ἱππεῖς ἐπέθεντο· οὐ γὰρ ἔως ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν, ἐδίωξαν, ἀλλὰ ζῶν τοῖς ἐκδρόμοις ἱσομέτωποι καὶ ἐδίωκον καὶ ἐπέστρεφον. Ποιοῦντες δὲ καὶ πάσχοντες τὰ ὅμοια τούτοις καὶ αὐθὺς, αὐτοὶ μὲν αἰεὶ ἐλάττους τε καὶ μαλακώτεροι ἐγίγνοντο, οἱ δὲ πολέμιοι θρασύτεροί τε καὶ αἰεὶ πλείους οἱ ἐγγιροῦντες. (17) Ἀποροῦντες δὲ συνίστανται ἐπὶ βραχὺν τινα γήλοφον, ἀπέχοντα τῆς μὲν θαλάττης ὡς δύο στάδια, τοῦ δὲ Λεχαίου ὡς ἐξ ἡ ἑπτακαίδεκα. Αἰσθόμενοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ Λεχαίου, εἰςβάντες εἰς πλοιάρια παρέπλεον, ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸν γήλοφον. Οἱ δ' ἀποροῦντες ἤδη, ὅτι ἐπάσχον μὲν κακῶς καὶ ἀπέθνησκον, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἐδύνατο, πρὸς δὲ τούτοις ὀρώντες καὶ τοὺς δπλίτας ἐπιόντας, ἐγκλίνοισι. Καὶ οἱ μὲν ἐμπέπτουσιν αὐτῶν ἐς τὴν θάλατταν, ὅλγιοι δὲ τινες μετὰ τῶν ἱππέων εἰς Λέχαιον ἐσώθησαν. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς μάχαις καὶ τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίους. (18) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐτέπρακτο.

Ἐκ δὲ τούτου ὁ Ἀγησίλαος τὴν μὲν σφαλεῖσαν μόραν ἔχων ἀπῆει, ἄλλην δὲ κατέλιπεν ἐν τῷ Λεχαίῳ. Διὼν δὲ ἐπ' οἴκου ὡς μὲν ἐδύνατο ὀφειάτατα κατήγετο εἰς τὰς πόλεις, ὡς δ' ἐδύνατο πρωιαίτατα ἐξωρμᾶτο. Παρὰ δὲ Μαντίνειαν ἐξ Ὀρχομενοῦ ὄρθρου ἀναστὰς ἔτι σκοταῖος παρῆλθεν. Οὕτω γαλεπῶς ἂν ἐδόκουν οἱ στρατιῶται τοὺς Μαντινέας ἐφηδομένους τῷ δυστυχίματι θεάσασθαι. (19) Ἐκ τούτου δὲ μάλα καὶ τᾶλλα ἐπετύγχανεν Ἰφικράτης. Καθεστῆκόντων γὰρ φρουρῶν ἐν Σιδούντι μὲν καὶ Κρομμυῶνι ὑπὸ Πραξίτου, ὅτε ἐκεῖνος εἶλε ταῦτα τὰ τεύχη, ἐν Οἰνῇ δὲ ὑπὸ Ἀγησιλάου, ὅτεπερ τὸ Πείραιον ἔαλει, πάντ' εἶλε ταῦτα τὰ χωρία. Τὸ μὲντοι Λέχαιον ἐφρούρουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ἑύμαχοι. Οἱ φυγάδες δὲ τῶν Κορινθίων, οὐκέτι περὶ παριόντες ἐκ Σικυωνίως διὰ τὴν τῆς μόρας δυστυχίαν, ἀλλὰ παραπλόντες καὶ ἐντεῦθεν δρμώμενοι, πράγματα εἶχόν τε καὶ παρείχον τοῖς ἐν τῷ ἄστει.

quum jaculis ferirentur, eorumque nonnulli vulnerarentur, nonnulli caderent, satellitibus imperarunt, ut hos sublato Lechaum deferrent, qui quidem soli ex tota cohorte revera salvi evaserunt. Inde polemarchus mandavit, ut quotquot annis decem pubertatem excessissent, cetratos, quos diximus, persequendo abigerent. Hi quum eos persequerentur, neminem ictu teli assequi poterant, quippe qui gravis armorum pedites essent. Nam prius ut pedem referrent, quam gravis hostium armatura prope adesset, polemarchus edixerat. Post ubi sparsim pedem referabant, ut qui in hoste persequendo pro suis quisque viribus usi celeritate maxime fuissent, conversi milites Iphicratis et qui ex opposita iis parte trans hostes erant, jacula rursus vibrabant, pars eos a latere currendo, qua erant nudi, feriebant. Ita statim primo incursu novem, aut decem, jaculis confixos interemerunt. Quod ubi accidisset, longe jam audacius Lacedaemonios urgebant: qui quum graviter premerentur, rursum polemarchus eos, qui annis quindecim pubertatem excessissent, persequi hostem jussit. Hi quoque quum pedem referrent, longe plures quam prius, cecidere. Jam ex eis fortissimus quisque perierat, quum equites eis advenire; cum quibus rursum persequi hostem inceperunt. Quum autem cetrati declinarent, imprudenter eos adorti sunt equites. Quippe non, quoad aliquos occidissent, persequerentur: sed cum ipsis excursibus aequatis fronibus tum persequerentur, tum sese convertebant. Atque his similia quum iterum iterumque facerent ac perpeterentur, semper ipsi pauciores ac languidiores, hostes vero audaciores evadebant, eorumque plures Lacedaemoniis negotium faciebant. Tandem inopes consilii, non magnum quandam in tumultum sese colligunt, qui duobus fere a mari stadiis, a Lechaë sex vel septemdecim aberat. At qui erant Lechaë, quum id animadvertissent, consensu naviculis, propter litus navigarunt, donec ad eum collem pervenirent. Interim Lacedaemonii rerum suarum anxii, quod nullo cum hostium detrimento affligerentur misere, atque interirent, ubi gravem insuper armaturam adversum se tendere vident, terga dant hosti; atque alii eorum se in mare abijciunt, alii quorum non multi erant, una cum equitibus Lechaum salvi perveniunt. In omnibus quidem hisce conflictibus ipsaque fuga plus minus ducenti quinquaginta sunt interempti. Atque haec sic gesta fuerunt.

Agasilas autem secundum ea cum cohorte, quae succubuerat, discessit, relicta apud Lechaum alia. Quumque domum ita pergeret, quam maxime sero poterat, ingrediebatur urbes; rursumque summum mane initium proficiscendi faciebat. Mantineam quidem ipsis in tenebris praeteriit, quum Orchomeno diluculo movisset. Adeo graviter conspectum Mantineensium laturi milites videbantur, qui ex hac ipsorum calamitate voluptatem caperent. Post haec Iphicrati alia quoque perfelicitate cessare. Quamvis enim Siduntem et Crommyonem, oppida ab se capta, Praxitas, Cenoen Agasilas, occupato Piræo, praesidiis munivissent, ea tamen Iphicrates omnia recepit; excepto Lechaë, quod a Lacedaemoniorum sociorumque praesidio defendebatur. Exules autem Corinthii, propter adversum cohortis illius casum non jam pedestri amplius itinere Sicyone progredientes, sed navigiis proficiscentes, excursionibus inde factis eos qui erant in urbe vexabant, et ab ipsis vicissim vexabantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

CAPUT VI.

Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες Καλυδῶνα, ἣ τὸ παλαιὸν Αἰτωλία ἦν, καὶ πολίτας πεποιημένοι τοὺς Καλυδωνίους, φρουρεῖν ἠναγκάζοντο ἐν αὐτῇ. Οἱ γὰρ Ἀκαρνᾶνες ἐπεστράτευσον, καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ καὶ Βοιωτῶν συμπαρήσαν τινες αὐτοῖς διὰ τὸ συμμάχους εἶναι. Πιεζόμενοι οὖν ἐπ' αὐτῶν οἱ Ἀχαιοὶ πρέσβεις πέμπουσιν εἰς τὴν Λακεδαιμόνα. Οἱ δ' ἐλθόντες λέγον ὅτι οὐ δίκαια πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. (α) Ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφασαν, ἡμῖν, ὧ ἄνδρες, ὅπως ἂν ἡμεῖς παραγγέλλητε συστρατεύμεθα καὶ ἐπόμεθα ὅποι ἂν ἡγήσθε· ἡμεῖς δὲ πολιορκουμένων ἡμῶν ὑπὸ Ἀκαρνάνων καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῖς Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθε. Οὐκ ἂν οὖν δυνατόμεθα ἡμεῖς τούτων οὕτω γιγνομένων ἀντέχειν, ἀλλ' ἢ ἑάσαντες τὸν ἐν Πελοποννήσῃ πόλεμον διαδράντες πάντες πολεμήσομεν Ἀκαρνᾶσι τε καὶ τοῖς συμμάχοις αὐτῶν, ἢ εἰρήνην ποιησόμεθα ὅποιαν ἂν τινα δυνώμεθα. (β) Ταῦτα δ' εἰλεγον ὑπαπειλοῦντες τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπαλλαγῆσθαι τῆς συμμαχίας, εἰ μὴ αὐτοῖς ἀντεπικουρήσουσι. Τούτων δὲ λεγομένων ἔδοξε τοῖς τ' ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον εἶναι στρατεύεσθαι μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Καὶ ἐκπέμπουσι τὸν Ἀγχιλαον, δύο μόρας ἔχοντα καὶ τῶν συμμάχων τὸ μέρος. (γ) Οἱ μὲντοι Ἀχαιοὶ πανδημεὶ ζυεστρατεύοντο. Ἐπεὶ δὲ διέβη ὁ Ἀγχιλαος, πάντες μὲν οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν Ἀκαρνᾶνες ἔφυγον εἰς τὰ ἄστυ, πάντα δὲ τὰ βοσκήματα ἀπεχώρησε πόρρω, ὅπως μὴ ἀλίσκηται ὑπὸ τοῦ στρατεύματος. Ὁ δ' Ἀγχιλαος ἐπειδὴ ἐγένετο ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς πολεμίας, πέμψας εἰς Σπράτον πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων εἶπεν ὥς εἰ μὴ παυσάμενοι τῆς πρὸς Βοιωτοὺς καὶ Ἀθηναίους ζυμμαχίας ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους αἰρήσονται, δηῶσοι πάσαν τὴν γῆν αὐτῶν ἐφεξῆς καὶ παραλείψοι οὐδέν. (δ) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπαίθοντο, οὕτως ἐποίει, καὶ κόπτην ζυεχῶς τὴν χώραν οὐ προΐει πλέον τῆς ἡμέρας ἢ δέκα ἢ δώδεκα σταδίων. Οἱ μὲν οὖν Ἀκαρνᾶνες, ἡγησάμενοι ἀσφαλές εἶναι διὰ τὴν βραδυτῆτα τοῦ στρατεύματος, τὰ τε βοσκήματα κατεβίβαζον ἐκ τῶν ὁρῶν καὶ τῆς χώρας τὰ πλεῖστα εἰργάζοντο. (ε) Ἐπεὶ δὲ ἔδόκουν τῷ Ἀγχιλάῳ πάντῃ ἤδη θαρβεῖν, ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἢ ἕκτῃ καὶ δεκάτῃ ἀφ' ἧς εἰσέβαλε, θυσάμενος πρῶτ' ἀνέστη πρὸ δελιᾶς ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν στάδια ἐπὶ τὴν λίμνην περὶ ἣν τὰ βοσκήματα τῶν Ἀκαρνάνων σκεδόν πάντα ἦν, καὶ ἔλαβε παμπληθῆ καὶ βουκόλια καὶ ἵπποφόρβια καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα καὶ ἀνδράποδα πολλά. Λαβὼν δὲ καὶ μέινας αὐτοῦ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν διεπώλει τὰ αἰχμάλωτα. (ς) Τῶν μὲντοι Ἀκαρνάνων πολλοὶ πελτασταὶ ἦλθον, καὶ πρὸς τῷ ὄρει σκηνοῦντος τοῦ Ἀγχιλάου βάλλοντες καὶ σφενδονῶντες ἔπασχον μὲν οὐδέν, κατεβίβασαν δὲ εἰς τὸ ὄμαλός τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῆς ἀκρωρυχίας τοῦ ὄρους, καίπερ ἤδη περὶ δειπνον παρασκευαζόμενον. Εἰς δὲ τὴν νύκτα οἱ μὲν Ἀκαρνᾶνες ἀπῆλθον,

Secundum hæc Achæi, qui Calydoniis in civitatem suam adscitis, Calydonem obtinebant, quæ olim urbs Ætolia erat, imposito illam præsidio tueri cogeabantur. Nam bello ab Acarnanibus infestabantur, quibus se nonnulli Athenienses ac Boeoti adjugebant, quod eorum societate continerentur. Quapropter Achæi, quum ab hoste premerentur, legatos Lacedæmonem mittunt. Il quum Spartam venissent, injuste secum agere Lacedæmonios aiunt: « Quippe nos, inquam, vobiscum arma sumimus, Lacedæmonii, prout ipsi denun-tiatis, et quocumque ducitis, sequimur. Vos contra, quum ab Acarnanibus, eorumque sociis, Atheniensibus et Boeotis, bello premamur, nulla nostri cura tangimini. Quod si porro fieri hoc debet, minime vim hanc sustinere poterimus, omninoque vel omittendum nobis bellum hoc in Peloponneso vestrum erit, ac in hostilem agrum transeundum, ut universal in Acarnanes eorumque socios bellum geramus; vel ineunda cum eis pax, qualis quidem iniri poterit. » Hæc tum ab eis dicebantur, obscure minantibus, se a Lacedæmoniorum societate discessuros, ni vicissim suppetias sibi ferrent. Ephori autem, hac oratione audita, una cum publico concilio statuerunt, necessarium esse, ut adversus Acarnanes cum Achæis arma caperentur. Itaque duabus cum cohortibus et parte sociorum Agesilaus huic expeditioni præficitur; cui se cum copiis suis universis Achæi adiungunt. Quum versus hostes exercitum traduceret, Acarnanes omnes, quotquot degebant in agris, in oppida fugiebant, pecoribus etiam omnibus, ne a milite interciperentur, procul abactis. Jam soli hostilis fines attigerat Agesilaus, quum misso Stratum ad communitatem Acarnanum quodam, ni ab societate Boeotorum et Atheniensium discederent, eorumque loco se Lacedæmonii ipsorumque sociis adjungerent, vastaturum se continenter omnem ipsorum agrum, nihilque reliqui facturum, denuntiavit. Illis non obtemperantibus, fecit quod minatus erat. Nam et agrum eorum continuo vastabat, et quotidie ultra decem vel duodecim stadia non progrediebatur. Itaque pecora de montibus Acarnanes deducebant, magnamque partem agri sui colebant; quod tuto id sibi licere propterea ducebant, quia copię Agesilai lente progredierentur. Tandem die decimo quinto vel decimo sexto, ex quo fines eorum ingressus erat, quum jam eos fiduciæ plenos nihil metuere sibi Agesilaus existimaret: mane facta re sacra, prius quam appeteret vespera, centum sexaginta stadiis emensis ad eam paludem pervenit, propter quam Acarnanum pecora fere universa erant. Itaque per multa boum et equorum armenta, aliaque diversi generis pecora, atque etiam mancipia capta sunt. Quo facto, ibidem postridie substitit et quæ ceperat, vendidit. Interim multi Acarnanum cetrati aderant, quumque castra ad montem Agesilaus haberet, telis et fundis ea petentes detrimenti quidem nihil ipsi accipiebant; Agesilai vero milites in planitiem de cacumine montis descendere coacti sunt, licet jam cœnæ parandæ intenti essent. Posteaquam nox ingruit,

οἱ δὲ στρατιῶται φυλακὰς καταστησάμενοι ἐκάθευον. (8) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆγεν ὁ Ἀγησilaος τὸ στράτευμα. Καὶ ἦν μὲν ἡ ἐξοδος ἐκ τοῦ περὶ τὴν λίμνην λειμῶνός τε καὶ πεδίου στενὴ διὰ τὰ κύκλῳ περιέχοντα ὄρη· καταλαβόντες δὲ οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐκ τῶν ὑπερδεξιῶν ἐβαλλόν τε καὶ ἰχόντιζον, καὶ ὑποκαταβαίνοντες εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ὄρων προσέκειντο καὶ πράγματα παρείχον, ὥστε οὐκέτι ἐδύνατο τὸ στράτευμα πορεύεσθαι. (9) Ἐπιδιώκοντες δὲ ἀπὸ τῆς φάλαγγος οἱ τε ὀπλίται καὶ οἱ ἵππεις τοὺς ἐπιτιθεμένους οὐδὲν ἐβλαπτον· ταχὺ γὰρ ἦσαν, ὁπότε ἀποχωροῖεν, πρὸς τοῖς ἰσχυροῖς οἱ Ἀκαρνᾶνες. Χαλεπὸν δ' ἤγησάμενος ὁ Ἀγησilaος διὰ τοῦ στενοπόρου ἐξελεῖν ταῦτα πάσχοντας, ἔγνω διώκειν τοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων προσκειμένους, μάλα πολλοὺς ὄντας· εὐδατύτερον γὰρ ἦν τοῦτο τὸ ὄρος καὶ ὀπλίταις καὶ ἵπποις. (10) Καὶ ἐν ᾧ μὲν ἐσφαγιάζετο, μάλα κατεῖχον βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες οἱ Ἀκαρνᾶνες, καὶ ἐγγὺς προκίοντες πολλοὺς ἐτίτρωσκον. Ἐπεὶ δὲ παρήγγειλεν, ἔθι μὲν ἐκ τῶν ὀπλιτῶν τὰ πεντεκαίδεκα ἀφ' ἥβης, ἤλαυνον δὲ οἱ ἵππεις, αὐτὸς δὲ ἦν τοῖς ἄλλοις ἡκολούθει. (11) Οἱ μὲν οὖν ὑποκαταβεθηκότες τῶν Ἀκαρνάνων καὶ ἀχροβολιζόμενοι ταχὺ ἐνέκλιναν καὶ ἀπέβησαν φεύγοντες πρὸς τὸ ἄνακτες· ἐπὶ μέντοι τοῦ ἀκροτάτου οἱ ὀπλίται ἦσαν τῶν Ἀκαρνάνων παρατεταγμένοι καὶ τῶν πελταστῶν τὸ πολὺ, καὶ ἐνταῦθα ἐπέμενον, καὶ τὰ τε ἄλλα βέλη ἤφιεσαν καὶ τοῖς δόρασιν ἐξακοντίζοντες ἱππέας τε κατέτρωσαν καὶ ἵππους τινὰς ἀπέκτειναν. Ἐπεὶ μέντοι μικροῦ ἔδεον ἤδη ἐν χερσὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὀπλιτῶν εἶναι, ἐνέκλιναν, καὶ ἀπέθανον αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τριακοσίου. (12) Τούτων δὲ γενομένων ὁ Ἀγησilaος τρόπαιον ἐστήσατο. Καὶ τὸ ἀπὸ τούτου περιυῶν κατὰ τὴν χώραν ἔκοπτε καὶ ἔκαie· πρὸς ἐνίας δὲ τῶν πόλεων καὶ προσέβαλεν, ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀναγκαζόμενος, οὐ μὴν εἰλέ γε οὐδεμίαν. Ἡνίκα δὲ ἤδη ἐπεγίγνετο τὸ μετόπισρον, ἀπῆει ἐκ τῆς χώρας. (13) Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ πεπονημένοι τε οὐδὲν ἐνόμιζον αὐτὸν, ὅτι πόλιν οὐδεμίαν προσεῖληφει οὔτε ἐκοῦσαν οὔτε ἄκουσαν, ἐδέοντό τε, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλὰ τοσοῦτόν γε χρόνον καταμεῖναι αὐτόν, ἕως ἂν τὸν σπορητὸν διακωλύσῃ τοῖς Ἀκαρνᾶσιν. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ ἐναντία λέγοιεν τοῦ ζυμφέροντος. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ἔφη, στρατεύομαι πάλιν δεῦρο εἰς τὸ ἐπὶ τὸν θέρος· οὗτοι δὲ ὅσῳ ἂν πλείω σπεύρωσι, τοσοῦτῳ μάλλον τῆς εἰρήνης ἐπιθυμήσουσι. (14) Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀπῆει περὶ δι' Αἰτωλίας τοιαύτας δόδους ἅς οὔτε πολλοὶ οὔτε ὀλίγοι δύναιντ' ἂν ἀκόντων Αἰτωλῶν πορεύεσθαι· ἐκείνων μέντοι εἴσαν διελθεῖν· ἡλπιζον γὰρ Ναύπακτον αὐτοῖς ζυμπράξειν ὥςτ' ἀπολαθεῖν. Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο κατὰ τὸ Πῖον, ταύτη διαβάς οἰκάδε ἀπῆλθε· καὶ γὰρ τὸν ἐκ Καλυδῶνος ἐκπλουν εἰς Πελοπόννησον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκώλυσον τριήρεσιν ὁρμώμενοι ἐξ Οἰναδῶν.

et Acarnanes discesserunt, et milites, constitutis excubiis, quieti se dedere. Postridie copias Agesilaus abduxit. Erat autem exitus e prato et planitie, stagnum illud ambiente, propter montes undique circumjectos angustus; et occupatis iis, Acarnanes de superioribus locis telis ac jaculis hostes petebant, atque etiam descendentes ad montium crepidines, urgebant eos, tantumque negotii exhibebant, ut copiae progredi amplius non possent. Quod si maxime gravis armaturae pedites et equites hostem invadentem persequerentur, nullo tamen eum damno afficiebant: nam quoties pedem referebant Acarnanes, celeriter ad munita se loca recipiebant. Itaque ratus Agesilaus, militem suum hac incommoda perpetientem per arctam illam viam difficulter evasurum, statuit, eos, qui magna cum manu ad laevam suos urgebant, persequendos esse. Nam is mons tum gravis armaturae peditibus, tum equitibus accessu facilius erat. Dum hac de causa sacrum facit, interim Acarnanes telis ac jaculis graviter premebant militem; atque etiam propius accedentes, multos vulnerabant. At ubi persequi suos jussit, tum vero quotquot inter gravis armaturae milites annis quindecim pubertatem excesserant, cursu in hostem ferebantur, equitibus in eundem equos agentibus, et cum ceteris Agesilao subsequente. Statim Acarnanes qui descenderant, ac levibus hostem praeliis tentabant, terga verterunt, atque inter fugiendum per acclivia trucidati sunt. At gravis eorum armatura, magnaue cetratorum manus, supremo in monte instructa, subsistebat; ac praeter alia tela, quae jaciebant, emissis etiam hastis tum equites vulnerabant, tum quosdam equos interficiebant. Verum ubi jamjam Lacedaemoniorum gravis armatura manus cum eis consertura esset, in fugam versi, plus minus tercentum eo die occubuerunt. Quibus ita gestis, tropaeum Agesilaus excitavit; ac deinceps agrum hostilem cum exercitu peragrans, passim omnia ferro ac flamma vastabat. Etiam oppidis quibusdam copias admovebat, Achaeis ita cogentibus; quorum tamen nullum omnino cepit. Tandem quum autumnus appeteret, hostium finibus excessit. Tum Achaei nihil ab eo gestum existimare, quod oppidum nullum vel deditione, vel vi cepisset: simul obsecrare, saltem tantisper maneret, si quidem aliud impetrare non possent, donec impediisset, quominus Acarnanes sementem facerent. Respondebat Agesilaus, proferri ab ipsis ejusmodi, quae minime fieri expediret. Nam aestate, inquit, proxima rursus adversus hos expeditionem suscipiam: qui sane quanto majorem sementem fecerint, tanto avidius pacem expetent. His dictis, terrestre per Aetoliam iter ejusmodi fecit, cujusmodi neque magnae neque parvae hominum copiae possint invitis Aetolis facere. Sed illi tunc facultatem ei transeundi faciebant, quod futurum sperarent, ut ipsius opera Naupactum reciperent. Tandem quum propter Rhium venisset, ibi freto trajecto in patriam reversus est. Nam quominus Calydone in Peloponnesum navigaretur, Athenienses, ex Ceniadis profecti cum triremibus, prohibebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

CAPUT VII.

Παρελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ὥσπερ ὑπέσχετο τοῖς Ἀχαιοῖς, εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ ἔρος πάλιν φρουρὰν ἔφαιναν ἐπὶ τοὺς Ἀκαρνανάς. Οἱ δὲ αἰσθόμενοι, καὶ νομίσαντες διὰ τὸ ἐν μεσογείᾳ σφίσι τὰς πόλεις εἶναι ὁμοίως ἂν πολιορκεῖσθαι ὑπὸ τῶν τὸν σῖτον φθειρόντων ὥσπερ εἰ περιστρατοπεδευμένοι πολιορκοῖντο, ἐπειψαν πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, συμμαχίαν δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐποίησαντο. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀκαρνανας οὕτω διέπτερακτο.

2. Ἐκ δὲ τούτου τοῖς Λακεδαιμονίοις τὸ μὲν ἐπ' Ἀθηναίους ἢ ἐπὶ Βοιωτοὺς στρατεῦειν οὐκ ἔδοκει ἀσφαλὲς εἶναι ὅπισθεν καταλιπόντας ἕμωρον τῇ Λακεδαίμονι πολεμίαν καὶ οὕτω μεγάλην τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν, εἰς δὲ τὸ Ἄργος φρουρὰν φαίνουσιν. Ὁ δὲ Ἀγιστόπολις ἐπεὶ ἔγνω ὅτι εἴη αὐτῷ ἡγήτεον τῆς φρουρᾶς καὶ τὰ διαβατήρια θυομένην ἐγένετο, λθὼν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ χρηστηριζόμενος ἐπηρώτα τὸν θεὸν εἰ δόσις ἂν ἔχοι αὐτῷ μὴ δεχομένῳ τὰς σπονδὰς τῶν Ἀργείων, ὅτι οὐχ ὁπότε καθήκοι ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁπότε ἐμβάλλειν μέλλοιεν Λακεδαιμόνιοι, τότε ὑπέφερον τοὺς μύθας. Ὁ δὲ θεὸς ἐπυσήμαιεν αὐτῷ ὅσιν εἶναι μὴ δεχομένην σπονδὰς ἀδίκως ὑποφερομένης. Ἐκείθεν δ' εὐθὺς πορευθεὶς εἰς Δελφοὺς ἐπῆρτο αὐτὸν Ἀπόλλων εἰ κακείνῳ δοκοίη περὶ τῶν σπονδῶν καθάπερ τῷ πατρί. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο καὶ μάλα κατὰ ταῦτά. (3) Καὶ οὕτω δὴ Ἀγιστόπολις ἀναλαβὼν ἐκ Φλιοῦντος τὸ στράτευμα, ἐκέισε γὰρ αὐτῷ συνελέγετο, ἕως πρὸς τὰ ἱερὰ ἀπεδήμει, ἐνέβαλε δὲ Νεμέας. Οἱ δ' Ἀργεῖοι ἐπεὶ ἔγνωσαν οὐ δυνησόμενοι κωλύειν, ἐπειψαν, ὥσπερ εἰώθεσαν, ἐστεφανωμένους δύο κήρυκας ὑποφέροντας σπονδὰς. Ὁ δὲ Ἀγιστόπολις ἀποκρινάμενος ὅτι οὐ δοκοῖεν τοῖς θεοῖς δικαίως ὑποφέρειν, οὐκ ἔδεχτο τὰς σπονδὰς, ἀλλ' ἐνέβαλε καὶ πολλὴν ἀπορίαν καὶ ἐκπλήξιν ματὰ τε τοὺς ἄγρους καὶ ἐν τῇ πόλει ἐποίησε. (4) Δειπνοποιοιμένου δ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀργεΐᾳ τῇ πρώτῃ ἑσπέρᾳ, καὶ σπονδῶν τῶν μετὰ τὸ δεῖπνον ἤδη γενομένων, ἔσεισεν ὁ θεός. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀρξαμένων τῶν ἀπὸ δαμοσίας πάντες ὕμνησαν τὸν περὶ τὸν Ποσειδῶν παιᾶνα· οἱ δ' ἄλλοι στρατιώται ὦντο ἀπιέναι, ὅτι καὶ Ἅγεις σεισμοῦ ποτε γενομένου ἀπήγαγεν ἐξ Ἡλίδος. Ὁ δὲ Ἀγιστόπολις εἰπὼν ὅτι εἰ μὲν μέλλοντος αὐτοῦ ἐμβάλλειν σείσειε, κωλύειν ἂν αὐτὸν ἡγεῖτο· ἐπεὶ δὲ ἐμβεβληκός, ἐπικελεύειν νομίζει· (5) καὶ οὕτω τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος τῷ Ποσειδῶνι ἡγεῖτο οὐ πόρρω εἰς τὴν χώραν. Ἄτε δὲ νωστὶ τοῦ Ἀγιστάου ἐστρατευμένου εἰς τὸ Ἄργος, πυνθανόμενος δ' Ἀγιστόπολις τὸν στρατιωτῶν μέχρι μὲν ποῖ πρὸς τὸ τεῖχος ἤγαγεν ὁ Ἀγιστάου, μέχρι δὲ ποῖ τὴν χώραν ἐδήσεν, ὥσπερ πένταθλος πάντῃ ἐπὶ τὸ πλέον ὑπεβάλλειν ἐπειρᾶτο. (6) Καὶ ἤδη μὲν ποτε βαλλόμενος ἀπὸ τῶν τύρσεων τὰς περὶ τὸ τεῖχος τάφρους πάλιν διέβη· ἦν δὲ ὅτε οἰχομένων τῶν πλείστων Ἀργείων εἰς τὴν

Posteaquam hiems præterit, Agesilaus, quemadmodum factum se receperat, statim ineunte vere copias adversus Acarnanes colligebat. Quod quum illi comperissent, atque existimarent, se, qui sita media in regione haberent oppida, perinde ab illis obsideri, qui segetem corrumpere, atque si qui castris circum urbes positos eos oppugnarent: Lacedæmonem legatos miserunt, et pacem cum Achæis, societatem cum Lacedæmoniis luerunt. Hic rerum adversus Acarnanes gestarum fuit exitus.

Secundum hæc Lacedæmonii non satis tutum fore arbitrabantur, si arma Bæotia et Atheniensibus inferrent, a tergo relicta urbe Argiva, Lacedæmoni finitima, quæ tam ampla, et ipsis infesta esset: quapropter adversus Argos decretæ copiæ. Quas ut sibi ducendas esse intellexit Agesipolis, posteaquam exta de felici copiarum traductione consulens perlitavit, Olympiam oraculi sciscitandi causa profectus, Jovem interrogavit, fasne esset ipsi, oblatas ab Argivis inducias non admittere, quando illi non ubi tempus ipsum postularet, sed Lacedæmoniis eos jamjam invasuris, tum demum menses sacros prætexerent. Ei significabat Jupiter, fas esse inique oblatas inducias aspernari. Mox inde Delphos recta profectus, Apollinem etiam interrogabat: an et ipsi de induciis idem, quod patri, videretur. Is vero prorsus in eandem sententiam respondit. Quapropter Agesipolis, sumptis secum Phliunte copiis, quæ coactæ erant istic, in terea dum ipse ad utrumque fanum profiscisceretur, per Nemeam fines hostium ingressus est. Argivi quum resistere se non posse animadverterent, more suo caduceatores duos æertis redimitos, qui inducias offerrent, miserunt. Eis respondens Agesipolis, non videri diis has inducias recte offerri, rejectis illis, fines hostium invasit, magnamque rerum difficultatem ac perturbationem tum in agris tum in urbe excitavit. Quumque vespera prima Argivo in solo cœnaret, jamque libationes, quæ fieri a cœna solent, haberentur, terram Neptunus succussit. Tum Lacedæmonii, quum comites regis exorsi essent, omnes præanem, qui Neptuno solet accini, cecinere hymni loco: ceteri milites discedendum arbitrabantur, propterea quod et Agis olim, quum mota esset terra, Elide copias abduxisset. Agesipolis autem arbitrari se dixit, deum impediturum fuisse conatum suum, si prius movisset terram, quam in hostium fines irruisset: nunc quia traducto in hos exercitu id accidisset, ultro deum etiam ipsum exhortari. Quamobrem postridie factis Neptuno sacris, copias itinere non magno in agrum Argivum duxit. Et quia recens adversus Argivam urbem Agesilaus expeditionem susceperat, Agesipolis, interrogatis militibus, quam prope ad muros Agesilaus suos duxisset, ac quousque ditionem hostilem vastasset ipse, veluti quinquertio, longe in omnibus Agesilaum superare nitebatur. Aliquando de propugnaculis menium telis petitus, fossas, quæ muros ambiunt, iterum transiit. Quodam etiam tempore, quum

Λακωνικὴν οὕτως ἐγγὺς πυλῶν προσῆλθεν ὥστε οἱ πρὸς ταῖς πύλαις ὄντες τῶν Ἀργείων ἀπέκλεισαν τοὺς τῶν Βοιωτῶν ἱππέας εἰσελθεῖν βουλομένους, δέισαντες μὴ συνεισπέσοιεν κατὰ τὰς πύλας οἱ Λακεδαιμόνιοι· ὥς ἤναγκάσθησαν οἱ ἱππεῖς ὥσπερ νυκτερίδες πρὸς τοῖς τεύχεσιν ὑπὸ ταῖς ἐπάλξεσι προσαραρέναι. Καὶ εἰ μὴ ἔτυχον τότε οἱ Κρήτες εἰς Ναυπλίαν καταδεδραμῆκότες, πολλοὶ ἂν καὶ ἄνδρες καὶ ἵπποι κατετοξεύθησαν. (7) Ἐκ δὲ τούτου περὶ τὰς εἰρχτὰς στρατοπεδευομένου αὐτοῦ πίπτει κεραυνὸς εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν τινες πληγέντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβροντηθέντες ἀπέθανον. Ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος τευχίσαι φρούριόν τι ἐπὶ ταῖς παρὰ Κηλοῦσαν ἐμβολαῖς, ἐθύετο· καὶ ἐφάνη αὐτῷ τὰ ἱερὰ αἰδοβα. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, ἀπήγαγε τὸ στρατεύμα καὶ διέλυσε, μάλα πολλὰ βλάβας τοὺς Ἀργεῖους, ἅτε ἀπροσδοκίως αὐτοῖς ἐμβαλῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ὁ μὲν δὴ κατὰ γῆν πόλεμος οὕτως ἐπολεμεῖτο. Ἐν ᾧ δὲ πάντα ταῦτα ἐπράττετο, τὰ κατὰ θάλατταν αὖ καὶ τὰς πρὸς θαλάττῃ πόλεις γεγόμενα διηγήσομαι, καὶ τῶν πράξεων τὰς μὲν ἀξιωμανημονεύτους γράψω, τὰς δὲ μὴ ἀξίας λόγου παρήσω. Πρῶτον μὲν τοίνυν Φαρναβάζος καὶ Κόνων, ἐπεὶ ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμονίους τῇ ναυμαχίᾳ, περιπλέοντες καὶ τὰς νήσους καὶ πρὸς τὰς ἐπιθαλαττιδίας πόλεις τοὺς τε Λακωνικοὺς ἄρμουςτὰς ἐξήλαυνον καὶ παρεμβουνοῦντο τὰς πόλεις ὥς οὔτε ἀκροπόλεις ἐντειχίσουσι ἐάσοιεν τε αὐτονόμους. (2) Οἱ δ' ἀκούοντες ταῦτα ἤδοντό τε καὶ ἐπήνουν καὶ ξένια προθύμως ἐπεμπον τῷ Φαρναβάζῳ. Καὶ γὰρ ὁ Κόνων τὸν Φαρναβάζον ἐδίδασκεν ὥς οὕτω μὲν ποιοῦντι πᾶσαι αὐτῷ αἱ πόλεις φίλαι ἔσονται, εἰ δὲ δουλώσασθαι βουλόμενος φανερός ἔσονται, ἔλεγεν ὥς μία ἐκάστη πολλὰ πράγματα ἱκανὴ εἴη παρέχειν καὶ κίνδυνος εἴη μὴ καὶ οἱ Ἕλληνες, εἰ ταῦτα αἰσθοῖντο, συσταίεν. (3) Ταῦτα μὲν οὖν ἐπεβητο ὁ Φαρναβάζος. Ἀποβάς δ' εἰς Ἐφεσον τῷ μὲν Κόνωνι δοὺς τετταράκοντα τριήρεις εἰς Σηστόν εἶπεν ἀπαντᾶν, αὐτὸς δὲ πεζῇ παρήει ἐπὶ τὴν ἀβυδὸν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ Δερκυλλίδας, ὥσπερ καὶ πάλαι πολέμιος ἦν αὐτῷ, ἔτυχεν ἐν Ἀβύδῳ ὄν, ὅτε ἡ ναυμαχία ἐγένετο, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄρμουςταὶ ἐξέλιπεν, ἀλλὰ κατέσχε τὴν Ἀβυδὸν καὶ διέσωζε φίλην τοῖς Λακεδαιμονίοις. Καὶ γὰρ συγκαλέσας τοὺς Ἀβυδηνοὺς ἔλεξε τοιαῦτα. (4) Ὡς ἄνδρες, νῦν ἔξεστιν ὑμῖν καὶ πρόσθεν φίλοις οὔσι τῇ πόλει ἡμῶν εὐεργέτας φανῆναι τῶν Λακεδαιμονίων. Καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐν ταῖς εὐπραξίαις πιστοὺς φαίνεσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὅταν δὲ τινες ἐν συμφοραῖς γενομένων φίλων βέβαιοι φανῶσι, τοῦτ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον μνημονεύεται. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτως ἔχον ὥς εἰ τῇ ναυμαχίᾳ ἐκρατήθημεν, οὐδὲν ἄρα ἔτι ἐσμέν· ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσθεν δήπου, Ἀθηναίων ἀρχόντων τῆς θαλάττης, ἱκανὴ ἦν ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ εὐφίλους

maxima pars Argivorum Laconicam ingressa esset, adeo prope ad portas accessit, ut Argivi, qui ad portas stabant, Boeotos equites ingredi urbem volentes excluderent, veriti, ne una cum his Lacedaemonii per portas irrumperent. Quo factum, ut equites illi, vespertilionum instar, propter muros sub propugnaculis haerere cogerentur; ac nisi tum forte Cretenses Naupliam excurrissent, multi tum viri tum equi sagittis confixi fuissent. Secundum haec quum castra circa muros haberet, fulmen in ipsa castra decedit, quo nonnulli tacti, nonnulli attoniti expirarunt. Quo facto quum castellum quoddam munire vellet ad Celusae fauces, sacrum faciebat, hostiaeque sine lobis apparuere. Quod ubi accidit, copias abductas dimisit, magno admodum detrimento affectis Argivis; quippe quos nihil tale metuentes invasisset.

CAPUT VIII.

Ac bellum quidem hoc modo terra gerebatur. Nunc ea quae et mari et maritimis in oppidis interim acciderunt, dum haec omnia gererentur, exponam, omissisque non inagni momenti rebus, ea, quae memoria digna sunt, scribendo complectar. Primum Pharnabazus et Conon, posteaquam navali praelio Lacedaemonios vicerunt, classe tum insulas circumvecti, tum ad oppida maritima, praefectos Lacedaemonios ejiciebant; et spem oppidis faciebant, nullas se in eis arces exstructuros, atque etiam permissuros ut sui juris essent. Haec qui audiebant, non solum delectati ea laudabant, verum etiam hospitalia Pharnabazo munera cupide mittebant. Nam monebat hunc Conon futurum, ut, id si faceret, civitates universae ad ipsius sese amicitiam adjungerent: sin eas se in servitutem redacturum prae se ferret, aiebat, civitatibus singulis ad exhibendum ipsi negotium satis virium fore: atque etiam periculum esse, ne Graeci hoc instituto animadverso, sese conjungerent. Itaque parebat in his Cononi Pharnabazus. Quumque descendisset Ephesum, triremibus ei quadraginta traditis, ut ad Sestum sibi occurreret, mandavit; ipse terra suam ad ditionem profectus est. Nam Dercyllidas, jam olim infestus ipsi, forte tunc apud Abydum fuerat, quum praelio navali decerneretur, neque ceterorum praefectorum exemplo civitate excesserat, sed sua eam in potestate ac Lacedaemoniorum fide continuerat. Quippe convocatis prius Abydenis, oratione hujusmodi eos compellarat: « Est quod modo, Abydeni, qui jam ante reipublicae nostrae amici estis, bene de Lacedaemoniis mereamini. Nam secundis rebus fidelem se declarare, magnum quiddam videri non debet; sed demonstrare constantiam suam afflictis amicorum rebus, id scilicet memoriam meretur sempiternam. Neque vero is rerum nostrarum status est, ut, quia navali praelio victi sumus, nihil jam simus amplius. Immo superiori etiam tempore, quum maris esset imperium penes Athenienses, satis respublica nostra virium habebat et ad bene de amicis

καὶ κακῶς ἐχθροὺς ποιεῖν. Ὅσω δὲ μᾶλλον αἱ ἄλλαι πόλεις σὺν τῇ τύχῃ ἀπεστράφησαν ἡμῶν, τοσούτω ὀντως ἡ ὑμετέρα πιστότης μείζων φανείη ἂν. Εἰ δέ τις τοῦτο φοβείται, μὴ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐνθάδε πολιορκώμεθα, ἐννοεῖται ὅτι Ἑλληνικὸν μὲν οὕτω ναυτικὸν ἐστὶν ἐν τῇ θαλάττῃ, οἱ δὲ βάρβαροι εἰ ἐπιχειρήσουσι τῆς θαλάττης ἀρχεῖν, οὐκ ἀνέξεται ταῦτα ἡ Ἑλλάς· ὧθ' ἐαυτῇ ἐπικουροῦσα καὶ ὑμῖν ξύμμαχος γενήσεται. (6) Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἀκούοντες οὐκ ἀκόντως ἀλλὰ προθύμως ἐπέστησαν· καὶ τοὺς μὲν ἰόντας ἀρμοστάς φίλως ἐδέχοντο, τοὺς δὲ ἀπόντας μετεπέμποντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας, ὡς ξυμπεπλησμένοι πολλοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβὰς καὶ εἰς Σηστόν, καταντιπρὸς ὄντα Ἀβύδου καὶ ἀπέχοντα οὐ πλεῖον ὀκτῶ σταδίων, ὅσοι τε διὰ Λακεδαιμονίους γῆν ἔσχον ἐν Χερρόνησῳ, ἤθροϊζε, καὶ ὅσοι αὖ ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων ἀρμολογῶν ἐξέπιπτον, καὶ τοὺτους ἐδέχετο, λέγων ὅτι οὐδ' ἐκείνους ἀθυμεῖν δεῖ, ἐννοουμένους ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἥ ἐξ ἀρχῆς βασιλεύς ἐστὶ, καὶ Τῆμνος, οὐ μεγάλη πόλις, καὶ Αἰγαί εἰσι καὶ ἄλλα γε χωρία, ἃ δύνανται οἰκεῖν οὐχ ὑπήκοοι ὄντες βασιλεύς. Καίτοι, ἔφη, ποῖον μὲν ἂν ἰσχυρότερον Σηστοῦ λάβοιτε χωρίον, ποῖον δὲ δυσπολιορκητότερον; ὃ καὶ νεῶν καὶ πεζῶν δεῖται, εἰ μέλλοι πολιορκηθῆσθαι. Τούτους αὖ τοιαῦτα λέγων ἔσχε τοῦ μὴ ἐκπεπληγῆθαι. (7) Ὁ δὲ Φαρνάδαζος ἐπεὶ εὗρε τὴν τε Ἀβύδον καὶ τὸν Σηστόν οὕτως ἔχοντα, προηγόρευεν αὐτοῖς ὡς εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς Λακεδαιμονίους, πόλεμον ἐξαίσει πρὸς αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, Κόνωνι μὲν προσέταξε κωλύειν αὐτοὺς τὴν θάλατταν πλεῖν, αὐτὸς δὲ ἐδήλου τὴν τῶν Ἀβυδηνῶν χώραν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐπέβαινε πρὸς τὸ καταστρέφεσθαι, αὐτὸς μὲν ἐπ' οἴκου ἀπῆλθε. Τὸν δὲ Κόνωνα ἐκέλευεν εὐτρεπίζεσθαι τὰς καθ' Ἑλλήσποντον πόλεις, ὅπως εἰς τὸ ἔαρ ὅτι πλείστον ναυτικὸν ἄθροισθῇ. Ὀργιζόμενος γὰρ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀνθ' ὧν ἐπεπόνθει περὶ παντὸς ἐποιεῖτο ἔλθειν τε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν καὶ τιμωρῆσθαι, ὅτι δύναιτο. (8) Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν τούτοις ὄντες διῆγον· ἅμα δὲ τῷ ἔαρὶ ναῦς τε πολλὰς συμπληρώσας καὶ ξενικὸν προσμισθωσάμενος ἔπλευσεν ὁ Φαρνάδαζος τε καὶ ὁ Κόνων μετ' αὐτοῦ διὰ νήσων εἰς Μῆλον, ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενοι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Καταπλεύσας δὲ πρῶτον εἰς Φεράς ἐδήλωσε ταύτην τὴν χώραν· ἔπειτα καὶ ἄλλους ἀποβαίνων τῆς παραθαλαττίας ἐκακούργει, ὅτι ἐδύνατο. Φοβούμενος δὲ τὴν τε ἀλιμενότητα τῆς χώρας καὶ τὰ τῆς βοήθειας καὶ τὴν σπανοσιάν, ταχὺ τε ἀνέστρεψε καὶ ἀποπλέων ὠρμίσθη τῆς Κυθηρίας εἰς Φοινικοῦντα. (9) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὴν πόλιν τῶν Κυθηρίων φοβηθέντες μὴ κατὰ κράτος ἀλοῖεν ἐξέλιπον τὰ τεῖχη, ἐκείνους μὲν ὑποσπόνδους ἀφῆκεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, αὐτὸς δὲ ἐπισκευάσας τὸ τῶν Κυθηρίων τεῖχος φρουροὺς τε καὶ Νικόφρημον Ἀθηναῖον ἀρμοστὴν ἐν τοῖς Κυθηρίοις κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ εἰς Ἴσθμόν τῆς Κορινθίας καταπλεύσας, καὶ παρακελευσάμενος τοῖς συμμάχοις προθύμως τε

merendum, et ad laedendum hostes. Quanto certe magis oppida cetera cum fortuna se a nobis dijunxerunt, tanto apparebit vestra fides illustrior. Quod si quis est, qui vereatur ne hic terra marique obsideamur, is mihi consideret velim, modo classem in mari Græcam nullam esse, neque laturam Græciam, si forte barbari maris imperium affectabunt. Quo fiet, ut si quidem sibi opitulabitur, vobis etiam præsidio futura sit. » Hac oratione Abydeni audita, non invite sed percipide paruerunt; simul venientes ad se præfectos amanter in oppidum admittebant, et arcescebant absentes. Quum jam multi et utiles reipublicæ homines Abydum confluxissent, Dercyllidas Sestum trajecit, oppidum e regione Abydi non amplius quam octo stadiorum intervallo situm, et quotquot agros in Chersoneso Lacedæmoniorum beneficio possidebant, ad se collegit, itemque suscepit quotquot præfecti ex Europæ oppidis ejecti fuerant; non nimium dejectis eos animis esse debere, dicens: cogitandum potius, ipsa in Asia, quæ ab initio regis fuerit, et Temnum, oppidum sane haud amplum, et Ægas, et alia quædam oppida rempublicam suam administrare posse, regis imperio minime parentes. Atqui, ait, quodnam Sesto magis munitum occupare possitis oppidum? quodnam oppugnatu difficilior? tum naves, tum pedestres copiarum necesse est adsint, si quidem obsideri debeat. Ita tum illis hac oratione terrorem eximebat. Pharnabazus autem, posteaquam in hoc statu Sestum et Abydum reperit, denuntiavit eis, ni Lacedæmonios ejicerent, se bellum adversus ipsos moturum. Illis non obtemperantibus, Cononi mandavit, ut ab usu maris eos arceret: ipse Abydenorum agrum vastabat. Ea re quum nihil efficere se in subjiciendis eis videret, domum profectus est, dato Cononi negotio pernoctandi oppida propter Hellespontum sita, uti ad ver proximum quam maxima classis cogeretur. Nam quia Lacedæmonis, ob ea quæ perpessus fuerat, infensus Pharnabazus erat, nihil malebat quam uti fines ipsorum invaderet, seque totis viribus ulcisceretur. Ac hiems quidem hoc in conatu exacta fuit. Ineunte vere, magno navium numero instructo, prætereaque conducto externo milite, Pharnabazus una cum Conone per medias insulas cum classe Melum petiit, atque inde solventes Lacedæmoneam versus navigarunt. Primum Pheras delatus, agrum istic omnem vastabat; deinde in alia quoque maritima loca descendens, quantum poterat, damni dabat. Quum autem partim oram hanc, ut importuosam, partim hostium ad ferendam opem concursiones, partim comæatus penuriam metueret, mox converso cursu discessit, seque in portum Cytheræ Phœnicuntem recepit. Hic quum Cytherii cives, veriti ne vi adhibita caperentur, mœnia deseruissent, illos quidem per inducias in Laconicam dimisit, ipse Cytheriorum muro reffecto, Nicophemum Atheniensem præfectum, cum præskidiariis, ibidem reliquit. Quibus rebus gestis ad Isthmum Corinthium navigavit; socios, ut alacriter bellum gererent, seque regi fidos decla-

πολεμῆν καὶ ἄνδρας πιστοὺς φαίνεσθαι βασιλεῖ, καταλιπὼν αὐτοῖς χρήματα ὅσα εἶχεν, ὥχρετο ἐπ' οἴκου ἀποπλέων. (9) Ἀέγοντος δὲ τοῦ Κόνωνος ὡς εἰ ἐὼν αὐτὸν ἔχειν τὸ ναυτικὸν, θρέψοι μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, καταπλεύσας δ' εἰς τὴν πατρίδα συναναστήσοι τά τε μακρὰ τεῖχη τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ περὶ τὸν Πειραιᾶ τεῖχος, οὐ εἰδέναι ἔφη ὅτι Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἂν βαρύτερον γένοιτο, καὶ τοῦτο οὖν, ἔφη, σὺ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κεχαρισμένος ἔσῃ, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους τετιμωρημένος· ἔφ' ᾧ γὰρ πλείστα ἐπόνθησαν, ἀτέλεις αὐτοῖς ποιήσεις. Ὁ δὲ Φαρνάδαζος ἀκούσας ταῦτα ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς τὸν ἀνατεχνισμόν. (10) Ὁ δὲ ἀφικόμενος πολλὸν τοῦ τεύχους ὥρθωσε, τά τε αὐτοῦ πληρώματα παρέχων καὶ τέκτοσι καὶ λιθολόγοις μισθὸν διδούς, καὶ ἄλλο εἰ τι ἀναγκαῖον ἦν, δαπανῶν. Ἦν μέντοι τοῦ τεύχους δ καὶ αὐτοὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ ἄλλαι πόλεις ἐβελούσαι συνετελέχσαν. Οἱ μέντοι Κορίνθιοι ἀφ' ὧν ὁ Φαρνάδαζος κατέλιπε χρημάτων ναὺς πληρώσαντες καὶ Ἀγαθῖνον ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλαττοκράτουν ἐν τῷ περὶ Ἀχαιῶν καὶ Λέχαιων κόλπῳ. (11) Ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναῦς, ὧν ἤρχε Ποδάνεμος. Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ Πόλλις αὖ ἐπιστολεὺς ὧν τρωθεὶς ἀπῆλθεν, Ἡριππίδας ταύτας ἀναλαμβάνει τὰς ναῦς. Πρόαινος μέντοι Κορίνθιος τὰς παρ' Ἀγαθῖνου παραλαβὼν ναῦς ἐξέλιπε τὸν Ῥίον. Λακεδαιμόνιοι δ' αὐτὸ παρελάθον. Μετὰ δὲ τοῦτο Τελευτίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδου ναῦς ἦλθε, καὶ οὗτος αὖ τοῦ κόλπου πάλιν ἐκράτει.

12. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀκούοντες ὅτι Κόνων καὶ τὸ τεῖχος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλέως χρημάτων ἀνορθοίη, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνου τρέφων τὰς τε νήσους καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπειρῷ παρὰ θάλατταν πόλεις Ἀθηναῖοις εὐτρεπίζοι, ἐνόμιζον, εἰ ταῦτα διδάσκοιεν Τίριβαζον βασιλέως ὄντα στρατηγόν, ἢ καὶ ἀποστῆσαι ἂν πρὸς ἑαυτοὺς τὸν Τίριβαζον ἢ παῦσαι γ' ἂν τὸ Κόνωνος ναυτικὸν τρέφοντα. Ἰνόντες δὲ οὗτω, πέμπουσιν Ἀνταλκίδα πρὸς τὸν Τίριβαζον, προστάξαντες αὐτὸν ταῦτα διδάσκειν καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνῃ τῇ πόλει ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα. (13) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιπέμπουσιν πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἑρμογένη καὶ Δίωνα καὶ Καλλισθένη καὶ Καλλιμέδοντα. Συμπαρεκάλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρέσβεις· καὶ παρεγένοντο ἀπὸ τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθου καὶ Ἀργούς. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας ἔλεγε πρὸς τὸν Τίριβαζον ὅτι εἰρήνης δεόμενος ἦκοι τῇ πόλει πρὸς βασιλέα, καὶ ταύτης ὅλας περ βασιλεὺς ἐπέθυμει. Τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων Λακεδαιμονίους βασιλεῖ οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, τὰς τε νήσους ἀπάσας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀρκεῖν σφίσιν αὐτονόμους εἶναι. Καίτοι, ἔφη, τοιαῦτα ἐβελόντων ἡμῶν, τίνας ἂν ἕνεκα πρὸς ἡμᾶς οἱ Ἕλληνες ἢ βασιλεὺς πολεμοῖν ἢ χρήματα δαπανῶν; καὶ γὰρ οὐδ' ἐπὶ βασιλέα στρατεύεσθαι δυνατόν οὔτε Ἀθηναῖοις μὴ ἡγουμένω

arent, hortatus est; pecuniis, quas habebat, hisdem relictis, domum navigavit. Quumque diceret Conon, si classis utendae potestatem sibi faceret, velle se navales copias ex insulis alere, domumque proficisci, ac longos muros, adlaborantibus secum Atheniensibus, una cum Piraei moenibus, instaurare; quo sciret accidere Lacedaemoniis gravius nihil posse; adderet etiam, eadem opera Pharnabazum gratificaturum Atheniensibus, et Lacedaemonios ulturum, illa facta irrita, in qua plurimum hi laborassent: Pharnabazus, is auditis, perlubenter hominem Athenas misit, eique pecunias ad murorum instaurationem elargitus est. Itaque Conon profectus Athenas, partimque remigum suorum usus opera, partim fabris tignariis et caementariis stipendio numerato, aliisque necessariis sumptibus subministratis, magnam muri partem restituit. Etiam partem aliquam Athenienses ipsi, et Boeoti, et urbes ceterae sua sponte absolverunt. Corinthii navibus de pecunia, quam Pharnabazus ipsis reliquerat, instructis, praefectoque classi Agathino, in sinu, propter Achaia et Lechaem sito, maris imperium occupavere. Contra Lacedaemonii quoque classem compararunt, eique Podanemum praefecerunt: qui posteaquam in conflictu quodam interit, ac Pollis, ipsius legatus, acceptis vulneribus discessit, Herippidas naves hasce suam in potestatem accepit. Itidem Proaenus Corinthius, acceptis ab Agathino navibus, excessit Rhio, quod deinde Lacedaemonii occuparunt. Post ad Herippidae classem Teleutias profectus, sinus imperium recuperavit.

Interim comperto Lacedaemonii, Cononem sumptu regis et muros Atheniensibus instaurare, et classem alere, quae tum insulas, tum maritima in continente sita oppida rursum Atheniensibus adjungeret, existimabant, si ea de re Tiribazum ducem regis monuissent, vel suas hunc in partes transiturum, vel certe effecturum, ut Cononis classis amplius haud aleretur. Itaque decreto in hanc sententiam facto, Antalcidam ad Tiribazum mittunt; qui et haec doceret hominem, et operam daret, ut pacem inter rempublicam ipsorum ac regem faceret. Id quum Athenienses persentiscerent, et ipsi legatos una cum Conone mittunt, Hermogenem, Dionem, Callisthenem, Callimedontem: quibus ut socii suos adjungerent, petierunt. Itaque missi sunt etiam a Boeotis, et Corinthiis, et Argivis, legati. Posteaquam ad Tiribazum perventum est, Antalcidas adesse se dixit, ut a rege pacem reipublicae suae peteret, eamque talem, cujusmodi rex cuperet. Nam Lacedaemonios nec de sitis in Asia Graeci nominis oppidis adversus regem contendere, et satis esse ducere, si omnes insulae, ac reliquae urbes, libertate legibusque suis fruuntur. Quare quum ejusmodi, ait, voluntas nostra sit, quid causae superat, quamobrem posthac adversum nos vel Graeci, vel rex bellum gerat, sumptumque faciat? Nec enim fieri poterit, ut vel Athenienses, si nos eis duces non fuerimus; vel nos, liber-

ἡμῶν οὔτε ἡμῖν αὐτονόμων οὐσῶν τῶν πόλεων. (15) Τῷ μὲν δὲ Τιριδάζῳ ἀκούοντι ἰσχυρῶς ἤρreskon οἱ τοῦ Ἀνταλκίδου λόγοι· τοῖς δ' ἐναντίοις λόγος ταῦτ' ἦν. Οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο συνθέσθαι αὐτονόμους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ Λήμνου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου στερηθῆεν, οἱ τε Θηβαῖοι, μὴ ἀναγκασθῆσαν ἀφείναι τὰς Βοιωτίδας πόλεις αὐτονόμους, οἱ τ' Ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν Κόρινθον δύνασθαι ὡς Ἄργος ἔχειν τοιούτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γενομένων. Αὕτη μὲν ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀτελής, καὶ ἀπῆλθον οἵκαδε ἕκαστος.

16. Ὁ μὲντοι Τιριδάζος τὸ μὲν ἄνευ βασιλείας μετὰ Λακεδαιμονίων γενέσθαι οὐκ ἀσφαλές αὐτῷ ἤγχιτο εἶναι· λάθρα γε μὲντοι ἔδωκε χρήματα Ἀνταλκίδῃ, ὅπως ἂν πληρωθέντος ναυτικοῦ ὑπὸ Λακεδαιμονίων οἱ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προσδένοντο, καὶ τὸν Κόνωνα ὡς ἀδικούντ' αὐτὴν βασιλέα καὶ ἀληθῆ λεγόντων Λακεδαιμονίων εἶρξε. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀνέβαινε πρὸς βασιλέα, φράσων δὲ τε λέγοιεν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅτι Κόνωνα συνεilhφῶς εἶη ὡς ἀδικούντα, καὶ ἐρωτῆσαν τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἀπάντων. (17) Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τιριδάζος ἄνω παρ' αὐτῷ ἦν, Στρούθῃν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλατταν. Ὁ μὲντοι Στρούθας ἰσχυρῶς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις τὴν γνώμην προσεῖχε, μεμνημένος ὅποσα κακὰ ἐπεπόνθει ἡ βασιλείας χώρα ὑπ' Ἀγησιλάου. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἔωρων τὸν Στρούθῃν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους φιλικῶς, Θίβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ διαβάς τε καὶ δρυμόμενος ἐξ Ἐφέσου τε καὶ τῶν ἐν Μαιάνδρου πεδίῳ πόλεων Πιρήνης τε καὶ Λευκόφρουος καὶ Ἀχιλλείου, ἔφερε καὶ ἦγε τὴν βασιλείαν. (18) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατανοήσας δὲ Στρούθας ὅτι Θίβρων βοηθοῖ ἕκαστον ἀτάκτως καὶ καταφρονητικῶς, ἔπεισεν ἱππέας εἰς τὸ πεδίον καὶ καταδραμόντας ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν, ὅτι δύναιντο. Ὁ δὲ Θίβρων ἐτύγγανεν ἐξ ἀρίστου διασκηνῶν μετὰ Θερσάνδρου τοῦ αὐλητοῦ. Ἦν γὰρ ὁ Θέρσανδρος οὐ μόνον αὐλητῆς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς [ἰσχύος], ἅτε λακωνίζων, ἀντεποιεῖτο. (19) Ὁ δὲ Στρούθας, ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιφαίνεται πολλοὺς τε ἔχων καὶ συνεταγμένους ἱππέας. Καὶ Θίβρων μὲν καὶ Θέρσανδρον πρώτους ἀπέκτειναν· ἐπεὶ δ' οὗτοι ἐπεσον, ἐτρέψαντο καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα, καὶ διώκοντες παμπληθεῖς κατέβαλον, ἦσαν δὲ οἱ καὶ ἐσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φίλας πόλεις. Καὶ πλέονες διὰ τὸ ὅλ' αἰσθέσθαι τῆς βοηθείας*** Πολλάκις γὰρ, καὶ τότε, οὐδὲ παραγγεῖλαις τὴν βοήθειαν ἐποίησατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ἐγένητο.

20. Ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπτωκότες Ῥοδίων ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἶη περιδεῖν Ἀθηναίους Ῥόδον καταστρεφάμενους καὶ τοσαύτην δύναμιν συνθεμένους. Γινόντες οὖν οἱ Λακε-

tate civitatibus restituta, regi arma inferamus. Hanc Antalcidæ orationem quum Tiribazus audiisset, mirifice probabat : adversariis autem hæc nihil aliud erant, quam verba. Verebantur enim Athenienses in civitatum insularumque libertatem consentire, ne Lemnum, Imbrum, Scyrum amitterent : itidemque Thebani, ne oppida Boeotica dimittere cogerentur, ut libera suique juris ea fierent : Argivi denique, si pactiones hujusmodi fœderaue fierent, Corinthum se perinde, atque Argos, retinere sua in potestate non posse arbitrabantur, quod tamen magnopere cupiebant. Quamobrem hac pace non admissa, domum singuli rediere.

Tiribazus autem, quanquam absque regis auctoritate se Lacedæmoniiis adjungere non tutum existimabat, nihilominus clam pecunias Antalcidæ dabat, ut classe a Lacedæmoniiis instaurata, tum Athenienses, tum eorum socii propensiores ad pacem essent ; Cononem vero, quasi adversus regem injurius esset, ac verum Lacedæmonii dicere, in vincula coniecit. Atque hæc ubi fecit, profectus est ad regem, indicaturus Lacedæmoniorum postulata, et quod Cononem improbe agentem comprehendisset ; simul etiam sciscitaturus, quid de his omnibus esset statuendum. Rex, posteaquam sursum Tiribazus ad ipsum venit, Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, qui res maritimas curaret. Is vehementer Atheniensibus eorumque sociis addictus erat, quum memoria teneret, quantum ab Agesilao detrimenti ditio regis accepisset. Lacedæmonii, animadverso Strutham infesto erga se esse animo, in Athenienses autem amico, Thimbronem mittunt, qui bellum ei faceret. Is quum in Asiam trajecisset, cum copiis, Epheso ac sitis in planitie Mæandri oppidis, Priene, Leucophrye, Achilleo movens, regis agrum populando vexabat. Post aliquod tempus, quum animadvertisset Struthas, Thimbronem incondite contemptumque suos solere educere, misit in planitiem equites, quos excursione facta, quidquid facere prædæ possent, abigere jussit. Forte Thimbro id temporis jam pransus e tentorio discesserat cum Thersandro tibicine : qui non modo tibicen insignis erat, verum etiam strenuitatem ac robur quoddam, ut qui Laconicis institutis gauderet, sibi vindicabat. Struthas ubi primos nec multos numero, et incondite suis opem ferentes vidit, cum magnis equitum instructisque copiis in eos irruit. Ac primos omnium Thimbronem et Thersandrum interfecere ; qui posteaquam ceciderunt, etiam reliquos terga dare cogeant, atque inter persequendum magnam eorum multitudinem interimebant. Nonnulli amica in oppida salvi pervenerunt ; pars major quia sero, suppetias esse ferendas, animadverterat, [ne interfuit quidem conflictui]. Nam sæpenumero, atque etiam tunc, ne monitis quidem militibus, opem suis latum excurrerat. Atque hæc tum sic accidere.

Venerunt id temporis Lacedæmonem Rhodii quidam, a populo in exilium acti, qui monebant indignum esse negligi ab iis, quod Rhodum Athenienses occuparent, tantamque sibi potentiam adjungerent. Quamobrem Lacedæmonii,

δαιμόνιοι ὥς εἰ μὲν δὲ δῆμος κρατῆσοι, Ἀθηναίων ἔσται Ῥόδος ἅπασα, εἰ δὲ οἱ πλουσιώτεροι, ἐαυτῶν, ἐπλήρωσαν αὐτοῖς ναῦς ὅκτῳ, ναύαρχον δὲ Ἐκδικον ἐπέστησαν. (21) Εὐνεξέπεμψαν δ' ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν καὶ Διφρίδαν. Ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς τε Θίβρωνα ὑποδεξαμένηας πόλεις διασώζειν, καὶ στρατεύμα τὸ περισωθὲν ἀναλαβόντα καὶ ἄλλο, εἰ ποθεν δύναίτο, συλλέξαντα, πολεμῆν πρὸς τὸν Στρούθαν. Ὁ μὲν δὲ Διφρίδας ταῦτ' ἐποίει, καὶ τὰ τ' ἄλλα ἐπετύγχανε καὶ Τιγράνην τὸν τὴν Στρούθα ἔχοντα θυγατέρα πορευόμενον εἰς Σάρδεϊς λαμβάνει σὺν αὐτῇ τῇ γυναικί, καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλυσεν· ὥςτ' εὐθύς ἐντεύθεν εἶχε μισθοδοτεῖν. (22) Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὐχάρης τε οὐχ ἤττον τοῦ Θίβρωνος, μᾶλλον τε συνταγμένος καὶ ἐγχειρητικώτερος στρατηγός. Οὐδὲ γὰρ ἐκράτουν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ' αἰετὶ πρὸς ᾧ εἴη ἔργῳ, τούτο ἐπράττεν. Ὁ δ' Ἐκδικος ἐπεὶ εἰς τὴν Κνίδον ἐπλευσε καὶ ἐπύθετο τὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ δῆμον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατοῦντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ δὴ ἔπλεον διπλασίαις τριήρεσιν ἢ αὐτὸς εἶχεν, ἡσυχίαν ἤγεν ἐν τῇ Κνίδῳ. (23) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἤσθοντο αὐτὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν ἢ ὥστε τοὺς φίλους ὠφελεῖν, ἐκέλευσαν τὸν Τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν αἷς εἶχεν ἐν τῷ περὶ Ἀχαΐαν καὶ Λέχαιον κόλπῳ περιπλεῖν πρὸς τὸν Ἐκδικον, ἀκρίνον μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλων εἶναι ἐπιμελίσθαι καὶ τοὺς πολεμίους, ὅτι δύναίτο κακὸν ποιεῖν. Ὁ δὲ Τελευτίας ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Σάμον, προσλαβὼν ἐκεῖθεν ναῦς ἐπλευσεν εἰς Κνίδον, ὃ δὲ Ἐκδικος οἶκαδε. (24) Ὁ δὲ Τελευτίας ἐπλεῖ εἰς τὴν Ῥόδον, ἥδη ἔχων ναῦς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι πλέων δὲ περιτυγχάνει Φιλοκράτει τῷ Ἐφιάλτου πλέοντι μετὰ δέκα τριήρων Ἀθήνηθεν εἰς Κύπρον ἐπὶ ζυμμάχῳ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσας, ὑπεναντιώτατα δὲ ταῦτα ἀμφοτέροι ἐαυτοῖς πρᾶττοντες· ὅτ' τε γὰρ Ἀθηναῖοι φίλοι χρώμενοι βασιλεῖ ζυμμάχῳ ἐπεμπον Εὐαγόρᾳ τῷ πολεμοῦντι πρὸς βασιλέα, ὃς τε Τελευτίας Λακεδαιμονίων πολεμούντων βασιλεῖ τοὺς πλέοντας ἐπὶ τῷ ἐκείνου πολέμῳ διέφθειρεν. Ἐπαναπλεύσας δ' εἰς Κνίδον καὶ διαθέμενος ἅ ἑλαθεν, εἰς Ῥόδον αὖ ἀφικόμενος ἐβόηθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονούσιν.

25. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν δύναμιν κατασκευάζεσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι Θρασύβουλον τὸν Στειριέα σὺν τετταράκοντα ναυσὶν. Ὁ δ' ἐκπλεύσας τῆς μὲν εἰς Ῥόδον βοηθείας ἐπέσχε, νομίζων οὐτ' ἂν αὐτὸς βραδίως τιμωρήσασθαι τοὺς φίλους τῶν Λακεδαιμονίων τεῖχος ἔχοντας καὶ Τελευτίου σὺν ναυσὶ παρόντος συμμάχου αὐτοῖς, οὐτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολεμίῳις γενέσθαι, τὰς τε πόλεις ἔχοντας καὶ πολλὴν πλείονας ὄντας καὶ μάχῃ γε κεκρατηκότας· (26) εἰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσας καὶ οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος ἐνόμισε καταπράξειν ἂν τι τῇ πόλει ἀγαθόν. Καὶ οὕτω δὲ καταμαθὼν πρῶτον μὲν στασιάζοντας Μήδοκόν τε τὸν

qui intelligerent, Rhodum universam Athenensium fore, si summa rerum penes populum esset; sin vero penes opulentiores, suam: octo naves instruxerunt, eisque navarchum Eodicum praefecerunt. Iisdem in navibus miserunt et Diphridam, jussum in Asiam trajicere, eaque oppida in fide continere, quae Thimbronem admiserant, atque etiam collectis tum illis copiis, quae incolumes evaserant e clade, tum aliis, undecunque posset, bellum adversus Strutham gerere. Haec ita fecit Diphridas, ac inter alia, quae prospere gessit, etiam Tigranem, quocum erat Struthae nupta filia, Sardes proficiscentem, una cum uxore cepit, magnaque pecuniae vi accepta dimisit. Quamobrem statim hac occasione nactus est unde militi stipendium numeraret. Erat autem vir hic, quam Thimbro, non minus acceptus suis, et imperator longe ordinis observantior ac sollertior. Nec enim vinci se corporis voluptatibus patiebatur, sed perpetuo id operis agebat, ad quod se accinxerat. Eodicus autem, posteaquam cum classe Cnidum appulit, populumque Rhodiensem summa rerum terra marique potitum accepit, atque adeo duplo majori classe, quam esset ea, cui ipse praerat, mare tenere: Cnidi se continebat. Inde quum intellexissent Lacedaemonii, non satis eum habere virium ad commodandum amicorum rebus, Telementis mandarunt, ut cum duodecim illis navibus, quas in sito ad Achaia Lechaemumque sinu habuerat, ad Eodicum se conferret, ac illo dimisso, iis operam daret, qui uti Lacedaemoniorum amicitia vellent; hostes vero quacunque ratione posset, damnis afficeret. Posteaquam in Samum Teutias venit, adjunctis indidem sibi navibus aliquot, Cnidum petiit. Inde domum Eodicus, Teutias in Rhodum navigavit, septem ac viginti jam navibus instructus. Inter navigandum forte in Philocratem Ephialtae filium incidit, qui Athenis cum navibus decem in Cyprum, ad ferendum Evagorae subsidium, proficiscebatur. Has omnes interceptis Teutias: et in hoc sane quiddam accidit, quod rebus utriusque partis maxime adversaretur. Nam Athenienses, qui cum rege colebant amicitiam, subsidia mittebant Evagorae, bellum adversus regem gerenti; Teutias autem, tametsi bellum regi Lacedaemonii facerent, eos tamen, qui ad inferendum arma regi navigabant, e medio sustulit. Quumque Cnidum inde repetivisset, manubiis divenditis, in Rhodum profectus, suppetias illis ferebat, qui Lacedaemoniorum partes sequebantur.

Hic Athenienses, qui Lacedaemonios iterum quandam in mari potentiam sibi parare putarent, mittunt adversus eos Thrasylbulum Stiriensem cum quadraginta navibus. Is posteaquam Athenis solvit, a Rhodiensi navigatione abstinoit, quod partim existimaret, se non facile de amicis Lacedaemoniorum prenas sumpturum, qui munitione se defenderent, ac Teutiam cum auxiliaribus copiis praesentem haberent: partim ne suarum quidem partium homines in hostium potestatem venturos, qui et oppida tenerent, et multitudine superiores essent, et praelio adversarios vicissent. Itaque in Hellespontum quum navigasset, ac neminem istic hostem reperisset, effectorum se quiddam, quod ex usu reipublicae foret, arbitratus est. Primum ubi comperit, Medocum

Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ Σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχοντα ἀλλήλοισι μὲν διηλλάξεν αὐτοὺς, Ἀθηναίους δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησε, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θράκῃ οἰκούσας πόλεις Ἑλληνίδας φίλων ὄντων τούτων μᾶλλον προσέχειν ἂν τοῖς Ἀθηναίοις τὸν νοῦν. (27) Ἐχόντων δὲ τούτων τε καλῶς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων διὰ τὸ βασιλέα φίλον τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι, πλείους εἰς Βυζάντιον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλεόντων. Μετέστησε δὲ ἐξ ὀλιγαρχίας εἰς τὸ δημοκρατεῖσθαι τοὺς Βυζαντίους ὥστε οὐκ ἀχθεινῶς ἑώρα ὁ τῶν Βυζαντίων ὄμιλος Ἀθηναίους ὅτι πλείστους παρόντας ἐν τῇ πόλει. (28) Ταῦτα δὲ πράξας καὶ Καλχηδονίους φίλους προσποιησάμενος ἀπέπλει ἐξω τοῦ Ἑλληνιστοῦ. Ἐπιτυχὼν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πάσαις πλὴν Μυτιληναίων λακωνίζουσας, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν ᾗει, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τοὺς τε ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νεῶν τετρακοσίους ὀπλίτας καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων φυγάδας, ὅσοι εἰς Μυτιλήνῃν καταπεφεύγεσαν, καὶ αὐτῶν δὲ Μυτιληναίων τοὺς ἐρῶμενεστάτους προσλαβὼν, καὶ ἐλπίδας ὑποθείς τοῖς μὲν Μυτιληναίοις ὡς ἂν λάβῃ τὰς πόλεις, προστάται πάσης Λέσβου ἔσονται, τοῖς δὲ φυγάσιν ὡς ἂν ἑμοῦ ὄντες ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, ἱκανοὶ ἔσονται ἅπαντες εἰς τὰς πατρίδας ἀνασθῆναι, τοῖς δ' αὖ ἐπιβάταις ὡς φίλην Λέσβον προσποιήσαντες τῇ πόλει πολλὴν εὐπορίαν χρημάτων διαπεπραγμένοι ἔσονται, ταῦτα δὲ παραμυθησάμενος καὶ συντάξας ἤγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μήθυμναν. (29) Θηρίμαχος μέντοι, ὃς ἄρμωστὴ ἐτύγχανεν ὢν τῶν Αἰακεδαίμωνιων, ὡς ἤκουσε τὸν Θρασύβουλον προσεῖναι, τοὺς τ' ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νεῶν λαβὼν ἐπιβάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς Μήθυμναιούς καὶ ὅσοι Μυτιληναίων φυγάδες ἐτύγχανον αὐτόθι, ἀπήντα ἐπὶ τὰ θρία. Μάχης δὲ γενομένης ὁ μὲν Θηρίμαχος αὐτοῦ ἀποθνήσκει, τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολλοὶ ἀπέθανον. (30) Ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προσηγάγετο τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προσχωρουσῶν λεηλατῶν χρήματα τοῖς στρατιώταις παρέχων, ἔσπευδεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀφικέσθαι. Ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ἐρῶμενεστατοὶ τὸν στρατεύμα ποιήσαιοι, ἐξ ἄλλων τε πόλεων ἡργυρολόγει καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀφικόμενος ὠρμίσατο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἦδη δ' ἔχοντος αὐτοῦ χρήματα παρὰ τῶν Ἀσπενδιῶν, ἀδικησάντων τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπενδιοὶ τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτόν.

31. Καὶ Θρασύβουλος μὲν δὴ μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι οὕτως ἐτελεύτησεν. Οἱ μὲντοι Ἀθηναῖοι ἐλόμενοι ἂντ' αὐτοῦ Ἀγύρριον ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπειψαν. Αἰσθόμενοι δ' οἱ Αἰακεδαίμονιοι ὅτι ἡ δεκάτη τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Καλχηδόνια ἔχουσι καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνιστύνται πόλεις φίλοι ὄντες αὐτοῖς Φαρναβάζου εὖ ἔχουσι, ἔγνωσαν ἐπιμελητέον εἶναι. (32) Τῷ μὲν οὖν Δερκυλλίδᾳ οὐδὲν ἐμέμφοιτο· Ἀναξίδιος μὲντοι φίλων αὐτῷ γενομένων τῶν ἐφόρων διεπράξατο ὥστε αὐτὸς ἐκπλεῖσαι ἄρμωστῇ

regem Odrysarum, et Seuthen, qui maritimam oram Thraciae cum imperio tenebat, bellum inter se gerere : mutuo eos inter se reconciliavit, et utrumque fœdere societateque Atheniensibus adjunxit; existimabat enim, illa quoque Graeci nominis oppida, quae sub ipsa Thracia respublicas suas administrarent, magis Atheniensibus adhaesura, si amicitia inter hos reges et Athenienses intercederet. His ita praecclare compositis, quum Asiaticis etiam urbibus amicis uteretur, ob eam, qua rex et Athenienses conjuncti erant, amicitiam; Byzantium navigat, ac decumam e Ponto navigantibus impositam, publicanis vendidit. Simul rempublicam Byzantium, paucorum dominatu liberatam, populo administrandam tradidit. Quae res effect, ut populus Byzantinus haud gravate maximam Atheniensium multitudinem in urbe sua cerneret. His rebus confectis, atque etiam pellectis in amicitiam Chalcædonensibus, extra Hellespontum discessit. Quumque oppida in Lesbo universa, solis Mitylenæis exceptis, Lacedæmoniorum partibus addicta reperisset, nullum aggressus est, priusquam Mitylenæ de navibus suis quadringentos gravis armaturæ, et exules, qui ex oppidis eo se receperant, in ordines descripsisset, eisque robustissimum quemque Mitylenæorum adjunxisset, facta omnibus spe, Mitylenæis quidem, futurum ut, si oppida reliqua caperet, ipsi Lesbo universæ præessent; exulibus autem, si conjuncti secum oppida singula adorirentur, facultatem recuperandæ patriæ consequuturos omnes; classiariis denique militibus, si Lesbum amicam patriæ reddidissent, magnam ipsis facultatum copiam paratam fore. Hac igitur iis spe recreatis, instructisque copiis, omnes Methymnam duxit. Adventu Thrasybuli cognito, Therimachus, quem forte tunc Lacedæmonii præfectum in urbe habebant, una cum suo milite classiario, et Methymnensibus, et Mitylenæorum quotquot aderant exulibus, ad Methymnensis agri fines occurrit. Collata manu, Therimachus istuc interimitur; ex ceteris, fuga sibi consulentibus, multi ceciderunt. Secundum id partim oppida deditione cepit, partim ex illorum agris, quæ se non dedebant, abacta præda, de qua militi stipendium suppeditabatur, Rhodum inde se conferre properavit. Atque ut istuc etiam militis animos maxime confirmaret, cum ab aliis oppidis pecunias exegit, tum etiam Aspendum profectus, Eurymedontem amnem navibus subiit. Jam pecunias ab Aspendiis acceperat, quum militibus per injuriam aliquid ex agris abigentibus, irati Aspendii noctu irruunt, eumque suo in tentorio obtruncant.

Hic Thrasybuli, maxima virtute viri, exitus fuit. Ejus in locum Athenienses Agyrrium surrogatum ad classem miserunt. Interea Lacedæmonii, cognito venditam ab Atheniensibus esse rerum e Ponto vectarum decumam Byzantii, et Chalcædonem ab iis teneri, ceterorumque oppidorum Hellesponticorum statum non incommodum esse, quod amico Pharnabazo uterentur; minime illa sibi negligenda censebant. Quamquam vero Dercyllidæ cur succenserent, causa nulla esset, Anaxibius tamen, Ephorum amicitia sibi conciliata, perfect ut ipse Abydum navigaret, et ejus

εἰς Ἄβυδον. Εἰ δὲ λάβοι ἀφορμὴν καὶ ναῦς, καὶ πολεμήσειν ὑπισχνεῖτο τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ ἔχειν ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλησπόντῳ. (33) Οἱ μὲν δὲ δόντες καὶ τρεῖς τριήρεις καὶ ἀφορμὴν εἰς ξένους χιλιούς ἐξέπεμψαν τὸν Ἀναξίβιον. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἀφίκετο, κατὰ γῆν μὲν ἀθροίσας ξενικὸν τῶν τ' Αἰολίδων πόλεων παρσπᾶτο τινὰς τοῦ Φαρναβάζου καὶ ἐπιστρατευσάσαις ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἄβυδον ἀντεπεστράτευσεν καὶ ἐπεπρεύετο καὶ ἐδῆον τὴν χώραν αὐτῶν· καὶ ναῦς δὲ πρὸς αἷς εἶχε συμπληρώσας ἐξ Ἄβύδου τρεῖς ἄλλας κατήγεν, εἰ τί που λαμβάνοι Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων συμμάχων. (34) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ δεδιότες μὴ διαφθαρεῖν σφίσιν ἃ κατεσκεύασεν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ Θρασύβουλος, ἀντεκπέμπουσιν Ἰφικράτην ναῦς ὅκτ' ἔχοντα καὶ πελταστὰς εἰς διακοσίους καὶ χιλίους. Οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ὧν ἐν Κορίνθῳ ἦρξεν. Ἐπεὶ γάρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κόρινθον Ἄργος ἐπεποιήνουν, οὐδὲν ἔφασαν αὐτῶν δεῖσθαι· καὶ γὰρ ἀπεκτόνει τινὰς τῶν ἀργολιζόντων· καὶ οὕτως ἀπελθὼν Ἀθήναζε οἶκοι ἔτυχεν ὧν. (35) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς Χερρόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιος καὶ Ἰφικράτης ληστὰς διαπέμποντες ἐπολέμουν ἀλλήλοις· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου δ' Ἰφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον οἰχόμενον εἰς Ἀντανδρὸν σὺν τε τοῖς μισθοφόροις καὶ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς διακοσίς ὁπλίταις, καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἀντανδρὸν φιλίαν προσελιγνὺς εἶη, ὅπου ὧν ὅτι καταστήσας αὐτὴν ἐκεῖ φρουρὰν ἀποπορεύσοιτο πάλιν καὶ ἀπάξει τοὺς Ἀβυδηνοὺς οἰκαδε, διαβὰς τῆς νυκτὸς ἥ ἑρημότατον ἦν τῆς Ἀβυδηνῆς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὰ ὄρη ἐνέδραν ἐποίησατο. Τὰς δὲ τριήρεις αἱ διήγαγον αὐτὸν ἐκέλευε παραπλεῖν ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τὴν Χερρόνησον τὴν ἄνω, ὅπως δοκοίη, ὥσπερ εἰώθει, ἐπ' ἀργυρολογίαν ἐπαναπεπλευκέναι. (36) Ταῦτα δὲ ποιήσας οὐκ ἐψεύσθη, ἀλλ' ὁ Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν ἐλέγετο, οὐδὲ τῶν ἱερῶν γεγεννημένων αὐτῷ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καταφρονήσας, ὅτι διὰ φιλίας τε ἐπορεύετο καὶ εἰς πόλιν φιλίαν καὶ ὅτι ἤκουε τῶν ἀπαντῶντων τὸν Ἰφικράτην ἀναπεπλευκέναι τὴν ἐπὶ Προικοννήσου, ἀμελέστερον ἐπορεύετο. (37) Ὅμως δὲ ὁ Ἰφικράτης, ἕως μὲν ἐν τῷ ἰσοπέδῳ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξίβιου ἦν, οὐκ ἐξανίστατο· ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀφηγούμενοι ἤδη ἐν τῷ παρὰ Κρεμαστῇ ἦσαν πεδίῳ, ἐνθα ἐστὶ τὰ χρύσεια αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐπόμενον ἐν τῷ κατάντει ἦν, ὁ δὲ Ἀναξίβιος ἄρτι κατέβαινε ζὺν τοῖς Λακωνικοῖς, ἐν τούτῳ δ' Ἰφικράτης ἐξανίστησι τὴν ἐνέδραν καὶ δρόμῳ ἐφέρετο πρὸς αὐτόν. (38) Καὶ ὁ Ἀναξίβιος γνοὺς μὴ εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, δρῶν ἐπὶ πολὺ τε καὶ στενὸν ἐκτεταμένον τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων πρὸς τὸ ἀνάντες οὐκ ἂν δύνασθαι σαφῶς βοηθῆσαι αὐτῷ τοὺς παρεληλυθότας, δρῶν δὲ καὶ ἐκπεπληγμένους ἀπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἴπε πρὸς τοὺς παρόντας, Ἄνδρες, ἔμοι μὲν ἐνθάδε καλὸν ἀποθανεῖν· ὑμεῖς δὲ πρὶν συμμιῆσαι τοῖς πολεμίοις σπεύδετε εἰς τὴν σω-

oppidi praefectus esset. Quod si praeterea sumptus navesque darent, etiam ita se bello Athenienses oppugnatum pollicetur, ut omnino res ipsorum in Hellesponto turbari sit necesse. Quamobrem Lacedaemonii tribus ei triremibus, et pro mille conductitiis militibus stipendio dato, hominem ablegarunt. Anaxibius posteaquam Abydum venit, primum terra coactis conductitiis copiis, quaedam ex Aelolis oppidis a Pharnabazi fide avellebat, urbibus quae cum Abydo bellabant, vicissim bellum inferebat, et cum suis progressus agrum ipsorum vastabat. Deinde praeter eas naves, quas habebat, ex Abydo tres alias instructas in mare deduxit, si quod vel Atheniensium, vel eisdem societate conjunctorum navigium caperet. Quibus rebus Athenienses cognitis, veriti ne labefactarentur ea quae Thrasybulus in Hellesponto effecerat, Iphicratem cum octo navibus et cetratis mille ducentis, quorum magna pars erant ii quibus ad urbem Corinthum praefuerat, adversus Anaxibium mittunt. Nam Argivi, posteaquam Corinthum in Argos redegerant, nihil egere se ipsorum opera dixerant: quosdam enim rebus Argivorum faventes Iphicrates e medio sustulerat. Ita factum erat, ut domum reversus, ibi se contineret. Quamprimum in Chersonesum venit, dimissis hinc inde praedoniibus, per eos bellum inter se Anaxibius et Iphicrates gerebant. Post aliquod deinde temporis intervallum, quum animadvertisset Iphicrates, Anaxibium cum copiis conductitiis, Laconicis, suis et ducentis Abydenis gravis armaturae peditibus Antandrum profectum esse, audissetque Antandrum ejus se amicitiae adjunxisse: suspicatus, ipsum, imposito istic praesidio, reversurum, Abydenosque domum reducturum, noctu ea parte transiens, quae Abydenorum in agro solitudines inprimis habebat, conscensis montibus insidias posuit. Triremes vero, quae ipsum transvexerant, diluculo secundum Chersonesum litus sursum versus legere jussit, ut pro more suo pecuniae colligendae causa videretur eo navigasse. Quum haec ita instituisset, minime spe sua falsus est. Nam quum Anaxibius illo die non perlitasset, uti quidem ferebatur, nihilominus ea res preta discessit Antandro; ac partim quod per agrum pacatum ad urbem sociam pergeret, partim quod audisset ex iis, quos habebat obvios, Iphicratem Proconnesum versus navigasse, negligentius iter faciebat. Neque tamen Iphicrates, quam diu in loco aequo erant Anaxibii copiae de insidiis se proripuit; sed quum Abydeni, qui erant prima in fronte, ad eum campum pervenissent, qui est juxta Cremasten, ubi et fodinas auri habent, reliquae vero copiae per declivia subsequerentur, ac jam Anaxibius ipse cum Laconicis militibus descenderet: tum prorumpere suos ex insidiis jubet Iphicrates, et cursu in Anaxibium fertur. Is quum animadvertisset, nullam salutis spem reliquam esse, quod suos in longum extensos et arcto loco conclusos esse cerneret, ac fieri non posse duceret, ut qui jam transierant, sibi per acclivia suppetias ferrent, perterritos denique videret universos, conspectis insidiis: eos, qui aderant ipsi, compellans, Me quidem, inquit, hic decet occumbere, milites: vos priusquam manum cum hoste con-

τηρίαν. (39) Καὶ ταῦτ' ἔλεγε καὶ παρὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ λαβὼν τὴν ἀσπίδα ἐν χώρᾳ αὐτοῦ μαχόμενος ἀποθνήσκει. Καὶ τὰ παιδικὰ μέντοι αὐτῷ παρέμεινε, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων δὲ τῶν συνεληλυθότων ἐκ τῶν πόλεων ἀρμυστήρων ὡς δώδεκα μαχόμενοι συναπέθανον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον. Οἱ δ' ἰδίωκον μέχρι τοῦ ἄστεος. Καὶ τῶν τε ἄλλων ὡς διακόσιοι ἀπέθανον καὶ τῶν Ἀβυδηνῶν δπλιτῶν περὶ πεντήκοντα. Ταῦτα δὲ πράξας ὁ Ἰφικράτης ἀνεχώρησε πάλιν εἰς Χερσόνησον.

BIBAION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Ἑλλήσποντον Ἀθηναίους τε καὶ Λακεδαιμονίους τοιαῦτα ἦν. Ὡν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμειξία χρωμένων τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινήτων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεὶ φανερώς κατὰ θάλατταν ὁ πόλεμος ἐπολεμεῖτο, ζυνόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις ἐφίσει λήζεσθαι τὸν βουλούμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς. (2) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι ὑπ' αὐτῶν, πέμψαντες εἰς Αἰγίνα καὶ δπλίτας καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Πάμφιλον ἐπετείχισαν Αἰγινήταις καὶ ἐπολιόρκουν αὐτοὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δέκα τριήρεσιν. Ὁ μὲντοι Τελευταίος τυχὼν ἐπὶ τῶν νήσων ποὶ ἀφιγμένος κατὰ χρημάτων πόρον, ἀκούσας ταῦτα περὶ τοῦ ἐπιτειχισμού, ἔδοθη τοῖς Αἰγινήταις· καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν ἀπήλασε, τὸ δ' ἐπιτειχισμα διεφύλαττεν ὁ Πάμφιλος.

3. Ἐκ δὲ τούτου ἀπὸ Λακεδαιμονίων Ἰέραξ ναύαρχος ἀφικνεῖται. Κάκεινος μὲν παραλαμβάνει τὸ ναυτικόν, ὁ δὲ Τελευταίος μακαριώτατα δὴ ἀπέπλευσεν οἴκαδε. Ἦνίκα γὰρ ἐπὶ θάλατταν κατέβαιναν ἐπ' οἴκου ὀρμώμενος, οὐδὲς ἔκεινον τῶν στρατιωτῶν δς οὐκ ἐδεξίστατο, καὶ ὃ μὲν ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ ἐταίνωσεν, οἱ δ' ὑστερήσαντες ὅμως καὶ ἀναγομένου ἔρριπτον εἰς τὴν θάλατταν στεφάνους καὶ εὗχοντο αὐτῷ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ. (4) Γινώσκω μὲν οὖν ὅτι ἐν τούτοις οὔτε δαπάνημα οὔτε κίνδυνον οὔτε μηχανήμα ἀξιολογον οὐδὲν διηγούμεαι· ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία τότε ἀξίον μοι δοκεῖ εἶναι ἀνδρὶ ἐννοεῖν, τί ποτε ποιῶν ὁ Τελευταίος οὕτω διεθήκε τοὺς ἀρχομένους. Τοῦτο γὰρ ἦδη πολλῶν καὶ χρημάτων καὶ κινδύνων ἀξιολογώτατον ἀνδρὸς ἔργον ἐστίν.

5. Ὁ δ' αὖ Ἰέραξ τὰς μὲν ἄλλας ναῦς λαβὼν πάλιν ἐπλεεῖ εἰς Ῥόδον, ἐν Αἰγίνῃ δὲ τριήρεις δώδεκα κατέλιπε καὶ Γοργώπαν τὸν αὐτοῦ ἐπιστολὰ ἀρμοστήν. Καὶ ἐκ τούτου ἐπολιορκούντο μᾶλλον οἱ ἐν τῇ ἐπιτειχίσματι τῶν Ἀθηναίων ἢ οἱ ἐν τῇ πόλει· ὥστε ὑπὸ ψηφίσματος Ἀθηναῖοι πληρώσαντες ναῦς πολλὰς ἀπεχομίσαντο ἐξ Αἰγίνης πέμπτῃ μηνὶ τοὺς ἐκ τοῦ φρουρίου.

seratis, salutis vestrae properanter consulite. Quae ubi dixit, accepto a satellite scuto, ibidem pugnans cadit. Nec is deseruit ipsum, quem in amoribus habuerat; et praefecti urbium Lacedaemonii, qui ad eum se contulerant, numero plus minus duodecim, una cum eo pugnantibus occubuerunt. Ceteri inter fugiendum caesi sunt, hostibus eos ad urbem usque persequentibus. Ceciderunt ex aliorum quidem numero ad ducentos, Abydeni vero gravis armaturae pedites fere quinquaginta. Ea re gesta, rursus in Chersonesum Iphicrates se contulit.

LIBER V.

CAPUT I.

Hoc tum in statu res Atheniensium ac Lacedaemoniorum apud Hellespontum erant. Interim Eteonicus agens iterum in Aegina, quum superioribus temporibus inter Aeginetas et Athenienses commercia intercessissent, coorto palam maritimo bello, potestatem eis facit, Ephoris etiam consentientibus, ut pro lubitu quisque praedas ageret ex Attica. Quam obrem oppugnati ab Aeginetis Athenienses, armatura gravi duce Pamphilo in Aeginam missa, muro Aeginetas cingunt, eosque terra et mari decem triremibus obsident. Hac obsidionis fama Teletias ad se delata, qui tum forte quasdam ad insulas pecuniae cogendae causa navigarat, opem Aeginetis laturus properat, et classem quidem hostium abigit, sed factum ad obsidionem opus a Pamphilo defenditur.

Postea missus a Lacedaemoniis praefectus classis Hierax advenit, et classem accipit, Teletia felicissime in patriam redeunte. Nam quum domum tendens ad mare descenderet, nemo militum erat, qui dextram ejus non prehenderet: alius eum serto redimibat, alius vitta; quod si qui tardius accessissent, nihilominus etiam tunc, quum in altum proveheretur, in mare corollas abjiebant, ac simul ei multa, eaque fausta, precabantur. Nec ignoro equidem, in his a me neque memorabiles sumptus factos, neque suscepta pericula, neque molitionem alicujus rei memorata dignam exponi: sed profecto id homini consideratu dignum esse arbitror, qua re Teletias effecerit, ut tales in ipsum essent illorum animi, quibus cum imperio praerat. Nam hoc tale est viri opus, quod multis et opibus et periculis anteferri commemorando longissime debet.

Ceterum Hierax naves alias secum sumens in Rhodum navigabat, duodecim tantum triremes in Aegina, praefecto eis Gorgopa legato suo, reliquit. Jam vero magis obsidebantur Athenienses, qui opere se munito continebant, quam hostes ipsorum in oppido. Quo factum, ut Athenienses, ex decreto publico multis navibus instructis, mense quinto milites oppidum obsidentes domum abducerent. Quod ubi

Τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πράγματα εἶχον ὑπὸ τε τῶν ληστῶν καὶ τοῦ Γοργώπα· καὶ ἀντιπληροῦσι ναῦς τρεῖςκαίδεκα, καὶ αἰροῦνται Εὐνομον ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. (6) Ὅντος δὲ τοῦ Ἰέρακος ἐν τῇ Ῥόδῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀνταλκίδα ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομίζοντες καὶ Τιριδάζω τοῦτο ποιοῦντες μάλιστ' ἂν χαρίζεσθαι. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς Αἴγιναν, συμπααραλαβὼν τὰς τοῦ Γοργώπα ναῦς ἐπλευσεν εἰς Ἐφεσον, καὶ τὸν μὲν Γοργώπαν πάλιν ἀποπέμπει εἰς Αἴγιναν ξὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν, ἐπὶ δὲ ταῖς ἄλλαις Νικόλοχον ἐπέστησε τὸν ἐπιστολέα. Καὶ ὁ μὲν Νικόλοχος βοηθῶν Ἀβυθνοῖς ἐπλεῖ ἐκείσε· παρatreπόμενος δὲ εἰς Τένεδον ἐδήξου τὴν χώραν, καὶ χρήματα λαβὼν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀβυδον. (7) Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀθροισθέντες ἀπὸ Σαμοθράκης τε καὶ Θάσου καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα χωρίων ἐβόηθον τοῖς Τενεδίοις. Ὡς δ' ἤσθοντο εἰς Ἀβυδον καταπεπλευκότα τὸν Νικόλοχον, ὁρμώμενοι ἐκ Χερβρόνησου ἐπολιόρχουν αὐτὸν ἔχοντα ναῦς πέντε καὶ εἴκοσι δύο καὶ τριάκοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲντοι Γοργώπας ἀποπλέων ἐξ Ἐφέσου περιτυγχάνει Εὐνόμῳ· καὶ τότε μὲν κατέφυγεν εἰς Αἴγιναν μικρὸν πρὸ ἡλίου δυσμῶν· ἐκδιβάσας δ' εὐθὺς ἐδείπνιζε τοὺς στρατιώτας. (8) Ὁ δ' Εὐνόμος ὀλίγον χρόνον ὑπομείνας ἀπέπλει. Νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης, φῶς ἔχων, ὅςπερ νομίζεται, ἀφηγείτο, ὅπως μὴ πλανῶνται αἱ ἐπόμεναι. Ὁ δὲ Γοργώπας ἐκδιβάσας εὐθὺς ἐπηκολούθει κατὰ τὸν λαμπτήρα, ὑπολειπόμενος, ὅπως μὴ φανερός εἴη μὴδ' αἰσθησὶν παρέχοι, λίθων τε φόφῳ τῶν κελευστῶν ἀντὶ φωνῆς χρωμένων καὶ παραγωγῇ τῶν κωπῶν. (9) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν αἱ τοῦ Εὐνόμου πρὸς τῇ γῇ περὶ Ζωστήρα τῆς Ἀττικῆς, ἐκέλευε τῇ σάλπιγγι ἐπιπλεῖν. Τῷ δ' Εὐνόμῳ ἐξ ἐνίων μὲν τῶν νεῶν ἀρτί ἐξέβαινον, οἱ δὲ καὶ ἐτι ὁρμίζοντο, οἱ δὲ καὶ ἐτι κατέπλεον. Ναυμαχίας δὲ πρὸς τὴν σελήνην γενομένης, τέτταρας τριήρεις λαμβάνει ὁ Γοργώπας, καὶ ἀναδησάμενος ὤχετο ἄγων εἰς Αἴγιναν· αἱ δ' ἄλλαι νῆες αἱ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Πειραιᾶ κατέφυγον.

10. Μετὰ δὲ ταῦτα Χαβρίας ἐξέπλει εἰς Κύπρον βοηθῶν Εὐαγόρα, πελταστάς τ' ἔχων ὀκτακοσίους καὶ δέκα τριήρεις. Προλαβὼν δὲ καὶ Ἀθήνηθεν ἄλλας τε ναῦς καὶ ὀπλίτας, αὐτὸς δὲ τῆς νυκτὸς ἀποβάς εἰς τὴν Αἴγιναν πορβρωτέρῳ τοῦ Ἡρακλείου ἐν κοίλῳ χωρίῳ ἐνήδρευεν, ἔχων τοὺς πελταστάς. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ὅςπερ ξυνέκειτο, ἦγον οἱ τῶν Ἀθηναίων ὀπλίται, Δημαινέτου αὐτῶν ἡγουμένου, καὶ ἀνέβαινον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέκεινα ὡς ἑκαίδεκα σταδίου, ἐνθα ἡ Τριπυργία καλεῖται. (11) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Γοργώπας, ἐβόηθει μετὰ τε τῶν Αἰγινήτων καὶ ξὺν τοῖς τῶν νεῶν ἐπιβάταις καὶ Σπαρτιατῶν οἱ ἔτυχον αὐτόθι παρόντες ὀκτώ. Καὶ ἀπὸ τῶν πληρωμάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν νεῶν ἐκέρυζε βοηθεῖν ὅσοι ἐλεύθεροι εἴεν· ὥς τ' ἐβόηθον καὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐδύνατο ἕκαστος ὅπλον ἔχων. (12) Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ πρῶτοι τὴν ἐνέδραν, ἐξανίστανται οἱ περὶ τὸν Χαβρίαν, καὶ εὐθὺς ἠκόντιζον καὶ

acciderat, rursum Athenienses, a praedonibus et Gorgopa vexabantur. Itaque naves adversus hos tredecim navalibus copiis complent, eisque cum imperio praeficiunt Eunomum. Interea dum in Rhodo esset Hierax, Antalcidam praefectum classis Lacedaemonii domo proficisci jubent, quod in eo se rem Tiribazo maxime gratam facturos existimarent. Antalcidas posteaquam in Aeginam venisset, sumptis secum Gorgopae navibus, Ephesum contendit: mox Gorgopam cum illie duodecim navibus in Aeginam remittit, ceteris legatum suum Nicolochum praeficit. Is Abydenis latum suppetias, Abydum se contulit. In itinere deflectens ad Tenedum, vastato Tenediorum agro, et accepta pecunia, inde Abydum navigat. Interim duces Atheniensium collecti e Samothrace, Thaso et vicinis locis opem Tenediis ferebant. Verum ubi certiores facti essent, Nicolochum se Abydum recepiisse, profecti ex Chersoneso cum triginta duabus navibus, ipsum viginti quinque naves habentem obsident. Gorgopas interea, dum Epheso in Aeginam navigaret, forte in Eunomum incidit; ac tum quidem in Aeginam se paullum ante solis occasum fuga recepit, eductisque mox suis, comare militem jubet. Eunomus parumper ibi quum substitisset, discessit. Ubi vero nox ingruisset, lumen ipse accensum habens pro more praecedebat, ne sequentes eum naves aberrarent. Tum Gorgopas suis naves ingredi jussit, mox aliquo ex intervallo, ne conspici posset, vel hostibus ullum indicium sui praerbet, quia fax lucebat, subsequeretur: simul et lapidum strepitu vocis loco nautarum incitatores, et remorum impulsu leni utebantur. Posteaquam Eunomi naves haud procul abessent a terra propter Zosterem Atticae, Gorgopas saos cum tubae clangore jubet hostem adoriri. Jam Eunomi copiae partim navibus egressae fuerant, partim in portum se conferebant, partim denique adhuc ad terram navigabant. Commisso navali ad lunam proelio, quatuor triremes Gorgopas capit; iisque religatis ad suas, in Aeginam revertitur: ceterae naves Atheniensium fuga se in Piraeum receperunt.

Secundum haec in Cyprum Chabrias Evagorae laturus opem cum octingentis cetratis, ac decem triremibus navigat. Quumque secum Athenis et naves alias, et gravis armaturae pedites sumpsisset, ac noctu in Aeginam descendisset, una cum cetratis loco concavo ultra fanum Herculis in insidiis se abdit. Prima luce, quemadmodum convenerat, gravis Atheniensium armatura duce Demaeneto aderat, ultraque fanum Herculis ad stadia sedecim ascendit, ubi locus situs est Tripyrgia vocatus. Ea de re Gorgopas certior factus, una cum Aeginetis, et milite classario, et Spartanis octo, qui forte tum istic aderant, ad coercendos hostes properat. Praeterea per praekonem denuntiari jubet, ut e copiis navalibus, quotquot essent ingenui, suppetias ferrent. Quo factum, ut multi ex his quoque adcurrerent, instructi armorum genere, quodcumque ad manum esset. Posteaquam primi locum insidiarum praeteriissent, surrexere Chabriae milites, statimque jacula in hostem, ac tela vibra-

ἔβαλλον. Ἐπῆσαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποδε-
χότες ὀπλῖται. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, ἅς οὐδενὸς ἀθροῦ
όντος, ταχὺ ἀπέθανον, ὧν ἦν Γοργώπας τε καὶ οἱ Λα-
κεδαιμόνιοι· ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ
ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινήτων μὲν ὡς πεντήκοντα
καὶ ἑκατὸν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδε-
δραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων. (13) Ἐκ δὲ τού-
του οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥς περ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θά-
λατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἑτεονίκῳ ἤθελον οἱ ναῦται καί περ
ἀναγκάζοντι ἐμβάλλειν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ εἰδίδου.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὖ ἐπὶ
ταύτῃ ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς
δὲ εἶδον αὐτὸν ἥκοντα οἱ ναῦται, ὑπερήσθησαν. Ὁ δ'
αὐτοὺς συγκαλέσας εἶπε τοιάδε. (14) Ὁ ἄνδρες στρα-
τιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω ἐὰν μέντοι
θεὸς ἐθέλῃ καὶ ὑμεῖς συμποθυμήσθε, πειράσομαι τὰ
ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλείστα πορίζειν. Εὐ δ' ἴστε, ὅταν
ὑμῶν ἐγὼ ἀρχῶ, εὐχομαί τε οὐδὲν ἦττον ἤν ὑμᾶς ἢ
καὶ ἑμαυτὸν, τὰ τε ἐπιτήδεια θαυμάσαίτε μὲν ἂν ἴσως,
εἰ φαίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν· ἐγὼ δὲ
νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμην ἂν αὐτὸς μᾶλλον δύο ἡμέ-
ρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ
ἀνέμκτο μὲν δῆπου καὶ πρόσθεν εἰσέναι τῷ δεομένῳ τι
ἐμοῦ, ἀνέωξεται δὲ καὶ νῦν. (16) Ὡς τε ὅταν ὑμεῖς
πλήρῃ ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὄψεσθε ἀφθο-
νότερον διαιτώμενον· ἦν δὲ ἀνεχόμενόν με ὁρᾶτε καὶ
ψύχῃ καὶ θάλλῃ καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα
πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων κελεύω ὑμᾶς
ποιεῖν ἵνα ἀνίσθῃτε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθὸν τι λαμ-
βάνητε. (18) Καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες στρα-
τιῶται, ἡ ἡμετέρα, ἢ δοκεῖ εὐδαίμων εἶναι, εὖ ἴστε ὅτι
τάγαθὰ καὶ τὰ καλὰ ἐκτῆσθαι οὐ βραθυμούσα, ἀλλ' ἐθέ-
λουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν, ὁπότε δέοι. Καὶ
ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες
ἀγαθοί· νῦν δὲ πειρᾶσθαι χρὴ ἐτι ἀμείνονας γίγνεσθαι,
ἵν' ἡδέως μὲν συμπονώμεν, ἡδέως δὲ ξυνοδαίμωνῶμεν.
(17) Τί γὰρ ἥδιον ἢ μῆδενά ἀνθρώπων κολακεύειν μῆτε
Ἑλληνα μῆτε βάρβαρον ἕνεκα μισθοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς
ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα θεν-
περ κάλλιστον; ἢ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων
ἀφθονία εὖ ἴστε ὅτι ἅμα τροφήν τε καὶ εὐκλειαν ἐν πᾶσιν
ἀνθρώποις παρέχεται.

18. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν πα-
ραγγέλλειν, ὅτι ἂν δέη, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. Ὁ
δὲ τεθυμένος ἐτύγχανεν· εἶπε δὲ, Ἄγετε, ὦ ἄνδρες, δει-
πνήσατε μὲν, ὥς περ καὶ ἐμέλλετε προπαράσχεσθε δέ
μοι μῖα ἡμέρας σίτον. Ἐπειτα δὲ ἤκετε ἐπὶ τὰς ναῦς
αὐτίκα μάλα, ὅπως πλεύσωμεν ἔνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν
καιρῷ ἀφισόμενοι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιθασά-
μενος αὐτοὺς εἰς τὰς ναῦς ἐπλεε νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα
τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων καὶ παραγγέλλων
ἀποκοιμᾶσθαι, τότε δὲ κόπαις προσκοιμίζμενος. Εἰ
δὲ τις ὑπολαμβάνοι ὡς ἀφρόνως ἔπλεε δώδεκα τριῆρεις
ἔχων ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἐννοησάτω τὸν ἀνα-

bant. Jam et gravis armaturæ pedites irruebant, qui e na-
vibus in terram descenderant. Itaque primi celeriter inter-
empti sunt, quod conferti non prodirent. In iis et Gorgo-
pas et Lacedæmonii periere. Posteaquam hi occubuisse, ceteri fugam arripiunt. Interfecti ex Æginetis fere centum
quinquaginta : conductitii milites, inquilini, nautæ qui de
navibus adcurrerant, non pauciores ducentis. Ex eo tem-
pore non aliter ac si pax esset, mari Athenienses utebantur.
Nam parere nolebant Eteonico nautæ, quantumvis eos urge-
ret, ut remigarent, quia stipendium non numerabat.

Secundum hæc rursus eo Lacedæmonii Teleutiam mittunt,
ut classis illius præfectus esset. Quem ubi venientem videre
milites, mirifice sunt exhilariati. Ipse, convocatis omnibus,
hujusmodi orationem habuit : « Equidem, milites, nullas
mecum pecunias affero : verum si deo visum erit, ac vos
alacriter operam mihi dabit, enitar maximam vobis parare
necessariorum copiam. Hoc quidem scitote, optare me, ut,
quam diu vobis præero, non minus me ipso victum habeatis.
Ac mirabimini fortasse, si dicam etiam me malle, ut a ne-
cessariis vos potius instructi sitis quam ego. Atqui deos tes-
tor, lubentius me passurum, ut biduum ipse cibo caream,
quam vos diem unum. Patuit antehac janua mea cuivis a
me quiddam petenti, ac nunc quoque patebit. Quapropter
ubi vobis abunde necessaria suppetent, tum me quoque vi-
debitis victitantem largius : at si me frigora, calores, vigi-
lias perferentem adspicitis, etiam vobis hæc omnia toleran-
da putate. Nam nihil horum idcirco vos facere jubeo, ut cum
molestiis conflictemini, sed ut ex his aliquid emolumenti
capiatis. Etenim patriam quoque nostram, milites, quatenus
esse beata videtur, scitote non per socordiam hæc bona at-
que hæc decora consequutum esse, sed perferendi labores
obeundique pericula studio, quoties necessitas posceret.
Vos quoque viros antehac fortes fuisse sclo, sed nunc opera
danda erit, ut pristinam virtutem etiam superetis : quo fiet,
ut et jucunde labores una obituri simus, et communi felici-
tate fruituri. Quid enim jucundius esse possit, quam si ho-
minum nemini, neque Græco, neque barbaro stipendii no-
mine adulemur, sed ad paranda necessaria satis ipsi virium
habeamus, et quidem inde, unde hæc peti honestum inpr-
mis est? Nam belli tempore hostibus adempta rerum copia,
mihi credite, non solum alimenta, sed insignem quoque fa-
mam inter omnes homines suppeditat. »

Hæc quum Teleutias dixisset, clamare universi, quidquid
vellet, mandaret, se paratos esse ad faciendum imperata.
Forte jam rem sacram fecerat, quum eos compellans,
« Agite, inquit, cœnam sumite, milites, quam ceteroqui
sumpturi eratis : atque etiam cibi tantum comparate, quan-
tum in diem unum sufficiat. Deinde mox ad naves præsto
sit, ut quo deo visum fuerit, navigemus, atque in tem-
pore veniamus. » Ubi jam adessent, naves eos conscen-
dere jubet, ac noctu portum Atheniensium petit : nonnun-
quam interquiescens, suis somno se recreare jussis, non-
nunquam remigio propius accedens. Quod si quis eum
fecisse putat imprudenter, qui duodecim triremibus illos
adortus sit, qui magnam navium copiam possidebant : is

λογισμὸν αὐτοῦ. (20) Ἐκεῖνος γὰρ ἐνόμισεν ἀμελέσ-
 ρον μὲν ἔχειν τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι
 ναυτικὸν Γοργώπα ἀπολωλότος· εἰ δὲ καὶ εἴεν τριήρεις
 ὁρμῶσαι, ἀσφαλέστερον ἡγήσατο ἐπ' εἴκοσι ναῦς Ἀθη-
 νησιν οὕσας πλεῦσαι ἢ ἄλλοι δέκα. Τῶν μὲν γὰρ ἔξω
 ἦδει ὅτι κατὰ ναῦν ἐμελλόν οἱ ναῦται σκηνήσειν, τῶν
 δὲ Ἀθήνησιν ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκοι
 καθευδῆσιον, οἱ δὲ ναῦται ἄλλος ἄλλῃ σκηνήσιον.
 (21) Ἐπλεῖ μὲν δὴ ταῦτα διανοηθεὶς ἐπεί δὲ ἀπέιγε
 πέντε ἢ ἕξ στάδια τοῦ λιμένος, ἡσυχίαν εἶχε καὶ ἀνέ-
 παυεν. Ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέβαινε, ἡγεῖτο οἱ δὲ ἐπηκο-
 λούθουν. Καὶ καταδύειν μὲν οὐκ εἶα στρογγύλον πλοῖον
 οὐδὲ λυμαίνεσθαι ταῖς ἑαυτῶν ναυσὶν· εἰ δὲ που τριήρη
 ἴδοιεν ὁρμῶσαν, ταύτην πειρᾶσθαι ἄπλου ποιεῖν, τὰ
 δὲ φορτηγικὰ πλοία καὶ γέμοντα ἀναδουμένους ἄγειν
 ἔξω, ἐκ δὲ τῶν μειζόνων ἐμβαλόντας ὅπου δύναιντο
 τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ
 ἐκπηδῆσαντες εἰς τὸ Δεῖγμα ἐμποροὺς τέ τινας καὶ ναυ-
 κλήρους ξυναρπάσαντες εἰς τὰς ναῦς εἰσήνεγκαν. (22)
 Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπεποιήκει. Τῶν δὲ Ἀθηναίων οἱ
 μὲν αἰσθόμενοι ἐνδοθεν ἔθεον ἔξω, σκεψόμενοι τίς ἢ
 κραυγὴ, οἱ δὲ ἔξωθεν οἰκαδὲ ἐπὶ τὰ θπλα, οἱ δὲ καὶ εἰς
 ἄστυ ἀγγελοῦντες. Πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐβοήθη-
 σαν καὶ ἐπλήται καὶ ἱππεῖς, ὥς τοῦ Πειραιῶς ἐαλωκό-
 τος. (23) Ὁ δὲ τὰ μὲν πλοῖα ἀπέστειλεν εἰς Αἴγιναν,
 καὶ τῶν τριήρων τρεῖς ἢ τέτταρας ξυναπαγαγεῖν ἐκέ-
 λευσε, ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέων παρὰ τὴν Ἀττικὴν,
 ὅτε ἐκ τοῦ λιμένος πλέων, πολλὰ καὶ ἀλιευτικὰ πλοῖα
 ἔλαβε καὶ πορθμεῖα ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα
 ἀπὸ νήσων. Ἐπὶ δὲ Σούνιον ἔλθων καὶ ὀκτάδας γε-
 μούσας τὰς μὲν τινας σίτου, τὰς δὲ καὶ ἐμπολῆς, ἔλαβε.
 (24) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγιναν. Καὶ
 ἀποδόμενος τὰ λάφυρα μὲν ὀκτὸς προέδωκε τοῖς
 στρατιώταις. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ περιπλέων ἐλάμβανεν
 ὅτι ἡδύνατο. Καὶ ταῦτα ποῖων πλήρεις τε τὰς ναῦς
 ἔτρεφε καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως καὶ ταχέως
 ὑπηρετοῦντας.

25. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας κατέβη μὲν μετὰ Τιριδάζου
 διαπεπραγμένους ξυμμαχεῖν βασιλέα, εἰ μὴ ἐθέλοιεν
 Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξύμμαχοι χρῆσθαι τῇ εἰρήνῃ ἢ αὐτὸς
 ἔλεγεν. Ὡς δ' ἤκουσε Νικόλοχον σὺν ταῖς ναυσὶ πο-
 λιорκεῖσθαι ἐν Ἀβύδῳ ὑπὸ Ἰφικράτους καὶ Διοτίμου,
 πεζῇ ὤχετο εἰς Ἀβυδὸν. Ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυ-
 τικὸν νυκτὸς ἀνήγετο, διασπείρας λόγον ὡς μεταπεμ-
 πομένων τῶν Καλχηδονίων ὁρμισάμενος δὲ ἐν Περκῶνῃ
 ἡσυχίαν εἶχεν. (26) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ Δημαίνετον
 καὶ Διονύσιον καὶ Λεόντιχον καὶ Φανίαν ἐδίωκον αὐτὸν
 τὴν ἐπὶ Προικονήσου· ὁ δ', ἐπεὶ ἐκεῖνοι παρέπλευσαν,
 ὑποστρέψας εἰς Ἀβυδὸν ἀφίκετο, ἡκηκοί γὰρ ὅτι προσ-
 πλέοι Πολύξενος ἄγων τὰς ἀπὸ Συρακουσῶν καὶ Ἰτα-
 λίας ναῦς εἰκοσιν, ὅπως ἀναλάβοι καὶ ταύτας. Ἐκ δὲ
 τοῦτου Θρασυβούλος ὁ Κολλυτεὺς ἔχων ναῦς ὀκτὼ ἐπλεῖ
 ἀπὸ Θράκης, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις Ἀττικαῖς ναυσὶ
 συμμῆσαι. (27) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σχο-

vellim ratiocinationem ipsius consideret. Existimabat, Athe-
 nienses, interempto Gorgopa, classem in portu suam negli-
 gentius custodire: quod si etiam maxime triremes quædam
 in statione dispositæ essent, arbitrabatur pergi tutius ad-
 versus naves viginti, quæ Athenis essent, quam adversus
 decem alibi. Nam in navibus singulis, quæ abessent domo,
 sciebat cubaturos nautas; de iis vero, quæ Atheni essent,
 statuebat, præfectos earum domi suæ somnum capturos,
 nautas alios alibi hospitium habituros. Hæc ratiocinatus
 secum Teleutias, navigationem eam instituit. Ceterum
 ubi jam quinque vel sex stadiis aberat a portu, inhibito
 cursu nonnihil interquievit. Prima luce recta in portum,
 subsequentibus suis, ducit. Ac navim quidem rotundam
 ullam a suis demergi non sinebat, neque corrumpi: at
 sicubi triremem in statione viderent, eam ad navigandum
 ineptam reddi volebat. Oneraria mercibusque referta na-
 vigia religari ad naves suas, et abduci jubebat: itidem in
 majora suos invadere, ac ubicunque possent, homines com-
 prehendere. Nonnulli existerent, qui in Digma desilirent, et
 mercatores ac nauticos quosdam correptos suas in naves
 comportarent. Jam perfecerat hæc Teleutias, quum Athe-
 nienses alii tumultu in urbe audito, extra urbem currebant,
 ut quinam is clamor esset, viderent: qui extra urbem erant,
 partim domum ad arma properabant, partim in urbem, ut
 rem suis nuntiarent. Tandem universi tum gravis armatu-
 ræ pedites, tum equites ad ferendum suppetias concurre-
 bant, quasi captus esset Piræeus. Interim navigia Teleu-
 tias in Æginam mittit, et cum eis tres vel quatuor abduci
 triremes jubet: ceteris suis cum navibus Atticæ litus legens,
 quia navigabat ex ipso portu, multa cepit navigia piscato-
 ria, multa quibus homines ex insulis trajiciebant, eaque ve-
 ctoribus plena. Posteaquam Sunium quoque venisset, one-
 rarias partim frumento partim mercibus refertas interceptit.
 Quibus jam rebus gestis, Æginam versus navigat; distrac-
 tisque manubiis, stipendium menstruum militibus necdum
 debitum numerat. Itidem ex eo tempore circumvectus,
 quidquid poterat, diripiebat. Ea ratione tum naves milite
 plenas alebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata lu-
 benter ac celeriter, paratos habebat.

Interim cum Tiribazo ex Asia rediit Antalcidas, impetrata
 regis societate, si quidem Athenienses eorumque socii pa-
 cem, quam ipse proposuisset, asperrarentur. Quum au-
 tem obsideri Nicolochum una cum navibus ab Iphicrate
 ac Diotimo Abydi accepisset, itinere terrestri se Abydum
 contulit. Inde accepta classe, noctu in altum provehitur,
 rumore didito, quasi Chalcedonenses eum arcesserent; Per-
 cotes autem portum ingressus, quiescebat. Hac de re De-
 mænetus, Dionysius, Leontichus, Phantias certiores facti,
 qua in Præconnesum navigatur, eum persequi statuunt. Eis
 jam prætervertis, Antalcidas itinere converso Abydum redi-
 it. Inaudierat enim, Polyxenum adventare, secum Syracu-
 sanas et Italicas naves viginti adducentem, quas conjungere
 cum illis suis cogitabat. Secundum hæc Thrasybulus Co-
 lytiensis cum navibus octo, relicta Thracia, ceteris se na-
 vibus Atticis conjungere volebat. Eas ubi propius acco-
 dere, de speculatoribus Antalcidas accepisset, nautia qui-

κοι ἐσήμηναν ὅτι προσπλόειν τριήρεις ὀκτώ, ἐμβιβά-
σας τοὺς ναύτας εἰς δώδεκα ναῦς τὰς ἀρίστα πλεούσας,
καὶ προσπληρώσασθαι κελεύσας, εἰ τις ἐνεδεῖτο, ἐκ τῶν
καταλειπομένων, ἐνῆδρευν ὡς ἐδύνατο ἀφανέστατα.
Ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν· οἱ δὲ ἰδόντες ἔφευγον.
Τὰς μὲν οὖν βραδύτατα πλεούσας ταῖς ἀρίστα πλεού-
σαις ταχὺ κατεῖλθε· παραγγείλας δὲ τοῖς πρωτόπλοις
τῶν μεθ' ἑαυτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς
προεχούσας. Ἐπεὶ δὲ ταύτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὑπε-
ροι ἄλισκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρωτόπλους ὑπ'
ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο ὥθ' ἤλωσαν
ἅπασαι. (28) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῶ αἱ ἐκ Συρακου-
σῶν νῆες εἰκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ἰονίας, ὅσας
ἐγκρατὴς ἦν Τιρίβαζος, ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς
Ἀριοβαρζάνους, καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιῶ τῷ Ἀριο-
βαρζάνει, ὃ δὲ Φαρνάβαζος ἤδη ἀνακεκλημένος ὄχετο
ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἐγήμε τὴν βασιλείας θυγατέρα· ὃ δὲ
Ἀνταλκίδας γενομένης ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ
ὀγδοήκοντα ἐκράτει τῆς θαλάττης ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ
Πόντου ναῦς Ἀθήναζε μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ
τοὺς ἑαυτῶν ξυμμάχους κατήγε·ν. (29) Οἱ μὲν οὖν
Ἀθηναῖοι, ὄρωντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φο-
βούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθεῖσαν, ξυμ-
μάχου Λακεδαιμονίους βασιλέως γεγεννημένου, πολιορ-
κούμενοι δὲ ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα
μὲν ἰσχυρῶς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Οἱ δ' αὖ Λακε-
δαιμόνιοι, φρουροῦντες μόρα μὲν ἐν Λεχαιῶ, μόρα δ' ἐν
Ὀρχομενῷ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπί-
στευον, μὴ ἀπόλοιτο, αἷς δὲ ἠπίσταντο, μὴ ἀποσταῖεν,
πράγματα δ' ἔχοντες καὶ παρέχοντες περὶ τὴν Κόριν-
θον, χαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. Οἱ γὰρ μὴ Ἀργεῖοι,
εἰδότες φρουρὰν τε πεφασμένην ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ γινώ-
σκοντες ὅτι ἢ τῶν μηνῶν ὑποφορὰ οὐδὲν ἐτι σφᾶς ὠφε-
λήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. (30)
Ὡς τ' ἐπεὶ παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βου-
λομένους ὑπακοῦσαι τῇ βασιλείᾳ εἰρήνην καταπέμποι,
ταχέως πάντες παρεγένοντο. Ἐπεὶ δὲ ξυνῆλθον, ἐπι-
δεξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα ἀνεγίνωσκε τὰ
γεγραμμένα. Εἶχε δὲ ὧδε.

31. Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν
τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομε-
νὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ
μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι πλὴν Λήμνου
καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον
εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ
δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βου-
λομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ
χρήμασιν.

32. Ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρέ-
σβεις, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἑκαστοὶ πόλεις. Καὶ
οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὠμνυσαν ἐμπεδῶσειν ταῦτα, οἱ δὲ
Θηβαῖοι ἡξίουσαν ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὀμνύναι. Ὅ
δὲ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐγὼ δέξασθαι τοὺς ὅρκους, ἐὰν μὴ
ὀμνύωσιν, ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλεγεν, αὐτο-

XENOPHON.

busdam in naves duodecim expeditissimas impositis, ac si
qui desiderarentur, eorum numero expleri jussu de navibus
quæ istic relinquebantur, quam occultissime poterat, insi-
dias locat. Quum jam præterveherentur, persequi incipit.
Illi vero, conspectis hisce, fugam arripiunt. Jam tardissime
navigantes suis navibus expeditissimis celeriter admodum
assequutus erat; quum suis in prima fronte denuntiat, ne
in postremas irruerent, simul ipse præcedentes persequitur.
Quas ubi cepisset, ac jam postremi etiam primos ex suis
captos viderent, præ dejectione animi etiam a tardioribus
occupabantur. Ita factum, ut universæ hostium in pote-
statem venirent. Ceterum posteaquam ad Antalcidam na-
ves Syracusanæ viginti venire, et aliæ ab ea Ionis parte quæ
Tiribazo parebat, aliæ ab ea, cui Ariobarzanes præerat (et
erat jam olim Antalcidas Ariobarzanis hospes: Pharnabazus
quidem arcessitus ad regem in Asiam perrexerat, ubi hoc
ipso tempore filiam regis uxorem duxit): tum igitur Antalci-
das, classe navium octoginta numerum excedente, maris
imperium obtinebat. Atque adeo prohibebat jam, quomi-
nus naves e Ponto Athenas profiscerentur, easque suos ad
socios subducebat. Quapropter Athenienses, qui magnam
esse classem hostium viderent, ac ne nunc quoque perinde,
ut prius, bello frangerentur, metuerent, posteaquam rex La-
cedæmonii belli socius factus esset, atque etiam ex Ægina
tantum non a prædonibus obsiderentur: ob hasce causas
omnes pacem vehementer expetebant. Itidem Lacedæmoni-
i, quibus esset necesse cohortis unius præsidio Lechaum
tenere, alterius, Orchomenum; itemque copiis urbes mu-
nire, ne vel ipsis perirent eæ, quibus fidebant, vel defice-
rent aliæ, quibus diffidebant; qui denique apud Corinthum
ab aliis vexarentur, ac vicissim alios infestarent: et ipsi bel-
lum geri permolestè ferebant. Argivi autem, qui copias
adversus se decretas viderent, et animadvertenter sacros
mensas, quos prætexere consuevissent, nihil eis amplius pro-
futuros, et ipsi pacis cupidi erant. Quo factum, ut ubi ades-
set Tiribazus eos jussisset, qui pacis ex Asia superiori missæ a
rege formulæ obedire vellent, mox universi convenirent.
Itaque præsentibus ipsis Tiribazus regiis signis common-
stratis, quæ a rege perscripta essent, legit. Eorum hæc erat
sententia.

« Rex Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia
sitæ, una cum insulis Clazomenis et Cypro, sibi pareant;
cetera Græci nominis oppida, parva, magna, sui sint juris,
exceptis Lemno, Imbro, Scyro, quas, ut olim, ita nunc etiam
Athenienses obtinento. Hanc pacem quicunque rejecerint,
iis equidem bellum, una cum adprobatibus eam, mari,
terra, classe et pecuniarum in subsidia largitione inferam. »

Hæc quum urbium legati audirent, singuli de iis ad suas
respublicas referebant. Tandem jusjurandum præstiterunt
omnes, rata se hæc habituros: tantum Thebani Bæcotorum
omni nomine præstare jusjurandum volebant. Id vero
negabat se accepturum Agesilaus, nisi jurarent ex sententia
regiarum litterarum, oppida, parva, magna, sui juris fore.

27

νόμους εἶναι καὶ μικρὰν καὶ μεγάλην πόλιν. Οἱ δὲ τῶν Θηβαίων πρέσβεις ἔλεγον ὅτι οὐκ ἐπεσταλμένα σφίσι ταῦτα εἶη. Ἴτε νυν, ἔφη ὁ Ἀγησίλαος, καὶ ἐρωτᾶτε ἀπαγγέλλετε δ' αὐτοῖς καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ μὴ ταῦτα ποιήσουσιν, ἐκσπονδοὶ ἐσονται. (33) Οἱ μὲν δὴ ὤχοντο. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος διὰ τὴν πρὸς Θηβαίους ἔχθραν οὐκ ἔμελλεν, ἀλλὰ πείσας τοὺς ἐφόρους εὐθὺς ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο τὰ διαβατήρια, ἀφικόμενος εἰς τὴν Τεγέαν διέπεμπε τῶν μὲν ἱππέων κατὰ τοὺς περιόικους ἐπισπεύσοντας, διέπεμπε δὲ καὶ ξεναγούς εἰς τὰς πόλεις. Πρὶν δὲ αὐτὸν ὁρμηθῆναι ἐκ Τεγέας, παρῆσαν οἱ Θηβαῖοι λέγοντες ὅτι ἀφίξις τὰς πόλεις αὐτονόμους. Καὶ οὕτω Λακεδαιμόνιοι μὲν οἴκαδε ἀπῆλθον, Θηβαῖοι δ' εἰς τὰς σπονδὰς εἰσελθεῖν ἠναγκάσθησαν, αὐτονόμους ἀφέντες τὰς Βοιωτίας πόλεις. (34) Οἱ δ' αὖ Κορίνθιοι οὐκ ἐξέπεμπον τὴν τῶν Ἀργείων φρουράν. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος καὶ τούτοις προεῖπε, τοῖς μὲν, εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς Ἀργεῖους, τοῖς δὲ, εἰ μὴ ἀπίοιεν ἐκ τῆς Κορίνθου, ὅτι πόλεμον ἐξοίσει ἐπ' αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ φοβηθέντων ἀμφοτέρων ἐξῆλθον οἱ Ἀργεῖοι καὶ αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῆς ἡ τῶν Κορινθίων πόλις ἐγένετο, οἱ μὲν σπαγείς καὶ οἱ μεταίτιοι τοῦ ἔργου αὐτοὶ γνόντες ἀπῆλθον ἐκ τῆς Κορίνθου· οἱ δ' ἄλλοι πολῖται ἐχόντες κατεδέχοντο τοὺς πρόσθεν φεύγοντας.

35. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπράχθη καὶ ὁμωμόκεσαν αἱ πόλεις ἐμμένειν τῇ εἰρήνῃ ἣν κατέπεμψε βασιλεὺς, ἐκ τούτου διελύθη μὲν τὰ περὶ τὰς, διελύθη δὲ καὶ τὰ ναυτικὰ στρατεύματα. Λακεδαιμόνιοι μὲν δὴ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ τοῖς ξυμμάχοις οὕτω μετὰ τὸν ὕστερον πόλεμον τῆς καθαιρέσεως τῶν Ἀθηνῶν τειχῶν αὐτῇ πρώτῃ εἰρήνῃ ἐγένετο. (36) Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ μᾶλλον ἀντιβρόπως τοῖς ἐναντίοις πράττοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺ ἐπικυδέστεροι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης καλουμένης. Προσάται γὰρ γενόμενοι τῆς ὑπὸ βασιλέως καταπεμφθείσης εἰρήνης καὶ τὴν αὐτονομίαν ταῖς πόλεσι πράττοντες, προσέλαβον μὲν ξυμμάχον Κόρινθον, αὐτονόμους δὲ ἀπὸ τῶν Θηβαίων τὰς Βοιωτίας πόλεις ἐποίησαν, ὅπερ πάλαι ἐπεθύμουν, ἔπαυσαν δὲ καὶ Ἀργεῖους Κόρινθον σφετεριζομένους, φρουρὰν φήναντες ἐπ' αὐτούς, εἰ μὴ ἐξοίεν ἐκ Κορίνθου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων δὲ προκεχωρηκότων ὡς ἐβούλοντο, ἔδοξεν αὐτοῖς, ὅσοι ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ξυμμάχων ἐνέκειντο καὶ τοῖς πολεμίοις εὐμενέστεροι ἦσαν ἢ τῇ Λακεδαιμόνι, τοὺτους κολάσαι καὶ κατασκευάσαι ὡς μὴ δύναιντο ἀπιστεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν πέμψαντες ὡς τοὺς Μαντινέας ἐκέλευσαν αὐτοὺς τὸ τεῖχος περιαιρεῖν, λέγοντες ὅτι οὐκ ἂν πιστεύσειαν ἄλλως αὐτοῖς μὴ ζῆν τοῖς πολεμίοις γενέσθαι. (2) Αἰσθάνεσθαι γὰρ ἔπαυσαν καὶ ὡς σίτον ἐξέπεμπον τοῖς Ἀργείοις σφῶν αὐτοῖς πολεμούντων, καὶ ὡς ἐστὶ μὲν ὅτε οὐδὲ συστρατεύοιεν ἐκ χειρὶαν προφα-

Ad ea Thebanorum legati respondebant, sibi nihil ejusmodi mandatum esse. Abite igitur, subjecit Agesilaus, ac de hoc vestros consulite: simul eis hoc quoque renuntiate, ni hæc faciant, fœderis in societate nequaquam futuros. Discendentibus illis, Agesilaus, ob eas quas cum Thebanis exercebat inimicitias, non cunctabatur; sed suam in sententiam adductis Ephoris, statim exta consulebat. Ea quum de traducendis copiis ei fausta contigissent, Tegeam profectus, partim equites hinc inde mittebat ad finitimos, qui eos properare juberent; partim externarum copiarum ductores suas ad urbes ablegabat. Priusquam Tegea moveret, Thebani aderant, oppidaque se libertati suæ restituere significabant. Ita Lacedæmonii quidem domum rediere, Thebani vero tum fœderis conditiones accipere, tum oppida Bœotica relinquere libera coacti sunt. Restabant Corinthii, qui præsidium Argivum non dimittebant. His quoque denuntiat Agesilaus, bellum se moturum adversus Corinthios, ni Argivos dimitterent: adversus Argivos, ni Corintho excederent. Posteaquam, utrisque metu perterritis, exivissent Argivi, jamque Corinthiorum urbs suo jure libertateque frueretur, cædis auctores, et quotquot affines culpæ fuerant, sponte sua Corintho excedunt, et cives ceteri non iavite in urbem eos, qui antehac exulabant, admittunt.

His rebus confectis, præstitoque ab urbibus jurejurando, ratam se pacem habituras, cujus esset a rege missa formula, tum deinde non solum terrestres, verum etiam navales copię dimissæ sunt. Ita tunc inter Lacedæmonios et Athenienses eorumque socios post ultimum bellum ab eversione murorum Atheniensium gestum hæc prima pax constituta fuit. Quumque Lacedæmonii præsertim bello durante non inferiores adversariis fuissent, multo ampliorem ex pace, quam Antalcideam vocant, gloriam sunt consequuti. Nam quia pacis a rege missæ præsidēs facti erant, urbesque in libertatem vindicabant, simul Corinthum societate sibi devinxerunt, et oppida Bœotica Thebanorum potestati erepta, quod jam olim expetiverant, libertati suæ restituerunt. Præterea copiarum delectu adversus Argivos, ni Corintho excederent, decreto, perfecerunt ut illi Corinthum sibi vindicare desinerent.

CAPUT II.

Hæc quum ipsis ex animi sententia cessissent, ex sociis suis eos qui hoc ipsis bello molesti fuerant et amiciores se erga hostes animo, quam in ipsos, gesserant, multare decreverunt, eoque redigere, ut deinceps inobedientes esse non possent. Primum ergo missis ad Mantineos legatis, murum uti diruerent, edixerunt. Aiebant enim, ceteroqui se minime credituros, cum hostibus eos suis non conspirasse. Nam comperisse se, frumentum Argivis missum ab ipsis esse id temporis, quum Lacedæmonii bellum eis facerent; præterea nonnunquam ipsos per causam iudiciarum adesæ

σιζόμενοι, θπότε δὲ καὶ ἀκολουθοῖεν, ὡς κακῶς συστρα-
τεύουσι. Ἐπὶ δὲ γιγνώσκων ἔφασαν φρονούντας μὲν
αὐτοὺς, εἴ τι σφίσι ἀγαθὸν γίγνοιτο, ἐφηρομένους δ',
εἴ τις συμφορὰ προσπίπτοι. Ἐλέγοντο δὲ καὶ αἱ σπον-
δαὶ ἐξεληλυθέναι τοῖς Μαντινεῦσι τούτῳ τῷ ἔτει αἰ μετὰ
τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην τριακονταέτεσι γινόμεναι.
(σ) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἤθελον καθαιρεῖν τὰ τεῖχη, φρουρὰν φαί-
νουσιν ἐπ' αὐτοῦς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐδεῖθ' ἡ πό-
λεως ἀφείναι αὐτὸν ταύτης τῆς στρατηγίας, λέγων ὅτι
τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἡ τῶν Μαντινέων πόλις πολλὰ ὑπηρε-
τήκοι ἐν τοῖς πρὸς Μεσσηνὴν πολέμοις· Ἀγησίπολις δὲ
ἐξήγαγε τὴν φρουρὰν καὶ μάλα Πausanias τὸν πατρὸς
αὐτοῦ φιλικῶς ἔχοντος πρὸς τοὺς ἐν Μαντινείᾳ τοῦ δήμου
προστάτας. (4) Ὡς δὲ ἐνέβαλε, πρῶτον μὲν τὴν γῆν
ἐδόχου. Ἐπεὶ δὲ οὐδ' οὕτω καθήρουν τὰ τεῖχη, τάφρον
ὠρυττε κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν, τοῖς μὲν ἡμίσεσι τῶν στρα-
τιωτῶν προκαθημένοις σὺν τοῖς θελοῖσι τῶν ταφρευόντων,
τοῖς δ' ἡμίσεσι ἐργαζομένοις. Ἐπεὶ δὲ ἐξείργαστο ἡ τά-
φρος, ἀσφαλῶς ἦδη κύκλῳ τεῖχος περὶ τὴν πόλιν ὠκοδό-
μησεν. Αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὁ σίτος ἐν τῇ πόλει πολλὸς ἐνείη,
εὐετηρίας γενομένης τῷ πρόσθεν ἔτει, καὶ νομισίας χαλε-
πὸν εἶσθαι, εἰ δεῖσιν πολλὸν χρόνον τρύχειν στρατείας
τὴν τε πόλιν καὶ τοὺς συμμάχους, ἀπέχωσε τὸν βρόντα
ποταμὸν διὰ τῆς πόλεως μάλ' ὄντα εὐμεγέθη. (5) Ἐμ-
πραχθείσης δὲ τῆς ἀπορροίας ἤρετο τὸ ὕδωρ ὑπὲρ τε
τῶν ὑπὸ ταῖς οἰκίαις καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῷ τείχει θεμα-
λίῳ. Βροχομένων δὲ τῶν κάτω πλίνθων καὶ προδι-
δουσῶν τὰς ἄνω, τὸ μὲν πρῶτον ἐβρήνυτο τὸ τεῖχος,
ἔπειτα δὲ καὶ ἐκλίνετο. Οἱ δὲ χρόνον μὲν τινα ζύλα ἀν-
τήρειδον καὶ ἐμχανῶντο ὡς μὴ πίπτοι ὁ πύργος· ἐπεὶ δὲ
ἡττώτο τοῦ ὕδατος, δείσαντες μὴ πεσόντος πη τοῦ κύκλῳ
τείχους δοριαλῶτοι γένοιτο, ὠμολόγουν περιαίρησιν.
Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἔφασαν σπείσεσθαι, εἰ μὴ καὶ
διοικόντων κατὰ κώμας. Οἱ δ' αὖ νομισάντες ἀνάγκην
εἶναι, ξυνεφασαν καὶ ταῦτα ποιήσιν. (6) Οἰομένων
δὲ ἀποθανεῖσθαι τῶν ἀργοιζόντων καὶ τῶν τοῦ δήμου
προστατῶν, διεπράξατο ὁ πατὴρ παρὰ τοῦ Ἀγησιπό-
λιδος ἀσφάλειαν αὐτοῖς γενέσθαι ἀπαλλαττομένοις ἐκ
τῆς πόλεως, ἐξήκοντα οὖσι. Καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν
τῆς δόδου ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πυλῶν ἔχοντες τὰ δόρατα
οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔστασαν, θεώμενοι τοὺς ἐξιόντας· καὶ
μισούντες αὐτοὺς ὁμῶς ἀπείχοντο αὐτῶν ῥῶον ἢ οἱ βέλ-
τιστοι τῶν Μαντινέων. Καὶ τοῦτο μὲν εἰρήσθω μέγα
τεκμήριον πειθαρχίας. (7) Ἐκ δὲ τούτου καθηρέθη μὲν
τὸ τεῖχος, διωκίσθη δ' ἡ Μαντινεία τετραχῇ, καθάπερ
τὸ ἀρχαῖον ὦκουν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἤχοντο, ὅτι
τὰς μὲν ὑπαρχούσας οἰκίας ἔδει καθαιρεῖν, ἄλλας δὲ οἰ-
κοδομεῖν· ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὰς οὐσίας ἐγγύτερον μὲν
ὦκουν τῶν χωρίων, ὄντων αὐτοῖς περὶ τὰς κώμας, ἀρι-
στοκρατρία δ' ἔχρῳτο, ἀπῆλλαγμένοι ἦσαν τῶν βαρ-
βάρων δημαγωγῶν, ἥδοντο τοῖς πεπραγμένοις. Καὶ
ἔπειτα μὲν αὐτοῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐ καθ' ἓνα, ἀλλὰ
κατὰ κώμην ἐκάστην ξεναγόν. Ξυνεστρατεύοντο δ' ἐκ
τῶν κωμῶν πολλὸν προθυμότερον ἢ ὅτε ἐδημοκρατοῦντο.

sibi in bello gerendo noluisse, ac, si maxime sequenti essent,
ignaviter rem gessisse. Nec non animadvertere se commemo-
rabant, Lacedæmonis eos invidere, si quid ipsis prospere
cessisset; contraque lætari, si qua calamitas accidisset.
Etiam addebatur, hoc anno finem earum induciarum esse,
quas in annos triginta cum Lacedæmonis Mantinei a com-
misso ad Mantineam prælio pepigerant. Posteaquam mœ-
nia diruere Mantinei recusassent, Lacedæmonii delectum
adversus eos habendum statuunt. Hac in expeditione Age-
silaus, ne imperatorio munere fungi cogeretur, a republica
petebat, quum iis in bellis, quæ cum Messeniis essent
gesta, patri suo Mantineorum rempublicam multis in rebus
obsequutam diceret. Itaque copias eas Agesipolis duxit,
quanquam huius quoque pater Pausanias erga Mantineos
populi principes animo perbenevolo fuisset. Posteaquam
fines eorum ingressus esset, primum agros vastabat. Ubi
ne tunc quidem muros diruerent, urbem fossa circumdedit,
dimidia militum parte cum armis ad tuendos fodientes
persistente, reliquis opere perficiendo occupatis. Ducta
jam fossa, nullo cum periculo urbem muro cingebat. Quia
vero animadverteret, magnam in urbe frumenti copiam esse,
quod anni superioris fertilitas insignis fuerat, et idcirco
molestum fore suis duceret, diuturnis expeditionibus rem-
publicam ac socios exhauriri: amnem sane amplum, qui
urbem mediam perlabitur, aggere objecto avertit. Qua-
propter obstructo alveo, quo decurrebat, aqua se supra
ædium ac murorum fundamenta attollebat. Quumque la-
teres inferiores humectarentur, jamque superiores amplius
haud sustinerent, primum rimas agere murus, deinde rui-
nam minari. Mantinei tignis aliquantisper eum fulcire, ne-
ve turris collaberetur, opere facto prohibere. Verum ubi
ab aqua vinci se conspexere, veriti, ne muro undique cor-
ruente, vi caperentur, eum se diruturos adsensi sunt. Tum
vero Lacedæmonii sibi satisfactum fore negabant, nisi per
vicos sparsim habitarent. Mantinei necessario sibi sic fa-
ciendum rati, hac etiam in parte adsentiebantur. Quum-
que metuerent sibi, qui Argivis favebant, ac populo præerant,
ne interficerentur, Pausanias pater impetrat ab Agesipolide,
ut eis, qui omnino erant sexaginta, ex urbe tuto discedere
liceret. Itaque inde usque ab ipsis portis Lacedæmonii
cum hastis ex utraque viæ parte stabant, et exeuntes intue-
bantur. Ac tametsi eos odissent, facilius tamen manus ab
eis abstinebant, quam Mantineorum optimates fecissent:
quod a nobis ut ingens erga magistratus obedientiæ argu-
mentum, commemoratum esto. Secundum hæc murus
est dirutus, et quatuor in partes Mantinea sparsa, quemad-
modum olim habitari consueverat. Erat autem initio mo-
lestum ipsis, quod ædes jam exstructas diruere, ac pro eis
alias exstruere cogerentur. Verum quia propius a prædiis
suis, quæ juxta vicos habebant, opulentiores aberant, et
optimates summæ rerum præerant, liberata republica po-
pularis a factionis principibus, quos graves experti fuerant,
etiam ex iis quas acciderant, voluptatem capiebant. Præ-
terea Lacedæmonii non unum, sed vicatim mittebant qui
copias cogerent. Itaque longe promptius e vicis signa La-
cedæmoniorum sequebantur, quam in statu populari fecerant.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Μαντινείας οὕτω διεπέπρακτο, σφωτέρων γενομένων ταύτῃ γε τῶν ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ τευχῶν ποταμὸν ποιεῖσθαι.

8. Οἱ δ' ἐκ Φλιούντος φεύγοντες αἰσθανόμενοι τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπιβόχοι τῶν συμμάχων ὅποιοι τινες ἕκαστοι ἐν τῷ πολέμῳ αὐτοῖς ἐγεγέννητο, καιρὸν ἡγησάμενοι, ἐπορεύθησαν εἰς Λακεδαίμονα καὶ εἰδὼσκειν ὡς ἔως μὲν σφεῖς οἶκοι ἦσαν, ἐδέχετό τε ἡ πόλις τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸ τεῖχος καὶ συνεστρατεύοντο ὅποι ἡγοῖντο· ἐπεὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐξέβαλον, ὡς ἐπεσθαι μὲν οὐδαμοὶ ἐθέλοιεν, μόνους δὲ πάντων ἀνθρώπων Λακεδαιμονίους οὐ δέχοντο εἰσω τῶν πυλῶν. (9) Ἀκούσαντες οὖν ταῦτα τοὶ ἐφόροι ἀξιὸν ἔδοξεν ἐπιστροφῆς εἶναι. Καὶ πέμψαντες πρὸς τὴν τῶν Φλιασίων πόλιν ἔλεγον ὡς φίλοι μὲν οἱ φυγάδες τῇ Λακεδαιμονίῳ πόλει εἶεν, ἀδικούντες δ' οὐδὲν φεύγειν. Ἄξιόν δ' ἔφασαν μὴ ὑπ' ἀνάγκης, ἀλλὰ παρ' ἐκόντων διαπράξασθαι κατελθεῖν αὐτούς. Ἄ δὲ ἀκούσαντες οἱ Φλιάσιοι εἶδισαν μὴ εἰ στρατεύονται ἐπ' αὐτούς, τῶν ἐνδοθεν παρείησαν τινες αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν. Καὶ γὰρ συγγενεῖς πολλοὶ ἐνδον ἦσαν τῶν φευγόντων καὶ ἄλλους εὐμενεῖς, καὶ οἷα δὴ ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσι νεωτέρων τινὲς ἐπιθυμῶντες πραγμάτων κατάγειν ἐβούλοντο τὴν φυγὴν. (10) Τοιαῦτα μὲν δὴ φοβηθέντες, ἐψηφίσαντο καταδέχεσθαι τοὺς φυγάδας, καὶ ἐκείνοις μὲν ἀποδοῦναι τὰ ἐμφανῆ κτήματα, τοὺς δὲ τὰ ἐκείνων πριαμένους ἐκ δημοσίου τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν· εἰ δέ τι ἀμφιλογον πρὸς ἀλλήλους γίγνεται, δίκη διακριθῆναι. Καὶ ταῦτα μὲν αὖ περὶ τῶν Φλιασίων φυγάδων ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐπέπρακτο.

11. Ἐξ Ἀκάνθου δὲ καὶ Ἀπολλωνίας, ὥσπερ μέγισται τῶν περὶ Ὀlynthον πόλεων, πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς Λακεδαίμονα. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἔφοροι ὧν ἕνεκα ἦγον, προσήγαγον αὐτοὺς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς συμμάχους. (12) Ἐνθα δὲ Κλειγένης Ἀκάνθιος ἔλεξεν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι τε καὶ ἑταῖροι, οἷόμεθα λανθάνειν ὑμᾶς πρᾶγμα φύομενον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ὅτι μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ Θράκης μεγίστη πόλις Ὀlynθος σχεδὸν πάντες ἐπίστασθε. Οὗτοι τῶν πόλεων προσήγαγοντο ἔστιν ἅς ἐφ' ὧτε νόμοις τοῖς αὐτοῖς χρῆσθαι καὶ συμπολιτεῦν· ἐπειτα δὲ καὶ τῶν μεζόνων προσελαβόντινας. Ἐκ δὲ τούτου ἐπεχείρησαν καὶ τὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις ἐλευθεροῦν ἀπὸ Ἀμύντου τοῦ Μακεδόνων βασιλέως. (13) Ἐπεὶ δὲ εἰσέχουσιν αἱ ἐγγύτατα αὐτῶν, ταχὺ καὶ ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ μείζους ἐπορεύοντο καὶ κατελίπομεν ἡμεῖς ἔχοντας ἥδη ἄλλας τε πόλεις καὶ Πέλλαν, ἥπερ μεγίστη τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων καὶ Ἀμύνταν δὲ ἡσθάνομεθα ἀποχωροῦντά τε ἐκ τῶν πόλεων καὶ ὅσον οὐκ ἐκπετυκῶτα ἥδη ἐκ πάσης Μακεδονίας. Πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς Ἀπολλωνίας οἱ Ὀlynthοὶ προεῖπον ἡμῖν ὅτι εἰ μὴ παρυσόμεθα συστρατεύσμενοι, ἐκείνοι ἐφ' ἡμᾶς ἴοιεν. (14) Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, βουλόμεθα μὲν τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι καὶ αὐτοπολιταῖς εἶναι· εἰ

Hic rerum apud Mantineam gestarum fuit exitus : qui esse hominibus documento potest, ne per muros amnem in urbem ducant.

Ceterum ii qui exulabant Phliunte, quum animadverterent, considerare Lacedæmonios, quo pacto socii singuli tempore belli erga eos se gessissent, idoneam se nactos occasionem rati, Lacedæmonem proficiscuntur, ac commemorant, civitatem suam, quamdiu in ea vixissent ipsi, Lacedæmonios in urbem admisisse, signaque illorum sequi consuevisse, quocunque duxissent ; nunc posteaquam ipsi ejecti essent, nolle suos cives Lacedæmoniorum militiam sequi, ac solos omnium mortalium intra portas eos non admittere. Quæ quum audissent Ephori, visa sunt animadversione digna esse. Quapropter missis ad Phliasiorum civitatem legatis, exules hos reipublicæ Lacedæmoniorum amicos esse, ob nullamque injuriam in exilium actos significabant. Proinde se petere, ne tam vi quam bona cum ipsorum voluntate reduci eos paterentur. Iis auditis metuebant Phliasii, ne qui ex iis civibus, in urbe qui erant, Lacedæmonios intromitterent, si cum exercitu advenissent. Nam exules ipsi multos in urbe propinquos habebant, multos erga se benevolos : denique nonnulli erant, qui, ut plurimis in rebuspublicis fieri consuevit, novarum rerum cupidi, exules reducere vellent. Quapropter huiusmodi quædam veriti Phliasii, de recipiendis patriam exulibus decretum promulgant : et addunt, possessiones, de quibus palam constaret, eisdem restituendas esse, pretiumque persolvendum illis a fisco qui exulum bona coemissent : quod si esset aliquid inter eos utrinque controversiæ, de hoc jure disceptandum. Atque hæc tum temporis in Phliasiorum exulum causa gesta fuerunt.

Inde missi Acantho et Apollonia, quæ urbes inter alias propter Olynthum sitas maximæ sunt, legati Lacedæmonem veniunt : quumque accepissent Ephori, quamobrem adessent, eos ad concilium publicum et socios deducunt. Ibi tum Cligenes Acanthius hanc orationem habuit : « Existimamus, viri Lacedæmonii, vosque socii, necdum vos comperisse quidquam de re, quæ in Græcia nunc primum quasi pullulat. Id quidem prope vos universos scire necesse est, Olynthum inter urbes Thraciæ maximam esse. Atque hi quædam oppida sibi adjunxerunt, ea conditione, ut legibus iisdem, tanquam in eadem republica, vivant. Mox quædam etiam de majoribus oppidis ad se pertraxere. Secundum ea porro ad liberandum urbes Macedoniae ab Amyntæ, Macedonum regis, imperio animum adjecere. Parentibus iis, quæ ipsis erant proximæ, confestim etiam ad remotiores amplioresque perrexerunt. Nos quidem domo proficiscentes ita reliquimus eos, ut jam præter alias complures urbes, Pellam quoque tenerent, inter oppida Macedoniae reliqua longe maximam. Amyntam ipsum intelligimus oppidis suis excedere, tantumque non Macedonia tota jam excidisse. Denique iidem Olynthii missis ad nos et Apolloniatas suis, denuntiarunt nobis, ni nostras ad ipsos copias mitteremus, quæ se cum ipsis conjungerent, recta se nos invasuros. Cupimus autem nos, Lacedæmonii, legibus uti patriis, et nostram ipsi rempublicam administrare : ve-

μέντοι μὴ βοηθήσει τις, ἀνάγκη καὶ ἡμῖν μετ' ἐκείνων γίνεσθαι. Καίτοι νῦν γ' ἤδη αὐτοῖς εἰσὶν δπλῖται μὲν οὐκ ἐλάττους ὀκτακισχιλίων, πελτασταὶ δὲ πολλὴ πλείους ἢ τοσοῦτοι· ἱππεῖς γε μέντοι, ἐὰν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν γενώμεθα, ἔσονται πλείους ἢ χίλιοι. (15) Κατελίπομεν δὲ καὶ Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν πρέσβεις ἤδη αὐτόθι. Ἦκούομεν δὲ ὡς καὶ αὐτοῖς Ὀλυνθίοις ἐψηφισμένον εἶη συμπέμπειν πρέσβεις εἰς ταύτας τὰς πόλεις περὶ συμμαχίας. Καίτοι εἰ τοσαύτη δύναμις προσγενησεται τῇ τε Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἰσχύϊ, δρᾶτε, ἔφη, ὅπως μὴ οὐκέτι εὐμεταχείριστα ἔσται ἐκεῖνα ὑμῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ποτιδαίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης οὖσαν, νομίζετε καὶ τὰς ἐντὸς ταύτης πόλεις ἐπικρούους ἔσεσθαι αὐτῶν. Τεκμήριον δὲ τι ἔστω ὑμῖν καὶ τοῦτο ὅτι ἰσχυρῶς αὐταὶ αἱ πόλεις πεφοβήνται· μάλιστα γὰρ μισοῦσαι τοὺς Ὀλυνθίους ὅμως οὐκ ἐτόλμησαν μετ' ἡμῶν πρεσβείας πέμπειν διδασκώσας ταῦτα. (16) Ἐννοήσατε δὲ καὶ τὸδε, πῶς εἰκὸς ὑμᾶς τῆς μὲν Βοιωτίας ἐπιμεληθῆναι ὅπως μὴ καθ' ἓν εἶη, πολλὴ δὲ μείζωνος ἀθροίζομένης δυνάμεως ἀμειλῆσαι, καὶ ταύτης οὐ κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν ἰσχυρὰς γιγνομένης. Τί γάρ ὃ καὶ ἐμποδῶν, ὅπου ξύλα μὲν ναυπηγήσιμα ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ἔστι, χρημάτων δὲ πρόσοδοι ἐκ πολλῶν μὲν λιμένων, ἐκ πολλῶν δὲ ἐμποριῶν, πολυσυνθροπία γε μὴν διὰ τὴν πολυσυτιάν ὑπάρχει; (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ γείτονές γ' εἰσὶν αὐτοῖς Θρᾶκες οἱ ἀβασίλευτοι, οἱ θεραπεύουσι μὲν καὶ νῦν ἤδη τοὺς Ὀλυνθίους· εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνους ἔσονται, πολλὴ καὶ αὕτη δύναμις προσγένοιτ' ἂν αὐτοῖς. Τούτων μὴν ἀκολουθούντων καὶ τὰ ἐν τῷ Παγγαίῳ γρύσεια χεῖρα ἂν αὐτοῖς ἦδη ὀρέγοι. Καὶ τούτων ἡμεῖς οὐδὲν λέγομεν ὅ, τι οὐ καὶ ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθίων δήμῳ μυριόλεκτόν ἐστι. (18) Τό γε μὴν φρόνημα αὐτῶν τί ἂν τις λέγοι; καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἰσως ἐποίησεν ἅμα τῷ δύνασθαι καὶ τὰ φρονήματα αὖξεσθαι τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι τε καὶ ξύμμαχοι, ἐξαγγέλλομεν ὅτι οὕτω τάχει ἔχει· ὑμεῖς δὲ βουλευέσθε, εἰ δοκεῖ ἄξια ἐπιμελείας εἶναι. Δεῖ γε μὴν ὑμᾶς καὶ τὸδε εἰδέναι, ὡς ἦν εἰρήκαμεν δύναμιν μεγάλην οὖσαν, οὕτω δυσπάλαιστός ἐστιν· αἱ γὰρ ἄκουσαι τῶν πόλεων τῆς πολιτείας κοινωνοῦσαι, αὐταὶ, ἂν τι ἴδωσιν ἀντίπαλον, ταχὺ ἀποστήσονται· (19) εἰ μέντοι συγχλεισθήσονται ταῖς τε ἐπιγαμίαις καὶ ἐγκτήσεσι παρ' ἀλλήλοις, ὥς ἐψηφισμένοι εἰσι, καὶ γινώσκονται ὅτι μετὰ τῶν κρατούντων ἐπείσθαι κερδαλέον ἐστίν, ὥσπερ Ἀρκάδες, ὅταν μετ' ὑμῶν ἔωσι, τὰ τε αὐτῶν σώζουσι καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζουσιν, ἰσως οὐκέθ' ὁμοίως εὐλута ἔσται.

20. Λεχθέντων δὲ τούτων ἐδίδονσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς συμμαχοῖς λόγον καὶ ἐκέλευον συμβουλευεῖν ὅ, τι γινώσκει τις ἄριστον τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τοῖς συμμάχοις. Ἐκ τούτου μέντοι πολλοὶ μὲν ξυνηγόρευον στρατιάν ποιεῖν, μάλιστα δὲ οἱ βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Λακεδαιμόνιοις, καὶ ἔδοξε πέμπειν τὸ εἰς τοὺς μύθους ζήτηγμα ἐκάστην πόλιν. (21) Λόγοι δὲ ἐγένοντο

rum si nemo suppetias nobis tulerit, adjungere nos ipsis cogemur. Enimvero jam gravis armaturæ pedites habent non pauciores octo millibus, cetratos his longe plures : si nos etiam cum ipsis jungamur, equites plures habituri sunt, quam mille. Præterea legatos Atheniensium ac Bœotorum istic reliquimus. Ipsos quoque Olynthios decrevisse suos ad easdem urbes legatos mittere, qui cum eis de ineunda societate agant, audiebamus. Atqui si ad vires Atheniensium Thebanorumque tanta potentia fiat accessio, videte, Lacedæmonii, ne deinceps illis haud facile obviam ituri sitis. Et vero quia Potidæam tenent, ad Pallenes isthmum sitam, etiam existimare debetis ea mox oppida, quæ intra illam sita sunt, ipsorum in potestatem ventura. Sit autem hoc vobis argumento, quantopere sibi civitates illæ metuant : nam quum Olynthios maximo prosequantur odio, non tamen ausæ fuerunt legatos nobiscum mittere, qui hæc vobis exponerent. Quin et illud vobiscum expendite, qui par sit vos operam dare, ne se Bœotia jungat, ac multo majorem potentiam coeuntem negligere, quæ quidem non terra modo, sed etiam mari crescat. Nam quid illis impedimento fuerit, quum ipsorum in finibus ad classem ædificandam materies suppetat, neque desint partim multis ex portubus, partim emporiis, vectigalia, multitudine denique hominum, ob fertilitatem soli, abundant? Accedit ad hæc, quod Thraces, nullius regis imperio subjectos, vicinos habeant : qui quidem nunc etiam Olynthios obsequiis demulcent. Quod si etiam ab ipsis subiguntur, aucti erunt Olynthii potentia non exigua. Jam si hæc omnia sequantur, manum eis etiam aurifodinæ in Pangæo porrigent. Atque horum nihil a nobis dicitur, quod non millies in ipsa Olynthiorum plebe prolatus sit. Animos autem, quos gerunt, quamobrem quis commemoret? fortasse divinitus ita comparati sumus homines, ut una cum potentia ipsis animi quoque crescant. Quapropter nos quidem, Lacedæmonii, vosque socii, rerum istic statum hunc esse vobis nuntiamus : vos, an operæ pretium sit, ea non negligi, deliberate. Omnino tamen hoc quoque vos scire volumus, potentiam illam, quam esse diximus amplam, necdum inexpugnabilem putari debere : nam quotquot oppida nunc præter voluntatem suam reipublicæ ipsorum societate continentur, si quam potentiam adversariam conspexerint, mox ab eis deficient. At si connubiis mutuis et bonorum in alternis ditionibus possessione concessa, quod facere decreverunt, inter se coalescent, ac esse fructuosum animadvertent, sequi eos qui rerum potiuntur (quemadmodum Arcades, quum vobiscum in hostem pergunt, simul et sua conservant, et aliena depopulantur), fortasse non tam facile dissipari vires ipsorum poterunt. »

Hæc ubi fuissent dicta, Lacedæmonii sociis dicendi potestatem faciunt, et in medium consulere jubent, quidnam Peloponneso reliquisque sociis maxime ex usu fore quisque censeret. Ibi tum complures expeditionem instituendam uno suadebant ore, ac inprimis li, qui gratificari Lacedæmoniis volebant. Itaque decretum ut mitteretur ad civitates singulas jubendas eum militem conferre qui universorum

ἀργυρίον τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι διδόναι τῇ βουλομένῃ τῶν πόλεων, τριώβολον Αἰγιναιὸν κατ' ἀνδρα, ἱππέας τε εἰ τις παρέχοι, [ἀντ'] τεττάρων ὀπλιτῶν τὸν μισθὸν τῷ ἱππεὶ δίδοσθαι. (22) εἰ δέ τις τῶν πόλεων ἐκλίποι τὴν στρατιάν, ἐξεῖναι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιζημιῶν στατήρι κατὰ τὸν ἀνδρα τῆς ἡμέρας. (23) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξεν, ἀναστάντες οἱ Ἀκάνθιοι πάλιν ἐδίδασκον ὡς ταῦτα καλὰ μὲν εἶη τὰ ψήφισματα, οὐ μέντοι δυνατὰ ταχὺ περανθῆναι. Βέλτιον οὖν ἔφασαν εἶναι, ἐν ᾧ αὐτὴ ἡ παρασκευὴ ἀθροίζοιτο, ὡς τάχιστα ἀνδρα ἐξελεῖν ἀρχόντα καὶ δύναμιν ἐκ Λακεδαιμονίας τε, ὅση ἂν ταχὺ ἐξέλθοι, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων· τούτου γὰρ γενομένου τὰς τε οὐκὰς προσεχωρηκυίας πόλεις στήναι ἂν καὶ τὰς βεβησιασμένας ἦττον ἂν συμμαχεῖν. (24) Δοξάντων δὲ καὶ τούτων ἐκπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι Εὐδαμίδαν, καὶ σὺν αὐτῷ νεοδαμώδεϊ τε καὶ τῶν περὶοίκων καὶ τῶν Σκιριτῶν ἀνδρας ὡς διχιλίους. Ὁ μέντοι Εὐδαμίδας ἐξῶν Φοιβίδαν τὸν ἀδελφὸν ἰδεῖσθαι τῶν ἐφόρων τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἑαυτῷ προστεταγμένων ἀθροίσαντα μετῆναι· αὐτὸς δὲ ἐπὶ ἀφίκετο εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία, ταῖς μὲν δεομέναις τῶν πόλεων φρουροὺς ἔπεμπε, Ποτιδαίαν δὲ καὶ προσέλαβεν ἐκοῦσαν, σύμμαχον ᾗδ' ἐκείνων οὔσαν, καὶ ἐντεῦθεν δρῶν μένος ἐπολέμει ὥσπερ εἰκὸς τὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν.

25. Ὁ δὲ Φοιβίδας, ἐπεὶ ἤθροισθησαν αὐτῷ οἱ ὀπολειφθέντες τοῦ Εὐδαμίδου, λαβὼν αὐτοὺς ἐπορεύετο. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν Θήβαις, ἐστρατοπεδεύσαντο μὲν ἕξω τῆς πόλεως περὶ τὸ γυμνάσιον· στασιαζόντων δὲ τῶν Θηβαίων, πολεμαρχοῦντες μὲν ἐτύγχανον Ἰσμηνίας τε καὶ Λεοντιάδης, διάφοροι δὲ ὄντες ἀλλήλοισι καὶ ἀρχηγὸς ἐκάτερος τῶν ἐταιριῶν, ὁ μὲν Ἰσμηνίας διὰ τὸ μῖσος τῶν Λακεδαιμονίων οὐδὲ ἐπλησίαζε τῷ Φοιβίδῃ· ὁ μὲν τοι Λεοντιάδης ἄλλως τε ἐθεράπευεν αὐτὸν, καὶ ἐπεὶ εἰσχωρεύθη, ἔλεγε τάδε. (26) Ἐξεστὶ σοι, ὦ Φοιβίδα, τῇδε τῇ ἡμέρᾳ μέγιστα ἀγαθὰ τῇ σεαυτοῦ πατρίδι ὑπουργῆσαι· ἐάν γὰρ ἀκολουθήσης ἐμοὶ σὺν τοῖς ὀπλιταῖς, εἰσάξω σε ἐγὼ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τούτου δὲ γενομένου νόμιζε τὰς Θήβας παντάπασιν ὑπὸ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἡμῖν τοῖς ὑμετέροις φίλοις ἔσεσθαι. (27) Καίτοι νῦν μὲν, ὡς ὀρέξ, ἀποκεκρήχεται μηδένα μετὰ σοῦ στρατεύειν Θηβαίων ἐπ' Ὀλυνθίου· ἐάν δέ γε σὺ ταῦτα μεθ' ἡμῶν πράξης, εὐθύς σοι ἡμεῖς πολλοὺς μὲν ὀπλίτας, πολλοὺς δὲ ἱππέας συμπεψόμεν· ὥστε πολλῇ δυνάμει βοηθήσεις τῷ ἀδελφῷ, καὶ ἐν ᾧ μέλλει ἐκείνος Ὀλυνθον καταστρέφεσθαι, σὺ κατεστραμμένος ἔσῃ Θήβας, πολλὸ μείζω πόλιν Ὀλύνθου. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φοιβίδας, ἀνεκουφίσθη· καὶ γὰρ ἦν τοῦ λαμπρόν τι ποιῆσαι καλὸν μᾶλλον ἢ τοῦ ζῆν ἐραστῆς, οὐ μέντοι λογιστικὸς γε οὐδὲ πάνυ φρόνιμος ἔδοκει εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ὠμολόγησε ταῦτα, προορμησάμενος ἦν εἰς τὸ ἀπείναι· ἡνίκα δ' ἂν ἦ καιρὸς, πρὸς σὲ ἔξω ἐγὼ, ἔφη ὁ Λεοντιάδης, καὶ αὐτὸς σοι ἡγήσομαι. (29) Ἐν ᾧ δὲ ἡ μὲν βουλὴ ἐκάθητο ἐν τῇ ἐν ἀγορᾷ στοᾷ διὰ τὸ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ

summam decem millium conficeret. Facta ejus quoque rei mentio, liberum esse cuivis civitati, ut pro arbitratu suo pecuniam, militum loco mitteret, nimirum ternos obolos Ægineticos in singulos milites. Quod si quis equites suppeditaret, numerandum singulis esse stipendium, quod peditum quatuor stipendium æquaret. Si qua vero civitas expeditionem hanc subterfugeret, jus esse Lacedæmoniiis, multæ nomine staterem in singulos pro die quovis exigere. Posteaquam hæc statuissent, rursus Acanthii surgere, ac præclara quidem hæc esse decreta dicere: fieri tamen non posse, ut brevi perficerentur. Quapropter esse consultius, ut interea dum hæc copiæ cogerentur, quamprimum et dux et exercitus a Lacedæmoniiis ceterisque sociis civitatibus mitteretur, quantus quidem celeriter discedere posset. Nam id si fieret, perstituras in sententia sua civitates eas quæ necdum ad Olynthios accessissent, et vi ab eis coactas minus ad bellum auxilii præstaturas. Quibus ita comprobatis, Eudamidam Lacedæmonii mittunt, et cum eo novos populares, circum urbem habitantes, Sciritas, plus minus bis mille. Quum autem discederet Eudamidas, rogabat Ephoros ut frater ipsius Phœbidas cum iis militibus, quos sibi decretos a tergo relinqueret collectis, se subsequeretur. Ipse posteaquam ad oppida Thraciæ pervenisset, præsidia civitatibus iis mittit, quotquot ea postularent, ac Potidiæam societate jam Olynthiis conjunctam deditionem sponte sua facientem occupat. Atque hinc hostem invadens, bellum ita gerebat, ut eum par erat facere, qui a copiis minus esset instructus.

Phœbidas interim, collectis iis qui Eudamidam sequuturi erant, iter ingreditur. Posteaquam Thebas copiæ venissent, extra urbem haud procul a gymnasio castra locant. Dissidebant autem inter se Thebani, et forte tunc prætores militares erant Ismenias ac Leontiades. Inimicitias illi mutuas exercebant, et quia suarum factionum uterque dux erat, Ismenias propter odium, quo Lacedæmonios prosequabatur, ad Phœbidas non accedebat: Leontiades contra, ut officiis eum ceteroqui demulcebat, ita posteaquam familiarior ei factus esset, hujusmodi verbis eum compellat: « Offertur tibi, Phœbida, facultas hodierno die præclarissime de patria tua merendi. Nam si me cum armatura gravi sequaris, in arcem ego te introducam. Qua re confecta, velim existimes, omnino Thebas in Lacedæmoniorum, ac nostra, qui amico sumus erga vos animo, potestate futuras. Jam quidem certe proclamatum edicto publico est, quod ipse vides, ne quis Thebanorum adversus Olynthios tecum militatum eat. At si tu hæc nobis adjuvantibus perficias, mox tibi nos et gravem armaturam non exigam, et equites multos adjungemus. Quo fiet ut magnis cum copiis fratri suppetias sis laturus; adeoque interim, dum is Olynthum occupabit, ut Thebas in potestatem redigas, urbem Olyntho longe ampliorem. » His auditis Phœbidas effert animo coepit. Magis enim splendidi alicujus facinoris edendi desiderio, quam vitæ, ardebat: quanquam nec ingenii acrimonia, nec prudentia valere admodum videretur. Posteaquam de re convenisset, progredi Leontiades eum jubet, ita ut tunc ad iter paratus erat. Ubi vero tempus erit, inquit, ad te veniam, et viæ dux ero. Itaque dum Senatus in fori porticu sederet, mulieribus in Cadmea Cerealia per-

Καθμεία θεσμοφοριάζειν, θέρους δὲ ὄντος καὶ μεσημβρίας πλείστη ἦν ἡρημία ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τούτῳ προσελάσας ἐφ' ἵππου ὁ Λεοντιάδης ἀποστρέφει τὸν Φοιβίδαν καὶ ἡγείται εὐθὺς εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Καταστήσας δ' ἐκεῖ τὸν Φοιβίδαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ παραδοὺς αὐτῷ τὴν βαλανάγραν τῶν πυλῶν, καὶ εἰπὼν μηδένα παρίεναι εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὄντινα μὴ αὐτὸς καλεῖται, εὐθὺς ἐπορεύετο πρὸς τὴν βουλὴν. Ἐλθὼν δὲ εἶπε τάδε. (30) «Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες, Λακεδαιμόνιοι κατέχουσι τὴν ἀκρόπολιν, μηδὲν ἀθυμεῖτε· οὐδὲν γάρ φασι πολέμιοι ἔχειν, ὅστις μὴ πολέμου ἐρῇ· ἐγὼ δὲ τοῦ νόμου καλεῖοντος ἐξεῖναι πολεμάρχῃ λαβεῖν, εἴ τις δοκῇ ἄξια θανάτου ποιεῖν, λαμβάνω τούτον· Ἰσμενίαν, ὡς πολεμοποιοῦντα. Καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ λοχαγοὶ τε καὶ οἱ μετὰ τούτων τεταγμένοι, ἀνίστασθε, καὶ λαβόντες ἀπαγάγετε τοῦτον ἔθθα εἰρηται. (31) Οἱ μὲν δὲ εἰδότες τὸ πρᾶγμα παρῆσάν τε καὶ ἐπέειθοντο καὶ ξυελάμβανον· τῶν δὲ μὴ εἰδόντων, ἐναντίων δὲ ὄντων τοῖς περὶ Λεοντιάδην, οἱ μὲν ἐφυγον εὐθὺς ἔξω τῆς πόλεως, δεισάντες μὴ ἀποθάνοιεν· οἱ δὲ καὶ οὐκ αὖτε πρῶτον ἀπεχώρησαν· ἐπεὶ δὲ εἰργμένον τὸν Ἰσμενίαν ἤσθοντο ἐν τῇ Καθμείᾳ, τότε δὲ ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ταῦτά γιγνώσκοντες Ἀνδροκλείδῃ τε καὶ Ἰσμενίᾳ μάλιστα τριακόσιοι. (32) Ὡς δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πολέμαρχον μὲν ἀντὶ Ἰσμενίου ἄλλον εἰλοντο· ὁ δὲ Λεοντιάδης εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐπορεύετο. Εὗρε δ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐφόρους καὶ τῆς πόλεως τὸ πλῆθος χαλεπῶς ἔχοντας τῷ Φοιβίδᾳ, ὅτι οὐ προσταχθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως ταῦτα ἐπεπράχει· ὁ μὲντοι Ἀγισilaος ἔλεγεν ὅτι εἰ μὲν βλαβερά τῇ Λακεδαίμονι πεπραχὼς εἴη, δίκαιος εἴη ζημιῶσθαι· εἰ δὲ ἀγαθὰ, ἀρχαῖον εἶναι νόμιμον ἐξεῖναι τὰ τοιαῦτα αὐτοσχεδιάζειν. Αὐτὸ οὖν τούτ', ἔφη, προσήκει σκοπεῖν, πότερον ἀγαθὰ ἢ κακὰ· ἔστι τὰ πεπραγμένα. (33) Ἐπειτα μὲντοι ὁ Λεοντιάδης ἔλθων εἰς τοὺς ἐκκλητήους ἔλεγε τοιαῦτα. Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς μὲν πολεμικῶς ὑμῖν ἔχον οἱ Θηβαῖοι, πρὶν τὰ νῦν πεπραγμένα γενέσθαι, καὶ ὑμεῖς ἐλέγετε· ἐωρᾶτε γὰρ δεῖ τούτους τοῖς μὲν ὑμετέροις δυσμενέσι φιλικῶς ἔχοντας, τοῖς δ' ὑμετέροις φίλοις ἐχθροὺς ὄντας. Οὐκ ἐπὶ μὲν τὸν ἐν Πειραιεὶ δῆμον, πολεμιώτατον ὄντα ὑμῖν, οὐκ ἠθέλησαν συστρατεῦν; Φωκεῦσι δὲ ὅτι ὑμᾶς εὐμενεῖς ὄντας ἑώρων, ἐπεστράτευσαν; (34) Ἄλλὰ μὴν καὶ πρὸς Ὀλυνθίους εἰδότες ὑμᾶς πολεμον ἐκφέροντας ξυμμαχίαν ἐποιοῦντο, καὶ ὑμεῖς γε τότε μὲν δεῖ προσεῖχετε τὸν νοῦν πότε ἀκούσεσθε βιαζομένους αὐτοὺς τὴν Βοιωτίαν ὑφ' αὐτοῖς εἶναι· νῦν δ' ἐπεὶ τάδε πέπρακται, οὐδὲν ὑμᾶς δεῖ Θηβαίους φοβεῖσθαι· ἀλλ' ἀρκέσει ὑμῖν μικρὰ σκυτάλη ὥστε ἐκείθεν πάντα ὑπηρετεῖσθαι ὅσων ἂν δέησθε, ἐὰν ὥσπερ ἡμεῖς ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἡμῶν ἐπιμαλῆσθε. (35) Ἀκούουσι ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔδοξε τὴν τε ἀκρόπολιν ὥσπερ κατελιπτο φυλάττειν καὶ Ἰσμενίᾳ κρίσιν ποιῆσαι. Ἐκ δὲ τούτου πέμπουσιν δικαστὰς Λακεδαιμονίων μὲν τρεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν συμμαχίδων ἓνα ἀφ' ἑκάστης καὶ μικρᾶς καὶ μεγάλης πόλεως.

agentibus, iamque maxima esset in viis hominum solitudo (erat enim aestas, et merides appetierat), equo advectus Leontiadēs, ex itinere Phœbidam revocat, eumque recta in arcem ducit. Eam quum Phœbidæ et militum, qui cum ipso venerant, præsidio munivisset, ac portarum obicis clavem ei tradidisset, ac ut neminem, nisi se iubente, in arcem admitteret, edixisset, in Senatum deinde se confert, et hac oratione utitur : « Non est cur terrori vobis sit, viri, arcem teneri a Lacedæmoniis; quippe non hostili in quenquam animo se venisse aiunt, qui quidem non ipse belli cupidus sit. Ego vero, quum lex prætori militari potestatem faciat comprehendendi ejus qui mortis supplicio digna committere videtur, Ismeniam hunc, bellum molientem, capio : vosque adeo, cohortium ductores, et quotquot eis adjuncti estis, surgite, comprehensumque Ismeniam constitutum ad locum abducite. » Tum illi, quotquot erant rei conscii, accedere, dicto audientes esse, Ismeniam capere : ceteri, qui nihil horum scirent, ac Leontiadis factioni adversarentur, partim mox urbem fuga deserere, veriti ne interficerentur; partim prius se domum conferre. Verum posteaquam Ismeniam in Cadmea teneri captum ii sensere, qui Androclidæ Ismeniaeque partes sequebantur, Athenas se fuga recipiunt, maxime ad trecentos. Quæ ubi accidissent, Ismeniae loco prætor militaris alius deligitur, et Leontiadēs mox Lacedæmonem proficiscitur. Eo quum venisset, offendit et Ephoros et plebem urbanam graviter Phœbidæ succensentes, quod injussu reipublicæ illa fecisset. Agesilaus tamen aiebat, æquum esse, ut supplicio multaretur, si quidem aliquid perpetrasset, quod Lacedæmoni detrimento foret : sin egisset ex usu patriæ, priscum institutum esse, ut aliquid ejusmodi sine mandatis ex tempore facere liceat. Quapropter hoc ipsum, inquit, considerandum est, utiliane sint, an cum detrimento conjuncta quæ fuisse gesta. Deinde Leontiadēs in consilii publici cœtum progressus, hujusmodi oratione usus est : « Fuisse Thebanos, Lacedæmonii, hostili erga vos animo priusquam ea, quæ nunc gesta sunt, accidissent, vos ipsi fateri solebatis. Nam erga vestros hostes peramanter se gerebant, idque vobis ipsis erat videre, et infesti erant iis qui vobis essent amici. An non adversus populum in Piræeo se continentem, infestissimum vobis, arma ferre recusarunt? an non Phocensibus, quod eos vobis benevolos esse cernerent, bellum intulere? Quin etiam cum Olynthiis societatem coiere, quibus vos bellum facturos sciebant. Vos ipsi tum semper intentis animis observabatis, quando easetis audituri, Thebanos vi Boeotiam in potestatem suam adigere : nunc, rebus hisce confectis, non est quod Thebanos metuatis : exigua scytala sufficit ad hoc, ut omnia, quibus fuerit vobis opus, illuc subministrentur; modo nos cura vestra perinde complectamini, ac de vobis nos solliciti sumus. » Quæ ubi audiissent Lacedæmonii, decrevere arcem ita, uti occupata erat, cum præsidio tenere, ac in iudicio de Ismeniae causa cognoscere. Missi deinde iudices ex Lacedæmoniis tres, ex sociorum quolibet parvo magnove oppido, singuli. Posteaquam hoc tribunal consedisset, accu-

Ἐπεὶ δὲ ξυνεκαθίζετο τὸ δικαστήριον, τότε δὴ κατηγορεῖτο τοῦ Ἰσμηνίου καὶ ὡς βαρβαρίζοι καὶ ὡς ξένος τῷ Πέρσῃ ἐπ' οὐδενὶ ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος γεγεννημένος εἶη καὶ ὡς τῶν παρὰ βασιλείῳ χρημάτων μετεिल्φὼς εἶη καὶ ὅτι τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχῆς πάσης ἐκεῖνός τε καὶ Ἀνδροκλείδας αἰτιώτατοι εἰεν. (36) Ὁ δὲ ἀπελογεῖτο μὲν πρὸς πάντα ταῦτα, οὐ μὲντοι ἐπειθὲ γε τὸ μὴ οὐ μεγαλοπράγμων τε καὶ κακοπράγμων εἶναι. Καὶ ἐκεῖνός μὲν κατεψηφίσθη καὶ ἀποθνήσκει· οἱ δὲ περὶ Λεοντιάδην εἶχον τε τὴν πόλιν καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐτι πλείω ὑπηρετοῦν ἢ προεστέτατο αὐτοῖς. (37) Τοῦτων δὴ πεπραγμένων οἱ Λακεδαιμόνιοι πολλὴ δὴ προθυμότερον τὴν εἰς τὴν Ὀλυνθον στρατιὰν ξυναπέστελλον. Καὶ ἐκπέμπουσι Τελευτίαν μὲν ἄρμωσθην, τὴν δ' εἰς τοὺς μυριάς ξύνταξιν αὐτοὶ τε ἅπαντες ξυνεξέπεμπον, καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις σκυτάλας διέπεμπον, κελεύοντες ἀκολουθεῖν Τελευτίᾳ κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμάχων. Καὶ ὅτε ἄλλοι προθύμως τῷ Τελευτίᾳ ὑπηρετοῦν, καὶ γὰρ οὐκ ἀχάριστος ἐδόκει εἶναι τοῖς ὑπουργοῦσι τι αὐτῷ, καὶ ἡ τῶν Θηβαίων δὲ πόλις, ἅτε καὶ Ἀγχιλαίου ὄντος αὐτῷ ἀδελφοῦ, προθύμως ξυνέπεμπε καὶ ὀπλίτας καὶ ἱππέας. (38) Ὁ δὲ σπεύδων μὲν οὐ μάλα ἐπορεύετο, ἐπιμελόμενος δὲ τοῦ τε μὴ ἀδικῶν τοὺς φίλους πορεύεσθαι καὶ τοῦ ὡς πλείστην δύναμιν ἀφαιρῶν. Προέπεμπε δὲ καὶ πρὸς Ἀμύνταν, καὶ ἤξιον αὐτὸν καὶ ξένους μισθοῦσθαι καὶ τοῖς πλησίον βασιλεῦσι χρήματα διδόναι, ὡς συμάχους εἶναι, εἴπερ βούλοιο τὴν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Δέρδαν τὸν Ἑλμίας ἀρχοντα, διδάσκων ὅτι οἱ Ὀλυνθιοὶ κατεστραμμένοι τὴν μεῖζον δύναμιν Μακεδονίας εἶεν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι τὴν ἑλάντω, εἰ μὴ τις αὐτοὺς παύσει τῆς ὕβρεως. (39) Ταῦτα δὲ ποιῶν, μάλα πολλὴν ἔχων στρατιὰν ἀφίκετο εἰς τὴν αὐτῶν συμμαχίδα. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὴν Ποτιδαίαν, ἐκεῖθεν ξυνηγόμενος ἐπορεύετο εἰς τὴν πολεμίαν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πόλιν ἴων οὐτ' ἔκκεν οὐτ' ἔκοπτε, νομίζων, εἰ τι ποιήσειε τούτων, ἐμποδῶν ἂν αὐτῷ πάντα γίνεσθαι καὶ προσιόντι καὶ ἀπιόντι· ὅποτε δὲ ἀναχωροῖ ἀπὸ τῆς πόλεως, τότε ὁρθῶς ἔχειν κόπτοντα τὰ δένδρα ἐμποδῶν καταβάλλειν, εἰ τις ὀπισθεν ἐπίοι. (40) Ὡς δὲ ἀπεῖχεν ἀπὸ τῆς πόλεως οὐδὲ δέκα στάδια, ἔθετο τὰ ὄπλα, εὐώνυμον μὲν αὐτὸς ἔχων, οὕτω γὰρ ξυνηβαινεῖν αὐτῷ κατὰ τὰς πόλεις εἶναι ἢ ἐξήσαν οἱ πολέμιοι, ἢ δὲ ἄλλη φάλαγξ τῶν συμάχων ἀπετέτατο πρὸς τὸ δεξιόν. Καὶ τῶν ἱππέων δὲ τοὺς μὲν Λάκωνας καὶ τοὺς Θηβαίους καὶ ὅσοι τῶν Μακεδόνων παρῆσαν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἐτάζατο· παρὰ δὲ αὐτῷ εἶχε Δέρδαν τε καὶ τοὺς ἐκεῖνους ἱππέας ὡς εἰς τετρακισίους διὰ τε τὸ ἀγαθὰν τοῦτο τὸ ἱππικὸν καὶ διὰ τὸ θεραπεύειν τὸν Δέρδαν, ὡς ἡδόμενος παρείη. (41) Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἐλθόντες ἀντιπαρετάξαντο ὅπῃ τελεῖ, συσπειραθέντες αὐτῶν οἱ ἱππεῖς ἐμβάλλουσι κατὰ τοὺς Λάκωνας καὶ Βοιωτοὺς. Καὶ Πολύχαρμόν τε τὸν Λακεδαιμόνιον ἱππαρχον καταβάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κείμενον πολλὰ κατέτρωσαν, καὶ

satus fuit Ismenias, quod faveret barbaris, quod cum rege Persico, magno cum malo Græciæ, necessitudinem hospitii contraxisset, quod missæ ab rege pecuniæ particeps factus esset, quod Androclidas et ipse turbarum auctores in Græcia principes extitissent. Purgabat ille quidem se de his omnibus, verum persuadere non poterat, ut non res arduas et perniciosas tentasse existimaretur. Itaque iudicum suffragiis damnatus, mortem oppetiit. Hinc jam Leontiadiis factio sua in potestate Thebas habebat: qui Lacedæmoniorum in gratiam plura adeo faciebant, quam iussi essent. Atque his rebus gestis Lacedæmonii multo alacrius exercitum adversus Olynthios decretum mittebant. Quumque Telementiam, ut illic præesset, ablegarent, simul et suos ad complendum decem millium agmen universi mittebant, et ad fœderatas urbes hinc inde missis scythalis, ut Telementiam sequerentur, prout a sociis decreto sancitum esset, imperabant. Quamobrem quum alii Telementiæ perlubenter obsequerentur, quod videretur haudquaquam ingratus erga illos esse, qui operam aliquam ei navarent; tum res publica Thebana gravem armaturam et equitatum suum alacriter ipsi adijungebat, quem Agesilai fratrem esse sciret. Ceterum inter proficiscendum non admodum properabat, et operam imprimis dabat, ut in itinere nullis injuriis amici afficerentur, et maximas ipse copias colligeret. Præmittebat etiam nonnullos ad Amyntam, utque militem conducirer, ac pecunia vicinos reges ad belli societatem permoveret, ac eo petebat, si quidem de recuperando regno cogitaret. Præterea mittebat ad Dardam Elimæ principem, eumque monebat, majorem jam Macedoniæ potentiam subactam ab Olynthiis esse, neque minorem missam facturos, nisi quis ipsorum insolentiam reprimeret. Interim dum hæc ageret, cum magno admodum exercitu fœderatorum in fines pervenit. Quumque Potidæam ingressus esset, instructis inde copiis hostilem in agrum pergit. Inter eundem Olynthum versus neque flamma neque ferro quidquam vastabat; quod existimaret, si quid ejusmodi faceret, sibi metipsi tum advenienti, tum abscedenti hæc impedimentum adlatura. Nimirum recte facturum, si tum cæsas arbores iis objiceret impediendi loco, qui forte a tergo se invadere vellent, ubi pedem ab urbe relaturus esset. Quum jam vix stadiis decem abesset ab urbe, subsistere suos in armis jussit: et erat ipse lævo in latere, quandoquidem ita convenerat, ut versus portas ipse pergeret, qua exhibant hostes: reliqua sociorum phalanx ad dextrum latus erat protensa. Itidem Laconicos, Thebanos, Macedonum equites, quotquot aderant, dextro in latere collocarat; Dardam cum equitibus ejus, fere quadringentis apud se retinebat; partim quod equitatum hunc admirando suspiceret, partim quod Dardam coheret, ut expeditioni lubens interesset. Posteaquam hostes etiam egressi urbe sub ipsis mœnibus aciem instruxissent, conglobati equites ipsorum in Lacedæmonios ac Bœotos impetum faciunt. Polycharmum Lacedæmonium, præfectum equitum, equo suo dejiciunt, humi jacentem valde vulnerant,

ἄλλους ἀπέκτειναν, καὶ τέλος τρέπονται ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι τὸ ἱππικόν. Φευγόντων δὲ τῶν ἱππέων ἐνέκλινε καὶ τὸ ἐχόμενον περὶ αὐτῶν, καὶ θλον ἂν ἐκινδύνευσεν ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, εἰ μὴ Δέρδας ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἱππικὸν εὐθὺς πρὸς τὰς πύλας τῶν Ὀλυνθίων ἦλασεν. Ἐπῆει δὲ καὶ ὁ Τελευτίας σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐν τάξει. (42) Ὡς δὲ ταῦτα ἤσθοντο οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, δαίσαντες μὴ ἀποκλεισθεῖεν τῶν πυλῶν, ἀναστρέψαντες ἀπεχώρουν πολλῇ σπουδῇ. Ἐνθα δὲ ὁ Δέρδας παρελαύνοντας παμπόλλους ἱππέας αὐτῶν ἀπέκτεινε. Ἀπεχώρησαν δὲ καὶ οἱ περὶ τῶν Ὀλυνθίων εἰς τὴν πόλιν· οὐ μέντοι πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον, ἅτε ἐγγὺς τοῦ τείχους ὄντες. (43) Ἐπεὶ δὲ τρόπαιόν τε ἐστάθη καὶ ἡ νίκη αὐτῇ τῷ Τελευτίᾳ ἐγεγένητο, ἀπὼν δὲ ἔκοπτε τὰ δένδρα. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ στρατεύσασθαι τὸ θέρους διῆκε καὶ τὸ Μακεδονικὸν στράτευμα καὶ τὸ τοῦ Δέρδα· πολλάκις μέντοι καὶ οἱ Ὀλύνθιοι καταθέοντες εἰς τὰς τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίδας πόλεις ἐλεηλάτουν καὶ ἄνδρας ἀπεκτίννουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἄμα δὲ τῷ ἤρι ὑποφαινομένη οἱ μὲν Ὀλύνθιοι ἱππεῖς ὄντες ὡς ἑκατόσοι καταδεσραμῆκεσαν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν ἄμα μεσημβρία καὶ διεσπαρμένοι ἐλεηλάτουν· ὁ δὲ Δέρδας ἐτύγγανε ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφιγμένος μετὰ τῶν ἱππέων τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἀριστοποιούμενος ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ. Ὡς δ' εἶδε τὴν καταδρομὴν, ἡσυχίαν [τε] εἶχε, τοὺς θ' ἱππους ἐπεσκευασμένους καὶ τοὺς ἀναβάτας ἐξωπλισμένους ἔχων. Ἐπειδὴ δὲ καταρροητικῶς οἱ Ὀλύνθιοι καὶ εἰς τὸ πρόσπειον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας ἤλαυνον, τότε δὴ συντεταγμένους ἔχων ἐξελαύνει. (3) Οἱ δὲ ὡς εἶδον, εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ὁ δ' ὡς ἄπαξ ἐτρέψατο, οὐκ ἀνῆκεν ἐνενήκοντα στάδια διώκων καὶ ἀποκτινύς, ἕως πρὸς αὐτὸ κατεδίωξε τῶν Ὀλυνθίων τὸ τεῖχος. Καὶ ἐλέγετο ὁ Δέρδας ἀποκτεῖναι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ περὶ ὀγδοήκοντα ἱππέας. Καὶ ἀπὸ τούτου τειχέρεις τε μᾶλλον ἦσαν οἱ πολέμιοι καὶ τῆς χώρας ὀλίγην παντελῶς εἰργάζοντο. (3) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ Τελευτίου ἐστρατευμένου πρὸς τὴν τῶν Ὀλυνθίων πόλιν, ὡς εἴ τι δένδρον ὑπολοιπον εἴη ἢ τι εἰργασμένον τοῖς πολεμίοις, φθεῖροι, ἐξεληθόντες οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς ἡσυχοὶ πορευόμενοι διέβησαν τὸν παρὰ τὴν πόλιν βέοντα ποταμὸν, καὶ ἐπορεύοντο ἡσυχῇ πρὸς τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. Ὡς δ' εἶδεν ὁ Τελευτίας, ἀγανακτήσας τῇ τολμῇ αὐτῶν εὐθὺς Τλημονίδα τὸν τῶν πελταστῶν ἄρχοντα δρόμῳ φέρεσθαι εἰς αὐτοὺς ἐκέλευσεν. (4) Οἱ δὲ Ὀλύνθιοι ὡς εἶδον προθέοντας τοὺς πελταστὰς, ἀναστρέψαντες ἀπεχώρουν ἡσυχοὶ, καὶ διέβησαν πάλιν τὸν ποταμὸν. Οἱ δ' ἡκολούθουν μάλα θρασέως, καὶ ὡς φεύγουσι διώξαντες ἐπιδιέβαινον. Ἐνθα δὲ οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, ἡνίκα ἔτι εὐχέλρωτοι αὐτοῖς ἐδόκουν εἶναι οἱ διαβεβηκότες, ἀνα-

alios quosdam interficiunt, equitatum denique dextrum cornu obtinentem dare terga cogunt. Ibi tum fugientibus equitibus, etiam peditatus eis proximus inclinare cepit : adeoque periculum erat ne universæ copiæ succumberent, si non Derdas cum equitibus suis recta Olynthiorum ad portas perrexisset : quem deinde a tergo Teleutias suo cum agmine instructo sequebatur. Id quum ab equitibus Olynthiis animadversum esset, ne a portis intercluderentur, veriti, converso agmine, multa cum properatione ad suos se recipiebant. Multi tum equites ipsorum a Derda sunt interempti, dum eum præterirēt. Itidem peditatus Olynthiorum in urbem abscessit, non multis tamen amissis, quod prope a mœnibus illi abessent. Hac victoria potitus Teleutias, et excitato tropæo copias abducens, arbores excidit. Et quia consumpta in hac expeditione aestas erat, tum Macedonicas tum Derdæ copias dimisit. Nihilominus Olynthii sæpenu-mero civitates Lacedæmoniiis federatas excursionibus vexando, non prædas modo abigebant, verum etiam nonnullos homines trucidabant.

CAPUT III.

Jam ver appetlerat, quum equites Olynthii numero fere sexcenti sub meridiem Apolloniensium in agrum infusi, passim omnia depopulabantur. Forte Derdas eo die suo cum equitatu Apolloniam venerat, et in urbe prandebat. Is quum incursionem hanc conspiceret, continebat sese, instructis jam equis suis, et armatis equitibus. Posteaquam Olynthii contemptis hostibus in suburbium, et ad ipsas usque portas equos agebant, tum vero cum suis instructis erumpit. Quod ubi videre hostes, in fugam se conjiciunt. Derdas vero quia semel eos terga dare coegerat, ad stadia nonaginta eos persequi et occidere non desit ; donec ad ipsos Olynthiorum muros fugientes compulisset. Ferebatur hoc facinore Derdas equites circiter octoginta trucidasse. Ab eo tempore mœnibus se magis hostes continebant, et omnino perparum agri suis in finibus colebant. Succedente tempore, quum Teleutias etiam denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxisset, ut si qua vel arbor, vel terra ab hostibus culta reliqua esset, eam prorsus vastaret : egressi Olynthiorum equites sensim procedebant, et amne secundum urbem labente trajecto, placide in adversas hostium copias pergebant. Eos quum Teleutias conspexisset, indignatus ob ipsorum audaciam, mox Tlemonidam cetratorum ducem cursu in eos irrumpere jubet. Olynthii vero, ut cetratos ante reliquas copias procurrare vident, converso agmine placide pedem referunt, amnemque rursus transeunt. Sequuntur hos illi audacter admodum, et tanquam fugientibus terga urgentes, amnem et ipsi transeunt. Tum vero equites Olynthii, eos, qui adhuc transgressi fuerant, opprimi ab se

στρέφοντες ἐμβάλλουσιν αὐτοῖς, καὶ αὐτὸν τε ἀπέκτειναν τὸν Τλημονίδα καὶ τῶν ἄλλων πλείους ἢ ἑκατόν. (β) Ὁ δὲ Τελευταῖος, ὡς εἶδε τὸ γινόμενον, ὀργισθεὶς, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα ἤγε μὲν ταχὺ τοὺς ὀπλίτας, διώκειν δὲ ἔκαλευσεν καὶ τοὺς πελταστὰς καὶ τοὺς ἱππέας καὶ μὴ ἀνιέναι. Πολλοὶ μὲν οὖν δὴ καὶ ἄλλοι τοῦ καιροῦ ἐγγυτέρω τοῦ τείχους διώξαντες κακῶς ἀπεχώρησαν, καὶ ἐκεῖνοι δ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν πύργων ἐβάλλοντο ἀποχωρεῖν τε ἠναγκάζοντο τεθοροβημένους καὶ προφυλάττεσθαι τὰ βέλη. (γ) Ἐν τούτῳ δὴ οἱ Ὀλύνθιοι ἐπεξελεύοντο μὲν τοὺς ἱππεῖς, ἐξοήθουν δὲ καὶ οἱ πελτασταί· τέλος δὲ καὶ οἱ ὀπλίται ἐπεξέθεον, καὶ τεταραγμένη τῇ φάλαγγι προσπίπτουσι. Καὶ ὁ μὲν Τελευταῖος ἐνταῦθα μαχόμενος ἀποθνήσκει. Τούτου δὲ γενομένου εὐθὺς καὶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν ἐνέκλιναν, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἴστατο, ἀλλὰ πάντες ἔφρουγον, οἱ μὲν ἐπὶ Σπαρτοῦλου, οἱ δὲ ἐπὶ Ἀκάνθου, οἱ δὲ εἰς Ἀπολλωνίαν, οἱ πλείστοι δὲ εἰς Ποτιδαίαν. Ὡς δ' ἄλλος ἄλλῃ ἔφρουγον, οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι ἄλλος ἄλλοσε διώκοντες παμπληθεῖς ἀπέκτειναν ἀνθρώπους καὶ ὅτιπερ ὄφελος ἦν τοῦ στρατεύματος.

7. Ἐκ μέντοι γε τῶν τοιούτων παθῶν ἐγὼ φημι ἀνθρώπους παιδεύεσθαι μάλιστα μὲν οὖν ὡς οὐδ' οἰκέτας χρὴ ὀργῇ κολάζειν· πολλάκις γάρ καὶ δεσπόται ὀργιζόμενοι μεῖζον κακὰ ἔπαθον ἢ ἐποίησαν· ἀτὰρ ἀντιπάλους τὸ μετ' ὀργῆς ἀλλὰ μὴ γνώμῃ προσφέρεσθαι βλὼν ἀμάρτυμα· ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ ἀπρονοήτων, ἡ δὲ γνώμῃ σκοπεῖ οὐδὲν ἤττον μὴ τι πάθῃ ἢ ὅπως βλάβῃ τι τοὺς πολεμίους.

8. Τοῖς δ' οὖν Λακεδαιμονίοις, ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πρᾶγμα, βουλευομένοις ἐδόκει οὐ φαύλην πεμπτέον ἱναμὴν εἶναι, ὅπως τὸ τε φρόνημα τῶν νενικηκότων κατασβεσθεῖ καὶ μὴ μάτην τὰ πεποιημένα γένοιτο. Οὕτω δὲ γνόντες ἡγεμόνα μὲν Ἀγησίπολιν τὸν βασιλέα ἐκπέμπουσι, μετ' αὐτοῦ δὲ ὥσπερ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν τριάκοντα Σπαρτιατῶν. (α) Πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν περιόικων ἐβελονταὶ καλοὶ κάγαθοι ἡκολούθουν, καὶ ξένοι τῶν τροφίμων καλουμένων, καὶ νόθοι τῶν Σπαρτιατῶν, μάλα εὐειδεῖς τε καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν οὐκ ἄπειροι. Συνεστρατεύοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν συμμαχίδων πόλεων ἐβελονταὶ, καὶ Θεσσαλῶν γε ἱππεῖς, γνωσθῆναι τῷ Ἀγησιπόλιδι βουλόμενοι, καὶ Ἀμύντας δὲ καὶ Δέρδας ἔτι προθυμότερον ἢ πρόσθεν. Ἀγησίπολις μὲν δὴ ταῦτα πράττων ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ὀλυνθον.

10. Ἡ δὲ τῶν Φλιασίων πόλις, ἐπαινεθεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγησιπόλιδος ὅτι πολλὰ καὶ ταχέως αὐτῷ χρήματα εἰς τὴν στρατιάν ἐδосαν, νομίζουσα δ' ἔξω ὄντος Ἀγησιπόλιδος οὐκ ἂν ἐξελεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀγησιλαον, οὐδ' ἂν γενέσθαι ὥστε ἅμα ἀμφοτέρους τοὺς βασιλέας ἔξω Σπάρτης εἶναι, θρασέως οὐδὲν τῶν δικαίων ἐποιοῦν τοῖς κατεληλυθόσιν. Οἱ μὲν γὰρ δὴ φυγάδες ἤξιουν τὰ ἀμφιλογα ἐν ἴσῳ δικαστηρίῳ κρίνεσθαι· οἱ δὲ ἠνάγκαζον ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διαδικάζεσθαι. Λεγόντων δὲ

posse rati, convertunt sese, ac in eos irruunt, ipsumque Tlemonidam cum aliis pluribus quam centum occidunt. Id ubi Teleutias fieri vidit, excauit: ac sumptis armis, celeriter gravem armaturam ducit, simul ut cetrati et equites hostem persequerentur, ac nihil ei spatii relinquerent, imperat. Itaque factum, ut, quemadmodum et alii complures hostem propius quam oportebat ad moenia persequuti, perincommode pedem retulere: sic illi quoque de turribus telis petiti, simul et retrocedere perturbato agmine cogentur, et a telis sibi cavere. Tum vero equites in eos emittunt Olynthii, quibus opem laturo etiam cetrati excurrunt: denique gravis armatura consequitur, et turbatam phalangem invadit. Atque hic Teleutias pugnans interficitur: quod quum accidisset, statim et illi pedem referre coeperunt, qui erant ei proximi; neque jam quisquam amplius subsistebat, sed omnes fuga se partim Spartolium, partim Acanthum recipiebant, nonnulli Apolloniam, pars maxima Potidæam. Atque ut alius alio fugiebat, ita et hostes diversis eos itineribus subsequuti, homines maximo numero cædunt, ipsumque adeo florem tanti exercitus delent.

Equidem cladibus huiusmodi homines erudiri censeo, maxime ut sciant, ne in servos quidem animadvertendum esse, commoto ad iram animo. Quippe domini quum irati sunt, sæpenumero plus detrimenti accipiunt, quam aliis inferant. Hostes autem non consulto sed iracunde adoriri, quantum quantum est, insigne delictum putari debet. Est enim ira quiddam temerarium, quum ratio non minus consideret, ne quid sibi accadat adversi, quam ut hostes damno afficiat.

De hac clade posteaquam certiores facti essent Lacedæmonii, re deliberata statuerunt, haud tenues mittendas esse copias; ut et victorum elatos animos reprimerent, et frustra esse gesta, quæ acciderant, non paterentur. Quo decreto facto, regem Agesipolim bello præficiunt; eique sicut et Agesilao proficiscenti in Asiam, triginta Spartanos adiungunt. Sequebantur eundem sponte sua multi circum Spartam habitantes, homines virtute singulari, multi exterorum, qui Trophimi (*mothaces*) appellantur, itemque Spartanorum spurii egregia indole, nec præclara: civitatis disciplinæ ignari. Præter hos intererant expeditioni huic sponte sua tum sociis ex oppidis quidam, tum Thessali equites, Agesipolidi ut innotescerent cupidi; Amyntas etiam Derdasque longe, quam antehac, alacris aderant. His tum rebus occupatus erat Agesipolis, ac simul Olynthum proficiscebatur.

Interim Phliasiorum civitas ab Agesipolide collaudata, quod et magnam ipsi pecuniam, et celeriter ad exercitum sustentandum dedisset; quia putabat, dum Agesipolis abesset peregre, copias adversus se non ducturum Agesilaum, minimeque adeo futurum ut ambo reges Sparta simul abessent: audacter admodum cum eis, qui ab exilio redierant, præter juris et æqui rationem agebant. Etenim petebant exules, ut de rebus controversis apud æquum tribunal cognoscere-tur: Phliasii vero coge-bant eos, ut sua in urbe causam dis-

τῶν κατεληλυθότων καὶ τίς αὐτῇ δίκῃ εἴη ὅπου αὐτοὶ οἱ ἀδικούντες δικάζουσιν, οὐδένες ἤκουον. (11) Ἐκ τούτου μέντοι ἔρχονται εἰς Λακεδαίμονα οἱ κατελθόντες κατηγορήσοντες τῆς πόλεως, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν οἰκοθεν ξυνηκολούθουν, λέγοντες ὅτι πολλοῖς καὶ τῶν πολιτῶν οὐ δοκοῖεν δίκαια πάσχειν. Ἀγανακτῆσασα δὲ τούτοις τῶν Φλιασίων ἡ πόλις ἐξημίωσε πάντας ὅσοι μὴ πεμπούσης τῆς πόλεως ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα. (12) Οἱ δὲ ζημιωθέντες οἰκάδε μὲν ὥκουν ἀπίναί, μένοντες δ' ἐδίδασκον ὡς οἷτοι μὲν εἴησαν οἱ βιαζόμενοι ταῦτα, ὅπερ σφᾶς τε ἐξέβαλον καὶ Λακεδαιμονίους ἀπέκλεισαν, οἷτοι δὲ οἱ πριάμενοι τε τὰ σφέτερα καὶ βιαζόμενοι μὴ ἀποδιδόναι, οἷτοι δὲ καὶ νῦν διαπεπραγμένοι εἰσι ζημιωθῆναι σφᾶς αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐλθόντας, ὅπως τοῦ λοιποῦ μηδεὶς τολμῇ ἵναὶ δηλώσων τὰ ἐν τῇ πόλει γιγνόμενα. (13) Τῷ δ' ὄντι ὑβρίζειν δοκούντων τῶν Φλιασίων φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτοὺς οἱ ἔφοροι. Ἦν δὲ οὐ τῷ Ἀγησιλάῳ ἀχθομένῳ ταῦτα· καὶ γὰρ τῷ μὲν πατρὶ αὐτοῦ Ἀρχιδάμῳ ξένοι ἦσαν οἱ περὶ Ποδάμεμον, οἱ καὶ τότε τῶν κατεληλυθότων ἦσαν· ἑαυτῷ δὲ οἱ ἀμφὶ Προκλέα τὸν Ἴππονίκου. (14) Ὡς δὲ τῶν διαβατηρίων γενομένων οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπορεύετο, πολλὰ πρεσβεῖαι ἀπήντων καὶ χρήματα ἐδίδουσιν, ὥστε μὴ ἐμβάλλειν. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐχ ἵνα ἀδικοίῃ, στρατεύοιτο, ἀλλ' ὅπως τοῖς ἀδικουμένοις βοηθήσειεν. (15) Οἱ δὲ τελευτῶντες πάντα ἔφασκον ποιήσιν, ἐδόκοντό τε μὴ ἐμβάλλειν. Ὅ δὲ πάλιν ἔλεγεν ὡς οὐκ ἂν πιστεύσειε λόγοις, καὶ γὰρ τὸ πρότερον ψεύσασθαι αὐτοὺς, ἀλλ' ἔργου τινὸς πιστοῦ δεῖν εἶναι. Ἐρωτώμενος δὲ καὶ τί τοῦτ' ἂν εἴη; πάλιν ἀπεκρίνατο, Ὅπερ καὶ πρόσθεν, εἶπεν, ποιήσαντες οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν ἡδικήθητε. Τοῦτο δὲ ἦν τὴν ἀκρόπολιν παραδοῦναι. (16) Οὐκ ἐθελόντων δὲ αὐτῶν τοῦτο ποιεῖν, ἐνέβαλε τὸ εἰς τὴν χώραν καὶ ταχὺ περιτείχισας ἐπολιόρχει αὐτούς. Πολλῶν δὲ λεγόντων Λακεδαιμονίων ὡς ὀλίγων ἔνεκεν ἀνθρώπων πόλει ἀπερβάνοιντο πλεόν πεντακισχίλιων ἀνδρῶν· καὶ γὰρ δὴ ὅπως τοῦτ' εὐδολον εἴη, οἱ Φλιασίοι ἐν τῷ φανερῷ τοῖς ἔξω ἐξεκλήσιζον· ὁ μὲντοι Ἀγησιλαὸς πρὸς τοῦτο ἀνταμχανήσατο. (17) Ὅποτε γὰρ ἐξίοιεν ἢ διὰ φίλιαν ἢ διὰ συγγένειαν τῶν φυγάδων, ἐδίδασκε ξυσσιτεῖα τε αὐτῶν κατασκευάζειν καὶ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἱκάνον διδόναι, ὅπως γυμνάζεσθαι ἐθέλοισιν· καὶ ὅπλα δὲ ἐκπορίζειν ἅπανι τούτοις διεκελεύετο, καὶ μὴ ὀκνεῖν εἰς ταῦτα χρήματα δανείζεσθαι. Οἱ δὲ ταῦτα ὀνείδοντες ἀπέδειξαν πλείους χιλίων ἀνδρῶν ἀριστα μὲν τὰ σώματα ἔχοντας, εὐτάκτους δὲ καὶ εὐσπλοτάτους· ὥστε τελευτῶντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον ὡς τοιούτων δέοιντο συστρατιωτῶν.

18. Καὶ Ἀγησιλαὸς μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦν. Ὅ δὲ Ἀγησιπολις εὐθὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας προσιὼν ἔθετο πρὸς τῇ πόλει τῶν Ὀλυνθίων τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεξήκει αὐτῶν, τότε τῆς Ὀλυνθίας εἰ τι ὑπόλοιπον ἦν ἐδήξου καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας ἰὼν αὐτῶν ἐφθειρε τὸν σίτον· Τωρόνην δὲ καὶ πρὸς βαλῶν εἴλε κατὰ κρά-

ceptarent. Quibus quum revocati ab exilio cives responderent : Et quodnam hoc jus fuerit, eos, qui auctores injuriæ sunt, judicum partes sibi sumere? nemo ipsis audiebat. Ita deinde exules reducti Lacedæmonem proficiscuntur, civitatem suam accusaturi; deducuntibus eos etiam aliis quibusdam civibus, qui magnæ civium suorum parti videri dicerent, non æqua ratione cum illis agi. Commoti ob eam rem Phliasii multarunt omnes quotquot non a republica missi Lacedæmonem profecti fuerant. At illi posteaquam multati erant, domum redire præ metu non ausi, Spartæ manebant, ibique significabant, ab iis hæc violenter agi, qui et ipsos ejecissent, et Phliunte Lacedæmonios exclusissent : hos illos esse, qui res exulum coemerint, vique perficere cogitarent, quominus eas restituerent : hos esse denique qui nunc quoque dederint operam ut ipsi, qui Lacedæmonem ivissent, multarentur, ne quis deinceps eo se conferre audeat, quid Phliunte rerum geratur, indicaturus. Ephori, quod reapse videntur insolentes esse Phliasii, delectum adversus eos habendum statuunt : quod quidem Agesilaus haud moleste tulit. Nam patris ipsius Archidami hospes fuerat Podanemus cum suis, qui quidem nunc eorum erant in numero, quibus ab exilio Phliuntem reditus concessus fuerat; atque etiam ipsi cum Proclis, Hipponici filii, familia hospitii jus intercedebat. Posteaquam de traducendis in agrum hostilem copiis exta consulens perlitasset, neque jam amplius cunctaretur, sed expeditionem susciperet, complures ei legationes occurrerant, ac pecunias offerebant ne ipsorum fines invaderet. Respondebat, non idcirco se hanc expeditionem suscepisse, ut aliquos injuria afficeret, sed jam affectis ut opitularetur. Tandem legati omnia se imperata facturos aiunt, simulque ne cum exercitu Phliasiorum fines ingrederetur, obsecrant. Rursum Agesilaus, verbis se non posse fidem habere, quod antehac quoque promissis non stetissent; facto fidem sibi faciendam esse dicebat. Rogatus, quodnam illud esset : Nimirum, inquit, hoc ipsum si feceritis, quod quum antehac feceritis, affecti a nobis nulla estis injuria. Erat autem hoc, ut arcem traderent. Quod quum recusarent facere, copias in agrum ipsorum traducebat, castrisque munitis cinctam urbem obsidebat. Quia vero multi ex Lacedæmoniis aiebant, paucorum hominum causa offendi civitatem, in qua essent plus quinque millia virorum (hoc enim ut omnibus innotesceret, Phliasii palam ad exules apud hostem concionari solebant) : Agesilaus huic etiam rei ratione quadam occurrere instituit. Quoties enim aliqui ex urbe vel quod cognati, vel quod amici exulibus essent profugiebant, monebat suos, ut ipsis convivia sodalitia pararent, Lacedæmoniorum more, quantumque satis esset ad res necessarias, iis suppedirent, quicunque exerceri vellent. Mandabat item, ut arma quoque subministrarent omnibus, neque in hoc pecunias mutuas sumere cunctarentur. Hæc quum illi facerent, plures quam mille viros exhibuerunt, qui et corporibus essent probe exercitis, et militaris disciplinæ gnari, et armis instructissimi. Quo factum, ut tandem Lacedæmonii dicerent, hujusmodi commilitonum opera sibi opus esse.

Dum his rebus Agesilaus occupatur, Agesipolis e Macedonia recta pergens, ad Olynthiorum urbem suos in armis subsistere jubet. Quum eorum nemo contra prodiret, quidquid erat Olynthiorum in agro, vastabat, et ad civitates, quæ in ipsorum erant societate, cum copiis profectus, segetem corrumpibat. Etiam copiis ad Toronen admotis, op-

τος. (19) Ἐν δὲ τούτοις ὄντα κατὰ θέρους ἀκμὴν καῦμα πυριφλεγῆς λαμβάνει αὐτόν. Ὡς δὲ πρῶην ἐωρακότα τὸ ἐν Ἀφύτῃ τοῦ Διονύσου ἱερὸν, ἔρως αὐτὸν τότε ἔσχε τῶν τε σκιερῶν σκηνημάτων καὶ τῶν λαμπρῶν καὶ ψυχρῶν ὑδάτων. Ἐχομίσθη μὲν οὖν ἐκαίσε ἔτι ζῶν, ὁμῶς μέντοι ἐβδομαῖος ἀφ' οὗ ἔκαμιν ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἐτελεύτησε. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐν μελίτι θεοὶς καὶ χομισθεὶς οἶκαδ' ἔτυχε τῆς βασιλικῆς ταφῆς.

20. Ἀγησίλαος δὲ τοῦτο ἀκούσας οὐχ ἢ τις ἂν ὤφειτο ἐφῆσθη ὡς ἀντιπάλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐδάκρυσε καὶ ἐπόθησε τὴν συνουσίαν. Συσκηνοῦσι μὲν γὰρ δὴ βασιλεῖς ἐν τῷ αὐτῷ, ὅταν οἰκοῖ ὧσιν· ὁ δὲ Ἀγησίπολις τῷ Ἀγησίλαῳ ἱκανὸς μὲν ἦν καὶ ῥηθιμῶν καὶ θηρευτικῶν καὶ ἵππικῶν καὶ παιδικῶν λόγων μετέχειν· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπηδεῖτο αὐτὸν ἐν τῇ συσκηνίᾳ, ὥσπερ εἰκὸς πρεσβύτερον. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀντ' ἐκείνου Πολυβιάδην ἄρμοσθην ἐπὶ τῇ Ὀλυνθῶν ἐκπέμπουσιν.

21. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἦδη μὲν ὑπερέβαλε τὸν χρόνον, ὅσου ἐλέγετο ἐν τῷ Φλιοῦντι σίτος εἶναι· τοσοῦτον γὰρ ἐγκράτεια γαστρός διαφέρει ὥστε οἱ Φλιαῖοι τὸν ἡμισυν ψηφισάμενοι σίτον τελεῖν ἢ πρόσθεν, καὶ ποιοῦντες τοῦτο, τὸν διπλάσιον τοῦ εἰκότος χρόνον πολιορκούμενοι διήρκεσαν. (22) Καὶ τόλμα δὲ ἀτολμίας ἔσθ' ὅτε τοσοῦτον διαφέρει ὥστε Δελφίων τις, λαμπρὸς δοκῶν εἶναι, λαβὼν πρὸς αὐτὸν τριακασίους ἀνδράς Φλιασίων ἱκανὸς μὲν ἦν κωλύειν τοὺς βουλομένους εἰρήνην ποιῆσθαι, ἱκανὸς δὲ οἷς ἥπισται εἰρῆας φυλάττειν, ἐδύνατο δὲ εἰς τε τὰς φυλακὰς ἀναγκάζειν τὸ πλῆθος ἰέναι καὶ τούτους ἐφοδεύων πιστοὺς παρέχεσθαι. Πολλάκις δὲ μεθ' ὧν εἶχε περὶ αὐτὸν καὶ ἐκθέων ἀπέκρουε φύλακας ἄλλοι· ἄλλη τοῦ περιτετελισμένου κύκλου. (23) Ἐπεὶ μέντοι οἱ ἐπιλεκτοὶ οὗτοι πάντα τρόπον ἐπίζητοῦντες οὐχ εὗρισκον σίτον ἐν τῇ πόλει, ἐκ τούτου δὴ πέμψαντες πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἐδέοντο σπεύσασθαι πρεσβεῖα εἰς Λακεδαίμονα ἰοῦση· δεδόχθαι γάρ σφισιν ἔφασαν ἐπιτρέπειν τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμονίων χρῆσασθαι τῇ πόλει, ὅτι βούλονται. (24) Ὁ δὲ ὀργισθεὶς ὅτι ἄκυρον αὐτὸν ἐποιοῦν, πέμψας μὲν πρὸς τοὺς οἴκοι φίλους διεπράξατο ἑαυτῷ ἐπιτραπῆναι τὰ περὶ Φλιοῦντος, ἐσπεύσατο δὲ τῇ πρεσβείᾳ. Φυλακὴ δὲ ἔτι ἰσχυροτέρα ἢ πρότερον ἐφύλαττεν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐξίῃ. Ὅμως μέντοι ὁ γε Δελφίων καὶ σιγματίας τις μετ' αὐτοῦ, ὃς πολλὰ ὑφέλιτο ὄπλα τῶν πολιορκούντων, ἀπέδρασαν νύκτωρ. (25) Ἐπεὶ δὲ ἤκον ἐκ τῆς Λακεδαίμονος ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ πόλις ἐπιτρέπει Ἀγησίλαῳ διαγνῶναι τὰ ἐν Φλιοῦντι ὅπως αὐτῷ δοκοίη, Ἀγησίλαος δὴ οὕτως ἔγνω, πεντήκοντα μὲν ἀνδράς τῶν κατελθυσθῶν, πεντήκοντα δὲ τῶν οἰκοθεν πρῶτον μὲν ἀνακρίναι ὄντινα τε ζῇ ἐν τῇ πόλει καὶ ὄντινα ἀποθανεῖν δίκαιον εἴη· ἔπειτα δὲ νόμους θεῖναι, καθ' οὓς πολιτεύσονται· ἕως δ' ἂν ταῦτα διαπράξωνται, φυλακὴν καὶ μισθὸν τοῖς φρουροῖς ἐξ μηνῶν κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας τοὺς μὲν συμμαχούς ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικόν

pidum illud vi cepit. His in rebus dum adulta jam ætate versaretur, ardore quodam ignis instar urente corripitur. Et quia non ita pridem Bacchi sanum apud Aphytem viderat, mirifice opacorum illorum tentoriorum limpidarumque ac frigidarum aquarum desiderio teneri cepit. Quamobrem vivus quidem eo delatus est, sed die, a quo cœpisset egrotare, septimo, extra sanum vivendi finem fecit. Melle oblitus domum deportatur, ac regiam sepulturam consequitur.

Quod ubi Agesilaus audiisset, non quasi adversario sublatum, quod existimare quis posset, lætatus est, sed ejus morte deplorata lacrimis, etiam consuetudinem ipsius desiderabat. Nam reges eodem utuntur contubernio, quum domi sunt. Et poterat Agesipolis cum Agesilao convenientes adolescentiæ, itemque de venationibus, de re equestri, de amoribus sermones communicare: ac præter hæc, quoties eodem uterentur contubernio, Agesilao natu majorem, ut par erat, reverebatur. Ejus loco Lacedæmonii Polybiadem præfectum ad oppugnandam Olynthum mittunt.

Ceterum Agesilaus jam plus temporis obsidenda Phliunte contriverat, quam quo suffecturum obsessis frumentum diceretur. Tantum inter gulam et abstinentiam interest, ut quum Phliasii communi decreto statuissent, dimidio minus in usum quotidianum impendere, quam prius, idque deinde fecissent, tempore duplo majori, quam esset credibile, sustinendæ obsidioni suffecerint. Itidem audacia nonnunquam usque adeo præstat vecordia, ut Delphio quidam, vir illustri apud suos loco, trecentis Phliasiorum adjunctis sibi, partim prohibere potuerit, quominus ab iis, qui in hoc propendebant, pax conficeretur: partim eos in vincula coniectos custodire, quibus diffidebat. Idem ad obeundas excubias cogere plebem poterat, eamque more circitorum invisendo fidam reddere. Sæpenumero cum iis, quos habebat apud se, facta eruptione, hostium excubitores alias alibi de ambitu, quo circumvallatum erat oppidum, deturbabat. Tandem quum hi delecti omnibus rationibus excogitatis frumentum in urbe nullum amplius reperirent, missis ad Agesilaum suis, petebant ut illis induciæ concederentur, qui legati Lacedæmonem profecturi essent. Aiebant enim, se decrevisse Lacedæmoniorum magistratibus agendi secum ex ipsorum arbitratu potestatem facere. Tum indignatus Agesilaus, quod auctoritatem agendi cum ipsis sibi detraxissent, ad amicos in patriam mittit, ac per eos impetrat, ut sibi Phliuntis causa permitteretur, simulque legatis inducias concedit. Interim majores etiam excubiæ quam prius habebantur, ut oppidanorum nemo egrederetur. Delphio tamen, et signatus servus quidam, qui multa obsidentibus arma eripuerat, nocturna fuga sunt elapsi. Posteaquam Lacedæmone rediissent, qui renuntiarent Agesilao, rempublicam ipsi potestatem statuendi de Phliasiorum rebus pro lubitu suo fecisse, decrevit, ex iis qui ab exilio revocati essent, debere legi quinquaginta, itidem quinquaginta cives alios urbis, qui primum cognoscerent cuinam oppidanorum vita concedenda, quemve capitali supplicio plecti æquum esset; deinde ferendas ab his esse leges, secundum quas administraretur respublica: verum interea dum hæc perficerentur, præsidium in urbe reliquit, decreto præsidariis in sex menses stipendio. Posteaquam hæc gessisset, sociorum copias ab se dimittit, et milites ex civibus domum reducit. Hic rerum

οἶκαδὲ ἀπέγαγε. Καὶ τὰ μὲν περὶ Φιλιοῦντα οὕτως αὖ ἐπετετέλεστο ἐν ὁκτῷ μηνὶ καὶ ἐνιαυτῷ.

26. Καὶ ὁ Πολυδιάδης δὲ παντάπασιν κακῶς ἔχοντας λιμῷ τοὺς Ὀλυνθίους διὰ τὸ μῆτε ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν μῆτε κατὰ θάλατταν εἰσάγεσθαι σίτον αὐτοῖς, ἡνάγκασε πέμψαι εἰς Λακεδαίμονα περὶ εἰρήνης. Οἱ δ' ἔλθόντες πρέσβεις αὐτοκράτορες συνθήκας ἐποίησαντο τὸν αὐτὸν μὲν ἔχθρὸν καὶ φίλον Λακεδαιμονίοις νομίζειν, ἀκολουθεῖν δὲ ὅποι ἂν ἡγῶνται καὶ σύμμαχοι εἶναι. Καὶ ὁμόσαντες ταύταις ἐμμένειν οὕτως ἀπῆλθον οἶκαδε.

27. Προκεχωρηκότων δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὥστε Θηβαίους μὲν καὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς παντάπασιν ἐπ' ἐκείνοις εἶναι, Κορινθίους δὲ πιστοτάτους γεγενῆσθαι, Ἀργεῖους δὲ τεταπεινωθῆναι διὰ τὸ μὴδὲν ἔτι ὠφελεῖν αὐτοὺς τῶν μηνῶν τὴν ὑποφοράν, Ἀθηναίους δὲ ἡρημῶσθαι, τῶν δ' αὖ συμμαχῶν κεκολασμένων οἱ δυσμενῶς ἔχον αὐτοῖς, παντάπασιν ἤδη καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀρχὴ ἔδοκε αὐτοῖς κατεσκευασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικά, ὥς θεοὶ οὔτε τῶν ἀσεβούντων οὔτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμελοῦσι. Νῦν γε μὴν λέξω τὰ προκείμενα. Λακεδαιμόνιοι τε γὰρ οἱ ὁμόσαντες αὐτονόμους ἔασιν τὰς πόλεις τὴν ἐν Θήβαις ἀκρόπολιν κατασχόντες ὑπ' αὐτῶν μόνον τῶν ἀδικηθέντων ἐκολάσθησαν, πρῶτον οὐδ' ὑφ' ἐνὸς τῶν πώποτε ἀνθρώπων κρατηθέντες, τοὺς τε τῶν πολιτῶν εἰσαγαγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτοὺς καὶ βουλευθέντας Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν δουλεῦειν, ὥστε αὐτοὶ τυραννεῖν, τὴν τούτων ἀρχὴν ἐπὶ μόνον τῶν φυγόντων ἤρκεσαν καταλῦσαι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο διηγήσομαι.

2. Ἦν τις Φυλλίδας, ὃς ἐγραμμάτευε τοῖς περὶ Ἀρχίαν πολεμάρχους, καὶ τὰλλα ὑπηρετῆκει, ὥς ἔδοκε, ἀρίστα. Τούτῳ δ' ἀφιγμένῳ Ἀθήναζε κατὰ πρᾶξιν τινα καὶ πρόσθεν γνώριμος ὢν Μέλων τῶν Ἀθήναζε πεφευγόντων Θηβαίων συγγίγνεται, καὶ διαπυθόμενος μὲν τὴν περὶ Ἀρχίαν τε τὸν πολεμαρχοῦντα καὶ τὴν περὶ Φίλιππον τυραννίδα, γνοὺς δὲ ἔτι μᾶλλον μισοῦντα αὐτὸν τὰ οἴκοι αὐτοῦ, πιστὰ δοὺς καὶ λαβὼν συνέθετο ὥς δεῖ ἕκαστα γίνεσθαι. (3) Ἐκ δὲ τούτου προσλαβὼν ὁ Μέλων ἐξ τούτων ἐπιτηδεωτάτους τῶν φυγόντων ξιφίδια ἔχοντας καὶ ἄλλο ὅπλον οὐδὲν, ἔρχεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν χώραν νυκτός· ἔπειτα δὲ ἡμερεύσαντες ἐν τινι τόπῳ ἐρήμῳ πρὸς τὰς πύλας ἦλθον, ὥς δὴ ἐξ ἀγροῦ ἀπρόντες, ἡνίκα περ οἱ ἀπὸ τῶν ἔργων ὀφιαίτατοι. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, διενυκτέρευσαν μὲν ἐκείνην τὴν νύκτα παρὰ Χάρωνί τινι, καὶ τὴν ἐπιούσαν δ' ἡμέραν διτημέρευσαν. (4) Ὁ μὲν οὖν Φυλλίδας τὰ τε ἄλλα ἐπεμελεῖτο τοῖς πολεμάρχου, ὥς Ἀφροδίσια ἀγοῦσιν ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ δὴ καὶ γυναῖκας πάλαι ὑπὲρ

apud Philiumtem, anno integro et octo mensibus gestarum, fuit exitus.

Ceterum Polybiades Olynthios ad extremam famem re-dactos, quod jam neque terra frumentum acciperent, neque mari quidquam importaretur, Lacedæmonem legatos de pace mittere compulit. Illi plena cum potestate Spartam profecti, ejusmodi conditionibus fœdus ineunt, ut eosdem cum Lacedæmonii et hostes et amicos haberent; quocunque Lacedæmonii ducerent, sequerentur, socii denique ipsorum essent. Hæc ubi se præstituros jurejurando confirmassent, domum rediere.

Quum autem Lacedæmonii hæc prospere cessissent, ut jam Thebani ac Bœoti reliqui omnino ipsorum essent in potestate, Corinthios fidelissimos experirentur, Argivi demissis essent animis, quod nihil illis sacrorum mensium causis proficerent, quas prætexere consueverant; Athenienses ab aliis deserti essent; socios denique suos Lacedæmonii quum multassent, quotquot animis in eos non satis amicis fuerant: omnino imperium ipsorum præclare comparatum satisque munitum esse videbatur.

CAPUT IV.

Quamquam vero multa tum de Græcis tum barbaris commemorari possint, quibus declaretur eos, qui se impie gerant, ac nefaria designent a diis haud negligi; tamen nunc exponere malo, quæ modo nobis proposita sunt. Nam Lacedæmonii, qui se libertatem civitatibus concessuros jura-verant, ac nihilominus arcem Thebanam in potestate sua retinebant, ab iis solis puniti sunt, adversus quos injuriæ fuerant, quum ante id temporis a nemine mortalium unquam in potestatem redacti fuissent; et ad dominatum eorum opprimendum, quotquot ex Thebanis civibus Lacedæmonii in arcem introduxerant, ac Thebas servire Lacedæmonii voluerant, ut imperio ipsi potirentur, soli septem exules suffecere. Quonam autem pacto id ipsum acciderit, exponam.

Phyllidas quidam erat, polemarchorum Archiæ collegarum scriba, suo in munere, quemadmodum existimabatur, per-industrius. Hunc negotii cujusdam causa venientem Athe-nas, unus e Thebanis exulibus Mello convenit, cui jam ante notus erat: quumque de tyrannide, quam Archias polemarchus ac Philippus exercerent, Phyllidam percunctatus esset, eique statum illum patriæ magis etiam displicere, quam sibi, animadvertisset: fide data et accepta, quo pacto singula ge-renda essent, cum eo transigit. Secundum ea Mello, ad-junctis sibi ex omni exulum numero sex huic rei perficiendæ inprimis idoneis, qui cetera inermes, tantum sicas secum sumerent, primo Thebanum agrum noctu ingreditur. Deinde proximo die in loco quodam solo exacto, ad portas accedunt, quasi qui ex agro reverterentur, id temporis quo solent qui a rusticis operis tardissime in urbem redeunt. Posteaquam ingressi essent, noctem illam, diemque proximum se Cha-ronis cujusdam in ædibus continent. Interim Phyllidas quum res alias polemarchis procurabat, qui magistratu decessuri Veneralia celebrabant; tum eas se feminas id temporis ad-

σχνούμενος ἔδειν αὐτοῖς τὰς σεμνοτάτας καὶ καλλίστας τῶν ἐν Θηβαίαις, τότε ἔφη ἄειν. Οἱ δὲ ἦσαν γὰρ τοιοῦτοι, μάλα ἡδέως προσεδέχοντο νυκτερεύειν. (6) Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησάν τε καὶ συμπροθυμούμενοι ἐκείνου ταχὺ ἐμεθύσθησαν, παλαί κελυόντων ἄγειν τὰς ἑταίρας, ἐξελθὼν ἤγαγε τοὺς περὶ Μέλλωνα, τρεῖς μὲν στείλας ὡς δεσποίνας, τοὺς δ' ἄλλους ὡς θεραπαίνας. (6) Κἀκεῖνους μὲν εἰσῆγαγεν εἰς τὸ ταμειῖον τοῦ πολεμαρχείου, αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἶπε τοῖς περὶ Ἀρχίαν ὅτι οὐκ ἂν φασιν εἰσελθεῖν αἱ γυναῖκες, εἰ τις τῶν διακόνων ἔνδον ἔσσιτο. Ἐνθεν οἱ μὲν ταχὺ ἐκέλευον πάντας ἐξίεναι, ὁ δὲ Φυλλίδας δούς οἶνον εἰς ἐνὸς τῶν διακόνων ἐξέπεμψεν αὐτούς. Ἐκ δὲ τούτου εἰσῆγαγε τὰς ἑταιρίδας δὴ, καὶ ἐκάθιζε παρ' ἐκάστῳ. Ἦν γὰρ σύνθημα, ἐπεὶ καθίζοιτο, παῖειν εὐθὺς ἀνακαλυψαμένους. (7) Οἱ μὲν δὴ οὕτω λέγουσιν αὐτοὺς ἀποθανεῖν, οἱ δὲ καὶ ὡς κομιστάς εἰσελθόντας τοὺς ἀμφὶ Μέλλωνα ἀποκτείναι τοὺς πολεμάρχους. Λαβὼν δὲ Φυλλίδας τρεῖς αὐτῶν ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν τοῦ Λεοντιάδου οἰκίαν· κόψας δὲ τὴν θύραν εἶπεν τὰ παρὰ τῶν πολεμάρχων ἀπαγγεῖλαι τι βούλοιο. Ὁ δὲ ἐτύγχανε μὲν χωρὶς κατακείμενος ἐτι μετὰ δεῖπνον, καὶ ἡ γυνὴ ἐριουργοῦσα παρεκάθητο. Ἐκέλευσε δὲ τὸν Φυλλίδαν πιστὸν νομίζων εἰσίναι. Οἱ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθον, τὸν μὲν ἀποκτείναντες, τὴν δὲ γυναῖκα φοβήσαντες κατεσιώπησαν. Ἐξίόντες δὲ εἶπον τὴν θύραν κεκλείσθαι· εἰ δὲ λήθοιτο ἀνεωγμένην, ἡπειλησαν ἀποκτείνειν πάντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. (8) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, λαβὼν δύο ὁ Φυλλίδας τῶν ἀνδρῶν ἦλθε πρὸς τὸ ἀναγκαῖον, καὶ εἶπε τῷ εἰργμορῦλακι ὅτι ἀνδρα ἄγοι παρὰ πολεμάρχων δν εἶρξαι δέοι. Ὡς δὲ ἀνέφρε, τοῦτον μὲν εὐθὺς ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ δεσμώτας ἔλυσαν. Καὶ τούτους μὲν ταχὺ τῶν ἐκ τῆς στοᾶς ὅπλων καθελόντες ὅπλισαν, καὶ ἀγαγόντες ἐπὶ τὸ Ἀμφεῖον θέσθαι ἐκέλευον τὰ ὅπλα. (9) Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς ἐκήρυττον ἐξίεναι πάντας Θηβαίους, ἱππέας τε καὶ ὀπλίτας, ὡς τῶν τυράννων τεθνεώτων. Οἱ δὲ πολῖται, ὥς μὲν νῦν ἦν, ἀπιστοῦντες ἡσυχίαν εἶχον· ἐπεὶ δ' ἡμέρα τ' ἦν καὶ φανερόν ἦν τὸ γεγενημένον, ταχὺ δὴ καὶ οἱ ὀπλίται καὶ οἱ ἱππεῖς σὺν τοῖς ὅπλοις ἐξεβοήθουν. Ἐπεμψαν δ' ἱππέας οἱ κατεληλυθότες καὶ ἐπὶ τοὺς πρὸς τοῖς ὁρίοις Ἀθηναίων [τοὺς] δύο τῶν στρατηγῶν. Οἱ δ' εἰδότες τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἀπεστάλκεσαν***. (10) Ὁ μὲντοι ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀρμοστής ἐπεὶ ἤσθετο τὸ νυκτερινὸν κήρυγμα, εὐθὺς ἐπέμψεν εἰς Πλαταιάς καὶ Θεσπιάς ἐπὶ βοήθειαν. Καὶ τοὺς μὲν Πλαταιάς αἰσθόμενοι προσιόντας οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς, ἀπαντήσαντες ἀπέκτειναν αὐτῶν πλεόν ἢ εἴκοσιν· ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ταῦτα πράξαντες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῶν ὁρίων ἤδη παῤῃσαν, προσέβαλον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. (11) Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀλίγοι ὄντες, τὴν τε προθυμίαν τῶν προσιόντων ἀπάντων ἑώρων, καὶ τῶν κηρυγμάτων μεγάλων γιγνομένων τοῖς πρώτοις ἀναβάσιν, ἐκ τούτου φοβηθέντες εἶπον ὅτι ἀπίοιεν ἂν, εἰ σφισιν ἀσφάλειαν μετὰ τῶν ὅπλων ἀπιοῦσι διδοῖεν. Οἱ δὲ ἄσμενοι

ducturum ad ipsos alebat, quas ex omni Thebanarum numero longe splendidissimas ac pulcherrimas adducturum se jamdudum pollicitus fuerat. Illi vero, quod homines ejusmodi essent, per jucunde noctem illam ut agerent, exspectabant. Posteaquam coenati fuissent, ac vino jam incaluisent, dante opera Phyllida, ut id fieret: dudum hortantibus ipsis, ut mulierculas adduceret, egressus ab eis Mellonem cum suis adducit, quorum tres ornatu dominarum induerat, ceteros ancillarum. Inde in penitus eos polemarchei conclave deducit. Hinc ad polemarchos ingressus, tum Archiae, tum sociis ipsis significat, negare feminas se ingressuras, si ministrorum aliquis adsit. Tum illi mox omnes egredi jubent, ac Phyllidas dato ipsis vino, in aedes cujusdam ex ministris publicis eos ablegat. Deinde meretriculas scilicet introducit, easque apud singulos collocat. Et antea convenerat, ut quamprimum assidere jussi essent, velis rejectis polemarchos caderent. Hoc modo illos occubuisse nonnulli commemorant. Alii narrant, Mellonem cum suis, ut comessatores, ingressos, occidisse polemarchos. Inde Phyllidas sumptis secum tribus ipsorum, ad Leontiadis aedes pergit. Quumque pulsasset fores, indicare se quiddam ipsi velle polemarchorum jussu dixit. Forte tunc Leontiadem a coena seorsum recubabat, assidente ipsi uxore, quae lanificium exercebat. Et quia Phyllidam hominem fidum esse arbitrabatur, ingredi eum ad se jubet. Mox illi ingressi Leontiadem trucidant, et uxorem ipsius injecto metu silere cogunt. Quum egrederentur, occludi fores jubent, additis minis, si apertas offenderent, omnes se, qui in aedibus essent, interfecturos. His rebus gestis, duos secum Phyllidas sumit, et ad carcerem accedit: narrat custodi carceris, quendam a polemarcho se adducere, quem vinculis constringi oporteat. Is ubi carcerem aperuisset, mox interficitur, ac victi deinde liberantur: quos quum armis de porticu extractis instruxissent, et ad Amphium deduxissent, ut istis in armis subsisterent, imperant. Secundum ea Thebanos omnes, et equites, et gravis armaturae pedites, egredi suis aedibus per praekonem jubent; quod jam tyranni perempti essent. At cives, quamdiu nox erat, nulla his fide habita, se domi continebant: posteaquam illuxisset, jamque palam, quid accidisset, conspiceretur, mox et gravis armatura et equestres copiae suppetias latum adcurrunt. Miserunt etiam exules, qui jam redierant, equites duos illos praetores Atheniensium, qui in finibus erant. Illi quum nossent, quamobrem isti se misissent, [abiere]. Praefectus arcis, posteaquam de eo quod noctu proclamatum fuerat, certior factus esset, mox Plateas ac Thespias, qui evocarent subsidia, mittit. Thebani equites, cognito, Plateenses adventare, obviam eis pergunt, ac plures ex eis quam viginti occidunt. Qua re patrata, quum Thebas ingressi essent, jamque a finibus etiam Athenienses advenissent, copias oppugnandae arci admovent. Ibi quum illi, qui arcem obtinebant, se paucos esse intelligerent, ac omnium accedentium alacritatem intuerentur, magnis per praecones etiam praemiis, propositis, si qui primi ascendissent: metu inde perterriti, cessuros se arce significant, si tuto sibi cum armis abundi facultas

τε ἔδοσαν ἃ ἤθουν, καὶ σπεισάμενοι καὶ ὄρκους δόσαντες ἐπὶ τούτοις ἐξέπεμπον. (12) Ἐξίοντων μέντοι, δοὺς ἐπέγνωσαν τῶν ἐχθρῶν ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπέκτειναν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ ὑπὸ Ἀθηναίων τῶν ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐπιδοθησάντων ἐξεκλάπησαν καὶ διασώθησαν. Οἱ μέντοι Θηβαῖοι καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων, ὅσοις ἦσαν, λαβόντες ἀπέσφαξαν.

13. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπύθοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸν μὲν ἄρμωσθιν τὸν ἐγκαταλιπόντα τὴν ἀκρόπολιν καὶ οὐκ ἀναμεινάντα τὴν βοήθειαν ἀπέκτειναν, φρουρὰν δὲ φαίνουσιν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Καὶ Ἀγησίλαος μὲν λέγων ὅτι ὑπὲρ τετρακόντα ἀρ' ἤβης εἴη, καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις τοῖς τηλικούτοις οὐκέτι ἀνάγκη εἴη τῆς ἑαυτῶν ἑξω στρατεύεσθαι, οὕτω δὲ καὶ βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν νόμον ὄντα ἀπεδείκνυε. Κάκεινος μὲν δὲ λέγων ταῦτα οὐκ ἐστρατεύετο. Οὐ μέντοι τούτου γε ἕνεκεν κατέμεινεν, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ στρατηγίῃ, λείποιεν οἱ πολῖται ὡς Ἀγησίλαος, ὅπως βοηθήσειε τοῖς τυράννοις, πράγματα τῇ πόλει παρέχοι. Εἶα οὖν αὐτοὺς βουλευέσθαι ποιοῖν τι βούλονται περὶ τούτων. (14) Οἱ δ' ἔφωροι διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν μετὰ τὰς ἐν Θήβαις σφαγὰς ἐκπεπτωκότων, Κλεόμβροτον ἐκπέμπουσιν, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος. Καὶ τὴν μὲν δι' Ἐλευθερῶν ὁδὸν Χαθρίας ἔχων Ἀθηναίων πελταστάς ἐρύλαττεν· ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀνέβαινε κατὰ τὴν εἰς Πλαταιὰς φέρουσαν. Προϊόντες δὲ οἱ πελτασταὶ περιτυχάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ φυλάττουσι τοὺς ἐκ τοῦ ἀναγκαίου λελυμένοις, ὡς περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα οὐσί. Καὶ τούτους μὲν ἀπαντας, εἰ μὴ τις ἐξέφυγεν, οἱ πελτασταὶ ἀπέκτειναν· αὐτὸς δὲ κατέβαινε πρὸς τὰς Πλαταιὰς, ἐπὶ φιλίας οὖσας. (15) Ἐπεὶ δὲ εἰς Θεσπιάς ἀφίκετο, ἐκείθεν ὁρμηθεὶς εἰς Κυνὸς κεφαλὰς οὖσας Θηβαίων ἐστρατοπεδεύσατο. Μείνας δὲ ἑκαὶ περὶ ἑκαίδεκα ἡμέρας ἀπεχώρησε πάλιν εἰς Θεσπιάς. Κάκει μὲν κατέλειπεν ἄρμωσθιν Σφοδρίαν καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τὸ τρίτον μέρος ἐκάστων παρέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ χρήματα ὅσα ἐτύχανεν οἰκόθεν ἔχων, καὶ ἐκέλευσε ξενικὸν προκίμωσθαι. (16) Καὶ ὁ μὲν Σφοδρίας ταῦτ' ἔπραττεν. Ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν διὰ Κρεύσιος τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ μάλα ἀπορούντας· πότερ' αὖτε πόλεμος πρὸς Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη· ἤγαγε μὲν γὰρ εἰς τὴν τῶν Θηβαίων τὸ στρατεύμα, ἀπῆλθε δὲ ὡς ἐδύνατο ἐλάχιστα κακουργήσας. (17) Ἀπὸντι γὰρ μὴν ἀνεμος αὐτῷ ἐξαισίος ἐπεγένετο, ὃν καὶ οἰωνίζοντό τινες σημαίνειν πρὸ τῶν μελλόντων. Πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα γενναῖα ἐποίησεν, ἀτὰρ καὶ ὑπερβάλλοντος αὐτοῦ μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς Κρεύσιος τὸ καθήκον ἐπὶ θάλατταν ὁρος πολλοὺς μὲν ὄνους κατεκρήμνισεν αὐτοῖς σκέυσει, πάμπολλα δὲ ὅπλα ἀφάρπασθέντα ἐξέπνευσεν εἰς τὴν θάλατταν. (18) Τέλος δὲ πολλοὶ οὐ δυνάμενοι σὺν τοῖς ὅπλοις πορεύεσθαι, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ἄκρου κατέλιπον λίθων ἐμπλήσαντες ὑπὲρ τὰς ἀσπίδας. Καὶ τότε μὲν τῆς Μεγαρικῆς ἐν Ἀἰγισθένοιοις ἐδείπνησαν ὡς ἐδύναντο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ

fiat. Concedunt eis Thebani perlubenter, quod postulabant; et pactis induciis, sacramentoque confirmatis, eos dimittunt. Quum illi exirent, quoscumque hostium e numero agnoscent, comprehensos necant. Nonnulli ab Atheniensibus, qui ab ipsis finibus opem Thebanis latum accesserant, clam surrepti, incolumes evasere: quum Thebani etiam interfectorum liberos, quibus quidem erant liberi, comprehensos trucidarent.

De his rebus Lacedæmonii certiores facti, præfectum illum, qui arcem reliquerat, et subsidia non expectaverat, interficiunt: simul adversus Thebanos delectus habent. Agesilaus, quum se diceret ante annos jam quadraginta pubertatem excessisse, ac demonstraret, itidem ut alios tam grandi ætate necesse non sit extra patriæ limites militatum ire, sic et reges eodem jure uti: hæc, inquam, quum diceret, ab ea se expeditione liberavit. Neque tamen hæc erat causa, quamobrem domi maneret: sed quod futurum non ignoraret, ut, si munus imperatoris acciperet, dicerent cives, Agesilaum reipublicæ negotium facessere, ut tyrannis opem ferret. Itaque permittebat eis, ut de hoc ex animi sui arbitratu statuerent. Tandem Ephori admoniti ab iis qui post factas Thebis cædes exulatum abierant, hieme aspera Cleombrotum cum copiis mittunt, qui tunc primum ducis officio fungi cepit. Et quia quod per Eleutheras erat iter, a Chabria cetratisque Atheniensium custodiebatur, Cleombrotus via Plateas versum ducente ascendit. Præcedentes reliquos cetrati montis in jugo in eorum incidunt præsidium, qui de carcere liberati fuerant, homines plus minus centum quinquaginta. Eos universos extra quam si fuga sibi quispiam consuluisse, cetrati occidunt. Interim Cleombrotus ad oppidum Plateas descendit, quod adhuc Lacedæmoniorum erat in fide. Thespias quum venisset, cum copiis progressus ad Cynoscephalas, Thebanorum oppidum, castra locat. Istic dies fere sedecim quum substitisset, Thespias revertit: ubi Sphodriam præfectum, cum tertia quorumlibet sociorum parte, relinquit. Eidem et pecunias tradit, quas quidem domo secum allatas tunc habebat; utque stipendiarium militem conduceret, imperat. Id quum faceret Sphodrias, interim Cleombrotus, via qua per oppidum Creusim itur, domum abducit milites suos, dubios admodum, paxne cum Thebanis, an bellum esset. Nam Cleombrotus copias quidem Thebanorum in agrum duxit, sed ita tamen discessit, ut quam minimum detrimenti eis inferret. Quumque digrederetur, ventus immanis quidam exortus est; quem ipsum nonnulli de futuris aliquid significare augurabantur. Nam is ut alia non pauca valido cum impetu fecit, ita etiam tum temporis, quum e Creusi Cleombrotus cum copiis montem, qui ad mare pertinet, superaret, multos asinos una cum ipsis sarcinis præcípites egit, armaque plurima abrepta in mare dejecit. Tandem quum multi cum armis progredi non possent, ex utraque verticis parte scuta supina lapidibus oppleta relinquebant. Conati sunt eo die, uti quidam poterant, Ægosthenis, quod agri Megarensis est oppidum. Postridie reversi, arma sua tol-

ἐλθόντες ἐκομίσαντο τὰ δπλα. Καὶ ἐκ τούτου οἰκαδε ἤδη ἕκαστοι ἀπῆσαν· ἀφῆκε γὰρ αὐτοὺς ὁ Κλεόμβροτος.

19. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι δρῶντες τὴν τῶν Λακεδαιμονίων ῥώμην καὶ ὅτι πόλεμος ἐν Κορίνθῳ οὐκέτι ἦν, ἀλλ' ἤδη παρίοντες τὴν Ἀττικὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὰς Θήβας ἐνέβαλλον, οὕτως ἐφοβοῦντο ὥστε καὶ τῷ δύο στρατηγῷ, ὃ συνηπιστάσθην τὴν τοῦ Μέλλωνος ἐπὶ τοὺς περὶ Λεοντιάδην ἐπανάστασιν, κρίναντες τὸν μὲν ἀπέκτειναν, τὸν δὲ, ἐπεὶ οὐχ ὑπέμεινεν, ἐφυγάδευσαν.

20. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι, εἰ μὴδενες ἄλλοι ἢ αὐτοὶ πολεμήσειεν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιόνδε εὐρίσκουσι μηχανήματα. Πείθουσι τὸν ἐν ταῖς Θεσπιαῖς ἀρμοστήν Σφοδρίαν, γρήματα δόντες, ὡς ὑπωπτεῦτο, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐν ἐκπολεμῇσει τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Κάκεινος πειθόμενος αὐτοῖς, προσποιεσάμενος τὸν Πειραιᾶ καταλήψεσθαι, ὅτι δὴ ἀτύλως ἦν, ἤγεν ἐκ τῶν Θεσπιῶν πρῶι δειπνήσαντας τοὺς στρατιώτας, φάσκων πρὸ ἡμέρας κατανύσειν εἰς τὸν Πειραιᾶ. (21) Θριάσι δ' αὐτῷ ἡμέρα ἐπεγένετο, καὶ οὐδὲ ταῦτ' ἐποίησεν ὥστε λαθεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀπετράπετο, βοσκήματα διήρπασε καὶ οἰκίας ἐπόρθησε. Τῶν δὲ ἐντυχόντων τινὲς τῆς νυκτὸς φεύγοντες εἰς τὸ ἄστυ ἀπήγγελλον τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι στράτευμα πάμπλου προκίοι. Οἱ μὲν δὴ ταχὺ ὀπλισάμενοι καὶ ἵππεις καὶ ὀπλίται ἐν φυλακῇ τῆς πόλεως ἦσαν. (22) Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ πρέσβεις Ἀθηναίων ἐτύγχανον ὄντες παρὰ Καλλιᾷ τῇ προζένῳ Ἐτυμοκλῆς τε καὶ Ἀριστολόχος καὶ Ὀκελλος· οὗς οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα ἡγγέλθη, συλλαβόντες ἐφύλαττον, ὡς καὶ τούτους συνεπιβουλεύοντας. Οἱ δὲ ἐκπεπληγμένοι τε ἦσαν τῇ πράγματι καὶ ἀπελογοῦντο ὡς οὐκ ἂν ποτε οὕτω μωροὶ ἦσαν ὡς εἰ ἤδεσαν καταλαβανόμενον τὸν Πειραιᾶ, ἐν τῷ ἄστυ ἂν ὑποχειρίους αὐτοὺς παρεῖχον, καὶ ταῦτα παρὰ τῇ προζένῳ, οὗ τάχιστ' ἂν εὐρέθησαν. (23) Ἐτι δ' ἔλεγον ὡς εὐδελον καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἔσοιτο ὅτι οὐδ' ἡ πόλις τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συνήδει. Σφοδρίαν γὰρ εὖ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι ἀποκλωστόα πεύσονται ὑπὸ τῆς πόλεως. Κάκεινοι μὲν κριθέντες μὴδὲν συνειδέναι ἀφείθησαν. (24) Οἱ δ' ἔφοροι ἀνεκάλεσάν τε τὸν Σφοδρίαν καὶ ὑπῆγον θανάτου. Ἐκεῖνος μέντοι φοβούμενος οὐχ ὑπήκουσεν· ὅμως δὲ καίπερ οὐχ ὑπακούων εἰς τὴν κρίσιν ἀπέφυγε. Καὶ πολλοῖς ἔδοξεν αὕτη δὴ ἐν Λακεδαίμονι ἀδικοτάτα ἡ δίκη κριθῆναι. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ αἴτιον.

26. Ἦν υἱὸς τῷ Σφοδρίᾳ ἡλικίαν τε ἔχων τὴν ἀρτί ἐκ παίδων, Κλεώνυμος ὄνομα, καὶ ἅμα κάλλιστός τε καὶ εὐδοκίμωτάτος τῶν ἡλικίων. Τούτου δὲ ἐρῶν ἐτύγχανεν Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησιλάου. Οἱ μὲν οὖν τοῦ Κλεομβρότου φίλοι, ἅτε ἐταῖροι ὄντες τῷ Σφοδρίᾳ, ἀπολυτικῶς αὐτοῦ ἔχον, τὸν δὲ Ἀγησιλάον καὶ τοὺς ἐκείνου φίλους ἐφοβοῦντο, καὶ τοὺς διὰ μέσου δέ· δεινὰ γὰρ ἐδόκει πεποιημέναι. (26) Ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν Σφοδρίας εἶπε πρὸς τὸν Κλεώνυμον, Ἔξέστί σοι, ὦ υἱέ, σῶσαι

lunt : ac deinde singuli domum se conferunt ; nam dimiserat eos Cleombrotus.

Athenienses, qui Lacedæmoniorum vires perspicere, jamque non amplius apud Corinthum bellum geri viderent, sed Lacedæmonios Atticam prætergressos, Thebas invasisse, tanto metu exanimati sunt, ut duos illos prætores suos, qui conspiracy a Mellone adversus Leontiadem initæ conscii fuerant, in judicium arcesserent, et alterum quidem morte multarent, alterum vero, quia judicium expectare noluerat, in exilium agerent.

Thebani autem, quum et ipsi metuerent, si extra se alii nulli bellum Lacedæmonii facerent, hujusmodi quendam dolum reperiunt : Sphodriæ Thespiis præfecto largitionibus persuadent, uti quidem erat suspicio, ut Atticam cum copiis invaderet, ac Athenienses ad bellum adversus Lacedæmonios suscipiendum proritaret. Is quum obtemperaret eis, ac Piræum se capere velle simularet, nullis adhuc portis occlusum, milites summo mane cibo sumpto Thespiis educebat, ac se ante diem in Piræum itinere confecto per venturum aiebat. Verum ad Thria quum accessisset, dies exortus est ; neque jam ita se gessit, ut ejus consilium ignoraretur ; sed ubi reverti corpisset, pecora diripuit, et domos spoliavit. Nonnulli ex eis qui in ipsum inciderant, noctu in urbem fugientes, nuntiabant Atheniensibus, magnas accedere copias. Quamobrem celeriter correptis armis tum equites tum gravis armaturæ pedites urbem custodiebant. Forte tunc et Lacedæmoniorum legati Athenis apud Calliam, hospitem publicum civitatis suæ, aderant, Etymocles, Aristolochus, Ocellus. Eos Athenienses, hac re nuntiata, comprehensos custodiebant, quasi qui et ipsi cum aliis insidiati essent. At illi perturbati re nova, purgabant se : nunquam ita se fatuos futuros fuisse, ut si præscivissent, captum iri Piræum, se ipsos in urbe Atheniensium potestati traderent, præsertim apud hospitem civitatis suæ publicum, ubi quamprimum inventi fuissent. Addebant præterea, plane cognituros ipsos etiam Athenienses, ne Lacedæmoniorum quidem rempublicam harum rerum consciam esse. Nam scire se, futurum omnino, ut Sphodriam a republica sua morte multatum aliquando audiant. Itaque judicati minime conscii facinoris hujus esse, dimissi sunt. Ephori autem Sphodria revocato, capitis in eum judicium constituerunt. Itaque metu consternatus, non paruit : et quanquam ad judicium haud compareret, nihilominus est absolutus. Quæ res multis visa est iniquissime apud Lacedæmonios esse judicata. Fuit autem hæc omnino ejus rei causa :

Erat Sphodriæ filius Cleonymus, qui et recens e pueris excesserat, et inter æquales suos omnium erat tum formosissimus, tum probatissimis moribus. Hunc Archidamus Agesilai filius amabat. Propendebant autem in hoc amici Cleombroti, sodales quippe Sphodriæ, ut absolveretur ; verum et Agesilaum cum suis amicis metuebant, et qui inter utrosque quasi medii erant : existimabatur enim atrociter deliquisse. Quamobrem Sphodrias ad Cleonymum, Potes, in

τὸν πατέρα, δεηθέντι Ἀρχίδαμου εὐμενῇ Ἀγησίλαον ἐμοὶ εἰς τὴν κρίσιν παρασχεῖν. Ὁ δὲ ἀκούσας ἐτόλμησεν ἔλθεῖν πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, καὶ ἐδεῖτο σωτῆρα αὐτῷ τοῦ πατρὸς γενέσθαι. (27) Ὁ μέντοι Ἀρχίδαμος ἰδὼν μὲν τὸν Κλεώνυμον κλαίοντα συνεδάκρυε παρεστῶς· ἀκούσας δὲ δεομένου, ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ Κλεώνυμε, ἴσθι μὲν ὅτι ἐγὼ τῷ ἐμῷ πατρὶ οὐδ' ἀντιβλέπειν δύναμαι, ἀλλὰ κἂν τι βούλωμαι διαπράξασθαι ἐν τῇ πόλει, πάντων μᾶλλον ἢ τοῦ πατρὸς δεόμαι· θμως δ', ἐπεὶ σὺ κελεύεις, νόμιζε πᾶσάν με προθυμίαν ἔχειν ταῦτά σοιπραχθῆναι. (28) Καὶ τότε μὲν δὴ ἐκ τοῦ φιλιτίου εἰς τὸν οἶκον ἔλθων ἀνεπαύετο· τοῦ δ' ὄρθρου ἀναστὰς ἐφύλαττε μὴ λάθῃ αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐξελθῶν. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐξίοντα, πρῶτον μὲν, εἴ τις τῶν πολιτῶν παρῆν, παρίει· τούτους διαλέγεσθαι αὐτῷ, ἔπειτα δ', εἴ τις ξένος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν θεραπόντων τῷ δεομένῳ παρεώρει. Τέλος δ', ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα ἀπῶν ὁ Ἀγησίλαος εἰσῆλθεν οἴκαδε, ἀπῶν ὄψετο οὐδὲ προσελθῶν. (29) Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δὲ ταῦτά ταῦτα ἐποίησεν. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ὑπώπτευσεν μὲν ὧν ἔνεκεν ἐποίητα, οὐ μέντοι ἠρώτα, ἀλλ' εἰα αὐτόν. Ὁ δ' αὖ Ἀρχίδαμος ἐπεθύμει μὲν, ὥσπερ εἰκός, ὁρᾶν τὸν Κλεώνυμον· ὅπως μέντοι ἔλθοι πρὸς αὐτὸν μὴ διελεγμένους τῷ πατρὶ περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐδεήθη οὐκ εἶχεν. Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Σφοδρίαν οὐχ ὁρῶντες τὸν Ἀρχίδαμον ἰόντα, πρόσθεν δὲ θαμίζοντα, ἐν παντὶ ἦσαν μὴ λελοισθημένους εἰη ὑπ' Ἀγησίλαου. (30) Τέλος μέντοι ὁ Ἀρχίδαμος ἐτόλμησε προσελθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὦ πάτερ, Κλεώνυμός με κελεύει σου δεηθῆναι σῶσαι οἱ τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ταῦτά σου δεόμαι, εἰ δυνατόν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἀλλὰ σοὶ μὲν ἔγωγε συγγνώμην ἔχω· αὐτὸς μέντοι ὅπως ἀν' συγγνώμης τύχοιμι παρὰ τῆς πόλεως ἄνδρα μὴ κατανγνωσκῶν ἀδικεῖν οἷς ἐχρηματίσατο ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως οὐχ ὁρῶ. (31) Ὁ δὲ τότε μὲν πρὸς ταῦτα οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἡττηθεὶς τοῦ δικαίου ἀπῆλθεν. Ὑστερον δὲ ἢ αὐτὸς νοήσας ἢ διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ εἶπεν ἔλθων, Ἀλλ' ὅτι μὲν, ὦ πάτερ, εἰ μὴδὲν ἡδίκηκε Σφοδρίας, ἀπέλυσας ἂν αὐτὸν ἴδω· νῦν δὲ, εἰ ἡδίκηχέ τι, ἡμῶν ἔνεκα συγγνώμης παρὰ σοῦ τυγέτω. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἄν μελλῇ καλὰ ταῦθ' ἡμῖν εἶναι, οὕτως ἔσται. Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας μάλα δύσελπις ὦν ἀπήει. (32) Τῶν δὲ τοῦ Σφοδρίου φίλων τις διαλεγόμενος Ἐτυμοκλεῖ εἶπεν, Ὑμεῖς μὲν, οἶμαι, ἔφη, πάντες οἱ Ἀγησίλαου φίλοι ἀποκτενεῖτε τὸν Σφοδρίαν. Καὶ δ' Ἐτυμοκλῆς, Μὰ Δία οὐκ ἔρα ταῦτά, ἔφη, ποιήσομεν Ἀγησίλαῳ, ἐπεὶ ἐκεῖνός γε πρὸς πάντας ὅσοις διελεχται ταῦτά λέγει, μὴ ἀδικεῖν μὲν Σφοδρίαν ἀδύνατον εἶναι· ὅστις μέντοι παῖς τε ὢν καὶ παιδίσκος καὶ ἡβῶν πάντα τὰ καλὰ ποιῶν διετέλεσε, χαλεπὸν εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα ἀποκτινύναι· τὴν γὰρ Σπάρτην τοιοῦτων δεῖσθαι στρατιωτῶν. (33) Ὁ δ' ἀκούσας ταῦτα ἀπήγγειλε τῷ Κλεωνύμῳ. Ὁ δ' ἡσθεὶς, εὐθύς ἔλθων πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον εἶπεν, Ὅτι μὲν ἡμῶν ἐπιμελῇ ἦδη ἴσμεν· εὐ δ' ἐπίστω, Ἀρχίδαμε, ὅτι καὶ ἡμεῖς πειρασόμεθα ἐπιμελεῖσθαι ὥς

ΞΕΝΟΦΩΝ.

quit, patrem servare, fili, si Archidamum rogaveris, ut Agesilaum mihi propitium hoc in iudicio reddat. Quibus ille auditis, tantum audaciæ sibi sumpsit, ut Archidamum accederet, eumque rogaret, patrem uti sibi servare incolumem vellet. Archidamus ubi Cleonymum flentem vidit, adstabat et ipse lacrimans. Posteaquam autem obsecrantem audisset, Enimvero, inquit, scito, mi Cleonyme, non posse me patrem meum vel adspicere: sed si quid in republica impetrare cupio, quosvis potius quam patrem appello. Nihilominus, quia tu jubes, existimato me omne studium adhibiturum, ut hujus voti compos fias. Ac tum quidem ex philittio domum reversus, quieti se dabat. Mane posteaquam surrexisset, observabat, ne clam ipso pater exiret. Ubi jam exeuntem videbat, primum si qui cives aderant, eis colloquendi cum ipso facultatem concedebat, deinde si qui hospites, ac si qui denique ministri essent, qui ipsum convenire cuperent, cedebat omnibus. Tandem quum discedens Agesilaus ab Eurota domum suam ingrederetur, Archidamus etiam patre non convento abibat. Eadem faciebat et postridie. Suspicabatur autem Agesilaus, quamobrem ita se seclaretur: non tamen eum interrogabat, sed abire patiebatur. Interim Archidamus tenebatur quidem ille, ut par est credere, videndi Cleonymi desiderio: verum enim quomodo eum accederet, necdum expositis patri iis quæ Cleonymus postulaverat, minime habebat. At amici Sphodriæ quum Archidamum non amplius Cleonymum, cui ante id temporis frequens adfuerat, accedere viderent, ne esset objurgatus ab Agesilao, sollicitè verebantur. Tandem Archidamus convenire patrem ausus est, eumque sic compellare: Jubet, mi pater, Cleonymus, uti te rogem, patris sui salutem tuearis. Id ut fiat, ego quoque abs te peto, si fieri potest. Cui Agesilaus, Equidem, ait, ignosco tibi: verum quo pacto a republica sim impetraturus, ut ignoscat mihi, si non ob injustum quæstum hominem condemnvero, quem is cum detrimento reipublicæ fecit, non video. Ad ea tum quidem nihil dixit Archidamus, sed æquitate responsi victus, discessit: verum deinceps, sive re per se ipsum animadversa, seu edoctus ab alio quodam, Equidem, inquit, scio, mi pater, liberatum te fuisse culpa Sphodriam, si nihil designasset iniqui. Nunc si quid deliquit, velim nostra causa veniam abs te consequatur. Ad quæ Agesilaus, Si honestum hoc nobis erit, inquit, sic fiet. His auditis Archidamus, admodum exigua cum spe discedebat. Secundum illa quum quidam amicus Sphodriæ sermonem cum Etymocle haberet: Vos omnes, inquit, amici Agesilai, ut equidem arbitror, capitis poena in Sphodriam animadvertetis. Cui Etymocles: Profecto, ait, non idem, quod Agesilaus, faciemus: nam is ad omnes, quibuscum hac de re loquitur, fieri non posse dicit, quin Sphodrias egerit injuste: verum grave esse, virum ejusmodi interfici, qui et puer, et adolescens, et juvenis semper honestissime se gesserit. Spartam enim hujusmodi militibus indigere. Quæ ille audita Cleonymo refert. Is mirifice delectatus, mox ad Archidamum adcurrens, Esse nos, inquit, tibi curæ, jam intelligimus. Te quidem certe scire volumus, mi Archidame, nos quoque

μήποτε σὺ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ φιλίᾳ αἰσχυρῆς. Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ ζῶν ἅπαντ' ἐποίησεν ὅσα καλὰ ἐν τῇ Σπάρτῃ, καὶ ἐν Λεύκτροις πρὸ τοῦ βασιλέως μαχόμενος σὺν Δείνωνι τῷ πολέμαρχῳ τρίς πεσὼν πρῶτος τῶν πολιτῶν ἐν μέσσοις τοῖς πολέμοις ἀπέθανε. Καὶ ἠνίασε μὲν εἰς τὰ ἔσχατα Ἀρχίδαμον, ὡς δ' ὑπέσχετο, οὐ κατήσχυνεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκόσμησε. Τοιοῦτον μὲν δὴ τρόπῳ Σφοδρίας ἀπέφυγε.

34. Τῶν μέντοι Ἀθηναίων οἱ βοιωτιάζοντες ἐδίδασκον τὸν δῆμον ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐχ ὅπως τιμωρήσαιντο, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαιεν τὸν Σφοδρίαν, ὅτι ἐπεβούλευσε ταῖς Ἀθήναις. Καὶ ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπύλωσαν τε τὸν Πειραιᾶ, ναῦς τε ἐναυπηγοῦντο, τοῖς τε Βοιωτοῖς ἐδόθουν πάσῃ προθυμίᾳ. (35) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι φρουρὰν τε ἐφηναν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, καὶ τὸν Ἀγισίλαον νομίσαντες φρονιμώτερον ἂν σφισι τὸν Κλεομβρότου ἡγεῖσθαι, ἐδέοντο αὐτοῦ ἄγειν τὴν στρατίαν. Ὁ δὲ εἰπὼν ὅτι οὐδὲν ἂν δὲ τῇ πόλει δοκοίη ἀντειπεῖν παρεσκευάζετο εἰς τὴν ἔξοδον. (36) Γινώσκων δ' ὅτι εἰ μὴ τις προκαταλήψοιτο τὸν Κιθαιρῶνα, οὐ βῆδιον ἔσται εἰς τὰς Θήβας ἐμβαλεῖν, μαθὼν πολεμοῦντας τοὺς Κλειτορίους τοῖς Ὀρχομενίοις καὶ ξενικὸν τρέφοντας, ἐκοινολογήσατο αὐτοῖς, ὅπως γένοιτο τὸ ξενικὸν αὐτῶν, εἴ τι δεηθῇ. (37) Ἐπεὶ δὲ τὰ διαβατήρια ἐγένετο, πέμψας, πρῖν ἐν Τεγέᾳ αὐτὸς εἶναι, πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν παρὰ τοῖς Κλειτορίοις ξένων, καὶ μισθὸν δούς μηνὸς αὐτοῖς, ἐκέλευσε προκαταλαβεῖν αὐτοὺς τὸν Κιθαιρῶνα. Τοῖς δ' Ὀρχομενίοις εἶπεν, ἕως στρατεία εἴη, παύσασθαι τοῦ πολέμου· εἰ δέ τις πόλις στρατιᾶς οὔσης ἔξω ἐπὶ πόλιν στρατεύσῃ, ἐπὶ ταύτῃ ἔφη πρῶτον ἰέναι κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμμάχων. (38) Ἐπεὶ δὲ ὑπερέβαλε τὸν Κιθαιρῶνα, ἐλθὼν εἰς Θεσπιάς ἐκείθεν ὁρμηθεὶς ῥεῖ ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων χώραν. Εὐρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένον τε καὶ ἀπεσταυρωμένον κύκλῳ τὸ πεδῖον καὶ τὰ πλείστου ἀξία τῆς γῶρας, στρατοπεδεύμενος ἄλλοτε ἄλλῃ καὶ μετ' ἀρίστον ἐξάγων ἐδήου τῆς χώρας τὰ πρὸς ἑω τῶν σταυρωμάτων καὶ τῆς τάφρου. Οἱ γὰρ πολέμιοι, ὅπου ἐπιφαίνοντο ὁ Ἀγισίλαος, ἀντιπαρήσαν αὐτῷ ἐντὸς τοῦ χαρακώματος ὡς ἀμυνόμενοι. (39) Καί ποτε ἀποχωροῦντος αὐτοῦ ἤδη τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς τῶς ἀφανεῖς ὄντες ἐξαίφνης διὰ τῶν ὠδοποιημένων τοῦ χαρακώματος ἐξόδων ἐξελαύνουσι, καὶ οἷα δὴ ἀπιόντων πρὸς δεῖπνον καὶ συσκευαζομένων τῶν πελταστῶν, τῶν δὲ ἱππέων τῶν μὲν ἔτι καταβεβηκότων, τῶν δ' ἀναβαινόντων, ἐπελαύνουσι· καὶ τῶν τε πελταστῶν συχνὸς κατέβαλον καὶ τῶν ἱππέων Κλέωνα καὶ Ἐπιλυτίαν Σπαρτιάτας, καὶ τῶν περιούκων ἕνα, Εὐδίκον, καὶ τῶν Ἀθηναίων τινὰς φυγάδας, οὓς ἀναβεβηκότας ἐπὶ τοὺς ἵππους. (40) Ὡς δὲ ἀναστρέψας σὺν τοῖς ὀπλίταις ἐδοήθησεν ὁ Ἀγισίλαος, οἱ τε ἱππεῖς ἤλαυνον ἐναντίοι τοῖς ἱππεῦσι καὶ τὰ δέκα ἀρ' ἥβης ἐκ τῶν ὀπλιτῶν ἔθει σὺν αὐτοῖς. Οἱ μέντοι τῶν Θηβαίων ἱππεῖς ἐώχεσαν ὑποπετωκόςι που ἐν μεσημβρίᾳ· ὑπέμενον μὲν γὰρ τοῖς

datturos enixe operam, ut nunquam tibi amicitia nostra sit dehonestamento. Qua quidem in re non eum fefellit. Nam et quamdiu viveret, omnia quæ Spartæ præclara ducuntur, præstitit; et apud Leuctra dimicans ante regem una cum Dinone polemarcho, quum ter cecidisset et resurrexisset, primus e civibus medius inter hostes occubuit. Qua re attulit quidem ille mœrorem Archidamo extremum, non tamen ei dedecori fuit, sed potius ornameto, uti pollicitus erat. Hoc igitur modo Sphodrias fuit absolutus.

Tum vero quotquot apud Athenienses Bœotis favebant, significare populo, tantum abesse, ut in Sphodriam Lacedæmonii animadvertant, ut eundem etiam collaudent, quod Athenis insidiatus sit. Itaque secundum ea Piræeum portis occludunt, naves ædificant, animorum alacritate summa Bœotis opem ferunt. Lacedæmonii vero novos adversus Thebanos delectus habendos esse decernunt: et quia prudentius Agesilaum copias ducturum existimarent, quam fecisset Cleombrotus, hunc ipsum orant, exercitum uti duceret. Ille quum diceret, nulla se in re, quæ reipublicæ placeret, adversaturum, ad profectionem se comparabat. Quia vero animadverteret, non facile quenquam Thebanum in agrum irrupturum, qui non Cithæronem ante cepisset, certior autem factus esset, Clitorios adversus Orchomenios bellum gerere militemque conductitium alere, cum eis egit, ut copias illas conductitias sibi concederent, si eis opus esset. Quamprimum exta de traducendis copiis ei fausta obtigissent, antequam Tegeam ipse pervenisset, ad conductitii militis apud Clitorios ducem mittit, datoque ipsis stipendio menstruo, Cithæronem eos occupare jubet. Simul Orchomeniis denuntiat ut hujus expeditionis tempore ipsi a bello abstererent. Quod si qua civitas interim, dum peregre abessent copię, adversus civitatem arma caperet, eam se primum, ait, de sententia decreti a sociis facti aggressurum. Posteaquam Cithæronem superasset, ac Thespias venisset, inde productis copiis, Thebanorum in agrum pergebat. Quinque planitiem et eximia quæque regionis loca undique fossa valloque munita reperiret, alias alibi locatis castris, et eductis a prandio copiis, ea loca populando vastabat, quæ auroram versus a vallo fossaque sita erant. Nam hostes, ubicumque se Agesilaus ostenderet, intra vallum ei occurrebant, vim propulsaturi. Et accidit aliquando, ut ipso ad castra revertente, Thehani equites, ab hostibus nondum conspecti, subito per exitus in vallo factos erumperent; eoque tempore, quo cetrati ad cœnam discedebant ac jam vasa colligebant, equites autem partim ab equis descenderant, partim eos conscendebant, impetum in hostes facerent, ac plurimos e cetratis prosternebant, Cleonemque et Epilytidam, Spartanos equites, cum Eudico, qui ex urbi Spartanæ finitimis erat, cumque nonnullis Atheniensibus in exilio degentibus, qui nondum equos ascenderant, interimerent. Quum autem Agesilaus cum gravi armatura conversus, opem suis ferret, et equites in adversum hostium equitatum irruerunt, et eosdem ex gravi armatura cursu subsequebantur quotquot ab annis decem jam ex ephebis excesserant: tum vero Thebanorum equites similes erant iis qui in meridie paulo subbiberint: quippe tamdiu exspectabant eos, qui

ἐπελαύνουσιν ὡςτ' ἑξακοντίζειν τὰ δόρατα, ἔξιχνυόντο δ' οὐ. Ἀναστρέφοντες δὲ ἐκ τοσούτου ἀπέθανον αὐτῶν δώδεκα. (41) Ὡς δὲ κατέρνω δ' Ἀγησίλαος ὅτι αἰ μετ' ἀριστον οἱ πολέμιοι ἐφαίνοντο, θυσάμενος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἤγεν ὡς οἶόν τε τάχιστα, καὶ παρῆλθε δι' ἐρημίας εἰσω τῶν χαρακωμάτων. Ἐκ δὲ τούτου τὰ ἐντὸς ἔτεμεν καὶ ἔκαε μέχρι τοῦ ἄστεος. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ πάλιν ἀποχωρήσας εἰς Θεσπίας, ἐτελίχζε τὸ ἄστυ αὐτοῖς· καὶ ἐκεῖ μὲν Φοιβίδαν κατέλιπεν ἀρμολογῆν, αὐτὸς δ' ὑπερβαλὼν πάλιν εἰς τὰ Μέγαρά τοὺς μὲν ἑυμάχους διῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στρατεύμα ἐπ' οἴκου ἀπήγαγεν.

42. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Φοιβίδας ἐκπέμπων μὲν ληστήρια ἔφερε καὶ ἤγε τοὺς Θεβαίους, καταδρομὰς δὲ ποιούμενος ἐκακούργει τὴν χώραν. Οἱ δ' αὖ Θεβαῖοι ἀντιτιμωρεῖσθαι βουλόμενοι στρατεύουσι πανδημεῖ ἐπὶ τὴν τῶν Θεσπιῶν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ, ὁ Φοιβίδας σὺν τοῖς πελτασταῖς προσκελιμενος οὐδαμοῦ εἰς αὐτοὺς ἀποσκηδάννυσθαι τῆς φάλαγγος ὥστε οἱ Θεβαῖοι μάλα ἄχθόμενοι τῇ ἐμβολῇ θάττοντα τὴν ἀποχώρησιν ἐποιούντο, καὶ οἱ ὀρεωκόμοι δὲ ἀποβρίπτουντες θν εὐλήφρουν καρπὸν ἀπῆλυνον οἰκάδ'· οὕτω δεινὸς φόβος τῷ στρατεύματι ἐνέπεσεν. (43) Ὁ δὲ ἐν τούτῳ θρασείως ἐπέκειτο, περὶ αὐτὸν μὲν ἔχων τὸ πελταστικόν, τὸ δ' ὀπλιτικὸν ἐν τάξει ἔπρεσθαι κελεύσας. Καὶ ἐγένετο ἐν ἐλπίδι τροπὴν τῶν ἀνδρῶν ποιήσασθαι· αὐτὸς τε γὰρ ἐβρώμενος ἡγεῖτο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπτεσθαι τῶν ἀνδρῶν παρεκελεύετο, καὶ τοὺς τῶν Θεσπιῶν ὀπλίτας ἀκολουθεῖν ἐκέλευεν. (44) Ὡς δὲ ἀποχωροῦντες οἱ τῶν Θεβαίων ἱππεῖς ἐπὶ νάπει ἀδιαβάτῳ ἐγίνοντο, πρῶτον μὲν ἠθροίσθησαν, ἔπειτα δὲ ἀνέστρεφον διὰ τὸ ἀπορεῖν βῆτη διαβαίνειν. Οἱ μὲν οὖν πελτασταὶ ὀλίγοι ὄντες οἱ πρῶτοι φοβηθέντες αὐτοὺς ἔφυγον· οἱ δὲ ἱππεῖς αὖ ὡς τοῦτο εἶδον, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν φευγόντων ἐπιθέσθαι αὐτοῖς. (45) Καὶ δὲ μὲν δὴ Φοιβίδας καὶ δύο ἢ τρεῖς μετ' αὐτοῦ μαχόμενοι ἀπέθανον, οἱ δὲ μισθοφόροι τούτου γενομένου πάντες ἔφυγον. Ἐπεὶ δὲ φεύγοντες ἀφίκοντο πρὸς τοὺς ὀπλίτας τῶν Θεσπιῶν, κἀκεῖνοι, μάλα πρόσθεν μέγα φρονούντες μὴ ὑπείξειν τοῖς Θεβαίοις, ἔφυγον, οὐδὲν τι πᾶν διωκόμενοι· καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψέ. Καὶ ἀπέθνησκον μὲν οὐ πολλοὶ, δμως δὲ οὐ πρόσθεν ἔστησαν οἱ Θεσπιεῖς, πρὶν ἐν τῷ τείχεϊ ἐγίνοντο. (46) Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὖ τὰ τῶν Θεβαίων ἀνεζώπυρετο, καὶ ἐστρατεύοντο εἰς Θεσπίας καὶ εἰς τὰς ἄλλας τὰς περιοικίδας πόλεις. Ὁ μὲντοι δῆμος ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς Θήβας ἀπεχώρει· ἐν πάσαις γὰρ ταῖς πόλεσι δυναστεία καθειστήχεν, ὥσπερ ἐν Θήβαις· ὥστε καὶ οἱ ἐν ταῦταις ταῖς πόλεσι φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων βοήθειας ἐδέοντο. Μετὰ δὲ τὸν Φοιβίδα θάνατον πολέμαρχον μὲν καὶ μόραν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ θάλατταν πέμψαντες τὰς Θεσπίας ἐφύλαττον.

47. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέστη, πάλιν ἐφαίνον φρουρὰν οἱ ἔφρονε εἰς τὰς Θήβας, καὶ τοῦ Ἀγησίλαου, ἥπερ τὸ πρόσθεν, ἐδέοντο ἡγεῖσθαι. Ὁ δ' ὑπὲρ τῆς ἐμβολῆς ταῦτα γινώσκων, πρὶν καὶ τὰ διαβατήρια θεσθεῖαι,

adequabant, donec hastas ejacularentur, non tamen eos contingerent. Et in convertendo ex tali spatio perierunt eorum duodecim. Posteaquam Agesilaus animadvertit, semper a prandio se hostes ostentare, prima luce facta re sacra, quam poterat celerrime suos ducit ac per locum desertum intra vallum penetrat. Deinde omnia quæ vallo continebantur, ad ipsas usque Thebas ferro et igni vastat. Qua re patrata Thespias reversus, moenibus oppidum illud munit; relictoque ibidem Phœbida præfecto, Megara ductis coplis, socios dimittit, civium exercitum ipse domum abducit.

Ex eo tempore Phœbidas prædonum manipulos emittens, Thebanorum res ferebat, agebat, et excursionibus agrum ipsorum vexabat. Ejus injurias Thebani quum vindicare vellent, universis cum copiis in agrum Thespiensium expeditionem suscipiunt. Ingressi jam ditionem ipsorum erant, quum Phœbidas eis una cum cetratis incumbens, quominus a phalange usquam dispergerentur, impediēbat. Quo factum, ut Thebani graviter se hostilem agrum invasisse ferrent, citiusque, quam vellent, recederent. Quin et muliones, abjectis, quas collegerant, frugibus, domum mulos agebant: tantus exercitum metus invaserat. Urgebat tum hostem audacter Phœbidas, quum cetratorum copias secum haberet, gravem autem armaturam sequi agmine instructo juberet. Nam in spem venerat, posse se Thebanos in fugam vertere: quod et ipse totis viribus præcederet, et alios hortaretur ad invadendum eos, gravemque Thespiensium armaturam subsequi juberet. Equites Thebani, quum pedem referentes ad invium quandam saltum pervenissent, primum se colligebant, deinde se in hostem convertebant, quod transeundi et evadendi nulla esset copia. Tum primi ex cetratis, qui pauci essent numero, metu perterriti, in fugam se concipiunt: quod ubi viderunt equites, ab illis terga dantibus edocti sunt, fieri in ipsos impetum. Interfectus est Phœbidas cum duobus aut tribus, qui una cum ipso dimicabant. Id quum accidisset, conductitii milites universi fugam arripiebant. Quum inter fugiendum ad Thespiensium gravem armaturam venissent, illi quoque terga dabant, quanquam nec admodum eos quisquam persequeretur (quod jam esset serius) et prius elatis animis se minime Thebanis cessuros existimassent. Occubuerunt pauci, non tamen prius fugere destiterunt Thespienses, quam intra muros se recepissent. Inde rursus Thebanorum res quasi reviviscere, atque ipsi jam adversus Thespienses reliquaque finitima oppida bellum movere. Quamobrem populus ex eis Thebas migrabat: nam omnibus in oppidis ejusmodi constituta optimatum erant imperia, quale Thebis. Quo factum, ut in illis quoque oppidis Lacedæmoniorum amici subsidio et ope indigerent. Post Phœbidæ interitum Lacedæmonii polemarcho quodam et cohorte mari missis, Thespias præsidio tenebant.

Vere autem ineunte, rursus Ephori copias adversus Thebanos decernunt; et Agesilaum, ut antea quoque, rogant imperatoris uti munere fungeretur. Ille quod idem cum eis de hac expeditione statueret, priusquam exta de tra-

πέμψας πρὸς τὸν ἐν Θεσπιαῖς πολέμαρχον ἐκέλευε προκαταλαβεῖν τὸ ὑπὲρ τῆς κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὁδοῦ ἄκρον καὶ φυλάττειν, ἕως [ἀν] αὐτὸς ἔλθοι. (48) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὑπερβαλὼν ἐν ταῖς Πλαταιαῖς ἐγένετο, πάλιν προσεποιήσατο εἰς τὰς Θεσπιάς ἰέναι πρῶτον, καὶ πέμπων ἀγοράν τε ἐκέλευε παρασκευάζειν καὶ τὰς πρεσβείας ἐκεῖ περιμένειν· ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἰσχυροῦς τὴν πρὸς Θεσπιῶν ἐμβολὴν ἐφύλαττον. (49) Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ θυσάμενος ἐπορεύετο τὴν ἐπ' Ἐρυθρᾶς· καὶ ὡς στρατεύματι δυοῖν ἡμέραιν ὁδὸν ἐν μιᾷ κατανύσας, ἔρθασεν ὑπερβὰς τὸ κατὰ Σκῳλὸν σταύρωμα, πρὶν ἔλθειν τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τῆς φυλακῆς, καθ' ἣν τὸ πρόσθεν εἰσῆλθε. Τοῦτο δὲ ποιήσας τὰ πρὸς ἑω τῆς τῶν Θηβαίων πόλεως ὁδοῦ μέχρι τῆς Ταναγραίων· ἔτι γὰρ τότε καὶ τὴν Τάναγρον οἱ περὶ Ὑπατόδωρον, φίλοι ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων, ἔχον· καὶ ἐκ τούτου δὴ ἀπῆγει ἐν ἀριστερᾷ ἔχων τὸ τεῖχος. (50) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπελθόντες ἀντετάξαντο ἐπὶ Γραδὸς στήθει, ὅπισθεν ἔχοντες τὴν τε τάφρον καὶ τὸ σταύρωμα, νομίζοντες καλὸν εἶναι ἐνταῦθα διακινδυνεύειν· καὶ γὰρ ἦν στενὸν ταύτῃ ἐπιεικῶς καὶ δυσβάτον τὸ χωρίον. Ὁ δ' Ἀγησίλαος ἰδὼν ταῦτα πρὸς ἐκείνους μὲν οὐκ ᾔχεν, ἐπισιμώσας δὲ πρὸς τὴν πόλιν ἦει. (51) Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι δέισαντες περὶ τῆς πόλεως, ὅτι ἐρήμη ἦν, ἀπολιπόντες ἔνθα παρατεταγμένοι ἦσαν δρόμῳ ἔθεον πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἐπὶ Ποτινιάς ὁδόν· ἦν γὰρ αὕτη ἀσφαλεστέρα. Καὶ μὲντοι ἐδόκει καλὸν γενέσθαι τὸ ἐνθύμημα τοῦ Ἀγησίλαου, ὅτι πόρρω ἀπαγαγὼν ἀπὸ τῶν πολέμιων ἀποχωρεῖν δρόμῳ αὐτοὺς ἐποίησεν· ὅμως μὲντοι ἐπὶ παραθέοντας αὐτοὺς τῶν πολέμαρχων τινὲς ἐπέδραμον σὺν ταῖς μόραις. (52) Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι ἀπὸ τῶν λόφων τὰ δόρατα ἐξηκόντιζον, ὥστε καὶ ἀπέθανεν Ἀλύπητος, εἷς τῶν πολέμαρχων ἀκοντισθεὶς δόρατι· ὅμως δὲ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ λόφου ἐτρέπησαν οἱ Θηβαῖοι· ὥστε ἀναβάντες οἱ Σχιρίται καὶ τῶν ἱππέων τινὲς ἔπειον τοὺς τελευταίους τῶν Θηβαίων παρελαύνοντας εἰς τὴν πόλιν. (53) Ὡς μὲντοι ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ὑποστρέφουσιν οἱ Θηβαῖοι. Οἱ δὲ Σχιρίται ἰδόντες αὐτοὺς θάττον ἢ βάδην ἀπῆλθον. Καὶ ἀπέθανε μὲν οὐδεὶς αὐτῶν· ὅμως δὲ οἱ Θηβαῖοι τρόπαιον ἐστήσαντο, ὅτι ἀπεχώρησαν οἱ ἀναβάντες. (54) Ὁ μὲντοι Ἀγησίλαος, ἐπεὶ ὥρα ἦν, ἀπελθὼν ἐστρατοπεδεύσατο ἔνθα περ τοὺς πολέμιους εἶδε παρατεταγμένους· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆγαγε τὴν ἐπὶ Θεσπιάς. Θρασέως δὲ παρακολουθούτων τῶν πελταστῶν, οἳ ἦσαν μισθοφόροι τοῖς Θηβαίοις, καὶ τὸν Χαβρίαν ἀνακαλούντων, ὅτι οὐκ ἠκολούθει, ὑποστραφέντες οἱ τῶν Ὀλυνθίων ἱππεῖς, ἡδὴ γὰρ κατὰ τοὺς ὄρκους συνεστρατεύοντο, ἐδιδῶξαν τε αὐτοὺς πρὸς ὄριον, καθάπερ ἠκολούθουν, καὶ ἀπέκτειναν αὐτῶν μάλᾳ πολλοὺς· ταχὺ γὰρ πρὸς ἄναντες εὐήλατον ἀλλοσκονταί περὶ ὑπὸ ἱππέων. (55) Ἐπεὶ δ' ἐγένετο ὁ Ἀγησίλαος ἐν ταῖς Θεσπιαῖς, εὐρὼν στασιαζόντας τοὺς πολίτας, καὶ βουλομένων τῶν φασκόντων λακωνίζειν ἀποκτείνει τοὺς ἐναντίους, ὧν καὶ Μέων ἦν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψε· διαλλάξας δὲ αὐτοὺς

ducendo exercitu consuleret, misso ad polemarchum, qui Thespiis erat, nuntio, verticem uti praecoccuparet, qui viam per Cithaeronem ducenti imminet, eumque cum praesidio teneret, donec adveniret ipse, mandat. Posteaquam hoc superato, Plataeas accessit, rursum Thespias primum se pergere simulabat: mittebat etiam, qui rerum venalium forum parari, ac legatos ibidem se expectare juberent. Quo factum, ut Thebani magnis viribus eum, qui versus Thespias est, aditum custodirent. Verum Agesilaus postridie cum prima luce, facta re sacra, versus Erythram profectus est: quumque uno die iter quod copiis esset bidui, confecisset, prius id vallum quod ad Solum est, superavit, quam ab eo excubiarum loco, quo antehac ingressus fuerat, Thebani advenissent. Hoc facto, Thebanorum agrum versus solem orientem situm depopulatur, ad ipsos usque Tanagraeorum fines: adhuc enim Tanagram Hypatodorus cum suis, Lacedaemoniis addictus, tenebat: ac deinde pedem refert, dum moenia urbis ad laevam haberet. Thebani autem ut supervenire, in loco, qui Vetulae pectus dicitur, aciem adversam instruebant, ubi et fossam et vallum habebant a tergo, atque idcirco recte facturos se arbitrabantur, si aleam istius praelii subirent. Erat enim locus is satis angustus, accessusque difficilis. Quod quum Agesilaus videret, adversus ipsos non ducebat; sed deflexo exercitu, ad urbem pergebat. Thebani vero metuentes urbi, quod esset a praesidiis nuda, relicto loco, quo instructi stabant, via Potnia ducente, quae tutior erat, ad urbem cursu se conferebant. Enimvero praclarum hoc Agesilai videbatur inventum esse, quod ab hostibus longe abductis copiis, perfecit ut illi cursu discederent. At nihilominus eos praetercurrentes polemarchi quidam cum cohortibus invadebant. Thebani contra de collibus hastas ejaculabantur; quo factum, ut unus ex polemarchis, Alypetus, hasta trajectus occumberet. Hoc tamen etiam de tumultu Thebani dejecti fugiebant. Itaque illo consensu Sciritae et equites quidam caedebant extremos in agmine Thebanorum, qui ad urbem praetervehebantur. Ubi propius ad muros perventum esset, Thebani se convertunt. Iis conspectis, Sciritae celerius aliquanto quam gradatim regrediuntur. Quamquam autem ex eis interemptus esset nemo, Thebani tamen et tropaeum excitabant, quod hostes inde, quo conscenderant, discessissent. Agesilaus ita tunc poscente tempore, digressus illinc, castra metabatur eo loco ubi hostes prius instructos conspexerat. Postridie via qua Thespias itur, exercitum abducebat. Quumque cetrati, qui apud Thebanos stipendia faciebant, audacter eum insequerentur, et Chabrian non subsequentem inclamarent: conversi Olynthiorum equites, quod illi jam ex facere socii expeditionis hujus erant, acclivem ad locum eos compellebant, ita uti sequebantur, ac permagnum eorum numerum interficiebant: nam facile pedites ab equitibus loco acclivi et his accessu non difficili capiuntur. Posteaquam Thespias Agesilaus venisset, cives inter se dissidentes reperit: quumque vellent ii, qui Laconicis se favere partibus profitebantur, adversarios interficere, quorum erat in numero etiam Meno, nequaquam hoc fieri permisit; sed re-

καὶ ὄρκους ῥυμῶσαι ἀλλήλοισι ἀναγκάσας, οὕτως ἀπῆλθε πάλιν διὰ τοῦ Κιθαιρώνας τὴν ἐπὶ Μέγαρα. Καὶ ἐκείθεν τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα οἴκαδε ἀπήγαγε.

56. Μάλα δὲ πιεζόμενοι οἱ Θηβαῖοι σπάνει σίτου διὰ τὸ δυοῖν ἑτοῖον μὴ εἰληφέναι καρπὸν ἐκ τῆς γῆς, πέμπουσιν ἐπὶ δυοῖν τριήρῳι ἄνδρας εἰς Παγασὰς ἐπὶ σῖτον δέκα τάλαντα δόντες. Ἀλκίας δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος φυλάττων Ὀρεὼν, ἐν ᾧ ἐκείνοι συνευνοῦντο τὸν σῖτον, ἐπληρώσατο τρεῖς τριήρεις, ἐπιμεληθεὶς ὅπως μὴ ἐξαγγελθείη. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγετο ὁ σῖτος, λαμβάνει ὁ Ἀλκίας τὸν τε σῖτον καὶ τὰς τριήρεις, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐξώγησεν οὐκ ἐλάττους ὄντας ἢ τριακοσίους. Τούτους δὲ εἶρξεν ἐν τῇ ἀκροπόλει, οὐκ ἐν αὐτῷ ἐσκήνου. (67) Ἀκολουθοῦντος δὲ τινος Ὀρειτῶν παιδὸς, ὡς ἔφασαν, μάλα καλοῦ τε καὶ καθαυτοῦ, καταβαίνων ἐκ τῆς ἀκροπόλεως περὶ τοῦτον ἦν. Καταγόντες δὲ οἱ αἰχμάλωτοι τὴν ἀμείλιαν, καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἡ πόλις ἀφίσταται ὥς· εὐπύρως ᾗ οἱ Θηβαῖοι σῖτον παρεχομίζοντο.

58. Ὑποπαίνοντος δὲ πάλιν τοῦ ἥρος ὁ μὲν Ἀγισίλαος κλινοπετής ἦν. Ὅτε γὰρ ἀπῆγε τὸ στράτευμα ἐκ τῶν Θηβῶν, ἐν τοῖς Μεγάρῳις ἀναβαίνοντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀφροδισίου εἰς τὸ ἀρχεῖον ῥήγνυται ὀπλοία δὴ φλέψ, καὶ ἐρρύη τὸ ἐκ τοῦ σώματος αἷμα εἰς τὸ ὑγιὲς σκέλος. Γενομένης δὲ τῆς κνήμης ὑπερόγκου καὶ ὀδυνῶν ἀφορήτων, Συρακοσῖός τις ἱατρὸς σφάζει τὴν παρὰ τῷ σφυρῷ φλέβα αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἀπαῖ ἤρξατο, ἔρρει αὐτῷ νύκτα τε καὶ ἡμέραν τὸ αἷμα, καὶ πάντα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο σκεῖν τὸ ῥεῦμα πρὶν ἐλπισφύγῃ· τότε μὲντοι γε ἐπαύσατο. Καὶ οὕτως ἐκείνος μὲν ἀποκομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα ἡρόβουσε τό τε λοιπὸν θέρος καὶ διὰ χειμῶνος.

59. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἔαρ ὑπέφαινε, πάλιν φρουρὰν τε ἔφαινον καὶ Κλεόμβροτον ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. Ἐπεὶ δ' ἔχων τὸ στράτευμα πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι ἐγένετο, προήεσαν αὐτῷ οἱ πελτασταὶ ὡς προκαταληψόμενοι τὰ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Θηβαῖων δὲ καὶ Ἀθηναίων προκατέχοντές τινες τὸ ἄκρον τῶς μὲν εἶων αὐτοὺς ἀναβαίνειν· ἐπεὶ δ' ἐπ' αὐτοῖς ἦσαν, ἐξαναστάντες ἐδίωκον καὶ ἀπέκτειναν περὶ τετταράκοντα. Τούτου δὲ γενομένου ὁ Κλεόμβροτος ἀδύνατον νομίσας τὸ ὑπερβῆναι εἰς τὴν τῶν Θηβαίων, ἀπῆγε τε καὶ διῆκε τὸ στράτευμα.

60. Συλλεγέντων δὲ τῶν συμμάχων εἰς Λακεδαίμονα, λόγοι ἐγίνοντο ἀπὸ τῶν συμμάχων ὅτι διὰ μαλακίαν κατατριβήσονται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Ἐξείναι γὰρ σφισι ναῦς πληρώσαντας πολλὰ πλείονας τῶν Ἀθηναίων εἰλεῖν λιμὴν τὴν πόλιν αὐτῶν· ἐξείναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς ναυσὶ καὶ εἰς Θήβας στράτευμα διαδιδάξαι, εἰ μὲν βούλονται, ἐπὶ Φωκίῳ, εἰ δὲ βούλονται, ἐπὶ Κρεῦσιος. (61) Ταῦτα δὲ λογισάμενοι ἐξήκοντα μὲν τριήρεις ἐπλήρωσαν, Πόλλις δ' αὐτῶν ναύαρχος ἐγένετο. Καὶ μὲντοι οὐκ ἐψεύσθησαν οἱ ταῦτα γνόντες, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιορκοῦντο· τὰ γὰρ σιταγωγὰ αὐτοῖς πλοῖα

conciliatis ipsis inter se, coactisque sacramentum sibi invicem præstare, ita demum rursus per Cithæronem, via quæ Megara ducit, discedit. Inde socios dimittit, et urbanas copias domum abducit.

Quia vero Thebani admodum annonæ inopia premebantur, quod jam duobus ab annis ex agro suo fruges nullas habuissent, quosdam suorum duabus triremibus Pagasas ad comparandum frumentum mittunt, datis eis decem talentis. Alcetas autem Lacedæmonius, qui Oreum cum præsidio tenebat, dum frumentum illi coerent, triremes tres instruit, cavens singulari studio, ne quid enuntietur. Ubi jam frumentum avehebatur, Alcetas et frumentum et triremes et homines ipsos, non pauciores trecentis, vivos capit. Eos in arce carceribus mandat, in qua ipse habitabat. Quum autem puer quidam sane quam elegans, ut fertur, et egregius, qui esset Oreitæ cujusdam filius, eum comitari solet, de arce descendens apud hunc versabatur. Hac hominis negligentia captivi animadversa, arcem capiunt, moxque urbs ipsa a Lacedæmoniiis deficit. Ita factum, ut magna copia Thebani frumentum in urbem adveherent.

Vere rursus ineunte, Agesilaus in lecto decumbebat. Nam quo tempore copias Thebanorum et finibus deduxerat, Megaris inter ascendendum e fano Veneris magistratum in curiam, incertum qua vena rupta sanguis e corpore sanum in crus defluerat. Quumque aura nimium quantum intumesceret, ac dolores intolerandi accederent, medicus quidam Syracusanus ei propter malleolum venam aperit; atque ubi semel cœpisset, noctu dieque sanguis profluebat: quidquid tentarent, fluxionem hanc inhibere non poterant, donec Agesilaus tandem animo defecisset: tunc enim fluere desiit. Hoc modo ille Lacedæmonem deportatus, quod ætatis reliquum erat totamque hiemem ægrotavit.

Lacedæmonii, vere se ostendente, rursus copias [adversus Thebanos] decernunt, eisque ducem Cleombrotum præficiunt. Is ubi cum exercitu jam ad Cithæronem accessisset, cetratos præmittit, ut imminetia viæ loca præoccuparent. At quum Thebani et Athenienses quidam verticem hunc jam ante tenerent, aliquantulum illi quidem ascendendi facultatem hostibus concedunt: verum ut jam prope ad ipsos accesserant, consurgunt, et in fugam eos agunt, fereque ad quadraginta interficiunt. Quod quum accideret, Cleombrotus minime fieri posse ratus, ut Thebanorum in agrum transcenderet, copias inde abductas dimisit.

Quumque socii Lacedæmonem convenissent, commemorabant fieri quadam ignavia, quod bello attererentur. Nam posse se naves longe plures, quam Athenienses habeant, instruere, atque urbem ipsorum ad deditionem fame compellere. Posse item se hisce navibus etiam adversus Thebanos exercitum deportare, vel Phocensium in fines, si ita videatur, vel etiam Creusim. Hoc inito consilio, triremes sexaginta complent, eique classi Pollis præficitur. Neque fefellit eos hæc sententia, qui consilii auctores fuerant: quippe hoc modo Athenienses obsidebantur. Etenim naves ipso

ἐπὶ μὲν τὸν Γεραιστὸν ἀφίκετο, ἐκεῖθεν δ' οὐκέτι ἤθελε παραπλεῖν, τοῦ ναυτικοῦ ὄντος τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τε Αἴγιναν καὶ Κέω καὶ Ἄνδρον. Γινόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνάγκην, ἐνέβησαν αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς, καὶ ναυμαχῆσαντες πρὸς τὸν Πόλλιν Χαβρίου ἡγουμένου νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. Καὶ ὁ μὲν σίτος τοῖς Ἀθηναίοις οὕτω παρεκομίσθη. (α2) Παρασκευαζομένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων στράτευμα διαβιδάζειν ἐπὶ τοὺς Βοιωτοὺς, ἐδεήθησαν οἱ Θηβαῖοι τῶν Ἀθηναίων περὶ Πελοπόννησον στράτευμα πέμψαι, νομίσαντες ὅτι εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐ δυνατόν ἔσοιτο τοῖς Λακεδαιμονίοις ἅμα μὲν τὴν ἑαυτῶν χώραν φυλάττειν, ἅμα δὲ τὰς περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία συμμαχίᾳς πόλεις, ἅμα δὲ στράτευμα διαβιδάζειν ἱκανὸν πρὸς ἑαυτούς. (α3) Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μέντοι ὀργιζόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις διὰ τὸ Σφοδρία ἔργον, προθύμως ἐξέπεμψαν περὶ τὴν Πελοπόννησον ναῦς ἐξήκοντα πληρώσαντες καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Τιμόθεον ἐλόμενοι. Ἄτε δὲ εἰς τὰς Θήβας οὐκ ἐμβελήκωτων τῶν πολεμίων οὐτ' ἐν ᾧ Κλεόμβροτος ἦγε τὴν στρατιὰν ἔτι οὐτ' ἐν ᾧ Τιμόθεος περιέπλευσε, θρασέως δὲ ἐστρατεύοντο οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ τὰς περιοικίδας πόλεις καὶ πάλιν αὐτὰς ἀνελάμβανον. (α4) Ὁ μὲντοι Τιμόθεος περιπλεύσας Κέρκυραν μὲν εὐθὺς ὑφ' ἑαυτῷ ἐποίησατο· οὐ μέντοι ἡνδραποδίστατο οὐδὲ ἄνδρας ἐφυγάδευσεν οὐδὲ νόμους μετέστησεν· ἐξ ὧν τὰς περὶ ἐκεῖνα πόλεις ἀπάσας εὐμενιστέρας ἔσχεν. (α5) Ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναυτικόν, καὶ Νικόλοχον ναύαρχον, μάλα θρασὺν ἄνδρα, ἐξέπεμψαν· ὅς ἐπειδὴ εἶδε τὰς μετὰ Τιμοθέου ναῦς, οὐκ ἐμέλλησε, καίπερ ἐξ νεῶν ἀπὸ αὐτῶν τῶν Ἀμβρακιωτῶν, ἀλλὰ πέντε καὶ πεντήκοντα ἔχων ναῦς ἐξήκοντα οὖσαις ταῖς μετὰ Τιμοθέου ἐναυμάχησε. Καὶ τότε μὲν ἡττήθη, καὶ τρόπαιον ὁ Τιμόθεος ἔστησεν ἐν Ἀλυζίᾳ. (α6) Ὁ δὲ ἀνελκυσμένων τῶν Τιμοθέου νεῶν καὶ ἐπισκευαζομένων, ἐπεὶ παρεγένοντο αὐτῷ αἱ Ἀμβρακιωτίδες ἐξ τριήρεϊς, ἐπὶ τὴν Ἀλυζίαν ἐπλευσεν, ἐνθα ἦν ὁ Τιμόθεος. Ὡς δ' οὐκ ἀντανῆγε, τρόπαιον αὖ κακείνους ἔστησατο ἐν ταῖς ἐγγυτάτω νήσοις. Ὁ δὲ Τιμόθεος ἐπεὶ ἄς τε εἶχεν ἐπισκεύασε καὶ ἐκ Κερκύρας ἄλλας προσεπληρώσατο, γενομένων αὐτῷ τῶν πασῶν πλέον ἐβδόμηκοντα, πολὺ δὲ ὑπερεῖχε ναυτικῶν χρήματα μέντοι μετεπέμπετο Ἀθήνηθεν· πολλῶν γὰρ ἔδειτο, ἅτε πολλὰς ναῦς ἔχων.

BIBLION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ ταῦτα ἦσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ κατεστρέψαντο τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, ἐστράτευσαν καὶ εἰς τὴν Φωκίδα. Ὡς δ' αὖ καὶ οἱ Φωκεῖς ἐπρέσβευον εἰς τὴν Λακεδαίμονα

rum annonariæ Geræstum illæ quidem appulerant, verum inde non jam amplius discedere volebant, quod Lacedæmoniorum classis propter Æginam, et Ceum, et Andrum stationes haberet. Hac necessitate compulsi Athenienses, ipsi conscendunt naves, Chabriaque duce navali cum Polle congressi prælio, victoria potiuntur. Ita factum, ut Atheniensibus deinde frumentum subveheretur. Quum autem Lacedæmonii se pararent ad mittendas adversus Boeotos copias, Thebani Athenienses rogabant, ut et ipsi exercitum in Peloponnesum mitterent. Existimabant enim, si hoc fieret, haudquaquam satis virum Lacedæmonios habituros ad defendendum eodem tempore tum fines suos, tum sociarum in iis locis urbium, et ad traducendum in agrum Thebanum satis magnas copias. Athenienses autem, quod ob Sphodriæ facinus Lacedæmonii succenserent, instructas sexaginta naves ad Peloponnesi litora perlubenter misere, dato his prætore Timotheo. Atque hoc tempore, quod hostes Thebanorum in agrum non irrupissent, neque dum copias Cleombrotus duceret, neque dum Peloponnesum Timotheus cum classe circumveheretur : peraudacter oppida finitima Thebani adoriebantur, eaque recipiebant. Timotheus quidem circumvectus, statim Corcyram occupavit : neque tamen eam in servitutem redegit, neque quenquam multavit exilio, ac ne leges quidem immutavit. Quo factum, ut civitatum iis locis finitimarum omnium majora essent erga Timotheum studia. Contra Lacedæmonii et ipsi classem instruunt, et præfectum ei Nicolochum, hominem admodum audacem, adversus hostes mittunt : qui quum naves, quas secum Timotheus habebat, conspexisset, ipsi quanquam adhuc sex Ambracioticæ abessent, nihil tamen cunctatus, cum quinquaginta quinque navibus adversus sexaginta naves, quibus Timothei classis constabat, prælio navali dimicat. In eo quum victus esset, apud Alyziam tropæum Timotheus statuit. Postea Nicolochus, quum Timothei naves in portum subductæ essent, ac reficerentur, advectis ad se jam sex illis Ambracioticis triremibus, Alyziam navigat, ubi tum Timotheus erat. Posteaquam is obviam sua cum classe non pergeret, ipse quoque tropæum proximis in insulis statuit. Timotheus autem, refectis navibus iis quas habebat, et e Corcyra paratis et instructis aliis, ut jam plures ipsi essent universæ quam septuaginta, longe classe superior erat. Et quia magna pecuniarum vi ob clas-
sis magnitudinem indigebat, Athenis eas adferri curabat.

LIBER VI.

CAPUT I.

His tum rebus Athenienses et Lacedæmonii occupati erant. Thebani vero, posteaquam oppida Boeotiæ suam in potestatem redegerant, etiam Phocensium in fines expeditionem suscipiebant. Ibi quum legatos Lacedæmonem

καὶ ἄλλων ὅτι εἰ μὴ βοηθήσῃεν, οὐ δυνήσονται μὴ πεῖθεσθαι τοῖς Θηβαίοις, ἐκ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβιβάζουσι κατὰ θάλατταν εἰς Φωκέας Κλεόμβροτον τε τὸν βασιλέα, καὶ μετ' αὐτοῦ τέτταρας μόρας καὶ τῶν συμμάχων τὸ μέρος.

2. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον καὶ ἐκ Θετταλίας ἀφικνεῖται πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων Πολυδάμας Φαρσάλιος. Οὗτος δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Θετταλίᾳ μάλα εὐδοκίμει, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει ὅπως ἐδόκει καλῶς τε καὶ κατὰ φύσιν εἶναι ὥστε καὶ στασιάζαντες οἱ Φαρσάλιοι παρακατέθεντο αὐτῷ τὴν ἀρχόπολιν, καὶ τὰς προσόδους ἐπέτρεψαν λαμβάνοντα, ὅσα ἐγγράπτο ἐν τοῖς νόμοις, εἰς τε τὰ ἱερὰ ἀναλίσκειν καὶ εἰς τὴν ἀλλήν διοίκησιν. (3) Κάκεινος μέντοι ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων τὴν τε ἀκρὰν φυλάττων διέσωζεν αὐτοῖς καὶ τὰλλα διοικῶν ἀπελογίζετο κατ' ἐνιαυτὸν. Καὶ ὅποτε μὲν ἐνδεὴς εἴη, παρ' ἑαυτοῦ προσετίθει, ὅποτε δὲ περιγένοιτο τῆς προσόδου, ἀπελάμβανεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως φιλοξενός τε καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸν Θετταλικὸν τρόπον. Οὗτος οὖν ἔπει ἀφίκετο εἰς τὴν Λακεδαίμονα, εἶπε τοιάδε.

4. Ἐγὼ, ὃ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρόξενος ὑμῶν ὢν καὶ εὐεργέτης ἐκ πάντων ὧν μεμνήμεθα προγόνων, ἀξιῶ, ἐάν τέ τι ἀπορῶ, πρὸς ὑμᾶς ἰέναι, ἐάν τέ τι χαλεπὸν ὑμῖν ἐν τῇ Θετταλίᾳ ἔνιστῇται, σημαίνειν. Ἀκούετε μὲν οὖν εὖ οἷδ' ὅτι καὶ ὑμεῖς Ἰάσονος ὄνομα· ὃ γὰρ ἄνθρωπος καὶ δύναμις ἔχει μεγάλην καὶ ὀνομαστός ἐστιν. Οὗτος δὲ σπονδὰς ποιησάμενος συνεγένετό μοι, καὶ εἶπε τάδε. (5) Ὅτι μὲν, ὦ Πολυδάμα, καὶ ἀκουσαν τὴν ὑμετέραν πόλιν Φάρσαλον δυναμένην ἂν παραστήσασθαι ἐξεστὶ σοι ἐκ τῶνδε λογίζεσθαι. Ἐγὼ γάρ, ἔφη, ἔχω μὲν Θετταλίας τὰς πλείστας καὶ μεγίστας πόλεις συμμάχους· κατεστρεψάμην δ' αὐτάς ὑμῶν σὺν αὐταῖς τὰ ἐναντία ἔμοι στρατευομένων. Καὶ μὴν οἷσθ' ἂν γε ὅτι ξένους ἔχω μισθοφόρους εἰς ἐξακισχίλους, οἷς, ὥς ἐγὼ οἶμαι, οὐδεμία πόλις δύναται ἂν βραδίως μάχεσθαι. Ἀριθμὸς μὲν γάρ, ἔφη, καὶ ἄλλοθεν οὐκ ἂν ἐλάττων ἐξέλθοι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τῶν πόλεων στρατεύματα τοὺς μὲν προσελλυθότας ἤδη ταῖς ἡλικίαις ἔχει, τοὺς δ' οὐκ ἂν ἀκμάζοντας· σωμασκοῦσι γὰρ μὴν μάλα ὀλίγοι τινὲς ἐν ἐκάστῃ πόλει· παρ' ἔμοι δὲ οὐδεὶς μισθοφορεῖ, ὅστις μὴ ἱκανὸς ἐστὶν ἴσα πονεῖν ἔμοι. (6) Αὐτὸς δ' ἐστὶ, λέγειν γὰρ πρὸς ὑμᾶς χρὴ τάλανθ' ἔχει, καὶ τὸ σῶμα μάλα εὐρωστος καὶ ἄλλως φιλόπονος. Καὶ τόνον τῶν παρ' αὐτῷ πείραν λαμβάνει κατ' ἐκάστην ἡμέραν· ἡγεῖται γὰρ σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ὅταν ποιῇ στρατεύεται. Καὶ οὐδ' ἂν μαλακοὺς τῶν ξένων αἰσθάνηται, ἐκβάλλει, οὐδ' ἂν βραδύ φιλόπονος καὶ φιλοκινδύνης ἔχοντας πρὸς τοὺς πολέμους, τιμᾷ τοὺς μὲν διμοιρίαις, τοὺς δὲ τριμοιρίαις, τοὺς δὲ καὶ τετραμοιρίαις, καὶ ἄλλοις ὁμοῖς, καὶ νόσων γὰρ θεραπεύει καὶ περὶ τὰς καὶ κόσμι· ὥστε πάντες Ἰάσων οἱ παρ' ἐκείνῳ ξένοι ὅτι ἡ πολεμικὴ αὐτοῖς ἀρετὴ ἐντιμωτάτην τε βίον καὶ ἀφρονότατον παρέχεται. (7)

Phocenses misissent, ac significassent, se, nisi suppetias ipsi ferrent, non posse non Thebanorum imperio parere, jam Lacedæmonii mari Cleombrotum regem, cum quatuor cohortibus, et sociorum parte, Phocensium in agrum trajicere jubent.

Eodem prope tempore Polydamas Pharsallius Lacedæmoniorum ad communitatem e Thessalia venit. Ejus viri ut reliqua in Thessalia nomen erat perillustre, ita sua in republica tanta virtute præditus existimabatur, ut quum Pharsalii domesticis seditionibus ac dissidiis laborarent, arcem ipsi traderent, annuosque proventus ad se recipere permitterent, deque iis tum ad sacrificia, tum reliquam administrationem impensas facere, quæ præscriptæ legibus essent. Ac ipse quidem ex hisce pecuniis et arcem ipsis præsidio tuebatur, et cetera quoque administrans, quotannis rationes reddebat. Quod si quando a pecuniis publicis destitueretur, de suo nonnihil ad eas adjiciebat; idque, ubi quid proventuum supererat, recipiebat. Et erat ceteroqui Thessalorum more magnificus ac hospitalis. Hic ubi Lacedæmonem pervenisset, hac usus est oratione:

« Equidem, Lacedæmonii, quum hospes sim vestræ civitatis publicus, nostraque in vos exstent beneficia inde usque ab omnibus majoribus, quorum meminisse possumus, æquum esse censeo, ut si qua ipse difficultate premar, ad vos me conferam; itemque si quid adversum vos rei molestæ in Thessalia oriatur, id uti vobis significem. Non dubito autem, vos quoque Iasonis nomen audiisse. Nam is vir et copias ingentes habet, et percelebris est. Hic quum mecum congressus esset, factis inter nos induciis, in hunc modum me compellavit: Posse me, mi Polydama, civitatem vestram Pharsalum vel invitam imperio meo subicere, vel ex his tecum existimare potes. Nam et plurimas et maximas Thessaliæ urbes equidem mihi societate devinctas habeo, quas ipsas in potestatem meam redegi, dum vos una cum ipsis conjuncti bellum adversum me gereretis. Non ignoras autem, habere me conductitios milites externos non pauciores sex millibus, quibus meo judicio resistere nulla civitas possit. Quippe numerus quidem hic militum, ait, etiam aliunde egredi possit: sed oppidani exercitus partim quosdam natu grandiores habent, partim qui necdum ætatem vegetam attigerint. Præterea per sane pauci quidam unaquaque in urbe corpora sua exercent: apud me vero nemo stipendia facit, qui non eosdem, quos ego, labores tolerare possit. Iason ipse (dicendum est enim apud vos, quod verum est) perrobustus est corpore, ac laboris ceteroqui amantissimus. Quin etiam quotidie virtutis suorum periculum facit. Nam et in gymnasiis, et in expeditionibus, quasunque suscipit, ipse in armis dux est; ac si quos e conductitiis militibus esse molles animadvertit, eos exauctorat; sin qui et laborum tolerantiores sunt, et ad subeundum pericula in re adversus hostem gerenda prompti, eos stipendio partim duplo, partim triplo, partim adeo quadruplo, ac præterea muneribus aliis ornat: eosdem et in morbis curat, et mortuos funerum magnificentia cohonestat. Quo fit, ut omnes ipsius conductitii milites sciant, virtute bellica vitam se honoratissimam ac rebus omnibus

Ἐπεδείκνυε δέ μοι εἰδότει ὅτι καὶ ὑπήκοοι ἤδη αὐτῷ εἶεν Μαρακοὶ καὶ Δολοπεῖς καὶ Ἀλλετᾶς ὁ ἐν τῇ Ἠπειρῷ ὑπαρχος· ὥστε, ἔφη, τί ἂν ἐγὼ φοβούμενος οὐ βραδίως ἂν ὑμᾶς οἰοίμην καταστρέψασθαι; Τάχα οὖν ὑπολάβοι ἂν τις ἐμοῦ ἄπειρος, τί οὖν μέλλεις καὶ οὐκ ἤδη στρατεύεις ἐπὶ τοὺς Φαρσαλλίους; ὅτι νῆ Δία τῷ παντὶ κρεῖττον μοι δοκεῖ εἶναι ἐκόντας ὑμᾶς μάλλον ἢ ἄκοντας παραγαγέσθαι. Βιασθέντες μὲν γὰρ ὑμεῖς τ' ἂν βουλεύοισθε, ὅτι δύνασθε κακὸν ἐμοί, ἐγὼ τ' ἂν ὑμᾶς ὡς ἀσθενεστάτους βουλοίμην εἶναι· εἰ δὲ πεισθέντες μετ' ἐμοῦ γένοισθε, ὁπλὸν ὅτι αὐξοίμεν ἂν, ὅτι δυνάμεθα ἀλλήλους. (8) Γινώσκω μὲν οὖν, ὦ Πολυδάμα, ὅτι ἡ σὴ πατρίς εἰς σέ ἀποδίδεπται· ἐὰν δέ μοι φιλικῶς αὐτὴν ἔχειν παρασκευάσῃς, ὑπισχνούμαι σοι, ἔφη, ἐγὼ μέγιστόν σε τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι μετ' ἐμὲ καταστήσειν. Οἶω δὲ πραγμάτων τὰ δευτέρᾳ σοι δίδωμι ἄκουε, καὶ μὴδὲν πιστεύε μοι, ὅτι ἂν μὴ λογιζομένῳ σοι ἀληθὲς φαίνηται. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν εὐδὴλον ἡμῖν, ὅτι Φαρσάλου προσγενομένης καὶ τῶν ἐξ ὑμῶν ἡρτημένων πόλεων εὐπετῶς ἂν ἐγὼ ταγὸς Θετταλῶν ἀπάντων κατασταίην, ὥς γε μὴν, ὅταν ταγεύηται Θετταλία, εἰς ἐξακισιλίους μὲν οἱ ἱππεύοντες γίνονται, ὁπλῖται δὲ πλείους ἢ μύριοι καθίστανται. (9) Ὃν ἐγὼ καὶ τὰ σύμακα καὶ τὴν μεγαλοφυλίαν ὁρῶν οἶμαι ἂν αὐτῶν εἰ καλῶς τις ἐπιμελοίτο, οὐκ εἶναι ἔθνος ὁποῖον ἂν ἀξιώσαιεν ὑπήκοοι εἶναι Θετταλοῖ. Πλατυτάτης γε μὴν γῆς οὗσης Θετταλίας, πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπήκοα μὲν ἔστιν, ὅταν ταγὸς ἐνθάδε καταστῇ· σχεδὸν δὲ πάντες οἱ ταύτῃ ἄκοντισθαι εἰσιν· ὥστε καὶ πελταστικῷ εἰκὸς ὑπερέχειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν. (10) Καὶ μὴν Βοιωτοὶ γε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὅσοι Λακεδαιμονίοις πολεμοῦντες ὑπάρχουσιν μοι σύμμαχοι· καὶ ἀκολουθεῖν τοῖνυν ἀξιοῦσιν ἐμοί, ἂν μόνον ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερῶ αὐτούς. Καὶ Ἀθηναῖοι δὲ εὖ οἶδ' ὅτι πάντα ποιήσαιεν ἂν ὥστε σύμμαχοι ἡμῖν γενέσθαι· ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἂν μοι δοκῶ πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ποιήσασθαι. Νομίζω γὰρ ἔτι βῆρον τὴν κατὰ θάλατταν ἢ τὴν κατὰ γῆν ἀρχὴν παραλαβεῖν ἂν. (11) Εἰ δὲ εἰκότα λογίζομαι, σκόπει, ἔφη, καὶ ταῦτα. Ἐχόντες μὲν γε Μακεδονίαν, ἐνθεν καὶ Ἀθηναῖοι τὰ ξύλα ἄγονται, πολὺ δῆπου πλεονας ἐκείνων ἱκανοὶ ἐσόμεθα ναῦς ποιήσασθαι. Ἀνδρῶν γε μὴν ταύτας πληροῦν πότερον Ἀθηναῖοις ἢ ἡμῶς εἰκὸς μάλλον δύνασθαι, τοσούτους [καὶ τοιούτους] ἔχοντας πενέστας; τοὺς γε μὴν ναύτας τρέφειν πότερον ἡμᾶς ἱκανωτέρους εἰκὸς εἶναι τοὺς δι' ἀφθονίαν καὶ ἄλλοσε σίτον ἐκπέμποντας ἢ Ἀθηναίους τοὺς μὴδ' αὐτοῖς ἱκανὸν ἔχοντας, ἂν μὴ πρίωνται; (12) καὶ χρήμασί γε δῆπου εἰκὸς ἡμᾶς ἀφθονωτέροις χρῆσθαι μὴ εἰς νηυσὶδρια ἀποβλέποντας, ἀλλ' ἡπειρωτικᾷ ἔθνη καρπούμενους. Πάντα γὰρ δῆπου τὰ κύκλῳ φόρον φέρει, ὅταν ταγεύηται τὰ κατὰ Θετταλίαν. Οἶσθα δὲ δῆπου ὅτι καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν οὐ νῆσους ἀλλ' ἡπειρον καρπούμενος πλουσιώτατος ἀνθρώπων ἔστιν· ὃν ἐγὼ ὑπήκοον ποιήσασθαι ἔτι εὐκατεργαστότερον ἡγοῦμαι εἶναι ἢ τὴν Ἑλλάδα. Οἶδα

affluentem consequi. Idem mihi non Ignoranti demonstrabat, parere jam ipsius imperio Maracos, et Dolopes, et Al-cetam, qui Epiro praest. Quidnam igitur, ait, mihi metuendum sit, quominus existimare debeam, me facile vos imperio meo subiecturum? Fortassis hic secum aliquis cogitet, mearum rerum ignarus: Quamobrem igitur cunctaris? cur non jam bellum adversus Pharsalios suscipis? Quia profecto mihi praestare omnino videtur, ut vos mihi potius sponte vestra, quam invitos adjungam. Nam si coacti a me, fueritis, et ipsi de me, quacunq[ue] ratione fieri poterit, laedendo consilia agitabitis: etiam vos ego vicissim quam maxime fractos volam. Sin persuadendo meas in partes vos adduxero, facile intelligi potest, futurum ut pro virili vires mutuo nostras adaugeamus. Non autem nescius sum, mi Polydama, in te unum oculos patriae tuae coniectos esse. Ejus si benevolentiam mihi conciliaveris, polliceor tibi equidem, inquit, facturum me, ut omnium in Graecia sis hominum secundum me maximus. Quorum autem rerum tibi secundas deferam, audi; neque mihi fidei quidquam in ullo habueris, quod tibi ratiocinanti non vero consentaneum visum fuerit. Primum hoc manifestum est, futurum ut, si Pharsalus iis cum oppidis quae a vobis pendent ad nos accesserit, facile Thessalorum omnium imperator ego constituar. Jam si uni pareat imperatori Thessalia, cogi equitum sex millia poterunt, ac peditum supra decem millia: quorum et corpora et animi magnitudinem dum intueor, nullam fore gentem arbitror, si recte quis eorum curam gerat, cujus Thessali sint obedituri imperio. Et quanquam ipsa per se latissime pateat Thessalia, tamen imperatore creato, etiam finitimae nationes omnes ei parent. Sunt item in his locis universi prope jaculandi periti: quo fiet, ut copias nostras etiam cetratorum numero abundaturas sit verisimile. Praeterea mihi cum Boeotis ac reliquis omnibus, quicunque contra Lacedaemonios bellum gerunt, societas est: quos si tantum a Lacedaemoniorum dominatu liberaro, perlubenter me ducem sequentur. Neque dubito, quidvis facturos Athenienses, nobiscum uti societate conjuncti sint: quanquam eorum mihi amicitiam minime expetendam arbitror. Sic enim statuo, facilius nos maris quam terrae consequuturos imperium. An vero probabiles sint meae ratiocinationes ut videas, etiam haec, ait, necum velim consideres. Nimirum si Macedoniam habebimus, e qua Athenienses ligna petunt, multo plures ipsis naves aedificare poterimus. Jam quod ad homines attinet, num iis Athenienses facilius posse complere naves credibile est, quam nos, quibus tanta mancipiorum est copia? num item magis est consentaneum, nobis ad alendos nautas omnia suffectura, qui prae copia frumentum etiam alio vehimus; an Atheniensibus, quibus ne tantum quidem frumenti suppetit, quantum ipsis satis sit, nisi alicunde pretio comparent? Etiam pecuniae nos vim majorem habere verisimile est, qui ad parvas quasdam insulas minime respicimus, sed mediterraneis a nationibus tributa nostros ad usus exigimus. Quoties enim uni paret imperatori Thessalia, finitima omnia tributum pendunt. Nec ignoras certe, Persicum etiam regem, fruentem non insularum sed terrae continentis fructibus, omnium hominum esse opulentissimum: quem quidem ego minori negotio redigi posse in potestatem arbitror, quam Graeciam. Scio enim homines

γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους πλὴν ἐνὸς μᾶλλον δουλείαν ἢ ἀλκὴν μεμελετηκότας, οἶδα δὲ ὅς οἱ αὖς δυνάμει καὶ τῆς μετὰ Κύρου ἀναβάσεως καὶ τῆς μετ' Ἀγησίου εἰς πᾶν ἀφίκετο βασιλεύς. (13) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ ἐγὼ ἀπεκρινάμην ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀξιόσχεπτα λέγει, τὸ δὲ Λακεδαιμονίους ὄντας φίλους ἀποστῆναι πρὸς τοὺς ἐναντίους, μηδὲν ἔχοντας ἐγκαλεῖν, τοῦτ', ἔφη, ἀπορόν μοι δοκεῖ εἶναι· ὁ δ' ἐπαινέσας με καὶ εἰπὼν ὅτι μᾶλλον ἐκτέον μου εἴη, ὅτι τοιοῦτος εἴην, ἀφῆκε μοι ἔλθοντι πρὸς ὑμᾶς λέγειν τᾷληθῆ, ὅτι διανοοῖτο στρατεύειν ἐπὶ Φαρσαλίου, εἰ μὴ πεισοίμεθα. Αἰτεῖν οὖν ἐκέλευε βοῦθειαν παρ' ὑμῶν. Καὶ ἐὰν μὲν σοι, ἔφη, διδῶσιν ὥστε σε πείθων ἱκανὴν πέμπειν συμμάχον ὡς ἐμοὶ πολεμεῖν, ἄγ', ἔφη, καὶ τούτῳ χρώμεθα, ὅτι ἂν ἀποβαίνῃ ἐκ τοῦ πολέμου· ἐὰν δέ σοι μὴ δοκῶσιν ἱκανῶς βοῦθῆναι, οὐκ ἤδη ἀνέγκλητος ἂν δικαίως εἴης ἐν τῇ πατρίδι, ἥ σε τιμᾷ καὶ σὺ πράττεις τὰ κράτιστα. (14) Περὶ τούτων δὲ ἐγὼ ἤκω πρὸς ὑμᾶς καὶ λέγω πάντα ὅσα ἐκεῖ αὐτοὺς τε ὁρῶ καὶ ἐκείνου ἀκήκοα. Καὶ νομίζω οὕτως ἔχειν, ὃ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς εἰ μὲν πέμψετε ἐκείσε δύναμιν μὴ ἐμοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις Θετταλοῖς ἱκανὴν δοκοῦσαν εἶναι πρὸς Ἰάσονα πολεμεῖν, ἀποστήσονται αὐτοῦ αἱ πόλεις· πᾶσαι γὰρ φοβοῦνται ὅποι ποτὲ προβήσεται ἡ τοῦ ἀνδρὸς δύναμις· εἰ δὲ νεοδαμῶνεις καὶ ἄνδρα ἰδιωτῶν οἴεσθε ἀρκεῖσιν, συμβουλευέτω ἡσυχίαν ἔχειν. (15) Εὖ γὰρ ἴστε ὅτι πρὸς τε μεγάλην ἔσται βύμην ὁ πόλεμος, καὶ πρὸς ἄνδρα δὲ φρόνιμος μὲν οὕτω στρατηγὸς ἔστιν ὡς ὅσα τε λαθάνειν καὶ ὅσα φθάνειν καὶ ὅσα βιάζεσθαι ἐπιχειρεῖ οὐ μάλα ἀφαιμαρτάνει. Ἰκανὸς γάρ ἐστι καὶ νυκτὶ ὅσαπερ ἡμέρᾳ χρῆσθαι, καὶ ὅταν σπεύδῃ, ἀριστον καὶ δειπνον ποιησάμενος ἅμα πονεῖσθαι. Οἴεται δὲ καὶ ἀναπαύεσθαι χρῆναι, ὅταν ἀφίκηται ἐνθ' ἂν ὠρμημένος ἦ καὶ διαπράττειν ἃ δεῖ· καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ δὲ ταῦτα εἴδικεν. Ἐπίσταται δὲ καὶ ὅταν ἐπιπονήσαντες ἀγαθὸν τι πράξωσιν οἱ στρατιῶται, ἐκπλῆσαι τὰς γνώμας αὐτῶν· ὥστε καὶ τοῦτο μεμαθήκασι πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τῶν πόνων καὶ τὰ μαλακὰ γίγνεται. (16) Καὶ μὴν ἐγκρατέστατος γέ ἐστιν ὢν ἐγὼ οἶδα τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν· ὥστε οὐδὲ διὰ ταῦτα ἀσχολίαν ἔχει εἰς τὸ μὴ πράττειν αἰὲν τὸ δέον. Ὑμεῖς οὖν σκεψάμενοι εἴπατε πρὸς ἐμέ, ὥσπερ ὑμῖν προσήκει, ὅποια δυνήσεσθέ τε καὶ μέλλετε ποιήσῃν.

17. Ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τότε μὲν ἀνεβάλλοντο τὴν ἀπόκρισιν τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ τῇ τρίτῃ λογισάμενοι τὰς τε ἑξω μόρας ὅσαι αὐτοῖς εἶεν καὶ τὰς περὶ Λακεδαίμονα πρὸς τὰς ἑξω τῶν Ἀθηναίων τριῆρεις καὶ τὸν πρὸς τοὺς ὁμόρους πόλεμον, ἀπεκρίναντο ὅτι ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἂν δύναιτο ἱκανὴν αὐτῶν ἐκπέμψαι ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἀπόντα συντίθεσθαι αὐτὸν ἐκέλευον ὅτῃ δύναιτο ἄριστα τὰ τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τῆς πόλεως. (18) Κάκείνος μέντοι ἐπαινέσας τὴν ἀπλότητα τῆς πόλεως ἀπῆλθε. Καὶ τὴν μὲν ἀρόπολιν τῶν Φαρσάλων ἐδεῖτο τοῦ Ἰάσονος μὴ ἀναγκάσαι αὐτὸν παρα-

istic omnes, uno excepto, magis servituti quam fortitudini addictos esse. Scio præterea, quali ab exercitu discrimen in extremum adductus rex fuerit, sive illum respicias, qui in Asiam cum Cyro, sive qui cum Agesilao ascendit. Hæc quum apud me disseruisset, respondebam ego, cetera quidem digna consideratu ab ipso dici, sed videri mihi inultum in hoc difficultatis, si nos Lacedæmonii amici, quum nihil habeamus quod de ipsis queramus, ad hostes ab eis deficiamus. Tum ille me collaudato addebat, magis jam me amplectendum sibi videri, quia talis essem: simul potestatem fecit proficiscendi ad vos, ac rem ipsam exponendi: cogitare nimirum ipsum de bello Pharsalii inferendo, si non sponte nostra ipsi assentiremur. Jussit igitur me a vobis suppetias postulare: ac si quidem, inquit, persuadendo impetraveris, ut copias tibi auxiliares mittant, quæ ad oppugnandum me satis amplæ sint, consulamus id sane boni, quod belli sors tulit. At si tibi non satis magna subsidia mittere visi fuerint, merito culpa non carebis in patria, quæ te amat, et in qua tu præstantissima geris cum dignitate. Has ob res veni equidem ad vos, Lacedæmonii, vobisque omnia, quæ istic vidi et ex Iasone audiui, expono. Esse autem ejusmodi rerum statum arbitror, ut si copias illuc miseritis, quæ non mihi solum, sed reliquis etiam Thessalis ad resistendum Iasoni satis amplæ videantur, civitates ab eo sint defecturæ. Metuunt enim omnes quo tandem evasura sit hominis potentia. Sin novos populares, cum aliquo rerum gerendarum imperito, suffecturos hoc in negotio putatis, ab hoc ut bello abstinenceis, equidem vobis consulo. Nam certo scitote, bellum adversus vires magnas vobis gerendum esse, ac talem adversus hominem, qui tam prudens dux est, ut quæcunque tandem vel clam, vel alios antevertendo, vel vi perficere conatur, non facile fine suo frustretur. Etenim et nocte uti perinde ac die potest, et celeritate quum opus est, prandium cœnamque sumens simul labores perferre. Præterea tum demum sibi quiescendum arbitratur, posteaquam eo pervenerit, quo contendebat, remque ex animi sententia confecerit. Ad hoc eos etiam, quos secum habet, adsuefecit. Novit etiam militum animos explere, quoties laborando præclarum aliquid effecerunt. Quo fit, ut omnes qui cum eo sunt, didicerint, ex laboribus etiam voluptates oriri: quanquam ipse omnium, quos equidem novi, corporis a voluptatibus abstinentissimus est: adeo ut neque propter has ullo modo occupetur, quin id semper faciat, quod ex usu sit. Vos igitur re deliberata significate mihi, quemadmodum vos decet, quid hac in re præstare tum possitis, tum velitis.

Hæc Polydamantis fuit oratio. Lacedæmonii vero, dilata eo die responsione, alteroque ac tertio quoque die secum ipsi expendentes, quot cohortes foris, quot circa Lacedæmonem triremibus Atheniensium oppositas haberent, quodque bellum etiam adversus finitimos gererent: respondent, in hoc quidem tempore non posse satis se magna mittere ad eum subsidia: quamobrem domum rediret, ac tum suis tum patriæ rebus quam posset optime consuleret. Itaque Polydamas, collaudata reipublicæ Laconicæ simplicitate, discessit: et arcem quidem Pharsaliorum ne dedere cogeretur, Iasonem orabat, ut hanc illis, qui fidei suæ commi-

δοῦναι, ὅπως τοῖς παρακαταθεμένοις διασώζῃ· τοὺς δὲ ἑαυτοῦ παῖδας ἔδωκεν ὁμήρους, ὑποσχομένους αὐτῷ τὴν τε πόλιν πείσας ἐκοῦσαν σύμμαχον ποιήσιν καὶ ταγὸν συγκαταστήσιν αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ πιστὰ ἔδοσαν ἀλλήλοις, εὐθὺς μὲν οἱ Φαρσάλιοι εἰρήνην ἤγον, ταχὺ δὲ ὁ Ἰάσων ὁμολογουμένως ταγὸς τῶν Θετταλῶν καθίστηται. (19) Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐτάγευσεν, διέταξεν ἱππικὸν τε ὅσον ἐκάστη πόλις δυνατὴ ἦν παρέχειν καὶ ὀπλιτὶν καὶ ἐγένοντο αὐτῷ ἱππεῖς μὲν σὺν τοῖς συμμάχοις πλείους ἢ ὀκτακισχίλιοι, ὀπλίται δὲ ἐλογίσθησαν οὐκ ἐλάττους διςμυρίων, πελταστικὸν γὰρ μὴν ἱκανὸν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἀντιταχθῆναι· ἔργον γὰρ ἐκείνων γὰρ καὶ τὰς πόλεις ἀριθμῆσαι. Προεῖπε δὲ καὶ τοῖς περὶ οἰκοῖς πᾶσι τὸν φόρον ὥσπερ ἐπὶ Σκόπα τεταγμένος ἦν φέρειν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεραίνετο· ἐγὼ δὲ πάλιν ἐπάνεμι, ὅθεν εἰς τὰς περὶ Ἰάσονος πράξεις ἐξέβην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι συνελθόντες εἰς τοὺς Φωκέας, οἱ δὲ Θεβαῖοι ἀναχωρήσαντες εἰς τὴν αὐτῶν ἐφύλαττον τὰς εἰσβολάς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, αὐξανόμενοι μὲν ὁρῶντες διὰ σφῶν τοὺς Θεβαίους, χρήματά τε οὐ συμβαλλομένους εἰς τὸ ναυτικόν, αὐτοὶ δὲ ἀποκονιάμενοι καὶ χρημάτων εἰσφοραῖς καὶ ληστεῖαις ἐξ Αἰγίνης καὶ φυλακαῖς τῆς χώρας, ἐπεθύμησαν παύσασθαι τοῦ πολέμου, καὶ πέμψαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα εἰρήνην ἐποιήσαντο.

2. Εὐθὺς δ' ἐκείθεν δύο τῶν πρέσβων πλεύσαντες κατὰ δόγμα τῆς πόλεως εἶπον τῷ Τιμοθέῳ ἀποπλεῖν οἴκαδε ὥς εἰρήνης οὐσης· ὁ δ' ἅμα ἀποπλέων τοὺς τῶν Ζακυνθίων φυγάδας ἀπεβίβασεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. (3) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ζακυνθιοὶ πέμψαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔλεγον ὅτι πεπονθότες εἶεν ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, εὐθὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀδικεῖν τε ἤγουντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ ναυτικὸν πάλιν παρεσκευάζον, καὶ συνετάττοντο εἰς ἐξήκοντα ναῦς ἀπ' αὐτῆς τε τῆς Λακεδαίμονος καὶ Κορίνθου καὶ Λευκάδος καὶ Ἀμβρακίας καὶ Ἠλίδος καὶ Ζακύνθου καὶ Ἀχαΐας καὶ Ἐπιδάουρου καὶ Τροιζήνης καὶ Ἑρμιόνης καὶ Ἀλίων. (4) Ἐπιστήσαντες δὲ ναύαρχον Μνάσιππον ἐκέλευον τῶν τε ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι τῶν κατ' ἐκείνην τὴν θάλατταν καὶ στρατεύειν ἐπὶ Κέρκυραν. Ἐπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Διονύσιον διδάσκοντες ὥς καὶ ἐκείνῳ χρήσιμον εἶη τὴν Κέρκυραν μὴ ὑπ' Ἀθηναίους εἶναι. (5) Καὶ ὁ μὲν δὴ Μνάσιππος, ἐπεὶ συνέλεγε αὐτῷ τὸ ναυτικόν, ἐπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν· εἶχε δὲ καὶ μισθοφόρους σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαίμονος μετ' αὐτοῦ στρατευομένοις οὐκ ἐλάττους χιλίων καὶ πεντακοσίων. (6) Ἐπεὶ δὲ ἀπέβη, ἐκράτει τε τῆς γῆς καὶ ἐδάμνα ἐξειργασμένην μὲν παγκάλως καὶ πεφυτευμένην τὴν χώραν, μεγαλοπρεπεῖς δὲ οἰκῆσεις καὶ οἰνωνας κατεσκευασμένους ἔχουσαν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν·

classent eam, conservaret : liberos autem suos obsides dabant, simulque pollicebatur, persuadendo se patriam adducturum, uti sponte se societati ipsius adungeret ; atque etiam cum aliis daturum operam, ut Thessalorum imperator Iason constitueretur. Quapropter quum ultro citroque data fides esset, statim et inter Pharsalios pax conciliata est, et Iasoni munus imperatoris Thessalorum sine controversia delatum. Quod ubi accepisset, equitum gravisque armaturæ peditum numerum civitatibus singulis, pro cujusque facultatibus, imperabat. Ita factum ut equites haberet Thessalos, ac de sociis coactos, plures quam octo millia ; gravis vero armaturæ pedites recenserentur non pauciores viginti millibus : denique cetratorum eas habebat copias, quæ quibusvis in acie opponi possent : civitates quidem certe eorum patrias vel enumerare fuerit operosum. Denuntiabat etiam finitimis omnibus, uti tributum penderent, quod Scopæ temporibus impositum fuisset. Atque hæc quidem hoc modo peragebantur. Ego unde Iasonis ad res gestas deflexeram, revertor.

CAPUT II.

Cogebantur et Lacedæmonii, et eorum socii, Phocensium in agrum ; et Thebani pedem referentes intra fines suos, viarum aditus præsidii tenebant. Athenienses autem, quod opera sua Thebanos crevisse cernerent, nihil tamen eos pecuniæ ad alendam classem conferre, quum interim de ipsorum facultatibus et ob pecuniarum conferendarum exactiones, et per prædationes ex Ægina, et ob Atticæ præsidia decederet, finem imponere bello cupiebant. Itaque missis Lacedæmonem legatis, pacem faciunt.

Mox Lacedæmone duo ex legatorum numero, quemadmodum reipublicæ decreto jussi fuerant, ad Timotheum navigant, eique significant, domum uti classem reduceret, quod pax esset inita. Timotheus inter redeundum exules Zacynthios in patriam exponit. Quamobrem quum cives Zacynthii legatis Lacedæmonem missis, quid ipsis a Timotheo illatum esset injuriæ, commemorassent, mox Lacedæmonii læsos se ab Atheniensibus existimare, rursumque classem instruere, ac naves plus minus sexaginta Lacedæmone, Corintho, Leucade, Ambracia, Elide, Zacyntho, Achaia, Epidauro, Troezen, Hermione, Haliensibus, cogere. Mnasippum ei classi præficiunt : quem præter alia, quæ in illa maris ora curaret, Corcyram quoque bello aggredi jubent. Legatos etiam ad Dionysium mittunt, qui docerent, non minus ex ipsis esse re, quam sua, Corcyram Atheniensium imperio non parere. Mnasippus itaque collecta jam classe sua, Corcyram cum ea petit. Habebat præter eos, quos Lacedæmone secum adduxerat, conductitios milites non pauciores mille et quingentis. Posteaquam de navibus copias exposuisset, insulam mox occupat, eamque pulcherrime exultam et consitam, ac magnificis ædificiis, cellisque vinariis passim ruri exstructis ornatam, vastat ; estque adeo

δρετ' ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἔλθειν
 δρετ' οὐκ ἔθελαι πίνειν, εἰ μὴ ἀνοσμίας εἴη. Καὶ ἀν-
 δράποδα δὲ καὶ βοσκήματα πάμπολλα ἡλίσκετο ἐκ τῶν
 ἄγρων. (7) Ἐπειτα δὲ κατεστρατοπεδεύσατο τῷ μὲν
 πεζῷ ἐπὶ λόφῳ ἀπέχοντι τῆς πόλεως ὡς πέντε στάδια,
 πρὸ τῆς χώρας ὄντι, ὅπως ἀποτέμενοιτο ἐντεῦθεν, εἰ τις
 ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Κερκυραίων ἐξίει· τὸ δὲ ναυτικὸν
 εἰς τὰπὶ θάτερα τῆς πόλεως κατεστρατοπέδευσεν, ἐνθεν
 φρετ' ἂν τὰ προσπλέοντα καὶ προαισθάνεσθαι καὶ διακω-
 λύειν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπὶ τῇ λιμένι, ὁπότε μὴ
 χειμῶν κωλύοι, ἐφώρμει. Ἐπολιόρκει μὲν δὴ οὕτω
 τὴν πόλιν. (8) Ἐπεὶ δὲ οἱ Κερκυραῖοι ἐκ μὲν τῆς γῆς
 οὐδὲν ἐλάμβανον διὰ τὸ κρατεῖσθαι κατὰ γῆν, κατὰ θά-
 λατταν δὲ οὐδὲν εἰσέγετο αὐτοῖς διὰ τὸ ναυκρατεῖσθαι,
 ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ἦσαν· (9) καὶ πέμποντες πρὸς τοὺς Ἀθη-
 ναίους βοηθεῖν τε ἐέοντο καὶ ἐδίδασκον ὡς μέγα μὲν
 ἀγαθὸν ἀποβάλλειν ἂν, εἰ Κερκύρας στερηθεῖεν, τοῖς δὲ
 πολεμίοις μεγάλην ἂν ἰσχὺν προσβάλλειν· ἐξ οὐδεμιᾶς
 γὰρ πόλεως πλήν γε Ἀθηναίων οὔτε ναῦς οὔτε χρήματα
 πλείονα ἂν γενέσθαι. Ἐπὶ δὲ κείσθαι τὴν Κέρκυραν
 ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων
 αἱ ἐπὶ τούτων καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακω-
 νικὴν χώραν βλέπτειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέ-
 ραν Ἠπείρου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας
 παράπλου. (10) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι
 ἐνόμισαν ἰσχυρῶς ἐπιμελητέον εἶναι, καὶ ταγὸν πέμ-
 πουσι Στησικλέα εἰς ἑξακοσίους ἔχοντα πελταστάς,
 Ἀλκείου δὲ ἐδεήθησαν συνδιαβιβάσαι τούτους. (11)
 Καὶ οὗτοι μὲν νυκτὸς διακομισθέντες πρὸς τῆς χώρας
 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐψήφισαντο δὲ καὶ ἐξήκοντα
 ναῦς πληροῦν, Τιμόθεον δ' αὐτῶν στρατηγὸν ἔχειροτό-
 νησαν. (12) Ὁ δ' οὐ δυνάμενος αὐτόθεν τὰς ναῦς πλη-
 ρῶσαι, ἐπὶ νήσων πλεῦσας ἐκείθεν ἑπειρᾶτο συμπλη-
 ροῦν, οὐ φαῦλον ἡγούμενος εἶναι ἐπὶ συγκεροτημένας
 ναῦς εἰκῇ περιπλεῦσαι. (13) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίζοντες
 αὐτὸν ἀναλοῦν τὸν τῆς ὥρας εἰς τὸν περίπλου χρόνον,
 συγγνώμην οὐκ ἔσχον αὐτῷ, ἀλλὰ παύσαντες αὐτὸν
 τῆς στρατηγίας Ἰφικράτην ἀνθαιροῦνται. (14) Ὁ δ'
 ἐπεὶ κατέστη στρατηγός, μάλα δξέως τὰς ναῦς ἐπλη-
 ροῦτο καὶ τοὺς τριηράρχους ἠνάγκαζε. Προέλαθε δὲ
 παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ ποῦ τις ναῦς περὶ τὴν Ἀτ-
 τικὴν ἔπλει καὶ τὴν Πάραλον καὶ τὴν Σαλαμινίαν, λέ-
 γων ὡς ἐὰν τάκει καλῶς γέννηται, πολλὰς αὐτοῖς ναῦς
 ἀποπέμψει. Καὶ ἐγένοντο αὐτῷ αἱ ἅπασαι περὶ ἐβδο-
 μήκοντα. (15) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ Κερκυραῖοι
 οὕτω σφοδρὰ ἐπέπινον ὥστε διὰ τὸ πλῆθος τῶν αὐτομο-
 λούντων ἐκήρυξεν ὁ Μνάσιππος πεπρᾶσθαι ὅστις αὐτο-
 μολοίη. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἤττω ὑπομόλουν, τελευτῶν
 καὶ μαστιγῶν ἀπέπεμπε. Οἱ μὲντοι ἐνδοθεν τοὺς γε
 δούλους οὐκ ἐδέχοντο πάλιν εἰς τὸ τεῖχος, ἀλλὰ πολλοὶ
 ἔξω ἀπέθνησκον. (16) Ὁ δ' αὖ Μνάσιππος ὄρων ταῦτα,
 ἐνόμιζε τε ὅσον οὐκ ᾔδῃ ἔχειν τὴν πόλιν καὶ περὶ τοὺς
 μισθοφόρους ἐκαινούργει, καὶ τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν
 ἀπομίσθους ἐπεποιήκει, τοῖς δ' οὕσι καὶ δυοῖν ἡδὴ μη-

proditum, milites eo progressos esse luxus, ut vinum bi-
 bere, nisi fragrans esset, haudquaquam vellent. Capta ex
 agris etiam ingens mancipiorum pecorumque copia. De-
 inde pedestribus quidem copiis Mnasisippus castrorum locum
 capit in tumulo, qui anteriore situs in parte insulae stadiis
 ab oppido quinque aberat, ut aditum inde omnibus inter-
 cluderet, si quis Corcyraeorum in agrum egredi posset: clas-
 sem vero ab utraque parte oppidi in statione collocat, unde
 tum prospicere adventum eorum, qui navigiis accederent,
 tum impedire posset. Præterea quoties a tempestate non
 prohiberetur, etiam in portu stationes habebat. Atque op-
 pidum hoc modo obsidebat. Corcyraei autem, posteaquam
 nec suo quidquam ex agro accipiebant, quod is ab hostibus
 occupatus esset; nec mari quidquam inveheretur, quod hos-
 tilis classis amplitudine superarentur: magna rerum inopia
 laborabant, ac suos Athenas mitlebant, qui opem ab eis
 poscerent, simulque docerent, magnam facturos jacturam
 Athenienses, si Corcyram amitterent; contraque, magnam
 hostibus robur accessurum, si ea potirentur: nec enim ipsos
 ullo ex oppido, Athenis exceptis, vel naves, vel pecunias
 majores consequi. Præterea sitam esse Corcyram loco per-
 opportuno, sive quis Corinthiacum sinum spectet, sive
 urbes ad eum pertinentes, sive adeo agrum Laconicum in-
 festare vellent: multo denique maxime opportunum esse
 ratione Epiri oppositæ, ac trajetibus e Sicilia in Peloponnesum.
 Quibus auditis Athenienses summo opere sibi hac in parte la-
 borandum existimabant. Itaque Stesiclem ducem cum ce-
 tratis plus minus sexcentis mittunt, et Alcetam rogant,
 adderet operam suam, ut in Corcyram exponerentur. Qui
 noctu quendam in insulae locum transportati, oppidum Cor-
 cyraeorum sunt ingressi. Præterea decretum ab Atheniensibus
 factum, ut sexaginta naves instruerentur, quibus omnium
 suffragiis Timotheus imperator præficeretur. Is quum Athe-
 nis numerum illum explere non posset, ad insulas navigans
 operam dabat, ut inde classem compararet, rem minime
 levem esse ratus, si adversum naves jam collectas temere
 pergeret. Verum Athenienses, quod existimarent hominem
 tempus ad navigandum idoneum frustra contere, nequa-
 quam ei parcentes, summam rerum Iphicrati mandant, abro-
 gato illi imperio. Iphicrates ubi factus imperator esset,
 celeriter admodum naves complebat, ac trierarchos quæ
 oporteret præbere cogebat. Præterea ab Atheniensibus ao-
 cepit naves omnes, quæcunque oram Atticæ legebant, Pa-
 ralum adeo et Salaminiam, dicens, si res in Corcyra prospere
 cederent, multas se naves ipsis remissurum. Hoc modo
 septuaginta navium numerum omnino explevit. Interim
 Corcyraei ad tantam famem redigebantur, ut ob transfuga-
 rum multitudinem Mnasisippus proclamari per præcones ju-
 beret, omnes se venditurum pretio, quicunque transfugerent.
 Quum autem nihilominus transfugerent, tandem eos etiam
 flagris cæsos dimittebat. Contra, qui erant in urbe, servos
 suos amplius in urbem non recipiebant, sed eorum plerique
 foris peribant. Quæ quum Mnasisippus videret, tantum non
 oppidum habere se jam existimabat, novaque ratione cum
 militibus conductitiis agebat. Quippe nonnullis eorum adi-

νοῖν ὥφειλε τὸν μισθὸν, οὐκ ἀπορῶν, ὥς ἐλέγετο, χρημάτων· καὶ γὰρ τῶν πόλεων αἱ πολλαὶ ἀργύριον ἀντὶ τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ ἔπεμπον, ἅτε καὶ διαποντίου τῆς στρατείας οὕσης. (17) Κατιδόντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ ἐκ τῆς πόλεως τὰς τε φυλακὰς χεῖρον ἢ πρόσθεν φυλαττομένας ἐσπαρμένους τε κατὰ τὴν χώραν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπεκδραμόντες τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν ἔλαβον, τοὺς δὲ κατέκοψαν. (18) Αἰσθόμενος δὲ ὁ Μνάσιππος, αὐτὸς τε ἐξωπλίζετο καὶ σπουδὴν εἶχεν ὀπλίτας ἅπασιν ἐβόηθαι, καὶ τοὺς λοχαγοὺς καὶ τοὺς ταξιάρχους ἐξάγειν ἐκέλευε τοὺς μισθοφόρους. (19) Ἀπακρινάμενων δὲ τινῶν λοχαγῶν οὗτοι οὐ βῆδιν εἶη μὴ διδόντας τὰ ἐπιτήδεια παιδομένους παρέχειν, τὸν μὲν τινὰ βακτηρίᾳ, τὸν δὲ τῷ στύρακι ἐπάταξεν· οὗτω μὲν δὴ ἀθύμως ἔχοντες καὶ μισούντες αὐτὸν συνεξῆλθον ἅπαντες· ὅπερ ἥκιστα εἰς μάχην συμφέρει. (20) Ὁ δ' ἐπεὶ παρτάξατο, αὐτὸς μὲν τοὺς κατὰ τὰς πύλας τῶν πολεμίων τρεψάμενος ἐπεδίωκεν· οἱ δ' ἐπεὶ ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ἀνестρέφοντο τε καὶ ἀπὸ τῶν μνημάτων ἔβαλλον καὶ ἠκόντιζον· ἄλλοι δ' ἐκδραμόντες καθ' ἑτέρας πύλας ἐπιτίθενται ἀθρόοι τοὺς ἐσχατοὺς· (21) οἱ δ' ἐπ' ὀκτὼ τεταγμένοι, ἀσθενὲς νομίσαντες τὸ ἄκρον τῆς φάλαγγος ἔχειν, ἀναστρέφειν ἐπειρῶντο. Ὡς δ' ἤρξαντο ἐπαναχωρεῖν, οἱ μὲν πολεμιοὶ ὥς φεύγουσιν ἐπέθεντο, οἱ δ' οὐκέτι ἐπανεστρεψαν· καὶ οἱ ἐχόμενοι δ' αὐτῶν εἰς φυγὴν ὤρμων. (22) Ὁ δὲ Μνάσιππος τοῖς μὲν πιεζομένοις οὐκ ἐδύνατο βοηθεῖν διὰ τοὺς ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρὺ προκειμένους, αἱ δ' ἐλείπετο σὺν ἑλάττοσι. Τέλος δὲ οἱ πολεμιοὶ ἀθρόοι γενόμενοι πάντες ἐπέτιθεντο τοῖς περὶ τὸν Μνάσιππον, ἥδη μάλᾳ ὀλγοῖς οὗσι. Καὶ οἱ πολῖται δρῶντες τὸ γινόμενον ἐπεξήσαν. (23) Ἐπεὶ δ' ἐκείνον ἀπέκτειναν, ἐδίωκον ἥδη ἅπαντες. Ἐκινδύνευσαν δ' ἂν καὶ τὸ στρατόπεδον εἰλεῖν σὺν τῷ χαρακώματι, εἰ μὴ οἱ διώκοντες τὸν ἀγοραῖόν τε ὄχλον ἰδόντες καὶ τὸν τῶν θεραπόντων καὶ τὸν τῶν ἀνδραπόδων, οἰηθέντες ὀφελὸς τι αὐτῶν εἶναι, ἀπεστρέφοντο. (24) Καὶ τότε μὲν τρόπαιόν τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδουσιν. Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐβρῶμενέστεροι ἐγεγέννητο, οἱ δ' ἔξω ἐν πάσῃ δὴ ἀθυμία ἦσαν. Καὶ γὰρ ἐλέγετο ὅτι Ἰφικράτης τε θσον οὐκ ἤδη παρήν, καὶ οἱ Κερκυραῖοι δὲ τῷ ὄντι ναῦς ἐπλήρουν. (25) Ὑπερμένης δὲ, ὅς ἐτύγχανεν ἐπιστολαιοφόρος τῷ Μνάσιππῳ ὄν, τό τε ναυτικὸν πᾶν θσον ἦν ἐκεῖ συνεπλήρωσε, καὶ περιπλεύσας πρὸς τὸ χαρακῶμα, τὰ πλοῖα πάντα γεμίσας τῶν τε ἀνδραπόδων καὶ τῶν χρημάτων, ἀπέστειλεν· αὐτὸς δὲ σὺν τε τοῖς ἐπιβάταις καὶ τοῖς περισυθεῖσι τῶν στρατιωτῶν διεφύλαττε τὸ χαρακῶμα. (26) τέλος δὲ καὶ οὗτοι μάλᾳ δὴ τεταραγμένοι ἀναβάντες ἐπὶ τὰς τριήρεις ἀπέπλεον, πολλὸν μὲν σῖτον, πολλὸν δὲ οἶνον, πολλὰ δὲ ἀνδραπόδα καὶ ἀσθενούντας στρατιώτας καταλιπόντες· δεινῶς γὰρ ἐπεφοβήθητο μὴ καταληφθεῖεν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ νήσῳ. Καὶ ἐκείνοι μὲν εἰς Λευκάδα ἀπεσώθησαν.

27. Ὁ δὲ Ἰφικράτης ἐπεὶ ἤρξατο τοῦ περιπλοῦ, ἅμα

mebat stipendia; aliis, quos secum retinebat, duum mensium stipendium debebat: nec id propterea, quemadmodum ferebatur, quod pecuniarum inopia laboraret. Urbes enim pleraque militum loco pecuniam miserant, quippe quod esset hæc expeditio trajectitia. Interim oppidani conspecto de turribus, excubias negligentius agi, quam prius, et milites per insulam passim palatos obvagari: facto in eos ex oppido impetu, nonnullos capiunt, nonnullos occidunt. Qua re Mnasiippus animadversa, non ipse solum arma corripiebat; sed etiam tota cum gravi armatura suis ferebat subsidium, et cohortium præfectis ac tribunis, uti conductitios milites educerent, imperabat. Hic quum ductores quidam cohortium respondissent, non facile contineri posse in officio militem ab iis qui necessaria non subministrarent: Mnasiippus hunc baculo, cuspidem alium verberabat. Itaque tunc omnes, animis exasperatis odioque plenius adversus Mnasiippum, egrediuntur: quod sane ad pugnam minime conducit. Acie instructa Mnasiippus hostes, qui ad oppidi portas erant, in fugam versos persequabatur. At hi posteaquam propius ad muros accessissent, conversi de monumentis tela jaculante conjiciebant. Præterea alii oppidani per alias portas excurrentes, confertim in extremos irruerant. Illi, quod in octonos disposita esset ipsorum acies, rati hanc phalangis extremitatem imbecillam esse, convertere se conabantur. Quamprimum autem referre pedem cepissent, hostes quidem in eos irruerant, quasi fugæ se darent: ipsi vero non jam amplius aciem convertebant. Quare his proximi terga dabant. Non poterat tum suppetias iis ferre Mnasiippus, qui ab hoste premebantur, propter illorum impetum, quos adversos habebat: et semper eorum numerus, qui cum ipso erant, imminuebatur. Tandem hostes conferti Mnasiippum cum iis, quos penes se perpaucos habebat, adiungunt. Id quum oppidani fieri conspexissent, ipsi quoque adversus hostem egrediuntur. Quumque Mnasiippum interemissent, universis inde cum copiis hostem persequelantur: adeoque parum aberat, quin ipsa castra cum vallo caperent: quod quidem accidisset, nisi persequentes, hominum circumforaneorum, et calorum, et mancipiorum turba conspecta, quoddam in his robur esse arbitrati, pedem retulissent. Ac tum quidem erecto tropæo Corcyraei mortuorum cadavera per inducias reddebant. Ceterum ab eo tempore firmioribus oppidani animis erant, contraque illi, qui foris eos obsidebant, omnino dejectis. Nam et fama ferebatur, tantum non adesse Iphicratem; et Corcyraei reipsa naves suas instruebant. Itaque Mnasiippi legatus Hypermenes classem omnem, quæ istic erat, complet; ac circumnavigans ad vallum, naves universas mancipiis et opibus oneratas dimittit. Ipse cum classiariis, reliquisque militibus, qui e prælio supererant, vallum custodit. Tandem hi quoque perturbati admodum censens triremibus discedunt, magna istic frumenti, vini, mancipiorum copia cum militibus ægris relicta. Vehementer enim metuebant, ne ab Atheniensibus in insula deprehenderentur. Ac hi quidem salvi Leucadem pervenerunt.

Ceterum Iphicrates ut primum cum classe proficisci cœ-

μὲν ἔπλει, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν παρεσκευάζετο· εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν, ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων· καὶ τοῖς ἀκατοῖς δὲ, καὶ εἰ εὐφορον πνεῦμα εἶη, ὀλίγα ἐχρῆτο· τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενος ἄμεινόν τε τὰ σώματα ἔχειν τοὺς ἀνδρας καὶ ἄμεινον τὰς ναῦς πλεῖν ἐποίει. (28) Πολλάκις δὲ καὶ ὅπου μέλλοι ἀριστοποιεῖσθαι τὸ στρατεύμα ἢ δειπνοποιεῖσθαι, ἐπανήγαγεν ἂν τὸ κέρας ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ ταῦτα τὰ χωρία. Ἐπεὶ δ' ἐπιστρέψας ἂν καὶ ἀντιπρόρους καταστήσας τὰς τριήρεις ἀπὸ σημείου ἀφίει ἀνθαμιλλᾶσθαι εἰς τὴν γῆν, μέγα δὴ νικητήριον ἦν τὸ πρῶτους καὶ ὕδωρ λαβεῖν καὶ εἰ τοῦ ἄλλου ἰδέοντο, καὶ πρῶτους ἀριστῆσαι· τοῖς δ' ὑστάτοις ἀφικόμενοι μεγάλη ζημία ἦν τό τε ἐλαττωθῆναι πᾶσι τούτοις καὶ ὅτι ἀνάγεσθαι ἅμα ἔδει, ἐπεὶ σημήνειεν συνέβαινε γὰρ τοῖς μὲν πρῶτοις ἀφικνουμένοις καὶ ἡσυχίαν ἅπαντα ποιεῖν, τοῖς δὲ τελευταίοις διὰ σπουδῆς. (29) Φυλακάς γε μὴν, εἰ τύχοι ἐν τῇ πολεμίᾳ ἀριστοποιούμενος, τὰς μὲν ἐν τῇ γῇ, ὥσπερ προσήκει, καθίστη, ἐν δὲ ταῖς ναυσὶν αἰρόμενος αὖ τοὺς ἱστούς ἀπὸ τούτων ἐσκοπεῖτο. Πολὺ οὖν ἐπὶ πλεόν οὗτοι καθεώρων ἢ οἱ ἐκ τοῦ ὁμαλοῦ, ἀφ' ὕψηλοτέρου καθορῶντες. Ὅπου δὲ δειπνοποιοῖτο καὶ καθεῖδοι, ἐν μὲν τῷ στραταπέδῳ πῦρ νύκτωρ οὐκ ἔκαε, πρὸ δὲ τοῦ στρατεύματος φῶς ἐποίει, ἵνα μηδεὶς λάθῃ προσίων. Πολλάκις δὲ, εἰ εὐδία εἶη, εὐθὺς δειπνήσας ἀνήγετο· καὶ εἰ μὲν αὖρα φέροι, θέοντες ἅμα ἀνεπαύοντο· εἰ δὲ ἐλαύνειν δέοι, κατὰ μέρος τοὺς ναύτας ἀνέπαυεν. (30) Ἐν δὲ τοῖς μεθ' ἡμέραν πλοῖς ἀπὸ σημείων τότε μὲν ἐπὶ κέρως ἦγε, τότε δ' ἐπὶ φάλαγγος· ὥστε ἅμα μὲν ἔπλεον, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν καὶ ἡσυχάσας καὶ ἐπιστάμενοι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς ὄντος, κατεχομένην θάλατταν ἀφικνούντο. Καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ ἡρίστων καὶ ἐδείπνουν· διὰ δὲ τὸ τἀναγκαῖα μόνον πράττειν καὶ τὰς βοηθείας ἐφθάνει ἀναγόμενος καὶ ταχὺ ἐπέραινε. (31) Περὶ δὲ τὸν Μνασίππου θάνατον ἐτύγχανεν ὦν τῆς Λακωνικῆς περὶ τὰς Σφαγίας. Εἰς τὴν Ἥλειαν δὲ ἀφικόμενος καὶ παραπλεύσας τὸ τοῦ Ἀλφειοῦ στόμα ὑπὸ τὸν Ἰχθυὺν καλούμενον ὠρμίσατο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐντεῦθεν ἀνήγετο ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, οὕτω καὶ τεταγμένος καὶ τὸν πλοῦν ποιούμενος ὥς, εἰ δέοι, πάντα ὅσα χρὴ παρσκευασμένους ναυμαχοῖν. Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Μνασίππου αὐτόπτου μὲν οὐδενὸς ἡχῆκοί, ὑπόπτειε δὲ μὴ ἀπάτης ἐνεκεν λέγοιτο, καὶ ἐφυλάττετο· ἐπεὶ μέντοι ἀφίκετο εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἐνταῦθα δὴ σαφῶς ἐπέυθετο, καὶ ἀνέπαυε τὸ στρατεύμα.

32. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι ταῦτα πάντα, ὅταν οἴωνται ναυμαχῆσειν ἄνθρωποι, καὶ ἀσκέεται καὶ μελετᾶται· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαινῶ, ὅτι ἐπεὶ ἀφικέσθαι ταχὺ ἔδει ἔνθα τοῖς πολεμίοις ναυμαχῆσειν ὤετο, εὐρετο ὅπως μήτε διὰ τὸν πλοῦν ἀνεπιστήμονας εἶναι τῶν εἰς ναυμαχίαν μήτε διὰ τὰ ταῦτα μελετᾶν βραδύτερον τι ἀφικέσθαι.

33. Καταστρεψάμενος δὲ τὰς ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ πόλεις ἔπλευσεν εἰς Κέρκυραν. Ἐκεῖ δὲ πρῶτον μὲν

pit, eadem opera tum nāvigabat, tum navalem ad pugnam omnino se comparabat. Nam statim vela magna domi relinquebat, uti qui ad praelium navale pergeret: atque etiam acatiis, tametsi ventus secundus esset, raro utebatur. Nimirum remigio classem agens, efficiebat ut et classiariorum corpora melius exercita, et agiliores naves essent. Sæpius etiam iis locis, ubi vel prandendum vel cœnandum erat exercitui, a terra classem, navibus ita instructis, ut singulæ veherentur una post alteram, in altum abducebat. Quum autem conversa deinde classe, ac triremibus terram adversis prôris spectantibus, ipse signo dato dimissas certatim terram petere juberet: tum vero pro magno victoriæ præmio habebatur, primos et aquam aliasque res necessarias sumere, et prandere posse: contra, satis erat magna multa postremum venientibus, quod et harum rerum tantam copiam non consequerentur, et naves rursum conscendere statim, ubi signum ipse dedisset, cogerentur. Ita enim fiebat, ut primi omnia per otium agerent, postremi magna cum festinatione. Quod si forte in hostico pranderet, excubias in terra, ut par erat, constituebat: in navibus autem malos attollebat, ac de his omnia speculabatur. Multo igitur longius his prospectus patebat, quam iis qui plana in terra de loco sublimiori speculabantur. Quod si alicubi vel cœnaret, vel quieti se daret, ignem in castris noctu non accendebat, sed ante castra lumen excitabat, ne quis accedere clam posset. Sæpenumero si tranquillitas esset, mox cena sumpta in altum provehebatur; ac si quidem aura spiraret, inter navigandum classarii quietem capiebant: sin utendum esset remigio, vicissim modo hos modo illos quiescere jubebat. Interdum nāvigans, signis datis, nonnunquam in cornua, nonnunquam in phalangem aciem explicabat: quo fiebat, ut simul et navigarent et in omnibus ad praelium navale necessariis exerciti atque instructi, mare illud ingrederentur; quod, uti quidem ipsi arbitrabantur, ab hostibus teneretur. Prandebant autem plerumque et cœnabant in hostili solo. Et quia tantum agebat hoc Iphicrates, quod factu esset opus, solvebat prius, quam succurri ab hoste posset, et celeriter omnem rem conficiebat. Quo quidem tempore Mnasippus occubuit, forte ad Laconicæ Sphagias erat. Inde profectus Eleorum in fines, et Alpei ostium prætervectus, ad locum qui Piscis dicitur, portum ingressus est. Hinc postridie solvens Cephalleniam versus, ita classis aciem ordinarat, et ita nāvigabat, ut, si opus esset, instructus a necessariis rebus omnibus navali prælio decerneret. Nam quæ Mnasippo accidisse ferebantur, a nemine audierat, qui ipse interfuisset: ideoque fallendi causa spargi suspicabatur, et sibi eo cautius prospiciebat. Posteaquam vero ad Cephalleniam appulit, certo, quod gestum erat, intellexit, ideoque suos istic aliquantisper recreabat.

Enimvero non ignoro equidem hujusmodi hominum exercitationes institui, quoties existimatur futurum ut pugna navali decernatur: sed hoc laudo, quod, quando celeriter eo contendendum esset, ubi se prælio navali cum hoste congressurum arbitrabatur, rationem eam repererit, ut ipsius copię propter navigationem rudes earum rerum non essent, quæ res ad navale prælium requiruntur, et propter has ipsas exercitationes tardius iter non facerent.

Posteaquam oppida Cephallenię suam in potestatem rede-gisset, Corcyram petit. Hic quum primum audiisset, ad-

ἀκούσας ὅτι προσπλέοντες δέκα τριήρεις παρὰ Διονυσίου, βοηθήσουσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, αὐτὸς ἔλθων καὶ σκεψάμενος τῆς χώρας ὅθεν τοὺς τε προσπλέοντας δυνατόν ἦν ὄρᾶν καὶ τοὺς σημαίνοντας εἰς τὴν πόλιν καταφανεῖς εἶναι, ἐνταῦθα κατέστησε τοὺς σκοπούς. (34) Κάκεινοῖς μὲν συνέθετο προσπλέοντων τε καὶ ὁρμούντων ὡς δέοι σημαίνειν· αὐτὸς δὲ τῶν τριηράρχων προσέταξεν εἰκοσιν, οὓς δεήσοι, ἐπεὶ κηρύσειεν, ἀκολουθεῖν· εἰ δέ τις μὴ ἀκολουθήσῃ, προείπε μὴ μέμψασθαι τὴν δίκην. Ἐπεὶ δ' ἐσημάνθησαν προσπλέονσαι καὶ ἐκηρύχθη, ἄξια ἐγένετο θέας ἡ σπουδή· οὐδεὶς γὰρ ὅστις οὐ δρόμῳ τῶν μελλόντων πλεῖν εἰσέβη εἰς τὰς ναῦς. (35) Πλεύσας δὲ ἐνθα ἦσαν αἱ πολέμιαι τριήρεις, καταλαμβάνει ἀπὸ μὲν τῶν ἄλλων τριήρων εἰς τὴν γῆν τοὺς ἀνδράς ἐκβε-
 θυκότας, Μελάνιππος μέντοι ὁ Ῥόδιος τοῖς τε ἄλλοις συνεβούλευε μὴ μένειν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς πληρωσάμενος τὴν ναῦν ἐξέπλει. Ἐκεῖνος μὲν οὖν καίπερ ἅπαν-
 τῶν ταῖς Ἴφικράτους ναυσὶν ὁμῶς ἀπέφυγεν· αἱ δὲ ἀπὸ Συρακουσῶν νῆες ἅπασαι ἐάλωσαν αὐτοῖς ἀνδράσιν. (36) Ὁ μέντοι Ἴφικράτης τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηρια-
 σάμενος ἔλκων κατηγάγετο εἰς τὸν Κερκυραίων λιμένα, τῶν δὲ ἀνδρῶν συνέβη ἑκάστῳ τακτὸν ἀργύριον ἀπο-
 τίσαι, πλὴν Κρινίππου τοῦ ἄρχοντος· τοῦτον δ' ἐφύ-
 λαττεν, ὡς ἡ πραξόμενος πᾶμπολλα χρήματα ἢ ὡς πωλήσων. Κάκεινος μὲν ὑπὸ λύπης θανάτῳ αὐθαιρέτῳ ἀποθνήσκει, τοὺς δ' ἄλλους ὁ Ἴφικράτης ἀφῆκε, Κερ-
 κυραίους ἐγγυητὰς δεξάμενος τῶν χρημάτων. (37) Καὶ τοὺς μὲν ναύτας γεωργοῦντας τοῖς Κερκυραίοις τὸ πλεῖ-
 στον διέτρεφε, τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίτας ἔχων διέβαιναν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν· καὶ ἐκεῖ ταῖς μὲν φιλαῖς πόλεσιν ἐπεκούρει, εἰ τίς τι δέοιτο, Θυριεῦσι δὲ, μάλα καὶ ἀνδράσιν ἀλκίμοις καὶ χωρίον καρτερόν ἔχουσιν, ἐπολέμει. (38) Καὶ τὸ ἀπὸ Κερκύ-
 ρας ναυτικὸν προσλαβὼν, σχεδὸν περὶ ἐνενήκοντα ναῦς, πρῶτον μὲν εἰς Κεφαλληνίαν πλεύσας χρήματα ἐπρά-
 ξατο, τὰ μὲν παρ' ἐκόντων, τὰ δὲ παρ' ἀκόντων· ἔπειτα δὲ παρεσκευάζετο τὴν τε τῶν Λακεδαιμονίων χώραν κακῶς ποιεῖν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἐκεῖνα πόλεων πολεμίων οὓσων τὰς μὲν ἐθελούσας προσλαμβάνειν, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις πολεμεῖν.

39. Ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην τὴν στρατηγίαν τῶν Ἴφικράτους οὐχ ἥκιστα ἐπαινῶ, ἔπειτα καὶ τὸ προσελέσθαι καλεῖσθαι ἑαυτῷ Καλλιστράτον τε τὸν δημηγόρον, οὐ μάλα ἐπιτίθειον ὄντα, καὶ Χαβρίαν, μάλα στρατηγι-
 κὸν νομιζόμενον. Εἴτε γὰρ φρονίμους αὐτοὺς ἡγούμενος εἶναι συμβούλους λαβεῖν ἐβούλετο, σὺφρόν μοι δοκεῖ διαπραξασθαι, εἴτε ἀντιπάλους νομίζων, οὕτω θρασέως μῆτε καταβρῆθμυῶν μῆτε καταμελῶν φαίνεσθαι μὴδὲν, μεγαλοφρονούντος ἐφ' ἑαυτοῦ τοῦτο μοι δοκεῖ ἀνδρὸς εἶ-
 ναι. Κάκεινος μὲν δὴ ταῦτ' ἐπραττεν.

ventare triremes decem, a Dionysio Lacedæmonis in sub-
 sidium missas : insulam ingressus ipse, consideratoque loco,
 unde tum illi, qui adventabant cum classe, conspici possent,
 tum sui, qui dari signum erant, in oppido cerni ; specta-
 tores ibidem constituit, eisque significat, quo pacto, adven-
 tantibus ac portum occupantibus hostium navibus, signum
 dandum esset. Interim ipse præfectis triremium viginti,
 mandata dat, quos, ubi opus esset, ad præconis vocem
 æqui se vellet : eisdem denuntiat, non esse, quod de poena
 querantur, si non sequerentur. Posteaquam de classis
 hostilis adventu signum datum fuisset, auditaque præconis
 vox ; tum vero festinatio digna spectatu sequi. Etenim
 nemo erat eorum qui naves conscendere jussi fuerant, qui
 non cursu ad eas contenderet. Itaque quum navigasset ad
 eum locum Iphicrates, ubi triremes hostium erant, e ceteris
 quidem navibus homines in terram egressos deprehen-
 dit : solus Melanippus Rhodius et aliis consulebat, ut istis
 non subsisterent, et ipse suis in navem coactis discedebat.
 Quamobrem is, tametsi navibus Iphicratis occurreret, nihil-
 ominus evasit. Syracusanæ vero naves universæ una cum
 ipsis vectoribus captæ sunt. Eas Iphicrates quum orna-
 mentis rostrorum et aliis spoliasset, Corcyæorum in portum
 perduxit : hominibus autem certam pecuniam, quam per-
 solverent, Crinippo duce excepto, constituit : illum enim
 custodiebat, ut vel ab eo ingentem auri summam exigeret,
 vel hominem venderet. Verum is præ maxore animi sponte
 sua sibi manus attulit : ceteros Iphicrates dimisit, quum
 Corcyæi pro pecunia sponsores se obtulissent. Alebat
 autem nautas suos ea ratione potissimum, ut Corcyæis in
 cotendis agris operam suam locarent : cum cetratis vero
 gravisque armaturæ militibus classiariis in Acarnaniam tra-
 jiciebat. Ibi et amicis oppidis ferebat opem, si quod aliquem
 in re auxilio egeret, et bellum Thyriensibus, fortissimis
 viris, oppidumque sane munitum tenentibus, faciebat.
 Secundum hæc Corcyæorum classe secum sumpta, ut jam
 naves haberet prope monaginta, primum in Cephalleniam
 quum navigasset, pecunias partim a volentibus, partim in-
 vitis, exigebat. Deinde se parabat ut Lacedæmoniorum
 fines infestaret, aliasque urbes hostiles iis in partibus sitas
 aut volentes sibi adjungeret, aut dicto non audientes bello
 cogeret.

Ego quidem certe Iphicratis expeditionem hanc inter alias,
 quas imperatorio munere fungens suscepit, non minima
 laude dignam statuo : deinde hoc etiam probō, quod jusserit
 attribui sibi Callistratum oratorem, hominem ipsi non ad-
 modum amicum, una cum Chabria, qui summus tunc im-
 perator habitus fuit. Nam sive putabat hos esse prudentes,
 ac propterea uti eis tanquam consiliariis volebat, sapienter
 fecisse mihi videtur : sive adversariorum eos loco habebat,
 hoc ipsum fuisse viri audacter magno sibi animo confidentis
 arbitror, nequaquam futurum, uti vel per ignaviam, vel
 negligentiam quidquam committere deprehenderetur. At-
 que hæc fuere tunc ab eo gesta.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐκπεπτωκότας μὲν ὄρωντες ἐκ τῆς Βοιωτίας Πλαταιάς, φίλους ὄντας, καὶ καταπεφευγότας πρὸς αὐτοὺς, ἵκετεύοντας δὲ Θεσπιάς μὴ σφᾶς περιδεῖν ἀπολίδας γενομένους, οὐκέτι ἐπὶ τούτοις τοὺς Θεβαίους, ἀλλὰ πολεμεῖν μὲν αὐτοῖς τὰ μὲν ἤσχυνοντο, τὰ δὲ ἀσυμφόρως ἔχειν ἐλογίζοντο· κοινωνεῖν γε μὴν αὐτοῖς ὧν ἔπραττον· οὐκέτι ἤθελον, ἐπεὶ εὐρύων στρατεύοντάς τε αὐτοὺς ἐπὶ φίλους ἀρχαίους τῇ πόλει Φωκίας, καὶ πόλεις πιστάς τ' ἐν τῷ πρὸς τὸν βάρβαρον πολέμῳ καὶ φίλας ἑαυτοῖς ἀφανίζοντας. (2) Ἐκ τούτων δὲ ψηφισάμενος ὁ δῆμος εἰρήνην ποιήσασθαι, πρῶτον μὲν εἰς Θήβας πρέσβεις ἐπεμψεν παρακαλοῦντες ἀκολουθεῖν, εἰ βούλονται, εἰς Λακεδαιμόνα περὶ εἰρήνης· ἔπειτα δὲ ἐξέπεμψαν καὶ αὐτοὶ πρέβεις. Ἦν δὲ τῶν αἰρεθέντων Καλλίας Ἱππονίκου, Αὐτοκλῆς Στρομβιχίδου, Δημόστρατος Ἀριστοφώντος, Ἀριστοκλῆς, Κηφισόδοτος, Μελάνωπος, Λύκαιος. (3) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθον ἐπὶ τοὺς ἐκκλήτους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους· καὶ Καλλίστρατος δὲ ὁ δημηγόρος παρῆν· ὑποσχόμενος γὰρ Ἱφικράτει, εἰ αὐτὸν ἀφείη, ἢ χρήματα πέμψειν τῷ ναυτικῷ ἢ εἰρήνην ποιήσιν, οὐτως Ἀθηνῆσι τε ἦν καὶ ἔπραττε περὶ εἰρήνης· ἐπεὶ δὲ κατέστησαν ἐπὶ τοὺς ἐκκλήτους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους, πρῶτος ἔλεξεν αὐτῶν Καλλίας ὁ δαδούχος. Ἦν δὲ οὗτος οἷος μὴδὲν ἤττον ἡδεσθαι ὑφ' αὐτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλων ἐπαινούμενος· καὶ τότε δὴ ἤρξατο ὧδε πως.

1. Ὁ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν μὲν προξενίαν ὑμῶν οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πατὴρ πατῶν ἔχων κερεδίδου τῷ γένει. Βούλομαι δὲ καὶ τοῦτο δηλῶσαι ὑμῖν, ὡς ἔχουσα ἡ πόλις διατελεῖ πρὸς ἡμᾶς. Ἐκεῖνη μὲν γάρ, ὅταν πόλεμος ᾖ, στρατηγούς ἡμᾶς αἰρεῖται, ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμήσῃ, εἰρηνοποιούς ἡμᾶς ἐκπέμπει. Κἀγὼ πρόσθεν δις ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου καταλύσεως, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις διεπραξάμεν καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν εἰρήνην· νῦν δὲ τρίτον ἤκω, καὶ ἡγοῦμαι πολὺ δίκαιότατα νῦν ἂν διαλλαγῆς τυχεῖν. (5) Ὅρῳ γὰρ οὐκ ἄλλα μὲν ὑμῖν, ἀλλὰ δὲ ἡμῖν δοκοῦντα, ἀλλ' ὑμᾶς τε ἀχθομένους καὶ ἡμᾶς τῇ Πλαταιῶν τε καὶ Θεσπιδίων ἀναιρέσει. Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τὰ αὐτὰ γινώσκοντας φίλους μάλλον ἀλλήλοις ἢ πολεμίους εἶναι; καὶ σωφρόνων μὲν δῆπου ἐστὶ μὴδὲ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη πόλεμον ἀναιρεῖσθαι· εἰ δὲ δὴ καὶ δημογυμονοῖμεν, οὐκ ἂν πάντων θαυμαστῶν εἴη μὴ εἰρήνην ποιῆσθαι; (6) Δίκαιον μὲν οὖν ἦν μὴδὲ σπλά ἐπιφέρειν ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος ὁ ἡμέτερος πρόγονος τὰ Δήμητρος καὶ Κόρης ἄρβητα ἱερὰ πρῶτοις ξένοις δεῖξαι· Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτῃ καὶ Διοσκούρῳ τοῖν ὑμετέροιον πολιταῖν, καὶ τοῦ Δήμητρος δὲ καρποῦ εἰς πρῶτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. Πῶς οὖν δίκαιον ἢ ὑμᾶς, παρ' ὧν ἐλάβετε σπέρματα, τὸν τούτων καρπὸν ποτε εἶθεῖν

Ceterum Athenienses, ut ejectos Boeotia Plataenses, reipublicae suae amicos, ad se confugere, praetereaue Thespienses suppliciter orare videbant, ne se patria carere paterentur, non jam illi quidem Thebanos laudabant, bellum tamen eis ne facerent, partim verecundia praepediebantur, partim rebus id suis haud conducere statuebant. Verum posteaquam eos cernebant bello Phocenses persequi, amicos reipublicae suae veteres; itemque urbes evertere, quae et fidem in bello adversus barbarum regem gesto summam sibi declarassent, et ipsorum amicitia tenerentur; non amplius horum facinorum esse participes volebant. Quapropter ex eo tempore plebiscito de pace ineunda facto, primum Thebas legatos mittunt, qui Thebanos hortarentur, ut, si quidem ita videretur ipsis, ineunda pacis causa se Lacedaemonem sequerentur: deinde suos legatos Lacedaemonem ire jubent, in quibus lecti fuere Callias Hipponici filius, Autocles Strombichidae, Demonstratus Aristophontis, Aristocles, Cephisodotus, Melanopus, Lycæthus. Posteaquam hi ad concilium Spartanorum, cui et socii intererant, accessissent, praesente etiam Callistrato oratore (nam quum is Iphicrati pollicitus fuisset, se, si ab ipso dimitteretur, vel pecuniam pro navalibus copiis missurum, vel confecturum pacem; ita tunc ex eo tempore versabatur Athenis, deque pace agebat): ad concilium inquam Laconicum et ad socios horum posteaquam venissent; primus ex eis Callias Daduchus verba fecit, qui vir ejusmodi erat, ut non minus ab se quam ab aliis laudari se gauderet. Atque is in hanc sententiam verba facere cepit:

« Jus hospitii publicum, Lacedaemonii, quod mihi vobiscum est, non ego primus sum consequutus: sed avus meus a patre quum accepisset, familiae nostrae tradidit. Quo autem animo semper erga nos patria nostra sit, itidem significare vobis volo. Nam ea belli temporibus imperatores nos creat. Rursus ubi quietem desiderat, nos pacis conciliatores ad alios mittit. Ego ipse bis antehac ad vos belli componendi causa veni, ac utraque in legatione perinde nobis ac vobis pacem confeci. Nunc tertium ad vos venio, meque arbitror optimo jure mutuum reconciliationem nunc impetrare debere. Video enim non jam alia vobis, nobis itidem alia videri: sed vos aequae, ac nos, eversionem Plataensium et Thespiensium graviter molestaeque ferre. Qui igitur non aequum sit, eos qui eadem sunt in sententia, potius amicos inter se quam hostes esse? Hominum quidem certe sapientum est, si parvae sint controversiae, bellum minime suscipere. Jam si prorsus etiam consentiamus, an non mirum omnino videri debeat, nolle nos pacem facere? Quin aequum erat, nos ne arma quidem alteros alteris inferre. Nam memoriae proditum est, ex majoribus nostris Triptoleum Cereris ac Proserpinae arcana sacra primum exteris ostendisse, nimirum Herculi summo praesidi vestro, et civibus vestris, ambobus Dioscuris. Idem frugum Cereris semina primae omnium Peloponneso donasse fertur. Qui ergo fuerit aequum, vel vos ad eorum fruges vastandas pergere, a quibus semina ipsi ac-

δηώσοντας, ἡμᾶς τε, οἷς ἐδώκαμεν, μὴ οὐχὶ βούλεσθαι ὡς πλείστην τούτοις ἀφθονίαν τροφῆς γενέσθαι; εἰ δὲ ἄρα ἐκ θεῶν πεπρωμένον ἐστὶ πολέμους ἐν ἀνθρώποις γίνεσθαι, ἡμᾶς δὴ χρὴ ἀρχεσθαι μὲν αὐτοῦ ὡς σχολαίτατα, ὅταν δὲ γένηται, καταλύεσθαι ἢ δυνατὸν τάχιστα.

7. Μετὰ τοῦτον Αὐτοκλῆς, μάλα δοκῶν ἐπιστροφῆς εἶναι ῥήτωρ, ὧδε ἡγόρευεν. Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὅτι μὲν ἃ μέλλω λέγειν οὐ πρὸς χάριν ὑμῖν ῥηθήσεται οὐκ ἀγνοῶ· ἀλλὰ δοκεῖ μοι, ὅστινες βούλονται, ἢν ἂν ποιήσωνται φίλαν, ταύτην ὡς πλείστον χρόνον διαμένειν, διδακτέον εἶναι ἀλλήλους τὰ κτήρια τῶν πολέμων. Ὑμεῖς δὲ αἰεὶ μὲν φάτε ὡς αὐτονόμους τὰς πόλεις χρὴ εἶναι, αὐτοὶ δὲ ἐστε μάλιστα ἐμποδῶν τῇ αὐτονομίᾳ. Συντίθεσθε μὲν γὰρ πρὸς τὰς συμμαχίδας πόλεις τοῦτο πρῶτον, ἀκολουθεῖν ὅποι ἂν ὑμεῖς ἡγήσθε. Καίτοι τί τοῦτο αὐτονομία προσήκει; (8) Ποιεῖσθε δὲ πολέμους οὐκ ἀνακοινούμενοι τοῖς συμμαχοῖς, καὶ ἐπὶ τούτους ἡγεῖσθε· ὥστε πολλάκις ἐπὶ τοὺς εὐμενεστάτους ἀναγκάζονται στρατεύειν οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι εἶναι. Ἐτι δὲ τὸ πάντων ἐναντιώτατον αὐτονομία, καθίστατε ἐνθα μὲν δεκαρχίας, ἐνθα δὲ τριακονταρχίας· καὶ τούτων τῶν ἀρχόντων ἐπιμελεῖσθε οὐχ ὅπως νομίμως ἀρχώσιν, ἀλλ' ὅπως δύνωνται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις. Ὡςτ' εἰοκατε τυραννίσαι μᾶλλον ἢ πολιτείας ἡδόμενοι. (9) Καὶ ὅτε μὲν βασιλεὺς προσέταττεν αὐτονόμους τὰς πόλεις εἶναι, μάλα γινώσκοντες ἐφαινεσθε ὅτι εἰ μὴ ἐάσειεν οἱ Θεβαῖοι ἐκάστην τῶν πόλεων ἀρχεῖν τε ἑαυτῆς καὶ οἷς ἂν βούληται νόμοις χρῆσθαι, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὰ βασιλείως γράμματα· ἐπεὶ δὲ παρελάβετε τὴν Καδμείαν, οὐδ' αὐτοῖς Θεβαῖοις ἐπέτρεπετε αὐτονόμους εἶναι. Δεῖ δὲ τοὺς μέλλοντας φίλους ἔσεσθαι οὐ παρὰ τῶν ἄλλων μὲν ἀξιοῦν τῶν δικαίων τυγχάνειν, αὐτοὺς δὲ ὅπως ἂν πλείστα δύνωνται πλεονεκτοῦντας φαίνεσθαι.

10. Ταῦτα εἰπὼν σιωπῇ μὲν παρὰ πάντων ἐποίησεν, ἡδομένους δὲ τοὺς ἀχθομένους τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐποίησε. Μετὰ τούτων δὲ Καλλίστρατος ἐλεξεν, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὧ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἐγγεγένηται ἁμαρτήματα καὶ ἀφ' ἡμῶν καὶ ἀφ' ὑμῶν ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἔχειν μοι δοκῶ εἰπεῖν· οὐ μέντοι οὕτω γινώσκω ὡς τοῖς ἁμαρτάνουσιν οὐδέποτε ἐτι χρηστότεον· ὁρῶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐδένα ἀναμάρτητον διατελοῦντα· δοκοῦσι δὲ μοι καὶ εὐπωρότεροι ἐνίοτε γίνεσθαι ἄνθρωποι ἁμαρτάνοντες, ἄλλως τε καὶ ἐὰν κολασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ὡς ἡμεῖς. (11) Καὶ ὑμῖν δὲ ἔγωγε ὁρῶ διὰ τὰ ἀγνωμόνως πραχθέντα ἐστὶν ὅτε καὶ πολλὰ ἀντίτυπα γινόμενα· ὧν ἦν καὶ ἡ καταληφθεῖσα ἐν Θήβαις Καδμεία· νῦν γοῦν, ὡς ἐσπουδάσατε αὐτονόμους τὰς πόλεις γενέσθαι, πᾶσαι πάλιν, ἐπεὶ ἡδίκηθησαν οἱ Θεβαῖοι, ἐπ' ἐκείνους γεγένηται. Ὡςτε πεπαιδευμένους ὑμεῖς ὡς τὸ πλεονεκτεῖν ἀκερδὲς ἐστὶ νῦν ἐλπίζω πάλιν μετρίους ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ ἔσεσθαι. (12) Ἄ δὲ βουλόμενοί τινες ἀποτρέπειν τὴν εἰρήνην διαβάλλουσιν, ὡς ἡμεῖς οὐ φιλίας δεόμενοι, ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ ἂν

ceperitis : vel nos nolle maximam illos alimenti copiam habere, quibus hoc antea donaverimus? Quod si divinitus ita decretum est, ut bella inter homines existant : sane nos quam tardissime initium belli facere convenit, atque exortum, quam fieri potest celerrime componere. »

Post hunc Autocles, qui orator esse solers et acris existimabatur, huiusmodi quaedam protulit : « Quanquam non ignorem, Lacedæmonii, minime jucunda vobis auditu fore, quæ dicam : tamen statuo debere illos, qui amicitiam, quam ineunt, diutissime solidam esse cupiunt, belli causas invicem sibi commonstrare. Vos autem semper liberas esse debere civitates dicitis, quum libertati earum maxime sitis impedimento. Hanc enim in primis conditionem fœderatis urbibus fertis, ut vos, quocumque tandem duxeritis, sequantur. At vero quid hoc ad libertatem? Idem hostes declaratis, re prius cum fœderatis non communicata : deinde adversus eos ducitis. Quo fit, ut sæpe cogantur ii quos liberos dicitis, adversus homines amicissimos arma ferre. Præter hæc multo maxime libertati adversatur, quod hic Decemviratus, illic Trigintaviratus instituitis. Atque hi magistratus non uti legitime cum imperio præsent, operam datis : sed ut oppida vi retinere possint. Quo fit ut potius vos tyrannides quam respublicæ delectare videantur. Jam quum rex Persicus ediceret, debere Græcas urbes esse liberas, plane præ vobis ferebatis, quasi Thebanos contra litteras regias facturos censeretis, si non civitatibus singulis potestatem administratione legibusque suis utendi facerent : post ubi Cadmeam occupassetis, ne ipsos quidem Thebanos frui libertate sua passi estis. At enim eos, qui esse amici cupiunt, ab aliis exigere non oportet ut ex æquo et bono secum agatur, atque interim ipsos declarare, se nihil non injuste concupiscere, modo potentiam maximam consequantur. »

Hæc ubi proloquutus fuisset, non silentium modo sequutum est, sed illi etiam de oratione ipsius voluptatem uti caperent fecit, qui Lacedæmoniis infensi erant. Post eum Callistratus hanc orationem habuit : « Equidem, Lacedæmonii, dicere non possum, nulla vel a nobis, vel a vobis errata profecta esse : neque tamen ea sum in sententia, ut iis amplius utendum esse negem, qui deliquere. Video enim, neminem hominum perpetuo immunem a peccatis esse. Quin et hoc perspicio, nonnunquam homines majorem prudentiæ copiam peccando parare, præsertim si per ipsa peccata puniantur : id quod nobis usu venit. Itidem vobis nonnunquam video propter insipienter acta multa accidisse adversa ; quorum in numero est et Cadmea Thebis a vobis occupata. Nam quum modo summo in id studio incumbetis, ut civitates in libertatem assereretis ; jam ubi primum injuria Thebani a vobis affecti fuerunt, rursus universæ illorum partes sequutæ sunt. Quapropter equidem bona in spe sum, futurum ut, edooti libidinem habendi nimiam minime fructuosam esse, deinceps in amicitia mutua colenda æquiores sitis. Nam quod aliqui, pacem hanc impedire volentes, falso criminantur, venisse nos huc non expetitur amicitiam vestram, sed quod vereamur ne eum pecuniis An-

ταλκίδας ἔλθῃ ἔχων παρὰ βασιλέως χρήματα, διὰ τοῦθ' ἤκομεν, ἐνθυμήθητε ὡς φλυαροῦσι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ δῆπου ἔγραψε πάσας τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις αὐτονομους εἶναι· ἡμεῖς δὲ ταῦτα ἐκείνῳ λέγοντές τε καὶ πράττοντες τί ἂν φοβοίμεθα βασιλεία; ἢ τοῦτο οἴεται τις, ὡς ἐκεῖνος βούλεται χρήματα ἀναλώσας ἄλλους μεγάλους ποιῆσαι μᾶλλον ἢ ἀνευ δαπάνης & ἔγνω ἀρίστα εἶναι, ταῦτα ἑαυτῷ πεποῖσθαι; (13) Εἶεν. Τί μὴν ἤκομεν; ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀποροῦντες γνῶντε ἂν, εἰ μὲν βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ θάλατταν ἰδόντες, εἰ δὲ βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ γῆν ἐν τῷ παρόντι. Τί μὴν ἐστίν; εὐδηλον ὅτι τῶν συμμάχων τινὲς οὐκ ἀρεστά πράττουσιν ἡμῖν ἢ ὑμῖν ἀρεστά. ἴσως δὲ καὶ βουλοίμεθ' ἂν ὦν ἕνεκα περιεσώσαστε ἡμᾶς & ὁρθῶς ἐγνώμεν ὑμῖν ἐπιδεῖσθαι. (14) Ἴνα δὲ καὶ τοῦ συμφοροῦ ἔτι ἐπιμνησθῶ, εἰσὶ μὲν δῆπου πασῶν τῶν πόλεων αἱ μὲν τὰ ὑμέτερα, αἱ δὲ τὰ ἡμέτερα προνοῦσαι, καὶ ἐν ἐκάστῃ πόλει οἱ μὲν λακωνίζουσιν, οἱ δὲ ἀττικίζουσιν. Εἰ οὖν ἡμεῖς φίλοι γενοίμεθα, πόθεν ἂν εἰκότως χαλεπὸν τι προσδοκῆσαιμεν; καὶ γὰρ δὴ κατὰ γῆν μὲν τίς ἂν ὑμῶν φίλων ὄντων ἱκανὸς γένοιτο ἡμᾶς λυπῆσαι; κατὰ θάλατταν γέ μὴν τίς ἂν ὑμᾶς βλάψαι τι ἡμῶν ὑμῖν ἐπιτηδείων ὄντων; (15) Ἀλλὰ μέντοι ὅτι μὲν πόλεμοι αἰεὶ ποτε γίνονται καὶ ὅτι καταλύονται πάντες ἐπιστάμεθα, καὶ ὅτι ἡμεῖς, ἂν μὴ νῦν, ἀλλ' αὐθὺς ποτε εἰρήνης ἐπιθυμήσομεν. Τί οὖν δεῖ ἐκείνων τὸν χρόνον ἀναμένειν, ἕως ἂν ὑπὸ πλήθους κακῶν ἀπείπουμεν, μᾶλλον ἢ οὐχ ὡς τάχιστα πρὶν τι ἀνήκεστον γενέσθαι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; (16) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνους ἐγῶ γε ἐπαινῶ ὅτινες ἀγωνισταὶ γενομένοι καὶ νενικηκότες ᾗδ' πολυτάλεις καὶ δοῖαν ἔχοντες οὕτω φιλονεικοῦσιν ὥστε οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν ἡττηθέντες τὴν ἀσκήσιν καταλύσωσιν, οὐδὲ γε τῶν κυβευτῶν ὅτινες αὖ ἔαν ἐν τι ἐπιτύχῃσι, περὶ διπλάσιων κυβεύουσιν· ὁρῶ γὰρ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς πλείους ἀπόρους παντάπασι γιγνομένους. (17) Ἄ χρὴ καὶ ἡμᾶς ὁρῶντας εἰς μὲν τοιοῦτον ἀγῶνα μηδέποτε καταστῆναι, ὥστε πάντα λαβεῖν ἢ πάντ' ἀποβαλεῖν, ἕως δὲ καὶ ἐρβώμεθα καὶ εὐτυχοῦμεν, φίλους ἀλλήλοις γενέσθαι. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τ' ἂν δι' ὑμᾶς καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς ἔτι μείζους ἢ τὸν παρελθόντα χρόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναστρεφοίμεθα.

18. Δοξάντων δὲ τούτων καλῶς εἰπεῖν, ἐψηφίσαντο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, ἐφ' ᾧ τοὺς τε ἀρμοστάς ἐκ τῶν πόλεων ἐξάγειν, τὰ τε στρατόπεδα διαλύειν καὶ τὰ ναυτικὰ καὶ τὰ πεζικὰ, τὰς τε πόλεις αὐτονομους εἶναι. Εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, τὸν μὲν βουλούμενον βοηθεῖν ταῖς ἀδικουμέναις πόλεσι, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ μὴ εἶναι ἐνορκον συμμαχεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. (19) Ἐπὶ τούτοις ὥμοσαν Λακεδαιμόνιοι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἑκάστοι. Ἀπογραφάμενοι δ' ἐν ταῖς ὁμωμοκυαῖς πόλεσι καὶ οἱ Θεβαῖοι, προσελθόντες πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ οἱ πρέσβεις αὐτῶν ἐκέλευον μεταγράφειν ἀντὶ Θεβαίων Βοιωτοὺς ὁμωμοκότας. Ὁ

talcidas a rege redeat : hi homines quas nugas agant, velim cum animis vestris expendatis. Rex enim perscripsit, universas in Græcia civitates esse debere liberas. Hac in parte quum nos idem et dicamus et faciamus, quid causæ fuerit quamobrem a rege nobis metuamus? regemne quis arbitratur magnis pecuniarum impensis aliorum opes amplificare velle potius, quam sine sumptu suo ea quæ esse ex re sua maxime statuat, sibi ipsi effecta dare? Verum esto : quamobrem tandem huc venimus? Ob inopiam quidem certe non venisse nos, intelligetis facile, si, quæ in hoc tempore sit potentia nostra mari, quæve terra, respexeritis. Quid igitur est causæ? Nimirum liquido patet, plerosque sociorum ea designare, quæ nobis non sint grata (magis) quam vobis placeant. Præterea lubenter vobis ea, quæ recte a nobis animadversa sunt, indicaverimus; idque quia et ipsi nos conservaveritis. Jam si utilitatis etiam faciendi mentio est, urbes universæ partim nobis partim vobis addictæ sunt; et in singulis alii Lacedæmoniorum, Atheniensium alii partibus favent. Itaque si nos ipsi amicitiam ineamus, unde tandem quidquam nobis exspectandum merito sit rei molestæ? Nam si vos amici nobis sitis, quis terra nos possit lædere? quis item mari detrimentum rebus vestris attulerit, si nos amicos habeatis? Enimvero semper et oriri, et rursum componi bella, nemo est qui nesciat : nos ipsi si non modo, tamen aliquando pacem expetemus. Cur igitur id tempus exspectemus, quo victi malorum multitudine deficiamus, ac non potius quam maturime pacem faciamus priusquam res immedicabiles evadant? Equidem nec illos laudo, qui, athletic in certaminibus politici victoria sæpius, quum etiam gloriam retulere, adeo tamen contentiosi sunt, ut prius non desistant, quam victi, professionem athletæ abjiciant : nec item aleatores, quibus si unum aliquid ex animi sententia successerit, de duplo tales jaciunt : nam plerosque horum video extremam ad inopiam redigi. Quæ quum et ipsi perspicimus, in ejusmodi certamen haudquaquam descendere oportet, ut omnia vel consequi vel amittere velimus : quin potius, dum vires integræ sunt fortunaque utimur prospera, amicitiam inter nos contrahamus. Ita enim et nos vestra opera, et vos nostra longe ampliores, quam superioribus temporibus, in Græcia erimus. »

Posteaquam hi præclare disservisse visi fuissent, etiam Lacedæmonii decreto sanciant, pacem accipiendam esse conditionibus hujusmodi : Ut præfectos suos ex urbibus educerent; exercitus tam maritimos quam terrestres dimitterent; urbes libertate frui sinerent. Si quis aliquid adversus hæc designaret, posse quemvis urbibus oppressis opem ferre, qui quidem velit : si quis autem nolit, eum sacramento ad ferendum oppressis opem minime teneri. Secundum hæc Lacedæmonii tum suo tum sociorum nomine jusjurandum præstiterunt : Athenienses autem et socii, singuli suarum rerumpublicarum nomine. Quumque Thebani etiam inter urbes alias, quæ sacramentum præstiterant, nomen suum professi fuissent, postridie reversi eorum legali petebant, uti mutata scriptura, pro Thebanis substitueretur jurasse

δὲ Ἀγηςίλαος ἀπεκρίνατο ὅτι μεταγράψαι μὲν οὐδὲν ὦν τὸ πρῶτον ὁμοσάν τε καὶ ἀπεγράψαντο· εἰ μὲντοι μὴ βούλοιντο ἐν ταῖς σπονδαῖς εἶναι, ἐξαλείφειν ἂν ἔφη, εἰ κελεύοιεν. (20) Οὕτω δὲ εἰρήνην τῶν ἄλλων πεποιθμένων, πρὸς δὲ Θηβαίους μόνους ἀντιλογίας οὐσης, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι οὕτως εἶχον τὴν γνώμην ὥς νῦν Θηβαίους τὸ λεγόμενον δὴ δεκατευθῆναι ἐλπίς εἶη, αὐτοὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι παντελῶς ἀθύμως ἔχοντες ἀπῆλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐξ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τὰς τε φρουράς ἐκ τῶν πόλεων ἀπῆγον καὶ Ἱφικράτην καὶ τὰς ναῦς μετεπέμποντο, καὶ ὅσα ὕστερον ἔλαβε μετὰ τοὺς ἔρκους τοὺς ἐν Λακεδαίμονι γενομένους, πάντα ἠνάγκασαν ἀποδοῦναι. (2) Λακεδαίμονιοι μὲντοι ἐκ μὲν τῶν ἄλλων πόλεων τοὺς τε ἄριστους καὶ τοὺς φρουροὺς ἀπῆγαγον, Κλεόμβροτον δὲ ἔχοντα τὸ ἐν Φωκεῦσι στράτευμα καὶ ἐπερωτῶντα τὰ οἴκοι τέλη τί χρὴ ποιεῖν, Προθόου λέξαντος ὅτι αὐτῷ δοκοῖ διαλύσαντας τὸ στράτευμα κατὰ τοὺς ἔρκους καὶ περιαγγελλάντας ταῖς πόλεσι συμβαλέσθαι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπολλωνος ὅποσον βούλοιτο ἐκάστη πόλις, ἔπειτα εἰ μὴ τις ἐψῶ αὐτονομίους τὰς πόλεις εἶναι, τότε πάλιν παρακαλέσαντας [τοὺς συμμάχους,] ὅσοι τῇ αὐτονομίᾳ βούλοιντο βοηθεῖν, ἄγειν ἐπὶ τοὺς ἐναντιούμενους· οὕτω γὰρ ἂν ἔφη οἴεσθαι τοὺς τε θεοὺς εὐμενεστάτους εἶναι καὶ τὰς πόλεις ἥκιστ' ἂν ἄχθεσθαι. (3) ἢ δ' ἐκκλησίᾳ ἀκούσασα ταῦτα ἐκείνων μὲν φλυαρεῖν ἡγήσατο· ἡ δὲ γὰρ, ὡς εἴοικε, τὸ δαιμόνιον ἦγεν· ἐπέστειλαν δὲ τῷ Κλεομβρότῳ μὴ διαλύειν τὸ στράτευμα, ἀλλ' εὐθύς ἄγειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ αὐτονομίους ἀφίενται τὰς πόλεις. [Ὁ δὲ Κλεομβροτος, ἐπειδὴ ἐπύθετο τὴν εἰρήνην γεγενημένην, πέμψας πρὸς τοὺς ἐφόρους ἡρώτα τί χρὴ ποιεῖν· οἱ δ' ἐκέλευσαν αὐτὸν στρατεῦειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ ἀφίενται τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτονομίους.] Ἐπεὶ οὖν ἤσθετο οὐχ ὅπως τὰς πόλεις ἀφιέντας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ στράτευμα διαλύοντας, ὡς ἀντιτάττοιτο πρὸς αὐτοὺς, οὕτω δὲ ἄγει τὴν στρατιάν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἥ μὲν οἱ Θηβαῖοι ἐμβαλεῖν αὐτὸν ἐκ τῶν Φωκέων προσεδόκων καὶ ἐπὶ στενῷ τινι ἐφύλαττον, οὐκ ἐμβαλλεί· διὰ Θισβῶν δὲ ὁρεῖν καὶ ἀπροσδόκητον πορευθεὶς ἀφικνεῖται εἰς Κρεῦσιν, καὶ τὸ τεῖχος αἰρεῖ, καὶ τριήρεις τῶν Θηβαίων δώδεκα λαμβάνει. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ ἀναβάς ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐστρατοπεδεύσας ἐν Λεύκτροις τῆς Θεσπικῆς· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ τῷ ἀπαντικρὺ λόφῳ οὐ πολὺ διαλείποντες, οὐδένας ἔχοντες συμμάχους ἀλλ' ἢ τοὺς Βοιωτοὺς. Ἐνθα δὲ τῷ Κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες ἔλεγον, (5) Ὁ Κλεομβροτε, εἰ ἀφήσεις τοὺς Θηβαίους ἀνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. Ἀναμνησθήσονται γάρ σου καὶ ὅτε εἰς Κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος οὐδὲν τῆς χώρας τῶν Θηβαίων ἐδήσας· καὶ ὅτε ὕστερον στρατεύων ἀπεκρούσθης τῆς ἐμ-

Βοϊotos. Respondebat iis Agesilaus, nihil eorum se mutaturum, quæ prius et sacramento confirmassent, et fuissent professi: quod si fœderis participes esse nollent, deleturum se nomen ipsorum, si juberent. Hoc modo ceteris pacem facientibus, quum Thebanorum in causa tantum controvertetur, arbitrabantur Athenienses, expectandum nunc esse, ut Thebani decumarentur, uti quidem ferebatur: quin et ipsi Thebani mœsti prorsus discedebant.

CAPUT IV.

Post hæc deducunt præsidia ex urbibus Athenienses, et Iphicratem una cum classe revocant, eumque cogunt omnia restituere quæcunque post sacramento confirmatum Lacedæmone fœdus cepisset. Itidem Lacedæmonii ceteris ex urbibus præfectos cum præsidii educebant: at Cleombrotus, qui Phocensium in finibus copiis præerat, quid faciundum sibi esset, a magistratibus Spartanis quærebat. Hic quum sententiam dixisset Prothous, videri sibi dimittendas esse secundum jurisjurandi formulam copias, ac significandum passim civitatibus, ut singulæ tantum conferrent in fanum Apollinis, quantum quæque vellet: ac si deinde quis urbium libertati officeret, rursum excitandos esse socios, quicunque libertatem defendere suis auxiliis cuperent, atque ita ducendum adversus hostes exercitum; quod existimaret hoc modo tum deos maxime propitios futuros, tum urbes ipsas haud gravatim ista laturas: auditis iis, concilium publicum nugas hominem agere censuit, quod jam a numine agitantur, ut credi par est: simul Cleombroto denuntiant, minime copias dimitteret, sed quamprimum adversus Thebanos duceret, ni civitatibus libertatem restituerent. [Cleombrotus postquam pacem esse factam audierat, misit ad Ephoros interrogatum quid sibi faciundum esset. Mandant illi, ut Thebanis bellum faceret, nisi civitates Boeoticas libertate frui sinerent.] Itaque quum animadvertisset, tantum abesse, ut liberas illi civitates esse permitterent, ut non dimissis copiis etiam contra Lacedæmonios in aciem suos educerent: ita demum in Boeotiam cum exercitu pergit. Et qua quidem eum irrupturum e finibus Phocensium in suos Thebani putabant, atque adeo in arcto loco venturum præstolabantur, non irrupit: sed itinere montano, eoque improviso per Thisbas profectus, Creusim pervenit, ac una cum oppido triremes Thebanorum duodecim cepit. Quibus rebus gestis, a mari ascendens ad Lenctra, Thepiensium in finibus, castra locat. Ei castra sua Thebani adverso in tumulto, non magno ex intervallo, opponunt, quum sociorum copias, extra Boeoticas, omnino nullas haberent. Hic quum ad Cleombrotum amici accessissent, inquirunt: « Si Thebanos hinc, non commisso prælio, Cleombrote, discedere passus fueris, periculum erit, ne te extremo patria supplicio multet. Repetent enim hoc quoque memoria, non vastatos abs te Thebanorum fuisse fines id temporis, quum ad Cynoscephalas venisses, et quod deinceps successa adversus eos expeditione, prohibitus aditu

βολῆς, Ἀγησιλάου δὲ ἰμειβάλλοντος διὰ τοῦ Κιθαιρώνας. Ἐπεὶ οὖν ἡ αὐτοῦ κήδη ἢ τῆς πατρίδος ἐπιθυμείας, ἀκτέον ἐπὶ τοὺς ἀνδράς. Οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον· οἱ δ' ἐναντίοι, Νῦν δὴ, ἔφασαν, δηλώσει δ' ἀνὴρ εἰ τῷ ὄντι κήδεται τῶν Θηβαίων, ὥς περ λέγεται. (6) Ὁ μὲν δὴ Κλεόμβροτος ταῦτα ἀκούων παρωξύνετο πρὸς τὸ μάχην συνάπτειν. Τῶν δ' αὖ Θηβαίων οἱ προστώτες ἐλογίζοντο ὡς εἰ μὴ μάχοιντο, ἀποστηθίσιντο μὲν αἱ περιοικίδες αὐτῶν πόλεις, αὐτοὶ δὲ πολιορκήσιντο· εἰ δὲ μὴ ἔξωι δ' ὁ δῆμος δ' Θηβαίων τάπιτ' ἡδεῖα, ὅτι κινδυνεύουσι καὶ ἡ πόλις αὐτοῖς ἐναντία γενέσθαι. Ἄτε δὲ καὶ πεφευγότες πρόσθεν πολλοὶ αὐτῶν ἐλογίζοντο κρεῖττον εἶναι μαχομένους ἀποθνήσκειν ἢ πάλιν φεύγειν. (7) Πρὸς δὲ τούτοις παρεθάρβυνε μὲν τι αὐτοὺς καὶ χρησμός δ' λεγόμενος ὡς δεοὶ ἐνταῦθα Λακεδαιμονίους ἡττηθῆναι ἐνθα τὸ τῶν παρθένων ἦν μνήμα, αἱ λέγονται διὰ τὸ βιασθῆναι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τινῶν ἀποκτείναι ἑαυτάς. Καὶ ἐκόσμησαν δὴ τοῦτο τὸ μνήμα οἱ Θηβαῖοι πρὸ τῆς μάχης. Ἀπηγγέλλετο δὲ καὶ ἔκ τῆς πόλεως αὐτοῖς ὡς οἱ τε νεφ' πάντες αὐτόματοι ἀνέψοντο, αἱ τε ἱέρειαι λέγοιεν ὡς νίκην οἱ θεοὶ φαίνουσιν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ δπλα ἔφασαν ἀφανῆ εἶναι, ὡς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν μάχην ἐξωρμημένου. Οἱ μὲν δὴ τινες λέγουσιν ὡς ταῦτα πάντα τεχνάσματα ἦν τῶν προσεστηκότων. (8) Εἰς οὖν τὴν μάχην τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις πάντα τάναντία ἐγγίγνετο, τοῖς δὲ πάντα καὶ ὑπὸ τῆς τύχης κατωρθοῦτο. Ἦν μὲν γὰρ μετ' ἀριστον τῷ Κλεομβρότῳ ἡ τελευταία βουλὴ περὶ τῆς μάχης· ἐν δὲ τῇ μεσημβρίᾳ ὑποπινόντων καὶ τὸν οἶνον παροξύναι τι αὐτοὺς ἔλεγον. (9) Ἐπεὶ δὲ ὠπλίζοντο ἑκάτεροι καὶ πρόδῃλον ἦδη ἦν ὅτι ἡ μάχῃ ἔσοιτο, πρῶτον μὲν ἀπείναν ὠρμημένων ἐκ τοῦ Βοιωτοῦ στρατεύματος τῶν τὴν ἀγορὰν παρεσκευασκότων καὶ σκευοφόρων τινῶν καὶ τῶν οὐ βουλομένων μάχεσθαι, περιιόντες κύκλῳ οἱ τε μετὰ τοῦ Ἱέρωνος μισθοφόροι καὶ οἱ τῶν Φωκέων πελτασταὶ καὶ τῶν ἱππέων Ἡρακλεῶται καὶ Φλιάσιοι ἐπιθήμενοι τοῖς ἀπιοῦσιν ἐπέστρεψάν τε αὐτοὺς καὶ κατεδίωξαν πρὸς τὸ στρατόπεδον τὸ τῶν Βοιωτῶν· ὥστε πολλὸ μὲν ἐποίησαν μεῖζόν τε καὶ ἀθροώτερον ἢ πρόσθεν τὸ τῶν Βοιωτῶν στρατεύμα. (10) Ἐπεὶτα δὲ, ἅτε καὶ πεδίου ὄντος τοῦ μεταξὺ, προστάξαντο μὲν τῆς ἐαυτῶν φάλαγγος οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἱππέας, ἀντετάξαντο δ' αὐτοῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι τοὺς ἐαυτῶν. Ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν Θηβαίων ἱππικὸν μεμελετηκὸς διὰ τε τὸν πρὸς Ὀρχομενίους πόλεμον καὶ διὰ τὸν πρὸς Θεσπίας, τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πονηρότατον ἦν τὸ ἱππικόν. (11) Ἐτρεφον μὲν γὰρ τοὺς ἱπποὺς οἱ πλουσιώτατοι· ἐπεὶ δὲ φρουρὰ φανθείη, τότε ἤκεν δ' συντεταγμένους λαβὼν δ' ἂν τὸν ἱππον καὶ δπλα ὅποια δοίη αὐτῷ, ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἂν ἐστρατεύετο· τῶν δ' αὖ στρατιωτῶν οἱ τοῖς σώμασιν ἀδυνατώτατοι καὶ ἥκιστα φιλότιμοι ἐπὶ τῶν ἱππων ἦσαν. (12) Τοιοῦτον μὲν οὖν τὸ ἱππικὸν ἑκατέρων ἦν. Τῆς δὲ φάλαγγος τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ἔφασαν εἰς τρεῖς τὴν ἐνωμοτίαν ἀγειν· τοῦτο δὲ συμβαίνειν αὐτοῖς οὐ πλεόν

fueris, Agesiailao semper in eorum fines per Cithæronem irrumpente. Quapropter si tua tibi curæ est incolumitas, si patriæ videndæ desiderio tangeris, in hostem modo tibi pergendum erit, » Hujusmodi amicorum erat oratio. Qui autem a Cleombroto dissidebant, » Nunc ostendet, aiebant, Thebanisme revera faveat, uti perhibetur. » Hæc quum Cleombrotus audiret, ad committendam pugnam irritabatur. Contra Thebani quoque proceres ratiocinabantur, si prælio non decernerent, ab ipsorum fide discessura finitima oppida, sequuturamque Thebarum obsidionem. Jam si commeatum populus Thebanus nullum habiturus esset, periculum fore, ne ipsa sit eis urbs etiam adversatura. Quamobrem colligebant secum, ut qui plerique antehac exulassent, satius esse, pugnando mortem oppetere, quam rursus in exilium ejici. Præterea nonnihil eis addebat animi quoddam oraculum, quo ferebatur, eo loci Lacedæmonios cladem perpersuros, quo virginum illarum monumentum esset, quas ob illatum sibi vi stuprum a Lacedæmoniiis quibusdam, se ipsas interemisse perhibentur. Atque hoc ipsum monumentum ante pugnam Thebani ornabant. Et nuntiabatur iisdem e civitate, fana universa sponte sua se aperuisse; ipsasque sacerdotes dicere, portendi victoriam divinitus. Ferebatur etiam, de Herculis fano arma evanuisse; quasi ad prælium Hercules profectus esset. A nonnullis tamen proditur, reipublicæ præfectorum hæc omnia fuisse commenta. Lacedæmoniiis igitur adversa ad hoc prælium accidisse omnia constat, quum quæ a Thebanis fierent, præclare fortuna verteret omnia. Nam Cleombrotus a prandio de pugna postremum deliberabat. Et quia largius in meridie biberant, ferebatur etiam ipsos a vino fuisse nonnihil incitatos. Postquam utrique armis se munirent, jamque cuivis pateret, committendam esse pugnam, primum excedere de Bœotorum exercitu incipiunt ii qui forum rerum venalium paraverant, itemque nonnulli calones et alii, qui pugnare volebant: tum vero itinere flexo circumemtes Hieronis stipendiarii cum Phocensium cetratis ac quibusdam Heracleoticis Phliasiiisque equitibus, discedentes adiunguntur, et ad suos reverti cogunt, fugientes ad ipsa Bœotorum usque castra persequenti. Quapropter Bœotorum exercitus ab ipsis hostibus longe redditus est tum amplior, tum numerosior, quam erat prius. Deinde Lacedæmonii, quod locus inter utrasque copias interjectus campestris esset, equites prima in acie ante phalangem collocabant, quibus equites itidem suos Thebani opponebant. Erant autem equestres Thebanorum copiarum partim propter gestum adversus Orchomenios, partim adversus Thespienses bellum exercitate: quum id temporis Lacedæmoniorum equitatus ignavissimus esset. Nam equos opulentissimus quisque alebat; quotiesque delectus haberentur, veniebat is quem ordo requirebat; acceptoque tum equo, armis, qualiacunque tandem suppeditarentur, in expeditionem subito properabat. Præterea milites equis erant impositi, qui et corporibus essent maxime imbecilles, et gloriæ cupiditate non admodum ducerentur. Atque hujusmodi tunc erat utriusque partis equitatus. Ceterum perhibebantur Lacedæmonii phalangem manipulis in ternos explicatis duxisse: quo factum, ut ipsorum acies duodecim modo milites esset

ἡ εἰς δώδεκα τὸ βάθος. Οἱ δὲ Θηβαῖοι οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων συνεστραμμένοι ἦσαν, λογιζόμενοι ὡς εἰ νικήσειαν τὸ περὶ τὸν βασιλέα, τὸ ἄλλο πᾶν εὐχείρωντον ἔσοιτο. (13) Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο ἄγειν ὁ Κλεόμβροτος πρὸς τοὺς πολεμίους, πρῶτον μὲν πρὶν καὶ αἰσθῆσθαι τὸ μετ' αὐτοῦ στράτευμα ὅτι ἡγοίτο, καὶ δὴ καὶ οἱ ἱππεῖς συνεβεβλήκεισαν καὶ ταχύ ἤτηγντο οἱ τῶν Λακεδαιμονίων· φεύγοντες δὲ ἐνεπεπτώκεσαν τοῖς ἑαυτῶν ὀπλίταις, ἔτι δὲ ἐνέβαλλον οἱ τῶν Θηβαίων λόχοι. Ὅμως δὲ ὡς οἱ μὲν περὶ τὸν Κλεόμβροτον τὸ πρῶτον ἐκράτουν τῇ μάχῃ· σαφεῖ τούτῳ τεκμηρίῳ γνῶναι τις ἂν· οὐ γὰρ ἂν ἠδύναντο αὐτὸν ἀνελεῖσθαι καὶ ζῶντα ἀπενεγκεῖν, εἰ μὴ οἱ πρὸ αὐτοῦ μαχόμενοι ἐπεκράτουν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ. (14) Ἐπεὶ μέντοι ἀπέθανε Δείων τε ὁ πολέμαρχος καὶ Σφοδρίας τῶν περὶ δαμοσίαν καὶ Κλεώνυμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ μὲν ἵπποι καὶ οἱ συμφορεῖς τοῦ πολεμάρχου καλούμενοι οἳ τε ἄλλοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὠθούμενοι ἀνεχώρουν, οἱ δὲ τοῦ εὐνομύμου ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἑώρων τὸ δεξιὸν ὠθούμενοι, ἐνέκλιναν· ὅμως δὲ πολλῶν τεθνεώτων καὶ ἡττημένων ἐπεὶ διέβησαν τὴν τάφρον ἢ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἔτυχεν οὕσα αὐτοῖς, ἔθεντο τὰ ὅπλα κατὰ γῆραν ἐνθεν ὥρμητον. Ἦν μέντοι οὐ πᾶν ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλὰ πρὸς ὀρθῷ μᾶλλον τι τὸ στρατοπέδον. Ἐκ δὲ τούτου ἦσαν μὲν τινες τῶν Λακεδαιμονίων οἱ ἀφόρητον τὴν συμφορὰν ἡγούμενοι τὸ τε τρόπαιον ἔφασαν χρῆναι κωλύειν ἱστάναι τοὺς πολεμίους, τοὺς τε νεκροὺς μὴ ὑποσπόνδους, ἀλλὰ διὰ μάχης πεῖρασθαι ἀναιρεῖσθαι. (15) Οἱ δὲ πολέμαρχοι, δρῶντες μὲν τῶν συμπάντων Λακεδαιμονίων τεθνεώτας ἐγγὺς χιλίου, δρῶντες δ' αὐτῶν Σπαρτιατῶν, ὄντων τῶν ἐκεῖ ὡς ἑπτακοσίων, τεθνηκότας περὶ τετρακοσίους, αἰσθανόμενοι δὲ τοὺς συμμαχούς πάντας μὲν ἀθύμως ἔχοντας πρὸς τὸ μάχεσθαι, ἔστι δὲ οὐς αὐτῶν οὐδὲ ἀχθομένους τῷ γεγενημένῳ, συλλέξαντες τοὺς ἐπικαιριωτάτους ἐβουλεύοντο τί χρὴ ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὲ ἐπεμψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. Οἱ μέντοι Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδωσαν.

16. Γενομένων δὲ τούτων, ὁ μὲν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἀγγελῶν τὸ πάθος ἀφικνεῖται γυμνοπαίδων τε οὐσῶν τῆς τελευταίας καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ χοροῦ ἔνδον ὄντος· οἱ δὲ ἔφοροι ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πάθος, ἐλυποῦντο μὲν, ὥς περ, οἶμαι, ἀνάγκη· τὸν μὲντοι χορὸν οὐκ ἐξήγαγον, ἀλλὰ διαγωνίσασθαι εἶων. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδωσαν· προεῖπον δὲ ταῖς γυναῖδι μὴ ποιεῖν κραυγὴν, ἀλλὰ σιγῇ τὸ πάθος φέρειν. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἦν δρᾶν, ὧν μὲν ἐτέθνασαν οἱ προσήκοντες, λιπαροὺς καὶ φαιδρούς ἐν τῷ φανερῷ ἀναστρεφόμενους, ὧν δὲ ζῶντες ἡγγελέμενοι ἦσαν, ὀλίγους ἂν εἶδες, τούτους δὲ σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιόντας.

17. Ἐκ δὲ τούτου φρουρὰν μὲν ἔφαινον οἱ ἔφοροι ταῖν ὑπολοίπων μόραιν μέχρι τῶν τετταράκοντα ἀφ'

densa. Thebani vero sic aciem suam densaverant, ut in latitudine non pauciores quinquaginta scutatis essent. Nam ratiocinabantur, futurum ut, illa hostilis aciei parte victa, quæ circum regem esset, reliqui facile superarentur. Posteaquam movere Cleombrotus in hostem cœpisset, primum etiam antequam ipsius copię sensissent, eum adversus hostem ducere, jam conflixerant equites; inque hoc conflictu Lacedæmoniorum equitatus cito succubuerat. Itaque is fugiens, in suos gravis armaturæ pedites irruebat. Præterea Thebanae cohortes in eosdem impressionem faciebant. Nihilominus copias Cleombroti ab initio superiores in pugna fuisse, vel de hoc aliquis argumento certo animadvertere possit. Non enim tollere Cleombrotum vivumque deportare extra aciem potuissent, si non id temporis ii qui ante ipsum dimicabant, superiores extitissent. At posteaquam et ipse, et Dino polemarchus, et Sphodrias, unus ex illis qui publico tabernaculo utebantur, ejusque filius Cleonymus cecidissent, et equites cum iis qui polemarchi comites appellantur, itidemque ceteri ab hominum turba impulsī pedem retulissent; tum alii Lacedæmonii, qui lævo erant in latere, premi dextrum conspicati, et ipsi loco cederent, multis denique pereuntibus, quum victi, fossa, quæ ante ipsorum castra erat, superata, in armis eo loco constitissent, unde progressi fuerant (et habebant loco non admodum plano castra, sed potius nonnihil acclivi): tum vero nonnulli ex Lacedæmoniiis erant, qui non ferendam hanc cladem arbitrarentur, ideoque dicerent haudquaquam permittendum hosti ut tropæum statueret, tollendaque mortuorum cadavera non per inducias, sed commisso cum hostibus proelio. Verum polemarchi, quod ex universis Lacedæmoniiis prope mille occubuisse cernerent, atque etiam de septingenis Spartaniis (tot enim istic fuerant) quadringentos perisse; præterea socios omnes animadverterent minime ad pugandum alacres esse, ac nonnullos ex eis id quod accidisset, haud gravatim ferre: collectis hominibus maxime idoneis, quid agendum esset deliberabant. Posteaquam omnes censuissent, interfectorum cadavera per inducias esse tollenda, caduceatorem mittunt, qui de induciis ageret. Secundum hæc Thebani tropæum excitant, ac per inducias mortuos reddunt.

His actis, venit Lacedæmonem cladis nūntius, idque die ultimo ludorum, qui a nudis exhibebantur, quum jam chorus virilis ingressus esset. Ephori de clade certiores redditi, erant illi quidem in morore, idque necessario, mea sane sententia: non tamen chorum exire jubebant, sed peragendi muneris copiam faciebant. Deinde nomina interfectorum propinquis tradunt, simulque mulieribus edicunt, ne clamorem tollerent, sed tacite calamitatem hanc ferrent. Postridie cernere erat, illos quorum propinqui occubuerant, nitidos ac lætos in publico versari: quorum autem cognati superstites esse nuntiatī fuerant, perpauco vidisses, eosque vultu tristi ac dejecto obambulantes.

Secundum ea delectus Ephori reliquarum cohortium habebant, usque ad illos, qui annum a pubertate quadagesimum

ἤθης· ἐξέπειπον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μορῶν μέχρι τῆς αὐτῆς ἡλικίας· τὸ γὰρ πρόσθεν εἰς τοὺς Φωκέας μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἀφ' ἧθης ἐστράτευντο· καὶ τοὺς ἐπ' ἀρχαῖς δὲ τότε καταλειφθέντας ἀκολουθεῖν ἐκέλευον. (18) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος ἐκ τῆς ἀσθενείας οὕτω ἰσχυεν· ἡ δὲ πόλις Ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκέλευεν ἡγεῖσθαι. Προθύμως δ' αὐτῷ συνεστρατεύοντο Τεγεᾶται· ἔτι γὰρ ἔζων οἱ περὶ Στάσιππον, λακωνίζοντες καὶ οὐκ ἐλάχιστον δυνάμενοι ἐν τῇ πόλει. Ἐβρώμενός δὲ καὶ οἱ Μαντινεῖς ἐκ τῶν κωμῶν συνεστρατεύοντο· ἀριστοκρατούμενοι γὰρ ἐτύγχανον. Καὶ Κορίνθιοι δὲ καὶ Σικυώνιοι καὶ Φλιάσιοι καὶ Ἀχαιοὶ μάλα προθύμως ἠκολούθουν, καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐξέπειπον στρατιώτας. Ἐπλήρουν δὲ καὶ τριῆρεις αὐτοὶ τε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἐδέοντο καὶ τῶν Σικυωνίων συμπληροῦν, ἐφ' ὧν διενουσῶντο τὸ στράτευμα διαδιβάσειν. (19) Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος ἐβύετο ἐπὶ τῇ διαβάσει.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐπεμψαν εἰς Ἀθήνας ἀγγελον ἐστεφανωμένον, καὶ ἅμα μὲν τῆς νίκης τὸ μέγεθος ἔπραζον, ἅμα δὲ βοηθεῖν ἐκέλευον, λέγοντες ὡς νῦν ξείνη Λακεδαιμονίους πάντων ὧν ἐπεποιήκεισαν αὐτοὺς τιμωρήσασθαι. (20) Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἡ βουλὴ ἐτύγχανεν ἐν ἀχροπόλει καθημένη. Ἐπεὶ δ' ἤκουσαν τὸ γεγεννημένον, ὅτι μὲν σφόδρα ἠνιάθησαν πᾶσι δῆλον ἐγένετο· οὐτε γὰρ ἐπὶ ξενίᾳ τὸν κήρυκα ἐκάλεσαν, περὶ τε τῆς βοηθείας οὐδὲν ἀπεκρίναντο. Καὶ Ἀθήνηθεν μὲν οὕτως ἀπῆλθεν ὁ κήρυξ. Πρὸς μέντοι Ἰάσωνα, σύμμαχον ὄντα, ἐπειπον σπουδῇ οἱ Θηβαῖοι, κελεύοντες βοηθεῖν, διαλογιζόμενοι πῇ τὸ μέλλον ἀποδοῖσάσιν. (21) Ὁ δ' εὐθὺς τριῆρεις μὲν ἐπλήρου, ὡς βοηθήσων κατὰ θάλατταν, συλλαβὼν δὲ τό τε ξενικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καίπερ ἀκηρύκτωρ πολέμου τῶν Φωκῶν χρωμένων, πεζῇ διεπορεύθη εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων πρότερον ὄφθεις ἢ ἀγγελθεῖς σπη πορεύοιτο. Πρὶν οὖν συλλέγεσθαι τι πανταχόθεν ἐφθάνε πόρρω γιγνόμενος, δῆλον ποιῶν ὅτι πολλὰ καὶ τὸ τάχος μᾶλλον τῆς βίας διαπράττεται τὰ δέοντα. (22) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Βοιωτίαν, λεγόντων τῶν Θηβαίων ὡς καιρὸς εἴη ἐπιτίθεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἄνωθεν μὲν ἐκείνον σὺν τῷ ξενικῷ, σφᾶς δὲ ἀντιπροσώπους, ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ὁ Ἰάσων, διδάσκων ὡς καλοῦ ἔργου γεγεννημένου οὐκ ἄξιον αὐτοῖς εἶη διακινδυνεύσαι, ὥστε ἢ ἐτι μείζω καταπραῖσαι ἢ στερεθῆναι καὶ τῆς γεγεννημένης νίκης. (23) Οὐχ ὁρᾷτε, ἔφη, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε, ἐκρατήσατε; οἰεσθαι οὖν χρῆ καὶ Λακεδαιμονίους ἂν, εἰ ἀναγκάζονται ἐκγενέσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοηθέντας διαμάχεσθαι. Καὶ ὁ θεὸς δὲ, ὡς εἰοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς. (24) Τοὺς μὲν οὖν Θηβαίους τοιαῦτα λέγων ἀπέτρεπε τοῦ διακινδυνεύειν, τοὺς δ' αὖ Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν ὅσον μὲν εἴη ἡττημένον στράτευμα, ὅσον δὲ νενικηκός. Εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι, ἔφη, βούλεσθαι τὸ γεγεννημένον πάθος, συμβουλευῶ ἀναπνεύσαντας καὶ ἀναπαυσασμένους καὶ μείζους γεγεννημένους

excesserant. Præterea quosdam mittebant ejusdem ætatis ex iis etiam cohortibus quas domi non habebant. Nam ante prælium hoc suos adversus Phocenses militatum miserant omnes, quotquot annos triginta quinque a pubertate exegerant. Jussi denique sunt et illi militatum ire, qui ut magistratus quosdam obirent, tum fuerant domi relictis. Necdum adhuc Agesilaus convalescerat. Quapropter Archidamum ejus filium respublica illis copiis præfecit. Ei se perlubenter hac in expeditione Tegeatæ adjungebant, quod adhuc ii, qui Stasippo duce Lacedæmonii favebant, superstites essent, neque parum in republica sua possent. Itidem Mantinei validis cum copiis, de vicis ipsorum collectis, hac in expeditione sequebantur; quod ab optimatibus regerentur. Præterea Corinthii, Sicyonii, Phliasii, Achæi alacriter admodum sequebantur, aliis etiam civitatibus milites suos mittentibus. Triremes quoque tum a Lacedæmoniiis ipsis, tum Corinthiis, instruebantur; simulque Sicyonii rogabantur, ut et ipsi quasdam instruerent, quibus Lacedæmonii copias suas transportare cogitabant. Hinc Archidamus ex ta trajiciendo exercitu consulebat.

Thebani vero statim a pugna nuntium coronatum Athenas mittunt, perque hunc tum victoriæ magnitudinem exponunt, tum ad ferendum opem Athenienses hortabantur. Aiebant enim, posse modo a Lacedæmoniiis exigi pœnas eorum omnium, quæ adversus ipsos designassent. Forte tum Senatus Atheniensis in arce sedebat. Is quum de re tota certior factus esset, perquam graviter casum hunc ferre omnibus aperte visus est: quippe nec ut hospitem excipiebant hunc nuntium, et de auxiliis respondebant omnino nihil. Ita nuntius Athenis rediit. Præterea autem magna cum festinatione Thebani ad Iasonem quoque, quem habebant socium, mittunt, eumque cohortantur uti opem ipsis ferret. Nam quo res evasura esset, dispiciebant. Is confestim expediri triremes jubet, quasi mari laturus eis esset suppetias. Interim ipse sumptis secum mercenariis copiis, et equestribus, quas aiebat, tametsi Phocenses bellum implacabile adversus ipsum gererent, terrestri tamen itinere in Bœotiam profectus est, citius quibusdam in urbibus visus, quam quo pergeret nuntiatum esset. Idem priusquam colligi copiæ undecunque possent, procul evaserat: qua quidem re declarabat, sæpenumero ea quæ geri debeant, celeritate magis quam vi perfici. Posteaquam in Bœotiam venisset, ac Thebani tempus oblatum esse dicerent idoneum, quo Iason a tergo, mercenario cum milite, ipsi autem ex adverso Lacedæmonios invaderent: ab hoc eos ille instituto avertit, quum moneret, re præclare gesta non operæ pretium esse ut in id periculum se rursus conjicerent, quo vel majora perpetrarent, vel victoriam, quam adepti essent, amitterent: « An non videtis, inquit, vos etiam eo tempore victoria politos esse, quo maxima necessitate urgebamini? Quapropter putandum est, Lacedæmonios quoque, si eo redigantur, ut vitæ spem abjiciant, salute desperata pugnatauros. Præterea deo, uti quidem videtur, sæpenumero volupe est, eos qui parvi sunt, magnos; qui magni sunt, parvos facere. » Hujusmodi verbis Thebanos, quominus de summâ rerum periclitarentur, avertebat. Ex altera parte Lacedæmonios docebat, cujusmodi sit victus, cujusmodi victor exercitus. « Quod si, ait, oblivisci cladis ejus, quæ vobis accidit, vultis, equidem hoc vobis consilii do, ut posteaquam nonnihil refecti eritis quiete majoremque potentiam nacti; sic deinde

τοῖς ἀθηταῖς οὕτως εἰς μάχην ἵναι. Νῦν δὲ, ἔφη, εὖ ἴστε ὅτι καὶ τῶν συμμάχων ὑμῖν εἰσὶν οἱ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολεμίοις· ἀλλὰ ἐκ παντὸς τρόπου πειρᾶσθε σπονδὰς λαβεῖν. Ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμοῦμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προξενεῖν ὑμῶν. (25) Ἐλεγε μὲν οὖν τοιαῦτα, ἔπραττε δ' ἰσως θῆκας διάφοροι καὶ οὗτοι ἄλλήλοις ὄντες ἀμφοτέροι ἐκείνου δέοντο. Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι, ἀκούσαντες αὐτοῦ, πράττειν περὶ τῶν σπονδῶν ἐκέλευον· ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλθη ὅτι εἴησαν αἱ σπονδαί, παρήγγειλαν οἱ πολέμαρχοι δειπνήσαντας συνεσκεύασθαι πάντας, ὥς τῆς νυκτὸς πορευομένους, θῆκας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸν Κιθαιρώνα ἀναβαίνοιν. Ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν, πρὶν καθεῦδειν παραγγέλλαντες ἀκολουθεῖν, ἡγοῦντο εὐθὺς ἀφ' ἑσπέρας τὴν διὰ Κρέυσιος, τῷ λαθεῖν πιστεύοντες μάλλον ἢ ταῖς σπονδαῖς. (26) Μάλα δὲ χαλεπῶς πορευόμενοι, οἳ δὲ ἐν νυκτὶ τε καὶ ἐν φόβῳ ἀπίοντες καὶ χαλεπὴν ὁδὸν, εἰς ΑἰγόσθENA τῆς Μεγαρικῆς ἀφικνούνται. Ἐκεῖ δὲ περιτυγχάνουσι τῷ μετὰ Ἀρχιδάμου στρατεύματι. Ἐνθα δὲ ἀναμεινας, ἕως καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες παρεγένοντο, ἀπῆγε πᾶν ὁμοῦ τὸ στράτευμα μέχρι Κορίνθου· ἐκεῖθεν δὲ τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τοὺς δὲ πολίτας οἰκαδε ἀπήγαγεν.

27. Οἱ μὲντοι Ἰάσων ἀπὼν διὰ τῆς Φωκίδος Ὑαμπολίτων μὲν τό τε προάστειον εἶλε καὶ τὴν χώραν ἐπόρθησε καὶ ἀπέκτεινε πολλούς· τὴν δ' ἄλλην Φωκίδα διῆλθεν ἀπραγμόνως. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἡράκλειαν κατέβαλε τὸ Ἡρακλεωτῶν τεῖχος, δῆλον ὅτι οὐ τοῦτο φοβούμενος, μή τινες ἀναπεπταμένης ταύτης τῆς παρόδου πορεύσιντο ἐπὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν, ἀλλὰ μάλλον ἐνθυμούμενος μή τινες τὴν Ἡράκλειαν ἐπὶ στενῷ οὔσαν καταλαβόντες εἰργον αὐτὸν, εἰ ποὶ βούλοιο τῆς Ἑλλάδος πορεύεσθαι. (28) Ἐπεὶ δ' ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Θετταλίαν, μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ Θετταλῶν ταγὸς καθιστάναι καὶ διὰ τὸ μισθοφόρους πολλοὺς τρέφειν περὶ αὐτὸν καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας, καὶ τούτους ἐκπεπονημένους ὥς ἂν κράτιστοι εἴεν· ἔτι δὲ μείζων καὶ διὰ τὸ συμμάχους πολλοὺς τοὺς μὲν ἤδη εἶναι αὐτῷ, τοὺς δὲ καὶ ἔτι βούλεσθαι γίνεσθαι. Μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὐτὸν τῷ μηδ' ὕφ' ἐνὸς εὐκαταφρόνητος εἶναι. (29) Ἐπιόντων δὲ Πυθίων παρήγγειλε μὲν ταῖς πόλεσι βοῦς καὶ οἶς καὶ αἶγας καὶ ὅς παρασκευάζεσθαι ὥς εἰς τὴν θυσίαν· καὶ ἔρασαν πάνυ μετρίως ἐκάστη πόλει ἐπαγγελλομένων γενέσθαι βοῦς μὲν οὐκ ἐλάττους χιλίων, τὰ δὲ ἄλλα βοσκήματα πλείω ἢ μύρια. Ἐκήρυξε δὲ καὶ νικητήριον χρυσοῦν στέφανον ἔσεσθαι, ἥτις τῶν πόλεων βοῦν ἡγεμόνα κάλλιστον τῷ θεῷ θρέψει. (30) Παρήγγειλε δὲ καὶ ὡς στρατευομένοις εἰς τὸν περὶ τὰ Πύθια χρόνον Θετταλοῖς παρασκευάζεσθαι· διενόετο γάρ, ὥς ἔρασαν, καὶ τὴν πανήγυριν τῷ θεῷ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτὸς διατιθέναι. Περὶ μὲντοι τῶν ἱερῶν χρημάτων θῆκας μὲν διενόετο ἔτι καὶ νῦν ἀδηλον· λέγεται δὲ ἐπερομένων τῶν Δελφῶν τί χρῆ

Thebanos, jam invictos, adoriāmini. Nam hoc tempore scire vos volo, quosdam e sociis vestris esse, qui de amicitia inunda cum hostibus colloquantur. Quamobrem vobis omnino danda est opera, ut inducias impetretis. Atque hæc, inquit, ago tanto studio, quod vestræ salutis consulere capiam, partim propter eam amicitiam, quæ patri meo vobiscum intercessit, partim quod hospes vester publicus sim. » Huiusmodi quædam ab Iasone dicebantur : quanquam hæc fortassis idcirco faceret, ut utrique inter se dissidentes ipse opera indigerent. Ceterum Lacedæmonii, posteaquam ipsum audissent, uti de induciis ageret, hortabantur. Posteaquam vero renuntiatum esset, inducias jam esse confectas : mandant polemarchi suis, ut omnes sumpta cœna sese ad iter pararent, quod noctu faciundum esset, ut cum prima luce Cithæronem ascenderent. Ubi cœnassent, militibus ante somnum sequi iussis, statim a vespera ducebant eos itinere, quo per Creusim pergitur ; quod clandestinæ protectioni potius quam induciis vellent fidere. Confecto difficili itinere (quippe quod et noctu, et magno in metu, et via permolesta discederent) ad oppidum Megaricæ ditionis Ægosthena perveniunt, ubi copias Archidami obvias habebant. Is vero quum istic exspectasset, donec omnes socii convenissent, exercitum universum Corinthum usque abducit, inde socios dimittit, et cives ipse domum ducit.

Iason per Phocidem discedens, Hyampolitarum suburbium cepit, agrum populatus est, multos occidit ; reliqua Phocide sic peragrata, ut nihil amplius moliretur. Heracleam ubi venisset, Heracleotarum mœnia dejecit, non hoc veritus, ne si transitus is pateret ditionem ipsius aliqui invaderent ; sed secum potius ipse cogitans, ne qui capta Heraclea, loco sita angusto, prohiberent quominus in Græciam pergere posset, quocunque ipsi liberet. In Thessaliam ubi rediisset, vir magnus habebatur, partim quod lege Thessalorum dux constitutus esset, partim quod magnas stipendiariorum militum copias, pedestres et equestres, aleret, easque sic laboribus assuetas, ut longe milites præstantissimi essent. Præterea major erat eam ob causam, quod et multos socios jam haberet, et plures ei se vellent adungere. Denique hominum sæculi sui maximus erat in eo quod nemini esset contemptui. Posteaquam appetiissent Pythia, denuntiabat oppidis, ut boves, oves, capras, sues compararent ad sacrificium. Ferebatur vero, tametsi moderate admodum oppidis singulis conferenda imperasset, tamen consequutus esse boves non pauciores quam mille, reliqui pecoris supra decem millia. Præterea per præconem significari iussit, futurum victoriæ præmium coronam auream, si qua civitas bovem ducem pulcherrimum deo pavisset. Etiam hoc Thessalis denuntiabat, ut ad expeditionem se pararent, quam id temporis, quo Pythia celebrantur, suscepturi essent. Nam cogitabat, ut aiunt, celebritatis ejus ac ludorum ipse esse moderator. Quid autem de sacris ipse pecuniis cogitavit, etiam nunc obscurum est. Fertur enim quærentibus Delphis, quid faciendum esset, si consecratas Apol-

ποιεῖν, ἐὰν λαμβάνῃ τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων, ἀποκρί-
νασθαι τὸν θεὸν ὅτι αὐτῷ μελήσει. (31) Ὁ δ' οὖν ἀνὴρ
τῆλικούτος ὢν καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διανοούμενος,
ἐξέτασιν πεποιηκώς καὶ δοκιμασίαν τοῦ Φεραίων ἱππι-
κοῦ, καὶ ἤδη καθήμενος καὶ ἀποκρινόμενος, εἰ τις δεό-
μενός του προσίοι, ὑπὸ νεανίσκων ἑπτὰ προσελθόντων
ὡς διαφερομένων τι ἀλλήλοις ἀποσφάττεται καὶ κατα-
κόπτεται. (32) Βοηθησάντων δὲ ἐρβωμένους τῶν πα-
ραγενομένων δορυφόρων εἰς μὲν ἔτι τύπτων τὸν Ἰάσονα
λόγχῃ πληγείς ἀποθνήσκει· ἕτερος δὲ ἀναβαίνων ἐφ'
ἵππον ἐγκαταληφθείς καὶ πολλὰ τραύματα λαβὼν ἀπέ-
θανεν· οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρσκευ-
ασμένους ἵππους ἀπέφυγον· ὅποι δὲ ἀφίκοιντο τῶν
Ἑλληνίδων πόλεων, ἐν ταῖς πλείσταις ἐτιμῶντο. Ῥ
καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι ἱσχυρώς εἰδεσαν οἱ Ἕλληνες αὐ-
τὸν μὴ τύραννος γένεσθαι.

33. Ἀποθανόντος μέντοι ἐκείνου Πολύδωρος ἀδελφός
αὐτοῦ καὶ Πολύφρων ταγοὶ κατέστησαν. Καὶ ὁ μὲν
Πολύδωρος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς Ἀάρισαν, νύ-
κτωρ καθεύδων ἀποθνήσκει ὑπὸ Πολύφρονος τοῦ ἀδελ-
φοῦ, ὡς ἐδόκει· ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ ἐξαπναιῖός τε καὶ
οὐκ ἔχων φανεράν πρόφασιν ἐγένετο. (34) Ὁ δ' αὖ
Πολύφρων ἤρξε μὲν ἐνιαυτὸν, κατεσκευάσας δὲ τὴν
ταγείαν τυραννίδι ὁμοίαν. Ἐν τε γὰρ Φαρσάλῃ τὸν
Πολυδάμαντα καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν ὅκτω τοὺς κρα-
τίστους ἀπέκτεινεν, ἕκ τε Ἀαρίσης πολλοὺς φυγάδας
ἐποίησε. Ταῦτα δὲ ποιῶν καὶ οὗτος ἀποθνήσκει ὑπ'
Ἀλέξανδρου, ὡς τιμωροῦντος τῷ Πολυδώρῳ καὶ τὴν
τυραννίδα καταλύοντος. (35) Ἐπεὶ δ' αὐτὸς παρέλαβε
τὴν ἀρχὴν, χαλεπὸς μὲν Θετταλοῖς ταγὸς ἐγένετο, χα-
λεπὸς δὲ Θηβαίοις καὶ Ἀθηναίοις πολέμιος, ἄδικος δὲ
ληστής καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Τοιοῦτος
δ' ὢν καὶ αὐτὸς αὖ ἀποθνήσκει, αὐτοχειρία μὲν ὑπὸ
τῆς γυναικὸς ἀδελφῶν, βουλή δὲ ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης.
(36) Τοῖς τε γὰρ ἀδελφοῖς ἐξήγγειλεν ὡς Ἀλέξανδρος
ἐπιβουλεύει αὐτοῖς καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς ἐνδον ὄντας δὴν
τὴν ἡμέραν, καὶ δεξαμένη μεθύοντα τὸν Ἀλέξανδρον,
ἐπεὶ κατεκοίμισεν, ὁ μὲν λύχνος ἐκάετο, τὸ δὲ ξίφος
αὐτοῦ ἐξήνεγκεν. Ὡς δ' ἤσθετο ὀκνοῦντας εἰρμῆναι ἐπὶ
τὸν Ἀλέξανδρον τοὺς ἀδελφούς, εἶπεν ὡς εἰ μὴ ἤδη
πράττοιεν, ἐξεγερεῖ αὐτόν. Ὡς δ' εἰσῆλθον, ἐπισπά-
σασα τὴν θύραν εἶχετο τοῦ ῥόπτρου, ἕως ἀπέθανεν ὁ
ἀνὴρ. (37) Ἡ δὲ ἔχθρα λέγεται αὐτῇ πρὸς τὸν ἄνδρα
γενέσθαι ὑπὸ μὲν τιῶν ὡς ἐπεὶ ἔδωκε τὰ ἑαυτοῦ παι-
δικὰ δ' Ἀλέξανδρος, νεανίσκον ὄντα καλὸν, δεηθείσης
αὐτῆς λῦσαι ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἀπέσφαξεν· οἱ δὲ τινες ὡς
ἐπεὶ παῖδες αὐτῶν οὐκ ἐγίνοντο ἐκ ταύτης, ὅτι πέμπων
εἰς Θήβας ἐμνήστευε τὴν Ἰάσονος γυναῖκα ἀναλαβεῖν.
Τὰ μὲν οὖν αἰτία τῆς ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῆς γυναικὸς οὕτω
λέγεται· τῶν δὲ ταῦτα πραξάντων ἄχρι οὗ οὐδεὶς λόγος
ἐγράφετο Τισίφρονος πρεσβύτατος ὢν τῶν ἀδελφῶν τὴν
ἀρχὴν εἶχε.

lini pecunias Iason attrectaret; deum illum respondisse,
sibi eam rem curæ futuram. Tantus vir, et qui talia tan-
taque haberet in animo, quum lustrationem equitatus Phe-
ræorum institueret, et periculum ejus facere vellet, jam-
que consedisset, ac responsurus illis, quibus aliqua in re
opera ipsius opus foret: a septem adolescentibus ad ipsum
accedentibus, quasi quadem in causa dissiderent, jugulatur
et conciditur. Quumque viriliter satellites ii qui aderant,
ad opem ei ferendam accurrissent, unus adhuc Iasonem fe-
riens, hasta percussus interficitur; alius, quum equum
conscenderet, comprehensus, multis acceptis vulneribus et
ipse moritur. Ceteri paratos in equos insilientes, effugere;
qui sane quascunque in urbes Græciæ venirent, maxima ex
parte summis excepti sunt honoribus. Qua ex re patebat,
Græcos ab eo vehementer sibi metuisse, ne tyrannidem ar-
riperet.

Mortuo Iasone, fratres ipsius, Polydorus et Polyphro, du-
ces creati sunt. Quumque Larissam ambo proficiscerentur,
noctu dormiens Polydorus a Polyphrone fratre interemptus
est, uti quidem videbatur: etenim morte subita, et cujus
esset obscura causa, exstinctus est. Polyphro imperium
anno uno tenuit, et administrationem instituit tyrannidi si-
mitem. Nam Pharsali Polydamantem, aliosque civium
octo præstantissimos interfecit, et Larissa multos in exilium
ejecit. Verum et is quum talia patret, interfectus est ab
Alexandro, sub specie vindicandi mortem Polydori et ipsius
tyrannidem evertendi. Alexander quum imperium acce-
pisset, non Thessalis modo dux gravis erat, verum etiam
gravis Thebanis, et Atheniensibus infestus, injustusque
terra et mari prædo. Talis autem quum esset, opera qui-
dem fratrum uxoris, sed consilio tamen ejusdem est inter-
fectus. Nam ea fratribus enuntiarat, insidiari Alexandrum
ipsis; ideoque diem totum domi conclusos occultarat. Post,
ubi Alexandrum ebrium ad se recepisset, quamprimum is
obdormivisset, ardente lucerna gladium ejus extulit. Quum-
que cunctari fratres animadverteret, quominus ad Alexan-
dum ingrederentur, excitaturam se dixit hominem, ni mox
rem perpetrarent. Itaque illis ingressis, attracta janua, tam
diu marculum tenebat, donec maritus interfectus esset.
Ceterum orta inter ipsam et Alexandrum hæc inimicitia
fertur esse, secundum quosdam, ex eo quod quum amores
suos, adolescentem venustum, vinculis Alexander con-
strinxisset, ipsa rogante ut eum liberaret, eductum jugulas-
set. Alii quidem referunt, quod quum ex hac uxore liberos
nullos susciperet, missis Thebas suis, uxorem Iasonis sibi
jungendam nuptiis iteratis desponsaret. Hæc fuisse perhi-
bentur causæ quamobrem uxor ei fuerit insidiata. Ceterum
natu maximus ex iis fratribus, qui illa perpetrarant, Tisi-
phonus imperium ad hoc usque tempus, quo historiæ liber
hic scribebatur, obtinebat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

CAPUT V.

Καὶ τὰ μὲν Θετταλικά, ὅσα περὶ Ἰάσονα ἐπράχθη καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον μέχρι τῆς τοῦ Τισιφόνου ἀρχῆς δεδῆλωται· νῦν δ' ἐπάνειμι ἐνθεν ἐπὶ ταῦτα ἐξέβην. Ἐπεὶ γὰρ Ἀρχίδαμος ἐκ τῆς ἐπὶ Λευκτρα βοηθείας ἀπήγαγε τὸ στράτευμα, ἐνθυμηθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἐπὶ οἴονται χρῆναι ἀκολουθεῖν καὶ οὕτω διακέοιντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥς περ τοὺς Ἀθηναίους διέθεσαν, μεταπέμπονται τὰς πόλεις ὅσαι βούλοιντο τῆς εἰρήνης μετέχειν ἢ βασιλεὺς κατέπεμψεν. (α) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, δόγμα ἐποίησαντο μετὰ τῶν κοινωνεῖν βουλομένων ὁμόσαι τόνδε τὸν ὅρκον. Ἐμμενὼ ταῖς σπονδαῖς ἅς βασιλεὺς κατέπεμψε καὶ τοῖς ψηφίσμασι τοῖς Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων. Ἐάν δέ τις στρατεύῃ ἐπὶ τινὰ πόλιν τῶν ὁμοσασῶν τόνδε τὸν ὅρκον, βοηθήσω παντὶ σθένει. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔχαιρον τῷ ὅρκῳ· Ἡλείοι δὲ ἀντέλεγον ὡς οὐ δέοι αὐτονόμους ποιεῖν οὔτε Μαργανεῖς οὔτε Σκιλλαυντίους οὔτε Τριφυλοῦς· σφετέρας γὰρ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις. (β) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ψηφισάμενοι, ὥς περ βασιλεὺς ἔγραψεν, αὐτονόμους εἶναι ὁμοίως καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις, ἐξέπεμψαν τοὺς ὀρκωτάς, καὶ ἐκέλευσαν τὰ μέγιστα τέλη ἐν ἑκάστη πόλει ὀρκῶσαι. Καὶ ὥμοσαν πάντες πλὴν Ἡλείων.

Ἐξ ὧν δὴ καὶ οἱ Μαντινεῖς, ὡς ἦδη αὐτόνομοι παντάσῃς ὄντες, συνῆλθον τε πάντες καὶ ἐψηφίσαντο μίαν πόλιν τὴν Μαντίνειαν ποιεῖν καὶ τευχίζειν τὴν πόλιν. (γ) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἡγούντο, εἰ τοῦτο ἀνευ τῆς σφετέρας γνώμης ἔσονται, χαλεπὸν ἔσεσθαι. Πέμπουσιν οὖν Ἀγασίλαον πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Μαντινέας, ὅτι ἐδόκει πατρικὸς φίλος αὐτοῖς εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο πρὸς αὐτοὺς, τὸν μὲν δῆμον τῶν Μαντινέων οἱ ἄρχοντες οὐκ ἤθελον συλλέξαι αὐτῷ, πρὸς δὲ σφᾶς ἐκέλευον λέγειν ὅπου δέοιτο. Ὁ δὲ ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς, ἐάν νῦν ἐπίσχωσι τῆς τευχίσεως, ποιήσιν ὥς τε μετὰ τῆς Λακεδαιμόνος γνώμης καὶ μὴ δαπανηρῶς τευχισθῆναι τὸ τεῖχος. (δ) Ἐπεὶ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἀδύνατον εἶναι ἐπισχεῖν, δόγματα γεγεννημένον πάσῃ τῇ πόλει ἥδη τευχίζειν, ἐκ τούτου δὲ μὲν Ἀγασίλαος ἀπῆει ὀργιζόμενος· στρατεύειν γε μέντοι ἐπ' αὐτοὺς οὐ δυνατόν ἐδόκει εἶναι, ἐπ' αὐτονομίᾳ τῆς εἰρήνης γεγεννημένης. Τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν ἔπεμπον μὲν καὶ τῶν Ἀρχαδικῶν πόλεων τινες συντευχιοῦντας, οἱ δὲ Ἡλείοι καὶ ἀργυρίου τρία τάλαντα συνεβάλλοντο αὐτοῖς εἰς τὴν περὶ τὸ τεῖχος δαπάνην. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς περὶ ταῦτ' ᾔσαν.

ε. Τῶν δὲ Τεγεατῶν οἱ μὲν περὶ τὸν Καλλίβιον καὶ Πρόξενον συνῆγον ἐπὶ τὸ συνέειναι τε πᾶν τὸ Ἀρχαδικόν, καὶ ὅτι νικῶν ἐν τῷ κοινῷ, τοῦτο κύριον εἶναι καὶ τῶν πόλεων· οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ἔπραττον ἔαν τε κατὰ χώραν τὴν πόλιν καὶ τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι. (ζ) Ἡτῶμενοι δὲ οἱ περὶ τὸν Πρόξενον καὶ Καλλίβιον ἐν τοῖς θεαροῖς, νομίσαντες, εἰ συνελθοῖ δ

Atque hactenus res Thessalicas, quæcunque Iasoni obtigere, quæque post mortem illius usque ad Tisiphoni imperium gesta sunt, exposuimus. Nunc eo redeo, unde ad hæc sum digressus. Etenim posteaquam Archidamus ab expeditione, qua suis ad Leuctra ferre suppetias volebat, domum copias reduxisset, secum ipsi cogitantes Athenienses, adhuc existimare Peloponnesios, debere se alios duces sequi, et Lacedæmoniorum res eo loco constitutas necdum esse, quo Athenienses aliquando redegerissent: arcessunt ad se urbes omnes, quotquot esse participes pacis ejus vellent, quam rex præscriptam ad ipsos misisset. Ubi convenissent, decretum faciunt una cum iis, qui venire in societatem vellent, ut in hæc verba jurarent: « Persistam in fœderibus, quæ rex ad nos misit, ac in Atheniensium sociorumque decretis. Quod si quis bellum fecerit ulli civitatum, quæ jusjurandum hoc præstiterint, totis viribus opem feram. » Atque hoc jusjurandum ceteris placebat omnibus; soli Elei adversabantur: non esse enim cur sui juris et liberi sint vel Marganenses, vel Scilluntii, vel Triphylii: nam sua esse hæc oppida. Verum Athenienses, cum ceteris decreto facto ex regis litterarum sententia, ut pariter et exigua et magna oppida libera essent, mittunt quosdam sacramenti exactores, eosque singulis in urbibus magistratus quosque amplissimos jurejurando adstringere jubent. Itaque juratum ab omnibus, extraquam ab Eleia.

Quæ res fecit ut etiam Mantinei, quasi qui jam prorsus essent juris sui, omnes convenirent, decretumque facerent de uno oppido Mantinea condendo ac muniendo. Contra vero Lacedæmonii arbitrabantur, si hoc absque ipsorum consensu fieret, molestum sibi futurum. Quapropter Agesilaum ad Mantineos legatum mittunt, quod is videretur paternus eis amicus esse. Hic quum ad ipsos venisset, notabant Mantineorum magistratus populum ei cogere: jubebantque, ut apud se, quæ vellet, diceret. At Agesilaus eis pollicebatur, perfecturum se, ut, si in hoc tempore ab oppidi communiione abstinere, deinceps cum Sparta consensu, neque magno sumptu, mœnia exstruerentur. Quum autem respondissent, fieri non posse, ut ab hoc abstinere, quoniam tota respublica nunc urbem munire decrevisset; iratus Agesilaus discedit, quanquam adversus eos id temporis bellum suscipi minime posse statueret; quod ea conditione pax esset constituta, ut civitates sui juris essent. Ceterum etiam Arcadicæ quædam urbes Mantineis aliquos mittebant, qui mœnium juvarent exstructionem, et Elei tria auri talenta conferebant ad sumptus, qui muro conficiendo requirerentur. Atque his tum rebus Mantinei occupabantur.

Ex Tegeatis vero quotquot Callibii Proxenique partibus favebant, hoc agebant, ut tota Arcadica natio in unum locum coiret, ac quæcunque ipsorum in communitate sententia vinceret, ea etiam in oppidis ut vim maximam obtineret. Contra Stasippi factio in hoc erat ut respublica eodem in loco maneret, patriæque leges vigerent. Quum autem apud magistratus ii qui Proxeno et Callibio adhærebant, inferiores

ἄνθρωπος, πολὺ ἂν τῷ πλήθει κρατῆσαι, ἐκφέροντα τὰ ὅπλα. Ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Στάσιππον, καὶ αὐτοὶ ἀνθωπλίσαντο, καὶ ἀριθμῶ μὲν [οὐκ] ἐλάττους ἐγένοντο· ἐπεὶ μέντοι εἰς μάχην ὄρμησαν, τὸν μὲν Πρόξενον καὶ ἄλλους ὀλίγους μετ' αὐτοῦ ἀποκτείνουσι, τοὺς δ' ἄλλους τρεψάμενοι οὐκ ἐδίωκον· καὶ γὰρ τοιοῦτος δὲ Στάσιππος ἦν ὅσος μὴ βούλεσθαι πολλοὺς ἀποκτείνουσαι τῶν πολιτῶν. (8) Οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλίσιον ἀνακεχωρηκότες ὑπὸ τὸ πρὸς Μαντινείας τεῖχος καὶ τὰς πύλας, ἐπεὶ οὐκέτι αὐτοῖς οἱ ἐναντίοι ἐπεχείρουν, ἡσυχίαν εἶχον ἡθροισμένοι. Καὶ πάλαι μὲν ἐπεπόμφεσαν ἐπὶ τοὺς Μαντινείας βοηθεῖν κελεύοντες· πρὸς δὲ τοὺς περὶ Στάσιππον διελέγοντο περὶ συναλλαγῶν. Ἐπεὶ δὲ καταφανεῖς ἦσαν οἱ Μαντινεῖς προσιόντες, οἱ μὲν αὐτῶν ἀναπηδῶντες ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐκέλευον βοηθεῖν τὴν ταχίστην, καὶ βοῶντες σπεύδειν διεκελεύοντο· ἄλλοι δὲ ἀνοίγουσι τὰς πύλας αὐτοῖς. (9) Οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ὡς ἤσθοντο τὸ γινόμενον, ἐκίπτοντο κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ Παλάντιον φερούσας πύλας, καὶ φθάνουσι πρὶν καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν διωκόντων εἰς τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὼν καταφεύγοντες, καὶ ἐγκλεισάμενοι ἡσυχίαν εἶχον. Οἱ δὲ μεταδιώξαντες ἐχθροὶ αὐτῶν ἀναβάντες ἐπὶ τὸν νεὼν καὶ τὴν ὄροφν διελόντες ἔπαιον ταῖς κεραιαῖς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἐγνώσαν τὴν ἀνάγκην, παύεσθαι τε ἐκέλευον καὶ ἐξιέναι ἔφασαν. Οἱ δ' ἐναντίοι ὡς ὑποχειρίους ἔλαβον αὐτοὺς, δῆξαντες καὶ ἀναλαβόντες ἐπὶ τὴν ἀρμάμαζαν ἀπήγαγον εἰς Τεγέα. Ἐκεῖ δὲ μετὰ τῶν Μαντινέων καταγρόντες ἀπέκτειναν.

10. Τούτων δὲ γιγνομένων ἔφυγον εἰς Λακεδαιμόνα τῶν περὶ Στάσιππον Τεγεατῶν περὶ ὀκτακοσίους. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐδόκει βοηθητέον εἶναι τὴν ταχίστην κατὰ τοὺς ὅρκους τοῖς τεθνεῶσι τῶν Τεγεατῶν καὶ ἐκπεπωκόσι· καὶ οὕτω στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Μαντινείας, ὡς παρὰ τοὺς ὅρκους σὺν ὅπλοις ἐηλυθότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Τεγεάτας. Καὶ φρουρὰν μὲν οἱ ἔφοροι ἔφαινον, Ἀγησίλαον δ' ἐκέλευεν ἡ πόλις ἡγεῖσθαι. (11) Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ἀρκάδες εἰς Ἀσέα συνελέγοντο· Ὀρχομενίων δὲ οὐκ ἐθελόντων κοινωνεῖν τοῦ Ἀρκαδικοῦ διὰ τὴν πρὸς Μαντινείας ἐχθρὰν, ἀλλὰ καὶ δεδεγμένων εἰς τὴν πόλιν τὸ ἐν Κορίνθῳ συνειλεγμένον ξενικόν, οὗ Πολύτροπος ἤρχεν, ἔμενον οἴκοι οἱ Μαντινεῖς τούτων ἐπιμελούμενοι. Ἡραιεῖς δὲ καὶ Λεπρεᾶται συνεστρατεύοντο τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τοὺς Μαντινείας. (12) Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἐπεὶ ἐγένετο αὐτῷ τὰ διαβατήρια, εὐθὺς ἐχώρει ἐπὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Καὶ καταλαβὼν πόλιν δημορὸν οὖσαν Εὐταίαν, καὶ εὐρὺν ἐκεῖ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας οἰκοῦντας ἐν ταῖς οἰκίαις, τοὺς δ' ἐν τῇ στρατεύσῃ ἡλικία οἰχομένους εἰς τὸ Ἀρκαδικόν, ὅμως οὐκ ἡδίκησε τὴν πόλιν, ἀλλ' εἶα τε αὐτοὺς οἰκεῖν, καὶ ὠνούμενοι ἐλάμβανον ὧσαν δέοντο· εἰ δέ τι καὶ ἡρπάσθη, ὅτε εἰσῆι εἰς τὴν πόλιν, ἔξερῶν ἀπέδωκε. Καὶ ἐπωκοδομεῖ δὲ τὸ τεῖχος αὐτῶν ὅσα ἐδεῖτο, ὥσπερ αὐτοῦ

discessissent : rati, si populus conveniret, longe se numero superaturos, arma efferunt. Id quum Stasippi videret factio, armis et ipsi se muniunt, ac numero quidem inferiores erant : ad manus tamen ubi ventum esset, Proxenum una cum paucis aliis occidunt, ceteros in fugam actos non persequuntur. Nam vir ejusmodi Stasippus erat, qui multos ex civibus interfici nollet. At socii Callibii quum sub castellum Mantineæ vicinum portasque retrocessissent, posteaquam nihil amplius adversarii contra eos molirentur, ita uti collecti erant, quiescebant ; jamdudum ad Mantineos missis quibusdam, qui eos ad ferendum suppetias hortarentur : interim tamen cum Stasippi factione de reconciliatione mutua colloquebantur. Posteaquam autem adventare Mantineos videbant, nonnulli ex eis in murum insilientes hortabantur, uti quamprimum opem latum accederent, simulque ut properarent, clamabant : alii portas eis aperiebant. Stasippi factio, intellecto quid ageretur, per portas, quæ Palantium ducunt, elapsi, prius in Dianæ se fanum recipiunt, quam persequentes adversarii eos assequerentur. In eo quum se clausissent, quiescebant. At ipsorum hostes, qui persequerentur eos, posteaquam in fanum ascendissent, tecto divulso, tegulis eos feriebant. Illi, animadverso qua necessitate urgerentur, uti ab hoc abstinerent, hortabantur, polliciti se exituros. Posteaquam in manus hostium venissent, illi vinculis constrictos, et in carpentum sublato Tegeam avehant : ubi una cum Mantineis capitis damnatos morte multant.

His actis, ex illis Tegeatis, qui Stasippo favebant, Lacedæmonem fugiunt plus minus octingenti. Secundum ea Lacedæmonii quamprimum succurrendum ex jurisjurandi formula statuunt illis qui ex Tegeatis vel occubissent, vel in exilium acti essent. Itaque bellum adversus Mantineos movent, ut qui præter jurisjurandi religionem armati Tegeatas invasissent. Posteaquam delectus habendos Ephori decrevisset, Agesilaum civitas exercitum ducere jubet. Conveniebant jam Arcades ceteri Aseam : sed quum Orchomenii non solum contineri societato Arcadica, propter odium quo Mantineos persequerentur, nolent, verum etiam collectas Corinthi copias stipendiarias, quibus Polytropus præerat, suam in urbem recepissent : domi Mantinei manebant, ut hos observarent. Hermenses et Lepreatæ cum Lacedæmoniis adversus Mantineos hac in expeditione juncti erant. Agesilaus posteaquam facta de traducendis copiis re sacra perlitasset, recta in Arcadiam tendebat. Quumque situm in finibus oppidum Eutæam occupasset, ac ibidem senes, feminas, pueros in ædibus degentes reperisset, reliquis, quotquot erant ætate militari, ad Arcadium commune profectis, nihilominus id oppidum re nulla ladebat, sed sinebat eos incolere : ac si quo egerent ipsius milites, id emptum pretio accipiebant. Quod si quid eis ereptum erat, quum urbem ingrederetur, id repertum eis reddebat. Quin et ipsorum mœnia, quantum opus erat, re-

διέτριβεν ἀναμένων τοὺς μετὰ Πολυτρόπου μισθοφόρους.

13. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ Μαντινεῖς στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ὀρχομενίους καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ταίχους μάλα χαλεπῶς ἀπῆλθον, καὶ ἀπέθανόν τινες αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ ἀποχωροῦντες ἐν τῇ Ἐλυμιά ἐγένοντο, καὶ οἱ μὲν Ὀρχομενιοὶ δπλῖται οὐκέτι ἠκολούθουν, οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύτροπον ἐπέκειντο καὶ μάλα θρασέως, ἐνταῦθα γνόντες οἱ Μαντινεῖς ὡς εἰ μὴ ἀποκρούσονται αὐτοὺς, ὅτι πολλοὶ σφῶν κατακοντισθήσονται, ὑποστρέψαντες ὁμῶς ἐχώρησαν τοῖς ἐπικειμένοις. (14) Καὶ ὁ μὲν Πολύτροπος μαχόμενος αὐτοῦ ἀποδνήσκει· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πάντες πολλοὶ ἂν ἀπέθανον, εἰ μὴ οἱ Φλιασίοι ἱππεῖς παραγεγνημένοι καὶ εἰς τὸ ὀπίσθεν περιέλασαν τῶν Μαντινέων ἐπέσχον αὐτοὺς τῆς διώξεως. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς ταῦτα πράξαντες οἴκαδε ἀπῆλθον.

15. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀκούσας ταῦτα, καὶ νομίσας οὐκ ἂν ἐτι συμμῖξει αὐτῷ τοὺς ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ μισθοφόρους, οὕτω προήει. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἐν τῇ Τεγεατίδι χώρα ἐδειπνοποίησατο, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ διαβαίνει εἰς τὴν Μαντινικὴν, καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ὑπὸ τοῖς πρὸς ἐσπέραν ὄρεσι τῆς Μαντινείας· καὶ ἐκεῖ ἅμα ἐδόχῃ τὴν χώραν καὶ ἐπόρθει τοὺς ἀγρούς. Τῶν δὲ Ἀρκάδων οἱ συλλεγόντες ἐν τῇ Ἀσέᾳ νυκτὸς παρῆλθον εἰς τὴν Τέγεαν. (16) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἀπέχων Μαντινείας ὅσον εἴκοσι σταδίου ἐστρατοπεδεύσατο· οἱ δ' ἐκ τῆς Τεγέας Ἀρκάδες, ἐχόμενοι τῶν μεταξὺ Μαντινείας καὶ Τεγέας ὄρων, παρῆσαν πολλοὶ δπλῖται, συμμῖξει μάλα βουλόμενοι τοῖς Μαντινεῦσι· καὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι οὐ πανδημεὶ ἠκολούθουν αὐτοῖς· καὶ ἦσαν μὲν τινες οἱ τὸν Ἀγησίλαον ἐπειθον χωρὶς τούτοις ἐπιθέσθαι· ὁ δὲ φοβούμενος μὴ ἐν ὁσῷ πρὸς ἐκείνους πορεύοιτο, ἐκ τῆς πόλεως οἱ Μαντινεῖς ἐξελθόντες κατὰ κέρας τε καὶ ἐκ τοῦ ὀπίσθεν ἐπιπέσοιεν αὐτῷ, ἔγνω κράτιστον εἶναι εἶσαι συναλθεῖν αὐτοὺς, καὶ εἰ βούλοιντο μάχεσθαι, ἐκ τοῦ δικαίου καὶ φανεροῦ τὴν μάχην ποιεῖσθαι. Καὶ οἱ μὲν δὴ Ἀρκάδες ὁμοῦ ἤδη ἐγεγνήντο. (17) Οἱ δ' ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ πελτασταὶ καὶ οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς μετ' αὐτῶν τῆς νυκτὸς διεξελθόντες παρὰ τὴν Μαντινείαν θυομένην τῷ Ἀγησίλῳ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐπιφαίνονται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐποίησαν τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰς τάξεις δραμεῖν, Ἀγησίλαον δ' ἐπαναχωρῆσαι πρὸς τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι μὲν ἐγνώσθησαν φίλοι ὄντες, Ἀγησίλαος δὲ ἐκεκαλλιέρητο, ἐξ ἀρίστου προήγε τὸ στράτευμα. Ἐσπέρας δ' ἐπιγενομένης ἔλαθε στρατοπεδευσάμενος εἰς τὸν ὀπίσθεν κόλπον τῆς Μαντινικῆς, μάλα σύνεργος καὶ κύκλῳ ὄρη ἔχοντα. (18) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἐθύετο μὲν πρὸ τοῦ στρατεύματος· ἰδὼν δὲ συλλεγομένους ἐκ τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἱαντῶν στρατεύματος, ἔγνω ἑξακτεῖον εἶναι τὴν ταχίστην ἐκ τοῦ κόλπου. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς ἀφηγοῖτο, ἐφοβείτο μὴ τῇ οὐρᾷ ἐπιθόιντο οἱ πολέμιοι· ἡσυχίαν δὲ ἔχων καὶ τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς πολεμίους φαίνων,

faciebat, dum istic subsisteret, ac Polytropi stipendarios expectaret.

Interim Mantinei adversus Orchomenios bellum gerebant, et a muris quidem difficulter admodum recedebant, nonnullis ipsorum interfectis: verum ubi pedem referentes Elymiam pervenissent, ac gravis quidem armaturæ pedites Orchomenii non amplius sequerentur, Polytropi autem milites audacter admodum ipsos urgerent, tum scilicet Mantinei, animadverso futurum ut ipsorum multi jaculis configerentur, ni adversarios vi repellerent, conversi manum cum persequentibus conserunt. Ac periit in eo prælio Polytropus: ex reliquis fugientibus interfecti plurimi fuissent, nisi equites Phliasii advenissent, et equis circumactis a tergo Mantineos aggressi, a persequendo eos inhibuissent. Hac re Mantinei gesta, domum abierunt.

Agesilaus certior de his factus, quod minime deinceps futurum arbitraretur ut se mercenarii Orchomeniorum milites cum ipso conjungerent, progrediebatur: ac die quidem primo in Tegeatarum agro cænabat, postridie vero Mantineorum fines ingreditur, ac sub montibus Mantineæ versus occidentem solem sitis castra munit. Istic eadem opera vastabat hostilem agrum, ac prædia populabatur. Interim Arcades illi, qui apud Aseam convenerant, noctu Tegeam ingressi sunt. Postridie quum abesset Agesilaus a Mantinea fere viginti stadiis, ibidem castra locavit. Arcades autem illi Tegea magno cum armaturæ gravis numero digressi, posteaquam ad montes inter Mantineam ac Tegeam sitos propius accessissent, conjungere se cum Mantineis cupiebant: nec enim Argivi universis cum copiis suis eos sequebantur. Erant tum nonnulli auctores Agesiæ, ut seorsum hos adoriretur. Verum ille veritus, ne interea dum in hos pergeret, urbe sua Mantinei egressi, a cornu ac tergo simul in ipsum irruerent; optime facturum se statuit, si convenire ipsos pateretur; ac si quidem prælio secum vellent congredi, ex æquo et aperto potestatem eis pugnandi faceret. Jam colverant Arcades; et qui Orchomeno venerant cetrati, una cum Phliasiorum equitibus, noctu propter Mantineam itinere facto, in conspectum Agesiæ pro castris rem sacram facientis prima luce veniebant: ea re factum, ut alii quidem ad ordines suos accederent, Agesilaus autem ad exercitum se reciperet. Verum ubi cognitum fuit, hos amicos esse, ac jam perlitarat Agesilaus, prandio sumpto copias promovit, ac sub vesperam clam hoste castra in sinu, a tergo Mantinici agri non magno intervallo sito, ac montibus undique septo, locat. Postridie, cum prima luce, rem sacram ante castra faciebat; quumque videret e Mantinea colligi quosdam in montibus, qui agmini novissimo imminuebant, intellexit, quamprimum suos ex illo sinu educendos esse. Jam si præcederet ipse, metuebat, ne hostes extremum agmen invaderent. Itaque ipse quiescens, et arma

ἀναστρέφοντας ἐκέλευε τοὺς ἀπ' οὐρᾶς εἰς δόρυ ὀπισθεν τῆς φάλαγγος ἡγεῖσθαι πρὸς αὐτόν· καὶ οὕτως ἅμα ἔκ τε τοῦ στενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν δει τὴν φάλαγγα ἐποιεῖτο. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἐδεδῖπλωτο ἡ φάλαγξ, οὕτως ἔχοντι τῷ ὀπλιτικῷ προσελθὼν εἰς τὸ πεδῖον ἐξέτεινε πάλιν ἐπ' ἐννέα ἢ δέκα τὸ στράτευμα ἀσπίδων. Οἱ μέντοι Μαντινεῖς οὐκέτι ἐξήσαν. Καὶ γὰρ Ἥλειοι συστρατεύομενοι αὐτοῖς ἐπειθον μὴ ποιῆσθαι μάχην, πρὶν οἱ Θηβαῖοι παραγένοιτο· εὐ δὲ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι παρέσοιτο· καὶ γὰρ δέκα τάλαντα δαδανείσθαι αὐτοὺς παρὰ σφῶν εἰς τὴν βοήθειαν. (20) Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούσαντες ἡσύχαιον εἶχον ἐν τῇ Μαντινείᾳ· ὃ δ' Ἀγησίλαος καὶ μάλα βουλόμενος ἀπάγειν τὸ στράτευμα, καὶ γὰρ ἦν μέσος χειμῶν, ὅμως ἐκεῖ κατέμεινε τρεῖς ἡμέρας, οὐ πολλὸν ἀπέχων τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως, ὅπως μὴ δοκοίη φοβούμενος σπευδεῖν τὴν ἀφροδον. Τῇ δὲ τετάρτῃ πρωὶ ἀριστοποιησάμενος ἀπῆγεν ὡς στρατοπεδεύσόμενος ἔνθαπερ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς Εὐταίας ἐξωρμήσατο. (21) Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο τῶν Ἀρκάδων, ἦγε τὴν ταχίστην εἰς τὴν Εὐταίαν, καίπερ μάλα ὀφίζων, βουλόμενος ἀπαγαγεῖν τοὺς ὀπλίτας πρὶν καὶ τὰ πυρὰ τῶν πολεμίων ἰδεῖν, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὡς φεύγων ἀπαγάγοι. Ἐκ γὰρ τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἐδόκει τι ἀνευληφέναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐμδεβλήκει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ θροῦντι τὴν χώραν οὐδεὶς ἠθελήκει μάχεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐγένετο, τοὺς μὲν Σπαρτιατάς ἀπέλυσεν οἰκάδε, τοὺς δὲ περιοίκους ἀρῆκεν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις.

22. Οἱ δὲ Ἀρκάδες, ἐπεὶ δ' Ἀγησίλαος ἀπεληλύθει καὶ ἤσθοντο διαλελυμένον αὐτῷ τὸ στράτευμα, αὐτοὶ δὲ ἡθροισμένοι ἐτύγχανον, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ἡραϊάς, ὅτι τε οὐκ ἤθελον τοῦ Ἀρκαδικοῦ μετέχειν καὶ ὅτι συνεισβεβλήκεσαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐμβαλόντες δὲ ἐνεπίμπρων τε τὰς οἰκίας καὶ ἔκοπτον τὰ δένδρα.

Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι βεβοηθηκότας παρεῖναι ἔλεγοντο εἰς τὴν Μαντινείαν, οὕτως ἀπαλλάττονται ἐκ τῆς Ἡραϊάς καὶ συμμιγνύουσι τοῖς Θηβαίοις. (23) Ὡς δ' ὁμοῦ ἐγένοντο, οἱ μὲν Θηβαῖοι καλῶς σρισιν φόντον ἔχουν, ἐπεὶ ἐβεβοηθήκεσαν μὲν, πολέμιον δὲ οὐδὲνα ἐτι ἐώρων ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἀπίενοι παρεσκευάζοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἥλειοι ἐπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπιδεικνύντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερεπαινοῦντες δὲ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐγυμνάζοντο πάντες περὶ τὰ δπλα, ἀγαλλόμενοι τῇ ἐν Λεύκτροις νίκῃ· ἡκολούθουν δ' αὐτοὺς καὶ Φωκεῖς ὑπήκοοι γεγενημένοι καὶ Εὐβοεῖς ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ Λοκροὶ ἀμφοτέροι καὶ Ἀκαρνανεὶ καὶ Ἡρακλειῶται καὶ Μαλιεῖς· ἡκολούθουν δ' αὐτοὺς καὶ ἐκ Θερραλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. Ταῦτα δὲ θυνηδόμενοι καὶ τὴν ἐν Λακεδαιμονίᾳ ἐρημίαν λέγοντες ἰκέτευον μηδαμῶς ἀποτρέπεσθαι, πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων χώραν. (24) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα, ἀντε-

obvertens hostibus, mandat ut sul, quotquot erant extremo in agmine, conversi a tergo phalangis hastam versus ad ipsum pergerent. Sic eadem opera de arcto loco suos educabat, et paulatim phalangem firmiorem efficiebat. Posteaquam ea jam duplicata esset, instructa hoc modo gravi armatura progressus in planitiem, rursus copias in scutatos novenos vel denos explicabat. Ac Mantinei non jam amplius prodibant. Nam qui conjuncti cum eis erant hac in expeditione Elei, ne pugna prius consereretur, auctores erant, quam Thebani advenissent. Scire autem certo se aiebant, eos adventuros. Nam talenta decem illos ad expeditionem hanc ab se mutuo cepisse. Quibus auditis, Arcades intra Mantineam se continebant. Agesilaus autem, quum copias percuperet abducere, quod hiems esset media, tamen triduum ibidem mansit haud procul ab urbe Mantinea, ne discessum præ formidine maturare videretur. Die quarto cum prima luce pransus exercitum abducit, quasi ibi muniturus esset castra, ubi ea primum habuerat, quum Eutæa moveret. Quum Arcadum nemo se ostendisset, quam celerrime suos Eutæam ducit, quanquam multum ad vesperam vergente die, dum armaturam gravem abducere prius cuperet, quam hostium ignes conspicerentur: ne quis diceret, ejus discessum fugæ similem esse. Nam videbatur ex superiori mœstitia nonnihil recreasse patriam, quod et Arcadiam invasisset, et nemo cum eo, vastante agrum, conserere manum voluisset. Posteaquam Laconicos fines ingressus fuisset, Spartanis domum redeundi potestatem facit, ac finitimos ad oppida sua remittit.

Arcades, Agesilao digresso, quum copias ejus dimissas esse accepissent, ipsi adhuc collecti, adversus Heræenses cum copiis proficiscuntur, quod ii societatem Arcadum respuissent, et cum Lacedæmonis in Arcadiam irruissent. Itaque fines horum ingressi, ædificia concremabant, et succidebant arbores.

Quum autem adventasse Mantineam, suppetias latum, Thebani dicerentur; relicto Heræensium agro, cum iis se conjungunt. Posteaquam utrinque convenissent, satis esse factum Thebani arbitrabantur, quod et opem amicis tulissent, et nullum amplius hostem intra fines eorum conspicerent, jamque adeo se ad discessum comparabant. Verum auctores eis erant Arcades, Argivi, Elei, uti quamprimum in Laconicam ducerent, indicata suorum multitudine, ac Thebanorum exercitu nimio opere collaudato. Nam Bæoti omnes in armis exercebantur, victoria, quam ad Leuctra consequuti fuerant, elati. Et sequebantur eos Phocenses, redacti jam ipsorum in potestatem, et Eubœici ex omnibus oppidis, et utrique Locri, et Acarnanes, et Heracleotæ, et Malienses. Præterea sequebantur eos e Thessalia tum equites, tum cetrati. Hæc quum gratulabundi proferrent, ac præterea, quæ solitudo esset Lacedæmone, obsecrabant, ne prius inde ullo modo discederent, quam Lacedæmoniorum fines invasissent. Audiebant ea quidem Thebani, sed

λογίζοντο δὲ ὅτι δυσεμβολωτάτῃ μὲν ἡ Λακωνικὴ ἐλέγετο εἶναι, φρουρὰς δὲ καθεστάναι ἐνόμιζον ἐπὶ τοῖς εὐπροσδοτάτοις. Καὶ γὰρ ἦν Ἰσχόλαος μὲν ἐν Οἰῷ τῆς Σκιριτίδος, ἔχων νεοδαμώδεις τε φρουροὺς καὶ τῶν Τεγεατῶν φυγάδων τοὺς νεωτάτους περὶ τετρακοσίους· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ Λεύκτρῳ ὑπὲρ τῆς Μαλεατίδος ἄλλῃ φρουρά. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τοῦτο οἱ Θηβαῖοι, ὥς καὶ συνελθοῦσαν ἂν ταχέως τὴν τῶν Λακεδαιμονίων δύναμιν, καὶ μάχεσθαι ἂν αὐτοὺς οὐδαμοῦ ἄμεινον ἢ ἐν τῇ ἑαυτῶν. Ἄ δὲ πάντα λογιζόμενοι οὐ πάνυ προπετεῖς ἦσαν εἰς τὸ ἱέναι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. (25) Ἐπεὶ μέντοι ἦσαν ἕκ τε Καρυῶν λέγοντες τὴν ἐρημίαν καὶ ὑπισχνόμενοι αὐτοὶ ἡγήσασθαι, καὶ κελεύοντες, ἅν τι ἐξαπατῶντες φαίνωνται, ἀποσφάττειν σφᾶς, παρῆσαν δὲ τινες καὶ τῶν περιούκων ἐπικαλούμενοι καὶ φάσκοντες ἀποστήσεσθαι, εἰ μόνον φανείησαν εἰς τὴν χώραν, ἔλεγον δὲ ὥς καὶ νῦν καλούμενοι οἱ περιούκοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν οὐκ ἐθέλοιεν βοηθεῖν· πάντα οὖν ταῦτα ἀκούοντες καὶ παρὰ πάντων οἱ Θηβαῖοι ἐπέστησαν, αὐτοὶ μὲν κατὰ Καρύας ἐνέβαλον, οἱ δὲ Ἀρκάδες κατὰ Οἶον τῆς Σκιριτίδος. (26) Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὰ δύσβατα προελθὼν ὁ Ἰσχόλαος ὑφίστατο, οὐδένα ἂν ταύτῃ γε ἔφρασαν ἀναβῆναι· νῦν δὲ βουλόμενος τοῖς Οἰάταις συμμαχοῖς χρῆσθαι, ἔμεινεν ἐν τῇ κώμῃ· οἱ δὲ ἀνέβησαν παμπληθεῖς Ἀρκάδες. Ἐνταῦθα δὲ ἀντιπρόσωποι μὲν μαχόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰσχόλαον ἐπεκράτουν· ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπισθεν καὶ ἐκ πλαγίου καὶ ἀπὸ τῶν οἰκῶν ἀναβαίνοντες ἔπειον καὶ ἐβαλλον αὐτοὺς, ἐνταῦθα δὲ τὸ Ἰσχόλαος ἀποπνέσκει καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εἰ μὴ τις ἀμφιγνοηθεὶς διέφυγε. (27) Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀρκάδες ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τὰς Καρύας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ ἤσθοντο τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, πολὺ δὲ θρασύτερον κατέβαινον. Καὶ τὴν μὲν Σελλασίαν εὐθὺς ἔκαιον καὶ ἐπόρθουν· ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ πεδίῳ ἐγένοντο ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπολλωνίου, ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο. Καὶ διὰ μὲν τῆς γεφύρας οὐδ' ἐπεχείρουν διαβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἐν τῇ τῆς Ἀλέας ἱερῷ ἐφαινοντο ἐναντίοι οἱ ὀπλῖται· ἐν δεξιᾷ δ' ἔχοντες τὸν Εὐρώταν παρῆσαν κάοντες καὶ πορθοῦντες πολλῶν κάγαθῶν μεστὰς οἰκίας. (28) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως αἱ μὲν γυναῖκες οὐδὲ τὸν καπνὸν δρῶσαι ἠνείχοντο, ἄτε οὐδέποτε ἰδοῦσαι πολέμιους· οἱ δὲ Σπαρτιαῖται ἀτείχιστον ἔχοντες τὴν πόλιν, ἄλλος ἄλλῃ διαταχθεὶς, μάλα ὀλίγοι καὶ ὄντες αἱ φαινόμενοι ἐφύλαττον. Ἐδοξε δὲ τοῖς τέλεσι καὶ προειπεῖν τοῖς Εἰλωσιν, εἴ τις βούλοιτο δπλα λαμβάνειν καὶ εἰς τὰξιν τίθεσθαι, τὰ πιστὰ λαμβάνειν ὥς ἐλευθέρους ἐσόμενους ὅσοι συμπολεμήσαιεν. (29) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔφρασαν ἀπογράφασθαι πλέον ἢ ἑξακισχίλιους, ὥστε φόβον αὐτοῖς παρεῖχον συντεταγμένοι καὶ λίαν ἐδόκουν πολλοὶ εἶναι· ἐπεὶ μέντοι ἔμεινον μὲν οἱ ἐξ Ὀρχομενοῦ μισθοφόροι, ἐβοήθησαν δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις Φιλιάσιοι τε καὶ Κορίνθιοι καὶ Ἐπιδαυριοὶ καὶ Πελληνεῖς καὶ ἄλλαι δὴ τινες τῶν

vicissim perpendebant, quod Laconica longe difficillima ingressu esse perhiberetur; et arbitrabantur, iis locis quæ aditus haberent faciles, disposita esse præsidia. Etenim Ischolaus ad Cœum agri Sciritici erat, cum libertinorum præsidio et Tegeatarum exulum fere quadringentorum, qui erant ætate maxime vegeta. Præterea præsidium aliud erat ad Leuctrum super Maleatidem. Expendebant secum hoc quoque Thebani, coituras nimirum celeriter Lacedæmoniorum vires; et nusquam promptius, quam suis in finibus, ipsos dimicaturus. Quæ omnia secum reputantes, non modum in hoc propensi erant, ut Lacedæmonem peterent. Verum posteaquam Caryis venissent qui solitudinem istic esse dicerent, se duces itineris fore pollicerentur, si fallere voluisse viderentur, interfici se juberent; adessent item quidam finitimi, qui eos advocarent, ac se discessuros a Lacedæmoniorum fide profiterentur, si modo ipsorum in agro Thebani se ostendissent, adderentque, eos vicinos qui arcesserentur a Spartanis, opem tunc eis nullam iaturos: his inquam universis auditis, et quidem ab omnibus, Thebani adsensi sunt. Deinde ipsi quidem propter Caryas in hostium fines irrumpunt, Arcades autem juxta Cœum Sciritidis oppidum. Ac si quidem Ischolaus progressus ad loca transitu difficilia substitisset, neminem eo quidem loco fuisse ascensurum ferunt: jam vero, quum auxiliis Cœnsium uti vellet, eo in vico expectabat, Arcadibus interim magno numero conscendentibus. Atque hoc loco milites Ischolaï, dum adversi in hostes dimicant, superiores erant: verum posteaquam et a tergo, et a lateribus, et ab iis qui domos conscenderant, ferirentur ac telis peterentur, tum deinde non solum Ischolaus, sed et alii perierunt omnes, extraquam si quis incognitus aufugisset. His rebus gestis, Arcades ad Thebanos Caryas versus pergunt. Illi vero quum quæ ab Arcadibus essent acta, rescivissent, longe majori cum audacia descendebant: ac primo quidem Sellasiam igne succendunt et depopulantur, deinde quidem in planitiem venissent, ad lucum Apollinis castra metati, postredie rursus inde discedunt. Hinc per pontem ne conabantur quidem Spartam versus transire: nam in Minervæ fano, quæ Alea dicitur, oppositi gravis armaturæ pedites conspicebantur. Quapropter ita faciebant iter, ut Eurotam amnem ad dextram haberent; ac ædificia, magna bonorum copia referta, cremabant et populabantur. Ceterum ex iis qui erant in urbe, mulieres quidem nec fumum adspicere poterant, quippe quæ hostes nunquam vidissent: at viri Spartani, alius alibi collocatus, quod urbs ipsorum mœnibus careret, quanquam perpauci numero et essent et viderentur, tamen custodiebant. Visum fuit etiam magistratibus, indicare iis quos Helotas sive servos vocant, ut si quis eorum arma capere vellet, ac inter ordines locum suum occupare, ei fides daretur, futurum ut quotquot hoc in bello suam navarent operam, libertate donarentur. Ac initio quidem ferebantur in tabulas relata plurimum fuisse nomina quam sexcentorum: quo factum, ut illi metum in acie dispositi incuterent, ac valde multi esse viderentur. Verum posteaquam apud ipsos manebant conductitii milites, qui Orchomeno venerant, et Lacedæmoniis præterea suppetias ferrent Phliasii, Corinthiui, Epidaurii, Pellenenses, oppida quædam alia: tum deinde

πόλεων, ἤδη καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἤττον ὠρρώδουν. (30) Ὡς δὲ προῖον τὸ στράτευμα ἐγένετο κατ' Ἀμύκλας, ταύτῃ διέβαινον τὸν Εὐρώταν. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι, ὅπου στρατοπεδεύοντο, εὐθὺς ὧν ἔκοπτον δένδρων κατέβαλλον πρὸ τῶν τάξεων ὥς ἐδύναντο πλεῖστα, καὶ οὕτως ἐφυλάττοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες τούτων τε οὐδὲν ἐποίουν, καταλιπόντες δὲ τὰ ἔπλα εἰς ἀρπαγὴν ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐτρέποντο. Ἐκ τούτου δὴ ἡμέρα τρίτῃ ἡ τετάρτῃ προῆλθον οἱ ἱππεῖς εἰς τὸν ἱππόδρομον εἰς Γαιάρχου κατὰ τάξεις, οἳ τε Θηβαῖοι πάντες καὶ οἱ Ἥλειοι καὶ ὅσοι Φωκίων ἢ Θετταλῶν ἢ Λοκρῶν ἱππεῖς παρῆσαν. (31) Οἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἱππεῖς, μάλιστ' αἰνέσιμοι, ἀντιτεταγμένοι αὐτοῖς ἦσαν. Ἐνέδραν δὲ ποιήσαντες ὀπλιτῶν τῶν νεωτέρων ὅσον τριακοσίων ἐν τῇ τῶν Τυνδαριδῶν, ἅμα οὗτοι μὲν ἐξεθεον, οἱ δ' ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐνέκλιναν. Ἰδόντες δὲ ταῦτα πολλοὶ καὶ τῶν πεζῶν εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ἐπεὶ μέντοι οἳ τε διώκοντες ἐπαύσαντο καὶ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα ἔμενε, πάλιν δὴ κατεστρατοπεδεύσαντο. (32) Καὶ τὸ μὲν μὴ πρὸς τὴν πόλιν προσβαλεῖν ἂν ἔτι αὐτοὺς ἤδη τι ἐδόκει θαρβραλέωτερον εἶναι· ἐκείθεν μέντοι ἀπᾶραν τὸ στράτευμα ἐπορεύετο τὴν ἐφ' Ἐλος τε καὶ Γύθειον. Καὶ τὰς μὲν ἀτειγίστους τῶν πόλεων ἐνεπίμπρασαν, Γυθειῶν δὲ, ἐνθα τὰ νεώρια τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν, καὶ προσέβαλον τρεῖς ἡμέρας. Ἦσαν δὲ τινες τῶν περιούκων οἱ καὶ ἐπέθεντο καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς μετὰ Θηβαίων.

33. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐν φροντίδι ἦσαν, ὅτι χρὴ ποιεῖν περὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἐκκλησίαν ἐποίησαν κατὰ δόγμα βουλῆς. Ἐτυχον δὲ παρόντες πρέσβεις Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἐτι ὑπολοίπων αὐτοῖς συμμάχων. Ὅθεν δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀρατος καὶ Ἰδρυλλος καὶ Φάραξ καὶ Ἐτυμοκλῆς καὶ Ὀλονθεὺς σχεδὸν πάντες παραπλήσια ἔλεγον. Ἀνεμίμησκόν τε γὰρ τοὺς Ἀθηναίους ὥς αἰεὶ ποτε ἀλλήλοισι ἐν τοῖς μεγίστοις καιροῖς παρίσταντο ἐπ' ἀγαθοῖς· αὐτοὶ τε γὰρ ἔφασαν τοὺς τυράννους συνεκβαλεῖν Ἀθήνηθεν, καὶ Ἀθηναίους, ὅτε αὐτοὶ ἐπολιορκοῦντο ὑπὸ Μεσσηνίων, προθύμως βοηθεῖν. (34) Ἐλεγον δὲ καὶ ὅς' ἀγαθὰ εἶη, ὅτε κοινῇ ἀμφοτέροι ἐπραττον, ὑπομιμνήσκοντες μὲν ὡς τὸν βάρβαρον κοινῇ ἀπεμαχέσαντο, ἀναμιμνήσκοντες δὲ ὡς Ἀθηναῖοι τε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρέθησαν ἡγεμόνες τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν κοινῶν χρημάτων φύλακες, τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συμβουλευόμενοι, αὐτοὶ τε κατὰ γῆν δημολογουμένους ὑφ' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνες προκριθεῖσαν, συμβουλευόμενοι αὖ ταῦτα τῶν Ἀθηναίων. (35) Εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ὧδε πῶς εἶπεν. Ἐὰν δὲ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, δημονοήσωμεν, νῦν ἔπις τὸ πάλαι λεγόμενον δεκατεθεῖναι Θηβαίους. Οἱ μὲν τοι Ἀθηναῖοι οὐ πᾶν ἐδέξαντο, ἀλλὰ θροῦς τις τοιοῦτος διτλήθεν, ὡς νῦν ταῦτα λέγοιεν, ὅτε δὲ εὖ ἐπραττον, ἐπέκαινον ἡμῖν. Μέγιστον δὲ τῶν λεχθέντων παρὰ Λακεδαιμονίων ἐδόκει εἶναι ὅτι ἡνίκα κατεπολέμησαν

minus eos qui nomina professi fuerant, formidabant. Exercitus hostilis progressus, Amyclas ubi venisset, ibidem Eurotam transiit : ac Thebani quidem iis in locis, ubi castra locabant, statim ante ordines eas arbores abjiciebant numero quam fieri poterat maximo, quas succiderant, eoque pacto sibi cavebant : verum nihil huiusmodi faciebant Arcades, sed relictis castris ad direptiones ædium se convertebant. Secundum hæc die tertio vel quarto equites Thebani omnes et Elei, cum Phocensium, Thessalorum, Locrorum equitatu quantus aderat, ad Hippodromum ad Neptuni Græo-chi fanum usque servatis ordinibus procedunt. Eis in acie Lacedæmoniorum equites, qui perpauci videbantur, oppositi erant. Quumque illi juniores quosdam gravis armaturæ pedites, plus minus trecentos, ad Tyndaridarum in insidiis locassent, eodem momento procurrebant hi, et equites adigebant equos. Verum hostes non ferebant eorum impetum, sed terga vertebant. Quod quum multi peditum vidissent, et ipsi se in fugam conjiciebant. Post, ubi persequendi finem Lacedæmonii fecissent, ac Thebanorum copiæ consisterent, rursus in castra est itum. Ac jam eos non amplius urbem invasuros, videbatur aliquanto major spes esse : moverunt certe inde cum copiis, ac versus Helos et Gythium profecti sunt. Quod si quæ in oppida muris non munita inciderent, ea concremabant ; Gythium vero, quo loco navalia Lacedæmoniorum erant, triduum oppugnabant. Erant etiam finitimi quidam, qui et invadebant Lacedæmonios, et Thebanorum sociorumque signa sequebantur.

Quæ quum Athenienses audiissent, quid Lacedæmoniorum in causa faciundum esset, sollicitè dispiciebant : deque senatusconsulto concionem advocabant. Forte tunc legati Lacedæmoniorum, eorumque sociorum, quos necdum amiserant, Athenis aderant. Quo fiebat, ut hi Lacedæmonii, nimirum Aratus, Ocyllus, Pharax, Etymocles, Olontheus, prope omnes similia dicerent. Nam revocabant in memoriam Atheniensibus, semper utrosque sibi invicem maximis in rerum momentis ad utilitatem communem suppetias tulisse. Lacedæmonios enim adjuvisse dicebant ejectionem tyrannorum ; et vicissim Athenienses, quo tempore a Messeniis Lacedæmonii obsiderentur, alacriter eis opem tulisse. Præterea commemorabant emolumenta, quæ utrinque percepissent, quoties aliquid conjunctis viribus gessissent ; revocantes eis in memoriam, quod et barbarum communi opera repulissent, et Athenienses Lacedæmoniiis auctoribus a Græcis duces classis, publicarumque pecuniarum custodes lecti fuissent ; suadentibus vicissim Atheniensibus, ut Lacedæmonii extra controversiam terra Græcorum omnium duces legerentur. Inter alios quidam in hanc sententiam verba faciebat : Quod si vos et nos, Athenienses, consenserimus, spes est hoc tempore futurum, quod jam dudum fertur, ut documentur Thebani. Non admodum hæc ab Atheniensibus accipiebantur, sed mussitabatur hinc inde, nunc ea dici : quo vero tempore secundæ res ipsorum essent, tum nos premebant. Unum hoc gravissimum esse videbatur, quod a Lacedæmoniiis proferebatur,

αὐτοὺς, Θηβαίων βουλομένους ἀναστᾶτους ποιῆσαι τὰς Ἀθήνας, σφίσι ἐμποδῶν γένοιτο. (36) Ὁ δὲ πλείστος ἦν λόγος ὡς κατὰ τοὺς ὅρκους βοηθεῖν δέοι· οὐ γὰρ ἀδικησάντων σφῶν ἐπιστρατεύουσιν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ βοηθησάντων τοῖς Τεγεάταις, ὅτι οἱ Μαντινεῖς παρὰ τοὺς ὅρκους ἐπιστράτευσαν αὐτοῖς. Διέθει οὖν καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους θόρυβος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν γὰρ δικαίως τοὺς Μαντινεῖς ἔρασαν βοηθῆσαι τοῖς περὶ Πρόξενον ἀποθανοῦσιν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Στάσιππον, οἱ δὲ ἀδικεῖν, ὅτι δὲ πλά ἐπήνεγκαν Τεγεάταις.

37. Τούτων δὲ διοριζομένων ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀνέστη Κλειτέλης Κορίνθιος καὶ εἶπε τάδε. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἴσως ἀντιλέγεται, τίνες ἦσαν οἱ ἄρξαντες ἀδικεῖν· ἡμῶν δὲ, ἐπεὶ εἰρήνη ἐγένετο, ἔχει τις κατηγορῆσαι ἢ ὡς ἐπὶ πόλιν τινὰ ἐστρατεύσαμεν ἢ ὡς χρήματά τινων ἐλάβομεν ἢ ὡς γῆν ἀλλοτριάν ἐδωῶσαμεν; ἀλλ' ὅμως οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἐλθόντες καὶ δένδρα ἐκκεκόφασιν καὶ οἰκίας κατακεκαύκασιν καὶ χρήματα καὶ πρόβατα διηρπάκασιν. Πῶς οὖν, ἐὰν μὴ βοηθῆτε οὕτω περιφανῶς ἡμῖν ἀδικουμένοις, οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσετε; καὶ ταῦτα ὦν αὐτοὶ ἐπεμελήθητε ὅρκων ὅπως πᾶσιν ἡμῖν πάντες ἡμεῖς ὁμῶσαιμεν; Ἐνταῦθα μέντοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθορύβησαν ὡς ὀρθῶς τε καὶ δίκαια εἰρηκότος τοῦ Κλειτέλους. (38) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀνέστη Προκλῆς Φλιάσιος καὶ εἶπεν. Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐκποδῶν γένοιτο Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ πρώτους ἂν ὑμᾶς στρατεύσαιεν οἱ Θηβαῖοι, πᾶσιν οἷμαι τοῦτο δῆλον εἶναι· τῶν γὰρ ἄλλων μόνους ἂν ὑμᾶς οἴονται ἐμποδῶν γενέσθαι τοῦ ἄρξαι αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων. (39) Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, ἐγὼ μὲν οὐδὲν μᾶλλον Λακεδαιμονίοις ἂν ὑμᾶς ἡγοῦμαι στρατεύσαντας βοηθῆσαι ἢ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς. Τὸ γὰρ δυσμενεῖς ὄντας ὑμῖν Θηβαίους καὶ ὁμόρους οἰκοῦντας ἡγεμόνας γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων πολὺ οἷμαι χαλεπώτερον ἂν ὑμῖν φανῇναι ἢ ὅποτε πόρρω τοὺς ἀντιπάλους εἴχετε. Συμφορώτερον γε μεντὰν ὑμῖν αὐτοῖς βοηθήσαιτε ἐν ᾧ εἰς οἷον οἱ συμμαχοῖεν ἂν ἢ εἰ ἀπολομένων αὐτῶν μόνον ἀναγκάζοισθε διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς Θηβαίους. (40) Εἰ δὲ τινες φοβοῦνται μὴ ἐὰν νῦν ἀναφύγωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔτι ποτὲ πράγματα παρέχουσιν ὑμῖν, ἐνθυμήθητε ὅτι οὐχ οὐς ἂν εὖ ἄλλ' οὐς ἂν κακῶς τις ποιῇ φοβεῖσθαι δεῖ μὴ ποτε μέγα δυνασθῶσιν. Ἐνθυμεῖσθαι δὲ καὶ τάδε χρή, ὅτι κτᾶσθαι μὲν τι ἀγαθὸν ἰδιωταῖς καὶ πόλεσι προσήκει, θανὲν ἐβρωμενέστατοι ᾗσιν, ἵνα ἔχουσιν, ἐὰν ποτ' ἀδύνατοι γέωνται, ἐπικουράν τῶν προπεπονημένων. (41) Ὑμῖν δὲ νῦν ἐκ θεῶν τινος καιρὸς παραγεγνήηται, ἐὰν δεομένοις βοηθήσῃτε Λακεδαιμονίοις, κτήσασθαι τούτους εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον φίλους ἀπροφασίστους. Καὶ γὰρ δὴ οὐκ ἐπ' ὀλίγων μοι δοκοῦσι μαρτύρων νῦν ἂν εὖ παθεῖν ὑφ' ὑμῶν ἄλλ' εἰσονται μὲν ταῦτα θεοὶ οἱ πάντα ὀρῶντες· καὶ νῦν καὶ εἰς αἶν, συνεπίστανται δὲ τὰ γινόμενα ὅτε τε σύμμαχοι καὶ οἱ πολέμιοι, πρὸς δὲ τούτοις

impeditos a Lacedaemoniis id temporis fuisse Thebanos, quum debellatis Atheniensibus evertendas Athenas illi censuissent. Maxime tamen hoc urgebatur, ferendas esse suppetias ratione praestiti sacramenti. Non enim Arcades, et ipsorum socios, Lacedaemoniis ob illatam aliquam injuriam bellum facere; sed eam ob causam, quod Tegeatis opem tulerint, qui a Mantineis contra datum jusjurandum bello vexabantur. Haec quoque quum dicerentur, tumultus quidam concionem pervagabatur: quippe nonnulli aiebant, Mantineos jure suppetias iis tulisse, qui quum Proxeni essent assecrae, a Stasippi factione fuerant interempti; alii factum injuste dicebant, quod arma Tegeatis intulissent.

De his quum ipsa concio disceptaret, Cliteles Corinthius surgens, hanc orationem habuit: « Atqui de hoc, Athenienses, controversia esse videtur, a quibus injuriarum factum sit initium. Verum nos, posteaquam pax facta fuit, an quis accusare potest, quod vel bello urbem aliquam aggressi simus, vel pecunias quorundam abstulerimus, vel agrum alienum vastaverimus? Nihilominus Thebani fines nostros ingressi succiderunt arbores, domos exusserunt, pecunias ac pecora diripuerunt. Qui poterit ergo fieri, ut, si nobis auxilium non tuleritis, qui adeo manifestis injuriis afficimur, non contra juriejurandi religionem facturi sitis, praesertim quum vestra cura factum sit, ut vobis omnibus haec sacramenta nos omnes praestaremus? » Hic vero plausus excitatus est ab Atheniensibus, quasi recte, et quidem aequissima Cliteles dixisset. Post hunc Procles Phliasius surgens, hoc modo loquutus est: « Futurum, Athenienses, ut Lacedaemoniis e medio sublati Thebani vos primos bello petant, nemini non esse perspicuum arbitror. Nam inter alios esse vos solos arbitrantur impedimento, quominus ipsi Graecis imperent. Quod si ita est, arbitror equidem nihilo magis vos Lacedaemoniis hac expeditione suscepta opem, quam vobis ipsis, laturos. Nam Thebanos vobis infestos, eodemque finitimos, principe apud Graecos loco potiri, id vero longe vobis esse molestius puto, quam si procul adversarios haberetis. Commodius quidem certe vos ipsos tuebimini, quam diu supererunt socii, quam si sublati iis, soli adversus Thebanos dimicare cogamini. Quod si qui verentur, ne, si nunc effugerint Lacedaemonii, negotia vobis aliquando facessant: cogitetis velim, non metuendum esse, ne illi, qui beneficiis, sed qui damnis afficiuntur, aliquando potentiam quandam nanciscantur. Quin hoc quoque cogitandum est, non solum homines privatos, sed etiam respublicas decere, ut, quum potentissimi sunt, aliquid sibi comparent, quod ex usu sit: nimirum ut habeant, si quando vires amiserint, aliquid ex iis, quae antea labore suo pepererunt, praesidii. Vobis quidem certe nunc deum aliquis occasionem offert, qua Lacedaemonios in perpetuum vobis amicos adjungere sinceros possitis, si quidem eis ope vestra egentibus succurretis. Nam mea sane sententia non paucos estis habituri testes eorum beneficiorum, quibus ipsos afficietis: sed scient haec primum dii, qui cuncta et nunc et in aeternam vident; norunt, quae agantur, non solum socii, sed etiam

καὶ ἅπαντες Ἕλληνας τε καὶ βάρβαροι· οὐδὲν γὰρ τούτων ἀμελές. (43) Ὡς εἰ κακοὶ φανείσαν περὶ ὑμᾶς, τίς ἂν ποτε ἔτι πρόθυμος εἰς αὐτοὺς γένοιτο; ἐλπίζειν δὲ χρὴ ὡς ἀνδρας ἀγαθοὺς μᾶλλον ἢ κακοὺς αὐτοὺς γενήσεσθαι· εἰ γὰρ τινες ἄλλοι, καὶ οὗτοι δοκοῦσι διατεταλεκάναι ἐπαίνου μὲν ὀρεγόμενοι, αἰσχυρῶν δὲ ἔργων ἀπεχόμενοι. (43) Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε καὶ τάδε. Εἴ ποτε πάλιν ἔλθοι τῇ Ἑλλάδι κίνδυνος ὑπὸ βαρβάρων, τίςιν ἂν μᾶλλον πιστεύσατε ἢ Λακεδαιμονίους; τίνας δ' ἂν παραστάτας ἦσιον τούτων ποιήσαισθε, ὧν γε καὶ οἱ ταχθέστες ἐν Θερμοπύλαις ἅπαντες εἰλοντο μαχομένοι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῶντας ἐπεισφέρεσθαι τὸν βάρβαρον τῇ Ἑλλάδι; πῶς οὖν οὐ δίκαιον ὧν τε ἕνεκα ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ μετ' ὑμῶν καὶ ὧν ἑλπίς καὶ αὐθις γενέσθαι πᾶσαν προθυμίαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς παρέχεσθαι; (44) Ἄξιον δὲ καὶ τῶν παρόντων συμμάχων ἕνεκα αὐτοῖς προθυμίαν ἐνδείξασθαι. Εὖ γὰρ ἴστε ὅτι οἵ περ τούτοις πιστοὶ διαμένουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς, οὗτοι καὶ ὑμῖν αἰσχύνοιντ' ἂν μὴ ἀποδιδόντες χάριτας. Εἰ δὲ μικραὶ δοκοῦμεν πόλεις εἶναι αἱ τοῦ κινδύνου μετέχουσιν αὐτοῖς ἐθέλουσαι, ἐνθυμήθητε ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρα πόλις προσγένηται, οὐκέτι μικραὶ πόλεις ἐσόμεθα αἱ βοηθοῦσαι αὐτοῖς. (45) Ἐγὼ δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρόσθεν μὲν ἀκούων ἐξήλουν τήνδε τὴν πόλιν ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας ἤκουον τυγχάνειν· νῦν δ' οὐκέτ' ἀκούω, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη παρὼν ὁρῶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς ὀνομαστοτάτους καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς πιστοτάτους φίλους αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς τε ἔχοντας καὶ δεομένους αὐτῶν ἐπικουρῆσαι. (46) Ὅρῳ δὲ καὶ Θηβαίους, οἱ τότε οὐκ ἔπεισαν Λακεδαιμονίους ἐξανδραποδίσασθαι ὑμᾶς, νῦν δεομένους ὑμῶν περιδεῖν ἀπολομένους τοὺς σώσαντας ὑμᾶς. Τῶν μὲν οὖν ὑμετέρων προγόνων καλὸν λέγεται, ὅτε τοὺς Ἀργεῖων τελευτήσαντας ἐπὶ τῇ Καδμείᾳ οὐκ εἶσαν ἀτάφους γενέσθαι· ὑμῖν δὲ πολλὸν κάλλιον ἂν γένοιτο, εἰ τοὺς ἔτι ζῶντας Λακεδαιμονίων μῆτε ὀδυσσῆναι μῆτε ἀπολέσθαι ἐάσατε. (47) Καλοῦ γε μὴν κακείνου ὄντος, ὅτε σχόντες τὴν Εὐρυσθέως ὕβριν διεσώσατε τοὺς Ἡρακλέους παῖδας, πῶς οὐκ ἐκείνου τόδε κάλλιον, εἰ μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περισώσατε; πάντων δὲ καλλιστον, εἰ ψήφῳ ἀκινδύνῳ σωσάντων ὑμᾶς τότε τῶν Λακεδαιμονίων, νῦν ὑμεῖς σὺν ὅπλοις τε καὶ διὰ κινδύνων ἐπικουρήσετε αὐτοῖς. (48) Ὅποτε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, ἥπου ὑμῖν γε τοῖς ἔργοις δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανείη, εἰ πολυλαΐκις καὶ φίλοι καὶ πολέμιοι γενόμενοι Λακεδαιμονίους μὴ ὧν ἐβλάβητε μᾶλλον ἢ ὧν εὖ ἐπάθετε μνησθῆναι καὶ χάριν ἀποδοῖναι αὐτοῖς μὴ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐγένοντο.

49. Μετὰ ταῦτα ἐβουλευόντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν μὲν ἀντιλεγόντων οὐκ ἠνείχοντο ἀκούοντες, ἐψηφίσαντο

hostes; denique præter hos, Græci ac barbari universi: nam ab horum nemine ea negligentur: adeo si se improbe adversus vos gerere deprehendantur, quis deinceps unquam animo in ipsos propenso fuerit? Enimvero sperandum est, eos potius se viros bonos, quam improbos, declaraturos. Nam si ulli alii, hi certe perpetuo laudis fuisse cupidi videntur, et a turpibus facinoribus abstinuisse. Præter hæc velim et illud cogitetis: si quando rursus Græciæ periculum imminet a barbaris, quibusnam fidem potius habituri sitis quam Lacedæmonii? quosnam lubentius paraturi sitis adstites, quam ipsos, quorum qui ad Thermopylas in acie collocati, maluerunt omnes pugnando potius occumbere, quam vivi barbaro ad Græciam aditum patefacere? qui non igitur æquum sit, ut quum vobiscum viros se fortes declararint, ac spes sit, idem deinceps quoque facturos, omnem tum vos tum nos benevolentiam eis exhibeamus? Est etiam operæ pretium, ut eorum sociorum causa, qui nunc quoque ipsis adsunt, vestrum erga eos studium declaretis. Nam certo scitote, illos qui Lacedæmoniorum in fide manent hisce in calamitatibus, præ vecundia nunquam commissuros ut nullas vobis gratias referant. Quod si oppida esse videmur exigua, quæ cum ipsis huiusce periculi participes esse volumus, cogitate futurum ut, si accedat urbs vestra, non jam parva simus amplius oppida, quæ Lacedæmonii opem feramus. Equidem, Athenienses, antehac rempublicam vestram admirabar, quod omnes, qui vel injuriis afficerentur, vel sibi metuerent, huc confugientes audiebam auxilium impetrare. Jam non amplius audio, sed ipse coram video, Lacedæmonios longe celeberrimos, et cum eis amicos ipsorum fidelissimos, ad vos venire, vestramque opem implorare. Præterea Thebanos video, qui tum Lacedæmonii persuadere non poterant, ut vos funditus perderent, nunc vos obsecrare, ut perire patiamini eos qui vos conservarunt. Præclare de vestris hoc majoribus commemoratur, nimirum eos non fuisse passos, ut Argivi ad Cadmeam interfecti jacerent insepulti: vobis autem longe fuerit honestius, si Lacedæmonios, quotquot adhuc vivunt, nec atrocibus afflicti injuriis, nec deleri patiamini. Quum itidem hoc quoque præclarum fuerit, quod aliquando, repressa Eurysthei petulantia, liberorum Herculis salutis consulueritis: qui non longe sit hoc etiam præclarius? si non modo duces eorum principes, sed universam rempublicam servaveritis? Denique omnium erit præclarissimum, si quum Lacedæmonii suffragio suo periculi omnis experte vos id temporis conservarint, vos jam et cum armis, nec sine periculis, opem eis feretis. Enimvero quum nos exsultemus lætitia, qui verbis suadendo ferri opem fortibus viris petimus: profecto in vobis, qui re succurrere potestis, generosum hoc ducetur, si, quum sæpenumero et amici, et hostes Lacedæmoniorum fueritis, non tam injuriarum quam beneficiorum memores eritis; gratiamque referetis non vestro solum nomine, sed totius Græciæ, quod in ea tuenda viros se fortes præstiterint. »

Secundum hæc Athenienses de re consultabant, ac illis quidem, qui adversabantur, explosis, universis cum reipu-

δὲ βοηθεῖν πανδημίαι, καὶ Ἰφικράτην στρατηγὸν εἰλοντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο καὶ παρήγγειλεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ Ἰφικράτους ἐξελεῖν. Ἐκ δὲ τούτου ἤγειτο μὲν δ' Ἰφικράτης, οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλὸν τι ἔργον ἡγήσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς Κόρινθον διέτριβέ τινας ἡμέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ πρῶτον ἔψεγον αὐτόν· ὡς δ' ἐξήγαγέ ποτε, προθύμως μὲν ἠκολούθουν ὅποι ἡγοῖτο, προθύμως δ', εἰ πρὸς τείχος προσάγοι, προσέβαλλον. (50) Τῶν δ' ἐν τῇ Λακεδαίμονι πολεμίων Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλείοι πολλοὶ ἀπεληλύθεσαν, αἱ δὲ ὁμοροὶ οἰκοῦντες, οἱ μὲν ἄγοντες οἱ δὲ φέροντες, ὅ,τι ἥρπασσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι τὰ μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπιέναι ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἐύρων ἐλάττωνα τὴν στρατιάν καθ' ἡμέραν γιγνομένην, τὰ δὲ, ὅτι σπανιώτερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν· τὰ μὲν γὰρ ἀνήλωτο, τὰ δὲ διήρπαστο, τὰ δὲ ἐξεκέχυτο, τὰ δὲ κατεκέχαυτο· πρὸς δ' ἔτι καὶ χεიმῶν ἦν, ὥς τ' ἤδη πάντες ἀπιέναι ἐβούλοντο. (51) Ἄς δ' ἐκείνοι ἀπεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἰφικράτης τοὺς Ἀθηναίους ἀπήγεν ἐκ τῆς Ἀρκαδίας εἰς Κόρινθον. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατήγησεν, οὐ ψέγω· ἐκεῖνα μὲντοι ἂν ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἔπραξε, πάντα εὐρίσκω τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βοιωτοὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε, παρέλιπεν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρείας πάροδον. (52) Μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρεληλυθότες εἴεν οἱ Θηβαῖοι τὸ Ὀνειον ἐπέμψε σκοποὺς τοὺς τε Ἀθηναίων ἱππέας καὶ τοὺς Κορινθίων ἄπαντας. Καίτοι ἰδεῖν μὲν οὐδὲν ἤττον ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἱκανοί· εἰ δὲ δέοι ἀποχωρεῖν, πολὺ ῥῆγον τοῖς ὀλίγοις ἢ τοῖς πολλοῖς καὶ ὁδοῦ εὐπόρου τυχεῖν καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποχωρῆσαι· τὸ δὲ πολλοὺς τε προσάγειν καὶ ἤττονας τῶν ἐναντίων πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη; καὶ γὰρ δὴ ἅτε ἐπὶ πολὺ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ ἔδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπελάβοντο· ὥστε οὐκ ἐλάττους ἀπώλοντο εἰκοσιν ἱππέων. Καὶ τότε μὲν οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο ἀπῆλθον.

BIBAION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τῷ δὲ ὑστέρῳ ἔτει Λακεδαimoniῶν καὶ τῶν συμμάχων πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορες Ἀθηναίε, βουλευσόμενοι καθ' ὅ,τι ἡ συμμαχία Λακεδαimoniοῖς καὶ Ἀθηναίοις ἔσοιτο. Λεγόντων δὲ πολλῶν μὲν ξένων, πολλῶν δὲ Ἀθηναίων, ὡς δέοι ἐπὶ τοῖς ἰσοῖς καὶ ὁμοίοις τὴν συμμαχίαν εἶναι, Προκλῆς Φιλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε.

blicæ copiis opem Lacedæmoniiis ferendam statuunt. Ducem sibi Iphicratem eligunt : qui quum litasset, ac in Academia cœnam suos sumere jussisset, multos proditum est ipsum Iphicratem in exeundo præcessisse. Tandem Iphicrates educebat copias, sequente ipsum milite, qui existimaret illum præclarum ad facinus quoddam edendum ipsos ducturum. Quumque Corinthum veniens, dies istic aliquot tere-ret, confestim hanc ipsam ob moram eum reprehendebant. Ubi tandem educeret, non solum alacriter ducem sequeban-tur, verum etiam eadem alacritate, si moribus admove-rentur, oppugnabant. Interim ex iis hostibus, quierant in Laconica, Arcades, et Argivi, et Elei complures discesse-rant, quod essent finitimi, ac partim agebant, partim fere-bant, quidquid rapere potuissent. Thebani vero cum ce-teris, vel hanc ipsam ob causam excedere finibus iis cupie-bant, quod imminui quotidie viderent copias; vel quod jam commeatus defecisset, absumptus, direptus, effusus, cre-matus. Præterea hiems erat : quo fiebat ut omnes disce-dere vellent. Posteaquam illi Laconica excessissent, etiam Iphicrates ex Arcadia Corinthum Athenienses reducebat. Enimvero non est quod equidem vituperem, si alias præ-clare se imperatorio in munere gessit : ea quidem certe, quæ in hoc tempore fecit, omnia partim temere, partim nullo cum fructu ab eo gesta fuisse reperio. Nam dum in Oneo cum præsidio impedire conaretur quominus Bœoti redire domum possent, transitum longe commodissimum juxta Cenchreas incustoditum reliquit. Idem quum certior fieri cuperet, an Thebani Oneum transiissent, equites universos tum Atheniensem, tum Corinthiorum, speculatum misit. Atqui pauci æque aliquid, ac multi, videre possunt : ac si pedem referre necesse sit, multo facilius pauci, quam plu-res, tum viam idoneam reperire, tum quiete discedere pos-sunt. At multos adducere, neque tamen hostibus pares, qui non ingens dementia sit? Nam quum equites illi amplum spatium acie sua occuparent, quia multi erant, ubi referre pedem cogeantur, ad multa eaque difficilia loca se recipie-bant : ita factum, ut non pauciores viginti equitibus interirent. Ac tum quidem Thebani ex animi sententia discessere.

LIBER VII.

CAPUT I.

Anno insequenti, Lacedæmoniorum sociorumque legati amplissima cum potestate Athenas venere; deliberaturi, in quas leges societas inter Lacedæmonios et Athenienses esset futura. Quumque multi tum exteri tum Athenienses, oportere conditiones societatis æquas ac pares esse, dicerent, Procles Philiasius hanc orationem habuit :

α. Ἐπεὶ περ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε Λακεδαιμονίους φίλους ποιέσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἡ φιλία ὅτι πλείστον χρόνον συμμενεῖ. Ἐὰν οὖν ἡ ἑκατέρωθεν μάλιστα συνοίσει, ταῦτη καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, οὕτω κατὰ γὰρ τὸ εἰκὸς μάλιστα συμμενοιμεν ἂν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν τι συνωμολόγηται, περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σκέψις. Τῇ μὲν οὖν βουλῇ προβεβούλευται ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, Λακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα οὐκ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον ἢ θεῇ φύσει τε καὶ τύχῃ διωρίσθαι. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο· πλείστοι γὰρ πόλεις τῶν δεομένων τῆς θαλάττης περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὐτὰι πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. Πρὸς τοῦτοις δὲ λιμένας ἔχετε, τὸν ἄνευ οὐχ οἷον τε ναυτικῇ δυνάμει χρῆσθαι. Ἔτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλὰς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστὶ ναυτικὸν ἐπιτελεῖσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν τὰς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκείας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρία γὰρ πολὺ προέχετε τῶν ἄλλων περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βίος τοῖς πλείστοις ὑμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμελόμενοι ἅμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγῶνων ἐμπεῖροι γίνεσθε. Ἔτι δὲ καὶ τόδε· οὐδαμῶθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθρόαι ἐκπλεύσειαν ἢ παρ' ὑμῶν. Ἔστι δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον πρὸς ἡγεμονίαν· πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον ἰσχυρὸν γενόμενον ἥδιστα πάντες συλλέγονται. (5) Ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ· πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἡγωνισμένοι κατὰ θάλατταν ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυχῆκατε, πλείστα δὲ κατωρθώκατε. Εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὑμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέχουν. Ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὕτη ἡ ἐπιμέλεια ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. (6) Λακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμου ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατοῦντες τῆς χώρας οὐδὲν προῦκοπτον εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. Ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκε ποτε αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὑπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. Οὐκοῦν εὐδελον ἐν τούτοις ἐστὶν ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἅπανα ὑμῖν ἤρτηται ἡ σωτηρία. (7) Οὕτως οὖν πεφυκότων πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Λακεδαιμονίους ἐπιτρέφειν κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; οἱ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὑμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι, ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἰσῶν ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ διῆς τῆς πόλεως. (8) Καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει· τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπισκέψασθε. Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ· ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες καὶ εἰ θαλάττης εἰργοῖντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διαζῆν. Ἐγνωκότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα εὐθὺς ἐκ παίδων πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἀσκησιν ποιοῦνται. Καὶ τὸ πλείστου δ' ἄξιον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀρχοῦσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. (9) Ἐπειτα δὲ ὥσπερ ὑμεῖς ναυτικῷ, οὕτως

« Quando vobis, Athenenses, ex usu esse visum fuit, Lacedæmonios in amicitiam recipi, considerandum mihi videtur, quo pacto quam diutissime sit hæc amicitia duratura. Quamobrem si ea ratione, quæ parti utrique plurimum expediet, fœdus inibimus, consentaneum est, nos maxime in eo perstituros. (Enimvero ceteris in rebus prope consentimus, tantum de principatu restat quod consideremus. At vero senatus jam ante censuit autoritate sua, maris imperium vobis deberi, terræ vero Lacedæmoniis. Quæ mihi etiam ipsi non tam ab humana quam divina natura fortunaque distincta videntur. Primum enim, locum habetis a natura comparatum ad hoc longe pulcherrime. Nam civitates plurimæ, quæ mari carere nequeunt, urbi vestræ vicinæ sunt; eæque universæ sunt vestra imbecilliores. Præterea portus vobis sunt, absque quibus navalium copiarum nullus est usus. Multæ item vobis triremes sunt, ac patria vobis est comparandæ classis cura. Jam artes ad hæc necessariæ propriæ vestræ sunt: et usu atque experientia maritimarum rerum longe ceteros excellitis. Nam maxima pars vestrum ex iis vicitat. Quo fit, uti, dum res privatas curatis, simul etiam maritimorum certaminum usum consequamini. Adde, quod nusquam major triremium copia, quam a vobis, prodeat: quæ res non parum ad principatum momenti affert. Nam ad eum, qui jam potens est, lubenter omnes se conferunt. Denique divinitus hac in parte quædam vobis est concessa felicitas. Nam quum plurimis, eisque maximis certaminibus in mari defuncti sitis, tamen in paucis admodum successu caruistis, in plurimis re prospere gesta. Quamobrem consentaneum est, etiam socios lubentissime vobiscum hæc pericula subire. Jam maritimæ rei curam inprimis ad vos, et necessarium quidem pertinere, velim ex hoc perpendatis: gesserunt adversus vos aliquando bellum multis annis Lacedæmonii, et quamquam agro vestro potirentur, nihilo tamen magis idcirco vos perdere funditus potuerunt. Verum ubi tandem aliquando deus hoc eis concessit, ut etiam mari rerum potirentur, confestim in eorum potestatem penitus venistis. De quo jam perspicue patet, totam salutem vestram a mari pendere. Quum igitur ita comparatæ res vestræ sint, quoniam vobis expediat, permittite Lacedæmoniis, ut mari rerum potiantur? Illi nimirum primum ipsi fatentur, se rei nauticæ imperitiores vobis esse: deinde non par utrisque periculum maritimis in certaminibus est propositum; sed illis quidem agitur de iis hominibus tantum, quibus triremes complentur, vobis vero de liberis, uxoribus, civitate universa. Atque hæc vestrarum est rerum conditio; Lacedæmoniorum vero quo pacto sit, etiam videte. Primum mediterraneam regionem incolunt: quo fit, ut tametsi mari arceantur, nihilominus vitam agere percommode possint, idcirco quod terra potiantur. Quæ quum et ipsi intelligant, statim a pueris ad ea se bella consuefaciunt, quæ terra geruntur; et quæ quidem res maximi est momenti, nimirum ut magistratibus pareatur, in hoc ipsi præcipue terra præstant, vos mari. Deinde quemadmodum vos maritimas

αὐτοὶ ἐκείνοι κατὰ γῆν καὶ πλείστοι καὶ τάχιστ' ἂν ἐξέλθοιεν ὥστε πρὸς τοὺς αὐτοὺς εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσαστάτους προσίεναι. Ἔτι δὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς δέδωκεν, ὥς περ ὑμῖν κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν· πλείστους γάρ αὐτοὶ ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἡγωνισμένοι ἐλάχιστα μὲν ἐσφαλμένοι εἰσὶ, πλείστα δὲ κατωρθωκότες. (10) Ὡς δὲ καὶ ἀναγκαῖα οὐδὲν ἤττον αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια ἢ ὑμῖν ἢ κατὰ θάλατταν ἐκ τῶν ἔργων ἐξεστὶ γινώσκειν. Ὑμεῖς γάρ τοῦτοις πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες καὶ πολλάκις καταναυμαχοῦντες οὐδὲν προὔργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τοῦτους καταπολεμῆσαι· ἐπεὶ δ' ἀπαξ ἡττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων καὶ περὶ γυναικῶν καὶ περὶ ὅλης τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. (11) Πῶς οὖν οὐ τοῦτοις αὐτοῖς δεινὸν ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπειν κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ ἀριστα τῶν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν οὖν, ὥς περ τῇ βουλῇ προδεβούλευται, ταῦτα εἰρηκὰ τε καὶ συμφορώτατα ἡγοῦμαι ἀμφοῖν εἶναι· ὑμεῖς δὲ εὐτυχοῖτε τὰ κράτιστα πᾶσιν ἡμῖν βουλευσάμενοι.

12. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων παρόντες ἐπήνεσαν ἀμφοτέροις ἰσχυρῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρελθὼν, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατῶμενοι· ἀλλ' ἐὰν ἀκούσητέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἐπιδείξω. Ἦδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν· Λακεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἐὰν συμμαχῶσι, ὅηλον ὅτι πέμψουσι τοὺς μὲν τριηράρχους Λακεδαιμονίους καὶ ἴσως τοὺς ἐπιβάτας, οἱ δὲ ναῦται ὅηλον ὅτι ἔσονται ἢ Ἐπιδωραῖοι ἢ Μισοφόροι. Οὐκοῦν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. (13) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὅταν παραγγελῶσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρατεῖαν, ὅηλον ὅτι πέμψετε τοὺς ὀπλίτας καὶ τοὺς ἱππέας. Οὐκοῦν οὕτως ἐκείνοι μὲν ὑμῶν αὐτῶν γίνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων καὶ ἐλαχίστου ἀξίων. Ἀπόκριναι δέ μοι, ἔφη, ὁ Λακεδαιμόνιος Τιμόκρατες, οὐκ ἄρτι ἐλεγεσ ὥς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ἤκεις τὴν συμμαχίαν ποιούμενος; Εἶπον ταῦτα. (14) Ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ Κηφισόδοτος, ἰσαίτερον ἢ ἐν μέρει μὲν ἑκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ, καὶ ὑμᾶς τε, εἴ τι ἀγαθὸν ἔστιν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τοῦτο μετέχειν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετεπίσθησαν, καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενθήμερον ἑκατέρους ἡγεῖσθαι.

15. Στρατευομένων δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον ἔδοξε κοινῇ φυλάττειν τὸ Ὀνειον. Καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παραταξάμενοι ἐφυλάττον ἄλλος ἄλλοθεν τοῦ Ὀνειοῦ, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ Πελληνεῖς κατὰ τὸ ἐπιμαχώτατον. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπεὶ ἀπείχον τῶν φυλαττόντων τριάκοντα στάδια, κατεστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ πεδίῳ. Συντεκμηράμενοι δὲ ἡνίκ' ἂν ὦντο ὁρμηθέντες κατανύσαι, ἅμα κνέφα πρὸς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. (16) Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ὥρας, ἀλλ' ἐπιπίπτουσι τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς Πελληνεῦσιν ἡνίκα αἱ μὲν νυκτεριναῖ

sic illi terrestres copias amplissimas quam celerrime possunt educere : quo fit, ut itidem ad ipsos accedere socios magna cum fiducia consentaneum sit. Præterea deus ipsis hoc concessit, ut quemadmodum vos mari, sic illi terra felices sint. Nam et ipsi quum pugnas terra plurimas pugnaverint, quam minimum tamen fine suo frustrati sunt, plurimis interim rebus præclare gestis. Jam non minus terrestrium rerum procuracionem ad ipsos necessario spectare, quam maritimarum ad vos pertineat, id ex ipsis rebus gestis animadvertere licet. Nam quum vos multis annis adversus hos bellum gereretis ac sæpenumero navalibus præliis cum eis congredere mini : nihil tamen efficiebatis in debellandis his, quod operæ pretium foret. Verum posteaquam semel terra victi fuerunt, confestim et de liberis, et uxoribus, et tota republica sunt periclitati. Nonne ergo grave fuerit his, permittere aliis, ut terra rerum potiantur, quum ipsi præclarissime res terra gerendas procurare possint? Equidem, ut ante senatus auctor censuit, ita hæc exposui, maximeque rebus utrinque vestris expedire arbitror. Vobis autem prospera precor omnia, statuentibus id, quod omnibus nobis ex usu maxime fuerit. »

Hæc ejus fuit oratio. Quæ non solum Atheniensibus, sed etiam Lacedæmoniis, qui aderant, mirifice probata fuit. Inde Cephisodotus, progressus in medium : « Non animadvertitis, inquit, circumveniri vos, Athenienses. Quod si me audieritis, mox fraudem vobis indicabo. Nimirum jam mari vos duces eritis. Quod si Lacedæmonii vobis auxilia suppeditabunt, sine dubio Lacedæmonios triremium præfectos mittent, ac fortassis etiam classarios milites ; nautæ vero vel helotes erunt vel mercenarii. Quapropter vos quidem his imperabit. Contra, quum vos ad expeditionem aliquam terrestrem Lacedæmonii evocabunt, nimirum equites vestros, ac gravis armaturæ pedites mitetis. Ea ratione vestri duces fiunt illi, vos eorum, qui servitute illis serviunt, hominesque sunt nullius pretii. Tu vero, inquit, Lacedæmonie Timocrates, responde mihi : Non aiebas modo, venire te, ut conditionibus æquis ac paribus societatem hanc nobiscum ineas? » Equidem, ait ille, hoc dixi. Et Cephisodotus : « An igitur, inquit, esse quidquam possit æquius, quam si vicissim utrique classis duces simus, itemque vicissim pedestrium copiarum? ac ut vos, si quid est commodi maris in imperio, ejus æque participes essetis, ac nos illius, quod terrestri est in imperio? » Posteaquam hæc Athenienses audierant, aliam in sententiam adducti sunt; ac decreverunt, alternis quinque diebus utrosque ducum officio fungi debere.

Quum autem utrique conjunctis suis et sociorum viribus Corinthum venissent, visum est Oneum communi præsidio teneri debere. Itaque ubi jam Thebani cum sociis adventarunt, instructa suorum acie custodiebant alii aliam Onei partem, Lacedæmonii vero cum Pellenensibus ea loca quæ oppugnationi maxime paterent. Thebani eorumque socii, quum triginta stadiorum intervallo ab excubiis agentibus abessent, castra in planitie munebant. Deinde temporis inita ratione, quo progrediendo confecturos se reliquum viæ spatium existimabant, primo diluculo versus Lacedæmoniorum excubias perrexerunt. Non fecellit eos tempus, sed illo momento Lacedæmonios ac Pellenenses invadunt, quo

φυλακαὶ ἤδη ἔλθον, ἐκ δὲ τῶν στιβάδων ἀνίσταντο ὅποι ἐδεῖτο ἑκαστος. Ἐνταῦθα οἱ Θηβαῖοι προσπεσόντες ἔπαιον παρεσκευασμένους ἀπαρασκευάστους καὶ συντεταγμένους ἀσυντάκτους. (17) Ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ Λακεδαιμονίων πολέμαρχῳ λαβόντι ὁπόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὁπλίτας, ὁπόσους δὲ πελταστάς, κατέχειν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐξῆν ἀσφαλῶς ἐκ Κεγχρεῶν κομίζεσθαι, οὐκ ἐποίησε ταῦτα, ἀλλὰ μάλα ἀπορούντων τῶν Θηβαίων πῶς χρὴ ἐκ τοῦ πρὸς Σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι ἢ καλὴν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος, ὥς τοῖς πλείστοις ἐδόκει, πρὸς Θηβαίων μᾶλλον ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἀπήγαγεν.

18. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες καὶ συμμίζαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, Ἀρκάσι τε καὶ Ἀργείοις καὶ Ἥλείοις, εὐθὺς μὲν προσέβαλον πρὸς Σικυῶνα καὶ Πελλήνην στρατευσάμενοι δὲ εἰς Ἐπίδαυρον ἐδήλωσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀναχωροῦντες δὲ ἐκείθεν μάλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντίων, ὥς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἀστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ Φλιουῖνται ἰόντι, ὥς εἰ ἀνεωγμέναι τύχοιεν, εἰσπεσοῦμενοι. (19) Ἐκδοθησάντες δὲ τινες φίλοι ἐκ τῆς πόλεως ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέτοις οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μάλα συχνούς, καὶ τρεψάμενοι ἰδῶκον ὥς τρία ἢ τέτταρα στάδια. Τούτου δὲ γενομένου οἱ Κορίνθιοι τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τείχος ἔλκυσαντες καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες τρόπαιον ἔστησαν. Καὶ ταύτη μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι.

20. Ἄμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων καταπλεῖ Λακεδαιμονίους ἢ παρὰ Διονυσίου βοήθεια, τριτρεῖς πλέον ἢ εἰκοσιν. Ἦγον δὲ Κελτοὺς τε καὶ Ἰθῆρας καὶ ἱππεῖς ὥς πεντήκοντα. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ οἱ Θηβαῖοι τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδὶον μέχρι τῆς θαλάττης καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων ἐφθειρον εἰ τι χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς οὐ μάλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, δρῶντες ἰσχυρά καὶ πολλὰ τάντιπαλα. (21) οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς, ὅσοι περ ἦσαν, οὗτοι διεσκεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθόντες ἠκόντιζόν τε προσελαύνοντες, καὶ ἐπεὶ ὥρμων ἐπ' αὐτοὺς, ἀνεχώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες ἠκόντιζον. Καὶ ταῦτα ἅμα ποιοῦντες κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἱππων καὶ ἀνεπαύοντο. Εἰ δὲ καταθεθῇκόσιν ἐπελαυνοῖεν τινες, εὐπετῶς ἀναπηδῶντες ἀνεχώρουν. Εἰ δ' αὖ τινες διώξειαν αὐτοὺς πολὺ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος, τούτους, ὅποτε ἀποχωροῖεν, ἐπικείμενοι καὶ ἀκοντίζοντες δεινὰ εἰργάζοντο, καὶ πᾶν τὸ στρατεῦμα ἠνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προῖεναι καὶ ἀναχωρεῖν. (22) Μετὰ ταῦτα μέντιν οἱ Θηβαῖοι

nocturnarum excubiarum finis erat, ac de stramentis illi surgebant, et ad sua quique negotia ibant. Tum vero aggressi eos Thebani, caedebant imparatos parati, incompósitos ordinati. Posteaquam ii, qui salvi ex tumultu evaserant, proximum in collem se receperunt, poterat Lacedæmoniorum polemarchus, sumptis secum sociorum gravis armaturæ peditibus, quot quidem vellet, quotque vellet cetratis, locum eum tenere, quod etiam commeatus eo deportari tuto e Cenchreis potuisset, nec tamen id fecit; sed quum vehementer anxii Thebani essent, quo pacto vel de loco Sicyonem versus spectante descenderent, vel rursus discederent, inducias ipse pactus, quæ plurimorum iudicio potius ex Thebanorum quam ipsius erant commodo, ita deinde discessit, ac suos abduxit.

Thebani tuto descendentes, posteaquam se cum sociis suis, Arcadibus, Argivis, Eleis, conjunxerunt, confestim ad oppugnandas Sicyonem ac Pellenen perrexerunt. Quumque Epidaurum cum exercitu petissent, omnem Epidauriorum agrum populati sunt. Inde pedem referentes summo cum omnium hostium contemptu, quum prope jam ab urbe Corinthiorum abessent, cursu petebant portas, quæ Philiuntem ducunt, irrupturi in eas, si forte apertas offenderent. Verum ubi quidam velites ex urbe procurrissent ad ferendum opem suis, delectis illi Thebanis fiunt obvii, qui jam ne quatuor quidem plethris a moenibus abessent. Itaque monumenta editaque loca quum conscendissent, feriendo jaculandoque bene multos ex primis occidunt, ac in fugam versos fere ad tria quatuorve stadia persequuntur. Id quum accidisset, mortuorum cadavera Corinthii propius ad murum tracta per inducias reddiderunt, ac tropæum statuere; re-creatis hoc pacto nonnihil Lacedæmoniorum sociis.

Simul atque gesta hæc fuerunt, auxilia Lacedæmoniis a Dionysio missa, nimirum plures quam viginti triremes, appellebant. Eæ Celtas et Hispanos cum quinquaginta ferme equitibus advehebant. Postridie Thebani, ceterique horum socii, acie instructa, quum planitiem usque ad mare contiguosque urbis tumulos complevisset, quidquid erat in ea, quod usui posset esse, vastabant. Atheniensium quidem ac Corinthiorum equites non admodum prope ad hostium accedebant castra, quod illorum robur ac multitudinem conspicerent. Verum missi a Dionysio equites, tametsi pauci numero, hinc inde palati, atque alius alibi irruentes, adactis equis emittebant in hostem jacula: quo ipsos invadente, pedem referebant, rursusque conversi hastas jaciebant. Atque interim, dum hæc facerent, etiam de equis descendentes, quiescendo se recreabant. Quod si quidam in eos quiescentes adactis equis pergerent, agilitè illis vicissim conscensis, discedebant. At si qui rursus eos, longe ab exercitu suo progressi, persequerentur, illos pedem relaturus adorti jaculis graviter vulnerabant, adeoque copias universas sua causa movere se, ac vicissim pedem referre cogebant. Secundum hæc Thebani quum istic dies non mul-

διέτριβεν ἀναμένων τούς μετὰ Πολύτροπον μισθοφόρους.

13. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ Μαντινεῖς στρατεύουσιν ἐπὶ τούς Ὀρχομενίους· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ τείχους μάλα χαλεπῶς ἀπῆλθον, καὶ ἀπέθανόν τινες αὐτῶν· ἐπεί δὲ ἀποχωροῦντες ἐν τῇ Ἐλυμῖα ἐγένοντο, καὶ οἱ μὲν Ὀρχομενιοὶ ὀπλῖται οὐκέτι ἠκολούθουν, οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύτροπον ἐπέκειντο καὶ μάλα θρασέως, ἐνταῦθα γνόντες οἱ Μαντινεῖς ὡς εἰ μὴ ἀποκρούσονται αὐτούς, ὅτι πολλοὶ σφῶν κατακοντισθήσονται, ὑποστρέφαντες ὁμόσε ἐχώρησαν τοῖς ἐπικειμένοις. (14) Καὶ ὁ μὲν Πολύτροπος μαχόμενος αὐτοῦ ἀπονήσκει· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πάμ· πολλοὶ ἂν ἀπέθανον, εἰ μὴ οἱ Φλιασίοι ἱππεῖς παραγεγνημένοι καὶ εἰς τὸ ὅπισθεν περιελάσαντες τῶν Μαντινέων ἐπέσχον αὐτούς τῆς διώξεως. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς ταῦτα πράξαντες οἴκαδε ἀπῆλθον.

15. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀκούσας ταῦτα, καὶ νομίσας οὐκ ἂν εἴτι συμμῖξαι αὐτῷ τούς ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ μισθοφόρους, οὕτω προΐει. Καὶ τῇ μὲν πρώτη ἐν τῇ Τεγεατίδι γῶρα ἐδειπνοποιήσατο, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ διαβαίνει εἰς τὴν Μαντινικὴν, καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ὑπὸ τοῖς πρὸς ἐσπέραν ὄρεσι τῆς Μαντινείας· καὶ ἐκεῖ ἄμα ἐδῆον τὴν χώραν καὶ ἐπόρθει τοὺς ἀγρούς. Τῶν δὲ Ἀρκάδων οἱ συλλεγόντες ἐν τῇ Ἀσέᾳ νυκτὸς παρῆλθον εἰς τὴν Τέγεαν. (16) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀγησίλαος ἀπέχων Μαντινείας ὅσον εἴκοσι σταδίου ἐστρατοπεδεύσατο· οἱ δ' ἐκ τῆς Τεγέας Ἀρκάδες, ἐχόμενοι τῶν μεταξὺ Μαντινείας καὶ Τεγέας ὄρων, παρῆσαν πολλοὶ ὀπλῖται, συμμῖξαι μάλα βουλόμενοι τοῖς Μαντινεῦσι· καὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι οὐ πανδημεὶ ἠκολούθουν αὐτοῖς· καὶ ἦσαν μὲν τινες οἱ τὸν Ἀγησίλαον ἐπειθον χωρὶς τούτοις ἐπιθέσθαι· ὁ δὲ φοβούμενος μὴ ἐν ὄσῳ πρὸς ἐκείνους πορεύοιτο, ἐκ τῆς πόλεως οἱ Μαντινεῖς ἐξελθόντες κατὰ κέρας τε καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθεν ἐπιτίεσιν αὐτῷ, ἔγνω κράτιστον εἶναι ἄσασιν συνελθεῖν αὐτούς, καὶ εἰ βούλοιντο μάχεσθαι, ἐκ τοῦ δικαίου καὶ φανεροῦ τὴν μάχην ποιῆσθαι. Καὶ οἱ μὲν δὴ Ἀρκάδες ὁμοῦ ἤδη ἐγεγέννητο. (17) Οἱ δ' ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ πελτασταὶ καὶ οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς μετ' αὐτῶν τῆς νυκτὸς διεξελθόντες παρὰ τὴν Μαντινείαν θυομένῳ τῷ Ἀγησίλῳ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐπιφαίνονται ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐποίησαν τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰς τάξεις ὀραμεῖν, Ἀγησίλαον δ' ἐπαναχωρῆσαι πρὸς τὰ ὄπλα. Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι μὲν ἐγνώσθησαν φίλοι ὄντες, Ἀγησίλαος δὲ ἐκεκαλλιέμετο, ἐξ ἀρίστου προΐηγε τὸ στρατεύμα. Ἐσπέρας δ' ἐπιγενομένης ἔλαθε στρατοπεδευσάμενος εἰς τὸν ὀπισθεν κόλπον τῆς Μαντινικῆς, μάλα σύνεργος καὶ κύκλῳ ὄρη ἔχοντα. (18) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἄμα τῇ ἡμέρᾳ ἐθύετο μὲν πρὸ τοῦ στρατεύματος· ἰδὼν δὲ συλλεγομένους ἐκ τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος, ἔγνω ἔξακτίον εἶναι τὴν ταχίστην ἐκ τοῦ κόλπου. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς ἀφῆγοίτο, ἐφοβείτο μὴ τῇ οὐρᾳ ἐπίθοιντο οἱ πολέμιοι· ἥσυχίαν δὲ ἔχων καὶ τὰ ὄπλα πρὸς τοὺς πολεμίους φαίνων,

ficiebat, dum istic subsisteret, ac Polytropi stipendarios exspectaret.

Interim Mantinei adversus Orchomenios bellum gerebant, et a muris quidem difficulter admodum recedebant, nonnullis ipsorum interfectis: verum ubi pedem referentes Elymiam pervenissent, ac gravis quidem armaturæ pedites Orchomenii non amplius sequerentur, Polytropi autem milites audacter admodum ipsos urgerent, tum scilicet Mantinei, animadverso futurum ut ipsorum multi jaculis confingerentur, ni adversarios vi repellerent, conversi manum cum persequentibus conserunt. Ac periit in eo prælio Polytropus: ex reliquis fugientibus interfecti plurimi fuissent, nisi equites Phliasii advenissent, et equis circumactis a tergo Mantineos aggressi, a persequendo eos inhibuissent. Hac re Mantinei gesta, domum abierunt.

Agelaus certior de his factus, quod minime deinceps futurum arbitraretur ut se mercenarii Orchomeniorum milites cum ipso conjungerent, progrediebatur: ac die quidem primo in Tegeatarum agro conabat, postridie vero Mantineorum fines ingreditur, ac sub montibus Mantineæ versus occidentem solem situs castra munit. Istic eadem opera vastabat hostilem agrum, ac prædia populabatur. Interim Arcades illi, qui apud Aseam convenerant, noctu Tegeam ingressi sunt. Postridie quum abesset Agelaus a Mantinea fere viginti stadiis, ibidem castra locavit. Arcades autem illi Tegea magno cum armaturæ gravis numero digressi, posteaquam ad montes inter Mantineam ac Tegeam sitos propius accessissent, conjungere se cum Mantineis cupiebant: nec enim Argivi universis cum copiis suis eos sequebantur. Erant tunc nonnulli auctores Agelilai, ut seorsum hos adoriretur. Verum ille veritus, ne interea dum in hos pergeret, urbe sua Mantinei egressi, a cornu ac tergo simul in ipsum irruerent; optime facturum se statuit, si convenire ipsos pateretur; ac si quidem prælio secum vellent congredi, ex æquo et aperto potestatem eis pugnandi faceret. Jam coiverant Arcades; et qui Orchomeno venerant cetrati, una cum Phliasiorum equitibus, noctu propter Mantineam itinere facto, in conspectum Agelilai pro castris rem sacram facientis prima luce veniebant: ea re factum, ut alii quidem ad ordines suos accurrerent, Agelaus autem ad exercitum se reciperet. Verum ubi cognitum fuit, hos amicos esse, ac jam perlitaret Agelaus, prandio sumpto copias promovit, ac sub vesperam clam hoste castra in sinu, a tergo Mantinici agri non magno intervallo sito, ac montibus undique septo, locat. Postridie, cum prima luce, rem sacram ante castra faciebat; quumque videret e Mantinea colligi quosdam in montibus, qui agmini novissimo imminabant, intellexit, quamprimum suos ex illo sinu educendos esse. Jam si præcederet ipse, metuebat, ne hostes extremum agmen invaderent. Itaque ipse quiescens, et arma

ἀναστρέψαντας ἐκέλευε τοὺς ἀπ' οὐρᾶς εἰς δόρυ ὀπισθεν τῆς φάλαγγος ἡγεῖσθαι πρὸς αὐτόν· καὶ οὕτως ἅμα ἐκ τε τοῦ στενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν δει τὴν φάλαγγα ἐποιεῖτο. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἐδεδίπλωτο ἡ φάλαγξ, οὕτως ἔχοντι τῷ ὀπλιτικῷ προελθὼν εἰς τὸ παδίον ἐξέταίνα πάλιν ἐπ' ἑννέα ἢ δέκα τὸ στράτευμα ἀσπίδων. Οἱ μέντοι Μαντινεῖς οὐκέτι ἐξήσαν. Καὶ γὰρ Ἥλαιοι συστρατευόμενοι αὐτοῖς ἐπειθον μὴ ποιῆσθαι μάχην, πρὶν οἱ Θηβαῖοι παραγένοιτο· εὖ δὲ εἰδέναι ἔφασαν ὅτι παρέσειντο· καὶ γὰρ δέκα τάλαντα δεδανείσθαι αὐτοὺς παρὰ σφῶν εἰς τὴν βοήθειαν. (20) Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούσαντες ἡσυχίαν εἶχον ἐν τῇ Μαντινείᾳ· ὁ δ' Ἀγησιλαὸς καὶ μάλᾳ βουλόμενος ἀπάγειν τὸ στράτευμα, καὶ γὰρ ἦν μέσος χειμῶν, δημοῦς ἐκεῖ κατέμεινε τρεῖς ἡμέρας, οὐ πολὺ ἀπέχων τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως, ὅπως μὴ δοκοῖη φοβούμενος σπεύδειν τὴν ἄφροδον. Τῇ δὲ τετάρτῃ πρωὶ ἀριστοποιησάμενος ἀπῆγεν ὡς στρατοπεδευσόμενος ἐνθαπερ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς Εὐταίας ἐξωρμήσατο. (21) Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο τῶν Ἀρκάδων, ἦγε τὴν ταχίστην εἰς τὴν Εὐταίαν, καίπερ μάλᾳ ὀφίζων, βουλόμενος ἀπαγαγεῖν τοὺς ὀπλίτας πρὶν καὶ τὰ πυρὰ τῶν πολεμίων ἰδεῖν, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὡς φεύγων ἀπαγάγοι. Ἐκ γὰρ τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἐδόκει τι ἀνελιγμέναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐμβελήκει εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ δηοῦντι τὴν χώραν οὐδεὶς ἠθελήκει μάχεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐγένετο, τοὺς μὲν Σπαρτιάτας ἀπέλυσεν οἰκαδε, τοὺς δὲ περιοίκους ἀφῆκεν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις.

22. Οἱ δὲ Ἀρκάδες, ἐπεὶ ὁ Ἀγησιλαὸς ἀπεληλύθει καὶ ἥσθοντο διαλελυμένον αὐτῷ τὸ στράτευμα, αὐτοὶ δὲ ἡθροισμένοι ἐτύγγανον, στρατεύουσι ἐπὶ τοὺς Ἡραϊάς, ὅτι τε οὐκ ἤθελον τοῦ Ἀρκαδικοῦ μετέχειν καὶ ὅτι συνεισβελήκεσαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐμβολόντες δὲ ἐνεπίμπρων τε τὰς οἰκίας καὶ ἐκοπτον τὰ δένδρα.

Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι βεδοθηκότες παρεῖναι ἐλέγοντο εἰς τὴν Μαντινείαν, οὕτως ἀπαλλάττονται ἐκ τῆς Ἡραϊας καὶ συμμιγνύουσι τοῖς Θηβαίοις. (23) Ὡς δ' ὁμοῦ ἐγένοντο, οἱ μὲν Θηβαῖοι καλῶς σφισιν ὄνοντο ἔχειν, ἐπεὶ ἐβεδοθηθήκεσαν μὲν, πολέμιον δὲ οὐδένα ἐτι εἴρων ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἀπείναι παρσκευάζοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἥλαιοι ἐπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπιδεικνύντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερπερινοῦντες δὲ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐγυμνάζοντο πάντες περὶ τὰ ὄπλα, ἀγαλλόμενοι τῇ ἐν Λεύκτροι νίκῃ· ἡκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ Φωκεῖς ὑπήκοοι γεγενημένοι καὶ Εὐβοεῖς ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ Λοκροὶ ἀμφοτέρω καὶ Ἀκαρνανεῖς καὶ Ἡρακλεῶται καὶ Μαλιεῖς· ἡκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ ἐκ Θετταλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. Ταῦτα δὲ συνηδόμενοι καὶ τὴν ἐν Λακεδαιμονίᾳ ἐρμῖαν λέγοντες ἱκέτευον μηδαμῶς ἀποτρέπεσθαι, πρὶν ἐμβολεῖν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων χώραν. (24) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα, ἀντε-

obvertens hostibus, mandat ut sui, quotquot erant extremo in agmine, conversi a tergo phalangis hastam versus ad ipsum pergerent. Sic eadem opera de arcto loco suos educabat, et paulatim phalangem firmiorem efficiebat. Posteaquam ea jam duplicata esset, instructa hoc modo gravi armatura progressus in planitiem, rursum copias in scutatos novenos vel denos explicabat. Ac Mantinei non jam amplius prodibant. Nam qui conjuncti cum eis erant hac in expeditione Elei, ne pugna prius consereretur, auctores erant, quam Thebani advenissent. Scire autem certo se aiebant, eos adventuros. Nam talenta decem illos ad expeditionem hanc ab se mutuo cepisse. Quibus auditis, Arcades intra Mantineam se continebant. Agesilaus autem, quum copias percuperet abducere, quod hiems esset media, tamen triduum ibidem mansit haud procul ab urbe Mantinea, ne discessum præ formidine maturare videretur. Die quarto cum prima luce pransus exercitum abducit, quasi ibi muniturus esset castra, ubi ea primum habuerat, quum Eutæa moveret. Quum Arcadium nemo se ostendisset, quam celerrime suos Eutæam ducit, quanquam multum ad vesperam vergente die, dum armaturam gravem abducere prius cuperet, quam hostium ignes conspicerentur: ne quis diceret, ejus discessum fugæ similem esse. Nam videbatur ex superiori mœstitia nonnihil recreasse patriam, quod et Arcadium invasisset, et nemo cum eo, vastante agrum, conserere manum voluisset. Posteaquam Laconicos fines ingressus fuisset, Spartanis domum redeundi potestatem facit, ac finitimos ad oppida sua remittit.

Arcades, Agesilao digresso, quum copias ejus dimissas esse accepissent, ipsi adhuc collecti, adversus Heræenses cum copiis profisciscuntur, quod ii societatem Arcadium respuissent, et cum Lacedæmonis in Arcadium irruissent. Itaque fines horum ingressi, ædificia concremabant, et succidebant arbores.

Quum autem adventasse Mantineam, suppetias latum, Thebani dicerentur; relicto Heræensium agro, cum iis se conjungunt. Posteaquam utrinque convenissent, satis esse factum Thebani arbitrabantur, quod et opem amicis tulissent, et nullum amplius hostem intra fines eorum conspicerent, jamque adeo se ad discessum comparabant. Verum auctores eis erant Arcades, Argivi, Elei, uti quamprimum in Laconicam ducerent, indicata suorum multitudine, ac Thebanorum exercitu nimio opere collaudato. Nam Bæoti omnes in armis exercebantur, victoria, quam ad Leuctra consequuti fuerant, elati. Et sequebantur eos Phocenses, redacti jam ipsorum in potestatem, et Euboici ex omnibus oppidis, et utrique Locri, et Acarnanes, et Heracleotæ, et Malienses. Præterea sequebantur eos e Thessalia tum equites, tum cetrati. Hæc quum gratulabundi proferrent, ac præterea, quæ solitudo esset Lacedæmone, obsecrabant, ne prius inde ullo modo discederent, quam Lacedæmoniorum fines invasissent. Audiebant ea quidem Thebani, sed

λογίζοντο δὲ ὅτι δυσμεθολωτάτη μὲν ἡ Λακωνικὴ ἐλέγετο εἶναι, φρουρὰς δὲ καθεστάναι ἐνόμιζον ἐπὶ τοῖς εὐπροσδοκωτάτοις. Καὶ γὰρ ἦν Ἰσχόλαος μὲν ἐν Οἰῷ τῆς Σκιριτίδος, ἔχων νεοδαμῳδαίς τε φρουροὺς καὶ τῶν Τεγεατῶν φυγάδων τοὺς νεωτάτους περὶ τετρακοσίους· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ Λεύκτρῳ ὑπὲρ τῆς Μαλεατίδος ἄλλη φρουρά. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τοῦτο οἱ Θηβαῖοι, ὥς καὶ συνελθοῦσαν ἂν ταχέως τὴν τῶν Λακεδαιμονίων δύναμιν, καὶ μάχεσθαι ἂν αὐτοὺς οὐδαμοῦ ἄμεινον ἢ ἐν τῇ ἑαυτῶν. Ἄ δὲ πάντα λογίζομενοι οὐ πάνυ προπετεῖς ἦσαν εἰς τὸ ἵνα τὴν Λακεδαίμονα. (25) Ἐπεὶ μέντοι ἦγον ἔκ τε Καρυῶν λέγοντες τὴν ἐρημίαν καὶ ὑπισχνόμενοι αὐτοὶ ἡγήσεσθαι, καὶ κελεύοντες, ἂν τι ἐξαπατῶντες φαίνονται, ἀποσφάττειν σφᾶς, παρῆσαν δὲ τινες καὶ τῶν περιοίκων ἐπικαλούμενοι καὶ φάσκοντες ἀποστήσεσθαι, εἰ μόνον φανεῖσαν εἰς τὴν χώραν, ἔλεγον δὲ ὥς καὶ νῦν καλούμενοι οἱ περίοικοι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν οὐκ ἐθέλοιεν βοηθεῖν· πάντα οὖν ταῦτα ἀκούοντες καὶ παρὰ πάντων οἱ Θηβαῖοι ἐπέισθησαν, καὶ αὐτοὶ μὲν κατὰ Καρύας ἐνέβαλον, οἱ δὲ Ἀρκάδες κατὰ Οἶον τῆς Σκιριτίδος. (26) Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὰ δύσβατα προελθὼν ὁ Ἰσχόλαος ὑφίστατο, οὐδένα ἂν ταύτῃ γε ἔφασαν ἀναβῆναι· νῦν δὲ βουλόμενος τοῖς Οἰάταις συμμαχοῖς χρῆσθαι, ἔμεινεν ἐν τῇ κώμῃ· οἱ δὲ ἀνέβησαν παμπληθεῖς Ἀρκάδες. Ἐνταῦθα δὲ ἀντιπρόσωποι μὲν μαχόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰσχόλαον ἐπεκράτουν· ἐπεὶ δὲ καὶ ὀπισθεν καὶ ἐκ πλαγίου καὶ ἀπὸ τῶν οἰκῶν ἀναβαίνοντες ἔπειον καὶ ἔβαλλον αὐτοὺς, ἐνταῦθα δὲ τε Ἰσχόλαος ἀπονήσκει καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εἰ μὴ τις ἀμυγνιγνοῦνθαις διέφυγε. (27) Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀρκάδες ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τὰς Καρύας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ ἤσθοντο τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, πολὺ δὲ θρασύτερον κατέβαινον. Καὶ τὴν μὲν Σελλασίαν εὐθὺς ἔκαιον καὶ ἐπόρθουν· ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ ἐγένοντο ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἀπολλωνος, ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο· τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἐπορεύοντο. Καὶ διὰ μὲν τῆς γεφύρας οὐδ' ἐπεχείρουν διαβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἐν τῷ πῆς Ἀλέας ἱερῷ ἐφάνιντο ἐναντίοι οἱ ὀπλῖται· ἐν δεξιᾷ δ' ἔχοντες τὸν Εὐρύταν παρῆσαν χάνοντες καὶ πορθοῦντες πολλῶν κάραθῶν μεστὰς οἰκίας. (28) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως αἱ μὲν γυναῖκες οὐδὲ τὸν καπνὸν δρῶσαι ἠνείχοντο, ἅτε οὐδέποτε ἰδοῦσαι πολεμίους· οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἀτειχιστον ἔχοντες τὴν πόλιν, ἄλλος ἄλλη διαταχθεὶς, μάλα ὀλίγοι καὶ ὄντες καὶ φαινόμενοι ἐφύλαττον. Ἐδοξε δὲ τοῖς τέλεσι καὶ προειπεῖν τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ τις βούλοιο ὅπλα λαμβάνειν καὶ εἰς τάξιν τίθεσθαι, τὰ πιστὰ λαμβάνειν ὥς ἐλευθέρους ἐσομένους ὅσοι συμπολεμήσαιεν. (29) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔφασαν ἀπογράψασθαι πλέον ἢ ἑξαχιχίλους, ὥς τε φόβον αὐτοῦ παρείχον συντεταγμένοι καὶ λίαν ἐδόκουν πολλοὶ εἶναι· ἐπεὶ μέντοι ἔμεινον μὲν οἱ ἐξ Ὀρχομενοῦ μισθοφόροι, ἐβόηθησαν δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις Φλιάσιοι τε καὶ Κορίνθιοι καὶ Ἐπιδαυριοὶ καὶ Πελλήνηες καὶ ἄλλαι δὲ τινες τῶν

vicissim perpendebant, quod Laconica longe difficillima ingressu esse perhiberetur; et arbitrabantur, iis locis quae aditus habere faciles, disposita esse praesidia. Etenim Ischolaus ad Cœum agri Sciritici erat, cum libertinorum praesidio et Tegeatarum exulum fere quadringentorum, qui erant ætate maxime vegeta. Præterea praesidium aliud erat ad Leuctrum super Maleatidem. Expendebant secum hoc quoque Thebani, coituras nimirum celeriter Lacedæmoniorum vires; et nusquam promptius, quam suis in finibus, ipsos dimicatuuros. Quæ omnia secum reputantes, non modum in hoc propensi erant, ut Lacedæmonem peterent. Verum posteaquam Caryis venissent qui solitudinem istic esse dicerent, se duces itineris fore pollicerentur, si fallere voluisse viderentur, interfici se juberent; adessent item quidam finitimi, qui eos advocarent, ac se discessuros a Lacedæmoniorum fide profiterentur, si modo ipsorum in agro Thebani se ostendissent, adderentque, eos vicinos qui arcescerentur a Spartanis, opem tunc eis nullam laturos: his inquam universis auditis, et quidem ab omnibus, Thebani adsensi sunt. Deinde ipsi quidem propter Caryas in hostium fines irrumpunt, Arcades autem juxta Cœum Sciritidis oppidum. Ac si quidem Ischolaus progressus ad loca transitu difficilia substitisset, neminem eo quidem loco fuisse ascensurum ferunt: jam vero, quum auxiliis Cœensium uti vellet, eo in vico exspectabat, Arcadibus interim magno numero conscendentibus. Atque hoc loco milites Ischolai, dum adversi in hostes dimicant, superiores erant: verum posteaquam et a tergo, et a lateribus, et ab iis qui domos conscenderant, ferirentur ac telis peterentur, tum deinde non solum Ischolaus, sed et alii perierunt omnes, extraquam si quis incognitus aufugisset. His rebus gestis, Arcades ad Thebanos Caryas versus pergunt. Illi vero quum quæ ab Arcadibus essent acta, rescivissent, longe majori cum audacia descendebant: ac primo quidem Sellasiam igne succendunt et depopulantur, deinde quum in planitiem venissent, ad lucum Apollinis castra metati, postridie rursus inde discedunt. Hinc per pontem ne conabantur quidem Spartam versus transire: nam in Minervæ fano, quæ Alea dicitur, oppositi gravis armaturæ pedites conspiciebantur. Quapropter ita faciebant iter, ut Eurotam amnem ad dextram haberent; ac ædificia, magna bonorum copia referta, cremabant et populabantur. Ceterum ex iis qui erant in urbe, mulieres quidem nec fumum adspicere poterant, quippe quæ hostes nunquam vidissent: at viri Spartani, alius alibi collocatus, quod urbs ipsorum mœnibus careret, quanquam perpauci numero et essent et viderentur, tamen custodiebant. Visum fuit etiam magistratibus, indicare iis quos Helotas sive servos vocant, ut si quis eorum arma capere vellet, ac inter ordines locum suum occupare, ei fides daretur, futurum ut quotquot hoc in bello suam navarent operam, libertate donarentur. Ac initio quidem ferebantur in tabulas relata plurimum fuisse nomina quam sexcentorum: quo factum, ut illi inætnum in acie dispositi incuterent, ac valde multi esse viderentur. Verum posteaquam apud ipsos manebant conductitii milites, qui Orchomeno venerant, et Lacedæmonii præterea suppetias ferrent Phliasii, Corinthii, Epidaurii, Pellenses, oppida quædam alia: tum deinde

πόλεων, ἤδη καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἤττον ὠρρώδουν. (30) Ὡς δὲ προῖον τὸ στράτευμα ἐγένετο κατ' Ἀμύκλας, ταύτην διέβαινον τὸν Εὐρώταν. Καὶ οἱ μὲν Θηβαῖοι, ὅπου στρατοπεδεύοντο, εὐθὺς ὧν ἔκοπτον δένδρων κατέβαλλον πρὸ τῶν τάξεων ὥς ἐδύναντο πλεῖστα, καὶ οὕτως ἐφυλάττοντο· οἱ δὲ Ἀρχάδες τούτων τε οὐδὲν ἐποιοῦν, καταλιπόντες δὲ τὰ ὅπλα εἰς ἀρπαγὴν ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐτρέποντο. Ἐκ τούτου δὴ ἡμέρᾳ τρίτῃ ἢ τετάρτῃ προῆλθον οἱ ἵππεις εἰς τὸν ἵππόδρομον εἰς Γαϊόχου κατὰ τάξεις, οἳ τε Θηβαῖοι πάντες καὶ οἱ Ἥλειοι καὶ ὅσοι Φωκῶν ἢ Θετταλῶν ἢ Λοκρῶν ἵππεις παρῆσαν. (31) Οἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἵππεις, μάλα ὀλίγοι φαινόμενοι, ἀντιτεταγμένοι αὐτοῖς ἦσαν. Ἐνέδραν δὲ ποιήσαντες ὀπλιτῶν τῶν νεωτέρων ὅσον τριακοσίων ἐν τῇ τῶν Τυνδαριδῶν, ἀμα οὗτοι μὲν ἐξέθεον, οἱ δ' ἵππεις ἤλαυνον· οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐνέκλιναν. Ἰδόντες δὲ ταῦτα πολλοὶ καὶ τῶν πεζῶν εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ἐπεὶ μέντοι οἳ τε διώκοντες ἐπαύσαντο καὶ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα ἔμενε, πάλιν δὴ κατεστρατοπεδεύσαντο. (32) Καὶ τὸ μὲν μὴ πρὸς τὴν πόλιν προσβαλεῖν ἂν ἔτι αὐτοὺς ἤδη τι ἐδόκει θαρράλεώτερον εἶναι· ἐκεῖθεν μέντοι ἀπᾶραν τὸ στράτευμα ἐπορεύετο τὴν ἐφ' Ἐλος τε καὶ Γυθείον. Καὶ τὰς μὲν ἀτειχίστους τῶν πόλεων ἐνεπίμψαν, Γυθείῳ δὲ, ἔνθα τὰ νεώρια τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν, καὶ προσέβαλον τρεῖς ἡμέρας. Ἦσαν δὲ τινες τῶν περιοίκων οἱ καὶ ἐπέθεντο καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς μετὰ Θηβαίων.

33. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐν φροντίδι ἦσαν, ὅτι χρὴ ποιεῖν περὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἐκκλησίαν ἐποίησαν κατὰ δόγμα βουλῆς. Ἐτυχον δὲ παρόντες πρέσβεις Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἐπὶ ὑπολοίπων αὐτοῖς συμμάχων. Ὅθεν δὴ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀρατος καὶ Ὀκυλλος καὶ Φάραξ καὶ Ἐτυμοκλῆς καὶ Ὀλονθεὺς σχεδὸν πάντες παραπλήσια ἔλεγον. Ἀνεμίμνησκόν τε γὰρ τοὺς Ἀθηναίους ὥς αἰεὶ ποτε ἀλλήλοισι ἐν τοῖς μεγίστοις καιροῖς παρίσταντο ἐπ' ἀγαθοῖς· αὐτοὶ τε γὰρ ἔφασαν τοὺς τυράννους συνεκβαλεῖν Ἀθήνηθεν, καὶ Ἀθηναίους, ὅτε αὐτοὶ ἐπολιορκούντο ὑπὸ Μεσσηνίων, προθύμως βοηθεῖν. (34) Ἐλεγον δὲ καὶ ὅς' ἀγαθὰ εἶη, ὅτε κοινῇ ἀμφοτέροι ἐπράττον, ὑπομιμνήσκοντες μὲν ὡς τὸν βάρβαρον κοινῇ ἀπεμαχέσαντο, ἀναμιμνήσκοντες δὲ ὡς Ἀθηναῖοι τε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρέθησαν ἡγεμόνες τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν κοινῶν χρημάτων φύλακες, τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συμβουλομένων, αὐτοὶ τε κατὰ γῆν δμολογουμένως ὑφ' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνες προκρίθεισαν, συμβουλομένων αὖ ταῦτα τῶν Ἀθηναίων. (35) Εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ὧδέ πως εἶπεν. Ἐάν δὲ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, ὁμονοήσωμεν, νῦν ἔλπις τὸ παλαι λεγόμενον δεκατευθῆναι Θηβαίους. Οἱ μὲν τοι Ἀθηναῖοι οὐ πᾶν ἐδέξαντο, ἀλλὰ θροῦς τις τοιοῦτος διῆλθεν, ὡς νῦν ταῦτα λέγοιεν, ὅτε δὲ εὖ ἐπράττον, ἐπέκειντο ἡμῖν. Μέγιστον δὲ τῶν λεχθέντων παρὰ Λακεδαιμονίων ἐδόκει εἶναι, ὅτι ἡνῖκα κατεπολέμησαν

minus eos qui nomina professi fuerant, formidabant. Exercitus hostilis progressus, Amyclas ubi venisset, ibidem Eurotam transiit: ac Thebani quidem iis in locis, ubi castra locabant, statim ante ordines eas arbores abjiciebant numero quam fieri poterat maximo, quas succiderant, eoque pacto sibi cavebant: verum nihil huiusmodi faciebant Arcades, sed relictis castris ad direptiones ædium se convertebant. Secundum hæc die tertio vel quarto equites Thebani omnes et Elei, cum Phocensium, Thessalorum, Locrorum equitatu quantus aderat, ad Hippodromum ad Neptuni Gæaocchi fanum usque servatis ordinibus procedunt. Eis in acie Lacedæmoniorum equites, qui perpauci videbantur, oppositi erant. Quumque illi juniores quosdam gravis armaturæ pedites, plus minus trecentos, ad Tyndaridarum in insidiis locassent, eodem momento procurrebant hi, et equites adigebant equos. Verum hostes non ferebant eorum impetum, sed terga vertebant. Quod quum multi peditum vidissent, et ipsi se in fugam conjiciebant. Post, ubi persequendi finem Lacedæmonii fecissent, ac Thebanorum copiæ consisterent, rursus in castra est itum. Ac jam eos non amplius urbem invasuros, videbatur aliquanto major spes esse: moverunt certe inde cum copiis, ac versus Helos et Gythium profecti sunt. Quod si quæ in oppida muris non munita inciderent, ea concremabant; Gythium vero, quo loco navalia Lacedæmoniorum erant, triduum oppugnabant. Erant etiam finitimi quidam, qui et invadebant Lacedæmonios, et Thebanorum sociorumque signa sequebantur.

Quæ quum Athenienses audiissent, quid Lacedæmoniorum in causa faciendum esset, sollicitè dispiciebant: deque senatusconsulto concionem advocabant. Forte tunc legati Lacedæmoniorum, eorumque sociorum, quos necdum amiserant, Athenis aderant. Quo fiebat, ut hi Lacedæmonii, nimirum Aratus, Ocyllus, Pharax, Etymocles, Olontheus, prope omnes similia dicerent. Nam revocabant in memoriam Atheniensibus, semper utrosque sibi invicem maximis in rerum momentis ad utilitatem communem suppetias tulisse. Lacedæmonios enim adjuvisse dicebant ejectionem tyrannorum; et vicissim Athenienses, quo tempore a Messeniis Lacedæmonii obsiderentur, alacriter eis opem tulisse. Præterea commemorabant emolumenta, quæ utrinque percepissent, quoties aliquid conjunctis viribus gessissent; revocantes eis in memoriam, quod et barbarum communi opera repulissent, et Athenienses Lacedæmoniiis auctoribus a Græcis duces classis, publicarumque pecuniarum custodes lecti fuissent; suadentibus vicissim Atheniensibus, ut Lacedæmonii extra controversiam terra Græcorum omnium duces legerentur. Inter alios quidam in hanc sententiam verba faciebat: Quod si vos et nos, Athenienses, consenserimus, spes est hoc tempore futurum, quod jam dudum fertur, ut decumentur Thebani. Non admodum hæc ab Atheniensibus accipiebantur, sed mussitabatur hinc inde, nunc ea dici: quo vero tempore secundæ res ipsorum essent, tum nos premebant. Unum hoc gravissimum esse videbatur, quod a Lacedæmoniiis proferebatur,

αὐτοὺς, **Θηβαίων** βουλομένων ἀναστάτους ποιῆσαι τὰς Ἀθήνας, σφίσιν ἐμποδῶν γένοιτο. (36) Ὁ δὲ πλεῖστος ἦν λόγος ὡς κατὰ τοὺς ὅρκους βοηθεῖν δεοί· οὐ γὰρ ἀδικησάντων σφῶν ἐπιστρατεύουιν οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ βοηθησάντων τοῖς Τεγεαταῖς, ὅτι οἱ Μαντινεῖς παρὰ τοὺς ὅρκους ἐπυστράτευσαν αὐτοῖς. Διέθει οὖν καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους θόρυβος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν γὰρ δικαίως τοὺς Μαντινεάς ἔφασαν βοηθῆσαι τοῖς περὶ Πρόξενον ἀποθανοῦσιν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Στάσιππον, οἱ δὲ ἀδικεῖν, ὅτι ὅπλα ἐπήνεγκαν Τεγεαταῖς.

37. Τούτων δὲ διοριζομένων ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀνέστη Κλειτελῆς Κορίνθιος καὶ εἶπε τάδε. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἴσως ἀντιλέγεται, τίνες ἦσαν οἱ ἄρξαντες ἀδικεῖν· ἡμῶν δὲ, ἐπεὶ εἰρήνη ἐγένετο, ἔχει τις κατηγορῆσαι ἢ ὡς ἐπὶ πόλιν τινὰ ἐστρατεύσαμεν ἢ ὡς χρήματά τινων ἐλάβομεν ἢ ὡς γῆν ἀλλοτρίαν ἐδηρώσαμεν; ἀλλ' ὅμως οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν χώραν ἡμῶν ἐλθόντες καὶ δένδρα ἐκκεκόρασι καὶ οἰκίας κατακεκαύκασι καὶ χρήματα καὶ πρόβατα διηρπάκασι. Πῶς οὖν, ἐὰν μὴ βοηθῆτε οὕτω περιφανῶς ἡμῖν ἀδικουμένοις, οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσετε; καὶ ταῦτα ὦν αὐτοὶ ἐπεμελήθητε ὅρκων ὅπως πᾶσιν ἡμῖν πάντες ἡμεῖς ὁμῶσαιμεν; Ἐνταῦθα μέντοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθωρόδησαν ὡς ὀρθῶς τε καὶ δίκαια εἰρηκότος τοῦ Κλειτελούς. (38) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀνέστη Προκλῆς Φλιάσιος καὶ εἶπεν. Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐκποδῶν γένοιτο Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ πρώτους ἀν' ὑμᾶς στρατεύσαιν οἱ Θηβαῖοι, πᾶσιν ὁμαί τούτο δῆλον εἶναι· τῶν γὰρ ἄλλων μόνους ἀν' ὑμᾶς οἴονται ἐμποδῶν γενέσθαι τοῦ ἄρξαι αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων. (39) Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, ἐγὼ μὲν οὐδὲν μᾶλλον Λακεδαιμονίοις ἀν' ὑμᾶς ἡγοῦμαι στρατεύσαντας βοηθῆσαι ἢ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς. Τὸ γὰρ δυσμενεῖς ὄντας ὑμῖν Θηβαίους καὶ ὁμόρους οἰκοῦντας ἡγεμόνας γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων πολὺ ὁμαί χαλεπώτερον ἀν' ὑμῖν φανῆναι ἢ ὅποτε πόρρω τοὺς ἀντιπάλους εἴχετε. Συμφορύτερόν γε μεντὰν ὑμῖν αὐτοῖς βοηθήσαιτε ἐν ᾧ ἐτι εἰσὶν οἱ συμμαχοῖεν ἀν' ἢ εἰ ἀπολομένων αὐτῶν μόνον ἀναγκάζοιθε διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς Θηβαίους. (40) Εἰ δὲ τινες φοβοῦνται μὴ ἐὰν νῦν ἀναφύγωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐτι ποτὲ πράγματα παρέχωσιν ὑμῖν, ἐνθυμήθητε ὅτι οὐχ οὗς ἀν' εὖ ἀλλ' οὗς ἀν' κακῶς τις ποιῇ φοβεῖσθαι δεῖ μὴ ποτε μέγα δυνασθῶσιν. Ἐνθυμεῖσθαι δὲ καὶ τάδε χρὴ, ὅτι κτᾶσθαι μὲν τι ἀγαθὸν ἰδίωταις καὶ πόλεσι προσήκει, ὅταν ἐβρωμενέστατοι ᾖσιν, ἵνα ἔχωσιν, ἐὰν ποτ' ἀδύνατοι γένωνται, ἐπικουρίαν τῶν προπεπονημένων. (41) Ὑμῖν δὲ νῦν ἐκ θεῶν τινος καιρὸς παραγεγένηται, ἐὰν δεομένοις βοηθήσῃτε Λακεδαιμονίοις, κτήσασθαι τούτους εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον φίλους ἀπροφασίστους. Καὶ γὰρ δὴ οὐκ ἐπ' ὀλίγων μοι δοκοῦσι μαρτύρων νῦν ἀν' εὖ παθεῖν ὑφ' ὑμῶν· ἀλλ' εἰσονται μὲν ταῦτα θεοὶ οἱ πάντα δρῶντες· καὶ νῦν καὶ εἰς αἰ, συνεπίστανται δὲ τὰ γινόμενα ὅτε συμμαχοὶ καὶ οἱ πολέμιοι, πρὸς δὲ τούτοις

impeditos a Lacedæmoniis id temporis fuisse Thebanos, quum debellatis Atheniensibus evertendas Athenas illi censuissent. Maxime tamen hoc urgebatur, ferendas esse suppetias ratione præstiti sacramenti. Non enim Arcades, et ipsorum socios, Lacedæmoniis ob illatam aliquam injuriam bellum facere; sed eam ob causam, quod Tegeatis opem tulerint, qui a Mantineis contra datum jusjurandum bello vexabantur. Hæc quoque quum dicerentur, tumultus quidam concionem pervagabatur: quippe nonnulli aiebant, Mantineos jure suppetias iis tulisse, qui quum Proxeni essent asseclæ, a Stasippi factione fuerant interempti; alii factum injuste dicebant, quod arma Tegeatis intulissent.

De his quum ipsa concio disceptaret, Cliteles Corinthius surgens, hanc orationem habuit: « Atqui de hoc, Athenienses, controversia esse videtur, a quibus injuriæ factum sit initium. Verum nos, posteaquam pax facta fuit, an quis accusare potest, quod vel bello urbem aliquam aggressi simus, vel pecunias quorundam abstulerimus, vel agrum alienum vastaverimus? Nihilominus Thebani fines nostros ingressi succiderunt arbores, domos exusserunt, pecunias ac pecora diripuerunt. Qui poterit ergo fieri, ut, si nobis auxilium non tuleritis, qui adeo manifestis injuriis afficimur, non contra jurisjurandi religionem facturi sitis, præsertim quum vestra cura factum sit, ut vobis omnibus hæc sacramenta nos omnes præstaremus? » Hic vero plausus excitatus est ab Atheniensibus, quasi recte, et quidem æquissima Cliteles dixisset. Post hunc Procles Phliasius surgens, hoc modo loquutus est: « Futurum, Athenienses, ut Lacedæmoniis e medio sublatis Thebani vos primos bello petant, nemini non esse perspicuum arbitror. Nam inter alios esse vos solos arbitrantur impedimento, quominus ipsi Græcis imperent. Quod si ita est, arbitror equidem nihilo magis vos Lacedæmoniis hac expeditione suscepta opem, quam vobis ipsis, laturos. Nam Thebanos vobis infestos, eosdemque finitimos, principe apud Græcos loco potiri, id vero longe vobis esse molestius puto, quam si procul adversarios haberetis. Commodius quidem certe vos ipsos tuebimini, quam diu supererunt socii, quam si sublatis iis, soli adversus Thebanos dimicare cogamini. Quod si qui verentur, ne, si nunc effugerint Lacedæmonii, negotia vobis aliquando facessant: cogitetis velim, non metuendum esse, ne illi, qui beneficiis, sed qui damnis afficiuntur, aliquando potentiam quandam nanciscantur. Quin hoc quoque cogitandum est, non solum homines privatos, sed etiam respublicas decere, ut, quum potentissimi sunt, aliquid sibi comparent, quod ex usu sit: nimirum ut habeant, si quando vires amiserint, aliquid ex iis, quæ antea labore suo pepererunt, præsidii. Vobis quidem certe nunc deum aliquis occasionem offert, qua Lacedæmonios in perpetuum vobis amicos adjungere sinceros possitis, si quidem eis ope vestra egentibus succurretis. Nam mea sane sententia non paucos estis habituri testes eorum beneficiorum, quibus ipsos afficietis: sed scient hæc primum dii, qui cuncta et nunc et in æternum vident; norunt, quæ agantur, non solum socii, sed etiam

καὶ ἅπαντες Ἑλληνέες τε καὶ βάρβαροι· οὐδὲν γὰρ τούτων ἀμελές. (43) Ὡς τε εἰ κακοὶ φανείησαν περὶ ὑμᾶς, τίς ἂν ποτε ἔτι πρόθυμος εἰς αὐτοὺς γένοιτο; ἐπιζέειν δὲ χρὴ ὡς ἀνδρας ἀγαθοὺς μᾶλλον ἢ κακοὺς αὐτοὺς γενήσεσθαι· εἰ γάρ τινες ἄλλοι, καὶ οὗτοι δοκοῦσι διατεταλεκέναι ἐπαίνου μὲν ὀρεγόμενοι, αἰσχυρῶν δὲ ἔργων ἀπεχόμενοι. (43) Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε καὶ τάδε. Εἴ ποτε πάλιν ἔλθοι τῇ Ἑλλάδι κίνδυνος ὑπὸ βαρβάρων, τίσιν ἂν μᾶλλον πιστεύατε ἢ Λακεδαιμονίους; τίνας δ' ἂν παραστάτας ἦδιον τούτων ποιήσαισθε, ὧν γε καὶ οἱ ταχέστεροι ἐν Θερμοπύλαις ἅπαντες ἐλθοντο μαχομένοι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῶντες ἐπεισφύρεσθαι τὸν βάρβαρον τῇ Ἑλλάδι; πῶς οὖν οὐ δίκαιον ὧν τε ἕνεκα ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ μετ' ὑμῶν καὶ ὧν ἐλπίς καὶ αὐθις γενέσθαι πᾶσαν προθυμίαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς παρέχεσθαι; (44) Ἄξιον δὲ καὶ τῶν παρόντων συμμάχων ἕνεκα αὐτοῖς προθυμίαν ἐνδείξασθαι. Εὖ γὰρ ἴστε ὅτι οἵ περ τούτοις πιστοὶ διαμένουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς, οὗτοι καὶ ὑμῖν αἰσχύνοινε' ἂν μὴ ἀποδιδόντες χάριτας. Εἰ δὲ μικραὶ δοκοῦμεν πόλεις εἶναι αἱ τοῦ κινδύνου μετέχειν αὐτοῖς ἐθέλουσαι, ἐνθυμήθητε ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρα πόλις προσγένηται, οὐκέτι μικραὶ πόλεις ἐσόμεθα αἱ βοηθοῦσαι αὐτοῖς. (45) Ἐγὼ δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρόσθεν μὲν ἀκούων ἐξήλουν τήνδε τὴν πόλιν ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικομένους καὶ τοὺς φοβούμενους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας ἤκουον τυγχάνειν· νῦν δ' οὐκέτ' ἀκούω, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη παρὼν ὁρῶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς ὀνομαστοτάτους καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς πιστοτάτους φίλους αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς τε ἤκοντας καὶ δεομένους αὐτῶν ἐπικουρῆσαι. (46) Ὅρῳ δὲ καὶ Θηβαίους, οἱ τότε οὐκ ἐπείσαν Λακεδαιμονίους ἐξανδραποδίσασθαι ὑμᾶς, νῦν δεομένους ὑμῶν περιδεῖν ἀπολομένους τοὺς σώσαντας ὑμᾶς. Τῶν μὲν οὖν ὑμετέρων προγόνων καλὸν λέγεται, ὅτε τοὺς Ἀργείων τελευτήσαντας ἐπὶ τῇ Καδμείᾳ οὐκ εἶσαν ἀτάφους γενέσθαι· ὑμῖν δὲ πολλὸν κάλλιον ἂν γένοιτο, εἰ τοὺς ἔτι ζῶντας Λακεδαιμονίων μῆτε ὑβρισθῆναι μῆτε ἀπολέσθαι ἐάσαιτε. (47) Καλοῦ γε μὴν ἀκείνῳ ὄντος, ὅτε σχόντες τὴν Εὐρυσθέως ὕβριν διεσώσατε τοὺς Ἡρακλέους παῖδας, πῶς οὐκ ἐκείνῳ τότε κάλλιον, εἰ μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περισώσατε; πάντων δὲ κάλλιστον, εἰ ψήφῳ ἀκινδύνῳ σωσάντων ὑμᾶς τότε τῶν Λακεδαιμονίων, νῦν ὑμεῖς σὺν ὅπλοις τε καὶ διὰ κινδύνων ἐπικουρήσατε αὐτοῖς. (48) Ὅποτε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, ἥπου ὑμῖν γε τοῖς ἔργῳ δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανείη, εἰ πολυλάχικα καὶ φίλοι καὶ πολέμιοι γενόμενοι Λακεδαιμονίοις μὴ ὧν ἐβλάβητε μᾶλλον ἢ ὧν εὖ ἐπάθετε μνησθεῖν καὶ χάριν ἀποδοῖν αὐτοῖς μὴ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐγένοντο.

49. Μετὰ ταῦτα ἐβουλεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν μὲν ἀντιλεγόντων οὐκ ἠνέχοντο ἀκούοντες, ἐψηφίσαντο

hostes; denique præter hos, Græci ac barbari universi: nam ab horum nemine ea negligentur: adeo si se improbe adversus vos gerere deprehendantur, quis deinceps unquam animo in ipsos propenso fuerit? Enimvero sperandum est, eos potius se viros bonos, quam improbos, declaraturos. Nam si ulli alii, hi certa perpetuo laudis fuisse cupidi videntur, et a turpibus facinoribus abstinuisse. Præter hæc velim et illud cogitetis: si quando rursus Græciæ periculum imminet a barbaris, quibusnam fidem potius habituri sitis quam Lacedæmoniis? quosnam lubentius paraturi sitis adlites, quam ipsos, quorum qui ad Thermopylas in acie collocati, maluerunt omnes pugnando potius occumbere, quam vivi barbaro ad Græciam aditum patefacere? qui non igitur æquum sit, ut quum vobiscum viros se fortes declararint, ac spes sit, idem deinceps quoque facturos, omnem tum vos tum nos benevolentiam eis exhibeamus? Est etiam operæ pretium, ut eorum sociorum causa, qui nunc quoque ipsis adsunt, vestrum erga eos studium declaretis. Nam certo scitote, illos qui Lacedæmoniorum in fide manent in calamitatibus, præ verecundia nunquam commissuros ut nullas vobis gratias referant. Quod si oppida esse videmur exigua, quæ cum ipsis hujusce periculi participes esse volumus, cogitate futurum ut, si accedat urbs vestra, non jam parva simus amplius oppida, quæ Lacedæmoniis opem feramus. Equidem, Athenienses, antehac rempublicam vestram admirabar, quod omnes, qui vel injuriis afficerentur, vel sibi metuerent, huc confugientes audiebam auxilium impetrare. Jam non amplius audio, sed ipse coram video, Lacedæmonios longe celeberrimos, et cum eis amicos ipsorum fidelissimos, ad vos venire, vestramque opem implorare. Præterea Thebanos video, qui tum Lacedæmoniis persuadere non poterant, ut vos funditus perderent, nunc vos obsecrare, ut perire patiamini eos qui vos conservarunt. Præclare de vestris hoc majoribus commemoratur, nimirum eos non fuisse passos, ut Argivi ad Cadmeam interfecti jacerent insepulti: vobis autem longe fuerit honestius, si Lacedæmonios, quotquot adhuc vivunt, nec atrocibus affici injuriis, nec deleri patiamini. Quum itidem hoc quoque præclarum fuerit, quod aliquando, repressa Eurysthei petulantia, liberorum Herculis saluti consulueritis: qui non longe sit hoc etiam præclarius, si non modo duces eorum principes, sed universam rempublicam servaveritis? Denique omnium erit præclarissimum, si quum Lacedæmonii suffragio suo periculi omnis experte vos id temporis conservarint, vos jam et cum armis, nec sine periculis, opem eis feretis. Enimvero quum nos exsultemus lætitia, qui verbis suadendo ferri opem fortibus viris petimus: profecto in vobis, qui re succurrere potestis, generosum hoc ducetur, si, quum sæpenumero et amici, et hostes Lacedæmoniorum fueritis, non tam injuriarum quam beneficiorum memores eritis: gratiamque referetis non vestro solum nomine, sed totius Græciæ, quod in ea tuenda viros se fortes præstiterint. »

Secundum hæc Athenienses de re consultabant, ac illis quidem, qui adversabantur, explosis, universis cum reipu-

δὲ βοηθεῖν πανδημῇ, καὶ Ἰφικράτην στρατηγὸν εἰλοντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο καὶ παρήγγειλεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ Ἰφικράτους ἐξελεῖν. Ἐκ δὲ τούτου ἡγεῖτο μὲν δ' Ἰφικράτης, οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλὸν τι ἔργον ἡγήσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς Κόρινθον διέτριβέ τινας ἡμέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ πρῶτον ἔψεγον αὐτόν· ὡς δ' ἐξήγαγε ποτε, προθύμως μὲν ἠκολούθουν ὅποι ἡγοῖτο, προθύμως δ' εἰ πρὸς τείχος προσάγοι, προσέβαλλον. (50) Τῶν δ' ἐν τῇ Λακεδαιμονίᾳ πολεμίων Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλεῖοι πολλοὶ ἀπεληλύθεσαν, ἅτε ὅμοροι οἰκοῦντες, οἱ μὲν ἄγοντες οἱ δὲ φέροντες, ὅτι ἠρπάκεσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι τὰ μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπείναν ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἑύρων ἐλάττωνα τὴν στρατιὰν καὶ ἡμέραν γιγνομένην, τὰ δὲ, ὅτι σπανιώτερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν· τὰ μὲν γὰρ ἀνήλωτο, τὰ δὲ διήρπαστο, τὰ δὲ ἐξεχέχυτο, τὰ δὲ κατεκέχυτο· πρὸς δ' ἔτι καὶ χειμὼν ἦν, ὥς· ἥδη πάντες ἀπείναν ἐβούλοντο. (51) Ὡς δ' ἐκείνοι ἀπεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαιμονίας, οὕτω δὲ καὶ δ' Ἰφικράτης τοὺς Ἀθηναίους ἀπῆγεν ἐκ τῆς Ἀρκαδίας εἰς Κόρινθον. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατήγησεν, οὐ ψέγω· ἐκεῖνα μὲντοι ἂ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἐπραξε, πάντα εὕρισκω τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βοιωτοὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε, παρέλιπεν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρείας πάροδον. (52) Μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρέληλυθότες εἴεν οἱ Θηβαῖοι τὸ Ὀνειον ἐπεμψε σκοποὺς τοὺς τε Ἀθηναίων ἱππέας καὶ τοὺς Κορινθίων ἄπαντας. Καίτοι ἰδεῖν μὲν οὐδὲν ἤττον ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἴκανοί· εἰ δὲ δέοι ἀποχωρεῖν, πολλὸν ὅσον τοῖς ὀλίγοις ἢ τοῖς πολλοῖς καὶ ὁδοῦ εὐπόρου τυχεῖν καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποχωρῆσαι· τὸ δὲ πολλοὺς τε προάγειν καὶ ἤττονας τῶν ἐναντίων πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη; καὶ γὰρ δὴ ἅτε ἐπὶ πολλὴ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ ἔδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπελάβοντο· ὥστε οὐκ ἐλάτους ἀπώλοντο εἰκοσὶν ἱππέων. Καὶ τότε μὲν οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο ἀπῆλθον.

BIBLION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τῷ δὲ ὑστέρῳ ἔτει Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμαχῶν πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορες Ἀθήναζε, βουλευσόμενοι καθ' ὅτι ἡ συμμαχία Λακεδαιμονίους καὶ Ἀθηναίους ἔσοιτο. Λεγόντων δὲ πολλῶν μὲν ξένων, πολλῶν δὲ Ἀθηναίων, ὡς δέοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις τὴν συμμαχίαν εἶναι, Προκλῆς Φλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε.

blicæ copiis opem Lacedæmonis ferendam statuunt. Ducem sibi Iphicratem eligunt : qui quum litasset, ac in Academia cenam suos sumere jussisset, multos proditum est ipsum Iphicratem in exeundo præcessisse. Tandem Iphicrates educebat copias, sequente ipsum milite, qui existimaret illum præclarum ad facinus quoddam edendum ipsos ducturum. Quumque Corinthum veniens, dies istic aliquot tere-ret, confestim hanc ipsam ob moram eum reprehendebant. Ubi tandem educeret, non solum alacriter ducem sequebantur, verum etiam eadem alacritate, si moribus admove-rentur, oppugnabant. Interim ex iis hostibus, qui erant in Laconica, Arcades, et Argivi, et Elei complures discesse-rant, quod essent finitimi, ac partim agebant, partim fere-bant, quidquid rapere potuissent. Thebani vero cum ce-teris, vel hanc ipsam ob causam excedere finibus iis cupie-bant, quod imminui quotidie viderent copias; vel quod jam commeatus defecisset, absumptus, directus, effusus, cre-matus. Præterea hiems erat : quo fiebat ut omnes disce-dere vellent. Posteaquam illi Laconica excessissent, etiam Iphicrates ex Arcadia Corinthum Athenienses reducebat. Enimvero non est quod equidem vituperem, si alias præ-clare se imperatorio in munere gessit : ea quidem certe, quæ in hoc tempore fecit, omnia partim temere, partim nullo cum fructu ab eo gesta fuisse reperio. Nam dum in Oneo cum præsidio impedire conaretur quominus Boeoti redire domum possent, transitum longe commodissimum juxta Cencleas incustoditum reliquit. Idem quum certior fieri cuperet, an Thebani Oneum transiissent, equites universos tum Atheniensium, tum Corinthiorum, speculatum misit. Atqui pauci æque aliquid, ac multi, videre possunt : ac si pedem referre necesse sit, multo facilius pauci, quam plu-res, tum viam idoneam reperire, tum quiete discedere pos-sunt. At multos adducere, neque tamen hostibus pares, qui non ingens dementia sit? Nam quum equites illi amplum spatium acie sua occuparent, quia multi erant, ubi referre pedem cogeantur, ad multa eaque difficilia loca se recipie-bant : ita factum, ut non pauciores viginti equitibus interirent. Ac tum quidem Thebani ex animi sententia discessere.

LIBER VII.

CAPUT I.

Anno insequenti, Lacedæmoniorum sociorumque legati amplissima cum potestate Athenas venere; deliberaturi, in quas leges societas inter Lacedæmonios et Athenienses esset futura. Quumque multi tum exteri tum Athenienses oportere conditiones societatis æquas ac pares esse, dicerent, Procles Philiassius hanc orationem habuit :

2. Ἐπεὶ περ, ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε Λακεδαιμονίους φίλους ποιεῖσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἡ φιλία ὅτι πλείστον χρόνον συμμενεῖ. Ἐάν οὖν ἡ ἐκατέρους μάλιστα συνοίσει, ταύτη καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, οὕτω κατὰ γε τὸ εἶδος μάλιστα συμμένοιμεν ἄν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν τι συνωμολόγηται, περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σκέψις. Τῇ μὲν οὖν βουλῇ προβεβούλευται ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, Λακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα οὐκ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον ἢ θεῇ φύσει τε καὶ τύχῃ διωρίσθαι. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο· πλείστα γὰρ πόλεις τῶν δεομένων τῆς θαλάττης περὶ τῆς ὑμετέρας πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὗται πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. Πρὸς τοῦτους δὲ λιμένας ἔχετε, ὧν ἄνευ οὐχ οἷόν τε ναυτικῇ δυνάμει χρῆσθαι. Ἐτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλὰς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστὶ ναυτικὸν ἐπιτεῖναι. (4) Ἀλλὰ μὴν τὰς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκείας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρία γε πολλὴ προέχετε τῶν ἄλλων περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βίος τοῖς πλείστοις ὑμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμελόμενοι ἅμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἐμπεροὶ γίνεσθαι. Ἐτι δὲ καὶ τόδε· οὐδαμῶθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθρόα ἐκπλεύσειαν ἢ παρ' ὑμῶν. Ἐστὶ δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον πρὸς ἡγεμονίαν· πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον ἰσχυρὸν γενόμενον ἥδιστα πάντες συλλέγονται. (5) Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ· πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀνῆνας ἡγωνισμένοι κατὰ θάλατταν ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυχῆκατε, πλείστα δὲ κατωρθώκατε. Εἶδος οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὑμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέχῃν. Ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὕτη ἡ ἐπιμέλεια ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. (6) Λακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμουν ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατούντες τῆς χώρας οὐδὲν προέκοπτον εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. Ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκε ποτε αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὑπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. Οὐκοῦν εὐδῆλον ἐν τούτοις ἐστὶν ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἅπανσα ὑμῖν ἥρτηται ἡ σωτηρία. (7) Οὕτως οὖν πεφυκότων πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Λακεδαιμονίους ἐπιτρέψαι κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; οἱ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὑμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι, ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἰσῶν ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παιδῶν καὶ γυναικῶν καὶ ὅλης τῆς πόλεως. (8) Καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει· τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπισκέψασθε. Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ· ὥστε τῆς γῆς κρατούντες καὶ εἰ θαλάττης εἰργοῖντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διατῆν. Ἐγνοικότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα εὐθὺς ἐκ παιδῶν πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἀσκησιν ποιοῦνται. Καὶ τὸ πλείστου δ' ἄξιον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. (9) Ἐπειτα δὲ ὥς περ ὑμεῖς ναυτικῷ, οὕτως

« Quando vobis, Athenienses, ex usu esse visum fuit, Lacedæmonios in amicitiam recipi, considerandum mihi videtur, quo pacto quam diutissime sit hæc amicitia duratura. Quamobrem si ea ratione, quæ parti utrique plurimum expediet, foedus inibimus, consentaneum est, nos maxime in eo perstituros. (Enimvero ceteris in rebus prope consentimus, tantum de principatu restat quod consideremus. At vero senatus jam ante censuit autoritate sua, maris imperium vobis deberi, terræ vero Lacedæmoniis. Quæ mihi etiam ipsi non tam ab humana quam divina natura fortunaque distincta videntur. Primum enim, locum habetis a natura comparatum ad hoc longe pulcherrime. Nam civitates plurimæ, quæ mari carere nequeunt, urbi vestræ vicinæ sunt; eæque universæ sunt vestra imbecilliores. Præterea portus vobis sunt, absque quibus navalium copiarum nullus est usus. Multæ item vobis triremes sunt, ac patria vobis est comparandæ classis cura. Jam artes ad hæc necessariæ propriæ vestræ sunt: et usu atque experientia maritimarum rerum longe ceteros excellitis. Nam maxima pars vestrum ex iis vicitat. Quo fit, uti, dum res privatas curatis, simul etiam maritimorum certaminum usum consequamini. Adde, quod nusquam major triremium copia, quam a vobis, prodeat: quæ res non parum ad principatum momenti affert. Nam ad eum, qui jam potens est, lubenter omnes se conferunt. Denique divinitus hac in parte quædam vobis est concessa felicitas. Nam quum plurimis, eisque maximis certaminibus in mari defuncti sitis, tamen in paucis admodum successu caruistis, in plurimis re prospere gesta. Quamobrem consentaneum est, etiam socios lubentissime vobiscum hæc pericula subire. Jam maritimæ rei curam inprimis ad vos, et necessario quidem pertinere, velim ex hoc perpendatis: gesserunt adversus vos aliquando bellum multis annis Lacedæmonii, et quamquam agro vestro potirentur, nihilo tamen magis idcirco vos perdere funditus potuerunt. Verum ubi tandem aliquando deus hoc eis concessit, ut etiam mari rerum potirentur, confestim in eorum potestatem penitus venistis. De quo jam perspicue patet, totam salutem vestram a mari pendere. Quum igitur ita comparatæ res vestræ sint, quoniam vobis expediat, permittere Lacedæmoniis, ut mari rerum potiantur? Illi nimirum primum ipsi fatentur, se rei nauticæ imperitiores vobis esse: deinde non par utrisque periculum maritimis in certaminibus est propositum; sed illis quidem agitur de iis hominibus tantum, quibus triremes complentur, vobis vero de liberis, uxoribus, civitate universa. Atque hæc vestrarum est rerum conditio; Lacedæmoniorum vero quo pacto sit, etiam videte. Primum mediterraneam regionem incolunt: quo fit, ut tametsi mari arceantur, nihilominus vitam agere percommode possint, idcirco quod terra potiantur. Quæ quum et ipsi intelligant, statim a pueris ad ea se bella consuefaciunt, quæ terra geruntur; et quæ quidem res maximi est momenti, nimirum ut magistratibus pareatur, in hoc ipsi præcipue terra præstant, vos mari. Deinde quemadmodum vos maritimas

αὐτοὶ ἐκείνοι κατὰ γῆν καὶ πλείστοι καὶ τάχιστ' ἂν ἐξέλθοιεν· ὥστε πρὸς τοὺτους αὐτοὶ εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσαστάτους προσκίναται. Ἔτι δὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς δέδωκεν, ὥσπερ ὑμῖν κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν· πλείστους γὰρ αὐτοὶ ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἡγωνισμένοι ἐλάχιστα μὲν ἐσφαλμένοι εἰσὶ, πλείστα δὲ κατωρθωκότες. (10) Ὡς δὲ καὶ ἀναγκαῖα οὐδὲν ἦττον αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια ἢ ὑμῖν ἢ κατὰ θάλατταν ἐκ τῶν ἔργων ἐξεστὶ γινώσκειν. Ὑμεῖς γὰρ τοῦτοις πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες καὶ πολλάκις καταναυμαχοῦντες οὐδὲν προύργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τοὺτους καταπολεμῆσαι· ἐπεὶ δ' ἀπαξ ἠττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων καὶ περὶ γυναικῶν καὶ περὶ ὧν τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. (11) Πῶς οὖν οὐ τοῦτοις αὐτοῖς δεινὸν ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπουν κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ ἀρίστα τῶν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν οὖν, ὥσπερ τῇ βουλῇ προβεβούλευται, ταῦτα εἰρήκᾳ τε καὶ συμφορώτατα ἡγοῦμαι ἀμφοῖν εἶναι· ὑμεῖς δὲ εὐτυχοῖτε τὰ κράτιστα πᾶσιν ἡμῖν βουλευσάμενοι.

12. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων παρόντες ἐπήνεσαν ἀμφοτέροις ἰσχυρῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρελθὼν, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατῶμενοι· ἀλλ' ἐὰν ἀκούσητέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἐπιδείξω. Ἦδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν Λακεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἐὰν συμμαχώσιν, ὅτλον δτι πέμψουσιν τοὺς μὲν τριηράρχους Λακεδαιμονίους καὶ ἰσως τοὺς ἐπιβάτας, οἱ δὲ ναῦται δῆλον δτι ἔσονται ἢ Ἐλλῶτες ἢ μισθοφόροι. Οὐκοῦν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. (13) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔσαν παραγγελωσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρατεῖαν, ὅτλον δτι πέμψετε τοὺς ὀπλίτας καὶ τοὺς ἱππέας. Οὐκοῦν οὕτως ἐκείνοι μὲν ὑμῶν αὐτῶν γίνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων καὶ ἐλαχίστου ἀξίων. Ἀποκρίναι δὲ μοι, ἔφη, ὦ Λακεδαιμόνιε Τιμόκρατες, οὐκ ἄρτι ἔλεγες ὡς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ἦκεις τὴν συμμαχίαν ποιούμενος; Εἶπον ταῦτα. (14) Ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ Κηφισόδοτος, ἰσαίτερον ἢ ἐν μέρει μὲν ἑκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ, καὶ ὑμᾶς τε, εἴ τι ἀγαθὸν ἐστὶν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τούτου μετέχειν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετεπίσθησαν, καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενθήμερον ἑκατέρους ἡγεῖσθαι.

16. Στρατευσόμενοι δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον ἔδοξε κοινῇ φυλάττειν τὸ Ὀνεῖον. Καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παραταξάμενοι ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλοθεν τοῦ Ὀνείου, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ Πελλήνεις κατὰ τὸ ἐπιμαχώτατον. Οἱ δὲ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπεὶ ἀπέχον τῶν φυλαττόντων τριάκοντα στάδια, κατεστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ πεδίῳ. Συντεκμηράμενοι δὲ ἤνικ' ἂν ὦντο ὁρμηθέντες κατανοῦσαι, ἅμα κνέφα πρὸς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. (16) Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ὥρας, ἀλλ' ἐπιπίπτουσι τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς Πελλήνεσιν ἡνίκα αἱ μὲν νυκτεριναὶ

sic illi terrestres copias ampliasimas quam celerrime possunt educere : quo fit, ut itidem ad ipsos accedere socios magna cum fiducia consentaneum sit. Præterea deus ipsis hoc concessit, ut quemadmodum vos mari, sic illi terra felices sint. Nam et ipsi quum pugnas terra plurimas pugnaverint, quam minimum tamen sine suo frustrati sunt, plurimis interim rebus præclare gestis. Jam non minus terrestrium rerum procuracionem ad ipsos necessario spectare, quam maritimarum ad vos pertineat, id ex ipsis rebus gestis animadvertere licet. Nam quum vos multis annis adversus hos bellum gereretis ac sæpenumero navalibus præliis cum eis congrederemini : nihil tamen efficiebatis in debellandis his, quod operæ pretium foret. Verum posteaquam semel terra victi fuerunt, confestim et de liberis, et uxoribus, et tota republica sunt periclitati. Nonne ergo grave fuerit his, permittere aliis, ut terra rerum potiantur, quum ipsi præclarissime res terra gerendas procurare possint? Equidem, ut ante senatus auctor censuit, ita hæc exposui, maximeque rebus utrinque vestris expedire arbitror. Vobis autem prospera precor omnia, statuentibus id, quod omnibus nobis ex usu maxime fuerit. »

Hæc ejus fuit oratio. Quæ non solum Atheniensibus, sed etiam Lacedæmoniis, qui aderant, mirifice probata fuit. Inde Cephisodotus, progressus in medium : « Non animadvertitis, inquit, circumveniri vos, Athenienses. Quod si me audieritis, mox fraudem vobis indicabo. Nimirum jam mari vos duces eritis. Quod si Lacedæmonii vobis auxilia suppeditabunt, sine dubio Lacedæmonius triremium præfectos mittent, ac fortassis etiam classarios milites ; nautæ vero vel helotes erunt vel mercenarii. Quapropter vos quidem his imperabit. Contra, quum vos ad expeditionem aliquam terrestrem Lacedæmonii evocabunt, nimirum equites vestros, ac gravis armaturæ pedites mitetis. Ea ratione vestri duces sunt illi, vos eorum, qui servitute illis serviunt, hominesque sunt nullius pretii. Tu vero, inquit, Lacedæmonie Timocrates, responde mihi : Non aiebas modo, venire te, ut conditionibus æquis ac paribus societatem hanc nobiscum inees? » Equidem, ait ille, hoc dixi. Et Cephisodotus : « An igitur, inquit, esse quidquam possit æquius, quam si vicissim utrique classis duces simus, itemque vicissim pedestrium copiarum? ac ut vos, si quid est commodi maris in imperio, ejus æque participes essetis, ac nos illius, quod terrestri est in imperio? » Posteaquam hæc Athenienses audierant, aliam in sententiam adducti sunt; ac decreverunt, alternis quinque diebus utrosque ducum officio fungi debere.

Quum autem utrique conjunctis suis et sociorum viribus Corinthum venissent, visum est Oneum communi præsidio teneri debere. Itaque ubi jam Thebani cum sociis adventarunt, instructa suorum acie custodiebant alii aliam Onei partem, Lacedæmonii vero cum Pellenensibus ea loca quæ oppugnationi maxime paterent. Thebani eorumque socii, quum triginta stadiorum intervallo ab excubias agentibus abessent, castra in planitie muniebant. Deinde temporis initia ratione, quo progrediendo confecturos se reliquum viæ spatium existimabant, primo diluculo versus Lacedæmoniorum excubias perrexerunt. Non fefellit eos tempus, sed illo momento Lacedæmonios ac Pellenenses invadunt, quo

φυλακαὶ ἤδη ἔληγον, ἐκ δὲ τῶν στίβων ἀνίσταντο ἅπαι ἰδεῖτο ἕκαστος. Ἐνταῦθα οἱ Θηβαῖοι προσπεσόντες ἔπαιον παρεσκευασμένοι ἀπαρασκευάστους καὶ συντεταγμένοι ἀσυντάκτους. (17) Ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ Λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ λαβόντι ὁπόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὁπλίτας, ὁπόσους δὲ πελταστάς, κατέγειν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἔξῃν ἀσφαλῶς ἐκ Κεγχρεῶν κομίζεσθαι, οὐκ ἐποίησε ταῦτα, ἀλλὰ μάλα ἀπορούντων τῶν Θηβαίων πῶς χρὴ ἐκ τοῦ πρὸς Σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι ἢ καλὴν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος, ὡς τοῖς πλείστοις ἰδοῦναι, πρὸς Θηβαίων μᾶλλον ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἀπήγαγεν.

18. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες καὶ συμμίζαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, Ἀρκάσι τε καὶ Ἀργείοις καὶ Ἡλείοις, εὐθὺς μὲν προσέβαλον πρὸς Σικυῶνα καὶ Πελλήνην· στρατεύσασθαι δὲ εἰς Ἐπίδουρον ἐδήλωσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀναχωρῶντες δὲ ἐκείθεν μάλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντίων, ὡς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἀστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ Φλιοῦντα ἰόντι, ὡς εἰ ἀνεωγμέναί τύχοιεν, εἰς τεσσούμενοι. (19) Ἐκδοθησάντες δὲ τινες φίλοι ἐκ τῆς πόλεως ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέκτοις οὐδὲ τέτταρα πλῆθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους· καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μάλα συχνούς, καὶ τρεψάμενοι ἰδίων ὡς τρία ἢ τέτταρα στάδια. Τούτου δὲ γενομένου οἱ Κορίνθιοι τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τείχος ἔλκυσαντες καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες τρόπαιον ἔστησαν. Καὶ ταύτῃ μὲν δὴ ἀνεψύχησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι.

20. Ἄμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων καταπλεῖ Λακεδαιμονίοις ἡ παρὰ Διονυσίου βοήθεια, τριῆρεις πλέον ἢ εἰκοσιν. Ἦγον δὲ Κελτούς τε καὶ Ἴβηρας καὶ ἱππεῖς ὡς πεντήκοντα. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ Θηβαῖοι τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδὸν μέχρι τῆς θαλάττης καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων ἐφθειρον εἰ τὴν χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς οὐ μάλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, δρῶντες ἰσχυρὰ καὶ πολλὰ τάντιπαλα· (21) οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς, ὅσοι περ ἦσαν, οὗτοι διεσχεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθόντες ἠκόντιζόν τε προσελάνθοντες, καὶ ἐπὶ ὤμων ἐπ' αὐτοὺς, ἀνεχώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες ἠκόντιζον. Καὶ ταῦτα ἅμα ποιοῦντες κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἱππων καὶ ἀνεπαύοντο. Εἰ δὲ καταβεβηκόσιν ἐπελάνθοντι τινες, εὐπετῶς ἀναπηδῶντες ἀνεχώρουν. Εἰ δ' αὖ τινες διώκειαν αὐτοὺς πολὺ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος, τούτους, ὅποτε ἀποχωροῖεν, ἐπικείμενοι καὶ ἀκοντίζοντες δεινὰ εἰργάζοντο, καὶ πᾶν τὸ στράτευμα ἠνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προΐεναι καὶ ἀναχωρεῖν. (22) Μετὰ ταῦτα μέντοι οἱ Θηβαῖοι

nocturnarum excubiarum finis erat, ac de stramentis illi surgebant, et ad sua quique negotia ibant. Tum vero aggressi eos Thebani, cadebant imparatos parati, incompositos ordinati. Posteaquam ii, qui salvi ex tumultu evaserant, proximum in collem se receperunt, poterat Lacedæmoniorum polemarchus, sumptis secum sociorum gravis armaturæ peditibus, quot quidem vellet, quotque vellet cetratis, locum eum tenere, quod etiam commeatus eo deportari tuto e Cenchreis potuisset, nec tamen id fecit; sed quum vehementer anxii Thebani essent, quo pacto vel de loco Sicyonem versus spectante descenderent, vel rursus discederent, inducias ipse pactus, quæ plurimorum iudicio potius ex Thebanorum quam ipsius erant commodo, ita deinde discessit, ac suos abduxit.

Thebani tuto descendentes, posteaquam se cum sociis suis, Arcadibus, Argivis, Eleis, conjunxerunt, confestim ad oppugnandas Sicyonem ac Pellenen perrexerunt. Quumque Epidaurum cum exercitu petiissent, omnem Epidauriorum agrum populati sunt. Inde pedem referentes summo cum omnium hostium contemptu, quum prope jam ab urbe Corinthiorum abessent, cursu petebant portas, quæ Philiuntem ducunt, irrupturi in eas, si forte apertas offenderent. Verum ubi quidam velites ex urbe procurrissent ad ferendum opem suis, delectis illi Thebanis fiunt obvii, qui jam ne quatuor quidem plethis a moenibus abessent. Itaque monumenta editaque loca quum conscendissent, feriendo jaculandoque bene multos ex primis occidunt, ac in fugam veros fere ad tria quatuorve stadia persequuntur. Id quum accidisset, mortuorum cadavera Corinthii propius ad murum tracta per inducias reddiderunt, ac tropæum statuere; recreatis hoc pacto nonnihil Lacedæmoniorum sociis.

Simul atque gesta hæc fuerunt, auxilia Lacedæmoniis a Dionysio missa, nimirum plures quam viginti triremes, appellebant. Eæ Celtas et Hispanos cum quinquaginta ferme equitibus advehebant. Postridie Thebani, ceterique horum socii, acie instructa, quum planitiem usque ad mare contiguesque urbis tumulos complevisset, quidquid erat in ea, quod usui posset esse, vastabant. Atheniensium quidem ac Corinthiorum equites non admodum prope ad hostium accedebant castra, quod illorum robur ac multitudinem conspicerent. Verum missi a Dionysio equites, tametsi pauci numero, hinc inde palati, atque alius alibi irruentes, adactis equis emittebant in hostem jacula: quo ipsos invadente, pedem referebant, rursumque conversi hastas jaciebant. Atque interim, dum hæc facerent, etiam de equis descendentes, quiescendo se recreabant. Quod si quidam in eos quiescentes adactis equis pergerent, agiler illis vicissim conscensis, discedebant. At si qui rursus eos, longe ab exercitu suo progressi, persequerentur, illos pedem relaturos adorti jaculis graviter vulnerabant, adeoque copias universas sua causa movere se, ac vicissim pedem referre cogebant. Secundum hæc Thebani quum istic dies non mul-

μείναντες οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπῆλθον οἰκάδε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἕκαστος οἰκάδε. Ἐκ δὲ τούτου ἐμβάλλουσιν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Σικυῶνα, καὶ μάχῃ μὲν νικῶσι τοὺς Σικυωνίους ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἀπέκτειναν περὶ ἑβδομήκοντα· Δαίρας δὲ τείχος κατὰ κράτος αἰροῦσι. Καὶ ἡ μὲν παρὰ Διονυσίου πρώτη βοήθεια τοιαῦτα πράξασα ἀπέπλευσεν εἰς Συρακούσας. Θηβαῖοι δὲ καὶ πάντες οἱ ἀποστάντες ἀπὸ Λακεδαιμονίων μέχρι μὲν τούτου τοῦ χρόνου δημομαδὸν καὶ ἔπραττον καὶ ἐστρατεύοντο ἡγουμένων τῶν Θηβαίων. (23) Ἐγγε- νόμενος δὲ τις Λυκομήδης Μαντινεὺς, γένος τε οὐδενὸς ἐνδεῆς χρήμασι τε προήκων καὶ ἄλλως φιλότιμος, οὗ-τος ἐνέπλησε φρονήματος τοὺς Ἀρκάδας, λέγων ὡς μό-νοις μὲν αὐτοῖς πατρὶς Πελοπόννησος εἴη, μόνον γὰρ αὐτόχθονες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν, πλείστον δὲ τῶν Ἑλλη-νικῶν φύλον τὸ Ἀρχαδικὸν εἶη καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχοι. Καὶ ἀλκιμωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυε, τεκμή-ρια παρεχόμενος ὡς ἐπικούρων ὅποτε δεσθεῖεν τινες, οὐδένας ἤρουντο ἀντ' Ἀρκάδων. Ἔτι δὲ οὔτε Λακε-δαιμονίους πώποτε ἀνευ σφῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας οὔτε νῦν Θηβαίους ἔλθειν ἀνευ Ἀρκάδων εἰς Λακεδαί-μονα. (24) Ἐὰν οὖν σωφρονῇτε, τοῦ ἀκολουθεῖν ὅποι ἀν τὴν παρακαλῇ φείσεσθε· τὸ πρότερον Λακεδαιμονίους ἀκολουθοῦντες ἐκείνους ἠυξήσατε, νῦν δὲ, ἂν Θηβαῖοις εἰκῇ ἀκολουθῇτε καὶ μὴ κατὰ μέρος ἡγεῖσθαι ἀξιώτε, ἴσως τάχα τούτους ἄλλους Λακεδαιμονίους εὐρήσετε. Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούοντες ἀνεψυῶντό τε καὶ ὑπερφέλουν τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγοῦντο- ὄκτε ἄρχοντας ἔταττον οὐστinas κἀκείνους κελεύοι. Καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων δὲ ἔργων ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρκά-δες· (25) ἐμβαλόντων μὲν γὰρ εἰς Ἐπίδαιρον τῶν Ἀργείων, καὶ ἀποκλεισθέντων τῆς ἐξόδου ὑπὸ τε τῶν μετὰ Χαβρίου ξένων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων, βοηθήσαντες μάλα πολιορκουμένους ἐξελύσαντο τοὺς Ἀργείους, οὐ μόνον τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρίοις πολεμίοις χρώμενοι. Στρατεύσασθαι δὲ καὶ εἰς Ἀσί-νην τῆς Λακαίνης ἐνίκησάν τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φρουρὰν καὶ τὸν Γεράνορα τὸν πολέμαρχον Σπαρτιά-την γεγεννημένον ἀπέκτειναν καὶ τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναίων ἐπόρθησαν. Ὅπου δὲ βουλευθεῖεν ἐξελεῖν, οὐ νῦξ, οὐ χειμῶν, οὐ μῆκος ὁδοῦ, οὐκ ὅρη δὺςβατα ἀπεκώλυεν αὐτούς· ὥστε ἐν γε ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολὺ ὦντο κράτιστοι εἶναι. (26) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφθόνως καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρκάδας. Οἱ γε μὴν Ἥλείοι ἐπεὶ ἀπαιτοῦντες τὰς πόλεις τοὺς Ἀρκάδας ἃς ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀφηρεῖθη-σαν ἔγνωσαν αὐτοὺς τοὺς μὲν ἑαυτὸν λόγους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιουμένους, τοὺς δὲ Τριφυλίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ σφῶν ἀποστάντας περὶ παντός ποιουμένους, ὅτι Ἀρκάδες ἔφασαν εἶναι, ἐκ τούτων αὖ καὶ οἱ Ἥλείοι δυσμενῶς εἶχον πρὸς αὐτούς.

27. Οὕτω δ' ἐκάστων ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονούντων τῶν συμμάχων, ἔρχεται Φίλισκος Ἀβυδὸνός παρὰ Ἀριοβαρζάνους χρημάτων ἔχων πολλά. Καὶ πρῶτα

tos mansissent, domum redierunt, idem ceteris quoque fa- cientibus. Tum vero missi a Dionysio milites Sicyonem in- vadunt, ac Sicyonios in campo commissa pugna vincunt, eo- rumque prope septuaginta occidunt. Quin et Dæras oppi- dum vi capiunt. Atque his quidem rebus gestis, primæ illæ auxiliares a Dionysio missæ copię Syracusas navigarunt. Ceterum Thebani, omnesque alii, qui a Lacedæmoniorum fide discesserant, ad hoc usque tempus magno animorum consensu tum gerebant omnia tum expeditiones suscipiebant, in quibus Thebani duces erant. Verum exortus est Lyco- medes quidam, Mantineus, genere nulli secundus, opibus pollens, atque etiam ceteroquin ambitiosus : hic Arcadum animos erexit, quum solis ipsis patriam esse Peloponnesum diceret, quippe qui soli essent indigenæ; Arcadumque nationem inter alias Græcas amplissimam esse, ac habere corpora laborum patientissima. Eosdem viros fortissimos esse demon- strabat, iis argumentis, quod quum copiis auxiliariis alicui opus sit, nullos Arcadibus præferat. Præterea neque Lacedæmonios absque ipsis unquam Athenas invasisse, ne- que jam Thebanos sine Arcadum copiis Lacedæmonem pe- tere. Quamobrem si sapitis, inquit, desinetis alios, evo- cantes vos aliquo, sequi. Nam antehac Lacedæmonios se- quuti, eosdem amplificastis; nunc quoque Thebanos si se- quamini temere, ac non alternatim et ipsi ducum munere fungi postulabitis, fortassis eos paulo post experiemini alios quosdam Lacedæmonios esse. Hæc quum audirent Arca- des, inflari, Lycomedem mirifice amplecti, solum hunc vi- rum esse dicere; adeoque duces deligere, quos ipse jube- ret. Præterea rerum ex eventu sumebant animos Arcades. Nam quo tempore Argivi Epidauriorum fines ingressi sunt, atque exitu a mercenario Chabriæ milite, Atheniensibus et Corinthiis prohibiti, pressis admodum suppetias ferentes, obsidione Argivos liberabant, quanquam non homines tan- tum sed etiam loca adversa experirentur. Itidem cum co- piis Asinen Laconicæ oppidum profecti, præsidium Laco- dæmoniorum fuderunt; et Geranore, qui Spartanus erat, polemarcho interfecto, suburbium quoque Asinæorum diri- puere. Quocumque item peregre cum exercitu vellent, non eos nox, non hiems, non viæ longitudo, non montes aditu difficiles ab instituto revocabant; quo fiebat, uti se illo tem- pore præstare ceteris arbitrantur. Ob has causas The- bani subinvidebant eis nec amicis amplius erant in Arcades animis. Elei vero, quum repetentes ab Arcadibus eas civitates, quæ ipsis a Lacedæmoniiis ademptæ fuerant, animadverterent eos non solum quæ ab ipsis dicerentur, flocci pendere, sed Triphylios etiam una cum aliis, qui ab ipsorum fide defecerant, quod ii se Arcades esse profiteren- tur, magni facere : corperunt et ipsi infestis esse erga Arca- des animis.

Ita quum socii singuli suis rebus magnopere confiderent, Philiscus Abydenus magnis cum pecuniis ab Ariobarzane ve- nit; ac primum Delphos pacis componendæ causa Theba-

μὲν εἰς Δελφοὺς συνήγαγε περὶ εἰρήνης Θηβαίους καὶ τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖ δὲ ἐλθόντες τῷ μὲν θεῷ οὐδὲν ἐκοινώσαντο ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο, αὐτοὶ δὲ ἐβουλεύοντο. Ἐπεὶ δὲ οὐ συν-εχώρουν οἱ Θηβαῖοι Μεσσήνῃ ὑπὸ Λακεδαιμονίοις εἶναι, ξενικὸν πολλὸν συνέλεγε γ Φιλίσκος, ὅπως πολε-μοίῃ μετὰ Λακεδαιμονίων.

28. Τούτων δὲ πραττομένων ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ Διονυσίου δευτέρα βοήθεια. Λεγόντων δὲ Ἀθηναίων μὲν ὡς χρεὼν εἴη αὐτοὺς εἰς Θετταλίαν τάναντία Θη-βαίοις **, Λακεδαιμονίων δὲ ὡς εἰς τὴν Λακωνικὴν, ταῦτα ἐν τοῖς συμμάχοις ἐνίκησεν. Ἐπεὶ δὲ περιέ-πλευσαν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Λακεδαίμονα, λαβὼν αὐτοὺς δ' Ἀργίδαμος μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐστρατεύετο. Καὶ Καρύας μὲν ἐξαιρεῖ κατὰ κράτος, καὶ ὅσους ζῶν-τας ἔλαβεν, ἀπέσφαξεν· ἐκείθεν δὲ εὐθὺς στρατεύσάμε-νος εἰς Παρρασίους τῆς Ἀρχαδίας μετ' αὐτῶν ἐδήσθη τὴν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἐδοθήσαν οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀρ-γεῖοι, ἐπαναχωρήσας ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς ἐπὶ Μιδέας γηλόφοις. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ Κισσίδαο δ' ἄρχων τῆς παρὰ Διονυσίου βοηθείας ἔλεγε γνῶντι ἐξή-κοι αὐτῷ ὅ χρόνος δε εἰρημένος ἦν παραμένειν. Καὶ ἄμα ταῦτ' ἔλεγε καὶ ἀπῆει τὴν ἐπὶ Σπάρτης. (28) Ἐπεὶ δὲ ἀποπορευόμενον ὑπετέμνοντο αὐτὸν οἱ Μεσ-σήνιοι ἐπὶ στενὸν τῆς ὁδοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἔπειπεν ἐπὶ τὸν Ἀργίδαμον καὶ βοηθεῖν ἐκέλευε· κάκεινος μέντοι ἐδοθήει. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν τῇ ἐπ' Εὐτρησίους ἐκτρο-πῇ, οἱ μὲν Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι προσέβαινον εἰς τὴν Λάκαιναν, καὶ οὗτοι ὡς ἀποκλείοντες αὐτὸν τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ. Ὁ δὲ, οὐπὲρ ἐστὶ χωρίον ἐπίπεδον ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς τε ἐπ' Εὐτρησίων καὶ τῆς ἐπὶ Μιδέας ὁδοῦ, ἐνταῦθα ἐκβάς παρετάξατο ὡς μαχούμενος. (30) Ἐφασαν δ' αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν λόγων παριόντα τοιάδε παρακελεύσασθαι. Ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενό-μενοι ἀναβλέψωμεν ὁρῶντες ὁμασιν ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν πατρίδα ὁλνπερ παρὰ τῶν πατέρων παρελάβομεν· παυσώμεθα ἀσχυρόμενοι καὶ παιδίας καὶ γυναικάς καὶ πρεσβυτέρους καὶ ξένους, ἐν οἷς πρόσθεν γε πάντων τῶν Ἑλλήνων περιβλεπτότατοι ἦμεν. (31) Τούτων δὲ ῥηθέντων ἐξ αἰθρίας ἀστραπὰς τε καὶ βρον-τὰς λέγουσιν αἰσίους αὐτῷ φανῆναι· συνέβη δὲ καὶ πρὸς τῷ δεξιῷ κέρατι τέμενός τε καὶ ἀγαλμα Ἡρακλέους, οὗ δὲ καὶ ἀπόγονος λέγεται, εἶναι. Τοιγαροῦν ἐκ τού-των πάντων οὕτω πολλὸν μένος καὶ θάρρος τοῖς στρα-τιώταις φασὶν ἐμπεσεῖν ὥστε ἔργον εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν ἀνείργειν τοὺς στρατιώτας ὠθουμένους εἰς τὸ πρόσθεν. Ἐπεὶ μέντοι ἤγειτο δ' Ἀργίδαμος, ὁλίγοι μὲν τῶν πο-λεμίων δεξάμενοι εἰς ὁδὸν αὐτοὺς ἀπέθνον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον, πολλοὶ μὲν ὑπὸ ἵππεων, πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Κελτῶν. (32) Ὡς δὲ ληξάσης τῆς μάχης τρόπαιον ἐστήσατο, εὐθὺς ἐπέμψεν οἴκαδε ἀγγελοῦντα Δημοτέλη τὸν κήρυκα τῆς τε νίκης τὸ μέγεθος καὶ ὅτι Λακεδαιμονίων μὲν οὐδὲ εἰς τεθναίῃ, τῶν δὲ πολεμίων καμπληθεῖς. Τοὺς μέντοι ἐν Σπάρτῃ ἔφασαν ἀκού-

nos eorumque socios et Lacedæmonios convocavit. Eo quum ventum esset, non illi quidem cum Apolline rem com-municabant, quo pacto pax esset ineunda; sed ipsi inter se consultabant. Verum quum Thebani non permitterent, ut Messene Lacedæmoniorum esset in potestate, magnas mer-cenariorum militum copias Philiscus cogebat, uti bello Lacedæmonios juvaret.

Dum hæc aguntur, aderant et alteræ summissæ a Diony-sio Lacedæmoniis auxiliares copiæ. Quumque dicerent Athenienses oportere ipsos in Thessaliam adversus Theba-nos [mitti]; Lacedæmonii vero, in Laconicam : vicit hæc in cœtu sociorum sententia. Ut hi a Dionysio missi Lacedæ-monem versus navigarunt, sumens eos secum Archidamus, itemque patriæ copias, ad bellum gerendum profectus Ca-ryas vi cepit, et quotquot vivos nactus est, interfecit. Inde recta deductis copiis ad Parrhasiorum oppidum in Arcadia, agrum illorum vastabat. Quumque Arcades et Argivi sup-petias ferrent, pedem retulit, ac in tumulis Mideæ immi-nentibus castra metatus est. Hic quum subsisteret, Cissi-das, auxiliarium copiarum a Dionysio missarum dux, aie-bat præterisse jam sibi tempus, quo adessee Lacedæmoniis jussus fuisset. Simul his dictis, via qua Spartam itur, dis-cessit. Quum autem discedentem Messenii arcta quadam in via intercluderent, misit ad Archidamum, utque suppetias sibi ferret, hortatus est. Illo auxilii causa advolante, post-eaquam ad diverticulum, quod Eutresios versus ducit, ven-tum fuit, Arcades et Argivi Laconicam ingressi sunt, ut et ipsum itinere, quo in patriam eundum erat, intercluderent. Verum Archidamus, loco plano, ubi concurrunt viæ, quæ versus Eutresios et Mideam ducunt, egressus aciem instru-xit, ut manus cum hoste conserturus. Proditum est etiam, ipsum ante cohortes progressum, hujusmodi verbis eos in-flammasse : « Modo, cives, strenuos nosmet declarantes, erectis oculis suspiciamus, posterisque patriam talem trada-mus, qualem a majoribus accepimus. Desinamus tandem, liberis, uxoribus, senioribus, hospitibus esse pudori, apud quos antehac Græcorum omnium eramus spectatissimi. » His dictis, cœlo sereno perhibent ei fulgura tonitruaque dex-tra contigisse. Præterea accidit, ut ad cornu dextrum de-lubrum et simulacrum Herculis esset : cujus ex posteris Ar-chidamus esse ferebatur. Enimvero rebus hisce omnibus tantum ardoris audaciæque militibus injectum fuisse perhi-bent, ut ducibus esset difficile cohibere milites qui in ho-stem proruebant. Mox ducente Archidamo in hostes, pauci eorum ad hastæ usque ictum ipsos excipientes, interempti sunt : ceteri quum fugerent, magna ex parte vel ab equiti-bus, vel a Celtis sunt occisi. Finita pugna, quum tropæ-um statuisset, mox Demotelem præconem domum misit, qui hujus victoriæ magnitudinem nuntiaret, ac Lacedæmo-niorum ne unum quidem, permagnam vero hostium multitu-dinem occubuisse. Proditum est autem, Spartanos, quum

σαντας ἀρξαμένους ἀπὸ Ἀγησιλάου καὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἐφόρων πάντας κλαίειν οὕτω κοινόν τι ἄρα χαρὰ καὶ λύπη δάκρυά ἐστιν. Ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν Ἀρκάδων τύχῃ οὐ πολὺ τι ἤττον Λακεδαιμονίων ἤσθησαν Θηβαῖοι τε καὶ Ἥλείοι· οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ φρονήματι αὐτῶν.

33. Συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάβοιεν τῆς Ἑλλάδος, ἐνόμισαν, εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἂν τι ἐν ἐκείνῳ. Καὶ ἐκ τούτου παρακαλέσαντες ἤδη τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει ὅτι καὶ Εὐθύκλῃς ὁ Λακεδαιμόνιος εἶη παρὰ βασιλεῖ, ἀναβαίνουσι Θηβῶν μὲν Πελοπίδας, Ἀρκάδων δὲ Ἀντίοχος ὁ παγκρατιαστής, Ἥλειων δὲ Ἀρχίδαμος· ἀκολουθεῖ δὲ καὶ Ἀργεῖος. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα ἀνέπεμψαν Τιμαγόραν τε καὶ Λέοντα. (34) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολλὸν ἐπλεονέκτει ὁ Πελοπίδας παρὰ τῷ Πέρσῃ. Εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνον τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδὲ πώποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλεῖ, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολεμήσειαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐβελήσαιν μετ' Ἀγησιλάου ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῆσαι ἑάσαιεν αὐτὸν ἐν Αὐλίδι τῇ Ἀρτέμιδι, ἐνθαπερ ὅτε Ἀγαμέμνων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξέπλει θύσας εἶλε τὴν Τροίαν. (35) Μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ Πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὅτι ἐνεκικήκεσαν οἱ Θηβαῖοι μάχῃ ἐν Λευκτροῖς καὶ ὅτι πεπορθήκοτες τὴν χώραν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. Ἐλεγε δὲ ὁ Πελοπίδας ὅτι Ἀργεῖοι καὶ Ἀρκάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. Συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθῆ λέγοι ὁ Ἀθηναῖος Τιμαγόρας, καὶ ἐτιμᾶτο δεύτερα μετὰ τὸν Πελοπίδαν. (36) Ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ Πελοπίδας τί βούλοιο ἑαυτῷ γραφῆναι εἶπεν ὅτι Μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίους ἀνέλαειν τὰς ναῦς· εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοιντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἰ τις δὲ πόλις μὴ ἐθέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτην πρῶτον ἵεναι. (37) Γραφέντων δὲ τούτων καὶ ἀναγνωσθέντων τοῖς πρέσβεσιν, εἶπεν ὁ Λέων ἀκούοντος βασιλέως, Νῆ Δία, ὦ Ἀθηναῖοι, ὦρα γε ὑμῖν, ὡς ἔοικεν, ἄλλον τινὰ φίλον ἀντὶ βασιλέως ζητεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα· εἰ δέ τι δικαιότερον τούτων γινώσκουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἰόντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἰκαδε, τὸν μὲν Τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ Ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ Λέοντος ὡς οὔτε συσκηνοῦν ἐθέλοι ἑαυτῷ μετὰ τὸν Πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο. Τῶν δὲ ἄλλων πρέσβεων ὁ μὲν Ἥλειος Ἀρχίδαμος, ὅτι προὔτιμῃσε τὴν Ἥλιν πρὸ τῶν Ἀρκάδων, ἐπῆνε τὰ βασιλέως, ὁ δὲ Ἀντίοχος, ὅτι ἡλαττοῦτο τὸ Ἀρκαδικόν, οὔτε τὰ δῶρα ἐδέξατο ἀπήγγειλέ τε πρὸς τοὺς μυρίους ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀψοποιούς καὶ οἰνοχόους καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς ἔχοι, ἀνδρας δὲ οἱ μάχοιντ' ἂν Ἑλλῃσι πάνυ ζητῶν οὐκ ἐφη δύνασθαι

hæc audissent, initio ab Agesilao, senioribus, Ephoris facto, collacrimasse universos : usque adeo lacrimæ tum lætitiæ tum dolori sunt communes. Neque multo minorem Thebani ac Elei voluptatem ex Arcadam adversa fortuna, quam Lacedæmonii, capiebant. Adeo jam fastum eorum ægre ferebant.

Quum autem assidue consultarent Thebani, qua ratione imperio Græciæ potirentur, arbitrabantur, se, si Persarum ad regem aliquos mitterent, posse per hunc reliquis superiores evadere. Quamobrem convocatis sociis sub specie, quasi etiam Euthycles Lacedæmonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus ille pancratii victor, ex Eleis Archidamus, quem Argeus etiam comitabatur. Præterea his auditis, Athenienses quoque Timagoram et Leonem miserunt. Posteaquam ventum ad regem est, longe plus ceteris Pelopidas apud eum valebat. Nam dicere poterat, solos ex Græciis Thebanos regi adfuisse in ea quæ ad Platæas commissa fuisset pugna, eosdem neque deinceps unquam bellum regi fecisse, ac propterea bello vexatos a Lacedæmoniiis fuisse, quod cum Agesilao militare adversus regem noluissem, ac præterea non permisisse se huic, ut Dianæ apud Aulidem sacrum faceret ; quo loco Agamemno facta re sacra in Asiam trajecisset ac Trojam deinde cepisset. Magnum id quoque Pelopidæ momentum afferebat ad hoc, ut honore afficeretur, quod apud Leuctra Thebani victores extitissent, et quod palam esset, eos agrum Lacedæmoniorum depopulatos. Addebat etiam, prælio victos a Lacedæmoniiis esse Argivos et Arcades, propterea quod Thebani eis non adfuissem. Atque hæc omnia vere ab eo dici, Timagoras Atheniensis testimonio suo confirmabat ; idemque secundum honoris a Pelopida locum obtinebat. Postea interrogatus a rege Pelopidas, quid perscribi vellet, respondit, ut a Lacedæmoniorum potestate Messene immunis esset, ac ut Athenienses navigia sua subducerent : ni parerent, bellum eis indicendum esse. Quod si qua civitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quæ cum exercitu peteretur. Hæc perscripta quum essent, ac legatis lecta, Leon, audiente rege, Profecto, inquit, jam tempus est, Athenienses, uti quidem videtur, ut alium vobis amicum regis loco quæeratis. Quum autem regi scriba interpretatus esset quid legatus Atheniensis dixisset, rursum exposuit hæc quæ fuissent adscripta : Quod si quid æquius Athenienses scirent, id euntes ad regem significant. Posteaquam hi legati singuli domum redierunt, Timagoram Athenienses capite multarunt, accusante ipsum Leonem, quod neque uti secum eodem contubernio voluisset, et omnia consilia cum Pelopida communicasset. Ex reliquis oratoribus Archidamus Eleus regem prædicabat, propterea quod Eleos Arcadibus prætulisset. Antiochus vero, quod Arcadam nationis existimatio fuisset exigua, neque munera recipiebat a rege, et renuntiabat Deciesmillibus, regem et panum et obsoniorum artifices, et pocillatores, et ostiarios plurimos habere : sed viros, ait, qui adversus Græcos di-

ἰδαίν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονείαν οἷ γε δοκεῖν ἔφη εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ὕμνου-
μένην ἂν χρυσὴν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν ἔφη εἶναι τέττιγι
σκιὰν παρέχειν.

30. Ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπὸ τῶν πόλεων
ἀπασιῶν ἀκουσόμενους τῆς παρὰ βασιλέως ἐπιστολῆς,
καὶ ὁ Πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα δεῖξας τὴν βασι-
λέως σφραγίδα ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα, οἱ μὲν Θηβαῖοι
ὁμνῶναι ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βου-
λομένους φίλους εἶναι, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρί-
ναντο ὅτι οὐκ ὁμολογεῖται ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθείη-
σαν· εἰ δέ τι ὀρκίων δέοντο, πρὸς τὰς πόλεις πέμπειν
ἐκέλευον. Ὁ μόντος Ἀρχὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλε-
γεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δεοί εἶναι, ἀλλ'
ἐνθα ἂν ᾗ ὁ πόλεμος. Χαλεπαινόντων δ' αὐτῶ τῶν
Θηβαίων καὶ λεγόντων ὡς διαφθείροι τὸ συμμαχικόν,
οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπὼν ὤχε-
το, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ Ἀρκαδίας πρέσβεις.
(40) Ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠθέλησαν οἱ συνεληλυθότες
ὁμολογεῖν, ἐπεμπον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις,
ὁμνῶναι κελεύοντες ποιῆσαι κατὰ τὰ βασιλέως γράμμα-
τα, νομίζοντες ὁκνήσειν μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἀπε-
χθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε καὶ βασιλεῖ. Ἐπεὶ μόντοι
εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀρκομένων ὑπέστησαν οἱ
Κορίνθιοι, καὶ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐδὲν δέοντο πρὸς βα-
σιλέα κοινῶν ὀρκίων, ἐπηρεχόμενοι καὶ ἄλλαι πολλαὶ
πόλεις κατὰ ταῦτα ἀποκρινόμεναι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ
Πελοπίδου καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ οὕτω
διελύθη.

41. Αὐθις δ' Ἐπαμεινώνδας, βουλευθεὶς τοὺς Ἀχαιοὺς
προκαγαγέσθαι, ὅπως μάλλιν σφισι καὶ οἱ Ἀρκάδες
καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, ἔγνωκε
στρατευτέον εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀχαιάν. Πεισίαν οὖν τὸν
Ἀργεῖον στρατηγόντα ἐν τῷ Ἀργεὶ πείθει προκατα-
λαβεῖν τὸ Ὀνεῖον. Καὶ ὁ Πεισίας μόντος καταμαθὼν
ἀμελουμένην τὴν τοῦ Ὀνείου φυλακὴν ὑπὸ τε Ναυ-
κλέους, ὃς ἦρχε τοῦ ξηνοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ
ὑπὸ Τιμομάχου τοῦ Ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ
μετὰ διςχιλίων ὁπλιτῶν τὸν ὑπὲρ Κεγχρειῶν λόφον,
ἔχων ἑπτὰ ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια. (42) Ἐν δὲ ταύταις
ταῖς ἡμέραις ἔλθόντες οἱ Θηβαῖοι ὑπερβαίνουνσι τὸ
Ὀνεῖον, καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ'
Ἀχαιάν, ἡγουμένου Ἐπαμεινώνδου. Προσπεσόντων
δ' αὐτῶ τῶν βελτίστων ἐκ τῆς Ἀχαιας, ἐνδυναστεύει ὁ
Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους
μηδὲ πολιτεῖαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ
τῶν Ἀχαιῶν ᾗ μὴν συμμαχοῦς ἔσεσθαι καὶ ἀκολουθή-
σειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἡγῶνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἰκαδε.
(43) Κατηγοροῦντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε Ἀρκάδων καὶ τῶν
ἐντιστασιωτῶν ὡς Λακεδαιμονίους κατεσκευακῶς τὴν
Ἀχαιάν ἀπέλθοι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἀρμοστάς εἰς
τὰς Ἀχαιίδας πόλεις. Οἱ δ' ἔλθόντες τοὺς μὲν βελτί-
στους σὺν τῷ πλῆθει ἐξέβαλον, δημοκρατίας δ' ἐν τῇ
Ἀχαίᾳ κατέστησαν. Οἱ μόντοι ἐκπεσόντες συστάντες

micare possent, quanquam admodum quævisisset, se vi-
dere non potuisse. Præterea sibi quidem videri pecunia-
rum illam copiam ad inanem ostentationem comparatam
esse : nam et nobilem illam platanum auream ne cicadæ
quidem umbram præbere posse.

Thebani, quum urbes universas ad audiendas regis literas
convocassent, easque Persa is a quo allatæ fuerant, mon-
strato regis sigillo, perlegisset, jubebant, omnes, quotquot
amici esse vellent, in hanc sententiam regi ac ipsis jusjuran-
dum præstare. Verum legati urbium respondebant, se
missos esse, non juratum, sed auditum : quod si sacramen-
tum præstandum esset, ut ad urbes ipsas mitterent, horta-
bantur. Addebat Lycomedes Arcas, ne conveniri quidem
Thebis debere, sed istic, ubi bellum gereretur. Ei quum
Thebani succensissent, ac socios ab ipso corrumpi dicerent,
ne in concilio quidem sedere voluit, sed discessit, sequenti-
bus eum universis Arcadum legatis. Posteaquam ii, qui
convenerant Thebis, jurare recusarunt, ad urbes ipsas The-
bani legatos mittebant, et hortabantur, ut ex decreto re-
giarum literarum jusjurandum præstarent ; existimantes,
unamquamque civitatem verituram, ne simul in regis et
ipsorum odium incurreret. Verum quum primo Corin-
thium venissent, et obstitissent Corinthiis, neque se jura-
menti cum rege communis egere respondissent, tum deinde
sequebantur hos et alie complures urbes, inque senten-
tiam eandem responderunt. Hoc pacto instituta imperii
affectatio a Pelopida et Thebanis ad nihilum recidit.

Quum autem rursus Epaminondas primum Achaos ad
suas partes traducere cogitaret, ut eo magis tum Arcades
tum reliqui socii dicto audientes essent, suscipiendam esse
in Achaiam expeditionem cognovit. Itaque Pisiam Argi-
vum, qui Argivorum imperator erat, permoveet, ut Oneum
præoccuparet. Ille quum certior factus esset, Oneum a
Naucleo, qui conductitio Lacedæmoniorum militi præerat,
et Atheniensi Timomacho negligenter custodiri, cum bis
mille gravis armaturæ peditibus collem, Cenchreus imminen-
tem, noctu occupat, commeatu dierum septem instructus.
Interea Thebani domo profecti Oneum superant, et universis
cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt.
Quumque optimates Achaiæ eum supplices rogarent, Epa-
minondas auctoritate sua perfecit, ut optimates in exilium
non ejicerentur, neque reipublicæ status immutaretur :
sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sancte pollice-
rentur, se socios futuros, et sequuturos quocumque The-
bani ducerent, ita deinde domum discessit. Quum autem
Arcades, et ii qui adversæ factionis erant, Epaminondam
accusarent, quod constituta ex usu Lacedæmoniorum
Achæia discessisset, visum est Thebanis præfectos ad urbes
Achæicas mittere. Illi quum advenissent, optimatibus cum
multitudine ejectis, statum popularem in Achaiam introdu-
cebant. Verum exules celeriter collecti, quum non pauci

σαντας ἀρξαμένους ἀπὸ Ἀγησιλάου καὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἐφόρων πάντας κλαίειν· οὕτω κοινόν τι ἄρα χαρὰ καὶ λύπη δάκρυά ἐστιν. Ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν Ἀρκάδων τύχῃ οὐ πολὺ τι ἦττον Λακεδαιμονίων ἡσθησαν Θηβαῖοι τε καὶ Ἡλείοι· οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ φρονήματι αὐτῶν.

33. Συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάβοιεν τῆς Ἑλλάδος, ἐνόμισαν, εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἂν τι ἐν ἐκείνῳ. Καὶ ἐκ τούτου παρακαλέσαντες ἤδη τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει ὅτι καὶ Εὐθύκλῃς ὁ Λακεδαιμόνιος εἴη παρὰ βασιλεῖ, ἀναβαίνουσι Θηβαίων μὲν Πελοπίδας, Ἀρκάδων δὲ Ἀντίοχος ὁ παγκρατιαστής, Ἡλείων δὲ Ἀρχίδαμος· ἀκολουθεῖ δὲ καὶ Ἀργεῖος. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα ἀνέπεμψαν Τιμαγόραν τε καὶ Λέοντα. (34) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολὺ ἐπλεονέκει ὁ Πελοπίδας παρὰ τῷ Πέρσῃ. Ἔχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνου τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδέποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλείᾳ, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τούτου πολεμήσειαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐβέλθουσιν μετ' Ἀγησιλάου ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῦσαι ἐάσαιεν αὐτὸν ἐν Αὐλίδι τῇ Ἀρτέμιδι, ἔνθαπερ ὅτε Ἀγαμέμνων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξέπλει θύσας εἶλε τὴν Τροίαν. (35) Μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ Πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὅτι ἐνενίκηκεσαν οἱ Θηβαῖοι μάχῃ ἐν Λεύκτροις καὶ ὅτι πεπορηχότες τὴν χώραν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. Ἐλεγε δὲ ὁ Πελοπίδας ἐπὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἀρκάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. Συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθὴ λέγοι ὁ Ἀθηναῖος Τιμαγόρας, καὶ ἐτιμᾶτο δεύτερα μετὰ τὸν Πελοπίδαν. (36) Ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ Πελοπίδας τί βούλοιο ἑαυτῷ γραφῆναι εἶπεν ὅτι Μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίους ἀνέλκειν τὰς ναῦς· εἰ δὲ ταῦτα μὴ πεῖθονται, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἰ τις δὲ πόλις μὴ ἐθέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτῃ πρώτων ἵεσθαι. (37) Γραφέντων δὲ τούτων καὶ ἀναγνώσθέντων τοῖς πρέσβεσιν, εἶπεν ὁ Λέων ἀκούοντος βασιλέως, Νῆ Δία, ὦ Ἀθηναῖοι, ὦρα γε ὑμῖν, ὡς ἔοικεν, ἄλλον τινὰ φίλον ἀντὶ βασιλέως ζητεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα· εἰ δὲ τι δικαιότερον τούτων γινώσκουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἰόντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἰκαδὲ, τὸν μὲν Τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ Ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ Λέοντος ὡς οὔτε συσχηνοῦν ἐθέλοι ἑαυτῷ μετὰ τε Πελοπίδου πάντα βουλεύεσθαι. Τῶν δὲ ἄλλων πρέσβων ὁ μὲν Ἡλείος Ἀρχίδαμος, ὅτι προὔτιμῃσε τὴν Ἥλιν πρὸ τῶν Ἀρκάδων, ἐπῆνε τὰ βασιλέως, ὁ δὲ Ἀντίοχος, ὅτι ἡλαττοῦτο τὸ Ἀρκαδικὸν, οὔτε τὰ δῶρα ἐδέξατο ἀπήγγειλέ τε πρὸς τοὺς μυρίους ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀψοποιούς καὶ οἰνογρούς καὶ θυρωρούς παμπληθεῖς ἔχοι, ἄνδρας δὲ οἱ μάχονται· ἂν Ἑλλῆσι πάνυ ζητῶν οὐκ ἐφη δύνασθαι

hæc audissent, initio ab Agesillao, senioribus, Ephoris factis, collacrimasse universos : usque adeo lacrimæ tum lætitiæ tum dolori sunt communes. Neque multo minorem Thebani ac Elei voluptatem ex Arcadam adversa fortuna, quam Lacedæmonii, capiebant. Adeo jam fastum eorum ægre ferebant.

Quum autem assidue consultarent Thebani, qua ratione imperio Græciæ potirentur, arbitrabantur, se, si Persarum ad regem aliquos mitterent, posse per hunc reliquis superiores evadere. Quamobrem convocatis sociis sub specie, quasi etiam Euthycles Lacedæmonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus ille pancratiæ victor, ex Eleis Archidamus, quem Argeus etiam comitabatur. Præterea his auditis, Athenienses quoque Timagoram et Leontem miserunt. Posteaquam ventum ad regem est, longe plus ceteris Pelopidas apud eum valebat. Nam dicere poterat, solos ex Græcis Thebanos regi adfuisse in ea quæ ad Platæas commissa fuisset pugna, eosdem neque deinceps unquam bellum regi fecisse, ac propterea bello vexatos a Lacedæmoniiis fuisse, quod cum Agesillao militare adversus regem noluisse, ac præterea non permisisset se huic, ut Dianæ apud Aulidem sacrum faceret ; quo loco Agamemno facta re sacra in Asiam trajecisset ac Trojam deinde cepisset. Magnum id quoque Pelopidæ momentum afferebat ad hoc, ut honore afficeretur, quod apud Leuctra Thebani victores extitissent, et quod palam esset, eos agrum Lacedæmoniorum depopulatos. Addebat etiam, prælio victos a Lacedæmoniiis esse Argivos et Arcades, propterea quod Thebani eis non adfuisent. Atque hæc omnia vere ab eo dici, Timagoras Atheniensis testimonio suo confirmabat ; idemque secundum honoris a Pelopida locum obtinebat. Postea interrogatus a rege Pelopidas, quid perscribi vellet, respondit, ut a Lacedæmoniorum potestate Messene immunis esset, ac ut Athenienses navigia sua subducerent : ni parerent, bellum eis indicandum esse. Quod si qua civitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quæ cum exercitu peteretur. Hæc perscripta quum essent, ac legatis lecta, Leon, audiente rege, Profecto, inquit, jam tempus est, Athenienses, uti quidem videtur, ut alium vobis amicum regis loco quærat. Quum autem regi scriba interpretatus esset quid legatus Atheniensis dixisset, rursum exposuit hæc quæ fuissent adscripta : Quod si quid æquius Athenienses scirent, id euntes ad regem significant. Posteaquam hi legati singuli domum redierunt, Timagoram Athenienses capite multarunt, accusante ipsum Leonte, quod neque uti secum eodem contubernio voluisset, et omnia consilia cum Pelopida communicasset. Ex reliquis oratoribus Archidamus Eleus regem prædicabat, propterea quod Eleos Arcadibus prætulisset. Antiochus vero, quod Arcadum nationis existimatio fuisset exigua, neque munera recipiebat a rege, et renuntiabat Deciesmillibus, regem etiam et obsoniorum artifices, et pocillatores, et omnes plurimos habere : sed viros, ait, qui adversus Græcos

ιδεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονείαν οἷ γε δοκεῖν ἔφην εἶναι, ἔπειτα καὶ τὴν ὑμνουμένην ἂν χρυσὴν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν ἔφην εἶναι τέττιγι σκιδὸν παρέχειν.

39. Ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπασῶν ἀκουσόμενος τῆς παρὰ βασιλείως ἐπιστολῆς, καὶ ὁ Πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα δεῖξας τὴν βασιλείως σφραγίδα ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα, οἱ μὲν Θηβαῖοι ὁμνῶνται ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βουλομένους φίλους εἶναι, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ὁμούμενοι ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθεῖσαν· εἰ δέ τι ὅρκων δέοντο, πρὸς τὰς πόλεις πέμπειν ἐκέλευον. Ὁ μὲντοι Ἀρχὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δεοὶ εἶναι, ἀλλ' ἐνθα ἂν ᾗ ὁ πόλεμος. Χαλεπαινόντων δ' αὐτῶ τῶν Θηβαίων καὶ λεγόντων ὡς διαφθεῖροι τὸ συμμαχικόν, οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπὸν ὄχετο, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ Ἀρχαδίας πρέσβεις. (40) Ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠβέλησαν οἱ συνεληλυθότες ὁμοῦσαι, ἔπεμπον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις, ὁμνῶνται κελεύοντες ποιήσιν κατὰ τὰ βασιλείως γράμματα, νομίζοντες ὁκνήσειν μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἀπεχθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε καὶ βασιλεῖ. Ἐπεὶ μὲντοι εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀφικομένων ὑπέστησαν οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐδὲν δέοντο πρὸς βασιλέα κοινῶν ὅρκων, ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις κατὰ ταῦτά ἀποκρινόμεναι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ Πελοπίδου καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ οὕτω διελύθη.

41. Αὐτοὶ δ' Ἐπαμεινώνδας, βουλευθεὶς τοὺς Ἀχαιοὺς παραγαγέσθαι, ὅπως μᾶλλον σφίσι καὶ οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέροισιν τὸν νοῦν, ἔγνωκε στρατεῦσθαι εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀχαΐαν. Πεισίαν οὖν τὸν Ἀργεῖον στρατηγούντα ἐν τῷ Ἀργεὶ πείθει προκαταλαβεῖν τὸ Ὀνειον. Καὶ ὁ Πεισίας μὲντοι καταμαθὼν ἀμελουμένην τὴν τοῦ Ὀνείου φυλακὴν ὑπὸ τε Ναυκλέους, ὃς ἦρχε τοῦ ξενικοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὑπὸ Τιμομάχου τοῦ Ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ μετὰ διςχιλίων ὀπλιτῶν τὸν ὑπὲρ Κεγχρεῖων λόφον, ἔχων ἑπτὰ ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια. (42) Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἡμέραις ἑλθόντες οἱ Θηβαῖοι ὑπερβαίνουνσι τὸ Ὀνειον, καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ' Ἀχαΐαν, ἡγουμένου Ἐπαμεινώνδου. Προσπεσόντων δ' αὐτῶν τῶν βελτίστων ἐκ τῆς Ἀχαΐας, ἐνδυναστεύει ὁ Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους μηδὲ πολιτεῖαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ᾗ μὴν συμάχους ἔσεσθαι καὶ ἀκολουθήσειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἡγῶνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἰκαδὲ. (43) Κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε Ἀρχάδων καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν ὡς Λακεδαιμονίους κατεσκευακῶς τὴν Ἀχαΐαν ἀπέλθοι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἀρμωστὰς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις. Οἱ δ' ἑλθόντες τοὺς Ἀχαιούς σὺν τῷ πλῆθει ἐξέβαλον, δημοκρῶς τῇ Ἀχαΐᾳ κατέστησαν. Οἱ μὲντοι ἔκπεσον.

micare possent, quamquam admodum quævisset, se videre non potuisse. Præterea sibi quidem videri pecuniarum illam copiam ad inanem ostentationem comparatam esse: nam et nobilem illam platanum auream ne cicadæ quidem umbram præbere posse.

Thebani, quum urbes universas ad audiendas regis literas convocassent, easque Persa is a quo allatæ fuerant, monstrato regis sigillo, perlegisset, jubebant, omnes, quotquot amici esse vellent, in hanc sententiam regi ac ipsis jusjurandum præstare. Verum legati urbium respondebant, se missos esse, non juratum, sed auditum: quod si sacramentum præstandum esset, ut ad urbes ipsas mitterent, hortabantur. Addebat Lycomedes Arcas, ne conveniri quidem Thebis debere, sed istic, ubi bellum gereretur. Ei quum Thebani succenserent, ac socios ab ipso corrumpi dicerent, ne in concilio quidem sedere voluit, sed discessit, sequentibus eum universis Arcadum legatis. Posteaquam ii, qui convenerant Thebis, jurare recusarunt, ad urbes ipsas Thebani legatos mittebant, et hortabantur, ut ex decreto regiarum literarum jusjurandum præstarent; existimantes, unamquamque civitatem verituram, ne simul in regis et ipsorum odium incurreret. Verum quum primo Corinthum venissent, et obstitissent Corinthii, neque se juramenti cum rege communis egere respondissent, tum deinde sequutæ sunt hos et alia complures urbes, inque sententiam eandem responderunt. Hoc pacto instituta imperii affectatio a Pelopida et Thebanis ad nihilum recidit.

Quum autem rursus Epaminondas primum Achæos ad suas partes traducere cogitaret, ut eo magis tum Arcades tum reliqui socii dicto audientes essent, suscipiendam esse in Achaiam expeditionem cognovit. Itaque Pisiam Argivum, qui Argivorum imperator erat, permovet, ut Oneum præoccuparet. Ille quum certior factus esset, Oneum a Naucleo, qui conductitio Lacedæmoniorum militi præerat, et Atheniensi Timomacho negligenter custodiri, cum bis mille gravis armaturæ peditibus collem, Cenchreis imminentem, noctu occupat, commeatu dierum septem instructus. Interea Thebani domo profecti Oneum superant, et universis cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt. Quumque optimates Achaiæ eum supplices rogarent, Epaminondas auctoritate sua perficit, ut optimates in exilium non ejicerentur, neque reipublicæ status immutaretur: sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sancte pollicerentur, se socios futuros, et se quoscunque Thebani ducerent, deinde ducere. Quum autem Arcades, Achæi, et Persæ, Epaminonda accusarent, consti-

δὲ βοηθεῖν πανδημεί, καὶ Ἰφικράτην στρατηγὸν εἰλοντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο καὶ παρήγγειλεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ Ἰφικράτους ἐξελεῖν. Ἐκ δὲ τούτου ἤγειτο μὲν ὁ Ἰφικράτης, οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλὸν τι ἔργον ἡγήσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς Κόρινθον διέτριβέ τινας ἡμέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ πρῶτον ἔφεγον αὐτόν· ὥς δ' ἐξήγαγέ ποτε, προθύμως μὲν ἠκολούθουν ὅποι ἠγοίτο, προθύμως δ', εἰ πρὸς τεῖχος προσάγοι, προσέβαλλον. (50) Τῶν δ' ἐν τῇ Λακεδαίμονι πολεμίων Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλείοι πολλοὶ ἀπεληλύθεσαν, ἅτε ὁμοροὶ οἰκοῦντες, οἱ μὲν ἄγοντες οἱ δὲ φέροντες, ὅτι ἠρπάκεσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι τὰ μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπέναι ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἑώρων ἐλάττωνα τὴν στρατιὰν καθ' ἡμέραν γιγνομένην, τὰ δὲ, ὅτι σπανιώτερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν· τὰ μὲν γὰρ ἀνήλωτο, τὰ δὲ διήρπαστο, τὰ δὲ ἐξεκέχυτο, τὰ δὲ κατεκέκαυτο· πρὸς δ' ἔτι καὶ χειμὼν ἦν, ὥς τ' ἤδη πάντες ἀπέναι ἐβούλοντο. (51) Ὡς δ' ἐκεῖνοι ἀπεχώρουν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος, οὕτω δὴ καὶ ὁ Ἰφικράτης τοὺς Ἀθηναίους ἀπήγειν ἐκ τῆς Ἀρχαδίας εἰς Κόρινθον. Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατήγησεν, οὐ ψέγω· ἐκεῖνα μὲντοι ἂ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἔπραξε, πάντα εὐρίσχω τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βοιωτοὶ ἀπελθεῖν οἴκαδε, παρέλιπεν ἀφύλακτον τὴν καλλίστην παρὰ Κεγχρείας πάροδον. (52) Μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρεληλυθότες εἶεν οἱ Θηβαῖοι τὸ Ὀνειον ἔπεμψε σκοποὺς τοὺς τε Ἀθηναίων ἱππέας καὶ τοὺς Κορινθίων ἀπαντας. Καίτοι ἰδεῖν μὲν οὐδὲν ἦττον ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἱκανοί· εἰ δὲ δέοι ἀποχωρεῖν, πολὺ ῥᾶον τοῖς ὀλίγοις ἢ τοῖς πολλοῖς καὶ δδοῦ εὐπόρου τυχεῖν καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποχωρῆσαι· τὸ δὲ πολλοὺς τε προσάγειν καὶ ἥττονας τῶν ἐναντίων πῶς οὐ πολλὰ ἀφροσύνη; καὶ γὰρ δὴ ἅτε ἐπὶ πολὺ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ ἔδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπελάβοντο· ὥς τε οὐκ ἐλάτους ἀπώλοντο εἰκοσιν ἱππέων. Καὶ τότε μὲν οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο ἀπῆλθον.

BIBAIION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τῷ δὲ ὑστέρῳ ἔτει Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμαχῶν πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορες Ἀθήναζε, βουλευσόμενοι καθ' ὅτι ἡ συμμαχία Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις ἔστοιτο. Λεγόντων δὲ πολλῶν μὲν ξένων, πολλῶν δὲ Ἀθηναίων, ὥς δέοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις τὴν συμμαχίαν εἶναι, Προκλῆς Φιλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε.

blicæ copiis opem Lacedæmonis ferendam statuunt. Ducem sibi Iphicratem eligunt : qui quum litasset, ac in Academia cœnam suos sumere jussisset, multos proditum est ipsum Iphicratem in exeundo præcessisse. Tandem Iphicrates educebat copias, sequente ipsum milite, qui existimaret illum præclarum ad facinus quoddam edendum ipsos ducturum. Quumque Corinthum veniens, dies istic aliquot tere-ret, confestim hanc ipsam ob moram eum reprehendebant. Ubi tandem educeret, non solum alacriter ducem sequeban-tur, verum etiam eadem alacritate, si mœnibus admove-rentur, oppugnabant. Interim ex iis hostibus, qui erant in Laconica, Arcades, et Argivi, et Elei complures discesse-rant, quod essent finitimi, ac partim agebant, partim fere-bant, quidquid rapere potuissent. Thebani vero cum ce-teris, vel hanc ipsam ob causam excedere finibus iis cupie-bant, quod imminui quotidie viderent copias; vel quod jam commeatus defecisset, absumptus, direptus, effusus, cre-matus. Præterea hiems erat : quo fiebat ut omnes disce-dere vellent. Posteaquam illi Laconica excessissent, etiam Iphicrates ex Arcadia Corinthum Athenienses reducebat. Enimvero non est quod equidem vituperem, si alias præ-clare se imperatorio in munere gessit : ea quidem certe, quæ in hoc tempore fecit, omnia partim temere, partim nullo cum fructu ab eo gesta fuisse reperio. Nam dum in Oneo cum præsidio impedire conaretur quominus Bœoti redire domum possent, transitum longe commodissimum juxta Cenchreas incustoditum reliquit. Idem quum certior fieri cuperet, an Thebani Oneum transiissent, equites universos tum Atheniensium, tum Corinthiorum, speculatum misit. Atqui pauci æque aliquid, ac multi, videre possunt : ac si pedem referre necesse sit, multo facilius pauci, quam plu-res, tum viam idoneam reperire, tum quiete discedere pos-sunt. At multos adducere, neque tamen hostibus pares, qui non ingens dementia sit? Nam quum equites illi amplum spatium acie sua occuparent, quia multi erant, ubi referre pedem cogeantur, ad multa eaque difficilia loca se recipie-bant : ita factum, ut non pauciores viginti equitibus interirent. Ac tum quidem Thebani ex animi sententia discessere.

LIBER VII.

CAPUT I.

Anno insequenti, Lacedæmoniorum sociorumque legati amplissima cum potestate Athenas venere; deliberaturi, in quas leges societas inter Lacedæmonios et Athenienses esset futura. Quumque multi tum exteri tum Athenienses, oportere conditiones societatis æquas ac pares esse, dicerent, Procles Philiasius hanc orationem habuit :

2. Ἐπεὶ περ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε Ἀακεδαιμονίους φίλους ποιεῖσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἡ φίλα ὅτι πλείστον χρόνον συμμενεῖ. Ἐὰν οὖν ἢ ἑκατέροις μάλιστα συνοίσει, ταύτῃ καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, οὕτω κατὰ γὰρ τὸ εἶκος μάλιστα συμμένειν ἂν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν τι συνωμολόγηται, περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σκέψις. Τῇ μὲν οὖν βουλῇ προθεβούλευται ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, Ἀακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα οὐκ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον ἢ θεῇ φύσει τε καὶ τύχῃ διαρῖσθαι. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο· πλείσται γὰρ πόλεις τῶν δεομένων τῆς θαλάττης περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὗται πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. Πρὸς τοῦτοίς δὲ λιμένας ἔχετε, ὧν ἄνευ οὐχ οἷόν τε ναυτικῇ δυνάμει χρῆσθαι. Ἐτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλὰς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστὶ ναυτικὸν ἐπιτεῖσθαι. (4) Ἄλλὰ μὴν τὰς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκείας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρία γὰρ πολλὴ προέχετε τῶν ἄλλων περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βίος τοῖς πλείστοις ὑμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης· ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμελόμενοι ἅμα καὶ τὴν κατὰ θάλατταν ἀγῶνιν ἐμπεῖροι γίνεσθε. Ἐτι δὲ καὶ τόδε· οὐδαμῶθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθροῖαι ἐκπλεύσειαν ἢ παρ' ὑμῶν. Ἔστι δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον πρὸς ἡγεμονίαν· πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον ἰσχυρὸν γενόμενον ἥδιστα πάντες συλλέγονται. (5) Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ· πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἡγωνισμένοι κατὰ θάλατταν ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυχήκατε, πλείστα δὲ κατωρθώκατε. Εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὑμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέχῃν. Ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὐτῇ ἡ ἐπιμέλεια ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. (6) Ἀακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμουν ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατοῦντες τῆς χώρας οὐδὲν προύκοπτον εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. Ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκε ποτε αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὑπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. Οὐκοῦν εὐδὴλον ἐν τούτοις ἐστὶν ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἅπαντα ὑμῖν ἥρτηται ἡ σωτηρία. (7) Οὕτως οὖν πεφυκότων πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Ἀακεδαιμονίους ἐπιτρέψαι κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; οἱ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ δημολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὑμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι, ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἰσῶν ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ ὅλης τῆς πόλεως. (8) Καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει· τὰ δὲ τῶν Ἀακεδαιμονίων ἐπισκέψασθε. Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ· ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες καὶ εἰ θαλάττης εἰργοντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διατῆν. Ἐγνωνότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα εὐθὺς ἐκ παίδων πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἀσχῆσιν ποιοῦνται. Καὶ τὸ πλείστου δ' ἄξιον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. (9) Ἐπειτα δὲ ὥσπερ ὑμεῖς ναυτικῶ, οὕτως

« Quando vobis, Athenienses, ex usu esse visum fuit, Lacedæmonios in amicitiam recipi, considerandum mihi videtur, quo pacto quam diutissime sit hæc amicitia duratura. Quamobrem si ea ratione, quæ parti utrique plurimum expediet, fœdus inibimus, consentaneum est, nos maxime in eo perstituros. (Enimvero ceteris in rebus prope consentimus, tantum de principatu restat quod consideremus. At vero senatus jam ante censuit autoritate sua, maris imperium vobis deberi, terræ vero Lacedæmoniiis. Quæ mihi etiam ipsi non tam ab humana quam divina natura fortunaque distincta videntur. Primum enim, locum habetis a natura comparatum ad hoc longe pulcherrime. Nam civitates plurimæ, quæ mari carere nequeunt, urbi vestræ vicinæ sunt; eæque universæ sunt vestra imbecilliores. Præterea portus vobis sunt, absque quibus navalium copiarum nullus est usus. Multæ item vobis triremes sunt, ac patria vobis est comparandæ classis cura. Jam artes ad hæc necessariæ propriæ vestræ sunt: et usu atque experientia maritimarum rerum longe ceteros excellitis. Nam maxima pars vestrum ex iis vicitat. Quo fit, uti, dum res privatas curatis, simul etiam maritimarum certaminum usum consequamini. Adde, quod nusquam major triremium copia, quam a vobis, prodeat: quæ res non parum ad principatum momenti affert. Nam ad eum, qui jam potens est, lubenter omnes se conferunt. Denique divinitus hac in parte quædam vobis est concessa felicitas. Nam quum plurimis, eisque maximis certaminibus in mari defuncti sitis, tamen in paucis admodum successu caruistis, in plurimis re prospere gesta. Quamobrem consentaneum est, etiam socios lubentissime vobiscum hæc pericula subire. Jam maritimæ rei curam inprimis ad vos, et necessario quidem pertinere, velim ex hoc perpendatis: gesserunt adversus vos aliquando bellum multis annis Lacedæmonii, et quamquam agro vestro potirentur, nihilo tamen magis idcirco vos perdere funditus potuerunt. Verum ubi tandem aliquando deus hoc eis concessit, ut etiam mari rerum potirentur, confestim in eorum potestatem penitus venistis. De quo jam perspicue patet, totam salutem vestram a mari pendere. Quum igitur ita comparatæ res vestræ sint, quinam vobis expediat, permittere Lacedæmoniiis, ut mari rerum potiantur? Illi nimirum primum ipsi fateantur, se rei nauticæ imperitiores vobis esse: deinde non par utrisque periculum maritimis in certaminibus est propositum; sed illis quidem agitur de iis hominibus tantum, quibus triremes complentur, vobis vero de liberis, uxoribus, civitate universa. Atque hæc vestrarum est rerum conditio; Lacedæmoniorum vero quo pacto sit, etiam videte. Primum mediterraneam regionem incolunt: quo fit, ut tametsi mari arceantur, nihilominus vitam agere percommode possint, idcirco quod terra potiantur. Quæ quum et ipsi intelligant, statim a pueris ad ea se bella consuefaciant, quæ terra geruntur; et quæ quidem res maximi est momenti, nimirum ut magistratibus pareatur, in hoc ipsi præcipue terra præstant, vos mari. Deinde quemadmodum vos maritimas

αὐτοὶ ἐκείνοι κατὰ γῆν καὶ πλείστοι καὶ τάχιστ' ἂν ἐξέλθοιεν· ὥστε πρὸς τοὺτους αὐτοὶ εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσεστάτους προσιέναι. Ἐτι δὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς δέδωκεν, ὥςπερ ὑμῖν κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν· πλείστους γὰρ αὐτοὶ οὗτοι ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἡγωνισμένοι ἐλάχιστα μὲν ἐσφαλμένοι εἰσὶ, πλείστα δὲ κατωρθώκοτες. (10) Ὡς δὲ καὶ ἀναγκαῖα οὐδὲν ἦττον αὐτοῖς ἡ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια ἢ ὑμῖν ἡ κατὰ θάλατταν ἐκ τῶν ἔργων ἔξεστι γινώσκειν. Ὑμεῖς γὰρ τοῦτοις πολλὰ ἔτη πολεμοῦντες καὶ πολλάκις καταναυμαχοῦντες οὐδὲν προὔργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τοὺτους καταπολεμῆσαι· ἐπεὶ δ' ἀπαξ ἡττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων καὶ περὶ γυναικῶν καὶ περὶ ὅλης τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. (11) Πῶς οὖν οὐ τοῦτοις αὐτοῖς δεινὸν ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπεται κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοὺς δὲ ἀριστα τῶν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν οὖν, ὥςπερ τῇ βουλῇ προδοῦλεύεται, ταῦτα εἰρηκὰ τε καὶ συμφορώτατα ἡγοῦμαι ἀμφοῖν εἶναι· ὑμεῖς δὲ εὐτυχοῖτε τὰ κράτιστα πᾶσιν ἡμῖν βουλευσάμενοι.

12. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ τῶν Λακεδαιμονίων παρόντες ἀπήνεσαν ἀμφοτέροις ἰσχυρῶς τὸν λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρελθὼν, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατῶμενοι· ἀλλ' ἐὰν ἀκούσητέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλᾳ ἐπιδείξω. Ἦδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν· Λακεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἐὰν συμμαχώσιν, ὅηλον ὅτι πέμψουσιν τοὺς μὲν τριηράρχους Λακεδαιμονίους καὶ ἴσως τοὺς ἐπιβάτας, οἱ δὲ ναῦται ὅηλον ὅτι ἐσονται ἡ Εἰλωτες ἡ μισθοφόροι. Οὐκοῦν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. (13) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὅταν παραγγέλωσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρατεῖαν, ὅηλον ὅτι πέμψετε τοὺς ὀπλίτας καὶ τοὺς ἱππέας. Οὐκοῦν οὕτως ἐκείνοι μὲν ὑμῶν αὐτῶν γίνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων καὶ ἐλαχίστου ἀξίων. Ἀπόκριναι δὲ μοι, ἔφη, ὦ Λακεδαιμόνιε Τιμόκρατες, οὐκ ἄρτι ἔλεγες ὡς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ἤκεις τὴν συμμαχίαν ποιούμενος; Εἶπον ταῦτα. (14) Ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ Κηφισόδοτος, ἰσαίτερον ἢ ἐν μέρει μὲν ἐκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ, καὶ ὑμᾶς τε, εἰ τί ἀγαθὸν ἐστὶν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τούτου μετέχειν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετεπείσθησαν, καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενθήμερον ἐκατέρους ἡγεῖσθαι.

16. Στρατευομένων δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον ἔδοξε κοινῇ φυλάττειν τὸ Ὀνεῖον. Καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παραταξάμενοι ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλοθεν τοῦ Ὀνείου, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ Πελλήνεις κατὰ τὸ ἐπιμαχώτατον. Οἱ δὲ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπεὶ ἀπέχον τῶν φυλακτόντων τριάκοντα στάδια, κατεστρατοπεδεύσαντο ἐν τῷ πεδίῳ. Συντεκμηράμενοι δὲ ἥνικ' ἂν ὦντο ὀρμηθέντες κατανύσαι, ἅμα κνέφα πρὸς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. (18) Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ὥρας, ἀλλ' ἐπιτίπτουσι τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς Πελλήνεσιν ἥνικα αἱ μὲν νυκτεριναὶ

sic illi terrestres copias amplissimas quam celerrime possunt educere : quo fit, ut itidem ad ipsos accedere socios magna cum fiducia consentaneum sit. Præterea deus ipsis hoc concessit, ut quemadmodum vos mari, sic illi terra felices sint. Nam et ipsi quum pugnas terra plurimas pugnauerint, quam minimum tamen fine suo frustrati sunt, plurimis interim rebus præclare gestis. Jam non minus terrestrium rerum procurationem ad ipsos necessario spectare, quam maritimarum ad vos pertineat, id ex ipsis rebus gestis animadvertere licet. Nam quum vos multis annis adversus hos bellum gereretis ac sæpenumero navalibus proeliis cum eis congredere mini : nihil tamen efficiebatis in debellandis his, quod operæ pretium foret. Verum posteaquam semel terra victi fuerunt, confestim et de liberis, et uxoribus, et tota republica sunt periclitati. Nonne ergo grave fuerit his, permittere aliis, ut terra rerum potiantur, quum ipsi præclarissime res terra gerendas procurare possint? Equidem, ut ante senatus auctor censuit, ita hæc exposui, maximeque rebus utrinque vestris expedire arbitror. Vobis autem prospera precor omnia, statuentibus id, quod omnibus nobis ex usu maxime fuerit. »

Hæc ejus fuit oratio. Quæ non solum Atheniensibus, sed etiam Lacedæmoniis, qui aderant, mirifice probata fuit. Inde Cephisodotus, progressus in medium : « Non animadvertitis, inquit, circumveniri vos, Athenienses. Quod si me audieritis, mox fraudem vobis indicabo. Nimirum jam mari vos duces eritis. Quod si Lacedæmonii vobis auxilia suppeditabunt, sine dubio Lacedæmonios triremium præfectos mittent, ac fortassis etiam classarios milites; nautæ vero vel helotes erunt vel mercenarii. Quapropter vos quidem his imperabitis. Contra, quum vos ad expeditionem aliquam terrestrem Lacedæmonii evocabunt, nimirum equites vestros, ac gravis armaturæ pedites mitetis. Ea ratione vestri duces fiunt illi, vos eorum, qui servitute illis serviunt, hominesque sunt nullius pretii. Tu vero, inquit, Lacedæmonie Timocrates, responde mihi : Non aiebas modo, venire te, ut conditionibus æquis ac paribus societatem hanc nobiscum inees? » Equidem, ait ille, hoc dixi. Et Cephisodotus : « An igitur, inquit, esse quidquam possit æquius, quam si vicissim utrique classis duces simus, itemque vicissim pedestrium copiarum? ac ut vos, si quid est commodi maris in imperio, ejus æque participes essetis, ac nos illius, quod terrestri est in imperio? » Posteaquam hæc Athenienses audierant, aliam in sententiam adducti sunt; ac decreverunt, alternis quinque diebus utrosque ducum officio fungi debere.

Quum autem utrique conjunctis suis et sociorum viribus Corinthum venissent, visum est Oneum communi præsidio teneri debere. Itaque ubi jam Thebani cum sociis adventarunt, instructa suorum acie custodiebant alii aliam Onei partem, Lacedæmonii vero cum Pellenensibus ea loca quæ oppugnationi maxime paterent. Thebani eorumque socii, quum triginta stadiorum intervallo ab excubias agentibus abessent, castra in planitie muniiebant. Deinde temporis inita ratione, quo progrediendo confecturos se reliquum viæ spatium existimabant, primo diluculo versus Lacedæmoniorum excubias perrexerunt. Non fefellit eos tempus, sed illo momento Lacedæmonios ac Pellenenses invadunt, quo

φυλακαὶ ἤδη ἔλθον, ἐκ δὲ τῶν σιθιδῶν ἀνίσταντο ὅσοι ἐδεῖτο ἕκαστος. Ἐνταῦθα οἱ Θηβαῖοι προσπεσόντες ἔπαιον παρεσκευασμένοι ἀπαρασκευάστους καὶ συντεταγμένοι ἀσυντάκτους. (17) Ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ Λακεδαιμονίῳ πολεμάρχῳ λαβόντι ὁπόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὀπλίτας, ὁπόσους δὲ πελταστάς, κατέχειν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐξῆν ἀσφαλῶς ἐκ Κεγχρεῶν κομίζεσθαι, οὐκ ἐποίησε ταῦτα, ἀλλὰ μάλα ἀπορούντων τῶν Θηβαίων πῶς χρὴ ἐκ τοῦ πρὸς Σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι ἢ πάλιν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος, ὥς τοῖς πλείστοις ἐδόκει, πρὸς Θηβαίων μᾶλλον ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἀπήγαγεν.

18. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες καὶ συμμίζαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, Ἀρκάσι τε καὶ Ἀργείοις καὶ Ἡλείοις, εὐθὺς μὲν προσέβαλον πρὸς Σικυῶνα καὶ Πελλήνην· στρατευσάμενοι δὲ εἰς Ἐπίδαυρον ἐδήλωσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀναχωροῦντες δὲ ἐκείθεν μάλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντιῶν, ὥς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἀστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ Φλιοῦντα ἰόντι, ὥς εἰ ἀνεωγμέναί τύχοιεν, εἰσπεσούμενοι. (19) Ἐκδοθησάντες δὲ τινες φίλοι ἐκ τῆς πόλεως ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέτοις οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους· καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μάλα συχνούς, καὶ τρεψάμενοι ἐδίωκον ὥς τρία ἢ τέτταρα στάδια. Τοῦτου δὲ γενομένου οἱ Κορίνθιοι τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τεῖχος ἐλκύσαντες καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες τρόπαιον ἔστησαν, καὶ ταύτῃ μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι.

20. Ἄμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων καταπλεῖ Λακεδαιμονίοις ἡ παρὰ Διονυσίου βοήθεια, τριῆρεις πλέον ἢ εἰκοσιν. Ἦγον δὲ Κελτοὺς τε καὶ Ἰβήρας καὶ ἱππεῖς ὥς πεντήκοντα. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ οἱ Θηβαῖοι τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδῖον μέχρι τῆς θαλάττης καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων ἐφθειρον εἰ τι χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς οὐ μάλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, δρῶντες ἰσχυρὰ καὶ πολλὰ ἀντίπαλα. (21) οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς, ὅσοι περ ἦσαν, οὗτοι διεσχεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθέοντες ἠκοντίζον τε προσελαύνοντες, καὶ ἐπὶ ὥρμῳ ἐπ' αὐτοὺς, ἀνεχώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες ἠκοντίζον. Καὶ ταῦτα ἄμα ποιοῦντες κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἱππων καὶ ἀνεπαύοντο. Εἰ δὲ καταβεβηκόσιν ἐπελαυνόινεν τινες, εὐπετῶς ἀναπῆδῶντες ἀνεχώρουν. Εἰ δ' αὖ τινες διώξειαν αὐτοὺς πολὺ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος, τούτους, ὅποτε ἀποχωροίεν, ἐπικείμενοι καὶ ἀκοντίζοντες δεινὰ εἰργάζοντο, καὶ πᾶν τὸ στράτευμα ἠνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προΐεναι καὶ ἀναχωρεῖν. (22) Μετὰ ταῦτα μέντοι οἱ Θηβαῖοι

nocturnarum excubiarum finis erat, ac de stramentis illi surgebant, et ad sua quique negotia ibant. Tum vero aggressi eos Thebani, caedebant imparatos parati, incompósitos ordinati. Posteaquam ii, qui salvi ex tumultu evaserant, proximum in collem se receperunt, poterat Lacedæmoniorum polemarchus, sumptis secum sociorum gravis armaturæ peditibus, quot quidem vellet, quotque vellet cetratis, locum eum tenere, quod etiam commeatus eo deportari tuto e Cenchreis potuisset, nec tamen id fecit; sed quum vehementer anxii Thebani essent, quo pacto vel de loco Sicyonem versus spectante descenderent, vel rursus discederent, inducias ipse pactus, quæ plurimorum iudicio potius ex Thebanorum quam ipsius erant commodo, ita deinde discessit, ac suos abduxit.

Thebani tuto descendentes, posteaquam se cum sociis suis, Arcadibus, Argivis, Eleis, conjunxerunt, confestim ad oppugnandas Sicyonem ac Pellenen perrexerunt. Quumque Epidaurum cum exercitu petiissent, omnem Epidauriorum agrum populati sunt. Inde pedem referentes summo cum omnium hostium contemptu, quum prope jam ab urbe Corinthiorum abessent, cursu petebant portas, quæ Philiuntem ducunt, irrupturi in eas, si forte apertas offenderent. Verum ubi quidam velites ex urbe procurrissent ad ferendum opem suis, delectis illi Thebanis fiunt obvii, qui jam ne quatuor quidem plethris a mœnibus abessent. Itaque monumenta editaque loca quum conscendissent, feriendo jaculandoque bene multos ex primis occidunt, ac in fugam verfos fere ad tria quatuorve stadia persequuntur. Id quum accidisset, mortuorum cadavera Corinthii propius ad murum tracta per inducias reddiderunt, ac tropeum statuere; recreatis hoc pacto nonnihil Lacedæmoniorum sociis.

Simul atque gesta hæc fuerunt, auxilia Lacedæmoniis a Dionysio missa, nimirum plures quam viginti triremes, appellebant. Eæ Celtas et Hispanos cum quinquaginta ferme equitibus advehebant. Postridie Thebani, ceterique horum socii, acie instructa, quum planitiem usque ad mare contiguosque urbis tumulos complevisset, quidquid erat in ea, quod usui posset esse, vastabant. Atheniensium quidem ac Corinthiorum equites non admodum prope ad hostium accedebant castra, quod illorum robur ac multitudinem conspicerent. Verum missi a Dionysio equites, tametsi pauci numero, hinc inde palati, atque alius alibi irruentes, adactis equis emittebant in hostem jacula: quo ipsos invadente, pedem referebant, rursumque conversi hastas jaciebant. Atque interim, dum hæc facerent, etiam de equis descendentes, quiescendo se recreabant. Quod si quidam in eos quiescentes adactis equis pergerent, agiler illis vicissim consensens, discedebant. At si qui rursus eos, longe ab exercitu suo progressi, persequerentur, illos pedem relaturos adorti jaculis graviter vulnerabant, adeoque copias universas sua causa movere se, ac vicissim pedem referre cogebant. Secundum hæc Thebani quum istic dies non mul-

μείναντες οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπῆλθον οἰκαδε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἕκαστος οἰκαδε. Ἐκ δὲ τούτου ἐμβάλλουσιν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Σικυῶνα, καὶ μάχῃ μὲν νικῶσι τοὺς Σικυωνίους ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἀπέκτειναν περὶ ἑβδομήκοντα· Δαίρας δὲ τείχος κατὰ κράτος αἰροῦσι. Καὶ ἡ μὲν παρὰ Διονυσίου πρώτη βοήθεια τοιαῦτα πράξασα ἀπέπλευσεν εἰς Συρακούσας. Θηβαῖοι δὲ καὶ πάντες οἱ ἀποστάντες ἀπὸ Λακεδαιμονίων μέχρι μὲν τούτου τοῦ χρόνου δημομαδὸν καὶ ἐπραττον καὶ ἐστρατεύοντο ἡγουμένων τῶν Θηβαίων. (23) Ἐγγε- νόμενος δὲ τις Λυκομήδης Μαντινεὺς, γένος τε οὐδενὸς ἐνδεῆς χρήμασι τε προχίων καὶ ἄλλως φιλότιμος, οὗ- τας ἐνέπλησε φρονήματος τοὺς Ἀρκάδας, λέγων ὡς μό- νοις μὲν αὐτοῖς πατρὶς Πελοπόννησος εἴη, μόνον γὰρ αὐτόχθονες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν, πλείστον δὲ τῶν Ἑλληνι- κῶν φύλον τὸ Ἀρκαδικὸν εἶη καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχοι. Καὶ ἀλικιωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυε, τεκμή- ρια παρεχόμενος ὡς ἐπικούρων ὅποτε δεηθεῖεν τινες, οὐδένas ἥρουντο ἄντ' Ἀρκάδων. Ἔτι δὲ οὐτε Λακε- δαιμονίους πώποτε ἄνευ σφῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας οὔτε νῦν Θηβαίους ἔλθειν ἄνευ Ἀρκάδων εἰς Λακεδαί- μονα. (24) Ἐὰν οὖν σωφρονῇτε, τοῦ ἀκολουθεῖν ὅποι- ἂν τις παρακαλῇ φείσεσθε· ὡς πρότερον Λακεδαιμονίους ἀκολουθοῦντες ἐκείνους ἠδύσαστε, νῦν δὲ, ἂν Θηβαῖοις εἰσὶν ἀκολουθῇτε καὶ μὴ κατὰ μέρος ἡγεῖσθαι ἀζήωτε, ἴσως τάχα τούτους ἄλλους Λακεδαιμονίους εὐρήσετε. Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούοντες ἀνεφυσῶντό τε καὶ ὑπερεφίλουν τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγούντο· ὥστε ἄρχοντας ἔταττον οὐστίνas κἀκείνος κελεύει. Καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων δὲ ἔργων ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρκά- δες. (25) ἐμβαλόντων μὲν γὰρ εἰς Ἐπίδαυρον τῶν Ἀργείων, καὶ ἀποκλεισθέντων τῆς ἐξόδου ὑπὸ τε τῶν μετὰ Χαθρίου ξένων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων, βοηθήσαντες μάλα πολιορκουμένους ἐξέλυσαντο τοὺς Ἀργεῖους, οὐ μόνον τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρίοις πολεμίοις χρώμενοι. Στρατεύσάμενοι δὲ καὶ εἰς Ἀσί- νην τῆς Λακαίνης ἐνίκησάν τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φρουρὰν καὶ τὸν Γεράνορα τὸν πολέμαρχον Σπαρτιά- την γεγεννημένον ἀπέκτειναν καὶ τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναίων ἐπόρθησαν. Ὅπου δὲ βουλευθεῖεν ἐξελθεῖν, οὐ νύξ, οὐ χειμῶν, οὐ μήκος ὁδοῦ, οὐκ ὀρη δύσβατα ἀπεκώλυεν αὐτούς· ὥστε ἔν γε ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολὺ ὦντο κράτιστοι εἶναι. (26) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφθόνως καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρκάδας. Οἱ γε μὴν Ἥλείοι ἐπεὶ ἀπαιτοῦντες τὰς πόλεις τοὺς Ἀρκάδας ἄς ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀφηρεθή- σαν ἔγνωσαν αὐτοὺς τῶς μὲν ἑαυτῶν λόγους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιούμενους, τοὺς δὲ Τριφυλίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ σφῶν ἀποστάντας περὶ παντὸς ποιούμενους, ὅτι Ἀρκάδες ἔφασαν εἶναι, ἐκ τούτων αὖ καὶ οἱ Ἥλείοι δυσμενεῖς εἶχον πρὸς αὐτούς.

27. Οὕτω δ' ἕκαστων ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονούντων τῶν συμμάχων, ἔρχεται Φιλίσκος Ἀβυδηνὸς παρὰ Ἀριοβαρζάνους χρήματα ἔχων πολλὰ. Καὶ πρῶτα

tos mansissent, domum redierunt, idem ceteris quoque fa- cientibus. Tum vero missi a Dionysio milites Sicyonem in- vadunt, ac Sicyonios in campo commissa pugna vincunt, eo- rumque prope septuaginta occidunt. Quin et Dæras oppi- dum vi capiunt. Atque his quidem rebus gestis, primæ illæ auxiliares a Dionysio missæ copię Syracusas navigarunt. Ceterum Thebani, omnesque alii, qui a Lacedæmoniorum fide discesserant, ad hoc usque tempus magno animorum consensu tum gerebant omnia tum expeditiones suscipiebant, in quibus Thebani duces erant. Verum exortus est Lyco- medes quidam, Mantineus, genere nulli secundus, opibus pollens, atque etiam ceteroquin ambitiosus: hic Arcadum animos erexit, quum solis ipsis patriam esse Peloponnesum diceret, quippe qui soli essent indigenæ; Arcadumque nationem inter alias Græcas amplissimam esse, ac habere corpora laborum patientissima. Eosdem viros fortissimos esse demon- strabat, iis argumentis, quod quum copiis auxiliariis alicui opus sit, nullos Arcadibus præferat. Præterea neque Lacedæmonios absque ipsis unquam Athenas invasisse, ne- que jam Thebanos sine Arcadum copiis Lacedæmonem pe- tere. Quamobrem si sapitis, inquit, desinetis alios, evo- cantes vos aliquo, sequi. Nam antehac Lacedæmonios se- quuti, eosdem amplificastis; nunc quoque Thebanos si se- quamini temere, ac non alternatim et ipsi ducum munere fungi postulabitis, fortassis eos paulo post experiemini alios quosdam Lacedæmonios esse. Hæc quum audirent Arca- des, inflari, Lycomedem mirifice amplecti, solum hunc vi- rum esse dicere; adeoque duces deligere, quos ipse jube- ret. Præterea rerum ex eventu sumebant animos Arcades. Nam quo tempore Argivi Epidauriorum fines ingressi sunt, atque exitu a mercenario Chabriz milite, Atheniensibus et Corinthiis prohibiti, pressis admodum suppetias ferentes, obsidione Argivos liberabant, quanquam non homines tan- tum sed etiam loca adversa experirentur. Itidem cum co- piis Asinen Laconicæ oppidum profecti, præsidium Lace- dæmoniorum fuderunt; et Geranore, qui Spartanus erat, polemarcho interfecto, suburbium quoque Asinæorum diri- puere. Quocumque item pergere cum exercitu vellent, non eos nox, non hiems, non viæ longitudo, non montes aditu difficiles ab instituto revocabant; quo fiebat, uti se illo tem- pore præstare ceteris arbitrantur. Ob has causas The- bani subinvidebant eis nec amicis amplius erant in Arcades animis. Elei vero, quum repetentes ab Arcadibus eas civitates, quæ ipsis a Lacedæmoniis adeptæ fuerant, animadverterent eos non solum quæ ab ipsis dicerentur, flocci pendere, sed Triphylios etiam una cum aliis, qui ab ipsorum fide defecerant, quod ii se Arcades esse profiteren- tur, magni facere: cœperunt et ipsi infestis esse erga Arca- des animis.

Ita quum socii singuli suis rebus magnopere confiderent, Philiscus Abydenus magnis cum pecuniis ab Ariobarzane ve- nit; ac primum Delphos pacis componendæ causa Theba-

μὲν εἰς Δελφοὺς συνήγαγε περὶ εἰρήνης Θηβαίους καὶ τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖ δὲ ἐλθόντες τῷ μὲν θεῷ οὐδὲν ἐκοινώσαντο ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο, αὐτοὶ δὲ ἐβουλεύοντο. Ἐπεὶ δὲ οὐ συν-εχώρουν οἱ Θηβαῖοι Μεσσήνην ὑπὸ Λακεδαιμονίοις εἶναι, ξενικὸν πολλὸν συνελεγεν ὁ Φιλίσκος, ὅπως πολε-μοίῃ μετὰ Λακεδαιμονίων.

28. Τούτων δὲ πραττομένων ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ Διονυσίου δευτέρα βοήθεια. Λεγόντων δὲ Ἀθηναίων μὲν ὡς χρεὼν εἴη αὐτοὺς εἰς Θετταλίαν τάναντία Θη-βαίοις **, Λακεδαιμονίων δὲ ὡς εἰς τὴν Λακωνικὴν, ταῦτα ἐν τοῖς συμμάχοις ἐνίκησεν. Ἐπεὶ δὲ περιέ-πλευσαν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Λακεδαίμονα, λαβὼν αὐτοὺς ὁ Ἀρχίδαμος μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐστρατεύετο. Καὶ Καρύας μὲν ἐξαίρει κατὰ κράτος, καὶ ὅσους ζῶν-τας ἔλαθεν, ἀπέσφαξεν· ἐκεῖθεν δὲ εὐθὺς στρατεύσάμε-νος εἰς Παρρασίους τῆς Ἀρχαδίας μετ' αὐτῶν ἐδῆυ τὴν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἐβοήθησαν οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀρ-γεῖοι, ἐπαναχωρήσας ἐστρατοπεδεύεσθαι ἐν τοῖς ἐπὶ Μιδέας γηλόφοις. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ Κισσίδας ὁ ἄρχων τῆς παρὰ Διονυσίου βοηθείας ἔλεγεν ὅτι ἐξή-κοι αὐτῷ ὁ χρόνος ὃς εἰρημένος ἦν παραμένειν. Καὶ ἅμα ταῦτ' ἔλεγε καὶ ἀπῆει τὴν ἐπὶ Σπάρτης. (29) Ἐπεὶ δὲ ἀποπορευόμενον ὑπετέμνοντο αὐτὸν οἱ Μεσ-σήνιοι ἐπὶ στενὸν τῆς ὁδοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἔπεμπεν ἐπὶ τὸν Ἀρχίδαμον καὶ βοηθεῖν ἐκέλευε· κάκεινος μέντοι ἐβόηθει. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν τῇ ἐπ' Εὐτρησίους ἐκτρο-πῇ, οἱ μὲν Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι προσέβαινον εἰς τὴν Λάκαιναν, καὶ οὗτοι ὡς ἀποκλείοντες αὐτὸν τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ. Ὁ δὲ, οὐπὲρ ἐστὶ χωρίον ἐπίπεδον ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς τε ἐπ' Εὐτρησίων καὶ τῆς ἐπὶ Μιδέας ὁδοῦ, ἐνταῦθα ἐκβάς παρετάξατο ὡς μαχούμενος. (30) Ἐφασαν δ' αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν λόγων παριόντα τοιαύ-τε παρακλεύεσθαι. Ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενό-μενοι ἀναβλέψωμεν ὁρῶις δμῶσιν ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν πατρίδα ὅταν περ παρὰ τῶν πατέρων παρελάβομεν· παυσώμεθα αἰσχυρόμενοι καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ πρεσβυτέρους καὶ ξένους, ἐν οἷς πρόσθεν γε πάντων τῶν Ἑλλήνων περιβλεπτότατοι ἦμεν. (31) Τούτων δὲ βρθέντων ἐξ αἰθρίας ἀστραπὰς τε καὶ βρον-τὰς λέγουσιν αἰσίους αὐτῷ φανῆναι· συνέθῃ δὲ καὶ πρὸς τῷ δεξιῷ κέρατι τέμενός τε καὶ ἄγαλμα Ἡρακλέους, οὗ δὲ καὶ ἀπόγονος λέγεται, εἶναι. Τοιγαροῦν ἐκ τού-των πάντων οὕτω πολλὸς μένος καὶ θάρρος τοῖς στρα-τιώταις φασὶν ἐμπεσεῖν ὥστε ἔργον εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν ἀνείργειν τοὺς στρατιώτας ὠθομένους εἰς τὸ πρόσθεν. Ἐπεὶ μέντοι ἤγετο ὁ Ἀρχίδαμος, ὀλίγοι μὲν τῶν πο-λεμίων δεξάμενοι εἰς δόρυ αὐτοὺς ἀπέθκνον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον, πολλοὶ μὲν ὑπὸ ἵππεων, πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Κελτῶν. (32) Ὡς δὲ ληξάσης τῆς μάχης τρώπαιον ἐστῆσατο, εὐθὺς ἔπεμψεν οἰκαδὲ ἀγγελοῦντα Δημοστέλη τὸν κήρυκα τῆς τε νίκης τὸ μέγεθος καὶ ὅτι Λακεδαιμονίων μὲν οὐδὲ εἰς τεθναίῃ, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς. Τοὺς μέντοι ἐν Σπάρτῃ ἔφασαν ἀκού-

nos eorumque socios et Lacedæmonios convocavit. Eo quum ventum esset, non illi quidem cum Apolline rem com-municabant, quo pacto pax esset ineunda; sed ipsi inter se consultabant. Verum quum Thebani non permitterent, ut Messene Lacedæmoniorum esset in potestate, magnas mer-cenariorum militum copias Philiscus cogeabat, uti bello Lacedæmonios juvaret.

Dum hæc aguntur, aderant et alteræ summissæ a Dionysio Lacedæmoniis auxiliares copiæ. Quumque dicerent Athenienses oportere ipsos in Thessaliam adversus Theba-nos [mitti]; Lacedæmonii vero, in Laconicam: vicit hæc in cætu sociorum sententia. Ut hi a Dionysio missi Lacedæ-monem versus navigarunt, sumens eos secum Archidamus, itemque patriæ copias, ad bellum gerendum profectus Car-yas vi cepit, et quotquot vivos nactus est, interfecit. Inde recta deductis copiis ad Parrhasiorum oppidum in Arcadia, agrum illorum vastabat. Quumque Arcades et Argivi sup-petias ferrent, pedem retulit, ac in tumultis Mideæ inni-mentibus castra metatus est. Hic quum subsisteret, Cissi-das, auxiliarium copiarum a Dionysio missarum dux, aie-bat præterisse jam sibi tempus, quo adessee Lacedæmoniis jussus fuisset. Simul his dictis, via qua Spartam itur, dis-cessit. Quum autem discedentem Messenii arcta quadam in via intercluderent, misit ad Archidamum, utque suppetias sibi ferret, hortatus est. Illo auxilii causa advolante, post-eaquam ad diverticulum, quod Eutresios versus ducit, ven-tum fuit, Arcades et Argivi Laconicam ingressi sunt, ut et ipsum itinere, quo in patriam eundum erat, intercluderent. Verum Archidamus, loco plano, ubi concurrunt viæ, quæ versus Eutresios et Mideam ducunt, egressus aciem instru-xit, ut manus cum hoste conserturus. Proditum est etiam, ipsum ante cohortes progressum, huiusmodi verbis eos in-flammasse: « Modo, cives, strenuos nosmet declarantes, erectis oculis suspiciamus, posterisque patriam talem tradi-mus, qualem a maioribus accepimus. Desinamus tandem, liberis, uxoribus, senioribus, hospitibus esse pudori, apud quos antehac Græcorum omnium eram spectatissimi. » His dictis, cælo sereno perhibent ei fulgura tonitruaque dex-tra contigiase. Præterea accidit, ut ad cornu dextrum delubrum et simulacrum Herculis esset: cujus ex posteris Ar-chidamus esse ferebatur. Enimvero rebus hisce omnibus tantum ardoris audaciæque militibus injectum fuisse perhi-bent, ut ducibus esset difficile cohibere milites qui in ho-stem proruebant. Mox ducente Archidamo in hostes, pauci eorum ad hastæ usque ictum ipsos excipientes, interempti sunt: ceteri quum fugerent, magna ex parte vel ab equiti-bus, vel a Celtis sunt occisi. Finita pugna, quum tropæ-um statuisset, mox Demotelem præconem domum misit, qui huius victoriæ magnitudinem nuntiaret, ac Lacedæmo-niorum ne unum quidem, permagnam vero hostium multitu-dinem occubuisse. Proditum est autem, Spartanos, quum

σαντας ἀρξαμένους ἀπὸ Ἀγησιλάου καὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἐφόρων πάντας κλαίειν οὕτω κοινόν τι ἄρα χαρὰ καὶ λύπη δάκρυά ἐστιν. Ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν Ἀρκάδων τύχῃ οὐ πολὺ τι ἤττον Λακεδαιμονίων ἤσθησαν Θηβαῖοι τε καὶ Ἡλείοι· οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ φρονήματι αὐτῶν.

33. Συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάβοιεν τῆς Ἑλλάδος, ἐνόμισαν, εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἂν τι ἐν ἐκείνῳ. Καὶ ἐκ τούτου παρακαλέσαντες ἤδη τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει ὅτι καὶ Εὐθυκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἶη παρὰ βασιλεῖ, ἀναδύνουσι Θηβαίων μὲν Πελοπίδας, Ἀρκάδων δὲ Ἀντίοχος ὁ παγκρατιαστής, Ἡλείων δὲ Ἀρχίδαμος· ἀκολουθεῖ δὲ καὶ Ἀργεῖος. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα ἀνέπεμψαν Τιμαγόραν τε καὶ Λέοντα. (34) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολλὴ ἐπλεονέκει ὁ Πελοπίδας παρὰ τῷ Πέρσῃ. Εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνου τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδὲ πώποτε στρατεύσαιντο ἐπὶ βασιλέα, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τούτου πολεμήσαιαν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐβελήσαιεν μετ' Ἀγησιλάου ἐλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῦσαι ἑάσαιεν αὐτὸν ἐν Αὐλίδι τῇ Ἀρτέμιδι, ἐνθαπερ ὅτε Ἀγαμέμνων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξέπλει θύσας εἶλε τὴν Τροίαν. (35) Μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ Πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὅτι ἐνεκίχησαν οἱ Θηβαῖοι μάχῃ ἐν Λεύκτροις καὶ ὅτι πεπορηχότες τὴν χώραν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. Ἐλεγε δὲ ὁ Πελοπίδας ὅτι Ἀργεῖοι καὶ Ἀρκάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. Συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθῆ λέγοι ὁ Ἀθηναῖος Τιμαγόρας, καὶ ἐτιμᾶτο δεύτερα μετὰ τὸν Πελοπίδαν. (36) Ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ Πελοπίδας τί βούλοιο ἑαυτῷ γραφῆναι εἶπεν ὅτι Μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίους ἀνέλκειν τὰς ναῦς· εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοιντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἰ τις δὲ πόλις μὴ ἐθέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτην πρῶτον ἵεναι. (37) Γραφέντων δὲ τούτων καὶ ἀναγνώσκοντων τοῖς πρέσβεισιν, εἶπεν ὁ Λέων ἀκούοντος βασιλέως, Νῆ Δία, ὦ Ἀθηναῖοι, ὥρα γε ὑμῖν, ὡς ἔοικεν, ἄλλον τινὰ φίλον ἀντὶ βασιλέως ζητεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα· εἰ δέ τι δικαιοτέρον τούτων γινώσκουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἰόντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἰκάδε, τὸν μὲν Τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ Ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ Λέοντος ὡς οὔτε συσκηνοῦν ἐθέλοι ἑαυτῷ μετὰ τε Πελοπίδου πάντα βουλεύειτο. Τῶν δὲ ἄλλων πρέσβειων ὁ μὲν Ἡλείος Ἀρχίδαμος, ὅτι προὔτιμῃσε τὴν Ἥλιν πρὸ τῶν Ἀρκάδων, ἐπήνει τὰ βασιλέως, ὁ δὲ Ἀντίοχος, ὅτι ἡλαττοῦτο τὸ Ἀρκαδικόν, οὔτε τὰ δῶρα ἐδέξατο ἀπήγγειλέ τε πρὸς τοὺς μυρίους ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀψοποιούς καὶ οἰνοχόους καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς ἔχοι, ἀνδρας δὲ οἱ μάχονται· ἂν Ἑλλῃσι πάνυ ζητῶν οὐκ ἔφη δύνασθαι

hæc audissent, initio ab Agesilao, senioribus, Ephoris facto, collacrimasse universos : usque adeo lacrimæ tum lætitiæ tum dolori sunt communes. Neque multo minorem Thebani ac Elei voluptatem ex Arcadam adversa fortuna, quam Lacedæmonii, capiebant. Adeo jam fastum eorum ægre ferebant.

Quum autem assidue consultarent Thebani, qua ratione imperio Græciæ potirentur, arbitrabantur, se, si Persarum ad regem aliquos mitterent, posse per hunc reliquis superiores evadere. Quamobrem convocatis sociis sub specie, quasi etiam Euthycles Lacedæmonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus ille pancratii victor, ex Eleis Archidamus, quem Argeus etiam comitabatur. Præterea his auditis, Athenienses quoque Timagoram et Leontem miserunt. Posteaquam ventum ad regem est, longe plus ceteris Pelopidas apud eum valebat. Nam dicere poterat, solos ex Græciæ Thebanos regi adfuisse in ea quæ ad Plataeas commissa fuisset pugna, eosdem neque deinceps unquam bellum regi fecisse, ac propterea bello vexatos a Lacedæmoniiis fuisse, quod cum Agesilao militare adversus regem noluisent, ac præterea non permisisset se huic, ut Dianæ apud Aulidem sacrum faceret; quo loco Agamemno facta re sacra in Asiam trajecisset ac Trojam deinde cepisset. Magnum id quoque Pelopidæ momentum afferebat ad hoc, ut honore afficeretur, quod apud Leuctra Thebani victores extitissent, et quod palam esset, eos agrum Lacedæmoniorum depopulatos. Addebat etiam, prælio victos a Lacedæmoniiis esse Argivos et Arcades, propterea quod Thebani eis non adfuissent. Atque hæc omnia vere ab eo dici, Timagoras Atheniensis testimonio suo confirmabat; idemque secundum honoris a Pelopida locum obtinebat. Postea interrogatus a rege Pelopidas, quid perscribi vellet, respondit, ut a Lacedæmoniorum potestate Messene immunis esset, ac ut Athenienses navigia sua subducerent : ni parerent, bellum eis indicendum esse. Quod si qua civitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quæ cum exercitu peteretur. Hæc perscripta quum essent, ac legatis lecta, Leon, audiente rege, Profecto, inquit, jam tempus est, Athenienses, uti quidem videtur, ut alium vobis amicum regis loco quærat. Quum autem regi scriba interpretatus esset quid legatus Atheniensis dixisset, rursum exposuit hæc quæ fuissent adscripta : Quod si quid æquius Athenienses scirent, id euntes ad regem significent. Posteaquam hi legati singuli domum redierunt, Timagoram Athenienses capite multarunt, accusante ipsum Leonte, quod neque uti secum eodem contubernio voluisset, et omnia consilia cum Pelopida communicasset. Ex reliquis oratoribus Archidamus Eleus regem prædicabat, propterea quod Eleos Arcadibus prætulisset. Antiochus vero, quod Arcadum nationis existimatio fuisset exigua, neque munera recipiebat a rege, et renuntiabat Deciesmillibus, regem et panum et obsoniorum artifices, et pocillatores, et ostiarios plurimos habere : sed viros, ait, qui adversus Græcos di-

ἰδεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονεῖαν οἷ γε δοκεῖν ἐφῆ εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ἡμυνουμένην ἂν χρυσὴν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν ἐφῆ εἶναι τέττιγι σκιὰν παρέχειν.

30. Ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπασῶν ἀκουσομένους τῆς παρὰ βασιλέως ἐπιστολῆς, καὶ ὁ Πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα δεῖξας τὴν βασιλέως σφραγίδα ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα, οἱ μὲν Θηβαῖοι ὁμνῦναι ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βουλομένους φίλους εἶναι, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ὁμούμενοι ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθεῖσαν· εἰ δέ τι ὅρκων δέοντο, πρὸς τὰς πόλεις πέμπειν ἐκέλευον. Ὁ μόντος Ἀρχὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δεῖο εἶναι, ἀλλ' ἔνθα ἂν ᾗ ὁ πόλεμος. Χαλεπαινόγτων δ' αὐτῶ τῶν Θηβαίων καὶ λεγόντων ὡς διαφθεῖροι τὸ συμμαχικόν, οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπῶν ὤρετο, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ Ἀρκαδίας πρέσβεις. (40) Ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠθέλησαν οἱ συνελλυθέντες ὁμόσαι, ἔπεμπον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις, ὁμνῦναι κελεύοντες ποιῆσειν κατὰ τὰ βασιλέως γράμματα, νομίζοντες ὁκνήσειν μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἀπεχθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε καὶ βασιλεῖ. Ἐπεὶ μόντοι εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀφικομένων ὑπέστησαν οἱ Κόρινθοι, καὶ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐδὲν δέοντο πρὸς βασιλέα κοινῶν ὅρκων, ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις κατὰ ταῦτα ἀποκρινόμεναι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ Πελοπίδου καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ οὕτω διελύθη.

41. Αὖθις δ' Ἐπαμεινώνδας, βουλευθεὶς τοὺς Ἀχαιοὺς προκαταγέσθαι, ὅπως μᾶλλον σφισι καὶ οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, ἔγνωκε στρατευτέον εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀχαΐαν. Πείσαν οὖν τὸν Ἀργεῖον στρατηγοῦντα ἐν τῷ Ἀργεῖ πείθει προκαταλαβεῖν τὸ Ὀνειον. Καὶ ὁ Πείσις μόντοι καταμαθὼν ἀμελουμένην τὴν τοῦ Ὀνείου φυλακὴν ὑπὸ τε Ναυκλέους, ὃς ἦρχε τοῦ ξηικοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὑπὸ Τιμομάχου τοῦ Ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ μετὰ διςχίλων ὁπλιτῶν τὸν ὑπὲρ Κεγχρειῶν λόφον, ἔχων ἐπὶ τὰς ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια. (42) Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἡμέραις ἔλθόντες οἱ Θηβαῖοι ὑπερβαίνουνσι τὸ Ὀνειον, καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ' Ἀχαΐαν, ἡγουμένου Ἐπαμεινώνδου. Προσπεσόντων δ' αὐτῶ τῶν βελτίστων ἐκ τῆς Ἀχαΐας, ἐνδυναστεύει ὁ Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους μὴδὲ πολιτεῖαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἥ μὴν συμμάχους ἔσεσθαι καὶ ἀκολουθήσειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἤγουνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἰκαδὲ. (43) Κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε Ἀρκάδων καὶ τῶν ἐντιστασσωτῶν ὡς Λακεδαιμονίους κατεσκευακῶς τὴν Ἀχαΐαν ἀπέλθοι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἀρμοστάς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις. Οἱ δ' ἔλθόντες τοὺς μὲν βελτίστους σὺν τῷ πλῆθει ἐξέβαλον, δημοκρατίας δ' ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ κατέστησαν. Οἱ μόντοι ἐκπεσόντες συστάντες

micare possent, quanquam admodum quævisisset, se videre non potuisse. Præterea sibi quidem videri pecuniarum illam copiam ad inanem ostentationem comparatam esse : nam et nobilem illam platanum auream ne cicadæ quidem umbram præbere posse.

Thebani, quum urbes universas ad audiendas regis literas convocassent, easque Persa is a quo allatæ fuerant, monstrato regis sigillo, perlegisset, jubebant, omnes, quotquot amici esse vellent, in hanc sententiam regi ac ipsis iusjurandum præstare. Verum legati urbium respondebant, se missos esse, non juratum, sed auditum : quod si sacramentum præstandum esset, ut ad urbes ipsas mitterent, hortabantur. Addebat Lycomedes Arcas, ne conveniri quidem Thebis debere, sed istic, ubi bellum gereretur. Ei quum Thebani succenserent, ac socios ab ipso corrumpi dicerent, ne in concilio quidem sedere voluit, sed discessit, sequentibus eum universis Arcadum legatis. Posteaquam ii, qui convenerant Thebis, jurare recusarunt, ad urbes ipsas Thebani legatos mittebant, et hortabantur, ut ex decreto regiarum literarum iusjurandum præstarent; existimantes, unamquamque civitatem verituram, ne simul in regis et ipsorum odium incurreret. Verum quum primo Corinthium venissent, et obstitissent Corinthii, neque se juramenti cum rege communis egere respondissent, tum deinde sequutæ sunt hos et aliæ complures urbes, inque sententiam eandem responderunt. Hoc pacto instituta imperii affectatio a Pelopida et Thebanis ad nihilum recidit.

Quum autem rursus Epaminondas primum Achaos ad suas partes traducere cogitaret, ut eo magis tum Arcades tum reliqui socii dicto audientes essent, suscipiendam esse in Achaiam expeditionem cognovit. Itaque Pisiam Argivum, qui Argivorum imperator erat, permovet, ut Oneum præoccuparet. Ille quum certior factus esset, Oneum a Naucleo, qui conductio Lacedæmoniorum militi præerat, et Atheniensi Timomacho negligenter custodiri, cum bis mille gravis armaturæ peditibus collem, Cenchreis imminentem, noctu occupat, commeatu dierum septem instructus. Interea Thebani domo profecti Oneum superant, et universis cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt. Quumque optimates Achaiæ eum supplices rogarent, Epaminondas auctoritate sua perfecit, ut optimates in exilium non ejicerentur, neque reipublicæ status immutaretur : sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sanctæ pollicerentur, se socios futuros, et sequuturos quocunque Thebani ducerent, ita deinde domum discessit. Quum autem Arcades, et ii qui adversæ factionis erant, Epaminondam accusarent, quod constituta ex usu Lacedæmoniorum Achaiâ discessisset, visum est Thebanis præfectos ad urbes Achaias mittere. Illi quum advenissent, optimatibus cum multitudine ejectis, statum popularem in Achaiam introducebant. Verum exules celeriter collecti, quum non pauci

ταχῶς, ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων πορευόμενοι, ὄντας οὐκ ὀλίγοι, κατῆλθόν τε καὶ κατέσχον τὰς πόλεις. Ἐπεὶ δὲ κατελθόντες οὐκέτι ἐμέσουσιν, ἀλλὰ προθύμως συνεμάχουν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιέζοντο οἱ Ἀρκάδες ἔνθεν μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἔνθεν δὲ ὑπὸ Ἀχαιῶν. (44) Ἐν δὲ τῷ Σικυῶνι τὸ μὲν μέχρι τούτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους ἡ πολιτεία ἦν. Ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος ὁ Εὐφρων, ὥσπερ παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν μέγιστος τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν πρωτεύειν, λέγει πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ὡς εἰ μὲν οἱ πλουσιώτατοι ἐγκρατεῖς ἔσονται τοῦ Σικυῶνος, σαφῶς, θταν τύχη, πάλιν λακωνιεῖ ἡ πόλις· ἐὰν δὲ δημοκρατία γένηται, εὖ ἴστε, ἔφη, ὅτι διαμεινέι ὑμῖν ἡ πόλις. Ἐὰν οὖν μοι παραγένησθε, ἐγὼ ἔσομαι ὁ συγκαλῶν τὸν δῆμον, καὶ ἅμα ἐγὼ ὑμῖν ταύτην πίστιν ἑμαυτοῦ δώσω καὶ τὴν πόλιν βέβαιον ἐν τῇ συμμαχίᾳ παρέξω. Ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ πράττω εὖ ἴστε ὅτι πάλαι μὲν χαλεπῶς φέρων, ὥσπερ ὑμεῖς, τὸ φρόνημα τῶν Λακεδαιμονίων, ἄσμενος δ' ἂν τὴν δουλείαν ἀπορυγῶν. (45) Οἱ οὖν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἡδέως ταῦτ' ἀκούσαντες παρεγένοντο αὐτῷ. Ὁ δ' εὐθὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ παρόντων τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀρκάδων συνεκάλει τὸν δῆμον, ὡς τῆς πολιτείας ἐσομένης ἐν τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, στρατηγὸς ἐκέλευσεν ἐλῆσθαι οὐρετινας αὐτοῖς δοκοῖν· οἱ δ' αἰροῦνται αὐτόν τε τὸν Εὐφρονα καὶ Ἰππόδαμον καὶ Κλέανδρον καὶ Ἀκρίσιον καὶ Λύσανδρον. Ὡς δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, καὶ ἐπὶ τὸ ξενικὸν καθίστησιν Ἀδέαν τὸν αὐτοῦ υἱόν, Λυσιμένην τὸν πρόσθεν ἄρχοντα ἀποστήσας. (46) Καὶ εὐθὺς μὲν τούτων τῶν ξένων ὁ Εὐφρων πιστοὺς τινὰς εὖ ποιῶν ἐποίησατο, καὶ ἄλλους προσελάμβανεν, οὔτε τῶν δημοσίων οὔτε τῶν ἱερῶν χρημάτων φειδόμενος. Καὶ ὅσους δ' ἐξέβαλεν ἐπὶ λακωνισμῷ, καὶ τοῖς τούτων χρήμασιν ἐχρῆτο. Καὶ τῶν συναρχόντων δὲ τοὺς μὲν δόλῳ ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἐξέβαλεν ὥστε πάντα ὑφ' αὐτῷ ἐποίησατο καὶ σαφῶς τύραννος ἦν. Ὅπως δὲ ταῦτα ἐπιτρέποιεν αὐτῷ οἱ ζύμμαχοι, τὰ μὲν τι καὶ χρήμασι διεπράττετο, τὰ δὲ καὶ, εἰ ποὶ στρατεύοιντο, προθύμως ἔχων τὸ ξενικὸν συνηκολούθει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οὕτω δὲ τούτων προκεχωρηκότων, καὶ τῶν τε Ἀργείων ἐπιτετειχικότων τῷ Φλιοῦντι τὸ ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου Τρικάρανον, καὶ τῶν Σικυωνίων ἐπὶ τοῖς ὁρίοις αὐτῶν τειχιζόντων τὴν Θυαμίαν, μάλα ἐπιέζοντο οἱ Φλιάσιοι καὶ ἐσπανίζοντο τῶν ἐπιτηδείων· ὅμως δὲ διεκαρτέρουν ἐν τῇ συμμαχίᾳ. Ἀλλὰ γὰρ τῶν μὲν μεγάλων πόλεων, εἴ τι καλὸν ἔπραξαν, ἅπαντες οἱ συγγραφεῖς μέμνηνται· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, καὶ εἰ τις μικρὰ πόλις οὔσα πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα διαπέπρακται, ἔτι μᾶλλον ἄξιον εἶναι ἀποφαίνειν. (2) Φλιάσιοι τοίνυν φίλοι μὲν ἐγένοντο Λα-

essent, ad civitates singulas reversi, eas recuperatas occupabant : quumque jam ab exilio rediissent, nec amplius se medios gererent, sed alacriter opem Lacedæmonii ferrent, Arcades ex una parte a Lacedæmoniis, ex altera ab Achæis premebantur. Ceterum Sicyone, ad hoc usque tempus, respublica secundum vetustas leges administrabatur : verum quum Euphro cuperet itidem, ut apud Lacedæmonios auctoritate supra cives ceteros summa erat, etiam apud ipsorum adversarios primas obtinere, Argivis et Arcadibus significat, si plane summa potestas Sicyone penes opulentissimos esset, procul dubio rempublicam eam, oblata saltem occasione, rursus Lacedæmoniorum partes sequiturum ; sin popularis status introduceretur, Certo, inquit, scitote, mansuram in fide. Quapropter si mihi adfuertis, equidem vobis populum convocabo ; simulque tum meo nomine fidem vobis dabo, tum ut civitas ipsa constanter hac in societate persistat, efficiam. Atque hæc, inquit, facio, quod jamdudum itidem, ut vos, Lacedæmoniorum arrogantiam iniquo animo feram, ac servitute me lubens liberare cupiam. Ea quum Arcadibus et Argivis auditu jucunda essent, præsto ei erant. Euphro statim in foro, præsentibus Argivis et Arcadibus, populum convocavit, administrandam rempublicam dictans æquo ac pari jure. Posteaquam convenit populus, jussit uti prætores legerent, quos ipsis visum esset. Illi Euphronem ipsum, cum Hippodamo, Cleandro, Acrisio, Lysandro, deligunt. Quibus ita confectis, Adeam filium suum mercenariis copiis præficit, abrogato Lysimeni, qui antea præfuerat iisdem, imperio. Mox Euphro de quibusdam horum exterorum militum bene merendo, ipsi ut fidi essent, efficiebat ; et alios præterea conducebat, nullis neque publicis neque sacris pecuniis parcens. Quotquot etiam in exilium ageret, propterea quod Lacedæmoniorum partes sequerentur, eorum quoque facultates sibi usurpabat. Præterea collegas partim fraude necabat, partim ejiciebat in exilium. Quo factum, ut suam in potestatem redigeret omnia, palamque tyrannidem exerceret. Atque ad hæc ut socii conniverent, vel largitionibus impetrabat, vel eo, quod impigre cum mercenariis copiis eos sequeretur, si quo illi expeditionem susciperent.

CAPUT II.

Quum hæc ita successissent, et Argivi quidem Tricarum, supra fanum Junonis situm, contra Philiuntem sibi munivissent, Sicyonii vero in finibus eorum Thyamiæ munirent, vehementer Philiasii premebantur, et commeatus inopia laborabant. Nihilominus constanter Lacedæmoniorum in societate persistebant. Enimvero quum eorum, quæ præclare magnis a rebuspublicis geruntur, omnes histori meminerint, equidem arbitror multo magis esse operæ pretium, indicari ea quæ exiguum aliquod oppidum, et insignia, neque pauca numero gesserit. Inierant cum Lacedæmoniis amicitiam id temporis Philiasii, quum am-

καδαίμονις, οὗ ἐκείνοι μέγιστοι ἦσαν· σφαλέντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ, καὶ ἀποστάντων μὲν πολλῶν περιόικων, ἀποστάντων δὲ πάντων τῶν Εἰλωτῶν, ἔτι δὲ τῶν συμμάχων πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιστρατεύοντων δ' αὐτοῖς ὡς εἰπεῖν πάντων τῶν Ἑλλήνων, πιστοὶ διέμειναν, καὶ ἔχοντες πολεμίους τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους ὁμοῦ ἐβοήθησαν αὐτοῖς, καὶ διαβαίνειν τελευταῖοι λαχόντες εἰς Πρασιάς τῶν συμβοηθῆσαντων, ἦσαν δ' οὗτοι Κορίνθιοι, Ἐπιδαυριοί, Τροιζήνιοι, Ἑρμιονεῖς, Ἀλivi, Σικυωνιοὶ καὶ Πελλήνεις, (3) οὐ γὰρ πώποτε ἀφίστασαν, ἀλλ' οὐδ' ἐπεὶ ὁ ξαναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν ἀπολιπὼν αὐτοὺς ὄγγετο, οὐδ' ὡς ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἡγεμόνα μισθωσάμενοι ἐκ Πρασιῶν, ὄντων τῶν πολεμίων περὶ Ἀμύκλας, ὅπως ἐδύναντο διαδύντες εἰς Σπάρτην ἀφίκοντο. Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄλλως τε ἐτίμων αὐτοὺς καὶ βοῦν ξένια ἐπεμψαν. (4) Ἐπεὶ δ' ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος οἱ Ἀργεῖοι ὀργιζόμενοι τῇ τῶν Φλιασιῶν περὶ τοὺς Λακεδαιμόνιους προθυμίᾳ ἐνέβαλον πανδημίᾳ εἰς τὸν Φλιοῦντα καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδήουν, οὐδ' ὡς ὕφienτο, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἀπεχώρουσαν φθειραντες ὅσα ἐδύναντο, ἐπεξελθόντες οἱ τῶν Φλιασιῶν ἱππεῖς ἐπηκολοθοῦσαν αὐτοῖς, καὶ ὀπισθοφυλακούντων τοῖς Ἀργείοις τῶν ἱππέων ἀπάντων καὶ λόγων τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων, ἐπιθέμενοι τούτοις ἐξήκοντα ὄντες ἐτρέφαντο πάντας τοὺς ὀπισθοφύλακας· καὶ ἀπέκτειναν μὲν ὀλίγους αὐτῶν, τρώσιον μόνον ἐσθήσαντο δρώντων τῶν Ἀργείων οὐδὲν διαφέρον ἢ εἰ πάντας ἀπεκτόνεσαν αὐτούς.

6. Αὐτοὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐφρούρουσαν τὸ Ὀνειον, Θηβαῖοι δὲ προσήσαν ὡς ὑπερβησόμενοι. Πορευομένων δὲ διὰ Νεμεᾶς τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων, ὅπως συμμίκαιεν τοῖς Θηβαίοις, προσήνεγκαν μὲν λόγον τῶν Φλιασιῶν φυγάδες ὡς εἰ ἐβελήσεσαν ἐπιφανῆσαι μόνον σφίσι, λάβοιεν ἂν Φλιοῦντα· ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνυμολογήθη, τῆς νυκτὸς ὑποκαθίζοντο ὑπ' αὐτῶν τῷ τείχει κλίμακας ἔχοντες οἱ τε φυγάδες καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν ὡς ἐξακόσιοι. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκοποὶ ἐσθίμεινον ἀπὸ τοῦ Τρικάρανου ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ἢ δὲ πόλις πρὸς τούτους τὸν νοῦν εἶχε, ἐν δὴ τούτῳ οἱ προδιδόντες ἐσθίμεινον τοῖς ὑποκαθημένοις ἀναβαίνειν. (6) Οἱ δ' ἀναβάντες καὶ λαβόντες τῶν φρουρῶν τὰ ὅπλα ἔρρημα, ἐδίωκον τοὺς ἡμεροφύλακας ὄντας δέκα· ἀφ' ἐκάστης δὲ τῆς πεμπάδος εἰς ἡμεροφύλαξ κατελείπετο· καὶ ἓνα μὲν ἐτι καθυέδοντα ἀπέκτειναν, ἄλλον δὲ καταφυγόντα πρὸς τὸ Ἡραῖον. Φυγῇ δ' ἐξαλλομένων κατὰ τοῦ τείχους τοῦ εἰς τὸ ἄστυ δρώντος τῶν ἡμεροφύλακων, ἀναμικεθητῆτος εἶχον οἱ ἀναβάντες τὴν ἀκρόπολιν. (7) Ἐπεὶ δὲ κραυγῆς εἰς τὴν πόλιν ἀφικομένης ἐβοήθουν οἱ πολῖται, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεξελθόντες ἐκ τῆς ἀκροπόλεως οἱ πολέμιοι ἐμάχοντο ἐν τῷ πρόσθεν τῶν εἰς τὴν πόλιν φερουσῶν πυλῶν· ἔπειτα πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν προσβοηθούντων ἐχώρουσαν πάλιν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· οἱ δὲ πολῖται συνεισπίπτουσιν

plissima ipsorum esset potestas. Idem attritis Lacedaemoniorum in prelio ad Leuctra viribus, quum plerique finitimi deficerent ab ipsorum fide, facerent idem servi omnes, qui Helotes dicuntur, omnesque socii, perpaucis exceptis, et bellum adversus eos moverent, ut ita dicam, Græci universi: in fide tamen perstiterunt; quanquam etiam infestos sibi habebant Argivos et Arcades, omnium in Peloponneso potentissimos, nihilominus opem eis tulerunt, et quum sorte hoc illis obtigisset, ut postremi omnium eorum qui Lacedaemoniis conjunctim suppetias ferebant, Prasias se conferrent (inter quos fuere Corinthii, Epidaurii, Træzenii, Hermionenses, Halienses, Sicyonii, et Pellenenses), minime unquam a Lacedaemoniis defecerunt; vel ne tunc quidem, quum relictis ipsis, mercenariorum militum ductor abiret cum iis qui antecesserant, sese in itinere averterunt; sed mercede conducto Prasii viæ duce, quum hostes juxta Amyclas essent, uti quidem poterant, penetrantes, Spartam venerunt. Lacedæmonii sane quum aliis eos honoribus ornarunt, tum bovem etiam ipsis hospitalis doni loco miserunt. Post ubi hostibus Lacedæmone discedentibus, Argivi, ob singularem erga Lacedæmonios benevolentiam Phliasii succenses, universis cum reipublicæ copiis Phliantis agrum ingressi sunt, eumque populando vastarunt, tamen ne sic quidem illi quidquam remisere. Quin etiam id temporis, quum Argivi finibus ipsorum excederent, vastatis rebus, quas quidem poterant, omnibus, egressi adversus eos Phliasiorum equites, vestigiis ipsorum inhærebant. Quumque universus Argivorum equitatus, una cum cohortibus quæ collocatæ post equites fuerant, agmen extremum tutarentur, tamen hos aggressi sexaginta omnino Phliasiorum equites, totum illud agminis extremi præsidium in fugam verterunt. Et quamvis paucos ex eis occiderent, tamen in Argivorum conspectu tropæum excitant: quod erat perinde ac si eos omnes interfecissent.

Rursus quum Lacedæmonii eorumque socii præsidio tenerent Oneum, ac Thebani adventarent, quasi qui superare Oneum vellent, perguntibus interim per Nemeam Arcadibus et Eleis, ut se cum Thebanis conjungerent: significabant eis Phliasiorum exules, posse Phliantem capi, si tantum se ostendissent. Posteaquam illi adsensi fuerunt, noctu sub ipsa arce exules et alii sexcenti cum scalis delitescabant. Inde significantibus speculatoribus a Tricarano hostes adventare, quum in hos cives intenti essent, interea proditores delitescensibus signum dabant, ut ascenderent. Quapropter illi conscensis muris, occupatisque custodum armis desertis, diurnos excubitores numero decem persequabantur: nam de singulis quinionibus custos diurnus unus relictus fuerat. Ex his unum illi adhuc dormientem, alterum ad Junonis fanum se recipientem interfecere. Quum autem fugæ studio de muro urbem versus posito desiliretur a diurnis excubitoribus, absque controversia tenebant jam arcem ii qui ascenderant. Verum excitato clamore, quum cives suis suppetias latum accurrerent, primum hostes ex arce prodeuntes ante portas, quæ in urbem ducunt, dimicabant. Deinde obsessi ab iis qui opem suis latum affluebant, rursus ad arcem pedem referebant. Hic oppidani una cum ipsis in arcem irrumpunt. Itaque area

αὐτοῖς. Τὸ μὲν οὖν μέσον τῆς ἀκροπόλεως εὐθὺς ἔρημον ἐγένετο· ἐπὶ δὲ τὸ τεῖχος καὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες οἱ πολέμιοι ἔπαιον καὶ ἐβάλλον τοὺς ἔνδον· οἱ δὲ χαμόθεν ἡμύοντο καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος φερούσας κλίμακας προσεμάχοντο. (8) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν πύργων ἐκράτησάν τινων οἱ πολῖται, ὁμοσε δὴ ἐγώρουν ἀπονενομημένως τοῖς ἀναβεηκόσιν. Οἱ δὲ ὠθοῦμενοι ὑπ' αὐτῶν τῇ τόλμῃ τε καὶ τῇ μάχῃ εἰς ἑλαττον συνειλύντο. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ οἱ μὲν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι περὶ τὴν πόλιν ἐκυκλοῦντο, καὶ κατὰ κεφαλὴν τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διώρυττον· τῶν δὲ ἔνδοθεν οἱ μὲν τοὺς ἐπὶ τοῦ τεύχους, οἱ δὲ καὶ ἔξωθεν ἔτι ἐπαναβαίνοντας, ἐπὶ ταῖς κλίμαξιν ὄντας, ἔπαιον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐπαναβεηκότας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πύργους ἐμάχοντο, καὶ πῦρ εὐρόντες ἐν ταῖς σκηναῖς ὑφῆπτον αὐτοὺς, προσφοροῦντες τῶν δραγμάτων ἃ ἔτυχον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως θεθερισμένα. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τὴν φλόγα φοβοῦμενοι ἐξῆλλοντο, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν παιόμενοι ἐξέπιπτον. (9) Ἐπεὶ δ' ἅπαξ ἤρξαντο ὑπέκλειν, ταχὺ δὴ πᾶσα ἡ ἀκρόπολις ἔρημος τῶν πολεμίων ἐγενένητο. Εὐθὺς δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐξῆλθον· οἱ δὲ πολέμιοι ἰδόντες αὐτοὺς ἀπεχώρουν, καταλαπόντες τὰς τε κλίμακας καὶ τοὺς νεκρούς, ἐνίοις δὲ καὶ ζῶντας ἀποκεχωλεμένους. Ἀπέθανον δὲ τῶν πολεμίων οἱ τε ἔνδον μαχόμενοι καὶ οἱ ἐξαλλόμενοι οὐκ ἑλάττους τῶν ὀδοσκόπων. Ἐνθα δὴ θεάσασθαι παρῇ ἐπὶ τῆς σωτηρίας τοὺς μὲν ἀνδρας δεξιουμένους ἀλλήλους, τὰς δὲ γυναῖκας πεινῶν τε φερούσας καὶ ἅμα χαρᾷ δακρυούσας· πάντας δὲ τοὺς παρόντας τότε γε τῷ ὄντι κλαυσίγελως εἶχεν.

10. Ἐνέβαλον δὲ καὶ τῷ ὑστέρῳ ἔτει εἰς τὸν Φλιούντα οἱ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες ἅπαντες. Αἴτιον δ' ἦν τοῦ ἐπικεῖσθαι αὐτοὺς αἰεὶ τοῖς Φλιασίοις ὅτι ἅμα μὲν ὠργίζοντο αὐτοῖς, ἅμα δὲ ἐν μέσῳ εἶχον, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν αἰεὶ διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων παραστῆσθαι αὐτοὺς. Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ τῶν Φλιασίων καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐμβολῇ ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ ἐπιτίθενται σὺν τοῖς παροῦσι τῶν Ἀθηναίων ἱππεῦσι· καὶ κρατήσαντες ἐποίησαν τοὺς πολεμίους τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὰς ἀκρωρεῖας ὑποχωρεῖν, ὥς περ ἀπὸ φίλου καρποῦ τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ φυλαττομένου μὴ καταπατήσειαν.

11. Αὖθις δὲ ποτὲ ἐστράτευσεν εἰς τὸν Φλιούντα ὁ ἐν τῷ Σικυωνί ἀρχὸν Θηβαῖος, ἄγων οὓς τε αὐτὸς εἶχε φρουροὺς καὶ Σικυωνίους καὶ Πελληνέας· ἥδη γὰρ τότε ἠκολούθουν τοῖς Θηβαίοις· καὶ Εὐφρων δὲ τοὺς αὐτοῦ ἔχων μισθοφόρους περὶ διχυλίουσιν συνεστρατεύετο. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτῶν διὰ τοῦ Τρικαράνου κατέβαινον ἐπὶ τὸ Ἡραῖον, ὡς τὸ πεδῖον φερούντες· κατὰ δὲ τὰς εἰς Κόρινθον φερούσας πύλας ἐπὶ τοῦ ἀκρου κατέλιπε Σικυωνίους τε καὶ Πελληνέας, ὅπως μὴ ταύτῃ περιελθόντες οἱ Φλιασῖοι κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν γένοιτο ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου. (12) Ὡς δ' ἔγνωσαν οἱ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὸ πεδῖον ὠρμημένους, ἀντεξελ-

arcis mox deserta relinquebatur; et hostes muris ac turribus conscensis, ingressos telis ac jaculis feriebant. Illi vero de inferiore loco se defendebant, et ad scalas in murum ducentes dimicabant. Posteaquam cives nonnullas hinc et inde turres occuparant, insano more cum iis qui ascenderant, congregiebantur. Illi quum civium audacia et dimicatione urgerentur, in angustum cogeabantur. Interim Arcades et Argivi urbem cingebant, et imminentis ei murum arcis perfodiebant. Cives, qui erant in arce, alii hostes in muro, alii extrinsecus ascendentes in ipsis scalis feriebant; alii adversus eos, qui jam turres conscenderant, dimicabant: quumque reperissent in tabernaculis ignem, turres ipsas incendebant allatis manipulis, qui forte ipsa ab arce demessi fuerant. Tum vero qui in turribus erant, flammam veriti desiliebant; qui autem in muris, a civibus caesi expellebantur. Posteaquam semel coeperunt cedere, confestim arx tota deserta est ab hostibus. Tum et equites urbe illico sunt egressi; hostes vero qui illos conspexissent, scalis et cadaveribus interfectorum, atque etiam nonnullis adhuc vivis, qui crura fregerant, relictis discedebant. Perierunt ex hostibus, qui vel intus pugnaverant, vel ex arce desilierant, non pauciores quam octoginta. Atque hic spectare erat viros salute parta se invicem complectentes, mulieres vero potum afferentes, simulque præ gaudio lacrimantes: denique cunctos, qui aderant, mistus lacrimis risus occupabat.

Etiam sequenti anno Argivi et Arcades cuncti Phliasiorum fines invaserunt. Erat autem causa, quamobrem semper Phliasios premerent, partim quod eis succenserent, partim quod essent loco inter utrosque medio, atque perpetuo bona erant in spe, futurum ut ob rerum necessariarum inopiam eos ad additionem compellerent. Verum hac quoque in expeditione Phliasiorum equites ac delecti milites hostem in tractu amnis una cum Atheniensibus, qui aderant, equitibus sunt adorti. Quumque victoria potiti essent, perfecterunt ut hostis reliquo diei spatio in cacumina montium se reciperet, quasi caveret ne fœderatorum quorundam fruges in planitie conculcaret.

Rursus et Sicyonis præfectus Thebanus adversus Phliasios bellum movit, ducens secum præsidarios quos habebat, et Sicyonios, et Pellenenses, qui jam id temporis Thebanos duces sequi solebant. Atque huic expeditioni aderat etiam Euphro, qui secum habebat stipendiarios milites plus minus bis mille. Ac tum alii quidem per Tricarantum ad Junonis fanum descendebant, quasi vastare vellent ea quæ erant in campo. Verum juxta portas, quæ Corinthum ducunt, in cacumine Sicyonii ac Pellenenses relictis erant, ne hac Phliasii circumeuntes, supra fanum Junonis altiore locum occuparent. Posteaquam oppidani hostes planitiem ingressos animadverterunt, equites et delecti ex omni numero

θόντες οἱ τε ἱππεῖς καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ τῶν Φλιασίων ἐμάχοντο καὶ οὐκ ἀνέσαν εἰς τὸ πεδῖον αὐτοῦς. Καὶ τὸ μὲν πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐνταῦθα ἀκροβολιζόμενοι διῆγον, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐφρονα ἐπιδιώκοντες μέχρι τοῦ ἱππασίμου, οἱ δὲ ἐνδοθεν μέχρι τοῦ Ἡραίου. (13) Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐδόκει λέναι, ἀπήσαν οἱ πολέμιοι κύκλῳ τοῦ Τρικαρανίου· ὥστε γὰρ τὴν σύντομον πρὸς τοὺς Πελληνέας ἀφικέσθαι ἢ πρὸ τοῦ τεύχους φάραγξ εἶργε. Μικρὸν δ' αὐτοὺς πρὸς τὸ δρθιον προπέμψαντες οἱ Φλιάσιοι ἀποτρεπόμενοι ἵεντο τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ἐπὶ τοὺς Πελληνέας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν. (14) Καὶ οἱ περὶ τὸν Θεβαῖον δὲ αἰσθόμενοι τὴν σπουδὴν τῶν Φλιασίων ἡμιλλῶντο ὅπως θβάσειαν τοῖς Πελληνεῦσι βοηθήσαντες. Ἀφικόμενοι δὲ πρότεροι οἱ ἱππεῖς ἐμβάλλουσι τοῖς Πελληνεῦσι. Δεξαμένων δὲ τὸ πρῶτον, ἐπαναχωρήσαντες πάλιν σὺν τοῖς παραγεγενημένοις τῶν πεζῶν ἐνέβαλον καὶ ἐκ χειρὸς ἐμάχοντο. Καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐγκλίνουσιν οἱ πολέμιοι, καὶ ἀποθνήσκουσι τῶν τε Σικυωνίων τινὲς καὶ τῶν Πελληνέων μάλα πολλοὶ καὶ ἄνδρες ἀγαθοί. (15) Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν Φλιάσιοι τρώπαιον ἴσταντο λαμπρὸν, παιανίζοντες, ὥσπερ εἰκός· οἱ δὲ περὶ τὸν Θεβαῖον καὶ τὸν Εὐφρονα περιεώρων ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ θεῶν περιδραμαχότες. Τούτων δὲ πραχθέντων, οἱ μὲν ἐπὶ Σικυῶνός ἀπῆλθον, οἱ δ' εἰς τὸ ἄστυ ἀπεχώρησαν.

16. Καλὸν δὲ καὶ τοῦτο διεπράξαντο οἱ Φλιάσιοι. Τὸν γὰρ Πελληνέα Προξενον ζῶντα λαβόντες, καίπερ πάντων σπανιζόμενοι, ἀφῆκαν ἄνευ λύτρων. Γενναίους μὲν δὴ καὶ ἀλίμους πῶς οὐκ ἂν τις φαίη εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα διαπραττόμενους;

17. Ὡς γε μὴν καὶ διὰ καρτερίας τοῖς φίλοις τὴν πίστιν δέσσωζον περιφανές· οἱ ἐπεὶ εἵργοντο τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν, ἔζων τὰ μὲν ἐκ τῆς πολεμίας λαμβάνοντες, τὰ δὲ ἐκ Κορίνθου ὠνούμενοι, διὰ πολλῶν κινδύνων ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἰόντες, χαλεπῶς μὲν τιμὴν πορίζοντες, χαλεπῶς δὲ τοὺς πορίζοντας διαπραττόμενοι, γλίσχρως δ' ἐγγυητὰς καθιστάντες τῶν ἀζόντων ὑποζυγίων. (18) Ἦδη δὲ παντάπασιν ἀποροῦντες Χάρητα διεπράξαντο σφισι παραπέμψαι τὴν παραπομπήν. Ἐπεὶ δ' ἐν Φλιοῦντι ἐγένοντο, ἐδεήθησαν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀχρεῖους συνεκπέμψαι εἰς τὴν Πελλήνην. Κάκεινους μὲν ἐκεῖ κατέλιπον, ἀγοράσαντες δὲ καὶ ἐπισκευασάμενοι ὅποσα ἐδύναντο ὑποζύγια νυκτὸς ἀπήσαν, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐνεδρεύουσιντο ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ νομίζοντες χαλεπώτερον εἶναι τοῦ μάχεσθαι τὸ μὴ εἶχειν τὰ ἐπιτήδεια. (19) Καὶ προσέσαν μὲν οἱ Φλιάσιοι μετὰ Χάρητος· ἐπεὶ δὲ ἐνέτυχον τοῖς πολεμίοις, εὐθὺς ἔργου τε εἶχοντο καὶ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοισ ἐνέκειντο, καὶ ἅμα Χάρητα ἐπιβοηθεῖν ἐβόων. Νίκτης δὲ γενομένης καὶ ἐκβληθέντων ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν πολεμίων, οὕτω δὴ οἶκαδε καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἡγον ἀπέσωσαν. Ὡς δὲ τὴν νύκτα ἡγρύπνησαν, ἐκάθευδον μέχρι πόρρω τῆς ἡμέρας. (20) Ἐπεὶ δὲ ἀνέστη ὁ Χάρης, προσελθόντες οἱ τε ἱππεῖς καὶ οἱ χρησιμώτατοι

Phliasiarum adversus eos prodierunt, ac pugnando prohibere quominus in planitiem descenderent. Maxima diei pars velitationibus est consumpta, quum Euphronis milites hostem ad ea usque loca persequerentur, quæ equitibus erant idonea; oppidani contra, usque ad Junonis fanum. Posteaquam tempus abeundi esse putarunt, abierunt hostes ita, ut Tricaranum circumirent. Nam quominus via breviori contenderent ad Pellenenses, yallis ea quæ ante castellum hoc erat, impediēbat. Quumque Phliasi parumper eos usque ad acclivia sequuti essent, converso itinere, juxta castellum adversus Pellenenses et alios qui cum illis erant, perrexerunt. Ea Phliasiarum festinatione cognita, præfectus Thebanus cum suis contendebat, ut mature Pellenensibus opem ferret. Sed quia Phliasiarum equites horum conatum anteceperant, Pellenenses adorti sunt. Illis hostem initio excipientibus, pedem Phliasi retulere, sumptisque secum peditibus, qui advenerant, rursus in hostes perrexerunt, manumque consuerunt. Tum vero terga dare hostes, ac Sicyonii quidam interfici, et Pellenenses, multi sane fortesque viri. His actis, Phliasi tropæum statuunt illustre, quum pæana, uti par erat, canerent. Interim Thebani ducis et Euphronis milites hæc adspectabant undique, quasi ad spectaculum circumcursitassent. Hinc Sicyonem hostes se contulerunt, oppidani vero in urbem.

Etiam hoc præclare factum a Phliasiis, quod quum Pellenensem Proxenum vivum cepissent, tametsi rerum omnium inopia premerentur, nihilominus eum sine pretio dimiserint. Quis eos qui talia perpetrant, non viros magnanimos et fortes dixerit?

Eosdem magna constantia fidem amicis datam non violasse, cuius est perspicuum. Nam quum prohiberentur, quominus agri sui fructus perciperent, partim victum ex hostium agro petebant, partim eum Corinthi emebant, quum quidem non sine multis periculis ad forum illud irent, ac difficulter pretium sibi pararent, difficulter invenirent qui victum procurarent; immo vix fidejussores pro jumentis dare poterant, quæ commeatum adveherent. Denique summam ad rerum inopiam redacti, a Charete impetrant, ut ab ipso deducerentur. Phliuntum ubi venerunt, eundem rogarunt, uti turbam inutilem secum Pellenem educeret; quam quidem istic reliquerunt, et coemptis necessariis, oneratisque jumentis, quot quidem poterant, noctu discessere; non illi quidem ignorantes futurum, ut ab hoste ipsis insidiæ struerentur; sed arbitrati gravius esse rebus necessariis carere, quam dimicare. Itaque una cum Charete progrediebantur. Quumque incidissent in hostes, mox eos adoriri cœperunt; ac semet cohortati mutuo, tum hostes urgebant ipsi, tum clamoribus Charetis opem implorabant. Victoria politi, et hoste de via rejecto, cum omnibus, quæ secum vehebant, salvi domum pervenere. Quia vero ea nocte vigilaverant, multam in lucem usque dormiebant. Posteaquam deinde surrexit Chares, accesserunt ad eum equites et gravis armaturæ milites maxime idonei, cum his verbis:

τῶν δπλιτῶν ἔλεγον, ὃ Χάρης, ἔξοτί σοι τήμερον κάλλιστον ἔργον διαπραξάσθαι. Χωρίον γὰρ ἐπὶ τοῖς θροῖς ἡμῖν οἱ Σικυῶνιοι τευχίζουσιν, οἰκοδόμους μὲν πολλοὺς ἔχοντες, δπλίτας δὲ οὐ πάνυ πολλοὺς. Ἡγησόμεθα μὲν οὖν ἡμεῖς οἱ ἱππεῖς καὶ τῶν δπλιτῶν οἱ ἔρρωμενέστατοι· σὺ δὲ τὸ ξενικὸν ἔχων ἔαν ἀκολουθῇς, ἴσως μὲν διαπεπραγμένα σοι καταλήψῃ, ἴσως δὲ ἐπιφανεῖς σὺ τροπὴν, ὥσπερ ἐν Πελλήνῃ, ποιήσεις. Εἰ δὲ τι δυσχερὲς σοὶ ἔστιν ὧν λέγομεν, ἀνακοίνωσαι τοῖς θεοῖς θυόμενος· οἴομεθα γὰρ ἔτι σε μᾶλλον ἡμῶν τοὺς θεοὺς ταῦτα πράττειν κελεύσειν. Τοῦτο δὲ χρὴ, ὦ Χάρης, εὖ εἰδέναι, ὅτι ἔαν ταῦτα πράξῃς, τοῖς μὲν πολεμίοις ἐπιτετειχικὸς ἔσῃ, φιλίαν δὲ πόλιν διασσευκὸς, εὐκλεέστατος δὲ ἐν τῇ πατρίδι ἔσῃ, ὀνομαστότατος δὲ καὶ ἐν τοῖς συμμαχοῖς καὶ πολεμίοις. (21) Ὁ μὲν δὲ Χάρης πεισθεὶς ἔθυετο· τῶν δὲ Φλιασίων εὐθὺς οἱ μὲν ἱππεῖς τοὺς ὠρακάς ἐνεδύοντο καὶ τοὺς ἱπποὺς ἐχαλίνουν, οἱ δὲ δπλίται ὅσα εἰς πεζὸν παρεσκευάζοντο. Ἐπεὶ δὲ ἀναλαβόντες τὰ θπλα ἔπορεύοντο ἐνθα ἔθυετο, ἀπήντα αὐτοῖς ὁ Χάρης καὶ ὁ μάντις, καὶ ἔλεγον ὅτι καλὰ τὰ ἱερά. Ἀλλὰ περιμένετε, ἔφασαν· ἡδὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐξιμεν. Ὡς δὲ τάχιστα ἐκηρύχθη, θεῖα τινὶ προθυμίᾳ καὶ οἱ μισθοφόροι ταχὺ ἐξέδραμον. (22) Ἐπεὶ δὲ Χάρης ἤρξατο πορεύεσθαι, προήεσαν αὐτῷ οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς καὶ πεζοί· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ταχέως ἡγοῦντο, ἔπειτα δὲ ἐτρόχαζον· τέλος δὲ οἱ μὲν ἱππεῖς κατὰ κράτος ἤλαυνον, οἱ δὲ πεζοὶ ἔθρον ὡς δυνατὸν ἐν τάξει, οἷς καὶ ὁ Χάρης σπουδῇ ἐπηκολούθει. Ἦν μὲν οὖν τῆς ὥρας μικρὸν πρὸ δύντος ἡλίου· κατελάμβανον δὲ τοὺς ἐν τῇ τειχεὶ πολεμίους τοὺς μὲν λουομένους, τοὺς δ' ὀψοποιουμένους, τοὺς δὲ φύροντας, τοὺς δὲ στιβάδας ποιουμένους. (23) Ὡς δ' εἶδον τὴν σφοδρότητα τῆς ἐφόδου, εὐθὺς ἐκπλαγέντες ἔφυγον, καταλιπόντες τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι πάντα τάπιτήδεια. Κάκεινοι μὲν ταῦτα διενήσαντες καὶ παιανίσαντες καὶ φυλακάς κατασκευασάμενοι, κατέδραβον. Οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἀφικομένου τῆς νυκτὸς ἀγγέλου περὶ τῆς Θυαμίας, μάλα φιλικῶς κηρύξαντες τὰ ζεύγη καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα καὶ σίτου γεμίσαντες εἰς τὸν Φλιοῦντα παρήγαγον· καὶ ἕως περ ἐτειχίζετο τὸ τεῖχος, ἐκάστης ἡμέρας παραπομπαὶ ἐγίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ μὲν δὲ Φλιασίων, ὡς καὶ πιστοὶ τοῖς φίλοις ἐγένοντο καὶ ἀλκιμοὶ ἐν τῇ πολέμῳ διετέλεσαν, καὶ ὡς πάντων σπανίζοντες διέμενον ἐν τῇ συμμαχίᾳ, εἰρηται. Σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον Αἰνέας Στυμφάλιος, στρατηγὸς τῶν Ἀρκάδων γεγεννημένος, νομίσας οὐκ ἀνεκτῶς ἔχειν τὰ ἐν τῇ Σικυῶνι, ἀναβὰς σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατεύματι εἰς τὴν ἀκρόπολιν συγκαλεῖ τῶν Σικυωνίων τῶν τε ἐνδον ὄντων τοὺς κρατίστους καὶ τοὺς ἀνευ δό-

«Hodie tibi, Chares, pulcherrimum facinus patrandi offertur occasio. Nam Sicyonii castellum nostris in finibus exstruunt, et ad eam rem multorum quidem opificum utuntur opera, paucorum vero militum. Quapropter nos quidem equites, et robustissimi gravis armaturæ milites, duces itineris erimus: tu vero si cum milite mercenario sequeris, fortassis rem confectam invenies; fortassis nostes, si quidem te ostenderis, terga dare coges, uti factum apud Pellenem. Quod si quid esse difficultatis hac in re putas, quam proponimus, deos per exta consulito. Arbitramur enim, deos magis etiam jussuros hæc te facere, quam nos. Hoc quidem certe, Chares, scire te volumus, futurum ut hac re patrata non solum munitionem hostibus ipse objeceris; sed etiam oppidum amicitia conjunctum incolume serves. Præterea clarissimum in patria nomen consequeris, et tam apud hostes quam socios eris celeberrimus.» Hac oratione permotus Chares, rem sacram faciebat. Interim Phliasiorum equites confestim loricas induebant, et frænabant equos; gravi armatura parante omnia, quæ peditibus essent necessaria. Posteaquam sumptis armis eum ad locum perrexerunt, ubi Chares exta consulebat, occurrit eis cum hariolo Chares, et uterque perlitatum aiebat. Ac vos quidem, inquit, exspectate parumper, dum nos quoque vobiscum exeamus. Re celerrime denuntiata, divina quadam alacritate animorum etiam stipendiarii milites excurrebant. Quum proficiscendi Chares initium fecisset, præcedebant equites peditesque Phliasiorum: qui primo quidem celeriter eos ducebant, deinde cursitabant; tandem equites totis viribus provehebantur, ac pedites currebant, uti quidem poterant, non perturbatis ordinibus. Sequebatur hos Chares properanter. Et fiebant hæc paulo ante solem occidentem. Itaque hostes in castello repperunt partim se lavantes, partim parantes obsonia, partim subigentes farinam, nonnullis etiam lectos sterneribus. Hi quum Phliasios vehementi cum impetu irruere viderent, mox perterriti fugerunt, ac viris fortibus commeatum omnem reliquere. Quapropter illi tum iis voscebantur, tum aliis quæ allata dono fuerant, factaque ob rem prospere gestam libatione, ac pæne absoluto, constitutis excubiis, quieti se dederunt. Corinthii noctu de Thyamia per nuntium certiores facti, perhumaniter jussis per præconem colligi vehiculis ac jumentis omnibus, iisque frumento oneratis, Phliantem ea deduxerunt: et quam quidem diu castellum exstruebatur, quotidie commeatum eo mittebant.

CAPUT III.

Atque hactenus de Phlasiis, quod fœderatorum in fide perstiterint, toto illo bello fortiter se gesserint, denique rerum omnium inopia pressi nihilominus in societate permanserint, diximus. Ceterum hoc fere tempore Æneas Stymphalius, Arcadam prætor, quum quæ Sicyone fierent, minime toleranda duceret, cum copiis suis in arcem ascendens, convocabat præstantissimos quosque Sicyoniorum, qui in urbe erant, itemque sine decreto publico proscriptos

γματος ἐκπεπτωκότας μετεπέμπετο. (2) Φοβηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ Εὐφρων καταφεύγει εἰς τὸν λιμένα τῶν Σικωνίων, καὶ μεταπεμφόμενος Πασίμηλον ἐκ Κορίνθου, διὰ τούτου παραδίδωσι τὸν λιμένα τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἐν ταύτῃ αὐτῇ συμμαχίᾳ ἀνεστρέφετο, λέγων ὡς Λακεδαιμονίοις διατελοῖται πιστὸς ὢν· ὅτε γὰρ ψήφος ἐδίδото ἐν τῇ πόλει, εἰ δοκοίη ἀφίστασθαι, μετ' ὀλίγων ἀποφηρίσασθαι ἔφη· (3) ἔπειτα δὲ τοὺς προδόντας ἑαυτὸν βουλόμενος τιμωρήσασθαι δῆμον καταστῆσαι. Καὶ νῦν, ἔφη, φεύγουσιν ὑπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ὑμᾶς προδιδόντες. Εἰ μὲν οὖν ἐδυνάσθην ἐγὼ, δὴν ἂν ἔχων τὴν πόλιν πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην· νῦν δ' οὐ ἐγκρατὴς ἐγενώμην τὸν λιμένα παραδέδωκα ὑμῖν. Ἡκροῶντο μὲν δὴ πολλοὶ αὐτοῦ ταῦτα· ὅποσοι δὲ ἐπείθοντο οὐ πάνυ κατάδηλον.

4. Ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ περ ἠρξάμην, διατελέσαι βούλομαι τὰ περὶ τοῦ Εὐφρονος. Στασιασάντων γὰρ ἐν τῷ Σικωνίων τῶν τε βελτίστων καὶ τοῦ δήμου, λαβὼν ὁ Εὐφρων Ἀθήνηθεν ξενικὸν πάλιν κατέρχεται. Καὶ τοῦ μὲν ἄσπετος ἐκράτει σὺν τῷ δήμῳ· Θεβαῖοι δὲ ἀρμοστοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἔχοντος, ἐπεὶ ἐγὼ οὐκ ἂν δυνάμενος τῶν Θεβαίων ἐχόντων τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως κρατεῖν, συσκευασάμενος χρήματα ὥχeto, ὡς τούτοις πείσων Θεβαῖους ἐκβάλλειν μὲν τοὺς κρατίστους, παραδύναν δ' αὐτῷ πάλιν τὴν πόλιν. (5) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ πρόσθεν φυγάδες τὴν ὁδὸν αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν, ἀντεπορεύοντο εἰς τὰς Θήβας. Ὡς δ' ἑώρων αὐτὸν οἰκείως τοῖς ἀρχοῦσι συνόντα, φοβηθέντες μὴ διαπράττειτο ἃ βούλεται, παρεκινδυνεύσαν τινες καὶ ἀποσφάττουσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸν Εὐφρονα, τῶν τε ἀρχόντων καὶ τῆς βουλῆς συγκαθημένων. Οἱ μέντοι ἀρχοντες τοὺς ποιήσαντας εἰσέγαγον εἰς τὴν βουλήν, καὶ ἔλεγον τὰδε.

6. Ὁ ἄνθρωπος πολῖται, ἡμεῖς τουτοῦσι τοὺς Εὐφρονα ἀποκτείναντας διώκομεν περὶ θανάτου, δρῶντες ὅτι οἱ μὲν σώφρονες οὐδὲν δῆπου ἀδικον οὐδὲ ἀνόσιον ποιοῦσιν, οἱ δὲ πονηροὶ ποιοῦσι μὲν, λανθάνειν δὲ πειρώνται, οὗτοι δὲ τοσοῦτον πάντας ἀνθρώπους ὑπερβεβήκασι τόλμη τε καὶ μιαιφία ὥστε παρ' αὐτάς τε τὰς ἀρχάς καὶ παρ' αὐτοὺς ὑμᾶς τοὺς κυρίους οὕστινας δεῖ ἀποθνήσκειν καὶ οὕστινας μὴ αὐτογνωμονήσαντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνδρα. Εἰ οὖν οὗτοι μὴ δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην, τίς ποτε πρὸς τὴν πόλιν θαρρῶν πορεύεται; τί δὲ πείσεται ἡ πόλις, εἰ ἐξέσται τῷ βουλομένῳ ἀποκτεῖναι πρὶν δηλώσαι ὅτου ἔνεκα ἤκει ἕκαστος; Ἡμεῖς μὲν δὴ τούτους διώκομεν ὡς ἀνοσιωτάτους καὶ ἀδικοτάτους καὶ πλείστον δὴ ὑπεριδόντας τῆς πόλεως· ἡμεῖς δὲ ἀχρηστές, ποίας τινὸς ὑμῖν δοκοῦσιν ἄξιοι εἶναι δίκης, ταύτην αὐτοῖς ἐπίθετε.

7. Οἱ μὲν ἀρχοντες τοιαῦτα εἶπον· τῶν δὲ ἀποκτείναντων οἱ μὲν ἄλλοι ἠρνοῦντο μὴ αὐτόχειρες γεγενῆσθαι· εἰς δὲ ὁμολογῆται, καὶ τῆς ἀπολογίας ὧδε πῶς ἤρχeto. Ἀλλ' ὑπερορᾶν μὲν, ὦ Θεβαῖοι, οὐ δυνατόν ὑμῶν ἄνδρ' ἐς εἰδέειν κυρίου μὲν ὄντας, τι βούλεσθε αὐτῷ χρῆ-

arcessebat. Ea re perterritus Euphro, in portum Sicyoniorum confugiebat, ac Pasimelum Corintho ad se evocans, per eum Lacedæmoniiis portum tradebat, et jam in horum societate cum maxime versabatur, dicens se Lacedæmoniorum in fide usque perstitisse. Nam quo tempore per suffragia quæsitum Sicyone fuisset, num ab eorum fide discedendum esset, cum paucis se id minime faciendum censuisse aiebat. Postea quum in eos, a quibus proditus fuerat, animadvertere voluisset, popularem se statum constituisse dicebat. Adeoque nunc, inquit, omnes illi, qui vos Lacedæmonios deseruere, per me adhuc exulant. Quapropter si mea id fuisset in potestate, universa cum urbe ad vos defecissem: nunc quem occupavi portum, vobis tradidi. Audiebant hæc ex eo complures, sed quam multi fidem ei haberent, non admodum patebat.

Quia vero eorum, quæ Euphro designavit, mentionem facere cœpi, quæ restant, absolvere lubet. Quum Sicyone dissiderent inter se optimates ac populus, Euphro secum Athenis ducto mercenario milite, in patriam rediit. Itaque urbem una cum populo sua in potestate habebat. At quum præfectus Thebanus arcem obtineret, et ille intelligeret, non posse se, quamdiu a Thebanis arx teneretur, urbem sua in potestate retinere: coactis pecuniis, Thebas profectus est, per eas Thebanis persuasurus, ut optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent. Verum ii, qui prius acti ab eo fuerant in exilium, cognito ipsius itinere ac instituto, et ipsi Thebas versus eum profecti sunt. Quumque familiariter eum cum magistratibus versari viderent, veritine, quæ vellet, impetraret: adito quidam ex eis periculo, in arce hominem jugulant, quo tempore istic Thebani magistratus et senatus considebant. Mox illi, qui erant in magistratu, ad senatum cædis auctores introduxerunt, eumque verbis hisce compellarunt:

« Viros hosce, cives, qui Euphronem interemere, capitis arcessimus. Videmus enim, modestos homines nihil nec injustæ nec impiæ rei designare; quum improbi flagitiose quidem illi agere soleant, verum id nihilominus clam esse cupiant. At hi tantum omnes homines audacia scelereque superarunt, ut haud procul a magistratibus, et vobis ipsis, penes quos morte multandi, vel absolvendi potestas summa est, arbitrato proprio hunc occiderint. Quamobrem hi extremo si supplicio non afficiuntur, quis in urbem venire audebit? quid fiet de civitate, si cuivis licebit occidere, priusquam significarit, quamobrem huc quisque veniat? At nos istos reos agimus, ut sceleratissimos atque improbissimos homines, quique insigniter rempublicam hanc contempserint. Vos re cognita, quo digni esse supplicio videbuntur, hoc eos afficite.»

Hujusmodi magistratuum erat oratio. Ceterum reliqui percussores se patrasse eadem hanc negabant, uno excepto, qui rem ingenue fatebatur, seque hoc quodam modo purgare incipiebat: « Vos vero, Thebani, non potest is contemnere, qui non ignorat, posse vos secum arbitrato vestro agere.

σθαι· τίνι μέντοι πιστεύουν [ἐνθάδε] ἀπέκτεινα τὸν ἄνδρα; εὖ ἴστε ὅτι πρῶτον μὲν τῷ νομίξειν δίκαια ποιεῖν, ἔπειτα δὲ τῷ ὑμᾶς ὀρθῶς γνῶσθαι. Ἥδεις γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς τοὺς περὶ Ἀρχίαν καὶ Ὑπάτην, οὓς ἐλάβετε Εὐφρονι ὁμοία πεποιηκότας, οὐ ψήφον ἀνεμείνατε, ἀλλὰ ὁπότε πρῶτον ἐδυνάσθητε ἐτιμωρήσασθε, νομίζοντες τῶν τε περιφανῶς ἀνοσιῶν καὶ τῶν φανερώς προδοτῶν καὶ τυραννείν ἐπιχειρούντων ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων θάνατον κατεγνώσθαι. (8) Οὐκουν καὶ Εὐφρων ἔνοχος πᾶσι τούτοις ἦν; παραλαβὼν μὲν γὰρ τὰ ἱερὰ μετὰ καὶ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀναθημάτων κενὰ πάντων τούτων ἀπέδειξε. Προδότης γε μὴν τίς ἂν περιφανέστερος Εὐφρονος εἴη, δε φιλαίματος μὲν ὢν Λακεδαιμονίοις ὑμᾶς ἀντ' ἐκείνων εἴλετο· πιστὰ δὲ δούς καὶ λαβὼν παρ' ὑμῶν πάλιν προὔδωκεν ὑμᾶς καὶ παρέδωκε τοῖς ἐναντίοις τὸν λιμένα; καὶ μὴν πῶς οὐκ ἀπροφασίστως τύραννος ἦν, δε δούλους οὐ μόνον ἐλευθέρους ἀλλὰ καὶ πολίτας ἐποίει, ἀπεκτίνυνε δὲ καὶ ἐφυγάδευε καὶ χρήματα ἀφηρεῖτο οὐ τοὺς ἀδικούντας, ἀλλ' οὓς αὐτῷ ἐδόκει; οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ βέλτιστοι. (9) Αἰδοῖς δὲ μετὰ τῶν ἐναντιωτῶν ὑμῖν Ἀθηναίων κατελθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐναντία μὲν ἔθετο τῷ παρ' ὑμῶν ἄρμυστῇ τὰ ὅπλα· ἐπεὶ δ' ἐκείνον οὐκ ἐδυνάσθη ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκβαλεῖν, συσκευασάμενος χρήματα δεῦρο ἀφίκετο. Καὶ εἰ μὲν ὅπλα ἡθροικῶς ἐφάνη ἐφ' ὑμᾶς, καὶ χάριν ἂν μοι εἴχετε, εἰ ἀπέκτεινα αὐτόν· δε δὲ χρήματα ἦλθε παρασκευασάμενος, ὥς τούτοις ὑμᾶς διαφθερῶν καὶ πείσων πάλιν κύριον αὐτὸν ποιῆσαι τῆς πόλεως, τούτῳ ἐγὼ τὴν δίκην ἐπιθεῖς πῶς ἂν δικαίως ὑφ' ὑμῶν ἀποθάνοιμι; καὶ γὰρ οἱ μὲν ὅπλοις βιασθέντες βλάπτονται μὲν, οὐ μέντοι ἀδικοί γε ἀναφαίνονται· οἱ δὲ χρήμασι παρὰ τὸ δίκαιον διαφθαρέντες ἅμα μὲν βλάπτονται, ἅμα δὲ αἰσχύνῃ περιπίπτουσιν. (10) Εἰ μὲν τοίνυν ἐμοὶ μὲν πολέμιος ἦν, ὑμῖν δὲ φίλος, καὶ γὰρ ὁμολογῶ μὴ καλῶς ἂν μοι ἔχειν παρ' ὑμῖν τοῦτον ἀποκτεῖναι· ὁ δὲ ὑμᾶς προδιδούς τί ἐμοὶ πολεμιώτερος ἦν ἢ ὑμῖν; Ἀλλὰ νῆ Δία, εἴποι ἂν τις, ἐκὼν ἦλθε. Κᾶτα εἰ μὲν ἀπεχόμενον τῆς ὑμετέρας πόλεως ἀπέκτεινέ τις αὐτόν, ἐπαίνου ἂν ἐτύγγανε· νῦν δὲ ὅτε πάλιν ἦλθεν ἄλλα πρὸς τοῖς πρόσθεν κακὰ ποιήσων, οὐ δικαίως φησὶ τις αὐτὸν τεθνάναι; ποῦ ἔχων Ἑλλήσι σπονδὰς ἀποδείξει ἢ προδόταις ἢ παλινавтоμολοῖς ἢ τυράννοις; (11) Πρὸς δὲ τούτοις ἀναμνήσθητε ὅτι καὶ ἐψηφίσασθε δήπου τοὺς φυγάδας ἀγωγίμους εἶναι ἐκ πασῶν τῶν συμμαχίδων. Ὅστις δὲ ἀνευ κοινοῦ τῶν συμμαχῶν δόγματος κατέρχεται φυγὰς, τοῦτον ἔχει τις ἂν εἰπεῖν ὅπως οὐ δικαίον ἐστὶν ἀποθνήσκειν; Ἐγὼ φημι, ὦ ἄνδρες, ἀποκτείναντας μὲν ὑμᾶς ἐμὲ τετιμωρηκότας ἔσεσθαι ἀνδρὶ τῷ πάντων ὑμῖν πολεμιωτάτῳ γνόντας δὲ δίκαια πεποιημέναι αὐτοὺς τετιμωρηκότας φανείσθαι ὑπὲρ τε ὑμῶν αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν συμμαχῶν ἀπάντων.

12. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἔγνωσαν δίκαια τὸν Εὐφρονα πεπονθέναι· οἱ μὲντοι πολῖται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι ἐθαψάν τε ἐν τῇ

Quo igitur jure fretus hunc hominem apud vos occidi? Primum eam ob causam id fecisse me scitote, quod existimarem a me fieri justissime; deinde, vos recte de hac re cognituros. Sciebam enim, vos, quum Archias et Hyphates iis similia sua cum factione patrent, quae designavit Euphro, non expectasse judicii calculum, sed quantum primum fieri potuit, poenas de eis sumpsisse; siquidem existimabatis eos qui palam essent impii, palam proditores, ac tyrannidis usurpatores, ab omnibus jam capitis damnatos esse. Nonne igitur Euphro quoque horum omnium reus erat? Nam quum templa reperisset ornata donariis aureis ac argenteis, omnibus his ea spoliavit. Proditor vero quis manifestior fuerit Euphroni? qui quum Lacedaemoniis amicissimus esset, vos illis pretulit; qui data et accepta a vobis fide, rursus vos deseruit, ac portum vestris adversariis tradidit. Atqui nonne citra excusationem omnem tyrannus erat, qui servos non modo libertate sed etiam civitate donabat, et idem interficiebat, in exilium agebat, facultatibus spoliabat non injustum aliquid designantes, sed quos ei collubitum erat? hi vero erant optimates. Praeterea vobis infestissimorum Atheniensium ope recuperata civitate, praefecto vestro arma intulit: quum autem eum arce non posset ejicere, coactis pecuniis huc venit. Quod si palam adversus vos collegisset armatos, etiam mihi gratiam haberetis, quod eum interfecissem. Nunc quum pecunias paratas attulerit, quibus vos corrumperet, ac permo-veret, ut rursus eum Sicyone rerum summæ praeficeretis: quonam pacto jure a vobis interficiatur, qui talem hunc supplicio affeci? Etenim qui armis coacti sunt, laeduntur illi quidem, non tamen esse injusti videri possunt: at qui pecuniis praeter jus et æquum sunt corrupti, simul laeduntur, simul turpitudine gravantur. Jam si mihi quidem hostis, vobis autem amicus erat, fateor ipse, factum a me esse improbe, quod apud vos eum interfecerim. At qui vos deseruerat, quo pacto magis mihi quam vobis, hostis erat? Fortasse quis profecto dixerit: At sponte sua huc venit. Ergo si quis eum extra urbem vestram occidisset, laudem reperisset; nunc quum reversus esset, facinora priora cumulaturo aliis, non jure cæsus dicetur? unde potest is qui hoc ait, demonstrare, proditores, transfugas, tyrannos, publicis apud Græcos foederibus contineri? Praeterea velim vobis in mentem revocetis, decretum a vobis factum esse, quo conceditis, exules comprehensos ex omnibus sociis urbibus abduci jus esse. Jam qui, quum exul esset, sine communi sociorum decreto in patriam reversus sit, eumne quisquam injuste cæsum dicere possit? Equidem vos aio, Thebani, si me occideritis, ulturos vicem ejus, qui vobis infestissimus fuerit: sin me juste fecisse judicaveritis, ultii videbimini non vos solum, sed etiam socios vestros universos.

His auditis Thebani juste cæsum Euphronem pronuntiarunt. Verum cives ipsius eum, ut virum bonum, Sicyonem allatum in foro sepelierunt, ac ut patronum urbis veneran-

ἀγορῇ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Ὑθως, ὡς ἔοικεν, οἱ πλείστοι δρίζονται τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν ἀνδρας ἀγαθοὺς εἶναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Καὶ τὰ μὲν περὶ Εὐφρονης εἴρηται· ἐγὼ δὲ ἔνθεν εἰς ταῦτα ἐξέβην ἐπάνειμι. Ἐτι γὰρ τευχίζοντων τῶν Φλιασίων τὴν Θυαμίαν καὶ τοῦ Χάρητος ἐτι παρόντος δ' Ὠρωπὸς ὑπὸ τῶν φευγόντων κατελήφθη. Στρατεύσαμένων δὲ πάντων Ἀθηναίων ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν Χάρητα μεταπεμφαμένων ἐκ τῆς Θυαμίας, ὁ μὲν λιμὴν αὐτῶν δ' τῶν Σικυωνίων πάλιν ὑπ' αὐτῶν τε τῶν πολιτῶν καὶ τῶν Ἀρκάδων ἀλίσκεται· τοῖς δ' Ἀθηναίοις οὐδεὶς τῶν συμμάχων ἐβοήθησεν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν Θηβαῖοις παρακαταθέμενοι τὸν Ὠρωπὸν μέχρι δίκης.

2. Καταμαθὼν δὲ ὁ Λυκομήδης μεμφομένους τοὺς Ἀθηναίους τοῖς συμμάχοις, ὅτι αὐτοὶ μὲν πολλὰ πράγματα ἔχον δι' ἐκείνους, ἀντεβόηθη δ' αὐτοῖς οὐδεὶς, πείθει τοὺς μυρίους πράττειν περὶ συμμαχίας πρὸς αὐτούς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐδυχεύειναι τινες τῶν Ἀθηναίων τὸ Λακεδαιμονίους ὄντας φίλους γενέσθαι τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν συμμάχοις· ἐπεὶ δὲ λογιζόμενοι εὐρισκον οὐδὲν μείον Λακεδαιμονίους ἢ σφίσιν ἀγαθὸν τὸ Ἀρκάδας μὴ προδεῖσθαι Θηβαίων, οὕτω δὴ προσεδέχοντο τὴν τῶν Ἀρκάδων συμμαχίαν. (3) Καὶ Λυκομήδης ταῦτα πράττων, ἀπὼν Ἀθήνηθεν δαιμονιώτατα ἀποθνήσκει. Ὅντων γὰρ παμπολλῶν πλοίων, ἐκλεξάμενος τούτων ὁ ἐβούλετο, καὶ συνθέμενος τοῖνυν ἀποβιβάσαι ὅποι αὐτὸς κελεύει, εἴλετο ἐνταῦθα ἐκθῆναι ἐνθα οἱ φυγάδες ἐτύγχανον ὄντες. Κάκεινος μὲν οὕτως ἀποθνήσκει, ἡ μὲντοι συμμαχία [οὕτως] ἐπεραίνεται.

4. Εἰπόντος δὲ Δημοσθένους ἐν τῷ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἡ μὲν πρὸς τοὺς Ἀρκάδας φιλία καλῶς αὐτῶν δακοῖη πράττεσθαι, τοῖς μὲντοι στρατηγοῖς προσταῖται ἔφη χρῆναι ὅπως καὶ ἡ Κόρινθος σώα ἦ τῷ δῆμῳ τῶν Ἀθηναίων· ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Κόρινθοι ταχὺ πέμψαντες ἱκανοὺς φρουροὺς αὐτῶν πάντοσε ὅπου Ἀθηναῖοι ἐφρουροῦν, εἶπαν αὐτοῖς ἀπέναι, ὡς οὐδὲν ἔτι δεόμενοι φρουρῶν. Οἱ δ' ἐπείθοντο. Ὡς δὲ συνήλθον οἱ ἐκ τῶν φρουρῶν Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ἐκέρυξαν οἱ Κόρινθοι, εἰ τις ἀδικοῖτο Ἀθηναίων, ἀπογράφεσθαι, ὡς ληφόμενος τὰ δίκαια. (5) Οὕτω δὲ τούτων ἐχόντων Χάρης ἀφικνεῖται μετὰ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς Κεγχρεάς. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὰ πεπραγμένα, ἔλεξεν ὅτι ἀκούσας ἐπιβουλεύεσθαι τῇ πόλει βοηθῶν παρήη. Οἱ δ' ἐπαιώσαντες αὐτὸν οὐδὲν τι μᾶλλον ἐδέχοντο τὰς ναῦς εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ἀποπλεῖν ἐκέλευον· καὶ τοὺς ὀπλίτας δὲ τὰ δίκαια ποιήσαντες ἀπέπειμψαν. Ἐκ μὲν οὖν τῆς Κόρινθου οἱ Ἀθηναῖοι οὕτως ἀπηλλάγησαν. (6) Τοῖς μὲντοι Ἀρκάσιον ἠναγκάζοντο πέμπειν τοὺς ἱππέας ἐπικούρους διὰ τὴν συμμαχίαν, εἰ τις στρατεύοιτο ἐπὶ τὴν Ἀρκάδιαν· τῆς δὲ Λακωνικῆς οὐκ ἐπέβαινον ἐπὶ πολέμῳ.

tar. Hoc modo magna pars hominum, uti quidem apparet, eos viros bonos esse statuit, qui bene sint de se ipsis promeriti.

CAPUT IV.

Atque hactenus de Euphrone diximus. Quapropter unde digressus sum, redeo. Nam interea, dum Thyamiam Philiasii muniunt, praesente adhuc Charete, Oropus ab exilibus occupatus est. Huc Athenienses quum copias universas deduxissent, et Charetem quoque Thyamia revocassent, rursum portus Sicyoniorum a civibus et Arcadibus capitur. Nemo sociorum suppetias Atheniensibus id temporis tulit; sed discessere, Oropo Thebanorum fidei credito, donec jure de ejus possessione disceptaretur.

Quumque Lycomedes animadverteret, Athenienses queri de sociis, quod quum ipsis illorum causa multum negotii facessetur, nemo tamen vicissim eis opem ferret: Deciemilibus auctor esse cepit, ut de societate cum illis agerent. Ac primo quidem difficile factu quibusdam Atheniensibus videbatur, quod quum Lacedaemoniorum essent in foedere, adversariis ipsorum adjungere se deberent. Verum posteaquam ratiocinando comperere, nihilo minus ex re Lacedaemoniorum esse, quam e sua, Thebanorum auxiliis Arcades non egere: tandem societatem cum Arcadibus inierunt. Ejus auctor rei Lycomedes, Athenis discedens, felicissime diem suum obit. Nam quum navigia complura essent, electo de his, quod ipsi placuisset, pactoque inito ut ubi vellet ipse, exponeretur, istic e navi maluit egredi, ubi tum forte exules erant; atque hoc modo extinctus est, reapse tamen haec societas inita fuit.

Quum autem ad populum Atheniensem Demotio verba fecisset, videri sibi recte cum Arcadibus contractam amicitiam, verum ducum esse operam dare, ut et Corinthus Atheniensium populo salva esset: posteaquam id inaudierunt Corinthii, celeriter missis hinc inde satis magnis praesidiis, ubicunque in excubiis Athenienses erant, eos abire jusserunt, quod jam non amplius opera praesidiariorum egerent. Parebant in hoc illi, quumque de castellis in urbem confluiscent, edixere per praekonem Corinthii, si quis Atheniensis de justis sibi non praebitis queri vellet, is uti nomen suum profiteretur: nec enim justa ei denegatum iri. Atque hoc rerum statu Chares cum classe Cenchreas appulit. Quumque quid actum esset, comperisset, adesce se dixit auxilii causa, quod Corintho insidias strui accepisset. Illi collaudata ipsius voluntate, non tamen in portum naves admiserunt, sed uti cum eis discederet, hortabantur. Idem milites Athenienses, posteaquam satis eis factum est, dimiserunt. Hoc modo Athenienses Corintho discesserunt. Ut autem auxiliares equitum copias Arcadibus mitterent, tenebantur ex causa foederis, si quis Arcadiae bellum intulisset: neque tamen agrum Laconicum, inferendi belli causa, invadebant.

Τοῖς δὲ Κορινθίοις ἐνθυμούμενοις ὡς χαλεπῶς ἔχοι αὐτοὺς σωθῆναι, κεκρατημένους μὲν καὶ πρόσθεν κατὰ γῆν, προσγεγενημένων δὲ αὐτοῖς Ἀθηναίων ἀνεπιτηδείων, ἔδοξεν ἀθροίζειν καὶ πεζοὺς καὶ ἵππεάς μισθοφόρους. Ἡγούμενοι δὲ τούτων, ἅμα μὲν τὴν πόλιν ἐφύλαττον, ἅμα δὲ πολλὰ τοὺς πλησίον πολεμίους κακῶς ἐποίουν· εἰς μέντοι Θήβας ἐπεμψαν ἐπεραιομένους εἰ τύχοιεν ἂν ἐλθόντες εἰρήνης. (7) Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἰέναι ἐκέλευον, ὡς ἐσομένης, ἐδεήθησαν οἱ Κορίνθιοι ἔσθαι σφᾶς ἔλθειν καὶ ἐπὶ τοὺς συμμάχους, ὡς μετὰ μὲν τῶν βουλομένων ποιησόμενοι τὴν εἰρήνην, τοὺς δὲ πολέμον αἰρουμένους ἐάσοντες πολεμεῖν. Ἐφέντων δὲ καὶ ταῦτα πράττειν τῶν Θηβαίων, ἐλθόντες εἰς Λακεδαιμόνα οἱ Κορίνθιοι εἶπον, (8) Ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρὸς ὑμᾶς πάρεσμεν ὑμέτεροι φίλοι, καὶ ἀξιοῦμεν, εἰ μὲν τινα ὁρᾶτε σωτηρίαν ἡμῖν, ἐὰν διακαρτερῶμεν πολεμοῦντες, διδάξει καὶ ὑμᾶς· εἰ δὲ ἀπόρως γιγνώσκετε ἔχοντα τὰ ἡμέτερα, εἰ μὲν καὶ ὑμῖν συμφέρει, ποιήσασθαι μεθ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην· ὡς οὐδὲ μετ' οὐδένων ἂν ἦδιον ἢ μεθ' ὑμῶν σωθείημεν· εἰ μὲντοι ὑμεῖς λογιζέσθε συμφέρειν ὑμῖν πολεμεῖν, δεόμεθα ὑμῶν ἔσσαι ἡμᾶς εἰρήνην ποιήσασθαι. Σωθέντες μὲν γὰρ ἴσως ἂν αὖθις ἔτι ποτὲ ἐν καιρῷ ὑμῖν γενοίμεθα· ἐὰν δὲ νῦν ἀπολώμεθα, ὁμῶν ὅτι οὐδέποτε χρήσιμοι ἔτι ἐσόμεθα. (9) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς τε Κορινθίοις συνεβούλευον τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἐπέτρεψαν τοῖς μὴ βουλομένοις σὺν ἑαυτοῖς πολεμεῖν ἀναπαύεσθαι· αὐτοὶ δ' ἔφασαν πολεμοῦντες πράξειν, ὅτι ἂν τῷ θεῷ φίλον ᾖ· ὑφῆσθαι δὲ οὐδέποτε, ἣν παρὰ τῶν πατέρων παρέλαβον Μεσσήνην, ταύτης στερηθῆναι. (10) Οἱ οὖν Κορίνθιοι ἀκούσαντες ταῦτα ἐπορεύοντο εἰς τὰς Θήβας ἐπὶ τὴν εἰρήνην. Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι ἡξίουσαν αὐτοὺς καὶ συμμαχίαν ὁμνύειν· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἡ μὲν συμμαχία οὐκ εἰρήνη ἀλλὰ πολέμου μεταλλαγὴ εἴη· εἰ δὲ βούλοιντο, παρεῖναι ἔφασαν τὴν δικαίαν εἰρήνην ποιησόμενοι. Ἀγασθέντες δὲ αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι, ὅτι καίπερ ἐν κινδύνῳ ὄντες οὐκ ᾔθελον τοῖς εὐεργέταις εἰς πολέμον καθίστασθαι, συνεχώρησαν αὐτοῖς καὶ Φλιασίοις καὶ τοῖς ἔλθοῦσι μετ' αὐτῶν εἰς Θήβας τὴν εἰρήνην ἐφ' ᾗ ἔτι ἔχουν τὴν ἑαυτῶν ἐκάστους. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁμώσθησαν οἱ ὅρκοι. (11) Οἱ μὲν δὲ Φλιάσιοι, ἐπεὶ ὅπως ἡ ξύμβασις ἐγένετο, εὐθὺς ἀπῆλθον ἐκ τῆς Θυαμίας· οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁμώσαντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις εἰρήνην ποιήσασθαι, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο καταπράξαι ὥστε τοὺς τῶν Φλιασίων φυγάδας μένειν ἐν τῷ Τρικαρᾶνῳ ὡς ἐν τῇ ἑαυτῶν πόλει ἔχοντας, παραλαβόντες ἐφρούρου, φάσκοντες σφετέραν τὴν γῆν ταύτην εἶναι, ἣν ὀλίγω πρότερον ὡς πολεμίαν οὖσαν ἐδύον. Καὶ δίκας τῶν Φλιασίων προσκαλουμένων οὐκ ἐδίδοσαν.

12. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον τετελευτηκότος ἤδη τοῦ προτέρου Διονυσίου ὁ υἱὸς αὐτοῦ πέμπει βοήθειαν τοῖς Λακεδαιμονίοις δώδεκα τριῆρεις καὶ ἄρχοντα αὐτῶν Τιμοκράτην. Οὗτος δ' οὖν ἀφικόμενος συνε-

Ceterum Corinthiis, qui secum ipsi perpenderent, difficulter se salvos esse posse, qui jam ante terra premerentur, ac jam novos adversarios Athenienses nacti essent, visum est cogere esse stipendiarias equitum peditumque copias. His quum ipsimet praessent, eadem opera civitatem suam praesidio muniabant, simulque hostes, qui in vicinia erant, multum vexabant. Praeterea Thebas miserunt interrogatum, pacemne possent impetrare, si eo venissent. Quumque venire Thebani eos juberent, quod impetraturi pacem essent, orabant Corinthii prius ut conveniendi socios potestatem sibi faceret: nam cupere se una cum iis pacem facere, qui eam exposcerent, permissuros ut illi bellum gererent, qui paci bellum praerferrent. Quod quum itidem eis Thebani concederent, Corinthii Lacedaemonem profecti, hac oratione sunt usi: « Venimus, Lacedaemonii, ad vos, qui amici vestri sumus; aequumque censem esse, ut si quam in eo rationem salutis nostrae sitam perspicitis, si nos in bello perseveraverimus, eam nobis etiam commonstretis: sin ad inopiam res nostras esse redactas intelligitis, una nobiscum pacem faciatis, si quidem id ex re vestra fuerit. Nec enim ulli sunt homines, quibuscum usque adeo salvi esse cupiamus, ac vobiscum. At si vos rationem aliquam intelligitis, quamobrem vobis bellum expediat gerere, precamur vos, uti nobis pacem facere per vos liceat. Nam si hoc tempore fuerimus conservati, fortasse rursus aliquando vobis usui erimus: sin jam pereamus, certum est, non posse nos unquam vobis deinceps prodesse. » His auditis Lacedaemonii non modo dedere hoc consilii Corinthiis, ut pacem facerent, sed aliis etiam sociis liberum reliquerunt, ut, si quidem eis secum bello incumbere non placeret, quiescendo se recrearent. Se tamen perstituros aiebant in bello, atque id facturos, quod deo visum esset. Nunquam certe concessuros, ut Messene, quam a majoribus suis accepissent, sibi eriperetur. Quibus auditis, Corinthii pacis constituendae causa Thebas profecti sunt. Ab eis petebant Thebani, ut in ipsorum etiam societatem jurarent. Verum respondebant Corinthii, societatem non esse pacem, sed belli commutationem. Quod si ita placeret ipsis, adesce se aiebant, ut conditionibus aequis pacem facerent. Quorum virtutem admirati Thebani, quod tametsi essent in periculo, nollent tamen adversus bene de se meritos bellum gerere: pacem ipsis, et Phliasiiis, et quotquot Thebas cum eis venerant, ea conditione concesserunt, ut singuli agro suo potirentur. Deinde sacramentis haec confirmata sunt. Ac Phliasii quidem, posteaquam haec pax constituta fuit, confestim excessere Thyamia. Verum Argivi, quamquam iisdem conditionibus pacem se facere juraverant, quia tamen impetrare non poterant, ut Phliasiorum exules in Tricarano, tanquam si essent in civitate sua, manerent: ipsos in fidem susceptos praesidio juvarunt, quod eum agrum suum esse dicebant, quem paulo ante velut hosticum vastaverant. Quumque Phliasii provocarent ad causae disceptationem, denegatum hoc eis est.

Atque hoc ferme tempore, quum jam Dionysius major e vivis excessisset, filius ejus naves duodecim, quibus Timocratem praefecerat, in subsidium Lacedaemoniis mittit. Is

αἰρεῖ αὐτοῖς Σελλασίαν· καὶ τοῦτο πράξας ἀπέπλευσεν οἰκαδε.

Μετὰ δὲ τοῦτο οὐ πολλῷ ὕστερον καταλαμβάνουσιν οἱ Ἡλείοι Λασιώνα, τὸ μὲν παλαιὸν ἑαυτῶν ὄντα, ἐν δὲ τῷ παρόντι συντελοῦντα εἰς τὸ Ἀρκαδικόν. (13) Οἱ μέντοι Ἀρκάδες οὐ παρωλιγώρησαν, ἀλλ' εὐθὺς παραγελιαντες ἐβόηθουν. Ἀντεβόηθησαν δὲ καὶ τῶν Ἡλείων οἱ τετρακόσιοι, καὶ ἔτι τριακόσιοι. Ἀντεστρατευμένων δὲ τὴν ἡμέραν ἐν ἐπιπεδεστέῳ χωρίῳ τῶν Ἡλείων τῆς νυκτὸς οἱ Ἀρκάδες ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπὲρ τῶν Ἡλείων ὄρους κορυφὴν· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατέβαινον ἐπὶ τοὺς Ἡλείους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἅμα μὲν ἐξ ὑπερδεξίου προσίοντας, ἅμα δὲ πολλαπλασίους, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀπελθεῖν ἠσυχύνησαν, ὁμοσε δ' ἦλθον καὶ εἰς χειρὰς δεξιόμενοι ἔφυγον· καὶ πολλοὺς μὲν ἄνδρας, πολλὰ δὲ ὄπλα ἀπώλεσαν, κατὰ δυσχωρίας ἀποχωροῦντες.

14. Οἱ δὲ Ἀρκάδες διαπραξάμενοι ταῦτα ἐπορεύοντο ἐπὶ τὰς τῶν Ἀκρωρείων πόλεις. Λαβόντες δὲ ταύτας πλὴν Θραύστου ἀφικνούνται εἰς Ὀλυμπίαν, καὶ περισταυρώσαντες τὸν Κρόνιον ἐνταῦθα ἐφρούρουσαν καὶ ἐκράτουν τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ὄρους· ἔλαβον δὲ καὶ Μαργανείας ἐνδόντων τινῶν. Οὕτω δὲ τούτων προκεχωρηκότων οἱ μὲν Ἡλείοι αὖ παντάπασιν ἠθύμησαν, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἔρχονται ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ μέχρι μὲν τῆς ἀγορᾶς ἦλθον· ἐκεῖ μέντοι ὑποστάντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν ἐκβάλλουσι τὰ αὐτοὺς καὶ ἀπέκτεινάν τινὰς καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο. (16) Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον διαφορά ἐν τῇ Ἡλίδι. Οἱ μὲν γὰρ περὶ Χάροπόν τε καὶ Θρασωνίδα καὶ Ἀργεῖον εἰς δημοκρατίαν ἦγον τὴν πόλιν, οἱ δὲ περὶ Στάλκα τε καὶ Ἰππίαν καὶ Στρατολάν εἰς ὀλιγαρχίαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀρκάδες μεγάλην δύναμιν ἔχοντες σύμμαχοι ἐδόκουν εἶναι τοῖς δημοκρατεῖσθαι βουλομένοις, ἐκ τούτου δὴ θρασύτεροι οἱ περὶ τὸν Χάροπον ἦσαν, καὶ συνθέμενοι τοῖς Ἀρκάσις ἐπιδοσθεῖν καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν. (16) Οἱ δ' ἵππεις καὶ οἱ τριακόσιοι οὐκ ἠμέλλησαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐχώρουσαν ἄνω, καὶ ἐκκρούουσιν αὐτούς· ὥς τ' ἔφυγον σὺν τῷ Ἀργεῖῳ καὶ Χαρὸπῳ τῶν πολιτῶν περὶ τετρακοσίους. Οὐ πολὺ δ' ὕστερον οὗτοι παραλαβόντες τῶν Ἀρκάδων τινὰς καταλαμβάνουσι Πύλον. Καὶ πολλοὶ μέντοι πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπήεσαν τοῦ δήμου, ἅτε χωρίον τε καλὸν καὶ μεγάλην βῶμην τὴν τῶν Ἀρκάδων σύμμαχον ἔχοντας. Ἐνέβαλον δὲ καὶ ὕστερον εἰς τὴν χώραν τὴν τῶν Ἡλείων οἱ Ἀρκάδες, ὑπὸ τῶν φευγόντων ἀναπειθόμενοι ὥς ἡ πόλις προσχωρήσοιτο. (17) Ἀλλὰ τότε μὲν οἱ Ἀχαιοὶ φίλοι γεγενημένοι τοῖς Ἡλείοις τὴν πόλιν αὐτῶν διεφύλαξαν· ὥστε οἱ Ἀρκάδες οὐδὲν ἄλλο πράξαντες ἢ δηρώσαντες αὐτῶν τὴν χώραν ἀπῆλθον. Εὐθὺς μέντοι ἐκ τῆς Ἡλείας ἐξιώντες, αἰσθόμενοι τοὺς Πελλήνεις ἐν Ἡλίδι ὄντας, νυκτὸς μακροτάτῃν ὁδὸν ἐλθόντες καταλαμβάνουσιν αὐτῶν Ὀλούρον· ἦδη γὰρ πάλιν προσεχωρήκεισαν οἱ Πελλήνεις εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίαν. (18) Ἐπεὶ δ' ἦσθοντο τὰ περὶ Ὀλούρου, περιελθόντες αὐ καὶ οὗτοι δὴτ' ἐδύναντο

ΚΕΝΟΨΗΘΗ.

quum appulisset, in expugnanda eos Sellasia juxit; eaque re gesta, domum navigavit.

Non multo post Elei Lasionem occupant, quod oppidum fuerat quidem olim ipsorum in potestate, sed hoc tempore juris Arcadici erat. Eam rem Arcades minime negligebant, sed mox concitatis suis opem ferebant. Contra prohibant quadringenti Elei, rursumque trecenti. Quumque interdiu castra in campo nonnihil plano Elei hostibus opposuissent, noctu Arcades in verticem montis ejus ascendunt, qui Eleis imminabat, ac prima luce adversus Eleos descendunt. Illi quum simul eos et superiore de loco adventantes viderent, et multo se plures, e longinquo quominus discederent, pudore detinebantur: congressi igitur cum Arcadibus, vix conserta cum illis manu fugam arripuerunt. Quumque per difficilia loca discederent, multos et viros et arma desiderarunt.

Arcades, ea re gesta, versus Acroriorum oppida perrexerunt: quumque ea cepissent, excepta Thrausto, ad Olympiam accedunt. Ubi Cronium collem vallo munivissent, praesidium ibi collocarunt, ac monte Olympico potiti sunt. Praeterea Manganenses, nonnullis prodentibus, ceperunt. Quibus ita succedentibus, omnino dejectis Elei quidem animis erant, Arcades vero ad eorum ipsam urbem usque accessere. Quumque ad forum usque penetrassent, istic Elei equites alique se opposuerunt; expulsisque Arcadibus, et nonnullis interemptis, tropaeum statuerunt. Erat autem jam ante quoddam apud Elidem dissidium. Nam qui Charopo, Thrasonidae, Argeo adhærebant, popularis civitatis status auctores erant: e contrario Stalcae, Hippiae, Stratolae factio ad paucorum imperium rempublicam revocabat. Quum autem Arcades qui magnas habebant copias, iis opitulari viderent, qui populi potestatem in administratione probabant: audacior ex eo Charopus cum suis erat, pactique cum Arcadibus de summittendis auxiliis, arcem capiont. Eam rem equites cum trecentis non negligere, sed statim sursum pergere, vique adversarios ex arce propellere: quo factum, ut cum Argeo Charopoque plus minus quadringenti cives in exilium ejicerentur. Non multo post, sumptis hi secum Arcadibus quibusdam, Pylum Eleorum capiunt: quo quidem ad eos multi ex populo ab urbe confluebant, quod jam oppidum egregium, et ab Arcadibus, quorum erat magna potentia, subsidia haberent: qui sane deinceps etiam fines Eleorum ingressi sunt, persuasi ab exulibus, futurum ut urbs deditionem faceret. Verum id temporis Achæi, Eleorum facti amici, urbem eorum tutati sunt: eoque evenit, ut Arcades alia re nulla gesta, quam quòd agrum vastassent, discederent. Ubi primum egressi fines Eleorum fuerunt, certiores facti, Pellenenses apud Elidem esse, noctu itinere longissimo confecto, Olurum, Pellenensium oppidum, capiunt. Nam rursum Pellenenses ad Lacedaemoniorum societatem accesserant. Illi, re de Oluro cognita, et ipsi facto

εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν Παλλήνην ἐξῆλθον. Καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐπολέμουν τοῖς ἐν Ὀλούρῳ Ἀρκάσι τε καὶ τῷ ἑαυτῶν παντὶ δήμῳ καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες· ὁμῶς δὲ οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πρὶν ἐξεπολιόρχησαν τὸν Ὀλούρον.

19. Οἱ δ' αὖ Ἀρκάδες πάλιν ποιοῦνται ἄλλην στρατείαν εἰς τὴν Ἥλιν. Μεταξὺ δὲ Κυλλήνης καὶ τῆς πόλεως στρατοπεδευομένοις αὐτοῖς ἐπιτίθενται οἱ Ἥλαιοι, ὑποστάντες δὲ οἱ Ἀρκάδες ἐνίκησαν αὐτούς· καὶ Ἀνδρόμαχος μὲν δ' Ἥλειος ἵππαρχος, ὅσπερ αἴτιος ἐδόκει εἶναι τὴν μάχην συνάσαι, αὐτὸς αὐτὸν διέφθειρεν· οἱ δ' ἄλλοι εἰς τὴν πόλιν ἀπεχώρησαν. Ἀπέθανε δ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ παραγενόμενος καὶ Σωκλείδης ὁ Σπαρτιάτης· ἥδη γὰρ τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Ἥλαιοις σύμμαχοι ἦσαν. (20) Πιεζόμενοι δὲ οἱ Ἥλαιοι ἐν τῇ ἑαυτῶν, ἤξιον καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους πέμποντες πρέσβεις ἐπιστρατεύειν τοῖς Ἀρκάσι, νομίζοντες οὕτως ἂν μάλιστα ἀπολαβεῖν τοὺς Ἀρκάδας, εἰ ἀμφοτέρωθεν πολεμοῖντο. Καὶ ἐκ τούτου δὴ Ἀρχίδαμος στρατεύεται μετὰ τῶν πολιτῶν, καὶ καταλαμβάνει Κρώμνον. Καταλιπὼν δ' ἐν αὐτῷ φρουρὰν τῶν δώδεκα λόχων τρεῖς, οὕτως ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησεν. (21) Οἱ μὲντοι Ἀρκάδες, ὥσπερ ἔτυχον ἐκ τῆς εἰς Ἥλιν στρατείας συνελεγμένοι, βοηθήσαντες περισταύρωσαν τὸν Κρώμνον διπλῶ σταυρώματι, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ ὄντες ἐπολιόρχουν τοὺς ἐν τῷ Κρώμνῳ. Χαλεπῶς δὲ ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις φέρουσα ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τῶν πολιτῶν, ἐκπέμπει στρατιάν· ἡγεῖτο δὲ καὶ τότε Ἀρχίδαμος. Ἐλθὼν δὲ ἐδῆου καὶ τῆς Ἀρκადίας ὅσα ἐδύνατο καὶ τῆς Σκιρίτιδος, καὶ πάντα ἐποίει ὅπως, εἰ δύναιτο, ἀπαγάγοι τοὺς πολιορχοῦντας. Οἱ δὲ Ἀρκάδες οὐδὲν τι μᾶλλον ἐκινεῖοντο, ἀλλὰ ταῦτα πάντα παρεώρων. (22) Κατιδὼν δὲ τινα λόφον δ' Ἀρχίδαμος, δι' οὗ τὸ ἐξω σταύρωμα περιεβέβληντο οἱ Ἀρκάδες, ἐνόμισεν ελεῖν ἂν τοῦτον, καὶ εἰ τούτου κρατήσειεν, οὐκ ἂν δύνασθαι μένειν τοὺς ὑπὸ τοῦτον πολιορχοῦντας. Κύκλῳ δὲ περιάγοντος αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ τὸ χωρίον, ὥς εἶδον οἱ προθέοντες τοῦ Ἀρχιδάμου πελτασταὶ τοὺς ἐπαρίτους ἐξω τοῦ σταυρώματος, ἐπιτίθενται αὐτοῖς, καὶ οἱ ἱππεῖς συνεμβάλλειν ἐπειρῶντο. Οἱ δ' οὐκ ἐνέκλιναν, ἀλλὰ συνταγμένοι ἡσυχίαν εἶχον. Οἱ δ' αὖ πάλιν ἐνέβαλον. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τότε ἐνέκλιναν, ἀλλὰ καὶ ἐπῆσαν, ἥδη οὖσης πολλῆς κραυγῆς, ἐβοήθει δὴ καὶ αὐτὸς δ' Ἀρχίδαμος, ἐκτραπόμενος κατὰ τὴν ἐπὶ Κρώμνον φέρουσαν ἀμαζιτὸν, εἰς δύο ἄγων, ὥσπερ ἐτύγχανεν ἔχων. (23) Ὡς δ' ἐπλησίασαν ἀλλήλοις, οἱ μὲν σὺν τῷ Ἀρχιδάμῳ κατὰ κέρας, ἅτε καθ' ὁδὸν πορευόμενοι, οἱ δ' Ἀρκάδες ἄθροοι συνασπιδοῦντες, ἐν τούτῳ οὐκ ἐτι ἐδύναντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντέχειν τῷ τῶν Ἀρκάδων πλήθει, ἀλλὰ ταχὺ μὲν δ' Ἀρχίδαμος ἐτέτρωτο τὸν μηρὸν διαμπαξ, ταχὺ δὲ οἱ μαχομενοὶ πρὸ αὐτοῦ ἀπέθνησκον, Πολυαινίδας τε καὶ Χίλων δὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀρχιδάμου ἔχων, καὶ οἱ πάντες δὲ αὐτῶν τότε ἀπέθανον οὐκ ἑλαττον τῶν τριάκοντα. (24) Ὡς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἀναχωροῦντες εἰς τὴν εὐρυχωρίαν ἐξῆλθον, ἐνταῦθα δὴ Λακεδαιμόνιοι ἀντιπαρετά-

circuitu, qua quidem poterant, Pellenen suam reversi sunt. Deinde eōm Arcadibus, qui Olurum tenebant, et universo suo populo bellum fecerunt, quanquam ipsi perpauci numero essent; neque destitire prius quam Olurum expugnassent.

Rursus Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur. Quumque inter Cyllenen ac urbem ipsam castra haberent, ab Eleis invaduntur; quorum et impetum sustinuerunt Arcades, et vicerunt. Tunc Andromachus Eleus equitum dux, qui ut praelium hoc iniretur auctor fuerat, sibi ipse manus attulit; reliqui in urbem pedem retulerunt. Interfectus est et Soclides Spartanus, qui huic pugnae intererat: nam cum Eleis hoc tempore Lacedaemoniis societas erat. Quumque in urbe sua Elei premerentur, missis legatis petebant ut Lacedaemonii bellum Arcadibus facerent; existimabant enim, hac potissimum ratione Arcades intercipi posse, si utrinque bello lacesserentur. Itaque cives suos Archidamus educit, et Cromnum capit; ibique relicto presidio trium cohortium ex duodecim quas habebat, domum redit. Arcades ita uti tum forte adhuc erant ab expeditione, qua Elidem invaserant, collecti, suis opem tulerunt, et Cromnum duplici vallo cinxerunt, eoque muniti eos qui intus erant obsedere. Haec quum Lacedaemoniorum urbs graviter molesteque ferret, cives suos oppugnari, exercitum domo proficisci jubet: cui tum quoque Archidamus praeficiebatur. Is cum copiis profectus, Arcadium et Sciritidem, quantum poterat, populabatur; omniaque moliebatur, ut, si fieri posset, obsidionem solveret. Verum Arcades se loco non movebant, adeoque flocci pendebant haec omnia. Tum Archidamus colle quodam conspecto, per quem vallum exterius Arcades duxerant, eum se posse capere putabat: quo quidem si potitus esset, non jam amplius eos, qui oppidum isto sub colle obsidebant, subsistere posse. Quumque copias suas ad eum locum ambitu quodam circumduceret, posteaquam praecurrentes Archidami regis cetrati extra vallum Eparitos viderunt, in eos irruebant, simulque cum eis equites irrumpere conabantur. Illi minime fugam dabant, sed acie instructa subsistebant. Tunc alii rursus in eos impetum faciebant: sed quum tantum abesset, ut illi terga verterent, ut etiam in adversos pergerent, magno jam coorto clamore, tum vero Archidamus ipse suis succurrebat, nonnihil defleclens versus eam viam qua currus agi possunt, et quae Cromnum ducit, militibus suis in binos instructis, quemadmodum forte tum copias habebat. Ubi primum propius ad se invicem accessere, Archidami milites in longum agmen exporrecti, utpote ipsa in via incedentes, Arcades vero conferti et clypeos constipantes: tum sane Lacedaemonii Archidamum multitudini resistere non poterant, adeoque celeriter Archidamus femore trajecto vulnerabatur; interfecti sunt etiam statim illi qui ante ipsum propugnabant, nimirum Polyxenidas et Chilo, quocum soror Archidami nupta erat. Denique omnino non pauciores quam triginta interfecti sunt. Hinc ubi de via cedentes Lacedaemonii latiore in locum pervenerunt, ibi adversus hostes aciem rursus instru-

ζαντο. Καὶ μὴν οἱ Ἀρκάδες, ὥς περ εἶχον, συντεταγμένοι ἕστασαν, καὶ πλήθει μὲν ἔλειποντο, εὐθυμότερον δὲ πολλὸν εἶχον, ἐπεληλυθότες ἀποχωροῦσι καὶ ἀνδρας ἀπεκτονότες. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μάλα ἀθύμως εἶχον, τετρωμένοι μὲν ὄρωντες τὸν Ἀρχίδαμον, ἀκηκοότες δὲ τὰ ὀνόματα τῶν τεθνηκότων, ἀνδρῶν τε ἀγαθῶν καὶ σχεδὸν τῶν ἐπιφανεστάτων. (26) Ὡς δὲ πλησίον ὄντων ἀναβοήσας τις τῶν πρεσβυτέρων εἶπε, Τί δαί ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, μάχεσθαι, ἀλλ' οὐ σπεισάμενους διαλυθῆναι; ἄσμενοι δὴ ἀμφοτέροι ἀκούσαντες ἐσπείσαντο. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι τοὺς νεκροὺς ἀνελόμενοι ἀπῆλθον, οἱ δ' Ἀρκάδες ἐπαναχωρήσαντες ἔθνα τὸ πρῶτον ἤρξαντο ἐπέναι τρόποιων ἐστῆσαντο.

26. Ὡς δ' οἱ Ἀρκάδες περὶ τὸν Κρῶμμον ἦσαν, οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ἡλείοι πρῶτον μὲν ἰόντες ἐπὶ τὴν Πύλον περιτυγχάνουσι τοῖς Πυλίοις ἀποκεκρουμένοις ἐκ τῶν Θαλαμῶν. Καὶ προσελαύνοντες οἱ ἱππεῖς τῶν Ἡλείων ὡς εἶδον αὐτοὺς, οὐκ ἡμελλησαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐμβάλλουσι, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτινύνουσιν, οἱ δὲ τινες αὐτῶν καταφεύγουσιν ἐπὶ γήλορον. Ἐπεὶ μέντοι ἦλθον οἱ πεζοί, ἐκκόπτουσι καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἔλαβον ἑγγὺς διακοσίων. Καὶ ὅσοι μὲν ἔξνοι ἦσαν αὐτῶν, ἀπῆδοντο, ὅσοι δὲ φυγάδες, ἀπέσφραττον. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς τε Πυλίους, ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐβοήθει, σὺν αὐτῷ τῷ χωρίῳ αἰροῦσι, καὶ τοὺς Μαργανέας ἀναλαμβάνουσι. (27) Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὕστερον αὖ ἐλθόντες νυκτὸς ἐπὶ τὸν Κρῶμμον ἐπικρατοῦσι τοῦ σταυρώματος, καὶ τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς πολιορκουμένους τῶν Λακεδαιμονίων εὐθὺς ἐξεκάλουν. Ὅσοι μὲν οὖν ἐγγύτατά τε ἐτύγγανον ὄντες καὶ ὠλύαδθσαν, ἐξῆλθον ὁπόσους δὲ ἔφθασαν πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων συμβοηθήσαντες, ἀπεκλήσθησαν ἔνδον καὶ ληφθέντες διενεμήθησαν· καὶ ἐν μὲν μέρος ἔλαβον Ἀργεῖοι, ἐν δὲ Θηβαῖοι, ἐν δὲ Ἀρκάδες, ἐν δὲ Μεσσήνιοι. Οἱ δὲ σύμπαντες ληφθέντες Σπαρτιατῶν τε καὶ περιοίκων πλείονες τῶν ἑκατὸν ἐγένοντο.

28. Ἐπεὶ γε μὴν οἱ Ἀρκάδες ἐσχόλασαν ἀπὸ τοῦ Κρῶμμου, πάλιν δὴ περὶ τοὺς Ἡλείους εἶχον, καὶ τὴν τε Ὀλυμπίαν ἐβρωμένεστερον ἐφρούρου, καὶ ἐπιόντος Ὀλυμπιακοῦ ἔτους παρεσκευάζοντο ποιεῖν τὰ Ὀλύμπια σὺν Πισάταις τοῖς πρώτοις φάσκουσι προστῆναι τοῦ ἱεροῦ. Ἐπεὶ δὲ ἑ τε μὴν ἦκεν ᾧ τὰ Ὀλύμπια γίγνεται αἵ τε ἡμέραι ἐν αἷς ἡ πανήγυρις ἀθροίζεται, ἐνταῦθα δὴ οἱ Ἡλείοι ἐκ τοῦ φανεροῦ συσκευασάμενοι καὶ παρακαλέσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπορεύοντο τὴν Ὀλυμπιακὴν ὁδόν. (29) Οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐκείνους μὲν οὐκ ἐν ποτὶ ὥντο ἔλθειν ἐπὶ σφας, αὐτοὶ δὲ σὺν Πισάταις διετίθεσαν τὴν πανήγυριν. Καὶ τὴν μὲν ἱπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου· οἱ δ' εἰς πάλιν ἀφικόμενοι οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ ἐπάλειον. Οἱ γὰρ Ἡλείοι σὺν τοῖς ὅπλοις παρῆσαν ἤδη εἰς τὸ τέμενος. Οἱ δὲ Ἀρκάδες πορρωτέρω μὲν οὐκ ἀπῆντησαν,

ebant. Nihilominus Arcades ita uti tum instructi erant, stabant : ac numero quidem vincebantur, magis tamen viriles habebant animos : quippe qui pedem referentes invasisent, atque etiam quosdam occidissent. E contrario Lacedæmonii perquam dejectis erant animis, qui vulneratum Archidamum cernerent, et intersectorum audiissent nomina, virorum fortium ac prope illustrissimorum. Tandem quum propius ad se invicem accessissent, et quidam ex senioribus exclamasset, Quamobrem pugnabimus, o viri? cur non potius induciis factis rem componimus? perlubenter ab utrisque audita ea voce, induciæ factæ sunt. Ita Lacedæmonii sublati mortuorum cadaveribus discesserunt, et Arcades eo regressi unde primum in eos impetum fecerant, tropæum excitarunt.

Interea vero, dum Cromnum Arcades obsident, primum Elei, ex urbe, dum Pylum versus pergunt, forte in Pylios incidunt, qui Thalamis repulsi fuerant. Itaque profecti ab eos equites Elei, quum primum illos conspicerent, occasionem non negligunt; sed confestim in eos irruentes, quosdam occidunt, ceteris in collem se recipientibus. Posteaquam deinde pedites Eleorum accessere, ab his etiam illi de colle dejiciuntur; partimque sunt interfecti, partim vivi hostium in potestatem venerunt, prope ducenti. Ex iis quotquot milites erant mercenarii, divenditi sunt; exules autem, jugulati. Hinc Pylios, quum nemo suppetias eis ferret, una cum oppido capiunt, et Marganenses recipiunt. Aliquanto post Lacedæmonii rursus noctu Cromnum profecti, vallo potiuntur, ac statim Argivos et Lacedæmonios obsessos evocant. Itaque quotquot ab eis haud procul abfuerant, seque mature paraverant, egressi sunt; quotquot autem Arcades concursantes anteverterunt, rursus in urbem conclusi, et capti sunt; sic partientibus eos deinde hostibus, ut pars una cederet Argivis, alia Thebanis, Arcadibus alia, item alia Messeniis. In universum quidem, quotquot ex Spartanis eorumque finitimis capti sunt, plures fuere quam centum.

Posteaquam Arcades jam non amplius Cromni obsidione occupati fuere, rursus adversus Eleos se convertebant, ac non solum Olympiam validiori præsidio muniebant, sed etiam appetente anno Olympiaco, parabant se ad Olympia celebranda cum Pisatis, qui se primos templo præfuisse aiebant. Quum jam mensis adesset, quo peraguntur Olympia, itidemque celebris illius conventus dies appellissent, Elei palam se parantes, arcessitis etiam Achæis, qua Olympiam itur, via pergebant. Existimabant autem Arcades, nunquam illos accessuros; ideoque celebritatem eam una cum Pisatis ipsi moderabantur. Erant jam absoluti equestres ceterique cursus quinquertii; et qui lucta inter se decertabant, non in stadio cursui destinato, sed inter hoc et aram congregiebantur. Nam Elei armati jam ad delubrum pervenerant : quibus Arcades longius non occurrebant; sed ad

ἐπὶ δὲ τοῦ Κλαδάου ποταμοῦ παρετάξαντο, ὃς πᾶρα τὴν Ἄλτιν καταρρέων εἰς τὸν Ἄλφειον ἐμβάλλει. Καὶ σύμμαχοι δὲ παῖσαν αὐτοῖς, ὁπλῖται μὲν Ἀργείων εἰς διςχιλίους, Ἀθηναίων δὲ ἱππεῖς περὶ τετρακοσίους. (30) Καὶ μὴν οἱ Ἥλαιοι τὰπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ παρετάξαντο, σφαγιασάμενοι δὲ εὐθύς ἐχώρουν. Καὶ τὸν πρόσθεν χρόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καταφρονούμενοι μὲν ὑπ' Ἀρχάδων καὶ Ἀργείων, καταφρονούμενοι δὲ ἐπ' Ἀχαιῶν καὶ Ἀθηναίων, ὅμως ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ τῶν μὲν συμμάχων ὡς ἀλκιμώτατοι ὄντες ἡγούντο, τοὺς δ' Ἀρχάδας, τούτοις γὰρ πρώτοις συνέβαλον, καὶ εὐθύς ὑτρέψαντο, καὶ ἐπιβοθήσαντας δὲ τοὺς Ἀργείους δεξάμενοι καὶ τούτων ἐκράτησαν. (31) Ἐπεὶ μέντοι κατεδίωξαν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ καὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου, ἐμάχοντο μὲν οὐδὲν ἤττον καὶ ἐώθουν πρὸς τὸν βωμὸν, ἀπὸ μέντοι τῶν στοῶν τε καὶ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ βαλλόμενοι καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ μαχόμενοι, ἀποθνήσκουσιν ἄλλοι τε τῶν Ἥλείων καὶ αὐτὸς ὁ τῶν τριακοσίων ἀρχὼν Στρατόλας. Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπεχώρησαν εἰς τὸ αὐτῶν στρατόπεδον. (32) Οἱ μέντοι Ἀρχάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν οὕτως ἐπεφόβηντο τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὥστε οὐδ' ἀνεπαύσαντο τῆς νυκτὸς, ἐκἀόπτοντες τὰ διαπεπονημένα σκηνώματα καὶ ἀποσταυροῦντες. Οἱ δ' αὖ Ἥλαιοι ἐπεὶ τῇ ὕστεραίᾳ προσιόντες εἶδον καρτερόν τὸ τεῖχος καὶ ἐπὶ τῶν ναῶν πολλοὺς ἀναβεβηκότας, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, τοιοῦτοι γενόμενοι οἷους τὴν ἀρετὴν θεὸς μὲν ἂν ἐμπνεύσας δύναιτο καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀποδείξαι, ἄνθρωποι δ' οὐδ' ἂν ἐν πολλῷ χρόνῳ τοὺς μὴ ὄντας ἀλκίμους ποιήσειαν.

33. Χρωμένων δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς Ἀρχάσιν ἀρχόντων, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἐπαρίτους τρεφόντων, πρώτοι Μαντινεῖς ἀπεψηφίσαντο μὴ χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι. Καὶ αὐτοὶ τὸ γινώμενον μέρος εἰς τοὺς ἐπαρίτους ἐκ τῆς πόλεως ἐκπορίσαντες ἀπέπεμψαν τοῖς ἀρχουσιν. Οἱ δὲ ἀρχοντες φάσκοντες αὐτοὺς λυμαίνεσθαι τὸ Ἀρχαδικόν, ἀνεκαλοῦντο εἰς τοὺς μυρίους τοὺς προστάτας αὐτῶν· καὶ ἐπεὶ οὐχ ὑπήκουον, κατεδίκασαν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαρίτους ἐπεμπον ὡς ἄξοντας τοὺς κατακεκριμένους. Οἱ μὲν οὖν Μαντινεῖς κλείσαντες τὰς πύλας οὐκ ἐδέχοντο αὐτοὺς εἰσω. (34) Ἐκ δὲ τούτου τάχα δὴ καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον ἐν τοῖς μυρίοις ὡς οὐ χρὴ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι χρῆσθαι οὐδὲ καταλιπεῖν εἰς τὸν αἰὲ χρόνον τοῖς παισὶν ἐγκλημα τοῦτο πρὸς τοὺς θεοὺς. Ὡς δὲ καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἀπέδοξε μηκέτι χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι, ταχὺ δὴ οἱ μὲν οὐκ ἂν δυνάμενοι ἀνευ μισθοῦ τῶν ἐπαρίτων εἶναι διεχέοντο, οἱ δὲ δυνάμενοι παρακελευσάμενοι αὐτοῖς καθίσταντο εἰς τοὺς ἐπαρίτους, ὅπως μὴ αὐτοὶ ἐπ' ἐκείνοις, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ τῇσιν εἴεν. Γινόντες δὲ οἱ τῶν ἀρχόντων διαχειριρότερες τὰ ἱερὰ χρήματα ὅτι εἰ δώσοιεν εὐθύνας, κινδυνεύοιεν ἀπολέσθαι, πέμπουσιν εἰς Θήβας, καὶ διδάσκουσι τοὺς Θηβαίους ὡς εἰ μὴ στρα-

Cladaum amnem adversus eos aciem struebant. Is propter Altin fluens, in Alpheim sese exonerat. Aderant autem Arcadibus auxiliares sociorum copiae, nimirum his mille gravis armaturae pedites Argivi, et equites Athenienses ferme quadringenti. Nec minus Elei suam aciem ex altera parte amnis hostibus opponebant, mactataque hostia continuo pergebant. Quanquam autem ante id temporis bellicis in rebus non solum ab Arcadibus et Argivis, sed etiam ab Achaeis et Atheniensibus contemnebantur, illo tamen die socios, ut omnium fortissimi, praecedebant; et Arcadibus, quibuscum primis manus conserebant, confestim in fugam actis, etiam exceptos Argivos, Arcadibus opem ferentes, superabant. Atque ubi hos persequuti fuerunt ad eum usque locum, qui inter curiam, ac Vestae templum, theatrumque, qui eodem pertinet, interjacet; pugnabant quidem illi nihilominus, ac versus aram propellebant hostes, sed a porticibus, et curia, magnoque fano telis petiti, tandemque proelio cum eis in planitie congressi caedebantur, occiso cum aliis Eleis ipso trecentorum praefecto Stratola. Quibus peractis ad castra sua pedem retulerunt. Arcades quidem certe, atque alii, qui cum eis erant, usque adeo diem sequentem formidabant, ut ne nocte quidem cessarent jam confecta tentoria demoliri, seque vallo munire. Elei vero postridie accedentes, ubi murum satis firmum, ac multos jam fana conscendisse viderunt, suam in urbem reversi sunt, quum tales se viros praestitissent, quales quidem possit deus inspirata virtute efficere vel uno die: sed homines ne longo quidem temporis spatio potuerint illos qui fortes non sunt, fortes reddere.

Ceterum Arcadum praefectis pecunia sacra utentibus, qua Eparitos alerent, primi Mantinei facto decreto prohibere ne pecuniis sacris uterentur. Quumque partem ratam, quae ipsorum nomine deberetur Eparitis, ex urbe sua coegissent, eam praefectis misere. Verum illi, quum ab eis societatem Arcadicam labefactari dicerent, Mantineorum praesides ad magistratum, qui ex decies millibus constabat, in jus vocabant. Et quia Mantinei non parebant, lata in eos damnationis sententia, Eparitos, qui damnatos adducerent, miserunt. Verum Mantinei portis suis occlusis, in urbem illos non admittebant. Secundum ea nonnulli etiam ex istis Deciesmillibus aiebant, non usurpandas esse pecunias sacras, neque etiam crimen illud violatae religionis deum posteris in omne deinceps aevum relinquendum esse. Posteaquam etiam publico in concilio sacrarum pecuniarum usurpatio rejecta fuit, mox Epariti, quotquot stipendio carere non poterant, dilabebantur; qui vero poterant, se mutuo cohortati, Eparitorum in locum succedebant, ne in illorum ipsi, sed illi in ipsorum essent potestate. Praefecti autem, qui pecuniam sacram tractaverant, quum se animadverterent, si rationes essent reddendae, de vita periclitaturos, Thebas mittunt, ac Thebanos monent, ni

τεύσειεν, κινδυνεύσειεν οἱ Ἀρκάδες πάλιν λακωνίσαι. (35) Καὶ οἱ μὲν παρεσκευάζοντο ὡς στρατευόμενοι· οἱ δὲ τὰ κράτιστα τῇ Πελοποννήσῳ βουλευόμενοι ἐπεισαν τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων πέμψαντας πρέσβεις εἰπεῖν τοῖς Θηβαίοις μὴ ἵνα σὺν ὅπλοις εἰς τὴν Ἀρχαδίαν, εἰ μὴ τι καλοῖεν. Καὶ ἅμα μὲν ταῦτα πρὸς τοὺς Θηβαίους ἔλεγον, ἅμα δὲ ἐλογίζοντο ὅτι πολέμου οὐδὲν δέοιντο. Τοῦ τε γὰρ ἱεροῦ τοῦ Διὸς προεστάναι οὐδὲν προσδεῖσθαι ἐνόμιζον, ἀλλ' ἀποδιδόντες ἂν καὶ δικαιότερα καὶ δσιώτερα ποιεῖν, καὶ τῷ θεῷ οἴεσθαι μᾶλλον ἂν οὕτω χάριζεσθαι. Βουλομένω δὲ ταῦτα καὶ τῶν Ἡλείων, ἐδοξεν ἀμφοτέροις εἰρήνην ποιήσασθαι· καὶ ἐγένοντο σπονδαί.

36. Γενομένων δὲ τῶν ὄρκων, καὶ ὁμοσάντων τῶν τε ἄλλων ἀπάντων καὶ τῶν Τεγεατῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θηβαίου, ὃς ἐτύγχανεν ἐν Τεγῇ ἔχων ὀπλίτας τριακοσίους τῶν Βοιωτῶν, οἱ μὲν ἄλλοι Ἀρκάδες ἐν τῇ Τεγῇ αὐτοῦ ἐπικαταμείναντες ἐδειπνοποιοῦντο τε καὶ εὐθυμοῦντο καὶ σπονδὰς καὶ παιᾶνας ὡς εἰρήνης γεγενημένης ἐποιοῦντο, ὃ δὲ Θηβαῖος καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ φοβούμενοι τὰς εὐθύνas σὺν τε τοῖς Βοιωτοῖς καὶ τοῖς ὁμογνώμοσι τῶν ἐπαρίτων κλείσαντες τὰς πύλας τοῦ τῶν Τεγεατῶν τείχους, πέμποντες ἐπὶ τοὺς συσκηνοῦντας συνελάμβανον τοὺς βελτίστους. Ἄτε δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων παρόντων τῶν Ἀρκάδων, καὶ πάντων εἰρήνην βουλομένων ἔχειν, πολλοὺς ἔδει τοὺς συλλαμβανομένους εἶναι· ὥστε ταχὺ μὲν αὐτοῖς τὸ δεσμοτῆριον μεστὸν ἦν, ταχὺ δὲ ἡ δημοσία οἰκία. (37) Ὡς δὲ πολλοὶ οἱ εἰργαμένοι ἦσαν, πολλοὶ δὲ κατὰ τοῦ τείχους ἐκπετηδῆκότες, ἦσαν δὲ οἱ καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἀφείντο· οὐδεὶς γὰρ οὐδενὶ ὠργίζετο, ὥστε μὴ ᾤετο ἀπολεισθαι ἀπορῆσαι δὴ μάλιστα ἐποίησε τὸν τε Θηβαῖον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ταῦτα πράττοντας ὅτι Μαντινέας, οὐς μάλιστα ἐβούλοντο λαβεῖν, ὀλίγους τινὰς πάνυ ἔχον· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς τὴν πόλιν εἶναι σχεδὸν πάντες ᾤχοντο οἰκάδε. (38) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπύθοντο οἱ Μαντινεῖς, εὐθὺς πέμποντες εἰς τὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις προηγόρευον ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι καὶ φυλάττειν τὰς παρόδους. Καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἐποίουν, καὶ ἅμα πέμψαντες εἰς τὴν Τεγῆν ἀπήτουν ὅσους ἔχοιεν ἄνδρας Μαντινέων· καὶ τῶν ἄλλων δὲ Ἀρκάδων οὐδένα ἀξιοῦν ἔφασαν οὔτε δεδεδῶσθαι οὔτε ἀποθνήσκειν πρὸ δίκης. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐπαιτιῶντο, ἔλεγον ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ τῶν Μαντινέων πόλις ἐγγυῶτο ἡμῖν παρέξειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων ὁπόσους τις προσκαλοῖτο. (39) Ἀκούων οὖν ὁ Θηβαῖος, ἠπόρει τε, ὅτι χρῆσαιτο τῷ πράγματι καὶ ἀφίησι πάντας τοὺς ἄνδρας. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συγκαλέσας τῶν Ἀρκάδων ὁπόσοι γε δὴ συναλθεῖν ἠθέλησαν, ἀπελογεῖτο ὡς ἑξαπατηθεῖν. Ἀκούσαι γὰρ ἔφη ὡς Λακεδαιμόνιοι τε εἰεν σὺν τοῖς ὅπλοις ἐπὶ τοῖς ὁρίοις προδιδόναι τε αὐτοῖς μέλλοιεν τὴν Τεγῆν τῶν Ἀρκάδων τινές. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐκείνους μὲν, καί περ γινώσκοντες ὅτι ἐψεύδετο περὶ σφῶν, ἀφίεσαν· πέμψαντες δ' εἰς Θήβας πρέσβεις κατηγοροῦν αὐτοῦ ὡς δεῖν ἀποθανεῖν. (40) Τὸν δ' Ἐπαμεινώνδαν ἔφασαν,

expeditionem susciperent, periculum fore, ne rursus Arcades ad Lacedæmoniorum partes transirent. Itaque Thebani ad eam se militiam accingebant : contra, qui optime Peloponneso consultum vellent, Arcadum communi persuadebant, ut missis legatis, dici Thebanis juberent, ne Arcadium armati, nisi arcessiti fuissent, ingrederentur. Atque simul hæc Thebanis denuntiabant, simul etiam certis rationibus permoti statuebant, bello sibi minime opus esse. Quippe causam nullam putabant, quamobrem ipsi Jovis fano præessent : adeoque se justius ac religiosius facturos arbitrabantur, magisque gratificatos deo, si fanum Eleis restituerent. Quod quum Eleis etiam placeret, utrisque visum est, pacem esse faciendam : eoque factum, ut inter se fedus inirent.

Posteaquam in hoc præstitum fuit sacramentum, jamque non solum alii omnes, sed ipsi quoque Tegeatæ una cum eo Thebano, qui Tegeæ trecentis armaturæ gravis peditibus Bæotis præerat, juraverunt : Arcades alii Tegeæ cum illo manentes, convivii ac hilaritati vacabant, libationes instituebant, pæanas decantabant, quasi jam pace constituta. Thebanus vero, præfectique Arcadum quotquot a reddendis rationibus sibi metuebant, itemque Bæoti, et Epariti quotquot eadem erant in sententia, clausis Tegeæ portis, ac missis hinc inde lictoribus ad eos, qui agitantur convivia, præcipuos quosque ceperunt. Et quoniam ex omnibus oppidis Arcades eo confluerant, omnesque pacem exposcerent, multos capi necesse erat. Quo factum, ut illico tum carcer, tum domus urbis publica iis compleretur. Posteaquam multi jam fuere in vincula coniecti, multi de muro desilierunt, quidam etiam per portas emissi sunt, quod quidem nemo esset qui cuiquam succenseret, extra illos qui se capite multatum iri existimabant : hoc in maximam Thebanum et alios qui hæc una cum ipso agebant sollicitudinem coniecit, quod Mantineos, quos inprimis capere volebant, perquam paucos comprehendissent. Nam plerique omnes domum se contulerant, quippe qui non procul a Tegea distarent. Quum illuxisset, et de iis quæ gesta erant Mantinei certiores facti essent, continuo missis ad ceteras urbes Arcadicas nuntiis, ut in armis essent, aditusque custodirent, denuntiabant ; quod quidem ipsi quoque faciebant. Simul Tegeam quosdam ire jubent, ac reddi sibi quoscunque Mantineos haberent, postulabant. Præterea non æquum aiebant esse, quæquam ex ceteris etiam Arcadibus aut vinciri aut morte multari, priusquam de causa cognitum esset. Quod si haberent in quo culparent aliquos, per eosdem nuntios suos indicabant, sancte Mantineorum rempublicam spondere, se exhibituram in concilio Arcadum publico, quotquot tandem in jus aliquis vocare vellet. Hæc quum Thebanus ille audiret, quid hac in re ageret, ambigebat, adeoque captivis omnibus dimissis, postridie convocabat Arcades, quotquot convenire volebant, seque purgabat, ac deceptum esse dicebat. Etenim se narrabat accepisse, Lacedæmonios armatos in finibus adesse, ac nonnullos Arcades Tegeam illis prodere velle. Quæ quum illi audissent, dimiserunt hominem, quanquam eum de Arcadibus mentiri scirent. Inde legatis Thebas missis, sic eum accusabant, ut morte multandum statuerent. Dixisse tunc Epaminondam ferunt, qui Thebanorum id temporis

καὶ γὰρ στρατηγῶν τότε ἐτύγχανε, λέγειν ὡς πολὺ δρῶντερον ποιήσειεν, ὅτε συνελάμβαναν τοὺς ἀνδρας ἢ ὅτε ἀφῆκε. Τὸ γὰρ ἡμῶν δι' ὑμᾶς εἰς πόλεμον καταστάντων ὑμᾶς ἀνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιείσθαι πῶς οὐκ ἂν δικαίως προδοσίαν τις ὑμῶν τοῦτο κατηγοροίη; εὖ δ' ἴσται, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς καὶ στρατευσόμεθα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ σὺν τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονούσι πολεμήσομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ ταῦτα ἀπηγγέλην πρὸς τε τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ κατὰ πόλεις, ἐκ τούτου ἀναλογίζοντο Μαντινεῖς τε καὶ τῶν ἄλλων Ἀρκάδων οἱ κηδόμενοι τῆς Πελοποννήσου, ὡσαύτως δὲ καὶ Ἡλείοι καὶ Ἀχαιοί, ὅτι οἱ Θηβαῖοι δῆλοι εἶεν βουλόμενοι ὡς ἀσθενεστάτην τὴν Πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥῆστα αὐτὴν καταδουλώσαιντο. (2) Τί γὰρ δὴ πολεμεῖν ἡμᾶς βούλονται ἢ ἵνα ἡμεῖς μὲν ἀλλήλους κακῶς ποιῶμεν, ἐκείνων δ' ἀμφοτέροι δειώμεθα; ἢ τί λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ δεόμεθα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι παρασκευάζονται ὡς ἐξιόντες; οὐ δὴλον ὡς ἐπὶ τῷ κακῷ τι ἡμᾶς ἐργάζεσθαι στρατεύειν παρασκευάζονται; (3) Ἐπεμπον δὲ καὶ Ἀθήναζε βοηθεῖν κελύοντες ἐπορεύθησαν δὲ καὶ εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ἀπὸ τῶν ἐπαρίτων, παρακαλοῦντες Λακεδαιμονίους, εἰ βούλοιντο κοινῇ διακωλύειν, ἂν τινες ἴωσι καταδουλωσόμενοι τὴν Πελοπόννησον. Περὶ μέντοι ἡγεμονίας αὐτοῦθεν διεπράττοντο ὅπως ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐκαστοὶ ἡγήσονται.

4. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, Ἐπαμεινώνδας ἐξῆλθε, Βωιωτοὺς ἔχων πάντας καὶ Εὐβοίας καὶ Θετταλῶν πολλοὺς παρὰ τὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐναντίων αὐτῷ. Φωκεῖς μὲντοι οὐκ ἠκολούθουν, λέγοντες ὅτι συνθήκαι σφίσιν αὐτοῖς εἶεν, εἴ τις ἐπὶ Θήβας ἴοι, βοηθεῖν ἐπ' ἄλλους δὲ στρατεύειν οὐκ εἶναι ἐν ταῖς συνθήκαις. (5) Ὁ μὲντοι Ἐπαμεινώνδας ἐλογίζετο καὶ ἐν Πελοποννήσῳ σφίσιν ὑπάρχειν Ἀργείους τε καὶ Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδων τοὺς τὰ σφέτερα φρονούντας. Ἦσαν δ' οὗτοι Τεγεᾶται καὶ Μεγαλοπολίται καὶ Ἀσεᾶται καὶ Παλαντιεῖς, καὶ εἴ τινες δὴ πόλεις διὰ τὸ σμικραὶ τε εἶναι καὶ ἐν μέσαις ταύταις οἰκεῖν ἠναγκάζοντο. (6) Ἐξῆλθε μὲν δὴ ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ ταχέων· ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Νεμέᾳ, ἐνταῦθα διέτριβεν, ἐλπίζων τοὺς Ἀθηναίους παρίοντας λήψεσθαι, καὶ λογιζόμενος μέγα ἂν τοῦτο γενέσθαι τοῖς μὲν σφετέροις συμμαχοῖς εἰς τὸ ἐπιβῶσαι αὐτοὺς, τοῖς δὲ ἐναντίοις εἰς τὸ εἰς ἀθυμίαν ἐμπεσεῖν, ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, πᾶν ἀγαθὸν εἶναι Θηβαίοις ὅτι ἐλαττοῖντο Ἀθηναῖοι. (7) Ἐν δὲ τῇ διατριβῇ αὐτοῦ ταύτῃ συνήσαν πάντες οἱ δημοφρονούντες εἰς τὴν Μαντινείαν. Ἐπεὶ μέντοι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἤκουσε τοὺς Ἀθηναίους τὸ μὲν κατὰ γῆν πορεύεσθαι ἀπεγνωκέναι, κατὰ θάλατταν δὲ παρασκευάζεσθαι ὡς διὰ Λακεδαιμόνος βοηθήσοντας τοῖς Ἀρκάσι, οὕτω δὴ ἀφορμήσας ἐκ τῆς

imperator erat, rectius hominem fecisse tum quum Arcades comprehenderet, quam quum dimitteret. Nam cur non, inquit, aliquis de proditione iure vos accuset, qui, quum nos vestri causa bellum geramus, sine consensu nostro pacem fecistis? Enimvero scitote, inquit, suscepturos nos expeditionem in Arcadiam, ac bellum gesturos una cum iis qui partes nostras sequuntur.

CAPUT V.

Posteaquam hæc ad commune Arcadum eorumque urbes renuntiata fuerunt, tum vero secum ipsi cogitare coeperunt Mantinei, alique Arcadum, qui de Peloponneso erant solliciti, itidemque Elei et Achæi, palam Thebanos id moliri ut Peloponnesi vires quammaxime attererent, quo eam sine ulla difficultate in servitutem redigerent. Nam cur tandem bellum nos volunt gerere? num eam ob causam, ut ipsi nosmet mutuo perdamus, et utrique ipsorum indigeamus? Cur ad expeditionem accingunt se, quum nos dicamus, in hoc tempore nobis opera ipsorum non opus esse? An non manifestum est, eos idcirco se ad hanc expeditionem parare, ut aliquo nos damno afficiant? Hinc Athenas quoque miserunt qui Athenienses ad ferendum opem cohortarentur. Præterea legati ex Eparitiis Lacedæmonem missi Lacedæmonios hortantur, ut communibus auxiliis prohibere velint, si qui Peloponnesum in servitutem redacturi adveniant. Impetratum etiam statim ab initio de principatu, nimirum ut singuli suos intra fines aliis præssent.

Interea dum hæc agebantur, domo Epaminondas proficisciebatur, ac secum Boeotos omnes, Euboenses, Thessalos multos, quos partim ad Alexandro, partim ab ejus adversariis acceperat, ducebat. Phocenses tamen non sequebantur, quum iis conditionibus initum fœdus esse dicerent, ut, si quis Thebanos invaderet, opem ferrent; verum ut adversus alios cum eis militatum irent, id in fœdere comprehendere negabant. Et existimabat Epaminondas, suis a partibus futuros in Peloponneso Argivos, Messenios, Arcades eos, qui rebus Thebanorum favebant. Erant hi Tegeatæ, Megalopolitani, Aseatæ, Palantini, et quotquot oppida, propterea quod essent exigua, et horum in medio sita, sequi eos cogebantur. Copias ergo celeriter Epaminondas eduxit: quumque Nemeam ingressus esset, nonnihil istic commorabatur, quod intercepturum se transeuntes Athenienses putaret. Nam magnum hoc quiddam fore ducebat, quod suorum quidem sociorum animos confirmare posset, hostium vero, ad desperationem adigere; atque, ut breviter dicam, omnino Thebanis emolumento futurum existimabat, quidquid Athenienses detrimenti accepissent. Interim dum ille hoc loco diutius hæret, Peloponnesii omnes, quotquot consentiebant, apud Mantineam convenere. Quum autem audisset Epaminondas, Athenienses mutato consilio non jam terra facturos iter, sed mari se parare, ut per Laconicam Arcadibus

Νεμέας ἀφικνεῖται εἰς τὴν Τεγέαν. (8) Εὐτυχῇ μὲν οὖν οὐκ ἂν ἔγωγε φήσαιμι τὴν στρατηγίαν αὐτῷ γενέσθαι· ὅσα μέντοι προνοίας ἔργα καὶ τολμῆς ἐστίν, οὐδέν μοι δοκεῖ ὁ ἀνὴρ ἑλλιπεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε ἐπαινῶ αὐτοῦ ὅτι τὸ στρατόπεδον ἐν τῷ τείχει τῶν Τεγεατῶν ἐποίησατο, ἐνθ' ἐν ἀσφαλεστέρῳ τε ἦν ἢ εἰ ἔξω ἐστρατοπεδεύετο καὶ τοῖς πολεμίοις ἐν ἀδελωτέρῳ ὅτι πράττειτο. Καὶ παρασκευάζεσθαι δέ, εἰ τοῦ ἐδεῖτο, ἐν τῇ πόλει ὄντι εὐπωρότερον ἦν. Τῶν δ' ἐτέρων ἔξω στρατευομένων ἔξῃ ὄρνῃ, εἴτε τι ὁρῶς ἐπράττετο εἴτε τι ἡμάρτανον. Καὶ μὴν οἴομενος κρείττων τῶν ἀντιπάλων εἶναι, ὅπότε ὁρῶν χωρίοις πλεονεκτοῦντας αὐτοὺς, οὐκ ἐξήγετο ἐπιτίθεσθαι. (9) Ὅρων δὲ οὐτε πόλιν αὐτῷ προσχωροῦσαν οὐδεμίαν τὸν τε χρόνον προβαίνοντα, ἐνόμισε πρακτέον τι εἶναι· εἰ δὲ μὴ, ἀντὶ τῆς πρόσθεν εὐκλείας πολλὴν ἀδοξίαν προσεδέχετο. Ἐπεὶ οὖν κατεμάνθανε περὶ μὲν τὴν Μαντίνειαν τοὺς ἀντιπάλους πεφυλαγμένους, μεταπεμπομένους δὲ Ἀγησιλαόν τε καὶ πάντας τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἥσθετο ἐξεστρατευμένον τὸν Ἀγησιλαον καὶ ὄντα ἤδη ἐν τῇ Πελλάγη, δειπνοποιησάμενος παραγγείλας ἤγειτο τῷ στρατεύματι εὐθὺς ἐπὶ Σπάρτην. (10) Καὶ εἰ μὴ Κρής θεία τι μίσην προσελθὼν ἐξήγγειλε τῷ Ἀγησιλάῳ προσὶόν τὸ στρατεύμα, ἔλαθεν ἂν τὴν πόλιν ὥσπερ νεοττίαν παντάπασιν ἔρημον τῶν ἀμυνομένων. Ἐπεὶ μέντοι προσηυχόμενος ταῦτα ὁ Ἀγησιλαὸς ἔφθη εἰς τὴν πόλιν ἀπελθὼν, διαταξάμενοι οἱ Σπαρτιάται ἐφύλαττον, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες· οἱ τε γὰρ ἵππεις αὐτοῖς πάντες ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπῆσαν καὶ τὸ ξενικὸν καὶ τῶν λόγων δώδεκα ὄντων οἱ τρεῖς. (11) Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο Ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου μὲν ἔμελλον ἐν τε ἰσότηδι μαχεῖσθαι καὶ ἀπὸ τῶν οἰκίων βληθῆσθαι, οὐκ εἰσῆγε ταῦτα, οὐδ' ὅπου γε μὴδὲν πλεον μαχεῖσθαι τῶν ὀλίγων πολλοὶ ὄντες· ἐνθα δὲ πλεονεκτεῖν ἂν ἐνόμιζε, τοῦτο λαβὼν τὸ χωρίον κατέβαινε, καὶ οὐκ ἀνέβαινε εἰς τὴν πόλιν. (12) Τό γε μὴν ἐντεύθεν γεγόμενον ἔξεστι μὲν τὸ θεῖον αἰτιᾶσθαι, ἔξεστι δὲ λέγειν ὥς τοῖς ἀπονειομένοις οὐδεὶς ἂν ὑποσταίῃ. Ἐπεὶ γὰρ ἤγειτο Ἀρχίδαμος οὐδὲ ἑκατὸν ἔχων ἄνδρας, καὶ διαβάς ἔπερ ἐδόκει τι ἔχειν κώλυμα ἐπορεύετο πρὸς ὄρθιον ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους, ἐνταῦθα δὲ οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νενικηκότες τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλέονες καὶ προσέτι ὑπερδέξια χωρία ἔχοντες, οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐγκλίβουσι. (13) Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι τῶν Ἐπαμεινώνδου ἀποθησκόουσιν· ἐπεὶ μέντοι ἀγαλλόμενοι τῇ νίκῃ ἐδίωξαν οἱ ἐνδοθεν πορρωτέρω τοῦ καιροῦ, οὗτοι αὖ ἀποθησκόουσι· περιεγέγραπτο γὰρ, ὥς εἴοικεν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ μέχρι ὅσου ἡ νίκη ἐδέδοτο αὐτοῖς. Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος τρόπαιον τε ἵστατο ἐνθα ἐπεκράτησε καὶ τοὺς ἐνταῦθα πεσόντας τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπέδιδου. (14) Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας λογιζόμενος ὅτι βοηθήσοιεν οἱ Ἀρκάδες εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἐκείνοις μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ πᾶσι Λακεδαιμονίοις δημοῦ γενομένοις μάχεσθαι, ἄλλως τε καὶ εὐτυχήσοι, τῶν δὲ ἀποτετυχηκότων· πᾶ-

opem ferrent : motia e Nernea castris, Tegeam profectus est. Atque equidem hanc illi expeditionem feliciter cessisse, non possum dicere : quæ vero tum providentiæ, tum audaciæ facinora sunt, ea desiderari mihi in hoc viro minime posse videntur. Nam primum hoc non possum non prædicare, quod intra Tegeatarum muros castra locaverit : quo loco erant tutiora, quam si foris ea locasset, ac quid ageret, minus ab hostibus sciri poterat. Præterea si qua re opus esset, eam facilius in urbe parare poterat. Hostes vero quum castra extra oppida haberent, perspicere poterat, sive quid recte gererent, seu perperam. Et quia superiorem se hostibus esse putabat ; quoties eos locorum commoditates habere videbat, non educebat suos ad illos invadendum. Posteaquam vero nullam ad se urbem deficere vidit ac tempus præterire, gerendum aliquid esse putabat ; quod quidem nisi faceret, pro hactenus parta gloria magnam infamiam exspectabat. Itaque quum factus esset certior, hostes apud Mantineam magna cum cura se munivisse, ac Agesilaum omnesque Lacedæmonios arcessere, jamque cum copiis Agesilaum domo profectum ad Pellenen Laconicæ esse animadverteret : sumpta cœna, denunziatoque militibus itinere, recta Spartam copias duxit. Quod nisi divino quodam fato Cretensis quidam ad Agesilaum contendens, ei copias Epaminondæ adventare nuntiasset : cepisset Spartam, quasi quendam nidum, omnino a defensoribus desertam. Quum autem Agesilaus, his ante compertis, conatum hostis in adeunda urbe præcepisset, Spartani dispositis hinc inde suis, quanquam perpauca essent, urbem tamen custodiebant : nam et equites eorum jam in Arcadia erant et copiarum mercenariarum, et ex duodecim cohortibus tres. Posteaquam Epaminondas Spartam venit, non urbem illac ingrediebatur, ubi pugnam hostes simul in plantie commissuri erant, simul tela de ædificiis dejecturi, neque ubi nihilo plus in pugna multi, quam pauci erant effecturi : sed loco quodam occupato, quo se superiorem fore putabat, ita in urbem descendit, non ascendit. Ceterum quod deinde accidit, partim numini potest adscribi, partim dici, desperatis neminem posse resistere. Nam quum Archidamus ne centum quidem viros duceret, ac non solum trajecisset id quod impedire potuisset quodammodo videbatur, sed etiam in locum arduum versus hostes pergeret : tum illi, qui spirabant ignem, qui Lacedæmonios devicerant, qui rebus omnibus superiores erant, ac præterea loco erant excelsiore, non excepere militum, quos Archidamus secum habebat, impetum ; sed terga dedere, atque adeo primi, qui apud Epaminondam erant, occisi sunt. Quum autem exsultarent Lacedæmonii ob victoriam, ideoque persequerentur justo ulterius : rursus et ipsi quosdam amisere : nam descripti divinitus erant, uti quidem videtur, concessæ ipsis victoriæ certi quidam fines. Archidamus, eo loco quo victoria potius fuerat, tropæum excitavit ; et eos, qui ex hostibus istic interempti erant, per inducias readdidit. Epaminondas autem secum ipse perpendens futurum ut Arcades Lacedæmonem opis ferendæ causa concurrerent ; nolebat simul cum ipsis, et Lacedæmoniis universis, posteaquam convenerunt, pugna-

λιν δὲ πορευθεὶς ὡς ἐδύνατο τάχιστα εἰς τὴν Τεγέαν τοὺς μὲν ὀπλίτας ἀνέπαυσε, τοὺς δ' ἱππέας ἐπεμψεν εἰς τὴν Μαντίνειαν, δεσθεὶς αὐτῶν προσκαρτερῆσαι, καὶ διδάσκων ὡς πάντα μὲν εἰκὸς ἔξω εἶναι τὰ τῶν Μαντινέων βοσκήματα, πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλως τε καὶ σίτου συγκομιδῆς οὕσης. (15) Καὶ οἱ μὲν ὄρχοντο· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἱππεῖς ὀρμηθέντες ἐξ Ἐλευσίνος ἐδειπνοποίησαντο μὲν ἐν Ἰσθμῷ, διελθόντες δὲ τὰς Κλεωνᾶς ἐτύγγανον προσιόντες εἰς τὴν Μαντίνειαν καὶ καταστρατοπεδευσάμενοι ἐντὸς τείχους ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐπεὶ δὲ ὅλοι ἦσαν προσελαύνοντες οἱ πολέμιοι, ἐδέοντο οἱ Μαντινεῖς τῶν Ἀθηναίων ἱππέων βοηθῆσαι, εἴ τι δύναιντο· ἔξω γὰρ εἶναι καὶ τὰ βοσκήματα πάντα καὶ τοὺς ἐργάτας, πολλοὺς δὲ καὶ παῖδας καὶ γεραιτέρους τῶν ἐλευθέρων· ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκδοθοῦσιν, ἔτι δυντες ἀνδρίστοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἱπποὶ. (16) Ἐνταῦθα δὴ τούτων αὖ τὴν ἀρετὴν τίς οὐκ ἂν ἀγασθεῖη; οἱ καὶ πολλὸν πλείονας ὀρῶντες τοὺς πολέμιους, καὶ ἐν Κορίνθῳ δυστυχήματος γεγεννημένου τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν τούτων ἐπελογίσαντο, οὐδ' ὅτι καὶ Θεβαίους καὶ Θετταλοὺς τοῖς κρατίστοις ἱππεῦσιν εἶναι δοκοῦσιν ἔμελλον μάχεσθαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενοι, εἰ παρόντες μὴδὲν ὠφελήσειαν τοὺς συμμαχούς, ὡς εἶδον τάχιστα τοὺς πολέμιους, συνέβραξαν, ἐρώντες ἀνασώσασθαι τὴν πατρίδα δόξαν. (17) Καὶ μαχόμενοι αἰτιοὶ μὲν ἐγένοντο τὰ ἔξω πάντα σωθῆναι τοῖς Μαντινεῦσιν, αὐτῶν δὲ ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ ἀπέκτειναν δὲ δῆλον ὅτι τοιούτους· οὐδὲν γὰρ οὕτω βραχὺ ὄπλον ἑκάτεροι εἶχον ὅσον ἐξικινούοντο ἀλλήλων. Καὶ τοὺς μὲν φίλους νεκροὺς οὐ προήκοντο, τῶν δὲ πολέμιων ἦν οὐς ὑποσπόνδους ἀπέδωκαν. (18) Ὁ δ' αὖ Ἐπαμεινώνδας, ἐνθυμούμενος ὅτι ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη ἔσοιτο ἀπέναι διὰ τὸ ἐξῆκεν τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον, εἰ δὲ καταλείψοι ἐρήμιους οἷς ἤλθε σύμμαχος, ἐκείνοι πολιορκήσοιτο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, αὐτὸς δὲ τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ παντάπασιν ἔσοιτο λελυμασμένος, ἡττημένος μὲν ἐν Λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὀπλιτικῷ ὕπ' ὀλίγων, ἡττημένος δὲ ἐν Μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ, αἴτιος δὲ γεγεννημένος διὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν τοῦ συνεστάναι Λακεδαιμονίους καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς καὶ Ἡλείους καὶ Ἀθηναίους· ὥστε οὐκ ἐδόκει αὐτῷ δυνατόν εἶναι ἀμαχεῖ παρελθεῖν, λογιζομένην ὅτι εἰ μὲν νικήσῃ, πάντα ταῦτα ἀναλύσοιτο· εἰ δὲ ἀποθάνοι, καλὴν τὴν τελευταίαν ἡγήσατο ἔσεσθαι πειρωμένην τῇ πατρίδι ἀρχὴν Πελοποννήσου καταλιπεῖν. (19) Τὸ μὲν οὖν αὐτὸν τοιαῦτα διανοεῖσθαι οὐ πάντῃ μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι· φιλοτίμων γὰρ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα διανοήματα· τὸ μέντοι στράτευμα παρεσκευακέναι ὡς πόνον τε μὴδὲν ἀποκάμνειν μήτε νυκτὸς μήτε ἡμέρας, κινδύνου τε μὴδὲν ἀφίστασθαι, σπάνιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντας δημοῦ πείθεσθαι ἐθέλειν, ταῦτά μοι δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι. (20) Καὶ γὰρ ὅτε τὸ τελευταῖον παρήγγειλεν αὐτοῖς παρασκευάζεσθαι ὡς μάχῃς ἐσομένης, προθύμως μὲν ἔλκευοντο οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη κελεύοντος ἐκείνου, ἐπα-

re; praesertim quum res ipsis feliciter cessisset, suis male. Quamobrem rursus quam celerrime Tegeam contendens, gravi armaturae quiescendi spatium concessit, equitatum Mantineam misit, rogatum, uti labores eos constanter ferret; simul monitum, consentaneum esse, pecora Mantineos universa jam extra urbem habere, itemque viros omnes, praesertim id temporis, quo frumentum in urbem conveheretur. Itaque suscipiebant iter. Interea profecti Eleusine Atheniensium equites, apud Isthmum cena sumpta, quum Cleonas transissent, forte ad Mantineam accedebant, et castra intra muros ipsis in aedificiis habebant. Quum autem pateret jam adventare hostes, Mantinei Atheniensium equitum opem implorarunt, si quid illi possent; pecora, inquit, universa foris esse, itemque operas, et multos tum pueros, tum provectoris aetatis homines ingenuos. Quibus Athenienses auditis, quanquam necdum vel se prandio, vel equos pabulo refecerant, tamen opem ferebant. Atque hic quis eorum virtutem non admiretur? qui quum hostes se longe majores habere copias cernerent, et equites adversum quandam casum in urbe Corintho pertulissent, nihil horum ad animum revocarunt, ac ne id quidem, quod simul adversus Thebanos ac Thessalos, equites hominum opinione longe praestantissimos, proelio congressuri essent: sed turpe ducentes, si, posteaquam advenissent, nulla re sociis essent adjuumento: quum primum conspexissent hostes, manus cum eis conseruerunt, quum quidem gloriam majorum tueri cuperent. Hoc modo commisso proelio, Mantinei omnia, quae foris habebant, salva praestitero. Ceciderunt ex eis quidam viri fortes, cujusmodi scilicet ipsi quoque interemerunt. Quippe nemo erat utrinque, cui tam exiguum telum esset, quo se mutuo non contingerent. Deinde cadavera suorum Athenienses non deseruerunt, hostium cadaveribus quibusdam per inducias redditus. Atque hic Epaminondas secum cogitabat, intra dies paucos sibi abeundum esse necessario, quod huic expeditioni destinatum tempus effluisset. Jam si eos, quibus opitulaturus advenerat, desereret, futurum ut ab hostibus illi obsiderentur, ipse gloriam omnem prorsus amitteret: qui apud Lacedaemonem cum gravi armaturae multis peditibus a paucis victus esset, rursus ad Mantineam equestri proelio superatus, denique causam per susceptam hanc in Peloponnesum expeditionem praebuisset, ob quam Lacedaemonii, Arcades, Achaei, Elei, Athenienses, se consociassent. Quare fieri non posse putabat, ut sine pugna discederet: praesertim quum se potientem victoria denuo ratiocinaretur abolitum haec universa; sin mortem oppeteret, praclarum se vitae finem consequaturum existimabat, in conatu relinquendi patriae suae Peloponnesi imperium. Atque hujusmodi quaedam ipsum animo volutasse, mirum mihi quidem non videtur: nam ejusmodi cogitationes in eos cadunt, qui honoris ac laudis cupidi sunt. Quod vero exercitum sic consuefecerit, ut laborem nullum defugeret, non interdum, non noctu, periculum nullum formidaret, quoties commeatus adesset exiguus, nihilominus dicto audiens esset, ea mihi magis admiranda videntur. Nam quum postremum denuntiasset suis, uti se ad pugnam compararent, magna cum animorum alacritate galeas equites ipso jubente nitidas reddebant, ac Arcades

γράφοντο δὲ καὶ τῶν Ἀρχάδων ὀπλίται ῥόπαλα, ὡς Θηβαῖοι ὄντες, πάντες δὲ ἡκονῶντο καὶ λόγχας καὶ μαχαίρας καὶ ἐλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. (21) Ἐπεὶ μὲν τοι οὕτω παρεσκευασμένους ἐξήγαγεν, ἄξιον αὖ κατανοῆσαι ἃ ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς συνετάττετο. Τοῦτο δὲ πράττων σαφηνίζειν ἐδόκει ὅτι εἰς μάχην παρεσκευάζετο· ἐπεὶ γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα ὡς ἐβούλετο, τὴν μὲν συντομωτάτην πρὸς τοὺς πολεμίους οὐκ ἦγε, πρὸς δὲ τὰ πρὸς ἐσπέραν ὄρη καὶ ἀντιπέραν τῆς Τεγέας ἡγεῖτο· ὥστε δόξαν παρεῖχε τοῖς πολεμίοις μὴ ποιήσεσθαι μάχην ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. (22) Καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῷ ὄρει ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, ὑπὸ τοῖς ὑψηλοῖς ἔθετο τὰ ὄπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένη. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολεμίων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευὴν, ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν. Ἐπεὶ γε μὴν παραγαγὼν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόχους εἰς μέτωπον ἰσχυρὸν ἐποίησατο τὸ περὶ ἑαυτὸν ἔμβολον, τότε δὴ ἀναλαβεῖν παραγγέλιας τὰ ὄπλα ἡγεῖτο· οἱ δ' ἡκολούθουν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐπιόντας, οὐδεὶς αὐτῶν ἡσυχίαν ἔχειν ἠδύνατο, ἀλλ' οἱ μὲν ἔθεον εἰς τὰς τάξεις, οἱ δὲ παρετάττοντο, οἱ δὲ ἵππους ἔχαλινουν, οἱ δὲ θώρακας ἐνεδύοντο, πάντες δὲ πεισομένοις τι μᾶλλον ἢ ποιήσουσιν ἐώκεσαν. (23) Ὁ δὲ τὸ στράτευμα ἀντίπρῳρον ὥσπερ τρίτῃ προῆγε, νομίζων, ὅτι ἐμβαλὼν διακόψει, διαφθερεῖν ὄλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα· καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰσχυροτάτῳ παρεσκευάζετο ἀγωνίζεσθαι, τὸ δὲ ἀσθενέστατον πύρρῳ ἀπέστησεν, εἰδὼς ὅτι ἡττηθὲν ἀθυμίαν ἀν παρὰσχοι τοῖς μετ' αὐτοῦ, ῥώμην δὲ τοῖς πολεμίοις. Καὶ μὴν τοὺς ἱππέας οἱ μὲν πολέμιοι αὐτοὶ παρετάξαντο ὥσπερ ὀπλίτων φάλαγγα βάθος ἐφεξῆς καὶ ἐρηθὸν πεζῶν ἀμύπων. (24) ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας αὖ καὶ τοῦ ἱππικοῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποίησατο, καὶ ἀμύππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς, νομίζων τὸ ἱππικὸν ἐπεὶ διακόψειν, ὅλον τὸ ἀντίπαλον νενικηκῶς ἐσεσθαι· μάλα γὰρ χαλεπὸν εὐρεῖν τοὺς ἐθελήσαντας μένειν, ἐπειδὴν τινες φεύγοντας τῶν ἑαυτῶν ὀρώσι· καὶ ὅπως μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἱππέας καὶ ὀπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τούτοις παρέχειν ὡς εἰ βοηθήσειεν, ὅπισθεν οὗτοι ἐπικείσονται αὐτοῖς. Τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποίησατο, καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος κρατήσας γὰρ ἤ προσέβαλεν ὄλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. (25) Ἐπεὶ γε μὴν ἐκείνος ἔπεσεν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἐτι ἐδυνάσθησαν χρῆσασθαι, ἀλλὰ φυγούσης μὲν αὐτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ ὀπλίται οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου ἐνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο· φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' ἱππεῖς διώκοντες οὔτε ἱππέας οὐδ' ὀπλίτας, ὥσπερ δὲ ἡττώμενοι πεφοβημένους διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον. Καὶ μὴν οἱ ἄμπεποι καὶ οἱ πελτασταὶ συννενικηκότες τοῖς ἱππεῦσιν ἀφίκοντο μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς

etiani gravis armaturæ pedites clavas in clypeis pingebant, perinde ac si Thebani essent : universi denique tum hastas tum gladios acuebant, et clypeos detergebant, ut fulgerent. Hoc modo paratos quum abduxisset, operæ pretium est considerare, quid deinceps fecerit. Primum igitur, ut par erat, aciem struebat. Id quum faceret, indicare scilicet certo volebat, quod ad prælium se compararet. Posteaquam copias ex animi arbitratu instruxit, non via maxime compendiarie ducebat in hostem ; sed ad montes, solem occidentem spectantes et a regione Tegæ sitos, pergebat. Quo factum ut injiceretur hostibus opinio, minime ipsum eo die dimicaturum. Etenim posteaquam ad montem accessit, jamque phalanx ejus fuit explicata, subistere nullitem sub locis eminentibus in armis jussit, adeoque castra munientis speciem exhibebat. Atque hac re maxima ex parte in hostibus, quem in animis pugnandi ardorem conceperant, exstinxit : itemque aciei apparatus dissolvit. Deinde quum cohortes, quæ longo progrediebantur agmine, ad frontem adduxisset, aciemque cuneatam eorum, quos circum se habebat, firmam reddidisset : tum vero suis arma sumere jussis præcedebat ipse, milites sequebantur. Eos quum præter opinionem suam adventare viderent hostes, nemini amplius otioso esse licebat. Alii se ad ordines cursu conferebant, alii se instruebant, alii frænabant equos, alii loricas induebant : omnes denique magis cladem accepturi quam illaturi videbantur. Epaminondas autem copias suas triremis instar adverso quasi rostro ductitabat, existimans, se, ubicunque tandem impressione facta perrumperet aciem hostilem, universum exercitum facile profligaturum. Nam cum parte copiarum longe robustissima prælium committere parabat, infirma longius remota : quod sciret, hanc, si quidem vinceretur, suis trepidationem, hostibus vires addituram. Accedebat id etiam, quod hostes equitatum suum phalangis instar peditum gravis armaturæ densam in aciem deinceps instruxerant, peditibus, qui erant equitibus juncti, nullis intermistis. At Epaminondas etiam equitum cuneum firmum fecerat, et pedites equitibus junctos juxta eos collocarat. Existimabat enim fore ut, posteaquam equitatus perrupisset, hostium totus exercitus victus esset. Nam perdifficile est reperire qui subsistere velint, quum suorum nonnullos terga dare conspiciunt. Jam ne Athenienses a lævo cornu succurrerent sibi proximis, quibusdam in collibus adversus eos tum equites tum gravis armaturæ pedites constituit ; ut his etiam metum incuteret, quasi a tergo irruituri in ipsos essent, si quidem aliis vellent suppetias ferre. Atque hoc modo cum hoste confligens, spe sua minime frustratus est. Etenim illa parte qua hostes adoriebatur, victoria potitus, universum hostilem exercitum in fugam conjecit. Verum posteaquam ipse cecidit, non jam amplius ceteri victoria recte uti potuere. Nam quum adversa phalanx fugeret, gravis armaturæ pedites neminem occidebant, neque de loco, quo prælium commissum erat, progrediebantur. Itidem quum equitatus hostilis fugam arripuisset, ne equites quidem persequendo quenquam vel equitem, vel gravis armaturæ peditem interficiebant : sed quasi fuissent ipsi victi, trepide per fugientes hostes elabebantur. Ac pedites quidem equitibus juncti, et cetrati, posteaquam una cum equitibus vicerunt ; lævum ad latus se conferebant, quasi jam supe-

κρατοῦντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἱ πλείστοι αὐτῶν ἀπέθανον.

26. Τούτων δὲ πραχθέντων τὸναντίον ἐγεγένητο οὗ ἐνόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. Συνεληλυθυίας γὰρ σχεδὸν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾔετο, εἰ μάχῃ ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας ἀρῆσειν, τοὺς δὲ κρατηθέντας ὑπηκόους ἔσεσθαι· ὁ δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν ὥστε ἀμφότεροι μὲν τρόπαιον ὡς νενικηκότες ἐστήσαντο, τοὺς δὲ ἰσταμένους οὐδέτεροι ἐκώλυνον, νεκροὺς δὲ ἀμφότεροι μὲν ὡς νενικηκότες ὑποσπόνδους ἀπέδωκαν, ἀμφότεροι δὲ ὡς ἡττημένοι ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον, (27) νενικηκέναι δὲ φάσκοντες ἑκάτεροι οὔτε χώρα οὔτε πόλει οὔτ' ἀρχῇ οὐδέτεροι οὐδὲν πλέον ἔχοντες ἐφάνησαν ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι· ἀριστεία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐμοὶ μὲν δὴ μέχρι τούτου γραφέσθω· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἴσως ἄλλω μελήσει.

riores : verum istic maxima pars eorum ab Atheniensibus est interempta.

His ita gestis, contra quam universi homines arbitrabantur, accidit. Nam quum tota fere Græcia convenisset, castraque opposita haberet, nemo non existimabat futurum, ut, si prælio decerneretur, victores imperarent, parerent victi. Verum deus illum eventum dedit, ut tropæum utrique statuerent, quasi qui vicissent, nec statuentes alteros impedirent alteri. Mortuos autem utrique tanquam victores per inducias reddebant, utrique tanquam victi per inducias recipiebant : quumque victoria se potitos utrique dicerent, non tamen vel oblenta regione aliqua, vel oppido, vel imperio, conditionem suam facere meliorem, quam ea fuisset ante pugnam commissam, videbantur. Confusio quidem certe, rerumque perturbatio major in Græcia post pugnam extitit, quam prius fuerat. Atque hactenus mihi quidem hæc scripta sunt. Quæ vero sequuntur, alii curæ fortassis erunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἶδα μὲν ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ βᾶδιον ἄξιον ἔπαινον γράψαι, ὅμως δ' ἐγγχειρήτέον. Οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι εἰ ὅτι τελέως ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μείονων [ἂν] τυγχάνοι ἔπαινων. (2) Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἂν τις μείζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνοις ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁποσὸς ἀφ' Ἡρακλέους ἐγένετο, καὶ τοῦτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; (3) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταῦτα γ' ἂν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτοὺς ὡς βασιλεύουσι μὲν, πόλεως δὲ τῆς ἐπιτυχούσης ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμώτατον, οὕτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. (4) Τῇ δέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινεῖσαι τὴν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. Ἡ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμηθῆαι αὐτοὺς ἐπεχείρησε καταλύσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἳ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ ἐφ' οἷς περ ἐξ ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. Τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγενημένη ἀδιάσπαστος οὔτε δημοκρατία οὔτε ολιγαρχία οὔτε τυραννίς οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχῆς βασιλεία. (5) Ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἀρξαι ἄξιός τῆς βασιλείας ἰδοῦναι εἶναι Ἀγησίλαος τάδε τὰ σημεῖα. Ἐπεὶ γὰρ Ἀγίς βασιλεὺς ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρυσάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μὲν ὡς Ἀγίδος ὄντος υἱοῦ, Ἀγησιλάου δὲ ὡς Ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπιχλήτοτερον εἶναι Ἀγησίλαον καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστῆσατο βασιλεῖα. Καίτοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέροντος ἀξιωθῆναι πόλιν ἔτι τακμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἀρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

6. Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο νῦν ἤδη διηγῆσομαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τοὺς τρόπους αὐτοῦ κάλλιστα νομίζω καταδήλους εἶσθαι. Ἀγησίλαος τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἀρτί δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροῖζων καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πολὺ στρατεύμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας· (7) βουλευομένων δὲ περὶ τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησίλαος ὑπέστη, εἰ δὲ δῶσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δις χιλίους δὲ νεοδαμῶδεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαβῆσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πειράσασθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμῇν βούληται ὁ βαρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν τοῦ στρατεύειν ἐπὶ

XENOPHONTIS.

AGESILAUS.

CAPUT I.

Novi quidem non esse facile laudem Agesilai virtute ac gloria dignam scribere; nihilo tamen minus erit mihi hoc conandum: non enim recte se res habuerit si, quod vir perfecte bonus fuerit, idcirco ne minores quidem consequatur laudes. De ipsius certe quidem generis nobilitate quid majus et honestius dicere quisquam possit, quam quod hoc etiam tempore inter Progonos dictos commemoratur quotus ab ipso Hercule fuerit, eosque non privatos, sed reges ortos ex regibus? At vero ne hac quidem in parte eos quisquam increpare possit, quod reges sane fuerint, at urbis obscuræ: sed quemadmodum eorum genus inter alia patriæ ornatissimum est, sic et urbs ipsa in Græcia maxime est illustris: adeo ut non inter secundos primas obtinuerint, sed inter principes principe loco fuerint. Hanc porro ob causam æquum etiam est una et patriam et genus ipsius laudare: quippe nunquam civitas invidia mota quod alios honoribus anteirent, eorum imperium evertere adgressa est; et reges nunquam majora concupivere, quam ferrent conditiones, quibus initio regnum acceperant. Itaque nullum sane aliud imperium reperitur, quod sine interruptione perduravit, neque democratia, neque oligarchia, neque tyrannis, neque regnum; hoc vero solum permanet regnum perpetuum. Agesilaum autem, antequam imperio potitus esset, dignum regno fuisse habitum, hæc sunt indicia. Nam cum Agis rex vivendi finem fecisset, contententibus de imperio Leotychida, ut Agidis filio, Agesilao, ut Archidami, ubi civitas ipsa Agesilaum magis irreprehensum tum genere tum virtute judicasset, hunc regem constituit. Atqui potentissima in urbe præmio pulcherrimo dignum a viris optimis judicatum fuisse, qualibus amplius indiget argumentis utique ejus, quæ in eo eluxit antequam imperaret, virtutis?

Quas vero res in regno suo perfecit, jam nunc commemorabo: nam rebus gestis etiam mores ipsius pulcherrime fore declaratos arbitror. Agesilaus itaque regnum, adhuc juvenis, consequutus est. Cumque recens imperio potitus esset, nuntiatum fuit Persarum regem multas tum navales tum pedestres copias, tanquam in Græcos invasurum, cogere. Quibus de rebus cum Lacedæmonii ac socii deliberarent, pollicitus est Agesilaus se, si triginta Spartiatas ipsi darent, bis mille Neodamodes, sociorum agmen ad sex milia, trajecturum in Asiam, operamque daturum ut pacem faceret, vel, si bellum gerere mallet barbarus, tanta ei negotia exhibiturum, ut ei exercitum contra Græcos ducere

τοὺς Ἑλληνας. (9) Εὐθὺς μὲν οὖν πολλοὶ πάνυ ἡγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης πρόσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδιαβῆναι ἐπ' αὐτὸν, τὸ τε αἰρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ ὑπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τάκλεινον δαπανῶντα βούλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολεμῆν, κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. (9) Ἐπεὶ γὰρ μὴν λαβὼν τὸ στράτευμα ἐξέπλευσε, πῶς ἂν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαιο ἃ ἐπραξεν; (10) Ἐν τοίνυν τῇ Ἀσίᾳ ἥδε πρώτη πρᾶξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὤμωσεν Ἀγησιλάῳ, εἰ σπεύσαιο ἕως Ἰλθοιεν οὐς πέμψειεν πρὸς βασιλεῖα ἀγγέλους διαπράξεσθαι αὐτῷ ἀφεθῆναι αὐτονομίους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας, Ἀγησιλαὸς δὲ ἀντάμωσεν σπονδὰς αἷειν ἀδόλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. (11) Ὁ μὲν δὲ Τισσαφέρνης ἃ ὤμωσεν εὐθὺς ἐψεύσατο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν στράτευμα πολὺ παρὰ βασιλέως πρὸς ᾧ πρόσθεν εἶχε μετεπέμπετο. Ἀγησιλαὸς δὲ καίτερον αἰσθόμενος ταῦτα θυμῷ ἐνέμεινε ταῖς σπονδαῖς. (12) Ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπράξεσθαι ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπὶ ὁρῶν ἀπιστον πᾶσιν ἐποίησεν, ἑαυτὸν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὁρκους ἐμπεδῶντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἑλληνας καὶ βαρβάρους θαρρόυντας συντίθεσθαι αὐτῷ, εἰ τι βούλοιο. (13) Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι προεῖπεν Ἀγησιλάῳ πολεμον εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μᾶλα ἄχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες μείονα τὴν παροῦσαν δύναμιν Ἀγησιλάῳ τῆς βασιλέως παρασκευῆς εἶναι· Ἀγησιλαὸς δὲ μᾶλα φαιδρῷ τῷ προσώπῳ ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνει τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχειν ὅτι ἐπιτοκῆσας αὐτὸς μὲν πολέμιους τοὺς θεοὺς ἐκτίσατο, τοῖς δ' Ἑλλήσι συμμάχους ἐποίησεν. (14) Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρηγγεῖλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν· ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένων ἐπὶ Καρίαν προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστελλε δὲ καὶ Ἴωσι καὶ Αἰολεῦσι καὶ Ἑλλησποντιοῖς πέμπειν πρὸς αὐτὸν εἰς Ἐφεσον τοὺς συστρατευομένους. (15) Ὁ μὲν οὖν Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγησιλαὸς, ἢ δὲ Καρία ἀφιππὸς ἦν, καὶ ὅτι ἡγεῖτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ὁρμήσειν αὐτὸν, τὸ μὲν πεζὸν ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δὲ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαϊάνδρου πεδῖον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατήσαι τῇ ἱππῳ τοὺς Ἑλληνας πρὶν εἰς τὰ δύσιπτα ἀφικέσθαι. (16) Ὁ δὲ Ἀγησιλαὸς ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἵέναι εὐθὺς ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο· καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντῶσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἤγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβαλὼν προσδοκῶντος πεμπληθῆ χρημάτα ἔλαβε. (17) Στρα-

non vacaret. Confestim igitur multi vehementer admirati sunt hoc ipsum quod, cum Persa antehac in Græciam trajecisset, adversus eum vicissim trajicere concupisceret; tum quod invadendo potius quam sustinendo cum eo pugnare mallet; tum quod ita bellum gerere vellet, ut ejus potius, quam Græcorum, facultates absumeret: omnium autem pulcherrimum esse judicabatur, quod non de Græcia, sed de Asia certamen institueret. Posteaquam autem sumptis copiis domo enavigasset, quonam quis modo clarius demonstrare possit, qua ratione munus imperatorum obierit, quam si res ipsas, quas gessit, enarraverit? Hoc igitur in Asia primum fuit ejus facinus. Agesilao jusjurandum dederat Tissaphernes, si inducias pangeret, donec nuntii, quos ad regem mitteret, redirent, effecturum se ipsi ut urbes Græcæ in Asia sitæ sui juris esse permitterentur: Agesilao vicissim juraverat inducias se sine dolo servaturum, tribus mensibus ad rem conficiendam definitis. Et Tissaphernes quidem fidem jurejurando firmatam innox fefellit: nam pro facienda pace, magnum, præter eum quem prius habuit, exercitum a rege arcescebat: at Agesilao, tametsi hæc animadverteret, nihilominus in inducias perstitit. Quamobrem mihi primum hoc præclare perfecisse videtur, quod cum Tissaphernem perjurum palam ostendisset, suspectam omnibus fidem ejus reddidit; se ipsum contra cum primo jusjurandum constanter observare demonstrasset, deinde fœdera minime violare, effecit ut omnes tam Græci quam barbari fidentibus animis cum eo, si quid vellet, paciscerentur. Ubi vero Tissaphernes elatus animo ob exercitum qui ad se descenderat, bellum Agesilao denuntiavit, ni Asia excederet, ceteri quidem socii, et Lacedæmonii qui aderant, vehementer contristati palam adparebant, quod copias, Agesilao quæ aderant, regis adparatu minores esse putarent: at Agesilao hilari admodum vultu legatos Tissapherni renuntiare jussit, habere se magnam ipsi gratiam, quod perjurio usus ipse quidem deos hostes sibi parasset, Græcis vero belli socios effecisset. Dein militibus mox edixit, ad expeditionem uti se accingerent; et urbibus, ad quas ipsum in Cariam exercitum educentem accedere necesse erat, ut forum rerum venalium sibi pararent, denuntiavit. Præterea mandavit et Ionibus et Eolensibus et Hellespontiiis ut Ephesum ad se mitterent eos, qui secum essent militaturi. Et Tissaphernes quidem, tum quod Agesilao ab equitatu non esset instructus, et Caria equitatu minus esset apta, tum quod eum ob fraudem succensere sibi putaret, eum revera ratus ad ipsius domum in Cariam irrupturum, universum peditatum eo transmisit, equitatum vero in Mæandri planitiem circumduxit, cum existimaret posse se Græcos equitatu proculcare, priusquam ad loca equitibus incommoda pervenirent. Agesilao autem, omisso in Cariam itinere, statimque in contrariam partem converso, in Phrygiam pergebat; et occurrentes in itinere copias adsumens secum ducebat, et urbes in potestatem suam redigebat, cumque illuc præter expectationem irrupisset, permagnas opes cepit. Itaque hoc viro dignum artis impera-

τηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἰδοὺ διαπράττειν ὅτι ἐπὶ πόλεμος προεβήθη καὶ τὸ ἐξαπατᾶν δοῦν γε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ, φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι· (18) ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰληφθῆαι ἀντίπρῳκα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στρατεύμα κατὰ γυν· τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους ὅσους τι πρῴαιντο προῖεσθαι τὰ χρήματα. Ὡς οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάβαντες πάντες παμπληθῆ χρήματα ἔλαβον. (19) Ἐπὶ δὲ ὅποτε αὐτόμαλοι, ὡς εἰκὸς, πρὸς βασιλεία ἰόντες χρήματα ἐθέλοιον ὑψηγεῖσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμέλετο ὡς διὰ τῶν φίλων ἀλλισκοῖτο, ὅπως ἅμα μὲν χρηματίζοντο, ἅμα δὲ ἐνδοξότεροι γίγνοντο. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστάς τῆς αὐτοῦ φιλίας ἐποίησατο. (20) Γινώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθουμένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύναίτο πολὺν χρόνον στρατεύμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν σπειρομένη δὲ ἀένανον ἂν τὴν τροφὴν παρέχοι, ἐπεμέλετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράσσειν προσάγεσθαι. (21) Καὶ πολέμας μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἀλλισκόμενους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν, πολλάκις δὲ ὅποτε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἰσθοῖτο καταλελειμμένα παιδάρια παρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμέλετο καὶ τούτων ὅπως συγκομιζόντο ποί. Τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὡς μήτε ὑπὸ κυνῶν μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροιντο. Ὡς οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλισκόμενοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίνοντο. (22) Ὅπως δὲ πόλεις προαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπότης ὑπηρετοῦσι προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τειχῶν τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπὸ χεῖρα ἐποίειτο. (23) Ἐπεὶ μέντοι ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεῦσθαι διὰ τὴν Φαρναβάζου ἱππειᾶν ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὡς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δεοὶ αὐτόν. Τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. (24) Προεῖπε δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἱππον καὶ ὅπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὡς ἐξέοιτο αὐτῷ μὴ στρατεῦσθαι· καὶ ἐποίησεν οὕτως ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. Ἔταξε δὲ καὶ πόλεις ἐξ ὧν δεοὶ τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. Καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαθῶς ἔδοξε πρᾶξαι ὅτι κατεσκευάστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ καὶ εὐθὺς ἐβρωμένον ἦν καὶ ἐνεργόν. (25) Ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στρατεύμα εἰς Ἐφεσον· ἀσκήσαι δὲ αὐτὸ βουλόμενος ἄθλα προὔθηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἱπ-

toriae perito perfectisse videbatur, quod, posteaquam bellum esset denuntiatum, et ex eo dolo uti fas et jus esset, Tisaphernem puerum dolo declaravit, et amicos prudenter hac re locupletasse visus est. Nam cum omnia, propterea quod magnae opes captae essent, villi pretio venderentur, amicos ut emerent praemonebat, aliens se cito exercitu secum deducto ad mare descensurum: manubiarum vero venditoribus imperavit ut scriberent quanti quid emerent, et res illis traderent: adeo ut ejus amici, cum nihil prius persolvissent, neque publicae rei detrimentum intulissent, facultates per magnas universi consequerentur. Praeterea cum transfugas, ut assolet, ad regem accedentes viam ad opes intervendas commonstrare vellent, curam adhibebat ut etiam opes eas ab amicis caperentur; quo simul illi locupletarentur, simul illustriores fierent. Has certe quidem ob causas multos amicitiae suae studiosos reddidit. Cum autem intelligeret regionem quidem vastatam et desolatam non posse diu exercitum sustinere, eam vero quae habitaretur et sereretur, alimentum perenne suppeditare posse, curae illi erat, ut non vi tantum adversarios in potestatem suam redigeret, sed etiam lenitate ad se adliceret. Atque adeo militibus quidem saepe praecipiebat, ut captivos non ut reos injuriarum plecterent, sed ut homines custodirent; saepe etiam, quoties castra mutabat, si animadverteret parvos a mercatoribus puerulos esse relictos (quos sane multi vendebant, propterea quod existimarent eos se ferre et nutrire non posse) horum quoque curam agebat, ut aliquo deportarentur: si qui porro captivi ob senectutem relinquerentur, hisce praecipit ut eorum curam agerent, ut neque a canibus neque a lupis discernerentur. Adeo ut non tantum illi qui haec audiebant, sed ipsi etiam captivi benevolens in eum animo redderentur. Quascunque vero civitates ad se attraheret, eas liberabat a ministeriis omnibus quae servi dominis praestant, et ea injungebat in quibus homines liberi magistratibus parent: et moenia quaedam vi inexpugnabilia suam in potestatem humanitate redigebat. Cum vero campestribus in locis ne in Phrygia quidem militare posset, propter equitatum Pharnabazi, visum est ei copias quasdam equestres comparandas esse, ut ne fugitivi more ei bellandum esset. Itaque ditissimos quosque omnibus iis in urbibus, qui equos alerent, delegit. Praedixit etiam futurum ut, quicumque suppeditaret equum et arma et spectatae virtutis virum, immunis esset a militia: atque ita effecit ut haec quisque libenter faceret, veluti si quem pro se moriturum libens quaereret. Urbes item designavit, e quibus equites parandi essent, quod existimaret ex illis urbibus, quae equorum forent altrices, mox de sua re equestri maxime animosos quosdam orituros. Hoc certe etiam admirabiliter fecisse visus est, quod equitatum sibi comparaverit, idemque statim et viribus valeret et rebus gerendis esset strenuus. Posteaquam ver adpetisset, copias omnes ad Ephesum coegit; quas cum etiam exercere vellet, praemia proposuit tum equestribus turmis, quaecun-

πεύοι, καὶ ταῖς ὀπλιτικαῖς, ἥτις ἀριστα σωματῶν ἔχον· καὶ πελτασταὶ δὲ καὶ τοξόταις ἄλλα προὔθηκεν, ὅτι-
νες κράτιστοι τὰ προσήκοντα ἔργα φαίνονται. Ἐκ
τούτου δὲ παρῆν ὁρᾶν τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ τῶν ἀν-
δρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἵπποδρομον ἱππέων ἱππα-
ζομένων, τοὺς δὲ ἀκοντιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στό-
χον ἰέντας. (26) Ἀΐαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν
θέας ἐποίησεν. Ἡ γὰρ ἀγορὰ μεστὴ ἦν παντοδα-
πῶν καὶ ὀπλων καὶ ἱππων ὠνίων, οἳ τε χαλκοτύποι καὶ
οἱ τέκτονες καὶ οἱ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς πάν-
τες πολεμικὰ ὅπλα κατεσκεύαζον· ὥστε τὴν πόλιν
ὄντως ἡγήσω ἂν πολέμου ἐργαστήριον εἶναι. (27)
Ἐπεβῆρσθη δ' ἂν τις κάκεινο ἰδὼν, Ἀγησίλαον μὲν
πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστε-
φανωμένους τε ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἰοιεν, καὶ ἀνα-
τιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ
ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοιεν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοίεν, πειθαρχί-
αν δὲ μελετῶεν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ
ἐλπιδῶν ἀγαθῶν εἶναι; (28) Ἠγούμενος δὲ καὶ τὸ κα-
ταφρονεῖν τῶν πολεμίων ῥώμην τινὰ ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ
μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ληστῶν
ἀδικηκόμενους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὅρῶντας
οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύε-
σθαι, πόντας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ ἀεὶ ἐπ' ὀχημάτων
εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν βιάσειν τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναίξῃ
δέοι μάχεσθαι. Προεῖπε δὲ καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώ-
ταις ὡς εὐθὺς ἡγήσοιτο τὴν συντομωτάτην ἐπὶ τὰ κρά-
τιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτοὺς ἐν αὐτῇ τὰ σώματα καὶ
τὴν γνώμην παρασκευάζοιτο ὡς ἀγωνιούμενοι. (29)
Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν
πάλιν βουλόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τῷ
ὄντι ἐμβαλεῖν. Τό τε οὖν πεζὸν καθάπερ τὸ πρόσθεν
εἰς Καρίαν διεβίβασε καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου
πεδῖον κατέστησεν. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἐψεύσατο,
ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὐθὺς ἐπὶ τὸν Σαρδιανὸν τόπον
ἐχώρησε, καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων
πορευόμενος, πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ παρείχε-
τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ᾗχον οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς. (30)
Καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν
διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι·
αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολουθοὺς
ἐσπαρμένους καθ' ἄρπαγην πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν.
Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἱπ-
πέας. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἡθροί-
σθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθεῖς τῶν ἱππέων
τάξεις. (31) Ἐνθα δὲ ὁ Ἀγησίλαος γινώσκων ὅτι
τοῖς μὲν πολεμίοις οὕτω παρήν τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ οὐ-
δὲν ἀπείη τῶν παρσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μά-
χην συνάψαι, εἰ δύναίτο. Σφαγιασάμενος οὖν τὴν μὲν
φάλαγγα εὐθὺς ᾗγεν ἐπὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἱππέας,
ἐκ δὲ τῶν ὀπλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἥθης θεῖν ὁμόσε
αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὀφηγεῖσθαι. Πα-
ρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν, ὡς αὐτοῦ τε
καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἐπομένου. (32) Τοὺς

que peritissime equitaverit, tum gravis armaturæ cohorti-
bus, quæcumque corporibus forent optime comparatis : pel-
tastis quoque et sagittariis præmia proposuit, quicumque
egregie præstare viderentur ea, quæ ad ipsorum pertinerent
officium. Secundum hæc videre erat gymnasia plena viris
sese exercentibus, hippodromum, equitibus equos agi-
tantibus, jaculatores autem et sagittarios eos et sagittas in
scopum mittentes. Sed et totam urbem, in qua erat, spec-
tatu dignam effecit : nam forum omnis generis armis et equis
venalibus plenum erat, et fabri ærarii et fabri lignarii, et fabri
ferrarii et autores et pictores, arma bellica parabant omnes :
adeo ut urbem revera belli officinam esse putasses. Porro
animo aliquis esse confirmato potuisset illa quoque intuitus,
Agésilæum utique primum, deinde milites etiam ceteros
coronatos esse, cum e gymnasiis exirent, et coronas Dianæ
suspendere : nam ubi viri deos venerantur, et munera exer-
cent bellica, et ad obedientiam præfectis præstandam medi-
tantur, qui non consentaneum est ibi cuncta spe bona esse pla-
na? Cum item existimaret contemptum hostium robur quod-
dam animi ad pugnandum excitaturum, præconibus edixit
ut captos a prædonibus barbaros venderent nudos. Itaque
milites, cum albos et eos cernerent, propterea quod se nun-
quam vestibus exuerent, et plures nullisque laboribus
exercitos, propterea quod vehiculis semper uterentur, bellum
hoc non aliud fore putarunt, atque si cum feminis pugnandum
esset. Prædixit hoc quoque militibus, nimirum eos se via
maxime compendiaria mox ducturum ad optimas regionis
partes, ut jam inde sic corpora sua præpararent animum-
que, quasi pugnaturi. Verum Tissaphernes hæc eum ideo
dicere putavit, quod rursus ipsum decipere vellet, eumque
adeo jam in Cariam impetum revera facturum. Itaque pe-
ditatum, quemadmodum prius factum erat, in Cariam tra-
duxit, et equitatum in Mæandri planitie constituit. At Age-
silæus non mentitus est, sed, sicut prædixerat, Sardonium
statim in tractum profectus est : cumque triduum per loca
in quibus nulli erant hostes progredetur, commeatum
multum exercitui suppedibat : die quarto venerunt hosti-
um equites. Atque dux eorum impedimentorum præfecto
præcepit, ut Pactolo amne trajecto, castra metaretur : ipsi
vero Græcorum adsectatores ad prædā rapiendam dispersos
conspicati, ex eis multos interfecerunt. Id cum animad-
vertisset Agésilæus, equites suis open ferre jussit. Persæ
contra ubi auxilia viderunt, in unum confluxerunt locum et
universas equitum turmas iis instructas opposuerunt. Ibi
tum Agésilæus, cum intelligeret peditatum hostibus necdum
adesse, sibi vero nihil eorum quæ ad bellum parata erant
deesse, opportunum pugnæ, si posset, conserendæ tempus
duxit. Itaque cæsis victimis, recta phalangem in equites
ex adverso instructos ducebat, jussitque eos ex gravis arma-
turæ militibus, qui ante annos decem pubertatem excesse-
rant, secum una currere, atque peltastis præcepit ut cursu
præcederent : equitibus etiam denuntiavit ut impetum fa-
cerent, seque adeo totumque exercitum sequuturum polli-

μὲν δὴ ἱππείας ἐδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτούς, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῷ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δὲ ἄλλοι ἔσπευγον. Οἱ δὲ Ἑλλήνες ἐπόμενοι αἰρούσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥς περ εἰκός, ἐφ' ἀρπαγὴν ἐτρέποντο· ὁ δὲ Ἀγησilaος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιστρατοπεδεύσατο. (33) Ὡς δὲ ἔχουσε τοὺς πολέμιους ταρασσεσθαι διὰ τὸ αἰτιῆσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγεννημένου, εὐθὺς ἤγεν ἐπὶ Σάρδεϊς. Κάκει ἅμα μὲν ἔκαε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ, ἅμα δὲ καὶ κηρύγματι ἐδήλου τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρῆναι· εἰ δὲ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινουμένους ἐν ὅπλοις παρῆναι. (34) Ἐπεὶ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξήει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο, τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυεῖν Ἑλλήνας ἀναγκαζομένους ὄρων τιμωμένους ὑφ' ὧν ὑβρίζοντο, τοὺς δ' ἀξιοῦντας καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μὴδ' ἀντιδίδειν τοῖς Ἑλλήσι δύνασθαι, καὶ τὴν μὲν τῶν φίλων χώραν ἀδῶντων παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρπούμενος ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖον πλεόν τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτῃ ἀποδοῦσαι. (35) Ὁ μὲντοι Περσῶν βασιλεὺς νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ Τιθραύστην καταπέμψας ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Μετὰ δὲ τούτου τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο, τὰ δὲ Ἀγησilaοῦ πολὺ ἐβρώμενέστερα. Ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἔθνων ἐπρεσβεύοντο περὶ φιλίας, πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτὸν, ὀρεγόμενοι τῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐκέτι Ἑλλήνων μόνον ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμόνων ἦν ὁ Ἀγησilaος. (36) Ἀξίον γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἀγαθὰ αὐτοῦ, ὅστις ἄρχων μὲν καμπόλλων ἐν τῇ ἡπείρῳ πόλεων, ἄρχων δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αὐξανόμενος καὶ εὐκλεία καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι, ὅτι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχὴν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἑκρατήθη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν βοηθεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως ἢ εἰ ἐν τῷ ἐφορείῳ ἔτυχεν ἐσθνηκῶς μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἐνδὴλον ποιῶν ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φίλων οὔτε αἰσχροὶ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. (37) Ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε πῶς οὐκ ἀξιεπαῖνου βασιλέως καὶ τούτ' ἔργον ἐπεδείξατο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἀρξῶν ἐξέπλευσε στασιαζούσας διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινήσθαι ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἐληξαν, ἐποίησεν ὥστ' ἀνευ φυγῆς καὶ θανάτων ἕως αὐτὸς παρῆν ὁμονόως πολιτευομένης καὶ εὐδαίμονας τὰς πόλεις διατελεσαι; (38) Τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνες οὐχ ὡς ἀρχοντος μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς

citus. Et equitam quidem impetum exceperunt ex Persis quotquot erant fortes : at ubi simul omnia terribilia in eos invadabant, se inclinarunt, eorumque nonnulli in flumine ceciderunt, alii in fugam se converterunt : quos insequeuti Græci etiam castra eorum capiunt. Ac peltastæ quidem, uti fit, ad prædæ se convertebant : Agesilaus autem undique omnia tenens tum amica tum hostilia, castris ea circumdedit. Cumque perturbari hostes audisset, propterea quod alii alios de eo quod acciderat accusarent, confestim Sardes exercitum duxit : atque ibi simul quæ circum urbem erant exurebat et vastabat, simul etiam edicto præconis voce promulgato declarabat, ut ii, qui libertatem desiderarent, ad se tanquam auxiliatorem accederent : quod si qui Asiam esse suam existiment, cum liberatoribus ejus ut decernerent, armatos adesse dixit. Cum vero nemo adversus eum prodiret, absque metu jam deinceps exercitum ducebat, cum Græcos quidem, qui prius venerari Persas cogerentur, ab iis ipsis honore adfici, a quibus contumeliose tractati fuerant, videret; cum effecisset ut ii, qui deorum etiam honoribus frui voluissent, ne intueri quidem Græcos possent; cumque amicorum quidem agrum a vastatione tutum præstaret, ex hostium vero agro fructus tantos perciperet, ut intra biennium decimam deo apud Delphos centum talentis ampliorem consecraret. Verum rex Persarum, arbitratus Tissaphernis culpa factum, quod res suæ male procederent, misso Tithrauste, caput ei præcidit. Secundum hoc res barbarorum magis etiam desperatæ fiebant, Agesilai multo firmiores : nam ab omnibus nationibus legati de amicitia ineunda mittebantur, multi etiam ad eum deficiebant, libertatis cupidi; adeo ut non jam Græcorum tantum, sed multorum etiam barbarorum dux esset Agesilaus. Equum vero est hinc etiam eum eximie admirari, qui cum permultarum in continente civitatum imperium obtineret, insulis item imperaret (nam ei copias quoque navales attribuerat civitas), cum et famæ celebritate et potentia crevisset, nactusque esset potestatem multis pro arbitrio commodis utendi, ac præterea, quod maximum erat, animo meditaretur speraretque futurum ut imperium everteret illud, quod prius Græciæ bellum intulerat, nihilominus harum rerum nulla victus est; sed ubi ab iis, qui domi magistratus obtinebant, nuntius ei venisset, ut patriæ opem ferret, parebat civitati, non aliter atque si tunc forte solus in Ephorum curia propter quinque viros constitisset; ea re apertissime declarans se neque terram universam patriæ, neque posterius adquisitos amicos veteribus, nec turpia lucra nulloque cum periculo conjuncta honestis ac justis, quæ periculum habeant, anteferre. Quamdiu vero in imperio mansit, qui non etiam hoc regis laude digni facinus edidit, qui, cum civitates omnes, ad quas cum imperio domo enavigaverat, intestinis seditionibus laborantes accepisset, propterea quod rerum publicarum status mutati essent, postquam Atheniensium imperio finis impositus fuerat, perfecerit ut absque exilio et cæcibus, quamdiu ipse aderat, concorditer perpetuo administrarentur et felices essent civitates? Itaque Græci in Asia siti discessum ejus non tan-

καὶ ἑταίρου ἀπόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. Καὶ τέλος ἐδήλωσαν ὅτι οὐ πλαστήν τὴν φιλίαν παρείχοντο. Ἐθελούσιοι γοῦν αὐτῶ συνεβοήθησαν τῇ Λακεδαίμονι, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσοι μάχεσθαι. Τῶν μὲν δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Διαβάς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἐθνῶν ὧν περὶ τὴν Πέρσης τῶ παμπληθεὶ στόλῳ καὶ ἦν ἐνιαυσίαν ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐποιήσατο, ταύτην μείον ἢ ἐν μηνὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος· οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσειε τῆς πατρίδος προεθυμεῖτο. (2) Ἐπεὶ δὲ ἑξαμείψας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο, Λαρισαῖοι μὲν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτούσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγχανον, ἑκακούργουν οὗτοι ἐφεπόμενοι. Ὁ δὲ τῶς μὲν ἦγεν ἐν κλαισίῳ τὸ στρατεύμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἐμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐρὰν ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὀπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγουμένου στρατεύματος πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (3) Ὡς δὲ παρατάξαντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἱππομαχεῖν στρέψαντες βάδην ἀπεχώρουν· οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐφείποντο. Γυνούς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἑκάτεροι ἡμάρτανον παραπέμπει τοὺς ἀμφ' αὐτὸν μάλα εὐρόστους ἱππέας, καὶ κελεύει τοῖς τε ἄλλοις παραγγέλλειν καὶ αὐτοὺς διώκειν κατὰ κράτος καὶ μηκέτι δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφὴν. Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐλαύνοντα, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρώμενοι πλαγίους ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσχοντο. (4) Πολύχαρμος μὲν τοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχὸν ἀνέστρεψε τε καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ γίνεται ἑξαισία· ὥςθ' οἱ μὲν ἀπέθνησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ἡλίσχοντο. Ἐστήσαν δ' οὖν οὐ πρόθεν πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ ἐγένοντο. (5) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρόπαιόν τε ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου· καὶ αὐτοῦ κατέμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονούντας ἐφ' ἱππικῇ ἐνενηκίηκε σὺν ᾧ αὐτὸς ἐμηχανήσατο ἱππικῶ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὑπερβάλλων τὰ Ἀχαϊκὰ τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ τῶν Βοιωτῶν ὄρια. (6) Ἐνταῦθα δὲ ἀντιτεταγμένους εὐρὼν Θηβαίους, Ἀθηναίους, Ἀργεῖους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐδοέας καὶ Λοκροὺς ἀμφοτέρους, οὐδὲν ἐμέλλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντιπαρέταττε, Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἡμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκέας καὶ Ὀρχομενίους μόνους, τότ' ἄλλο στρατεύμα ὅπερ ἡγάγετο αὐτός. (7) Καὶ οὐ τοῦτο λέξωμαι ἔρχομαι ὡς πολὺ μὲν ἐλάττους πολὺ δὲ

quam principis solum, sed etiam ut patris ac sodalis dolebant. Ac tandem declarabant non fictum se studium prae-buisse : quippe sponte cum eo profecti sunt ad ferendum Lacedaemoni suppetias, tametsi scirent sibi non adversus se deteriores esse pugnandum. Et hic quidem rerum in Asia gestarum finis fuit.

CAPUT II.

Ceterum Hellespontum cum trajecisset, per easdem nationes iter faciebat, per quas Persarum rex ingenti cum exercitu : et quod iter in annum totum extraxerat barbarus, illud minori quam mensis spatio confecit Agesilaus : non enim in annum inducebat ut patriae serius adesset. Post-eaquam autem Macedonia peragrata, in Thessaliam per-venit, Larissaei, et Cranonii, et Scotusaei, et Pharsalii Boeotum socii, omnesque adeo Thessali, praeterquam quotquot eorum exules tunc forte erant, insequentes eum infestabant. Ac ille quidem prius copias agmine duxerat quadrato, cum partem equitum dimidiam a fronte, dimidiam a tergo haberet : verum ubi Thessali extremos adorti itinere eum prohibebant, partem eorum qui primo erant in agmine, exceptis iis qui circa ipsum erant, ad agmen ultimum mittit. Cumque acies altera adversus alteram instructa consisteret, Thessali minus commode se praelio equestri cum gravis armaturae militibus congressuros arbitriati, converso agmine pedetentim abibant : at illi pruden-ter admodum eos insequerantur. Agesilaus autem cum animadvertisset quae peccaverant utrique, equites qui cir-cum ipsum erant admodum robustos mittit, eosque jubet tum aliis id denuntiare, tum ipsos totis viribus hostes per-sequi, nec iis amplius se convertendi potestatem dare. Eos ut Thessali praeter opinionem equos agitare viderunt, ex ipsis alii quidem se non converterunt, alii vero, se dum convertere conabantur, dum equos circumagerent, capiebantur. Polycharmus vero Pharsalius equitum praefec-tus sese convertit, et dum una cum iis qui circum ipsum erant pugnabat, interfectus est. Hoc autem ubi accidisset, fuga ingens facta fuit ; adeo ut ex iis alii interirent alii vivi caperentur ; nec certe prius subistere, quam ad montem Narthacium pervenissent. Ac tunc quidem Agesilaus tro-paeum statuit inter Prantem et Narthacium ; atque mansit ibi, valde hoc facinore delectatus, quod eos, qui se maxime ob rem equestrem efferebant, eo cum equitatu vicisset, quem ipse instituerat : postridie Achaicis Phthiae montibus superatis, reliquum jam totum iter per regionem amicam fecit ad Boeotum fines. Ibi cum in acie adversus se in-structa consistentes reperisset Thebanos, Athenienses, Corin-thios, Argivos, Enianes, Eubaeos, et Locros utrosque, nihil cunctatus est, ac aciem contra aperte instruebat, cum moram Lacedaemoniorum et dimidiam alterius partem haberet, ex sociis autem qui iis in locis habitant, Phocenses et Orcho-menios solos, ceterasque, quas ipse ducebat, copias. Nec jam hoc dicturus sum, quod cum multo pauciores, multo

χειρόνας ἔχων θμως συνέβαλεν· εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιμι, Ἀγησιλᾶν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄφρονα ἀποφαίνειν καὶ ἑμαυτὸν μωρὸν, εἰ ἑπαίνοϊν τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῇ κινδυνεύοντα· ἀλλὰ μάλλον τάδ' αὐτοῦ ἄγαμαι ὅτι πληθὸς τε οὐδὲν μείον ἢ τὸ τῶν πολεμίων παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως ὡς ἅπαντα μὲν χαλκὸν, ἅπαντα δὲ φοινικῇ φαίνεσθαι. (8) Ἐπεμελήθη δ' ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόνους δυνήσονται ὑποφέρειν. Ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν πρὸς οὐστίας δέοι μάχεσθαι· ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἀριστοὶ φαίνονται. Ἐλπιδῶν γε μὴ πάντας ἐνέπλησεν ὡς πᾶσι πολλὰ κἀγαθὰ ἔσονται εἰ ἀνδρὲς ἀγαθοὶ γίγνοιτο, νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπους προθυμώτατα τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (9) Καὶ μέντοι οὐκ ἐψεύσθη. Διηγῆσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο ὅσπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐφ' ἡμῶν. Συνήεσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλᾷ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἐλικῶνος. Ἐώρων δὲ τὰς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσομάχους, σχεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. Εἶχε δὲ ὁ Ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μεθ' ἑαυτοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἑσχατοὶ ἦσαν αὐτῷ τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιοὶ ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (10) Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων· ἤνικα δὲ ἀπείχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμοσε ἐφέροντο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλαοῦ φάλαγγος ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγχει. (11) Ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατεύσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινες καὶ Ἰωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέψαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μὲντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγησιλαόν, ἀλλ' ἐφυγον ἐπὶ τὸν Ἐλικῶνα. Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἐστεφάνουν ἤδη τὸν Ἀγησιλαόν, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομένιους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσὶ. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελιξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἐλικῶνι πεφευγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἐχώρου ἐβρώμενος. (12) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγησιλαὸν ἀνδρεῖον μὲν ἔξεστιν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μὲντοι εἰλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα· ἐξὸν γὰρ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἐπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὀπισθεν οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέβραζε τοῖς Θηβαίοις. Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐβόουντο, ἐμάχοντο, ἀπέχτεινον, ἀπέθνησκον. Καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγὴ, φωνὴ δὲ τις ἦν τοιαύτη ὅταν ὀργὴ τε καὶ μάχῃ παράσχοιτ' ἄν. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἐλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (13) Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλᾷ ἐγένετο, τετρωμένους δ' αὐτὸς προσήνε-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

deteriores haberet, nihilominus conflixerit; nam si hæc dicam, Agesilaum mihi videar amentem declarare, ac me ipsum stultum, si hominem laudem temere rebus de maximis periclitantem. Sed hoc in eo potius admiror, quod multitudinem hostium numero non minorem comparaverit, et sic armis instruxerit, ut omnia merum æs, omnia mera purpura viderentur. Id etiam operam dederat, ut milites labores perferre possent: quin et animos eorum tanta impleverat elatione, ut ad pugnandum adversus quoscunque opus foret idonei essent: præterea contentionem mutuam inter suos excitaverat, ut eorum singuli præstantissimos se palam præberent. Spe porro impleverat omnes, omnibus multa cessura bona, si viros se fortes præstarent: quippe existimabat exercitum ex ejusmodi hominibus conflatum promptissime cum hostibus pugnaturum: nec sane hæc eum fefellit opinio. Pugnam quoque narrabo; etenim talis fuit, qualis alia nostro ævo nulla. Nam in campum apud Coroneam convenerunt, Agesilaus quidem cum suis a Cephisso, Thebani vero cum suis, ab Helicone. Videbant autem phalanges utrinque suas admodum in prælio committendo pares; propeque etiam equites ex utraque parte numero pares erant. Agesilaus cornu dextrum sui tenebat exercitus, in lævo ejus postremi erant Orchomenii. Contra Thebani ipsi in dextro erant cornu, Argivi lævum eorum tenebant. Ac iis congregientibus, primum quidem ab utraque parte magnum erat silentium: cum vero a se invicem stadii circiter spatio abessent, Thebani clamore sublato cursu ad manus conserendas ferebantur. At ubi tria inter utrosque adhuc essent plethra, ab Agesilai phalange adversi currebant quos Herippidas ducebat mercenarii. Erant autem hi ex illis alii qui domo secum in expeditionem fuerant profecti, pars de iis qui Cyrum sequuti fuerant, et Iones et Æolenses et Hellespontii his vicini: atque hi omnes illorum erant in numero qui una excucurrerunt; ad hastæque ictum cum venissent, cornu sibi oppositum in fugam verterunt. Argivi quidem illorum impetum, qui apud Agesilaum erant, non sustinere, sed ad Heliconem fuga se receperunt; atque ibi tum ex peregrinis militibus nonnulli Agesilaum jam coronabant: at ei quidam nuntiat Thebanos, perruptis Orchomeniis, in impedimentis versari. Itaque in eos phalangem statim evolutam ducebat; Thebani contra cum socios suos ad Heliconem fugisse viderent, quod ad suos elabi vellet, fortibus animis eo tenebant. Hic Agesilaum sane fortem appellare sine controversia licet; tutissima certe non elegit. Nam cum, dimissis illis qui elabi conabantur, sequi posset et ultimos capere, non hoc fecit, sed adversa fronte cum Thebanis conflixit: atque adeo collis clypeis impellebantur, pugnabant, interficiebant, interficiebantur. Ac nullus quidem excitatus erat clamor, neque tamen erat silentium; sed ejusmodi quidam sonus, qualem ira præliumque posset efficere. Tandem Thebanorum alii ad Heliconem elabuntur, multi dum abscedunt occubuerunt. Posteaquam autem victoria cessit Agesilao, et ipse vulneratus

χθῆ πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντες τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὀδοήκοντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ ναῦ εἰσι, καὶ ἡρώτων τί χρὴ ποιεῖν. Ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοίοις ὅπλοις ὁμῶς οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἔανν τε ἀπιέναι ὅποι βούλονται ἐκέλευε καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα, καὶ προπέμψαι ἐπ' ἐπ' αὐτὸν ἱππεῖς ἔστε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγένοντο. (14) Ἐπεὶ γε μὴν ἔλθῃεν ἡ μάχη παρῇν δὴ θεάσασθαι ἔνθα συνέπεσον ἀλλήλοισι τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ κειμένους φίλους καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχειρίδια γυμνὰ κολεῶν, τὰ μὲν χαμαὶ, τὰ δ' ἐν σώμασι, τὰ δ' ἐτι μετὰ χεῖρας. (15) Τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὀψέ, συνελύσαντες τοὺς [τῶν πολεμίων] νεκροὺς εἰσω φάλαγγος, ἐδειπνοποίησαντο καὶ ἐκοιμήθησαν· πρῶτ' δὲ Ἴλιν τὸν πολέμαρχον παρατάξαι τε ἐκέλευσε τὸ στρατεύμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητάς πάντας αὐλεῖν. (16) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποιοῦν· οἱ δὲ Θεβαῖοι ἐπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. Καὶ οὕτω δὴ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἶκαδε ἀπεχώρει, ἐλόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμιμα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμιμα δὲ ἄρχεσθαι.

17. Ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργεῖους τὰ μὲν οἴκοι καρπουμένους, Κόρινθον δὲ προσεληφότας, ἡδομένους δὲ τῇ πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτούς· καὶ δηώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον αἶρει τὰ ἐπὶ τὸ Λέχαιον τείνοντα τείχῃ· καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πύλας οὕτως οἶκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑακίνθια ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ τὸν παιᾶνα τῷ θεῷ συνεπετέλει. (18) Ἐκ τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῇ Πειραιῶ σκωχόμενους, μέγιστον δὲ ἡγήσάμενος, ὅτι Βοιωτοὶ ταύτη ἐκ Κρεύσιος ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς Κορινθίοις παρεγίγνοντο, στρατεύει ἐπὶ τὸ Πείραιον. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὥς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως ἔξ ἄριστου μετεστρατοπεδεύσατο πρὸς τὸ ἄστυ· (19) αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Πειραιῶ εἰς τὴν πόλιν πασσυδίᾳ, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ αἶρει τὸ Πείραιον, ἔρημον εὐρὼν φυλακῆς, καὶ τὰ τε ἄλλα τὰ ἐνόντα λαμβάνει καὶ τὰ τεῖχῃ ἀνετετεγίχιστο. Ταῦτα δὲ ποιήσας οἶκαδε ἀπεχώρησε. (20) Μετὰ δὲ ταῦτα προθύμων ὄντων τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἐπιθεμένων ἐν στενοῖς τῶν Ἀκαρνανῶν καταλαβόν τοῖς ψιλοῖς τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν μάχην συνάπτει καὶ πολλοὺς ἀποκτείνει αὐτῶν τρόπαιον ἐστήσατο, καὶ οὐ πρότερον ἔλθῃεν πρὶν Ἀχαιοὺς μὲν φίλους ἐποίησεν Ἀκαρνανὰς καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀργεῖους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμάχους. (21) Ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, Ἀγησίλαος ἀντίπε τῇ εἰρήνῃ, ὥς τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας Κορινθίους καὶ Θεβαίων ἡγάγασε τὰς πόλεις

ad phalangem adlatus est, quidam ex equitibus cum eo adequitassent, ei dicunt ex hostibus octoginta armatos esse sub templo; quidque de his faciendum esset, interrogabant. Ille vero, quanquam multis adfectus erat ab omni corporis parte vulneribus iisque omnis generis armis inflictis, non tamen numinis obliviscebatur, sed imperabat uti copiam eis facerent abeundi quo vellent, nec ledere eos sinebat ququam; equitibus etiam qui circum ipsum erant praecepit ut eos deducerent, donec ad locum tutum pervenissent. Finito vero praelio videre erat illo in loco, ubi pugnam inter se conseruerant, terram sanguine perfusam, cadavera tam amica quam hostilia inter se jacentia, clypeos disruptos, hastas contractas, pugiones vaginis nudos, partim humi, partim in corporibus, partim ipsis adhuc in manibus. Ac tum quidem (etenim diei jam vesper erat) tractis [hostium] cadaveribus intra phalangem, cenam sumpserunt et quieti se dederunt: postrodie autem mane Gylin polemarchum exercitum instruere jussit et tropæum statuere, omnes etiam coronis dei in honorem se-redimire, et tibicines cunctos tibiis canere. Atque haec quidem illi fecerunt; at Thebani praecone misso petebant ut per inducias cadavera sepelirent. Itaque fiunt induciae; ac domum Agesilaus discedit, cum mallet domi potius ex institutis patriae imperare, ex iisdem institutis imperio subijci, quam in Asia maximus esse.

Deinde vero cum animadvertisset Argivos rebus frui domesticis, Corinthumque ipsorum ditioni adjecisse, et bello delectari, expeditionem adversus eos suscipit; cumque omnem eorum agrum vastasset, mox inde superatis angustiis ad Corinthum progressus, muros Lechæum usque pertinentes capit; et patefactis Peloponnesiis portis, domum ita demum reversus ad Hyacinthia, quo constitutus erat loco a chori magistro, pæana deo una cum aliis absolvebat. Post hæc cum intelligeret Corinthios omnia pecora in Piræo servare, ac maximum quiddam duceret quod hac Boeoti e Creusi profecti facile se cum Corinthiis conjungerent, Piræum versus copias ducit. Cum autem Piræum a multis custodiri videret, quasi civitas ad dedicationem spectaret, a prandio motis castris ad urbem pergebat. Cum autem animadvertisset sub noctem e Piræo custodes omnibus viribus in urbem opis ferendæ causa se contulisse, prima luce converso itinere, Piræum capit, quem a praesidio desertum offenderat; atque tum alia quæ in eo erant capit, tum castella quæ istic instaurata fuerant. Hæc cum fecisset, domum discessit. Post hæc autem cum Achæi animis essent ad societatem inclinatis, et ut secum in Acarnaniam expeditionem suscipere orarent, Acarnanesque eos in viarum angustiis adgrederentur, occupatis per levis armaturæ milites superioribus locis, pugnam cum eis conserit: ac cum ex iis multos interfecisset, tropæum statuit; neque prius finem fecit, quam Achæis Acarnanas et Ætolos et Argivos amicos, sibi ipsi socios etiam reddidisset. Ubi vero hostes pacis cupidi legatos qui eam peterent miserunt, Agesilaus paci refragatus est, donec civitates coegisset ut eos ex Corinthiis et Thebanis, qui ob Lacedæmonios exulabant, do-

οἰκαδε καταδέξασθαι. Ὑστéron δ' αὖ καὶ Φλιασίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγεν, αὐτοὺς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλιοῦντα. Εἰ δέ τις ἄλλη πη ταῦτα μέμφεται, ἀλλ' οὖν φιλειταιρία γε πραχθέντα φανερὰ ἐστὶ. (22) Καὶ γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν Θήβαις τῶν Λακεδαιμονίων κατέκτανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὖ τούτοις στρατεύει ἐπὶ τὰς Θήβας. Εὐρών δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, ὑπερβάς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἐδῆου τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι Θηβαίοις, εἰ βούλοιντο. Ἐστράτευσεν δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι ἔπει πάλιν ἐπὶ Θήβας καὶ ὑπερβάς τὰ κατὰ Σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους ἐδήωσε τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας. (23) Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου κοινή αὐτὸς τε καὶ ἡ πόλις εὐτύχει· ὅσα γε μὴ μετὰ ταῦτο σφάλματα ἐγένοντο οὐδεὶς ἂν εἴποι ὥς Ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. Ἐπεὶ δ' αὖ τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς γεγενημένης κατακαίνουσι τοὺς ἐν Τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι σὺν Μαντινεῦσι, συνεστηκότων ἤδη Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρχάδων καὶ Ἡλείων, στρατεύει σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίων δυνάμει, πολλῶν νομιζόντων οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν Λακεδαιμονίους πολλοῦ χρόνου ἐκ τῆς αὐτῶν. Διώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακαπόντων τοὺς φίλους οὕτως αὖ οἰκαδε ἀπεχώρησεν. (24) Ἀπὸ γε μὴν τούτου ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα στρατευσαμένων Ἀρχάδων τε πάντων καὶ Ἀργείων καὶ Ἡλείων καὶ Βοιωτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς Φωκίων καὶ Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ Θεσσαλῶν καὶ Αἰνιάνων καὶ Ἀκαρνάνων καὶ Εὐβοέων, πρὸς δὲ τούτοις ἀφεστηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μείων ἀπολωλότην ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτελίστων οὔσαν, ὅπου μὲν παντὶ πλεον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα, ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλεον ἐξείν ἐμελλον, εὐρώστως παρατεταγμένος, νομίζων εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξίωσιν πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι, ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ ὑπερδεξίοις τόποις ὑπομένων τῷ παντὶ κρατεῖν αὖν. (25) Ἐπεὶ γε μὴν ἀπεχώρησεν τὸ στράτευμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν εὐγνώμωνος χρῆσθαι ἑαυτῷ; ὥς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι καὶ περὶ καὶ ἐφ' ἵππων ἀπείργεν ἤδη τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα εἶναι, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα ἑαυτὸν ἔταξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο οἰκοὶ μένων ἐμνηχανᾶτο, ἃ δὲ καιρὸς ἦν οὐκ ὤκνει μετιέναι, οὐδ' ἡσχύνετο, εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελήσῃν, πρεσβευτῆς ἐκπορευόμενος ἀντὶ στρατηγοῦ. (26) Ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ μεγάλου στρατηγοῦ ἔργα διεπράξατο. Αὐτοφραδάτης τε γὰρ πολιορκῶν ἐν Ἀσσην Ἀριοβαρζάνην σύμμαχον ὄντα δείσας Ἀγησιλαὸν φεύγων ὤχετο. Κότος δ' αὖ Σηπτόν πολιορκῶν Ἀριοβαρζάνου ἐπὶ οὔσαν λύσας καὶ οὕτως τὴν πολιορκίαν ἀπηλλάγη· ὥς οὐκ ἀλόγως καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων ἐστῆκε αὐτῷ. Μαύσωλός γε μὴν κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν ἀμφοτέρα τὰ χωρία

reducerent. Deinde ex Phliasiiis etiam eos, qui ob Lacedæmonios exulabant, reduxit, cum expeditionem adversus Phliuntum ipse suscepisset. Quod si quis hæc quædam ratione vituperat, certe tamen præ amicorum sociorumve studio gesta fuisse constat. Etenim cum ex Lacedæmoniis quosdam qui Thebis erant adversarii necassent, ut iis etiam succurreret, adversus Thebas exercitum ducit. Cumque fossis omnia vallisque in terram depactis munita reperisset, superatis Cynoscephalis, ad urbem usque vastabat agrum, facta Thebanis pugnae copia tam in planitie quam in montibus, si pugnare vellent. Rursus anno quoque sequenti adversus Thebas exercitum duxit; et superatis vallis fossisque ad Scolum, reliquis Boeotiae partes vastavit. Et hactenus quidem ipse communiter cum civitate prospera usus est fortuna: quicumque vero deinceps casus adversi acciderunt, nemo eos Agesilai ductu accidisse dixerit. Ubi autem, apud Leuctra calamitate ab iis accepta, amicos et hospites ipsius Tegæ necare cœperunt adversarii cum Mantineensibus, Bœotis jam omnibus et Arcadibus et Eleis inter se consociatis, moram unam in expeditionem educit, existimantibus multis longo tempore Lacedæmonios ex ipso agro non egressuros. Cumque vastasset regionem eorum qui amicos ipsius occiderant, ita demum rursus domum discessit. Deinde vero Arcadibus omnibus, et Argivis, et Eleis, et Bœotis, et Phocensibus cum iis, et utrisque Locris, et Thessalis, et Ænianibus, et Acarnanibus et Eubœis, adversus Lacedæmonem cum exercitu progressis, cum servi præterea multæque civitates finitimæ defecissent, ac Spartiarum non pauciores in commisso apud Leuctra prælio fuissent interempti, quam superessent, nihilominus urbem tutatus est, quanquam sine muris esset: cum non eo quidem, ubi hostes rebus omnibus superiores fuissent, suos educeret, sed ubi cives superiores futuri erant, fortiter instructos teneret; quippe quod existimaret, in spatiosum si quem locum egrederetur, undique cingi se posse; sin angustis et superioribus in locis permaneret, rebus omnibus superiorem se futurum. Cum vero exercitus discessisset, quidni dixerit aliquis eum ita se gessisse, ut virum se bonum præberet? Nam cum senectus eum a militia tam pedestri quam equestri jam arceret, ac civitatem pecuniis indigere cerneret, si quem vellet socium habere, harum ipse parandarum onus in se recepit. Et quæcumque quidem poterat, domi manens moliebatur, quæque pro occasione data erant facienda, adgredi non gravabatur: neque erubescibat, modo civitati profuturus esset, pro imperatore legatus exire. Veruntamen in legatione ipsa magni imperatoris exsequutus est munera. Nam cum Antophradates Ariobarzanem, qui ejus erat socius, apud Assum obsideret, Agesilaum veritus, fuga inde abivit. Cotys item cum Sestum obsideret, Ariobarzani quod adhuc erat oppidum, et ipse soluta obsidione discessit; adeo ut non sine causa tropæum ei ob hostes superatos etiam ex legatione statutum fuerit. Porro cum Mausolus mari centum navibus utrumque locum hunc obsideret, non item metu adductus, sed easu, domum

ταῦτα οὐκέτι δέσας ἀλλὰ πεισθεὶς ἀπέπλευσεν οἴκαδε.

(27) Κάνταῦθα οὖν ἄξια θαύματος διεπράξατο. Οἱ τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπ' αὐτοῦ καὶ οἱ φεύγοντες αὐτὸν χρήματα ἀμφοτέροι ἐδосαν. Ταχὺς γε μὴν καὶ Μαύσιλος, διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγησιλάου ξενίαν συμβαλλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπειμψαν αὐτὸν οἴκαδε προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ.

(28) Ἐκ δὲ τούτου ἤδη μὲν ἐγεγονέει ἔτη ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα· κατανενοχῶς δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα τῷ Πέρσῃ πολεμεῖν, καὶ πολλοὺς μὲν πεζοὺς, πολλοὺς δὲ ἵππεας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἄσμενος ἤκουσεν ὅτι μετεπέμπετο αὐτὸν, καὶ ταῦτα ἡγεμονίαν ὑπισχνόμενος. (29) Ἐνόμιζε γὰρ τῇ αὐτῇ ὁρμῇ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδώσειν ἀνὸρ ὃν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δίκην ἐπιθήσειν καὶ τῶν πρόσθεν καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων ἐπέταττε Μεσσηνὴν ἀφίεναι. (30) Ἐπεὶ μέντοι ὁ μεταπεμψάμενος οὐκ ἀπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ, ὁ μὲν Ἀγησίλαος ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος ἐφρόντιζε τί δεῖ ποιεῖν. Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ δῖχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπέλιπον αὐτόν. Καὶ αὐτὸς μὲν δέσας ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης, οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάζοντες δισοῦς βασιλέας αἰροῦνται.

(31) Ἐνταῦθα δὴ Ἀγησίλαος γινώσκει ὅτι εἰ μὲν μηδετέρῳ συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἑλλήσιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐχθρὸς ἔσται· εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτος γε εὖ παθὼν, ὡς τὸ εἶδος, φίλος ἔσταιτο, οὕτως δὲ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησι καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβὼν οὕτως ἀποπλεῖ οἴκαδε καίπερ μέσου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων ὡς μὴ ἀργὸς ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπιπὼν θέρος πρὸς τοὺς πολεμίους γένοιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. Τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνησάμενος ἄρκει καὶ εὐθὺς πιστεύεται. Νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσσομαι δηλοῦν, δι' ἣν ταῦτα ἐπράττε καὶ πάντων τῶν καλῶν ἥρα καὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἐξεδίωκεν. (2) Ἀγησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέβετο ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὄρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν *** μὲν ὠκνον εἰς ταῦτ' ἵεναι, Ἀγησίλαος δὲ αὐτοὺς ἐνεχειρίζον. Ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν. (3) Σπιθριδάτης μὲν γε ὁ Πέρσης εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαζος γῆμαι

cum classe discessit. Etiam tum res dignas admiratione gessit; nam et illi qui ab eo se beneficio adfectos putabant, et qui fugiebant eum, utrique pecunias ei dabant. Tachios quidem et Mausolus, hic etiam ob pristinum suum cum Agesilao hospitium pecuniis Lacedæmoni in usum concessis, eum dimisere domum, addito comitatu magnifico. Inde vero annos jam ferme octoginta natus erat: cumque animadvertisset, regem Ægyptiorum Persæ bellum inferre cupere, et multos pedites, multos equites, multas pecunias habere, libenter illum se arcessere audivit, præsertim, quod ei ducis munus polliceretur. Existimabat enim eadem protectione se gratiam Ægyptio pro collatis in Lacedæmonem beneficiis relaturum, Græcosque in Asia sitos rursus liberaturum, ac Persæ penam irrogaturum tum ob injurias antea factas, tum quod eo tempore se socium esse professus, Messenen Lacedæmonios dimittere jussisset. Posteaquam vero ille, qui eum arcessiverat, ducis ei munus non attribuebat, Agesilaus, ut qui in maxima re fuerat deceptus, quid faciendum esset cogitabat. Hinc ex Ægyptiis primum ii, qui seorsum militabant, a rege deficiunt; deinde et alii omnes eum deseruerunt. Atque ipse quidem metu permotus, Sidonem Phœniciae urbem fuga se recepit: at Ægyptii, commota inter ipsos seditione, reges duos creant. Ibi tum Agesilaus, qui futurum intelligeret ut, si neutri opitularetur, Græcis neuter stipendium solveret, neuter rerum venalium forum suppeditaret, et utercunque superior evaderet, is hostis esset; sin alteri opitularetur, is, quod beneficium acceperat, uti par esset, amicus esset; facto demum iudicio uter Græcorum magis studiosus esse videretur, cum hoc in bellum profectus, Græcorum illum osorem prælio victum capit, alterum in regno constituit; eumque cum Lacedæmoni amicum fecisset, multasque pecunias accepisset, domum tandem inde navigat, quanquam media hieme, idcirco festinans ne sequenti æstate civitas foret adversus hostes otiosa.

CAPUT III.

Et hæc quidem certe de iis rebus dicta sunt quarum erant plurimi testes dum ab eo gerebantur: nam res ejusmodi documentis non egent, sed eas tantum in memoriam revocare sat est, ac statim fidem merentur. Jam vero virtutem, ejus quæ fuerat in animo, indicare conabor, qua res hasce gerebat, et honesta diligebat omnia, et turpia omnia a se avertebat. Agesilaus utique ita res divinas venerabatur, ut etiam hostes unumquodque ejus jusjurandum ejusque fœdera majorem mereri fidem arbitrarentur, quam ipsorum inter se amicitiam. (Et suis quidem cum hominibus) in eundem locum convenire verebantur, at Agesilao in manus ipsimet se tradebant. Ut ne quis autem fidem mihi deneget, eorum illustrissimos nominatim etiam recensere volo. Spithridates certe quidem Persa, cum sciret Pharnabazum

μὲν τὴν βασιλέως ἔπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἀνευ γάμου λαβεῖν ἐβούλετο, ὕβριν νομίσας τοῦτο Ἀγησιλάῳ ἑαυτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε. (4) Κότυς δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπήκουσε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα πολλὰ ἀποτίσειεν ἢ καὶ ἀποθάνοι, Ἀγησιλάου δὲ καὶ οὗτος ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε καὶ συμμαχίαν ποιησάμενος εἴλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, χιλίους μὲν ἱππέας, δις χιλίους δὲ πελτοφόρους ἔχων. (5) Ἀφίκετο δὲ καὶ Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους καὶ διωμολόγησεν, εἰ μὴ αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς κατασταθεῖ, ἀποστῆσεσθαι βασιλέως· ὃν μέντοι ἐγὼ γένεμαι στρατηγὸς, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ὥς ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μηδὲν ἂν παρὰ σπονδὸν παθεῖν. Οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτήμα τοῖς τε ἄλλοις ἄπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ τὸ δοῖόν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνώσθαι. Καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης ποῖα ἂν τις μεῖζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς οὐδὲν πώποτε ἐνεκάλεσεν, εὖ δὲ πεπονθέναι πολλοὶ πολλὰ ὠμολόγουν. Ὅτῳ δὲ ἡδὺ τὰ αὐτοῦ διδόναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστέρειν ἐπ' ᾧ κακὸς ὁρὸς εἴναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοῖ, πολλὸν ἀπραγμονέστερον τὰ αὐτοῦ φυλάττειν ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. (2) Ὅς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστέρειν μὴ ἐθέλοι, ὧν οὐκ εἰσι δίκαι πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς ἂν γε καὶ νόμος κωλύει ἐθέλοι ἂν ἀποστέρειν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἀδικὸν ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολλὸν μεῖζους τὸν μεῖζω δυνάμενον. (3) Τὰ γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν πῇ ἂν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, ὅς καὶ τὰς αὐτῶν χάριτας ὀφειλομένας τῇ πατρίδι καρποῦσθαι παρεδίδου; τὸ δ' ὅπως βούλοιο εὖ ποιεῖν ἢ πόλιν ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ' ἐτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; (4) εἰ γὰρ ἐπύλει τὰς χάριτας ἢ μισθοῦ εὐεργέτει, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνόμισεν· ἀλλ' οἱ προῖκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι αἰεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ διότι εὖ ἔπαθον καὶ διότι προεπιστεύθησαν ἄξιοι εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. (5) Ὅστις δ' ἥρειτο καὶ σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλέον ἔχειν, πῶς οὗτος οὐκ ἂν πολὺ τὴν αἰσχροχέρειαν ἀποφεύγοι; Ἐκεῖνος τοίνυν κριθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ Ἄγιδος τὰ ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῶν δημογόνους μετέδωκεν, ὅτι πενομένους αὐτοὺς ἑώρα. Ὡς δὲ ταῦτα ἀληθῆ πάσα μάρτυς ἢ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. (6) Διδόντος δ' αὐτῷ πάμπολλα δῶρα

id agere ut filiam regis uxorem duceret, at ipsius filiam sine nuptiis sumere velle, ratus hoc contumeliose adversus se patrari, Agesilao se ipsum et uxorem et liberos et facultates in manus tradidit. Et Cotys, Paphlagonum princeps, regi quidem dextram mittenti non paruit, veritus ne, si comprehenderetur, vel pecuniis magnis multaretur, vel etiam interficeretur: verum et Agesilai fœderibus cum fidem habuisset, tum in castra ejus venit, tum inita societate, cum Agesilao militare maluit, cum quidem equites mille, bis mille qui gestarent peltas haberet. Quin Pharnabazus etiam cum Agesilao in colloquium venit, et confessus est, se, ni totius exercitus constitueretur dux, a rege defecturum: verum ego si dux creer, inquit, fortissime bellum adversus te, Agesilae, geram, quantum poterō. Atque hæc cum diceret, credebat nihil usu sibi contra fœdera venturum. Adeo magna et præclara possessio est cum in aliis omnibus, tum in duce, religiosum esse ac fidei servantem, talemque, talis cum sit, cognitum esse. Atque hæc quidem de Agesilai pietate.

CAPUT IV.

Justitiæ vero ad pecunias quod attinet qualla quis argumenta hisce majora proferre possit? Nimirum ab Agesilao nemo unquam ulla se re spoliatum esse questus est, at multi multa fatebantur ab eo se accepisse beneficia. Cuicunque vero dulce est sua hominum ad utilitatem largiri, qui velit is aliena auferre, quo male audiat? Nam si pecuniarum cupidus sit, longe minoris est negotii sua servare, quam quæ sua non sunt capere. Qui porro nolit gratis quenquam privare pro iis, in quibus poenæ non sunt in eum qui non referat constitutæ, qui pro iis ille, in quibus etiam lex ingratum esse vetat, eas denegare velit? Agesilao autem non tantum injustum esse judicabat non referre gratias, sed hoc etiam, si is nimirum qui plus posset, non longe majores quoque gratias referret. Jam vero peculatus qui possit aliquis eum merito accusare, qui beneficia sibi debita patriæ fruenda concesserit? Quod autem, cum pecuniis bene mereri vel de civitate vel de amicis volebat, ab aliis eas accipiendo juvare poterat, an non et hoc magnum est argumentum animi pecuniis abstinentis? nam si venderet beneficia, vel incedis gratia beneficis esset, nemo se quidquam ei debere putaret: at qui gratis beneficium acceperunt, libenter illi semper auctori beneficii obsequuntur, tum quod beneficio sint adfecti, tum quod ultro digni crediti sint qui beneficii depositum custodiant. Cuiusque porro minus habere malebat dum liberaliter ageret, quam plus habere dum locum daret injustitiæ, qui non ille a turpis lucri cupiditate multum abhorrebat? Atqui ille cum a civitate judicatus fuerit legitimus possessor omnium Agidis facultatum, partem earum dimidiam cum maternis ejus cognatis communicavit, quod eos paupertate premi videret. Hæc autem esse vera, testis universa Lacedæmoniorum est civitas. Cum vero dona ei

Τιθραύστου, εἰ ἀπέλθοι ἐκ τῆς χώρας, ἀπεκρίνατο δ' Ἀγησίλαος, Ὡ Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν τῶ ἀρχοντι κάλλιον εἶναι τὴν στρατιὰν ἢ αὐτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων λάφυρα μᾶλλον πειρᾶσθαι ἢ δῶρα λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώπων, πόλεις οἷδέ τις Ἀγησίλαον ἡγηθέντα; ὅς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως φέτο χρῆναι καὶ μανίας, σίτων δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἀργίας. Διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θοίαις οὐχ ὅπως ἀμφοτέραις ἐχρήτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδετέραν αὐτῶ κατέλειπε, νομίζων βασιλεῖ τοῦτο διπλασιασθῆναι οὐχὶ πλησμονῆς ἕνεκα, ἀλλ' ὅπως ἔχοι καὶ τούτῳ τιμᾶν εἰ τινα βούλοιο. (2) Οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότην ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων ἐχρήτο, καὶ εὐνὴν γε εἰ μὴ τῶν συνόντων φαυλοτάτην ἔχοι, αἰδοῦμενος οὐκ ἀδελφὸς ἦν· ἡγεῖτο γὰρ ἀρχοντι προσχεῖν οὐ μαλακίᾳ ἀλλὰ καρτερία τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. (3) Τὰδε μέντοι πλεονεκτῶν οὐκ ἡσχύνετο, ἐν μὲν τῷ θέρει τοῦ ἡλίου, ἐν δὲ τῷ χειμῶνι τοῦ ψύχους. Καὶ μὴν εἰ ποτε μοχθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἐκὼν ἐπόνει παρὰ τοὺς ἄλλους, νομίζων πάντα τὰ τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. Ὡς δὲ συνελόντι εἶπεν, Ἀγησίλαος πονῶν μὲν ἡγάλλετο, ῥαστώνην δὲ πάμπαν οὐ προσέτετο. (4) Περὶ γε μὴν ἀποροδισίων ἐγχερατείας αὐτοῦ ἄρ' οὐχὶ εἰ μὴ τοῦ ἄλλου ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὧς μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι ἀνθρώπινον ἀν τις φαίη εἶναι· τὸ δὲ Μεγαβάτου τοῦ Σπιθριδάτου παιδὸς ἐρασθέντα ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἢ σφοδροτάτης φύσεως ἐρασθείη, ἔπειτα ἡνίκα ἐπιχωρίου ὄντος τοῖς Πέρσαις φιλεῖν οὐς ἂν τιμώσιν ἐπεχείρησε καὶ ὁ Μεγαβάτης φιλεῖναι τὸν Ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τῷ μὴ φιληθῆναι, ἄρ' οὐ τοῦτό γε ἦδη τὸ σωφρόνημα καὶ λίαν γεννικόν; (5) Ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας ὁ Μεγαβάτης τοῦ λοιποῦ οὐκέτι φιλεῖν ἐπειρᾶτο, προσφέρει τινὶ λόγον τῶν ἑταίρων δ' Ἀγησίλαος πείθειν τὸν Μεγαβάτην πάλιν τιμᾶν αὐτόν. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἑταίρου, ἦν πεισθῇ ὁ Μεγαβάτης, εἰ φιλήσει, ἐνταῦθα διασιωπήσας ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν οὕτως· Οὐδ' εἰ μελλοίμην γε αὐτίκα μάλα κάλλιστός τε καὶ ἰσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων εἶσθαι· μάχεσθαι γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην δμνυμι πάντας θεοὺς ἢ μὴν μᾶλλον βούλεσθαι ἢ πάντα μοι ὅσα δρῶ χρύσεια γενέσθαι. (6) Καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσι τινες ταῦτα οὐκ ἀγνοῶ· ἐγὼ μέντοι δοκῶ εἰδέναι ὅτι πολλὸν πλεόνες τῶν πολεμίων ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδόντων πολλοῖς ἔξεστιν ἀπιστεῖν· τὰ δὲ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι ἥκιστα μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώπων λανθάνουσιν ὅτι, τὴν ἂν ποιῶσιν· Ἀγησίλαον δὲ τι πράξαντα μὲν τοιοῦτον οὔτε ἰδὼν πώποτε οὐδεὶς ἀνήγγειλεν οὔτε εἰκά-

permulta Tithraustes offerret, si regione excederet, respondit Agesilaus, Existimatur apud nos, Tithrausta, honestius imperatori esse, exercitum quam se ipsum ditare, et ab hostibus spolia potius quam dona captare.

CAPUT V.

Ceterum a quam eorum voluptatum, quæ voluptates multos sane vincunt homines, Agesilaum quis superatum vidit? qui ab ebrietate perinde abstinendum putabat atque ab insania, a cibis immodicis perinde atque a desidia. Adeo cum portionem in conviviis duplicem acciperet, tantum aberat ut utraque uteretur, ut hinc inde mittens, neutram sibi relinqueret: quippe existimabat regi eam duplicari non satietatis causa, sed quo hac etiam posset, si quem vellet, honorare. Nec somno quidem ut domino, sed eo qui negotiis subiceretur ipsius utebatur. Atque lectum sane nisi inter familiares villissimum haberet, non obscurum erat ipsum pudore adfici: existimabat enim principem decere, non mollitie sed tolerantia privatis præstare. Horum tamen maiorem habere partem eum non pudebat, nimirum per æstatem, solis; per hiemem, frigoris. Et sane si aliquando usus veniret ut exercitus laboribus premeretur, sponte sua præter ceteros laborabat; quippe arbitrabatur ejusmodi omnia militibus esse solatio. Ut autem summatim dicam, inter laborandum quidem exsultabat Agesilaus, otium vero ipsi omnino ingratum erat. De ipsius porro rebus in veneris continentia nonne si nullius alius, saltem admirationis causa, æquum sit mentionem facere? Nam quod ab iis, quæ non expetere, sese abstineret, id quidem ex humani generis natura factum esse dicere possit aliquis: quod vero, Megabatis Spithridatæ filii amore captus (quemadmodum pulcherrimum vegetissima natura deamare posset), deinde cum (siquidem Persis mos erat patrius eos osculari, quos honore adficere vellent) adgrederetur etiam Megabates Agesilaum osculari, ne osculum ipse daretur id totis viribus pugnaverit, nonne hoc jam certe facinus est pudicum atque egregium valde? Cum vero Megabates, quasi qui despectum se putaret, non jam deinceps amplius eum osculari adgrederetur, quendam ex sodalibus ejus adpellat Agesilaus de persuadendo Megabate, ut rursus honore se adficere. Sodale autem quærente, si pareret Megabates, an ipsum osculaturus esset, hic Agesilaus cum parumper obticisset, sic tandem loquutus est: « Non si confestim et formosissimus et robustissimus et celerrimus hominum sane futurus sim: sed tamen pugnam rursus eandem pugnare me malle deos omnes juro, quam mihi omnia, quæ cerno, aurea fieri. Atque non ignoro equidem quid aliqui de his rebus existiment: tamen ego scire videor multo plures hostium quam ejusmodi adfectuum victores posse evadere. » Atqui cum pauci hæc cognoscant, multis licet fidem negare: id vero scimus omnes, nimirum minime latere quidquid egerint homines illustrissimi; at Agesilaum aliquid ejusmodi designasse nemo unquam vel conspicatus narravit, vel, si

ζων πιστὰ ἂν ἔδοξε λέγειν. (7) Καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, αἰεὶ δὲ ἦν ἢ ἐν ἱερῷ, ἢνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανεροῦ μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος. Εἰ δ' ἐγὼ τὰῦτα ψεύδομαι ἀντία τῆς Ἑλλάδος ἐπισταμένης, ἐκείνων μὲν οὐδὲν ἐπαινῶ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἄνδρες γε μὴν οὐκ ἀφανὴ τεκμήριά μοι δοκεῖ παρασχέσθαι ὑφιστάμενος μὲν αἰεὶ πολέμειν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον ἑαυτὸν τάττων. (2) Ἐνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυχεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας τρόπαιον ἐστήσατο, θάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπὼν, σαφῇ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι ὥςτ' οὐκ ἀκούοντας ἀλλ' ὀρώντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. (3) Τρόπαια μὲν οὖν Ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο ἀλλ' ὅσα ἐστρατεύσατο δίκαιον νομίζειν. Μείων μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκράτει ὅτε οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ καὶ συμφορώτερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἤττον τοὺς ἀκονιτὶ ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι. (4) Τὴν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖαι τῶν ἐκείνου πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὅς τῇ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρῆτο ὥς τε μάλιστα πειθόμενος* * * ἑταίροις δὲ πρόθυμος ὦν ἀπροφασίστους τοὺς φίλους ἐκέκτητο τοὺς δὲ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρεῖχε. Καίτοι πῶς ἂν ἰσχυρότερα γένοιτο φάλαγξ ἢ διὰ τὸ μὲν πειθεσθαι εὐτακτος ὄσσε, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παρούσα; (5) Τοὺς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δυναμένους, μισεῖν δὲ ἀναγκαζόμενους. Τοὺς γὰρ συμμάχους αἰεὶ πλέον ἔχειν αὐτῶν ἐμνηχανᾶτο, ἐξαπατῶν μὲν ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ ὅπου τάχους δέοι, λήθων δὲ ὅπου τοῦτο συμφέροι, πάντα δὲ τάναντία πρὸς τοὺς πολεμίους ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. (6) Καὶ γὰρ νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρῆτο, ἡμέρᾳ δὲ ὅσαπερ νυκτὶ, πολλάκις ἀδελφὸς γινόμενος ὅπου τε εἴη καὶ ὅποι ἴοι καὶ ὅ,τι ποιήσοι ὥστε καὶ τὰ ἐχυρὰ ἀνώχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παριῶν, τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. (7) Ὅποτε γε μὴν πορεύοιτο εἰδὼς ὅτι ἐξείη τοῖς πολεμίους μάχεσθαι εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν ὅπως ἤγε τὸ στρατεύμα ὥς ἂν ἐπικουρεῖν μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο, ἡσύχως δὲ ὥσπερ ἂν παρθένος ἢ σωφρονεστάτη προβαίνει, νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό τε ἄτρεμς καὶ ἀνεκπληκτότατον καὶ ἀθορυβητότατον καὶ ἀναμαρτητότατον καὶ δυσεπιβουλευτότατον εἶναι. (8) Τοιγαροῦν τοιαῦτα ποιών τοῖς μὲν πολεμίους δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ ῥώμην

conjectura nixus suspicaretur, probabilia dicere visus fuerit. Etenim nullam in domum privatim, dum peregre erat, divertebat, verum semper vel in fano aliquo erat, ubi fieri certe non potest ut talia quis patret, vel in propatulo, adeo ut suae pudicitiae testes faceret omnium oculos. Quod si de his ego mentior, Graecia iis contraria sciente, nihil ipsi quidem laudis tribuo, me ipsum vero vitupero.

CAPUT VI.

Porro fortitudinis argumenta non obscura mihi quidem exhibuisse videtur, cum semper ad gerendum adversus hostes tum civitatis suae tum Graeciae potentissimos bellum se obtulerit, et in certaminibus cum iis prima se in acie collocarit. Ubi vero hostes manum cum eo conserere voluerunt, non ita demum, cum ipsos timore perculsos in fugam verterrat, victoriam adeptus est, sed cum praelio pertinaci superior discesserat, tropaeum statuit, immortalibus virtutis suae monumentis relictis, cum ipse signa manifesta auferret, quod animose pugnaret: adeo ut non audiendo, sed intuendo liceret animum ejus explorare. Tropaea vero Agesilai non ea solum quae statuit, sed quascunque suscepit expeditiones, putare aequum est. Neque enim minus victoriam reportabat, quando cum eo hostes dimicare nollent, sed minori cum periculo majorique tum civitati suae tum sociis utilitate adlata; imo etiam in certaminibus non minus eos qui sine pulvere, quam qui pugnando vincunt, coronare solent. Ceterum ejus sapientiam quanam ex illius actionibus non demonstrant? qui sic se erga patriam gerebat, ut ipse maxime ejus legibus parens* * *; sodalibus autem obsequium exhibens, amicos sibi tales, qui nulla, quominus ei adessent, excusatione uterentur, comparavit: milites denique dicto simul audientes et sui amantes reddidit. Atqui quonam pacto phalanx esse firmior possit, quam si propter obedientiam ordinem servet, et propter amorem erga imperatorem fideliter ei praesto sit? Hostes certe habuit, eum qui vituperare non possent, at qui odio habere cogerentur: semper enim id moliebatur, ut sociorum melior esset quam illorum conditio, quippe quos dolis falleret ubi tempus iis utendum esse moneret, et anteverteret ubi celeritate opus esset, cum lateret etiam ubi hoc ex usu foret, atque adeo omnia in hostes contraria, ac in amicos institueret. Etenim nocte perinde ac die utebatur, die perinde ac nocte, cum saepe ubi esset, et quo iret, et quid faceret, non constaret: adeo ut etiam munita loca redderet immunita, partim praetereundo, partim superando, partim occupando furtim. Quoties autem iter faceret, dum sciret hostibus pugnandi potestatem esse, si vellent, ita instructum ducebat exercitum, ut sibi ipsi maxime opem ferre posset, placideque perinde ut virgo pudacissima procederet: quippe qui existimabat in ejusmodi suorum ordine et quietem eorum et summam a terrore et tumultuatione et peccatis et insidiis vacuitatem esse sitam. Quare dum haec faceret, hostibus quidem erat formidolosus,

ἐνεποίει· ὥστε ἀκαταφρόνητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν δι-
τέλεσεν, ἀξήμιος δ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ
ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινε-
τώτατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὡς γε μὴν φιλόπολις ἦν καθ' ἑν μὲν ἕκαστον μα-
κρὸν ἂν εἴη γράφειν· οἴομαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πε-
πραγμένων αὐτῷ ὅτι οὐκ εἰς τοῦτο συντείνει. Ὡς δ'
ἐν βραχεὶ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα ὅτι Ἀγησίλαος
ἔπου ὤετο τὴν πατρίδα τι ὠφελήσῃ οὐ πόνων ὠφέλιτο,
οὐ κινδύνων ἀφίστατο, οὐ χρημάτων ἐφείδετο, οὐ σῶμα,
οὐ γῆρας προὔφασιζετο, ἀλλὰ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ
τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλείστα ἀγα-
θὰ ποιεῖν. (2) Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πα-
τρίδος καὶ τότε ἐγὼ τίθημι αὐτοῦ ὅτι δυνατώτατος ὦν
ἐν τῇ πόλει φανερός ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων.
Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὁρῶν τὸν βασιλέα πει-
θόμενον; τίς δ' ἂν ἡγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι
ἐπεχείρησε ποιεῖν ἰδὼν τὸν βασιλέα νομίμως καὶ τὸ
κρατεῖσθαι φέροντα; (3) ὅς καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν
τῇ πόλει ὥσπερ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. Ἐλοι-
δορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ἐτίμα δ' εἰ τι
καλὸν πράσσοιεν, παρίστατο δ' εἰ τις συμφορὰ συμ-
βαίνοι, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολίτην, ἐπαινεῖν
δὲ πάντας ἐθέλων, σῴζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων,
ζημίαν δὲ τίθει εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἀξίος ἀπόλοιτο· εἰ δ'
ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμούντες διπνεοῖεν, θῆλος ἦν εὐδαί-
μονα μὲν αἰετῆσαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν
δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν. (4) Εἰ γε μὴν
αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις εἶδεν
ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἰρεῖν, ὅταν
οἴηται πορθήσῃν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῇ
πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; (5) ἐκεῖνος τοίνυν, ἀγγελίας
μὲν ἐλθοῦσης αὐτῷ ὡς ἐν τῇ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ ὅκτῳ
μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγὺς δὲ μύριοι τῶν πολεμίων
τεθναῖεν, οὐκ ἐρησθείς φανερός ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν
ἄρα, Φεῦ ὦ Ἕλλάς, ὅποτε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ
ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους.
(6) Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων ὅτι ἐν-
διδοῖτο αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύντων αἷς
πάντες ἡλιπζον ελεῖν τὰ τεύχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλειν,
λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δέοι Ἑλληνίδας πόλεις
ἀλλὰ σωφρονίζειν. Εἰ δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἔφη,
ἡμῶν αὐτῶν ἀφανισθῶμεν, ὁρᾶν χρὴ μὴ οὐδ' ἔξομεν μεθ'
ἑσού τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. (7) Εἰ δ' αὖ καλὸν
καὶ μισοπέρσῃν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν
ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νῦν συμμαχεῖ μὲν
τούτοις μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μείζω βλάψῃν, δω-
ρεῖται δ' ἐκεῖνοις οὐδ' ἂν νομίζῃ λαβόντας πλείστα κακὰ
τοὺς Ἕλληνας ποιήσῃν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς
ἂν ἡγήται μάλιστα ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσῃν,

at amicis fiduciam animique robur addebat : adeo ut semper
a contemptu inter hostes vacaret, inter cives multas inter
amicos vituperationis expers semper esset, ab omnibus
autem hominibus longe amabilissimus et laude longe dignis-
simus haberetur.

CAPUT VII.

Ceterum quam civitatis suæ studiosus fuerit, singula-
tim scribere longum foret : nihil enim esse arbitror ex iis
quæ ab eo gesta erant, quod eo non tendat : ut vero brevi
dicam, scimus omnes Agesilaum, ubicunque se profuturum
patriæ putaret, non labores subterfugisse, non a periculis
recessisse, non pepercisse opibus, non corporis, non sene-
ctutis excusatione usum fuisse; quinimo regis hoc boni offi-
cium esse ducebat, ut quamplurimis beneficiis sibi subjectos
adficiat. In maximis autem commodis quæ patriæ attulit,
hoc etiam ejus beneficium ego pono, quod cum in civitate
plurimum posset, maxime tamen legibus se servire decla-
raret. Nam quis tandem obedientiam recusare voluisset,
cum regem eis obtemperantem videret? quis, quod deter-
iore se existimaret esse conditione, novi aliquid moliri
tentasset, cum regem pati sciret, ut sibi etiam legitime
imperaretur? qui in illos etiam, qui ab eo in civitate dissid-
ebant, quemadmodum pater erga liberos, se gerebat :
nam de delictis eos objurgabat, honore adiciebat si quid
præclari gessissent; ferebat auxilium si qua accidisset cala-
mitas; cum civem nullum pro inimico haberet, omnes col-
laudare vellet, servari omnes pro lucro duceret, et contra
in damno poneret, si quis etiam parvi pretii homo periisset.
Quod si in legibus quieti permaneret, palam erat eum
patriam usque beatam fore censuisse, tum vero potentem,
quando Græci moderati et frugi essent. Si porro præclarum
est Græcum hominem Græci nominis esse studiosum, quem
quis alium vidit ducem, qui vel urbem capere nollet, cum
eam se vastaturum putaret, vel pro calamitate duceret, in
bello adversus Græcos gesto victoria potiri? Agesilaus qui-
dem certe, cum nuntius ei venisset, in pugna Corinthi
commissa de Lacedæmonis quidem octo duntaxat, hostium
vero propemodum decem millia interisse, clare significabat
nullam inde se lætitiā percepisse, verum, Heu Græcia,
aiebat utique, cum qui nunc interierunt, vivi barbaros
omnes prælio vincere potuissent! Cum autem exules Corin-
thii dicerent civitatem ipsi se dedere velle, ac machinas
ostenderent, quibus mœnia se capturos sperabant omnes,
eam adoriri noluit, aliens civitates Græcas non esse in ser-
vitutem redigendas, sed ad sanam mentem reducendas :
Quod si eos, inquit, qui ex nostrum ipsorum numero aliquid
delinquant, e medio sustulerimus, videndum est ne quo
barbaros superemus non habeamus. Rursus si præclarum
est Persam odio prosequi, propterea quod is, qui olim
summi imperii potitus est, exercitum eduxerat eo consilio
ut Græciam in servitutem redigeret, et qui nunc rerum
potitur, auxilium fert iis, quibuscum conjunctus majora se
damna ei illaturum existimet, munera dat illis, quos putet
iis acceptis plurima Græcis detrimenta illaturos, paci con-
ficiendæ operam accommodat, ex qua nosmet inter nos

δρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δέ τις ἄλλος πομπῇ πλὴν Ἀγησίλαος ἢ ὅπως φύλόν τι ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου ἢ ὅπως τὸ ἀποστῆναι μὴ ἀπόληται ἢ τὸ παράπαν ὡς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἑλλήσι πράγματα παρέχειν; δὲ καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἑλληνας ὁμῶς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἡμέλησεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν, ὅτι δύναται κακὸν ποιήσων τὸν βαρβαρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀλλὰ μὴν ἀξίον γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὐχαρί μὴ σιωπᾶσθαι· ὃ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μέγαλαυχον οὐκ ἂν εἶδε τις, τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων καὶ μὴ ζητῶν κατενόησεν ἄν. (2) Καὶ μὴν μετεῖχε μὲν ἥδιστα παιδικῶν λόγων, συνεσπούδαζε δὲ πᾶν ὅ,τι δέοι φίλοις. Διὰ δὲ τὸ εὐέλπης καὶ εὐθυμὸς καὶ αἰὶ λαρὸς εἶναι πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπραΰνασθαι τι μόνον ἔνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἥδιον διημερεῦειν. Ἡκίστα δ' ἰὼν ὅς οὐκ ἀγαθὸν ἔστιν ὅμως τῶν ἐπαινοῦντων αὐτοὺς οὐ βαρέως ἤκουεν, ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτοὺς, ὑπισχνεῖσθαι δὲ ἀνδράς ἀγαθοὺς ἔσσεσθαι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὡς εὐκαίρως ἐχρήτο οὐ παραλείπτειν. Ἐκεῖνος γάρ οἱ ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Κλαλέα τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε, περὶ ξενίας τε καὶ φιλίας αὐτοῦ, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι εἶπεν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ ὡς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν, ἣν δὲ φίλος τῇ Λακεδαιμονίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι εὐνοῦς ὧν φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσσοιτο· ἦν μὲντοι, ἔφη, ἐπιβουλευόντων ἀλίσκηται, μὴδ' ἂν πάντῃ πολλὰς ἐπιστολὰς δέχωμαι, φίλον ἔστιν με οἰεσθαι. (4) Ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαινῶ Ἀγησίλαον τὸ πρὸς τὸ ἀρεσκεῖν τοῖς Ἑλλήσιν ὑπεριδεῖν τὴν βασιλείαν. Ἀγαμαὶ δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι οὐχ ὀπότερος πλείω τε χρήματα ἔχει καὶ πλείονων ἄρχοι, τούτῳ ἡγήσατο μείζον φρονητέον εἶναι, ἀλλ' ὀπότερος αὐτὸς τε ἀμείνων εἴη καὶ ἀμεινόνων ἡγοῖτο. (5) Ἐπαινῶ δὲ καὶ αὐτὸς τῆς προνοίας αὐτοῦ ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι ἀφίστασθαι τοῦ βασιλέως ὡς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκρατήθη οὐδ' ὑπὸ δούρων οὐδ' ὑπὸ τῆς βασιλείας ῥώμης ἐθέλησεν ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο μὴ ἀπιστος γενέσθαι τοῖς ἀφίστασθαι βουλομένοις. (6) Ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγασθῇ; ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, νομίζων, ἦν χρήματα πλείστα ἔχει, πάντῳ ὅφ' ἑαυτῷ ποιήσεσθαι, διὰ τοῦτο πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον, πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπειράτο πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν· ὁ δὲ οὕτως ἀντεσκεύαστο τὸν οἶκον ὥστε τούτων μηδενὸς προσδεῖσθαι. (7) Εἰ δὲ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν ὅσα οἰκία ἤρχε αὐτῷ, θεασάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ· εἰκάσσει γὰρ ἂν

maxime bellum gesturos censeat; hæc quidem certe vident omnes: an alius unquam, præterquam Agesilaus, curam adhibuit vel ut natio aliqua a Persa deficeret, vel ut quæ defecisset non periret, vel omnino ut rex malis pressus Græcis negotium facessere non posset? qui patria etiam sua bellum adversus Græcos gerente, nihilominus communem Græciæ utilitatem non neglexit, sed domo enavigavit barbarum pro viribus suis male multaturus.

CAPUT VIII.

At vero est operæ certe pretium suavitatem etiam ejus ingenii non silentio præterire; in quo, cum honore sane potiretur et potentia, regno præterea, eoque non insidiis petito, sed ab omnibus adprobato, jactantiæ indicia nemo videre potuit, at ingenium ad suos diligendos propensum, et amicos colendi studium, quivis etiam aliud agens animadvertere potuisset. Quin etiam cum suis libentissime sermones habebat quales ab anantibus habentur, et operam cum amicis in rebus quibuscunque opus esset diligenter navabat: et quia bona sp̄s plenus, alacri animo et hilaris semper erat, efficiebat ut multi ad eum familiariter accederent, non tantum ut aliquid impetrarent, sed ut jucundius diem traducerent. Cum autem minime is esset qui se jactaret, nihilominus haud gravatim audiebat eos qui se ipsos laudarent, quod eos nihil injurii facere putaret, et polliceri strenuos se viros futuros. Ceterum nec id omittendum, quam opportune animi sane magnitudine uti soleret. Ille enim, cum a rege ei venisset epistola, quam is Persa, qui cum Callea erat Lacedæmonio, attulerat de hospitio atque amicitia ejus perscriptam, eam non accepit, sed illum qui eandem attulerat, regi renuntiare jussit, nihil opus esse epistolas ad se privatim mittere; quod si Lacedæmoni se amicum et Græciæ benevolum declararet, ipsum quoque ei pro virili parte amicum futurum: verum si deprehensus fuerit, ait, insidiis struendis occupatus, ne se, etiamsi epistolas admodum multas ab eo acceperim, amicum me habiturum existimet. Igitur hoc etiam Agesilai factum laudo, quod, ut Græcis placeret, hospitium regis aspernatus sit. Illud quoque admior, quod non uter plures haberet pecunias ac pluribus imperaret, et majores spiritus gerendos esse arbitraretur, sed ei, qui tum ipse melior esset tum melioribus præesset. Præterea et illud providentiæ ipsius exemplum laudo, quod, cum Græciæ utile duceret, quamplurimos a rege satrapas deficere, non vel muneribus vel potentia regis fuerit victus, ut ei hospitio jungi vellet; sed caverit ne is fieret cujus illis, qui a rege deficere vellent, suspecta esset fides. Quis illud porro in ipso non miretur? Persa utique, propterea quod arbitraretur, si plurimas haberet pecunias, omnia se suam in potestatem redacturum, idcirco quidquid esset inter homines auri, quidquid argenti, quidquid inaximi pretii rerum, id totum ad se cogere conabatur; et ille contra domum suam sic instruebat, ut horum nullo egeret. Quod si quis hæc fide minus digna putet, is velim adspiciat qualis ei domus suffecerit, fores etiam ejus intueatur: nam suspicari quis

τις ἐτι ταύτας ἐκείνας εἶναι ἄσπερ Ἀριστοδῆμος ὁ Ἡρακλέους ὅτε κατῆλθε λαβὼν ἐπεστήσατο· πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἔνδον κατασκευὴν, ἔννοησάτω δὲ ὡς ἐθόιναζεν ἐν ταῖς θυσίαις, ἀκούσάτω δὲ ὡς ἐπὶ πολιτικοῦ κανάθρου κατῆι εἰς Ἀμύκλας ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. (8) Τοιγαροῦν οὕτως ἐφαρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσδόχοις οὐδὲν ἠναγκάζετο χρημάτων ἕνεκα ἀδικον πράττειν. Καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι τείχῃ ἀνάλωτα κτῆσθαι ἐπὶ πολέμῳ· πολλὸ μὲντοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι καὶ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ ἡδονῶν καὶ ὑπὸ φόβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἄλλὰ μὴν ἐρῶ γε ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεστήσατο τῇ τοῦ Πέρσου ἀλαζονείᾳ. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίῳ δρᾶσθαι ἐσεμνύνετο, Ἀγσιλαος δὲ τῷ αἰεὶ ἐμφανῆς εἶναι ἡγάλλετο, νομίζων αἰσχρουργίᾳ μὲν τὸ ἀφανίζεσθαι πρέπειν, τῷ δὲ εἰς κάλλος βίῳ τὸ φῶς μᾶλλον κόσμον παρέχειν. (2) Ἐπειτα δὲ ὁ μὲν τῷ δυσπρόσδοος εἶναι ἐσεμνύνετο, ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόσδοος εἶναι ἔχαιρε· καὶ ὁ μὲν ἡδρύνετο τῷ βραδέως διαπράττειν, ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν ὅποτε τάχιστα τυχόντας ὧν δέοιτο ἀποπέμποι. (3) Ἄλλὰ μὴν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὅσω βρόνα καὶ εὐπωριωτέραν Ἀγσιλαος ἐκετήδευσε ἀξίον κατανοῆσαι. Τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχονται μαστεύοντες τί ἂν ἡδέως πίοι, μυρίοι δὲ τεχνῶνται τί ἂν ἡδέως φάγοι· ὅπως γε μὴν καταδάρθῃ οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται. Ἀγσιλαος δὲ διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν δὲ τὸ συντυχὸν ἡδέως ἥσθιεν· εἰς δὲ τὸ ἀσμένως κοιμηθῆναι πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. (4) Καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἡγάλλετο ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν μέσαις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφοιτο, τὸν δὲ βάρβαρον ἑώρα, εἰ μέλλοι ἀλύπῳς βιώσεσθαι, συνελκυστέον αὐτῷ ἀπὸ περάτων τῆς γῆς τὰ τέρποντα. (5) Εὐφραине δὲ καὶ τάδε ὅτι αὐτὸς μὲν ἥδει τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλύπῳς χρῆσθαι, τὸν δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλπη, φεύγοντα δὲ ψύχῃ, δι' ἀσθένειαν ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ θηρίων τῶν ἀσθενεστάτων βίον μιμούμενον. (6) Ἐκεῖνο γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον· τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κύνας τε πολλοὺς θηρευτάς καὶ ἵππους πολεμιστηρίους τρέφοντα, Κυνίσκαν δὲ ἀδελφὴν οὖσαν πείσαι ἄρματοτροφεῖν καὶ ἐπιδεῖξαι νικώσης αὐτῆς ὅτι τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστι. (7) Τόδε γε μὴν πῶς οὐ σαφῶς πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω ὅτι ἄρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν γένοιτο, εἰ δὲ φίλῳ μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείστοις δὲ φίλοις καὶ ἀρίστοις ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κειτῶτο, νικῶν δὲ τὴν μὲν πατρίδα καὶ τοὺς ἐταίρους εὐ-

possit has adhuc illas ipse esse, quas Aristodemus ab Hercule oriundus, cum Spartam rediit, sumptas statuerit : conetur idem domesticam suppellectilem spectare ; atque ipse secum cogitet quo pacto in sacrificiis epularetur ; audiat filiam ejus Amyclas in canathro, quibus plaustris imposita airpea cives uti solent, descendisse. Cum igitur sumptus ad reditus ita accommodaret, injusti nihil pecuniarum causa facere cogebatur. Atque præclarum quiddam esse videtur, muros habere hostibus inexpugnabiles : verum ego certe multo præclarior esse judico, ita suum animum parare, ut et pecuniis, et voluptatibus, et formidini sit inexpugnabilis.

CAPUT IX.

At vero exponam quo pacto mores etiam suos Persæ fastui repugnantes instituit. Primum enim ille gloriosius se efferebat, quod raro conspiceretur ; at in eo Agesilaus exultabat, quod semper hominum in conspectu versaretur, quippe existimabat factis turpibus convenire ut in occulto lateant, at vitæ ad honestatem institutæ lucem ipsam poti us ornamentum conciliare : deinde, gravitatem ille captabat ex eo quod difficilis ad eum esset aditus, gaudebat hic quod facilis ad se omnibus esset aditus. Atque ille splendorem inde sibi colligebat, quod negotia tarde conficeret, hic tum maxime lætabatur, cum homines ea, quæ cupiebant, celerrime consequutos dimitteret. Atqui operæ pretium est considerare, quanto faciliorem ac magis parabilem voluptatem Agesilaus consecraretur. Sunt enim Persæ qui terram universam circumeunt, quid jucunde bibat queritantes, innumeri alii artificiose parant quod cum voluptate edat : ut porro dormiat, ne dicere quidem quis possit quam multa moliantur. At Agesilaus, quod patiens laboris esset, quidquid aderat cum voluptate bibebat ; quidquid oblatum forte fuisset, cum voluptate comedebat ; ut autem suaviter somno frueretur, quivis ei locus erat idoneus. Atque hæc non modo dum faceret gaudebat, sed lætitia etiam exultabat quoties cogitaret se quidem mediis in voluptatibus versari ; illum vero barbarum videret, si absque tristitia vivere vellet, necesse habere ut ab extremis terræ finibus ea contraheret, de quibus voluptatem esset capturus. Quin hæc etiam eum delectabant, quod se quidem sciret absque animi agritudine posse deum dispositione uti ; illum vero videret æstus fugere, fugere frigora ; ac propter imbecillitatem animi, non fortium virorum, sed debilissimarum bestiarum vitam imitari. Illud quidem certe qui non præclarum ac magni animi indicium erat, quod ipse factis viro dignis et rebus partis domum suam ornaret, cum multos canes venaticos et equos ad bellicos usus aptos aleret ; et Cyniscæ sorori ut equos curru jungendos aleret persuaserit, eaque vincente, demonstrarit his alendis non fortitudinis sed divitiarum editum esse specimen ? Hoc vero qui non ille manifeste ex generosa animi indole statuit, se nempe, homines si privatos curru vicerit, nequaquam clariorem fore ; at si civitatem haberet amicissimam, amicos plurimos optimosque per universum terrarum orbem comparasset,

εργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοκρητεστάτων ἀγωνισμάτων καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτ' ἄν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἔπεινῶ Ἀγησίλαον. Ταῦτα γὰρ οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν, καὶ εἰ νόσου δὲ πολεμίοις ἐμπεσούσης κρατήσκειν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν· ὁ δὲ καρτερίᾳ μὲν πρωτεύων ἐνθα πονεῖν καιρὸς, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ δικαίως ἀνὴρ ἀγαθὸς παντελῶς ἂν νομίζεσθαι. (2) Εἰ δὲ καλὸν εὗρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἂν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγησίλαου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσχεῖν βουλομένοις. Τίς γὰρ ἂν ἡ θεοσεβὴ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο ἢ δίκαιον ἀδίκος ἢ σώφρονα ὕβριστής ἢ ἐγκρατὴ ἀκρατής; καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῶν ἄλλων βασιλεύειν ὥς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἀρχεῖν ἐμεγαλύνετο, οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. (3) Ἀλλὰ γὰρ μὴ ὅτι τετελευτηκὼς ἔπαινεῖται τούτου ἕνεκα θρήνῶν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολλὸν μᾶλλον ἐγκωμίων. Πρῶτον μὲν γὰρ ἄπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ τί καὶ πλέον θρήνου ἄπεισιν ἢ βίος τε εὐκλεῆς καὶ θάνατος ὥραϊος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον ἢ νίκαι τε αἱ κάλλιστα καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἀξία; (4) Δικαίως δ' ἂν ἐκεῖνός γε μακαρίζοιτο ὅς εὐθύς μὲν ἐκ παιδὸς ἐρασθεὶς τοῦ εὐκλεῆς γενέσθαι ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτὸν φιλοτιμώτατος δὲ πεφυκὼς ἀήττητος διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγένετο. Ἀφικόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μῆχιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτους ὧν ἡγεῖτο καὶ πρὸς ἐκεῖνους οἷς ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὥς ἂν ὁ ἔπαινος εὐμνημονεστέρως ἔχῃ. Ἀγησίλαος ἱερὰ μὲν καὶ τὰ ἐν τοῖς πολεμίοις ἐσέβετο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἤττον ἐν τῇ πολέμῳ χρῆναι ἢ ἐν τῇ φιλίᾳ συμμάχους ποιεῖσθαι. Ἰκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἐλθροὺς ἐβιάζετο, νομίζων ἄλογον εἶναι τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπώνοντας εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. (2) Ἐκεῖνός γε μὴν ὑμνῶν οὐποτ' ἔληγεν ὥς τοὺς θεοὺς οἶοιτο οὐδὲν ἥττον ὁσίοις ἔργοις ἢ ἀγνοῖς ἱεροῖς ἡδεσθαι. Ἀλλὰ μὴν ὁπότε εὐτυχολή, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφρόνει, ἀλλὰ θεοῖς χάριν ᾔδει. Καὶ θαρβῶν πλείονα ἐθυσεν ἢ ὀκνῶν

patriam et sodales beneficiis, adversarios ulciscendo superasset, reapse pulcherrimis ac magnificentissimis in certaminibus victorem se futurum, futurum etiam tum vivum tum mortuum clarissimum?

CAPUT X.

Ob res ejusmodi certe quidem Agesilaum laudo: hæc enim non ita sunt veluti si quis thesaurum forte reperiat, opulentior quidem fuerit, nihilo tamen rei familiaris administrandæ peritior; et si morbo hostes invadente victoria potiatur, felicior quidem fuerit, nihilo tamen arte imperatoria instructor: qui vero laborum tolerantia præstat aliis, ubi laborem perferendi tempus est; et robore, ubi fortitudinis est certamen; et prudentia, ubi consilium res poscit, is mihi quidem videtur merito vir omnino bonus existimandus. Quod si amussis et norma sint inventum hominibus commodum ad efficienda præclara opera, mihi egregium exemplum Agesilai virtus extitisse videtur iis, qui ipsi virtutem exercere volunt. Nam quis impius fiat, qui religiosum imitatur; vel qui justum, injustus; vel qui modestum, petulans; vel qui temperantem, intemperans? Etenim Agesilaus non tam in eo quod aliorum rex esset, quam quod imperare sibi ipsi posset, gloriabatur; neque in eo quod adversus hostes, sed quod ad omnem virtutem civibus suis dux esset. Enimvero quod a morte laudatur, non idcirco quisquam orationem hanc esse lamentationem putet, sed multo magis laudationem. Nam primum quæ vivus audiebat, ea nunc etiam de ipso commemorantur: deinde, quid a lamentatione longius abest, quam gloriosa vita et mors matura? quid laudationibus item convenientius, quam victoriæ pulcherrimæ maximique pretii facinora? Ac jure quidem ille beatus prædicetur, qui statim a puero celebris evadendi cupiditate incensus, id præcipue quod concupivit præter omnes ætatis suæ viros consequutus est; et cum honoris natura esset cupidissimus, perpetuo invictus extitit, ex quo rex factus fuit; cumque longissimum vitæ humanæ terminum attigisset, inculpatus oblitum ab iis quibus præerat, tum ab iis adversus quos bellum gerebat.

CAPUT XI.

Libet autem virtutem ejus per locos repetere, quo facilius hæc laudatio memoriæ inhæreat. Agesilaus delubra etiam hostium in agro sita venerabatur, quippe qui existimaret deorum auxilia non minus in hostili quam pacato solo querenda esse: eos autem, qui ad deos suppliciter accederent, ne si hostes quidem essent, violabat, quod absurdum esse duceret eos, qui e fanis aliquid furto subtrahant, sacrilegos adpellare; eos autem, qui supplices ab aris avellant, pro religiosis habere. Porro nunquam ille prædicare desinebat se deos arbitrari non minus factis plis quam sacrificiis puris delectari. Quin etiam fortuna quoties utebatur prospera, non altiores quam homines deceret spiritus gerebat, sed diis habebat gratias; et cum bono esset animo plures nactabatur

ἡύχето. Εἰθιστο δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φαίνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρὸς εἶναι. (3) Τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους ἀλλὰ τοὺς προθυμοτάτους μάλιστα ἡσπάζετο. Ἐμίσει δὲ οὐκ εἰ τις κακῶς πάσχων ἡμύνετο, ἀλλ' εἰ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φαίνοιτο. Ἐχαιρε δὲ τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὁρῶν, τοὺς δὲ δικαίους πλουσίους ποίων, βουλόμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας κερδαλεωτέραν καθιστάναι. (4) Ἦσκει δὲ ἐξομιλεῖν μὲν παντοδαποῖς, χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. Ὅποτε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούει, οὐχ ἥττον ᾤετο καταμανθάνειν τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους ἢ περὶ ὧν λέγοιεν. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων ἐξαπατωμένους οὐκ ἔφεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολέμιων πάμπαν κατεμέμφετο, καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατᾶν σοφὸν ἔκρινε, τὸ δὲ πιστεύοντας ἀνόσιον. (5) Ἐπαινούμενος δὲ ἔχαιρεν ὑπὸ τῶν καὶ ψέγειν ἐθελόντων τὰ μὴ ἀρεστά, καὶ τῶν παρῆρησίζομένων οὐδένα ἤχθραινε, τοὺς δὲ κρυψίνους ὥσπερ ἐνέδρας ἐφυλάττετο. Τούς γε μὴν διαδόλους μᾶλλον ἢ τοὺς κλέπτας ἐμίσει, μείζω ζημίαν ἡγούμενος φίλων ἢ χρημάτων στερίσκεσθαι. (6) Καὶ τὰς μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἀμαρτίας πρῶτος ἔφερε, τὰς δὲ τῶν ἀρχόντων μεγάλας ἤγε, κρίνων τοὺς μὲν ὀλίγα, τοὺς δὲ πολλὰ κακῶς διατιθέναι. Τῇ δὲ βασιλείᾳ προσήκειν ἐνόμιζεν οὐ βραδιουργίαν ἀλλὰ καλοκάγαθίαν. (7) Καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα στήσασθαι ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δωρεῖσθαι θελόντων, τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέποτε ἐπαύετο μνημεῖα διαπνούμενος, ἡγούμενος τὸ μὲν ἀνδριανοποιῶν, τὸ δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ μὲν πλουσίω, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν. (8) Χρήμαστ' γε μὴν οὐ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο, τῷ μὲν δικαίῳ ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ εἶναι τὰ ἀλλότρια, τῷ δὲ ἐλευθερίῳ καὶ τῶν ἑαυτοῦ προσωφελήτεον εἶναι. Ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὕτω εὐδαίμονας, τοὺς δ' εὐκλεῶς τετελευτηχότας ᾗδ' μακαρίους. (9) Μείζω δὲ συμφορὰν ἔκρινε τὸ γιγνώσκοντα ἢ ἀγνοοῦντα ἀμελεῖν τῶν ἀγαθῶν. Δόξης δὲ οὐδεμιᾶς ἤρα ἥς οὐκ ἐξεπόνει τὰ ἴδια. Μετ' ὀλίγων δὲ μοι ἐδόκει ἀνθρώπων οὐ καρτερίαν τὴν ἀρετὴν ἀλλ' εὐπάθειαν νομίζειν. Ἐπαινούμενος γοῦν ἔχαιρε μᾶλλον ἢ χρήματα πτόμενος. Ἀλλὰ μὴν ἀνδρείαν γε τὸ πλεον μετ' εὐδουλίας ἢ μετὰ κινδύνων ἐπεδείκνυτο. Καὶ σοφίαν ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγοις ἥσκει. (10) Πρῶτάτος γε μὴν φίλοις ὧν ἐχθροῖς φοβερώτατος ἦν· καὶ πόνοις μάλιστα ἀντέχων ἐταίροις ἡδίστα ὑπέικε, καλῶν ἔργων μᾶλλον ἢ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπιθυμῶν· ἐν γε μὴν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος ἐν τοῖς δεινοῖς εὐθαρσῆς ἐδύνατο εἶναι. (11) Καὶ τὸ εὐχάρη οὐ σκώμμασιν ἀλλὰ τρόπῳ ἐπετῆδευε· καὶ τῷ μεγαλόφρονι οὐ σὺν ὕβρει ἀλλὰ σὺν γνώμῃ ἐχρῆτο. Τῶν γοῦν ὑπεραύχων καταφρονῶν τῶν μετρίων ταπεινότερος ἦν. Καὶ γὰρ ἐκαλλωπίζετο τῇ μὲν ἀμφὶ τὸ σῶμα φαυλότητι, τῷ δ' ἀμφὶ τὸ στράτευμα κόσμῳ· τῷ δ' αὐτὸς μὲν ὡς ἐλαχίστων δεῖσθαι, τοὺς δὲ φίλους ὡς πλείεστα ὠφελείν.

hostias quam, cum suis metueret rebus, voverat. Præterea adsuetus erat, cum in metu esset, hilaritatem præ se ferre; cum prospera uteretur fortuna, mitis esse. Ex amicis porro non potentissimos, sed promptissimos maxime amplectebatur. Odio prosequabatur, non eum, qui læsus se ulciscabatur, sed eum, qui beneficiis adfectus ingratum se declarabat. Gaudebat quoties turpis quidem lucri avidos videbat pauperes, justos vero quoties locupletabat; utpote qui iustitiam injustitia lucrosiorem efficere volebat. Cum omnis generis hominibus versari, bonis uti solebat. Cumque eos qui vituperabant aliquos vel laudabant audiret, non minus eorum se mores pernoscere, quam eorum, de quibus verba facerent, existimabat. Atque eos quidem, qui per amicos deciperentur, non vituperabat, qui vero per hostes, eos omnino reprehendebat. Ac diffidentes quidem fallere, sapientis esse iudicabat, at fidem habentes, impium. Si ab iis laudaretur, qui vellent etiam vituperare quæ minus ipsis placerent, gaudebat; et eorum, qui libere quod sentiebant dicebant, neminem odio habebat: at ab iis, qui mentem suam astute celant, tanquam ab insidiis sibi cavebat. Ceterum calumniatores majori prosequabatur odio, quam fures; quippe qui majus esse detrimentum duceret, amicis quam rebus suis spoliari. Atque privatorum quidem hominum peccata miti ferebat animo, principum vero magna censebat; quod illos paucorum, multorum hos malorum esse auctores iudicaret. Regno non levitatem, sed absolutam probitatem convenire putabat. Et a statuenda quidem corporis imagine abstinebat, multis id honoris ei largiri volentibus: animi vero monumenta nunquam desinebat elaborare; quippe qui arbitrabatur illud statuariorum, hoc sui ipsius opus esse; atque illud, divitum; hoc, bonorum. Facultatibus non juste tantum, sed etiam liberaliter utebatur; utpote qui homini justo satis esse ducebat, ab alienis abstinere, liberalem etiam de suis utilitatem aliis adferre debere. Semper autem deorum metu tenebatur, cum honeste quidem viventes, necdum felices; eos vero, qui gloriose mortem oppetivissent, jam beatos existimaret. Majorem autem esse calamitatem iudicabat, scientem, quam inscium res præclaras negligere: gloriæ nullius amore tenebatur, cui quæ propria essent non elaboraret: cum paucis hominibus mihi videbatur existimare virtutem non tolerantiam esse, sed voluptatem. Certe si laudaretur magis gaudebat, quam si opes acquisivisset. At vero fortitudinem potius cum consilio quam cum periculis ostendebat; et sapientiam re magis quam verbis exercebat. Porro cum in amicos esset mitissimus, inimicis maximo erat terrori: cumque labores inprimis toleraret, sodalibus tamen libentissime cedebat, magis actiones pulchras quam corpora pulchra desiderans. In rebus utique secundis modeste se gerere callens, in adversis spei plenus esse poterat. Atque urbanitatem non dicteris, sed moribus studiose colebat: et animi magnitudine non cum injuria petulanter illata, sed cum prudentia utebatur. Jactatores certe cum contemneret, modestis erat submissior: etenim de vili corporis cultu, de pulchro exercitus sui ordine, de eo etiam quod ipse quam paucissimis egeret, et amicis quamplurimum prodesset,

(12) Πρὸς δὲ τούτοις βαρύτατος μὲν ἀνταγωνιστὴς ἦν, κουφώτατος δὲ κρατήσας ἐχθροῖς μὲν δυσεξαπάτητος, φίλοις δὲ εὐπαραπειστότατος. Ἀεὶ δὲ τιθεὶς τὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς ἀεὶ ἀμαυροῦν τὰ τῶν πολεμίων ἔργον εἶχεν. (13) Ἐκεῖνον οἱ μὲν συγγενεῖς φιλοκηδεμόνα ἐκάλουν, οἱ δὲ χρώμενοι ἀπροφάσιστον, οἱ δ' ὑπουργήσαντές τι μνήμονα, οἱ δ' ἀδικούμενοι ἐπίκουρον, ὅς γε μὴν συγκινδυνεύοντες μετὰ θεοῦ σωτῆρα. (14) Δοκεῖ δ' ἔμοιγε καὶ τότε μόνος ἀνθρώπων ἐπιδείξαι ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχύς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς βώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν. Ἐκεῖνος γοῦν οὐκ ἀπέειπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφιέμενος δόξαν, εἰ καὶ μὴ τὸ σῶμα φέρειν ἡδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ βώμην. (15) Τοιγαροῦν ποίας νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερός ἦν ὥς Ἀγησίλαος τὸ μῆχιστον τοῦ αἰῶνος ἔχων; τίνας δ' ἐκποδῶν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι ἢ Ἀγησιλάου καίπερ γηραιῶ τελευτήσαντος; τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχευεν ὅσον Ἀγησίλαος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὦν; τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν ἢ Ἀγησίλαον γηραιὸν ἀποθανόντα; (16) Οὕτω δὲ τελείως δ' ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὦν διεγένετο ὥς καὶ τετελευτηκώς ἤδη ἔτι μεγαλειῶς ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν αἰδίων οἰκῆσιν κατηγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυγχών.

gloriabatur. Ad hæc, gravissimus quidem erat dum certaret adversarius; ubi vero victoria potitus esset, lenissimus: ab inimicis difficulter circumveniri poterat, ab amicis facile in falsam persuasionem adducebatur: semper autem amicorum res in tuto collocans, ut hostium semper exstingeret id agebat. Illum cognati propinquorum studiosum nominabant; qui eo utebantur, amicum sine tergiversatione; qui aliquid officii præstitissent, memorem; injuria læsi, adiutorem; qui vero periculum una cum eo adibant, post deos servatorem. Et mihi sane videtur etiam solus ex hominibus demonstrasse, corporis quidem vires senescere, sed animi robur in viris fortibus senectutis esse expers. Ille certe magnam præclaramque famam adpetere non destitit, etiam si corpus animi ipsius robur ferre non poterat. Qua igitur juventute non illius senecta præstantior adparuit? Quis enim, ætate florens, hostibus tam fuit terribilis, quam Agesilaus, cum jam ultimum vitæ terminum attingeret? quoniam e medio sublato magis gavisus sunt hostes, quam Agesilao, tametsi senex vitam sinivisset? quis tantum fiduciæ sociis præbuit, quantum Agesilaus, licet ad vitæ jam terminum pervenisset? quem amici juvenem magis desiderarunt, quam Agesilaum, qui senex mortem obierat? Is autem adeo perfecte semper patriæ fuit utilis, ut etiam jam defunctus, magnifice adhuc civitatem juvans ad æternum domicilium deductus sit; monumenta quidem virtutis suæ per universum terrarum orbem adeptus, sepulturam vero regiam in patria consequutus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΙΕΡΩΝ Η ΤΥΡΑΝΝΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Σιμωνίδης ὁ ποιητὴς ἀφικετό ποτε πρὸς Ἱέρωνα τὸν τύραννον. Σχολῆς δὲ γενομένης ἀμφοῖν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄρ' ἂν μοι ἐβελήσαις, ὦ Ἱέρων, διηγῆσασθαι ἃ εἰκὸς εἰδέναι σε βέλτιον ἐμοῦ; Καὶ ποῖα ταῦτ' ἐστίν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὅποια δὴ ἐγὼ βέλτιον ἂν εἰδείην σοῦ οὕτως ὄντος σοφοῦ ἀνδρός; (3) Οἶδά σε, ἔφη, ἐγὼ καὶ ἰδιώτην γεγεννημένον καὶ νῦν τύραννον ὄντα· εἰκὸς οὖν ἀμφοτέρων πεπειραμένον καὶ εἰδέναι σε μᾶλλον ἐμοῦ πῇ διαφέρει ὁ τυραννικός τε καὶ ἰδιωτικός βίος εἰς εὐφροσύνας τε καὶ λύπας ἀνθρώποις. (3) Τί οὖν, ἔφη ὁ Ἱέρων, οὐχὶ καὶ σύ, ἐπεὶ νῦν γε ἐτί ἰδιώτης εἶ, ὑπέμνησάς με τὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ; οὕτω γὰρ ἂν σοι οἶμαι μάλιστα ἐγὼ δύνασθαι δηλοῦν τὰ διαφέροντα ἐν ἑκατέρῳ. (4) Οὕτω δὴ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τούς μὲν δὴ ἰδιώτας ἔγωγε, ὦ Ἱέρων, δοκῶ μοι καταμαθηκέναι διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ὁράμασιν ἡδόμενους τε καὶ ἀχθόμενους, διὰ δὲ τῶν ὠτῶν ἀκούσμασι, διὰ δὲ τῶν ῥινῶν ὀσμαις, διὰ δὲ τοῦ στόματος σίτοις τε καὶ ποτοῖς, τὰ δὲ ἀφροδίσια δὲ ὧν δὴ πάντες ἐπιστάμεθα· (5) τὰ δὲ ψυχὴ καὶ θάληπα καὶ σκληρὰ καὶ μαλακὰ καὶ κοῦφα καὶ βαρέα θῶμ τῷ σώματι μοι δοκοῦμεν, ἔφη, κρίνοντες ἥδεσθαι τε καὶ λυπεῖσθαι ἐπ' αὐτοῖς· ἀγαθοῖς δὲ καὶ κακοῖς ἔστι μὲν ὅτε δι' αὐτῆς τῆς ψυχῆς μοι δοκοῦμεν ἥδεσθαι τε καὶ λυπεῖσθαι, ἔστι δ' ὅτε κοινῇ διὰ τε τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦ σώματος. (6) Τῷ δὲ ὑπνῷ ὅτι μὲν ἡδόμεθα δοκῶ μοι αἰσθάνεσθαι, ὅπως δὲ καὶ ᾄδῃ καὶ ὁπότε, ταῦτα μᾶλλον πῶς, ἔφη, δοκῶ μοι ἀγνοεῖν. Καὶ οὐδὲν ἴσως τοῦτο θαυμαστόν, εἰ τὰ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι σαφεστέρας ἡμῖν τὰς αἰσθήσεις παρέχεται ἢ τὰ ἐν τῷ ὑπνῷ. (7) Πρὸς ταῦτα δὴ ὁ Ἱέρων ἀπεκρίνατο, Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, ἐξω τούτων ὧν εἰρηκας σύ γε οὐδ' ὅπως ἂν αἰσθητοῦ τίνος ἄλλου ὁ τύραννος ἔχοιμ' ἂν εἰπεῖν, ὥστε μέχρι γε τούτου οὐκ οἶδ' εἴ τι διαφέρει ὁ τυραννικός βίος τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. (8) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἄλλ' ἐν τοῖςδε, ἔφη, διαφέρει· πολυπραγσία μὲν δι' ἑκάστου τούτων εὐφραίνεται, πολλὸν δὲ μείω τὰ λυπηρὰ ἔχει. Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Σιμωνίδη, ταῦτα, ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι μείω πολλὸν εὐφραίνονται οἱ τύραννοι τῶν μετρίως διαγόντων ἰδιωτῶν, πολλὸν δὲ πλείω καὶ μείζω λυποῦνται. (9) Ἀπιστά λέγεις, ἔφη ὁ Σιμωνίδης. Εἰ γὰρ οὕτω ταῦτ' εἶχε, πῶς ἂν πολλοὶ μὲν ἐπιθύμουν τυραννεῖν, καὶ ταῦτα τῶν δοκούντων ἱκανωτάτων ἀνδρῶν εἶναι; πῶς δὲ πάντες ἐξήλουν ἂν τοὺς τυράννους; (10) Ὅτι ναὶ μὰ τὸν Δι', ἔφη ὁ Ἱέρων, ἀπειροὶ ὄντες ἀμφοτέρων τῶν ἔργων

XENOPHONTIS

HIERO SIVE DE REGE.

CAPUT I.

Veniebat aliquando ad regem Hieronem poeta Simonides : quumque otium obtigisset utrique, Simonides hoc modo loquutus est : Vellesne mihi exponere, mi Hiero, quæ consentaneum est rectius te scire quam me? Et cujusmodi sunt illa, inquit Hiero, quæ rectius ego scilicet noverim, quam tu, qui vir es tam sapiens? Equidem, ait, scio te privata fortuna usum fuisse, ac nunc esse regem. Quapropter consentaneum est, te, qui utraque sis expertus, rectius me scire, quo pacto vita tum regia, tum privata, quod voluptates ac molestias humanas attinet, differant. Quid igitur? ait Hiero, non tu quoque, quum hoc tempore sis adhuc homo privatus, revocare mihi possis in memoriam ea quæ sunt in vita privata? Nam ita equidem maxime futurum arbitror, ut quæ in utraque discrimina sunt, indicare possim. Quamobrem in hunc modum Simonides dicere cæpit : Animadvertisse mihi videor, Hiero, privatos homines, iis rebus quæ sub aspectum cadunt, vel cum voluptate vel cum molestia per oculos adfici ; per aures, iis quæ auribus percipiuntur ; per nares, odoribus ; per os, cibo et potu ; rebus veneris, per ea quæ omnibus nota sunt ; frigora vero et calores, et dura et mollia, et levia et gravia, toto corpore dijudicare mihi videmur, atque ita deinde vel delectationem vel molestiam ex eis percipere : bonis autem ac malis nonnunquam per animum solum vel delectari, vel de iisdem adfici molestia videmur ; nonnunquam communiter per animum et corpus. Sonino delectari nos, ipse me sensus docere videtur : quo autem pacto, et qua parte nostri, et quando, ea vero magis, inquit, ignorare mihi videor. Nec fortasse mirum putari debet, quæ vigilantibus nobis accidant, evidētiore nobis sensus sui præbere, quam quæ per somnium. Ad ea respondebat Hiero : Ego sane, mi Simonides, haud possim dicere, quo pacto rex aliud quid sentire possit, extra illa quæ tu commemorasti. Quo fit, ut hactenus quidem haud sciam, an aliquod inter regiam et privatam vitam discrimen sit. Tum Simonides, At in his ipsis, ait, regię vitæ discrimen est. Nam multis partibus majorem ex his singulis voluptatem percipit, et molestiarum minus habet. Et Hiero, Non ita se res habet, ait, mi Simonides, sed scire debes, reges multo minus delectationis capere, quam privatos homines, qui quidem vitam mediocrem agunt, ac multo plures majoresque molestias sentire. Dicis tu quidem incredibilia, inquit Simonides. Nam si hæc esset harum rerum ratio, cur multi regnandi essent cupidi, et quidem ii, qui homines videntur esse rerum maxime periti? qui feret, ut universi reges admirarentur? Quia profecto vitam, inquit Hiero,

σκοποῦνται περὶ αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ πειράσομαι σε διδάσκειν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὀψews· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ σὲ δοκῶ μεμνησθαι ἀρξάμενον λέγειν. (11) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τῆς ὀψews θεάμασι λογιζόμενος εὐρίσκω μειονεκτοῦντας τοὺς τυράννους. Ἄλλα μὲν γε ἐν ἄλλῃ χώρᾳ ἐστὶν ἀξιοθέατα· ἐπὶ δὲ τούτων ἕκαστα οἱ μὲν ἰδιῶται ἔρχονται καὶ εἰς πόλεις ἃς ἂν βούλωνται θεαμάτων ἕνεκα, καὶ εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις, ἐνθα τὰ ἀξιοθεατότατα δοκεῖ [εἶναι] ἀνθρώποις συναγεῖρεσθαι. (12) Οἱ δὲ τύραννοι οὐ μάλᾳ ἀμφὶ θεωρίας ἔχουσιν. Οὕτε γὰρ ἵεναὶ αὐτοῖς ἀσφαλὲς ὅπου μὴ κρείττονες τῶν παρόντων μέλλουσιν ἔσσεσθαι, οὕτε τὰ οἴκοι κέκτηνται ἔχυρά, ὥστε ἄλλοις παρακίταθεμένους ἀποδημεῖν. Φοβερὸν γὰρ μὴ ἅμα τε στερηθῶσι τῆς ἀρχῆς καὶ ἀδύνατοι γένωνται τιμωρήσασθαι τοὺς ἀδικήσαντας. (13) Εἴποις οὖν ἂν ἴσως σὺ, ἀλλ' ἄρα ἔρχεται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ οἴκοι μένουσι. Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅλγᾳ τε τῶν πολλῶν καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα οὕτω τίμια πωλεῖται τοῖς τυράννοις ὥστε οἱ ἐπιδεικνύμενοι καὶ δτιοῦν ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπέναντι παρὰ τοῦ τυράννου ἢ ὅσα ἐν παντὶ τῷ βίῳ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κτῶνται. (14) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ τοῖς θεάμασι μειονεκτεῖτε, διὰ γέ τοι τῆς ἀκοῆς πλεονεκτεῖτε. Ἐπεὶ τοῦ μὲν ἡδίστου ἀκροάματος ἐπαίνου οὐποτε σπανίζετε· πάντες γὰρ οἱ παρόντες ὑμῖν πάντα καὶ ὅσα ἂν λέγητε καὶ ὅσα ἂν ποιῆτε ἐπαινοῦσι. Τοῦ δ' αὖ χαλεπωτάτου ἀκροάματος λοιδορίας ἀνήκοοί ἐστε· οὐδεὶς γὰρ ἐθέλει τυράννου κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. (15) Καὶ ὁ Ἰέρων εἶπε, Καὶ τί οἷε, ἔφη, τοὺς μὴ λέγοντας κακῶς εὐφραίνειν, ὅταν εἰδῇ τις σαφῶς ὅτι οἱ σιωπῶντες οὕτοι πάντα κακὰ νοοῦσι τῷ τυράννῳ; ἢ τοὺς ἐπαινοῦντας τί δοκεῖς εὐφραίνειν, ὅταν ὑποποττοῖ ὦσιν ἕνεκα τοῦ κολακεύειν τοὺς ἐπαίνους ποιεῖσθαι; (16) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τοῦτο μὲν δὴ ναὶ μὰ τὸν Δία ἐγὼ γέ σοι, Ἰέρων, πάνυ συγχωρῶ, τοὺς ἐπαίνους παρὰ τῶν ἐλευθερωτῶν ἡδίστους εἶναι, ἀλλ', ὅρῃς, ἐκεῖνό γε οὐκ ἂν ἔτι πείσαις ἀνθρώπων οὐδένα ὥς οὐχὶ δι' ὧν τρεφόμεθα οἱ ἀνθρωποι, πολὺ πλείω ὑμεῖς ἐν αὐτοῖς εὐφραίνεσθε. (17) Καὶ οἷδά γ', ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅτι τούτῳ χρίνουσιν οἱ πλείστοι ἥδιον ἡμᾶς καὶ πίνειν καὶ ἐσθίειν τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν δειπνῆσαι τὸ ἡμῖν παρατιθέμενον δειπνον ἢ τὸ ἑαυτοῖς. Τὸ γὰρ τὰ εἰωθότα ὑπερβάλλον, τοῦτο παρέχει τὰς ἡδονάς. (18) Διὸ καὶ πάντες ἀνθρωποι ἡδέως προσδέχονται τὰς ἐορτάς πλην οἱ τύραννοι. Ἐκπλεω γὰρ αὐτοῖς αἰεὶ παρεσκευασμένα οὐδεμίαν ἐν ταῖς ἐορταῖς ἔχουσιν αἱ τράπεζαι αὐτῶν ἐπίδοσιν. Ὡστε ταύτῃ πρῶτον τῇ εὐφροσύνῃ τῆς ἐλπίδος μειονεκτοῦσι τῶν ἰδιωτῶν. (19) Ἐπειτα δ', ἔφη, ἐκεῖνο εὖ οἶδ' ὅτι καὶ σὺ ἐμπειρος εἶ ὅτι ὅσῳ ἂν πλείω τις παραθῇται τὰ περιττὰ τῶν ἱκανῶν, τοσούτῳ θῆσσον κόρος ἐμπίπτει τῆς ἐδωδῆς. Ὡστε καὶ τῷ χρόνῳ τῆς ἡδονῆς μειονεκτεῖ ὁ παρατιθέμενος πολλὰ τῶν μετρίως διατιωμένων. (20) Ἀλλὰ ναὶ μὰ

utramque non experti, de regia considerationem instituunt. Ego vero enitar te docere, me verum dicere, facto a visu initio : nam meminisse videor, inde te quoque exorsum esse. Primum enim, quum mecum ipse ratiocinando versor in iis quæ oculis cernuntur, deteriores esse regum conditionem reperio. Sunt aliis atque aliis in regionibus alia spectatu digna, ad quæ singula privati homines accedunt, tam in urbes quas volunt, spectaculorum causa ; quam ad conventus publicos, in quibus colliguntur quæ dignissima esse spectatu mortalibus videntur. Reges vero spectaculis non admodum occupantur. Nam neque tutum est ipsis eo pergere, ubi non superiores illis futuri sunt, qui istis adsunt : neque res ipsorum domi tam tuto sunt loco, ut iis aliorum fidei creditis, peregre proficisci possint. Nam metuendum est, ne simul et imperio spolientur, et ulciscendi eos, a quibus sunt læsi, facultatem amittant. Fortasse tu dixeris : At enim spectacula nihilominus eis veniunt, etiam si domi maneant. Sane quam pauca, mi Simonides, de multis : atque etiam quum huiusmodi sint, tanti venduntur regibus, ut, qui aliquid exhibent, quicquid tandem id fuerit, multo maioribus præmiis brevi tempore acceptis a rege discedere velint, quam per omnem vitam a ceteris hominibus universis comparent. Et Simonides, At si maxime, quod attinet spectacula, deterior est vestra conditio, saltem plus voluptatis auribus percipitis. Nam quod unum est auditu jucundissimum, numquam laudes vobis desunt : omnes enim qui vos conveniunt, quæcunque vel dicitis, vel facitis, ea omnia laudibus prædicant. Quod vero longe molestissimum auditu est, convicia numquam auditis : nemo enim regem in os accusare vult. Ad ea Hiero, Quid vero putas, inquit, voluptatis illos adferre, qui non maledicunt, quando plane notum alicui est, hosce, qui tacent, mala omnia de tyranno cogitare? vel quid adferre delectationis putas illos laudatores, quando suspecti sunt, ne forte laudationes illas adsentandi causa instituant? Ad ea Simonides, Equidem hoc profecto, inquit, tibi concedo, mi Hiero ; laudes, quæ ab hominibus maxime liberis profisciscantur, jucundissimas esse. Sed (vides ipse) numquam persuadebis ulli hominum, non multo plus ex iis vos delectationis capere, per quæ homines alimur. Novi, ait, mi Simonides, de hoc statuere maximam hominum partem, suavius nos et bibere, et vesci, quam privatos, quod et ipsis videatur esse jucundius eam cenam sumere, quæ nobis adponitur, quam quæ ipsis. Etenim quod usitata excedit, id voluptates suppeditat. Quamobrem universi homines magna cum voluptate dies festos exspectant, extra solos reges. Nam illorum mensæ semper instructæ magna rerum copia, incrementum festis diebus nullum habent. Quo fit, ut primum hac spei voluptate a privatis hominibus superentur. Deinde probe scio te quoque expertum esse, fieri ut quanto plura sibi quis adposuerit modum excedentia illorum quæ satis fuissent, tanto citius satietas ipsum cibi capiat. Itaque ipso etiam tempore minus voluptatis percipit is, qui adponit sibi multa, quam ii qui modice viciant. At profecto, inquit Simoni-

Δί, ἔφη ὁ Σιμωνίδης, ὅσον ἂν χρόνον ἡ ψυχὴ προσή-
ται, τοῦτον πολὺ μάλλον ἤδονται οἱ ταῖς πολυτελεστέ-
ραις παρασκευαῖς τρεφόμενοι τῶν τὰ εὐτελέστερα πα-
ρατιθεμένων. (21) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὦ Σιμωνίδη,
τὸν ἐκάστῳ ἡδόμενον μάλιστα, τοῦτον οἶε καὶ ἐρωτι-
κώτατος εἶναι τοῦ ἔργου τούτου; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Ἦ οὖν ὅρῃς τι τοὺς τυράννους ἤδιον ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν
παρασκευὴν ἰόντας ἢ τοὺς ἰδιώτας ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν; Οὐ
μὰ τὸν Δί, ἔφη, οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ καὶ ἀγλευκότερον,
ὥς πολλοῖς ἂν δοξείη. (22) Τί γάρ, ἔφη ὁ Ἱέρων, τὰ
πολλὰ ταῦτα μηχανήματα κατανενόηκας ἀ παρατίθεται
τοῖς τυράννοις, ὅξεια καὶ ὀριμέα καὶ στρυφνὰ καὶ τὰ
τούτων ἀδελφά; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Σιμωνίδης, καὶ
πάνυ γέ μοι δοκοῦντα παρὰ φύσιν εἶναι ταῦτα ἀνθρώ-
ποις. (23) Ἄλλο τι οὖν οἶε, ἔφη ὁ Ἱέρων, ταῦτα τὰ
ἐδέσματα εἶναι ἢ μαλακῆς καὶ ἀσθενούσης τρυφῇ ψυ-
χῆς ἐπιθυμήματα; ἐπεὶ εὖ οἶδ' ἔγωγε ὅτι οἱ ἡδέως ἐσθίον-
τες καὶ σύ που οἶσθα ὅτι οὐδὲν προσδέονται τούτων τῶν
σοφισμάτων. (24) Ἄλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σιμωνίδης,
τῶν γε πολυτελῶν ὁσμῶν τούτων αἷς χρίσθε τοὺς πλη-
σιάζοντας οἷμαι μάλλον ἀπολαύειν ἢ αὐτοὺς ὑμᾶς, ὡς-
περ γε καὶ τῶν ἀχαρίστων ὁσμῶν οὐκ αὐτὸς ὁ βεβρωκὸς
αἰσθάνεται, ἀλλὰ μάλλον οἱ πλησιάζοντες. (25) Οὕτω
μέντοι, ἔφη ὁ Ἱέρων, καὶ τῶν σίτων ὁ μὲν ἔχων παν-
τοδαπὰ ἀεὶ οὐδὲν μετὰ πόθου αὐτῶν λαμβάνει· ὁ δὲ
σπανίσας τινὸς, οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ χαρᾶς πιμπλάμε-
νος, ὅταν αὐτῷ προφανῇ τι. (26) Κινδυνεύουσιν, ἔφη
ὁ Σιμωνίδης, αἱ τῶν ἀφροδισίων μόνον ὑμῖν ἀπολαύσεις
τοῦ τυραννεῖν τὰς ἐπιθυμίας παρέχειν. Ἐν γὰρ τούτῳ
ἔξεστιν ὑμῖν ὅτι ἂν κάλλιστον ἰδῆτε τούτου συνεῖναι.
(27) Νῦν δὴ, ἔφη ὁ Ἱέρων, εἰρηκας ἐν ᾧ σάφ' ἴσθι πλεῖ-
στον μειονεκτοῦμεν τῶν ἰδιωτῶν. Πρῶτον μὲν γὰρ
γάμος ὁ μὲν ἐκ μειζόνων δῆπου καὶ πλούτῳ καὶ δυνά-
μει κάλλιστος δοκεῖ εἶναι, καὶ παρέχειν τινὰ τῷ γήμαντι
φιλοτιμίαν μετ' ἡδονῆς δεύτερον δ' ὁ ἐκ τῶν ὁμοίων· ὁ
δ' ἐκ τῶν φαυλοτέρων πάνυ αἰτιμὸς τε καὶ ἀχρηστος νο-
μίζεται. (28) Τῷ τοίνυν τυράννῳ, ἂν μὴ ξένην γῆμιν,
ἀνάγκη ἐκ μειόνων γαμῆν, ὥστε τὸ ἀγαπητὸν οὐ πάνυ
αὐτῷ παραγίγνεται. Πολὺ δὲ καὶ αἱ θεραπείαι αἱ ἀπὸ
τῶν μέγιστον φρονουσῶν γυναικῶν εὐφραίνουσι μάλι-
στα, αἱ δ' ἀπὸ τῶν δούλων παροῦσαι μὲν οὐδὲν τι ἀγα-
πῶνται, ἐὰν δέ τι ἑλλείπωσι, δεινὰς ὀργὰς καὶ λύπας
ἐμποιοῦσιν. (29) Ἐν δὲ τοῖς παιδικαῖς ἀφροδισίαις ἔτι
αὐτὸ πολὺ μάλλον ἢ ἐν τοῖς τεκνοποιοῖς μειονεκτεῖ τῶν
εὐφροσυλῶν ὁ τύραννος. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ μετ' ἔρωτος
ἀφροδίσια πολὺ διαφέροντως εὐφραίνει πάντες δῆπου
ἐπιστάμεθα· (30) ὁ δὲ ἔρως πολὺ αὐτὸ ἐθέλει ἥκιστα τῷ
τυράννῳ ἐγγίγνεσθαι. Οὐ γὰρ τῶν ἐτοίμων ἥδεται ὁ
ἔρως ἐφιέμενος, ἀλλὰ τῶν ἐλπιζομένων. Ὡς περ οὖν
εἰ τις ἀπειρος ὢν δόλους τοῦ πιεῖν ἀπολαύσει, οὕτω καὶ ὁ
ἀπειρος ὢν ἔρωτος ἀπειρὸς ἐστὶ τῶν ἡδίστων ἀφροδισίων.
(31) Ὁ μὲν οὖν Ἱέρων οὕτως εἶπεν. Ὁ δὲ Σιμωνίδης
ἐπιγελάσας, Πῶς λέγεις, ἔφη, ὦ Ἱέρων; τυράννῳ οὐ φης
παιδικῶν ἔρωτας ἐμφέρεσθαι; πῶς μὴν σὺ, ἔφη, ἐρῶς Δαί-

des, quam diu admittit cibum animus, tam diu multo ma-
jorem voluptatem capiunt qui sumptuoso adparatu nutrium-
tur, quam qui viliora quædam sibi adponunt. An igitur, mi
Simonides, inquit Hiero, putas, eum qui re aliqua delectat-
ur, vehementissimo ejus rei amore teneri? Omnino, inquit.
Num ergo vides majori reges cum voluptate ad cibum sibi
adparatum accedere, quam privatos homines ad suum? Ne-
quaquam certe, ait: immo etiam injucundius, ut plerisque
videri possit. Quid? ait Hiero, num multa illa magnaue
arte elaborata considerasti, quæ regibus adponuntur, acria,
mordacia, acerba, et quæ his germana sunt? Maxime, ait
Simonides, et quidem talia quæ plane videantur mihi esse
præter hominum naturam. Ergone putas, ait Hiero, hæc
edulia quiddam esse aliud quam mollis et languentis præ
deliciis animi cupidies? nam certo scio (neque tu fortassis
ignoras) eos, qui jucunde vescantur, istis artificiosis inventis
non indigere. At vero, ait Simonides, etiam sumptuosius
illis odoribus, quibus ungimini, magis arbitror eos qui vo-
biscum sunt frui, quam vos ipsos: veluti ingratos quoque
odores non sentit is qui ederit, sed illi potius qui cum eo
versantur. Sic igitur, ait Hiero, qui varios semper cibos
habet, nullos eorum cum adpetitu sumit: at cui raro quid
obvenit, is vero est qui cum lætitia satiatur, quum quid ei
objicitur. Videntur, ait Simonides, tantum rei venereæ
fruitiones in vobis regnandi cupiditates excitare. Nam hac
in parte licet vobis, ut quodcumque pulcherrimum videritis,
cum eo consuescatis. Dixisti tu modo quiddam, ait Hiero,
in quo scire debes, nos a privatis hominibus omnium maxi-
me superari. Primum enim conjugium, quod cum præstan-
tioribus scilicet contrahitur, ob opes et potentiam longe
pulcherrimum esse videtur, et ei, qui ducit uxorem, cum
voluptate quamdam dignitatem præbere: altero loco est id
quod inter æquales contrahitur: denique quod ex vilioribus
constat, plane ignominiosum et inutile putatur. Rex qui-
dem, si exteram non duxerit, ex inferioribus uxorem ducat
necesse est: quo fit, ut non admodum id consequatur, quo
contentus sit. At vero coli a feminis, quæ maximos spiri-
tus gerant, maximæ voluptati est: ab iis autem, quæ servæ
nostræ sunt, si colamur, non admodum satisfit animo; sin
minus, graves ea res iras ac molestias in nobis excitat. Jam
masculorum in amoribus multo etiam minus voluptatem rex
percipit, quam in iis quibus soboles procreatur. Scimus
enim omnes, congressus venereos, cum amore conjunctos,
eximiam voluptatem adferre: verum amor in nullorum ani-
mis minus excitatur quam regis. Non enim amor iucun-
dum est illa expetere, quæ in promptu sunt, sed quæ
sperantur. Itaque eadem ratione qua is qui sitim expertus
non est, potu possit frui: sic etiam is qui amorem non est
expertus, longe suavissimæ veneris est experts. Hujusmodi
erant, quæ ab Hierone dicebantur. Ad quæ risu Simonides
sublato, Quid ais, inquit, Hiero? negas tu regum in animis
excitari amores puerorum? qui fit, ut tu certe Dailochum,

λόχου τοῦ καλλίστου ἐπικαλούμενου; (32) Ὅτι μὰ τὸν Δι', ἔφη, ὃ Σιμωνίδῃ, οὐ τοῦ ἐτοίμου παρ' αὐτοῦ δοκοῦντος εἶναι τυχεῖν τούτου μάλιστα ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ τοῦ ἥκιστα τυράνῳ προσήκοντος κατεργάσασθαι. (33) Ἐγὼ γὰρ δὴ ἐρῶ μὲν Δαϊλόχου ὧν περ ἰσως ἀναγκάζει ἡ φύσις ἀνθρώπου δεῖσθαι παρὰ τῶν καλῶν, τούτων δὲ ὧν ἐρῶ τυχεῖν· μετὰ μὲν φιλίας καὶ παρὰ βουλομένου πάνυ ἱσχυρῶς ἐπιθυμῶ τυγχάνειν, βία δὲ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ ἥσπον ἂν μοι δοκῶ ἐπιθυμῆιν ἢ ἑμαυτὸν κακόν τι ποιεῖν. (34) Παρὰ μὲν γὰρ πολεμίων ἀκόντων λαμβάνειν πάντων ἥδιστον ἔγωγε νομίζω εἶναι, παρὰ δὲ παιδικῶν βουλομένων ἥδιστα οἶμαι αἱ χάριτές εἰσιν. (35) Εὐθύς γὰρ παρὰ τοῦ ἀντιφιλοῦντος ἡδεῖαι μὲν αἱ ἀντιβλέψεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἐρωτήσεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἀποκρίσεις, ἥδιστα δὲ καὶ ἐπαφροδιτόταται αἱ μάχαι τε καὶ ἔριδες· (36) τὸ δὲ ἀκόντων παιδικῶν ἀπολαύειν λεηλασίας, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ εἰσκέλαι μᾶλλον ἢ ἀφροδισίους. Καίτοι τῷ μὲν ληστῇ παρέχει τινὰς δμους ἡδονὰς τό τε κέρδος καὶ τὸ ἀνίσταν τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ οὐ ἂν ἔρξ τις τοῦτω ἡδεσθαι ἀνωμένῳ καὶ φιλοῦντα μισεῖσθαι καὶ ἀπτεσθαι ἀχθομένου πῶς οὐχὶ τοῦτο ἥδη δυσχερές τὸ πάθημα καὶ οἰκτρὸν; (37) Καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰδιώτῃ εὐθύς τεκμήριον ἐστίν, ὅταν δ' ἐρωμένός τι ὑπουργῇ, ὅτι ὡς φίλῳ χαρίζεται, διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι οὐδὲ μίαν ἀνάγκης οὐσης ὑπηρετεῖ, τῷ δὲ τυράνῳ οὗτος ἔστι πιστεῦσαι ὡς φιλεῖται. (38) Ἐπιστάμεθα γὰρ [αὖ] τοὺς διὰ φόβον ὑπηρετοῦντας ὡς ἢ μάλιστα ἂν δύνωνται ἐξεικάζουσιν αὐτοὺς ταῖς τῶν φιλοῦντων ὑπουργαίαις. Καὶ τοίνυν αἱ ἐπιβουλαὶ ἐξ οὐδένων πλέονες τοῖς τυράννοις εἰσιν ἢ ἀπὸ τῶν μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς προσποιησμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄλλὰ ταῦτα μὲν πάνυ ἔμοιγε μικρὰ δοκεῖ εἶναι ἢ σὺ λέγεις. Πολλοὺς γὰρ, ἔφη, ἔγωγε ὁρῶ τῶν δοκούντων ἀνδρῶν εἶναι ἐκόντας μειονεκτοῦντας καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ ὀψων καὶ ἀφροδισίων γε ἀπεχομένους. (2) Ἄλλ' ἐν ἐκείνοις γε πολλὸ διαφέρει τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι μεγάλα μὲν ἐπινοεῖτε, ταχὺ δὲ κατεργάζεσθε, πλείστα δὲ τὰ περισσὰ ἔχετε, κέκτησθε δὲ διαφέροντας μὲν ἀρετῇ ἵππους, διαφέροντα δὲ κάλλει θπλα, ὑπερέχοντα δὲ κόσμον γυναιξί, μεγαλοπρεπεστάτας δ' οἰκίας, καὶ ταύτας κατεσκευασμένας τοῖς πλείστου ἀξίοις, ἔτι δὲ πλήθει καὶ ἐπιστήμασι θεράποντας ἀρίστους κέκτησθε, ἱκανώτατοι δὲ ἐστε κακῶσαι μὲν ἐχθροὺς, ὀνῆσαι δὲ φίλους. (3) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Ἄλλὰ τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ὃ Σιμωνίδῃ, ἐξαπατᾶσθαι ὑπὸ τῆς τυραννίδος οὐδὲν τι θαυμάζω· μάλα γὰρ ὁ ὀχλὸς μοι δοκεῖ δοξάζειν ὁρῶν καὶ εὐδαίμονας τινὰς εἶναι καὶ ἀθλίους· (4) ἡ δὲ τυραννὶς τὰ μὲν δοκοῦντα πολλοῦ ἀξία κτήματα εἶναι ἀνεπτυγμένα θεᾶσθαι φανερὰ πᾶσι παρέχεται, τὰ δὲ χαλεπὰ

XENOPHON.

quem formosissimum vocant, ames? Quia, mi Simonides, ait, profecto non id potissimum concupisco, quod ab ipso impetraturus facile videor, sed id, quod efficere regis est a conditione maxime alienum. Etenim Dailochum equidem amo propter ea quæ fortasse cogit hominis natura petere a formosis: ea vero quæ consequi cupio, ut a volente, ac mutua cum amicitia mihi eveniant, vehementissime desidero: at vi ab eo sumere minus mihi cupere videor, quam me ipsum lædere. Nam hostibus invitis aliquid eripere, jucundissimum equidem esse arbitror: et gratificationes, quæ ab amoribus ultro contingunt, suavissimæ sunt, mea quidem sententia. Statim enim redamantis adspectus mutuus gratus est, gratæ interrogationes, gratæ responsiones, gratissimæ ac inprimis jucundæ pugnae et contentiones: at amoribus invitis frui, quiddam prædationi similis esse mihi videtur, quam rei veneræ. Immo prædoni voluptates quasdam et lucrum ipsum suppeditat, et quod molestia hostem adficiat: quum voluptatem ex eo, quod aliquis amet, molestiam sentiente percipere, atque amantem esse in odio, graviterque ferentem attingere, quo pacto hoc non molestum deplorandumque malum sit? Nam homini privato mox argumento est, quum qui amator obsequentem se præbet, fieri hoc tanquam ab amante gratificandi studio: scit enim illum id nulla necessitate cogente præstare. Verum tyrannus numquam diligere se credere potest. Novimus enim, illos, qui metus causa obsequuntur, quam possunt maxime amantium obsequia simulare. Itaque tyrannis insidiæ ab aliis nullis tam sunt frequentes, quam ab iis qui maxime se amare eos simulant.

CAPUT II.

Ad ea Simonides, Videntur mihi, inquit, hæc quæ tu profers, admodum exigua esse. Nam multos equidem video, viros hominum opinione vere dictos, qui sua sponte sunt aliis inferiores, quod cibos attinet, quod potum, quod obsonia; atque etiam veneris a voluptatibus abstinent. Verum in illis multum inter privatos homines ac vos interest, quod et magnas res animo concipitis, et celeriter conficitis. Habetis et abundantem rerum copiam, equos insigni virtute, arma pulchritudine eximia, mundum pro uxoribus egregium, ædes magnificentissimas, easque maximi pretii rebus instructas: sunt item vobis famuli plurimi, et artium cognitione præstantissimi: ac potestas vobis est maxima tum lædendi hostes tum commodandi amicis. Ad quæ Hiero: Sed enim vulgo mortalium, mi Simonides, a regno præstringi oculos equidem non miror. Nam vulgus hominum valde mihi videtur ex iis quæ sub ejus oculis cadunt, opinionem de quorundam felicitate et infelicitate concipere. At regnum eas res quæ maximi esse pretii videntur, explicatas palam spectandas omnibus exhibet: quæ vero molesta sunt, ea

33

ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν τυράννων κέκτῃται ἀποκεκρυμμένα, ἔνθα περ καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν [καὶ τὸ κακοδαιμονεῖν] τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται. (6) Τὸ μὲν οὖν τὸ πλῆθος περὶ τούτου λεληθέναι, ὥς περ εἶπον, οὐ θαυμάζω· τὸ δὲ καὶ ὑμᾶς ταῦτ' ἀγνοεῖν, οἱ διὰ τῆς γνώμης δοκεῖτε θεᾶσθαι κάλλιον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ πλείστα τῶν πραγμάτων, τοῦτό μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι. (8) Ἐγὼ δὲ πεπειραμένος σαφῶς οἶδα, ὡς Σιμωνίδῃ, καὶ λέγω σοι ὅτι οἱ τύραννοι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ἐλάχιστα μετέχουσι, τῶν δὲ μεγίστων κακῶν πλείστα κέκτηνται. (7) Αὐτίκα γὰρ εἰ μὲν εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ταύτης ἐλάχιστον τοῖς τυράννοις μέτεστιν· εἰ δὲ πόλεμος μέγα κακὸν, τούτου πλείστον μέρος οἱ τύραννοι μετέχουσιν. (8) Εὐθὺς γὰρ τοῖς μὲν ἰδιώταις, ἂν μὴ ἡ πόλις αὐτῶν κοινὸν πόλεμον πολεμῇ, ἔξεστιν ὅποι ἂν βούλωνται πορεύεσθαι μὴδὲν φοβουμένους μή τις αὐτοὺς ἀποκτείνῃ, οἱ δὲ τύραννοι πάντες πανταχῇ ὥς διὰ πολεμίας πορεύονται. Αὐτοὶ τε γοῦν ὥπλισμένοι οἴονται ἀνάγκη εἶναι διάγειν καὶ ἀλλοὺς ὀπλοφόρους αἰετὶ συμπεριάγεσθαι. (9) Ἐπειτα δὲ οἱ μὲν ἰδιῶται, ἔὰν καὶ στρατεύωνται πού εἰς πολεμίαν, ἀλλ' οὖν ἐπειδὴν γε ἔλθωσιν οἴκαδε, ἀσφάλειαν σφίσιν ἡγοῦνται εἶναι, οἱ δὲ τύραννοι ἐπειδὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν ἀφικνῶνται, τότε ἐν πλείστοις πολεμίοις ἴσασιν ὄντες. (10) Ἐὰν δὲ καὶ ἄλλοι στρατεύωσιν εἰς τὴν πόλιν κρείττονες, ἔὰν ἔξω τοῦ τείχους ὄντες οἱ ἥσσαντες ἐν κινδύνῳ δοκῶσιν εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴν γε εἰσω τοῦ ἐρύματος ἔλθωσιν, ἐν ἀσφαλείᾳ πάντες νομίζουσι καθεστάναι, ὃ δὲ τύραννος οὐδ' ἐπειδὴν εἰσω τῆς οἰκίας παρέλθῃ ἐν ἀκινδύνῳ ἐστίν, ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ καὶ μάλιστα φυλακτέον οἴεται εἶναι. (11) Ἐπειτα τοῖς μὲν ἰδιώταις καὶ διὰ σπονδῶν καὶ δι' εἰρήνης γίγνεται πόλεμος ἀνάπαυσις, τοῖς δὲ τυράννοις οὔτε εἰρήνη ποτὲ πρὸς τοὺς τυραννευομένους γίγνεται οὔτε σπονδαῖς ἂν ποτε πιστεύσας ὁ τύραννος θαρρήσειε. (12) Καὶ πόλεμοι μὲν δὴ εἰσιν οὓς τε αἱ πόλεις πολεμοῦσι καὶ οὓς οἱ τύραννοι πρὸς τοὺς βεβιασμένους· τούτων δὴ τῶν πολέμων ὅσα μὲν ἔχει χαλεπὰ ὃ ἐν ταῖς πόλεσι, ταῦτα καὶ ὁ τύραννος ἔχει· (13) καὶ γὰρ ἐν ἥλοις δεῖ εἶναι ἀμφοτέρους καὶ φυλάττεσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ ἂν τι πάσῃ κακῶν ἡττηθέντες, λυποῦνται ἐπὶ τούτοις ἑκάτεροι. (14) Μέχρι μὲν δὴ τούτου ἴσοι οἱ πόλεμοι· ἀ δὲ ἔχουσιν ἡδέα οἱ ἐν ταῖς πόλεσι πρὸς τὰς πόλεις, ταῦτα οὐκέτι ἔχουσιν οἱ τύραννοι. (15) Αἱ μὲν γὰρ πόλεις δῆπου ὅταν κρατήσωσι μάχῃ τῶν ἐναντίων, οὐ ῥᾶδιον εἰπεῖν ὅσην μὲν ἥδονὴν ἔχουσιν ἐν τῷ τρέψασθαι τοὺς πολεμίους, ὅσην δ' ἐν τῷ διώκειν, ὅσην δ' ἐν τῷ ἀποκτείνειν τοὺς πολεμίους, ὥς δὲ γαυροῦνται ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ὥς δὲ δόξαν λαμπρὰν ἀναλαμβάνουσιν, ὥς δ' εὐφραίνονται τὴν πόλιν νομίζοντες ὑψηλέναι. (16) Ἐκαστος δὲ τις προσποιεῖται καὶ τῆς βουλῆς μετεσχηκεῖν καὶ πλείστους ἀπεκτονέειν, χαλεπὸν δὲ εὐρεῖν ὅπου οὐχὶ καὶ ἐπιφύδονται, πλείονας φάσκοντες ἀπεκτονέειν ἢ ὅσην ἂν τῷ ὄντι ἀποθάνωσιν· οὕτω καλὸν τι αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι τὸ πολλὴν νικᾶν. (17) Ὁ δὲ τύραννος

regum in animis occulta tenet, in quibus et felicitas et infelicitas hominum sita est. Quamobrem hæc multitudinem latere non miror, ut dixi : sed vobis quoque ignota esse, qui animi iudicio maxima ex parte res pulchrius contemplari videmini, quam oculis, hoc quidem mihi videtur mirum. At ego experiundo plane cognovi, mi Simonides, ac tibi dico, reges maximorum honorum minime participes fieri, et gravissimorum malorum insignem habere copiam. Protinus enim, si pax magnum hominibus esse bonum videtur, quam minimum ejus participes sunt reges : si bellum ingens est malum, maxima ejus pars ad reges pertinet. Primum hominibus privatis, si non ipsorum civitas bellum publicum susceperit, quocumque lubet, abire licet, nihil metuentibus, ne quis eis vitam adimat : reges vero universi ubique tamquam per hostium fines proficiscuntur. Itaque necessarium putant, ut et ipsi semper sint armati, et armatos semper secum circumducant. Deinde privati homines, licet hostilem in agrum militatum abeant, nihilominus ubi domum redierunt, esse tutos sese arbitrantur : at tyranni posteaquam ad civitatem suam pervenerint, inter hostes se plurimos esse sciunt. Quod si hostes etiam potentiores adversus urbem aliquam expeditionem suscipiant, dum qui sunt illis inferiores, extra mœnia positi videantur esse in periculo, verum posteaquam intra munitionem sese receperint, omnes in tuto se esse credunt : tyrannus autem ne tum quidem, quum domum ingressus fuerit, expers est periculi ; immo istic vel maxime sibi cavendum esse arbitrat. Præterea privati homines, per fœdera et pacem, belli molestia liberantur ; regibus vero neque pax ab iis quos regunt, conceditur, neque quisquam tyrannus confidenter fœderibus habere fidem ausit. Sunt item bella, quæ a civitatibus, et alia, quæ a regibus adversus illos quos vi oppresserunt, geruntur : ex his igitur bellis quæcumque gravia molestaque habet illud quod civitates inter se gerunt, ea cadunt etiam in tyrannum : nam utrosque necesse est in armis esse, cavere sibi, adire pericula, et si quid calamitatis victis accidat, utrique dolent. Atque hactenus paria sunt utriusque bella. Quæ vero jucunda accidunt in illis quæ civitates gerunt adversus civitates, ea tyranni minime habent. Etenim urbes, quum adversarios pugna vicerunt, dici facile non potest, quantum voluptatis ex eo percipiant, quod in fugam hostes egerint ; quantum in persequendo, quantum in occidendis hostibus ; quam ob ipsum facinus exultent, quam insignem gloriam sibi vindicent, quam propterea gaudeant, quod rempublicam amplificasse se existimant. Arrogat quisque sibi, quod et consilii particeps fuerit, et plurimos interfecerit. Ac difficulter invenias, ubi non etiam falso quædam addant ; quum plures se interemisse prædicant, quam reipsa ceciderint. Adeo res ipsi esse præclara videtur, populum victoria potiri. Tyrannus autem, quando

εταν ὑποπτεύσῃ καὶ αἰσθανόμενος τῷ ὄντι ἀντιπραττο-
μένους τινὰς ἀποκτείνει, οἷδεν ὅτι οὐκ αὖξει ὁλην τὴν
πόλιν, ἐπίσταται τε ὅτι μειώνει ἀρξεί, παιδρός τε οὐ
δύναται εἶναι, οὐδὲ μεγαλύνεται ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ
μειοῖ καθ' ὅσον ἂν δύνῃται τὸ γεγεννημένον, καὶ ἀπολο-
γεῖται ἅμα πράττων ὡς οὐκ ἀδικῶν πεποίηκεν. Οὕτως
οὐδ' αὐτῷ δοκεῖ καλὰ τὰ ποιούμενα εἶναι. (18) Καὶ
εταν ἀποθάνωσιν οὐς ἐφοβήθη, οὐδέν τι μᾶλλον τούτου
θαρσύνει, ἀλλὰ φυλάττεται ἐτι μᾶλλον ἢ τὸ πρόσθεν.
Καὶ πόλεμον μὲν δὴ τοιοῦτον ἔχων διατελεῖ ὁ τύραννος
ὅν ἐγὼ δηλώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Φιλίας δ' αὖ καταθέσσαι ὡς κοινωνοῦσιν οἱ τύ-
ραννοι. Πρῶτον μὲν εἰ μέγα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ φι-
λία, τοῦτο ἐπισκεψόμεθα. (2) Ὃς γὰρ ἂν φιλήται
δήπου ὑπὸ τινων, ἡδέως μὲν τούτων οἱ φιλοῦντες πα-
ρόντα ὁρῶσιν, ἡδέως δ' εὖ ποιοῦσι, ποθοῦσι δὲ, ἂν που
ἀπῇ, ἥδιστα δὲ πάλιν προσιόντα δέχονται, συνήδονται
δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς, συνεπικουροῦσι δὲ, ἐάν τι
σφαλλόμενον ὁρῶσιν. (3) Οὐ μὲν δὴ λεληθεν οὐδὲ τὰς
πόλεις ὅτι ἡ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἥδιστον ἀνθρώ-
ποις ἐστί. Μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι
πολλὰ τῶν πόλεων νηπιονὶ ἀποκτείνειν, ὅλην ὅτι διὰ
ταῦτα ὅτι λυμαντήρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναι-
κῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἀνδρας εἶναι. (4) Ἐπεὶ εταν γε
ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφορὰν τινα γυνή, οὐδέν ἤττον
τούτου ἐνσκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἀνδρες, ἐάνπερ ἡ φιλία
δοκῇ αὐτοῖς ἀκήρατος διαμένειν. (5) Τοσοῦτον δὲ τι
ἀγαθὸν κρίνω ἔγωγε τὸ φιλεῖσθαι εἶναι ὥστε νομίζω τῷ
ὄντι αὐτόματα τὰγαθὰ τῷ φιλομένῳ γίνεσθαι καὶ πα-
ρὰ θεῶν καὶ παρὰ ἀνθρώπων. (6) Καὶ τούτου τοίνυν
τοῦ κτήματος τοιοῦτου ὄντος μειονεκτοῦσιν οἱ τύραννοι
πάντων μάλιστα. Εἰ δὲ βούλει, ὦ Σιμωνίδη, εἰδέναι
ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὧδε ἐπίσχεψαι. (7) Βεβαιόταται μὲν
γὰρ δήπου δοκοῦσι φιλίαι εἶναι γονεῦσι πρὸς παῖδας
καὶ παισι πρὸς γονεῖς καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀδελφούς καὶ
γυναιξὶ πρὸς ἀνδρας καὶ ἐταίροις πρὸς ἐταίρους. (8) Εἰ
τοίνυν ἐθέλεις κατανοεῖν, εὐρήσεις μὲν τοὺς ἰδιώτας ὑπὸ
τούτων μάλιστα φιλομένους, τοὺς δὲ τυράννους πολλοὺς
μὲν παῖδας ἑαυτῶν ἀπεκτονήκοντας, πολλοὺς δ' ὑπὸ παί-
δων αὐτοὺς ἀπολωλότες, πολλοὺς δὲ ἀδελφούς ἐν τυραν-
νίᾳ ἀλληλοφόνους γεγεννημένους, πολλοὺς δὲ καὶ ὑπὸ γυ-
ναικῶν τῶν ἑαυτῶν τυράννους διεφθαρμένους, καὶ ὑπὸ
ἐταίρων γε τῶν μάλιστα δοκούντων φίλων εἶναι. (9) Οἷ-
τινες οὖν ὑπὸ τῶν φύσει πεφυκτῶν μάλιστα φιλεῖν καὶ
νόμῳ συνηγασμένων οὕτω μισοῦνται, πῶς ὑπ' ἄλλου
γέ τινος οἰεσθαι χρὴ αὐτοὺς φιλεῖσθαι;

suspiciones concepit, et, revera quosdam adversus se moliri
quid deprehenso, eos interficit; totam se urbem non am-
plificaturum novit, et scit etiam paucioribus se imperatu-
rum, neque potest esse hilaris, neque se magnifice ob facinus
ipsum effert: immo quantum potest, extenuat rem gestam,
et inter agendum purgat sese, quasi non per injuriam id fe-
cerit. Usque adeo ne ipsi quidem honesta, quæ facit, esse
videntur. Quod si etiam mortui sint ii, quos metuit, nihilo
magis fidenti est animo; sed plus etiam sibi, quam prius,
cavet. Atque hoc modo tyrannus, de quo loquor, perpetuo
bello vexatur.

CAPUT III.

Jam mihi velim etiam amicitia, quomodo tyranni partici-
pes sint, inspicias. Primum, an magnum amicitia bonum
sit hominibus, consideremus. Nam si quis ab aliquibus dili-
gitur, eum adesse sibi lubenter vident ii qui diligunt; lu-
benter eidem benefaciunt, absentem desiderant, redeuntem
jucundissime excipiunt, voluptatem ex rebus ipsius prospe-
ris communem percipiunt, opem una ferunt, si quid adversi
accidere videant. Nec ignorant urbes, amicitiam maximum
suavissimumque bonum hominibus esse. Itaque plerisque
in urbibus ea lex valet, ut solos adulteros occidere liceat
impune: nimirum propterea, quod eos uxorum erga maritos
amicitiæ corruptores esse existiment. Nam adeo quum mul-
lier casu quodam stuprum fuerit passa, nihilominus illæ
vel sic apud maritos in honore sunt, si quidem amicitia inter
ipsos inviolata constare putetur. Tantum autem bonum
esse judico amari, ut existimem, ei qui diligitur, tum a diis
tum ab hominibus ultro bona omnia contingere. Atque in
hac tali possessione deterior inprimis est regum quam alio-
rum conditio. Quod si, mi Simonides, scire vis, num vera
loquar, sic rem considerato. Firmissimæ videntur esse
amicitiæ parentum erga liberos, liberum erga parentes, fra-
trum erga fratres, uxorum erga maritos, sodalium erga
sodales. Quod si ergo rem animadvertere vis, invenies
privatos homines ab his maxime diligere: quum interim com-
plures tyranni liberos suos occiderint, complures suis a li-
beris interfecti sint, multi fratres in usurpatione tyrannidum
mutuis se cædibus confecerint, multi denique tyranni tum
ab uxoribus suis, tum a sodalibus qui amicissimi videntur
interempti sint. Qui ergo apud illos, quos ut maxime
diligamus, a natura comparatum est, simul legibus etiam
ad hoc nos compellentibus, tanto sunt in odio: quo pacto
existimandum est, eos ab alio quopiam diligere?

Ἀλλὰ μὴν καὶ πίστεως ὅστις ἐλάχιστον μετέχει, πῶς οὐχὶ μεγάλου ἀγαθοῦ μειονεκτεῖ; ποία μὲν γὰρ ξυνουσία ἡδεῖα ἄνευ πίστεως τῆς πρὸς ἀλλήλους, ποία δ' ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ τερπνὴ ἄνευ πίστεως ὁμιλία, ποῖος δὲ θεράπων ἡδὺς ἀπιστούμενος; (2) Καὶ τούτου τοίνυν τοῦ πιστῶς πρὸς τινὰς ἔχειν ἐλάχιστον μέτεσσι τυράνῳ, ὁπότε γε οὐδὲ σίτοις καὶ ποτοῖς πιστεύων διάγει, ἀλλὰ καὶ τούτων πρὶν ἀπαρχεσθαι τοῖς θεοῖς, τοὺς διακόνους πρῶτον κελεύουσιν ἀπογεύσασθαι διὰ τὸ ἀπιστεῖν μὴ καὶ ἐν τούτοις κακόν τι φάγωσιν ἢ πῖωσιν. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ πατρίδες τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις πλείστου ἄξιαι. Πολίται γὰρ δορυφοροῦσι μὲν ἀλλήλους ἄνευ μισθοῦ ἐπὶ τοὺς δούλους, δορυφοροῦσι δ' ἐπὶ τοὺς κακούργους, ὑπὲρ τοῦ μηδὲνα τῶν πολιτῶν βιαιῶς θανάτῳ ἀποθνήσκειν. (4) Οὕτω δὲ πόρρω προελθῆσθαι φυλακῆς ὥστε πεποίηνται πολλοὶ νόμον τῶν μαιφόνων μηδὲ τὸν συνόντα καθαρεύειν ὥστε διὰ τὰς πατρίδας ἀσφαλῶς ἕκαστος βιοτεύει τῶν πολιτῶν. (5) Τοῖς δὲ τυράννοις καὶ τοῦτο ἐμπαλιν ἀνέστραπται. Ἀντὶ γὰρ τοῦ τιμωρεῖν αὐτοῖς αἱ πόλεις μεγάλως τιμῶσι τὸν ἀποκτείναντα τὸν τύραννον, καὶ ἀντὶ γε τοῦ εἰργεῖν ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥσπερ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν φονέας, ἀντὶ τούτου καὶ εἰκόνας ἐν τοῖς ἱεροῖς ἱστᾶσιν αἱ πόλεις τῶν τὸ τοιοῦτο ποιησάντων.

6. Εἰ δὲ σὺ οἶε ὡς πλείω ἔχων τῶν ἰδιωτῶν κτήματα δὲ τύραννος διὰ τοῦτο καὶ πλείω ἀπ' αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὡς Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γένωνται κρείττονες, τοῦτο αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ' ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν ἤττους, τοῦτ' αὐτοὺς ἀνίξῃ, οὕτω καὶ ὁ τύραννος οὐχ ὅταν τῶν ἰδιωτῶν πλείω φαίνεται ἔχων, τότε εὐφραίνεται, ἀλλ' ὅταν ἐτέρων τυράννων ἐλάττω ἔχῃ, τοῦτω λυπεῖται. Τούτους γὰρ ἀνταγωνιστάς ἡγεῖται αὐτῶν τοῦ πλούτου εἶναι. (7) Οὐδὲ γε ὁθιόν τι γίνεσθαι τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὦν ἐπιθυμεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰκέτου ἐπιθυμεῖ, ὁ δὲ τύραννος ἢ πόλεων ἢ χώρας πολλῆς ἢ λιμένων ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν, ἃ ἔστι πολὺ χαλεπώτερα καὶ ἐπικινδυνότερα κατεργάσασθαι τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιθυμημάτων. (8) Ἀλλὰ μέντοι καὶ πένητας ὅφει οὐτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. Οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὔτε τὰ ἱκανὰ, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις ὥστε τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα τὰ ἱκανὰ πολλὰ ἔστι, τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλλείποντα ὀλίγα. (9) Τῷ οὖν τυράννῳ τὰ πολλαπλάσια ἤττον ἱκανὰ ἔστιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα ἢ τῷ ἰδιώτῃ. Τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἔξεστι τὰς δαπάνας συντέμνειν εἰς τὰ καθ' ἡμέραν ὅπῃ βούλονται, τοῖς δὲ τυράννοις οὐκ ἐνδέχεται. Αἱ γὰρ μέγιστα αὐτοῖς δαπάναι καὶ ἀναγκαιόταται εἰς τὰς τῆς ψυχῆς φυλακὰς εἰσι· τὸ δὲ τούτων συντέμνειν ὁλεθρὸς δοκεῖ εἶναι. (10) Ἐπειτα δὲ ὅσοι μὲν δύνανται ἔχειν ἀπὸ τοῦ δικαίου ὅσων δέονται, τί ἂν τούτους οἰκτεῖροι τις ὡς πέ-

Præterea cui quam minimum fidei habetur, qui non magno in bono ceteris inferior est? Nam quæ tandem familiaritas absque fide mutua jucunda fuerit? quæ inter virum ac feminam absque fide consuetudo delectationem habere potest? quis minister gratus fuerit, si fides ei non habeatur? Atque hoc etiam, nimirum ut fides aliis habeatur, parum admodum ad tyrannum pertinet: quandoquidem is sic vivit, ut neque cibis, neque potui fidem habere possit; sed vel antequam diis inde primitiæ offerantur, primum famulos degustare jubent, idque propter diffidentiam, ne forte vel in his mali aliquid aut comedant, aut bibant. Quin etiam patria sua cuique reliquorum hominum maximo est in pretio. Nam cives mutuo se quasi satellitio quodam sine stipendio adversus servos tumentur, itemque adversus facinorosos, ut ne quis civium morte violenta e medio tollatur. Atque hac in custodia mutua cives eo sunt progressi, ut a multis lata lex sit, qua sancitur, ut ne is quidem purus habeatur, qui cum homicida versetur. Quo fit, ut beneficio patriæ suæ quisque civium tuto vivat. At in tyrannis etiam hic contraria ratio est. Tantum enim abest ut horum mortem civitates ulciscantur, ut etiam magnis honoribus eum adficient, qui tyrannum interfecerit: tantum item, ut a sacris eos arceant, quemadmodum solent interfectores privatorum hominum, ut etiam imagines tale quid designantium in templis statuunt.

Quod si tu tyrannum existimas, propterea quod fortunas, quam privati homines, ampliores habeat, etiam maiorem ex iis voluptatem percipere; ne id quidem ita se habet, mi Simonides: sed quemadmodum athletæ non quum imperitos superant, lætantur; sed ubi ab adversariis superantur, tum vero ingenti molestia adficiuntur: sic et tyrannus non quum plura possidere videtur, quam privati homines, tum gaudet; sed magnum ex eo dolorem percipit, si minus quam tyranni ceteri habeat. Nam hos in opibus adversarios suos esse statuit. Neque citius tyranno, quod concupiscit, obtingit, quam homini privato. Homo enim privatus vel domum, vel fundum, vel servum adpetit; tyrannus autem vel oppida, vel regionem amplam, vel portus, vel munitas arces: quæ multo majori cum difficultate ac periculo acquiruntur, quam quæ privati homines concupiscunt. Quin etiam non tam paucos, inter homines privatos, pauperes videbis, quam multos, inter tyrannos. Quippe numero nec ea quæ multa sunt, nec quæ sufficiunt, æstimantur, sed ex usu. Quo fit, ut quæ superant ultra id quod satis est, multa sint; quæ vero sunt infra id quod sufficit, pauca. Tyranno igitur multis partibus plura minus ad necessarios sumptus sufficiunt, quam homini privato. Nam privatis licet præcidere sumptus quotidianos, ex animi arbitratu: quod in tyranno locum non habet. Etenim maximos sumptus, eosque summe necessarios in excubias vitæ faciunt, de quibus si quid deciderit, id cum ipsorum exilio conjunctum esse videtur. Deinde quicumque habere justa ratione possunt quantum requirunt, cur eos quis miseretur ut inopes? at qui ob ege-

νητας; ὅσοι δ' ἀναγκάζονται δι' ἐνδεϊαν κακὸν τι καὶ αἰσχρὸν μηχανώμενοι ᾗ, πῶς οὐ τούτους ἀθλίου ἀν τις καὶ πένητας δικαίως καλοῖ; (11) Οἱ τύραννοι τοίνυν ἀναγκάζονται πλείστα συλᾶν ἀδίκως καὶ ἱερὰ καὶ ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας αἰετὶ προσδεῖσθαι χρημάτων. Ὡς περ γὰρ πολέμου ὄντος αἰετὶ ἀναγκάζονται στράτευμα τρέφειν ἢ ἀπολωλέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα, ὃ Σιμωνίδῃ, τῶν τυράννων. Γινώσκουσιν μὲν γὰρ οὐδὲν ἥττον τῶν ἰδιωτῶν τοὺς κοσμίους τε καὶ σοφοὺς καὶ δικαίους. Τούτους δ' ἀντὶ τοῦ ἀγασθαι φοβοῦνται, τοὺς μὲν ἀνδρείους, μή τι τολμήσωσι τῆς ἐλευθερίας ἐνεκεν, τοὺς δὲ σοφοὺς, μή τι μηχανήσωνται, τοὺς δὲ δικαίους, μή ἐπιθυμήσῃ τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτῶν προστατεῖσθαι. (2) Ὅταν δὲ τοὺς τοιούτους διὰ τὸν φόβον ὑπεξαίρωνται, τίνες ἄλλοι αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι ἄλλ' ἢ οἱ ἀδικοὶ τε καὶ ἀκρατεῖς καὶ ἀνδραποδώδεις; οἱ μὲν ἀδικοὶ πιστευόμενοι, διότι φοβοῦνται ὥς περ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις μήποτε ἐλευθεραὶ γενόμεναι ἐγκρατεῖς αὐτῶν γένωνται, οἱ δ' ἀκρατεῖς τῆς εἰς τὸ παρὸν ἐξουσίας ἐνεκα, οἱ δ' ἀνδραποδώδεις, διότι οὐδ' αὐτοὶ ἀξιοῦσιν ἐλευθεροὶ εἶναι. Χαλεπὸν οὖν καὶ τοῦτο τὸ πάθημα ἐμοίγε δοκεῖ εἶναι, τὸ ἄλλους μὲν ἡγεῖσθαι ἀγαθοὺς ἀνδρας, ἄλλοις δὲ χρῆσθαι ἀναγκάζεσθαι. (3) Ἐτι δὲ φιλόπολιν μὲν ἀνάγκη καὶ τὸν τύραννον εἶναι· ἀνευ γὰρ τῆς πόλεως οὐτ' ἂν σώζεσθαι δύναίτο οὐτ' ἂν εὐδαιμονεῖν· ἡ δὲ τυραννὶς ἀναγκάζει καὶ ταῖς ἐαυτῶν πατρίσιν ἐγκαλεῖν. Οὔτε γὰρ ἀλκίμους οὐτ' εὐόπλους χαίρουσι τοὺς πολίτας παρασκευάζοντες, ἀλλὰ τοὺς ξένους δεινότερους τῶν πολιτῶν ποιοῦντες ἡδοναὶ μάλλον καὶ τούτοις χρῶνται δορυφόροις. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν εὐετηρίων γενομένων ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν γίγνηται, οὐδὲ τότε συγχαίρει ὁ τύραννος. Ἐνδεεστεροὶ γὰρ οὗσι ταπεινότεροισι αὐτοῖς ὁλονται χρῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ.

Βούλομαι δὲ σοι, ἔφη, ὃ Σιμωνίδῃ, κἀκείνας τὰς εὐφροσύνας δηλῶσαι ὅσας ἐγὼ χρώμενος ὅτ' ἦν ἰδιώτης, νῦν ἐπειδὴ τύραννος ἐγενόμην, αἰσθάνομαι στερόμενος αὐτῶν. (2) Ἐγὼ γὰρ ξυνῆν μὲν ἡλικιώταις ἡδόμενος ἡδόμενοις ἐμοί, συνῆν δὲ ἐμαυτῷ, ὅποτε ἡσυχίας ἐπιθυμήσαιμι, διήγον δ' ἐν συμποσίοις πολλάκις μὲν μέχρι τοῦ ἐπιλαθέσθαι πάντων εἰ τι χαλεπὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἦν, πολλάκις δὲ μέχρι τοῦ ὧδαίς τε καὶ θαλαίαις καὶ χοροῖς τὴν ψυχὴν συγκαταμιγνύναι, πολλάκις δὲ μέχρι κοινῆς ἐπιθυμίας ἐμῆς τε καὶ τῶν παρόντων. (3) Νῦν δὲ ἀπεστερημαι μὲν τῶν ἡδόμενων ἐμοί διὰ τὸ δούλους ἀντὶ φίλων ἔχειν τοὺς ἐταίρους, ἀπεστερημαι δ' αὐτὸς

statem malum ac turpe quid excogitare, de quo vivant, coguntur, cur non illos et miseros, et pauperes esse, merito quis existimet? At enim tyranni plurimis rebus per injuriam, tum fana, tum homines spoliare coguntur; propterea quod ipsis ad sumptus necessarios semper pecuniis opus sit. Etenim perinde ac si bellum geratur, vel copias semper alant vel intereant, necesse est.

CAPUT V.

Exponam vero tibi, mi Simonides, etiam aliam quamdam regum sane gravem calamitatem. Etenim non minus norunt quam privati homines, quinam egregii viri sint, et sapientes, et justi: sed quum eos suspicere deberent, metuunt; fortes quidem, ne quid libertatis causa audeant; sapientes, ne quid artificiose moliantur; justos, ne plebs eos sibi præesse cupiat. Quum vero hujusmodi homines e medio propter metum sustulerint, quinam alii sunt ipsis reliqui, quorum scilicet uti opera possunt, quam injusti, intemperantes, serviles? Injusti, quod his fides habeatur, utpote qui metuunt æque, ac tyranni, ne ad libertatem urbes quum pervenerint, ipsos suam in potestatem redigant: intemperantes, ob præsentem licentiam: serviles, quod ne ipsi quidem liberi esse cupiant. Quapropter equidem arbitror, hanc etiam calamitatem gravem esse, quod alios quidem viros bonos esse ducant, aliis vero uti cogantur. Præterea necesse est, etiam tyrannum civitatis suæ studiosum esse, quippe qui absque civitate neque salvus esse possit, neque beatus: at cogit eadem tyrannis quosdam, ut patriam quoque suam ignominia adficiant. Nec enim cives suos fortes efficere, nec armis instruere gaudent: sed magis ipsis volupe est, exterorum potentiam supra cives amplificare, atque his satellitum loco utuntur. Quin etiam quum proventus annonæ benignior omnium bonorum ubertatem adfert, ne tum quidem tyrannus communem cum ceteris voluptatem percipit. Existimat enim, suos in rerum inopia humilioribus animis futuros.

CAPUT VI.

Volo autem tibi, mi Simonides, etiam illas voluptates exponere, quibuscumque, dum privatus adhuc essem, utebar, spoliatus eis, uti quidem animadverto, posteaquam regnum adeptus sum. Versabar cum æqualibus, quorum ego consuetudine delectabar, sicut et illi mea: versabar et mecum solo, si quando quietem expeterem. Intereram sæpenumero conviviiis eo usque, dum omnium obliviscerer; quæ hominum in vita molesta eveniunt; sæpenumero dum cantilenis, hilaritatibus, choreis animum commiscerem; sæpenumero quamdiu tum mihi tum iis qui aderant, collubitum fuisset. Nunc vero spoliatus iis sum, quæ mihi jucunda erant; idque propterea, quod amicorum loco, ser-

τοῦ ἡδέως ἐκαίνοισι δμυλεῖν διὰ τὸ μηδεμίαν ἐνορᾶν εὐνοϊαν ἐμοὶ παρ' αὐτῶν μέθην δὲ καὶ ὕπνον δμοίως ἐνέδρα φυλάττομαι. (4) Τὸ δὲ φοβεῖσθαι μὲν ὄχλον, φοβεῖσθαι δ' ἐρημίαν, φοβεῖσθαι δὲ ἀφυλαξίαν, φοβεῖσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς φυλάσσοντας, καὶ μήτ' ἀνόπλους ἐθέλειν ἔχειν περὶ αὐτὸν μὴτ' ὀπλισμένους ἡδέως θεᾶσθαι, πῶς οὐκ ἀργαλέον ἐστὶ πρᾶγμα; (5) Ἐτι δὲ ξένοις μὲν μᾶλλον ἢ πολίταις πιστεύειν, βαρβάρους δὲ μᾶλλον ἢ Ἑλλησιν, ἐπιθυμεῖν δὲ τοὺς μὲν ἐλευθέρους δούλους ἔχειν, τοὺς δὲ δούλους ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν ἐλευθέρους, οὐ πάντα σοι ταῦτα δοκεῖ ψυχῆς ὑπὸ φόβου καταπεπληγμένης τεκμήρια εἶναι; (6) Ὁ γέ τοι φόβος οὐ μόνον αὐτὸς ἐνὼν ταῖς ψυχαῖς λυπηρὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἡδέων συμπαράκολουθῶν λυμῶν γίγνεται. (7) Εἰ δὲ καὶ σὺ πολεμικῶν ἐμπειρος εἶ, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ἤδη ποτὲ πολεμικὰ φάλαγγι πλησίον ἀντετάξω, ἀναμνήσθητι ποῖον μὲν τίνα σίτον ἥρῳ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ποῖον δὲ τίνα ὕπνον ἐκοιμῷ. (8) Οἷα μέντοι σοὶ τότε ἦν τὰ λυπηρὰ, τοιαῦτ' ἐστὶ τὰ τῶν τυράννων καὶ ἐτι δεινότερα· οὐ γὰρ ἐξ ἐναντίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντοθεν πολεμικοὺς ὄρᾶν νομίζουσιν οἱ τύραννοι. (9) Ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ὑπέρ-ευ μοι δοκεῖς ἐνία λέγειν. Ὁ γὰρ πόλεμος φοβερόν μὲν, ἀλλ' ὅμως, ὦ Ἱέρων, ἡμεῖς γε θταν ὤμεν ἐν στρατείᾳ, φύλακας προκαθιστάμενοι θαρβύλας δέπνουν τε καὶ ὕπνου λαγχάνομεν. (10) Καὶ ὁ Ἱέρων ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδη· αὐτῶν μὲν γὰρ προφυλάττουσιν οἱ νόμοι, ὥστε περὶ ἑαυτῶν φοβοῦνται καὶ ὑπὲρ ὕμῶν· οἱ δὲ τύραννοι μισθοῦ φύλακας ἔχουσιν ὥσπερ θεριστάς. (11) Καὶ δεῖ μὲν δήπου τοὺς φύλακας μηδὲν οὕτω ποιεῖν δύνασθαι ὥς πιστοὺς εἶναι· πιστὸν δὲ ἓνα πολὺ χαλεπώτερον εὑρεῖν ἢ πᾶν πολλοὺς ἐργάτας ὅπου βούλει ἔργου, ἄλλως τε καὶ ὑπόταν χρημάτων μὲν ἕνεκα παρῶσιν οἱ φυλάσσοντες, ἐξῆ δ' αὐτοῖς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πολὺ πλείω λαβεῖν ἀποκτείναντι τὸν τύραννον ἢ ὅσα πολλὸν χρόνον φυλάττοντες παρὰ τοῦ τυράννου λαμβάνουσιν. (12) Ὁ δ' ἐξήλωσας ἡμᾶς ὥς τοὺς μὲν φίλους μάλιστα εὖ ποιεῖν δυνάμεθα, τοὺς δ' ἐχθροὺς πάντων μάλιστα χειρούμεθα, οὐδὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει. (13) Φίλους μὲν γὰρ πῶς ἂν νομίσεις ποτὲ εὖ ποιεῖν, θταν εὖ εἰδῆς ὅτι ὁ τὰ πλείεστα λαμβάνων παρὰ σοῦ ἦδιστ' ἂν ὥς τάχιστα ἐξ ὀφθαλμῶν σου γένοιτο; ἔτι γὰρ ἂν τις λάβῃ παρὰ τοῦ τυράννου, οὐδεὶς οὐδὲν αὐτοῦ νομίζει πρὶν ἂν ἔξω τῆς τούτου ἐπικρατείας γένηται. (14) Ἐχθροὺς δ' αὖ πῶς ἂν φαῖς μάλιστα τοῖς τυράννοις ἐξείναι χειροῦσθαι, θταν εὖ εἰδῶσιν ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν εἰσι πάντες οἱ τυραννοῦμενοι, τοὺς οὐδὲ μήτε κατακτείνειν ἄπαντας μήτε δεσμεύειν οἷόν τε ἦ· τίνων γὰρ ἐτι ἄρξει; ἀλλ' εἰδὼς ὅτι ἐχθροὶ εἰσι, τοὺς οὕτω ἅμα μὲν φυλάττεσθαι δέη, καὶ χρεῖσθαι δ' αὐτοῖς ἀναγκάζεσθαι; (15) Εὖ δ' ἴσθι καὶ τοῦτο, ὦ Σιμωνίδη, ὅτι καὶ οὗς τῶν πολιτῶν δεδίασι χαλεπῶς μὲν αὐτοὺς ζῶντας ὀρώσι, χαλεπῶς δ' ἀποκτείνουσιν· ὥσπερ γε καὶ ἵππος εἰ ἀγαθὸς μὲν εἴη φοβερός δὲ μὴ ἀνήμεστόν τι ποιήσῃ, χαλεπῶς μὲν ἂν τις αὐτὸν

vorum sodalitia utar : sum item spoliatus dulci eorum consuetudine, propterea quod jam nullam in eis erga me benevolentiam perspiciam. Ebrietatem ac somnum non aliter atque insidias vito. Jam quod hominum turbam metuo, quod e contrario solitudinem; quod custodum absentiam, quod ipsos etiam custodes; quod neque inermes eos circum me habere volo, neque armatos lubenter adspicio : quo pacto non res est ærumnosa? Præterea plus exteris habere fidei, quam civibus; barbaris, quam Græcis; cupere ingenuis hominibus ut servis uti, contraque cogi ad concedendam servis libertatem; hæc omnia non tibi esse videntur indicia percussi a terroribus animi? Neque solum metus ipse in animis molestiam doloremque creat, sed etiam existit voluptatum omnium quoddam exitium usque comitans. Quod si tu quoque, Simonides, res bellicas expertus es, atque aliquando adversus hostilem phalangem in acie constitisti : quantum id temporis cibi sumpseris, recordare, qualique somno sis usus. Nimirum quales tum molestias experiebaris, tales tyranni semper experiuntur, atque etiam graviores : non enim hostes solum ex adverso, sed omni ex parte videre se putant. Quæ quum Simonides audivisset, Videris, inquit, mihi quædam nimium bene dicere. Bellum enim, terribile quidem illud est, sed tamen nos quum militamus, Hiero, excubiis ante castra collocatis, secure tum cœnamus tum dormimus. Et Hiero, Ita est profecto, inquit : nimirum leges pro illis ipsis excubant; quo fit ut et suo et vestro nomine in metu sint : at tyranni custodes habent stipendio conductos, perinde ac messorum. Et requiritur sane potissimum ab illis custodibus fides, verum fidelem unum custodem multo difficilius inveneris, quam multos admodum operarios, quodvis tandem opus desideres : præsertim si custodes, quos diximus, pecunie causa adsint, atque liceat eis, interfecto tyranno, multo maiorem pecunie vim exiguo tempore consequi, quam diu pro tyranno excubantes, ab eo accipiant. Jam quod felices nos prædicasti, ut qui amicos maxime beneficiis adficere possimus, et hostes facillime nostram in potestatem redigere, ne id quidem ita comparatum est. Nam quo pacto existimare possis umquam de amicis bene te promeriturum, si plane noris, eum qui accipit abs te plurima, lubentissime tuo ex conspectu abire quamprimum cupere? quidquid enim abs tyranno quis accipit, ejus nihil esse suum arbitrat, priusquam ex illius potestate evaserit. Et quo pacto dicere possis, tyrannis facultatem inprimis non deesse redigendi hostes in potestatem suam, quum certo sciant, omnes illos se hostes habere, qui eorum imperio subjecti sunt? at illos omnes neque occidere, neque vinculis constringere possunt. Nam in quos tandem imperium esset? Nimirum necesse est, eum, non ignorantem, se illos hostes habere, simul et cavere sibi ab eis, et opera tamen ipsorum uti. Hoc quoque scire debes, mi Simonides, a tyrannis etiam illos cives, quos metuant, magna cum molestia vivos adspici, neque cum minore occidi : perinde atque equum, qui bonus quidem sit, metuatur autem, ne quod imme-

ἀποκτείναι διὰ τὴν ἀρετὴν, χαλεπῶς δὲ ζῶντι χρῆτο, εὐλαβούμενος μὴ τὴν ἀνήμεστον ἐν τοῖς κινδύνους ἐργάσθαι. (16) Καὶ τὰλλα γε κτήματα ὅσα χαλεπὰ μὲν χρήσιμα δ' ἐστὶν, ὁμοίως ἅπαντα λυπεῖ μὲν τοὺς κεκτημένους, λυπεῖ δὲ ἀπαλλασσομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ Σιμωνίδης, εἶπεν, Ἔουκεν, ἔφη, ὦ Ἱέρων, μέγα τι εἶναι ἡ τιμὴ, ἥς ὀρεγόμενοι οἱ ἄνθρωποι πάντα μὲν πόνον ὑποδύονται, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομένουσι. (2) Καὶ ὑμεῖς ὡς εἴκοιτε τοσαῦτα πράγματα ἐχούσης ὁπόσα λέγεις τῆς τυραννίδος, ὅμως προπετῶς φέρεσθε εἰς αὐτὴν, ὅπως τιμᾶσθε καὶ ὑπηρετῶσι μὲν ὑμῖν πάντες πάντα τὰ προσταττόμενα ἀπροφασίστως, περιδλέπωσι δὲ πάντες, ὑπανιστῶνται δ' ἀπὸ τῶν θάκων, ὁδῶν τε παραχωρῶσι, γεραίρωσι δὲ καὶ λόγους καὶ ἔργους πάντες οἱ παρόντες αἱ ὑμᾶς τοιαῦτα γὰρ δὴ ποιοῦσι τοὺς τυράννους οἱ ἀρχόμενοι καὶ ἄλλον ὅτινα αἱ τιμῶντες τυγχάνουσι. (3) Καὶ γὰρ μοι δοκεῖ, ὦ Ἱέρων, τοῦτω διαφέρειν ἀνὴρ τῶν ἄλλων ζῶων, τῇ τιμῇ ὀρέγασθαι. Ἐπεὶ σιτίους γε καὶ ποτοῖς καὶ ὕπνοις καὶ ἀφροδισίοις πάντα ὁμοίως ἡδεσθαι εἴκοιτε τὰ ζῶα· ἡ δὲ φιλοτιμία οὐτ' ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἐμφύεται οὐτ' ἐν ἅπασιν ἀνθρώποις οἷς δ' ἂν ἐμφυῇ τιμῇς τε καὶ ἐπαινῶ ἔρω, οὗτοί εἰσιν ἡδὴ οἱ πλείστον μὲν τῶν βοσκομάτων διαφέροντες, ἄνδρες δὲ καὶ οὐκέτι ἄνθρωποι μόνον νομιζόμενοι. (4) Ὡς ἐμοὶ μὲν εἰκότως δοκεῖτε ταῦτα πάντα ὑπομένειν ἃ φέρετε ἐν τῇ τυραννίδι, ἐπειπερ τιμᾶσθε διαφερόντως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ οὐδεμία ἀνθρωπίνη ἡδονὴ τοῦ θεοῦ ἐγγυτέρω δοκεῖ εἶναι ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη. (5) Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἱέρων, Ἄλλ', ὦ Σιμωνίδη, καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τυράννων ὅμοιαι ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι ὅτι ἄνθρωποι τὰ ἀφροδίσια ὄντα αὐτῶν ἀπέδειξα. (6) Οὐτὲ γὰρ αἱ μὴ ἐξ ἀντιφιλούντων ὑπουργίαι χάριτες ἡμῖν ἐδόκουν εἶναι οὔτε τὰ ἀφροδίσια τὰ βίαια ἡδέα ἐφαίνετο. Ὡς αὐτὸς τοίνυν οὐδὲ αἱ ὑπουργίαι αἱ παρὰ τῶν φοβουμένων τιμαὶ εἰσι. (7) Πῶς γὰρ ἂν φαίμεν ἢ τοὺς βίᾳ ἐξανίσταμένους θάκων διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας ἐξανίστασθαι, ἢ τοὺς ὁδῶν παραχωροῦντας τοῖς κρείττοσι διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας παραχωρεῖν; (8) Καὶ δῶρά γε διδόασιν οἱ πολλοὶ τούτοις οὓς μισοῦσι, καὶ ταῦτα θταν μάλιστα φοβῶνται μὴ τι κακὸν ὑπ' αὐτῶν πάθωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἶμαι δουλείας ἔργα εἰκότως ἂν νομίζοιτο· αἱ δὲ τιμαὶ ἐμοιγε δοκοῦσιν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις γίνεσθαι. (9) Ὅταν γὰρ ἄνθρωποι ἄνδρα ἡγήσασθαι εὐεργετῇ ἱκανὸν εἶναι, καὶ ἀπολαύειν αὐτοῦ ἀγαθὰ νομίσαντες, ἔπειτα τοῦτον ἀνὰ στόμα τε ἔχουσιν ἐπαινοῦντες, θεῶνται τ' αὐτὸν ὡς οἰκεῖον ἕκαστος ἀγαθόν, ἐχόντες τε παραχωρῶσι τούτῳ ὁδῶν καὶ θάκων ὑπανιστῶνται φιλοῦντές τε καὶ μὴ φοβούμενοι, καὶ στεφανῶσι κοινῇ ἀρετῇ καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα, καὶ δωρεῖσθαι ἐθέ-

dicabile det malum, haud facile quis ob virtutem interficit, nec facile eo vivo utitur; dum cavet, ne in periculis malum insanabile sibi creet. Itidem res aliae, quaecumque molestiam quamdam cum utilitate conjunctam habent, tum possidentibus tum abjicientibus eas dolorem adferunt.

CAPUT VII.

His ex ipso auditis Simonides, Magnum, inquit, esse quiddam honos videtur, Hiero; quem qui adpetunt, laborem omnem subeunt, omne periculum sustinent. Vos quoque, sicuti videtur, utut tantum molestiarum tyrannis habeat, quantum commemoras, nihilominus praecipiti ad eam impetu ferimini, ut nimirum honorem adipiscamini, atque ut vobis omnes in omnibus, quae mandatis, sine ulla recusatione inserviant, universi vos respiciant, de sellis adsurgant, de via cedant; omnes denique qui adsint semper vobis tum verbis tum factis honorem deferant. Nam talia quidem certe subditi regibus exhibent, atque aliis, quos suo quemque tempore honoribus adficiunt. Etenim videtur, Hiero, ceteris ab animantibus homo in hoc mihi differre, quod honoris sit cupidus. Nam de cibis, potu, somno, re venerea, consentaneum est, pari quodam modo animalia cuncta voluptatem percipere: verum ambitio neque animantibus rationis expertibus a natura inest, neque cuivis homini. Quibus autem honoris ac laudis innata est cupiditas, illi vero sunt, qui plurimum a pecudum natura differunt, ac viri plane, non homines duntaxat existimantur. Quo fit, ut equidem arbitrer, merito vos omnia in regno, quae fertis, ferre, quando supra mortales ceteros vobis honos defertur. Nulla enim voluptas humana videtur ad divinam accedere propius, quam ea, quae ex honoribus percipitur, delectatio. Ad haec Hiero, Verum, mi Simonides, ait, etiam honores tyrannorum illis mihi consimiles veneris congressibus esse videntur, qualibus eos uti ego tibi demonstrabam. Nam neque obsequia eorum qui non redamarent, pro gratificationibus habenda nobis videbantur, nec congressus veneris vi extorti, voluptati esse. Eodem scilicet modo nec obsequia praestita ab illis qui nos metuunt, pro honoribus haberi debent. Nam qui dicere possumus, eos qui vi coacti de sellis adsurgunt, idcirco surgere, quod homines injustos honore cupiant adficere? vel eos qui superioribus de via cedunt, idcirco decedere, ut injustos homines honore adficient? Plerique certe etiam iis quos odere, munera largiuntur; idque tum maxime, quum metuunt, ne quid ipsis mali ab eis accidat. Verum haec mea quidem sententia servilia putari merito debent, quum honores ex eis oriantur, quae his sunt contraria. Nam quum hominum ea est opinio, ut quis ad bene de ipsis promerendum satis sit idoneus, ab eoque se bonis fructuosos arbitrantur: tum vero si eum et praedicantes in ore habeant, et tamquam bonum proprium singuli spectent, ac lubentibus animis ei de via cedant, de sellis adsurgant, cum benevolentia, non metu, et virtutis ac beneficiorum in reipublicam causa coronis

λωσιν, οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἔμοιγε δοκοῦσι τιμᾶν τε τοῦτον ἀληθῶς οἱ ἂν τοιαῦτα ὑπουργήσωσι, καὶ ὁ τούτων ἀξιούμενος τιμᾶσθαι τῷ ὄντι. (10) Καὶ ἔγωγε τὸν μὲν οὕτω τιμώμενον μακαρίζω· αἰσθάνομαι γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐπιβουλεύμενον, ἀλλὰ φροντιζόμενον, μὴ τι πάθῃ, καὶ ἀφρόδως, καὶ ἀνεπιφρόνως, καὶ ἀκινδύνως, καὶ εὐδαιμόνως τὸν βίον διάγοντα· ὁ δὲ τύραννος, ὡς ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων κατακεκριμένος δι' ἀδικίαν ἀποθνήσκειν, οὕτως, ὦ Σιμωνίδη, εὖ ἴσθι, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν διάγει. (11) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα πάντα διήκουσεν ὁ Σιμωνίδης, Καὶ πῶς, ἔφη, ὦ Ἱέρων, εἰ οὕτω πονηρόν ἐστι τὸ τυραννεῖν, καὶ τοῦτο σὺ ἔγνωκας, οὐκ ἀπαλλάττει οὕτω μεγάλου κακοῦ; οὔτε σὺ, οὔτε ἄλλος μὲν δὴ οὐδεὶς πώποτε ἐκὼν εἶναι τυραννίδος ἀφείτο, ὅσπερ ἂν ἀπαξ κτήσαιο; (12) Ὅτι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ταύτη ἀθλιωτάτων ἐστὶν ἡ τυραννίς· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι δυνατόν αὐτῆς ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν τις ποτὲ ἐξαρχέσειε τύραννος ἢ χρήματα ἐκτίνων, ὅσους ἀφείλετο, ἢ δεσμούς ἀντιπάσχοι, ὅσους δὴ ἐδέσμευσεν, ἢ ὅσους κατέκτανε, πῶς ἂν ἱκανὰς ψυχὰς ἀντιπαράσχοιτο ἀποθανουμένας; (13) Ἀλλ' εἴπερ τῷ ἄλλῳ, ὦ Σιμωνίδη, λυσιτελεῖ ἀπάγξασθαι, ἴσθι, ἔφη, ὅτι τυράννῳ ἔγωγε εὐρίσκω μάλιστα τοῦτο λυσιτελοῦν ποιῆσαι. Μόνῳ γὰρ αὐτῷ οὔτε ἔχειν, οὔτε καταθέσθαι τὰ κακὰ λυσιτελεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ὁ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν νῦν, ὦ Ἱέρων, ἀθύμως ἔχειν σε πρὸς τὴν τυραννίδα οὐ θαυμάζω, ἐπεὶ περ ἐπιθυμῶν φιλεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ἐμποδῶν σοι τούτου νομίσεις αὐτὴν εἶναι. Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ διδάξαι σε, ὡς τὸ ἀρχεῖν οὐδὲν ἀποκωλύει τοῦ φιλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλεονεκτεῖ γε τῆς ιδιωτείας. (2) Ἐπισκοποῦντες δὲ αὐτὸ, εἰ οὕτως ἔχει, μήπω ἐκείνο σκοπῶμεν, εἰ διὰ τὸ μεῖζον δύνασθαι ὁ ἀρχὼν καὶ χαρίζεσθαι πλείω δύναται ἂν, ἀλλ', ἂν τὰ ὅμοια ποιῶσιν ὁ τε ιδιώτης καὶ ὁ τύραννος, ἐννόει, πότερος μεῖζω ἀπὸ τῶν ἴσων κτᾶται χάριν. Ἀρξομαι δέ σοι ἀπὸ τῶν μικροτάτων παραδειγμάτων. (3) Ἰδὼν γὰρ πρῶτον προσειπάτω τινὰ φιλικῶς ὁ τε ἀρχὼν καὶ ὁ ιδιώτης· ἐν τούτῳ τὴν ποτέρου πρόρρησην μᾶλλον εὐφραίνειν τὸν ἀκούσαντα νομίσεις; Ἴθι δὲ ἔπαινεσάντων ἀμφοτέρων τὸν αὐτὸν τὸν ποτέρου δοκεῖς ἔπαινον ἐξικνεῖσθαι μᾶλλον εἰς εὐφροσύνην; θύσας δὲ τιμησάτω ἑκάτερος τὴν παρὰ ποτέρου τιμὴν μεῖζονος ἂν χάριτος δοκεῖς τυγχάνειν; (4) Κάμνοντα θεραπευσάτωσαν ὁμοίως· οὐκ οὐκ οὐκ σαφές ἐστι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων θεραπείαι καὶ χαρὰν ἐμποιοῦσι μεγίστην; Δότωσαν δὲ τὰ ἴσα· οὐ καὶ ἐν τούτῳ σαφές ἐστι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων ἡμίσειςαι χάριτες πλεόν ἢ ὅλον τὸ παρὰ τοῦ ιδιώτου δῶρημα δύνανται; (5) Ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμὴ τις καὶ χάρις συμπαρέπεσθαι ἀνδρὶ ἀρχόντι.

ornent, muneraque largiantur : hi vero videntur mihi, quotquot hæc obsequia præstant, revera ipsum honore prosequi; pariterque is, quem his dignantur, revera honore adfici. Atque ego illum, cui talis honos defertur, felicem prædico : nam animadverto, insidias ei nullas fieri, sed aliis id esse curæ, ne quid ipsi accidat : adeoque hunc metus, invidiæ, periculi expertem, ævum beatum agere : at tyrannus sat scito, mi Simonides, neque noctu, neque interdiu vivit aliter, atque si propter injustitiam damnatus ad mortem ab hominibus universis esset. Posteaquam hæc omnia Simonides audivisset, Qui vero fit, inquit, Hiero, quod quum tam mala res sit regno potiri, idque tu animadverteris, tam grandi malo temet non liberes? an nec tu, nec quisquam alius umquam sponte sua regnum reliquerit, posteaquam semel id nactus esset? Quia enim, ait, mi Simonides, hac ipsa in parte miserrimum quiddam est tyrannis. Nec enim ea quis liberari potest. Nam qui tandem tyrannus quispiam tantum opum habeat, quantum satis sit ad persolvendum iis quibus abstulit sua? qui compensare possit iis vincula, quos vinculis constrinxit? qui tot animas ad moriendum iis retribuat, quot e medio sustulit? Nimirum si ulli alii, mi Simonides, laqueo vitam ut finiat, expedit, equidem reperio maxime tyranni e re esse, ut id faciat. Nam illi soli neque retinere, neque deponere quæ mala sunt, expedit.

CAPUT VIII.

Et Simonides hoc ipsius sermone excepto, Te vero, inquit, non æquo esse erga tyrannidem animo non miror, Hiero : quippe dum amari ab hominibus cupis, hanc esse tibi impedimento arbitraris. At ego posse me docere arbitror, imperium minime prohibere, quominus quis diligatur : immo etiam in hoc vitam privatam superare. Verum in hac consideratione non ad hoc respiciamus, num is ; qui cum imperio est, propterea quod potentiam majorem habeat, beneficia præstare majora possit ; sed si paria faciant homo privatus et rex, cogites velim, uter paribus beneficiis plus sit initurus gratiæ. Ordiam autem minimis ab exemplis. Primum aliquem visum amanter tum princeps, tum privatus aliquis, salutet : utrius compellationem magis illi, qui audiat, gratam fore arbitraris? Age vero, si ambo aliquem laudent, utrius prædicationem existimas eo magis pertingere, ut voluptati sit? Facta re sacra, honoris causa aliquem uterque vocet; ab utro putas exhibitum honorem, majorem mereri gratiam? Adversa valetudine laborantis uterque similiter curam habeat : an non clarissime adparebit, profectam ab iis qui plurimum possunt curam, et officia, maximam quoque lætitiā adferre? Donent utriusque æqualia : an non hic etiam perspicuum erit, profecta ab eis qui plurimum possunt, dimidia beneficia plus posse, quam totam hominis privati largitionem? Equidem puto etiam divinitus fieri, ut hominem, qui cum imperio sit, honor ac gratia quædam comitetur. Non quod hominem pulchriorem

Μὴ γὰρ ὅτι καλλίονα ποιεῖ ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον καλλίῳ θεώμεθα τε θαν ἄρχῃ ἢ θαν ἰδιωτεύῃ, διαλεγόμενοι τε ἀγαλλόμεθα τοῖς προτετιμημένοις μάλλον ἢ τοῖς ἐκ τοῦ ἴσου ἡμῖν οὔσι. (6) Καὶ μὴν παιδικὰ γε, ἐν οἷς δὴ καὶ σὺ μάλιστα κατεμέμψω τὴν τυραννίδα, ἥκιστα μὲν γῆρας ἄρχοντος δυσχεραίνει, ἥκιστα δ' αἰσχος, πρὸς δὲ ἂν τυγχάνοι δμῶν, τούτου ὑπολογίζεται. Αὐτὸ γὰρ τὸ τετιμηῆσθαι μάλιστα συνεπικοσμεῖ, ὥστε τὰ μὲν δυσχερῆ ἀφανίζειν, τὰ δὲ καλὰ λαμπρότερα ἀναφαίνειν. (7) Ὅποτε γε μὴν ἐκ τῶν ἴσων ὑπουργημάτων μειζόνων χαρίτων ὑμεῖς τυγχάνετε, πῶς οὐκ ἐπειδὴν γε ὑμεῖς πολλαπλάσια μὲν διαπράττοντες ὠφελεῖν δύνησθε, πολλαπλάσια δὲ δωρεῖσθαι ἔχητε, ἡμᾶς καὶ πολὺ μάλλον φιλεῖσθαι τῶν ἰδιωτῶν προσήκει; (8) Καὶ ὁ Ἱέρων εὐθὺς ὑπολαβὼν, "Ὅτι νῆ Δία, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι, ἡμᾶς πολὺ πλείω τῶν ἰδιωτῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι. (9) Πρακτέον μὲν γε χρήματα, εἰ μέλλομεν ἔξειν δαπανᾶν εἰς τὰ δέοντα, ἀναγκαστέον δὲ φυλάσσειν ὅσα δέεται φυλακῆς, κολαστέον δὲ τοὺς ἀδόλους, κωλυτέον δὲ τοὺς ὑβρίζειν βουλομένους· καὶ θαν γε τάχους καιρὸς παραστῇ ἢ περὶ ἢ κατὰ θάλασσαν ἐξορμᾶσθαι, οὐκ ἐπιτρεπτέον τοῖς βρδίουργοῦσιν. (10) Ἐτι δὲ μισθοφόρων μὲν ἀνδρὶ τυράννῃ δαί· τούτου δὲ βαρύτερον φόρημα οὐδὲν ἐστὶ τοῖς πολιταῖς. Οὐ γὰρ τυράννοις ἰσότημους, ἀλλὰ πλεονεξίας ἕνεκα νομίζουσι τούτους τρέφεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πρὸς ταῦτα δὴ πάλιν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, 'Ἄλλ' ὅπως μὲν οὐ πάντων τούτων ἐπιμελητέον, ὧ Ἱέρων, οὐ λέγω. Ἐπιμέλειαί μέντοι μοι δοκοῦσιν αἰ μὲν πάνυ πρὸς ἔχθραν ἀγειν, αἱ δὲ πάνυ διὰ χαρίτων εἶναι. (2) Τὸ μὲν γὰρ διδάσκειν ἔστι βέλτιστα, καὶ τὸν καλλίστα ταῦτα ἐξεργαζόμενον ἐπαίνειν καὶ τιμᾶν, αὕτη μὲν ἡ ἐπιμέλεια διὰ χαρίτων γίγνεται, τὸ δὲ τὸν ἐνδεῶς τι ποιοῦντα λοιδορεῖν τε καὶ ἀναγκάζειν καὶ ζημιοῦν καὶ κολάζειν, ταῦτα δὲ ἀνάγκη δι' ἀπεχθείας μάλλον γίνεσθαι. (3) Ἐγὼ οὖν φημι ἀνδρὶ ἄρχοντι τὸ μὲν τὸν ἀνάγκης δεόμενον ἄλλοις προστάκτεον εἶναι κολάζειν, τὸ δὲ τὰ ἄθλα ἀποδιδόναι δι' αὐτοῦ ποιητέον. Ὡς δὲ ταῦτα καλῶς ἔχει μαρτυρεῖ τὰ γινόμενα. (4) Καὶ γὰρ θαν χοροὺς ἡμῖν βουλώμεθα ἀγωνίζεσθαι, ἄθλα μὲν ὁ ἄρχων προτίθῃσιν, ἀθροίζειν δὲ αὐτοὺς προστέτακται χορηγοῖς καὶ ἄλλοις διδάσκειν καὶ ἀνάγκην προσιθῆναι τοῖς ἐνδεῶς τι ποιοῦσιν. Οὐκοῦν εὐθὺς ἐν τούτοις τὸ μὲν ἐπὶ χαρὶ διὰ τοῦ ἄρχοντος ἐγένετο, τὰ δ' ἀντίτυπα δι' ἄλλων. (5) Τί οὖν κωλύει καὶ τᾶλλα τὰ πολιτικὰ ὁρῶν περαίνεσθαι; διήρηνται μὲν γὰρ ἅπασαι αἱ πόλεις αἱ μὲν κατὰ φυλάς, αἱ δὲ κατὰ μόρας, αἱ δὲ κατὰ λόχους, καὶ ἄρχοντες ἐφ' ἑκάστῳ μέρει ἐφροστήκασιν. (6) Οὐκοῦν εἰ τις καὶ τούτοις ὡς περ τοῖς χοροῖς ἄθλα προτι-

efficiat imperium, sed eundem ipsum tamquam pulchriorem contemplamur, ubi nactus est imperium; quam quum privatus esset: atque etiam magis avemus cum illis colloqui, qui eximio supra ceteros in honore sunt, quam cum iis, qui nobis sunt pares. Amores itidem (qua in parte tu maxime tyrannidem vituperabas) minime senectutem ejus, qui cum imperio est, moleste ferunt: neque ulla ratione id turpe ducitur, cum quocumque tandem ille conversetur. Nam ornamento est eis maximo, quod apud illum in honore sunt: itaque fit, ut quæ in eo sunt molesta, evanescent; quæ vero pulchra, splendidius elucescant. Enimvero quum ex paribus officiis majores vos ineatis gratias, et multo certe plura, quam nos, præstando juvare possitis alios, atque etiam multo plura largiri: cur non magis vos amari consentaneum fuerit, quam privatos homines? Et excepto ipsius sermone Hiero, Quia, mi Simonides, inquit, necesse nos est multo etiam plura ejusmodi agere, quam privatos, ob quæ homines in odio sunt. Exigendæ pecuniæ, si quidem ad res necessarias sumptus habere volumus; cogendi quidam ad custodiendum ea quæ custodia indigent; puniendi injusti, et coercendi qui petulantes esse volunt. Quod si celeritatem occasio temporis postulet, ad suscipiendam vel terra vel mari expeditionem, non ignavis res committenda est. Præterea mercenario milite opus est regi; quo nullum onus civibus gravius est. Arbitrantur enim, hos a tyrannide ali, non ob juris æqualitatem tuendam, sed ad augendam potentiam.

CAPUT IX.

Ad quæ rursus Simonides: Ego vero, mi Hiero, non nego harum omnium rerum curam suscipiendam esse: sed tamen videntur mihi curationes aliæ prorsus in odium adducere, aliæ magna cum gratia conjunctæ esse. Nam docere quæ optima sunt, et pulcherrime illa præstantem prædicare atque in honore habere, ea curatio cum gratia fit: at eum, qui non recte aliquid agit, conviciis incessere, cogere, mulitare, punire, hæc vero cum odio potius fieri necesse est. Quamobrem aio equidem, debere illum qui cum imperio est, eum qui vi cogendus foret, aliis puniendum mandare; præmia vero per se ipsum largiri. Quod sane recte fieri, rerum eventa testantur. Nam quum choros decertare volumus, præmia quidem præfectus ipse proponit, congregandi autem ipsos munus choragis datur, itemque aliis, docendi, et cogendi eos qui non sat recte aliquid præstent. Ita statim hic quod cum gratia conjunctum est, per præfectum ipsum curatur; quæ vero dura sunt, per alios. Quid igitur impedimento sit, quominus etiam res civiles ceteræ consimili ratione peragantur? Divisæ sunt enim urbes universæ partim in tribus, partim in Moras, partim in Lochos, ac singulis partibus præfecti quidam sunt. Quamobrem si quis his quoque, tamquam choris, præmia proponeret ob insignem armaturam, ob ordinis observatio-

θείη καὶ εὐσπλίας καὶ εὐταξίας καὶ ἱππικῆς καὶ ἀλκῆς τῆς ἐν πολέμῳ καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν συμβολαίοις, εἰκὸς καὶ ταῦτα πάντα διὰ φιλονεικίαν εὐτόνως ἀσχεῖσθαι. (7) Καὶ ναὶ μὰ Δία δρῶντό γ' ἂν θάσσον ὅποι δέοι, τιμῆς ὀρεγόμενοι, καὶ χρήματα θάσσον ἂν εἰσφέροιεν, ὅποτε τούτου καιρὸς εἴη, καὶ τὸ πάντων μὲν χρησιμώτατον ἥκιστα δὲ εἰθιμμένον διὰ φιλονεικίας πράσσεισθαι, ἢ γεωργία αὐτῇ ἂν πολὺ ἐπιδοίη, εἴ τις ἄθλα προτιθείη κατ' ἀγροῦς ἢ κατὰ κόμας τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις, καὶ τοῖς εἰς τοῦτο τῶν πολιτῶν ἐβρώμενως τρεπομένοις πολλὰ ἂν ἀγαθὰ περαινέτο. (8) Καὶ γὰρ αἱ πρόσδοι αὖξοιεν' ἂν καὶ ἡ σωφροσύνη πολὺ μᾶλλον σὺν τῇ ἀσχολίᾳ συμπαρομαρτοῖ. Καὶ μὴν κακουργίαι γε ἥσσον τοῖς ἐνεργοῖς ἐμφύονται. (9) Εἰ δὲ καὶ ἐμπορία ὠφελεῖ τι πόλιν, τιμώμενος ἂν ὁ πλείστα τοῦτο ποιῶν καὶ ἐμπόρους ἂν πλείους ἀγέροι. Εἰ δὲ φανερόν γένοιτο ὅτι καὶ ὁ πρόσδον τινα ἄλυπον ἐξευρίσκων τῇ πόλει τιμῆσεται, οὐδ' αὐτῇ ἂν ἡ σκέψις ἀργοῖτο. (10) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, εἰ καὶ κατὰ πάντα ἐμφανὲς εἴη ὅτι ὁ ἀγαθὸν τι εἰσηγούμενος οὐκ ἀτίμητος ἔσται, πολλοὺς ἂν καὶ τοῦτο ἐξορμήσειεν ἔργον ποιεῖσθαι τὸ σκοπεῖν τι ἀγαθόν. Καὶ ὅταν γε πολλοὶς περὶ τῶν ὠφελίμων μέλη, ἀνάγκη εὐρίσκεισθαι τε μᾶλλον καὶ ἐπιτελεῖσθαι. (11) Εἰ δὲ φοβῇ, ὦ Ἱέρων, μὴ ἐν πολλοῖς ἄθλων προτεθειμένων πολλὰ δαπάναι γίνωνται, ἐννόησον ὅτι οὐκ ἔστιν ἐμπορεύματα λυσιτελέστερα ἢ ὅσα ἀνθρώποι ἀθλων ὠνοῦνται. Ὅρξ ἐν ἱππικοῖς καὶ γυμνικοῖς καὶ χορηγικοῖς ἀγῶσιν ὥς μικρὰ ἄθλα μεγάλας δαπάνας καὶ πολλοὺς πόνους καὶ πολλὰς ἐπιμελείας ἐξάγεται ἀνθρώπων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Σιμωνίδη, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν· περὶ δὲ τῶν μισθοφόρων ἔχεις τι εἰπεῖν ὥς μὴ μισεῖσθαι δι' αὐτούς; ἢ λέγεις ὥς φιλιαν κτησάμενος ἀρχὴν οὐδὲν ἔτι δεῖσεται δορυφόρων; (2) Ναὶ μὰ Δία, εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, δεῖσεται μὲν οὖν. Οἶδα γὰρ ὅτι ὥσπερ ἐν ἱπποῖς οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώποις τισὶν ἐγγίγνεται, ὅσῳ ἂν ἐκπλεα τὰ δέοντα ἔχωσι, τοσούτῳ ὑδριστοτέροις εἶναι. (3) Τοὺς μὲν οὖν τοιούτους μᾶλλον ἂν σωφρονίζοι ὁ ἀπὸ τῶν δορυφόρων φόβος. Τοῖς δὲ καλοῖς κάθαοις ἀπ' οὐδενὸς ἂν μοι δοκεῖς τοσαῦτα ὠφελήματα παρασχεῖν ὅσα ἀπὸ τῶν μισθοφόρων. (4) Τρέφεις μὲν γὰρ δῆπου καὶ σὺ αὐτοὺς σαυτῷ φύλακας· ἤδη δὲ πολλοὶ καὶ δεσπόται βία ὑπὸ τῶν δούλων ἀπέθανον. Εἰ οὖν ἐν πρώτων τοῦτ' εἴη τῶν προστεταγμένων τοῖς μισθοφόροις ὥς πάντων ὄντας δορυφόρους τῶν πολιτῶν βοηθεῖν πᾶσιν, ἂν τι τοιούτων αἰσθάνωνται· γίνονται δέ που, ὥς πάντες ἐπιστάματα, κακοῦργοι ἐν πόλεσιν· εἰ οὖν καὶ τούτους φυλάττειν εἴεν τεταγμένοι, καὶ τοῦτ' ἂν εἰδείεν ὑπ' αὐτῶν ὠφελοῦμενοι. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς ἐν τῇ χώρᾳ ἐργάταις καὶ

nam, ob rem equestrem, ob fortitudinem in bello, ob justitiam in commerciis: consentaneum esset, futurum ut etiam haec omnia per contentionem acriter exercerentur. Ac profecto ad id, quo opus esset, celerius impellerentur, si quidem honoris cupiditate ducerentur; itemque citius pecuniam conferrent, quando sic usus postuleret: et (quod quidem fructuosissimum est, quamquam per contentionem agi minime consueverit) ipsa agricultura magnum incrementum sumeret, si quis per agros, vel per vicos, optime terram excolentibus praemia constitueret; adeoque civibus; qui totis viribus in id incumbere, multa bona conficerentur. Nam et proventus augerentur, et modestia multo magis occupationum comes esset: ne dicam, etiam facinoraminus in iis qui opus faciunt, existere. Quod si etiam mercatura reipublicae commodum aliquod adfert, major mercatorum numerus excitabitur, si is, qui plurimum negotiatur, adfectus honore fuerit. Quod si futurum pateat, ut qui sine aliorum molestia proventum aliquem reipublicae excogitat, et ipse ornatur, ne illa quidem consideratio cessaverit. Denique, summam ut dicam, si in omnibus perspicuum esset, non cariturum honore, si quis boni alicujus auctor extiterit, multos hoc etiam impelleret, ut studiosae boni aliquid investigarent. Jam si commoda reipublicae multis curae sint, necesse est magis et inveniri res, et praestari. Quod si metuis, Hiero, ne propositis ad multa praemiis, magni sumptus fiant, cogitato, nullas esse merces viliori pretio quam quae praemiis redimuntur. Vides in equestribus, et gymniciis, et scenicis certaminibus, quam exiguis praemiis ingentes sumptus, multique labores, et multa etiam hominum studia eliciantur?

CAPUT X.

Et Hiero, Recte tu quidem, inquit, illa mihi dicere videris, Simonides. Ceterum de stipendiario milite num proferre quid potes, ut videlicet propter ipsos minus in odio simus? an ais principem, amicitia hominum conciliata, satellitum opera nihil amplius egere? Immo, inquit Simonides, egebit certe. Nam scio, perinde ut equis, ita et hominibus quibusdam accidere, ut quanto magis ipsis necessaria suppetant, tanto sint petulantiores. Hos igitur magis modestos reddet ortus a satellitibus metus: bonis autem egregisque viris nulla re tantum mihi posse prodesse videris, quantum his ipsis stipendiariis militibus. Nam alis certe eos, ut tui sint corporis custodes, et multi jamdudum domini vi suis a servis sunt interempti. Quod si primum hoc militi mercenario imperetur, ut succurrant omnibus, tamquam si essent satellites omnium civium, si quid animadverterint; quumque soleant, ut omnibus notum, existere facinorosi homines in civitatibus, hos quoque si observare jubeantur: scient cives, hanc se utilitatem ex eis percipere. Deinde ruri opus facientibus, ac jumentis quoque, consentaneum

κτῆνεσιν οὗτοι ἂν εἰκότως καὶ θάρσος καὶ ἀσφάλειαν δύναιτο μάλιστα παρέχειν, ὁμοίως μὲν τοῖς σοῖς ἰδίοις, ὁμοίως δὲ τοῖς ἀνὰ τὴν χώραν. Ἰκανοὶ γε μὴν εἴσι καὶ σχολὴν παρέχειν τοῖς πολίταις τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι, τὰ ἐπικαίρα φυλάσσοντας. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολεμίων ἐφόδους κρυφαίας καὶ ἐξαπναίας τίνες ἐτοιμότεροι ἢ προαισθῆσθαι ἢ κωλύσαι τῶν αἰεὶ ἐν ὅπλοις τε ὄντων καὶ συντεταγμένων; ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ στρατείᾳ τί ἐστιν ὠφελιμώτερον πολίταις μισθοφόρων; τούτους γὰρ προπονεῖν καὶ προκινδυνεύειν καὶ προφυλάττειν εἰκὸς ἐτοιμοτάτους εἶναι. (7) Τὰς δ' ἀγγιτέρμονας πόλεις οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς αἰεὶ ἐν ὅπλοις ὄντας καὶ εἰρήνης μάλιστα ἐπιθυμεῖν; οἱ γὰρ συντεταγμένοι καὶ σώζειν τὰ τῶν φίλων μάλιστα καὶ σφάλλειν τὰ τῶν πολεμίων δύναιντ' ἂν. (8) Ὅταν γε μὴν γινώσιν οἱ πολῖται ὅτι οὗτοι κακὸν μὲν οὐδὲν ποιοῦσι τὸν μηδὲν ἀδικοῦντα, τοὺς δὲ κακουργεῖν βουλομένους κωλύουσι, βοηθοῦσι δὲ τοῖς ἀδικουμένοις, προνοοῦσι δὲ καὶ προκινδυνεύουσι τῶν πολιτῶν, πῶς οὐκ ἀνάγκη καὶ δαπανᾶν εἰς τούτους ἡδίστα; τρέφουσι γοῦν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ μέιοσι τούτων φύλακας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Χρὴ δὲ, ὡ Ἱέρων, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων ὀκνεῖν δαπανᾶν εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ τὰ εἰς τὴν πόλιν ἀναλούμενα μᾶλλον εἰς τὸ δέον τελείσθαι ἢ τὰ εἰς τὸ ἴδιον ἀνδρὶ τυράννῳ. (2) Καθ' ἑν δ' ἕκαστον σκοπῶμεν. Οἰκίαν πότερον ὑπερβαλλούσῃ δαπάνῃ κεκαλλωπισμένην μᾶλλον ἢ τῇ κόσμον ἂν σοι παρέχειν ἢ πᾶσαν τὴν πόλιν τεύχεσι τε καὶ ναοῖς καὶ παραστάσι καὶ ἀγοραῖς καὶ λιμέσι κατεσκευασμένην; (3) ὅπλοις δὲ πότερον τοῖς ἐκπαγλοτάτοις αὐτὸς κατακεκοσμημένος δεινότερος ἂν φαίνοιο τοῖς πολεμοῖς ἢ τῆς πόλεως ὅλης εὐσπλου σοι οὐσης; (4) προσόδους δὲ πότέρως ἂν δοκεῖς πλείονας γίνεσθαι, εἰ τὰ σὰ ἰδίᾳ μόνον ἐνεργὰ ἔχοις ἢ εἰ τὰ πάντων τῶν πολιτῶν μεμηχανημένος εἴης ἐνεργὰ εἶναι; (5) τὸ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον νομιζόμενον εἶναι ἐπιτήδευμα ἄρματοτροφίαν, πότέρως ἂν δοκεῖς μᾶλλον κοσμεῖν, εἰ αὐτὸς πλείεστα τῶν Ἑλλήνων ἄρματα τρέφοις τε καὶ πέμποις εἰς τὰς πανηγύρεις, ἢ εἰ ἐκ τῆς σῆς πόλεως πλείεστοι μὲν ἵπποτρόφοι εἶεν, πλείεστοι δ' ἀγωνίζοντο; νικᾶν δὲ πότερα δοκεῖς κάλλιον εἶναι ἄρματος ἀρετῇ ἢ πόλεως ἥς προστατεύεις εὐδαιμονίᾳ; (6) ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ προσήκειν φημὶ ἀνδρὶ τυράννῳ πρὸς ἰδιώτας ἀγωνίζεσθαι. Νικῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν θαυμάζοιο ἀλλὰ φθονοῖο, ὡς ἀπὸ πολλῶν οἰκῶν τὰς δαπάνας ποιούμενος, νικῶμενος δ' ἂν πάντων μάλιστα καταγελῶ. (7) Ἄλλ' ἐγὼ σοί φημι, ὦ Ἱέρων, πρὸς ἄλλους προστατάτας πόλεων τὸν ἀγῶνα εἶναι, ὃν ἐὰν σὺ εὐδαιμονοεσάτην τὴν πόλιν ἥς προστατεύεις παρέχῃς, εὖ ἴσθι νικῶν τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγω-

est hos et fiduciam, et securitatem praestare posse, idque perinde privatim tuis, atque aliis, qui passim in regione degunt. Possunt etiam civibus praestare otium, per quod liceat ipsis res suas curare, si loca opportuna custodierint. Ad hostium praeterea repentinas et occultas insidias vel praesentiendas, vel impediendas, quinam paratiores fuerint, quam illi, qui semper armati sunt, et uno quasi corpore conjuncti? Etiam in ipso bello quid civibus est milite stipendiario utilius? nam eos et ad laborandum pro aliis, et adeundum pericula, et excubandum, promptissimos esse, consentaneum est. Finitimas quoque civitates an non propter eos, qui semper in armis sunt, necesse est etiam pacis maxime cupidas esse? nam qui merendis stipendiis conscripti sunt milites, maxime tum amicorum fortunas tutum hostium pessundare possunt. Jam si cives intelligant, hos nihil injuste agentibus haud nocere, sed illos impedire, qui alios laedere volunt; injuriam passis succurrere, pro civibus et sollicitos esse, et pericula obire: qui non eos necesse est lubentissime sumptum in hos conferre? Alunt certe privatim custodes rerum etiam minoris momenti.

CAPUT XI.

Necesse est etiam, Hiero, ut boni publici causa de tuis quoque facultatibus sumptus facere non recuses. Nam equidem arbitror, ea, quae civitati impendantur, utilius expendi, quam quae rex privatim insumit. Consideremus sane rem singillatim. Utrum existimas domum immenso sumptu elegantissime exstructam ornamento tibi majori esse, quam si urbem universam, mœnibus, templis, columnis, foris, portubus instruas? Num si armis ipse plane formidabilibus ornatus sis, majori hostibus terrori fueris; quam si civitas universa bene tibi sit armis instructa? Utrum te proventus plures putas habiturum, si tantum quae privatim ad te spectant, ad fructum comparata tibi sunt, an si viam ac rationem excogitaveris, qua cives universi quaestum industria sua faciant? Jam quod omnium praclarissimum et magnificentissimum studium esse ducitur, utrum te putas majori cum decore currus instructurum, si unus inter omnes Graecos maximam curruum copiam instituas, et ad celebres illos conventus mittas: an vero si maxima civium pars equos alat, et plurimi decerent? Utrum putas esse pulchrius, currus praestantia vincere, an urbis, cujus es praeses, felicitate? Equidem ne convenire quidem aio, ut rex cum privatis hominibus certamine congrediatur. Nam si vincas, non eris in admiratione, sed invidia, veluti qui sumptus ex re familiari multorum facias: at si vincaris, maxime omnium irrisioni eris expositus. Equidem tibi, mi Hiero, propositum esse certamen adversus aliorum urbium praesides aio, inter quos si tu civitatem, cujus es princeps, felicissimam reddas, scito te pulcherrimo et magnificentissimo inter homines cer-

νίσματι. (8) Καὶ πρῶτον μὲν εὐθὺς κατεργασμένος ἂν εἴης τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, οὗ δὴ σὺ ἐπιθυμῶν τυγχάνεις· ἔπειτα δὲ τὴν σὴν νίκην οὐκ ἂν εἴς εἴη ὁ ἀνακηρύττων, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι ὑμνοῖεν ἂν τὴν σὴν ἀρετὴν. (9) Περὶ βλεπτός δὲ ὧν οὐχὶ ὑπὸ ἰδωτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πόλεων ἀγαπῶ ἂν, καὶ θαυμαστὸς οὐκ ἰδίᾳ μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ παρὰ πᾶσιν ἂν εἴης, (10) καὶ ἐξείη μὲν ἂν σοὶ ἔνεκεν ἀσφαλείας, εἴ ποὶ βούλοιο, θεωρήσονται πορεύεσθαι, ἐξείη δ' ἂν αὐτοῦ μένοντι τοῦτο πράττειν. Ἄει γὰρ ἂν παρὰ σοὶ πανήγυρις εἴη τῶν βουλομένων ἐπιδεικνύναι εἰ τίς τι σοφὸν ἢ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ἔχει, τῶν δὲ καὶ ἐπιθυμούντων ὑπηρετεῖν. (11) Πᾶς δὲ ὁ μὲν παρὼν σύμμαχος ἂν εἴη σοὶ, ὁ δὲ ἀπὼν ἐπιθυμοῖ ἂν ἰδεῖν σε; ὥστε οὐ μόνον φιλοῖο ἂν, ἀλλὰ καὶ ἔρῳ ὑπ' ἀνθρώπων, καὶ τοὺς καλοὺς οὐ πειρᾷ, ἀλλὰ πειρώμενον ὑπ' αὐτῶν ἀνέχεσθαι ἂν σε δέοι, φόβον δὲ οὐκ ἂν ἔχοις ἄλλ' ἄλλοις παρέχοις μὴ τι πάθης, (12) ἐκόντας δὲ τοὺς πειθομένους ἔχοις ἂν καὶ ἐθελούσιως σου προνοοῦντας θεῷ ἂν, εἰ δέ τις κίνδυνος εἴη, οὐ συμμαχούς μόνον ἀλλὰ καὶ προμάχους καὶ προθύμους δρώης ἂν, πολλῶν μὲν δωρεῶν ἀξιούμενος, οὐκ ἀπορῶν δὲ ὅτῳ τούτων εὐμενεῖ μετὰ δώσεσι, πάντας μὲν συγχαίροντας ἔχων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς, πάντας δὲ πρὸ τῶν σῶν ὥσπερ τῶν ἰδίων μαχομένους. (13) Θησαυρούς γε μὴν ἔχοις ἂν πάντας τοὺς παρὰ τοῖς φίλοις πλούτους. Ἀλλὰ θαρβῶν, ὧ Ἱέρων, πλούτιζε μὲν τοὺς φίλους· σαυτὸν γὰρ πλουτιεῖς· αὖτις δὲ τὴν πόλιν· σαυτῷ γὰρ δύναμιν περιάψεις· κτῷ δὲ αὐτῇ συμμαχούς * * * (14) νόμιζε δὲ τὴν μὲν πατρίδα οἶκον, τοὺς δὲ πολίτας ἐταίρους, τοὺς δὲ φίλους τέκνα σεαυτοῦ, τοὺς δὲ παῖδας ὅστις περ τὴν σὴν ψυχὴν, καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾷν εὖ ποιῶν. (15) Ἐὰν γὰρ τοὺς φίλους κρατῇς εὖ ποιῶν, οὐ μὴ σοὶ δύνωνται ἀντέχειν οἱ πολέμιοι. Ἐὰν ταῦτα πάντα ποιῇς, εὖ ἴσθι πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κάλλιστον καὶ μακαριώτατον κτῆμα κεκτήσῃ· εὐδαιμονῶν γὰρ οὐ φθονηθῇς.

taninus genere victorem futurum. Primum statim effeceris, ut a subditis tuis diligaris, quod tu quidem expetis: deinde victoriam tuam non unus præconio suo publicaret, sed virtutem tuam prædicarent homines universi. Suspicereris itidem ac diligereris, non solum a privatis hominibus, sed a multis etiam urbibus; nec privatim modo esses in admiratione, sed et publice apud omnes. Liceret tibi, si volles quod securitatem attinet, spectatum aliquo proficisci; et hic manenti liceret hoc ipsum facere. Semper enim esset apud te cætus frequens eorum qui edere specimina vellent, si quid haberent vel sapientiæ, vel pulchræ, vel egregiæ rei; atque illorum etiam, qui tibi cuperent operam inserviando dare. Quisquis adesset tibi, socius esse tibi vellet; et qui abesset, videre te cuperet. Adeoque non tantum ab hominibus diligereris, sed etiam amareris. Forma præstantes non ipse tentares, sed tentari te ab eis patereris. Non esset, quod tibi metueres; sed potius alii, ne quid accideret tibi, metuerent. Parerent tibi subditi, eosque videres sua sponte de te sollicitos esse. Si quid esset periculi, non auxilios tantum, sed etiam propugnatores, eosque alacres cerneres. Multis muneribus dignus judicareris, neque copia deesset, bene tibi volenti vicissim illa impertiendi. Omnes ob comoda tua tecum gauderent, omnes pro bonis privatim tuis, tamquam propriis, dimicarent. Omnes quæ apud amicos essent opes, thesauri tui forent. Tu vero, mi Hiero, amicos collocupletare ne dubites, quum temet ipsum hoc modo ditaturus sis. Rempubicam augeto, ac tibi met ipsi potentiam adjunges. Comparato reipublicæ belli socios. Patriam existimato, domum tuam esse; cives, socios; amicos, liberos tuos; liberos, nihil aliud quam tuum ipsius animum. Atque hos omnes beneficiis superare contendito. Nam si amicos benefaciendo viceris, resistere tibi hostes minime poterunt. Denique si hæc omnia præstiteris, scito plane quidam te longe humanis in rebus præclarissimum felicissimumque consequuturum, ut tametsi beatus sis, invidiam tamen haud experiaris.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ.

BIBΛION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἔπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην ὡς ἀξίος εἶναι θανάτου τῇ πόλει. Ἡ μὲν γὰρ γραφή κατ' αὐτοῦ τοιαύδε τις ἦν· ἀδίκει Σωκράτης οὐς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδίκει δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.

2. Πρῶτον μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὐς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς ποῶν ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίω; θύων τε γὰρ φανερὸς ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν· διετεθρῦλτο γὰρ ὡς φαίη Σωκράτης τὸ δαιμόνιον ἐαυτῷ σημαίνειν· ὅθεν δὴ καὶ μάλιστα μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι καινὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. (3) Ὅ δὲ οὐδὲν καινότερον εἰσέφερε τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες οἰωνοὺς τε χρῶνται καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις καὶ θυσίαις. Οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν οὐ τοὺς ὀρνίθας οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν, ἁκέεινός δὲ οὕτως ἐνόμιζεν. (4) Ἄλλ' οἱ μὲν πλείστοι φασὶν ὑπὸ τῶν ὀρνίθων καὶ τῶν ἀπαντῶντων ἀποτρέπεσθαι τε καὶ προτρέπεσθαι· Σωκράτης δὲ ὥς περ ἐγίγνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν. Καὶ πολλοῖς τῶν ξυνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. Καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. (5) Καί τοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτὸν βούλεσθαι μὴτ' ἡλίθιον μὴτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἐδόκει δ' ἂν ἀμφοτέρω ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα κᾄτα ψευδόμενος ἐφαίνετο. Ἄγῃ οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. Ταῦτα δὲ τίς ἂν ἄλλω πιστεύσειεν ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; (6) Ἄλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τάδε πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους· τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε καὶ πράττειν ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πράττειν· περὶ δὲ τῶν ἀδῆλων ὅπως ἀποδῆσαιτο μαντευομένους ἔπειμεν εἰ ποιητέα· (7) καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκῆσειν μαντικῇ ἔφην προδεῖσθαι· τεκτονικὸν μὲν γὰρ ἢ χαλκευτικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ ἀνθρώπων ἀρχικὸν ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικὸν ἢ λογιστικὸν ἢ οἰκονομικὸν ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμη αἰρετὰ ἐνόμιζεν εἶναι· (8) τὰ δὲ

XENOPHONTIS

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I.

Sæpenumero miratus sum quibus tandem argumentis accusatores Socratis Atheniensibus persuaserint, eum dignum esse qui a civitate capitis damnaretur. Nam accusatio instituta adversus eum hujuscemodi fere erat : Agit injuste Socrates, quod deos non ducat, quos civitas ducit, alia vero nova numina introducat; præterea injuste agit, quod et adolescentes corrumpat.

Primum igitur, quod deos non duceret, quos civitas ducit, quo tandem argumento sunt usi? Etenim palam sacrificabat, sæpe quidem domi, sæpe communibus in aris civitatis; nec divinatione clam utebatur. Erat enim pervulgatum, dicere Socratem, numen sibi hoc aut illud significare : ex quo certe vel maxime mihi videntur de introductis novis numinibus illum accusasse. At Socrates nihil magis novi introduxit, quam alii, qui divinationem esse statuentes, et auguriis et ominibus et præsagiis et extispiciis utuntur : existimant enim illi nec aves, nec obviantes scire quæ ex usu sint divinantibus, sed horum opera deos ea significare : quod etiam putabat Socrates. At vulgus quidem se ab avibus ac obviis vel deterri vel impelli ad rem agendam asserit : Socrates autem dicebat id quod et sentiebat; aiebat enim numen omnia significare; multisque familiaribus prænuntiabat, ut hæc facerent, omitterent illa, tanquam numine sibi ea prædicente. Et his, qui ei parebant, conducebat; qui vero non, illos poenitebat. Quis autem non fateatur, noluisse Socratem vel stolidum vel ostentatorem apud eos videri, qui consuetudine ipsius utebantur? Utrumque certe visum esset in eum cadere, si quid tanquam a deo indicatum prænuntiasset, ac deinde mentitus deprehenderetur. Ex quo patet eum nihil prædicturum fuisse, nisi vera se dicturum credidisset. In hisce autem quis alteri fidem habeat, quam deo? jam qui diis fidem habebat, quomodo deos non esse putabat? Enimvero faciebat hæc quoque ad familiares. Res necessarias agere consulebat, quemadmodum ea fieri putaret optime : verum de iis quorum incertus esset eventus, oracula consultum mittebat suos, an suscipienda essent; atque eos, qui præclare domos et urbes administraturi essent, dicebat arte divinandi egere. Namque ut artis ædificandi, aut fabrilis, aut agrum colendi, aut hominibus imperandi, aut hujusmodi opera examinandi, aut rationes ineundi, aut rem domesticam administrandi, aut exercitum ducendi quis peritus evadat, omnes hujusmodi disciplinas etiam ab hominis consilio eligi posse censebat : quæ vero in his essent

μέγιστα τῶν ἐν τούτοις ἔφη τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὃν οὐδὲν ὄηλον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. Οὐτε γὰρ τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευσασμένῳ ὄηλον ὅστις καρπώσεται, οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομησασμένῳ ὄηλον ὅστις οἰκήσῃ, οὔτε τῷ στρατηγικῷ ὄηλον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν, οὔτε τῷ πολιτικῷ ὄηλον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν, οὔτε τῷ καλῇ γήμαντι, ἣν εὐφραίνειται, ὄηλον εἰ διὰ ταύτην ἀνιάσεται, οὔτε τῷ δυνατοῦς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαθόντι ὄηλον εἰ διὰ τούτους στερήσεται τῆς πόλεως. (9) Τοὺς δὲ μηδὲν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαιμόνιον, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης, δαιμονῶν ἔφη· δαιμονῶν δὲ καὶ τοὺς μαντευομένους ἃ τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκαν οἱ θεοὶ μαθοῦσι διακρίνειν, οἷον εἰ τις ἐπερωτῇ πότερον ἐπιστάμενον ἥνιοχεῖν ἐπὶ ζεύγος λαβεῖν κρεῖττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναῦν κρεῖττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον, ἢ ἃ ἐξεστὶν ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας ἢ στήσαντας εἰδέναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους ἀθέμιστα ποιεῖν ἤγειτο. Ἐφη δὲ δεῖν ἃ μὲν μαθόντας ποιεῖν ἔδωκαν οἱ θεοὶ, μανθάνειν, ἃ δὲ μὴ ὄηλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, πειρᾶσθαι διὰ μαντικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι· τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ᾧσιν ἴλεω σημαίνειν.

10. Ἀλλὰ μὴν ἐκεῖνος γε αἰετὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερῷ. Πρῶτὸν γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἦει καὶ πληθύουσας ἀγορὰς ἐκεῖ φανερός ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἰετὶς τῆς ἡμέρας ἦν θπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκοῦειν. (11) Οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. Οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ἤπερ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι διελέγετο σκοπῶν ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔχει καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεταί τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυε. (12) Καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκοπεῖ πότερὰ ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἤδη τὰνθρώπεια εἰδέναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπεια παρέντες, τὰ δαιμόνια δὲ σκοποῦντες, ἡγοῦνται τὰ προσήκοντα πράττειν. (13) Ἐθαύμαζε δ' εἰ μὴ φανερόν αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὔρειν· ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτα δοξάζειν ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μαινομένοις ὁμολῶς διακείσθαι πρὸς ἀλλήλους. (14) Τῶν τε γὰρ μαινομένων τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεινὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερά φοβεῖσθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄχλῳ δοκεῖν αἰσχροὺς εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὅτι οὖν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐξιτητέον εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν, καὶ τοὺς μὲν οὐθ' ἱερὸν οὔτε βωμὸν οὐθ' ἄλλο τῶν θείων οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ λίθους καὶ ξύλα τὰ τυχόντα καὶ θηρία σέβεσθαι, τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνῶντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν μόνον τὸ ὄν εἶναι, τοῖς δ' ἄπειρα τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν αἰετὶ κινεῖσθαι πάντα, τοῖς δ' οὐδὲν ἂν ποτε κινηθῆναι, καὶ τοῖς μὲν

maxima, deos sibi ea aiebat reservare, eorumque nihil hominibus certum esse. Nec enim constat ei, qui agrum pulchre consevit, quisnam fructum sit percepturus; nec qui pulchre domum aedificavit, quis eam sit habitaturus; nec duci, an exercitum ducere expediat; nec perito rerum civilium, an ex usu futurum sit ut civitati praesit; nec qui formosam duxit, ut laetetur, an propter hanc dolorem sensurus sit; nec qui potentes in civitate affines adeptus est, an propter hos civitate sit exulaturus. Horum omnium si qui nihil ad numen referant, sed universa potius ad hominis consilium, furere dicebat. Itidem illos etiam aiebat furere, qui per divinationem explorarent ea, de quibus discernendis data est hominibus, si didicerint, a diis facultas: veluti si quis consulat, utrum moderandi curus peritum, an imperitum praestet ad vehiculum recipere; vel gubernandi peritum in navem recipere praestet, an imperitum: quae item homines numerando, vel metiendo, vel ponderando scire possunt, ea qui a diis quaererent, nefarie ducebat agere: et quae doctrina percipi dii voluerunt, discere homines oportere dicebat; quae vero sunt obscura hominibus, ea conandum ut per divinationem a diis percipiantur: nam significare deos haec illis, quibus sint propitii.

Erat autem Socrates semper in propatulo. Nam mane ad loca deambulationibus et exercitiis destinata pergebat, et quum frequens erat forum, conspiciebatur in publico, reliquumque diei degebat istic, ubi versaturus inter plurimos esset: disserebat autem plerumque, omni vero volenti audire licebat. Neque ullus unquam Socratem impii quidquam aut nefandi vel patrare vidit, vel audivit dicere. Nec enim de rerum omnium natura sic disserebat, uti complures alii, nimirum considerans quo pacto is, qui a professoribus sapientiae Mundus appellatur, se habeat, quibusque de causis necessariis singulae res coelestes fiant: imo eos, qui talibus quaestionibus occuparentur, fatuos esse demonstrabat. Ac primum de eis hoc considerabat, an quod rati se humana jam satis intelligere, ad talia tractanda accederent; an relictis rebus humanis, divinas contemplantes, recte se agere putarent. Mirabatur etiam, si forte iis perspicuum non esset, homines haec invenire non posse. Nec enim eos, qui plurimum arrogant sibi, quod de his disserere norint, idem inter se sentire, sed eorum inter se eandem atque insanientium esse rationem. Nam qui animo insani sunt, partim quae sunt terribilia, non metuere; partim etiam non metuenda metuere: itidem his non videri turpe esse, in turba quicquid vel dicere vel facere; aliis vero ne exeundum quidem esse ad homines videri: hos neque fanum, neque aram, neque rerum divinarum quicquam in honore habere; illos et lapides, et ligna quaelibet, et belluas colere: itidem eorum, qui de rerum omnium natura sollicite inquirant, aliis videri unum solum esse id quod est, aliis vero numero infinita: his omnia semper moveri, illis nihil unquam moveri posse:

πάντα γίνεσθαι τε καὶ ἀπολλύσθαι, τοῖς δὲ οὐτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν οὐτ' ἀπολείσθαι. (15) Ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε. Ἄρ' ὥσπερ οἱ τάνθρωποιτα μανθάνοντες ἡγοῦνται τοῦθ' ὅτι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτι ἂν βούλωνται ποιήσειν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἐπειδὴν γνῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίγνεται, ποιήσειν, ὅταν βούλωνται, καὶ ἀνέμους καὶ ὕδατα καὶ ὥρας καὶ θοῦ δ' ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιούτων, ἢ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐπιβλῶσιν, ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γνῶναι μόνον ἢ τῶν τοιούτων ἕκαστα γίγνεται. (16) Περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων τοιαῦτα εἶλεγεν· αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων αἰετὶ διελέγετο σκοπῶν τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί ἀδίκον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότας ἡγεῖτο καλοῦς καγαθοῦς εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδώδεις ἂν δικαίως κεκληθῇσθαι.

17. Ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερός ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς· ὅσα δὲ πάντες ᾔδεσαν, οὐ θαυμαστὸν εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; (18) Βουλεύσας γάρ ποτε, καὶ τὸν βουλευτικὸν ὅρκον ὁμόσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν, ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου κατὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγούς μισθὸν φέρειν τοῖς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτείνει πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσειν, ὀργιζομένου μὲν αὐτοῦ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων, ἀλλὰ περὶ πλείονος ἐποίησατο εὐορκεῖν ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. (19) Καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων οὐχ ὃν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· οὗτοι μὲν γὰρ οἰοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι· Σωκράτης δ' ἡγεῖτο πάντα μὲν θεοὺς εἰδέναι, τὰ τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, πανταχοῦ δὲ παρῆναι καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων.

20. Θαυμάζω οὖν ὅπως ποτὲ ἐπεισέθησαν Ἀθηναῖοι Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδὲν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὐτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Θαυμαστὸν δὲ φαίνεται μοι καὶ τὸ πεισθῆναι τινὰς ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις πρῶτον μὲν ἀφροδισίων καὶ γαστρὸς πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν, εἴτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρους καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος, ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεῖσθαι πεπαιδευμένος οὕτως ὥστε πᾶν μικρὰ κεκτημένος πᾶν ῥαδίως ἔχειν ἀρκούντα. (2)

his omnia tum oriri, tum interire; illis nihil unquam oriri posse, aut interire. Præterea de his illud quoque considerabat: utrum, perinde atque illi, qui res humanas dicunt, arbitrantur hoc quod didicere, tum sibi tum aliis, quibuscunque velint, se facere posse; sic et illi, qui res divinas inquirunt, arbitrentur se, posteaquam cognoverint quibus rationibus necessariis singula fiant, effecturos ubi velint ventos, aquas, temporum vicissitudines, aliaque, si quo sit opus, his consimilia: an ejusmodi quiddam ne sperent quidem, satisque habeant scire tantum, quo pacto rerum hujusmodi singulae fiant. De illis igitur, qui hæc tractarent, talia proferebat. Ipse de rebus humanis disserebat semper, considerans quid pium esset, quid impium; quid pulchrum, quid turpe; quid justum, quid injustum; quid animi sanitas, quid insanitas; quid fortitudo, quid ignavia; quid civitas, quid rerum civilium peritus; quid imperium in homines, quid hominibus imperandi peritus; itemque de rebus ceteris, quarum cognitione instructos arbitrabatur pulchri bonique studiosos esse, qui autem eas ignorarent, ingenio serviles vocari debere.

Quapropter de quibus quid sentiret Socrates, non constabat, in iis de illo inique statuisse iudices, mirum non est: quæ vero sciebant omnes, nonne mirum est eos hæc non considerasse? Nam quum aliquando senator esset, ac sacramentum senatorium præstitisset, in quo hoc inserebatur, ut secundum leges consilium ageret, præses populi factus, cupiente contra leges populo novem prætores, inter quos Thrasyllus et Erasinides erant, omnes uno calculo morte multari, populo suffragii ferendi potestatem dare noluit: quumque populus ei succenseret, multique potentes minarentur, nihilominus pluri fecit sancte jurare, quam gratificari populo contra jus et fas, illorumque minas evitare. Etenim deos putabat hominum curam gerere alia quadam ratione, quam vulgo existimetur. Nam plerique putant deos quædam scire, quædam nescire: Socrates autem arbitrabatur deos omnia, quæ vel dicerentur vel agerentur, vel clam deliberarentur, scire: eosdem ubique adesse, ac de rebus humanis omnia hominibus significare.

Quamobrem mirari subit, quo tandem pacto persuasi fuerint Athenienses, Socratem animo erga deos sano non uti, quum ille nihil unquam impii in deos vel dixerit vel commiserit; sed potius sic et de iis locutus sit, et in eos se gesserit, ut, si quis ea tum dicat tum faciat, sit ac putari debeat religiosissimus.

CAPUT II.

Hoc quoque mirum mihi videtur, persuaderi quosdam potuisse, quod Socrates adolescentes corrumpere, qui præter ea quæ dicta sunt, primo rerum venerarum, ac gulæ, supra omnes homines continentissimus erat: deinde hiemis, æstatis, laborum omnium tolerantissimus: atque etiam sic ad mediocritatem institutus, ut quum valde modicum possideret, facillime contentus iis esset, quæ sufficiant. Quo

Πῶς οὖν αὐτὸς ὦν τοιοῦτος ἄλλους ἂν ἡ ἀσεβεῖς ἢ παρὰ νόμους ἢ λίχνους ἢ ἀφροδισίων ἀκρατεῖς ἢ πρὸς τὸ πονεῖν μαλακοὺς ἐποίησεν; ἀλλ' ἔπαυσε μὲν τούτων πολλοὺς, ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμῆν καὶ ἐλπίδας παρασχών, ἂν ἑαυτῶν ἐπιμελῶνται, καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. (3) Καίτοι γε οὐδεπώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὦν ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἑαυτῷ, μιμουμένους ἐκείνων τοιοῦδε γενήσεσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτὸς τε οὐκ ἡμέλει τοὺς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπὶ νηει. Τὸ μὲν οὖν ὑπερσθίοντα ὑπερπονεῖν ἀπεδοκίμαζε, τὸ δὲ ὅσα γ' ἡδῶς ἢ ψυχῇ δέχεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε. Ταύτην γὰρ τὴν ἕξιν ὑγιεινὴν τε ἱκανῶς εἶναι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν οὐκ ἐμποδίζειν ἔφη. (5) Ἀλλ' οὐ μὴν θρυπτικὸς γε οὐδὲ ἀλαζονικὸς ἦν οὔτ' ἀμπεχόνῃ οὔτ' ὑποδέσει οὔτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. Οὐ μὴν οὐδ' ἐρασιχρημάτων γε τοὺς συνόντας ἐποίει. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυσε, τοὺς δὲ ἑαυτοῦ ἐπιθυμοῦντας οὐκ ἐπράττετο χρήματα. (6) Τούτου δ' ἀπεχόμενος ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι· τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς ὁμιλίας μισθὸν ἀνδραποδιστάς ἑαυτῶν ἀπεκάλει, διὰ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ' ὧν ἂν λάβοιεν τὸν μισθόν. (7) Ἐθαύμαζε δ' εἰ τίς ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πρᾶττοιο καὶ μὴ νομίζει τὸ μέγιστον κέρδος ἕξιν φιλον ἀγαθὸν κτησάμενος, ἀλλὰ φοβοῖτο μὴ ὁ γενόμενος καλὸς καὶ ἀγαθὸς τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μεγίστην χάριν ἔξοι. (8) Σωκράτης δὲ ἐπηγγεिलाτο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδὲν, ἐπίστευε δὲ τῶν ζυνόντων ἑαυτῷ τοὺς ἀποδεξαμένους ἅπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον ἑαυτῷ τε καὶ ἄλλήλοις φίλους ἀγαθοὺς ἔσεσθαι. Πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἄρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλεια διαφθορά ἐστιν.

9. Ἀλλὰ νῆ Δία, ὁ κατηγορῶν ἔφη, ὑπερὸρ' ἔποiei τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μωρὸν εἶη τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἀρχοντας ἀπὸ κυάμου καθιστάναι, κυβερνήτην δὲ μηδὲνα ἐθέλειν χρῆσθαι κυαμευτῷ μηδὲ τέκτονι μηδ' αὐλητῇ, μηδ' ἐπ' ἄλλα τοιαῦτα, ἀ πολλῶ ἐλάττωνας βλάβας ἀμαρτανόμενα ποιεῖ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀμαρτανόμενων· τοὺς δὲ τοιοῦτους λόγους ἐπαίρειν ἔφη τοὺς νέους καταφρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας καὶ ποιεῖν βιαίους. (10) Ἐγὼ δ' οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσχοῦντας καὶ νομίζοντας ἱκανοὺς εἶναι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας ἥκιστα γίγνεσθαι βιαίους, εἰδότας ὅτι τῇ μὲν βίᾳ πρόξεισιν ἔχθραι καὶ κίνδυνοι, διὰ δὲ τοῦ πείθειν ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλίας ταῦτα γίνεται. Οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀφαιρεθέντες μισοῦσιν, οἱ δὲ πεισθέντες ὡς κεχαρισμένοι φιλοῦσιν. Οὐκ οὖν τῶν φρόνησιν ἀσχοῦντων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχυρῶν ἀνευ γνώμης ἐχόντων τὰ τοιαῦτα πρᾶττειν ἐστίν. (11) Ἀλλὰ μὴν καὶ συμμάχων ὁ μὲν βιάζεσθαι τολμῶν δέοιτ' ἂν οὐκ ὀλίγων, ὁ δὲ πείθειν δυνάμενος οὐδενός· καὶ γὰρ μόνος ἡγοῖτ' ἂν δύνασθαι

igitur pacto, quum talis esset ipse, redderet alios vel impios, vel legum violatores, vel luxuriosos, vel in rebus venereis incontinentes, vel molles ad perferendos labores? Imo vero multos ab his vitiis revocavit, utque virtutis essent studiosi, perfecit; etiam injecta spe, futurum ut, si sui ipsorum curam gererent, viri pulchri bonique studiosi evaderent. Neque tamen unquam hæc se docere velle profitebatur, sed quia conspiciebatur esse talis, in spem erigebat eos qui cum illo versabantur, futurum ut, si ipsum imitarentur, et ipsi tales evaderent. Neque corpus ipse suum negligenter curabat, ac, si qui curarent negligenter, eos minime laudabat. Itaque improbabat si quis nimio cibo refertus labores immodicos susciperet, ac probabat, si, quod animus lubenter admisisset, id laborando recte conficeretur. Nam ejusmodi habitum valetudini sufficere, et animæ studium haudquaquam impedire aiebat. Minime vero delicatus erat, aut ostentandi se cupidus, sive vestitu, sive calceatu, seu reliqua vitæ ratione. Neque rursus avaros efficiebat eos, qui cum ipso versabantur; nam et aliis a libidinibus eos revocabat, et a studiosis sui pecuniam non exigebat. Qua in re quum abstinentem se ostenderet, libertatem se colere judicabat; qui autem conversationis causa mercedem caperent, auimet quosdam quasi plagiosos appellabat, propterea quod necessario disserere cogerentur apud eos, a quibus mercedem acciperent. Ac mirum ipsi videbatur, eum qui virtutem profiteretur, pecuniam exigere, neque maximum lucrum ducere, quod bonum amicum sibi adjungeret; potius autem metuere, ne is qui studiosus pulchri bonique vir factus esset, homini optime de se merito non etiam maximam gratiam haberet. Socrates nemini unquam tale quid pollicebatur, sed futurum credebatur, ut qui de numero familiarium suorum amplexi fuissent ea, quæ probabat ipse, toto vitæ tempore tum sibi tum aliis boni amici essent. Quo igitur modo vir talis adolescentes corrumpere? nisi forte virtutis studium corruptelam quis esse putat.

At profecto, dixit accusator, familiares suos tales efficit, ut leges receptas contemnerent; quum diceret, stultorum esse hominum, magistratus civitatis a faba sibi constituere; quando nemo velit fabis delecto uti navis gubernatore, nec fabro, nec tibicine, neque aliis in rebus talibus, in quibus si erretur, multo minora detrimenta capiantur, quam si peccetur in republica. Tales ille sermones efferre adolescentium animos aiebat, ut præsentem reipublicæ statum contemnerent, eosdemque violentos reddere. Verum ego arbitror, eos qui prudentiam exercent, seque putant posse cives ea docere, quæ expediant, minime violentos fieri; quippe qui sciant, cum violentia quidem inimicitias et pericula conjuncta esse, eadem autem posse fieri absque omni periculo, et cum amicitia, persuadendo: nam qui vi coguntur, ita oderunt, ut quibus aliquid ademptum sit; at qui persuadentur, quasi quibus grata res acciderit, etiam amant: quamobrem horum minime est, qui prudentiam exercent, vim inferre; sed illorum, qui vires habent absque consilio. Præterea si quis violententer audeat agere, non paucis egebit sociis; qui vero persuadere potest, nullo: nam solum se putat ad persuadendum satis valere. Quin etiam

πείθειν. Καὶ φονεύειν δὲ τοῖς τοιοῦτοις ἥκιστα συμβαίνει· τίς γὰρ ἀποκτείνει τινα βούλοιτ' ἂν μᾶλλον ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι;

12. Ἄλλ' ἔφη γε ὁ κατηγορῶν, Σωκράτει διμυητὰ γενομένῳ Κριτίας τε καὶ Ἀλκιβιάδῃς πλείστα κακὰ τὴν πόλιν ἐποίησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ δλιγαρχίᾳ πάντων κλεπτίστατος τε καὶ βιαιότατος καὶ φονικώτατος ἐγένετο, Ἀλκιβιάδης δὲ αὐτῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατος τε καὶ ὕβριστότατος. (13) Ἐγὼ δ', εἰ μὲν τι κακὸν ἐκείνῳ τὴν πόλιν ἐποίησάτην, οὐκ ἀπολογήσομαι· τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνοσίαν αὐτοῖν, ὡς ἐγένετο, διηγῆσομαι. (14) Ἐγενέσθην μὲν γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ φύσει φιλοτιμοσάτῳ πάντων Ἀθηναίων βουλομένῳ τε πάντα δι' ἑαυτῶν πράττεσθαι καὶ πάντων ὀνομαστοτάτῳ γενέσθαι. Ἡδέσαν δὲ Σωκράτην ἀπ' ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγόμενοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιο. (15) Ταῦτα δὲ ὁρῶντες καὶ ὄντε ὅλω προεῖρησθον, πότερόν τις αὐτῷ φῆ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε καὶ τῆς σωφροσύνης ἢν ἐκείνος εἶχεν ὀρέξασθαι τῆς διμυλίας αὐτοῦ, ἢ νομίσαντε, εἰ διμυλῆσαίτην ἐκείνῳ, γενέσθαι ἂν ἱκανωτάτῳ λέγειν τε καὶ πράττειν; (16) Ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, θεοῦ διδόντος αὐτοῖν ἢ ζῆν διον τὸν βίον ὥσπερ ζῶντα Σωκράτην ἑώρων, ἢ τεθνάναι, ἐλθεῖναι ἂν αὐτῷ μᾶλλον τεθνάναι. Δῆλον δ' ἐγενέσθην ἐξ ὧν ἐπραξάτην· ὡς γὰρ τάχιστα κρείττονε τῶν συγγιγνομένων ἡγήσασθην εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὥσπερ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην.

(17) Ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα ὅτι χρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικά διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δεικνύντας τε τοῖς μαθητῶν σιν ἡπὲρ αὐτοὶ ποιοῦσιν ἀ διδάσκουσι καὶ τῷ λόγῳ προσεβιάζοντας. Οἷδα δὲ καὶ Σωκράτην δεικνύντα τοῖς ξυνοῦσιν ἑαυτὸν καλὸν ἀγαθὸν ὄντα καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. (18) Οἷδα δὲ καὶ ἐκείνῳ σωφρονοῦντε, ἔστε Σωκράτει συνήστην, οὐ φοβούμενῳ μὴ ζημιῶντο ἢ παῖοντο ὑπὸ Σωκράτους, ἀλλ' οἰομένῳ τότε κράτιστον εἶναι τοῦτο πράττειν.

19. Ἴσως οὖν εἴποιεν ἂν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν ὅτι οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἀδίκος γένοιτο οὐδὲ ὁ σώφρων ὕβριστής οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν μάθησίς ἐστιν ὁ μαθὼν ἀνεπιστήμων ἂν ποτε γένοιτο. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γινώσκω· ὁρῶ γὰρ ὡς περ τὰ τοῦ σώματος ἔργα τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκούντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκούντας οὐ δυναμένους· οὔτε γὰρ ἀ δεῖ πράττειν οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. (20) Διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, καὶ ὡς αὐτοὶ σωφρονες, ὁμῶς ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἰργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν διμυ-

ejusmodi hominibus minime accidit, ut quenquam occidant: quis enim interficere velit aliquem potius, quam vivum obsequentem habere?

At vero, dicebat accusator, usi consuetudine Socratis Critias et Alcibiades maximis malis civitatem affecerunt. Nam Critias quidem paucorum in dominatu longe omium avarissimus et violentissimus et ad cædes propensissimus fuit: Alcibiades autem longe omnium in statu populari fuit intemperantissimus et petulantissimus. Equidem, si quo damno civitatem hi duo affecerunt, non excusabo: qualis autem fuerit utriusque cum Socrate consuetudo, commemoraturus sum. Fuerunt hi viri natura longe omnium Atheniensium ambitiosissimi, et qui cuperent omnia per se geri, ipsique omnium clarissimi evadere. Norunt autem, minimis facultatibus Socratem plane contentum vivere, cunctisque a voluptatibus se prorsus abstinere; denique illos, quibuscum disserteret, in colloquiis ita flectere, prout ipse vellet. Quæ quum illi viderent, ac tales essent, quales fuisse eos ante referebamus, an quis dicat, eos cupidos vitæ et animi sanitatis, qua usus est Socrates, consuetudinem ipsius expetivisse: an potius quod existimarent, se, si cum ipso versarentur, futuros et ad dicendum, et ad gerendas res promptissimos? Arbitror equidem, si deus optionem utrique dedisset, ut vel totam vitam sic viverent, quemadmodum Socratem viderent vivere, vel morerentur, potius mortem fuisse electuros. Ex iis autem rebus, quas gesere, cogniti fuerunt. Nam ubi primum arbitrabantur, se condiscipulis præstantiores esse, statim a Socrate resiliunt, remque publicam gerendam susceperunt, cujus gratia Socratis studiosi fuerant.

Fortasse quis ad hæc responderit, debuissse Socratem non prius familiares suos in rerum civilium scientia instituire, quam animi sanitatem illi didicissent. Ego vero nihil ad hoc contradico: video tamen omnes eos, qui docent, se ipsos discipulis exhibere, quo pacto præsent ipsi quod docent, atque etiam oratione eos ad suum morem adducere. Novi Socratem quoque se ipsum pulchri bonique studiosum familiaribus suis exhibuisse, deque virtute ac rebus humanis ceteris præclarissime disseruisse. Nec non illos duos novi animo sanos fuisse, quam quidem diu Socratis utebantur familiaritate; non quod vererentur, ne a Socrate vel multarentur vel cæderentur; sed quod putarent id temporis hunc agendi modum sibi maxime ex usu esse.

Fortassis autem plerique illorum, qui philosophari se profitentur, dixerint, justum hominem nunquam injustum fieri posse, neque sanum animo insanum; neque in quoquam illorum, quæ discendo percipiuntur, eum, qui didicit, indoctum posse fieri. Verum ego de his non ita sentio. Video enim, perinde atque corporis actiones ab iis perfici non possunt, qui corpora non exercent; sic etiam actiones animæ non posse ab iis perfici, qui animam non exercent: nec enim quæ oportet facere, nec a quibus oportet abstinere, possunt. Quamobrem et parentes filios suos, tametsi animo sani sint, nihilominus ab improbis hominibus arcent; quippe quod bonorum consuetudo, virtutis exercitatio sit;

λίαν ἀσκησιν οὕσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δε τῶν πονηρῶν κατάλυσιν. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὅ τε λέγων,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ διδάσκει· ἦν δὲ κακοῖσι
συμμίσγῃς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ὄντα νόον·

καὶ ὁ λέγων,

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τοτὲ μὲν κακὸς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός.

(21) Κάγω δὲ μαρτυρῶ τούτοις· ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεποιημένων ἐπὶ τὸν μὴ μελετῶντα ἐπιλανθανομένους, οὕτω καὶ τῶν διδασκαλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι λήθην ἐγγιγνομένην. Ὅταν δὲ τῶν νοουετικῶν λόγων ἐπιλάβηται τις, ἐπιλελησται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπεθύμει· τούτων δ' ἐπιλαθόμενον οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλαθέσθαι. (22) Ὅρῳ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοποσίαν προαχθέντας καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐκκυλισθέντας ἤττον δυναμένους τῶν τε δεόντων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν μὴ δεόντων ἀπέχεσθαι. Πολλοὶ γὰρ καὶ χρημάτων δυνάμενοι φείδεσθαι, πρὶν ἐρᾶν, ἐρασθέντες οὐκέτι δύνανται· καὶ τὰ χρήματα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπείχοντο κερδῶν, αἰσχροῖς νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται. (23) Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν αὐθις μὴ σωφρονεῖν καὶ δίκαια δυνήθοντα πράττειν αὐθις ἀδυνατεῖν; Πάντα μὲν οὖν ἔμοιγε δοκεῖ τὰ καλὰ καὶ τὰγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι, οὐχ ἥκιστα δὲ σωφροσύνη· ἐν τῇ γὰρ αὐτῷ σώματι συμπεφυτεμέναι τῇ ψυχῇ αἱ ἡδοναὶ πειθοῦσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐαυταῖς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι.

24. Καὶ Κριτίας δὴ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἕως μὲν Σωκράτης συνήστην, ἐδυνάσθη ἐκείνῳ χρωμένῳ συμμάχων μὴ καλῶν ἐκτιμῶν κρατεῖν· ἐκείνου δ' ἀπαλλαγέντε, Κριτίας μὲν φυγὼν εἰς Θετταλίαν ἐκεῖ συνῆν ἀνθρώποις ἀνομίᾳ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνῃ χρωμένους, Ἀλκιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ σεμνῶν γυναικῶν θηρώμενος, διὰ δυνάμιν δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει καὶ τοῖς συμμάχοις ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακεύειν ἀνθρώπων διαθρυπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμενος, καὶ ῥαδίως πρωτεύων, ὥσπερ οἱ τῶν γυμνικῶν ἀγῶνων ἀθλῆται ῥαδίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκήσεως, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἡμέλησεν αὐτοῦ. (25) Τοιούτων δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένῳ μὲν ἐπὶ γένει, ἐπλημένῳ δ' ἐπὶ πλούτῳ, πεφυστημένῳ δ' ἐπὶ δυνάμει, διαθεθρυμμένῳ δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις διεφθαρμένῳ καὶ πολλὸν χρόνον ἀπο Σωκράτους γεγονότῃ, τί θαυμαστὸν, εἰ ὑπερηφάνῳ ἐγενέσθη; (26) Ἔῃτα εἰ μὲν τι ἐπλημμελησάτην, τούτου Σωκράτην ὁ κατήγορος αἰτιάται; ὅτι δὲ νέω ὄντε αὐτῷ, ἥνικα καὶ ἀγνωμονεστάτῳ καὶ ἀκρατεστάτῳ εἶκος εἶναι, Σωκράτης παρέσχε σώφρονε, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατηγόρῳ ἀξίος εἶναι; (27) Οὐ μὴν τὰ γε ἄλλα οὕτω κρίνεται. Τίς μὲν γὰρ αὐλήτης, τίς δὲ κιθαριστής, τίς δὲ ἄλλος διδασκαλὸς ἱκανοὺς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐὰν πρὸς ἄλλους ἐλθόντες χεῖρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τού-

malorum autem, ejusdem exitum. Idem testatur poetarum ille, qui ait,

A bonis enim viris bona discas : si vero malis commiscearis, perdes et quam habebas mentem ;

et qui ait :

Vir bonus interdum male, interdum bene se gerit.

Equidem hæc ipse testor. Video enim, quod perinde ac illi carminum certa lege compositorum obliviscuntur, qui ea non meditantur ; sic et præceptorum doctrina traditorum oblivio in iis nascatur, qui ea negligunt. Quum autem aliquis moralium præceptorum obliviscitur, eorum etiam oblitus est, quibus dum anima afficitur, animi sanitatem appetit. Eum vero, qui horum obliviscitur, mirum non est ipsius etiam animi sanitatis oblivisci. Video etiam illos, qui ad potandi studium plus æquo proveci sunt, et ad amores effusi, minus posse et ea curare, quæ agenda sunt, et ab iis abstinere, quæ non sunt agenda. Nam multi, qui etiam pecuniis parcere prius poterant, quam amarent, in amorem prolapsi jam non amplius id possunt : absumptisque pecuniis, ab iis lucris, a quibus ante se continebant, quippe quæ turpia ducerent, non jam abstinere. Cur igitur fieri non possit, ut qui ante animo sanus fuerit, deinde non sit animo sanus ; et qui juste agere potuerit, deinde non possit ? Equidem omnia pulchra et bona comparari exercitatione posse statuo, nec minime quidem animi sanitatem : nam in eodem corpore voluptates animæ insitæ persuadent ei, ne animo utatur sano, sed quamprimum et ipsis et corpori gratificetur.

Quamohrem etiam Critias et Alcibiades, quamdiu cum Socrate versabantur, quod illum opitulatorem haberent, cupiditates inhonestas vincere poterant : verum posteaquam ab eo discessissent, Critias quidem, quum in Thessaliam fuga se recepisset, consuetudine hominum istic utebatur, qui vitam facinorosam potius, quam justam agerent : Alcibiades autem, posteaquam eum ob elegantiam formæ multæ ac speciosæ mulieres venatæ essent, atque ipse propter potentiam, quam et in urbe et apud socios obtinebat, a multis hominibus, iisdemque assentandi peritis, dissolutior fieret, et a populo honorem ei habente coleretur, facileque primas obtineret ; perinde ac athletæ, qui gymniciis in certaminibus facile primas adepti sunt, exercitationem negligunt ; sic et ipse se ipsum neglexit. Hujusmodi ergo res quum illis accidissent, quum ob generis nobilitatem intumuisent, elati essent propter opes, inflati propter potentiam, dissolutiores multorum hominum opera facti, et his adeo omnibus corrupti ; quum etiam longo tempore abfuisent a Socrate, quid mirum erat, eos insolentes evasisse ? Deinde, si quid ab his peccatum est, an ejus culpam accusator in Socratem confert ? quod autem eos adhuc adolescentes (qua ætate consentaneum est, maxime inopes consilii et intemperantissimos fuisse) Socrates animo sanos reddiderit, an id nulla dignum laude putat accusator ? Atqui eo modo de aliis non judicatur. Quis tibi, quis citharedus, quis magister alius, posteaquam discipulos idonee satis instituit, si deinde ad alios profecti pejores evaserint, culpam ejus rei sustinet ?

του; τίς δὲ πατήρ, ἔάν ὁ παῖς αὐτοῦ συνδιατρίβων τῷ σώφρων ᾖ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῷ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται; ἀλλ' οὐχ ὅσω ἂν παρὰ τῷ ὑστέρῳ χείρων φαίνεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον; ἀλλ' οἱ γε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱέσι, τῶν παιδῶν πλημμελοῦντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἔάν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. (29) Οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ἦν κρίνειν· εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίησε τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι· εἰ δ' αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχοι;

29. Ἀλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιοῦν ἐκείνου φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπῆναι, δικαίως ἂν ἐπειτιμᾶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αἰσθανόμενος ἐρῶντα Εὐθυδήμου, καὶ πειρῶντα χρῆσθαι καθάπερ οἱ πρὸς τὰ φροδίσια τῶν σωμάτων ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε, φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶναι καὶ οὐ πρόπον ἀνδρὶ καλῷ ἀγαθοῦ τὸν ἐρώμενον, ὃ βούλεται πολλοῦ ἀξίως φαίνεσθαι, προσαιτεῖν ὥςπερ τοὺς πτωχοὺς ἱκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. (30) Τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιούτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν ὅτι δίκον αὐτῷ δοκοῖ πάσχειν ὁ Κριτίας, ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνήσθαι ὥςπερ τὰ δίδια τοῖς λίθοις. (31) Ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας, ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα ὧν νομοθέτης μετὰ Χαρικλέους ἐγένετο, ἀπεινημμένους αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκεῖνον, καὶ οὐκ ἔχων θπῆ ἐπιλαβοίτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιφέρων αὐτῷ, καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλούς. Οὐτε γὰρ ἔγωγε οὔτ' αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα οὔτ' ἄλλον του φάσκοντος ἀκηκοῖναι ἡσθόμεν. (32) Ἐδῆλωσε δὲ ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἰπεῖν τοῦ Σωκράτους ὅτι θαυμαστόν οἱ δοκοῖ εἶναι, εἰ τις γενόμενος βοῶν ἀγέλης νομεὺς καὶ τὰς βοῦς ἐλάττους τε καὶ χείρους ποῖων μὴ ὁμολογῇ κακὸς βουκόλος εἶναι, εἴτι δὲ θαυμαστότερον, εἰ τις προστάτης γενόμενος πόλεως καὶ ποῖων τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους μὴ αἰσχύνεται μᾶθ' οἴεται κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. (33) Ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντες δὲ τὸν Κριτίαν καὶ ὁ Χαρικλῆς τὸν Σωκράτην τὸν τε νόμον ἐδεικνύτην αὐτῷ καὶ τοῖς νέοις ἀπειπένην μὴ διαλέγεσθαι. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐπῆρετο αὐτῷ εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι, εἰ τι ἀγνοοῖτο τῶν προηγορευμένων. (34) Τῷ δ' ἐφάρτην. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκευάσμαι μὲν πεῖθεσθαι τοῖς νόμοις· θπὺς δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν λάθω τι παρανομήσας, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὀρθῶς λεγομένοις εἶναι νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτῆς. Εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὀρθῶς, ὅτλον ὅτι ἀφεκτέον εἴη τοῦ ὀρθῶς λέγειν· εἰ δὲ σὺν τοῖς μὴ ὀρθῶς, ὅτλον ὅτι πειρα-

Quis pater, si filius ejus cum aliquo vivens animo sanus sit, deinde alterius usus consuetudine pravus efficiatur, priorem culpet; ac non tanto magis priorem laudet, quanto filius apud posteriorem pejor evaserit? quin ne ipsi quidem parentes, quum filios secum habent, filiis delinquentibus, culpam ullam merentur, modo ipsi animo utantur sano. Sic æquum erat etiam de Socrate judicium fieri. Si quid ipse rei turpis ageret, merito malus esse videretur: at si ipse animo sano constanter usus est, qui fieri potest, ut jure culpam ejus vitii sustineat, quod in ipso non erat?

Quin etiam, si nihil ipse delinquens, illos tamen vitiose se gerentes aspiens, laudabat: jure scilicet reprehenderetur. At vero quum Critiam Euthydemii amore captum, eoque non aliter atque illi, qui corporibus ad venerem abutuntur, frui velle animadverteret, eum avertere conatus est; quum illiberale esse diceret, neque decorum viro pulchri bonique studioso, ab amato, apud quem esse magno vellet in pretio, aliquid pauperum instar mendicare ac supplicare, darique sibi quidpiam petere, quod ne bonum quidem sit. Quibus quum Critias non obediret, neque se averti pateretur, dixisse Socratem perhibent, quum aliis multis presentibus, tum Euthydemo, videri accidisse quiddam. Critias porcorum naturæ consentaneum, qui concupiscat ad Euthydemum se affricare, quemadmodum porcelli soleant ad saxa. Quibus de causis usque adeo Socratem Critias oderat, ut, quum Trigintavirum unus esset, et cum Charicle legumlator factus esset, hoc ipsum in memoriam ei revocaret, atque in legibus perscripserit, nulli licere disserendi artem docere, Socrati nimirum obtrectans, et quum ansam criminandi non haberet, torquens in eum id, quod vulgo in philosophis reprehenditur, et apud multitudinem eum calumnians. Etenim ego de Socrate nunquam ipse tale aliquid audivi, neque de alio commemorative, quod audiverit, comperi. Res autem ipsa hoc manifestavit. Quippe quum Trigintaviri multos cives, eosque non infimos, morte multassent, multoque ad injuste agendum impellerent; dixit forte Socrates, mirum videri sibi, si bubulcus quispiam, qui vaccas quum pauciores tum deteriores reddat, non malum se bubulcum esse fateatur: sed hoc magis mirum, si quis præses civitatis factus, et cives pauciores deterioresque reddens, non erubescat, neque malum se civitatis præfectum esse putet. Quod quum ad eos renuntiatum esset, accessit Socrati Critias et Charicles non solum legem ostendunt, verum etiam, ne cum adolescentibus colloqueretur, interdicunt. At Socrates interrogabat eos, eequid in interdictis, quod non intelligeretur, quærere liceret. Assentiunt illi. Ego igitur, inquit, legibus quidem parere sum paratus: verum, ne per ignorance in scius transgrediar, scire de vobis aperte volo, utrum hanc disserendi artem inter ea esse censetis, quæ recte dicuntur, an quæ non recte, quum ab illa abstinendum esse dicitis? Nam si inter illa quæ recte dicuntur, patet, a recte dicendo abstinendum esse: sin vero sit inter ea quæ non recte, patet conandum esse ut recte

τέον ὁρθῶς λέγειν. (36) Καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, Ἐπειδὴ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμαθέστερα ὄντα προαγορεύομεν, τοῖς νέοις ὅλως μὴ διαλέγεσθαι. Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἰνα τοίνυν, ἔφη, μὴ ἀμφίβολον ἦ, ὡς ἄλλο τι ποιῶ ἢ τὰ προηγορευμένα, δρίσατέ μοι μέχρι πόσων ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁ Χαρικλῆς, Ὅσουπερ, εἶπε, χρόνον βουλευέιν οὐκ ἔξεστιν, ὡς οὐπὺ φρονιμοῖς οὔσι· μὴδὲ σὺ διαλέγου νεωτέρους τριάκοντα ἐτῶν. (38) Μὴδὲ, ἂν τι ὠνῶμαι, ἔφη, ἢν πωλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὁπόσου πωλεῖ; Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς· ἀλλὰ τοι σύ γε, ὦ Σώκρατες, εἰδὼς εἰδὼς πῶς ἔχει τὰ πλεῖστα ἐρωτᾷν. Ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. Μὴδ' ἀποκρίνωμαι οὖν, ἔφη, ἂν τίς με ἐρωτᾷ νέος, ἐὰν εἰδῶ, οἷον, ποῦ οἰκεῖ Χαρικλῆς, ἢ ποῦ ἐστί Κριτίας; Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. (37) Ὁ δὲ Κριτίας, Ἀλλὰ τῶνδε τοί σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σωτῶν καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκῶν καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετριφθαι διαβρυλουμένους ὑπὸ σοῦ. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν ἐπομένων τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ δολοῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Χαρικλῆς, καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μὴ, φυλάττου θῆκος μὴ καὶ σὺ ἐλάττους τὰς βοὺς ποιήσης. (38) Ἐνθα καὶ ὄγλον ἐγένετο ὅτι ἀπαγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βοῶν λόγου ὠργίζοντο τῷ Σωκράτει. Οἱ μὲν οὖν ἡ συνουσία ἐγεγόνει Κριτία πρὸς Σωκράτην καὶ ὡς εἶχον πρὸς ἀλλήλους εἰρήται. (39) Φαίην δ' ἂν ἔγωγε μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παιδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος. Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντος αὐτοῖς Σωκράτους ὠμίλησάντην ὃν χρόνον ὠμιλείτην αὐτῷ, ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὠρμηκότε προεστάναι τῆς πόλεως. Ἐτι γὰρ Σωκράτει συνόντες οὐκ ἄλλοις τισὶ μάλλον ἐπεχειροῦν διαλέγεσθαι ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ πολιτικά. (40) Λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην, πρὶν εἶχουσιν ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι ἑαυτοῦ, προστάτῃ δὲ τῆς πόλεως τοιάδε διαλεχθῆναι περὶ νόμων. (41) Εἰπέ μοι, φάναι, ὦ Περικλείς, ἔχεις ἂν με διδάξαι τί ἐστί νόμος; Πάντως δήπου, φάναι τὸν Περικλέα. Διδάξον δὴ πρὸς τῶν θεῶν, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην· ὡς ἔγωγ' ἀκούων τινῶν ἐπαινουμένων ὅτι νόμιμοι ἄνδρες εἰσιν, οἶμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαίνου τὸν μὴ εἰδότα τί ἐστί νόμος. (42) Ἀλλ' οὐδέν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περικλέα, βουλόμενος γνῶναι τί ἐστί νόμος· πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσιν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθόν καὶ δοκιμάσαν ἔγραψε, φράζον ἃ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ἃ μὴ. Πότερον δὲ τάγαθὰ ἐνόμισαν δεῖν ποιεῖν ἢ τὰ κακὰ; Τάγαθὰ νῆ Δία, φάναι, ὦ μεράκιον, τὰ δὲ κακὰ οὐ. (43) Ἐὰν δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὥςπερ ὅπου ὀλιγαρχία ἐστίν, ὀλίγοι συνελθόντες γράψωσιν ἃ, τὴν χρῆ ποιεῖν, ταῦτα τί ἐστί; Πάντα, φάναι, ὅσα ἂν τὸ κρατοῦν τῆς πόλεως βουλευσάμενον ἃ χρῆ ποιεῖν γράψῃ, νόμος καλεῖται. Καὶ ἂν τύραννος οὖν κρατῶν τῆς πόλεως γράψῃ τοῖς

dicamus. Tum exandescens Charicles, Quando, inquit, ignoras hoc, Socrates, edicimus tibi quiddam intellecta facilius, cum adolescentibus omnino non colloqui. Et Socrates, Itaque, ne sit ambiguum, ait, an aliud faciam quam quod præscriptum sit, definite mihi, ad quot usque annos existimandum sit, homines esse adolescentes. Tum Charicles, Quousque, ait, senatoribus esse non licet, nimirum hominibus istis necdum prudentiam consequutis : neu tu cum iis colloquitur, qui annum trigesimum non attigere. Ne tunc quidem, Socrates inquit, si quid amam ego, quod minor triginta annis vendit, quanti vendat, interrogabo? Ea vero quærere licet, ait Charicles : sed soles tu, Socrates, interrogare, quum scias quomodo se habeant, plurima : itaque noli hæc quærere. Ergo non respondebo, inquit, si quis ex me interrogando exquiret, ubinam habitet Charicles, vel ubi sit Critias? Hujusmodi vero licet respondere, ait Charicles. Critias autem, Ab his abstinendum tibi est, Socrates, inquit, nimirum a tutoribus, et fabris, et ærariis artificibus. Etenim arbitror illos jam confectos et absumptos esse frequenti tua commemoratione. Ergo, subjecit Socrates, ab iis etiam abstinendum, quæ huic adjungere soleo, a justo et pio, et ab aliis quæ sunt talia? Profecto, ait Charicles, etiam a bubulcis : quod nisi feceris, cave ne et ipse vaccas pauciores reddas. Hinc autem constabat, renuntiato ad ipsos sermone de vaccis, eos Socrati succensuisse. Qualis itaque cum Socrate consuetudo fuerit Critiæ, et quo modo alter ad alterum se habuerit, dictum est. Dixerim equidem, non posse ullum hominem ab ullo institui, qui ipse non placeat. Critias autem et Alcibiades, versabantur illi quidem cum Socrate, qui eis non placebat, quamdiu ea consuetudo duravit, verum ita ut statim ab initio studerent civitati præesse. Nam eo etiam tempore quo Socrati familiares erant, non cum aliis disserere conabantur potius, quam qui rempublicam inprimis tractarent. Proditum est enim Alcibiadem, priusquam viginti natus esset annos, cum Pericle tutore suo, civitatis præside, de legibus talia disseruisse : Mi Pericles, ait, dicito mihi, possisne me, quid lex sit, docere? Omnino, inquit Pericles. Et Alcibiades : Ergo me, per deos immortales, hoc doceto : quoniam ego laudari quosdam audiens quod legum observantes sint, arbitror non jure tribui laudem hanc illi, qui, quid lex sit, ignoret. Tu vero, mi Alcibiades, rem non difficilem cupis, ait Pericles ; qui cognoscere velis, quid lex sit : etenim omnes hæc leges sunt, quas in unum conveniens et consentiens populus conscripsit, declarans quæ facienda sint, quæ non. Utrum autem ea facienda sanxerunt, quæ bona sunt, an quæ mala? Profecto bona, mi adolescentule, ait Pericles, minimeque mala. Jam si non populus, sed, uti paucorum in dominatu fit, pauci quidam congressi, quid faciendum sit, conscripserint, ea quid sunt? Omnia, inquit, quæcumque pars ea quæ summam in republica potentiam obtinet, habita de iis quæ agenda sint consultatione, scripserit, lex appellantur. Si ergo tyrannus etiam civitate potius, quæ

πολίταις ἂν χρὴ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; Καὶ ὅσα τύραννος ἄρχων, φάναι, γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. (44) Βία δὲ, φάναι, καὶ ἀνομία τί ἐστίν, ὦ Περικλείε; ἄρ' οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος ἀναγκάσῃ ποιεῖν, ὅτι ἂν αὐτῷ δοκῇ; Ἐμοίγε δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα. Καὶ ὅσα ἄρα τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν γράφων, ἀνομία ἐστί; Δοκεῖ μοι, φάναι τὸν Περικλέα· ἀνατίθεμαι γὰρ τὸ ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει, νόμον εἶναι. (45) Ὅσα δὲ οἱ ὀλίγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες ἀλλὰ κρατοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φώμεν ἢ μὴ φώμεν εἶναι; Πάντα μοι δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα, ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινὰ ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μὴ, βία μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. Καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν τῶν τὰ χρήματα ἔχόντων γράφει μὴ πείσαν, βία μᾶλλον ἢ νόμος ἂν εἴη; Μάλα τοι, φάναι τὸν Περικλέα, ὦ Ἀλκιβιάδη. (46) Καὶ ἡμεῖς τληικοῦτοι ὄντες δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἤμεν· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἐμελετώμεν καὶ ἐσοφίζομεθα οἵαπερ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. Τὸν δ' Ἀλκιβιάδην φάναι, Εἴθε σοι, ὦ Περικλείε, τότε συνεγεγόμεν ὅτε δεινότητος σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα. (47) Ἐπεὶ τοίνυν τάχιστα τῶν πολιτευομένων ὑπέλαβον κρείττονες εἶναι, Σωκράτει μὲν οὐκέτι προσήσαν· οὐτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρεσκειν, εἰ τε προσέλοιοιεν, ὑπὲρ ὧν ἡμέραντων ἐλεγχόμενοι ἤχθοντο· τὰ δὲ τῆς πόλεως ἐπραττον, ὥνπερ ἔνεχεν καὶ Σωκράτει προσῆλθον. (48) Ἀλλὰ Κρίτων τε Σωκράτους ἦν ὁμιλήτης καὶ Χαιρεφῶν καὶ Χαιρεκράτης καὶ Ἑρμοκράτης καὶ Σιμίας καὶ Κέβης καὶ Φαιδῶνδης καὶ ἄλλοι οἱ ἐκείνῳ συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ ἢ δικανικοὶ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ γινόμενοι καὶ οἶκῳ καὶ οἰκέταις καὶ οἰκεῖοις καὶ φίλοις καὶ πόλει καὶ πολιταῖς δύναιτο καλῶς χρῆσθαι. Καὶ τούτων οὐδεὶς οὔτε νεώτερος οὔτε πρεσβύτερος ὢν οὐτ' ἐποίησε κακὸν οὐδὲν οὐτ' αἰτίαν ἔσχεν.

49. Ἀλλὰ Σωκράτης γ', ἔφη ὁ κατήγορος, τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε, πείθων μὲν τοὺς συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων, φάσκων δὲ κατὰ νόμον ἐξεῖναι παρανοίας ἐλόντα καὶ τὸν πατέρα δῆσαι, τεκμηρίῳ τούτῳ χρώμενος, ὥς τὸν ἀμαθέστερον ὑπὸ τοῦ σοφωτέρου νόμιμον εἶη δεδέσθαι. (50) Σωκράτης δὲ τὸν μὲν ἀμαθίας ἔνεκα δεσμεύοντα δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ὦρετο δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων ἂ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται· καὶ τῶν τοιούτων ἔνεκα πολλάκις ἐσκόπει τί διαφέρει μανίας ἀμαθίας· καὶ τοὺς μὲν μαινομένους ὦρετο συμφερόντως ἂν δεδέσθαι καὶ αὐτοῖς καὶ τοῖς φίλοις, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους τὰ δέοντα δικαίως ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμένων. (51) Ἀλλὰ Σωκράτης γε, ἔφη ὁ κατήγορος, οὐ μόνον τοὺς πατέρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποίει ἐν ἀτιμίᾳ εἶναι παρὰ τοῖς αὐτῷ συνοῦσι, λέγων ὥς οὐτε τοὺς κάμνοντας οὐτε τοὺς διαζομένους, οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἰατροὶ, τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι. (52) Ἐφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτὸν λέγειν ὥς οὐδὲν ὄφελος εὖνους

civibus agenda sint, perscripserit, num et ea lex sunt? Nimirum, ait, quæcumque tyrannus imperans perscribit, ea quoque lex appellantur. Quid autem, inquit Alcibiades, vis est, et legum eversio, mi Pericles? an non quum fortior imbecilliorum, non persuadendo, sed vim adferendo, quodcumque sibi videatur, facere cogit? Ita mihi videtur, ait Pericles. Ergo quæcumque tyrannus, non persuasis civibus, perscribit, atque ut illi faciant, cogit, nonne legum sunt eversio? Id mihi videtur, inquit Pericles: nam hoc retracto, nimirum legem esse, quæcumque tyrannus suis non persuasis scribat. Quæ vero pauci, multitudine non persuasa, sed rerum potientes scribunt, num vim esse, vel non, dicemus? Tum Pericles, Videntur mihi, inquit, illa omnia, quæcumque non persuadendo quis cogit aliquem facere, sive scribat ea, sive non, vis potius esse, quam lex. Ergo quæcumque plebs universa, iis superior qui locupletes sunt, non persuadendo scribit, vis erit potius quam lex? Tum dixit Pericles: Maxime quidem, mi Alcibiades. Ac nos quoque, quum istac ætate essemus, peracres in hujusmodi rebus eramus; nam et meditabamur ejusmodi et argutabamur, qualia tu mihi nunc meditari videris. Subjecit Alcibiades: Utinam, mi Pericles, id temporis tecum essem versatus, quum teipsum in his rebus superabas! Ubi primum igitur se hi superiores esse arbitrabantur illis, qui rempublicam gerebant, non jam ad Socratem amplius accedebant (quod id ceteroquin eis haud placeret: et si accederent, reprehendi se propter ea, in quibus peccabant, graviter ferebant), sed reipublicæ negotia capessabant, quæ una causa fuerat, quamobrem ad Socratem accesserant. Crito autem, et Chærephon, et Chærecrates, et Hermocrates, et Simias, et Cebes, et Phædonidas, et alii plerique Socrati familiares erant, qui cum eo conversabantur, non ut oratores vel causidici fierent; sed ut viri pulchri bonique studiosi evadentes, et domo, et domesticis, et propinquis, et amicis, civitateque ac civibus suis quam optime uti possent. Quorum quidem nemo neque dum junior esset, neque dum senior, mali quidpiam vel commisit, vel commisisse culpatus fuit.

At enim Socrates, inquit accusator, patres contemnere docebat, dum persuaderet, se familiares suos patribus sapientiores effecturum; atque etiam diceret, lege permissum esse, ut aliquis patrem convictum amentia devinciat; hoc argumento usus, quod imperitiorum a sapientiore vinciri jus esset. Imo vero Socrates, eum qui imperitiæ causa quemquam ligasset, merito et ipsum vincendum esse putabat ab iis qui, quod ipse ignoraret, scirent: adeoque sæpe numero propter talia quid imperitia differat ab animi insanitate, dispiciebat: atque animo insanos quidem vinciri cum suo et amicorum emolumento putabat; inscios vero illorum quæ sciri oporteret, merito debere ab iis discere, qui scirent. At Socrates, inquit accusator, non solum ut patres, sed ut ceteri etiam cognati parvo in honore apud familiares ipsius essent, effectit; dicebat enim, propinquos nec illis esse usui, qui adversa valetudine laborarent, nec illis, quorum de re in judicio ageretur; sed illis quidem prodesse medicos, his vero eos qui patrocinari scirent. Addebat etiam de amicis eum dicere, nihil esse commodi si benevoli sint, nisi

εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφελεῖν δυνήσονται· μόνους δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τιμῆς τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι δυναμένους. Ἀναπείθοντα οὖν τοὺς νέους αὐτὸν ὡς αὐτὸς εἴη σοφώτατος τε καὶ ἄλλους ἱκανώτατος ποιῆσαι σοφούς, οὕτω διατιθέναι τοὺς αὐτῷ συνόντας ὥστε μηδαμοῦ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς αὐτόν. (53) Ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν καὶ περὶ φίλων ταῦτα λέγοντα, καὶ πρὸς τούτοις γε δὴ ὅτι τῆς ψυχῆς ἐξελθούσης, ἐν ἣ μόνῃ γίνεσθαι φρόνησις, τὸ σῶμα καὶ τοῦ οἰκιστάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφανίζουσιν. (54) Ἐλεγε δὲ ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ, ὃ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος ὅτι, ἂν ἀρχειὸν ᾖ καὶ ἀνωφελές, αὐτὸς τε ἀφαιρεῖ καὶ ἄλλω παρέχει. Αὐτοὶ τε γὰρ αὐτῶν ὀνυχὰς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι καὶ τοῖς ἱατροῖς παρέχουσι μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων καὶ ἀποτέμνειν καὶ ἀποκάειν, καὶ τούτου χάριν οἴονται δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίνειν καὶ τὸ σίαλον ἐκ τοῦ στόματος ἀποπτύουσιν ὡς δύνανται πορρωτάτω, διότι ὠφελεῖ μὲν οὐδὲν αὐτοὺς ἐνόν, βλάπτει δὲ πολλὸν μᾶλλον. (55) Ταῦτ' οὖν ἔλεγεν, οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατορύττειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατατέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύνων ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως, ἐάν τε ὑπὸ πατρὸς, ἐάν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ, ἐάν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, μὴ τῷ οἰκίῳ εἶναι πιστευῶν ἀμελεῖν, ἀλλὰ πειρᾶται ὑφ' ὧν ἂν βούληται τιμᾶσθαι, τούτοις ὠφέλιμος εἶναι. (56) Ἐφη δ' αὐτὸν ὁ κατήγορος καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγόμενον τὰ πονηρότατα, καὶ τούτοις μαρτυροῖς χρώμενον διδάσκων τοὺς συνόντας κακούργους τε εἶναι καὶ τυραννικούς, Ἡσιόδου μὲν τὸ

Ἔργον δ' οὐδὲν δνειδος, ἀεργίη δέ τ' δνειδος,

τοῦτο δὴ λέγειν αὐτὸν ὡς ὁ ποιητὴς κελεύει μηδενὸς ἔργου μῆτε ἀδίκου μῆτε αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. (57) Σωκράτης δ' ἐπειδὴ ὁμολογήσαιο τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφελιμὸν τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἄργον βλαβερόν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν, τοὺς μὲν ἀγαθὸν τι ποιοῦντας ἐργάζεσθαι τε ἔφη καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ κυβεύοντας ἥ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας ἀργοὺς ἀπεκάλει. Ἐκ δὲ τούτων ὁρθῶς ἂν ἔχοι τὸ

Ἔργον δ' οὐδὲν δνειδος, ἀεργίη δέ τ' δνειδος.

(58) Τὸ δὲ Ὀμήρου ἔφη ὁ κατήγορος πολλάκις αὐτὸν λέγειν, ὅτι Ὀδυσσεύς,

Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη, τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς·
Δαιμόνι, οὐ σε ἔοικε κακὸν ὡς δεῖδυσσεσθαι,
ἀλλ' αὐτὸς τε κάθησο καὶ ἄλλους ἔρνευ λαούς.
Ὅν δ' αὖ δῆμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοδωνντά τ' ἐφεύροι,
τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ·
Δαιμόνι, ἀτρέμας ἦσο, καὶ ἄλλων μῦθον ἄκουε,

possint etiam prodesse. Eos quoque solos dicere Socratem dignos honore esse, qui quæ deceat sciant, et oratione possint explicare : quapropter ipsum, persuadendo adolescentibus se sapientissimum esse, atque ad efficiendum alios sapientes maxime idoneum, sic affectos erga se reddidisse familiares suos, ut nequaquam apud eos alii cujusquam essent pretii, cum Socrate comparati. Ego vero memini eum de patribus, de propinquis ceteris, et de amicis hæc dicere; ac præter hæc etiam illud : posteaquam migraverit anima, in qua sola est prudentia, hominis etiam maxima necessitudine conjuncti corpus quamprimum elatum e conspectu auferri. Dicebat etiam quemlibet, dum in vivis est, de corpore suo, quod omnium maxime diligit, quicquid otiosum et inutile sit, tum per se tollere, tum aliis tollendum præbere. Nam homines ipsi suos ungues, capillos, callos tollunt; eosdemque medicis cum molestiis ac doloribus amputandos deurendosque præbent, eaque de causa putant ipsis etiam se mercedem debere solvere. Salivam quoque quam possunt longissime ab ore exspuunt; quod dum ore continetur, non solum nihil prosit, sed multo magis etiam noceat. Hæc igitur dicebat Socrates, non quidem docens, patrem vivum sepeliendum esse, ac se ipsum in frustra concidendum; sed demonstrans, quod insipiens omne sine pretio sit, hortabatur, ut studeat quisque quam prudentissimus fieri ac utilissimus : quo sive a patre quis, seu a fratre, seu alio quopiam honore affici velit, non idcirco negligens sit quod propinquum se credat, sed conetur ut illis prosit, a quibus honorem consequi cupiat.

Præterea dicebat accusator Socratem seligentem de poetis celeberrimis ea, quæ essent pessima, eisque testimoniis utentem, docere familiares suos, ut facinorosi essent ac tyrannici : Hesiodi quidem illud,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est.

hoc illum sic exponere, quasi poeta nullo jubeat ab opere, nec injusto nec turpi, abstinere, sed quæstus gratia hæc quoque facere. At enim Socrates quum fateretur, ex usu hominis ac bonum esse, occupari labore; contraque, otiosum esse, noxium et malum; et operari, bonum; otiari, malum esse : quoscunque boni aliquid facientes operari dicebat, ac bonos esse operarios; qui vero talis luderent, vel aliud quidpiam pravi damnosique agerent, hos otiosos appellabat. Qua sententia recte se habuerit hoc,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est.

Illud etiam Homeri dicebat accusator Socratem sæpenumero proferre, quod Ulysses,

Quemcunque quidem, seu regem seu primarium virum, inve-hunc vero blandis verbis detinebat astans : [nirer],
« Vir optime, non te decet, timidum uti, trepidare;
quin et ipse sede, et alios sedere fac viros. »
Quemcunque vero plebeum virum videret, vociferantemque hunc sceptro percutiebat, increpitabatque voce : [offenderet],
« Improbe, quielesede, et allorum verba audi,

οἱ σφοδρότεροι εἰσι· οὐ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἀναλκις, οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναριθμῶς οὐτ' ἐν βουλῇ.

Ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ὡς ὁ ποιητῆς ἐπαινοῖν παῖσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. (60) Σωκράτης δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε, καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο δεῖν παῖσθαι, ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μῆτε λόγῳ μῆτε ἔργῳ ὠφελίμους ὄντας, μῆτε στρατεύματι μῆτε πόλει μῆτε αὐτῷ τῷ δήμῳ, εἴ τι δέοι, βοηθεῖν ἱκανοὺς, ἄλλως τ' ἐὰν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ᾧσι, πάντα τρόπον καλύεσθαι, καὶ πάνυ πλούσιοι τυγχάνωσιν ὄντες. (61) Ἀλλὰ Σωκράτης γε τάναντία τούτων φανερόν ἦν καὶ δημοτικὸς καὶ φιλόανθρωπος ὢν. Ἐκεῖνος γὰρ πολλοὺς ἐπιθυμητὰς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβῶν οὐδένα πώποτε μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφρόνως ἐπῆρκει τῶν ἑαυτοῦ ὧν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου προῖκα λαβόντες πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν, καὶ οὐκ ἦσαν ὥσπερ ἐκεῖνος δημοτικοί· τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρήματα δίδόναι οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. (62) Ἀλλὰ Σωκράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κόσμον τῇ πόλει παρέιχε πολλῷ μᾶλλον ἢ Ἀλκίαν τῇ Λακεδαιμονίῳ, ὅς ὀνομαστός ἐπὶ τούτῳ γέγονε. Ἀλκίαν μὲν γὰρ ταῖς γυμνοπαιδίαις τοὺς ἐπιδιηκόμενους ἐν Λακεδαίμονι ξένους ἐδείκνυε, Σωκράτης δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὰ ἑαυτοῦ δαπανῶν τὰ μέγιστα πάντας τοὺς βουλομένους ὠφελει· βελτίους γὰρ ποιῶν τοὺς συγγιγνομένους ἀπέπεμπεν.

63. Ἐμοὶ μὲν δὴ Σωκράτης τοιοῦτος ὢν ἐδόκει τιμῆς ἀξίος εἶναι τῇ πόλει μᾶλλον ἢ θανάτῳ. Καὶ κατὰ τοὺς νόμους δὲ σκοπῶν ἂν τις τοῦτ' εὖροι. Κατὰ γὰρ τοὺς νόμους ἐάν τις φανερόν γένηται κλέπτης ἢ λωποδύτης ἢ βαλαντιστομῶν ἢ τοιχωρυχῶν ἢ ἀνδραποδιζόμενος ἢ ἱεροσυλῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζημία· ὢν ἐκεῖνος πάντων ἀνθρώπων πλείστον ἀπέειχεν. (64) Ἀλλὰ μὴν τῇ πόλει γε οὔτε πολέμου κακῶς συμβάντος οὔτε στάσεως οὔτε προδοσίας οὔτε ἄλλου κακοῦ οὐδενὸς πώποτε αἴτιος ἐγένετο. Οὐδὲ μὴν ἰδίᾳ γε οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὔτε ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν οὔτε κακοῖς περιέβαλεν, ἀλλ' οὐδ' αἰτίαν τῶν εἰρημῶν οὐδενὸς πώποτε ἔσχε. (65) Πῶς οὖν ἔνοχος ἂν εἴη τῇ γραφῇ; ὅς ἀντὶ μὲν τοῦ μὴ νομίζειν θεοὺς, ὡς ἐν τῇ γραφῇ ἐγγέγραπτο, φανερόν ἦν θεραπεύων τοὺς θεοὺς μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀντὶ δὲ τοῦ διαφθεῖρειν τοὺς νέους, ὃ δὴ ὁ γραψάμενος αὐτὸν ἡτιᾶτο, φανερόν ἦν τῶν συνόντων τοὺς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἔχοντας τούτων μὲν παύων, τῆς δὲ καλλίστης καὶ μεγαλοπρεπεστάτης ἀρετῆς, ἣ πόλεις τε καὶ οἶκοι εὖ οἰκοῦσι, προτρέπων ἐπιθυμεῖν· ταῦτα δὲ πράττων πῶς οὐ μεγάλης ἀξίος ἦν τιμῆς τῇ πόλει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς δὲ δὴ καὶ ὠφελεῖν ἐδόκει μοι τοὺς ξυνόντας τὰ μὲν ἔργῳ δεικνύνει ἑαυτὸν οἷός ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος,

qui te praestantiores sunt: tu autem imbellis et invalidus, neque unquam in bello aestimabilis, neque in consilio. »

Hæc vero eum sic interpretari, quasi poeta probaret, si plebei pauperesque cæderentur. At vero Socrates minime ista dicebat (nam illo pacto se ipsum esse cædendum existimasset), sed dicebat, eos qui nec oratione nec facto utiles essent, neque vel exercitui, vel civitati, vel ipsi etiam populo, si opus fuerit, possent succurrere, præsertim si ad hæc sibi præfidant, omni modo coercendos esse, quamvis ditissimi essent. Erat certe Socrates e contrario palam popularis et humanus. Nam quum multos sui studiosos tum cives tum externos haberet, nullam unquam mercedem consuetudinis exegit, sed omnibus abunde citraque invidiam sua communicabat; quorum exiguas quasdam partes nonnulli gratis ab eo consequuti, magno aliis vendebant, neque erant, ut ipse, populares: quippe cum iis, quibus ad largiendum pecunia deesset, disserere nolebant. Socrates autem huic civitati apud alios homines etiam multo majus ornamentum conciliabat, quam Lichas Lacedæmoniorum civitati, qui eo nomine celeberrimus evasit. Nam ludis illis, qui a nudis exhibebantur, Lichas hospitibus Lacedæmonem peregre venientibus cœnam præbere solebat: Socrates autem, quum per omnem vitam impenderet sua, plurimum omnibus non nolentibus proderat: etenim eos, qui ad ipsum accedebant, reddebat meliores, ac deinde dimittebat.

Quamobrem mihi sane Socrates, qui talis esset, potius honorem de republica, quam mortem, meruisse videbatur: atque si leges etiam aliquis consideret, hoc ipsum inveniet. Nam secundum leges, si quis furari, vel grassando vestes auferre, vel crumenas incidere, vel parietes perfodere, vel plagium vel sacrilegium committere palam deprehendatur, talibus flagitiis mors est poena: a quibus hic longissime supra mortales omnes aberat. Neque vero civitati belli alicujus male cedentis, neque seditionis, neque proditionis, neque ullius unquam mali alius auctor extitit: neque privatim quidem ullum hominem unquam vel bonis privavit, vel in mala conjecit: adeoque nullius horum, quæ diximus, vel criminationem unquam sustinuit. Quo igitur pacto illi accusationi obnoxius esset, qui pro eo, quod deos esse non putaret, quemadmodum in actione perscriptum erat, palam deos coluit præ ceteris hominibus studiosissime: ac pro eo, quod adolescentes corrumperet, quando et hoc ei crimen actor impingebat, palam eos ex familiaribus, qui pravis libidinibus flagrant, ab iisdem cessare faciebat, ac ipsos ad pulcherrimæ splendidissimæque virtutis, qua tam civitates quam familiæ bene administrantur, amorem incitabat? Atque hæc quum faceret, quo pacto de civitate honorem non meruit maximum?

CAPUT III.

Quo autem modo mihi visus sit familiaribus suis prodesse, partim operibus demonstrans, qualis ipse esset, partim

τοῦτων δὴ γράψω ὅποσα ἂν διαμνημονεύσω. Τὰ μὲν τοίνυν πρὸς τοὺς θεοὺς φανερὸς ἦν καὶ ποιῶν καὶ λέγων ἥπερ ἡ Πυθία ἀποκρίνεται τοῖς ἐρωτῶσι, πῶς δεῖ ποιεῖν ἢ περὶ θυσίας ἢ περὶ προγόνων θεραπείας ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων· ἢ τε γὰρ Πυθία νόμῳ πόλεως ἀναίρει ποιοῦντας εὐσεβῶς ἂν ποιεῖν, Σωκράτης τε οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίει καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγει, τοὺς δὲ ἄλλως πως ποιοῦντας περιέρχους καὶ ματαίους ἐνόμιζεν εἶναι. (2) Καὶ εὐχέτο δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπλῶς τάγαθὰ δίδόναι, ὡς τοὺς θεοὺς κάλλιστα εἰδότας ὅποια ἀγαθὰ ἔστι· τοὺς δ' εὐχομένους χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ τυραννίδα ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν διάφορον ἐνόμιζεν εὐχεσθαι ἢ εἰ κυβεῖαν ἢ μάχην ἢ ἄλλο τι εὐχοίντο τῶν φανερώς ἀδήλων ὅπως ἀποθήσονται. (3) Θυσίας δὲ θύων μικρὰς ἀπὸ μικρῶν οὐδὲν ἡγεῖτο μειοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μεγάλα θυόντων. Οὕτε γὰρ τοῖς θεοῖς ἔφη καλῶς ἔχειν εἰ ταῖς μεγάλαις θυσίαις μᾶλλον ἢ ταῖς μικραῖς ἔχαιρον· πολλάκις γὰρ ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν εἶναι κεχαρισμένα· οὐτ' ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἀξίον εἶναι ζῆν, εἰ τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢν κεχαρισμένα τοῖς θεοῖς ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν· ἀλλ' ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβεστάτων τιμαῖς μάλιστα χαίρειν. Ἐπαινέτης δ' ἦν καὶ τοῦ ἔπους τούτου,

Κὰδ δύναμιν δ' ἔρδειν ἱέρ' ἀθανάτοισι θεοῖσι.

Καὶ πρὸς φίλους δὲ καὶ ξένους καὶ πρὸς τὴν ἄλλην διαιταν καλὴν ἔφη παραίνεσιν εἶναι τὴν Κὰδ δύναμιν ἔρδειν. (4) Εἰ δέ τι δοῦσιν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἦτιον ἂν ἐπέισθαι παρὰ τὰ σημαίνόμενα ποιῆσαι ἢ εἰ τις αὐτὸν ἐπειθεῖν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυφλὸν καὶ μὴ εἰδότα τὴν ὁδὸν ἀντί βλεπόντος καὶ εἰδότος· καὶ τῶν ἄλλων δὲ μωρίαν κατηγορεῖ, ὅτινες παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν σημαίνόμενα ποιοῦσι τι, φυλαττόμενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν. Αὐτὸς δὲ πάντα τάνθρωπινα ὑπερεώρα πρὸς τὴν παρὰ τῶν θεῶν ξυμβουλίαν.

6. Διὰ τὴν δὲ τὴν τε ψυχὴν ἐπαίδευσεν καὶ τὸ σῶμα ἢ χρώμενός ἂν τις, εἰ μὴ τι δαμνόνιον εἴη, θαρβαλέως τε καὶ ἀσφαλῶς διάγοι, καὶ οὐκ ἂν ἀπορήσειε τοσαύτης δαπάνης. Οὕτω γὰρ εὐτελὴς ἦν ὥς· οὐκ οἶδ' εἰ τις οὕτως ἂν ὀλίγα ἐργάζοιτο ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σωκράτει ἀρκούντα. Σίτω μὲν γὰρ τοσούτῳ ἐχρήτο ὅσον ἡδέως ἦσθι, καὶ ἐπὶ τούτῳ οὕτω παρεσκευασμένος ἦε ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὄψον αὐτῷ εἶναι· ποτὸν δὲ πᾶν ἡδὺ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ διψῶ. (6) Εἰ δέ ποτε κληθεὶς ἐβελήσκειν ἐπὶ δειπνον ἔλθειν, ὃ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν ὥστε φυλάσσεσθαι τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν ἐμπίπασθαι, τοῦτο βραδύως πάνυ ἐφυλάττετο. Τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὰ ἀναπειθόντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν μηδὲ διψῶντας πίνειν· καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέρας καὶ κεφαλὰς καὶ ψυχὰς ταῦτ' ἔφη εἶναι. (7) Οἷε-

colloquiis usus, horum conscribam quaecumque meminerō. Itaque divinis in rebus constabat eum et facere et loqui eo modo, quo Pythia respondet consulentibus quid faciendum sit, vel de sacrificiis, vel de cultu majorum, vel de alia re quapiam, quæ hujus sit generis. Nam Pythia respondet oraculo, pie facturos, si ex instituto civitatis hæc agant : ac Socrates ita et ipse faciebat, et alios facere cohortabatur ; eosque, qui aliter faciebant, novandi studiosos et vanos esse censebat. Precabatur etiam deos simpliciter, ut bona largirentur, tanquam dii optime scirent, cujusmodi res essent bonæ. At qui aurum, vel argentum, vel tyrannidem, vel aliquid aliud hujusmodi a diis peterent, non dissimile quid petere putabat, quam si aleam, vel prælium, vel quid aliud earum rerum peterent, quæ omnino sunt obscuræ, cujusmodi sint eventum habituræ. Quumque de facultatibus exiguis exigua sacra faceret, nihilo se putabat minus præstare, quam ii qui de multis et magnis opibus multas et magnas hostias cederent. Etenim neque decere deos hoc aiebat, ut magnis potius, quam exiguis sacrificiis gauderent (alioquin eis improborum sacrificia sæpius essent grata, quam bonorum) ; nec vitam mortalibus optandam esse, si sacrificia scelestorum diis essent acceptiora, quam bonorum. Nimirum existimabat deos inprimis his honoribus gaudere, qui ab hominibus maxime religiosi oblatis sibi essent. Laudabat et hoc carmen,

Pro facultatibus sacrificia immortalibus diis offerre :

et aiebat hanc admonitionem, ut pro viribus agamus, ad amicorum, ad hospitum usum, ad reliquam vitæ rationem, præclaram esse. Quod si quid divinitus ei significari visum esset, difficilius persuaderi potuisset, ut præter significata faceret, quam si quis ei suadere conatus esset, ut cæcum et ignarum vitæ ducem pro vidente et gnaro acciperet. Et alios stultitiæ accusabat, qui, præter illa quæ a diis significata essent, aliquid facerent, caventes malam apud homines existimationem : ipse vero res humanas omnes præ divinis consiliis aspernabatur.

Corpus et animam ea vivendi ratione temperabat, qua si quis utatur, nisi quid accidat ultra hominem, et confidenter et secure possit degere ; nec tantulo caruerit unquam sumptu. Nam adeo frugalis erat, ut nesciam, num quis lucrum tam exiguum labore suo facere possit, quod non Socrati sufficeret. Quippe cibi tantum sumebat, quantum jucunde comederet ; et ad eum sic paratus accedebat, ut appetitus ei cibi esset obsonium. Etiam quivis potus ei gratus erat, propterea quod non biberet, nisi sitiret. Si vero nonnunquam invitatus ad cenam vellet accedere, tum id, quod difficillimum est plurimis, cavere scilicet, ne se repleant ultra modum, ipse perquam facile cavebat. Illis autem, qui hoc facere non possent, consilium dabat, ab iis ut sibi caveant, quæ suadent non esurientes edere, et non sitientes bibere. Hæc enim illa esse dicebat, quæ et ventribus, et capitibus, et animis detrimento sint. Arbitrari autem se jo-

σθαι δ' ἔφη ἐπισκώπτων καὶ τὴν Κίρκην ὥς ποιεῖν τοιοῦτοις πολλοῖς δειπνίζουσιν· τὸν δὲ Ὀδυσσεύς Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνη καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα καὶ ἀποσχόμενον τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν τῶν τοιούτων ἔπτεσθαι, διὰ ταῦτα οὐ γενέσθαι ἔν.

8. Τοιαῦτα μὲν περὶ τούτων ἔπαιζεν ἄμα σπουδάζων· ἀφροδισίων δὲ παρήνει τῶν καλῶν ἰσχυρῶς ἀπέχεσθαι· οὐ γὰρ ἔφη βράδιον εἶναι τῶν τοιούτων ἀπτόμενον σωφρονεῖν. Ἀλλὰ καὶ Κριτόβουλόν ποτε τὸν Κρίτωνος πυθόμενος ὅτι ἐφίλησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα, παρόντος τοῦ Κριτοβούλου ἤρετο Ξενοφῶντα, (9) Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ξενοφῶν, οὐ σὺ Κριτόβουλον ἐνόμιζες εἶναι τῶν σωφρονικῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν θρασέων καὶ τῶν προνοητικῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνοήτων τε καὶ ῥιψοκινδύνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Νῦν τοίνυν νόμιζε αὐτὸν θερμουργότατον τε εἶναι καὶ λεωυργότατον· οὗτος κἀν εἰς μαχαίρας κυβιστήσῃ κἀν εἰς πῦρ ἄλλοιτο. (10) Καὶ τί δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἰδὼν ποιοῦντα ταῦτα κατέγνωκας αὐτοῦ; Οὐ γὰρ οὗτος, ἔφη, ἐτόλμησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλεῖν, ὄντα εὐπροσώπτατον καὶ ὠραιότατον; Ἀλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥιψοκινδύνον ἔργον, κἀν ἐγὼ δοκῶ μοι τὸν κινδύνον τούτου ὑπομειναι. (11) Ὡς τλήμων, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τί ἂν οἷε παθεῖν καλὸν φιλήσας; ἄρ' οὐκ ἂν αὐτίκα μάλα δοῦλος μὲν εἶναι ἀντ' ἐλευθερίου, πολλὰ δὲ δαπανᾷν εἰς βλαβεράς ἡδονάς, πολλὴν δὲ ἀσχολίαν ἔχειν τοῦ ἐπιμεληθῆναι τινος καλοῦ ἀγαθοῦ, σπουδάζειν δ' ἀναγκασθῆναι ἐφ' οἷς οὐδ' ἂν μαινόμενος σπουδάσειεν; (12) Ὡς Ἡράκλεις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ὡς δεινὴν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι. Καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, θαυμάζεις; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι τὰ φαλάγγια οὐδ' ἡμιωδολαῖα τὸ μέγεθος ὄντα προσ-αψάμενα μόνον τῷ στόματι ταῖς τε ὀδύνασι ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ξενοφῶν· ἐνίησι γάρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. (13) Ὡς μωρὲ, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοὺς δὲ καλοὺς οὐκ οἷε φιλοῦντας ἐνιέναι τι θτι σὺ οὐχ ὄρεῃς; οὐκ οἶσθ' ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, δ καλοῦσι καλὸν καὶ ὠραῖον, τοσούτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων ὅσω ἐκεῖνα μὲν ἀψάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπτόμενον, ἐὰν δὲ τις αὐτὸ θεᾷται, ἐνίησι τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον ὥστε μαίνεσθαι ποιεῖν; ἴσως δὲ καὶ οἱ Ἑρωτες τοξόται διὰ τοῦτο καλοῦνται, ὅτι καὶ πρόσωθεν οἱ καλοὶ τιτρώσκουσιν. Ἀλλὰ συμβουλεύω σοι, ὦ Ξενοφῶν, ἐπὶ τὴν ἰδὴν τινὰ καλὸν, φεύγειν προτροπαδὴν. Σοὶ δὲ, ὦ Κριτόβουλε, συμβουλεύω ἀπειναυτίσαι· μόλις γὰρ ἂν ἴσως ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὸ δῆγμα ἡγῆς γένοιο. (14) Οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔγοντας πρὸς ἀφροδίσεια ὥτεο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα ὅλα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἡ ψυχὴ, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. Αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερός ἦν οὕτω παρεσκευασμένος ὥστε ῥῆον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὠραιωτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἁωροτάτων. (15) Περὶ μὲν

cose dicebat, Circe ex hominibus fecisse sues, quod multis talibus eos in cœnis exciperet : Ulysssem vero partim Mercurii monitu, partim quod ipse temperans esset, seque cohibere posset, quo minus ultra modum talia attingeret, idcirco non factum fuisse suem.

Atque hujusmodi dicta de his serio simul ac joco proferebat. Quod vero ad res venereas attinet, monebat ut a formosis summopere abstinereetur : nec enim esse dicebat facile, ut tales attingendo, animo quis sano utatur. Quin imo quum aliquando audisset Critobulum Critonis filium, osculatum esse Alcibiadis filium pulchrum, Xenophontem, præsente Critobulo, interrogabat : Dic mihi, mi Xenophon, non tu Critobulum existimabas potius eorum ex hominum esse numero, qui animo utuntur sano, quam qui sibi præfidunt; providumque potius quam amentem ac temerarium? Omnino, inquit Xenophon. Nunc igitur eum velim existimes fervidissimum in agendo esse, ac audacissimum; ita ut se vel in enses præcipitem dare, vel in ignem insilire audeat. Et quidnam, subiecit Xenophon, committentem vidisti, quod ita de ipso statuis? An non hic ille est, ait, qui filium Alcibiadis, vultu elegantissimo præditum, ac formosissimum, osculari ausus est? Enimvero si tale quid, inquit Xenophon, temerarium facinus est, etiam ipse videor id adire periculi posse. Miserum te, ait Socrates, quid eventurum tibi existimas, si pulchrum osculeris? an non subito pro libero servus esses? non multa in voluptates noxias impenderes? non occupatus esses, quo minus pulchræ alicui bonæque rei operam dares? non in ea cogereris incumbere, quæ ne insanus quidem animo studiosè curaverit? Acrem tu, mehercules, inquit Xenophon, inesse vim dicis osculo. Hoccine, inquit Socrates, tibi mirum est? an nescis phalangia, quæ vix oboli dimidii magnitudinem æquant, tantum ori applicata, doloribus homines conficere, et mentis alienationem inducere? Ita est profecto, ait Xenophon : nam phalangia morsi ipso quiddam infigunt. O stulte, ait Socrates, an non existimas pulchros osculando quiddam infigere, quod tu non videas? an nescis, eam belluam, quam appellant pulchrum ac formosum, eo phalangiis esse acriorem, quod hæc quidem tangendo, illa vero ne tangens quidem, sed si modo spectetur, infigat etiam longo ex intervallo aliquid ejusmodi, quod animo insanire faciat? Fortassis etiam Amores hac ipsa de causa sagittarii dicuntur, quod pulchri etiam longo ex intervallo vulnus infigant. Quamobrem, mi Xenophon, tibi consulo, ut, ubi pulchrum videris, sine respectu fugias. Tibi vero, mi Critobule, hoc do consilii, ut anno toto peregrineris; nam vix fortasse tantum intra spatium ex hoc morsi convalesceris. Sic nimirum Socrates eos rebus uti venereis, qui adversus talia muniti non essent, oportere putabat cum talibus, qualium consuetudinem anima non expeteret, si corpus illis non admodum egeret : sin egeret, negotia non facerent. At ipsum constabat adversus hæc adeo paratum fuisse, ut facilius a pulcherrimis ac formosissimis abstinere, quam ceteri a turpissimis maximeque defor-

δὴ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ἀφροδισίων ὁστω κατεσκευασμένος ἦν, καὶ ᾤετο οὐδὲν ἤττον ἀρκούντως ἡδεσθαι τῶν πολλὰ ἐπὶ τούτοις πραγματευομένων, λυπεῖσθαι δὲ πολὺ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Εἰ δέ τινες Σωκράτην νομίζουσιν, ὡς ἔνιοι γράφουσι τε καὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ τεκμαιρόμενοι, προτρέψασθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπ' ἀρετὴν κράτιστον γεγονέναι, προαγαγεῖν δ' ἐπ' αὐτὴν οὐχ ἱκανόν, σκεψάμενοι μὴ μόνον ἃ ἐκεῖνος κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντ' οιομένους εἰδέναι ἐρωτῶν ἡλεγχεν, ἀλλὰ καὶ ἃ λέγων συνημέρευε τοῖς συνδιατρίβουσι, δοκιμαζόντων εἰ ἱκανὸς ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. (2) Λέξω δὲ πρῶτον ἃ ποτε αὐτοῦ ἤκουσα περὶ τοῦ δαιμονίου διαλεγόμενου πρὸς Ἀριστόδημον τὸν μικρὸν ἐπικαλούμενον. Καταμαθὼν γὰρ αὐτὸν οὔτε θύοντα τοῖς θεοῖς οὔτε μαντικῇ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν ποιοούντων ταῦτα καταγελῶντα, Εἰπέ μὲν, ἔφη, ὦ Ἀριστόδημε, ἔστιν ὁστίνας ἀνθρώπων τεθαύμακας ἐπὶ σοφίᾳ; Ἔγωγε, ἔφη. (3) Καὶ δε, Λέξον ἡμῖν, ἔφη, τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπὼν ποιήσει Ὅμηρον ἔλῳγε μάλιστα τεθαύμακα, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανιππίδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σοφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδριαντοποιίᾳ Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν. (4) Πότερά σοι δοκοῦσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἰδῶλα ἀφρονά τε καὶ ἀκίνητα ἀξιοθαυμαστότεροι εἶναι ἢ οἱ ζῶα ἔμφρονα τε καὶ ἐνεργά; Πολὺ νῆ Δία οἱ ζῶα, εἴπερ γε μὴ τύχῃ τινί, ἀλλὰ ὑπὸ γνῶμης ταῦτα γίνεταί. Τῶν δὲ ἀτεκμαρτῶς ἐχόντων ὅτου ἕνεκα ἔστι καὶ τῶν φανερῶς ἐπ' ὠφελείᾳ ὄντων πότερα τύχης καὶ πότερα γνῶμης ἔργα κρίνεις; Πρέπει μὲν τὰ ἐπ' ὠφελείᾳ γιγνόμενα γνῶμης ἔργα εἶναι. (5) Οὐκοῦν δοκεῖ σοι ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους ἐπ' ὠφελείᾳ προσεῖναι αὐτοῖς δι' ὧν αἰσθάνονται ἕκαστα, ὀφθαλμοὺς μὲν ὥς ὅρα' ὅρα' τὰ δαράτα, ὥτα δὲ ὥς ἀκούειν τὰ ἀκουστά; ὁσμῶν γε μὴν, εἰ μὴ ῥίνας προσετέθησαν, τί ἂν ἡμῖν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθῆσις ἦν γλυκίων καὶ ὀριμίων καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων, εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνῶμων ἐνεργάσθη; (6) Πρὸς δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τόδε προνοίας ἔργον εἰσκέναι, τὸ, ἐπεὶ ἀσθενὴς μὲν ἐστιν ἡ ὄψις, βλεφάροις αὐτὴν θυρῶσαι, ἃ, ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τι δέη, ἀναπετάννυνται, ἐν δὲ τῷ ὑπνῷ συγκαίεται; ὡς δ' ἂν μὴ δὲ ἄνεμοι βλάπτωσιν, ἡθμὸν βλεφαρίδας ἐμφῦσαι· ὁφρῦσι τε ἀπογειῶσαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀμμάτων, ὡς μὴ δ' ὁ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἰδρὼς κακουργῇ· τὸ δὲ τὴν ἀκοὴν δέχεσθαι μὲν πάσας φωνὰς, ἐμπιπλάσθαι δὲ μήποτε· καὶ τοὺς μὲν πρόσθεν ὀδόντας πᾶσι ζῴοις οἴους τέμνειν εἶναι, τοὺς δὲ γομφίους οἴους παρὰ τούτων δεξαμένους λεάινειν καὶ τὸ στόμα μὲν, δι' οὗ ὧν ἐπιθυμεῖ τὰ ζῶα εἰσπέμπεται, πλησίον ὀφθαλμῶν καὶ ῥινῶν καταθεῖναι· ἐπεὶ δὲ τὰ ἀποχωροῦντα δυσχερῇ, ἀποστρέφαι τοὺς

mibus. Quod igitur cibum, potum, et res venereas attinet, ita se comparaverat, ac se nihil quidem minus ad satietatem delectari putabat, quam qui multum in his laborarent, multo vero minus dolere.

CAPUT IV

Quod si qui Socratem putant, ut et scribunt nonnulli de eo, et loquuntur, quibusdam argumentis inducti, fuisse quidem excellentissimum ad impellendos homines ad virtutem, verum eos deducere non potuisse eo ut in ea profectus aliquos facerent; considerent non modo quibus castigationis causa interrogationibus usus, illos, qui se omnia scire opinabantur, redarguebat: sed etiam ea, quæ quotidie cum familiaribus disserebat; atque ita periculum faciant, potuerint suos familiares meliores reddere. Dicam autem primum, quæ aliquando ex ipso audiui disserente de deo ad Aristodemum, cognomento Parvum. Hunc enim quum accepisset nec diis sacrificare, nec divinatione uti, atque etiam eos deridere, qui hæc facerent: Dic mihi, ait, Aristodeme, suntne homines aliqui, quos sapientiæ nomine sis admiratus? Equidem, ait. Dicito nobis, inquit Socrates, eorum nomina. Equidem, respondit is, Homerum in pangendis carminibus epicis maxime admirari soleo; in dithyrambo, Melanippidem; in tragœdia, Sophoclem; in statuaria, Polycletum; in pictura, Zeuxim. Utri vero, inquit Socrates, videntur tibi digni esse majori admiratione: num qui simulacra mentis et motus expertia perficiunt, an qui animalia mente et efficacitate prædita? Multo magis profecto miror auctores animalium, si quidem ea non forte fortuna, sed consilio fiunt. Ultra vero vel fortunæ, vel consilii judicas esse opera? num ea, de quibus assequi conjectura non licet, quam de causa facta sint; an quæ manifesto sunt ad utilitatem aliquam parata? Nimirum ea profecta esse a consilio convenit opera, quæ utilitatis causa fiunt. An non igitur tibi videtur is, qui ab initio fecit homines, utilitatis causa eis addidisse, per quæ sensu perciperent singula: nimirum oculos, ut ea cernerent, quæ cerni possunt; aures, ut audirent, quæ auditū possunt? Odorum profecto, si nares additæ non fuissent, quis nobis extitisset usus? quinam sensus fuisset rerum dulcium, et acrium, et suavium illarum omnium, quæ ore percipiuntur, si non lingua nobis fuisset indita, quæ harum est exploratrix? Præterea nonne tibi videtur hoc quoque putandum esse providentiæ opus, quum oculus imbecillis sit, palpebris eum quasi foribus munivisse, quæ, ubi visu opus est, aperiuntur; obrepente somno, clauduntur? Ut autem ne venti quidem nocerent, cilia quasi colum a natura inseruisse; ac superciliis, quasi sугgrundiis, ea quæ supra oculos sunt, texisse, ut ne sudor quidem de capite manans eos læderet. Hoc quoque providentiæ opus, aurem voces omnes excipere, nunquam tamen repleri: dentesque anteriores omnibus animalibus ad secundum aptos esse, molares vero ad comminuendum, quæ ab his accepterint: atque os, per quod ea, quæ appetunt animalia, in ventrem immittuntur, juxta oculos et nares apposuisse: quumque molesta sint quæ per dejectiones excernuntur,

τούτων ὀχετοῦς καὶ ἀπενεγκεῖν ἢ δυνατὸν προσωτάτω ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορεῖς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἔργα ἔστιν; (7) Οὐ μὲν τὸν Δί', ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε σκοπούμεν πάντῃ εἰκοιε ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήματι. Τὸ δὲ ἐμφῦσαι μὲν ἔρωτα τῆς τεκνοποιίας, ἐμφῦσαι δὲ ταῖς γειναμέναις ἔρωτα τοῦ ἐκτρέφειν, τοῖς δὲ τραφεῖσι μέγιστον μὲν πόθον τοῦ ζῆν, μέγιστον δὲ φόβον τοῦ θανάτου; Ἀμέλει καὶ ταῦτα εἰκοιε μηχανήμασι τινος ζῆα εἶναι βουλευσαμένου. (8) Σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμον τι δοκεῖς ἔχειν, ἀλλοθι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἶε φρόνιμον εἶναι; καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὐσῆς ἔχεις καὶ θύροῦ βραχὺ πολλοῦ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων δῆπου μεγάλων ὄντων ἐκαστοῦ μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρμοσταί σοι· νοῦν δὲ ἄρα μόνον οὐδαμοῦ ὄντα σε εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσαι, καὶ τάδε τὰ ὑπερμεγέθη καὶ πλῆθος ἀπειρα δι' ἀφροσύνην τινὰ οὕτως οἶε εὐτάκτως ἔχειν; (9) Μὰ Δί'· οὐ γὰρ ὁρῶ τοὺς κυρίους, ὅσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργούς. Οὐδὲ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύ γε ψυχὴν ὁρᾷ, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἔστιν· ὥστε κατὰ γε τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν ὅτι οὐδὲν γνώμη, ἀλλὰ τύχη πάντα πράττεις. (10) Καὶ ὁ Ἀριστοδότῃμος, Οὔτοι, ἔφη, ἔγω, ὦ Σωκράτες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἡγοῦμαι ἢ ὡς τῆς ἐμῆς θεραπείας προσδεῖσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσω μεγαλοπρεπέστερον ἀξιοῖ σε θεραπεύειν, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τιμητέον αὐτό. (11) Εὐ ἴσθι, ἔφη, ὅτι, εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖην αὐτῶν. Ἐπειτ' οὐκ οἶε φροντίζειν; οἱ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζώων ἀνθρώπων ὀρθὸν ἀνέστησαν· ἢ δὲ ὀρθότης καὶ προορᾶν πλεον ποιεῖ δύνασθαι καὶ τὰ ὑπερβην μᾶλλον θεᾶσθαι καὶ ἥττον κακοπαθεῖν [καὶ ὅλην καὶ ἀκοήν καὶ στόμα ἐνεποίησαν]· ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἐρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἱ τὰ πλείστα οἷς εὐδαιμονέστεροι ἐκείνων ἐσμὲν ἐξεργάζονται. (12) Καὶ μὴν γλῶττάν γε πάντων τῶν ζώων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν ὅταν ἄλλοτε ἀλλαχῇ ψάουσαν τοῦ στόματος ἄρθρου τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις ἢ βουλόμεθα. Τὸ δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφροδισίων ἡδονὰς τοῖς μὲν ἄλλοις ζωοῖς δοῦναι περιγράψαντας τοῦ ἔτους χρόνον, ἡμῖν δὲ συνεχῶς μέχρι γήρως ταύτας παρέχειν; (13) Οὐ τοίνυν μόνον ἤρχεσε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμεληθῆναι, ἀλλ' ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέφυσε. Τίνος γὰρ ἄλλου ζώου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ἡσθηται ὅτι εἰσὶ; τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ οἱ ἄνθρωποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποία δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱκανωτέρα προφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν ἢ δίψαν ἢ ψυχῇ ἢ θάλαππῃ ἢ νόσοις ἐπικουρῆσαι ἢ βρώμην ἀσκήσαι ἢ πρὸς μάθησιν ἐκπονήσαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἰδῇ ἢ μάθῃ ἱκανωτέρα ἐστὶ διαμεμνησθαι; (14) Οὐ γὰρ πάντῃ σοι κατὰ δῆλον ὅτι παρὰ τὰ ἄλλα ζῆα

canales horum avertisse atque segregasse, quantum fieri potest, remotissime a sensibus : hæc tam provide facta, dubitasne, utrum fortunæ sint opera, an consilii? Minime profecto, inquit, sed mihi sic ea consideranti sapientis cujusdam opificis et animantium studiosi artificium præ se ferre videntur. At cupiditatem procreandæ sobolis a natura inseruisse, ac matribus cupiditatem educandi, educatis maximum vitæ desiderium, maximumque mortis metum? Sine dubio hæc quoque videntur alicujus esse artificis consentanea, qui, ut essent animalia, cum consilio instituerit. Tu vero te ipsum aliquid habere prudentiæ putas, et nusquam alibi quicquam esse prudentiæ? præsertim quum scias, quod exiguum terræ partem habeas in corpore, quum ea magna sit; quod partem exiguum habeas humoris, quum is multus sit; itemque de singulis rebus ceteris, quæ magnæ sunt, exiguum partem quum accepisses, ita deinde corpus tuum compactum fuit : neutem vero, quæ sola nusquam est, tibi videris forte fortuna feliciter arripuisse, et amplissima hæc, numeroque infinita, per dementia aliquam sic in recto ordine disposita stare opinaris? Ita profecto, inquit Aristodemus. Nam eorum rectores non video, sicut earum rerum opifices cerno, quæ hic sunt. Nimirum tu ne tuam quidem ipsius animam cernis, quæ rerum in corpore potitur; ideoque, si ita velis, licet tibi dicere, nihil te judicio tuo facere, sed omnia fortuito. Tum Aristodemus, Ego, mi Socrates, inquit, numen non sperno, sed arbitror id esse magnificentius, quam ut cultu meo indigeat. Imo, ait Socrates, quanto magnificentius tui curam habere dignatur, tanto magis a te colendum est. Equidem, inquit Aristodemus, scire te volo, non me deos neglecturum, si putarem eos in ulla re homines curare. Tu ergo curare ipsos res nostras non arbitraris, qui primo inter animalia cetera solum hominem erectum constituerunt (et habet hoc erecta figura, ut prospicere longius possit, et melius superna spectare, et ut minus lædamur); atque etiam oculos, aures, atque os addiderunt : deinde ceteris quidem, quæ humi repunt, pedes dederunt, qui solum hoc eis præbent, ut incedere possint; homini vero etiam manus addiderunt, quæ plurima perficiunt, ob quæ illis beatiore sumus? Linguam vero quum animalia cuncta habeant, solam humanam ejusmodi condiderunt, ut ore alias alibi tacto, vocem articulet, omniaque significet, quæcumque significare nobis inter nos libeat. Quid quod rei veneræ voluptates animalibus ceteris ita dederunt, ut certum anni tempus eis præscripserint, nobis vero usque ad senectutem has continuo suppeditant? Neque tamen satis hoc deo fuit, ut corporis curam haberet; sed (quod maximum est) etiam præstantissimam animam hominis naturæ dedit. Nam cujus alius animalis anima deprehendit primum de diis, qui hæc amplissima longeque pulcherrima construxerunt, eos esse? quod item aliud genus, præter homines, deos colit? quænam alia anima humanam superat in præcavenda fame, siti, frigore, caloribus, vel in medendis morbis, vel in exercendo robore, vel in doctrina comparanda, vel in eorum memoria retinenda, quæcumque vel audierit, vel viderit, vel didicerit? An non enim plane tibi manifestum est, homines inter

ὥςπερ θεοὶ ἄνθρωποι βιοτεύουσιν, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες; οὔτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην, ἡδύνατ' ἂν πράττειν ἢ ἐβούλετο, οὐθ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφρονα δ' ἐστὶ, πλέον οὐδὲν ἔχει. Σὺ δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἄξιον τε-
τυχηκώς οὐκ οἶε σοῦ θεοῦ ἐπιμελεῖσθαι; ἀλλ' ὅταν τί ποιήσωσι, νομεῖς αὐτοὺς σοῦ φροντίζειν; (15) Ὅταν πέμπωσιν, ὥςπερ σὺ φῆς πέμπειν αὐτοὺς, συμβούλους ὅ,τι χρὴ ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. Ὅταν δὲ Ἀθηναῖοις, ἔφη, πυνθανομένοις τι διὰ μαντικῆς φράζωσιν, οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ φράζειν αὐτοὺς, οὐδ' ὅταν τοῖς Ἑλλήσι τέρατα πέμποντες προσημαίνωσιν, οὐδ' ὅταν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαίρουσιν ἐν ἀμελείᾳ κατα-
τίθενται; (16) Οἶε δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δόξαν ἐμψῦσαι ὥς ἱκανοὶ εἰσιν εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατοὶ ἦσαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαπατωμένους τὸν πάντα χρόνον οὐδέποτε ἂν αἰσθάνηται; οὐχ ὁρᾷς ὅτι τὰ πολυχρονιώτατα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων, πόλεις καὶ ἔθνη, θεοσεβέστατά ἐστι καὶ αἱ φρονιμώταται ἡλι-
κίαι θεῶν ἐπιμελεσάται; (17) Ὡ γὰρ δὲ, ἔφη, κατὰ μαθε-
ῖται καὶ ὁ σὺς νοῦς ἐνὼν τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται με-
ταχειρίζεται. Οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ φρόνησιν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδὺ ᾖ, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν ὁμῶς δύνασθαι ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὀφθαλμὸν ἀδύνατον εἶναι ἅμα πάντα ὁρᾶν, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι φροντίζειν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φρόνησιν μὴ ἱκα-
νὴν εἶναι ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (18) Ἦν μὲντοι ὥςπερ ἀνθρώπους θεραπεύων γιγνώσκεις τοὺς ἀντιθερα-
πεύειν ἐθέλοντας καὶ χαριζόμενος τοὺς ἀντιχαριζόμε-
νους καὶ συμβουλευόμενος καταμανθάνεις τοὺς φρονί-
μους, οὕτω καὶ τῶν θεῶν πείραν λαμβάνης θεραπεύων, εἴ τι σοὶ θελήσουσι περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀνθρώπων συμ-
βουλεύειν, γνῶσθι τὸ θεῖον ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὥςθ' ἅμα πάντα ὁρᾶν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρῆναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (19) Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα λέγων οὐ μόνον τοὺς συνόντας ἐδόκει ποιεῖν, ὅποτε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁρῶντο, ἀπέ-
χεσθαι τῶν ἀνοσίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ αἰσχυρῶν, ἀλλὰ καὶ ὅποτε ἐν ἔρημιά ἐῖεν, ἐπέπερ ἡγήσαιντο μηδὲν ἂν ποτε ὧν πράττειεν θεοὺς διαλαθεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγκράτεια καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἀνδρὶ κτήμῃ ἐστιν, ἐπισκεψώμεθα εἴ τι προϋβίβαζε λέγων εἰς αὐτὴν τοιάδε. Ὡς ἄνδρες, εἰ πολέμου ἡμῖν γενομένου βουλοίμεθα ἐλθεῖν ἄνδρα ὑφ' οὗ μάλιστα ἂν αὐτοὶ μὲν σωζοίμεθα, τοὺς δὲ πολεμίους χειροίμεθα, ἄρ' ὄντιν' ἂν αἰσθανοίμεθα ἥττω γαστρός ἢ οἴνου ἢ ἀφροδισίων ἢ πόνου ἢ ὕπνου, τοῦτον ἂν αἰροίμεθα; καὶ πῶς ἂν οἴη-
θεῖμεν τὸν τοιοῦτον ἢ ἡμᾶς σῶσαι ἢ τοὺς πολεμίους

animalia cetera quasi deos quosdam vivere, longe, ab ipsa uatura, tum corpore tum anima ceteris praestantes? Nec enim si bovis haberet corpus, consilium autem hominis, facere, quae voluisset, potuisset: nec illa, quae manus qui-
dem habent, sed prudentia carent, ceteris praestant. Tu vero, quum utrumque pretii longe maximi consequutus sis, non curare te deos arbitraris? At quidnam quum fecerint, curam eos habere tui putabis? Quum miserint, inquit Ari-
stodemus, quemadmodum tu dicis eos mittere, consiliarios eorum quae vel agenda, vel non agenda sint. Verum ubi quid Atheniensibus, inquit Socrates per divinationem consulenti-
bus respondent, an non tibi quoque eos respondere putas? non, quum Graecis, quum hominibus universis portenta mit-
tunt, quibus aliquid ante denuntiant? te scilicet solum existi-
mentes, extra curam suam collocant? Num arbitraris deos hominibus opinionem a natura inseruisse, quod eos et benefi-
ciis et poenis afficere possint, si non revera id possent? et ho-
mines perpetuo deceptos horum nihil unquam sensitisse? Non vides, quod quae inter res humanas et antiquitatis et sapientiae principatum tenent, nimirum civitates et nationes, divino cultui sint addictissimae; quodque hominum aetates pruden-
tissimae res divinas maxime curent? Disce, inquit, o bone vir, etiam mentem tuam, dum inest corpori, ex arbitratu suo corpus gubernare. Quamobrem existimandum est, illam quo-
que prudentiam, quae est in hoc universo, sic omnia ponere, quemadmodum ipsi gratum est: non oculum tuum ad multa usque stadia pertingere posse, et non posse dei oculum si-
mul omnia intueri; neque animam tuam tam de rebus, quae hic accidunt, quam de illis, quae in Aegypto et Sicilia, cogitare posse, et non posse dei sapientiam simul omnia cura sua complecti. Enimvero, quemadmodum animadvertis, dum homines colis, eos qui te vicissim colere velint; ac dum gratificaris, eos qui gratiam referunt; et dum consulis alios, quinam prudentes sint, perspicis: eodem modo, deos etiam colendo si periculum feceris, an quid tibi velint iis de rebus, quae hominibus obscurae sunt, consilium dare, intelliges numen tantum ac tale esse, ut omnia pariter videat, et audiat omnia, et ubique adsit, et pariter omnium curam gerat. Haec quum diceret Socrates, mihi videbatur efficere, ut familiares sui a rebus impiis, iniustis, et turpibus abstine-
rent, non solum quando ab hominibus conspicerentur, ve-
rum etiam quando in solitudine essent: quippe qui existi-
marent, nihil unquam eorum quae agerent, occultum esse diis posse.

CAPUT V.

Quod si etiam temperantia possessio quaedam pulchra et bona est homini, dispiciamus, an aliquid proficeret, ita de ea disserens: Si bello nobis indicto, viri, aliquem velimus eligere, per quem nos maxime salutem consequi, atque hostes in potestatem nostram redigere possimus; num aliquem legeremus, qui aut a gula, aut a vino, aut a rebus venereis, aut a labore, aut a somno vinci se pateretur? Et quoniam statuere possemus, ejusmodi hominem vel saluti nostrae

κρατῆσαι; (2) Εἰ δ' ἀπὶ τελευταῖ τοῦ βίου γενόμενοι βουλοίμεθα τῷ ἐπιτρέψαι ἢ παιδᾶς ἀρβέντας παιδεῦσαι ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι ἢ χρήματα διασω-
σαι, ἄρ' ἀξίόπιστον εἰς ταῦτα ἡγησόμεθα τὸν ἀκρατῆ; δούλω δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἢ βοσκήματα ἢ τα-
μεία ἢ ἔργων ἐπίστασιν; διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστὴν τὸν τοιοῦτον ἐβελήσαιμεν ἢ προῖκα λαβεῖν; (3) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε μὴδὲ δούλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἢ, πῶς οὐκ ἀξίον αὐτόν γε φυλάσσεσθαι τοιοῦτον γενέσθαι; καὶ γὰρ οὐχ ὥσπερ οἱ πλεονέκται τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρή-
ματα ἑαυτοῦς δοκοῦσι πλουτίζειν, οὕτως δ' ἀκρατῆς τοῖς μὲν ἄλλοις βλαβερὸς, ἑαυτῷ δ' ὠφέλιμος, ἀλλὰ κακοῦργος μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακοῦργό-
τερος, εἰ γε κακοῦργότατον ἐστὶ μὴ μόνον τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ φεῖρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. (4) Ἐν συνουσίᾳ δὲ τίς ἂν ἡσθεῖ τῷ τοιοῦτῳ ὃν εἶδῃ τῷ ὄψῳ τε καὶ τῷ οἴνῳ χαίροντα μᾶλλον ἢ τοῖς φίλοις καὶ τὰς πόρνas ἀγαπῶντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἐταίρους; ἄρα γε οὐ χρὴ πάντα ἄνδρα, ἡγησάμενον τὴν ἐγκρά-
τειαν ἀρετῆς εἶναι κρηπίδα, ταύτην πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάσασθαι; (5) Τίς γὰρ ἄνευ ταύτης ἢ μάθοι τι ἢ ἀγαθὸν ἢ μελετήσῃεν ἀξιολόγως; ἢ τίς οὐκ ἂν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων αἰσχροῦς διατεθεῖ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ νῆ τὴν Ἥραν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνδρὶ εὐκτόν εἶναι μὴ τυχεῖν δούλου τοιοῦτου, δουλεύοντα δὲ ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ἱκετεύειν τοὺς θεοὺς δεσποτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν· οὕτω γὰρ ἂν μόνως δ' τοιοῦτος σωθεῖ. (6) Τοιαῦτα δὲ λέγων ἔτι ἐγκρατέ-
στερον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις ἑαυτὸν ἐπεδείκνυν· οὐ γὰρ μόνον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ τῆς διὰ τῶν χρημάτων, νομίζων τὸν παρὰ τοῦ τυ-
χόντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστά-
ναι καὶ δουλεύειν δουλείαν οὐδεμιᾶς ἥττον αἰσχράν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἄξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἂ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν διελέχθη μὴ παραλιπεῖν. Ὁ γὰρ Ἀντιφῶν ποτὲ βου-
λόμενος τοὺς συνουσιαστάς αὐτοῦ παρελθεῖναι προσελθὼν τῷ Σωκράτει παρόντων αὐτῶν ἐλεξε τάδε. (2) Ὁ Σωκράτης, ἐγὼ μὲν ὥμην τοὺς φιλοσοφοῦντας εὐδαι-
μονεστέρους χρῆναι γίνεσθαι· σὺ δέ μοι δοκεῖς τάναντία τῆς φιλοσοφίας ἀπολελαυκέναι. Ζῆς γοῦν οὕτως ὥς οὐδ' ἂν εἰς δούλους ὑπὸ δεσπότην δαιτυόμενος μένει· σὶτά τε σιτῇ καὶ ποτὰ πίνεις τὰ φαυλότατα, καὶ ἱμά-
τιον ἡμφίεσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. (3) Καὶ μὴν χρήματά γε οὐ λαμβάνεις, ἀ καὶ πτωμέ-
νους εὐφραίνει καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερόν τε καὶ ἥδιον ποιεῖ ζῆν. Εἰ οὖν ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητὰς μιμητὰς ἑαυτῶν ἀποδει-
κνύουσιν, οὕτω καὶ σὺ τοὺς συνόντας διαθήσεις, νόμιζε κακοδαίμονιάς διδάσκαλος εἶναι. (4) Καὶ δ' Σωκράτης

consulere, vel victoria de hostibus potiri posse? Itidem si vitæ fine nobis imminente, committere velimus alicui vel liberos mares erudiendos, vel filias virgines custodiendas, vel servandam pecuniam; num hominem intemperantem in his fide dignum esse putabimus? Et servo intemperanti num vel pecora, vel penum, vel ut operi præesset, committere-
mus? num ministrum, et obsonatorem ejusmodi hominem vel gratis accipere vellemus? Enimvero si ne servum qui-
dem intemperantem accepturi simus, qui non operæ pretium sit cavere, ne quis ipse talis fiat? Etenim non ita, quemad-
modum avari homines, qui, dum aliis pecunias auferunt, se ipsos videntur collocupletare; sic et intemperans aliis quidem nocet, sibi vero ipsi prodest: sed ut aliis perniciosus est, ita sibi ipsi multo perniciosior: si quidem perniciosis-
simum est, non modo res suas familiares destruere, sed corpus etiam atque animam. Ceterum in consuetudine familiari quis ejusmodi homine delectetur, quem et de obsonio, et de vino majorem sciat voluptatem capere, quam ex amicis; magisque scorta diligere, quam socios? nonne quemvis hominem, qui norit temperantiam virtutis esse fundamentum, hanc primum in anima sua parare decet? Quis enim absque hac vel boni aliquid discat, vel exercita-
tione consequatur? quis voluptatibus serviens non turpiter tum corpore tum anima affectus sit? Equidem ita profecto statuo, homini libero optandum esse, ut hujusmodi servum non consequatur; atque illi, qui voluptatibus ejusmodi servit, deos esse obsecrandos, ut dominos bonos nancisca-
tur; nam hoc modo tantum vir talis salvus esse possit. Talia quum diceret, longe se temperantiorē ipsa re, quam oratione, demonstrabat. Quippe non solum iis voluptati-
bus superior erat, quæ corpore percipiuntur, sed etiam ea, quæ ex opibus; existimabat enim, qui a quopiam pecuniam acciperet, dominum sibi hunc constituere, ac servitutem servire ulla alia turpiorem.

CAPUT VI.

Fuerit autem operæ pretium, illa non præterire, quæ cum Antiphonte sapientiæ professore disseruit. Antiphon enim, quum aliquando familiares Socratis ab eo vellet abducere, ad Socratem accedens, ipsis etiam præsentibus, hac usus est oratione: Arbitraber ego, Socrates, eos qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi vide-
ris contraria quadam ratione fructum ex sapientia tua per-
cepisse. Sic enim vivis, quo pacto si vel quivis servus sub domino victitaret, non maneret: uteris cibo potuque vilis-
simo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per æstatem et hiemem indueris, et semper calceis tunicaque cares. Præterea pecuniam non accipis, quæ et comparan-
tibus est voluptati, et iis qui jam compararunt, liberalius jucundiusque vivendi causam præbet. Quamobrem, si, quemadmodum reliquorum studiorum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes; putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Ad

πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ἔφη, ὦ Ἀντιφῶν, ὑπειληφέναι με οὕτως ἀνιάρως ζῆν ὥστε πέπεισμαι σὲ μᾶλλον ἀποθάνειν ἢ ἐλῆσθαι ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. Ἴθι οὖν ἐπισκεψώμεθα τί χαλεπὸν ἦσθῃσαι τοῦμοῦ βίου. (5) Πότερον ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναγκαιὸν ἔστιν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο ἐφ' ᾧ ἂν μισθὸν λαμβάνωσιν, ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι ᾧ ἂν μὴ βούλωμαι; ἢ τὴν διαίτάν μου φαυλίζεις ὥς ἤττον μὲν ὑγιεινὰ ἐσθίοντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἤττον δὲ ἰσχυρὸν παρέχοντα; ἢ ὥς χαλεπώτερα πορίσασθαι τὰ ἐμὰ διατήματα τῶν σῶν διὰ τὸ σπανιώτερά τε καὶ πολυτελέστερα εἶναι; ἢ ὥς ἠδῶ σοι ἂν σὺ παρασκευάζεις ὄντα ἢ ἐμοὶ ἂν ἐγώ; Οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἥδιστα ἐσθίων ἥκιστα ὄψου δεῖται, ὁ δὲ ἥδιστα πίνων ἥκιστα τοῦ μὴ παρόντος ἐπιθυμῇ ποτοῦ; (6) Τὰ γε μὴν ἱμάτια οἶσθ' ὅτι οἱ μεταβαλλόμενοι ψύχους καὶ θάλλους ἔνεκα μεταβάλλονται, καὶ ὑποδήματα ὑποδύονται, ὅπως μὴ διὰ τὰ λυπούντα τοὺς πόδας κωλύονται πορεύεσθαι ἤδη οὖν ποτε ἦσθαι ἐμὲ ἢ διὰ ψύχους μᾶλλον τοῦ ἐνδον μένοντα ἢ διὰ θάλλους μαχόμενον τῷ περὶ σκιάς ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν τοὺς πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; (7) Οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαντες τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελησάντων κρείττους τε γίνονται πρὸς ἂν μελετῶσι καὶ ῥῶον αὐτὰ φέρουσιν; ἐμὲ δὲ ἄρα οὐκ οἶαι τῷ σώματι αἰετὰ συντυγχάνοντα μελετῶντα καρτερεῖν πάντα ῥῶον φέρεῖν σοῦ μὴ μελετῶντος; (8) Τοῦ δὲ μὴ δουλεῖν γαστρὶ μῆδὲ ὑπνῷ καὶ λαγνείᾳ οἶαι τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ἢ τὸ ἕτερα ἔχειν τούτων ἠδῶν, ἂν οὐ μόνον ἐν χρείᾳ ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδας παρέχοντα ὠφελήσιν αἰετὰ; Καὶ μὴν τοῦτο γε οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἴμενοι μὴδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐφραίνονται, οἱ δὲ ἡγούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς ἢ γεωργίαν ἢ ναυκληρίαν ἢ ἄλλ' ὅτι ἂν τυγχάνωσιν ἐργαζόμενοι ὥς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. (9) Οἶαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τὸσαύτην ἡδονὴν εἶναι ὅσην ἀπὸ τοῦ ἑαυτὸν τε ἡγεῖσθαι βελτίω γίγνεσθαι καὶ φίλους ἀμείνους κτᾶσθαι; ἐγὼ τοῖνυν διατελῶ ταῦτα νομίζων. Ἐὰν δὲ δὴ φίλους ἢ πόλιν ὠφελῇν δέη, ποτέρῳ ἢ πλείων σχολὴ τούτων ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὥς ἐγὼ νῦν ἢ τῷ ὥς σὺ μακαρίζεις διατιωμένῳ; στρατεύοιτο δὲ πότερος ἂν ῥῶον, ὁ μὴ δυνάμενος ἀνεῖ πολυτελοῦς διαίτης ζῆν ἢ ᾧ τὸ παρὸν ἀρκοῖ; ἐκπολιορκηθεὶς δὲ πότερος ἂν θᾶττον, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὐρεῖν δεόμενος ἢ ὁ τοῖς ῥάστοις ἐντυγχάνειν ἀρκούντως χρώμενος; (10) Ἐοικας, ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένην τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν εἶναι; ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι θεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὥς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ ἐγγυτάτω τοῦ κρατίστου.

II. Πάλιν δὲ ποτε ὁ Ἀντιφῶν διαλεγόμενος τῷ Σωκράτει εἶπεν, Ὁ Σώκρατες, ἐγὼ τοι σὲ δίκαιον μὲν νομίζω, σοφὸν δὲ οὐδ' ὅπως οἶσθαι. Δοκεῖς δὲ μοι καὶ αὐτὸς τοῦτο γινώσκειν οὐδένα γοῦν τῆς συνουσίας ἀργύριον πράττει. Καίτοι τό γε ἱμάτιον ἢ τὴν οἰκίαν ἢ

ea Socrates hæc dixit: Suspiciari mihi videris, Antiphon, tam ærumnosam me vitam degere, ut equidem persuasus sim, malle te mori, quam mei moris vitam capere. Age igitur, dispiciamus quid in mea vita acerbi deprehenderis: an quod necesse sit, eos, qui pecuniam accipiunt, hoc ipsum præstare, cujus causa mercedem accipiunt; quum mihi mercedem nullam accipienti necesse non sit cum eo disserere, quocum nolim? an vilem victum esse meum putas, qui minus salubribus vescar, ac tu, quæque minus roboris suppeditem? an quod ea comparatu difficiliora putas esse, quibus ego vescor, quam quibus tu vesceris, quod et rariora sint, et majoris pretii? an ea quæ tu paras, tibi jucundiora esse, quam quæ egomet mihi? Num ignoras, quod qui suavissime vescitur, minime indigeat obsonio; qui summa cum voluptate bibit, minime potum aliquem absentem desideret? Vestes quidem qui commutant, frigoris eas æstusque causa commutare nosti; et calceis pedes muniant, ne per illa, quæ pedes lædunt, iter facere prohibeantur. Dic igitur, quæso, si quando me deprehendisti aut frigoris causa plus ullo alio domi manentem, aut æstus gratia pro umbra cum alio contendentem, aut propter pedum dolorem non prodire, quocunque vellem. An nescis, eos qui a natura sunt corporibus maxime imbecillis præditi, posteaquam se exercuerint, in iis ad quæcunque se exercuerint, robustissimos quosque, qui exercitationes neglexerint, superare, et ea facilius ferre? me autem perpetuo memet exercentem, ut quæ corpori accidant, ea perferam, nonne putas omnia ferre facilius, quam tu, qui te non exerces? An vero causam tu aliam veriorē esse putas, quod gulæ, somno, lasciviæ non servio, quam quod his alia quedam habeo suaviora, quæ non solum in usu exhilarant; verum etiam hoc ipso, quod commodi perpetui spem faciant? Præterea scis, eos homines qui nihil prospere sibi successurum existimant, non esse lætos: quum illi, qui præclare sibi vel agriculturam, vel naviculatorem, vel quid aliud, quo occupati sunt, succedere putant, quasi qui rebus utantur prosperis, voluptatem capiant. Tunc vero de his omnibus tantum voluptatis percipi putas, quantum ex eo, quod aliquis se ipsum meliorem reddi putat, et amicos meliores consequi? quod equidem nunquam non de me statuo. Jam si vel amici juvandi sint, vel ipsa civitas, cuinam plus otii fuerit ad ea procuranda? eine, qui ut ego, victitat; an qui illo modo, quem tu beatum prædicas? uter facilius militiam perferat? isne, qui nequit absque sumptuoso victu vivere, an cui satis est id quod adest? uter citius expugnabitur? isne, qui quod inventu difficillimum sit requirit; an qui eorum usu, quæ facillime obvia sunt, abunde contentus est? Videris, Antiphon, felicitatem deliciis ac sumptuoso apparatu metiri: ego vero arbitror, nulla re indigere, divinum esse; quam paucissimis, proximum dei naturæ: ac divinum quidem quod sit, præstantissimum esse; quod autem divino proximum, id etiam præstantissimo proximum esse.

Rursus Antiphon disserens aliquando cum Socrate, ait: Justum equidem esse te judico, mi Socrates: sapientem autem minime. Quod etiam ipse mihi non videris ignorare: nam æ nemine mercedem exigis eo nomine quod tecum versetur. Atqui si vestem tuam, vel domum, vel aliud

ἄλλο τι ὦν κέχτησαι νομίζων ἀργυρίου ἀξίον εἶναι οὐδενὶ ἀν μὴ ὅτι προῖκα δοίης, ἀλλ' οὐδ' ἑλαττον τῆς ἀξίας λαβών. (12) Δῆλον δὲ ὅτι εἰ καὶ τὴν συνουσίαν φρου τινὸς ἀξίαν εἶναι, καὶ ταύτης ἀν οὐκ ἑλαττον τῆς ἀξίας ἀργύριον ἐπράττου. Δίκαιος μὲν οὖν ἂν εἴης, ὅτι οὐκ ἐξαπατᾷς ἐπὶ πλεονεξίᾳ, σοφὸς δὲ οὐκ ἂν, μηδενὸς γε ἀξία ἐπιστάμενος. (13) Ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ὁ Ἀντιφῶν, παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλὸν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεσθαι εἶναι. Τῇν τε γὰρ ὥραν ἑὰν μὲν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρονον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἑὰν δὲ τις ὅν ἂν γνῶ καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἑραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἑαυτῷ ποιῇται, σῶφρονά νομίζομεν καὶ τὴν σοφίαν ὡσαύτως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοφιστὰς ὥσπερ πόρονους ἀποκαλοῦσιν, ὅστις δὲ ὅν ἂν γνῶ εὐφυᾶ ὄντα διδάσκων, ὅτι ἂν ἔχῃ ἀγαθὸν φίλον ποιεῖται, τοῦτον νομίζομεν ἂν τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ πολίτῃ προσήκει, ταῦτα ποιεῖν. (14) Ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς, ὡς Ἀντιφῶν, ὥσπερ ἄλλος τις ἢ ἔπῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὀρνίθῳ ἡδεται, οὕτω καὶ ἐπὶ μάλλον ἡδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἑὰν τι σῶμ' ἀγαθὸν, διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγῶμαι ὠφελήθησσεσθαι τι αὐτοὺς εἰς ἀρετήν. Καὶ τοὺς θαυμαροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίῳ γράψαντες, ἀνελίττων κοιῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὁρῶμεν ἀγαθὸν, ἐκλεγόμεθα, καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος ἑὰν ἀλλήλοις ὠφελίμοι γινώμεθα. Ἔμοι μὲν δὲ ταῦτα ἀκούοντι ἑδοκεῖ αὐτὸς τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκάγαθίαν ἀγειν.

15. Καὶ πάλιν ποτὲ τοῦ Ἀντιφῶντος ἐρομένου αὐτὸν πῶς ἄλλους μὲν ἡγοῖτο πολιτικούς ποιεῖν, αὐτὸς δὲ οὐ πράττει τὰ πολιτικά, εἰπερ ἐπισταίτο; Ποτέρως δ' ἂν, ἔφη, ὡς Ἀντιφῶν, μάλλον τὰ πολιτικά πράττοιμαι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττοιμι ἢ εἰ ἐπιμελούμενη τοῦ ὥς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπισκεψόμεθα δὲ εἰ καὶ ἀλαζονείας ἀποτρέπων τοὺς συνόντας ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προέτρεπεν· αἰεὶ γὰρ ἔλεγεν ὡς οὐκ εἴη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν ἢ δι' ἧς ἂν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο δ καὶ δοκεῖν βούλοιοτο. Ὅτι δ' ἀληθῆ ἔλεγεν ὥδε ἐδίδασκεν. (2) Ἐνθυμώμεθα γὰρ, ἔφη, εἰ τις μὴ ὦν ἀγαθὸς αὐλητῆς δοκεῖν βούλοιοτο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἴη. Ἄρ' οὐ τὰ ἐξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς; καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνοι σκευὴ τε καλὰ κέχτηνται καὶ ἀκολουθοῦς πολλοὺς περιάγονται, καὶ τούτῳ ταῦτα ποιητέον· ἔπειτα ὅτι ἐκεῖνους πολλοὶ ἐπαινοῦσι, καὶ τούτῳ πολλοὺς ἐπαινέτας παρασκευαστέον. Ἀλλὰ μὴν ἔργον γε οὐδαμοῦ ληπτέον, ἢ εὐθὺς ἐλεγχθήσεται γελοῖος ὦν καὶ οὐ μόνον αὐλητῆς κακὸς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἀλαζών. Καίτοι πολλὰ μὲν δαπανῶν, μηδὲν δὲ ὠφελοῦμενος, πρὸς δὲ

quiddam, quod in bonis tuis est, pretio dignum esse putas; non dicam gratis, sed ne minori quidem accepto pretio, quam quanti ea res esset, dares. Itaque patet te, si existimares ullius esse pretii consuetudinem quæ tecum sit, ex dignitate ejus pecuniam exacturum. Sis ergo sane justus, quod ob avaritiam neminem decipis: nequaquam vero sapiens, quum nullius pretii sint ea, quæ nosti. Ad hæc respondit Socrates: Apud nos, Antiphon, existimatur eodem modo posse aliquem et forma, et sapientia, vel honeste, vel turpiter uti. Nam quum aliquis formam pro pecunia cuivis volenti prostituit, impudicum appellant: si quis autem, quemcunque intellexerit rerum pulchrarum bonarumque amatorem esse, amicum sibi adjungat, hunc animo sanum ducimus. Itidem qui sapientiam pro pecunia cuivis volenti prostituunt, sophistas, quasi impudicos, vocant: quicumque vero illum, quem bona præditum esse indole animadvertat, quicquid boni scit docens, amicum facit, hunc facere putamus, quod civi pulchri bonique studioso convenit. Quamobrem et ego, mi Antiphon, perinde ac alius quisquam vel equo bono, vel cane, vel ave delectatur, sic bonis amicis etiam magis delector; eosque, si quid habeo boni, doceo, atque aliis commendo, a quibus nonnihil eos habituros adjumenti ad virtutem arbitror. Etiam thesauros priscorum sapientum, quos illi literis mandatos nobis reliquerunt, una cum amicis revolvens percurro: quod si quid in eis boni videmus, seligimus, magnique lucri loco ducimus, si utiles nobis invicem fiamus. Hæc ego quum audirem, et ipsum Socratem beatum esse arbitrabar, et auditores suos ad pulchri bonique studium ducere.

Rursus quum interrogaret ipsum Antiphon, quo pacto se alios rerum civilium peritos efficere putaret, quum ipse reipublicæ negotia non attingeret, si quidem sciret: Utro, inquit, modo magis res publicas tracto, mi Antiphon? si solus eas tractem, an vero si dem operam, ut plurimi ad eas tractandas sint idonei?

CAPUT VII.

Hoc quoque consideremus, an Socrates familiares suos a jactantia revocans, ad virtutis studium impulerit. Semper enim aiebat, viam ad gloriam meliorem nullam esse, quam qua bonus in re aliqua quis esset, ac non videri vellet: atque hoc ab se vere dici, sic docebat. Cogitemus enim, aiebat, si quispiam, quum tibicen bonus non sit, videri tamen velit, quid ei faciendum sit. An non imitari bonos tibicines debet in iis quæ extra artem posita sunt? ac primum quidem, quum illi indumenta pulchra habeant, multosque pedissequos circumducant, etiam ipsi hoc faciendum: deinde quum multi eos laudent, etiam huic multi laudatores comparandi sunt. Verum res ipsa nullibi aggredienda est: aut mox deprehendetur esse ridiculus homo, ac non modo tibicen malus, verum etiam homo jactator. At vero si sumptus magnos faciat, et utilitatem capiat nul-

τούτοις κακοδοξῶν, πῶς οὐκ ἐπιπόνως τε καὶ ἀλυσιτελῶς καὶ καταγελάστως βιώσεται; (3) Ὡς δ' αὐτως εἰ τις βούλοιο στρατηγὸς ἀγαθὸς μὴ ὦν φαίνεσθαι ἢ κυβερνήτης, ἐννοῶμεν τί ἂν αὐτῷ συμβαίνοι. Ἄρ' οὐκ ἂν εἰ μὲν ἐπιθυμῶν τοῦ δοκεῖν ἱκανὸς εἶναι ταῦτα πράττειν μὴ δύναίτο πείθειν, ταύτῃ λυπηρὸν, εἰ δὲ πείσειεν, ἔτι ἀθλιώτερον; ὁγλον γάρ ὅτι κυβερνᾶν κατασταθεὶς ὁ μὴ ἐπιστάμενος ἢ στρατηγεῖν ἀπολέσειεν ἂν οὐς ἤκιστα βούλοιο καὶ αὐτὸς αἰσχροῦς ἂν καὶ κακῶς ἀπαλλάξειεν. (4) Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πλούσιον καὶ τὸ ἀνδρεῖον καὶ τὸ ἰσχυρὸν μὴ ὄντα δοκεῖν ἀλυσιτελὲς ἀπέφαινε· προστάττεισθαι γάρ αὐτοῖς ἔφη μείζω ἢ κατὰ δύναμιν, καὶ μὴ δυναμένους ταῦτα ποιεῖν δοκοῦντας ἱκανοὺς εἶναι συγκνώμης οὐκ ἂν τυγχάνειν. (5) Ἀπατεῶνα δ' ἐκάλει οὐ μικρὸν μὲν εἰ τις ἀργύριον ἢ σκεῦος παρά του πειθοῖ λαβὼν ἀποστεροῖ, πολὺ δὲ μέγιστον ὅστις μηδενὸς δέξιός ὦν ἐξηπατήκει πειθὼν ὡς ἱκανὸς εἶη τῆς πόλεως ἡγεῖσθαι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἐδόκει καὶ τοῦ ἀλαζονεύεσθαι ἀποτρέπειν τοὺς συνόντας τοιαύτῃ διαλεγόμενος.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐδόκει δέ μοι καὶ τοιαῦτα λέγων προτρέπειν τοὺς συνόντας ἀσκεῖν ἐγκράτειαν πρὸς ἐπιθυμίαν βρωτοῦ καὶ ποτοῦ καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ῥίγους καὶ θάλλους καὶ πόνου. Γινὸς δὲ τινα τῶν συνόντων ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρίστιππε, εἰ δέοι σε παιδεύειν παραλαβόντα δύο τῶν νέων, τὸν μὲν, ὅπως ἱκανὸς ἔσται ἀρχεῖν, τὸν δὲ, ὅπως μὴδ' ἀντιποιήσεται ἀρχῆς, πῶς ἂν ἐκάτερον παιδεύοις; βούλει σκοπῶμεν ἀρξάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς ὥσπερ ἀπὸ τῶν στοιχείων; Καὶ ὁ Ἀρίστιππος ἔφη, Δοκεῖ γοῦν μοι ἡ τροφή ἀρχὴ εἶναι· οὐδὲ γὰρ ζῷη γ' ἂν τις, εἰ μὴ τρέφοιτο. (2) Οὐκοῦν τὸ μὲν βούλεσθαι σίτου ἅπτεσθαι, ὅταν ὥρα ἦκη, ἀμφοτέροις εἰκὸς παραγίγνεσθαι; Εἰκὸς γάρ, ἔφη. Τὸ οὖν προαιρεῖσθαι τὸ κατεπεῖγον μᾶλλον πράττειν ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζεσθαι πότερον ἂν αὐτῶν ἐθίζομεν; Τὸν εἰς τὸ ἀρχεῖν, ἔφη, νῆ Δία παιδεύομενον, ὅπως μὴ τὰ τῆς πόλεως ἀπρακτα γίγνηται παρὰ τὴν ἐκείνου ἀρχήν. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ὅταν πινεῖν βούλωνται, τὸ δύνασθαι διψῶντα ἀνέχεσθαι τῷ αὐτῷ προσθετόν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (3) Τὸ δὲ ὕπνου ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε δύνασθαι καὶ ὅτῃ κοιμηθῆναι καὶ πρὸς ἀναστῆναι καὶ ἀγρυπνήσαι εἰ τι δέοι, ποτέρῳ ἂν προσθείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ, ἔφη, τὸ ἀφροδισίων ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε μὴ διὰ ταῦτα κωλύεσθαι πράττειν εἰ τι δέοι; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ; τὸ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἀλλ' ἐθέλοντῃν ὑπομένειν, ποτέρῳ ἂν προσθείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ

iam, ac præterea male audiat, qui non et ærumnose et inutiliter et ridicule vivit? Eodem modo si quis, qui non esset, vel bonus imperator vel gubernator videri velit; quid huic eventurum sit, cogitemus. An non sic molestum erit, si quum cupiat videri ad hæc perficienda idoneus, aliis id persuadere non possit? ac si persuaserit, multo miserius? Constat enim, quod si aut ad gubernandum constitutur, aut exercitum ducturus, qui nescius horum est, perdet eos quos minime vellet; atque ipse turpiter ac fœde ab incepto desistet. Eodem modo non expedire aiebat, si quis vel opulentus, vel fortis, vel robustus esse videretur, qui non esset. Nam his aiebat imperari majora ipsorum viribus; quumque præstare illa deinde non possint, quæ posse videbantur, veniam minime consequi. Impostorem autem appellabat nec modicum, si quis pecunia, vel suppellectile ab aliquo, cui persuaserit, accepta eum spoliaret; sed longe maximum, qui nullius homo pretii fefellisset alios, persuadendo se idoneum esse qui civitati præsit. Quæ ita disserens, mihi quidem videbatur familiares suos etiam a jactantia revocare.

LIBER II.

CAPUT I.

Videbatur etiam mihi familiares suos ad exercendam temperantiam in cibi, et potus, et lascivie, et somni, appetitu, et ad patientiam frigoris, æstus, laboris impellere, quoties talia diceret. Quum de familiaribus quendam intemperantius se gerere accepisset: Dic mihi, ait, Aristippe, si te duos adolescentes tibi traditos instituere oporteat, alterum, ut ad imperandum sit idoneus; alterum, ut imperare nunquam cupiat: quo pacto utrumque institues? Vis dispiciamus a nutrimento, tanquam ab ipsis elementis, incipientes? Et Aristippus, Nimirum mihi videtur, ait, nutrimentum esse principium: nam ne vixerit quidem aliquis, si non nutriatur. Nonne igitur consentaneum est utrisque accidere, ut, ubi tempus adest, cibum sumere velint? Consentaneum, ait. Utrum igitur horum consuefaciamus, ut potius eligat rem urgentem conficere, quam gulæ gratificari? Eum profecto, inquit, qui ad imperandum instituitur, ne durante ipsius imperio negotia civitatis infecta sint. Nonne, subjecit Socrates, etiam quum bibere volent, eidem hoc inserendum, ut sitim perferre possit? Omnino vero, ait. At in somno capiendū temperantem esse, ut et sero dormire possit, et primo diluculo surgere, et vigilare, si opus sit, utri attribuire debemus? Etiam hoc eidem, ait. Quid vero, inquit, venereis in rebus temperantem esse, ut per eas non impediatur id agere, quod opus sit? Etiam hoc eidem, inquit. Quid autem? labores non fugere, sed sponte sua perferre, utri attribuire debemus? Hoc itidem illi, ait, qui

ἀρχην παιδευομένων. Τί δέ; τὸ μαθεῖν εἴ τι ἐπιτή-
δειόν ἐστι μάθημα πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων,
ποτέρῳ ἂν προσεῖναι μάλλον πρέποι; Πολλὴ νῆ Δ', ἔφη,
τῷ ἀρχῇ παιδευομένῳ· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφε-
λος ἄνευ τῶν τοιοῦτων μαθημάτων. (4) Οὐκοῦν οὐδὲν
παιδευόμενος ἤττον ἂν δοκεῖ σοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων
ἢ τὰ λοιπὰ ζῶα ἀλίσκεσθαι; τοῦτων γὰρ δήπου τὰ μὲν
γαστρὶ δελεαζόμενα, καὶ μάλα ἐνια δυσωπούμενα, ὁμῶς
τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ φαγεῖν ἀγόμενα πρὸς τὸ δέλεαρ ἀλί-
σκεται, τὰ δὲ ποτὶ ἐνεδρευεῖται. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Οὐκοῦν καὶ ἄλλα ὑπὸ λαγνείας, οἷον οἱ τε ὄρνυες καὶ
οἱ πέρδικες, πρὸς τὴν τῆς θηλείας φωνὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ
καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀφροδισίων φερόμενοι καὶ ἐξιστάμε-
νοι τοῦ τὰ δεινὰ ἀναλογίζεσθαι τοῖς θηράτροις ἐπι-
πτουσι; Συνέφη καὶ ταῦτα. (5) Οὐκοῦν δοκεῖ σοι αἰ-
σχρὸν εἶναι ἀνθρώπῳ ταῦτα πάσχειν τοῖς ἀφρονεστάτοις
τῶν θηρίων; ὥς περ οἱ μοιχοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς εἰρκτάς,
εἰδότες ὅτι κίνδυνος τῷ μοιχεύοντι ἃ τε δὲ νόμος ἀπειλεῖ
παθεῖν καὶ ἐνεδρευθῆναι καὶ ληφρόντα ὑβρισθῆναι καὶ
τῆλικούτων μὲν ἐπικειμένων τῷ μοιχεύοντι κακῶν τε
καὶ αἰσχρῶν, ὅντων δὲ πολλῶν τῶν ἀπολυσόντων τῆς
τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίας ἐν ἀδείᾳ, ὁμῶς εἰς τὰ ἐπι-
κίνδυνα φέρεσθαι, ἄρ' οὐκ ἤδη τοῦτο παντάπασι κακο-
δαιμονιώντος ἐστίν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Τὸ δὲ
εἶναι μὲν τὰς ἀναγκαιότητας πλείστας πράξεις τοῖς ἀν-
θρώποις ἐν ὑπαίθρῳ, οἷον τὰς τε πολεμικὰς καὶ τὰς
γεωργικὰς καὶ τῶν ἄλλων οὐ τὰς ἐλαχίστας, τοὺς δὲ
πολλοὺς ἀγυμνάστας ἔχειν πρὸς τε ψύχῃ καὶ θάλπῃ,
οὐ δοκεῖ σοι πολλὴ ἀμέλεια εἶναι; Συνέφη καὶ τοῦτο.
Οὐκοῦν δοκεῖ σοι τὸν μέλλοντα ἀρχῇν ἀσκεῖν δεῖν καὶ
ταῦτα εὐπετῶς φέρειν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (7) Οὐ-
κοῦν εἰ τοὺς ἐγκρατεῖς τούτων ἀπάντων εἰς τοὺς ἀρχι-
κοὺς τάττομεν, τοὺς ἀδυνάτους ταῦτα ποιεῖν εἰς τοὺς
μηδ' ἀντιποιησομένων τοῦ ἀρχῇν τάζομεν; Συνέφη καὶ
τοῦτο. Τί οὖν; ἐπειδὴ καὶ τούτων ἐκατέρου τοῦ
φύλου τὴν τάξιν οἶσθα, ἥδη ποτ' ἐπεσκέψω εἰς ποτέραν
τῶν τάξεων τούτων σαυτὸν δικαίως ἂν τάττοις; (8)
Ἐγώ γ', ἔφη, ὁ Ἀρίστιππος, καὶ οὐδαμῶς γε τάττω
ἐμαυτὸν εἰς τὴν τῶν ἀρχῇν βουλομένων τάξιν. Καὶ
γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ἀφρονος ἀνθρώπου εἶναι τὸ μεγά-
λου ἔργου ὄντος τοῦ ἑαυτῷ τὰ δέοντα παρασκευάζειν μὴ
ἀρχεῖν τοῦτο, ἀλλὰ προσαναθέσθαι τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις
πολίταις ὧν δέονται πορίζειν καὶ ἑαυτῷ μὲν πολλὰ ὧν
βούλεται ἐλλείπειν, τῆς δὲ πόλεως προσεστώτα, ἐὰν μὴ
πάντα ὅσα ἡ πόλις βούλεται καταπράττει, τούτου δίκην
ὑπέχειν, τοῦτο πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη ἐστί; (9) καὶ
γὰρ ἀξιοῦσιν αἱ πόλεις τοῖς ἀρχουσιν ὥς περ ἐγὼ τοῖς
οἰκέταις χρῆσθαι. Ἐγὼ τε γὰρ ἀξίῳ τῆς θεραπείας
ἐμοὶ μὲν ἀφρονα τὰ ἐπιτήδεια παρασκευάζειν,
αὐτοὺς δὲ μηδενὸς τούτων ἀπτεσθαι, αἳ τε πόλεις οἶ-
ονται χρῆναι τοὺς ἀρχοντας ἑαυταῖς μὲν ὡς πλείστα
ἀγαθὰ πορίζειν, αὐτοὺς δὲ πάντων τούτων ἀπέχεσθαι.
Ἐγὼ οὖν τοὺς μὲν βουλομένους πολλὰ πράγματα ἔχειν
αὐτοῖς τε καὶ ἄλλοις παρέχειν οὕτως ἂν παιδεύσαι εἰς

XENOPHON.

ad imperandum instituitur. Quid? si qua disciplina sit ad
vincendos hostes idonea, eandem sibi comparare, utri ma-
gis convenit? Multis profecto, ait, modis ei, qui ad impe-
randum instituitur: nam neque aliarum rerum usus ullus
est absque huiusmodi disciplinis. Nonne igitur is, qui sic
institutus est, minus tibi videtur ab adversariis posse capi,
quam animalia cetera? quorum scilicet quædam a gula ine-
scata, tametsi nonnulla etiam valde meticulosa sint, nihilo-
minus vescendi cupiditate ad escam ducta capiuntur, dum
aliis per potum struuntur insidiæ. Prorsus ita est, inquit.
Nonne etiam alia præ lascivia, velut coturnices ac perdices,
ad femellæ vocem cupiditate speque rei venereæ agitata, et
ejecta cogitatione de periculis, in casses incidunt? Concessit
et hæc. Nonne ergo tibi videtur turpe homini esse eadem
pati quæ animalia imprudentissima? sicut adulteri septa loca
ingrediuntur, quum sciant esse adulterium committenti
periculum ea perpetiendi, quæ lex minitatur, et insidiæ
strui, et captum contumeliosa injuria affici. Tanta quum
adultero immineant et mala et dedecora, multaue sint,
quæ a rerum venerearum cupiditate liberare possint sine
periculo, ipse tamen nihilominus in pericula præceps feratur:
Nonne hoc jam hominis est omnino a malo genio perciti? Ita
mihi videtur, ait. Jam quum plurimæ sint maximeque ne-
cessariæ res sub dio peragenda hominibus, veluti res belli-
cæ, res agriculturalium, aliæque non paucae; multos tamen ad
frigora et æstus ferendos exercitos non esse, non tibi magnus
esse videtur neglectus exercitationis? Concessit etiam hoc
Aristippus. Ergo tibi videtur, inquit Socrates, exercendus
is, qui velit imperare, ut haud difficulter hæc quoque tole-
ret? Omnino, ait. Ergo si homines in rebus hisce omnibus
temperantes inter viros ad imperandum comparatos pone-
mus, nonne illos qui hæc præstare non possunt, inter eos
collocabimus, qui de imperando ne cogitare quidem debeant?
Hoc etiam concessit Aristippus. Quid igitur? quandoqui-
dem utriusque generis ordinem nosti, jamne aliquando
considerasti, utrum ad ordinem horum merito te ipsum
referre possis? Equidem, inquit Aristippus: et nequaquam
equidem eorum in ordinem me refero, qui imperare volunt.
Etenim hominis admodum imprudentis esse mihi videtur,
non ei hoc sufficere, ut sibi ipsi necessaria comparet (quod
quidem magnum quiddam est); sed hoc etiam sibi impone-
re, ut aliis etiam civibus ea suppeditet, quibus indigeant:
ac sibi quidem ipsi multa deesse eorum, quæ velit; præ-
positum vero civitati, si non omnia perficiat, quæ civitas
velit, hujus poenam sustinere, nonne hoc ingens impruden-
tia? nam civitates æquum censent, perinde magistratibus
uti, atque ego mancipiis. Nam et ego æquum esse censeo,
ut famuli mihi quidem abunde res necessarias parent, ipsi
vero nihil horum attingant; et civitates esse magistratuum
putant, ut maximam eis bonorum copiam comparent, ipsi
vero ab iis omnibus abstineant. Quapropter equidem eos
qui multa velint et ipsi habere negotia, et cum aliis commu-
nicare, sic institutos inter eos pono, qui ad imperandum

τοὺς ἀρχικοὺς καταστήσαιμι ἑμαυτὸν μέντοι τάττω εἰς τοὺς βουλομένους ἢ ῥῆσά τε καὶ ἡδιστα βιοτεύειν. (10) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Βούλει οὖν καὶ τοῦτο σκεψώμεθα, πότεροι ἡδίων ζῶσιν, οἱ ἀρχοντες ἢ οἱ ἀρχόμενοι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρῶτον μὲν τοίνυν τῶν ἐθνῶν ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ Πέρσαι μὲν ἀρχοῦσιν, ἀρχονται δὲ Σύροι καὶ Φρύγες καὶ Λυδοί· ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Σκύθαι μὲν ἀρχοῦσι, Μαιῶται δὲ ἀρχονται· ἐν δὲ τῇ Λιβύῃ Καρχηδόνιοι μὲν ἀρχοῦσι, Λίβυες δὲ ἀρχονται. Τούτων οὖν ποτέρους ἡδίων οἰεῖς; ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ αὐτοὶ εἴ, πότεροί σοι δοκοῦσιν ἡδίων, οἱ κρατοῦντες ἢ οἱ κρατούμενοι, ζῆν; (11) Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη ὁ Ἀριστίππος, οὐδὲ εἰς τὴν δουλείαν αὐτὸν ἑμαυτὸν τάττω, ἀλλ' εἶναι τίς μοι δοκεῖ μέση τούτων ὁδός, ἣν πειρώμαι βαδίζειν, οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι' ἐλευθερίας, ἥπερ μάλιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει. (12) Ἄλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ οὔτε δι' ἀρχῆς οὔτε διὰ δουλείας ἡ ὁδὸς αὕτη φέρει, οὕτω μὴδὲ δι' ἀνθρώπων, ἴσως ἂν τι λέγοις· εἰ μέντοι ἐν ἀνθρώποις ὧν μῆτε ἀρχειν ἀξιώσεις μῆτε ἀρχεσθαι μῆτε τοὺς ἀρχοντας ἐκὼν θεραπεύσεις, οἷμαι σε ὁρᾶν ὡς ἐπίστανται οἱ κρείττονες τοὺς ἡττονας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ χλαίοντας καθίσαντες δούλους χρῆσθαι. (13) Ἡ λανθάνουσί σε οἱ ἄλλων σπειράντων καὶ φυτευσάντων τὸν τε σῖτον τέμνοντες καὶ δενδροκοποῦντες καὶ πάντα τρόπον πολιιορχοῦντες τοὺς ἡττονας καὶ μὴ θέλοντας θεραπεύειν, ὥς ἂν πείσωσιν εἰσεῖναι δουλεύειν ἀντὶ τοῦ πολεμεῖν τοῖς κρείττοσι; καὶ ἰδίᾳ αὐτοὶ οἱ ἀνδρείοι καὶ δυνατοὶ τοὺς ἀνάνδρους καὶ ἀδυνάτους οὐκ οἶσθα ὅτι καταδουλωσάμενοι καρποῦνται; Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη, ἵνα μὴ πάσῃ ταῦτα, οὐδ' εἰς πολιτείαν ἑμαυτὸν κατακλείω, ἀλλὰ ξένος πανταχοῦ εἰμι. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο μέντοι ἤδη λέγεις δεινὸν πάλαισμα. Τοὺς γὰρ ξένους ἐξ οὗ ὅτε Σίνις καὶ ὁ Σκεῖρων καὶ ὁ Προκρούστης ἀπέθανον οὐδεὶς ἔτι ἀδικεῖ· ἀλλὰ νῦν οἱ μὲν πολιτευόμενοι ἐν ταῖς πατρίσι καὶ νόμους τίθενται, ἵνα μὴ ἀδικῶνται, καὶ φίλους πρὸς τοῖς ἀναγκαίοις καλουμένοις ἄλλους κτῶνται βοηθοὺς, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐρύματα περιβάλλονται, καὶ ὅπλα κτῶνται οἷς ἀμύνονται τοὺς ἀδικοῦντας, καὶ πρὸς τούτοις ἄλλους ἐξωθεν συμμαχοῦς κατασκευάζονται· καὶ οἱ μὲν πάντα ταῦτα κεκτημένοι δμως ἀδικοῦνται· (15) σὺ δὲ οὐδὲν μὲν τούτων ἔχων, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς, ἐνθα πλείστοι ἀδικοῦνται, πολλὸν χρόνον διατρίβων, εἰς ὅποιον δ' ἂν πόλιν ἀφίκη, τῶν πολιτῶν πάντων ἡττων ὧν καὶ τοιοῦτος οἷος μάλιστα ἐπιτίθενται οἱ βουλομένοι ἀδικεῖν, δμως διὰ τὸ ξένος εἶναι οὐκ ἂν οἶε ἀδικηθῆναι; ἢ διότι αἱ πόλεις σοι κηρύττουσιν ἀσφάλειαν καὶ προσίοντι καὶ ἀπιόντι, θαρβεῖς; ἢ διότι καὶ δούλος ἂν οἶε τοιοῦτος εἶναι οἷος μηδὲν δεσπότη λυσιστελεῖν; τίς γὰρ ἂν ἐθέλοι ἀνθρώπον ἐν οἰκίᾳ ἔχειν πονεῖν μὲν μηδὲν ἐθέλοντα, τῇ δὲ πολυτελεστάτῃ διαίτῃ χαίροντα; (16) Σκεψώμεθα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς οἱ δεσπόται τοῖς τοιοῦτοις οἰκέταις χρῶνται. Ἄρα οὐ τὴν

sunt idonei : me vero inter illos colloco, qui quam facillime suavissimeque vivere cupiunt. Ad hæc deinde Socrates dixit : Visne ergo, ut hoc etiam consideremus, iine suavius vivant, qui imperant, an qui imperantur? Omnino, inquit. Primum igitur ex iis nationibus, quæ nobis cognitæ sunt, in Asia Persæ imperant, Syri vero, ac Phryges, ac Lydi imperantur; in Europa penes Scythas est imperium, Mæotæ parent; in Libya Carthaginenses dominantur, Libyes obtemperant : horum igitur utros vivere jucundius arbitraris? vel inter Græcos, in quibus es tu quoque, utri jucundius tibi videntur vivere, ii, qui imperant, an qui imperantur? Ego vero, inquit Aristippus, neque in servitutem iterum me pono : sed esse mihi videtur via quædam inter hæc media, qua incedere conor, neque per imperium, neque per servitutem, sed per libertatem, quæ maxime ad beatitudinem ducit. Enimvero, inquit Socrates, si hæc via non etiam per homines duceret, quemadmodum neque per imperium neque servitutem tendit, fortasse aliquid diceres : Verum si esse inter homines vis, ac neque imperare, neque imperio subesse, neque magistratus sponte colere, videre te arbitror, quod sciant superiores inferioribus pro servis uti, dum eos et publice et privatim ejulare faciunt. An te latent qui, aliis seminantibus arboresque serentibus, et fruges resecant et arbores cædunt, omnibusque modis inferiores ac se colere nolentes oppugnant, donec persuaserint eis velle servire potius quam bellum cum fortioribus gerere? an rursus privatim nescis viros gnavos ac potentes ex ignavis et impotentibus in servitutem redactis fructum sibi percipere? Ego vero, inquit Aristippus, ut id mihi non accadat, non in rempublicam me ipsum concludo, sed ubique versor hospes. Inde Socrates, Sollers vero, ait, artificium jam narras. Nam hospites, ex quo Sinis, et Sciron, et Procrustes obierunt, injuria nemo amplius afficit : at qui hoc tempore respublicas patrias administrant, etiam leges sibi ferunt, quo minus lædantur : ac amicos, præter illos qui necessarii vocantur, alios sibi comparant auxiliarios; et urbibus munitiones circumdant; et arma parant, quibus injuriosos a se propellant; ac præter hæc etiam, alios peregre socios acquirunt : nihilominus ab his omnibus instructi, injuria afficiuntur. Tu vero quum horum nihil habeas, atque in viis, ubi plurimi injuria afficiuntur, multo tempore verseris; et quamcunque in urbem venias, civibus in rebus omnibus inferior sis, adeoque talis, quales pro suo commodo maxime aggrediuntur ii qui injuria afficere volunt; tamen, quia hospes es, futurum putas, ut injuria non afficiaris? an idcirco fidenti es animo, quod civitates tibi securitatem præconio publico polliceantur tam adeunti quam abeunti? an quod talem te servum esse putas, qui nulli domino prosit? nam quis hominem habere domi velit, qui laborare quidem omnino recuset, sumptuosissima autem vivendi ratione utatur? Quin illud etiam consideremus, quo pacto ejusmodi servos domini tractent. An non eorum lasciviam fame ad animi sanitatem

μὲν λαγνείαν αὐτῶν τῷ λιμῷ σφραγίζουσι; κλέπτειν δὲ κωλύουσιν ἀποκλείοντες ὅθεν ἂν τι λαβεῖν ᾗ; τοῦ δὲ δραπετεύειν δεσμοὶ ἀπείργουσι; τὴν ἀργίαν δὲ πληγαὶ ἐξαναγκάζουσιν; ἢ σὺ πῶς ποιεῖς, ὅταν τῶν οἰκετῶν τινὰ τοιοῦτον ὄντα καταμανθάνῃς; (17) Κολάζω, ἔφη, πᾶσι κακοῖς, ἕως ἂν δουλεύειν ἀναγκάσω. Ἀλλὰ γάρ, ὦ Σώκρατες, οἱ εἰς τὴν βασιλικὴν τέχνην παιδεύόμενοι, ἦν δοκεῖς μοι σὺ νομίζειν εὐδαιμονίαν εἶναι, τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνάγκης κακοπαθούντων, εἴ γε πεινῶσιν καὶ διψῶσιν καὶ ριγῶσιν καὶ ἀγρυπνήσουσι καὶ τὰλλα πάντα μοχθήσουσιν ἐκόντες; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι διαφέρει τὸ αὐτὸ δέρμα ἐκόντα ἢ ἄκοντα μαστιγοῦσθαι, ἢ ὅλως τὸ αὐτὸ σῶμα πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐκόντα ἢ ἄκοντα πολιορκεῖσθαι· ἄλλο γε ἢ ἀφροσύνη πρόσεσι τῷ θέλοντι τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν; (18) Τί δέ, ὦ Ἀρίστιππε, ὁ Σωκράτης ἔφη, οὐ δοκεῖ σοι τῶν τοιούτων διαφέρειν τὰ ἐκούσια τῶν ἀκούσιων, ἢ ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὅποτε βούλοιο καὶ ὁ ἐκὼν διψῶν ποίῳ καὶ τὰλλα ὡσαύτως, τῷ δ' ἐξ ἀνάγκης ταῦτα πάσχοντι οὐκ ἔξεστιν ὁπόταν βούληται παύεσθαι; ἔπειτα ὁ μὲν ἐκούσιως τάλαιπωρὸν ἐπ' ἀγαθῇ ἐλπίδι πονῶν εὐφραίνεται, οἷον οἱ τὰ θηρία θηρῶντες ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι ἡδέως μοχθοῦσι. (19) Καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα ἄθλα τῶν πόνων μικροῦ τινος ἀξία ἔστι· τοὺς δὲ πονοῦντας ἵνα φίλους ἀγαθοὺς κτήσωνται ἢ θῶκος ἐχθροὺς χειρώσωνται ἢ ἵνα δυνατοὶ γενόμενοι καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸν ἑαυτῶν οἶκον καλῶς οἰκῶσι καὶ τοὺς φίλους εὐ ποιῶσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετώσι, πῶς οὐκ οἰεσθαι χρὴ τούτους καὶ πονεῖν ἡδέως εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ ζῆν εὐφραينوμένους, ἀγαμένους μὲν ἑαυτοὺς, ἐπαινουμένους δὲ καὶ ζηλουμένους ὑπὸ τῶν ἄλλων; (20) Ἐτι δὲ αἱ μὲν βαδιουργαὶ καὶ ἐκ τοῦ παραγρῆμα ἔδουαι οὐτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναί εἰσιν ἐνεργάζεσθαι, ὥς ρασιν οἱ γυμνασταί, οὐτε ψυχῇ ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν, αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε ἀγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὥς φασιν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες. Λέγει δὲ πού καὶ Ἡσίοδος,

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἔστιν ἐλεῖσθαι
ρήιδιος· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προκάρποιθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὀρθίος οἶμος ἐπ' αὐτῇ
καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὶν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
ρήιδι δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ ἐούσα.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε·

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί.

καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ φησιν,

Ὁ πονηρὸς, μὴ τὰ μαλακὰ μῦθο, μὴ τὰ σκληρὰ ἔχῃς.

(21) Καὶ Πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι τῷ περὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ δὴ καὶ πλείστοις ἐπιδεικνύται, ὡσαύτως περὶ τῆς ἀρετῆς ἀποφαίνεται ὡδέ πως λέγων, ὅσα ἐγὼ μέμνημαι. Φησὶ γὰρ Ἡρακλῆα, ἔπει ἐκ παιδῶν εἰς ἡβὴν ὠρμητο, ἐν ᾗ οἱ νέοι

reducunt? nonne, occludendo ea, unde aliquid poterant sumere, eos a furando cohibent? nonne vinculis coercent, ne aufugiant? nonne desidiam verberibus expellunt? aut quo pacto tu facis, quando de servis aliquem talem esse animadvertis? Supplicis, inquit, omnibus afficio, donec eum servire cogam. Verum, mi Socrates, qui ad regnandi artem instituuntur, quam tu mihi videris pro beatitate ducere, quid ab iis differunt, qui prae necessitate laborant incommodis, si quidem esurient, sitient, frigebunt, vigilabunt, et alias omnes ærumnas sponte perferent? nam equidem haud scio, quid discriminis sit, utrum cutis eadem, volenti an nolenti, flagris cædatur; vel omnino corpus idem his omnibus vel volenti vel nolenti prematur: an aliud ei inest atque animi insanitas, qui ærumnosa illa patitur volens? Quid, Aristippe? inquit Socrates: in rebus talibus, nonne tibi differre videntur voluntaria ab involuntariis, quatenus qui sponte esurit, comedere potest, quum vult; et qui sponte sitit, bibere potest; et in aliis rebus similiter: qui vero ex necessitate hæc perfert, non potest, ubi vult, ab iis cessare? deinde qui sponte perfert ærumnas, bona spe laborans lætatur; sicut, qui feras venantur, spe capiendi suaviter laborant. Atque huiusmodi sane laborum præmia non magni pretii sunt; qui vero in hoc incumbunt, ut amicos bonos sibi parent, vel inimicos domitent, vel ut, quum in corporis animæque viribus adaugendis plurimum profecerint, familiam suam pulchre administrant, amicis prosint, patriam beneficiis afficiant: quomodo non debuerit existimari, hos et suaviter laborare in huiusmodi rebus, et cum lætitia vivere, dum et se ipsos probant, aliique eos laudant et æmulantur? Præterea mollities, ac in promptu positæ voluptates, neque corpori bonam parere constitutionem possunt, uti gymnasiorum magistri asserunt, neque alicujus pretii scientiam ullam induunt animæ: at per tolerantiam exercita studia faciunt, ut ad pulchra et bona facinora perveniamus, quemadmodum boni viri prædicant. Ait alicubi et Hesiodus:

Malitiam quidem cumulatim etiam capere licet
facile: brevis quippe via est, et in proximo habitat.
Ante virtutem vero sudorem dii posuerunt
immortales; longa autem atque ardua via est ad illam,
primumque aspera: ubi vero ad summum veneris,
facilis deinceps est, quantumvis difficilis sit.

Hoc testatur et Epicharmus his verbis:

Laboribus vendunt nobis omnia bona dii:

Idem alio quoque loco inquit:

O tu male, noli ambire mollia, ne dura accidant tibi.

Quin et Prodicus ille sapiens in libro de Hercule, quem plurimis solet ostendere, similiter de virtute pronuntiat, in hunc fere modum, quantum memini, dicens. Herculeum ait, postquam ex pueritia ad pubertatem properaret, in qua jam adolescentes sui juris sunt, et indicia præbent virtu-

ἡδὴ αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν εἶτε τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τρέφονται ἐπὶ τὸν βίον εἶτε τὴν διὰ κακίας, ἐξεληθόντα εἰς ἡσυχίαν καθῆσθαι ἀποροῦντα ὁποτέραν τῶν ὁδῶν τράπηται. (22) καὶ φανῆναι αὐτῷ δύο γυναῖκας προσιέναι μεγάλας, τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν καὶ ἑλευθέριον φύσει, κεκοσμημένην τὸ μὲν σῶμα καθαρότητι, τὰ δὲ ὄμματα αἰδοῖ, τὸ δὲ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθῆτι δὲ λευκῇ, τὴν δὲ ἑτέραν τετραμμένην μὲν εἰς πολυσαρκίαν τε καὶ ἀπαλότητα, κεκαλλωπισμένην δὲ τὸ μὲν γρῶμα ὥστε λευκότεραν τε καὶ ἐρυθροτέραν τοῦ ὄντος δοκεῖν φαίνεσθαι, τὸ δὲ σχῆμα ὥστε δοκεῖν ὁρροτέραν τῆς φύσεως εἶναι, τὰ δὲ ὄμματα ἔχειν ἀναπεπταμένα, ἐσθῆτα δὲ ἐξ ἧς ἂν μάλιστα ἡ ὥρα διαλάμπει, κατασκοπεῖσθαι δὲ θαμὰ ἑαυτὴν, ἐπισκοπεῖν δὲ καὶ εἰ τις ἄλλος αὐτὴν θεᾶται, πολλὰκις δὲ καὶ εἰς τὴν ἑαυτῆς σκιάν ἀποβλέπειν. (23) Ὡς δ' ἐγένοντο πλησιαίτερον τοῦ Ἡρακλέους, τὴν μὲν πρόσθεν ῥηθεῖσαν ἵεναι τὸν αὐτὸν τρόπον, τὴν δ' ἑτέραν φθάσαι βουλομένην προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν, Ὅρῳ σε, ὦ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπη. Ἐὰν οὖν ἐμὲ φίλην ποιήσῃ, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ ῥάστην ὁδὸν ἄξω σε καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἀνεύστος ἔσῃ, τῶν δὲ γαλεπῶν ἄπειρος διαβιώσῃ. (24) Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων οὐδὲ πραγμάτων φροντιεῖς, ἀλλὰ σκοπούμενος διόισι τί ἂν κεχαρισμένον ἡ σιτίον ἢ ποτόν. εὗροις ἢ τί ἂν ἰδὼν ἢ τί ἀκούσας τερφόμενος ἢ τίνων ὀσφραίνόμενος ἢ ἀπτόμενος ἡσθεῖας, τίσι δὲ παιδικοῖς ὁμιλῶν μάλιστα ἂν εὐφρανθεῖς, καὶ πῶς ἂν μαλακώτατα καθεύδοις, καὶ πῶς ἂν ἀπονώτατα τούτων πάντων τυγχάνοις. (25) Ἐὰν δὲ ποτε γένηται τις ὑποψία σπάνεως ἀφ' ὧν ἔσται ταῦτα, οὐ φόβος μὲν σε ἀγάγῃ ἐπὶ τὸ πονοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορίζεσθαι, ἀλλ' οἷς ἂν οἱ ἄλλοι ἐργάζωνται, τούτοις σὺ χρήσῃ, οὐδενὸς ἀπεχόμενος θῆεν ἂν δυνατὸν ἢ τι κερδᾶναι. Πανταχόθεν γὰρ ὠφελεῖσθαι τοῖς ἐμοὶ ξυνοῦσιν ἐξουσίαν ἐγὼ παρέχω. (26) Καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀκούσας ταῦτα, Ὡ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστίν; Ἡ δὲ, Οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσι με Εὐδαιμονίαν, οἱ δὲ μισοῦντές με ὑποκοριζόμενοι ὀνομάζουσι Κακίαν. (27) Καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἑτέρα γυνὴ προσελθοῦσα εἶπε, Καὶ ἐγὼ ἤκω πρὸς σέ, ὦ Ἡράκλεις, εἰδυῖα τοὺς γεννησαντάς σε καὶ τὴν φύσιν τὴν σὴν ἐν τῇ παιδείᾳ καταμαθοῦσα, ἐξ ὧν ἐλπίζω, εἰ τὴν πρὸς ἐμὲ ὁδὸν τράποις, σφόδρ' ἂν σε τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἐργάτην ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἐμὲ ἔτι πολλὴν ἐντιμότεραν καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς διαπρεπεστέραν φανῆναι. Οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προοιμίοις ἡδονῆς, ἀλλ' ἥπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν τὰ ὄντα διηγῆσθαι μετ' ἀληθείας. (28) Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἀνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδόασιν ἀνθρώποις, ἀλλ' εἶτε τοὺς θεοὺς ἵλεως εἶναι σοὶ βούλει, θεραπευτέον τοὺς θεοὺς, εἶτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον, εἶτε ὑπὸ τινος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελητέον, εἶτε

tisae via perrecturi sint ad vitam, an vero vitiositatis: egressum in solitudinem ibi consedisae, ambigentem, ad utram se viam converteret. Tum ei apparuisse duas grandi statura mulieres accedere; alteram quidem venusto ac liberali vultu a natura, cujus corpus munditie esset ornatum, oculi verecundia, habitus sanitate animi, veste candida: alteram vero nutrimento redditam obesam et teneram, sic ornatam, quantum ad colorem, ut candidior ac rubicundior videretur, quam revera esset; habitu, ut erectior videretur, quam esset a natura; oculis sursum expassis; veste tali, ex qua venustas maxime pelluceret: eandem saepius se contemplari, ac num aliquis ipsam spectet, considerare; saepe ad umbram quoque suam respicere. Quum ad Herculem venissent propius, incessisse illam, de qua prius diximus, uno eodemque passu: alteram vero, praevénire volentem, accurrisse ad Herculem, atque dixisse: Video te, mi Hercules, ambigere, quam via te ad vitam conferas. Quapropter, si me tibi amicam adjunxeris, ducam te ad iter jucundissimum ac facillimum; ut eorum, quae suavia sunt, nihil non gustes, simulque molestiae usque expers vivas. Nam primum tibi neque bella, neque negotia curanda erunt; sed semper dispicies, quemnam tibi gratum vel cibum vel potum invenire possis; quid vel aspectu, vel auditu, vel odoratu, vel tactu te delectare possit; quibus amoribus fruens, plurimum gaudeas; quo pacto quam mollissime dormias; quae absque labore minimo possis haec omnia consequi. Quod si aliquando illa defectura, de quibus haec percipies, suspicio sit, nihil est quod metuas, ne eo te deducam, ut haec laborando variisque tum animae tum corporis arumnis perferendis tibi compares: sed aliorum laboribus tu frueris nec ab ulla re abstinebis, de qua capi aliquid lucri possit. Nam equidem familiaribus meis potestatem facio, ut ex omnibus partibus utilitatem capiant. Haec quum audisset Hercules, Quodnam est, inquit, tibi nomen, mulier? Illa vero, Amici mei, ait, Felicitatem me appellant: at qui me oderunt, depravato nomine vocant me Vitiositatem. Quum interim altera mulier accessisset: Ego quoque, inquit, ad te veni, mi Hercules, quae et parentes tuos novi, et quae tua esset natura, in pueritia animadverti. De quibus spero, ut si ea, quae ad me ducit, via incesseris, strenue tu pulchras et honestas res geras, atque ego posthac longe honoratior et propter bona opera illustrior videar. Neque vero te decipiam voluptatis proemiis, sed quo modo dii res constituerunt, vere commemorabo. Nihil enim eorum, quae bona et pulchra sunt, sine labore et exercitatione dii hominibus largiuntur: sed sive deos esse propitios tibi vis, colendi sunt dii; seu ab amicis vis diligere, beneficiis amici sunt afficiendi; sive a civitate aliqua vis honorari, utilitatis quid civitati afferendum est; seu apud universam Graeciam

ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξίους ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν, εἴτε γῆν βούλει σοι καρποὺς ἀφρόνους φέρειν, τὴν γῆν θεραπευτέον, εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἶει δεῖν πλουτίζεισθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον, εἴτε διὰ πολέμου ὁρμᾶς αὖξεσθαι καὶ βούλει δύνασθαι τοὺς τε φίλους ἐλευθεροῦν καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτάς τε παρὰ τῶν ἐπισταμένων μαθητέον καὶ ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον, εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατὸς εἶναι τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν, ἐθιστέον τὸ σῶμα καὶ γυμναστέον σὺν πόνοις καὶ ἰδρώτι. (29) Καὶ ἡ Κاكία ὑπολαβοῦσα εἶπεν, ὥς φησι Πρόδικος, Ἐννοεῖς, ὦ Ἡράκλεις, ὥς χαλεπὴν καὶ μακρὰν ὁδὸν ἐπὶ τὰς εὐρροσύνας ἡ γυνὴ σοι αὕτη διηγείται; ἐγὼ δὲ ῥαδίαν καὶ βραχεῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἄξω σε. (30) Καὶ ἡ Ἀρετὴ εἶπεν, ὦ τλήμων, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἢ τί ἡδὺ οἶσθα μὴδὲν τούτων ἔνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδέων ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπίπλασαι, πρὶν μὲν πεινῆν ἐσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα, καὶ ἵνα μὲν ἡδέως φάγῃς, ὀφιοποιούς μηχανωμένη, ἵνα δὲ ἡδέως πίνῃς, οἶνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ καὶ τοῦ θέρους χιόνα περιθέουσα ζητεῖς, ἵνα δὲ καθυπνώσῃς ἡδέως, οὐ μόνον τὰς κλίνας μαλακὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόδαθρα ταῖς κλίνας παρασκευάζῃ. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴδὲν ἔχειν ἐτι ποιῆς ὕπνου ἐπιθυμεῖς. Τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις, πάντα μηχανωμένη καὶ γυναιξὶ τοῖς ἀνδράσι χρωμένη· οὕτω γὰρ παιδεύεις τοὺς σεαυτῆς φίλους, τῆς μὲν νυκτὸς ὑβρίζουσα, τῆς δ' ἡμέρας τὸ χρησιμώτατον κατακοιμίζουσα. (31) Ἀθάνατος δὲ οὐσα ἐκ θεῶν μὲν ἀπέρριψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζει· τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαίνου σεαυτῆς, ἀνήκοος εἶ, καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου θεάματος ἀθέατος· οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέσθαι. Τίς δ' ἂν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσεις; τίς δ' ἂν δεομένη τινὸς ἐπαρχέσειεν; ἢ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοῦ σοῦ θιάσου τολμήσειεν εἶναι; οἱ νέοι μὲν ὄντες τοῖς σώμασιν ἀδύνατοί εἰσι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀνόητοι, ἀπώως μὲν λιπαροὶ διὰ νεότητος φερόμενοι, ἐπιπόνως δὲ αὐγμυροὶ διὰ γήρως περῶντες, τοῖς μὲν πεπραγμένοις αἰσχυρόμενοι, τοῖς δὲ πραττομένοις βαρυνόμενοι, τὰ μὲν ἡδέα ἐν τῇ νεότητι διαδραμόντες, τὰ δὲ χαλεπὰ εἰς τὸ γῆρας ἀποθέμενοι. (32) Ἐγὼ δὲ συνέμι μὲν θεοῖς, συνέμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς· ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων χωρὶς ἐμοῦ γίγνεται. Τιμῶμαι δὲ μάλιστα πάντων καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις ὅς προσήκει, ἀγαπητὴ μὲν συνεργὸς τεχνίταις, πιστὴ δὲ φύλαξ οἴκων δεσποταῖς, εὐμενὴς δὲ παραστάτις οἰκέταις, ἀγαθὴ δὲ συλλήπτρια τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός. (33) Ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἐμοῖς φίλοις ἡδέα μὲν καὶ ἀπράγμων σίτων καὶ ποτῶν ἀπολαύσεις· ἀνέχονται γὰρ, ὥς ἂν ἐπιθυμήσωσιν αὐτῶν. Ὑπνος

virtutis nomine vis esse in admiratione, Græcæ ut benefacias conandum erit; sive terram tibi fructus uberes ferre vis, colenda erit terra; seu a jumentis ditari putas, jumentorum cura erit habenda; sive bello res tuas amplificare desideras, ac potestatem consequi vis tum amicos liberandi, tum subigendi hostes, non solum artes bellicæ tibi ab earum peritis discendæ sunt, sed etiam percipiendum exercitatione, quo pacto sit iis utendum: denique, si etiam eo valere vis ut corpus tuum rationi pareat, necesse est corpus assuefacias perque labores ac sudorem exerceas. Tum ejus sermonem excipiens Vitiositas, quemadmodum Prodicus ait: Videsne, inquit, mi Hercules, quam longam ac difficilem viam ad delectationes hæc tibi mulier exponat? ego vero facili brevique ad beatitatem itinere te ducam. Tum Virtus, Misera vero tu, ait, quid boni habes? aut quam delectationem nosti, quum nihil horum causa facere velis? quæ jucundorum ne appetitum quidem exspectas, sed priusquam appetas, omnibus replearis; priusquam esurias, comedis; priusquam sitias, bibis: atque ut suaviter comedas, obsoletiorum structores excogitas; ut suaviter bibas, vina pretiosa circumiens hinc et illinc quæritas, et, qua utaris in ætate, nivem tibi comparas; ut suaviter dormias, non stragula tantum mollia, sed etiam fulcra ad lectulos motitandos paras: non enim propter labores somnum appetis; sed quia nihil est tibi quod agas. Venerem vero prius, quam ea indigeas, omni arte impellis; et ipsis viris tanquam mulieribus uteris. Sic enim amicos tuos instituis, noctu eos contumeliosa injuria afficiens, et utilissima diei parte, somno obruens. Quumque sis immortalis, a diis quidem rejecta es, et a bonis hominibus probro afficeris. Jam quod omnium auditu jucundissimum est, tuam ipsius laudem nullam audis; nec, quod spectaculum jucundissimum est, spectare potes: quippe nullum unquam pulchrum facinus tuum vidisti. Quis vero tibi aliquid dicenti fidem habeat? quis rei alicujus egentis quidquam suppeditet? quis animi sani compos ex tuæ sodalitatis cœtu esse audeat? quum tui, si adolescentes sint, corporibus sint debiles; proveciores facti, animis desipiant: sine labore nitidi per adolescentiam feruntur; cum labore squalidi senectam ætatem transeunt: atque eorum, quæ egerunt, pudet; eorum, quæ agunt, onus haud sustinent; jucundis in adolescentia cursu quasi peragralis, in senectutem molesta reservant. Ego vero cum diis versor, cum hominibus versor bonis: nec ullum præclarum facinus, sive divinum sive humanum, absque me perficitur. In summo honore et apud deos sum, et apud eos homines, apud quos par est; quum sim artificibus cara laborum socia, fida rerum familiarium custos heris, opitulatrix benigna servis, in laboribus pace curandis adjutrix egregia, strenua in negotiis bellicis auxiliatrix, amicitiae consors optima. Est etiam amicis meis cibi et potus perceptio suavis pariter, ac labore nullo quæsitæ: exspectant enim, donec ea appetant. Idem somnum capiunt suaviorem, quam otiosi: ac

δὲ αὐτοῖς πάρεστιν ἡδίων ἢ τοῖς ἀμύθοις, καὶ οὐτὰ ἀπολείποντες αὐτὸν ἀχθονται οὐτε διὰ τοῦτον μεθίσαι τὰ δέοντα πράττειν. Καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χαίρουσιν, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται, καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ἡδονται πράττοντες, δι' ἐμὲ φίλοι μὲν θεοῖς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν. Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κείνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰὶ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. Τοιαῦτά σοι, ὦ παῖ τοκέων ἀγαθῶν Ἡράκλεις, ἔξεστι διαπονησαμένῳ τὴν μακαριστοτάτην εὐδαιμονίαν κεκτήσθαι. (34) Οὐτω παῖς διώκει Πρόδοικος τὴν ὕπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παιδευσιν· ἐκόσμησε μέντοι τὰς γνώμας ἐπὶ μεγαλειότη-ροισι ῥήμασιν ἢ ἐγὼ νῦν. Σοὶ δ' οὖν ἄξιον, ὦ Ἀρίστιππε, τούτων ἐνθυμουμένῳ πειρᾶσθαι τι καὶ τῶν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῦ βίου φροντίζειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Αἰσθόμενος δὲ ποτε Λαμπροκλέα τὸν πρεσβύτατον υἱὸν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ παῖ, ὁσθὰ τίνας ἀνθρώπους ἀχαρίστους καλουμένους; Καὶ μάλα, ἔφη ὁ νεανίσκος. Καταμεμέθη-κας οὖν τοὺς τί ποιοῦντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποκαλοῦσιν; Ἐγώ γε, ἔφη, τοὺς γὰρ εὖ παθόντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστους καλοῦσιν. Οὐκοῦν δοκοῦσι σοι ἐν τοῖς ἀδίκους καταλογίζεσθαι τοὺς ἀχαρίστους; Ἐμοιγε, ἔφη. (1) Ἦδη δέ ποτ' ἐσκέψω εἰ ἄρα ὥσπερ τὸ ἀνδραποδίζεσθαι τοὺς μὲν φίλους ἀδικόν εἶναι δοκεῖ, τοὺς δὲ πολεμίους δίκαιον, οὕτω καὶ τὸ ἀχαριστεῖν πρὸς μὲν τοὺς φίλους ἀδικόν ἐστι, πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους δίκαιον; Καὶ μάλα, ἔφη, καὶ δοκεῖ μοι, ὦφ' οὗ ἂν τις εὖ παθὼν εἴτε φίλου εἴτε πολεμίῳ μὴ πειρᾶται χάριν ἀποδιδόναι, ἀδίκος εἶναι. Οὐκοῦν, εἰ γε οὕτως ἔχει τοῦτο, εἰλικρινής τις ἂν εἴη ἀδικία ἢ ἀχαριστία; Συνωμολόγει. (2) Οὐκοῦν ὅσῳ ἂν τις μείζω ἀγαθὰ παθὼν μὴ ἀποδιδῶ χάριν, τοσούτῳ ἀδικώ-τερος ἂν εἴη; Συνέφη καὶ τοῦτο. Τίνας οὖν, ἔφη, ὑπὸ τίνων εὐροίμεν ἂν μείζονα εὐεργετημένους ἢ παιδας ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι, τσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν καὶ τοσούτων ἀγαθῶν με-τασχεῖν ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις· ἃ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν δοκεῖ πάντος ἀξία εἶναι ὥστε πάντες τὸ καταλιπεῖν αὐτὰ πάντων μάλιστα φεύγομεν. Καὶ αἱ πόλεις ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι ζημίαν θάνατον πεποιήκασιν, ὥς οὐκ ἂν μείζονος κακοῦ φόβῳ τὴν ἀδι-κίαν παύσονται. (3) Καὶ μὴν οὐ τῶν γε ἀφροδισίων ἕνεκα παιδοποιεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνεις, ἐπεὶ τούτου γε τῶν ἀπολυσόντων μεστὰ μὲν αἱ ὁδοί, μεστὰ δὲ τὰ οἰκήματα. Φανεροὶ δ' ἐσμέν καὶ σκοπούμενοι ἐξ ὑπολῶν ἂν γυναικῶν βέλτιστα ἡμῖν τέκνα γένοιτο, αἷς συναλθόντες τεκνοποιοῦμεθα. (4) Καὶ ὁ μὲν γε

neque eum excutientes moleste ferunt, neque hujus causa, quæ sunt agenda, negligunt. Adolescentes seniorum laudibus gaudent, seniores adolescentium honoribus delectantur. Idem rerum olim gestarum memoriam jucunde repetunt, et cum voluptate presentia peragunt feliciter; quum per me quidem diis accepti sint, amicis cari, patris honorati. Et quum venerit finis a fato præstitutus, non inbonorati jacent, oblivioni traditi; sed perpetua sui memoria celebrati florent. Hujusmodi, mi Hercules, parentum soboles fortium, laboribus exanclatis, licet tibi vitam agere ab omni parte beatissimam. Hoc quodam modo Prodicus Herculis sub Virtute institutionem persequitur: sententias quidem ipseas verbis multo magis magnificis, quam ego nunc, ornavit. Quamobrem, mi Aristippe, te decet hæc animo perpenderit moliri aliquid atque ea curare, quæ futuris temporibus vitæ prosint.

CAPUT II.

Ceterum quum animadvertisset aliquando Lamprocleum, filium suum natu maximum, matri suæ succensere: Dic mihi, ait, mi fili, nostine quosdam homines qui appellantur ingrati? Omnino, inquit adolescentulus. Animadvertisti ergo, quid illi faciant, qui hoc nomine dicuntur? Equidem, ait: nam illos ingratos vocant, qui affecti beneficiis, quum referre gratiam possint, non referunt. Ergo tibi videntur ingratos cum injustis reponere? Mihi quidem, inquit. Verum jamne considerasti, inquit, an, quemadmodum amicos in servitutem redigere, injustum esse videtur, inimicos autem, justum; sic etiam erga amicos ingratum esse, injustum sit, erga inimicos autem, justum? Omnino, inquit; adeoque mihi a quocunque quispiam beneficiis affectus, sive amico, sive inimico, non conatur gratias reddere, injustus esse. Ergo, si res ita se habet, mera quædam injustitia fuerit ingratitudo? Concessit. Quanto quis igitur majoribus beneficiis affectus gratiam non retulerit, tanto erit injustior? Concessit etiam hoc. Quos autem, ait, a quibus reperire possimus majoribus adfectos beneficiis, quam liberos a parentibus? quibus, quum antea non essent, parentes existendi causa fuerunt, atque tot pulchras ut res cernerent, tot bonorum participes fierent, quot bona hominibus dii suppeditant: quæ sane usque adeo maximi facienda ducimus, ut omnes inprimis eorum amissionem refugiamus. Civitates quoque maximis sceleribus mortem in penam statuerunt, quod gravioris mali metu injustitiam coercere nequeant. Nec vero homines rei venereæ causa liberos procreare existimes: nam eorum, qui ab illa quemvis liberent, plenæ sunt viæ, plena lupanaria. Præterea manifestum est, considerare nos, ex cujusmodi mulieribus liberos optimos suscipere possimus, quibuscum congressi liberos procreamus. Ac vir quidem eam, quæ in

ἀνὴρ τὴν τε συντεκνοποιήσουσαν ἑαυτῷ τρέφει καὶ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παῖσι προπαρασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοῖσιν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλείεστα. Ἡ δὲ γυνὴ ὑποδεξαμένη τε φέρει τὸ φορτίον τοῦτο, βαρυνομένη τε καὶ κινδυνεύουσα περὶ τοῦ βίου, καὶ μεταδιδοῦσα τῆς τροφῆς ἥ καὶ αὐτὴ τρέφεται, καὶ σὺν πολλῷ πόνῳ διενέγκασα καὶ τεκοῦσα τρέφει τε καὶ ἐπιμελεῖται, οὔτε προπεπονθυῖα οὐδὲν ἀγαθὸν οὔτε γιγνώσκον τὸ βρέφος ὑφ' ὅτου εὖ πάσχει, οὐδὲ σημαίνειν δυνάμενον ὅτου δέεται, ἀλλ' αὐτὴ στοχαζομένη τὰ τε συμφέροντα καὶ τὰ κεχαρισμένα πειράται ἐκπληροῦν, καὶ τρέφει πολλὸν χρόνον καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπομένουσα πονεῖν, οὐκ εἰδυῖα τίνα τούτων χάριν ἀπολήψεται. (6) Καὶ οὐκ ἀρκεῖ θρέψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴν δοῶσιν ἱκανοὶ εἶναι οἱ παῖδες μανθάνειν τι, ἃ μὲν ἂν αὐτοὶ ἔγῳσιν οἱ γονεῖς ἀγαθὰ πρὸς τὸν βίον διδάσκουσιν, ἃ δ' ἂν οἴωνται ἄλλον ἱκανώτερον εἶναι διδάξαι, πέμπουσιν πρὸς τοῦτον δαπανῶντες, καὶ ἐπιμελοῦνται πάντα ποιοῦντες ὅπως ἂν οἱ παῖδες αὐτοῖς γένωνται ὡς δυνατόν βέλτιστοι. (7) Πρὸς ταῦτα δὲ νεανίσκος ἔφη, Ἄλλα τοι εἰ καὶ ταῦτα πάντα πεποίηκε καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια, οὐδεὶς ἂν δύναται αὐτῆς ἀνασχεῖσθαι τὴν χαλεπότητα. Καὶ δὲ Σωκράτης, Πότερα δὲ οἶσι, ἔφη, θηρίου ἀγριότητά δις φορὶ πλεονεῖν εἶναι ἢ μητρός; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, μητρός τῆς γε τοιαύτης. Ἦδη πῶποτε οὖν ἢ δακνοῦσα κακὸν τί σοι ἔδωκεν ἢ λακτίσασα, οἷα ὑπὸ θηρίων ἤδη πολλοὶ ἔπαθον; (8) Ἀλλὰ νῆ Δία, ἔφη, λέγει ἃ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τῷ βίῳ παντὶ βούλοιο ἀκοῦσαι. Σὺ δὲ πόσα, ἔφη δὲ Σωκράτης, οἶσι ταύτῃ δις ἀνεκτά καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ παιδίου δυσκολαίνων καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς πράγματα παρασκεῖν, πόσα δὲ λυπῆσαι κάμνων; Ἀλλ' οὐδε πῶποτε αὐτὴν, ἔφη, οὐτ' εἶπα οὐτ' ἐποίησα οὐδὲν ἐφ' ᾧ ἢσχύνθη. (9) Τί δ'; οἶσι, ἔφη, χαλεπώτερον εἶναι σοι ἀκοῦειν ὢν αὐτὴ λέγει ἢ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅταν ἐν ταῖς τραγωδαῖς ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν; Ἀλλ' οἶμαι, ἐπειδὴ οὐκ οἴονται τῶν λεγόντων οὔτε τὸν ἐλέγχοντα ἐλέγχειν, ἵνα ζημώσῃ, οὔτε τὸν ἀπειλοῦντα ἀπειλεῖν, ἵνα κακὸν τι ποιῇ, βῆδῶς φέρουσι. Σὺ δ' εὖ εἰδὼς ὅτι ἃ λέγει σοι ἡ μήτηρ οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλὰ καὶ βουλομένη σοι ἀγαθὰ εἶναι ὅσα οὐδενὶ ἄλλῳ, χαλεπαίνεις; ἢ νομίζεις κακόνουν τὴν μητέρα σοι εἶναι; (10) Οὐ δῆτα, ἔφη, τοῦτ' γε οὐκ οἶμαι. Καὶ δὲ Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, σὺ ταύτην, εὖνουν τί σοι οὖσαν καὶ ἐπιμελομένην ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος ὅπως θυγατεῖς τε καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδεύων μηδεὶς ἐνδεὴς ἔσῃ, καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπὲρ σοῦ καὶ εὐχὰς ἀποδιδούσαν, χαλεπὴν εἶναι φῆς; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ τοιαύτην μὴ δύνασαι φέρειν μητέρα, τὰ γὰρ ἃ σε οὐ δύνανσθαι φέρειν. (11) Εἰπέ δέ μοι, ἔφη, πότερον ἄλλον τινὰ οἶσι δεῖν θεραπεύειν ἢ παρεσκεύασαι μηδενὶ ἀνθρώπων πειρᾶσθαι ἀρῶσκειν, μηδ' ἐπεσθαι μηδὲ πείθεσθαι μήτε στρατηγῷ μήτε ἄλλῳ ἄρχοντι; Ναὶ μὰ Δί'

procreatione ipsi cooperatur, nutrit, liberisque nascendis praeprarat omnia, quaecunque ad vitam eis conductura putat, eaque quam potest plurima: mulier vero exceptum onus hoc gestat, cum gravamine vitaeque periculo, alimentumque suppeditans, quo alitur et ipsa; ac posteaquam magno cum labore gestavit ac peperit, tum nutrit, et curat infantem, nullo prius affecta beneficio, non agnoscentem a quo beneficium accipiat, neque valentem indicare, quibus egeat; sed ipsa quid ei conducat ac gratum esse possit, conjectura colligens, illum explorare nititur, et longo nutrit tempore, ac noctu dieque labores perfert, quam pro his gratiam reportatura sit ignorans. Neque tantum nutrire sufficit, sed etiam, ubi ad discendum aliquid idonei videntur esse liberi, si qua parentes ipsi tenent ad vitam utilia; ea illos docent: quibus vero docendis alium magis idoneum esse putant, ad hunc eos magno cum sumptu mittunt, omnique conatu dant operam ut liberi eis reddantur, quantum fieri potest, optimi. Ad haec subiecit adolescentulus: Tametsi haec omnia fecerit, aliaque his multo plura, nemo tamen ejus asperitatem perferre possit. Et Socrates, Utrum existimas, inquit, toleratu esse difficilius, feracem aevitiam, an matris? Equidem, inquit, matris arbitror, quae sane talis sit. Ergone unquam vel mordendo vel recalcitrando te laesit? qualla a belluis multi perpassi sunt. At enim profecto, inquit, ea loquitur, quae quis audire vel ob omnem hanc vitam nolit. Tu vero quam multa, inquit Socrates, aegre toleranda te illi negotia, tum voce tum facto, tum interdiu tum noctu, a prima usque aetate molestando putas exhibuisse? quantum doloris attulisse, quoties aegrotares? At ego illi, ait, neque dixi, neque feci quidquam, cujus eam puderet. Quid autem, inquit, molestius esse putas, tibi audire, quae dicit ipsa; an histrionibus quum in tragodis alter alteri convicia extrema dicit? Enimvero arbitror eos, quia non existimant vel illum qui redarguit, laedendi causa redarguere, vel minantem, damni alicujus inferendi causa minari, aequo illa ferre animo. Tu vero, quum plane scias, matrem quae dicit non modo nihil mali cogitantem dicere, sed etiam optantem tibi tantum boni, quantum alii nulli, inique fers? an existimas matrem esse tibi malevolam? Non equidem, inquit: hoc certe non arbitror. Et Socrates, Ergone tu illam, ait, quae tibi benevola est, et, quam maxime potest, aegrotantem curat, ut valeas ac re necessaria nulla egeas, praeterque haec multa diis bona pro te votet, ac vota persolvit, aevam esse dicis? Equidem statuo, ejusmodi si matrem ferre non possis, non posse te bona ferre. Dic autem mihi, ait, utrum tibi alium quemplam colendum putas? an ita comparatus es, tu nemini hominum placere studeas, neminem sequi, nemini parere, neque imperatori nec magistratui alii? Equidem profecto, ait

ἔγωγε, ἔφη. (12) Οὐκοῦν, ἔφη δ' Ὁσικράτης, καὶ τῷ γείτονι βούλει σὺ ἀρέσκειν, ἵνα σοι καὶ πῦρ ἐναύη, ὅταν τούτου δέη, καὶ ἀγαθοῦ τέ σοι γίγνηται συλλήπτωρ καὶ ἂν τι σφαλόμενος τύχης, εὐνοϊκῶς ἐγγύθεν βοηθῇ σοι; Ἐγωγε, ἔφη. Τί δέ; συνοδοιπόρον ἢ σύμπλουν, ἢ εἴ τῳ ἄλλῳ ἐντυγχάνοις, οὐδὲν ἂν σοι διαφέρει φίλον ἢ ἐχθρὸν γενέσθαι, ἢ καὶ τῆς παρὰ τούτων εὐνοίας οἰεῖ δεῖν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγωγε, ἔφη. (13) Εἴτα τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι παρεσκεύασαι, τὴν δὲ μητέρα τὴν πάντων μάλιστα σε φιλοῦσαν οὐκ οἰεῖ δεῖν θεραπεύειν; οὐκ οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περιορᾷ τοὺς εὖ πεπονθότας χάριν οὐκ ἀποδιδόντας, ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθῃσι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἐξ ἄρχειν τούτον, ὥς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος οὔτε ἄλλο καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράξαντος; καὶ νῆ Δία ἐὰν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμήῃ, καὶ τοῦτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις. (14) Σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἂν σωφρονῆς, τοὺς μὲν θεοὺς παραιτήσῃ συγγνώμῃς σοι εἶναι εἴ τι παρημέληκας τῆς μητρὸς, μὴ σε καὶ οὗτοι νομίσαντες ἀχάριστον εἶναι οὐκ ἐθέλωσιν εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους αὖ φυλάξῃ μὴ σε αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα πάντες ἀτιμάσωσιν, ἅρτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναπαύῃς. Εἰ γάρ σε ὑπολάβοιεν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀχάριστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν εὖ σε ποιήσας χάριν ἀπολήψεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Χαιρεφῶντα δέ ποτε καὶ Χαιρεκράτην, ἀδελφῶν μὲν ὄντε ἀλλήλοιν, ἑαυτῷ δὲ γνωρίμῳ, αἰσθόμενος διαφερομένῳ, ἰδὼν τὸν Χαιρεκράτην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαιρέκρατες, οὐ δῆπου καὶ σὺ εἴ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων οἱ χρησιμώτερον νομίζουσι χρήματα ἢ ἀδελφούς; καὶ ταῦτα τῶν μὲν ἀφρόνων ὄντων, τοῦ δὲ φρονίμου, καὶ τῶν μὲν βοηθείας δεομένων, τοῦ δὲ βοηθεῖν δυναμένου, καὶ πρὸς τούτοις τῶν μὲν πλειόνων ὑπαρχόντων, τοῦ δὲ ἐνός. (2) Θαυμαστόν δὲ καὶ τοῦτο, εἴ τις τοὺς μὲν ἀδελφούς ζημίαν ἡγεῖται, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν κέκτηται, τοὺς δὲ πολίτας οὐχ ἡγεῖται ζημίαν, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔχει, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν δύναται λογίζεσθαι ὅτι κρείττον συν πολλοῖς οἰκοῦντα ἀσφαλῶς τάρχουντα ἔχειν ἢ μόνον διαιτώμενον τὰ τῶν πολιτῶν ἐπικινδύνως πάντα κεκτῆσθαι; ἐπὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦσι. (3) Καὶ οἰκέτας μὲν οἱ δυνάμενοι ὠνοῦνται, ἵνα συνεργούς ἔχωσι, καὶ φίλους κτῶνται, ὥς βοηθῶν δέομενοι, τῶν δ' ἀδελφῶν ἀμελοῦσιν, ὥσπερ ἐκ πολιτῶν μὲν γιγνομένους φίλους, ἐξ ἀδελφῶν δὲ οὐ γιγνομένους. (4) Καὶ μὴν πρὸς φιλίαν μέγα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φῦναι, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ τραφῆναι, ἐπεὶ καὶ τοῖς θηρίοις πόθος τις ἐγγίγνεται τῶν

Ergo, inquit Socrates, etiam vicino placere velis, ut ignem accendat tibi, quum opus erit, teque in aliqua re bona adjuvet, ac, si quid adversi accidat, e propinquo tibi benevole succurrat? Equidem, ait. Quid autem? nihil interesse putas, comitem itineris, aut navigationis, aut quempiam, in quem incideris, amicum an inimicum habeas; vel potius eorum etiam benevolentiam consequendam esse putas? Equidem, ait. Ergo comparatus es horum habere rationem, matrem vero, quæ te plus omnibus hisce diligit, colendam tibi non existimas? An ignoras, civitatem alterius quidem nullius ingratitude habere rationem, nec in eam actionem dare, sed susque deque ferre, si beneficiis affecti gratiam non referant: at si quis parentes non colat, eum poena multare, rejectumque magistratus obire non pati, quod ab illo pro salute civitatis non possint neque sacrificia pie sacrificari, nec aliud quicquam bene aut juste agi? Etiam hoc profecto, si quis parentum mortuorum sepulchra non ornet, respublica magistratuum in examinibus inquirat. Ergo tu, mi fili, si animo utaris sano, deos ipsos deprecaberis, ut ignorent tibi, si quid deliquisti erga matrem, ne te illi et ingratum esse existiment, et benefacere tibi nolint: et cavebis ab hominibus, ne hi te nullam animadvertentes parentum rationem habere, omnes pro nihilo habeant, ac deinde privatus amicis omnibus apparueris. Nam si te suspicabuntur erga parentes ingratum esse, nemo existimaturus est, se pro beneficiis tibi præstitis gratiam reportaturum.

CAPUT III.

Animadvertens aliquando Socrates Chærephontem et Chærecretem, qui fratres erant, et ipsi familiares, inter se dissidere; ubi Chærecretem vidisset, Dic mihi, mi Chærecretes, ait, num et tu ex iis es hominibus, qui utilius quid esse divitias putant, quam fratrem? quanquam illæ imprudentes sunt, hic prudens; illæ ope indigeant, hic opitulari possit: illæ denique multæ sint, frater autem unus? Mirum hoc quoque, posse quem fratres suos sibi detrimento esse putare, propterea quod non etiam fratrum facultates possidet; at cives sibi detrimento non esse arbitrari, quod civium bona non habet; sed posse hac in parte ratiocinari, quod præstet, ut cum multis habitans secure, quæ sufficiant, habeat; quam si solus vivat, ac civium facultates cum periculo omnes possideat: in fratribus vero hoc idem ignorant homines. Ac servos quidem emunt, qui possunt, ut laborum socios habeant; amicos parant, quod opitulatores egeant: fratres autem negligunt, quasi ex civibus amici fieri possint, ex fratribus non possint. Atqui multum ad amicitiam conducit, ex iisdem natum esse, multum, una nutrirī: nam et belluis quoddam earum, quæ una nutritæ sunt, de-

συντρόφων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τιμῶσι τε μᾶλλον τοὺς συναδέλφους ὄντας τῶν ἀναδελφῶν καὶ ἤττον τούτοις ἐπιτίθενται. (6) Καὶ ὁ Χαιρέκρατης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν, ὦ Σωκράτες, μὴ μέγα εἴη τὸ διάφορον, ἴσως ἂν δέοι φέρειν τὸν ἀδελφὸν καὶ μὴ μικρῶν ἕνεκα φεύγειν· ἀγαθὸν γὰρ, ὥσπερ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν ὅσον δεῖ ὅποτε μέντοι παντὸς ἐνδέοι καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἴη, τί ἂν τις ἐπιχειροίη τοῖς ἀδυνάτοις; (6) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Πότερα δὲ, ὦ Χαιρέκρατες, οὐδενὶ ἀρέσαι δύναται Χαιρέφῶν, ὥσπερ οὐδὲ σοί, ἢ ἐστὶν ὅς καὶ πᾶν ἀρέσκει; Διὰ τοῦτο γάρ τοι, εἶπεν, ὦ Σωκράτες, ἀξίον ἐστὶν ἐμοὶ μισεῖν αὐτὸν, ὅτι ἄλλοις μὲν ἀρέσκειν δύναται, ἐμοὶ δὲ, ὅπου ἂν παρῇ, πανταχοῦ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ζημία μᾶλλον ἢ ὠφέλειά ἐστίν. (7) Ἄρ' οὖν, εἶπεν ὁ Σωκράτης, ὥσπερ ἵππος τῶ ἀνεπιστήμονι μὲν, ἐγχειροῦντι δὲ χρῆσθαι ζημία ἐστίν, οὕτω καὶ ἀδελφός, ὅταν τις αὐτῷ μὴ ἐπιστάμενος ἐγχειρῇ χρῆσθαι, ζημία ἐστί; (8) Πῶς δ' ἂν ἐγὼ, εἶπεν ὁ Χαιρέκρατης, ἀνεπιστήμων εἴην ἀδελφῷ χρῆσθαι, ἐπιστάμενός γε καὶ εὖ λέγειν τὸν εὖ λέγοντα καὶ εὖ ποιεῖν τὸν εὖ ποιοῦντα; τὸν μέντοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειρώμενον ἐμὲ ἀνίαν οὐκ ἂν δυναίμην οὐτ' εὖ λέγειν οὐτ' εὖ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πειράσομαι. (9) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Θαυμαστά γε λέγεις, ὦ Χαιρέκρατες, εἰ κῶνα μὲν, εἰ σοί ἦν ἐπὶ προβάτοις ἐπιτιγῆδειος καὶ τοὺς μὲν ποιμένας ἡσπάζετο, σοὶ δὲ προσιόντι ἐχάλεπαινε, ἀμαλῆσας ἂν τοῦ ὀργίζεσθαι ἐπειρῶ εὖ ποιήσας πρᾶναιεν αὐτόν, τὸν δὲ ἀδελφὸν φῆς μὲν μέγα ἂν ἀγχιθὸν εἶναι, ὅτα πρὸς σὲ ὅσον δεῖ, ἐπίστασθαι δὲ ὁμολογῶν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ λέγειν οὐκ ἐπιχειρεῖς μηχανᾶσθαι ὅπως σοὶ ὥς βέλτιστος ἔσται. (10) Καὶ ὁ Χαιρέκρατης, Δέδοικα, εἶπεν, ὦ Σωκράτες, μὴ οὐκ ἔχω ἐγὼ τοσαύτην σοφίαν ὥστε Χαιρέφῶντα ποιῆσαι πρὸς ἐμὲ ὅσον δεῖ. Καὶ μὴν οὐδὲν γε ποικίλον, εἶπεν ὁ Σωκράτης, οὐδὲ καινὸν δεῖ ἐπ' αὐτόν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, μηχανᾶσθαι, ὅς δὲ καὶ σὺ ἐπίστασαι αὐτὸς οἴομαι ἂν αὐτὸν ἄλλόντα περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σε. (11) Οὐκ ἂν φθάνοις, εἶπεν, λέγων, εἴ τι ἡσθήσῃ με φίλτρον ἐπιστάμενον ὁ ἐγὼ εἰδὼς λέληθα ἑμαυτόν; Λέγε δὴ μοι, εἶπεν, εἴ τινα τῶν γνωρίμων βούλοιο κατεργάσασθαι, ὅποτε θύοι, καλεῖν σε ἐπὶ δεῖπνον, τί ἂν ποιοῖς; Δῆλον ὅτι κατάρχομαι ἂν τοῦ αὐτοῦ, ὅτε θύοιμι, καλεῖν ἐκείνον. (12) Εἰ δὲ βούλοιο τῶν φίλων τινὰ προτρέψασθαι, ὅποτε ἀποδημοῖς, ἐπιμελεῖσθαι τῶν σῶν, τί ἂν ποιοῖς; Δῆλον ὅτι πρότερος ἂν ἐγχειροῖην ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐκείνου, ὅποτε ἀποδημοῖ. (13) Εἰ δὲ βούλοιο ξένον ποιῆσαι ὑποδέχεσθαι σεαυτὸν, ὅποτε ἔλθοις εἰς τὴν ἐκείνου, τί ἂν ποιοῖς; Δῆλον ὅτι καὶ τοῦτον πρότερος ὑποδεχομένη ἂν, ὅποτε ἔλθοι Ἀθήναζε. Καὶ εἴ γε βουλοίμην αὐτὸν προθυμεῖσθαι διαπράττειν μοι ἐφ' ἃ ἥκοιμι, δῆλον ὅτι καὶ τοῦτο δέοι ἂν πρότερον αὐτὸν ἐκείνῳ ποιεῖν. (14) Πάντ' ἄρα σὺ γε τὰ ἐν ἀνθρώποις φίλτρα ἐπιστάμενος πάλαι ἀπεκρύπτου. Ἡ ὁκνεῖς, εἶπεν, ἄρξαι, μὴ αἰσχρὸς φανῆς, ἢ ἂν πρότερος τὸν ἀδελφὸν εὖ ποιῆς; καὶ μὴν πλείστου

siderium innascitur. Præterea ceteri quoque homines honorant magis eos, qui fratres habent, quam qui nullos fratres habent; ac minus illos aggrediuntur. Tum Chærecrates, Enimvero, mi Socrates, ait, si non magnum sit dissidium, fortasse ferendus sit frater, neque ob exiguas causas fugiendus. Quippe bonum quoddam, sicut et tu dicis, frater est, si talis sit, qualem esse convenit: quum vero ab hoc longissime abest, et in omni re maxime sit adversarius; quamobrem quis ea, quæ fieri nequeunt, conetur? Utrum vero, mi Chærecrates, inquit Socrates, nemini Chærephon placere potest, sicut et tibi non placet? an sunt nonnulli, quibus egregie placet? Hac ipsa de causa, mi Socrates, ait, æquum est illum mihi esse odio, quod aliis quidem placere possit, mihi vero, ubicunque adest, verbis ac factis detrimento potius, quam commodo sit. Ergone, ait Socrates, perinde atque equus homini imperito, qui uti eo conetur, damno est; sic et frater, quum quis eo vult uti, qui nescit, est detrimento? Quonam modo erga fratrem, inquit Chærecrates, recte me gerere non norim, quum et verbis et factis benignus in illum esse possim, qui verbis itidem ac factis benignus erga me est? At vero qui et verbis et factis mihi molestiam parere dat operam, benigne me in eum verbo factove gerere neque possum neque conabor. Et Socrates, Mira profecto narras, inquit, mi Chærecrates; si canis tibi sit ovibus custodiendis aptus, ac is pastoribus quidem blandiatur, in te vero adeuntem sæviat, ommissa iracundia, tua gratia entis soles, ut eum mitiges benefaciendo: fratrem vero, quem magnum quoddam bonum ais esse si erga te talis sit, qualem esse decet, non te operam dare ut optimum tibi reddas; præsertim quum et verbis et factis benignus esse ex confesso scias. Vereor, ait Chærecrates, ne non tanta sit in me solertia, mi Socrates, ut Chærephonem erga me talem reddere possim, qualem esse oportet. Alqui, subjecit Socrates, nihil artificiosi nec novi ut ejus causa excogites opus est, mea quidem sententia: nam existimo eum illis artibus, quas tu non ignoras, allectum abs te, plurimi te facturum. Dicesne mihi prius, inquit, an me quasdam illecebras nosse senseris, quas ipsemet scire me ignoraverim? Tu vero mihi dicito, inquit, si quem familiarium eo deducere velles, ut, ubi rem sacram facit, ad cœnam te vocaret; quid faceres? Nimirum prior hominem, ipse rem sacram faciens, invitarem. Et si velles amicorum aliquem impellere, ut, te peregrinante, rerum tuarum curam gereret, quid faceres? Nimirum prior operam darem, ut, eo peregrinante, res ipsius curarem. Et si velles ab hospite impetrare, ut te exciperet in ipsius patriam venientem, quid faceres? Nimirum hunc quoque prior exciperem, venientem Athenas: ac, si vellem efficere alacrem ad ea mihi conficienda, quorum causa venirem, necesse foret ut ipse prior idem illi præstarem. Ergo tu quum omnes illecebras, quæ inter homines sunt, jamdudum noris, eas celabas. An cunctaris, inquit, principium facere propterea, ne turpis videare, si prior beneficio fratrem afficias? Atqui maxima vir laude dignus esse vide-

γε δοκεῖ ἀνὴρ ἐπαίνου ἀξίος εἶναι, ὅς ἂν φθάνη τοὺς μὲν πολεμίους κακῶς ποιῶν, τοὺς δὲ φίλους εὐεργετῶν. Εἰ μὲν οὖν ἐδόκει μοι Χαιρεφῶν ἡγεμονικώτερος εἶναι σοῦ πρὸς τὴν φιλίαν ταύτην, ἐκείνον ἂν ἐπειρώμην πείθειν πρότερον ἔγχειρεῖν τῷ σε φίλον ποιεῖσθαι· νῦν δέ μοι σὺ δοκεῖς ἡγούμενος μᾶλλον ἂν ἐξεργάζεσθαι τοῦτο. (15) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἄτοπα λέγεις, ὦ Σωκράτες, καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ὅς γε καλεῖς ἐμὲ νεώτερον ὄντα καθηγεῖσθαι. Καίτοι τούτου γε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τἀναντία νομίζεται, τὸν πρεσβύτερον ἡγεῖσθαι παντός καὶ ἔργου καὶ λόγου. (16) Πῶς; ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ καὶ ὁδοῦ παραχωρῆσαι τὸν νεώτερον τῷ πρεσβυτέρῳ συντυγχάνοντι πανταχοῦ νομίζεται καὶ καθήμενον ὑπαναστῆναι καὶ κοίτην μαλακῇ τιμῆσαι καὶ λόγων ὑπεῖλαι; Ὡγαθὲ, μὴ ὀκνεῖ, ἔφη, ἀλλ' ἐγχείρει τὸν ἄνδρα καταπραύνειν· καὶ πάνυ ταχύ σοι ὑπακούσεται. Οὐχ ὁρᾷς ὥς φιλότιμός ἐστι καὶ ἐλευθέριος; τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπια οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἔλοις ἢ εἰ δόξης τι, τοὺς δὲ καλοὺς ἀγαθοὺς ἀνθρώπους προσφιλῶς χρώμενος μάλιστα' ἂν καταργάσαιτο. (17) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἐὰν οὖν ἐμοῦ ταῦτα ποιοῦντος ἐκείνος μὴδὲν βελτιῶν γίγνηται; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἢ κινδυνεύσεις ἐπιδειξάι σου μὲν χρηστός τε καὶ φιλάδελφος εἶναι, ἐκείνους δὲ φαῦλός τε καὶ οὐκ ἀξίος εὐεργεσίας; Ἄλλ' οὐδὲν οἶμαι τούτων ἔσεσθαι· νομίζω γὰρ αὐτὸν, ἐπειδὴν αἰσθηταὶ σε προκαλούμενον ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, πάνυ φιλονεικήσειν, ὅπως περιγένηται σου καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εὖ ποιῶν. (18) Νῦν μὲν γὰρ οὕτως, ἔφη, διάκεισθον, ὥσπερ εἰ τῷ χεῖρε, ἅς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ συλλαμβάνειν ἀλλήλων ἐποίησεν, ἀφεμένῳ τούτου τράπτοντο πρὸς τὸ διακυλῦειν ἀλλήλων, ἢ εἰ τῷ πόδε μοῖρᾳ πεποιημένῳ πρὸς τὸ συνεργεῖν ἀλλήλων, ἀμελήσαντες τούτου ἐμποδίζοιεν ἀλλήλῳ. (19) Οὐκ ἂν πολλὰ ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαίμονια τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ πεποιημένοις ἐπὶ βλάβῃ χρησθαι; καὶ μὴν ἀδελφῷ γε, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ μείζονι ὠφελείᾳ ἀλλήλων ἢ χεῖρὶ τε καὶ πόδι καὶ ὀφθαλμῷ καὶ τᾶλλα γε ὅσα ἀδελφὰ ἐφυσεν ἀνθρώποις. Χεῖρες μὲν γὰρ, εἰ δέοι αὐτάς τὰ πλέον ὀργυῖας διέχοντα ἅμα ποιῆσαι, οὐκ ἂν δύναιντο, πόδες δὲ οὐδ' ἂν ἐπὶ τὰ ὀργυῖαν διέχοντα ἔλθοιεν ἅμα, ὀφθαλμοὶ δὲ οἱ καὶ δοκοῦντες ἐπὶ πλείστον ἐξικνεῖσθαι οὐδ' ἂν τῶν ἔτι ἐγγυτέρῳ ὄντων τὰ ἐμπροσθεν ἅμα καὶ τὰ ὀπίσθεν ἰδεῖν δύναιντο· ἀδελφῷ δὲ φίλῳ ὄντι καὶ πολὺ διεστῶτε πράττετον ἅμα καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγομένου ἔξ ὧν ἐμοιγε ἐδόκει μάλιστα' ἂν τις ὠφελεῖσθαι πρὸς φίλων κτήσιν τε καὶ χρεῖαν. Τοῦτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἀκούειν, ὥς πάντων κτημάτων κράτιστον εἶη φίλος σαφῆς καὶ ἀγαθός· ἐπιμελομένους δὲ παντός μᾶλλον

tur, qui inimicos, laedendo; benefaciendo, amicos anteverit. Quare si mihi videretur Chærephon aptior ad hanc amicitiam inchoandam, quam tu, in illo persuadendo operam collocarem, ut prior amicitiam tuam conciliare sibi studeret; nunc tu mihi videris, si rem ordiare, rectius confecturus. Absurda dicis, mi Socrates, inquit Chærecrates, minimeque tibi convenientia, qui me minorem ætate jubeas initium facere: quum apud omnes homines contrarium quiddam in ore positum sit, nimirum ut ætate provectior in omni dicto factoque principium faciat. Qui hoc? ait Socrates; an non ubique receptum more est, ut junior grandiori occurrenti de via cedat? an non ut sedens assurgat, et lecti mollis honorem tribuat, et sinat ut prior eloquatur? Ne cuncteris, inquit, vir bone, sed hominem mitigare tenta, qui quidem celeriter admodum tibi obediit. Non vides, quam cupidus honoris, quam liberalis sit? Homunciones enim futiles alia ratione nulla facilius allicies, quam aliquid largiendo: verum pulchri bonique studiosos homines, si cum eis amanter agas, maxime in tuam rem pertraxeris. Et Chærecrates, Quid si, inquit, me hoc agente, nihilo fiat ille melior? Quid aliud periculi fuerit, inquit Socrates, quam ut tu declares, te quidem virum bonum fratrisque studiosum esse; illum vero pravum, et indignum beneficio? sed horum nihil futurum arbitror. Nam existimo ipsum, ubi animadverterit se ad certamen hoc abs te provocari, magna contentione conaturum, ut te verbis ac re ipsa superare beneficentia possit. Nunc quidem, inquit, ita adfecti estis, ac si manus ambæ, quas deus idcirco creavit, ut mutuo se juvent, hoc omisso, ad impediendum sese invicem converterent; vel si pedes ambo, qui divino consilio mutuas ad operas conditi sunt, hoc ipso neglecto, sibi invicem impedimento essent. An non magna fuerit inscitia, magnaue infelicitas, iis ad detrimentum uti, quæ ad utilitatem facta sunt? Et profecto fratres duos germanos, mea quidem sententia, condidit deus majorem ad utilitatem mutuam, quam manus utrasque, quam pedes, quam oculos, quam cetera, quæcunque voluit in hominibus natura esse germana. Quippe manus, si eas necesse sit illa simul agere, quæ longiori spatio quam unius brachiorum expansionis distent, nequaquam id potuerint; pedes ne ad ea quidem, quæ eodem distent inter se spatio, simul accesserint; oculi, qui pertingere quam longissime putantur, ne propiora quidem a fronte simul et a tergo videre possint: at fratres, si amici sint, etiam magno dissiti intervallo, ea simul agunt, quæ et ad utriusque utilitatem conducunt.

CAPUT IV.

Ei Socratem aliquando de amicis etiam id disserentem audivi, de quo mihi quidem videretur aliquis utilitatem maximam ad conciliationem et usum amicorum percepturus. Nam audire se dicebat ex multis, omnium possessionum præstantissimam esse amicum sapientem ac bonum: videre tamen plurimos cujusvis rei cura potius affici, quam ut

δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. (3) Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγρούς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκεύη κτωμένους τε ἐπιμελῶς δρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σώζειν πειρωμένους, φίλον δὲ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασιν, δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὕτε ὅπως κτήσονται φροντίζοντας οὕτε ὅπως οἱ ὄντες ἑαυτοῖς σώζονται. (4) Ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν δρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἰατροῦς εἰσάγοντας καὶ τὰλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀγορευόμενους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰόμενους ἐλαττοῦσθαι· καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἑώντας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. (5) Ἐτι δὲ πρὸς τοῦτοις δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων καὶ πάνυ πολλῶν αὐτοῖς ὄντων τὸ πλῆθος εἰδόντας, τῶν δὲ φίλων ὀλίγων ὄντων οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθα- νομένοις τοῦτο καταλέγειν ἐχειρήσαντας, ὅς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσούτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. (6) Καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῷ κρείττων φανεῖται; ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζεύγος οὕτω χρησίμων ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος, ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὖνουν καὶ παραμόνιμον, ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; (7) ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλείπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεως· καὶ ἂν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέη, συνεπισχύει, ἂν τέ τις φόβος ταράττῃ, συμβοηθεὶ τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμ- πράττων, καὶ τὰ μὲν συμπεθων, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλείστα εὐφραίνων, σφαλλομένους δὲ πλείστα ἐπανορθῶν. (8) Ἀ δὲ αἶ τε χεῖρες ἐκάστω ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὅσα προ- ακοῦσιν καὶ οἱ πόδες διανύουσιν, τούτων φίλος εὐεργε- τῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις δὲ ἂν πρὸ αὐτοῦ τις οὐκ ἐξεργάσαστο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐ διήνυσεν, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρχεσεν. Ἀλλ' ὅμως ἐνιοὶ δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἔνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλείστοι ἐπιμέλονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦκουσα δὲ ποτε καὶ ἄλλον αὐτοῦ λόγον, ὃς ἐδόκει μοι προτρέπειν τὸν ἀκούοντα ἐξετάζειν ἑαυτὸν, ὅπως τοῖς φίλοις ἀξίος εἴη. Ἰδὼν γάρ τινα τῶν ξυνόντων ἀμελοῦντα φίλου πενία πιεζομένου, ἤρετο Ἀντισθένην ἐναντίον τοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, (2) Ἄρα, ἔφη, ὦ Ἀντισθένης, εἰσὶ τινες ἀξιοὶ φίλων, ὥσπερ οἰκετῶν; τῶν γὰρ οἰκετῶν ὁ μὲν πόνυ δύο μναῖν ἀξίος ἐστίν, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου, ὁ δὲ πέντε μνῶν, ὁ δὲ καὶ δέκα· Νικίας δὲ ὁ Νικηράτου λέγεται ἐπιστάτην

amicos sibi compararent. Aiebat enim videre se quosdam, qui et domos, et prædia, et mancipia, et rem pecuariam, et suppellectilem studiose comparant, acquisitaque conser- vare conantur, at plurimos amicam, quem bonum esse maximum perhibent, neque ut sibi comparent sollicitos esse; neque ut, quantum fieri potest, eum sibi conser- vent. Quin etiam videre se aiebat nonnullos, amicis et ser- vis simul ægrotantibus, ad servos quidem adducere etiam medicos, ceteraque valetudini conducentia studiose parare, quum interim amicos negligant. Itidem utrisque morien- tibus, servorum eos obitum graviter ferre, ac detrimento ducere; in amicis vero nullum se damnum putare scisse: nec in reliquis facultatibus quicquam non curatum, vel inexploratum relinquere, quum amicos, egentes ipsorum cura, negligant. Præterea videre se aiebat, plerosque facultatum suarum, tametsi admodum multas habeant, nu- merum scire: sed tantum abesse, ut amicorum, quos paucos habent, numerum noriat, ut etiam quum sciscitantibus aliis indicare conantur, quos inter amicos posuerint, hos iterum retractent: tantum scilicet eis amicos esse curæ! Atqui amicus bonus cum quamam possessione comparatus, non sit multo melior? nam qui equus, quodve jumentorum par adeo fuerit utile ac bonus amicus? quodnam mancipium adeo benevolum fuerit, tecumque manendi studiosum? quænam alia possessio sic ex omni parte sit utilis? Etenim amicus bonus se ipsum instruit ad omne, quod deest amicis, sup- plendum et in rebus privatis, et in publicis. Idem, sive quis afficiendus est beneficio, vires sufficit; seu quis metus perturbet, fert opem partim sumptus impertiendo, partim operas mutuas tradendo, partim una persuadendo, partim [una] cogendo. Idem bene agentes maxime exhilarat, maxime erigit calamitatibus pressos. Quæcunque vero vel manus cuique subministrant, vel prospiciunt oculi, vel aures ante percipiunt, vel perficiunt pedes, in eorum nullo amici benefici est inferior opera. Sæpe quæ quis pro se ipso non elaboraverit, vel non viderit, vel non audiverit, vel non perfecit, ea amicus pro amico præstare valet. Nihilominus arbores nonnulli multo cum labore student excolere, fructus causa; possessionem vero illam omnium fertilissimam, quæ amicus vocatur, segniter remissequæ plurimi curant.

CAPUT V.

Audivi aliquando etiam aliud ejus colloquium, quod mihi videbatur auditorem excitare, ut se ipsum exploret, quanti amicis pretii esse possit. Nam quum vidisset quendam ex familiaribus suis amicam, qui egestate premeretur, negli- gere; interrogabat Antisthenem in illius præsentia, qui ami- cum negligebat, aliorumque multorum: Suntne, inquit, amicorum quædam, mi Antisthenes, perinde ac servorum, æstimationes? nam ex servis hic duobus minis æstimatur, ille vix mina dimidia, alius minimis quinque, alius etiam de- cem: quin etiam Nicias, Nicerati filius, emissæ talento di-

εἰς τὰργύρεα πρίασθαι ταλάντου. Σκοπῶμεν δὴ τοῦτο, ἔφη, εἰ ἄρα ὥσπερ τῶν οἰκετῶν, οὕτω καὶ τῶν φίλων εἰσὶν ἀξίαι. (3) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀντισθένης. Ἐγὼ γὰρ οὖν βουλοίμην ἂν τὸν μὲν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον ἢ δύο μνᾶς, τὸν δ' οὐδ' ἂν ἡμιμναῖον προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μνῶν ἐλοίμην ἂν, τὸν δὲ πρὸ πάντων χρημάτων καὶ πόρων πριαίμην ἂν φίλον μοι εἶναι. (4) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ γε ταῦτα τοιαῦτά ἐστι, καλῶς ἂν ἔχοι ἐξετάζειν τινὰ ἑαυτὸν πόσου ἄρα τυγχάνει τοῖς φίλοις ἀξίος ὢν καὶ πειρᾶσθαι ὡς πλείστου ἀξίος εἶναι, ἵνα ἤττον αὐτὸν οἱ φίλοι προδιδῶσιν. Ἐγὼ γάρ τοι, ἔφη, πολλάκις ἀκούω τοῦ μὲν εἶπε προῦδωκεν αὐτὸν φίλος ἀνὴρ, τοῦ δὲ εἶπε μὲν ἀνὴρ ἑαυτοῦ μᾶλλον εἴλετο ἀνὴρ ὃν ὥσπερ φίλον εἶναι. (5) Τὰ τοιαῦτα πάντα σκοπῶ μὴ ὥσπερ, ὅταν τις οἰκέτην πονηρὸν πωλῇ καὶ ἀποδιδῶται τοῦ εὐρόντος, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν φίλον, ὅταν ἐξῇ τὸ πλεῖον τῆς ἀξίας λαβεῖν, ἐπαγωγὸν ἢ προδιδόσθαι. Τούτους δὲ χρηστοὺς οὐτε οἰκέτας πάντι τι πωλούμενους ὁρῶ οὐτε φίλους προδιδομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐδόκει δὲ μοι καὶ εἰς τὸ δοκιμάζειν φίλους ὁποίους ἀξίον κτᾶσθαι φρεσὺν τοιάδε λέγων. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, εἰ δεοίμεθα φίλου ἀγαθοῦ, πῶς ἂν ἐπιχειροίμεν σκοπεῖν; ἄρα πρῶτον μὲν ζητητέον, ὅστις ἄρχει γαστρός τε καὶ φιλοποσίας καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ἀργίας; ὁ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατούμενος οὐτ' αὐτὸς ἑαυτῷ δύναται ἂν οὐτε φίλῳ τὰ δέοντα πράττειν. Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦ μὲν ὑπὸ τούτων ἀρχομένου ἀφεκτέον δοκεῖ σοι εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (2) Τί γάρ; ἔφη, ὅστις δαπανηρὸς ὢν μὴ αὐτάρκης ἐστίν, ἀλλ' αἰ τῶν πλησίων δέεται, καὶ λαμβάνων μὲν μὴ δύναται ἀποδιδόναι, μὴ λαμβάνων δὲ τὸν μὴ δίδοντα μισεῖ, οὐ δοκεῖ σοι καὶ οὗτος χαλεπὸς φίλος εἶναι; Πάνυ, ἔφη. Οὐκοῦν ἀφεκτέον καὶ τούτου; Ἀφεκτέον μέντοι, ἔφη. (3) Τί γάρ; ὅστις χρηματίζεσθαι μὲν δύναται, πολλῶν δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δυσζύμβολός ἐστι, καὶ λαμβάνων μὲν ἡδεται, ἀποδιδόναι δὲ μὴ βούλεται; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, οὗτος ἔτι πονηρότερος ἐκείνου εἶναι. (4) Τί δέ; ὅστις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ χρηματίζεσθαι μὴδὲ πρὸς ἕν ἄλλο σχολὴν ποιεῖται ἢ ὁπόθεν αὐτὸς κερδανεῖ; Ἀφεκτέον καὶ τούτου, ὡς ἔμοι δοκεῖ. ἀνωφελὴς γάρ ἂν εἴη τῷ γρωμένῳ. Τί δέ; ὅστις στασιώδης τέ ἐστι καὶ θέλων πολλοὺς τοῖς φίλοις ἐχθροὺς παρέχειν; Φευκτέον νῆ Δία καὶ τοῦτον. Εἰ δὲ τις τούτων μὲν τῶν κακῶν μὴδὲν ἔχει, εὖ δὲ πάσῃων ἀνέχεται, μὴδὲν φροντίζων τῷ ἀντενεργετεῖν; Ἀνωφελὴς ἂν εἴη καὶ οὗτος. Ἀλλὰ ποῖον, ὦ Σωκράτης, ἐπιχειροῦμεν φίλον ποιεῖσθαι; (5) Οἶμαι μὲν, ὅς τ' ἀνάντια τούτων ἐγκρατὴς μὲν ἐστὶ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, εὐορκὸς δὲ καὶ εὐζύμβολος ὢν τυγχάνει καὶ ζήλονικος πρὸς τὸ μὴ ἁλλεῖσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐερ-

citur eum qui argentifodinis præesset. Itaque considerare-mus, an perinde ac servorum, sic et amicorum sint aestima-tiones. Sunt profecto, inquit Antisthenes : nam equidem velim hunc potius amicum mihi esse, quam duas habere minas; illum ne dimidiæ quidem minæ præferrem; alium potius, quam decem minas, eligerem; alium vero omnibus pecuniis atque laboribus emerem, ut esset mihi amicus. Ergo, subiecit Socrates, siquidem hæc ita se habent, bene esset, si unusquisque se ipsum exploraret, quanti amicis aestimandus sit; atque operam daret, ut quam maximi sit pretii, quo minus amici eum deserant. Nam equidem sæpe audio, inquit, dicentem alium, ab homine amico se esse desertum; alium, quod is, quem amicum esse arbitratus sit, vel unam sibi minam præferret. Ob quæ omnia considero, num, quemadmodum ubi quis servum malum vendit, alte-risque addicit quocumque pretio, ita etiam amicum malum, quum pro eo liceat plus accipere quam valet, vendere expediat. At neque bonos servos video fere vendi, neque bonos amicos deseri.

CAPUT VI.

Visus est etiam mihi ad explorandos amicos, quales parari debeant, suos ad animum sanum revocare, talia proferens : Dic mihi, mi Critobule, si amico nobis bono sit opus, quo pacto considerare rem conabimur? num primo quaerendus erit qui imperet gulæ, potus cupiditati, lasciv- iæ, somno, ignaviæ? nam qui ab his vincitur, is neque sibi ipsi, neque amico possit præstare quæ oportet. Non profecto, inquit Critobulus. Ergo tibi videtur abstinendum ab eo, qui rebus hisce serviat? Omnino, inquit. Quid vero? ait : qui, sumptuosus quum sit, suis rebus non est contem- tus, sed semper rebus vicinorum eget, easque impetrans reddere non potest, non impetrans vero, odio non dantem habet; non tibi videtur hic quoque difficilis amicus esse? Omnino, inquit. Igitur ab hoc etiam abstinendum? Absti- nendum scilicet, inquit. Quid autem? si quis rem facere potest, multasque pecunias concupiscit, et propterea diffici- lem se in pactis præbet, et accipiendo delectatur, reddere vero non vult? Videtur is mihi, ait, etiam improbius esse illo altero. Quid autem? si quis ob rei faciendæ cupiditatem nulli alii rei vacet, quam unde lucrum ipse possit capere? Ab hoc quoque, mea quidem sententia, est abstinendum : nam inutilis illi fuerit, qui eo utatur. Quid vero? si quis homo sit seditiosus, ac multos amicis inimicos velit ex- citare? Fugiendus et ille profecto. At si quis horum quidem vitiorum expertus sit, beneficiis autem se affligi patiat, nulla vicissim benefaciendi ratione habita? Inutilis et ille fuerit. Sed qualem, mi Socrates, enitatur amicum nobis adjun- gere? Eum arbitror, qui diversa ab his ratione, corporeis voluptatibus dominetur, iuramentum servet, in pactis fa- cilem se exhibeat, denique conetur, ut suis benefactoribus, vicissim benefaciendo, non sit inferior; ita ut iis, qui eo

γετούντας αὐτόν, ὥστε λυσίτελεϊν τοῖς χρωμένοις. (6) Πῶς οὖν ἂν ταῦτα δοκιμάσαιμεν, ὦ Σώκρατες, πρὸ τοῦ χρῆσθαι; Τὸς μὲν ἀνδριαντοποιοὺς, ἔφη, δοκιμάζομεν οὐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τεκμαιρόμενοι, ἀλλ' ὃν ἂν δρῶμεν τοὺς πρόσθεν ἀνδριάντας καλῶς εἰργασμένον, τούτῳ πιστεύομεν καὶ τοὺς λοιποὺς εὖ ποιήσειν. (7) Καὶ ἄνδρα δὴ λέγεις, ἔφη, ὃς ἂν τοὺς φίλους τοὺς πρόσθεν εὖ ποιῶν φαίνεται, δῆλον εἶναι καὶ τοὺς ὑστέρους εὐεργετήσονται; Καὶ γὰρ ἵπποις, ἔφη, ὃν ἂν τοῖς πρόσθεν δρῶ καλῶς κεχρημένον, τοῦτον καὶ ἄλλοις οἰμαὶ καλῶς χρῆσθαι. (8) Εἰεν, ἔφη· ὃς δ' ἂν ὑμῖν ἀξίος φίλιας δοκῇ εἶναι, πῶς χρὴ φίλον τοῦτον ποιεῖσθαι; Πρῶτον μὲν, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐπισκεπτέον, εἰ συμβουλευούσιν αὐτόν φίλον ποιεῖσθαι. Τί οὖν; ἔφη, ὃν ἂν ἡμῖν τε δοκῇ καὶ οἱ θεοὶ μὴ ἐναντιῶνται, ἔχεις εἰπεῖν ὅπως οὗτος θηρατέος; (9) Μὰ Δί', ἔφη, οὐ κατὰ πόδας ὥσπερ ὁ λαγὼς, οὐδ' ἀπάτῃ ὥσπερ αἱ ὀρνίθες, οὐδὲ βία ὥσπερ οἱ ἐχθροὶ· ἀκοντα γὰρ φίλον ἐλεῖν ἐργῶδες· χαλεπὸν δὲ καὶ δῆσαντα κατέχειν ὥσπερ δούλον· ἐχθροὶ γὰρ μᾶλλον ἢ φίλοι γίγνονται οἱ τοιαῦτα πάσχοντες. Φίλοι δὲ πῶς; ἔφη. (10) Εἶναι μὲν τινὰς φασιν ἐπωδάς, ἃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπάδοντες οἷς ἂν βούλονται φίλους ἑαυτοῖς ποιοῦνται· εἶναι δὲ καὶ φίλτρα, οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται χρώμενοι φιλοῦνται ὑπ' αὐτῶν. (11) Πόθεν οὖν, ἔφη, ταῦτα μάθοιμεν ἄν; Ἄ μὲν αἱ Σειρήνες ἐπηῶν τῷ Ὀδυσσεὶ ἤκουσας Ὀμήρου, ὧν ἐστὶν ἀρχὴ τοιάδε τις·

Ἀεὺρ' ἄγε δὴ, πολὺαῖν Ὀδυσσεύ, μέγα κῦδος Ἀχαιῶν.

Ταύτην οὖν, ἔφη, τὴν ἐπωδὴν, ὦ Σώκρατες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις αἱ Σειρήνες ἐπάδουσαι κατεῖχον, ὥστε μὴ ἀπιέναι ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπασθέντας; Οὐκ, ἀλλὰ τοῖς ἐπ' ἀρετῇ φιλοτιμουμένοις οὕτως ἐπηῶν. (12) Σχεδόν τι λέγεις τοιαῦτα χρῆναι ἐκάστῳ ἐπάδειν οἷα μὴ νομίει ἀκούων τὸν ἐπαινούντα καταγελῶντα λέγειν. Οὕτω μὲν γὰρ ἔχθιον τ' ἂν εἴη καὶ ἀπελαύνει τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἑαυτοῦ, εἰ τὸν εἰδότα ὅτι μικρὸς τε καὶ αἰσχροὺς καὶ ἀσθενῆς ἐστὶν ἐπαινοῖν λέγων ὅτι καλὸς τε καὶ μέγας καὶ ἰσχυρὸς ἐστίν. Ἄλλας δὲ τινὰς οἶσθα ἐπωδάς; (13) Οὐκ, ἀλλ' ἤκουσα μὲν ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίστατο, ἃς ἐπᾶδων τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν φιλεῖν αὐτόν; Μὰ Δί' οὐκ ἐπᾶδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ. (14) Δοκεῖς μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες, ὥς εἰ μελλοίμεν ἀγαθὸν τινα κτήσεσθαι φίλον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγαθοὺς δεῖ γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν. Σὺ δ' ὦρ' ἔφη ὁ Σωκράτης, οἷόν τ' εἶναι πονηρὸν ὄντα χρηστοὺς φίλους κτήσασθαι; (15) Ἐώρων γὰρ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ῥήτορας τε φαύλους ἀγαθοὺς δημηγόρους φίλους ὄντας, καὶ στρατηγεῖν οὐχ ἱκανοὺς πάνυ στρατηγικοῖς ἀνδράσιν ἐταίρους. (16) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ περὶ οὗ διαλεγόμεθα, οἷσθ' ὅτι τις οἱ ἀνοφελεῖς ὄντας ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιεῖσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτ', ἔφη. Ἄλλ' εἰ ἀδύνατόν ἐστι πονηρὸν ὄντα καλοὺς ἀγαθοὺς φίλους κτήσασθαι, ἐκείνο ἥδ' ἡμεῖς μοι, εἰ

υλταντ, sit usui. At quo pacto hæc explorare, mi Socrates, possimus priusquam eis utamur? Statuarios, inquit, sic exploramus, non ex ipsorum verbis statuentes, sed quem prius statuas egregie fecisse cernimus, ei fidem habemus, quod etiam recte ceteras sit elaboraturus. Ergo tu, inquit, dicis hominem, qui se prioribus amicis beneficium declaraverit, plane posterioribus quoque benefactorum? Nimirum, ait, quemcunque prioribus equis recte usum video, eum arbitror etiam aliis bene usurum. Sint hæc, ait. At quo pacto is efficiendus est amicus, qui amicitia nobis dignus esse videatur? Primum, ait, res divinæ considerandæ sunt, num dii nobis consulant, ut eum amicum faciamus. Quid igitur? potesne dicere, quo pacto is, qui nobis adjungendus videatur, etiam diis haud adversantibus, venandus sit? Profecto ait, non velocitate pedum, sicut lepus; neque fraude, sicut aves; neque vi, sicut hostes. Nam invitum amicum capere, perquam est difficile; neque minus difficile, vinctum retinere tanquam servum: potius enim hostes, quam amici fiunt, si hæc illis accidant. At quo pacto amici? Esse quasdam aiunt incantationes, quas qui sciunt, incantando quoscunque voluerint, amicos sibi ipsis efficiunt: atque esse etiam quasdam ad amorem veneficia, quibus utentes ii qui sciunt ad quoscunque voluerint, ab iis diliguntur. Unde igitur hæc percipiamus? ait. Ex Homero audisti, quibus verbis Ulyssem Sirenes incantarint, quorum est huiusmodi quoddam principium:

Age veni, Ulysses, magnis laudibus digne, magnam decus Græcorum.

Hanc igitur incantationem, mi Socrates, quum ad alios etiam homines adhibebant Sirenes, num detinebant eos, ne excantati ab eis discederent? Nequaquam; sed his incantationibus ad illos utebantur, qui ob virtutem gloriæ cupidi erant. Propemodum dicis, ejusmodi verbis unumquemque incantandum esse, quæ si audiat, a laudante non irridendi causa proferri existimet. Nam laudans ita quidem esset odiosior, hominesque abs se repelleret, si quem, scientem se parvum ac turpem et imbecillum esse, laudaret ut pulchrum, ut magnum, ut robustum. Num et alias quasdam scis incantationes? Non: sed audiavi Periclem multas scivisse, quibus hanc civitatem incantando effecerit ut ipsum diligeret. At quo pacto Themistocles ad amorem sui civitatem hanc pellexit? Non incantando mehercule, sed bonum quoddam ipsi appendendo. Videris mihi dicere, mi Socrates, si quidem bonum amicum paraturi simus, nos ipsos oportere tam in dicendo quam in agendo bonos effici. An tu existimabas, ait Socrates, fieri posse, ut pravus quispiam bonos amicos pararet? Videbam enim, subjecit Critobulus, etiam oratores viles bonis concionatoribus amicos esse, et non satis ad imperatorum munus idoneos viris ejusdem muneris peritissimis esse familiares. Num igitur, inquit, de quo etiam disserimus, nosti quosdam, qui quum inutiles ipsi sint, viros utiles sibi efficere amicos possint? Minime vero, inquit. At si fieri non potest, ut vir improbus pulchri bonique studiosos amicos sibi comparet, jam hoc mihi curæ

ἔστιν αὐτὸν καλὸν κάγαθόν γενόμενον ἐξ ἐτοίμου τοῖς καλοῖς κάγαθοῖς φίλον εἶναι. (17) Ὁ ταρατταί σε, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι πολλάκις ἀνδρας καὶ καλὰ πράττοντας καὶ τῶν αἰσχρῶν ἀπεγομένους ὄρας ἀντὶ τοῦ φίλου εἶναι στασιάζοντας ἀλλήλοις καὶ γαλεπώτερον χρωμένους τῶν μηδεὸς ἀξίων ἀνθρώπων. (18) Καὶ οὐ μόνον γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἰδιῶται τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πόλεις αἱ τῶν τε καλῶν μάλιστα ἐπιμελόμεναι καὶ τὰ αἰσχρὰ ἥκιστα προσιέναι πολλάκις πολεμικῶς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας. (19) Ἄ λογιζόμενος πάνυ δθύνμως ἔγω πρὸς τὴν τῶν φίλων κτῆσιν· οὐτε γὰρ τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλοις δυναμένους εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἡ ἀχάριστοι ἢ ἀμελεῖς ἢ πλεονέκται ἢ ἀπιστοι ἢ ἀκρατεῖς ἀνθρώποι δύναιτο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντας ἔμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλοις ἔχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι πεφυκεῖναι. (20) Ἀλλὰ μὴν, ὥσπερ σὺ λέγεις, οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροὶ ποτε συναρμόσειαν εἰς φίλων· πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένοιντο; ἀν; εἰ δὲ δὴ καὶ οἱ ἀρετὴν ἀσχοῦντες στασιάζουσι τε περὶ τοῦ πρωτεύειν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ φθονοῦντες ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνας ἐτι φίλοι ἔσονται καὶ ἐν τίσιν ἀνθρώποις εὐνοια καὶ πίστις ἔσται; (21) Ἄλλ' ἔχει μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ποικίλως πως ταῦτα, ὦ Κριτόβουλε. Φύσει γὰρ ἔχουσιν οἱ ἀνθρώποι τὰ μὲν φιλικὰ· δέονται τε γὰρ ἀλλήλων καὶ ἐλεῶσι καὶ συνεργοῦντες ὠφελοῦσι καὶ τοῦτο συνιέντες χάριν ἔχουσιν ἀλλήλοις· τὰ δὲ πολεμικὰ· τὰ τε γὰρ αὐτὰ καλὰ καὶ ἡδέα νομίζοντες ὑπὲρ τούτων μάχονται καὶ διχογνωμονοῦντες ἐναντιοῦνται. Πολεμικὸν δὲ καὶ ἔρις καὶ ὀργή· καὶ δυσμενὲς μὲν ὁ τοῦ πλεονεκτεῖν ἔρκος, μισήτων δὲ ὁ φθόνος. (22) Ἄλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων ἡ φιλία διαδυομένη συνάπτει τοὺς καλοὺς τε κάγαθούς· διὰ γὰρ τὴν ἀρετὴν αἰροῦνται μὲν ἀνευ πόνου τὰ μέτρια κεκτῆσθαι μᾶλλον ἢ διὰ πολέμου πάντων κυριεύειν· καὶ δύνανται πεινῶντες καὶ διψῶντες ἀλύπως οἴτου καὶ ποτοῦ κοινωνεῖν, καὶ τοῖς τῶν ὁραίων ἀφοροῖσις ἡδόμενοι ἔγκαρτερεῖν, ὥστε μὴ λυπεῖν οὐς μὴ προσήκει· (23) δύνανται δὲ καὶ χρημάτων οὐ μόνον τοῦ πλεονεκτεῖν ἀπεχόμενοι νομίμως κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις· δύνανται δὲ καὶ τὴν ἔριν οὐ μόνον ἀλύπως ἀλλὰ καὶ συμφερόντως ἀλλήλοις διατίθεσθαι, καὶ τὴν ὀργὴν κωλύειν εἰς τὸ μεταμελησόμενον προϊέναι. Τὸν δὲ φθόνον παντάπασιν ἀφαιροῦσι, τὰ μὲν ἑαυτῶν ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οικεῖα παρέχοντες, τὰ δὲ τῶν φίλων ἑαυτῶν νομίζοντες. (24) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τοὺς καλοὺς τε κάγαθούς καὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν μὴ μόνον ἀβλαβεῖς ἀλλὰ καὶ ὠφελίμους ἀλλήλοις κοινωνοὺς εἶναι; οἱ μὲν γὰρ ἐπιθυμοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι τιμᾶσθαι τε καὶ ἀρχεῖν, ἵνα ἐξουσίαν ἔχωσι χρήματά τε κλέπτειν καὶ ἀνθρώπους βιάζεσθαι καὶ ἡδυπαθεῖν, ἀδικοὶ τε καὶ πονηροὶ ἂν εἴεν καὶ ἀδύνατοι ἄλλω συναρμόσαι. (25) Εἰ δὲ τις ἐν πόλει τιμᾶσθαι βουλόμενος, ὅπως αὐτός τε μὴ ἀδικῇται καὶ τοῖς φίλοις τὰ δίκαια βοηθεῖν δύνηται, καὶ ἀρχας ἀγαθόν τι ποιεῖν

est ut sciam an facile sit eum, qui vir ipse pulchri bonique studiosus factus sit, pulchri bonique studiosis amicum fieri. Num te, mi Critobule, perturbat, quod sæpe vides homines res etiam pulchras gerentes, et abstinentes a turpibus, non amicos esse, sed dissidere potius inter se, et indignius sese tractare, quam homines nullius pretii? At non modo, inquit Critobulus, privati homines hoc faciunt; sed etiam illæ civitates, quæ pulchrorum maxime studiosæ sunt, turpiaque minime admittunt, sæpe hostiliter erga se invicem sunt affectæ: quæ mecum reputans, vehementer de acquirendis amicis despero. Nec enim improbos inter se amicos esse posse video. Nam quo pacto vel inter ingratos, vel socordes, vel plus habendi cupidos, vel infidos, vel intemperantes homines amicitia conciliari possit? adeo ut improbos omnes potius a natura inter se inimicos esse, quam amicos, existimem. At vero, uti tu ais, ne bonis quidem in amicitia pravi congruere umquam possunt. Nam quo pacto illi, qui improbe agunt, amici possint esse iis qui talia oderunt? Quod si etiam illi, qui virtutem colunt, inter se per seditiones in civitatibus de principatu contendunt, et præ invidia alii alios invicem oderunt; quinam deinceps inter se amici erunt, et quos inter homines benevolentia fidesque reperiatur? Enimvero, ait Socrates, hæc varie se habent, mi Critobule. Nam homines a natura partim ad amicitiam comparati sunt (etenim alii aliis indigent, atque invicem insulerunt, et cooperantes invicem prosunt, idque quum intellexere, gratiam sibi invicem habent); partim ad inimicitias propendunt: nam quum eadem bona et jucunda putent, de iis dimicant, et dissidentes sibi adversantur. Contentio autem et ira, res quædam hostiles sunt; itemque plus habendi cupiditas, infestum quiddam est; et odio dignum, invidia. Nihilominus amicitia per hæc omnia penetrans, pulchri bonique studiosos copulat. Nam propter virtutem malunt absque labore facultates mediocres possidere, quam bello in omnia dominari; et possunt esurientes ac sitientes sine dolore cibi ac potus participes fieri, et formosorum amoribus delectati se coercere, ut non offendant eos, quos non convenit. Possunt etiam, pecunias non modo communiter habere et administrare legitime, sine ulla plus habendi cupiditate, sed etiam sibi invicem largiri. Possunt et similitati non modo sine molestia, sed etiam ex utilitate mutua moderari; ac prohibere quo minus ad hoc ira progrediatur, cujus ipsos deinde pæniteat. Invidiam prorsus tollunt, partim bona propria amicis mancipando, partim amicorum bona pro suis ducendo. Qui ergo non consentaneum sit, viros pulchri bonique studiosos non solum sine damno, sed etiam mutua cum utilitate honorum civilium participes fieri? nam qui honores in civitatibus ac magistratus ambiunt, idcirco ut potestatem habeant pecuniam publicam peculandi, vi homines opprimendi, fruendi voluptatibus; illi iniusti sint ac improbi necesse est; neque fieri potest, ut cum alio conjungantur. At si quis velit honoribus in republica frui, ut tum ipse non afficiatur injuria, tum iustis in rebus opem amicis ferre possit, simul-

τὴν πατρίδα πειρᾶται, διὰ τί ὁ τοιοῦτος ἄλλω τοιούτῳ οὐκ ἂν δύναίτο συναρμόσαι; πότερον τοὺς φίλους ὠφελείν μετὰ τῶν καλῶν καγαθῶν ἤττον δυνήσεται; ἢ τὴν πόλιν εὐεργετεῖν ἀδυνατώτερος ἔσται καλοῦς τε καγαθούς ἔχων συνεργοῦς; (26) Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι δῆλόν ἐστιν ὅτι, εἰ ἐξῆν τοῖς κρατίστοις συνθεμένους ἐπὶ τοὺς χείρους ἵεναι, πάντας ἂν τοὺς ἀγῶνας οὗτοι ἐνίκων καὶ πάντα τὰ ἀθλα οὗτοι ἐλάμβανον. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖ μὲν οὐκ ἔωσι τοῦτο ποιεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς, ἐν οἷς οἱ καλοὶ καγαθοὶ κρατιστεύουσιν, οὐδεὶς κωλύει μεθ' οὗ ἂν τις βούληται τὴν πόλιν εὐεργετεῖν, πῶς οὐ λυσitelεῖ τοὺς βελτίστους φίλους κτησάμενον πολιτεύεσθαι, τούτοις κοινωνοῖς καὶ συνεργοῖς τῶν πράξεων μάλλον ἢ ἀνταγωνισταῖς χρώμενος; (27) Ἀλλὰ μὴν κακείνο δῆλον, ὅτι, καὶ πολεμῇ τίς τινη, συμμαχῶν δεήσεται, καὶ τούτων πλείονων, ἔαν καλοὶς καγαθοῖς ἀντιτάττηται. Καὶ μὴν οἱ συμμαχεῖν ἐθέλοντες εὖ ποιητέοι, ἵνα θέλωσι προθυμείσθαι. Πολλὸν δὲ κρεῖττον τοὺς βελτίστους ἐλάττωνας εὖ ποιεῖν ἢ τοὺς χειρόνας πλείονας ὄντας· οἱ γὰρ πονηροὶ πολλὸν πλείονων εὐεργεσιῶν ἢ οἱ χρηστοὶ δέονται. (28) Ἀλλὰ θαρβῶν, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, πειρῶ ἀγαθὸς γενέσθαι, καὶ τοιοῦτος γενόμενος θηρᾶν ἐπιχειρεῖ τοὺς καλοὺς τε καγαθούς. Ἰσως δ' ἂν τί σοι καγῶ συλλαβεῖν εἰς τὴν τῶν καλῶν τε καγαθῶν θήραν ἔχοιμι διὰ τὸ ἐρωτικὸς εἶναι· δεινῶς γὰρ ὧν ἂν ἐπιθυμήσω ἀνθρώπων ὅλος ὄρμημαι ἐπὶ τὸ φίλων τε αὐτοὺς ἀντιφιλεῖσθαι ὅπ' αὐτῶν καὶ ποθῶν ἀντιποθεῖσθαι καὶ ἐπιθυμῶν ξυνεῖναι ἀντεπιθυμείσθαι τῆς ξυνουσίας. (29) Ὅρῳ δὲ καὶ σοὶ τούτων δεῖσιν, ὅταν ἐπιθυμήσης φίλων πρὸς τινος ποιεῖσθαι. Μὴ σὺ οὖν ἀποκρύπτου με ὅς ἂν βούλοιο φίλος γενέσθαι· διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρέσαι τῷ ἀρέσκοντί μοι οὐκ ἀπέριως οἶμαι ἔχειν θήρας ἀνθρώπων. (30) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Καὶ μὴν, ὦ Σωκράτης, τούτων ἐγὼ τῶν μαθημάτων πάλαι ἐπιθυμῶ ἄλλως τε καὶ εἰ ἐξαρχέσει μοι ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ τοὺς καλοὺς τὰ σώματα. (31) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἄλλ', ὦ Κριτόβουλε, οὐκ ἐνεστὶν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ τὸ τὰς χεῖρας προσφέροντα ποιεῖν ὑπομένειν τοὺς καλοὺς· πέπεισμαι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σκύλλης διὰ τοῦτο φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι τὰς χεῖρας αὐτοῖς προσέφερε· τὰς δὲ γε Σειρήνας, ὅτι τὰς χεῖρας οὐδενὶ προσέφερον, ἀλλὰ πᾶσι πόρρωθεν ἐπῆδον, πάντας φασὶν ὑπομένειν καὶ ἀκούοντας αὐτῶν κηλεῖσθαι. (32) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς οὐ προσοίσοντος τὰς χεῖρας, εἴ τι ἔχεις ἀγαθὸν εἰς φίλων κτήσιν, δίδασκε. Οὐδὲ τὸ στόμα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, πρὸς τὸ στόμα προσοίσεις; Θάρρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὐδὲ γὰρ τὸ στόμα προσοίσω οὐδενί, ἔαν μὴ καλὸς ᾖ. Εὐθύς, ἔφη, σὺ γε, ὦ Κριτόβουλε, τούναντιον τοῦ συμφέροντος εἰρηκας. Οἱ μὲν γὰρ καλοὶ τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑπομένουσιν, οἱ δὲ αἰσχροὶ καὶ ἡδέως προσέονται, νομίζοντες διὰ τὴν ψυχὴν καλοὶ καλεῖσθαι. (33) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς τοὺς μὲν καλοὺς φιλήσοντός μου, τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταφιλήσοντας,

que imperans aliquo bono patriam afficere conetur: quamobrem talis homo cum alio tali conjungi non possit? num amicis esse usui una cum pulchri bonique studiosis minus poterit, vel ad bene reipublicæ faciendum minus valebit, si pulchri bonique studiosos coadjutores habeat? Quin etiam gymniciis in certaminibus patet, si liceat præstantissimis una conjunctis pejores aggredi, futurum esse ut ipsi cunctis in certaminibus victores evadant, omniaque præmia consequantur. Quando igitur hoc istic fieri non permittitur, at in negotiis civilibus, ubi homines pulchri bonique studiosi præcipuas partes obtinent, quum nemo impediatur, quominus quis beneficio rempublicam, cum quo ipse velit, adsciat: qui non ex usu sit, ut, optimis amicis comparatis, rempublicam aliquis administret, atque iis potius sociis et coadjutoribus gerendarum rerum, quam adversariis utatur? Enimvero patet hoc etiam, si bellum aliquis adversus alium gerere velit, ei sociis opus esse, illisque pluribus, si pulchri bonique studiosis se opponat. At beneficiis adficiendi sunt, qui opitulari volunt, ut sint animis alacres. Multo autem melius est, optimis, tametsi pauciores sint, benefacere, quam deterioribus, qui plures sint: nam improbi multo pluribus beneficiis, quam probi, egent. Tu vero, mi Critobule, fidenti animo bonus esse enitere, atque ubi talis factus fueris, pulchri bonique studiosos venari coneris. Ac fortassis etiam ipse nonnihil tibi conferre ad hanc virorum pulchri bonique studiosorum venationem possim, propterea quod ad amorem propensus sum. Nam quoscunque homines anem, totus ardentem in hoc feror, ut eos diligens, vicissim diligar; et desiderans, vicissim ut desiderer: et conversationis cupidus, vicissim ut expetar. Quibus et tibi opus fore video, si quando cum quibusdam amicitiam inire cupies. Itaque ne me celes, quibus esse amicus velis. Nam quum placeret studeam illi, qui mihi placet, minime venandi homines imperitum me esse arbitror. Atqui, ait Critobulus, harum artium ego, mi Socrates, jamdudum cupidus sum; præsertim si eadem mihi scientia erit suffectura et ad eos, qui animæ bonitate præstant, et ad eos, qui corporis elegantia. At vero, mi Critobule, inquit Socrates, non hoc scientia mea continetur, ut manus injiciens, forma præstantes aliquis remoretur. Scio enim, homines ea de causa Scyllam fugere, quod manus eis admoveret: Sirenes vero, quia nemini manus injicerent, sed longo ex intervallo cunctos incantarent, cunctos aiunt morari, atque hos audiendo ipsas demulceri. Et Critobulus, Doce vero me, inquit, si quid habes, quod ad conciliandos amicos conferat; non enim cuiquam manus injiciam. Ac ne os quidem, ait Socrates, ori admovebis? Bono sis animo, inquit Critobulus: nec enim os ulli admovebo, nisi forma præstet. En, statim tu, ait, mi Critobule, contrarium ei, quod utile sit, dixisti. Nam qui pulchri sunt, talia non sufferunt: at qui deformes, lubenter admittunt, existimantes, propter animam se pulchros appellari. Et Critobulus, Age, animo alacri me doceto, inquit, artem venandi amicos; quando-

θαρβῶν δίδασκε τῶν φίλων τὰ θηρατικά. Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ὅταν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, φίλος τινὶ βούλῃ γενέσθαι, ἑάσεις με κατεπιεῖν σου πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀγασαί τε αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμεῖς φίλος αὐτοῦ εἶναι; Κατηγορεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὐδένα γὰρ οἶδα μισοῦντα τοὺς ἐπαινοῦντας. (34) Ἐὰν δέ σου προσκατηγόρησω, ἔφη, ὅτι διὰ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ καὶ εὐνοϊκῶς ἔχεις πρὸς αὐτὸν, ἄρα μὴ διαβάλλεσθαι δόξεις ὑπ' ἐμοῦ; Ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μοι, ἔφη, ἐγγίγνεται εὖνοια πρὸς οὓς ἂν ὑπολάβω εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἐμέ. (35) Ταῦτα μὲν δὴ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξέσται μοι λέγειν περὶ σοῦ πρὸς οὓς ἂν βούλῃ φίλους ποιήσασθαι· ἐὰν δέ μοι ἔτι ἐξουσίαν δῶς λέγειν περὶ σοῦ ὅτι ἐπιμελῆς τε τῶν φίλων εἶ καὶ οὐδενὶ οὕτω χαίρεις ὥς φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τε τοῖς καλοῖς ἔργοις τῶν φίλων ἀγαλλῇ σου ἤττον ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων χαίρεις οὐδὲν ἤττον ἢ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ὅπως τε ταῦτα γίγνηται τοῖς φίλοις οὐκ ἀποκάμνεις μηχανώμενος, καὶ ὅτι ἔγνωκας ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι νικᾶν τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα, τοὺς δ' ἐχθροὺς κακῶς, πάννυ ἂν οἶμαι σοι ἐπιτῆδειον εἶναι με σύνθηρον τῶν ἀγαθῶν φίλων. (36) Τί οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἐμοὶ τοῦτο λέγεις, ὥςπερ οὐκ ἐπὶ σοὶ ὃν δ, τι ἂν βούλῃ περὶ ἐμοῦ λέγειν; Μὰ Δί' οὐχ, ὥς ποτε ἐγὼ Ἀσπασίας ἤκουσα. Ἐφη γὰρ τὰς ἀγαθὰς προμνηστρίδας μετὰ μὲν ἀληθείας τάγαθὰ διαγγελλούσας δεινὰς εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς κηδείαν, ψευδομένας δ' οὐκ ἐθέλειν ἐπαινεῖν τοὺς γὰρ ἐξαπατηθέντας ἅμα μισεῖν ἀλλήλους τε καὶ τὴν προμνησαμένην. Ἄ δὴ καὶ ἐγὼ πεισθεὶς ὀρθῶς ἔχειν ἡγοῦμαι οὐκ ἐξεῖναι μοι περὶ σοῦ λέγειν ἐπαινοῦντι οὐδὲν δ, τι ἂν μὴ ἀληθεύω. (37) Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, τοιοῦτός μοι φίλος εἶ, ὦ Σωκράτης, οἷός, ἂν μὲν τι αὐτὸς ἔχω ἐπιτῆδειον εἰς τὸ φίλους κτήσασθαι συλλαμβάνειν μοι, εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἂν ἐθέλοις πλάσας τι εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὠφελείᾳ. Ἠότερα δ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, δοκῶ σοι μάλλον ὠφελεῖν ἂν σε τὰ ψευδῆ ἐπαινῶν ἢ πειθὼν πειρᾶσθαι σε ἀγαθὸν ἀνδρα γενέσθαι; (38) Εἰ δὲ μὴ φανερόν οὕτω σοι, ἐκ τῶνδε σκέψαι· εἰ γάρ σε βουλόμενος φίλον ποιῆσαι ναυκλήρῳ ψευδόμενος ἐπαινοῖν, φάσκων ἀγαθὸν εἶναι κυβερνήτην, ὁ δέ μοι πεισθεὶς ἐπιτρέψει σοι τὴν ναῦν μὴ ἐπισταμένῳ κυβερνᾶν, ἔχεις τινὰ ἐλπίδα μὴ ἂν σαυτόν τε καὶ τὴν ναῦν ἀπολέσαι; ἢ εἰ σοι πείσαιμι κοινῇ τὴν πόλιν ψευδόμενος ὥς ἂν στρατηγικῶς τε καὶ δικαστικῶς καὶ πολιτικῶς ἑαυτὴν ἐπιτρέψαι, τί ἂν οἶε σεαυτὸν καὶ τὴν πόλιν ὑπὸ σοῦ παθεῖν; ἢ εἰ τινὰς ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν πείσαιμι ψευδόμενος ὥς ὄντι οἰκονομικῶς τε καὶ ἐπιμελεῖ τὰ ἑαυτῶν ἐπιτρέψαι, ἄρ' οὐκ ἂν πείραν διδοὺς ἅμα τε βλαβερός εἴης καὶ καταγέλαστος φαίνοιο; (39) Ἀλλὰ συντομωτάτη τε καὶ ἀσφαλεστάτη καὶ καλλίστη δόδος, ὦ Κριτόβουλε, δ, τι ἂν βούλῃ δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι. Ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται σκοπούμενος εὐρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτη αὐξανόμενας. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, οἶμαι δεῖν ἡμᾶς ταύτῃ θηρᾶσθαι· εἰ δὲ σύ πως ἄλλως

quidem pulchros osculaturus, honestos exosculaturus sum. Et Socrates, Ubi, mi Critobule, amicitiam cum aliquo, inquit, contrahere velis, an mihi permittes, ut ad ipsum deferam, te admiratorem ipsius esse, atque amicitiam ejus expetere? Defer, ait Critobulus; quippe neminem novi, qui se laudantes oderit. At si præterea deferam, ait, quod præ admiratione ipsius etiam benevolus erga ipsum sis, nonne te putabis a me accusari? Atqui in me ipso, inquit, benevolentia quædam erga illos innascitur, quos animis in me benevolis esse suspicor. Hæc igitur, ait Socrates, mihi de te dicere licebit ad eos, quos amicos efficere velis: si mihi præterea potestatem facias dicendi de te, quod amici tibi curæ sint, et quod nulla re sic delecteris, atque bonis amicis; quod ob amicorum præclara facinora non minus exultes, quam ob tua; quod ob amicorum commoda non minus gaudeas, quam ob tua; quod conando, ut amici ea consequantur, non defatigeris; quodque nosti hominis virtutem esse, beneficiis amicos, inimicos vero maleficiis vincere: pro certo arbitror aptum me tibi convenatorem bonorum amicorum fore. Quamobrem, ait Critobulus, hoc mihi commemoras, quasi non penes te sit, ut de me, quod velis, dicas? Non profecto, uti quidem ego de Aspasia aliquando audiui. Aiebat enim bonas pronubas, quæ cum veritate bona commemorarent, plurimum ad conciliandam inter homines affinitatem valere; easdem vero non velle per mendacia laudare. Qui enim decepti sint, se odisse mutuo dicebat, atque etiam conciliatricem ipsam. Quæ quum ita esse persuasus sim, recte arbitror nihil mihi dicere licere in laudem tuam, quod non vere dicam. Nimirum tu, mi Socrates, ait Critobulus, talis amicus es mihi, ut me sis adiuturus, si ad parandos amicos aliquo modo aptus fuero; sin minus, nihil utilitatis meæ causa ficti sis dicturus. Utrum autem, inquit Socrates, magis tibi prodesse videor, si falsis te ornem laudibus; an si persuadeam, ut vir bonus esse studeas? Quod si hoc ita necdum perspicis, ex his considera. Nam si tibi cum naviculatore volens amicitiam conciliare, falso te laudem, bonumque gubernatorem esse dicam; atque ille persuasus a me, navem imperito tibi gubernandam committat: aliudne quidquam sperare possis, quam te tum navem tum te ipsum exitio daturum? vel si tua causa civitati publice persuasero mentiens, ut se tibi, tanquam viro artis imperatoris, judiciorum, rerumque civilium perito committat: quid putas et tibi et per te civitati eventurum? vel si privatim civibus nonnullis persuadeam, idque mentiando, ut tibi res suas credant, tanquam administrandæ rei familiaris perito, atque industrio: an non, periculo facto, damnosus simulque ridiculus esse apparebis? At vero via maxime compendiaria, tutissima, et pulcherrima est, mi Critobule, ut, in quocunque bonus esse videri velis, in eo operam des ut etiam bonus sis. Quæcumque autem apud homines virtutes appellantur, eas omnes si consideres, doctrina et exercitatione augeri animadvertes. Atque hoc modo, mi Critobule, nos amicos

γνώσκεις, δίδασκε. Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ἄλλ' αἰσχυνόμην ἄν, ἔφη, ὦ Σώκратες, ἀντιλέγων τούτοις· οὔτε γὰρ καλὰ οὔτε ἀληθῆ λέγοιμ' ἄν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Καὶ μὴν τὰς ἀπορίας γε τῶν φίλων τὰς μὲν δι' ἀγνοίαν ἐπειράτο γνώμῃ ἀκείσθαι, τὰς δὲ δι' ἔνδειαν διδάσκων κατὰ δύναμιν ἀλλήλοισι ἐπαρκεῖν. Ἐρῶ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἃ συνοῖδα αὐτῷ. Ἀρίσταρχον γάρ ποτε βρῶν/σχυθρωπῶς ἔχοντα, Ἔοικας, ἔφη, ὦ Ἀρίσταρχε, βαρέως φέρειν τι. Χρὴ δὲ τοῦ βάρους μεταδιδόναί τοις φίλοις· ἴσως γὰρ ἂν τί σε καὶ ἡμεῖς κουφίσαιμεν. (2) Καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, Ἄλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκратες, ἐν πολλῇ γέ εἰμι ἀπορία. Ἐπεὶ γὰρ ἐστάσασεν ἡ πόλις πολλῶν φυγόντων εἰς τὸν Πειραιᾶ, συνελήλυθασιν ὥς ἐμὲ καταλειμμέναι ἀδελφαί τε καὶ ἀδελφίδαι καὶ ἀνεψιαί τοσαῦται ὥς· εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τεσσαρεσκαίδεκα τοὺς ἐλευθέρους. Λαμβάνομεν δὲ οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδὲν, οἱ γὰρ ἐναντίοι κρατοῦσιν αὐτῆς, οὔτε ἀπὸ τῶν οἰκῶν, ὀλιγανθρωπία γάρ ἐν τῷ ἄστει γέγονε. Τὰ ἐπιπλα δὲ οὐδεὶς ὠνεῖται, οὐδὲ δανείσασθαι οὐδαμῶθεν ἔστιν ἀργύριον, ἀλλὰ πρότερον ἂν τίς μοι δοκεῖ ἐν τῇ ὁδῷ ζητῶν εὐρεῖν ἢ δανειζόμενος λαβεῖν. Χαλεπὸν μὲν οὖν ἔστιν, ὦ Σώκратες, τοὺς οἰκίους περιορῆν ἀπολλυμένους, ἀδύνατον δὲ τοσοῦτους τρέφειν ἐν τοιούτοις πράγμασιν. (3) Ἀκούσας οὖν ταῦτα ὁ Σωκράτης, Τί ποτέ ἐστιν, ἔφη, ὅτι ὁ Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων οὐ μόνον ἑαυτῷ τε καὶ τούτοις τὰ ἐπιτήδεια δύναται παρέχειν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ πλουτεῖν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων δέδουκας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων ἅπαντες ἀπόλησθε; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ὁ μὲν δούλους τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθέρους. (4) Καὶ πότερον, ἔφη, τοὺς παρὰ σοὶ ἐλευθέρους οἷε βελτίους εἶναι ἢ τοὺς παρὰ Κεράμωνι δούλους; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τοὺς παρὰ ἐμοὶ ἐλευθέρους. Οὐκοῦν, ἔφη, αἰσχροὺν τὸν μὲν ἀπὸ τῶν πονηροτέρων εὐπορεῖν, σὲ δὲ πολλῶν βελτίους ἔχοντα ἐν ἀπορίαις εἶναι; Νῆ Δί', ἔφη, ὁ μὲν γὰρ τεχνίτας τρέφει, ἐγὼ δὲ ἐλευθερίως πεπαιδευμένους. (5) Ἄρ' οὖν, ἔφη, τεχνῖται εἰσιν οἱ χρήσιμόν τι ποιεῖν ἐπιστάμενοι; Μάλιστα γ', ἔφη. Οὐκοῦν χρήσιμά γ' ἄλφιτα; Σφόδρα γε. Τί δ' ἄρτοι; Οὐδὲν ἤττον. Τί γάρ, ἔφη, ἱμάτια τε ἀνδρεία καὶ γυναικεῖα καὶ χιτωνίσκοι καὶ χλαμύδες καὶ ἐξωμίδες; Σφόδρα γε, ἔφη, καὶ πάντα ταῦτα χρήσιμα. Ἐπειτα, ἔφη, οἱ παρὰ σοὶ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται ποιεῖν; Πάντα μὲν οὖν, ὡς ἐγώ μαι. (6) Εἴτ' οὐκ οἶσθα ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν τούτων, ἀλφιτοποιίας, Ναυσικύδης οὐ μόνον ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὅς πολλὰς καὶ βοῦς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ τῇ πόλει πολλὰς λειτουργεῖν, ἀπὸ δὲ ἀρτοποιίας Κύρηβος τὴν τε οἰκίαν πᾶσαν διατρέφει καὶ ζῇ δαφυλῶς, Δημέας δὲ ὁ Κολλυτεὺς ἀπὸ γλαυ-

ΚΕΝΟΡΗΟΝ.

venari oportere arbitror : tu si aliter judicas, doce. Et Critobulus, Me vero pudeat, inquit, his contradicere, mi Socrates : nec enim honesta, nec vera dicerem.

CAPUT VII.

Et profecto amicorum difficultatibus, quæ ex ignorance provenirent, consilio moderi conabatur; quæ vero ex egestate, docendo ut pro viribus sibi invicem subvenirent. Dicam autem, quid hac etiam in parte mihi de ipso constet. Nam, quum aliquando Aristarchum tristem cerneret, Videtur, ait, mi Aristarche, quiddam moleste ferre. Debes autem molestiam hanc cum amicis communicare; fortassis enim nonnihil etiam nos te sublevaverimus. Et Aristarchus, Enimvero, mi Socrates, ait, magna in difficultate versor. Nam ut seditiones hac in civitate motæ sunt, multis in Piræsum confugientibus, convenerunt ad me relictae tot sorores, sororum filiae, et consobrinae, ut meis in ædibus quatuordecim homines liberi sint. Neque vero vel ex agro, quo potiuntur adversarii, quicquam paramus; neque, quod hominum exiguus in urbe sit numerus, ex ædibus. Supellectilem emit nemo, neque usquam mutuum capi potest argentum : sed citius in via quis quaerendo invenerit, quam mutuum acceperit. Grave quidem certe est, mi Socrates, ut quis propinquos negligat pereuntes; sed fieri non potest, ut aliquis, quum res ita sint comparatae, tot homines alat. Hac quum audisset Socrates? Quid est causæ, inquit, quod Ceramo multos alens, non sibi solum atque illis suppeditare necessaria possit, sed etiam tantum præterea lucrum faciat, ut dives sit : tu multos alens metuis, ne ob necessariorum inopiam omnes pereatis? Quia profecto, ait, servos alit ille, ego liberos homines. Utrum vero, inquit Socrates, putas liberos, qui tecum sunt, meliores esse, an Ceramonis servos? Puto liberos qui mecum sunt. An non igitur turpe est, inquit, illum per homines viliores opibus affluere, te, qui multo meliores habes, inopia premi? Minime, inquit : nam ille artifices alit, ego liberaliter educatos. Artifices ergo sunt, inquit, qui quid utile facere possunt? Maxime, ait. Ergo farina est utilis? Ac vehementer quidem. Quid, panes? Nihilo minus. Quid, ait, vestes viriles ac muliebres, et tuniculae, et chlamydes, et exomides? Admodum, ait, utilia etiam hæc omnia. Jam vero, inquit, qui tecum sunt, nihil horum possunt elaborare? Immo vero omnia, ut arbitror. Ergo tu ignoras Nausicydem facienda farina, quod unum ex his est, non solum se ipsum et domesticos alere, sed præterea multas suas, et vaccas; atque etiam lucrari tantum, ut sæpius civitati sumptum suppeditet; Cyrebum pane faciendo et familiam omnem nutrire, et ipsum vivere largiter; Demeam Collytensem, con-

δουργίας, Μένων δ' ἀπὸ χλανιδοποιίας, Μεγαρέων δὲ οἱ πλείστοι, ἔφη, ἀπὸ ἐξωμιδοποιίας διατρέφονται; Νῆ Δί', ἔφη· οὗτοι μὲν γὰρ οὐνούμενοι βαρβάρους ἀνθρώπους ἔχουσιν, ὥςτ' ἀναγκάζειν ἐργάζεσθαι ἃ καλῶς ἔχει· ἐγὼ δ' ἐλευθέρους τε καὶ συγγενεῖς. (7) Ἐπειτ', ἔφη, ὅτι ἐλευθέροι τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἷει χρῆναι αὐτοὺς μηδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὁρᾷς καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τοὺς ἃ ἐπίστανται χρῆσιμα πρὸς τὸν βίον, τούτων ἐπιμελομένους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν αἰσθάνῃ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι, καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαι τε καὶ σῶζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφελίμα ὄντα, τὴν δὲ ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμελείαν οὐδὲν χρήσιμα; (8) ἔμαθον δὲ ἃ φῆς αὐτὰς ἐπίστασθαι πότερον ὥς οὐτε χρήσιμα ὄντα πρὸς τὸν βίον οὐτε ποιήσουσαι αὐτῶν οὐδὲν, ἢ τούναντίον ὥς καὶ ἐπιμεληθισόμεναι τούτων καὶ ὠφεληθισόμεναι ἀπ' αὐτῶν; ποτέρως γὰρ ἂν μᾶλλον ἄνθρωποι σωφρονοῖεν, ἀργοῦντες ἢ τῶν χρησίμων ἐπιμελούμενοι; ποτέρως δ' ἂν δικαιότεροι εἶεν, εἰ ἐργάζοντο ἢ εἰ ἀργοῦντες βουλευοῖντο περὶ τῶν ἐπιτηδεύων; (9) Ἀλλὰ καὶ νῦν μὲν, ὥς ἐγώ μαι, οὐτε σὺ ἐκείνας φιλεῖς οὐτε ἐκείναι σέ· σὺ μὲν ἡγούμενος αὐτὰς ἐπιζημίους εἶναι σεαυτῷ, ἐκείναι δὲ σέ ὀρώσαι ἀχθόμενον ἐφ' ἑαυταῖς. Ἐκ δὲ τούτων κίνδυνος μείζω τε ἀπέχθειαν γίνεσθαι καὶ τὴν προγεγονυῖαν χάριν μειοῦσθαι. Ἐὰν δὲ προστατήσης ὅπως ἐνεργοὶ ὦσι, σὺ μὲν ἐκείνας φιλήσεις, ὁρῶν ὠφελίμους σεαυτῷ οὕσας, ἐκείναι δὲ σέ ἀγαπήσουσιν, αἰσθόμεναι χαίροντά σε αὐταῖς, τῶν δὲ προγεγονυῖων εὐεργεσιῶν ἥδιον μεμνημένοι τὴν ἀπ' ἐκείνων χάριν αὐτῆσете καὶ ἐκ τούτων φιλικιώτερον τε καὶ οἰκειότερον ἀλλήλοις ἔχετε. (10) Εἰ μὲν τοίνυν αἰσχρόν τι ἐμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀντ' αὐτοῦ προαιρετέρον ἦν· νῦν δὲ ἃ μὲν δοκεῖ κάλλιστα καὶ πρεπωδέστατα γυναιξιν εἶναι ἐπίστανται, ὥς ἔοικε. Πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾷστά τε καὶ τάχιστα καὶ κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. Μὴ οὖν ὀκνεῖ, ἔφη, ταῦτα εἰρηγεῖσθαι αὐταῖς ἃ σοὶ τε λυσitelήσει, κἀκείναις, καὶ, ὥς εἶχες, ἡδέως ὑπακούουσιν. (11) Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ Ἀρίσταρχος, οὕτω μοι δοκεῖς καλῶς λέγειν, ὦ Σωκράτες, ὥστε πρόσθεν μὲν οὐ προσέμεν δανείσασθαι, εἰδὼς ὅτι ἀναλώσας ὃ ἂν λάβω οὐχ ἔξω ἀποδοῦναι, νῦν δὲ μοι δοκῶ εἰς ἔργων ἀφορμὴν ὑπομένειν αὐτὸ ποιῆσαι.

12. Ἐκ τούτων δὲ ἐπορίσθη μὲν ἀφορμὴ, ἐωνήθη δὲ ἔρια, καὶ ἐργαζόμεναι μὲν ἥριστων, ἐργασάμεναι δὲ ἐδείπνουν, ἱλαραὶ δὲ ἀντὶ σκυθρωπῶν ἦσαν καὶ ἀντὶ ὀφρομένων ἑαυτὰς ἡδέως ἀλλήλας ἐώρων, καὶ αἱ μὲν ὥς κηδεμόνα ἐφίλου, ὃ δὲ ὥς ὠφελίμους ἡγάπα. Τέλος δὲ ἐλθὼν πρὸς τὸν Σωκράτην χαίρων διηγείτο ταῦτά τε καὶ ὅτι αἰτῶνται αὐτὸν μόνον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀργὸν ἐσθίειν. (13) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Εἴτα οὐ λέγεις

ficiendis chlamydidibus; Menonem, penulis; Megarensum maximam partem exomidum confectione sese alere? Profecto, inquit: nam illi barbaros quosdam emptos habent, quos possunt cogere ad elaborandum quæ istos homines deceat: ego autem liberos homines et cognatos. Ergo, inquit, quod liberi sint et tibi cognati, propterea putas eis aliud nihil faciendum esse, quam ut edant ac dormiant? Num et inter alios liberos homines, eos qui ita vivant commodius degere vides, felicioresque prædicas illis, qui ea exercere curant, quæcunque ad vitam utilia norunt? an otium et negligentiam prodasse animadvertis hominibus ad discendum ea quæ scire convenit, et ad reminiscendum quæcunque didicerint, et ad valetudinem robarque corporum, et ad parandum ac conservandum ea quæ vitæ utilia sunt; negotium vero ac diligentiam nihil prodasse putas? Num ea, quæ dicis illas tenere, sic didicerunt, ut nec ad vitam utilia essent, neque quidquam eorum facerent; an e diverso, ut et diligenter in eis elaborarent, et utilitatem inde caperent? Utro modo homines animo saniori uterentur, in otio degendo, an curam iis impendendo, quæ expellant? utro modo officia sua melius præstarent, si operentur, an si in otio de victu deliberent? Quin etiam, mea sententia, neque tu jam illas diligis, neque illæ te: tu, quod eas esse tibi detrimento existimes, illæ, quod te sua causa gravari videant: ex his periculum est, ne et majus odium oriatur, et pristina gratia minuatur. At si tu cures ut operas faciant, tu quidem eas diliges, quia videbis ipsas tibi esse utiles; et amabunt illæ te contra, ubi animadvertent, te iis delectari: atque etiam priorum beneficiorum cum voluptate recordantes, gratiam eis partam augebitis, ac deinde amicus familiarisque invicem adficiemini. Jam si turpe quid eis esset agendum, mors potius esset eligenda. At vero norunt illæ, ut apparet, quæcunque videtur mulieribus honestissima esse, maximeque decora. Omnes autem, quæ norunt, tum facillime, tum celerrime, tum elegantissime, tum summa cum voluptate operantur. Ne cuncteris igitur, inquit, ut ad ea sis illis auctor, quæ tum tibi tum illis expedient: in quo quidem, uti par est, perlubenter tibi obtemperabunt. Profecto, inquit Aristarchus, tam mihi præclare dicere videris, mi Socrates, ut quum antea mutuari noloissem, quod scirem me, absumpta mutuo data pecunia, non habiturum unde solverem; nunc mihi videar id facturum ad subeundas materiæ operum coemendæ impensas.

Inde comparata fuit illa impensa; emptæ lanæ, mulieres inter operas prandeabant, atque operis absolutis carnabant: item pro tristibus hilares erant; et quæ prius suspectæ invicem erant, nunc aliæ alias suaviter intuebantur: Aristarchum illæ tanquam curatorem diligebant, illas Aristarchus tanquam sibi utiles amabat. Tandem ad Socratem quum accessisset, narrabat et hæc cum voluptate, et quod se solum inter omnes in domo reprehenderent, ut qui otiosus ederet. Tum Socrates, Tu vero, inquit, non canis fabulari

αὐταῖς τὸν τοῦ κυνὸς λόγον; φασὶ γάρ, ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῶα, τὴν οἷν πρὸς τὸν δεσπότην εἰπεῖν, Θαυμαστὸν ποιεῖς, ὃς ἡμῖν μὲν ταῖς καὶ ἑρά σοι καὶ ἄρνας καὶ τυρὸν παρεχούσαις οὐδὲν δίδως ὅ,τι ἂν μὴ ἐκ τῆς γῆς λάβωμεν, τῷ δὲ κυνὶ, ὃς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως ὅσπερ αὐτὸς ἔχεις σίτου. (14) Τὸν κύνα οὖν ἀκούσαντα εἰπεῖν, Ναὶ μὰ Δία· ἐγὼ γάρ εἰμι ὃ καὶ ὑμᾶς αὐτὰς σώζων, ὥστε μήτε ὑπ' ἀνθρώπων κλέπτεσθαι μήτε ὑπὸ λύκων ἀρπάζεσθαι, ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττομι ὑμᾶς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι δύνασθε, φοβούμεναι μὴ ἀπολήσθε. Οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὰ πρόβατα συγχωρῆσαι τὸν κύνα προτιμᾶσθαι. Καὶ σὺ οὖν ἐκείναις λέγε ὅτι ἀντὶ κυνὸς εἰ φύλαξ καὶ ἐπιμελητής, καὶ διὰ σέ οὐδ' ὅψ' ἐνὸς ἀδικούμεναι ἀσφαλῶς τε καὶ ἡδέως ἐργαζόμεναι ζῶσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἄλλον δὲ ποτὲ ἀρχαῖον ἑταῖρον διὰ χρόνου ἰδών, Πόθεν, ἔφη, Εὐθέρη, φαίνῃ; Ὑπὸ μὲν τὴν κατὰ λυσιν τοῦ πολέμου, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκ τῆς ἀποδημίας, νυνὶ μέντοι αὐτόθεν. Ἐπεὶ δὲ γὰρ ἀφῆρθέμεν τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας τῷ σώματι ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. Δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαι τινος ἀνθρώπων, ἀλλως τε καὶ μὴδὲν ἔχοντα ἐφ' ὅτῳ ἂν δανειζοίμην. (2) Καὶ πόσον χρόνον οἰεῖς σοι, ἔφη, τὸ σῶμα ἱκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; Μὰ τὸν Δι', ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένῃ, δῆλον ὅτι δαπάνης μὲν δεήσῃ, μισθὸν δὲ οὐδεὶς σοι θαλήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (3) Οὐκοῦν, ἔφη, κρεῖττον ἐστὶν αὐτόθεν τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἔργων ἐπιτίθεσθαι ἢ καὶ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ ἐπαρξέσει, καὶ προσελθόντα τῷ τῶν πλείονα χρήματα κεκτημένων τῷ δεομένῳ τοῦ συνεπιμελησομένου ἔργων τε ἐπιστατοῦντα καὶ συγχομίζοντα τοὺς καρποὺς καὶ συμφυλάττοντα τὴν οὐσίαν ὠφελοῦντα ἀντὶφελίσθαι. (4) Χαλεπῶς ἂν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, δουλείαν ὑπομείναιμι. Καὶ μὴν οἷ γε ἐν ταῖς πόλεσι προστατεύοντες καὶ τῶν δημοσίων ἐπιμελόμενοι οὐ δουλοπρεπέστεροι ἔνεκα τούτου, ἀλλ' ἐλευθεριώτεροι νομίζονται. (5) Ὅλως μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ὑπάτιον εἶναι τινὶ οὐ πάνυ προσεῖμαι. Καὶ μὴν, ἔφη, Εὐθέρη, οὐ πάνυ γε ῥαδίον ἐστὶν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μὴδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· ἐπεὶ καὶ οἷς νῦν ἐργάζεσθαι φῆς θαυμάζω εἰ ῥαδίον ἐστὶν ἀνέγκλητον διαγίγνεσθαι. (6) Χρὴ οὖν πειρᾶσθαι τοὺς φιλαίτιους φεῦγειν καὶ τοὺς εὐγνώμονας διώκειν, καὶ τῶν πραγμάτων ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν ὑπομένειν, ὅσα δὲ μὴ δύνασαι φυλάττεσθαι, ὅ,τι δ' ἂν πράττης, τούτων ὡς κάλλιστα καὶ προθυμότερα

els narras? Alunt enim, id temporis, quum voce uterentur animalia, dixisse ad herum suum ovem: Facis sane mirum quiddam, qui nobis, lanas, agnos, caseum tibi suppeditantibus, nihil des extra id, quod e terra consequimur; cani vero, qui nihil tale tibi præbet, cibum illum communicas, quo ipse vesceris. At canem his auditis dixisse: Non abs re profecto: nam ego is sum, qui vos etiam ipsas conservat, ut nec furto ab hominibus auferamini, neque a lupis rapiamini: quum vos quidem certe, nisi pro vobis ego excubarem, ne pastum quidem ire possetis, veritæ scilicet ne periretis. Atque hoc modo perhibetur, oves ipsas concessisse, ut canis potiori conditione frueretur. Itaque tu etiam illis dicito, te canis instar custodem esse, curamque earum gerere; cujus opera læsæ a nemine, secure suaviterque suas operas obeundo vivant.

CAPUT VIII.

Quum aliquando sodalem alium veterem longo ex intervallo videret: Unde nobis ades, ait, Euthere? Sub exitum belli, mi Socrates, inquit, de peregrinatione; nunc ex hac ipsa urbe. Quando enim extra fines Atticæ sita prædia mihi sunt adempta, nec pater in Attica mihi quidquam reliquit; cogor jam domi degens corpore faciundis operis victum querere. Et videtur hoc mihi præstare, quam aliquem rogare mortalium, præsertim quum nihil habeam, super quo mutuarer. At quamdiu putas, inquit, corpus tibi suffecturum, ut victum pro mercede laborando quæras? Profecto non diu, inquit. Itaque quum consenueris, ait, sumptu tu quidem egebis, at nemo tibi mercedem pro corporis laboribus pendet. Vere dicis, inquit. Ergo præstat, ait, ea te opera jam nunc aggredi, quæ tibi etiam ubi senueris sufficiant; et locuplete quodam convento, qui coadjutore indigeat, operibus ipsius præfici, fructus congerere, facultates una custodire; ut eum juvans ab illo vicissim adjuveris. Ego vero, mi Socrates, inquit, ægre servitutem perferre possim. Atqui civitatum præsides, publicarumque rerum curatores, non idcirco magis serviles, sed magis liberales existimantur. Omnino, mi Socrates, ait, non admodum velim alicui me culpabilem esse. Atqui, mi Euthere, inquit, non facile reperiri potest opus, in quo non aliquis culpatur. Est enim difficile, sic aliquid agere, ut nihil delinquas; quod si etiam sine delicto quisquam aliquid faciat, in iudicem non iniquum incidere difficile est: nam et in illis quæ nunc operari dicis, miror si facile sit ut inculpatus degas. Te igitur conari decet, ut culpandi cupidos fugias, æquosque rerum aestimatores secteris; et negotia, quæcunque conficere potes, ut suscipias; quæ non potes, caveas: quicquid autem feceris, in id uti quam rectissime promptissimeque incumbas. Nam ita futurum arbitror,

ἐπιμελεῖσθαι. Οὕτω γὰρ ἥκιστα μὲν σε οἶμαι ἐν αἰτίᾳ εἶναι, μάλιστα δὲ τῇ ἀπορίᾳ βοήθειαν εὐρεῖν, ῥᾶστα δὲ καὶ ἀκινδυνότατα ζῆν καὶ εἰς τὸ γῆρας διαρκέστατα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ Κρίτωνος ἀκούσαντα ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησιν εἶη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Νῦν γάρ, ἔφη, ἐμὲ τινες εἰς δίκας ἀγουσιν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἂν με ἀργύριον τελέσαι ἢ πράγματα ἔχειν. (2) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κρίτων, κύνας δὲ τρέφεις, ἵνα σοι τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι; Καὶ μάλα, ἔφη· μᾶλλον γάρ μοι λυσitteλεῖ τρέφειν ἢ μῆ. Οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἀνδρα δεῖς ἐθέλοις τε καὶ δύναιτο σοῦ ἀπερύκειν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε; Ἡδέως γ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ φοβομένη ὅπως μὴ ἐπ' αὐτὸν με τράποιτο. (3) Τί δ', ἔφη, οὐχ ὄρας ὅτι πολλῶν ἥδιον ἐστὶ χαρίζομενον ὅλῳ σοι ἀνδρὶ ἢ ἀπεχθόμενον ὠφελεῖσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶν ἐνθάδε τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, οἱ πάντῳ ἂν φιλοτιμηθεῖεν φίλῳ σοι χρῆσθαι.

4. Καὶ ἐκ τούτων ἀνευρίσκουσιν Ἀρχέδημον, πάντῳ μὲν ἱκανὸν εἰπεῖν τε καὶ πράξαι, πένητα δέ. Οὐ γάρ ἦν οἷος ἀπὸ παντὸς κερδαίνειν, ἀλλὰ φιλόχρηστός τε καὶ ἔφη ῥᾶστον εἶναι ἀπὸ τῶν συκοφαντῶν λαμβάνειν. Τούτῳ οὖν ὁ Κρίτων, ὅποτε συκομαίξει ἢ σίτον ἢ ἔλαιον ἢ οἶνον ἢ ἔρια ἢ ἄλλο τι τῶν ἐν ἀγρῶ γιγνομένων χρησίμων πρὸς τὸν βίον, ἀφελὼν ἔδωκε· καὶ ὅποτε θύοι, ἐκάλει, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπεμελεῖτο. (5) Νομίσας δὲ ὁ Ἀρχέδημος ἀποστροφὴν οἱ τὸν Κρίτωνος οἶκον μάλα περιεῖπεν αὐτόν. Καὶ εὐθὺς τῶν συκοφαντούντων τὸν Κρίτωνα ἀνευρίσκει πολλὰ μὲν ἀδικήματα, πολλοὺς δ' ἐχθρούς· καὶ αὐτῶν τινα προσεκαλέσατο εἰς δίκην δημοσίαν, ἐν ᾗ αὐτὸν ἔδει κριθῆναι, δεῖ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. (6) Ὅ δὲ συνειδὼς αὐτῷ πολλὰ καὶ πονηρὰ πάντ' ἐποίει ὥστε ἀπαλλαγῆναι τοῦ Ἀρχεδήμου. Ὅ δὲ Ἀρχέδημος οὐκ ἀπηλλάττετο, ἕως τὸν τε Κρίτωνα ἀφῆκε καὶ αὐτῷ χρήματα ἔδωκεν. (7) Ἐπεὶ δὲ τοῦτό τε καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὁ Ἀρχέδημος διεπράξατο, ἤδη τότε ὥσπερ ὅταν νομεὺς ἀγαθὸν κύνα ἔχῃ, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βούλονται πλησίον αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἰσθάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύωσιν, οὕτω καὶ τοῦ Κρίτωνος πολλοὶ τῶν φίλων ἐδέοντο καὶ σφίσι παρέχουν φύλακα τὸν Ἀρχέδημον. (8) Ὅ δὲ Ἀρχέδημος τῷ Κρίτῳ ἡδέως ἐχαρίζετο, καὶ οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. Εἰ δὲ τις αὐτῷ τούτων οἷς ἀπήχθετο ὀνειδίζοι ὡς ὑπὸ Κρίτωνος ὠφελούμενος κολακεύει αὐτόν, Πότερον οὖν, ἔφη ὁ Ἀρχέδημος, αἰσχρὸν ἐστὶν εὐεργετούμενον ὑπὸ χρηστῶν ἀνθρώπων καὶ ἀντευεργετοῦντα τοὺς μὲν τοιούτους φίλους ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς διαφέρεσθαι, ἢ τοὺς μὲν καλοὺς καγαθοὺς ἀδικεῖν πειρούμενον ἐχθροὺς ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς συνεργοῦντα πει-

ut minime culperis, inopiamque tuam maxime subleves, ac facillime, omnis expert periculi, satis magna in rerum copia etiam in senecta vivas.

CAPUT IX.

Et scio ipsum etiam aliquando ex Critone andivisse, difficulter Athenis hominem degere posse, qui velit suas solummodo res agere. Nunc enim me nonnulli, ait, in jus rapiunt, non quod a me fiat eis injuria, sed quod existiment, libentius me pecuniam exsoluturum, quam habiturum negotia. Tum Socrates, Dic mihi, mi Crito, ait, an non canes alis, ut lupos ab ovibus arceant? Maxime, inquit; quum mihi plus expediat illos alere, quam non. An non igitur etiam hominem decet alere, qui et velit et possit illos arcere, quotquot injuria te conantur adficere? Perlubenter sane, inquit; nisi vereretur, ne adversus me ipsum se converteret. Quid autem? ait: non multo jucundius esse vides, aliquem viro tali, qualis tu es, gratificantem potius, quam infestum, juvari? Sat scito esse tales hic homines, qui magno sibi honori ducerent, si te amico uterentur.

Ex eorum numero Archedemum inveniunt, dicendi quidem agendique peritissimum, sed pauperem. Non enim is erat, qui abs quovis lucrum caperet, sed qui æquitatis studiosus esset, ac soletet dicere, esse facillimum ex sycophantis rem acquirere. Huic igitur Crito, quoties aut frumentum, aut oleum, aut vinum, aut lanas, aut aliquid aliud rerum in prædio suo nascentium, et ad vitam utilium, colligeret, partem detractam donabat; eundem quoties rem sacram faceret, invitabat; et in omnibus hujusmodi curam ejus habebat. Itaque quum existimaret Archedemus, domum Critonis sibi refugii loco esse, cœpit eum plurimum observare. Moxque calumniatorum Critonis multa per injuriam facta, multosque reperit inimicos; atque eorum unum in judicium publicum accersit, ubi judicari oportebat, quid pati aut solvere oporteret. Calumniator, multorum sibi malorumque facinorum conscius, nihil non moliebatur, ut ab Archedemo liberaretur. Archedemus vero finem nullum faciebat, donec et Critonem absolvisset, et pecuniam sibi numerasset. Id ubi Archedemus, aliaque similia perfecisset; tum non aliter, atque ubi pastor aliquis canem bonum habet, ceterique pastores haud procul ab illo greges suos sistere cupiunt, ut cane fruantur; ita et Critonis amici multi rogabant, ut etiam sibi Archedemum custodem concederet. Archedemus vero Critoni perlubenter gratificabatur, neque jam solus Crito quiete fruebatur, sed etiam ipsius amici. Et si quis eorum quibus erat odio, exprobraret ei, quod perceptis à Critone commodis, eidem adlaretur: Ulrum, inquit, turpe est, eum, qui a probis hominibus beneficiis adfectus sit, vicissim beneficium præstando, ejusmodi homines amicos facere, et ab improbis dissidere; an pulchri bonique studiosos lædere conantem,

ρᾶσθαι φίλους ποιῆσθαι καὶ χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἐκείνων· Ἐκ δὲ τούτου εἰς τε τῶν Κρίτωνος φίλων Ἀρχέδημος ἦν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Κρίτωνος φίλων ἐτιμᾶτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Οἶδα δὲ καὶ Διοδώρῳ αὐτὸν ἐταίρῳ ὄντι τοιάδε διαλεχθέντα. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Διόδωρε, ἂν τίς σοι τῶν οἰκετῶν ἀποδρᾷ, ἐπιμελῇ ὅπως ἀναχομίσῃ; (2) Καὶ ἄλλους γε νῆ Δί', ἔφη, παρακαλῶ, σῶστρον τούτου ἀνακhrύσσων. Τί γάρ, ἔφη, ἔάν τίς σοι κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῇ καὶ παρακαλεῖς ἰατροὺς, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ; Σφόδρα γ', ἔφη. Εἰ δέ τίς σοι τῶν γυναικῶν, ἔφη, πολὺ τῶν οἰκετῶν χρησιμώτερος ὢν κινδυνεύει δι' ἐνδεῖαν ἀπολέσθαι, οὐκ οἶμαι σοι ἄξιον εἶναι ἐπιμεληθῆναι ὅπως διασωθῇ; (3) Καὶ μὴν οἶσθά γε ὅτι οὐκ ἀγνώμων ἐστὶν Ἑρμογένης· αἰσχύνοιτο δ' ἂν, εἰ ὠφελούμενος ὑπὸ σοῦ μὴ ἀντωφελοῖσθαι. Καίτοι τὸ ὑπηρετῆν ἐκόντα τε καὶ εὖνον καὶ παράμουν [καὶ τὸ κελεούμενον ἱκανὸν ποιεῖν] ἔχειν, καὶ μὴ μόνον τὸ κελεούμενον ἱκανὸν ὄντα ποιεῖν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶναι καὶ προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι πολλῶν οἰκετῶν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι. (4) Οἱ μέντοι ἀγαθοὶ οἰκονόμοι, ὅταν τὸ πολλοῦ ἄξιον μικροῦ ἐξῇ πρίασθαι, τότε φασὶ δεῖν ὠνεῖσθαι. Νῦν δὲ διὰ τὰ πράγματα εὐνοτοτάτος ἐστὶ φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. (5) Καὶ ὁ Διόδωρος, Ἀλλὰ καλῶς γε, ἔφη, λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ κέλευσον ἔλθειν ὡς ἐμέ τὸν Ἑρμογένην. Μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε· νομίζω γάρ οὔτε σοὶ κάλλιον εἶναι τὸ καλέσαι ἐκείνον τοῦ αὐτὸν ἔλθειν πρὸς ἐκείνον οὔτε ἐκείνῳ μεῖζον ἀγαθὸν τὸ πραχθῆναι ταῦτα ἢ σοί. (6) Οὕτω δὲ ὁ Διόδωρος ὤχετο πρὸς τὸν Ἑρμογένην, καὶ οὐ πολὺ τελέσας ἐκτῆσατο φίλον, ὃς ἔργον εἶχε σκοπεῖν, ὅτι ἂν ἢ λέγων ἢ πράττων ὠφελοῖται τε καὶ εὐφραίνεται Διόδωρον.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅτι δὲ τοὺς ὀρεγομένους τῶν καλῶν ἐπιμελεῖς ὧν δρέγοντο ποιῶν ὠφελεῖ, νῦν τοῦτο διηγῆσομαι. Ἀκούσας γάρ ποτε Διονυσόδωρον εἰς τὴν πόλιν ἔχειν ἐπαγγελλόμενον στρατηγεῖν διδάξειν, ἔλεξε πρὸς τινὰ τῶν ξυνόντων, ὃν ἤσθανετο βουλούμενον τῆς τιμῆς ταύτης ἐν τῇ πόλει τυγχάνειν, (2) Αἰσχρὸν μέντοι, ὦ νεανία, τὸν βουλούμενον ἐν τῇ πόλει στρατηγεῖν, ἐξδὸν τούτου μαθεῖν, ἀμελεῖσθαι αὐτοῦ· καὶ δικαίως ἂν οὗτος ὑπὸ τῆς πόλεως ζημιοῖτο πολὺ μᾶλλον ἢ εἰ τις ἀνδριάντας ἐργολαβοῖται μὴ μεμαθηκώς ἀνδριαντοποιεῖν. (3) Ὅλης γάρ τῆς

eosdem inimicos efficere, et pravos juvando, amicitiam eorum sibi conciliare, hisque potius quam illis uti? Ex eo tempore unus ex Critonis amicis Archodemus erat, et a ceteris Critonis amicis colebatur.

CAPUT X.

Et memini Socratem etiam cum Diodoro, qui ex familiaribus suis erat, aliquando talia disseruisse. Dic mihi, mi Diodore, ait, si quis tuorum servorum abs te aufugiat, conari ne ut eum recipias? Immo et alios etiam mehercule evoco, mercedem inventionis ejus præconio denuntians. Quid autem? si quis servorum adversa valetudine laboret, an non curam ejus habes, ac medicos arcessis, ne moriatur? Admodum vero, inquit. Jam si quis familiarium tuorum, ait, qui longe pluris sit tibi quam quisquam servorum, in periculo sit pereundi ex inopia, nonne putas dignum esse, ejus te curam habere, ut evadat incolumis? Scis profecto Hermogenem minime ingratum esse; et eum puderet adjutum abs te, non vicissim te adjuvare. Habere autem ministrum quandam volentem et benevolum, et constantem [et ad agenda imperata idoneum]; immo non solum ad imperata agenda promptum, sed qui etiam per se usui possit esse tum in providendo tum in præcipiendis consiliis; equidem multorum servorum instar esse duco. Jubent certe rei familiaris administratores boni tunc emere, quum magni quidpiam pretii licet exiguo comparare. Boni vero amici, hoc rerum statu, vilissimo pretio parari possunt. Bene dicis, ait Diodorus; et jube Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Jovem: puto enim, neque tibi melius fore illum te, quam te illum adire; neque magis ex illius esse re, quam tua, hæc ita fieri. Hoc modo factum, ut ad Hermogenem Diodorus statim accederet, neque magna pecunia erogata, compararet amicum talem, cui id esset negotii, ut quid vel proferendo vel agendo Diodoro prodesse, lætitiæque posset afferre, dispiceret.

LIBER III.

CAPUT I.

Quod honorum cupidis perutilis erat Socrates, eos excitando, ut se exercerent in his quæ expeterent, id jam commemorabo. Nam quum audiisset aliquando Dionysodorum in civitatem advenisse, qui exercitus ducendi artem docere profiteretur, ad quandam e familiaribus, quem hujus honoris in civitate consequendi cupidum esse animadverteret, ita dixit: Turpe est eum, mi adolescentule, qui exercitum velit ducere in republica, quum id discere liceat, idem negligere: atque hic multo justius a civitate puniretur, quam si quis statuas fingendas susciperet, quum artem statuariam nunquam didicerit. Nam quum bellicis in periculis uni-

πολεως ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις ἐπιτρεπομένης τῷ στρατηγῷ, μεγάλα τὰ τε ἀγαθὰ κατορθοῦντος αὐτοῦ καὶ τὰ κακὰ διαμαρτάνοντος εἰκὸς γίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ ἂν δικαίως ὁ τοῦ μὲν μαθηάνειν τοῦτο ἀμελῶν, τοῦ δὲ αἰρεθῆναι ἐπιμελούμενος ζημιοῖτο; Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων ἐπεισεν αὐτὸν ἐλθόντα μαθηάνειν. (4) Ἐπεὶ δὲ μεμαθηκώς ἦκε, προσέπειζεν αὐτῷ λέγων, Οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Ὀμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα γεραρὸν ἔφη εἶναι, οὕτω καὶ ὁδε στρατηγεῖν μαθὼν γεραρώτερος φαίνεσθαι; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ κιθαρίζων μαθὼν, καὶ ἐὰν μὴ κιθαρίξῃ, κιθαριστὴς ἐστὶ, καὶ ὁ μαθὼν ἰᾶσθαι, καὶ μὴ ἰατρούῃ, ὁμῶς ἰατρός ἐστιν, οὕτω καὶ ὁδε ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου διατελεῖ στρατηγὸς ὢν, καὶ μὴδεὶς αὐτὸν ἔλθεται. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος οὔτε στρατηγὸς οὔτε ἰατρός ἐστιν, οὐδὲ ἐὰν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἰρεθῇ. (5) Ἀτάρ, ἔφη, ἵνα καὶ ἐὰν ἡμῶν τις ταξιαρχῇ ἢ λοχαγῇ σοι, ἐπιστημονέστεροι τῶν πολεμικῶν ὦμεν, λέξον ἡμῖν πόθεν ἤρξατό σε διδάσκειν τὴν στρατηγίαν. Καὶ ὁς, Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, εἰς ὅπερ καὶ ἐτελεύτα· τὰ γὰρ τακτικά ἐμέ γε καὶ ἄλλο οὐδὲν ἐδίδαξεν. (6) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτό γε πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. Καὶ γὰρ παρασκευαστικὸν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν εἶναι χρὴ καὶ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις καὶ μηχανικὸν καὶ ἐργαστικὸν καὶ ἐπιμελῆ καὶ καρτερικὸν καὶ ἀγχινοῦν καὶ φιλόφρονά τε καὶ ὠμόν καὶ ἀπλοῦν τε καὶ ἐπίβουλόν καὶ φυλακτικόν τε καὶ κλέπτην καὶ προετικόν καὶ ἄρπαγα καὶ φιλόδωρον καὶ πλεονέκτην καὶ ἀσφαλῆ καὶ ἐπιθετικόν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ φύσει καὶ ἐπιστήμῃ δεῖ τὸν εὖ στρατηγήσοντα εἶναι. (7) Καλὸν δὲ καὶ τὸ τακτικὸν εἶναι· πολλὸν γὰρ διαφέρει στρατεύμα τεταγμένον ἀτάκτου, ὥσπερ λίθοι τε καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ κέραμος ἀτάκτως μὲν ἐβρίμμενα οὐδὲν χρησιμὰ ἐστίν, ἐπειδὴν δὲ ταχθῇ κατὰ μὲν καὶ ἐπιπολῆς τὰ μὴ τεσηπόμενα μῆτε τηκόμενα, οἷ τε λίθοι καὶ ὁ κέραμος, ἐν μέσῳ δὲ αἶ τε πλίνθοι καὶ τὰ ξύλα, ὥσπερ ἐν οἰκοδομίᾳ συντίθενται, τότε γίνεταί· πολλοῦ ἄξιον κτῆμα οὐκία. (8) Ἀλλὰ πάνυ, ἔφη ὁ νεανίσκος, ὁμοῖον, ὦ Σωκράτες, εἴρηκα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς τε πρῶτους ἀρίστους δεῖ τάττειν καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς χειρίστους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἀγωνταί, ὑπὸ δὲ τῶν ὠθῶνται. (9) Εἰ μὲν τοίνυν, ἔφη, καὶ διαγιγνώσκειν σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐδίδαξεν· εἰ δὲ μὴ, τί σοι ὄφελος ὦν ἔμαθες; οὐδὲ γὰρ εἰ σε ἀργύριον ἐκέλευσε πρῶτον μὲν καὶ τελευταῖον τὸ κάλλιστον τάττειν, ἐν μέσῳ δὲ τὸ χεῖριστον, μὴ διδάξας διαγιγνώσκειν τό τε καλὸν καὶ τὸ κίβδηλον, οὐδὲν ἂν σοι ὄφελος ᾔην. Ἀλλὰ μὰ Δί, ἔφη, οὐκ ἐδίδαξεν· ὥστε αὐτοὺς ἂν ἡμᾶς δεοὶ τοὺς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς κρίνειν. (10) Τί οὖν οὐ σκοποῦμεν, ἔφη, πῶς ἂν αὐτῶν μὴ διαμαρτάνοιμεν; Βούλομαι, ἔφη ὁ νεανίσκος. Οὐκ οὖν, ἔφη, εἰ μὲν ἀργύριον δεοὶ ἀρτάρχειν, τοὺς φιλαργυρωτάτους πρῶτους καθιστάντες ὁρθῶς ἂν τάττοιμεν; Ἔμοιγε δοκεῖ. Τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας; Ἄρα

versa respublica imperatori committatur, consentaneum est, magna et commoda, eo rem feliciter gerente, et mala, peccante ipso, evenire. Cur igitur non is merito, qui id discere negligit, nihilominus ut eligatur sollicitus, multari debeat? Hæc quum diceret, persuasit homini, ut ad discendum accederet. Postquam edoctus rediret, illudens ei, An non, inquit, videtur vobis, amici, perinde atque Homerus Agamemnonem venerabilem dixit, ita etiam hic, quum imperare didicit, venerabilior videri? Etenim quemadmodum qui citharam pulsare didicit, etiamsi non pulset citharam, citharædus est; et qui medendi artem didicit, etiamsi non medeatur, nihilominus medicus est: ita hic quoque semper ex hoc tempore imperator est, etiamsi a nemine electus fuerit. Qui vero nescit, nec imperator nec medicus est, etiamsi vel ab universis hominibus eligatur. Ut autem, ait, etiam nos, si quis forte nostrum vel cohortis præfectus vel manipuli ductor tibi fuerit, rerum bellicarum peritiores simus, dic nobis, unde cœperit te imperandi artem docere. At ille, Ab illo ipso, inquit, in quod etiam desiit: nam aciei instruendæ artem, atque aliud nihil, me docuit. Atqui, inquit Socrates, hæc artis imperatoris pars est multesima. Nam oportet imperatorem esse peritum parandi ea quæ ad bellum requiruntur, et suppeditandi necessaria militibus, et in consiliis solertem, et in labore strenuum et diligentem, et tolerantem et perspicacem, et benignum et sævum, et simplicem et insidiosum, et cautum et furem, et profusum et rapacem, et largiendi cupidum et plus habendi appetentem, et muniendi se peritum et alios aggrediendi doctum; et alia multa sunt, quæ, tum natura tum doctrina, habere oportet illum, qui bene sit imperaturus. Bonum vero est etiam aciei instruendæ peritum esse. Nam multo differt exercitus ordinatus ab inordinato: quemadmodum lapides, et lateres, et ligna, et tegulæ, si confuse disjecta sint, ad nihil utilia sunt: postquam autem ordinantur in imo ac summo ea quæ neque putrescunt, neque liquescunt, ut sunt lapides ac tegulæ, in medio vero lateres et ligna, sicut in ædium structura componuntur, tum efficitur res magni pretii, domus. Et adolescentulus, Dixisti, inquit, quiddam his valde simile, mi Socrates. Nam et in bello optimos quosque primo ultimoque loco collocare oportet, pessimos vero in medio, ut ab illis ducantur, ab his impellantur. Si quidem, ait, te docuit etiam bonos ab ignavis discernere, bene se res habet: sin minus, quamnam tibi utilitas eorum, quæ didicisti? Nam si te argentum iussisset optimum primo ultimoque loco ponere, in medio vero pessimum, neque tamen docuisset bonum ab adulterino discernere, nullo id tibi usui erat. Profecto, inquit, non hoc me docuit; quamobrem nos ipsi necesse est bonos ab ignavis discernamus. Cur igitur non consideramus, ait, quo pacto in eis non fallamur? Cupio, dixit adolescentulus. Ergo, inquit, si argentum diripere oportet, an non, argenti cupidissimis primo loco dispositis, recte aciem instrueremus? Ita mihi videtur. Quid si eos collocare deceat in fronte, qui

τοὺς φιλοτιμοτάτους προταχτέον· Οὗτοι γοῦν εἰσιν, ἔφη, οἱ ἕνεκα ἐπαινῶν κινδυνεύειν ἐθέλοντες. Οὐ τοίνυν οὗτοι γε ἄθλοιοι, ἀλλ' ἐπιφανεῖς πανταχοῦ ὄντες εὐαίρετοι ἂν εἴεν. (ii) Ἀτάρ, ἔφη, πότερά σε τάττειν μόνον ἐδίδασκεν, ἢ καὶ ὅπη καὶ ὅπως χρηστέον ἐκάστω τῶν ταγμάτων; Οὐ πάνυ, ἔφη. Καὶ μὴν πολλὰ γ' ἐστὶ πρὸς ἃ οὔτε τάττειν οὔτε ἄγειν ὡσαύτως προσήκει. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ διεσαφηνίζε ταῦτα. Νῆ Δί', ἔφη, πάλιν τοίνυν ἐλθὼν ἐπανερῶτα· ἦν γὰρ ἐπίστυται καὶ μὴ ἀναιδής ἦ, αἰσχυνέεται ἀργύριον εἰληφώς ἐνδεᾶ σε ἀποπέμψασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντυχὼν δέ ποτε στρατηγεῖν ἡρημένῳ τῷ, Τοῦ ἕνεκεν, ἔφη, Ὅμηρον οἶμι τὸν Ἀγαμέμνονα προσαγορεύσαι ποιμένα λαῶν; Ἄρα γε ὅτι ὥσπερ τὸν ποιμένα δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως σῶαί τε ἔσονται αἱ οἴες καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, οὕτω καὶ τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ὅπως σῶαί τε οἱ στρατιῶται ἔσονται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, καὶ οὗ ἕνεκα στρατεύονται, τοῦτο ἔσται; στρατεύονται δέ, ἵνα κρατοῦντες τῶν πολεμίων εὐδαιμονέστεροι ᾖσιν. (2) Ἡ τί δήποτε οὕτως ἐπήνεσε τὸν Ἀγαμέμνονα εἰπόν,

Ἀμφότερον, βασιλεὺς ἔ' ἀγαθὸς κρατερὸς ἔ' αἰχμητής;

Ἄρα γε ὅτι αἰχμητής τε κρατερὸς ἂν εἴη, οὐκ εἰ μόνος αὐτὸς εὖ ἀγωνίζοιτο πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τούτου αἴτιος εἴη, καὶ βασιλεὺς ἀγαθὸς, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προσετήκοι, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεῖοι, τούτοις εὐδαιμονίας αἴτιος εἴη; (3) καὶ γὰρ βασιλεὺς αἰρεῖται οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμεληται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἐλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι. Καὶ στρατεύονται δὲ πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς ὡς βελτιστός ᾖ, καὶ στρατηγοὺς αἰροῦνται τούτου ἕνεκα, ἵνα πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἡγεμόνες ᾖσι. (4) Δεῖ οὖν τὸν στρατηγούντα τοῦτο παρασκευάζειν τοῖς ἐλομένοις αὐτὸν στρατηγόν· καὶ γὰρ οὔτε κάλλιον τούτου ἄλλο ῥάδιον εὑρεῖν οὔτε αἴσχιον τοῦ ἐναντίου. Καὶ οὕτως ἐπισκοπῶν τίς εἴη ἀγαθοῦ ἡγεμόνος ἀρετὴ τὰ μὲν ἄλλα περιήρει, κατέλειπε δὲ τὸ εὐδαίμονας ποιεῖν ὧν ἂν ἡγήται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ἵππαρχεῖν δέ τινη ἡρημένῳ οἷδ' ἂν ποτε αὐτὸν τοιάδε διαλεχθέντα. Ἐχθρὸς ἂν, ἔφη, ὦ νεανία, εἰπὲν ἡμῖν ὅτου ἕνεκα ἐπεθύμησας ἵππαρχεῖν; οὐ γὰρ δὴ τοῦ πρῶτος τῶν ἵππέων ἐλαύνειν καὶ γὰρ οἱ ἵπποτοξοῦνται τούτου γε ἀξιοῦνται· προσελάνουσι γοῦν καὶ τῶν ἵππαρχων. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ γνωσθῆναι γε· ἐπεὶ καὶ οἱ μαινόμενοι γε ὑπὸ πάντων γινώσκονται. (2) Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο λέγεις.

periculum subituri sint? nonne cupidissimi honoris præponendi? Nam hi certe sunt, ait, qui laudis gratia periclitari volunt. Ideoque obscuri esse nequeunt, sed, utpote ubique conspicui, facile deligi poterunt. At enim utrum te solummodo ordinare docuit, an etiam ubi, et quo pacto singulis ordinibus utendum sit? Non omnino, ait. Atqui multa sunt, ad quæ neque ordinare neque ducere convenit eodem modo. Ea vero, inquit, non profecto declaravit. Ergo tu, inquit, rursus accede, et interroga. Nam si quidem hoc sciat, atque impudens non sit, pudebit eum accepta pecunia te mancum dimisisse.

CAPUT II.

Quum aliquando in aliquem imperatorem electum incidisset, Quamobrem, ait, Homerum existimas appellasse Agamemnonem pastorem populorum? an ideo, quod quemadmodum pastorem in hoc curam adhibere oportet, ut oves et salvæ sint, et victum habeant: ita etiam imperatori curandum sit, ut milites sint salvi, et victum habeant; et id ipsum eis sit, cujus causa militant? militant autem, ut hostibus victis beatiores sint. Cur etiam ita laudavit Agamemnonem, dicens:

Utrumque, rexque bonus, fortisque bellator?

An non propterea quod tum demum aliquis bellator fortis sit, non si solus ipse acriter luctetur adversus hostes, sed etiam si universo exercitui ejusdem rei auctor sit? quodque rex bonus, non si suæ tantum vitæ bene præsit, sed iis etiam quibus imperat, auctor sit felicitatis? Nam rex eligitur, non ut præclare sui ipsius curam habeat, sed ut illi etiam, qui eum elegerunt, per ipsum bene agant. Et militant omnes, ut vita illis quam felicissima sit: et imperatores propterea deligunt, ut eis ad hoc duces sint. Itaque debet is, qui imperat, hoc illis procurare, qui eum imperatorem elegerunt. Nec enim proclive est quidquam hoc pulchrius invenire, nec contrario turpius. Atque ita considerans, quæ boni ducis esset virtus, cetera quidem auferebat, hoc solo relicto, ut illos, quibus præsit, beatos reddat.

CAPUT III.

Memini etiam ipsum aliquando ita ad quendam disse-ruisse, qui ut copiis equestribus præsesset, electus erat. Potesne dicere nobis, mi adolescentule, quamobrem equitibus præsesse concupiveris? Non enim ideo certe, ut equitum primus ipse equitares: nam equites sagittarii illo dignantur, qui quidem etiam præfectos equitum præcedunt. Vere dicis, ait. Enimvero ne ideo quidem, ut notus esses: nam et qui insanunt omnibus sunt noti. Hoc etiam, in-

Ἄλλ' ἄρα οἷ τοῖ ἵππικόν οἶε τῇ πόλει βέλτιον ἂν ποιήσας παραδόναι, καὶ εἰ τις χρεια γίγναιτο ἵππέων, τούτων ἡγούμενος ἀγαθοῦ τινος αἰτίας γενέσθαι τῇ πόλει; Καὶ μάλα, ἔφη. Καὶ ἔστι γε νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καλόν, ἐὰν δύνῃ ταῦτα ποιῆσαι. Ἡ δὲ ἀρχὴ που ἐφ' ἧς ἤρῃσαι ἵππων τε καὶ ἀμδατῶν ἐστίν. Ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη. (3) Ἴθι δὴ λῆξον ἡμῖν πρῶτον τοῦτο, ὅπως διανοῇ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι; Καὶ δε, Ἄλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, οὐκ ἐμὸν οἶμαι τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἕκαστον δεῖν τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου ἐπιμελεῖσθαι. (4) Ἐὰν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχωνταί σοι τοὺς ἵππους οἱ μὲν οὕτω κακόποδας ἢ κακοσκελεῖς ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους ὥστε μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀναγώγους ὥστε μὴ μένειν ὅπου ἂν σὺ τάξῃς, οἱ δὲ οὕτω λακτιστὰς ὥστε μὴδὲ τάξαι δυνατόν εἶναι, τί σοι τοῦ ἵππικου ὄφελος ἔσται; ἢ πῶς δυνήσῃς τοιούτων ἡγούμενος ἀγαθὸν τι ποιῆσαι τὴν πόλιν; Καὶ δε, Ἄλλὰ καλῶς τε λέγεις, ἔφη, καὶ πειράσσομαι τῶν ἵππων εἰς τὸ δυνατόν ἐπιμελεῖσθαι. (5) Τί δέ; τοὺς ἵππείας οὐκ ἐπιχειρήσεις, ἔφη, βελτίονας ποιῆσαι; Ἐγώ γε, ἔφη. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ἀναβατικωτέρους ἐπὶ τοὺς ἵππους ποιήσεις αὐτούς; Δεῖ γοῦν, ἔφη, καὶ γὰρ εἰ τις αὐτῶν καταπέσοι, μᾶλλον ἂν οὕτω σώζοιτο. (6) Τί γάρ; ἐὰν που κινδυνεύειν δέη, πότερον ἐπαγαγεῖν τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὴν ἄμμον κελεύσεις, ἢ ὅθιπερ εἰώθατε ἱππεύειν, ἢ πειράσῃ τὰς μελέτας ἐν πεινῶντοισι ποιεῖσθαι χωρίοις ἐν οἷοις περ οἱ πολέμιοι γίγνονται; Βέλτιον γοῦν, ἔφη. (7) Τί δέ; τοῦ βάλλειν ὥς πλείστους ἀπὸ τῶν ἵππων ἐπιμελειάν τινα ποιήσῃ; Βέλτιον γοῦν, ἔφη, καὶ τοῦτο. Θήγειν δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἱππέων καὶ ἐξοργίζειν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἅπερ ἀλκιμωτέρους ποιεῖ, διανενοῇσαι; (8) Εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ νῦν γε πειράσσομαι, ἔφη. Ὅπως δέ σοι πείθονται οἱ ἱππεῖς περρόντικὰς τι; ἀνευ γὰρ δὴ τούτου οὔτε ἵππων οὔτε ἱππέων ἀγαθὸν καὶ ἀλκιμῶν οὐδὲν ὄφελος. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη, ἀλλὰ πῶς ἂν τις μάλιστα, ὃ Σωκράτης, ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προτρέψαιτο; (9) Ἐκεῖνο μὲν δήπου οἶσθα, ὅτι ἐν παντὶ πράγματι οἱ ἄνθρωποι τοῦτοις μάλιστα ἐθέλουσι πείθεσθαι οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι. Καὶ γὰρ ἐν νόσῳ δν ἂν ἡγῶνται ἱατρικώτατον εἶναι, τούτῳ μάλιστα πείθονται, καὶ ἐν πλοίῳ οἱ πλέοντες, δν ἂν κυβερνητικώτατον, καὶ ἐν γεωργίᾳ, δν ἂν γεωργικώτατον. Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν εἰκὸς, ἔφη, καὶ ἐν ἱππικῇ ὅς ἂν μάλιστα εἰδὼς φαίνεται ἂ δεῖ ποιεῖν, τούτῳ μάλιστα ἐθέλειν τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. (10) Ἐὰν οὖν, ἔφη, ἐγώ, ὃ Σωκράτης, βέλτιστος ὢν αὐτῶν δῆλος ὢ, ἀρκέσει μοι τοῦτο εἰς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἐμοί; Ἐὰν γε πρὸς τούτῳ, ἔφη, διδάξῃς αὐτοὺς, ὥς τὸ πείθεσθαι σοι κάλλιον τε καὶ σωτηριώτερον αὐτοῖς ἔσται. Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο διδάξω; Πολὺ νῆ Δί', ἔφη, βῆρον ἢ εἰ σοι δέοι διδάσκειν ὥς τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν ἀμείνω καὶ λυσιτελέστερά ἐστι. (11) Λέγεις, ἔφη, σὺ τὸν ἵππαρχον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιμελεῖσθαι δεῖν καὶ τοῦ λέγειν δύνασθαι; Σὺ δ' οὖν, ἔφη, χρῆναι

quit, vere dictum. Num igitur propterea, quod equestres copias reipublicæ te meliores effectas traditurum existimas? atque ut, si forte opus fuerit equitibus, tuis ita præsis, ut civitati boni alicujus auctor sis? Omnino, inquit. Præclarum profecto quiddam hoc fuerit, ait Socrates, si præstare possis. Imperium vero, in quod electus es, equorum, opinor est et equitum. Ita scilicet est, inquit ille. Age igitur, hoc primum nobis dicito, quo pacto equos te præstantiores effecturum cogites? Et ille, Puto equidem, ait, meum non esse hoc munus, sed privatim unumquemque oportere equum suum curare. Ergo si tibi, inquit Socrates, equos exhibeant alii tam vitiatos pedibus, tam ægris cruribus, tam imbecillos, alii tam strigosos, ut sequi non possint; alii tam contumaces, ut quo tu eos loco constitueris, manere nolint; alii tam calcitrosos, ut ne constitui quidem alicubi possint: quinam tibi bujusce equitatus erit usus? aut quomodo poteris, dum talibus præses, civitatem bono aliquo adficere? Tum ille, Præclare mones, inquit; ac conabor equidem promeis viribus equorum habere curam. Quid autem? non operam dabis, inquit, ut equites meliores efficias? Equidem, inquit. Ergo primum hoc efficias, ut in equos ascendendi sint peritiores? Hoc quidem necesse est, inquit. Nam si quis eorum decideret, multo magis hoc modo salvus evaserit. Quid vero? sicubi periculum subeundum est, utrum hostes ad arenam jubebis adducere, ubi vos equitare consuevistis, an operam dabis ut iis in locis tales exercitationes instruantur, in quibus hostes esse solent? Melius hoc sane, inquit. Quid autem? num ut quamplurimi ex equis sciant jaculari, curæ tibi erit? Hoc quoque melius fuerit, ait. Etiam ut acuantur animi equitum, et irritentur adversus hostem, qua re fortiores ipsi redduntur, tu jam meditatus es? Si non hactenus, saltem nunc id aggrediar, inquit. Ecquid vero curasti, ut tibi pareant equites? Nam absque illo, nec equorum, nec equitum honorum ac fortium usus ullus erit. Vere dicis, ait; sed qua potissimum ratione, mi Socrates, ad hoc quis eos impulerit? Nimirum nosti, quavis in re parere homines his maxime velle, quoscunque existimant esse præstantissimos. Nam in morbo potissimum huic parent, quemcumque medicæ rei putant esse peritissimum; et in navi qui navigant, huic, quemcumque gubernandi peritissimum; et in agricultura ei, quemcumque agri colendi peritissimum. Omnino, inquit. Igitur consentaneum est, etiam in equestri re ceteros huic, quicumque maxime scire videatur quæ facienda sint, maxime parituros. Itaque si ego, inquit, mi Socrates, præstantissimus eorum appaream, num ad hoc mihi sufficet illud, ut mihi pareant? Si quidem præterea, inquit, docueris eos, fore melius ipsis ac salutaris, si tibi obtemperent. At quo pacto, inquit, hoc docebo? Multo facilius profecto, quam si docere te oporteat, mala meliora esse bonis atque utiliora. Dicis tu, inquit, debere præfectum equitum præter alia curam adhibere, ut etiam dicendi facultatem habeat? Tu vero existimabas, inquit, oportere silentio equitibus impe-

σωπῇ ἱπαρχεῖν; ἢ οὐκ ἐντεθύμῃσαι ὅτι ὅσα τε νόμῳ μεμαθήκαμεν κάλλιστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν, καὶ εἴ τι ἄλλο καλὸν μανθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μανθάνει, καὶ εἰ ἄριστα διδάσκοντες μάλιστα λόγῳ χρῶνται καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα ἐπιστάμενοι κάλλιστα διαλέγονται; (12) Ἡ τὸδε οὐκ ἐντεθύμῃσαι, ὥς, ὅταν γε χορὸς εἷς ἐκ τῆςδε τῆς πολέως γίγνηται, ὥσπερ ὁ εἷς Δῆλον πεμπόμενος, οὐδεὶς ἄλλοθεν οὐδαμῶθεν τούτῳ ἐφάμιλλος γίγνεται, οὐδὲ εὐανδρία ἐν ἄλλῃ πόλει ὁμοία τῇ ἐνθάδε συνάγεται; (13) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνία τοσούτων διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωμαίων μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμία, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἐντιμία. Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο. (14) Οὐκοῦν οἶει, ἔφη, καὶ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐνθάδε εἰ τις ἐπιμεληθεῖ, ὥς πολλὸν ἂν καὶ τοῦτο διενέγκοιεν τῶν ἄλλων ὅσων τε καὶ ἱππῶν παρασκευῇ καὶ εὐταξίᾳ καὶ τῷ ἐτοίμῳ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους, εἰ νομίσειαν ταῦτα ποιῶντες ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι; Εἰκός γε, ἔφη. (15) Μὴ τοίνυν ὀνει, ἔφη, ἀλλὰ περὶ τοὺς ἀνδρας ἐπὶ ταῦτα προτρέπειν ἅψ' ὧν αὐτός τε ὠφελήθησιν καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται διὰ σέ. Ἀλλὰ νῆ Δία πειράσσομαι, ἔφη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἰδὼν δὲ ποτὲ Νικομαχίδην ἐξ ἀρχαιρεσιῶν ἀπίοντα ἤρετο. Τίνες, ὦ Νικομαχίδη, στρατηγοὶ ἤρηνται; Καὶ δς, Οὐ γάρ, ἔφη, ὦ Σωκράτες, τοιοῦτοί εἰσιν Ἀθηναῖοι, ὥστε ἐμὲ μὲν οὐχ εἰλοντο, δς ἐκ καταλόγου στρατευόμενος κατατέτριμμαι καὶ λοχαγῶν καὶ ταξιαρχῶν καὶ τραύματα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοσαῦτα ἔχων· ἅμα δὲ τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀπογυμνούμενος ἐπεδείκνυεν· Ἀντισθένην δὲ, ἔφη, εἰλοντο, τὸν οὔτε ὁπλίτην πώποτε στρατευσάμενον, ἐν τε τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν περίβλεπτον ποιήσαντα, ἐπιστάμενον τε ἄλλο οὐδὲν ἢ χρήματα συλλέγειν. (2) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτο μὲν ἀγαθόν, εἰ γε τοῖς στρατιώταις ἱκανὸς ἔσται τὰ ἐπιτήδεια πορίζειν. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, χρήματα συλλέγειν ἱκανοὶ εἰσιν· ἀλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου καὶ στρατηγεῖν δύνανται· ἂν. (3) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἀλλὰ καὶ φιλόνομος Ἀντισθένης ἔστιν, ὁ στρατηγῶν προσεῖναι ἐπιτήδειον ἔστιν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ δσάκις κεχορήγηκε, πᾶσι τοῖς χοροῖς νενίκηκε; Μὰ Δί', ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἀλλ' οὐδὲν ὁμοῖόν ἐστι χοροῦ τε καὶ στρατεύματος προεστάναι. (4) Καὶ μὴν, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ ὥδῃς γε ὁ Ἀντισθένης οὐδὲ χορῶν διδασκαλίας ἐμπειρος ὢν ὅμως ἐγένετο ἱκανὸς εὐρεῖν τοὺς κρατίστους ταῦτα. Καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ οὖν, ἔφη ὁ Νικομαχίδης, ἄλλους μὲν εὐρήσει τοὺς τάξοντας ἂνθ' ἑαυτοῦ, ἄλλους δὲ τοὺς μαχουμένους. (5) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰάν γε καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τοὺς κρατίστους, ὥσπερ

rare? an non tecum cogitasti, nos ea universa, quæcunque didicimus optima et honestissima de more et instituto civitatis habita, et per quæ vivendi modum tenere soimus, orationis ope didicisse, et si quam aliam bonam disciplinam aliquis discat, orationis ope discere; quodque doctores optimi sermone inprimis utantur, et qui dignissima cognitione optime teneant, hi pulcherrime disserant? An id nunquam animadvertisti, quod quum chorus unus ex hac civitate efficitur, verbi causa, qui in Delum mittitur, nullus aliunde huic æqualis instituitur; quodque tanta virorum præstantia in alia civitate nulla cogatur, quanta in hac nostra? Vere dicis, ait. Atqui neque vocis elegantia tantum præstant Athenienses aliis, neque corporum magnitudine ac robore, quantum honoris studio, quod maxime ad præclara et honorifica homines excitat. Etiam hoc, ait, verum est. Ergone putas, inquit, etiam equestres copias, quæ hic sunt, si quis diligenter curet, longe præstaturas aliis armorum equorumque apparatu, atque ordine, et prompte pericula adversus hostes subeundo, si existimarent, hæc facientes, se laudem ac gloriam consequuturos? Hoc quidem est consentaneum, inquit. Ergo ne cuncteris, ait, sed operam dato, ut homines ad ea propellas, de quibus et tibi et ceteris propter te civibus utilitas erit. Equidem hoc profecto conabor, inquit.

CAPUT IV.

Quum autem aliquando Nicomachidem abeuntem e comitiis vidisset, interrogabat: Quinam, mi Nicomachides, imperatores electi sunt? Et ille, An non tales sunt, ait, Athenienses, mi Socrates, ut me quidem non elegerint, qui ex delectis tabellis militans tum manipulos ducendo, tum cohortibus imperando, tum vulnera tot ab hostibus accipiendo (simul se denudans, vulnorum cicatrices ostendebat), jam confectus sum: Antisthenem vero elegerunt, qui neque pedes unquam militavit, neque inter equites quidquam illustre gessit, nihilque aliud novit, nisi pecuniam colligere? Bonum vero id fuerit, inquit Socrates, siquidem militibus potest necessaria suppeditare. Enimvero, inquit Nicomachides, etiam mercatores pecuniam possunt colligere; neque tamen idcirco etiam imperatoris munere fungi possunt. Etiam contentiosus est Antisthenes, ait Socrates, quod in imperatore necessario requiritur. An non vides eum, quoties choregus fuit, omnibus choris vicisse? Profecto, inquit Nicomachides, nihil similitudinis habet chori et exercitus præfectura. Atqui, ait Socrates, quum neque canendi, neque docendi choros peritus esset Antisthenes, tamen potuit reperire eos, qui in his optimi essent. Ergo et in exercitu, inquit Nicomachides, alios inveniet, qui ejus loco aciem struent, alios, qui pugnabunt. Nimirum, ait Socrates, si etiam in rebus bellicis præstantissimos quosque perinde atque in iis, quæ ad chorum pertinent, repererit, ac

ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐξευρίσκη τε καὶ προαιρῆται, εἰκότως ἂν καὶ τούτου νικηφόρος εἴη· καὶ δαπανᾷ δ' αὐτὸν εἰκὸς μᾶλλον ἂν ἐθέλῃν εἰς τὴν ζῆν ὅλη τῇ πόλει τῶν πολεμικῶν νίκην ἢ εἰς τὴν ζῆν τῇ φυλῇ τῶν χορικῶν. (8) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός ἐστὶ χορηγεῖν τε καλῶς καὶ στρατηγεῖν; Λέγω ἔγωγ', ἔφη, ὡς ὅτου ἂν τις προστατεύῃ, ἔαν γινώσκῃ τε ὧν δεῖ καὶ ταῦτα πορίεσθαι δύνηται, ἀγαθὸς ἂν εἴη προστατῆς, εἴτε χοροῦ εἴτε οἴκου εἴτε πόλεως εἴτε στρατεύματος προστατεύοι. (7) Καὶ δὲ Νικομαχίδης, Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες οὐκ ἂν ποτε ὦμην ἐγὼ σου ἀκοῦσαι ὡς οἱ ἀγαθοὶ οἰκονόμοι ἀγαθοὶ στρατηγοὶ ἂν εἴεν. Ἴθι δὲ, ἔφη, ἐξετάσωμεν ἑκατέρου αὐτῶν τὰ ἔργα, ἵνα εἰδῶμεν πότερον τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ διαφέρει τι. Πάνυ γε, ἔφη. (8) Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν τοὺς ἀρχομένους κατηκόους τε καὶ εὐπειθεῖς ἑαυτοῖς παρασκευάζειν ἀμφοτέρων ἐστὶν ἔργον; Καὶ μάλα, ἔφη. Τί δέ; τὸ προσταττεῖν ἑκαστα τοῖς ἐπιτηδείοις πράττειν; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοὺς καχοὺς κολάζειν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τιμᾶν ἀμφοτέρους οἶμαι προσήκειν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (9) Τὸ δὲ τοὺς ὑπηκόους εὐμενεῖς ποιῆσθαι πῶς οὐ καλὸν ἀμφοτέροις; Καὶ τοῦτ', ἔφη. Συμμάχους δὲ καὶ βοηθοὺς προσάγεσθαι δοκεῖ σοι συμφέρειν ἀμφοτέροις ἢ οὐ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἀλλὰ φυλακτικούς τῶν ὄντων οὐκ ἀμφοτέρους εἶναι προσήκει; Σφόδρα γ', ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ἐπιμελεῖς καὶ φιλοπόνους ἀμφοτέρους εἶναι προσήκει περὶ τὰ αὐτῶν ἔργα. (10) Ταῦτα μὲν, ἔφη, πάντα ὁμοίως ἀμφοτέρων ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι οὐκ ἐστὶ ἀμφοτέρων. Ἀλλ' ἔχθροί γε τοὶ ἀμφοτέροις γίνονται; Καὶ μάλα, ἔφη, τοῦτό γε. Οὐκοῦν τὸ περιγενέσθαι τούτων ἀμφοτέροις συμφέρε; (11) Πάνυ γε, ἔφη· ἀλλ' ἐκεῖνο παρὶς, ἂν δέη μάχεσθαι, τί ὠφελήσῃ ἢ οἰκονομική; Ἐνταῦθα δῆπου καὶ πλείστον, ἔφη· ὁ γὰρ ἀγαθὸς οἰκονόμος, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω λυσιτελές τε καὶ κερδαλέον ἐστὶν ὡς τὸ μαχόμενον τοὺς πολεμικοὺς νικᾶν, οὐδὲ οὕτως ἀλυσιτελές τε καὶ ζημιώδες ὡς τὸ ἡττᾶσθαι, προθύμως μὲν τὰ πρὸς τὸ νικᾶν συμφέροντα ζητῆσει καὶ παρασκευάζεται, ἐπιμελῶς δὲ τὰ πρὸς τὸ ἡττᾶσθαι φέροντα σκέψεται καὶ φυλάσσεται, ἐνεργῶς δ', ἂν τὴν παρασκευὴν ὁρᾷ νικητικὴν οὖσαν, μαχεῖται, οὐχ ἥμισυ δὲ τούτων, ἔαν ἀπαράσκευος ᾖ, φυλάσσεται συνάπτειν μάχην. (12) Μὴ καταφρόνει, ἔφη, ὦ Νικομαχίδη, τῶν οἰκονομικῶν ἀνδρῶν· ἢ γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖα πλήθει μόνον διαφέρει τῆς τῶν κοινῶν, τὰ δὲ ἄλλα παραπλήσια ἔχει· τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οὔτε ἀνευ ἀνθρώπων οὐδέτερά γίνονται οὔτε δι' ἄλλων μὲν ἀνθρώπων τὰ ἴδια πράττεται, δι' ἄλλων δὲ τὰ κοινά· οὐ γὰρ ἄλλοις τίσιν ἀνθρώποις οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμελόμενοι χρῶνται ἢ ὥσπερ οἱ τὰ ἴδια οἰκονομοῦντες· οἷς οἱ ἐπιστάμενοι χρῆσθαι καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ καλῶς πράττουσιν, οἱ δὲ μὴ ἐπισταμένοι ἀμφοτέρωθι πλημμελοῦσιν.

præ aliis delegerit, consentaneum est, eum hac quoque in parte victoriam reportaturum. Etiam credi par est, eum plus velle impendere in hanc rerum bellicarum victoriam cum civitate universa reportandam, quam in victoriam chori cum tribu sua partam. Ain' tu, mi Socrates, inquit, ejusdem esse hominis, recte et choro et exercitui præesse? Aio equidem, inquit, illum qui sciat quibus sit opus, eaque comparare possit, cuicunque rei præsit, bonum præfectum esse; seu choro, seu familiæ, seu civitati, seu exercitui præsit. Profecto, ait Nicomachides, nunquam ex te auditurum me arbitrabar, mi Socrates, bonos patres-familias etiam bonos fore imperatores. Age igitur, inquit, utriusque officia indagemus, ut sciamus, eademne sint an diversa. Omnia, ait. An non igitur utriusque officium est, ut imperio suo subjectos sibi morigeros et obsequentes reddat? Maxime, inquit. Quid? an non ut idoneis imperent ea facere, quæ oportet? Et hoc, inquit. Etiam illud utrique convenire arbitror, ut malos puniant, et honore adficient bonos. Prorsus ita est, ait. Subditos autem benevolos reddere, qui non utrique fuerit honestum? Ita est, inquit. Ut socios et auxiliares sibi addiscant, num utrique putas expedire, necne? Omnino, inquit. Nonne ad res suas custodiendas utrumque idoneum esse convenit? Maxime, inquit. Ergo et diligentem et industrium in officiis suis oportet esse utrumque. Hæc quidem omnia, inquit, pariter utriusque sunt officia: verum pugnare, non est utriusque. Verum an non utrique hostes sunt? Maxime, inquit. Ergo utrique expedit, ut his superior evadat? Omnino, inquit. At hoc tu prætermittis: si pugnandum sit, quid rei familiaris administrandæ ratio proderit? Ibidem etiam plurimum, inquit: nam bonus pater familias, quum sciat, nihil adeo utile ac fructuosum esse, ac pugnando hostes vincere, neque quidquam esse tam inutile et damnosum, ac superari; prompte quæ ad vincendum conducunt, quæret et parabit; ac diligenter considerabit et cavebit, quæ ad hoc faciunt, ut vincantur: quumque videbit apparatus ad victoriam idoneum esse, viriliter dimicabit, at si imparatus fuerit, prælium ne conserat, haud minus cavebit. Ne tu, mi Nicomachides, inquit, homines familiaris rei administrandæ peritos contempseris. Nam cura rerum privatarum tantum a publicarum cura differt amplitudine; cetera consimiles sunt. Quodque maximum est, neutra sit absque hominibus; neque per alios quidem homines privatæ, per alios autem publicæ res tractantur. Nam qui publica procurant, non aliis utuntur hominibus, quam quibus illi qui privata administrant; quibus qui norunt uti, tum privatas tum publicas res bene tractant: qui vero ignorant, utrimque peccant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

CAPUT V.

Περικλεί δέ ποτε τῷ τοῦ πάνου Περικλέους υἱῷ δια-
 λεγόμενος, Ἐγὼ τοι, ἔφη, ὦ Περικλεις, ἐλπίδα ἔχω
 σοῦ στρατηγήσαντος ἀμείνω τε καὶ ἐνδοξοτέραν τὴν
 πόλιν εἰς τὰ πολεμικὰ ἐσεσθαι καὶ τῶν πολεμίων κρα-
 τήσειν. Καὶ ὁ Περικλῆς, Βουλοίμην ἂν, ἔφη, ὦ Σώ-
 κρατες, ἃ λέγεις· ἅπας δὲ ταῦτα γένοιτ' ἂν οὐ δύναμαι
 γινῶναι. Βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, διαλογιζόμενοι
 περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν ὅπου ἤδη τὸ δυνατόν ἐστίν;
 Βούλομαι, ἔφη. (2) Οὐκοῦν οἶσθα, ἔφη, ὅτι πλήθει
 μὲν οὐδὲν μείους εἰσὶν Ἀθηναῖοι Βοιωτῶν; Οἶδα γάρ,
 ἔφη. Σώματα δὲ ἀγαθὰ καὶ καλὰ πότερον ἐκ Βοιωτῶν
 οἶει πλείω ἂν ἐκλεγεῖσθαι ἢ ἐξ Ἀθηνῶν; Οὐδὲ ταῦτα
 μοι δοκοῦσι λείπεσθαι. Εὐμενεστέρους δὲ ποτέρους
 ἑαυτοῖς εἶναι νομίζεις; Ἀθηναίους ἔγωγε· Βοιωτῶν μὲν
 γὰρ πολλοὶ πλεονεκτοῦμενοι ὑπὸ Θηβαίων δυσμενῶς
 αὐτοῖς ἔχουσιν, Ἀθῆνησι δὲ οὐδὲν ὀρώ τοιοῦτον. (3)
 Ἀλλὰ μὴν φιλοτιμότητοί γε καὶ φιλοφρονέσταιτο πάν-
 των εἰσιν· ἅπερ οὐχ ἥκιστα παροξύνει κινδυνεύειν ὑπὲρ
 εὐδοξίας τε καὶ πατρίδος. Οὐδὲ ἐν τούτοις Ἀθηναῖοι
 μεμπτοί. Καὶ μὴν προγόνων γε καλὰ ἔργα οὐκ ἔστιν
 οἷς μείζω καὶ πλείω ὑπάρχει ἢ Ἀθηναίους· ὅ· πολλοὶ
 ἐπαιρόμενοι προτρέπονται τε ἀρετῇ ἐπιμελεῖσθαι
 καὶ ἀλκιμοὶ γίγνεσθαι. (4) Ταῦτα μὲν ἀληθῆ
 λέγεις πάντα, ὦ Σωκράτες· ἀλλ' ὁρᾷς ὅτι ἅψ' οὐ ἦ
 τε σὺν Τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν Λεβαδείᾳ συμφορὰ ἐγέ-
 νετο καὶ ἡ μεθ' Ἱπποκράτους ἐπὶ Δηλίῳ, ἐκ τούτων
 τεταπείνεται μὲν ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς
 Βοιωτοὺς, ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς
 τοὺς Ἀθηναίους· ὥστε Βοιωτοὶ μὲν οἱ πρόσθεν οὐδ' ἐν
 τῇ ἑαυτῶν τολμῶντες Ἀθηναίους ἀνευ Λακεδαιμονίων
 τε καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι νῦν
 ἀπειλοῦσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Ἀττι-
 κήν· Ἀθηναῖοι δὲ οἱ πρότερον, ὅτε Βοιωτοὶ μόνοι ἐγέ-
 νοντο, πορβοῦντες τὴν Βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ
 δηλώσωσι τὴν Ἀττικὴν. (5) Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἀλλ'
 αἰσθάνομαι μὲν, ἔφη, ταῦτα οὕτως ἔχοντα· δοκεῖ δέ
 μοι ἀνδρὶ ἀγαθῷ ἀρχόντι νῦν εὐαρεστοτέρως διακείσθαι
 ἢ πόλις. Τὸ μὲν γὰρ θάρρος ἀμείλειάν τε καὶ ῥαθυ-
 μίαν καὶ ἀπειθειαν ἐμβάλλει, ὁ δὲ φόβος προσεκτιω-
 τέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ.
 (6) Τεχμήραιο δ' ἂν τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν.
 Ὅταν μὲν γὰρ δῆπου μηδὲν φοβῶνται, μεστοὶ εἰσιν
 ἀταξίας· ἔστ' ἂν δὲ ἡ χειμῶνα ἢ πολεμίου δέλωσιν,
 οὐ μόνον τὰ κελευόμενα πάντα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σιγῶσι
 καραδοκοῦντες τὰ προσταχθέντα ὥσπερ χορευταί.
 (7) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Περικλῆς, εἰ γε νῦν μάλιστα
 πειθοῖντο, ὥρα ἂν εἴη λέγειν πῶς ἂν αὐτοὺς προτρε-
 ψαίμεθα πάλιν ἀνερασθῆναι τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς τε καὶ
 εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκρά-
 τής, εἰ μὲν ἐβουλόμεθα χρημάτων αὐτοὺς ὧν οἱ ἄλλοι
 εἶχον ἀντιποιεῖσθαι, ἀποδεικνύντες αὐτοῖς ταῦτα πα-
 τρῶς τε ὄντα καὶ προσήκοντα μάλιστα· ἂν οὕτως αὐτοὺς

Quum etiam aliquando cum Pericle, Periclis filius claris-
 simi filio dissereret, Equidem, mi Pericles, ait, spero, te
 imperatore, meliorem honorabilioremque civitatem in rebus
 bellicis fore, hostesque superaturam. Velim, mi Socrates,
 inquit, quæ tu narras : verum quo pacto fieri possint, in-
 telligere nequeo. Vis igitur, ait Socrates, de his disputando
 consideremus, quo pacto fieri possint? Volo, inquit. Nostin'
 igitur, ait Socrates, Athenienses multitudine Bæotis nequa-
 quam inferiores esse? Novi, inquit Pericles. S. Utrum
 vero putas plura bona pulchraque corpora deligi de Bæotis
 posse, an Athenis? P. Neque in hac parte mihi videntur
 inferiores esse. S. Utros autem putas magis esse erga
 se invicem benevolos? P. Athenienses equidem : nam ple-
 rique Bæotorum, quod a Thebanis molestentur, male erga
 ipsos adfecti sunt : Athenis vero nihil ejusmodi video. S. Et
 honoris etiam cupidissimi sunt, omniumque humanissimi,
 quæ non parum excitant homines, ut pro gloria patriaque
 periculum adeant. P. Neque in hoc Athenienses re-
 prehendi possunt. S. Majorum quidem præclara facinora
 nulli nec insigniora nec plura habent, quam Athenienses :
 quo multi accensi excitantur ad exercendam virtutem ac for-
 titudinem. P. Vere tu quidem dicis hæc omnia, mi Socra-
 tes : sed ex quo illa mille militum strages cum Tolmida apud
 Lebadiam facta est, illaque ad Delium cum Hippocrate, inde
 Atheniensium gloria apud Bæotos imminuta est ; ita vero
 Thebanorum animi adversus Athenienses elati sunt, ut jam
 Bæoti, qui antea ne suis quidem in finibus absque Lacedæ-
 moniis aliisque Peloponnesiis aciem adversus Athenien-
 ses audebant struere, nunc se suo Marte Atticani invasuros
 minitentur ; Athenienses vero, qui prius, quum adhuc Bæoti
 soli essent, Bæotiam populabantur, nunc ne Atticam Bæoti
 vastent, metuant. Et Socrates, Animadverto, inquit, hæc
 ita se habere : sed videtur mihi civitas nostra nunc animo
 benigniori erga bonum imperatorem adfecta. Nam spiritus
 sibi præfidens negligentiam et ignaviam et inobedientiam
 parit ; metus autem homines attentiores, obedientiores, ma-
 gisque compositos reddit. Hujus argumentum etiam de
 nautis indubitatum sumas : nam utique ubi nihil metuunt,
 confusionis omnia plena ; at ubi vel tempestatem vel hostes
 verentur, non solum imperata cuncta faciunt, sed etiam cum
 silentio, quid mandetur, sollicitè expectant, ut choreutæ.
 Enimvero, inquit Pericles, si jam maxime parituri sint,
 opportunum fuerit disserere, quo pacto eos hortemur, ut
 rursus virtutem, gloriam, felicitatem pristinam arripiant.
 Ergo, ait Socrates, si velimus eos opes sibi vindicare, quas
 habebant alii, maxime ad has repetendas incitarem, si
 ostenderemus has illis paternas esse ac peculiarias : quia vero

ἐξορμῶμεν ἀντέχεσθαι τούτων· ἐπεὶ δὲ τοῦ μετ' ἀρετῆς πρωτεύειν αὐτοὺς ἐπιμελεῖσθαι βουλόμεθα, τοῦτ' αὖ δεκτικόν ἐκ παλαιοῦ μάλιστα προσήκον αὐτοῖς, καὶ ὡς τούτου ἐπιμελόμενοι πάντων ἂν εἶεν κράτιστοι. (9) Πῶς οὖν ἂν τοῦτο διδάσκοιμεν; Οἶμαι μὲν, εἰ τοὺς γε παλαιοτάτους ὧν ἀκούομεν προγόνους αὐτῶν ἀναμιμνήσκοιμεν αὐτοὺς ἀκηκοότας ἀρίστους γεγονέναι. (10) Ἄρα λέγεις τὴν τῶν θεῶν κρίσιν, ἣν οἱ περὶ Κέκροπα δι' ἀρετὴν ἔκριναν; Λέγω γάρ, καὶ τὴν Ἐρεχθέως γε τροφὴν καὶ γένεσιν, καὶ τὸν πόλεμον τὸν ἐπ' ἐκείνου γενομένον πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐχομένης ἡπείρου πάσης, καὶ τὸν ἐφ' Ἡρακλείδων πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ Θησέως πολεμηθέντας, ἐν οἷς πᾶσιν ἐκείνῳ δῆλοι γεγόνασι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων ἀριστεύσαντες· (11) εἰ δὲ βούλει, ἃ ὕστερον οἱ ἐκείνων μὲν ἀπόγονοι, οὐ πολλὸν δὲ πρὸ ἡμῶν γεγονότες, ἔπραξαν, τὰ μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς κυριεύοντας τῆς τε Ἀσίας πάσης καὶ τῆς Εὐρώπης μέχρι Μακεδονίας καὶ πλείστην τῶν προγεγονότων δύναμιν καὶ ἀφορμὴν κεκτημένους καὶ μέγιστα ἔργα κατειργασμένους, τὰ δε καὶ μετὰ Πελοποννησίων ἀριστεύοντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· οἱ δὲ καὶ λέγονται πολλὸν διενεγκεῖν τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων. (12) Λέγονται γάρ, ἔφη. Τοιγαροῦν πολλῶν μὲν μεταναστάσεων ἐν τῇ Ἑλλάδι γενοῦσιν διέμειναν ἐν τῇ αὐτῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες ἐπέτρεπον ἐκείνοις, πολλοὶ δὲ ὑπὸ κριττόνων ὑβριζόμενοι κατέφευγον πρὸς ἐκείνους. (13) Καὶ ὁ Περικλῆς, Καὶ θαυμάζω γε, ἔφη, ὦ Σωκράτες, ἡ πόλις ὅπως ποτ' ἐπὶ τὸ χεῖρον ἔκλινεν. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι, ὁ Σωκράτης, ὥς περ καὶ ἀθληταὶ τινες διὰ τὸ πολλὸν ὑπερενεγκεῖν καὶ κρατιστεῦσαι καταβῆθαι μῆσαντες ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ Ἀθηναῖοι πολλὸν διενεγκόντας ἀμελήσαντες αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο χεῖρους γεγονέναι. (14) Νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν; Καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐδὲν ἀπόκρυφον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μὴδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μὴ, τοὺς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι οὐδὲν ἂν χεῖρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέστερον, καὶ βελτίους. (15) Λέγεις, ἔφη, πόρρω που εἶναι τῇ πόλει τὴν καλοκάγαθian. Πότε γὰρ οὕτως Ἀθηναῖοι ὥς περ Λακεδαιμόνιοι ἡ πρεσβυτέρους αἰδέσονται, οἱ ἀπὸ τῶν πατέρων ἀρχονται καταφρονεῖν τῶν γεραιτέρων, ἢ σωμασκήσουσιν οὕτως, οἱ οὐ μόνον αὐτοὶ εὐεξίας ἀμελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιμελομένων καταγελῶσι; (16) Πότε δὲ οὕτω πείσονται τοῖς ἀρχουσιν, οἱ καὶ ἀγᾶλλονται ἐπὶ τῇ καταφρόνῳ τῶν ἀρχόντων; ἢ πότε οὕτως ὁμοιοῦσιν, οἳ γε ἀντὶ μὲν τοῦ συνεργεῖν ἑαυτοῖς τὰ συμφέροντα ἐπιηραῖζουσιν ἀλλήλοις καὶ φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις; μάλιστα δὲ πάντων ἐν τε ταῖς ἰδίαις συνόδοις καὶ ταῖς κοιναῖς διαφέρονται,

volumus eos operam dare, ut in virtute primas obtineant, iterum demonstrandum erit, hoc ipsum jam olim ad ipsos potissimum pertinere; quodque, si in hoc incumbant, omnium fuerint praestantissimi. P. At quomodo possimus hoc docere? S. Sic arbitror, si majores ipsorum longe antiquissimos, de quibus accepimus, in memoriam eis revocemus, quod nimirum audiverint eos fuisse optimos. P. Num de judicio deorum loqueris, quod ob virtutem Cecrops cum suis fecit? S. De hoc ipso loquor, ac de educatione et ortu Erechthei, et de bello, quod ab eo susceptum fuit contra ejus, quæ fines Atticæ tangebant, continentis universæ habitatores; et de illo, quod sub Herculis nepotibus contra Peloponnesios, et de bellis omnibus, quæ sub Theseo gesta sunt; in quibus universis illi suæ ætatis hominibus manifeste præstiterunt. Adde, si placet, quæ deinde illorum nepotes gesserunt, qui non ita multum ante nos vixere, dum partim ipsi per se dimicarent adversus eos qui Asiæ universæ et Europæ ad Macedoniam usque dominabantur, maximamque priorum hominum potentiam atque opes possidebant, res maximas exsequuti; partim etiam cum Peloponnesiis fortiter se gesserunt terra et mari, hi igitur longe præstitisse suæ ætatis hominibus dicuntur. P. Ita sane dicuntur, ait. Quapropter quum multæ in Græciâ migrationes acciderent, illi suo in agro permanserunt: ac multi, qui inter se de jure disceptabant, ipsorum arbitrio controversias permittebant: multi denique a potentioribus contumeliosa injuria adfecti, ad eos potissimum confugiebant. Tum Pericles, Equidem miror, inquit, mi Socrates, quo pacto civitas hæc in pejus sit prolapsa. Arbitror, inquit Socrates, perinde atque athletæ nonnulli, eo quod sæpe superiores et victores evaserint, tandem desides facti, minus adversariis valent; sic et Athenienses, quum longe præstarent aliis, se ipsos neglexisse, ac propterea evasisse pejores. Nunc igitur, inquit Pericles, quid facientes pristinam virtutem recuperent? Et Socrates: Nihil occultum, ut mihi videtur. Nimirum si, cognitis majorum suorum institutis, nihilo pejor quam illi agere instituerent, nihilo ipsi essent eis pejores: sin minus, saltem eos imitando qui nunc primas tenent, et eorundem institutis inhaerendo, si quidem id pari facerent industria, nihilo deteriores illis essent; sin majori, etiam meliores. Dicis, ait Pericles, longe a civitate nostra abesse pulchri bonique studium. Nam quando Athenienses ita, ut Lacedæmonii, vel natu grandiores reverebuntur, qui ab ipsis patribus ordiuntur seniores contemnere? vel ita corporis exercitiis utuntur, qui non solum ipsi bonam corporis constitutionem parvi faciunt, sed etiam illos irrident, qui curam ejus habent? quando ita magistratibus obtemperabunt, qui gloriantur etiam propterea, quod magistratus contemnunt? quando ita concordēs erunt, qui pro studio juvandi se invicem, injuriis sese afficiunt, et magis invident sibi, quam ceteris hominibus? qui omnium maxime tum in privatis tum publicis congressibus inter se dissident, litesque invicem sibi

καὶ πλείστα δίκας ἀλλήλοις δικάζονται, καὶ προαιροῦνται μᾶλλον οὕτω κερδαίνειν ἀπ' ἀλλήλων ἢ συνωφελοῦντες αὐτοὺς, τοῖς δὲ κοινοῖς ὥςπερ ἀλλοτριῶς χρώμενοι, περὶ τούτων αὐτὸ μάχονται καὶ ταῖς εἰς τὰ τοιαῦτα δυνάμεσι μάλιστα χαίρουσιν. (17) Ἐξ ὧν πολλῇ μὲν ἀπειρία καὶ κακία τῇ πόλει ἐμφύεται, πολλῇ δὲ ἔχθρα καὶ μῖσος ἀλλήλων τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται, δι' ἃ ἔγωγε μάλα φοβοῦμαι ἀεὶ μή τι μείζον ἢ ὥστε φέρειν δύνασθαι κακὸν τῇ πόλει συμβῇ. (18) Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Περικλείς, οὕτως ἡγοῦ, ἀνηκέστῳ πονηρίᾳ νοσεῖν Ἀθηναίους. Οὐχ ὁρᾷς ὥς εὐτακτοὶ μὲν εἰσὶν ἐν τοῖς ναυτικοῖς, εὐτάκτως δ' ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πείθονται τοῖς ἐπιστάταις, οὐδένων δὲ καταδεέστερον ἐν τοῖς χοροῖς ὑπηρετοῦσι τοῖς διδασκάλοις; (19) Τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, καὶ θαυμαστόν ἐστι, τὸ τοὺς μὲν τοιούτους πειθαρχεῖν τοῖς ἐφεστώσι, τοὺς δὲ ὁπλίτας καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἱ δοκοῦσι καλοκάγαθ' ἀποκεκριθῆαι τῶν πολιτῶν, ἀπειθεστάτους εἶναι πάντων. (20) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἡ δ' ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, ὦ Περικλείς, οὐκ ἐκ τῶν δεδοκιμασμένων καθίσταται; Καὶ μάλα, ἔφη. Οἶσθα οὖν τινας, ἔφη, κάλλιον ἢ νομιμώτερον ἢ σεμνότερον ἢ δικαιοτέρον τάς τε δίκας δικάζοντας καὶ τὰλλα πάντα πράττοντας; Οὐ μέφομαι, ἔφη, τοῖς τοῖς. Οὐ τοίνυν, ἔφη, δεῖ ἀθυμεῖν ὥς οὐκ εὐτάκτων ὄντων Ἀθηναίων. (21) Καὶ μὴν ἐν γε τοῖς στρατιωτικοῖς, ἔφη, ἐνθα μάλιστα δεῖ σωφρονεῖν τε καὶ εὐτακτεῖν καὶ πειθαρχεῖν, οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν. Ἴσως γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν τούτοις οἱ ἥκιστα ἐπιστάμενοι ἀρχοῦσιν αὐτῶν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι κιθαριστῶν μὲν καὶ χορευτῶν καὶ ὀρχηστῶν οὐδὲ εἰς ἐπιχειρεῖ ἀρχεῖν μὴ ἐπιστάμενος, οὐδὲ παλαιστῶν οὐδὲ παγκρατιαστῶν; ἀλλὰ πάντες, ὅσοι τούτων ἀρχοῦσιν, ἔχουσι δεῖξαι ὁπόθεν ἔμαθον ταῦτα ἐφ' οἷς ἐφεστᾶσι. τῶν δὲ στρατηγῶν οἱ πλείστοι αὐτοσχεδιάζουσιν. (22) Οὐ μέντοι σέ γε τοιοῦτον ἐγὼ νομίζω εἶναι, ἀλλ' οἶμαι σε οὐδὲν ἥττον ἔχειν εἰπεῖν ὁπότε στρατηγεῖν ἢ ὁπότε παλαίειν ἠρᾶς μαρθάνειν. Καὶ πολλὰ μὲν οἶμαι σε τῶν πατρῶων στρατηγημάτων παρεληφότα διασώζειν, πολλὰ δὲ πανταχόθεν συνεννογεῖναι, ὁπόθεν ὁλόν τε ἦν μαθεῖν τι ὠφέλιμον εἰς στρατηγίαν. (23) Οἶμαι δὲ σε πολλὰ μερὶ μὲν ὅπως μὴ λάθῃς σεαυτὸν ἀγνοῶν τι τῶν εἰς στρατηγίαν ὠφελίμων· καὶ ἑάν τι τοιοῦτον αἰσθῇ σεαυτὸν μὴ εἰδὼτα, ζητεῖν τοὺς ἐπισταμένους ταῦτα, οὔτε δῶρων οὔτε χαρίτων φειδόμενον, ὅπως μάθῃς παρ' αὐτῶν ἃ μὴ ἐπίστασαι καὶ συνεργοὺς ἀγαθοὺς ἔχῃς. (24) Καὶ ὁ Περικλῆς, Οὐ λανθάνεις με, ὦ Σώκρατες, ἔφη, ὅτι οὐδ' οἰόμενός με τούτων ἐπιμελεῖσθαι ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἐγγχειρῶν με διδάσκειν ὅτι τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν τούτων ἀπάντων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Ὁμολογῶ μέντοι καὶ γὰρ σοὶ ταῦτα. (25) Τοῦτο δ', ἔφη, ὦ Περικλείς, κατανενοήκας, ὅτι πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, καθήκοντα ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, δι' ὧν εἰς τὴν χώραν εἰσοδοὶ στεναὶ τε καὶ προσάντεις εἰσὶ, καὶ ὅτι μέση διέζωστα ὄρεσιν ἐρυμνοίς; Καὶ μάλα, ἔφη. (26) Τί δέ;

plurimas movent, maluntque isto modo alter ab altero quid lucrari, quam mutuo sibi prodesse? qui communibus rebus perinde utuntur atque alienis, deque iis rixantur, et viribus ad res hujusmodi maxime gaudent? Ex quibus sane magna inscitia pulchri bonique in civitate oritur, magnæque inimicitiae et odia mutua inter cives nascuntur. Quas ob res equidem vehementer metuere non desino, ne quod civitas detrimentum capiat majus, quam quod tolerare possit. Nequaquam, mi Pericles, existimaveris Athenienses tam incurabili pravitate, tanquam morbo, laborare, subjecit Socrates. An non vides, quam composite nauticis in rebus se gerant, quam composite gymnics in certaminibus praefectis obediant, quam eximie subserviant magistris in choris? Est hoc certe mirum, ait Pericles, quod tales praefectis obediant: at pedites et equites, qui in pulchri bonique studio civibus ceteris praelati esse videntur, omnium sint inobedientissimi. Et Socrates: At vero is, qui est in Areopago, senatus, mi Pericles, an non ex probatis hominibus constat? Omnino, inquit Pericles. An igitur nosti aliquos, ait Socrates, qui vel honestius, vel magis legitime, vel gravius, vel æquius lites judicent, ceteraque cuncta gerant? Nihil, inquit Pericles, de iis quoror. Non igitur, inquit Socrates, animum despondere oportet, quasi Athenienses composite se non gerant. At in re militari, inquit Pericles, ubi maxime decet animo sano uti, composite, atque obedienter se gerere, nulli horum attendunt. Fortassis, ait Socrates, in his praesunt eis homines minime periti. An non vides citharedorum, et eorum qui choros agunt, et pugilum et pancratiastarum ne unum quidem conari ut imperet, si quidem sit imperitus; sed omnes quotquot his praesunt, posse commonstrare, a quibus ea didicerint, quibus sunt praepositi: at plerique imperatorum temere neque tentatum ante hoc munus capessunt? Te quidem minime talem esse arbitror, sed opinor te non minus posse dicere, quo tempore imperandi, quam quo luctandi artem discere occæperis. Multa etiam te imperatoria consilia de patre accepta tenere puto, multa undecunque congessisse, unde disci abs te poterat aliquid, quod ad imperatoriam artem conferret. Atque te arbitror valde sollicitum esse, ne te ipsum lateas ignorans aliquid eorum quæ ad munus imperatoris pertinent; ac si quid ejusmodi nescire te animadvertis, harum rerum peritos inquirere, neque muneribus neque gratiis parcentem, ut ab eis discas quæ nescis, et bonos coadjutores habeas. Tum Pericles, Non me clam est, mi Socrates, inquit, hæc te dicere, ne existimantem quidem me his studere, sed conantem me docere, quod si quis velit exercitum ducere, horum omnium habenda ei sit cura. Equidem hoc tibi fateor, ait Socrates. Ceterum animadvertisti, mi Pericles, ait, magnos quosdam montes ante nostram regionem sitos esse, ad Bœotiam usque pertinentes, per quos in agrum nostrum aditus arcti et ardui sunt: eumque medium cinctum esse montibus munitis? Omnino, inquit Pericles. S. Quid?

ἐκεῖνο ἀπὸ καὶ Πισίδαι ἐν τῇ βασι-
λέως χώρα κατέχοντες ἐρυμνὰ πᾶν χωρίον καὶ κούφως
ὠπλισμένοι δύνανται πολλὰ μὲν τὴν βασιλέως χώραν
καταθέοντες κακοποιεῖν, αὐτοὶ δὲ ζῆν ἐλεύθεροι; Καὶ
τοῦτό γε, ἔφη, ἀκούω. (27) Ἀθηναίους δ' οὐκ ἂν οἶει,
ἔφη, μέχρι τῆς ἐλαφρᾶς ἡλικίας ὠπλισμένους κουφοτέ-
ροις ὅπλοις καὶ τὰ προκειμένα τῆς χώρας ὅρη κατέ-
χοντας βλαβεροὺς μὲν τοῖς πολεμίοις εἶναι, μεγάλην
δὲ προσβολὴν τοῖς πολίταις τῆς χώρας κατεσκευάσθαι;
Καὶ ὁ Περικλῆς, Πάντ' οἶμαι, ἔφη, ὦ Σωκράτης, καὶ
ταῦτα χρήσιμα εἶναι. (28) Εἰ τοίνυν, ἔφη ὁ Σωκρά-
της, ἀρέσκει σοι ταῦτα, ἐπιχειρεῖ αὐτοῖς, ὦ ἀρίστε-
β, τι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξῃς, καὶ σοὶ καλὸν
ἔσται καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν· ἐὰν δὲ τι ἀδυνατῇς, οὔτε τὴν
πόλιν βλάψῃς οὔτε σεαυτὸν κατασχευεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπιχειρεῖ δημη-
γορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω
εἴκοσιν ἔτη γεγονώς, ὄντων ἄλλων οὐκείων τε καὶ φίλων
οὐδεὶς ἡδύνατο παῦσαι ἐλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος
καὶ καταγέλαστον ὄντα Σωκράτης δὲ, εὐνοὺς ὧν αὐτῷ
διὰ τε Χαριμίδην τὸν Γλαύκωνος καὶ διὰ Πλάτωνα,
μόνος ἔπαυσεν. (1) Ἐντυχὼν γὰρ αὐτῷ πρῶτον μὲν
εἰς τὸ ἐβελῆσαι ἀκούειν τοιάδε λέξας κατέσχευεν. Ὁ
Γλαῦκων, ἔφη, προστατεύειν ἡμῖν διανενόησαι τῆς πό-
λεως; Ἐγὼ γ', ἔφη, ὦ Σωκράτης. Νῆ Δί', ἔφη· καλὸν
γὰρ εἶπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἀνθρώποις. Δῆλον γὰρ
ὅτι ἐὰν τοῦτο διαπράξῃ, δυνατὸς μὲν ἔσῃ αὐτὸς τυγ-
χάνειν ὅτου ἂν ἐπιθυμῇς, ἱκανὸς δὲ τοὺς φίλους ὠφε-
λεῖν, ἐπαρεῖς δὲ τὸν πατρῶον οἶκον, αὐξήσεις δὲ τὴν
πατρίδα, ὀνομαστὸς δ' ἔσῃ πρῶτον μὲν ἐν τῇ πόλει,
ἐπειτα δ' ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἴσως δὲ ὥσπερ Θεμιστοκλῆς
καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις ὅπου δ' ἂν ᾖς, πανταχοῦ περι-
βλεπτός ἔσῃ. (2) Ταῦτ' οὖν ἀκούων ὁ Γλαῦκων ἐμε-
γαλύνετο, καὶ ἡδέως παρέμενε. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ
Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν, ὦ Γλαῦκων, δῆλον,
ὅτι εἴπερ τιμᾶσθαι βούλει, ὠφελιγέτα σοι ἡ πόλις ἐστίν;
Πάννυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρὸς θεῶν, ἔφη, μὴ τοίνυν
ἀποκρύψῃς, ἀλλ' εἰπὼν ἡμῖν ἐκ τίνος ἀρξῇ τὴν πόλιν
εὐεργετεῖν; (3) Ἐπεὶ δὲ ὁ Γλαῦκων διεσιώπησεν, ὥς ἂν
τότε σκοπῶν ὁπότεν ἀρχοίτο, Ἄρ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥς-
περ φίλου οἶκον εἰ αὐξήσαι βούλοιο, πλουσιώτερον αὐτὸν
ἐπιχειροῦνς ἂν ποιεῖν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν πειράσῃ
πλουσιωτέραν ποιῆσαι; Πάννυ μὲν οὖν, ἔφη. (4) Οὐκοῦν
πλουσιωτέρα γ' ἂν εἴη προσδόντων αὐτῇ πλείονων
γενομένων; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Λέξον δὲ, ἔφη, ἐκ τίνων
νῦν αἱ πρόσδοι τῇ πόλει καὶ πόσαι τινές εἰσι; δῆλον
γὰρ ὅτι ἐσχεψαί, ἵνα, εἰ μὲν τινες αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχου-
σιν, ἐκπληρώσῃς, εἰ δὲ παραλείπονται, προσπορίσῃς.
Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Γλαῦκων, ταῦτά γε οὐκ ἐπέσκεμ-
μαι. (5) Ἄλλ' εἰ τοῦτο, ἔφη, παρέλιπες, τάς γε δα-

au illud audisti, Mysos ac Pistidas, qui regis Persici in ditione
munitissima tenent loca, armatique sunt leviter, multum
infestare regis agrum percurrere posse, quum interim ipsi
libertate fruuntur? Etiam hoc audio, inquit Pericles. Et
non existimas, inquit Socrates, Athenienses leviori armatura
per ætatem agilem usos, quum montes regioni prætentos
habeant, hostibus quidem detrimento, civibus autem sui agri
magno fore propugnaculo? Tum Pericles, Etiam hæc omnia,
mi Socrates, inquit, esse utilia duco. Ergo, subjecit Socra-
tes, si hæc tibi placent, aggredere ea, vir optime. Nam
quicquid horum perfeceris, et tibi præclarum, et utile civitati
erit: si quid minus valueris, non tamen vel civitati aliquid
detrimenti afferes, vel opprobrii tibi.

CAPUT VI.

Glauconem, Aristonis filium, quum is necdum viginti
natus annos concionari aggrediretur, et præesse civitati cu-
peret, nemo dissuadere poterat, quanquam alios et propin-
quos et amicos haberet, ac de tribunali detraheretur, plane-
que ridiculus esset: Socrates vero, qui ei benevolus erat et
ob Charmidem Glauconis filium, et ob Platonem, solus dis-
suasit. Nam quum in eum incidisset, primo quidem ut vellet
audire, hujusmodi verbis eum detinuit: Præesse civitati
nostræ cogitas, inquit, mi Glauco? Equidem, mi Socrates,
inquit. Profecto enim si quid aliud humanis in rebus, hoc
certe præclarum est. Perspicuum est enim, quod, si hoc
impetrabis, poteris ipse consequi quæcunque concupiveris,
amicos juvare, domum paternam extollere, patriam ampli-
ficare, atque celebris efficiaris primum in civitate, deinde
in Græcia, ac fortassis etiam, uti Themistocles, apud bar-
baros: ubicunque autem fueris, ubique eris illustris. Hæc
quum audiret Glauco, efferebatur animo, lubenterque ma-
nebat. Post hæc Socrates, Palam est igitur, ait, mi Glauco,
necessarium esse, ut, si quidem esse in honore velis, ali-
quam civitati utilitatem afferas? Omnino, ait. Non igitur
rem celaveris, per deos, inquit Socrates, sed dicito nobis,
unde incipies civitati benefacere. Hic quum Glauco sub-
ticeret, ut qui tum consideraret unde potissimum incipe-
ret: An non, ait Socrates, perinde ac, dum amici domum
vis amplificare, locupletiolem efficere niteris, ita et civitatem
conaberis opulentiolem reddere? Omnino, inquit. Fueritne
igitur locupletior, si proventus ei plures accedant? Consen-
taneum quidem, ait. Dic ergo, ait, quibus ex rebus nunc civi-
tas proventus habet, et quanti sunt? nam palam est, hoc te
considerasse, ut si quidam ex eis exigui sint, eos tu expleras;
si qui autem amittantur, eos rursum compares. Ego vero,
ait Glauco, nunquam profecto hæc consideravi. At si hoc

πάντας τῆς πόλεως ἡμῖν εἰπέ· ὃλλον γὰρ ὅτι καὶ τούτων τὰς περιττάς ἀφαιρεῖν διανοῇ. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ πρὸς ταῦτά πω ἐσχόλασα. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν πλουσιωτέραν τὴν πόλιν ποιεῖν ἀναβαλούμεθα· πῶς γὰρ οἷόν τε μὴ εἶδότε γε τὰ ἀναλώματα καὶ τὰς προσόδους ἐπιμελεσθῆναι τούτων; (7) Ἀλλ', ὦ Σωκράτης, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. Νῆ Δία σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν τις αὐτῶν κρείττων ᾖ· ἦττων δὲ ὢν καὶ τὰ οἰκεῖα προσαποβάλοι· ἄν. (8) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸν γε βουλευσόμενον πρὸς οὐστίνιας δεῖ πολεμεῖν τὴν τε τῆς πόλεως δύναμιν καὶ τὴν τῶν ἐναντίων εἶδέναι δεῖ, ἵνα, ἐάν μὲν ἡ τῆς πόλεως κρείττων ᾖ, συμβουλεύῃ ἐπιχειρεῖν τῷ πολέμῳ, ἐάν δὲ ἦττων τῶν ἐναντίων, εὐλαθεῖσθαι πείθῃ. (9) Ὅρθως λέγεις, ἔφη. Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, λέξον ἡμῖν τῆς πόλεως τὴν τε περὶ τὴν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, εἴτα τὴν τῶν ἐναντίων. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἂν ἔχοιμί σοι οὕτω γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. Ἀλλ' εἰ γέγραπται σοι, ἐνεγκε, ἔφη· πάντῳ γὰρ ἡδέως ἂν τοῦτο ἀκούσαιμι. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ γέγραπται μοί πω. (10) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ πολέμου συμβουλεύειν τὴν γε πρῶτην ἐπισχέσομεν· ἴσως γὰρ καὶ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἄρτι ἀρχόμενος τῆς προστατείας οὕτω ἐξήτακα. Ἀλλὰ τοι περὶ γε φυλακῆς τῆς χώρας οἶδ' ὅτι σοι μεμνηκεν καὶ οἶσθα ὁπόσαι τε φυλακαὶ ἐπίκαιροί εἰσι καὶ ὁπόσαι μὴ καὶ ὁπόσοι τε φρουροὶ ἱκανοί εἰσι καὶ ὁπόσοι μὴ εἰσὶν καὶ τὰς μὲν ἐπικαίρους φυλακὰς συμβουλεύσεις μειζώνας ποιεῖν, τὰς δὲ περιττάς ἀφαιρεῖν. (11) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ἀπάσας μὲν οὖν ἔγωγε ἐνεκά γε τοῦ οὕτως αὐτὰς φυλάττεσθαι ὥστε κλέπτεσθαι τὰ ἐκ τῆς χώρας. Ἐάν δέ τις ἀφῇ γ', ἔφη, τὰς φυλακὰς, οὐκ οἶσι καὶ ἀρπάξῃ ἐξουσίαν ἔσσεσθαι τῷ βουλευμένῳ; ἀτάρ, ἔφη, πότερον ἔλθων αὐτὸς ἐξήτακας τοῦτο ἢ πῶς οἶσθα ὅτι κακὰς φυλάττονται; Εἰκάζω, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων, ὅταν μὴκέτι εἰκάζωμεν, ἀλλ' ἤδη εἰδῶμεν, τότε συμβουλεύσομεν; ἴσως, ἔφη ὁ Γλαύκων, βέλτιον. (12) Εἰς γε μὴν, ἔφη, τὰργύρεα οἶδ' ὅτι οὐκ ἀρῖται, ὥς ἔχειν εἰπεῖν διότι νῦν ἐλάττω ἢ πρόσθεν προσέρχεται αὐτόθεν. Οὐ γὰρ οὖν ἐλήλυθα, ἔφη. Καὶ γὰρ νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε, ὅταν περὶ τούτου δὴ συμβουλεύειν, αὐτῇ σοι ἡ πρόφασις ἀρκέσει. (13) Σκώπτομαι, ἔφη ὁ Γλαύκων. Ἀλλ' ἐκείνου γέ τοι, ἔφη, οἶδ' ὅτι οὐκ ἡμεληκας, ἀλλ' ἔσχεσαι, πόσον χρόνον ἱκανὸς ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνώμενος σίτος διατρέφειν τὴν πόλιν, καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν προσδεῖται, ἵνα μὴ τούτου γε λάθῃ σέποτε ἡ πόλις ἐνδεὴς γενομένη, ἀλλ' εἰδὼς ἔρχῃ ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων συμβουλεύων τῇ πόλει βοηθεῖν τε καὶ σώζειν αὐτήν. Λέγεις, ἔφη ὁ Γλαύκων, παμμέγεθες πρᾶγμα, εἰ γε καὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι δεήσει. (14) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδ' ἂν τὸν ἑαυτοῦ ποτε οἶκον καλῶς τις οἰκῆσειεν, εἰ μὴ πάντα μὲν εἴσεται

neglexisti, ait Socrates, sumptus certe civitatis nobis exponito: nam palam est, cogitare te jam, ut ex his tollas supervacaneos. Ne his quidem profecto, ait, unquam vacavi. Ergo, inquit, differamus aliquantum rationem locupletandæ civitatis: nam qui possit fieri, ut harum rerum curam habeat is, qui et sumptus et proventus ignoret? Verum, mi Socrates, ait Glauco, potest etiam ab hostibus civitas reddi locupletior. Ac vehementer quidem, ait Socrates, si quis eos vincit: at si vincitur, etiam sua amittat. Vere dicis, inquit. Ergo, inquit, deliberaturum adversus quos pugnandum sit, et civitatis et adversariorum vires habere cognitas oportet, ut, si majores sint civitatis, bellum suscipi suadeat; sin minores quam hostium, cavere consulat. Recte dicis, ait. Ergo nobis primum exponito, inquit, quæ civitatis tum pedestres tum navales sint copiæ; deinde, quæ adversariorum. Ego vero, inquit, non possim hoc tibi profecto sic de memoria exponere. At si quid conscriptum habes, profer, ait: nam lubenter admodum hoc audiero. At ne conscriptum quidem hoc unquam a me, inquit. Ergo, inquit, et deliberationem de bello nonnihil primo suspendemus. Nam ob rei magnitudinem fortasse nondum explorati quidquam habes, præsertim quum civitati præesse nuper inceperis. Ceterum custodiam regionis scio tibi curæ fuisse, ac te scire quot opportune, et quot superflue custodiæ sunt, et quot custodes sufficiunt, et quot non sufficiunt: si opportunas quidem custodias consules augere, superfluas vero auferre. Imo vero, subjecit Glauco, equidem tollendas universas arbitror, quod ita custodiant, ut ea etiam sibi attrahant, quæ ex agro proveniunt. At si quis custodias tollat, inquit Socrates, an non existimas cupienti fore potestatem etiam rapiendi? Tu vero, inquit, num profectus eo, rem indagasti, aut quomodo scis eos male excubias agere? Conjicio, inquit. Ergone de his quoque tum deliberabimus, quum non amplius utemur conjectura, sed cognitam rem habebimus? Fortassis hoc fuerit potius, ait Glauco. In argentifodinas quidem certe, inquit Socrates, non venisse te scio, ut dicere possis, quamobrem nunc minus inde, quam antehac, proveniat. Equidem eo non sum profectus, ait. Profecto, inquit Socrates, fertur is locus esse pestilenti aere: quamobrem, ubi de hoc consultari debet, hæc tibi excusatio sufficiet. Rideor abste, ait Glauco. Hoc tamen, ait, te non neglexisse scio, sed considerasse, quamdiu frumentum, quod in agro nascitur, ad alendam civitatem sufficiat; quantumque insuper requiratur in annum, ne te lateat quum civitas ejus inopia laboret, sed hoc sciens possis de necessariis consulendo civitatem adjuvare, salvamque facere. Rem permagnam dicis, inquit Glauco, si quidem erit talium habenda cura. Enimvero, inquit Socrates, ne suam quidem familiam recte quis administraverit, si non sciat

ὧν προσδεῖται, πάντων δὲ ἐπιμελόμενος ἐκπληρώσει. Ἀλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν πόλις ἐκ πλείονων ἢ μυρίων οἰκῶν συνέστηκε, χαλεπὸν δὲ ἐστὶν ἅμα τοσούτων οἰκῶν ἐπιμελεῖσθαι, πῶς οὐχ ἓνα, τὸν τοῦ θεοῦ, πρῶτον ἐπειράθης αὐξῆσαι; δεῖται δέ· κὰν μὲν τοῦτον δύνη, καὶ πλείοσιν ἐπιχειρήσεις· ἓνα δὲ μὴ δυνάμενος ὥφελῃσαι πῶς ἂν πολλοὺς γε δυνηθείης; ὥσπερ εἰ τις ἐν τάλαντον μὴ δύναίτο φέρειν, πῶς οὐ φανερόν ἐστι πλείω γε φέρειν οὐδ' ἐπιχειρήτεον αὐτῷ; (15) Ἀλλ' ἐγώ, ἔφη ὁ Γλαύκων, ὥφελόην ἂν τὸν τοῦ θεοῦ οἶκον, εἰ μοι ἐθέλοι πείθεσθαι. Ἔϊτα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸν θεῖον οὐ δυνάμενος πείθειν, Ἀθηναίους πάντας μετὰ τοῦ θεοῦ νομίζεις δυνησέσθαι ποιῆσαι πείθεσθαι σοι; (16) Φυλάττου, ἔφη, ὦ Γλαύκων, ὅπως μὴ τοῦ εὐδοξεῖν ἐπιθυμῶν εἰς τούναντιον ἔλθῃς. Ἡ οὐχ ὁρᾷς ὡς σφαλερόν ἐστι τὸ ἂ μὴ οἶδέ τις, ταῦτα λέγειν ἢ πράττειν; Ἐνθυμοῦ δὲ τῶν ἄλλων, ὅσους οἶσθα τοιούτους, οἳ φαίνονται καὶ λέγοντες ἂ μὴ ἴσαι καὶ πράττοντες, πότερά σοι δοκοῦσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἑπαίνου μάλλον ἢ ψόγου τυγχάνειν καὶ πότερον θαυμάζεσθαι μάλλον ἢ καταφρονεῖσθαι. (17) Ἐνθυμοῦ δὲ καὶ τῶν εἰδόντων ὅτι τε λέγουσι καὶ ὅτι ποιοῦσι· καί, ὡς ἐγὼ νομίζω, εὐρήσεις ἐν πᾶσιν ἔργοις τοὺς μὲν εὐδοκιμοῦντας τε καὶ θαυμάζομένους ἐκ τῶν μάλιστα ἐπισταμένων ὄντας, τοὺς δὲ κακοδοξοῦντας τε καὶ καταφρονουμένους ἐκ τῶν ἁμαρτησάτων. (18) Εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκῆσαι τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, πειρῶ κατεργάσασθαι ὡς μάλιστα τὸ εἰδέναι ἂ βούλει πράττειν· ἐάν γὰρ τοῦτω διενέγκας τῶν ἄλλων ἐπιχειρήσῃς τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, εἰ πάνυ βραδίως τύχοις ὧν ἐπιθυμεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος δρῶν ἀξιολογῶν μὲν ἄνδρα ὄντα καὶ πολλῶ δυνατότερον τῶν τὰ πολιτικὰ τότε πραττόντων, ὀκνοῦντα δὲ προσιέναι τῷ δήμῳ καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, εἰ τις ἱκανὸς ὦν τοὺς στεφανίτας ἀγῶνας νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς τε τιμᾶσθαι καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκιμωτέραν ποιεῖν, μὴ θέλοι ἀγωνίζεσθαι, ποῖον τινα τοῦτον νομίζοις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; Δῆλον ἐστὶ, ἔφη, μαλακὸν τε καὶ δειλόν. (2) Εἰ δέ τις, ἔφη, δυνατός ὦν τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελόμενος τὴν τε πόλιν αὖξιν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὀκνοίῃ δὲ τοῦτο πράττειν, οὐκ ἂν εἰκότως δειλὸς νομίζοιτο; Ἰσως, ἔφη. Ἀτὰρ πρὸς τί με ταῦτ' ἐρωτᾷς; Ὅτι, ἔφη, οἶμαι σε δυνατόν ὄντα ὀκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὧν ἀνάγκη σοι μετέχειν πολίτῃ γε ὄντι. (3) Τὴν δὲ ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθὼν ταῦτά μοι καταγιγνώσκεις; Ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς σύνοι τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσι· καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακοινῶνται σοι, δρῶ σε

omnia quibus ipsi præter jam parata fuerit opus, et omnia diligenti cura suppleat. Sed quum civitas ex pluribus quam decem mille familiis constet, ac difficile sit tot familiarum curam simul habere, cur non patri tui familiam unam primum augere conatus es? etenim indiget. Hanc autem si potueris, conaberis etiam plures: sin uni prodesse nequeas, qui pluribus prosis? sicut si quis unum talentum gestare nequeat, qui non manifestum est, huic ne conandum quidem esse, ut plura gestet? Ego vero, subiecit Glauco, prodessem patri familiæ, si mihi vellet obtemperare. Ergo, ait Socrates, quum patruo persuadere non possis, effecturum te putas, ut Athenienses universi una cum patruo tibi pareant? Cave, mi Glauco, inquit, ne gloriæ cupidus in contrarium prolabar. An non vides, quam periculosum sit ea vel dicere vel facere aliquem, quæ ignorat? Etiam de aliis cogites, quoscunque tales nosti, quales esse videantur qui vel dicunt ea quæ nesciunt, vel faciunt; num tibi videantur propterea laudem potius, quam vituperium consequi; et num in admiratione magis, quam in contemptu esse. Itidem cogites de iis, qui norunt, quicquid vel dicunt, vel agunt: invenies, ut opinor, in omnibus actionibus eos, qui bene audiunt et admirationi habentur, ex maxime peritorum esse numero; eos autem, qui male audiunt ac contemnuntur, ex numero esse imperitissimorum. Quamobrem si et clarus esse velis in civitate, et in hominum admiratione, operam pro viribus dato, ut ea noris, quæ suscipere cogitas. Nam si ceteris in hoc præstans, negotia civitatis tractare cœperis, mirum mihi non erit, si facillime consequaris ea, quæ concupiscis.

CAPUT VII.

Quum autem videret Charmidem Glauconis filium hominem esse magni pretii, multoque solertioris illis, qui rempublicam tunc gerebant, nolentem vero ad populum accedere, reique publicæ tractare negotia; Dic mihi, mi Charmides, inquit, si quis, quum in certaminibus coronariis vincere possit, eaque re tum ipse honorem consequi, tum patriam in Græcia illustriorem reddere, decertare nolit, qualem existimes hunc hominem esse? Certe mollem, ait, et timidum. At si quis, quum possit rempublicam tractando tum civitatem amplificare, tum ipse ob id honorari, hoc tamen facere reformidet, an non is merito pro timido habeatur? Fortassis, inquit: sed cur hæc me interrogas? Quod te, inquit, quum possis, reformidare arbitror negotia suscipere; idque quum eorum participem fieri necesse sit, quippe quum civis sis. At quonam ex facinore, ait Charmides, potentia mea cognita, ita de me sentias? Iis, inquit, ex congressibus, in quibus adesse soles illis, qui rempublicam administrant: nam ubi quid tecum commu-

καλῶς συμβουλευόντα, καὶ ὅταν τι ἀμαρτάνωσιν, ὁρθῶς ἐπιτιμῶντα. (4) Οὐ ταῦτόν ἐστιν, ἔφη, ὦ Σωκράτες, ἰδίᾳ τε διαλέγεσθαι καὶ ἐν τῷ πλήθει ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μὴν, ἔφη, ὃ γε ἀριθμεῖν δυνάμενος οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ πλήθει ἢ μόνος ἀριθμεῖ, καὶ οἱ κατὰ μόνος ἀριστα κιθαρίζοντες, οὗτοι καὶ ἐν τῷ πλήθει κρατιστεύουσιν. (5) Αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὁρᾷς ἐμφυτὰ τε ἀνθρώποις ὄντα καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλαῖς παριστάμενα; Καὶ σέ γε διδάξων, ἔφη, ὠρμημαί, ὅτι οὐτε τοὺς φρονιμωτάτους αἰδούμενος οὐτε τοὺς ἰσχυροτάτους φοβούμενος ἐν τοῖς ἀφρονεστάτοις τε καὶ ἀσθενεστάτοις αἰσχύνῃ λέγειν. (6) Πότερον γὰρ τοὺς γναφεῖς αὐτῶν ἢ τοὺς σκυτεῖς ἢ τοὺς τέκτονας ἢ τοὺς χαλκεῖς ἢ τοὺς γεωργοὺς ἢ τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ μεταβαλλομένους καὶ φροντίζοντας ὃ, τι ἐλάττωτος πριάμενοι πλείονος ἀποδύνται αἰσχύνῃ; ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. (7) Τί δὲ οἱ διαφέρειν δὲ σὺ ποιεῖς ἢ τῶν ἀσκητῶν ὄντα κρεῖττω τοὺς ἰδιώτας φοβεῖσθαι; σὺ γὰρ τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τῇ πόλει, ὧν ἔνιοι καταφρονοῦσί σου, βραδίως διαλέγόμενος, καὶ τῶν ἐπιμελομένων τοῦ τῇ πόλει διαλέγεσθαι πολὺ περιών, ἐν τοῖς μηδεπώποτε φροντίσας τῶν πολιτικῶν μηδὲ σοῦ καταπεφρονηκόσιν ὀκνεῖς λέγειν, δεδιώς μὴ καταγελασθῆς; (8) Τί δ'; ἔφη, οὐ δοκοῦσί σοι πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὁρθῶς λεγόντων καταγελαῖν; Καὶ γὰρ οἱ ἕτεροι, ἔφη. Διὸ καὶ θαυμάζω σου, εἰ ἐκείνους, ὅταν τοῦτο ποιῶσι, βραδίως χειρούμενος, τούτοις δὲ μηδένα τρόπον οἶς δυνῆσθαι προσενεθῆναι. (9) Ὡγαθὲ, μὴ ἀγνοεῖ σεαυτὸν, μηδὲ ἀμάρτανε ἃ οἱ πλείστοι ἀμαρτάνουσιν. Οἱ γὰρ πολλοὶ ὠρμηκότες ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἑαυτοὺς ἐξετάζειν. Μὴ οὖν ἀπορρήθυμει τούτου, ἀλλὰ διατείνου μᾶλλον πρὸς τὸ σεαυτῷ προσέχειν καὶ μὴ ἀμελεῖ τῶν τῆς πολεως, εἰ τι δυνατὸν ἐστι διὰ σέ βέλτιον ἔχειν. Τούτων γὰρ καλῶς ἔχόντων οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολῖται, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀριστίππου δὲ ἐπιχειροῦντος ἐλέγχειν τὸν Σωκράτην, ὥσπερ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνου τὸ πρότερον ἠλέγχετο, βουλόμενος τοὺς συνόντας ὠφελεῖν ὃ Σωκράτης ἀπεκρίνατο οὐχ ὥσπερ οἱ φυλαττόμενοι μὴ πῃ ὁ λόγος ἐπαλαχθῇ, ἀλλ' ὡς ἂν πεπεισμένος μάλιστα πράττειν τὰ δέοντα. (2) Ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἤρετο εἰ τι εἰδείη ἀγαθόν, ἵνα, εἰ τι εἴποι τῶν τοιούτων, ὅον ἢ σιτίον ἢ ποτὸν ἢ χρήματα ἢ υγιείαν ἢ ῥώμην ἢ τόλμαν, δεικνύοι δὴ τοῦτο κακὸν ἐνίοτε ὄν. Ὁ δὲ εἰδὼς ὅτι ἐάν τι ἐνοχλῇ ἡμᾶς, δεόμεθα τοῦ παύσοντος, ἀπεκρίνατο ἥπερ καὶ ποιεῖν κράτιστον. (3) Ἀρὰ γε, ἔφη, ἐρωτᾷς με εἰ τι οἶδα πυρετοῦ ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄλλ' ὀφθαλμίας; Οὐδὲ τοῦτο. Ἀλλὰ λιμοῦ; Οὐδὲ λιμοῦ. Ἀλλὰ μὴν,

XENOPHON.

nicant, video te rectum consilium dare, atque ubi peccant, recte illos reprehendere. Non idem est, mi Socrates, inquit, privatim disserere, et apud multitudinem certare. Atqui, respondit, qui numerare potest, nihilo minus apud multitudinem, quam solus numerat; et qui privatim cithara canunt optime, iidem etiam apud multitudinem primas obtinent. Tu vero non vides, inquit, verecundiam ac metum a natura hominibus inesse, multoque magis hæc in publico, quam in privatis congressibus præsto esse? Ego vero te docere exorsus sum, inquit, quod neque prudentissimos reveritus, neque potentissimos metuens, inter imprudentissimos ac maxime imbecillos verba facere erubescas. Num enim ex illis fullones, vel sutores, vel fabros, vel artifices ærarios, vel agricolas, vel mercatores, vel eos qui negotiantur in foro, et quid minoris emptum pluri vendere possint solliciti sunt, revereris? nam ex his omnibus conficitur concio. Quid autem interesse putas inter hoc, quod tu facis, atque si quis pugilibus superior imperitos metuat? nimirum quum inter principes reipublicæ, quorum nonnulli te contemnunt, facile disserere possis, longèque superes illos, qui perorare ad cives student, inter eos loqui te piget, qui nunquam rerum civilium studiosi fuerunt, neque te contempserunt; metuens scilicet, ne deridearis. Quid autem? inquit, an non tibi videtur concio sæpe eos deridere, qui recte perorant? Nam et alii etiam, inquit Socrates. Quamobrem te miror, illos quidem, quum hoc faciunt, facile vincere, putare autem te nullo modo his uti posse. Vir bone, noli te ipsum ignorare; nec in illis delinquere, in quibus plurimi delinquant. Nam multi magno studio excitati ad considerandum aliena negotia, non se convertunt ad se ipsos explorandos. Itaque ne hoc per ignaviam negligas, sed magis enitere, ut te ipsum respicias, nec reipublicæ curam abjice, si qua parte poterit ea per te juvari. Nam si ea bene se habeat, non solum alii cives, sed tui etiam amici, et ipse tu non parum utilitatis acquires.

CAPUT VIII.

Quum autem Aristippus in hoc incumberet, ut Socratem convinceret, sicut ipse convictus ab illo prius fuerat, volens Socrates prodesse familiaribus suis, sic respondebat, non ut illi, qui cavent, ne qua parte sermo invertatur; sed persuasus se maxime facere ea, quæ deberet. Nam interrogabat eum Aristippus, an aliquid nosset bonum; ut, si quid huiusmodi diceret, verbi gratia, cibum, potum, pecuniam, valetudinem, robur, audaciam, id ipsum ostenderet aliquando malum esse. At Socrates, sciens quod si quid nos conturbet, optamus ut aliquis nos eo liberet, sic respondebat, ut erat factu optimum: Tunc me rogas, inquit, num febris aliquid bonum sciam? Non equidem, ait. At lippitudinis? Ne hoc quidem. At famis? Nec famis. At-

ἔφη, εἰ γ' ἐρωτᾷς με εἰ τι ἀγαθὸν οἶδα ὃ μὴδενὸς ἀγαθὸν ἔστιν, οὐτ' οἶδα, ἔφη, οὔτε δέομαι.

4. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀριστίππου ἐρωτῶντος αὐτὸν εἰ τι εἰδεῖν καλόν; Καὶ πολλὰ, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, πάντα ὁμοία ἀλλήλοις; Ὡς οἷόν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα ἔνια. Πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἂν εἴη; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ἔστι μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπῳ ἄλλος ἀνόμιος καλὸς πρὸς πάλιν, ἔστι δὲ καὶ ἄσπις καλὴ πρὸς τὸ προβαλέσθαι ὥς ἐνὶ ἀνομοιοτάτῃ τῷ ἀκοντίῳ, καλῷ πρὸς τὸ σφῶδρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. (6) Οὐδὲν διαφερόντως, ἔφη, ἀποκρίνη μοι ἥ ὅτε σε ἡρώτησα εἰ τι ἀγαθὸν εἰδείης. Σὺ δ' οἶε, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθὸν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι; οὐκ οἶσθ' ὅτι πρὸς ταῦτά πάντα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ ἔστι; Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθὸν, πρὸς ἄλλα δὲ καλὸν ἔστιν· ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τὸ αὐτὸ τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ λέγονται· πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ φαίνεται· πρὸς ταῦτά δὲ καὶ τὰλλα πάντα οἷς ἄνθρωποι χρῶνται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ νομίζεται, πρὸς ἅπτερ ἂν εὐχρηστοί ᾖ. (6) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόφινος κοπροφόρος καλὸν ἔστιν; Νῆ Δί', ἔφη, καὶ χρυσὴ γε ἄσπις αἰσχρόν, ἐὰν πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἔργα ὃ μὲν καλῶς πεποιημένος ᾖ, ἡ δὲ κακῶς. Λέγεις σὺ, ἔφη, καλὰ τε καὶ αἰσχρὰ τὰ αὐτὰ εἶναι; (7) Καὶ νῆ Δί' ἔγωγ', ἔφη, ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ· πολλὰκις γὰρ τό τε λιμοῦ ἀγαθὸν πυρετοῦ κακὸν ἔστι καὶ τὸ πυρετοῦ ἀγαθὸν λιμοῦ κακὸν ἔστι, πολλὰκις δὲ τὸ μὲν πρὸς δρόμον καλὸν πρὸς πάλιν αἰσχρόν, τὸ δὲ πρὸς πάλιν καλὸν πρὸς δρόμον αἰσχρόν· πάντα γὰρ ἀγαθὰ μὲν καὶ καλὰ ἔστι πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχη, κακὰ δὲ καὶ αἰσχρὰ πρὸς ἃ ἂν κακῶς.

8. Καὶ οἰκίας δὲ λέγων τὰς αὐτὰς καλὰς τε εἶναι καὶ χρησίμους παιδεύειν ἔμοιγ' ἔδοκεν οἷας χρὴ οἰκοδομεῖσθαι. Ἐπεσκόπει δὲ ὧδε· Ἄρα γε τὸν μέλλοντα οἰκίαν ὅαν χρὴ ἔχειν τοῦτο δεῖ μηχανᾶσθαι, ὅπως ἡδίσθη τε ἐνδιατᾶσθαι καὶ χρησιμωτάτῃ ἔσται; (9) Τοῦτου δὲ ὁμολογουμένου, Οὐκοῦν ἡδὺ μὲν θέρους ψυχρινὴν ἔχειν, ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀλεινὴν; Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο συμπαίειν, Οὐκοῦν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὃ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει, τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος σκίαν παρέχει. Οὐκοῦν εἰ γε καλῶς ἔχει ταῦτα οὕτω γίγνεσθαι, οἰκοδομεῖν δεῖ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὃ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χθαμαλότερα δὲ τὰ πρὸς ἀρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπιπῶσιν ἄνεμοι. (10) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν ὅποι πάσας ὥρας αὐτός τε ἂν ἡδίστα καταφεύγοι καὶ τὰ ὄντα ἀσφαλέστατα τιθοῖτο, αὕτη ἂν εἰκότως ἡδίσθη τε καὶ καλλίστη οἰκησις εἴη. Γραφαὶ δὲ καὶ ποικιλίαι πλείονας εὐφροσύνας ἀποπετροῦσιν ἢ παρέχουσι. Ναοὶς γε μὴν καὶ βωμοὶς χώραν ἔφη εἶναι περπωδεστάτην ἥτις ἐμφανεστάτῃ οὕσα ἀστιβεστάτῃ εἴη· ἡδὺ μὲν γὰρ ἰδόντας προσεύεσθαι, ἡδὺ δὲ ἀγνῶς ἔχοντας προσιέναι.

qui, ait, si me rogas, an aliquid noverim bonum, quod nullius bonum sit, equidem nec novi, nec noscere desidero.

Rursus Aristippo eum interrogante, an quid pulchrum sciret? Multa quidem, ait. An vero inquit, omnia sibi invicem similia? Quantum fieri potest, nonnulla quidem sunt dissimillima. Quonam igitur pacto, ait, id pulchrum fuerit, quod est pulchro dissimile? Quoniam, inquit, homini ad cursum pulchro dissimilis alius est, pulcher ad palæstram: et scutum ad protegendum pulchrum, quam dissimillimum est jaculo ad hoc pulchro, ut vehementer celeriterque feratur. Non aliter, ait, respondes, ac quum interrogarem, an aliquid bonum nosceres. Tu vero putas, inquit, aliud bonum, aliud pulchrum esse? an ignoras ad eadem referri omnia pulchra et bona? Nam primum virtus non ad alia bonum quiddam est, ad alia vero, pulchrum; deinde homines secundum idem, et ad eadem pulchri bonique dicuntur; etiam corpora hominum ad eadem pulchra bonaque videntur: denique cetera omnia, quibus utuntur homines, ad eadem pulchra bonaque putantur, ad ea scilicet, quibus sunt accommodata. Num igitur, ait, etiam qualus, quo efferuntur stercora, pulchrum quiddam est? Profecto, ait: atque etiam aureum scutum est turpe, modo ad usus suos ille quidem pulchre sit factus, hoc vero male. Dicis tu, inquit, pulchra et turpia esse eadem? Dico, ait, atque etiam eadem esse bona et mala. Sæpe enim quod fami bonum, feбри malum est; quod feбри bonum, fami malum: sæpe quod ad cursum pulchrum est, ad luctum est turpe; quod ad luctum pulchrum, ad cursum turpe: quippe omnia bona sunt ac pulchra, ad quæ bene se habent; mala vero ac turpia, ad quæ male.

Idem quum diceret easdem ædes pulchras et utiles esse, docere mihi quidem videbatur, quales sint exstruendæ. Id autem considerabat hoc modo: An non habiturus qualem deceat domum, hoc moliri debet, ut habitatu sit jucundissima, et utilissima? Hoc autem concesso, Ergo jucundum est per æstatem domum habere frigidam; per hiemem, calidam? Ut hoc inter eos convenerat, Ergo in ædificiis, quæ meridiem spectant, per hiemem sol in cubicula splendet, per æstatem vero supra nos, supraque tecta incedens umbram suppeditat. Quamobrem si hæc ita fieri bonum est, altius ædificanda sunt ea, quæ meridiem spectant, ut sol hibernus non excludatur; humiliora vero, quæ septentrionem spectant, ne venti frigidi incident. Ut summatim dicam, quo quis singulis anni temporibus jucundissime se recipiat, ac res suas familiares tutissime colloceat, id haud dubie jucundissimum ac pulcherrimum ædificium fuerit. Ceterum picturæ varique colores plures delectationes adimant, quam suppeditant. Templis quidem et aris eum locum aiebat esse convenientissimum, qui apertissimus pariter ac minime tritus esset: nam jucundum, ut vel e longinquo videntes orent; jucundum, ut puri accedant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πάλιν δὲ ἐρωτώμενος ἡ ἀνδρεία πότερον εἴη διδακτὸν ἢ φυσικόν, Οἶμαι μὲν, ἔφη, ὥσπερ σῶμα σώματος ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὕτω καὶ ψυχὴν ψυχῆς ἐββωμενεστέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι. Ὅρῳ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθεσι τρεφομένους πολλὸν διαφέροντας ἀλλήλων τόλμη. (2) Νομίζω μέντοι πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτῃ πρὸς ἀνδρείαν αὐξέσθαι. Δῆλον μὲν γὰρ ὅτι Σκύθαι καὶ Θρᾶκες οὐκ ἂν τολμήσειαν ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες Λακεδαιμονίους διαμάχεσθαι· φανερόν δὲ ὅτι καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐτ' ἂν Θραξίν ἐν πέλταις καὶ ἀκοντίοις οὔτε Σκύθαις ἐν τόξοις ἐθέλοιον ἂν διαγωνίζεσθαι. (3) Ὅρῳ δ' ἐγώ γε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων ὁμοίως καὶ φύσει διαφέροντας ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιμελείᾳ πολλὴ ἐπιδιδόντας. Ἐκ δὲ τούτων δῆλόν ἐστιν ὅτι πάντα ἥρῃ καὶ τοὺς εὐφρεστεροὺς καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν ἐν οἷς ἂν ἀξιολογοὶ βούλωνται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μανθάνειν καὶ μελετᾶν.

4. Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διωρίζειν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδὸτα εὐλαβεῖσθαι σοφὸν τε καὶ σώφρονα ἔκρινε. Προσερωτώμενος δὲ εἰ τοὺς ἐπισταμένους μὲν ἃ δεῖ πράττειν, ποιούντας δὲ τὰναντία, σοφούς τε καὶ ἔγκρατεῖς εἶναι νομίζοι, Οὐδὲν γε μᾶλλον, ἔφη, ἢ ἀσόφους τε καὶ ἀκρατεῖς. Πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἃ οἰοῦνται συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν. Νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὁρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς οὔτε σώφρονας εἶναι. (5) Ἐφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. Τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότες ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προεῖσθαι οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἁμαρτάνειν. Οὕτω καὶ τὰ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἁμαρτάνειν. Ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἄλλα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ πάντα ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστὶ. (6) Μανίαν γε μὴν ἐναντίον μὲν ἔφη εἶναι σοφίᾳ, οὐ μέντοι γε τὴν ἀνεπιστημοσύνην μανίαν ἐνόμιζε. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν, καὶ ἃ μὴ οἶδε δοξάζειν τε καὶ οἰεσθαι γινώσκειν, ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι. Τοὺς μέντοι πολλοὺς ἔφη ἃ μὲν οἱ πλείστοι ἀγνοοῦσι, τοὺς διημαρτηκότας τούτων οὐ φάσκειν μαίνεσθαι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας ὧν οἱ πολλοὶ γινώσκουσι μαινομένους καλεῖν. (7) ἐὰν τε γάρ τις μέγας οὕτως οἴηται εἶναι ὥστε κύπτειν τὰς πύλας τοῦ τείχους ἀίρεσθαι ἢ ἄλλῳ τῷ ἰσχυρὸς ὥτ' ἐπιχειρεῖν οἰκίας αἵρεσθαι ἢ ἄλλῳ τῷ ἐπιτίθεσθαι τῶν πᾶσι δῆλων ὅτι ἀδύνατά ἐστι, τοῦτον μαίνεσθαι φάσκειν· τοὺς δὲ μικρῶν διαμαρτάνοντας οὐ δοκεῖν τοῖς πολλοῖς μαίνεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν

CAPUT IX.

Rursum interrogatus, num fortitudo acquiri disciplina possit, an esset a natura? Equidem arbitror, ait, ut corpus corpore robustius a natura est ad labores, sic et animam anima firmiorem esse natura ad terribilia. Nam video illos, qui in iisdem legibus ac moribus sunt educati, longe inter se audacia differre. Arbitror equidem naturam omnem doctrina et exercitatione ad fortitudinem proficere. Nam patet, Scythas ac Thraces non ausuros sumptis clypeis et hastis adversus Lacedaemonios dimicare: contraque manifestum est, non etiam Lacedaemonios vel adversus Thraces peltis ac jaculis, vel adversus Scythas arcubus libenter depugnaturus. Equidem in aliis etiam omnibus consimiliter homines video et natura inter se differre, et exercitatione multum proficere. Et ex his patet, debere omnes, sive a natura praestantiori sint indole praediti, sive hebetiori, ea discere ac meditari, in quibus excellere velint.

Sapientiam vero, atque animi sanitatem non discernebat; sed sapientem pariter atque animo sanum ex eo iudicabat, quod pulchra et bona cognoscens iisdem utatur, ac turpia itidem sciat, sed ab iis sibi caveat. Interrogatus praeterea, num eos, qui scirent quid agere oporteat, et contraria facerent, sapientes ac temperantes esse putaret; Potius insipientes ac intemperantes, respondit. Omnes enim arbitror ex possibilibus, quae putant sibi ipsis esse utilissima eligentes, haec agere. Quamobrem qui non recte agunt, eos nec sapientes nec animo sanos esse statuo. Dicebat etiam iustitiam et omnem aliam virtutem esse sapientiam: nam justa, atque omnia, quae cum virtute aguntur, pulchra et bona esse; neque posse eos, qui haec sciant, aliud pro his quidpiam eligere, neque illos, qui nesciant, praestare posse; imo etiam si praestare conentur, peccare: eodem modo sapientes et pulchra ac bona facere; non sapientes autem id non posse, atque etiam, si conentur, peccare: quum igitur et justa et alia pulchra ac bona omnia cum virtute efficiantur, manifestum esse, tum iustitiam tum omnem aliam virtutem esse sapientiam. Animi vero insanitatem sapientiae quiddam esse contrarium dicebat, non tamen inscitiam existimabat insanitatem animi: sed ignorare se ipsum, et quae quis nesciat, opinari ac putare se scire, proximum quiddam esse arbitrabatur animi insanitati. Aiebat vulgus negare illos esse animo insanos, qui ab iis aberrant, quae plurimi ignorant; at qui ab iis aberrant, quae scit vulgus, animo insanos appellare. Nam si quis sibi tam magnus videatur, ut per oppidi portas transiens sese inclinet, tamque robustus, ut aedes sustollere conetur, vel aliquid aliud eorum aggrediatur, de quibus constet omnibus fieri ea non posse, hunc animo insanire aiunt: sed qui paulum quid delinquunt, non videntur vulgo insanire animo: sed quemadmodum velo-

ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὕτω καὶ τὴν μεγάλην παράνοιαν μανίαν αὐτοὺς καλεῖν. (8) Φθόνον δὲ σκοπῶν δτι εἴη λύπην μὲν τινα ἐξεύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὔτε μέντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαις οὔτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαις γιγνομένην, ἀλλὰ μόνους ἔφη φοβοῦν τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιωμένους. Θυμαζόντων δὲ τινων εἰ τις φίλων τινα ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπεμίνυσκεν δτι πολλοὶ οὕτως πρὸς τινὰς ἔχουσιν ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιορᾶν, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχούσιν, εὐτυχούντων δὲ λυπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ φρονίμῳ μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἡλιθίους δὲ αἰεὶ πάσχειν αὐτό. (9) Σχολὴν δὲ σκοπῶν τί εἴη ποιοῦντας μὲν τι τοὺς πλείστους ἔφη εὕρισκεν καὶ γὰρ τοὺς πεπτεουσιν καὶ τοὺς γελωτοποιούντας ποιεῖν τι πάντας δὲ τούτους ἔφη σχολάζειν· ἐξεῖναι γὰρ αὐτοῖς ἵνα πρᾶξοντας τὰ βελτίω τούτων. Ἀπὸ μέντοι τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χεῖρω ἵνα οὐδένα σχολάζειν· εἰ δὲ τις ἴσῃ, τοῦτον ἀσχολίας αὐτῷ οὐσης κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν. (10) Βασιλεῖς δὲ καὶ ἄρχοντας οὐ τοὺς τὰ σκῆπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τυχόντων αἰρεθέντας οὐδὲ τοὺς κληρῶ λαχόντας οὐδὲ τοὺς βιασμένους οὐδὲ τοὺς ἐξαπατήσαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπισταμένους ἄρχειν. (11) Ὅπότῃ γὰρ τις ὁμολογήσει τοῦ μὲν ἄρχοντος εἶναι τὸ προστάττειν δτι χρὴ ποιεῖν, τοῦ δὲ ἄρχομένου τὸ πείθεσθαι, ἐπεδείκνυν ἐν τε νηὶ τὸν μὲν ἐπιστάμενον ἄρχοντα, τὸν δὲ ναύκληρον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νηὶ πάντας πειθομένους τῷ ἐπιστάμένῳ, καὶ ἐν γεωργίᾳ τοὺς κεκτημένους ἀγροῦς καὶ ἐν νόσῳ τοὺς νοσοῦντας καὶ ἐν σωμασκήσῃ τοὺς σωμασκοῦντας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας οἷς ὑπάρχει τι ἐπιμελείας δεόμενον, ἂν μὲν αὐτοὶ ἡγῶνται ἐπίστασθαι ἐπιμελεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ, τοῖς ἐπισταμένους οὐ μόνον παροῦσι πειθομένους, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας μεταπεμπομένους, ὅπως ἐκείνοις πειθόμενοι τὰ δέοντα πράττωσιν. Ἐν δὲ θαλασίᾳ καὶ τὰς γυναῖκας ἐπεδείκνυν ἀρχούσας τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸ τὰς μὲν εἰδέναι ὅπως χρὴ θαλασιουργεῖν, τοὺς δὲ μὴ εἰδέναι. (12) Εἰ δὲ τις πρὸς ταῦτα λέγοι δτι τῷ τυράννῳ ἔξεστι μὴ πείθεσθαι τοῖς ὀρθοῖς λέγουσι, Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ἐξέη μὴ πείθεσθαι, ἐπικειμένης γε ζημίας, ἐάν τις τῷ εὖ λέγοντι μὴ πείθεται; ἐν ᾧ γὰρ ἂν τις πράγματι μὴ πείθεται τῷ εὖ λέγοντι, ἀμαρτῆσεται δήπου, ἀμαρτάνων δὲ ζημιωθῆσεται. (13) Εἰ δὲ φαίη τις τῷ τυράννῳ ἔξεῖναι καὶ ἀποκτείνειν τὸν εὖ φρονούντα, Τὸν δὲ ἀποκτείναντα, ἔφη, τοὺς κρατίστους τῶν συμμάχων οἷε ἀζήμιον γίνεσθαι ἢ ὡς ἔτυχε ζημιουῖσθαι; πότερον γὰρ ἂν μᾶλλον οἷε σῶζεσθαι τὸν ταῦτα ποιοῦντα ἢ οὕτω καὶ τάχιστ' ἂν ἀπολέσθαι; (14) Ἐρομένου δὲ τίνος αὐτὸν τί δοκοῖ αὐτῷ κράτιστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο εὐπραξίαν. Ἐρομένου δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζοι εἶναι, Πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ πρᾶξιν ἡγοῦμαι τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητοῦντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν οἶμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελετήσαντά τι εὖ

mentem libidinem appellant amorem, eodem modo dementiam ingentem animi insanitatem vocant. Considerans autem invidiam, quid esset, dolorem esse quemdam reperiebat, non ex amicorum adversis rebus natum, neque ex secundis inimicorum; sed eos solum aiebat invidere, qui amicorum felicitatem inique ferrent : quumque mirarentur nonnulli, posse aliquem in ejus successu prospero, quem diligeret, dolere; eos commonefaciebat, multos esse ad quosdam sic adfectos, ut illos male se habentes negligere non possint, sed succurrant infelicibus; si tamen prospere agant, doleant ipsi : hoc autem viro prudenti non posse accidere, sed fatuos hoc modo per omne tempus adfici. Quum, quid sit otium, consideraret, aiebat se deprehendere, plurimos aliquid agere : quippe illos etiam, qui talia ludunt, et qui faciunt ut moveatur risus, facere quidem aliquid aiebat, verum hos omnes esse otiosos; licere etenim eis ire ad agendum aliquid hisce melius : a melioribus autem ad pejora eundi otium esse nemini : at si quis iret, hunc, quum ei negotium esset, dicebat male hoc facere. Reges ac principes non illos dicebat esse, qui sceptrum tenerent, nec illos, qui vel ab infimis essent delecti, vel sorte, vi, aut fraudibus eo pervenissent; sed quotquot imperandi periti essent. Nam ubi quis fateretur, principis esse, jubere quod agendum sit; subditi vero, parere : demonstrabat in navi peritum præsesse, nauclerum vero, cum ceteris in navi omnibus, huic perito parere; itidem in agricultura, illos, qui agrus possiderent; in morbo, qui eo laborarent; in corporis exercitio, qui eo uterentur; alios denique omnes, quibus quiddam sit quod curatione indigeat, id curare si quidem se arbitrentur rem curandam intelligere; sin minus, non modo peritis præsens obtemperare, sed etiam absentes arcessere, ut ipsis parentes, quæ oporteat, agant. In lanificio etiam mulieres viris præsesse demonstrabat, quod illæ sciant, quo pacto exercendum sit lanificium; viri autem ignorent. Si quis ad hæc diceret, posse tyrannum recte monentibus non obtemperare : Et qui non obtemperare possit, respondebat, quum si quis recte monenti non obtemperet, damnum sit propositum? nam quacunque in re non paret aliquis recte monenti, nimirum peccabit; qui vero peccat, damno multabitur. Si quis autem diceret, posse tyrannum etiam occidere eum, qui recte sapit : Tu vero existimas, inquit, eum, qui præstantissimos quosque ex sociis occidat, vel nullum, vel leve damnum pati? utrum enim arbitraris eum, qui hoc perpetret, incolumem posse manere, an hoc pacto etiam celerrime periturum? Quum autem quidam eum interrogaret, quodnam ipsi videretur vitæ institutum homini optimum; respondit, Actionem bonam et consilio natam. At quum rursus interrogaret, an etiam fortunam bonam pro instituto duceret? Equidem, ait, fortunam et actionem e consilio natam prorsus esse contraria statuo. Nam si quis nihil querens, aliquid necessarium consequatur, id fortunam esse bonam puto : at si quis doctrina

ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτηδεύοντες δοκοῦσί μοι εὖ πράττειν. (15) Καὶ ἀρίστους δὲ καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργίᾳ τοὺς τὰ γεωργικά εὖ πράττοντας, ἐν δ' ἰατρείᾳ τοὺς τὰ ἱατρικά, ἐν δὲ πολιτείᾳ τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μὴδὲν εὖ πράττοντα οὔτε γρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι οὔτε θεοφιλῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἄλλὰ μὴν καὶ εἰ ποτε τῶν τὰς τέχνας ἔχόντων καὶ ἐργασίας ἕνεκα χρωμένων αὐταῖς διαλεγότοί τινι, καὶ τούτοις ὠφέλιμος ἦν. Εἰσελθὼν μὲν γὰρ ποτε πρὸς Παρρᾶσιον τὸν ζωγράφον καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ἄρα, ἔφη, ὦ Παρρᾶσιε, γραφικὴ ἐστὶν ἡ εἰκασία τῶν ὀρωμένων; τὰ γοῦν κοῖλα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ φωτεινὰ καὶ τὰ σκληρὰ καὶ τὰ μαλακὰ καὶ τὰ τραχέα καὶ τὰ λεῖα καὶ τὰ νέα καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεικάζοντες ἐκμιμῶμεσθε. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (2) Καὶ μὴν τὰ γε καλὰ εἶδη ἀφομοιοῦντες, ἐπεὶδὴ οὐ βράδιον ἐνὶ ἀνθρώπῳ περιτυχεῖν ἀμεμπτα πάντα ἔχοντι, ἐκ πολλῶν συνάγοντες τὰ ἐξ ἑκάστου καλλίστα οὕτως ὅλα τὰ σώματα καλὰ ποιεῖτε φαίνεσθαι. (3) Ποιοῦμεν γάρ, ἔφη, οὕτως. Τί γάρ; ἔφη; τὸ πιθανώτατόν τε καὶ ἡδιστόν καὶ φιλικώτατον καὶ ποθεινώτατον καὶ ἐρασιμώτατον ἀπομιμῶμεσθε τῆς ψυχῆς ἥθος; ἢ οὐδὲ μιμητόν ἐστι τοῦτο; Πῶς γάρ ἂν, ἔφη, μιμητόν εἴη, ὦ Σώκρατες, ὃ μήτε συμμετρίαν μήτε χρῶμα μήτε ὦν σὺ εἶπας ἄρτι μὴδὲν ἔχει μὴδὲ δῶκεν ὁρατόν ἐστιν; (4) Ἄρ' οὖν, ἔφη, γίγνεται ἐν ἀνθρώπῳ τό τε φιλοπρόνως καὶ τὸ ἐχθρῶς βλέπειν πρὸς τινας; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦτο γε μιμητόν ἐν τοῖς ὁμοῖσι; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν φίλων ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς ὁμοίως σοι δοκοῦσιν ἔχειν τὰ πρόσωπα οἷ τε φροντίζοντες καὶ οἱ μὴ; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς παιδρεῖ, ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς σκυθρωποὶ γίγνονται. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ταῦτα δυνατόν ἀπεικάζειν; Καὶ μάλα, ἔφη. (5) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὀδριστηκόν τε καὶ ἀπειρόκαλον καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων καὶ ἐσώτων καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα μιμητά; Καὶ μάλα, ἔφη. Πότερον οὖν, ἔφη, νομίζεις ἥδιον ὁρᾶν τοὺς ἀνθρώπους δι' ὧν τὰ καλὰ τε κάγαθὰ καὶ ἀγαπητὰ ἦθῃ φαίνεται ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρὰ τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητά; Πολὺ νῆ Δί', ἔφη, διαφέρει, ὦ Σώκρατες.

6. Πρὸς δὲ Κλείτωνα τὸν ἀνδριαντοποιὸν εἰσελθὼν ποτε καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ Κλείτων, καλοὶ οὖς ποιεῖς ὁρμεις τε καὶ παλαιστάς καὶ πύκτας καὶ παγκρατιαστάς ὁρῶ τε καὶ οἶδα· ὃ δὲ μάλιστα ψυχάγωγαι διὰ τῆς ὀψεως τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ζωτικὸς φαίνεσθαι, πῶς τοῦτο ἐνεργάζῃ τοῖς ἀνδράσι; (7)

et exercitatione aliquid recte facit, id actionem esse bonam e consilio natam duco: quique ita vitam instituunt, ii mihi videntur bene agere. Homines autem optimos deoque acceptissimos aiebat esse, in agricultura, qui recte faciunt quæ agriculturæ sunt; in medicina, qui res medicas; in republica, qui res civiles: sed qui nihil recte agit, eum neque utilem ad quidquam esse dicebat, neque acceptum deo.

CAPUT

Atqui si quando cum artificibus colloqueretur, qui quæstus gratia artificii uterentur, etiam his proderat. Nam quum aliquando ad Parrhasium pictorem ingressus esset, cum eoque colloqueretur, Num pictura, mi Parrhasi, ait, earum rerum est representatio, quæ cernuntur? nam et concava et eminentia, et obscura et lucida, et dura et mollia, et aspera et lævia, et nova et vetera corpora per colores representando exprimitis. Vere dicis, ait. Quum vero formas elegantes imitami, quia non facile est unum hominem nancisci omnia irreprehensibilia habentem, de multis colligentes ea quæ in singulis pulcherrima sunt, ita tota corpora, ut pulchra videantur, efficitis. Sic etiam facimus, ait. Quid vero? inquit, num indolem animæ ad alliciendum aptissimam, et suavissimam, et amicissimam, et desiderabilem maxime, maximeque amabilem imitami? an vero illa inimitabilis est? Quo pacto, mi Socrates, inquit, possit hoc esse imitabile, quod neque proportionem, neque colorem, neque quidquam habet illorum, quæ modo tu commemorabas, neque omnino cerni potest? An non, inquit, usu venit homini, ut blande vel inimice quosdam intueatur? Ita mihi videtur, ait. Ergo hoc certe exprimi potest in oculis? Omnino, inquit. At in amicorum rebus secundis et adversis iidemne vultus esse tibi videntur eorum, qui de iis solliciti sunt, et qui non? Nequaquam profecto, ait: nam in prosperis hilares, in adversis tristes sunt. Ergo possunt, ait, hæc quoque representari? Omnino, respondit Parrhasius. Quin etiam et magnificum et liberale, et humile et illiberale, et animo sanum et prudens, et contumeliosum ac honesti ignarum tam per vultum quam per gestus hominum seu stantium seu se moventium elucet. Vere dicis, ait. An non et hæc imitabilia? Omnino, inquit. Utrum ergo, ait, illa cernere lubentius homines putas per quæ honesti, boni, amabiles mores elucet; an per quæ turpes, mali et odiosi? Multum profecto interest, inquit, mi Socrates.

Etiam ingressus aliquando ad Clitonem statuarium, et cum eo colloquutus, Quod pulchri sint, mi Clito, quos tu fingis cursores, luctatores, pugiles, pancratiastæ, hoc equidem et video et scio: quod autem maxime recreat homines in aspectu, nimirum ut vivaces appareant, id quo pacto statuis indis? Hic quum dubitans Clito non celeriter

Ἐπεὶ δὲ ἀπορῶν ὁ Κλείτων οὐ ταχὺ ἀπεκρίνατο, Ἄρ', ἔφη, τοῖς τῶν ζώντων εἶδεν ἀπεικάζων τὸ ἔργον ζωτικωτέρους ποιεῖς φαίνεσθαι τοὺς ἀνδριάντας; Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν τὰ τε ὑπὸ τῶν σχημάτων κατασπώμενα καὶ τὰ ἀνασπώμενα ἐν τοῖς σώμασι, καὶ τὰ συμπιεζόμενα καὶ τὰ διελκόμενα, καὶ τὰ ἐντεινόμενα καὶ τὰ ἀνιέμενα ἀπεικάζων ὁμοιότερά τε τοῖς ἀληθινοῖς καὶ πιθανώτερα ποιεῖς φαίνεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (8) Τὸ δὲ καὶ τὰ πάθη τῶν ποιούντων τι σωμάτων ἀπομιμῆσθαι οὐ ποιεῖ τινα τέρψιν τοῖς θεομένοις; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν μὲν μαχομένων ἀπειλητικὰ τὰ δμματα ἀπεικαστέον, τῶν δὲ νενικηκότων εὐφραινομένων ἡ δῆρις μιμητέα; Σφόδρα γε, ἔφη. Δεῖ ἄρα, ἔφη, τὸν ἀνδριαντοποῦν τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τῷ εἶδει προσεῖκάξειν.

9. Πρὸς δὲ Πιστίαν τὸν θωρακοποιὸν εἰσελθὼν, ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῷ Σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, καλὸν γε, ὦ Πιστία, τὸ εὖρημα τὸ τὰ μὲν δεόμενα σκέπης τοῦ ἀνθρώπου σκεπάσειν τὸν θώρακα, ταῖς δὲ χερσὶ μὴ κωλύειν χρῆσθαι. (10) Ἀτάρ, ἔφη, λέξον μοι, ὦ Πιστία, διὰ τί οὔτε ἰσχυροτέρους οὔτε πολυτελεστέους τῶν ἄλλων ποιῶν τοὺς θώρακας πλείονος πωλεῖς; Ὅτι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εὐρυθμότερους ποιῶ. Τὸν δὲ ῥυθμὸν, ἔφη, πότερα μέτρῳ ἢ σταθμῷ ἐπιδεικνύνων πλείονος τιμᾷ; οὐ γὰρ δὴ ἴσους γε πάντας οὐδὲ ὁμοίους οἰμαί σε ποιεῖν, εἴ γε ἀρμόττοντας ποιεῖς. Ἀλλὰ νῆ Δί', ἔφη, ποιῶ οὐδὲν γὰρ ὀφελὸς ἐστὶ θώρακος ἀνευ τούτου. (11) Οὐκοῦν, ἔφη, σώματά γε ἀνθρώπων τὰ μὲν εὐρυθμὰ ἐστί, τὰ δὲ ἀῤῥυθμα; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πῶς οὖν, ἔφη, τῷ ἀῤῥυθμῷ σώματι ἀρμόττοντα τὸν θώρακα εὐρυθμον ποιεῖς; Ὡς περ καὶ ἀρμόττοντα, ἔφη ὁ ἀρμόττων γὰρ ἐστὶν εὐρυθμος. (12) Δοκεῖς μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ εὐρυθμον οὐ καθ' ἑαυτὸ λέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν χρώμενον ὥς περ ἂν εἰ φαίης ἀσπίδα, ὅς ἂν ἀρμόττῃ, τούτῳ εὐρυθμον εἶναι, καὶ χλαμύδα, καὶ τάλλα ὡσαύτως εἰοικεν ἔχειν τῷ σῶ λόγῳ. (13) Ἴσως δὲ καὶ ἄλλο τι οὐ μικρὸν ἀγαθὸν τῷ ἀρμόττειν πρόσεστι. Δίδαξον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, εἴ τι ἔχεις. Ἦττον, ἔφη, τῷ βάρει πιέζουσιν οἱ ἀρμόττοντες τῶν ἀναρμόστων, τὸν αὐτὸν σταθμὸν ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἀναρμόστοι ἢ οἴοι ἐκ τῶν ὤμων κρεμάμενοι ἢ καὶ ἄλλο τι τοῦ σώματος σφόδρα πιέζοντες δύσφοροι καὶ χαλεποὶ γίνονται, οἱ δὲ ἀρμόττοντες, διειλημμένοι τὸ βάρος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κλειδῶν καὶ ἐπωμίδων, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ὤμων, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ στῆθους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ νώτου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστρὸς, ολίγου δεῖν οὐ φορήματι ἀλλὰ προσθήματι εἰοίκασιν. (14) Εἵρηκας, ἔφη, αὐτὸ δι' ὅπερ ἔγωγε τὰ ἐμὰ ἔργα πλείστου ἀξία νομίζω εἶναι. Ἐνιοὶ μὲν τοὺς ποιηκίλους καὶ τοὺς ἐπιχρύστους θώρακας μάλλον ὠνοῦνται. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἴ γε διὰ ταῦτα μὴ ἀρμόττοντας ὠνοῦνται, κακὸν ἔμοιγε δοκοῦσι ποικίλον τε καὶ ἐπ' ἔχρυσον ὠνεῖσθαι. (15) Ἀτάρ, ἔφη, τοῦ σώματος μὴ μένοντος, ἀλλὰ τότε μὲν κυρτουμένου, τότε δὲ ὀρθουμένου, πῶς

responderet : An, inquit, opus tuum formis viventium assimilando, statuas vivaciores videri facis? Omnino, inquit. Ergo, dum quæ per gestus deorsum sursumque trahuntur in corporibus, et quæ comprimuntur et quæ diducuntur, et quæ intenduntur et quæ remittuntur, exprimis, facis ut similia veris magisque apta ad alliciendum appareant? Maxime scilicet, inquit. At vero etiam affectiones corporum aliquid agentium imitari, an non delectationem aliquam spectantibus affert? Verisimile est, ait. Quamobrem pugnantium oculi representandi sunt ut minaces, vincentium vero vultus effingendus, quasi lætantium? Prorsus, inquit. Ergo statuarium, inquit, animi actiones per formam representare oportet.

Itidem ad Pistiam fabrum loricarium ingressus, quum is Socrati loricæ egregie factas ostenderet, Profecto, ait, mi Pistia, pulchrum hoc inventum est, tegere loricam eas hominis partes quas tegi necesse est; neque tamen impedire, quominus quis manibus utatur. Verum, inquit, dicito mihi, mi Pistia, quamobrem nec firmiores nec materiæ pretiosioris loricæ faciens, quam alii, pluris tamen eas vendis? Propterea, mi Socrates, ait, quod concinniores facio. Concinnitatem vero an mensura vel pondere demonstrans, pluris æstimas? nec enim loricæ omnes æquales, neque similes te puto facere, siquidem congruentes corporibus facis. Sic facio, inquit : nam absque illo nullus loricæ usus fuerit. Ergo, inquit, etiam hominum corpora partim concinna sunt, partim inconcinna? Maxime, inquit. Quo igitur pacto, inquit, loricam inconcinno corpori congruentem, concinnam efficias? Sic nimirum, ait, ut et congruentem faciam : nam quæ congruit, concinna est. Videris mihi, ait Socrates, concinnitatem non per se appellare, sed respectu utentis : quemadmodum si dicas clypeum concinnum illi esse, cui congruit; itidemque chlamydem, ac ceteras res se habere ex tuo quidem sermone constat. Fortassis autem aliud quoddam non exiguum bonum inest huic congruentiæ. Doce vero me, mi Socrates, ait, si quid habes. Minus, inquit, pondere suo premunt loricæ congruæ, quam incongruæ, licet pondus æquale habent. Nam incongruæ, vel ab humeris totæ dependendo, vel aliquam aliam partem corporis vehementer premendo, gestatu difficiles ac molestæ fiunt; congruæ vero, quum onus partim a claviculis et parte scapulis vicina, partim ab humeris, a pectore, a tergo, a ventre distributum sublevetur, prope non gestamini, sed appendicis esse loco videntur. Dixisti hoc ipsum, ait, propter quod equidem opera mea maximi esse pretii duco. Nonnulli tamen loricæ varias ac deauratas lubentius emunt. At vero, inquit Socrates, si propterea non congruentes emunt, varium mihi et inauratum malum emere videntur. Quum autem corpus in eodem situ non maneat, ait, sed modo curvetur,

ἀν ἀριβεῖς θώρακες ἀρμόττειν; Οὐδαμῶς, ἔφη. Λέγεις, ἔφη, ἀρμόττειν οὐ τοὺς ἀριβεῖς, ἀλλὰ τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρεῖᾳ. Αὐτὸς, ἔφη, τοῦτο λέγεις, ὦ Σωκράτης, καὶ πᾶν ὁρθῶς ἀποδέχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Γυναῖκός δέ ποτε οὔσης ἐν τῇ πόλει καλῆς, ἥ ὄνομα ἦν Θεοδότῃ, καὶ ὅας συνεῖναι τῷ πεῖθοντι, μνησθέντος αὐτῆς τῶν παρόντων τινῶς, καὶ εἰπόντος ὅτι κρεῖττον εἴη λόγου τὸ κάλλος τῆς γυναικὸς, καὶ ζωγράφου φήσαντος εἰσέναι πρὸς αὐτὴν ἀπεικασμένους, οἷς ἐκείνην ἐπιδεικνύειν ἑαυτῆς ὅσα καλῶς ἔχοι, Ἰτέον ἂν εἴη θεασομένους, ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασί γε τὸ λόγου κρεῖττον ἐστὶ καταμαθεῖν. Καὶ ὁ διηγησάμενος, Οὐκ ἂν φθάνοιτ', ἔφη, ἀκολουθοῦντες; (2) Οὕτω μὲν δὴ πορευθέντες πρὸς τὴν Θεοδότῃν, καὶ καταλαβόντες ζωγράφῳ τινὶ παρεστηκυῖαν, ἐθέσαντο. Πασαμένους δὲ τοῦ ζωγράφου, ὧ ἄνδρες, ἔφη ὁ Σωκράτης, πότερον ἡμῶς δει μᾶλλον Θεοδότῃ χάριν ἔχειν ὅτι ἡμῖν τὸ κάλλος ἑαυτῆς ἐπέδειξεν ἢ ταύτην ἡμῖν ὅτι ἐθεασάμεθα; ἄρ' εἰ μὲν ταύτῃ ὠφελιμωτέρα ἐστὶν ἢ ἐπιδείξις, ταύτην ἡμῖν χάριν ἐκτέον, εἰ δὲ ἡμῖν ἢ θέα, ἡμῶς ταύτῃ; (3) Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι δίκαια λέγοι, Οὐκ οὖν, ἔφη, αὕτη μὲν ἤδη τε τὸν παρ' ἡμῶν ἔπαινον κερδαίνει καὶ ἐπειδὴν εἰς πλείους ἀπαγγελλομένη, πλείω ὠφελιμωτέρα· ἡμῶς δὲ ἤδη τε τὸν θεασάμεθα ἐπιθυμοῦμεν ἀψασθαι καὶ ἀπικνεύμενοι καὶ ἀπαλθόντες ποτήσομεν. Ἐκ δὲ τούτων εἰκὸς ἡμῶς μὲν θεραπεύειν, ταύτην δὲ θεραπεύεσθαι. Καὶ ἡ Θεοδότῃ, Νὴ Δί', ἔφη, εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐμὲ ἂν δόοι ὑμῖν τῆς θεᾶς χάριν ἔχειν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ὁ Σωκράτης ὥρων αὐτὴν τε πολυτελεῶς κεκοσμημένην καὶ μητέρα παροῦσαν αὐτῇ ἐν ἐσθῇ καὶ θεραπείᾳ οὐ τῇ τυχοῦσιν, καὶ θεραπαίνας πολλὰς καὶ εὐεῖδεις, καὶ οὐδὲ ταύτας ἡμελημένους ἔχουσας, καὶ τοῖς ἀλλοῖς τὴν οἰκίαν ἀφθόνως κατεσκευασμένην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, ἐστὶ σοι ἀγρός; Οὐκ ἔμοιγ', ἔφη. Ἀλλ' ἀρα οἰκία προσόδους ἔχουσα; Οὐδὲ οἰκία, ἔφη. Ἀλλὰ μὴ χειροτέχναι τινές; Οὐδὲ χειροτέχναι, ἔφη. Πόθεν οὖν, ἔφη, τάπιτήδεα ἔχεις; Ἐάν τις, ἔφη, φίλος μοι γεγόμενος εὖ ποιεῖν ἐθέλῃ, οὕτως μοι βίος ἐστί. (5) Νὴ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, καλὸν γε τὸ κτῆμα, καὶ πολλῶν κρεῖττον ἢ οἶων τε καὶ βοῶν καὶ αἰγῶν φίλων ἀγέλην κεκτηῖσθαι. Ἀτὰρ, ἔφη, πότερον τῇ τύχῃ ἐπιτρέπεις, ἐάν τις σοι φίλος ὥσπερ μῦθᾳ προσπτῇται, ἢ καὶ αὐτῇ τι μηχανῇ; (6) Πῶς δ' ἂν, ἔφη, ἐγὼ τούτου μηχανῇν εὗροίμι; Πολὺ νὴ Δί', ἔφη, προσχρόντως μᾶλλον ἢ αἰ φάλαγγες· οἶσθα γὰρ ὡς ἐκείναι θηρῶσι τὰ πρὸς τὸν βίον ἀράγνια γὰρ δὴ πού λεπτὰ ὑφηνάμεναι, ὅτι ἂν ἐνταῦθα ἐμπέσῃ, τούτῳ τροπῇ ᾗχονται. (7) Καὶ ἐμοὶ οὖν, ἔφη, συμβουλεύεις ὑφηνάσθαι τι θήρατρον; Οὐ γὰρ δὴ, ἔφη, οὕτω γε ἀτέχνως οἰεσθαι γὰρ τὸ πλείστου δέξιον ἀγρευμα

modo erigatur, quo pacto loricae corporis partes accurate referentes congruere possunt? Nequaquam, inquit. Dicis tu congruere, ait, non accuratas, sed in ipso usu non molestas. Tute dicis, mi Socrates, ait, et rectissime rem accipis.

CAPUT XI.

Ceterum quum aliquando in urbe mulier quaedam esset formosa, cui nomen erat Theodota, et quæ cum persuadente consuesceret; facta ejus mentione ab aliquo eorum, qui aderant, dicente, mulieris pulchritudinem verba exsuperare, atque etiam narrante, pictores ad eam commensare assimilatos, quibus illa commonstraret quæcumque honeste posset: Nos etiam, ait Socrates, hanc spectatum, ire par est; nec enim audientibus licet cognoscere id, quod omnem sermonem superat. Tum qui hæc narraverat, Quin confestim, ait, sequimini? Itaque quum ad Theodotam ivissent, et hanc pictori cuidam astantem reperissent, inspiciebant: quumque cessasset pictor, O viri, inquit Socrates, utrum nos gratiam potius habere Theodotæ convenit, quod pulchritudinem suam nobis ostenderit, an nobis illam, quod eam spectaverimus? an, si quidem hæc ostensio ipsi utilior est, nobis habere gratiam debet; sin autem nobis contemplatio, nos ipsi? Et quum quidam dixisset, justa eum dicere: Ergo, inquit, hæc quidem modo laudem hanc a nobis lucratur, ac, posteaquam ad plures rem enuntiaverimus, plus utilitatis capiet: nos autem quæ jam spectavimus, attingere cupimus, et abimus nonnihil titillati, et ubi discesserimus, desiderabimus. De quibus consentaneum est, nos quidem hanc colere, ipsam vero coli. Tum Theodota, Profecto, inquit, si hæc ita se habent, me vobis spectationis causa gratiam habere oporteat. Deinde Socrates, quum eam sumptuose ornata videret, ac matrem cum ea esse veste indutam et culta non vulgari, itemque multas ac formosas ancillas, ne illas quidem neglectim habitas, ceterisque rebus abunde instructas ædes, Dic mihi, ait, mea Theodota, estne tibi prædium? Non est mihi, inquit. At domus cum proventibus? Nec domus, ait. At servi artes manuales exercentes? Nec illi quidem, ait. Unde igitur habes necessaria, inquit? Si quis, ait, amicus mihi factus, bene mihi facere velit, is mihi pro victu est. Profecto, ait, mea Theodota, præclara illa possessio est, multoque potius est amicorum habere gregem, quam ovium, boum, caprarum. Verum, ait, an rem fortunæ committis, ut aliquis ad te amicus instar muscæ advolet, an et ipsa nonnihil machinatur? Qui possim ego, inquit, artis aliquid ad hoc invenire? Multo, inquit, convenientius, quam araneæ. Nosti enim quo pacto illæ victum veniunt; telas enim tennes texunt, et quicquid in eas inciderit, eo, cibi loco, utuntur. Ergo mihi quoque, ait, consulis, ut rete aliquid texam? Non enim scilicet adeo te sine arte putare

φίλους θηράσειν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ μικροῦ ἄξιον τοὺς λαγῶς θηρῶντες πολλὰ τεχνάζουσιν; (8) ὅτι μὲν γὰρ τῆς νυκτὸς νέμονται, κύνας νυκτερευτικάς πορισάμενοι, ταύταις αὐτοὺς θηρῶσιν· ὅτι δὲ μεθ' ἡμέραν ἀποδιδράσκουσιν, ἄλλας κτῶνται κύνας, αἵτινες, ἥ ἂν ἐκ τῆς νομῆς εἰς τὴν εὐνὴν ἀπέλθωσι, τῇ ὁσμῇ αἰσθανόμεναι εὐρίσκουσιν αὐτούς· ὅτι δὲ ποδώκεις εἰσὶν ὥστε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τρέχοντες ἀποφεύγειν, ἄλλας αὖ κύνας ταχείας παρασκευάζονται, ἵνα κατὰ πόδας ἀλίσκωνται· ὅτι δὲ καὶ ταύτας αὐτῶν τινες ἀποφεύγουσι, δίκτυα ἱστᾶσιν εἰς τὰς ἀτραπούς, ἥ φεύγουσιν, ἢ εἰς ταῦτα ἐμπίπτοντες συμποδίζονται. (9) Τίτι οὖν, ἔφη, τοιοῦτῳ φίλους ἂν ἐγὼ θηρῶν; Ἐὰν νῆ Δί', ἔφη, ἀντὶ κυνὸς κτῆσις ὅστις σοι ἰχνεύων μὲν τοὺς φιλοκάλους καὶ πλουσίους εὐρήσει, εὐρὼν δὲ μηχανήσεται ὅπως ἐμβάλη αὐτοὺς εἰς τὰ σὰ δίκτυα. (10) Καὶ ποῖα, ἔφη, ἐγὼ δίκτυα ἔχω; Ἐν μὲν δῆπου, ἔφη, καὶ μάλα εὖ περιπλεκόμενον, τὸ σῶμα· ἐν δὲ τούτῳ ψυχὴν, ἥ καταμανθάνεις καὶ ὡς ἂν ἐμβλέπουσα χαρίζοιο καὶ ὅτι ἂν λέγουσα εὐφραίνεις, καὶ ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἐπιμελόμενον ἀσμένως ὑποδέχεσθαι, τὸν δὲ τρυφῶντα ἀποκλείειν, καὶ ἀβρῶσθησαντός γε φίλου φροντιστικῶς ἐπισκέψασθαι, καὶ καλὸν τι πράξαντος σφόδρα συνησθῆναι, καὶ τῷ σφόδρα σοῦ φροντίζοντι δλῆ τῇ ψυχῇ κεχαρίσθαι. Φιλῆιν γε μὴν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπίστασαι οὐ μόνον μαλακῶς, ἀλλὰ καὶ εὐνοικῶς καὶ ὅτι ἀρεστοὶ σοὶ εἰσιν οἱ φίλοι, οἷδ' ὅτι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀναπείθεις. Μὰ τὸν Δί', ἔφη ἡ Θεοδότῃ, ἐγὼ τούτων οὐδὲν μηχανῶμαι. (11) Καὶ μὴν, ἔφη, πολλὸ διαφέρει τὸ κατὰ φύσιν τε καὶ ὁρθῶς ἀνθρώπῳ προσφέρεσθαι. Καὶ γὰρ δὴ βία μὲν οὐτ' ἂν ἔλοις οὔτε κατὰσχῶς φίλον, εὐεργεσία δὲ καὶ ἡδονὴ τὸ θηρίον τοῦτο ἀλωσίμῳ τε καὶ παραμόνιμῳ ἐστιν. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (12) Δεῖ τοίνυν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοὺς φροντίζοντάς σου τοιαῦτα ἀξιοῦν οἷα ποιῶσιν αὐτοῖς σμικρότατα μελίσσει, ἔπειτα δὲ αὐτὴν ἀμείβεσθαι χαριζομένην τὸν αὐτὸν τρόπον. Οὕτῳ γὰρ ἂν μάλιστα φίλοι γίγνιντο καὶ πλείστον χρόνον φιλοῖεν καὶ μέγιστα εὐεργετοῖεν. (13) Χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα, εἰ δεομένοις δωροῖο τὰ παρὰ σεαυτῆς· ὁρᾷς γὰρ ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἥδιστα, ἐὰν μὲν τις προσφέρῃ πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀηδῆ φαίνεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ βδελυγμίαν παρέχει· ἐὰν δὲ τις προσφέρῃ λιμὸν ἐμποιήσας, καὶ φαιλότερα ἥ, πᾶν ἡδέα φαίνεται. (14) Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, ἐγὼ λιμὸν ἐμποιεῖν τῷ τῶν παρ' ἐμοὶ δυνάμην; Εἰ νῆ Δί', ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς κεκορεσμένοις μήτε προσφέρεις μήτε ὑπομιμνήσκεις, εἰς ἂν τῆς πλησμῶντος παυσάμενοι πάλιν δέωνται, ἔπειτα τοὺς δεομένους ὑπομιμνήσκεις ὡς κοσμιωτάτῃ τε ὁμιλίᾳ καὶ τῷ φαίνεσθαι βουλομένη χαρίζεσθαι, καὶ διαφεύγουσα, ἔως ἂν ὡς μάλιστα δεηθῶσι· τῇ καὶ αὐτὰ γὰρ πολλὸ διαφέρει τὰ αὐτὰ δῶρα ἢ πρὶν ἐπιθυμῆσαι διδόναι. (16) Καὶ ἡ Θεοδότῃ, Τί οὖν οὐ σύ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγένου συνθηρατῆς τῶν φίλων; Ἐάν γε νῆ Δί', ἔφη, πείθης με σύ. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, πείσαιμι σε; Ζητή-

debes prædam pretiosissimam, amicos, venaturam. Non vides eos, qui etiam lepores, rem non magni aestimandam, venantur, multa artificiose moliri? Nam quum illi noctu se pascant, comparatis canibus nocturnis eos venantur: et quia interdum aufugiunt, alias acquirunt canes, quæ ex odore sentientes, quo se ex pastu ad cubile receperint, eos reperiant: quia vero pedibus celeres sunt, ut etiam ex oculis effugere currendo possint, rursus alias canes veloces comparant, ut pedum velocitate capiantur: rursum quia lepores nonnulli has quoque effugiunt, retia statuunt iis in semitiis, per quas fugiunt, ut, in ea delapsi, velut compedibus quibusdam implicentur. Qua igitur re tali, ait, possim, amicos ego venari? Si profecto canis loco, inquit, comparaveris aliquem, qui indagando tibi formæ studiosos ac locupletes inveniat; atque ubi invenerit, hoc machinetur, ut eos in retia tua coniciat. Et qualianam, inquit, retia mihi sunt? Unum certe, ait, atque etiam optime se applicans, corpus; atque in hoc anima, qua intelligere potes, quo pacto homines intuendo grata esse possis; quid dicens, exillare possis; et quod suscipiendus sit comiter tui studiosus, excludendus vero qui te ludibrio habeat; sollicite invisendus amicus, qui ægrotet; vehementer congratulandum ei, qui præclare quid gesserit; denique tota anima gratificandum illi, cui admodum curæ sis. Osculari quidem certe scio te non modo molliter nosse, sed et benevole; et ut optimi tibi adsint amici, te scio non oratione, sed ipsa re persuadere. Ego vero, inquit Theodota, nihil horum machinor. At profecto multum refert, ait, prout sua natura fert, ac recte homine uti. Nam vi quidem neque capere, neque retinere amicum possis: sed hæc bestia beneficio et voluptate tum capi potest, tum, ut maneat, retineri. Vere dicis, inquit. Quamobrem oportet, ait, primum a tui studiosis hujusmodi petere, qualia ut præsent minimi sunt facturi; deinde et ipsam gratificando eodem modo vicem referre. Nam hoc pacto inmaxime tibi amici fient, ac diutissime diligent, et maximis te beneficiis adficiant. Gratificaberis autem maxime, si tua, quum eis indigent, concesseris. Vides enim etiam suavissimas escas, allatas prius quam appetantur, insuaves videri; exsaturatis vero etiam fastidium parere: at si quis eas porrigat iis quibus famem excitaverit, etiamsi villiores sint, persuaves videntur. Quo igitur pacto, ait, famem ego in aliquo apud me possim excitare? Primum profecto, ait, si saturatis neque porrigas, neque eos commonefacias prius, quam a repletionem desinentes rursus egeant: deinde indigentes commonefacias colloquio quam maxime decoro, atque apparendo quasi gratificari velis, interimque elabaris, donec quam maxime indigeant. Tunc enim longe præstat eadem dona concedere, quam prius, quum nondum expeterentur. Et Theodota, Quid ergo, inquit, non tu mihi, mi Socrates, amicorum convenator esse velis? Profecto, ait, si tu mihi persuaseris. Quo igitur pacto, ait, tibi persuaserim? Quæres, inquit, hoc ipsa

σεις, ἔφη, τοῦτο αὐτῇ καὶ μηχανήσῃ, ἐάν τί μου δέῃ. Ἐλθίθι τοίνυν, ἔφη, θαμινά. (16) Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώπτων τὴν αὐτοῦ ἀπραγμοσύνην, Ἄλλ', ὦ Θεοδότῃ, ἔφη, οὐ πάνυ μοι βράδιόν ἐστι σχολάσαι· καὶ γὰρ ἴδια πράγματα πολλὰ καὶ δημόσια παρέχει μοι ἀσχολίαν· εἰσὶ δὲ καὶ φίλοι μοι, αἳ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἐάσουσί με ἀπιέναι, φίλτρα τε μαθαίνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπωδάς. (17) Ἐπίστασαι γὰρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σώκρατες; Ἀλλὰ διὰ τί οἷε, ἔφη, Ἀπολλόδωρόν τε τόνδε καὶ Ἀντισθένην οὐδέποτε μου ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμίαν Θήβηθεν παραγίγνεσθαι; εἰ ἴσθι ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλων τε καὶ ἐπωδῶν καὶ ἰγγων ἐστί. (18) Χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ἰγγα, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρώτων ἔλω αὐτήν. Ἀλλὰ μὰ Δι', ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἐλκεσθαι πρὸς σε βούλομαι, ἀλλὰ σὲ πρὸς ἐμὲ πορεύεσθαι. Ἀλλὰ πορεύσομαι, ἔφη· μόνον ὑποδέχου. Ἀλλ' ὑποδέχομαι σε, ἔφη, ἐάν μὴ τις φιλωτέρα σου ἔνδον ᾖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐπιγένην δὲ τῶν ζυνόντων τινὰ, νέον τε ὄντα καὶ τὸ σῶμα κακῶς ἔχοντα, ἰδὼν, Ὡς ἰδιωτικῶς, ἔφη, τὸ σῶμα ἔχεις, ὦ Ἐπίγενης. Καὶ δε, Ἰδιώτης μὲν, ἔφη, εἰμὶ, ὦ Σώκρατες. Οὐδὲν γε μάλλον, ἔφη, τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ μελλόντων ἀγωνίζεσθαι· ἡ δοκεῖ σοι μικρὸς εἶναι ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγὼν, δι' Ἀθηναίους θήσουσι, ὅταν τύχῃσι; (2) Καὶ μὴν οὐκ ὀλίγοι μὲν διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν ἀποθνήσκουσι· τε ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνοις καὶ αἰσχυρῶς σῶζονται, πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ζῶντές τε ἀλίσκονται καὶ ἀλόντες ἦτοι δουλεύουσι τὸν λοιπὸν βίον, ἐάν οἴτω τύχῃσι, τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν, ἢ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἀλγεινοτάτας ἐμπεσόντες καὶ ἐκτίσαντες ἐν ὅτῳ πλείω τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς τὸν λοιπὸν βίον ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων ὄντες καὶ κακοπαθοῦντες διαζῶσι, πολλοὶ δὲ δόξαν αἰσχυρὰν κτῶνται, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν δοκοῦντες ἀποδειλιάειν. (3) Ἡ καταφρονεῖς τῶν ἐπιτιμίων τῆς καχεξίας τούτων, καὶ βραδίως ἂν οἷε φέρειν τὰ τοιαῦτα; καὶ μὴ οἶμαι γε πολλῷ βῆμα καὶ ἡδὴ τούτων εἶναι ὃ δέῃ ὑπομένειν τὸν ἐπιμελούμενον τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας. Ἡ ὑγιεινότερόν τε καὶ εἰς τὰλλα χρησιμώτερον νομίζεις εἶναι τὴν καχεξίαν τῆς εὐεξίας; ἢ τῶν διὰ τὴν εὐεξίαν γιγνομένων καταφρονεῖς; (4) καὶ μὴν πάντα γε τὰναντία συμβαίνει τοῖς εὖ τὰ σώματα ἔχουσιν ἢ τοῖς κακῶς. Καὶ γὰρ ὑγιαίνουσιν οἱ τὰ σώματα εὖ ἔχοντες καὶ ἰσχύουσι, καὶ πολλοὶ μὲν διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγώνων σῶζονται τε εὐσχημόνους καὶ τὰ δεινὰ πάντα διαφεύγουσι, πολλοὶ δὲ φίλοις τε βοηθοῦσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσι, καὶ διὰ ταῦτα χάριτός τε ἀξιοῦνται καὶ δόξαν μεγάλην κτῶνται καὶ τιμῶν καλλίστων τυγχάνουσι, καὶ διὰ ταῦτα τὸν τε λοιπὸν βίον ἥδιον καὶ κάλλιον διαζῶσι καὶ τοῖς ἑα-

tu, et excogitabis, si qua in re mea tibi opus sit opera. Ergo frequenter, ait, ad me ingredere. Et Socrates, suum ipsius in otium jocans, Enimvero, mea Theodota, inquit, non mihi admodum facile est otuari. Nam compluribus tum privatis tum publicis negotiis occupatus sum; atque etiam amicæ mihi sunt, quæ nec interdiu, nec noctu abesse me ab ipsis patientur amoris conciliandi rationes, et incantationes ex me discentes. An et illa nosti, ait, mi Socrates? Cur enim existimas, respondit, et Apollodorum hunc, et Antisthenem nunquam a me discedere? cur et Cebetem et Simiam Thebis ad me ventitare? Sat scito, ea non absquo multis philtris et incantationibus et illecebris fieri. Ergo tu, inquit, commodos mihi Iyngem, ut eam de te primo traham. At enim, inquit Socrates, nolo ad te profecto trahi, sed te ad me venire. Veniam vero, ait; tantum me suscipe. Atque ego te suscipiam, inquit, si non aliqua te carior apud me fuerit.

CAPUT XII.

Epigenem quendam e familiaribus videns adolescentem, et corpore male usum, Quam umbratico, inquit, corpore uteris, mi Epigenes! Et ille, Umbraticus profecto sum, inquit, mi Socrates. Nihilo magis certe, inquit, tuis, qui in Olympicis certaturi sunt: an tibi videtur esse certamen exiguum de vita adversus hostes, quod Athenienses proponunt, quum res feret? Atqui non pauci bellicis in periculis ob malam corporis valetudinem moriuntur, alii turpiter evadunt: multi eadem de causa capiuntur vivi, capti vel reliquum vitæ serviunt, si res ita forte evenierit, servitutem gravissimam; vel in necessitates maxime ærumnosas prolapsi, atque etiam persolventes nonnunquam plura quam in bonis habeant, quod reliquum vitæ est, in rerum necessariorum inopia et ærumnis transigunt: multi etiam sibi existimationem turpem comparant, quod ob corporis imbecillitatem formidolose se gerere videantur. An has tu malæ valetudinis pœnas contemnis, teque putas talia facile latuum? Atqui arbitror longe faciliora et jucundiora his esse, quæ illi ferenda sunt, qui bonæ corporis valetudini studet. An tu salubriorem, et ad alia putas utiliorem esse malam corporis constitutionem, quam bonam? an ea, quæ per bonam corporis constitutionem fiunt, contemnis? Atqui contraria eveniunt omnia his qui bona habitudine corporis fruuntur, atque his qui mala. Nam quibus bene affecta sunt corpora, valent, et robusti sunt, et multi hac ratione incolumes e præliis evadunt honestissime, cunctaque pericula effugiunt, multi amicis succurrunt, de patria bene merentur, et ob hæc gratiam consequuntur, et ingentem gloriam comparant, et honores præclarissimos adipiscuntur. Quo fit ut reliquam vitam suavius ac præclarius transigant, liberisque suis pulchriora relinquant ad vitam subsidia. Ne-

τῶν παισὶ καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον καταλείπουσιν. (5) Οὗτοι χρὴ ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἀσχεῖ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ ἀμελεῖν, ἀλλὰ μηδὲν ἤττον ἐπιμελεῖσθαι. Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἀγῶνι οὐδὲ ἐν πράξει οὐδεμιᾷ μείον ἔξεις διὰ τὸ βέλτιον τὸ σῶμα παρεσκευασθαι πρὸς πάντα γὰρ ὅσα πράττουσιν ἄνθρωποι χρήσιμον τὸ σῶμά ἐστιν ἐν πάσαις δὲ ταῖς τοῦ σώματος χρεαῖς πολὺ διαφέρει ὡς βέλτιστα τὸ σῶμα ἔχειν. (6) Ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ δοκεῖς ἐλαχίστην σώματος χρεῖαν εἶναι, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλλονται διὰ τὸ μὴ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα; καὶ λήθῃ δὲ καὶ ἀθυμία καὶ δυσκολία καὶ μανία πολλάκις πολλοῖς διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν οὕτως ὥστε καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐκβάλλειν. (7) Τοῖς δὲ τὰ σώματα εὖ ἔχουσι πολλὰ ἀσφάλεια καὶ οὐδεὶς κίνδυνος διὰ γε τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν τοιούτων τι παθεῖν, εἰκὸς δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐναντία τῶν διὰ τὴν καχεξίαν γιγνομένων καὶ τὴν εὐεξίαν χρήσιμον εἶναι. Καίτοι τῶν γε τοῖς εἰρημένους ἐναντίων ἕνεκα τί οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ὑπηρεῖν; (8) Αἰσχροὺς δὲ καὶ τὸ διὰ τὴν ἀμέλειαν γηραῖσαι, πρὶν ἰδεῖν ἑαυτὸν ποῖος ἂν κάλλιστος καὶ κράτιστος τῷ σώματι γένοιτο. Ταῦτα δὲ οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ἀμελοῦντα· οὐ γὰρ ἐθέλει αὐτόματα γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὁργίζομένου δὲ ποτὲ τίνος, ὅτι προσεπιπῶν τινα χαίρειν οὐκ ἀντιπροσεβήθη, Γελοῖον, ἔφη, τὸ, εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀπήντησάς τῳ, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι, ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικότερος διακειμένην περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖν.

2. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὅτι ἀηδῶς ἐσθίει, Ἄκουμένος, ἔφη, τούτου φάρμακον ἀγαθὸν διδάσκει. Ἐρομένου δὲ, Ποῖον; Παύσασθαι ἐσθίοντα, ἔφη καὶ ἡδιόν τε καὶ εὐτελέστερον καὶ ὑγιεινότερόν φησι διάζειν παυσάμενον.

3. Ἄλλου δ' αὖ λέγοντος ὅτι θερμὸν εἴη παρ' ἑαυτοῦ τὸ ὕδωρ δὲ πῖνοι, Ὅταν ἄρ' ἔφη, βούλη θερμῷ λούσασθαι, ἔτοιμον ἔσται σοι. Ἀλλὰ ψυχρὸν, ἔφη, ὥστε λούσασθαι ἐστίν. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ οἱ οἰκέται σου ἀθρονται πίνοντες τε αὐτὰ καὶ λουόμενοι αὐτῷ; Μὰ τὸν Δί', ἔφη· ἀλλὰ καὶ πολλάκις θεαύμακα ὡς ἡδέως αὐτῷ πρὸς ἀμφοτέρω ταῦτα χρῶνται. Πότερον δὲ, ἔφη, τὸ παρὰ σοὶ ὕδωρ θερμότερον πιεῖν ἐστίν ἢ τὸ ἐν Ἀσκληπιῷ; Τὸ ἐν Ἀσκληπιῷ, ἔφη. Πότερον δὲ λούσασθαι ψυχρότερον, τὸ παρὰ σοὶ ἢ τὸ ἐν Ἀμφιαράου; Τὸ ἐν Ἀμφιαράου, ἔφη. Ἐνθυμοῦ οὖν, ἔφη, ὅτι κινδυνεύεις δυσχερότερος εἶναι τῶν τε οἰκετῶν καὶ τῶν ἀβρωστούντων.

4. Κολάσαντος δὲ τίνος ἰσχυρῶς ἀκόλουθον, ἤρετο τί χαλεπαῖνοι τῷ θεράποντι. Ὅτι, ἔφη, ὀψοφαγιστατός τε ὢν βλακωτάτός ἐστι καὶ φιλαργυρώτατος ὢν

quaquam propterea, quod civitas ea quæ pertinent ad bellum publice non exerceat, etiam privatim negligenda sunt; sed nihilo minus sunt excolenda. Certo scire te velim, nec in ullo alio certamine, nec quavis in actione deteriorem idcirco te futurum, quod corpore rectius comparato utaris. Nam ad omnia, quæcunque agunt homines, utile corpus est: atque in omnibus corporis usibus multum interest, uti corpore quam optime adfecto. Quis enim ignorat, etiam in eo, in quo putas usum corporis esse minimum, videlicet in cogitando, multos vehementer impingere, propterea quod corpus non recte valeat? Etiam oblitio, et moeror, et morositas, et animi insanitas sæpius in multis ob malam corporis adfectionem sic in mentem penetrant, ut etiam scientias ejiciant. At quibus adfecta bene sunt corpora, multa illis securitas, neque quicquam est periculi ob malam corporis constitutionem hujusmodi quid eis eventurum: potiusque consentaneum est, valetudinem integram ad contraria iis, quæ ex mala constitutione oriuntur, conducere. Atqui propter ea quæ jam dictis sunt contraria, quid non aliquis toleraret mentis compos? Turpe est, aliquem propter exercitationis omissionem senescere, priusquam videat, qualis foret, ubi et pulcherrimus et robustissimus corpore evaserit. At hæc videre nequit qui exercitationem nullam adhibet: non enim hæc sponte sua fiunt.

CAPUT XIII.

Quum autem aliquando quidam excandesceret, quod salutans quendam, resalutatus non fuisset: Ridiculum est, inquit, te, si cui occurrisses, qui se corpore deterius habuisset, non succensurum fuisse; quod autem in hominem incideris anima rusticior præditum, id tibi molestum esse. Quum alius diceret, insuaviter se comedere: Acumenus, inquit, bonum remedium ad hoc docet. Illo interrogante, qualenam id esset? Cessare a cibo ante satietatem, inquit. Et quidem si cessaveris, ait, etiam suavius, et parcius, et salubrius vives.

Rursus alio dicente, aquam apud se calidam esse, quam biberet: Ergo quum lavare calida voles, inquit, in promptu tibi erit. Atqui, ait, frigida nimis est, quam ut lavare liceat. An ergo, inquit, etiam famuli tui graviter ferunt bibere illam, illaque lavare? Non profecto, inquit: sed sæpe miratus sum, quam jucunde ad horum utrumque illa utantur. Num aqua, inquit, quæ penes te est, an quæ est in Æsculapii, calidior est ad potum? Illa, inquit, quæ in Æsculapii fano est. Num ea, quæ penes te est, an quæ in Amphiarai, frigidior est ad lavandum? Illa, inquit, quæ est in Amphiarai. Ergo cogitato, ait, periculum esse, ne et famulis et ægrotantibus sis fastidiosior.

Quum quidam pedissequum suum vehementer cecidisset, quamobrem servo succenseret, interrogabat. Quod, inquit, voracissimus sit obsoniorum, et simul mollissimus; avaris-

ἀργότατος. Ἦδη ποτὲ οὖν ἐπεσκέψα πότερος πλειόνων πληγῶν δέεται, σὺ ἢ ὁ θεράπων;

β. Φοβούμενου δέ τινος τὴν εἰς Ὀλυμπίαν ὁδὸν, Τί, ἔφη, φοβῇ σὺ τὴν πορείαν; οὐ καὶ οἶκοι σχεδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν περιπατεῖς; καὶ ἐκεῖσε πορευόμενος περιπατήσας ἀριστήσεις, περιπατήσας δειπνήσεις καὶ ἀναπαύσῃ. Οὐκ οἶσθα ὅτι εἰ ἐκτελινᾷς τοὺς περιπάτους, οὐδ' ἐν πέντε ἢ ἑξ ἡμέραις περιπατεῖς, βραδίως ἂν Ἀθήνηθεν εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκοιο; χαριέστερον δὲ καὶ προεξορμᾶν ἡμέρα μιᾷ μᾶλλον ἢ ὑστερίζειν. Τὸ μὲν γὰρ ἀναγκάζεσθαι περαιτέρω τοῦ μετρίου μηχανεῖν τὰς ὁδοὺς χαλεπὸν, τὸ δὲ μιᾷ ἡμέρᾳ πλείονας πορευθῆναι πολλὴν βρασύνην παρέχει. Κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ σπεύδειν ἢ ἐν τῇ ὁδῷ.

γ. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὡς παρτάθη μακρὰν ὁδὸν πορευθεὶς, ἤρετο αὐτὸν εἰ καὶ φορτίον ἔφερε. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον. Μόνος δ' ἐπορεύου, ἔφη, ἢ καὶ ἀκολουθός σοι ἡκολουθεῖ; Ἥκολούθει, ἔφη. Πότερον κανὸς, ἔφη, ἢ φέρων τι; Φέρων νῆ Δί', ἔφη, τὰ τε στρώματα καὶ τάλλα σκευή. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη, ἀπῆλλαγεν ἐκ τῆς ὁδοῦ; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, βέλτιον ἐμοῦ. Τί οὖν; ἔφη, εἰ τὸ ἐκείνου φορτίον ἔδει σε φέρειν, πῶς ἂν οἶε διατεθῆναι; Κακῶς νῆ Δί', ἔφη· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν ἡδυνήθην κομισαί. Τὸ οὖν τοσοῦτ' ἤττον τοῦ παιδὸς δύνασθαι πονεῖν πῶς ἡσκημένου δοκεῖ σοι ἀνδρὸς εἶναι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ὅποτε δὲ τῶν ξυνιόντων ἐπὶ δεῖπνον οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολλὸν φέροιεν, ἐκέλευεν ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα τὸ μικρὸν ἢ εἰς τὸ κοινὸν τιθέναι ἢ διανεμεῖν ἑκάστῳ τὸ μέρος. Οἱ οὖν τὸ πολλὸν φέροντες ἡσχύνοντό τε τὸ μὴ κοινωνεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθεμένου καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν. Ἐτίθεσαν οὖν καὶ τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν· καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μικρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοὺ ὀψωνοῦντες.

α. Καταμαθὼν δὲ τίνα τῶν ξυνδειπνούντων τοῦ μὲν σίτου πεπαυμένον, τὸ δὲ ὄψον αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐσθίοντα, λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων, ἐφ' ᾧ ἔργῳ ἕκαστος εἴη, Ἐχοίμεν ἂν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰπεῖν ἐπὶ ποίῳ ποτὲ ἔργῳ ἄνθρωπος ὀψοφάγος καλεῖται; ἐσθίουσι μὲν γὰρ δὴ πάντες ἐπὶ τῷ σίτῳ ὄψον, ὅταν παρῇ· ἀλλ' οὐκ οἶμαι πῶ ἐπὶ γε τούτῳ ὀψοφάγοι καλοῦνται. (β) Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη τις τῶν παρόντων. Τί γάρ; ἔφη, ἔάν τις ἄνευ τοῦ σίτου τὸ ὄψον αὐτὸ ἐσθίῃ, μὴ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἡδονῆς ἕνεκα, πότερον ὀψοφάγος εἶναι δοκεῖ ἢ οὐ; Σχολῇ γ' ἂν, ἔφη, ἄλλος τις ὀψοφάγος εἴη. Καί τις ἄλλος τῶν παρόντων, Ὁ δὲ μικρῷ σίτῳ, ἔφη, πολλὸν ὄψον ἐπεσθίων; Ἐμοὶ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὗτος δοκεῖ δικαίως ἂν ὀψοφάγος καλεῖσθαι· καὶ ὅταν γε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς εὐχωνται πολυκαρπίαν, εἰκότως ἂν οὗτος πολυοψίαν εὐχοίτο. (γ) Ταῦτα δὲ τοῦ

simus idem, et inertissimus. Unquamne vero considerasti, inquit Socrates, uter plures plagas mereatur, tu, an servus?

Quum quidam iter Olympiam reformidaret, Quamobrem, inquit, protectionem hanc metuis? an non etiam domi totum fere diem obambulas? atque eo proficiscens, postquam ambulaveris, prandebis; postquam ambulaveris, coenabis et quiesces. An nescis te, si obambulationes, quas per quinque vel sex dies absolvis, una continuitate extenderes, facile Athenis Olympiam venturum? atque etiam gratius erit, si uno die præcipies iter, quam si serius eas. Nam cogi, ut itinera, quam par sit, longiora facias, molestum est: at unum diem amplius in itinere consumere, magnam facilitatem affert. Itaque potius est in arripiendo itinere festinare, quam in via.

Quum alius diceret, se longo itinere conficiendo defessum esse: num quid etiam oneris gestasset, interrogabat. Minime equidem, ait, præter vestem. Num solus ibas, inquit, an et pedissequus te comitabatur? Comitabatur, inquit. Vacuus erat ille, an quid gestabat? Gestabat, inquit, tum stragula, tum alia vasa. Et quo pacto is, ait, itinere perfunctus est? Melius me, inquit, uti mihi videtur. Quid ergo, inquit, si tibi gestandum fuisset illius onus, quo te pacto tunc adfectum esse putares? Male profecto, inquit: imo ne gestare quidem id potuisssem. At tanto minus laboris perferre te posse, quam puer, qui tibi esse viri videtur exercitati?

CAPUT XIV.

Quum autem aliquibus ad coenam convenientibus, alii parum obsonii, multum alii adferrent, jubere solebat Socrates puerum parum illud vel in commune apponere, vel partem aliquam in singulos distribuere. Eos itaque qui multum attulerant, pudebat non ejus participes fieri, quod esset in commune propositum, ac non suum ibidem collocare. Itaque suum etiam in commune apponebant, et quia nihilo plus habebant quam illi, qui parum afferebant, magno in emendis obsoniis sumptu desistebant.

Idem quum animadvertisset quendam ex iis qui una conabant, a pane quidem desuisse, sed obsonio adhuc mero vesci, dum haberetur sermo de nominibus, quam ob rem singula essent indita, Possumusne dicere, ait, o viri, quam ob causam homo obsonii esor appelletur? Edunt enim omnes cum pane obsonium, quum adest: at opinor, non ob eam causam obsonii esores vocentur. Minime scilicet, ait quidam ex iis qui aderant. Quid? inquit: si quis absque pane comedat obsonium, non victus corroborantis, sed voluptatis causa, utrum obsonii esor esse videtur, an non? Vix alius, ait, obsonii esor sit. Tum alius quidam illorum qui aderant, At vero qui cum exiguo pane, inquit, multum obsonii comedit? Is etiam mihi, ait Socrates, merito obsonii esor videtur dici: quumque ceteri homines a diis fructuum possent copiam, par fuerit illum obsonii copiam poscere. His

Σωκράτους εἰπόντος νομίσας ὁ νεανίσκος εἰς αὐτὸν ἐλ-
ρῆσθαι τὰ λεγόμενα τὸ μὲν ὄφιν οὐκ ἐπαύσατο ἐσθίων,
ἄρτον δὲ προσέλαβεν. Καὶ ὁ Σωκράτης καταμαθὼν,
Παρατηρεῖτ', ἔφη, τοῦτον οἱ πλησίον ὑπότερα τῷ σίτῳ
ὄψω ἢ τῷ ὄψῳ σίτῳ χρήσεται.

6. Ἄλλον δὲ ποτε τῶν συνδείπνων ἰδὼν ἐπὶ τῷ ἐνὶ
ψωμῷ πλειόνων ὄφιν γεύμενον, Ἄρα γένοιτ' ἂν, ἔφη,
πολυτελεστέρα ὀφιοποιία ἢ μᾶλλον τὰ ὄψα λυμαίνομένη
ἢ ἣν ὀφιοποιεῖται ὁ ἅμα πολλὰ ἐσθίων καὶ ἅμα παντο-
δαπὰ ἡδύσματα εἰς τὸ στόμα λαμβάνων; πλείω μὲν γε
τῶν ὀφιοποιῶν συμμιγνύνων πολυτελέστερα ποιεῖ· ἀ δὲ
ἐκείνοι μὴ συμμιγνύουσιν, ὥς οὐκ ἀρμόττοντα, ὁ συμ-
μιγνύνων, εἴπερ ἐκείνοι ὁρθῶς ποιοῦσιν, ἀμαρτάνει τε
καὶ καταλύει τὴν τέχνην αὐτῶν. (6) Καίτοι πῶς οὐ
γελοῖόν ἐστι παρασκευάζεσθαι μὲν ὀφιοποιούς τοὺς ἀρίστα
ἐπισταμένους, αὐτὸν δὲ μὴδ' ἀντιποιοῦμενον τῆς τέχνης
ταύτης τὰ ὑπ' ἐκείνων ποιούμενα μετατιθέναι; Καὶ ἄλλο
δὲ τι προσγίγνεται τῷ ἅμα πολλὰ ἐσθίειν ἔθισθέντι· μὴ
παρόντων γὰρ πολλῶν μειονεκτεῖν ἂν τι δοκοῖ τῶν
τὸ σύνθεσις· ὁ δὲ συνεθισθεὶς τὸν ἕνα ψωμὸν ἐνὶ ὄψῳ
προτέμνει, ὅτε μὴ παρείη πολλὰ, δύναιτ' ἂν ἀλύπως
τῷ ἐνὶ χρῆσθαι.

7. Ἐλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ εὐωχεῖσθαι ἐν τῇ Ἀθηναίων
γλώττῃ ἐσθίειν καλοῖτο· τὸ δὲ εὖ προσκεῖσθαι ἔφη ἐπὶ
τῷ ταῦτα ἐσθίειν ἅτινα μήτε τὴν ψυχὴν μήτε τὸ σῶμα
λυποῖν μήτε δυσεῦρετα εἶναι· ὥστε καὶ τὸ εὐωχεῖσθαι
τοῖς κοσμίως διαιτωμένοις ἀνέτθαι.

BIBΛΙΟΝ Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι καὶ
πάντα τρόπον ὠφελίμως ὥστε σκοπούμεν τῷ καὶ με-
τρίως αἰσθανομένῳ φανερόν εἶναι ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώ-
τερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου δια-
τρίβειν ὅπου οὐ καὶ ἐν ὅτῳ οὐκ ἐν πράγματι, ἐπεὶ καὶ τὸ
ἐκείνου μεμνησθαι μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφείλει τοὺς
εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκείνον·
καὶ γὰρ παῖζων οὐδὲν ἤττον ἢ σπουδάζων ἐλυσιστελεῖ
τοῖς συνδιατρίβουσιν. (2) Πολλάκις γὰρ ἔφη μὲν ἂν τι-
νος ἔρῳν, φανερόν δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὥραν,
ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐφιέμε-
νος· ἐτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχύ τε
μαθάνειν οἷς προσέχοιεν καὶ μνημονεύειν ἃ μάθοιεν
καὶ ἐπιθυμῆιν τῶν μαθημάτων πάντων δι' ὧν ἐστιν οἰ-
κίαν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν καὶ τὸ ὅλον ἀνθρώποις
τε καὶ ἀνθρωπίνους πράγμασιν εὖ χρῆσθαι. Τοὺς γὰρ
τοιούτους ἡγεῖτο παιδευθέντας οὐκ ἂν μόνον αὐτοὺς τε
εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἑαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν,
ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαί-

a Socrate prolatis, existimans is adolescentulus in se illa
esse dicta, obsonio quidem vesci non desinebat, sed panem
adhibebat. Quod Socrates ut animadverteret, Observate
hunc, inquit, qui propius estis, num pane pro obsonio, an
obsonio pro pane utatur.

Quum itidem aliquando vidisset alium ex convivis, ad
unum panis frustum obsonia plura degustantem: Num, ait,
fieri potest obsoniorum confectio sumptuosior, aut quæ
magis obsonia corrumpat, quam ea confectio, quam sibi in-
stituit is, qui multa simul comedit, et omnigena simul con-
dimenta in os ingerit? Qui certe plura commiscet, quam
instructores obsoniorum, sumptuosiora facit: qui vero
commiscet ea, quæ illi tanquam non congruentia minime
commiscent (si quidem illi recte faciunt), peccat, et artem
ipsorum evertit. Atqui quo pacto non ridiculum fuerit,
aliquem sibi instructores obsoniorum comparare peritissimos,
atque ipsum interim, artis hujus cognitionem sibi non vindicantem,
ab illis confecta immutare? Quin etiam aliud quid-
dam accidit ei, qui multa simul vorare consuevit, quam qui
non: nam ubi parum adest, minus habere se putat, quippe
qui consueverat desiderat: at qui se consuefecit unum panis
frustum uni obsonio præmittere, is, quum multa non ad-
sunt, sine molestia potest uno illo uti.

Aiebat etiam, verbum εὐωχεῖσθαι Atheniensium lingua
edendi significationem habere: additum vero esse vocabu-
lum εὖ (*bene*) dicebat, ut ea comedantur, quæcunque nec
animam, neque corpus lædant, nec inventu sint difficilia.
Itaque verbum hoc εὐωχεῖσθαι victu decenter utentibus tri-
buebat.

LIBER IV.

CAPUT I.

Tam vero Socrates utilis erat in negotio quovis, atque
omni modo, ut cuiusvis hoc consideranti, etiam si vel medio-
criter intelligat, perspicuum sit, nihil fuisse utilius, quam
Socrate familiariter uti, et cum eo ubivis locorum, et qua-
vis in re versari. Nam ejus etiam absentis recordari, non
parum proderat illis, qui cum eo solebant esse, et qui com-
probant eum. Quippe non minus joco quam serio lo-
quens, familiaribus suis proderat. Sæpe enim amare se
aliquem aiebat, sed ostendebat se non illos quorum cor-
pora ad pulchritudinem, sed quorum animæ ad virtutem a
natura comparatæ essent, expetere. Certa vero indicia
bonæ indolis colligebat ex eo, si celeriter discerent illa,
quibus animum adjicerent; quæque didicissent, memoria
tenerent; omnesque artes expeterent, per quas liceret et
domum præclare gubernare, et civitatem; summam, de-
nique tum hominibus tum rebus humanis recte uti. Nam
si tales instituerentur, existimabat, non ipsos modo beatos
esse, suasque domos recte gubernare; sed eosdem posse
tum ceteros etiam homines, tum civitates reddere beatas.

μονας ποιειν. (3) Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ πάντας ἔχει, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰομένους φύσει ἀγαθοὺς εἶναι, μαθήσεως δὲ καταφρονούντας, ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ἀρίσται δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται, ἐπιδεικνύων τῶν τε ἵππων τοὺς εὐφρεστάτους, θυμοειδεῖς τε καὶ σφοδροὺς ὄντας, εἰ μὲν ἐκ νέων δαμασθεῖεν, εὐχρηστοτάτους καὶ ἀρίστους γιγνομένους, εἰ δὲ ἀδάμαστοι γένοιντο, δυσκαθεκτοτάτους καὶ φαυλοτάτους. Καὶ τῶν κυνῶν τῶν εὐφρεστάτων, φιλοπόνων τε οὐσῶν καὶ ἐπιθετικῶν τοῖς θηρίοις, τὰς μὲν καλῶς ἀχθείσας ἀρίστας γίγνεσθαι πρὸς τὰς θήρας καὶ χρησιμωτάτας, ἀναγώγους δὲ γιγνομένας μεταίους τε καὶ μακνῶδεις καὶ δυσπείθεστας. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐφρεστάτους ἐβρῶμενεστάτους τε ταῖς ψυχαῖς ὄντας καὶ ἐξεργαστικωτάτους τὸν ἄνθρωπον ἐγγχεῖν ὄντας μὲν καὶ μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους γίγνεσθαι· πλείστα γὰρ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι· ἀπαιδεύτους δὲ καὶ ἀμαθεῖς γενομένους κακίστους τε καὶ βλαβερωτάτους γίγνεσθαι· κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισταμένους ἃ δεῖ πράττειν· πολλὰς πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγάλους δὲ καὶ σφοδροὺς ὄντας δυσκαθέτους τε καὶ δυσαποτρέπτους εἶναι· διὰ πλείστα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι. (5) Τοῦ δὲ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονούντας καὶ νομιζόντας οὐδὲν προσδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δὲ σφισι τὸν πλοῦτον οἰομένους πρὸς τὸ διαπράττεσθαι τε, ὅτι ἂν βούλωνται καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφρῆνεν λέγων ὅτι μωρὸς μὲν εἴη, εἰ τις οἶεται μὴ μαθὼν τὰ τε ὠφέλιμα καὶ τὰ βλαβερὰ τῶν πραγμάτων διαγνώσσεσθαι, μωρὸς δ', εἰ τις μὴ διαγιγνώσκων μὲν ταῦτα, διὰ δὲ τὸν πλοῦτον ὅτι ἂν βούληται πορίζόμενος οἶεται δύνησθαι καὶ τὰ συμφέροντα πράττειν· ἡλίθιος δ', εἰ τις μὴ δυνάμενος τὰ συμφέροντα πράττειν εὖ τε πράττειν οἶεται καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτῷ ἢ καλῶς ἢ ἱκανῶς παρεσκευάσθαι· ἡλίθιος δὲ καὶ, εἰ τις οἶεται διὰ τὸν πλοῦτον μὴδὲν ἐπιστάμενος δοῦναι τι ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μὴδὲν ἀναθὸς εἶναι δοκῶν εὐδοκίμησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηκέναι καὶ μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφίᾳ ὥς προσεφέρετο νῦν διηγῆσθαι. Καταμαθὼν γὰρ Εὐθύδημον τὸν καλὸν γράμματα πολλὰ συνελεγμένον ποιητῶν τε καὶ σοφιστῶν τῶν εὐδοκίμωνων, καὶ ἐκ τούτων ἤδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ μεγάλαις ἐλπίδας ἔχοντα πάντων διοίσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καὶ πράττειν, πρῶτον μὲν, αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὕτω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσόντα, εἰ δέ τι βούλοιτο διαπράξασθαι, καθίζοντα εἰς ἡνιοποιῖόν τι τῶν ἐγγύς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχει τῶν μετ' αὐτοῦ τινὰς ἔχων. (2) Καὶ πρῶτον μὲν συνθανομένου τινὸς πότερον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν

Non eodem vero modo ad omnes accedebat, sed eos, qui natura se bonos esse arbitrantur, doctrinam autem contemnerent, docebat, illas naturas, quæ viderentur esse præstantissimæ, inprimis institutione indigere; quum quidem ostenderet, equos generosissimos, qui et animosi et acres sunt, si a parvulis domentur, utilissimos ac præstantissimos fieri; sin indomiti sint, effrenatissimos ac pravisimos: et canes a natura optimas, quæ minime desides sint et feras aggrediantur, si recte instituantur, optimas fieri, ac ad venationes aptissimas; non institutas vero, ineptas reddi, ac furiosas, et contumacissimas. Itidem homines optimæ indolis, qui et animis essent firmissimis, et in efficiendis iis, quæ molirentur, efficacissimi, si quidem instituti essent, et quæ agenda sunt, didicissent, præstantissimos atque utilissimos fieri; sic enim eos plurima et maxima bona conficere: at si tum institutionis, tum doctrinæ expertes essent, fieri pessimos ac nocentissimos. Nam quum dijudicare minime norint, quæ sint facienda, prava sæpe eos moliri; quumque magnifici ac acres sint, difficulter contineri ac abduci posse: quo fiat, ut plurima maximeque mala committant. Quod si qui ob divitias magnos animos gererent, ac se nihil institutionis egere ducerent, sed divitias sibi suffecturas putarent ad perficiendum quæ vellent, et ad consequendum honores ab hominibus, eos sanum ad animum revocabat, dicendo, stolidum esse, si quis, quum non didicerit, quæ utilia, quæ venoxia sunt, putet ea se discreturum; stolidumque, si quis, quum hæc non discernat, propter divitias putet posse se, quodcunque velit adeptum, etiam quæ sibi conducant, agere; stultum, si quis, quum non possit agere, quæ sibi conducant, bene se agere putet, ac res ipsi ad vitam vel recte, vel idonee comparatas esse; stultum denique, si quis, quum nihil horum sciat, putet fore, ut propter divitias aliqua in re bonus videatur; vel quum nulla in re bonus esse videatur, fama se clarum evasurum.

CAPUT II.

Quod si qui existimarent se optime institutos esse, et ob doctrinam elatis essent animis, erga eos quomodo se gereret, jam commemorabo. Nam quum pulchrum illum Euthydemum intellexisset multa poetarum et sophistarum clarissimorum scripta collegisse, et ob ea jam arbitrari, se sapientia juvenes suæ ætatis vincere, ac magna esse in spe, futurum ut omnes in dicendi et agendi facultate præcelleret; primum animadvertens eum propter adolescentiam necdum in forum ingredi, ac si quid conficere vellet, sedere apud officinam frenarii prope forum, ad eandem et ipse ibat cum quibusdam familiaribus suis. Ac primum quidem quodam interrogante, utrum Themistocles ex consuetudine cum aliquo sapienti viro, an vero natura, tantum civibus suis

ἢ φύσει τοσούτων διήνεγκε τῶν πολιτῶν ὥστε πρὸς ἐκείνον ἀποδύεσθαι τὴν πόλιν, ὅπως σπουδαίου ἀνδρὸς δεηθείη, ὁ Σωκράτης βουλόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον εὖθις ἔφη εἶναι τὸ οἶσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίνεσθαι σπουδαίους ἀνευ διδασκάλων ἱκανῶν, τὸ δὲ προσεῖναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὄν, ἀπὸ ταῦτομάτου παραγίγνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. (3) Πάλιν δέ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθύδημου, ὁρῶν αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνεδρίας καὶ φυλαττόμενον μὴ δόξῃ τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπὶ σοφίᾳ, Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, Εὐθύδημος οὕτως ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος τῆς πόλεως λόγον περὶ τίνος προτιθείσης οὐκ ἀφέζεται τοῦ συμβουλευεῖν εὐδελὸν ἔστιν ἐξ ὧν ἐπιτηδεύει δοκεῖ δέ μοι καλὸν προσίμιον τῶν δημηγοριῶν παρασκευάζεσθαι φυλαττόμενος μὴ δόξῃ μανθάνειν τι παρὰ τοῦ. Ἀλλ' ὅτι γὰρ ὅτι λέγειν ἀρχόμενος ὧδε προοιμιάσεται· (4) Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανοὺς ἐξήγησα τούτοις ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλόν μοι τινα γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τάναντία· διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρὰ τίνος, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῦναι. Ὅμως δέ ὅτι ἂν ἀπὸ ταῦτομάτου ἐπὶ μοι συμβουλεύσω ὑμῖν. (5) Ἀρμόσειε δ' ἂν οὕτω προοιμιάζεσθαι καὶ τοῖς βουλομένοις παρὰ τῆς πόλεως ἱατρικὸν ἔργον λαβεῖν· ἐπιτηδεύειν γ' ἂν αὐτοῖς εἴη τοῦ λόγου ἀρχεσθαι ἐντεῦθεν· Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐξήγησα διδάσκαλον ἑμαυτῷ γενέσθαι τῶν ἱατρῶν οὐδένα· διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος οὐ μόνον τὸ μαθεῖν τι παρὰ τῶν ἱατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῦναι μεμαθηκέναι τὴν τέχνην ταύτην. Ὅμως δέ μοι τοῖς ἱατρικῶν ἔργων δότῃ· πειράσσομαι γὰρ ἐν ὑμῖν ἀποκινδυνεύων μανθάνειν. Πάντες οὖν οἱ παρόντες ἐγέλασαν ἐπὶ τῷ προοιμίῳ. (6) Ἐπεὶ δὲ φανερόν ἦν ὁ Εὐθύδημος ἤδη μὲν ὡς ὁ Σωκράτης λέγοι προσέχων, ἔτι δὲ φυλαττόμενος αὐτὸς τι φέγγεσθαι, καὶ νομίζων τῇ σιωπῇ σωπροσύνης δόξαν περιβάλλεσθαι, τότε ὁ Σωκράτης βουλόμενος αὐτὸν παῦσαι τούτου, θαυμαστὸν γάρ, ἔφη, τί ποτε οἱ βουλόμενοι κιθαρίζουν ἢ αὐλεῖν ἢ ἱππεύειν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἱκανοὶ γενέσθαι πειρῶνται ὥς συνεχέστατα ποιεῖν ὅ,τι ἂν βούλωνται δυνατοὶ γενέσθαι, καὶ οὐ καθ' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρίστοις δοκοῦσιν εἶναι, πάντα ποιοῦντες καὶ ὑπομένοντες ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἀνευ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἀξιόλογοι γένοντο· τῶν δὲ βουλομένων δυνατὸν γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ νομίζουσι τινες ἀνευ παρασκευῆς καὶ ἐπιμελείας αὐτόματοι ἐξαίφνης δυνατοὶ ταῦτα ποιεῖν ἔσεσθαι. (7) Καίτοι γε τοσούτῳ ταῦτα ἐκείνων δυσκατεργαστότερα φαίνεται ὅσῳ περ πλείονων περὶ ταῦτα πραγματευομένων ἐλάττους οἱ κατεργαζόμενοι γίνονται. Ἀλλ' ὅτι οὖν ὅτι καὶ ἐπιμελείας δέονται πλείονος καὶ ἰσχυροτέρας οἱ τούτων ἐπιμέμενοι ἢ οἱ ἐκείνων. (8) Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀκούοντος Εὐθύδη-

præstitisset, ut oculos in eum civitas conjiceret, et quando egregio viro opus esset; Socrates qui lacescere vellet Euthydemum, stultum esse dixit existimare, exigui quidem momenti artium absque magistris idoneis non existere peritos; civitati vero præesse, quod sit opus omnium maximum, hoc ad homines sua sponte accedere. Rursus quum adesset aliquando Euthydemus, quia videbat eum a consessu recedere, caventem scilicet, ne Socratem colere ob sapientiam videretur: Euthydemum hunc, inquit, o viri, posteaquam adoleverit, civitate de re quapiam consultationem proponente, minime a consilio dando sibi temperaturum, satis ex ipsius studiis manifestum est: ac videtur mihi præclarum jam orationum ad populum habendarum exordium parare, qui caveat scilicet, ne videatur abs quocumque aliquid discere. Nimirum ubi dicendi volet initium facere, ita exordietur: « Equidem, o viri Athenienses, a nullo unquam quidquam didici; et quum audiebam, esse quosdam dicendi agendique peritos, non tamen, ut eos convenirem, operam dedi; neque curam adhibui, ut hominem aliquem doctum mihi magistrum adjungerem: sed e contrario, semper fugi, non solum ne quid ab aliquo discerem, verum etiam ne discere viderer. Nihilominus id consilii vobis dabo, quodcumque sua sponte mihi in animum venerit. » Eodem uli exordio conveniret etiam iis, qui medendi munus a republica impetrare cuperent. Nam illis ex usu fuerit, hinc orationem ordiri: « Equidem a nemine, viri Athenienses, medendi artem unquam didici, neque quencumque medicorum quæsiui, quo magistro uterer. Semper enim cavi non solum ne a medicis aliquid discerem, sed etiam ne viderer artem hanc didicisse. Nihilominus velim medendi munus mihi mandetis: nam emitar quidem, in vobis periculum faciendo, eam discere. » Ad hoc exordium risum est ab omnibus, qui aderant. Ubi autem appareret Euthydemus lis quæ a Socrate dicerentur jam animum attendere, verum adhuc cavere, ne quid ipse proloqueretur, arbitrarique se per silentium animi sani laudem sibi consequuturum: tum Socrates, qui vellet eum ab hoc instituto avocare, Mirum est, ait, quamobrem illi, qui cithara canere vel tibia cupiunt, vel equitandi artem discere, vel ad aliud ejusmodi quidpiam idonei fieri, non conentur hoc sanequam continuo agere, in quo valere volunt, neque Marte suo, sed apud eos, qui præstare ceteris videntur, omnia tum agant, tum sustineant, ne quid absque illorum judicio faciant, quasi alia ratione præclari evadere non possint: quum ex iis, qui facultatem dicendi gerendique publicas res adipisci volunt, nonnulli existimant se absque præparatione, et exercitatione, per se ac subito idoneos ad ea præstanda futuros. Atqui tanto hæc illis effectu difficiliora sunt, quanto in his plures operam ponunt, pauciores tamen aliquid conficiunt. Ex quo patet, ab iis et studium majus requiri et vehementius, qui hæc concupiscunt, quam ab iis qui illa. Hujusmodi igitur quædam, Euthydemo

μου τοιούτους λόγους ελεγε Σωκράτης· ὡς δ' ἤσθετο αὐτὸν ἐτοιμώτερον ὑπομένοντα, ὅτε διαλέγοιτο, καὶ προθυμώτερον ἀκούοντα, μόνος ἦλθεν εἰς τὸ ἡνιοποιεῖν παρακαθεζομένου δ' αὐτῷ τοῦ Εὐθύδημου, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, τῷ ὄντι, ὥσπερ ἐγὼ ἀκούω, πολλὰ γράμματα συνῆχας τῶν λεγομένων σοφῶν ἀνδρῶν γενέσθαι; Νῆ τὸν Δί, ἔφη, ὦ Σώκρατες καὶ ἐτι γε συνάγω, ὥς ἂν κτήσωμαι ὡς ἂν δύνωμαι πλεῖστα. (9) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀγαμαί γέ σου, διότι οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσίου προεῖλου θησαυροὺς κεκτήσθαι μᾶλλον ἢ σοφίας· ὅλην γὰρ ἐτι νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐδὲν βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας ἀρετῇ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους. Καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔχαιρεν ἀκούων ταῦτα, νομίζων δοκεῖν τῷ Σωκράτει ὁρῶς μετείνειν τὴν σοφίαν. (10) Ὁ δὲ καταμαθὼν αὐτὸν ἡσθόντα τῷ ἐπαίνῳ τοῦτο, Τί δὲ δὴ βουλόμενος ἀγαθὸς γενέσθαι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, συλλέγεις τὰ γράμματα; Ἐπεὶ δὲ διεσιώπησεν ὁ Εὐθύδημος σκυπῶν, ἐτι ἀποκρίναιτο, πάλιν ὁ Σωκράτης, Ἄρα μὴ ἱατρός; ἔφη· πολλὰ γὰρ καὶ ἱατρῶν ἐστί συγγράμματα. Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Μὰ Δί, ἔφη, οὐκ ἔγωγε. Ἄλλὰ μὴ ἀρχιτέκτων βούλει γενέσθαι; γυνωμονικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο δεῖ. Οὐκ οὖν ἔγωγ', ἔφη. Ἀλλὰ μὴ γεωμέτρης ἐπιθυμεῖς, ἔφη, γενέσθαι ἀγαθὸς, ὥσπερ ὁ Θεόδωρος; Οὐδὲ γεωμέτρης, ἔφη. Ἀλλὰ μὴ ἀστρολόγος, ἔφη, βούλει γενέσθαι; Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἡρνεῖτο, Ἀλλὰ μὴ βραψφῶδός; ἔφη· καὶ γὰρ τὰ Ὀμήρου σέ φασιν ἐπη πάντα κεκτήσθαι. Μὰ Δί, οὐκ ἔγωγ', ἔφη· τοὺς γὰρ τοὶ βραψφῶδους οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πάνυ ἡλιθίους ὄντας. (11) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Οὐ δῆπου, ὦ Εὐθύδημε, ταύτης τῆς ἀρετῆς ἐφίεσαι δι' ἣν ἄνθρωποι πολιτικοὶ γίνονται καὶ οἰκονομικοὶ καὶ ἀρχεῖν ἱκανοὶ καὶ ὠφελίμοι τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ ἑαυτοῖς; Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Σφόδρα γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ταύτης τῆς ἀρετῆς δέομαι. Νῆ Δί, ἔφη ὁ Σωκράτης, τῆς καλλίστης ἀρετῆς καὶ μεγίστης ἐφίεσαι τέχνης; ἐστί γὰρ τῶν βασιλέων αὕτη καὶ καλεῖται βασιλική. Ἀτάρ, ἔφη, κατανενόηκας, εἰ οἷόν τ' ἐστί μὴ ὄντα δίκαιον ἀγαθὸν ταῦτα γενέσθαι; Καὶ μάλα, ἔφη, καὶ οὐχ οἷόν τέ γε ἄνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι. (12) Τί οὖν, ἔφη, σὺ δὴ τοῦτο κατείργασαι; Οἰμαί γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδενὸς ἂν ἤττον φανῆναι δίκαιος. Ἀρ' οὖν, ἔφη, τῶν δικαίων ἐστὶν ἔργα ὥσπερ τῶν τεκτόνων; Ἐστί μέντοι, ἔφη. Ἀρ' οὖν, ἔφη, ὥσπερ οἱ τέκτονες ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα ἐπιδειξά, οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ ἑαυτῶν ἔχουσι ἂν διεξηγήσασθαι; Μὴ οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, οὐ δύναμαι ἐγὼ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐξηγήσασθαι; καὶ νῆ Δί, ἔγωγε τὰ τῆς ἀδικίας· ἐπεὶ οὐκ ὀλίγα ἐστί καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιαῦτα ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν. (13) Βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, γράψωμεν ἐνταυθὶ μὲν δέλτα, ἐνταυθὶ δὲ ἀλφα; εἰτα, ἐτι μὲν ἂν δοκῇ ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης ἔργον εἶναι, πρὸς τὸ δέλτα τιθώμεν, ἐτι δ' ἂν τῆς ἀδικίας, πρὸς τὸ ἀλφα; Εἰ τί σοι δοκεῖ,

audiente, Socrates initio proferebat. Quum autem animadverteret ipsum jam promptius ejus disputationes tolerare, atque alacrius eas audire, solus ad officinam frenorum opificis accessit. Quumque consedisset propter ipsum Euthydemus, Dic mihi, inquit, mi Euthydeme, an revera, quemadmodum audio, multa eorum scripta collegisti, qui viri sapientes fuisse dicuntur? Est ita profecto, mi Socrates, inquit, atque etiam modo colligo, donec comparavero mihi, quam possim, plurima. Admiror te profecto, inquit Socrates, quod nec auri nec argenti thesauros tibi comparare malueris, quam sapientiæ. Patet enim quod existimes argentum et aurum homines nihilo meliores efficere; sed sapientum dicta virtute illos ditare, qui ea acquisiverint. Hæc quum audiret Euthydemus, gaudebat, ut qui existimaret videri Socrati, se sapientiam recte inquirere. At ille animadvertens hominem ea laudatione esse delectatum: In quam vero re, mi Euthydeme, inquit, peritus evadere desiderans, hæc scripta colligis? Quumque taceret Euthydemus, secum quid responderet dispiciens, rursum Socrates, Num ut medicus fias? inquit: nam multa etiam medicorum scripta sunt. Minime equidem, inquit Euthydemus. At architectus fieri cogitas? nam id quoque magno judicio hominem requirit. Non ego, inquit. At geometra bonus fieri cupis, ut Theodorus? Ne geometra quidem. At astrologus fieri vis? Quum hoc quoque negasset: num carminum recitator? ait: nam te Homeri versus omnes habere dicunt. Minime profecto, inquit: nam recitatores versuum scio accurate quidem tenere versus, verum ipsos admodum esse stolidos. Et Socrates: At non, opinor, illam expetis virtutem, ait, mi Euthydeme, per quam homines rerum civilium et administrationis domesticæ periti fiunt, et ad imperandum idonei, et utiles quum ceteris hominibus tum sibi metipsis? Hic Euthydemus, Imo vehementer, inquit, hac virtute mihi, mi Socrates, opus est. Profecto, ait Socrates, virtutem pulcherrimam, artemque maximam expetis: nam regum ea est, ac regia vocatur. Sed an considerasti, ait, num is qui justus non est, in his rebus fieri possit bonus? Maxime vero, inquit: nec enim fieri potest, ut aliquis absque justitia civis bonus existat. Quid igitur? ait: tunc hoc ut esses operatus fuisti? Arbitror equidem, mi Socrates, inquit, me nemine minus videri justum. Ergone justorum hominum opera quædam sunt, uti fabrorum? Sunt, inquit. Num igitur perinde ac fabri opera sua demonstrare possunt, sic et justis sua possint enarrare? Ergo vereris, subjecit Euthydemus, ut ego justitiæ opera enarrare possim? quin ego et injustitiæ profecto opera; nam ejusmodi non pauca quotidie tum cernere, tum audire est. Vis igitur, ait Socrates, hic quidem D, istic vero A scribanus? ac deinde quodcumque nobis esse opus justitiæ videbitur, id ad D collocemus: quodcumque autem injustitiæ, ad A?

ἔφη, προσδεῖν τούτων, ποιεῖ ταῦτα. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης γράψας ὥσπερ εἶπεν, Οὐκοῦν, ἔφη, ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις τὸ ψεύδεσθαι; Ἔστι μέντοι, ἔφη. Ποτέρωσε οὖν, ἔφη, θῶμεν τοῦτο; Δῆλον, ἔφη, ὅτι πρὸς τὴν ἀδικίαν. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ἐστι; Καὶ μάλα, ἔφη. Τοῦτο οὖν ποτέρωσε θῶμεν; Καὶ τοῦτο δῆλον ἐστὶ, ἔφη, πρὸς τὴν ἀδικίαν. Τί δὲ τὸ κακουργεῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Τὸ δὲ ἀνδραποδίζεισθαι; Καὶ τοῦτο. Πρὸς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ οὐδὲν ἡμῖν τούτων κείσεται, ὦ Εὐθύδημη; Δεινὸν γὰρ ἂν εἴη, ἔφη. (15) Τί δέ; ἔάν τις στρατηγὸς αἰρεθεὶς ἀδικῶν τε καὶ ἐχθρὰν πόλιν ἐξανδραποδίσσεται, φήσομεν τοῦτον ἀδικεῖν; Οὐ δῆτα, ἔφη. Δίκαια δὲ ποιεῖν οὐ φήσομεν; Καὶ μάλα. Τί δ'; ἔάν τις ἐξαπατᾷ πολεμῶν αὐτοῖς; Δίκαιον, ἔφη, καὶ τοῦτο. Ἐάν τις κλέπτῃ τε καὶ ἀρπάξῃ τὰ τούτων, οὐ δίκαια ποιήσει; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἄλλ' ἐγὼ σε τὸ πρῶτον ὑπελάμβανον πρὸς τοὺς φίλους μόνον ταῦτα ἐρωτᾶν. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσα πρὸς τῇ ἀδικίᾳ ἐθήκαμεν, πάντα καὶ πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ θετέον ἂν εἴη; Ἔοικεν, ἔφη. (16) Βούλει οὖν, ἔφη, ταῦτα οὕτω θέντες διορισώμεθα πάλιν πρὸς μὲν τοὺς πολεμίους δίκαιον εἶναι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἀδικον, ἀλλὰ δεῖν πρὸς γε τοὺς ὡς ἀπλούστατον εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος. (17) Τί οὖν; ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔάν τις στρατηγὸς ὁρῶν ἀθύμως ἔχον τὸ στράτευμα, ψευσάμενος φήσῃ συμμαχοῦς προσιέναι, καὶ τῷ ψεύδει τούτῳ παύσῃ τῆς ἀθυμίας τοὺς στρατιώτας, ποτέρωθι τὴν ἀπάτην ταύτην ἡγήσομεν; Δοκεῖ μοι, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐάν τις οὖν ἐκ τούτου δεόμενον φαρμακείας καὶ μὴ προσιέμενον φάρμακον ἐξαπατήσας ὡς σιτίον τὸ φάρμακον ὄν, καὶ τῷ ψεύδει χρησάμενος οὕτως ὑγιᾶ ποιήσῃ, ταύτην αὖ τὴν ἀπάτην ποῖ θετέον; Δοκεῖ μοι, ἔφη, καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτό. Τί δ'; ἔάν τις, ἐν ἀθυμίᾳ ὄντος φίλου, δέσας μὴ διαγρήσῃται ἑαυτὸν, κλέψῃ ἢ ἀρπάξῃ ἢ ξίφος ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, τοῦτο αὖ ποτέρωσε θετέον; Καὶ τοῦτο νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. (18) Λέγεις, ἔφη, σὺ οὐδὲ πρὸς τοὺς φίλους ἅπαντα δεῖν ἀπλοῖζεσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη; ἀλλὰ μετατίθεμαι τὰ εἰρημένα, εἰπερ ἔξεστι. Δεῖ γέ τοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξεῖναι πολὺ μᾶλλον ἢ μὴ ὁρθῶς τιθέναι. (19) Τῶν δὲ δὴ τοὺς φίλους ἐξαπατώντων ἐπὶ βλάβῃ, ἵνα μὴδὲ τοῦτο παραλείπωμεν ἄσχετον, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ ἐκὼν ἢ ὁ ἄκων; Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, οὐκέτι μὲν ἔγωγε πιστεύω οἷς ἀποκρίνομαι; καὶ γὰρ τὰ πρόσθεν πάντα νῦν ἄλλως ἔχειν δοκεῖ μοι ἢ ὡς ἐγὼ τότε ὥμην. ὅμως δὲ εἰρήσθω μοι ἀδικώτερον εἶναι τὸν ἐκόντα ψεύδόμενον τοῦ ἄκοντος. (20) Δοκεῖ δέ σοι μάθης καὶ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου εἶναι, ὥσπερ τῶν γραμμάτων; Ἔμοιγε. Πότερον δὲ γραμματικώτερον κρίνεις, ὃς ἂν ἐκὼν μὴ ὁρθῶς γράφῃ καὶ ἀναγινώσκῃ ἢ ὃς ἂν ἄκων; Ὅς ἂν ἐκὼν, ἔγωγε; δύναται γὰρ ἂν, ὅποτε βούλοιτο, καὶ ὁρθῶς αὐτὰ ποιεῖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἐκὼν μὴ ὁρθῶς γράφων γραμματικὸς ἂν εἴη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; Πῶς γὰρ οὐ; Τὰ δίκαια δὲ πότερον ὁ ἐκὼν ψευδόμενος

Facito vero hæc, ait, si quid horum requiri tibi videtur. Et Socrates posteaquam hæc ita, ut dixerat, scripsisset; Ergo, inquit, inter homines est mendacium? Est, inquit Euthydemus. Utra in parte hoc collocabimus? Palam, inquit, quod ad injustitiam. Ergo est et decipere? Omnino, ait. Utra in parte hoc collocabimus? Etiam hoc palam est, inquit, quod ad injustitiam. Quid, damno afficere? Etiam hoc, inquit. Quid autem, in servitutem redigere? Etiam hoc. Ad justitiam vero, mi Euthydemè, nihil horum collocabitur? Mirum sane id esset, ait. Quid autem, si quis imperator lectus injustam et hostilem urbem in servitutem redigat, huncne quidpiam in hoc injusti perpetrare dicemus? Nequaquam, ait. Nonne eum juste agere dicemus? Omnino. Quid si decipiat eos, dum bellum adversus illos gerit? Hoc quoque justum est, inquit. At si suffuretur et eripiat ipsorum res, nonne juste agat? Omnino, ait : at ego primum arbitrabar hæc te respectu amicorum solummodo interrogare. Quæcumque igitur, inquit, ad injustitiam retuleramus, ea sunt omnia ad justitiam quoque referenda? Sic videtur, ait. Vis igitur, ait, his ita positis, iterum definiamus, adversus hostes quidem justum esse talia facere; sed injustum, adversus amicos : imo erga hos quam maxime simplicem esse oportere? Omnino, inquit Euthydemus. Quid igitur, inquit Socrates, si quis imperator dejectis animis esse copias suas videat, et confecto mendacio dicat adventare socios, atque hoc mendacio militibus animi dejectionem eximat; quanam in parte fraudem hanc collocabimus? Videtur mihi ad justitiam, inquit. Si quis autem filium suum indigentem usu pharmacorum, et pharmacum respuentem, ita deceperit, ut cibi loco ei det pharmacum; eoque usus mendacio, valetudini eum restituat; hæc item fraus ubi erit collocanda? Videtur, inquit, ea quoque ad idem. Quid autem si quis, ubi dejecto animo amicus est, metuens, ne ille se ipsum interficiat, suffuretur aut eripiat gladium vel quid aliud ejusmodi; utra iterum in parte hoc ponendum? Hoc quoque profecto ad justitiam, inquit. Dicis tu, inquit, non debere nos etiam erga amicos in omnibus nosmet simplices exhibere? Non profecto, inquit; imo quæ dixi, retracto, si quidem licet. Atqui, subjecit Socrates, multo magis hoc licere debet, quam non recte aliquid constituere. Ceterum ex iis, qui amicos nocendi causa decipiunt (ut ne hoc quidem haud consideratum relinquamus), uter injustior est, volens, an nolens? Ego vero, mi Socrates, non amplius eis fidem habeo, quæ respondeo. Nam quæ diximus antehac omnia nunc aliter se habere mihi videntur, quam ego tum putaram. Sed tamen dictum a me esto, qui volens fallat, illo injustiorem esse, qui nolens. Num vero tibi esse doctrina quædam et scientia justi videtur, uti literarum? Mihi quidem. Utrum vero magis esse literatum judicas, cumne qui volens non recte scribat et legat, an qui nolens? Qui volens scilicet : nam poterit is ubi volet, etiam recte utrumque facere. Qui ergo volens non recte scribit, literatus erit; qui vero nolens,

καὶ ἑξαπατῶν οἶδεν ἢ ὁ θῶν; Ἀῖνον ὅτι ὁ ἐκὼν. Οὐκοῦν γραμματικώτερον μὲν τὸν ἐπιστάμενον γράμματα τοῦ μὴ ἐπισταμένου φῆς εἶναι; Ναί. Δικαιώτερον δὲ τὸν ἐπιστάμενον τὰ δίκαια τοῦ μὴ ἐπισταμένου; Φαίνομαι· δοκῶ δέ μοι καὶ ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως λέγειν. (21) Τί δὲ δὴ, ὅς ἂν βουλόμενος πάλῃθ' ἑλέγειν μὴδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει, ἀλλ' ὁδὸν τε φράζων τὴν αὐτὴν τότε μὲν πρὸς ἑω, τότε δὲ πρὸς ἑσπέρην φράζει, καὶ λογισμὸν ἀποφαινόμενος τὸν αὐτὸν τότε μὲν πλείω, τότε δ' ἑλάττω ἀποφαίνεται, τί σοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος; Ἀῖλος νῆ Δί' εἶναι ὅτι ἂ ὥστο εἰδέναι οὐκ οἶδεν. (22) Οἶσθα δέ τινες ἀνδραποδώδεις καλούμενους; Ἐγώ γε. Πότερον διὰ σοφίαν ἢ δι' ἀμαθίαν; Ἀῖνον ὅτι δι' ἀμαθίαν. Ἄρ' οὖν διὰ τὴν τοῦ χαλκεύειν ἀμαθίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τυγχάνουσιν; Οὐ δῆτα. Ἀλλ' ἄρα διὰ τὴν τοῦ τεκταίνεσθαι; Οὐδὲ διὰ ταύτην. Ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ σκυτεῦν; Οὐδὲ δι' ἐν τούτων, ἔφη, ἀλλὰ καὶ τούναντίον· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν γε τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων ἀνδραποδώδεις εἰσίν. Ἄρ' οὖν τῶν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια μὴ εἰδόντων τὸ ὄνομα τούτ' ἐστίν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (23) Οὐκ οὖν δεῖ παντὶ τρόπῳ διατεταμένους φεύγειν ὅπως μὴ ἀνδράποδα ὦμεν. Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πάνυ ὦμην φιλοσοφεῖν φιλοσοφίαν δι' ἧς ἂν μάλιστα ἐνόμιζον παιδευσθῆναι τὰ προσήκοντα ἀνδρὶ καλοκάγαθίας ὀρεγομένῳ· νῦν δὲ πῶς οἷε με ἀθύμως ἔχειν, ὁρῶντα ἑμαυτὸν διὰ μὲν τὰ προπεπονημένα οὐδὲ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι δυνάμενον ὑπὲρ ὧν μάλιστα χρὴ εἰδέναι, ἄλλην δὲ ὁδὸν οὐδεμίαν ἔχοντα ἣν ἂν πορευόμενος βελτίων γένοιμην; (24) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδῃς, εἰς Δελφοὺς ἤδη πώποτε ἀφίκου; Καὶ δις γε νῆ Δία, ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναυῷ που γεγραμμένον τὸ Γνωθὶ σεαυτόν; Ἐγώ γε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν, ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχείρησας σεαυτὸν ἐπισκοπεῖν, ὅστις εἶης; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. Καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτο γε ὦμην εἰδέναι· σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ᾔδειν, εἰ γε μὴδ' ἑμαυτὸν ἐγίγνωσκον. (25) Πότερα δέ σοι δοκεῖ γινώσκειν ἑαυτὸν ὅστις τούνομα τὸ ἑαυτοῦ μόνον οἶδεν ἢ ὅστις, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι οὐ πρότερον οἰόνται γινώσκειν ὅν ἂν βούλωνται γινῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκεψώνται πότερον εὐπειθὴς ἐστὶν ἢ δυσπειθὴς καὶ πότερον ἰσχυρὸς ἐστὶν ἢ ἀσθενὴς καὶ πότερον ταχύς ἢ βραδύς, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρεῖαν ἐπιτήδεια τε καὶ ἀνεπιτήδεια ὅπως ἔχει, οὕτως ὁ ἑαυτὸν ἐπισκεψάμενος ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρεῖαν ἔγνωκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἄγνοεῖν ἑαυτόν. (26) Ἐκείνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι ἑαυτοὺς πλείστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ψεύσθαι ἑαυτῶν πλείστα κακά; οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασιν καὶ διαγινώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ μὴ· καὶ ἃ μὲν ἐπίσταται πράττοντες πορίζονται τε ὧν δέονται

illiteratus? Cur non? Utrum vero is, qui volens mentitur ac decipit, justa novit, an qui nolens? Nimirum is, qui volens. Ergo literatiorem illum, qui literas novit, eo putas esse, qui has ignorat? Ita. Et qui justa scit, eo justior qui nescit? Videor: et videor mihi etiam hæc nescire, quo modo dicam.

Quid autem, si quis verum dicere velit, ac nunquam de iisdem rebus eadem dicat, sed de eadem via loquens, modo quidem hanc versus orientem, modo versus occidentem dicat esse; et computationem eandem exhibens, modo majorem summam, modo pauciorē exhibeat; hic homo quid tibi videtur? manifestus profecto esse nesciens ea, quæ scire se putat. An autem nosti quosdam, qui serviles homines appellantur? Equidem. Num ob sapientiam, an propter incitiam? Haud dubie propter incitiam. Ergone propter incitiam artis ærariæ nomen hoc consequuntur? Minime. An ob fabricandi incitiam? Ne hac quidem de causa. An ob sutoriæ? Ob nihil horum; imo vero contrarium: nam illorum plurimi serviles sunt, qui res hujusmodi sciunt. Ergo nomen hoc iis competit, qui pulchra et bona et iusta ignorant? Mihi videtur, inquit. Intentis itaque viribus omni modo fugere oportet, ne mancipia simus. Per deos immortales, inquit, mi Socrates, omnino me illi philosophiæ studere putabam, per quam maxime existimabam in iis institui, quæ homini pulchri bonique studioso convenirent: nunc quam mæsto me putas esse animo, quum videam me per studia prius agitata ne respondere quidem interrogatis posse in iis, quæ maxime scienda sunt; quumque doctrinæ via nulla alia mihi restet, qua pergens evadam melior? Tum Socrates, Dic mihi, mi Euthydemæ, ait, Delphosne profectus aliquando es? Imo bis profecto, inquit. An animadvertisti ad templum ἑλικubi scriptum esse, Nosce te ipsum? Equidem. Utrum igitur id ita scriptum nihili fecisti, an advertisti animum, ac temet considerare conatus es, qui sis? Minime profecto, inquit: nam prorsus id me putabam jam scire. Vix enim aliquid aliud scirem, si ne ipsum quidem me nossem. Utrum vero tibi videtur is semet nosse, qui nomen tantum suum novit, an ille qui, equos ementium more, non prius equum se nosse putantium, quem nosse volunt, quam inspexerint, utrum sit tractabilis, necne; utrum robustus an debilis; utrum celer, an tardus itemque in ceteris, quæ equo vel conveniunt vel non conveniunt, quomodo se habet: ita et ipse considerans semet, qualis sit ad usum humanum, vires suas novit? Sic mihi videtur is, ait, qui vires suas non noverit, se ipsum non nosse. An vero non perspicuum est, inquit, ex eo quod se noverint, maxima homines bona percipere; quod autem suas vires ignorent, mala plurima? Nam qui se ipsoe norunt, quæ sibi commoda sint, sciunt, et quæ vel possint vel nequeant, dignoscunt; et quum faciant quæ sciunt, comparant sibi ea quibus indigent, ac bene agunt;

καὶ εἰ πράττουσιν, ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. (27) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὰλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διάκεινται· καὶ οὔτε ὧν δέονται ἴσασιν, οὔτε ὅ,τι πράττουσιν οὔτε οἷς χρῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι. (28) Καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν, εὐδοχοῖ τε καὶ τίμιοι γίνονται· καὶ οἱ τε ὅμοιοι τούτοις ἡδέως χρῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι, καὶ προίστασθαι γε ἑαυτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ πάντα ταῦτα πάντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. (29) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅ,τι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἰρούμενοι, καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιοῦνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίνονται, καὶ καταφρονοῦμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν. Ὅρῃς δὲ καὶ τῶν πόλεων ὅτι ὅσαι ἂν ἀγνοήσασαι τὴν ἑαυτῶν δυνάμιν κρείττοσι πολεμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάστατοι γίνονται, αἱ δὲ ἐξ ἐλευθέρων δοῦλαι. (30) Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Ὡς πάννυ μοι δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γινώσκειν, οὕτως ἴσθι· ὁπόθεν δὲ χρὴ ἀρῆσθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτὸν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποβλέπω εἰ μοι ἐβελήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι. (31) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ὁποῖα ἐστὶ πάντων πῶς γινώσκεις. Νῆ Δ', ἔφη, εἰ γὰρ μὴ δὲ ταῦτα οἶδα, καὶ τῶν ἀνδραπόδων φρυλότερος ἂν εἴην. Ἴθι δὴ, ἔφη, καὶ ἐμοὶ ἐξήγησαι αὐτά. Ἄλλ' οὐ χαλεπὸν, ἔφη· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ ὑγιαίνειν ἀγαθὸν εἶναι νομίζω, τὸ δὲ νοσεῖν κακόν, ἔπειτα καὶ τὰ αἷτια ἑκατέρου αὐτῶν καὶ ποτὰ καὶ βρωτὰ καὶ ἐπιτηδεύματα τὰ μὲν πρὸς τὸ ὑγιαίνειν φέροντα ἀγαθὰ, τὰ δὲ πρὸς τὸ νοσεῖν κακὰ. (32) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ νοσεῖν, ὅταν μὲν ἀγαθοῦ τινος αἷτια γίνηται, ἀγαθὰ ἂν εἴη, ὅταν δὲ κακοῦ, κακὰ. Πότε δ' ἂν, ἔφη, τὸ μὲν ὑγιαίνειν κακοῦ αἷτιον γένοιτο, τὸ δὲ νοσεῖν ἀγαθοῦ; Ὅταν νῆ Δ', ἔφη, στρατείας τε αἰσχυρὰς καὶ ναυτιλίας βλαβεραῖς καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετασχόντες ἀπόλωνται, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολειφθέντες σωθῶσιν. Ἀληθῆ λέγεις· ἄλλ' ὅρῃς, ἔφη, ὅτι καὶ τῶν ὠφελίμων οἱ μὲν διὰ ῥώμην μετέχουσιν, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται. Ταῦτα οὖν, ἔφη, ποτὲ μὲν ὠφελούνα, ποτὲ δὲ βλάπτοντα, τί μᾶλλον ἀγαθὰ ἢ κακὰ ἐστίν; Οὐδὲν μὰ Δία φαίνεται κατὰ γε τοῦτον τὸν λόγον. (33) Ἄλλ' ἢ γέ τοι σοφία, ὦ Σώκρατες, ἀναμφισβητήτως ἀγαθὸν ἐστίν. Ποῖον γὰρ ἂν τις πρᾶγμα οὐ βέλτιον πράττοι σοφὸς ὢν ἢ ἀμαθής; Τί δέ; τὸν

quumque ab illis abstineant quæ nesciunt, non delinquant, et quominus male agant, vitant : ac proinde, ceteros quoque homines quum explorare possint, etiam ex aliorum usu bona sibi comparant, et a malis sibi cavent. Qui vero se ipsos ignorant, et plus virium tribuunt sibi, quam habent, illi ad homines ceteros resque humanas alias eodem modo adfecti sunt; nec quibus opus sibi sit, norunt, nec quid agant, nec quibus utantur; sed ab omnibus his aberrantes, et bonis frustrantur, et in mala incidunt. Et qui, quum sciant id quod faciunt, actionum suarum finem consequuntur, illi celebres honoratique evadunt, quique similes sunt, lubenter his utuntur; et qui frustantur instituto suo, cupiunt hos sibi consiliis subvenire, sibi que præesse, ac apem honorum sibi adipiscendorum in eis collocant, et propter hæc omnia hos præ omnibus maxime diligunt. Qui vero nesciunt ea, quæ agunt, et eligunt male, etiam illis, quæ moliti sunt, frustrati, non modo in his ipsis damno quodam ac pena multantur, sed etiam propter hæc inglorii et ridiculi fiunt, et sprete dedecoreque notati vivunt. Vides etiam civiles, quotquot ignorantes vires suas bellum adversus potentiores suscipiunt, partim prorsus everti, partim ex liberis in servitutem redigi. Tum Euthydemus, Velim scias, inquit, mi Socrates, hoc, se ipsum noscero, prorsus magni mihi faciendum videri; verum unde cognoscendi sui sit faciendum initium, ad te respicio, si id mihi velis exponere. Nosti tu omnino, inquit Socrates, qualia sint tum quæ bona tum quæ mala sunt. Profecto, ait : vel ipsis enim mancipiis villior essem, si hæc ignorarem. Age vero, inquit, mihi quoque illa exponito. Id quidem difficile non est, inquit Euthydemus. Primo, ipsum recte valere, bonum esse arbitror; morbo autem laborare, malum. Deinde, quæ horum utriusque causæ sunt, potus, cibi, studia, si qua rectam ad valetudinem conferunt, bona sunt; quæ vero ad ægrotationem, mala. Ergo, inquit Socrates, tam recte valere, tum ægrotare, quum quidem boni alicujus causa sunt, bona fuerint scilicet; quum vero mali, mala. At quando, ait Euthydemus, recte quidem valere mali alicujus causa esse possit, ægrotare vero boni? Tum profecto, inquit, quum qui vel militiæ turpi, vel navigationi damnosæ, vel aliis plerisque talibus ob robur intersunt, pereunt; alii vero, qui propter imbecillitatem absunt, incolumes evadunt. Vere dicis : sed vides, inquit, etiam nonnullos ob robur utilium participes fieri, quum alii propter imbecillitatem relinquuntur. Ergo hæc, ait, quum nunc prosint, nunc noceant, non magis bona quam mala sunt? Nam profecto apparet, ait, secundum hanc quidem rationem. Sed tamen sapientia, mi Socrates, haud dubie bonum est. Nam quale tandem negotium non melius efficiat sapiens, quam rudis? Quid vero? non audisti, inquit Socrates, Dæ-

Δαίδαλον, ἔφη; οὐκ ἀχόχας ὅτι ληφθεὶς ὑπὸ Μίνω διὰ τὴν σοφίαν ἀναγκάζετο ἐκείνῳ δουλεύειν, καὶ τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐσπερήθη, καὶ ἐπιχειρῶν ἀποδιδράσκειν μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸν τε παῖδα ἀπώλεσε καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη σωθῆναι, ἀλλ' ἀπενεχθεὶς εἰς τοὺς βαρβάρους πάλιν ἐκεῖ ἐδούλευε; Λέγεται νῆ Δί', ἔφη, ταῦτα. Τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀχόχας πάθη; τοῦτον γάρ ὃ πάντες ὁμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπώλετο. Λέγεται καὶ ταῦτα, ἔφη. Ἄλλους δὲ πόσους οἶε διὰ σοφίαν ἀναρπάστους πρὸς βασιλέα γεγενῆσθαι καὶ ἐκεῖ δουλεύειν; (34) Κινδυνεύει, ἔφη, ὧ Σώκρατες, ἀναμφιλογώτατον ἀγαθὸν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν. Εἴ γε μή τις αὐτὸ, ἔφη, ὧ Εὐθύδημε, ἐξ ἀμφιλόγων ἀγαθῶν συντιθεῖ. Τί δ' ἂν, ἔφη, τῶν εὐδαιμονικῶν ἀμφιλογον εἴη; Οὐδέν, ἔφη, εἴ γε μὴ προσήσομεν αὐτῷ κάλλος ἢ ἰσχύν ἢ πλοῦτον ἢ δόξαν ἢ καὶ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ νῆ Δία προσήσομεν, ἔφη; πῶς γάρ ἂν τις ἀνευ τούτων εὐδαιμονοίη; (35) Νῆ Δί', ἔφη, προσήσομεν ἄρα, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ χαλεπὰ συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις; πολλοὶ μὲν γάρ διὰ τὸ κάλλος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῖς ὠραίοις παρασκευηκότων διαφθείρονται, πολλοὶ δὲ διὰ τὴν ἰσχύν μείζουσιν ἔργοις ἐπιχειροῦντες οὐ μικροῖς κακοῖς περιπίπτουσι, πολλοὶ δὲ διὰ τὸν πλοῦτον διαβρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιβουλεύμενοι ἀπολλυνται, πολλοὶ δὲ διὰ δόξαν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλα κακὰ πεπονθασιν. (36) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἴ γε μὴδὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐπαίνων ὁρθῶς λέγω, ὁμολογῶ μὴδὲ ὅτι πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχεσθαι χρὴ εἰδέναι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως διὰ τὸ σφόδρα πιστεύειν εἰδέναι οὐδ' ἔσχεψαι· ἐπεὶ δὲ πόλως δημοκρατουμένης παρασκευάζῃ προσεσθάναι, ὅλον ὅτι δημοκρατίαν γε οἶσθα τί ἐστίν. Πάντως δήπου, ἔφη. (37) Δοκεῖ οὖν σοι δυνατόν εἶναι δημοκρατίαν εἰδέναι μὴ εἰδότα δῆμον; Μὰ Δί' οὐκ ἔμοιγε. Καὶ τί νομίζεις δῆμον εἶναι; Τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν ἔγωγε. Καὶ τοὺς πένητας ἄρα οἶσθα; Πῶς γάρ οὔ; Ἀρ' οὖν καὶ τοὺς πλουσίους οἶσθα; Οὐδέν γε ἤττον ἢ καὶ τοὺς πένητας. Ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; Τοὺς μὲν, οἶμαι, μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς τὰ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν πλουσίους. (38) Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἄρκει ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιούνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανά ἐστι; Καὶ νῆ Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὁρθῶς γάρ με ἀναμνησθεῖς, οἶδα γάρ καὶ τυράννους τινάς, οἳ δι' ἐνδειαν ὥσπερ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν. (39) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἴ γε ταῦτα οὕτως ἔχει, τοὺς μὲν τυράννους εἰς τὸν δῆμον θήσομεν, τοὺς δὲ ὀλίγα κεκτημένους, ἐὰν οἰκονομικοὶ ᾖσιν, εἰς τοὺς πλουσίους. Καὶ ὁ Εὐθύδημος ἔφη, Ἀναγκάζει καὶ καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν ὅλον ὅτι ἡ ἐμὴ φαυλότης καὶ φροντίζω μὴ κράτιστον ᾧ μοι σιγᾶν κινδυνεύω γάρ ἀπλῶς οὐδέν εἰδέναι. Καὶ πάνυ ἀθύμως ἔχων ἀπῆλθε, καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι. (40) Πολλοὶ

dalum a Minoe captum ob sapientiam servitatem servire coactum fuisse, tum patria tum libertate orbatum : quumque aufugere cum filio conaretur, filium amisisse, ac ne ipsum quidem salvum elabi potuisse; sed ad barbaros delatum, rursus ibidem serviisse? Dicuntur illa sane, inquit. Et Palamedis calamitates nonne audisti? hunc enim praedicant omnes, ob sapientiam Ulyssi invisum perisse. Id etiam fertur, ait. Quot item alios existimas ob sapientiam abroptos ad regem esse, atque istic servire? Videtur, mi Socrates, dixit deinde Euthydemus, felicitas bonum esse maxime indubium. Nisi quis, inquit, mi Euthyde, ex dubiis eam bonis componat. Quid autem, ait, dubium esse possit inter illa, quae ad felicitatem pertinent? Nihil, inquit : modo non addamus ei pulchritudinem, vel robur, vel opes, vel gloriam, vel quid aliud ejusmodi. At vero, ait, haec addemos profecto : nam quo pacto sine his felix quisquam esse possit? Addemus igitur illa sane, inquit Socrates, ob quae multa, eaque gravia hominibus accidunt. Multi enim ob pulchritudinem ab his violantur, qui forma elegantium amore insanierunt; multi ob robur suum majora quaedam aggressi opera, non exiguas in calamitates incidunt; multi propter opes emolliti deliciis, atque insidiis petiti, pereunt, multi ob gloriam potentiamque in republica, magna sunt mala perpassi. Enimvero, ait, si nec felicitatem ipsam laudans, recte dico, fateor me ne id quidem, quod precibus petendum a diis sit, nosse. Fortasse tu haec, ait Socrates, non considerasti, propterea quod omnino scire te illa crederes. Quia vero te paras, ut civitati praesidis, in qua populus dominatur, haud dubie quid dominatus popularis sit, nosti. Omnino, ait. Ergone putas scire te posse, quid populi sit dominatus, si nescias, quid sit populus? Minime equidem, inquit. Et quid putas esse populum? Equidem cives pauperes. Pauperes igitur nosti? Qui non? Ergo etiam nosti divites? Nihilo minus quam pauperes. Quales autem pauperes et quales appellas divites? Pauperes arbitror esse, quibus non suppetit sumptus, quem facere decet : at quibus plus, quam satis est, suppetit, divites. Ergone unquam animadvertisti, nonnullis, qui admodum pauca possident, non solum ea ipsa sufficere, sed eos alia quoque de his lucrifacere; quum aliis etiam admodum multa non sufficiant? Ita est profecto, ait Euthydemus : nam recte me mones. Etenim quosdam adeo tyrannos novi, qui ob inopiam, perinde ac maxime egeni, injuste coguntur agere. Ergo si haec, inquit Socrates, ita se habent, tyrannos quidem inter populum, eos autem qui pauca possident, si modo rei familiaris administrandae periti fuerint, inter opulentos ponemus. Etiam id fateri me, ait Euthydemus, stupiditas nimirum mea cogit; adeoque jam cogito, an non optimum mihi fuerit silere : nam metuo ne jam plane nihil sciam. Itaque animo valde dejectus abiit, quum quidem et contemneret se ipsum, et reapse mancipium se esse crederet. Ac multi quidem hoc

μὲν οὖν τῶν οὕτω διατεθέντων ὑπὸ Σωκράτους οὐκ ἐτι αὐτῷ προσήσαν, οὐς καὶ βλακωτέρους ἐνόμιζεν· ὁ δὲ Εὐθύδημος ὑπέλαθεν οὐκ ἂν ἄλλως ἀνὴρ ἀξιόλογος γενέσθαι, εἰ μὴ ὅτι μάλιστα Σωκράτει συνεῖη· καὶ οὐκ ἀπελείπετο ἐτι αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον εἴη· ἐνια δὲ καὶ ἐμμεῖτο ὧν ἐκεῖνος ἐπετῆδευσεν. Ὁ δὲ ὡς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥκιστα μὲν διετάραττεν, ἀπλούστατα δὲ καὶ σάφιστατα ἐξηγεῖτο ἃ τε ἐνόμιζεν εἰδέναι δεῖν καὶ ἐπιτηδεύειν κράτιστα εἶναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τὸ μὲν οὖν λεκτικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μηχανικὸς γίνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπευδεν, ἀλλὰ πρότερον τοῦτων ὧστε χρῆναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. Τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικωτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι. (2) Πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοῦ ἐπειρᾶτο σώφρονας ποιεῖν τοὺς συνόντας. Ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ὁμιλοῦντι παραγενόμενοι διηγούντο· ἐγὼ δὲ, ὅτε πρὸς Εὐθύδημον τοιαῦτα διελέγετο, παρεγενόμην. (3) Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἥδη ποτὲ σοι ἐπῆλθεν ἐνθυμηθῆναι ὡς ἐπιμελῶς οἱ θεοὶ ὧν οἱ ἄνθρωποι δέονται κατεσκευάσασιν; Καὶ ὅς, Μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐκ ἔμοιγε. Ἄλλ' οἶσθά γ', ἔφη, ὅτι πρῶτον μὲν φωτὸς δεόμεθα, ὃ ἡμῖν οἱ θεοὶ παρέχουσι; Νῆ Δ', ἔφη, ὃ γ' εἰ μὴ εἶχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν ἐνεκά γε τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀναπαύσεώς γε δεόμενοις ἡμῖν νύκτα παρέχουσι, κάλλιστον ἀναπαυτήριον. Πάνυ γ', ἔφη, καὶ τοῦτο χάριτος ἀξίον. (4) Οὐκοῦν καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὧν τὰς τε ὥρας ἡμῖν τῆς ἡμέρας καὶ τὰλλα πάντα σαφηνίζει, ἡ δὲ νύξ διὰ τὸ σκοτεινὴ εἶναι ἀσαφεστέρα ἐστίν, ἄστρα ἐν τῇ νυκτὶ ἀνέφηναν, ἃ ἡμῖν τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἐμφανίζει, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ ὧν δεόμεθα πράττομεν. Ἔστι ταῦτα, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν ἥ γε σελήνη οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ μηνὸς τὰ μέρη φανερά ἡμῖν ποιεῖ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Τὸ δ', ἐπεὶ τροφῆς δεόμεθα, ταύτην ἡμῖν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόναι, καὶ ὥρας ἀρμοστούσας πρὸς τοῦτο παρέχειν, αἱ ἡμῖν οὐ μόνον ὧν δεόμεθα πολλὰ καὶ παντοῖα παρασκευάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἷς εὐφραίνόμεθα; Πάνυ, ἔφη, καὶ ταῦτα φιλόνηρα. (6) Τὸ δὲ καὶ ὕδωρ ἡμῖν παρέχειν, οὕτω πολλοῦ ἀξίον ὥστε καὶ φύειν καὶ συναύξειν τῇ γῇ καὶ ταῖς ὥραις πάντα τὰ χρήσιμα ἡμῖν, συντρέφειν δὲ καὶ αὐτοὺς ἡμᾶς, καὶ μιγνύμενον πᾶσι τοῖς τρέφουσιν ἡμᾶς εὐκατεργαστότερα τε καὶ ὠφελιμώτερα καὶ ἰδίῳ ποιεῖν αὐτὰ, καὶ ἐπειδὴ πλείστον δεόμεθα τούτου, ἀφθονέστατον αὐτὸ παρέχειν ἡμῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, προνοητικόν. (7) Τὸ δὲ καὶ τὸ πῦρ πορίσαι ἡμῖν, ἐπείκουρον μὲν ψυχούς, ἐπείκουρον δὲ σκότους, συνεργὸν δὲ πρὸς πᾶσαν τέχνην καὶ πάντα ὅσα ὠφελείας ἐνεκα ἄνθρωποι κατασκευάζονται; ὡς γὰρ συνελόντι εἰπεῖν, οὐδὲν ἀξιόλογον ἄνευ πυρὸς ἄνθρωποι

modo habiti a Socrate, non amplius eum conveniebant, quos etiam ignaviores esse putabat. Verum Euthydemus non alia se ratione hominem bona existimatione dignum posse fieri arbitrabatur, quam si cum Socrate frequentissime versaretur: et posthac ab eo nunquam aberat, nisi quid rei necessariz incideret: quin etiam quædam ipsius instituta imitabatur. Itaque Socrates, qui eum sic adfectum esse animadverteret, minime ipsum perturbabat, sed quam simplicissime et clarissime exponebat quæ putabat eum scire debere et quibus operam dare, esse optimum.

CAPUT III.

Non ille quidem familiares suos disserendi, agendi, ingeniose machinandi aliquid peritos efficere festinabat, sed prius existimabat oportere animi sanitatem ipsis indi. Nam qui sine animi sanitate his rebus valerent, eos et injustiores et ad nocendum potentiores esse arbitrabatur. Primum igitur enitebatur hoc efficere, ut familiares sui erga deos animo sano uterentur. Et alii quidem, quum ipsius ad alios sermonibus interessent, eos exposuerunt: ego vero aderam, quum ad Euthydemum huiusmodi quædam dissereret. Dic mihi, mi Euthydemè, ait, venitne tibi in mentem cogitare, quam diligenter dii paraverint ea, quibus homines indigent? Et ille, Minime profecto, ait, mihi. At nosti, ait, primum nos lucis egere, quam dii nobis suppeditant? Profecto, inquit: quàm nisi haberemus, cæcis essemus similes, per nostros quidem oculos si staret. Atqui quum quiete etiam indigeamus, noctem nobis largiuntur, rem accommodatissimam quieti. Hoc etiam, inquit, omnino gratias meretur. Inde etiam quia sol lucidus est, ac nobis horas diei aliæque omnia clare demonstrat; nox autem propter tenebras nihil fere oculis distingui patitur; astra nocta fecerunt apparere, quæ noctis horas nobis indicarent; quo fit ut multa, quæ necesse sit, perficiamus. Ita est, inquit. Enimvero luna non solum noctis, sed etiam mensis partes nobis patefacit. Omnino, ait. Quid autem quod, quum nutrimento egeamus, illud e terra nobis producant, et ad hoc anni tempora convenientia præbeant, quæ nobis non modo quibus indigemus, multa atque omnigena parant, sed ea quoque, quibus delectamur? Etiam hæc, inquit, magnæ sunt deorum erga homines benevolentiz. Quod item nobis aquam largiantur, rem adeo pretiosam, ut et germinare faciat et augeat una cum terra et cum anni temporibus omnia, quæ nobis usui sunt; simulque nos etiam alat, ac nutrimentis nostris omnibus admista faciat ut et confici ea facilius possint, et utiliora sint et suaviora: quodque maxima nobis eandem copia largiantur, quum ipsa plurimum egeamus? Hoc quoque, ait, providentiæ opus est. Quod item nobis ignem dederint, præsidium quoddam adversus frigus et caliginem, omnibusque in opificiis, ac rebus ceteris, quas utilitatis causa suscipiunt homines, quasi quandam cooperatorem? nam ut summatim dicam, rerum ad vitam utilium nihil homines, quod operæ pretium sit, absque igne

τὸν πρὸς τὸν βίον χρησίμων κατασκευάζονται. Ὑπερβάλλει, ἔφη, καὶ τοῦτο φιλανθρωπία. (8) Τὸ δὲ τὸν ἥλιον, ἐπειδὴ ἐν χειμῶνι τράπηται, προσκίναί τὰ μὲν ἀδρύνοντα, τὰ δὲ ξηραίνοντα, ὧν καιρὸς διαλήλυθεν, καὶ ταῦτα διαπραξάμενον μηκέτι ἐγγυτέρω προσκίναί, ἀλλ' ἀποτρέπεσθαι φυλαττόμενον μή τι ἡμᾶς μᾶλλον τοῦ δέοντος θερμαίνων βλάβῃ· καὶ ὅταν αὖ πάλιν ἀπὼν γένηται, ἔγθα καὶ ἡμῖν δῆλόν ἐστιν ὅτι εἰ προσωτέρω ἄπεισιν, ἀποπαγησόμεθα ὑπὸ τοῦ ψύχους, πάλιν αὖ τρέπεσθαι καὶ προσχωρεῖν, καὶ ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ ἀναστρέφεσθαι ἐνθα μάλιστα· ἂν ἡμᾶς ὠφελοῖ; Νῆ τὸν Δι', ἔφη, καὶ ταῦτα παντάπασιν ἔοικεν ἀνθρώπων ἔνεκα γιγνομένων. (9) Τὸ δ' αὖ, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φανερὸν, ὅτι οὐκ ἂν ὑπενέγκαιμεν οὔτε τὸ καῦμα οὔτε τὸ ψῦχος, εἰ ἔξαινης γίνοιτο, οὕτω μὲν κατὰ μικρὸν προσκίναί τὸν ἥλιον, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἀπέναι ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς εἰς ἑκάτερα τὰ ἰσχυρότατα καθίσταμεν; Ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ἤδη τοῦτο σκοπῶ, εἰ ἄρα τι ἐστὶ τοῖς θεοῖς ἔργον ἢ ἀνθρώπους θεραπεύειν· ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐμποδίζει με, ὅτι καὶ ἅλλα ζῶα τούτων μετέχει. (10) Οὐ γὰρ καὶ τοῦτ', ἔφη ὁ Σωκράτης, φανερὸν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἔνεκα γίνεσθαι τε καὶ ἀνατρέφεσθαι; τί γὰρ ἄλλο ζῶον αἰγῶν τε καὶ οἰῶν καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει ὅσα ὁ ἀνθρώπος; Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ πλείων τῶν φυτῶν· τρέφονται γούν καὶ χρηματίζονται οὐδὲν ἥττον ἀπὸ τούτων ἢ ἀπ' ἐκείνων· πολλὰ δὲ γένος ἀνθρώπων τοῖς μὲν ἐκ τῆς γῆς φυσόμενοι εἰς τροφὴν οὐ χρῶνται, ἀπὸ δὲ βοσκημάτων γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασι τρέφονται ζῶσι· πάντες δὲ τιθασεύοντες καὶ δαμάζοντες τὰ χρήσιμα τῶν ζῶων εἰς τὴν πόλεμον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ συνεργοὶς χροῦνται. Ὁμογνωμονῶ σοι καὶ τοῦτ', ἔφη· ὁρῶ γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ πολλὰ ἰσχυρότερα ἡμῶν ὅπως ὑποχείρια γιγνόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὥστε χρῆσθαι αἰσίοις, ὅτι ἂν βούλωνται. (11) Τὸ δ', ἐπειδὴ πολλὰ μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διαφέροντα δὲ ἀλλήλων ἐστὶ, προσθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις ἀρμοστούσας πρὸς ἕκαστα, δι' ὧν ἀπολαύομεν πάντων τῶν ἀγαθῶν· τὸ δὲ καὶ λογισμὸν ἡμῖν ἐμφῶσαι, ᾧ περὶ ὧν αἰσθανόμεθα λογίζομενοι τε καὶ μνημονεύοντες καταμανθάνομεν ὅπῃ ἕκαστα συμφέρεται καὶ πολλὰ μηχανώμεθα δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα· (12) τὸ δὲ καὶ ἐρμηνείαν δοῦναι, δι' ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μεταδιδόμεν τε ἀλλήλοις διδάσκοντες καὶ κοινωνοῦμεν καὶ νόμους τιθέμεθα καὶ πολιτεύομεθα; Παντάπασιν ἔοικασιν, ὦ Σωκράτης· οἱ θεοὶ πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιῶσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἢ ἀδυνατούμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταύτη αὐτοὺς ἡμῖν συνεργεῖν διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις φράζοντας τὰ ἀποδησόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἂν ἀρίστα γίνοιτο; Σοὶ δ', ἔφη, ὦ Σωκράτης, ἔοικασιν ἔτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἰ γε μὴδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ προσημαίνουσι σοὶ ἢ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἢ μή. (13) Ὅτι δὲ γε ἀληθῆ λέγω

parare possunt. Etiam hoc, inquit, benignitatis est eximia. Quod item sol, ubi in hieme se convertit, accedendo hæc quidem maturat, illa vero exsiccet, quorum scilicet tempus præterit; atque ubi id perfecti, non accedit propius, sed avertit sese, cavens ne supra modum nos calefaciendo laedat; ac quum eo recessit, ubi nobis manifestum est fore ut frigore congelaremus, si quidem abiret longius, ad eam cœli partem revertitur, ubi nobis plurimum prodest? Profecto, ait, etiam hæc omnino videntur hominum causa fieri. Quid quod item (quum hoc etiam manifestum sit, non posse nos nec æstum nec frigus tolerare, si repente illa fierent) sol ita paulatim accedat, atque ita paulatim abscedat, ut nosmet lateat ad utraque vehementissima jam constitutos? Ego quidem hoc ipsum, ait Euthydemus, modo considero, aliudne quidpiam diis sit negotium, quam ut hominibus inserviant. Nam illud solum mihi est impedimento, quod hæc animalibus etiam ceteris communia sint. An vero non perspicuum est, ait Socrates, etiam hæc animalia hominum causa nasci et nutriri? quod enim aliud animal tot commoda percipit ex capris, ovibus, equis, bobus, asinis, animalibusque ceteris, quot homines? Mihi sane quidem videntur hi plura ex animalibus commoda, quam ex plantis capere: nam et aluntur, et sibi rem faciunt non minus ex animalibus quam ex illis: atque adeo magna pars hominum nascentibus e terra non utitur ad cibum, sed pecudum lacte, caseo, carnibus se nutriendos vivunt: ceterum animalibus, quæ utilia sunt, cicutatis ac domitis, omnes ad bellum aliaque multa utuntur, veluti coadjutoribus. In hoc etiam assentior tibi, ait. Nam inter ea video quædam longe nobis validiora, adeo tamen in potestatem hominum redacta, ut eis quamcumque ad rem velint, utuntur. Quid quod dii, quum multa sint pulchra et utilia, sed inter se diversa, sensus etiam hominibus addiderint ad singula congruentes, per quos bonis omnibus fruimur? item quod rationem nobis a natura concesserint, qua, de rebus quæ percipimus ratiocinando et reminiscendo, discimus ad quæ singula conducant, multaue molimur, per quæ bonis fruamur, et mala depellamus? quod orationis quoque facultatem largiti sint, per quam invicem omnia bona inter nos docendo communicamus, et leges nobismet ipsi ferimus, et rem publicam administramus? Omnino videntur, mi Socrates, valde dii de hominibus esse solliciti. Quid quod, quum nobis in futurum utilia prospicere non possumus, ipsi nos in hoc ita juvent, ut per divinationem consulentibus futura indicent, et quo pacto fiant optime, doceant? Te vero, ait, mi Socrates, etiam familiarius uti videntur, quam ceteris, quandoquidem tibi, ne interrogati quidem ab te, præsignificant, quid vel faciendum vel non faciendum sit. At verum me dicere etiam tu intelliges, mi Euthy-

καὶ σὺ, ὦ Εὐθύδημε, γνώσῃ, ἂν μὴ ἀναμνήνης ἕως ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἐξαρκῇ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβεσθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεοὺς. Ἐννόει δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τάγαθὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τοῦμφανὲς ἰόντες διδῶσιν καὶ ὁ τὸν διον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων, ἐν ᾧ πάντα τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔστι, καὶ αἰ μὲν χροῖμένους ἀτριβῇ τε καὶ ὑγιά καὶ ἀγήρατον παρέχων, θάττον δὲ νοήματος ἀναμαρτήτως ὑπηρετοῦντα, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττων ὁρᾶται, τάδε δὲ οἰκονομῶν ἀόρατος ἡμῖν ἔστιν. (14) Ἐννόει δὲ ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερός δοκῶν εἶναι ἥλιος οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἑαυτὸν ἀκριβῶς ὁρᾶν, ἀλλ' ἐὰν τις αὐτὸν ἀναιδῶς ἐγγεῖρῃ θεᾶσθαι, τὴν ὅψιν ἀφαιρεῖται. Καὶ τοὺς ὑπηρετάς δὲ τῶν θεῶν εὐρήσεις ἀφανεῖς ὄντας· κεραυνὸς τε γὰρ ὅτι μὲν ἀνωθεν ἀφίεται δῆλον καὶ ὅτι οἷς ἂν ἐντύχῃ πάντων κρατεῖ· ὁρᾶται δ' οὐτ' ἐπιὼν οὔτε κατασκήψας οὔτε ἀπῶν. Καὶ ἀνεμοὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται, ἀ δὲ ποιῶσι φανερά ἡμῖν ἔστι, καὶ προσιόντων αὐτῶν αἰσθανόμεθα. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῇ, ἥ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν φανερόν, ὁρᾶται δὲ οὐδ' αὐτή. Ἄ χρη κατανοοῦντα μὴ καταφρονεῖν τῶν ἀοράτων, ἀλλ' ἐκ τῶν γιγνομένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμαρτάνοντα τιμᾶν τὸ δαιμόνιον. (15) Ἐγὼ μὲν, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὅτι μὲν οὐδὲ μικρὸν ἀμελήσω τοῦ δαιμονίου σαφῶς οἶδα· ἐκεῖνο δὲ ἀθυμῶ, ὅτι μοι δοκεῖ τὰς τῶν θεῶν εὐεργεσίας οὐδ' ἂν εἰς ποτε ἀνθρώπων ἀξίαις χάριτι ἀμείβεσθαι. (16) Ἄλλὰ μὴ τοῦτο ἀθύμει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε· ὁρᾷς γὰρ ὅτι ὁ ἐν Δελφοῖς θεὸς, ὅταν τις αὐτὸν ἐπερωτᾷ πῶς ἂν τοῖς θεοῖς χαρίζοιτο, ἀποκρίνεται, Νόμῳ πόλεως. Νόμος δὲ δήπου πανταχοῦ ἔστι κατὰ δύναμιν ἱεροῖς θεοῖς ἀρέσκεισθαι. Πῶς οὖν ἂν τις κάλλιον καὶ εὐσεβέστερον τιμᾷ θεοὺς ἢ ὡς αὐτοὶ καλεῖουσιν, οὕτω ποιῶν; (17) Ἄλλὰ χρη τῆς μὲν δυνάμεως μηδὲν ὑφίεσθαι· ὅταν γὰρ τις τοῦτο ποιῇ, φανερός δήπου ἔστι τότε οὐ τιμῶν θεοῦ· χρη οὖν μηδὲν ἐλλείποντα κατὰ δύναμιν τιμᾶν τοὺς θεοὺς θαρβύνει τε καὶ ἐλπίζειν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ· οὐ γὰρ παρ' ἄλλων γ' ἂν τις μείζων ἐλπίζων σωφρονοῇ ἢ παρὰ τῶν τὰ μέγιστα ὠφελεῖν δυναμένων, οὐδ' ἂν ἄλλως μᾶλλον ἢ εἰ τούτους ἀρέσκει· ἀρέσκει δὲ πῶς ἂν μᾶλλον ἢ εἰ ὡς μάλιστα πείθοιτο αὐτοῖς; (18) Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων τε καὶ αὐτὸς ποιῶν εὐσεβεστέρους τε καὶ σωφρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἄλλὰ μὴν καὶ περὶ τοῦ δικαίου γε οὐκ ἀπεκρύπτετο ἦν εἶχε γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο, ἰδίᾳ τε πᾶσι νομίμως τε καὶ ὠφελίμως χρώμενος καὶ κοινῇ ἀρχουσί τε ἀ οἱ νόμοι προσταττόειεν πειθόμενος καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν ταῖς στραταῖαις οὕτως ὥστε διάδοχος εἶ-

deme, si non exspectaveris, donec deorum formas intuearis, sed suffecerit insipienti eorum opera, tum venerari, tum honore prosequi deos. Cogita etiam deos ipsos ita submonere. Nam et dii ceteri, quum bona nobis largiuntur, nihil horum ita largiuntur, ut in apertum prodeant; et is, qui mundum universum composuit et continet, in quo pulchra et bona omnia sunt, quique utentibus eo semper expertem detrimenti, et morbi, et senectutis exhibet, atque etiam cogitatione celerius obsequentem sine ullo errore; is, inquam, maxima quæque consilio agere conspicitur, hoc tamen universum gubernans, a nobis cerni non potest. Id quoque cogita, solem, quum omnibus conspicuus esse videatur, non permittere hominibus, uti se accurate aspiciant, sed si quis eum impudentius intueri conetur, ei visum adimere. Sed et deorum ministros conspicit non posse reperies. Nam fulmen desuper mitti patet, et omnia, in quæ incidit, vincere: non tamen vel ut accedat, vel ut feriat, vel ut recedat, cernitur. Neque ipsi venti videntur, quanquam eorum effecta nobis conspicua sunt; et accedentes eos sentimus. Quin etiam, si quid rerum humanarum aliud, anima hominis certe de divina natura participat: verum patet quidem hanc in nobis imperare; nec tamen ipsa cernitur. Quæ considerantem, nequaquam ea quæ cerni nequeant, contemnere decet; sed ex iis quæ fiunt eorum potestate animadversa, numen ipsum honore prosequi. Ego certe scio me, ait Euthydemus, ne minima quidem in parte numen, mi Socrates, neglecturum: verum id ægre fero, quod mihi ne unus quidem hominum beneficia divina unquam gratis rependere meritis videatur. Tu vero, mi Euthydemus, ait Socrates, ægre hoc ne feras. Vides enim Delphicum deum quando interrogatur, quo pacto quis gratificari diis possit, respondere, Ex civitatis instituta. Est autem certe institutum hoc ubique, pro facultatibus deos sacrificiis placare. Qui ergo possit aliquis rectius et religiosius deos honorare, quam si ita agat, ut ipsime jubent? Sed de facultatibus minime aliquid remittere oportet: nam quum aliquis hoc facit, eo tempore se deos haud honorare palam indicat. Itaque nihil remittentem deos honorare pro facultatibus, sibi confidere decet, et bona maxima sperare. Nemo enim animo sano uteretur, si ab ullis aliis majora speraret, quam ab iis qui plurimum prodesse possunt; nec alia potius ratione, quam si his placeat: et quo pacto magis placere possit, quam si maxime ipsis obtemperet? Hæc igitur tum dicens tum ipse faciens, et religiosiores et animo saniores reddebat familiares suos.

CAPUT IV.

Nec de iustitia quidem sententiam suam occultabat, sed eam reipsa declarabat, quum et privatim erga omnes ex legum præscripto et utiliter se gereret, et publice magistratibus, in iis quæ leges jubent, adeo tum domi tum militiae pareret, ut supra ceteros eum se recte atque ordine gerere

ναι παρὰ τοὺς ἄλλους εὐτακτῶν, (2) καὶ ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστάτης γενόμενος οὐκ ἐπέτρεψε τῷ δήμῳ παρὰ τοὺς νόμους ψηφισσάσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς νόμοις ἡναντιώθη τοιαύτῃ ὁρμῇ τοῦ δήμου ἣν οὐκ ἂν οἶμαι ἄλλον οὐδένα ἄνθρωπον ὑπομείναι, (3) καὶ ὅτε οἱ τριάκοντα προσέτατον αὐτῷ παρὰ τοὺς νόμους τι, οὐκ ἐπέθετο. Τοῖς τε γὰρ νέοις ἀπαγορευόντων αὐτῶν μὴ διαλέγεσθαι καὶ προσταξάντων ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἀγαγεῖν τινα ἐπὶ θανάτῳ, μόνος οὐκ ἐπέστη διὰ τὸ παρὰ τοὺς νόμους αὐτῷ προστατέσθαι. (4) Καὶ ὅτε τὴν ὑπὸ Μελήτου γραφὴν ἔφευγε, τῶν ἄλλων εἰωθότων ἐν τοῖς δικαστηρίοις πρὸς χάριν τε τοῖς δικασταῖς διαλέγεσθαι καὶ κολακεύειν καὶ δεῖσθαι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πολλῶν πολλὰκις ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφιμένων, ἐκεῖνος οὐδὲν ἠθέλησε τῶν εἰωθότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τοὺς νόμους ποιῆσαι, ἀλλὰ βραδύως ἂν ἀφελθεῖς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, εἰ καὶ μετρίως τι τούτων ἐποίησε, προεβλετο μάλλον τοῖς νόμοις ἐμμένειν ἀποθανεῖν ἢ παρανομῶν ζῆν. (5) Καὶ ἔλεγε δὲ οὕτω καὶ πρὸς ἄλλους μὲν πολλὰκις, οἷδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Ἰππίαν τὸν Ἡλείον περὶ τοῦ δικαίου τοιαύδε διαλεχθέντα. Διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἰππίας Ἀθήνας παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινὰς ὡς θαυμαστὸν εἶναι τὸ, εἰ μὲν τις βούλοιο σκευτά διδάσασθαι τινα ἢ τέκτονα ἢ χαλκία ἢ ἱππεία, μὴ ἀπαρεῖν ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι· φασὶ δὲ τινες καὶ ἵππον καὶ βοῦν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι πάντα μιστὰ εἶναι τῶν διδασκόντων· ἐὰν δὲ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δίκαιον ἢ υἱὸν ἢ οἰκέτην διδάσασθαι, μὴ εἰδέναι ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου. (6) Καὶ ὁ μὲν Ἰππίας ἀκούσας ταῦτα ὥς περ ἐπισκώπτων αὐτὸν, Ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκείνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἃ ἐγὼ πάλαι ποτὲ σοὶ ἤκουσα· Καὶ ὁ Σωκράτης, Ὅ δέ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ Ἰππία, οὐ μόνον αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. Σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὲς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Ἀμύλαι, ἔφη, πειρῶμαι καινόν τι λέγειν αἰεὶ. (7) Πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι· οἷον περὶ γραμμάτων ἐάν τις ἐρηγῇ σε, πόσα καὶ ποῖα Σωκράτους ἐστίν, ἀλλὰ μὲν πρότερον, ἀλλὰ δὲ νῦν πειρᾷ λέγειν· ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν εἰ τὰ δις πέντε δέκα ἐστίν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἢ καὶ πρότερον ἀποκρίνη· Περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὥς περ σὺ καὶ ἐγὼ αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω· περὶ μὲντοι τοῦ δικαίου πάννυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν πρὸς ἃ οὔτε σὺ οὔτ' ἂν ἄλλος οὐδεὶς δύναιτ' ἀντεπεῖν. (8) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, μέγα λέγεις ἀγαθὸν εὐρηκέναι, εἰ παύσονται μὲν οἱ δικασταὶ δίχα ψηφιζόμενοι, παύσονται δὲ οἱ πολῖται περὶ τῶν δικαίων ἀντιλέγοντές τε καὶ ἀντιδικούντες καὶ στασιαζόντες, παύσονται δὲ αἱ πόλεις διαφερόμεναι περὶ τῶν δικαίων καὶ πολεμοῦσαι. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀπολειφθεῖν σου πρὸ τοῦ ἀκούσαι τηλικούτον ἀγαθὸν εὐρηκός. (9) Ἀλλὰ μὰ Δι', ἔφη, οὐκ ἀκούσῃ, πρίν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφῇ ὅτι νομίζεις τὸ δίκαιον εἶναι. Ἀρκεῖ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων κατα-

palam esset : et quando praeses comitiorum factus non permisit populo, ut praeter leges suffragis sententias ferret, sed cum legibus tanto impetui populi adversatus est, quantum non puto ullum alium hominem toleraturum fuisse; et quum Trigintaviri contra leges aliquid ei praecipiebant, non obtemperabat. Nam quum edixissent, ne cum adolescentibus dissereret, ac mandassent tum ipsi tum aliis quibusdam civibus, ut quendam ad mortem adducerent, solus non paruit, propterea quod contra leges mandaretur. Quum itidem, accusante Melito, reus ageretur, quanquam aliis in more esset apud tribunalia ad gratiam iudicum captandam disserere, et adulari, et precari praeter leges, quibus sane artibus multi multoties a iudicibus absolvuntur; ille nihil horum usu rectorum apud tribunal praeter leges facere voluit : sed tametsi facillime absolutus a iudicibus fuisset, si vel modice horum fecisset aliquid, perstare tamen in legibus maluit ac mori, quam praeter leges aliquid designando vivere. Atque talia ad alios etiam saepe dicebat : et ipse memini eum aliquando de iustitia ita ad Hippium Eleum disseruisse. Quippe quum longo ex intervallo Athenas venisset Hippias, Socrati aderat, dicenti ad quosdam, mirum esse, quod si quis sibi autorem aliquem, vel fabrum, vel artificem aerarium, vel equitem erudiri velit, non desit quo illum possit mittere et hoc impetrare : (aiunt certe aliqui, si equum ac bovem quis ad operas suas idoneos velit effici, omnia plena iis esse qui hos docere volunt : at si quis vel ipse quidnam sit iustum discere cupiat, vel sibi filium vel famulum erudiri, non scire se, quo accedere possit, ut hoc consequatur. Quae quum audisset Hippias, tanquam irridens Socratem, ait : Num adhuc tu, mi Socrates, illa ipsa dicis, quae ego ex te jam olim audiavi? Et Socrates, Imo quod hoc etiam gravius est, inquit, mi Hippia, non modo semper eadem dico, sed etiam de iisdem. Tu vero fortasse, quod sis admodum doctus, de iisdem eadem nunquam dicis. Certe, inquit, semper aliquid novi proferre conor. Num et de iis, ait Socrates, quae scis? verbi gratia, de literis si quis te roget, quot et quales sint literae in nomine Socratis, alia prius, alia nunc dicere conaris? vel de numeris si qui rogent, an bis quinque sint decem, non eadem nunc, quae et prius, respondes? De his, ait, mi Socrates, et ego perinde ac tu, semper eadem dico. Sed de eo, quod iustum est, nunc me dicere posse omnino arbitror, quae neque tu, neque quisquam alius contradicere queat. Magnum profecto, ait, bonum reperisse te refers, si quidem iudices jam diversa statuere desinent, et cives de iis, quae iusta sint, disceptare, experti iure, dissidere; denique civitates ipsae discordes esse de iis, quae iusta sint, bellaque gerere desinent. Atque equidem quomodo abs te discedere possim prius, quam te, qui tantum bonum inveneris, audierim, non video. At tu profecto, inquit, non audies, priusquam ipse pronuntiaris, quid esse iustum statuas. Nam sufficit tibi alios irridere, interroganti et convincenti omnes;

γελᾷς ἐρωτῶν μὲν καὶ ἀλγῶν πάντας, αὐτὸς δ' οὐδενὶ
 θέλων ὑπέχειν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀποφαίνεσθαι περὶ
 οὐδενός. (10) Τί δέ; ὦ Ἱππία, ἔφη, οὐκ ἤσθησαι ὅτι
 ἐγὼ ἂν δοκῇ μοι δίκαια εἶναι οὐδὲν παύομαι ἀποδεικνύ-
 μενος; Καὶ ποῖος δὴ σοι, ἔφη, οὗτος ὁ λόγος ἐστίν; Εἰ
 δὲ μὴ λόγῳ, ἔφη, ἀλλ' ἔργῳ ἀποδείκνυμαι. Ἦ οὐ δο-
 κεῖ σοι ἀξιотекμαρτότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι; Πολύ
 γε νῆ Δί', ἔφη· δίκαια μὲν γὰρ λέγοντες πολλοὶ ἀδι-
 κα ποιοῦσι· δίκαια δὲ πράττων οὐδ' ἂν εἰς ἀδικος εἴη.
 (11) Ἦσθησαι οὖν πῶποτε μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος
 ἢ συκοφαντοῦντος ἢ φίλους ἢ πολὺν εἰς στάσιν ἐμβάλ-
 λοντος; ἢ ἄλλο τι ἀδικον πράττοντος; Οὐκ ἔγωγε, ἔφη.
 Τὸ δὲ τῶν ἀδικῶν ἀπέχεσθαι οὐ δίκαιον ἡγή; Δῆλος εἶ,
 ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ νῦν διαφθεύγειν ἐγγειρῶν τὸ ἀπο-
 δείκνυσθαι γνώμην, τι νομίζεις τὸ δίκαιον; οὐ γὰρ ἂ
 πράττουσιν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἂ μὴ πράττουσι, ταῦτα λέ-
 γεις. (12) Ἀλλ' ὦμην ἔγωγε, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ μὴ
 θέλειν ἀδικεῖν ἱκανὸν δικαιοσύνης ἐπίδειγμα εἶναι. Εἰ
 δέ σοι μὴ δοκεῖ, σέφει· ἐάν τὸδε σοι μᾶλλον ἀρέσκη-
 γῆμι γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι. Ἄρα τὸ αὐτὸ
 λέγεις, ὦ Σωκράτες, νόμιμόν τε καὶ δίκαιον εἶναι;
 Ἔγωγε, ἔφη. (13) Οὐ γὰρ αἰσθάνομαι σου ὅποιον νό-
 μιμον ἢ ποῖον δίκαιον λέγεις. Νόμιμος δὲ πόλεως, ἔφη,
 γινώσκεις; Ἔγωγε, ἔφη. Καὶ τίνας τούτους νομί-
 ζεις; Ἄ οἱ πολῖται, ἔφη, συνθέμενοι ἃ τε δεῖ ποιεῖν καὶ
 ἃν ἀπέχεσθαι ἐγράψαντο. Οὐκοῦν, ἔφη, νόμιμος μὲν
 ἂν εἴη ὁ κατὰ ταῦτα πολιτευόμενος, ἄνομος δὲ ὁ ταῦτα
 παραβαίνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ δίκαια
 μὲν ἂν πράττοι ὁ τούτοις πειθόμενος, ἀδίκᾳ δ' ὁ τού-
 τοις ἀπειθῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν δὲ μὲν τὰ δίκαια
 πράττων δίκαιος, ὁ δὲ τὰ ἀδίκᾳ ἀδικος; Πῶς γὰρ οὐ; Ὅ
 μὲν ἄρα νόμιμος δίκαιός ἐστιν, ὁ δὲ ἄνομος ἀδικός. (14)
 Καὶ ὁ Ἱππίας, Νόμιμος δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πῶς ἂν τις
 ἡγήσαιο σπουδαῖον πρᾶγμα εἶναι ἢ τὸ πείθεσθαι αὐ-
 τοῖς, οὐς γε πολλὰκις αὐτοὶ οἱ θέμενοι ἀποδοκιμάσαντες
 μετατίθενται; Καὶ γὰρ πόλεμον, ἔφη ὁ Σωκράτης, πολ-
 λάκις ἀράμεναι αἱ πόλεις πάλιν εἰρήνην ποιοῦνται. Καὶ
 μάλα, ἔφη. Διάφορον οὖν τι οἶσι ποιεῖν, ἔφη, τοὺς τοῖς
 νόμοις πειθόμενους φαυλίζων ὅτι καταλυθεῖαν ἂν οἱ νό-
 μοι ἢ εἰ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις εὐτακτοῦντας ψέγοις ὅτι
 γένοιτ' ἂν εἰρήνη; ἢ καὶ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ταῖς πα-
 τρίσι προθύμως βοηθοῦντας μέμφῃ; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ',
 ἔφη. (15) Λυκοῦργον δὲ τὸν Λακεδαιμόνιον, ἔφη ὁ Σω-
 κράτης, καταμεμάθηκας ὅτι οὐδὲν ἂν διάφορον τῶν ἄλ-
 λων πόλεων τὴν Σπάρτην ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ πείθεσθαι
 τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνεργάσατο αὐτῇ; τῶν δὲ ἀρχόν-
 των ἐν ταῖς πόλεσιν οὐκ εἰσθα ὅτι οἵτινες ἂν τοῖς πολί-
 ταις αἰτιώτατοι ᾧσι τῷ τοῖς νόμοις πείθεσθαι, οὗτοι
 ἀριστοὶ εἴσι, καὶ πόλις ἐν ᾗ μάλιστα οἱ πολῖται τοῖς
 νόμοις πειθόνται, ἐν εἰρήνῃ τε ἀρίστα διάγει καὶ ἐν πο-
 λέμῳ ἀνυπόστατός ἐστιν; (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁμόνοιᾳ γε
 μέγιστόν τε ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι καὶ πλει-
 στάκις ἐν αὐταῖς αἶ τε γεροῦσαι καὶ οἱ ἀριστοὶ ἄνδρες
 παρακελεύονται τοῖς πολίταις ὁμονοεῖν, καὶ πανταχοῦ

quum ipse nemini respondere sustineas, nec sententiam
 tuam ulla de re proferre. Quid vero, mi Hippias? inquit, an
 nescis me illa quæ justa putem, nunquam non indicare? Et
 cujusmodi ea, inquit, oratio tua est? At si non oratione,
 ait, saltem re ipsa demonstro. An non tibi res ipsa videtur
 fide dignior esse, quam sit oratio? Multo magis profecto,
 ait: nam multi, quum justa dicant, injusta faciunt; at qui
 justa agit e consilio, injustus esse nequit. Sensistine vero
 unquam me vel falsum testimonium perhibuisse, vel calu-
 mniatum quenquam, vel amicos aut civitatem ad seditionem
 impulsisse, vel aliud quidpiam injusti e consilio egisse? Mi-
 nime equidem, ait. Ab injustis autem abstinere, non
 justum esse arbitraris? Palam, ait, mi Socrates, etiam nunc
 conaris effugere, quominus sententiam tuam proferas, quid
 justum esse putes. Non enim ea dicis, quæ justi agunt e
 consilio, sed ea quæ non agunt. Ego vero, ait Socrates,
 satis idoneum esse justitiæ specimen arbitrabar, nolle quid
 injuste designare. Quod si tibi non ita videtur, considera,
 num magis hoc tibi placeat. Nam equidem aio, quod legi-
 tumum est, id esse justum. Dicis, mi Socrates, idem esse
 legitimum et justum? Equidem, ait. Non enim scio, in-
 quit Hippias, quid legitimum, quid justum dicas. Leges ci-
 vilitatis, inquit Socrates, an nosti? Equidem, ait. Et quas
 putas illas esse? Quæ cives, inquit, conscripserunt, sta-
 tuentes quæ facere et a quibus abstinere oporteat. Ergo
 legibus obtemperans erit, ait, qui secundum hæc in civitate
 sese gerat; contrarius vero legibus, qui ea transgrediatur?
 Omnino, inquit. Igitur etiam ille qui his obtemperat, justa
 agit e consilio; injusta vero, qui non obtemperat? Omnino.
 Ergo qui justa agit e consilio, justus: qui injusta, injustus
 est? Qui non? Itaque legibus obtemperans justus est; con-
 trarius vero legibus, injustus. Tum Hippias, At quo
 pacto aliquis, mi Socrates, ait, vel leges, vel ipsarum ob-
 servantiam, rem magni faciendam putare possit, quum eas
 ipsimet auctores sæpe improbatas mutant? Atqui etiam bel-
 lum, inquit Socrates, sæpe civitates suscipiunt, ac rursus
 pacem faciunt. Omnino, ait. Ergone aliud quid facere te
 putas, inquit, quum legibus obtemperantes vituperas,
 propterea quod antiquari leges possint; quam si homines in
 bello recte ac decore se gerentes reprehendas, propterea
 quod pax fieri possit? num et illos, qui alacriter in bellis
 succurrunt patriæ, vituperas? Minime profecto equidem,
 ait. An Lycurgum Lacedæmonium, ait Socrates, animad-
 vertisti, re nulla Spartam a ceteris civitatibus diversam
 fuisse redditurum, nisi hoc in ea maxime perfecisset, ut
 legibus cives obtemperant? an item nescis eos magistratus
 in civitatibus optimos esse, qui maxime sunt auctores ci-
 vibus, ut legibus obtemperant? atque eam civitatem, in
 qua maxime legibus pareant cives, tum in pace optime de-
 gere, tum in bello inexpugnabilem esse? Quin etiam con-
 cordia maximum rebus publicis bonum esse videtur; et ut
 plurimum in eis senatus, et optimi quique cives, uti con-
 cordes sint, hortantur: et ubique in Græcia lex posita est,

ἐν τῇ Ἑλλάδι νόμος καίται τοὺς πολίτας ὁμνῆναι ὁμο-
νοήσῃν, καὶ πανταχοῦ ὁμνῶσι τὸν ὄρκον τοῦτον. Ὁ-
μαι δ' ἐγὼ ταῦτα γίνεσθαι οὐχ ὅπως τοὺς αὐτοὺς χο-
ροὺς κρίνωσιν οἱ πολῖται οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς αὐλητὰς
ἐπαινῶσιν, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς ποιητὰς αἰρῶνται,
οὐδ' ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἡδῶνται, ἀλλ' ἵνα τοῖς νόμοις περ-
θῶνται. Τοῦτοις γὰρ τῶν πολιτῶν ἐμμενόντων, αἱ πό-
λεις ἰσχυρόταται τε καὶ εὐδαιμονέσταται γίνονται· ἀνευ
δὲ ὁμονοίας οὐτ' ἂν πόλις εὖ πολιτευθεῖη οὐτ' οἶκος κα-
λῶς οἰκηθεῖη. (17) Ἰδίᾳ δὲ πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ
πόλεως ζημιοῖτο, πῶς δ' ἂν μάλλον τιμῶτο ἢ εἰ τοῖς
νόμοις παῖθοιτο; πῶς δ' ἂν ἦττον ἐν τοῖς δικαστηρίοις
ἡττῶτο; ἢ πῶς ἂν μάλλον νικῶη; τίς δ' ἂν τις μάλλον
πιστεύσει παρακαταθέσθαι ἢ χρήματα ἢ υἱὸς ἢ θυγα-
τέρα; τίνα δ' ἂν ἡ πόλις ἀξιολογώτερον ἡγήσαιοτο
τοῦ νομίμου; παρὰ τίνας δ' ἂν μάλλον τῶν δικαίων τί-
χοιεν ἢ γονεῖς ἢ οἰκεῖοι ἢ οἰκέται ἢ φίλοι ἢ πολῖται ἢ
ξένοι; τίς δ' ἂν μάλλον πολέμιοι πιστεύσειαν ἢ ἀνοχὰς
ἢ σπονδὰς ἢ συνθήκας περὶ εἰρήνης; τίς δ' ἂν μάλλον
ἢ τῷ νομίμῳ σύμμαχοι ἐθέλοιεν γίνεσθαι; τῷ δ' ἂν
μάλλον οἱ σύμμαχοι πιστεύσειαν ἢ ἡγεμονίαν ἢ φρου-
ραρχίαν ἢ πόλεις; τίνα δ' ἂν τις εὐεργετήσας ὑπολάβοι
χάριν κομιεσθαι μάλλον ἢ τὸν νόμιμον; ἢ τίνα μάλλον
ἂν τις εὐεργετήσῃεν ἢ παρ' οὗ χάριν ἀπολήψεται νομί-
ζει; τῷ δ' ἂν τις βούλοιο μάλλον φίλος εἶναι ἢ τῷ τοιού-
τῳ ἢ τῷ ἦττον ἐχθρὸς; τῷ δ' ἂν τις ἦττον πολεμήσειεν
ἢ ὅς ἂν μάλιστα μὲν φίλος εἶναι βούλοιο, ἥκιστα δὲ
ἐχθρὸς, καὶ ὅς πλείστοι μὲν φίλοι καὶ σύμμαχοι βούλιν-
το εἶναι, ἐλάχιστοι δ' ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι; (18) Ἐγὼ μὲν
οὖν, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ ἀποδείκνυμαι νόμιμον τε καὶ δι-
καιον εἶναι· σὺ δ' εἰ τάναντία γινώσκεις, δίδασκε. Καὶ
δ' Ἱππίας, Ἀλλὰ μὲν τὸν Δία, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐ
μοι δοκῶ τάναντία γινώσκειν οἷς εἰρήκας περὶ τοῦ δι-
καίου. (19) Ἀγράφους δὲ τινὰς οἶσθα, ἔφη, ὦ Ἱππία,
νόμους; Τούς γ' ἐν πάσῃ, ἔφη, χώρα κατὰ ταῦτα
νομιζομένους. Ἐχούς ἂν οὖν εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι οἱ ἀν-
θρώποι αὐτοὺς ἔθεντο; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, οἷ γε οὔτε συν-
ελθεῖν ἅπαντες ἂν δυνηθεῖεν οὔτε ὁμόφωνοι εἶσι; Τίνας
οὖν, ἔφη, νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους τούτους; Ἐγὼ
μὲν, ἔφη, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώ-
ποις θεῖναι. Καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον
νομίζεται θεὸς σέβειν. (20) Οὐκοῦν καὶ γονέας τιμᾶν
πανταχοῦ νομίζεται; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ
μήτε γονέας παισὶ μίγνυσθαι μήτε παῖδας γονεῦσιν;
Οὐκέτι μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὗτος θεῶν νόμος
εἶναι. Τί δὲ; ἔφη. Ὅτι αἰσθάνομαι τινὰς, ἔφη, πα-
ραβαίνοντας αὐτόν. (21) Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ, ἔφη,
παρὰνομῶσιν. Ἄλλ' οὖν δίκην γέ τοι διδῶσιν οἱ πα-
ραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἢν οὐ-
δενὶ τρόπῳ δυνατόν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥσπερ τοὺς
ὑπ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἐνίοι παραβαίνοντες
διαφεύγουσι τὸ δίκην διδόναι, οἱ μὲν λαυθάνοντες, οἱ δὲ
βιαζόμενοι. (22) Καὶ ποῖαν, ἔφη, δίκην, ὦ Σώκρατες,
οὐ δύνανται διαφεύγειν γονεῖς τε παῖσι καὶ παῖδες γο-

ut jurent cives se concordare fore; quod etiam sacramen-
tum ubique praestatur. Existimo autem haec fieri, non ut
eosdem choros cives ceteris praeferrant, non ut tibicines eos-
dem laudent, non ut eosdem poetas coronent, non ut eis-
dem rebus delectentur; sed ut legibus obtemperent. Nam
in his si cives persistent, civitates potentissimae beatissi-
maeque fiunt: at sine concordia nec civitas recte gubernari
poterit, nec domus recte administrari. Privatum vero qui
possit aliquis vel minus a civitate multari, vel magis hono-
rari, quam si legibus obtemperet? quo pacto minus pro tri-
bunalibus vinci possit? quo pacto magis vincere? Cui quis
potius fidem habeat, ut apud eum vel pecunias, vel filios,
vel filias tanquam deposita tradat? quemnam civitas uni-
versa fide digniorem putare possit, quam legibus obtempe-
rantem? a quonam vel parentes, vel propinqui, vel famuli,
vel amici, vel cives, vel hospites magis ea impetrare pos-
sint, quae justa sunt? cui potius hostes vel inducias, vel
foedera, vel conventa de pace credant? cum quonam potius
societatem coire velint, quam cum legibus obtemperante?
cui potius socii vel ducis munus, vel praesidiorum magiste-
rium, vel civitates credant? cui potius aliquis benefaciendo
gratiam se reportaturum putet, quam legibus obsequenti?
aut cui potius bene faciat aliquis, quam a quo se gratiam
recepturum arbitretur? cui quis vel magis amicus esse velit,
vel minus hostis, quam tali? cui quis minus velit bellum
facere, quam cui esse cupiat amicissimus, ac minime ho-
stis, et cui plurimi quidem esse velint amici et socii; inimici
vero et hostes, paucissimi? Itaque ego, mi Hippias, demon-
stro idem esse quod legitimum sit, et quod justum: tu vero
si contraria sentis, velim me doceas. Imo ego, inquit
Hippias, non profecto videor iis contraria sentire de justo,
quae tu, mi Socrates, protulisti. An vero quasdam, mi
Hippias, inquit, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, quae
ubivis locorum similiter statuuntur. Potesne igitur, ait,
dicere, has homines sibi posuisse? Quo pacto, inquit;
quum universi convenire non potuissent, nec unius sint lin-
guae? Quosnam igitur, ait, leges has posuisse arbitras?
Equidem, ait, has leges hominibus posuisse deos existimo.
Nam apud homines universos hoc primum lege receptum
est, Deos colere. An non et parentes honore prosequi, ubi-
que locorum lege receptum est? Etiam hoc, ait. An non et
illud, quod neque liceret parentibus cum liberis, neque libe-
ris cum parentibus misceri? Illa mihi lex, ait, mi Socrates,
non jam amplius esse dei videtur. Quamobrem? inquit.
Quod animadverto, inquit, nonnullos eam violare. Nimi-
rum, ait, etiam alia multa contra leges committunt. Ve-
rum qui leges a diis positas violant, penas dant, quas homo
nulla ratione potest effugere, quemadmodum nonnulli leges
latas ab hominibus transgredientes, quominus penas dent,
vel latendo vel vim adhibendo effugiunt. Et qualem, in-
quit, penam effugere, mi Socrates, non possunt tum paren-

νεῦσι μινύμενοι; Τὴν μεγίστην νῆ Δί', ἔφη. Τί γὰρ ἂν μείζον πάθειεν ἄνθρωποι τεκνοποιοῦμενοι τοῦ κακῶς τεκνοποιεῖσθαι; (23) Πῶς οὖν, ἔφη, κακῶς οὗτοι τεκνοποιοῦνται, οὐς γε οὐδὲν κωλύει ἀγαθοῦ αὐτοῦς ὄντας ἐξ ἀγαθῶν παιδοποιεῖσθαι; "Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, οὐ μόνον ἀγαθοῦς δεῖ τοὺς ἐξ ἀλλήλων παιδοποιούμενους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀκμαζόντας τοῖς σώμασιν· ἡ δοκεῖ σοι ὅμοια τὰ σπέρματα εἶναι τὰ τῶν ἀκμαζόντων τοῖς τῶν μήπω ἀκμαζόντων ἢ τῶν παρηκμακότων; Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ εἰκὸς ὅμοια εἶναι. Πότερα οὖν, ἔφη, βελτίω; Ἀπλὸν δτι, ἔφη, τὰ τῶν ἀκμαζόντων. Τὰ τῶν μὴ ἀκμαζόντων ἄρα οὐ σπουδαῖα; Οὐκ εἰκὸς μὰ Δί', ἔφη. Οὐκοῦν οὕτω γε οὐ δεῖ παιδοποιεῖσθαι; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γε οὕτω παιδοποιούμενοι ὥς οὐ δεῖ παιδοποιεῖσθαι; "Εμοιγε δοκεῖ, ἔφη. Τίνες οὖν ἄλλοι, ἔφη, κακῶς ἂν παιδοποιεῖντο, εἰ γε μὴ οὗτοι; "Ὁμογνωμονῶ σοι, ἔφη, καὶ τοῦτο. (24) Τί δέ; τοὺς εὖ ποιοῦντας ἀντευεργετῆν οὐ πανταχοῦ νόμιμόν ἐστι; Νόμιμον, ἔφη. Παραβαίνεται δὲ καὶ τοῦτο. Οὐκοῦν καὶ οἱ τοῦτο παραβαίνοντες δίκην δίδοσι φίλων μὲν ἀγαθῶν ἔρημοι γινόμενοι, τοὺς δὲ μισοῦντας ἑαυτοῦς ἀναγκαζόμενοι δῶκαιν. "Ἡ οὐχ οἱ μὲν εὖ ποιοῦντες τοὺς χρωμένους ἑαυτοῖς ἀγαθοὶ φίλοι εἰσιν, οἱ δὲ μὴ ἀντευεργετοῦντες τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν ἀχαριστίαν μισοῦνται ὑπ' αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ μάλιστα λυσιστελεῖν τοῖς τοιούτοις χρῆσθαι τούτους μάλιστα δῶκουσι; Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, ἔφη, θεοὺς ταῦτα πάντα εἶκοι· τὸ γὰρ τοὺς νόμους αὐτοῦς τοῖς παραβαίνουσιν τὰς τιμωρίας ἔχειν βελτίονος ἢ κατ' ἄνθρωπον νομοθέτου δοκεῖ μοι εἶναι. (25) Πότερον οὖν, ὦ Ἱππία, τοὺς θεοὺς ἡγῆ τὰ δίκαια νομοθετεῖν ἢ ἄλλα τῶν δικαίων; Οὐκ ἄλλα μὰ Δί', ἔφη. Σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλος γέ τις τὰ δίκαια νομοθετήσκειν εἰ μὴ θεός. Καὶ τοῖς θεοῖς ἄρα, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει.

Τοιαῦτα λέγων τε καὶ πράττων δικαιοτέρους ἐποίει τοὺς πλησιάζοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ καὶ πρακτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας αὐτῷ, νῦν αὖ τοῦτο λέξω. Νομίζων γὰρ ἐγκράτειαν δπάρχειν ἀγαθὸν εἶναι τῷ μέλλοντι καλὸν τι πράξειν, πρῶτον μὲν αὐτὸς φανερός ἦν τοῖς συνοῦσιν ἡσυχῶς ἑαυτὸν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων, ἔπειτα διαλεγόμενος προετρέπειτο πάντων μάλιστα τοὺς συνόντας πρὸς ἐγκράτειαν. (2) Ἀεὶ μὲν οὖν περὶ τῶν πρὸς ἀρετὴν χρησίμων αὐτὸς τε διετέλει μεμνημένος καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομνηστικῶν· οἷα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Εὐθύδημον περὶ ἐγκρατείας τοιάδε διαλεχθέντα· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγαλύτερον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα ἔλευθερίαν; Ὡς ὅλον τέ γε μάλιστα, ἔφη. (3) Ὅστις οὖν ἀρχεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ ταύ-

tes, si cum liberis; tum liberi, si cum parentibus misceantur? Maximam profecto, ait. Quid enim malorum hominibus liberos procreantibus accidere majus possit, quam si male procreent? Quo vero pacto, inquit, male procreant hi, quos nihil vetat bonos ipsos ex bonis liberos sibi suscipere? Quia non tantum, ait, bonos esse necesse est, qui ex se invicem procreant; sed etiam corporibus vegetis. Num tibi videntur semina illorum, qui aetate sunt vegeta, seminibus eorum esse similia, qui ad aetatem vegetam necdum accesserunt, vel jam praetergressi sunt eam? Nequaquam, ait, esse similia possunt. Ultra igitur sunt meliora? Patet, inquit, illorum meliora esse, qui sint aetate vegeta. Ergo illorum, qui hac aetate non sunt, semina minime proba? Non sane consentaneum est, inquit. Isto igitur modo prolem non oportet procreare? Nequaquam, ait. Qui igitur prolem procreant isto modo, prolem non ut oportet procreant? Mihi quidem videtur, ait. Quinam igitur alii male procreant, si non hi? Sentio, ait, tecum, etiam quod ad hoc. Quid autem? benefacientibus vicissim benefacere, an non ubique legibus sancitum est? Est, inquit. Verum haec etiam lex violatur. Quo fit ut et illi qui hanc violant, poenas dent, dum ab amicis bonis deseruntur, et eos quaerere coguntur quibus sunt odio. An non qui benefaciunt illis qui ipsorum opera utuntur, amici boni sunt; at qui vicissim illis bene non faciunt, licet ob ingratitudinem suam eis odio sint, tamen, quod horum opera inprimis sibi utilis sit, eosdem studiose quaeritant? Profecto, inquit, mi Socrates, haec omnia divina esse videntur. Nam leges ipsas continere illorum poenas qui eas violant, id mihi cujusdam esse praestantioris legislatoris videtur, quam humani. Num igitur existimas, mi Hippias, deos justa praescribere legibus, an vero a justis aliena? Minime aliena, inquit: nec enim facile quis alius, praeter deum, justa sancire possit. Ergo etiam diis, mi Hippias, placet idem et justum esse et legitimum.

Talia quum et diceret et e consilio ageret, reddebat illis, qui conveniebant ipsum, justiores.

CAPUT V.

Ceterum, quo pacto familiares suos magis ad agendum idoneos efficiebat, nunc dicam. Nam quum existimaret temperantiam esse bonum ei, qui praeclarum aliquid gesturus esset, primum ipse familiaribus suis hominum omnium maxime in hoc exercitatus apparebat; deinde dissecendo omnium maxime familiares suos ad temperantiam impellebat. Itaque semper et ipse meminerat illorum, quae ad virtutem conducerent, et familiares omnes commonefaciebat. Scio ipsum aliquando ad Euthydemum de temperantia hujusmodi quaedam disseruisse: Dic mihi, Euthyde, ait, num pulchram et magnificam tum viro tum civitati possessionem esse putas libertatem? Maximam vero, inquit. Qui ergo a corporeis voluptatibus vincitur, ac per has, quar-

τας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλευθερον εἶναι; Ἦκιστα, ἔφη. Ἰσως γὰρ ἐλευθερον φαίνεται σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα· εἴτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελεύθερον νομίζεις; Παντάπασι γε, ἔφη. (4) Παντάπασι ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι; Νῆ τὸν Δ', ἔφη, εἰκότως. Πότερον δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν ἢ καὶ ἀνγκάζεσθαι τὰ αἰσχίστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἤττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀνγκάζεσθαι ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. (5) Ποίους δέ τινες δεσπότας ἡγῇ τοὺς τὰ μὲν ἀρίστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀνγκάζοντας; Ὡς δυνατόν νῆ Δ', ἔφη, κακίστους. Δουλεῖαν δε ποίαν κακιστὴν νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίοις δεσπότης. Τὴν κακιστὴν ἄρα δουλεῖαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοι ἀπεργόουσα τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς τοῦναντίον αὐτοὺς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελούσιν καὶ καταμαρτάνειν αὐτὰ κωλύειν ἀφελούσα ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλάκις αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτιονος αἰρεῖσθαι; Γίγνεται τοῦτο, ἔφη. (7) Σωφροσύνην δὲ, ὡς Εὐθύδημε, τίς ἂν φαίμεν ἤττον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσέχειν; αὐτὰ γὰρ δήπου τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἐστίν. Ὁμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμελεῖσθαι ὧν προσέχει οἷσι τι κωλυτικώτερον ἀκρασίας εἶναι; Οὐκ οὖν ἔγωγε, ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιοῦντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκεῖνων δὲ ἀμελεῖν πείθοντος καὶ τοῖς σωφρονούσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀνγκάζοντος οἷσι τι ἀνθρώπῳ κάκιον εἶναι; Οὐδὲν, ἔφη. (8) Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκὸς τοῖς ἀνθρώποις αἰτίαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἷτιον εἰκὸς ἀρίστον εἶναι; Εἰκὸς γάρ, ἔφη. Ἔοικεν ἄρα, ἔφη, ὡς Εὐθύδημε, ἀρίστον ἀνθρώπῳ ἢ ἐγκράτεια εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὡς Σωκράτης. (9) Ἐκεῖνο δὲ, ὡς Εὐθύδημε, ἤδη πῶποτε ἐνεθυμήθης; Ποῖον; ἔφη. Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἡδέα, ἐφ' ἅπερ μόνον δοκεῖ ἡ ἀκρασία τοὺς ἀνθρώπους ἀγειν, αὐτὴ μὲν οὐ δύναται ἀγειν, ἢ δ' ἐγκράτεια πάντων μάλιστα ἡδεσθαι ποιεῖ. Πῶς; ἔφη. Ὡς περ ἡ μὲν ἀκρασία οὐκ ἔῴσα καρτερεῖν οὔτε λιμὸν οὔτε δίψαν οὔτε ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν οὔτε ἀγρυπνίαν, δι' ὧν μόνων ἐστὶν ἡδέως μὲν φαγεῖν τε καὶ πίνειν καὶ ἀφροδισιάσαι, ἡδέως δ' ἀναπαύεσθαι τε καὶ κοιμηθῆναι, καὶ περιμεινάντας καὶ ἀνασχομένους ἕως ἂν ταῦτα ὡς ἐνὶ ἡδίστα γένηται, κωλύει τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τε καὶ συνεχεστάτοις ἀξιολόγως ἡδεσθαι ἢ δ' ἐγκράτεια μόνον ποιούσα καρτερεῖν τὰ εἰρημένα μόνῃ καὶ ἡδεσθαι ποιεῖ ἀξίως μνήμης ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. Παντάπασι, ἔφη, ἀληθῆ λέγεις. (10) Ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμεληθῆναι τῶν τοιούτων τινὸς δι' ὧν ἂν τις καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσεις καὶ τὸν

optima sunt, e consilio agere nequit; eumne tu hominem esse liberum putas? Minime, ait. Fortassis enim hoc tibi videtur esse liberale, e consilio agere nimirum optima: ergo quosdam habere qui vetent quominus facias talia, idne putas esse illiberale? Omnino, ait. Igitur intemperantes tibi omnino esse videntur illiberales? Profecto, inquit, et merito. Utrum vero tibi videntur intemperantes tantum impediri, quominus pulcherrima e consilio agant, an etiam cogi ad efficiendum turpissima? Nihil mihi minus, inquit, ad hæc cogi videntur, quam in illis impediri. At quales filios esse putas dominos, qui optima quidem impediunt, ad pessima vero cogunt? Longissime pessimos, ait. Et quam esse pessimam servitutem arbitraris? Eam, ait; quæ apud pessimos dominos servitur. Ergone intemperantes servitutem pessimam servant? Ita mihi videtur, inquit. An non sapientiam, bonum maximum, ab hominibus arcere videtur tibi intemperantia, atque in contrarium eos conjicere? nonne videtur tibi prohibere, quominus aliquis rebus ex usu futuris attendat, easque discat; dum pertrahit nos ad res voluptuarias, ac sæpe bona malaque sentientes percellens facit ut pejus melloris loco eligamus? Fit hoc, inquit. At animi sanitatis, mi Euthydeme, quem minus participem esse dicemus quam intemperantem? nam sanitatis animi ac intemperantiæ opera plane sibimet contraria sunt. Id etiam fateor, ait. Putasne quid a studio eorum, quæ conveniunt, magis prohibere, quam intemperantiam? Minime equidem, ait. An quid homini putas esse nocentius, quam id, quod efficit ut noxia præferat utilibus, atque illis quidem operam impendere, hæc vero negligere suadeat; denique cogat nos contraria facere iis, quæ solent animo sano utentes? Nihil, ait. Ergo temperantiam consentaneum est hominibus esse causam contrariorum iis quorum causa est intemperantia? Omnino, ait. Igitur etiam causam hanc contrariorum consentaneum est optimam esse? Consentaneum, inquit. Ergo apparet, mi Euthydeme, temperantiam quiddam esse homini optimum? Recte enim, ait, o Socrates. Illud autem, mi Euthydeme, considerastine unquam? Qualem? inquit. Quod ad voluptates, ad quas quidem solas nos ducere videtur intemperantia, minime illa possit perducere; sed quod temperantia longe maxima voluptatis sit causa. Quo modo, ait? Hoc fere modo. Intemperantia, non ferens ut tolerantur fames, sitis, rei veneræ cupiditas, vigiliæ (per quæ sola suaviter comedere, bibere, venerem exercere possumus; item suaviter quiescere ac dormire, si exspectemus et sustineamus, donec illa quam jucundissime fiant), quominus maxime naturalibus et continuis voluptatibus digne fruamur, impedit: temperantia vero, dum sola facit ut quæ diximus toleremus, etiam sola voluptatem memoratu dignam excitat in iis, quæ recensuimus. Omnino vera dicis, ait. Quin, etiam a disciplina rerum honestarum et egregiarum, et a studio talium impedit, per quæ quis recte corpus suum regat, et familiam

ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσεια καὶ φίλους καὶ πόλει ὠφέλιμος γένοιτο καὶ ἐχθρῶν κρατήσιεν, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ὠφελεῖται, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγισταί γίγνονται, οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύουσι πράττοντες αὐτὰ, οἱ δὲ ἀκρατεῖς οὐδενὸς μετέχουσι. Τῷ γὰρ ἂν ἦττον φῆσαι μὲν τῶν τοιούτων προσήκειν ἢ ὧς ἥκιστα ἐξεστὶ ταῦτα πράττειν, κατεχομένη ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγ-
γυτάτω ἡδονάς; (11) Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Δοκεῖς μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, λέγειν ὡς ἀνδρὶ ἦττονι τῶν διὰ τοῦ σώ-
ματος ἡδονῶν πάμπαν οὐδεμιᾶς ἀρετῆς προσήκει. Τί γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀνὴρ ὅς ἀκρατὴς θηρίου τοῦ ἀμαθεστάτου; ὅστις γὰρ τὰ μὲν κράτιστα μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥκιστα δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποι-
εῖν, τί ἂν διαφέρει τῶν ἀφρονεστάτων βοσκημάτων; ἀλλὰ τοῖς ἐγκρατέσι μόνους ἐξεστὶ σκοπεῖν τὰ κράτιστα τῶν πραγμάτων, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ διαλέγοντας κατὰ γένη τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέ-
χσθαι. (12) Καὶ οὕτως ἔφη ἀρίστους τε καὶ εὐδαίμο-
νεστάτους ἀνδρας γίνεσθαι καὶ διαλέγεσθαι δυνατω-
τάτους. Ἐφη δὲ καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθῆναι ἐκ τοῦ συνιόντας κοινῇ βουλευέσθαι διαλέγοντας κατὰ γένη τὰ πράγματα. Δεῖν οὖν πειρᾶσθαι ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν ἔτοιμον παρασκευάζειν, καὶ τούτου μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι· ἐκ τούτου γὰρ γίνεσθαι ἀν-
δρας ἀρίστους τε καὶ ἡγεμονικωτάτους καὶ διαλεκτι-
κωτάτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνόντας, πειράσσομαι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδότας τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοῖς ἄλλοις ἂν ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι· τοὺς δὲ μὴ εἰδότας οὐδὲν ἔφη θαυμαστόν εἶναι αὐτοὺς τε σφάλλεσθαι καὶ ἄλλους σφάλλειν. Ὡς ἐνεκα σκοπῶν σὺν τοῖς συνοῦσι τί ἕκα-
στον εἴη τῶν ὄντων οὐδέποτε ἔληγε. Πάντα μὲν οὖν ἢ διωρίζετο πολὺ ἔργον ἂν εἴη διεξελθεῖν· ἐν ὅσοις δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπισκέψεως δηλώσειν οἶμαι, τοσαῦτα λέξω. (2) Πρῶτον δὲ περὶ εὐσεβείας ὧδέ πως ἐσκόπει· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ποῖόν τι νομίζεις εὐσε-
βειαν εἶναι; Καὶ ὁ, Κάλιστον νῆ Δί, ἔφη. Ἐχει οὖν εἰπεῖν ὁποῖός τις ὁ εὐσεβὴς ἐστίν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, ὁ τοὺς θεοὺς τιμῶν. Ἐξεστὶ δὲ ὃν ἂν τις βού-
ληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οὐκ, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶ καθ' οὓς δεῖ τοῦτο ποιεῖν. (3) Οὐκοῦν ὁ τοὺς νόμους τούτους εἰδὼς εἰδείη ἂν ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. Ἀρ' οὖν ὁ εἰδὼς τοὺς θεοὺς τιμᾶν οὐκ ἄλλως οἶται δεῖν τοῦτο ποιεῖν ἢ ὡς οἶδεν; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Ἄλλως δὲ τις θεοὺς τιμᾶ ἢ ὡς οἶται δεῖν; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. (4) Ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς νομίμους ἂν τοὺς θεοὺς τιμῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν ὁ γε νομίμους τιμῶν ὡς δεῖ τιμᾶ; Πῶς γὰρ οὐ; Ὁ δὲ γε ὡς δεῖ τιμῶν εὐσεβὴς ἐστί; Πάνυ μὲν

recte administret, et amicis patriæque prosit, et hostes superet, de quibus maximæ non utilitates modo, sed etiam voluptates existunt: ex his igitur fructum percipiunt tem-
perantes, dum ea faciunt; quum intemperantes nullius horum participes fiant. Nam quem dicere possimus horum minus esse participem, quam cui minime licet hæc e consilio agere, occupato quærendis gnauiter voluptatibus maxime obvis? Tum Euthydemus, Dicere mihi, ait, videris, mi Socrates, homini, qui a corporeis voluptatibus vincitur, nullam omnino virtutem esse posse. Nam quid interest, mi Euthyde, inquit, inter hominem intemperantem et rudissimam belluam? nam qui non considerat optima, et omni modo facere quærit ea, quæ jucundissima sunt, quid ille differat ab imprudentissimis pecudibus? At soli tem-
perantes res optimas considerare possunt, easque tum re tum verbis secundum genera secernere, ac bonas quidem eligere, a malis autem abstinere. Atque hoc modo dicebat viros præstantissimos ac felicissimos effici, maximeque ad disserendum idoneos. Aiebat etiam διαλέγεσθαι (disserere) ex eo dictum esse, quod convenientes communiter consul-
tent, dum res secundum genera discernunt. Itaque eni-
tendum esse, ut ad hoc se quam paratissimum quisque reddat, eique rei maxime studeat. Nam ex eo fieri homines præstantissimos, et imperio dignissimos, et disserendi per-
tissimos.

CAPUT VI.

Quo quidem modo familiares suos etiam disserendi pe-
ritiores effecerit, etiam hoc exponere conabor. Etenim pa-
tabat Socrates, eos, qui scirent quid essent res singulæ, posse aliis etiam eas explicare: qui vero nescirent, ipsos et falli et alios quoque fallere, non mirum esse dicebat. Ideo-
que nunquam suis cum familiaribus considerare desinebat, quid res quælibet esset. Omnia quidem quomodo definiret, operosum fuerit percensere: per quæ vero et quanta modum considerationis hujus indicaturum me esse puto, illa dicam.

Primum de pietate hoc fere modo considerabat: Dic mihi, mi Euthyde, inquit, quale quiddam esse putas pietatem? Et ille, Pulcherrimum profecto, ait. Potesne igitur dicere, qualis sit homo pius? Is, ait, mihi videtur, qui deos honore adficit. Licetne vero deos eo modo honorare, quo quisque vult? Non, sed leges quædam sunt, secundum quas id facien-
dum est. Ergo qui leges has novit, is sciret, quo pacto dii sint honorandi? Arbitror, ait. Ergo qui deos novit honorare, non aliter id faciendum putat, quam uti scit? Non aliter, in-
quit. Estne vero quisquam qui Deos honoret aliter, quam putet oportere? Non arbitror, ait. Ergo qui novit ea quæ legitima sunt erga deos, is legitime deos honorat? Omni-
no, ait. Qui igitur legitime ipsos honorat, is honorat, ut oportet? Qui non? Qui vero sic, ut oportet, honorat, an

οὖν, ἔφη. Ὁ ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς ὀρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβὲς ὠρισμένος εἴη; Ἐμοὶ γοῦν, ἔφη, δοκεῖ.

β. Ἀνθρώποις δὲ ἄρα ἔστιν ὃν ἂν τις τρόπον βούληται χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτους ὁ εἰδὼς ἔστι νόμιμα, καθ' ἃ δεῖ πως ἀλλήλοις χρῆσθαι, νόμιμος ἂν εἴη. Οὐκοῦν οἱ κατὰ ταῦτα χρώμενοι ἀλλήλοις ὡς δεῖ χρῶνται; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἷ γε ὡς δεῖ χρώμενοι καλῶς χρῶνται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἷ γε τοῖς ἀνθρώποις καλῶς χρώμενοι καλῶς πράττουσι τὰνθρώπεια πράγματα; Εἰκός γ', ἔφη. Οὐκοῦν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι δίκαιοι οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (δ) Δίκαιοι δὲ οἷσθα, ἔφη, ὅποια καλεῖται; Ἄ οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔφη. Οἱ ἄρα ποιοῦντες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσι δίκαιοι τε ποιοῦσι καὶ ἃ δεῖ; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἷ γε τὰ δίκαιοι ποιοῦντες δίκαιοι εἰσιν; Οἷμαι ἔγωγ', ἔφη. Οἷαι οὖν τινες πείθεσθαι τοῖς νόμοις μὴ εἰδότες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Εἰδότες δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν οἷαι τινὰς οἰεσθαι δεῖν μὴ ποιεῖν ταῦτα; Οὐκ οἷμαι, ἔφη. Οἷδας δὲ τινὰς ἄλλα ποιοῦντας ἢ ἃ οἰοῦνται δεῖν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Οἱ ἄρα τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα εἰδότες τὰ δίκαιοι οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἷ γε τὰ δίκαιοι ποιοῦντες δίκαιοι εἰσι; Τίνες γὰρ ἄλλοι; ἔφη. Ὅρθως ἂν ποτε ἄρα δριζοίμεθα δριζόμενοι δικαίους εἶναι τοὺς εἰδότες τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη.

γ. Σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πότρά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοὶ ἃ ἐπίστανται, ταῦτα σοφοὶ εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; Ἄ ἐπίστανται δῆλον ἐστίν, ἔφη. Πῶς γὰρ ἂν τις ἃ γε μὴ ἐπίσταται, ταῦτα σοφὸς εἴη; Ἄρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμη σοφοὶ εἰσι; Τίνι γὰρ, ἔφη, ἄλλω τις ἂν εἴη σοφός, εἰ γε μὴ ἐπιστήμη; Ἄλλο δὲ τι σοφίαν οἷαι εἶναι ἢ ὅ σοφοὶ εἰσιν; Οὐκ ἔγωγε. Ἐπιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; Ἐμοιγε δοκεῖ. Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι ἀνθρώπων δυνατόν εἶναι τὰ ὄντα πάντα ἐπίστασθαι; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔμοιγε πολλοσὶν μέρος αὐτῶν. Πάντα μὲν ἄρα σοφὸν οὐχ οἷόν τε ἀνθρώπων εἶναι; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη. Ὁ ἄρα ἐπίσταται ἕκαστος, τοῦτο καὶ σοφός ἐστιν; Ἐμοιγε δοκεῖ.

δ. Ἄρ' οὖν, ὦ Εὐθύδημε, καὶ τὰγαθὸν οὕτω ζητητέον ἐστίν; Πῶς; ἔφη. Δοκεῖ σοι τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὠφέλιμον εἶναι; Οὐκ ἔμοιγε. Τί δέ; τὸ ἄλλω ὠφέλιμον οὐ δοκεῖ σοι ἐνίοτε ἄλλω βλαβερὸν εἶναι; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἄλλο δ' ἂν τι φαίης ἀγαθὸν εἶναι ἢ τὸ ὠφέλιμον; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τὸ ἄρα ὠφέλιμον ἀγαθὸν ἐστὶν ὅτι ἂν ὠφέλιμον ᾖ; Δοκεῖ μοι, ἔφη.

ε. Τὸ δὲ καλὸν ἔχοιμεν ἂν πως ἄλλως εἰπεῖν ἢ, εἰ ἐστὶν, ὀνομάζειν καλὸν ἢ σῶμα ἢ σκεῦος ἢ ἄλλ' ὅτιοῦν, ὃ οἷσθα πρὸς πάντα καλὸν ὄν; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄρ' οὖν πρὸς ὃ ἂν ἕκαστον χρήσιμον ᾖ, πρὸς τοῦτο ἕκαστον καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Καλὸν δὲ πρὸς ἄλλο τι ἐστὶν ἕκαστον ἢ πρὸς ὃ ἕκαστον καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Οὐδὲ πρὸς ἓν ἄλλο, ἔφη. Τὸ

pius est? Omnino, inquit. Ergo qui legitima novit erga deos, eum recte pium definiverimus? Ita mihi videtur, ait.

An vero licet hominibus sic uti, quemadmodum aliquis velit? Non: sed apud hos etiam qui novit legitima, secundum quæ fere alios aliis uti decet, legitimus esset. Ergo qui secundum hæc se invicem utuntur, ut decet utuntur? Qui non? Num vero qui utuntur ut decet, recte utuntur? Omnino, ait. Ergo qui recte utuntur hominibus, illi etiam res humanas recte agunt? Consentaneum, inquit. Ergo qui legibus parent, hi justa faciunt? Omnino, ait. Scis autem qualianam justa dicantur? Quæ leges jubent, ait. Ergo qui ea faciunt, quæ leges jubent, tum justa faciunt, tum quæ fieri debent? Qui non? An vero justus est, qui justa faciunt? Arbitror equidem, ait. Ergone putas legibus aliquos parere, qui nesciunt quæ leges jubent? Non equidem, ait. At qui sciunt quid faciendum sit, eosne putas arbitrari, faciendum id non esse? Non puto, ait. An aliquos nosti, qui alia faciunt, quam quæ fieri debere putant? Minime, inquit. Ergo qui sciunt quæ legitima sunt erga homines, justa faciunt? Omnino, ait. Qui igitur justa faciunt, justus est? Qui tandem alii? ait. Ergo recte definiamus, si eos esse justos definiverimus, qui sciunt quæ legitima sint erga homines? Sic mihi videtur, ait.

Quid vero dicere possimus sapientiam esse? Dic mihi, utrum tibi sapientes, in iis rebus, quæ norunt, sapientes esse videantur; an aliqui sint in iis sapientes, quæ nesciunt? Nimirum in illis sapientes sunt, quæ sciunt. Nam qui possit aliquis esse sapiens in illis, quæ nescit? Num igitur sapientes, scientia sunt sapientes? Quanam alia re sapiens aliquis fuerit, si non scientia? Num vero putas quiddam aliud esse sapientiam, quam quo homines sapientes sunt? Non equidem. Ergo sapientia est scientia? Mihi quidem videtur. Ergone tibi videtur, hominem res omnes scire posse? Imo nec partem profecto rerum multesimam. Homo igitur in omnibus nequit esse sapiens? Minime profecto, ait. Ergo in eo quisque est sapiens, quod scit? Mihi quidem videtur.

Num et de bono, Euthydeme, sic quaerendum erit? Quomodo? ait. Num idem tibi videtur omnibus hominibus esse utile? Non mihi quidem. Quid? an quod utile est alteri, non tibi videtur esse nonnunquam alteri noxium? Omnino, ait. Num quid aliud potes dicere bonum esse, quam id, quod est utile? Non equidem, ait. Ergo quod est utile, bonum est illi, cui utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

An vero pulchrum alio quodam modo appellare possimus, quam ut pulchrum, si ita est, nomines aut corpus, aut vas, aut aliud quiddam, quod scis ad omnia pulchrum esse? Non equidem profecto, inquit. Ergo ad quod utile quidque fuerit, ad id cuique pulchrum est eo uti? Omnino, ait. Num autem quævis res ad aliud quiddam pulchra est, quam cuius usui singula pulchre inserviant? Ad nihil plane aliud,

χρήσιμον ἄρα καλὸν ἐστὶ πρὸς θ' ἂν ᾖ ἡ χρησιμότης; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη.

10. Ἀνδρίαν δὲ, ὃ Εὐθύδημε, ἄρα τῶν καλῶν νομίσεις εἶναι; Κἀλλιστον μὲν οὖν ἔγωγ', ἔφη. Χρήσιμον ἄρα οὐ πρὸς τὰ ἐλαχίστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; Μὰ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὖν. Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι πρὸς τὰ δεινὰ τε καὶ ἐπικίνδυνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; Ἡκιστά γ', ἔφη. Οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τί ἐστὶν οὐκ ἀνδρείοι εἰσι; Νῆ Δί', ἔφη. Πολλοὶ γὰρ ἂν οὕτω γε τῶν τε μαινομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρείοι εἴεν. Τί δὲ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδοικότες; Ἐτι γε νῆ Δία ἤττον, ἔφη. Ἄρ' οὖν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ὄντας ἀνδρείους ἡγῇ εἶναι, τοὺς δὲ κακοὺς δειλοὺς; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (11) Ἀγαθοὺς δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα νομίζεις ἄλλους τινὰς ἢ τοὺς δυναμένους αὐτοῖς καλῶς χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ τούτους, ἔφη. Κακοὺς δὲ ἄρα τοὺς οἷους τούτοις κακῶς χρῆσθαι; Τίνας γὰρ ἄλλους; ἔφη. Ἄρ' οὖν ἕκαστοι χρώνται ὡς οἴονται δεῖν; Πῶς γὰρ ἄλλως; ἔφη. Ἄρα οὖν οἱ μὴ δυναμένοι καλῶς χρῆσθαι ἴσασιν ὡς δεῖ χρῆσθαι; Οὐ δῆπου γε, ἔφη. Οἱ ἄρα εἰδότες ὡς δεῖ χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; Μόνοι γε, ἔφη. Τί δέ; οἱ μὴ διημαρτηχότες ἄρα κακῶς χρώνται τοῖς τοιούτοις; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἱ ἄρα κακῶς χρώνται διημαρτηχασιν; Εἰκότως γε, ἔφη. Οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνους καλῶς χρῆσθαι ἀνδρείοι εἰσιν, οἱ δὲ διαμαρτάνοντες τούτου δειλοί; Ἐμοιγε δοκοῦσιν, ἔφη.

12. Βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρων ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε. Τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλείαν ἡγεῖτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ' ὅπως δ' ἀρχὴν βούλοιτο, τυραννίδα. Καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τὸ νόμιμα ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην τὴν πολιτείαν ἀριστοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι, ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων, πλουτοκρατίαν, ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν.

13. Εἰ δὲ τις αὐτῷ περὶ τοῦ ἀντιλέγου μηδὲν ἔχων σάφες λέγειν, ἀλλ' ἀνευ ἀποδείξεως ἦτοι σοφώτερον φάσκων εἶναι ὃν αὐτὸς λέγοι ἢ πολιτικώτερον ἢ ἀνδρείότερον ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανῆγεν ἂν πάντα τὸν λόγον ὧδε πῶς· (14) Φῆς σὺ ἀμείνων πόλιτῃν εἶναι ὃν σὺ ἐπαινεῖς ἢ ὃν ἐγώ; Φημί γὰρ οὖν. Τί οὖν οὐκ ἐκείνο πρῶτον ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστὶν ἔργον ἀγαθὸν πόλιτι; Ποιῶμεν τοῦτο. Οὐκοῦν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοῖ ἂν ὁ χρήμασιν εὐπορωτέρων τὴν πόλιν ποιῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἐν δὲ γε πολέμῳ δ' καθυπερτέρων τῶν ἀντιπάλων; Πῶς γὰρ οὐ; Ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἄρα ὃς ἂν φίλους ἀντὶ πολεμίων παρασκευάζῃ; Εἰκότως γε. Οὐκοῦν καὶ ἐν δημηγορίᾳ δ' στάσεις τε παύων καὶ ὁμόνοιαν ἐμποιῶν; Ἐμοιγε δοκεῖ. Οὕτω δὲ τῶν λόγων ἐπαναγομένων καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς φανερόν ἐγένετο τἀληθές. (15) Ὅποτε δὲ αὐτὸς τι τῶν λόγων διεξίει, διὰ τῶν μάλιστα ὁμολογου-

ἰνquit. Ergo quod est utile, pulchrum est ad quodcunque utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

Fortitudinem vero, mi Euthydeme, num inter pulchra esse censēs? Imo pulcherrimum censeo, ait. Ergo tu fortitudinem non ad minima utilem esse statuis? Minime profecto ad haec, inquit, sed ad maxima. Num igitur tibi utile esse ad terribilia et periculosa videtur, ea ipsa ignorare? Minime, ait. Ergo qui talia non metuumt, propterea quod nesciant quid sint, non sunt fortes? Profecto non sunt, inquit: nam sic multi homines animo insani et timidi, fortes essent. Quid autem illi, qui non terribilia metuunt? Multos profecto minus, ait. Qui ergo boni sunt ad terribilia et periculosa, hos fortes esse putas; qui vero mali, timidos? Omnino, inquit. An vero putas ad talia quosdam alios etiam bonos esse quam qui eis uti recte possint? Non, ait, sed hos ipsos. Malos autem, qui his male utantur? Quosnam alios? inquit. Ergone utuntur singuli, ut oportere se uti arbitrantur? Qui aliter? inquit. Sciuntne qui non possunt recte uti, quo pacto utendum sit? Nequaquam opinor, inquit. Igitur qui norunt quomodo sit utendum, illi etiam uti possunt? Imo soli, inquit. Quid? si qui non aberraverunt ab eorum usu, num male talibus utuntur? Non arbitror, inquit. Ergo qui male utuntur, aberrant? Consentaneum, ait. Qui igitur terribilibus et periculosis recte uti sciunt, sunt fortes; qui vero ab hoc aberrant, timidi sunt? Mihi quidem videtur, inquit.

Regnum etiam et tyrannidem, utrumque judicabat esse quidem imperium, verum inter se differre statuebat. Nam regnum esse putabat, in homines volentes et secundum civitatum leges imperium; at in homines nolentes, nec secundum leges, sed ex arbitrio principis imperium esse tyrannidem. Atque ubi magistratus ex iis constituerentur, qui legitima perficerent, eam reipublicae formam existimabat esse, in qua optimates dominantur; ubi ex censibus, completum imperium; ubi ex universis, statum popularem.

Quod si quis ipsi aliqua in re contradiceret, qui nihil certi quod diceret haberet, sed sine demonstratione vel sapientiore esse praedicaret illum cujus ipse mentionem faceret, vel civilis administrationis peritorem, vel fortiozem, vel quid aliud ejusmodi; hoc fere modo orationem omnem ad rem propositam reducebat. Tunc civem esse meliorem ais, quem ipse praedicas, quam quem ego? Aio. Quid ergo non illud primum consideravimus, quodnam boni civis sit officium? Faciamus id sane. Ergo in opum administratione potior illius erit ratio, qui civitatem opulentiozem reddat? Omnino, ait. At in bello, ejus qui hostium victoriam efficit? Qui non? At in legatione, ejus qui amicos ex hostibus efficit? Merito. Ergo etiam in concionibus ad plebem, ejus qui seditiones compescuerit, et auctor concordiae fuerit? Ita mihi videtur. Hoc modo quum sermo reduceretur, etiam illis ipsis, qui contradicebant, veritas elucescebat. Et quum ipse aliquid oratione percurreret, per ea pro-

μενων ἐπορεύετο, νομίζων ταύτην ἀσφάλειαν εἶναι λόγου. Τοιγαροῦν πολὺ μάλιστα ὧν ἐγὼ οἶδα, ὅτε λέγοι, τοὺς ἀκούοντας ὁμολογοῦντας παρῆχεν. Ἐφη δὲ καὶ Ὅμηρον τῷ Ὀδυσσεὶ ἀναθεῖναι τὸ ἀσφαλὴ ῥήτορα εἶναι, ὡς ἱκανὸν αὐτὸν ὄντα διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις εἶναι τοὺς λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ δοκεῖ μοι δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι· ὅτι δὲ καὶ αὐτάρκεις ἐν ταῖς προσηκούσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπεμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω. Πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα ἔμελεν αὐτῷ εἰδέναι· ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ καὶ ἀγαθῷ εἰδέναι, ὅτι μὲν αὐτὸς εἰδείη πάντων προθυμώτατα ἐδίδασκεν· ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ᾗγεν αὐτούς. (2) Ἐδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δέοι ἔμπειρον εἶναι ἑκάστου πράγματος τὸν ὁρθῶς πεπαιδευμένον. Αὐτίκα γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἔφη δεῖν μαθάνειν, ὥς ἱκανὸς τις γένοιτο, εἴ ποτε δαΐσει, γῆν μέτρω ὁρθῶς ἢ παραλαβεῖν ἢ παραδοῦναι ἢ διανεῖμαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι. Οὕτω δὲ τοῦτο ῥάδιον εἶναι μαθεῖν ὥς τε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν αἴη μετρήσει ἅμα τὴν τε γῆν ὅσῃ ἐστὶν εἰδέναι καὶ ὥς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπιέναι. (3) Τὸ δὲ μέχρι τῶν δυσζυνέτων διαγραμμάτων γεωμετρίαν μαθάνειν ἀπεδοκίμαζεν. Ὅτι μὲν γὰρ ὠφελοῖται ταῦτα οὐκ ἔφη ὁρᾶν καί τοι οὐκ ἀπειρός γε αὐτῶν ἦν. Ἐφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν. (4) Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπείρους γίγνεσθαι, καὶ ταύτης μέντοι μέχρι τοῦ νυκτός τε ὥραν καὶ μηνός καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν, ἕνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἡ νυκτός ἢ μηνός ἢ ἐνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ' ἔχειν τεκμηρίους χρῆσθαι, τὰς ὥρας τῶν εἰρημένων διαγιγνώσκοντας. Καὶ ταῦτα δὲ ῥάδια εἶναι μαθεῖν παρὰ τε τῶν νυκτοθηρῶν καὶ κυβερνητῶν καὶ ἄλλων πολλῶν οἷς ἐπιμελές ταῦτα εἰδέναι. (5) Τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μαθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα καὶ τοὺς πλάνητάς τε καὶ ἀσταθμήτους ἀστέρας γνῶναι, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὰς περιόδους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντας κατατρίβεσθαι, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. Ὀφελίαν μὲν γὰρ οὐδεμίαν οὐδ' ἐν τούτοις ἔφη ὁρᾶν· καί τοι αὐδὲ τούτων γε ἀνήκοος ἦν· ἔφη δὲ καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι κατατρίβειν ἀνθρώπου βίον καὶ πολλῶν καὶ ὠφελίμων ἀποκωλύειν. (6) Ὅλος δὲ τῶν οὐρανῶν, ἥ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίγνεσθαι ἀπέτρεπεν· οὔτε γὰρ εὐρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐννέμειν εἶναι οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἡγεῖτο τὸν ζητοῦντα ἀ ἐκείνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. Κινδύ-

grediebatur, quæ maxime essent in confesso; quam esse certissimam rationem disputandi arbitrabatur. Itaque quum disserebat, maxime omnium, quos ego novi, auditores suos, ut idem faterentur, adducebat. Aiebat et Homerum id Ulyssi tribuisse, quod esset orator certus: quia per ea quæ hominibus viderentur, orationes suas deducere posset.

CAPUT VII.

Itaque perspicuum esse ex iis quæ diximus arbitror, Socratem ad eos, qui ejus consuetudine utebantur, septentiam suam simpliciter protulisse. Quod etiam operam dederit, ut ipsi in agendis iis, quæ sibi convenirent, satis essent idonei; id nunc exponam. Etenim maxime Socrati omnium, quos equidem novi, curæ erat, ut sciret quæ scientia suorum familiariorum quisque polleteret: in iis autem, quæ virum pulchri bonique studiosam scire conveniret; quodcumque ipse cognoverat, summa cum alacritate edocebat: qua vero in re ipse minus esset peritus, ad peritos eos deducebat. Edocebat etiam, quousque hominem recte institutum cujusque rei peritum esse conveniat. Exempli gratia, geometriam eo usque discendam aiebat, donec quis posset, si quando opus fuerit, terram vel recta metiendi ratione accipere, vel tradere, vel distribuere, vel opus exigenti approbare. Hoc tam facile disci posse, ut qui mentem ad dimensionem advertat, is et scire possit, quanta sit ipsa terra, et cognita metiendi ratione discedat. Verum in geometria discenda progressum ad descriptiones usque intellectu difficiles improbat. Nec enim, quid ex res usus haberent, videre se dicebat; atqui erat hilarum minime rudis: hæc vero sufficere ad vitam hominis consumendam aiebat, ac ab aliis multis utilibusque disciplinis eum arcere. Et jubebat astronomiæ adeo peritos fieri, ut et noctis et mensis et anni tempora cognoscere possent, tum itineris ac navigationis causa, tum excubiarum, aliarumque rerum, quæcumque vel per noctem, vel in mense, vel in anno geruntur; ut ad ea certis indiciis uti possent, quibus illorum, quæ diximus, tempora dignoscerent. Atque hæc disci facile ab iis posse, qui noctu feras venantur, et a navium gubernatoribus, aliisque multis, quibus est curæ, ut hæc sciant. At vero in astronomia discenda eo progredi, donec et illa cognoscantur, quæ in eodem non comprehenduntur cæli motu, et planetæ et errantia sidera, et ipsorum a terra intervalla, et circuitus, eorumque causas inquirendo confici, vehementer dehortabatur. Qupipe nec in his quidem ullam se utilitatem videre dicebat, quanquam eorum non esset rudis: aiebat vero, etiam hæc sufficere ad vitam hominis consumendam, et a multis rebus utilibus eum arcere. Atque in universum dehortabatur, ne quis studium in res cælestes impenderet, quo scilicet artificio deus omnia molitur. Nec enim illa posse ab hominibus inveniri putabat, nec diis eum rem facere gratam arbitrabatur, qui quæ illi manifesta esse noluissent, inquireret. Addebat esse peri-

νεῦσαι δ' ἂν ἔφη καὶ παραφρονῆσαι τὸν ταῦτα μεριμνῶντα, οὐδὲν ἤττον ἢ Ἀναξαγόρας παρεφρόνησεν ὁ μέγιστον φρονήσας ἐπὶ τῷ τὰς τῶν θεῶν μηχανὰς ἐξηγεῖσθαι. (7) Ἐκεῖνος γὰρ λέγων μὲν τὸ αὐτὸ εἶναι πῦρ τε καὶ ἥλιον ἡγνόμενός τις τὸ μὲν πῦρ οἱ ἄνθρωποι βραδίως καθορῶσιν, εἰς δὲ τὸν ἥλιον οὐ δύνανται ἀντιδλέπειν, καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενοι τὰ χρώματα μελάντερα ἔχουσιν, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς οὐ. Ἡγνόμενός τις καὶ ὅτι τῶν ἐκ τῆς γῆς φεομένων ἀνεμὲν μὲν ἡλίου αὐγῆς οὐδὲν δύναται καλῶς αὔξεσθαι, ὑπὸ δὲ τοῦ πυρὸς θερμαινόμενα πάντα ἀπόλλυται· φάσκων δὲ τὸν ἥλιον λίθον διάπυρον εἶναι καὶ τοῦτο ἡγνόμενός τις, ὅτι λίθος μὲν ἐν πυρὶ ὦν οὔτε λάμπει οὔτε πολὺν χρόνον ἀντέχει, ὁ δὲ ἥλιος τὸν πάντα χρόνον πάντων λαμπρότατος ὦν διαμένει. (8) Ἐκέλευε δὲ καὶ λογισμοὺς μανθάνειν· καὶ τούτων δὲ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε φυλάττεσθαι τὴν μάταιον πραγματείαν, μέχρι δὲ τοῦ ὠφελίμου πάντα καὶ αὐτὸς συνεπεσκόπει καὶ συνδιεξήκει τοῖς συνοῦσι. (9) Προέτρεπε δὲ σφόδρα καὶ ὑγιείας ἐπιμελεῖσθαι τοὺς συνόντας παρὰ τε τῶν εἰδόντων μανθάνοντας ὅσα ἐνδέχοιτο καὶ ἑαυτῷ ἕκαστον προσέχοντα διὰ παντὸς τοῦ βίου τί βρῶμα ἢ τί πόμα ἢ ποῖος πόνος συμφέροι αὐτῷ, καὶ πῶς τούτοις χρώμενος ὑγιεινότερός τις διάγοι. Τὸν γὰρ οὕτως προσέχοντα ἑαυτῷ ἔργον ἔφη εἶναι εὐραῖν ἰατρὸν τὰ πρὸς ὑγίειαν συμφέροντα αὐτῷ μᾶλλον διαγιγνώσκοντα ἑαυτοῦ. (10) Εἰ δέ τις μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ὠφελείσθαι βούλοιο, θυνεβούλευε μαντικῆς ἐπιμελεῖσθαι. Τὸν γὰρ εἰδὸτα δι' ὧν οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν πραγμάτων σημαίνουσιν οὐδέποτε ἔρμῃον ἔφη γίγνεσθαι συμβουλῆς θεῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Εἰ δέ τις, ὅτι φάσκοντος αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον ἑαυτῷ προσσημαίνειν ἅ τε δέοι καὶ ἅ μὴ δέοι ποιεῖν ὑπὸ τῶν δικαστῶν κατεγνώσθη θάνατος, οἷεται αὐτὸν ἐλέγχεσθαι περὶ τοῦ δαιμονίου ψευδόμενον, ἐνοησάτων πρῶτον μὲν ὅτι οὕτως ἤδη τότε πόρρω τῆς ἡλικίας ἦν ὥς· εἰ καὶ μὴ τότε, οὐκ ἂν πολλῶ ὕστερον τελευτῆσαι τὸν βίον· εἴτα ὅτι τὸ μὲν ἀχθεινότερον τοῦ βίου καὶ ἐν ᾧ πάντες τὴν διάνοιαν μειοῦνται ἀπέλιπεν, ἀντὶ δὲ τούτου τῆς ψυχῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξάμενος εὐκλείαν προεκτετήσατο, τὴν τε δίκην πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστατα καὶ ἐλευθεριώτατα καὶ δικαιοτάτα εἰπὼν καὶ τὴν κατάγκωσιν τοῦ θανάτου πράγματα καὶ ἀνδρωδέστατα ἐνεγκών. (2) Ὁμολογεῖται γὰρ οὐδένα πώποτε τῶν μνημονευομένων ἀνθρώπων κάλλιον θάνατον ἐνεγκεῖν. Ἀνάγκη μὲν γὰρ ἐγένετο αὐτῷ μετὰ τὴν κρίσιν τριάκοντα ἡμέρας βιώσας διὰ τὸ Δῆλια μὲν ἐκείνου τοῦ μηνὸς εἶναι, τὸν δὲ νόμον μηδὲνα εἶναι δημοσίᾳ ἀποθνήσκειν ἕως ἂν ἡ θεωρία ἐκ Δῆλου ἐπανέλθῃ, καὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἅπασιν τοῖς συνήθεσι φανερὸς ἐγένετο οὐδὲν ἁλλοιότερον διαβιῶντος ἢ τὸν ἐμπροσθεν χρόνον· καίτοι τὸν ἐμπροσθέν γε πάντων ἀνθρώπων

culum, ne qui de hisce inquirendis sollicitus esset, deliraret nihilo minus quam deliravit Anaxagoras, qui animo maxime fuit elato, propterea quod deorum machinas enarraret. Nimirum ille, dum sit ignem ac solem idem esse, ignorabat ab hominibus ignem inspicere facile posse, quum solem adversum intueri non possint, quodque illis, qui a sole collustrantur, colores reddantur nigriores; qui vero ab igne, non ita. Ignorabat etiam, quod nihil eorum, quæ e terra nascuntur, absque solis splendore possit augescere; quum omnia, quæ ab igne calefiunt, pereant. Idem quum solem esse lapidem ignitum diceret, etiam ignorabat, lapidem, qui sit in igne, neque lucere, neque diu perdurare; quum sol per omne tempus omnium splendidissimus maneat. Jubebat etiam numerandi rationem disci, et in hac perinde atque in aliis monebat, ut ab inani occupatione sibi caveretur; atque ipse etiam omnia eatenus pervestigabat, quatenus essent utilia, et una cum familiaribus perquirebat. Et vehementer familiares suos hortabatur, ut etiam valetudinis curam haberent, discentes a peritis, quæ possent; atque ut eorum uasquisque per omnem vitam se ipsum animadverteret, quoniam cibus, qui potus, qui labor ei conducere, et quo pacto his utendo quam optima valetudine frui posset. Nam ei, qui ita se animadverteret, difficile aiebat esse, ut medicum inveniret, qui ad valetudinem conducentia magis se ipso dijudicaret. Si quis autem majora, quam pro sapientia humana, vellet assequi, consulebat ut divinationi operam daret. Etenim aiebat, eum qui sciret, quibus indicibus dii hominibus aliquid de negotiis significent, nunquam consilio divino destitutum fore.

CAPUT VIII.

Quod si quis ipsum, dicentem numen sibi præsignificare, quæ facienda essent, quæ non, mendacii de eo convictum fuisse propterea existimat, quod a iudicibus morte multatus sit; is primum velim consideret, illum jam tum eo ætatis propectum fuisse, ut si non id temporis, certe non multo post vita excessurus fuerit: deinde quod partem vitæ molestissimam, et in qua omnibus sit mentis quædam imminutio, reliquerit; atque illius loco demonstrata fortitudine animæ gloriā consequutus sit, quum quidem causam suam supra omnes homines longe verissime, et inprimis ingenue justissimeque dixisset, et condemnationem ad mortem iustissime maximeque viriliter tulisset. Etenim in confesso est, neminem unquam hominum, de quibus nos acceperimus, mortem pertulisse præclarius. Nam necesse erat ut a condemnatione dies adhuc triginta viveret, quod in illo mense Delia essent, ac lex vetaret quenquam publice prius interfici, quam Theorum cætes ex Delo redisset. Et hoc durante tempore familiaribus ipsius universis conperitus fuit nihil de vivendi ratione pristina immutasse, quasquam profecto superiore tempore præ hominibus universis summæ ad-

μάλιστα θαυμάζετο ἐπὶ τῷ εὐθύμῳ τε καὶ εὐκόλῳ
 ζῇν. (3) Καὶ πῶς ἂν τις κάλλιον ἢ οὕτως ἀποθάνοι; ἢ
 ποῖος ἂν εἴη θάνατος καλλίων ἢ ὃν ἂν κάλλιστα τις ἀπο-
 θάνοι; ποῖος δ' ἂν γένοιτο θάνατος εὐδαιμονέστερος τοῦ
 καλλίστου; ἢ ποῖος θεοφιλέστερος τοῦ εὐδαιμονεστάτου;
 (4) Λέξω δὲ καὶ ἃ Ἑρμογένης τοῦ Ἱππονίκου ἤκουσα
 περὶ αὐτοῦ. Ἐφη γάρ, ἤδη Μελήτου γεγραμμένου
 αὐτὸν τὴν γραφὴν, αὐτὸς ἀκούων αὐτοῦ πάντα μᾶλλον ἢ
 περὶ τῆς εἰκῆς διαλεγομένου λέγειν αὐτῷ ὥς χρὴ σκοπεῖν
 ὅ,τι ἀπολογήσεται. Τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν, Οὐ
 γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν διαβεβαιωκέναι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν
 ἤρετο, ὅπως, εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποῖων διαγε-
 γνήται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια,
 πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος ἦν περ
 νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. (5) Αὐτὸς
 δὲ πάλιν εἰπεῖν, Οὐχ ὅρῃς, ὦ Σώκρατες, ὅτι οἱ Ἀθηῆνσι
 δικάσται πολλοὺς μὲν ἤδη μηδὲν ἀδικούντας λόγῳ πα-
 ραχθέντες ἀπέκτειναν, πολλοὺς δὲ ἀδικούντας ἀπέλυσαν;
 Ἀλλὰ νῆ τὸν Δία, φάναι αὐτὸν, ὦ Ἑρμογένης, ἤδη μου
 ἐπιχειροῦντος φροντίζει τῆς πρὸς τοὺς δικαστάς ἀπολο-
 γίας ἡναντιώθη τὸ δαιμόνιον. (6) Καὶ αὐτὸς εἰπεῖν,
 Θαυμάστὰ λέγεις. Τὸν δὲ, Θαυμάζεις, φάναι, εἰ τῷ
 θεῷ δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐμὲ τελευτᾶν τὸν βίον ἤδη;
 οὐκ οἶσθ' ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδενὶ
 ἀνθρώπων βρεῖμην ἂν οὔτε βέλτιον οὐδ' ἥδιον ἐμοῦ βε-
 βιωκέναι; ἀριστα μὲν γὰρ οἶμαι ζῇν τοὺς ἀριστα ἐπι-
 μελομένους τοῦ ὥς βελτίστους γίνεσθαι, ἥδιστα δὲ
 τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους ὅτι βελτίους γίνονται.
 (7) Ἄ ἐγὼ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου ἡσανόμην ἐμαυτῷ
 συμβαίνοντα καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐντυγχάνων καὶ
 πρὸς τοὺς ἄλλους παραθεωρῶν ἐμαυτὸν, οὕτως διατετέ-
 λεκα περὶ ἐμαυτοῦ γινώσκων. Καὶ οὐ μόνον ἐγὼ,
 ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ φίλοι οὕτως ἔχοντες περὶ ἐμοῦ δια-
 τελοῦσιν, οὐ διὰ τὸ φιλεῖν ἐμὲ, καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους
 φιλοῦντες οὕτως ἂν εἶχον πρὸς τοὺς ἐξυτὼν φίλους,
 ἀλλὰ διόπερ καὶ αὐτοὶ ἂν ὄντοισι ἐμοὶ συνόντες βελτι-
 στοὶ γίνεσθαι. (8) Εἰ δὲ βιωσόμεναι πλείω χρόνον, ἴσως
 ἀναγκαῖον ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ὁρᾶν
 τε καὶ ἀκοῦειν ἤττον, καὶ διανοεῖσθαι χειρόν, καὶ δυσ-
 μαθέστερον καὶ ἐπιλησμονέστερον ἀποβαίνειν, καὶ ὢν
 πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χειρὼ γίνεσθαι. Ἀλλὰ
 μὴ ταῦτά γε μὴ αἰσθανόμενός μὲν ἀδίσωτος ἂν εἴη ὁ βίος,
 αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χειρόν τε καὶ ἀηδέ-
 στερον ζῇν; (9) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι,
 τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνανσιν αἰσχρὸν ἂν εἴη τοῦτο·
 εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρὸν ἔστι, πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ τὸ
 ἀδίκως ὀτιοῦν ποιεῖν; ἐμοὶ δὲ τί αἰσχρὸν τὸ ἐτέρους μὴ
 δύνασθαι περὶ ἐμοῦ τὰ δίκαια μῆτε γνῶναι μῆτε ποιῇ-
 σαι; (10) Ὅρῳ δ' ἐγώ γε καὶ τὴν ὁδὸν τῶν προγεγονότων
 ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλει-
 πομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.
 Οἶδα δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώ-
 πων, καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀπο-
 τεκίνασιν. Οἶδα γὰρ αἰετὶ μαρτυρήσεσθαι μοι ὅτι ἐγὼ

XENOPHON.

mirationi erat, quod magna cum animi tranquillitate faci-
 litateque viveret. Et qui possit aliquis honestius quam sic
 mori? quæ mors esse possit pulchrior, quam quæ ab aliquo
 pulcherrime obitur? quæ mors possit esse felicior, quam
 quæ pulcherrima sit? quæ diis acceptior, quam quæ felicis-
 sima? Dicam etiam quæ ex Hermogene, Hipponici filio, de
 ipso accepi. Nam aiebat, se, ubi audivisset illum a Melito
 jam accusatum de rebus omnibus potius disserere quam
 de sua causa, monuisse eum, id considerandum esse, quid-
 nam sui defendendi causa proferret. Illum primo respon-
 disse: An non tibi videor in hac meditatione pervixisse?
 Ipso vero quærente, Quo pacto? dixisse illum, nihil aliud
 perpetuo se fecisse, quam justa injustaque considerasse,
 justa quidem e consilio agentem, ab injustis vero abstinem-
 tem; quam sane meditationem defendendi sui pulcherrimam
 duceret. Tum se rursus dixisse: Non vides, mi Socrates,
 quod iudices Athenis multos, qui nihil injuste perpetras-
 sent, oratione a vero diducti interfecerint, item multos
 scelerum reos absolverint? At profecto, respondisse illum,
 quum modo conarer, mi Hermogenes, meditari defensionem
 ad iudices, numen adversatum est mihi. Tum se di-
 xisse: Mira refers. Illum autem, Miraris, subjecisse, deo
 videri potius esse, hoc me tempore vivendi finem facere?
 An nescis me ad hoc usque tempus nemini hominum con-
 cessisse, quod vel melius vel jucundius me vixisset? nam
 optime quidem arbitror illos vivere, qui optime dant ope-
 ram, ut quam optimi fiant; jucundissime vero, qui maxime
 fieri se meliores sentiunt. Quæ ego hactenus evenire mihi
 animadverti; ac partim alios homines conveniens, partim
 me ipsum ad alios collatum inspiciens, sic de me semper
 statui. Neque tantum ego, sed amici etiam mei de me
 constanter ita sentiunt; non quod me ament (nam et qui
 alios amant, ita suos in amicos adfecti essent), sed quod
 se ipsos etiam ex consuetudine mea quam optimos existi-
 ment evadere. Quod si diutius vivam, fortasse necessarium
 erit ea confieri, quæ in senectutem cadunt, et minus audire,
 minus cernere, minus intelligentia valere, ineptiorem ad
 discendum reddi, magisque obliviosum, et in iis fieri de-
 teriorem, in quibus antehac præstiteram. Atqui hæc ac-
 cessisse non sentienti, esset ipsa vita minime vitalis: sin
 sentiantur, qui fieri potest, ut non et pejus vivatur et
 injucundius? Enimvero si interficiar injuste, turpitudine ea
 in auctores mortis meæ redundabit. Nam si turpe sit ad-
 ficere aliquem injuria, quomodo non turpe sit injuste quic-
 quam facere? Qui vero mihi sit turpe, quod alii de me neque
 cognoscere neque facere ea possint, quæ quidem justa sint?
 Video vero ex superiorum temporum hominibus non ean-
 dem posteris opinionem de se reliquisse qui injuriam fecerunt,
 et quibus facta fuit injuria. Studia quoque hominum,
 tamest jam neci tradar, erga me futura scio plane alia, quam
 erga interfectores meos. Semper enim testimonium mihi

ἡδίκησα μὲν οὐδένα πωποτε ἀνθρώπων οὐδὲ χεῖρω ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην αἰ τοὺς ἐμοὶ συνόντας. Τοιαῦτα μὲν πρὸς Ἑρμογένην τε διελέχθη καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. (11) Τῶν δὲ Σωκράτην γιγνσκόντων οἷος ἦν οἱ ἀρετῆς ἐφιέμενοι πάντες ἔτι καὶ νῦν διατελοῦσι πάντων μάλιστα ποθοῦντες ἐκείνον, ὡς ὠφελιμώτατον ὄντα πρὸς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. Ἐμοὶ μὲν δὴ, τοιοῦτος ὢν ὅσον ἐγὼ διηγῆμαι, εὐσεβῆς μὲν οὕτως ὥστε μὴδὲν ἀνευ τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν, δίκαιος δὲ ὥστε βλάπτειν μὲν μὴδὲ μικρὸν μὴδένα, ὠφελεῖν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς χρωμένους αὐτῷ, ἐγκρατῆς δὲ ὥστε μὴδέποτε προαιρεῖσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ βελτίονος, φρόνιμος δὲ ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων τὰ βελτίω καὶ τὰ χεῖρω, μὴδὲ ἄλλου προσδεῖσθαι, ἀλλ' αὐτάρκης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνῶσιν, ἱκανὸς δὲ καὶ λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ διορίσασθαι τὰ τοιαῦτα, ἱκανὸς δὲ καὶ ἄλλους δοκιμάσαι τε καὶ ἀμαρτάνοντας ἐξελέγξαι καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκάγαθίαν, ἐδοκεῖ τοιοῦτος εἶναι οἷος ἂν εἴη ἀριστὸς τε ἀνὴρ καὶ εὐδαιμονέστατος. Εἰ δὲ τῷ μὴ ἀρέσκει ταῦτα, παραβάλλων τὸ ἄλλων ἥθος πρὸς ταῦτα, οὕτω κρινέτω.

datum iri scio, quod neminem unquam hominum laeserim neque deteriorem reddiderim; sed potius operam perpetuo dederim, ut familiares meos meliores efficerem. Hujusmodi sermonibus tum ad Hermogenem, tum ad alios disseruit. Quotquot autem ex iis, qui virtutis studiosi sunt, novere Socratem, hi omnes etiam nunc eum maximo cum desiderio expetunt, ut qui ad virtutis studium utilissimus fuerit. Mihi quidem, quum talis esset, qualem commemoravi, nimirum adeo pius, ut sine deorum consilio nihil faceret; adeo justus, ut nemini ne exigua quidem in re noceret, maxime prodesset autem iis qui eo uterentur; adeo temperans, ut nunquam id, quod jucundius esset, meliori anteponeret; adeo prudens, ut in melioribus ac pejoribus dijudicandis non erraret, neque alterius ad hoc opera egeret, sed ipse sibi ad horum cognitionem sufficeret; et oratione proferre ac definire res hujusmodi posset, atque etiam alios explorare, delinquentes arguere, ad virtutem ac pulchri bonique studium hortari: ejusmodi vir esse visus est, qualis esset optimus et felicissimus. Si cui vero haec non probantur, is, comparatis aliis cujuspiam ad haec moribus, ita deinde judicium facito.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΑΣ.

Σωκράτους δὲ ἀξίον μοι δοκεῖ εἶναι μεμνησθαι καὶ ὡς ἐπειδὴ ἐκλήθη εἰς τὴν δίκην ἐδουλεύσατο περὶ τῆς ἀπολογίας καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βίου. Γεγραῖται μὲν οὖν περὶ τούτου καὶ ἄλλοι καὶ πάντες ἔτυχον τῆς μεγαληγορίας αὐτοῦ· ὃ καὶ ὄηλον ὅτι τῷ ὄντι οὕτως ἐβρήθη ὑπὸ Σωκράτους. Ἄλλ' ὅτι ἥδη ἑαυτῷ ἡγήτο αἰρετώτερον εἶναι τοῦ βίου τὸν θάνατον, τοῦτο οὐ διεσαφήνισαν· ὥστε ἀφρονεστέρα αὐτοῦ φαίνεται εἶναι ἡ μεγαληγορία. (2) Ἑρμογένης μέντοι ὁ Ἰππονίκου ἐταῖρός τε ἦν αὐτῷ καὶ ἐξηγγεῖλε περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα ὥστε πρέπουσαν φαίνεσθαι τὴν μεγαληγορίαν αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ. Ἐκεῖνος γὰρ ἔφη ὁρῶν αὐτὸν περὶ πάντων μᾶλλον διαλεγόμενον ἢ περὶ τῆς δίκης εἰπεῖν, (3) Οὐχ ἐχρῆν μέντοι σκοπεῖν, ὦ Σωκράτες, καὶ ὅτι ἀπολογία; τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀποκρίνασθαι, Οὐ δοκῶ σοι ἀπολογεῖσθαι μελετῶν διαβεβιωκέναι; ἐπεὶ δ' αὐτὸν ἐρεσθαι, Πῶς; Ὅτι οὐδὲν ἄδικον διαγεγνήμηναι ποιῶν ἤνπερ νομίζω μελέτην εἶναι καλλίστην ἀπολογίας. (4) Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν πάλιν λέγειν, Οὐχ ὁρᾷς τὰ Ἀθηναίων δικαστήρια ὡς πολλάκις μὲν οὐδὲν ἀδικοῦντας λόγῳ παραγθέντες ἀπέκτειναν, πολλάκις δὲ ἀδικοῦντας

XENOPHONTIS

DEFENSIO SOCRATICA

AD JUDICES.

Operæ pretium esse duco, ejus quoque mentionem a me fieri, quo pacto Socrates, quum in judicium vocatus esset, tam de purgatione sui, quam de exitu vitæ consultarit. De quo quidem et alii perscripserunt, et omnes magniloquentiam ejus sunt assequuti; unde patet, re vera Socratem sic fuisse loquutum. Non tamen declararunt, quod jam mortem sibi vitæ præferendam duxerit; quo fit, ut illa verborum magnificentia minus prudens fuisse videatur. Hermogenes autem, Hipponici filius, familiaris erat Socrati, et de eo talia protulit; ut illa magniloquentia videatur ejus consilio recte convenisse. Nam is, quum videret ipsum de quavis alia re potius, quam de causa sua disserere, dixisse se ait: Nonne par erat, mi Socrates, ut considerares etiam, qua tibi utendum sit defensione? Tum illum primo respondisse: Nonne tibi videor, vitæ cursum peregrisse defensionem meditans? Rogasse deinde se: Qui sic? Quod nihil iniqui unquam in vita perpetraverim, quam defensionis meditationem honestissimam esse arbitror. Quumque ipse rursus dixisset: An non vides in Atheniensium judiciis sæpe judices oratione adductos interfecisse insontes; sæpe vero soutes, quum vel

ἢ ἐκ τοῦ λόγου οἰκτίσαντες ἢ ἐπιχαρίτως εἰπόντας ἀπέ-
λυσαν; Ἀλλὰ ναὶ καὶ Δία, φάναι αὐτὸν, καὶ δις ἤδη
ἐπιχειρήσαντός μου σκοπεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας ἐναν-
τιοῦται μοι τὸ δαιμόνιον. (5) Ὡς δὲ αὐτὸν εἰπεῖν,
Θαυμαστὰ λέγεις, τὸν δ' αὖ ἀποκρίνασθαι, Ἡ θαυμα-
στὸν νομίζεις εἰ καὶ τῷ θεῷ δοκεῖ ἐμὲ βέλτιον εἶναι
ἢ δὴ τελευτᾶν; οὐκ οἶσθα ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε οὐδενὶ
ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν βέλτιον ἐμοῦ βεδωκέμαι; ὅπερ
γὰρ ἡδιστόν ἐστιν, ἡδεῖν ὁσῶς μοι καὶ δικαίως ἅπαντα
τὸν βίον βεδωμένον· ὥστε ἰσχυρῶς ἀγάμενος ἐμαυτὸν
ταῦτα εὕρισκον καὶ τοὺς ἐμοὶ συγγιγνομένους γινώ-
σκοντας περὶ ἐμοῦ. (6) Νῦν δὲ εἰ ἐπὶ προβήσεται ἡ
ἡλικία, οἷδ' ὅτι ἀνάγκη ἔσται τὰ τοῦ γήραος ἀποτελεῖ-
σθαι καὶ ὁρᾶν τε χεῖρον καὶ ἀκούειν ἥσσον καὶ δυσμα-
θέστερον εἶναι καὶ ὧν ἐμαθον ἐπιλησμονέστερον. Ἦν
δὲ αἰσθάνωμαι χεῖρον γινόμενος καὶ καταμέμφομαι
ἐμαυτὸν, πῶς ἂν, εἰπεῖν, ἐγὼ ἔτι ἂν ἡδέως βιοτεύοιμι;
(7) Ἴσως δέ τοι, φάναι αὐτὸν, καὶ ὁ θεὸς δι' εὐμείνειαν
προξενεῖ μοι οὐ μόνον τὸ ἐν καιρῷ τῆς ἡλικίας κατα-
λῦσαι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡ βῆσται. Ἦν γὰρ νῦν
κατακριθῆ μοι, ὅτλον ὅτι ἐξέσται μοι τῇ τελευτῇ χρῆ-
σθαι ἢ βῆσται μὲν ὑπὸ τῶν τούτου ἐπιμεληθέντων κέ-
χρηται, ἀπραγμονεστάτῃ δὲ τοῖς φίλοις, πλείστον δὲ
πόθον ἐμποιοῦσα τοῦ τελευτῶντος. Ὅταν γὰρ ἀσχη-
μον μὲν μηδὲν μηδὲ δυσχερὲς ἐν ταῖς γνώμαις τῶν πα-
ρόντων καταλείπεται, ὑγιὲς δὲ τὸ σῶμα ἔχων καὶ τὴν
ψυχὴν δυναμένην φιλοφρονεῖσθαι ἀπομαραινῆται, πῶς
οὐκ ἀνάγκη τοῦτον ποθεῖνόν εἶναι; (8) Ὅρθως δὲ οἱ θεοὶ
τότε μοι ἡναντιοῦντο, φάναι αὐτὸν, τῇ τοῦ λόγου ἐπι-
σχέσει ὅτε ἐδόκει ἡμῖν ζητητέα εἶναι ἐκ παντὸς τρόπου
τὰ ἀποφευκτικά. Εἰ γὰρ τοῦτο διεπραξάμην, ὅτλον
ὅτι ἡτοιμασάμην ἂν ἀντὶ τοῦ ἡδὴ λῆξαι τοῦ βίου ἢ
νόσοις ἀλγυνόμενος τελευτῆσαι ἢ γῆρα, εἰς ὃ πάντα τὰ
χαλεπὰ συμβῆει καὶ μάλα ἔρημα εὐφροσυνῶν. (9) Μὰ
Δί', εἰπεῖν αὐτὸν, ὦ Ἑρμόγενης, ἐγὼ ταῦτα οὐδὲ προ-
θυμήσομαι, ἀλλ' ὅσων νομίζω τετυχηκέμαι καλῶν καὶ
παρὰ θεῶν καὶ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἦν ἐγὼ δοῶν ἔχω
περὶ ἐμαυτοῦ, ταῦτην ἀναφαίνων εἰ βαρύνω τοὺς δικα-
στάς, αἰρήσομαι τελευτᾶν μᾶλλον ἢ ἀνελευθέρως τὸ
ζῆν ἐπὶ προσαιτῶν, κερδᾶναι τὸν πολὺ χεῖρον βίον ἀντὶ
θανάτου. (10) Οὕτω δὲ γνόντα αὐτὸν ἐφη, ἐπειδὴ κα-
τηγόρησαν αὐτοῦ οἱ ἀντίδικοι ὥς οὐς μὲν ἡ πόλις νο-
μίζει θεοὺς οὐ νομίζοι, ἕτερα δὲ καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέ-
ροι καὶ τοὺς νέους διαφθεῖροι, παρελθόντα εἰπεῖν, (11)
Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν πρῶτον θαυμάζω Μεσσή-
του ὅτω ποτὲ γνοὺς λέγει ὥς ἐγὼ οὐς ἡ πόλις νομίζει
θεοὺς οὐ νομίζω· ἐπεὶ θύοντά γέ με ἐν ταῖς κοιναῖς
ἐορταῖς καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων βωμῶν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ
παράτυγχανόντες ἐώρων καὶ αὐτὸς Μεσσήτης, εἰ ἡβού-
λετο. (12) Καὶνὰ γέ μὲν δαιμόνια πῶς ἂν ἐγὼ εἰσφέ-
ροισι λέγων ὅτι θεοῦ μοι φωνὴ φαίνεται σημαίνουσα
ὅτι χρὴ ποιεῖν; καὶ γὰρ οἱ φθόγγοι οἰωνῶν καὶ οἱ
φῆμαις ἀνθρώπων χρῶμενοι φωναῖς δήπου τεκμαίρον-
ται. Βροντὰς δὲ ἀμφιλέξει τις ἢ μὴ φωνεῖν ἢ μὴ μέ-

oratione commiserationem movissent, vel magna cum gratia
causam egissent, absolvisse? At mihi profecto, dixisse il-
lum, his jam conanti de purgatione considerare, numen ad-
versari: respondisse illum, Tunc mirandum putas, si etiam
deo videatur præstare, ut jam moriar? An nescis nulli me
hominum ad hunc usque diem concessisse, quod melius me
vixisset? nam, quod jucundissimum est, sciebam vitam a
me omnem sancte ac juste transactam: adeo ut et valde
me ipsum admirarer, et animadverterem etiam familiares
meos idem de me sentire. At si nunc ætas mea progredia-
tur ulterius, scio necessarium esse, ut quæ senectutis sunt,
eveniant; nimirum ut pejus videam, minus audiam, ad di-
scendum minus idoneus sim, eorum vero, quæ didicerim,
facilius obliviscar. Jam si animadvertem, deteriore me
fieri, et mihi ipse succenseam: qui dicere possim, me ju-
cunde vivere? Fortassis vero, inquit, deus ipse hoc mihi
quadam ex benignitate præstat, ut non solum opportuno
ætatis tempore vivendi finem faciam, sed etiam quam facil-
lime. Nam si modo condemnatus fuero, patet, posse me
ut mortis genere, quod lenissimum esse judicatum sit ab
iis, quibus hoc curæ fuit, minimumque negotii sit exhibi-
turum amicis, ac morientis maximum indat desiderium.
Quippe quum nihil indecori, neque offensionis aliquid in
animis eorum, qui adsunt, relinquitur; et ita quispiam ex-
stinguitur, ut et sanum habeat corpus, et animum qui grate
affici possit: qui non necesse est, ut hic sit desiderabilis?
Recte autem dii tunc adversabantur, inquit, cogitationibus
meis, quum nobis viderentur omni modo effugiendi rationes
esse quærendæ. Nam si hoc perfecissem, nimirum compa-
rassem mihi, ut pro eo quod nunc e vita excedendum est,
vel morbis ex cruciatus ipsam clauderem, vel senectute,
ad quam omnia molesta, planeque gaudii expertia confluent.
Equidem, mi Hermogenes, inquit, hæc profecto non expe-
tam: sed si ea commemorans, quæ consequutum me præclara
tum a diis tum ab hominibus puto, quæque mea sit de me
ipso opinio, gravis iudicibus ero, mortem potius eligam,
quam ut, parum ingenue vitam longiorem emendicando,
pro morte vitam multo deteriore lucrer. At illum ita
statuentem tradidit dixisse, quum jam accusassent eum ad-
versarii, quod quos civitas pro diis haberet, ipse non habe-
ret, aliosque Deos novos introduceret, ac juventutem cor-
rumperet, tunc, inquam, prodeuntem dixisse: Ego vero,
o viri, primum hoc miror, unde unquam Melitus hoc ani-
madverterit, quod ait me, quos deos existimet civitas, non
existimare: nam sacrificantem me communibus festis, et in
aris publicis; tum alii præsentibus videbant, tum Melitus ipse,
si quidem voluit. Nova vero numina quo pacto ego intro-
ducerem, dum dico, dei quidem vocem mihi obversari, de-
nuntiantem quid sit agendum? Nam qui gannitu avium, et
hominum utuntur omnibus, ex vocibus certe conjecturas
sumunt. De tonitruis an aliquis dubitet, num vocem edant,

γιστον οἰωνιστήριον εἶναι; ἡ δὲ Πυθοῖ ἐν τῷ τρίποδι ἱέρεια οὐ καὶ αὐτὴ φωνῇ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ διαγγέλλει; (13) Ἄλλὰ μέντοι καὶ τὸ προσεδέναι γε τὸν θεὸν τὸ μέλλον, καὶ τὸ προσημαίνειν ἔβουλεύεται, καὶ τοῦτο, ὥσπερ ἐγὼ φημι, οὕτω πάντες καὶ λέγουσι καὶ νομίζουσιν. Ἄλλ' οἱ μὲν οἰωνοὺς τε καὶ φήμας καὶ συμβόλους τε καὶ μάντις ὀνομάζουσι τοὺς προσημαίνοντας εἶναι, ἐγὼ δὲ τοῦτο δαιμόνιον καλῶ καὶ οἶμαι οὕτως ὀνομάζων καὶ ἀληθέστερα καὶ δσιώτερα λέγειν τῶν τοῖς ὄντισιν ἀνατιθέντων τὴν τῶν θεῶν δύναμιν. Ὡς γε μὴν οὐ ψεύδομαι κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτ' ἔχω τεκμήριον· καὶ γὰρ τῶν φίλων πολλοὶς δὴ ἐξαγγελίας τὰ τοῦ θεοῦ συμβουλευόμενα οὐδεπώποτε ψευδάμενος ἐφάνην. (14) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἀκούοντες οἱ δικασταὶ ἐθροῦβουν, οἱ μὲν ἀπιστοῦντες τοῖς λεγομένοις οἱ δὲ καὶ φθονοῦντες εἰ καὶ παρὰ θεῶν μεζόνων ἢ αὐτοὶ τυγχάνοι, πάλιν εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, Ἄγε δὴ ἀκούσατε καὶ ἄλλα, ἵνα ἔτι μᾶλλον οἱ βουλόμενοι ὑμῶν ἀπιστώσι τῷ ἐμῇ τετιμησθαι ὑπὸ δαιμόνων. Χαιρεφώντος γὰρ ποτὲ ἐπερωτώντος ἐν Δελφοῖς περὶ ἐμοῦ πολλῶν παρόντων ἀνείλεν ὁ Ἀπόλλων μηδὲνα εἶναι ἀνθρώπων ἐμοῦ μῆτε ἐλευθεριώτερον μῆτε δικαιοτέρον μῆτε σωφρονέστερον. (15) Ὡς δ' αὖ ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἔτι μᾶλλον ἐθροῦβουν εἰκότως, αὐθὺς εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, Ἀλλὰ μείζω μὲν, ὦ ἄνδρες, εἶπεν ὁ θεὸς ἐν χρησμοῖς περὶ Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου νομοθετήσαντος ἢ περὶ ἐμοῦ. Λέγεται γὰρ εἰς τὸν ναὸν εἰσιόντα προσεῖπεν αὐτὸν, Φροντίζω πότερα θεὸν σε εἶπω ἢ ἄνθρωπον. Ἐμὲ δὲ θεῶ μὲν οὐκ εἶκασεν, ἀνθρώπων δὲ πολλῶν προέκρινεν ὑπερφέρειν. Ὅμως δὲ ὑμεῖς μὴδὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύσητε τῷ θεῷ, ἀλλὰ καθ' ἐν ἕκαστον ἐπισκοπεῖτε ὧν εἶπεν ὁ θεός. (16) Τίνα μὲν γὰρ ἐπίστασθε ἥσσαν ἐμοῦ δουλεύοντα ταῖς τοῦ σώματος ἐπιθυμίαις; τίνα δὲ ἀνθρώπων ἐλευθεριώτερον, ὃς παρ' οὐδενὸς οὔτε δῶρα οὔτε μισθὸν δέχομαι; δικαιοτέρον δὲ τίνα ἂν εἰκότως νομίσαιτε τοῦ πρὸς τὰ παρόντα συνηρμοσμένου, ὥς τῶν ἄλλοτριων μηδενὸς προσδεῖσθαι; σορὸν δὲ πῶς οὐκ ἂν τις εἰκότως ἄνδρα φήσειεν εἶναι ὃς ἐξ ὅτουπερ ξυνιέναι τὰ λεγόμενα ἡρξάμεν οὐπώποτε διέλιπον καὶ ζητῶν καὶ μανθάνων, ὃτι ἐδυνάμεν ἀγαθόν; (17) ὥς δὲ οὐ μάτην ἐπόνουν οὐ δοκεῖ ὑμῖν καὶ τάδε τεκμήρια εἶναι, τὸ πολλοὺς μὲν πολίτας τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων, πολλοὺς δὲ ξένων, ἐκ πάντων προαίρεισθαι ἐμοὶ ξυνεῖναι; Ἐκείνους δὲ τί φήσομεν αἴτιον εἶναι, τοῦ πάντας εἰδέναι ὅτι ἐγὼ ἥκιστα ἔχοιμι χρήματα ἀντιδιδόναι, ὅμως πολλοὺς ἐπιθυμεῖν ἐμοὶ τι δωρεῖσθαι; τὸ δ' ἐμὲ μὲν μὴδ' ὕψ' ἐνὸς ἀπαιτεῖσθαι εὐεργεσίαν, ἐμοὶ δὲ πολλοὺς ὁμολογεῖν χάριτας ἀφείλιν; (18) τὸ δ' ἐν τῇ πολιουρχίᾳ τοὺς μὲν ἄλλους οἰκτερεῖν ἑαυτοῦς, ἐμὲ δὲ μηδὲν ἀπορώτερον διάγειν ἢ ὅτε τὰ μάλιστα ἡ πόλις εὐδαιμόνει; τὸ δὲ τοὺς ἄλλους μὲν τὰς εὐπαιδείας ἐκ τῆς ἀγορᾶς πολυτελεῖς πορίζεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐκ τῆς ψυχῆς ἄνευ δαπάνης ἡδίους ἐκείνων μηχανᾶσθαι; Εἰ γε μὴν ὅσα εἴρηκα περὶ ἐμαυτοῦ, μηδεὶς δύναται ἂν ἐξελέγξει με ὥς ψεύδομαι, πῶς οὐκ ἂν ἦδὴ δικαίως καὶ ὑπὸ θεῶν καὶ ὑπ' ἀνθρώπων

vel non maximum sint augurium? Sacerdos item in tripode Pythia nonne et ipsa voce, quæ habet a deo, enuntiat? Enimvero deum futuri præscium esse, ac significare futura cui velit, omnes haud aliter atque ego, tum dicunt tum existimant. Sed alii auguria, et omina, et conjectores, et vates appellant eos, qui futura significant: ego vero numen hoc appello, meque arbitror, dum sic voco, veriora magisque pia dicere, quam ii, qui avibus divinam potestatem attribuant. Atque non mentiri me contra deum, hoc etiam habeo argumentum: nam licet amicis plerisque consulta numinis enuntiaverim, nunquam tamen mendax sum visus. Hæc ubi iudices audientes tumultuarentur, quia partim dictis fidem non haberent, partim inviderent ei, quod consequeretur a diis majora quam ipsi; rursum dixisse Socratem: Ago vero alia quoque audite, ut magis etiam ex vobis illi, qui volent, divinitus honorem mihi tributum non credant. Nam quum Chærephon aliquando Delphis oraculum de me sciscitaretur in multorum præsentia, respondit Apollo, neminem hominum esse me vel liberaliorem, vel justiorum, vel prudentiorem. Posteaquam his etiam auditis iudices magis tumultuarentur, ut par erat, rursus dixisse Socratem: Atqui majora, o viri, deus ille de Lycurgo, qui Lacedæmoniis leges tulit, quam de me, oraculis prodidit. Fertur enim eum ingredientem fanum sic allocutus esse: Cogito equidem, num te deum appellem, an hominem. Me vero deo quidem non comparavit, sed hominibus tamen plurimum præstare censuit. Nihilominus vos ne in his quidem deo temere fidem habueritis, sed singillatim ea quæ deus prodidit, considerate. Quem enim minus me cupiditatibus corporis servire nostis? quem esse liberaliorem me qui a nemine nec munera, nec mercedem accipiam? quem vero justiorum merito existimetis eo, qui sic ad præsentia semet accommodat, ut alienæ rei nullius egeat? Et sapientem virum quis merito non dixerit me, qui, ex quo tempore intelligere quæ dicebantur capere, nunquam intermiserim tum inquirere, tum discere, quicquid boni possem? At minime frustra me laborasse, an non et illa vobis argumento esse videntur, quod multi cives ex iis qui virtutis studiosi sunt, multi etiam exteri, mea consuetudine præ omnibus uti maluerint? Quid esse dicemus in causa, quod quum omnes norint, minime mihi facultates esse ad remunerandum, nihilominus multi cupiant aliquid mihi donare? quod a me nemo beneficium reposcit, quum complures se mihi gratias debere fateantur? quod in obsidione suam deplorabant sortem alii, quum ego degerem tum nihilo indigentior, quam quum maxime beata civitas esset? quod alii delicias e foro ingenti pretio mercantur, ego sine sumptu suaviore illis ex animo mihi comparo? Quod si nemo in iis, quæcunque de me ipso dixi, redarguere mendacii me potest: cur non merito tum a diis tum

ἐπαίνοίμην; (19) Ἄλλ' ὁμως σύ με φης, ὦ Μέλητα, τοιαῦτα ἐπιτηδεύοντα τοὺς νέους διαφθείρειν; καίτοι ἐπιστάμεθα μὲν δήπου τίνες εἰσὶ νέων διαφθοραί· σὺ δ' εἰπὲς εἴ τινα οἶσθα ὑπ' ἐμοῦ γεγεννημένον ἢ ἐξ εὐσεβοῦς ἀνόσιον ἢ ἐκ σώφρονος ὑβριστὴν ἢ ἐξ εὐδαιτύου πολυδάπανον ἢ ἐκ μετριοπότου οἰνόφλυγα ἢ ἐκ φιλοπόνου μαλακὸν ἢ ἄλλης πονηρᾶς ἡδονῆς ἡσσημένον. (20) Ἄλλὰ ναὶ μὰ Δία, ἔφη ὁ Μέλητος, ἐκείνους οἶδα οὓς σὺ πέπεικας σοὶ πείθεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς γειναμένοις. Ὁμολογῶ, φάναι τὸν Σωκράτην· περὶ γε παιδείας· τοῦτο γὰρ ἴσασιν ἔμοι μεμεληκός. Περὶ δὲ ὑγιείας τοῖς ἱατροῖς μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι πείθονται ἢ τοῖς γονεῖσι· καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γε πάντως οἱ Ἀθηναῖοι πάντες δήπου τοῖς φρονιμώτατα λέγουσι πείθονται μᾶλλον ἢ τοῖς προσήκουσιν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ στρατηγούς αἰρεῖσθε καὶ πρὸ πατέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ναὶ μὰ Δία γε ὑμεῖς πρὸ ὑμῶν αὐτῶν, οὓς ἂν ἡγήσθε περὶ τῶν πολεμικῶν φρονιμωτάτους εἶναι; Οὕτω γὰρ, φάναι τὸν Μέλητον, ὦ Σώκρατες, καὶ συμφέρει καὶ νομίζεται. (21) Οὐκ οὖν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, θαυμαστὸν καὶ τοῦτο σοὶ δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πράξεσι μὴ μόνον ἰσομοιρίας τυγχάνειν τοὺς κρατίστους, ἀλλὰ καὶ προτετιμησθαι, ἐμὲ δὲ, ὅτι περὶ τοῦ μεγίστου ἀγαθοῦ ἀνθρώποις, περὶ παιδείας, βέλτιστος εἶναι ὑπὸ τινων προκρίνομαι, τοῦτο ἕνεκα θανάτου ὑπὸ σοῦ διώκεσθαι;

22. Ἐρρήθη μὲν ὁλόν ὅτι τούτων πλεῖονα ὑπὸ τε αὐτοῦ καὶ τῶν συναγορευόντων φίλων αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐγὼ οὐ τὰ πάντα εἰπεῖν τὰ ἐκ τῆς δίκης ἐσπούδασα, ἀλλ' ἤρκεσέ μοι δηλῶσαι ὅτι Σωκράτης τὸ μὲν μήτε περὶ θεοῦς ἀσεβῆσαι μήτε περὶ ἀνθρώπων ἀδίκους φανῆναι περὶ παντὸς ἐποιεῖτο. (23) τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν οὐκ ᾔετο λιπαρῆτέον εἶναι, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ἤδη ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τελευτᾶν. Ὅτι δὲ οὕτως ἐγίνωσκε καταδηλότερον ἐγίνετο, ἐπειδὴ ἡ δίκη κατεψηφίσθη. Πρῶτον μὲν γὰρ κελευόμενος ὑποτιμᾶσθαι οὔτε αὐτὸς ὑπετιμῆσατο οὔτε τοὺς φίλους εἶασεν, ἀλλὰ καὶ ἔλεγεν ὅτι τὸ ὑποτιμᾶσθαι ὁμολογοῦντος εἴη ἀδικεῖν. Ἐπειτα τῶν ἐταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν οὐκ ἐπέπετο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος εἰ ποὺ εἰδείεν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς ἔνθα οὐ προσβάτον θανάτου.

24. Ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ δίκη, εἰπεῖν αὐτὸν, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες, τοὺς μὲν διδάσκοντας τοὺς μάρτυρας γε χρὴ ἐπιπορκοῦντας καταψευδομαρτυρεῖν ἐμοῦ καὶ τοὺς πειθομένους τούτοις ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴν ἑαυτοῖς συνειδέναί· ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν· ἐμοὶ δὲ τί προσήκει νῦν μείον φρονεῖν ἢ πρὶν κατακριθῆναι, μηδὲν ἐλεγχθέντι ὡς πεποιήκα τι ὧν ἐγράψάτο με; οὔτε γὰρ ἔγωγε ἀντὶ Διὸς καὶ Ἥρας καὶ τῶν σὺν τούτοις θεῶν οὔτε θύων τισὶ καινοῖς δαίμοσιν οὔτε ὁμνῶς οὔτε νομίζω ἄλλους θεοὺς ἀναπέφνηα. (25) Τούς γε μὴν νέους πῶς ἂν διαφθείροιμι, καρτερῆραν καὶ εὐτέλειαν προσθίζω; ἐφ' οἷς γε μὴν ἔργοις κεῖται θάνατος ἢ ζημία, ἱεροσυλία, τοιχωρυχία, ἀνδραποδίσει, πόλεως προδοσία, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι τούτων πρῆξαι τι κατ' ἐμοῦ φασιν· ὥστε

ab hominibus lauder? Sed nihilominus dicis tu, Melite, me his utentem institutis corrumpere juvenes? Atqui novimus certe, quæ juvenum corruptelæ sunt. Tu dicito, an quem per me scias vel ex religioso impium, vel ex modesto petulantem, vel ex frugi sumptuosum, vel ex sobrio vinosum, vel ex laborum tolerante mollem factum, vel ab alia voluptate prava superatum. At ego profecto, ait Melitus, novi eos, qui abs te persuasi sunt, ut tibi magis obtemperarent, quam parentibus. Equidem hoc, inquit Socrates, de institutione fateor. Sciunt enim, hanc meam fuisse curam. De valetudine vero medicis potius homines, quam parentibus obtemperant; et in concionibus omnino Athenienses universi potius iis qui prudentissime dicunt, quam necessariis suis parent. An non in delectu imperatorum et parentibus vestris, et fratribus, adeoque hercle vobis ipsis antefertis eos, quos existimatis rerum bellicarum peritissimos esse? Nimirum, o Socrates, inquit Melitus, et expedit ita, et usu receptum est. An non igitur, subjecit Socrates, mirum hoc tibi videtur esse, quod quum in actionibus ceteris præstantissimi quique non solum pares aliis sunt, sed etiam præferantur; ego quia maximo in hominum bono, quod institutionis est, quorundam opinione ceteris præstare judicer, capitis abs te accuser?

Fuerunt autem plura scilicet his dicta, quum ab ipso tum ab amicis, qui ejus causæ patrocinantur. Mihi vero non omnia recensere, quæ in judicio fuere dicta, studio fuit: sed satis habui ostendere, Socratem nihil fecisse pluris, quam quod nec in deos impium, nec in homines injustum se gessisse videretur. Quominus autem morte afficeretur, minime sibi deprecandum putabat; adeoque sibi jam opportunum esse moriendi tempus arbitrabatur. Eum vero ita sensisse, magis patuit, postquam judicio condemnatus fuit. Primum enim jussus multam exsolvere, neque de suo cam solvit, neque amicos passus est, immo dicebat, multæ solutionem ejus esse, qui se injuste fecisse fateretur. Deinde quum familiares eum surripere vellent, non obsequabatur: immo ridere illos videbatur, dum quæreret, equem alicubi locum extra Atticam scirent, quo mors non posset accedere?

Ut judicio finis impositus est, dixisse illum: Necesse est eos, o viri, qui testes docuerunt, ut pejerando falsum adversus me testimonium dicerent, una cum illis, qui paruerunt, magnæ sibi tum impietatis tum injustitiæ conscios esse. Me vero cur animo dejectiore nunc esse conveniat, quam ante condemnationem, quum non sim convictus, quidquam eorum fecisse, ob quæ ille me accusavit? Nec enim pro Jove, Junone, et diis præter hos ceteris, me aut sacra novis aliquibus diis fecisse, aut alios deos jurasse, aut denique nominasse compertum est. Juvenes autem quo pacto corrumperem, ad tolerantiam et frugalitatem eos assuefaciens? Quibus vero facinoribus mors in pœnam constituta est, ut sunt sacrilegia, parietum perfossiones, plagium, urbis proditio; eorum aliquid a me factum esse, ne ipsi qui-

θαυμαστὸν ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι ὅπως ποτὲ ἐφάνη ὑμῖν τοῦ θανάτου ἔργον ἄξιον ἔμοι εἰργασμένον· (26) Ἄλλ' οὐδὲ μέντοι ὅτι ἀδίκως ἀποθνήσκω, διὰ τοῦτο μείον φρονητέον. Οὐ γὰρ ἔμοι ἀλλὰ τοῖς καταγνοῦσι τοῦτο αἰσχρὸν ἔστι. Παραμυθεῖται δ' ἔτι με καὶ Παλαμήδης ὁ παραπλησίως ἔμοι τελευτήσας· ἔτι γὰρ καὶ νῦν πολὺ καλλίους ἔμους παρέχεται Ὀδυσσεύς τοῦ ἀδίκως ἀποκτείναντος αὐτόν. Οἷδ' ὅτι καὶ ἔμοι μαρτυρησεται ὑπὸ τε τοῦ ἐπιόντος καὶ ὑπὸ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου ὅτι ἡδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε οὐδὲ πονηρότερον ἐποίησα, εὐεργέτην δὲ τοὺς ἔμοι διαλεγομένους προῖκα διδάσκων, ὅτι ἐδυνάμην ἀγαθόν. (27) Εἰπὼν δὲ ταῦτα μάλα ὁμολογουμένως δὴ τοῖς εἰρημένοις ἀπῆει καὶ ὁμῆσαι καὶ σχήματι καὶ βαδίσματι παιδρός. Ὡς δὲ ἤσθετο ἄρα τοὺς παρεπομένους δακρύοντας, Τί τοῦτο; εἰπεῖν αὐτόν, ἡ ἄρτι δακρύετε; οὐ γὰρ πάλαι ἴστε ὅτι ἐξ ἔθουπερ ἐγενόμην κατεψηφισμένος ἦν μου ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ θάνατος; ἀλλὰ μέντοι εἰ μὲν ἀγαθῶν ἐπιβροδῶντων προαπολλύμαι, ὅηλον ὅτι ἔμοι καὶ τοῖς ἔμοις εὖ νοῖς λυπητέον· εἰ δὲ χαλεπῶν προσδοκωμένων καταλύω τὸν βίον, ἐγὼ μὲν οἶμαι ὡς εὐπραγοῦντος ἔμοι πᾶσιν ὑμῖν εὐθυμητέον εἶναι. (28) Παρὼν δὲ τις Ἀπολλόδωρος, ἐπιθυμητῆς μὲν ἰσχυρῶς αὐτοῦ, ἄλλως δ' εὐήθης, εἶπεν, Ἀλλὰ τοῦτο ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, χαλεπώτατα φέρω ὅτι ὁρῶ σε ἀδίκως ἀποθνήσκοντα. Τὸν δὲ λέγεται καταψήσαντα αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν εἰπεῖν, Σὺ δὲ, ὦ φίλτατε Ἀπολλόδωρε, μάλλον ἂν ἐβούλου με ὁρᾶν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποθνήσκοντα; καὶ ἔμα ἐπιγελάσαι. (29) Λέγεται δὲ καὶ Ἄνυτον παριόντα ἰδὼν εἰπεῖν, Ἄλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ ὅδε κυδρός, ὡς μέγα τι καὶ καλὸν διαπεπραγμένος, εἰ ἀπέκτονέ με, ὅτι αὐτὸν τῶν μεγίστων ὑπὸ τῆς πόλεως ὁρῶν ἀξιούμενον οὐκ ἔφην χρῆναι τὸν υἱὸν περὶ βύρσας παιδεύειν. Ὡς μοχθηρὸς οὗτος, ἔφη, ὅς οὐκ ὅκειεν εἰδέναι ὅτι ὁπότερος ἡμῶν καὶ συμφορώτερα καὶ καλλίω εἰς τὸν αἰὲ χρόνον διαπέπρακται, οὗτός ἐστι καὶ ὁ νικῶν. (30) Ἀλλὰ μέντοι, φάναι αὐτόν, ἀνέθηκε μὲν καὶ Ὀμηρὸς ἔστιν οἷς τῶν ἐν καταλύσει τοῦ βίου προ- γινώσκειν τὰ μέλλοντα, βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ χρη- σμωδῆσαι τι. Συνεγενόμην γάρ ποτε βραχέα τῷ Ἄνυ- του υἱῷ, καὶ ἔδοξε μοι οὐκ ἄβρωστος τὴν ψυχὴν εἶναι· ὥστε φημί αὐτόν ἐπὶ τῇ δουλοπρεπεῖ διατριβῇ ἣν ὁ πατὴρ αὐτῷ παρεσκεύακεν οὐ διαμενεῖν· διὰ δὲ τὸ μη- δένα ἔχειν σπουδαῖον ἐπιμελητὴν προσπεσεῖσθαι τι- νι αἰσχρῷ ἐπιθυμίᾳ, καὶ προβῆσθαι μέντοι πόρρω μο- χθηρίας. (31) Ταῦτα δ' εἰπὼν οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἡσθεὶς οἴνω οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας ἐπάυετο πίνων, καὶ τέλος οὔτε τῇ ἑαυτοῦ πόλει οὔτε τοῖς φίλοις οὔτε αὐτῷ ἄξιος οὐδενὸς ἐγένετο. Ἄνυτος μὲν δὴ διὰ τὴν τοῦ υἱοῦ πονηρὰν παιδείαν καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγνω- μοσύνην ἔτι καὶ τετελευτηκῶς τυγχάνει κακοδοξίας. (32) Σωκράτης δὲ διὰ τὸ μεγαλύνειν ἑαυτὸν ἐν τῷ δι- καστηρίῳ φθόνον ἐπαγόμενος μάλλον καταψηφίσασθαι ἑαυτοῦ ἐποίησε τοὺς δικαστάς. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλῶς μοίρας τετυγχάνειν τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ

dem adversarii obijciunt : adeo ut mirandum mihi esse vi- deatur, ubi tandem facinus morte dignum a me designatum conspexistis. Sed ne ideo quidem, quod injuste occidar, animo esse dejectiore debeo. Non enim hoc mihi, sed iis, qui me condemnarunt, dedecori est. Præterea me Palamedes consolatur, qui simili fere modo obiit. Nam is etiam nunc longe pulchriorem hymnorum materiem suppeditat, quam Ulysses, qui eum injuste occidit. Et scio non modo futurum sed et præteritum tempus testimonium mihi perhibiturum, me neminem unquam læsisse, neque reddidisse pejorem; sed bene eis fecisse, qui mecum disserebant, quum gratis, quicquid boni poteram, docerem. Hæc quum dixisset, uti maxime consentaneum erat iis quæ ab ipso fuerunt dicta, discedebat, tum oculis, tum gestu, tum incessu hilaris. Quumque animadverteret eos qui comitabantur lacrimari : Quid hoc? inquit, modone fletis? non jamdudum scitis, ex quo genitus fui, a natura me ad mortem condemnatum esse? Enimvero si secundis rebus affluentibus e vita præcipior, patet tum mihi tum aliis mihi benevolis dolendum esse : si vero diris rebus imminentibus vivendi finem facio, vobis omnibus, tanquam me bene agente, lætandum arbitror. Quum vero adesset Apollodorus quidam, mirifice studiosus Socratis, ceteroqui vir simplex, dixit : Ego vero, mi Socrates, molestissime fero, quod injuste necari te video. Ille autem caput ejus demulcens, dixisse perhibetur : Tune, carissime Apollodore, videre me malles juste quam injuste occidi? et simul subrisisse fertur. Quum etiam Anytum prætereuntem videret, dixisse perhibetur : Hic vir gloriabundus exultat, quasi me interfecto magnum quid præclarumque gesserit; quod quum ipsum maximi viderem in republica fieri, filium ejus ad operas coriariorum institui debere negaverim. Quam excors hic est, ait, qui nescire videatur, uter nostrum et utiliora et præclariora in omne ævum gesserit, eum esse victorem. Enimvero, inquit, quum Homerus etiam nonnullos, qui erant in exitu vitæ, futura prænosceret fecerit : lubet et mihi quiddam quasi per oraculum significare. Fuit aliquando mecum Anyti filius exiguo tempore, visusque est mihi indolis esse non ignavæ : itaque aio, non permansurum in illo servili vitæ genere, quod pater ei præscripsit : quia vero nullum habet bonum curatorem, futurum ut in aliquam libidinem fedam proruat, et in depravatione longius progrediatur. Hæc dicens, nequaquam mentitus est. Nam adolescens hic quum vino delectaretur, neque noctu, neque interdiu potare cessabat : ac tandem nec patriæ, nec amicis, nec sibi utilis fuit. Anytus ipse propter educationem filii pravam, et suam amentiam, etiam post mortem infamis est. Socrates autem, quod magnifice pro tribunali se prædicaret, invidia contracta, magis judices ad dammandum sese impulit. Illi equidem fatum diis acceptum obligasse arbitror. Quippe molestissimam vitæ partem valere jussit, et mortis genus

χαλεπώτατον ἀπέλιπε, τῶν δὲ θανάτων τοῦ βράστου ἔτυχεν. (33) Ἐπεδείξατο δὲ τῆς ψυχῆς τὴν ῥώμην. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τοῦ ἐτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρείσσον εἶναι, ὥςπερ οὐδὲ πρὸς τάλλα τάγαθὰ προσάντης ἦν, οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο, ἀλλ' ἱλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο. (34) Ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τὴν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναί-
ότητα οὔτε μὴ μεμνησθαι δύναμαι αὐτοῦ οὔτε μεμνημέ-
νος μὴ οὐκ ἐπαινέειν. Εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων
ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκείνον ἐγὼ
τὸν ἀνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.

tranquillissimum obiit. Idem robur animi sui declara-
vit. Nam quum intelligeret, magis ex re sua esse, ut
moreretur, quam ut diutius viveret; quemadmodum ad alias
res bonas se non difficilem, ita nec ad mortem se mollem
præbuit: immo hilariter eam et expectabat et obibat. Sa-
plentiam quidem certe, animique magnitudinem quum in
hoc viro considero, non possum non ejus meminisse, nec,
ubi meminerim, non etiam laudare. Quod si quis eorum
qui virtutis studiosi sunt, cum aliquo versatus est, qui
Socrate fuerit utilior; eum ego virum dignissimum judico,
qui beatus prædicetur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιαύδε
διαλεγομένου. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἅρά γε
ἡ οἰκονομία ἐπιστήμης τινὸς ὀνομά ἐστιν, ὥςπερ ἡ λα-
τρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; Ἐμοίγε δο-
καί, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (α) Ἦ καὶ ὥςπερ τούτων τῶν
τεχνῶν ἔχομεν ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον ἐκάστης, οὕτω
καὶ τῆς οἰκονομίας δυναίμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον αὐτῆς
ἐστί; Δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγα-
θοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. (β) Ἦ καὶ τὸν
ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποι τις αὐτῷ,
οὐκ ἂν δύναίτο, εἰ βούλοιτο, εὖ οἰκεῖν, ὥςπερ καὶ τὸν
ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν
καὶ ἄλλῳ δύναίτο ἐργάζεσθαι ὅτιπερ καὶ ἑαυτῷ, καὶ
ὁ οἰκονομικός γ' ἂν ὁσαύτως. Ἐμοίγε δοκεῖ, ὦ Σώκρα-
τες. (γ) Ἔστιν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύ-
την ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων,
τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥςπερ καὶ οἰκοδομοῦντα
μισθοφορεῖν; Νῆ Δία καὶ πολὺν γε μισθὸν, ἔφη ὁ Κριτό-
βουλος, φέροιγ' ἂν, εἰ δύναίτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν
τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὐξεῖν τὸν οἶκον.
(δ) Οἶκος δὲ δὴ τί δοκεῖ ἡμῖν εἶναι; Ἄρα ὅπερ οἰκία, ἡ
καὶ ὅσα τις ἐξω τῆς οἰκίας κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου
ταῦτά ἐστιν; Ἐμοίγ' οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ,
καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ κέκτημένῳ, πάντα
τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται. (ε) Οὐκοῦν καὶ
ἐχθροὺς κέκτηνται τινες; Νῆ Δία καὶ πολλοὺς γε ἔνιοι.
Ἦ καὶ κτήματα αὐτῶν φήσομεν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς;
Γελοῖον μεντὰν εἶη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ ὁ τοὺς
ἐχθροὺς αὐξάνων προσέτι καὶ μισθὸν τούτου φέροι. (ζ) Ὅτι
τοὶ ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀνδρὸς εἶναι ὅπερ κτήσις. Νῆ

XENOPHONTIS DE ADMINISTRATIONE DOMESTICA.

CAPUT I.

Audiui etiam Socratem aliquando de administratione rei
familiaris hujusmodi quædam disserentem: Dic mihi, Cri-
tobule, inquit, estne rei familiaris administratio scientiæ
alicujus nomen, ut ars medendi, ut ærariorum, ut fabrilis?
Mihi quidem esse videtur, ait Critobulus. An etiam ut
de his artibus singulis dicere possumus, quod sit opus cu-
jusque; sic etiam quod domesticæ administrationis opus
sit, indicare possimus? Videtur, ait Critobulus, boni patri-
familias esse, domum suam recte colere. An non etiam
alterius domum, inquit Socrates, si quis hanc ei committat,
et velit ipse, recte colere perinde possit, ut suam? nam
qui artem fabrillem tenet, etiam alii possit elaborare, quod
sibi; Idemque de administrationis familiaris perito dici po-
test. Ita mihi quidem, mi Socrates, videtur. Ergone peri-
tus aliquis artis hujus, etiamsi facultates ipse nullas habeat,
domum alterius administrando, perinde ut ædificando, pro
mercede operam suam locare potest? Ita certe, ait Crito-
bulus, adeoque mercedem amplam accipere possit, si do-
mum sibi traditam perficiendo quæ poscit usus, et uberem
rerum copiam efficiendo augere queat. Quid vero nobis
videtur esse domus? num idem quod domicilium, an vero
etiam illa omnia, quæ extra ædes suas quis possidet, domus
appellatione veniunt? Mihi sic videtur, ait Critobulus, omnia
domo comprehendi, quæ possidet aliquis, etiamsi non sint
in eadem civitate, in qua possessor. Igitur etiam hostes
aliqui possident? Etiam multos profecto nonnulli. Num
igitur etiam hostes possessionem eorum dicemus? Ridicu-
lum fuerit, inquit Critobulus, si quis hostes augendo,
præterea mercedem eo nomine accipiat. At nobis videbatur,
idem esse domum alicujus, et possessionem. Quidquid

Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὅτι γέ τις ἀγαθὸν κέκτηται· οὐ μὰ Δί' οὐκ εἴ τι κακόν, τοῦτο κτῆμα ἐγὼ καλῶ. Σὺ δ' εἰσικας τὰ ἐκάστῳ ὠφελίμα κτήματα καλεῖν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη· τὰ δέ γε βλάπτοντα ζημίαν ἐγωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα. (8) Κἂν ἄρα γέ τις ἵππον πριάμενος μὴ ἐπίσταιται αὐτῷ χρῆσθαι ἀλλὰ κατὰ-πίπτων ἀπ' αὐτοῦ κακὰ λαμβάνη, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἵππος; Οὐκ, εἶπερ τὰ χρήματά γ' ἐστὶν ἀγαθόν. Οὐδ' ἄρα γε ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν ὥστε ζημιουῖσθαι ἐργαζόμενος. Οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστιν, εἶπερ ἀντὶ τοῦ τρέφειν πεινῆν παρασκευάζει. (9) Οὐκοῦν καὶ τὰ πρόβατα ὡσαύτως, εἰ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίσταςθαι προβάτοις χρῆσθαι ζημιόιτο, οὐδὲ τὰ πρόβατα χρήματα τούτῳ εἴη ἄν; Οὐκ οὖν ἐμοιγε δοκεῖ. Σὺ ἄρα ὡς εἰσικας τὰ μὲν ὠφελούντα χρήματα ἡγῇ, τὰ δὲ βλάπτοντα οὐ χρήματα. Οὕτω. (10) Ταῦτά ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστοις χρήματά ἐστι, τῷ δὲ μὴ ἐπιστα-μένῳ οὐ χρήματα· ὥστερ γε αὐλοὶ τῷ μὲν ἐπισταμένῳ ἀξίως λόγου αὐλεῖν χρήματά εἰσι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἀρηστοὶ λίθοι, εἰ μὴ ἀποδιδόιτό γε αὐτούς. (11) Τοῦτ' αὐτὸ φαίνεται ἡμῖν, ἀποδιδόμενοι μὲν οἱ αὐλοὶ χρήματα, μὴ ἀποδιδόμενοι δὲ ἀλλὰ κεκτῆμένοις οὐ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. Καὶ ὁμολογουμένως γε, ὦ Σώκρατες, ὁ λόγος ἡμῖν χωρεῖ, ἐπεὶ περ εἰρηται τὰ ὠφελούντα χρήματα εἶναι. Μὴ πωλούμενοι μὲν γὰρ οὐ χρήματά εἰσι· οἱ αὐλοὶ· οὐδὲν γὰρ χρήσιμοι εἰσι· πωλούμενοι δὲ χρήματα. (12) Πρὸς ταῦτα δ' ὁ Σωκράτης εἶπεν, ἥν ἐπίσταιται γε πωλεῖν. Εἰ δὲ πωλοῖται αὐτὸς πρὸς τοῦτον ὅς μὴ ἐπίσταιτο χρῆσθαι, οὐδὲ πωλούμενοι εἰσι χρήματα κατὰ γε τὸν σὸν λόγον. Λέγειν εἰσικας, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργύριόν ἐστι χρήματα, εἰ μὴ τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι αὐτῷ. (13) Καὶ σὺ δέ μοι δοκεῖ οὕτω συνομολογεῖν, ἀπ' ὧν τις ὠφελείσθαι δύναται, χρήματα εἶναι. Εἰ τοῦν τις χρῶτο τῷ ἀργυρίῳ ὥστε πριάμενος ὅσον ἐταίραν διὰ ταύτην κάκιον μὲν τὸ σῶμα ἔχει, κάκιον δὲ τὴν ψυχὴν, κάκιον δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν εἴη τὸ ἀργύριον αὐτῷ ὠφελίμον εἶη; Οὐδαμῶς, εἰ μὴ πέρ γε καὶ τὸν δοσκύαμον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσομεν, ὅτ' οὐ οἱ φαγόντες αὐτὸν παραπλήγες γίνονται. (14) Τὸ μὲν δὲ ἀργύριον, εἰ μὴ τις ἐπίσταιτο αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀπωθείσθω, ὦ Κριτόβουλε, ὥστε μὴδὲ χρήματα εἶναι. Οἱ δὲ φίλοι, ἥν τις ἐπίσταιται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτοὺς εἶναι; Χρήματα νῆ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ πολὺ γε μᾶλλον ἢ τοὺς βοῦς, ἥν ὠφελιμώτεροί γε ὥσι τῶν βοῶν. (15) Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄρα κατὰ γε τὸν σὸν λόγον χρήματά εἰσι τῷ δυναμένῳ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελείσθαι. Ἐμοιγ' οὖν δοκεῖ. Οἰκονόμου ἄρα ἐστὶν ἀγαθοῦ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπίσταςθαι χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἰσχυρότατά γε. Καὶ γὰρ δὴ ὄρεξ, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ὅσοι μὲν δὴ οἰκοὶ ἰδιωτῶν ἡζυγμένοι εἰσὶν ἀπὸ πολέμου, ὅσοι δὲ τυράννων. (16) Ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν καλῶς ἐμοιγε

scilicet, ait Critobulus, boni quis possidet : nec enim ego quod malum est, possessionem appello. Videris id possessionem appellare, quod cuique est usui. Omnino, ait : nam ea quæ nocent, magis esse detrimentum arbitror, quam facultates. At si quis equo empto nesciat uti, sed ab eo delapsus damnum accipiat, non facultates ei sunt hic equus? Non, siquidem facultates esse bonum aliquid necesse est. Ergo ne solum quidem ei facultates sunt, qui suo cum detrimento solum colit. Nam solum adeo esse facultates nego, si, quum debeat alere, ut usuriamus, efficit. Ergo idem de ovibus statuendum, si quis propterea, quod ovibus uti nesciat, damnum accipiat, ne oves quidem ei facultates esse? Mihi sane non videntur esse. Ergo tu, quemadmodum videtur, ea quæ utilitatem habent, facultates esse ducis : quæ vero noceant, minime. Sic est. Eadem igitur illi, qui usum eorum teneat, facultates sunt; eundem ignoranti, non sunt facultates : quemadmodum tibie illi, qui canere tibiis satis norit, facultates sunt; qui vero nesciat, nihilo magis, quam inutilia saxa, nisi eas vendiderit. Itidem scilicet videntur nobis tibie, si quidem vendantur; facultates esse; si non vendantur, sed retineantur ab illis qui usum earum ignorant, haudquaquam. Sane consentanea ratione, mi Socrates, nostra progreditur oratio, quando dictum est, ea quæ utilia sint, facultates esse. Nam si tibie non vendantur, non sunt facultates, quippe quæ nullam ad rem faciendam utiles sint : venditæ vero, sunt facultates. Ad quæ Socrates : Si quidem, ait, etiam vendere quis sciat. Si vero vendat ei qui uti nequeat, ne venditæ quidem facultates sunt, uti tu ais. Videris dicere, mi Socrates, ne argentum quidem esse facultates, nisi quis uti eo norit. Tu quoque mecum fateri videris, eas res facultates esse, de quibus utilitatem aliquis capere possit. Ergo si quis argento sic utatur, ut, verbi gratia, scortum emat, propter quod minus bene affecto sit corpore atque animo, et domus etiam pejus administretur, quo pacto possit huic argentum esse usui? Nequaquam, nisi si et hyoscyamum quam vocant herbam inter facultates quis recenseat, qua qui vescuntur, apud sese non sunt. Argentum quidem certe, mi Critobule, nisi quis uti eo norit, adeo procul amoveatur, ut nec in bonis habeatur. Quid vero amicos esse dicemus, si quis ita sciat eis uti, ut fructum aliquem ex ipsis percipiat? Facultates profecto, ait Critobulus, ac multo quidem magis, quam boves; si quidem utilitates majores afferant, quam boves. Ergo etiam hostes, tua quidem sententia, facultates sunt ei qui capere fructum aliquem ex hostibus potest. Ita mihi quidem videtur. Est igitur boni administratoris rei domesticæ, hostibus etiam uti scire, quo fructum ex ipsis capiat. Maxime vero. Nam vides certe, mi Critobule, quot privatorum hominum domus bello auctæ sint, quot tyrannorum. Sed enim hæc, mi Socrates, præclare

δοκεῖ λέγεσθαι, ὃ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· ἐκείνο δ' ἡμῖν τί φαίνεται ὅπταν δρῶμεν τινὰς ἐπιστήμας μὲν ἔχοντας καὶ ἀφορμάς ἀφ' ὧν δύνανται ἐργαζόμενοι αὐγεῖν τοὺς οἴκους, αἰσθανόμεθα δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὴ θέλοντας ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο δρῶμεν ἀνωφελεῖς οὐσας αὐτοῖς τὰς ἐπιστήμας; ἄλλο τι ἢ τοῦτοις αὐτοῖς αἱ ἐπιστήμαι χρήματά εἰσιν οὔτε τὰ κτήματα; (17) Περὶ δούλων μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιχειρεῖς, ὦ Κριτόβουλε, διαλέγεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐπατριδῶν ἐνίων γε δοκούντων εἶναι, οὐς ἐγὼ δρῶ τοὺς μὲν πολεμικάς, τοὺς δὲ καὶ εἰρηνικάς ἐπιστήμας ἔχοντας, ταύτας δὲ οὐκ ἐθέλοντας ἐργάζεσθαι, ὥς μὲν ἐγὼ οἶμαι, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι δεσπότης οὐκ ἔχουσιν. (18) Καὶ πῶς ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, δεσπότης οὐκ ἔχοιεν, εἰ εὐχόμενοι εὐδαιμονεῖν καὶ ποιεῖν βουλόμενοι ἀφ' ὧν ἔχοιεν ἀγαθὰ ἔπειτα κωλύονται ποιεῖν ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων; Καὶ τίνες δὴ οὗτοί εἰσιν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἀφανεῖς ὄντες ἀρχοῦσιν αὐτῶν; (19) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἀφανεῖς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ φανεροί. Καὶ ὅτι πονηρότατοί γε εἰσιν οὐδὲ σὲ λανθάνουσιν, εἴπερ πονηρίαν γε νομίζεις ἀργίαν τ' εἶναι καὶ μαλακίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν. (20) Καὶ ἄλλαι δ' εἰσὶν ἀπατηλαὶ τινες δέσποιναι προσποιούμεναι ἡδοναὶ εἶναι, κυβεῖαι τε καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων ὁμιλίας, αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γίνονται ὅτι λύπαι ἄρα ἦσαν ἡδοναῖς περιπεπεμμέναι, αἱ διακωλύουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠφελίμων ἔργων κρατεῦσαι. (21) Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐργάζεσθαι μὲν οὐ κωλύονται ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἔχουσι καὶ μηχανᾶσθαι προσόδους· οὗτοι δὲ καὶ τοὺς οἴκους κατατρίβουσι καὶ ἀμηχανία συνέχονται. (22) Δούλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποινῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνεῶν, οἱ δὲ οἰνοφυλιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινῶν μωρῶν καὶ δαπανηρῶν, ἃ οὕτω χαλεπῶς ἄρχει τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν ὥσθ' ἕως μὲν ἂν δρῶσιν ἡβούντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἃ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωνται καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἔπειδ' ἂν αὐτοὺς ἀδυνάτους αἰσθωνται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν, ἄλλοις δ' αὐτοὺς πειρῶνται δούλους γρῆσθαι. (23) Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Κριτόβουλε, πρὸς ταῦτα οὐχ ἥσσαν διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας ἢ πρὸς τοὺς σὺν ἥσσαν πειρωμένους καταδουλοῦσθαι. Πολέμιοι γοῦν ἦδη ὅταν καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ὄντες καταδουλώσωνται τινὰς, πολλοὺς δὴ βελτίους ἡνάγκασαν εἶναι σωφρονισάντες, καὶ ῥᾶπον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐποίησαν· αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκίζόμεναι τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους οὐποτε λήγουσιν ἔσθ' ἂν ἄρχωσιν αὐτῶν.

mihī dici videntur, inquit Critobulus : illud autem quam speciem habet, quod nonnullos videmus, scientia quidem illos ac facultatibus instructos, quibus faciendo quæstum augere domos possent; verum id eos facere nolle animadvertimus, ac propterea scientias ipsis usui nulli esse cernimus? num quid est aliud, quam his scientias illas neque facultates esse, neque possessiones? De servis, mi Critobule, disserere instituis? Minime vero, ait : sed sunt nonnulli, qui valde videntur esse bono loco nati, quorum alios video rerum bellicarum, alios pacis artium peritos esse; quas tamen exercere nolint, eam ipsam ob causam, mea quidem sententia, quod dominos non habeant. Qui dominos non habere possint, ait Socrates, quum felicitatem adipisci cupientes, atque res gerere, de quibus capere fructus utiles possint, in hoc conatu ab illis impediuntur, qui eis imperant? Et quinam illi sunt, ait Critobulus, qui, quanquam non cernantur, eis imperant? Immo, inquit Socrates, obscuro non sunt, sed conspici manifesto possunt. Et improbissimos quidem esse, ne te quidem latet, siquidem ignaviam, et mollietiam animi, et negligentiam esse putas improbitatem. Sunt et aliæ fraudulentæ quædam dominæ, quæ se pro voluptatibus venditant, alæ lusus, et inutiles hominum inter se conversationes, quæ temporis progressu manifesto deprehendunt etiam illi, qui decepti sunt, dolores esse voluptatibus obiectos. Atque hæc potestatem in ipsos nactæ, ab operibus utilibus avocant. At enim alii, inquit, o Socrates, ab his non impediuntur, quominus quæstum faciant, sed ad eum faciundum excogitandos proventus vehementer incitati sunt : nihilominus et rem familiarem atterunt, et rerum inopia conflictantur. Nimirum et illi servi sunt, ait Socrates, ac profecto permolestos habent dominos, alii luxum, alii libidines, alii temulentiam, alii stultas quasdam et sumptuosas ambitiones, quæ quidem adeo graviter in eos homines, quos occupaverint, imperium exercent; ut quamdiu cernunt eos adhuc vegetos esse, quæstumque facere posse, quidquid lucri fecerint, ad se deferre cogant, ac suas in cupiditates impendere : verum posteaquam animadvertierint eos propter senectutem nihil amplius comparare posse, relinquunt eos misere senectutem exacturos, atque aliis uti servis instituunt. Oportet autem, mi Critobule, non minus de libertate adversus hæc dimicare, quam adversus eos qui armati nos in servitutem redigere conantur. Etenim hostes virtute præstantes quum in servitutem aliquos rede gere, castigando multos meliores fieri coegerunt, atque ut facilius deinceps vivant effecere. At huiusmodi dominæ corpora hominum et animos, et rem familiarem fœde perdere nunquam desinunt, quamdiu imperium in eos exercent.

Ὁ οὖν Κριτόβουλος ἐκ τούτων ᾧδὲ πως εἶπεν. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἀρχοῦντως πάνυ μοι δοκῶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ σοῦ ἀκηκοέναι· αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ἐξετάζων δοκῶ μοι εὐρίσκειν ἐπεικῶς τῶν τοιούτων ἐγκρατῇ ὄντα, ὥςτ' εἰ μοι συμβουλευοὺς θ,τι ἂν ποιῶν αὖξοιμι τὸν οἶκον, οὐκ ἂν μοι δοκῶ ὑπὸ γε τούτων ὧν σὺ δεσποινῶν καλεῖς κωλύεσθαι· ἀλλὰ θαρρῶν συμβούλευε θ,τι ἔχεις ἀγαθόν· ἢ κατέγνωκας ἡμῶν, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς πλουτεῖν καὶ οὐδὲν δοκοῦμέν σοι προσδεῖσθαι χρημάτων; (3) Οὐχ οὖν ἔγωγ', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ καὶ περὶ ἐμοῦ λέγεις οὐδὲν μοι δοκῶ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἀλλ' ἱκανῶς πλουτεῖν· σὺ μὲντοι, ὦ Κριτόβουλε, πάνυ μοι δοκεῖς πένεσθαι, καὶ ναὶ μὰ Δι' ἔστιν ὅτε καὶ πάνυ οἰκτεῖρω σε ἐγώ. (3) Καὶ ὁ Κριτόβουλος γελάσας εἶπε, Καὶ πόσον ἂν πρὸς τῶν θεῶν οἶε, ὦ Σώκρατες, ἔφη, εὐρεῖν τὰ σὰ κτήματα πωλούμενα, πόσον δὲ τὰ ἐμά; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἀγαθοῦ ὧνητοῦ ἐπιτύχοιμι, εὐρεῖν ἂν μοι σὺν τῇ οἰκίᾳ καὶ τὰ ὄντα πάντα πάνυ ῥαδίως πέντε μνᾶς· τὰ μὲντοι σὰ ἀκριβῶς οἶδα ὅτι πλέον ἂν εὐροί ἢ ἑκατονταπλασίονα τούτου. (4) Κᾶτα οὕτως ἐγνωκῶς σὺ μὲν οὐχ ἡγῇ προσδεῖσθαι χρημάτων, ἐμὲ δὲ οἰκτεῖρεις ἐπὶ τῇ πενίᾳ; Τὰ μὲν γὰρ ἐμά, ἔφη, ἱκανὰ ἔστιν ἐμοὶ παρέχειν τὰ ἀρχοῦντα· εἰς δὲ τὸ σὺν σχῆμα δ σὺ περιβέβλησαι καὶ τὴν σὴν δόξαν, οὐδ' εἰ τρις ὅσα νῦν κέκτησαι προσγένοιτό σοι, οὐδ' ὥς ἂν ἱκανά μοι δοκεῖ εἶναι σοι. (5) Πῶς δὲ τοῦτ'; ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἀπεφάνητο ὁ Σωκράτης· Ὅτι πρῶτον μὲν ὁρῶ σοι ἀνάγκην οὔσαν θύειν πολλὰ τε καὶ μεγάλα, ἢ οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους οἶμαι σε ἂν ἀνασχέσθαι· ἔπειτα ξένους προσήκει σοι πολλοὺς δέχεσθαι, καὶ τούτους μεγαλοπρεπῶς· ἔπειτα δὲ πολίτας δειπνίζειν καὶ εὖ ποιεῖν, ἢ ἔρημον συμμάχων εἶναι. (6) Ἐτι δὲ καὶ τὴν πόλιν αἰσθάνομαι τὰ μὲν ἥδη σοι προστάττουσαν μεγάλα τελεῖν, ἱποτροφίας τε καὶ χορηγίας καὶ γυμνασιαρχίας καὶ προστασίας, ἣν δὲ δὴ πόλεμος γένεται, οἷδ' ὅτι καὶ τριηραρχίας μισθοὺς καὶ εἰσφορὰς τοσαύτας σοι προστάξουσιν ὅσας σὺ οὐ ῥαδίως ὑπολείσεις. Ὅπου δ' ἂν ἐνδεῶς δόξης τι τούτων ποιεῖν, οἷδ' ὅτι σε τιμωρήσονται Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἥττον ἢ εἰ τὰ αὐτῶν λάβοιεν κλέπτοντα. (7) Πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶ σε οἰόμενον πλουτεῖν, καὶ ἀμελῶς μὲν ἔχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικοῖς δὲ πράγμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἔξόν σοι. Ὡν ἕνεκα οἰκτεῖρω σε μὴ τι ἀνήκεστον κακὸν πάθης καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν καταστῇς. (8) Καὶ ἐμοὶ μὲν, εἰ τι καὶ προσδεθῇ, οἷδ' ὅτι καὶ σὺ γινώσκεις ὥς εἰσὶν οἱ καὶ ἐπαρκέσιαν ὥστε πάνυ μικρὰ πορίσαντες κατακλύσειαν ἂν ἀφρονίᾳ τὴν ἐμὴν διαίταν· οἷδ' ὅτι σοὶ φίλοι πολὺ ἀρχοῦντα σοῦ μᾶλλον ἔχοντες τῇ ἑαυτῶν κατασκευῇ ἢ σὺ τῇ σῇ δμῶς ὡς παρὰ σοῦ ὠφελήσμενοι ἀποβλέπουσι. (9) Καὶ ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἐγὼ τούτοις, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἔχω ἀντιλέγειν· ἀλλ' ὅρα σοι προστατεύειν ἐμοῦ, ὅπως μὴ τῶ ὄντι οἰκτρὸς γένωμαι. Ἀκούσας οὖν ὁ Σωκρά-

Secundum hæc Critobulus hujusmodi quædam dicebat : Ego vero de talibus sat audiisse mihi videor abs te dicta, et ipse me explorans, in hujusmodi rebus satis mihi videor meimet esse compos. Itaque si consilium mihi dederis, quo pacto rem domesticam augere possim, non existimo futurum, ut illæ me dominæ, quas vocas, impendant. Tu vero confidenter impertire mihi consilium bonum, quodcumque tandem habes : an vero satis esse nos, mi Socrates, opibus instructos putas, nec facultatibus aliis egere? Equidem, ait Socrates, si de me quoque loqueris, nullis indigere præterea me opibus puto, sed satis esse locupletem : tu vero, mi Critobule, valde mihi pauper esse videris, ac profecto nonnunquam valde tui me miseret. Tum ridens Critobulus, Quæso te per deos immortales, inquit, quantum te de tuis facultatibus venditis redempturum, quantum me, existimas? Arbitror ego, ait Socrates, si emptor mihi bonus contingat, facile me de cunctis facultatibus meis, cum domo, minas quinque coacturum : de tuis vero sat scio reditura ad te centies plura. Itane vero, quum hoc scias, tibi nullis opus esse opibus censes, mei autem ob paupertatem te miseret? Nimirum mea, inquit, plane mihi suppeditare possunt quæ mihi sufficiant; ad eam vero speciem, qua tu indutus es, et tuam ad existimationem, ne si triplo quidem plura tibi accederent iis quæ modo possides, satis tibi fore puto. Quinam istuc? ait Critobulus. Et Socrates hoc declarans, Primum, inquit, video tibi necessitatem impositam, ut multa et ampla sacrificia instituas : ceteroqui nec deos nec homines te latyros. Deinde necesse est hospites multos domi tuæ excipias, eosque magnifice. Præterea cives multi cœnis excipiendi tibi sunt, ac beneficiis demulcendi, nisi ab opitulatoribus destitui velis. Animadverto etiam a civitate partim nunc magnas expensas imperari tibi, ut equos alas, ut choros exhibeas, ut gymnasiis præsis, ut patrocinia suscipias : partim si bellum oriat, illam tibi imperaturam scio mercedem remigum et militum in triremibus, tantasque collationes, quantis tu non facile subsistes. Horum si quid non ita gerere videberis uti debebat geri; sat scio, non minus Athenienses te multaturos, quam si te in peculatu deprehendisset. Præter hæc video te hanc de temetipso concepisce opinionem, quod dives sis, et negligenter in excogitandis parandæ pecuniæ rationibus versari, et rebus ludicris ita esse occupatum, atque si id tibi liceret. Quas ob causas miseret me tui, ne quod insanabile malum accidat tibi, et magnam ad inopiam redigaris. Ac mihi quidem, etiamsi aliquid etiam deesset, scio habere te perspectum, esse qui suppeditare possint tantum ut modicis admodum subministratis, abundantia quadam victus mei rationem inundent : tui vero amici, quum rerum te copia superent, nihilo minus ad te respiciunt, quasi abs te nonnihil utilitatis exspectantes. Tum Critobulus, Non possum, inquit, his adversari, Socrates. Ceterum tempus est, ut mihi patronus fias, ne reapse miserabilis evadam. Quæ quum audisset

της εἶπε, Καὶ οὐ θαυμαστὸν δοκεῖς, ὦ Κριτόβουλε, τοῦτο σαυτῷ ποιεῖν ὅτι ὀλίγον μὲν πρόσθεν ὅτε ἐγὼ ἔφην πλουτεῖν ἐγέλασας ἐπ' ἐμοὶ ὡς οὐδὲ εἰδότες ὅτι, εἴη πλούτος, καὶ πρότερον οὐκ ἐπαύσω πρὶν ἐξηλεγεῖσά με καὶ ὁμολογεῖν ἐποίησας μὴδὲ ἑκατοστὸν μέρος τῶν σῶν κεκτηθῆναι, νῦν δὲ κελεύεις με προστατεύειν σου καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν μὴ παντάπασιν ἀληθῶς πένης γένοιτο; (10) Ὅρῳ γάρ σε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν τι πλουτηρὸν ἔργον ἐπιστάμενον περιουσίαν ποιεῖν. Τὸν οὖν ἀπ' ὀλίγων περιποιούντα ἐλπίζω ἀπὸ πολλῶν γ' ἂν πάνυ βραδίως πολλὴν περιουσίαν ποιῆσαι. (11) Οὐκ οὐκ μνησθαι ἀρτίως ἐν τῷ λόγῳ ὅτε οὐδ' ἀναγκρῦζεις μοι ἐξουσίαν ἐποίησας, λέγων ὅτι τῷ μὴ ἐπισταμένῳ ἥτοι καὶ χρῆσθαι οὐκ εἴη χρήματα οἱ ἥτοι οὐδὲ ἡ γῆ οὐδὲ τὰ πρόβατα οὐδὲ ἀργύριον οὐδὲ ἄλλο οὐδὲ ἐν ὅτῳ τις μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι; εἰσὶ μὲν οὖν αἱ πρόσοδοι ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐμὲ δὲ πῶς τινι τούτων οἶε ἂν ἐπιστηθῆναι χρῆσθαι, ὃ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν πάποτε' ἐγένετο τούτων; (12) Ἄλλ' ἐδόκει ἡμῖν, καὶ εἰ μὴ χρήματά τις τύχοι ἔχων, ὁμῶς εἶναι τις ἐπιστήμη οἰκονομίας. Τί οὖν κωλύει καὶ σὲ ἐπίστασθαι; Ὅπερ νῆ Δία καὶ αὐλεῖν ἂν κωλύσειεν ἄνθρωπον ἐπίστασθαι, εἰ μὴτε αὐτὸς πάποτε κτήσεται αὐλοῦς μῆτε ἄλλος αὐτῷ παράσχοι ἐν τοῖς αὐτοῦ μαθάνειν· οὕτω δὲ καὶ ἐμοὶ ἔχει περὶ τῆς οἰκονομίας. (13) Οὐτε γάρ αὐτὸς ὄργανα χρήματα ἐκεκτῆμην ὥστε μαθάνειν οὔτε ἄλλος πάποτε μοι παρέσχε τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν ἄλλ' ἢ σὺ νυνὶ ἐθέλεις παρέχειν. Οἱ δὲ δῆπου τὸ πρῶτον μαθάνοντες κιθαρίζουσιν καὶ τὰς λύρας λυμαίνονται· καὶ ἐγὼ δὲ εἰ ἐπιχειρήσαιμι ἐν τῷ σπῷ οὕτω μαθάνειν οἰκονομεῖν, ἴσως ἂν καταλυμνηαίμην ἂν σου τὸν οἶκον. (14) Πρὸς ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Προθύμως γε, ὦ Σώκρατες, ἀποφεύγειν μοι πειρᾶ μὴδὲν με συνωφελεῖσαι εἰς τὸ ῥᾶον ὑποφέρειν τὰ ἐμοὶ ἀναγκαῖα πράγματα. Οὐ μὲν Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὅσα ἔχω καὶ πάνυ προθύμως ἐξηγισομαί σοι. (15) Οἶμαι δ' ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου καὶ μὴ ὄντος παρ' ἐμοὶ, εἰ ἄλλοτε ἡγησάμην ὀπότεν σοι εἴη λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμφου μοι, καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντί σοι αὐτὸς μὴ ἔχων ἄλλοτε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἡγαγον, οἷδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμφου, καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δεῖξαιμὶ σοι πολλὴ δεινότερος ἐμοῦ περὶ μουσικὴν καὶ σοι χάριν εἰδότες εἰ ἐθέλοις παρ' αὐτῶν μαθάνειν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμφοιο; Οὐδὲν ἂν δικαίως γε, ὦ Σώκρατες. (16) Ἐγὼ τοίνυν σοι δεῖξω, ὦ Κριτόβουλε, ὅσα νῦν λιπαρεῖς παρ' ἐμοῦ μαθάνειν πολλὴ ἄλλους ἐμοῦ δεινότερους περὶ ταῦτα. Ὅμοιοι γὰρ δὲ μεμεληχέναι μοι ὅστινες ἑκαστα ἐπιστημονέστατοι εἰσι τῶν ἐν τῇ πόλει. (17) Καταμαθὼν γάρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοὺς μὲν πάνυ ἀπόρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουσίους, ἀπεθαύμασα, καὶ ἔδοξέ μοι ἄξιον εἶναι ἐπισκέψεως ὅτι, εἴη τοῦτο. Καὶ ἔβρον ἐπισκοπῶν πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα. (18) Τούς μὲν γάρ εἰκὴ ταῦτα πράττοντας ζημιουμένους εὐρων, τοὺς δὲ γνώμῃ συντεταμένη ἐπι-

Socrates, An non mirum est, inquit, hoc te adversus te-metipsum committere, mi Critobule, quod, quum paulo ante me divitem memetipsum praedicantem irriseris, quasi qui nesciret quid sint divitiae, neque prius destiteris, quam me convicisses, et ad fatendum adegisses, ne centesimam quidem partem tuarum me facultatum possidere, nunc me patronum tibi expetas, utque dem operam horteris, ne vere pauper fias? Nimirum te video, mi Socrates, inquit, unum hoc opus intelligere, quod ad parandas divitias pertinet, ut rerum copiam efficere possis. Itaque illum, qui de exiguis aliquam copiam parare possit, spero de multis facillime magnam effecturum abundantiam. Non autem tu meministi, te modo in eo, quem habuimus, sermone, quum ne hiscendi quidem potestatem mihi concederes, dicere, non equos illi facultates esse, qui uti eis nesciret, nec solum, nec oves, nec argentum, nec quidquam aliud, quo quis uti nesciret? redeunt autem fructus ex huiusmodi rebus. Et quo pacto me putas horum aliquo uti scire, quum ab initio nihil eorum habuerim? At enim videbatur nobis, etiam si quis facultates nullas haberet, tamen esse in ipso administrationis domesticae scientiam posse. Quid igitur obstat, quominus tu quoque hanc teneas? Hoc ipsum, ait, quod etiam impedire potest, quominus tibi quis norit canere, si videlicet neque tibias unquam ipse habuerit neque alius ei concesserit suas, ut in eis artem disceret. Eadem in administratione domestica mea est ratio. Nam opes, quae instrumenta sunt, nunquam habui, quibus eam discerem; neque sua mihi alius quispiam administranda tradidit, extra te unum, qui tua jam tradere mihi vis. Enimvero qui primum cithara canere discunt, etiam lyras ipsas corrumpunt: atque equidem si tua in domo rei familiaris administrationem discere instituerem, fortassis illam plane corrumperem. Ad ea Critobulus, Studioso, mi Socrates, inquit, elabi velle videris, ne mihi quid adjumenti afferas, ut rerum necessariorum onera facilius feram. Minime profecto, ait Socrates, sed perliubens exponam tibi, quae scio. Arbitror autem, te, si ignis petendi causa venires ad me, atque illo equidem carerem, non me reprehensurum si alio te ducerem, unde petere posses: itidem si te aquam a me poscente, apud me illa non esset, alio te ad eam ducerem; sat scio ne id quidem te mihi exprobraturum: denique musicam discere a me volenti, si longe me peritiores musicæ commonstrarem, atque etiam tibi gratiam habituros, quod ab eis hanc discere cuperes; quid esset, quod in hoc meo instituto posses culpae? Nihil quidem merito, mi Socrates. Quamobrem ego tibi, Critobule, ostendam alios, eorum, quae tu discere studioso cupis ex me, longe peritiores. Fateor autem curae mihi fuisse, ut quinquam rerum hac in civitate quarumcunque peritissimi sint cognoscerem. Nam quum aliquando animadverterem, iisdem operibus faciendis alios quidem inopes admodum esse, alios opulentos, fuit ea res mihi admirationi, adeoque digna visa, de qua, quid esset, dispiceretur. Itaque considerans ipse mecum reperi, per illa convenienter fieri. Nam qui agerent ea temere, suo cum damno facitare videbam; at qui in-

μελουμένους και θάπτον και βῆον και κερδαλεώτερον κατέγνων πράττοντας. Παρ' ὧν ἂν και σέ οἶμαι, εἰ βούλοιο, μαθόντα, εἰ σοι ὁ θεός μη ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Νῦν τοι, ἔφη, ἐγὼ σε οὐκέτι ἀφήσω, ὦ Σώκρατες, πρὶν ἂν μοι ἂ ὑπέσχησαι ἐναντίον τῶν φίλων τουτωνῶν ἀποδείξῃς. Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἦν σοι ἀποδεικνύω πρῶτον μὲν οἰκίας τοὺς μὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀργυρίου ἀχρήστους οἰκοδομοῦντας, τοὺς δὲ ἀπὸ πολὺ ἐλάττονος πάντα ἐχούσας ὅσα δεῖ, ἥ δόξω ἐν τί σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων ἐπιδεικνύμαι; Καὶ πάνυ γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (2) Τί δ' ἦν τὸ τοῦτου ἀκόλουθον μετὰ τοῦτο σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν πάνυ πολλὰ και παντοῖα κεκτημένους ἐπιπλά, και τούτοις, ὅταν δέωνται, μὴ ἔχοντας χρῆσθαι μηδὲ εἰδότες εἰ ὁῶ ἔστιν αὐτοῖς, και διὰ ταῦτα πολλὰ μὲν αὐτοὺς ἀνιωμένους, πολλὰ δὲ ἀνιώντας τοὺς οἰκέτας· τοὺς δὲ οὐδὲν πλέον ἀλλὰ και μέγιστα τούτων κεκτημένους ἔχοντας εὐθὺς ἔτοιμα, ὅταν δέωνται, χρῆσθαι; (3) Ἄλλο τι οὖν τούτων ἔστιν, ὦ Σώκρατες, αἴτιον ἢ ὅτι τοῖς μὲν ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον καταβέβληται, τοῖς δὲ ἐν χώρᾳ ἕκαστα τεταγμένα κεῖται; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης· και οὐδ' ἐν χώρᾳ γ' ἐν ἡ ἔτυχεν, ἀλλ' ἐνθα προσήκει, ἕκαστα διατέταχται. Λέγειν τί μοι δοκεῖς, ἔφη, και τοῦτο, ὁ Κριτόβουλος, τῶν οἰκονομικῶν. (4) Τί οὖν ἦν σοι, ἔφη, και οἰκέτας αὐτῶν ἐπιδεικνύω ἐνθα μὲν πάντας ὡς εἰπεῖν δεδεμένους, και τούτους θαμινὰ ἀποδιδράσκοντας, ἐνθα δὲ λελυμένους, και ἐθέλοντάς τε ἐργάζεσθαι και παραμένειν, οὐ και τοῦτο σοι δόξω ἀξιοθέατον τῆς οἰκονομίας ἔργον ἐπιδεικνύμαι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, και σφόδρα γε. (5) Ἦν δὲ και παραπλησίους γεωργίας γεωργοῦντας, τοὺς μὲν ἀπολωλέναι φάσκοντας ὑπὸ γεωργίας και ἀποροῦντας, τοὺς δὲ ἀφθόνως και καλῶς πάντα ἔχοντας ὅσων δέονται ἀπὸ τῆς γεωργίας; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἰσως γὰρ ἀναλίσκουσιν οὐκ εἰς ἂ δεῖ μόνον, ἀλλὰ και εἰς ἂ βλάβην φέροι αὐτῶν και τῶ οἴκῳ. Εἰσὶ μὲν τινες ἴσως, ἔφη ὁ Σωκράτης, και τοιοῦτοι. Ἄλλ' ἐγὼ οὐ τούτους λέγω, ἀλλ' οἱ οὐδ' εἰς τὰναγκαῖα ἔχουσι δαπανᾶν, γεωργεῖν φάσκοντες. Καὶ τί ἂν εἴη τούτου αἴτιον, ὦ Σώκρατες; Ἐγὼ σε αἴω και ἐπὶ τούτους, ἔφη ὁ Σωκράτης· σὺ δὲ θεώμενος δῆπου καταμαθήσῃ. (7) Νῆ Δί', ἔφη, ἦν δύνωμαι γε. Οὐκοῦν χρὴ θεώμενον σαυτοῦ ἀποπειρᾶσθαι εἰ γνώσῃ. Νῦν δ' ἐγὼ σοι σύνοια ἐπὶ μὲν κωμῶδων θέαν και πάνυ πρῶτ' ἀνισταμένῳ και πάνυ μακρὰν δόδον βαδίζοντι και ἐμὲ ἀναπειθοντι προθύμως συνθεῖσθαι ἐπὶ δὲ τοιοῦτον οὐδὲν με πώποτε ἔργον παρεκάλεσας. Οὐκοῦν γελοῖός σοι φαίνομαι εἶναι, ὦ Σώκρατες. Σαυτῶν δὲ πολὺ νῆ Δί', ἔφη, γελοϊότερος. (8) Ἦ δὲ και ἀφ'

tento animo curam adhiberent, eos tum celerius facilliusque, tum majori cum lucro sua facere animadvertēbam. A quibus te quoque arbitror, si velis, et si deus non adversetur, discere posse, atque ita rei faciendae peritissimum fore.

CAPUT III.

Ea quum Critobulus audiisset, Nunc ego te, mi Socrates, ait, non missum faciam prius, quam mihi quod pollicitus es horum in amicorum praesentia, praestiteris. Quid ergo, mi Critobule, subiecit Socrates, si demonstrabo tibi primum quosdam aedes inutiles ingenti pecunia, quosdam longe minore domos ejusmodi exstruere, quae ab omnibus instructae sint, a quibus esse debent, an videbor tibi unum aliquid opus ex eis, quae ad domesticam administrationem pertinent, ostendere? Omnino, ait Critobulus. Quid autem, si, quod consequens hujus est, deinceps commonstrem tibi? nimirum quosdam, qui supellectilem multam ac variam possideant, nec ea, quum opus est, uti posse, neque scire, an omnia sint eis integra, easque ob causas magna molestia tum se tum familiam aflicere; quosdam vero, qui non his ampliore, sed tenuiorem etiam possideant, ad usum omnia parata habere, quum eis opus est. An alia hujus rei causa est, mi Socrates, nisi quod illis quidem fortuito projecta singula, his in loco collocata jacent? Ita profecto est, ait Socrates. Imo ne fortuito quidem in loco, sed eo distributa singula sunt, quo sita esse par erat. Videris mihi hoc quoque proferre, subiecit Critobulus, unum ex iis quae ad rem domesticam pertinent. Quid autem, si et famulos demonstrem tibi istic quidem vinctos, ut ita dicam, omnes ac nihilominus frequenter aufugientes, hic vero solutos, non tamen invitos vel laborantes, vel manentes: an non illud etiam opus consideratu dignum in administratione domestica tibi ostendere videbor? Maxime quidem certe, ait Critobulus. Quid si hominum agros plane similes arantium alii se per agriculturam perditos esse dicant, et inopes sint; alii abunde commodeque omnia necessaria ex eadem agricultura habeant? Ita est profecto, inquit Critobulus. Nam fortassis impensas faciunt non in ea modo, in quae fieri par est; sed etiam in alia, quae tum domino tum familiae damnum adferant. Sunt fortasse nonnulli tales, ait Socrates: verum ego non de his loquor, sed de iis qui quum agriculturam exercere se fateantur, non tamen ne necessarias quidem in res sumptum facere possunt. Et quanam, inquit, ejus rei fuerit causa, mi Socrates? Deducam ego te, ait Socrates, ad hos quoque: tu eos contemplantus, rem animadverte. Profecto, si quidem possim, inquit. Necesse est igitur periculum tui contemplando facias, an intelligere possis. Memini vero te ad spectandos comœdiarum actores admodum aliquando mane surrexisse, ac valde longam viam confecisse, mihi quae auctorem fuisse, ut una tecum spectator esse non recusarem: verum ad rem quandam hujusmodi nunquam me es cohortatus. Ergo tibi, mi Socrates, ridiculus esse videor. Imo tibimet profecto, ait, multo magis ridiculus. An vero tibi quos-

ἱππικῆς σοὶ ἐπιδεικνύω τοὺς μὲν εἰς ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων ἐληλυθότας, τοὺς δὲ διὰ τὴν ἱππικὴν καὶ πᾶν εὐπόρους ὄντας, καὶ ἅμα ἀγαλλομένους ἐπὶ τῷ κέρδει; Οὐκοῦν τοὺτους μὲν καὶ ἐγὼ ὁρῶ καὶ οἶδα ἑκατέρους, καὶ οὐδέν τι μᾶλλον τῶν κερδαίνοντων γίγνομαι. (9) Θεᾶ γὰρ αὐτοὺς ἤπερ τοὺς τραγῳδοὺς τε καὶ κωμωδοὺς, οὐχ ὅπως ποιητὴς οἶμαι γένῃ, ἀλλ' ὅπως ἡσθῆς ἰδὼν τι ἢ ἀκούσας· καὶ ταῦτα μὲν ἴσως οὕτως ὁρθῶς ἔχει, οὐ γὰρ ποιητὴς βούλει γενέσθαι, ἱππικῇ δ' ἀναγκαζόμενος χρῆσθαι οὐ μωρὸς οἶε εἶναι εἰ μὴ σκοπεῖς ὅπως μὴ ἰδιώτης ἔσῃ τοῦτου τοῦ ἔργου, ἀλλως τε καὶ τῶν αὐτῶν ὄντων ἀγαθῶν εἰς τε τὴν χρῆσιν καὶ κερδαλέων εἰς πώλησιν ὄντων; (10) Πωλοδαμεῖν με κελεύεις, ὦ Σώκρατες; Οὐ μὰ Δ' οὐδέν τι μᾶλλον ἢ καὶ γεωργοὺς ἐκ παιδίων ὠνούμενον κατασκευάζειν, ἀλλ' εἶναι τινές μοι δοκοῦσιν ἡλικία καὶ ἱππων καὶ ἀνθρώπων αἱ εὐδὺς τε χρήσιμοι εἰσι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόσιν. Ἐχῶ δ' ἐπιδείξει καὶ γυναῖζι ταῖς γαμεταῖς τοὺς μὲν οὕτω χρωμένους ὥστε συνεργοὺς ἔχειν αὐτάς εἰς τὸ συναῦξιν τοὺς οἴκους, τοὺς δὲ ἢ ὡς πλείστα λυμανοῦνται. (11) Καὶ τούτου πότερον χρῆ, ὦ Σώκρατες, τὸν ἄνδρα αἰτιάσθαι ἢ τὴν γυναῖκα; Πρόβατον μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακῶς ἔρχῃ, τὸν νομέα αἰτιώμεθα, καὶ ἵππος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακουργῇ, τὸν ἱππέα κακίζομεν· τῆς δὲ γυναῖκος, εἰ μὲν διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τάγαθὰ κακοποιεῖ, ἴσως δικαίως ἂν ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν ἔχοι· εἰ δὲ μὴ διδάσκων τὰ καλὰ κάγαθὰ ἀνεπιστήμονι τούτων χρῶτο, ἄρ' οὐ δικαίως ἂν ὁ ἀνὴρ τὴν αἰτίαν ἔχοι; (12) Πάντως δ', ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, φίλοι γὰρ ἔσμεν οἱ παρόντες, ἀπαλήθευσαι πρὸς ἡμᾶς. Ἔστιν ὅτω ἄλλω τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναίκε; Οὐδενί, ἔφη. Ἔστι δὲ ὅτω ἐλάσσονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναίκε; Εἰ δὲ μὴ, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. (13) Ἐγῆμας δὲ αὐτὴν παῖδα νέαν μάλιστα, [ἢ] καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἑωρακυῖαν καὶ ἀκηκουῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολλὸ θαυμαστότερον εἴ τι ὧν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίσταιτο ἢ εἰ ἐξαμαρτάνοι. (14) Οἷς δὲ σὺ λέγεις ἀγαθὰ εἶναι γυναῖκας, ὦ Σώκρατες, ἢ αὐτοὶ ταῦτας ἐπαίδευσαν; Οὐδὲν οἶον τὸ ἐπισκοπεῖσθαι. Συστήσω δὲ σοὶ ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν, ἢ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοὶ ταῦτα πάντα ἐπιδείξει. (15) Νομίζω δὲ γυναῖκα κοινῶν ἀγαθῶν οἴκου οὔσαν πᾶν ἀντίβροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθόν. Ἐρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, δαπανᾷται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναῖκος ταμειευμάτων τὰ πλείστα· καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων αὔξονται οἱ οἶκοι, κακῶς δὲ τούτων πραττομένων οἱ οἶκοι μειοῦνται. (16) Οἶμαι δὲ σοὶ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοὺς ἀξίως λόγου ἐκάστην ἐργαζομένους ἔχειν ἂν ἐπιδείξαι σοὶ, εἴ τι προσδεῖσθαι νομίζεις.

dam commonstrem, qui ex re equestri ad rerum necessarium inopiam redacti sint; itemque alios, qui per eandem rem equestrem magnam rerum copiam paraverint, atque de hoc lucro mirificam voluptatem capiant? Eos vero ipse quoque video, et utrosque novi, quanquam nihilo sim magis eorum in numero, qui lucrum faciunt. Nimirum sic eos spectas, ut tragœdiarum et comediarum actores, non illos quidem, mea sententia, ut poeta fias; sed ut videndo, atque audiendo nonnihil, voluptatem capias. Ac fortassis id quidem recte: nec enim poeta vis fieri. Quum autem necessario rem equestrem tractare cogaris, non te stultum existimas esse, si non id cogites, quo pacto ea in re minime rudis sis, præsertim quum eadem hæc et ad usum commoda sint, et ad vendendum fructuosa? Pullos equorum domare me jubes, Socrates? Nihilo magis, ait, quam emere quos a pueris ad colendum agrum præpares. Sed quædam mihi tam equorum quam hominum ætates esse videntur, quæ statim utiles sint, et in melius proficiant. Possum etiam commonstrare quosdam, qui nuptas sibi uxores ita tractant, ut earum adjumento rem familiarem augeant; alios, ut damna maxima accipiant. Hac etiam in parte, mi Socrates, virone an uxori tribuenda culpa est? Si pecus, ait Socrates, plerumque male affectum sit, pastorum accusamus: si equus plerumque lædat, crimen in equitem conferimus: uxor a marito si recte instituta male se gerit, merito fortasse culpam ipsa sustineat; at si vir quæ honesta et laudabilia sunt non docuerit illam, et ita horum ignara utatur, an non in virum merito ea culpa conferri debeat? Omnino, mi Critobule, inquit, (sumus enim amici, quotquot hic adsumus) verum nobis dicito. Estne aliquis alius, cui plus rerum seriarum committas, quam uxori? Nemini, ait. Estne vero quispiam, cum quo minus colloquare, quam cum illa? Si minus, inquit, cum nemine; saltem cum non multis. An vero eam puellam admodum duxisti, aut saltem quæ, quam fieri potuit, minime multa tum vidisset tum audivisset? Maxime. Multo igitur magis mirum erit, si, quid dicendum faciundumve sit, sciat, quam si peccet. Quibus autem bonas tu dicis uxores esse, mi Socrates, num illi eas ipsi instituerunt? Nihil vetat, id a nobis considerari. Atque equidem etiam Aspasiā tibi commendabo, quæ multo peritius, quam ego, hæc omnia tibi ostendet. Existimo autem, uxorem, quæ in domo bona sit socia, tantundem habere momenti ad utriusque utilitatem, quantum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum veniunt, et maxima pars earum uxore promente consumitur. Quæ quidem si recte fiant, amplificatur domus: sin autem male, deminuuntur. Arbitror autem me posse tibi aliarum etiam artium opifices, qui singulas satis bene faciant, commonstrare; si quidem id necessarium putas esse.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἄλλὰ πάσας μὲν τί σε δεῖ ἐπιδεικνύναι, ὦ Σώκρατες; ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὔτε γὰρ κτήσασθαι πασῶν τῶν τεχνῶν ἐργάτας βράδιον οἷους δεῖ, οὔτε ἐμπειρον γενέσθαι αὐτῶν οἷον τε, ἀλλ' αἱ δοκοῦσι κάλλιστα τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐμοὶ πρόποι ἂν μάλιστα ἐπιμελομένῳ, ταύτας μοι καὶ αὐτὰς ἐπιδείκνυε καὶ τοὺς πράττοντας αὐτάς, καὶ αὐτοὺς δὲ ὅ,τι δύνασαι συνωφελεῖ εἰς ταῦτα διδάσκων. (2) Ἄλλὰ καλῶς, ἔφη, λέγεις, ὦ Κριτόβουλε. Καὶ γὰρ αἱ γε βαναυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπὶ ῥήτορι εἰσι, καὶ εἰκότως μέντοι πᾶν δοξοῦνται πρὸς τῶν πόλεων. Καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελομένων, ἀναγκάζουσαι καθῆσθαι καὶ σκιατραφεῖσθαι, ἐνίαι δὲ καὶ πρὸς πῦρ ἡμερεύειν. Τῶν δὲ σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀβρῶστοτέραι γίνονται. (3) Καὶ ἀσχολίας δὲ μάλιστα ἔχουσι καὶ φίλων καὶ πόλεως συνεπιμελίσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι· ὥστε οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀλεξητήρες εἶναι. Καὶ ἐν ἐνίαις μὲν τῶν πόλεων, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολέμοις δοκοῦσαι εἶναι, οὐδ' ἔξεστι τῶν πολιτῶν οὐδενὶ βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι. (4) Ἡμῖν δὲ ὅ,τι ποίαις συμβουλευέεις, ὦ Σώκρατες, χρῆσθαι; Ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, μὴ αἰσχυνοῦμεν τῶν Περσῶν βασιλέα μιμήσασθαι; ἐκείνον γὰρ φασιν ἐν τοῖς καλλίστοις τε καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἡγούμενον εἶναι ἐπιμελήμασι γεωργίαν τε καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τούτων ἀμφοτέρων ἰσχυρῶς ἐπιμελίσθαι. (5) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἀκούσας ταῦτα εἶπε, Καὶ τοῦτο, ἔφη, πιστεύεις, ὦ Σώκρατες, βασιλέα τῶν Περσῶν γεωργίας τι συνεπιμελίσθαι; Ὅδ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπισκοποῦντες, ὦ Κριτόβουλε, ἴσως ἂν καταμάθοιμεν εἰ τι συνεπιμελεῖται. Τῶν μὲν γὰρ πολεμικῶν ἔργων ὁμολογοῦμεν αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐπιμελίσθαι, ὅτι ἐξ ὀπίσσω περ ἔθνων δασμούς λαμβάνει τέταρτε τῶν ἀρχόντων· ἐκάστῳ εἰς ὁπόσους δεῖ δίδοναι τροφὴν ἱππέας καὶ τοξότας καὶ σπενδονήτας καὶ γεβροφόρους, οἵτινες τῶν τε ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων ἱκανοὶ ἔσονται κρατεῖν καὶ ἢν πολέμοι ἐπίωσιν, ἀρήξουσιν τῇ χώρᾳ, (6) χωρὶς δὲ τούτων φύλακας ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι τρέφει καὶ τὴν μὲν τροφὴν τοῖς φρουροῖς δίδωσιν ὁ ἀρχὼν ὃ τοῦτο προστέτακται, βασιλεὺς δὲ κατ' ἐνιαυτὸν ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν μισθοφόρων καὶ τῶν ἄλλων οἷς ὀπλίσθαι προστέτακται, καὶ πάντας ἅμα συνάγων πλὴν τοὺς ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν ἐνθα δὴ ὁ σύλλογος καλεῖται· καὶ τοὺς μὲν ἅμφω τὴν ἑαυτοῦ οἰκσιν αὐτὸς ἐφορᾷ, τοὺς δὲ πρόσω ἀποικῶντας πιστοὺς πέμπει ἐπισκοπεῖν· (7) καὶ οἱ μὲν ἂν φαίνονται τῶν φρουράρχων καὶ τῶν χιλιάρχων καὶ τῶν σατραπῶν τὸν ἀριθμὸν τὸν τεταγμένον ἔκπλεων ἔχοντες, καὶ τούτους δοκιμοὶ ἱπποὶς τε καὶ ὅπλοις κατεσκευασμένους παρέχουσι, τούτους μὲν τοὺς ἀρχοντας καὶ ταῖς τιμαῖς αὔξει καὶ δώροις μεγάλους καταπλουτίζει, οὓς δ' ἂν εὖρῃ τῶν ἀρχόντων ἢ καταμελοῦντας τῶν φρου-

CAPUT IV.

Et Critobulus, Quid vero necesse sit, ait, mi Socrates, universas ostendere? Nec enim facile possunt parari qui artes omnes recte exercent, nec illarum peritus aliquis fieri potest. Saltem mihi velim ostendas tum quæ pulcher rimæ videantur, ac me decere maxime, si operam in eis ponam, tum eos qui has exercent: quin etiam ipse aliquid adjumenti, si potes, ad hoc mihi docendo affer. Recte dicis, ait, mi Critobule. Nam quæ artes infimæ notæ sunt, et appellantur sordidæ, infames sunt, et merito in civitatibus non magni fiunt. Etenim corpora illorum, qui eas vel exercent, vel curant, corrumpunt, dum sedere illos cogunt, et in umbra vivere, nonnullæ totos dies ad ignem esse. Jam si corpora effeminantur, etiam animi longe debiliores redduntur. Eædem illiberales artes tantas plerumque habent occupationes, ut amicis et reipublicæ dari opera non possit. Quo fit, ut ejusmodi homines nec amicorum usui videantur esse commodi, nec tueri patriam possint. Etiam nonnullis in urbibus, maxime quæ bellis occupantur, ne licet quidem cuiquam civium sordidas hasce artes exercere. Nobis vero, Socrates, quibus utendum esse consilis? Num nos pudeat, inquit, Persarum regem imitari? nam illum, aiunt, agriculturam et bellicæ rei artem pulcherrimas et maxime necessarias esse occupationes existimare et utramque maximo studio colere. Quibus auditis Critobulus, Tune vero, mi Socrates, inquit, Persarum regem inter alia agriculturæ operam aliquam dare credis? Si hoc modo, ait Socrates, rem consideraverimus, fortassis intelligemus, Critobule, num inter alia etiam agriculturæ det operam. Etenim rerum bellicarum maxime studiosum esse fatemur, idcirco quod in omnibus nationibus, quæ tributum ei pendunt, constitutum sit cuique prætori, quot equites, sagittarios, funditores, scutatos præbere debeat; qui ad continendum in officio subjectos ipsius imperio sufficiant, et si hostes invadant ipsius regnum, tueri illud possint. Præter hos alii in arcibus præsidarios, et ammonam dat præsidariis præfectus is, cui datum est hoc negotii: rex autem in annos singulos et stipendiarios et alios lustrat quibus injunctum est, ut sint in armis; omnesque in unum cogit, exceptis iis qui arces custodiant, ad eum locum quo conventus indicitur. Qui vicini sunt locis iis, in quibus degit, eos ipse inspicit; ad eos autem, qui procul habitant, fidos quosdam mittit, qui inspiciant. Ac magistri quidem præsidiorum, et tribuni, et satrapæ, qui numerum constitutum habere se integrum palam ostendunt, militesque bonis equis et armis instructos exhibent, a rege honoribus augentur, et magnis donis collocupletantur. Quos vero prætores vel negligere præsidio-

ρῶν ἢ κατακαρδαίνοντας, τοὺτους χαλεπῶς κολάζει καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἄλλους ἐπιμελητὰς καθίστησι. Τῶν μὲν δὴ πολεμικῶν ἔργων ταῦτα ποιῶν δοκεῖ ἡμῖν ἀναμφιλόγως ἐπιμελεῖσθαι. (8) Ἐτι δὲ ὁπόσῃ μὲν τῆς χώρας διελαύνων ἐφορᾷ αὐτὸς καὶ δοκιμάζει, ὁπόσῃ δὲ μὴ αὐτὸς ἐφορᾷ, πέμπων πιστοὺς ἐπισκοπεῖται. Καὶ οὗς μὲν ἂν αἰσθάνηται τῶν ἀρχόντων συνοικουμένην τε τὴν χώραν παρεχομένους καὶ ἐνεργὸν οὔσαν τὴν γῆν καὶ πλήρη δένδρων τε ὧν ἐκάστη φέρει καὶ καρπῶν, τοῦτοις μὲν χώραν τε ἄλλην προστίθῃσι καὶ δώροις κοσμεῖ καὶ ἔδραις ἐντίμοις γεραίρει, οἷς δ' ἂν ὀρθᾷ ἄργον τε τὴν χώραν οὔσαν καὶ ὀλιγάνθρωπον ἢ διὰ χαλεπότητα ἢ δι' ὕβριν ἢ δι' ἀμελείαν, τοὺτους δὲ κολάζων καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἀρχοντας ἄλλους καθίστησι. (9) Ταῦτα ποιῶν δοκεῖ ἦττον ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἡ γῆ ἐνεργὸς ἔσται ὑπὸ τῶν κατοικούντων ἢ ὅπως εὖ φυλάσσεται ὑπὸ τῶν φρουρούντων; καὶ εἰσι δ' αὐτῶν οἱ ἀρχοντες διατεταγμένοι ἐφ' ἐκάτερον οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχοῦσι τῶν κατοικούντων τε καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ δασμοὺς ἐκ τούτων ἐκλέγουσιν, οἱ δ' ἀρχοῦσι τῶν ὠπλισμένων φρουρῶν. (10) Κἂν μὲν ὁ φρουράρχος μὴ ἱκανῶς τῇ χώρᾳ ἀρήγῃ, δὲ τῶν ἐνοικούντων ἀρχων καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελούμενος κατηγορεῖ τοῦ φρουράρχου, ὅτι οὐ δύναται ἐργάζεσθαι διὰ τὴν ἀφυλαξίαν, ἣν δὲ παρέχοντος τοῦ φρουράρχου εἰρήνην τοῖς ἔργοις ὁ ἀρχων ὀλιγάνθρωπόν τε παρέχεται καὶ ἄργον τὴν χώραν, τοῦτου αὖ κατηγορεῖ ὁ φρουράρχος. (11) Καὶ γὰρ σχεδόν τι οἱ κακῶς τὴν χώραν ἐργαζόμενοι οὔτε τοὺς φρουροὺς τρέφουσιν οὔτε τοὺς δασμοὺς δύναται ἀποδιδόναι. Ὅπου δ' ἂν σατράπης καθιστῇται, οὗτος ἀμφοτέρων τούτων ἐπιμελεῖται. (12) Ἐκ τούτων ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Οὐκοῦν εἰ μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖ βασιλεὺς, ὥ Σώκρατες, οὐδὲν ἔμοιγε δοκεῖ ἦττον τῶν γεωργικῶν ἔργων ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῶν πολεμικῶν. (13) Ἐτι δὲ πρὸς τοῦτοις, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν ὁπόσαις τε χώραις ἐνοικεῖ καὶ εἰς ὁπόσας ἐπιστρέφεται, ἐπιμελεῖται τούτων ὅπως κῆποι τε ἔσονται οἱ παράδεισοι καλούμενοι πάντων καλῶν τε καὶ γαθῶν μεστοί ὅσα ἡ γῆ φύειν θέλει, καὶ ἐν τοῦτοις αὐτοῖς τὰ πλείστα διατρίβει, ὅταν μὴ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐξείρῃ. (14) Νῆ Δε, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἀνάγκη τοῖνον, ὥ Σώκρατες, ἐνθα γε διατρίβει αὐτὸς, καὶ ὅπως ὡς κάλλιστα κατεσκευασμένοι ἔσονται οἱ παράδεισοι ἐπιμελεῖσθαι δένδρεσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν καλοῖς ὅσα ἡ γῆ φύει. (15) Φασὶ δὲ τινες, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, καὶ ὅταν δῶρα διδῶν ὁ βασιλεὺς, πρῶτον μὲν εἰσκαλεῖν τοὺς πολέμους ἀγαθοὺς γεγονότας, ὅτι οὐδὲν ὀφείλος πολλὰ ἀρῶν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἀρήξοντες· δεύτερον δὲ τοὺς κατασκευάζοντας τὰς χώρας ἀριστα καὶ ἐνεργοὺς ποιοῦντας, λέγοντα ὅτι οὐδ' ἂν οἱ ἄλκιμοι δύναιντο ζῆν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἐργαζόμενοι. (16) Λέγεται δὲ καὶ Κύρος ποτε, ὅσπερ εὐδοκίμωτατος δὴ βασιλεὺς γεγέννηται, εἰπεῖν τοῖς ἐπὶ τὰ δῶρα κεκλημένοις ὅτι αὐτὸς ἂν δικαίως τὰ ἀμφοτέρων δῶρα λαμβάνοι· κατὰσκευάζειν τε γὰρ ἀρι-

rum magistros, vel quæstum suum facere compererit; eos graviter punit, ademptoque ipsis imperio, alios eorum loco rerum suarum curatores constituit. Atque hæc quia facit, haud dubie nobis aliquid bellicis in rebus studii ponere videtur. Præterea quantum regionis suæ peragrans ipse inspicit, in eo etiam omnia explorat; quantum vero ipse non inspicit, id missis fidis hominibus invisit. Et quos quidem prætores animadvertit egregie habitatam terram exhibere, solumque cultum, et arboribus, pro cuiusque soli natura, fructibusque plenum; eis alium etiam agrum attribuit, et muneribus eos cohonestat, et locis in consessu honoratis ornat: quorum vero terram incultam esse videt, et a paucis habitatam, vel propter ipsorum asperitatem, vel petulantiam, vel negligentiam; iis multatis, et magistratu dejectis, alios eorum loco prætores constituit. Hæc dum facit, an tibi minus curare videtur, ut terra colatur ab incolis, quam ut a præsiidiis recte custodiatur? Et sunt ei sane prætores ad utrumque constituti, non iidem: sed alii præsumt incolis, et operas facientibus, deque his vectigalia colligunt, alii præsiidiis armatis præsumt. Ac si quidem præsiidii magister regionem non satis defenderit, incolarum prætor, et is, qui operum faciundorum curam gerit, accusat ipsum, quod ob negligentiam custodiæ exerceri opera non possint: sin præsiidii magistro pacem operibus faciundis præstante, prætor regionem a paucis habitatam et incultam exhibeat, vicissim ille a præsiidii magistro accusatur. Nam fere illi, qui terram male colunt, neque præsiidarios alunt, neque tributa possunt pendere. Ubi vero satrapa constitutus est, is curam horum utriusque habet. Secundum ea Critobulus, Quod si, mi Socrates, inquit, hæc facit rex, nihilo mihi videtur minus agriculturæ, quam rei bellicæ curam gerere. Præter hæc, ait Socrates, quascunque regiones incolit, et quocunque se confert, studiose dat operam, ut horti sint, quos paradisos vocant, omnibus referti quæcumque pulchra et bona enasci de terra possunt. Atque in his ipse magna ex parte versatur, quum anni tempus id fieri non prohibet. Profecto igitur, inquit Critobulus, curari necesse est illic, mi Socrates, ubi rex versatur, ut pulcherrime instructi sint paradisi, tum arboribus tum ceteris rebus e terra nascentibus. Proditur etiam a nonnullis, mi Critobule, ait Socrates, quoties rex munera largiatur, primum eos arcessi ad ipsum, qui præclare se in bello gesserint; quod multum arare, nihil prosit, nisi sint qui arantes defendant: deinde, qui regiones suas quam optimas præstant, et cultas reddunt: etenim dicere regem, ne vivere quidem posse viros fortes, nisi sint qui terram colant. Et Cyrum aiunt, maxima gloria regem, dixisse aliquando ad eos qui ad accipienda munera vocati essent, merito sibi utraque dona deberi; nam se re-

στος εἶναι ἔφη χώραν καὶ ἀρτῆγειν τοῖς κατεσκευασμένοις. (17) Κῦρος μὲν τοῖνον, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὃ Σώκратες, [καὶ] ἐπηγάλλετο οὐδὲν ἤ-τρον, εἰ ταῦτα ἔλεγεν, ἐπὶ τῇ χώρᾳ ἐνεργοῦς ποιεῖν καὶ κατασκευάζειν ἢ ἐπὶ τῇ πολεμικῷ εἶναι. (18) Καὶ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κῦρός γε, εἰ ἐβίωσεν, ἀριστος ἂν δοκεῖ ἀρχῶν γενέσθαι, καὶ τούτου τεκμήρια ἄλλα τε πολλὰ παρέσχηται καὶ ὁπότε περὶ τῆς βασιλείας τῷ ἀδελφῷ ἐπορεύετο μαχοῦμενος, παρὰ μὲν Κύρου οὐδεὶς λέγεται αὐτομολῆσαι πρὸς βασιλέα, παρὰ δὲ βασιλέως πολλὰι μυριάδες πρὸς Κύρον. (19) Ἐγὼ δὲ καὶ τούτου ἡγοῦμαι μέγα τεκμήριον ἀρχοντος ἀρετῆς εἶναι, ὃ ἂν ἐκόντες ἐπώνηται καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς παρχμένειν ἐθέλωσιν. Ἐκεῖνῳ δὲ [καὶ] οἱ φίλοι ζῶντί τε συνεμάχοντο καὶ ἀποθανόντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν μαχοῦμενοι πλην Ἀριαίου· Ἀριαῖος δ' ἔτυχεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ κέρᾳ τεταγμένος. (20) Οὗτος τοῖνον ὁ Κῦρος λέγεται Λυσάνδρῳ, ὅτε ἦλθεν ἄγων αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν συμμάχων δῶρα, ἄλλα τε φιλοφρονεῖσθαι, ὡς αὐτὸς ἔφη ὁ Λύσανδρος· ξένῳ ποτὲ τινι ἐν Μεγάρῳσι διηγουμένῳ, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παράδεισον ἐπίδεικνύει αὐτὸν ἔφη. (21) Ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος ὡς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἴη, δι' Ἰσου δὲ [τὰ] περυτευμένα, ὄρθοι δὲ οἱ στῆχοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἴη, ὅσμαι δὲ πολλὰ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομαρτοῖεν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ὦ Κῦρε, πάντα μὲν ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῷ καλλεῖ, πολὺ δὲ μᾶλλον ἄγαμαι τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντός ἕκαστα τούτων. (22) Ἀκούσαντα δὲ ταῦτα τὸν Κύρον ἡσθῆναι τε καὶ εἰπεῖν, Ταῦτα τοῖνον, ὦ Λύσανδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διεμέτρησα καὶ διέταξα, ἐστὶ δ' αὐτῶν, φάναι, ἃ καὶ ἐφύτευσα αὐτός. (23) Καὶ ὁ Λύσανδρος ἔφη, ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τῶν τε ἱματίων τὸ κάλλος ὧν εἶχε καὶ τῆς ὁσμῆς αἰσθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν καὶ τῶν φελίων τὸ κάλλος καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου οὐ εἶχεν, εἰπεῖν, Τί λέγεις, φάναι, ὦ Κῦρε; ἢ γὰρ σὺ ταῖς σαῖς χερσὶ τούτων τι ἐφύτευσας; (24) Καὶ τὸν Κύρον ἀποκρίνασθαι, Θαυμάζεις τούτο, ἔφη, ὦ Λύσανδρε; ὁμνυμίσοι τὸν Μίθρην, δτανπερ ὑγιαίνω, μηπώποτε δειπνήσαι πρὶν ἰδρῶσαι ἢ τῶν πολεμικῶν τι ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μελετῶν, ἢ αἰεὶ οὖν γέ τι φιλοτιμούμενος. (25) Καὶ αὐτὸς μέντοι ἔφη ὁ Λύσανδρος ἀκούσας ταῦτα δεξιώσασθαι τε αὐτὸν καὶ εἰπεῖν, Δικαίως μοι δοκεῖς, ἔφη, ὦ Κῦρε, εὐδαίμων εἶναι· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαίμωνεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ταῦτα δὲ, ὦ Κριτόβουλε, ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. Ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμελεῖα αὐτῆς εἶναι ἔμματα ἢ δουράτια τὰ καὶ οἴκου αὐξήσις καὶ σωμάτων ἀσκήσις

gionem optime posse instruere, et quæ jam instructa sint, defendere. Cyrus ergo, mi Socrates, subiecit Critobulus, si hoc dixit, non minus gloriabatur eo, quod regiones cultas efficere posset, atque instruere, quam quod rei militaris peritus esset. Ac profecto, subiecit Socrates, si vixisset Cyrus, longe præstantissimus in imperio futurus fuisse videtur. Ejus rei quum alia fuere argumenta, tum illud etiam, quod quum de regno manum cum fratre conserturus profisceretur, nullus ab ipso ad regem transiisse feratur, multis millibus hominum a rege ad ipsum deficientibus. Ego hoc quoque magnum esse argumentum virtutis in imperatore statuo, si homines eum lubenter sequantur, ac manere apud ipsum in periculis velint. Cyro autem, dum viveret, et in prælio amici aderant, et quum interfectus esset, omnes circa mortuum pugnantes cum ipso occubuerunt, extra unum Ariæum, qui lævo in cornu collocatus fuerat. Atque hic Cyrus perhibetur Lysandro, quum a sociis dona ferens ad eum venisset, inter alias comitatis et benevolentie significationes, quemadmodum aliquando Lysander ipse cuidam hospiti suo Megaris narravit, etiam hortum, qui Sardibus est, ipsemet ostendisse. Hunc Lysander quum admiraretur ob arborum pulchritudinem, et quod æqualiter essent omnes consitæ, quod ordines earum recti, quod angulis rectis dispositæ omnes, quod odores multi ac suaves obambulantibus ipsos comitarentur: hæc, inquam, ille quum admiraretur, Equidem, ait, admiror horum omnium pulchritudinem, Cyre: multo tamen magis eum suspicio, qui singula tibi sic et dimensus est, et disposuit. Quæ ut Cyrus audisset, delectatum eis, dixisse: Atque omnia hæc, mi Lysander, ego dimensus sum ac disposui: nonnulla sunt etiam, quæ ipsemet consevi. Tum Lysander se Cyrum intuentem, conspecta vestium ipsius pulchritudine, et odore percepto, torquium denique armillarumque animadversa elegantia, ceterique ornatus, quem habebat, dixisse commemorabat: Quid ais, Cyre? tune manibus tuis aliquid horum consevisti? Respondisse vero Cyrum: Hoccine tibi admirationi est, mi Lysander? Mithren juratus testor, nunquam me, quum recte valeo, cibum capere prius quam vel ex bellicis, vel rusticæ rei exercitiis, vel alia quapiam studiosa contentione vidaverim. Atque his auditis Lysander ipse aiebat, manum se Cyri comprehendisse, ac dixisse: Jure mihi beatus esse videris, Cyre: nam eo quod es vir egregius, fortunatus es.

CAPUT V.

Hæc tibi ego commemoro, Critobule, inquit Socrates, ut scias, ne felicissimos quidem homines ab agricultura posse abstinere. Nam videtur ejus studium simul et voluptatem quandam habere, et rei familiaris amplificationem, et exer-

εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει. (2) Πρῶτον γὰρ ἀφ' ὧν ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ἡ γῆ φέρει ἐργαζομένοις, καὶ ἀφ' ὧν τοῖνυν ἡδυπαθοῦσι, προσεπιφέρει. (3) Ἐπειτα δὲ ὅσα κοσμοῦσι βωμούς καὶ ἀγάλματα καὶ οἷς αὐτοὶ κοσμοῦνται, καὶ ταῦτα μετὰ ἡδίστων ὁσμῶν καὶ θεαμάτων παρέχει. Ἐπειτα δὲ ὅσα πολλὰ τὰ μὲν φύει, τὰ δὲ τρέφει· καὶ γὰρ ἡ προβατευτική τέχνη συνήπται τῇ γεωργίᾳ, ὥστε ἔχειν καὶ θεοὺς ἐξαρέσκεσθαι θύοντας καὶ αὐτοὺς χρῆσθαι. (4) Παρέχουσα δ' ἀφθονώτατα ἀγαθὰ οὐκ ἔξ ταῦτα μετὰ μαλακίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ψύχη τε χειμῶνος καὶ θάληθι θέρους ἐθίζει καρτερεῖν. Καὶ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς διὰ τῶν χειρῶν γυμνάζουσα ἰσχύν αὐτοῖς προστίθῃ, τοὺς δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργούντας ἀνδρίζει πρῶτ' τε ἐγείρουσα καὶ πορεύεσθαι σφοδρῶς ἀναγκάζουσα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ χώρῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει αἰεὶ ἐν ὥρᾳ αἱ ἐπικαιρωτάται πράξεις εἰσὶν. (5) Ἐπειτα δ' ἥν τε σὺν ἵππῳ ἀρήγειν τις τῇ πόλει βούληται, τὸν ἵππον ἱκανωτάτῃ ἡ γεωργία συντρέφειν, ἥν τε πεζῇ, σφοδρὸν τὸ σῶμα παρέχει· θήραις τε τι φιλοπονεῖσθαι συνεπαίρει τῇ γῇ καὶ κυσὶν εὐπέτειαν τροφῆς παρέχουσα καὶ θηρία συμπαρτρέφουσα. (6) Ὀφελόμενοι δὲ καὶ οἱ ἵπποι καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀνταφελῶσι τὸν χώρον, ὃ μὲν ἵππος πρῶτ' τε κομίζων τὸν κηδόμενον εἰς τὴν ἐπιμελείαν καὶ ἐξουσίαν παρέχων ὅψι ἀπίνειν, αἱ δὲ κύνες τὰ τε θηρία ἀπερύκουσαι ἀπὸ λύμης καρπῶν καὶ προβάτων καὶ τῇ ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσαι.

→ (7) Παρορμῇ δέ τι καὶ εἰς τὸ ἀρήγειν σὺν ὄπλοις τῇ χώρᾳ καὶ ἡ γῆ τοὺς γεωργοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοὺς καρποὺς τρέφουσα τῷ κρατοῦντι λαμβάνειν. (8) Καὶ δραμεῖν δὲ καὶ βαλεῖν καὶ πηδῆσαι τίς ἱκανωτέρος τέχῃ γεωργίας παρέχεται; τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλείω τέχῃ ἀντιχαρίζεται; τίς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσίοντι λαβεῖν, ὅτι χρῆζει; τίς δὲ ξένους ἀφθονώτερον δέχεται; (9) χειμάσαι δὲ πυρὶ ἀφθόνῳ καὶ θερμοῖς λουτροῖς ποῦ πλείων εὐμάρεια ἢ ἐν χωρίῳ; ποῦ δὲ ἥδιον θερίσαι ὕδασι τε καὶ πνεύμασι καὶ σκιαῖς ἢ κατ' ἀγρόν; (10) τίς δὲ ἄλλη θεοὺς ἀπαρχὰς πρεσβεστέρας παρέχει ἢ ἑορτὰς πληρεστέρας ἀποδεικνύει; τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα ἢ γυναικὶ ἡδίων ἡ τέχνῳις ποθεινότερα ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα; (11) Ἐμοὶ μὲν θαυμαστὸν δοκεῖ εἶναι εἰ τις ἐλευθερὸς ἄνθρωπος ἢ πτωχὸς τούτων ἥδιον κενεῖται· ἢ ἐπιμελείαν ἡδίων τινὰ ταύτης εὐρηκεν ἢ ὠφελιμωτέραν εἰς τὸν βίον. (12) Ἐτι δὲ ἡ γῆ θέλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καὶ δικαιοσύνην διδάσκει· τοὺς γὰρ ἀρίστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλείστα ἀγαθὰ ἀντιποιεῖ. (13) Ἐὰν δ' ἄρα καὶ ὑπὸ πλήθους ποτὲ στρατευμάτων τῶν ἔργων στερηθῶσιν οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι καὶ σφοδρῶς καὶ ἀνδρικῶς παιδευόμενοι οὗτοι εὖ παρεσκευασμένοι καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἥν μὴ θεὸς ἀποκωλύῃ, δύνανται ἰόντες εἰς τὰς τῶν ἀποκωλυόντων λαμβάνειν ἀφ' ὧν θρέψονται. Πολλάκις δ' ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀσφαλέστερόν ἐστι σὺν τοῖς ὄπλοις τὴν τροφὴν μαστεύειν ἢ τοῖς γεωρ-

ΚΕΝΟΡΗΘΗ.

citationem corporum, ut ad ea perficienda robur habeant, quæ ingenuis hominibus conveniunt. Primum enim fert terra se colentibus, ea quæ hominibus ad victum necessaria sunt; atque etiam illa fert, de quibus voluptatem capiunt. Deinde suppeditat omnia suavissimis cum odoribus, et gratissima specie, quæcunque homines ad aras, et ad simulacra deorum, atque etiam ad se ipsos ornandos adhibent. Præterea multa obsonia partim producit, partim nutrit. Etenim ars pecuaria cum agricultura conjuncta est. Quo fit ut multa suppetant, quibus sacrificandis tum placare deos, tum ipsimet uti possimus. Quumque copiosissime bona subministret, non sinit ea cum mollitia capi, sed ad hiemem frigora, et æstatis calores tolerandos consuefacit. Eadem illos, qui manibus suis laborant, exercendo magis robustos efficit; alios vero, qui colendum dant agrum et inspiciunt ipsi, strenuos reddit, diu mane ipsos excitat, acriterque ambulare cogit. Etenim et ruri, et in urbe semper stato anni tempore fiunt actiones opportunissimæ. Deinde sive quis eques opem civitati suæ ferre velit, agricultura maxime alendo equo sufficit; sive pedes, eadem acre corpus reddit. Etiam venationis ad studium nonnihil adjumenta præstat profundum, et quod per eam facile canes alii possint, et feræ nutrir. Et quia canes quoque cum equis ex agricultura commodum aliquod percipiunt, vicissim et ipsi ruri prosunt: equus, dum mane portat rei rusticæ curatorem ad inspicendum, ac sero redeundi potestatem facit; canes, dum feras abigunt, ne fructibus pecudibusve noceant, ac solitudini securitatem præstant. Incitat etiam terra nonnihil agricolas ad defendendum armis agrum, quum fructus in medio propositos educet, qui victori cedant. Et quæ tandem ars homines magis ad currendum, ad jaculandum, ad saliendum idoneos reddit quam agricultura? quæ ars se exercentibus plura contra largitur? quænam sui studiosum suavius excipit, porrigens accedenti quod sumat ex animi arbitratu? quænam majori cum rerum copia hospites excipit? ubinam commodius copioso igne calidisque lavacris per hiemem uti licet, quam ruri? ubi quis aquarum, auræ, umbrarumque causa jucundius traducere possit æstatem, quam ruri? quænam ars alia primitias suppeditat diis rectius convenientes, vel festos dies abundantiori cum copia rerum exhibet? quænam domesticis gratior est, uxori jucundior, liberis optatior, erga amicos benignior? Mihi quidem mirum videatur, posse hominem ingenuum vel possessionem aliquam acceptiorem hac ducere, vel studium aliquod hoc tum jucundius tum ad vitam utilius reperire. Præterea tellus benigna justitiam quoque docet illos, qui animum ad hoc advertere possunt. Nam studiosissime se colentibus, maximam bonorum copiam vicissim largitur. Quod si aliquando ii qui in agricultura versantur, et tum ad alacritatem tum fortitudinem condocerati sunt, a magnis copiis hostium ab operibus arceantur, possunt certe, nisi deus prohibeat, præsertim quum et animis et corporibus egregie instructi sint, invasis eorum sinibus, a quibus impediuntur quominus operas suas faciant, indidem capere unde se alant. Atque in bello sæpe

γχοῖς ὀργάνοις. (14) Συμπαίδεῦσι δὲ καὶ εἰς τὸ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοισι ἡ γεωργία. Ἐπὶ τε γὰρ τοὺς πολεμικοὺς σὺν ἀνθρώποις δεῖ ἰέναι, τῆς τε γῆς σὺν ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ἐργασία. (15) Τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωγήσειν δεῖ τοὺς ἐργαστῆρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν καὶ πείθεσθαι θέλοντας· τὸν δὲ ἐπὶ πολεμικοὺς ἄγοντα ταῦτα δεῖ μηχανᾶσθαι, δωροῦμένον τε τοῖς ποιοῦσιν ἃ δεῖ ποιεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ κολάζοντα τοὺς ἀτακτοῦντας. (16) Καὶ παρακελεύεσθαι δὲ πολλάκις οὐδὲν ἤττον δεῖ τοῖς ἐργάταις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐλπίδων δὲ ἀγαθῶν οὐδὲν ἤττον οἱ δοῦλοι τῶν ἐλευθέρων δέονται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, ὅπως μένειν θέλωσι. (17) Καλῶς δὲ κάκεινος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. Εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἐβρίωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσθένυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.

18. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, καλῶς δοκεῖς λέγειν· ὅτι δὲ τῆς γεωργικῆς τὰ πλεῖστά ἐστιν ἀνθρώπῳ ἀδύνατα προνοῆσαι, καὶ γὰρ χάλαζαι καὶ πάχυναι ἐνὸς καὶ αὐχομοὶ ἢ ὄμβροι ἐξάσιτοι καὶ ἐρυσίθαι καὶ ἄλλα πολλάκις τὰ καλῶς ἐγνωσμένα καὶ πεπονημένα ἀφαιροῦνται· καὶ πρόβατα δ' ἐνὸςτε κάλλιστα τετραμμένα νόσος ἐλθοῦσα κάκιστα ἀπώλεσεν. (19) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἄλλ' ὦ μὴν ἐγὼ γέ σε, ὦ Κριτόβουλε, εἰδέναι ὅτι οἱ θεοὶ οὐδὲν ἤττον εἰσι κύριοι τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργων ἢ τῶν ἐν τῇ πολέμῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πολέμῳ ὁρᾷς οἶμαι πρὸ τῶν πολεμικῶν πράξεων ἐξαρεσκευομένους τοῖς θεοῖς καὶ ἐπερωτῶντας θυσίαις καὶ οἰωνοῖς, ὅτι τε χρὴ ποιεῖν καὶ ὅτι μή· (20) περὶ δὲ τῶν γεωργικῶν πράξεων ἤττον οἶμαι δεῖν τοὺς θεοὺς ἰλάσκεσθαι· Εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι οἱ σῶφρονες καὶ ὑπὲρ ὕψους καὶ ξηρῶν καρπῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ προβάτων καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελεύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἀρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν ἤττον τῶν εἰρηνικῶν ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων. Ταῦτα μὲν οὖν πειρασόμεθα οὕτω ποιεῖν. Σὺ δ' ἡμῖν ἐνθεν λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἀπέλιπες, πειρῶ τὰ τούτων ἐχόμενα διεκπεραίνειν, ὡς καὶ νῦν μοι δοκῶ ἀκηχοῦς ὅσα εἶπες μᾶλλον τι ἢ διδοῦν ἢ πρόσθεν ὅτι χρὴ ποιοῦντα βιοτεύειν. (2) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄρα, εἰ πρῶτον μὲν ἐπανέλθοιμεν ὅσα ὁμολογοῦντες διελθῶμεν, ἢν' ἦν πως δυνώμεθα πειραθῶμεν οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξίναί συνομολογοῦντες; (3) Ἡδύ γ' οὖν ἐστίν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὥσπερ καὶ χρημάτων κοινωνήσαντας ἀναμφιλόγως διελθεῖν, οὕτω καὶ λόγων

etiam tutius est armis victum quærere, quam instrumentis rusticis. Instituit etiam nos agricultura, ut mutuo nosmet juvemus. Nam adversus hostes cum hominum copiis pergendum est, et hominum opera terra est colenda. Itaque necesse est, eum, qui recte agriculturam exercere velit, operas suas sic instruere, ut sint alacres, et ad parendum promptæ. Eadem molitur oportet, qui copias adversus hostes ducturus sit, ut eos, qui faciunt quod viros fortes decet, muneribus orent, ac non recte atque ordine munus suum obeuntes plectat. Etiam necesse est agricolam non minus interdum operas suas cohortando excitare, quam imperatorem milites. Neque servis minus spe bona quam ingenuis hominibus opus est, imo vero etiam magis, ut manere velint. Recte is quoque dixit, qui agriculturam aliarum artium matrem et nutricem esse perhibuit. Nam quum agricultura prospere succedit, etiam artes ceteræ omnes vigent: at ubi terra necessitate aliqua inculta manet, etiam artes ceteræ fere terra marique exstinguuntur.

Quibus auditis Critobulus, Enimvero, inquit, hæc mihi dicere præclare videris, mi Socrates. Sed plurima sunt in agricultura, quæ provideri ab homine non possunt. Quippe nonnunquam grandines, pruina, æstus, imbres immensi, rubigines, aliaque, pulchre cogitata et elaborata tollunt. Etiam oves interdum educatas egregie morbus aliquis invadens miserrime perimit. Quæ quum audisset Socrates, Ego vero, mi Critobule, ait, scire te arbitrabar, penes deos nihilo minus potestatem rusticis in operibus summam esse, quam in bellicis. Vides autem, opinor, eos qui re militari occupantur, ante bellicas actiones deos placare, ac tum per sacrificia tum per auguria inquirere, quid faciundum, quid omittendum sit: et in actionibus rei rusticæ minus tibi laborandum putas, ut deos propitios reddas? Omnino scire debes, homines, qui quidem sapiant, humidorum et siccorum fructuum, boum, equorum, ovium, omnium denique fortunarum suarum causa deos colere.

CAPUT VI.

Dicis tu præclare, mi Socrates, ait, qui jubeas operam dare, ut opus omne non sine diis ordiamur, quippe quorum in potestate sint tam ea quæ pace, quam quæ bello suscipiuntur. Itaque studebimus hæc ita facere. Tu vero nobis enitere, istuc redeundo, ubi de administratione domestica dicere desisti, quæ porro sequuntur, absolvere. Videor enim mihi, posteaquam audiavi abs te dicta, magis perspicere quid, ut commode vivam, faciundum sit. Quid igitur? ait Socrates, placetne ut redeamus ad illa, quæcunque sic percurrimus, ut de iis inter nos conveniret, quo, si fieri possit, ita deinde reliqua percurrere conemur, ut inter nos conveniat? Jucundum sane est, inquit Critobulus, uti solent ii, quibus pecuniæ communes sunt, earum sine controversia rationem subducere, sic etiam nos, qui sermones

κοινωνούντας περί ὧν ἂν διαλεγώμεθα συνομολογούν-
τας διεξιέναι. (4) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης
μὲν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία, ἡ δὲ
ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνεται ἢ οἴκος δύνανται αὖξιν ἀν-
θρώποι, οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνεται ὅπερ κτήσις ἡ σύμπασα,
κτῆσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι ὅτι ἐκάστῳ εἴη ὠφέλιμον
εἰς τὸν βίον, ὠφέλιμα δὲ ὄντα εὐρίσκειτο πάντα ὁπόσοις
τις ἐπίσταται χρῆσθαι. (5) Πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπι-
στήμας οὔτε μαθεῖν οἶόν τε ἡμῖν ἔδοκει, συναποδοκι-
μάζειν τε ταῖς πόλεσι τὰς βαναυσικὰς καλουμένας τέ-
χνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι καὶ
τὰς ψυχὰς καταγύνουσι. (6) Τεκμηρίον δὲ σαφέστα-
τον γενέσθαι ἂν τούτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν
χώραν ἰόντων, διακαθίσας τις τοὺς γεωργούς καὶ τοὺς
τεχνίτας χωρὶς ἑκατέρους ἐπερωτῇ πότερα δοκεῖ ἀρτῆ-
γειν τῇ χώρᾳ ἢ ὑπερέμους τῆς γῆς τὰ τεῖχη διαφυ-
λάττειν. (7) Οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας
ὥρμεθ' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρτήγειν, τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ
μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαιδευμένοι καθῆσθαι μῆτε πο-
νοῦντας μῆτε κινδυνεύοντας. (8) Ἐδοκιμάσαμεν δὲ
ἀνδρὶ καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ ἐργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην
κρατίστην τὴν γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι
πορίζονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία μαθεῖν τε βράστη
ἔδοκει εἶναι καὶ ἡδίστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα
κάλλιστά τε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς
ψυχαῖς ἥκιστα ἀσχολίαν παρέχιν φθίων τε καὶ πόλεων
συνεπιμελεῖσθαι. (10) Συμπαροξύνειν δὲ τι ἔδοκει
ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλκίμους εἶναι ἡ γεωργία ἔξω τῶν ἐρυ-
μάτων τὰ ἐπιτήδεια φύουσα τε καὶ τρέφουσα τοὺς ἐρ-
γαζομένους. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐνδοξοτάτη εἶναι πρὸς
τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους
καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. (11)
Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ὅτι μὲν, ὦ Σωκράτες, κάλλιστόν
τε καὶ ἀρίστον καὶ ἡδίστον ἀπὸ γεωργίας τὸν βίον ποι-
εῖσθαι πάνυ μοι δοκῶ πεπεῖσθαι ἰκανῶς ὅτι δὲ ἐφησθα
καταμαθεῖν τὰ αἰτία τῶν τε οὕτω γεωργούντων ὥστε
ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθόνως ἔχειν ὧν δέονται καὶ τῶν
οὕτως ἐργαζομένων ὥς μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς τὴν γεωρ-
γίαν, καὶ ταῦτά μοι δοκῶ ἡδέως ἑκάτερα ἀκούειν σου,
ἅπας δὲ μὲν ἀγαθὰ ἐστὶ ποιῶμεν, ἀδὲ βλαβερά μὴ ποιῶ-
μεν. (12) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε,
ἦν σοι ἐξαρχῆς διηγήσωμαι ὥς συνεγενόμην ποτὲ ἀνδρὶ
ὅς ἐμοὶ ἔδοκει εἶναι τῷ ὄντι τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐφ' οἷς
τοῦτο τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν ὃ καλεῖται καλὸς τε καὶ
ἀγαθὸς ἄνθρωπος; Πάνυ ἂν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, βουλοίμην
ἂν οὕτως ἀκούειν, ὥς καὶ ἔγωγε ἐρῶ τούτου τοῦ ὀνό-
ματος ἀξίως γενέσθαι. (13) Λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ
Σωκράτης, ὥς καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν σκέψιν αὐτοῦ. Τοὺς
μὲν γὰρ ἀγαθοὺς τέκτονες, χαλκίους ἀγαθοὺς, ζωγρά-
φους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιούς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα,
πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανὸς περιελεῖν τε
καὶ θεάσασθαι τὰ δεδοκιμασμένα καλὰ ἔργα αὐτοῖς
εἶναι. (14) Ὅπως δὲ δὴ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν
ὄνομα τοῦτο τὸ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἐπισκεψαίμην, τί

inter nos communicamus, omnia percurrere, de quibus col-
loquimur, ita ut consentiamus. Visa est igitur nobis, inquit
Socrates, administratio domestica nomen esse scientiæ;
atque hæc ipsa scientia definiebatur ea esse, qua domos am-
plificare homines possint: domus autem esse definiebatur
idem quod facultates universæ; deinde facultates esse di-
cebamus id quod cuique ad vitam sit utile: utilia denique
omnia esse reperiebamus, quibuscunque uti aliquis sciret.
Ac scientias quidem universas non posse disci placuit
nobis, et itidem ut civitatibus, artes improbandas esse eas,
quæ sordidæ appellantur, quod et corpora lædere videan-
tur, et animos frangant. Ejus rei argumentum fore clari-
simum diximus, si hostibus agrum invadentibus, agri-
colas aliquis et opifices diversis locis constitutos, seorsim
utrosque interroget, utrum esse defendenda regio videatur,
an agro cedendum, ac deinde custodienda mœnia. Nam
ea ratione futurum arbitrabamur, ut qui exercendo solo oc-
cupantur, defendendum esse agrum discernant; opifices
autem dimicandum non esse, sed, prout ipsi instituti sunt,
desidendum, nullo neque labore, neque periculo adito.
Comprobavimus etiam, agriculturam viro bono et honesto
exercitationem et scientiam esse longe præstantissimam,
qua homines necessariorum sibi copiam parent. Atque vi-
debatur eadem disci facillime posse, ac summa cum volu-
ptate exerceri, et corpora longe pulcherrima robustissimaque
efficere, animis denique negotii nihil exhibere, quominus
cura sua tum amicos tum respublicas complectantur. Vi-
debatur etiam agricultura nobis excitare animos ad fortitu-
dinem, quod extra munitiones ad victum necessaria produ-
cat, iisque alat homines se exercentes. Itaque rationem
hanc vitæ a civitatibus quoque maximam mereri prædica-
tionem, quippe quæ cives præstantissimos, maximeque rei-
publicæ studiosos suppeditare videatur. Tum Critobulus,
Pulcherrimum esse, mi Socrates, inquit, et optimum ju-
cundissimumque, victum sibi ex agricultura parare, satis
esse mihi persuasum arbitror. Ceterum quod aiebas ani-
madvertisse te, quæ causæ sint, quamobrem alii sic agri-
culturam exercent, ut ex ea percipiant abunde omnia,
quibus est ipsis opus; alii sic in ea laborent, ut nulli ipsis
usui sit, eas equidem lubenter auditurus ex te videor utras-
que, ut quæ bona sunt faciamus, omissis iis quæ cum de-
trimento sunt conjuncta. Quid igitur, ait Socrates, mi Cri-
tobule, si tibi a principio narrem, quo pacto convenerim
hominem aliquando quendam, qui reapse mihi de illorum
esse numero videbatur, quibus merito nomen illud tribuitur,
quo quis vir bonus et honestus appellatur? Id equidem, ait
Critobulus, vehementer audire velim, quippe qui et ipse
dignus haberi eo nomine cupiam. Dicam igitur, inquit So-
crates, quomodo ad invisendum hominem illum accesserim.
Nam ad bonorum fabrorum, bonorum ærariorum, pictorum
bonorum, itemque statuariorum, et hujusmodi opera alio-
rum quæ præclara judicentur, obeunda spectandaque, mihi
temporis perexiguum quiddam sufficiebat. Verum ut con-
siderarem, quidnam agendo illi, qui nomen hoc boni et ho-

ποτ' ἐργαζόμενοι τοῦτ' ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πάνυ μου ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. (16) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέκειτο τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅτινα ἰδοίμι καλόν, τούτῳ προσήειν καὶ ἐπειρώμην καταμανθάνειν εἰ ποῦ ἰδοίμι προσηρτημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. (16) Ἄλλ' οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως, ἀλλ' ἐνίοις ἐδόκουν καταμανθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πάνυ μοχθηροῦς ὄντας τὰς ψυχάς. Ἐδοξεν οὖν μοι ἀφήμενον τῆς καλῆς ὁψείας ἐπ' αὐτῶν τινα ἔλθειν τῶν καλουμένων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν. (17) Ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχόμαχον ἤκουον πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ξένων καὶ ἀστών καλόν τε καὶ ἀγαθόν ἐπνομαζόμενον, ἐδοξέ μοι τούτῳ περιπαθεῖν συγγενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἑλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἐδοξε σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ, καὶ παρακαθίζόμενος εἶπον, Τί, ὦ Ἰσχόμαχε, οὐ μάλα εὐωδὸς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τὰ γε πλεῖστα ἡ πράττοντά τι ὁρῶ σε ἢ οὐ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. (2) Οὐδὲ ἂν γε νῦν, ἔφη δ' Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἐώρας, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεθέμην ἀναμένειν ἐνθάδε. Ὅταν δὲ μὴ πράττης τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφην ἐγώ, ποῦ διατρίβεις καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βούλομαι σου πυθέσθαι τί ποτε πράττων καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς κέλῃσαι, ἐπεὶ οὐκ ἐνδον γε διατρίβεις οὐδὲ τοιαύτη σου ἡ εἷξις τοῦ σώματος καταφαίνεται. (3) Καὶ δ' Ἰσχόμαχος γελάσας ἐπὶ τῷ τί ποιῶν καλὸς καὶ ἀγαθὸς κέλῃσαι, καὶ ἡσθεῖς, ὥς γ' ἐμοὶ ἐδοξεν, εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν ὅταν σοι διαλέγονται περὶ ἐμοῦ τινες καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα οὐκ οἶδα· οὐ γάρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀντίδοσιν καλῶνται τριηραρχίας ἢ χορηγίας, οὐδεὶς, ἔφη, ζητεῖ τὸν καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, ἀλλὰ σαφῶς, ἔφη, ὀνομάζοντές με Ἰσχόμαχον πατρίθεν προσκαλοῦνται. Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅ με ἐπύρου, οὐδαμῶς ἐνδον διατρίβω. Καὶ γάρ δὴ, ἔφη, τὰ γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου πάνυ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ ἐστὶν ἱκανὴ διοικεῖν. (4) Ἄλλὰ καὶ τοῦτο, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, πάνυ ἂν ἡδέως σου πυθοίμην πότῃ αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε εἶναι οἷαν δεῖ ἢ ἐπισταμένην ἑλαδὸς παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. (5) Καὶ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένην αὐτὴν παρέλαβον, ἢ ἔτη μὲν οὐπὼ πεντεκαίδεκα γεγονυῖα ἦλθε πρὸς ἐμὲ, τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὥς ἐλάχιστα μὲν ὄροιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο; (6) οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη ἔρια παραλαβοῦσα ἱμάτιον ἀποδείξαι, καὶ ἑωρακυῖα ὥς ἔργα ταλάσια θεωραπαίναισι δίδονται; ἐπεὶ τὰ γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦλθε πεπαιδευμένη· ὅπερ μέγιστον ἐμοίγε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικί. (7) Τὰ δ' ἄλλα, ἔφην ἐγώ, ὦ Ἰσχόμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε ἱκανὴν εἶναι ὃν προσήκει ἐπι-

nesti viri sane plenum gravitatis obtinerent, hoc ipso digni judicarentur, vehementer animus meus aliquem ipsorum convenire cupiebat. Ac primo quidem, quod honesti nomen ad bonum adjiceretur: si quem honesta facie cernerem, eum adibam, ac dabam operam, ut intelligerem, anne videre possem alicubi bonum cum honesto conjunctum. Verum aliter se res habebat; nonnullos videbar animadvertere, forma quidem illos perquam honesta praeditos, sed animis pravis. Itaque visum fuit, omissa vultus honesta specie, quendam eorum accedere, qui honesti et boni appellarentur. Quum igitur audirem, Ischomachum, ab omnibus, viris, mulieribus, exteris, civibus, honestum ac bonum virum nominari, visum est operam mihi dandam, ut eum convenirem.

CAPUT VII.

Ergo, ubi aliquando conspexissem eum in Jovis Liberalis porticu sedentem, quod otiosum esse putarem, accessi, ac propter ipsum adsidens, Quid tu, Ischomache, dixi, desides hic, qui non admodum otuari consuevisti? nam maxima ex parte vel agere te aliquid video, vel saltem otiosum in foro non versari. Ne nunc quidem, subjecit Ischomachus, me conspiceres, Socrates, nisi ex convento quosdam hic hospites praestolarer. At quum nihil ejusmodi agis, inquam ego, quaeso te per deos, ubinam tempus teris, et quid facis? Nam quaerere ex te omnino cupio, quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris: quandoquidem domi tempus non teris, neque corporis tui habitus talis appareat. Tum Ischomachus, ad ea verba, « Quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris, » arridens, eisque, ut mihi videbatur, delectatus: Equidem, ait, an me hoc nomine appellent aliqui, quum tecum de me colloquuntur, nescio. Non enim certe, quum me vocant ad suscipiendam vice alius vel trierarchiam vel munus choragi, quisquam virum illum bonum et honestum quaerit, sed perspicue me Ischomachum, addito nomine patris, appellatum arcessunt. Sed ego quidem, mi Socrates, quod de me quaerebas, domi tempus non admodum tero. Nam ad res domesticas administrandas uxor ipsa satis est idonea. Quin hoc quoque, inquam ego, mi Ischomache, perlibenter de te quaerem, num uxorem ipse talem institendo effeceris, qualem esse oportet, an a patre matreque acceperis peritam earum rerum administrandarum, quae ad ipsius officium pertinent. Et quid, mi Socrates, ait, scire poterat, quum eam ducerem quae necdum annos nata quindecim ad me venerit, ac superiore tempore magna cura asservata vixerit, ut quamminimam cerneret, quamminimam audiret, quamminimam sciscitaretur? An non autem boni consulendum tibi videtur, quod saltem venerit perita conficiendi accepta lana vestem, et animadversa ratione pensi ancillis dandi? Nam quod gulam attinet, hac in parte, mi Socrates, recte admodum instituta venit, quae quidam mihi disciplina tum in viro tum in femina videtur esse maxima. Ceterane, inquam ego, mi Ischomache, uxorem tuam instituentem ipse docuisti, ut curandis iis, quae ad munus ipsius pertinent, sufficiat? Non prius profecto, inquit Ischoma-

μαλίσθαι; Οὐ μὰ Δί, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐ πρὶν γε καὶ εἴθυσα καὶ εὐξάμην ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βελτίστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, καὶ ἡ γυνὴ σοι συνέθευε καὶ συνεύχετο αὐτὰ ταῦτά; Καὶ μάλα γ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, πολλὰ ὑπισχνουμένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι ὅταν δεῖ, καὶ εὐδηλος ᾔην ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων. (9) Πρὸς θεῶν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον διδάσκειν ἤρχου αὐτὴν, διηγοῦ μοι ὡς ἐγὼ ταῦτ' ἂν ἡδιόν σου διηγούμενον ἀκούοιμι ἢ εἰ μοι γυμνικὸν ἢ ἱππικὸν ἀγῶνα τὸν κάλλιστον διηγῶ. (10) Καὶ ὁ Ἰσχόμαχος ἀπεκρίνατο, Τί δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐπεὶ ἤδη μοι χειροθήκης ἦν καὶ ἐτετιθάσσευτο ὥστε διαλέγεσθαι, ἡρόμην αὐτὴν, ἔφη, ὧδέ πως· Εἰπέ μοι, ὦ γύναι, ἄρα ἤδη κατενόησας τίνας ποτὲ ἔνεκα ἐγὼ τε σὲ λαβὼν καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδωσάν σε ἐμοί; (11) ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορίξ ᾔην μεθ' ὅτου ἀλλοῦ ἐκαθεύδομεν ἂν ὅδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανὲς τοῦτ' ἐστὶ. Βουλευόμενος δ' ἐγώ γε ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ τίν' ἂν κοινὸν βελτίστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγὼ τε σὲ ἐξελέξαμην καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, ὡς εἰκόασιν, ἐκ τῶν δυνατῶν ἐμέ. (12) Τέκνα μὲν οὖν ἦν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ἐπιβελτίστα παιδεύσομεν αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγχαθόν, συμμάχων καὶ γηροβοσκῶν ἐπιβελτίστων τυγχάνειν· νῦν δὲ δὴ οἴκος ἡμῖν ὅδε κοινός ἐστιν. (13) Ἐγὼ τε γὰρ ὅσα μοι ἐστὶν ἅπαντα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω, σὺ τε ὅσα ἡνέγκω πάντα εἰς τὸ κοινὸν κατέθεκας. Καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογιζέσθαι πότερος ἄρα ἀριθμῶ πλείω συμβέλλεται ἡμῶν, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖ εὖ εἰδέναι ὅτι ὑπότερος ἂν ἡμῶν βελτίων κοινωνὸς ᾖ, οὗτος τὰ πλείονος ἀξία συμβάλλεται. (14) Ἀπεκρίνατο δέ μοι, ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή, Τί δ' ἂν ἐγὼ σοι, ἔφη, δυναίμην συμπαῖξαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν. (15) Ναὶ μὰ Δί, ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, καὶ γὰρ καὶ ἐμοὶ ὁ πατήρ. Ἀλλὰ σωφρόνων τοὶ ἐσσι καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕτω ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ ἄλλα ὅτι πλείστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. (16) Καὶ τί δὲ, ἔφη ἡ γυνή, ὁρᾷς ὅτι ἂν ἐγὼ ποιοῦσα συναύξοιμι τὸν οἶκον; Ναὶ μὰ Δί, ἔφη ἐγὼ, ἀ τε οἱ θεοὶ ἐφυσάν σε δύνασθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαίνει, ταῦτα πειρῶ ὡς βέλτιστα ποιεῖν. (17) Καὶ τί δὴ ταῦτά ἐστιν; ἔφη ἐκείνη. Οἶμαι μὲν ἐγώ γε, ἔφη, οὐ τὰ ἐλαχίστου ἀξία, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ σμῆναι ἡγεμῶν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίους ἔργοις ἐπέστηκεν. (18) Ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοὶ, ὦ γύναι, δοκοῦσι πολὺ δισεκαυμένως μάλιστα τὸ ζεύγος τοῦτο συνεθεῖκεναι ὁ καλεῖται θῆλυ καὶ ἄρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώτατον ᾖ αὐτῶν εἰς τὴν κοινωσίαν. (19) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ ἐκλιπεῖν ζῶων γένη τοῦτο τὸ ζεύγος κεῖται μετ' ἀλλήλων τεκνοποιοῦμενον, ἔπειτα τὸ γηροβοσκὸς κεκτῆσθαι ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γούν ἀνθρώποις πορίζεται· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ διαίτα τοῖς ἀνθρώποις

chus, quam rem sacram fecissem, et precatus essem, ut quæ utrique nostrum essent optima, tum ipse docerem, tum ex me illa disceret. Ergo, inquam ego, etiam uxor rem sacram tecum faciebat, et una tecum hæc precabatur? Omnino, ait Ischomachus, et quidem multum diis testibus promittens, fore se talem, qualem esse oportet; nec obscurum erat, minime in iis, quæ doceretur, negligentem futuram. Quæso te per deos, inquam ego, mi Ischomache, narra mihi, quid eam primum docere cœperis. Nam iucundius id mihi fuerit ex te narrante audire, quam si vel gymnicum, vel equestre mihi certamen longe pulcherrimum narres. Ischomachus respondens, Quid enim, inquit, mi Socrates? posteaquam mansueta jam, et cicur reddita esset, ita ut colloqueremur, hoc quodam, ait, modo ipsam interrogabam: Dic mihi, mea uxor, jamne animadvertisti, qua tandem de causa tum ego te duxerim, tum tui parentes mihi te tradiderint? non enim inopiam nobis alterius ullam fuisse, quicum cubarem, te ipsam perspicere scio. Quum autem ego quidem de me, parentes vero tui de te consultaremus, quemnam consortem optimum domus et liberum caperemus, ego te delegi, et parentes tui me, quemadmodum videtur, quantum licuit optimum. Quod si liberos deus aliquando nobis dederit, tum de illis consultabimus, quo pacto eos quam optime possimus instituere. Nam et illud bonum utrique nostrum erit commune, ut et socios, et eos qui nos in senectute alant, longe optimos consequamur. Nunc domus hæc nobis communis est. Nam et ego cuncta, quæ mea sunt, in medium exhibeo; et tu quæcunque attulisti, omnia in commune deposuisti. Neque jam ejus habenda est ratio, uter nostrum numero plura contulerit; sed probe sciendum est, eum res majoris pretii conferre, qui se hac in societate rectius gesserit. Ad ea, mi Socrates, uxor mihi hæc respondebat: In quonam ego tibi esse adjumento possum? quæ mea facultas est? In te omnia sita sunt. Mei munus esse mater aiebat, ut frugi sim. Profecto, inquam ego, mea uxor, etiam meum hoc esse dicebat pater. Verum frugi hominum munus est, sive quis vir sit, sive mulier, ita se gerere, ut et facultates, quæ adsunt, optimo sint loco, et aliæ quamplurimæ honestis justisque rationibus accedant. Et quidnam tu vides, inquit uxor, quo efficiundo possim ego tecum domum nostram augere? Enitere profecto, inquam, ut illa quam optime efficias, quæ a natura tibi dii tribuerunt, ut posses, et quæ lex comprobatur. Ea vero quid sunt? ait illa. Meo quidem judicio, inquam ego, non minimi momenti, nisi etiam apud illa dux in alveari minimi momenti operibus præses constituta est. Nam mihi, dixisse se aiebat, videntur dii, mea uxor, maxima consideratione par hoc conjunxisse, quod mas et femina vocatur, ut ad societatem mutuum quamplurimum sibi conducere. Primum enim, ne animantium genera deficiant, par hoc conjunctum liberos procreat. Deinde facultas hominibus conceditur, ut ex hac conjunctione acquirere sibi possint eos qui senes alant.

ποις οὐχ ὥςπερ τοῖς κτήνεσιν ἐστὶν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δεῖται δῆλον ὅτι. (20) Δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἔξιν εἶ, τι εἰσφέρουσιν εἰς τὸ στεγνὸν ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας. Καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστὶν ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίγνεται. (21) Δεῖ δ' αὖ, ἐπειδὴν ταῦτα εἰσνεχθῇ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σῴσοντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργασομένου δ' αὖ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενα ἐστί. Στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιαὶ δέονται ὥσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθλότητος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. (22) Ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρωτα ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται τὰ τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὥς ἡμεῖς δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. (23) Τρίγῃ μὲν γὰρ καὶ θάλπη καὶ ὀδοπορίας καὶ στρατείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μᾶλλον δύνασθαι καρτερεῖν κατεσκεύασεν ὥστε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα· τῇ δὲ γυναικὶ ἦσαν τὸ σῶμα δυνατόν πρὸς ταῦτα φύσας τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ, φάναι ἔφη, προστάξει μοι δοκαὶ ὁ θεός. (24) Εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέφουσε καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφήν καὶ τοῦ στέργειν τὰ νεογνά βρέφη πλεῖον αὐτῇ ἐδάσατο ἢ τῷ ἀνδρί. (25) Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσνεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεός ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κακίον ἐστὶ φοβεράν εἶναι τὴν ψυχὴν πλεῖον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσατο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρί. Εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρήγειν αὐτὴν δεήσει, εἰάν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλεῖον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο. (26) Ὅτι δ' ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδόναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐπιμελείαν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. Ὡς οὐκ ἂν ἔχοις διελεῖν πότρυ τὸ ἔθνος τὸ θῆλυ ἢ τὸ ἀρρεν τούτων πλεονεχτεῖ. (27) Καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὧν δεῖ εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκε, καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεός ὁπότερος ἂν ᾖ βελτίων, εἴθ' ὁ ἀνὴρ εἴθ' ἡ γυνή, τούτων καὶ πλεῖον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. (28) Διὰ δὲ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ πεφυκέναι διὰ τοῦτο καὶ δέονται μᾶλλον ἀλλήλων καὶ τὸ ζεύγος ὀφελιμώτερον ἐαυτῷ γεγενῆσθαι, ἢ τὸ ἕτερον ἐλλείπειν τὸ ἕτερον δυνάμενον. (29) Ταῦτα δὲ, ἔφη, δεῖ ἡμᾶς, ὧ γύναι, εἰδόντας ἢ ἑκατέρω ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πειρᾶσθαι ὅπως ὡς βέλτιστα τὰ προσήκοντα ἑκατέρον ἡμῶν διαπράττεσθαι. (30) Συνεπαίνει δὲ, ἔφη φάναι, καὶ ὁ νόμος αὐτὰ, συζευγνύς ἀνδρα καὶ γυναῖκα. Καὶ κοινωνοὺς ὥςπερ τῶν τέκνων ὁ θεός ἐποίησεν, οὕτω καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου κοινωνοὺς καθίστησι. Καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ἢ ὁ θεός ἐφυσεν ἑκάτερον μᾶλλον [ἂν] δύνασθαι. Τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ καλλίον ἔνδον μένειν ἢ θυμαλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρί αἰσχίον ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. (31) Εἰ δέ τις παρ' ἢ ὁ θεός ἐφυσεν ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει καὶ δίκην

Præterea non sub dio jumentorum instar homines vivunt, sed tectis scilicet indigent. Quamobrem necesse est, il qui consequi volunt, quod sub tectum importent, habeant aliquos qui operas obeundas sub dio suscipiant. Nam et arvorum renovatio, et seminum sparsio, et consitio, et pascendi opera ejusmodi sunt, quæ omnia sub dio curentur: et ex eis necessaria comparantur. Requiritur autem, posteaquam hæc intra tectum illata fuerint, ejus etiam opera, qui hæc servet, et qui ea conficiat opera, quæ non nisi sub tectis fieri possunt. Requirit vero tecta liberorum recens natorum educatio prima, et cibi ex illata segele confectio tecta requirit; ac similiter etiam vestis ex lanis elaboratio. Et quoniam hæc utraque, tum interiora tum externa, labores et curam requirunt; idcirco etiam deus, dixisse se perhibebat, statim naturam præparavit feminæ quidem, ad opera et curationes interiores; viri autem, ad opera et curationes externas. Nam viri corpus et animum sic condidit, ut magis et frigora, et calores, et itinera, et expeditiones militares tolerare possit; quo factum, ut opera illi externa injungeret. Mulieri vero quia minus ad hæc firmum corpus a natura largitus esset, idcirco illi opera interiora, dixisse se aiebat, mandasse mihi deus videtur. Et quia sciebat, quod et a natura indidisset, et mandasset feminæ, ut ea recens natos liberos educaret, idcirco majorem etiam amorem erga modo natos liberos ei quam viro tribuit. Quia item illata custodiendi curam mandavit feminæ, idcirco deus, qui sciret animum timidum ad custodiam minime deteriore esse, majorem etiam metus partem feminæ, quam viro impertivit. Quod sciret eum, qui foris opera faciat, ad defendendum præsto esse debere, rursus huic audaciæ plus tribuit. Quod utroque tum expendere tum recipere necesse sit, idcirco memoriam et diligentiam in ambobus ex æquo posuit. Itaque non facile possis discernere, utrum femineum an virile genus hac in parte excoelat. Idem ex æquo deus posuit in ambobus abstinentiam a rebus, quibus abstinendum est; et potestatem eis fecit, uter foret melior, sive vir, sive mulier, is ut hujus boni partem majorem consequeretur. Quia vero natura utriusque non esset ad eadem omnia bene comparata, idcirco etiam alter alterius magis indiget, sitque par hoc sibi ipsi utilius, quum alterius in potestate sint ea quibus alterum fere destituitur. Hæc, dicebam ad eam, quum sciamus, mea uxor, nimirum quæ utrique nostrum a deo sint imperata, enixe operam dare debemus, ut uterque nostrum ea quæ sui officii ratio postulat, quam rectissime præstemus. Etiam lex, dixisse se aiebat, hæc approbat, marem ac feminam copulans. Atque uti deus liberorum societatis inter ipsos auctor est, ita lex domus societatem eis instituit. Præterea lex ea pulchra esse demonstrat, quæ naturæ deus indidit ut præstare possit alter altero rectius. Est enim feminæ pulchrius, intra ædes se continere, quam foris agere; viro autem turpius, intus manere, quam res exteras curare. Quod si quis aliud agit, quam quod ipsis nature deus indidit; certe occultum esse diis non potest, ordi-

δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ ἢ πράττων τὰ τῆς γυναῖκος ἔργα. (32) Δακεῖ δέ μοι, ἔφη, καὶ ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προτεταγμένα διαπονεῖσθαι. Καὶ ποῖα δ', ἔφη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν; (33) Ὅτι, ἔφη ἐγὼ, ἐκείνη τε ἐν τῷ σμῆναι μένουσα οὐκ ἐξ ἀργούς τὰς μελίσσας εἶναι, ἀλλ' ὅς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἂν αὐτῶν ἐκάστη εἰσφέρει οἷά τε καὶ δέγεται, καὶ σώζει ταῦτα ἕως ἂν δέη χρῆσθαι. Ἐπειδὴν δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἦκη, διανέμει τὸ δίκαιον ἐκάστη. (34) Καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δ' ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφέστηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνηται, καὶ τοῦ γιγνομένου τάκου ἐπιμαλεῖται ὡς ἐκτρέφεται· ἐπειδὴν δὲ ἐκ τραφῆ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοσσοὶ γέγονται, ἀποικίζει αὐτοὺς σὺν τῶν ἐπιγόνων τινὶ ἡγεμόνι. (35) Ἡ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; Δεήσει μέντοι σε, ἔφη ἐγὼ, ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκετῶν, τοὺτους συνεκτέμειν, οἷς δ' ἂν ἔνδον ἔργον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπιστατῆτέον, (36) καὶ τὰ τε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον, καὶ ἂν μὲν ἂν αὐτῶν δέη δαπανᾶν, σοὶ διανεμῆσθαι, ἂ δ' ἂν περιττεύειν δέη, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν κειμένη δαπάνη εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. Καὶ ὅταν ἔρια εἰσνεχθῇ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ ἱμάτια γίγνηται. Καὶ ὅ γε ξηρὸς σίτος ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίγνηται ἐπιμελητέον. (37) Ἐν μέντοι τῶν σοι προσήκοντων, ἔφη ἐγὼ, ἐπιμελημάτων ἴσως ἀχαριστότερον δοῖς εἶναι, ὅτι ὅς ἂν κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύηται. Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, ἐπ' ἀριτώτατον μὲν οὖν, ἣν μέλλωσι γε οἱ καλῶς θεραπευθέντες χάριν εἰσέσθαι καὶ εὐνοῦστέροι ἢ πρόσθεν εἶσεσθαι. (38) Καὶ ἐγὼ, ἔφη ὁ Ἰσχυρόμαχος, ἀγαθoὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον, Ἄρα γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὰς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμῆναι ἡγεμονίας αἱ μελίσσαι οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτὴν ὥστε ὅταν ἐκείνη ἐκλίπῃ οὐδεμία οἰεται τῶν μελισσῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλ' ἔπονται πᾶσαι; (39) Καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο, Θευμάζοιμ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σὲ μᾶλλον τείνῃ τὰ τοῦ ἡγεμονός ἔργα ἢ πρὸς ἐμὲ. Ἡ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σύ γε ἐπιμελοῖο ὅπως ἔξωθεν τι εἰσφέρειτο. (40) Γελοία δ' αὖ, ἔφη ἐγὼ, ἡ ἐμὴ εἰσφορά φαίνοيت' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσνεχθέντα σώζοι. Οὐχ ὁρᾷς, ἔφη ἐγὼ, οἱ εἰς τὸν τετραμήνον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτερόνται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν, εἰ τοῦτό γε ποιοῦσιν. (41) Ἄλλαι δέ μοι, ἔφη ἐγὼ, ἰδὲ ἐπιμελῆαι, ὦ γύναι, ἡδεῖαι σοι γίγονται, ὅπoταν ἀνεπιστήμονα ταλασίαι λαβοῦσα ἐπιστήμονα ποιήσῃς, καὶ διπλάσιου σοι ἀξία γένηται, καὶ ὅπoταν ἀνεπιστήμονα ταμείας καὶ διακονίας παραλαβοῦσα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν ποιησαμένη παντὸς ἀξίαν ἔχῃς, καὶ ὅπoταν τοὺς μὲν σώφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῷ οἴκῳ ἔξῃ σοι εὖ ποιῆσαι, ἐὰν δὲ τις πονηρὸς φαίνηται, ἔξῃ σοι

nem ab ipso perturbari, adeoque poenas dat, sive quis opera sibi convenientia negligit, sive muliebria facit. Ac mihi quidem videtur, inquam, etiam apis illa, quæ ceterarum dux est, sibi divinitus præscripta constanter elaborare. Quænam vero, ait hæc, apum illa dux opera tractat, illis actionibus consimilia, quæ mihi conveniunt? Quod illa, inquam, in alveari manens otiosas esse apes non patitur; sed quas foris laborare oportet, eas ad opus emittit, ac quidquid intulerint singulæ, novit et accipit, tamque diu servat, donec eo sit utendum. Id vero tempus ubi jam adest, justam culque partem tribuit. Præest etiam favis, qui intus textuntur, uti recte celeriterque texantur; et foetus, qui nascitur, educandi curam habet. Is posteaquam educatus est, jamque operi faciundo idoneæ sunt apiculæ, coloniam ex eis deducit, adjuncta ipsis quadam nepotum duce. Num igitur me quoque, ait uxor, hæc facere necesse erit? Erit, inquam ego, necesse domi ut maneat, atque emittas famulos quibus foris est laborandum: quibus autem intus faciundum opus, eis præesse debes, et quæ inferuntur, recipere. Præterea distribuendum erit tibi, quidquid eorum expendendum est, quæque superare debebunt, de his prudenter prospiciendum tibi erit, et cavendum, ne sumptus in annum reconditus uno mense absumatur. Quum lanæ in domum illatæ fuerint, adhibenda cura ut vestes illis parentur, quibus confici debent. Curandum item, ut frumentum aridum pulchre idoneum ad vescendum fiat. Una, inquam, curatio ex iis quæ tui sunt muneris, fortassis ingratior esse videbitur, quod famulorum omnium cura tibi suscipienda erit, ut si quis exiis ægrotet, curetur. Illud profecto, ait uxor, longe gratissimum fuerit, si quidem curatū gratiam habituri sint, animoque magis benevolō futuri, quam prius. Quam ipsis responsionem, aiebat Ischomachus, admiratus equidem, An non, inquam, mea uxor, propterea quod apum illa dux in alveari sic earum commodis prospicit, ea est vicissim aliarum apum erga hanc affectio, ut alveum si deserat, nulla se abesse putet ab illa debere, sed omnes sequantur? Tum illa mihi respondens, Mihi vero mirum videatur, ait, non potius ad te ducis officium pertinere, quam ad me. Nam mea rerum, quæ intus sunt, custodia et distributio ridiculam speciem habuerit, nisi tu curam adhibeas, ut extrinsecus aliquid inferatur. Mea quoque, inquam ego, ridicula videbitur illatio, nisi sit qui illata servet. Non vides, inquam, quo pacto illorum homines miserari consueverint, qui pertusum in dolium aliquid haurire dicuntur, idque propterea, quod laborare frustra putentur? Video certe, ait uxor, ac sunt sane miseri, si hoc faciunt. Sunt et aliæ, inquam ego, curationes propriæ tuæ, mea uxor, futuræ non injucundæ: et quum imperitam lanificij nacta, peritam efficies, atque ea tibi deinde duplo pluris erit; quum imperitam condendi promendique et ministrandi nacta, talem efficies, quæ et horum perita, et fida, et in ministrando prompta, quantivis tibi sit pretij; quum tibi modestos, ac domui tuæ utiles afficere beneficio licebit, ac si quis improbus eas videatur, punire. Quod denique omnium jucundissimum

κολάσαι· (42) τὸ δὲ πάντων ἡδιστον, ἐὰν βελτίων ἐμοῦ φανῇς, καὶ ἐμὲ σὺν θεράποντα ποιήσης, καὶ μὴ δέῃ σε φοβεῖσθαι μὴ προϊούσης τῆς ἡλικίας ἀτιμότερα ἐν τῷ οἴκῳ γένη, ἀλλὰ πιστεύεις ὅτι πρεσβυτέρα γιγνομένη ὅσῳ ἂν καὶ ἐμοὶ κοιωνὸς καὶ παισὶν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γίγνη, τοσούτω καὶ τιμωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσῃ. (43) Ἦὰ γὰρ καλὰ τε καὶ αἰσθητὰ, ἐγὼ ἔφη, οὐ διὰ ὀρασιότητος, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. Τοιαῦτα μὲν, ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνησθαι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλεγθεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἦ καὶ ἐπέρχων τις, ὦ Ἰσχόμαχε, ἔφη ἐγὼ, ἐκ τούτων κεινημένην αὐτὴν μάλλον πρὸς τὴν ἐπιμαλεια; Ναὶ μὰ Δί, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ δηγθεῖσάν γε αὐτὴν οἶδα καὶ ἐρυθρίασας σφόδρα ὅτι τῶν εἰσνεχθέντων τι αἰτήσαντος ἐμοῦ οὐκ εἴχῃ μοι δοῦναι. (2) Καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀγροθεῖσαν αὐτὴν εἶπον, Μηδὲν τι, ἔφη, ἀθυμήσης, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι ὅ σε αἰτῶν τυγχάνω. Ἔστι μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινας μὴ ἔχειν χρῆσθαι· ἄλλοι δὲ αὕτη ἢ ἐνδεῖα τὸ ζητοῦντά τι μὴ δύνασθαι λαβεῖν ἢ τὴν ἀρχὴν μὴδὲ ζητεῖν, εἰδότες ὅτι οὐκ ἔστιν. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη ἐγὼ, τούτων οὐ σὺ αἰτία, ἀλλ' ἐγὼ, ὅτι οὐ τάξας σοι παρέδωκα ὅπου χρὴ ἕκαστα κεῖσθαι, ὅπως εἰδῆς ὅπου τε δεῖ τιθέναι καὶ ὁπόθεν λαμβάνειν. (3) Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὐτ' εὐχρηστον οὐτε καλὸν ἀνθρώποις ὥς ἡ τάξις. Καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συγκεῖμενός ἐστιν· ἀλλ' ὅταν μὲν ποῶσιν, ὅτι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταραχὴ τις φαίνεται καὶ θεᾶσθαι ἀτερπές, ὅταν δὲ τεταγμένως ποῶσι καὶ φθέγγωνται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὗτοι καὶ ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἀξιάκουστοι. (4) Καὶ στρατιά γε, ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, ἀτακτος μὲν οὕσα ταραχωδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐγυρότατον, τοῖς δὲ φίλοις ἀηδέστατον ὄρεᾶν καὶ ἀχρηστότατον, ὅνος ὁμοῦ, ὁπλίτης, σκευοφόρος, ψιλὸς, ἱππέως, ἄμαξα. Πῶς γὰρ ἂν πορευθεῖν σκῶν, ἐὰν ἔχοντες οὕτως ἐπικωλύσωσιν ἄλλήλους, ὁ μὲν βαδίζων τὸν τρέχοντα, ὁ δὲ τρέχων τὸν ἐστηκότα, ἢ δὲ ἄμαξα τὸν ἱππέα, ὁ δὲ ὄνος τὴν ἄμαξαν, ὁ δὲ σκευοφόρος τὸν ὁπλίτην; (5) εἰ δὲ καὶ μάχεσθαι δεοί, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μαχεσάντο; οἷς γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας φεύγειν, οὗτοι ἱκανοὶ εἰσι φεύγοντες καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. (6) Τεταγμένη δὲ στρατιά κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. Τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν φίλος ἡδέως θεάσαιο ὁπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους, τίς δ' οὐκ ἂν θαυμάσειεν ἱππέας κατὰ τάξιν ἐλαύνοντας, τίς δὲ οὐκ ἂν πολέμιος τροβηθεῖ ἰδὼν διευκρινημένους ὁπλίτας, ἱππέας, πελταστάς, τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἀρχοῦσι τεταγμένους ἐπομένους; (7) ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, κἂν πολλὰι μυριάδες ὦσιν, ὁμοίως ὥς περ εἰς ἕκαστος καθ' ἑσυχίαν πάντες πορεύονται· εἰς γὰρ τὸ κενούμενον δεῖ ὅπισθεν ἐπέρχονται. (8) Καὶ

est, quum me esse melior videberis, neque famulum tuum effeceris, neque verendum tibi sit, ne ætate procedente minus in domo tibi honoris exhibeatur, sed persuasum habueris, te ætate proveciori tanto maiore futuram in honore, quanto tum mihi consors, tum liberis custos domus melior extiteris. Nam honestorum bonorumque dignitas non propter elegantiam formæ, sed propter virtutes ad vitam mortalibus utiles incrementa sumit. Hujusmodi quædam me, mi Socrates, primum cum ipsa colloquutum esse, meminisse videor.

CAPUT VIII.

Tum ego, An etiam intellexisti, inquam, nonnihil ex his eam commotam esse ad diligentiam? Intellexi profecto, inquit Ischomachus, atque etiam memini, quum valde morderetur et erubesceret propterea, quod me quiddam eorum poscente, quæ a me illata fuerant, dare id non posset. Quod ego quum eam graviter et ægre tulisse vidissem, Ne sit hoc, inquam, animo tuo molestum, mea mulier, quod dare non potes id, quod ego nunc forte abs te posco. Nam certa paupertas est, quum alicujus indigeas, uti eo non posse: verum minus est in hac penuria molestiæ, quum quid inveniri quærendo non potest, quam si ab initio non quæras; non ignorans scilicet, illud abesse. Eumvero hæc ad te culpa non pertinet, sed ad me, qui non omnia tibi tradiderim designato singulis loco, quo ea collocari deberent, ut scires, ubi ea reponenda, et unde rursus essent promenda. Nihil est autem, mea uxor, in rebus humanis vel utilius, vel pulchrius ordine. Nam et chorus ex hominibus constat: verum ubi quisque quod temere visum est, facit, turbæ cujusdam species se exhibet, ac spectatu quiddam injucundum; at quum omnia recte atque ordine agunt et proferunt, eadem opera faciunt, ut et spectatu et auditu digni esse videantur. Itidem exercitus, inquam, mea uxor, dum non in ordines digestus est, longe quiddam est turbulentissimum, ac hostium quidem victoriæ maxime expositum, suis autem spectatu foedissimum, et ad usum minime accommodatum, ubi simul sunt asinus, gravis armaturæ pedes, lixa, veles, eques, plaustrum. Nani quo pacto progredi poterunt, siquidem in hac perturbatione mutuo sese impediunt; gradatim incedens currentem, currentem stantem, plaustrum equitem, asinus plaustrum, lixa gravis armaturæ peditem? si etiam dimicandum sit, quomodo in tali omnium perturbatione dimicare possint? nam qui invadentibus terga dare coguntur, illi dum fugiunt, proterere milites etiam armatos possunt. At instructus recte exercitus quiddam est suis spectatu pulcherrimum, hostibus vero gravissimum. Nam cui suorum non volupe sit multos videre gravis armaturæ pedites instructis ordinibus incedentes? quis non admiretur equites, qui ordines inter equitandum observent? quis hostis metu non percellatur, si recte dispositos gravis armaturæ pedites, equites, cetratos, sagittarios, funditores viderit, eosdemque suos imperatores composite sequentes? Imo etiam si multa millia sint, tamen quamdiu sic incedunt, ut ordines servant, pergunt omnes placide, non aliter atque singuli progredientes, succedentibus semper vacuum in locum illis qui a tergo sunt.

τρίτης δέ τοι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερὸν ἐστὶ πολέμους ἢ φίλους ἀξιοθέατον ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί δὲ ἄλλο ἀλυκοὶ ἀλλήλοις εἰσὶν οἱ ἐμπλέοντες ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κáθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δ' ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουσι καὶ ἐκβαίνουσιν; (9) Ἡ δ' ἀταξία ὁμοῖόν τί μοι δοκεῖ εἶναι οἷον περ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβαλεῖ κριθάς καὶ πυρρὸς καὶ ὄσπρια· κάππειτα ὁπότε δέοι ἡ μάξις ἢ ἄρτου ἢ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευκρινημένους χρῆσθαι. (10) Καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, εἰ τοῦ μὲν τaráχου τούτου μὴ δέοιο, βούλοιο δ' ἀκριβῶς διοικεῖν τὰ ὄντα εἰδέναι καὶ τῶν ὄντων εὐπόρως λαμβάνουσα ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοί, ἐάν τι αἰτῶ, ἐν χάριτι δίδόναι, γῶραν τε δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἐκástοις εἶχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες διδάξωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν καὶ κατατιθέναι πάλιν εἰς ταύτην· καὶ οὕτως εἰσόμεθα τὰ τε σῶα ὄντα καὶ τὰ μὴ· ἡ γάρ χώρα αὕτη τὸ μὴ ὄν ποθῆσει, καὶ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἡ ὕψις, καὶ τὸ εἰδέναι ὅπου ἐκástόν ἐστι, ταχὺ ἐγγχειριεῖ, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. (11) Καλλίστην δέ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ἔδοξεν σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ὦ Σώκρατες, εἰσβάς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ Φοινικικόν. Πλείστα γὰρ σκεύη ἐν μικροτάτῳ ἀγγεῖω διακεχωρισμένα ἔθεασάμην. (12) Διὰ πολλῶν μὲν γὰρ ὀήπου, ἔφη, ξυλίων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὀρμίζεται ναὺς καὶ ἀνάγεται, διὰ πολλῶν δὲ τῶν κρεμαστῶν καλουμένων πλεῖ, πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν ἀνθρώπιςται πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα, πολλὰ δὲ ὅπλα τοῖς ἀνδράσι συμπεριάγει, πάντα δὲ σκευὴ ὅσοις περ ἐν οἰκίᾳ χρῶνται ἄνθρωποι τῇ συσσίτιᾳ ἐκástῃ κομίζει· γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων ὅσα ναύκληρος κέρδους ἔνεκα ἀγεται. (13) Καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, ἐγὼ, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μέλζονι χώρᾳ ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίῳ στέγῃ συμμέτρῳ. Καὶ οὕτω κατακείμενα ἔκστα κατενόησα ὥς οὔτε ἀλλήλα ἐμποδίζει οὔτε μαστευτοῦ δέεται οὔτε ἀσσεύαστά ἐστι οὔτε δυσλῦτως εἶχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῷ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. (14) Τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, δὲ πρῶρεὺς τῆς νεὸς καλεῖται, οὕτως εὖρον ἐπιστάμενον ἐκástων τὴν χώραν ὥς καὶ ἀπὼν ἂν εἴποι ὅπου ἐκαστα κείται καὶ ὅποσα ἐστὶν οὐδὲν ἥττον ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἴποι ἂν Σωκράτους καὶ ὅποσα γράμματα καὶ ὅπου ἐκαστον τέτακται. (15) Εἶδον δὲ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, καὶ ἐξετάζοντα τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ πάντα ὁπόσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλοίῳ χρῆσθαι. Θαυμάσας δὲ, ἔφη, τὴν ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἠρόμην τί πράττοι. Ὁ δ' εἶπεν, Ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξέने, εἰ τι συμβαίνει γίνεσθαι, πῶς κείται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηϊ, ἢ εἰ τι ἀποστατεῖ ἢ εἰ δυστραπέλως τι σύγκειται. (16) Οὐ γὰρ, ἔφη, ἐγχεῖται ὅταν γειμάξῃ ὁ θεὸς ἐν τῇ θαλάσῃ οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ οὔτε δυστραπέλως εἶρον δίδόναι. Ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλάκας. Ἐάν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας, πάνυ ἀγαπητόν· ἐάν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπερετοῦντας σώξῃ, πολλὰ χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς.

Etiam triremis hominibus onusta quam aliam ob causam vel hostibus est terrori, vel amicis jucunda spectatu, nisi ob navigationem celerem? quam aliam ob causam molesti sibi mutuo non sunt vectores, nisi quod ordine sedeant, ordine in remos incumbant, ordine se retro flectant, ordine tum ingrediantur, tum egrediantur? Ordinis autem perturbatio quiddam mihi simile videtur esse, ac si agricola eodem loco conjiciat hordeum, triticum, legumina: deinde si vel pane hordeaceo, vel triticeo, vel obsonio sit opus, necesse sit eum singula seligere, pro eo quod jam secreta sumere ad usum debebat. Itaque tu etiam, mea uxor, si hoc modo te conturbari non cupias, sed accurate administrandi facultates nostras rationem scire velis, ac sine difficultate sumere id quod utendum sit, mihi quae si quid poposcero, sic tradere ut gratam mihi rem facias: inquiramus sane locum singulis convenientem, eoque posita re quavis moneamus ancillam, ut indeumat, ac rursus ibidem collocet. Ita nimirum sciemus, quae nobis supersint, quae sint amissa. Nam locus ipse quod abest, requirit, quodque curandum erit, ad aspectum ipse arguet: denique quod sciamus, ubi quodque sit, id ipsum singula nobis exhibebit, ut ad usum nihil desideraturi simus. Atque equidem, mi Socrates, pulcherrimum aliquando, longeque accuratissimum instrumentorum ordinem inspicere mihi visus sum, quum spectandi causa ingentem illam navem Phoeniciam ingressus essem. Armamenta namque plurima separatim collocata exiguo in receptaculo contemplabar. Etenim ea navis multis ligneis et intortis instrumentis in portum deducitur, ac vicissim solvit; multorum adjumento, quae hostilia vocant, impellitur; multis machinamentis adversus hostiles naves armatur; multa etiam hominum arma vehit; omnia vasa, quibus in domo utuntur homines, pro quolibet una victitantium contubernio vehit; denique praeter haec omnia referta est oneribus, quae naviculator quæstus causa secum vehit. Atque haec omnia, quae dico, non multo ampliori loco sita erant, quam sit conclave decem lectorum mediocriter capax. Animadverti autem sic omnia fuisse condita, ut nihil alteri esset impedimento, neque vestigatore egeret, neque imparatum esset, nec solutu difficile, quin moram afferret, ubi subito esset aliquo utendum. Ministrum autem gubernatoris, quem prortem navis vocant, ita cujusque loci gnarum reperi, ut vel absens dicere posset, ubi singula sita essent, et quam essent multa, non minus atque is qui literas norit, quot in Socratis nomine literae sint, dicere possit, et ubi singulae sint collocatae. Eundem etiam vidi, ait Ischomachus, per otium omnia lustrantem, quibus utendum in navi esset. Quumque hanc ejus inspectionem admiratus essem, quærebam quid ageret? Respondebat ille: Inspicio, mi hospes, si quid forte accadat, quo pacto sita sint omnia in navi, ac num quid absit, vel inconcinne collocatum sit. Nec enim ubi tempestatem deus in mari excitat, spatii quidquam reliquum est vel inquirendi, quocumque tandem opus sit, vel tradendi, quod incondite collocatum sit. Nam minis terrere deus et punire ignavos homines solet. Ac si quidem illos, qui nihil perperam agunt, saltem non perdit, bene cum eis agitur: quod si etiam rectissime omnia administrantes servat, magna diis habenda est gratia.

(17) Ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίβειαν τῆς κατασκευῆς ἔλεγον τῇ γυναικὶ ὅτι πάντῃ ἂν ἡμῶν εἴη βλακικὸν εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὖσι χώρας εὐρίσκουσιν, καὶ σαλεύοντες ἰσχυρῶς ὅμως σῶζουσιν τὴν τάξιν, καὶ ὑπερφοβούμενοι ὅμως εὐρίσκουσιν τὸ δέον λαμβάνειν, ἡμεῖς δὲ καὶ διηρημένων ἐκαστοὶς θηκῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων καὶ βεβηκυίας τῆς οἰκίας ἐν δαπέδῳ, εἰ μὴ εὐρήσομεν καλὴν καὶ εὐερέτον χώραν ἐκαστοῖς αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν πολλὰ ἡμῶν ἀσυνεΐα εἴη; (18) Ὡς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι σκευῶν κατασκευὴν καὶ ὡς βῆδιον χώραν ἐκαστοῖς αὐτῶν εὐρεῖν ἐν οἰκίᾳ θεῖναι ὡς ἐκαστοῖς συμφέρει εἰρηται· (19) ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὴν ὑποδήματα ἐφεξῆς κέηται, καὶ ὅποια ᾗ, καλὸν δὲ ἱμάτια κεχωρισμένα ἰδεῖν, καὶ ὅποια ᾗ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλκία, καλὸν δὲ τὰ ἀμφὶ τραπεζίας, καλὸν δὲ καὶ ὁ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνὸς ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ χύτρας φημὶ εὐρυθμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμέναν· (20) τὰ δὲ ἄλλα ἤδη πού ἀπὸ τούτου ἅπαντα καλλίως φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα· χορὸς γὰρ σκευῶν ἕκαστα φαίνεται, καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων καλὸν φαίνεται, ἐκποδῶν ἐκαστοῦ κειμένου ὥσπερ κύκλιος χορὸς οὐ μόνον αὐτὸς καλὸν θέαμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθαρὸν φαίνεται. (21) Εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα λέγω, ἔξεστιν, ἔφη, ὦ γύναι, καὶ πείραν λαμβάνειν αὐτῶν οὔτε τι ζημιωθέντας οὔτε τι πολλὰ πονήσαντας. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τούτο δεῖ ἀθυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔφη ἐγὼ, ὡς χαλεπὸν εὐρεῖν τὸν μαθησόμενόν τε τὰς χώρας καὶ μεμνησόμενον καταχωρεῖν ἕκαστα. (22) Ἰσμεν γὰρ δῆπου ὅτι μυριοπλάσια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἡ πᾶσα πόλις, ἀλλ' ὅμως ὅποιον ἂν τῶν οἰκετῶν κελύσης πριάμενόν τί σοι ἐξ ἀγορᾶς ἐνεγκεῖν, οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φανείται ὅποιον χρὴ ἐλθόντα λαβεῖν ἕκαστα· τούτου μέντοι, ἔφη ἐγὼ, οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστὶν ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταγμένη. (23) Ἀνθρωπον δὲ γε ζητῶν, καὶ ταῦτα ἐνέτις ἀντιζητοῦντα, πολλὰκις ἂν τις πρότερον πρὶν εὐρεῖν ἀπέποι. Καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστὶν ἢ τὸ μὴ εἶναι τεταγμένον ὅπου ἕκαστον δεῖ ἀναμενεῖν. Περὶ μὲν δὴ τάξεως σκευῶν καὶ χρήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθεὶς δοκῶ μεμνησθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τί δὴ; ἡ γυνὴ ἐδόκει σοι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, πῶς τι ὑπακούειν ὧν οὐ ἐσπούδαζες διδάσκων; Τί δὲ, εἰ μὴ ὑπισχυεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερά ᾗν ἡδομένη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμνηχανίας εὐπορίαν τινὰ εὐρηκυῖα, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τάχιστα ᾗπερ ἔλεγον διατάξαι. (2) Καὶ πῶς δὴ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐτῇ; Τί δὲ, εἰ μὴ τῆς οἰκίας τὴν δύναμιν ἐδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδείξαι αὐτῇ. Οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα ἡχοδόμηται πρὸς αὐτὸ τοῦτο ἐσκευασμένα ὥπως ἀγρία ὡς συμφορώτατα ᾗ τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς εἶσεσθαι, ὥστε αὐτὰ

Quamobrem quum collocationem ego tam accuratam inspexissem, dicebam uxori, admodum in nobis stolidum fore, si isti in navigiis, quæ exigua sunt, loca tamen invenirent; magnis tempestatibus jactati, nihilominus ordinem servarent; ingenti metu percussi, nihilominus ea, quæ sumere necesse sit, reperirent; nos, quum cellas habeamus in ædibus amplas, easque singillatim distinctas, et aedes firmiter in pavimento sitas, non singulis aptum et inventu facilem locum reperire: quonam modo non magna sit istæc inscitia? Dictum hactenus, quam utile sit ordine collocatam esse vasorum supellectilem, quamque sit facile singulis invenire locum, quo in ædibus reponantur. Quam vero pulchra species est, calcamenta, qualiacunque sint, ordine collocata esse; pulchrum, vestimenta seorsum condita videre, qualiacunque sint; pulchrum, idem in stragulis, in vasis æreis, in iis quæ ad mensam pertinent; pulchrum etiam, licet maxime ridiculum sit non homini gravi, sed faceto, quod ollas quoque concinnitatis quandam habere speciem, si distincte collocatæ sint, aio. Jam cetera quoque deinceps pulchriorem speciem exhibent, decenter reposita. Nam singula quidem quasi chorus vasorum esse videntur: quin etiam quod medio loci est interjectum, pulchrum est, remotis inde ceteris; quemadmodum chorus circularis non ipse modo pulchrum spectaculum est, sed etiam id, quod in ejus est medio, pulchrum purumque cernitur. An autem hæc a me vere dicantur, licet, mea uxor, inquam, periculum faciamus, nullo cum nostro neque detrimento, neque labore magno. Ne hoc quidem, inquam, molestum animo nostro esse debet, uxor, quod sit difficile reperire aliquem, qui loca cognoscere discat, et meminerit singula suo loco reponere. Scimus enim, hæc in civitate decies millies amplius contineri, quam apud nos; et nihilominus, quemcunque famulorum jussis e foro emptum aliquid afferre, nullus dubitabit; sed quemvis scire apparebit, quo ire debeat, atque unde singula petere. Cujus rei nulla est alia causa, inquam ego, quam quod certo sita loco sint. At si hominem quæras, qui quidem nonnunquam vicissim et ipse te quærat, sæpenumero citius re desperata desines, quam ipsum invenias. Atque ejus etiam alia nulla causa est, quam quod constitutum non sit, ubi quemque expectare oporteat. Ac de ordine quidem vasorum et usu cum ea me hujusmodi quædam colloquutum esse meminisse videor.

CAPUT IX.

Quid autem? num uxor, inquam ego, mi Ischomache, visa tibi est auscultare iis quæ tu docere cupiebas? Quid aliud quam quod polliceretur, diligentiam se adhibituram, ac præ se ferret, quasi maximam voluptatem caperet, uti quæ magna ex inopia insignem copiam rerum invenisset? Etiam me rogabat, uti quam primum eo, quem explicassem, modo singula ordine disponerem. Et qui tandem, mi Ischomache, inquam ego, hæc ei disposuisti? Qui aliter, quam quod initio ipsi ostendendum arbitraret, quæ domus esset nostræ commoditas? Nec enim variis ea picturis est ornata, mi Socrates, sed omnes cellæ tali consideratione sunt exstructæ, ut quam commodissima sint iis receptacula, quæ in eis collocanda sunt: ita tunc ipæemet singula sibi

ἐνδύει τὰ πρόποντα ἐν ἑκάστῳ. (3) Ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὄχυρῳ ὦν τὰ πλείστου ἀξία καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει, τὰ δὲ ἤγηρ τῶν στεγῶν τὸν σῖτον, τὰ δὲ ψυχρινὰ τὸν οἶνον, τὰ δὲ φανὰ ὅσα φάους δέοντα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστί. (4) Καὶ διαιτητήρια δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπέδεικνον αὐτῇ κεκαλλωπισμένα τοῦ μὲν θέρους ἔχειν ψυχρινὰ, τοῦ δὲ χειμῶνος ἀλεινὰ. Καὶ σύμπασαν δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξα αὐτῇ ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀναπέπταται, ὥστε εὐδῆλον εἶναι ὅτι χειμῶνος μὲν εὐηλιός ἐστι, τοῦ δὲ θέρους εὐσχοῖς. (5) Ἐδείξα δὲ καὶ τὴν γυναικωνίτιν αὐτῇ, θύραν βαλανείῳ ὠρισμένην ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἐνδοθεν, ὅτι μὴ δεῖ, μήτε τεκνοποιῶνται οἱ οἰκέται ἀνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. Οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιήσασμενοι εὐνότεροι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ δὲ πονηροὶ συζυγόντες εὐπορώτεροι πρὸς τὸ καχουργεῖν γίνονται. (6) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλθομεν, ἔφη, οὕτω δὴ ἤδη κατὰ φυλάς διεκρίνομεν τὰ ἐπιπλά. Ἠρχόμεθα δὲ πρῶτον, ἔφη, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφὶ θυσίας χρώμεθα. Μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἐορτὰς διηροῦμεν, ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἐορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι, ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. (7) Ὅπλων ἄλλη φυλὴ, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὀργάνων, ἄλλη σιτοποιικῶν, ἄλλη ὀψοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφὶ λουτρόν, ἄλλη ἀμφὶ μάκτρας, ἄλλη ἀμφὶ τραπέζας. Καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν, οἷς τε αἰεὶ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. (8) Χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφειλομέν, διὰ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. Οὕτω γὰρ ἤττον λανθάνει ὅπως τὸ τέλος ἐκδῆσεται. Ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλάς τὰ ἐπιπλά, εἰς τὰς χώρας τὰς προηκούσας ἕκαστα διηνέχαμεν. (9) Μετὰ δὲ τοῦτο ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, ὅσον σιτοποιικοῖς, ὀψοποιικοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δεῖξαντες ὅπου δεῖ τιθέναι, παρεδώκαμεν καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν. (10) ὅσοις δ' εἰς ἐορτὰς ἢ ξενοδοχίας χρώμεθα ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνον πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ παρεδώκαμεν, καὶ δεῖξαντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραψάμενοι ἕκαστα, εἵπομεν αὐτῇ διδόναι τούτων ὅτῳ δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνήσθαι ὅτῳ ἂν τι δίδῃ, καὶ ἀπολαμβάνουσαν κατατιθέναι πάλιν ὅθενπερ ἂν ἕκαστα λαμβάνῃ.

II. Τὴν δὲ ταμίαν ἐποιήσαμεθα ἐπισκεψάμενοι ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρός καὶ οἴνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας πρὸς τούτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μάλιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαρίζομένη τι ἡμῖν ὅφ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσεται. (12) Ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ὅτ' εὐφραίνομεθα, τῶν εὐφροσύνων μεταδιδόντες, καὶ εἴ τι λυπηρὸν εἴη, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. Καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναΐζειν τὸν οἶκον ἐπαιδαίωμεν αὐτὴν,

convenientia velut arcescebant. Nam penetralia loco sita munito, vestes stragulas vasaque maximi pretii sibi deposcebant; quæ vero partes ædificii siccas sunt, frumentum; quæ frigidae, vinum; quæ plenæ lucis, opera et vasa maxime lumen requirunt. Præterea demonstrabam ei loca hominum usui et habitationi destinata, eaque satis ornata, et quæ per æstatem sint frigida, per hiemem calida. Adeoque domum universam ei commonstrabam, meridiem versus apertam: unde obscurum esse non posset, hieme illam sat habere solis, æstate umbrarum. Et gynæceum ei ostendebam, et fores per balneum a virorum contubernio secretas ne vel foras aliquid efferretur, quod non deberet; vel famuli abaque consensu nostro liberis creandis operam darent. Nam qui probi sunt, posteaquam liberos procreant, plerumque sunt benevolentiores; perversi vero inter se copulati, ad malefaciendum fiunt instructiores. Posteaquam hæc percurrissemus, inquit, ita deinde supellectilem per classes distinximus. Ordiebamur autem primum a colligendis iis quibus ad rem sacram utimur. Secundum id mundum muliebrem, qui festis conveniret, distinguebamus: itemque vestes viriles tam festorum quam belli: stragula in gynæceo, stragula virorum in contubernio: calceamenta muliebria, calceamenta virilia. Classis alia armorum, alia instrumentorum lanificii, alia necessariorum ad molendum frumentum, alia ad conficienda obsonia, alia ad lavationem, alia vasis pistoriis, alia ad mensas. Atque hæc omnia locis distinximus, tum quibus semper utendum est, tum quæ ad epulationes festas pertinent. Seorsum etiam ab aliis auferebamus, quæ mēstruo spatio absumerentur; et seorsum, quæ rationibus subductis in annum essent destinata, collocabamus. Sic enim minus obscurum est, qui futurus sit exitus. Posteaquam supellectilem universam in classes secrevimus, ad convenientia loca singula detulimus. Deinde vasa omnia, quibuscunque quotidie famuli utuntur, verbi gratia quibus cibi conficiuntur, quibus obsonia, quæ ad lanificium pertinent, et si qua sunt ejusmodi, tradidimus iis qui uti his debent, commonstrato loco, ubi ea reponerent: simul imperavimus, ut ea nobis integra præstarent. Quibus autem ad festos dies, vel ad hospites excipiendos, vel ad negotia quædam rara utimur, ea tradidimus promæ; locisque horum indicatis, et adnumeratis consignatisque singulis jussimus eam quidvis horum ei dare, cui dandum esset, et cuinam quid daret, memoria complecti; et ubi quid reciperet, rursus unde singula sumpsisset, reponere.

At munus promæ mandavimus alicui, postquam considerassemus, quæ nobis videretur et gulæ maxime temperans, et in vino, et somno, et virorum consuetudine. Præterea quam memoria plurimum valere judicaremus, et prospiciendo, ne ob negligentiam a nobis puniretur, et considerando, qua ratione gratum aliquid nobis faceret, ac vicissim ipsa honore a nobis afficeretur. Eandem ut benevolo esset erga nos animo, consuefaciebamus, communicando cum ea lætitiā nostram, quoties læti essemus, ac si quid accidisset triste, ad hoc quoque illam advocando. Instituebamus itidem, ut cupida esset ad augendam rem

ἐπιγινώσκειν αὐτὴν ποιοῦντες καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῇ μεταδιδόντες. (13) Καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῇ ἐνεποιούμεν, τιμιωτέρους τιθέντες τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων· καὶ αὐτὴν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ κατετάττομεν. (14) Ἐπὶ δὲ τοῖσι πᾶσιν εἶπον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ τῇ γυναικὶ ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτῇ ἐπιμελήσεται ὅπως διαμένῃ ἐκάστῳ ἡ τάξις. Ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομούμεναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἣν νόμους καλοῦς γράφονται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαιροῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν, ἣν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιοῦσι. (15) Νομίσει οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναικα καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι, καὶ ἐξετάζειν δὲ, ὅταν δοῇ αὐτῇ, τὰ σκεύη, ὥσπερ ὁ φρούραρχος τὰς φυλακὰς ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ καλῶς ἕκαστον ἔχει, ὥσπερ ἡ βουλὴ ἵππους καὶ ἵππείας δοκιμάζει, καὶ ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασιλισσαν τὸν ἄξιον ἀπὸ τῆς παρουσίας δυνάμεως, καὶ λοιδορεῖν καὶ κολάζειν τὸν τούτων δεόμενον. (16) Πρὸς δὲ τούτοις ἐδίδασκον αὐτὴν, ἔφη, ὥς οὐκ ἂν ἀχθοίτο δικαίως εἰ πλείω αὐτῇ πράγματα προστάττω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύον ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεστι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσοῦτον ὅσον φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅτῳ ἂν μὴ δῶ ὁ κύριος δεσπότου δὲ ἅπαντά ἐστιν, ὃ ἂν βούληται ἕκαστα, χρῆσθαι. (17) Ὅτῳ οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη δνησις καὶ φθειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμελείαν μάλιστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. (18) Τί οὖν; ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, ταῦτα ἀκούσασα ἡ γυνὴ πῶς σοι ὑπήκουε; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ εἶπε γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γιγνώσκωμι εἰ οἰοίμην χαλεπὰ ἐπιτάττειν διδάσκων ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων. Χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔφη φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεήσει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν. (19) Περφυκέναι γὰρ δοκεῖ, ἔφη, ὥσπερ καὶ τέκνων βῆρον τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνει ἥδιον τὸ ἐπιμελεῖσθαι νομίζειν ἔφη εἶναι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Καὶ ἐγὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίνασθαι τὴν γυναικα αὐτῷ ταῦτα, εἶπον, Νῆ τὴν Ἑραν, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀνδρικήν γε ἐπιδεικνύεις τὴν διάνοιαν τῆς γυναικός. Καὶ ἄλλα τοῖσιν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, θέλω σοι πάνυ μεγαλόφρονα αὐτῆς διηγήσασθαι, ἃ μοι ἅπαρ ἀκούσασα ταχὺ ἐπέθετο. Τὰ ποῖα; ἔφη ἐγὼ· λέγε· ὅς ἐμοὶ πολλὸ ἥδιον ζωῆς ἀρετὴν γυναικὸς καταμαν-

nostram familiarem, dum et ipsam de rebus nostris consultare juberemus fortunæque prosperæ faceremus participem. Etiam justitiæ studium excitabamus in ea, dum majori justos honore quam injustos prosequeremur, eosque vitam agere tum opulentiores, tum magis liberalem, quam injustos, declararemus. : et ipsam in tali loco constituēbamus. Ceterum præter hæc omnia, mi Socrates, ait, uxori meæ dixi, nullum esse horum omnium usum, nisi studiose daret operam ipsa, ut hic ordo in singulis maneret. Quin etiam docebam illam, in urbibus præclare constitutis non videri civibus satis esse, si leges egregias jubeant scribi; sed eos sibi custodes quoque earum deligere, qui omnes inspiciendo, legibus obtemperantes laudent, adversus eas delinquentes puniant. Quamobrem, inquit, hortabar ut existimaret, uxorem esse quasi legum in domo constitutarum custodem; atque ubi visum ipsi sit, lustrare vasa debere, quemadmodum præsidii magister vigilum copias lustral; eidem explorandum esse, num recte habeant omnia, quemadmodum senatus equos et equites explorat; etiam laudari et ornari ab ipsa debere dignos tanquam a regina, pro ea quidem copia, quæ adsit, et probris incesci ac puniri eos quos par esset. Præterea docebam, inquit, eam, non esse cur merito moleste ferret, si fortunas quod nostras attineret, plus ei laboris imponerem, quam famulis : ostendebam enim, servos herilium facultatum eatenus participes esse, quatenus eas gessent, aut curent, aut custodiant : quum nemini concessus illarum sit usus, nisi cui tribuat hoc is cuius sunt in potestate; heri autem omnia sunt, ac ejusdem est, uti singulis pro libitu suo. Qui ergo ex conservatis hisce facultatibus commodum maximum perciperet, et maximum ex dissipatis detrimentum, ei curam quoque de his maximam convenire declarabam. Quid autem, Ischomache? inquam ego, quum audisset hæc uxor tua, obtemperabatne tibi? Quid aliud? inquit, nisi quod respondit mihi, mi Socrates, enim recte me de ipsa judicare, si dum eam docerem fortunarum nostrarum curam habendam esse, molesta me ipsi mandare putarem. Nam gravius longe futurum, dixisse illam aiebat, si præciperem, suarum ut rerum esset negligens potius, quam ut bona propria studiose curaret. Sic enim a natura comparatum esse videtur, inquit, ut, quemadmodum pudicæ modestæque mulieri suorum liberum curam habere facilius est, quam eos negligere : ita etiam feminae modestæ curam suscipere fortunarum suarum, quæ quia propriæ sunt, exhilarant nos, jucundius esse arbitrer, quam easdem negligere.

CAPUT X.

Quæ quum uxorem ei respondisset, ait Socrates, audissem : Ita nie Juno amet, inquam, mi Ischomache, virilem uxoris tuæ animum esse demonstras. Etiam alia, subjecit Ischomachus, commemorare tibi de ea volo, magno ab animo profecta, quam mihi celeriter, semel auditis quibusdam ex me, paruerit. Quænam? inquam ego; dic quæso. Nam mihi longe jucundius est vivæ mulieris virtutem co-

θάινει ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυεν. (2) Ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ Ἰσχόμαχος, Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδὼν ποτε αὐτὴν, ὦ Σωκράτες, ἐντετριμμένην πολλῶ μὲν ψιμυμβίῳ, ὅπως λευκοτέρα ἔτι δοκοίη εἶναι ἢ ἦν, πολλῇ δὲ ἐγγούσῃ, ὅπως ἐρυθροτέρα φαίνοιτο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δ' ἔχουσιν ὑψηλά, ὅπως μεῖζων δοκοίη εἶναι ἢ ἐπεφύκει, (3) εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ γύναι, ποτέρως ἂν με κρίναις ἀξιοφίλητον μᾶλλον εἶναι γρημάτων κοινωνόν, εἴ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι, καὶ μήτε κομμάζοιμι ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, μήτε ἀποκρυπτοίμην τι τῶν ὄντων μηδὲν, ἢ εἰ ἐπειρώμην σε ἐξαπατᾶν λέγων τε ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, ἐπιδεικνύς τε ἀργύριον κίβδηλον καὶ ὁρμούς ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ἐξιτήλους φαῖναι ἀληθινὰς εἶναι; (4) Καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθὺς, Εὐφῆμει, ἔφη, μὴ γένοιτο σὺ τοιοῦτος οὐ γὰρ ἂν ἐγώ γε σε δυναίμην, εἰ τοιοῦτος εἴης, ἀσπᾶσθαι ἐκ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν, ἔφη, ἐγὼ, συνεληλύθαμεν, ὦ γύναι, ὥς καὶ τῶν σωμάτων κοινωνήσαντες ἀλλήλους; Φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. (5) Ποτέρως ἂν οὖν, ἔφη, ἐγὼ, τοῦ σώματος αὐτοῦ δοκοίην εἶναι ἀξιοφίλητος μᾶλλον κοινωνός, εἰ σοι τὸ σῶμα περιώμην παρέχειν τὸ ἐμαυτοῦ ἐπιμελόμενος ὅπως ὑγιαίνον τε καὶ ἐβρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὐχρως σοι ἔσομαι, ἢ εἰ σοι μιλῶ ἀλειφόμενος καὶ τοὺς ὀφθαλμούς ὑπαλειφόμενος ἀνδρειακῶς ἐπιδεικνύοιμι τε ἐμαυτὸν καὶ συνείην ἐξαπατῶν σε καὶ παρέχων δρᾶν καὶ ἄπτεσθαι μίλιτου ἀντὶ τοῦ ἐμαυτοῦ χρωτός; (6) Ἐγὼ μὲν, ἔφη ἐκείνη, οὐτ' ἂν μίλιτου ἀπτοίμην ἥδιον ἢ σοῦ οὐτ' ἂν ἀνδρειακῶς χρῶμα δρῶν ἥδιον ἢ τὸ σὸν οὐτ' ἂν τοὺς ὀφθαλμούς ὑπαληψιμένους ἥδιον δρῶν τοὺς σούς ἢ ὑγιαίνοντας. (7) Καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε, εἰπεῖν ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ γύναι, μήτε ψιμυμβίου μήτε ἐγγούσης χρώματι ἡδεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ σῶ, ἀλλ' ὥς περ οἱ θεοὶ ἐποίησαν ἵπποις μὲν ἵππους, βοῦσι δὲ βοὺς ἥδιστον, προβάτοις δὲ πρόβατα, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἶοντα ἥδιστον εἶναι. (8) αἱ δ' ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιντ' ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξαπατᾶν, συνόντας δὲ αἰεὶ ἀνάγκη ἁλισκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν ἐξαπατᾶν ἀλλήλους. Ἡ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἀλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἰδρωτός ἐλέγχονται ἢ ὑπὸ δακρύων βασανίζονται ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθινῶς κατωπτεύθησαν. (9) Τί οὖν πρὸς θεῶν, ἔφη, ἐγὼ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἔτι ἐπραγματεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσιν ἐπειράτο ἑαυτὴν ἐπιδεικνύναι. Καὶ ἐμὲ μέντοι ἡρώτα εἴ τι ἔχοιμι συμβουλευσαι ὥς ἂν τῷ ὄντι καλῇ φαίνοιτο ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοίη. (10) Καὶ ἐγὼ μέντοι, ὦ Σωκράτες, ἔφη, συνεβούλευον αὐτῇ μὴ δουλικῶς δεῖ καθεσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς πειρᾶσθαι δεσποτικῶς πρὸς μὲν τὸν ἱστὸν προστάσαν, ὅτι μὲν βέλτιον ἄλλω ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιόν, παραστῆναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ, περιελθεῖν δ' ἐπισκοπούμενην καὶ εἰ κατὰ

gnosce, quam si mihi Zeuxis formosam feminam pictura expressam ostendat. Secundum illa Ischomachus, Quum igitur, inquit, aliquando eam conspexissem, mi Socrates, multum infricasse sibi cerussæ, ut candidior etiam videretur, quam esset; multum item rubricæ, ut quam esset reapse, rubicundior appareret, atque etiam calceos haberet altos, ut procerior, quam esset a natura, videretur: Dic mihi, inea uxor, inquam, utro modo me consortem facultatum amore digniorem judicares, num si eas ipsas tibi demonstrarem, ac neque gloriarer ampliores mihi esse, quam essent, neque eorum quæ essent quidquam celarem; an vero si fallere te conarer, narrando plura mihi bona esse, quam essent; et adulterinum argentum ostendendo, et monilia, quibus materia subesset lignea, vestesque purpureas coloris evanidi, veras esse prædicarem? Tum illa continuo sermonem meum excipiens, Bona verba quæro, ait; ne tu mihi talis sis. Non enim te, si talis esses, ex animo complecti possem. Ergone, inquam ego, mea uxor, sic convenimus, ut inter nos etiam corporum esset communio? Sic homines aiunt, inquit. Utro igitur modo, inquam ego, etiam corporis particeps viderer amore dignior, num si corpus meum conarer tibi studiose curando sanum ac validum exhibere, ac sic reipsa bono tibi colore præditus essem; an vero si oblitus minio, et oculis purpuris sublitis tibi me ostentarem, atque ita tecum versarer, ut te deciperem, cutisque loco minium tibi spectandum et attractandum præberem? Equidem, respondit illa, nec minium lubentius attractarem, quam te; nec purpuris colore lubentius, quam tuum adspicerem; neque tuos oculos sublitos intuerer libentius, quam sanos. Itaque me etiam putalo, dixisse se narrabat Ischomachus, mea uxor, nec cerussæ, nec rubricæ colore magis quam tuo delectari, sed quemadmodum dii fecerunt, ut equis equi, bobus boves, oves ovibus gratissimæ sint; ita etiam homines purum hominis corpus esse jucundissimum putant. Atque hæc fraudes possint quidem aliquo modo extraneos sic fallere, ut non convincantur; verum eos, qui semper una versantur, si decipere se mutuo conentur, deprehendi necesse est. Nam vel quum de lecto surgunt, deprehenduntur læticiam ormentur, vel coarguuntur a sudore, vel per lacrimas explorantur, vel per lavationem prorsus oculis luduntur. Quæro te per deos immortales, inquam ego, quid ad hæc respondit? Quid aliud dicam? ait, nisi quod ex eo tempore nihil ejusmodi unquam hactenus instituerit, sed puram ac decenter ornatam conata mihi sit semet exhibere? Quin quærebat etiam ex me, num quid ei dare consilii possem, ut esset reapse pulchra specie, neque tantum esse videretur. Itaque, mi Socrates, inquit, hoc ei consilii dedi, ne perpetuo serviliter sederet, sed cum ope deum eniteretur herilem in modum ante telam adstando, quidquid aliis rectius sciret, docere; quod autem minus, addiscere; præterea pisticem inspicere; promæ aliquid emetienti assistere, circumneuntem spectare, num

χώραν ἔχει ἢ δεῖ ἕκαστα. Ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι διὰ ἐπιμελεία εἶναι καὶ περίπατος. (11) Ἀγαθὸν δὲ ἔφη εἶναι γυμνάσιον καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξαι καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα ἀνασεῖσαι καὶ συνθεῖναι. Γυμναζομένην δὲ ἔφην οὕτως ἂν καὶ ἐσθίειν ἥδιον καὶ ὑγιαίνειν μάλλον καὶ εὐχρωτέραν φαίνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. (12) Καὶ ὅψις δὲ ὁπότεν ἀνταγωνίζεται διακόνῳ, καθαρωτέρα οὕσα πρεπόντως τε μάλλον ἡμφισμένην κινήτικόν γίνεται ἄλλως τε καὶ ὁπότεν τὸ ἐκοῦσαν χαρίζεσθαι προσῇ ἂντι τοῦ ἀναγκαζομένην ὑπηρετεῖν. (13) Αἱ δ' αἰεὶ καθήμεναι σεμνῶς πρὸς τὰς κεκοσμημένας καὶ ἐξαπατώσας κρίνεσθαι παρέχουσι αὐτάς. Καὶ νῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὕτως εὖ ἴσθι ἡ γυνή μου κατεσκευασμένη βιοτεῖται ὥσπερ ἐγὼ ἐδίδασκον αὐτήν καὶ ὥσπερ νῦν σοι λέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἐνταῦθεν δ' ἐγὼ εἶπον, ὦ Ἰσχόμαχε, τὰ μὲν δὴ περὶ τῆς γυναικὸς ἔργων ἱκανῶς μοι δοκῶ ἀκηκοέναι τὴν πρώτην, καὶ ἀξία γε πάνυ ἐπαίνου ἀμφοτέρων ὑμῶν. Τὰ δ' αὖ σὰ ἔργα, ἔφη ἐγὼ, ἥδη μοι λέγε, ἵνα σύ τε ἐφ' οἷς εὐδοκιμεῖς διηγῇσάμενος ἡσθῇς, καὶ γὰρ τὰ τοῦ καλοῦ κάγαθὸν ἀνδρὸς ἔργα τελέως διακούσας καὶ καταμαθὼν ἦν δύναμαι πολλήν σοι χάριν εἶδω. (2) Ἀλλὰ νὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ πάνυ ἡδέως σοι, ὦ Σώκρατες, διηγῆσομαι ἃ ἐγὼ ποιῶν διατελῶ, ἵνα καὶ μεταβρῦθμίσης με, ἐάν τί σοι δοκῶ μὴ καλῶς ποιεῖν. (3) Ἀλλ' ἐγὼ μὲν δὴ, ἔφη, πῶς ἂν δικαίως μεταβρῦθμίσαιμι ἀνδρα ἀπειργασμένον καλόν τε κάγαθόν, καὶ ταῦτα ὧν ἀνὴρ δεῖ ἀδολεσχεῖν τε δοκῶ καὶ ἀερομετρεῖν καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοητότατον δοκοῦν εἶναι ἐγκλημα πένης καλοῦμαι. (4) Καὶ πάνυ μεντὰν, ὦ Ἰσχόμαχε, ἦν ἐν πολλῇ ἀθυμίᾳ τῷ ἐπικλημάτι τούτῳ, εἰ μὴ πρῶτην ἀπαντήσας τῷ Νικίου τοῦ ἐπηλύτου ἱππῳ εἶδον πολλοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ θεατὰς, πολλὴν δὲ λόγον ἔχοντων τινῶν περὶ αὐτοῦ ἤκουον καὶ δῆτα ἡρόμην προσελθὼν τὸν ἱπποκόμον εἰ πολλὰ εἶη χρήματα τῷ ἱππῳ. (5) Ὁ δὲ προσβλέψας με ὡς οὐδὲ ὑγιαίνοντα τῷ ἐρωτήματι εἶπε, Πῶς δ' ἂν ἱππῳ χρήματα γένοιτο; Οὕτω δὴ ἐγὼ ἀνέκυψα ἀκούσας ὅτι ἐστὶν ἄρα θεμιτὸν καὶ πάντη ἱππῳ ἀγαθῷ γενέσθαι, εἰ τὴν ψυχὴν φύσει ἀγαθὴν ἔχοι. (6) Ὡς οὖν θεμιτὸν ὦν καὶ ἐμοὶ ἀγαθῷ ἀνδρὶ γενέσθαι διηγοῦ τελέως τὰ σὰ ἔργα, ἵνα ὅτι ἂν δύναμαι ἀκούων καταμαθεῖν πειρώμαι καὶ ἐγὼ σε ἀπὸ τῆς αὔριον ἡμέρας ἀρξάμενος μιμεῖσθαι. Καὶ γὰρ ἀγαθὴ ἐστὶν, ἔφη ἐγὼ, ἡμέρα ὡς ἀρετῆς ἀρχεσθαι. (7) Σὺ μὲν παίζεις, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ δ' ὅμως σοι διηγῆσομαι ἃ ἐγὼ ὅσον δύναμαι πειρώμαι ἐπιτηδεύων διαπερᾶν τὸν βίον. (8) Ἐπεὶ γὰρ καταμαθηκέναι δοκῶ ὅτι οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀνεῦ μὲν τοῦ γινώσκειν τε ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περαίνονται οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὐ πράττειν, φρονήμοις

suo quæque loco sita sint. Hæc enim mihi videbatur simul et diligentia quædam esse, et obambulatio. Aiebam quoque bonum esse exercitium, macerare ac subligere farinam, vestes et stragula excutere atque componere. Atque hoc modo exercitum jucundius sumpturam cibos dicebam, et valetudine commodiori usuram, et revera cum colore venusto apparituram. Etiam ipse ejus aspectus si componatur cum aspectu ancillæ, et purior et decenti amictu ornatio, multum allicit, præsertim si addas, uxorem sponte gratificari, non coactam obsequi. Quæ vero mulieres perpetuo quadam cum gravitate desident, ea faciunt, ut non aliter de ipsis judicetur, atque de illis ornatis, ac fraude utentibus. Ac meam quidem uxorem, mi Socrates, ait, scire debes ita nunc instructam vivere, quemadmodum ipsam ego docui, ac modo tibi commemoro.

CAPUT XI.

Tum ego, De uxoris quidem tuæ operibus, inquam, mi Ischomache, primo loco satis audisse mihi videor, et utriusque vestrum valde laudabilia. Nunc tui muneris actiones mihi exponito, inquam, ut et tu commemorando ea de quibus magnam es gloriam consequutus, voluptatem aliquam capias; et ego boni et honesti viri actionibus auditione cognitis et animadversis, si quidem id poterō, magnam tibi gratiam habeam. Ego vero, mi Socrates, inquit, perlibenter profecto sum tibi commemoraturus, quæ nunquam non ago, ut me corrigendo concinnior efficias, si quid tibi non recte agere videbor. At enim qui par sit, inquam, me illum corrigendo concinnior reddere, qui jam vir bonus et honestus absolute sit elaboratus? præsertim quum ego sim is qui hominum opinione nugatorie garriam, et aera metiar; et, quod omnium ineptissimum videtur esse crimen, pauper appelletur. Atque equidem, mi Ischomache, appellationem hanc molestissime ferrem, nisi nuper equo Nicie illius advenæ factus obviam, multos ipsum spectatores sequi vidiissem, et multos de eo sermones habere aliquos audivissem; inde nimirum accedens equi curatorem, num magnas is equus facultates haberet, quærebam. Ille me intuitus, ut qui tale quid rogans satis sanus non essem: Qui facultates, ait, equus habere possit? Ita tum ego his auditis oculos attollere sum ausus, propterea quod fas sit etiam pauperem equum bonum esse, si quidem animam a natura bonum haberet. Quamobrem mihi, cui et ipsi fas sit esse viro bono, penitus exponito actiones tuas, ut si quid audiendo animadvertere possim, et ipse a die crastino incipiens imitari te coner. Etenim is dies percommodus est, inquam, ad ordiendam virtutem. Ludis tu quidem, mi Socrates, ait Ischomachus. Verum ego nihilo minus tibi narrare conabor, quibus institutis ac studiis enitar ego vitam hanc transire. Nam quia videor animadvertisse, deos hominibus absque rerum earum cognitione, quæ suscipiendæ sunt, et perficiendi eas studio, non fas esse voluisse ut prosperitate

δ' οὗσι καὶ ἐπιμελέσι τοῖς μὲν διδῶσιν εὐδαιμονεῖν, τοῖς δ' οὐ, οὕτω δὲ ἐγὼ ἀρχομαι μὲν τοὺς θεοὺς θεραπεύειν, πειρῶμαι δὲ ποιεῖν ὡς ἂν θέμις ᾦ μοι εὐχομένῳ καὶ υγιείας τυγχάνειν καὶ βώμης σώματος καὶ τιμῆς ἐν πόλει καὶ εὐνοίας ἐν φίλοις καὶ ἐν πολέμῳ καλῆς σωτηρίας καὶ πλούτου καλῶς αὐξομένου. (9) Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ταῦτα, Μέλει γὰρ δὴ σοι, ὦ Ἰσχομάχε, ὅπως πλουτήης καὶ πολλὰ χρήματα ἔχων πολλὰ ἔχης πράγματα τούτων ἐπιμελόμενος; Καὶ πάνυ γε, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, μέλει μοι τούτων ὧν ἐρωτᾷς· ἡδὺ γάρ μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ θεοὺς μεγαλέως τιμᾶν καὶ φίλους ἦν τινος δέονται ἐπωφελεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρήμασιν ἀκόσμητον εἶναι. (10) Καὶ γὰρ καλὰ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ἐστὶν ἂ σὺ λέγεις, καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός· πῶς γὰρ οὐ; ὅτε πολλοὶ μὲν εἰσὶν ἀνθρώποι οἱ οὐ δύνανται ζῆν ἀνευ τοῦ ἄλλων δεῖσθαι, πολλοὶ δ' ἀγαπῶσιν ἦν δύνανται τὰ ἑαυτοῖς ἀρκούντα πορίζεσθαι. Οἱ δὲ δὴ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυτῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν ὥστε καὶ τὴν πόλιν κοσμεῖν καὶ τοὺς φίλους ἐπικουρῶν, πῶς τούτους οὐχὶ βαθεῖς τε καὶ ἐβρωμένους ἀνδρας χρὴ νομίσαι; (11) Ἀλλὰ γὰρ ἐπαινεῖν μὲν, ἔφη ἐγὼ, τοὺς τοιούτους πολλοὶ δυνάμεθα· σὺ δέ μοι λέξον, ὦ Ἰσχομάχε, ἀπ' ὧν περ ἡρξῶ, πῶς υγιείας ἐπιμελῇ; πῶς τῆς τοῦ σώματος βώμης; πῶς θέμις εἶναι σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι; τῆς δὲ χρηματίσεως καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφη ἐγὼ, ἀρχάσει ἀκούειν. (12) Ἀλλ' ἐστὶ μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ὡς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀκολοῦθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. Ἐπεὶ γὰρ ἐσθίειν τις τὰ ἱκανὰ ἔχει, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς μᾶλλον δοκεῖ μοι ἡ υγιεία παραμένειν, ἐκπονοῦντι δὲ μᾶλλον ἢ βώμην προσγίγνεσθαι, ἀσχοῦντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου κάλλιον σώζεσθαι, ὀρθῶς δὲ ἐπιμελόμενῳ καὶ μὴ καταμαλακίζομένῳ μᾶλλον εἰκὸς τὸν οἶκον αὐξέσθαι. (13) Ἀλλὰ μέγρι μὲν τούτου ἐπομαι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ὅτι ἐκπονοῦντα φῆς καὶ ἐπιμελόμενον καὶ ἀσχοῦντα ἀνθρώπων μᾶλλον τυγχάνειν τῶν αγαθῶν, ὅποιον δὲ πόνῳ χρῆθ' πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ βώμην καὶ ὅπως ἀσχεῖς τὰ τοῦ πολέμου καὶ ὅπως ἐπιμελῇ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν ὡς καὶ φίλους ἐπωφελεῖν καὶ πόλιν ἐπισχύειν, ταῦτα ἂν ἡδέως, ἔφη ἐγὼ, πυθοίμην. (14) Ἐγὼ τοῖνον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁ Ἰσχομάχος, ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἰθισμαι ἡνίχ' ἂν εἴη ἐνδον καταλαμβάνοιμι εἰ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. (15) Ἐὰν μὲν τι κατὰ πόλιν δέη πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος περιπάτῳ τούτῳ χρώμαι· ἦν δὲ μηδὲν ἀναγκαῖον ἢ κατὰ πόλιν, τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρὸν, ἐγὼ δὲ περιπάτῳ χρώμαι τῇ εἰς ἀγρὸν ὁδῷ ἰσὺς ἄμεινον, ὦ Σώκρατες, ἢ εἰ ἐν τῷ ἑυστοῦ περιπατοῖην. (16) Ἐπειδὴν δὲ ἔλθω εἰς ἀγρὸν, ἦν τέ μοι φυτεύοντες τυγχάνωσιν ἦν τε νεοποιούντες ἦν τε σπεύροντες ἦν τε καρπὸν προσκομίζοντες, ταῦτα ἐπισκεψάμενος ὅπως ἕκαστα γίγνεται, μεταβῆθ' ἐλθὼν, ἐὰν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. (17) Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς τὰ πολλὰ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἵππασάμην ἵππασίαν ὡς ἂν ἐγὼ δύ-

fruerentur, ac prudentibus et studiosis partim concessisse felicitatem, partim non: idcirco equidem ordior a cultu divino, atque efficere conor, ut mihi precanti fas sit et valetudinem bonam contingere, et corporis robur, et honorem in republica, et benevolentiam ab amicis, et honestam incolumitatem in bello, et incrementum divitiarum honestum. Quibus ego auditis, Tibine hoc curæ est, inquam, Ischomache, ut opulentus fias, ac magnas facultates nactus, in earum curatione multum negotii habeas? Omnino, ait Ischomachus, ea mihi curæ sunt, de quibus rogas. Nam mihi jucundum esse videtur, mi Socrates, deos magnifice colere, et amicis indigentibus prodesse, et urbem hanc, me quod attinet, opum ornamento non carere. Sunt illa sane præclara, inquam, Ischomache, quæ commemoras, hominisque valde potentis. Quidni enim? quum multi sint, qui sine aliorum ope ne vivere quidem possint; multi boni consulant, si parare possint quantum ipsis solis sufficiat. At vero qui non modo suam domum administrare possunt, sed etiam facere lucrum, de quo et reipublicæ ornamentum accedat, et amici subleventur; cur illi non et copiosi, et potentes existimari debeant? Enimvero, inquam, plerique prædicare viros huiusmodi possumus: verum tu mihi dicito, Ischomache, unde cœpisti, quo pacto valetudinem curas? quo pacto corporis robur? quo pacto licet tibi honeste etiam e bello incolumi evadere? nam de ratione rei faciendæ mihi satis erit, inquam, vel deinceps aliquid audire. Hæc omnia, subjecit Ischomachus, ut mihi certe videtur, semetipsa consequuntur, mi Socrates. Nam qui quo vescatur satis habet, is laborando cibos conficiens, ceteris rectius mihi valetudinem suam posse conservare videtur, et laborans item majus robur adquirere; ac si res bellicas exerceat, honestius incolumis evadere; denique consentaneum est, rem familiarem hujus magis augescere, si quidem recte sua curet, et non remissior ignaviorque fiat. Hactenus ego te assequor, inquam, Ischomache, quod hominem laborando cibos conficientem, et curam adhibentem, et exercentem se, magis bona consequi dicis. At quo labore utaris, ut et valetudo commoda, et robur corporis tibi contingat, quoque pacto te bellicis in rebus exerceas, quo studio efficias ut copiis abundes, quibus tum amicis prodesse tum vires aliquis huic civitati possis addere: hæc, inquam, perlubenter velim quærendo percipere. Ego vero, mi Socrates, ait Ischomachus, surgere de lecto consuevi, quo tempore adhuc domi reperitur sim aliquem, quem forte me videre necesse sit. Ac si quid in urbe sit agendum, id curans hunc modum ambulatione fruor. Sin rei necessariæ nihil sit, quod in urbe geratur, equum puer ante me rus deducit, ego vero itinere hoc quo rus eo, loco ambulationis fortasse rectius utor, mi Socrates, quam si in xysto deambularem. Posteaquam rus venio, sive qui mihi serunt, seu novales instruunt, sive seminant, seu fructus important, inspectis omnibus, quo pacto fiant singula, corrigendo concinnius facio, si quid opere præsentī melius teneo. Secundum ea plerumque consensio equo quam sinillimas iis quæ in bello necessariae

νωμαι ὁμοιοτάτην ταῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἀναγκαίαις ἱπ-
 πασίαις, οὔτε πλαγίου οὔτε κατάντους οὔτε τάρρου
 οὔτε ὀχετοῦ ἀπεχόμενος, ὥς μέντοι δυνατόν ταῦτα ποι-
 οῦντα ἐπιμελομαι μὴ ἀπυλωθεῖσαι τὸν ἵππον. (18)
 Ἐπειδὴν δὲ ταῦτα γένηται, ὁ καὶς ἐξαλίσας τὸν ἵππον
 οἰκαδὲς ἀπάγει, ἅμα φέρον ἀπὸ τοῦ χώρου ἣν τι δεώ-
 μεθα εἰς αὐτόν. Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βάδην τὰ δὲ ἀποδρα-
 μῶν οἰκαδὲς ἀπεστειγγισάμην. Ἐῖτα δὲ ἀριστῶ, ὃ
 Σώκρατες, ὅσα μῆτε κενὸς μῆτε ἄγαν πλήρης διημε-
 ρεύειν. (19) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφην ἐγὼ, ὃ Ἰσχόμαχε,
 ἀρσυχόντως γέ μοι ταῦτα ποιεῖς. Τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ
 χρόνῳ συνεσκευασμένοις χρῆσθαι τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγί-
 εϊαν καὶ τοῖς πρὸς τὴν ῥώμην παρασκευάσασθαι καὶ τοῖς
 εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήμασι καὶ ταῖς τοῦ πλούτου ἐπιμε-
 λείαις, ταῦτα πάντα ἀγαστὰ μοι δοκεῖ εἶναι. (20) Καὶ
 γὰρ ὅτι ὀρθῶς ἐκάστου τούτων ἐπιμελῆ ἱκανὰ τεκμήρια
 παρέχῃ· ὑγιαίνοντά τε γὰρ καὶ ἐρρωμένον ὥς ἐπὶ τὸ
 πολλὸν σὺν τοῖς θεοῖς σε ὀρώμεν καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις
 τε καὶ πλουσιωτάτοις λεγόμενον σε ἐπιστάμεθα. (21)
 Ταῦτα τῶν ἐγὼ ποίω, ἔφη, ὃ Σώκρατες, ὑπὸ πολ-
 λῶν πάνυ συκοφαντοῦμαι, σὺ δ' ἴσως ὅπου με ἐρεῖν ὥς
 ὑπὸ πολλῶν καλὰς καγαθὸς κέκλημαι. (22) Ἀλλὰ καὶ
 ἔμελλον δὲ ἐγὼ, ἔφη, ὃ Ἰσχόμαχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι
 εἰ τίνα καὶ τούτου ἐπιμελείαν ποιῇ ὅπως δύνῃ λόγον
 διδόναι καὶ λαμβάνειν ἣν τινί ποτε δέῃ. Οὐ γὰρ δοκῶ
 σοι, ἔφη, ὃ Σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν μελετῶν,
 ἀπολογεῖσθαι μὲν ὅτι οὐδὲνα ἀδικῶ, εὖ δὲ ποιῶ πολλοὺς
 ὅσον ἂν δύνωμαι, κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοι μελετᾶν
 ἀνθρώπων, ἀδικούντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν
 πόλιν καταμανθάνων τινὰς, εὖ δὲ ποιοῦντας οὐδέν·
 (23) Ἀλλ' εἰ καὶ ἐρμηνεύειν τοιαῦτα μελετᾷς, τοῦτό
 μοι, ἔφη ἐγὼ, ἔτι, ὃ Ἰσχόμαχε, δήλωσον. Οὐδὲν μὲν
 οὖν, ὃ Σώκρατες, παύομαι, ἔφη, λέγειν μελετῶν. Ἡ
 γὰρ κατηγοροῦντός τινος τῶν οἰκετῶν ἢ ἀπολογουμένου
 ἀκούσας ἐλέγχειν πειρώμαι ἢ μέφομαι τίνα πρὸς τοὺς
 φίλους ἢ ἐπαίνῳ ἢ διαλλάττω τινὰς τῶν ἐπιτηδείων,
 πειρώμενος διδάσκειν ὥς συμφέρεῖ αὐτοῖς φίλους εἶναι
 μᾶλλον ἢ πολεμίους. (24) Ἐπιτιμῶμένῃ στρατηγῷ
 συμπαρόντες, ἢ ἀπολογούμεθα ὑπὲρ τοῦ, εἰ τις ἀδί-
 κως αἰτίαν ἔχει, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἰ τις
 ἀδίκως τιμᾶται. Πολλάκις δὲ καὶ βουλευόμενοι ἂ μὲν
 ἂν ἐπιθυμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαينوῦμεν, ἂ δ' ἂν
 μὴ βουλώμεθα πράττειν, ταῦτα μεμφόμεθα. (25) Ἦδη
 δ', ἔφη, ὃ Σώκρατες, καὶ διειλημμένος πολλάκις ἐκρί-
 θην ὅ,τι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ὑπὸ τοῦ, ἔφη ἐγὼ,
 ὃ Ἰσχόμαχε, ἐμέ γὰρ δὴ τοῦτο ἐλάνθανεν. Ὑπὸ τῆς
 γυναικὸς, ἔφη. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη ἐγὼ, ἀγωνίζῃ;
 Ὅταν μὲν ἀληθῆ λέγειν συμφέρῃ, πάνυ ἐπιεικῶς· ὅταν
 δὲ ψευδῇ, τὸν ἥττω λόγον, ὃ Σώκρατες, οὐ μὰ τὸν Δ',
 οὐ δύναμαι κρείττω ποιεῖν. Καὶ ἐγὼ εἶπον, ἴσως
 γὰρ, ὃ Ἰσχόμαχε, τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθές ποιεῖν.

sunt, equitationes instituo, neque transversa, neque accliv-
 ia, neque fossas neque aquarum ductus vito: atque inter-
 ea curam adhibeo, ne facientem hæc equum clau dum efficiam.
 His peractis, equum puer volutatum domum abducit, simul
 rure secum ferens in urbem, si quo nobis opus est. Ego
 vero nunc pedetentim incedens, nunc currens, domum ut
 veni, strigili sudorem mihi detergo. Deinde tantum, mi
 Socrates, prandii sumo, ut eum diem nec vacuus, nec valde
 repletus exigam. Ita me Juno amet, inquam, facis hæc ita
 tu, Ischomache, ut omnino mihi placeant. Nam eodem
 tempore conjunctim uti apparatu, qui et valetudini et viri-
 bus conducatur, exercitationibus ad rem militarem pertinen-
 tibus, denique curatione opum, eorum nihil est, quod non
 admirandum mihi videatur. Etenim te recte hæc singula
 suscipere, satis magna de te indicia præbes. Nam et com-
 moda valetudine utentem te plerumque robustumque deum
 beneficio videmus, ut inter peritissimos artis equestris, opu-
 lentissimosque recenseri te scimus. Hæc igitur, mi Socra-
 tes, ait, quum agam, vehementer multorum calumniis
 exagitor. Tu vero procul dubio dicturum me putabas, quo-
 modo a multis vir bonus et honestus appeller. At hoc
 quoque, inquam, Ischomache, querere volebam, ecquid
 operæ studii que ponas in eo, ut si quando sit opus, rationem
 reddere tuarum actionum, et vicissim ab aliis exigere possis.
 Tu verò, mi Socrates, inquit, non id ipsum me perpetuo
 meditari putas? nimirum defendendi mei rationem, quia
 nemini sum injurius, atque etiam pro viribus meis bene de
 multis mereor; accusationes vero quorundam ut instituum,
 non meditari tibi videor, quum privatim multos injustos
 esse animadvertam, et nonnullos etiam erga rempublicam,
 de nemine autem velle bene mereri? An vero mediteris hæc
 etiam oratione exponere, velim mihi significes, Ischomache.
 Equidem, ait, mi Socrates, in dicendo me exercere non
 desino. Nam sive accusantem aliquem in familia, seu de-
 fendentem se audiero, quidquid mentiatur redarguere conor;
 vel de aliquo ad amicos queror, vel aliquem laudo, vel
 necessarios quosdam reconcilio, dum ostendere ipsis enitor,
 potius eis conducere, ut amici sint, quam ut hostes. Quum
 militiæ prætori adsumus, increpamus aliquem, vel causam
 alicujus defendimus, si præter meritum culpa in eum con-
 fertur; vel inter nos mutuo accusationes instituimus, si cui
 honos immerito defertur. Sæpenumero etiam consultantes,
 quæ agere cupimus, laudamus; quæ nolumus agere, vitu-
 peramus. Jam vero, mi Socrates, etiam sæpenumero
 seorsum factum est de me judicium, quid me perpeti, quid ve
 multæ nomine oporteret exsolvere. A quoniam? inquam
 ego, mi Ischomache: nam equidem hoc antehac ignorabam.
 Ab uxore, inquit. Et quonam pacto, inquam ego, causam
 agis? Quum vera dicere conducit, egregie admodum; quum
 falsa, causam deteriolem, mi Socrates, non possum profe-
 cto meliorem facere. Certe non potes, inquam ego, mi
 Ischomache, quod falsum est, verum facere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

CAPUT XII.

Ἄλλα γάρ, ἔφη ἐγὼ, μή σε κατακυλώω, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀπίεμαι ἤδη βουλόμενος; Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι πρὶν παντάπασιν ἢ ἀγορὰ λυθῇ. (3) Νῆ Δί', ἔφη ἐγὼ, φυλάττη γὰρ ἰσχυρῶς μὴ ἀποδόλης τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ ἀνὴρ καλὸς ἀγαθὸς κεκλησθαι. Νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἰσως ὄντων ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις, ἀναμένεις αὐτοὺς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. Ἀλλὰ τοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδ' ἐκείνῃ μοι ἀμελεῖται ἃ σὺ λέγεις· ἔχω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. (4) Πότερα δέ, ἐγὼ ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅταν δεθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθῶν ἦν που ἢ ἐπιτροπευτικὸς ἀνὴρ, τοῦτον πειρᾷ ὠνεῖσθαι, ὥςπερ ὅταν τέκτονος δεθῇς, καταμαθῶν εὖ οἶδ' εἶναι ἦν που ἰδῆς τεκτονικόν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι, ἢ αὐτὸς παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Αὐτὸς νῆ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. (5) Καὶ γὰρ δεῖς μὲν ἀρκέσειν ὅταν ἐγὼ ἀπὸ ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελόμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι ἢ ἅπερ ἐγὼ; εἴπερ γὰρ ἱκανὸς εἰμι τῶν ἔργων προστατεύειν, καὶ ἄλλον δὴ πῶς δυναίμην διδάξαι ἅπερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. (6) Οὐκ οὖν εὖνοιαν πρῶτον, ἔφη ἐγὼ, δεήσει αὐτὸν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλοι ἀρκέσειν ἀντὶ σοῦ παρών. Ἄνευ γὰρ εὖνοιας τί ὄφελος καὶ ὅποιαις τινοσὺν ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίγνεται; Οὐδὲν μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ τοι τὸ εὖνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. (7) Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν εὖνοιαν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὅτινα ἂν βούλῃ; Εὐεργετῶν νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδώσιν ἡμῖν. (8) Τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφη ἐγὼ, ὅτι οἱ ἀπολαύοντες τῶν σῶν ἀγαθῶν εὖνοι σοι γίγνονται καὶ ἀγαθόν τι σε βούλονται πράττειν; Τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ Σώκρατες, εὖνοιας ἄριστον ὁρῶν. (9) Ἦν δὲ δὴ εὖνους σοι γίνονται, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἢ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὖνοι πάντες ὄντες ὥς εἰπεῖν ἀνθρώποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσὶν οἱ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα ἃ βούλονται εἶναι σφίσι τὰ ἀγαθὰ; (10) Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἐγὼ τοιοῦτους ὅταν ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδάσκω. (11) Πῶς, ἔφη ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν; τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ παντάπασιν οὐ διδάκτον ὥμην εἶναι τὸ ἐπιμελῆ ποιῆσαι. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐφεξῆς γε οὕτως οἷόν τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. (12) Ποίους μὲν δὴ, ἐγὼ ἔφη, οἷόν τε; πάντως μοι σαφῶς τούτους διαστήμηνον. Πρῶτον μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἴνου ἀκρατεῖς οὐκ ἂν δύναται ἐπιμελεῖς ποιῆσαι· τὸ γὰρ μεθύειν λήθην ἐμποιεῖ πάντων τῶν πράττειν δεομένων. (13) Οἱ δὲ τούτου ἀκρατεῖς μόνοι, ἐγὼ ἔφη, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖς ἐσεσθαι ἢ καὶ ἄλλοι τινές; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ γε τοῦ ὕπνου. Οὔτε γὰρ ἂν αὐτοὺς δύνατο καθεύδων τὰ δέοντα ποιεῖν οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. (13)

XENOPHON.

Verum num te, Ischomache, detineo discedere volentem? Non profecto, mi Socrates, ait. Etenim prius, quam penitus finis concionis fuerit, discessurus non sum. Vehementer enim profecto caves, inquam, ne cognomentum illud, quo vir bonus et honestus appellaris, amittas. Nam tametsi jam fortasse multa tibi necessario curanda sunt, quia tamen ita convenit inter vos, hospites illos operiris, ne mentiaris. Atqui, mi Socrates, ait Ischomachus, ne illa quidem negliguntur, de quibus tu loqueris. Quippe villicos in prædiis habeo. Utrum vero, inquam, Ischomache, quum villico tibi est opus, exploras an allubi sit quispiam ad hanc procuracionem idoneus, eumque das operam ut emas; veluti quum fabro tibi est opus, sat scio, sicubi peritum fabricæ noveris, eum te operam dare uti compares? an vero ipse villicos tuos instituis? Ego ipse profecto, mi Socrates, ait, in hoc incumbo, ut eos instituum. Nam si qui talis esse debeat, ut me absente rem meam satis idonee curet, quid eum scire aliud, quam me ipsum, oporteat? Quippe si sum ego satis ad hoc idoneus, ut præsim operis illis, etiam alium scilicet docere possum, quæ ipse teneo. Primum igitur, inquam ego, necesse est benevolo sit erga te ac tuos animo, si quidem ejus præsentia tuo loco sufficere debeat. Nam sine benevolentia quisnam scientiæ procuratoriæ fuerit usus, qualiscumque tandem illa sit? Nullus profecto, inquit Ischomachus: verum ego primum sic eos conor instituere, ut erga me meosque benevolo sint animo. At obsecro te per deos immortales, inquam ego, quo pacto quemcumque vis doces, ut benevolentia te tuosque complectatur? Benefaciundo, ait, quando boni alicujus copiam dii nobis largiuntur. Ergo tu dicere vis, inquam, in eis, qui bonis tuis fruantur, benevolentiam erga te excitari, atque illos bene tibi facere velle. Esse enim, mi Socrates, instrumentum hoc benevolentiae optimum video. At si quis benevolentiam erga te concipiat, inquam, Ischomache, an propterea satis ad procuracionem erit idoneus? an non vides, quod quum homines, ut ita dicam, universi bene sibi velint, multi tamen sint, qui curam adhibere nolint, ut ea bona consequantur, quæ sibi cupiant evenire? Ego vero, inquit Ischomachus, quum tales villicos constituere volo, etiam doceo eos curam adhibere. Qui hoc? quæso per deos, inquam. Etenim id ego plane sub doctrinam non cadere putabam, ut quis diligens efficiatur. Sane fieri non potest, mi Socrates, ait, ut quis serie quadam omnes diligentes esse doceat. Quinam igitur, inquam ego, doceri possunt? Velim omnino mihi hos perspicue indices. Primum eos, ait, mi Socrates, qui a vino sibi temperare nequeunt, diligentes efficere non poteris: nam ebrietas oblivionem omnium, quæ agi oportet, inducit. Num igitur, inquam ego, qui ab hoc se continere non possunt, soli diligentes esse nequeunt, an et alii quidam? Profecto, ait Ischomachus, etiam illi, qui somno moderari non possunt. Quippe nec ipse dormiens facere, quæ debet, nec alios

Τί οὖν; ἐγὼ ἔφην, οὗτοι αὖ μόνον ἀδύνατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδασθῆναι ἢ καὶ ἄλλοι τινὲς πρὸς τούτους; Ἐμοιγέ τοι δοκοῦσιν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἱ τῶν ἀφροδισίων δυσέρωτες ἀδύνατοι εἶναι διδασθῆναι ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι ἢ τούτου. (14) Οὔτε γὰρ ἐλπίδα οὔτ' ἐπιμέλειαν ἡδύονα βράδιον εὑρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας, οὐδὲ μὴν ὅταν παρῇ τὸ πρακτέον, τιμωρίαν χαλεπωτέραν εὐπετές ἐστι τοῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κωλύεσθαι. Ὑφίεμαι οὖν καὶ οὐς ἂν τοιούτους γνῶντας μὴδ' ἐπιχειρεῖν ἐπιμελητάς τούτων τινὰς καθιστάναι. (15) Τί δέ, ἔφη ἐγὼ, οἷτινες αὖ ἐρωτικῶς ἔχρουν τοῦ κερδαίνειν, ἢ καὶ οὗτοι ἀδύνατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων παιδεύεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδαμῶς γε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐάγωροί εἰσιν εἰς τὴν τούτων ἐπιμέλειαν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ ἢ δεῖξαι μόνον αὐτοῖς ὅτι κερδαλέον ἐστὶν ἡ ἐπιμέλεια. (16) Τούς δὲ ἄλλους, ἔφη ἐγὼ, εἰ ἐγκρατεῖς τέ εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖς εἶναι μετρίως ἔχρουν, πῶς ἐκδιδάσκεις ὧν σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίνεσθαι; Ἀπλῶς, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες. Ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελομένους ἴδω, καὶ ἐπαίνῳ καὶ τιμᾷ πειρῶμαι αὐτούς, ὅταν δὲ ἀμελοῦντας, λέγειν τε πειρῶμαι καὶ ποιεῖν ὅποια δέξεται αὐτούς. (17) Ἴθι, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τόδε μοι παρατραπόμενος τοῦ λόγου περὶ τῶν παιδευομένων εἰς τὴν ἐπιμέλειαν δῆλωσον περὶ τοῦ παιδεύεσθαι, εἰ οἷόν τέ ἐστὶν ἀμελῇ αὐτὸν ὄντα ἄλλους ποιεῖν ἐπιμελεῖς. (18) Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδὲν γε μᾶλλον ἢ ἀμυσσον ὄντα αὐτὸν ἄλλους μουσικοὺς ποιεῖν. Χαλεπὸν γὰρ τοῦ διδασκάλου πονηρῶς τι ὑποδεικνύοντος καλῶς τοῦτο ποιεῖν μαθεῖν, καὶ ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότη χαλεπὸν ἐπιμελῇ θεράποντα γενέσθαι. (19) Ὡς δὲ συντόμως εἰπεῖν, πονηροῦ μὲν δεσπότη οἰκέτας οὐ δοκῶ χρηστὸς καταμαμαθηκέναι· χρηστοῦ μὲντοι πονηροῦς ἤδη εἶδον, οὐ μὲντοι ἀζημίους γε. Τὸν δὲ ἐπιμελητικοὺς βουλόμενον ποιήσασθαι τινὰς καὶ ἐφορατικὸν δεῖ εἶναι τῶν ἔργων καὶ ἐξεταστικὸν καὶ χάριν θέλοντα τῶν καλῶς τελουμένων ἀποδιδόναι τῷ αἰτίῳ, καὶ δίκην μὴ ὀκνοῦντα τὴν ἀξίαν ἐπιθεῖναι τῷ ἀμελοῦντι. (20) Καλῶς δέ μοι δοκεῖ ἔχειν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἡ τοῦ βαρβάρου λεγομένη ἀπόκρισις, ὅτε βασιλεὺς ἄρα ἵππου ἐπιτυχῶν ἀγαθῷ παχύνει αὐτὸν ὡς τάχιστα βουλόμενος ἥρετο τῶν δεινῶν τινὰ ἀμ' ἵππους δοκούντων εἶναι τί τάχιστα παχύνει ἵππον· τὸν δ' εἰπεῖν λέγεται ὅτι δεσπότης ὀφθαλμός. Οὕτω δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τᾶλλα μοι δοκεῖ δεσπότης ὀφθαλμός· τὰ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὅταν δὲ παραστήσης τινί, ἔφη ἐγὼ, τοῦτο καὶ πάνυ ἰσχυρῶς ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἢ ἱκανὸς ᾗδ' ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτροπεύειν, ἢ τι καὶ ἄλλο

ad hoc possit impellere. Quid igitur? Inquam ego, soli sunt hi, quibus hæc diligentia tradi non potest, an præterea quidam alii? Sane mihi videntur, ait Ischomachus, etiam illi qui perditæ rebus veneris dediti sunt, ut alterius rei maiorem curam habeant, quam illius, doceri non posse. Nam neque spes, neque cura reperiri alia jucundior facile potest, quam sit cura ejus quod amet; nec invenire supplicium gravius in proclivi est, quam si rerum expediendarum cura suis ab amoribus aliquis avocaretur. Quamobrem quoscunque tales esse animadverto, ab iis abstineo, ut ne coner quidem tales procuratores constituere. Quid autem, inquam ego, si quibus inest amor lucrificandi, num et illi ad attentionem in rebus rusticis institui nequeunt? Non profecto, ait Ischomachus, nequeunt, ino facillime ad hoc studium deduci possunt. Quippe nulla hic opus est alia re, nisi ut eis dumtaxat ostendas, fructuosam esse diligentiam. Ceteros autem, inquam ego, si et iis in rebus sint continentes, in quibus hoc ab ipsis requiris, et quæstus mediocriter cupidi sint, quo tandem pacto doces, ut pro arbitrio tuo sint diligentes? Per sane simpliciter, ait, mi Socrates. Nam quum eos diligenter sua curare video, non solum collaudo ipsos, sed etiam ut ornem honore aliquo, do operam; sin negligentes esse, dicere ac facere conor id, quod eos mordeat. Age vero, inquam, Ischomache, nonnihil ab hac oratione de iis qui ad diligentiam instituuntur, deflectens, etiam illud mihi de instituendi ratione declarato: num fieri possit, ut quis ipse negligens alios efficere diligentes possit? Nequaquam, ait Ischomachus, nulloque modo magis, quam si quis ipse musicæ imperitus, alios efficere musicos velit. Est enim difficile, doctore non recte monstrante, discere, ut bene aliquid efficias: itidem quum exemplum negligentiae dominus suppeditat, difficile est servum diligentem fieri. Atque breviter ut dicam, futilis domini servos nunquam fuisse frugi animadvertisse videor. Frugi autem domini servos equidem pravos quosdam vidi, sed non sine dominorum detrimento. At qui reddere quosdam velit ad attentionem idoneos, eum et inspicere opera necesse est, et in ea inquirere, et non illubenter auctori eorum, quæ bene perfecta sunt, gratiam referre, et non vereri merito illum supplicio afficere, qui negligens sit. Etiam illud mihi hominis cujusdam barbari responsum præclarum videtur, quum rex scilicet equum nactus bonum, quem cuperet quamprimum saginari, quendam inprimis equestris rei peritum interrogaret: quidnam equum brevissimo spatio pinguem efficeret? fertur enim is respondisse: Oculus domini. Sic mihi videtur, inquit, mi Socrates, etiam alia plurima domini oculus quam maxime pulchra et egregia efficere.

CAPUT XIII.

Ceterum ubi, inquam ego, jam alicui vehementer inculcaris, diligenter esse curanda, quæ tu velis; num is jam idoneus ad procuracionem erit? an et aliud quippiam præterea

προσμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλει ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσεσθαι; (2) Ναὶ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἔστι γινώσκειν, ὅτι τε ποιητέον καὶ ὅποτε καὶ ὅπως, εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπιτρόπου ἄνευ τούτων ὄφελος ἢ ἱατροῦ, ὃς ἐπιμελοῖτο μὲν κάμνοντός τινος πρῶτ' ἐν ἡν καὶ ὄψ', ὅ,τι δὲ συμπερὸν τῷ κάμνοντι ποιεῖν εἴη, τοῦτο μὴ εἰδείη; (3) Ἐὰν δὲ καὶ τὰ ἔργα μάθῃ ὥς ἔστιν ἐργαστέα, ἔτι τινός, ἔφη ἐγὼ, προσδεήσεται, ἢ ἀποτελεσμένος ἤδη οὗτός σοι ἔσται ἐπίτροπος; Ἀρχεῖν γε, ἔφη, οἶμαι δεῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. (4) Ἦ οὖν, ἔφη ἐγὼ, καὶ σὺ ἀρχεῖν ἱκανὸς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Παιρῶμαι γε δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν τὸ ἀρχικὸς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; Φαύλως, ἔφη, πάντῃ, ὧς Σώκρατες, ὥστε ἴσως ἂν καὶ καταγελάσαις ἀκούων. (5) Οὐ μὲν δὲ ἀξίόν γ', ἔφη ἐγὼ, τὸ πρᾶγμα καταγελωτός, ὧς Ἰσχόμαχε. Ὅστις γάρ τοι ἀρχικὸς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, δηλὸν ὅτι οὗτος καὶ δεσποτικὸς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν, ὅστις δὲ δεσποτικὸς, δύναται ποιεῖν καὶ βασιλικούς. Ὡς τε οὐ καταγελωτός μοι δοκεῖ ἀξίος εἶναι ἀλλ' ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. (6) Οὐκοῦν, ἔφη, ὧς Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζωᾷ ἐκ δυοῖν τούτων τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἐκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὖ πάσχειν. (7) Οἳ τε γοῦν πῶλοι καταμανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδόξαις τῷ ὅταν μὲν πείθονται τῶν ἡδέων τι αὐτοῖς γίνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι πράγματα ἔχειν ἔξτ' ἂν ὑπηρετήσῃσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδόξῳ; (8) καὶ τὰ κυνῖδια δὲ πολλὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ ὑποδεέστερα ὄντα ὁμοῦ καὶ περιτρέχειν καὶ κυβιστᾶν καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. Ὅταν μὲν γὰρ πείθεται, λαμβάνει τι ὧν δεῖται, ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. (9) Ἀνθρώπους δ' ἔστι πιθανωτέρους ποιεῖν καὶ λόγῳ, ἐπιδεικνύοντα ὥς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι, τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκούσα θηριώδης παιδεία εἶναι πάντῃ ἐστὶν ἐπαγωγὸς πρὸς τὸ πείθεσθαι διδάσκειν τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ἐπιθυμίαις προσχαρίζομενος ἂν πολλὰ ἀνύτοις παρ' αὐτῶν. Αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. Πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαίνου οὐχ ἥττον ἐναι τῶν φύσεων ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ ποτῶν. (10) Ταῦτά τε οὖν ὅσα περ αὐτὸς ποιεῖν οἶμαι πιθανωτέροις ἀνθρώποις χρῆσθαι διδάσκων οὐς ἂν ἐπιτρόπους βούλωμαι καταστήσαι καὶ τὰδε συλλαμβάνω αὐτοῖς ἱματῖά τε γὰρ ὅσα δεῖ παρέχειν ἐμὲ τοῖς ἐργαστήρσι καὶ ὑποδήματα οὐχ ὁμοῖα πάντα ποιῶ, ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖρ' αὐτῶν δὲ βελτίως, ἵνα ἢ τὸν κρείττω τοῖς βελτίοσι τιμᾶν, τῷ δὲ χεῖρονι τὰ ἥττω διδόναι. (11) Πάντῃ γάρ μοι, ἔφη, δοκεῖ, ὧς Σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίγνεσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι' αὐτῶν καταπραττόμενα, τῶν δὲ ὁμοίων τυγχάνοντας ἑαυτοῖς τοὺς μήτε πονεῖν μήτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέη. (12) Αὐτός τε οὖν οὐδ' ὅπως τισὺν τῶν ἰσων ἀξιώ τοὺς ἀμείνους

discendum erit ei, si quidem villicus esse satis aptus velit? Erit profecto, inquit Ischomachus: siquidem restat, ut et quid, et quando, et quo pacto sit agendum, intelligat. Nam absque hoc quis villici usus potior fuerit, quam medici, qui haberet quidem ægrotantis alicujus curam, tum mane, tum vesperi eum conveniendo; verum quid ægroto possit conducere, id facere nesciat? Quod si didicerit, inquam ego, quo pacto faciunda sint opera, num adhuc aliquid desiderabitur, an jam talis villicus tibi absolutus erit? Equidem arbitror, ait, discendam ei esse rationem imperandi operariis. Num igitur, inquam ego, tu quoque villicos instituis, ut ad imperandum sint idonei? Sane id enitor facere, ait Ischomachus. Quæso te per deos, inquam, quo pacto eos instituis in hoc, ut rationem regendi alios teneant? Sane vulgariter, ait, mi Socrates, adeo ut fortassis tu hæc audiens, sis risurus. Certe, inquam ego, minime risu digna res est, Ischomachie. Nam qui efficere quosdam potest idoneos ad imperandum hominibus, eum patet etiam herilem quandam disciplinam posse tradere; quam qui teneat, possit item tradere regiam. Itaque non irrisionem mihi, sed magnam laudem mereri videtur, qui hoc efficere possit. Cetera igitur animalia, mi Socrates, ait, duabus hisce rebus parere discunt: partim quod, ubi nolunt obtemperare, puniantur; partim quod, ubi alacriter obsequuntur, benigne cum eis agatur. Ita pulli equorum obedire domitoribus suis ea re discunt, quod quum parent, suave quid consequantur; contumaces autem, molestias quasdam experiantur, donec voluntati domitoris obsequantur. Etiam catelli, qui hominibus et intelligentia et lingua longe sunt inferiores, nihilominus et in gyrum currere, et in aquam se immergere, et alia multa eodem hoc inodo discunt. Nam ubi parent, aliquid eorum, quæ expetunt, consequuntur; ubi vero negliger se gerunt, dant penas. Homines autem etiam oratione reddi obedientiores possunt, si quis demonstret ipsis expedire, ut pareant; servis ea quoque disciplina, quæ belluina videtur esse, valde conducit ad hoc, ut parere discant. Nam si gratificeris cupiditatibus gulæ ipsorum, multum apud eos effeceris. Naturæ autem ambiciosæ etiam laude exacuantur. Nam in nonnullis ingeniis non minor est fames laudis, quam in aliis cibi ac potus. Quum igitur eos docens, quos villicos volo constituere, ipse illa præsto, quibus effecturum me puto, ut homines magis obsequentes habeam, etiam hac ipsos in parte juvo. Nam et vestes, et calceamenta, quæcunque tribuenda sunt operariis, non omnia fieri æqualia curo, sed quædam deteriora, quædam meliora; ut rectius se gerentem melioribus ornem, et pejori dem deteriora. Videtur enim mihi, mi Socrates, inquit, omnino in bonis magnus quidam animi moeror oriri, quum opera per se fieri vident, ac nihilominus æqualia secum præmia consequi eos, qui quum opus est, neque laborare, neque adire pericula volunt. Quamobrem nequaquam meliores cum deterioribus præmiis æqualibus dignor, ac vil-

τοῖς κακίῳις τυγχάνειν, τοὺς τε ἐπιτρόπους, ὅταν μὲν ἴδω διαδεδωκότας τοῖς πλείστοις ἀξίοις τὰ κράτιστα, ἐπαινῶ, ἣν δὲ ἴδω ἢ χολακεύμασί τινα προτιμώμενον ἢ καὶ ἄλλῃ τινὶ ἀνωρελεῖ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ ἀλλ' ἐπιπλήττω καὶ πειρῶμαι διδάσκειν, ὃ Σώκρατες, ὅτι οὐδ' αὐτῷ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ὅταν οὖν, ὃ Ἰσχόμαχε, ἔφην ἐγὼ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται ὥστε πειθομένους παρέχεσθαι, ἢ ἀποτελεσμένον ἤδη τοῦτον ἡγῇ ἐπίτροπον, ἢ ἔτι τινὸς προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων ἢ σὺ εἰρηκας; (2) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, τοῦ τε ἀπέχεσθαι τῶν δεσποσύνων καὶ μὴ κλέπτειν. Εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρποὺς μεταχειριζόμενος τολμῶν ἀφανίζειν ὥστε μὴ λείπειν λυσiteloῦντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν σφέλος εἴη τὸ διὰ τῆς τούτου ἐπιμελείας γεωργεῖν; (3) Ἦ καὶ ταύτην οὖν, ἔφην ἐγὼ, τὴν δικαιοσύνην σὺ ὑποδύη διδάσκειν; Καὶ πάνυ, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἐτοίμου εὐρίσκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. (4) Καίτοι τὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Σόλωνος πειρῶμαι, ἔφη, λαμβάνων ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς οἰκέτας. Δοκοῦσι γάρ μοι, ἔφη, καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιοσύνης τῆς τοιαύτης διδασκαλίᾳ. (5) Γέγραπται γὰρ ζημιοῦσθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδέσθαι, ἣν τις ἄλλῳ ποιῶν, καὶ θανατοῦσθαι τοὺς ἐγχειροῦντας. Δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι ἔγραφον αὐτὰ βουλόμενοι ἀλυσitelῆ ποιῆσαι τοῖς ἀδίκοις τὴν αἰσχροκέρδειαν. (6) Ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων προσφέρων ἓνια καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων προσφερόμενος πειρῶμαι δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀπεργάζεσθαι τοὺς οἰκέτας. (7) Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι ζημίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιοῦσι τοὺς ἀδικοῦντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσι τοὺς δικαίους ὥστε ὀρῶντες πλουσιωτέρους γιγνόμενους τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων πολλοὶ καὶ φιλοκερδεῖς ὄντες εὖ μάλα ἐπιμένουσι τῷ μὴ ἡδικεῖν. (8) Οὐδ' ἂν αἰσθάνωμαι, ἔφη, ὅμως καὶ εὖ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμένους, τούτους ὡς ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἡδὴ καὶ τῆς χρήσεως ἀποπαύω. (9) Οὐδ' ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῷ πλεόν ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπαιρομένους δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινέσθαι ἐπιθυμοῦντας ὑπ' ἐμοῦ, τούτοις ὥσπερ ἐλευθέρους ἡδὴ χρῶμαι, οὐ μόνον πλουτίζων ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλοὺς τε κάγαθούς. (10) Τούτῳ γάρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὃ Σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ φιλότιμος ἀνδρὸς φιλοκερδοῦς, τῷ ἐθέλειν ἐπαινῶν καὶ τιμῆς ἕνεκα καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν καὶ αἰσχρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι.

licos meos laudo, quum eos optima distribuisse video in maxime dignos: sin quem vel per adulationes, vel alia quapiam inutili gratificatione video potiorum honorem consequutum, id equidem non negligo, sed objurgo villicum, eumque docere, mi Socrates, conor fieri ea ne cum ipsius quidem commodo.

CAPUT XIV.

Quum autem, inquam ego, villicus tibi satis, Ischomache, ad imperandum aliis idoneus factus est, ut jam illos obsequentes reddere possit; num illum jam perfectum tibi putas, an adhuc aliquid in eo desideratur qui hæc, quæ tu narrasti, habet? Desideratur profecto, inquit Ischomachus, nimirum herilibus a rebus ut abstineat, neque quidquam furto subtrahat. Nam si is, qui fructus habet in manibus, ausit eos sic intervertere, ut in iis, qui relinquuntur, operæ rusticæ lucrum non constet; cui, quæso, fuerit usus curatio hujus in agricultura? Num igitur, inquam ego, hanc quoque justitiam tu docendam suscipis? Omnino, ait Ischomachus: neque tamen omnes ad parendum huic doctrinæ satis promptos invenio. Certe partim ex legibus Draconis, partim Solonis, quædam adsumere conor, quibus efficiam, ut in justitia famuli mei proficiant. Videntur enim mihi etiam hi viri multas leges de justitiæ hujus doctrinâ condidisse. Nam perscripserunt multandos esse, qui furtum faciant, ac deprehensos in re, esse vinciendos, morteque afficiendos, qui aggrediantur. Quamobrem perspicuum est, eos has leges sic perscripsisse, ut qui turpem illum questum vellent injustis inutilem reddere. De his igitur quædam produciens, atque alia e legibus regis adhibens, famulos efficere justos in iis tractandis enitor, quæ in manibus habent. Nam illæ quidem leges tantum poenâs delinquentibus constituunt; at regiæ non injustos tantum puniunt, sed justis etiam emolumentum afferunt. Quo fit, ut plerique injusti, dum justos locupletiores esse factos vident, præsertim quia lucri sunt cupidi, egregie se contineant, ne quid injuste faciant. Quos autem animadverto beneficiis affectos, nihilominus injusta moliri, illis, ut insanabilis avaritiæ hominibus, uti deinceps desino. Rursum quos animadverto non tantum elatis esse animis, quod ob justitiam in melliori conditione sint, sed etiam laudari a me cupere, hos velut ingenuos tracto, neque divites tantum facio, sed etiam honore prosequor, ut viros bonos et honestos. Nam in hoc mihi, Socrates, differre vir honoris cupidus a lucri cupido videtur, quod laudis honorisque causa et labores suscipere, quum opus est, velit, et adire pericula, et a turpibus lucris abstinere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

CAPUT XV.

Ἄλλα μέντοι ἐπειδὴν γε ἐμποίησιν τινὲς τὸ βούλεσθαι σοι εἶναι τάχαθὰ, ἐμποίησιν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ ἐπιμελίσθαι ὅπως ταῦτά σοι ἐπιτελῆται, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃ αὐτῷ, ὡς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτερα γίγνοιτο, πρὸς δὲ τούτοις ἀρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσῃ, ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἡδύται σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὥραϊα ἀποδεικνύων ὅτι πλείστα ὥσπερ σὺ σαυτῷ, οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου εἰ ἔτι τινὸς ὁ τοιοῦτος προσδεῖται· πάνυ γάρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν ἀξιος εἶναι ἐπίτροπος ὢν τοιούτος. Ἐκεῖνο μέντοι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἡ ἀπολίπη, ἥ ἡμῖν ἀργότατα ἐπιδεδράμηται τοῦ λόγου. (2) Τὸ ποῖον; ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος. Ἐλεξας δὴπου, ἔφη ἐγὼ, ὅτι μέγιστον εἴη μαθεῖν ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησα ὄφελος οὐδὲν γίγνεσθαι, εἰ μὴ τις ἐπίσταται ἃ δεῖ καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν. (3) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμεμαθηκέναι ἢ εἶπας, καθὰ δεῖ διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον καὶ γὰρ ἢ ἔφησθα εὐνοῦν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ἢ ἐπιμελῆ καὶ ἀρχικὸν καὶ δίκαιον. (4) Ὁ δὲ εἶπας ὡς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς γεωργίας ἐπιμελήσεσθαι καὶ ἃ δεῖ ποιεῖν καὶ ὡς δεῖ καὶ ὁπότε ἕκαστα, ταῦτά μοι δοκοῦμεν, ἔφη ἐγὼ, ἀργότερόν πως ἐπιδεδραμηκέναι τῷ λόγῳ. (5) Ὅσπερ εἰ εἶποις ὅτι δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι τὸν μέλλοντα δυνησέσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα γράφειν καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγιγνώσκειν. Ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι ἡχηκόειν ἂν, τοῦτο δὲ εἰδὼς οὐδὲν τι οἶμαι μᾶλλον ἂν ἐπιστάμην γράμματα. (6) Οὕτω δὲ καὶ νῦν ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς ἐπιμελήσεσθαι αὐτῆς βραδίως πέπεισμαι, τοῦτο μέντοι εἰδὼς οὐδὲν τι μᾶλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν. (7) Ἀλλ' εἰ μοι αὐτίκα μάλα δόξειε γεωργεῖν, ὅμοιος ἂν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιόντι ἱατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότες δὲ οὐδὲν ὅτι συμφέροι τοῖς κάμουσιν. Ἰν' οὖν μὴ τοιοῦτος ὦ, ἔφη ἐγὼ, διδασκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας. (8) Ἐνταῦθα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος, Τὴν τέχνην με ἡδὴ, ὦ Σώκρατες, κελεύεις αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; Αὕτη γὰρ ὅσως, ἔφη ἐγὼ, ἡδὴ ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν πλουσίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους πολλὰ πονοῦντας ἀπόρων βιοτεύειν. (9) Νῦν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτης τῆς τέχνης ἀκούσῃ. Τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις ἔτι πρὸς τούτοις καὶ βράστην εἶναι μαθεῖν πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; γενναῖα δὲ δήπου καλοῦμεν καὶ τῶν ζώων ὅποσα καλά καὶ μεγάλα καὶ ὠφελίμα ὄντα πράξει ἐστὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. (10) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μανθάνοντας πρὶν ἀξία τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὐχ οὕτω καὶ ἡ γεωργία

Sed enim postquam hoc alicujus animo invidisti, ut prospere tibi omnia cedere velit, atque etiam ut curam adhibeat ad hæc tibi perficienda; ac præterea comparasti ei scientiam, ut opera singula majori cum utilitate fiant, idoneum insuper ad regendum effecisti, denique talem, ut e terra nata suo tempore uberrima tibi exhibere gaudeat illidem, ac tu ipse tibi: non jam amplius de hoc interrogabo, numquid in tali desideretur. Nam mihi videtur hoc modo villicus esse quantivis pretii, qui quidem talis sit. Verum hoc, inquam, Ischomache, ne omiseris, quod a nobis dicendo levissime percursum est. Quid hoc est? ait Ischomachus. Dixisti scilicet, inquam, maximum esse quiddam discere, quo pacto sint elaboranda omnia. Quod nisi fiat, ne studii quidem et curæ aiebas usum ullum esse, nisi quis videlicet intelligeret, quæ, et quomodo facienda sint. At ista, inquam, Ischomache, quo pacto abs te sunt exposita, satis intellexisse videor, quomodo scilicet villicus instituendus sit. Nam didicisse me arbitror, qua ratione dixeris efficiendum, ut benevolo sit erga te animo, et diligens, et ad regendum idoneus, et justus. Quod autem aiebas, discendum esse illi, qui recte rem rusticam curare velit, quæ faciunda sint, et quomodo, et quando singula; ea mihi videmur, inquam, levius nonnihil oratione nostra percurrisse. Perinde ac si dicas, esse necessarium, ut literas sciat is, qui scribere, quæ dictantur, et scripta legere velit. Nam his auditis, equidem huic literas esse notas oportere, audiverim; id vero si sciam, nihilo magis, mea quidem sententia, literas scivero. Sic nunc quoque peritum esse debere illum agriculturæ, qui curationem ejus recte suscipere velit, facile persuasus sum: sed quum id scio, nihilo magis teneo, quo pacto agricultura sit exercenda. Adeoque si statuerò mox agrum colere, similis esse mihi videbor medico, qui circumceat quidem, et ægrotantes inspicat, verum nihil sciat, quod eis sit usui. Quapropter ne talis sim, inquam, ipsa me agriculturæ opera doceto. Tum Ischomachus, Tune me, inquit, artem ipsam agriculturæ jam docere jubes, Socrates? Nimirum, inquam ego, hæc ea est, quæ peritos ipsius locupletes efficit, imperitos autem, tametsi magnopere laborent, nihilominus in rerum inopia vitam agere sinit. Ergo jam, mi Socrates, quæ artis hujus erga homines sit benignitas, audies. Nam quo pacto non generosum sit aliquid, eam et utilissimam esse, et exercendo jucundissimam, et pulcherrimam, et acceptissimam tum diis tum hominibus, ac præter hæc etiam facillimam ad perdiscendum? nimirum et animalia generosa vocamus, quæcunque quum pulchra sint, et procera, et utilia, mansueta sunt erga homines. Enimvero, mi Socrates, ait, non sic ad discendum agriculturæ difficilis est, ut artes ceteræ, quibus discendis prope consumi necesse est prius quam discipulus exercere

δύσκολός ἐστι μαθεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκούσας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον, εἰ βούλοιο, διδάσκειν. Οἶμαι δ', ἔφη, πάνυ καὶ λεληθέναι πολλὰ σεαυτὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς. (11) Καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύπτονται πως τὰ ἐπικαιριώτατα ἧς ἕκαστος ἔχει τέχνης, τῶν δὲ γεωργῶν δὲ κάλλιστα μὲν φυτεύειν μάλιστα ἂν ἤδοιτο, εἰ τις αὐτὸν θεῶτο, δὲ κάλλιστα δὲ σπείρων ὥσαύτως· ὅτι δὲ ἔροιο τῶν καλῶς πεποιτημένων, οὐδὲν ὅτι ἂν σε ἀποκρύψαιτο ὅπως ἐποίησεν. (12) Οὕτω καὶ τὰ ἥθη, ὦ Σώκратες, ἔφη, γενναιοτάτους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἢ γεωργία εἰοικε παρέχεσθαι. (13) Ἀλλὰ τὸ μὲν προοίμιον, ἔφη ἐγὼ, καλὸν καὶ οὐχ ὅσον ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος· σὺ δὲ, ὅτι εὐπετές ἐστι μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολὺ μοι μᾶλλον διέξιθι αὐτήν. Οὐ γὰρ σοὶ αἰσχρὸν τὰ βράδια διδάσκειν ἐστίν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἰσχρὸν μὴ ἐπίστασθαι ἄλλως τε καὶ εἰ χρήσιμα ὄντα τυγχάνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ.

Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκратες, τοῦτο ἐπιδείξαι βούλομαι σοὶ ὡς οὐ χαλεπὸν ἐστίν θ' λέγουσι ποικιλιώτατον τῆς γεωργίας εἶναι οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτὴν διεξιόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. (2) Φασὶ γὰρ τὸν μέλλοντα ὀρθῶς γεωργῆσειν τὴν φύσιν χρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. Ὅρθῶς γε, ἔφη ἐγὼ, ταῦτα λέγοντες. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅτι δύναται ἢ γῆ φέρειν, οὐδ' ὅτι σπείρειν οἶμαι οὐδ' ὅτι φυτεύειν δεῖ εἰδεῖν ἂν. (3) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ ἄλλοι τῆς γῆς τοῦτο ἐστὶ γνῶναι ὅτι τε δύναται φέρειν καὶ ὅτι μὴ δύναται, ὁρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ μὲντοι γνῶ τις, οὐκέτι συμφέρει θεομαχεῖν. Οὐ γὰρ ἂν ὅπου δέοιτο αὐτὸς τοῦτο σπείρων καὶ φυτεύων μᾶλλον ἂν ἔχοι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ὅτι, ἢ γῆ ἤδοιτο φύουσα καὶ τρέφουσα. (4) Ἦν δ' ἄρα δι' ἀργίαν τῶν ἐχόντων αὐτὴν μὴ ἔχῃ τὴν ἐαυτῆς δύναμιν ἐπιδεικνύναι, ἐστὶ καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλάκις ἀληθέστερα περὶ αὐτῆς γνῶναι ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. (5) Καὶ χερσεύουσα δὲ ὁμῶς ἐπιδεικνύσι τὴν αὐτῆς φύσιν ἢ γὰρ τὰ ἄγρια καλὰ φύουσα δύναται θεραπευομένη καὶ τὰ ἥμερα καλὰ ἐκφέρειν. Φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἔμπειροι γεωργίας ὁμῶς δύναται διαγιγνώσκειν. (6) Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς ἤδη μοι δοκῶ ἀποτεθαβῆσθαι ὡς οὐ δεῖ φοβούμενον μὴ οὐ γνῶ τῆς γῆς φύσιν ἀπέχεσθαι γεωργίας. (7) Καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν αἰσίων, ὅτι θαλασσοῦργοι ὄντες καὶ οὐτε καταστήσαντες ἐπὶ θεῶν οὐθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες ἅμα τοὺς ἀγροὺς, ὅταν ὁρῶσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, ὁμῶς οὐκ ὀκνοῦσιν ἀποφάνεσθαι περὶ τῆς γῆς ὅποια τε ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ ὅποια κακὴ, ἀλλὰ τὴν μὲν ψέγουσι, τὴν δ' ἐπαινοῦσι. Καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἔμπειροις γεωργίας ὁρῶ αὐτοὺς τὰ πλεῖστα κατὰ ταῦτα ἀποφαινο-

opus possit, quod ipsi alendo satis ait : sed partim operarios inspicendo, partim audiendo tantum, mox cognoveris, ut etiam alium, si velis, docere possis. Quin etiam arbitrator, inquit, ne ipsum quidem te scire, quod magnam ejus partem jam teneas. Nam ceteri quidem artifices aliquo modo celant ea quæ sunt in arte cujusvis opportunissima; verum ex agricolis qui egregie conserit, maximam voluptatem capit, si eum alius adspicit; itidem puta de eo qui semina rectissime spargit. Quod si etiam roges de iis quæ pulcherrime sunt elaborata, nihil te celabit, quo pacto singula fecerit. Adeo, mi Socrates, ait, etiam mores quod attinet, agricultura generosissimos efficere videtur illos qui in ea versantur. Enimvero, inquam ego, procemium ipsum pulchrum est, neque auditorem ab interrogando avertet. Tu vero propterea, quod facile sit discere, multo magis eam mihi enarrato. Nam tibi turpe non est, quæ facilia sunt, docere; sed mihi longe turpius, ea nescire, præsertim quum sint utilia.

CAPUT XVI.

Primum igitur, ait, mi Socrates, demonstrare tibi volo, non esse difficile, quod in agricultura maxime varium esse prædicant illi qui de illa plurimum verbis disserunt, quum eam exercendo non attingant. Aiunt enim ei, qui agrum recte colere velit, primum soli naturam esse debere cognitam. Ac recte quidem, inquam ego, id ipsum aiunt. Nam qui compertum non habet, quid ferre solum possit, is etiam, mea quidem sententia, quæ semina spargenda, quid conserendum scire non poterit. Id vero, subjecit Ischomachus, vel alieno in solo licet cognoscere, quid ferre vel possit, vel non possit, si quis et fructus et arbores inspiciat. Posteaquam vero quis hoc cognovit, non amplius cum deo bellum expedit gerere. Non enim id, quo indiget, seminando et conserendo, majorem victus copiam consequetur, quam ea quæ solum lubens proferet ac educabit. At si ob ignaviam possessorum vires suas declarare nequeat, sæpenumero ex loco vicino veriora de ejus natura cognosci possunt, quam si vicinum aliquem interroges. Quin etiam incultum si sit, nihilominus naturam suam indicat. Etenim quod producit etiam agrestes fructus pulchros, si colatur, mites quoque fructus pulchros proferre poterit. Ac soli naturam hoc modo etiam ii, qui agriculturæ non admodum periti sunt, discernere possunt. Enimvero hac in parte, inquam, Ischomache, satis jam mihi confidere videor; ut metuendum non sit, ne, quod soli naturam cognitam non habeam, abstineam me ab agricultura. Nam recordor, quid piscatores faciant, qui, quum in mari occupentur, neque consistant ad inspectionem neque lente progrediantur, sed rura cursu prætereant: nihilominus ubi fructus soli vident, laudatque proutiunt de solo, quoddam bonum. quodve malum sit, dubitant: sed hoc vituperant, illud laudant. Adeoque video illos eodem modo de bono solo

μένους περί τῆς ἀγαθῆς γῆς. (8) Πόθεν οὖν βούλει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀρῶμαι σε τῆς γεωργίας ὑπομιμνήσκειν; οἶδα γάρ ὅτι ἐπισταμένω σοι πάνυ πολλὰ φράσω ὡς δεῖ γεωργεῖν. (9) Ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, πρῶτον ἂν ἡδέως μανθάνειν, φιλοσόφου γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἀνδρὸς, ὅπως ἂν ἐγὼ, εἰ βουλοίμην, γῆν ἐργαζόμενος πλείστας κριθὰς καὶ πλείστους πυροὺς λαμβάνοιμι. (10) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι; Οἶδα γάρ, ἔφη, ἐγὼ. (11) Εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; Ἀλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφη. Ἀλλὰ τοῦ θεροῦ σοι δοκεῖ; Σκληρὰ, ἔφη, ἐγὼ, ἐστὶ ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγῃ. (12) Κινδυνεύει ἔαρος, ἔφη, εἶναι τούτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. Εἰκὸς γάρ, ἔφη, ἐγὼ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τῆνικαῦτα χινομένην. Καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφόμενῃ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τῆνικαῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἤδη παρέχειν, καρπὸν δ' οὕτω καταβαλεῖν ὥστε φύεσθαι. (13) Οἶμαι γάρ ὅτι καὶ τοῦτο σε γιγνώσκειν ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἡ νεὸς ἐσεσθαι, ὕλην τε δεῖ καθαράν αὐτὴν εἶναι καὶ ὅπτην ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦ ἡλίου. Πάνυ γε, ἔφη, ἐγὼ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆναι εἶναι. (14) Ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πως νομίζεις μᾶλλον ἂν γίνεσθαι ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει ὅτι πλείσταίς μεταβάλοι τις τὴν γῆν; Οἶδα μὲν οὖν, ἔφη, ἀκριβῶς ὅτι οὐδαμῶς ἂν μᾶλλον ἢ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ καύματος, ἡ δὲ γῆ ὅπτητο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἰ τις αὐτὴν ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῳ τῇ ἡμέρᾳ κινεῖ τῷ ζεύγῃ. (15) Εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὸν ποιοῖεν, ἔφη, οὐκ εὐδὴλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν ὕλην; Καὶ τὴν μὲν γε ὕλην, ἔφη, ἐγὼ, καταβάλλειν, ὡς αὐαίνηται, ἐπιπολῆς, τὴν δὲ γῆν στρέφειν, ὡς ἡ ὠμὴ αὐτῆς ὅπτητο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Περὶ μὲν τῆς νεοῦ ὁρᾶς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Δοκεῖ γάρ οὖν, ἔφη, ἐγὼ. Περὶ γε μέντοι τοῦ σπόρου ὥρας ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, γινώσκεις ἢ τὴν ὥραν σπεῖρειν ἥς πάντες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πείραν λαβόντες, πάντες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες, ἐγνώκασιν κρατίστην εἶναι; (2) Ἐπειδὴν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποδλέπουσιν, ὅπότε βρέξας τὴν γῆν ἀφήσει αὐτοὺς σπεῖρειν. Ἐγνώκασιν δὲ γ', ἔφη, ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ξηρᾷ σπεῖρειν ἐκόντες εἶναι πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλὰς ζημίας παλαίσαντες οἱ πρὶν κελευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ σπεῖραντες. (3) Οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ὁμογνωμονοῦμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἄ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφη, ἐγὼ, οὕτω γίγνεται ὁμονοεῖν οἷον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύνωνται, καὶ πῦρ καεῖν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ζύα

pronuntiare, quo solent agriculturæ periti. Unde vis igitur, inquit, mi Socrates, ut incipiam de agricultura tibi quædam in mentem revocare? nam futurum scio, ut quo pacto colendus sit ager, indicaturus sim tibi, qui horum maximam partem scias. Videor, inquam, primum hoc libenter scire cupere, mi Ischomache, quandoquidem hominis est maxime sapientiæ studiosi, quo pacto, si ita lubeat, terram exercendo maximam hordei, maximam tritici copiam consequi possim. Ergone nosti, novalem præparari oportere ad sationem? Novi, inquam. Quid igitur, ait, si solum hiemis tempore incipiamus arare? At vero, inquam ego, tum non nisi lutum fuerit. Num igitur æstate tibi faciendum id videtur? Durlor, inquam, erit terra, quam ut moveri a jumentis possit. Fortassis igitur, inquit, verno tempore fuerit hoc opus inchoandum. Nimirum consentaneum est, inquam, tum solum maxime motum diffundi. Imo etiam herbam ipsam aratro inversam, mi Socrates, ait, tunc simum quidem solo suppeditare; sed nondum semen de se spargere, de quo possit aliquid enasci. Nam, hoc certe etiam te scire existimo, si bona futura sit novalis, necessario puram a materia esse debere, et ad solem maxime tostam. Omnino, inquam, existimo debere ad hunc modum hæc sese habere. Tune vero putas, inquit, aliter fieri ea posse potius, quam si quis sæpissime per æstatem terram invertat? Equidem accurate scio, inquam, nullo modo magis fieri, ut materia summo in solo appareat, et ab aestu exsiccetur, solum vero a sole percoquatur, quam si quis terram æstate media, atque etiam in meridie jumentis moveat. Quod si homines fodiendo novalem faciant, ait, an non perspicuum est, eos quoque solum a materia separare debere? Ac materiam quidem, inquam ego, projicere ut in agri superficie, arescat; terram autem invertere, ut pars ejus cruda percoquatur.

CAPUT XVII.

De novali, inquit, vides, mi Socrates, utrique nostrum eadem videri. Videtur sane, inquam ego. De sementis autem tempore num aliquid aliud statuis, ait, mi Socrates, quam id ejus esse tempus, quod omnes superiorum ætatum homines experti, itidemque qui nunc vivunt, experiundo optimum esse animadverterunt? Nam quum autumnus tempus advenerit, homines omnes ad deum respiciunt, quando terra irrigata seminandi potestatem eis facturus sit. Et sunt certe, inquam ego, mi Ischomache, omnes in ea sententia homines, ut sua quidem cum voluntate nequaquam arido in solo semen jactant: nimirum quod multis cum damnis conflictati essent, qui prius sementem fecerant, quam jussi a deo fuissent. Ergo in his, inquit Ischomachus, omnium hominum eadem est sententia. Nimirum quæ deus docet, inquam ego, in iis accidit, ut consentiamus. Verbi gratia, videtur omnibus melius esse, ut hieme vestes crassiores, si quidem possint, homines gestent; etiam tum statuunt omnes ignem accendendum esse,

ἔχουσιν. (4) Ἄλλ' ἐν τῷδε, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέρονται, ὡς Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρωΐμος κράτιστος ἢ ὁ μέσος ἢ ὁ ὀψιμώτατος. Ἄλλ' ὁ θεὸς, ἔφη ἐγὼ, οὐ τεταγμένως τὸ ἔτος ἄγει, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ πρωΐμῳ κάλλιστα, τὸ δὲ τῷ μέσῳ, τὸ δὲ τῷ ὀψιμωτάτῳ. (5) Σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πότερον ἡγῇ κρεῖττον εἶναι ἐν τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, εἴαν τε πολλὸν εἴαν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ πρωΐμωτάτου μέχρι τοῦ ὀψιμωτάτου σπείρειν; (6) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχύμαχε, δοκεῖ κράτιστον εἶναι πάντος μετέχειν τοῦ σπόρου. Πολλὸ γὰρ νομίζω κρεῖττον εἶναι αἰεὶ ἀρχοῦντα σῖτον λαμβάνειν ἢ ποτὲ μὲν πάνυ πολὺν ποτὲ δὲ μὴδ' ἱκανόν. Καὶ τοῦτο τοῖνον σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁμογνωμονεῖς ἐμοὶ ὁ μανθάνων τῷ διδάσκοντι, καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινόμενος. (7) Τί γὰρ, ἔφη ἐγὼ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη τέχνη ἐνεστι; Πάντως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισκεψώμεθα καὶ τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ ἐκ τῆς χειρὸς δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα καὶ σὺ που οἶσθα, ἔφη. Καὶ γὰρ ἐώρακα, ἔφη ἐγὼ. Ῥίπτειν δέ γε, ἔφη, οἱ μὲν ὁμαλῶς δύνανται, οἱ δ' οὐ. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ἤδη μελέτης δεῖται, ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς ἡ χεὶρ, ὅπως δύνῃται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. (8) Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ἦν δέ γε ἡ, ἔφη, ἡ γῆ ἢ μὲν λεπτοτέρα, ἢ δὲ παχυτέρα; Τί τοῦτο, ἐγὼ ἔφη, λέγεις; Ἄρα γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὅπερ ἀσθενεστέραν, τὴν δὲ παχυτέραν ὅπερ ἰσχυροτέραν; Τοῦτ', ἔφη, λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε πότερον ἴσον ἢ ἐκατέρας τῇ γῇ σπέρμα διδοίης ἢ ποτέρας ἂν πλεῖον. (9) Τῷ μὲν οἶνῳ, ἔφη, ἔγωγε νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλεῖον βάρος, εἴαν δὲ τι φέρειν, ἐπιτιθέσθαι, καὶ δὲ τρέφεσθαι τινος, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν τοὺς πλείους προστάξαιμι. Εἰ δὲ ἡ ἀσθενὴς γῆ ἰσχυροτέρα, ἔφη ἐγὼ, γίνεται, ἦν τις πλεῖονα καρπὸν αὐτῇ ἐμβαλεῖ, ὥσπερ τὰ ὑποζύγια, τοῦτο σὺ με δίδασκε. (10) Καὶ ὁ Ἰσχύμαχος γελάσας εἶπεν, Ἀλλὰ παῖζεις μὲν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Εὐ γε μέντοι ἴσθι, ἔφη, ἦν μὲν ἐμβαλὼν τὸ σπέρμα τῇ γῇ ἔπειτα ἐν ᾧ πολλὴν ἔχει τροφὴν ἡ γῆ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ γλῶσς γενομένης ἀπὸ τοῦ σπέρματος καταστρέφῃς αὐτὸ πάλιν, τοῦτο γίνεται σῖτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου ἰσχύς αὐτῇ ἐγγίγνεται ἦν μέντοι ἐκτρέφειν ἕως τὴν γῆν διὰ τέλους τὸ σπέρμα εἰς καρπὸν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γῇ ἐς τέλος πολλὸν καρπὸν ἐκφέρειν. Καὶ σὺ δὲ ἀσθενεῖ χαλεπὸν πολλοὺς ἀδρούς χοίρους ἐκτρέφειν. (11) Λέγεις σὺ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τῇ ἀσθενεστέρας γῇ μείον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβαλεῖν; Ναὶ μὰ Δι', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σὺ γε συνομολογεῖς, λέγων ὅτι νομίζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι μῶλο προστάττειν πράγματα. (12) Τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τίνας ἄνεκα ἐμβαλλετε τῷ σίτῳ; Οἶσθα δῆπου, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι πολλὰ ὕδατα γίνεσθαι. Τί γὰρ οὐκ; ἔφη ἐγὼ. Οὐκοῦν θεοῖεν τοῦ σίτου καὶ κατακρυφθῆναι τι-

si ligna suppetant. Verum in hoc, ait Ischomachus, valde dissident multi, mi Socrates, num optima sit sementis præcox, an media, an serotina. Deus ipse, inquam ego, non eodem ordine annos vertit, sed hic præcoci sementi commodissimus est, ille mediae, alius serotinae. Tu ergo, mi Socrates, ait, utrum ducis unam ex his sementibus eligendam esse, sive quis multum, sive parum seminis jacias; an facto a maxime præcoce initio, seminandum usque ad maxime serotinam? Tum ego, Mihi vero videtur, inquam, Ischomache, optimum esse, ut omnis sementis participes simus. Nam longe melius esse arbitror, semper tantum frumenti accipere, quantum satis sit, quam aliquando admodum multum, aliquando ne tantum quidem, quantum sufficiat. Ergo tu, ait, hac etiam in parte mecum eadem es in sententia, mi Socrates, discipulus scilicet cum doctore, et quidem ante me, quid tui esset iudicii, pronuntians. Quid vero? inquam ego, num in semine jaciendo varia quædam ars inest? Omnino, mi Socrates, ait, hoc etiam consideremus. Nam de manu quidem semen esse projiciendum, opinor te quoque scire. Nimirum, inquam, hoc vidi. At projicere alii æqualiter possunt, ait, alii non possunt. Hoc igitur, inquam ego, indiget exercitatione, perinde ac citharædorum manus, ut inservire voluntati animi possit. Omnino, inquit. At si fuerit, ait, solum aliud tenuius, aliud densius? Quid hoc, inquam, dicis? num tenuius vocas quod est imbecillius, densius autem, quod robustius? Hoc ipsum, inquit, dico. Atque adeo te interrogo, num seminis tantundem utrique solo mandaturus sis, vel utri plus. Equidem, inquam, vino fortiori plus aquæ afundere soleo; et homini robustiori plus oneris, si quid portandum sit, imponere; ac si qui sint alendi, mandaturus sim, ut plures alant ii, quibus facultates sint majores. An vero solum imbecillum robustius fiat, inquam, si plus ei injiciatur frugum, perinde ac jumenta bene nutrita, doceto me. Tum ridens Ischomachus, Ludis tu quidem, Socrates, ait. Verum hoc scias velim, si jacto aliquo in terram semine, deinceps ubi multum e cælo nutrimenti solum habuerit, herba de semine enata rursus solum aratro inverteris: futurum id solo pabuli loco, ac tanquam de stercore robur ei accedet. Quod si autem solum de semine prorsus fruges producere sinas, difficile est solo imbecillo multum frugum tandem producere: sicut et imbecillæ sui difficile est multos porcellos majusculos alere. An tu hoc dicis, inquam, Ischomache, solo imbecilliori minus seminis mandandum esse? Ita profecto, mi Socrates, inquit, tuque adeo fateris hoc, qui dicis, arbitrari te omnibus imbecillioribus minus negotiorum esse imponendum. At sarcula, inquam ego, quamobrem frugibus immittitis, Ischomache? Scis, inquit, hiemis tempore magnam esse aquarum copiam. Cur non? inquam ego. Ponamus ergo fruges aliquas ab his tegi, infuso

να ὑπ' αὐτῶν ὕλος ἐπιχυθεῖσθαι καὶ ψιλωθῆναι τινὰς
ρίζας ὑπὸ βρέυματος. Καὶ ὕλη δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν
ὕδατων δῆπου συνεχομένη τῷ σίτῳ καὶ παρέχει πνιγμὸν
αὐτῷ. Πάντα, ἔφη, ἐγὼ, εἰκὸς ταῦτα γίνεσθαι.
(13) Οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἤδη ἐπικουρίας
τινὸς δεῖσθαι ὁ σίτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ἐγὼ. Τῷ
οὖν κατιυθέντι τί ἂν ποιοῦντες δοκοῦσιν ἂν σοι ἐπικου-
ρῆσαι; Ἐπικουφίσαντες, ἔφη, ἐγὼ, τὴν γῆν. Τί δὲ,
ἔφη, τῷ ἐψιλωμένῳ τὰς ρίζας; Ἀντιπροσασσάμενοι
τὴν γῆν ἂν, ἔφη, ἐγὼ. (14) Τί γάρ, ἔφη, ἢν ὕλη πνίγη
συνεχομένη τῷ σίτῳ καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν
τροφὴν ὥσπερ οἱ κηφῆνες διαρπάζουσιν ἀχρηστοὶ ὄντες
τῶν μελισσῶν ἃ ἂν ἐκείναι ἐργασάμεναι τροφὴν κατα-
θῶνται; Ἐκκόπτειν ἂν νῆ Δία, ἔφη, ἐγὼ, δέοι τὴν
ὕλην, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας ἐκ τῶν σημανῶν ἀφαιρεῖν.
(15) Οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβαλεῖν τοὺς
σκαλέας; Πάνυ γε. Ἀτὰρ ἐνθυμούμαι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ
Ἰσχόμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εὖ τὰς εἰκόνας ἐπάγεσθαι.
Πάνυ γὰρ σύ με ἐξωρίσας πρὸς τὴν ὕλην τοὺς κηφῆνας
εἰπὼν, πολλὸ μᾶλλον ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὕλης ἔλεγες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Ἀτὰρ οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός.
Δίδασθε οὖν εἰ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. Ἦν μὴ γε
φανῆς, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταῦτά μοι ἐπιστάμενος.
Ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σίτον δεῖ οἶσθα. Τί δ' οὐ
μέλλω; ἔφη, ἐγὼ. Πότερα οὖν τέμνεις, ἔφη, στὰς
ἐνθα πνεῖ ἄνεμος ἢ ἀντίος; Οὐκ ἀντίος, ἔφη, ἐγὼ, γὰρ
χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὀμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γί-
γνεται ἀντίον ἀχρύων καὶ ἀθέρων θερίζειν. (2) Καὶ
ἀκροτομοῖς δ' ἂν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνοις; Ἦν μὲν
βραχὺς ἢ ὁ κάλαμος τοῦ σίτου, ἔγωγ', ἔφη, κάτωθεν
ἂν τέμνομαι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἀχυρά μᾶλλον γίγνηται· ἐὰν
δὲ ὑψηλὸς ἦ, νομίζω ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεσοτομῶν, ἵνα
μήτε οἱ ἀλοῦντες μοχθῶσι περιττὸν πόνον μήτε οἱ λι-
κμῶντες ὧν οὐδὲν προσδέονται. Τὸ δὲ ἐν τῇ γῇ λειφθὲν
ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθὲν συνωφελεῖν ἂν τὴν γῆν καὶ εἰς
κόπρον ἐμβληθὲν τὴν κόπρον συμπληθύνειν. (3) Ὅρξ,
ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀλίσκη ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ περὶ
θερισμοῦ εἰδὼς ἅπερ ἐγὼ; Κινδυνεύω, ἔφη, ἐγὼ, καὶ
βούλομαι γε σκέψασθαι εἰ καὶ ἀλοῶν ἐπίσταμαι. Οὐκ-
οῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι ὑποζυγίους ἀλοῶσι τὸν
σίτον. (4) Τί δ' οὐκ, ἔφη, ἐγὼ, οἶδα; καὶ ὑποζύγια
γε καλούμενα πάντα ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππους.
Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγῇ τοσοῦτο μόνον εἰδέναι,
πατεῖν τὸν σίτον ἐλαυνόμενα; Τί γὰρ ἂν ἄλλο, ἔφη,
ἐγὼ, ὑποζύγια εἰδείη; (5) Ὅπως δὲ τὸ δεόμενον
κόψουσι καὶ ὁμαλίζεται ὁ ἀλοητός, τίτι τοῦτο, ὦ Σώ-
κρατες; ἔφη. Δῆλον ὅτι, ἔφη, ἐγὼ, τοῖς ἐπαλώσταις.
Στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποβάλλοντες τὰ
ἄτριπτα αἰεὶ δῆλον ὅτι μάλιστα ὁμαλίζοιεν ἂν τὸ δεινὸν
καὶ τάχιστα ἀνύτοιεν. Ταῦτα μὲν τοῖνον, ἔφη, οὐδέν

limo, ac radices quasdam nudari a fluxione. Nonnunquam
et materia per aquas una cum frugibus erumpit, easque
suffocat. Hæc, inquam, omnia fieri consentaneum est.
Ergo, inquit, jam hic tibi fruges ope quadam egere viden-
tur? Omnino, inquam. Quid autem agendo videntur tibi
oppressis limo succurrere posse? Si solum, inquam, levius
fecerint. Quid illis, quibus radices nudatæ sunt? Terram
vicissim aggerendo, inquam. Quid si materia cum frugibus
enata eas suffocet, nutrimentumque illis eripuerit, quem-
admodum fuci prorsus inutiles deripiunt ea, quæ apes pro
nutrimento sibi elaborata reposuerunt? Oportet, inquam
ego, profecto excidi materiam illam, quemadmodum fucos
ex alvearibus ejici necesse est. Ergone tibi, inquit Ischo-
machus, ratione quadam consentanea videmur sarcula frugi-
bus immittere? Omnino. Verum equidem cum animo meo
cogito, inquam, Ischomache, quale quiddam sit, apte simi-
litudines applicare. Nam tu valde me ad iram adversus
materiam commovisti, posteaquam fecisti fucorum mentio-
nem, multo certe magis, quam quum de sola materia tu
diceres.

CAPUT XVIII.

Sed enim, inquam, ab hoc jam tempore fruges erunt
demetendæ. Quamobrem si quid habes hac etiam in parte,
doceto me. Nisi quidem, ait, appareat hic etiam eadem
te scire, quæ mihi cognita sunt. Fruges quidem resecan-
das esse nosti. Quidni nossem? inquam. Num igitur eas
ita resecas, ut stes ubi ventus spirat, inquit, an contra
ventum. Non certe contra hunc, inquam. Nam et oculis
et manibus molestia quædam exhibetur, si quis adversus
paleas et aristas metat. Num item malis summos culmos
præcidere, an prope terram? Si brevis, inquam, sit culmus,
equidem inferius abscinderem, ut palearum majorem co-
piam consequerer; at si procerus, recte me facturum arbi-
tror, si eum in medio reseceam, ut neque trituranibus labor
supervacaneus addatur, neque ventilantibus. Quod item
in solo relictum est, arbitrator exustum aliquam solo utilita-
tem asferre, et in fimum conjectum, eum ipsum aucturum.
Vides, inquit, mi Socrates, quo pacto tanquam in ipso faci-
nore deprehendaris, quippe qui etiam de messe scias eadem
quæ ego? Videor sane, inquam, et considerare lubet, num
etiam triturandi rationem teneam. Scis igitur, ait, jumenta
ad trituram adhiberi. Quidni sciam? inquam; etiam omnia
pariter quæ appellantur jumenta, boves, mulos, equos. At-
que hæc existimas nihil aliud scire, nisi inter agendum fru-
menta calcare? Quid enim aliud, inquam ego, scire possint
jumenta? Ut autem comminuat id quod comminui de-
bet, atque tritura fiat æquabilis, cuinam, mi Socrates, hoc
tribuis? ait. Haud dubie, inquam, trituratoribus. Nam
et invertendo, et subjiciendo pedibus ea quæ necdum trita
sunt, semper scilicet id, quod horridum est, egregie exa-
quaverint, remque maturime confecerint. In his ergo,

ἐμοῦ λείπει γιγνώσκων. (6) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχομάχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σίτον λιχωῖντες. Καὶ λέξον γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ἢ οἶσθα ὅτι ἦν ἐκ τοῦ προσημένου μέρους τῆς ἄλλω ἀρχῇ, δι' ὅλης τῆς ἄλλω οἴσεται σοὶ τὰ ἄχυρα; Ἀνάγκη γάρ, ἔφη ἐγώ. (7) Οὐκοῦν εἰκὸς καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σίτον. Πολὺ γάρ ἐστιν, ἔφη ἐγώ, τὸ ὑπερενεθῆναι τὰ ἄχυρα ὑπὲρ τὸν σίτον εἰς τὸ κενὸν τῆς ἄλλω. Ἦν δέ τις, ἔφη, λιχμαῖ ἐκ τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; Δῆλον, ἔφη ἐγώ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ ἀχυροδόκῃ ἔσται τὰ ἄχυρα. (8) Ἐπειδὴν δὲ καθάρης, ἔφη, τὸν σίτον μέγιστον τοῦ ἡμίσεως τῆς ἄλλω, πότερον εὐθὺς οὕτω χειρῶν τοῦ σίτου λιχμήσεις τὰ ἄχυρα τὰ λοιπὰ ἢ συνώσας τὸν καθαρὸν πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενώτατον; Συνώσας νῆ Δί', ἔφη ἐγώ, τὸν καθαρὸν σίτον, ἔν' ὑπερφέρηται μοι τὰ ἄχυρα εἰς τὸ κενὸν τῆς ἄλλω, καὶ μὴ δις ταῦτ' ἄχυρα δέη λιχμαῖν. (9) Σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, σίτον γε ὡς ἂν τάξιστα καθαρὸς γένοιτο κἂν ἄλλον δύναιο διδάσκειν. Ταῦτα τοίνυν, ἔφη ἐγώ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. Καὶ πάλαι ἐννοῶ ἄρα εἰ λελῆθα καὶ χρυσοχοεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. Ἐδίδαξε γὰρ οὔτε ταῦτά με οὐδεὶς οὔτε γεωργεῖν ὁρῶ ὃ ὥσπερ γεωργοῦντας καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους. (10) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ἔλεγον ἐγώ σοι πάλαι ὅτι καὶ ταύτῃ εἴη γενναιοτάτῃ ἢ γεωργικῇ τέχνῃ ὅτι καὶ βράστη ἐστὶ μαθεῖν. Ἄγε δὴ, ἔφη ἐγώ, οἶδα, Ἰσχομάχε· τὰ μὲν δὲ ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Ἔστιν οὖν, ἔφη ἐγώ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φύτεια; Ἔστι γάρ οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος. Πῶς ἂν οὖν, ἔφη ἐγώ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπισταίμην, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φύτεϊαν οὐκ ἐπίσταμαι; (2) Οὐ γάρ σὺ, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ἐπίστασαι; Πῶς; ἐγώ ἔφη, ὅστις μήτ' ἐν ποίᾳ τῇ γῇ δεῖ φυτεῦν οἶδα μήτε ὅποσον βάθος ὀρύττειν τὸ φυτὸν μήτε ὅποσον πλάτος μήτε ὅποσον μήκος τὸ φυτὸν ἐμβάλλειν μήτε ὅπως ἂν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτὸν μάλιστ' ἂν βλαστάνοι. (3) Ἴθι δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, μάνθανε ὅτι μὴ ἐπίστασαι. Βοθῶνους μὲν γάρ οἶκος ὀρύττουσι τοῖς φυτοῖς οἷδ' ὅτι ἐώρακας, ἔφη. Καὶ πολλάκις ἔγνωε, ἔφη. Ἦδη τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδου; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔγωγ', ἔφη, πενθμιποδίου. Τί δὲ τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη ἐγώ, διπόδου. (4) Ἴθι δὴ, ἔφη, καὶ τότε ἀποκρίναί μοι, ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττωνα ποδιαίου; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη, ἔγωγε τριμιποδίου. Καὶ γὰρ ἔξορύντοιο ἂν σκαπτόμενα, ἔφη ἐγώ, τὰ φυτὰ, εἰ λίαν γε οὕτως ἐπιπολῆς πεφυτευμένα εἴη. (5) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα ὅτι οὔτε

ait, nihil est quod tu minus, quam ego, scias. Secundum hæc, mi Ischomache, inquam ego, ventilando frumentum purgabimus. Tu vero mihi dicito, Socrates, ait Ischomachus, num scias futurum, ut si ab ea parte areæ incipias, qua ventus allabitur, paleæ per aream universam spargantur? Nimirum ita fieri necesse est, inquam ego. Ergo etiam est consentaneum, ait, eas in frumentum incidere. Multum scilicet fuerit, inquam, paleas supra frumentum in partem areæ vacuam deferri. Quid si quis, ait, ventilandi faciat initium a loco, qui adversus sit a vento? Perspicuum est, inquam, paleas mox in suo receptaculo fore. Verum ubi jam purgaveris, ait, frumentum usque ad areæ dimidiū, num perges ita reliquas paleas eventilare frumento diffuso, an parte purgata ad palum in area media statutum quam arctissimo loco congesta? Congesto hercle, inquam ego, frumento purgato, ut paleæ ultra ipsum in partem areæ vacuam ferantur, ac non bis easdem eventilare paleas necesse sit. Profecto tu, mi Socrates, ait, quo pacto frumentum purgari quam primum possit, vel alium docere queas. At equidem, inquam ego, ignorabam me scire, et quidem jamdudum. Quamobrem in mentem mihi venit, an etiam ignorem ipse, me et auri fundendi, et canendi tibia, et pingendi peritum esse. Nam hæc nemo me docuit, uti nec agri colendi rationem. Video autem homines ita, ut agros colunt, etiam artes alias exercere. Idcirco, ait Ischomachus, jamdudum dicebam tibi, hæc etiam in parte agri colendi artem longe generosissimam esse, quod ad discendum sit facillima. Age vero, inquam, novi, mi Ischomache. Nam quum mihi de faciunda semente constaret, ignorabam ipse cognitum id mihi esse.

CAPUT XIX.

Num igitur, inquam, ad artem agriculturæ pertinet etiam arborum consitio? Pertinet sane, ait Ischomachus. Qui ergo, inquam ego, quæ ad sementem faciendam pertinent scio, quum consitionis imperitus sim? Tu vero, inquit Ischomachus, non ejus peritus es? Quo pacto? inquam, qui neque in cujusmodi solo consitio fieri debeat, novi; neque quam ad altitudinem infodi id, quod conseritur; neque ad quam latitudinem, neque quanta longitudine in terram demitti, neque quo potissimum pacto collocari ut facillime frondescat. Age vero, inquit Ischomachus, discito quod nescis. Vidisse autem scio te scrobes, quas plantis fodiunt. Sæpe quidem, inquam. Num igitur vidisti unquam altiore tribus pedibus? Non altiore vidi, inquam ego, pedibus duobus ac semisse. Quid autem? an unquam vidisti aliquam, cujus latitudo tres pedes excederet? Imo non supra pedes duos, inquam. Age vero, inquit, etiam hoc mihi respondeto, an unquam vidisti scrobem, quæ pedem unum profunda non esset? Imo ego ne pedis quidem unius et semissis, inquam. Nam plantæ inter pastinandum effoderentur, si quidem usque adeo in summa soli superficie consertæ essent. Ergo tu hoc, mi Socrates, inquit, satis

βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττουσιν οὔτε βραχύτερον τριημιποδίου. Ἀνάγκη γάρ, ἔφη, ἐγὼ, τοῦτο ὁρᾶσθαι οὕτω καταφανές ἐν. (6) Τί δέ, ἔφη, ξηροτέραν καὶ ὑγροτέραν γῆν γινώσκεις ὁρῶν; Ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔφη, ἐγὼ, εἶναι ἡ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτη ὁμοία, ὑγρὰ δὲ ἡ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἔλει καὶ ἡ ταύτη ὁμοία. (7) Πότερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἂν βαθὺν ὀρύσσοις βόθρον τῷ φυτῷ ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; Ἐν τῇ ξηρᾷ νῆ Δί, ἔφη, ἐγὼ, ἐπεὶ ἐν γε τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθὺν, ὕδωρ ἂν εὐρίσκοις καὶ οὐκ ἂν δύναιο εἶναι ἐν ὕδατι φυτεῖν. Καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη, λέγειν. Οὐκοῦν ἐπειδὴν ὀρωρυγμένοι ὄσιν οἱ βόθροι, ὁπνηίκα δεῖ τιθέναι ἐκάτερα τὰ φυτὰ ἥδη εἶδες; Μάλιστα, ἔφη, ἐγὼ. (8) Σὺ οὖν βουλόμενος ὥς τάχιστα φῦνα αὐτὰ πότερον ὑποβαλὼν ἂν τῆς γῆς εἰργασμένης οἶε τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θάττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλακῆς ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ εἰς τὸ σκληρόν; Δῆλον, ἔφη, ἐγὼ, ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θάττον ἂν ἢ διὰ τῆς ἀργοῦ βλαστάνοι. (9) Οὐκοῦν ὑποβλητέα ἂν εἴη τῷ φυτῷ γῆ. Τί δ' οὐ μέλλει; ἔφη, ἐγὼ. Πότερα δὲ ὅλον τὸ κλήμα ὀρθὸν τιθεῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον ἥγῃ μᾶλλον ἂν ῥιζοῦσθαι αὐτὸ ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποβεβλημένῃ γῇ θεῖης ἂν, ὥστε καίεσθαι ὥσπερ γάμμα ὑπτιον; (10) Οὕτω νῆ Δία· πλείονες γὰρ ἂν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἴεν· ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἄνω ὁρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτὰ. Καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. Πολλῶν γὰρ φουμένων βλαστῶν κατὰ τῆς γῆς ταχὺ ἂν καὶ ἰσχυρόν τὸ φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. (11) Ταῦτά τοίνυν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων γινώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. Ἐπαμῆσαιο δ' ἂν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἢ καὶ σάφεις ἂν εὖ μάλα περὶ τὸ φυτόν; Σάττοιμ' ἂν, ἔφη, νῆ Δί, ἐγὼ. Εἰ [μέν] γὰρ μὴ σεσαγμένον εἴη, ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος εὖ οἶδ' ὅτι πηλὸς ἂν γίγνοιτο ἡ ἄσκατος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι βυθοῦ, ὥστε τὰ φυτὰ κίνδυνος ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος σῆπescθαι μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνescθαι δὲ διὰ ξηρότητα, διὰ χανόντητα τῆς γῆς θερμαινομένων τῶν ῥιζῶν. (12) Καὶ περὶ ἀμπέλων ἄρα σύ γε, ἔφη, φυτείας, ὦ Σώκρατες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γινώσκων τυγχάνεις. Ἥ καὶ συκῆν, ἔφη, ἐγὼ, οὕτω δεῖ φυτεῖν; Οἶμαι δ', ἔφη, ὁ Ἰσχομάχος, καὶ τᾶλλα ἀκρόδρυα πάντα. Τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμπέλων φυτεῖα καλῶς ἐχόντων τί ἂν ἀποδοκιμάσαις εἰς τὰς ἄλλας φυτείας; (13) Ἐλαίαν δὲ πῶς, ἔφη, ἐγὼ, φυτεῖσομεν, ὦ Ἰσχομάχε; Ἀποπειρᾷ μου καὶ τοῦτο, ἔφη, μάλιστα πάντων ἐπιστάμενος. Ὅρᾳ μὲν γὰρ δὴ ὅτι βαθύτερος ὀρύσσεται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος καὶ γὰρ παρὰ τὰς ἐδοὺς μάλιστα ὀρύσσεται· ὁρᾳ δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσεστιν· ὁρᾳ δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πᾶσαις ἐπιχειμένον καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἐσταγασμένον τὸ ἄνω. (14) Ὅρῳ, ἔφη, ἐγὼ, ταῦτα πάντα. Καὶ ὁρῶν δὴ, ἔφη, τί αὐτῶν οὐ γινώσκεις; ἢ τὸ ὄστρακον ἀγνοεῖς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πῶς ἂν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθεῖς; Μὰ τὸν Δί, ἔφη, ἐγὼ, οὐδὲν ὦν

nosti, non effodi scrobes pedibus duobus ac semisse profundiores, nec minus profundas pede uno cum semisse. Nimirum id, inquam ego, oculis conspici necesse est, quum adeo sit manifestum. Quid vero, ait, num intuendo terram sicciorē et humidiorē agnoscis? Siccum mihi videtur, inquam, esse solum propter Lycabettum, et si quod aliud huic est simile; humidum vero, quod est in palude Phalerica, et si quod illi simile est. Utrum igitur in arido solo profundam plantæ scrobem foderes, an in humido? Profecto in arido, inquam: nam si fodias in humido scrobem altam, aquam invenies, neque poteris amplius in aqua plantam conserere. Recte mihi dicere videris, ait. Ergo tu, quum effossæ scrobes fuerint, quando utræque plantæ collocandæ sint, jam vidisti? Maxime, inquam ego. Quum igitur eas quam celerrime vis enasci, num germen surculi, subiectum solo culto, citius existimas per mollem terram penetrare, an per duritiem incultæ? Patet, inquam ego, citius id per cultum quam per incultum solum pullulare. Erit igitur, inquit, plantæ terra subjienda. Quidni? inquam. Utrum vero, si totum surculum rectum statuas, ut ad cælum spectet, magis eum radices acturum arbitraris, an vero si obliquum nonnihil sub terra subjecta deposueris, ut instar literæ Gamma supinæ jaceat? Sic profecto, inquam: plures enim hoc modo sub terra fuerint oculi, de quibus plantas sursum enasci video. Quamobrem existimo etiam oculos, qui sub terra sunt, idem facere. Quippe quum multa germina enascantur sub terra, puto celeriter et fortiter plantam pullulare. Ergo tu de his etiam, ait, idem quod ego intelligis. Utrum vero terram dumtaxat aggereris, an etiam bene circum plantam compresseris? Profecto comprimere, inquam. Etenim nisi compressa sit, sat scio solum non compressum propter aquam instar luti futurum, ac per solem ad imum usque siccum. Itaque periculum esset, ne plantæ ab aqua propter humoris copiam putrescerent; propter siccitatem vero exarescerent, dum ob laxitatem terræ radices torrentur. Itaque de vitium quoque, mi Socrates, consitione nihil non, quod mihi cognitum sit, intelligis. Num et ficus, inquam, sic erit conserenda? Sic arbitror, ait Ischomachus, atque etiam arbores frugiferas omnes ita conserendas esse. Nam quæ in vitium consitione recte conveniunt, cur in aliis consitionibus improbes? At oleam, inquam ego, quo pacto conseremus? Hac etiam in parte me tentas, ait, quum rectissime rem intelligas. Nam vides sane profundiorē oleæ scrobem fodi, quod maxima ex parte ad vias fodiat; vides et in omnibus plantariis esse stipites; vides plantarum omnibus capitibus cænum imponi, et partes in omnibus plantis summas esse tectas. Hæc omnia video, inquam. At quum videas, ait, quid eorum tibi cognitum non est? num ignoras, mi Socrates, ait, quo pacto supra cænum testam colles? Nihil istorum

εἶπας, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀγνοῶ, ἀλλὰ πάλιν ἐννοῶ τί ποτε, ὅτε πάλαι ἦρουν με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεῦναι, οὐκ ἔφην. Οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν οὐδὲν ἢ δεῖ φυτεῦναι· ἐπεὶ δὲ με καθ' ἐν ἑκάστον ἐπεχείρησας ἔρω- τᾶν, ἀποκρίνομαι σοι, ὡς σὺ φῆς, ἅπερ σὺ γινώσκεις ὁ δεινὸς λεγόμενος γεωργός. (16) Ἄρα, ἔφην, ὦ Ἰσχύμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἀρτι γὰρ δὴ, ἔφην ἐγώ, καταμανθάνω ἢ με ἐπηρώτησας ἑκαστα- ἄγων γὰρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὅμοια τούτοις ἐπι- δεικνύς ἂ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι ἀναπειθείς οἷμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. (16) Ἄρ' οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἔρωτῶν ἂν σε πότερον καλὸν ἢ οὐ, δυναίμην ἂν σε πείσαι ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ χίβδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν ἂν δυναίμην ἀναπεῖσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; Ἴσως ἂν, ἔφην ἐγώ, ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἶην, καίπερ εἰδὼτα ὅτι οὐδεὶς πώποτε με ἐδίδαξε ταύ- την τὴν τέχνην. (17) Οὐκ ἐστὶ ταῦτ', ἔφη, ὦ Σώ- κρατες· ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον ὅτι ἡ γεωργία οὕτω φιλάνθρωπος ἐστὶ καὶ πραεὶα τέχνη ὥστε καὶ ὀρῶντας καὶ ἀκούοντας ἐπιστήμονας εὐθὺς ἑαυτῆς ποι- εῖν. (18) Πολλὰ δ', ἔφη, καὶ αὐτὴ διδάσκει ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῶντο. Αὐτίκα ἀμπελος ἀναβαί- νουσα μὲν ἐπὶ τὰ δένδρα, ὅταν ἔχῃ τι πλησίον δένδρον, διδάσκει ἰστάναι αὐτήν· περιπεταννύουσα δὲ τὰ οἴναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἀπαλοὶ οἱ βότρυες ὥσι, διδάσκει σκιαζεῖν τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὄραν· ὅταν δὲ καιρὸς ἢ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ᾗδῃ γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς, φυλλοὶ ὀρ- οῦσα διδάσκει ἑαυτὴν φυλοῦν καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπώ- ραν, διὰ πολυφορίαν δὲ τοὺς μὲν πέποντας δεικνύουσα βότρυς, τοὺς δὲ ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυ- γᾶν ἑαυτήν, ὥςπερ τὰ σῦκα συκάζουσι, τὸ ὄργων ἀεὶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Ἐνταῦθα δὴ ἐγὼ εἶπον, Πῶς οὖν, ὦ Ἰσχύμαχε, εἰ οὕτω γε βράδιά ἐστι μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἂ δεῖ ποιεῖν, οὐχὶ καὶ πάντες πράτ- τουσιν ὁμοίως, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφθόνως τε ζῶσι καὶ περισσὰ ἔχουσιν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορί- ζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν; (2) Ἐγὼ δὴ σοι λέξω, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. (3) οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέντος ὅτι διέφθαρται ὁ οἶκος, διότι οὐχ ὁμαλῶς ὁ σπορεὺς ἔσπειρεν, οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄργους ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν φέρουσαν ἀμπελοῦς ἐν ἀφόρῳ ἐφύτευσεν, οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὅτι ἀγαθόν ἐστι τῷ σπόρῳ νεὸν προεργάζε- σθαι, οὐδ' ὅτι ἠγνόησέ τις ὡς ἀγαθόν ἐστι τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. (4) ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐστὶν ἀκούσαι ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σίτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς

perfecto, inquam, Ischomache, quæ commemorasti, ignoro: sed rursus mecum ipse cogito, quamobrem, quum tu me summam interrogares, an conserendi rationem tenerem, id negaverim. Non enim videbar dicere posse, quo pacto consilio fiat. Verum idem posteaquam singillatim interro- gare me cœpisti, ea respondeo tibi, quemadmodum ais, quæ tu ipse scis, qui quidem insigniter agriculturæ peritus esse perhiberis. Num, inquam, Ischomache, interrogatio quædam est doctrina? Nam modo animadverto, quo pacto de singulis ex me quæsieris. Etenim dum me per nota ducis, atque his consimilia commonstras, quæ me putabam ignorare, persuades, ut opinor, etiam illa me scire. An igitur, ait Ischomachus, si etiam de argento te interrogem, bonum sit, necne; persuadere te possim, nosse te rationem explorandi bonos et adulterinos nummos? Itidem de tibici- nibus si te rogem, nam persuadere possim, scire te canere tibiis? itemque de pictoribus et aliis hujusmodi? Fortassis, inquam ego, quando tu me persuasisti, peritum me agri colendi esse, quanquam sciam hanc artem neminem unquam me docuisse. Nihil horum est, inquit, mi Socrates. Inu- jam pridem dicebam tibi, tantam esse erga homines agricul- turæ benignitatem, tamque initem hanc artem esse, ut vi- dentes et audientes statim peritos sui efficiat. Multa etiam ipsa docet, quo pacto quis ea pulcherrime uti possit. Pri- mum vitis in arbores, si quidem aliquam arborem vicinam habeat, ascendens docet, qua ratione efficere debeas, ut vitis consistat. Deinde pampinos explicans, quamdiu sunt ejus uvæ adhuc teneræ, docet ea, quæ tum temporis soli exposita sunt, umbra aliqua esse tegenda. Quum autem jam tempus est, ut uvæ a sole dulcescant, tum foliis deci- dentibus, docet ipsa, se nudari debere, ac fructum esse maturandum. Ob fecunditatem denique, quod alias uvæ maturas ostendat, alias adhuc crudiores ferat, decerpen- dum ex ipsa semper esse docet quod turgeat, quemadmo- dum et ficus legi solent.

CAPUT XX.

Tum ego, Qui sit igitur, inquam, Ischomache, si quidem ea, quæ ad agriculturam pertinent, tam ad discendum fa- cilia sunt, atque omnes ex æquo sciunt, quid in ea faciun- dum sit, ut non etiam omnes pari ratione illam exerceant; sed alii magna rerum in abundantia copiose vivant, alii ne necessaria quidem parare possint, atque etiam ære alieno sint obruti? Id equidem exponam tibi, Socrates, ait Ischo- machus. Nec enim vel agriculturalum scientia, vel inscientia facit, ut aliis copia quædam suppetat, alii premantur ino- pia. Nec tu facile audiveris diili sermonem hujusmodi quendam: Res familiaris pessum ivit, quod seminator non æquabiliter semen in agrum sparsit, vel quod recte plan- tarum ordines non instituit; vel quod, quum nesciret an solum aliquod vites ferret, in sterili eas solo consevit; vel quod ignoravit aliquis, etiam bonum esse sementi, nova- lem exerceri; vel quod ignoravit, bonum esse terræ fimum admiscere. Sed multo magis audire est: Ille frumentum ex hoc fundo nullum accipit: non enim curam adhibet, ut

αὐτῷ σπεύρηται ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. Οὐδ' ὄνον ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεῦσθαι ἀμπέλους οὐδὲ αἰ οὔσαι ὅπως φέρωσιν αὐτῷ. Οὐδὲ ἔλαιον οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔχῃ. (6) Τοιαῦτ', ἔφη, ἐστίν, ὦ Σώκρατες, ἀδιαφέροντες ἀλλήλων οἱ γεωργοὶ διαφερόντως καὶ πράσσουσι πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ δοκοῦντες σοφόν τι εὐρηκέναι εἰς τὰ ἔργα. (6) Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐστὶν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων οὐ γνώμη διαφέροντες ἀλλήλων οἱ μὲν βελτίονες οἱ δὲ χειρόναι εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελεῖται. Ἄ γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γινώσκουσι πάντες καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλείστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων οἱ δ' οὐ. (7) Ὅσον καὶ τὸδε γινώσκουσι ἅπαντες ὅτι διὰ πολεμίας πορευομένους βελτίον ἐστὶ τεταγμένους πορεύεσθαι οὕτως ὡς ἂν ἀρίστα μάχοιντο, εἰ δέοι· τοῦτο τοῖνυν γινώσκοντες οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως οἱ δ' οὐ ποιοῦσι. (8) Φυλακὰς ἅπαντες ἴσασιν ὅτι βελτίον ἐστὶ καθιστάναι καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔχῃ οὕτως, οἱ δ' οὐκ ἐπιμελοῦνται. (9) Ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἴωσιν, πάνυ χαλεπὸν εὐρεῖν ὅστις οὐ γινώσκει ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπικαιρά κρείσσον ἢ μή· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται οὕτω ποιεῖν, οἱ δ' οὐ. (10) Ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες ὅτι ἀρίστον εἰς γεωργίαν ἐστὶ καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην· ὅμως δὲ καὶ ἀκριβοῦντες ὡς γίγνεται, καὶ ῥάδιον ὅν πολλὴν ποιεῖν, οἱ μὲν καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται ὅπως ἀφορίζεται, οἱ δὲ παραμελοῦσι. (11) Καίτοι ὕδωρ μὲν δ' ἄνω θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα τέλματα γίγνεται, ἡ γῆ δὲ ὕλην παντοίαν παρέχει· καθαίρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν τὸν μέλλοντα σπεῖρειν· ἀδ' ἐκποδὸν ἀναιρεῖται, ταῦτα εἴ τις ἐμβάλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὃ χρόνος ἤδη αὐτὸς ἂν ποιοίη οἷς ἡ γῆ ἡδεταί. Ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῳ οὐ κόπρος γίγνεται; (12) Καὶ ὁπόσα δὲ θεραπείας δεῖται ἡ γῆ, ὑγροτέρα τε οὔσα πρὸς τὸν σπόρον ἢ ἀλμυροτέρα πρὸς φυτεῖαν, καὶ ταῦτα γινώσκουσι μὲν πάντες, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται ἀφροῖς καὶ ὡς ἡ ἄλμη κολάζεται μιγνυμένη πᾶσι τοῖς ἀνάλοις [καὶ] ὑγροῖς τε καὶ ξηροῖς· ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μὲν οἱ δ' οὐ. (13) Εἰ δέ τις παντάπασι ἀγνώως εἴη τί δύναται φέρειν ἡ γῆ, καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχει καρπὸν μὴδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε τοῦ ἀκοῦσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχει, οὐ πολλὸν μὲν ῥᾶον γῆς πείραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππῳ, πολλὸν δὲ ῥᾶον ἢ ἀνθρώπου; οὐ γὰρ ἐστὶν ὅτι ἐπὶ ἀπάσῃ δέκνυνσιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἂν τε δύναται καὶ ἂν μὴ σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. (14) Δοκεῖ δέ μοι ἡ γῆ καὶ τοὺς κακοὺς τε κάγαθους τῶν εὐγνωστα καὶ εὐμαθῆ πάντα παρέχειν ἀρίστα ἐξετάζειν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἐστὶν προφασίσασθαι ὅτι οὐκ ἐπίστανται· γῆν δὲ πάντες οἶδασιν ὅτι εὐπάσχουσα εὐποιεῖ. (15) Ἀλλ' ἡ ἐν γεωργίᾳ ἐστὶ σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. Ὡς μὲν γὰρ ἂν δύναται ἀνθρώπος ζῆν ἀνεὺ τῶν ἐπιτηδεῶν οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὐτὸν πείθει· ὁ δὲ μήτε ἀλλήν τέχνην χρηματο-

semen in eum spargatur, vel ut fimum habeat. Vinum hic non habet : non enim curam adhibet in conserendis vitibus, et colendis, quas habet, ut sint fertiles. Nec oleum nec ficus habet : non enim efficit cura studioque suo, ut habeat. Hujusmodi sunt, mi Socrates, in quibus agricolæ, quum inter se differant, etiam diversam fortunam experiuntur; idque multo magis, quam qui sapienter ad opera quiddam invenisse existimantur. Etiam imperatores interdum quibusdam in actionibus imperatoriis, quum intelligentia non differant, nihilominus alii meliores, alii deteriores sunt, haud dubie propter diligentiam. Nam quæ duces omnes norunt, et privatorum pars maxima; ea duces alii faciunt, alii non faciunt. Verbi gratia, norunt omnes potius esse, ut qui per agrum hostium transeunt, instructis ordinibus iter faciant, quod ita dimicaturi commodissime sint, si usus ferat : hoc quum sciant, inquam, alii præstant, alii non. Norunt omnes optimum esse, diurnas et nocturnas excubias ante castra constitui : verum id quoque ut fiat, aliis est curæ, aliis non est. Difficile sit aliquem reperire, qui quum meatu angusti transeundi sunt, non intelligat potius esse, præoccupari opportuna loca, quam non : nihilominus hoc quoque alii faciunt, alii non. Etiam fimum aiunt omnes ad agriculturam optimum quiddam esse, ac provenire hunc sua sponte vident : tamen utut accurate sciant, quo pacto conficiatur, ac facile copiam ejus haberi posse, curam adhibent alii, ut colligatur, alii negligunt. Atqui aquam deus, qui supra nos est, suppeditat, et omnia cava, palustria fiunt, et variam materiem solum ipsum præbet, quod quidem ab ea purgare debet qui sementem est facturus; quæ vero remonentur, iis in aquam coniectis tempus ipsum effecerit aliquid terræ gratum. Nam quæ materies, quæ terra non in aqua consistente fimum fit? Quam item curationem solum requirat, sive humidius æquo ad sementem, seu ad consitionem salsius, norunt omnes; item quo pacto fossis aqua educatur, et terra salsa corrigatur, miscendo eam cum aliis non salsis, et humidis, et siccis : verum hæc quoque nonnulli diligentia sua complectuntur, alii non item. Quod si quis omnino ignoret, quid ferre solum possit, ac neque fructum ipsius aliquem, neque plantam inspiciendi copiam habeat, neque sit ex quo verum audire de eo possit : an non multo facilius est cuivis homini facere soli periculum, quam vel equi, vel hominis? Nec enim quidquam est, quod fallendi causa ostendet; sed simpliciter quid vel possit, vel non possit, declarat cum indicatione veritatis. Videtur etiam mihi terra ignavos et industrios egregie explorare, quæ omnia ad cognoscendum ac discendum facilia exhibeat. Non enim, ut in artibus ceteris uti excusatione incitatio licet iis qui eas non exercent, ita etiam hic fit : sed terram norunt omnes, quum beneficium accipit, beneficium rependere. Quæ autem per agriculturam exercetur, ea insignis est ignavi animi accusatrix. Nam posse hominem absque necessario victu vivere, nemo sibi ipsi persuadet : at qui artem aliam nullam, qua rem faciat, novit, neque agrum

ποιὸν ἐπιστάμενος μήτε γεωργεῖν ἐθέλων φανερόν ἐστι κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτεῦναι, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστός ἐστι. (16) Μέγα δὲ διαφέρειν εἰς τὸ λυσιτελεῖν γεωργίαν ἔφη καὶ μὴ λυσιτελεῖν, ὅταν ὄντων ἐργαστήρων καὶ πλεόνων ὁ μὲν ἔχῃ τινὰ ἐπιμέλειαν ὡς τὴν ὥραν αὐτῷ ἐν τῷ ἔργῳ οἱ ἐργάται ὧσιν, ὁ δὲ μὴ ἐπιμελῆται τούτου. Ῥαδίως γὰρ ἀνὴρ εἰς παρὰ τοὺς δέκα διαφέρει τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἀνὴρ διαφέρει τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπιέναι. (17) Τὸ δὲ δὴ ἔαν ῥαδιουργεῖν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τοὺς ἀνθρώπους ῥαδίως τὸ ἥμισυ διαφέρει τοῦ ἔργου παντός. (18) Ὡς περ καὶ ἐν ταῖς ὁδοποιρίαις παρὰ στάδια διακόσια ἔστιν ὅτε τοῖς ἑκατὸν σταδίοις διήνεγκαν ἀλλήλων ἀνθρώποι τῷ τάχει, ἀμφοτέροι καὶ νέοι ὄντες καὶ ὑγιαίνοντες, ὅταν ὁ μὲν πράσῃ ἐφ' ὧπερ ὠρμηται, βαδίζων, ὁ δὲ ῥαστώνει τῇ ψυχῇ καὶ παρὰ κρήναις καὶ ὑπὸ σκιαῖς ἀναπαυομένός τε καὶ θεώμενος καὶ αὔρας θηρεύων μαλακός. (19) Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις πολὺ διαφέρουσιν εἰς τὸ ἀνύτερον οἱ πράττοντες ἐφ' ὧπερ τεταγμένοι εἰσὶ, καὶ οἱ μὴ πράττοντες ἀλλ' εὐρίσκοντες προφάσεις τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι καὶ ἐώμενοι ῥαδιουργεῖν. (20) Τὸ δὴ καὶ τὸ καλῶς ἐργάζεσθαι ἢ κακῶς ἐπιμελεῖσθαι, τοῦτο δὴ τοσοῦτον διαφέρει ὅσον ἡ θλῶς ἐργάζεσθαι ἢ θλῶς ἀργὸν εἶναι. Ὅταν σκαπτόντων, ἵνα ὕλης καθαραὶ αἱ ἀμπελοὶ γένωνται, οὕτω σκάπτωσιν ὥστε πλείω καὶ καλλίω τὴν ὕλην γίνεσθαι, πῶς οὕτως οὐκ ἀργὸν ἂν φήσαις εἶναι; (21) Τὰ οὖν συντρίβοντα τοὺς οἴκους πολὺ μᾶλλον ταῦτά ἐστιν ἢ αἱ λίαν ἀνεπιστημοσύναι. Τὸ γὰρ τὰς μὲν δαπάνας χωρεῖν ἐντελεῖς ἐκ τῶν οἴκων, τὰ δὲ ἔργα μὴ τελεῖσθαι λυσιτελοῦντος πρὸς τὴν δαπάνην, ταῦτα οὐκέτι δεῖ θαυμάζειν ἐὰν ἀντὶ τῆς περιουσίας ἐνδεῖαν παρέχῃται. (22) Τοῖς γε μέντοι ἐπιμελεῖσθαι δυναμένοις καὶ συντεταμένως γεωργοῦσιν ἀνυτικωτάτην χρημάτισιν ἀπὸ γεωργίας καὶ αὐτὸς ἐπετήδευσεν καὶ ἐμὲ ἐδίδαξεν ὁ πατήρ. Οὐδέποτε γὰρ εἶα χῶρον ξειργασμένον ὠνεῖσθαι, ἀλλ' ὅστις ἢ δι' ἀμελείαν ἢ δι' ἀδυναμίαν τῶν κεκτημένων καὶ ἀργὸς καὶ ἀφύετος ἐστίν, τοῦτον ὠνεῖσθαι παρῇκει. (23) Τοὺς μὲν γὰρ ἐξειργασμένους ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίνεσθαι καὶ ἐπίδοσιν οὐκ ἔχειν τοὺς δὲ μὴ ἔχοντας ἐπίδοσιν οὐδὲ ἡδονὰς ὁμοίας ἐνόμιζε παρέχειν, ἀλλὰ πᾶν κτῆμα καὶ θρέμμα τὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἰὸν τοῦτο καὶ εὐφραίνειν μάλιστα ὤφετο. Οὐδὲν οὖν ἔχει πλεῖον ἐπίδοσιν ἢ χῶρος ἐξ ἀργοῦ πάμπορος γιγνόμενος. (24) Εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅτι τῆς ἀρχαίας τιμῆς πολλοὺς πολλαπλασίου χώρους ἀξίους ἡμεῖς ἤδη ἐποιήσαμεν. Καὶ τοῦτο, ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὕτω μὲν πολλοῦ ἀξίον τὸ ἐνθύμημα, οὕτω δὲ καὶ μαθεῖν ῥάδιον, ὥστε νυνὶ ἀκούσας σὺ τοῦτο ἐμοὶ ὁμοίως ἐπιστάμενος ἀπει, καὶ ἄλλον διδάξεις, ἐὰν βούλῃ. (25) Καὶ ὁ ἐμὸς δὲ πατήρ οὔτε ἔμαθε παρ' ἄλλου τοῦτο οὔτε μεριμνῶν εὗρεν, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλογεωργίαν καὶ φιλοπονίαν ἐπιθυμῆσαι ἔφη τοιοῦτου χωρίου ὅπως ἔχοι, δι' τοιοῦτο ἔμα καὶ ὠφελούμενος ᾔδειτο. (26) Ἦν γὰρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες,

colere vult, is prae se fert, quod vel furando, vel praedando, vel mendicando victum quaerere cogitet; aut omnino rationis est expers. Aiebat etiam multum in hoc, ut agricultura vel fructuosa sit, vel cum detrimento conjuncta, situm esse; si, quum operarii sunt, et quidem complures, alius curam adhibet in hoc, ut operarii suo tempore opere faciundo occupentur, alius id non curet. Nam facile vir unus decem aliis praestat, si suo tempore opus faciat; et alius in hoc a ceteris differt ut ante tempus discedat. Permittere autem hominibus, ut toto die segniter opus faciant, id vero facile dimidiam solummodo partem operis praestat loco totius. Sicut et in itineribus ad ducenta stadia nonnunquam homines a se invicem stadiis centum distant ad celeritatem, quanquam et ambo sint juvenes, et valetudine integra utantur; quando scilicet unus id agit, cujus causa proficiscendi fecerat initium, alius animo est soluto, ac propter fontes, et sub umbris quiescendo se recreat, omniaque spectat, et auras teneras captat. Sic etiam in ipsis operibus perficiendis multum inter se differunt ii qui agunt quod est ipsis mandatum, et qui hoc non agunt, sed ne opus faciant, praetextus quosdam inveniunt, concessa etiam otia di faculitate. Recte autem opus facere, vel negligenter curam faciundo adhibere, haec tantum inter se discriminis habent, quantum inter se differunt prorsus opus facere, vel prorsus otiosum esse. Ut quum pastinantes, qui purgare viles a materia debent, sic pastinant, ut et copiosior et pulchrior materia succrescat; quo pacto non esse dixeris hoc otiosum? Quae igitur familias detrimento afficiant, multo magis haec sunt, quam illae imperitiae nimiae. Nam quum sumptus integri ex re familiari procedunt, opera vero non perficiuntur ita, ut sumptui congrua redeat utilitas; mirum videri non debet, egestatem hinc pro abundantia rerum oriri. Eum vero quastum ex agricultura, qui diligentiam adhibere valentibus, et non sine contentione virum agriculturam exercentibus ad parandam rem efficacissimus est, pater meus et ipse fecit, et me docuit. Nunquam enim permittebat, ut agrum emerem cultum; sed hortabatur, ut eum, qui vel per negligentiam vel possessorum inopiam incultus, minimeque consitus esset, mercarer. Nam agros excultos magno parari pretio dicebat, et incrementum nullum habere: qui autem incrementum nullum haberent, eos neque voluptates pares suppeditare ducebat. Nimirum quidquid vel possideretur, vel educaretur, quod in melius proficeret, id etiam plurimum delectationis afferre putabat. Nihil autem majus incrementum habet, quam si fundus ex inculto fiat fertilissimus. Certe, mi Socrates, scire debes, nos complures fundos effecisse tales, ut jam multipliciter antiquum pretium superent. Atque hoc inventum, Socrates, tanti est pretii, tamque ad discendum facile, ut quum modo primum illud audieris, aequè tamen ejus peritus, alique ego, discedas; possisque, si velis, alium etiam docere. Meus quoque pater neque didicit illud ab alio, neque sollicitè meditando reperit; sed propter studium agriculturæ et laborum, quo flagrabat, talem se fundum concupivisse narrabat, ut simul et quod ageret, et de quo utilitate percepta delectaretur, haberet. Erat enim a natura pater meus, mi

φύσει, ὥς μοι δοκεῖ, φιλογεωργότατος Ἀθηναίων ὁ ἐμὸς πατήρ. Καὶ ἐγὼ μὲντοι ἀκούσας τούτου, ἡρόμην αὐτόν, Πότερα δὲ ὦ, Ἰσχόμαχε, ὑπόσους ἐξεργάσατο χώρους ὁ πατήρ πάντας ἐκέκτητο, ἢ καὶ ἀπεδίδοτο, εἰ πολὺ ἀργύριον εὕρισκοι; Καὶ ἀπεδίδοτο νῆ Δί', ἐφη ὁ Ἰσχόμαχος· ἀλλὰ ἄλλον τοι εὐθὺς ἀντεινέωτο, ἀργὸν δὲ, διὰ τὴν φιλεργίαν. (27) Λέγεις, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τῷ ὄντι φύσει τὸν πατέρα φιλογεωργὸν εἶναι οὐδὲν ἥσσον ἢ οἱ ἔμποροι φιλόσιτοί εἰσι. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν τὸν σίτον, ὅπου ἂν ἀκούσῃσι πλείστον εἶναι, ἐκείσε πλέουσιν ἐπ' αὐτόν καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὐξείνιον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες· (28) ἔπειτα δὲ λαθόντες ὑπόσων δύνανται πλείστον ἄγουσιν αὐτόν διὰ τῆς θαλάττης, καὶ ταῦτα εἰς τὸ πλοῖον ἐνθήμενοι ἐν ὥπερ αὐτοὶ πλέουσι. Καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀργυρίου, οὐκ εἰκῇ αὐτόν ὅπου ἂν τύχῃσιν ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσῃσι τιμᾶσθαι τε μάλιστα τὸν σίτον καὶ περὶ πλείστου αὐτόν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτοις αὐτόν ἄγοντες παραδίδοσι. Καὶ ὁ σὸς δὲ πατήρ οὕτω πως ἔοικε φιλογεωργὸς εἶναι. (29) Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος, Σὺ μὲν παίζεις, ἐφη, ὦ Σώκρατες· ἐγὼ δὲ καὶ φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἥττον ὅστινες ἂν ἀποδιδῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἰτ' ἄλλας οἰκοδομοῦσι. Νῆ Δία ἐγὼ δέ γε σοι, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐπομόσας λέγω ἢ μὴν πιστεύειν σοι φύσει νομίζειν φιλεῖν ταῦτα πάντας ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Ἀτὰρ ἐννοῶ γε, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ὥς εὖ τῇ ὑποθέσει ὄλον τὸν λόγον βοηθοῦντα παρέσχησαι. Ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχνην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην, καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων ὧν εἰρηκας τούτου οὕτως ἔχειν παντάπασιν ὑπὸ σοῦ ἀναπέπεισμαι. (2) Νῆ Δί', ἐφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ τὸδε τοι, ὦ Σώκρατες, τὸ πάσαις κοινὸν ταῖς πράξεσι καὶ γεωργικῇ καὶ πολιτικῇ καὶ οἰκονομικῇ καὶ πολεμικῇ τὸ ἀρχικὸν εἶναι, τούτο δὲ συν-ομολογῶ σοι ἐγὼ πολὺ διαφέρειν γνώμῃ τούτοις ἐτέροις τῶν ἐτέρων· (3) οἷον καὶ ἐν τριήρει, ἐφη, ὅταν πελαγίζωσι, καὶ δέη περᾶν ἡμερινὸς πλοῦς ἐλαύνοντας, οἱ μὲν τῶν καλευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέγειν καὶ ποιεῖν ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἐθελοντὰς πονεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονες εἰσιν ὥστε πλείον ἢ ἐν διπλάσι χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν. Καὶ οἱ μὲν ἰδρύντες καὶ ἐπαινούντες ἀλλήλους, ὃ τε καλεῶν καὶ οἱ πειθόμενοι, ἐκβαίνουσιν, οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ ἤκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισούμενοι. (4) Καὶ τῶν στρατηγῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, ἐφη, οἱ ἑτέροι τῶν ἐτέρων· οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν παρέχονται, πείθεσθαι τε οὐκ ἀξιοῦντας οὐδ' ἐθέλοντας ὅσων ἂν μὴ ἀνάγκη ᾖ, ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἀρχοντι· οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι οὐδ' αἰσχύνεσθαι ἐπισταμένους παρέχου-

Socrates, inter omnes Athenienses, agriculturæ, meâ quidem sententia, studiosissimus. Quibus auditis, equidem ex ipso quærebam: Utrum autem, inquam, Ischomache, pater tuus fundos omnes, quos excoluit, possedit ipse; an etiam vendebat eos, si magnum aliquod pretium reperiret? Vendebat certe, ait Ischomachus, verum mox vicissim venditi loco alium emebat incultum, idque propter studium faciundi operis, quod in ipso erat. Dicis tu, inquam ego, Ischomache, patrem tuum revera nihilo minus a natura studiosum agriculturæ fuisse, quam mercatores frumenti sunt cupidi. Nam hi quia studiosissimi sunt frumenti, ubicunque maximam ejus esse copiam audierint, eo se navigiis conferunt, trajecto Ægeο, Euxino, Siculo mari. Posteaquam tantam ejus nacti sunt copiam, quantam possunt maximam, per mare avehunt, et quidem illam in navim collocant, qua ipsimet veluntur. Ubi pecunia ipsis opus est, non temere illud quovis loco abiciunt, sed ubi maximum ejus esse pretium audierint, et ubi sint homines, qui frumentum quantivis aestiment, illis afferunt, ac venditum tradunt. Eodem modo pater tuus fuisse studiosus agriculturæ videtur. Ad quæ Ischomachus, Jocarīs tu quidem, ait, Socrates. Verum ego nihilominus exstruendarum ædium studiosos arbitror esse, qui ædificiis absolutis ea vendunt, ac alia deinde ædificant. Imo per Jovem, inquam, juratus dico tibi, mi Ischomache, omnino me tibi credere, ipsa natura instituentē qui existimes, omnes ea diligere, de quibus aliquid se percepturus utilitatis putant.

CAPUT XXI.

Verum cogito, inquam, Ischomache, quam egregie totam orationem instituto argumento opulentem exhibueris. Sumebas enim hoc argumentum, artem agriculturæ ad discedendum inter omnes alias esse facillimam. Jam vero ex omnibus, quæ dixisti, ita se hoc habere prorsus abs te persuasus sum. Sic est, ait Ischomachus: de hoc autem, mi Socrates, quod omnibus est actionibus commune, tum agriculturæ, tum administrationis civilis rationi, tum domesticæ, tum bellicæ rei, nimirum ut quis regendi peritus sit; assentior equidem tibi, alios aliis judicio multum præstare. Sicut in triremi, quum in alto diurnæ sunt navigationes conficiendæ, alii ex eorum numero, qui hortando nautas excitant, ejusmodi quædam proferre ac facere possunt, ut hominum animos exacuant ad sponte laborandum; alii tam sunt imperiti, ut duplo plus temporis in eadem navigatione conficienda consumant. Rursus illi cum sudore ac mutua prædicatione, tam is qui cohortatur, quam qui obtemperant, de navi egrediuntur: hi sine sudore veniunt, ac non solum ipsi præfectum odere, sed etiam præfectus ipsos vicissim. Eodem modo etiam imperatores alii ab aliis differunt. Nam alii milites exhibent ejusmodi, qui neque laborem ullum suscipere, neque periculum adire, neque dicto audientes esse, nisi quantum necessitas urgeat, velint; atque etiam magnifice se efferant, propterea quod duci suo adversentur. Iidem exhibent quoque nonnullos, qui, si

σιν, ἢν τι τῶν αἰσχυρῶν συμβαίῃ. (6) Οἱ δ' αὖ θεοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς τοῦτους, πολλὰς δὲ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνομένους τε ἔχουσιν αἰσχυρόν τι ποιεῖν καὶ πείθεσθαι οἰομένους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἓνα ἕκαστον καὶ σύμπαντας, πονεῖν δταν δέσῃ, οὐκ ἀθύμως πονοῦντας. (8) Ἄλλ' ὥσπερ ἰδιώταις ἔστιν οἷς ἐγγίγνεται ἐθελοπνία τις, οὕτω καὶ ὅλων τῶν στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτιμῆσθαι ὀφθῆναι καλόν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος. (7) Πρὸς δὲ τινα δ' ἂν ἀρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἐπόμενοι, οὗτοι δὲ ἔβρωμένοι γε ἀρχοντες γίνονται, οὐ μὰ Δι' οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἀρίστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχῃσι καὶ ἀκοντίζῃσι καὶ τοξεύῃσι ἀρίστα καὶ ἵππον ἔχοντες ἀρίστον ὥς ἱππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυνεύουσιν, ἀλλ' οἱ ἂν δύνωνται ἐμποιῆσαι τοῖς στρατιώταις ἀκολουθητέον εἶναι καὶ διὰ πυρὸς καὶ διὰ παντός κινδύνου. (8) Τούτους δὲ δικαίως ἂν τις καλοῖη μεγαλογνώμονας, ὅτι ἂν ταῦτα γιγνώσκοντες πολλοὶ ἔπωται, καὶ μεγάλη χειρὶ εἰκότως οὕτως λέγοιτο πορεύεσθαι ὅς ἂν τῇ γνώμῃ πολλὰ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι, καὶ μέγας τῷ ὄντι οὕτος ἀνὴρ δὲ ἂν μεγάλη δύνηται γνώμῃ διαπραξασθαι μᾶλλον ἢ βῶμῃ. (9) Οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις ἐργοῖς, ἂν τε ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐφεστικὸς ἂν τε καὶ ἐπιστάτης, δὲ ἂν δύνηται προθύμους καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὲ οἱ ἀνύτοντες εἰσιν ἐπὶ τὰγαθὰ καὶ πολλὴν τὴν περιουσίαν ποιοῦντες. (10) Τοῦ δὲ δεσπότου ἐπιφανέντος, ὃ Σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, βετις δύναται καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν τῶν ἐργατῶν καὶ μέγιστα τιμῆσαι τὸν πρόθυμον, εἰ μὴδὲν ἐπίδῃλον ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαίμην, ἀλλ' ὃν ἂν ἰδόντες κινήθῃσι καὶ μένος ἐκάστω ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονεικία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατίστη οὕσα ἐκάστω, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἥθους βασιλικοῦ. (11) Καὶ ἔστι τοῦτο μέγιστον, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται, καὶ ἐν γεωργίᾳ δέ. Οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτό γε ἔτι ἐγὼ λέγω, ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδὲ ἅπαρ ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδείας δεῖν φημι τῶν ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι καὶ φύσεως ἀγαθῆς ὑπάρχειν, καὶ τὸ μέγιστον δὲ θεῖον γενέσθαι. (12) Οὐ γὰρ πᾶν μοι δοκεῖ ὅλον τοῦτ' ὅτι ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι ἀλλὰ θεῖον, τὸ ἐθελόντων ἀρχεῖν σαφῶς δὲ δίδοται τοῖς ἀληθινῶς σωφροσύνη τετελεσμένοις. Τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν διδάσκει, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐς ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεύειν ὥσπερ ὁ Τάνταλος ἐν Ἄδου λέγεται τὸν αἰὶ χρόνον διατρίβειν φοβούμενος μὴ δις ἀποθάνῃ.

quid accidat rei turpis, affici pudore nesciant. Contra divini, et boni, et periti rectores, quum vel hos ipsos, vel alios etiam saepenumero accipiant, talibus ipsis utuntur, ut turpe quiddam patrare verecundia praepediti nolint, ac rectius esse arbitrentur parere, atque etiam singuli obedientia delectentur; et universi, quum labores suscipi necesse est, non illubenter eos suscipiant. Nimirum ut privatis nonnunquam hominibus laboris quoddam studium innascitur, sic etiam in exercitu toto a bonis imperatoribus studium excitari solet, ut omnes et laborare, et ambitiose conspici cupiant a rectore suo, dum praeciarum aliquod facinus edunt. Ceterum erga quoscunque rectores hoc modo milites, qui eos sequuntur, affecti sunt, hi vero potentes rectores evadunt; non illi profecto, qui robustiore sunt corpore praediti, quam ipsi milites; et jaculandi sagittandique artem optime tenent, atque optimum equum habent, ut tanquam praestantissimi equites et cetrati ante alios discrimen adeant; sed qui hoc in militum animis efficere possunt, ut per ignem, et quodvis periculum, sequendum statuant. Hos certe merito quis magnanimos dixerit, quos sequuntur multi eo quem diximus animo. Itidem par fuerit dicere, magna cum manu eum proficisci, cujus voluntati multae manus obsequi volunt: ac magnus idem reapse vir est, qui res magnas consilio potius quam robore perficere potest. Sic in operibus cujusque suis, sive villicus sit, qui praest, seu magister operariorum, quicunque praestare suos alacres, et contentis viribus laborantes, et assiduos potest: illi vere sunt, qui proficiunt in bonis, et abundantiam multam rerum comparant. Domino certe, mi Socrates, ipso in opere conspecto, qui et ignavum operarium maximo afficere malo possit, et alacrem honore maximo ornare; si quidem tunc nihil ab operariis insigne fiat, non possum equidem eum admirari. Quo vero conspecto moti fuerint, et quidam impetus operarios invaserit, itemque contentio mutua, et ambitio, quae nemini non est optima, hunc equidem regium quoddam ingenium habere dixerim. Atque hoc, mea quidem sententia, ut quovis in opere maximum est, ubi per homines aliquid efficitur, ita etiam in agricultura. Non tamen id profecto disci posse dico vel intuendo vel audiendo semel: sed equidem aio et institutione illi opus esse, qui praestare id posse cupiat, et ut indoles in eo bona sit: quod denique maximum est, divinus sit homo necesse est. Quippe non omnino mihi videtur totum hoc bonum humanum esse, ut aliquis non invitis imperet, sed divinum: quod quidem iis aperte datur, qui revera prudentiae sacris initiati sunt. At invitos tyrannide quadam premere, mea quidem sententia, datur iis quos dignos esse dii statuunt, ut sic vitam degant, quemadmodum apud inferos agere Tantalum perhibent, in omne aevum metuentem ne bis moriatur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμαζόμενα εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς. Οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γινώσκω δηλῶσαι βούλομαι. (2) Ἦν μὲν γὰρ Παναθηναίων τῶν μεγάλων ἵπποδρομίας, Καλλίας δὲ ὁ Ἰππονίκου ἑρῶν ἐτύγχανεν Αὐτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἦκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θῆαν. Ὡς δὲ ἡ ἵπποδρομία ἔληξεν, ἔχων τὸν τε Αὐτολύκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆει εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνεῖπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικηράτος. (3) Ἰδὼν δὲ ἑμῶς ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμοίδην, τοῖς μὲν ἀμφ' Αὐτολύκον ἡγεῖσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν, (4) Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συνετύχηκα· ἐστιγὼν γὰρ μέλλω Αὐτολύκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. Οἶμαι οὖν πολὺ ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπροτέραν φανῆναι εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαρμένοις τὰς ψυχὰς ὥςπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἴη μάλλον ἢ εἰ στρατηγοῖς καὶ ἱππάρχοις καὶ σπουδαρχαῖς. (5) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Αἰεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταφρονῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόραν τε πολὺ ἀργύριον δέδωκας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ Γοργίαν καὶ Προδίκω καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἡμᾶς δ' ὁρᾷς αὐτοῦργους τινας τῆς φιλοσοφίας ὄντας. (6) Καὶ ὁ Καλλίας, Καὶ πρόσθεν μὲν γε, ἔφη, ἀπεκρυπτόμεν ὑμᾶς ἔχων πολλὰ καὶ σοφὰ λέγειν, νῦν δὲ, ἐὰν παρ' ἐμοὶ ᾗτε, ἐπιδείξω ὑμῖν ἑμαυτὸν πάνυ πολλῆς σπουδῆς ἄξιον ὄντα. (7) Οἱ οὖν ἀμφὶ τὸν Σωκράτην πρῶτον μὲν ὥςπερ εἰκὸς ἦν ἐπαινοῦντες τὴν κλῆσιν οὐχ ὑπισχνοῦντο συνδειπνήσειν· ὥς δὲ πάνυ ἀχθόμενος φανερός ἦν εἰ μὴ ἔφειντο, συνηκολούθησαν. Ἐπειτα δὲ αὐτῷ οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ χρισάμενοι, οἱ δὲ καὶ λουσάμενοι παρήλθον. (8) Αὐτολύκος μὲν οὖν παρὰ τὸν πατέρα ἑκαθέζετο, οἱ δ' ἄλλοι ὥςπερ εἰκὸς κατεκλίθησαν. Εὐθὺς [μὲν] οὖν ἐνόησας τις τὰ γινόμενα ἡγήσατ' ἂν φύσει βασιλικὸν τι τὸ κάλλος εἶναι, ἄλλως τε καὶ ἦν μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης καθάπερ Αὐτολύκος τότε κεκτῆται τις αὐτό. (9) Πρῶτον μὲν γὰρ ὥςπερ ὅταν φέγγος τι ἐν νυκτὶ φανῇ, πάντων προσάγεται τὰ δμῆματα, οὕτω καὶ τότε τοῦ Αὐτολύκου τὸ κάλλος πάντων εἶλε τὰς ὄψεις πρὸς αὐτόν· ἔπειτα τῶν δρώντων οὐδεὶς οὐκ ἐπασχέει τὴν ψυχὴν ὑπ' ἐκείνου. Οἱ μὲν γε σιωπηρότεροι ἐγίνοντο, οἱ δὲ καὶ ἐσχηματίζοντο πως. (10) Πάντες μὲν οὖν οἱ ἐκ θεῶν τοῦ κατεχόμενοι ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι· ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ ἄλλων πρὸς τὸ γοργώτεροι τε ὁρᾶσθαι καὶ φροεώτερον φηγεῖσθαι καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝ.

XENOPHONTIS

CONVIVIUM.

CAPUT I.

Mihi vero memoratu digna esse videntur, non tantum quæ serio aguntur ab honestis bonisque viris, sed etiam quæ inter jocandum. Quibus autem interfuerim, unde sic statuam, equidem indicare volo. Panathenæis magnis equestres ludi celebrabantur, et Callias, Hipponici filius, Autolycum adhuc puerum, quem amore complectebatur, forte tunc quintarii victorem ad ludorum spectacula deducebat. Posteaquam ludi equestres peracti fuissent, Callias una cum Autolyco ejusque patre ad aedes suas, quas habebat in Piræeo, pergebat, etiam Nicerato comitante. Quumque Socratem, et Critobulum, et Hermogenem, et Antisthenem, et Charmidem congressos eodem loco conspexisset; jussu quodam eos deducere, qui erant cum Autolyco, ipse secessit ad hos qui erant apud Socratem, et, Peropportune, ait, in vos incidi. Nam Autolycum ejusque patrem convivio sum excepturus. Quamobrem futurum existimo, ut hic apparatus splendidior sit, si viris, quibus animi purgati sint, quo in numero vos estis, ornatum sit conclave virorum potius, quam imperatoribus, et equitum magistris, et magistratuum petitoribus. Ad ea Socrates, Semper tu nos contemnendo irrides, ait, quod sapientiæ discendæ nomine ingentem Protagoræ pecuniam dedisti, et Gorgiæ, et Prodicō, et aliis multis; nos vero vides nostramet opera sapientiæ studium consecrari. Tum Callias, Equidem antehac, ait, celabam vos multa, eaque sapientiæ plena, quæ proferre poteram. Verum si jam apud me fueritis, demonstrabo vobis, esse me quantivis hominem pretii. Socrati autem qui aderant, initio collaudata, uti par erat, ipsius invitatione, cœnaturos se cum eo non pollicebantur. Quum autem præ se ferret, graviter se laturum, si non sequerentur, comitati sunt eum. Deinde partim exercitati et uncti, partim etiam loti quum essent, ad ipsum intrarunt. Autolycus apud patrem adsidebat, celeris, uti conveniebat, accumbentibus. Qui vero tum animadvertisset, quid ageretur, is statim sibi persuasisset, elegantiam formæ a natura quiddam esse regium, præsertim si quis hanc, ut tum Autolycus, cum verecundia modestiæque conjunctam haberet. Primum enim, veluti quum noctu jubar aliquod exoritur, omnium oculos in se convertit: ita tum quoque Autolyçi pulchritudo oculos omnium in eum trahebat; deinde illorum, qui eum adspiciebant, nemo erat, cujus animus intuendo non afficeretur. Alii plus solito silebant, alii adeo in gestum aliquem se componebant. Ac videntur quidem omnes spectatu digni, qui ab aliquo deum afflati detinentur: verum qui ab aliis aus afflati sunt, eo adiguntur, ut aspectu sint truculentiores,

σφοδρότεροι εἶναι φέρονται, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ σώφρονος ἔρωτος ἔνθεσι πά τε ὁμματα φιλοφρονεστέως ἔχουσι καὶ τὴν φωνὴν προτιότεραν ποιοῦνται καὶ τὰ σχήματα εἰς τὸ ἐλευθεριώτατον ἄγουσιν. Ἄ δὴ καὶ Καλλίας τότε διὰ τὸν ἔρωτα πράττων ἀξιοθέατος ἦν τοῖς τετελεσμένοις τούτῳ τῷ θεῷ. (11) Ἐκεῖνοι μὲν οὖν σιωπῇ ἐδείπνουν, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ κρείττονός τινος. Φίλιππος δ' ὁ γελωτοποιὸς κρούσας τὴν θύραν εἶπε τῷ ὑπακούσαντι εἰσαγγεῖλαι ὅστις τε εἴη καὶ διότι κατὰγεσθαι βούλοιο· συνεσκευασμένος δὲ παρεῖναι ἔφη πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὥστε δειπνεῖν τἀλλότρια, καὶ τὸν παῖδα δὲ ἔφη πάννυ πῖεσθαι διὰ τε τὸ φέρειν μηδὲν καὶ διὰ τὸ ἀνάριστον εἶναι. (12) Ὁ οὖν Καλλίας ἀκούσας ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ μέντοι, ὦ ἄνδρες, αἰσχρὸν στέγης γε φθονῆσαι· εἰσῆτω οὖν. Καὶ ἅμα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Αὐτολύκον, δῆλον ὅτι ἐπισκοπῶν τί ἐκείνῳ δοῖε το σῶμα εἶναι. (13) Ὁ δὲ στὰς ἐπὶ τῷ ἀνδρῶνι ἔνθα τὸ δειπνῶν ἦν εἶπεν, Ὅτι μὲν γελωτοποιὸς εἰμι ἵστε πάντες· ἥκω δὲ προθύμως νομίσας γελοῖότερον εἶναι τὸ ἀκλῆτον ἢ τὸ κεκλημένον ἔλθειν ἐπὶ τὸ δειπνῶν. Κατακλίνου τοίνυν, ἔφη ὁ Καλλίας. Καὶ γὰρ οἱ παρόντες σπουδῆς μὲν, ὡς ὁρᾷς, μεστοί, γέλωτος δὲ ἰσως ἐνδεέστεροι. (14) Δειπνούντων δὲ αὐτῶν, ὁ Φίλιππος γελοῖόν τι εὐθὺς ἐπεχειρεῖ λέγειν, ἵνα δὴ ἐπιτελοῖη, ὧν περ ἕνεκα ἐκαλεῖτο ἐκάστοτε ἐπὶ τὰ δειπνα. Ὡς δ' οὐκ ἐκίνησε γέλωτα, τότε μὲν ἀχθεσθεῖς φανερός ἐγένετο. Αὖθις δ' ἄλγυν ὕστερον ἄλλο τι γελοῖον ἐβούλετο λέγειν. Ὡς δὲ οὐδὲ τότε ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, ἐν τῷ μεταξὺ παυσάμενος τοῦ δειπνῶν, συγκαλυψάμενος κατέκειτο. (15) Καὶ ὁ Καλλίας, Τί τοῦτ', ἔφη, ὦ Φίλιππε; ἀλλ' ἢ ὀδύνη σε εἰληφε; Καὶ ὁ ἀναστενάξας εἶπε, Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ Καλλία, μεγάλη γε. Ἐπεὶ γὰρ γέλως ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλωλεν, ἔρρει τὰ ἐμά πράγματα. Πρόσθεν μὲν γὰρ τούτου ἕνεκα ἐκαλούμην ἐπὶ τὰ δειπνα, ἵνα εὐφραίνοντο οἱ συνόντες, δι' ἐμὰ γέλωτες· νῦν δὲ τίνοος ἕνεκα καὶ καλεῖ μέ τις; οὔτε γὰρ ἔγωγε σπουδᾶσαι ἂν δυνάμην μάλλον, ἥπερ ἀθάνατος γενέσθαι, οὔτε μὴν ὡς ἀντικληθυσόμενος καλεῖ μέ τις, ἐπεὶ πάντες ἴσασιν, ὅτι ἀρχὴν οὐδὲ νομίζεται εἰς τὴν ἐμὴν οἰκίαν δειπνῶν εἰσφέρεισθαι. Καὶ ἅμα λέγων ταῦτα ἀπεμύττετό τε, καὶ τῇ φωνῇ σαφῶς κλαίειν ἐφαίνετο. (16) Πάντες μὲν οὖν παρεμβουδύντο τε αὐτόν, ὡς αὖθις γελασόμενοι, καὶ δειπνεῖν ἐκέλευον· Κριτόβουλος δὲ καὶ ἐξεκάρχησεν ἐπὶ τῷ οἰκτισμῷ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὡς ἤσθετο τοῦ γέλωτος, ἀνεκαλύψατό τε, καὶ τῇ ψυχῇ παρακλευσάμενος θαρβεῖν, ὅτι ἔσονται συμβολαί, πάλιν ἐδείπνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὡς δ' ἀφῆρέθησαν αἱ τράπεζαι καὶ ἐσπείσαντο καὶ ἐπαίανισαν, ἔρχεται αὐτοῖς ἐπὶ κώμων Συρακοσῖός τις ἄνθρωπος, ἔχων τε αὐλητρίδα ἀγαθὴν καὶ ὀρχηστρίδα τῶν τὰ θαύματα δυνάμενων ποιεῖν, καὶ παῖδα πάννυ γε

et in loquendo terribiliores ac vehementiores : nihilominus illi, qui ab amoris pudici numine afflati sunt, tum quod ad oculos attinet, amabiliores sunt; tum vocem mitiorem fingunt, et gestus ad speciem quandam maxime liberalem conformant. Quæ quum id temporis præ amore Callias faceret, conspicuus illis erat, qui essent huic deo initiati. Atque hi quidem cœnabant taciti, quasi mandatum hoc ipsis ab aliquo potiore fuisset. Philippus autem jocolator, quum fores pulsasset, jussit eum qui venerat auditum, renuntiare intro, quinam esset, et quamobrem ad ipsos divertere vellet. Addebat, se instructum adesse ab omnibus rebus necessariis, ad sumendum cœnam alienam. Etiam puerum aiebat admodum premi, tum quod nihil ferret, tum quod esset impransus. Quibus auditis Callias, Turpe fuerit, ait, o viri, tectum ei denegare. Quamobrem ingredia-tur sane. Simul vultu ad Autolycon converso, cujusmodi scilicet is jocus illi videretur, considerabat. Philippus autem quum iu virorum conclavi constitisset, ubi tum cœnabatur, Nostis, ait, omnes, esse me jocolatorem. Lubens autem veni, quod magis esse joculari existimarem, ad cœnam invocatum accedere, quam si invitatus essem. Accumbito igitur, ait Callias. Nam quotquot hic adsunt, toti rebus abundant seriis, ut vides, ac risu fortassis indigent. Inter cœnandum Philippus statim ridiculi quiddam dicere conabatur, ut nimirum perageret ea quorum causa vocari plerumque ad cœnas consueverat. Verum ubi risum non movisset, moleste id se ferre non obscure indicabat : nec multo post rursus aliud quiddam rei ridiculæ proferre volebat. Quum autem ne tum quidem ad id arri-sissent, interim, cœnantibus aliis, a cibis abstinuit, et capite obvoluto jacebat. Et Callias, Quid hoc rei est, Philipe? ait. Num te dolor aliquis invasit? Tum ille suspirans, Ingens profecto quidam, inquit, mi Callia. Quippe quum risus ex hominum vita perierit, actum est de rebus meis. Nam antehac propterea vocabar ad cœnas, ut quotquot adessent, excitato per me risu exhilararentur : nunc vero cujus me rei causa quispiam invitet? Etenim seria proferre non magis equidem possum, quam immortalis fieri : neque vocabit me quisquam scilicet, ut a me vicissim invitetur, quod norint omnes, prorsus in more non esse, ut cœna mea in sedes inferatur. Atque interim dum hæc diceret, nares emungebat, et voce fletum egregie exprimebat. Quamobrem omnes hominem consolari, quasi posterius risuri essent; atque uti cœnaret, hortari; Critobulo in hac commiseratione cachinnum tollente. Ibi Philippus, ut risum audierat, detecta facie suum ipsius animum cohortatus, uti confideret, non defutura sibi convivia, rursus cœnabat.

CAPUT II.

Mensis tandem ablatis, ac libationibus pæaneque absolutis, Syracusanus quidam ipsis ad comessionem accedit, qui secum et tibicinam egregiam, et saltatricem ex earum numero haberet, quæ mira quædam efficere sciunt, et for-

ώραιον καὶ πάνυ καλῶς κιθαρίζοντα καὶ ὀρχούμενον. Ταῦτα δὲ [καὶ] ἐπιδεικνύς ὡς ἐν θαύματι ἀργύριον ἐλάμβανεν. (2) Ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἡ ἀθλητρίς μὲν ἡλῆσεν, ὁ δὲ παῖς ἐκίθαρσε, καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμφοτέροι ἱκανῶς εὐφραίνειν, εἶπεν ὁ Σωκράτης, Νῆ Δί', ὦ Καλλία, τελέως ἡμᾶς ἐστις. Οὐ γὰρ μόνον δεῖπνον ἀμεμπτον παρέθηκες, ἀλλὰ καὶ θεάματα καὶ ἀκροάματα ἥδιστα παρέχεις. (3) Καὶ δὲ ἔφη, Τί οὖν εἰ καὶ μῦρον τις ἡμῖν ἐνέγκαι, ἵνα καὶ εὐωδία ἐσιτώμεθα; Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης. Ὡς περ γάρ τοι ἐσθῆς ἄλλη μὲν γυναικί, ἄλλη δὲ ἀνδρὶ καλῇ, οὕτω καὶ ὁσμὴ ἄλλη μὲν ἀνδρὶ, ἄλλη δὲ γυναικὶ πρέπει. Καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν δήπου ἕνεκα ἀνὴρ οὐδεὶς μύρω χρίεται. Αἱ μὲντοι γυναικες ἄλλως τε καὶ ἦν νόμῳ τύχῳσιν οὔσαι, ὥς περ ἡ Νικηράτου τοῦδε καὶ ἡ Κριτοβούλου, μύρου μὲν τι καὶ προσδέονται· ἂν αὐταὶ γὰρ τοῦτου ἔχουσιν· ἐλαίου δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὁσμὴ καὶ παρούσα ἀνδράσιν ἡ μύρου γυναικὶν ἡδίων καὶ ἀποῦσα ποθεινότερα. (4) Καὶ γὰρ δὴ μύρω μὲν ὁ ἀλειψάμενος καὶ δοῦλος καὶ ἐλευθερός εὐθὺς ἅπας ὁμοῖον ἔχει· αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μόχθων ὁσμαι ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτον καὶ χρόνου δέονται, εἰ μέλλουσιν ἡδέϊα τε καὶ ἐλευθερίῳ ἕσθαι. Καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, Οὐκοῦν νέους μὲν ἂν εἴη ταῦτα· ἡμᾶς δὲ τοὺς μηκέτι γυμναζομένους τίνας ἔδειν δεήσει; Καλοῦσθαί τις νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης. Καὶ πόθεν ἂν τις τοῦτο τὸ χρίσμα λάβοι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐ παρὰ τῶν μυροποιῶν. Ἀλλὰ πόθεν δὴ; Ὁ μὲν Θεόγνης ἔφη,

Ἐσθλὸν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλᾶ διδάσκει· ἦν δὲ κακοῖσι
συμμίσσης, ἀπολείς καὶ τὸν ὄντα νόον.

(5) Καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, Ἀκούεις ταῦτα, ὦ υἱέ; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ χρῆται γε. Ἐπεὶ γοῦν νικηφόρος ἐβούλετο τοῦ παγκρατίου γενέσθαι, οὖν σοὶ σκεψάμενος*** αὐτὸς ἂν δοκῇ αὐτῷ ἱκανώτατος εἶναι εἰς τὸ ταῦτα ἐπιτηδεύσαι, τούτῳ συνέσται. (6) Ἐν ταῦθα δὴ πολλοὶ ἐφθέγγαντο· καὶ ὁ μὲν τις αὐτῶν εἶπε, Ποῦ οὖν εὐρήσει τοῦτου διδάσκαλον; ὁ δὲ τις ὡς οὐδὲ διδάκτον τοῦτο εἶη, ἕτερος δὲ τις ὡς εἴπερ τι καὶ ἄλλο καὶ τοῦτο μαθητόν. (7) Ὁ δὲ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο μὲν ἐπειδὴ ἀμφιλογόν ἐστιν, εἰς αὐτὺς ἀποδώμεθα· νυνὶ δὲ τὰ προκείμενα ἀποτελώμεν. Ὅρῳ γὰρ ἔγωγε τήνδε τὴν ὀρχηστρίδα ἐφεστηκυῖαν καὶ τροχούς τινα αὐτῇ προσφέροντα. (8) Ἐκ τούτου δὴ ἡλῆι μὲν αὐτῇ ἡ ἑτέρα, παρεστηκώς δὲ τις τῇ ὀρχηστρίδι ἀνεδίδου τοὺς τροχούς μέχρι δώδεκα. Ἡ δὲ λαμβάνουσα ἅμα τε ὥρχετο καὶ ἀνερρίπτει δινουμένους συντεχμαυρομένη ὅσον ἔδει ραπτεῖν ἕλος ὡς ἐν ῥυθμῷ δέχεσθαι αὐτούς. (9) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἐν πολλοῖς μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοις δῆλον καὶ ἐν ὅς δ' ἡ παῖς ποιεῖ στί ἡ γυναικεία φύσις οὐδὲν χείρων τῆς τοῦ ἀνδρὸς οὔσα τυγχάνει, γνώμης δὲ καὶ ἰσχύος δέϊται. Ὡς τε εἰ τις ὑμῶν γυναῖκα ἔχει, θαρρύνει διδασκέτω, ὅτι βούλοιτ' ἂν αὐτῇ ἐπισταμένην χρῆσθαι. (10) Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Πῶς οὖν, ἔφη, ὦ Σωκράτες, οὕτω γινώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίπ-

mosum admodum puerum, belle admodum canentem cithara, et saltantem. Atque hæc illa miraculi loco exhibendo, pecuniam accipiebat. Posteaquam libicina et puer cecinissent, illa tibia, hic cithara, viderenturque satis homines exhilarasse: Profecto, mi Callia, inquit Socrates, convivio nos rebus omnibus absoluto excipis. Non enim tantum enim minime contemnendam nobis adposuisti, sed etiam spectacula et acroamata jucundissima exhibes. Tum ille, Quid ergo, inquit, si quis unguentum nobis attulerit, ut etiam fragrantia odoris excipiamur? Nequaquam, ait Socrates. Nam uti vestis alia mulieri, alia viro pulchra est: sic alius odor virum, alius mulierem decet. Nemo certe virorum unguento viri causa sese ungit. Mulieres vero, præsertim si sponsæ sint, quemadmodum jam est illa Nicæratæ, et Critobuli, unguento aliquantum etiam indigere possint, nam ipsæmet unguentum redolent: at odor olei, quo in gymnasiis utimur, si quidem adsit, viris gratior est, quam unguenti mulieribus, et magis, si absit, expetitur. Etenim si quis unguento sit delibutus, sive servus, seu ingenuus, mox illorum quivis eodem modo redolet. At qui sunt ex laboribus exercitiorum liberalium odores, primum et exercitationes et tempus desiderant, si quidem et suaves et liberales futuræ esse debeant. Tum Lyco, Hæc igitur ad juvenes pertinent, ait. Nos autem, qui exercitiis illis non amplius utimur, quid redolere debemus? Virtutem profecto et honestatem, ait Socrates. Atque unde quis illud unguentum sumpserit? Nequaquam certe, ait, ab unguentariis. Unde igitur, quæso? Theogais dixit,

Iusti justa docent: sed si versaberis inter
pravos, amittes quod tibi mentis adest.

Tum Lyco: Audis hæc, inquit, fili? Profecto, ait Socrates, et quidem ad usum confert. Quoniam igitur quintertii victor esse cupiebat, ubi tecum considerarit, ** qui ad exercendum hoc studii genus illi maxime convenire videatur, ejus consuetudine utetur. Atque hic varii multorum sermones erant. Unus inter alios aiebat: Ubinam ad hoc magistrum reperiet? Alius, ne doceri quidem id posse, dicebat. Rursus alius quispiam, si quid esset aliud, quod disci posset, hoc certe posse. Tum Socrates; Quandoquidem controversum hoc est, inquit, in aliud tempus rejiciamus. Nunc quæ proposita sunt, absolvamus. Nam video saltatricem hanc adstare, et orbes quendam ei afferre. Secundum hæc tibia caneat illi altera, et adstans saltatrici quidam, orbes ei tradebat ad duodecim. Quibus acceptis illa, simul et saltabat, et vibratos jactabat sursum, facile conjiciens, quamnam in altitudinem conjiciendi essent, ut eos concinne posset excipere. Tum Socrates; Quæ ex aliis rebus, inquit, amici, tum ex iis quæ puella hæc præstat, perspicuum est, sexus muliebris indolem nihilo deteriore esse virili, nisi quod consilium mentis et robur eam deficiat. Quapropter si cui vestrum uxor est, fideles eam doceat, quidquid tandem sit, in quo illam peritam habere cupit. Hic Antisthenes, Cur igitur, ait, qui ea ais in sententia, Socrates, non tu quoque Xanthippam inquitis, quam uxo

πην, ἀλλὰ χρῆ' γυναικὶ τῶν οὐσῶν ὄμαι δὲ καὶ τῶν γε-
γεννημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτῃ; Ὅτι, ἔφη,
ὄρω καὶ τοὺς ἱππικούς· βουλομένους γενέσθαι οὐ τοὺς
εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς θυμοειδεῖς ἱππους κτωμένους.
Νομίζουσι γάρ, ἦν τοὺς τοιοῦτους δύνωνται κατέχειν,
βαδῖως τοῖς γε ἄλλοις ἱπποῖς χρήσεσθαι. Κἀγὼ δὲ
βουλόμενος ἀνθρώπους χρῆσθαι καὶ ἡμιλεῖν ταύτην κέ-
κτημαι, εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑποίσω, βαδῖως τοῖς γε
ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσομαι. Καὶ οὗτος μὲν δὴ
ὁ λόγος οὐκ ἄπο τοῦ σκοποῦ ἐδοξεν εἰρησθαι. (11) Με-
τὰ δὲ τούτῳ κύκλος εἰσγενέσθῃ περιμέστος ξιφῶν ὀρθῶν.
Εἰς οὖν ταῦτα ἡ ὀρχηστρίς ἐκυβίστα τε καὶ ἐξεκυσίστα
ὑπὲρ αὐτῶν. Ὡς οἱ μὲν θεώμενοι ἐφοβοῦντο μὴ τι
πάθῃ, ἡ δὲ θαρβρόντως τε καὶ ἀσφαλῶς ταῦτα διεπράτ-
τετο. (12) Καὶ ὁ Σωκράτης καλέσας τὸν Ἀντισθένην
εἶπεν, Οὗτοι τοὺς γε θεωμένους τάδε ἀντιλέξειν ἐτι ὁλο-
μαι ὡς οὐχὶ καὶ ἡ ἀνδρεία διδακτὴν, ὅποτε αὐτὴ καίπερ
γυνὴ οὔσα οὕτω τολμηρῶς εἰς τὰ ξιφῆ ἵεται. (13) Καὶ
ὁ Ἀντισθένης εἶπεν, Ἄρ' οὖν καὶ τῷδε τῷ Συρακοσίῳ
κράτιστον ἐπιδείξαντι τῇ πόλει τὴν ὀρχηστρίδα εἰπεῖν,
ἐὰν δίδωσιν αὐτῷ Ἀθηναῖοι χρήματα, ποιήσῃν πάν-
τας Ἀθηναίους τολμᾶν ὁμοσεταῖς λόγχοις ἰέναι; (14)
Καὶ ὁ Φίλιππος, Νῆ Δ', ἔφη, καὶ μὴν ἐγωγε ἡδέως
ἂν θεώμην Πείσανδρον τὸν δημογῆρον μανθάνοντα κυ-
βίστην εἰς τὰς μαχαίρας, δεῦν δὲ τὸ μὴ δύνασθαι
λόγχοις ἀντιδιδέπειν οὐδὲ συνστρατεύεσθαι ἐθέλει. Ἐκ
τούτου ὁ παῖς ὠρχήσατο. (15) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν,
Εἶδετ', ἔφη, ὡς καλὸς παῖς ὢν ὁμοῦς σὺν τοῖς σχήμα-
σιν ἐτι καλλίων φαίνεται ἢ ὅταν ἡσυχίαν ἔχῃ; Καὶ ὁ
Χαρμίδης εἶπεν, Ἐπαινοῦντι ἑοικας τὸν ὀρχηστοδιά-
σκαλον. (16) Ναὶ μὰ τὸν Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης· καὶ
γὰρ ἄλλο τι προσενένοῦσα, ὅτι οὐδὲν ἄργον τοῦ σώμα-
τος ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ἀλλ' ἅμα καὶ τράχηλος καὶ σκέλη
καὶ χεῖρες ἐγυμνάζοντο, ὥςπερ χρὴ ὀρχεῖσθαι τὸν
μυθολογῶντα εὐφορώτερον τὸ σῶμα ἔχειν. Καὶ ἐγὼ
μὲν, ἔφη, πάντῃ ἂν ἡδέως, ὦ Συρακοσίε, μάθοιμι τὰ
σχήματα παρὰ σοῦ. Καὶ δε, τί οὖν χρῆσις αὐτοῖς;
ἔφη. (17) Ὅρχησομαι νῆ Δία. Ἐνταῦθα δὲ ἐγέλα-
σαν ἅπαντες. Καὶ ὁ Σωκράτης μάλα ἐσπουδαχότι τῷ
προσώπῳ, Γελάτε, ἔφη, ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ
εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ὑγιαίνειν ἢ εἰ ἥδιον
ἐσθίειν καὶ καθεύδειν ἢ τοιοῦτων γυμνασίων ἐπιθυμῶ,
μὴ ὥςπερ οἱ δολιχοδρόμοι τὰ σκέλη μὲν παχύνονται,
τοὺς ὤμους δὲ λεπτύνονται, μὴδ' ὥςπερ οἱ πύκται τοὺς
μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται, ἀλλὰ
παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσόρροπον ποιεῖν;
(18) ἢ ἐπ' ἐμείνῳ γελάτε ὅτι οὐ δεήσει με συγγυμνα-
στην ζητεῖν, οὐδ' ἐν ὄχλῳ πρεσβύτην ὄντα ἀποδύεσθαι,
ἀλλ' ἀρκέσει μοι οἶκος ἐπτάκλινος, ὥςπερ καὶ νῦν τῷδε
τῷ παιδί ἤρκεσε τὸδε τὸ οἶκημα ἐνιδρῶσαι, καὶ χει-
μῶνας μὲν ἐν στέγῃ γυμνάσομαι, ὅταν δὲ ἄγαν καῦμα
ᾖ, ἐν σκιά; (19) ἢ τὸδε γελάτε, εἰ μεῖζον τοῦ καιροῦ
τὴν γαστέρα ἔχων μετρωτέραν βούλομαι ποιῆσαι αὐ-
τήν; ἢ οὐκ ἴστε ὅτι ἐναγῆχος ἔωθεν Χαρμίδης οὕτω κα-

rem habes omnium, quæ sunt, et fuerant, ut arbitror, et
deinceps erunt, acerbissimam? Quod, inquit, eos etiam vi-
deo, qui equestris rei peritissimi fieri volunt, non illos sibi
equos comparare, qui lubentissime pareant, sed valde ani-
mosos: existimant enim, se, si tales cohibere possint, facile
alios etiam equos tractaturos. Itaque et ipse quum uti ho-
minum consuetudine cuperem, hanc mihi quæsiui; quod
futurum scirem, ut si eam tolerare possem, facile cum uni-
versis hominibus ceteris versarer. Atque hæc quidem ora-
tio minime a scopo aberrans proferri visa est. Post hæc fla-
tus est circulus quidam, gladiis erectis undique plenus:
inter quos saltatrix in caput saliebat, ac rursus supra eos in
caput exsiliebat. Itaque metuebant spectatores, ne quid ac-
cideret ei; quum illa confidenter ac tuto hæc faceret. Tum
Socrates adpellato Antisthene, Non amplius contradicturos
mihi spectatores arbitror, ait, quin fortitudo quoque sub
doctrinam cadat: quando hæc, tametsi mulier sit, tam au-
dacter in adversos gladios pergit. Ad hæc Antisthenes,
Ergone fuerit huic Syracusano, ait, optimum, ut saltatrice
sua civitati ostensa dicat se, si pecuniam ei largiantur Athe-
nienses, effecturum ut audeant omnes Athenienses in has-
tas adversas pergere? Tum Philippus, Profecto, inquit, lu-
benter equidem Pisandrum concionatorem spectare velim
discentem hanc rationem provolvendi se inter gladios in
caput: qui nunc propterea, quod hastas adversas intueri
nequeat, ne cum aliis quidem militatum ire vult. Deinde
puer saltabat. Ac Socrates, Videtis, inquit, quam elegans
hic puer sit, verum si gestus adhibeat, etiam elegantior vi-
deatur, quam si quiescat? Tum Charmides, Videris, ait,
mihi magistrum saltationis hujus laudare velle. Sic est pro-
fecto, inquit Socrates. Nam præterea quiddam aliud ani-
madverti, quod videlicet in ipsa saltatione nulla pars cor-
poris otiosa esset; sed simul et collum, et crura, et manus
exercerentur, quemadmodum saltare convenit eum qui cor-
pus agilius habere velit. Atque equidem, ait, perlibenter,
mi Syracusane, gestus hos abs te discerem. Et ille, Cui-
nam, ait, usui tibi fuerint illi? Saltabo scilicet. Tum vero
sublatus ab omnibus risus. Et Socrates vultu maxime ad
seriam quandam speciem composito: Meane causa ride-
tis? inquit. Num id propterea, quod exercendo me rectius
valere cupio, vel quod majori cum voluptate cibus vesci ac
domnare velim; vel quod hæc exercitia desidero, ut mihi
non, quemadmodum in stadio currentibus, crura compa-
ctiora fiant, humeri tenuiores; nec pugilum instar humeri
crassescant, crura attenuentur: sed toto corpore laborando,
universum etiam eodem ut robore polleat, efficiam? An
ideo ridetis, quod minime fuerit necessarium, ut quæram
exercitationis socium, neque ut in turba me senex exuam:
sed suffectura mihi sit domus septem lectulorum capax,
quemadmodum huic etiam puero satis hoc conclave fuit,
ubi sudaret? tum quod per hiemem sub tecto me sim exer-
citurus, vicissim ubi maguus æstus fuerit, in umbra? An
id potius ridetis, quod quum ampliorem, quam par sit,
ventrem habeam, reddere huic aliquanto minorem velim?
An nescitis, Charmidem hunc nuper admodum me saltantem

τλαβέ με ὀρχούμενον; Ναί μὰ τὸν Δ', ἔφη ὁ Χαρμίδης· καὶ τὸ μέ γε πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ ἰδεῖσα μὴ μαίνοιο· ἐπεὶ δέ σου ἤκουσα ὁμοία οἷς νῦν λέγεις, καὶ αὐτὸς ἔλθων οἶκαδ' ὀρχούμενῃ μὲν οὐ, οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον, ἐχειρονόμουν δέ· ταῦτα γὰρ ἡπιστάμην. (20) Νῆ Δ', ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ γὰρ οὖν αὐτῷ τὰ σκέλη τοῖς ὤμοις φαίνειν ἰσοπόρα εἶχειν ὥστε δοκεῖς ἐμοὶ καὶ εἰ τοῖς ἀγορανόμοις ἀριστῶς ὥσπερ ἄρτους τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἀζήμιος ἂν γενέσθαι. Καὶ ὁ Καλλίας εἶπεν, ὦ Σώκρατες, ἐμὲ μὲν παρακαλεῖ, ὅταν μελλῇς μάνασθαι ὀρχεῖσθαι, ἵνα σοὶ ἀντιστοιχῶ τε καὶ συμμάνωμαι.

21. Ἄγε δὴ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ ἐμοὶ αὐλησάτω, ἵνα καὶ ἐγὼ ὀρχήσωμαι. Ἐπειδὴ δ' ἀνέστη, διήλθε μιμούμενος τήν τε τοῦ παιδὸς καὶ τὴν τῆς παιδὸς ὀρχήσιν. (22) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐπήνεσαν ὡς ὁ παῖς σὺν τοῖς στήμασιν ἐπὶ καλλίῳ ἐφαίνετο, ἀνταπέδειξεν ὅτι κινῶν τὸ σῶμα ἅπαν τῆς φύσεως γελοιότερον· ὅτι δ' ἡ παῖς εἰς τοῦπισθεν χαμπτομένη τροχὸς ἐμμεῖτο, ἐκείνος ταῦτα εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐπικύπτων μιμείσθαι τροχὸς ἐπειρᾶτο. Τέλος δ' ὅτι τὸν παῖδ' ἐπήνουν ὡς ἐν τῇ ὀρχήσει ἅπαν τὸ σῶμα γυμνάζοι, κελύσας τὴν αὐλητρίδα θάττοντα ρυθμὸν ἐπάγειν ἵνα ἅμα πάντα καὶ σκέλη καὶ χεῖρας καὶ κεφαλὴν. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἀπειρήκει, κατακλινόμενος εἶπε, Τεκμήριον, ὦ ἄνδρες, ὅτι καλῶς γυμνάζει καὶ τὰ ἐμὰ ὀρχήματα. Ἐγὼ γ' οὖν διψῶ· καὶ ὁ παῖς ἐγγεάτω μοι τὴν μεγάλην φιάλην. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Καλλίας, καὶ ἡμῖν γε, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς διψῶμεν ἐπὶ σοὶ γελῶντες. (24) Ὁ δ' αὖ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐμοὶ πάνυ δοκεῖ· τῷ γὰρ ὅντι οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς τὰς μὲν λύπας ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους κοιμίζει, τὰς δὲ φιλοφροσύνας ὥσπερ ἔλαιον φλόγα ἐγείρει. (25) Δοκεῖ μέντοι μοι καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν συμπόσια ταῦτα πάσχειν ἅπερ καὶ τὰ ἐν γῇ φυόμενα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ὅταν μὲν ὁ θεὸς αὐτὰ ἄγαν ἀθρόως ποτίῃ, οὐ δύναται ὀρθοῦσθαι οὐδὲ ταῖς αὐραῖς διαπνεῖσθαι· ὅταν δ' ὅσω ἡδεταί τοσοῦτο πίνῃ, καὶ μάλα ὀρθά τε αὖξεται καὶ θάλλοντα ἀφικνεῖται εἰς τὴν καρπογονίαν. (26) Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ἦν μὲν ἀθρόον τὸ ποτὶν ἐγγεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν τι δυνήσόμεθα· ἦν δὲ ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πικρὰ ἐπιψακάζωσιν, ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργείοις βήμασιν εἴπω, οὕτως οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου μεθύειν ἀλλ' ἀναπειθόμενοι πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιζόμεθα. (27) Ἐδόκει μὲν δὴ ταῦτα πᾶσι προσέθηκε δὲ ὁ Φίλιππος ὡς χρὴ τοὺς οἰνοχόους μιμείσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἀρματηλάτας, θάττον περιελαύνοντας τὰς κύλικας. Οἱ μὲν δὴ οἰνοχόοι οὕτως ἐποίησαν.

mane deprehendisse? Profecto sic est, ait Charmides. Et initio quidem obstupui, ac ne insanires, veritus sum. Verum ubi te audiivi consimilia dicere iis quas nunc dicis, etiam ipse domum ubi venissem, non saltabam quidem (quando id nunquam didici), sed manibus gesticulabar, quod facere noram. Est ita profecto, inquit Philippus: nam crura videris tam æqualis habere cum humeris ponderis, ut si annonæ præfectis inferiorum pondus ad superiora examinatum appenderes (sicut in panibus fieri solet), non multatus evaderes. Tum Callias, Me vero arcesse, ait, mi Socrates, quum saltandi rationem voles discere, ut tibi oppositus saltem, et una discam.

Age vero, inquit Philippus, etiam mihi tibiam inflet, ut et ipse saltem. Quumque surrexisset, hinc inde incedebat ac pueri puellæque saltationem imitabatur. Primum vero, quod prædicassent puerum, qui ex gestibus etiam pulchrior exstitisset; ipse contra, quancumque corporis partem movisset, corpus totum magis, quam esset reapse, ridiculum monstravit. Quod autem puella flexo retro corpore rotas imitaretur, ipse antrosum se flectens rotas imitari conabatur. Tandem quia puerum laudabant, qui inter saltandum corpus universum exerceret; iussa fidicina celeriore aliquem numerum inferre, crura, manus, caput, omnia simul jactabat. Posteaquam defatigatus esset, Hoc argumento est, inquit in lectulum procumbens, o viri, etiam meas saltationes egregie corpus exercere: sitio etenim. Infundat mihi puer magnam illam pateram. Et nobis quoque profecto, subjecit Callias: quippe nos etiam sitimus, dum te ridemus. At Socrates, Enimvero, ait, o viri, etiam mihi vel maxime videtur esse bibendum. Nam revera vinum, dum animos rigat, mœrores quidem, perinde ac mandragoras homines, sopit; et hilaritates, perinde ac oleum flammam, excitat. Videtur autem mihi hominum quoque conviviis idem accidere, quod iis quæ terra nascuntur. Nam quum hæc a deo riganter imbre nimio, non possunt erigi, nec ab auris perflari. At ubi tantum hauriunt, quantum eis gratum est, admodum erecta incrementum sumunt, florent, ad frugem perveniunt. Ita nos quoque, si potum immodicum infundamus, mox et corpora nobis, et animi vacillabunt; ac ne respirare quidem, nedum proferre quidquam poterimus. At si pueri minutis poculis crebro nos quasi rore quodam adperserint, ut et ipse verbis Gorgianis utar, tum scilicet non coacti a vino temulenti fieri, sed quasi persuasione ejus ducti ad ludicra descendemus. Atque hæc tunc omnibus ita placuerunt. Philippus autem adjecit: debere pocillatores imitari strenuos aurigas in eo, ut pocula celeriuscule circumagerent: quod quidem a pocillatoribus est factum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Ἐκ δὲ τούτου συνηρμοσμένη τῇ λύρα πρὸς τὸν αὐλὸν ἐκithάρισεν ὁ καὶς καὶ ᾤσεν. Ἐνθα δὲ ἐπήνεσαν μὲν ἅπαντες· ὁ δὲ Χαρμοίδης καὶ εἶπεν, Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὡς ἄνδρες, ὥσπερ Σωκράτης ἔφη τὸν οἶνον, οὗτος καὶ αὕτη ἡ καρῆσις τῶν τε παίδων τῆς ὥρας καὶ τῶν φθόγων τὰς μὲν λύπας κοιμίζειν, τὴν δ' ἀφροδίτην ἐγείρειν. (2) Ἐκ τούτου δὲ πάλιν εἶπεν ὁ Σωκράτης, Οὗτοι μὲν δὴ, ὡς ἄνδρες, ἱκανοὶ τέρπειν ἡμᾶς φαίνονται· ἡμεῖς δὲ τούτων οἷδ' ὅτι πολλὸ βελτίονες οἴομεθα εἶναι· οὐκ αἰσχρὸν οὖν εἰ μὴδ' ἐπιχειρήσομεν συνόντες ὠφελεῖν τι ἢ εὐφραίνειν ἀλλήλους; Ἐντεῦθεν εἶπον πολλοὶ, Σὺ τοίνυν ἡμῖν ἐξηγοῦ ποῖων λόγων ἀπτόμενοι μάλιστα· ἂν ταῦτα ποιοῖμεν. (3) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ἥδιστ' ἂν ἀπολάβοιμι παρὰ Καλλίου τὴν ὑπόσχεσιν. Ἐφη γὰρ δῆπου, εἰ συνδειπνοῖμεν, ἐπιδείξειν τὴν αὐτοῦ σοφίαν. Καὶ ἐπιδείξω γε, ἔφη, ἐὰν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρετε, ὅτι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν. Ἄλλ' οὐδεὶς σοι, ἔφη, ἀντιλέγει τὸ μὴ οὐ λέξειν, ὅτι ἕκαστος ἡγείται πλείστου ἀξίον ἐπίστασθαι. (4) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, λέγω ὑμῖν ἔφ' ᾧ μέγιστον φρονῶ. Ἀνθρώπους γὰρ οἷμαι ἱκανὸς εἶναι βελτίους ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Πότερον τέχνην τινὰ βαναυσικήν ἢ καλοκάγαθιαν διδάσκων; Εἰ καλοκάγαθία ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἢ γε ἀναμφιλογωτάτη· ἐπεὶ τοὶ ἀνδρεῖα μὲν καὶ σοφία ἐστὶν ὅτε βλαβερὰ καὶ φίλοις καὶ πόλει δοκεῖ εἶναι, ἡ δὲ δικαιοσύνη οὐδὲ καθ' ἑν συμπίγνυται τῇ ἀδικίᾳ. (5) Ἐπειδὴν τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος εἶπη, ὅτι ὠφέλιμον ἔχει, τότε καὶ γὰρ οὐ φρονήσω εἰπεῖν τὴν τέχνην δι' ἧς τοῦτο ἀπεργάζομαι. Ἀλλὰ σὺ αὖ, ἔφη, λέγε, ὡς Νικήρατε, ἐπὶ ποίᾳ ἐπιστήμῃ μέγα φρονεῖς. Καὶ ὁ εἶπεν, Ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενοίμην, ἡνάγκασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. (6) Ἐκεῖνο δ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λεληθέ σε ὅτι καὶ οἱ βραβυδοὶ πάντες ἐπίστανται ταῦτα τὰ ἔπη; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, λελήθοι ἀκροώμενον γε αὐτῶν ὀλίγου ἂν ἐκάστην ἡμέραν; Οἷσθ' αὖτις ὅτι οὐκ ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον βραβυδῶν; Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Νικήρατος, οὐκ οὐν ἔμοιγε δοκεῖ. Δῆλον γὰρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τὰς ὑπονοίας οὐκ ἐπίστανται. Σὺ δὲ Στῆσιμβρότῳ τε καὶ Ἀναξिमάνδρῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς πολλὸν δέδωκας ἀργύριον, ὥστε οὐδὲν σε τῶν πολλοῦ ἀξίον λεληθε. (7) Τί γὰρ σὺ, ἔφη, ὡς Κριτόβουλε, ἐπὶ τίνι μέγιστον φρονεῖς; Ἐπὶ κάλλει, ἔφη. Ἡ οὖν καὶ σὺ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔξεις λέγειν ὅτι τῷ σὺ κάλλει ἱκανὸς εἶ βελτίους ἡμᾶς ποιεῖν; Εἰ δὲ μὴ, δῆλον γὰρ ὅτι φαῦλος φανοῦμαι. (8) Τί γὰρ σὺ, εἶπεν, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὡς Ἀντισθένης; Ἐπὶ πλούτῳ, ἔφη. Ὁ μὲν δὲ Ἐρμογένης ἀνῆρετο εἰ πολλὸν εἰη αὐτῷ ἀργύριον. Ὁ δὲ ἀπάνωσε μὴδὲ ὀβολόν. Ἀλλὰ γῆν πολλὴν κέκτησαι; Ἰσως ἂν, ἔφη, Αὐτολύκῳ τούτῳ ἱκανὴ γένοιτο ἐγκονίσασθαι. (9)

Secundum haec lyra ad tibiam accommodata puer et cithara utebatur, et canebat. Quod quum laudassent universi, Charmides ait: Mihi vero videtur, o viri, quemadmodum de vino dixit Socrates, ita puerilis haec venustas commista sonis illis mœrores sopire, ac venerem excitare. Tum Socrates rursum; Videntur hi quidem, ait, o viri, satis delectare nos posse: verum sat scio nos existimare, quod illis multo simus meliores. An non igitur est turpe, nos, quum una simus, non eniti, ut nonnihil invicem et commodi nobis et hilaritatis afferamus? Tum vero complures, Ergo tu nobis exponito, inquit, quos attingere sermones oporteat, ut id maxime consequamur. Equidem, ait, libentissime frui Calliae promisso velim. Dicebat enim, si cum ipso cenaremus, ostentaturum se nobis sapientiam suam. Ostendam equidem, ait, si quidem vos quoque universi, quidquid boni nostis singuli, in medium contuleritis. At nemo est qui adversetur, ait, quominus expositurus sit, quidnam quisque maximi faciundum scire se arbitretur. Ego igitur vobis, ait, dico, quo me potissimum efferam. Nam arbitror posse me homines meliores efficere. Tum Antisthenes, Utrum, inquit, artem aliquam sordidam docendo, an honestatem? Ita, si iustitia est honestas. Est profecto, ait Antisthenes, et quidem ea, de qua minime dubitari debeat. Nam fortitudo et doctrina nonnunquam et amicis et reipublicae videntur esse noxiae: verum iustitia ne quidem minima parte cum iniustitia miscetur. Posteaquam igitur unusquisque nostrum dixerit, quid habeat rei utilis. tum et ego dicere non gravabor, quamnam illud arte efficiam. Tu vero, Nicerate, dicito nobis, cuius scientiae causa elato sis animo. Pater meus, ait Niceratus, quum studiose daret operam, ut vir honestus ac bonus evaderem, coegit me ut omnes Homeri versus discerem. Jamque adeo possem totam Iliadem et Ulysseam de memoria promptam recitare. Verum ignorasti, inquit Antisthenes, etiam omnes rhapsodos eosdem versus tenere? Qui possem ignorare, ait, quum propemodum singulis eos diebus audirem? An igitur ullam nationem hominum stultiorem nosti, quam sint illi rhapsodi? Non profecto, inquit Niceratus, non ita mihi videtur. Perspicuum est enim, ait Socrates, illos versuum sententias non intelligere. Tu vero Stesimbrotus, et Anaximandrus, et multis aliis non parum pecuniae dedisti: quo fit ut nihil eorum, quae magni sunt faciunda, ignores? Quid tu vero, Critobule, inquit, habes rei, quo te plurimum effers? Ob formae elegantiam, ait. Num igitur et tu, inquit Socrates, dicere poteris te pulchritudine tua posse nos meliores reddere? Ni possim id, perspicuum est, me nullius hominum pretii visum iri. Quid tu autem, Antisthenes? ait; quam ob rem te effers? Ob divitias, inquit. Quem rursus Hermogenes interrogabat, an multum haberet argenti. At is cum iurejurando, Ne obolum quidem, ait. Sed multum agri possides? inquit. Fortasse tantum, respondit, quantum luic Autolyco satis sit, de quo se pulvere conspergat. Sed

Ἀκουστέον ἂν εἴη καὶ σοῦ. Τί γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς; Ἐγὼ αὖ, ἔφη, ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονῶ. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπ' εὐχαρίστω γε πράγματι. Τοῦτο γὰρ δὴ ἥκιστα μὲν ἐπίφθονον, ἥκιστα δὲ περιμάχτηον, καὶ ἀφύλακτον ὃν σώζεται, καὶ ἀμελούμενον ἰσχυρότερον γίγνεται. (10) Σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Σώκρατες; Καὶ δὲ, μάλᾳ σμυνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον. Ἐπὶ μα-
στροπέῃ, εἶπεν. Ἐπεὶ δὲ ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, Ὑμεῖς μὲν γελᾶτε, ἔφη· ἐγὼ δὲ οἶδ' ὅτι καὶ πάνυ ἂν πολλὰ χρήματα λαμβάνοιμι, εἰ βουλομένη χρῆσθαι τῇ τέχνῃ. (11) Σὺ γε μὴν δῆλον, ἔφη ὁ Λύκων πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅτι ἐπὶ τῷ γελωτοποιεῖν μέγα φρονεῖς. Δικαιότερόν γ' ἔφη, οἰομαι ἢ Καλλιπιδῆος ὁ ὑποκριτής, δὲ ὑπερσεμνύνεται, ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίλειν. (12) Οὐκ οὖν καὶ σὺ, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λέξεις, ὦ Λύκων, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς. Καὶ δὲ ἔφη· Οὐ γὰρ ἅπαντες ἴστε, ἔφη, ὅτι ἐπὶ τούτῳ τῷ υἱεῖ; Οὗτός γε μὴν, ἔφη τις, δηλονότι ἐπὶ τῷ νικηφόρος εἶναι. Καὶ ὁ Αὐτολύκος ἀνερυθρίασας εἶπε, Μὰ Δί', οὐκ ἔγωγε. (13) Ἐπεὶ δὲ ἅπαντες ἡσθόντες, ὅτι ἤκουσαν αὐτοῦ φωνήσαντος, προέβλεψαν, ἡρετό τις αὐτόν, Ἄλλ' ἐπὶ τῷ μὴν, ὦ Αὐτολύκε; Ὁ δ' εἶπεν, ἐπὶ τῷ πατρὶ. Καὶ ἅμα ἐνεκλίθη αὐτῷ. Καὶ ὁ Καλλίας ἰδὼν, Ἄρ' οἶσθα, ἔφη, ὦ Λύκων, ὅτι πλουσιώτατος εἰ ἀνθρώπων; Μὰ Δί', ἔφη, τοῦτο μέντοι ἐγὼ οὐκ οἶδα. Ἀλλὰ λανθάνει σε, ὅτι οὐκ ἂν δέξαιο τὰ βασιλέως χρήματα ἀντὶ τοῦ υἱοῦ; Ἐπ' αὐτοπῶρῳ εἰλημμαι, ἔφη, πλουσιώτατος, ὥς ἔοικεν, ἀνθρώπων ὢν. (14) Σὺ δὲ, ἔφη ὁ Νικήρατος, ὦ Ἐρμόγενης, ἐπὶ τίνι μάλιστα ἀγάλλῃ; Καὶ δὲ, Ἐπὶ φίλων, ἔφη, ἀρετῇ καὶ δυνάμει, καὶ ὅτι τοιοῦτοι ὄντες ἐμοῦ ἐπιμελονται. Ἐνταῦθα τοίνυν πάντες προσέβλεψαν αὐτῷ, καὶ πολλοὶ ἅμα ἤροντο, εἰ καὶ σφίσι δηλώσοι αὐτούς. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ φθονήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐκ τούτου διεξεν ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν λοιπὸν ἂν εἴη ἡμῖν ἢ ἕκαστος ἐπέσχετο ἀποδεικνύειν ὡς πολλοῦ δξιά ἐστιν. Ἀκούοιτ' ἂν, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐμοῦ πρῶτον. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ ὃ ὑμῶν ἀκούω ἀπορούντων τί τὸ δίκαιον, ἐν τούτῳ δικαιοτέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιῶ. Καὶ ὁ Σωκράτης, Πῶς, ὦ λῶστε; ἔφη. Διδούς νῆ Δί' ἀργύριον. (2) Καὶ ὁ Ἀντισθένης ἐπαναστὰς μάλᾳ ἐλεγχτικῶς αὐτὸν ἐπῆρτο, Οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὦ Καλλία, πότερον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἢ ἐν τῷ βαλλαντίῳ τὸ δίκαιόν σοι δοκοῖσιν εἶναι; Ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἔφη. Κάπειτα σὺ εἰς τὸ βαλλάντιον διδοὺς ἀργύριον τὰς ψυχὰς δικαιοτέρας ποιεῖς; Μάλιστα. Πῶς; Ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι ὡς ἐστὶν ὅπου πριάμενοι τὰ ἐπιτηδεῖα ἔχουσιν οὐκ ἐθέλουσι κακουργοῦντες κινδυνεύειν. (3) Ἡ καὶ σοι, ἔφη, ἀποδιδόασιν, ὅτι ἂν λάβωσι; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν δῆ. Τί δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀργυρίου χάριτας;

et tu audiendus es. Quanam re, Charmides, tenet effers? Equidem me, inquit, ob paupertatem effero. Profecto, ait Socrates, jucundam quidem ac gratam ob rem: quae minime obnoxia est invidia, minime pugnas de se concitat, sine custodia servari potest, neglecta denique vires acquirit. At tu Socrates, inquit Callias, qua re fretus de te magnifice sentis? Ille vultu maximam ad gravitatem composito, Lenocinio, respondit. Quumque risissent omnes, Vos quidem ridete, inquit, at ego scio me magnam accipere posse pecuniae copiam, si hac arte velim uti. Lyco autem Philippo, Tu quidem, ait, sine dubio idcirco te effers, quod risum excitare possis. Justius, inquit, mea quidem sententia, quam Callippides histrio, qui nairifice propterea superbit, quod multis lacrimas excutere possit. Ergo jam tu quoque, Lyco, subiecit Antisthenes, indicabis, quam ob causam elato sis animo. An non vobis omnibus notum est, ait, quod ob filium hunc meum? Atque is ipse, subiecit aliquis, haud dubie propterea, quod victoriam sit adeptus. Et Autolycus quum erubuisse: Minime profecto, inquit. Ibi conjectis in eam oculis omnium, qui quidem delectati essent, quod loquentem audivissent, quidam ipsum interogat: Ob quid igitur, Autolyce? Ob patrem, inquit: simulque ad patrem sese acclinabat. Quod ubi conspexisset Callias: Scis, inquit, mi Lyco, te omnium hominum esse opulentissimum? Id ego profecto, ait, ignoro. An igitur fugit te, quod ne regis quidem opes cum filio commutares? Ipso in facinore deprehensus sum, inquit, omnium, uti quidem videtur, hominum opulentissimus. Tu vero, Hermogenes, ait Niceratus, qua re potissimum tibi places? Ob amicorum, inquit, virtutem et potentiam, et quod tales quum sint, mei curam habeant. Tum omnes eum intueri, ac plerique interrogare, num et ipsis eos indicare vellet. Respondebat autem, non velle se hoc ipsis invidere.

CAPUT IV.

Secundum haec Socrates, Restat igitur, ait, ut demonstret quilibet, ea quae pollicitus est, maximi esse faciunda. Audietis, ait Callias, me primum. Nam interea, dum vos audio, quid jus et aequum sit, ambigentes; homines efficio justiores. Qui hoc, vir optime? ait Socrates. Sane dum pecuniam largior. Et surgens Antisthenes, admodum acriter eum confutaturus, interrogabat: Homines vero, Callia, utrum tibi videntur in aninis an in crumena justitiam habere? In aninis, inquit. Et tu quum in crumenam argentum largiris, animos justiores facis? Maxime. Quo pacto? Quod quum sciant habere se, unde necessaria parare sibi emendo possint, malefacere suo cum periculo nolint. Num tibi reddunt, quod acceperunt? Non profecto. Quid autem? pro pecunia gratias? Ne id quidem certe, inquit:

Οὐ μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἔνιοι καὶ ἐχθρόνως ἔχουσιν ἢ πρὶν λαβεῖν. Θαυμαστά γ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης ἅμα εἰσθέλων ὡς ἐλέγχων αὐτὸν, εἰ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους δύνασαι δικαίους ποιεῖν αὐτοὺς, πρὸς δὲ σαυτὸν οὐ. (4) Καὶ τί τοῦτ', ἔφη ὁ Καλλίας, θαυμαστόν; οὐ καὶ τέκτονάς τε καὶ οἰκοδόμους πολλοὺς ὁρᾷς οἱ ἄλλοις μὲν πολλοὺς ποιῶσιν οἰκίας, ἑαυτοῖς δὲ οὐ δύνανται ποιῆσαι, ἀλλ' ἐν μισθωταῖς οἰκοῦσι; καὶ ἀνάσχει μόντοι, ὧς σοφιστὰς, ἐλεγχόμενος. (5) Νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀνεγέσθω μόντοι ἐπεὶ καὶ οἱ μάντιες λέγονται δῆπου ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προορᾶν τὸ ἐπίον. Οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἐληξεν. (6) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Νικήρατος, Ἀκούσιτ' ἂν, ἔφη, καὶ ἐμοῦ δ' ἔσεσθε βελτίονες, ἢν ἐμοὶ συνῆτε. Ἰστε γὰρ δῆπου ὅτι Ὀμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σχεδὸν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων. Ὅστις ἂν οὖν ὑμῶν βούληται ἢ οἰκονομικὸς ἢ δημηγορικὸς ἢ στρατηγικὸς γενέσθαι ἢ ὅμοιος Ἀχιλλεῖ ἢ Αἴαντι ἢ Νέστορι ἢ Ὀδυσσεῖ, ἐμὲ θεραπεύετω. Ἐγὼ γὰρ ταῦτα πάντα ἐπίσταμαι. Ἡ καὶ βασιλεύειν, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἐπίστασαι, ὅτι οἶσθα ἐπαινέσαντα αὐτὸν τὸν Ἀγαμέμνονα ὡς βασιλεὺς τε εἴη ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής; Καὶ ναὶ μὰ Δ', ἔφη, ἔγωγε ὅτι ἀρματοηλατοῦντα δεῖ ἐγγὺς μὲν τῆς στήλης κάμψαι,

αὐτὸν δὲ κλινθῆναι εὐξέστω ἐπὶ δίφρῳ
ἢκ' ἐπ' ἀριστερὰ τοῖν, ἀτὰρ τὸν δεξιὸν ἵππον
κένσαι ὁμοκλήσαντ' εἰλαί τε οἱ ἥνια χερσὶ.

(7) Καὶ πρὸς τοῦτοις γε ἄλλο οἶδα, καὶ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἔξεστι πειρᾶσθαι. Εἶπε γὰρ ποῦ Ὀμηρος, Ἐπὶ δὲ κρόμμον ποτῶ ὦσον. Ἐάν οὖν ἐνέγκῃ τις κρόμμον, αὐτίκα μάλα τοῦτό γε ὠφελγημένοι ἔσεσθε· ἥδιον γὰρ πεισθε. (8) Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, Ὁ ἄνδρες, ὁ Νικήρατος χρομίων ὄρων ἐπιθυμεῖ οἰκαδε ἔλθειν, ἢν γυνὴ αὐτοῦ πιστεύῃ μὴ διανοσθῆναι μηδένα ἂν φιλῆσαι αὐτόν. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ἄλλην ποῦ δοξάν γελοῖαν κίνδυνος ἡμῖν προσλαβεῖν. Ὅσον μὲν γὰρ δὴ ὄντως ἴσκειν εἶναι, ὡς κρόμμον γὰρ οὐ μόνον σίτον ἀλλὰ καὶ ποτὸν ἡδύνει. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο καὶ μετὰ δεῖπνον τρωξόμεθα, ὅπως μὴ φῆσῃ τις ἡμῖς πρὸς Καλλίαν ἐλθόντας ἡδυπαθεῖν. (9) Μηδαμῶς, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Ἔς μὲν γὰρ μάχην ὀρμωμένῳ καλῶς ἔχει κρόμμον ὑποτρῶγειν, ὥσπερ ἔνιοι τοὺς ἀλεκτρυόνας σκῆροδα σιτίσαντες συμβάλλουσιν· ἡμεῖς δὲ ἴσως βουλευόμεθα ὅπως φιλήσομέν τινα μᾶλλον ἢ μαχοῦμεθα. Καὶ οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτω πως ἐπαύσατο. (10) Ὁ δὲ Κριτόβουλος, Οὐκοῦν αὖ ἐγὼ λέξω, ἔφη, ἐξ ὧν ἐπὶ τῷ κάλλει μέγα φρονῶ. Λέγε, ἔφασαν. Εἰ μὲν τοίνυν μὴ καλὸς εἰμι ὡς οἴομαι, ὑμεῖς ἂν δικαίως ἀπάτης δίκην ὑπέχετε· οὐδένος γὰρ ὀρκίζοντος ἀεὶ ὀμνύοντες καλὸν μὲ φαστε εἶναι. Κἀγὼ μόντοι πιστεύω. Καλοὺς γὰρ καὶ ἀγαθοὺς ὑμᾶς ἄνδρας νομίζω. (11) Εἰ δ' εἰμὶ τε τῷ ὄντι καλὸς καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ἐμὲ πάσχετε ὅσπερ ἐγὼ πρὸς τὸν ἐμοὶ δοκοῦντα καλὸν εἶναι, δυνάμι πάντας θεοὺς μὴ ἐλίσθαι ἂν τὴν βασιλείας ἀρχὴν

imo nonnulli etiam magis hostiliter affecti sunt, quam prius, quum nondum accepissent. Mira quidem, ait Antisthenes simul eum intuendo quasi coarguens, posse te illos reddere justos erga ceteros, non autem erga te ipsum. Et cur hoc mirum est? ait Callias. An non et fabros, et structores ædium complures cernis, qui aliis quidem multis domos ædificant, sibi ædificare non possunt, sed mercede conductas incolunt? Patere te coargui, professor sapientiæ. Profecto, inquit Socrates, patiatursane: nam et vales ferunt certe aliis quidem futurum quod sit, denuntiare; sibi vero quod imminet, non prospicere. Atque hujusce sermonis hic finis fuit. Secundum hæc Niceratus: Audite, inquit, me quoque, in quibus vos meliores sitis futuri, si mecum versabimini. Nostis certe, enim Homerum illum sapientissimum fere complexum esse poematis suis omnes res humanas. Quamobrem quisquis vestrum vel administrationis domesticæ, vel orandi ad populum, vel rei imperatoris peritus fieri vult, vel Achilli, Ajaci, Nestori, Ulyssi similis, me colat, qui hæc omnia cognita habeo. Num et regnandi, ait Antisthenes, scientiam habes? Nosti enim laudatum esse ab ipso Agamemnonem, quod rex esset bonus, et bellator fortis. Etiam hoc profecto scio, inquit, aurigam quidem prope columnam debere se convertere:

Ille sed inclinet se lævam versus, in ipso
curru; et equum dextrum propellat voca, manumque
cædat, eique simul laxas permittat habenas.

Præterea quiddam aliud novi, vosque adeo periculum ejus mox facere poteritis. Dixit enim Homerus alicubi, cepam esse potus condimentum. Quamobrem si cepam quis adferat, mox hanc utilitatem percipietis, quod sitis majori cum voluptate bibbituri. Tum Charmides, Cupit, inquit, o viri, Niceratus ita redire domum, ut cepas redeat; quo uxor ipsius credat, nullum ne cogitasse quidem ipsum osculari. Immo vero, inquit Socrates, aliam fortassis opinionem ridiculam metuendum est ne de nobis excitemus. Nimirum cepam adeo esse condimentum apparet, ut non cibum modo sed potum quoque suaviorem efficiat. Quod si hac etiam a cœna vescamur, verendum, ne quis nos ad Calliam sic accessisse dicat, ut voluptati indulgeremus. Nequaquam, ait, o Socrates. Nam in pugnam pergenti ceparum usus convenit, quemadmodum quidam alio gallos pascunt, ac deinde committunt. Nobis autem hoc fortasse consilii est, ut osculaturi potius simus, quam prælio congressuri. Hujusce orationis hic fere finis fuit. Tum Critobulus, Ergo et ipse dicam, ait, quibus de causis ob formæ elegantiam me efferam. Dic, aiunt. Atqui si formosus non sum, ut me esse puto, merito vos fraudis poenam sustineritis. Nam semper jurejurando confirmatis, formosum esse me, nemine id a vobis exigente. Ac fidem vobis equidem habeo, quos esse bonos et honestos viros arbitror. At si revera formosus sum, ac vobis idem erga me accidit, quod mihi erga illum, quem formosum esse puto: deos omnes testor, nolle me regis imperium, potius quam formæ

ἀντί τοῦ καλὸς εἶναι. (12) Νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν ἥδιον μὲν θεῶμαι ἢ τὰλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλόν· τυφλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων μᾶλλον δεξαίμεν ἂν εἶναι ἢ ἐκείνου καὶ ἐνὸς ὄντος· ἀγνοοῖ δὲ καὶ νυκτὶ καὶ ὑπνῷ, ὅτι ἐκείνου οὐκ ὁρῶ, ἡμέρα δὲ καὶ ἡλὶν τὴν μεγίστην χάριν οἶδα, ὅτι μοι Κλεινίαν ἀναφαίνουσιν. (13) Ἀξιόν γε μὴν ἡμῖν τοῖς καλοῖς καὶ ἐπὶ τοῖςδε μέγα φρονεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἰσχυρὸν πονοῦντα δεῖ κτᾶσθαι τάγαθὰ καὶ τὸν ἀνδρείον κινδυνεύοντα, τὸν δὲ γε σοφὸν λέγοντα· ὁ δὲ καλὸς καὶ ἡσυχίαν ἔχων πάντ' ἂν διαπράττειτο. (14) Ἐγὼ γ' οὐκ καίπερ εἰδὼς ὅτι χρήματα ἡδὺ κτῆμα ἥδιον μὲν ἂν Κλεινίᾳ τὰ ὄντα διδοίην ἢ ἑτέρα παρ' ἄλλου λαμβάνοιμι, ἥδιον δ' ἂν δουλεύοιμι ἢ ἐλεύθερος εἶην, εἰ μοι Κλεινίας ἀρχὴν ἐθῆλοι. Καὶ γὰρ ποιοίην ἂν βῆρον ἐκείνῳ ἢ ἀναπαυοίμην, καὶ κινδυνεύοιμ' ἂν πρὸ ἐκείνου ἥδιον ἢ ἀκίνδυνος ζῶην. (15) Ὡς τε εἰ σὺ, ὦ Καλλιᾶ, μέγα φρονεῖς ὅτι δικαιοτέρους δύνασαι ποιεῖν, ἐγὼ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν δικαιοτέρος σοῦ· εἰμι ἀγνὸς ἀνθρώπου. Ὡς γὰρ τὸ ἐμπνεῖν τι ἡμῶς τοὺς καλοὺς τοὺς ἐρωτικοῖς ἐλευθερωτέρους μὲν αὐτοὺς ποιοῦμεν εἰς χρήματα, φιλοπικνότερους δὲ καὶ φιλοκαλυπτόμενους ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ μὴν αἰδήμονες τε καὶ ἐγκρατεστέρους, οἳ γε καὶ ὧν δέονται μάλιστα ταῦτα αἰσχύνονται. (16) Μαίνονται δὲ καὶ οἱ μὴ τοὺς καλοὺς στρατηγούς αἰρούμενοι. Ἐγὼ γ' οὐκ μετὰ Κλεινίου κἂν διὰ πυρὸς ἰότην οἶδα δ' ὅτι καὶ ὑμεῖς μετ' ἐμοῦ. Ὡς τε μὴκέτι ἀπόρει, ὦ Σώκρατες, εἰ τι τοῦμὸν κάλλος ἀνθρώπου ὠφέλησει. (17) Ἄλλ' οὐδὲ μέντοι ταῦτα γε ἀτιμαστέον τὸ κάλλος ὡς ταχὺ παρακμάζον, ἐπεὶ ὥσπερ γε παῖς γίγνεται καλός, οὕτω καὶ μετρίκιον καὶ ἀνὴρ καὶ προσβύτης. Τεχμήριον δὲ θαλλοφόρους γὰρ τῇ Ἀθηνᾷ τοὺς καλοὺς γέροντας ἐκλέγονται, ὡς συμπαρομαρτυρῶντος πάσης ἡλικίας τοῦ κάλλους. (18) Εἰ δὲ ἡδὺ τὸ παρ' ἐκόντων διαπράττεσθαι ὧν τις δέοιτο, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ νυκτὶ θάττον ἂν ἐγὼ καὶ ὠκυπῶν πείσομαι τὸν παῖδα τόνδε καὶ τὴν παῖδα φιλήσῃ με ἢ σὺ, ὦ Σώκρατες, εἰ καὶ πάνυ πολλὰ καὶ σοφὰ λέγοις. (19) Τί τοῦτο; ἔφη ὁ Σωκράτης· ὡς γὰρ καὶ ἐμοῦ καλλίων ὧν ταῦτα κομπάζεις. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἢ πάντων Σειληνῶν τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἰσχιστος ἂν εἴην. [Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ ἐτύγχανε προσμεφερὴς τούτοις ὧν.] (20) Ἀγε νυν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅπως μεμνήσῃ διακριθῆναι περὶ τοῦ κάλλους, ἐπειδὴν οἱ προκείμενοι λόγοι περιέθωσι. Κριναίτω δ' ἡμῶς μὴ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου, ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οὗσπερ σὺ οἶε ἐπιθυμεῖν σε φιλήσαι. (21) Κλεινίᾳ δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἂν ἐπιτρέψαις; Καὶ δὲ εἶπεν, Οὐ γὰρ αὖ παύσῃ σὺ Κλεινίου μεμνημένος; Ἦν δὲ μὴ ὀνομάζω, ἥττόν τι με οἶε μεμνήσθαι αὐτοῦ; οὐκ οἶσθα ὅτι οὕτω σαφὲς ἔχω εἰδῶλον αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς εἰ πλαστικός ἢ ζωγραφικός ἦν, οὐδὲν ἂν ἥττον ἐκ τοῦ εἰδῶλου ἢ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν ὁμοιον αὐτῷ ἀπειράσμεν; (22) Καὶ ὁ Σωκράτης ὑπέλαβε, Τί δῆτα οὕτως ὁμοιον εἰδῶλον ἔχων πράγματά μοι παρέχεις ἀγεῖς τε αὐτὸν

praestantiam. Quippe Cliniam modo specto lubentius, quam cetera universa, quae pulchra sunt in rebus humanis: malimque ceterarum rerum omnium, quam ejus unius aspectu carere. Nocti etiam somnoque succenseo, quod eum non video: diei vero ac soli gratiam habeo maximam, quod Cliniam mihi spectandum exhibeant. Aequum est etiam, ut nos formosi propter haec quoque simus animis elatis, quod eum, qui viribus polleat, laborando adquirere bona necesse sit; et fortem, pericula subeundo; et sapientem, dicendo: at qui formosus est, etiam si quiescat, omnia tamen perficere potest. Equidem tametsi norim opes esse possessionem gratam: lubentius tamen ea quae mea sunt, Cliniae donarem, quam alia ab altero acciperem: lubentius servus, quam liber essem, si Clinias mihi velit imperare. Nam facilius esset mihi Cliniae laborare, quam quietem capere; ac periculum ejus nomine lubentius adirem, quam expers periculi viverem. Si tu denique, Callia, magnopere te effers, quod homines possis justiores facere; multo ego te aptior ad omnem virtutem homines perducendo. Nam quia nos formosi quiddam amoris deditis inspiramus, id efficimus, ut quod pecuniam attinet, sint liberaliores; in periculis laborum et honesti studiosiores; verecundiores etiam, ac modestiores: adeo quidem, ut etiam maxime in iis quae desiderant sint pudibundi. Insani sunt autem, qui non formosos imperatores eligunt. Equidem cum Clinia vel per ignem incederem, neque dubito vos idem mecum facturos. Quamobrem non est, quod dubites amplius, mi Socrates, an formae venustas in me bono alicui sit hominibus. Ne hac quidem in parte forma vituperanda est, quod cito flos ejus praetereat: nam ut puer, ita et adolescentulus formosus est, et vir, et senex. Ejus rei argumentum est, quod Minervae in Thallophoros delegantur formosissimi senes, quasi forma sit omni aetati comes. Quod si jucundum est a volentibus impetrare, quibus aliquis indiget: sat scio, mi Socrates, me nunc quoque citius vel tacenter huic puero puellaeque persuasurum, ut me osculentur, quam tu possis, tametsi plurima sapienter proferas. Quid hoc est? ait Socrates: jactitas haec tu, quasi etiam me sis formosior. Profecto, inquit Critobulus: ceteroquin omnium Silenorum satyricorum essem turpissimus. [Erat autem Socrates his perquam similis.] Age vero, subjicit Socrates, memineris habendum esse judicium de forma, ubi sermones hi, quos institimus, circumierint. Ferat autem judicium de nobis non Alexander ille Priami filius, sed hi ipsi quos tu osculandi tui cupidos esse putas. At Cliniae, Socrates, judicium non permiseris? Et ille: Non tu Cliniae meminisse desines? At si eum non nominem, an propterea minus me putas ipsius meminisse? num ignoras, tam illustre me simulacrum ipsius habere in animo, ut si vel fictor, vel pictor essem, nihilo minus ei similem exprimerem ex hoc simulacro, ac si ipsum intuerer. Ejus sermonem excipiens Socrates: Quamobrem igitur, ait, quum simulacrum ei tam simile habeas, mihi

δπου ὄφει· Ὅτι, ὦ Σωκράτης, ἡ μὲν αὐτοῦ ὄψις εὐφραίνει δύναται, ἡ δὲ τοῦ εἰδώλου τέρψιν μὲν οὐ παρέχει, πόθον δὲ ἐμποιεῖ. (23) Καὶ ὁ Ἑρμογένης εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ὦ Σωκράτης, οὐδὲ πρὸς σοῦ ποιῶ τὸ περιδεῖν Κριτόβουλον οὕτως ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ἐκπλαγέντα. Δοκεῖς γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξ οὗ ἐμοὶ σύνεστιν οὕτω διατεθῆναι αὐτόν; Ἀλλὰ πότε μήν; Οὐχ ὅρας ὅτι τούτῳ μὲν παρὰ τὰ ὧτα ἄρτι ἱούλος καθέρπει, Κλεινία δὲ πρὸς τὸ ὅπισθεν ἤδη ἀναβαίνει; οὗτος οὖν συμφοιτῶν εἰς ταῦτα διδασκαλεῖα ἐκείνῳ τότε ἰσχυρῶς προσεκαύθη. (24) Ἄ δὴ αἰσθόμενος ὁ πατήρ παρέδωκέ μοι αὐτόν εἴ τι δυνάμην ὠφελεῖσαι. Καὶ μέντοι πολὺ βέλτιον ἦδ' ἔχει. Πρόσθεν μὲν γὰρ ὥσπερ οἱ τὰς Γοργόνας θεώμενοι λιθίνως ἔβλεπε πρὸς αὐτόν καὶ οὐδαμοῦ ἀτῆται ἀπ' αὐτοῦ· νῦν δὲ εἶδον αὐτόν καὶ σκαρδαμύξαντα. (25) Καίτοι νῆ τοὺς θεοὺς, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι γ', ἔφη, ὥς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰρήσθαι, οὗτος καὶ πεφιληκέναι τὸν Κλεινίαν· οὗ ἔρωτος οὐδὲν ἐστὶ δεινότερον ὑπέκκαυμα. Καὶ γὰρ ἀπληστον ὄν καὶ ἐλπίδας τινὰς γλυκείας παρέχει. (26) [Ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸ μόνον πάντων ἔργων τὸ τοῖς στόμασι συμψαίνειν ὁμῶνυμον εἶναι τῷ ταῖς ψυχαῖς φιλεῖσθαι ἐντιμότερόν ἐστιν.] Οὗ ἕνεκα ἀφεκτέον ἐγὼ φημι εἶναι φιλημάτων ὥραιον τῷ σωφρονεῖν δυνησομένῳ. (27) Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, Ἀλλὰ τί δή ποτε, ὦ Σωκράτης, ἡμᾶς μὲν οὕτω τοὺς φίλους μορμολύττῃ ἀπὸ τῶν καλῶν, αὐτόν δὲ σε, ἔφη, ἐγὼ εἶδον ναὶ μὰ τὸν Ἀπόλλω, ὅτε παρὰ τῷ γραμματιστῇ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφοτέροι ἐμαστεύετ' ἐτι, τὴν κεφαλὴν πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν ὦμον γυμνὸν πρὸς γυμνῷ τῷ Κριτόβουλου ὥμῳ ἔχοντα. (28) Καὶ ὁ Σωκράτης, Φεῦ, ἔφη, ταῦτ' ἄρα, ἔφη, ἐγὼ ὥσπερ ὑπὸ θηρίου τινὸς δεδηγμένος τὸν τε ὦμον πλείον ἢ πέντε ἡμέρας ὠδᾶζον καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ὥσπερ κνήσμά τι ἐδόκουν ἔχειν. Ἀλλὰ νῦν τοί σοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλα, ἐναντίον τοσούτων μαρτύρων προαγορεύω μὴ ἀπτεσθαι μου πρὶν ἂν τὸ γένειον τῇ καφαλῇ ὁμοίως κομῆσης. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως ἀναμῖξ' ἔσχωψάν τε καὶ ἐσπούδασαν. (29) Ὁ δὲ Καλλιᾶς, Σὺν μέρος, ἔφη, λέγειν, ὦ Χαρμίδη, διότι ἐπὶ πενία μέγα φρονεῖς. Οὐκοῦν τότε μὲν, ἔφη, ὁμολογεῖται κρεῖττον εἶναι θαρρύνειν ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἐλεύθερον εἶναι μᾶλλον ἢ δουλεύειν καὶ θεραπεύεσθαι μᾶλλον ἢ θεραπεύειν καὶ πιστεύεσθαι ὑπὸ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἀπιστεῖσθαι. (30) Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφοδούμην μή τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι καὶ αὐτόν τί με κακὸν ἐργάσαιτο· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἶην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ καὶ προσετάττετο μὲν αἰετὶ τί μοι δαπανᾶν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμοῦ ἔξην. (31) Νῦν δ' ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρομαι καὶ τὰ ἔργα οὐ καρποῦμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἡδέως μὲν καθεύδω ἐκτεταμένος, πιστός δὲ τῇ πόλει γεγέννημαι, οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἡδὴ ἀπειλῶ ἄλλους, ὥς ἐλευθέρῳ τε ἔξιστί μοι καὶ ἀπο-

negotium facessis, eoque eum ducis, ubi videas? Propterea, mi Socrates, ait, quod vultus ejus esse mihi voluptati potest; simulacri vero species, ut delectationem nullam affert, ita desiderium excitat. Tum Hermogenes, Ego vero, mi Socrates, inquit, non tuum esse puto, ut Critobulum adeo prae amore obstupefactum contemnas. An tu existimas eum, inquit Socrates, ex quo mecum versatur, hoc pacto unquam esse affectum? Quando tandem? Non vides huic quidem lanuginem propter aures serpere, Cliniae vero jam retrorsum surgere? nimirum hic id temporis, quo ad eodem cum illo magistros itabat, ita vehementer exarsit. Quibus animadversis pater eum mihi tradidit, si qua re prodesset ipsi possem. Et habet sane jam multo melius. Nam antehac quasi qui Gorgones spectant, saxum in morem Cliniam inspectabat, neque usquam ab ipso discedebat: nunc vero eum vidi etiam oculis conniventem. Imo per deos immortales videtur mihi, o viri, quod quidem inter nos solos dictum esto, etiam deosculatus esse Cliniam: quo sane nihil est ad amorem accendendum acrius. Quippe satiari nequit, et spes quasdam jucundas praebet. [Fortassis etiam, quia unicum hoc opus, quod ore os contingitur, adpellationem communem habet cum amore illo qui est in animo, honestius est.] Quamobrem aio equidem abstinentium esse firmosorum ab oculis illi, qui pudice ut vivere possit expolit. Ad ea Charmides, Tu vero, mi Socrates, inquit, quamobrem nos amicos tuos adeo quibusdam quasi puerorum terculamentis a formosis depellis, quum ego te ipsum viderim, ita me Apollo amet, quo tempore apud litteratorem eodem in libro uterque aliquid quaerebatis, caput capitū, humerumque nudum nudo Critobuli humero admovisse? Et Socrates, Proh, inquit, ob haec igitur ego, velut si a bellua quadam morsus essem, distius quam dies quinque humerum dolebam, et in corde quasi pruritum quendam videbar habere. Verum nunc tibi, Critobule, coram tot testibus denuntio, ne me prius attingas, quam mentum tibi pilis, perinde atque caput, vestitum fuerit. Atque hi quidem in hunc modum seria jocosque miscebant. Et Callias, Tuum fuerit, inquit, dicere, mi Charmides, quamobrem ob paupertatem elato sis animo. Nimirum in confesso est, ait, potius esse fiduciam animi, quam metum; potius liberatam, quam servitutem; potius esse coli, quam colere: fidem a patria haberi alicui, quam non haberi. Itaque quum in hac civitate opulentus equidem essem, primum verebar ne quis parietibus aedium mearum perfossis, et facultates adimeret mihi, et me quoque laederet. Deinde colebam calumniatores, quod scirem ad perpetiendum aliquid mali magis esse me comparatum, quam ut iis facerem. Nam semper aliquid mihi sumptuum, qui expenderebantur, a republica imperabatur, et abire peregre licebat nusquam. Nunc posteaquam fortunis, quas extra fines nostros habebam, spoliatus sum, et de iis, quae in hac regione sita sunt, fructum nullum percipio; et res familiaris est vendita: porrectus scilicet jucunde dormio, fidem auctoritatemque apud rem publicam nactus sum, aliorum minas non expior, aliis ipse minitor, ut homo liber abeundi peregre domique na-

δημῆιν καὶ ἐπιδημῆιν ὑπανίστανται δέ μοι ἤδη καὶ θά-
κων καὶ ὀδῶν ἐξίστανται οἱ πλούσιοι. (32) Καὶ εἰμὶ
νῦν μὲν τυράννω δοικῶς, τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν καὶ
τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἀπέφερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις
τάλος φέρουσα τρέφει με. Ἀλλὰ καὶ Σωκράτης ὅτε
μὲν πλούσιος ἦν εἰσιδόμενος με ὅτι συνῆν, νῦν δ' ἐπεὶ
πένης γεγέννημαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. Καὶ μὴν
ὅτε μὲν γε πολλὰ εἶχον αἰεὶ τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πό-
λεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδὲν, οὐδὲ
γὰρ ἔχω, αἰεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω. (33) Οὐκοῦν,
ἔφη ὁ Καλλίας, καὶ εὐχῇ μηδέποτε πλουτεῖν, καὶ ἐάν
τις θνατὸν ἀγαθὸν ἴδῃς, τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις; Μὰ Δία
τοῦτο μέντοι, ἔφη, ἐγὼ οὐ ποιεῶ, ἀλλὰ μάλα φιλοκινδύνως
ὑπομένω, ἢ ποθέν τι ἐλπίζω λήψεσθαι. (34) Ἄλλ' ἄγε
δὴ, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὖ λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀντισθένης,
πῶς οὕτω βραχέα ἔχων μέγα φρονεῖς ἐπὶ πλούτῳ. Ὅτι
νομίζω, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν
πλούτου καὶ τὴν πενίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς. (35)
Ὅρῳ γὰρ πολλοὺς μὲν ἰδόντας οἱ πάνυ πολλὰ ἔχοντας
χρήματα οὕτω πένεσθαι ἡγοῦνται ὥστε πάντα μὲν πόνον,
πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύονται, ἐφ' ᾧ πλείονα κτήσου-
ται, ὁδὰ δὲ καὶ ἀδελφοὺς οἱ τὰ ἴσα λαχόντες ὁ μὲν αὐ-
τῶν τέρχοντα ἔχει καὶ περισσεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ
δὲ τοῦ παντὸς ἐνδείτῃ. (36) αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράν-
νους τινὰς οἱ οὕτω πεινῶσι χρημάτων ὥστε ποιοῦσι
πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων· δι' ἔνδειαν μὲν γὰρ
δήπου οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ τοιχωρυαῶσιν, οἱ δὲ
ἀνδραποδίζονται· τυράννοι δ' εἰσὶ τινες οἱ ὄλους μὲν
οἴκους ἀναιροῦσιν, ἀθρόους δ' ἀποκτείνουσιν, πολλὰς
δὲ καὶ θύας πολέας χρημάτων ἔνεκα ἐξανδραποδίζονται.
(37) Τούτους μὲν οὖν ἔγωγε καὶ πάνυ οἰκτιρῶ τῆς
ἀγαν χαλεπῆς νόσου. Ὅμοια γάρ μοι δοκοῦσι πάσχειν
ὥσπερ εἰ τις [πολλὰ ἔχων καὶ] πολλὰ ἐσθίων μηδέποτε
ἐμπίπλαιτο. Ἐγὼ δὲ οὕτω μὲν πολλὰ ἔχω ὥς μόλις
αὐτὰ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐρίσκω· θυμῶς δὲ περισσὶ μοι καὶ
ἐσθίοντι ἄχρι τοῦ μὴ πεινῆν ἀρικήσθαι καὶ πίνοντι μέχρι
τοῦ μὴ διψῆν καὶ ἀμυιένυσθαι ὥστε ἔξω μὲν μηδὲν μάλ-
λον Καλλίου τούτου τοῦ πλουσιωτάτου ῥιγού· (38)
ἐπειδὴν γε μὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ γένωμαι, πάνυ μὲν ἄλεινοι
χιτῶνες οἱ τοῖχοί μοι δοκοῦσιν εἶναι, πάνυ δὲ παχεῖαι
ἐφεστρίδες οἱ ὄροφοι, στρωμνὴν γε μὴν οὕτως ἀρκούσαν
ἔχω ὥς· ἔργον μὲ γ' ἐστὶ καὶ ἀνεγείραι. Ἦν δὲ ποτε
καὶ ἀφροδισιάσαι τὸ σῶμά μου δεηθῇ, οὕτω μοι τὸ
παρὸν ἀρκεῖ ὥστε αἷς ἂν προσέλθω ὑπερασπάζονται με
διὰ τὸ μηδένα ἄλλον αὐταῖς ἐθέλειν προσέναι. (39)
Καὶ πάντα τοίνυν ταῦτα οὕτως ἡδέα μοι δοκεῖ εἶναι
ὥς μᾶλλον μὲν ἡδεσθαι ποτὶν ἕκαστα αὐτῶν οὐκ ἂν
εὐδαίμων, ἥττον δέ· οὕτω μοι δοκεῖ ἓν αὐτῶν ἡδίω
εἶναι τοῦ συμφέροντος. (40) Πλείστου δ' ἄξιον κτῆμα ἐν
τῷ ἐμῷ πλούτῳ λογίζομαι εἶναι ἐκεῖνο ὅτι εἰ μού τις καὶ
τὰ νῦν ὄντα παρέλοιτο, οὐδὲν οὕτως ὀρεῶ φαῦλον ἔργον
ὁποῖον οὐκ ἀρκούσαν ἂν τροφὴν ἐμοὶ παρέχοι. (41) Καὶ
γὰρ ὅταν ἡδυπαθεῖσαι βουληθῶ, οὐκ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τὰ
τίμια ὠνοῦμαι, πολυτελῆ γὰρ γίγνεται, ἀλλ' ἐκ τῆς

nandi facultatem habeo; denique opulenti jam et de hone-
stiore loco mihi adsurgunt, et via cedunt. Nunc regi similis
videor, qui tunc haud dubie servus eram: tum temporis
populo tributum ego pendebam; nunc respublica vectigal
mihi pendit, dum me alit. Etiam conviciis me incessabant,
quum locuples essem, quod consuetudine Socratis uterer:
nunc, posteaquam ad paupertatem redactus sum, ea res ne-
mini amplius est curae. Præterea quum multa possiderem,
semper aliquid vel respublica mihi, vel fortuna adimebat:
nunc nihil amitto, qui nec habeam, et semper aliquid acce-
pturum me spero. Ergo, inquit Callias, etiam optas tu,
numquam ut opulentus fias, ac si quod somnium faustum
vidisti, diis averruncis rem sacram facis? Id equidem
profecto non facio, ait, sed valde tamen alacriter opperor,
sicunde quid accepturum me spero. Age vero, inquit So-
crates, tu nobis, Antisthenea, dicito, quo pacto tam elato sis
ob divitias animo, quum tam exiguae sint facultates tuæ?
Quod arbitror, ait, o viri, non in ædibus sitas esse tum opes
tum paupertatem hominibus, sed in animis. Multos enim
privatos homines esse video, qui quum facultates amplissi-
mas possideant, adeo se tamen esse pauperes arbitrantur,
ut quemvis laborem, quodvis periculum subeant, quo plura
comparare possint. Fratres etiam novi, quibus quum fa-
cultates æquales obtigerint, tamen alter eorum quæ abande
sufficiant, et sumptum etiam superent, habet; alteri nihil
non deest. Animadverto et reges quosdam esse, qui tanta
opum fame laborant, ut longe graviora committant, quam
homines maxime inopes. Nam propter egestatem nonnulli
furanur, alii parietes perfodiunt, alii committunt plagium:
at reges quidam sunt, qui pecuniarum causa familias totas
evertunt, occidunt multos, sæpenumero totas etiam urbes
in servitutem redigunt. Hos igitur equidem non possum
non vehementer miserari, quod tam gravi morbo laborent.
Nam simile quid ipsis accidere mihi videtur, ac si quis multa
[possideat multaque] comedat, nunquam tamen saturetur.
Ego vero tam multa scilicet habeo, vix ut ea possim ipse
invenire: nihilo minus superat mihi quod edere possim, do-
nec eo perveniam, ut non esuriam; et quod bibere, donec
non sitiam; et quo vestiar, ut foris nihilo magis quam ditis-
simus hic Callias frigeam. Quum domi sum, admodum
mihi calidae videntur esse tunicae parietes ipsi, et tecta cras-
sorum paludamentorum instar: stragula veste usque adeo
abundo, ut etiam excitari difficulter possim. Quod si quan-
do re venera corpus indigeat, adeo mihi satisfacit quod
adest, ut illæ, ad quas accedo, mirifice me complectantur,
propterea quod eas alii convenire nolint. Atque hæc omnia
tam jucunda mihi accidunt, ut dum ea facio singula, non
equidem majori, sed minori potius delectatione perfrui
optem: adeo pleraque mihi jucundiora esse videntur quam
expediat. Rem autem longe maximi pretii meis in opibus
illis esse existimo, quod etiam si quis ea mihi adimat, quæ
nunc adsunt, nullum esse tam vile opus videam, quod
mihi non satis alimenti suppeditet. Etenim ubi genio indul-
gere voluero, non ex fore quæ ibi sunt magni pretii coemo,
quod ea nimis magno sumptu veneant, sed ex cupiditate

ψυχῆς ταμειούμαι. Καὶ πολλὸν πλεῖον διαφέρει πρὸς ἡδονὴν ὅταν ἀναμείνας τὸ δεσθῆναι προσφέρωμαι ἢ ὅταν τινὲ τῶν τιμῶν χρῶμαι, ὥστερ καὶ νῦν τῷδε τῷ Θασίῳ οἶνω ἐντυχῶν οὐ διψῶν πίνω αὐτόν. (43) Ἀλλὰ μὴν καὶ πολλὸν δίκαιοτέρους γε εἰκὸς εἶναι τοὺς εὐτελείαν μᾶλλον ἢ πολυχρηματίαν σκοποῦντας. Οἷς γὰρ μάλιστα τὰ παρόντα ἀρκεῖ ἥμισυ τῶν ἀλλοτρίων ὀρέγονται. (44) Ἄξιον δ' ἐννοῆσαι ὡς καὶ ἐλευθερίους ὁ τοιοῦτος πλοῦτος παρέχεται. Σωκράτης τε γὰρ οὗτος παρ' οὗ ἐγὼ τοῦτον ἐκτῆσάμην οὔτ' ἀριθμῶ οὔτε σταθμῶ ἐπὶ ἥρκει μοι, ἀλλ' ὅποσον ἐδυνάμην φέρεσθαι τοσοῦτόν μοι παραδίδου· ἐγὼ τε νῦν οὐδενὶ φθονῶ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ ἐπιδεικνύω τὴν ἀφθονίαν καὶ μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλοῦτου. (45) Καὶ μὴν καὶ τὸ ἀδρότατόν γε κτήμα τὴν σχολὴν αἰεὶ ὁρᾷ μοι παρούσαν, ὥστε καὶ θεᾶσθαι τὰ ἀξιοθέατα καὶ ἀκούειν τὰ ἀξιάκουστα καὶ ὁ πλείστου ἐγὼ τιμῶμαι Σωκράτει σχολάζων συνδιημερεύειν. Καὶ οὗτος δὲ οὐ τοὺς πλείστον ἀριθμοῦντας χρυσίον θαυμάζει, ἀλλ' οἱ ἂν αὐτῷ ἀρέσκωσι τούτοις συνὼν διατελεῖ. Οὗτος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. (46) Ὁ δὲ Καλλίας, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, τὰ τε ἄλλα ζηλῶ σε τοῦ πλοῦτου καὶ ὅτι οὔτε ἡ πόλις σοι ἐπιτάττουσα ὡς δούλῳ χρῆται οὔτε οἱ ἄνθρωποι ἦν μὴ δανείσης ὀργίζονται. Ἀλλὰ μὰ Δ' ἔφη ὁ Νυκῆρατος, μὴ ζηλῶ· ἐγὼ γὰρ ἤλω παρ' αὐτοῦ δανεισόμενος τὸ μηδενὸς προσδεῖσθαι· οὕτω πεσπαιδευμένος ὑπὸ Ὀμήρου ἀριθμεῖν

ἔπ' ἀπίρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα,
αἰθωνας δὲ λέβητας εἴκοσι, δώδεκα δ' ἵππους

σταθμῶ καὶ ἀριθμῶ ὡς πλείστου πλοῦτου ἐπιθυμῶν οὐ παύομαι· ἐξ ὧν ἴσως καὶ φιλοχρηματώτερός τις δοκῶ εἶναι. Ἐνθα δὲ ἀνεγέλασαν ἅπαντες, νομίζοντες τὰ ὄντα εἰρηκέναι αὐτόν. (46) Ἐκ τούτου εἰπέ τις, Σὺν ἔργον, ὦ Ἑρμόγενης, λέγειν τε τοὺς φίλους οἵτινες εἰσι καὶ ἐπιδεικνύναι ὡς μέγα τε δύνανται καὶ σοῦ ἐπιμελονται, ἵνα δοκῇ δικαίως ἐπ' αὐτοῖς μέγα φρονεῖν. (47) Οὐκοῦν ὡς μὲν καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι τοὺς θεοὺς ἡγοῦνται πάντα εἰδέναι τὰ τε ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα εὐδῆλον. Πᾶσαι γοῦν αἱ πόλεις καὶ πάντα τὰ ἔθνη διὰ μαντικῆς ἐπερωτῶσι τοὺς θεοὺς τί τε χρὴ καὶ τί οὐ χρὴ ποιεῖν. Καὶ μὴν ὅτι νομίζομέν γε δύνασθαι αὐτοὺς καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν καὶ τοῦτο σαφές· πάντες γοῦν αἰτοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν φαῦλα ἀποτρέπειν, τὰ γαθὰ δὲ δίδοναι. (48) Οὗτοι τοίνυν οἱ πάντα μὲν εἰδότες πάντα δὲ δυνάμενοι θεοὶ οὕτω μοι φίλοι εἰσὶν ὥστε διὰ τὸ ἐπιμελεῖσθαι μου οὔποτε λήθω αὐτοὺς οὔτε νυκτὸς οὔθ' ἡμέρας οὔθ' ὅποι ἂν ὁρμῶμαι οὔθ' ὅτι ἂν μέλλω πράττειν. Διὰ δὲ τὸ προσιδέναι καὶ ὅτι ἐξ ἐκάστου ἀποδῆσεται σημαίνουσι μοι πέμποντες ἀγγέλους φήμας καὶ ἐνύπνια καὶ οἰωνοὺς ἃ τε δεῖ καὶ ἃ οὐ χρὴ ποιεῖν· ὡς ἐγὼ ὅταν μὲν πείθωμαι, οὐδέποτε μοι μεταμελεῖ· ἡδὴ δὲ ποτε καὶ ἀπιστήσας ἐκολάσθην. (49) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ἀπίστον. Ἐκεῖνο μέντοι

promo. Adeoque multo plus confert ad voluptatem, quod exspectato tempore, quo quid requiram, ita deinde sumo; quam si magno pretio redemptis utar: quemadmodum nunc quoque, quum in hoc vinum Thasium inciderim, bibo illud sine siti. Enimvero par est credere, multo etiam justiores esse, qui vilitaltem victus potius quam caritatem spectant. Nam quibus maxime praesentia satisfaciunt, ii minime aliena concupiscunt. Est autem operae pretium considerare, liberales etiam effici homines hujusmodi divitiis. Nam Socrates hic, a quo has sum consequutus, neque numero, neque pondere mihi eas suppeditabat: sed dabat mihi tantum quantum ferre poteram. Atque equidem nemini mea nunc invidio, sed hanc abundantiam amicis omnibus ostento, et animi mei opes volentibusque communico. Quin etiam rem omnium delicatissimam, otium, semper adesse mihi videtis: qui spectem, quae digna sunt contemplatu; et audiam, quae auditu digna: et, quod equidem maximi facio, adesse Socrati totos dies in otio possim. Atque is etiam ipse non eos admiratur, qui plurimum auri numerant; sed perpetuo cum iis versatur, qui ipsi placent. Atque hoc modo quum loquutus is esset: Per Junonem, ait Callias, quum alias ob causas his cum opibus admirationi mihi es, tum quod nec te servi loco civitas habeat, aliquid semper imperans; neque homines tibi succenseant, si nihil des mutuo. Tu vero hunc, ait Niceratus, beatum praedicare noli: nam ego eum conveniam, qui quidem sumam hoc ab eo mutuo, nullius rei amplius indigere. Etenim ab Homero edoctus, ut ita numerem,

Septenos tripodes, atque auri dena talenta,
vigintique lebetes, bis senosque caballos,

non desino pondere ac numero divitias quam plurimas expectere. Quo fortasse fit, ut quibusdam avidior esse pecuniae videar. Ibi vero in risum effusi sunt omnes, qui eum quod res esset, dixisse arbitrantur. Secundum haec quidam, Tuum jam est, ait, de amicis dicere, Hermogenes, quinam illi sint; ac demonstrare, magnam illorum esse potentiam, etque illis esse curae, ut merito magnos spiritus gerere propter eos videaris. « Notum igitur est tam Graecos quam barbaros existimare, deos universa tum praesentia tum futura scire. Omnes itaque tum civitates, tum nationes, per divinationem consulunt deos, quid faciendum, quid omittendum sit. Etiam nos illa patet esse in sententia, quod dii nobis tum commodare tum incommodare possint. Nam deos precantur universi, ut mala quidem avertant, bona vero largiantur. Hi ergo dii, qui omnia norunt, et possunt omnia, tam mihi sunt amici, ut, quia sum ipsis curae, numquam meae res eos fugiant, neque noctu, neque interdiu, neque quo pergam, neque quid suscepturus sim. Et quia prospiciunt, quinam cujusque rei futurus sit eventus: missis, ut nuntiis, omnibus, somniis, auguriis, quid faciendum, quid omittendum sit, mihi significant. Eis quum obtempero, non unquam ejus rei me poenitet; imo aliquando eis non obsequutus, poenas dedi. » Tum Socrates, Nihil horum, ait, est incredibile: verum hoc equidem scisci-

ἔγωγε ἡδέως ἂν πυθοίμην, πῶς αὐτοὺς θεραπεύουν οὕτω φίλους ἔχεις. Ναὶ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Ἑρμογένης, καὶ μάλα εὐτελῶς. Ἐπαινῶ τε γὰρ αὐτοὺς οὐδὲν δαπανῶν, ὧν τε διδόασιν αἱ αὐτὰρ παρέχομαι, εὐφημῶ τε ὅσα ἂν δύνωμαι καὶ ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς μάρτυρας πύθωμαι ἐκὼν οὐδὲν ψεύδομαι. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἄρα τοιούτους ὧν φίλους αὐτοὺς ἔχεις, καὶ οἱ θεοί, ὥς εἰσὶ, καλοκάγαθία ἤδονται. (50) Οὗτος μὲν δὲ ὁ λόγος οὕτως ἐσπουδασιολογήθη. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Φίλιππον ἦκον, ἡρώτων αὐτὸν τί ὁρῶν ἐν τῇ γελωτοποιίᾳ μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονοίῃ. Οὐ γὰρ ἄξιον, ἔφη, ὅποτε γε πάντες εἰδότες ὅτι γελωτοποιός εἰμι, ὅταν μὲν τι ἀγαθὸν ἔχωσι, παρακαλοῦσί με ἐπὶ ταῦτα προθύμως, ὅταν δὲ κακὸν τι λάβωσι, φεύγουσιν ἀμεταστρεπτί, φοβούμενοι μὴ καὶ ἄκοντες γελᾶσωσι; (51) Καὶ ὁ Νικηράτος εἶπε, Νῆ Δία σὺ τοίνυν δικαίως μέγα φρονεῖς. Ἐμοὶ γὰρ αὐτῶν φίλων οἱ μὲν εὖ πράττοντες ἐκποδὼν ἀπέρχονται, οἱ δ' ἂν κακὸν τι λάβωσι, γενεαλογοῦσι τὴν συγγένειαν καὶ οὐδέποτε μου ἀπολείπονται. (52) Εἶεν· σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ὦ Συρακοσίε, ἐπὶ τῷ μέγα φρονεῖς; ἢ ὅηλον ὅτι ἐπὶ τῷ παιδί; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν δὴ· ἀλλὰ καὶ δέδοικα περὶ αὐτοῦ ἰσχυρώς. Αἰσθάνομαι γὰρ τινὰς ἐπιβουλεύοντας διαφθεῖραι αὐτόν. (53) Καὶ ὁ Σωκράτης ἀκούσας, Ἡράκλεις, ἔφη, τί τοσοῦτον νομίζοντες ἡδικοῦσθα ὑπὸ τοῦ σοῦ παιδὸς ὥστε ἀποκτεῖναι αὐτὸν βούλεσθαι; Ἄλλ' οὗτοι, ἔφη, ἀποκτεῖναι βούλονται, ἀλλὰ πείσαι αὐτὸν συγκαθεύδειν αὐτοῖς. Σὺ δ', ὡς εἰπας, εἰ τοῦτο γένοιτο, νομίζεις ἂν διαφθαῖναι αὐτόν; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, παντάπασί γε. (54) Οὐδ' αὐτὸς ἄρ', ἔφη, συγκαθεύδεις αὐτῷ; Νῆ Δί' εἰς γε καὶ πάσας τὰς νύκτας. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εὐτυχῆμά γέ σου μέγα τὸ τὸν χρῶτα τοιούτον φῦναι ἔχοντα ὥστε μόνον μὴ διαφθεῖρειν τοὺς συγκαθεύδοντας. Ὡστε σοὶ γε εἰ μὴ ἐπ' ἄλλω ἄλλ' ἐπὶ τῷ χρωτὶ ἄξιον μέγα φρονεῖν. (55) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονῶ. Ἄλλ' ἐπὶ τῷ μῆνι; Ἐπὶ νῇ Δία τοῖς ἀφροσιν. Οὗτοι γὰρ τὰ ἐμὰ νευρόσπαστα θεώμενοι τρέφουσίν με. Ταῦτα γὰρ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ πρῶην ἐγὼ σου ἤκουον εὐχομένου πρὸς τοὺς θεοὺς ὅπου ἂν ἡς διδύναι καρποῦ μὲν ἀφθονίαν, φρονῶν δὲ ἀφορίαν. (56) Εἶεν, ἔφη ὁ Καλλίας· σὺ δὲ δὴ, ὦ Σωκράτες, τί ἔχεις εἰπεῖν ὥς ἄξιόν σοι ἐστὶ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἣ εἶπας οὕτως ἀδόξῳ οὐσίᾳ τέχνῃ; Καὶ δὲ εἶπεν, Ὁμολογησώμεθα πρῶτον ποῖά ἐστιν ἔργα τοῦ μαστροποῦ· καὶ ὅσα ἂν ἐρωτῶ, μὴ ὀκνεῖτε ἀποκρίνεσθαι, ἵνα εἰδῶμεν ὅσα ἂν συνομολογῶμεν. Καὶ ὑμῖν οὕτω δοκεῖ; ἔφη. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Ὡς δ' ἀπαξ εἶπον Πάνυ μὲν οὖν, τοῦτο πάντες ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀπεκρίναντο. (57) Οὐκοῦν ἀγαθοῦ μὲν, ἔφη, ὑμῖν δοκεῖ μαστροποῦ ἔργον εἶναι ἢν ἂν ἢ ὅν ἂν μαστροπεύῃ ἀρέσκοντα τοῦτον ἀποδεικνύναι οἷς ἂν συνῇ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τί ἐστὶν εἰς τὸ ἀρέσκειν ἐκ τοῦ πρέπουσαν ἔχειν σῆμα καὶ τριγῶν καὶ ἐσθῆτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. (58) Οὐκοῦν καὶ τότε ἐπιστάμεθα ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπων

tari lubens velim, qua ratione colas eos, ut tam amicos habeas. Vili profecto, inquit Hermogenes. Quippe nullum sumptum faciens, eos laudo, et de his, quae dederunt, vicissim praebes: quantumque possum, pie loquor; et quibus in rebus eos testes cito, in iis volens equidem nunquam mentionem. Profecto, ait Socrates, si quum talis sis, amicos eos experiris; etiam Deos par est credere, virtute ac honestate delectari. Atque hactenus in hunc modum serio colloquebantur. Verum ubi ad Philippum ventum esset, querebant ex eo, quidnam perspexisset in risus movendi arte, quod propterea sese efferret. An non operæ pretium est, ait, quod quum omnes norint, me joculatorem esse, si quid nacti sunt boni, perlubenter ad id me invitant; sin quid accidit mali, fugiunt ita, ut ne quidem respiciant; veriti scilicet, ne vel inviti rideant? Jure tu, ait Niceratus, te effers. Etenim meorum amicorum ii, quibus res sunt prosperæ, longe me fugiunt; at quibus adversi quid accidit, cognationem recensendo enumerant, nec unquam me misum faciunt. Esto. Tu vero, inquit Charmides, Syracusane, qua te re effers? an perspicuum est efferri te animo propter hunc puerum? Nequaquam, ait: imo propter ipsum magno sum in metu. Nam quosdam animadverto ei insidiari, ut eum perdant. Id Socrates quum audivisset, Proh Hercules, inquit, quare tantopere se abs tuo puero laesos arbitrantur, ut eum interficere velint? At enim, ait, nequaquam eum interficere volunt, sed persuadere ut cum ipsis dormiat. Tu vero, quemadmodum videris, id si fiat, existimas eum perditum iri? Planissime profecto, ait. Ergo ne ipse quidem cum eo cubas? Vero, inquit, et quidem totas omnesque noctes. Ita me Juno amet, ait Socrates, magna istæ felicitas tua est, quod a natura tale corpus habeas, ut solus tecum cubantes non corrumpas. Quo fit, ut si non aliam ob rem, saltem propter hoc corpus æquum sit magnopere te efferri. Ego vero non hanc causam me effero, inquit. Propter quam igitur? Profecto propter homines stultos, ait. Nam illi propterea, quod spectent imagunculas meas fiduculis motas, me alunt. Ideo enim nuper, subjecit Philippus, id a diis precari te audiebam, ut, ubicumque esses, ibi fructuum quidem magnam copiam largirentur, sapientiæ vero sterilitatem. Sit ita sane, inquit Callias: tu vero Socrates, quid proferre potes, quamobrem æquum censeas, elato te esse animo, propter artem quam dixisti adeo ignominiosam? Et Socrates, Primum, inquit, velim inter nos conveniat, quod lenonis sit officium. Tum quod interrogavero, ad id respondete prompte: ut sciamus, de quibus inter nos conveniat. Num ita vobis etiam videtur? Maxime vero, inquit. Atque uti semel dicebant « Maxime vero; » ita hoc ipsum in respondendo deinceps omnes retinebant. Ergo vobis boni lenonis esse videtur, inquit, ut quem, quamve perduxerit, eum iis gratum efficiat, quibuscum is consuescit? Maxime vero, aiunt. An non igitur unum quiddam quo placeat, ex eo est, quod et capillorum, et vestis ratio decori legem servet? Maxime vero. Etiam scimus, posse hominem iisdem oculis tum amice tum hosti-

τοῖς αὐτοῖς ὁμμασι καὶ φιλικῶς καὶ ἐχθρῶς πρὸς τινὰς βλέπειν; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, τῇ αὐτῇ φωνῇ ἐστὶ καὶ αἰδημόνως καὶ θρασέως φθέγγεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, λόγοι οὖν εἰσι μὲν τινες ἄπεχθανόμενοι, εἰσι δέ τινες οἱ πρὸς φιλίαν ἀγούσι; Πάνυ μὲν οὖν. (59) Οὐκοῦν τούτων ὁ ἀγαθὸς μαστροπὸς τὰ συμφέροντα εἰς τὸ ἀρεσκεῖν διδάσκει ἀν; Πάνυ μὲν οὖν. Ἀμείνων δ' ἂν εἴη, ἔφη, ὁ ἐνὶ δυνάμενος ἀρεστοὺς ποιεῖν ἢ ὅστις καὶ πολλοῖς; Ἐνταῦθα μέντοι ἐσχίσθησαν, καὶ οἱ μὲν εἶπον Δῆλον ὅτι ὅστις πλείστοις, οἱ δὲ Πάνυ μὲν οὖν. (60) Ὁ δ' εἰπὼν ὅτι καὶ τοῦτο ὁμολογεῖται ἔφη, Εἰ δέ τις καὶ ὅλη τῇ πόλει ἀρεσκοντάς δύναται ἀποδεικνύναι, οὐχ οὗτος παντελῶς ἂν ᾗδ' ἀγαθὸς μαστροπὸς εἴη; Σαφῶς γε νῆ Δία, πάντες εἶπον. Οὐκοῦν εἰ τις τοιούτους δύναται ἐξεργάζεσθαι ὧν προστατοίη, δικαίως ἂν μέγα φρονοίη ἐπὶ τῇ τέχνῃ καὶ δικαίως ἂν πολὺν μισθὸν λαμβάνοι; (αἱ) Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα πάντες συνωμολόγουν, τοιοῦτος μέντοι, ἔφη, μοι δοκεῖ Ἀντισθένης εἶναι οὗτος. Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Ἐμοί, ἔφη, παραδίδως, ὧ Σώκρατες, τὴν τέχνην; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη. Ὅρῳ γάρ σε καὶ τὴν ἀκόλουθον ταύτης πάνυ ἐξεργασμένον. Τίνα ταύτην; Τὴν προαγωγίαν, ἔφη. (62) Καὶ ὁ μάλ' ἀχθεσθεὶς ἐπήρετο, Καὶ τί μοι συνοίσθα, ὧ Σώκρατες, τοιοῦτον εἰργασμένῳ; Οἶδα μὲν, ἔφη, σὲ Καλλίαν τουτονὶ προαγωγέυσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ ὅτε ἐώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρῶντα, ἐκείνον δὲ χρημάτων δεόμενον· οἶδα δὲ σὲ Ἰππία τῷ Ἡλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγένηται διὰ τὸ ὅτι ἂν καλὸν ἴδῃ μηδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι. (63) Ἐναγχος δὲ δήπου καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων τὸν Ἡρακλεωτὴν ξένον, ἐπεὶ με ἐποίησας ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ, συνέστησάς μοι αὐτόν. Καὶ χάριν μέντοι σοι ἔχω· πάνυ γὰρ καλὰς καγαθὸς δοκεῖ μοι εἶναι. Αἰσχύλον δὲ τὸν Φλιάσιον πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων καὶ ἐμὲ πρὸς ἐκείνον οὐχ οὕτω διέθηκας ὥστε διὰ τοὺς σοὺς λόγους ἐρῶντες ἐκυνοδρομοῦμεν ἀλλήλους ζητοῦντες; (64) Ταῦτα οὖν ὁρῶν δυνάμενόν σε ποιεῖν ἀγαθὸν νομίζω προαγωγὸν εἶναι. Ὁ γὰρ οἶός τε ὧν γινώσκειν τε τοὺς ὠφελίμους αὐτοῖς καὶ τούτους δυνάμενος ποιεῖν ἐπιθυμεῖν ἀλλήλων, οὗτος ἂν μοι δοκεῖ καὶ πόλεις δύνασθαι φίλας ποιεῖν καὶ γάμους ἐπιτηδεύουσιν ἀγειν, καὶ πολλοῦ ἂν ἀξίος εἶναι καὶ πόλεσι καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις κεκτῆσθαι. Σὺ δὲ ὡς κακῶς ἀκούσας ὅτι ἀγαθὸν σε ἔφην προαγωγὸν εἶναι ὠργίσθης. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ νῦν. Ἐὰν γὰρ ταῦτα δύνωμαι, σεσαγμένος δὴ παντάπασι πλούτου τὴν ψυχὴν ἔσομαι. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ περίοδος τῶν λόγων ἀπετελέσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ δὲ Καλλίας ἔφη, Σὺ δὲ δὴ, ὧ Κριτόβουλε, εἰς τὸν περὶ τοῦ καλλοῦς ἀγῶνα πρὸς Σωκράτην οὐκ ἀνθίστασαι; Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἴσως γὰρ εὐδοκιμοῦντα τὸν μαστροπὸν παρὰ τοῖς κριταῖς ὁρᾷ. (2) Ἄλλ' ὁμῶς,

liter aliquos intueri? Maxime vero? Quid? an non eadem voce licet tum verecunde tum audacter loqui? Maxime vero. Quid? nonne quidam sermones odiosi sunt, alii ad amicitiam impellunt? Maxime vero. Ex his igitur quaecumque ad placendum conducunt, ea bonus leno suos docebit? Maxime vero. Num autem potior is fuerit, qui uni reddere gratos potest, an vero qui pluribus? Hic in duas partes divisus omnibus, alii manifestum esse dicebant, potiorē esse, qui plurimis: alii subiciebant, Maxime vero. Socrates quum de hoc etiam ipsis convenire diceret: Quid si quis, inquit, ut toti civitati quidam placeant, efficere possit, an non omnino ille bonus leno fuerit? Id quidem manifestum est, aiunt omnes. Ergo si quis eos, quibus ipse praeit, tales efficere studio suo possit, an non optimo jure ob hanc artem elato sit animo, atque etiam optimo jure mercedem debeat amplam accipere? Quum his etiam universi adsensissent: Talis est scilicet, inquit, mea quidem sententia, hic Antisthenes. Tum ille: Mihine tribuis, inquit, artem hanc, Socrates? Profecto, ait: nam te video etiam in hujus pedissequa probe exercitum esse. Quenam illa est? An perductorum, ait. Et graviter id ferens Antisthenes, Equidē, ait, tale me commississe scis, Socrates? Scio equidem, inquit, te Calliam hunc ad doctum illum Prodicum perduxisse: quum illum ardentem amore philosophiae cerneret, hunc vero pecunia indigentem. Scio item te perduxisse eundem ad Hippiam Eleum, a quo etiam artem memoriae didicit: et ex eo quidem tempore magis amoribus esse deditus coepit, quod pulchri quidquid viderit, ejus nunquam obliviscatur. Nuper adeo quod, hospitem quoque Heracleotam apud me praedicando, ubi effeceras ut ipsius cupidus essem, conciliasti eum mihi: quo quidem nomine tibi gratiam habeo. Nam mihi valde esse bonus honestusque videtur. An non item Aeschylum illum Phliasium apud me praedicando, meque apud ipsum, ita effecisti, ut nosmet amantes mutuo quaereremus cursitando, perinde atque canes solent? Haec quum ego te facere posse videam, bonum esse perductorem arbitror. Nam qui agnoscere potest eos qui sibi futuri sunt utiles; ac potest efficere, ut illi se mutuo expetant: is mihi videtur et urbes amicitia conjungere posse, et nuptias commodas conciliare, utque magni vir pretii sit tum apud civitates, tum apud amicos, tum apud socios, efficere. Et tu, quasi qui non satis recte audieris, quod te dixerim esse bonum perductorem, succensuisti. Ego vero, subjecit ille, non jam amplius. Nam haec si possim, nimirum animus meus divitiis constipatus erit. Atque hoc pacto colloquiorum circuitus absolutus fuit.

CAPUT V.

Callias autem, Sed tu, Critobule, ait, in certamen adversus Socratem de pulchritudine non descendis? Non profecto, ait Socrates: nam fortasse lenonem apud judices magna esse in existimatione videt. Nihilominus ego, sub-

ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οὐκ ἀναδύσμαι· ἀλλὰ διδάσχει, εἴ τι ἔχεις σοφόν, ὥς καλλίων εἴ ἐμοῦ. Μόνον, ἔφη, τὸν λαμπτήρα ἐγγὺς προσενεγκάτω. Εἰς ἀνάκρισιν τοίνυν σε, ἔφη, πρῶτον τῆς δίχης καλοῦμαι· ἀλλ' ἀποκρίνου. (α) Σὺ δέ γε ἐρώτα. Πότερον οὖν ἐν ἀνθρώπῳ μόνον νομίζεις τὸ καλὸν εἶναι ἢ καὶ ἐν ἄλλῳ τινί; Ἐγὼ μὲν ναι μὰ Δί', ἔφη, καὶ ἐν ἵππῳ καὶ βοῇ καὶ ἐν ἀψύχοις πολλοῖς. Οἶδα γοῦν οὕσαν καὶ ἀσπίδα καλὴν καὶ ξίφος καὶ δόρυ. (α) Καὶ πῶς, ἔφη, οἶόν τε ταῦτα μὴδὲν ὅμοια ὄντα ἀλλήλοις πάντα καλὰ εἶναι; Ἦν νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ ἔργα ὧν ἕνεκα ἕκαστα κτώμεθα εὖ εἰργασμένα ἢ ἢ εὖ πεφυκότα πρὸς ἃ ἂν δεώμεθα, καὶ ταῦτ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καλὰ. (β) Οἶσθα οὖν, ἔφη, ὀφθαλμῶν τίνος ἕνεκα δεώμεθα; Ἀπλῶν, ἔφη, ὅτι τοῦ ὁρᾶν. Οὕτω μὲν τοίνυν ἤδη οἱ ἐμοὶ ὀφθαλμοὶ καλλίονες ἂν τῶν σῶν εἴησαν. Πῶς δὲ; Ὅτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατευθὺ μόνον ὁρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ καὶ τὸ ἐκ πλαγίου διὰ τὸ ἐπιπολαιοὶ εἶναι. Λέγεις σὺ, ἔφη, καρκίνον εὐοφθαλμότατον εἶναι τῶν ζώων; Πάντως δήπου, ἔφη· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἰσχὺν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀριστα πεφυκότας ἔχει. (β) Εἶεν, ἔφη, τῶν δὲ βῆνων ποτέρα καλλίων, ἢ σὴ ἢ ἢ ἐμή; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι τὴν ἐμὴν, εἴπερ γε τοῦ ὀσφραίνεσθαι ἕνεκεν ἐποίησαν ἡμῖν ῥίνας οἱ θεοί. Οἱ μὲν γὰρ σοὶ μυκτῆρες εἰς γῆν ὁρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν ὀσμάς προσδέχεσθαι. Τὸ δὲ δὴ σιμὸν τῆς ῥίνος πῶς τοῦ ὀρθοῦ κάλλιον; Ὅτι, ἔφη, οὐκ ἀντισφράττει, ἀλλ' ἐὰν εὐθὺς τὰς ὀψεις ὁρᾶν ἢ ἂν βούλωνται· ἢ δὲ ὑψηλὴ ῥίς ὥσπερ ἐπηρεάζουσα διατεταίχκε τὰ ὅμματα. (γ) Τοῦ γε μὴν στόματος, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὀφέμεται. Εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάσκειν ἕνεκα πεποίηται, πολὺ ἂν σὺ μείζων ἢ ἐγὼ ἀποδάσκει. Διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χεῖλη οὐκ οἶει καὶ μαλακώτερόν σου ἔχειν τὸ φιλημα; Ἐοικα, ἔφη, ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ τῶν ὄνων αἰσχίον τὸ στόμα ἔχειν. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν τεκμήριον λογίζω ὥς ἐγὼ σοῦ καλλίων εἰμὶ, ὅτι καὶ Ναΐδες θεαὶ οὔσαι τοὺς Σειληνοὺς ἐμοὶ ὁμοιοτέρους τίκτουσιν ἢ σοί; (δ) Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Οὐκέτι, ἔφη, ἔχω πρὸς σέ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ διαφερόντων, ἔφη, τὰς ψήφους, ἵνα ὥς τάχιστα εἰδῶς ὅτι με χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Μόνον, ἔφη, κρυφῇ φερόντων· δέδοικα γὰρ τὸν σὸν καὶ Ἀντισθένης πλοῦτον μὴ με καταδυναστεύσῃ. (δ) Ἦ μὲν δὴ παῖς καὶ ὁ παῖς κρύφα ἀνέφερον. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐν τούτῳ διεπράττετο τὸν τε λύχρον ἀντιπροσενεγκεῖν τῷ Κριτοβούλῳ, ὥς μὴ ἐξαπατηθῆσαν οἱ κριταί, καὶ τῷ νικήσαντι μὴ ταινίας ἀλλὰ φιλήματα ἀναδήματα παρὰ τῶν κριτῶν γενέσθαι. (ε) Ἐπεὶ δὲ ἐξέπεσον αἱ ψῆφοι καὶ ἐγένοντο πᾶσαι σὺν Κριτοβούλῳ, Παπαῖ, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐχ ὅμοιον εἶκοι τὸν σὸν ἀργύριον, ὡς Κριτόβουλε, τῷ Καλλίου εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ τούτου δικαιοτέρους ποιεῖ, τὸ δὲ σὸν ὥσπερ τὸ πλείστον διαφθείρειν ἱκανόν ἐστι καὶ δικαστὰς καὶ κριτάς.

jecit Critobulus, non reuaso. Docete autem me si quid habes callidum, te pulchriorem esse quam sim ego. Tantum, ait, lucernam aliquis propius admoveat. Primum ad causae te inquisitionem provooco: tu vero respondeo. At tu interrogato. Utrum igitur pulchritudinem in homine tantum existimas esse, an etiam in aliqua re alia? Profecto, ait, mea quidem sententia, est etiam in equo, et bove, et multis rebus inanimis. Nam et acutum esse pulchrum scio, et gladium, et hastam. Et qui fieri potest, ait, quae invicem sibi nulla sunt re similia, esse omnia pulchra? Si ad opera, quorum causa nos ea singula paravimus, bene fuerint elaborata, vel apta satis a natura illis usibus, quibus serviunt: et ipsa pulchra sunt, inquit Critobulus. Nosti ergo, cui nobis usui sint oculi? Hi scilicet, ait, ut videamus. Hoc igitur pacto tuis pulchriores oculi mei fuerint. Qui sic? Nam tui tantum quod adversum est spectant, mei etiam quod est a latere, propterea quod exterius prominent. Ain' tu cancrum inter animalia cuncta praeditum esse oculis optimis? Maxime vero, inquit: nam habet oculos a natura egregie ad firmitatem quoque comparatos. Esto sane, ait. At uter nasus, meusne, an tuus, est pulchrior? Equidem, ait, meum esse pulchriorem arbitror: si quidem odores percipiendi causa dii nobis nares condiderunt. Nam meatus narium tui terram versus spectant, mei vero sursum expansi sunt: quo fit, ut ab omni parte odores recipere possint. Nasus autem simus quomodo recto potest esse pulchrior? Quia nihil est, ait, quod obsepiat, sed permittit, ut oculi statim, quae velint, videant. At nasus sublimior, quasi si faciat id per injuriam, sepimento quodam oculis disjungit. Quod os autem altinet, ait Critobulus, equidem tibi cedo. Nam si mordendi causa factum est, longe tu majus aliquid morsu avellere possis, quam ego. At vero quia tibi labra sunt crassa, non meum putas oculum esse mollius? Videor, inquit, uti tu quidem praedicas, etiam asinis os habere turpius. Illud tamen non existimas argumentum esse satis magnum, me pulchritudine te superare, quod et Naides, quae divae sunt, Silenos pariant, mihi quam tibi similiores? Non possum, inquit Critobulus, amplius contradicere. Itaque distribuantur sane calculi, ut quamprimum sciam, quid me vel perpeti, vel exsolvere oporteat. Modo, ait, clanculum eos ferant: nam tuas et Antisthenis opes metuo, ne me copia sua opprimant. Puella igitur et puer clanculum eos colligebant. Interim Socrates perfecit ut lucerna Critobulo admoveretur, ne deciperentur Iudices; atque etiam ut victori non fasciae, sed oscula corollarum loco a iudiciis decernerentur. Posteaquam ejecti essent calculi, atque omnes pro Critobulo facerent: Papae, ait Socrates, argentum tuum non videtur esse argento Calliae simile, mi Critobule. Nam quod ille habet, justiores reddit homines: tuum vero, quemadmodum alioqui argentum maxima ex parte, tum iudices tum disceptatores corrumpere potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν τὰ νικητήρια φιλήματα ἀπολαμβάνειν τὸν Κριτόβουλον ἐκέλευον, οἱ δὲ τὸν κύριον παίθειν, οἱ δὲ καὶ ἄλλα ἐσκαπτὸν. Ὁ δὲ Ἑρμογένης κἀνταῦθα ἐσιώπα. Καὶ ὁ Σωκράτης ὀνομάσας αὐτὸν, Ἔχους ἂν, ὃ Ἑρμόγενης, εἰπεῖν ἡμῖν τί ἐστὶ παροιμία; Καὶ ὁς ἀπεκρίνατο, Εἰ μὲν ὅτι ἐστὶν ἐρωτᾶς, οὐκ οἶδα· τὸ μὲντοι μοι δοκοῦν εἰποῖμ' ἂν. (α) Ἀλλὰ δοκεῖ τοῦτ', ἔφη. Τὸ τοίνυν παρ' οἶνον λυπεῖν τοὺς συνόντας, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω παροιμίαν. Οἶσθ' οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὸ νῦν ἡμᾶς λυπεῖς σιωπῶν; Ἡ καὶ θῆαν λέγῃτ'; ἔφη. Οὐδ' ἄλλ' ὅταν διαλίπωμεν. Ἡ οὖν λεληθὲ σε ὅτι μεταξὺ τοῦ ἡμᾶς λέγειν οὐδ' ἂν τρίχα, μὴ ὅτι λόγον ἂν τις παρείρησε; (β) Καὶ ὁ Σωκράτης, ὦ Καλλία, ἔχους ἂν τι, ἔφη, ἄνδρὶ ἐλεγχομένῳ βοηθῆσαι; Ἐγὼ γ', ἔφη. Ὅταν γὰρ ὁ αὐλὸς φθέγγηται, παντάπασιν σιωπῶμεν. Καὶ ὁ Ἑρμογένης, Ἡ οὖν βούλεσθε, ἔφη, ὥσπερ Νικοστράτος ὁ ὑποκριτὴς τετράμετρα πρὸς τὸν αὐλὸν κατέλεγεν, οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν αὐλὸν ἡμῖν διαλέγομαι; (γ) Καὶ ὁ Σωκράτης, Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, Ἑρμόγενης, οὕτω ποίει. Οἶμαι γὰρ, ὥσπερ ἡ ᾠδὴ ἡδίων πρὸς τὸν αὐλὸν, οὕτω καὶ τοὺς σούς λόγους ἡδύνεσθαι ἂν τι ὑπὸ τῶν φθόγγων, ἄλλως τε καὶ εἰ μορφαῖς ὥσπερ ἡ αὐλητρίς καὶ σὸ πρὸς τὰ λεγόμενα. (δ) Καὶ ὁ Καλλίας ἔφη, Ὅταν οὖν ὁ Ἀντισθένης δδ' ἐλέγχῃ τινὰ ἐν τῷ συμποσίῳ, τί ἔσται τὸ αὐλημία; Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Τῷ μὲν ἐλεγχομένῳ οἶμαι ἂν, ἔφη, πρέπειν συριγμὸν.

ε. Τοιοῦτων δὲ λόγων ὄντων ὥς ἑώρα ὁ Συρακόσιος τῶν μὲν αὐτοῦ ἐπιδειγμάτων ἀμελοῦντας, ἀλλήλοις δὲ ἡδομένους, φθονῶν τῷ Σωκράτει εἶπεν, Ἄρα σὺ, ὦ Σωκράτης, ὁ φροντιστὴς ἐπικαλούμενος; Οὐκοῦν κάλλιον, ἔφη, ἢ εἰ ἀφρόντιστος ἐκαλούμην. Εἰ μὴ γε ἐδόκεις τῶν μετεωρῶν φροντιστὴς εἶναι. (γ) Οἶσθα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, μετεωρότερόν τι τῶν θεῶν; Ἀλλ' οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐ τούτων σε λέγουσιν ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν ἀνοικελευστάτων. Οὐκοῦν καὶ οὕτως ἂν, ἔφη, θεῶν ἐπιμελοίμην. Ἄνωθεν μὲν γε βοντες ὠφελοῦσιν, ἄνωθεν δὲ φῶς παρέχουσιν. Εἰ δὲ ψυχρὰ λέγω, σὺ αἴτιος, ἔφη πράγματά μοι παρέχων. (δ) Ταῦτα μὲν, ἔφη, ἔα· ἀλλ' εἰπέ μοι πόσους ψύλλης πόδας ἔμοῦ ἀπέχεις. Ταῦτα γὰρ σέ φασι γεωμετρεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Σὺ μὲντοι δεινὸς εἶ, ὦ Φίλιππε, εἰκάζειν. Οὐ δοκεῖ σοι ὁ ἀνὴρ οὗτος λοιδορεῖσθαι βουλομένῳ εἰκέναι; Ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη, καὶ ἄλλοις γε πολλοῖς. (ε) Ἀλλ' ὅμως, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὐτὸν μὴ εἰκάζε, ἵνα μὴ καὶ σὺ λοιδορουμένῳ εἰκῇς. Ἀλλ' εἰπερ γέ τοι τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς βελτίστοις εἰκάξω αὐτὸν, ἐπαινοῦντι μᾶλλον ἢ λοιδορουμένῳ δικαίως ἂν εἰκάξωι μέ τις. Καὶ νῦν σὺ γε λοιδορουμένῳ εἰκάς, εἰ πάντ' αὐτοῦ βελτίως φῆς εἶναι. (σ) Ἀλλὰ βούλει πονηροτέροις εἰκάξω αὐτόν; Μηδὲ πονηροτέροις. Ἀλλὰ μηδενί; Μηδενί μηδὲν τοῦτον εἰκάζε. Ἀλλ' οὐ μὲντοι γε σιωπῶν οἶδα ὅπως ἀξία τοῦ δειπνοῦ ἐργάσομαι. Καὶ ῥαδίως γ', ἂν ἂ μὴ

CAPUT VI.

Secundum hæc alii Critobulum hortabantur, ut oscula victoriae præmia reciperet; alii, ut persuaderet prius eum, cujus essent in potestate; alii aliter jocabantur. Hermogenes etiam tum silebat. Quo nominatim Socrates compellato, Possiane dicere nobis, ait, Hermogenes, quid sit παροιμία? Et ille, Si quæras quid sit, inquit, nihil mihi constat: quid autem mihi esse videatur, dicere forte possim. Id placet, ait Socrates. Ego igitur esse judico παροιμίαν, in quo molestum esse iis quibuscum verseris. Ergo scire debes, ait Socrates, te quoque silendo nobis jam molestiam exhibere. Num etiam quando loquimini? Non, sed quam intermittimus. Tene vero fugit, ne pilum quidem, nedum sermonem aliquem interea, dum vos loquimini, interjici a quoquam posse? Tum Socrates, Possiane alicui, Callia, inquit, qui coarguitur, succurrere? Possim equidem, ait. Nam quam tibia sonum edit, prorsus silemus. Et Hermogenes, Vultisne igitur, ait, ut quemadmodum Nicostratus histrio ad tibiam tetrametra recitabat, ita et ipse, dum tibia sonat, vobiscum colloquar? Sic facito, quæso per deos, mi Hermogenes, ait Socrates. Arbitror enim perinde ut cantus ad tibiam adhibitus jucundior est, ita etiam futurum, ut sermones tui sonis illis nonnihil suaviorum reddantur; præsertim si gestum aliquem addas ad ea quæ dicuntur abs te, id quod hæc fiduciam facit. Et Callias, Ergo quum Antisthenes hic, ait, quendam in convivio coarguerit, quis erit concentus tibiærum? Ei, qui coarguetur, ait Antisthenes, convenire arbitror sibilum.

Hujusmodi colloquia quum haberentur, ac videret eos Syracusanus illa quidem negligere, quæ ipse exhiberet, mutuis autem sermonibus se oblectare, Socrati invidens, Tunc, ait, Socrates, ille ipse es, quem meditatore vocant? Certe pulchrius hoc est, inquit, quam si vocarer incogitans. Nisi quidem sublimium mediator esse videreris. Num ergo quidquam nosti, ait Socrates, quod diis sit sublimius? Minime vero te istis occupari aiunt, sed rebus maxime « supervacaneis ». Ergo sic etiam, inquit, dii mihi curæ sunt. Nam illi, quum « superne » pluant, nostro « vacant » commodò, iidem « superne » lucem suppeditant. Quod si frigida profero, tu auctor es, qui negotium mihi facessis. Tu vero, inquit alter, mitte ista, ac dicito mihi, quot pulicis pedes tu a me absis: nam hæc metiri te aiunt. Tum Antisthenes: Enimvero, Philippe, ait, tu in assimilando acutus es: an non videtur hic homo tibi similis illi esse, qui convicium facere velit? Profecto, inquit, atque aliis etiam multis. Tu tamen, ait Socrates, nulli eum similem facito, ne et ipse convicium facienti similis videare. Verum si honestis et optimis quibusque similem eum fecero, merito quis me laudanti potius quam convicianti similem dixerit. Atqui tu convicianti es similis, si omnia in eo meliora dicis quam in aliis. Vis igitur magis perversis eum comparem? Ne illis quidem. Nulli ergo? Nulli in nulla re eum similem dixeris. Atqui nescio quo pacto, si taceam, digna hoc convivio facturus sim. Immo facile, inquit, si tu

δαί λέγειν, ἔφη, σωπαῖς. Αὐτὴ μὲν δὴ ἡ παροιμία οὕτω κατεσθένθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ τούτου δὲ τῶν ἄλλων οἱ μὲν ἐκέλευον εἰκάζειν, οἱ δὲ ἐκώλυον. Θορύβου δὲ ὄντος ὁ Σωκράτης αὖ πάλιν εἶπεν, Ἄρα ἐπειδὴ πάντες ἐπιθυμοῦμεν λέγειν, νῦν ἂν μάλιστα καὶ ἅμα ἄσαιμεν; καὶ εὐθὺς τοῦτ' εἰπὼν ἤρχεν ὥδης. (2) Ἐπεὶ δ' ἦσεν, εἰσφέρειτο τῇ ὀρχηστρίδι τροχὸς τῶν κεραμεικῶν, ἐφ' οὗ ἐμελλε θαυματουργήσκειν. Ἐνθα δὴ εἶπεν ὁ Σωκράτης, ὦ Συρακόσιε, κινδυνεύω ἐγὼ, ὥσπερ σὺ λέγεις, τῷ ὄντι φροντιστὴς εἶναι· νῦν γοῦν σκοπῶ ὅπως ἂν ὁ μὲν παῖς ὅδε ὁ σὸς καὶ ἡ παῖς ἥδε ὡς ῥᾶστα διάγοιεν, ἡμεῖς δ' ἂν μάλιστα ἂν εὐφραينوίμεθα θεώμενοι αὐτούς· ὅπερ εὖ οἶδα ὅτι καὶ σὺ βούλει. (3) Δοκεῖ οὖν μοι τὸ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστᾶν κινδύνου ἐπίδειγμα εἶναι, ὁ συμποσίῳ οὐδὲν προσήκει. Καὶ μὴν τό γε ἐπὶ τοῦ τροχοῦ ἅμα περιδινουμένου γράφειν τε καὶ ἀναγιγνώσκειν θαῦμα μὲν ἴσως τί ἐστιν, ἡδονὴν δὲ οὐδὲ ταῦτα δύναμαι γινῶναι τίν' ἂν παράσχοι. Οὐδὲ μὴν τό γε διαστρέφοντας τὰ σώματα καὶ τροχοὺς μιμουμένους ἥδιον ἢ ἡσυχίαν ἔχοντας τοὺς καλοὺς καὶ ὥραίους θεωρεῖν. (4) Καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ πᾶν τι σπάνιον τό γε θαυμασίους ἐντυχεῖν, εἰ τις τούτου δεῖται, ἀλλ' ἔστιν αὐτίκα μάλα τὰ παρόντα θαυμάζειν, τί ποτε ὁ μὲν λύχνος διὰ τὸ λαμπρὸν φλόγα ἔχειν φῶς παρέχει, τὸ δὲ χαλκεῖον λαμπρὸν ὃν φῶς μὲν οὐ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ δὲ ἄλλα ἐμφαινόμενα παρέχεται· καὶ πῶς τὸ μὲν ἔλαιον ὑγρὸν ὃν αὔξει τὴν φλόγα, τὸ δὲ ὕδωρ ὅτι ὑγρὸν ἐστὶ καταστέννυσσι τὸ πῦρ. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ εἰς ταῦτ' οἶνον ἐπιστεύδει· (5) εἰ δὲ ὀρχοῖντο πρὸς τὸν αὐλὸν σχήματα ἐν οἷς Χάριτες τε καὶ Ὀραι καὶ Νύμφαι γράφονται, πολλὸν ἂν οἶμαι αὐτούς τε ῥᾶον διάγειν καὶ τὸ συμπόσιον πολὺ ἐπιχαριώτερον εἶναι. Ὁ οὖν Συρακόσιος, Ἀλλὰ ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς τε λέγεις καὶ ἐγὼ εἰς αὐτὰ θεάματα ἐφ' οἷς ὑμεῖς εὐφρανεῖσθε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ὁ μὲν δὴ Συρακόσιος ἐξεληθὼν συνεκροτεῖτο· ὁ δὲ Σωκράτης πάλιν αὖ καινοῦ λόγου κατήρχεν. Ἀρ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰκὸς ἡμᾶς παρόντος δαίμονος μεγάλου καὶ τῶ μὲν χρόνῳ ἰσθλίκος τοῖς ἀειγενέσι θεοῖς, τῇ δὲ μορφῇ νεωτάτου, καὶ μεγέθει μὲν πάντας ἐπέχοντος, ψυχῇ δὲ ἀνθρώπου ἰδρυμένου, Ἐρωτος, μὴ ἀμνημονῆσαι, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐσμέν τοῦ θεοῦ τούτου θιασῶται; (2) Ἐγὼ τε γὰρ οὐκ ἔχω χρόνον εἰπεῖν ἐν ᾧ οὐκ ἔρῳν τινος διατελῶ, Χαρμοῖδην δὲ τόνδε οἶδα πολλοὺς μὲν ἑραστὰς κτησάμενον, ἐστὶ δὲ ὢν καὶ αὐτὸν ἐπιθυμήσαντα· Κριτόβουλός γε μὴν καὶ ἐρώμενος ὢν ἥδιον ἄλλων ἐπιθυμεῖ. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Νικήρατος, ὡς ἐγὼ ἀκούω, ἔρῳν τῆς γυναικὸς ἀντερᾶται. Ἐρμογένη γε

XENOPHON.

ceas quæ proferri non oportet. Atque hæc quidem in vino rixa sic exstincta fuit.

CAPUT VII.

Post hæc alii pergere juebant in comparando, alii vebant. Quumque tumultus esset exortus, rursum loqui Socrates incipiebat: Num quia cuncti loqui cupimus, etiam una cecinerimus? Et quum primum id dixisset, cantilenam ordiebatur. Ubi cecinisset, illata est saltatrici rota ex earum genere quibus utuntur figuli, in qua miranda quædam exhibitura erat. Tum Socrates, Periculum erit, mi Syracusane, inquit, ne, quemadmodum tu ais, sim revera meditator: nunc certe considero, quo pacto puero huic tuo et huic puellæ optime possit esse, ac nos eos spectando voluptatis plurimum capiamus: quod quidem sat scio te quoque velle. Videtur ergo mihi, provolutionem in caput, quæ fit super gladios, exhibitionem esse periculi a convivio alienam. Quod vero etiam in rota circumvoluta scribit ac lecitatur, est illud quidem certe miraculum quoddam: verum intelligere non possum, quam etiam hæc voluptatem suppeditent. Nec item jucundius esse formosos et elegantes spectare, quum corpora torquent et rotas imitantur, quam ubi quiescunt. Etenim non admodum rarum est, in res admiratione dignas incidere, si quis hoc desideret: sed licet statim admiremur ea quæ adsunt, quonam modo lucerna, quod flammam splendidam habeat, lumen suppeditet, quum alienum, et ipsum splendens, lucem id quidem non emittat, sed in se tamen alia apparentia exhibeat; quo pacto oleum, quum humidum sit, flammam augeat, quum aqua, quod sit humida, ignem exstinguat. Verum ne hæc quidem eodem impellunt animos quo vinum. At si ad tibiam formis iis saltarent, quibus tum Gratiæ, tum Horæ, Nymphæ denique pinguntur, multo id ipsis facilius futurum arbitrarer, ac longe convivium hoc fore hilarius ac gratius. Et Syracusanus ille, Profecto, inquit, mi Socrates, recte dicis, et introducam ego spectacula, quæ delectationem vobis sunt allatura.

CAPUT VIII.

Quapropter egressus Syracusanus ad agenda se componebat, et Socrates novum orationis exordium instituebat: Profecto, viri, par est nos, quum magnus quidam deus adsit, qui ætate deos æternos æquat, forma maxime juvenis est; amplitudine sua cuncta sustinet, animo hominibus insidet, nimirum Amor, ejus minime oblivisci; præsertim quum omnes in ejus dei sacris sodales simus. Nam equidem tempus aliquod commemorare non possum, quo non aliquo semper amore fuerim occupatus; et Charinidem hunc scio multos amatores habere, ac nonnullos ab ipso quoque expeti: Citobulus certe, quum adametur, jam et ipse alios amore complectitur. Quin etiam Niceratus, ut equidem accepi, uxorem amans, vicissim ab ea diligitur.

μὴν τίς ἡμῶν οὐκ οἶδεν ὥς, ὅτι πότε ἔστιν ἡ καλοκάγαθία, τῷ ταύτης ἔρωτι κατατήκεται; οὐχ ὁρᾷτε ὥς σπουδαῖται μὲν αὐτοῦ αἱ ὀφρῦες, ἀτρεμέες δὲ τὸ ὄμμα, μέτριοι δὲ οἱ λόγοι, πραεῖα δὲ ἡ φωνή, ἱλαρὸν δὲ τὸ ἦθος; τοῖς δὲ σεμνοτάτοις θεοῖς φίλοις χρώμενος οὐδὲ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερορᾷ; σὺ δὲ μόνος, ὦ Ἀντισθένης, οὐδενὸς ἔρῃς; (4) Ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, εἴπεν ἐκεῖνος, καὶ σφόδρα γε σοῦ. Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκόνσας ὥς δὴ θρυπτόμενος εἶπε, Μὴ νῦν μοι ἐν τῷ παρόντι ὄχλον πάρεχε. Ὡς γὰρ ὄρῃς, ἄλλα πράττω. (5) Καὶ ὁ Ἀντισθένης ἔλεξεν, Ὡς σαφῶς μέντοι σὺ, μαστροπὲ σαυτοῦ, αἰ τοιαῦτα ποιεῖς; τότε μὲν τὸ δαιμόνιον προφασιζόμενος οὐ διαλέγῃ μοι, τότε δ' ἄλλου τοῦ ἐπιέμενος. (6) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Ἀντισθένης, μόνον μὴ συγκόμῃς με· τὴν δ' ἄλλην χαλεπότητα ἐγὼ σου καὶ φέρω καὶ οἶσω φιλικῶς. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, τὸν μὲν σὸν ἔρωτα κρύπτωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἐστὶν οὐ ψυχῆς ἀλλ' εὐμορφίας τῆς ἐμῆς. (7) Ὅτι γε μὴν σὺ, ὦ Καλλιὰ, ἔρῃς Αὐτολύκου πᾶσα μὲν ἡ πόλις οἶδε, πολλοὺς δ' οἶμαι καὶ τῶν ξένων. Τούτου δ' αἴτιον τὸ πατέρων τε ὀνομαστῶν ἀμφοτέρους ὑμᾶς εἶναι καὶ αὐτοὺς ἐπιφανεῖς. (8) Αἰ μὲν οὖν ἔγωγε ἡγάμην τὴν σὴν φύσιν, νῦν δὲ καὶ πολλὸν μᾶλλον, ἐπεὶ ὁρῶ σε ἔρῶντα οὐχ ἀδρότητι χλιδαίνουμένου, οὐδὲ μαλακίᾳ θρυπτομένου, ἀλλὰ πᾶσιν ἐπιδεικνυμένου ῥώμην τε καὶ καρτερίαν καὶ ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην· τὸ δὲ τοιούτων ἐπιθυμεῖν τεκμήριόν ἐστι καὶ τῆς τοῦ ἔραστοῦ φύσεως. (9) Εἰ μὲν οὖν μία ἐστὶν Ἀφροδίτῃ ἡ διτταί, Οὐρανία τε καὶ Πάνδημος, οὐκ οἶδα· καὶ γὰρ Ζεὺς ὁ αὐτὸς δοκῶν εἶναι πολλὰς ἐπωνυμίας ἔχει· ὅτι γε μέντοι χωρὶς ἑκατέρᾳ βωμοὶ τε καὶ νοοὶ εἰσι καὶ θυσαίαι τῇ μὲν Πανδῆμῳ βραδουργότεραι, τῇ δὲ Οὐρανίᾳ ἀγρότεραι, οἶδα. (10) Εἰκάσαις δ' ἂν καὶ τοὺς ἔρωτας τὴν μὲν Πανδῆμον τῶν σωμάτων ἐπιπέμπειν, τὴν δ' Οὐρανίαν τῆς ψυχῆς τε καὶ τῆς φιλίας καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Ὑψ' οὐ δὴ καὶ σὺ, ὦ Καλλιὰ, κατέχου μοι δοκεῖς ἔρωτος. (11) Τεκμαίρομαι δὲ τῇ τοῦ ἔρωμένου καλοκάγαθίᾳ καὶ ὅτι σε ὁρῶ τὸν πατέρα αὐτοῦ παραλαμβάνοντα εἰς τὰς πρὸς τοῦτον συνουσίας. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐστὶν ἀπόκρυφον πατὴρ τῷ καλῷ τε καὶ κατὰ φύσιν ἔραστῃ. (12) Καὶ ὁ Ἑρμογένης εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἄλλα τέ σου πολλὰ ἀγαμαὶ καὶ ὅτι νῦν ἅμα χαριζόμενος Καλλιὰ καὶ παιδεύεις αὐτὸν οἷόνπερ χρὴ εἶναι. Νῆ Δ', ἔφη, ὅπως δὲ καὶ ἐγὼ μᾶλλον εὐφραίνηται, βούλομαι αὐτῷ μαρτυρῆσαι ὥς καὶ πολλὸν κρείττων ἐστὶν ὁ τῆς ψυχῆς ἢ ὁ τοῦ σώματος ἔρως. (13) Ὅτι μὲν γὰρ δὴ ἀνευ φιλικῆς συνουσίας οὐδεμία ἀξιολογος πάντες ἐπιστάμεθα. Φιλεῖν γε μὴν τῶν μὲν τὸ ἦθος ἀγαμέων ἀνάγκη ἡδεῖα καὶ ἐθελουσία καλεῖται· τῶν δὲ τοῦ σώματος ἐπιθυμούντων πολλοὶ μὲν τοὺς τρόπους μέμφονται καὶ μισοῦσι τῶν ἔρωμένων· ἦν δὲ καὶ ἀμφοτέρα στέρξωσι, τὸ μὲν τῆς ὥρας ἀνθος ταχὺ δὴπου παρακμάζει, ἀπολείποντος δὲ τούτου ἀνάγκη καὶ τὴν φιλίαν συναπομαρῖναι, ἡ δὲ ψυχὴ ὅσονπερ ἂν χρόνον ἔῃ ἐπὶ τὸ φρονιμώτερον καὶ

Quis autem nostrum nescit, Hermogenem honestatis amore, quidquid tandem ea sit, contabescere? non videtis, quam ejus severa sint supercilia, oculi immoti, oratio moderata, vox lenis, mores hilares? quumque deos, qui maxime nobis venerandi sunt, amicos habeat, nos tamen, qui homines sumus, non negligit. Tu vero, Antisthenes, solus neminem amas? Imo te vehementer amo profecto. Tum jocando Socrates quasi fastidians, Ne in praesentia mihi, ait, molestus sis. Nam, uti vides, aliud ago. Et Antisthenes, Quam tu, inquit, leno tui, semper hujusmodi plane quaedam facis, ac nonnumquam mecum non colloqueris, numinis utens praetextu, nonnumquam aliud quidpiam agens. Tum Socrates, Quaesro te per deos, mi Antisthenes, ait, tantum ne concidas me: qui molestiam quamvis aliam abs te tum fero, tum laturus sum amice. Enimvero amorem tum nos occultemus, quum non animi sit, sed pulchritudinis meae. Quod autem tu, Callia, Autolycum ames, civitas universa novit; atque, ut arbitror, etiam exteri plerique. Ejus rei causa est, quod uterque vestrum parentes habet claros, et ipsi quoque illustres sitis. Atque equidem indolem tuam semper admiratus sum, sed multo nunc magis, quum te illum amare video, qui non deliciis diffuit, neque praemollitie languescit; sed omnibus et robur, et tolerantiam, et fortitudinem, et temperantiam suam demonstrat. Hujusmodi vero amores expetere, argumentum est etiam ingenii ejus qui amat. Equidem num una sit Venus, an duae, Coelestis nimirum et Vulgaris, haud scio. Nam et Jupiter, qui unus esse videtur, cognomina multa habet. Distinctas quidem utrique Veneri esse aras et fana, sacrificiaque, Vulgari quidem leviora, Coelesti puriora, fieri scio. Et conicere licet, etiam amores, corporum quidem, a Vulgari illa immitti: animi vero, et amicitiae, et actionum honestarum, a Coelesti. Ac tu quidem, mi Callia, hoc ipso amore mihi videris esse captus. Argumento mihi est ejus, quem amas, honestas; quodque te video patrem ejus ad congressus cum hoc tuos adjungere. Quippe nihil horum bonus et honestus amator occultum patri esse vult. Et Hermogenes, Per Junonem, inquit, mi Socrates, quum ob alia te multa admiror, tum quod modo Calliae simul rem gratam facis, et qualem ipsum esse oporteat, instituis. Profecto sic est, ait: atque ut magis etiam, delectetur, confirmare illi volo, multo praestantiorem esse animi quam corporis amorem. Novimus enim omnes absque amicitia consuetudinem nullam cuiusquam esse pretii. Amor autem eorum, qui mores et indolem admirantur, necessitudo quaedam jucunda et voluntaria vocatur; multi at eorum, qui corpus adpetunt, mores vituperant et odere eorum quos amant. Quod si ament corpus simul cum anima, formae flos sine dubio celeriter aetate quasi marcescit; quo deficiente, necesse esset una etiam amicitiam marcescere; verum animus quamdiu prudentia proficit, etiam

ἀξιεραστοτέρα γίνεται. (16) Καὶ μὴν ἐν μὲν τῇ τῆς μορφῆς χρήσει ἐνεστὶ τις καὶ κόρος, ὥστε ἅπερ καὶ πρὸς τὰ σιτία διὰ πλησμονῆν, ταῦτα ἀνάγκη καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ πάσχειν· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς φιλία διὰ τὸ ἀγνὴ εἶναι καὶ ἀκορεστοτέρα ἐστίν, οὐ μέντοι, ὥς γ' ἂν τις οἴηθῃ, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπαφροδιτοτέρα, ἀλλὰ σαφῶς καὶ ἀποτελεῖται ἡ εὐχὴ ἐν ἡ αἰτούμεθα τὴν θεὸν ἐπαφρόδιτα καὶ ἔπη καὶ ἔργα διδόναι. (16) Ὡς μὲν γὰρ ἀγατὰ τε καὶ φιλεῖ τὸν ἐρώμενον θάλλουσα μορφή τε ἐλευθερία καὶ ἡθεὶ αἰδήμονί τε καὶ γενναίῃ ψυχῇ εὐθὺς ἐν τοῖς ἡλίκῃν ἡγεμονικῇ τε ἄμα καὶ φιλόφρων οὔσα οὐδὲν ἐπιδείνεται λόγου· ὅτι δὲ εἰκὸς καὶ ὑπὸ τῶν παιδικῶν τὸν τοιοῦτον ἔραστον ἀντιφιλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διδάσκω. (17) Πρῶτον μὲν γὰρ τίς μισεῖν δύναται ἂν ὅφ' οὐ εἰδεῖ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς νομιζόμενος; ἔπειτα δὲ ὁρῶν αὐτὸν τὰ τοῦ παιδὸς καλὰ μᾶλλον ἢ τὰ ἑαυτοῦ ἡδέα σπουδάζοντα; πρὸς δὲ τοῦτοις πιστεύει μὴτ' ἂν παρὰ τι ποιήσῃ μὴτ' ἂν κακῶν ἀμορφότερος γένηται, μειωθῇνα ἂν τὴν φιλίαν; (18) Οἷς γε μὴν κοινὸν τὸ φιλεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀνάγκη τοῦτους ἡδέως μὲν προσορᾶν ἀλλήλους, εὐνοικῶς δὲ διαλέγεσθαι, πιστεύειν δὲ καὶ πιστεῦεσθαι, καὶ προσεῖν μὲν ἀλλήλων, συνήδεσθαι δ' ἐπὶ ταῖς καλαῖς πράξεσι, συνάχεσθαι δὲ ἦν τι σφάλμα προσκίπτῃ, τότε δ' εὐφραينوμένους διατελεῖν ὅταν ὑγιαίνοντες συνῶσιν, ἢν δὲ κάμη ὑποτεροσύν, πολλὴ συνεχεστέραν τὴν συνουσίαν ἔχῃν, καὶ ἀπόντων ἔτι μᾶλλον ἢ παρόντων ἐπιμελεῖσθαι; οὐ ταῦτα πάντα ἐπαφρόδιτα; διὰ γέ τοι τὰ τοιαῦτα ἔργα ἄμα ἐρῶντες τῆς φιλίας καὶ χρώμενοι αὐτῇ εἰς γῆρας διατελοῦσι. (19) Τὸν δὲ ἐκ τοῦ σώματος κρεμάμενον διὰ τί ἀντιφιλεῖσθαι ἂν ὁ παῖς; πότερον ὅτι ἑαυτῷ μὲν νέμει ὧν ἐπιθυμεῖ, τῷ δὲ παιδί τὰ ἐπονείδιστότατα; ἢ διότι ἂ σπεύδει πράττειν παρὰ τῶν παιδικῶν, εἰργεῖ μάλιστα τοὺς οἰκείους ἀπὸ τούτων; (20) Καὶ μὴν ὅτι γε οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πέλθει, διὰ τοῦτο μᾶλλον μισητέος. Ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος ἑαυτὸν πονηρὸν ἀποδεικνύει, ὁ δὲ πείθων τὴν τοῦ ἀναπειθομένου ψυχὴν διαφθείρει. (21) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ χρημάτων γε ἀπεμπολῶν τὴν ὥραν τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδιδόμενος; οὐ μὴν ὅτι γε ὥρατος ἄνθρωπος, οὐδὲ ὅτι γε καλὸς οὐκέτι καλῶ καὶ ἐρῶντι οὐκ ἐρῶν ὁμιλεῖ, φιλήσει αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ὁ παῖς τῷ ἀνδρὶ ὥσπερ γυνὴ κοινωνεῖ τῶν ἐν τοῖς ἀφροδίτοις εὐφροσυνῶν, ἀλλὰ νήφων μεθύοντα ὑπὸ τῆς ἀφροδίτης θεᾶται. (22) Ἐξ ὧν οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸ ὑπερορᾶν ἐγγίγνεται αὐτῷ τοῦ ἐραστοῦ. Καὶ σκοπῶν δ' ἂν τις εὖροι ἐκ μὲν τῶν διὰ τοὺς τρόπους φιλούμενων οὐδὲν χαλεπὸν γεγεννημένον, ἐκ δὲ τῆς ἀναιδοῦς ὁμιλίας πολλὰ ἤδη καὶ ἀνόσια πεπραγμένα. (23) Ὡς δὲ καὶ ἀνελεύθερος ἡ συνουσία τῷ τὸ σῶμα μᾶλλον ἢ τῷ τῇ ψυχῇ ἀγαπῶντι, νῦν τοῦτο δηλώσω. Ὁ μὲν γὰρ παιδεύων λέγειν τε ἂν δεῖ καὶ πράττειν δικαίως ἂν ὥσπερ Χείρων καὶ Φοῖνιξ ὑπ' Ἀχιλλέως τιμῶντο, ὁ δὲ τοῦ σώματος ὀρεγόμενος εἰκότως ἂν ὥσπερ πτωχὸς περιέποιτο. Ἄει γάρ τοι προσαιτῶν καὶ προσδεόμενος ἢ

fit amabilior. Quin et in usu formæ satietas quædam inest. Quo fit, ut quæ in ciborum usu propter satietatem, ea in amoribus quoque necessario accident. At animi amor, propterea quod castus sit, etiam insatiabilior est; nec idcirco uti quis existimare possit, minus est venustus ac iucundus; sed plane votum illud perficitur, quo petimus, ut dea tum verba, tum actiones venustas largiatur. Quod enim liberali forma et indole verecunda generosaque florens animus, quique statim inter æquales principe loco dignus simul et comis est, tum suspiciat, tum diligat amores suos; id vero verbis ostendi non est opus. Esse autem consentaneum, amatorem huiusmodi etiam suis amoribus gratum fore vicissim, id quoque docebo. Primum enim quis odisse possit illum a quo se bonum et honestum haberi sciat? deinde quem cernat amati decora magis quam suas voluptates curare? credat præterea, sive quid delinquantur, sive morbo deformior factus sit, amicitiam diminutum non iri? Quibus autem communis amor est, quo pacto non hos necesse est libenter se intueri, benevole colloqui, fidem habere sibi mutuo, prospicere sibi invicem, voluptatem simul capere ex honestis actionibus; condolere, si quid adversi accidat; denique perpetuo gaudere, dum bona cum vale tudine frui consuetudine mutua possunt; sin alteruter ægrotet, multo frequentius convenire; de absentibus denique quam præsentibus, magis esse sollicitum? an non hæc omnia sunt amoris plena? Certe ob huiusmodi officia simul et amicitiae studio tenentur, et ea perpetuo ad senectutem usque fruuntur. At eum, qui a corpore pendet, quamobrem diligat aliquis mutuo? utrum idcirco, quod sibi tribuit ea quæ concupiscit, adamato maxime probrosa? an quod ab iis, quæ impetrare ab amato studiose cupit, inaxime necessarios arceat? Atqui magis etiam odio dignus est, quod non vim afferat, sed persuadeat. Nam qui vim affert, improbum esse hominem sese declarat: qui vero persuadet, is illius qui persuadetur animum corrumpit. Jam vero et is qui pecunia formam vendit, qui magis diligit ementem sese, quam emptorem is qui vendit res in foro, et addicit? non enim certe, quod formosus cum deformi, pulcher cum non pulchro, non amans cum amante versatur, idcirco eum diligit. Non enim mas ita, uti mulier, voluptatum rei venereæ cum viro particeps est; sed sobrius ipse temulentum ex venere spectat. Unde non mirum est, si contemptus amatoris in ipso existit. Quod si quis rem consideret, inveniet nihil rei gravis ex illorum amore, qui ob mores amantur, accidisse; quum multa, eaque nefaria, de illa impudenti consuetudine evenerint. Jam et illiberalem esse consuetudinem illius, qui corpus magis, quam animum diligit, modo indicabo. Nam qui aliquem instituit, ut et dicere, quæ necesse sit, et gerere possit; is merito, perinde ac Chiro et Phenix ab Achille, affici honore debet: at qui corpus concupiscit, merito mendici cujusdam instar sectetur. Semper etenim comitatur emendicans et addi cupiens vel osculum, vel aliquam aliam tactio-

φιλήματος ἢ ἄλλου τινὸς ψηλαφήματος παρακολουθεῖ. (24) Εἰ δὲ λαμυρώτερον λέγω, μὴ θαυμάζετε· ὅ τε γὰρ οἶνος συνεπαίρει καὶ ὁ αἰεὶ σύνοικος ἐμοὶ ἔρως κεντρίζει εἰς τὸν ἀντίπαλον ἔρωτα αὐτῷ παρῆρσιάζεσθαι. (25) Καὶ γὰρ δὴ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἶδει τὸν νοῦν προσέχων μεμισθωμένῳ χῶρον εἰκέναι. Οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἀξίος γένεται ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλείονα ὥραϊα καρπώσεται. Ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον εἰκε τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν κεκτημένῳ. Πάντοθεν γοῦν φέρων ὅτι ἂν δύνηται πλείονος ἀξίον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. (26) Καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὅσα μὲν ἂν εἶδῃ ὅτι ὁ τοῦ εἶδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἐραστοῦ, εἰκὸς αὐτὸν τᾶλλα βραδιουργεῖν· ὅς δ' ἂν γιγνώσκῃ ὅτι ἂν μὴ καλὸς κάθαρος ᾖ, οὐ καθέξει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. (27) Μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὀρεγομένῳ ἐκ παιδικῶν φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀσκέειν ἀρετῇ. Οὐ γὰρ οἷόν τε πονηρὰ αὐτὸν ποιοῦντα ἀγαθὸν τὸν συνόντα ἀποδείξει, οὐδὲ γε ἀναισχυντίαν καὶ ἀκρασίαν παρεχόμενον ἐγκρατὴ καὶ αἰδούμενον τὸν ἐρώμενον ποιῆσαι. (28) Ἐπιθυμῶ δέ σοι, ἔφη, ὦ Καλλιὰ, καὶ μυθολογήσαι ὡς οὐ μόνον ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χρῆσιν ποιοῦνται. (29) Ζεὺς τε γὰρ ὅσων μὲν θνητῶν οὕσων μορφῆς ἡράσθη, συγγενόμενος εἶα αὐτὰς θνητὰς εἶναι· ὅσων δὲ ψυχαῖς ἀγασθείη, ἀθανάτους τούτους ἐποίησε· ὧν Ἡρακλῆς μὲν καὶ Διόσκουροί εἰσι, λέγονται δὲ καὶ ἄλλοι. (30) Καὶ ἐγὼ δέ φημι καὶ Γανυμήδην οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἕνεκα ὑπὸ Διὸς εἰς Ὀλύμπου ἀνεχέσθηναι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τοῦνομα αὐτοῦ. Ἔστι μὲν γὰρ δῆπου καὶ Ὀμήρῳ

γάνυται δέ τ' ἀκούων·

τοῦτο δὲ φράζει ὅτι ἡδεται δέ τ' ἀκούων. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλοθι ποῦ

πυκινὰ φρεσὶ μῆδεα εἰδώς·

τοῦτο δ' αὖ λέγει σοφὰ φρεσὶ βουλευόμενα εἰδώς. Ἐξ οὖν συναμφοτέρων τούτων οὐχ ἡδυσώματος ὀνομασθεὶς ὁ Γανυμήδης ἀλλ' ἡδυγνώμων ἐν θεοῖς τετίμηται. (31) Ἀλλὰ μὴν, ὦ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεὺς Ὀμήρῳ πεποιήται οὐχ ὡς παιδικοῖς Πατρόκλῳ ἀλλ' ὡς ἐταίρῳ ἀποθανόντι ἐκπρεπέστατα τιμωρῆσαι. Καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης καὶ Θησεὺς καὶ Πειρίθους καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἀριστοὶ ὑμνοῦνται οὐ διὰ τὸ συγκαθεύδειν ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγασθαι ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα κοινῇ διαπεπράχθαι. (32) Τί δέ, τὰ νῦν καλὰ ἔργα οὐ πάντ' ἂν εὔροι τις ἕνεκα ἐπαίνου ὑπὸ τῶν καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθελόντων πραττόμενα μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐπιζομένων ἡδονῇ ἀντ' εὐκλείας αἰρεῖσθαι; καίτοι Πausanias γὰρ δ' Ἀγάθωνος τοῦ ποιητοῦ ἐραστὴς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκυλινδουμένων εἰρηνεὺς ὡς καὶ στρατεύματα ἀλκιμώτατον ἂν γένοιτο ἐκ παιδικῶν τε καὶ ἐραστῶν. (33) Τούτους γὰρ ἂν ἔφη οἰεσθαι μάλιστα αἰδεῖσθαι ἀλλήλους ἀπολείπειν,

nem. Quod si dicacius quid profero, velim mirum vobis non videatur. Nam et vinum me impellit, et amor ille meus domesticus, ut liberius adversus amorem illum loquar, quem æmulum habet, me pungit. Videtur enim is mihi, qui formæ animum adjicit, similis illi esse, qui fundum mercede conducit. Nam ille, ut melior reddatur, nihil pensi habet; sed ut ipse quam plurimum fructus ex eo percipiat. Qui vero amicitiam expetit, magis illi similis est, qui fundum proprium possidet. Etenim undecumque, si quid potest, colligens, adamatum meliorem efficit. Quin etiam ipsos amores, qui sciunt formam suam præbentes amatoribus imperare, consentaneum est in reliquis nequiter versari: at qui animadverterit non futurum ut, nisi bonus et honestus sit, amicitiam retineat, eum par est majori studio virtutem colere. Maximum autem bonum illi contingit, qui ex adamato amicum egregium efficere vult, quod et ipsum necesse sit colere virtutem. Nec enim fieri potest, ut, si ipse nequiter se gerat, secum versantem bonum efficiat; neque si intemperantem et impudentem illi se exhibeat, adamatum temperantem ac verecundum efficere potest. Libet autem tibi, mi Callia, de fabularum etiam enarratione indicare, non solum homines, sed etiam deos ac heroes amorem animi pluris quam corporis usum facere. Jupiter enim mortales mulieres, quibuscumque ob formæ venustatem amatis est congressus, eas mortales manere passus est: quorum vero animos admirabatur, eos immortales faciebat. Eorum in numero sunt Hercules, Castor, Pollux; atque etiam alii quidam commemorantur. Quin etiam, mea sententia, Ganymedes noui corporis sed animi causa in Olympum a Jove translatus est: cui quidem sententiæ nomen etiam suffragatur. Est enim alicubi apud Homerum,

.. « γάνυται » δέ τ' ἀκούων·

hoc est, delectatur autem audiendo. Et alio in loco est,

.. πυκινὰ φρεσὶ « μῆδεα » εἰδώς·

hoc autem est, animo consilia sapientiæ plena cognoscens. De quibus duobus verbis junctis non propter corporis, sed ob animi suavitatem, nuncupatus Ganymedes, a diis honore afficitur. Achillem quoque, mi Nicerate, fecit Homerus Patroclum, non ut amores suos, sed ut sodalem, gloriosissime ulciscentem, posteaquam mortuus esset. Et Orestes ac Pylades, Theseus ac Pirithous, alique complures ex semideis præstantissimi, non propterea, quod una cubarint, sed quod invicem se suspiciendo res maximas et pulcherrimas una perfecerint, celebrantur. Quid autem? an non quæ jam præclara patrantur facinora, reperiet aliquis laudis gratia potius ab iis fieri, qui et labores et pericula volunt adire, quam ab aliis qui voluptatem pro gloria eligere consueverunt? Quamquam Agathonis poetæ amator Pausanias, dum purgaret eos qui per intemperantiam una voluntantur, etiam exercitum ex adamatis et amatoribus fortissimum fieri posse dixit. Nam existimare se aiebat, hos in primis pudore præpediri, quominus se mutuo deserant.

θαυμαστά λέγων, εἰ γε οἱ ψόγου τε ἀφροντιστεῖν καὶ ἀναισχυντεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐπιζόμενοι οὗτοι μάλιστα αἰσχυρόν τι ποιεῖν. (34) Καὶ μαρτύρια δὲ ἐπήγετο ὡς ταῦτα ἐγνωκότες εἶεν καὶ Θηβαῖοι καὶ Ἡλείοι. Συγκαθεύδοντας γοῦν αὐτοῖς ὁμῶς παρατάττεσθαι ἔφη τὰ παιδικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲν τοῦτο σημείον λέγων ὁμοιον. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ταῦτα νόμιμα, ἡμῖν δ' ἐπονείδιστα. Δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ μὲν παραττόμενοι ἀπιστοῦσιν εἰκέναι μὴ χωρὶς γενόμενοι οἱ ἐρώμενοι οὐκ ἀποτελῶσι τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα. (35) Λακεδαιμόνιοι δὲ οἱ νομίζοντες, ἐὰν καὶ ὀρεχθῇ τις σώματος, μηδενὸς ἂν εἴη καλοῦ κάγαθοῦ τοῦτον τυχεῖν, οὕτω τελῶς τοὺς ἐρωμένους ἀγαθοὺς ἀπεργάζονται ὥς καὶ μετὰ ξένων καὶ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ταχθῶσι τῷ ἑραστῇ, ὁμοίως αἰδοῦνται τοὺς παρόντας ἀπολείπειν. Θεὸν γὰρ οὐ τὴν Ἀναίδειαν ἀλλὰ τὴν Αἰδοῦ νομίζουσι. (36) Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι πάντες ὁμολογοί γενέσθαι περὶ ὧν λέγω, εἰ ὥδε ἐπισκοποῦμεν, τῷ ποτέρως παιδί φιληθέντι μάλλον ἂν τις πιστεύσειεν ἢ χρηήματα ἢ τέκνα ἢ χάριτας παρακατατίθεσθαι. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι καὶ αὐτὸν τὸν τῷ εἶδει τοῦ ἐρωμένου χρώμενον μάλλον ἂν ταῦτα τῷ τὴν ψυχὴν ἑρασμῷ πιστεῦσαι. (37) Σοὶ γε μὴν, ὦ Καλλιὰ, δοκεῖ μοι ἄξιον εἶναι καὶ θεοῖς χάριν εἰδέναι ὅτι σοι Αὐτολύκου ἔρωτα ἐνέβαλον. Ὡς μὲν γὰρ φιλότιμός ἐστιν εὐδηλον, ὅς τοῦ κηρυχθῆναι ἐνεκα νικῶν παγκράτιον πολλοὺς μὲν πόνους, πολλὰ δ' ἀλγῆ ἀνέχεται. (38) Εἰ δὲ οἴοιτο μὴ μόνον ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα κοσμήσειν, ἀλλ' ἱκανὸς γενέσθαι δι' ἀνδραγαθίαν καὶ φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τὴν πατρίδα αὔξειν τρώπαια τῶν πολεμίων ἱστάμενος, καὶ διὰ ταῦτα περιβλεπτός τε καὶ ὀνομαστός ἔσεσθαι καὶ ἐν Ἑλλήσι καὶ ἐν βαρβάροις, πῶς οὐκ οἶε αὐτὸν ὄντιν' ἡγοῖτο εἰς ταῦτα συνεργὸν εἶναι κράτιστον τοῦτον ταῖς μεγίσταις ἂν τιμαῖς περιέπειν. (39) Εἰ οὖν βούλει τοῦτω ἀρέσκειν, σκεπτόν μὲν σοι ποῖα ἐπιστάμενος Θεμιστοκλῆς ἱκανὸς ἐγένετο τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν, σκεπτόν δὲ ποῖα ποτε εἰδὼς Περικλῆς κράτιστος ἐδόκει τῇ πατρίδι σύμβουλος εἶναι, ἀθρητέον δὲ καὶ πῶς ποτε Σόλων φιλοσοφῆσας νόμους κράτιστους τῇ πόλει κατέθηκεν, ἐρευνητέον δὲ καὶ ποῖα Λακεδαιμόνιοι ἀσχοῦντες κράτιστοι δοκοῦσιν ἡγεμόνες εἶναι· πρόξενοι δὲ καὶ κατὰγονται αἰεὶ παρὰ σοι οἱ κράτιστοι αὐτῶν. (40) Ὡς μὲν οὖν σοι ἡ πόλις ταχὺ ἂν ἐπιτρέψειεν αὐτῇ, εἰ βούλει, εὖ ἴσθι. Τὰ μέγιστα γὰρ σοι ὑπάρχει. Εὐπατρίδης εἶ, ἱερεὺς θεῶν τῶν ἀπ' Ἐρεχθέως, οἱ καὶ ἐπὶ τὸν βάρβαρον σὺν Ἰάχῳ ἐστράτευσαν, καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ ἱεροπρεπέστατος δοκεῖς εἶναι τῶν προγεγεννημένων, καὶ σῶμα ἀξιοπρεπέστατον μὲν ἰδεῖν τῆς πόλεως ἔχεις, ἱκανὸν δὲ μόχθους ὑποφέρειν. (41) Εἰ δ' ὑμῖν δοκῶ σπουδαιολογῆσαι μάλλον ἢ παρὰ πότον πρέπει, μηδὲ τοῦτο θαυμάζετε. Ἀγαθὸν γὰρ φήσει καὶ τῆς ἀρετῆς φιλοτιμῶς ἐφιεμένον αἰεὶ ποτε τῇ πόλει συναραστής ὢν διατελεῖ. (42) Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι περὶ τῶν βρηνέντων διελέγοντο, ὁ δ' Αὐτολύκος κατεθεῖτο τὸν Καλλιᾶν. Καὶ ὁ Καλλιᾶς δὲ παρορῶν εἰς ἐκεῖνον

Quod quidem ab eo dictum mirari subit, eos scilicet, qui reprehensionem negligere, seque non revereri consuevisset mutuo, maxime verituros turpe quiddam admittere. Producebat et testimonia Thebanorum ac Eleorum, qui tale quid statuissent. Quamquam enim una cubent, nihilominus amores in praeliis eadem in acie collocari. Quod quidem argumentum minime congruens afferebat. Nam apud illos hæc consentanea sunt legibus, apud nos autem probro ducuntur. At mihi sane, qui eadem in acie collocantur, diffidere sibi videntur; ne videlicet, si seorsum essent dispositi ab ipsis adamati, fortium virorum muneri non responderent. Lacedæmonii vero, qui existimant corpus appetentem nihil amplius boni et præclari consequi, tam perfecte bonos ac fortes viros ex adamatis efficiunt, ut etiam si inter externos vel non in eadem cum amatore acie sint constituti, pariter tamen illos, qui adsunt, deserere vereantur. Non enim Impudentiam, sed Verecundiam esse deam credunt. Et videmur sane omnes in iis, de quibus loquimur, consentire; si hoc modo rem consideremus: utro scilicet modo adamati quis potius vel fortunas suas et liberos crediderit, vel beneficium præstiterit. Atque equidem sentio, etiam illum, qui amati forma utitur, libentius hæc universa crediturum ei qui animo quoque sit amabilis. Te certe, mi Callia, diis gratias agere æquum est, mea sane sententia, qui Autolyci amorem tibi indiderint. Nam hunc honoris esse cupidum re ipsa patet, quippe qui ut per præconem quinquertii victor pronuntietur, labores multos multosque dolores tolerat. Quod si putat, se non solum sibi ac patri ornameto esse posse, sed etiam propter virtutem amicos beneficiis afficere, ac patriam amplificare, tropæa de superatis hostibus statuentem, eaque de causa conspicuum et celebrem futurum tum apud Græcos tum barbaros: qui non existimes ipsum maximis aliquem prosequiturum honoribus, quem duceret in hoc adiutorem se præstantissimum habiturum? Quare si huic placere vis, considerandum erit tibi, quo pacto Themistocles idoneus ad Græciam liberandam factus sit; itemque considerandum, quali Pericles instructus scientia visus sit patriæ consiliarius fuisse optimus; inquirendum, quo pacto philosophatus Solon patriæ leges optimas tulerit; pervestigandum, qualibus exercitiis utentes Lacedæmonii, præstantissimi duces esse videantur: et divertunt ad te semper præstantissimi ex ipsis publici hospites. Itaque scire debes, rempublicam cito semet tibi tradituram, si velis. Nam adjumenta maxima ad eam rem habes. Patricius es, sacerdos es deorum, ex iis qui sunt ab Erechtheo, qui cum Iaccho adversus regem barbarum militarunt: et nunc in festo augustissimus esse videris omnium majorum, et corpus habes inter hujus urbis alia spectatu dignissimum, tolerandisque laboribus idoneum. Quod si vobis videor magis serio loqui, quam in vino conveniat, mirum id vobis ne videatur. Nam semper ego una cum republica dilexi eos, qui bona præditi essent indole, ac virtutis ambitiose cupidi essent. Ac de his quidem, ita dictis, ceteri discebant. Autolycus autem Calliam adspiciebat, in quem vicissim Callias coniectis oculis: Ergo tu, mi Socrates,

εἶπεν, Οὐκοῦν σύ με, ὦ Σώκρατες, μαστροπεύσεις πρὸς τὴν πόλιν, ὅπως πράττω τὰ πολιτικά καὶ αἰ ἀρεστοὶς ὦ αὐτῇ. (43) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ἢν δρῶσί γέ σε μὴ τῷ δοκεῖν ἀλλὰ τῷ ὄντι ἀρετῆς ἐπιμελούμενον. Ἡ μὲν γὰρ ψευδὴς δόξα ταχὺ ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς πείρας· ἡ δ' ἀληθὴς ἀνδραγαθία, ἢν μὴ θεὸς βλάπτῃ, αἰ ἐν ταῖς πράξεσι λαμπροτέραν τὴν εὐκλειαν συμπαρέχεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἐληξεν. Αὐτολυκος δέ, ἤδη γὰρ ὥρα ἦν αὐτῷ, ἐξανίστατο εἰς περίπατον· καὶ ὁ Λύκων ὁ πατήρ αὐτῷ συνεξιών ἐπιστραφεὶς εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ὦ Σώκρατες, καλὸς γε καὶ ἀγαθὸς δοκεῖς μοι ἄνθρωπος εἶναι.

2. Ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν θρόνος τις ἔνδον κατετέθη, ἔπειτα δὲ ὁ Συρακόσιος εἰσελθὼν εἶπεν, ὦ ἄνδρες, Ἀριάδνη εἰσείσιν εἰς τὸν ἑαυτῆς τε καὶ Διονύσου θάλαμον. Μετὰ δὲ τοῦτ' ἤξει Διόνυσος ὑποπεπικῶς παρὰ θεοῖς καὶ εἰσείσιν πρὸς αὐτήν, ἔπειτα παιζοῦνται πρὸς ἀλλήλους. (3) Ἐκ τούτου πρῶτον μὲν ἡ Ἀριάδνη ὡς νύμφη κεκοσμημένη παρῆλθε καὶ ἐκαθέζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου. Οὕτω δὲ φαινομένου τοῦ Διονύσου ἠυλείτο ὁ βακχεῖος ρυθμός. Ἐνθα δὴ ἡγάσθησαν τὸν ὀρχηστοδιδάσκαλον. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἡ Ἀριάδνη ἀκούσασα τοιοῦτόν τι ἐποίησεν ὡς πᾶς ἂν ἔργω ὅτι ἀσμένῃ ἤκουσε· καὶ ὑπήντησε μὲν οὐ οὐδὲ ἀνέστη, ὅλη δ' ἦν μόλις ἡμεροῦσα. (4) Ἐπεὶ γε μὴν κατείδεν αὐτὴν ὁ Διόνυσος, ἐπιχορεύσας ὥσπερ ἂν εἰ τις φιλικώτατα ἐκαθέζετο ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ περιλαβὼν ἐφίλησεν αὐτήν. Ἡ δ' αἰδομένη μὲν ἑώκει, θυμὸς δὲ φιλικῶς ἀντιπεριελάμβανεν. Οἱ δὲ συμπόται δρῶντες ἅμα μὲν ἐκρότουν, ἅμα δὲ ἐβόων αὖθις. (5) Ὡς δὲ ὁ Διόνυσος ἀνιστάμενος συνανέστησε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἀριάδνην, ἐκ τούτου δὴ φιλοῦντων τε καὶ ἀσπαζομένων ἀλλήλους σχήματα παρῆν θεάσασθαι. Οἱ δ' ὄρῳντες ὄντως καλὸν μὲν τὸν Διόνυσον, ὥραϊαν δὲ τὴν Ἀριάδνην, οὐ σκώπτοντας δὲ ἀλλ' ἀληθινῶς τοῖς στόμασι φιλοῦντας, πάντες ἀνεπτειρωμένοι ἐθεῶντο. (6) Καὶ γὰρ ἤκουον τοῦ Διονύσου μὲν ἐπερωτῶντος αὐτὴν εἰ φιλεῖ αὐτόν, τῆς δ' οὕτως ἐπομνουούσης ὥστε μὴ μόνον τὸν Διόνυσον ἀλλὰ καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας συνομῶσαι ἂν ἤ μὴν τὸν παῖδα καὶ τὴν παῖδα ὑπ' ἀλλήλων φιλεῖσθαι· ἐώκεσαν γὰρ οὐ δεδιδαγμένοις τὰ σχήματα ἀλλ' ἐπιεμένοις πράττειν ἅ παλαιοὶ ἐπεθύμουν. (7) Τέλος δὲ οἱ συμπόται ἰδόντες περιβεβληκότας τε ἀλλήλους καὶ ὡς εἰς εὐνὴν ἀπτόντας, οἱ μὲν ἄγαμοι γαμεῖν ἐπώμνυσαν, οἱ δὲ γεγαμηκότες ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀπῆλθον πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὅπως τούτων τύχοιεν. Σωκράτης δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ ὑπομεινάντες πρὸς Λύκωνα καὶ τὸν υἱὸν σὺν Καλλιᾷ περιπατήσαντες ἀπῆλθον. Αὕτη τοῦ τότε συμποσίου κατάλυσις ἐγένετο.

lenocinio tuo me civitati conciliabis, ait, ut res civiles tractem, ac semper ei placeam. Profecto fiet hoc, inquit, si te non opinione sed re ipsa virtutis esse studiosum viderint. Nam falsa gloria celeriter ab experientia redarguitur; at vera strenuitas, nisi Deus impedimento sit, semper in actionibus splendidiorem gloriam suppeditat.

CAPUT IX.

Hujus quidem colloquii finis hic fuit. Et Autolycus, quod ita tempus posceret, ad deambulationem surgebat, ac Lyco pater una cum ipso exibat; ac tum conversus: Per Junonem, inquit, mi Socrates, bonus et honestus mihi vir esse videris.

Secundum hæc primo solium quoddam intus est collocatum, deinde Syracusanus ingressus, Ariadna, inquit, o viri, eum et Bacchi thalamum ingreditur. Postea Bacchus adveniet, largiuscule potus apud deos, et ingreditur ad illam: deinde ludent inter se. Hinc jam Ariadna tanquam sponsa exornata ingressa est, et in solio consedit. Interim, Baccho nondum prodeunte, tibia numerus Bacchicus canebatur. Tum omnes magistrum choreæ prædicare. Nam Ariadna statim, quum hæc audisset, tale quid faciebat, ut quivis animadverteret, lubenter id eam auduisse. Atque obviam quidem illa non processit, nec adsurrexit; præ se ferebat tamen, quod vix conquiesceret. Posteaquam vero Bacchus eam vidisset, ita saltans, ut si quis cum summo amore, in genibus consideret; quumque complexus illam fuisset, etiam osculatus est. Ea vero tametsi pudore quodam affectæ similis esset, amice tamen illum vicissim amplectebatur. Quod quum convivæ cernerent, partim plausum dabant, partim rursus exclamabant. Quum autem Bacchus surgens Ariadnam secum erexisset, osculantem jam et complectentem sese gestus erat spectare. Illi quum revera Bacchum formosum esse cernerent, et Ariadnam venustate florentem, eosque non per jocum, sed vere se admotis oribus osculari, omnes erectis animis spectabant. Audiebant enim Bacchum interrogantem ipsam, num se amaret, atque illam hoc ita confirmantem jurejurando, ut non modo Bacchus, sed omnes etiam, qui aderant, jurassent, revera mutuum esse inter puerum et puellam amorem. Erant enim similes iis qui gestus hos non docti essent, sed facere cuperent id quod jamdudum expetivissent. Tandem quum convivæ illos sese complexos cernerent, quasque ad cubile tendentes, quotquot uxores necdum duxerant, ducturos se jurabant; mariti vero conscensis equis ad uxores suas avehebantur, ut iis potirentur. Socrates cum illis, qui remanserant, ad Lyconem ejusque filium una cum Callia deambulatori discedebant. Hunc ad modum convivium tunc temporis dimissum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐνόησας ποτὲ ὥς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων οὕσα δυνατωτάτη τε καὶ ὀνομαστοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα δὲ ποτὲ τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο· ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. (2) Λυκοῦργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους οἷς περὶ ὀδοίμενοι ἡδαιμονήσαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς τὰ ἔσχατα μάλα σοφὸν ἡγοῦμαι. Ἐκεῖνος γὰρ οὐ μισησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνώους ταῖς πλείσταις, προέχουσιν εὐδαιμονίᾳ τὴν πατρίδα ἀπέδειξεν. (3) Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἀρξώμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίττειν καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ ἀνυστὴν μετριωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὀψῳ ἢ δυνατὸν μικροτάτῳ· οἶνον γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένης ἢ ὑδαρεῖ χρωμένης διάγουσιν. Ὡς περὶ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἔχόντων ἑδραῖοι εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἑλλήνες ἡρεμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. Τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρὴ προσδοκῆσαι μεγαλειῶν ἂν τι γεννησάι; (4) Ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐσθλῆτας μὲν καὶ δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι, ταῖς δ' ἐλευθέραις μέγιστον νομίμας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν· πρῶτον μὲν σωμασκειν ἔταξεν οὐδὲν ἥττον τὸ θῆλυ τοῦ ἀρρένου φύλου· ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥς περ καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρωμενέστερα γίνεσθαι. (5) Ἐπεὶ γε μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας, καὶ τούτου τάναντία ἔγνω· ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. Οὕτω δὲ συνόντων ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἐρρωμενέστερα δὲ γίνεσθαι εἰ τι βλάστοι οὕτω μάλλον ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἔκαστοι γυναῖκα ἀγεσθαι ἔταξεν ἐν ἀκαμίαις τῶν σωματῶν τοὺς γάμους ποιῆσθαι, καὶ τοῦτο συμφέρον τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. (7) Εἰ γε μέντοι συμβαίῃ γεραῖῳ νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς τηλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάναντία καὶ τούτου ἐνόμισεν· τῷ γὰρ πρεσβυτέρῳ ἐποίησεν, ὁποῦ ἄνδρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασθῆναι, τοῦτον ἐπαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι. (8) Εἰ δὲ τις αὖ γυναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιτο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων ἐπιθυμοίῃ, καὶ τούτῳ νόμον ἐποίησεν, ἥντινα [ἂν] εὖ-

XENOPHONTIS

LACEDÆMONIORUM

RESPUBLICA.

CAPUT I.

Cogitanti mihi aliquando Spartam, cum una ex urbibus minime populosis sit, nihilominus et potentissimam et clarissimam in Græcia extitisse, mirum videbatur, quonam modo id fieri potuerit. Sed posteaquam Spartanorum instituta perspexi, non amplius mirabar. Lycurgum sane, qui illas eis tulit leges, quibus parendo felices evasere, non modo admiror, sed etiam summe sapientem fuisse arbitror. Nam is haudquaquam alias civitates imitatus, imo etiam contraria plurimis statuens, ut patria felicitate ceteris præstaret, effecit. Quippe statim (ut ab ipso principio rem ordiar) quod sobolis procreationem attinet, ceteri puellas, quæ parituræ sunt et recte videntur educari, modico quam maxime fieri potest pane, ac prout licet obsonio tenuissimo alunt; verum vino aut prorsus abstinentes aut diluto utentes agere jubent. Ut autem plerique opifices sedentarii sunt, sic ceteri Græci puellas quoque sine omni motu lanificium exercere volunt. At quomodo potest expectari, ut quæ sic educantur, generosum aliquid pariant? Lycurgus autem existimabat, vel ancillas ad vestem parandam sufficere: ingenuarum vero munus in primis esse ratus procreare liberos, primum non minus femineum sexum habere corporis exercitia jussit quam masculum; deinde sicut viris inter se certamina cursus et roboris instituit, sic etiam feminis; quod statueret, ex utroque parente robusto etiam sobolem robustiorem nasci. Jam ubi ad virum accedit mulier, quod alios immodice videret initio uxoris consuescere, hac etiam in parte plane diversum statuit. Quippe sanxit pudorem esse, ut quis in thalamum vel ingrediens, vel egrediens inde, conspiceretur. Hoc modo si consuescant, majori eos erga se desiderio teneri necesse est, et foetus, si qui producantur, fieri robustiores, quam si satietas mutua obrepat. Præterea potestate adempta, qua quis uxores duceret cum ipsis libitum esset, præcepit, ut dum vigerent corpora, matrimonia contraherent, idque ad bonæ sobolis procreationem conducere putabat. Sin vero usu veniret, ut senex uxorem juvenilem haberet, quia qui in hac ætate essent, videbat uxores diligentissime custodire, etiam in ea parte contrarium plane statuit. Tulit enim, ut hic senex, eo viro, quem ob corporis et animi dotes suspiceret, ad uxorem adducto, sobolem susciperet. Quod si quis feminae conjugium aversaretur, ac nihilominus præstantium liberorum cupidus esset; etiam huic rei legem servavit, ut quamcunque fecundam et indolis generosæ

τεκνον καὶ γενναίαν ὁρήν, πείσαντα τὸν ἔχοντα ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι. (9) Καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. Αἱ γὰρ γυναῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἳ τε ἄνδρες ἀδελφοὺς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἳ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ χρημάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. (10) Περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τάναντία γνούς τοῖς ἄλλοις εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ' ἰσχὺν ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπέτέλεσεν ὁ βουλόμενος ἐπισκοπεῖτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐγὼ μέντοι, ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγημαι, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἐκατέρων σαφηνίσαι. Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες κάλλιστα τοὺς υἱεὶς παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ξυνῴσιν, εὐθὺς μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγούς θεράποντας ἐφιστᾷσιν, εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένων καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαιστρᾷ. Πρὸς δὲ τούτοις τῶν παίδων πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσι· σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. (2) Ὁ δὲ Λυκούργος ἀντὶ μὲν τοῦ ἰδίου ἑκάστον παιδαγωγούς δούλους ἐφίσταναι ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὧν περ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται, ὃς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται. Τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας, καὶ ἐπισκοποῦντα, εἴ τις βραδιουργίῃ, ἰσχυρῶς κολάζειν. Ἐδωκε δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἡθόντων μαστιγοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅτε δέοι. Ὡς τε πολλὴν μὲν αἰδῶ, πολλὴν δὲ πειθῶ ἐκεῖ συμπαρῆναι. (3) Ἀντὶ γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξεν ἀνυποδησίᾳ κρατύνειν, νομίζων, εἰ τοῦτ' ἀσκήσιαν, πολλὴ μὲν ῥῆν ἂν ὀρθιάδε βαίνειν, ἀσφαλέστερον δὲ πρηνῇ καταβαίνειν, καὶ πηδῆσαι δὲ καὶ ἀναθορεῖν καὶ δραμεῖν θάπτον ἀνυπόδητον, εἰ ἡσυχῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον. (4) Καὶ ἀντὶ γε τοῦ ἱματίους διαθρύπτεσθαι ἐνόμισεν ἐνὶ ἱματίῳ δι' ἔτους προσεθίζεσθαι, νομίζων οὕτω καὶ πρὸς ψύχῃ καὶ πρὸς θάλλῃ ἄμεινον ἂν παρασκευάσασθαι. (5) Σίτον γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβαλεῖν τὸν ἄρβρενα ὥς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεστερώς διάγειν μὴ ἀπείρως ἔχειν, νομίζων τοὺς οὕτω παιδευομένους μᾶλλον μὲν ἂν δύνασθαι, εἰ δεήσειεν, ἀσπῆσαντας ἐπιπονῆσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγγεληθεῖ, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείω χρόνον ἐπιταθῆναι, ἥττον δ' ἂν εἴηο δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα. (6) καὶ ὑγιεινότερος δ' ἂν διάγειν, καὶ εἰς μῆκος ἂν αὐξάνεσθαι τὴν βαδινὰ τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφὴν μᾶλλον συλλαμβάνειν ἡγήσατο ἢ τὴν διαπλάτύνουσαν τῷ σίτῳ. Ἰς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄγαν αὐτῷ πείζοντο, ἀπραγμόνως μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε λαμβάνειν

conspexisset, persuaso ejus marito, prolem ex ea procrearet. Atque hujusmodi multa concessit. Etenim feminae binas domos occupatas tenere, et mariti earum liberis suis fratres adjungere volunt, qui in generis quidem ac virium societatem veniunt, a facultatibus tamen excluduntur. Hoc modo cum de procreatione sobolis statueret diversa ceteris, num Sparta viros tam proceritate quam robore praestantes produxerit, consideret qui volet.

CAPUT II.

Equidem quia de procreatione dixi, etiam utriusque sexus institutionem exponam. Ex Graecis ergo ceteris ii, qui rectissime liberos suos instituere se aiunt, ubi primum pueri ea, quae dicuntur, intelligunt, mox servos eis paedagogos praeficiunt, mox eos ad magistrorum ludos mittunt, ut et litteras, et musicam, et quae ad palastram pertinent, discant. Praeterea puerorum pedes per calceos teneriores reddunt, et corpora vestium mutationibus ad molliem consuefaciunt: cibi modum ventre metiuntur. Lycurgus autem, pro eo quod illi seorsum singuli servos paedagogos praeficiunt, virum eis praesse instituit ex eorum numero, qui magistratus summos possunt obire: huic a puerorum gubernatione Paedonomi est nomen; cui quidem potestatem plenam colligendi pueros concessit, et eosdem puniendi graviter, inspectanti an quis nequiter agat. Eidem ex ephebis quosdam, qui flagella gestarent, adjunxit, ut, cum res posceret, poenas pueris irrogarent. Quo factum, ut magnum verecundiae, magnum simul in pueris obedientiae studium esset. Pro eo vero quod alii calceis pedes emollirent, jussit ut nuditate pedes duriores efficerent: existimabat enim futurum, si ad hoc semet exercitarent, ut multo facilius ardua loca conscenderent, per declivia tutius descenderent, saltum darent, subeirent, currerent discalceati, siquidem pedes aduefecissent, multo expeditius quam calceati. Itidem pro eo, quod illi vestibus sese emollirent, statuit ut ad unum se vestimentum anno toto adsuefacerent, quod putaret hac ipsos ratione tum ad frigora tum ad calores ferendos rectius instructos fore. Cibi tantum sumi masculo suadendum censuit, ut praerepletionem non gravaretur, et penuriam tolerandi non ignarus esset: putabat enim illos, qui sic instituerentur, diutius, ubi usus ita posceret, labores sine cibo toleraturos, magisque futurum ut, si esset imperatum, ab eodem cibo longius in tempus durarent, minus obsonii requirerent, quamvis escam denique facilius admitterent. Praeterea putabat, alimentum, quod corpora gracilia potius efficeret quam cibo dilataret, ad salubrius vivendum et ad incrementum proceritatis, adjumenti plus adferre. Ut autem a fame non nimium premerentur, non concessit eis, ut sine negotio consequere-

ὧν ἂν προσδέωνται, κλέπτειν δ' ἐφῆκεν ἔστιν ἃ τῷ λιμῷ ἐπικουροῦντας. (7) Καὶ ὥς μὲν οὐκ ἀπορῶν ἔτι δοίη ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφὴν οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἀγνοεῖν· ὃλλον δ' ὅτι τὸν μέλλοντα κλοπεύειν καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεῦειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. Ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ὅτι μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδεῶν βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν καὶ πολειμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσεν. (8) Εἴποι δ' ἂν οὖν τις, τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλε τῷ ἀλίσκομένῳ; ὅτι, φημί ἐγώ, καὶ τὰλλα ὅσα ἀνθρωποι διδάσκουσι κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. Κακῆνοι οὖν τοὺς ἀλίσκομένους ὡς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. (9) Καὶ ὥς πλείστους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ' Ὀρθίας καλὸν θείας, μαστιγοῦν τούτους ἄλλους ἐπέταξε, τοῦτο δὴ δηλῶσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος ὅτι ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγῆσαντα πολλὸν χρόνον εὐδοχιμοῦντα εὐφραίνεισθαι. Δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ ὅτι καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλείστα δὲ πράγματα λαμβάνει. (10) Ὅπως δὲ μὴδ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλθοι, ἔρημοί ποτε οἱ παῖδες εἴεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν αἰὲ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν ὅτι ἂν ἀγαθὸν δοκῇ εἶναι, καὶ κολάζειν, εἰ τι ἁμαρτάνοιεν. Τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε καὶ αἰδουμένους εἶναι τοὺς παῖδας· οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες ὥς τοὺς ἄρχοντας. (11) Ὡς δὲ καὶ εἰ ποτε μὴδεὶς τῶν ἀνθρ. παρῶν, μὴδ' ὡς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἴεν, ἔθηκ' τῆς ἰλῆς ἐκαστῆς τὸν τορῶτατον τῶν εἰρένων ἄρχειν· ὥστε οὐδέποτε ἔχει οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι.

12. Λεκτέον δὲ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων· ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. Οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες ἢ ὥσπερ Βοιωτοὶ ἀνθρ. καὶ παῖς συζυγέστες ὁμιλοῦσιν, ἢ ὥσπερ Ἕλαιοι διὰ χαρίτων τῇ ὄρᾳ χρῶνται· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἰργουσιν ἀπὸ τῶν παίδων. (13) Ὁ δὲ Λυκούργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνοὺς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὦν ὅσον δεῖ ἀγασθεὶς ψυχὴν παιδὸς πειρώτο ἄμεμπτον φίλον ἀποτελέσασθαι καὶ συνεῖναι, ἐπήγει καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν· εἰ δὲ τις παῖδος σώματος δρεγόμενος φανείη, ἀσχιστον τοῦτο θείας ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μὴδὲν ἔττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἢ γονεῖς παίδων ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. (14) Τὸ μέντοι ταῦτα ἀπαιστεῖσθαι ὑπὸ τινων οὐ θαυμάζω· ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις. Καὶ τῶν μὲν αὖ παιδικῶν οὕτως ἐπεμελήθη.

tur quibus ipsis opus esset; sed permisit, ut furto aliqua subtraherent, quibus levare fames posset. Non tamen eum idcirco concessisse, ut artificiosa industria sibi victum pararent, quia non haberet ipse quod aliud illis daret, neminem ignorare arbitror. Nimirum patet, eum, qui aliquid furto sit ablaturus, necesse habere ut noctu vigilet, interdum fallat, insidias locet, atque etiam exploratores paret, si quidem aliquid accipere velit. In quibus omnibus apparet ita eum pueros instituisse, quod eos ad paranda necessaria sollertiores, adeoque bellicosiores facere vellet. Fortasse quis dixerit: Cur igitur si quidem furari bonum quid esse arbitrabatur, multis eum verberibus castigabat, qui deprehendebatur? Nimirum ideo, mea quidem sententia, quod aliis etiam in rebus, quas homines docent, non recte aliquid exsoquentem plectant. Quamobrem illi quoque in deprehensos, ut parum peritos fures, animadvertunt. Cumque ingeniosum esse statuisset, si qui quam plurimos ex ara Dianæ Orthiæ caseos surripuissent, eos tamen ab aliis virgis cædi iussit. Quo quidem significare voluit, fieri posse ut qui exiguo tempore dolores perferat, diuturna voluptate cum gloria fruatur. Præterea significatur hoc ipso, mollem et ignavum hominem, cum celeritate opus est, utilitatis minimum capere, molestiæ plurimum. Ut autem pueri, etiam moderatore suo absente, nunquam aliquo destituerentur, qui eis præesset, instituit, ut ex civibus quicumque præsens quovis esset tempore, potestatem haberet tum imperandi pueris, quod ex usu esse videretur, tum plectendi, si quid delinquerent. Qua re perfecit ut pueri etiam verecundiores essent. Quippe nihil ita neque pueri, neque viri reverentur, atque præfectos suos. Ut autem ne tunc quidem, si forte nullus ætatis virilis adesset, rectore pueri suo carerent, sanxit, ut cuilibet classi imperaret accerrimus eorum, qui pueritiam jam egressi essent. Quo fit, ut istic pueri nunquam rectore careant.

Etiam de puerorum amoribus dicendum mihi videtur, quod hoc quoque ad institutionem valeat. Aliis in more Græcis est, ut vel conjuncti vir ac puer degant, quod fit apud Bæotos, vel formæ venustate muneribus potiantur, quod Eleis in usu est. Nonnulli sunt, qui prorsus amatores cum pueris etiam colloqui vetant. Lycurgus autem his quoque omnibus contraria statuens, si quis vir esset ejusmodi qualem esse deceret indolemque pueri admiratus, amicum sibi sincerum efficere cuperet, et cum eo versari; hoc ipsum laudabat, eamque putabat institutionem esse optimam. Sin aliquem pueri corpore duntaxat capi adpareret, id turpissimum esse statuit, adeoque perfecit ut apud Lacedæmonios nihilo utique minus amatores a puerorum amatorum congressu abstinerent, quam vel parentes a filiis, vel a fratribus fratres veneris in rebus abstinere. Quæ sane fidem apud quosdam non mereri, nihil miror. Nam leges in plerisque civitatibus libidines ejusmodi non coercent. Atque has quidem ratione curavit etiam puerorum amores.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γε μὴν ἐκ παίδων εἰς τὸ μειρακιουῖσθαι ἐκβαί-
νωσι, τηνικαῦτα οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδα-
γωγῶν, παύουσι δὲ καὶ ἀπὸ διδασκάλων, ἀργουσι δὲ
οὐδένες ἔτι αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονόμους ἀφίσιν· ὁ δὲ Λυ-
κοῦργος καὶ τούτων τάναντία ἔγνω. (2) Καταμαθὼν
γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμε-
νον, μάλιστα δὲ ἔβριν ἐπιπολάζουσαν, ἰσχυροτάτας δὲ
ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν παρισταμένας, τηνικαῦτα πλεί-
στους μὲν πόνους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσχο-
λίαν ἐμηχανήσατο. (3) Ἐπιθείς δὲ καὶ εἰ τις ταῦτα
φύγοι, μηδενὸς ἔτι τῶν καλῶν τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ
μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου ἀλλὰ καὶ τοὺς κηδομένους ἐκά-
στων ἐπιμελεῖσθαι ὥς μὴ ἀποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι
παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιτο. (4) Πρὸς δὲ τούτοις
τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφυσιῶσαι βουλόμενος αὐτοῖς
καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τῶν
χεῖρε ἔχειν, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιβλέπειν δὲ μηδα-
μοῖ, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὄρᾶν. Ἐνθα δὲ
καὶ δῆλον γεγενῆσθαι ὅτι τὸ ἄρβρον φύλον καὶ εἰς τὸ σω-
φρονεῖν ἰσχυροτέρον ἔστι τῆς τῶν θηλειῶν φύσεως. (5)
Ἐκείνων γοῦν ἤττον μὲν ἂν φωνὴν ἀκούσαις ἢ τῶν
λιθίνων, ἤττον δ' ἂν ὁμματα μεταστρέφαις ἢ τῶν χαλ-
κῶν, αἰδημονεστέρους δ' ἂν αὐτοὺς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν
τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρθένων. Καὶ ἐπειδὴν εἰς τὸ
φιλιτίον γε ἀφίκωνται, ἀταπητὸν αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτη-
θὲν ἀκοῦσαι. (6) Ἡ μὲν δὲ παιδεία εἰρηται ἦ τε Λα-
κωνικὴ καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων· ἐξ ὁποτέρας δ' αὐ-
τῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδημονέστεροι καὶ ὧν δεῖ
ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται, ὁ βουλόμενος καὶ
ταῦτα ἐπισκοπεῖσθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ γε μὴν τῶν ἡδυντῶν πολὺ μάλιστα ἐσπούδασε,
νομίζων τούτους, εἰ γένοιτο οἷους δεῖ, πλείστον ῥέπειν
ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. (2) Ὅρῶν οὖν, οἷς ἂν μάλιστα
φιλονεικία ἐγγίνηται, τούτων καὶ χοροὺς ἀξιακροατο-
τάτους γιγνομένους, καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνας ἀξιοθεατο-
τάτους, ἐνόμιζεν, εἰ καὶ τοὺς ἡδυντάς συμβάλλοι εἰς
ἔριν περὶ ἀρετῆς, οὕτως ἂν καὶ τούτους ἐπὶ πλείστον
ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. Ὡς οὖν τούτους αὐ συνέβα-
λεν ἐξηγήσομαι. (3) Αἰρῶνται τοίνυν αὐτῶν οἱ ἔφο-
ροι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τρεῖς ἄνδρας· οὗτοι δὲ ἱππα-
γρέται καλοῦνται. Τούτων δ' ἕκαστος ἄνδρας ἑκατὸν
καταλέγει, διασαφηνίζων ὅτου ἕνεκα τοὺς μὲν προτιμᾷ,
τοὺς δὲ ἀποδοκιμάζει. (4) Οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν
καλῶν πολεμοῦσι τοῖς τε ἀποστειλασιν αὐτοὺς καὶ τοῖς
αἰρεθεῖσιν ἀνθ' αὐτῶν καὶ παραφυλάττουσιν ἀλλήλους,
ἐάν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα βραδυσργῶσι.

6. Καὶ αὕτη δὲ γίνεσθαι ἡ θεοφιλεστάτη τε καὶ πο-
λιτικωτάτη ἔρις, ἐν ᾗ ἀποδέδεικται μὲν ἂ δεῖ ποιεῖν τὸν

CAPUT III.

Quando autem e pueritia transeunt ad adolescentiam, tum
Græci quidem ceteri pædagogis magitrisque liberos suos
committere desinunt, neque quisquam amplius eis imperat,
sed juris sui fiunt : Lycurgus autem his quoque contraria
statuit. Nam quod animadverteret, illis, qui hac essent
ætate, spiritus a natura maximos inesse, maximamque
petulantiam redundare, cupiditates denique voluptatum
vehementissimas adesse : idcirco tunc plurimos iis labores
imposuit, et occupationes eorum plurimas excogitavit.
Cumque addidisset, eum, qui hæc fugeret, expertem
fore deinceps rerum egragarum omnium, perfecit, ut non
tantum publici præfecti, sed illi etiam, qui gererent priva-
tim curam singulorum, operam darent, ne præ ignavia
improbatii civibus universis essent. Præterea cum ve-
hementer animis eorum pudorem inserere cuperet, insti-
tuit, ut in via manum utramque intra vestem continerent,
incederent taciti, nusquam circumspicerent, ea tantum
intuerentur, quæ ante pedes essent. Unde patuit, sexum
marem etiam femineo se modestius posse gerere. Sane
vocem illorum minus audias, quam si lapidei; minus ocn-
los flexeris, quam si essent aheni : denique verecundiores
esse duxeris, quam sint illæ ipsæ quæ in thalamis degunt
virgines. Quod si etiam ad philitiū veniant, satis ha-
bendum hoc ex eis audiri, de quo interrogati sunt. Hac-
tenus de institutione tum Laconica tum ceterorum Græ-
corum. Ultra vero promptiores ad parendum et verecun-
diores et continentiores in iis, in quibus necesse est, viros
efficiat, etiam hoc, qui volet, consideret.

CAPUT IV.

Ceterum multo maximam diligentiam puberibus impen-
dit, quod eos duceret, si tales evaderent, quales esse
conveniret, plurimum momenti civitatis commodis allatu-
ros. Itaque cum videret, quibuscumque maxime studium
contentionis innatum esset, horum et choros auditu, et
certamina gymnica spectatu esse dignissima; arbitrabatur,
si puberes in contentionem virtutis inter se committeret,
etiam illos hoc modo evasuros esse fortissimos. Exponam
autem quo modo inter se hos commiserit. Eligunt ephori
ex eorum numero, qui ætate sunt vegeta, tres viros, quos
Hippagretas vocant. Eorum quisque centum sibi viros
deligit, ac simul declarat quamobrem alios præferat, alios
reiciat. Itaque illi, qui honorem hunc non consequuntur,
inimici sunt tam iis, a quibus rejecti sunt, quam in elec-
tione sibi prælati, seque observant mutuo, num quid
adversus ea, quæ honesta ducuntur, nequiter committant.

Atque hæc est diis acceptissima, et inprimis utilis
reipublicæ contentio, qua demonstratur, quid viro forti

ἀγαθόν, χωρὶς δ' ἑκάτεροι ἀποκοῦσιν ὅπως αἰεὶ κράτιστοι ἔσονται, ἔάν δέ τι δέη, καθ' ἓνα ἀρήξουσιν τῇ πόλει παντὶ σθένει. (6) Ἀνάγκη δ' αὐτοὺς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν ὅπου ἂν συμβάλωσι· διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. Ἦν δέ τις ἀπειθῇ τῷ διαλύοντι, αἶγι αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς ἐφόρους οἱ δὲ ζημιώσιν μεγάλως, καθιστάναι βουλόμενοι εἰς τὸ μήποτε ὀργὴν τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι. (7) Τοῖς γε μὴν τὴν ἡθελικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἤδη καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλληνας ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι στρατεύεσθαι ὁμῶς αὐτοῖς ἐπιτάττουσιν, ὁ δὲ Λυκοῦργος τοῖς τηλικούτοις νόμιμον ἐποίησε κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μὴ τι δημόσιον κωλύει, ὅπως δύναιτο καὶ οὗτοι μηδὲν ἥττον τῶν ἡδυνῶν στρατιωτικῶς πόνους ὑποφέρειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἄ μὲν οὖν ἑκάστη ἡλικία ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκοῦργος ἐπιτηδεύματα σχεδὸν εἰρηται· οἶαν δὲ καὶ πᾶσι δαίταν κατεσκεύασε νῦν πειράσομαι διηγείσθαι. (2) Λυκοῦργος τοῖνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας οἶκον σκηνοῦντας, γνούς ἐν τούτοις πλείστα βραδουργεῖσθαι εἰς τὸ φανερόν ἐξήγαγε τὰ συσκήνια, οὕτως ἡγούμενος ἥμισυ ἂν παραβαίνεισθαι τὰ προσαττόμενα. (3) Καὶ σίτον γε ἑταῖον αὐτοῖς ὡς μήτε ὑπερπληροῦσθαι μήτε ἐνδεεῖς γίνεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίνεταί ἀπὸ τῶν ἀγρευομένων· οἱ δὲ πλούσιοι ἔστιν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν ὥστε οὔτε ἔρημός ποτε ἢ τράπεζα βρωτῶν γίνεταί, ἔςτ' ἂν διασκηνώσιν, οὔτε πολυδάπανος. (4) Καὶ μὴν τοῦ πότου ἀποπαύσας τὰς οὐκ ἀναγκαίας πόσεις, αἱ σφάλλουσι μὲν σώματα, σφάλλουσι δὲ γνῶμας, ἐφῆκεν ὅποτε διψῶν ἑκάστος πίνειν, οὕτω νομίζων ἀβλαβέστατον τε καὶ ἥδιστον ποτὸν γίνεσθαι. Οὕτω γε μὴν συσκαίνοντων πῶς ἂν τις ἢ ὑπὸ λιχνείας ἢ οἰνοφλυγίας ἢ αὐτὸν ἢ οἶκον διαφθείρειεν; (5) Καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὡς τὸ πολλὸν οἱ ἡλικῆς ἀλλήλοις σύνεισι, μεθ' ὧν περ καὶ ἐλαχίστη αἰδώς παραγίνεται· ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀνέμιξε παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τοὺς νεωτέρους ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας. (6) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιόις λέγεσθαι ὅτι, ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ ὥστ' ἐκεῖ ἥμισυ μὲν ὕβριν, ἥμισυ δὲ παροινίαν, ἥμισυ δὲ αἰσχουργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. (7) Ἀγαθὰ γε μὴν ἀπεργάζεσθαι καὶ τάδε ἢ ἔξω σίτῃος περιπατεῖν τε γὰρ ἀναγκάζονται ἐν τῇ οἰκαδὲ ἀπόδωρ, καὶ μὴν τὸ ὑπὸ οἴνου μὴ σφάλλεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότες ὅτι οὐκ ἐνθαπερ ἐδείκνυν καταμενοῦσι, καὶ τῇ ὀργῇ ὅσα ἡμέρα χρηστέον· οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανοῦ τὸν ἔτι ἐμφουρον ἔξεστι πορεύεσθαι.

8. Καταμαθὼν γε μὴν ὁ Λυκοῦργος καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν

faciendum sit, et utrique semet in eo seorsum exercent, ut semper sint præstantissimi, ac res si postulet, singillatim reipublicæ totis viribus opulentur. Præterea necesse est, ut bonæ constitutioni studeant. Nam ubicunque congressi fuerint, ob hanc inter se rixam colluctando pugnant; dirimere autem pugnales cuiusvis est in potestate, qui forte intervenerit. Quod si quis dirimenti non obtemperet, eum moderator juventutis ad Ephoros deducit, a quibus ille acerrime multatur, id efficere volentibus, ne quis unquam ab ira superatus impediatur, quominus legibus pareat. Qui vero jam pubertatis annos excessere, e quorum numero magistratus summi creantur, eos Græci ceteri, remissa virium exercendarum cura, in militiam nihilominus proficisci jubent. Lycurgus autem introduxit, ut illa in ætate quam honestissimum habeatur, venationi operam dare, nisi quod publicum munus impediatur, ut etiam hi non minus quam puberes, perferre labores militares possint.

CAPUT V.

Ac prope jam explicatum est, quæ cuilibet ætati studia Lycurgus præscripserit. Qualem vero victus rationem universis instituerit, jam exponere conabor. Cum igitur Lycurgus Spartanos accepisset pro Græcorum reliquorum consuetudine domi suæ victitantes, cumque animadvertisset, in his plurima ignave geri, convictus illos in publicum eduxit, quod ea ratione futurum existimaret, ut minime imperata transgrederentur. Cibum etiam eis ita instituit, ut neque nimium replerentur, neque penuria laborarent. Multa vero etiam præter rationem sunt de illis, quæ venando capiuntur; pro illisque locupletes nonnunquam symbolam adventitiam exhibent. Quo fit, ut mensa nunquam careat cibis, quam quidem diu convictus ille durat; nec tamen sumptuosa sit. Sublatis etiam potationibus non necessariis, quæ tum corpora, tum animos labefactant, potestatem eis bibendi reliquit, ubi quisque sitiret; nam hac ratione putabat potum minime noxium, et longe suavissimum effici. Hinc qui fieri potest, ut aliquis ex iis, qui simul hoc modo victitant, vel gula, vel temulentia se remve suam familiarem perdat? Etenim aliis in urbibus plerumque æquales inter se versantur, inter quos minimum adest pudoris. Lycurgus vero Spartæ cives sic miscuit, ut illic juniores ab experientia seniorum ut plurimum erudiantur. Nam more patrio commemoratur in publicis illis epulis, quicquid in republica quisque præclare fecerit; quo fit, ut istic minime vel injuria, vel ex vino petulantia, vel factum turpe, vel turpe dictum interveniat. Etiam ad hoc utiles sunt epulæ foris publicæ, quod obambulare cogantur, ubi domum discedunt, atque operam dare, ne præ vino titubent, quippe qui sciant se non ibi mansuros, ubi cœnaverint, et tenebris perinde sibi esse utendum, ac die. Non enim cum face licet ei, qui necdum militiæ vacationem impetrayit, incedere.

Cum autem animadvertisset Lycurgus, ab eodem cibo

αὐτῶν σίτων οἱ μὲν διαπονούμενοι εὐχροοὶ τε καὶ εὐσαρκοὶ καὶ εὐρωστοὶ εἰσιν, οἱ δ' ἄπονοι πεφρυσημένοι τε καὶ αἰσχροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀναφαίνονται, οὐδὲ τούτου ἡμέλησεν, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι καὶ θταν αὐτὸς τις τῇ αὐτοῦ γνώμῃ φιλοπονή, ἀρκοῦν τὸ σῶμα ἔχων ἀναφαίνεται, ἐπέταξε τὸν αἰεὶ πρεσβύτατον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι ὥς μήποτε αὐτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίνεσθαι. (9) Καὶ ἐμοὶ μὲν οὐδ' ἐν τούτῳ σφαλῆναι δοκεῖ. Οὐκ ἂν οὖν βραδίως γέ τις εὖροι Σπαρτιατῶν οὔτε ὑγιεινότερους οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμωτέρους· ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τε τῶν σκελῶν καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐναντία γε μὴν ἔγνω καὶ τάδε τοῖς πλείστοις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν αὐτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν καὶ χρημάτων ἄρχουσιν· ὁ δὲ Λυκούργος, κατασκευάσαι βουλόμενος ὥς ἂν μηδὲν βλάπτοντες ἀπολαύσιεν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀγαθόν, ἐποίησε παίδων ἕκαστον ὁμοίως τῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρῶν ἄρχειν. (2) Ὅταν δέ τις εἰδῇ ὅτι οὗτοι πατέρες εἰσὶ τῶν παίδων ὧν αὐτὸς ἄρχει, ἀνάγκη οὕτως ἄρχειν ὥς περ ἂν καὶ τῶν αὐτοῦ ἄρχεσθαι βούλοιοτο. Ἦν δέ τις παῖς ποτε πληγὰς λαβὼν ὑπ' ἄλλου κατέπη προὸς τὸν πατέρα, αἰσχρὸν ἐστὶ μὴ οὐκ ἄλλας πληγὰς ἐμβάλλειν τῷ υἱεῖ. Οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλους μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν. (3) Ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθῇ, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. Καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωνίαν· ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν, ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἡδέως ἐκπέμπει. Καὶ ἵπποισι δὲ ὡς αὐτὸς χρῶνται· ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀχήματος ἢ ταχύ ποι βουλευθεὶς ἀφικέσθαι ἦν που ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν. (4) Οὐ μὴν οὐδ' ἐκείνῳ γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον ἐποίησεν ἐπιτηδεύεσθαι. Ὅπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀφισθόντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδείων, ἢ μὴ συνεσκευασμένοι τύχῳσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεπαμένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήμαντρα, λαβόντας δὲ ὧν ἂν δέωνται σημηναμένους καταλιπεῖν. Τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες μετέχουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ, ὑπόταν τινὸς δεηθῶσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐναντία γε μὴν καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι κατέστησεν ὁ Λυκούργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. Ἐν μὲν γὰρ δῆπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται· ὅσον δύνανται· ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δὲ ἐμπορεῦεται, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται·

eos, qui inter se contendunt laboribus, et boni coloris, et succulentos et robustos esse, qui vero a laboribus absterent, tumentes, ac deformes, imbecillosque conspici; ne id quidem neglexit: sed considerans, etiam eum, qui solus per se labores susciperet, exhibere corpus ad quævis idoneum ac sufficiens, præcepit, ut semper is, qui quolibet esset in gymnasio natu maximus, curam adhiberet, ne quando a ci-bis vincerentur. Neque hac in re mihi quidem aberrasse videtur. Nec enim facile quis homines inveniat, qui Spartanis aut bona valetudine, aut corporis viribus præsent: nam pariter et cruribus, et manibus, et cervicibus exer-centur.

CAPUT VI.

Præterea hac etiam in parte judicabat diverse ab aliis plurimis. Nam ceteris in urbibus quisque suis liberis, servis, facultatibus præest, Lycurgus autem, qui efficere vellet, ut cives, nullo sibi invicem damno dato, etiam commodis quibusdam opera mutua fruerentur, instituit, ut quisque tam suis quam alienis liberis imperaret. Quod si quis sciat hos esse parentes liberorum, in quos imperium ipse habet, necesse est ut iis sic imperet, quemadmodum etiam suis velit imperari. Si quis autem puer verberibus aliquando cæsus ab alio, patri id enuntiet, turpe est, non eidem alias insuper plagas addere. Usque adeo fidem sibi invicem habent, nequaquam futurum, ut turpia pueris præcipiant. Sanxit etiam, ut famulis, si eorum opera quis egeat, alienis uti liceat. Instituta venaticorum quoque canum communio, ita ut si qui canibus egeant, ad venationem alios invitent: ac si cui non sit otium, libenter canes concedit. Itidem equis quoque utuntur. Nam qui æger est, aut vehiculo indiget, vel celeriter aliquo pergere cupit, sicubi equum videat, eum sumit, ac posteaquam illo usus est, ut par est restituit. Ne id quidem apud suos fieri voluit, quod ceteris est in usu. Quippe cum præ venandi studio ita nox eos oppressit, ut necessariis ad victum egeant, eorumque paratum nihil habent; sanxit, ut illi, qui cœnarunt, instructa relinquant; qui vero iis egent, apertis sigillis, et acceptis necessariis, cetera rursus obsignata relinquant. Atque hoc modo communicatis inter se rebus, etiam illi, qui pauca possident, participes omnium fiunt, quæ regio illa fert, ubi quid suum ad usam requirunt.

CAPUT VII.

Etiam hoc ratione plane diversa reliquorum a Græcorum consuetudine Lycurgus Lacedæmone sanxit. Nam aliis in urbibus omnes, quocunque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille naviculariæ deditus est, hic mercatura, ille officio exercendo se alit. Spartæ vero Ly-

(2) ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκούργος τοῖς μὲν ἐλευθéroις τῶν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέπειε μηδενὸς ἀπτεσθαι, ὅσα δ' ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνα ἔργα αὐτῶν νομίζειν. (3) Καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος ἔνθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάσας, ἐποίησε μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἱματίων γε ἔνεκα χρηματιστέον· οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελεία ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμοῦνται. (4) Οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήνους ἔνεκα ἔχειν δαπανᾶν χρήματα ἀθροιστέον, ἐπεὶ τὸ τῷ σώματι πονοῦντα ὠφελεῖν τοὺς συνόντας ἐνδοξότερον ἐποίησεν ἢ τὸ δαπανῶντα, ἐπιδείξας τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλοῦτος ἔργον. (5) Τό γε μὴν ἐξ ἀδικῶν χρηματίζεσθαι καὶ ἐν τοῖς τοιοῦτοις διεκώλυσε. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο 8 δέκα μῶν μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθὼν οὐ ποτε δεσπότης οὔτε οἰκέτας λάθοι· καὶ γὰρ χώρας μεγάλης καὶ ἀμάξης ἀγωγῆς δέοι· ἄν. (6) Χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται, καὶ ἂν τί που φανῇ, ὃ ἔχων ζημιούται. Τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμὸς σπουδάζοιτο ἔνθα ἡ κτῆσις πλείους λύπας ἢ ἡ χρήσις εὐφροσύνας παρέχει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἄλλα γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μάλιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς νόμοις ἴσμεν ἅπαντες. Ἐγὼ μέντοι οὐδ' ἐγχειρήσαι οἶμαι πρότερον τὸν Λυκούργον ταύτην τὴν εὐεξίαν καθιστάναι πρὶν ὁμογνώμονας ἐποιήσατο τοὺς κρατίστους τῶν ἐν τῇ πόλει. (2) Τεκμαίρομαι δὲ ταύτῃ ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατώτεροι οὐδὲ βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι, ἀλλὰ νομίζουσι τοῦτο ἀνελεύθερον εἶναι· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι καὶ ὑπέρχονται μάλιστα τὰς ἀρχὰς καὶ τῷ ταπεινοῖ εἶναι μεγαλύνονται, καὶ τῷ ὅταν καλῶνται τρέχοντες ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν, νομίζοντες, ἦν αὐτοὶ κατάρχῳσι τοῦ σφόδρα πείθεσθαι, ἐψέσθαι καὶ τοὺς ἄλλους ὅπερ καὶ γεγένηται. (3) Εἰκὸς δὲ καὶ τὴν τῆς ἐφορείας δύναμιν τοὺς αὐτοὺς τούτους συγκατασκευάσαι, ἐπεὶ περ ἔγνωσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ· ὅσω γὰρ μείζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσούτω μᾶλλον ἡγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας τοῦ ὑπακούειν. (4) Ἐφοροὶ οὖν ἱκανοὶ μὲν εἰσι ζημιούντων ἂν βούλονται, κύριοι δ' ἐκπράττειν παραχρήμα, κύριοι δὲ καὶ ἀρχοντας μεταξὺ καὶ καταπαῦσαι καὶ εἰρᾶν γε καὶ περὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστήσαι. Τοσαύτην δὲ ἔχοντες δύναμιν, οὐχ ὥς περ αἱ ἄλλαι πόλεις ἕως τοὺς αἰρεθέντας ἀεὶ ἀρχεῖν τὸ ἔτος ὅπως ἂν βούλονται, ἀλλ' ὥς περ οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνοῖς ἀγῶσιν ἐπιστάται, ἦν τινα αἰσθάνονται παρανομοῦντά τι, εὐθὺς παραχρήμα κολάζουσι. (5) Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανημάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πείθεσθαι

curgus ingenuis interdixit quominus ea, quibus rem facere possint, attingant, præcepitque, ut illa tantum ad se pertinere ducerent, quæcumque ad libertatem civitatibus parandam faciant. Nam cur istic opes aliquis adfectaret, ubi, cum ipse instituisset, ut omnes æqualem victus portionem conferrent, eademque ratione victus uterentur, hoc ipsum effectum erat, ut opes voluptatis causa non expeterentur? Ne vestium quidem causa pecuniæ studendum: non enim vestis magnificentia, sed corporis egregia constitutione ornantur. Nec propterea, ut contubernaliū causa facere sumptum possint, pecuniæ ipsis cogendæ sunt. Sanxit enim, ut gloriosius habeatur, corporis labore prodesse sodalibus, quam faciendis sumptibus, quorum alterum ab animo, alterum ab opulencia proficisci demonstrabat. Etiam per nefas rem facere, his ipsis rebus vetuit. Nam primum ejusmodi monetam instituit, cujus si tantum decem minæ in domum inferrentur, nec dominos nec servos latere possent: etenim et amplo id collocari spatio, et plaustro necesse erat vehi. Aurum autem argentumque perquiri solet, ac sicubi conspectum fuerit, possessor multatur. Cur igitur istic quærendis opibus opera detur, ubi possessio plus molestiæ, quam usus voluptatis exhibeat?

CAPUT VIII.

Enimvero cives Spartanos inprimis et magistratibus et legibus parere, scimus omnes. At ego Lycurgum ne adgressum quidem arbitror egregiam illam reipublicæ constitutionem, priusquam civitatis optimates suam in sententiam adduxisset. Ejus rei hoc argumentum habeo, quod qui aliis in urbibus potentiores sunt, ne videri quidem volunt metuere magistratus, sed ducunt hoc esse ab homine libero alienum. Spartæ vero præstantissima dignitate viri maxime magistratus observant, ac sibi gloriosum putant, si humiles sint, et accessiti non gradatim incedendo, sed currendo, dictis audiant: existimant enim, si ad summam obedientiam præstandam duces ipsi fuerint, etiā alios ipsorum exemplum sequuturos: quod quidem ita accidit. Et consentaneum vero est, hos ipsos Ephorum potestatem una cum Lycurgo instituisse; quod animadverterent, obedientiam summum et in urbe, et apud exercitum, et in familia bonum esse. Nam quanto major magistratus potestas esset, tanto plus terroris civibus adlaturam arbitrabatur ad hoc, ut dicto essent audientes. Igitur Ephoris potestas est multandi, quem velint, et subito multam exigendi, atque etiam magistratus, dum adhuc cum imperio sunt, vel loco movendi, vel carceribus constringendi, vel in judicium de vita vocandi. Tanta cum eorum potestas sit, non, quemadmodum aliis fit in urbibus, magistratus creatos ex animi arbitratu per totum annum uti permittunt imperio suo; sed regum instar, eorumve præsidum, qui certaminibus gymniciis moderantur, si quem in leges aliquid committere animadvertunt, eum ilico puniunt. Cumque alia multa præclare Lycurgus excogitaverit, ut cives legibus obtemperare

τοῖς νόμοις ἐθέλειν τοὺς πολίτας, ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶναι ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει τοὺς νόμους πρὶν ἔλθων σὺν τοῖς κρατίστοις εἰς Δελφούς ἐπῆρετο τὸν θεὸν εἰ λόγον καὶ ἀμεινον εἶη τῇ Σπάρτῃ πειθομένη οἷς αὐτὸς ἔθηκε νόμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀνέειλε τῷ παντὶ ἀμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἀνομον ἀλλὰ καὶ ἀνόσιον θεῖς τὸ πῦθοις νόμοις μὴ πείθεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τὸδε ἀγαθὴν εἶναι, τὸ κατεργάσασθαι ἐν τῇ πόλει αἰρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰσχροῦ βίου· καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τις ἂν εὖροι μείους ἀποθνήσκοντας τούτων τῶν ἐκ τοῦ φοβεροῦ ἀποχωρεῖν αἰρουμένων. (2) Ὡς τε τὰ ληθές εἰπεῖν, καὶ ἔπεται τῇ ἀρετῇ σώζεσθαι εἰς τὸν πλείων χρόνον μᾶλλον ἢ τῇ κακίᾳ· καὶ γὰρ ῥῶον καὶ ἡδίων καὶ εὐπορωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. Δῆλον δὲ ὅτι καὶ εὐκλεία μάλιστα ἔπεται τῇ ἀρετῇ· καὶ γὰρ συμμαχεῖν πως πάντες τοῖς ἀγαθοῖς βούλονται. (3) Ἡ μέντοι ὥς τε ταῦτα γίνεσθαι ἐμνησθήσεται, καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλιπεῖν. Ἐκεῖνος τοίνυν σαφῶς παρεσκεύασε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαιμονίαν, τοῖς δὲ κακοῖς κακοδαιμονίαν. (4) Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ὅπότεν τις κακὸς γένηται, ἐπὶ κλησὶν μόνον ἔχει κακὸς εἶναι, ἀγοράζει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ δὲ κακὸς τάγαθόν καὶ κἀθήται, καὶ γυμνάζεται, ἐξὼ βούληται· ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι πᾶς μὲν ἂν τις αἰσχυρῶν τὸν κακὸν σύσκηον παραλαβεῖν, πᾶς δ' ἂν ἐν παλαίσματι συγγυμναστήν. (5) Πολλάκις δ' ὁ τοιοῦτος καὶ διαιρουμένων τοὺς ἀντισφαιριοῦντας ἀχώριστος περιγίγνεται, καὶ ἐν χοροῖς δ' εἰς τὰς ἐπονειδίστους χώρας ἀπελαύνεται, καὶ μὴν ἐν ὁδοῖς παραχωρητέον αὐτῷ καὶ ἐν θάκοις καὶ τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον, καὶ τὰς μὲν προσηκούσας κόρας οἴκοι θρεπτέον, καὶ ταύταις τῆς ἀνανδρίας αἰτίαν ὑφεκτέον, γυναικὸς δὲ κενὴν ἐστίαν [οὐ] περιοπτέον, καὶ ἅμα τούτου ζημίαν ἀποτιστέον, λιπαρὸν δὲ οὐ πλανητέον, οὐδὲ μιμητέον τοὺς ἀνεγκλήτους, ἢ πληγὰς ὑπὸ τῶν ἀμεινόνων ληπτέον. (6) Ἐγὼ μὲν δὴ τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτιμίας ἐπιχειμένης οὐδὲν θαυμάζω τὸ προαιρεῖσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὕτως ἀτίμου τε καὶ ἐπονειδίστου βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Καλῶς δὲ μοι δοκεῖ ὁ Λυκούργος νομοθετῆσαι καὶ ἡ μέχρι γήρων ἀσχοῖν ἂν ἀρετῇ. Ἐπὶ γὰρ τῷ τέρματι τοῦ βίου τὴν κρίσιν τῆς γεροντίας προσθεῖς ἐποίησε μὴδὲ ἐν τῇ γῆρᾳ ἀμελεῖσθαι τὴν καλοκάγαθίαν. (2) Ἀξιάγαστον δ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπικουρῆσαι τῷ πῶν ἀγαθῶν γῆρᾳ· θεῖς γὰρ τοὺς γέροντας κυρίους τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς ἀγῶνος διέπραξεν ἐντιμώτερον εἶναι τὸ γῆρας τῆς

vellent, inprimis hoc pulchrum equidem statuo, quod multitudini leges non prius tradiderit, quam cum optimatibus Delphos profectus, deum consulisset, an Sparta status melior feliciorque futurus esset, si legibus, quas tulisset ipse, pareret. Is vero cum respondisset, omnino id ex usu fore, tum demum eas tradidit, non modo contra leges, sed etiam contra pietatem facturos statuens, si legibus oraculo Pythio comprobatis non obtemperaturi essent.

CAPUT IX.

Hoc etiam in Lycurgo admiratione dignum est, quod in civitate sua perfecit, ut vitæ turpi mors honesta praeferretur. Nam si quis rem consideret, inveniet pauciores ex his perire, quam ex illis, qui periculo subducere se maluit. Adeo verum ut dicam, magis virtutem comitatur incolumitas diuturnior quam ignaviam: nam virtus et facilius est, et suavior, et expeditior, et firmior. Etiam hoc manifestum est, gloriam inprimis virtutis comitem esse: etenim viris fortibus fere omnes in bello socii esse volunt. Qua vero arte consequutus sit, ut hoc efficeret, id quoque rectam erit haud omittere. Nimirum Lycurgus plane praestitit, ut viri fortes beatam, ignavi miseram vitam agerent. Nam aliis in urbibus cum ignaviter aliquis se gerit, duntaxat cognomento hominis ignavi notatur; ac nihilominus negotiatur in eodem loco vir ignavus, quo strenuus; in eodem et sedet, et exercet se, si velit. At Lacedaemone quivis pudendum duxerit, hominem ignavum vel in idem contubernium, vel ad eadem exercitia in luctis admittere. Saepenumero etiam vir huiusmodi, cum dividuntur pila ex adverso lusuri, neutram ad partem admissus, pro supervacaneo relinquitur; itidemque in choris ad ignominiosa loca rejicitur. In via adeo aliis ut cedat necesse habet, et in concessibus ut etiam junioribus adsurgat, praeterea, ut puellas ad se pertinentes alat domi, quibus ipsis illud probum tolerandum est, quod maritos non reperiunt; domus etiam sine conjugio ei sustinenda est, atque adeo simul hoc nomine multa persolvenda. Neque unctus nitidusque obambulare debet, neque honestæ famæ homines imitari, nisi a melioribus verberari velit. Huiusmodi cum ignavos infamia premat, nihil miror, istic mortem adeo probrosæ infamique vitæ anteferri.

CAPUT X.

Videtur etiam mihi Lycurgus egregie sanxisse, quæ ratione virtus ad senectutem usque possit exerceri. Nam quia iudicium de senatoribus ad vitæ metam ceteris institutis addidit, hoc ipso effecit, ut ne in senectute quidem laudis et honesti studium negligetur. Hoc quoque dignum admiratione, quod fortium virorum senectuti consulerit. Quia enim sanxit ut iudicandi de vita jus penes seniores esset, perfecit ut hominum vegetorum robore

τῶν ἀμαζόντων βώμης. (3) Εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα τῶν ἀνθρώπων. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοί· ἀλλ' οὗτοι μὲν σωμάτων εἰσίν· ὁ δὲ περὶ τῆς γεροντίας ἀγὼν ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν παρέχει. Ὅσῳ οὖν κρείττον ψυχῇ σώματος, τοσούτῳ καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν ἢ οἱ τῶν σωμάτων δξιοσπουδαστότεροι.

4. Τόδε γε μὴν τοῦ Λυκούργου πῶς οὐ μεγάλως δξιον ἀγασθῆναι· δς ἐπειδὴ κατέμαθεν ὅτι θποὶ οἱ βουλόμενοι ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀρετῆς οὐχ ἱκανοὶ εἰσι τὰς πατρίδας αὖξιν, ἐκεῖνος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἠνάγκασε δημοσίᾳ πάντασ πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρετάς. Ὡς περ οὖν ἰδιῶται ἰδιωτῶν διαφέρουσιν ἀρετῇ οἱ ἀσχοῦντες τῶν ἀμελούντων, οὕτω καὶ ἡ Σπάρτῃ εἰκότως πασῶν τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνῃ δημοσίᾳ ἐπιτηδεύουσα τὴν καλοκάγαθον. (5) Οὐ γὰρ κακείνῳ καλόν, τὸ τῶν ἄλλων πόλεων κολαζουσῶν ἦν τίς τι ἕτερος ἕτερον ἀδικῇ ἐκείνῳ ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖναι εἰ τις φανερός εἴῃ ἀμελῶν τοῦ ὡς βέλτιστος εἶναι· (6) ἐνόμιζε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδραποδιζομένων τινὰς ἢ ἀποστερούντων τι ἢ κλεπτόντων τοὺς βλαπτομένους μόνον ἀδικεῖσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ ἀνάνδρων ὅλας τὰς πόλεις προδίδοσθαι. Ὡς τὸ εἰκότως ἔμοιγε δοκεῖ τοῦτο· τοῖς μεγίστας ζημίας ἐπιθεῖναι. (7) Ἐπέθηκε δὲ καὶ τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην, ἀσκεῖν ἅπασαν πολιτικὴν ἀρετὴν. Τοῖς μὲν γὰρ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασιν τὴν πόλιν οἰκείαν ἐποίησε, καὶ οὐδὲν ὑπελογίσατο οὔτε σωμάτων οὔτε χρημάτων ἀσθένειαν· εἰ δὲ τις ἀποδειλιάσειε τοῦ τὰ νόμιμα διαπονεῖσθαι, τοῦτον ἐκεῖνος ἀπέδειξε μὴδὲ νομίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι. (8) Ἄλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσὶ σάφες· ὁ γὰρ Λυκούργος κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι· οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι· καὶ γὰρ τὸ πάντων θαυμαστότατον, ἐπαινοῦσι μὲν πάντες τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μισεῖσθαι δὲ αὐτὰ οὐδεμία πόλις ἐθέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ· εἰ δὲ τις βούλεται καταμαθεῖν ὅτι καὶ εἰς τὰς στρατείας βέλτιον τῶν ἄλλων ἐμηχανήσατο, ἔξεστι καὶ τούτων ἀκούειν. (2) Πρῶτον μὲν τοῖνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτη εἰς ἃ δεῖ στρατεῦσθαι καὶ ἵππεῦσι καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις· ὥστε ὅσοις περ ἐπὶ πόλεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τούτων καὶ ἐπὶ στρατιᾷς οἱ Ἀλακεδαμόνιοι εὐποροῦσι· καὶ ὅσα δὲ ὀργάνων ἢ στρατιᾷ κοινῇ δεηθῆναι ἂν, ἀπάντων τὰ μὲν ἀμᾶξι προστέταχται παρέχειν, τὰ δὲ ἱποζυγίῳ· οὕτω γὰρ ἦκιστ' ἂν τὸ ἐλλείπον διαλάβοι. (3) Εἰς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς θπλοῖς ἀγῶνα τοιαῦτά ἐμηχανήσατο, σπολὴν μὲν ἔχειν φοινικίδα καὶ χαλκῇν ἀσπίδα, ταύτην νομίζων ἦκιστα μὲν γυναικεῖα κοινῶναι, πολε-

senectus sit honorator. Ac merito sane huic laudis certamini inter mortales studium maximum adhibetur. Nam honesti quidem sunt gymnici ludi, verum ad corpora pertinent; cum in hoc de ordine senum certamine iudicium de fortibus animis exhibetur. Quanto igitur animus corpore præstat, tanto maioris animorum certamina, quam corporum, fieri debent.

Jam illud etiam in Lycurgo nonne insignem admirationem meretur? quod cum animadvertisset, eos, qui virtutis studiosi sunt, sæpe non posse patriam majorem ad potentiam evehere, omnes Sparta coegerit in omni se genere virtutum publice exercere. Itaque ut homines privati privatis virtute præstant, nimirum studiosi negligentibus; sic urbibus haud dubie cunctis Sparta virtute præstat, quippe quæ sola publice honesti studio se exerceat. An non enim hoc quoque præclarum, quod, cum urbes ceteræ plectant si quis in alium injurius extiterit; Lycurgus nihilo minus in eum animadvertat, qui se negligentem in hoc declarat, ut sit vir quam optimus? Existimabat enim, uti quidem apparet, a plagiariis, vel fraudatoribus, vel furibus eos tantum injuria adici, qui damnum accipiunt, ab ignavis autem effeminatisque totas civitates prodi. Quare, pro mea sententia, maximas his poenas jure constituit. Præterea suis necessitatem quandam, quæ recusari nequeat, colendi omnem virtutem civilem imposuit. Nam iis, qui præscripta legibus perficerent, pariter universis rempublicam propriam esse voluit, nulla neque corporum imbecillitatis, neque tenuitatis facultatum habita ratione. At si quis præ ignavia defugeret labores in obeundis iis, quæ leges jubent; eum ille in numero parium ne haberi quidem debere decrevit. Jam quod hæc leges antiquissimæ sint, patet: nam Lycurgus temporibus Heraclidarum vixisse perhibetur: sed licet antiquæ sint, tamen nunc quoque maxime novæ sunt aliis. Etenim quod admiratione dignissimum est, hujusmodi vitæ studia collaudant omnes, imitari nulla civitas cupit.

CAPUT XI.

Atque hæc quidem communia sunt pacis ac belli bona. Si quis autem cognoscere vult, quid Lycurgus bellicis etiam in rebus invenerit rectius, quam ceteri, de eo licet hæc audiat. Primum Ephori annos ætatis indicant publice, quibus in militiam tum equitibus, tum peditibus gravis armaturæ, denique opificibus sit eundum. Quo fit, ut quorumcunque opera in urbibus homines utuntur, eorum omnium Lacedæmonii copiam etiam in castris habeant. Idem quibuscunque instrumentis exercitui communiter opus est, ea partim plaustris suppeditari mandatum est, partim jumentorum subvectione. Nam ea ratione, si quid deest, latere minime poterit. Ad armorum certamina, hujusmodi quædam excogitavit: vestem eos puniceam habere voluit, et scutum æreum. Existimabat enim, illam minime cum muliebri commune quidquam habere,

μικωτάτην δ' εἶναι· καὶ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται καὶ σχολαιότατα ῥυπαίνεται. Ἐφῆκε δὲ καὶ κομῆν τοῖς ὑπὲρ τῆς ἡθικῆς ἡλικίαν, νομίζων οὕτω καὶ μεζους ἂν καὶ ἐλευθεριωτέρους καὶ γοργοτέρους φαίνεσθαι. (4) Οὕτω γε μὴν κατεσκευασμένων μόρας μὲν διεῖλεν ἕξ καὶ ἱππέων καὶ ὀπλιτῶν. Ἐκάστη δὲ τῶν πολιτικῶν τούτων μορῶν ἔχει πολέμαρχον ἓνα, λοχαγούς τέτταρας, πεντηκοστῆρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχας ἑκατάδεκα. Ἐκ δὲ τούτων τῶν μορῶν διὰ παρεγγυήσεως καθίσταται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἕξ. (5) Ὅ δὲ οἱ πλείστοι οἴονται, πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν ὀπλοῖς Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπελήφασιν τοῦ ὄντος. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ στίχος ἕκαστος πάντ' ἔχων ὅσα δεῖ παρέχεσθαι. (6) Οὕτω δὲ ῥᾶδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν ὥς ὅστις τοὺς ἀνθρώπους δύναται γινώσκειν, οὐδεὶς ἂν ἀμάρτοι· τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἐπεσθαι τέτακται. Αἱ δὲ παραγωγαὶ ὥσπερ ὑπὸ κήρυκος ὑπὸ τοῦ ἐνωμοτάρχου λόγῳ δηλοῦνται, [αἱ] ἀραιαὶ τε καὶ βαθυτέραι αἱ φάλαγγες γίνονται. ὧν δὴ οὐδ' ὀπωκτιοῦν χαλεπὸν μαθεῖν. (7) Τὸ μέντοι κἂν παραχθῶσι μετὰ τοῦ παρατυχόντος ὁμοίως μάχεσθαι, ταύτην τὴν τάξιν οὐκέτι ῥᾶδιόν ἐστι μαθεῖν πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ Λυκούργου νόμων πεπαιδευμένοις. (8) Εὐπορώτατα δὲ καὶ ἐκείνα Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσι· τὰ τοῖς ὀπλομάχοις πάνυ δοκούσα χαλεπὰ εἶναι· ἔταν μὲν γὰρ ἐπὶ κέρως πορευόμενται, κατ' οὐρανὸν δὴπου ἐνωμοτία ἐνωμοτία ἐπεται· ἐάν δ' ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολεμία φάλαγξ ἐπιφανῇ, τῷ ἐνωμοτάρχῃ παρεγγυᾶται εἰς μέτωπον παρ' ἀσπίδα καθίστασθαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, ἕστ' ἂν ἡ φάλαγξ ἐναντία καταστῇ. Ἦν γε μὴν οὕτως ἐχόντων ἐκ τοῦ ὀπισθεν οἱ πολέμιοι ἐπιφανῶσιν, ἐξελλίττεται ἕκαστος ὁ στίχος, ἵνα οἱ κράτιστοι ἐναντίοι αἰεὶ τοῖς πολεμίοις ᾖσιν. (9) Ὅτε δὲ ὁ ἄρχων εὐώνυμος γίγνεται, οὐδ' ἐν τούτῳ μειονεκτεῖν ἡγούνται, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. Εἰ γὰρ τινες κυκλοῦσθαι ἐπιχειροῖεν, οὐκ ἂν κατὰ τὰ γυμνά ἀλλὰ κατὰ τὰ ὀπλισμένα περιβάλλοιεν ἄν. Ἦν δὲ ποτε ἐνεκά τινος δοκῇ συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὸν κέρας ἔχειν, στρέψαντες τὸ ἄγλημα ἐπὶ κέρας ἐξελλίττουσι τὴν φάλαγγα, ἕστ' ἂν ὁ μὲν ἡγεμὸν δεξιὸς ᾖ, ἡ δὲ οὐρὰ εὐώνυμος γένηται. (10) Ἦν δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολεμίων τάξις ἐπιφανῇται, ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐδὲν ἄλλο πραγματεύονται ἢ τὸν λόχον ἕκαστον ὥσπερ τριτῆρην ἀντίπρωρον τοῖς ἐναντίοις στρέφουσι, καὶ οὕτως αὖ γίγνεται ὁ κατ' οὐρανὸν λόχος παρὰ ὄρου. Ἦν γε μὴν κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμιοι προσίωσιν, οὐδὲ τοῦτο εἴωσιν, ἀλλ' ἀπωθοῦσιν ἢ ἐναντίους ἀντιπαλοὺς τοὺς λόχους στρέφουσι· καὶ οὕτως αὖ ὁ κατ' οὐρανὸν λόχος παρ' ἀσπίδα καθίσταται.

bello autem aptissimam esse. Nam et celerrime nitescit, et sordes haud facile contrahit. Fecit etiam illis, qui pueritatis annos excessissent, comam alendi copiam, quod eos hoc pacto grandiores, ac vultu magis liberali, terribioresque visum iri arbitretur. Quibus in hunc modum instructis, in sex cohortes equitatum ac gravem armaturam distribuit. Quaelibet autem civium cohors polemarchum unum habet, centuriones quatuor, quinquagenum praefectos octo, manipulorum duces sedecim. Ex his vero cohortibus, ubi sic imperatur, nonnunquam milites per manipulos disponuntur, nonnunquam in ternos, nonnunquam in senos. Quod autem complures existimant, armorum aciem Laconicam valde implicatam esse, si secius opinantur quam sese res habet. Nam in acie Laconica praefecti sunt loco principe constituti, et series quaelibet habet omnia, quibus suppeditis opus est. Tam facile est autem, hanc aciei rationem intelligere, ut nemo, qui homines queat agnoscere, possit unquam errare: nam aliis praecedendi munus datum est, aliis imperatum, ut sequantur. Ordinum vero promotiones, tanquam a praefone, manipularis praefecti verbis indicantur; ita fiunt phalanges tum rariores tum densiores: quarum rerum nihil omnino cognitu est difficile. At quomodo, etiamsi turbati fuerint, cum obvio quovis similiter possint dimicare, haec aciei ratio intellectu facilis non est, extraquam iis, qui Lycurgi legibus sunt instituti. Facillima sunt et ea Lacedaemoniis factu, quae vel iis esse perdifficilia videntur, qui didicerunt armis decertare: nam cum in cornu pergunt, a tergo manipularis series altera sequitur alteram: quando phalanx hostilis ex adverso interea se ostentaverit, manipulario duci denuntiatur, ut ad frontem clypeum versus consistat; atque ita fit penitus, donec phalanx hostibus adversa steterit. Jam si acie ipsorum hoc pacto disposita, hostes a tergo venientes apparuerint, quaelibet series convertitur, ut fortissimi quique semper hostibus sint oppositi. Quod si aliquando dux agminis ad latus laevum sit, ne tum quidem conditione se deteriore esse putant, imo nonnunquam meliore. Nam si qui eos undique cingere conarentur, non versus partes nudas, sed armis munitas, eos circumdarent. Si certa de causa visum aliquando sit expedire, ut cornu dextrum ductor obtineat; verso in cornu agmine phalangem evolvunt, donec ad dextram sit ductor, et agmen extremum ad laevam. Rursus si ab hostibus ad dextram constitutis acies sese ostenderit, progredientes in cornu nihil agunt aliud, quam quod centurias singulas, triremis instar, hostibus velut objecta prora, convertunt; qua ratione series ea, quae extremo est in agmine, hastam versus constituitur. At si a laevo latere accesserint hostes, ne hoc quidem permittunt, sed repellunt eos, vel adversas series adversariis obvertunt. Qua ratione fit, ut extremi agminis series clypeum versus constituatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐρῶ δὲ καὶ ἡ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκοῦργος. Δια μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι εἰς κύκλον ἐστρατοπεδεύσατο, εἰ μὴ ὅρος ἀσφαλὲς εἴη, ἡ τεῖχος ἡ ποταμὸν ὅπισθεν ἔχουεν. (2) Φυλακὰς γε μὴν ἐποίησε μεθήμερινὰς, τὰς μὲν παρὰ τὰ ὅπλα εἰσω βλεπούσας· οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα ἀλλὰ φίλων αὐταὶ καθίστανται· τοὺς γε μὴν πολεμίους ἱππεῖς φυλάττουσιν ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῶεν. (3) Εἰ δὲ τις πρόλοι νύκτωρ ἔξω τῆς φάλαγγος, ἐνόμισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι· νῦν δ' ἤδη καὶ ὑπὸ ξένων*** αὐτῶν τινες συμπαρόντες. (4) Τὸ δὲ ἔχοντας τὰ δόρατα ἀεὶ περιέναι, εὖ καὶ τοῦτο δεῖ εἰδέναι· ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἕνεκα ἐστὶν ὅσπερ καὶ τοὺς δούλους εἰργουσιν ἀπὸ τῶν ὀπλων. Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπένοντας οὐ δεῖ θαυμάζειν ὅτι οὔτε ἀλλήλων οὔτε τῶν ὀπλων πλέον ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους ἀπερχόνται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσι. (5) Μεταστρατοπεδεύονται γε μὴν πυκνὰ καὶ τοῦ σίνεσθαι τοὺς πολεμίους ἕνεκα καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους. Καὶ γυμνάζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπασι Λακεδαιμονίοις ὅσπερ ἂν στρατεύωνται· ὥστε μεγαλοπρεπεστέρους μὲν αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίγνεσθαι, ἐλευθεριωτέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. Δεῖ δὲ οὔτε περίπαιτον οὔτε δρόμον ἑλάσσω ποιεῖσθαι ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐφήκη, ὅπως μηδεὶς τῶν αὐτοῦ ὀπλων πόρρω γίγνηται. (6) Μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια καθίζει μὲν ὁ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει· ἐστὶ δὲ τοῦτο ὥσπερ ἐξέτασις· ἐκ τούτου δὲ ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον ὑπολύεσθαι· ἐκ τούτου δ' αὖ διατριβαὶ καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἐσπερινῶν γυμνασίων. (7) Μετὰ γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται, καὶ ἐπειδὴν ἄσσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιεργηκότες ὦσιν, ἐπὶ τῶν ὀπλων ἀναπαύεσθαι. Ὅτι δὲ πολλὰ γράφω οὐ δεῖ θαυμάζειν· ἥκιστα γὰρ Λακεδαιμονίοις εὖροι ἂν τις παραλείμμενα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅσα δεῖ ἐπιμελείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Διηγῆσομαι δὲ καὶ ἣν ἐπὶ στρατιᾷς ὁ Λυκοῦργος βασιλεὶ δύναμιν καὶ τιμὴν παρεσκεύασε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ φρουρᾷς τρέφει ἡ πόλις βασιλέα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ συσκηνοῦσι δὲ αὐτῷ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως ἀεὶ συνόντες μάλλων καὶ κοινοβουλῶσιν, ἣν τι δέονται. Συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων· οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὡς μηδεμίᾳ ἀσχολίᾳ ἢ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι. (2) Ἐπαναλήψομαι δὲ ὡς ἐξορμᾶται σὺν στρατιᾷ ὁ βασιλεὺς. Θύει μὲν γὰρ πρῶτον οἶκον ὧν Διὶ ἀγῆτορι καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ ἣν δὲ ἐνταῦθα καλλιεργήσῃ, λαβὼν δὲ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ προσηγείται ἐπὶ τὰ ὅρια

XENOPHON.

CAPUT XII.

Dicam etiam, quo pacto Lycurgus castra esse metanda censuerit. Nam quia quadrati agminis anguli sunt inutiles, in orbem castra ponebat, extraquam si monte tuti essent, vel a tergo murum fluviumve haberent. Excubias quidem diurnas instituit, alias propter castra, intro spectantes; nam amicorum, non hostium causa, illæ constituuntur: alias equitum, hostes observantium iis e locis de quibus prospici longissime potest. Quod si quis noctu extra phalangem progrediatur, a Sciritis ea de causa instituit habendas excubias; et hoc tempore præstant id mercenarii milites, [si qui adsunt]. Jam quod cum hastis semper observantur, id sciendum eadem de causa fieri, ob quam servos etiam ab armis arcent. Præterea mirum videri non debet, eos, qui ad naturæ necessaria secedunt, neque ab se invicem, neque ab exercitu longius progredi, quam uti caveant, ne sibi mutuo molestiam creent. Hæc enim securitatis causa faciunt. Castra sæpius mutant, partim ut hostibus detrimentum adferant, partim ut amicis prosint. Etiam a lege mandatur Lacedæmoniis omnibus, ut, quantum temporis expeditionibus intersunt, exercitiis utantur: quo fit, ut ipsi magis inter se magnanimi evadant, ac supra ceteros indole magis esse liberali videantur. Locus exercitationis et cursus intra id spatium necessario describitur, quosque cohors ipsa pertinet, ne quis ab suis armis recedat longius. Peractis exercitiis, polemarchus primus, uti sedeant, per præconem edicit; quod quidem lustrationis cujusdam instar est; deinde prandium uti sumant, ac speculatorem mox dimittant. Hinc inter se conversantur milites, ac se quiescendo recreant ante vespertina exercitia. Secundum hæc per præconem denuntiat, sumendam esse cœnam, et posteaquam hymnos diis cecinerint, quibus feliciter est facta res sacra, armis incubando quietem capiendam. Nemo vero miretur, tam multa me scribere: nam minime quis a Lacedæmoniis omissum aliquid reperiat in re militari, quod quidem curandum veniat.

CAPUT XIII.

Commemorabo etiam, quam Lycurgus regi potestatem et dignitatem in exercitu adsignaverit. Primo regem in bello, cum iis, qui adsunt regi, civitas alit. In ejus autem contubernio sunt Polemarchi, ut semper illi præsto sint communicandorum consiliorum causa, si quidem usus ita postulet. In eodem regis contubernio viri præterea tres ex parium numero degunt, qui quidem eis omnia necessaria procurant, ne ab ulla impediuntur occupatione, quominus res bellicas studiose tractent. Repetam vero altius, quo pacto rex cum copiis in expeditionem domo profisciscatur. Primum domi adhuc sacrum Jovi ductori cum adjunctis ipsi facit; ac si litatum illic fuerit, Ignifer (sive fe-

τῆς χώρας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἔχει αὐτὸ θύεται Διὶ καὶ Ἀθηνᾷ. (3) Ὅταν δὲ ἀμφοῖν τούτοις τοῖν θεοῖν καλλιεργηθῇ, τότε διαβαίνει τὰ ὄρια τῆς χώρας καὶ τὸ πῦρ μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγείται οὐποτε ἀποσβευνόμενον, σφάγια δὲ παντοῖα ἔπεται. Ἀεὶ δὲ ὅταν θύηται ἀρχεται μὲν τούτου τοῦ ἔργου ἔτι κνεφαῖος, προλαμβάνειν βουλόμενος τὴν τοῦ θεοῦ εὐνοίαν. (4) Πάρεσι δὲ περὶ τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοὶ, πεντηκοστῆρες, ξένων στρατάρχαι, στρατοῦ σκευοφορικῶν ἀρχοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος. (5) Πάρεσι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων δύο, οἱ πολυπραγμονοῦσι μὲν οὐδὲν, ἢν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῇ· ὁρῶντες δὲ ὅ, τι ποιεῖ ἕκαστος πάντας σωφρονίζουσιν, ὡς τὸ εἶκος. Ὅταν δὲ τελεσθῇ τὰ ἱερὰ, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας παραγγέλλει τὰ ποιητέα. Ὡς τε ὁρῶν ταῦτα ἡγήσαιο ἂν τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοσχεδιαστὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν. (6) Ἐπειδὴν γε μὴν ἡγήται ὁ βασιλεὺς, ἢν μὲν μηδεὶς ἐναντίος φαίνεται, οὐδεὶς αὐτοῦ πρόσθεν πορεύεται πλὴν Σκιρίται καὶ οἱ προερευνόμενοι ἱππεῖς· ἢν δὲ ποτε μάχην οἴωνται ἔσεσθαι, λαβὼν τὸ ἄγλημα τῆς πρώτης μόρας ὁ βασιλεὺς ἀγεί στρέψας ἐπὶ δόρυ, ἕστ' ἂν γένηται ἐν μέσῳ δυοῖν μόραις καὶ δυοῖν πολεμάρχουσιν. (7) Οὗς δὲ δεῖ ἐπὶ τούτοις τετάχθαι, ὁ πρεσβύτατος τῶν περὶ δαμοσίαν συντάττει· εἰς δὲ οὗτοι δοσι ἂν σύσκηνοι ᾧσι τῶν ὁμοίων, καὶ μάντις καὶ ἱατροὶ καὶ αὐληταὶ οἱ τοῦ στρατοῦ ἀρχοντες, καὶ ἐθελούσιοι ἢν τινες παρῶσιν. Ὡς τε τῶν δεομένων γίνεσθαι οὐδὲν ἀπορεῖται· οὐδὲν γὰρ ἀπρόσχεπτόν ἐστι. (8) Μάλα δὲ καὶ τάδε ὠφέλιμα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐμηχανήσατο Λυκούργος εἰς τὸν ἐν ὅπλοις ἀγῶνα. Ὅταν γὰρ ὁρῶντων ἤδη τῶν πολεμικῶν χίμαιρα σφαγιάζεται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νόμος καὶ μηδένα Λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι· καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνεσθαι προαγορεύεται. (9) Ἐξέστι δὲ τῷ νέῳ καὶ κεκριμένῳ εἰς μάχην συνιέναι, καὶ παιδρὸν εἶναι καὶ εὐδόκιμον. Καὶ παρακαλεῦνται δὲ τῷ ἐνωμοτάρχῃ· οὐδ' ἀκούεται γὰρ εἰς ἕκαστην πᾶσαν τὴν ἐνωμοσίαν ἀφ' ἑκάστου ἐνωμοτάρχου ἕξω· ὅπως δὲ καλῶς γίγνηται πολεμάρχῳ δεῖ μέλειν. (10) Ὅταν γε μὴν καιρὸς δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τούτου μὲν αὐτοῦργος πρεσβείας ἀποπέμπεσθαι καὶ φιλίας καὶ πολεμίας, τοῦτ' αὖ βασιλέως. Καὶ ἀρχοντες μὲν πάντες ἀπὸ βασιλέως, ὅταν βούλωνται πρᾶξαι τι. (11) Ἦν δ' οὖν δίκης δεόμενός τις ἔλθῃ, πρὸς ἑλληνοδικὰς τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει, ἢν δὲ χρημάτων, πρὸς ταμίαν, ἢν δὲ ληΐδα ἄγων, πρὸς λαφυροπώλας. Οὕτω δὲ πραττομένων βασιλεὶ οὐδὲν ἄλλο ἔργον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾷς ἢ ἱερῇ μὲν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι, στρατηγῷ δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

cialis), sublatu ab ara igne, ad regionis fines praecedat, ubi rex Jovi Minervaeque rursum sacrificat. Ubi diis hisce litatum ambobus est, tum deinde limites regionis transit. Atque ab his sacris sublatu ignis praefertur, et nunquam exstinguitur, sequente omni hostiarum genere. Quoties autem rex sacrificat, primo id crepusculo facere incipit, quasi benevolentiam dei cupiens antevertere. Adsunt sacrificio Polemarchi, centuriones, quinquagenum praefecti, militum stipendiarii duces, impeditis praefecti, ex civitatu denique praetoribus cui lubet. Adsunt praeterea duo Ephori, qui nihil quidem agunt curiosius, nisi a rege adhibiti, sed considerantes tamen, quid quisque faciat, omnes, uti fieri par est, modestiores reddunt. Posteaquam facta est res sacra, rex accessit omnibus, quid faciendum sit, imperat. Quo fit, ut si haec videas, existimes ceteros quidem homines studio subitatio rem militarem tractare, Lacedaemonios autem solos reapse bellicorum operum artifices esse. Posteaquam rex ducere copias cepit, si quidem hostis se nullus ostendat, nemo ipsum praecedat, praeter Sciritas, et equites exploratores: siu praedium committendum putant, rex praevio agmine primae cohortis secum sumpto, conversoque ad hastam pergit, donec medio inter duas cohortes ac duos Polemarchos loco sit. Qui vero post hoc collocandi sunt, illos maximus natu inter eos, qui ad tabernaculum publicum pertinent, ordinat. Sunt autem hi, quicumque contubernio cum paribus eodem utuntur, et haeruspices, et medici, et tibicines, exercitus duces, et si qui sponte sua expeditioni adsunt. Quo fit, ut eorum, quae fieri necesse est, nihil quidquam desideretur, quippe quod nihil non ante fuit prospectum. Etiam haec Lycurgus utiliter, mea quidem sententia, ad armatum certamen excogitavit. Nam cum jam hostium in conspectu capra mactatur, lege constitutum est, ut omnes, quotquot adsunt, tibicines tibia canant, ac nemo Lacedaemoniorum sero careat: etiam ut arma polita niteant, edicitur. Juveni quoque permittitur ut delectus [pexus?] pugnam ineat, hylarem et egregium se gerat. Atque hi etiam acclamant manipularium praefecto: neque enim per unumquemque manipulum totum exaudiuntur imperata ab unoquoque praefecto in fronte collocato. Ut autem omnia recte fiant, Polemarchi curae committitur. Quodnam tempus esse metandi castra videatur, regis est in arbitrio situm, itemque locum commonstrare, ubi poni debeant. Praeterea sive funderatorum, seu hostium dimittere legationes, ad regem pertinet. Quoties aliquid agendum est, omnes a rege initium sumunt. Si quis iudicia disceptaturus ad regem veniat, ad Hellanodicas, sive Graecorum iudices, a rege remittitur: si pecunia quis egeat, ad quaestores: sin praedam adferat, ad manubiarum distractores. Quae cum ita gerantur, regi nihil aliud in exercitu restat negotii, quam ut rerum divinarum respectu sit sacerdos, humanarum vero, imperator.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

[Εἰ δέ τις με ἔροιτο εἰ καὶ νῦν ἔτι μοι δοκοῦσιν οἱ Λυκούργου νόμοι ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ Δία οὐκ ἂν ἔτι θρασέως εἶποιμι. (2) Οἶδα γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἰρουμένους οἴκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοις συνεῖναι μᾶλλον ἢ ἀρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κολακευομένους διαφθεῖσθαι. (3) Καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι· νῦν δ' ἔστιν οὗς καὶ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῇ κερτῇσθαι. (4) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἕνεκα ξηλασίας γιγνομένης καὶ ἀποδημεῖν οὐκ ἔξδν, ὅπως μὴ βραδιουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπίπταιντο· νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρῶτους εἶναι ἑσπουδακότες ὡς μηδέποτε παύωνται ἀρμόζοντας ἐπὶ ξένης. (5) Καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο ὅπως ἀξιοὶ εἶεν ἡγεῖσθαι· νῦν δὲ πολλοὶ μᾶλλον πραγματεύονται ὅπως ἄρξουσιν ἢ ὅπως ἀξιοὶ τούτου ἔσονται. (6) Τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν ἰόντες εἰς Λακεδαίμονα ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν· νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακωλύειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. (7) Οὐδὲν μέντοι δεῖ θαυμάζειν τούτων τῶν ἐπιβόγων αὐτοῖς γιγνομένων, ἐπειδὴ φανεροὶ εἰσιν οὔτε τῷ θεῷ πειθόμενοι οὔτε τοῖς Λυκούργου νόμοις.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἄς βασιλεῖ πρὸς τὴν πόλιν συνθήκας ὁ Λυκούργος ἐποίησε διηγήσασθαι· μόνῃ γὰρ δὴ αὕτῃ ἡ ἀρχὴ διατελεῖ ὁλαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη· τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας εὖροι ἂν τις μετακεκνημένης καὶ ἔτι καὶ νῦν μετακινουμένης. (2) Ἔθηκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸ τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα, καὶ στρατιᾶν ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμπῃ, ἡγεῖσθαι. (3) Ἔδωκε δὲ καὶ γέρα ἀπὸ τῶν θυομένων λαμβάνειν, καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιόρων πόλεων ἀπέδειξε ἐξαίρετον τοσαύτην ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλούτῳ ὑπερφέρειν. (4) Ὅπως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔξω σκηνοῖεν, σκηνὴν αὐτοῖς δημοσίαν ἀπέδειξε, καὶ διμοιρίαν γε ἐπὶ τῷ δείπνῳ ἐτίμησεν, οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦδε τιμῇσαι ἔχοιεν εἰ τινα βούλονται. (5) Ἔδωκε δ' αὖ καὶ συσκήνους δύο ἑκατέρῳ προσελέσθαι· οἱ δὲ καὶ Πύθιοι καλοῦνται. Ἔδωκε δὲ καὶ πασῶν τῶν συῶν ἀπὸ τόκου χοῖρον λαμβάνειν, ὡς μή ποτε ἀπορῆσαι βασιλεὺς ἱερῶν, ἣν τι δεσθῇ θεοῖς συμβουλευσάσθαι. (6) Καὶ πρὸς τῇ οἰκίᾳ δὲ λίμνην ὑδατος ἀρθονίαν παρέχει· ὅτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς πολλὰ χρήσιμον οἱ μὴ ἔχοντες αὐτὸ μᾶλλον γινώσκουσι. Καὶ ἔδρας δὲ πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ, πλὴν οὐκ ἔφοροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δῖφρων. (7) Καὶ ὄρκους δὲ ἀλλήλοις κατὰ μῆνα ποιοῦνται, ἔφοροι μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, βασιλεὺς

CAPUT XIV.

[Quod si quis me roget, an etiam nunc Lycurgi leges immotæ mihi permanere videantur; id profecto non audacter dixerō. Nam scio Lacedæmonios pridem maluisse domi modicis cum facultatibus consuetudine mutua uti, quam in præfecturis civitatum per adsentationes degenerare. Scio metuisse antehac eos sibi, ne aurum possidere deprehenderent: jam nonnulli sunt, qui hoc ipso semel ostentant, quod aurum possideant. Præterea scio peregrinos ob eam causam olim ejectos fuisse, neque concessas peregrinationes, ne ab exteris cives improbitatem haurirent: nunc mihi constat, eos, qui loco videntur apud ipsos esse principe, studiose in hoc incubuisse, ut nunquam non apud exteros urbium præfecti essent. Fuit etiam aliquando tempus, cum operam dabant, ut principatu digni essent: nunc id magis enituntur, ut imperent, quam ut imperio digni sint. Itaque fit, ut Græci qui olim Spartam profecti Lacedæmonios orabant, ut duces sibi adversus illos essent, qui injuste agere viderentur; nunc magna ex parte se mutuo cohortentur, ad impediendum quominus ad Lacedæmonios rerum summa redeat. Neque vero mirum videri debet, quod in has reprehensiones incurrant, quando palam est, eos neque Apollini, neque Lycurgi legibus parere.]

CAPUT XV.

Lubet etiam commemorare, quæ pacta Lycurgus inter regem et civitatem constituit. Nam solus hic principatus in eodem permanet statu, quo fuit ab initio: ceteras administrationum publicarum formas vel immutatas vel etiam nunc aliquis mutari comperiat. Sanxit igitur, ut rex pro salute civitatis rem divinam in omnibus sacris publicis faceret, veluti ortus a deo; ut, quocumque civitas militum copias mitteret, ducis munere fungeretur. Attribuit hoc quoque, ut de victimis cæsis honoris causa quædam ipse caperet; præterea tantum agri eximii multis in urbibus finitimis secrevit, ut mediocrium quidem illi facultatum copia non desit, non tamen opibus antecellat. Atque ut etiam reges foris uti contubernio possent, ad hoc eis tabernaculum publicum ordinavit, eumque honorem illis addidit, ut in cœna duplex ipsis portio cederet; non id quidem, ut duplo plus, quam alii, vorarent, sed ut aliquid inde honoris causa dare possent, cui libuisset. Præterea regi utrique potestatem sibi deligendi contubernales binos concessit, quos Pythios vocant. Permisit etiam, ut de quovis scrofarum partu porcum acciperet, ne unquam rex victimis careret, si qua in re dii consulendi essent. Prope domum regiam stagnum aquæ copiam suppeditat. Quod quidem ad multa esse perutile, magis intelligunt ii, qui eo carent. Etiam de sella regi adsurgunt omnes, præterquam Ephori de sellis ephoriciis. Mensibus singulis jurejurando se invicem ad-

δ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ ὅρκος ἐστὶ τῷ μὲν βασιλεῖ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κειμένους νόμους βασιλεύσειν, τῇ δὲ πόλει ἐμπεδορχοῦντος ἐκείνου ἀστυφέλικτον τὴν βασιλείαν παρέξειν. (8) Αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἴκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται, οὐδὲν τι πολὺ ὑπερφέρουσαι τῶν ἰδιωτικῶν· οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως. (9) Αἱ δὲ τελευτήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇδε βούλονται δηλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι ὅτι οὐχ ὥς ἀνθρώπους ἀλλ' ὥς ἥρωας τοὺς Λακεδαιμονίων βασιλεῖς προτετιμῆκασιν.

stringunt, Ephori quidem nomine civitatis, rex autem suo. Regis iusjurandum est, regnum se gesturum ex præscriptio legum latarum : civitatis, conservaturam se regnum ipsius inconcassum, si quidem iusjurandum hoc sancte servaret. Atque hi honores in patria regi, quamdiu vivit, concessi sunt, non multum privatorum honoribus potiores. Etenim neque regibus animos addere tyrannicos voluit legislator, neque civibus eorum potestatem invisam reddere. Qui autem regi mortuo concessi sunt honores, iis Lycurgi leges indicare volunt, non se Lacedæmoniorum reges ut homines, sed tanquam heroes honore eximio adfecisse.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἶλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας οὐκ ἔπαινῳ διὰ τὸδε ὅτι ταῦθ' ἐλόμενοι εἶλοντο τοὺς πονηροὺς ἀμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστούς· διὰ μὲν οὖν τοῦτο οὐκ ἔπαινῳ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔδοξεν αὐτοῖς, ὥς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν καὶ ἄλλα διαπράττονται ἃ δοκοῦσιν ἀμαρτάνειν τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, τοῦτ' ἀποδείξω. (2) Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἐρῶ ὅτι δικαίως αὐτοῖσι καὶ οἱ πένητες καὶ ὁ δῆμος πλέον ἔχει τῶν γενναίων καὶ τῶν πλουσίων διὰ τὸδε ὅτι ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς καὶ ὁ τὴν δύναμιν περιτιθεῖς τῇ πόλει· καὶ γὰρ οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ κελευσταὶ καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι καὶ οἱ πρωρᾶται καὶ οἱ ναυπηγοί, αὐτοὶ εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολῖται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶσι τῶν ἀρχῶν μετεῖναι ἐν τῇ κλήρῳ καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ, καὶ λέγειν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν πολιτῶν. (3) Ἐπειτα ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν, χρῆσται οὔσαι καὶ μὴ χρῆσται, ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἄπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι, οὔτε τῶν στρατηγῶν κλήρων οἰονταί σφισι χρῆναι μετεῖναι οὔτε τῶν ἱππαρχῶν· γινώσκει γὰρ ὁ δῆμος ὅτι πλείω ὠφελείται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἀρχειν ταύτας τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἔσθ' οὓς δυνατωτάτους ἀρχειν ὁπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἀρχειν. (4) Ἐπειτα δὲ ὁ ἐνιοὶ θαυμάζουσιν ὅτι πανταχοῦ πλέον νέμονται τοῖς πονηροῖς καὶ πένησι καὶ δημοτικοῖς ἢ τοῖς χρηστοῖς, ἐν αὐτῷ τούτῳ φανοῦνται τὴν δημοκρατίαν διασώζοντες.

XENOPHONTIS ATHENIENSIIUM RESPUBLICA.

CAPUT I.

Jam de Atheniensium republica, quod hanc reipublice formam æquuti sint, propterea non laudo, quia dum illam voluerunt, voluerunt improbos homines meliori esse conditione, quam probos. Hanc itaque ob causam non laudo. Quia vero ita eis visum est, equidem ostendam, bene eos rempublicam suam incolumem conservare, atque etiam alia perficere, in quibus aberrare Græcis ceteris existimentur. Primum igitur hoc dicam, merito pauperes ac plebem ibi plus posse, quam nobiles et divites, idque ob hanc causam, quod plebs et naves agat, et potentiam civitati conciliet : adeoque gubernatores, et incitatores nautarum, et quinquaginta remigibus præfecti, et prorætæ, et navium fabricatores, hi sunt qui multo magis reipublicæ potentiam amplificant, quam cives, quam nobiles, quam homines frugi. Hac quum ita se habeant, æquum esse videtur, ut omnes magistratuum participes fiant, sive per sortem, seu per suffragium, utque cuivis civium dicere liceat, qui quidem velit. Deinde quotquot magistratus, bene gesti seu male, universo populo vel salutis vel periculorum auctores sunt, eorum se participem esse vulgus non curat. Neque plebs sortes prætorias, neque præfecturas equitum ad se pertinere putat. Animadvertit enim, se plus emolumenti capere, dum magistratus hosce non obit, sed illis relinquit gerendos, qui plurimum possunt. Quotquot vero magistratus obeuntur ob stipendia sua rei que familiaris incrementum, hos vulgus ambit. Quod autem nonnulli mirantur, ubique plus eos hominibus nullius momenti, et pauperibus, et plebeis, quam egregiis viris tribuere ; in hoc ipso popularem civitatis statum aperte conservant. Quippe dum pauperes,

Οἱ μὲν γὰρ πένητες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ χεῖρους εὖ πράττοντες καὶ πολλοὶ οἱ τοιοῦτοι γινόμενοι τὴν δημοκρατίαν αὐξοῦσιν· ἐὰν δὲ εὖ πράττωσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ χρηστοί, ἰσχυρὸν τὸ ἐναντίον σφίσιν αὐτοῖς καθίστασιν οἱ δημοτικοί. (6) Ἔστι δὲ ἐν πάσῃ γῇ τὸ βέλτιστον ἐναντίον τῇ δημοκρατίᾳ· ἐν γὰρ τοῖς βελτίστοις ἐν ἀκολασίᾳ τε ὀλιγίστη καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη καὶ ἀταξία καὶ πονηρία· ἥ τε γὰρ πένια αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχρά καὶ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἐνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. (8) Εἰποὶ δ' ἂν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ ἔαν λέγειν πάντας ἐξῆς μὴ δὲ βουλευεῖν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἀνδρας ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἀρίστα βουλευόνται, ἔωντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβουλεύοντο, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθὰ· νῦν δὲ λέγων δὲ βουλόμενος ἀναστὰς ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. (7) Εἰποὶ τις ἂν τί ἂν οὖν γνοίῃ ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δήμῳ τοιοῦτος ἄνθρωπος; οἱ δὲ γινώσκουσιν ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία καὶ πονηρία καὶ εὐνοία μᾶλλον λυσitelεῖ ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ κακόννοια. (8) Εἴη μὲν οὖν ἂν πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων ἢ βελτίστη, ἀλλ' ἡ δημοκρατία μάλιστα ἂν σώζοιτο οὕτως. Ὁ γὰρ δῆμος οὐ βούλεται εὐνομουμένης τῆς πόλεως αὐτὸς δουλεῖν, ἀλλ' ἐλεύθερος εἶναι καὶ ἀρχειν, τῆς δὲ κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει· θ γὰρ σὺ νομίζεις οὐκ εὐνομεῖσθαι, αὐτὸς ἀπὸ τούτου ἰσχύει δὲ δῆμος καὶ ἐλεύθερός ἐστιν. (9) Εἰ δ' εὐνομίαν ζητεῖς, πρῶτα μὲν ὅφει τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς τοὺς νόμους τιθέντας· ἔπειτα κολάσουσιν οἱ χρηστοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ βουλεύουσιν οἱ χρηστοὶ περὶ τῆς πόλεως, καὶ οὐκ ἐάσουσι μαινομένους ἀνθρώπους βουλεῖν οὐδὲ λέγειν οὐδὲ ἐκκλησιάζειν. Ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστ' ἂν δὲ δῆμος εἰς δουλείαν καταπέσοι.

10. Τῶν δούλων δ' αὖ καὶ τῶν μετόικων πλείστη ἐστὶν Ἀθήνησιν ἀκολασία, καὶ οὔτε πατάξαι ἔξεστιν αὐτόθι οὔτε ὑπεκστῆσθαι σοὶ ὁ δούλος. Οὗ δ' ἐνεκὲν ἐστὶ τοῦτο ἐπιγύριον ἐγὼ φράσω· εἰ νόμος ἦν τὸν δοῦλον ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου τύπτεσθαι ἢ τὸν μέτοικον ἢ τὸν ἀπελεύθερον, πολλὰκις ἂν οἰηθεὶς εἶναι τὸν Ἀθηναῖον δοῦλον ἐπάταξεν ἂν· ἐσθῆτά τε γὰρ οὐδὲν βελτίῳ ἔχει δὲ δῆμος αὐτόθι ἢ οἱ δούλοι καὶ οἱ μέτοικοι καὶ τὰ εἶδη οὐδὲν βελτίους εἰσὶν. (11) Εἰ δὲ τις καὶ τοῦτο θαυμάζει ὅτι ἔωσι τοὺς δοῦλους τρυφᾶν αὐτόθι καὶ μεγαλοπρεπῶς διατᾶσθαι ἐνίοις, καὶ τοῦτο γνώμη φανεῖεν ἂν ποιοῦντες. Ὅπου γὰρ ναυτικὴ δύναμις ἐστίν, ἀπὸ χρημάτων ἀνάγκη τοῖς ἀνδραπόδοις δουλεῖν ἵνα λαμβάνωμεν ὧν πράττει τὰς ἀποφοράς, καὶ ἐλευθέρους ἀφίεναι· θπου δ' εἰσὶ πλούσιοι οἱ δούλοι, οὐκέτι ἐνταῦθα λυσitelεῖ τὸν ἐμὸν δούλον αἰ δεδιέναι· ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι δὲ ἐμὸς δούλος σὲ δέδοικεν· ἂν δὲ δεδίῃ ὁ σὸς δούλος ἐμὲ, κινδυνεύσει καὶ τὰ χρήματα διδόναι τὰ ἑαυτοῦ ὥστε μὴ κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ. (12) Διὰ

et plebei, et nauci homines bene agunt, et ad aliquem numerum excrescunt, statum civitatis popularem augent. Sin divitibus et egregiis hominibus bene sit, tum plebei contrariam sibi partem corroborant. Sunt autem ubique terrarum optimates dominatui plebejo contrarii. Nam in optimatibus petulantiae ac injustitiae minimum est, studium vero rerum honestarum accuratissimum; contra, in plebe plurimum inscitiae, confusionis, improbitatis. Etenim paupertas magis eos adducit ad turpia, et satis multi propter penuriam neque liberaliter educati, nec recte instituti sunt. Fortasse dixerit aliquis non permittendum fuisse, ut prorsus omnes dicendi potestatem habeant, vel consulendi, sed peritissimos tantum et praestantissimos viros. At illi in hoc quoque sibi rectissime consulunt, dum futilibus etiam dicendi potestatem faciunt. Nam si duntaxat egregii viri et orationes haberent, et sententias dicerent, sui similibus prodescent, non autem plebeis: nunc quum surgat ad concionandum aliquis nullius pretii, quicumque voluerit, facile tum sibi, tum sui similibus quod expediat invenit. At inquiet aliquis, quid hujusmodi homo boni vel sibi vel populo possit excogitare? Nimirum intelligunt illi, hujus imperitiam ac futilitatem cum benevolentia plus sibi prodesse, quam viri egregii virtutem ac sapientiam cum malevolentia. Potest igitur fieri, ut his moribus civitas non efficiatur optima, sed status tamen popularis hac ratione conservabitur. Populus enim non vult rempublicam bene constitutam, in qua sibi sit serviendum, sed liber esse vult, et imperio potiri, ac malum interim civitatis statum flocci pendit. Nam quod tu non recte constitutum existimas, id ipsum plebis potentiam libertatemque sustinet. Quod si bonum reipublicae statum requiris, primum videbis peritissimos populo leges ferre; deinde boni malos punient, deque republica consultabunt boni, et homines insanos nec consiliis adesse, nec verba facere, nec concionari permittent. Quapropter ex his bonis celerrime plebs ad servitutem reciderit.

Servorum autem et advenarum maxima est Athenis petulantia, neque pulsandi eos cuiquam illic jus est, neque servus tibi cedit. Cur autem hoc moribus illic ita receptum sit, equidem exponam. Si consuetudo ferret servum hominem ab ingenuo verberari, vel advenam, vel libertum; saepe quis Atheniensem pulsaret, servum esse ratus. Nam neque vestitu, neque forma, quidquam istic plebs servis advenis praestat. Jam si quis etiam miratur, quod istic et delicate servos et splendide quidem nonnullos vivere patiantur, hoc quoque certo eos judicio facere constabit. Nam ubi potentia navalis est, propter pecuniam mancipiis servire oportet, ut pro opera aliis collocata pensiones exigamus, atque liberius vivendi genus his permittere. Ubi vero servi opulenti sunt, ibi meus ut servus te metuat, non expedit. Lacedaemone quidem meus servus te metuit. Jam si me servus tuus metuat, sane verendum, ut res suas mihi det, ne quo ipse sit in periculo. Quamobrem aequalitatem

τοῦτο οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποίησαμεν καὶ τοῖς μετοίκους πρὸς τοὺς ἀστούς, διότι δεῖται ἡ πόλις μετοίκων διὰ τὸ πλῆθος τῶν τεχνῶν καὶ διὰ τὸ ναυτικόν. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ τοῖς μετοίκους εἰκότως τὴν ἰσηγορίαν ἐποίησαμεν.

13. Τοὺς δὲ γυμναζομένους αὐτοῖσι καὶ τὴν μουσικὴν ἐπιτηδεύοντας καταλέλκεν ὁ δῆμος, νομίζων τοῦτο οὐ καλὸν εἶναι, γνοὺς ὅτι οὐ δυνατὸς ταῦτά ἐστιν ἐπιτηδεύειν. Ἐν ταῖς χορηγίαις αὖ καὶ γυμνασιαρχαῖς καὶ τριηραρχαῖς γιγνώσκουσιν ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος, καὶ τριηραρχοῦσι μὲν καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλούσιοι, ὁ δὲ δῆμος τριηραρχεῖται καὶ γυμνασιαρχεῖται. Ἀξιοὶ οὖν ἀργύριον λαμβάνειν ὁ δῆμος καὶ ἄδων καὶ τρέχων καὶ ὀρχούμενος καὶ πλέων ἐν ταῖς ναυσίν, ἵνα αὐτὸς τε ἔχη καὶ οἱ πλούσιοι πενήστεροι γίνωνται. Ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς μέλει μᾶλλον ἢ τοῦ αὐτοῖς συμφέροντος.

14. Περὶ δὲ τῶν συμμάχων, οἱ ἐκπλέοντες συκοφαντοῦσιν, ὡς δοκοῦσι, καὶ μισοῦσι τοὺς χρηστοὺς, γιγνώσκοντες ὅτι μισεῖσθαι μὲν ἀνάγκη τὸν ἄρχοντα ὑπὸ τοῦ ἀρχομένου· εἰ δὲ ἰσχύουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀλίγιστον χρόνον ἡ ἀρχὴ ἔσται τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίου. Διὰ ταῦτα οὖν τοὺς μὲν χρηστοὺς ἀτιμῶσι καὶ χρήματα ἀφαιροῦνται καὶ ἐξελαύνουσι καὶ ἀποκτείνουσι, τοὺς δὲ πονηροὺς αὖξουσιν. Οἱ δὲ χρηστοὶ Ἀθηναῖων τοὺς χρηστοὺς ἐν ταῖς συμμάχῃσι πόλεσι σώζουσι, γιγνώσκοντες ὅτι σφίσι ἀγαθὸν ἐστὶ τοὺς βελτίστους σώζειν ἀεὶ ἐν ταῖς πόλεσιν. (15) Εἴποι δέ τις ἂν ὅτι ἰσχύς ἐστίν αὐτῇ Ἀθηναίων, ἔαν οἱ σύμμαχοι δυνατοὶ ὥσι χρήματα εἰσφέρειν. Τοῖς δὲ δημοτικοῖς δοκεῖ μῆζον ἀγαθὸν εἶναι τὰ τῶν συμμάχων χρήματα ἢ αὐτῶν ἑκάστου ἔχειν Ἀθηναίων, ἐκείνους δὲ ὅσον ζῆν καὶ ἐργάζεσθαι, ἀδυνάτους ὄντας ἐπιβουλεύειν.

16. Δοκεῖ δὲ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων καὶ ἐν τῷδε κακῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς συμμάχους ἀναγκάζουσι πλεῖν ἐπὶ δίκας Ἀθήναζε· οἱ δὲ ἀντιλογίζονται ὅσα ἐν τούτῳ ἐνὶ ἀγαθῇ τῇ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πρυτανείων τὸν μισθὸν δι' ἐνιαυτοῦ λαμβάνειν· εἴτ' οἴκοι καθήμενοι ἀνευ νεῶν ἐκπλοῦς διοικοῦσι τὰς πόλεις τὰς συμμάχους καὶ τοὺς μὲν τοῦ δήμου σώζουσι, τοὺς δ' ἐναντίους ἀπολλύουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις· εἰ δὲ οἴκοι εἶχον ἑκάστοι τὰς δίκας, ὅτε ἀρχόμενοι Ἀθηναίους, τούτους ἂν σφῶν αὐτῶν ἀπώλλυσαν ὅτινες φίλοι μάλιστα ἦσαν Ἀθηναίων τῷ δήμῳ. (17) Πρὸς δὲ τούτοις ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων τὰδε κερδαίνει τῶν δικῶν Ἀθήνησιν οὐσῶν τοῖς συμμάχοις. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἑκατοστὴ τῇ πόλει πλείων ἢ ἐν Πειραιεῖ· ἔπειτα εἰ τῷ συνοικίᾳ ἐστίν, ἄμεινον πράττει· ἔπειτα εἰ τῷ ζεύγος ἐστίν ἢ ἀνδράποδον μισθοφοροῦν· ἔπειτα οἱ κήρυκες ἄμεινον πράττουσι διὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς τῶν συμμάχων. (18) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ μὲν μὴ ἐπὶ δίκας ἦσαν οἱ σύμμαχοι, τοὺς ἐκπλέοντας Ἀθηναίων ἐτίμων ἂν μόνους, τοὺς τε στρατηγούς καὶ τοὺς τριηράρχους καὶ πρέσβεις· νῦν δ' ἰνάγκασται τὸν δῆμον κολακεύειν τῶν Ἀθηναίων εἰς

quandam servis et liberis concessimus, itemque advenis et civibus, quod advenarum egeat opera civitas, quum propter opificiorum multitudinem, tum ob rem navalem. Igitur hac de causa merito juris quædam æqualitas etiam adveas a nobis data est.

Ceterum eos qui corporum exercitiis ibi musicæque artis dediti sunt studio, plebs sustulit; quod existimaret hæc non expedire, et non posse ab se his dari operam sentiret. In chori vero ac gymnasiorum triremiumque cura et sumptibus præstandis, intelligunt penes opulentos esse facere impensas in chorum, vulgi autem, earum fructum accipere; eodemque modo locupletes pro triremibus et gymnasiis præbere sumptus, vulgus autem eorum percipere fructum. Vult igitur pecuniam accipere vulgus, atque ita canere, currere, saltare, navigare, ut et ipsum habeat aliquid, et divites reddantur tenuiores. Nec in judiciis magis ejus quod justum est, quam commodi sui rationem habent.

Socios autem quod attinet, ii qui navigiis eos adeunt, calumniari et odisse videntur egregios illic viros, sentientes fieri non posse, quin qui sub imperio est, oderit eum qui est cum imperio: si vero majores locupletum et potentium vires sint in civitatibus, imperium populi Atheniensis haud diu duraturum. Ob has inquam causas viris egregiis honores adimunt, facultates auferunt, exilia capitisque penas irrogant, dum nihili homines evehant. Contra qui Athenienses frugi sunt, ii salutem virorum egregiorum in civitatibus sociis tuentur, quod animadvertant sibi ex usu esse, conservari semper in urbibus optimates. At dixerit aliquis, in eo potentiam Atheniensium esse sitam, si pecunias eorum socii conferre possint. At plebeis hominibus magis expedire videtur, ut Atheniensium unusquisque facultates sociorum obtineat, socii tantum modo habeant, quanto opus sit ad victum et opera rustica, ne possint insidiari.

Hæc etiam in parte populus Atheniensis uti consilio malo existimatur, quod socios Athenas navigare ad petendum jus cogant. Verum illi contra ratiocinantur, quantum in hoc insit Atheniensium populo commodi. Primum est, quod et sacramento iudicibus deposito per totum annum salaria percipiant. Deinde, quod domi residentes, nullis emissis navibus, civitates socias administrent; plebejque statui addictos incolumes servant, adversarii eorum in judiciis oppressis. Quod si judicia singuli exercerent in patria, nimirum Atheniensibus infensi, eos ipsos de numero suorum opprimerent, quicumque populo Atheniensium inprimis amici essent. Præterea populus Atheniensis, dum jus Athenis socii petunt, hæc lucratur. Primum et centesima in Piræeo civitati preventus major accedit; deinde, si cui domus est ad locandum, is plus lucri facit; item, si cui junctum vel mancipium meritorium. Itidem præconibus sociorum adventus emolumentum adfert. Præterea si Athenas socii jus petitum non irent, solos ex Atheniensibus illos honoribus adficerent, qui ad ipsos navigant, nimirum prætores, triremium præfectos, legatos. Nunc vero sociorum unusquisque populum Atheniensem blandiendo deme-

ἕκαστος τῶν συμμάχων, γινώσκων ὅτι δεῖ μὲν ἀφικόμενον Ἀθήναζε δίκην δοῦναι καὶ λαβεῖν οὐκ ἐν ἄλλοις τισὶν ἄλλ' ἐν τῷ δήμῳ, ὅς ἐστι δὴ νόμος Ἀθήνησι. Καὶ ἀντιβολῆσαι ἀναγκάζεται ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ εἰσ-
ιόντος τοῦ ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρός. Διὰ τοῦτο οὖν οἱ σύμμαχοι δοῦλοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καθεστᾶσι μᾶλλον.

19. Πρὸς δὲ τούτοις διὰ τὴν κτῆσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπερ-
ορίοις καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς τὰς εἰς τὴν ὑπερορίαν λελή-
θαι μανθάνοντες ἐλαύνειν τῇ κώπῃ αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀκολουθοὶ· ἀνάγκη γὰρ ἀνθρώπων πολλάκις πλέοντα κώ-
πην λαβεῖν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν οἰκῆτην, καὶ ὀνόματα
μαθεῖν τὰ ἐν τῇ ναυτικῇ. (20) Καὶ κυβερνήται ἀγαθοὶ
γίνονται δι' ἐμπειρίαν τε τῶν πλόων καὶ διὰ μελέτην·
ἐμελέτησαν δὲ οἱ μὲν πλοῖον κυβερνῶντες, οἱ δὲ ὀλκᾶδα,
οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριήρῃ κατέστησαν· οἱ δὲ πολλοὶ ἐλαύν-
ειν εὐθὺς οἷοί τε εἰσβάντες εἰς ναῦς, ἅτε ἐν παντὶ τῷ
βίῳ προμεμελετηκότας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τὸ δὲ ὁπλιτικὸν αὐτοῖς, ὃ ἥκιστα δοκεῖ εὖ ἔχειν Ἀθή-
νησιν, οὕτω καθέστηκε· τῶν μὲν πολεμίων ἤττους τε
σφᾶς αὐτοὺς ἡγοῦνται εἶναι καὶ μείους, τῶν δὲ συμμά-
χων, οἱ φέρουσι τὸν φόρον καὶ κατὰ γῆν κράτιστοί εἰσι,
νομίζουσι τὸ ὁπλιτικὸν ἀρκεῖν, εἰ τῶν συμμάχων κρείτ-
τονές εἰσι. (2) Πρὸς δὲ καὶ κατὰ τύχην τὴν αὐτοῖς τοι-
οῦτον καθέστηκε· τοῖς μὲν κατὰ γῆν ἀρχομένοις ὅλον τ'
ἐστὶν ἐκ μικρῶν πόλεων συνοικισθέντας ἀθρόους μάχε-
σθαι· τοῖς δὲ κατὰ θάλατταν ἀρχομένοις, ὅσοι νησιῶται
εἰσιν, οὐχ ὅλον τε συνάρασθαι εἰς τὸ αὐτὸ τὰς πόλεις. Ἡ
γὰρ θάλαττα ἐν τῷ μέσῳ· οἱ δὲ κρατοῦντες θαλαττοκρά-
τορές εἰσιν· εἰ δ' ὅλον τε καὶ λαθεῖν συνελαθούσιν εἰς ταῦτ'
τοῖς νησιώταις εἰς μίαν νῆσον, ἀπολοῦνται λιμῶ. (3)
Ὅπόσαι δ' ἐν τῇ ἡπείρῳ εἰσὶ πόλεις ὅντων Ἀθηναίων
ἀρχόμεναι, αἱ μὲν μεγάλας διὰ θεοῦ ἀρχονται, αἱ δὲ μι-
κράι πάνυ διὰ χρεῖαν· οὐ γὰρ ἐστὶ πόλις οὐδεμία ἥτις οὐ
δεῖται εἰσάγεσθαι τι ἡξιάγεσθαι. Ταῦτα τοίνυν οὐκ ἔσται
αὐτῇ, ἐὰν μὴ ὑπάρχοις ἢ τῶν ἀρχόντων τῆς θαλάττης.
(4) Ἐπειτα δὲ τοῖς ἀρχοῦσι τῆς θαλάττης ὅλον τ' ἐστὶ
ποιεῖν ἅπερ οὐ τοῖς τῆς γῆς, ἐνίοτε τέμνειν τὴν γῆν τῶν
κρείττωνων· παραπλεῖν γὰρ ἔξεστιν θπυ ἀν μηδεὶς ἢ
πολέμιος ἢ θπυ ἀν ὀλίγοι, ἐὰν δὲ προσίωσιν, ἀναβάντα
ἀποπλεῖν. Καὶ τοῦτο ποιῶν ἤττον ἀπορεῖ ἢ ὁ πεζῇ
παραβοηθῶν. (5) Ἐπειτα δὲ τοῖς μὲν κατὰ θάλατταν
ἀρχοῦσιν ὅλον τ' ἀποπλεῦσαι ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν
ὅποσον βούλει πλοῦν, τοῖς δὲ κατὰ γῆν οὐχ ὅλον τε ἀπὸ
τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀποπλεῖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδόν· βρα-
δείαι τε γὰρ αἱ πορεῖαι καὶ σίτον οὐχ ὅλον τε ἔχειν πολ-
λοῦ χρόνου πεζῇ ἴοντα. Καὶ τὸν μὲν πεζῇ ἴοντα δεῖ διὰ
φιλίας ἰέναι, ἢ νικᾶν μαχόμενον· τὸν δὲ πλέοντα οὐ μὲν
ἀν ἢ κρείττων ἔξεστιν ἀποδῆναι αὐτῇ τῆς γῆς, ἄλλως δὲ
παραπλεῦσαι, ἕως ἂν ἐπὶ φίλῳ χρόνῳ ἀφίκηται ἢ ἐπὶ

rerī cogitur : quippe qui intelligat, Athenas sibi proficien-
dum, causamque agendam non apud alios, quam apud
populum : quæ sane lex Athenis est. Etiam in iudiciis
supplicare cogitur, et si quis ingreditur, manum ejus
prensare. Quæ causa est, quamobrem socii multo magis
populo Atheniensi servant.

Præterea propter id quod extra fines patriæ possident,
et propter magistratus gerendos apud externos, sensim remo-
navem agere tum ipsi tum comites discunt. Est enim ne-
cesse, ut qui sæpius navigat, remum in manusumat, tam
ipse quam famulus, rei que navalis adpellationes discat.
Etiam boni gubernatores fiunt, partim propter usum navi-
giorum, partim propter exercitationem. Exercent autem sæpe
alii navigium minus gubernando, alii navim onerariam, ac
nonnulli ad triremes hinc transeunt. Homines de vulgo
statim in ipso ingressu in naves remigare possunt, ut qui
jam sint ad hoc exercitati per omnem vitam.

CAPUT II.

Ceterum pedestris militiæ, quæ Athenis non satis bene
comparata esse videtur, hæc est ratio : arbitrantur se in eo
Athenienses ipsi hostibus et inferiores, et pauciores : socio-
rum vero, qui tributum eis pendunt, longe etiam terra præ-
stant, pedestres copias sibi sufficere putant, si sint ipsi
sociis superiores. Præterea fortuna quadam talis ipsorum
est conditio. Possunt subditi in continenti parvis ex oppi-
dis coire, conjunctisque copiis pugnare. At vero mariti-
morum subditorum, hominum videlicet insularium, oppida
conjungere vires non possunt. Est enim in medio mare;
quique rerum potiuntur, etiam maris imperium obtinent.
Quod si etiam fieri possit, ut insulares clam in unam omnes
convenient insulam, fame peribunt. Quotquot autem civi-
tates subjectæ Atheniensium imperio in continenti sitæ sunt,
earum quæ majores sunt, metus causa parent; quæ mi-
niores, propter penuriam. Nec enim oppidum ullum est,
cui non opus sit aliquid vel importari, vel exportari. Ne-
quit autem hæc consequi, si non iis obtemperet, qui maris
imperio potiuntur. Deinde possunt ii, qui mare sua in po-
testate habent, ea facere, quæ rerum in terra domini non
possunt, nimirum nonnunquam vastare agrum etiam poten-
tiorum. Possunt enim propter ea loca naves adpellere, ubi
vel nullus sit hostis, vel pauci : at si hostes accurrant,
consensus navibus discedere licet. Atque hoc qui facit,
minori est in difficultate, quam qui pedestribus cum copiis
expeditionem suscipit. Deinde possunt ii qui maris impe-
rium tenent, suis a finibus quamlibet longo itinere navigare,
quum iis, quibus est potentia pedestris, non liceat multo-
rum dierum itinere ab agro suo discedere. Sunt enim tardi
progressus, et fieri non potest, ut is qui terra facit iter,
commeatum longo tempore sufficientem secum ferat. Iti-
dem qui pedibus incedit, necesse habet, uti vel per amico-
rum fines eat, vel pugnando vincat : qui navigat, ubicumque
superior est, ibi de navibus potest egredi in terram; sin
minus legere littora, donec vel amicorum ad fines pervene-

ήττους αὐτοῦ. (6) Ἐπειτα νόσους τῶν καρπῶν, αἱ ἐκ Διὸς εἰσιν, οἱ μὲν κατὰ γῆν κράτιστοι χαλεπῶς φέρουσιν, οἱ δὲ κατὰ θάλατταν ραδίως. Οὐ γὰρ ἅμα πᾶσα γῆ νοσεῖ· ὥστε ἐκ τῆς εὐθηνούσης ἀφικνεῖται τοῖς τῆς θαλάττης ἄρχουσιν. (7) Εἰ δὲ δεῖ καὶ σμικροτέρων μνησθῆναι, διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης πρῶτον μὲν τρόπους εὐωχιῶν ἐξεῦρον ἐπιμισγόμενοι ἀλλήλοις, ὥς δ,τι ἐν Σικελίᾳ ἡδὺ ἢ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Κύπρῳ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Λυδίᾳ ἢ ἐν τῷ Πόντῳ ἢ ἐν Πελοποννήσῳ ἢ ἄλλοις που, ταῦτα πάντα εἰς ἐν ἡθροίσθαι διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης. (8) Ἐπειτα φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι χρώνται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

9. Θυσίας δὲ καὶ ἱερὰ καὶ ἑορτὰς καὶ τεμένη γνώεις δὲ ὅτι οὐχ οἷον τέ ἐστιν ἐκάστῳ τῶν πενήτων θύειν καὶ εὐχεσθῆναι καὶ κτῆσθαι ἱερὰ καὶ πόλιν οἰκεῖν καλὴν καὶ μεγάλην, ἐξεῦρεν δὴν τρόπον ἔσται ταῦτα. Θύουσιν οὖν δημοσίᾳ μὲν ἡ πόλις ἱερεῖα πολλά· ἐστὶ δὲ δὲ ὅτι δημοῦ εὐωχούμενος καὶ διαλαγχάνων τὰ ἱερεῖα. (10) Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἰδία ἐνίοις, δὲ δὲ ὅτι δημοῦ αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαιστρας πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας· καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει δὲ ὅλος ἢ οἱ ὅλγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες.

11. Τὸν δὲ πλοῦτον μόνοι οἱ οἱ τ' εἰσὶν ἔχειν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων· εἰ γὰρ τις πόλις πλουτεῖ ξύλοις ναυπηγήσιμοις, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης; τί δ' εἰ τις σιδήρῳ ἢ χαλκῷ ἢ λίνῳ πλουτεῖ πόλις, ποῖ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης; ἐξ αὐτῶν μέντοι τούτων καὶ δὴ νῆες μοί εἰσι· παρὰ μὲν τοῦ ξύλου, παρὰ δὲ τοῦ σιδήρου, παρὰ δὲ τοῦ χαλκοῦ, παρὰ δὲ τοῦ λίνου, παρὰ δὲ τοῦ κηροῦ. (12) πρὸς δὲ τούτοις ἄλλοις ἀγεῖν οὐκ ἐάσουσιν οἵτινες ἀντίπαλοι ἡμῖν εἰσιν ἢ οὐ χρήσονται τῇ θαλάττῃ. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν πονῶν ἐκ τῆς γῆς πάντα ταῦτα ἐγὼ διὰ τὴν θάλατταν· ἄλλῃ δ' οὐδεμία πόλις δύο τούτων ἔχει, οὐδ' ἐστὶ τῇ αὐτῇ ξύλου καὶ λίνου, ἀλλ' ὅπου λίνον ἐστὶ πλείστον, λεία χώρα καὶ ἀξυλος· οὐδὲ χαλκὸς καὶ σίδηρος ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, οὐδὲ τᾶλλα δύο ἢ τρία μιᾷ πόλει, ἀλλὰ τὸ μὲν τῇ τὸ δὲ τῇ. (13) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ πᾶσαν ἡπειρόν ἐστιν ἡ ἀκτὴ προέχουσα ἢ νῆσος προεκείμενη ἢ στενὸν πορὸν τι· ὥστε ἐξεστὶν ἐνταῦθα ἐφορμουσι τοῖς τῆς θαλάττης ἄρχουσι λωβᾶσθαι τοὺς τὴν ἡπειρον οἰκοῦντας.

14. Ἐνὸς δὲ ἐνδεῆς εἰσιν· εἰ γὰρ νῆσον οἰκοῦντες θαλαττοκράτορες ἦσαν Ἀθηναῖοι, ὑπῆρχεν ἂν αὐτοῖς ποιεῖν μὲν κακῶς εἰ ἡδούλοντο, πάσχειν δὲ μὴδὲν, ὥς τῆς θαλάττης ἥρχον, μὴδὲ τμηθῆναι τὴν αὐτῶν γῆν μὴδὲ προσδέχεσθαι τοὺς πολεμίους· νῦν δὲ οἱ γεωργοῦντες καὶ οἱ πλούσιοι Ἀθηναῖων ὑπέρχονται τοὺς πολεμίους μᾶλλον, δὲ δὲ ὅτι δημοῦ, ἅτε εὖ εἰδὺς ὅτι οὐδὲν τῶν σφῶν ἐμπρήσουσιν οὐδὲ τεμοῦσιν, ἀδεῶς ζῇ καὶ οὐχ

rit, vel eorum qui sunt ipso inferiores. Deinde frugum labe, quæ a Jove sunt, graves illis accidunt qui terra rerum potiuntur; qui vero mari, facile has ferunt. Non enim omnes una regiones iis laborant. Quo fit, ut ex ea quæ fructus uberes tulit, commeatus ad illos perveniat, quibus mare paret. Quod si etiam leviorum quorundam facienda est mentio, primum propter imperium maris Athenienses ex commerciis mutuis varios epulandi modos invenerunt: quidquid rei suavis vel in Sicilia, vel in Italia, vel Cypro, vel Ægypto, vel Lydia, vel Ponto, vel Peloponneso, vel alibi erat, hæc omnia in unum congesta sunt propter maris imperium. Deinde quum linguas omnes audiant, aliud ex alia delegerunt. Et Græci quidem magis peculiari tum lingua, tum victus ratione, tum habitus, utuntur: Athenienses vero mixta quadam ex omnibus tum Græcis tum barbaris.

Jam sacrificia, fana, festa, lucos et delubra quod attinet, quia populus intelligebat, non posse quemvis pauperem sacrificare, epulari, fana sua possidere, civitatem pulchram et amplam incolere, quo pacto hæc quoque fierent, excogitavit. Itaque civitatis sumptu multas hostiæ publice maculantur: et populus est is qui epulatur, et sorte victimas inter se partitur. Gymnasia, lavacra, spoliaria privatim homines quidam opulenti habent: ac populus sibi peculiariter multas palæstras, spoliaria, lavacra ædificat, eorumque pluribus fruitur vulgus, quam pauci ac beati.

Divitiis etiam soli ex Græcis ac barbaris Athenienses habere possunt. Nam si qua civitas lignis abundat ad naves fabricandas, ubinam ea vendet, si non dominum maris prius sibi conciliaverit? quid, si qua civitas ferri, vel æris, vel lini copiam habeat, ubinam ea vendet, si non prius eum, qui mari potitur, sibi conciliaverit? Atqui ab his ipsis naves mihi sunt, et ab uno ligna, ferrum ab alio, ab alio æs, ab alio linum, ab alio cera. Præterea non patientur, qui adversarii nobis sunt, hæc exportari allo, quam ubi navigant ipsi. Equidem qui nihil ex terra laborando comparo, per mare omnia hæc habeo. Nulla vero civitas alia utrumque horum habet, nec suppetunt eidem ligna et linum: sed ubi maxima lini est copia, ibi regio lævis est, et silvis caret. Ne æs quidem ac ferrum ex eadem est civitate; neque alius generis duo, vel tria, oppido uni suppetunt, sed hoc huic, illud isti. Præterea juxta quamvis continentem, vel litus est prominens, vel adjacet insula, vel fretum ali-quod. Itaque domini maris istis in locis adpellere possunt, atque illos qui continentem incolunt, damno adficere.

Unum tamen eis deest: nam si Athenienses, maris potentes, insulam incolerent, facultatem haberent ex arbitrario suo lædendi alios, neque tamen detrimenti quidquam acciperent, quam quidem diu mari dominarentur, neque vastationem agri paterentur, neque hostis adventum metuerent. Nunc vero cultores agrorum, et quotquot ex Atheniensibus locupletes sunt, hostibus se summittunt magis: plebs quod sciat eos nihil rerum suarum neque igni neque ferro vastaturos, ab omni metu libera vivit, nec hostibus se

ὑπερχόμενος αὐτούς. (16) Ἡρὸς δὲ τούτοις καὶ ἑτέρου δέους ἀπηλλαγμένοι ἂν ᾔσαν, εἰ νῆσον ὥκουν, μηδέποτε προδοθῆναι τὴν πόλιν ὑπ' ὀλίγων μηδὲ πύλας ἀνοιχθῆναι μηδὲ πολεμίους ἐπείπεσεῖν· πῶς γὰρ νῆσον οἰκούντων ταῦτ' ἂν ἐγίγνωτο; μηδ' αὖ στασιάσαι τῷ δήμῳ μηδὲν, εἰ νῆσον ὥκουν· νῦν μὲν γὰρ εἰ στασιάσαιεν, ἐλπίδα ἂν ἔχοντες ἐν τοῖς πολεμίῳις στασιάσαιεν, ὡς κατὰ γῆν ἐπαξόμενοι· εἰ δὲ νῆσον ὥκουν, καὶ ταῦτα ἂν ἀδεῶς αὐτοῖς εἶχεν. (18) Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἔτυχον οἰκῆσαντες νῆσον, νῦν τὰδε ποιοῦσι· τὴν μὲν οὐσίαν ταῖς νήσοις παρατίθενται, πιστεύοντες τῇ ἀρχῇ τῇ κατὰ θάλατταν, τὴν δὲ Ἀττικὴν γῆν περιώρῳσι τεμνομένην, γινώσκοντες ὅτι εἰ αὐτὴν ἐλεήσουσιν, ἑτέρων ἀγαθῶν μειζόνων στερήσονται.

17. Ἐτι δὲ συμμαχίας καὶ τοὺς ὅρκους ταῖς μὲν ὀλιγαρχουμέναις πόλεσιν ἀνάγκη ἐμπεδοῦν· ἣν δὲ μὴ ἐμμένωσι ταῖς συνθήκαις, ἣ ὑπ' ὅτου ἀδικεῖν ὀνόματα ἀπὸ τῶν ὀλίγων οἱ συνέθεντο. Ἄττα δ' ἂν ὁ δῆμος συνῇται, ἔξεστιν αὐτῷ ἐνὶ ἀνατιθέντι τὴν αἰτίαν τῷ λέγοντι καὶ τῷ ἐπιψηφισαντι ἀρνεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ὅτι οὐ παρὴν οὐδὲ ἀρέσκει οἷ γε τὰ συγχέμενα. Πυνθάωνται ἐν πλήρει τῷ δήμῳ καὶ εἰ μὴ δοῦναι εἶναι ταῦτα, προφάσεις μυρίας ἐξεύρηκε τοῦ μὴ ποιεῖν ὅσα ἂν μὴ βούλωνται. Καὶ ἂν μὲν τι κακὸν ἀναδαίη ἀφ' ὧν ὁ δῆμος ἐβούλευσεν, αἰτιᾶται ὁ δῆμος ὡς ὀλίγοι ἀνθρώποι αὐτῷ ἀντιπράττοντες διέφθειραν· ἐὰν δὲ τι ἀγαθόν, σφίσι αὐτοῖς τὴν αἰτίαν ἀνατιθέασι.

18. Κωμωδεῖν δ' αὖ καὶ κακῶς λέγειν τὸν μὲν δῆμον οὐκ ἔωσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούσῃ κακῶς· ἰδίᾳ δὲ κελεύουσιν, εἰ τίς τινα βούλεται, εὖ εἰδότες ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν οὐδὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμωδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν, ἀλλ' ἢ πλούσιος ἢ γενναῖος, ἢ δυνάμενος, ὀλίγοι δὲ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμωδοῦνται, καὶ οὐδ' οὗτοι ἐὰν μὴ διὰ πολυπραγμοσύνην καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλεόν τι ἔχειν τοῦ δήμου. Ὡς τε οὐδὲ τοὺς τοιοῦτους ἄχθονται κωμωδούμενους. (19) Φημι οὖν ἔγωγε τὸν δῆμον τὸν Ἀθήνησι γινώσκειν μὲν ὅτινες χρηστοὶ εἰσι τῶν πολιτῶν καὶ ὅτινες πονηροί· γινώσκοντες δὲ τοὺς μὲν σφίσι αὐτοῖς ἐπιτηδείους καὶ συμφόρους φιλοῦσι, καὶ πονηροὶ ὄντι, τοὺς δὲ χρηστοὺς μισοῦσι μάλλον. Οὐ γὰρ νομίζουσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῖς πρὸς τῷ σφετέρῳ ἀγαθῷ πεφυκέναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κακῷ. Καὶ τούναντιον γε τούτου ἐνίοι ὄντες ὡς ἀληθῶς τοῦ δήμου τὴν φύσιν οὐ δημοτικοὶ εἰσι. (20) Δημοκρατίαν δ' ἐγὼ μὲν αὐτῷ τῷ δήμῳ συγγινώσκω· αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη ἐστίν· ἔστις δὲ μὴ ὧν τοῦ δήμου εἴλετο ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει οἰκεῖν μάλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ ἀδικεῖν παρεσκευάσαστο καὶ ἔγωγε ὅτι οἷόν τε διαλαθεῖν κακῷ ὄντι ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει μάλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ.

summittit. Præterea si insulam incolerent, ab alio etiam metu essent liberi : nimirum ut nunquam civitas a paucis proderetur, nec portæ aperirentur, neque hostes una irrumperent. Nam quo pacto hæc insulam incolentibus acciderent? Nec populus inter se dissideret, si insulam habitarent. Nunc enim si existant inter eos seditiones, hac spe tumultuentur, quod terra hostes sint arcessituri. At vero si incolerent insulam, nihil esset cur illud metuerent. Posteaquam igitur ab initio insulam non habitarunt, nunc id agunt, ut facultates suas committant insulis, maris imperio freti, atque interim vastari agrum Atticum patiantur. Animadvertunt enim se, si ejus misereantur, alia quædam majora bona amissuros.

Præterea necesse est ut in societatibus ac fœderibus civitates eæ constanter perstant, quæcumque paucos rerum administrationi præficiunt. Quod si pactis conventis non steterint, a quonam profecta esse injuria [putari possit, quam] ab illis paucis, qui pepigere? At quæ populus pepigerit, in iis licet ei conferenti culpam in illum unum qui suaserit, et decretum fecerit, pro reliquis negare se adfuisse, nec probasse se ea de quibus convenerit. Populum frequentem sciscitantur; qui si aliter sentiat, prætextus innumeros invenerit, quominus id faciat, quod nolint. Quod si mali quiddam acciderit ex eo quod populus scivit, queritur populus, paucos quosdam homines adversantes sibi, rem totam corripisse : sin boni quid evenerit, ejus causam ad se ipsum refert.

Salibus comicis in populum agi, eumque proscindi convitiis non patiuntur, ne ipsimet male audiant; sed privatim præcipiunt, si quis aliquem velit. Norunt enim plerumque non e populo, neque de plebe illum esse, qui in comædiis exagitetur, sed vel opulentum, vel nobilem, vel potentem. Nimirum pauci ex egentibus ac plebejis exagitantur, ac ne illi quidem aliam ob causam, quam propter nimiam sedulitatem in rebus ad se non pertinentibus et quod populo esse potiores quærant. Quo fit ut homines hujusmodi exagitari moleste non ferant. Equidem dico, intelligere populum Atheniensem, qui sint egregii cives, qui nullius momenti. Quumque hoc intelligant, amant eos qui sunt utiles ipsis, et commodi, licet nullius pretii sint; egregios autem potius odere. Non enim existimant, virtutem multitudini utilem esse, sed damnosam. Contra nonnulli eo loco nati ut vere ad plebem pertineant, non tamen indole plebeja præditi sunt. Ac populi quidem dominatum ipsi populo equidem condono : nam cuivis concessum est sibi benefacere. Verum qui, quum ex populo non sit, mavult habitare in urbe populi dominatui subjecta, quam in ea quæ a paucis regatur, is injuste agere constituit, et scit facilius latere se posse, si malus sit, in republica populari, quam in ea quæ a paucis administratur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐπαινῶ· ἐπειδὴ περ ὁ ἔδοξεν αὐτοῖς δημοκρατεῖσθαι, εἰ μοι δοκοῦσι διασωῆσθαι τὴν δημοκρατίαν, τούτῳ τῷ τρόπῳ χρώμενοι ὅ ἐγὼ ἐπέδειξα.

Ἔτι δὲ καὶ τὰδε τινὰς ὁρῶ μεμφομένους Ἀθηναίους· ὅτι ἐνίοτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖσι χρηματίζειν τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ ἐνιαυτὸν καθήμενῳ ἀνθρώπῳ· καὶ τοῦτο Ἀθήνησι γίγνεται οὐδὲν δι' ἄλλο ἢ ὅτι διὰ τὸ πλῆθος τῶν πραγμάτων οὐχ οἱοί τε πάντας ἀποπέμπειν εἰς χρηματίζαντες. (2) Πῶς γὰρ ἂν καὶ οἱοί τε εἶεν, οὐστinas πρῶτον μὲν δεῖ εὐρτάσαι· εὐρτάς θ' αὖ οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων· ἐν δὲ ταύταις ἥτιν ἅν τινα δυνατόν ἐστι διαπράττεσθαι τῶν τῆς πόλεως· ἔπειτα δὲ δίκας καὶ γραφάς καὶ εὐθύνas ἐκδικάζειν θ' αὖ οὐδ' οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι ἐκδικάζουσι· τὴν δὲ βουλήν βουλευέσθαι πολλὰ μὲν περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν ἀεὶ γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξασθαι καὶ νεωρίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν. Ἄρα δὴ τι θαυμαστόν ἐστιν εἰ τοσούτων ὑπαρχόντων μὴ οἱοί τ' εἰς πᾶσι ἀνθρώποις χρηματίζειν; (3) Ἀέγουσι δὲ τινες, ἥν τις ἀργύριον ἔχων προσίη πρὸς βουλήν ἢ δήμον, χρηματιέται. Ἐγὼ δὲ τούτοις ὁμολογήσαιμ' ἂν ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπράττεσθαι Ἀθήνησι, καὶ ἔτι ἂν πλείω διαπράττεσθαι, εἰ πλείους ἐπεδίδοσαν ἀργύριον· τοῦτο μὲντοι εἰ οἶδα ὅτι πᾶσι διαπράξαι ἢ πόλιν τῶν δεομένων οὐχ ἱκανή, οὐδ' εἰ ὅποσον οὖν χρυσίον καὶ ἀργύριον διδοῖ τις αὐτοῖς. (4) Δεῖ δὲ καὶ τὰδε διαδικάζειν, εἰ τις τὴν ναῦν μὴ ἐπισκευάζει ἢ κατοικοδομεῖ τι [τὸ] δημόσιον. Πρὸς δὲ τούτοις χορηγούς διαδικάζειν εἰς Διονυσία καὶ Θωρηγία καὶ Παναθήναια καὶ Προμήθεια καὶ Ἡφαιστεία θ' αὖ ἑτ' καὶ τριήραρχοι καθίστανται τετρακόσιοι ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καὶ τούτων τοῖς βουλευμένοις διαδικάζειν θ' αὖ ἑτ'. Πρὸς δὲ τούτοις ἀρχὰς δοκιμάσαι, καὶ διαδικάζειν καὶ ὀφθαλμοὺς δοκιμάσαι, καὶ φύλακας δεσμοτῶν καταστήσαι. Ταῦτα μὲν οὖν θ' αὖ ἑτ'. (5) Διὰ χρόνου [δὲ] διαδικάζειν δεῖ στρατείας καὶ ἂν τι ἄλλο ἐξαπιναιὸν ἀδίκημα γένηται, ἂν τε ὑβρίζωσι τινες ἀθρὲς ὑβρίσσειν ἂν τε ἀσεβήσωσι. Πολλὰ ἔτι πάνυ παραλείπω· τὸ δὲ μέγιστον εἰρηται πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου· τοῦτο δὲ γίγνεται ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτου. Φέρε δὴ τοῖνον, ταῦτα οὐκ οἴσθε χρῆναι διαδικάζειν ἅπαντα; (6) εἰπάτω γάρ τις ὅτι οὐ χρῆν αὐτόθεν διαδικάζεσθαι. Εἰ δ' αὖ ὁμολογεῖν δεῖ ἅπαντα χρῆναι διαδικάζειν, ἀνάγκη δι' ἐνιαυτοῦ. Ὡς οὐδὲ νῦν δι' ἐνιαυτοῦ δικάζοντες ἐπαρκοῦσιν ὥστε παιεῖν τοὺς ἀδικούοντας ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἀνθρώπων. (7) Φέρε δὴ, ἀλλὰ φησὶ τις χρῆναι δικάζειν μὲν, ἐλάττους δὲ δικάζειν. Ἀνάγκη τοῖνον, ἂν μὲν πολλὰ ποιῶνται δικαστήρια, ὅλγοι ἐν ἐκάστῳ ἔσονται τῶν δικαστηρίων ὥστε καὶ διασκευάσασθαι ῥᾶδιον εἶναι πρὸς ὀλίγους δικαστὰς καὶ συνδεκάσαι πολὺ ἥττον

De Atheniensium republica institutum quidem non probo; sed quia sic visum est ipsis, ut imperio populi pareant, recte mihi statum popularem civitatis incolumem servare videntur, idque eo pacto quo demonstravi.

Præter hoc video nonnullos ideo Athenienses reprehendere, quod interdum illic responsum nec a senatu aliquis, nec a populo possit impetrare, qui totum istic annum heret. Fitque hoc Athenis nullam aliam ob causam, quam quod ob negotiorum multitudinem omnes, responso dato, dimittere non possint. Nam qui possint? quum eos necesse sit primum tot dies festos celebrare, quot nulla Græci nominis civitas celebrat; quibus occupati minus transigere reipublicæ negotia possunt: deinde de tot litibus, causis publicis, actorum rationibus cognoscere, de quot ne homines quidem universi cognoscunt. Itidem senatus necessario multa de bello deliberat, multa de ratione pecunie conficiendæ, multa de legum latione, multa de iis quæ in urbe quovis tempore accidunt; multa sociorum agit in negotiis, tributum exigit, navalium pariter et templorum curam gerit. Ac vero fuerit mirandum, si, quum tot sint negotia, dare omnibus responsa nequeant? Verum dicunt nonnulli, dari responsa, si quis cum pecunia vel senatum vel populum adeat. Illis ego fatebor, multa posse Athenis pecunia impetrari; atque etiam futurum, ut plura impetretur, si plures pecuniam numerent. Sed scio tamen, civitatem non posse sufficere ad hoc, ut omnibus ea conficiantur quæ requirunt, ne si omne quidem aurum et argentum quis eis donet. De his etiam cognosci necesse est, si quis navim non reficit, vel si publicum locum inædificat. Præterea de choragis judicandum in Bacchanalia, Thargelia, Panathenæa, Promethealia, Vulcanalia, idque quotannis. Et triremibus præbendis quadringenti singulis annis leguntur, quibus petentibus judicia quotannis danda sunt. Præterea magistratus probandi sunt, judicia habenda in inquirenda conditione pupillorum, custodes captivorum constituendi. Et hæc quidem singulis annis. Ad tempus et causæ militares disceptandæ sunt, et si quod aliud injustum facinus repente extiterit, et si nonnulli petulantiam insolitam et impium facinus commiserint. Præter hæc valde multa sunt, quæ silentio prætereo: maxima vero pars commemorata est, exceptis tributorum indictionibus. Eæ plerumque quinto quolibet anno fiunt. Age igitur, nonne existimatis de his omnibus cognosci debere? Dicat aliquis, ibi non esse statim cognoscendum. At si fateri oportet, omnino cognoscendum esse de omnibus; necesse est, per annum id fieri. Sed ne nunc quidem ad hoc anno toto judicando sufficiunt, ut injuste agentes coerceant, idque præ hominum multitudinem. Age vero, dixerit aliquis, Judicare quidem debent, sed pauciores. Ergo necesse est, si tribunalia multa instituant, ut quolibet in judicio pauci sint; itaque facili fiet, ut ad paucos judices machinatio quædam instruat, et per corru-

δικαίως δικάζειν. (8) Πρὸς δὲ τοῦτοις ὀλεσθαι χρὴ καὶ ἑορτὰς ἀγειν χρῆναι Ἀθηναίους ἐν αἷς οὐχ οἷόν τε δικάζειν. Καὶ ἀγοῖσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ὀλιγίστας ἀγούσῃ πόλει. Τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων οὐ φημί οἷόν τ' εἶναι ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι οἷόν τε τὸ μὲν ἀφελεῖν τὸ δὲ προσθεῖναι· πολλὸν δ' οὐχ οἷόν τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ οὐχὶ τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. (9) Ὡς τε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν οἷόν τε πολλὰ ἐξευρεῖν· ὥστε μέντοι ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρκοῦντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν ὅπως δὴ βέλτιον πολιτεύουσιν οὐ βῆδισιν, πλὴν ὅπερ ἄρτι εἶπον κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα.

10. Δακοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτό τοι οὐκ ὀρθῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς χεῖρους αἰροῦνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς·στασιαζούσαις. Οἱ δὲ τοῦτο γνώμη ποιοῦσιν· εἰ μὲν γὰρ ἤρουντο τοὺς βελτίους, ἤρουντ' ἂν οὐχὶ τοὺς ταῦτά γινώσκοντας σφίσι αὐτοῖς· ἐν οὐδεμίᾳ γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὖνουν ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἑκάστῃ ἐστὶ πόλει εὖνουν τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίοις εὖνοι εἰσὶ. Διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσι αὐτοῖς προσήκοντα αἰροῦνται. (11) Ὅποσάκις δ' ἐπεχείρησαν αἰρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν· ὁ μὲν Βοιωτοῖς τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων εἰλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντες τὸν δῆμον κατέκοψαν· τοῦτο δὲ ὅτε εἰλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεψάμενοι Μεσσηνίους ἐπολέμουν Ἀθηναῖοις.

12. Ὑπολάβοι δὲ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἄρα ἀδίκως ἡτιμῶνται Ἀθήνησιν· ἐγὼ δὲ φημί τινὰς εἶναι οἱ ἀδίκως ἡτιμῶνται, ὀλίγοι μὲντοι τινές. Ἄλλ' οὐκ ὀλίγωι δεῖ τῶν ἐπιτησομένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν· ἐπεὶ τοὶ καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμεῖσθαι ἀνθρώπους οἵτινες δικαίως ἡτιμῶνται, ἀλλ' εἰ τινες ἀδίκως. (13) Πῶς ἂν οὖν ἀδίκως οἰοῖτο τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἡτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμός ἐστιν ὁ ἀρχὼν τὰς ἀρχάς; ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικαίως ἀρχειν μὴδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἀτιμοὶ εἰσιν Ἀθήνησι. Ταῦτα χρὴ λογιζόμενον μὴ νομίζειν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθηνησιν.

ptiones sententiæ ferantur iniustiores. Præterea cogitandum est, necessarium esse Atheniensibus, ut festos dies agant, quibus exerceri judicia non possint. Et agunt illi dies festos duplo plures, quam ceteri; quanquam ego pares ponam civitati quæ paucissimos agit. Quæ quum ita se habeant, nego posse rerum Athenis alium esse statum, quam qui modo sit, nisi paulatim tolli hoc, illud addi queat. Multum certe immutari non potest, ut non aliquid de populi potestate decedat. Nam ut respublica melius adfecta sit, excogitari multa possunt; ut autem forma popularis maneat, et simul hoc idonee reperiatur, quo melius administraretur, id facile non est, extraquam, si paulatim, ut modo aiebam, vel aliquid addatur, vel detrahatur.

In hoc quoque Athenienses non rectum sequi consilium videntur, quod in oppidis seditione agitis ad deteriores se partes applicant. Faciunt hoc autem certo iudicio. Nam si meliores anteferrent, anteferrent eos qui non in eadem cum ipsis essent sententia. Quippe nulla in civitate benevoli sunt optimates vulgo, sed deterrimi quique singulis in urbibus vulgo bene volunt. Existit enim in paribus erga pares benevolentia. Quapropter etiam Athenienses sibi congruentia adoptant. Quoties autem partes optimatum sequi constituerunt, nequaquam hoc eis profuit, sed brevi plebs in servitutem redacta fuit. Hæc Bæotis..... Rursus ubi Milesiorum optimates amplexi fuissent, intra modicum tempus illi defecerunt, et plebem trucidarunt. Itidem quum Lacedæmonios Messeniis prætulissent, non multo post subactis Lacedæmonii Messeniis, bellum adversus Athenienses susceperunt.

Fortassis autem suspicetur aliquis, neminem Athenis injuste suis honoribus spoliari. Ego vero quosdam esse dico, qui per injuriam ab honoribus remoti fuerint, sed paucos. At paucos esse non oportet, qui popularem Athenis statum hostiliter adgredi velint. Quippe sic se res habet, ut nihil animis ii concipiant, quibus jure honores adempti sunt, sed si quibus injuria. Quonam autem modo putare possit aliquis, injuria multos Athenis infamia notari, quum illic vulgus summos magistratus gerat? ex eo vero quod non juste gerant imperia, neque justa dicant aut faciant, ex his, inquam, causis Athenis sunt inhonorati. Hæc qui secum expendit, non est quod cogitet Athenis quidquam esse periculi ab inhonoratis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΟΡΟΙ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐγὼ μὲν τοῦτο αἰ ποτε νομίζω, ὁποῖοί τινες ἀν οἱ προστάται ὦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἐλέγοντό τινες ὡς γινώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἦττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλήθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἔφασαν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἰ πῇ δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, θθενπερ καὶ δικαιοτάτων, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπικεκουρήσθαι ἂν καὶ τῷ ὑπόπτους τοῖς Ἑλλήσιν εἶναι. (2) Σκοποῦντι δὴ μοι ἃ ἐπενόησα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφαίνετο ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἷα πλείστα προσόδους παρέχεσθαι. Ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω, πρῶτον διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. (3) Οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὥρας ἐνθάδε πραοτάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γινόμενα μαρτυρεῖ· ἃ γοῦν πολλὰ χροῦ οὐδὲ βλαστάνειν δύναιτ' ἂν ἐνθάδε καρποφορεῖ. Ὡςπερ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλαττα παμφορωτάτη ἐστὶ. Καὶ μὴν ὥςπερ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα πρῶταίτατα μὲν ἀρχεται, ὀψιαιτάτα δὲ λήγει. (4) Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνιαυτὸν θάλλουσί τε καὶ γηράσκουσι, ἀλλὰ καὶ αἰδία ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἀφθονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοὶ, κάλλιστοι δὲ βωμοὶ γίνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματα· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. (5) Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυσσομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρος ἐστὶ σαφῶς θεῖα μοῖρα. Πολλῶν γοῦν πόλεων παροικουσῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς οὐδεμίαν τούτων οὐδὲ μικρὰ φλέψ' ἀργυρίτιδος διήκει. (6) Οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰηθεῖ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμφὶ τὰ μέσα ὥκισθαι τὴν πόλιν. Ὅσω γὰρ ἂν τινες πλείον ἀπέχωνσιν αὐτῆς, τοσούτῳ χαλεπώτεροις ἢ ψύχεσιν ἢ θάλλεσιν ἐντυχάνουσιν· ὁπόσοι τ' ἂν αὐ βουλευθῶσιν ἀπ' ἐσχάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐσχατὰ ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥςπερ κύκλου τόρνον τὰς Ἀθήνας ἢ παραπλέουσιν ἢ παρέρχονται. (7) Καὶ μὴν οὐ περιβρύτος γε οὕσα ὁμοῦ ὥςπερ νῆσος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεται τε ὧν δεῖται καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλασσος γάρ ἐστι. Καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορία· ἡπειρος γάρ ἐστιν. (8) Ἐτι δὲ ταῖς μὲν πλείστασι πόλεσι βάρβαροι προσοικοῦντες πράγματα παρέχουσιν· Ἀθηναῖοι δὲ γειτονεύουσιν αἱ καὶ αὐταὶ πλείστον ἀπέχουσι τῶν βαρβάρων.

XENOPHONTIS

DE REDITIBUS, SIVE DE VECTIGALIBUS CIVITATIS AUGENDIS LIBER.

CAPUT I.

Equidem in hac sententia sum perpetuo, quales sint praesides, tales et respublicas esse. Quia vero nonnulli ex iis qui Atheniensium reipublicae praesunt, scire quidem illi quid justum sit non minus quam homines ceteri perhibebantur, at propter inopiam plebis cogi se dicebant ut erga civitates se gererent iniquius; considerare mecum ipse adgressus sum, an aliqua ratione cives suis ex finibus alii possint, quae quidem ratio esset justissima. Existimabam enim, si id accideret, eadem opera consultum inopia ipsorum esse, ipsosque Graecis aliis minime suspectos evadere. Consideranti vero mihi ea, quae excogitaram, hoc quidem statim apparuit, regionem natura ita comparatam esse, ut maximam proventuum vim suppeditare possit. Atque ut intelligatur, hoc vere me dicere, primum, quae Atticae natura sit, commemorabo. Anni ergo tempora hic admodum esse mitia, fructus ipsi, qui proveniunt, testantur. Etenim multa, quae alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quin etiam quaecumque bona diu singulis anni temporibus suppeditant, ea bona omnia hic et tempestive admodum incipiunt, et tardissime deficiunt. Neque tantum longe feracissima est eorum quae in annos singulos et florent et senescunt, sed habet haec regio etiam perpetua bona. Nam marmoris nativi perennis est in ea copia, ex quo sana pulcherrima, pulcherrimae aerae, signa deorum maxime decora fiunt; quod quidem marmor multi et Graeci et barbari desiderant. Praeterea solum quoddam est, quod quidem consitum non fert fructum, at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim divino quodam munere haud dubie sub eo est argentum. Multae certe quum sint urbes tum terra tum mari finitimae, in nullam earum vel exigua terrae argentiferae vena pertinet. Neque vero absque ratione quis existimet urbem hanc Graeciae, imo vero totius terrarum orbis in medio conditam esse. Quanto scilicet longius absunt aliquae ab ea, tanto molestiora vel frigora vel aestus experiuntur. Quotquot item ab extremis Graeciae finibus ad alios itidem extremos pergere voluerint, omnes tanquam circuli umbilicum Athenas vel praeternavigant, vel praetereunt. Ac tametsi aquis non circumfusa est, nihilominus, tanquam insula, quovis vento, quae necessaria sunt, sibi adfert, et quae vult, exportat, quippe quae a mari utrimque ambiatur. Etiam terra mercatus multos admittit, quod terra sit continens. Praeterea quum barbari plurimis urbibus finitimi negotia facerent, Athenienses vicinas illas habent civitates, quae maximo et ipsae a barbaris intervallo distant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων μὲν οὖν ἀπάντων, ὥςπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτίαν εἶναι. Εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοφύεσιν ἀγαθοῖς πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γάρ ἡ πρόσδος τῶν καλλίστων ἐμοίγε δοκεῖ εἶναι, ἐπεὶ περ αὐτοὺς τρέφοντες καὶ πολλὰ ὠφελούντες τὰς πόλεις οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκιον προσφέρουσιν. (2) Ἐπιμελεία γε μὴν ἥδ' ἂν ἀρκεῖν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφελόμεν μὲν ὅσα μηδὲν ὠφελούντα τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκους παρέχειν, ἀφελόμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὁπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. Μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν· μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκῶν ἀπέναι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφεληθεῖ, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύουσιντο μᾶλλον ἢ εἰ συντάττοντο αὐτοῖς, ὥςπερ νῦν, Λυδοὶ καὶ Φρύγες καὶ Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι· πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τῶν μετοίκων. (4) Πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῷ τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι καὶ κόσμος ἂν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἄλλοδαποῖς. (5) Καὶ μεταδιδόντες δ' ἂν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκους τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικῷ εὐνουστέρους ἂν ποιήσῃ καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἂν καὶ μεῖζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύειν. (6) Εἴτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκῶν ἐρημὰ ἐστὶν ἐντὸς τῶν τειχῶν [καὶ] οἰκόπεδα, εἰ ἡ πόλις διδοίη οἰκοδομησαμένους ἐγκεκτῆσθαι οἱ ἂν αἰτούμενοι ἀξιοὶ δοκῶσιν εἶναι, πολλὸν ἂν ὁλομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθηνήσιν οἰκήσεως. (7) Καὶ εἰ μετοικοφύλακας γε ὥςπερ ὀφρανοφύλακας ἀρχὴν καθιστάμεν, καὶ τούτοις τιμὴ τις ἐπείη ὅτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τοῦτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοίη, καὶ ὥς τὸ εἰκὸς πάντες ἂν οἱ ἀπόλιδες τῆς Ἀθήνηθεν μετοικίας ὀρέγοντο καὶ τὰς πρόσδους ἂν αὐξοῖεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς γε μὴν καὶ ἐμπορεύεσθαι ἡδίστη τε καὶ κερδαιωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. Πρῶτον μὲν γὰρ δῆπου ναυσὶ καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν εἰς ὁρμισθέντας ἡδέως ἕνεκα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμπόροις ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαι τι ἀνάγκη· νομίσμασι γὰρ οὐ χρησίμοις ἔξω χρῶνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλείστα μὲν ἐστὶν ἀντεξάγειν ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι, ἣν δὲ μὴ βούλονται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ οἱ ἀργύριον ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτὸ, πανταχοῦ πλείον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. (3) Εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἄλλα προτιθεῖται τις ὅστις δικαιοῦτα καὶ τάχιστα διαιροῖται τὰ ἀμφίλογα, ὥς μὴ ἀποκαλύ-

CAPUT II.

Horum igitur omnium causam, ut dixi, positam in ipso esse solo arbitror. Quod si ad nativa bona, primum accedat inquilinorum cura : nam hic mihi proventus ex optimis esse videtur ; quippe quum illi se ipsi alant, et multis commodis civitates adficient, non tamen ullam mercedem accipiunt, sed potius etiam pensionem inquilinis positam offerunt. Existimo certe curam eam suffecturam, si adimamus illa quæcumque reipublicæ nulli sunt usui, ac potius inquilinis infamiae notam inurere videntur, itemque si adimamus id, quod inquilini una cum civibus armati pedites militatum eant. Etenim magnum est eorum periculum, atque magnum quiddam est ab opificio suo et domo quemque discedere. Quin etiam utile civitati fuerit, si potius cives soli militatum eant, quam si, quod modo fit, eorum ordinibus adjungantur Lydi, Phryges, Syri, alique diversi generis barbari, cujusmodi plerique sunt inquilini. Præter hoc vero bonum, quod adempta his ordinum militarium societate existeret, etiam ornamento esset civitati, si viderentur Athenienses in præliis sibi ipsi potius fidere, quam exteris. Quod si cum inquilinis communicemus præter alia, quæ recte communicantur, etiam rei equestris usum : arbitror nos id effecturos, ut magis benevolus sint animo, et civitas viribus augeatur majorque reddatur. Deinde quum multæ urbis intra muros aræ domorum vacuæ sint, si decreto civitatis concederetur, ut inquilini domos sibi exstructas possiderent, quicumque hoc petentes digni esse viderentur : multo plures ac præstantiores etiam ob has causas arbitror expetituos, ut Athenis habitent. Quod si etiam magistratum institueremus, qui ut, pupillorum sunt custodes, ita et ipse inquilinorum custos diceretur, atque illis præmium quoddam proponeretur, quorum opera plures inquilini existerent : hoc quoque inquilinos efficere magis benevolos, et omnes, uti quidem consentaneum est, quotquot alibi cives non essent, Athenis consequi jus inquilinorum cuperent, et proventus auferent.

CAPUT III.

Urbem vero hanc nostram ad exercendam mercaturam tum optatissimam esse, tum maxime quaestuosam, nunc exponam. Primum enim navibus ea pulcherrimos ac tutissimos receptus præbet, ubi licet adpulsis tempestatis causa suaviter quiescere. Præterea mercatores plurimis in civitatibus commutare oneribus onera necesse est, quod nummis illæ foris inutilibus utantur : Athenis vero maxima rerum est ad exportandum copia, quibus homines egent : sin onerare navem mercibus permutatis nolint, egregias avehunt merces, qui argentum avehunt. Nam ubicunque tandem illud vendiderint, ubique plus recipiunt quam prius habebant. Quod si quis mercaturæ præfecto præmia proponeret, qui æquissime celerrimeque dijudicaret ea de quibus controvertitur, ut non impedirentur ii, qui navigiis disce-

σθαι ἀποπλεῖν τὸν βουλόμενον, πολὺ ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδιον ἐμπορεύοιτο. (4) Ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προεὐδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἱ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Ταῦτα γὰρ τιμώμενοι οὐ μόνον τοῦ κέρδους ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἕνεκεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδοιεν ἂν. (5) Ὅσῳ γε μὴν πλείονας εἰσοικίζοντό τε καὶ ἀφικνοῖντο, δῆλον ὅτι τοσούτῳ ἂν πλεῖον καὶ εἰσάγοιτο καὶ ἐξάγοιτο καὶ ἐκπέμποιτο καὶ πωλοῖτο καὶ μισθοφοροῖτο καὶ τελεσφοροῖ. (6) Εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων οὐδέπω δαπανῆσαι δεῖ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ψηφίσματά τε φιλόνθρωπα καὶ ἐπιμελείας. Ὅσαι δ' ἂν ἄλλαι δοκοῦσι μοι πρόσοδοι γίνεσθαι, γινώσκω ὅτι ἀφορμῆς δεήσει εἰς αὐτάς. (7) Οὐ μέντοι δύσελπίς εἰμι τὸ μὴ οὐχὶ προθύμως ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσῆνεγκεν ἡ πόλις ὅτε Ἀρχάσιον ἐβόηθει ἐπὶ Λυσιστράτῳ ἡγουμένου, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἥγησιλειῳ. (8) Ἐπίσταται δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομένας σὺν πολλῇ δαπάνῃ, καὶ ταύτας γενομένας τούτου μὲν ἀδήλου ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε χείρον ἔσται· ἐκείνου δὲ δήλου ὅτι οὐδέποτε ἀπολήφονται ἢ ἂν εἰσενέγκωσιν οὐδὲ μεθέξουσιν ὧν ἂν εἰσενέγκωσι. (9) Κτήσιν δὲ ἀπ' οὐδενὸς ἂν οὕτω καλὴν κτήσαιντο ὥσπερ ἀφ' οὗ ἂν προτελέσωσιν εἰς τὴν ἀφορμὴν· ὃ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναὶ εἰσφορὰ γένηται, ὥσπερ ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίγνεται, τρωδολὸν τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι· ὃ δὲ γ' ἂν πέντε μναὶ, πλεῖον ἢ ἐπίτριτον. (10) Οἱ δὲ γε πλείστοι Ἀθηναίων πλείονα λήφονται κατ' ἐνιαυτὸν ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. Οἱ γὰρ μναὶν προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναῖν πρόσodon ἔξουσιν, καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλέστατόν τε καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. (11) Οἷμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλοιεν ἀναγραφῆσθαι εὐεργεταί εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκεῖν, ἔστι δὲ ἅς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγραφῆς ὀρεγομένας. Ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλείας ἂν τινὰς καὶ τυράννους καὶ σατράπας ἐπιθυμῆσαι μετασχεῖν ταύτης τῆς χάριτος.

12. Ὅποτε γε μὴν ἀφορμὴ ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγῶγια περὶ λιμένας πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι, καλὸν δὲ καὶ ἐμπόροις ἐπὶ προσήκοντας τόπους ὠνῆ τε καὶ πράσει, καὶ τοῖς εἰσφικνουμένοις δὲ δημοσία καταγῶγια. (13) Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγοραίοις οἰκήσεις τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθεῖη καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ ἐν τῷ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει καὶ πολλὰ ἂν ἀπὸ τούτων πρόσοδοι γίνοντο. (14) Ἀγαθὸν δὲ μοι δοκεῖ εἶναι πειραθῆναι εἰ καὶ ὥσπερ τριήρεις δημοσίας ἡ πόλις κέκτηται, οὕτω καὶ ὀκτάδας δημοσίας δυνατὸν ἂν γένοιτο κτήσασθαι, καὶ ταύτας ἐκμισθοῦν ἐπ' ἐγγυητῶν ὥσπερ καὶ τὰλλα δημοσία. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο οἷόν τε ὅν φανείη, πολλὰ ἂν καὶ ἀπὸ τούτων πρόσodos γίγναιτο.

dere volunt: etiam hanc ob causam longe plures, et quidem libentius hic negotiarentur. Esset etiam tum utile tum honestum, mercatores et nauceros loco magis honorato in consessibus ornari, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem invitari, qui navibus ac mercibus egregiis civitati prodesse viderentur. Hoc enim honore adfecti, non tam questus quam honoris causa redire ad amicos properarent. Enimvero quo plures in urbem admitterentur, Athenasque venirent, eo plus mercium importaretur, exportaretur, emitteretur, venderetur, mercedis, tributii penderetur. Nec ad hæc proventus incrementa sumptus ulli requiruntur, præter decreta humanitatis plena, et ipsam diligentiam. Quotquot autem proventus alios nobis accedere posse puto, ad eos impensis opus fore animadverto. Neque tamen despero, quin cives perlubenter ad has collaturi sint, quum mecum cogito, civitatem hanc multa contulisse, quum Ly-sistrato duce opem Arcadibus ferret, multa item, duce Hegesilao. Scio item, sæpenuero triremes magno sumptu emissas esse, quum quidem illis effectis esset obscurum, utrum id profuturum potius quam obfuturum esset, minime autem dubitaretur, nunquam recepturos quæ contulissent, nec participes futuros eorum quæ contribuissent. Neque vero tam egregium aliunde lucrum paraverint, quam ex illis ipsis in quæ factæ prius impensæ fuerint. Etenim qui decem minas contribueret, velut in naves, ei fere sesquiquintum reddit, triobolum per singulas dies recipienti; qui vero quinque minas, amplius sesquitercio. Plurimi autem Athenienses quotannis plura recepturi essent, quam contribuissent. Nam qui minam prius expenderint, prope duarum minarum proventus habituri sunt, et eum quidem in urbe, quod humanis in rebus tutissimum esse maximeque durabile videtur. Atque arbitror equidem, si litteris mandaturi essemus eorum nomina, qui beneficium reipublicæ præstitissent, ad omnem posteritatem: etiam multos hospites contributuros, et quidem urbes quoque nonnullas, ut monumentis litterarum inserantur expetentes. Quin etiam reges quosdam, et tyrannos, et satrapas fore spero, qui desideraturi sint, ut hujus beneficii participes fiant.

Ceterum ubi jam subsidium comparatum erit, bonum atque utile fuerit, naucleris diversoria quædam, præter illa quæ jam facta sunt, extrui propter ipsos portus; bonum item mercatoribus ad loca emptioni ac venditioni opportuna, denique publica diversoria in urbem venientibus adsignari. Quod si etiam nundinatoribus habitationes et tabernæ vendendis mercibus idoneæ tum in Piræeo tum in urbe pararentur, simul id et civitati ornamento foret, et multi proventus inde perciperentur. Videtur etiam mihi conducere, ut periculum fiat, num, quemadmodum triremes publicas habet civitas, ita etiam onerarias naves publicas parare possit, ut eas acceptis fidejussoribus locet, velut alia quoque publica. Nam si hoc fieri posse videretur, magnus etiam hinc proventus accederet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

CAPUT IV.

Τὰ γε μὴν ἀργυρεῖα εἰ κατασκευασθῇ ὡς δεῖ, πάμ-
 πολλὰ ἂν νομίζω χρήματα ἐξ αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων προσόδων προσιέναι. Βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ
 εἰδῶσι τὴν τούτων δύναμιν δηλώσαι· ταύτην γὰρ γνόν-
 τες καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοῖς ἀμεινον ἂν βουλευοίσθε.
 (2) Οὐκοῦν ὅτι μὲν πᾶν παλαιὰ ἐνεργὰ ἐστὶ πᾶσι σα-
 φές οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειρᾶται λέγειν ἀπὸ ποίου χρόνου
 ἐπεχειρήθη. Οὕτω δὲ πάλαι ὀρυσσομένης τε καὶ ἐκ-
 φορουμένης τῆς ἀργυρίτιδος κατανοήσατε τί μέρος οἱ
 ἐκβεβημένοι σωροὶ τῶν αὐτοφυῶν τε καὶ ὑπαργύρων
 λόφων. (3) Οὐδὲ μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μείον τι
 συστελλόμενος ἀλλ' αἰεὶ ἐπὶ πλεῖον ἐκτεινόμενος φανερός
 ἐστίν. Ἐν ᾧ γε μὴν χρόνῳ οἱ πλείστοι ἄνθρωποι ἐγέ-
 νοντο ἐν αὐτοῖς, οὐδὲς πώποτε ἔργου ἡπόρησεν, ἀλλ'
 αἰεὶ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομένων περιῆν. (4) Καὶ νῦν δὲ
 οἱ κεκτημένοι ἐν τοῖς μετάλλοις ἀνδράποδα οὐδεὶς τοῦ
 πλήθους ἀφαιρεῖ, ἀλλ' αἰεὶ προσκτάται ὅσους ἂν πλεί-
 οστα δύνῃται. Καὶ γὰρ δὴ ὅταν μὲν ὀλίγοι ὀρύσσωσι
 καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρήματα εὐρίσκειται·
 ὅταν δὲ πολλοὶ, πολλαπλασία ἡ ἀργυρίτις ἀναφαίνεται·
 ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὦν ἐγὼ οἶδα ἔργων οὐδὲ φρονεῖ οὐδεὶς
 τοῖς ἐπισκευαζομένοις. (5) Ἐτι δὲ οἱ μὲν ἀγροὺς κεκτη-
 μένοι πάντες ἔχουσιν ἂν εἰπεῖν ὅσους ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ
 χωρίον καὶ ὅσοι ἐργάται· ἢν δ' ἐπὶ πλεῖον τῶν ἱκανῶν
 ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται· ἐν δὲ τοῖς ἀργυρεῖοις
 ἔργους πάντας δὴ φασὶν ἐνδεῖσθαι ἐργατῶν. (6) Καὶ γὰρ
 οὐχ ὥσπερ ὅταν πολλοὶ οἱ χαλκοτύποι γίνωνται, ἀξίων
 γενομένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων καταλύονται οἱ χαλ-
 κοτύποι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ἀσάπτως καὶ ὅταν γε πολλὸς σί-
 τος καὶ οἶνος γένηται, ἀξίων ὄντων τῶν καρπῶν ἀλυσίτε-
 λει αἰγεωργίαι γίνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιέμενοι τοῦ τὴν
 γῆν ἐργάζεσθαι ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοκισ-
 μούς τρέπονται· ἀργυρίτις δὲ ὅσα ἂν πλείων φαίνεται
 καὶ ἀργύριον πλεον γίνηται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ
 ἔργον τοῦτο ἔρχονται. (7) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιπλεῖ μὲν ἐπει-
 δὴν ἱκανὰ τις κτήσεται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μάλ' ἐτι προσω-
 νοῦνται· ἀργύριον δὲ οὐδεὶς πω οὕτω πολλὸν ἐκτήσατο ὥστε
 μὴ ἐτι προσδεῖσθαι· ἀλλ' ἢν τισὶ γένηται παμπληθές, τὸ
 περιττεῦον κατορύττοντες οὐδὲν ἥττον ἡδοναὶ ἢ χρῶ-
 μενοι αὐτῷ. (8) Καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ
 πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυρίου δέονται. Οἱ
 μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὄπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθοὺς
 καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται
 διαπαντῶν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθῆτα πολυτελεῖ καὶ χρυ-
 σοῦν κόσμον τρέπονται. (9) Ὅταν τε αὖ νοσήσωσι
 πόλεις ἢ ἀπορίας καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἐτι καὶ πολλὸν μάλ-
 λον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης καὶ εἰς ἐπιτῆδεια καὶ εἰς
 ἐπικουρούς νομίσματος δέονται. (10) Εἰ δὲ τις φήσῃ
 καὶ χρυσίον μὴδὲν ἥττον χρήσιμον εἶναι ἢ ἀργύριον,
 τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω, ἐκεῖνο μὲντοι οἶδα ὅτι καὶ χρυ-
 σίον ὅταν πολλὸν παραπανῆ, αὐτὸ μὲν ἀτιμότερον γίνε-
 ται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμώτερον ποιεῖ. (11) Ταῦτα μὲν

Præterea si argenti fodinæ instruerentur ita ut debent,
 existimarem ex iis insignem pecuniæ vim præter fructus
 ceteros proventuram. Lubet autem ignaris quæ potissi-
 mum vis atque commoditas earum sit exponere; qua co-
 gnita, rectius etiam iniri a vobis ratio poterit, quo pacto sit
 eis utendum. Ignotum autem nemini est, inde ab antiquis-
 simis temporibus operam iis datam esse; itaque ne conatur
 quidem indicare quisquam a quo tempore cœptæ sint.
 Quum autem hoc modo jam antiquitus argentifera terra
 fodiatur et egeratur, velim consideretis, quantula pars
 sint ejecti hactenus acervi collium sponte nascentium, qui-
 que subargentei sunt. Neque locum illum argento abun-
 dantem diminui constat, sed amplius semper extendi. Quo
 etiam tempore maxima hominum in eis copia fuit, nemini
 unquam defuit quod ageret, sed semper ea quæ agenda
 erant, operarum numerum superabant. Et nunc quoque
 illorum qui in metallis habent mancipia, nemo diminuit
 numerum, sed quam potest plurima acquirit. Etenim
 quum pauci fodiunt et quærunt, etiam paucae, ut equidem
 arbitror, pes reperiuntur; sin multi, multis partibus co-
 piosior argenti materies prodit. Quo fit, ut hoc solo ope-
 rum omnium quæ equidem sciam, nemo fabricas novas insti-
 tuentibus invidet. Præterea qui agros possident, norunt
 omnes dicere, quot jumentorum juga, quot operarii ad fun-
 dum colendum satis sint; ac si plures, quam sufficiant,
 adhibeantur, hoc ipsum in damno ponunt. At in his eruendi
 argenti operibus omnes operariis egere dicunt. Nec enim
 hic idem accidit, quod in artificum ærariorum copia, ubi
 quum facta ex ære opera vili venduntur, everti fortunæ ho-
 rum solent, et ferrariorum similiter; itemque ubi magna
 frumenti vinique copia provenit, fructibus vili veneuntibus,
 agrorum culturæ sunt inutiles, adeo quidem, ut multi re-
 licta soli cultione ad mercaturam, ad cauponariam, ad
 usuras se convertant: verum argenti materies quanto copio-
 sior extiterit, et argenti plus fuerit, tanto plures ad hoc
 opus se conferre solent. Etenim supellectili familiæ neces-
 saria comparata, non multum ulterius coemi solet: at argenti
 nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret;
 sed si qui permultum nacti fuerint, quod redundat, defo-
 diunt; quo quidem non minus delectantur, quam si eo
 uterentur. Quin etiam quum civitates secunda utuntur for-
 tuna, tum civibus maxime argento est opus. Viri enim in
 arma elegantia, et generosos equos, in ædes et structuras
 magnificas pecuniam impendere volunt: mulieres vero ad
 cultum sumptuosum, et mundum aureum animos adjiciunt.
 Rursus quum civitates caritate annonæ laborant, aut bello,
 quia terra nullo cultu adhibito otiosa est, multo magis tum ad
 comectum tum ad auxiliares copias nummos requirunt.
 Quod si quis dixerit, aurum nihilo esse minus utile quam ar-
 gentum, huic non repugnabo; illud tamen scio, quod etiam
 aurum, si magna ejus esse copia videatur, minoris esse soleat
 æstimationis, et argentum reddat pretiosius. Atque hæc a

οὖν ἐδῆλωσα τούτου ἕνεκα ὅπως θαρσοῦντες μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἀγωμεν, θαρσοῦντες δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐσομένου. (12) Δοκεῖ δὲ μοὶ καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰστοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῷ βουλομένῳ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μεταλλοῖς.

13. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγῆσομαι ὥς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠφελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγε ἀφ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδέν τι ἀξιώθω θαυμάζεσθαι ὥς δυσεύρετόν τι ἐξευρηκώς. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν ἐστὶ πάντες δρῶμεν, τὰ δὲ παροχόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτὸ ἀκούομεν. (14) Τῆς μέντοι πόλεως πᾶν ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μμείσθαι τούτους. Ἡάλοι μὲν γὰρ δῆπου οἷς μεμείληκεν ἀκηκόαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτίσαστο ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκεῖνος Σωσίᾳ τῷ Θρακί ἐξέμισθωσεν, ἐφ' ᾧ ὁβολὸν μὲν ἀτελῇ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν Ἰσους αἰεὶ παρεῖχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἱπποκλῆς ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῇ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖον· ἄλλους δὲ γε ὥς οἴομαι δύναμει ἐκάστοις ὑπῆρχεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις ἀνθρωποὶ οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τούτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥσπερ οἱ ἰδιῶται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσ-οδον ἀένναον κατεσκευασμένοι εἰσιν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτῶτο δημοσίᾳ ἀνδράποδα, ἕως γίνοιτο τρία ἐκάστω Ἀθηναίων. (18) Εἰ δὲ δυνατὰ λέγομεν καθ' ἓν ἐκαστον αὐτῶν ὁ σκοπῶν ὁ βουλόμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων εὐδην ὅτι μέλλον ἂν τὸ δημοσίῳ δύναιτο ἡ οἱ ἰδιῶται παρασκευάσασθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βῆδριον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλόμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προαχθέντα πρίασθαι. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ᾗτον μισθοῖτό τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων ἔξιν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζηται, τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθομένων, ὥσπερ καὶ παρὰ τῶν ὠνούμενων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικῆσαι γε ῥᾶον τῷ τέλος πριαμένῳ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῳ. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸν δημοσίῳ ἐξαγόμενον, ὁμοίου τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημάτων καὶ προσκειμένης ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανείται τῇ πόλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάξαι. (22) Εἰ δ' αὖ τις τούτ' ἐνθυμεῖται ὥς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γίνονται, πολλοὶ φανοῦνται καὶ οἱ μισθωσόμενοι, ἐκεῖνο κατανοήσας θαρβείτω ὅτι πολλοὶ

me ideo explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus haud dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilesceat. Videtur autem mihi civitas ipsa haec ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quæro mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu invenerim. Nam quæ dicturus sum, partim etiam nunc omnes cernimus, partim vero eadem ratione præterita se habuisse audimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curæ fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosiae Thraci locarit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quæ quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minæ semissem; aliis, opinor, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et hæc quidem, quæ a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An hæc autem, quæ dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ærarium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per præconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quæ oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus veli a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica locos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptæ res salvæ sint, licet ærario fideiussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertens, quum si huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si poena constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furto possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogilet, existentibus multis operariis, exituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατεσκευασμένων προμισθώονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γάρ ἐστι τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσι καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὐτε βούλονται ἂν οὐτε δύνανται ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοντο. (22) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἦδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἕξ μὴ μείον αὐτῇ ἑκακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβολὸν ἕκαστος ἀτελῇ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσδοδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δε τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἴκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἦδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο ὅ,τι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἕκατὸν τάλαντα ἡ πρόσδοδος ἔσται. (25) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσαιεν ἂν μοι εἴ τινας ἐτι εἰσι τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδράποδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ αἰεὶν ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ αἱ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευσαν αὐτά. (26) Καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνόμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὐτε γὰρ βάθους πέρας οὐτε ὑπονόμων οἱ ὀρύττοντες εὗρισκousi. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἥττον ἕξεσι νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοῖνον οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετμημένοις πλείων ἀργυρεῖς ἢ ἐν τοῖς ἀτμήτοις ἐστί. (28) Τί δῆτα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥσπερ ἐμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὁ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπολλύσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πως ἐθέλουσιν οἱ νῦν ἵεναι. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλεύσαι ὥς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοῖτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοτῇ ἐκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μάλιστα, πᾶσαι ἂν λυσitelés ἀποδείξειεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὐροῖεν, δῆλον ὅτι λυσiteléstera ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τό γε μὴν πᾶσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρεληλυθότων εἰκόσ. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινομένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβεῖσθε ὥς ἢ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυτῇσι τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσων πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσων περ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσων πλείονα τάγαθὰ εὐρήσουσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἰρηται ὥς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἰκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

XENOPHON.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventu civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunitatem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decemleam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæ tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc fiunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiunt, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argentæ materie sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari cæptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensi pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituatur. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putatis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum, qua ratione constituta republica, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

34. Εἰ δὲ τινες λογιζόμενοι παμπολλὴν ἂν δεῖν ἀφορμὴς εἰς ταῦτα πάντα οὐχ ἡγούνται ἱκανὰ ἂν ποτε χρήματα εἰσνευθῆναι, μὴδ' οὕτως ἀθυμούντων. (35) Οὐ γὰρ οὕτως ἔχει ὡς ἀνάγκη ἅμα πάντα ταῦτα γίνεσθαι, ἢ μὴδὲν ὄφελος αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὅποσα ἂν ἢ οἰκοδομηθῇ ἢ ναυπηγηθῇ ἢ ἀνδράποδα ὤνηθῇ, εὐθὺς ταῦτα ἐν ὠφελείᾳ ἔσται. (36) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇδε γε συμφωρύτερον τὸ κατὰ μέρος ἢ τὸ ἅμα πάντα πράττεσθαι. Οἰκοδομοῦντες μὲν γὰρ ἀθροοὶ πολυτελέστερον ἂν καὶ κάκιον ἢ κατὰ μέρος ἀποτελοῦμεν· ἀνδράποδα δὲ παμπληθῇ ζητούντες ἀναγκαζοίμεθ' ἂν καὶ χεῖρω καὶ τιμιώτερα ὠνεῖσθαι. (37) Κατὰ γε μὴν τὸ δυνατόν περαίνοντες τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα καὶ αὖθις ἂν ἀνυοῦμεν· εἰ δέ τι ἀμαρτηθῇ, ἀπεχοίμεθα ἂν αὐτοῦ. (38) Ἐτι δὲ πάντων ἅμα γιγνομένων, ἡμᾶς ἂν ἅπαντα θεοὶ ἐκπορίζεσθαι· εἰ δὲ τὰ μὲν περαίνοντο, τὰ δὲ μέλλοι, ἢ ὑπάρξουσα πρόσδοσις τὸ ἐπιτῆδειον συγκατασκευάζει ἂν. (39) Ὁ δὲ ἰσως φοβερώτατον δοκεῖ πᾶσιν εἶναι, μὴ εἰ ἄγαν πολλὰ κτήσαιντο ἢ πόλιν ἀνδράποδα, ὑπεργεμισθῇ τὰ ἔργα, καὶ τούτου τοῦ φόβου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν, εἰ μὴ πλείονας ἀνθρώπους ἢ ὅσους αὐτὰ τὰ ἔργα προσαιτοῖη κατ' ἐνιαυτὸν ἐμβάλοῦμεν. (40) Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἥπερ ῥᾶστον, ταύτη καὶ ἀριστον εἶναι ταῦτα πράττειν. Εἰ δ' αὖ διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ γεγενημένας εἰσφορὰς νομίζετ' ἂν μὴδ' ὅτι οὖν δύνασθαι εἰσνευχεῖν, ὑμεῖς δ' ὅσα μὲν πρὸ τῆς εἰρήνης χρήματα εὑρίσκει τὰ τέλη, ἀπὸ τοσούτων καὶ τὸ ἐπὶν ἔτος διοικεῖτε τὴν πόλιν· ὅσα δ' ἂν ἐφευρίσκη διὰ τὴν εἰρήνην εἶναι καὶ διὰ τὸ θεραπεύεσθαι μετοίκους καὶ ἐμπόρους καὶ διὰ τὸ πλείονων συναγερομένων ἀνθρώπων πλείω εἰσάγεσθαι καὶ ἐξάγεσθαι καὶ διὰ τὸ ἐν λιμένι καὶ τὰς ἀγορὰς αὐξάνεσθαι, ταῦτα λαμβάνοντες κατασκευάσασθε ὡς ἂν πλείσται πρόσδοσις γίγνουντο. (41) Εἰ δὲ τινες αὖ φοβοῦνται μὴ ματαῖα ἂν γένοιτο αὕτη ἡ κατασκευὴ, εἰ πόλεμος ἐγερθεῖ, ἐννοησάτω ὅτι τούτων γιγνομένων πολὺ φοβερώτερος ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιφέρουσιν ἢ τῇ πόλει. (42) Τί γὰρ δὴ εἰς πόλεμον κτήμα χρῆσιμώτερον ἀνθρώπων; πολλὰς μὲν γὰρ ναῦς πληροῦν ἱκανοὶ ἂν εἴεν δημοσίᾳ· πολλοὶ δ' ἂν καὶ περὶ δημοσίᾳ δύναιντ' ἂν βαρεῖς εἶναι τοῖς πολεμίοις, εἰ τις αὐτοὺς θεραπεύοι.

43. Λογίζομαι δ' ἔγωγε καὶ πολέμου γιγνομένου οἷόν τ' εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργυρεῖα. Ἐστὶ μὲν γὰρ δῆλον περὶ τὰ μέταλλα ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ τεῖχος ἐν Ἀναφλύστῳ, ἔστι δ' ἐν τῇ πρὸς ἄρκτον τεῖχος ἐν Θορικῷ· ἀπέχει δὲ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ἀμφὶ τὰ ἐξήκοντα στάδια. (44) Εἰ οὖν καὶ ἐν μέσῳ τούτων γένοιτο ἐπὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ Βῆσης τρίτον ἔρυμα, συνήκοι τ' ἂν τὰ ἔργα εἰς ἐν ἐξ ἀπάντων τῶν τευχῶν, καὶ εἰ τι αἰσθάνοιτο πολεμικόν, βραχὺ ἂν εἴη ἐκαστῷ εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρῆσαι. (45) Εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν πλείους πολεμιοὶ, δῆλον ὅτι εἰ μὲν σῖτον ἢ οἶνον ἢ πρόβατα ἔξω εὐροῖεν, ἀφείλουντ' ἂν ταῦτα· ἀργυρίτιδος δὲ κρατήσαντες τί ἂν μάλλον ἢ λίθοις ἔχρουν γρη-

Si qui existiment ad hæc conficienda permagnis impensis opus esse, nec unquam satis magnam pecuniam conferri posse, ne sic quidem animum despondeant. Non enim ita comparata res est, ut aut simul omnia fieri, aut ex eis utilitatem nullam capi necesse sit: sed ubi quæque primum ædificata fuerint, vel domus, vel naves, vel empty fuerint mancipia, statim hæc utilitatem adlatura sunt. Utilius adeo erit hæc particulatim, quam simul omnia fieri, hanc ob causam: si subito ædificemus multi, majori cum sumptu, et pejus absolvemus, quam si res particulatim fiat; mancipiorum autem permagnum quærentes numerum, et deteriora, et carius emere cogemur. Sin vero pro ratione facultatum rem conficiemus, quæ erunt recte instituta, rursus imitari licebit: sin autem in aliquo peccatum fuerit, ab eo abstinēbimus. Præterea si omnia simul fierent, paranda quoque nobis esset omnium copia; sin alia perficiantur, alia differantur, adquisitus jam ante proventus necessaria suppeditabit. Illud fortasse videri possit summo opere metuendum, ne, si civitas valde multa mancipia compararit, etiam opera nimis magna copia onerentur. Verum hoc quoque metu liberati erimus, si non plures, quam ipsa requirunt opera, singulis annis immitteremus. Ita mihi quidem videtur in his rebus eam sequi rationem optimum esse, quæ sit facillima. Quod si rursus existimatis, ob tributa hoc bello exacta ne tantulum quidem posse contribui: quantum ante factam pacem vectigalia reddebant, tantum in administratione reipublicæ anno proximo impendite: quæ vero amplius illa reddent, tum propterea quia pax est, tum quia inquilinorum et mercatorum ratio habebitur, ac pluribus huc confluentibus hominibus et importabuntur, et exportabuntur plura, et ad portum mercatus erunt frequentiores; hæc inquam recipientes, ut quam maximi sint proventus, efficere debetis. At si quis est qui vereatur, ne, si bellum ingruat, hoc sit inane institutum, is cogitare debet, si quidem hæc efficiantur, bellum fore formidolosius iis ipsis, qui inferent, quam civitati nostræ. Quid enim ad belli usum hominum multitudine utilius? Nimirum hi multis reipublicæ navibus explendis sufficerent; multi terra graves hostibus esse pro republica possent, modo humaniter tractarentur.

Ceterum reputo, belli etiam tempore fieri posse, ut argenti fodinæ non deserantur. Non procul enim a metallis ad mare, quod meridiem versus extenditur, una est munitio in Anaphlysto, altera vero in Thorico, versus mare aquilonale, quorum locorum alter ab altero stadiis circiter sexaginta distat. Si igitur inter hæc duo tertium aliquod castellum in editissimo Bese loco excitetur, et in unum locum ex omnibus his castellis opera possint coire, et, si quid ibi sentiat hostile, breve spatium quilibet ad tutum receptum habebit. Quod si majores hostium copię irruperint, ac frumentum, aut vinum, aut pecudes invenerint extra munitiōnes, ea nimirum secum auferent; sin argenti metallis potiti fuerint, quid aliud habituri sunt, quo utantur, nisi saxa? Et

σθαι; πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειαν ἂν ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα; ἀπέχει μὲν γὰρ δήπου τῶν ἀργυρείων ἡ ἐγγύτατα πόλις Μέγαρα πολὺ πλείον τῶν πεντακοσίων σταδίων· ἀπέχει δὲ ἡ μετὰ ταῦτα πλησιαίτατα Θῆβαι πολὺ πλείον τῶν ἑξακοσίων. (47) Ἦν οὖν πορεύονται ἐντεῦθεν ποθεν ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα, παριέναι αὐτοὺς δεήσει τὴν πόλιν· κἂν μὲν ὥσιν ὀλίγοι, εἰκὸς αὐτοὺς ἀπολλύσθαι καὶ ὑπὸ ἱππέων καὶ ὑπὸ περιπόλων. Πολλῇ γε μὴν δυνάμει πορεύεσθαι ἐξερημοῦντας τὰ ἑαυτῶν χαλεπὸν· πολὺ γὰρ ἐγγύτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν αὐτῶν τὸ τῶν Ἀθηναίων ἄστυ ἢ αὐτοὶ πρὸς τοῖς μέταλλοις ὄντες. (48) Εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν, πῶς ἂν καὶ δύναιντο μένειν μὴ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια; ἐπισιτίζεσθαι γε μὴν μέρει μὲν κίνδυνος καὶ περὶ τῶν μετιόντων καὶ περὶ ὧν ἀγωνίζονται· πάντες δὲ αἰ μετιόντες πολιορκοῖντ' ἂν μᾶλλον ἢ πολιορκοῖεν. (49) Οὐ τοίνυν μόνον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνδραπόδων εἰσφορά τὴν διατροφήν τῇ πόλει αὖξιν ἂν, ἀλλὰ πολυανθρωπίας περὶ τὰ μέταλλα ἀθροισμένης καὶ ἀπ' ἀγορᾶς τῆς ἐκείνου αὖ καὶ ἀπ' οἰκιῶν περὶ τὰργυρεῖα δημοσίων καὶ ἀπὸ καμίνων καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων πόροι· οἱ ἂν πολλοὶ γίγνοιτο. (50) Ἰσχυρῶς γὰρ καὶ αὕτη πολυάνθρωπος γένοιτο πόλις, εἰ οὕτω κατασκευασθῇ· καὶ οἱ γε χῶροι οὐδὲν ἂν εἶεν μέλλονος ἄξιοι τοῖς κεκτημένοις ἐνταῦθα ἢ τοῖς περὶ τὸ ἄστυ. (51) Πραχθέντων γε μὴν ὧν εἰρηκα ζύμφημι ἐγὼ οὐ μόνον ἂν χρήμασι εὐπορωτέραν τὴν πόλιν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεστέραν καὶ εὐτακτοτέραν καὶ εὐπολεμωτέραν γενέσθαι. (52) Οἱ τε γὰρ ταχθέντες γυμνάζεσθαι πολὺ ἂν ἐπιμελέστερον πράττοιεν τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις, τὴν τροφήν ἀπολαμβάνοντες πλείω ἢ ἐν ταῖς λαμπάσι γυμνασιαρχούμενοι· οἱ τε φρουρεῖν ἐν τοῖς φρουρίοις, οἱ τε πελτάζειν καὶ περιπολεῖν τὴν χώραν, πάντα ταῦτα μᾶλλον ἂν πράττοιεν, ἐφ' ἑκάστοις τῶν ἔργων τῆς τροφῆς ἀποδομένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Εἰ δὲ σαφὲς δοκεῖ εἶναι ὡς εἰ μᾶλλον οὐκ αἰ πρόσοδοι ἐκ πόλεως προσίεναι, ὅτι εἰρήνην δεῖ ὑπάρχειν, ἄρ' οὐκ ἄξιον καὶ εἰρηνοφύλακας καθιστάναι; πολὺ γὰρ ἂν καὶ αὕτη αἰρεθεῖσα ἡ ἀρχὴ προσφιλεστέραν καὶ πικροτέραν εἰσαφικνεῖσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσῃ τὴν πόλιν. (2) Εἰ δὲ τινες οὕτω γιγνώσκουσιν ὡς ἐὰν ἡ πόλις εἰρήνην ἀγούσα διατελῇ, ἀδυνατωτέρα τε καὶ ἀδοξοτέρα καὶ ἥττον ὀνομαστὴ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔσται, καὶ οὗτοί γε ὡς ἐμῇ δόξῃ παραλόγως σκοποῦσιν. Εὐδαιμονέσταται μὲν γὰρ δήπου πόλεις λέγονται αἱ ἂν πλείστον χρόνον ἐν εἰρήνῃ διατελῶσι· πασῶν δὲ πόλεων Ἀθῆναι μάλιστα πεφύκασιν ἐν εἰρήνῃ αὖξεσθαι. (3) Τίνες γὰρ ἡσυχίαν ἀγούσης τῆς πόλεως οὐ προσδέονται ἂν αὐτῆς ἀρξάμενοι ἀπὸ ναυκληρῶν καὶ ἐμπορῶν; οὐχ οἱ πολῦσιτοι, οὐχ οἱ πολῦσινοι, οὐχ οἱ ἡδύοι, τί δὲ οἱ πολυέλαιοι, τί δὲ οἱ πολυπρόδατοι, οἱ

quo tandem modo in metalla hostes irruptionem facere possint? abest enim a metallis proxima urbs Megara multo longius quingentis stadiis; absunt deinde proximo ex intervallo Thebæ multo amplius sexcentis. Itaque si ad argenti fodinas illinc alicunde venerint, ut ipsam urbem prætereant, necesse est: ac si pauci fuerint, ab equitibus, et illis, qui præsidii causa regionem circumeunt, eos interemptum iri consentaneum est. Ut vero, deserta regione sua, cum magnis copiis e finibus suis exeant, non facile fuerit, propterea quod urbs Atheniensis ita longe propior esset futura civitatibus eorum, quam illi ipsi qui ad metalla versarentur. Si tamen accedent, quonam modo illic manere possent, a comæatu destituti? Quod si copiarum aliqua cum parte pabulando necessaria parare velint, erunt in periculo tum pabulatores tum ii, qui in acie relictæ sunt. Sin exeant semper omnes, non tam oppugnabunt alios, quam ipsi oppugnabuntur. Non igitur illa de mancipiis pensio civitati ad alendos modo suos incrementum adferet, verum etiam ubi magnus hominum ad metalla concursus erit, magni et ex foro, quod illic instituetur, et ex publicis ad argenti fodinas ædificiis, et ex fornacibus, et omnibus aliis, proventus accedent. Fiet enim ipsa etiam civitas admodum populosa, si ad hunc modum instructa fuerit, nec fundi minoris erunt istis dominis suis, quam hic ad urbem fundos possidentibus. Itaque si, quæ dixi, facta fuerint, non solum pecuniis copiosior, verum etiam magis obedientem, magisque studiosam ordinis, et bellicosior fore civitatem nostram confirmo. Nam qui se iussi fuerint exercere, multo diligentius obibunt in exercitiis peragenda, si victus eis copiosior suppetet, quam qui gymnasiarchæ parent in decursione cum facibus: itidemque constituti ad præsidia castellorum, et gestare parmas et regionem obire iussi, hæc omnia maiore studio facient, si victus cuique pro laboribus suis tribuatur.

CAPUT V.

Quod si evidens esse videtur, pace ad hoc opus fore, si proventibus hisce potiri civitas velit; an non par fuerit, etiam pacis custodes quosdam constitui? Nam delectus hic magistratus efficiet ut omnes mortales et libentius et frequentius hanc urbem adeant. Si qui vero iudicant, eandem civitatem in pace perpetua minus potentis, famæ, celebritatis habituram in Græcia; hi sane rem opinione mea non rite considerant. Nam beatissimæ dicuntur republicæ, quæ longissimum tempus in pace permanerint. Et Athenarum ea ratio est, ut in pace supra civitates alias omnes incrementum sumant. Quis est enim omnium, qui huius urbis, si quieta sit, adjumento non indigeat? Atque ut a naucleis et mercatoribus ordiamur, an non qui frumento, vino, eoque suavi, qui oleo, qui pecudibus abundant,

δὲ γνώμη καὶ ἀργυρίῳ δυνάμενοι χρηματίζεσθαι; (4) καὶ μὴν χειροτέχναι τε καὶ σοφισταὶ καὶ φιλόσοφοι, οἱ δὲ ποιηταί, οἱ δὲ τὰ τούτων μεταχειριζόμενοι, οἱ δὲ ἀξιοθεάτων ἢ ἀξιακούστων ἱερῶν ἢ ὁσίων ἐπιθυμοῦντες, ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ δέομενοι πολλὰ ταχὺ ἀποδίδοσθαι ἢ πριάσθαι, ποῦ τούτων μάλλον ἂν τύχοιεν ἢ Ἀθηήσιν; (5) Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀντιλέγει, τὴν δὲ ἡγεμονίαν βουλόμενοί τινες ἀναλαβεῖν τῇ πόλει, ταύτην διὰ πολέμου μάλλον ἢ δι' εἰρήνης ἡγούνται ἂν καταπραχθῆναι, ἐννοησάτωσαν πρῶτον μὲν τὰ Μηδικὰ, πότερον βιαζόμενοι ἢ εὐεργετοῦντες τοὺς Ἕλληνας ἡγεμονίας τε τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἑλληνοταμίας ἐτύχομεν. (6) Ἐτι δ' ἐπεὶ ὡμῶς ἄγαν δόξασα προστατεύειν ἡ πόλις ἐστερήθη τῆς ἀρχῆς, οὐ καὶ τότε, ἐπεὶ τοῦ ἀδικεῖν ἀπεσχόμεθα, πάλιν ὑπὸ τῶν νησιωτῶν ἐκόντων προστατὰς τοῦ ναυτικοῦ ἐγενόμεθα; (7) Οὐκοῦν καὶ Θηβαῖοι εὐεργετούμενοι ἡγεμονεύειν αὐτῶν ἔδωκαν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ μὴν καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐ βιασθέντες ὑφ' ἡμῶν ἀλλ' εὐπάσχοντες ἐπέτρεψαν Ἀθηναίοις περὶ τῆς ἡγεμονίας θέσται ὅπως βούλοιντο. (8) Νῦν δέ γε διὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχὴν παραπεπτωκέναι μοι δοκεῖ τῇ πόλει ὥστε καὶ ἀνευ πόρων καὶ ἀνευ κινδύνων καὶ ἀνευ δαπάνης ἀνακτασθαι τοὺς Ἕλληνας. Ἔστι μὲν γὰρ πειρασθαι διαλλάττειν τὰς πολεμούσας πρὸς ἀλλήλας πόλεις, ἔστι δε συναλλάττειν, εἰ τινες ἐν αὐταῖς στασιάζουσιν. (9) Εἰ δὲ καὶ ὅπως τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν αὐτόνομον ὥσπερ πρόσθεν γένοιτο φανεροί εἴητε ἐπιμελούμενοι, μὴ συμπολεμοῦντες, ἀλλὰ πρεσβεύοντες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν οἶμαι θαυμαστὸν εἶναι εἰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὁμογνώμονάς τε καὶ συνόρκους καὶ συμμάχους λάβοιτε ἐπ' ἐκείνους ὅστινες ἐκλιπόντων Φωκίων τὸ ἱερὸν καταλαμβάνειν ἐπειρῶντο. (10) Εἰ δὲ καὶ ὅπως ἀνὰ πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν εἰρήνη ἔσται φανεροί εἴητε ἐπιμελούμενοι, ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἂν εὐχεσθαι μετὰ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας Ἀθήνας μάλιστα σώζεσθαι. (11) Εἰ δὲ τις αὖ εἰς χρήματα κερδαλέωτερον νομίζει εἶναι τῇ πόλει πόλεμον ἢ εἰρήνην, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἀμεινον ταῦτα κριθεῖν ἢ εἰ τις τὰ προγεγενημένα ἔτι ἀνασκοποῖ τῇ πόλει πῶς ἀποδέδωκεν. (12) Εὐρήσει γὰρ τό τε παλαιὸν ἐν εἰρήνῃ μὲν πάνυ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν πόλιν ἀνενεχθέντα, ἐν πολέμῳ δὲ ταῦτα πάντα καταδαπανηθέντα· γινώσεται δὲ, ἢν σκοπῇ, καὶ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ διὰ μὲν τὸν πόλεμον καὶ τῶν προσόδων πολλὰς ἐκλείπουσας, καὶ τὰς εἰσελθούσας εἰς παντοδαπὰ πολλὰ καταδαπανηθείσας· ἐπεὶ δὲ εἰρήνην κατὰ θάλατταν γεγένηται, ὑψιζημένας τε τὰς προσόδους, καὶ ταύταις ἔξον τοῖς πολιταῖς χρῆσθαι ὅ,τι βούλονται. (13) Εἰ δὲ τις με ἐπερωτῇ, ἢ καὶ ἂν τις ἀδικῇ τὴν πόλιν, λέγεις ὡς χρὴ καὶ πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν; οὐκ ἂν φαίην· ἀλλὰ μάλλον λέγω ὅτι πολὺ θάττον ἂν τιμωροίμεθα αὐτοὺς, εἰ μηδένα παρέχοιμεν ἀδικοῦντα· οὐδένα γὰρ ἂν ἔχοιεν σύμμαχον.

qui et consilio, et re quæstum facere possunt? addantur opifices, sapientiæ professores, philosophi, poetæ, quique istorum opera tractant, et qui rerum spectatu, qui auditu dignarum vel sacrarum vel religiosarum studio tenentur: præterea si qui multa cito vendere vel emere velint, ubi facilius quod cupiunt, adsequentur, quam Athenis? Quod si nemo his contradicit, nonnulli tamen dum civitati principatum recuperare cupiunt, bello magis, quam pace, id effici posse arbitrantur: ii velim primum Medica mihi bella considerent, utrum vi potius an nostris erga Græcos beneficiis et maris principatum, et Græciæ quæsturam adepti simus. Præterea quum sævius uti hac præfectura visa civitas imperium amisisset, an non tum quoque ab injuriis abstinentes, rursus ab insularis ad hoc sponte sua permotis navalem præfecturam consequuti sumus? Inde Thehani quoque provocati beneficiis imperii summam Atheniensibus concesserunt: quin et Lacedæmonii non vi coacti a nobis, sed beneficiis adfecti, Atheniensibus, ut quod velent de principatu constituerent, permiserunt. Nunc vero propter hanc rerum in Græcia perturbationem hoc accidisse civitati nostræ videtur, ut nullo labore, sine periculo, sine sumptu, Græcos sibi rursus adjungere possit. Civitates enim, quæ inter se bella gerunt, niti licet ut reconciliemus: licet etiam, si qui in illis dissideant, in gratiam ut redeant efficere. Si declaretis vobis esse curæ, ut templo Delphico libertas pristina restituitur, idque efficiatis non belli cum aliis societate, sed mittendis per Græciam legatis: nihil erit mirum, si Græcos omnes vobiscum unanimis, confederatos, socios habebitis adversus illos, qui templum Delphicum a Phocensibus desertum occupare conati sunt. Quod si etiam aperte detis operam, ut terra marique omnia pacata sint, equidem cunctos existimo votis expetituros, ut Athenæ, secundum patriam cujusque suam, maxime salvæ sint. Si rursus quisquam est, qui existimet, bellum, quam pacem, esse reipublicæ nostræ magis fructuosum ad pecuniam conficiendam: non video, qua ratione hæc melius judicari possint, quam si quis res ante gestas consideret, qui fuerint earum eventus civitati nostræ. Reperiet enim, quondam in pace permultum pecuniæ in urbem invectum, quæ omnis bello absumpta fuerit. Intelliget etiam, si considerare volet, hoc quoque tempore multos proventus bello defecisse, et eos, qui percepti sint, in omnis generis usus exhaustos esse; jam vero pacato mari, eisdem et auctos esse, et iis uti licere civibus arbitratu suo. Si quis autem me roget, an etiam aliquo injuria civitatem hanc adficiende, censeam cum eo pacem colendam, equidem id dicere noli; sed hoc potius affirmo, nos hostes facilius ulcisci posse, siquidem e nobis auctor injuriæ nullus existat; quippe sic adversarii nullos habebunt belli socios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἄλλ' εἰ γε μὴν τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδὲν ἔστι μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλῆστεροι μὲν τοῖς Ἕλλησι γενησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλεέστεροι δὲ ἐσόμεθα, καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπορήσει, οἱ δὲ πλοῦσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγῇσονται, περιουσίας δὲ πολλῆς γενομένης μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἔτι ἢ νῦν ἐορτὰς ἀζόμεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν, τείχη δὲ καὶ νεώρια ἀνορθώσομεν, ἱερεῦσι δὲ καὶ βουλῇ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἱππεῦσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν, πῶς οὐκ ἄξιον ὥς τάχιστα τούτοις ἐγχειρεῖν, ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπίδωμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν; (2) Εἰ γε μὴν ταῦτα δόξειεν ὑμῖν πράττειν, συμβουλευσάμ' ἂν ἔγωγε πέμψαντας καὶ εἰς Δωδώνην καὶ εἰς Δελφοὺς ἐπέρεσθαι τοὺς θεοὺς εἰ λῶον καὶ ἀμεινον εἴη [ἀν] τῇ πόλει οὕτω κατασκευαζομένη καὶ αὐτίκα καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. (3) Εἰ δὲ ταῦτα συναίνοιεν, τότε ἂν αὖ φαίην χρῆναι ἐπερωτᾶν τίνες θεῶν προσποιούμενοι ταῦτα ἀλλίστα καὶ ἄριστα πράττοιμεν ἂν· οὗς δ' ἀνέλοιεν θεοὺς, τούτοις εἰκὸς καλλιερῆσαντας ἀρχεσθαι τοῦ ἔργου. Σὺν γάρ θεῷ πραττομένων εἰκὸς καὶ τὰς πράξεις προΐεναί ἐπὶ τὸ λῶον καὶ ἀμεινον αἰετῇ πόλει.

CAPUT VI.

Sed enim si nihil est eorum, quae a me dicta sunt, quod fieri non possit, neque adeo difficile; et ista agendo si Græcis amiciores et gratiores erimus, urbem tutius incolemus, gloria maiore fruemur, plebs rebus omnibus ad victum necessariis abundabit, locupletes impensis bellicis liberabuntur; quumque futura sit major omnium rerum copia, magnificentius etiam quam nunc dies festos celebrabimus, et templa instaurabimus, itemque muros et navalia reficiemus; sacerdotibus, senatui, magistratibus, equitibus more patrio præberi solita restituemus: quo pacto non fuerit operæ pretium, nos hæc quam primum adgredi, ut etiam nobis adhuc superstitionibus rempublicam in tuto collocatam felicemque videamus? Quod si vobis hæc agenda placuerit, equidem id consilii dederim, ut Dodonam Delphosque militatis qui deos consulant, an satius meliusque sit huic civitati, tam in præsentia, quam in posterum, hanc formam institui. Si adnuerint, censerem rursus interrogandos, quosnam deos nobis conciliando quam rectissime atque optime hæc essemus effecturi. Quoscumque vero deos illi indicarint, iis litando conciliatis rem ordiri par erit. Nam quæ res numine propitio suscipiuntur, eas semper reipublicæ melius feliciusque cessuras consentaneum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΙΠΠΙΚΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐπειδὴ διὰ τὸ συμβῆναι ἡμῖν πολλὸν χρόνον ἱππεύειν οἰόμεθα ἐμπειροὶ ἱππικῆς γεγενῆσθαι, βουλόμεθα καὶ τοῖς νεωτέροις τῶν φίλων δηλώσαι ἥ ἂν νομίζομεν αὐτοὺς ὀρθότατα ἱπποῖς προσφέρεισθαι. Συνέγραψε μὲν οὖν καὶ Σίμων περὶ ἱππικῆς, ὅς καὶ τὸν κατὰ τὸ Ἐλευσίνιον Ἀθήνησιν ἱππον χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάθρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπωσεν· ἡμεῖς γε μέντοι ὅσοις συνετύχομεν ταῦτα γρόντες ἐκείνῳ, οὐκ ἐξαλείφομεν ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ πολλὴν ἡδὴ παραδώσομεν αὐτὰ τοῖς φίλοις, νομίζοντες ἄξιον αἰσθητέροις εἶναι, ὅτι καὶ κείνους κατὰ ταῦτα ἡμῖν ἔγνω ἱππικὸς ὢν καὶ ὅσα δὴ παρέλιπεν, ἡμεῖς περασσόμεθα δηλῶσαι.

Πρῶτον δὲ γράφομεν ὡς ἂν τις ἥκιστα ἐξαπατῶτο ἐν ἱππωνείᾳ. Τοῦ μὲν τοίνυν ἔτι ἀδαμάστου πώλου δῆλον ὅτι τὸ σῶμα δεῖ δοκιμάζειν· τῆς γὰρ ψυχῆς οὐ πάνυ σαφὴ τεκμήρια παρέχεται ὁ μήτε ἀναβαινόμενος. (2) Τοῦ γε μὴν σώματος πρῶτον φαμεν χρῆναι τοὺς πόδας σκοπεῖν. Ὡς περ οἰκίας οὐδὲν ὄφελος ἂν εἴη, εἰ τὰ ἄνω πάνυ καλὰ ἔχοι, μὴ υποκειμένων ὧν δεῖ θεμελίων, οὕτω καὶ ἱππου πολεμιστηρίου οὐδὲν ἂν

XENOPHONTIS

DE RE EQUESTRI LIBER.

CAPUT I.

Quoniam rei nos equestris usum adsequutos inde ducimus, quod equitando sane longo tempore nos occupari contigerit: amicis etiam junioribus indicare volumus, qua ratione equos rectissime ab ipsis tractari existimemus. Scripsit quidem et Simo librum de re equestri, qui Athenis equum aeneum in Eleusinio dicatum posuit, et in basi opera sua et facta celsavit. Nos autem, in quibus cognovimus nos idem cum illo sentire, ea de nostris haud expungimus: sed multo libentius amicis hæc quoque trademus, eo quod arbitremur fidem nos inde maiorem inventuros, quia vir equestris rei peritus in eadem nobiscum sententia fuerit. Quæcumque vero prætermisit, nos indicare conabimur.

Primum autem scribemus, quoniam modo minime aliquis in equorum emptione circumveniat. Itaque pulli necdum adhuc domiti corpus explorandum esse constat. Nam qui nondum conscenditur, animi satis clara non præbet indicia. In corpore vero pedes primum spectandos dicimus. Sicut enim domus usui nulli fuerit, si perpulchre structæ sint partes ejus superiores, fundamentis inferius haud locatis ut oportebat: ita nec bellatoris equi fuerit usus ullus, si

δρελος εἴη, οὐδ' εἰ τὰλλα πάντα ἀγαθὰ ἔχοι, κακὸς οὖν εἴη· οὐδενὶ γὰρ ἂν δύναίτο τῶν ἀγαθῶν χρῆσθαι. (3) Πόδας δ' ἂν τις δοκιμάζῃ πρῶτον μὲν τοὺς δνυχας σκοπῶν. Οἱ γὰρ παχεῖς πολὺ τῶν λεπτῶν διαφέρουσιν εἰς εὐποδίαν· ἔπειτα οὐδὲ τοῦτο δεῖ λαμβάνειν, πότερον αἱ ὀπλαὶ εἰσὶν ὑψηλαὶ [ἢ ταπειναὶ] καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ἢ χαμηλαί. Αἱ μὲν γὰρ ὑψηλαὶ πόρρω ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἔχουσι τὴν χελιδόνα καλουμένην, αἱ δὲ ταπειναὶ ὁμοίως βαίνουνσι τῷ τε ἰσχυροτάτῳ καὶ τῷ μαλακωτάτῳ τοῦ ποδὸς, ὥσπερ οἱ βλαῖστοι τῶν ἀνθρώπων· καὶ τῷ φόρῳ δὲ φησι Σίμων δήλους εἶναι τοὺς εὐποδας, καλῶς λέγων· ὥσπερ γὰρ κύμβαλον φορεῖ πρὸς τῷ δαπέδῳ ἢ κοίλῃ ὀπλῇ. (4) Ἐπεὶ δὲ ἡρξάμεθα ἐντεῦθεν, ταῦτα καὶ τὰ ἀνωτέρω μὲν τῶν ὀκλῶν κατωτέρω δὲ τῶν κυνηπόδων ὁσᾶ μῆτε ἄγαν ὀρθὰ εἶναι ὥσπερ αἰγὸς· ἀντιτυπώτερα γὰρ ὄντα κόπτει τε τὸν ἀναβάτην καὶ παραπίμπραται μάλλον τὰ τοιαῦτα σκέλη· οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὸ ὁσᾶ δεῖ εἶναι· φιλοῖντο γὰρ ἂν καὶ ἔλκοιντο οἱ κυνήποδες εἴτ' ἐν βώλοισι εἴτ' ἐν λίθοις ἐλαύνοντο ὁ ἵππος. (5) Τῶν γε μὴν κνημῶν τὰ ὁσᾶ παχέα χρὴ εἶναι· ταῦτα γὰρ ἐστὶ στήριγγες τοῦ σώματος· οὐ μόνον φλεψὶ γὰρ οὐδὲ σαρξὶ παχέα. Εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἐν σκληροῖς ἐλαύνηται, ἀνάγκη αἵματος ταῦτα πληροῦσθαι καὶ χρυσσοῦς γίνεσθαι, καὶ παχύνεσθαι μὲν τὰ σκέλη, ἀφίστασθαι δὲ τὸ δέρμα. Χαλῶντος δὲ τοῦτου πολλάκις καὶ ἡ περόνη ἀποστᾶσα χυλὸν ἀπέδειξε τὸν ἵππον. (6) Τὰ γε μὴν γόνατα ἢν βαδίζων ὁ πῶλος ὑγρῶς κάμπτη, εἰκάλοισι ἂν καὶ ἱππεύοντα ὑγρά ἔξιν τὰ σκέλη. Πάντες γὰρ προϊόντος τοῦ χρόνου ὑγροτέρως κάμπτουσιν ἐν τοῖς γόνασι. Τὰ δὲ ὑγρά δικαίως εὐδοκιμεῖ· ἀπταισσότερον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον τὸν ἵππον τῶν σκληρῶν σκελῶν παρέχει. (7) Μηροὶ γε μέντοι οἱ ὑπὸ ταῖς ὠμοπλάταις ἢν παχεῖς ὦσιν, ἰσχυρότεροι τε καὶ εὐπρεπέστεροι ὥσπερ ἀνδρὸς φαίνονται. Καὶ μὴν στέρνα πλατύτερα ὄντα καὶ πρὸς κάλλος καὶ πρὸς ἰσχὺν καὶ πρὸς τὸ μὴ ἐπαλλὰξ ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη φέρειν εὐφύεστερα. (8) Ἀπὸ γε μὴν τοῦ στέρνου ὁ μὲν αὐχὴν αὐτοῦ μὴ ὥσπερ κάπρου προπετῆς πεφύκοι, ἀλλ' ὥσπερ ἀλεκτρυόνος ὀρθὸς πρὸς τὴν κορυφὴν ἦκοι, λαγαρὸς δὲ εἴη τὰ κατὰ τὴν συγκαμπτὴν, ἢ δὲ κεφαλὴ ὁστώδης οὔσα μικρὰν σιαγὸνα ἔχοι. Οὕτως ὁ μὲν τράχηλος πρὸ τοῦ ἀναβάτου ἂν εἴη, τὸ δὲ ὄμμα τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὀρώη. Καὶ βιάζεσθαι δὲ ἦκιστ' ἂν δύναιθ' ὁ τοιοῦτος σχῆμα ἔχων καὶ εἰ πάννυ θυμοειδὴς εἴη· οὐ γὰρ ἐγκάμπτοντες ἀλλ' ἐκτείνοντες τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν βιάζεσθαι οἱ ἵπποι ἐπιχειροῦσι. (9) Σκοπεῖν δὲ χρὴ καὶ εἰ ἀμφότεραι μαλακὰ αἱ γνάθοι ἢ σκληραὶ, ἢ ἡ ἑτέρα. Ἐταρόγναθοι γὰρ ὥς τὰ πολλὰ οἱ μὴ ὁμοίας τὰς γνάθους ἔχοντες γίνονται. Καὶ μὴν τὸ ἐξόφθαλμον εἶναι ἐργηγορὸς μάλλον φαίνεται τοῦ κοιλοφθαλμοῦ, καὶ ἐπὶ πλείον δ' ἂν ὁ τοιοῦτος ὀρώη. (10) Καὶ μυκτῆρες γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτωκότων εὐπνοώτεροί τε ἅμα

cetera quidem bonus omnia, pedes tamen malos habeat : nequit enim dotibus illis aliis uti. Pedes sic aliquis explorare queat, si ungulas primum spectet. Præstant enim pedes bonitate, si spissæ potius ungulæ sint, quam si tenues. Deinde nec illud negligendum, an arduæ sint ungulæ, tam antè quam postè, an depressæ. Nam arduæ remotam a solo hirundinem, quam vocant, vel ranulam habent; depressæ vero, tam firmissima, quam maxime tenera parte pedis pariter ingrediuntur, ut inter homines qui valgi dicuntur. Etiam sonitu recte memorat Simo pedum bonitatem prodii. Nam ungula concava solo impacta velut cymbalum resonat. Quia vero hinc orsi sumus, indidem ad alias partes corporis adscendemus. Igitur ossa, quæ supra ungulas sunt, infra tamen Cynepodas, nec admodum esse recta debent, ut in capris; quia quum duriora sint, equitem succutiunt, et hujusmodi crura facilius etiam inflammantur: nec eadem ossa debent esse nimis depressa; nam ceteroqui cynepodes deglabrantur, et exulcerantur, sive per glebas, seu per saxa sit equus agendus. Ossa tibiæ oportet esse crassa: etenim ea corporis fulcra sunt: nec tamen crassa appareant aut per venas aut per carnes. Nam alioquin equo per aspera gradiente necesse est eas partes sanguine repleri, et varices existere, crassaque fieri crura, cum separatione cutis: quæ si laxior fiat, etiam fibula sæpius luxatur, equo claudicandi causam præbens. Jam vero si genua pullus inter incedendum molli flexu moveat, hoc ipso conjecturam feceris, eum etiam habiturum agilia crura, quum ad equitationis usum idoneus erit. Quippe solent omnes genua progressu temporis etiam mollius et agilius inflectere. Non autem abs re agilia crura laudantur: quippe minus et offendit et succussat equus talis, quam cui rigida crura sunt. Femora sub armis si crassa sint, robustiora pariter et venustiora, sicut etiam in corpore virili, videntur. Armi quo latiores sint, eo sunt melius structa, sive formam spectas, seu robur, et ut equus non implicita sibi, sed satis in gressu secreta crura ferat. A pectore cervix ejus enata sit non prona, sicut in verre; sed recta velut in gallo tendat ad verticem, et gracilis sit, qua incurvatur. Caput sit osseum, idque mandibulam parvam habeat. Sic equi collum ante sessorem erit, et oculus ante pedes spectabit. Formæ vero talis equus minime vi cogere sessorem poterit, etiam si valde sit animosus. Quippe quum equi vinu moliantur, collum et caput non inflectunt, sed extendunt. Maxillæ quoque considerandæ sunt, ambæne teneræ sint, vel duriores, an alterutra. Nam qui maxillas dissimiles habent, ab oris altera parte contumaces fiunt. Indicia vigilantiae potiora sunt in oculis prominentibus, quam intra concavitatem abditis; et equus ejusmodi etiam longius prospexerit. Nares patulæ compressis et ad respirandum commodiores sunt,

εἰσι καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι. Καὶ γὰρ ὅταν ὀργίζεται ἵππος ἵππῳ ἢ ἐν ἵππασίᾳ θυμῶνται, εὐρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας. (11) Καὶ μὴν κορυφὴ μὲν μείζων, ὧτα δὲ μικρότερα ἵππωδεστέραν τὴν κεφαλὴν ἀποφαίνει. Ἡ δ' αὖ ὑψηλὴ ἀκρωμία τῷ τε ἀναβάτῃ ἀσφαλεστέραν τὴν ἔδραν καὶ τοῖς ὤμοις [καὶ τῷ σώματι] ἰσχυρότεραν τὴν πρόσφυσιν παρέχεται. Ῥάχις γε μὴν ἢ διπλῇ τῆς ἀπλῆς καὶ ἐγκαθῆσθαι μαλακωτέρα καὶ ἰδεῖν ἡδίων. (12) Καὶ πλευρὰ δὲ ἢ βαθυτέρα καὶ πρὸς τὴν γαστέρα ὀγκωδεστέρα ἅμα εὐδρότερόν τε καὶ ἰσχυρότερον καὶ εὐχλιότερον ὥς ἐπὶ πολὺ τὸν ἵππον παρέχεται. Ὅσφύς γε μὴν ὥσ' ἂν πλατυτέρα καὶ βραχυτέρα ᾖ, τοσούτῳ ῥᾶον μὲν ὁ ἵππος τὰ πρόσθεν αἰρεται, ῥᾶον δὲ τὰ ὀπίσθεν προσάγεται καὶ ὁ κενεὸν δὲ οὕτω μικρότατος φαίνεται, ὥστερ' ἄλλος μὲν μέρος μὲν τι καὶ αἰσχύνει, μέρος δὲ τι καὶ ἀσθενέστερον καὶ δυσφορώτερον αὐτὸν τὸν ἵππον παρέχεται. (13) Τὰ γε μὴν ἰσχυρία πλατέα εἶναι [μὲν] χρὴ καὶ εὐσάρκα, ἵνα ἀκόλουθα ᾖ ταῖς πλευραῖς καὶ τοῖς στέρνοις· ἢν δὲ ταῦτα στερεὰ ᾖ, κορυφώτερα ἂν τὰ πρὸς τὸν δρόμον εἴη καὶ δξύτερον μᾶλλον ἂν τὸν ἵππον παρέχοιτο. (14) Μηρούς γε μὴν τοὺς ὑπὸ τῇ οὐρᾷ ἢν ἅμα πλατεῖς τε καὶ μὴ διεστραμμένους ἔχῃ, οὕτω καὶ τὰ ὀπίσθεν σκέλη διὰ πολλοῦ ὑποθήσει· τοῦτο δὲ ποιῶν ἅμα γοργότεραν τε καὶ ἰσχυρότεραν ἔξει τὴν ὑπόβασιν τε καὶ ἵππασίαν, καὶ ἅπαντα βελτίων εἶναι ἑαυτοῦ. Τεκμηραῖο δ' ἂν καὶ ἀπ' ἀνθρώπων· ὅταν γάρ τι ἀπὸ τῆς γῆς ἀρασθαι βούλωνται, διαβαίνοντες πάντες μᾶλλον ἢ συμβεβηκότες ἐπιχειροῦσιν αἰρεσθαι. (16) Τοὺς γε μὴν ὄρχεις δεῖ μὴ μεγάλους τὸν ἵππον ἔχειν, ὅ οὐκ ἐστὶ πώλου κατιδεῖν. Περὶ γε μὴν τῶν κάτωθεν ἀστραγάλων ἢ κνημῶν καὶ κυνηπόδων καὶ ὀπλῶν τὰ αὐτὰ λέγομεν ἄπερ περὶ τῶν ἑμπροσθεν.

16. Γράψαι δὲ βούλομαι καὶ ἐξ ὧν ἂν περὶ μεγέθους ἥκιστα ἀποτυγχάνοι τις. Ὅπου γὰρ ἂν ὦσιν αἱ κνήμαι εὐθὺς γιγνομένου ὑψηλόταται οὗτος μέγιστος γίγνεται. Προϊόντος γὰρ τοῦ χρόνου πάντων τῶν τετραπόδων αἱ μὲν κνήμαι εἰς μέγεθος οὐ μάλα αὐξάνονται, πρὸς δὲ ταῦτα ὥς ἂν συμμέτρως ἔχῃ συναύζεται καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. (17) Εἶδος μὲν δὴ πώλου οὕτω δοκιμάζοντες μάλιστα ἂν ἡμῖν δοκοῦσι τυγχάνειν εὐπόδος καὶ ἰσχυροῦ καὶ εὐσάρκου καὶ εὐσχήμονος καὶ εὐμεγέθους. Εἰ δὲ τινες αὐξάνομενοι μεταβάλλουσιν, ὁμοῦ οὕτω θαρρόντες δοκιμάζομεν ἂν· πολλῶν γὰρ πλείονες εὐχράσασθαι ἐξ αἰσχυρῶν ἢ ἐκ τοιούτων αἰσχυροὶ γίγονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὅπως γε μὴν δεῖ πωλεῦειν δοκεῖ ἡμῖν μὴ γραπτέον εἶναι. Τάττονται μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς πόλεσιν ἵππευειν οἱ τοῖς χρήμασι τε ἱκανώτατοι καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάχιστον μετέχοντες· πολὺ δὲ κρεῖττον τοῦ πωλοδόμηνιν εἶναι τῷ μὲν νέῳ εὐεξίας τε ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ καὶ

et equi speciem magis terribilem efficiunt. Nam quum equus equo irascitur, vel quum inter equitandum ferocior evadit, magis diducit nares. Vertex major, aures minutiores, equinum caput elegantius reddunt. Si prominentium armorum extremitas sit altior, et equiti sedem magis tutam præbet, et ut armī firmius corpori adhæreant, facit. Spina si duplex sit, ad insidendum mollior erit, quam simplex, et ad aspectu gratior. Latere profundiora, et ad alvum turgidiuscula, simul efficiunt, ut equus ad insidendum plerumque commodior sit et robustior, et pabulo melius proveniat. Lumbi quo latiores et breviores sunt, eo facilius attollit partes equus anteriores, et posteriores facilius attrahit: eodemque modo fit, ut venter quam minime appareat, qui vastior partim deformat equum, partim debilitat, et ad gestandum minus aptum reddit. Coxas oportet esse latas et carnosas, ut lateribus et pectori respondeant. Quod si solida sint hæc omnia, leviora simul ad cursum erunt, et equum magis acrem exhibebunt. Si femora equus sub cauda habeat crassa neque exterius detorta, etiam crura posteriora spatiosius subjiciet. Id vero si faciat, simul et perniciorem et firmiorem equiti subsessionem præbebit atque incessum: et ad omnia erit longe præstantissimus. Licebit ex ipsis hominibus hoc conicias: quippe quum aliquid attollere de terra volunt, magis omnes id crura divaricando, quam iisdem conjunctis, facere nituntur. Coleos equus grandes habere non debet, quod in pullo deprehendi nequit. De talis posterioribus, deque tibiis, et callosis crurum partibus, quæ cynepodes sunt, et de ungulis, eadem dicimus, quæ de anterioribus.

Nunc ea scribere volo, de quibus equi magnitudinem coniciens, minime quispiam aberraverit. Cujus enim pulli tibiæ statim ab ortu fuerint altiores, is maximus fieri solet. Nam omnium quadrupedum tibiæ progressu temporis magnitudine non admodum crescunt, sed proportionem quadam apta corpus etiam reliquum pro ratione tibiæ sumit incrementum. Qui formam pulli ad hunc modum explorant, facile consequuturi nobis equum videntur, qui pedes habeat bonos, et robustus sit, et corpulentus, et elegans, et justæ magnitudinis. Si maxime quidam inter crescendum mutantur, nos tamen hæc confidenter in explorando sequi possimus: nam longe plures ex deformibus pulchri, quam ex pulchris deformes fiunt.

CAPUT II.

Quomodo autem pulli sint instituendi, de eo nobis scribendum non videtur. Res equestris in urbibus mandari solet iis, quibus opes inprimis idoneæ sunt, et reipublicæ pars non minima creditur. Longe vero satius est, ut juvenis quidem tum valetudinis suæ tum equestris rei studiosus

ἰππικῆς ἢ ἐπισταμένῳ ἤδη ἰππάζεσθαι μελετᾶν· τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ τοῦ τε οἴκου καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν πολεμικῶν μᾶλλον ἢ ἀμφὶ πώλεισιν διατρίβειν. (2) Ὁ μὲν δὲ ὥσπερ ἐγὼ γιγνώσκων περὶ πωλείας δῆλον ὅτι ἐκδῶσει τὸν πῶλον. Χρὴ μέντοι ὥσπερ τὸν παῖδα εἶναι ἐπὶ τέχνην ἐκδῶν, συγγραψάμενον ἃ δεῖσει ἐπιστάμενον ἀποδοῦναι οὕτως ἐκδιδόναι. Ταῦτα γὰρ ὑποδείγματα ἔσται τῷ πωλοδάμνῳ ὧν δεῖ ἐπιμεληθῆναι, εἰ μέλλει τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι. (3) Ὅπως μέντοι πρῶτος τε καὶ χειροσῆθης καὶ φιλόανθρωπος ὁ πῶλος ἐκδιδῶται τῷ πωλοδάμνῳ ἐπιμελητέον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον οἶκος τε τὰ πλεῖστα καὶ διὰ τοῦ ἱπποκόμου ἀποτελεῖται, ἣν ἐπίστηται τὸ μὲν πεινῆν καὶ διψῆν καὶ μυωπίζεσθαι παρασκευάζειν μετ' ἐρημίας γίγνεσθαι τῷ πῶλῳ, τὸ δὲ φαγεῖν καὶ πιεῖν καὶ τῶν λυπούντων ἀπαλλάττεσθαι δι' ἀνθρώπων. Τούτων γὰρ γιγνομένων ἀνάγκη μὴ μόνον φιλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ ποθεῖσθαι ὑπὸ πῶλῳ ἀνθρώπους. (4) Καὶ ἄπτεσθαι δὲ χρὴ ὧν ψηλαφωμένων ὁ ἵππος μάλιστα ἡδέεται. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ τε λασμιώτατα καὶ οἷς αὐτὸς ἥκιστα δύναται ὁ ἵππος, ἣν τι λυπῇ αὐτὸν, ἐπικουρεῖν. (5) Προστετάχθω δὲ τῷ ἱπποκόμῳ καὶ τὸ δι' ὄχλου διάγειν, καὶ παντοδαπαῖς μὲν ὄψεσι παντοδαποῖς δὲ φόροις πλησιάζειν. Τούτων δὲ ὅσῃ ἂν ὁ πῶλος φοβῆται, οὐ χαλπαίνοντα δεῖ ἀλλὰ πρᾶνόντα διδάσκειν ὅτι οὐ δεινὰ ἔστι. Καὶ περὶ μὲν πωλείας ἀρκεῖν μοι δοκεῖ τῷ ἰδιώτῃ εἰπεῖν τοσαῦτα πράττειν,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γε μὴν ἱππαζόμενον ὦνῃται τις, ὑπομνήματα γράφωμεν ἃ δεῖ καταμανθάνειν τὸν μέλλοντα μὴ ἑξαπατᾶσθαι ἐν ἱππωνείᾳ. Πρῶτον μὲν τοίνυν μὴ λαθέτω αὐτὸν τίς ἡ ἡλικία· ὁ γὰρ μηκέτι ἔχων γνώμονας οὐτ' ἄλλοισιν εὐφραίνει οὔτε ὁμοίως εὐαπάλλακτος γίγνεται. (2) Ὅποτε δὲ ἡ νεότης σαφής, δεῖ αὖ μὴ λαθεῖν πῶς μὲν εἰς τὸ στόμα δέχεται τὸν χαλινόν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Ταῦτα δ' ἥκιστ' ἂν λανθάνοι εἰ δρῶντος μὲν τοῦ ὠνούμενου ἐμβάλλοιτο ὁ χαλινός, δρῶντος δ' ἐξαιροῖτο. (3) Ἐπειτα δὲ προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν πῶς ἐπὶ τὸν νῶτον δέχεται τὸν ἀναβάτην. Πολλοὶ γὰρ ἵπποι χαλεπῶς προσέονται ἃ πρόδηλα αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι προσέμενοι πονεῖν ἀναγκασθήσονται. (4) Σκεπτέον δὲ καὶ τότε εἰ ἀναβαθεὶς ἐθέλει ἀφ' ἱππων ἀποχωρεῖν ἢ εἰ παρ' ἐστηκότας ἱππεύων μὴ ἐκφέρει πρὸς τούτους. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ διὰ κακὴν ἀγωγὴν πρὸς τὰς οἰκάδας ἀφόδους φεύγουσιν ἐκ τῶν ἱππασιῶν. (5) Τούς γε μὴν τερογνάθους μὴνυει μὲν καὶ ἡ πέδη καλουμένη ἱππασία, πολὺ δὲ μᾶλλον καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι τὴν ἱππασίαν. Πολλοὶ γὰρ οὐκ ἔγχευροῦσιν ἐκφέρειν, ἣν μὴ ἄμα συμβῇ ἢ τε ἀδικος γνάθος καὶ ἢ πρὸς οἶκον ἐκφορά. Δεῖ γε μὴν εἰδέναι καὶ εἰ ἀφεθείς εἰς τάχος ἀναλαμβάνεται ἐν βραχεὶ καὶ εἰ ἀποστρέφεσθαι ἐθέλει. (6) Ἀγά-

sil, aut si jam equitare norit, ut exerceatur, quam ut pullorum sit domitor; provector autem, ut domus, amicorum, civilium bellicarumque rerum curam potius gerat, quam pullis instituendis occupetur. Si quis autem de pullis idem mecum sentit, pullum instituendum locabit, et ita quidem, ut non aliter, ac si puerum artis alicujus discendæ causa locet. scripto complectatur, quomodo instructum sibi reddi velit. Id enim ostendet domitori, quid efficere studio suo debeat, si mercede potiri velit. Opera vero danda, ut pullum domitor mansuetum, tractabilem, hominum amantem accipiat. Hoc plerumque domi efficiunt equisones, si rem ita parare sciant, ut soli relictī pulli famem, sitim, ictus patiantur, ab hominibus vero pabulum potumque accipiant et a rebus molestis liberentur. Nam hac ratione non tantum diligi homines a pullis, sed expeti quoque necesse est. Etiam illa tangenda sunt, quorum contractatione solet equus inprimis delectari. Sunt autem hæc, quæ spissitudine pilorum abundant, et quibus, si molestum aliquid accidat, opem ipse ferre nequit. Equisoni quoque præcipiatur, ut pullum per turbam ducat, et ad varias species, varios sonos propius admoveat. Horum si qua reformidat pullus, non a sæviēte, sed deleniēte doceri debet, esse illa minime terribilia. De pullis instituendis hæc minus perito præscripsisse, mea quidem opinione satis est.

CAPUT III.

Jam ubi quis equum comparare vult, qui agitari coeperit; admonitiones quasdam adscribemus, quas scire debet qui nolit equorum in emptione circumveniri. Primum non ignoret, quæ sit ætas equi. Nam qui dentes pullinos, ætatis indices, amisit, nec spe delectat, nec periunde iterum vendi potest. Ubi juvenem esse constiterit, cognoscendum est, quomodo frænum ore, verticis habenas ad aures admittat. Id vero nequit obscurum esse, si frænum in conspectu emptoris et injiciatur, et eximatur. Hinc animadvertendum, quonam modo equitem dorso suscipiat. Ex equis enim plerique difficulter admittunt quæ jam ante intelligunt admissa laborandi necessitatem sibi adlatura. Hoc quoque considerandum, an consensus ab equis aliis digredi velit, vel an propter equos stantes actus, ad eos sessorem auferat. Sunt etiam, qui ob educationem malam ex ipsis agitationibus se fuga domum recipiunt. Ex oris altera parte duriores prodit etiam equitatio, quæ pedica vel gyrys vocatur; ac multo magis, ipsa equitationis mutatio. Nam plerique sessorem auferre non conantur, nisi simul et improbiore maxillæ sint et impetus ipse domum tendat. Etiam sciri oportet, an dimissus ad cursum celeriores paulo momento

θόν δὲ μὴ ἀπειρον εἶναι εἰ καὶ πληγῇ ἐγερθεὶς ἐθέλει
ὁμώως πείθεσθαι. Ἀχρηστον μὲν γὰρ δῆπου καὶ οἰ-
κέτης καὶ στρατεύμα ἀπειθές ἵππος δὲ ἀπειθὴς οὐ μόνον
ἀχρηστος ἀλλὰ πολλὰκις καὶ ὅσπερ προδότης διαπράτ-
τεται. (7) Ἐπεὶ δὲ πολεμιστήριον ἵππον ὑπεθέμεθα
ὤνεισθαι, ληπτέον πείραν ἀπάντων ὧσων περ καὶ ὁ πό-
λεμος πείραν λαμβάνει. Ἔστι δὲ ταῦτα, τάφρους
διαπηδᾶν, τείχια ὑπερβαίνειν, ἐπ' ὄχθους ἀνορεύειν, ἀπ'
ὄχθων καθάλλεσθαι καὶ πρὸς ἀνάντες δὲ καὶ κατὰ πρα-
νοῦς καὶ πλάγια ἐλαύνοντα πείραν λαμβάνειν. Πάντα
γὰρ ταῦτα καὶ τὴν ψυχὴν εἰ καρτερὰ καὶ τὸ σῶμα εἰ ὑγιὲς
βασανίζει. (8) Οὐ μέντοι τὸν μὴ καλῶς πάνυ ταῦτα
ποιοῦντα ἀποδοκιμαστέον. Πολλοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ μὴ
δύνασθαι ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπειροὶ εἶναι τούτων ἐλλείπονται.
Μαθόντες δὲ καὶ ἐθισθέντες καὶ μελετήσαντες καλῶς ἂν
ταῦτα πάντα ποιοῖεν, εἰ γ' ἄλλως ὑγιεῖς καὶ μὴ κακοὶ
εἴεν. (9) Τούς γε μέντοι ὑπόπτας φύσει φυλακτέον.
Οἱ γὰρ ὑπέρφοδοι βλάπτειν μὲν τοὺς πολεμίους ἀπ'
ἐαυτῶν οὐκ ἔωσι, τὸν δὲ ἀναβάτην ἐσφραῖν τε πολλὰ-
κις καὶ εἰς τὰ χαλεπώτατα ἐνέβαλον. (10) Δεῖ δὲ καὶ
εἰ τίνα χαλεπότητα ἔχοι ὁ ἵππος, καταμανθάνειν, εἴτε
πρὸς ἵππους εἴτε πρὸς ἀνθρώπους, καὶ εἰ δυσγάργαιός
γε εἴη· πάντα γὰρ ταῦτα χαλεπὰ τοῖς κακῆμένους γί-
γνεται. (11) Τὰς δὲ γε τῶν χαλινώσεων καὶ ἀναβάσεων
ἀποκωλύσεις καὶ τὰλλα δινεύματα πολλὸν ἂν ἔτι μάλλον
καταμάθοι τις εἰ πεπονημένος ᾗ τῷ ἵππῳ πάλιν πει-
ρῶτο ποιεῖν ταῦτα ὅσπερ πρὶν ἀρεῖσθαι ἵππευσιν.
Ὅσοι δ' ἂν πεπονηκότες ἐθέλωσι πάλιν πόνους ὑπο-
δύεσθαι, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχονται ταῦτα ψυχῆς καρ-
τερός. (12) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, ὅστις εὖπους μὲν
εἴη, πρῶτος δὲ, ἀρκούντως δὲ ποδώκης, ἐθέλοι δὲ καὶ
δύναιτο πόνους ὑποφέρειν, πείθοιτο δὲ μάλιστα, οὗτος
ἂν εἰκότως ἀλυπότατος τ' εἴη καὶ σωτηριώτατος τῷ
ἀναβάτῃ ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Οἱ δὲ ἢ διὰ βλακείαν
ἐλάσεως πολλῆς δεόμενοι ἢ διὰ τὸ ὑπέρθυμοι εἶναι πολ-
λῆς θωπείας τε καὶ πραγματείας ἀσχολῶν μὲν ταῖς
χερσὶ τοῦ ἀναβάτου παρέχουσιν, ἀθυμίαν δ' ἐν τοῖς κιν-
δύοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ὅταν γε μὴν ἀγασθεὶς ἵππον πρίηται τις καὶ οἰκαδε
ἀγάγηται, καλὸν μὲν ἐν τοιούτῳ τῆς οἰκίας τὸν στα-
θμὸν εἶναι ὅπου πλειστάκις ὁ δεσπότης ὄψεται τὸν ἵπ-
πον· ἀγαθὸν δ' οὕτω κατεσκευάσθαι τὸν ἵππῳ ὥστε
μηδὲν μάλλον οἶόν τ' εἶναι τὸν τοῦ ἵππου σῖτον κλα-
πῆναι ἐκ τῆς φάτνης ἢ τὸν τοῦ δεσπότου ἐκ τοῦ ταμι-
είου. Ὁ δὲ τούτου ἀμελῶν ἐμοὶ μὲν ἐαυτοῦ δοκεῖ
ἀμελεῖν· δῆλον γὰρ ὅτι ἐν τοῖς κινδύνοις τὸ αὐτοῦ σῶμα
τῷ ἵππῳ ὁ δεσπότης παρακατατίθεται. (3) Ἔστι δὲ
οὐ μόνον τοῦ μὴ κλέπτεσθαι ἐνεκα τὸν σῖτον ἀγαθὸς ὁ
ἐχυρὸς ἵππων, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν πῃ ἐκχομίσῃ τὸν σῖτον
ὁ ἵππος φανερόν γίγνεται. Τούτου δ' ἂν τις αἰσθόμε-

inhibeatur, et an reverti velit. Hoc quoque non ignorari
conducit, an excitatus ictu perinde, ac prius, parere velit.
Quippe nullius usus est et famulus, et exercitus contumax :
equus vero contumax non tantum inutilis est, sed etiam
saepenumero perpetrat ea quæ proditor solet. Et quando
nobis equum bellatorem comparandum suscepimus, peri-
culum ejus faciundum in omnibus, quæ in bello tentari
consueverunt. Ea vero sunt, transilire fossas, superare
muros, in tumultus evadere cum impetu, de tumulis desilire.
Faciundum quoque periculum et sursum agitando per accli-
via, et per declivia, et in transversum. Nam his omnibus
et animus exploratur, an tolerans; et corpus, an sanum sit.
Non tamen is, qui hæc non admodum bene præstat, reji-
ciendus est. Etenim plerique, non quia non possint, sed
quia rudes sint, in his deficiunt. At vero si didicerint, et
adsuefacti sint, et exercitati, hæc omnia recte præstiterint;
modo sani sint, et non ignavi. Suspicious tamen ab natura
sunt cavendi. Nam qui valde formidolosi sunt, ut hostem
de se lædi non sinunt, ita saepenumero etiam in gravissima
pericula conjecto sessori detrimentum attulerunt. Cogno-
scendum quoque, num aliqua sævities insit equo, vel adver-
sus equos vel adversus homines; et an se titillari non
patiat. Etenim hæc omnia non possunt non iis esse gra-
via, qui equum talem possident. An autem se frænari, et
conscendi recuset, vel alio quo modo se agitet, multo faci-
lius cognoverit aliquis, si post exhaustos ab equo labores
rursus ea facere, quæ prius ante equitationem, adgrediat. Quippe
si qui laboribus exhaustis, iterum labores subire
volunt; indicia satis idonea firmi ac tolerantis animi præ-
bent. Ad summam, is equus, cui boni sunt pedes, qui
mansuetus est, qui satis velox, qui sustinere labores velit
et possit, ac maxime pareat, is in actionibus bellicis equiti
haud dubie nec ullius rei gravis, et salutis auctor inprimis
existet. Qui vero vel propter ignaviam multum impellendi
sunt, vel propter animositatem nimiam magno cum labore
demulcendi; pariter et negotium manibus equitis exhibent,
et in periculis exanimant.

CAPUT IV.

Jam ubi quis equum sibi probatum comparaverit, ac do-
mum duxerit; commodum erit, ea parte domus esse stabu-
lum, ubi dominus equum creberrime conspiciet; commo-
dum, sic equile construi, ut non magis equi pabulum e
præsepi, quam domini cibus e penu subtrahi furto possit.
Qua quidem in re qui negligens est, se ipsum negligere mihi
videtur: nam perspicuum est, dominum in periculis equo
corpus suum credere. Nec tantum hanc commoditatem
habet equile munitum, ne pabulum furto subtrahatur; sed
etiam ut constet, quando pabulum equus e præsepi dis-
sipel. Id vero si quis sentiat, intelligat licet, vel corpus

νος γινώσκοντες ὅτι ἡ τὸ σῶμα ὑπεραιμαῖν δέεται θεραπείας ἢ κόπου ἐνόντος δέεται ἀναπαύσεως ἢ κριθάσεως ἢ ἄλλη τις ἀρρώστια ὑποδέεται. Ἔστι δ' ὥσπερ ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἵππων ἀρχόμενα πάντα εὐιατότερα ἢ ἐπειδὴν ἐνοκισθῶσιν τε καὶ ἐξαμαρτηθῇ τὰ νοσήματα.

(3) Ὡς περ δὲ τῶν ἵππων σίτου τε καὶ γυμνασίων ἐπιμελητέον, ὅπως ἂν τὸ σῶμα ἰσχύῃ, οὕτω καὶ τοὺς πόδας ἀσκητέον. Τὰ μὲν τοίνυν ὑγρά τε καὶ λεῖα τῶν σταθμῶν λυμαίνεται καὶ ταῖς εὐφύεσιν ὀπλᾶς. Δεῖ δὲ, ὥς μὲν μὴ ᾗ ὑγρά, εἶναι ἀπόρρυτα, ὥς δὲ μὴ λεῖα, λίθους ἔχοντα κατορωρυγμένους προσαλλήλους παραπλησίους ὀπλᾶς τὸ μέγεθος. Τὰ γὰρ τοιαῦτα σταθμὰ καὶ ἐφεστηκότες ἅμα στερεοὶ τοὺς πόδας.

(4) Ἐπειτὰ γε μὴν τῶν ἵπποκόμων ἐξακτέον μὲν τὸν ἵππον ὅπου ψήξει, μεταδετέον δὲ μετὰ τὸ ἄριστον ἀπὸ τῆς φάτης, ἐν ᾗ ἴδιον ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἴη. Ὡς δ' ἂν αὐτὸς ἐξω σταθμὸς βέλτιστος εἴη καὶ τοὺς πόδας κρατύνει, εἰ λίθων στρογγύλων ἀμφιδόχμων, ὅσον μυαλίων ἀμάξας τέτταρας ἢ πέντε χύδην καταβάλλοι, περιχειλώσας σιδήρῳ, ὥς ἂν μὴ σκεδαννύωνται. Ἐπὶ γὰρ τούτων ἱστῆκός ὥσπερ ἐν ὀδῶ λιθῶδει ἀεὶ μέρος τῆς ἡμέρας πορεύοιτο. (5) Ἀνάγκη δὲ καὶ ψηχόμενον καὶ μυαπίζόμενον χρῆσθαι ταῖς ὀπλᾶς καθάπερ θῆαν βαδίξῃ. Καὶ τὰς χελιδόνας δὲ τῶν ποδῶν οἱ οὕτω κεχυμένοι λίθοι στερεοῦσιν. Ὡς δὲ περὶ τῶν ὀπλῶν ἵππος καρτερὰ ἔσονται, οὕτω καὶ περὶ τῶν στομάτων ὅπως μαλακά ἔσται ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Τὰ δ' αὐτὰ ἀνθρώπου τε σάρκα καὶ ἵππου ἀπαλύνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἴππικὸν δὲ ἀνδρὸς ἡμῖν δοκεῖ εἶναι καὶ τὸν ἵπποκόμον πεπαιδευθῆναι ἃ δεῖ περὶ τὸν ἵππον πράττειν. Πρῶτον μὲν τοίνυν τῆς ἐπιφαντοῦς φορβειᾶς ἐπίστασθαι αὐτὸν δεῖ μήποτε τὸ ἅμμα ποιῆσθαι ἔνθα περ ἡ κορυφαία περιτίθεται. Πολλάκις γὰρ κνῶν ὁ ἵππος ἐπὶ τῇ φάτῃ τὴν κεφαλὴν, εἰ μὴ ἀσινῆς ἢ φορβειὰ περὶ τὰ ὦτα ἔσται, πολλάκις ἂν ἑλκὴ ποιοῖη. Ἐλκυσμένων γε μὴν τούτων ἀνάγκη τὸν ἵππον καὶ περὶ τὸ χαλινεῖσθαι καὶ περὶ τὸ ψήχεσθαι δυσκολώτερον εἶναι. (2) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ τετάχθαι τῶν ἵπποκόμων καθ' ἡμέραν τὴν κόπρον καὶ τὰ ὑποστρώματα τοῦ ἵππου ἐκφέρειν εἰς ἕν χωρίον. Τοῦτο γὰρ ποιῶν αὐτὸς τ' ἂν ῥῆστα ἀπαλλάττοι καὶ ἅμα τὸν ἵππον ὠφελοῖη. (3) Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν ἵπποκόμον καὶ τὸν κημὸν περιτιθέναι τῶν ἵππων, καὶ θῆαν ἐπὶ ψῆξιν καὶ θῆαν ἐπὶ καλίστραν ἐξάγει. Καὶ ἀεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀχαλίνωνται ἀγὴ κημοῦν δεῖ. Ὁ γὰρ κημὸς ἀναπνεῖν μὲν οὐ κωλύει, δάκνειν δὲ οὐκ ἔσθ' καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν δὲ περικείμενος μᾶλλον ἐξαιρεῖ τῶν ἵππων. (4) Καὶ μὴν δεσμεύειν τὸν ἵππον ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς δεῖ. Πάντα γὰρ ὅσα ἂν δυσκόλα ᾖ περὶ τὸ πρόσωπον ὁ ἵππος ἐκνεύειν πέφυκεν ἄνω. Ἐκνεύων γε μὴν οὕτω δεδε-

ejus sanguinis nimium abundans, remedii alicujus indigere, vel lassum quiete reficiendum, vel crudelitatem aliumve quendam languorem obrepere. Sunt autem omnia non aliter atque in homine, magis ab initio etiam in equo curabilia, quam ubi vel inhærescere morbi firmius, vel in eis peccatum fuerit. Quemadmodum vero et pabuli, et exercitiorum equi ratio haberi debet, ut corpus robustum efficiatur; ita pedes quoque muniendi sunt. Humida læviaque stabula bonas etiam a natura corrumpunt ungulas. Itaque ne stabula sint humida, declivia esse debent; ne lævia, lapides conjunctim defossos habere, magnitudine parces ungulis. Nam hujusmodi stabula pedes insistentium lapidibus equorum solidiores efficiunt. Secundum hæc in eum locum equus educendus curatori, ubi destringatur; et post prandii pabulum solutis loris removendus a præsepi, quo jucundius ad pabulum vespertinum accedat. Sic autem et stabulum exterius optimum erit, et equi pedes corroborabit, si lapidum rotundorum palmarium, minæ fere pondus habentium, plaustra quatuor aut quinque passim subternas, et ferreo labro includas, ne diffundantur. Quippe dum his institerit, nunquam non diei partem aliquam velut in via lapidea ingrediendo exiget. Necesse est etiam, ut ungulis perinde utatur, dum et destringitur, et pungitur, atque inter incedendum. Pedum quoque ranulæ a lapidibus hoc modo substratis solidantur. Sicut autem ungularum, quo firmæ sint; ita etiam oris, ut sit tenerum, cura geri debet. Eadem vero et hominis carnem, et os equi tenerius efficiunt.

CAPUT V.

Videtur etiam nobis viri equestris esse, ut equisonem edoctum habeat, quomodo cum equo sit agendum. Ac primum scire hunc oportet, nunquam præsepialis capistri nodum ea parte capitis adstringendum, cui verticis habere adhiberi solent. Quum enim equus ad præsepe frequenter caput scabere consueverit, nisi capistrum auribus ita sit adplicatum, ut non noceat, sæpenumero partes illas exulcerat. Ob eas autem exulcerationes fieri necesse est, ut equus et ad frænandum et ad destringendum se difficiliorem præbeat. Fuerit hoc quoque bonum, ut equis mandatum efferendi quotidie fimi, et stramentorum equi, unum aliquem in locum, habeat. Id enim si faciat, simul eo labore nullo negotio defungetur, et equo proderit. Etiam sciat equis camum equo admovendum, sive ad destructionem, seu ad volutabrum educat. Adeoque semper, quocumque duxerit equum sine fræno, camum adhibere debet. Quippe camus ut respirationem non impedit, ita mordere non sinit: idemque si equis adhibitas sit, magis ab insidiis homini struendis avocatur. Supra caput adligari debet equus. Nam omnia, quæ circum os equo molesta contingunt, sursum elatio capite declinare solet. Itaque sic adligatus si quid declinet,

μένος χαλᾶ μᾶλλον ἢ διασπᾶ τὰ δεσμά. (6) Ἐπειδὴν δὲ ψήχῃ, ἀρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς χαίτης· μὴ γὰρ καθαρῶν τῶν ἄνω ὄντων μάταιον τὰ κάτω καθαίρειν. Ἐπειτα δὲ κατὰ μὲν τὸ ἄλλο σῶμα πᾶσι τοῖς τῆς καθάρσεως ὀργάνοις ἀνιστάντα δεῖ τὴν τρίχα σοβεῖν τὴν κόνιν οὐ κατὰ φύσιν τῆς τριχὸς· τῶν δ' ἐν τῇ ῥάχει τριχῶν ἄλλω μὲν ὀργάνῳ οὐδενὶ δεῖ ἄπτεσθαι, ταῖς δὲ χερσὶ τρίβειν καὶ ἀπαλύνειν ἥπερ φύσει κέκλινται· ἥμισυ γὰρ ἂν βλάπτει τὴν ἔδραν τοῦ ἵππου. (8) Ὑδατι δὲ καταπλύνειν τὴν κεφαλὴν χρὴ· ὁστώδης γὰρ οὖσα εἰ σιδήρῳ ἢ ξύλῳ καθαίροιτο, λυποῖ ἂν τὸν ἵππον. Καὶ τὸ προκόμιον δὲ χρὴ βρέχειν καὶ γὰρ αὐταὶ εὐμήκαιες οὖσαι αἱ τρίχες ὄρνεν μὲν οὐ κωλύουσι τὸν ἵππον, ἀποσοβοῦσι δὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ λυποῦντα. Καὶ τοὺς θεοὺς δὲ οἰεσθαι χρὴ δεδωκέναι ταύτας τὰς τρίχας ἵππῳ ἀντὶ τῶν μεγάλων ὤτων ἃ ὄνοι τε καὶ ἡμίονοι ἔδωσαν ἀλεξητήρια πρὸ τῶν ὀμμάτων. (7) Καὶ οὐρὰν δὲ καὶ χαίτην πλύνειν χρὴ, ἐπεὶ περ αὖτε δεῖ τὰς τρίχας, τὰς μὲν ἐν τῇ οὐρᾷ, ὅπως ἐπὶ πλείστον ἐξικνούμενος ἀποσοβῇται ὁ ἵππος τὰ λυποῦντα, τὰς δὲ ἐν τῇ τραχήλῳ, ὅπως τῷ ἀναβάτῃ ὥς ἀφθονωτάτῃ ἀντὶληψις ᾖ. (8) Δέδοται δὲ παρὰ θεῶν καὶ ἀγλαίας ἕνεκα ἵππῳ χαίτη καὶ προκόμιον δὲ καὶ οὐρά. Τεκμήριον δέ· αἱ γὰρ ἀγλαΐαι τῶν ἵππων οὐχ ὁμοίως ὑπομένουσι τοὺς ὄνους ἐπὶ τῇ ὀχείᾳ ἕως ἂν κομῶσιν. Οὐ ἕνεκα καὶ ἀποκείρουσι πρὸς τὴν ὀχείαν τὰς ἵππους ἅπαντες οἱ ὀνοβατοῦντες. (9) Τὴν γε μὴν τῶν σκελῶν κατὰπλυσιν ἀφαιροῦμεν· ὠφελεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν, βλάπτει δὲ τὰς σπλάς ἢ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βρέξει. Καὶ τὴν ὑπὸ γαστέρα δὲ ἄγαν καθαρσιν μειοῦν χρὴ· αὐτὴ γὰρ λυπεῖ μὲν μάλιστα τὸν ἵππον, ὅσῳ δ' ἂν καθαρώτερα ταῦτα γένηται, τοσούτῳ πλείονα τὰ λυποῦντα ἀθροῖζι ὑπὸ τὴν γαστέρα· (10) ἢν δὲ καὶ πάνυ διαπονήσῃται τις ταῦτα, οὐ φθάνει τε ἐξαγόμενος ὁ ἵππος καὶ εὐθὺς ὁμοίός ἐστι τοῖς ἀκαθάρτοις. Ταῦτα μὲν οὖν ἔαν χρὴ. Ἀρκεῖ δὲ καὶ ἡ τῶν σκελῶν ψήξις αὐταῖς ταῖς χερσὶ γυγνομένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Δηλώσομεν δὲ καὶ τοῦτο ὡς ἂν ἀβλαβέστατα μὲν τις φαυτῷ, τῷ δ' ἵππῳ ὠφελιμώτατα ψήχοι. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ βλέπων τῷ ἵππῳ καθάρη, κίνδυνος καὶ τῷ γόνατι καὶ τῇ ὀπλῇ ἐς τὸ πρόσωπον πληγῇναι· (2) ἢν δὲ ἀντία τῷ ἵππῳ ὄρῳ καὶ ἔξω τοῦ σκέλους ὅταν καθάρη κατὰ τὴν ὠμοπλάτην καθίζων ἀποτρίβῃ, οὕτω πάθοι μὲν ἂν οὐδὲν, δύναιτο δ' ἂν καὶ τὴν χελιδόνα τοῦ ἵππου θεραπεύειν ἀναπτύσσων τὴν ὀπλήν. (3) Ὡς δ' αὐτως καὶ τὰ ὀπισθεν σκελὴ καθαίρετω. Εἰδέναι δὲ χρὴ τὸν περὶ τὸν ἵππον ὅτι καὶ ταῦτα καὶ τὰλλα πάντα ὅσα πράττειν δεῖ ὡς ἥμισυ χρὴ κατὰ τὸ πρόσωπόν τε καὶ οὐρὰν ποιήσοντα προσέειναι· ἢν γὰρ ἐπιχειρῇ ἀδικεῖν, κατ' ἀμφοτέρωτα ταῦτα χρεῖται τῶν ὁ

laxat potius vincula, quam rumpit. Strigilli usus, a capite ac juba incipiat. Nam frustra sit inferiora purgare, si superiora necdum munda sint. Deinde reliquo corpore cunctis ad expurgandos equos factis instrumentis erigere pilos, et pulverem extergere contra naturam pilorum debet: at spinæ pilos alio nullo tanget instrumento, nisi quod manibus eos fricabit, et secundum naturalem eorum situm emolliet. Quippe sic illam in equo sellam quam minimum læserit. Aqua caput eluendum est. Quum enim osseum sit, dolorem sentiet equus, si ferro vel ligno purgetur. Capronæ quoque sunt humectandæ. Quum enim prolixi sint hi capilli, sicut equum in adspiciendo non impediunt, ita depellunt ab oculis, si qua molesta iis accidunt. Deos quoque putandum hos equo capillos aurium magnarum loco dedisse, quas asinis et mulis ad depellendas oculorum injurias concesserunt. Eluenda quoque cauda cum juba, quo capilli crescant; caudæ quidem, ut eam longissime porrigens equus, abigere molesta possit; colli vero, ut adminiculum, quod adprehendat consensor, copiosum habeat. Etiam venustatis causa divinitus equo juba, capillus anterior, cauda contigit. Ejus argumentum hoc fuerit, quod equæ armentales non perinde asinos ad coitum admittant, dum comatæ sunt. Propterea tondent ad coitum equas omnes illi, qui volunt ut ab asinis ineanant. Crura ceteris membris abluendis eximimus. Ut enim utilitatis nihil habet, ita etiam noxia est ungularum humectatio quotidiana. Nimia quoque repurgatio eorum, quæ sub alvo sunt, moderanda. Nam equo maximam illa molestiam exhibet, et quo partes eæ mundiores fuerint, eo plura sub alvo dolorem equo concitantia colligunt. Quod si maxime laborem in his perpetuum aliquis impenderit, non prius educitur equus, quin statim similis sit immundis. Quapropter hæc omittenda sunt. Crurum quoque deteratio, quæ duntaxat fit ipsis manibus, sufficit.

CAPUT VI.

Indicabimus hoc etiam, quemadmodum aliquis suo cum damno minimo, et equi commodo maximo, defricatione utatur. Nam ita si detergat sordes, ut in eandem cum equo spectet partem; periculum erit, ne in faciem ab equo tum genu tum ungula percutiatur. Sin adversus equum intuens, et extra crus ipsum inter tergendum ad scapulam constitutus defricaverit, necipse damni hoc modo quidquam acceperit, et possit itidem equi ungulam aperiendo ranulæ remedium adferre. Similiter et crura posteriora purget. Verum id observet qui versatur apud equum, et hæc et alia sane omnia, quæ fieri oportet, minime sic faciunda ut a fronte et a tergo accedatur: quippe si nocere homini equus adgredia-

ἵππος ἀνθρώπου. Ἐκ πλαγίου δ' ἂν τις προσῶν ἀδραβεστάτα μὲν ἑαυτῷ, πλείστα δ' ἂν ἵππῳ δύναίτο χρῆσθαι. (4) Ἐπειδὴν γε μὴν ἀγειν δέη τὸν ἵππον, τὴν μὲν ὀπισθεν ἀγωγὴν διὰ τὰδε οὐκ ἐπαινοῦμεν ὅτι τῷ μὲν ἀγοντι οὕτως ἥκιστα ἔστι φυλάσασθαι, τῷ δ' ἵππῳ οὕτω μάλιστα ἔξεστι ποιῆσαι, ὅτι ἂν βούληται. (5) Τὸ δ' αὖ ἐμπροσθεν μακρῷ ρυταγωγῇ προϊόντα διδάσκειν ὑψηγεῖσθαι τὸν ἵππον διὰ τὰδε αὖ ψέγομεν. Ἐξεστι μὲν γὰρ τῷ ἵππῳ κατ' ὁπότερ' ἂν βούληται τῶν πλαγιῶν κακουργεῖν, ἔξεστι δὲ ἀναστρεφόμενον αὐτὸν γίγνεσθαι τῷ ἀγοντι. (6) Ἀθρόοι δὲ δὴ ἵπποι πῶς ἂν ποτε ἀλλήλων δύναιντο ἀπέχεσθαι οὕτως ἀγόμενοι; ἐκ πλαγίου δὲ ἵππος ἐθισθεὶς παράγεσθαι ἥκιστα μὲν ἂν καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους δύναιτ' ἂν κακουργεῖν, κάλλιστα δ' ἂν παρεσκευασμένος τῷ ἀναβάτῃ εἴη καὶ εἰ ποτε ἐν τάχει ἀναβῆναι δέησιν. (7) Ἴνα δὲ ὁ ἵπποκόμος καὶ τὸν χαλινὸν ὀρθῶς ἐμβάλη, πρῶτον μὲν προσίτω κατὰ τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἵππου· ἔπειτα τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἰρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. (8) Κἂν μὲν δέχηται, δῆλον ὅτι περιτιθέναί δι τὸν κεκρύφαλον· ἐὰν δὲ μὴ ὑποχάσκη, ἔχοντα δεῖ πρὸς τοῖς ὁδοῦσι τὸν χαλινὸν τὸν μέγαν δάκτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἰσω τῆς γνάθου τῷ ἵππῳ ποιῆσαι. Οἱ γὰρ πολλοὶ τοῦτου γιγνομένου χαλῶσι τὸ στόμα. Ἦν δὲ μὴδ' οὕτω δέχεται, πιεσάτω τὸ χεῖλος περὶ τῷ κυνόδοντι. Καὶ πάντινες ὀλίγοι οὐ δέχονται τοῦτο πάσχοντες. (9) Δεδιδάχθω δὲ καὶ τὰδε ὁ ἵπποκόμος, πρῶτον μὲν μήποτε ἀγειν τῆς ἡνίας τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ἑτερογνάθους ποιεῖ· ἔπειτα δὲ ὅσον δεῖ ἀπέχειν τὸν χαλινὸν τῶν γνάθων. Ὁ μὲν γὰρ ἄγαν πρὸς αὐταῖς τυλοῖ τὸ στόμα, ὥστε μὴ εὐαίσθητον εἶναι, ὁ δὲ ἄγαν εἰς ἄκρον τὸ στόμα καθιέμενος ἐξουσίαν παρέχει συνδάκνοντι τὸ στόμιον μὴ πείθεσθαι. (10) Χρὴ δὲ τὸν ἵππον μὴ κατὰ τοιάδε παρωξύνθαι, εἰ τι δεῖ πονεῖν. Οὕτω γὰρ δὴ μέγα ἔστι τὸ λαμβάνειν ἐθέλειν τὸν ἵππον τὸν χαλινὸν, ὥς ὁ μὴ δεχόμενος παντάπασιν ἄχρηστος. (11) Ἦν δὲ μὴ μόνον ὅταν πονεῖν μέλλῃ χαλινῶται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τὸν σῖτον καὶ ὅταν ἐξ ἵππασίας εἰς οἶκον ἀπάγῃται, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστὸν εἰ ἀρπάξοι τὸν χαλινὸν αὐτόματος προτεινόμενον. (12) Ἀγαθὸν δὲ τὸν ἵπποκόμον καὶ ἀναβάλλειν ἐπίστασθαι τὸν Περσικὸν τρόπον, ὅπως αὐτός τε ὁ δεσπότης, ἢν ποτε ἀρρωστήσῃ ἢ πρεσβύτερος γένηται, ἔχῃ τὸν εὐπετῶς ἀναβιδάζοντα, καὶ ἄλλω ἢ τινι βούληται τὸν ἀναβαλοῦντα ἐπιχαρίσῃται. (13) Τὸ δὲ μήποτε σὺν ὀργῇ τῷ ἵππῳ προσφέρεσθαι, ἐν τοῦτο καὶ δίδαγμα καὶ ἐθισμα πρὸς ἵππον ἀριστον. Ἀπρονόητον γὰρ ὁ ὀργή, ὥστε πολλὰκις ἐξεργάζεται ὧν μεταμέλειν ἀνάγκη. (14) Καὶ ὅταν δὲ ὑποπεύσας τι ὁ ἵππος μὴ θέλῃ πρὸς τοῦτο προσκίναται, διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινὰ ἔστι, μάλιστα μὲν [οὖν] ἵππῳ εὐκαρδίῳ· εἰ δὲ μὴ, ἀπτόμενον αὐτὸν τοῦ δεινοῦ δοκοῦντος εἶναι καὶ τὸν ἵππον πρῶτος προσ-

tur, ab utraque parte viribus homine superior est. At si quis a latere adierit, is minime cum damno suo, multa cum equo poterit agere. Jam ubi ducendus est equus, ut aliquis a tergo sequens eum ducat, propterea non probamus, quia ductor hoc modo minime sibi cavere potest, et equo facere nullo negotio licet omnia quæ vult. Rersus ut aliquis antecedentem a fronte, longo cum loro ductorio doceat equum præire, propter has causas reprehendimus: quod equo nocere liceat utrocumque velit a latere, atque etiam se convertere possit, et in ductorem adversus irruere. Quod si plures equi sic ducantur, quinam fiet ut a se invicem abstineant? Qui vero a latere duci consuevit equus, is minime nec equos nec homines lædere possit, et equiti commodissime paratus ad manum fuerit, si quando celeriter in eum sit adscendendum. Ut autem curator equo frænum etiam recte injiciat, ad lævum latus equi primum accedat; deinde habenas circum caput injectas, in summis armis deponat, verticisque lorum dextra tollat, læva autem lupos admoveat. Hos si admittat, totum fræni reticulum ei scilicet induendum erit. Sin os pandere nolit, frænum equi dentibus adhibendo digitus maximus sinistræ manus buccæ inseratur. Nam plerique, si hoc fiat, os laxant. Si ne ita quidem admittat, labrum ad dentem, qui caninus dicitur, premat. Paucissimi quidem, si hoc eis accadat, frænum non recipiunt. Etiam in his instructus sit curator: primum, ne ducat equum habenæ fune altero: sic enim pars oris altera fit durior: deinde, ut a maxillis intervallo conveniente frænum absit. Nam si valde maxillis incumbat, ori callum obducit, adeo ut sensum perdat; at si nimis ad os extremum demittatur, potestatem præbet equo se contumaciter gerendi, si frænum simul mordeat. In talibus vero minime irritari debet equus, si quid elaborari oportet. Quippe tantum in hoc momenti situm est, ut equus admittere frænum velit, ut si quis non admittat, omnino inutilis sit. Quod si non tantum frænētur, ubi laborandum est equo, verum etiam quum ad pabulum ducitur, et quum ex agitatione domum reducitur; mirum non sit, frænum oblatum ab eo sponte rapi. Bonum hoc quoque, scire curatorem, quo pacto sessor more Persico in equum sustollendus sit: ut et ipse dominus, si morbo languescat, aut ætate provecior fiat, habeat hominem, a quo facile imponatur in equum; et alteri, cui velit, gratificari queat hominem concedendo a quo sustollatur. Unum autem hoc ad equos et præceptum et institutum est optimum, nunquam ut iracunde cum equo agatur. Nam ira quiddam est inconsideratum. Itaque sæpenumero facit ea quorum poenitere necesse sit. Quum etiam suspectum aliquid habens equus, id adire non vult; docendus est, in eo nihil esse terribile, præsertim equo animoso: sin id fieri nequeat, equitem ipsum attingere oportet id, quod terribile videtur, equum leniter adducendo.

άγοντα. (15) Οἱ δὲ πληγαῖς ἀναγκάζοντες ἔτι πλείω φόβον παρέχουσιν. Οἴονται γὰρ οἱ ἵπποι, ὅταν τι χαλεπὸν πάσχουσιν ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ τούτου τὰ ὑποπτευόμενα αἷτια εἶναι. (16) Ἐπειδὴν γὰρ μὴν ὁ ἵπποκόμος τὸν ἵππον παραδῶ τῷ ἀναβάτῃ, τὸ μὲν ἐπίστασθαι ὑποδιβάλλεσθαι τὸν ἵππον, ὥστε εὐπετὰς εἶναι ἀναβῆναι, οὐ μεμφομένα· τὸν γὰρ μόντοι ἵππεία νομίζομεν χρῆναι μελετᾶν καὶ μὴ παρέχοντος ἵππου δύνασθαι ἀναβαίνειν. Ἄλλοτε μὲν γὰρ ἄλλοιός ἵππος παραπίπτει, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ὁ αὐτὸς ὑπηρετεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅταν γὰρ μὴν παραδεῖχται τὸν ἵππον ὡς ἀναβησόμενος, νῦν αὖ γράφομεν ὅσα ποιῶν ὁ ἵππεὺς καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ ἵππῳ ὠφελιμώτατος ἂν ἐν τῇ ἵππείᾳ εἴη. Πρῶτον μὲν τοίνυν τὸν ῥυταγωγέα χρῆ ἐκ τῆς ὑποχαλινιδίας ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἡρτημένον εὐτρεπῆ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν, καὶ οὕτω χαλαρὸν ὡς μήτ' ἂν ἀνιμῶν τῶν τριχῶν παρὰ τὰ ὦτα λαβόμενος μέλλῃ ἀναβῆσθαι, μήτε ἂν ἀπὸ δόρατος ἀναπηδᾷ, σπᾶν τὸν ἵππον. Τῇ δεξιᾷ δὲ τὰς ἡνίας παρὰ τὴν ἀκρωμῖαν λαμβανέντω δμοῦ τῇ χαίτῃ, ὅπως μὴδὲ καθ' ἓνα τρόπον ἀναβαίνων σπᾶσθαι τῷ χαλινῷ τὸ στόμα τοῦ ἵππου. (2) Ἐπειδὴν δὲ ἀνακουφίσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνάβασιν, τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἀνιμάτω τὸ σῶμα, τὴν δὲ δεξιὰν ἐκτείνων συνεπαίρετόν ἑαυτὸν, οὕτω γὰρ ἀναβαίνων οὐδὲ ὀπισθεν αἰσχροὺς θέαν παρέξει, συγκεκαμμένῳ δὲ τῷ σκέλει, καὶ μὴδὲ τὸ γόνυ ἐπὶ τὴν ῥάχιν τοῦ ἵππου τιθέντω, ἀλλ' ὑπερβήσάτω ἐπὶ τὰς δεξιὰς πλευράς τὴν κνήμην. Ὅταν δὲ περιενέγκῃ τὸν πόδα, τότε καὶ τὸ γλουτὸν καταθέντω ἐπὶ τὸν ἵππον. (3) Ἦν δὲ τύχῃ ὁ ἵππεὺς τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἄγων τὸν ἵππον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ δόρυ ἔχων, ἀγαθὸν μὲν ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τὸ καὶ ἐκ τῶν δεξιῶν μελετῆσαι ἀναπηδᾶν. Μαθεῖν δ' οὐδὲν δεῖ ἄλλο ἢ ἂ μὲν τότε τοῖς δεξιοῖς τοῦ σώματος ἐποίει τοῖς ἀριστεροῖς ποιεῖν, ἢ δὲ τότε τοῖς ἀριστεροῖς τοῖς δεξιοῖς. (4) Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ταύτην ἐπαινοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, ὅτι ἅμα τε ἀναβεηκῶς ἂν εἴη καὶ κατεσκευασμένος πάντα, εἴ τι δέοι ἐξαίφνης πρὸς πολεμίους ἀγωνίζεσθαι. (5) Ἐπειδὴν γὰρ μὴν καθίσταται εἰς τὴν ἐπὶ ψιλοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου, οὐ τὴν ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δίφρου ἔδραν ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ὥσπερ ὀρθὸς ἂν διαβεηκῶς εἴη τοῖν σκελοῖν. Τοῖν τε γὰρ μηροῖν οὕτως ἂν ἔχοιτο μάλλον τοῦ ἵππου, καὶ ὀρθὸς ὢν ἐρρωμενεστέρας ἂν δύναται καὶ ἀκοντῖσαι καὶ πατάξαι ἀπὸ τοῦ ἵππου, εἰ δέοι. (6) Χρὴ δὲ καὶ χαλαρὰν ἀπὸ τοῦ γόνατος ἀφεῖσθαι τὴν κνήμην σὺν τῷ ποδί. Σκληρὸν μὲν γὰρ ἔχων τὸ σκέλος εἰ προσκώψει τῷ προσκεκαλσμένῳ ἂν εἴη· ὑγρὰ δὲ οὖσα ἢ κνήμη, εἴ τι καὶ προσπίπτει αὐτῇ, ὑπείκει ἂν καὶ τὸν μηρὸν οὐδὲν μετακινῇ. (7) Δεῖ δὲ τὸν ἵππεία καὶ τὸ ἀνωθεν τῶν ἑαυτοῦ ἰσχυρὸν σῶμα ὡς ὑγρότατον ἐθίζειν εἶναι. Οὕτω γὰρ ἂν ποιεῖν τέ τι μάλλον δύναται, καὶ

Qui vero verberibus eos cogunt, etiam majorem metum incutunt. Putant enim equi, quum interim aliquid grave ferunt, etiam id ab illo, quod suspectum habent, proficisci. Quum sessori curator equum tradit, non improbamus sane, si norit equum sic ei subicere, quo facilis adscensus sit. Ipsum tamen equitem in hoc exercere se debere ducimus, ut etiam equo ascensum non præbente conscendere possit. Nam aliquando alius atque alius equus ei contingit, aliquando idem equus aliter imperatum facit.

CAPUT V.

Jam quum eques aliquis acceperit equum, tanquam in eum consensurus; scribemus modo, quæ facere debeat eques, ut in equitando tam sibi quam equo plurimum conferat. Primo eorum ductorium, vel ad menti catenulam, vel ad fræni partem nares superne cingentem religatum, commodè manu sinistra sumat, et ita laxum, ut nec in adscendendi conatu, dum jubeis ad aures equi prehensis se sublevat, nec per hastam insiliens, equum convellat. Dextra sumat habenas juxta summos armos simul cum juba, ne ullo modo inter adscendendum os equi fræno torqueat. Postquam ad consensum se leviores reddiderit, sinistra corpus sublevet; simul dextram extendens, se sustollat. Nam ita conscendens, ne a tergo quidem deforme spectaculum exhibebit. Et fiant hæc inflexo crure, ne genu quidem in equi dorsum imponendo; sed in latus dextrum tibia trajiciatur. Ubi pedem circumactum in alteram partem transtulerit, tunc etiam equo clunes imponat. Bonum quoque nobis esse videtur, ut etiam a dextro latere in equum insiliendi usum aliquis sibi paret; si forte contingat, ut eques sinistra ducat equum, hastam dextra teneat. Nec aliud hic discendum, quam ut sinistris partibus corporis ea peragat, quæ illic dextris faciebat; quæ sinistris illic, jam dextris hic agat. Et laudamus hanc adscensionem, propterea quod hoc modo simul atque conscenderit equum, paratus sit ad omnia, si forte subito pugnandum sit adversus hostes. Ubi jam insederis vel equo nudo, vel ephippio, non laudamus sessionem, qualis est in sella; sed eam, quasi stes erectus cruribus divaricatis. Sic enim et femoribus equo firmitus adhærebit, et erectus tam jacula vibrare quam ferire validius ex equo, si ferat usus, poterit. Tibiam quoque cum pede fluxam ac liberam inde usque a genu demittere oportet. Nam si quis crure rigido in aliquid impegerit, etiam crus fortasse frugerit. At tibia fluxa, licet aliquid in eam impingat, et cedere possit et femur loco suo non moverit. Debet etiam eques ita corporis sui partes, quæ supra coxas sunt, exercere consuefaciendo, ut quam maxime sint agiles. Sic enim et laboribus magis suffecerit,

εἰ ἄλκοι τις αὐτὸν ἢ ὥθοιη, ἤττον ἂν σφάλλοιο. (8) Ἐπειδὴν γε μὴν καθίζηται, πρῶτον μὲν ἡρεμεῖν δεῖ διδάσκειν τὸν ἵππον, ὥς ἂν καὶ υποσπάζεται ἢν τι δέηται, καὶ τὰς ἡνίας ἰσώσῃται, καὶ τὸ δόρυ λάβῃ ὡς ἂν εὐφορώτατον εἴῃ. Ἐπειτα δὲ ἐχέτω τὸν ἀριστερὸν βραχίονα πρὸς ταῖς πλευραῖς· οὕτω γὰρ εὐσταλέστατος τε ὁ ἵππευς ἔσται καὶ ἡ χεὶρ ἐγκρατεστάτη. (9) Ἦνίας γε μὴν ἐπαινοῦμεν ὅποια ἴσαι τέ εἰσι καὶ μὴ ἀσθενεῖς μὴδὲ ὀλισθηραὶ μὴδὲ παχεῖαι, ἵνα καὶ τὸ δόρυ ἔσται δέη δέχεσθαι ἢ χεὶρ δύνῃται.

10. Ὅταν δὲ προχωρεῖν σημήνῃ τῷ ἵππῳ, βάδην μὲν ἀρχέσθω· τοῦτο γὰρ ἀταραχτάτων. Ἦνιοχέτω δὲ, ἢν μὲν κυφαγωγότερος ἢ ὁ ἵππος, ἀνωτέρω ταῖς χερσίν, ἢν δὲ μᾶλλον ἀνακεκυρὼς, κατωτέρω· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα κοσμοῖται τὸ σχῆμα. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν αὐτοφυῆ διατροχάζων διαγαλῶν τ' ἂν ἀλυπτότατα τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ ἐπιραβδοφορεῖν ἤδιστ' ἂν ἀφικνοῖτο. Ἐπειδὴ περ καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἀρχεσθαι εὐδοκίμωτερον, ὥδ' ἂν μάλιστα ἀπὸ τούτων ἀρχοιτο εἰ διατροχάζοντος μὲν, ὅποτε ἀναβαίνει τῷ ἀριστερῷ, τότε σημαίνει τῷ ἵππῳ τὸ ἐπιραβδοφορεῖν. (12) Τὸ γὰρ ἀριστερὸν μέλλων αἰρεῖν ἐκ τούτου ἂν ἀρχοιτο· καὶ ὅποτε ἐπὶ τὰ εὐώνυμα ἀναστρέφει, τότε καὶ τῆς ἐπισκελῆσεως ἂν ἀρχοιτο. Καὶ γὰρ πέφυκεν ὁ ἵππος εἰς μὲν τὰ δεξιὰ στρεφόμενος τοῖς δεξιοῖς ἀφῃγεῖσθαι, εἰς εὐώνυμα δὲ τοῖς ἀριστεροῖς. (13) Ἰππασίαν δ' ἐπαινοῦμεν τὴν πέδην καλουμένην. Ἐπ' ἀμφοτέρας γὰρ τὰς γνάθους στρέφονται ἐθίζει. Καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι δὲ τὴν ἱππασίαν ἀγαθόν, ἵνα ἀμφοτέραι αἱ γνάθοι καὶ ἑκάτερον τῆς ἱππασίας ἰσάζονται. (14) Ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὴν ἑτερομήκην πέδην μᾶλλον τῆς κυκλοτεροῦς. Ἡδίων μὲν γὰρ οὕτως ἂν στρέφοιτο ὁ ἵππος ἢ δὴ πλήρης ὢν τοῦ εὐθέος, καὶ τότε τε ὀρθοδρομεῖν καὶ τὸ ἀποκάμπειν ἄμα μελετῶν ἂν. (15) Δεῖ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς στροφαῖς. Οὐ γὰρ βῆδιον τῷ ἵππῳ οὐδ' ἀσφαλὲς ἐν τῷ τάχει ὄντα κάμπειν ἐν μικρῷ, ἀλλως τε καὶ ἀπόκροτον ἢ ὀλισθηρὸν ἢ τὸ χωρίον. (16) Ὅταν γε μὴν ὑπολαμβάνῃ, ὥς ἤκιστα δ' αὐτὸν χρῆ τὸν ἵππον πλαγιοῦν τῷ χαλινῷ, ὥς ἤκιστα δ' αὐτὸν πλαγιοῦσθαι· εἰ δὲ μὴ, εὖ χρῆ εἰδέναι ὅτι μικρὰ πρόσφασις ἀρκέσει κείσθαι καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἵππον. (17) Ἐπειδὴν γε μὴν ἐκ τῆς στροφῆς εἰς τὸ εὐθὺ βλέπῃ ὁ ἵππος, ἐν τούτῳ πρὸς τὸ θᾶττον αὐτὸν δρμάτω. Δῆλον γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς αἱ στροφαὶ εἰσιν ἢ τοῦ διώκειν ἢ τοῦ ἀποχωρεῖν ἔνεκα. Ἀγαθὸν οὖν τὸ στραφέντα ταχύνειν μελετᾶν. (18) Ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη δοκῇ τὸ γυμνάσιον τῷ ἵππῳ ἔχειν, ἀγαθὸν καὶ διαπαύσαντα δρμήσῃ ἐξαίφνης εἰς τὸ τάχιστον, καὶ ἀφ' ἱππων μέντοι καὶ πρὸς ἵππους· καὶ ἐκ τοῦ τάχους αὐτὸς ἐγγυτάτω ἡρμῆζειν, καὶ ἐκ τοῦ ἐστάναι δὲ στρέφαντα δεῖ πάλιν δρμᾶν. Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἔσται ποτὲ ὅτε ἑκατέρου τούτων δεήσει. (19) Ὅταν γε μὴν καταβαίνειν ἤδη καιρὸς ἢ, μήτε ἐν ἵπποις ποτὲ καταβαίνειν μήτε παρὰ σύστασιν ἀνθρώπου μήτῃ ἐξω τῆς

ac si quis eum vel trahat, vel trudendo impellat, minus everti possit. Ubi jam insidet equo, primum docere debet eum, ut placide quiescat, donec subdixerit ipse si quid oporteat, et habenas æquales reddiderit, et hastam ita sumperit, ut gestari facillime possit. Deinde brachium sinistrum lateri admotum teneat. Hic enim gestus equitem maxime decet; ac manui robur inprimis addit. Habenas laudamus æquales, non fragiles, nec lubricas, nec crassas: ut eadem manus, quoties opus est, hastam quoque prehendere possit.

Signo dato, ut equus progrediatur; pedetentim fiat initium: nam in hoc minimum est perturbationis. Habenas, si cernuus incedat equus, altiores gerat manibus; demissiores sin erectiori capite: hoc enim formam equi maxime decoraverit. Secundum hæc si naturali cursitet incessu, reddetur corpus ejus absque molestia laxius, et sic lenissime ad incitatum cursum veniet. Quum vero magis probetur, ut a sinistris initium fiat, ita maxime hinc incipiet, si equo currente, quando pedem is tollat sinistrum, tunc incitati cursus signum dederit. Quippe dum sinistrum jam est sublaturus, ab eo incipiet; et ubi ad sinistram se convertit, tunc et cursus initium faciet. Solet enim equus, si convertatur ad dextram, dextris primum insistere; si ad laevam, sinistris. Eam vero laudamus equorum agitationem, quæ pedicæ nomen habet [et figuram fere circuli]. Nam adsuefacit equos, ut ab utraque maxillarum parte convertantur. Et mutare motum equi bonum est, ut utraque agitationis ratione similes sibi maxillæ fiant ambæ. Laudamus et pedicam altera parte longiorem potius quam rotundam. Sic enim libentius convertetur equus, jam recti cursus satur; et simul ad cursum rectum, et ad inflexionem exercebitur. Etiam cohibendi sunt a celeriore cursu in flexibus equi. Nec enim vel facile, vel tuto fieri potest, ut equus in cursu citatiore angusto se circuitu flectat; præsertim si locus salebrosus sit, aut lubricus. Inter cohibendum quam minime fræno flectendus in obliquum equus, nec in alterum latus ipsi sessori procumbendum. Ceteroquin ei sciendum, levem suffecturam occasionem ad hoc, ut tam ipse quam equus humi jaceant. Ubi jam post flexum recta prospiciet equus, tum vero ad celeritatem incitandus erit. Nimirum constat, in bellis quoque fieri flexus vel hostem insequendi, vel receptus causa. Quapropter utile est equos exercere, ut post flexum cursu celeriore ferantur. Posteaquam exercitii satis habere jam videbitur equus, bonum erit etiam post quietem eum subito ab cursum celerrimum incitare, tam ab equis aliis quam in equos: rursumque ab hac celeritate brevissimo tempore eum sistere, atque ubi steterit aliquamdiu, denuo conversum incitare. Quippe manifestum est, venturum aliquando tempus, quo amborum usus ei futurus sit necessarius. Ubi jam descendendi tempus erit, non hoc fiat inter equos, nec juxta certum aliquem

ἵππασίας, ἀλλ' ὅπου περ καὶ πονεῖν ἀναγκάζεται ὁ ἵππος, ἐνταῦθα καὶ τῆς βραδύνης τυγχάνετω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐπειδή περ ἐστὶν ὅπου τρέχειν δεήσει τὸν ἵππον καὶ πρηνῇ καὶ ὀρθῇ καὶ πλάγῃ, ἐστὶ δ' ὅπου διαπηδᾶν, ἐστὶ δ' ὅπου καὶ ἐκπηδᾶν, ἐνθα δὲ καὶ καθάλλεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα διδάσκειν τε δεῖ καὶ μελετᾶν καὶ αὐτὸν καθόλου καὶ τὸν ἵππον. Οὕτω γὰρ ἂν σωτήριοί τε εἴεν ἀλλήλοις καὶ χρησιμώτεροι ἂν δοκοῖεν εἶναι. (2) Εἰ δὲ τις διλογεῖν ἡμᾶς οἴεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρόσθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἐυνεῖτο, πειρᾶσθαι ἐκτελείμεν εἰ δύναται ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν· νῦν δὲ διδάσκειν φαιμέν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ καὶ γράφομεν ὡς δεῖ διδάσκειν. (3) Τὸν μὲν γὰρ παντάπασιν ἀπειρον τοῦ διαπηδᾶν λαβόντα δεῖ τοῦ ἀγωγέως καταβεδλημένου προδιαβῆναι αὐτὸν τὴν τάφρον, ἔπειτα δὲ ἐντείνειν δεῖ τῷ ἀγωγεῖ ὡς διαλλῆται. (4) Ἦν δὲ μὴ θέλῃ, ἔχων τις μάστιγα ἢ ῥάβδον ἐμβαλέτω ὡς ἰσχυρότατα· καὶ οὕτως ὑπερβαλεῖται οὐ τὸ μέτρον, ἀλλὰ πολὺ πλεον τοῦ καιροῦ· καὶ τὸ λοιπὸν οὐδὲν δεήσει παῖσιν, ἀλλ' ἦν μόνον ἰδῇ ὀπισθεν τινα ἐπελθόντα, ἀλείπει. (5) Ἐπειδὴν δὲ οὕτω διαπηδᾶν ἐθισθῇ, καὶ ἀναβεδνῶς ἐπαγέτω τὸ μὲν πρῶτον μικρὰς, ἔπειτα δὲ καὶ μέζους. Ὅταν δὲ μέλλῃ πηδᾶν, παισάτω αὐτὸν τῷ μύωπι. Ὡς αὐτῶς δὲ καὶ τὸ ἀναπηδᾶν καὶ τὸ καταπηδᾶν διδάσκων παισάτω τῷ μύωπι. Ἀθρόφω γὰρ τῷ σώματι ταῦτα πάντα ποιεῖν καὶ ἑαυτῷ ὁ ἵππος καὶ τῷ ἀναβάτῃ ἀσφαλέστερον ποιήσει μᾶλλον ἢ ἂν ἐκλείπῃ τὰ ὀπισθεν ἢ διαπηδῶν ἢ ἀνορούων ἢ καθάλλομενος. (6) Εἰς γε μὴν τὸ κάταντες πρῶτον χρὴ ἐν μαλακῷ χωρίῳ διδάσκειν. Καὶ τελευτῶν ἐπειδὴν τοῦτο ἐθισθῇ, πολὺ ἥδιον τὸ πρηνές τοῦ ὀρθίου δραμεῖται. Ἄ δὲ φοβοῦνται τινες μὴ ἀποβρηνύωνται τοὺς ὦμους κατὰ τὰ πρηνῇ ἐλαυνόμενοι, θαβρύνοντων μαθόντες ὅτι Πέρσαι καὶ Ὀδρύσαι ἅπαντες τὰ κατάντη ἀμιλλώμενοι οὐδὲν ἦττον τῶν Ἑλλήνων ὑγιεῖς τοὺς ἵππους ἔχουσι. (7) Παρήσομεν δὲ οὐδὲ ὅπως τὸν ἀναβάτην ὑπηρετεῖν δεῖ πρὸς ἕκαστα τούτων. Χρὴ γὰρ ὀρμῶντος μὲν ἐξαίφνης ἵππου προνεύειν· ἦττον γὰρ ἂν καὶ ὑποδύοι ὁ ἵππος καὶ ἀναβάλλοι τὸν ἀναβάτην· ἐν μικρῷ δὲ ἀναλαμβάνομένου ἀναπίπτειν· ἦττον γὰρ ἂν αὐτὸς κόπτοιο. (8) Τάφρον δὲ διαλλομένου καὶ πρὸς ὀρθιον ἱεμένου καλὸν χαίτης ἐπιλαμβάνεσθαι, ὡς μὴ ὁ ἵππος τῷ τε χωρίῳ ἅμα καὶ τῷ χαλινῷ βαρύνηται. Εἰς γε μὴν τὸ πρηνές καὶ ἑαυτὸν ὑπταστέον καὶ τοῦ ἵππου ἀντιληπτέον τῷ χαλινῷ, ὡς μὴ προπετῶς εἰς τὸ κάταντες μήτε αὐτὸς μήτε ὁ ἵππος φέρηται. 9. Ὅρθως δ' ἔχει καὶ τὸ ἄλλοτε μὲν ἐν ἄλλοις τόποις, ἄλλοτε δὲ μικρὰς ἄλλοτε δὲ βραχείας τὰς ἵππασίας ποιεῖσθαι. Ἀμειότερα γὰρ τῷ ἵππῳ καὶ ταῦτα τοῦ δεῖ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις καὶ ὁμοίως τὰς ἵππασίας ποι-

hominum, nec extra spatium agitationis : sed quo loco laborem equus perferre cogitur, ibidem et quiete potiat.

CAPUT VIII.

Et quoniam equo nonnunquam currendum erit per declivia, acclivia, transversa; nonnunquam transiliendum, et exsiliendum, et desiliendum; ad istaec omnia prorsus et instituere et exercere tam se ipsum quam equum debet. Hoc enim modo et salutaris alter alteri fuerit, et utilis. Si quis autem nos eadem bis repetere putat, qui de iisdem et prius et nunc loquamur; sane non hoc est bis dicere. Nam in emptione periculum fieri iubeamus, an equus haec praestare posset; nunc unicuique sic equum suum docendum dicimus, et docendi rationem litteris prodemus. Nam qui transiliendi rudem protsus accepit equum, is humi demisso loro ductorio, prior ipse transire fossam debet; deinde intento loro ductorio urgendus equus, ut transiliat. Si nolit, flagellum aliquis aut virgam totis viribus adhibeat. Ita non solum id spatium, sed majus etiam quam oportebit, transiliat; ac deinceps non opus erit verberibus, sed ubi duntaxat accedentem a tergo quandam conspexerit, saliet. Posteaquam ita transilire adsueverit, etiam consensum primo deducat ad minores, inde ad majores fossas. Quum vero jam in eo est ut saliat, calcaribus eum pungat. Similiter et quum eum exsilire, et quum desilire docet, calcaribus exstimulet. Nam si haec omnia toto simul corpore faciat equus, tam sibi imet ipsi quam sessori minore cum periculo praestabit, quam si vel in transiliendo, vel sursum proruendo, vel desiliendo, a tergo posteriora deficiant. Ad declivia primum instituendus est in solo molli; tandem vero, quum adsueverit, multo libentius per declivia, quam per acclivia curret. Si qui vero metuunt, ne, dum aguntur equi per declivia, scapulas et artus rumpant: bono esse animo poterunt, ubi cognoverint, Persas et Odryas universos, per declivia cursu certantes, equos habere Graecorum equis non minus sanos. Nec omittemus, quo pacto sessor ad haec omnia se debeat accommodare. Nam ad impetum equi subitum, antequam ei propendendum, quod ita dorso minus subsidet equus, et minus inde equitem sursum jactabit: pauloque post, dum inhibetur equus, se retrorsum erigat. Sic enim minus ipse succutietur. Dum fossa transilitur, et in acclivia pergitur, non malum est jubam adprehendere; ne simul equus et difficultate loci, et freno gravetur. In agitatione vero declivi se ipsum resupinet, et equum freno contineat; ne praecipitum ipse tum equus deorsum feratur.

Rectum est etiam, nonnunquam in aliis atque aliis locis, et interdum longas, interdum breves equitationes instituere. Nam et illa minus equo sunt odiosa, quam si semper in

εἶσθαι. (10) Ἐπεὶ δὲ δεῖ ἐν παντοίοις τε χωρίοις τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα ἔποχον εἶναι καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου τοῖς ὅπλοις καλῶς δύνασθαι χρῆσθαι, ὅπου μὲν ἐστὶ χωρία ἐπιτήδεια καὶ θηρία, ἀμεμπτος ἢ ἐν θήραις μελέτῃ τῆς ἵππικῆς· ὅπου δὲ ταῦτα μὴ ὑπάρχει, ἀγαθὴ ἀσκήσις καὶ ἢν δύο ἱππῶται συντιθεμένω ὁ μὲν φεύγῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου παντοῖα χωρία, καὶ τὸ δόρυ εἰς τοῦπι-σθεν μεταβαλλόμενος ὑποχωρῇ, ὁ δὲ διώκῃ, ἐσφαιρω-μένα τε ἔχων ἀκόντια καὶ δόρυ ὡς αὐτῶς πεπραγμα-τευμένον· καὶ ὅπου μὲν ἂν εἰς ἀκόντιον ἀφικνῇται, ἀκοντίζῃ τὸν φεύγοντα τοῖς σφαιρωτοῖς· ὅπου δ' ἂν εἰς δόρατος πληγὴν, παῖν τὸν ἀλισκόμενον. (11) Ἀγαθὸν δὲ καὶν ποτε συμπέσωσιν ἐλκύσαντα ἐφ' ἑαυτὸν τὸν πολέμιον ἐξαίφνης ἀπῶσαι· τοῦτο γὰρ καταβλητικόν. Ὅρθως δὲ ἔχει καὶ τῷ ἐλκόμενῳ ἐπελαύνειν τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ποῖων ὁ ἐλκόμενος καταβάλοι ἂν μᾶλλον τὸν ἔλκοντα ἢ καταπέσοι. (12) Ἦν δὲ ποτε καὶ στρατο-πέδου ἀντικαθημένου ἀντιπυεύουσιν ἀλλήλοις; καὶ διώ-κωσι μὲν μέχρι τῆς πολεμίας φάλαγγος τοὺς ἀντίους, φεύγωσι δὲ μέχρι τῆς φιλίας, ἀγαθὸν καὶ ἐνταῦθα ἐπί-στασθαι ὅτι ἕως μὲν ἂν παρὰ τοὺς φίλους τις ἢ καλὸν καὶ ἀσφαλὲς τὸ ἐν πρώτοις ἐπιστρέψαντα ἀνὰ κράτος ἐπικεῖσθαι, ὅταν δ' ἐγγὺς τῶν ἐναντίων γίγνηται, ὑπο-χείριον τὸν ἵππον ἔχειν. Οὕτω γὰρ ἂν, ὡς τὸ εἶκος, μάλιστα δύναται βλάπτων τοὺς ἐναντίους μὴ βλάπτε-σθαι ὑπ' αὐτῶν. (13) Ἀνθρώποις μὲν οὖν ἀνθρωπον θεοὶ ἔδωσαν λόγῳ διδάσκειν ἃ δεῖ ποιεῖν, ἵππον δὲ δῆ-λον ὅτι λόγῳ μὲν οὐδὲν ἂν διδάξαι· ἢν δὲ ὅταν μὲν ποιῇσι ὡς ἂν βούλῃ, ἀντιχαρῖσθαι αὐτῶν, ὅταν δὲ ἀπει-θῇ, κολάζει, οὕτω μάλιστα μάθοι ἂν τὸ δέον ὑπηρετεῖν. (14) Καὶ ἐστὶ μὲν τοῦτο ἐν βραχεὶ εἰπεῖν, δι' ὅλης δὲ τῆς ἵππικῆς παρακολουθεῖ. Καὶ γὰρ χαλινὸν μᾶλλον ἂν λαμβάνοι, εἰ ὅποτε δέξαιτο ἀγαθόν τι αὐτῷ ἀποβαίνει· καὶ διαπηδῶν δ' ἂν καὶ ἐξάλλοιτο καὶ τάλλα πάντα ὑπηρετοῖ ἂν, εἰ προσδοκῇ ὅποτε τὰ σημαινόμενα πράξειε βρασιώνῃν τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τὰ μὲν δὴ εἰρημένα ταῦτα ἐστὶν ὡς ἂν ἥμισυ μὲν ἐξαπατῶτο καὶ πῶλον καὶ ἵππον ὠνούμενος, ἥμι-στα δ' ἂν διαφθείροι χρώμενος, μάλιστα δ' ἂν ἵππον ἀποδεικνύειν δέοι ἔχοντα ὃν ἱππεὺς δεῖται εἰς πολέμον. Καίρῳ δ' ἴσως γράψαι, καὶ εἰ ποτε συμβαίῃ θυμοει-δεστέρω ἵππῳ τοῦ καιροῦ χρῆσθαι ἢ βλακωδεστέρω, ὡς ἂν ὀρθότατα ἑκατέρω χρώτο. (2) Πρῶτον τοίνυν χρὴ τοῦτο γνῶναι ὅτι ἐστὶ θυμὸς ἵππῳ ὅπερ ὀργὴ ἀν-θρώπων. Ὡς περ οὖν καὶ ἀνθρωπον ἥμισυ δ' ὀργίζοι τις μῆτε λέγων χαλεπὸν μὴδὲν μῆτε ποῖων, οὕτω καὶ ἵππον θυμοειδῇ ὁ μὴ ἀνίων ἥμισυ δ' ἔξοργίζοι. (3) Εὐθύς μὲν οὖν χρὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν ἥμισυ ἀναβαίνων λυποῖ· ἐπειδὴ δ' ἀναβῇ, ἡρεμήσαντα πλεῖω χρόνον ἢ τὸν ἐπιτυχόντα οὕτω πρακνέειν αὐτὸν

hisdem locis, et eodem modo agitur. Quia vero necessarium est, ut omnigenis in locis equum agens; eidem firmiter insideat, et armis ex eo recte uti possit; idcirco rei equestri exercitium in venationibus, ubi tum idonea loca, tum feræ sunt, reprehendi non potest: ubi vero nulla est horum copia, fuerit hæc quoque non inutilis exercitatio, si duo equites sic inter se rem componant, ut alter in equo per omnigena loca fugiat, et hastam subinde retro transferens abscedat; alter insequatur cum jaculis in cuspidem pilarem desinen- tibus, et cum ejusdem formæ hasta. Quum intra jactum teli pervenerit, illa jacula cuspidis pilaris in fugientem conjiciat; quum ad intervallum, quo hasta ferire licet, deprensus fe- riat. Bouum hoc quoque, ut his inter se congressis, alter hostem ad se tractum subito protrudat: hæc enim est ho- stis dejiciendi ratio. Vicissim is qui trahitur, recte faciet si equum adigere nitatur. Quippe si hoc faciat is qui trahitur, citius trahentem dejecerit quam ipse ceciderit. Jam si ali- quando, dum castra castris opponuntur, equites contra se provehantur, et ad hostilem usque phalangem adversarios insequantur, ad suam vero vicissim refugiant: hic etiam scire bonum est, quamdiu non procul aliquis a suis abest, recte tutoque facturum, si, equo converso in hostes adacto, totis viribus inter primos urgeat: ubi vero propior hostibus fuerit, equum in potestate retineat. Non enim abs re sic maxime damnum hostibus inferens, ipse nullum ab eis ac- ceperit. Ceterum mortalibus hoc datum divinitus, ut alios oratine docere possit homo, quæ faciunda sint: equum vero ut nihil oratione profecto docueris, ita si pro voluntate tua quiddam agentis vicissim gratum aliquid feceris, et con- tumacem castigaveris, hoc imprimis modo didicerit, ubi- cumque debet, obsequi. Ac potest quidem paucis hoc dici, sed in equestri re tota locum habet ubique. Nam et frænum facilius admittet, si quidem eo admissio boni aliquid ei con- tingat: itidemque tum transiliet, tum exsiliet, in aliisque omnibus obsequetur, si, postquam imperata fecerit, aliquam requietem exspectet.

CAPUT IX.

Et hactenus quidem hæc exposita sunt, quomodo quam minime circumveniat is, qui pullum vel equum emit; quomodo emplum quam minime usu corrumpat, præsertim si equus cum ostentatione sit exhibendus, qui ha- beat ea quibus equiti ad bellum sit opus. Tempus autem fortasse fuerit, ut etiam scribamus, si quando contingat, ut vel animosiore quis equo, vel ignavio, quam par sit, utatur; quonam modo rectissime utroque possit uti. Pri- mum igitur hoc sciendum, in equo id animum esse, quod in homine sit iracundia. Itaque sicut hominem minime quis ad iram provocet, qui molestum ei quidquam neque dixit, neque facit: ita nec animosiozem equum ad iram aliquis commoveat, qui re nulla eum offendit. Statim igitur in adscensu adhibenda diligentia, ne quidquam moles- tum equo fiat, dum conscenditur. Ubi conscenderit eques, et diutius quieverit quam alio quovis equo fecisset: ita

ὡς προτάτοις σημείοις. Ἐπειτα δ' ἐκ τοῦ βραδυά-
του ἀρχόμενον οὕτως αὖ εἰς τὸ θάττον προάγειν ὡς ἂν
μάλιστα λανθάνοι αὐτὸν ὁ ἵππος εἰς τὸ ταχὺ ἀφικνού-
μενος. (4) Ὅ,τι δ' ἂν ἐξαίφνης σημῆνῃ, θυμοειδῆ ἵπ-
πον ὥσπερ ἄνθρωπον ταραττεῖ τὰ ἐξαπνίαια καὶ δράματα
καὶ ἀκούσματα καὶ παθήματα. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι
ἐν ἵππῳ τὰ ἐξαπνίαια τάραχον ἐξεργάζεται. (5) Ἦν
δὲ καὶ εἰς τὸ θάττον ὁρμώμενον τοῦ καιροῦ ὑπολαμβά-
νειν βούλῃ τὸν θυμοειδῆ, οὐ δεῖ ἐξαπνίαιος σπᾶν, ἀλλ'
ἡρεμαίως προσάγεσθαι τῷ χαλινῷ, πραύνοντα, οὐ βια-
ζόμενον ἡρεμεῖν. (6) Καὶ αἱ [τε] μακρὰι ἐλάσεις μάλ-
λον ἢ αἱ πυκναὶ ἀποστροφαὶ πραύνουσι τοὺς ἵππους καὶ
αἱ ἡσυχαῖαι [μὲν] πολλὸν χρόνον καθεψοῦσι καὶ πραύνουσι
καὶ οὐκ ἀνεγείρουσι τὸν θυμοειδῆ. (7) Εἰ δὲ τις οἶεται,
ἦν ταχὺ καὶ πολλὰ λαύνηται, ἀπειτεῖν ποιήσας τὸν ἵπ-
πον πραύνειν, τάναντία γινώσκει τοῦ γιγνομένου. Ἐν
γάρ τοις τοιοῦτοις ὁ θυμοειδὴς καὶ ἀγειν βίᾳ μάλιστα
ἐπιχειρεῖ καὶ σὺν τῇ ὀργῇ ὥσπερ ἄνθρωπος ὀργίλος πολ-
λάκις καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀναδάτην πολλὰ ἀνήκεστα
ἐποίησεν. (8) Ὑπολαμβάνειν δὲ χρὴ ἵππον θυμοειδῆ
καὶ τοῦ εἰς τὸ τάχιστα ὁρμᾶν, τοῦ δὲ δὴ παραβάλλειν
ἵππῳ καὶ παντάπασιν ἀπέχεσθαι· σχεδὸν γὰρ οἱ φιλο-
νεϊκότατοι καὶ θυμοειδέστατοι τῶν ἵππων γίνονται.
(9) Καὶ χαλινοὶ δὲ οἱ λεῖοι ἐπιτηδεϊότεροι τῶν τραχέων.
Ἐὰν δὲ καὶ τραχὺς ἐμβληθῇ, τῇ χαλαρότητι τῷ λεῖῳ
δεῖ αὐτὸν ἀφομοιοῦν. Ἀγαθὸν δὲ ἐθίζειν αὐτὸν καὶ τὸ
ἡρεμεῖν μάλιστα ἐπὶ θυμοειδοῦς ἵππου, καὶ τὸ ὡς ἤχι-
στα ἄλλῳ τινὶ ἀπεσθαι ἢ οἷς τοῦ καθῆσθαι ἀσφαλῶς
ἐνεκα ἀπτόμεθα. (10) Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι διδασκὰ
ἐστὶ καὶ τῷ ποππυσμῷ μὲν πραύνεσθαι, κλωγμῷ δὲ
ἐγείρεσθαι. Καὶ εἰ τις ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ μὲν κλωγμῷ τὰ
πραεῖα, ἐπὶ δὲ ποππυσμῷ τὰ χαλεπὰ προσφέρει, μά-
θοι ἂν ὁ ἵππος ποππυσμῷ μὲν ἐγείρεσθαι, κλωγμῷ δὲ
πραύνεσθαι. (11) Οὕτως οὖν δεῖ καὶ παρὰ κραυγὴν
καὶ παρὰ σάλπιγγα μήτ' αὐτὸν φαίνεσθαι τεθορυγη-
μένον τῷ ἵππῳ μήτε μὴν ἐκείνῳ θορυβῶδες μὴδὲν
προσφέρειν, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατόν καὶ ἀναπαύειν ἐν τῷ
τοιοῦτῳ καὶ ἀριστα· καὶ δειπνα, εἰ ἐγχωροῖ, προσφέ-
ρειν. (12) Κάλιστον δὲ συμβούλευμα τὸ ἄγαν θυμο-
ειδῆ ἵππον μὴ κτᾶσθαι εἰς πολέμους. Βλακί γε μὴν
ἵππῳ ἀρκεῖν μοι δοκεῖ γράψαι πάντα τάναντία ποιεῖν
δσα τῷ θυμοειδεῖ χρῆσθαι συμβουλευόμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἦν δὲ τίς ποτε βουληθῇ χρῆσθαι τῷ χρησίμῳ εἰς
πόλεμον ἵππῳ μεγαλοπρεπεστέρω τε καὶ περιδλεπτο-
τέρῳ ἵππάζεσθαι, τοῦ μὲν ἔλκειν τὸ στόμα τῷ χαλινῷ
καὶ μυωπίζειν τε καὶ μαστιγοῦν τὸν ἵππον, ὃ οἱ πολλοὶ
ποιοῦντες λαμπρύνειν οἰοῦνται, ἀπέχεσθαι δεῖ πάντα
γὰρ τάναντία οὗτοι γὰρ ποιοῦσιν ὧν βούλονται. (3) Τὰ
τε γὰρ στόματα ἔλκοντες ἄνω ἀντὶ τοῦ προορᾶν ἐκ-
τρυφελοῦσι τοὺς ἵππους, καὶ μυωπίζοντες καὶ παίοντες ἐκ-

XENOPHON.

deinde signis eum placidissimis loco moveat. Hinc a tardis-
simo incipiens, sic eum ad velociorem motum deducat,
ut ipsemet equus se minime sentiat ad progressum celerio-
rem accessisse. Quidquid autem repente jusserit eques, id
equum animosum non aliter atque hominem perturbat,
sive subito conspiciat aliquid, seu audiat, seu patiat.
Sciendum vero, repentina perturbationis causam equo præ-
bere. Quod si etiam equum animosum concitatus pro-
ruentem, quam par sit, inhivere velis; non eum convellere
subito debes, sed placide fræno attrahere, ut eum mitigando,
non vi cogendo, ad quiescendum permoveas. Agitationes
quoque prolixiores magis mitigant equos, quam crebræ
inflexiones; itemque remissiores sensim quasi decoquunt,
et placant, et minime concitant equum animosiores. Si
quis autem existimat, equum se agitatione celeri et diuturna
fatigatum mansuetiorem effecturum: is contra statuit, quam
fieri solet. Nam equus animosus in hujusmodi agitationi-
bus inprimis vi nititur uti, et in ira perinde atque homo ira-
cundus, sæpenumero tam se ipsum quam sessorem multis
adficere malis gravissimis consuevit. Etiam continendus
est equus animosus, quominus celerrime proruat; et ab eo
prorsus abstinendum, ne cum alio quovis equo certaminis
causa committatur. Nam equi plerumque contentiosissimi
etiam existere solent animosissimi. Fræna quoque his
aptiora lævia, quam aspera. Si tamen et asperum injectum
fuerit, laxitate id efficiendum, ut lævi simile sit. Bonum
vero est, ut eques se consuefaciat ad sessionem quietam in
equo animoso, et ut eum alia sui parte non tangat, quam
quibus partibus equum sessionis tutioris causa tangimus.
Sciendum autem, solere præcipi, ut equi poppysmate miti-
gentur, clogmo sive linguæ ad palatum admotæ sonitu
excitentur. Quod si quis initio lenius equum tractet cum
clogmo, durius autem cum poppysmate: nimirum ad poppy-
sma incitari adsueverit, ad clogmum mitigari. Eodem
modo nec ad clamorem, nec ad tubam, vel ipse videri debet
equo esse perturbatus, vel ei turbulentam aliquam speciem
exhibere; sed in hujusmodi casu equum sedare, quantum
ejus fieri potest, et eidem tum prandii, tum cænæ pabula,
si tum quidem id fieri liceat, offerre. Reclissimum vero
consilium hoc fuerit, ut equus admodum ferox ad usum belli
non ematur. De inerti equo sufficere mihi videtur id scri-
psisse, omnia huic faciunda iis contraria, quibus utendum
in animoso consulimus.

CAPUT X.

Si quis autem equo ad bellum idoneo sic uti voluerit, ut
etiam inter equitandum magnificentior sit et spectabilior, is
ut nec os equi fræno torqueat, nec eum calcaribus et fla-
gris urgeat, abstinere se debet: quæ plerique dum faciunt,
splendidi quiddam se agere opinantur. Contraria nempe
iis agunt omnia, quæ cupiunt. Etenim dum equorum ora
sursum trahendo torquent, cæcos reddunt eos, qui ante se
spectare debebant; dum calcaribus urgent, et flagris cæ-

πλήττουςιν, ὥστε τεταράχθαι καὶ κινδυνεύειν. Ταῦτα δ' ἐστὶν ἵππων ἔργα τῶν μάλιστα ἀγρομένων ἵππασίᾳ καὶ αἰσχροῖ καὶ οὐ καλὰ ποιούντων. (3) Ἐὰν δέ τις διδάξῃ τὸν ἵππον ἐν χαλαρῷ μὲν τῷ χαλινῷ ἵππεύειν, ἄνω δὲ τὸν αὐχένα διαίρειν, ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς κυρτοῦσθαι, οὕτως ἂν ἀπεργάζοιτο ποιεῖν τὸν ἵππον ὁλοῖς-περ καὶ αὐτὸς ἥδεται τε καὶ ἀγάλλεται. (4) Τεκμήριον δὲ ὅτι τούτοις ἥδεται· ὅταν γὰρ αὐτὸς ἔλθῃ παρ' ἵππους, μάλιστα δὲ ὅταν παρὰ θηλείας, τότε αἶρει τε τὸν αὐχένα ἀνωτάτω καὶ κυρτοὶ μάλιστα τὴν κεφαλὴν γοργοῦμενος, καὶ τὰ μὲν σκέλη ὑγρὰ μετεωρίζει, τὴν δὲ οὐρὰν ἄνω ἀνατείνει. (5) Ὅταν οὖν τις αὐτὸν εἰς ταῦτα προάγῃ ἀπερ αὐτὸς σχηματοποιεῖται ὅταν μάλιστα καλλωπίζεται, οὕτως ἡδόμενόν τε τῇ ἵππασίᾳ καὶ μεγαλοπρεπῇ καὶ γοργὸν καὶ περιβλεπτον ἀποφαίνει τὸν ἵππον. Ὡς οὖν ἡγούμεθα ταῦτ' ἂν ἀπεργασθῆναι νῦν αὖ πειρασόμεθα διηγεῖσθαι. (6) Πρῶτον μὲν τοῖνον χρὴ οὐ μείον δυοῖν χαλινῶν κεκτῆσθαι. Τούτων δὲ ἑστω ὁ μὲν λείος, τοὺς τροχοὺς εὐμεγέθεις ἔχων, ὁ δὲ ἕτερος τοὺς μὲν τροχοὺς καὶ βαρεῖς καὶ ταπεινοὺς, τοὺς δ' ἐξί-
 νους ὀξείς, ἵνα ὁπόταν μὲν τοῦτον λάβῃ, ἀσφάλλων τῇ τραχύτητι διὰ τοῦτο ἀφῇ, ὅταν δὲ τὸν λείον μεταλάβῃ, τῇ μὲν λειότητι αὐτοῦ ἡσθῇ, ἃ δὲ ὑπὸ τοῦ τραχείος παι-
 δευθῇ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ λείῳ ποιῇ. (7) Ἦν δ' αὖ καταφρονήσας τῆς λειότητος θαμινὰ ἀπεριδῆται ἐν αὐτῷ, τοῦτου ἕνεκα τοὺς τροχοὺς μεγάλους τῷ λείῳ προστί-
 θεμεν ἵνα χάσκειν ἀναγκαζόμενος ὑπ' αὐτῶν ἀφῇ τὸ στόμιον. Οἷόν τε δὲ καὶ τὸν τραχὺν παντοδαπὸν ποιεῖν καὶ κατελιπύοντα καὶ κατατείνοντα. (8) Ὅποιοι δ' ἂν ὦσι χαλινοὶ, πάντες ὑγροὶ ἔστωσαν. Τὸν μὲν γὰρ σκληρὸν, ὅπῃ ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, δλον ἔχει πρὸς ταῖς γνάθοις· ὥσπερ καὶ δδελισκον, ὁπόθεν ἂν τις λάβῃ, δλον αἶρει. (9) Ὁ δ' ἕτερος ὥσπερ ἡ ἀλυσὶς ποιεῖ· ὁ γὰρ ἂν ἔλῃ τις αὐτοῦ, τοῦτο μόνον ἀκαμπτον μένει, τὸ δὲ ἄλλο ἀπήρηται· τὸ δὲ φεύγον ἐν τῷ στόματι αἰεὶ θηρεύων ἀφίσιν ἀπὸ τῶν γνάθων τὸ στόμιον· τοῦ-
 του ἕνεκα καὶ οἱ κατὰ μέσον ἐκ τῶν ἀξόνων δακτύλιοι κρεμάννυνται, ὅπως τούτους διώκων τῇ τε γλώττῃ καὶ τοῖς ὀδοῦσιν ἀμελῇ τοῦ ἀναλαμβάνειν πρὸς τὰς γνάθους τὸν χαλινόν. (10) Εἰ δὲ τις ἀγνοεῖ τί τὸ ὑγρὸν τοῦ χαλινοῦ καὶ τί τὸ σκληρὸν, γράφομεν καὶ τοῦτο. Ὑγρὸν μὲν γάρ ἐστιν ὅταν οἱ ἀξονες εὐρείας καὶ λείας ἔχωσι τὰς συμβολὰς ὥστε βραδίως κάμπτεσθαι, καὶ πάντα δὲ ὅποσα περιτίθεται περὶ τοὺς ἀξονας ἢν εὐρύστομα ἦ καὶ μὴ σύμπυκνα, ὑγρότερα ἐστίν. (11) Ἦν δὲ χα-
 λεπῶς ἕκαστα τοῦ χαλινοῦ διατρέχῃ καὶ συνθέῃ, τοῦτ' ἐστὶ σκληρὸν εἶναι. Ὅποῖος δ' ἂν τις ἦ, τοῦτω τάδε πάντα ταῦτα ποιητέον, ἥνπερ γε βούληται ἀποδείξασθαι τὸν ἵππον ὁῖον περ εἴρηται. (12) Ἀνακρουστέον μὲν τὸ στόμα τοῦ ἵππου οὔτε ἄγαν χαλεπῶς ὥστε ἐκνεύειν, οὔτε ἄγαν ἡσύχως ὥς μὴ αἰσθάνεσθαι. Ἐπειδὴν δὲ ἀνακρουόμενος αἶρῃ τὸν αὐχένα, δοτέον εὐθὺς τὸν χα-
 λινόν. Καὶ τὰλλα δὲ δεῖ, ὥσπερ οὐ παυόμεθα λέγον-
 τες, ἐν ᾧ ἂν καλῶς ὑπηρετῇ, χαρίζεσθαι τῷ ἵππῳ.

dunt, ita territō obstupesciunt, ut perturbati, se pericu-
 llis exponant. Ea vero fieri ab equis solent, qui motum
 equitationis molestissime ferunt; ac fæde, minimeque recte
 se gerunt. Si quis autem sic equum instituat, ut motus
 equestres fræno laxiore peragat, et cervicem sursum attol-
 lat, et a capite gibberis instar incurvet: ita scilicet illum
 impellat ad præstandum ea, quibus equus ipse gaudeat et
 exsultet. His autem eum gaudere, vel hoc argumento
 constat. Nam quoties ipse alios accedit equos, feminei
 præsertim sexus, tunc et cervicem ad summum attollit, et
 caput agili maxime motu recurvat; atque alte tollit mollia
 crura, caudam vero sursum tendit. Itaque si quis eum ad
 ista deducat, quæ ipsemet effingit, quum pulchritudinem
 suam inprimis ostentat; tum vero talem exhibebit equum
 qui et voluptatem ex agitatione capiat, et magnificus sit,
 et alacer, et spectabilis. Quo autem modo putemus hæc
 posse perfici, nunc enarrare conabimur. Primum igitur
 habere fræna non pauciora duobus oportet. Horum læve
 sit unum, et orbes habeat majusculos; alterum graves ac
 depressos orbes, et echinos acutos: ut ubi frænum hujus-
 modi prehenderit, ob asperitatem ægre ferens, ideo libenter
 dimittat; at ubi læve cum isto commutaverit, ejus lævitate
 delectatus, quæ facere per illud asperum edoctus fuerat,
 etiam lævi utens efficiat. Sin ista lævitate contempta, fre-
 quenter huic incumbere velit: hanc ipsam ob causam lævi
 majores orbes addimus, ut os pandere per eos cogatur,
 atque ita lupos dimittat. Licebit et asperius frænum
 variare tum explicando tum intendendo. Qualicumque
 vero fræna fuerint, flexilia sint omnia. Nam durum quacum-
 que parte prehenderit equus, totum ad maxillas tenet: sicut
 et veru quacumque parte quispiam prehenderit, totum sus-
 tollit. Alterum vero sic comparatum est, ut catena. Quam
 enim partem ejus aliquis tenet, ea sola non flexa manet,
 reliquis pendulis. Has dum fugientes in ore semper ve-
 nando captat equus, lupos a maxillis dimittit. Eam ob
 causam pendent et annuli de axibus in medio, ut hos tam
 lingua quam dentibus insequendo prensans, frænum ad
 maxillas corripere negligat. Si quis autem ignorat, quod
 frænum flexile, quod durum sit; hoc quoque litteris com-
 plectemur. Est enim flexile, quum axes ita et latas et læves
 commissuras habent, ut facile flectantur: itidem omnia,
 quæ circum axes adhibentur, si largi sint oris, ac minime
 arcta, magis etiam sunt flexilia. Si vero fræni partes
 omnes difficulter discurrant et concurrant; hoc scilicet
 est, durum esse frænum. Qualecumque vero aliquis ha-
 beat, eo peragat eadem hæc omnia; modo talem efficere
 voluerit equum, qualem descripsimus. Nimirum os equi
 sursum impellendum non adeo graviter, ut declinare velit;
 nec adeo placide, ut non sentiat. Ubi sursum caput impel-
 lendo cervicem attollit, mox ei frænum concedendum erit.
 Quin etiam in aliis equo, sicuti monere non desinimus,

(13) Καὶ ὅταν δ' αἰσθῇται ἡδόμενον τὸν ἵππον τῇ τε ὑψηλαυχενίᾳ καὶ τῇ χαλαρότητι, ἐν τούτῳ οὐδὲν δεῖ χαλεπὸν προσφέρειν ὥς πονεῖν ἀναγκάζοντα, ἀλλὰ θεωπεύειν ὥς παύσασθαι βουλόμενον· οὕτω γὰρ μάλιστα θαρρύνειν πρόεισιν εἰς τὴν ταχέϊαν ἵππασίαν. (14) Ὡς δὲ καὶ τῷ ταχὺ θεῖν ἵππος ἡδεῖται τεκμήριον· ἐκφυγῶν γὰρ οὐδεὶς βάρην πορεύεται, ἀλλὰ θεῖ. Τούτῳ γὰρ πέφυκεν ἡδεσθαι, ἢν μὴ τις πλείω τοῦ καιροῦ θεῖν ἀναγκάζῃ· ὑπερβάλλον δὲ τὸν καιρὸν οὐδὲν τῶν πάντων ἡδὺ οὔτε ἵππῳ οὔτε ἀνθρώπῳ. (15) Ὅταν γε μὴν εἰς τὸ ἵππάζεσθαι μετὰ τοῦ κυδρῶ ἀφιγμένος ᾖ, εἰδισμένος μὲν δῆπου ἡμῖν ᾖ ἐν τῇ πρώτῃ ἵππασίᾳ ἐκ τῶν στραφῶν εἰς τὸ θῆττον ὁρμᾶσθαι. Ἦν δέ τις τοῦτο μὲν μεμαθηκός τοῦ αὐτοῦ, ἅμα ἀντιλαμβάνηται τε τῷ χαλινῷ καὶ σημήνῃ τῶν ὁρμητηρίων τι τούτῳ, ὑπὸ μὲν τοῦ χαλινῶ πεισθεὶς, ὑπὸ δὲ τοῦ σημανθῆναι ὁρμῶν ἐγείρεται, καὶ προβάλλεται μὲν τὰ στέρνα, αἶρει δὲ ἀνωτέρω τὰ σκέλη ὀργιζόμενος, οὐ μέντοι ὑγρὰ γε· οὐ γὰρ μάλα ὅταν λυπῶνται ὑγροῖς τοῖς σκέλεσιν ἵπποι χρῶνται. (16) Ἦν δέ τις οὕτως ἀνεξωπυρημένῳ αὐτῷ δῶν τὸν χαλινόν, ἐνταῦθα ὅφ' ἡδονῆς τῷ διὰ τὴν χαλαρότητα τοῦ στομίου λελύσθαι νομίζῃ, κυδρῶ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖν δὲ τοῖν σκελοῖν γαυριώμενος φέρεται, παντάπασιν ἐκμιμούμενος τὸν πρὸς ἵππους καλλωπισμόν. (17) Καὶ οἱ θεώμενοι τὸν ἵππον τοιοῦτον ἀποκαλοῦσιν ἐλευθέριον τε καὶ ἐβελουργόν καὶ ἵππαστὴν καὶ θυμοειδῆ καὶ σοβαρὸν καὶ ἅμα ἡδὺν τε καὶ γοργὸν ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ, ἢν τούτων τις ἐπιθυμήσῃ, μέχρι τούτων ἡμῖν γεγράφθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἦν δέ τις ἀρα βουληθῇ καὶ πομπικῶ καὶ μετεώρῳ καὶ λαμπρῷ ἵππῳ χρῆσασθαι, οὐ μάλα μὲν τὰ τοιαῦτα ἐκ παντὸς ἵππου γίγνεται, ἀλλὰ δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν μεγαλόφρονα καὶ τὸ σῶμα εὐρυστον. (2) Οὐ μέντοι δ' γε οἶονταί τινες τὸν τὰ σκέλη ὑγρὰ ἔχοντα καὶ τὸ σῶμα αἶρειν δυνήσεσθαι, οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλὰ μᾶλλον ὅς ἂν τὴν ὀσφὺν ὑγρὰν τε καὶ βραχέϊαν καὶ ἰσχυρὰν ἔχῃ, καὶ οὐ τὴν κατ' οὐρὰν λέγομεν, ἀλλ' ἢ πέφυκε μεταξὺ τῶν τε πλευρῶν καὶ τῶν ἰσχυίων κατὰ τὸν κενεῶνα, οὗτος δυνήσεται πόρῳ ὑποτιθέναι τὰ ὀπίσθια σκέλη ὑπὸ τὰ ἐμπρόσθια. (3) Ἦν οὖν τις ὑποτιθέμενος αὐτοῦ ἀνακρούῃ τῷ χαλινῷ, ὀκλάζει μὲν τὰ ὀπίσθια ἐν τοῖς ἀστραγάλαις, αἶρει δὲ τὸ πρόσθεν σῶμα, ὥστε τοῖς ἄξ' ἐναντίας φαίνεσθαι τὴν γαστέρα καὶ τὰ αἰδοῖα. Δεῖ δὲ καὶ ὅταν ταῦτα ποιῇ διδόναι αὐτῷ τὸν χαλινόν, ὅπως τὰ κάλλιστα ἵππου ἐκῶν τε ποιῇ καὶ δοκῇ τοῖς ὀρώσιν. (4) Εἰσὶ μέντοι οἱ καὶ ταῦτα διδάσκουσιν οἱ μὲν ῥάβδῳ ὑπὸ τῶς ἀστραγάλους κρούοντες, οἱ δὲ καὶ βακτηρίᾳ παρατρέχοντά τινα κελεύοντες ὑπὸ τὰς μηριαίας παίειν. (5) Ἡμεῖς γε μέντοι τὸ κράτιστον τῶν διδασκαλίων νομίζομεν, ὥς περ αἰεὶ λέγομεν, ἢν ἐν παντὶ παρέτηται

officium recte facienti vicissim est indulgendum. Quumque senserit eques, et elatione cervicis equum et habenarum laxitate delectari: tum vero nihil ei molestum adferre debet, quasi ad laborem cogere, sed blandiri, quasi potius eum quiescere velit. Sic enim animo maxime prompto ad agitationem celeriores procedet. Nec argumentum nobis deest, quo constet, equum cursu velociore delectari. Quippe nullus omnino equus, ubi effugerit, gradatim incedit, sed cursu fertur. Hoc enim a natura delectari solet, nisi quis eum ulterius quam oportet, ad cursum cogat. Quidquid vero recti et tempestivi usus modum superat, huiusmodi nihil quicquam nec equo nec homini gratum est. Ubi jam ad agitationem quandam gloriosam pervenerit, adsueta factus scilicet a nobis fuit in agitatione prima, ut post inflexiones ad motum celeriores tendat. Si quis autem equum jam sic institutum simul et freno retineat, et signum det aliquod eorum quæ ad cursum incitant: tum vero pressus ille quidem a freno sed concitationis signo accensus exardescit, ac pectus protendit, et irascens altius crura tollit, non mollia tamen: quippe quum offenduntur equi, non ideo sane cruribus uti mollioribus solent. At si quis equo sic excitato frenum concesserit, ibi præ gaudio, quod ob laxitatem se lupis liberatum existimet, glorioso quodam gestu, cruribusque mollioribus exsultabundus fertur, et in omnibus exprimit elegantiam illam, cum qua solet equos alios adire. Ac talem qui spectant equum, et liberalem adpellant, et sponte promptum, et equestrem, et animosum, et superbum, simulque jucundum et terribilem adspectu. Quæ quidem si quis est qui adfectat, hactenus de iis expositum a nobis esto.

CAPUT XI.

At si quis equo ad pompas idoneo et erigente se et splendido uti voluerit, sane non quovis ab equo hæc expectet, sed existere prius animum in eo magnum et robustum corpus oportet. Quod autem plerique existimant, equum, cui crura mollia sint, etiam corporis attollendi facultatem habiturum, non ita comparatum est: sed potius hoc illius erit, cui lumbi molles sunt, et breves, et robusti (nec jam de lumbis ad caudam loquimur, sed de iis qui ad alvum, inter latera et coxas existunt): talis equus subjicere crura posteriora prioribus laud exiguum ad spatium poterit. Itaque si quis eo sic subjiciente, frenum sursum adducat, posterioribus quidem partibus in talos recumbit, anterieus vero corpus sic attollit, ut ab adversis et venter et verenda conspiciantur. Hæc vero quum facit, frenum ei remittendum est; ut quæ pulcherrima præstantur ab equo, et faciat lumbens, et ita facere iudicio spectatorum existimetur. Et hæc quidem sunt qui doceant equos, dum eos alii virga subter talos pulsant, alii quendam propter equum currentem baculo cadere subjectas femoribus partes jubent. Nobis tamen ea disciplina iudicatur optima, quemadmodum semper dicimus si comitetur hoc in omnibus, ut equus voluntati agita-

τὸ ἐν ᾧ ἂν ποιήσῃ τῷ ἀναβάτῃ κατὰ γνώμην τυγχάνειν βραδύτην παρ' αὐτοῦ. (6) Ἄ μὲν γὰρ ὁ ἵππος ἀναγκαζόμενος ποιεῖ, ὥσπερ καὶ Σίμων λέγει, οὐτ' ἐπίσταται οὔτε καλὰ ἐστίν, οὐδὲν μᾶλλον ἢ εἰ τις ὀρχηστὴν μαστιγῶν καὶ κεντρίοι. Πολὺ γὰρ ἂν πλείω ἀσχημονοίῃ ἢ καλὰ ποιοίῃ ὁ τοιαῦτα πάσχων καὶ ἵππος καὶ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ δεῖ ἀπὸ σημείων ἐκόντα πάντα τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα ἐπιδείκνυσθαι. (7) Ἦν δὲ καὶ ὅταν μὲν ἵππάζεται μέχρι πολλοῦ ἰδρῶτος ἐλαύνηται, ὅταν δὲ καλῶς μετεωρίζῃ ἑαυτὸν, ταχύτερα καταβαίνειται καὶ ἀποχαλινῶται, εὖ χρὴ εἰδέναι ὅτι ἐκὼν εἰσιν εἰς τὸ μετεωρίζειν ἑαυτόν. (8) Ἐπὶ τῶν τοιούτων δὲ ᾗδ' ἵππαζόμενοι ἵππων καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες γράφονται, καὶ ἄνδρες οἱ καλῶς χρώμενοι αὐτοῖς μεγαλοπρεπεῖς φαίνονται. (9) Οὕτω δὲ καὶ ἐστὶν ὁ μετεωρίζων ἑαυτὸν ἵππος σφόδρα ἢ καλὸν ἢ θαυμαστὸν ἢ ἀγαστὸν ὡς πάντων τῶν δρώντων καὶ νέων καὶ γερατέρων τὰ ὅμματα κατέχει. Οὐδεὶς γοῦν οὔτε ἀπολείπει αὐτὸν οὔτε ἀπαγορεύει θεώμενος ἔςτ' ἄνπερ ἐπιδεικνύηται τὴν λαμπρότητα. (10) Ἦν γε μὴν ποτε συμβῇ τινι τῶν τοιούτων ἵππον κεκτημένων ἢ φυλαρχῆσαι ἢ ἱππαρχῆσαι, οὐ δεῖ αὐτὸν τοῦτο σπουδάζειν ὅπως αὐτὸς μόνος λαμπρὸς ἔσται, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ὅπως ὅλον τὸ ἐπόμενον ἀξιοθέατον φανείται. (11) Ἦν μὲν οὖν ἡγῆται, ὡς μάλιστα ἔπαινοῦσι τοὺς τοιούτους ἵππους, δὲ ἂν ἀνωτάτω αἰρόμενος καὶ πυκνότερα τὸ σῶμα βραχύτατον προβαίνει, ὀῖλον ὅτι καὶ βάδην ἔποιнт' ἂν οἱ ἄλλοι ἵπποι αὐτῷ. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς ὁψεως τί ἂν καὶ λαμπρὸν γένοιτ' ἂν; (12) Ἦν δὲ ἐξεγείρας τὸν ἵππον ἡγῇ μῆτε τῷ ἄγαν τάχει μῆτε τῷ ἄγαν βράδει, ὡς δ' εὐθυμότατοι ἵπποι καὶ γοργότατοι καὶ πονεῖν ὡσχημονέσταιο γίνονται, ἐὰν ἡγῇ αὐτοῖς οὕτως, ἀθρόος μὲν ὁ τύπος, ἀθρόον δὲ τὸ φρύαγμα καὶ τὸ φύσημα τῶν ἵππων συμπαρέσοιτο, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ πάντες ὅσοι συμπαρεσόμενοι ἀξιοθέατοι ἂν φαίνοντο. (13) Ἦν γε μέντοι τις καλῶς ἵππωνήσῃ, τρέφῃ δὲ ὡς πόνους δύνασθαι ὑποφέρειν, ὀρθῶς δὲ χρῆται καὶ ἐν τοῖς πρὸς πόλεμον μελετήμασι καὶ ἐν ταῖς πρὸς ἐπίδειξιν ἵππασiais καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγωνίσμασι, τί ἔτι ἐμποδὼν τούτῳ μὴ οὐχὶ πλείονός τε ἀξιόους ἵππους ποιεῖν οὐδ' ἂν παραλαμβάνῃ, καὶ εὐδοκίμους μὲν ἵππους ἔχειν, εὐδοκιμεῖν δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ἵππικῇ, ἣν μὴ τι δαιμόνιον κωλύῃ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Γράψαι δὲ βουλόμεθα καὶ ὡς δεῖ ὠπλισθαι τὸν μέλλοντα ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν. Πρῶτον μὲν τοῖνον φαμέν χρῆναι τὸν θώρακα πρὸς τὸ σῶμα πεποιθῆσθαι, ὅτι τὸν μὲν καλῶς ἀρμόζοντα ὅλον φέρει τὸ σῶμα, τὸν δὲ ἄγαν χαλαρὸν οἱ ὦμοι μόνον φέρουσιν, ὃ γε μὴν λίαν στενὸς δεσμός οὐχ ὅπλον ἐστίν. (2) Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ αὐχὴν ἐστὶ τῶν χαιρίων, φαμέν χρῆναι καὶ τούτῳ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θώ-

loris obsequens, vicissim ab eo quietem impetret. Nam equus ad quæ præstanda cogitur, ut Simo quoque monet, ea nec intelligit ipse, nec magis pulchra sunt, quam si quis saltatorem flagris et stimulis ad saltandum impellat. Quippe multo plura forde, quam belle peregerit, qui sic excipitur, et equus, et homo. Nimirum ex signis equus lubens et volens pulcherrima omnia et splendidissima debet exhibere. Quod si etiam, quoties equitationis motu exercetur equus, ad copiosum usque sudorem agitur, quoties pulchre semet erigit, eques cito descendat, et frænum adimat: omnino fore sciendum ut ad erigendum se non invitus accedat. Atque huiusmodi sane in equis tam diu quam heroes equitantes pingi solent; et homines, qui equis scite norunt uti, magnificentiam quandam præ se ferunt. Est autem tam vehementer pulchrum quiddam equus semet erigens, tam admirandum atque stupendum, ut omnium spectantium, tam juvenum quam seniorum, oculos detineat. Nemo certe vel ab eo discedit vel spectare desinit, dum splendorem ille summum ostendet. Quod si contingat alicui, talem equum nacti, vel tribunatus, vel equitum magisterium, non hoc duntaxat eniti debet, ut solus ipse sit splendidus; sed multo magis ut comitatum universum spectatu dignum exhibeat. Itaque si (cujusmodi equi maxime laudari solent) præcedat talis, qui summam ad altitudinem, et creberrime corpus erigens, paullatim admodum progrediatur; sequentur hunc equi scilicet alii gradatim. Et quid in hoc spectaculo splendidi fuerit? At vero si equum excitaveris, ac neque nimia cum celeritate, neque tarditate nimia, sed ea ratione præcedas, qua fiunt equi et animosissimi, et inprimis truces, et specie ad labores obeundos maxime decenti; eo nimirum modo si præcedas, et strepitus et hinnitus et flatus simul ab omnibus equis una aderit. Ita non ipse tantum, sed totus etiam comitatus spectatu dignus videbitur. Si denique feliciter equum aliquis emerit, ad laborum tolerantiam educarit, eodem recte tum in exercitiis ad actiones bellicas, tum in agitationibus ad ostentationem comparatis, et in præliorum certaminibus utatur: quid huic obstare possit amplius, quominus quos acceperit equos pretii majoris efficiat; ac tum probatos habeat, tum ipse rei equestris gloria floreat, nisi divinitus impediatur?

CAPUT XII.

His adjungere volumus et illam descriptionem, quoniam modo armatum esse oporteat eum, qui periculum in equo sit aditurus. Primum ergo dicimus, lorica sive thoracem ad corpus factum esse debere. Si recte congruat, corpus ipsum hunc gestat; laxum nimis humeri soli portant; admodum angustius, vinculum est, non armatura. Quia vero inter exposita vulneribus letalibus et cervix est, feri

ρακος ὁμοιον τῷ αὐχένι στέγασμα πεποιῆσθαι. Τοῦτο γὰρ ἅμα κόσμον τε παρέξει, καὶ ἢν ὅλον δεῖ εἰργασμένον ἢ, δέξεται. ὅταν βούληται τῷ ἀναβάτῃ τὸ πρόσωπον μέχρι τῆς βινός. (3) Κράνος γε μὴν κράτιστον εἶναι νομίζομεν τὸ βιωτικουργές· τοῦτο γὰρ αὐτὸ στεγάζει μάλιστα πάντα τὰ ὑπερέχοντα τοῦ θώρακος, ὅρῃν δὲ οὐ καλύει. Ὁ δ' αὖ θώραξ οὕτως εἰργάσθω ὥς μὴ κωλύῃ μήτε καθίζειν μήτε ἐπικλύπτειν. (4) Περὶ δὲ τὸ ἦτρον καὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὰ κύκλω αἱ πτέρυγες τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἔστωσαν ὥστε στέγειν τὰ μέλη. (5) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀριστερὰ χεὶρ ἦν τι πάθη, καταλύει τὸν ἵππεα, καὶ ταύτῃ ἐπαινοῦμεν τὸ εὐρημένον ὅπλον τὴν χεῖρα καλουμένην. Τὸν τε γὰρ ὥμοι σκεπάζει καὶ τὸν βραχίονα, καὶ τὸν πῆχυν καὶ τὸ ἐχόμενον τῶν ἡνιῶν, καὶ ἐκτείνεται δὲ καὶ συγκαμπτεται· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ διαλείπον τοῦ θώρακος ὑπὸ τῇ μασχαλῇ καλύπτει. (6) Τὴν γε μὴν δεξιὰν ἐπαίρειν δεῖ, ἢν τε ἀκοντίζαι ἦν τε πατάξαι βουληθῇ. Τοῦ μὲν οὖν θώρακος τὸ κωλύον ταύτῃ ἀφαιρετόν· ἀντὶ δὲ τούτου πτέρυγες ἐν γυγλίμοις προσκεῖται, ὅταν μὲν διαίρηται, ὁμοίως ἀναπτύσσονται· ὅταν δὲ καταίρηται, ἐπικυλόνται. (7) Τῷ γε μὴν βραχίονι τὸ ὥσπερ κνημὶς παρατιθέμενον ἀρκεῖν βέλτιον ἡμῖν δοκεῖ εἶναι ἢ συνδεθὲν ὅπλῳ. Τό γε μὴν ψιλούμενον αἰρομένης τῆς δεξιᾶς στεγαστέον ἐγγὺς τοῦ θώρακος ἢ μοσχέῳ ἢ χαλκείῳ· εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ ἐπικαιροτάτῳ ἀφύλακτον ἔσται. (8) Ἐπειπερ δὲ, ἢν τι πάσχη ὁ ἵππος, ἐν παντὶ κινδύνῳ καὶ ὁ ἀναβάτης γίγνεται, ὁπλίζειν δεῖ καὶ τὸν ἵππον προμετωπιδίῳ καὶ προστερνιδίῳ καὶ παραμηριδίῳ· ταῦτα γὰρ ἅμα καὶ τῷ ἀναβάτῃ παραμηριδία γίνονται. Πάντων δὲ μάλιστα τοῦ ἵππου τὸν κενεῶνα δεῖ σκεπάζειν· καιριώτατον γὰρ ὃν καὶ ἀφανροτάτον· ἔστι· δυνατὸν δὲ σὺν τῷ ἐπιπίῳ αὐτὸν σκεπάζσαι. (9) Χρὴ δὲ καὶ τὸ ἔποχον τοιοῦτον ἐβράσθαι ὥς ἀσφαλέστερόν τε τὸν ἵππεα καθῆσθαι καὶ τὴν ἔδραν τοῦ ἵππου μὴ σίνεσθαι. Καὶ τὰ μὲν δὴ ἅλλα [τοῦ ἵππου] οὕτω καὶ ὁ ἵππος καὶ ὁ ἵππεὺς ὥπλισμένοι ἂν εἴεν. (10) Κνῆμαι δὲ καὶ πόδες ὑπερέχουσιν μὲν ἂν εἰκότως τῶν παραμηριδίων, ὁπλισθεῖν δὲ καὶ ταῦτα, εἰ ἐμβάται γένοιτο σκύτους, ἐξ οὐοῦπερ αἱ κρηπίδες ποιοῦνται· οὕτω γὰρ ἂν ἅμα ὅπλον τε κνήμαις καὶ ποσὶν ὑποδήματ' ἂν εἴη. (11) Ὡς μὲν δὴ μὴ βλάβη πτεσθαι θεῶν ὄντων ὅντων ταῦτα ὅπλα. Ὡς δὲ τοὺς ἐναντίους βλάπτειν, μάχαιραν μὲν μᾶλλον ἢ ξίφος ἐπαινοῦμεν· ἐφ' ὀψήλου γὰρ ὄντι τῷ ἵππῳ κοπίδος μᾶλλον ἢ πλήγῃ ἢ ξίφους ἀρκέσαι. (12) Ἀντὶ γε μὴν δόρατος καμακίνου, ἐπειδὴ καὶ ἀσθενές καὶ δύσφορόν ἐστι, τὰ κραινείνα δύο παλὰ μᾶλλον ἐπαινοῦμεν. Καὶ γὰρ ἐξαφίναί τὸ ἥτρον δυνατὸν τῷ ἐπισταμένῳ, καὶ τῷ λειπομένῳ ὅλον τε χρῆσθαι καὶ εἰς τὸ ἀντίον καὶ εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τοὺς προσθεν· καὶ ἅμα ἰσχυρότερα τὰ τοῦ δόρατος καὶ εὐφορώτερα ἐστίν.

13. Ἀκόντισμά γε μὴν τὸ μακρότατον ἐπαινοῦμεν· καὶ γὰρ ἀποστρέφει καὶ μεταλαβεῖν παλὶ τὸν οὐτὼ μᾶλλον ὁ χρόνος ἐγγυρεῖ. Γράφομεν δὲ ἐν βραχεὶ καὶ ὥς ἂν

debere dicimus aptum cervici quoque tegumentum ex ipso thorace surgens. Nam hoc et ornamentum adferet, et si justo modo fabricatum fuerit, equitis faciem usque ad nares, ubi sic ille voluerit, intra se recipiet. Galeam ducimus optimam, quæ Bæotii sit operis. Etenim ea rursus tegit extra thoracem eminentia prorsus omnia, nec prospectum impedit. Thorax quoque sic elaboratus sit, ut nec in sessione nec inclinatione prona ferat obstaculum. Circum partes inter umbilicum et pubem, cum pudendis, et aliis in horum ambitu, tales totque pinnæ sunt ut illa membra tegantur. Et quoniam sinistra quoque manus si læsa sit, equiti perniciem adfert; inventam et huic muniendam laudamus armaturam, cui nomen manus inditum. Nam et humerum illa tegit, et brachium, et cubitum, et partes quibus habere tenentur; simulque tum extendi tum contrahi potest. Præterea partem sub alis a thorace destitutam obtegit. Dextram attolli necesse est, sive jaculum eques vibrare, seu percutere hostem voluerit. Quidquid igitur a thorace impedimentum adferre potest, hic removendum: et hujus loco pinnæ velut in quibusdam cardinibus erunt adplicatæ, ut quum dextra diducitur, et ipsæ pariter explicentur; quum reducitur, vicissim claudantur. Quod instar tegumenti tibiæ adhibetur brachio, commodius nobis esse videtur ad eam partem tuendam, quam si adligatum sit armorum: quod nudari solet, dum dextra sustollitur, muniendum juxta thoracem tegumento, vel e pelle vitulina, vel ære facto. Nam alioqui locus maxime letalis incustoditus erit. Quoniam vero si quid equo accidat, etiam sessor in periculo summo versatur; armandus et equus ipse, tum frontis, tum pectoris, atque laterum tegumentis. Hæc enim et equitis femora muniunt. Omnium vero maxime protegendus equi venter. Is enim et letalibus expositus est maxime vulneribus, et debilissimus. Potest autem ephippio una protegi. Debet illud etiam instratum, cui eques insidet, tali modo esse consutum, ut et tutior equiti sit sessio, et equi sella non lædatur. Et aliis quidem partibus hoc modo et equus et eques armati fuerint. Tibias autem cum pedibus exstare consentaneum est extra femorum tegumenta, munitæque fuerint hæc partes, si earum indumenta de illo corio fiant, ex quo crepidæ confici solent. Etenim hoc modo simul et armatæ tibiæ, et calceati pedes erunt. Et hæc quidem ad hoc comparata sunt arma, ne lædi quis possit, modo dii propitii fuerint. Hostibus autem lædendis ensi præferenda nobis videtur esse machæra. Nam ab equite, qui est in sublimi, vehementior est ictus copidis aut sicæ, quam ensis. Præ hasta in perticæ modum, quoniam fragilis est et incommoda gestatu, potius corneas tragulas duas probamus. Etenim harum altera conjici potest a perito, altera reservari ad usum vel in adversos, vel a latere, vel a tergo constitutos: simulque firmiores hæc sunt, quam hastæ, ac gestatu commodiores.

Jaculi vibrationem, quæ longissimum ad spatium fiat, laudamus: nam hoc modo plus temporis conceditur, ut et emittat et iterum retrahat tragulam. Scribimus etiam pau-

τις κράτιστα ἀκοντίζοι. Ἦν γὰρ προβαλλόμενος μὲν τὰ ἀριστερὰ, ἐπανάγων δὲ τὰ δεξιὰ, ἐξανιστάμενος δ' ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακύπτουσιν τὴν λόγχην ἀφ' ἧς, οὕτω σφοδρότατόν τε καὶ μακρότατον οἴσεται τὸ ἀκόντιον, εὐστοχώτατον μέντοι, ἔαν κατὰ τὸν σκοπὸν ἀριεμένη ἀεὶ δρῇ ἡ λόγχη. (14) Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἰδιώτῃ καὶ ὑπομνήματα καὶ μαθήματα καὶ μελετήματα γεγράφηται ἡμῖν. Ἄ δὲ ἱππάρχῳ προσῆκεν εἰδέναι τε καὶ πράττειν ἐν ἐτέρῳ λόγῳ δεδῆλωται.

cis, quæ jaculandi ratio sit optima. Quippe si quis partes sinistras antè protendens, et dexteras reducens, de quæ femoribus insurgens, sursum spectantem nonnihil cuspidem emisit; ita nimirum et vehementissimo cum impetu, et longissime feretur jaculum, atque etiam dexterrime, siquidem emissa cuspis semper ad scopum spectat. Et hæc quidem admonitiones, et documenta, et exercitia rudi adhuc equiti a nobis præscripta sunt. Quæ vero tum scire tum exsequi conveniat equitum magistrum, alio libro declaravimus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΙΠΠΑΡΧΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πρῶτον μὲν θύοντα χρὴ αἰτεῖσθαι θεοὺς ταῦτα διδόναι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἀφ' ὧν θεοῖς μὲν κεχαρισμενώτατα ἄρχειας ἂν, σαυτῷ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσφιλέστατα καὶ εὐχλεέστατα καὶ πολυφελέστατα. (2) Θεῶν δὲ ἱερῶν ὄντων ἀναβιβαστέον μὲν σοι ἱππέας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶνται ὁ κατὰ τὸν νόμον ἀριθμὸς καὶ ὅπως τὸ ὄν ἱππικὸν μὴ μειώται. Εἰ δὲ μὴ προσαναβήσονται ἱππεῖς, μέιοιες ἀεὶ ἔσονται· ἀνάγκη γὰρ τοὺς μὲν γῆρᾳ ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. (3) Πληρουμένου γε μην τοῦ ἱππικοῦ ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφονται οἱ ἵπποι ὥς ἂν δύνωνται πόρους ὑποφέρειν· οἱ γὰρ ἥττους τῶν πόνων οὔτε αἰρεῖν οὔτε ἀποφεύγειν δύναιντο ἂν. Ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὐχρηστοὶ ὦσιν· οἱ γὰρ αὖ ἀπειθεῖς τοῖς πολεμίοις μάλλον ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. (4) Καὶ οἱ λακτίζοντες δὲ ἀναβεβαμένοι ἵπποι ἐκποδῶν ποιητέοι· οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολλὰκις πλείω κακὰ ἢ οἱ πολεμιοὶ ποιῶσι. Δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ χώρᾳ ἱππεύειν, εἰδότες ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρησιμοὶ εἰσι. (5) Τῶν γε μὴν ἱππῶν ὑπαρχόντων ὧν δεῖ τοὺς ἱππέας αὖ ἀσκητέον, πρῶτον μὲν ὅπως ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναπηδᾶν δύνωνται· πολλοὶς γὰρ ἥδη ἡ σωτηρία παρὰ τοῦτο ἐγένετο· δεῦτερον δὲ ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππάζεσθαι δυνήσονται· καὶ γὰρ οἱ πολεμοὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίνονται. (6) Ὅταν δὲ ἥδη ἐποχοὶ ᾧσι, δεῖ αὖ σκοπεῖσθαι ὅπως ἀκοντιοῦσι τε ὥς πλείστοι ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ ἅλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δεῖ τοὺς ἱππικούς. Μετὰ ταῦτα ὀπλιστέον καὶ ἵππους καὶ ἱππέας ὥς αὐτοὶ μὲν ἥκιστα τιτρώσκειντ' ἂν, βλάπτειν δὲ τοὺς πολεμίους μάλιστα δύναιντ' ἂν. (7) Ἐκ τούτων παρασκευαστέον ὅπως εὐπειθεῖς οἱ ἄνδρες ὦσιν· ἀνεὺ γὰρ τούτου οὐδ' ἱππῶν ἀγαθῶν οὔτε ἱππέων ἐπόχων οὔτε ὀπλῶν καλῶν

XENOPHONTIS

DE MAGISTRI EQUITUM OFFICIO LIBELLUS.

CAPUT I.

Primum rem sacram faciens, Deos precaberis, ut ea tibi concedant et intelligere, et proferre, et agere, de quibus et diis gratissimum sit imperium tuum, et tibi, amicis, reique publicæ cum primis acceptum, et gloriosum, et longe utilissimum. Diis placatis, equites instruendi tibi sunt, tum ut numerus lege præscriptus compleatur, tum ne jam ante collectæ copiæ minuantur. Quippe si non accedant equites ad priores alii, pauciores semper evadent. Nam alios ob senectutem abdicare se necesse est; alios aliis de causis deficere. Postquam equitatum compleveris, adhibendâ cura, sic ut equi alantur, quo perferre labores possint. Quippe si laboribus impares sint, nec adsequi hostem, nec evadere fuga possunt. Id quoque curandum, ut ad usum idonei sint. Nam contumaces potius hostes quam suos in præliis juvant. Etiam illi removendi sunt, qui calcitrant, postquam equitem susceperunt. Qui enim tales sunt, sæpenumero plus mali quam hostes inferunt. Haberi debet et pedum ratio, ut etiam in aspera regione agitari possint; quum esse constet in iis locis inutiles, ubi dolorem in agitatione sentiunt. Quando equi tales existunt, quales esse debent, exercendi et equites; ac primum, ut in equos insilire possint. Nam plerisque jam sahus hinc parta. Alterum esto, ut in locis omnigenis equitare norint, quandoquidem et bella alias in aliis locis existunt. Ubi jam firmiter equis insederint, ejus erit habenda ratio, ut eorum quamplurimi ex equis jacula vibrent, et alia facere possint, quæ facere viros equestres oportet. Secundum hæc armandi tum equi, tum equites, ut ipsi minime vulnerentur, et hostes damnis adficere maximis possint. Hinc efficiendum, ut equites morigeri sint. Nam absque hoc nec equorum bonorum, nec equitum his recte insidentium,

ὄφελος οὐδέν. Προστατεύειν μὲν οὖν τούτων πάντων ὅπως καλῶς γίγνηται τὸν ἵππαρχον εἰκός ἐστιν. (8) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις χαλεπὸν ἡγησάμενη ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα κατεργάζεσθαι προαιρεῖται μὲν αὐτῷ συνεργούς φυλάρχους, προσέταξε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελείσθαι τοῦ ἵππικοῦ, ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμῆν σοι τῶν καλῶν τῷ ἵππικῷ, ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδεῖους, ὅπως λέγοντες φοβῶσι τε τοὺς ἱππέας, βελτίονες γὰρ ἂν εἴεν φοβούμενοι, καταπραύνωσι τε τὴν βουλὴν, ἣν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνει. (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὧν δεῖ σε ἐπιμελείσθαι· ὥς δ' ἂν ἕκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοντο, τοῦτο δὲ πειράσσομαι λέγειν.

Τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας ὅλην ὅτι καθιστάναί δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σώμασιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ πείθοντα. (10) Ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τούτους εἰσακτέον εἶναι οὐς μὴ εἰσάγων ἂν τις διὰ κέρδος δοκοῖη τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ τοῖς ἥττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ μὴ τοὺς δυνατωτάτους πρῶτους ἀναγκάζοις. (11) Ἐτι δὲ καὶ οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθιστάναί τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἥττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τάδε διδάσκων ὥς ἀναγκασθήσονται μὲν ἵπποτροφεῖν, ἣν μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου, διὰ τὰ χρήματα· (12) ἣν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναδύσιν, ὥς ἀποστρέψῃς μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελεῶν τε καὶ μανικῶν ἵππων νεῶν, ἐπιμελήσει δὲ ὥς ἂν ταχὺ ἱππικοὶ γίγνιντο. Λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειρατέον. (13) Τούς γε μὴν ὄντας ἱππέας ἡ βουλὴ ἂν μοι δοκεῖ προειπῆσαι ὥς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι καὶ ὥς τὸν μὴ δυνάμενον ἵππον ἀκολουθεῖν ἀποδοκιμάσει ἐπιτεῖναι ἂν τρέφειν τε ἄμεινον καὶ ἐπιμελείσθαι μᾶλλον τῶν ἵππων. (14) Καὶ τοὺς βιαίους δ' ἵππους ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιούτους μᾶλλον παραρμήσεις καὶ ἵππωνεῖν σωφρονέστερον. (15) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐάν ποι ἐπὶ παλαιούς δὲ ἐλαύνειν, ὑστάτους [ἀν] αὐτοὺς ἐπείσθαι. Ὡς τε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἀχρηστος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. (16) Ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἴεν τῷ ἵππῳ κρείττοις, εἰ μὲν τις ἔχει ῥῶα καὶ εὐτελεστέραν ἀσκήσιν, ἐκεῖνη ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ φημι χρῆναι πείραν ἔχων χύδην καταβαλόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς δόδου ὅσον μοναίους καὶ πλείον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον ψήχειν καὶ ἐνίστάναί θταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀποθῆ· βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὐποτε ὁ ἵππος παύσεται οὐθ' ὅταν ψήχῃται οὐθ' ὅταν μυωπίζῃται. Ὅ δὲ πειραθεῖς τὰ τε ἄλλα ἀ λέγω πιστεύσει καὶ στοργύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὀφεται. (17) Ὅποτε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἷους δεῖ ὥς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἀρι-

nec armorum elegantium usus ullus fuerit. Atque his quidem omnibus, ut egregie fiant, præesse cum imperio magistrum equitum par est. Et quia civitas rata difficile quiddam esse, perfici hæc a solo magistro equitum omnia, tribunos ei deligit adjuutores, et senatui injungit, ut equitatus curam una cum ipso gerat : recte mihi facturus videris, si tribunos sic instruas, ut tecum ea velint, quæ ad equitatus commoda pertineant; et oratores idoneos habeas in senatu, qui et dicendo terrorem equitibus incutiant, melioribus in metu futuris, et senatum mitigent, si forte plus æquo difficilem se præbeat. Ac istæ quidem admonitiones ad ea spectant, quæ diligentiam tuam requirunt. Quo autem modo singula rectissime peragantur, hoc dicere jam conabor.

Equitum in numerum ex legis præscripto sine dubio referes eos, qui et facultatibus, et viribus corporis præstant; idque vel in jus vocando, vel persuadendo. Sum autem in hac egosententia, ut hos in jus vocandos existimem, quos nisi quis vocet, id quæstus causa facere videatur. Nam minus potentibus statim hoc excusationis loco fuerit, si non cogas primos, qui plurimum possint. Præterea videtur hoc modo mihi quispiam et juvenes ad equitationis studium adducturus, si splendorem equestris rei prædicet; et illos, quorum in potestate sunt, minus adversantes habiturus, si plane futurum ostendat, ut alere cogantur equos, si non abs te, saltem ab alio quopiam, propter opes. Quod si tuis auspiciis rei se dent equestri, te filios eorum a sumptuosis et insanis equorum emptionibus avocaturum, et operam daturum, ut equestris rei peritiam quamprimum consequantur. Hæc vero quom dices, etiam præstare conaberis. Equites, quotquot operam navant in præsentia, sic excitatum iri arbitror, ut melius et alant et curent equos, si senatus eis futurum denuntiet, ut equitationes in posterum duplicentur, et equi rejiciantur, qui pares in itinere aliis esse non poterunt. Etiam hoc utile futurum arbitror, ut denuntietur, rejectum iri equos violentos. Nam hæc eos impulerit comminatio, tales ut equos vendant, et alios prudentius emant. Bonum quoque denuntiari, futurum ut calcitrantes in agitationibus equi rejiciantur. Nequeunt enim tales in acie collocari, sed ubi ducendum in hostem, hos ultimos æqui necesse est. Itaque propter improbitatem equi, nec equitis usus aliquis est. Ut autem et pedes equorum sint optimi; si faciliorem aliquis simplicioremq; rationem tenet, ea sane per me obtineat : sin minus, equidem usu edoctus aio, projiciendos passim lapides e via sumptos, qui minæ fere pondus habeant, plus minusve; atque in his constituendum equum ad destructionem, quum a præsepi removetur. In illis enim lapidibus nunquam equus ingredi desinet, sive destringatur, seu (a muscis) pungatur. Qui periculum hujus rei fecerit, tum aliis, quæ profero, fidem habebit; tum pedes equi teretes effici conspiciet. Ubi jam equi fuerint, quales esse oportet : quonam modo

στοι γίγνοιτο, τοῦτο διηγῆσθαι. Τὸ μὲν τοίνυν τοὺς νέους αὐτῶν ἀναπηδᾶν ἐπὶ τοὺς ἵππους πείθουμεν ἂν αὐτοὺς μαυθάνειν· τὸν διδάξοντα δὲ παρασχὼν ἐπαίνου δικαίως ἂν τυγχάνοις. Τοὺς γε μὴν πρεσβυτέρους τὸν Περσικὸν τρόπον ἀναβάλλεσθαι ὑπ' ἄλλων προσεθίσας, καὶ τούτους ὠφελήσας ἂν. (18) Ὅπως γε μὴν ἐν παντοδαποῖς χωρίοις ἔποχοι οἱ ἵππεις δυνήσονται εἶναι, τὸ μὲν πυκνὰ ἐξάγειν μὴ πολέμου ὄντος ἴσως ὀχληρόν· συγκαλέσαντα δὲ χρὴ τοὺς ἵππείας συμβουλευῆσαι αὐτοῖς μελετᾶν, καὶ θταν εἰς χώραν ἐλαύνωσι θταν καὶ ἄλλοσέ ποι, ἐκβιβάζοντας τῶν ὁδῶν καὶ ταχὺ ἐλαύνοντας ἐν τόποις παντοδαποῖς. Τοῦτο γὰρ ὠφελεῖ μὲν παραπλησιῶς τῷ ἐξάγειν, ὅχλον δ' οὐχ ὅμοιον παρέχει. (19) Ἐπιτήδειον δὲ ὑπομιμνήσκειν καὶ ὅτι ἡ πόλις ἀνέχεται δαπανῶσα εἰς τὸ ἵππικὸν ἔγγυς τετταράκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὥς ἦν πόλεμος γίγνηται, μὴ ζητεῖν δέη ἵππικόν, ἀλλ' ἐξ ἐτοίου ἐξῆ παρεσκευασμένῳ χρῆσθαι. Ταῦτα γὰρ ἐνθυμουμένους εἰκὸς καὶ τοὺς ἵππείας μᾶλλον ἀσκεῖν τὴν ἵππικὴν, ὅπως ἦν πόλεμος γέγιρηται, μὴ ἀμελετήτους ὄντας ἀγωνίζεσθαι δέη περὶ τῆς πόλεως καὶ περὶ εὐκλείας καὶ περὶ τῆς ψυχῆς. (20) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοῦτο προειπεῖν τοῖς ἵππεῦσιν ὅτι ἐξάξεις καὶ σύ ποτε αὐτοὺς καὶ διὰ παντοίων χωρίων ἡγήσῃ. Καὶ ἐν ταῖς μελέταις δὲ τῆς ἀνθιπασίας καλὸν ἐξάγειν ἄλλοτε εἰς ἄλλοιον τόπον· καὶ γὰρ τοῖς ἵππεῦσι καὶ τοῖς ἵπποις βέλτιον. (21) Ἀκοντίζειν γε μὴν ἀπὸ τῶν ἵππων ὧδ' ἂν πλείστοι μοι δοκοῦσι μελετᾶν, εἰ τοῦτ' αὖ προείποις φυλάρχοις ὅτι αὐτοὺς δεήσει ἡγουμένους τοῖς τῆς φυλῆς ἀκοντισταῖς ἐλαύνειν ἐπὶ τὸ ἀκόντιον. Φιλοτιμοῖντο γὰρ ἂν, ἥ εἰκὸς, ὥς πλείστους ἕκαστος ἀποδείξει ἀκοντιστὰς τῇ πόλει. (22) Ἀλλὰ μὴ καὶ τοῦ καλῶς γε ὀπλισθῆναι τοὺς ἵππείας οἱ φύλαρχοι ἂν μοι δοκοῦσι μέγιστον συλλαμβάνειν, εἰ πεισθίσαν ὅτι πολὺ ἔστι πρὸς τῆς πόλεως εὐδοχότερον τῇ τῆς φυλῆς λαμπρότητι κεκοσμηῆσθαι ἢ μόνον τῇ ἑαυτῶν στολῇ. (23) Εἰκὸς δὲ μὴ δυσπείστους εἶναι αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα, οἳ γε φυλαρχεῖν ἐπεθύμησαν δόξης καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι. Δυνατοὶ δ' εἰσὶ κατὰ τὰ ἐν τῷ νόμῳ ὀπλίσαι καὶ ἄνευ τοῦ αὐτοὶ δαπανᾶν τῷ μισθῷ ἐπαναγκάζοντες κατὰ τὸν νόμον ὀπλίζεσθαι. (24) Εἰς γε μὴν τὸ εὐπειθεῖς εἶναι τοὺς ἀρχομένους μέγα μὲν καὶ τὸ λόγῳ διδάσκειν ὅσα ἀγαθὰ ἐν ἐν τῷ πειθαρχεῖν, μέγα δὲ καὶ τὸ ἔργῳ [κατὰ τὸν νόμον] πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τοὺς εὐτάκτους, μειονεκτεῖν δὲ ἐν πᾶσι τοὺς ἀτακτοῦντας. (25) Ἰσχυροτάτῃ δὲ μοι δοκεῖ εἶναι παρόρμησης τῶν φυλάρχων εἰς τὸ φιλοτιμεῖσθαι αὐτοὺς καλῶς παρεσκευασμένους ἕκαστον τῆς φυλῆς ἡγεῖσθαι, εἰ τοὺς ἀμφὶ σὲ προδρόμους κοσμήσας μὲν ὀπλοῖς ὥς κάλλιστα, ἀκοντίζειν δὲ μελετᾶν ἐξαναγκάσαις ὥς μάλιστα, εἰρηγοῖο δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἀκόντιον αὐτὸς εὖ μάλα μεμελετηκώς. (26) Εἰ δὲ καὶ ἄλλὰ τις δύναιτο προτιθέναι ταῖς φυλαῖς πάντων ὁπόσα ἀγαθὰ νομίζουσιν ἀσκεῖσθαι ἐν ταῖς θείαις ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ, τοῦτο πάντας ὀμῆαι Ἀθηναίους γε μάλιστα προτρέπειν εἰς φιλονει-

equites ipsi futuri sint optimi, nunc commemorabo. Junioribus quidem inter eos auctores simus, ut in equos insilire discant. Laudem vero jure mereberis, si quem eis adhibueris, qui doceat. Aetate provecioribus hand parum profueris, si consuefeceris eos, ut more Persico ab aliis in equos sublevantur. Ad hoc autem, ut equites omnigenis in locis firmiter equis insidere possint, frequenter educere, quum bellum non geritur, fortasse molestum fuerit. Itaque convocatis equitibus consulere debes, ut exercitiis utantur, sive rus in equis provehantur, seu alio pergant, e viis declinando, et omnigenis in locis equos celeriter agendo. Nam hoc et parem cum educendo habet utilitatem, nec molestie tantum exhibet. Commodum id etiam eis in memoriam revocari, quod civitas in equitatum ad quadraginta talenta quotannis impendere sustineat, ut, si bellum existat, equitatus ei quaerendus non sit, sed in promptu habeat, quo instructo possit uti. Nam vero consentaneum est, equites haec cum animis suis expendentes rem equestrem diligentius exercituros, ut, bellum si moveatur, non exercitatio- nis expertibus de patria, de honore ac gloria, de vita sit dimicandum. Bonum hoc quoque denuntiari equitibus, etiam te aliquando eos esse educturum, ac per omnigena loca praeritum. In exercitiis etiam pugnae equestris in alia atque alia loca nonnunquam educere prodest; hoc enim et equitibus et equis utilius. Ex equis autem jaculari, mea quidem opinione, sic plurimi consuescent, si tribunis futurum denuntiaveris, ut ipsi duces cujusque tribus jaculatorum ad exercitia jaculandi adigere cogantur. Nam excitabuntur ambitione quadam (ita par est), ut quisque jaculatores civitati quamplurimos instruat. Ad id quoque tribuni plurimum mihi videntur momenti adlaturi, ut equites egregie sint armati; si persuasum eis fuerit, multo a civitate esse gloriosius, splendore tribus ornari, quam suo duntaxat indumento. Nec difficulter hoc ipsis persuaderi posse crediderim, quum honoris et gloriae studio tribunatum ambiverint. Poterunt autem suis arma secundum legem imperare, sineque suis impensis equites adigere de praescripto legis, ut arma sibi de stipendio suo comparent. Ut vero qui reguntur abs te libenter pareant, non leve quiddam, verbis ostendere quam multa commoda contineat obedientia; sed magnum aliquid in hoc quoque, si [secundum legem] reapse potior efficiatur morigerorum conditio, contraque deteriori loco in omnibus sint contumaces. Vis autem in hoc mihi maxima videtur esse ad impellendos tribunos, ut ambitione dent operam quo suam quisque tribum egregie instructi ducant; si quos circum te praecursores habebis, pereleganter armis ornaveris, maximeque jaculationum ad exercitia coegeris, et auctor ad jaculandum fueris ipsemet in hoc genere plurimum exercitatus. Quod si quis etiam tribubus eorum omnium praemia proponere possit, quaecumque in spectaculis exerceri ab equitatu praecclare solent; eum ego facillime cunctos Athenienses ad studia contentionum exci-

κίαν. Ἀπὸ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς ὡς μικρῶν ἀθλῶν ἕνεκα πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλα δὲ δαπάναι τελοῦνται. Τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὐρίσκειν παρ' οἷς νικῶντες μάλιστα ἂν ἀγαλλοίοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦν δὲ δὴ σοι ταῦτα πάντα ἐξησκημένοι ὧσιν οἱ ἵππεις, δεῖ δὴ καὶ τάξιν τινὰ ἐπιστάσθαι αὐτοὺς ἐξ ἧς κάλλιστα μὲν θεοὶς πομπὰς πέμψουσι, κάλλιστα δὲ ἱππάζονται, ἀρίστα δὲ μαχοῦνται, ἣν δέη, βῆστα δὲ καὶ ἀταραχτότατα ὁδοὺς πορεύσονται καὶ διαβάσεις περάσουσιν. Ἡ τοίνυν χρώμενοι τάξει δοκοῦσιν ἂν μοι ταῦτα κάλλιστα διαπράττεσθαι, ταύτην νῦν ᾗδὴ πειράσσομαι δηλοῦν. (α) Οὐκοῦν ὑπὸ μὲν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διηρημένοι φυλαί. Τούτων δ' ἐγὼ φημι χρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἐκάστου γνώμῃ καταστῆσαι ἐκ τῶν ἀκμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλὸν τι ποιεῖν καὶ ἀκούειν καὶ τούτους μὲν προστάτας δεῖ εἶναι. (β) Μετὰ δὲ τούτους ἴσους χρῆ τούτοις ἀριθμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ φρονιμωτάτων ἐλέσθαι υἱίνες τελευταῖοι τῶν δεκάδων ἔσονται. Εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικάσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνεται σίδηρον θταν τό τε ἡγούμενον τοῦ τομέως ἐβρωμένον ἢ καὶ τὸ ἐπικλυμένον ἱκανόν. (γ) Τούς γε μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρώτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκάδάρχοι ἐπιστάτας ἔλαιντο καὶ οἱ ἄλλοι ἐφέλαιντο, οὕτως εἰκὸς ἐκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶναι. (δ) Τὸν μέντοι ἀφηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἴτε πύττε δέοι ἐπὶ πολεμίους ἐλαύνειν, ἐκχεύων βῶμην καὶ ἐμβάλλοι τοῖς ἐμπροσθεν, εἴτ' αὖ καὶ ἀποχωρεῖν καιρὸς συμβαίνει, φρονίμως ἀφηγούμενος μᾶλλον ἂν, ὥς τὸ εἰκὸς, σώζοι τοὺς φυλάτας. (ε) Οἱ μέντοι δεκάδάρχοι ἄρτιοι ὄντες πλείω ἴσα μέρη παρέχουσι ἂν διαιρεῖν ἢ εἰ περιττοὶ εἴεν. Αὕτη δέ μοι ἡ τάξις ἀρέσκει διὰ τὰδε ὅτι πρῶτον μὲν οἱ προστάται πάντες ἄρχοντες γίνονται οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες θταν ἄρχωσι, μᾶλλον πως οἴονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν ἢ θταν ἰδιῶται ὧσιν ἔπειτα δὲ καὶ θταν πρακτέον τι ἢ, τὸ παραγγέλλειν μὴ ἰδιώταις ἀλλ' ἄρχουσι πολὺ ἀνυτικώτερον. (ζ) Τεταγμένων γε μὴν οὕτω χρῆ, ὥσπερ καὶ τοῖς φυλάρχοις προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱπάρχου ἐν ἧ ἐκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παρηγγελθαι ὑπὸ τῶν φυλάρχων ὅπου πορευτέον ἐκάστῳ. Οὕτω γὰρ προειρημένων πολὺ εὐταχτοτέρως ἂν ἔχοι ἢ εἰ ὥσπερ ἐκ θεάτρου ὡς ἂν τύχῳσιν ἀπρόντες λυποῖεν ἀλλήλους. (θ) Καὶ μάχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐθέλουσιν οἱ τε πρῶτοι, ἦν τι ἐκ τοῦ πρόσθεν προσπίπτῃ, οἱ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν καὶ οἱ τελευταῖοι, ἦν τι ὅπισθεν ἐπιφαίνεται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχρὸν λιπεῖν τὴν τάξιν. Ἀτακτοὶ δ' ὄντες ἀλλήλους μὲν ταράττουσι καὶ ἐν στεναῖς ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσεσι, τοῖς δὲ πολεμίοις

taturum arbitror. In ludorum id quoque adparatu perspicitur, quam modicorum praeiorum causa multi labores magnique sumptus impendantur. Iudices certe ejusmodi reperiendi sunt, apud quos si victoria potiantur, inprimis exsultent.

CAPUT II.

Ubi jam equites in his omnibus exercitati fuerint, etiam ordinis cujusdam esse peritos oportet, cujus observatione pulcherrime diis pompas agant, in equitationibus cum laude se gerant, fortissime, poscente usu, dimicent, expeditissime ac minima cum perturbatione itinera conficiant, transitusque difficiles superent. Quo autem ordine utendo haec mihi rectissime perfecturi videantur, eum declarare nunc adgrediar. Distinctae sunt in civitate tribus: in his inquam ego debere primum, non sine tribunorum singulorum iudicio et sententia, decuriones ex illorum numero constitui, qui et aetate vigeant, et ambitione maxima quadam in hoc ferantur, ut aliquid egregium et peragant, et audiant. Hi principes in ordine collocantur. Secundum eos totidem numero de provectionibus et inprimis prudentibus deligendi, qui ultimi sint in hisce decuriis. Nam si comparatione res explicanda, ferrum quoque sic ferrum maxime scindit, quando et anterior instrumenti pars sit ad secundum valida, et quod inde adigitur, vires habeat idoneas. Quod medios inter primos et ultimos attinet, si decuriones sibi proximos deligant adstites, alique deligant post eos, ita par est credere, quemlibet sibi fidelissimum adstitem habiturum. Ducem sane modis omnibus idoneum constitui oportet. Nam si vir ille fortis sit, sive pergendum aliquando in hostes erit, cohortatione sua robur anterioribus indet; seu recipiendi se tempus adsit, prudenter abducendo tribules haud abs re melius conservaturus videtur. Jam si decuriones numero pares fuerint, plures partes aequales efficient dividendo, quam si fuerint impares. Hic ordo mihi de causis hisce probatur, quod ex divisione primum omnes principis loco constituti cum imperio futuri sunt: idem vero, quando cum imperio sunt, magis ad se quodammodo pertinere putant, ut egregium aliquid gerant, quam si privati sint; deinde quum aliquid agendum est, multo efficacius est, quod per eos denuntiatur, qui cum imperio sunt, quam quod opera privatorum. His hoc ordine collocatis, quemadmodum tribunis quoque ab equitum magistro praedici solet, quo provehi loco quisque debeat, sic et decurionibus denuntiatum a tribunis esse oportet, quo loco singulis pergendum. Nam haec si prius indicata fuerint, longe meliori ordine fient omnia, quam si perinde ac de theatro, temere fortuitoque discedentes, mutuo semet offenderint. Etiam paratiores animis ad pugnam sunt anteriores, si ex adverso quid irruat, ubi locum hunc suum esse norunt: nec minus ultimi, si a tergo fiat in eos impetus, quum sciant esse turpe, locum in acie suum deserere. Sin ordo nullus servetur, se ipsos et angustis in itineribus, et locis difficilibus

οὐδαίς ἐκὼν αὐτὸν τάττει μάχεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ πάντα ὑπάρχειν δεῖ ἐκπεπονημένα πᾶσι τοῖς ἱππεῦσιν, εἰ μέλλουσιν ἀποφάσιστοι ἔσεσθαι σύνεργοι τῷ ἡγούμενῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῶνδὲ γε μὴν αὐτῷ ἤδη μέλειν δεῖ τῷ ἱππάρχῳ· πρῶτον μὲν ὅπως καλλιερήσει τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τοῦ ἱππικοῦ, ἔπειτα ὅπως τὰς πομπὰς ἐν ταῖς ἐορταῖς ἀξιοθεάτους ποιήσει, ἔτι δὲ καὶ τὰλλα ὅσα ἐπιδεικνύναι δεῖ τῇ πόλει ὅπως ἢ δυνατόν κάλλιστα ἐπιδείξει, τὰ τ' ἐν Ἀκαδημίᾳ καὶ τὰ ἐν Λυκείῳ καὶ τὰ Φαληροῖ καὶ τὰ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ. Καὶ ταῦτα μὲν ἄλλα ὑπομνήματα· ὡς δὲ τούτων ἕκαστα κάλλιστα ἂν πράττειτο, νῦν αὖ ταῦτα λέξω.

2. Τὰς μὲν οὖν πομπὰς οἶμαι ἂν καὶ τοῖς θεοῖς κεχαρισμενωτάτας καὶ τοῖς θεαταῖς εἶναι εἰ δῶν ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔστι ταῦτα ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν Ἑρμῶν κύκλῳ περὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ ἱερὰ περιελαύνουσιν τιμώντες τοὺς θεούς. Καὶ ἐν τοῖς Διονυσίοις δὲ οἱ χοροὶ προσεπιχαρίζονται ἄλλοις τε θεοῖς καὶ τοῖς δώδεκα χορεύοντες. Ἐπειδὴν δὲ πάλιν πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς γένωνται περιηλαχότες, ἐντεῦθεν καλὸν μοι δοκεῖ εἶναι κατὰ φυλάς εἰς τάχος ἀνίεναι τοὺς ἵππους μέχρι τοῦ Ἐλευσινίου. (3) Οὐδὲ δόρατα μὴν παραλείψω ὡς ἥκιστα ἂν ἀλλήλοισ ἐπαλλάττειτο. Δεῖ γάρ μεταξὺ τοῖν ὅτοις τοῦ ἵππου ἕκαστον σχεῖν, εἰ μέλλει φοβερά τε καὶ εὐκρινῇ ἔσεσθαι καὶ ἅμα πολλὰ φανεῖσθαι. (4) Ἐπειδὴν δὲ τῆς εἰς τάχος διελάσεως λήξωσι, τὴν ἄλλην ἤδη καλὸν σχεδὸν εἰς τὰ ἱερὰ, ἥπερ καὶ πρόσθεν, διελαύνειν. Καὶ οὕτως ὅσα ἔστιν ἐν ἵππῳ ἀναδεσμένῳ πάντα ἐπιδεδειγμένα ἔσται καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἀνθρώποις. (5) Καὶ ὅτι μὲν ταῦτα οὐκ εἰθισμένοι ποιεῖν οἱ ἱππεῖς εἰσιν οἷδα· γινώσκω δὲ ὅτι ἀγαθὰ καὶ καλὰ καὶ τοῖς θεαταῖς ἡδέα ἔσται. Αἰσθάνομαι δὲ καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα τοὺς ἱππέας κεκαινουργηκότας, ἐπειδὴ οἱ ἱππαρχοὶ ἱκανοὶ ἐγένοντο πεῖσαι ἢ ἡβουλήθησαν. (6) Ὅταν γε μὴν πρὸ τοῦ ἀκοντισμοῦ διελαύνωσιν ἐν Λυκείῳ, καλὸν ἑκατέρας τὰς πέντε φυλάς ἐπὶ μετώπῳ ἐλαύνειν ὥσπερ εἰς μάχην ἡγούμενου τοῦ ἱππάρχου καὶ τῶν φυλάρχων ἐν τοιαύτῃ τάξει ἀφ' ἧς πληρῶσται τοῦ δρόμου τὸ πλάτος. (7) Ἐπειδὴν δὲ υπερβάλωσι τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀντιπροσώπου θεάτρου, χρήσιμον ἂν οἶμαι φανῆναι καὶ εἰ καθ' ὁπόσους μέτριον εἰς τὸ κάταντες δυναμένους ταχὺ ἐλαύνειν ἐπιδείξαις τοὺς ἱππέας. (8) Οὐ μέντοι ἀγνοῶ ὅτι ἦν μὲν πιστεύουσιν δυνήσεσθαι ταχὺ ἐλαύνειν, πάνυ ἂν ἡδέως ἐπιδείξαντο· ἦν δὲ ἀμελέτητοι ὦσιν, ὁρᾶν χρὴ ὅπως μὴ οἱ πολέμιοι αὐτοὺς τοῦτο δρᾶν ἀναγκάσουσιν.

9. Ἐν γε μὴν ταῖς δοκιμασίαις ἡ μὲν τάξις εἴρηται μεθ' ἧς ἂν κάλλιστα ἱππάζονται. Ἦν δ' ὁ ἡγούμενος, ἥνπερ ἔχη δυνατόν ἵππον, ἐν τῷ ἔξωθεν αἰετὶ στίχῳ πε-

superandis perturbant : nec quisquam est, qui sponte se sua ad pugnandum cum hoste componat. Et in his quidem omnino equites universi prorsus esse debent exercitati, si duci operam sine recusatione navaturi sunt.

CAPUT III.

At soli jam equitum magistro hæc esse curæ debent : primum, ut pro equitatus incolumitate diis rite litet, deinde, ut in feriis pompas spectatu dignas exhibeat; præterea et alia, quæ civitati exhibenda sunt, ut quam pulcherrime pro virili exhibeat, tum in Academia, tum in Lyceæ, et Phalero, et in hippodromo : quæ quidem admonitiones sunt aliæ. Quo autem modo hæc singula pulcherrime peragi possint, nunc dicam.

Pompas et diis et spectatoribus fore gratissimas arbitror, si quotquot deorum tam fana quam signa sunt in foro, Mercurialibus a statuis exorsi, undique in honorem deorum forum ac fana circumequient. Liberalibus autem chori præterea gratificari solent tum aliis tum duodecim diis saltando. Ubi jam circumvecti rursus ad signa Mercurialia pervenerint, tum deinde pulchrum mihi fore videtur, si per tribus equi celerius usque ad Eleusinium incitentur. Nec de hastis omittam, quomodo illæ neutram in partem minime sibi mutuo illiduntur. Debent enim singuli suas hastas inter aures equi tenere, si quidem et terribiles et distinctu faciles fore, et speciem multitudinis exhibituras velint. Postquam celerior istæc agitatio finem habuerit, pulchrum rursus eos alteram pompam eadem via, qua prius, ad fana pedetentim peragere : quo quidem modo fiet, ut quicquid est in equo, cui eques insidet, et diis et hominibus exhibitum sit. Nec equidem ignoro, minime ad ista facienda equites adsuetos esse; sed nihilo minus hæc et egregia, et pulchra, et spectatoribus jucunda fore iudico. Quin et alia quædam ab equitibus instituta certamina nova intelligo, quando magistri equitum eis persuadere poterunt, quæ voluissent. Quoties quidem in Lyceæ ante jaculationem agitationes instituunt equites, sane pulchrum quidam fuerit, utrasque tribus quinque tanquam ad prælium acie in frontem porrecta vehi, ducente magistro equitum et tribunis ordine tali, quo curriculi latitudo expleatur. Ubi vero fastigium adversi ipsis theatri superaverint, utile visum iri arbitror, si tot simul equites, quot modice satis erit, per declivia provehi posse celeriore cursu ostenderis. Neque me fugit, libenter eos hæc exhibituros, si concitatus equos agere se posse confidant. At vero si maneant exercitationis expertes, videndum, ne hostes hæc eos aliquando facere cogant.

Dictum de ordine in lustrationibus, quo pulcherrima institui equitatio possit. Si vero ducor, a valido instructus equo, in ea serie, quæ quoque tempore exterior est, ei-

ριφέρηται, οὕτως αὐτὸς μὲν αἰετὶ ταχὺ ἐλθὼν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι πάλιν αὖ ταχὺ ἐλθῶσι· ὥστε ἡ μὲν βουλὴ αἰετὶ τοῦ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπεροῦσιν ἐν μέρει ἀναπαυόμενοι. (10) Ὅταν γὰρ μὴν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἡ ἐπίδειξις ᾗ, καλὸν μὲν οὕτω πρῶτον τάξασθαι ὥς ἂν ἐπὶ μετώπου ἐμπλήσαντες ἵππων τὸν ἵπποδρόμον ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. (11) Καλὸν δ' ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσιν τε ἀλλήλας καὶ διώκουσι ταχέως, ὅταν οἱ ἵππαρχοὶ ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἐκατέρας διελάνειν τὰς φυλάς δι' ἀλλήλων. Ταύτης γὰρ τῆς θέας τό τε ἀντιμετώπου προσελάνειν ἀλλήλους γοργόν, τό τε διελάσαντας [τὸν ἵπποδρόμον] ἀντίους πάλιν στήναι ἀλλήλους σιμνόν, (12) καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὖ τὸ δεύτερον θάττον ἐπελάνειν καλόν. Στάντας δὲ ἤδη τὸ τρίτον αὖ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος χρὴ τάχιστα ἀλλήλους ἐπελάνειν, καὶ διελάσαντας εἰς κατέλυσιν ἤδη ἐπὶ φάλαγγος ἅπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλήν προσελάνειν. (13) Ταῦτά μοι δοκεῖ πολεμικώτερα τε φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. Τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλάνειν, τὸν δ' αὖτον τρόπον ἐκείνοις ἱππεύειν, οὐκ ἄξιον ἱππαρχίας. (14) Ὅταν γὰρ μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ ἐν Ἀκαδημίᾳ ἱππεύειν δέη, ἔχω τάδε παραινέσαι· εἰς μὲν τὸ μὴ ἀποκρούεσθαι ἀπὸ τῶν ἵππων ὑπείους ἀναπετωκότες ἐλάνειν, εἰς δὲ τὸ μὴ πίπτειν τοὺς ἵππους ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς ἀναστροφαῖς. Τὰ μέντοι ὀρθὰ ταχὺ ἐλάνειν χρὴ· οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλὴ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐν γὰρ μὴν ταῖς πορείαις αἰετὶ τοὺς ἵππαρχον προνοεῖν ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἔδρας, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βαδίζειν, μέτριον μὲν δοῦντα, μέτριον δὲ πελοποροῦντα. Τοῦ δὲ μετρίου ἐννοῶν οὐκ ἂν ἁμαρτάνοις· αὐτὸς γὰρ μέτρον ἑκάστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. (2) Ὅταν μέντοι ἀδήλου ὄντος εἰ πολεμίοις ἐντεύξῃ πορεύῃ ποι, κατὰ μέρος χρὴ τὰς φυλάς ἀναπαύειν. Χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεβηκόσι πλησιάζειαν οἱ πολέμιοι. (3) Καὶ ἢ μὲν γὰρ διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλάνειν, ἀπὸ παραγγέλσεως εἰς κέρας ἡγητέον· ἡ δὲ πλατείας ἐπιτυχάνῃ ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγέλσεως αὖ πλατυντέον τῆς φυλῆς ἑκάστης τὸ μέτωπον· ὅταν γὰρ μὴν εἰς πεδὶον ἀφικνῆσθε, ἐπὶ φάλαγγος πᾶσας τὰς φυλάς. Ἀγαθὸν γὰρ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τοῦτο ἡδίων διαπερᾶναι τὰς ὁδοὺς ποικιλόντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. (4) Ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίας ἐλάνητε, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολέμῳ καὶ φίλῳ προελάνειν τῆς φυλῆς ἑκάστης τῶν ὑπηρετῶν ὅτινες ἢν ἀπόροις νάπαις ἐντογγάνωσι, παρίοντες ἐπὶ τὰ εὐπορα δηλώσουσι τοῖς ἱππεῦσιν ἢ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὥς μὴ θλαῖ αἱ τάξεις πλανῶνται. (5) Ἦν δὲ ἐπὶ κίνδυνον ἐλάνητέ που, φρονίμου ἱππάρχου τὸ

cumvehatur; ita fiet ut semper ipse celerius equum incitat, et qui exterius cum eo sunt, concitatus itidem ferantur. Itaque senatus semper aliquos velocius agitantes inspiciet, et viribus equi non deficiet, dum vicissim quies eis concedetur. Quum autem in hippodromo spectaculum edendum erit, pulchrum sane sic eos primum instrui, ut a fronte compleatur equis hippodromus, et e medio, qui erunt illic homines, exigantur. Pulchrum et hoc, si, dum tribus in pugna ludicra se mutuo fugiant, et celeriter insequuntur, magistris equitum tribus quinque ducentibus, sese mutuo tribus utraque perequient. In hoc enim spectaculo terribile quiddam est, quod adversis frontibus contra se provehantur; et plenum splendoris, quod hippodromo perequitate, rursus adversi contra se consistent: itidem pulchrum, ad alterum tubæ signum celerius eos contra se ferri. Quum vero jam constiterint, tertia vice rursus post tubæ clangorem celerrime provehi contra se mutuo debent; et ubi perequitaverint, ad finem jam ludis imponendum, in phalange cuncti constituti, qui vobis mos est, ad senatum equis advehantur. Horum speciem magis existimo bellicosam, magisque novam visum iri. Minime vero dignum munere magistris equitum, ut ipse tardius tribunis invehatur, et eodem modo cum ipsis equitet. Quum autem in Academia, solo duro, instituendæ erunt equitationes, hæc quæ moneam habeo: ne ipsi dejiciantur ex equis, ut resupinent se inter agendum, et equos, ne cadant, in reflexionibus inhibeant retineantque. In cursu certe recto celeriter eos agi oportet. Ita senatus et tutam et pulchram agitationem inspiciet.

CAPUT IV.

In itineribus vero prospicere semper debet equitum magister, ut et equorum sedibus in dorso quiete consulat, et equites pedibus incedentes rursus reficiat: quod equitatione mediocri, et pedestri incessu mediocri fiet. Quæ mediocritas si curæ tibi erit, haud aberrabis: nam sibi quisque pro modo est, ne imprudens nimio labore graventur. Quum iter aliquo facis, et periculum est ne hostibus sis occursurus, per vices quiete tribus reficiendæ. Grave enim fuerit, si tunc adventent hostes, ubi ex equis omnes descenderint. Quod si per angustas vias tibi transeundum sit, ita duces, ut aciem in cornu proteudi jubeas; sin latas in vias incidas, rursus jubebis tribus uniuscujusque frontem dilatari: ubi denique perveneritis in planitiem, tribus omnes in phalangem constituendæ. Hæc enim et exercitii causa facere bonum est, atque etiam jucundius, sic itinera conficere, ut protectiones ordinum equestrium varietate condiantur. Quum extra vias per loca difficilia provehimini, perquam utile fuerit, tam in hostili quam pacata regione, quosdam ex adparitoribus cujusque tribus antecedere; qui si forte in saltus invios inciderint, ad pervia trans-euntes, equitibus indicabunt, qua equi sint agendi, ne toti ordines oberrent. Si prælio alicubi imminente proficiacimini,

πῶν προόδων ἄλλους προόδους διερευνημένους προηγεῖσθαι τὰ τῶν πολεμίων. Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐπιθέσθαι καὶ πρὸς τὸ φυλάσσεσθαι καὶ τὸ ἀναμένειν ἐπὶ ταῖς διαβάσεσι, ὥς μὴ κατακόπτωσι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τὸν ἡγεμόνα διώκοντες. Ἰσασι μὲν οὖν ταῦτα σχεδὸν πάντες, καρτερεῖν δ' ἐπιμελόμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι.

6. Προσέχει δ' ἱππάρχῳ ἔτι ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπείρους ἔξει τῆς τε πολεμίας καὶ τῆς φιλίας χώρας· ἣν δ' ἄρα αὐτὸς ἀπείρους ἔχει, τῶν ἄλλων γε δὴ τοὺς ἐπιστημονεστάτους ἐκάστων τόπων παραλαμβάνειν. Πάνυ γὰρ διαφέρει ὁ ἡγούμενος εἰδὼς τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ εἰδότος, καὶ ἐπιβουλευόντων δὲ πολεμίων ὁ εἰδὼς τοὺς τόπους τοῦ μὴ εἰδότος πολὺ διαφέρει. (7) Καὶ κατασκόπων δὲ πρὶν πολεμον εἶναι δεῖ μεμεληκέναι ὅπως ἔσονται καὶ ἐκ πολεων ἀμφοτέροις φίλων καὶ ἐξ ἐμπόρων· πᾶσαι γὰρ αἱ πόλεις πὺς εἰσάγοντάς τι αἰεὶ ὡς εὐμενεῖς δέχονται· καὶ ψευδαυτόμολοι δ' ἔστιν ὅτε χρήσιμοι. (8) Οὐ μέντοι τοῖς γε κατασκόποις δεῖ ποτε πιστεύοντα φυλακῆς ἀμείβειν, ἀλλ' αἰεὶ οὕτως κατεσκευάσθαι χρὴ ὥς περ ἦν ἥγοντες εἰσῆγγελλόμενοι ὥσιν οἱ πολέμιοι. Καὶ γὰρ ἦν πάνυ πιστοὶ ὥσιν οἱ κατάσκοποι, χαλεπὸν ἐν καιρῷ ἀπαγγέλλειν· πολλὰ γὰρ ἐν πολέμῳ τὰ ἐμπόδια ἐμπιπτει. (9) Τὰς γε μὴν ἐξαγωγὰς τοῦ ἱππικοῦ ἤττον ἂν οἱ πολέμιοι αἰσθάνοιντο, εἰ ἀπὸ παραγγέλσεως γίνονται μᾶλλον ἢ ἀπὸ κήρυκος ἢ ἀπὸ προγραφῆς. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τῷ διὰ παραγγέλσεως ἐξάγειν [τὸ] δεκαδάρχους καθιστάναι, καὶ τοῖς [δὲ] δεκαδάρχους πεμπαδάρχους, ἵνα ὡς ἐλαχίστους ἐκαστος παραγγέλλῃ· καὶ τὸ μέτωπον δὲ οὕτως μηκύνειν ἂν τῆς τάξεως ἀταράκτως οἱ πεμπαδάρχοι παράγοντες, ὅποτε τούτου καιρὸς εἴη. (10) Ὅταν γε μὴν προφυλάττειν δέῃ, ἐγὼ μὲν αἰεὶ ἐπαινῶ τὰς κρυπτὰς σκοπίας τε καὶ φυλακὰς· οὕτω γὰρ ἅμα μὲν τῶν φίλων φυλακαὶ γίνονται, ἅμα δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνέδρα κατασκευάζονται. (11) Καὶ αὐτοὶ μὲν δυσεπιβουλευτότεροί εἰσιν ἀφανεῖς ὄντες, τοῖς δὲ πολεμίοις φοβερώτεροι. Τὸ γὰρ εἰδέναι μὲν ὅτι εἰσὶ που φυλακαὶ, ὅπου δ' εἰσὶ καὶ ὅπόσοι μὴ εἰδέναι, τοῦτο θαρρῆν μὲν κωλύει τοὺς πολεμίους, ὑποπτέειν δὲ ἀναγκάζει πάντα τὰ χωρία· αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ δῆλα ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐθαρσῆ. (12) Ἐτι δὲ τῷ μὲν κρυπτὰς ἔχοντι φυλακὰς ἐξέσται μὲν φανεροῖς ὀλίγοις ἐμπροσθε τῶν κρυπτῶν φυλάττοντα πειρᾶσθαι τοὺς πολεμίους εἰς ἐνέδρας ὑπάγειν. Ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὀπισθεν τῶν κρυπτῶν ἄλλοις φανεροῖς ἔστιν ὅτε φυλάττειν· καὶ τοῦτο γὰρ ἐξαπατητικὸν τῶν πολεμίων ὁμοίως τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ. (13) Ἀλλὰ μὴν φρονίμου γε ἀρχontos καὶ τὸ μήποτε κινδυνεύειν ἐκόντα, πλὴν ὅπου ἂν πρόδηλον ᾖ ὅτι πλεῖον ἔξει τῶν πολεμίων· τὸ δὲ ὑπηρετεῖν τὰ ἥδιστα τοῖς πολεμίοις προδοσία τῶν συμμαχῶν δικαίως ἂν μᾶλλον ἢ ἀνδρεία κρίνοιτο. (14) Σῶφρον δὲ καὶ τὸ ἐκείσε ὁρμᾶν ὅπου ἂν ἀσθενῇ τὰ τῶν πολεμίων ἢ, καὶν πρόσω ὄντα τυγχάνῃ. Τὸ γὰρ σφόδρα πονῆσαι ἀκινδυνότερον ἢ πρὸς τοὺς κρείττους ἀγωνίζεσθαι. (15)

prudens erit equitum magistri curare ut ante praemissos etiam praemissi quidam alii praecedant, qui res hostium perquirendo explorent. Etiam utile tam ad invadendum quam ad cavendum, ut ubi difficiles sunt transitus, alteri alteros expectent; ne postremi, dum itineris ducem insequuntur, verberibus equos concidant. Ac norunt quidem haec propemodum omnes, sed pauci curae laborem tolerare volunt.

Oportet item equitum magistrum adhuc tempore pacis in hoc incumbere, ut peritus sit tam hostilis quam suorum regionis: ac si nullam earum notitiam ipse habeat, ex aliis tamen sibi singulorum locorum maxime gnaros adjungat. Magnum enim discrimen est inter ducem peritum viarum, et imperitum; ut etiam is qui hostibus insidias struit, locorum peritus, multum ab imperito differt. Curae sint et exploratores ante bellum susceptum, ut haberi possint et ex iis qui civitatibus utrisque sunt amici, et ex mercatoribus. Omnes enim civitates admittere semper eos, ut benevolos, solent, qui aliquid important. Utiles sunt nonnunquam et ficti transfugae. Nec tamen sic exploratoribus fidentium, ut omittatur cautio; sed ita paratum semper esse oportet, quasi si jam nuntiatum sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntient. Nam multa in bello accidere impedimenta solent. Eductiones equitatus minus hostes sentient, si jussu potius per singulos tradito, quam praconis voce, vel per edictum imperentur. Ad hoc igitur, ut eductiones per singulos denuntiando fiant, bonum erit constituere decuriones, et cum decurionibus quinoniam quoque duces, ut quam paucissimis unusquisque denuntiet; sic etiam duces hi quinonum suo tempore procedentes, absque perturbatione frontem aciei exporrigent. Ubi praecavendum est, equidem occultas semper et speculationes et excubias laudo. Sic enim et excubiae simul pro amicis habentur, et hostibus simul insidiae struuntur. Minus etiam speculatores ipsi, quum nihil de eis constat, insidiis hostium expositi sunt; et hostibus hoc modo sunt formidabiliores. Nam scire, quasdam esse collocatas alicubi excubias; sed ubi sint, et quo numero, nescire: id vero fidentibus hostes animis esse prohibet, et habere suspecta cogit omnia loca. Manifestae vero excubiae tam periculorum quam fiduciae causas apertas habent. Praeterea licebit occultas habenti excubias, ut cum paucis manifestis ante illos occultos excubans, hostes in insidiis pertrahere conetur: nec idoneum minus venandis hostibus, etiam post occultos cum aliis manifestis nonnunquam excubare. Nam hac quoque ratione non aliter circumveniuntur hostes, ac prius indicata. Prudentis etiam ducis est, in periculum ultro se non conjicere; nisi quum manifestum est, potiorum ipsius quam hostium conditionem futuram. At hostibus suppeditare causam voluntatis maxime, multo justius esse proditio sociorum, quam fortitudo, judicabitur. Prudens id quoque facinus, illic progredi, ubi vires hostium debiles sunt, licet intervallo magno distent. Nam minus est in vehementi labore periculi, quam si praelio cum potioribus decertandum sit. Quod

Ἦν δὲ πῃ εἰς μέσον φιλίων τεχνῶν εἰσίσιν οἱ πάλαιοι, καὶ πολλοὶ κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν ὑποτέρῳ ἂν λελήθης παρὼν, καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρωθεν. Ὅταν γὰρ οἱ ἕτεροι ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα ἐλαύνοντες ταραττοῖεν μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σώζοιεν δ' ἂν τοὺς φίλους. (16) Καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων πάλαι εἰρηγται ὡς ἀγαθὸν ἔστιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἀριστον νομίζω εἶναι τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἢν ἢ ποθεν ἐξ ἀσφαλοῦς, θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἢν τι ἀμαρτάνωσι. (17) Καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατὸν πέμπειν χρὴ τοὺς ἐπιτηδείους κλέψοντας, τὸ δ' ἀρπασθῆναι ἐγχορῶν ἐφίεναι τοὺς ἀρπάσσοντας. Ἦν δὲ πορευομένων ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶται τὸ ἀσθενέστερον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἢ θαρρόυν ἀποσχεδανύηται, οὐδὲ ταῦτα χρὴ λαμβάνειν· δεῖ μέντοι τῷ ἰσχυροτέρῳ τὸ ἀσθενέστερον θηρᾶν. (18) Δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμανθάνειν, ἐπεὶ καὶ βραχυγυμνωμένον ἀνθρώπου θηρία οἷ τε ἱκτινοὶ δύναται δ' ἂν ἀφύλακτον ἢ ἀρπάσαντες εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληφθῆναι καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τε ἐρημιόμμενα φυλακῆς ἀγρεύουσι καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσωράτοις κλέπτουσι, (19) καὶ μεταθέν γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἢν μὲν ἦτων ἢ, τούτῳ ἐπιτίθεται· ἢ δὲ κρείττων, ἀποσφάζας δὲ τὸν ἐχθρὸν ἀποχωρεῖ. Ὅταν δὲ γε φυλακῆς καταφρονήσῃ λύκοι, τάζαντες ἑαυτῶν τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἀρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. (20) Θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως ληΐζεσθαι πῶς οὐκ ἀνθρωπῶν γε ὄντα εἰκὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι· καὶ αὐτὰ τέχνη ὑπ' ἀνθρώπου ἀλλίσσεται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Κάκεινόν γε μὴν εἰδέναι ἱππικοῦ ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ἔλοι καὶ ἐξ ὅπου βραδεῖς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. Ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρία γινώσκειν ἔνθα πεζοὶ κρείττους ἱππέων καὶ ἔνθα πεζῶν κρείττους ἱππεῖς. (2) Χρὴ δὲ μηχανητικὸν εἶναι καὶ τοῦ πολλοῦ μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἱππέας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τοῦ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπείναι, ἀπόντα δὲ παρεῖναι, καὶ τοῦ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ἅμα κλέπτοντα ἐξ ἀπροσδοκῆτος τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. (3) Ἀγαθὸν δὲ μηχανήματα καὶ τὸ δύνασθαι, ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενῶς ἔχη, φόβον παρσχευάζειν τοῖς πολεμίοις ὡς μὴ ἐπιθῶνται· ὅταν δ' ἐξῆρῶμένα, θάρσος αὐτοῖς ἐμποιεῖν ὡς ἐγχειρῶσιν. Οὕτω γὰρ αὐτοὺς μὲν ἂν ἥμισυ κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστα· ἂν ἀμαρτάνοντας λαμβάνοις. (4) Ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶ ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίνοιτο τὰ δοκῶντα αὐτῶν χαλεπώτατα εἶναι. Τὸ μὲν τοίνυν μὴ σφάλλεσθαι ἐγχειροῦντα διώκειν ἢ ἀποχωρεῖν ἐμπειρία ποιεῖ ἱππῶν δυνάμεως. Πῶς δ'

si medias inter munitiones et castella tuorum penetraverint hostes, licet longe viribus superiores sint; pulchrum tamen eos hinc adgredi, quacumque tandem a parte clam hostibus adsis, nec minus honestum, id simul ab utraque parte fieri. Quum enim alii se recipient, adequitantes ab alterutro latere tui tum perturbabunt hostes, tum salutem suorum consulent. Dictum jam pridem, bonum esse, dari operam ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego vero esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si de tuto quopiam loco liceat, hostes alicunde contemplando, num in aliquo peccent, inspicere conetur. Ac siquidem aliquid eis furtim adimi poterit, ad hoc furtim peragendum idonei quidam mittendi: quod autem rapinae expositum, mittendi qui rapiant. Si hostibus aliquo proficiscentibus, pars quaedam copiarum hostilium debilius quam ipsius sint, separata sit ab reliquis, aut sumpta fiducia palari ausit, ne hoc quidem ignorare debet; sic tamen, ut manu validiore venetur id quod est debilius. Potest autem haec animadvertere qui mentem eis adhibet; quandoquidem et bestiae, quibus intelligentia minor est, quam homini, puta milvi, si quid incustoditum sit, rapere norunt, et prius in tuto se recipere, quam capiantur; et lupi, quae custodia destituuntur, venari solent, et in obscuris abdita furantur. Idem lupo, si canis insequens superveniat, viribus inferiorem adgreditur; sin ille superior sit, jugulatis iis quae nactus est, discedit. Ubi vero lupi oppositam ipsis custodiam contemnere ausi fuerint, ordinatis suis partim ad abigendos custodes, partim ad rapiendum, ita necessaria sibi adquirent. Quum igitur bestiae prudenter in agendis hisce praedis se gerant, quomodo non par fuerit, eum qui homo sit, sapientiores se declarare bestiis, quae ipsae capi arte ab homine solent?

CAPUT V.

Hoc quoque scire vir equestris debet, quoniam ex intervallo peditem cepit eques, et quantum ad intervallum celeres equi tardos effugerint. Itidem ad equitum magistrum munus pertinet scire loca, quibus in locis pedites equitibus superiores sint, ac vicissim peditibus equites. Etiam solerti artificio moliri debet, ut pauci equites, multi esse videantur; et multi vicissim, paucorum speciem habeant: itemque si praesens sit, ut abesse videatur; si absit, adesse: neque tantum ut norit hostibus sua furtim praeripere, verum equites etiam suos furtim circumveniendo, adoriri hostes de improviso. Egregium et hoc artificium, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adoriantur: quum potior ipse viribus, eorundem animis indere fiduciam, ut adgrediantur. Sic enim et ipse minimum detrimenti acceperis, et inprimis hostes in errore deprehendere possis. Ne vero, quae fieri nequeant, praecipere videar, prodam sane litteris, quomodo illa fiant, quae in his difficillima videntur. Itaque ne quis in comatu vel insequendi vel abscedendi offendant, ex eo consequetur, si vires equorum perspectas habeat. Quoniam vero modo perspectas

ἀν ἐμπείρους ἔχοι; εἰ προσέγοι τὸν νοῦν ἐν ταῖς μετὰ φιλίας ἀντιπαραστάσεσιν ὅλα ἀποβαίνουσιν ἐκ τῶν δυνάμεων τε καὶ φυγῶν. (5) Ὅταν μέντοι βούλῃ τοὺς ἱππέας πολλοὺς φαίνεσθαι, ἐν μὲν πρῶτον ὑπαρχέτω, ἥνπερ ἐγγυρῇ, μὴ ἐγγὺς τῶν πολεμίων ἐγχειρεῖν ἐξαπατᾶν· καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσω καὶ ἀπατητικώτερον. Ἐπειτα δὲ χρὴ εἰδέναι ὅτι ἄθροοι μὲν ἵπποι πολλοὶ φαίνονται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπειρόμενοι δ' εὐαριθμητοὶ γίνονται. (6) Ἐτι δ' ἂν πλεῖον σοι τὸ ἱππικὸν τοῦ ὄντος φαίνοιτο, εἰ τοὺς ἱπποκόμους εἰς τοὺς ἱππέας ἐνιστάῃς μάλιστα μὲν δόρατα, εἰ δὲ μὴ, ὅμοια δόρασιν ἔχοντας, ἥν τε ἐστῆκος ἐπιδεικνύης τὸ ἱππικὸν ἥν τε παράγῃς· ἀνάγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω μείζω τε καὶ πυκνότερον φαίνεσθαι. (7) Ἦν δ' αὖ τοὺς πολλοὺς ὀλίγους δοκεῖν εἶναι, ἥν μὲν σοι χωρία ὑπάρχῃ ὅσα συγκρύπτειν, δῆλον δτι τοὺς μὲν ἐν τῷ φανεῷ ἔχων, τοὺς δ' εἰς τὸ ἀδῆλον ἀποκρύπτων, κλέπτους ἂν τοὺς ἱππέας· ἥν δὲ πᾶν καταφανὲς ἢ τὸ χωρίον, δεκάδας χρὴ στοιχοῦσας ποιήσαντα διαλείπουσας παράγειν· καὶ τοὺς μὲν πρὸ τῶν πολεμίων ἱππέας ἐκάστης δεκάδος ὁρᾷ τὰ δόρατα ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ καὶ μὴ υπερφανῇ. (8) Φοβεῖν γε μὴν τοὺς πολεμίους καὶ ψευδενέδρας ὅσων τε καὶ ψευδοδοθηθείας καὶ ψευδαγγελίας ποιοῦντα. Θρασυοῖσι δὲ μάλιστα πολέμιοι, ὅταν τοῖς ἐναντίοις πράγματα καὶ ἀσυχολίας πυνθάνωνται. (9) Τούτων δὲ γεγραμμένων μηχανᾶσθαι αὐτὸν χρὴ πρὸς τὸ παρὸν αἰεὶ ἀπατᾶν· ὄντως γὰρ οὐδὲν κερδαλέωτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης· (10) ὅποτε γε καὶ οἱ παῖδες ὅταν παιζῶσι ποσίνδα, δύνανται ἀπατᾶν προϊσχοῦντες ὥστε ὀλίγους τ' ἔχοντας πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν καὶ πολλοὺς προϊσχοῦντες ὀλίγους φαίνεσθαι ἔχειν. Πῶς οὐκ ἄνδρες γε τῷ ἐξαπατᾶν προσέχοντες τὸν νοῦν δύναντ' ἂν τοιαῦτα μηχανᾶσθαι; (11) Καὶ ἐνθυμούμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς πολέμοις πλεονεκτήματα εὗροι ἂν τις τὰ πλείεστα καὶ μέγιστα σὺν ἀπάτῃ γεγεννημένα. Ὡν ἐνεκα ἢ οὐκ ἐγχειρητέον ἄρχειν ἢ τοῦτο σὺν τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ καὶ παρὰ θεῶν αἰτητέον δύνασθαι ποιεῖν καὶ αὐτῷ μηχανητέον. (12) Οἷς δὲ θάλαττα πρόσεστιν, ἀπατητικὸν καὶ τὸ πλοῖα παρασκευαζόμενον πεζῇ τι πρᾶξαι καὶ τὸ πεζῇ προσποιούμενον ἐπιβουλεύειν κατὰ θάλατταν ἐπιχειρῆσαι. (13) Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ διδάσκειν τὴν πόλιν ὥς ἀσθενὲς τὸ πεζῶν ἔρμηον ἱππικὸν πρὸς τὸ ἀμίππους πεζοὺς ἔχειν. Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ λαβόντα πεζοὺς αὐτοῖς χρῆσθαι. Ἔστι δὲ πεζοὺς οὐ μόνον ἐν τούτοις ἀλλὰ καὶ ὅσπασιν ἵππων ἀποκρύψασθαι· πολλὴ γὰρ μείζων ὁ ἱππεὺς τοῦ πεζοῦ. (14) Ταῦτα δὲ πάντα ἐγὼ καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τις μηχανήσεται ἢ βία ἢ τέχνη αἰρεῖν τοὺς ἐναντίους βουλόμενος σὺν τῷ θεῷ πράττειν συμβουλεύω, ἵνα καὶ ἡ τύχη συνεπαίγῃ θεῶν ἡλεων ὄντων. (15) Ἔστι δ' ὅτε πάνυ ἀπατητικὸν καὶ τὸ λίαν φυλακτικὸν προσποιήσασθαι εἶναι καὶ μηδαμῶς φιλοκίνδυνον· τοῦτο γὰρ τοὺς πολεμίους πολλὰκις προάγεται ἀφυλακτοῦντας μᾶλλον ἀμαρᾶνειν. Ἦν δ' ἀπαξ δόξῃ τις φιλοκίνδυνος εἶναι, ἔξεστι καὶ ἡσυχίαν

habere possit? Si animum attendat in pugnīs equestrībūs, quæ exercitiī causa in pace sūnt, quid eveniat et e perse-quendo, et e fugiendo. Quum vero volueris equites multo-rum habere speciem, unum hoc primum esto, si liceat, ne prope hostes fraudem aliquam moliaris. Tutius enim quod e longinquo fit, et ad fraudem aptius. Deinde sciendum, equos catervatim incedentes, speciem multorum habere, propter ipsius animalis magnitudinem; quum dispersi, facile nume-rari possint. Præterea tibi copiosior equitatus adesse vide-bitur, quam sit reapse, si curatores equorum inter equites constituas, præsertim hastas, aut hastis aliquid simile te-nentes; sive consistentem alicubi equitatum exhibeas, seu traducas: nam hoc modo necesse est aciei molē et majo-rem et spissiore videri. Sin multos velis haberi pro pau-cis, siquidem ejusmodi loca tibi sint ad manum, in quibus occultare liceat; nimirum in aperto quosdam exhibens, in obscuro quosdam abdens, hac subtractione numerum equi-tum deminnes: si vero locus ipse totus oculis expositus sit, in versus procedentes decurias ex intervallo traduces; et equites quidem cujusque decuriæ, qui hostibus ante oculos sūnt, hastas tenere rectas debent, ceteri depressas et mi-nime supereminentes. Licet etiam terrorem hostibus inca-tere, tum fictas insidias, tum auxilia ficta, fictosque rumores excogitando. Tum vero confidentissimi sūnt hostes, quum adversariis multa negotia, multas occupationes exhiberi au-diunt. His ita descriptis, ipsius jam ducis fuerit id moliri, ut pro re præsentī semper aliquam fallaciam struat. Nam revera nihil adeo fructuosum in bello, atque fallacia: quan-doquidem etiam pueri, quoties ludunt in numero divinando, possunt specie aliqua fallere, ut paucos habentes, multos habere videantur; et multos præ se ferentes, paucos habere inveniantur. Quid vetet igitur quominus etiam viri, si frau-dibus animum adjiciant, hujusmodi artificii uti possint? Nam si cum animo suo meliores in bello conditiones aliquis expendat, is majorem earum partem, et quidem insigniores fraude captatas et partas inveniet. Quapropter vel non capessendum Imperium, vel, ut hoc quoque præstare possit, divinitus præter alia subsidia petendum, et ipsimet in hoc adnitendum. Qui mare vicinum habent, iis ad fraudem hoc quoque commodum, ut, dum naves instruunt, aliquid terra gerant; ac vicissim, dum terra insidias se moliri simu-lant, mari rem adgrediantur. Etiam hoc equitum magistri est, docere civitatem, quam debile quiddam sit equitatus a peditatu destitutus; ut junctos equitibus pedites habeat. Nec minus ad officium magistri equitum pertinet, ut et peditibus acceptis uti sciat. Ac licet pedites non tantum inter equites, sed etiam post equos occultare: nam longe grandior est eques homine pedestri. Hæc vero equidem universa, et si qua moliri aliquis præterea volet, in conatu hostis aut vi aut arte superandi, divina cum ope suscipienda consulo; ut numine placato ac propitio, fortuna quoque prospera addicat. Nonnunquam et illud aptissimum ad fraudem, si nimis se cautum quisquam simulet, aleaque belli tentandæ nequaquam cupidum. Hoc enim hostes eo sæpius adigit, ut omisso cavendi et exurbandi studio, ma-gis delinquant. Si quis semel visus fuerit adeundi periculi

έχοντα, προσκοιούμενον δὲ πράξειν τι, πράγματα τοῖς πολεμίοις παρέχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἂν τις δύναιτο πλάσαι οἷον βούλεται, εἰ μὴ ἐξ ὧν γε πλάττειτο παρεσκευασμένα εἶη ὡς πείθεσθαι τῇ τοῦ χειροτέχνου γνώμῃ· οὐδὲ γ' ἂν ἐξ ἀνδρῶν, εἰ μὴ σὺν θεῷ οὕτω παρεσκευασμένοι ἔσονται ὡς φιλικῶς τε ἔχειν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρονιμώτερον σφῶν αὐτῶν ἡγείσθαι περὶ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγώνων. (2) Εὐνοικῶς μὲν οὖν ἔχειν καὶ ἐκ τῶνδε εἰκὸς τοὺς ἀρχομένους ὅταν φιλοφρόνως τις ἔχῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ προνοῶν φαίνεται ὅπως τε σίτον ἔξουσι καὶ ὅπως ἀσφαλῶς μὲν ἀποχωρήσουσι, πεφυλαγμένως δὲ ἀναπαύσονται. (3) Ἐν δὲ ταῖς φρουραῖς χρὴ καὶ χιλοῦ καὶ σκηνῶν καὶ ὕδατων καὶ φυλακῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων φανερόν εἶναι ἐπιμελούμενον καὶ προνοοῦντά τε καὶ ἀγρυπνοῦντα ἕνεκα τῶν ἀρχομένων. Καὶ ὅταν γε πλέον ἔχῃ τι, τὸ μεταδοῦναι κερδαλέον τῷ προεστηκότῃ. (4) Ἡκίστα δ' ἂν καταφρονοῖεν ἄρχοντος, ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν, εἰ ὅποσα ἐκείνοις παραινοίῃ, αὐτὸς ταῦτα βέλτιον ἐκείνων φαίνοιτο ποιοῦν. (5) Ἀρξάμενον οὖν δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναδίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους πάντα τὰ ἐν ἵππικῇ μελετᾶν, ὅπως ὁρῶσι τὸν ἄρχοντα δυνάμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ τάφρους ἀσφαλῶς περᾶν καὶ τεχνίᾳ ὑπερακρίζειν καὶ ἀπ' ὅθων καταίρειν καὶ ἀκοντίζειν ἱκανῶς πάντα γὰρ ταῦτα προκόπτει τι εἰς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι. (6) Ἦν δὲ δὴ καὶ πράττειν γνῶσιν ἐπιστάμενόν τε καὶ δυνάμενον παρασχεαῖζειν ὡς ἂν πλέον ἔχοιεν τῶν πολεμίων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐκεῖνο λάθωσιν εἰς τὴν γνώμην ὡς οὐτ' ἂν εἰκῇ οὐτ' ἄνευ θεῶν οὔτε παρὰ τὰ ἱερὰ ἡγήσασιν ἂν ἐπὶ πολεμίους, πάντα ταῦτα πιθανωτέρους τῷ ἄρχοντι τοὺς ἀρχομένους ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Παντὶ μὲν οὖν προσήκει ἄρχοντι φρονιμῇ εἶναι· πολλὸν μὲντοι τὸν Ἀθηναίων ἵππαρχον διαφέρειν δεῖ καὶ τῷ τοὺς θεοὺς θεραπεύειν καὶ τῷ πολεμικόν εἶναι, ᾧ γε ὑπάρχουσι μὲν ὁμοροὶ ἀντίπαλοι ἵππεις τε παραπλήσιοι τὸ πλῆθος καὶ ὀπλῖται πολλοί. (2) Κἂν μὲν εἰς τὴν πολεμίαν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῇ ἄνευ τῆς ἄλλης πόλεως, πρὸς ἀμφοτέρους τούτους μόνους ἂν τοῖς ἵππεῦσι διακινδυνεύοι. Ἦν δ' οἱ πολέμιοι εἰς τὴν Ἀθηναίων χώραν ἐμβάλλωσι, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἄλλως ἔλθοιεν εἰ μὴ σὺν ἄλλοις τε ἵππεῦσι πρὸς τοῖς ἑαυτῶν, καὶ πρὸς τούτοις ὀπλίταις ὁπόσοις ἂν οἴωνται πάντας Ἀθηναίους μὴ ἱκανοὺς εἶναι μάχεσθαι. (3) Πρὸς οὖν τοσούτους πολεμίους ἦν μὲν ἡ πόλις πᾶσα ἐπέβη ἀρπύζουσα τῇ χώρᾳ, ἐλπίδες καλαί. Ἴππεις τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμεί-

cupidus esse, potest hostibus etiam quiescendo, dum aliquid se facturum simulat, negotia facessere.

CAPUT VI.

Sed enim ex animi sui arbitrio nihil formare quispiam possit, si non ea de quibus aliquid fingendum ita comparata sint, ut artificis voluntati cedant: neque de hominibus aliquid efficiat, nisi, deo iuvante, ita sint instructi, ut amore prosequantur illum qui eis cum imperio praest, utque eum se prudentiorem iudicent in iis quae ad certamina cum hostibus ineunda pertinent. Hinc quoque conciliari benevolentiam illorum, qui reguntur, consentaneum est; si comiter aliquis eos complectatur, ac prospicere se declaret, ut et victum habeant, et tuto se recipiant, et idonea muniti custodia quiescant. In praesidiis manifesta debet ejus esse cura de pabulo, et tentoriis, et aquis, et excubiis, et aliis rebus necessariis; itemque providentia ipsius, et vigilantia pro iis quos regit. Ubi copia quadam rei alicujus abundat is qui aliis praest, hucrosus erit, id suis impertiri. Minime vero contemnent eum, qui cum imperio est, si quaecumque, ut paucis rem complectar, suos facere jusserit, ea rectius ipsis facere visus fuerit. Quapropter exordiens ab inscendendis equis, exercere omnia debet ad rem equestrem pertinentia: quo praefectum suum posse videant in equo et fossas tuto trajicere, et muros superare, et de tumultis se demittere, et idonee jaculari. Nam haec omnia nonnihil ad hoc conferunt adjumenti, ne contemptui sit. Jam si rerum gerendarum peritum esse norint, et idoneum ad efficiendum, ut hostibus ipsi potiore loco sint; et animis praeterea impresserint, eum nec temere, nec absque numinis ope, neque extis adversantibus in hostes ducturum: haec scilicet ejusmodi sunt omnia, magis ut morigeros praefecto reddant illos qui ejus imperio continentur.

CAPUT VII.

Ac prudentem sane quemvis esse convenit, qui cum imperio sit: at populi Atheniensis equitum magistrum longe aliis praestare tum cultu deorum immortalium tum usu rei militaris oportet; quam ei finitimi sint adversarii, tam equites numero pares, quam pedites sane multi. Si agrum hostilem sine reliquae civitatis auxiliis invadere conetur, adversus illos ambos ei solo cum equitatu periclitandum erit: sin hostes in Atheniensium regionem irrumpant, primum aliter non venient, quam aliis ad suos equitibus adjunctis, et cum illis praeterea peditum copiis, quibus Athenienses universos impares ad pugnam futuros existiment. Itaque si contra tantam hostium multitudinem civitas tota prodire velit, ut opem regioni ferat; spem bonam concipere licebit. Nam et equites, deo iuvante, meliores, si quis eorum curam

vous, ἦν τις αὐτῶν ἐπιμελῆται ὡς δεῖ, ὀπλῖται τε οὐ μείους ἔσονται καὶ τὰ σώματα τῶν οὐ χεῖρω ἔχοντες καὶ τὰς ψυχὰς φιλοτιμότεροι, ἢν ὀρθῶς ἀσκηθῶσι σὺν θεῷ. Καὶ μὴν ἐπὶ γε τοῖς προγόνους οὐ μείον Ἀθηναῖοι ἢ Βοιωτοὶ φρονοῦσιν. (4) Ἦν δὲ ἡ μὲν πόλις τρέπεται ἐπὶ τὰ ναυτικά καὶ ἀρχὴ αὐτῇ τὰ τεῖχη διασώζειν, ὥσπερ καὶ ὁπότε Λακεδαιμόνιοι σὺν ἅπασιν τοῖς Ἑλλήσιν ἐνέβαλον, τοὺς δὲ ἱππέας ἀξίωσιν τὰ τε ἐκτὸς τοῦ τεύχους διασώζειν καὶ αὐτοὺς μόνους διακινδυνεύειν πρὸς πάντας τοὺς ἐναντίους, ἐνταῦθα δὲ θεῶν μὲν ὤμαι πρῶτον συμμάχων ἰσχυρῶν δεῖ, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἱππαρχον προσήκει ἀποτετελεσμένον ἄνδρα εἶναι. Καὶ γὰρ φρονήσεως δεῖ πολλῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς πλείους, καὶ τολμῆς, ὁπότε καιρὸς παραπέσοι. (5) Δεῖ δὲ, ὡς ἔμοι δοκεῖ, καὶ ποιεῖν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ παρὸν στράτευμα διακινδυνεύων, ὃ μὴδὲ ὅλη ἡ πόλις θέλει ἀντικαθίστασθαι, ὅλην δ,τι πάσχοι ἂν δ,τι οἱ κρείττους βούλονται, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἂν ἱκανὸς εἴη. (6) Εἰ δὲ φυλάττοι μὲν τὰ ἔξω τεύχους τοσούτοις ὅσοι σκοπεύειν τε τοὺς πολεμίους ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὸ ἀσφαλὲς τὰ δεόμενα ὡς ἐκ πλείστου ἱκανοὶ δὲ καὶ προορᾶν οὐδὲν ἤττον οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν καὶ φυλάττειν τῶν οὐκ ἀναχωρεῖν εἰς τὰ φίλια οὐκ ἀκαιρότεροι οἱ μῆτε αὐτοῖς μῆτε τοῖς ἱπποῖς πιστεύοντες· ὁ γὰρ φόβος δεινὸς δοκεῖ συμφύλαξ εἶναι. (7) τοὺς μὲν φύλακας ἐκ τούτων ἂν τις ποῖων ἰσως ὀρθῶς βουλευοίτο· τοὺς δὲ περικτῶδες τῆς φυλακῆς εἰ μὲν τις στρατιὰν ἔχειν ἡγήσεται, ὀλίγη αὐτῷ φανεῖται· τοῦ παντὸς γὰρ ἐνδεήσεται ὥστε ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς διακινδυνεύειν. Ἦν δὲ ὡς λησταῖς αὐτοῖς χρῆται, πάντῃ ἂν, ὡς τὸ εἶδος, ἱκανὴν τοῦτο πράττειν ἔχει δύναμιν. (8) Δεῖ δὲ, ὡς ἔμοι δοκεῖ, τοὺς παρεσκευασμένους αἰετὶ ἔχοντα ὡς ποιεῖν τι μὴ καταφρῆναι ὅντα φυλάττειν ἢν τι ἁμαρτάνῃ τὸ τῶν πολεμίων στράτευμα. (9) Φιλοῦσι δὲ πῶς στρατιῶται ὅσῳ ἂν πλείους ὥσι τοσούτῳ πλείω ἁμαρτάνειν. Ἦ γὰρ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπιμελεία σκεδάννυνται ἢ πορευόμενοι ἀταξία οἱ μὲν προέρχονται, οἱ δὲ ὑπολείπονται πλέον τοῦ καιροῦ. (10) Τὰ οὖν τοιαῦτα ἁμαρτήματα οὐ χρὴ παριέναι ἀκολαστα· εἰ δὲ μὴ, ὅλη ἡ χώρα στρατόπεδον ἔσται· ἐκεῖνο καλῶς προνοοῦντα, ἢν ποιήσῃ τι, φθάσαι ἀποχωρήσαντα πρὶν τὸ πολὺ βοηθοῦν ἐπιγενέσθαι. (11) Πολλάκις δὲ πορευόμενον στράτευμα καὶ εἰς ὁδοὺς ἔρχεται ἐν αἷς οὐδὲν πλείον οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων δύνανται. Καὶ ἐν διαβάσεσι γε ἔστι τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἀσφαλῶς ἐφεπομένῳ ταμειεύσασθαι ὥστε ὁπόσοις ἂν βούληται τῶν πολεμίων ἐπιτίθεσθαι. (12) Ἔστι δ' ὅτε καλὸν καὶ στρατοπεδευομένοις καὶ ἀριστῶσι καὶ δειπνοποιοιμένοις ἐπιχειρεῖν, καὶ ἐκ κοίτης γε ἀνισταμένοις. Ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἀσπλοὶ στρατιῶται γίνονται, μεῖονα μὲν γρόνον οἱ ὀπλῖται, πλείονα δὲ οἱ ἱππεῖς. (13) Σκοποῖς μέντοι καὶ προφυλακαῖς οὐδέποτε δεῖ παύεσθαι ἐπιβουλεύοντα. Οὗτοι γὰρ αὖ ὀλίγοι μὲν αἰετὶ καθίστανται, πολὺ δὲ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνίστε ἀποστατοῦσιν. (14) Ὅταν δὲ τὰ τοιαῦτα ᾗδῃ

convenientem gerat, et pedites itidem non pauciores erunt : quorum quidem nec corpora deteriora sunt, et animi longe laudis avidiores, si, deo propitio, recte fuerint exerciti. Majores sane quod attinet, non minus Athenienses eorum nomine quam Bæoti, semet efferunt. Si vero civitas ad rem navalem se converterit, et mœnia tueri satis sibi duxerit, uti tum quoque factum quum Lacedæmonii Græcis universis sibi adjunctis Atticam invaserunt; equitesque sitis extra muros esse subsidio voluerit, ac solos contra copias adversariorum omnes periclitari: tum vero primum, mea sane sententia, divino erit opus auxilio firmo, atque ipsum deinde magistrum equitum esse virum prorsus absolutum conveniet. Nam et prudentia magna contra longe plures, et audacia requiritur, quum tale tempus inciderit. Itidem arbitror eum rebus cursu agendis idoneum esse debere. Si enim exercitu tali præsentē, cui ne tota quidem civitas se putet objiciendam, rite pugnet; nimirum feret, quidquid illi viribus superiores faciundum statuerint, nullam ad rem peragendam sufficiens ipse. At vero si extra muros sita tot equitibus custodiat, quot hostium rebus speculandis sufficient, et qui ex longissimo intervallo in tutum se recipere possint, [vis is] quibus opus est; non minus autem idonei sunt ad prospiciendum pauci, quam plures, et tum ad custodiendum, tum ad recedendum ad suos non minus erunt opportuni qui nec sibi ipsis nec equis suis satis fidunt. Nam metus in custodiendo socius acerbior esse videtur. Itaque rectum fortasse consilium capiet, qui de his custodes ac præsidarios efficiet. Eos vero, qui constituta jam custodia superfuierint, si quis ut exercitum habere se duxerit; sane perexiguus hic ei videbitur. Nam minime profecto erit idoneus ad pugnae periculum aperto Marte subeundum. Sin eis ut prædonibus utatur, satis superque magnas ad hoc institutum copias habebit, uti quidem apparet. Debet autem, meo iudicio, paratos semper habere suos, et occultando suas actiones et consilia, num in aliqua re delinquat hostilis exercitus, observare. Solent plerumque milites, quanto plures sunt, tanto magis peccare ac labi. Nam vel ob curam parandi res necessarias, hinc inde disperguntur; vel iter absque ordine facientes, alii præcedunt, alii longius quam par et opportunum sit, a tergo manent. Hujusmodi errores et peccata minime relinquenda sunt impunita, nisi quis regionem totam castra dispersi militis esse velit: et hoc acriter providendum, ut facinore quodam edito prius abscedat, quam majores hostium copias ferendi auxilii causa superveniant. Sæpius etiam, dum iter facit exercitus, ad eas vias pervenit, in quibus multi plus efficere, quam pauci, minime possint. Itidem ad loca transitu difficilia licebit animi attendenti, ac tuto subsequenti, sic arbitrato suo rem gerere, ut quam multos ex hostibus velit, invadat. Nunquam commodum et castra metantes, et prandentes, et cœnantes, et e cubili surgentes adgredi. Sunt enim milites in his omnibus inermes, ac breviori quidem tempore pedites, equites diutius. Speculatoribus et excubiis nunquam insidiari desinet. Nam pauci semper ad hoc constituuntur, et interdum ab exercitus robore procul absunt. Ubi vero satis

καλῶς φυλάττωνται οἱ πολέμιοι, καλὸν ἐστὶ σὺν θεῷ λαθόντα εἰσεῖν εἰς τὴν πολέμιαν μεμεληχότα ὅσοι τε διασταχοῦ καὶ τοῦ τῆς χώρας προφυλάττουσιν. Οὐδεμία γὰρ οὕτω καλὴ λεία ὥς φυλακαὶ ἢ κρατηθῶσι. (15) Καὶ εὐεξαπάτητοι δ' εἰσὶν οἱ φύλακες· διώκουσι γὰρ ὅτι ἂν ὀλίγον ἴδωσι, νομίζοντες σφίσι τοῦτο προστετάχθαι. Τὰς μέντοι ἀποχωρήσεις σκοπεῖν δεῖ ὅπως μὴ ἐναντία τοῖς βοηθοῦσιν ἔσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Τοὺς μέντοι μέλλοντας δυνήσεσθαι ἀσφαλῶς τὸ πολλὸν χρεῖτον στρατεύμα κακουργεῖν σαφῶς δεῖ τοσούτον διαφέρειν ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀσκητὰς φαίνεσθαι τῶν πολεμικῶν ἐν ἱππικῇ ἔργων, τοὺς δὲ πολεμίους ἰδιώτας. (2) Τοῦτο δ' ἂν εἴη πρῶτον μὲν εἰ οἱ ληϊσσομένοι μέλλοντες ἐκπεπονημένοι εἴεν τῇ ἐλάσει ὥστε δύνασθαι στρατιωτικούς πόνους ὑποφέρειν. Οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα ἀμελῶς ἔχοντες καὶ ἵπποι καὶ ἄνδρες εἰκότως ἂν ὥσπερ γυναῖκες πρὸς ἄνδρας ἀγωνίζοντο. (3) Οἱ δὲ γε δεδιδαγμένοι τε καὶ εἰθισμένοι τάφρους διαπηδᾶν καὶ τειγία υπεραίρειν καὶ ἐπ' ὄχθους ἀνάλλεσθαι καὶ ἀφ' ὑψηλῶν ἀσφαλῶς κατιέναι καὶ τὰ κατάντη ταχὺ ἐλαύνεσθαι, οὗτοι δ' αὖ τοσοῦτο διαφέρουσιν ἂν τῶν ἀμελετήτων ταῦτα ὅσον περ πτηνοὶ πεζῶν· οἱ δὲ γε αὖ τοὺς πόδας ἐκπεπονημένοι τῶν ἀτριβάστων πρὸς τραχέα ὅσον περ ὑγρεῖς χλωῶν· καὶ οἱ γε τῶν τόπων ἐμπειροὶ πρὸς τοὺς ἀπείρους τοσοῦτον ἐν ταῖς προελάσεσι καὶ ἀποχωρήσεσι διαφέρουσιν ἂν ὅσον περ οἱ ὄρνυες τῶν τυφλῶν. (4) Καὶ τοῦτο δὲ χρὴ εἰδέναι ὅτι οἱ εὐωχοῦμενοι ἵπποι, ἐκπεπονημένοι δὲ ὥστε μὴ ἀποπνίγνεσθαι ἐν τοῖς πόνοις, εὖ παρεσκευασμένοι εἰσὶ. Χρὴ δὲ, ἐπεὶ περ χαλινοὶ καὶ ἐρίππια ἐξ ἱμάντων ἡρτημένα ἐστὶ [χρήσιμα], μήποτε τὸν ἵππαρχον τούτων ἔρμηον εἶναι· μικρὰ γὰρ δαπάνη τοὺς ἀπορροῦντας χρήσιμους ἂν παρέχοιτο.

5. Εἰ δὲ τις νομίζει πολλὰ ἂν ἔχειν πράγματα εἰ οὕτω δεήσει ἀσκεῖν τὴν ἱππικὴν, ἐνθυμήτω ὅτι οἱ εἰς τοὺς γυμνικούς ἀγῶνας ἀσχοῦντες πολλὸν πλείω πράγματα καὶ χαλεπώτερα ἔχουσιν ἢ οἱ τὴν ἱππικὴν τὰ μάλιστα μελετῶντες. (6) Καὶ γὰρ τῶν μὲν γυμνικῶν ἀσκημάτων τὰ πολλὰ σὺν ἰδρώτι ἐκπονοῦνται, τῆς δὲ ἱππικῆς τὰ πλείστα μεθ' ἡδονῆς. Ὅπερ γὰρ εὖ ζαίτ' ἂν τις πτηνὸς γενέσθαι, οὐκ ἐστὶν ὅτι μᾶλλον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ὅκειν αὐτῷ. (7) Καὶ μὴν τό γ' ἐν πολέμῳ νικᾶν πολλῷ εὐδοξότερον ἢ πυγμῇ· μετέχει μὲν γάρ τι καὶ ἡ πόλις ταύτης τῆς δόξης· ὥς δὲ τὰ πολλὰ ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου νίκῃ καὶ εὐδαιμονίᾳ οἱ θεοὶ τὰς πόλεις στεφανοῦσιν. Ὡς οὐκ οἶδ' ἔγωγε τί προσήκει ἄλλ' ἅττα μᾶλλον ἀσκεῖσθαι ἢ τὰ πολεμικά. (8) Ἐννοεῖν δὲ χρὴ ὅτι καὶ οἱ κατὰ θάλατταν λησται διὰ τὸ πονεῖν ἡσυχάειν δύνανται ζῆν καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν χρεϊττόνων. Προσέχει γέ μὴν καὶ κατὰ γῆν οὗ τοῖς καρπούμενοις τὰ ἑαυτῶν· ἀλλὰ τοῖς στερισκομένοις τῆς τροφῆς ληϊσ-

XENOPHON.

hostes in his sibi cavent, recte faciet, si ope divina fretas in hosticum occulte contendet : ubi prius ei curae fuerit quotnam singulis in locis, et qua parte regionis excubias agant. Quippe nulla tam pulchra praeda est, ut captarum excubiarum. Et decipi facile possunt excubitores. Nam quidquid exiguo numero viderint, persequuntur : idque sibi mandatum existimant. In receptu considerandum, ne fiat is in eam partem, qua suis opem lataturi hostes occurrant.

CAPUT VIII.

Qui vero facultatem habituri sint adficiendi detrimento copias longe se potiores absque discrimine suo, eos haud dubie necesse est adeo praestare ceteris, ut ipsi quidem in equestri rei bellicis operibus exercitii athlete, hostes vero rudes esse videantur. Possit autem hoc primum ita fieri, si ad praedam exituri, sic equitationi laborando adsuerint, ut tolerare labores militares queant. Qui enim ad haec et equi et equites studiose non adsuefuerint, haud dubie non aliter ac feminae contra viros in certamen descendant. Edocti vero et adsuefacti transilire fossas, superare muros, in tumulos saltu evadere, de locis sublimibus tuto descendere, per declivia celeriter agere ; hi scilicet exercitationis exercitiis ad ista tantum praestiterint, quantum pedestribus alites : ac rursus illi, quorum pedes laboribus obduriere, tantum iis qui vias asperas non trivere, quantum sani claudis : gnari denique locorum in procursionibus et receptibus, tantum ignaris praestiterint, quantum videntes caecis. Hoc quoque sciendum, equos recte comparatos, eos esse, qui bene quidem nutriti, sed etiam exercitati sint, ut in laboribus ne suffocentur. Et quia ex loribus frangi et ephippia confiunt et aptantur, nunquam his carere magister equitum debet. Nam exiguo sumptu eos qui talia non habent, utiles reddiderit.

Si quis autem existimet, multis se negotiis oneratum iri, si res equestri ei sic exercenda sit ; is cum animo suo cogitet, illos, qui ad ludos gymnicos exercentur, multo plus laboris ac molestiae sustinere, quam eos qui rem equestrem studio maximo tractant. Etenim exercitia pleraque gymnica cum sudore suscipiuntur, quum major equestri rei pars cum voluptate conjuncta sit. Quippe quod optare quispiam fortasse possit, ut alitis instar volet ; ei nihil in rebus humanis equitatione similis est. Quin etiam in bello victoriam adipisci, multo gloriosius est, quam in lucta. Nam ad ipsam quoque civitatem ejus gloriae pars aliqua manet : ac plerumque dii per victoriam felicesque successus in bello coronare civitates solent. Itaque scire equidem nequeo, quanam aliae res potius exerceri, quam bellicae, debeant. Hoc quoque cogitandum, praedones maritimos, propterea quod ad labores adsuefacti sint, victum ab iis sibi parare posse, qui viribus longe sunt ipsis potiores. Convenit et terra praedas agere, non eos, qui fructus e rebus suis percipiunt ; sed qui victu carent. Nam aut opus faciun-

σθαι· ἡ γὰρ ἐργαστέον ἢ ἀπὸ τῶν εἰργασμένων θρεπτέον· ἄλλως δ' οὐ ῥάδιον οὔτε βιοτεύειν οὔτε εἰρήνης τυχεῖν. (9) Μεμνησθαι δὲ κάκεινο γρῆ μήποτε ἐπὶ τοῦς κρεῖττους ἐλαύνειν ὀπισθεν ἵπποις δύςβατον ποιούμενον· οὐ γὰρ ὅμοιοι φεύγοντι καὶ διώκοντι σφαλῆναι. (10) Ἐτι δὲ βούλομαι ὑπομνησάσθαι καὶ τὸδε φυλάττεσθαι. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ θαν' ἰωσιν ἐπὶ τοῦτους ὧν ἂν οἴωνται κρεῖττους εἶναι, παντάπασιν ἀσθενεῖ δυνάμει ἔρχονται, ὥστε πολλάκις ἐπαθον ἃ ὄντο ποιήσῃν· θαν' δ' ἐπὶ τοῦτους ὧν ἂν σαφῶς ἐπιστῶνται ἤττους ὄντες, πᾶσαν δσσην ἂν ἔχωσι δυνάμιν ἄγουσιν. (11) Ἐγὼ δὲ φημι χρῆναι τάναντία τούτων ποιεῖν· θαν' μὲν κρατῆσειν οἴομενος ἄγῃ, μὴ φείδεσθαι τῆς δυνάμειος ἔσσην ἂν ἔχη. Τὸ γὰρ πολὺ νικᾶν οὐδενὶ πώποτε μεταμελείαν παρέσχεν. (12) Ὅταν δὲ τοῖς πολλοῖς κρεῖττοσιν ἐπιχειρῇ καὶ προγιγνώσκῃ ὅτι ποιήσαντα ὅτι ἂν δύνῃται φευκτέον ἐστίν, εἰς τὰ τοιαῦτά φημι πολλοὶ κρεῖττον εἶναι ὀλίγους ἢ πάντας προσάγειν, τοὺς μέντοι ἀπειλεγμένους καὶ ἵππους καὶ ἀνδρας τοὺς κρατίστους. Τοιοῦτοι γὰρ ὄντες καὶ ποιήσαι ἂν τι καὶ ὑποχωρῆσαι ἀσφαλέστερον ἂν δύναιτο. (13) Ὅταν δὲ πρὸς τοὺς κρεῖττους πάντας προσάγῃ ἀποχωρεῖν βούληται, ἀνάγκη τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν βραδυτάτων ἵππων ἀλίσχεσθαι, τοὺς δὲ καὶ δι' ἀφιππείαν πίπτειν, τοὺς δὲ καὶ διὰ δυσχωρίας ἀπολαμβάνεσθαι· καὶ γὰρ πολλὸν τόπον χαλεπὸν εὑρεῖν οἷον ἂν τις εὕξειτο. (14) Ὑπὸ γε μὴν τοῦ πλήθους καὶ συμπίπτειν ἂν καὶ ἐμποδίζοντες πολλὰ ἂν ἀλλήλους κακουργοῖεν. Οἱ δ' ἀγαθοὶ ἵπποι καὶ ἵππεις δυνατόι καὶ ἐξ αὐτῶν διαφεύγειν ἄλλως τε ἂν καὶ μηχανῶνται τῆς τοῖς διώκουσι φόβου ἀπὸ τῶν περιττῶν ἱππέων. (15) Σύμφορον δ' εἰς τοῦτο καὶ αἱ ψευδενέδραι· χρησίμων δὲ κάκεινο, τὸ εὐρίσκειν πόθεν ἂν οἱ φίλοι ἐξ ἀσφαλοῦς ἐπιφαινόμενοι βραδυτέρους τοὺς διώκοντας παρέχοιεν. (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸδε δῆλον ὡς πόνοις καὶ τάχει οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων περιγίγνουν· ἂν. Καὶ οὐ λέγω ὡς διὰ τὸ ὀλίγοι εἶναι καὶ πονεῖν μᾶλλον δυνήσονται καὶ θάττους ἔσονται, ἀλλ' ὅτι ῥᾶον εὑρεῖν ὀλίγους ἢ πολλοὺς τοὺς καὶ τῶν ἵππων ἐπιμελησομένους ὡς δεῖ καὶ αὐτοὺς φρονίμως μελετήσοντας τὴν ἱππικὴν.

17. Ἄν δὲ ποτε συμβαίνει ἀγωνίζεσθαι πρὸς παραπλησίου ἱππέας, ἐγὼ μὲν οἶμαι οὐκ ἂν χεῖρον εἶναι εἴ τις δύο τάξεις ἐκ τῆς φυλῆς ποιήσῃ, καὶ τῆς μὲν ὁ φύλαρχος ἡγήτο, τῆς δὲ ἄλλης ὅστις ἀριστος δοκοῖ εἶναι. (18) Οὗτος δὲ τῶς μὲν ἔποιτο κατ' οὐραν' τῆς μετὰ τοῦ φυλάρχου τάξεως, ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἤδη εἴεν οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ παραγγέλλεως παρελαύνει ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Οὕτω γὰρ οἶμαι καὶ ἐκπληκτικωτέρους τοῖς ἐχθροῖς ἂν εἶναι καὶ δυσμαχωτέρους. (19) Εἰ δὲ πεζοὺς ἔχοιεν ἑκάτεροι, καὶ οὗτοι ἀποκεκρυμμένοι ὀπισθεν τῶν ἱππέων, ἐξαπίνης δὲ παραφαινόμενοι καὶ ὁμοσεῖ ἰόντες, δοκοῦσιν ἂν μοι τὴν νίκην πολὺ μᾶλλον κατεργάζεσθαι. Ὅρῳ γὰρ τὰ παράδοξα ἦν μὲν ἀγαθὰ ἦν, μᾶλλον εὐφραίνοντα τοὺς ἀνθρώπους, ἢν δὲ

dum, aut victitandum ex iis, quæ labor alienus excohit: aliter nec vivere, nec pace potiri, facile. Revocandum et hoc in memoriam, ne quis in superiores se viribus sic invēbatur, ut a tergo receptum equis difficilem ob locorum asperitatem habeat. Quippe non par in fuga et in persequendo impingenti, periculum est. Monere libet, in eo quoque cautionem adhibendam. Etenim quidam in eos pergentes, quibus se superiores esse putant, tam infirmas omnino copias secum sumunt, ut sæpenumero passi sint ea quæ aliis se illaturos existimabant: at illos invadentes, quibus se certo sciunt inferiores esse, vires omnes, quas habent, adducunt. Ego vero his adsero contrarie plane faciunda: ut, quum in opinione ac spe victoriæ copias aliquis educit, exercitui suo non parcat, quantuscumque is fuerit. Nunquam enim multis modis superiorem fuisse quenkum pœnituit. Quum autem se multo superiores adgreditur, ac futurum prospicit, ut, tametsi pro viribus omnia gesserit, fugere tamen cogatur; tum longe satius esse aio, paucos potius, quam multos abduci; sed omnino et selectos equos, et viros validissimos. Tales enim et efficere aliquid et tutius se recipere poterunt. At si contra se potiores adductis suis omnibus, recipere se velit, necesse est tardissimis equis utentes capi, alios ob rei equestris imperitiam labi, alios ob locorum difficultates intercipi. Non enim facile est, ad magnum aliquod spatium talem invenire locum, qualem aliquis optet. Quin etiam fiet, ut ob equorum multitudinem in se ipsos corruant, et mutuo se non parum impediētes, damnis adficiant. E diverso et equi et equites boni e manibus hostium diffugere possunt; præsertim si quis arte quadam per equites quos superstites habet, formidinem persequentibus incutiat. Sunt autem ad hoc utiles insidiæ fictæ. Nec minus hoc quoque commodum, invenire locum aliquem unde se nostri tuto conspiciendos hostibus exhibentes, impetum persequentium reprimant. Manifestum vero et illud, multo citius paucos pluribus superiores evadere, tum elaborando tum accelerando, quam multos paucis. Neque tamen hoc equidem dico, posse aliquos, propterea quod pauci sint, et alacres magis esse et celeritate vincere: sed esse facilius invenire paucos, quam multos, qui et curam equis debitam adhibeant, et ipsi rem equestrem prudenter exercent.

Si quando usu veniat, ut certamen adversus equites pares ineundum sit; mea sane sententia non male quis egerit, si cohortes ex una tribu duas fecerit, quarum uni tribunus ipse præsit, alteri aliquis hominum opinione præstantissimus. Hic vero tribuni cohortem aliquantum a tergo sequatur, atque ubi jam propius ad hostes ventum fuerit, re suis denuntiata, in adversarios cursu prætervehatur. Sic enim futurum opinor, ut majori hostibus terrori sint, et pugna superari difficilior possint. Sin utrique pedites habeant, etiam hi post equites occultati, subitoque prodentes et hostem continus invadentes, majus mihi momentum ad victoriam adlatari videntur. Nam inopinata pleraque, si bona sint, majorem hominibus lætitiā adferre video; si dera, plus

δαινά, μᾶλλον ἐκπλήττοντα. (20) Ταῦτα δὲ γνώη ἄν τις μάλιστα ἐνθυμούμενος ὡς οἱ τε ἐνέδραις ἐμπέτοντες ἐκπλήττονται, καὶ ἂν πολλοὶ πλείους ὦσι· καὶ ὅταν πολέμιοι ἀλλήλοις ἀντικαθῶνται, ὡς πολλὰ ταῖς πρώταις ἡμέραις φοβερώτατα ἔχουσιν. (21) Ἀλλὰ τὸ μὲν διατάζει ταῦτα οὐ χαλεπὸν· τὸ δ' εὐρεῖν τοὺς φρονίμους καὶ πιστῶς καὶ προθύμως καὶ εὐψύχως παρελθόντας ἐπὶ τοὺς πολέμιους, τοῦτο ἤδη ἀγαθοῦ ἱππάρχου. (22) Δεῖ γὰρ καὶ λέγειν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι καὶ ποιεῖν τοιαῦτα ἄφ' ὧν οἱ ἀρχόμενοι γινώσκονται ἀγαθὸν εἶναι τὸ τε πείθεσθαι καὶ τὸ ἔπασθαι καὶ τὸ δμῶσε ἐλαύνειν τοὺς πολέμιους καὶ ἐπιθυμήσουσι τοῦ καλὸν τι ἀκούειν καὶ δυνήσονται ἂν γινῶσιν ἐγκαρτερεῖν. (23) Ἐὰν δέ ποτε αὖ ἢ φαλάγγων ἀντιτεταγμένων ἢ χωρίων ἐκατέρωις ὑπαρχόντων ἐν τῷ μέσῳ τοῖς ἱππεύουσιν ἀναστροφῆαι τε καὶ διώξεις καὶ ἀποχωρήσεις γίνωνται, εἰώθασι μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἐκ τῶν τοιούτων ὁρμῶν μὲν ἐκ τῶν ἀναστροφῶν βραδέως ἀμφοτέροι, τὸ δ' ἐν μέσῳ τάχιστα ἐλαύνειν. (24) Ἦν δέ τις οὕτω προδεῖξας, ἔπειτα δ' ἐκ τῶν ἀναστροφῶν ταχέως τε διώκῃ καὶ ταχέως ἀποχωρῇ, βιάσκειν τ' ἂν μάλιστα τοὺς πολέμιους δύναιτο καὶ, ὡς τὸ εἶδος, ἀσφαλίστατ' ἂν διάγοι, ταχὺ μὲν διώκων ἐν ᾧ ἂν ἐγγὺς ἢ τοῦ ἑαυτοῦ ἰσχυροῦ, ταχὺ δὲ ἀποχωρῶν ἀπὸ τῶν τοῖς πολέμοις ἰσχυρῶν. (25) Εἰ δὲ καὶ λαθεῖν δύναιτο ἀπὸ τῆς τάξεως ἐκάστης καταλιπὼν [ἢ] τέτταρας ἢ πέντε τῶν κρατίστων ἱππῶν τε καὶ ἀνδρῶν, πολλὸν ἂν προέχον ἐκ τῶν ἐπαναστρεφόμενοις τοῖς πολέμοις ἐμπέπτειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ταῦτα δὲ ἀναγινώσκειν μὲν καὶ ὀλιγάκις ἀρκεῖ, ποιεῖν δὲ τὸ παρατυγχάνον αἰεὶ αὐτῷ δεῖ, καὶ πρὸς τὸ παριστάμενον σκοποῦντα τὸ συμφέρον ἐκπονεῖν. Γράψαι δὲ πάντα ὅποσα δεῖ ποιεῖν οὐδὲν μᾶλλον ὁῖον τέ ἐστιν ἢ τὰ μέλλοντα πάντα εἰδέναι. (2) Πάντων δὲ τῶν ὑπομνημάτων ἔμοιγε δοκεῖ κράτιστον εἶναι τὸ ὅσα ἂν γινῶ ἀγαθὰ εἶναι ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν πραχθῇ. Ὅρθως δὲ γινωσκόμενα οὐ φέροι καρπὸν οὔτε ἐν γεωργίᾳ οὔτε ἐν ναυκληρίᾳ οὔτε ἐν ἀρχῇ, ἢν μὴ τις ἐπιμελῆται ὡς ἂν ταῦτα περαίνηται.

3. Φημὶ δ' ἐγὼ [ταῦτα] σὺν τοῖς θεοῖς καὶ τὸ πᾶν ἱππικὸν ὧδ' ἂν πολλὸν θάσσον ἐκπληρωθῆναι εἰς τοὺς χιλίους ἱππέας καὶ πολλὸν βῆρον τοῖς πολλταῖς, εἰ διακοσίους ἱππεῖς ξένους καταστήσαιντο· δοκοῦσι γὰρ ἂν μοι οὗτοι προσγενόμενοι καὶ εὐπειστότερον ἂν πᾶν τὸ ἱππικὸν ποιῆσαι καὶ φιλοτιμότερον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθίας. (4) Οἶδα δ' ἔγωγε καὶ Λακεδαιμονίους ἱππικὸν ἀρέσμενον εὐδοκιμεῖν, ἐπεὶ ξένους ἱππέας προσέλαβον. Καὶ ἐν ταῖς ἀλλαῖς δὲ πόλεσι πανταχοῦ τὰ ξενικὰ ὁρῶ εὐδοκιμοῦντα· ἢ γὰρ χρεῖα μεγάλην προθυμίαν συμβάλλεται. (5) Εἰς δὲ τιμὴν τῶν ἱππῶν νομίζω ἂν αὐτοῖς χρήματα ὑπάρξαι καὶ παρὰ τῶν σφό-

terroris inculcere. Licet hoc inprimis inde cognoscere, si quis secum expendat quantopere terreantur ii qui delabuntur in insidias, tametsi numero longe plures sint; et quum hostes hostibus adversi considant, quanto major primis diebus apud utrosque metus sit. Sed enim hæc ordinari absque magna difficultate possunt: at eos invenire, qui et prudenter, et fideliter, et alacriter, et animose prouant in hostes, id jam boni est equitum magistri. Nam et dicendi facultate præditum hunc esse oportet, et ea faciendi, de quibus illi, quos imperio suo continet, tum bonum esse cognoscant et parere huic, et ducentem sequi, et cominus hostes invadere; tum etiam cupidi sint laudis et celebrationis, et in sententia constanter perseverare possint. Jam si aliquando vel aciebus ex adverso instructis, vel locis amborum copiis interjectis, faciundæ sint equitibus conversiones, et insequutiones, et receptus; solent quidem ut plurimum secundum hæc utrique lentius post conversiones provehi, mediumque spatium celerrime cum impetu conficere. Si quis autem his ita prius ostensis, deinde facta conversione celeriter insequatur, et celeriter se recipiat: plurimum sane damni hostibus hoc modo inferre poterit, et inprimis securitati suæ procul dubio consulat; dum celeriter insequetur, robori suorum vicinus; et vicissim celeriter ab hostium robore se recipiet. Si quis vero de cohortibus singulis occulte vel quatuor vel quinque præstantissimos equos et viros relinquere posset, longe hi potiori essent conditione ad irruendum in hostes se convertentes.

CAPUT IX.

Hæc ut vicibus non multis legisse sufficit, ita quod plerumque se offert, exsequendum; et ejus habita ratione, quod adest, quidquid expedit, elaborandum. Omnia vero, quæ fieri oporteat, non magis prodi litteris possunt, quam futura omnia scribi. Hoc autem inter omnes has admonitiones et præcepta mihi quidem optimum esse videtur, ut quidquid aliquis bonum esse cognoverit, id uti fiat, diligenter enitatur. Nam quæ recte intelliguntur, ea neque in agricultura, neque in naviculatoria, neque imperandi in munere fructum pariunt, nisi quis studium adhibeat, ut perficiantur.

Ego vero futurum adfirmo, ut diis bene juvantibus hoc modo totus equitatus ad mille compleatur longe citius et minore cum civium molestia, si ducentos equites externos stipendio conducere. Videntur enim mihi, si accesserint, hi tum dicto magis audientem equitatum effecturi, tum virtutis in certamine mutuo laudis et honoris avidiorem. Nec me latet, equitatum apud Lacedæmonios in existimatione tunc esse cepisse, quum equites suis externos adjunxissent. Itidem ubique probari video et in aliis civitatibus equites externos: nam usus atque necessitas ad alacritatem non parum confert. Ad equorum vero pretia pecuniam habituros arbitror etiam ab iis qui vehementer ab equitando

δρα ἀπεχομένων μὴ ἱππεύειν, ὅτι καὶ οἷς καθήκει τὸ ἱππικὸν θέλουσι τελεῖν ἀργύριον ὥς μὴ ἱππεύειν, παρὰ πλουσίων μὲν ἀδυνάτων δὲ τοῖς σώμασιν· οἶμαι δὲ καὶ παρ' ὀρφανῶν τῶν δυνατοῦς οἴκους ἐχόντων. (6) Νομίζω δὲ καὶ μετοίκων φιλοτιμείσθαι ἂν τινες εἰς ἱππικὴν καθισταμένους· ὁρῶ γάρ καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσων ἂν καλῶν ὄντων μεταδιδῶσιν αὐτοῖς οἱ πολῖται, φιλοτίμως ἐνίοις ἐθέλοντας τὸ προσταθὲν διαπράττεσθαι. (7) Δοκεῖ δ' ἂν μοι καὶ πεζὸν σὺν τοῖς ἵπποις ἐνεργότατον εἶναι, εἰ συσταθῇ ἐξ ἀνδρῶν τῶν ἐναντιωτάτων τοῖς πολεμίοις. (8) Ταῦτα δὲ πάντα θεῶν συνεθελόντων γένοιτ' ἂν. Εἰ δὲ τις τοῦτο θαυμάζει ὅτι πολλάκις γέγραπται τὸ σὺν θεῷ πράττειν, εὖ ἴστω ὅτι ἦν πολλάκις κινδυνεύη, ἥττον τοῦτο θαυμάσεται· καὶ ἦν γε κατανοῇ ὅτι θταν πόλεμος ἦ, ἐπιβουλεύουσι μὲν ἀλλήλοις οἱ ἐναντίοι, ὀλιγάκις δὲ ἴσασι πῶς ἔχει τὰ ἐπιβουλεύόμενα. (9) Τὰ οὖν τοιαῦτα οὐδ' ὅτι συμβουλεύσασθαι· ἂν τις οἶόν τε εὐρεῖν πλὴν θεῶν· οὗτοι δὲ πάντα ἴσασι καὶ προσημαίνουσιν ὥς ἂν ἐθέλωσι καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οἴωνοις καὶ ἐν φήμαις καὶ ἐν ὀνειράσιν. Εἰκός δὲ μᾶλλον ἐθέλειν αὐτοὺς συμβουλεύειν τούτοις οἱ ἂν μὴ μόνον θταν δέωνται ἐπερωτῶσι τί χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις θεραπεύουσιν, ὅτι ἂν δύνωνται τοὺς θεούς.

abhorrent (quandoquidem illi pecuniam pendere malunt, ad quos munus equestris rei pertinet, ut equitare non cogantur), nimirum a locupletibus, sed robore corporum destitutis: nec minus a pupillis, mea quidem opinione, quibus optima domi res familiaris est. Advenarum etiam plerosque si referantur inter equites, liberaliter se gesturos arbitror. Nam in aliis quoque muneribus honestis, ad quorum societatem a civibus admittuntur, ambitiose nonnullos imperata facere velle video. Peditatus item adjunctus equitatus plurimum mihi videtur effecturus, si talibus e viris institutus fuerit, qui hostes maxime oderunt. Poterunt autem hæc omnia fieri, si divinum suffragium accesserit. Quod si miratur aliquis, in hoc scripto toties a me repeti, suscipiens cum ope numinis actiones omnes: is minus se miraturum norit, si pericula sæpius adeat, secumque cogitet, adversarios in bello sibi mutuo insidiari; sed raro nosse quomodo res illorum comparatæ sint, quibus insidiæ struuntur. In his igitur minime potest inveniri quem in consilium adhibeat aliquis, extra deos. Hi vero norunt omnia, futuraque denuntiant, cui volunt, in extis, auguriis, ominibus, visis somniorum. Et consentaneum sane vero est, hos illis potius agendorum auctores esse velle, qui non solum eos, ubi res ita postulat, de agendis consulunt, verum etiam rebus adhuc secundis, pro virili deos colunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τὸ μὲν εὖρημα θεῶν· Ἀπόλλωνος γάρ καὶ Ἀρτέμιδος ἄγραι καὶ κύνες· ἔδωσαν δὲ καὶ ἐτίμησαν τούτῳ Χεῖρωνα διὰ δικαιοσύνην. (2) Ὁ δὲ λαβὼν ἐχάρη τῷ δώρῳ καὶ ἐγένοντο αὐτῷ μαθηταὶ κυνηγεσίῳ τε καὶ ἐτέρων καλῶν Κέφαλος, Ἀσκληπίδης, Μελανίων, Νέστωρ, Ἀμφιάραος, Πηλεὺς, Τελαμών, Μελέαγρος, Θησεύς, Ἰππόλυτος, Παλαμῆδης, Ὀδυσσεύς, Μενεσθεύς, Διομήδης, Κάστωρ, Πολυδεύκης, Μαχάων, Ποδαλείριος, Ἀντίλοχος, Αἰνείας, Ἀχιλλεύς, ὧν κατὰ χρόνον ἕκαστος ὑπὸ θεῶν ἐτιμήθη. (3) Θαυμάζέτω δὲ μηδεὶς ὅτι οἱ πολλοὶ αὐτῶν ἀρέσκοντες θεοῖς ὁμῶς ἐτελεύτησαν· τούτῳ μὲν γὰρ ἡ φύσις· ἀλλ' οἱ ἐπαινοὶ αὐτῶν μεγάλοι ἐγένοντο· μηδὲ ὅτι οὐ καὶ αἱ αὐταὶ ἡλικίαι· ὁ γὰρ Χεῖρωνος βίος πᾶσιν ἐξήρκει. (4) Ζεὺς γὰρ καὶ Χεῖρων ἀδελφοὶ πατὴρ δὲ τοῦ αὐτοῦ, μητὴρ δὲ ὁ μὲν Ῥέας, ὁ δὲ Ναΐδος νύμφης. Ὡστε ἐγεγόνει μὲν πρότερος τούτων, ἐτελεύτησε δὲ ὕστερον ἢ [ὥς] Ἀχιλλεὺς ἐπαίδευσεν. (5) Ἐκ δὲ τῆς ἐπιμελείας τῆς τῶν κυνῶν

XENOPHONTIS DE VENATIONE.

CAPUT I.

Inventum est deorum; nam Apollinis ac Dianæ sunt venationes cum canibus: inde Chironem eo donarunt et ornaverunt ob justitiam. Is hoc munere accepto lætatus, utebatur, ac discipulos tum in venationibus tum aliis in rebus præclaris habebat Cephalum, Æsculapium, Melanionem, Nestorem, Amphiarum, Peleum, Telamonem, Meleagrum, Theseum, Hippolytum, Palamedem, Ulyssem, Menestheum, Diomedem, Castorem, Pollucem, Machaonem, Podalirium, Antilochum, Æneam, Achillem: quorum quisque suo tempore a diis ornatus fuit. Neque vero miretur quispiam, eorum plerosque, tametsi diis accepti essent, nihilominus vivendi finem fecisse. Hoc enim naturæ tribuendum. Laudes tamen ipsorum magnæ extiterunt. Nec item mirandum, quod eædem omnium ætates non fuerint. Nam vita Chironis horum omnium vitæ par fuit. Jupiter enim et Chiro fratres fuere, nati quidem illi eodem patre; verum is matre Rhea, hic Nympha Naide. Quo factum ut hos omnes Chiro ætate præcederet; et mortuus sit, posteaquam demum Achillem instituisset. Fuerunt autem hi propter virtutem magna hominum in admiratione, quum

καὶ κυνηγεσίῳ καὶ ἐκ τῆς ἄλλης παιδείας πολλὴ δι-
νεγκόντες κατὰ τὴν ἀρετὴν θαυμάσθησαν. (6) Κέφα-
λος μὲν καὶ ὑπὸ θεᾶς ἡρπάσθη, Ἀσκληπιδὸς δὲ μειζόνων
ἔτυχεν, ἀνιστάναι μὲν τεθνεώτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι·
διὰ δὲ ταῦτα θεὸς ὡς παρ' ἀνθρώποις ἀείμνηστον κλέος
ἔχει. (7) Μελανίων δὲ τοσοῦτον ὑπερέσχε φιλοπονία
ὥστε ὦν αὐτῷ ἀντερασταὶ ἐγένοντο οἱ [τότε] ἀριστοὶ
τῶν τότε μεγίστων γάμων μόνος ἔτυχεν Ἀταλάντης.
Νέστορος δὲ προδιήλυθεν ἡ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων τὰς
ἀκοὰς, ὥστε εἰδόσιν ἂν λέγοιμι. (8) Ἀμφιάραος δὲ
ὅτε ἐπὶ Θήβας ἐστράτευσεν πλείστον κτησάμενος ἔπαι-
νον ἔτυχε παρὰ θεῶν αἰεὶ ζῶν τιμᾶσθαι. Πηλεὺς δ'
ἐπιθυμίαν παρέσχε καὶ θεοῖς δοῦναι τὴν Θέτιν αὐτῷ καὶ
τὸν γάμον παρὰ Χείρωνι ὑμῆσαι. (9) Τελμωνὶ δὲ το-
σοῦτος ἐγένετο ὥστε ἐκ μὲν πολέως τῆς μεγίστης ἦν
αὐτὸς ἐβούλετο γῆμαι Περίβοιαν τὴν Ἀλκᾶθου· ὅτε δὲ
ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων εἰδίου τὰ ἀριστεῖα Ἡρακλῆς ὁ
Διὸς, ἑλὼν Τροίαν, Ἡσιόνην αὐτῷ ἔδωκεν. (10) Με-
λέαγρος δὲ τὰς μὲν τιμὰς ἃς ἔλαβε φανεραῖ· πατρὸς δ'
ἐν γῆρᾳ ἐπιλανθανομένου τῆς θεοῦ οὐχ αὐτοῦ αἰτίας
ἐδυστύχησε. Θησεύς δὲ τοὺς μὲν τῆς Ἑλλάδος ἔχθρους
πάσης μόνος ἀπώλεσε· τὴν δ' αὐτοῦ πατρίδα πολλῶν
μειζῶν ποιήσας ἔτι καὶ νῦν θαυμάζεται. (11) Ἴππολυ-
τος δὲ ὑπὸ μὲν τῆς Ἀρτέμιδος ἐτιμᾶτο καὶ ἐν λόγοις ἦν,
σωφροσύνη δὲ καὶ δσιότητι μαχαρισθεὶς ἐτελεύτησε.
Παλαμήδης δὲ ἕως μὲν ἦν πολλὴ τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ ὑπερ-
έσχε σοφία, ἀποθανὼν δὲ ἀδίκως τοσαύτης ἔτυχε τι-
μῆς ὑπὸ θεῶν ὅσης οὐδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων. Ἐτελεύτησε
δὲ οὐχ ὅφ' ὦν ὀλονταί τινες· οὐ γὰρ ἂν ἦν ὁ μὲν σχεδόν
τι ἀριστος, ὁ δὲ ὁμοῖος ἀγαθοῖς· κακοὶ δὲ ἔπραξαν τὸ
ἔργον. (12) Μενεσθεὺς δὲ ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐκ
τῶν κυνηγεσίῳ τοσοῦτον ὑπερέβαλε φιλοπονία ὥστε
δμολογεῖν τοὺς τῶν Ἑλλήνων πρῶτους ὑστέρους εἶναι
τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνου πλὴν Νέστορος· καὶ οὗτος
οὐ προέγειν λέγεται, ἀλλὰ ἐρίζειν. (13) Ὀδυσσεὺς δὲ
καὶ Διομήδης λαμπροὶ μὲν καὶ καθ' ἑν ἕκαστον, τὸ δὲ
διον αἵτιοι Τροίαν ἀλῶναι. Κάστωρ δὲ καὶ Πολυ-
δεύκης ὅσα ἐπέδειξαντο ἐν τῇ Ἑλλάδι τῶν παρὰ Χεί-
ρωνος διὰ τὸ ἀξίωμα τὸ ἐκ τούτων ἀθάνατοί εἰσι. (14)
Μαχάων δὲ καὶ Ποδαλείριος παιδευθέντες τὰ αὐτὰ
πάντα ἐγένοντο καὶ τέχνας καὶ λόγους καὶ πολέμους
ἀγαθοί. Ἀντίλοχος δὲ τοῦ πατρὸς ὑπεραποθανὼν το-
σαύτης ἔτυχεν εὐκλείας ὥστε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ
τοῖς Ἑλλήσιν ἀναγορευθῆναι. (15) Αἰνείας δὲ σώσας
μὲν τοὺς πατρώους καὶ μητρώους θεοὺς, σώσας δὲ καὶ
αὐτὸν τὸν πατέρα, δόξαν εὐσεβείας ἐξηνέγκατο ὥστε
καὶ οἱ πολέμιοι μόνῳ ἐκείνῳ ὦν ἐκράτησαν ἐν Τροίᾳ
ἔδωσαν μὴ συληθῆναι. (16) Ἀχιλλεύς δ' ἐν ταύτῃ τῇ
παιδείᾳ τραφεὶς οὕτω καλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα πα-
ρέδωκεν ὥστε οὔτε λέγων οὔτε ἀκούων περὶ ἐκείνου οὐ-
δεὶς ἀπαγορεύει. (17) Οὗτοι τοιοῦτοι ἐγένοντο ἐκ τῆς
ἐπιμελείας τῆς παρὰ Χείρωνος, ὧν οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἔτι
καὶ νῦν ἔρῳσιν, οἱ δὲ κακοὶ φθονοῦσιν, ὥς τ' ἐν μὲν τῇ
Ἑλλάδι εἰ τῇ συμφορᾷ ἐγένοντο ἢ πόλει ἢ βασιλεῖ,

diligentia, quam in canibus, venationibus, aliisque disci-
plinis adhibebant, longe ceteris praestarent. Cephalus
certe raptus a diva fuit. Aesculapius majora consequutus
est, ut mortuos suscitaret, ac morbis laborantes sanaret :
atque has ob res tanquam deus est, et apud homines
gloriam nominis aeternam obtinet. Melanio tantum cursus
studio praestitit, ut ei soli amplissimum id temporis
Atalantæ conjugium obtigerit, in cujus petitione praes-
tantissimos tunc rivales habuit. Nestoris virtus jam ante
Graecorum aures pervagata est : itaque scientibus eam
commemoraturus essem. Amphiaræus, expeditione ad-
versus Thebas suscepta, maximam laudem adeptus, aeter-
nitatem et vitæ et honoris a diis est consequutus. Pe-
leus in ipsis etiam diis id sui studium excitavit, ut Thetidem
ei conjugem darent, ac nuptias ipsius apud Chironem ce-
lebrarent. Tantis vir fuit Telamo, ut Periboeam Alcaëi
filiam, quam expetebat, ex urbe maxima uxorem duceret :
quumque Graecorum princeps Hercules, Jovis filius, Troja
capta virtutis præmia singulis largiretur, Hesionen ei de-
dit. Quos Meleager honores adeptus sit, notum est : quod
vero in calamitatem inciderit, id non ipsius culpa factum,
sed patris, qui divæ in senecta fuerat oblitus. Theseus
Graeciæ totius hostes solus delevit, patriæque suæ non pa-
rum amplificata, etiam nunc in hominum est admiratione.
Hippolytus in honore apud Dianam erat, et in ore omnium
erat : tandem ob pudicitiam pietatemque felix habitus,
vivendi finem fecit. Palamedes dum vixit, longe sapientia
saeculi sui mortales excelluit : quumque injuste fuisset
interemptus, tantum a diis assequutus est honorem, quan-
tum inter homines alius nemo. Occisus est autem non ab
illis quos nonnulli arbitrantur : quod ceteroqui non extitis-
set horum alter prope praestantissimus, alter vero par egre-
giis : sed homines improbi facinus hoc perpetrarunt. Me-
nestheus ex venationum studio tantum industria laborumque
tolerantia praestitit, ut Graecorum primi faterentur, eo se
inferiores esse bellicis in rebus, extra unum Nestorem :
qui quidem non praestitisse Menestheo dicitur, sed cum eo
certasse. Ulysses, ac Diomedes, singulis in actionibus qui-
busque illustres extiterunt : et ad summam, ut Troja cape-
retur effecere. Castor et Pollux propter existimationem ex
iis comparatam, quæ a Chirone percepta, passim in Graecia
exhibuerunt, immortales facti sunt. Machaon et Podalirius
iisdem in rebus omnibus instituti, homines et in artibus,
et in dicendo, et in bellis egregii extiterunt. Antilochus
pro patre mortis sese obiciens, tantum gloriae consequutus
est, ut solus apud Graecos amans patris adpellatus fuerit.
Æneas paternis maternisque diis una cum patre conserva-
tis, pietatis gloriam tulit ; eoque factum, ut etiam hostes
illi soli inter omnes quibus Troja capta potiti fuerant, hoc
concesserint, ut suis rebus non spoliaretur. Achilles in
hac educatus institutione, tam præclara magnæque monu-
menta sui excitavit, ut nec dicendo, nec audiendo de ipso
quisquam salletur. Atque hi ex eo studio, quo a Chirone
fuerunt exerciti, tales in viros evaserunt : qui quidem etiam
nunc ab optimo quoque diliguntur, ignavis interim per in-
vidiam eis obrectantibus. In Graecia quidem certe si cui
vel civitati vel regi calamitas accidisset, ab ea per hos li-

ἐλύντο αὐτοὺς εἰ δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους πάντας πάσῃ τῇ Ἑλλάδι νεῖκος ἢ πόλεμος, διὰ τούτους οἱ Ἕλληνες ἐκράτουν, ὥστε ἀνίκητον τὴν Ἑλλάδα παρασχεῖν. (18) Ἐγὼ μὲν οὖν παραινῶ τοῖς νέοις μὴ καταφρονεῖν κυνηγεσιῶν μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας ἐκ τούτων γὰρ γίνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθὰ, εἰς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν οὖν χρὴ ἔλθειν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνηγεσιῶν τὸν ἥδη ἐκ παιδὸς ἀλλάττοντα τὴν ἡλικίαν, εἴτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδεύματα, τὸν μὲν ἔχοντα σκεψάμενον τὴν οὐσίαν· ὃ μὲν ἔστιν ἱκανή, ἀξίως τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, ὃ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλ' οὖν τὴν γε προθυμίαν παρεχέσθω μηδὲν ἐλλείπων τῆς ἑαυτοῦ δυνάμειος. (2) Ὅσα δὲ καὶ ὅλα δεῖ παρσκευασμένον ἔλθειν ἐπ' αὐτὸ φράσω καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου, ἵνα προειδὼς ἐγγχειρῇ τῷ ἔργῳ. Καὶ μηδεὶς αὐτὰ φαῦλα νομισάτω εἶναι· ἀνευ γὰρ δὴ τούτων οὐκ ἂν εἴη πρᾶξις. (3) Χρὴ δὲ τὸν μὲν ἀρκυωρὸν εἶναι ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου καὶ τὴν φωνὴν Ἑλλήνα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ ἑτῆ εἴκοσι, τὸ δὲ εἶδος ἑλαφρὸν, ἰσχυρὸν, ψυχὴν δὲ ἱκανὴν, ἵνα τῶν πόνων τούτοις κρατῶν χαίρῃ τῷ ἔργῳ. (4) Τὰς δὲ ἀρκυς Φασιανοῦ ἢ Καρχηδονίου λεπτοῦ λίου καὶ τὰ ἐνόδια καὶ τὰ δίκτυα. Ἔστωσαν δὲ αἱ μὲν ἀρκυες ἐννεάλινοι ἐκ τριῶν τόνων, ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ τριῶν λίνων, τὸ δὲ μέγεθος πεντασπίθαιοι, διπάλαιστοι δὲ τοὺς βρόχους, ὑφείσθωσαν δὲ οἱ περιδρόμοι ἀνάμματος, ἵνα εὐτροχοὶ ὦσι. (5) τὰ δὲ ἐνόδια δωδεκάλινα, τὰ δὲ δίκτυα ἐκκαϊδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τὰ μὲν ἐνόδια διόργυια, τετρόργυια, πεντόργυια, τὰ δὲ δίκτυα δεκτόργυια, εἰκοσόργυια, τριακοντόργυια· ἐὰν δὲ ἢ μάλῃ, δυσμεταχείριστα ἔσται· ἀμφοτέρω δὲ τριακονθάμματα, καὶ τῶν βρόχων τὸ διάστημα ἴσον ταῖς ἀρκυσιν. (6) Ἐν δὲ τοῖς ἀκρωλενίοις τὰ μὲν ἐνόδια ἔχτω μαστοὺς, τὰ δὲ δίκτυα δακτυλίους, τοὺς δὲ περιδρόμους ἀπὸ στροφαίων. (7) Αἱ δὲ σχαλίδες τῶν μὲν ἀρκύων τὸ μῆκος δέκα παλαιστών, ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους· αἱ μὲν ἀνισοὶ αὐτῶν ἐν τοῖς ἑτεροκλινέσι τῶν χωρίων, ἵν' ἴσα τὰ ὕψη ἐξαίρῳσιν, ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσι αἱ ἴσαι· αὗται δ' εὐπερίσπαστοι, τὰ ἄκρα καὶ αὗται λείαι· τῶν δὲ ἐνοδίων διπλάσαι, αἱ δὲ τῶν δικτύων τὸ μὲν μέγεθος πεντασπίθαιοι, διὰ ἔχουσιν μικρὰ, τὰ ἐντμήματα μὴ βαθέα· εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάχῃ πρὸς τὰ μῆκη. (8) Τῷ δὲ πλήθει τῶν σχαλίδων οἷόν τέ ἐστι χρῆσθαι πρὸς τὰ δίκτυα πολλῶν καὶ ὀλίγων· ἐλάττονι μὲν, ἂν σφόδρα τείνηται ἐν τῇ στάσει· πλεονὶ δ', ἂν ἡσυχῇ. Ἔστω δὲ καὶ ἐν σῶματι αἱ ἀρκυς καὶ τὰ δίκτυα [ἐν] ἑκατέροις κυνῶνος μόσχειος καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ἢ τῆς ὕλης τέμνοντα φράττειν τὰ δεόμενα.

berabantur : sin universæ Græcæ vel contentio, vel bellum adversus barbaros universos esset, per hos ipsos Græci victoria potiebantur : quo factum ut per eos Græcia redita sit invicta. Quapropter juvenes equidem moneo, ut neque venationes, neque disciplinas alias contemnant. Nam ex iis egregie et ad bellum apti fiunt et ad alias res, unde hoc consequi hominem necesse est, ut præclare tum animo consideret omnia, tum dicat, tum gerat.

CAPUT II.

Ac primum quidem ad studium hoc venationum accedere debet is qui jam e pueris excedit, deinde ad ceteras quoque disciplinas honoratas se conferat : sic tamen, ut facultatum quibusque suarum habeat rationem : cui sint sufficientes, illas artes ut tractet accommodate ad usum suum ; sin minus, saltem alacritatem animi adferat, ac nihil omittat eorum quæ præstare potest. Quot autem quibusque rebus instructus ad hæc debeat accedere, dicam ; ac præterea cujusque disciplinam, ut his præcognitis, ita deinde opus ipsum adgrediatur. Neque vero vulgaria quis hæc exiguique momenti ducat : quum absque iis res ipsa peragi nequeat. Necesse est, eum qui retium curam gerit, ejus operis studio teneri, lingua esse Græcum, ætate annorum plus minus viginti, forma corporis agilem et robustum, animo satis parato, ut per hæc superatis laboribus, ipso ex opere delectationem capiat. Retia de Phasiano vel Carthaginiensi lino tenui facta esse debent ; itemque casses ad vias collocandæ, ac plagæ majores. Constant autem retia de filiis novem, staminibus tribus, stamine quoque e tribus filiis torto, et magnitudinem habeant spithamarum quinque, maculæ palmos duos æquent. Funes denique retia adducentes inserrantur enodes ut facile possint moveri. Casses in viis collocandæ filorum sint duodecim ; plagæ majores sedecim filorum : magnitudo autem cassium, orgyiarum duarum, vel quatuor, vel quinque ; plagarum, decem, vel viginti, vel triginta orgyiarum. Quod si majora fuerint, tractari non facile poterunt. Utraque nodos habeant triginta, macularumque idem sit intervallum, quod in retibus. In cornibus vel alis eæ casses, quæ in viis collocantur, habeant mamillas sive circulos ex nodis lineis, majores plagæ, annulos ; funes adducentes ex restibus tortis conficiantur. Furculæ retium longitudine palmos decem æquent, nonnullæ minores sint. Harum quæ inæquales sunt, in locis ex altera parte declivibus adhibeantur, ut æquales ad altitudines retia tollant : æquales autem, in locis planis. Atque hæc quidem facile posse circumflecti debent, in summoque esse læves Furculæ cassium ad vias collocandarum duplo sint majores. Plagarum denique majorum furculæ magnitudinis quinque spithamas æquent ; et parvas furcas habeant, crenis non profunde ineisis. Omnes tamen firmæ sint ; atque ita factæ, ut spissitudo longitudini respondeat. Furculis ad retia vel multis vel paucis uti licet : paucioribus, quum vehementer, dum consistunt, tenduntur ; pluribus, quum remissius. Adsint etiam, quo includantur tam retia quam plagæ, culeus e corio vitulino, itemque falces, ut cæsa materia, quandam obstrui, prout usus postulat, possint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Ἐὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἐστὶ δισσά, αἱ μὲν καστορίαί, αἱ δὲ ἄλωπεκίδες. Ἐχουσι δ' αἱ μὲν καστορίαί τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὅτι Κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δὲ ἄλωπεκίδες διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἄλωπέκων ἐγένοντο· ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγχέονται αὐτῶν ἡ φύσις. (α) Χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ τοιαῖδε, μικραὶ, γρυπαὶ, χαρποὶ, μυωποὶ, αἰσχραὶ, σκληραὶ, ἀσθενεῖς, ψυλαὶ, ὠψηλαὶ, ἀσύμμετροι, ἄψυχοι, ἄβρινες, οὐκ εὐποδες. (β) Αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσιῶν ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας διὰ τὸ μικρόν· αἱ δὲ γρυπαὶ ἀστομοὶ καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγῶν· μυωποὶ δὲ καὶ χαρποὶ χεῖρω τὰ δμματα ἔχουσιν, ἀμορφοὶ δὲ καὶ αἰσχραὶ ὁρᾶσθαι· αἱ δὲ σκληραὶ τὰ εἶδη χαλεπῶς ἀπὸ τῶν κυνηγεσιῶν ἀπαλλάττουσι· πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ ψυλαί· καὶ αἱ ὠψηλαὶ μὲν καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσαι τὰ σώματα βαρέως διαφοιτῶσιν· αἱ ἄψυχοι δὲ λείπουσι τὰ ἔργα, καὶ ἀφίστανται τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιάς καὶ κατακλίνονται· αἱ δὲ ἄβρινοι μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγῶ· αἱ δὲ ἀποδες οὐδ' ἐὰν ὦσιν εὐψυχοὶ τοὺς πόρους δύναται ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἄλογος τῶν ποδῶν.

γ. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἱκνεύσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν αὐτῶν κυνῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάβωσι τὰ ἱχνη, πορεύονται ἀσήμεως ὥστε μὴ γιγνώσκεισθαι ὅτι ἱκνεύουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕτα μόνον διακινῶσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἡσυγῇ ἔχουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕτα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἀκρα δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. (α) Ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὕτα καὶ ἐπισκυθρωπάσασα διὰ τοῦ ἱχνους σγᾶσασα τὴν οὐρὰν καὶ φράξασα διατρέχουσι· πολλαὶ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιφερόμεναι ὑλακτοῦσι περὶ τὰ ἱχνη, ὅτε εἰσπίπτουσιν εἰς αὐτὰ, ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. (β) Εἰσὶ δ' αἱ κύκλοις πολλοῖς χροῦμεναι καὶ πλάνους ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἱχνη παραλείπουσι τὸν λαγῶν, ὁσάκις δ' ἐπιτρέχουσι τὰ ἱχνη, εἰκάζουσι, προαρώμεναι δὲ τὸν λαγῶν τρέμουσι καὶ οὐκ ἐπέρχονται πρὶν ἢ ἰδῶσιν ὑποκινούντα. (γ) Ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὐρήματα ἐν ταῖς ἱχνεῖαις καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι θαμινὰ σκοποῦσιν ἑαυταῖς ἀπίστως ἔχουσι· θρασεῖαι δ' αἱ οὐκ ἔωσι τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς εἰς τὸ πρόσθεν προτείνειν, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβοῦσαι· αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῇ καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύχῃσι προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς ὅτι ἐξαπατῶσιν· αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις· φαῦλαι δὲ αἱ οὐκ ἀπαλαττόμεναι ἐκ τῶν τριμῶν τὰ ὁρᾶ οὐ γιγνώσκουσαι. (δ) Ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἱχνη τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲ δρομαῖα ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσια· διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀργόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνιᾶσιν, αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἴτα ἁμαρτάνουσιν, ἑτεραί δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ὁδοὺς ἁμαρτάνουσι τὸ ἀνήκουστον πολὺ ἔχουσαι. (ε)

Canum genera duo sunt : aliae castoriae, aliae vulpinae. Castoriis inditum hoc cognomen, quod Castor ex venandi labore voluptatem capiens, eas potissimum apud se retinuerit : vulpinis, quod ex canibus et vulpeculis patet sint, earum natura temporis diuturnitate tandem plane commista. Ex utroque genere et deteriores et plures sunt exiguae, naribus aduncis, oculis caecis, lusciosae, deformes, rigidae, debiles, pilis rarioribus, procerae, proportionem corporis non concinna, non animosae, naribus idoneis destituta, vitiosae pedibus. Nimirum exiguae, ob parvitatem, saepenumero in venationibus operam perdunt : quibus nasus aduncus est, ore idoneo destituuntur, ac propterea leporem retinere nequeunt : lusciosae caecisquae praeditae oculis, deteriores habent oculos ; deformes, adspectu turpes sunt : rigidae, difficulter e venationibus digrediuntur : debiles, ac pilos habentes rariores, tolerare labores nequeunt : quibus altiora, nec proportionem satis sunt concinna corpora, gravate discursitant : non animosae, labores relinquunt, ex sole sub umbras se recipiunt, humi procumbunt : quae nares bonas non habent, vix ac raro lepores sentiunt : quibus pedes vitiosi sunt, etiamsi sint animosae, labores tamen perferre nequeunt, adeoque propter pedum dolorem deficiunt.

Vestigationis per easdem canes modi sunt multi. Etenim nonnullae quum vestigia deprehenderunt, nullo de se indicio dato pergunt, ut non animadvertatur, investigationi esse intentas. Aliae movent solas aures, cauda non mota. Aliis aures immotae manent, extremam tantum caudam quassantibus. Aliae contrahunt aures, ac vultu tristi per vestigium defixo, caudaeque demissa et inter crura condita, discourunt. Multae nihil horum faciunt, sed insano more vestigia circumlatrantes obeunt, quum in ea inciderint, atque indicia temere conculant. Sunt quae multis ambagibus utentes, et, dum vagantur, antrorsum praevertentes vestigia, leporem a latere relinquunt : et quoties vestigia incurrunt, incerta signa sequuntur ; tandem ubi leporem vident, trepidant ; nec prius invadunt, quam illum se loco movere conspexerint. Quae vero in indagando et persequendo procurentes aliorum canum inventa frequenter respiciunt, sibi ipsae non fidunt. Feroces vero sunt, quae peritas venationis socias progredi non sinunt, sed cum strepitu eas repellunt. Aliae vestigiis falsis inhaerere amant, et quidquid tandem sit in quod inciderint, nimia cum ostentatione tanquam praedae magnificae in id procurret, suae sibi fraudis consciae. Quaedam hoc idem faciunt insciae. Nullius pretii sunt, quae nusquam tritis e tramitibus declinantes, recta vestigia ignorant. At quaecumque canes vestigia cubilium ignorant, cursu vero impressa celeriter percurrunt, non sunt indolis bonae. Rursum pars ab initio vehementes in persequendo, praemollitiae deinde remittunt : pars celeriter procurret ac deinde aberrant : quaedam in vias stulte incidunt aberrantque, et revocantes haudquaquam facile exaudiunt. Multae ferarum

Πολλοὶ δὲ τὰ δῶνάματα ἀφίεσαι ἐπανερχονται διὰ τὸ μισόθρηον, πολλοὶ δὲ διὰ τὸ φιλόανθρωπον· αἱ δ' ἐκ τῶν ἰχνῶν κεκλαγγυῖαι ἐξαπατᾶν πειρῶνται ἀληθῆ τὰ ψευδῆ ποιοῦμεναι. (10) Εἰσὶ δ' αἱ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, μεταξὺ δὲ θέουσαι ἂν ποθεν ἀκούσωσι κραυγῆς, καταλείπουσαι τὰ αὐτῶν ἔργα ἀπρονοήτως ἐπὶ τοῦτο φέρονται· μεταθέουσι γὰρ αἱ μὲν ἀσφαῶς, αἱ δὲ πολλὸ ὑπολαμβάνουσαι, δοξάζουσαι δὲ ἕτεροι, αἱ δὲ πεπλασμένως, φθονερῶς δὲ ἄλλαι ἐκκυνοῦσι παρὰ τὸ ἰχνος διὰ τέλους συμπαφερόμεναι. (11) Τὰ μὲν οὖν πλείεστα τούτων φύσει ἔχουσαι, τὰ δὲ ἡγμέναι ἀνεπιστημόνως δόγχερστοί εἰσιν· αἱ τοιαῦται μὲν οὖν κύνες ἀποτρέφειαν ἂν τοὺς ἐπιθυμοῦντας κυνηγεσίῳ. Οἷας δὲ δεῖ εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄλλα φράσω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἶναι μεγάλας, εἰτα ἐχούσας τὰς κεφαλὰς ἑλαφράς, σιμάς, ἀρθρώδεις, ἰνώδη τὰ κάτωθεν τῶν μετώπων, ὀμματα μετέωρα, μέλανα, λαμπρά, μέτωπα μεγάλα καὶ πλατέα, τὰς διακρίσεις βαθείας, ὥτα μακρά, λεπτά, ψιλὰ ὀπισθεν, τραχήλους μακροὺς, ὑγροὺς, περιφερεῖς, στήθη πλατέα, μὴ ἀσπικα, ἀπὸ τῶν ὤμων τὰς ὠμοπλάτας διεστώσας μικρὸν, σκέλη τὰ πρόσθια μικρά, ὀρθά, στρογγύλα, στιφρά, τοὺς ἀγκῶνας ὀρθοὺς, πλευράς μὴ ἐπίπαν βαθείας, ἀλλ' εἰς τὸ πλάγιον παρηκούσας, ὀσφῦς σαρκώδεις τὰ μεγέθη μεταξὺ μακρῶν καὶ βραχέων, μήτε ὑγρὰς λίαν μήτε σκληρὰς, λαγόνας μεταξὺ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἰσχυρά στρογγύλα, ὀπισθεν σαρκώδη, ἄνωθεν δὲ μὴ συνδεόμενα, ἐνδοθεν δὲ προσεσταλμένα, τὰ κάτωθεν τῶν κενεῶνων λαγὰρ καὶ αὐτοὺς τοὺς κενεῶνας, οὐράς μακράς, ὀρθάς, λιγυράς, μηριαίας σκληρὰς, ὑποκώλια μακρά, περιφερῆ, εὐπαγῆ, σκέλη πολλὰ μείζω τὰ ὀπισθεν τῶν ἐμπροσθεν, καὶ ἐπίρριχνα, πόδας περιφερεῖς. (2) Καὶ ἐὰν ὥσι τοιαῦται τὰ εἶδη αἱ κύνες, ἔσονται ἰσχυραὶ, ἑλαφραί, σύμμετροι, ποδώκεις, καὶ ἀπὸ τῶν προσώπων φαιδραὶ καὶ εὐστομοί. (3) Ἰχνευέτωσαν δ' ἐκ τῶν τριμῶν ταχὺ ἀπαλλαττόμεναι, τιθεῖσαι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ γῆν λεγρίας, ἐμμειδῶσαι μὲν πρὸς τὰ ἰχνη, ἐπικαταβάλλουσαι δὲ τὰ ὦτα, τὰ μὲν ὀμματα πυκνὰ διακιννοῦσαι, ταῖς δὲ οὐραῖς διασαίνουσαι, κύκλους πολλοὺς πρὸς τὰς εὐνάς προΐτωσαν ὁμοῦ διὰ τοῦ ἰχνους ἄπασαι. (4) Ὅταν δὲ περὶ αὐτὸν ὧσι τὸν λαγῶν, ὁῖον ποιείτωσαν τῷ κυνηγέτῃ θάττον φοιτῶσαι μάλλον, γνωρίζουσαι ἀπὸ τοῦ θυμοῦ, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τῶν ὀμμάτων, ἀπὸ τῆς μεταλλάξεως τῶν σχημάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναβλεμμάτων καὶ ἐμβλεμμάτων τῶν ἐπὶ τὰς καθέδρας τοῦ λαγῶν, καὶ ἀπὸ τῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ὀπισθεν καὶ εἰς τὸ πλάγιον διαβρίμμάτων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθῶς ἤδη αἰωρεῖσθαι τὴν ψυχὴν καὶ ὑπερχαίρειν ὅτι τοῦ λαγῶν ἔγγυς εἰσι. (5) Διωκέτωσαν δὲ ἐβρώμενας καὶ μὴ ἐπανεῖσαι σὺν πολλῇ κλαγγῇ καὶ ὕλαγμῳ, συνεχπερῶσαι μετὰ τοῦ

odio, pleraque hominum desiderio, persecutione ommissa, recurrunt. Nonnullae jam ex vestigiis latrando fallere tentant: quo fit, ut vera videantur quae sunt falsa. Sunt quae hoc non faciant, sed inter currendum, sicunde clamorem audierint, ad hunc relicto labore suo temere feruntur. Aliae enim sequuntur nihil habentes certi, aliae multa conjectantes, aliae quadam ex opinione; nonnullae per simulationem, aliae per invidiam vestigio excedunt, circa id usque oberantes. Haec vero vitia pleraque canibus insunt a natura, nonnulla vero, quod educatae sunt inscite: quae iis laborant, nulli fere sunt usui, atque adeo studiosos etiam venationis homines avertere possint. Quales autem ejusdem generis esse debeant, quod formas attinet, et cetera, jam ego dicam.

CAPUT IV

Primum igitur magnas esse oportet, deinde levia habere capita, sima, nervosa, inferiori frontis parte fibrosa; oculos sublimes, nigros, claros; magnas frontes, ac latas; discrimina profunda; parvas aures ac tenues, posteriore parte glabras; cervices longas, molles, ac flexiles; pectora lata, non macilenta; scapulas ab humeris parum distantes; anteriora crura parva, recta, teretia, firma; flexus crurum, rectos; latera non admodum profunda, sed in obliquum tendentia; lumbos carnosos, magnitudine media inter ea quae longa et brevia sunt, nec nimis molles, nec rigidos; latera, inter magna et parva; coxas teretes, posterius carnosas, superius non connexas, interius contractas, inferiora ilium, cum ipsis ilibus, laxa; caudas longas, rectas, acutas; femora, dura; partes femoribus subjectas longas, mobiles, compactas; posteriora crura anterioribus multo longiora, et aliquatenus macilenta; pedes agiles. Quod si canes tali specie fuerint, robustae erunt, leves, aptae proportionis, celeres, et elegantes ad aspectum, oreque idoneo. Sed ita vestigent, ut tritis tramitibus celeriter excedant, capita terrae obliqua admoventes, ad vestigia subrideant, auresque demittant, oculos hinc inde crebro moveant, et caudis usque blandientes, multis ambagibus per vestigia simul omnes ad cubile leporis progrediantur. Sed ubi ad leporem ipsum accesserint, tum vero id venatori significant cursitando etiam celerius, idem indicantes ipsa concitatione animi, capite, oculis, mutatione totius habitus, acie modo sursum, modo in leporis sessionem directa; corporibus in anteriora, posteriora, transversa cum impetu jactatis, et reapse jam elatis gaudio animis, et gestiando, quod a lepore non procul absint. Totis autem viribus persequantur, nec remittant, haud absque ingenti clamore ac latrali,

λαγῶ πάντῃ μεταθείτωσαν δὲ ταχὺ καὶ λαμπρῶς, πυκνὰ μεταφερόμενοι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι δικαίως· πρὸς δὲ τὸν κυνηγέτην μὴ ἐπανίτωσαν λιπούσαι τὰ ἔχνη. (6) Μετὰ δὲ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ ἔργου τούτου εὐφυχοὶ ἔστωσαν καὶ εὐποδες καὶ εὐρίνες καὶ εὐτρίχες. Εὐφυχοὶ μὲν οὖν ἔσονται, ἐὰν μὴ λίπωσι τὰ κυνηγέσια θῶαν ἢ πνίγη· εὐρίνες δὲ, ἐὰν τοῦ λαγῶ ὁσφραίνονται ἐν τόποις ψιλοῖς, ξηροῖς, προσηλοῖς τοῦ ἀστρου ἐπιόντος· εὐποδες δὲ, ἐὰν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ μὴ καταβρῆγγνύνονται αὐτῶν οἱ πόδες τὰ ὄρη θεουσῶν· εὐτρίχες δὲ, ἐὰν ἔχῃσι λεπτήν καὶ πυκνήν καὶ μαλακὴν τὴν τρίχα. (7) Τὰ δὲ χρώματα οὐ χρὴ εἶναι τῶν κυνῶν οὔτε πυρρὰ οὔτε μέλανα οὔτε λευκὰ παντελῶς· ἔστι γὰρ οὐ γενναῖον τοῦτο, ἀλλ' ἀπλοῦν καὶ θηριῶδες. (8) Αἱ μὲν οὖν πυρρὰί ἔχουσαι ἔστωσαν λευκὴν τρίχα ἐπανθοῦσαν περὶ τὰ πρόσωπα καὶ αἱ μελαιναί, αἱ δὲ λευκαὶ πυρρὰν· ἐπὶ δὲ ταῖς μηριαῖαις ἀραιαὶ τρίχας ὀρθὰς, βαθείας, καὶ ἐπὶ ταῖς ὁσφύσι καὶ ταῖς οὐραῖς κάτω, ἀνωθεν δὲ μετρίας.

9. Ἄγειν δὲ ἀμεινον τὰς κύνας εἰς τὰ ὄρη πολλάκις, τὰ δὲ ἔργα ἤττον· τὰ μὲν γὰρ ὄρη οἷον τὴ ἔστι καὶ ἔχνην, καὶ μεταθεῖν καθαρώς, τὰ δὲ ἔργα οὐδέτερα διὰ τοὺς τριμμούς. (10) Ἔστι δὲ καὶ ἄνευ τοῦ εὐρίσκου τὸν λαγῶ ἀγαθὸν ἄγειν τὰς κύνας εἰς τὰ τραχέα· καὶ γὰρ εὐποδες γίνονται καὶ τὰ σώματα διαπονοῦσαι ἐν τόποις τοιούτοις ὠφελοῦνται. (11) Ἀγίσθωσαν δὲ θέρους μὲν μέχρι μεσημβρίας, χειμῶνος δὲ δι' ἡμέρας, μετοπώρου δ' ἔξω μεσημβρίας, ἐντὸς δ' ἐσπέρας τὸ ἔαρ. Ταῦτα γὰρ μέτρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὰ δὲ ἔχνη τοῦ λαγῶ τοῦ μὲν χειμῶνος μακρὰ ἔστι διὰ τὸ μῆκος τῶν νυκτῶν· τοῦ δὲ θέρους βραχέα διὰ τὸ ἐναντίον. Χειμῶνος μὲν οὖν πρῶτ' οὐκ ὄζει αὐτῶν, θῶαν πάχνη ἢ ἢ παγετός· ἢ μὲν γὰρ πάχνη τῇ αὐτῇ ἰσχύϊ ἀντισπάσασα τὸ θερμὸν ἔχει ἐν αὐτῇ, ὃ δὲ παγετός ἐπιπῆξας. (2) Καὶ αἱ κύνες μαλακίωσαι τὰς ῥίνας οὐ δύνανται αἰσθάνεσθαι, θῶαν ἢ τοιαῦτα, πρὶν ἂν ὁ ἥλιος διαλύσῃ αὐτὰ ἢ προϊῶσα ἢ ἡμέρα· τότε δὲ καὶ αἱ κύνες ὁσφραίνονται καὶ αὐτὰ ἐπαναφερόμενα ὄζει. (3) Ἀφανίζει δὲ καὶ ἡ πολλὴ δρόσος καταφέρουσα αὐτὰ, καὶ οἱ θῆμβροι οἱ γινόμενοι διὰ χρόνου ὁσμὰς ἀγοντες τῆς γῆς ποιοῦσι δύσσομον, ἕως ἂν ψυχθῇ· χεῖρω δὲ καὶ τὰ νότια ποιεῖ· ὑγραίνοντα γὰρ διαχεῖ· τὰ δὲ βόρεια, ἐὰν ἢ ἄλυστα, συνίστησι καὶ σώζει. (4) Οἱ δὲ θεοὶ κατακλύζουσι καὶ αἱ ψεκάδες, καὶ ἡ σελήνη ἀμαυροῖ τὸ θερμὸν, μάλιστα δὲ θῶαν ἢ πανσεληνος· καὶ μανότατα τότε χαίροντες γὰρ τῷ φέγγει ἐπαναβρίπτουντες μακρὰ διαίρουσιν ἀντιπαίζοντες· παραχώδῃ δὲ θῶαν ἄλυντες προδιεξέλθωσι γίνονται. (5) Τὸ δὲ ἔαρ κεκραμένον τῇ ὥρᾳ καλῶς παρέχει τὰ ἔχνη λαμπρὰ, πλὴν εἰ τι ἢ γῆ ἐξανθοῦσα βλέπτει τὰς κύνας, εἰς τὸ

ipso cum lepore qualibet evadentes; ac veloci splendidoque cursu eum premant, crebro se cum lepore vertentes, justaque de causa latratu altiori utentes; nec tamen ad venatorem, omissis vestigiis, redeant. Præter hanc speciem, et hanc venandi rationem, requiritur ut animosæ sint, et pedibus, et naribus, et pilis bonis instructæ. Animosæ erunt, si venationem æstu incumbente non deserant: narium bonarum, si leporem nudis in locis, aridis, apricis, sub accessura sideris odoratu deprehendant: bonis præditæ pedibus, si eodem anni tempore, dum montes percurrunt, pedes eorum non findantur: pilis bonis, si quidem is et subtilis sit, et spissus, et mollis. At colore canes esse oportet neque rufo, neque nigro, neque candido prorsus: hic quippe non index generosæ indolis, sed vulgaris ac ferinæ. Si rufi nigræ coloris fuerint, villos candidos; si candidi, rufos habeant circum frontem nitentes. In summis femorum partibus pilos habeant rectos et longos, itemque in lumbis et cauda infima; superius autem, mediocres.

Satius autem fuerit, per montes sæpe, per culta ducere canes rarius. Nam montes pervestigari possunt absque impedimentis et hinc inde liquido percurri: quum tramitum causa neutrum cultis in locis fieri possit. Quin etiam si maxime lepus aliquis haud inveniat, tamen per aspera loca ducere canes prodest; quum pedes hinc bonos consequantur, et corpora in ejusmodi locis exercentes, meliores evadant. Ducantur autem æstate, usque ad meridiem; hieme, per totum diem; autumnō, extra meridiem: vere, intra vespem. Inest enim his mediocritas.

CAPUT V.

Ceterum leporis vestigia hieme procul se porrigunt, quia longæ sunt noctes; parum autem æstate, ob rationem contrariam. Nec vero hieme oleut diluculo, quum pruina fuerit, aut gelu. Pruina enim vi sua calorem in se contrahens, intra se retinet; gelu autem densat. Quæ quum acciderint, ob ténertatem narium canes prius sentire non possunt, quam sol diesve procedens ea solvat. Tunc et canes olfaciunt, et ipsa vestigia dum evaporant, redolent. Delet etiam ea ros multus deprimendo. Imbres item, qui longioribus intervallis cadunt, eductis terræ odoribus faciunt, ut difficulter oleant vestigia, donec tellus exsicceatur. Etiam tempestas australis deteriora facit, dum humectata diffundit: septemtrionalis vero, si sint integra, durabilia reddit et servat. Tam pluvie quam guttæ diluunt, et inundant. Luna quoque vestigia calida sentiri prohibet, præsertim quum plena est. Et vestigia tunc quidem rarissima sunt, quod gaudentes ejus luce lepores inter se collidunt, et procul se jactando magnis intervallis vestigia distinguunt. Eadem turbantur, quum vulpes antea pertransierint. Ver, propter anni temperiem, satis clara præbet vestigia; nisi quod terra, sicuti floret, canibus offit, dum in unum con-

αὐτὸ συμμιγνύουσα τῶν ἀνθέων τὰς ὁσμάς. Λεπτὰ δὲ καὶ ἀσαφῆ τοῦ θέρους διάπυρος γὰρ οὖσα ἡ γῆ ἀφανίζει τὸ θερμὸν ὃ ἔχουσιν· ἔστι γὰρ λεπτὸν· καὶ αἱ κύνες ἤττον ὀσφραίνονται τότε διὰ τὸ ἐκλεῦσθαι τὰ σώματα. Τοῦ δὲ μετοπώρου καθαρά· ὅσα γὰρ ἡ γῆ φέρει, τὰ μὲν ἡμέρα συγκεκρίμινται, τὰ δὲ ἀγρία γήρα διαλέλυται· ὥστε οὐ παραλυτοῦσι τῶν καρπῶν αἱ ὁσμαι εἰς ταῦτά φερόμεναι. (6) Ἔστι δὲ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θέρους καὶ τοῦ μετοπώρου τὰ ἰχνη ὀρθὰ ἐπὶ τὸ πολὺ, τοῦ δ' ἥρος συμπεπλεγμένα· τὸ γὰρ θηρίον συνδυάζεται μὲν δει, μάλιστα δὲ ταύτην τὴν ὥραν· ὥστε διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης μετ' ἀλλήλων πλανώμενοι τοιαῦτα ποιῶσιν. (7) Ὅζει δὲ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ πλείω χρόνον τῶν εὐναίων ἢ τῶν δρομαίων· τὰ μὲν γὰρ εὐναία ὁ λαγὼς πορεύεται ἐπιστάμενος, τὰ δὲ δρομαία ταχύ· ἡ γῆ οὖν τῶν μὲν πυκνοῦται, τῶν δὲ οὐ πύμπλαται. Ἐν δὲ τοῖς ὑλώδεσι μάλλον ἢ ἐν τοῖς ψιλοῖς ὅζει διατρέχων γὰρ καὶ ἀνακαθίζων ἀπτεται πολλῶν. (8) Κατακλίνονται δ' εἰς αὐτὴν ἡ γῆ φύει ἢ ἔχει ἐφ' αὐτῆς ὑπὸ παντὶ, ἐπ' αὐτῶν, ἐν αὐτοῖς, παρ' αὐτὰ, ἀποθεν πολλῶν, μικρῶν, μεταξὺ τούτων· ὅτε δὲ καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ διαβρίπτων ἐπὶ τὸ δυνατόν καὶ ἐν ὕδατι, ἐάν τι ἢ ὑπερέχον ἢ ἐμπεφυκὸς ἐν τούτῳ. (9) Ὁ μὲν οὖν εὐναῖος ποιοῦμενος εὐνήν ἐπὶ τὸ πολὺ ὅταν μὲν ἢ ψύχη, ἐν εὐδεινοῖς, ὅταν δὲ καύματα, ἐν παλισκίοις, τὸ δὲ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐν προσηλίοις· οἱ δὲ δρομαῖοι οὐχ οὕτω διὰ τὸ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐμπληχτοὶ γίνεσθαι. (10) Κατακλίνεται δὲ ὑποθεὶς τὰ ὑποκώλια ὑπὸ τὰς λαγόνας, τὰ δὲ πρόσθεν σκέλη τὰ πλείεστα συνθεὶς καὶ ἐκτείνας, ἐπ' αἰκρούς δὲ τοὺς πόδας τὴν γένυν καταθεὶς, τὰ δὲ ὠτα ἐπιπετάσας ἐπὶ τὰς ὠμοπλατάς, εἴτα δὴ ὑποστέγει τὰ ὕγρα· ἔχει δὲ καὶ τὴν τρίχα στεγανήν· πυκνὴ γὰρ καὶ μαλακὴ. (11) Καὶ ὅταν μὲν ἐρηγώρη, καταμύει τὰ βλέφαρα, ὅταν δὲ καθέσθῃ, τὰ μὲν βλέφαρα ἀναπέπταται ἀκίνητα, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ἀτρέμας ἔχουσιν· τοὺς δὲ μυκτῆρας, ὅταν μὲν εὐδῇ, κινεῖ πυκνὰ, ὅταν δὲ μὴ, ἤττον. (12) Ὅταν δὲ ἡ γῆ βρύη, μάλλον τὰ ἔργα ἢ τὰ ὄρη ἔχουσιν. Ὑπομένει δὲ πανταχοῦ ἰχνευόμενος, ἐὰν μὴ τι περίφοβος τῆς νυκτὸς γένηται· παθὼν δὲ τοῦτο ὑποκινεῖ. [13] Πολύγονον δ' ἔστιν οὕτως ὥστε τὰ μὲν τέτοκε, τὰ δὲ τίττει, τὰ δὲ κύει. Τῶν δὲ μικρῶν λαγίων ὅζει μάλλον ἢ τῶν μεγάλων· ἔτι γὰρ ὑγρομελῆ ὄντα ἐπισύρεται δια ἐπὶ τῆς γῆς. (14) Τὰ μὲν οὖν λίαν νεογνὰ οἱ φιλοκυνηγέται ἀφίπτοι τῇ θεῷ· οἱ δὲ ἡδὴ ἔτοιμοι τάχιστα θέουσι τὸν πρῶτον δρόμον, τοὺς δ' ἄλλους οὐκέτι· εἰσι γὰρ ἑλαφροὶ, ἀδύνατοι δέ. (15) Λαμβάνειν δὲ τοῦ λαγῶ τὰ ἰχνη ὑπάγοντα τὰς κύνας ἐκ τῶν ἔργων ἀνωθεν· οἱ δὲ μὴ ἔρχοντα αὐτῶν εἰς τὰ ἐργάσιμα, τοὺς λειμῶνας, τὰς νάπας, τὰ βεῖθρα, τοὺς λιθοὺς, τὰ ὑλώδη καὶ ἐὰν ὑποκινῇ, μὴ ἀναβοᾶν, ἵνα μὴ αἱ κύνες ἔκφρονες γιγνώμεναι χαλεπῶς τὰ ἰχνη γνωρίζωσιν. (16) Εὐρισκόμενοι δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ διωκόμενοι ἔστιν ὅτε διαβαίνουσι τὰ βέρυματα, καὶ ὑποκάμπτουσι, καὶ καταδύονται εἰς φάραγγας, καὶ εἰς εἰλωδούς· περόβηται γὰρ οὐ μόνον

fundit florum ac vestigiū odores. *Æstate vero exilia sunt, et obscuriora.* Nam terra fervens abolet quicquid halitus et caloris habent. Est enim is tenuis, et canes tunc minus olfaciunt, quod eorum corpora resoluta languent. *Autumni tempore vestigia pura sunt.* Nam quæcumque terra producit, sativa quidem, jam congesta sunt; agrestia, senio contabuerunt. Itaque fructuum odores ad vestigia non ita feruntur, ut quidquam obsint. *Itidem hieme, et æstate, et autumno recta sunt ut plurimum vestigia, vere autem inter se perplexa.* Nam colit quidem hæc fera semper, inprimis vero hoc tempore: ut a simul oberrantibus hanc ipsam ob causam necessario ejusmodi fieri vestigia oporteat. *Olent autem quæ ad cubilia ducunt, diutius quam quæ sunt in cursu.* Nam illa insistendo, hæc autem currendo lepus imprimit. Itaque terra per illa densatur, his non impletur. *In silvosis vero locis redolent magis, quam in nudis: siquidem modo percurrentes lepus, modo sessitans, multa contingit.* Procumbunt autem ad ea quæ terra gignit, vel superficie sua coninet, et quidem sub re quavis, super re quavis, in rem quamvis, prope, longe, vel multum vel parum, inter eandem res; et in mare nonnunquam, ad id quod potest, exsilienti; et in aquam, si quid exstans, innatumve sit aquis. *Lepus sedis certæ cubile sibi struit ut plurimum, quum frigora sunt, tepidis in locis; quum æstus, in opacis; quum ver et autumnus, in apricis: alia erraticorum est ratio, propterea quod eos canum terror vagari cogit.* Sic autem procumbit, ut partes femorum posteriorum inferiores subter ilia collocet, cruribus anterioribus ut plurimum compositis et exporrectis, mento extremis pedibus imposito, auribus supra scapulas expansis; ita contegit partes flexibiles. *Habet et pilos ad tegendum aptos, quippe qui densi sint ac molles.* Quum vigilat, nonnihil connivet palpebris; quum dormit, palpebras nullo cum motu apertas habet, oculis manentibus immotis. *Nares per somnum frequenter movet, extra somnum rarius.* Quum terra pallolat, culta magis quam montes eum retinent. *Ubique subsestit, dum investigatur; nisi noctu ingens eum metas invaserit.* Id ei quum accidit, loco se movet. *Tam fecundum est animal, ut partim recens pepererit, partim pariat, partim uterum gerat.* Parvorum lepusculorum vestigia magis olent, quam adultorum. *Nam quum membra eorum adhuc mollia sint, tota quasi tractim terram stringunt.* Quicumque recens editi sunt admodum, eos venationum studiosi Dianæ dimittunt. *Anniculi cursum primum celerissime conficiunt, reliquos non item.* *Sunt enim agiles quidem illi, sed imbecilles.* *Vestigia leporis captanda sunt ita, ut ex arvorum parte superiori canes ducas.* *Il vero leporum qui ad loca culta non veniunt, in prata se conferunt, in saltus, fluentia, saxa, loca silvosa.* *Quod si loco se moverint, clamandum non erit; ne canes attoniti vestigia difficulter agnoscant.* *Quum inveniuntur a canibus, iisdem insequentibus nonnunquam flumina tranant, et cursum flectant, et in convalles se abdund et in alia latibula.* *Non enim canes tantum*

τάς κύνας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀετούς· ὑπερβάλλοντες γὰρ τὰ σιμὰ καὶ τὰ ψιλὰ ἀναρπάζονται ἕως ἂν ᾧσιν ἔτειοι· τοὺς δὲ μείζους ἐπιτρέχουσαι αἱ κύνες ἀφαιροῦνται. (17) Ποδωκέστατοι μὲν οὖν εἰσιν οἱ ὄρειοι, οἱ πεδινοὶ δὲ ἥττον, βραδύτατοι δὲ οἱ ἑλινοί· οἱ δ' ἐπὶ πάντας τοὺς τόπους πλανῆται χαλεποὶ πρὸς τοὺς δρόμους· τὰ γὰρ βύντομα ἴσασιν, θέουσι γὰρ μάλιστα μὲν τὰ ἀνάντη ἢ τὰ ὀμαλὰ, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀνομοίως, τὰ δὲ κατάντη ἥκιστα. (18) Διωκόμενοι δὲ εἰσι κατὰ δῆλοι μάλιστα μὲν διὰ γῆς κεκινημένης, ἔαν ἔχουσιν ἔνιον ἐρύθημα, καὶ διὰ καλᾶμης διὰ τὴν ἀνταύγειαν· κατὰ δῆλοι δὲ καὶ ἐν τοῖς τριμμοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔαν ᾧσιν ἰσόπεδοι· τὸ γὰρ φανὸν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐνὸν ἀντιλαμβάνει· ἀῆλοι δὲ, ὅταν τοὺς λίθους, τὰ ὄρη, τὰ φέλλια, τὰ δασέα ἀποχωρῶσι, διὰ τὴν ὁμόχροιν. (19) Προλαμβάνοντες δὲ τὰς κύνας ἐφίστανται καὶ ἀνακαθίζοντες ἐπαίρουσιν αὐτοὺς καὶ ἐπακούουσιν εἴ που πλησίον κλαγγὴ ἢ ψόφος τῶν κυνῶν· καὶ ὅταν ἂν ἀκούσουσιν, ἀποτρέπονται. (20) Ὅτε δὲ καὶ οὐκ ἀκούσαντες ἀλλὰ δοῶντες ἢ πεισθέντες ὕφ' αὐτῶν παρὰ τὰ αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν, ἐπαλλάττοντες ὄλματα, ἐμποιοῦντες ἵχνεσιν ἵχνη, ἀποχωροῦσι. (21) Καὶ εἰσι μακροδρομώτατοι μὲν οἱ ἐκ τῶν ψιλῶν εὐρισκόμενοι διὰ τὸ καταφανές, βραχυδρομώτατοι δὲ οἱ ἐκ τῶν δασέων· ἐμποδῶν γὰρ τὸ σκοτεινόν. (22) Δύο δὲ καὶ τὰ γένη ἐστὶν αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ μεγάλοι ἐπίπερκνοι καὶ τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ μετώπῳ μέγα ἔχουσιν, οἱ δὲ ἐλάττους ἐπίξανθοι, μικρὸν τὸ λευκὸν ἔχοντες. (23) Τὴν δὲ οὐρὰν οἱ μὲν κύκλῳ περιποικίλουν, οἱ δὲ παράσειρον, καὶ τὰ ὄμματα οἱ μὲν ὑποχαροποῖ, οἱ δὲ ὑπόγλαυκοι· καὶ τὰ μέλανα τὰ περὶ τὰ ἄκρα ὧτα οἱ μὲν ἐπὶ πολλῷ, οἱ δὲ ἐπὶ μικρῷ. (24) Ἐχουσι δὲ αὐτῶν αἱ πολλὰ τῶν νήσων τοὺς ἐλάττους, αἱ τ' ἐρημοὶ καὶ οἰκούμεναι· τὸ δὲ πλῆθος πλείους ἐν αὐταῖς ἢ ἐν ταῖς ἡπείροις· οὐ γὰρ εἰσιν οὐτ' ἀλώπεκες ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτῶν, αἵτινες καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα ἐπιούσαι ἀναιροῦνται, οὔτε ἀετοί· τὰ μεγάλα γὰρ ὄρη ἔχουσι μᾶλλον ἢ τὰ μικρά· ἐλάττω δ' ἐπὶ τὸ πολλὸν τὰ ἐν ταῖς νήσοις. (25) Κυνηγέται δὲ εἰς μὲν τὰς ἐρήμους ὀλιγάκις ἀφικνούνται, ἐν δὲ ταῖς οἰκουμέναις ὀλίγοι ὄντες καὶ οὐ φιλόθηροι· οἱ πολλοί· εἰς δὲ τὰς ἱερὰς τῶν νήσων οὐδὲ διαβιβάζειν οἷόν τε κύνας. Ὅταν οὖν τῶν τε ὑπαρχόντων ὀλίγους ἐκθιρῶνται καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων, ἀνάγκη ἀφθόρους εἶναι. (26) Βλέπει δὲ οὐκ ὀξὺ διὰ πολλὰ· τὰ τε γὰρ ὄμματα ἔχει ἔξω καὶ τὰ βλέφαρα ἐλλείποντα καὶ οὐκ ἔχοντα προβολὴν ταῖς αὐγαῖς· ἡ δὲ οὖν διὰ ταῦτα ἀμαυρὰ, ἐσχεδασμένη. (27) Ἄμα δὲ τοῦτοις καὶ ἐν ὕπνῳ ὅν τὰ πολλὰ τὸ θηρίον οὐκ ὠφελεῖται πρὸς τὸ ὄρεν. Καὶ ἡ ποδωκία πρὸς τὸ ἀμβλυοῦσθαι αὐτῷ πολὺ συμβάλλεται· ταχὺ γὰρ ἐκάστου παραφέρει τὴν ὕπνῳ πρὶν νοῆσαι, τι ἐστὶ. (28) Καὶ οἱ φόβοι τῶν κυνῶν, ὅταν διώκωνται, ἐπόμενοι μετὰ τούτων συνεξαιροῦνται τὸ προνοεῖσθαι. Ὡς τε διὰ ταῦτα προσκίπτων λανθάνει πρὸς πολλὰ καὶ εἰς τὰς ἄρκους ἐμπέπτων. (29) Εἰ δ' ἐφευγεν ὄρθιον, ὀλιγάκις ἂν

metuunt, sed etiam aquilas; a quibus inter superandum loca montana silvisque nuda, donec sint anniculi rapiuntur; majores a canibus impetu facto auferuntur. Velocissimi sunt montani, campestris minus, palustres autem tardissimi. At qui locis omnibus oberrant, molesti sunt in cursu. Norunt enim itinera compendiaria, et maxime currunt per acclivia, vel per plana: si quæ sunt loca inæqualia, hæc inæqualiter percurrunt; per declivia minime feruntur. In persequendo maxime conspiciuntur, quum per agrum subactum currunt, si quidem rubor quidam eis adsit; itemque per stipulas, propter splendoris reflexionem. Sunt etiam in tramitibus ac viis conspicui, siquidem hæ planæ fuerint. Nam quod in eis nitidum est, resplendet. Conspici vix possunt, quum ad saxa, montes, loca petrosa silvisque densa secedunt, idque ob coloris similitudinem. Si antevertant canes, subeunt; seque humi collocatos erigunt, et num alicubi latratus strepitue canum in propinquo sit, auribus captant: et undecumque hunc percipiunt, inde se avertunt. Interdum, tametsi nihil audierint, opinione tamen vel persuasionem sua, propter eadem, et per eadem loca, variatis saltibus, et in vestigia vestigiis aliis impressis, ita deinde discedunt. Cursu longissima spatia conficiunt, qui nudis in locis reperiuntur, quod ea satis lucis habeant; brevissima, qui in silvosis, quod tenebræ sint eis impedimento. Duo sunt autem eorum genera. Nam alii magni sunt, subnigri, albedinem in fronte insignem habentes: alii minores, subflavi, exigua cum albedine. Cauda illis undique varia est, his albedine insignis utrinque longiore spatio. Oculi illis subfulvi, his subcaesi. Quam circa summas aures nigredinem habent, ea magna est in illis, in his exigua. Minores maxime in insulis tum desertis, tum habitatis et cultis reperiuntur: atque adeo plures sunt in his quam in terra continente. Quippe in plerisque nec vulpes sunt, quæ tum lepores tum foetus eorum interficiunt, nec aquilæ: nam hæ magis in montibus vastis degunt, quam in exiguis: et sunt in insulis plerumque montes minores. Venatores etiam raro in desertas insulas veniunt, et in his, quæ incoluntur, pauci sunt homines, neque venationis admodum studiosi. Quæ vero sacræ sunt insulæ, in eas haud fas est canes transvehî. Quo fit, ut, quum pauci de iis, qui jam illic existunt, venando capiantur, et plures semper gignantur, necessario magna sit eorum copia. Multæ sunt autem causæ, quomobrem lepores acutum non cernant. Nam et oculos habent exstantes, et palpebras curtas, quæque satis oculos obtigere nequeant: quibus sane rebus videndi vis hebes redditur, quippe quæ dissipetur. Præterea quum etiam somno plerumque fruatur hoc animal, parum inde ad visum adjumenti habet. Ipsa pedum velocitas ad obtusionem facultatis cernendi non parum confert. Nam celeriter ab objecto quovis oculos prius avertit, quam quid sit, animadvertat. Etiam canum persequentium comites, ipsæ formidines, inter alia providentiam omnem eis adimunt. Quæ causæ sunt, ut imprudenter irruens in multa, etiam in retia incidat. Quod

ἐπάσχε τὸ τοιοῦτον· νῦν δὲ περιβάλλον καὶ ἀγαπῶν τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐγένετο καὶ ἐτράφη ἀλίσκεται. Κατὰ πόδας δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ τῶν κυνῶν διὰ τὸ τάχος κρατεῖται· ὅσοι δὲ ἀλίσκονται, παρὰ φύσιν τοῦ σώματος, τύχη δὲ χρώμενοι· οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων ἰσομέγεθες τούτῳ θμιοῖον ἐστὶ πρὸς δρόμον· σύγκειται γὰρ ἐκ τοιούτων τὸ σῶμα. (30) Ἐχει γὰρ κεφαλὴν κούφην, μικρὰν, κατωφερῆ, στενὴν ἐκ τοῦ πρόσθεν, τράχηλον λεπτὸν, περιφερῆ, οὐ σκληρὸν, μῆκος ἱκανὸν, ὠμοπλάτας ὀρθάς, ἀσυνδέτους ἄνωθεν, σκέλη τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐλαφρά, σύγκωλα, στήθος οὐ βαρύτονον, πλευράς ἐλαφράς, συμμετρους, ὁσφὺν περιφερῆ, κωλὴν σαρκώδη, λαγόνας ὑγράς, λαπαράς ἱκανῶς, ἰσχία στρογγύλα, πλήρη κύκλω, ἄνωθεν δὲ ὡς χρῆ διεστώτα, μηροὺς μακροὺς, εὐπαγεῖς, ἔξωθεν μὲν ἐπιτεταμένους, ἐνδοθεν δὲ οὐκ ὀγκώδεις, ὑποκώλια μακρά, στιφρά, πόδας τοὺς πρόσθεν ἄκρας ὑγροὺς, στενοὺς, ὀρθοὺς, τοὺς δὲ ὀπισθεν στερεοὺς, πλατεῖς, πάντας δὲ οὐδενὸς τραχείος φροντίζοντας, σκέλη τὰ ὀπισθεν μείζω πολὺ τῶν ἐμπροσθεν καὶ ἐγκεκλιμένα μικρὸν ἔξω, τρίχωμα βραχὺ, κοῦφον. (31) Ἔστιν οὖν ἀδύνατον μὴ οὐκ εἶναι ἐκ τοιούτων συνηρμοσμένον ἰσχυρὸν, ὑγρὸν, ὑπερέλαφρον. Τεκμήριον δὲ ὡς ἐλαφρὸν ἐστὶν· ὅταν γὰρ ἀτρέμα διαπορεύηται, πηδᾷ, βαδίζοντα δὲ οὐδεὶς ἐώρακεν οὐδ' ὄψεται, τιθεὶς εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν ἐμπροσθεν ποδῶν τοὺς ὀπισθεν καὶ ἔξω [καί] θεῖ οἷτω. Δῆλον δὲ τοῦτο ἐν χιόνι. (32) Οὐρὰν δὲ οὐκ ἐπιτηδεῖαν ἔχει πρὸς δρόμον. Ἐπευθύνειν γὰρ οὐχ ἱκανὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν βραχύτητα· ἀλλὰ τῷ ὧτι ἐκατέρω τοῦτο ποιεῖ, καὶ θαν ἀλίσκεται ὑπὸ τῶν κυνῶν· καταβάλλων γὰρ καὶ παραβάλλων τὸ ἔτερον οὐς πλάγιον, ὁποτέρᾳ ἂν λυπῆται, ἀπειδόμενος δὴ εἰς τοῦτο ὑποστρέφεται ταχὺ, ἐν μικρῷ πολὺ καταλιπὼν τὸ ἐπιφερόμενον. (33) Οὕτω δὲ ἐπὶ χάρῃ ἐστὶ τὸ θηρίον ὥστε οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰχνεύομενον, εὐρισκόμενον, μεταθεόμενον, ἀλίσκόμενον, ἐπιλάθοιτ' ἂν εἰ τοῦ ἐρώη.

34. Ἐν δὲ τοῖς ἔργοις κυνηγετοῦντα ἀπέχεσθαι ὧν ὄρα φέρουσι καὶ τὰ νάματα καὶ τὰ ρεῖθρα ἔαν. Τὸ γὰρ ἀπεισεῖν τούτων αἰσχροὺς καὶ κακὸν, καὶ ἵνα μὴ τῷ νόμῳ ἐναντίοι ὦσιν οἱ ἰδόντες. Καὶ ὅταν ἀναγρία ἐμπύπτη ἀναλύειν χρῆ τὰ περὶ κυνηγέσιον πάντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Κυνῶν δὲ κόσμος δέραια, ἱμάντες, στελμονίαι· ἔστω δὲ τὰ μὲν δέραια μαλακά, πλατέα, ἵνα μὴ θραύη τὰς τρίχας τῶν κυνῶν, οἱ δὲ ἱμάντες ἔχοντες ἀγκύλας τῇ χειρὶ, ἄλλο δὲ μηδὲν· οὐ γὰρ καλῶς τηροῦσι τὰς κύνας οἱ ἐξ αὐτῶν εἰργασμένοι τὰ δέραια· αἱ δὲ στελμονίαι πλατεῖς τοὺς ἱμάντας, ἵνα μὴ τρίβωσι τὰς λαγόνας αὐτῶν· ἐγκατεβράμμεναι δὲ ἔγκεντρίδες, ἵνα τὰ γένη φυλάττωσι. (2) Ἐξάγειν δὲ αὐτάς οὐ χρῆ ἐπὶ τὰ κυνηγία ὅταν μὴ τὰ προσφερόμενα δέχωνται ἡδέως, τε-

si recta via fugeret, non frequenter hæc illi acciderent. Nunc quia revertitur atque amat ea loca, quibus in locis et ortus et educatus est, capitur: quum ceteroquin ob celeritatem in canum potestatem, insistentium ipsius vestigiis, raro perveniat. Quod si qui capiantur, id casu potius quodam fit, quam natura corporis leporini. Quippe nullum animal est, quod lepori magnitudine par, eum cursu æquet. Ejusmodi scilicet ex partibus corpus ejus compositum est. Caput leve habet, idemque parvum, deorsum spectans, anteriori parte strictius; collum exile, flexile, non rigidum, justa longitudine; scapulas rectas, a summo non connexas; crura ipsis annexa, levia, partibus recte junctis, pectus haudquaquam graviter tentum; ; latera levia, proportionis aptæ; lumbos agiles; quæ adjacent, carnosæ; ilia mollia, satisque laxa; coxas rotundas, undique plenas, parte superiori a se invicem debito ex intervallo distantes; femora oblonga, satis spissa, extrinsecus tensa, interius non turgida; partes his subjectas, longas, firmas; pedes anteriores summopere molles, angustos, rectos; posteriores firmos, jatos; omnes nihil, quod asperum sit, curantes; crura posteriora anterioribus longe majora, nonnihil extorsum incurvata; pilos breves, ac leves. Quapropter fieri non potest, quin quod ex hujusmodi partibus compositum est animal, firmum sit, molle, vehementer leve. Cujus quidem levitatis agilis indicium est, quod quum etiam remissius aliquo pergit, saltare solet (gradientem nec vidit quisquam, nec videbit); adeo quidem, ut ultra extraque anteriores pedes collocet posteriores, itaque currat. Manifesto patet hoc in nive. Caudam habet ad cursum minus commodam. Non enim propter brevitatē ad dirigendum corpus idonea est, sed hoc utraque facit aure, etiam quando in eo est ut capiat a canibus; nam alteram aurem demittit et detorquet obliquam, ultra tandem parte lædatur; in hanc igitur innitens, celeriter sese flectit, exiguo temporis spatio longe canibus irruentibus post se relictis. Adeo lepidum vero animal est, ut nemo sit, qui, si eum videat, dum vestigatur, dum invenitur, dum cursu petitur, dum capitur, cuiusvis rei caræ non obliviscatur.

At inter venandum in locis cultis a fructibus venator quorumvis anni temporum abstineat, atque latices et flumina relinquat intacta. Nam ut ea tangere sordum ac improbum est; ita cavendum ne ii legem violent, qui venatores ibi viderint versari. Quod si nulla se fera obtulerit, ad venationem pertinentia refrenda sunt omnia.

CAPUT VI.

Canum ornatus sunt collaria, lora, laterum cinctus. Collaria quidem mollia sint, et lata, ne pilos canum atterant. Lora pro manibus ansas habeant, præterea nihil: nec recte enim canes servant qui his ipsis de loris collaria faciunt. Cinctus laterum habeant lora lata ne canum ilia terant. Muniti sint etiam insutis aculeis, ut genus canum conservent. Venatum canes non educuntur, si cibos qui offeruntur, non lubenter accipiant, quod hoc minus commodum

κμήριον δὲ τοῦτο ὅτι οὐκ ἔρρωνται, μὴ δὲ θῆαν ἄνεμος πνέη μέγας· διαρπάξει γὰρ τὰ ἔχνη καὶ οὐ δύναται ὁσφραίνεσθαι οὐδὲ αἱ ἄρκυς ἐστάναι οὐδὲ τὰ δίκτυα.

(3) Ὅταν δὲ τούτων μηδέτερον κωλύῃ, ἄγειν διὰ τρίτης ἡμέρας. Τὰς δὲ ἀλώπεκας μὴ ἐθίζειν τὰς κύνας διώκειν· διαφθορὰ γὰρ μεγίστη καὶ ἐν τῷ δέοντι οὐποτε πάρεσιν. (4) Εἰς δὲ τὰ κυνηγέσια μεταβάλλοντα ἄγειν, ἵνα ὥσιν ἐμπειροὶ τῶν κυνηγεσίων, αὐτοὶ δὲ τῆς χώρας. Ἐξίεναι δὲ πρῶτ', ἵνα τῆς ἰχθυόσεως μὴ ἀποστερῶνται, ὥς οἱ ὀψιζόμενοι ἀφαιροῦνται τὰς μὲν κύνας τοῦ εὐρεῖν τὸν λαγῶν, αὐτοὺς δὲ τῆς ὠφελείας· οὐ γὰρ ἐπιμένει τοῦ ἔχνου ἡ φύσις λεπτὴ οὕσα πᾶσαν ὥραν.

5. Τὴν δὲ στολὴν ὁ ἀρκυωρὸς ἐξίτω ἔχων ἐπὶ θήρα μὴ ἔχουσαν βάρος. Τὰς δὲ ἄρκυς ἰσάτω ἀμφὶ δρόμους τραχείας, σιμάς, λαγαράς, σκοτεινάς, ῥοῦς, χαράδρας, χεϊμάρρους ἀενάους· εἰς ταῦτα γὰρ μάλιστα φεύγει· εἰς ὅσα δὲ ἄλλα ἄπειρον εἰπεῖν. (6) Τούτων δὲ παρόδους, διόδους, καταφανεῖς, λεπτάς, εἰς ὄρθρον καὶ μὴ πρῶτ', ἵνα ἐάν ᾗ πλησίον τὸ ἀρκυστάσιον τῶν ζητησίμων, μὴ φοβῆται ἀκούων ὁμοῦ τὸν φόρον. Ἐάν δὲ ᾗ ἀπ' ἀλλήλων πολὺ, ἥττον κωλύει πρῶτ' καθαρὰς ποιουμένων τὰς ἀρκυστάσις. (7) Ἴνα δὲ αὐτῶν μηδὲν ἀντέχεται πηγνύνει τὰς σχαλίδας ὑπείας, ὅπως ἂν ἐπαγόμεναι ἔχουσι τὸ σύντονον· ἐπὶ δὲ ἄκρας ἴσους τοὺς βρόχους ἐπιβάλλετω καὶ ὁμοίως ἀντεριδέτω, ἐπαίρων εἰς μέσον τὸν κεκρύφαλον. (8) Εἰς δὲ τὸν περιδρόμον ἐναπτέτω λίθον μακρόν καὶ μέγαν, ἵνα ἡ ἄρκυς, ὅταν ἔχῃ τὸν λαγῶν, μὴ ἀντιτείνη· στοιχιζέτω δὲ μακρὰ, ὑψηλὰ, ὅπως ἂν μὴ ὑπερπηδῇ· ἐν δὲ ταῖς ἰχθυεῖαις μὴ ὑπερβάλλεσθαι· ἵσται γὰρ θηρατικὸν μὲν φιλόπονον δὲ τὸ ἐκ παντός τρόπου ελεῖν ταχύ. (9) Τὰ δὲ δίκτυα τεινέτω ἐν ἀπέδοις, ἐμβαλλέτω δὲ τὰ ἐνὸδια εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ ἐκ τῶν τριμῶν εἰς τὰ συμφέροντα, καθάπτων τοὺς περιδρόμους ἐπὶ τὴν γῆν, τὰ ἀκρωλένια συνάγων, πηγνύνων τὰς σχαλίδας μεταξὺ τῶν σαρδονίων, ἐπὶ ἄκρας ἐπιβάλλων τοὺς ἐπιδρόμους καὶ παράδρομα συμφράττων. (10) Φυλαττέτω δὲ ἐκπεριών· ἐάν δὲ ἐκκλίνη στοιχὸς ἡ ἄρκυς, ἀνιστάτω διωκόμενον δὲ τὸν λαγῶν εἰς τὰς ἄρκυς εἰς τὸ πρόσθεν προῖεσθαι, καὶ ἐπιτίων μὲν ἐκβοάτω ἐμπειτικῶτος δὲ τὴν ὀργὴν τῶν κυνῶν παύεται, μὴ ἀπτόμενος ἀλλὰ παρὰμυθόμενος· καὶ δηλούτω τῷ κυνηγέτῃ ὅτι ἐάλωκεν ἀναβοήσας ἢ ὅτι παραδεδράμει παρὰ τὰδε ἢ τὰδε ἢ ὅτι οὐκ εἴωρακεν ἢ οὐ κατεῖδε.

II. Τὸν δὲ κυνηγέτην ἔχοντα ἐξίεναι ἡμελημένην ἐλαφρὰν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον καὶ ὑπόδεσιν, ἐν τε τῇ χειρὶ ῥόπαλον, τὸν δὲ ἀρκυωρὸν ἐπεσθαι· πρὸς δὲ τὸ κυνηγέσιον αἰγῇ προσίεναι, ἵνα μὴ ὁ λαγῶς, ἐάν που ᾗ πλησίον, ὑποκινήῃ ἀκούων τῆς φωνῆς. (12) Δῆσαντα δ' ἐκ τῆς ὕλης τὰς κύνας ἐκείστην χωρὶς, ὅπως ἂν εὐλυτοὶ ὦσι, συνιστάναι τὰς ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα, ὥς εἴρηται. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸν μὲν ἀρκυωρὸν εἶναι ἐν φυλακῇ· αὐτὸν δὲ τὰς κύνας λαβόντα ἵέναι πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ κυνηγεσίου. (13) Καὶ εὐξάμενον τῷ Ἀπόλλωνι καὶ

valetudinis indicium est; nec si flatus venti magnus sit. Is enim dissipat vestigia, nec canes tunc odorari, nec plagæ retiave stare possunt. Quod si horum neutrum impediatur, ad tertium quemque diem educuntur. Nec vulpes persequi adsuefiant canes. Id enim eos maxime corrumpit, et quum oportet, nunquam præsto sunt. In educendo mutanda loca venationum, ut et canes venandi, et venator ipse regionis peritus evadat. Exeundum est autem diluculo, ne vestigatio frustra fiat. Quippe qui venatum serius educunt, canes inventionem leporis, se ipsos fructus perceptione fraudant; etenim vestigii natura, quum subtilis sit, per totum diem non durat.

Veste custos retiarius minime ponderosa indutus venatum exeat. Retia collocet circa vestigia, [ad vias] asperas, acclives, laxas, caliginosas; ad rivos, convalles, aquas silvarum perennes: (ad hæc enim loca præcipue lepus se fuga confert), et ad alia plurima, quæ dicere infinitum est. Aditus eorum, transitus, manifesti, subtiles, versus diluculum, non ante lucem faciundi: ne, si retia prope ferarum inquirendas tendantur, audiens strepitum fera terreatur. Sin magnum intersit spatium, minus ante lucem aliquis ire prohibetur, ut in locis puris retia statuatur. Ne quid autem eis firmitus adhæreat, furculæ infingendæ sunt supinæ, ut magis tentæ sint, quum adducuntur. Summis furculis maculas indat æquales, parique modo contra fulciat, in medium attollens sinum retis. Ad funem adducentem adnectat lapidem longum magnumque, ne rete, quum leporem tenuerit, in contrariam partem tendat. Longa vero et alta indagine cingat, ne forte lepus transiliat. In ipsis investigationibus nulla interponenda mora. Quippe venatoris est, et industrii quidem, celeriter omnino feram capere. Retia majora in planitie tendat, casses autem in vias conjiciat, et in loca quæ ex tramitibus in unum coeunt, funes adducentes ad humum religans, alas contrahens, inter oras figens furculas, quibus summis funes superne adducentes imponat, et intervalla retium, quibus evadere fera posset, obstruat. Denique circumiens undique observet. Si vel furculæ vel rete inclinaverint, erigat. Leporem vero, dum ad retia agitur, antorsum recta currere sinat, ipse cum clamore post eum currat: atque ubi jam inciderit reti, canum iram, non eos attingendo, sed verbis mitigando compeecat: et venatori clamore significato canis, vel captum esse, vel hac illacve transcurrisse, vel non ab se visum, vel ubi conspexerit.

Venator autem, neglecto levique vestitu amictus, itidemque calceatus, venatum exeat, manu clavam gestans; eumque retium custos sequatur. Ad venandum vero taciti accedant, ne lepus, si forte alicubi sit in proximo, vocem audiens loco se moveat. Canibus ad silvam, seorsum singulis, ita religatis, ut facile solvi possint; retia et plagas majores, uti dictum, erigunt. Inde retium custos excubias agat; venator ipse canibus secum sumptis ad prædā in retia adducendam abeat. Votis hinc Apollini et Dianæ, quæ

τῇ Ἀρτεμίδι τῇ Ἀγροτέρᾳ μεταδοῦναι τῆς θήρας λῦσαι μίαν κύνα ἥτις ἂν ᾗ σφοδράτῃ ἰχνεύειν, ἐὰν μὲν ᾗ χειμῶν, ἀμ' ἡλίῳ ἀνέχοντι· ἐὰν δὲ θέρος, πρὸ ἡμέρας· τὰς δὲ ἄλλας ὥρας μεταξύ τούτων. (14) Ἐπειδὴν δὲ ἡ κύων λάβῃ τὸ ἰχνοῦς ὁρθὸν ἐκ τῶν ἐπηλλαγμένων, παραλῦσαι καὶ ἐτέραν· περαιομένου δὲ τοῦ ἰχνους διαλιπόντα μὴ πολὺ καὶ τὰς ἄλλας ἀφίεναι κατὰ μίαν, καὶ ἔπεσθαι μὴ ἐγκείμενον, ὀνομαστὶ ἐκάστην προσαγορεύοντα, μὴ πολλὰ, ἵνα μὴ παροξύνωνται πρὸ τοῦ καιροῦ. (15) Αἱ δ' ὑπὸ χαρᾶς καὶ μένους προῖασιν ἐξίλλουσαι τὰ ἰχνη, ὥς πέφυκε, διπλᾶ, τριπλᾶ, προφορούμεναι παρὰ τὰ αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν ἐπηλλαγμένα, περιφερῇ, ὁρθά, καμπύλα, πυκνά, μανὰ, γνώριμα, ἀγνωστα, ἑαυτὰς παραθέουσαι, ταχὺ ταῖς οὐραῖς διασεύουσαι, καὶ ἐπικλίνουσαι τὰ ὄτα, καὶ ἀστράπτουσαι τοῖς ὀφθαλμοῖς. (16) Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγῶ ὥσι, ὅτλην ποιήσουσι τῷ κυνηγῇ σὺν ταῖς οὐραῖς τὰ σώματα θλα συνεπικραδαίνουσαι, πολεμικῶς ἐπιπερόμεναι, φιλονεικῶς παραθέουσαι, συντρέχουσαι φιλοπόνως, συνιστάμεναι ταχὺ, δυστάμεναι, πάλιν ἐπιπερόμεναι· τελευτῶσαι δὲ ἀφίχονται πρὸς τὴν εὐνὴν τοῦ λαγῶ, καὶ ἐπιδραμοῦνται ἐπ' αὐτόν. (17) Ὁ δ' ἐξάφνης ἀνάξας ἐφ' αὐτὸν ὀλαγμὸν ποιήσῃ τῶν κυνῶν καὶ κλαγγὴν φεύγων. Ἐμβοῶντων δὲ αὐτῷ διωκομένων, ἰὼ κύνες, ἰὼ κύνες, σοφῶς γε ὧ κύνες, καλῶς γε ὧ κύνες. Καὶ κυνοδρομεῖν περιελθάντα θάμπεχεται περὶ τὴν χεῖρα καὶ τὸ βόταλον ἀναλαβόντα κατὰ τὸν λαγῶ, καὶ μὴ ὑπαντᾶν· ἀπορον γάρ. (18) Ὁ δὲ ὑποχωρῶν ταχὺ ἐκλείπων τὴν ὄψιν πάλιν περιβάλλει ὅθεν εὐρίσκεται ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἀναβοᾶν δ' ἐκείνων μὲν, αὐτῷ παῖς, αὐτῷ παῖς, παῖ δὴ, ὁ δὲ ἐάν τε ἐαλωκὼς ᾗ ἐάν τε μὴ δηλούτω. Καὶ ἐὰν μὲν ἐαλωκὼς ᾗ ἐν τῷ πρώτῳ δρόμῳ, ἀνακαλεσάμενον τὰς κύνας ζητεῖν ἄλλον· ἐὰν δὲ μὴ, κυνοδρομεῖν ὥς τάχιστα καὶ μὴ ἀφίεναι, ἀλλ' ἐκπερᾶν φιλοπόνως. (19) Καὶ ἐὰν πάλιν ἀπαντᾷσι διώκουσαι αὐτόν, ἀναβοᾶν, εὐ γε εὐ γε ὧ κύνες, ἔπεσθε ὧ κύνες· ἐὰν δὲ πολὺ προειληφύται ὥσι καὶ μὴ οἷός τ' ᾗ κυνοδρομῶν ἐπιγίγνεσθαι αὐταῖς, ἀλλὰ διημαρτηκὼς ᾗ τῶν δρόμων, ᾗ καὶ πλησίον που φοιτῶσας ᾗ ἐπιβόσας ᾗ ἐχομένας τῶν ἰχνῶν μὴ δύνῃται ἰδεῖν, πυνθάνεσθαι παραθέοντα ἅμα ὅτῳ ἂν προσπελάζῃ ἀναβοᾶντα, ᾗ κατείδες ὡς τὰς κύνας; (20) ἐπειδὴν δὲ πύθεται ἤδη, ἐὰν μὲν ἐν τῷ ἰχνεῖ ὥσι, προστάντα ἐγκελεύειν, τοῦνομα μεταβάλλοντα ἐκάστης τῆς κυνὸς, ὅπως αἰετὸν τ' ἂν ᾗ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς ποιούμενον, ὀξύ, βαρὺ, μικρὸν, μέγα· πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις κελεύμασιν, ἐὰν ὥσιν ἐν ὄρει αἱ μεταδρομαί, ἐπικελεύειν τότε, εὐ κύνες, εὐ ὧ κύνες. Ἐὰν δὲ μὴ πρὸς αὐτοῖς ὥσι τοῖς ἰχνεσὶ, ἀλλ' ὑπερβάλλουσι, καλεῖν αὐτὰς, οὐ πάλιν; οὐ πάλιν; ὧ κύνες. (21) Ἐπειδὴν δὲ προστῶσι τοῖς ἰχνεσὶ, περιάγειν αὐτὰς κύκλους πολλοὺς πυκνοὺς ποιούμενον· ὅπου δ' ἂν ᾗ αὐταῖς ἀμαυρὸν τὸ ἰχνοῦς, σημειῖον θέσθαι στοῖχον ἑαυτῶν, καὶ ἀπὸ τούτου συνείρειν μέχρις ἂν σαφῶς γνωρίσωσιν ἐγκελεύοντα καὶ ὁμαπεύοντα. (22) Αἱ δ' ἐπειδὴν λαμπρὰ ᾗ τὰ ἰχνη

feris praest, de impertiendis primitiis praedae nuncupatis, canem unam solvat, quae vestigandi peritissima sit, idque si tempus sit hibernum, ipso cum solis ortu; si aestas, ante diem; aliis anni temporibus, quodam inter haec tempore medio. Postquam canis ista rectum feræ vestigium ex variatis et implicitis eruerit, alteram quoque solvat. Dum vero vestigii finis ab his quaeritur, interjecto tempore non magno, singulatim et alias dimittat, ipseque sequatur, non urgens tamen, et unamquamque nominatim adpellet; neque id saepius, quo ne ante tempus irritentur. Hæc vero præ gaudio et animi ardore procedunt, vestigia cujusmodi sunt, dupla, tripla, evolventes, hæc filac prorucentes secundum eadem, per eadem, variata, in orbem acta, recta, curva, densa, rara, nota, ignota; prætercurrentes se invicem, caudas celerius quatientes, aures inclinant, oculis coruscantes. Ubi vero prope leporem erunt, hoc ipsum venatori significabant, una cum caudis corpora tota concutientes, bellico more irruentes, certatim procurrentes, celeriter concurrentes, cito se conjungentes, vicissim a se discedentes, ac rursus irruentes. Tandem ad leporis cubile perveniunt, et in ipsum incurunt. Ille repente subsiliens, canum in se latratum et clamorem fugiendo convertet. Quem dum persequuntur, clametur simul, Io canes, Io canes! Recte o canes, belle o canes! Venator obvoluto manui quocumque circumdatur, clavaque sumpta, simul incitato cursu cum canibus feratur, et leporis quidem a tergo, non ut ei occurrat. Quoniam id difficultatem afferat. Lepus autem se subducens, et celeriter ex oculis evadens, rursus ea plerumque ad loca redit, quibus in locis inveniebatur. Exclamet autem venator, In eum puer, In eum puer! Puer heus, Puer heus! Ille vero significet, captus sit, necne. Quod si primo cursu captus fuerit, revocatis canibus alium quaerat; sin minus, quam celerrime potest, cum canibus currat, nec desistat, sed celeriter omnia pervadat. Quod si rursus persequentes leporem canes occurrerint, exclamet: Recte, recte o canes! Sequimini canes! Si canes eum longe anteverterint, ac jam citato cursu sequens ad eas pervenire nequeat, sed ab ipsorum vestigiis aberraverit, aut eas in propinquo alicubi vagantes, aut adlatrantes, aut vestigiis inhaerentes videre non possit: in transcurso, ad quemcumque propius venerit, exclamans interroget: Heus tu, vidistine canes? Ubi jam cognoverit, tum vero, si in vestigio fuerint, accedens hortetur; toties cujusque canis nomen vicissim efficens, quoties poterit, et vocis intentionem formet in sonum acutum, gravem, parvum, magnum. Præter alias vero incitationes, si cursu lepores in monte petantur, sic etiam hortetur: Belle canes! belle o canes: Sin autem vestigiis non inhaerant, sed excesserint, tunc eas revocet in hunc modum: Retrorsum, retrorsum, o canes! Sed postquam vestigiis adstiterint, circumducat eas, orbis multos crebrosque faciens: et ubicumque obscura ipsis vestigia fuerint, signum sibi statuat ipsam furculam, et hinc orbis cogat, eas exhortando et blandiendo, donec manifesto vestigia cognoverint. Illæ vero, simul ac clara erunt vestigia,

ἐπιβρίπτουσαι, παραπηδῶσαι, κοινοῖνουςαι, ὑπολαμ-
βάνουσαι, ἐνσημαίνόμεναι, δρους τιθέμεναι ἑαυταῖς
γνωρίμους, ταχὺ μεταθεύουσιν· ὅταν δὲ ὅτω διὰ τοῦ
ἰχνους πυκνῶς διὰ τῶσι, μὴ κατέχοντα κυνοδρομεῖν,
ἵνα μὴ ὑπὸ φιλοτιμίας ὑπερβάλλωσι τὰ ἰχνη. (23)
Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγῷ ὥσι καὶ τοῦτο ἐπιδεικνύον-
ται σαφῶς τῷ κυνηγῇ, προσέχειν, ὅπως ἂν μὴ ὑπο-
κινή εἰς τὸ πρόσθεν πεφοβημένος τὰς κύνας· αἱ δὲ διαβ-
ρίπτουσαι τὰς οὐράς καὶ ἑαυταῖς ἐμπίπτουσαι καὶ
πολλὰ ὑπερπηδῶσαι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι, ἐπαναί-
ρουσαι τὰς κεφαλὰς, εἰςβλέπουσαι εἰς τὸν κυνηγῆν,
ἐπιγνωρίζουσαι ἀληθῆ εἶναι ἤδη ταῦτα, ὅφ' αὐτῶν
ἀναστήσουσι τὸν λαγῷ καὶ ἐπιάσι κεκλαγγυῖαι. (24)
Ἐάν δὲ εἰς τὰς ἀρκυς ἐμπίπτῃ ἢ ἔξω ἢ ἐντὸς παρενε-
χθῇ, καθ' ἐν ἑκάστον τούτων ὁ ἀρκυρὸς γεγωνεῖτω
καὶ ἐάν μὲν ἢ ἐαλωκῶς, ἕτερον ἐπικητεῖν· ἐάν δὲ μὴ,
μεταθεῖν χρώμενον τοῖς αὐτοῖς ἐγκελεύμασιν. (25)
Ἐπειδὴν δὲ μεταθέουσαι αἱ κύνας ἤδη ὑπόκοποι ὥσι
καὶ ἢ ὅφ' ἤδη τῆς ἡμέρας, τότε δεῖ τὸν κυνηγῆν τὸν
λαγῷ ἀπειρηκῶτα ζητεῖν, μὴ παραλείποντα μηδὲν ὧν
ἢ γῇ ἀνίσιν ἢ ἔχει ἐφ' ἑαυτῆς, τὰς ἀναστροφὰς ποιού-
μενον πυκνὰς, ὅπως ἂν μὴ παραλειφθῇ· κατάκλινεται
γὰρ ἐν μικρῷ τὸ θῆριον καὶ οὐκ ἀνίσταται ὑπὸ κόπου
καὶ φόβου, τὰς κύνας ἐπαγόμενον, ἐγκελεύοντα, παρα-
μυθεύμενον τὴν φιλάνθρωπον πολλὰ, τὴν αὐθόδη ὀλίγα,
τὴν μέσσην μέτρια, ὥς ἂν ἢ ἀποκτηνῇ αὐτὸν κατὰ πό-
δας ἢ εἰς τὰς ἀρκυς ἐμβάλῃ. (26) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνε-
λόντα τὰς ἀρκυς καὶ τὰ δίκτυα ἀνατρέψαντα τὰς κύνας
ἀπέναι ἐκ τοῦ κυνηγεσίου, ἐπιμεινάντα, ἐάν ἢ θερινῇ
μεσημβρία, ὅπως ἂν τῶν κυνῶν οἱ πόδες μὴ καίονται
ἐν τῇ πορείᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Σκυλακεύειν δὲ αὐτὰς ἐπανέντα τῶν πόνων τοῦ χει-
μῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν πρὸς τὸ ἔαρ ἐπάγων-
ται φύσιν γενναίαν· ἢ γὰρ ὥρα πρὸς τὰς αὐξήσεις τῶν
κυνῶν κρατίστη αὕτη· εἰσὶ δὲ τετταρεκαίδεκα ἡμέραι
ἐν αἷς ἢ ἀνάγκη αὕτη ἔχει. (2) Ἄγειν δὲ καταπαυομέ-
νας, ἵνα θάπτον ἐγκύμονες γίνωνται, πρὸς κύνας ἀγα-
θούς· ἐπειδὴν δὲ ὥσιν ἐπίφοροι, μὴ ἐξάγειν ἐπὶ κυνηγέ-
σιον ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ διαλείπειν, ἵνα μὴ φιλοπονία δια-
φθεῖρωσι. (3) Κύουσιν ἐξήκονθ' ἡμέρας. Ἐπειδὴν
δὲ γέννηται τὰ σκυλάκια, ὑπὸ τῇ τεκούσῃ ἔαν καὶ μὴ
ὑποβάλλειν ὅφ' ἑτέραν κύνα· αἱ γὰρ θεραπεῖαι αἱ ἀλλό-
τριαι οὐκ εἰσὶν αὐξίμοι· τὸ δὲ τῶν μητέρων καὶ τὸ γάλα
ἀγαθὸν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι. (4)
Ἐπειδὴν δὲ ἦδη πλανᾶται τὰ σκυλάκια, διδόναι γάλα
μέχρι ἐνιαυτοῦ καὶ οἷς μέλλει τὸν ἅπαντα χρόνον βιώ-
σασθαι, ἄλλο θὲ μηδὲν· αἱ γὰρ βαρεῖαι πλησμοναὶ τῶν
σκυλακίων διαστρέφουσι τὰ σκέλη, τοῖς σώμασι νόσους
ἐμποιοῦσι, καὶ τὰ ἐντὸς ἄδικα γίνονται. (5) Ἐὰ δ' ὀνό-
ματα αὐταῖς τίθεσθαι βραχέα, ἵνα εὐανάκλητα ἢ. Εἴ-

semet in ea conjicientes, adsilientes, consociantes, suspi-
cantes, notantes, fines sibi notos statuantes, cito leporem
cursu insequentur. Sed dum illæ sic per ipsum vestigium
frequenter huc illuc prosiliunt, venator ne instet, neu currat
cum canibus; ne contentione quadam vestigia prætereant.
At quum juxta leporem erunt, idque venatori clare osten-
dent; observet ne metu canum loco se movens, antierius
proruat. Illæ vero caudas hinc inde jactantes, in se ipsas
ruentes, saltu se multo præcipitantes ultra alias, adlatrantes,
capita erigentes, venatorem inspectantes, hæc vera jam esse
vestigia agnoscentes, per se ipsas leporem excitabunt, et
cum latratu invadent. Quod si lepus in retia inciderit, aut
exterius, aut interius evaserit, ad unumquodque horum
custos retium clamorem tollat: et, si captus fuerit, alius
inquiratur; sin minus, iisdem ut ante concitationibus uten-
do, persequendus erit. Sed ubi jam serum diei fuerit, can-
ibus propemodum insequendo defatigatis; tum vero leporem
venator et ipsum cursu defessum inquirat, nihil eorum re-
linquens inexcussum, quæ terra producit, aut supra se
continet; sed crebro se huc illuc convertat, ne prætereatur
(procumbit enim paullo in loco lepus, nec surgit præ lassitu-
dine ac metu), et secum ducat in eum canes, incitans et
verbis animos addens, si qua hominis est studiosa, pluri-
bus; si contumax, paucis; si has inter media, mediocriter;
donec leporem vel e vestigio persequens interfecerit, vel in
retia compulerit. Post hæc autem plagis retibusque sub-
latis, canes postquam fricaverit, a venatione discedat;
alicubi subsistens, si meridies æstivus sit, ne canum in iti-
nere pedes urantur.

CAPUT VII.

Hieme sublevatas laboribus, ad festuram admittat, ut
quietem noctæ, vermo tempore sobolem generosam addant.
Nam hoc anni tempus ad canum incrementa maxime convenit.
Sunt autem dies quatuordecim, quibus hac necessitate ur-
gentur. Ad egregios vero canes, quando is ardor paulum
remisit, eas admittat, ut celerius concipiant. Ubi jam
uterum gestant, assidue venatum eas non educat, sed
aliquo interposito spatio; ne per cursum sibi perniciem
adferant. Uterum gestant diebus sexaginta. Catulos,
quum nati fuerint, sub ea relinquat, quæ partum edidit;
nec alteri cani subjiciat. Nam alienæ curationes ad incre-
menta parum conferunt. Matrum vero et lac, et halitus
bonus est, et complexus grati. Quum jam oberrant catuli,
lac eis ad annum usque præbeatur, cum illis escis, quibus
omnem ætatem victitaturi sunt, ac præterea nihil. Graves
enim repletiones catulorum crura distorquent, morbos cor-
poribus ingenerant, interiora minus proba reddunt. Bre-
via vero nomina eis indantur, ut evocari facile possint. Et

ναι δὲ χρὴ τοιάδε, Ψυχὴ, Θυμὸς, Πόρπαξ, Στύραξ, Λόγχη, Λόγος, Φρουρά, Φύλαξ, Τάξις, Ξίφων, Φόναξ, Φλέγων, Ἀλκή, Τεύχων, Ὑλεὺς, Μήδας, Πόρθων, Σπέρχων, Ὅργη, Βρέμων, Ὑβρις, Θάλλων, Ῥώμη, Ἀνθεὺς, Ἡδὰ, Γηθεὺς, Χαρά, Λεύσων, Αὐγὼ, Πολὺς, Βία, Στίχων, Σπουδὴ, Βρύας, Οἶνὰς, Στεβέρρος, Κραυγὴ, Καίνων, Τύρβας, Σθένων, Αἰθήρ, Ἀκτίς, Αἰχμή, Νόης, Γνώμη, Στίθων, Ὀρμή. (6) Ἄγειν δὲ τὰς σκύλακας ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον, τὰς μὲν θηλείας δεκαμήνους, τοὺς δὲ ἄρβενας δεκαμήνους· πρὸς δὲ τὰ ἰχνη τὰ εὐναῖα μὴ λυεῖν, ἀλλ' ἔχοντα ὑψημμένας μακροῖς ἱμᾶσιν ἀκολουθεῖν ταῖς κυσὶν ἰχνεοῦσαις, ἑῶντα αὐτὰς διατρέχειν τὰ ἰχνη. (7) Καὶ ἐπειδὴν ὁ λαγὺς εὐρίσκηται, ἐὰν μὲν καλαὶ ὦσι πρὸς τὸν δρόμον τὰ εἰδη, μὴ ἀνέναι εὐθύς· ἐπειδὴν δὲ προλάβῃ ὁ λαγὺς τῷ δρόμῳ ὥστε μὴ ἐφορᾶν ἐπὶ αὐτόν, τὰς σκύλακας ἱέναι. (8) Ἐὰν γὰρ ὁμῶθεν καλὰς τὰ εἶδη οὖσας καὶ εὐψύχους πρὸς τὸν δρόμον ἐπιλύη, ὁρῶσαι τὸν λαγὺν ἐντεινόμεναι ῥήγνυνται, οὕτω ἔχουσαι συνεστώτα τὰ σώματα· διαφυλάττειν οὖν δεῖ τοῦτο τὸν κυνηγέτην. (9) Ἐὰν δὲ αἰσχίους ὦσι πρὸς τὸν δρόμον, οὐδὲν κωλύει ἱέναι· εὐθύς γὰρ δὴ ἀνελπιστοὶ οὖσαι τοῦ εἰεῖν οὐ πείσονται τοῦτο. Τὰ δὲ δρομαῖα τῶν ἰχθύνων ἕως ἂν ἔλωσι, μεταθεῖν ἔαν' ἀλικομένου δὲ τοῦ λαγῷ διδόναι αὐταῖς ἀναρρήγνυναι. (10) Ἐπειδὴν δὲ μηκέτι θέλωσι προσμένειν ταῖς ἄρκυσιν, ἀλλ' ἀποσκεδαννύωνται, ἀναλαμβάνειν, ἕως ἂν ἐθυσθῶσιν εὐρίσκειν προσθέουσαι τὸν λαγῷ, μὴ οὐκ ἐν κόσμῳ αἰε τοῦτον ζητοῦσαι, τελευτῶσαι γίγνωνται ἔκκυντοι, πονηρὸν μάθημα. (11) Πρὸς δὲ ταῖς ἄρκυσι διδόναι τὰ σιτία αὐταῖς, ἕως ἂν νεαὶ ὦσιν, θταν ἀναιρῶνται, ἔν' ἐὰν πλανηθῶσιν ἐν τῷ κυνηγεσίῳ δι' ἀπειρίαν, πρὸς τοῦτο ἐπανιῶσαι σῶζονται. Ἀφεθήσονται δὲ τούτου θταν ᾗδῃ τῷ θηρίῳ ἔχῃσι πολεμίας, ἐπιμελείαν δὲ ποιήσονται τούτου μᾶλλον ἢ ἐκείνου φροντίζειν. (12) Χρὴ δὲ καὶ ὥς τὰ πολλὰ διδόναι τὰ ἐπιτήδεια ταῖς κυσὶν αὐτόν· θταν μὲν γὰρ ἐνδεεῖς ὦσι, τούτου τὸν αἵτιον οὐκ ἴσασιν, θταν δὲ ἐπιθυμοῦσαι λάβωσι, τὸν διδόντα στέργουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἰχνεύεσθαι δὲ τοὺς λαγὺς θταν νύφῃ ὁ θεὸς ὥστε ἡφανίσθαι τὴν γῆν· εἰ δ' ἐνέσται μελάγχρμα, δυσζήτητος ἔσται. Ἔστι δὲ, θταν μὲν ἐπινύφῃ καὶ ἡ βόρειον, τὰ ἰχνη ἔξω πολλὸν χρόνον δῆλα· οὐ γὰρ ταχὺ συντήκεται· ἐὰν δὲ νότιός τε ἡ καὶ ἥλιος ἐπιλάμπῃ, ὀλίγον χρόνον· ταχὺ γὰρ διαχεῖται· θταν δὲ ἐπινύφῃ συνεχῶς, οὐδὲν δεῖ· ἐπικαλύπτει γὰρ οὐδὲ ἀν πνεῦμα ἡ μέγα· συμφοροῦν γὰρ τὴν χιόνα ἀφανίζει. (2) Κύνας μὲν οὖν οὐδὲν δεῖ ἔχοντα ἑξέναι ἐπὶ τὴν θήραν ταύτην· ἡ γὰρ χιών καλεῖ τῶν κυνῶν τὰς ῥίνας, τοὺς πόδας, τὴν ὁσμὴν τοῦ λαγῷ ἀφανίζει διὰ τὸ ὑπέρπαγας λαβόντα δὲ τὰ δίκτυα μετ' ἄλλου ἔλθοντα πρὸς τὰ ὄρη παρμέναι

esse huiusmodi debent: Psyche, Thymus, Porpax, Styra, Lonche, Lochos, Phrura, Phylax, Taxis, Xiphon, Phonax, Phlegon, Alce, Teuchon, Hyleus, Medas, Porthon, Sperchon, Orge, Bremon, Hybris, Thallon, Rhome, Antheus, Hebe, Getheus, Chara, Leuson, Augo, Polys, Bia, Stichon, Spude, Bryas, Cenas, Stierrios, Crange, Cænon, Tyrbas, Stihenon, Æther, Actis, Æchme, Noes, Gnome, Stibon, Horme. Ad venationem vero catulos educat, feminas mensium octo; mares, decem. Ad vestigia cubilium eos non solvat, sed adstrictos tenens longis loris, canes vestigantes subsequatur, et catulos per se sinat in vestigiis currere. Ubi jam lepus reperitur, si quidem catulorum species ad cursum egregie comparata sit, non statim eos dimittat: sed ubi cursu lepus aliquod spatium anticipaverit, ut jam non amplius eum intueatur, ibi tum catuli laxandi erunt. Nam si specie præditos egregie, et ad cursum animosos cominus solvat; intuentes hi leporem, præ contentione rumpuntur, quum necdum habeant corpora solide compacta. Quapropter hoc venatori cavendum. Sin ad cursum parum sint idoneæ, nihil impedit quominus dimissæ abeant. Non enim malum hoc illis accidet, quum ab initio parum spei sit, futurum, ut leporem capiant. Vestigia vero, quæ cursu lepus impressit, catulos insequi sinat, donec eum invenerint. Ubi lepus ab eis capitur, discerpendum iisdem tradat. Quum ad retia manere nolunt, sed palantes hinc inde disperguntur; revocet eos, donec adcurrentes invenire leporem adsuescant: ne semper eum absque ordine quærentes, tandem temere vagandi consuetudinem sumant: quæ est pessima. Itaque dum juvenes sumi, escas eis obijciat ad retia, quando ea tollantur: ut si propter imperitiam in venatu aberraverint, ad escas redeuntes non amittantur. Hoc vero non amplius eis accidet quum infestis erunt in feram animis, sed hanc magis adpetent, quam escas. Plerumque vero canibus ipse venator cibos obijciat. Nam quum eis indigent, quis in causa sit, ignorant; at quando avidè cibum adpetentes, accipiunt; diligunt eum qui offert.

CAPUT VIII.

Lepores investigandi sunt, quum nix ita ceciderit, ut terram operiat. Quippe si nivi loca quædam nigricantia sint interjecta, difficilis erit investigatio lepus. Quum ningit, et flante borea, vestigia diu manifesta exstant; non enim cito liquescunt: sin et auster spiret, ac solis splendor accedat, pauxillum durant, cito diffuentia. Quum vero nix continuo cadit, vestigatione nulla utendum; nix enim vestigia tegit: nec, quum magni ventorum flatus sumi, quippe nivem congerens ventus, vestigia delet. Quapropter ad huiusmodi venationem cum canibus exequendum non est, quandoquidem nix et canum nares adurit, et pedes, et leporis odorem gelu nimio cogit evanescere: sed sumptis rebus venator, alio sibi adjuncto, cultis a locis ad montes

ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ ἐπειδὴν λάβῃ τὰ ἔχνη, πορεύεσθαι κατὰ ταῦτα. (3) Ἐὰν δὲ ἐπηλλαγμένα ᾖ, ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἤκοντα κύκλους ποιούμενον ἐκπεριέναι τὰ τοιαῦτα ζητοῦντα ὅποι ἐξεῖσι. Πολλὰ δὲ πλανᾶται ὁ λαγὺς ἀπορούμενος ὅπου κατακλιθῇ, ἅμα δὲ καὶ εἴθισται τεχνάζειν τῇ βαδίσει διὰ τὸ διώκεσθαι ἀεὶ ἀπὸ τῶν τοιούτων. (4) Ἐπειδὴν δὲ φανῇ τὸ ἔχνος, προΐεναι εἰς τὸ πρόσθεν. Ἄξει δὲ ἡ πρὸς σύσκιον τόπον ἢ πρὸς ἀπόκρημνον· τὰ γὰρ πνεύματα ὑπερφορεῖ τὴν χιόνα ὑπὲρ τῶν τοιούτων. Παραλείπεται οὖν εὐνάσιμα πολλά· ζητεῖ δὲ τοῦτο. (5) Ἐπειδὴν δὲ τὰ ἔχνη πρὸς τοιαῦτα φέρῃ, μὴ προσέιναι ἐγγύς, ἵνα μὴ ὑποκινή, ἀλλὰ κύκλῳ ἐκπεριέναι· ἐλπίς γὰρ αὐτοῦ εἶναι. Δῆλον δ' ἔσται· τὰ γὰρ ἔχνη ἀπὸ τῶν τοιούτων οὐδαμοῦ περάσει. (6) Ἐπειδὴν δὲ ἡ σαφὲς ὅτι αὐτοῦ ἐστίν, ἔαν μινεῖ γὰρ ἕτερον δὲ ζητεῖν πρὶν τὰ ἔχνη ἀδῆλα γενέσθαι, τῆς ὥρας ἐνθυμούμενον, ὅπως ἂν καὶ ἐτέρους εὐρίσκη, ἔσται ἡ λειπομένη ἱκανὴ περιστήσασθαι. (7) Ἦκοντος δὲ τούτου περιτείνειν αὐτῶν ἑκάστῳ τὰ δίκτυα τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐν τοῖς μελαγχίμοις, περιλαμβάνοντα ἐντὸς πρὸς ὅσω ἂν ᾖ, καὶ ἐπειδὴν ἐστῇκότα ᾖ, προσελθόντα κινεῖν. (8) Ἐὰν δὲ ἐκκυλισθῇ ἐκ τῶν δικτύων, μεταθεῖν κατὰ τὰ ἔχνη· ὁ δὲ ἀφίεται πρὸς ἕτερα τοιαῦτα χωρία, ἔαν μὴ ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ χιόνι πείσῃ ἑαυτόν. Σκεψάμενον οὖν δεῖ ὅπου ἂν ἡ περιστασθαι. Ἐὰν δὲ μὴ ὑπομένη, μεταθεῖν· ἀλώσεται γὰρ καὶ ἄνευ τῶν δικτύων· ταχὺ γὰρ ἀπαγορεύει διὰ τὸ βάθος τῆς χιόνος καὶ διὰ τὸ κάτωθεν τῶν ποδῶν λασίων ὄντων προσέχεσθαι αὐτῷ ὄγκον πολύν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἐπὶ δὲ τοὺς νεβροὺς καὶ τὰς ἐλάφους κύνας εἶναι Ἰνδικὰς· εἰσι γὰρ ἰσχυραὶ, μεγάλαι, ποδώκεες, οὐκ ἄψυχοι· ἔχουσαι δὲ ταῦτα ἱκαναὶ γίνονται πονεῖν. Τοὺς μὲν οὖν νεογνοὺς τῶν νεβρῶν τοῦ ἥρος θηρᾶν ταύτην γὰρ τὴν ὥραν γίνονται. (2) Κατασκέψασθαι δὲ πρότερον προσελθόντα εἰς τὰς ὀργάδας, ὅθ' εἰσιν ἐλαφοὶ πλείεσται· ὅπου δ' ἂν ὦσιν, ἔχοντα τὸν κυναγωγὸν τὰς κύνας καὶ ἀκόντια πρὸ ἡμέρας ἔλθοντα εἰς τὸν τόπον τοῦτον τοὺς μὲν κύνας ὄψαι ἀποθεν ἐκ τῆς ὕλης, ὅπως μὴ, ἂν ἴδωσι τὰς ἐλάφους, ὑλακτῶσιν, αὐτὸν δὲ σκοπιωρεῖσθαι. (3) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὕψεται ἀγούσας τοὺς νεβροὺς πρὸς τὸν τόπον ὅθ' ἂν μέλλῃ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν. Κατακλίναςαι δὲ καὶ γάλα δοῦσαι καὶ διασκεψάμεναι μὴ δρῶνται ὑπὸ τινος, φυλάσσει τὸν ἑαυτῆς ἑκάστη ἀπελθοῦσα εἰς τὸ ἀντιπέρας. (4) Ἰδόντα δὲ ταῦτα τὰς μὲν κύνας λῦσαι, αὐτὸν δὲ λαβόντα ἀκόντια προΐεναι ἐπὶ τὸν νεβρὸν τὸν πρῶτον, ὅπου εἶδεν εὐνασθέντα, τῶν τόπων ἐνθυμούμενον, ὅπως μὴ διαμαρτήσεται· πολλὸν γὰρ ἀλλοιοῦνται τῇ ὕψει ἐγγύς προσίοντι ἢ οἱοὶ πόρρωθεν ἔδοξαν εἶναι. (5) Ἐπειδὴν δὲ ἴδῃ αὐτόν, προσέιναι ἐγγύς. Ὁ δ' ἔξει ἀτρέμα πείσας ὡς ἐπὶ γῆν, καὶ ἑάσει ἀνελῆσθαι,

ΣΚΟΠΗΘΩ.

transeat, et quum vestigia depressoerit, secundum ea progrediatur. Si variata et in se perplexa sint, ex iisdem eodem rediens, multis ambagibus talia vestigia circumeat et quærat, quo exeant. Non parum vero lepus oberrat, dubius ubi procumbat. Simul in ipso incessu, quodam uti adsuevit artificio, quod hinc peti persequendo solet. Ubi vestigium adparuerit, antrosum progrediatur. Deducetur autem ad locum vel opacum, vel abruptum; quod venti nivem trans ejusmodi loca ferant. Itaque leporinis cubilibus illic idonea loca multa relinquuntur, quæ quidem lepus ipse quæritat. Quum vero vestigia venatorem ad hujusmodi loca ducent, non accedat propius, ne lepus se loco moveat; sed per ambages circumeat. Nam spes est, illic esse leporem: statimque patebit hoc, quum inde vestigia nullum in alium se locum ulterius porrigent. Ubi constiterit, leporem illic esse; relinquat eum ibidem: manebit enim; et alium quærat, antequam evanescant vestigia, temporis apud animum rationem habens, ut, si alios quoque reperiat, reliquum diei leporibus indagine cingendis sufficiat. Ubi ita acciderit, plagas singulis obtendat eodem modo, quo in locis nigricantibus; ita quidem, ut ubicumque fuerit, includatur. Plagis autem jam erectis, accedens leporem excitet. Quod si fuerit elapsus e plagis, per vestigia sequatur: quoniam ad alia lepus ejusmodi loca perveniet, nisi forte in ipsam nivem se depresserit. Itaque venator, ubi consideravit, quo loco sit, plagis eum cinget. Si non subeiat, cursu insequetur: nam sine plagis etiam capietur. Quippe celeriter animum despondet, tum ob nivis altitudinem, tum etiam propterea quod quum inferius ei pedes hirsuti sint, magna nivis moles eis adhaereat.

CAPUT IX.

Hinnulis cervisque venandis Indicæ canes adhibendæ sunt. Nam eæ robuste, magnæ, veloces sunt, nec pusillanimes: et quum tales sint, venationi sufficiunt. Ac teneræ quidem ætatis hinnulos verno tempore venetur: tunc enim nascuntur. Sed primum herbida loca silvis propinqua ingressus, in quibus cervæ plurimæ sunt, omnia contempletur; et ad eum locum, in quo fuerint, canum magister cum canibus et jaculis ante lucem veniens, canes procul ab illo loco religet ad arbores; ne, si cervas viderint, latratus emittant: ipse de specula prospiciat. Videbit autem simul atque illuxerit, cervas illuc ducentes hinnulos, ubi suum quælibet in cubili est collocatura. Postquam eos hic reclinarunt humi, et lactarunt, et hinc inde considerarunt, ne conspiciantur a quoquam: ita deinde in locum discedentes adversum suos singulæ custodiunt. Hæc ubi viderit, canes solvat: ipse sumptis jaculis, ad primum hinnulum progreditor, ad animum revocans, ubi locorum in cubili reclinatum conspexerit, ne forte aberret. Nam pleraque loca videntur ad spectui propius accedentis alia quam eidem ipsi de longinquo apparuerant. Quum autem hunc viderit, accedat propius. Ille immotus manebit, humum versus se deprimens, et se tolli sinet, nisi sit imbre madidus, et valde cla-

ἐὰν μὴ ἐφυσμένος ᾖ, βῶν μέγα. Τούτου δὲ γενομένου οὐ μενεῖ· ταχὺ γὰρ τὸ ὑγρὸν ὃ ἔχει ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ συνιστάμενον ποιεῖ ἀποχωρεῖν αὐτόν. (6) Ἀλώσεται δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν σὺν πόνῳ διωκόμενος· λαβόντα δὲ δοῦναι τῷ ἀρκυρωῖ ὃ δὲ βοήσεται· ἢ δ' ἑλαφος τὰ μὲν ἰδοῦσα, τὰ δ' ἀκούσασα, ἐπιδραμεῖται τῷ ἔχοντι αὐτὸν ζητοῦσα ἀφελῆσθαι. (7) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ ἐγκαλεῦναι ταῖς κυσὶ καὶ χρῆσθαι τοῖς ἀκοντίοις. Κρατήσαντα δὲ τούτου πορεύεσθαι καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, καὶ τῷ αὐτῷ εἶδει πρὸς αὐτοὺς χρῆσθαι τῆς θήρας. (8) Καὶ οἱ μὲν νέοι τῶν νεβρῶν οὕτως ἀλίσκονται· οἱ δὲ ἤδη μεγάλοι χαλεπῶς νέμονται γὰρ μετὰ τῶν μητέρων καὶ ἐτέρων ἐλάφων καὶ ἀποχωροῦσιν, ὅταν διώκωνται, ἐν μέσαις, ὅτε δὲ πρόσθεν, ἐν δὲ τῷ ὀπισθεν ὀλιγάκις. (9) Αἱ δ' ἑλαφοὶ τὰς κύνας ὑπὲρ αὐτῶν ἀμυνόμεναι καταπατοῦσιν· ὥς τ' οὐκ εὐλόγωτοί εἰσιν, ἐὰν μὴ προσμῖξας τις εὐθὺς διασχεδάσῃ αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε μονωθῆναι τινὰ αὐτῶν. (10) Βιασθεῖσαι δὲ τοῦτο, τὸν μὲν πρῶτον δρόμον αἱ κύνες ἀπολείπονται· ἢ τε γὰρ ἀπουσία τῶν ἐλάφων ποιεῖ αὐτὸν περίφοβον, τό τε τάχος οὐδενὶ οἰκός ἐστι τῶν τηλικούτων νεβρῶν· δευτέρῳ δὲ καὶ τρίτῳ δρόμῳ ταχὺ ἀλίσκονται· τὰ γὰρ σώματα αὐτῶν διὰ τὸ ἔτι νεαρὰ εἶναι τῷ πόνῳ οὐ δύνανται ἀντέχειν. (11) Ἰστανται δὲ καὶ ποδοστράβας ταῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς ὄρεσι, περὶ τοὺς λεμῶνας καὶ τὰ βεῖθρα καὶ τὰς νάπας ἐν ταῖς διόδοις καὶ τοῖς ἔργοις πρὸς ὅτι ἀν προσῇ. (12) Χρὴ δὲ εἶναι τὰς ποδοστράβας σιλικακὸς πεπλεγμένης, μὴ περιφλόους, ἵνα μὴ σήπωνται, τὰς δὲ στεφάνας εὐκύκλους ἔχουσας, καὶ τοὺς ἥλους ἐναλλάξ σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ πλοκάμῳ· μείζους δὲ τοὺς σιδηροῦς, ὅπως ἂν οἱ μὲν ξύλινοι ὑπείκωσι τῷ ποδῷ, οἱ δὲ πιέζωσι. (13) Τὸν δὲ βρόχον τῆς σειρίδος τὸν ἐπὶ τὴν στεφάνην ἐπιτεθασμένον πεπλεγμένον σπάρτου καὶ αὐτὴν τὴν σειρίδα· ἔστι γὰρ ἀσηπτότατον τοῦτο. Ὁ δὲ βρόχος αὐτὰς ἔστω στιρρὸς καὶ ἡ σειρίς· τὸ δὲ ξύλον τὸ ἐξαπτόμενον ἔστω μὲν δρυὸς ἢ κρίνου, μέγεθος τρισπίδαμον, περίφλοισιν, πάχος παλαιστῆς. (14) Ἰστανταὶ δὲ τὰς ποδοστράβας διελόντα τῆς γῆς βάθος πενταπάλαιστον, περιφερὲς δὲ τοῦτο, καὶ ἀνωθεν ἴσον ταῖς στεφάναις τῶν ποδοστραβῶν, εἰς δὲ τὸ κάτω ἀμεινόμενον στενότητι· διελεῖν δὲ καὶ τῇ σειρίδι καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γῆς ὅσον ἔλκεσθαι ἀμφοῖν. (15) Ποιήσαντα δὲ ταῦτα ἐπὶ μὲν τὸ βάθος τὴν ποδοστράβην ἐπιθεῖναι κατωτέρω ἰσόπεδον, περὶ δὲ τὴν στεφάνην τὸν βρόχον τῆς σειρίδος· καὶ αὐτὴν καὶ τὸ ξύλον καθέντα εἰς τὴν χώραν τὴν ἑκατέρου· τῇ στεφάνῃ ἐπιθεῖναι δοκίδας ἀτρακτυλίδος μὴ ὑπερτείνουσας εἰς τὸ ἔξω, ἐπὶ δὲ τούτων πέταλα λεπτά ὧν ἂν ἡ ὥρα ᾖ. (16) Μετὰ δὲ τοῦτο τῆς γῆς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὰ πρῶτον μὲν τὴν ἐπιπολῆς ἐξαιρεθεῖσαν ἐκ τῶν ὀρυγμάτων, ἀνωθεν δὲ [ταῦτα] γῆς στερεᾶς τῆς ἀποθεν, ἵνα ᾖ τῇ ἐλάφῳ ὅτι μάλιστα ἀδῆλος ἢ στάσις· τὴν δὲ περιούσαν τῆς γῆς ἀποφέρειν πόρρω ἀπὸ τῆς ποδοστράβης· ἐὰν γὰρ ὀσφραίνεται νεωστὶ κεκνημένης, δυσωπεῖται ταχὺ δὲ ποιεῖ τοῦτο. (17) Ἐπι-

met. Id enim si fiat, non manebit. Nam humor ille, quem intra se continet, præ frigore concrescens, celeriter ut inde se proripiat, efficit. Capietur autem a canibus alacriter insequentibus. Captum custodi retium tradat. Tollet ille clamorem, et cerva partim conspectis his, partim auditis, cursu tenentem invadet, et eripiendi viam quaeret. Interea vero canes incitet venator, et jaculis utatur. Hunc ubi redegerit in potestatem, ad alios tendat; in quos eodem genere venationis utetur. Et juvenes quidem hinnuli hoc modo capiuntur: et vero jam grandiusculi, difficilior. Quippe cum matribus aliisque cervis pascuntur, et in eos medios se recipiunt, quoties ab insequentibus cursu petuntur: interdum ante illos procurrant, a tergo rarius esse solent. Cervæ autem, hos protegendi studio, canes proterunt et proculcant. Itaque capti difficiles sunt, nisi quis statim irruerit, et feras a se invicem ita dissipaverit, ut solus hinnulorum aliquis desertus maneat. Quum autem hoc agere coactæ sunt, canes a tergo cursu primo relinquuntur. Nam et valde formidolosum reddit absentia cervarum, et hinnulorum id ætatis celeritas alia nulla cum celeritate comparari potest. Secundo autem tertiove cursu cito capiuntur. Quippe corpora illorum, quum adhuc recentia sint ac tenera, cursus laborem sustinere nequeunt. Solent etiam collocari pedicæ cervis in montibus, circa prata, rivos, saltus ac valles, ad viarum aditus atque transitus, in agris, quocumque adierint. Pedicæ autem oportet e taxo contextas esse, delibratas, ne putrescant; et habere coronas plane orbiculares, clavibus alternatim ferreis atque ligneis in textura defixis ac innoxis: inter quos majores sint ferrei, ut pedi cedant lignei, et eundem ferrei premant. Laqueus autem funiculi coronæ imponendi, cum ipso funiculo, nexus e sparto sit: quippe putredini hoc minime obnoxium est. Ipse laqueus et funiculus firmi sint. Lignum, quod funiculo adligabitur, quernum, aut ilignum esto; longitudine trium spithamarum, crassitudine unius palmi, corticemque suum adhuc habeat. Pedicæ vero collocet aperta scrobe ad quinque palmos in orbem, superne coronis pedicarum æqualem, inferius subinde angustiolem; similiter funiculo et ligno scrobem aperiat, quanta demittendo utrique conveniat. Hæc ubi fecerit, in fundum scrobis inferius pedicam æquabili situ imponat; laqueum vero funiculi circumponat coronæ. Et quum funiculum atque ligam suo utrumque loco demiserit, atractylidis (carthami lanati) virgulas imponat coronæ, non tendentes extrinsecus, et super eas folia minuta spargat, quæ tunc anni tempus habebit. Postea vero terra eis superinjiciatur primum e superficie scrobium egesta, et super eam solida terra procul inde sumpta, ut cervæ quam maxime occultus sit locus: quodque terræ supererit et scrobibus, procul a pedica deportetur. Etenim si motæ recenter humi odorem cerva perceperit, quod facere statim solet, hæsi-

σκοπεῖν δὲ ἔχοντα τὰς κύνας τὰς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐστῶσας, μάλιστα μὲν ἔωθεν, χρηὴ δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις πρώτῃ. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὄρεσιν οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλίσκονται ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν διὰ τὴν ἐρημίαν· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῆς νυκτὸς διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν περιφοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους. (18) Ἐπειδὴ δὲ εὖρη ἀνεστραμμένην τὴν ποδοστράβην, μεταθεῖν ἐπιλύσαντα τὰς κύνας καὶ ἐπικελεύσαντα κατὰ τὸν δίκον τοῦ ξύλου, σκοποῦμενον θποῦ ἂν φέρηται. Ἔσται δὲ οὐκ ἄδηλον ἐπὶ τὸ πολὺ· οἱ τε γὰρ λίθοι ἔσονται κεκινημένοι τὰ τ' ἐπισύρματα τοῦ ξύλου καταφανῆ ἐν τοῖς ἔργοις· ἐὰν δὲ τραχείας τόπους διαπερᾷ, αἱ πέτραι ἔξουσι τὸν φλοῖον τοῦ ξύλου ἀφρηπασμένον, καὶ κατὰ τοῦτο ῥάφους αἱ μεταδρομαὶ ἔσονται. (19) Ἐὰν μὲν οὖν τοῦ προσθίου ποδὸς ἄλῃ, ταχὺ ληφθήσεται· ἐν γὰρ τῷ δρόμῳ πᾶν τὸ σῶμα τύπτει καὶ τὸ πρόσωπον· ἐὰν δὲ τοῦ ὀπίσθεν, ἐφελκόμενον τὸ ξύλον ἐμποδῶν ὅλω ἐστὶ τῷ σώματι· ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς δικράας τῆς ὕλης ἐμπίπτει φερόμενον, καὶ ἐὰν μὴ ἀπορρήξῃ τὴν σιρίδα, καταλαμβάνεται αὐτοῦ. (20) Χρηὴ δ', ἐὰν οὕτως ἑλθῇ ἡ περιγεγόμενος πόνω, ἐὰν μὲν ἢ ἄρῃν, μὴ προσεῖναι ἐγγύς· τοῖς γὰρ κέρασι καίει καὶ τοῖς ποσίν· ἀποθῇ οὖν ἀκοντίζειν. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ἀνευ ποδοστράβης διωκόμενοι, ὅταν ἢ ἡ ὥρα θερινή· ἀπαγορεύουσι γὰρ σφόδρα, ὥστε ἐστῶσαι ἀκοντίζονται· ῥιπτοῦσι δὲ καὶ εἰς τὴν θάλατταν, ἐὰν κατέχωνται, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἀπορούμεναι· ὅτε δὲ διὰ δυσπνοιαν πίπτουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Πρὸς δὲ τὸν ὅν τὸν ἀγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικὰς, Κρητικὰς, Λοκρίδας, Λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια, ποδοστράβας. Πρῶτον μὲν οὖν χρηὴ εἶναι τὰς κύνας ἐκ τούτου τοῦ γένους μὴ τὰς ἐπιτυχούσας, ἵνα ἔτοιμοι ὦσι πολεμεῖν τῷ θηρίῳ. (2) Αἱ δὲ ἄρκυς λίνων μὲν τῶν αὐτῶν ὄνπερ αἱ τῶν λαγῶν, ἔστωσαν δὲ πεντεκαετταρακοντάλινοι ἐκ τριῶν τόνων, ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ πεντεκαίδεκα λίνων, ἀπὸ δὲ τοῦ κορυφαίου τὸ μέγεθος δεκάμματος, τὸ δὲ βάθος τῶν βρόχων πυγόνος· οἱ δὲ περιδρομοὶ ἡμίολιοι τοῦ τῶν ἀρκῶν πάχους· ἐπ' ἄρκυς δὲ δακτυλίου ἐχέτωσαν, ὑφείσθωσαν δ' ὑπὸ τοὺς βρόχους, τὸ δὲ ἄκρον αὐτῶν ἐκπεράτω ἔξω διὰ τῶν δακτυλίων· ἱκαναὶ δὲ πεντεκαίδεκα. (3) Τὰ δὲ ἀκόντια ἔστω παντοδαπὰ, ἔχοντα τὰς λόγχας εὐπλατεῖς καὶ ξυρήκεις, ῥάβδους δὲ στιφράς. Τὰ δὲ προβόλια, πρῶτον μὲν λόγχας ἔχοντα τὸ μὲν μέγεθος πενταπαλαιότους, κατὰ δὲ μέσον τὸν αὐλὸν κνύδοντας ἀποκεχαλκευμένους, στιφροὺς, καὶ τὰς ῥάβδους κρανεῖνας δορατοπαχεῖς. Αἱ δὲ ποδοστράβαί τιμοὶ αἱ τῶν ἐλάφων. Συγκυνηγέται δ' ἔστωσαν· τὸ γὰρ θηρίον μόλις καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀλίσκεται. Ὅπως δὲ δεῖ τούτων ἕκαστῳ χρῆσθαι πρὸς θήραν διδάξω. (4) Πρῶτον μὲν οὖν χρηὴ ἐλθόντας οὐ ἂν οἴωνται εἶναι ὑπάγειν

tabunda restitat. Observet autem venator, cum canibus, cervas quæ in montibus degunt, matutino præsertim, nec minus etiam reliquo diei tempore; quæ cultis in locis, ante lucem. Quippe non tantum noctu capiuntur in montibus, sed etiam interdiu, propter solitudinem: in locis autem cultis, noctu; idque propterea, quod homines admodum interdiu cervæ metuant. Quum autem pedicam eversam repererit, solutis et incitatis canibus insequatur, qua lignum tractum erit; et quonam id tendat, observet. Plerumque vero non obscurum erit. Nam et lapides erunt loco moti, et ligni tracti vestigia manifesta in arvis exstabant. Si per aspera loca feratur, delibrati ligni cortex saxis adhærebit, et hoc ipso signo facilius erit insequutio. Quod si fera pede capta fuerit anteriori, cito in potestatem veniet. Nam lignum inter currendum corpus totum et os percutit. Sin posteriore, lignum, quod ægre trahitur, universum corpus impedit. Nonnunquam et in bifida quædam per silvam incidit, dum ita trahitur; et nisi funiculum abruperit cerva, illic deprehenditur. Quod si feram venator vel hoc modo vel cursu victam ceperit, si mas sit, propius adire non debet: nam et cornibus ferit, et pedibus. Itaque jaculis eminus utendum. Capiuntur etiam sine pedicis, quum quis cervas æstate persequitur. Quippe cursu tam vehementer exanimantur, ut etiam stantes jaculis se conficiendas exhibeant. Idem ubi ex propinquo urgentur, ad incitas redactæ tam in mare quam in alias aquas se conijciunt: non nunquam deficiente spiritu, concidunt.

CAPUT X.

At in aprum silvestrem canes comparet Indicas, Cretenses, Locrenses, Lacernas; casses, jacula, venabula, pedicas. Ac primum quidem canes ex hoc genere oportet esse minime vulgares, ut ad pugnandum cum fera paratæ sint ac promptæ. Retia ex iisdem filiis, quibus ad leporina utendum diximus, necti oportet: sed constant filiis quinque et quadraginta, staminibus tribus, unoquoque stamine ex quindecim filiis torto. A summo limbo plectantur in altitudinem nodis decem; macularum latitudo sit cubiti minoris. Funes adducentes retium crassitiem habeant sesquialteram, et in alis annulos; trajiciantur autem per maculas, ita ut fines eorum per annulos excurrant. Sufficient retia quindecim. Jacula ex varia sint materia, spicula habentes satis lata et acuta novaculæ instar, hastiliæque firma. Venabula vero primum habeant spicula quindm palmorum, et ubi spiculum hastili adnectitur, ad eum locum medium dentes sint exstantes ferruminati, firmi; ipsaque hastilia cornea sint, crassitudine hastæ. Pedicæ quales cervorum, sunt. Sed venationis comites adsint. Quippe fera ista vix a multis etiam capitur. Quomodo autem singulis instrumentis hisce sit utendum ad venationem, ostendam. Primum igitur, quum ad locum venerint, ubi aprum esse conijciunt, adducere

τὸ κυνηγέσιον, λύσαντας μίαν τῶν κυνῶν τῶν Λακαι-
ων, τὰς δ' ἄλλας ἔχοντας δεδεμένους συμπεριέναι τῇ
κυνί. (6) Ἐπειδὴν δὲ λάβῃ αὐτοῦ τὰ ἴχνη, ἐπεσθαι
ἐξῆς τῇ ἱγνεύσει, ἡγουμένη ἀκολουθία. Ἔσται δὲ καὶ
τοῖς κυνηγέταις πολλὰ δῆλα αὐτοῦ, ἐν μὲν τοῖς μαλα-
κοῖς τῶν χωρίων τὰ ἴχνη, ἐν δὲ τοῖς λασίοις τῆς ὕλης
κλάσματα· ὅπου δ' ἂν δένδρα ᾖ, πληγαὶ τῶν ὀδόντων.
(6) Ἡ δὲ κύων ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφίεται τόπον ὑλώδη
ἱγνεύουσα. Κατακλίνεται γὰρ τὸ θηρίον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
εἰς τοιαῦτα· τοῦ μὲν γὰρ χειμῶνος ἐστὶν ἀλεινὰ, τοῦ δὲ
θέρους ψυγεῖν. (7) Ἐπειδὴν δ' ἀφίκεται ἐπὶ τὴν εὐνὴν,
ὕλακτε· ὃ δ' οὐκ ἀνίσταται ὡς τὰ πολλά. Λαβόντα
οὖν τὴν κύνα καὶ ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων δῆσαι ἀπο-
θεν ἀπὸ τῆς εὐνῆς πολλὰ καὶ εἰς τοὺς ὄρους ἐμβάλλε-
σθαι τὰς ἄρκυς, ἐπιβάλλοντα τοὺς βρόχους ἐπὶ ἀπο-
σχαλιδώματα τῆς ὕλης δικρᾶ· τῆς δὲ ἄρκυος αὐτῆς
μακρὸν προήκοντα κόλπον ποιεῖν, ἀντηρίδας ἐνδοθεν
ἐκατέρωθεν ὑφιστάντα κλῶνας, ὅπως ἂν εἰς τὸν κόλπον
διὰ τῶν βρόχων αἱ αὐγαὶ τοῦ φέγγους ὡς μάλιστα ἐνέ-
χωσιν, ἵνα προσθέντι ὡς φανότατον ᾖ τὸ ἔσω· καὶ τὸν
περίδρομον ἐξάπτειν ἀπὸ δένδρου ἰσχυροῦ, καὶ μὴ ἐκ
ράχου· συνεχόνται γὰρ ἐν τοῖς φιλοῖσι οἱ ῥάχοι. Ὑπὲρ
δὲ ἐκάστης ἐμφράττειν τῇ ὕλῃ καὶ τὰ δύσορμα, ἵνα εἰς
τὰς ἄρκυς ποιῇται τὸν δρόμον [καὶ] μὴ ἐξαλλάττων.
(8) Ἐπειδὴν δὲ στῶσιν, ἐλθόντας πρὸς τὰς κύνας λύσαι
ἀπάσας καὶ λαβόντας τὰ ἀκόντια καὶ τὰ προβόλια προ-
ιέναι. Ἐγκελεύειν δὲ ταῖς κυσὶν ἕνα τὸν ἐμπειρότα-
τον, τοὺς δ' ἄλλους ἐπεσθαι κοσμίως ἀπολείποντας ἀπ'
ἀλλήλων πολλὰ, ὅπως ἂν ᾖ αὐτοῦ ἱκανὴ διαδρομή· ἐάν
γὰρ ὑποχωρῶν ἐμπέσῃ εἰς πυκνοῦς, κίνδυνος πληγῆναι·
ὃ γὰρ ἂν προσπέσῃ, εἰς τοῦτον τὴν ὁργὴν κατέθετο.
(9) Ἐπειδὴν δ' αἱ κύνες ἐγγὺς ὦσι τῆς εὐνῆς, ἐπει-
λασι· θορυβούμενος δ' ἐξαναστήσεται, καὶ ἥτις ἂν τῶν
κυνῶν προσφέρηται αὐτῇ πρὸς τὸ πρόσωπον, ἀναρρί-
ψει· θέων δ' ἐμπεσεῖται· ἐάν δὲ μὴ, μεταθεῖν ἀνάγκη.
Καὶ ἐάν μὲν ᾖ τὸ χωρίον καταφερές ἐν ᾧ ἂν ἔχῃ αὐ-
τὸν ἡ ἄρκυς, ταχὺ ἐξαναστήσεται· ἐάν δὲ ἀπεδόν, εὐ-
θὺς ἐστήσεται περὶ αὐτὸν ἔχων. (10) Ἐν τούτῳ δὲ τῷ
καιρῷ αἱ μὲν κύνες προσκείμεναι· αὐτοὺς δὲ γρῆ φυ-
λαττομένους αὐτὸν ἀκοντίζειν, καὶ λίθοις βάλλειν, πε-
ρισταμένους ὀπισθεν καὶ παλὺ ἀποθεν, ἕως ἂν κατα-
τείνῃ προωθῶν αὐτὸν τῆς ἄρκυος τὸν περίδρομον. Ἐῖτα
δστις ἂν ᾖ τῶν παρόντων ἐμπειρότατος καὶ ἐγκρατέ-
στατος προσελθόντα ἐκ τοῦ πρόσθεν τῷ προβολίῳ παίειν.
(11) Ἐάν δὲ μὴ βούληται ἀκοντίζόμενος καὶ βαλλόμε-
νος κατατείναι τὸν περίδρομον, ἀλλ' ἐπανιεὶς ἔχῃ πρὸς
τὸν προσιόντα περίδρομον ποιούμενος, ἀνάγκη, ὅταν
οὕτως ἔχῃ, λαβόντα τὸ προβόλιον προσιέναι, ἔχεισθαι
δ' αὐτοῦ τῇ μὲν χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ πρόσθεν, τῇ δ' ἑτέρα
ὀπισθεν· κατορθοὶ γὰρ ἡ μὲν ἀριστερὰ αὐτοῦ, ἡ δὲ
δεξιὰ ἐπεμβάλλει· ἐμπροσθεν δὲ ὁ πούς ὁ μὲν ἀριστε-
ρός ἐπέσθῃ τῇ χειρὶ τῇ ὁμωνύμῳ· ὁ δὲ δεξιὸς τῇ ἑτέρᾳ.
(12) Προσιόντα δὲ προβάλλεσθαι τὸ προβόλιον, μὴ πολ-
λῷ μείζω διαβάντα ἢ ἐν πάλῃ, ἐπιστρέφοντα τὰς

canum gregem debent, una de canibus Lacenis soluta : re-
liquas loris adstrictas tenentes, cum soluta circumeant.
Ubi vero canis hæc apri vestigia deprehenderit, ducentem
per ea comitando debent constanter sequi. Sed et ipsis
venatoribus argumenta multa prodent aprum, velut in mol-
libus locis, vestigia; in silvosis, ramorum fragmenta; ubi
arbores fuerint, dentium ictus. Canis autem ut plurimum
ad locum aliquem silvosum indagando perveniet, quod in
ejusmodi locis fera plerumque recumbit. Nam hieme cali-
diuscula sunt, æstate frigidiuscula. Cum ad apri cubile
pervenerit, latrat : ille vero plerumque surgere non solet.
Sumant igitur canem, et eam cum aliis omnino procul a
cubili religant, ac retia in locos ab apro tritos injiciant, et
maculas in erectos silvæ stipites bifidos imponant. Ipsius
autem retis sinum longum producentes, intrinsecus ramos
utrinque supponant tanquam sustentacula; quo per maculas
splendor lucis in illum sinum maxime tendat, ut accurrenti
apro pars interior sit quam lucidissima. Funem adducen-
tem ab arbore firma religant, non ad arbusculam. Quippe
nudis in locis arbusculæ funem intentum sequuntur. Circa
singulas plagas ea loca, per quæ rueret aper, ramis arborum
obstruant, ut in ipsa retia cursu feratur, nec usquam defle-
ctat. Quum retia tetenderint, ad canes redeant, omnesque
solvant, et jaculis venabulisque sumptis procedant. Canes
unus aliquis incitet, qui ejus rei sit peritissimus. Reliqui
ordine sequantur, magnis intervallis alius ab alio distantes,
ut transitus feræ satis late pateat. Nam si retrocedens in
confertos incidit, periculum est ut saucientur. Etenim
iram suam in eum effundere solet, cuicumque incidit.
Canes autem, quum jam a cubili propius aberunt, impetum
facient : ille perturbatus exsurget, et quæcumque canis ad
os ejus cum impetu feretur, eam in altum jactabit : simul
currens, in plagas incidet. Sin minus, omnino cursu per-
sequendus erit. Quod si declivis fuerit locus, in quo reti
captus detinetur, cito exsurget; si planus, illico stabit, in
se ipsum intentus. Tum vero incumbent canes; et ipsi ve-
natores, ab eo sibi caventes; tela conicere debent, et lapi-
des in eum torquere, a tergo circumstantes, et longo quidem
ex intervallo, donec se ipsum propellens, retis funem ad-
ducentem humi detraxerit. Tunc aliquis eorum qui adsunt,
peritissimus, et inprimis apro capiando idoneus, in eum
progressus, a fronte venabulo feriat. Quod si petitus
ictusque telis ac lapidibus, funem illum deprimere noluerit,
sed in accedentem conversus tendat, se ipsum circumagens :
tum scilicet, ita re comparata, necesse est venatorem sum-
pto venabulo accedere, tenentem id antea manu sinistra,
posterius altera. Nam telum sinistra dirigit, dextra impellit
et urget. Anterior autem pes sinister manum cognominem
sequatur, dexter dextram. Accedens vero, venabulum ob-
jiciat, cruribus non multo plus divaricatis, quam in lucta
fieri solet, ac toto latere laevo ad manum laevam converso.

πλευρὰς τὰς εὐωνύμους ἐπὶ τὴν χεῖρα τὴν εὐώνυμον εἶτα εἰςδελύποντα εἰς τὸ δῆμα τοῦ θηρίου ἐνθυμούμενον τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκείνου. Προσφέρειν δὲ τὸ προβόλιον φυλαττόμενον μὴ ἐκρούσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῇ κεφαλῇ ἐκνεύσας· τῇ γὰρ ῥύμη τῆς ἐκρούσεως ἔπεται. (13) Παθόντα δὲ τοῦτο πίπτειν δεῖ ἐπὶ στόμα καὶ ἔχεσθαι τῆς ὕλης κάτωθεν· τὸ γὰρ θηρίον ἐὰν μὲν οὕτως ἔχοντι προσπέσῃ, διὰ τὴν σιμότητα τῶν ὀδόντων τὸ σῶμα οὐ δύναται ὑπολαβεῖν· ἐὰν δὲ μετεώρῳ, ἀνάγκη πληγῆναι. Πειράται μὲν οὖν μετεωρίζειν· ἐὰν δὲ μὴ δύνηται, ἀμφιδὰς πατεῖ. (14) Ἀπαλλαγὴ δὲ τούτων μία ἐστὶ μόνη, ὅταν ἐν τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ ἔχῃται, προσελθόντα ἐγγὺς τῶν συγκυνηγετῶν ἕνα ἔχοντα προβόλιον ἐρεθίζειν ὡς ἀφήσονται· ἀφιέναι δὲ οὐ χρὴ, μὴ τύχῃ τοῦ πεπτωκότος. (15) Ὅταν δὲ ἴδῃ τοῦτο, καταλιπὼν ὃν ἂν ἔχῃ ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸν ἐρεθίζοντα ὑπ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπιστρέφει. Τὸν δὲ ταχὺ ἀναπνέδαν, τὸ δὲ προβόλιον μεμνησθαι ἔχοντα ἀνίστασθαι· οὐ γὰρ καλὴ ἡ σωτηρία ἄλλως ἢ κρατῆσθαι. (16) Προσφέρειν δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προτείνει ἐντὸς τῆς ὠμοπλατῆς ἢ ἡ σφαγὴ καὶ ἀντρεῖσαντα ἔχειν ἐβρωμένως· ὃ δ' ὑπὸ τοῦ μένους πρόεισι, καὶ εἰ μὴ κωλύοιεν οἱ κνώδοντες τῆς λόγχης, ἀφίκοιτο· ἂν δὲ τῆς βράβδου προωθῶν αὐτὸν πρὸς τὸν τὸ προβόλιον ἔχοντα. (17) Οὕτω δὲ πολλὰ ἡ δύναμις ἐστὶν αὐτοῦ ὥστε καὶ ἂ οὐκ ἂν οἰοίτο τις πρόσσιν αὐτῷ· θενωτῶς γὰρ εὐθὺς ἐὰν τις ἐπὶ τὸν ὀδόντα ἐπιθῇ τρίχας, συντρέχουσιν· οὕτως εἰσὶ θερμοφῶντι δὲ διάπυροι, ὅταν ἐρεθίζηται· οὐ γὰρ ἂν τῶν κυνῶν ἀμαρτάνων τῇ πληγῇ τοῦ σώματος ἄκρα τὰ τριχώματα περιεπίμπρα. (18) Ὁ μὲν οὖν ἄρβρην τοσαῦτα καὶ ἐτι πλείω πράγματα παρασχὼν ἀλίσκεται.

Ἐὰν δὲ θήλεια ἢ ἡ ἔμπεσοῦσα, ἐπιθόντα παῖειν φυλαττόμενον μὴ ὥσθεις πέσῃ· παθόντα δὲ τοῦτο πατεῖσθαι ἀνάγκη καὶ δάκνεσθαι. Ἐκόντα οὖν οὐ χρὴ ὑποπίπτειν· ἐὰν δὲ ἄκων ἔλθῃ εἰς τοῦτο, διαναστάσεις γίνονται αἱ αὐταὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἄρβενος· ἐξαναστάντα δὲ δεῖ παῖειν τῷ προβόλιῳ, ὥς ἂν ἀποκτείνῃ.

19. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ὧδε. Ἰστανται μὲν αὐτοῖς αἱ ἄρκυς ἐπὶ τὰς διαβάσεις τῶν ναπῶν εἰς τοὺς δρυμοὺς, τὰ ἄγκη, τὰ τραχεά, ἢ εἰςβολαὶ εἰς τὰς ὀργάδας καὶ τὰ ἔλη καὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ τεταγμένος ἔχων τὸ προβόλιον φυλάττει τὰς ἄρκυς. Οἱ δὲ τὰς κύνας ἐπάγουσι τοὺς τόπους ζητοῦντες τοὺς καλλίστους· ἐπειδὴν δὲ εὐρεθῇ, διώκεται. (20) Ἐὰν οὖν εἰς τὴν ἄρκυν ἐμπίπτῃ, τὸν ἄρκυωρὸν ἀναλαβόντα τὸ προβόλιον προσεῖναι καὶ χρῆσθαι ὡς εἰρηκα· ἐὰν δὲ μὴ ἐμπέσῃ, μεταθεῖν. Ἀλίσκεται δὲ καὶ ὅταν ἢ πνίγῃ διωκόμενος ὑπὸ τῶν κυνῶν· τὸ γὰρ θηρίον καίπερ υπερβάλλον δυνάμει ἀπογορεύει ὑπέρρασθμον γιγνόμενον. (21) Ἀποθνήκουςι δὲ κύνες πολλὰ ἐν τῇ τοιαύτῃ θήρῃ, καὶ αὐτοὶ οἱ κυνηγέται κινδυνεύουσιν. Ὅταν δ' ἐν ταῖς μεταδρομαῖς ἀπειρηκότες ἀναγκάζονται προσεῖναι τὰ προβόλια ἢ ἐν ὕδατι ὄντι ἢ ἀφεστυτὶ πρὸς ἀποκρήμνῳ ἢ ἐκ

Deinde feræ frontem et oculos inspiciat, capitis in ea motum observans. Venabulum infligens, caveat ne ictu declinatione capitis evitato, venabulum de ei manibus excutiat. Quippe sequitur excussionis impetum. Id autem si cui contigerit, pronus in os cadat oportet, et subjectæ sibi materiei adhæreat. Nam si fera in aliquem ita positum irruerit, prehendere, quia dentes ejus sunt simi, corpus nequit; sin erectus sit, necesse est eum sauciari. Sublevare quidem altius eum nititur; verum id si nequeat, hinc inde incensum proculcat. In hoc vero discrimine constitutus unam duntaxat hanc viam liberationis habet, ut venationis sociorum quispiam cum venabulo accedens, velut hoc immisurus, aprum irritet. Non emittendum id tamen, ne lapsus feriat. Hoc aper ubi conspexerit, omisso illo, quem sub se premit, in provocantem præ ira et furore convertetur. Tunc ille celeriter exsiliat, memor interim ut cum venabulo surgat. Nam alia ratione salutis honeste non consulat, nisi fera superata. Rursus ergo venabulum eodem modo, quo prius, infligat; ac ferrum intra scapulas, ubi jugulum est, admoveat; et obnixus acriter venabulo incumbat. Ille præ animi ardore progreditur, et nisi dentes spiculi prohiberent, per hastile se propellens ad eum penetraret, qui venabulum tenet. Adeo autem magna vis ejus est, ut ipsi etiam insint ea quæ nemo putaret: quippe recenter occisi dentes adeo fervent, ut eis impositi pili, in se contrahantur. Videnti vero, si quando provocatus irritetur, ignescunt. Nam alioquin aberrans in ictu a canum corpore, summos eorum pilos hinc inde non adureret. Ac mas quidem tot negotiis, atque etiam pluribus exhibitis, capitur.

At feminam, si ea inciderit in retia, venator accurrens feriat; non sine cautione tamen, ne impulsus cadat: quod si contigerit, proteratur necesse est, ac mordeatur. Non est igitur sponte cadendum. At si quis huc pervenerit invitus, ei non aliter surgendum est, quam qui sub masculo ceciderit. Exsurgens vero, venabulo percutiat oportet, donec eam occiderit.

Solent autem hoc etiam modo capi. Tenduntur eis retia ad transitus convallium in loca nemorosa, ad valles, ad aspera loca, ubi patent aditus ad prata herbosa et paludes, et aquas. Is, cui datum est hoc negotii, retia venabulo instructus servat: alii canes adducunt, aptissima quæque loca perquirunt. Ubi fera inventa fuerit, insequendo petitur. Quod si in retia inciderit, eorum custos accedat, sumpto venabulo; et cum fera sic agat, quemadmodum diximus: sin minus, cursu persequenda est. Capitur etiam, dum æstu medio premitur a canibus. Nam licet hæc fera viribus supra modum præstet, præ nimio tamen anhelitu exanimatur. Pereunt vero multæ in ejusmodi venatione canes, atque etiam venatores ipsi periclitantur. Quum autem persequendo exanimatæ admovere venabula coguntur, sive in aqua, seu in rupis secessu præruptæ fuerit, seu

δασέος μὴ θέλοντι ἐξέναι, οὐ γὰρ κωλύει αὐτὸν οὔτε ἄρκυς οὔτε ἄλλο οὐδὲν φέρεσθαι ὁμάσει τῶ πλησιάζοντι, ὁμῶς μέντοι προσιτέον, ὅταν ἔχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐφυλίαν, δι' ἣν εἰλοντο ἐκπονεῖν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. (22) Χρηστέον δὲ τῶ προβολῶ καὶ ταῖς προβολαῖς τοῦ σώματος ὡς εἴρηται· εἰ γὰρ τι καὶ πάσχοι, οὐκ ἂν διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς ποιεῖν πάσχοι. Ἰστανται δὲ αἱ ποδοστράβαι αὐτοῖς ὥσπερ τοῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις, καὶ ἐπισκέψεις αἱ αὐταὶ καὶ μεταδρομαὶ καὶ αἱ πρόσοδοι καὶ αἱ χρεῖαι τοῦ προβολίου. (23) Τὰ δὲ νεογενῆ αὐτῶν θταν ἀλίσκῃται, χαλεπῶς τοῦτο πάσχει· οὔτε γὰρ μονοῦται, ἕως ἂν μικρὰ ᾖ, ὅταν τε αἱ κύνες εὐρωσιν ἢ προϊῶν τι, ταχὺ εἰς τὴν ὕλην ἀφανίζεται· ἐπονται τε ἐπὶ τὸ πολὺ ὧν ἂν ὦσιν ἀμφω χαλεποὶ ὄντες τότε καὶ μᾶλλον μαχόμενοι ὑπὲρ ἐκείνων ἢ ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Λέοντες δὲ, παρδάλεις, λύγκες, πάνθηρες, ἄρκτοι καὶ ἄλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία, ἀλίσκῃται ἐν ξέναις χώραις περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καὶ τὸν Κιττὸν τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, τὰ δ' ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῷ Μυσίῳ καὶ ἐν Πινδῷ, τὰ δ' ἐν τῇ Νύσῃ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄρεσιν ὅσα οἶά τ' ἐστὶ τρέφειν τοιαῦτα. (α) Ἀλίσκῃται δὲ τὰ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι φαρμάκῳ διὰ δυσχωρίαν ἀκονιτικῇ. Παραβάλλουσι δὲ τοῦτο οἱ θηρώμενοι, συμμιγνύντες εἰς τὸ αὐτὸ δῶν ἂν ἕκαστον χαίρῃ περὶ τὰ ὕδατα καὶ πρὸς δ,τι ἂν ἄλλο προσίῃ. (β) Τὰ δὲ αὐτῶν καταβαίνοντα εἰς τὸ πεδίον τῆς νυκτὸς ἀποκλεισθέντα μετὰ ἵππων καὶ θπλῶν ἀλίσκῃται εἰς κίνδυνον καθιστάντα τοὺς αἰρούοντας. (γ) Ἔστι δὲ οἷς αὐτῶν καὶ δρύγματα ποιοῦσι περιφερῇ, μεγάλα, βαθέα, ἐν μέσῳ λείποντες κίονα τῆς γῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦτον εἰς νύκτα ἐπέτεσαν δήσαντες αἶγα, καὶ ἔφραξαν κύκλῳ τὸ δρυγμα ὕλη ὥστε μὴ προορᾶν, εἰσὸδον οὐ λείποντες. Τὰ δὲ ἀκούοντα τῆς φωνῆς ἐν τῇ νυκτὶ κύκλῳ τὸν φραγμὸν περιθέουσι, καὶ ἐπειδὴν μὴ εὐρίσκη δίοδον, ὑπερπηδᾷ καὶ ἀλίσκῃται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Περὶ μὲν αὐτῶν τῶν πράξεων τῶν ἐν τοῖς κυνηγείοις εἴρηται. Ὡφελήσονται δ' οἱ ἐπιθυμήσαντες τοῦτο τοῦ ἔργου πολλὰ· ὑγίειάν τε γὰρ τοῖς σώμασι παρασκευάσουσι καὶ ὀρᾶν καὶ ἀκούειν μᾶλλον, γηράσκειν δὲ ἤττον· τὰ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον μάλιστα παιδεύει. (α) Πρῶτον μὲν τὰ θπλα ὅταν ἔχοντες πορεύωνται ὁδοὺς χαλεπὰς, οὐκ ἀπεροῦσιν· ἀνέξονται γὰρ τοὺς πόνους διὰ τὸ εἰθίσθαι μετὰ τούτων αἰρεῖν τὰ θηρία. Ἐπειτα εὐνάζεσθαι τε σκληρῶς δυνατοὶ ἔσονται καὶ φύλακες εἶναι ἀγαθοὶ τοῦ ἐπιταττομένου. (β) Ἐν δὲ

de loco silvis denso prodire noluerit, (quandoquidem nec a reti, nec alia re quavis impediri se patitur, quominus in adpropinquantem irrual) : rebus ita comparatis, nihilominus eundum in eam, et animi magnitudo, cujus causa cupiditati suæ cum labore satisfaciendum statuerunt, declaranda. Utendum est autem venabulo, et gestu obiectuque corporis, ut dictum est. Nam hoc modo si quid etiam adversi incidat, non id propterea, quod non recte agat venator, acciderit. Ponuntur vero ipsis pedicæ in iisdem locis sicut et cervis : et speculationes eadem sunt, et insequutiones, et aditus, et usus venabuli. Quum scitus eorum recens editi capiuntur, hoc ipsum cum difficultate illis accidit. Quippe non soli vagantur, quamdiu parvi sunt; et quum canes eos invenerint, vel aliquid ipsi præsenſerint, statim se abduunt in silvas : ut plurimum autem ipsos sequuntur parentes ambo, id temporis sæviores, et pro illis acrius quam pro se ipsis pugnantes.

CAPUT XI.

At leones, pardi, lynces, pantheræ, ursi, et aliæ quæcumque sunt ejusmodi feræ, partim peregrinis in locis capiuntur, circa Pangæum montem, et Cittum qui supra Macedoniam est; partim in Olympo Mysio, et in Pindo; aliæ in Nvsa supra Syriam, et juxta montes alios, quotquot idonei sunt alendis hujus generis belluis. Capiuntur verò partim in montibus æconitico veneno, propter asperitatem regionum. Hoc autem venatores rebus iis miscentes, quibus quæque delectatur fera, secus aquas illis objiciunt, et si quid aliud adire consueverint. Partim etiam illæ, quæ noctu in plana descendunt, equis et armis interclusæ et circumventæ, nec sine venatorum discrimine, capiuntur. Sunt quibus et foveas amplas et profundas orbiculari forma conficiunt, in medio relinquentes terræ columnam, cui sub noctem capram religatam imponunt, et undique foveam materiæ silvestri circumsepiunt et obstruunt, ne inspiciendi facultas sit, aditu ad ingrediendum nullo relicto. Illæ vocem noctu audientes, sepe circumcursant; et quum nusquam inveniant aditum, transiliunt, et capiuntur.

CAPUT XII.

Hactenus de iis quæ in venatione faciunda sunt, dictum. Huic autem labori ac studio dedit, magnam inde utilitatem capient. Nam et corporibus valetudinem bonam conciliabunt, et visu audituque meliori fruentur, et serius senescent. Ad disciplinam vero militarem potissimum eos venatio instituit. Primum, ubi gestantibus arma per difficiles vias eundum erit, animos haud despondent. Quippe labores sustinere propterea poterunt, quod iis ad feras capiendas adsuefacti fuerint. Deinde poterunt etiam cubare duriter, et egregios se declarare custodes in eo quod fuerit

ταῖς προσδοκίαις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους ἅμα οἷοί τε ἔσονται ἐπιέναι καὶ τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν διὰ τὸ οὕτω καὶ αὐτοὶ αἰρεῖν τὰς ἀγῆρας. Τεταγμένοι δ' ἐν τῷ πρόσθεν οὐ λείψουσιν τὰς τάξεις διὰ τὸ καρτερεῖν δύνασθαι. (4) Ἐν φυγῇ δὲ τῶν πολεμίων ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διώκονται τοὺς ἐναντίους ἐν παντὶ χωρίῳ διὰ συνήθειαν. Δυστυχῆσαντος δὲ οἰκείου στρατοπέδου ἐν χωρίοις ὑλώδεσι καὶ ἀποκρήμνοις ἢ ἄλλοις γαλεπτοῖς οἷοί τ' ἔσονται καὶ αὐτοὶ σῶζεσθαι μὴ αἰσχυρῶς καὶ ἐτέρους σῶζειν· ἡ γὰρ συνήθεια τοῦ ἔργου παρέξει αὐτοῖς πλεονεξίαν τι εἰδέναι. (5) Καὶ ἥδη τινὲς τῶν τοιούτων πολλοῦ ὄχλου συμμάχων τρεφθέντες τῇ αὐτῶν εὐεξίᾳ καὶ θράσει διὰ δυσχωρίαν ἀμαρτύνοντας τοὺς πολεμίους νενικηκότας ἀναμαχόμενοι ἐτρέψαντο· αἶψα γὰρ ἔστι τοῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εὖ ἔχουσιν ἐγγὺς εἶναι τοῦ εὐτυχῆσαι. (6) Εἰδότες δὲ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὅτι ἐντεῦθεν εὐτόχουν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπιμελείαν τῶν νέων ἐποίησαντο· σπανίζοντες γὰρ καρπῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐνόμισαν θῆρας τοὺς κυνηγέτας μὴ κωλύειν [διὰ] τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ τῇ γῇ φουμένων ἀγρεύειν· (7) πρὸς δὲ τοῦτω μὴ νικητέρειν ἐντὸς πολλῶν σταδίων, ἵνα μὴ ἀφαιροῖντο τὰς θήρας αὐτῶν οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν τέχνην. Ἐώρων γὰρ ὅτι τῶν νεωτέρων ἡ ἡδονὴ μόνῃ αὐτῇ πλείστα ἀγαθὰ παρασκευάζει. Σώφρονάς τε γὰρ ποιεῖ καὶ διακρίνει διὰ τὸ ἐν τῇ ἀληθείᾳ παιδεύεσθαι· (8) [τὰ τε τοῦ πολέμου διὰ τῶν τοιούτων εὐτυχοῦντες ἡσθάνοντο] τῶν τε ἄλλων εἰ τι βούλονται ἐπιτηδεύειν καλῶν οὐδενὸς ἀποστερεῖ ὥσπερ ἕτεροι κακὰ ἡδοναί, ἀς οὐ χρὴ μακιδάνειν. Ἐκ τῶν τοιούτων οὖν στρατιῶται τε ἀγαθοὶ καὶ στρατηγοὶ γίνονται. (9) Ὡν γὰρ οἱ πόνοι τὰ μὲν αἰσχυρὰ καὶ ὑβριστικὰ ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀφαιροῦνται, ἐπιθυμίαν δ' ἀρετῆς ἐνηύξησαν, οὗτοι δὲ ἀριστοὶ· οὐ γὰρ ἂν περιδίδον οὔτε τὴν πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀδικουμένην οὔτε τὴν χώραν πάσχουσιν κακῶς.

10. Λέγουσι δὲ τινες ὡς οὐ χρὴ ἔρᾶν κυνηγεσίῳ, ἵνα μὴ τῶν οἰκείων ἀμελῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι οἱ τὰς πόλεις καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντες πάντες τῶν οἰκείων ἐπιμελέστεροί εἰσιν. (11) Εἰ οὖν οἱ φιλοκυνηγέται παρασκευάζουσιν αὐτοὺς τῇ πατρίδι χρησίμους εἶναι εἰς τὰ μέγιστα, οὐδ' ἂν τὰ ἴδια προοίοντο· σὺν γὰρ τῇ πόλει καὶ σώζεται καὶ ἀπολλύεται τὰ οἰκεία ἐκάστου· ὥστε πρὸς τοῖς αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἰδιωτῶν οἱ τοιοῦτοι σῶζουσιν. (12) Πολλοὶ δὲ ἐπὶ φθόνου ἀλόγιστοι τῶν ταῦτα λεγόντων αἰροῦνται διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν ἀπολέσθαι μᾶλλον ἢ ἐτέρων ἀρετῇ σῶζεσθαι· αἱ γὰρ ἡδοναὶ αἱ πολλαὶ κακαί· ὧν ἡττώμενοι ἢ λέγειν ἢ πράττειν ἐπαίρονται τὰ χεῖρω. (13) Ἐἴτα ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἐχθρὰς ἀναιροῦνται, ἐκ δὲ τῶν κακῶν ἔργων νόσους καὶ ζημίας καὶ θανάτους καὶ αὐτῶν καὶ παιδῶν καὶ φίλων, ἀναισθητῶς μὲν τῶν κακῶν ἔχοντες, τῶν δὲ ἡδονῶν πλεον τῶν ἄλλων αἰσθανόμενοι, οἷς τίς ἂν χρήσαιτο εἰς πόλεως σωτηρίαν; (14) Τοῦτ' αὖ μόνον τῶν κακῶν οὐδεὶς ἔστιν οὐκ ἀφ' ἑξέται ἐρασθεὶς ὧν ἐγὼ παραινῶ παιδεύσεις

imperatum. In hostibus adeundis simul et progredi adversus eos, et facere poterunt quae imperantur; idque propterea, quod eadem ratione feras etiam capere consueverint. In fronte collocati, quum labores tolerare norint, acies haud deserent. In hostium fuga propter consuetudinem et usum quibusvis in locis adversarios recte pariter ac tuto persequuntur. Si quid infeliciter exercitui suo cesserit, in silvis, praeruptis, aliisque difficilibus locis tam se ipsos quam alios absque macula turpitudinis conservare poterunt. Nam praebit hoc iis ipse rei usus, ut plus aliis norint. Nonnulli quidem tales aliquando, magna sociorum turba in fugam coniecta, jam victores hostes, ob difficultates locorum in errorem abreptos, suo ipsi robore atque audacia praedium instaurando terga dare coegerunt. *Semper enim illi, qui tum a corporibus tum animis egregie comparati sunt, haud procul absunt ab eo ut rem prospere gerant. Quum autem majores quoque nostri cognovissent, hinc prosperos adversus hostes successus suos manare, juventutis curam sibi suscipiendam censuerunt. Nam licet ab initio frugum inopia laborarent, non tamen venatoribus interdicendum venatione judicaverunt, quominus eorum quae supra terram nascuntur, per omnia venentur. Praeterea vetuerunt, intra multa stadia propter urbem venari per noctem, ne hujus artis periti homines venatione fraudarent juvenes. Videbant enim hanc unam voluptatem junioribus utilitates adferre plurimas; quum et prudentes eos reddat, et justos, quod in rebus ipsis instituantur. [Itidem res bellicas per haec sibi cedere feliciter intelligebant.] Eadem voluptas a ceteris quoque praeciaris et honestis rebus, quibus se dare velint, minime juvenes arceat; quod aliae voluptates improbae faciunt, quae discendae non sunt. Ex his igitur et boni milites, et imperatores boni evadunt. Quorum enim labores ex animis et corporibus turpitudinem et insolentiam expellunt, et studium virtutis excitant, ii praestantissimi sunt: quippe qui nec injurias patriae illatas, nec regionis et agri vastationem sint neglecturi.

Dicunt vero nonnulli, non esse studio venationis indulgendum, ne res familiaris negligatur: quum non norint, eos rei familiari attentiores esse, qui derepublica et amicis bene merentur. Quod si studiosi venationis ita se comparant, ut patriae maximis in rebus utiles sint; nec privata certe negligunt. Nam uniuscujusque fortunae sic cum republica conjunctae sunt, ut cum ea pariter et incolumes sint, et evertantur. Itaque viri tales simul et suam et aliorum rem privatam conservant. Multi tamen ex illis, qui haec dicitant, per invidiam imprudentes, sua ipsorum ignavia perire malunt, quam aliorum virtute servari. Nam plurimae voluptates pravae sunt, quibus servientes, ut pejora dicant aut faciant, inducuntur. Hinc vana et inconsiderata oratione sibi odia pariunt, improbis vero factis morbos, damna, necesse, non sibi solum, sed etiam liberis, et amicis arcessunt; omni vitiorum sensu destituti, sed eodem ad voluptates ceteris acriore praediti; quorum opera quis uti ad reipublicae salutem possit? At his a vitiis nemo non absternebit, qui excitatus illorum studio fuerit, quae ipse praecipio. Nam honesta institutio docet parere

γὰρ καλὴ διδάσκει χρῆσθαι νόμοις καὶ λέγειν περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀκούειν. (16) Οἱ μὲν οὖν παρασχόντες αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀεὶ τι μοχθεῖν τε καὶ διδάσκεισθαι αὐτοῖς μὲν μαθήσεις καὶ μελέτας ἐπιπόνους ἔχουσι, σωτηρίαν δὲ ταῖς ἑαυτῶν πόλεσιν· οἱ δὲ μὴ θέλοντες διὰ τὸ ἐπιπόνον διδάσκεισθαι, ἀλλὰ ἐν ἡδοναῖς ἀκαίροις διάγειν, φύσει οὗτοι κακίστοι. (16) Οὕτε γὰρ νόμοις οὔτε λόγοις ἀγαθοῖς πείθονται· οὐ γὰρ εὐρίσκουσι διὰ τὸ μὴ πονεῖν ὅσον χρὴ τὸν ἀγαθὸν εἶναι· ὥστε οὔτε θεοσεβεῖς δύνανται εἶναι οὔτε σοφοί· τῷ δὲ ἀπαιδεύτῳ χρώμενοι πολλὰ ἐπιτιμῶσι τοῖς πεπαιδευμένοις. (17) Διὰ μὲν οὖν τούτων οὐδὲν ἂν καλῶς ἔχοι· διὰ δὲ τῶν ἀμεινόνων ἅπασαι αἱ ὠφελείαι τοῖς ἀνθρώποις εὐρηγνται· ἀμείνους οὖν οἱ θέλοντες πονεῖν. (18) Καὶ τοῦτο ἐπιδεδεικται μεγάλῳ παραδείγματι· τῶν γὰρ παλαιότερων οἱ παρὰ Χείρωνι ὧν ἐπεμνήσθη νεοὶ ὄντες ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν κυνηγεσίων πολλὰ καὶ καλὰ ἔμαθον· ἐξ ὧν ἐγένετο αὐτοῖς μεγάλη ἀρετὴ δι' ἣν καὶ νῦν θαυμάζονται· ἥς ὅτι μὲν ἔρωσι πάντες εὐθελον, ὅτι δὲ διὰ πόνων ἔστι τυχεῖν αὐτῆς, οἱ πολλοὶ ἀφίστανται. (19) Τὸ μὲν γὰρ κατεργάσασθαι αὐτὴν ἀδύλον, οἱ δὲ πόνοι οἱ ἐν αὐτῇ ἐνόητες φανεροί· ἴσως μὲν οὖν, εἰ ἦν τὸ σῶμα αὐτῆς δῆλον, ἦτον ἂν ἡμέλουν οἱ ἄνθρωποι ἀρετῆς, εἰδότες ὅτι ὥσπερ αὐτοῖς ἐκεῖνη ἐμφανὴς ἔστιν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ὑπ' ἐκείνης δρῶνται. (20) Ὅταν μὲν γάρ τις δρᾷται ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου, ἅπας ἑαυτοῦ ἔστι βελτίων, καὶ οὔτε λέγει οὔτε ποιεῖ αἰσχρὰ οὐδὲ κακὰ, ἵνα μὴ θοῇ ὑπ' ἐκείνου. (21) Ὅτι δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ οὐδέποτε ἐπισκοπεῖσθαι πολλὰ κακὰ καὶ αἰσχρὰ ἐναντὶον ποιῶσιν, ὅτι αὐτὴν ἐκείνοι οὐχ ὁρῶσιν· ἡ δὲ πανταχοῦ πάρεστι διὰ τὸ εἶναι ἀθάνατος καὶ τιμᾶν τοὺς περὶ αὐτὴν ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ κακοὺς ἀτιμᾶζει. (22) Εἰ οὖν εἰδεῖεν τοῦτο ὅτι θεᾶται αὐτοὺς, ἔντο ἂν ἐπὶ τοὺς πόνους καὶ τὰς παιδεύσεις αἷς ἀλίσκεται μόλις, καὶ κατεργάζονται ἂν αὐτήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Θαυμάζω δὲ τῶν σοφιστῶν καλουμένων ὅτι φασὶ μὲν ἐπ' ἀρετὴν εἶναι οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἄγουσι δ' ἐπὶ τοῦναντίον· οὔτε γὰρ ἄνδρα που ἑωράκαμεν ὅτιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν, οὔτε γράμματα παρέχονται ἐξ ὧν χρὴ ἀγαθοὺς γίνεσθαι, (2) ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναί, ἀρετὴ δ' οὐκ ἐν· διατριβὴν δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασί τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι μάτην καὶ ἑτέρων κωλύει χρησίμων καὶ διδάσκει κακὰ. (3) Μένωμαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζόνως· περὶ δὲ ὧν γράφουσιν ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐξήγηται, γινώμαι δὲ ὁρθῶς ἔχουσαι αἷς ἂν παιδεύονται οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν οὐδαμῶς. (4) Ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μὲν εἰμι, οἶδα δὲ ὅτι κράτιστον μὲν ἔστι παρὰ αὐτῆς τῆς φύσεως τὸ ἀγαθὸν διδάσκεισθαι· δεύτερον δὲ παρὰ τῶν ἀληθῶς ἀγαθὸν τι ἐπισταμένων μάλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐξαπατᾶν

legibus, deque iis et loqui et audire quæ justa sunt. Quapropter ii qui sic se gerunt, ut semper aliquem obire laborem, et doceri velint, studia quidem illi et exercitationes sibi laboriosas sectantur, sed civitatibus suis salutare : qui vero laboris vitandi causa doceri nolunt, sed vitam potius in voluptatibus immodicis exigendam statuunt, ingenii præditi sunt improbiis. Quippe nec legibus, nec admonitionibus rectis obtemperant. Dum enim laborem fugiunt, qualis esse vir fortis et egregius debeat, non inveniunt. Itaque nec religiosi esse possunt, nec sapientes : quumque se gerant, ut rectæ institutionis expertes, bene institutos plerumque reprehendunt. Nequit ergo quidquam in statu per hos esse prospero, quum his meliorum opera mortalibus omnia commoda concilientur. Ideoque sequitur, eos esse meliores, qui labores suscipere non recusant. Exemplum id demonstratum insigni. Nam veteres illi apud Chironem, quorum mentionem feci, facto a venationibus ætate prima initio, multas et egregias artes didicerunt : ex quibus magnum virtutis fructum consequuti sunt, propter quam nunc quoque sunt in admiratione. Atque hanc quidem ab omnibus amari, manifestum est ; sed quia labore comparatur, multi ab ea resiliunt. Etenim adipiscendi eam spes dubia est, in acquirendo labores manifesti sunt. Quod si virtutis quasi corpus quoddam conspici posset, minus eam mortales fortasse negligerent : quando perinde scirent ab ea se cerni, atque ipsa eorum oculis esset exposita. Quilibet enim, quum ab amato conspicitur, se ipso melior existit : et a dictis ac factis turpibus et improbis abstinere, ne ab illa talia conspiciantur. Quum autem a virtute se non putent inspicere, multa palam et improba et fœda perpetrare ; idque propterea, quod eam non cernant. Illa vero quum immortalis sit, ubique adest : et recte se in eam gerentes, honore afficit ; improbos infamia notat. Itaque si conspici se ab ea scirent, ad labores et disciplinas accederent, quibus capitur, licet ægre ; suamque in potestatem illam redigerent.

CAPUT XIII.

Mirum hoc vero mihi de illis hominibus videtur, qui sapientiæ professores appellantur, quod eorum plerique se juvenibus ad virtutem duces esse dicant, quum potius eis ad contraria se duces præbeant. Quippe neminem adhuc vidimus, quem illi modo sapientiæ professores egregium virum effecerint ; neque scripta proferunt, quibus homines effici meliores possint. Sed multa de rebus vanis ab eis scripta sunt, ex quibus voluptates quidem inanes juvenis, at fructum virtutis nullum percipit. Eadem et remorantur ac detinent illos qui frustra doctrinam ex eis aliquam sibi pollicentur ; et ab aliis utilibus avocant, illorumque loco vitiosa tradunt. Quamobrem eos ob illa quæ graviora sunt, gravius reprehendo : in scriptis vero, quod verba quidem exquisita sint, rectæ vero sententiæ, quibus juniores ad virtutem instituerentur, nusquam adpareant. Equidem licet rerum imperitus, scio tamen optimum esse, ab ipsa natura id quod bonum est, doceri : proximum, ab iis potius qui vere boni alicujus scientiam nacti sunt, quam ab aliis qui

τέχνην ἔχοντων. (5) Ἴσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγω· οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο· ὧν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ καλῶς πεπαιδευμένοι ὁρθῶς ἐγνωσμένα ζητῶ λέγειν· ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειαν, γινώσκαι δὲ, εἰ καλῶς ἔχουσιν. (6) Ψέγουσι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοὺς νῦν σοφιστὰς καὶ οὐ τοὺς φιλοσόφους, ὅτι ἐν τοῖς ὀνόμασι σοφίζονται καὶ οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν. Οὐ λανθάνει δέ με ὅτι καλὸν καὶ ἐξῆς γεγράφθαι· ῥᾶδιον γὰρ ἔσται αὐτοῖς ταχὺ μὴ ὁρθῶς μέμψασθαι· (7) καίτοι γέγραπται γε οὕτως, ἵνα ὁρθῶς ἔχῃ, καὶ μὴ σοφιστικῶς ποιῇ· ἀλλὰ σοφοὺς καὶ ἀγαθοὺς· οὐ γὰρ δοκεῖν αὐτὰ βούλομαι· μάλλον ἢ εἶναι χρήσιμα, ἵνα ἀνεξέλεγκτα ἢ εἰς αἰετ. (8) Οἱ σοφισταὶ δ' ἐπὶ τῷ ἑξαπατᾶν λέγουσι καὶ γράφουσιν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει καὶ οὐδὲνα οὐδὲν ὠφελοῦσιν· οὐδὲ γὰρ σοφὸς αὐτῶν ἐγένετο οὐδεὶς οὐδ' ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ ἑκάστῳ σοφιστὴν κληθῆναι, ὃ ἔστιν δυνεῖδος παρά γε τοῖς εὖ φρονούσι. (9) Τὰ μὲν οὖν τῶν σοφιστῶν παραγγέλματα παραινῶ φυλάττεσθαι, τὰ δὲ τῶν φιλοσόφων ἐνθυμήματα μὴ ἀτιμάζειν· οἱ μὲν γὰρ σοφιστὰι πλουσίους καὶ νέους θηρῶνται, οἱ δὲ φιλόσοφοι πᾶσι κοῖνοι καὶ φίλοι· τύχας δὲ ἀνδρῶν οὕτε τιμῶσιν οὕτε ἀτιμάζουσι.

10. Μὴ ζηλοῦν δὲ μὴδὲ τοὺς ἐπὶ τὰς πλεονεξίας εἰκτῇ ἰόντας, μήτ' ἐπὶ τὰς ἰδίας μήτ' ἐπὶ τὰς δημοσίας, ἐνθυμηθέντα ὅτι μὲν ἀριστοὶ αὐτῶν γινώσκονται μὲν ἐπὶ τὰ βελτίω ἐπιπόνοι τ' εἰσὶν, οἱ δὲ κακοὶ πάσχουσιν τε κακῶς καὶ γινώσκονται ἐπὶ τὰ χεῖρω. (11) Τὰς τε γὰρ τῶν ἰδιωτῶν οὐσίας ἀφαιρούμενοι καὶ τὰ τῆς πόλεως εἰς τὰς κοινὰς σωτηρίας ἀνωφελέστεροί εἰσι τῶν ἰδιωτῶν, τὰ τε σώματα πρὸς τὸν πόλεμον κακίστα καὶ αἰσχίστα ἔχουσι πονεῖν οὐ δυνάμενοι. Οἱ δὲ κυνηγῆται εἰς τὸ κοινὸν τοῖς πολίταις καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ κτήματα καλῶς ἔχοντα παρέχουσιν. (12) Ἔρχονται δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ θηρία, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς φίλους. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς φίλους ἰόντες δύσκληIAN ἔχουσι παρὰ πᾶσιν, οἱ δὲ κυνηγῆται ἐπὶ τὰ θηρία ἰόντες εὐκλειαν· ἰδόντες μὲν γὰρ πολέμια νικῶσι, μὴ ἰδόντες δὲ πρῶτον μὲν ὅτι πάσης τῆς πόλεως ἔχθροίς ἐπιχειροῦσιν ἔπαινον ἔσχον, ἔπειτα ὅτι οὗτ' ἐπ' ἀνδρὸς βλάβῃ οὕτε φιλοκερδεῖα ἔρχονται. (13) Ἐπειτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος βελτίους γίνονται πρὸς πολλὰ καὶ σωφώτεροι δι' οὗ διδάσκωμεν. Ἐὰν γὰρ μὴ πόνοις καὶ ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιμελείαις πολλὰς ὑπερβάλλωνται, οὐκ ἂν ἔλοιεν ἄγρας. (14) Τὰ γὰρ ἀντίπαλα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγωνιζόμενα καὶ ἐν τῇ αὐτῶν οἰκῇ ἐν ἰσχύϊ πολλῇ ἔστιν ὥστε τῷ κυνηγῆτῃ μάτην οἱ πόνοι γίνονται, ἐὰν μὴ μέλζονι φιλοπονία καὶ πολλῇ συνέσει κρατήσῃ αὐτῶν. (15) Οἱ μὲν οὖν κατὰ πόλιν βουλόμενοι πλεονεκτεῖν μελετῶσι νικᾶν φίλους, οἱ δὲ κυνηγῆται, κοινούς ἔχθρους· καὶ τοὺς μὲν ἢ μελέτῃ αὐτῇ ποιεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους πολέμιους ἀμείνους, τοὺς δὲ πολὺ χείρους· καὶ τοῖς μὲν ἢ ἄγρα μετὰ σωφροσύνης, τοῖς δὲ μετὰ αἰσχροῦ θράσους. (16) Κακοσθεῖας δὲ καὶ αἰσχροκερδεῖας οἱ μὲν δύνανται καταφρονεῖν, οἱ δ' οὐ δύνανται· φωνὴν δὲ οἱ μὲν εὐπετῇ ἴσιν, οἱ δ'

fallendi artificium tenent. Itaque verbis forsitan non elegantius utor (hoc enim non adfecto); sed ea, quibus ad virtutem præclare institutis opus est, a me recte cognita proferre cupio. Nam verba quidem ut parum ad institutionem conferunt; ita sententiæ sunt utiles, si doctrinam egregiam contineant. Vituperant autem et alii plerique professores istos sapientiæ sæculi nostri, non sapientiæ studiosos; quod in verbis, non animorum sensibus, sapientiæ suæ acumen ostentent. Nec me latet, quod præstaret hæc a me scripta esse justa cum continuitate. Nam facile ipsis erit, cito nec recte reprehendere. Scripta tamen ita sunt, ut recte se habeant, nec ostentatores sapientiæ, sed reapse sapientes ac bonos efficiant. Neque enim hæc videri malo, quam esse utilia; ut nunquam refutari possint. At illi sapientiæ professores ad fallendum et proferunt et scribunt sua, lucri sui causa, nec quidquam ulli hominum prosunt. Quippe nullus eorum nec fuit, nec est sapiens: sed unicuique sufficit habere nomen professoris sapientiæ (sophistæ), quod apud recte sentientes ignominiosum est. Quapropter horum sapientiæ professorum præcepta cavenda moneo, sapientiæ vero studiosorum (philosophorum) inventa cogitataque nequaquam rejicienda. Nam ut illi sapientiæ professores aucupantur eos qui divites sunt, et juvenes: ita communes sunt et amici omnibus hi sapientiæ studiosi. Fortunas hominum iidem ut in pretio non habent, ita nec ignominiosas ducunt.

Non illos item moneo tibi æmulandos, qui ad captandas conditiones meliores temere feruntur, sive privatis in rebus, seu publicis: et hæc quidem in consideratione, quod optimi ex illis ob res bene gestas noti sint, et sint laboriosi; quum improbi turpiter in ærumnas incidant, et flagitiosis e rebus clari sint. Quippe quum et privatis auferant bona sua, et rempublicam expilent, minus ad salutem communem utilitatis adferunt, quam homines imperiti; et habent corpora bello ineptissima, fœdeque constituta, laboribus ferendis plane impares. At venatores et corpora et bona sua civibus bene comparata in medium exhibent. Et hi quidem feras invadunt, illi amicos. Qui amicos adgrediuntur, apud omnes infames sunt: venatores, dum feras adoriuntur, laudem inveniunt. Nam si feras ceperint, belluas hostiles vincunt; sin minus, laudantur tamen: primum, quia civitatis totius inimicos adgrediuntur; deinde, quod nec cum ullius hominis damno, nec lucri cupiditate id faciant. Ex hoc ipso denique conatu ad pleraque meliores et peritiores evadunt ex ratione quam ostendemus. Quippe nisi laboribus, et cogitationum inventis, et magna diligentia longe præstarent, prædas nullas caperent. Nam hostes eorum pro vita dimicantes, et in suo ipsorum domicilio, magnum robur habent. Itaque venator frustra laboraret, nisi feras industria majori, ac prudentia copiosa superaret. Ergo quotquot in civitate meliori esse supra ceteros conditione volunt, amicos vincere contendunt; venatores autem, communes inimicos. Et hos quidem hæc exercitatio præstantiores facit adversus alios hostes, illos multo deteriores: et sua utrisque venatio, his cum prudentia, illis cum turpi audacia conjuncta. Malitiam et quæstum hi contemnere possunt, illi non possunt: vocem hi bona profertentem emittunt, illi turpem. Adversus ipsum numen nihil illos ab impietate de-

αἰσχροῖν πρὸς δὲ τὰ θεῖα τοῖς μὲν οὐδὲν ἐμποδὼν ἀσεβείν, οἱ δ' εὐσεβέστατοι. (17) Λόγοι γὰρ παλαιοὶ κατέχουσιν, ὥς καὶ θεοὶ τούτῳ τῷ ἔργῳ χαίρουσι καὶ πράττοντες καὶ δρωῖντες ὥστε ὑπάρχειν ἐνθυμουμένους τούτων θεοφιλεῖς τ' εἶναι καὶ εὐσεβεῖς τοὺς νέους, τοὺς ποιοῦντας δ' ἐγὼ παραίνῳ, οἰομένους ὑπὸ θεῶν τοῦ δοῦσθαι ταῦτα. Οὗτοι δ' ἂν εἶεν καὶ τοκεῦσιν ἀγαθοὶ, καὶ πάσῃ τῇ ἑαυτῶν πόλει, καὶ ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν καὶ φίλων. (18) Οὐ μόνον δὲ, ὅσοι ἄνδρες κυνηγεσίῳ ἠράσθησαν, ἐγένοντο ἀγαθοὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες, αἷς ἔδωκεν ἡ θεὸς ταῦτα Ἀρτεμῖς, Ἀταλάντῃ, καὶ Πρόκρις, καὶ εἰ τις ἄλλη.

terret, at hi religiosissimi sunt. Perhibetur enim antiquo mortalium sermone, deos etiam hoc opere tum faciundo tum spectando voluptatem percipere. Quo fit, ut juvenes hæc ad animos revocantes, quæ ipse moneo, si ea faciant, religiosi sint et pii, quum hæc ab aliquo numine spectari arbitrentur : iidemque in parentes, in patriam universam, in unumquemque civium, in amicos egregie se gerant. Neque viri duntaxat, quotquot venationum fuere studiosi, laudem præclaram adepti sunt; sed etiam feminæ, quibus hæc dea Diana largita est, ut Atalanta, Procris, et si qua præter has alia fuit.

ΤΕΛΟΣ.

INDEX

NOMINUM ET RERUM.

Ag. Agesilai Encomium. — *Ap.* Socratis Apologia. — *Ath.* Atheniensium Respublica. — *Conv.* Convivium. — *Eg.* De Re Equestri. — *Exp.* Cyri Expositio seu Anabasis. — *HG.* Historia Græca. — *Hi.* Hiero. — *Inst.* Cyri Institutio seu Cyropaedia. — *Lac.* Lacedaemoniorum Respublica. — *Mag.* De Magistri Equitum Officio. — *Mem.* Socratis Memorabilia. — *Œc.* Œconomicus. — *Vec.* De Vectigalibus. — *Ven.* De Venatione.

A

Abrarnis, promontorium ad Lampsacum, *HG.* II, 1, 29.
Abradatas, Susiorum rex, maritus Pantheæ, mittitur legatus ad regem Bactrianorum de societate belli, *Inst.* V, 1, 2; ab uxore arcessitus fit socius Cyri fidelissimus, VI, 1, 45. Cyri rem curulem adjuvat, *ib.* 48: præest centum curribus, et in pugna cum Creso sortitur locum periculosissimum contra Egyptiorum phalangem, VI, 36; ornatur et excitatur a conjuge carissima, VI, 14, 2. Cadit in pugna, VII, 1, 32; ejus cadaver misere concisum defertur a conjuge ad Pactolum amnem, VII, 13, 4, 10. Lugetur a Cyro, *ib.* 6, 8, 11, 13; qui ei parentat, *ib.* 17. Monumentum, *ib.* 16.
Abrocomas (Satrapa Artaxerxis regis Persarum), hostis Cyri minoris ad Euphratem, *Exp.* I, 13, 20. Ab eo Græci mercenarii deficiunt ad Cyrum, *Exp.* I, 14, 3. Nec Ciliciæ portas nec Phœnicen defendit, *ib.* 5; comburit naves, ne Cyrus Euphratem trajiciat, *ib.* 18; quinto demum die, postquam pugnatum est ad Cunaxa, advenit cum suis copiis, I, 17, 12.
Abrozelmæ, Thrax, interpres Scythiæ, *Exp.* VII, 1, 43.
Abydeni (Abydi incolæ), Lacedaemoniorum socii sub Lysandro, *HG.* II, 1, 18; in Lacedaemoniorum amicitia continentur per Dercyllidam, IV, 13, 3 sqq.; quos jubente Pharnabazo ejicere recusant, licet agrum ipsorum vastet, *ib.* 6. Multi per insidias ab Iphicrate occiduntur, *ib.* 35 sqq. Abydenorum aurifodinae, *ib.* 37.
Abydus, urbs, *Exp.* I, 1, 9. — In Chersoneso e regione Sesti, octo stadiorum spatio ab ea urbe distans, *HG.* IV, 13, 5. *Id.* I, 1, 5. Ab Atheniensibus invaditur, I, 11, 15. Obsessa ab Iphicrate, V, 1, 25 sqq.
Academia (gymnasium Athenis celeberrimum, ab Academio quodam, qui dedicavit, sic dictum), *HG.* II, 11, 8; VI, 7, 49. — Ibi decursiones equestres fiebant, *Mag.* III, 1, 14.
Acanthus, urbs Chalcidices, in agro Olynthiorum, patria Cligenis, auxilia a Lacedaemoniis petit contra Olynthios, *HG.* V, 11, 11. *Id.* III, 6. Acanthii incolæ, V, 11, 23.
Acarnanes, Atheniensibus auxiliantur, *HG.* IV, 11, 17. Cum iisdem juncti Achæos invadunt, IV, 1, 1. Cum Agesilao pugnant et vincuntur, IV, 1, 3; *Ag.* II, 22. Pacem cum Achæis, societatem cum Lacedaemoniis pepigere, *HG.* IV, 11, 1. Vincuntur ab Agesilao et cum Argivis conciliantur, *Ag.* II, 20. Thebanorum socii, *HG.* VI, 1, 23.
Acarnania, pars Helladis, *HG.* VI, 13, 37; *Ag.* II, 20.
Achæi, multi fuerunt in exercitu Cyri minoris, *Exp.* V, 13, 10. Turbæ eorum in reditu, VI, 11, 9 sqq.; III, 24.

— Prodrunt Heracleenses, *HG.* I, 11, 18. Calydonem habentes, ab Acarnanibus, Atheniensibus et Bœotiiis pressi, legatos Lacedaemonem miserunt, et auxilium impetrant, IV, 1, 11, coll. *Ag.* II, 20. Lacedaemonios fere sequuntur, *HG.* III, 11, 26; IV, 11, 18; VI, 11, 2; IV, 18. Ab Epaminonda coguntur Thebanos sequi, VII, 1, 41 sqq. Defendunt Eleos contra Arcadas, VII, 14, 17, 28 sqq. Eorum socii contra Thebanos, VII, 1, 1 et 18.
Achaia, *HG.* IV, 13, 10, 23; VI, 11, 2; VII, 1, 41 sqq.
Achaici Phthiæ montes, *HG.* IV, 13, 9.
Acherusia Chersonesus (peninsula in ora Ponti prope Heracleam). Ibi Hercules descendit ad Cerberum educendum, *Exp.* VI, 11, 2.
Achilles, Pelei et Thetidis filius, discipulus Chironis, *Ven.* 1, 2, 4, 16; et præterea Phœnicis, *Conv.* VIII, 23; *ib.* 31.
Achilleum, (« oppidum juxta tumulum Achillis conditum a Mitylenæis in agro Trojano, » *Plin.*) *HG.* III, 11, 17; IV, 13, 17.
Acragas, V. Agrigentum.
Acrisius, dux Sicyonius, *HG.* VII, 1, 45.
Acrocorinthus (arx Corinthi), *HG.* IV, 14, 4.
Acrorii (in urbe Triphyliae), Lacedaemoniis auxiliantur, *HG.* III, 11, 30; IV, 11, 16. Eorum oppida, VII, 14, 14.
Actis, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
Acumenus, medicus, quo familiariter usus est Socrates, *Mem.* III, 13, 2.
Adeas, dux Sicyonius, Euphronis filius, *HG.* VII, 1, 45.
Adimantus, Leucorophidæ filius, dux Atheniensis, *HG.* I, 14, 21; cum Conone, I, 11, 1. Captus a Lysandro et dimissus, II, 1, 30 sq. Solus humane suaserat in concione Atheniensium de Eginetis, *ib.* 32.
Adusius, Persa, redigit dolo ad concordiam Caras dissidentes, *Inst.* VII, 14, 1; adjuvat Hystaspam in subigenda Phrygia, *ib.* 8. Fit satrapa Cariae, VIII, 1, 7.
Echme, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
Eetæ filius, rex Phasianorum, *Exp.* V, 1, 37. *V. Tiri-bazus.*
Egæ, civitas Achaiae, *HG.* IV, 13, 5.
Egeus pontus, *Œc.* XX, 27.
Egina insula, *HG.* II, 11, 9; V, 1, 2.
Eginetæ, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, 11, 3; ab Lysandro restituntur, *ib.* 9. Vexata Attica, muro cinguntur, V, 1, 2. Conf. V, 14, 61; VI, 11, 1.
Egospotami, s. *Egos* flumen (urbs Chersonesi Thracicae), *HG.* II, 1, 21.

Egosthena, agri Megarensis oppidum, *HG.* V, iv, 18; VI, iv, 26.

Egyptii, Cressi socii, utuntur clypeis magnis longisque hastis, *Inst.* VI, ii, 10; aciem altissimam instruunt, VI, iii, 20; fortiter pugnant, VII, i, 29; occidunt Abtradatam, *ib.* 32; repellunt Persas, *ib.* 34; a Cyro tandem pedem referre coguntur et ceduntur, *ib.* 36; pactu se dedunt Cyro, *ib.* 41; abs quo accipiunt in Asia tres urbes, exinde dictas urbes Egyptiorum, *ib.* 45. — Hostes Persarum, *Exp.* II, v, 13. Eorum arma, I, viii, 9. — Duos reges eligunt, *Ag.* ii, 29.

Egyptus, pars Asiae, secundum veterum geographorum descriptionem, subigitur a Cyro, *Inst.* I, i, 4; VIII, vi, 20. — Hinc mercatores Athenas advehebant navibus res ad victum suaves, *Ath.* ii, 7. — *Mem.* I, iv, 17.

Eneas Stymphalius (oriundus Stymphalo, oppido Arcadiae prope Tegeam) lochagus perit in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, vii, 13.

Eneas, item Stymphalius, praetor Arcadum, *HG.* VII, iii, 1. **Eneas**, Anchise et Veneris filius. Penates et parentem servavit; a quo, Troja capta, omne jus belli abstinerunt Achivi, *Ven.* i, 15. Chironis discipulus, *ib.* 2.

Enesias, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 9.

Enianes (habitantes ad Cetam montem, finitimi Thessalis). Sunt in expeditione Cyri minoris inter copias Menonis Thessali, *Exp.* I, ii, 6. Horum saltatio, VI, i, 7. — Cum Lysandro Haliarti adesse iubentur, *HG.* III, v, 6. Lacedaemoniorum adversarii, IV, iii, 15; *Ag.* ii, 6 et 24.

Eoles, Cressi socii adversus Cyrum, *Inst.* VI, ii, 10. — Sunt cum Agesilao, *HG.* III, iv, 11; IV, iii, 10; *Ag.* i, 14; ii, 11.

Eolis (regio Asiae minoris maritima ab Ionia usque ad Troadem seu Hellespontum), *Exp.* V, vi, 24. — Referitur ad satrapiam Phrygiae majoris, *Inst.* VIII, vi, 7. — Pharnabazi satrapia, *HG.* III, i, 10. Add. III, ii, 13; IV, viii, 33.

Eschines Acarnan, praest cohorti peltastarum Arcadiorum in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, iii, 22; viii, 18.

Eschines, Atheniensis, unus ex Triginta in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2 et 13.

Eschylus Phliasius, amicus Socratis, *Conv.* iv, 63.

Esculapius, Chironis discipulus, mortuos in vitam revocandi et morbos sanandi facultate praeditus, inter deos est relatus, *Ven.* I, 2 et 6. — In ejus templo aquam calidam bibebant aegri, *Mem.* III, xiii, 3.

Ether, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Aethiopia, terminus imperii Persici versus meridiem, *Inst.* VIII, vi, 21; viii, 1.

Etoli, eos Achaeis amicos reddit Agesilaus, *HG.* IV, vi, 14; *Ag.* ii, 20.

Exonenses, tribus Attica, *HG.* II, iv, 26.

Agamemno Dianae sacrificavit, *HG.* III, iv, 3; VII, i, 34.

Agasias Stymphalius, lochagus gravis armaturae in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; indicat servilem statum Apollonidis, III, i, 31. Rem strenue gerit, IV, vii, 11; V, ii, 15. Ridet Lacedaemoniorum regnandi aviditatem, VI, i, 30. Legatus mittitur ad Heracleotas, VI, ii, 7; suadet, ne exercitus separetur, VI, iv, 10. Eripit Dexippo militem, VI, vi, 7; deinde ultro se sistit Cleandro ad iudicium, *ib.* 17. Vulneratur, dum fortiter pugnat, VII, viii, 19.

Agathinus, navarchus Corinthius, *HG.* IV, viii, 10.

Agatho, poeta, *Conv.* viii, 32.

Agesilaus, Archidami filius, Lacedaemoniorum rex, cujus *Encomium* vide p. 491 sqq. — Redit ex Asia adversus Boeotios, *Exp.* V, iii, 6. — Ejus et Leotychidae de regno contentio, *HG.* III, iii, 2; Agesilaus creatur rex, *ib.* 4.

Ejus in Asiam profecturi sacrificium Aulide Boeoti impediunt, III, iv, 4. Adversus Tissaphernem expeditionem suscipit, *ib.* 6; et adversus Persas, *ib.* 10. Ejus magnanimitas, *ib.* 11. Honestae fraude Tissaphernem eludit, *ib.* 12. Ejus de Persarum equitatu victoria, *ib.* 24. Classsem struit, *ib.* 27 sqq. Ejus res in Asia prospere gestae, IV, per capita i et ii. In medio victoriae cursu revocatur, IV, ii, 4. Reditus in Graeciam, IV, iii, 3. Agesilaus in Thessaliam venit, ubi ejus agmen varie premitur, *ibid.* Equestri proelio Thessalos vincit, *ib.* 8. Eclipsis solis, *ib.* 10. Agesilai humanitas erga captivos, *ib.* 20. Delphos proficiscitur, *ib.* 21. Ad Piraeum copias ducit, IV, iv, 19. Ipsius ac Teleutiae fratrum felicitas, *ibid.* Expeditio contra Argivos propter Corinthum, IV, v. Expeditio in Acarnaniam, IV, vi, 3. Cum exercitu cogit Boeotos liberare Thebanos, V, i, 31 sqq. In Mantineenses bellum gerere deprecatur, V, ii, 3. Phebidae patrocinatur, V, ii, 32. Adversus Phliasios copias ducit, V, iii, 15. Ejus solertia, *ib.* 17. Mortem Agesipolidis aegre tulit, *ib.* 20. Detrectat imperium belli adversus Thebanos, V, iv, 13. Quo pacto Sphodriam excusavit, *ib.* 25. Expeditio in Boeotiam, *ib.* 35 sqq. Thespienses dissidentes reconciliat, *ib.* 55. Aeger vena malleoli abrupta, *ib.* 58. Thebanos excludit e foedere, VI, iv, 5. Ad Mantineenses legatos de moribus non reficiendis, re infecta iratus discedit, VI, v, 5. Exercitum adversus eos educit, *ib.* 12, et Mantineenses aggredditur, *ib.* 15. Post vastationes redit, *ib.* 16-22. Praeventit Epaminondam contra Spartam profecturum, VII, v, 9, 10.

Agesipolis, Pausaniae exulis filius, *HG.* V, ii, 3. Infantis tutor Aristodemus IV, ii, 9. Expeditionem suscipit contra Argivos, sed fulmine territus copias dimittit, IV, vii, 2 sq. Arte Mantineam occupare nititur, V, ii, 4. Instaurat bellum Olynthiacum, V, iii, 8. Febre laborat, moritur, *ib.* 19.

Agesistratus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.

Agias Arcas, strategus, cum ceteris ducibus dolo capitur a Tissapherne, *Exp.* II, v, 31; obtruncatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* *Ane.*

Agis, rex Lacedaemonius, Deceleam tenens, Athenas invadit, sed repellitur, *HG.* I, i, 33. Pace facta Deceleam relinquit, II, n, 7 sq, iii, 3. Ab Eleis a sacrificio prohibitus, dux adversus eos constituitur, III, ii, 22 sqq. Exercitum dimittit, *ib.* 24. Denuo contra Eleos mittitur, *ib.* 25. A Neptuno dicebatur esse e cubiculo uxoris expulsus adeo ut dubitaretur de Leotychide ejus filio, III, iii, 1, 2 (conf. *Ag.* i, 5). Ejus mors et sepultura, *ibid.*

Aglaitadas, Persa morosus, qui improbat jocos, *Inst.* II, ii, 11.

Agrigentum, per famem a Carthaginiensibus capitur, *HG.* I, v, 21; II, ii, 24.

Agyrrhius, Atheniensis, Thrasybuli successor in classis imperio, *HG.* IV, viii, 31.

Alcathus, pater Periboeae, *Ven.* i, 9.

Alce, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Alcetas, Lacedaemonius, trecentos fere Oreitas capit, sed custodit negligenter, *HG.* V, iv, 56, 57.

Alcetas, Epiri rex, Iasonis tyranni partes sequitur, *HG.* VI, i, 7. Ab eo auxilia petunt Athenienses Corcyraeis, VI, ii, 10.

Alceunas, dux Cadusiorum, *Inst.* V, iii, 42.

Alcibiades, Cliniae filius, exul Atheniensibus auxilio venit Abydum cum navibus aliquot, *HG.* I, i, 5; captus a Tissapherne, noctu aufugit, *ib.* 9. Clazomenas, *ib.* 10. Mindarum superat, classemque ejus diripit, *ib.* 18. Chalcedonem obsidet, I, iii, 2; Selymbriam capit, *ib.* 10, et Byzantium, *ib.* 13. Dux eligitur cum Thrasybulo

- et Conone, I, iv, 10. De eo varia hominum judicia, *ib.* 13. Ejus in patriam reditus, *ib.* 18; summo applausu exceptus ab Atheniensibus, *ib.* 20; gesta inde, *ib.* 21 sqq. Ei abrogatur imperium, I, v, 16. Consilium Atheniensibus datum ante pugnam ad *Ægos* flumen, II, i, 25. Exul judicatus a Trigintaviris, II, iii, 42. — Socratis discipulus, in democratia multa violenter fecit, *Mem.* I, ii, 12; cur Socrate magistro usus sit, *ib.* 16: quibus causis corruptus, *ib.* 24 sqq.; disputat cum Pericle tutore suo, *ib.* 40 sqq.
- Alcibiades, modo dicti consanguineus et *fugæ comes*, *HG.* I, ii, 13.
- Alcibiadis filius, pulcherrimus, quem osculatur Critobulus, *Mem.* I, iii, 8, 10.
- Alcimenēs, Corinthius: ejus audacia, *HG.* IV, iv, 7.
- Alea, Minerva apud Lacedæmonios; ejus templum, *HG.* VI, v, 27.
- Alexander (seu Paris, Priami filius) judicavit de pulchritudine, *Conv.* iv, 20.
- Alexander, Thessalorum tyrannidem post Iasonem adeptus, interfecto a se Polyphrone, improbius, ab uxoris fratribus vicissim interficitur, *HG.* VI, iv, 34 sqq. Ab eo auxilia habebat Epaminondas ad Mantineam, VII, v, 4.
- Alexias, Archon Atheniensis, *HG.* II, i, 10.
- Alexippidas, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Alpheus amnis, *HG.* III, ii, 29; ejus ostium VI, ii, 31.
- Altin (lucum sacrum Olympiæ) præterfluit Cladaus amnis, *HG.* VII, iv, 29.
- Alypetus, Polemarchus Lacedæmonius, *HG.* V, iv, 52.
- Alyzia (oppidum maritimum Acarnaniæ), *HG.* V, iv, 65.
- Amazonum securis, *Exp.* V, iv, 16.
- Amphiarus, Chironis discipulus, dux Græcorum contra Thebas, ut deus honoratus est, *Ven.* i, 2 et 8. — In ejus templo vel luco aqua frigida lavabantur ægroti, *Mem.* III, xii, 3.
- Amphicrates, Amphidemi filius, Atheniensis, occiditur, *Exp.* IV, ii, 13, 17.
- Amphidemus, Atheniensis, *Exp.* IV, ii, 13.
- Amphidoli (incolæ urbis in finibus Elis sitæ) *HG.* III, ii, 25, 29; funditores, socii Lacedæmoniorum, IV, ii, 16.
- Amphion, vel Amphium (tumulus prope arcem Thebanam), *HG.* V, iv, 8.
- Amphipolis (urbs Macedoniæ), *HG.* IV, iii, 1. *Conf. Exp.* I, x, 7.
- Amyclæ, urbs Laconica, *HG.* VI, v, 30; VII, ii, 3; *Ag.* viii, 7.
- Amyclæi, celebrant Hyacinthia, *HG.* IV, v, 11.
- Amyntas, rex Macedonum, *HG.* V, ii, 12; socius Lacedæmoniorum contra Olynthios, *ib.* 38; V, iii, 9.
- Anæstius, Atheniensis, unus Trigintavirorum in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.
- Anaphlystus, oppidum Atticæ, argentifodinis nobile, *Vec.* iv, 43.
- Anaxagoras, Clazomenius (Physicus sectæ Ionicæ), castigatur a Socrate, quod solem statuerit esse ignem, *Mem.* IV, vii, 6.
- Anaxibius, Spartani elassi præfectus Byzantii, a Pharnabazo corruptus, spe stipendii facta pellicit Græcos ex Asia Byzantium, *Exp.* V, i, 4; VI, i, 16; VII, i, 3: sed fidem fallit, et Græcos Byzantio fraudulentè mittit, VII, i, 11; quorum metu fugit in arcem, *ib.* 20; decedit Byzantio, VII, ii, 5; mittit Xenophontem ad exercitum, *ib.* 8.
- Anaxibius, Lacedæmonius, præfectus Abydo, cum suis ab Iphicrate per insidias deprehensus, moritur, *HG.* IV, viii, 35 sqq.
- Anaxicrates, proditor Byzantii, *HG.* I, iii, 18.
- Anaxilaus Byzantius, prodicionis accusatus, sed absolutus, *HG.* IV, viii, 35, 36.
- Anaximander, interpres Homeri, *Conv.* iii, 6.
- Andamias, Medus, præest Medorum peditibus sub Cyro, *Inst.* V, iii, 38.
- Andrii ab Atheniensibus desciscunt, sed ab Alcibiade recuperantur, *HG.* I, iv, 21 sq. Andrius ager, *ibid.* Andrii aliquot ab Atheniensibus præcipitanti, II, i, 31 sq.
- Androclides Thebanus, corruptus auro Tithraustis Persæ, *HG.* III, v, 1; morte plectitur, V, ii, 31.
- Andromachus Eleus, dux equitum, victis suis, sibi mortem conscivit, *HG.* VII, iv, 19.
- Andrus, insula, *HG.* I, iv, 21; v, 18.
- Angenides, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Antalcidas a Lacedæmonia ad Tiribazum mittitur, ut Atheniensium rebus detraheretur, *HG.* IV, vii, 2 sqq. Navarchus, V, i, 6, re feliciter gesta redit, *ib.* 25 sqq. Antalcidæ pacis causæ, *ib.* 29. *Conf.* VI, iii, 12.
- Antandrus (urbs maritima Troadis), *Exp.* VII, viii, 7, *HG.* I, i, 25; II, i, 10; I, iii, 17; IV, viii, 35.
- Antheus, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Antigenes, Archon Atheniensis, *HG.* I, iii, 1.
- Antileon Thurius (ex Thurio, urbe maritima Calabria) in reditu Decemmillium, pertæsus itineris terrestri, mavult navigare, *Exp.* V, i, 2.
- Antiochus, Nestoris filius, Chironis discipulus, pro patre mortuus, cognominatus est *φιλονάτωρ*, *Ven.* i, 2 et 14.
- Antiochus Arcas, pancratiasta, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, i, 33; cujus munera respuit, *ib.* 38.
- Antiochus, Atheniensis, dux navalis ab Alcibiade relictus, ob temeritatem suam vincitur, *HG.* I, v, 11 sqq.
- Antiphon, Atheniensis (Lysonidæ filius, non Rhamnusius orator), duabus reipublice concessis trirēmibus, ab Theraenis factione perditus, *HG.* II, iii, 40.
- Antiphon sophista, refutatur a Socrate, *Mem.* I, vi, 1.
- Antisthenes, Atheniensis, ex œconomo factus imperator, *Mem.* III, 4.
- Antisthenes, Atheniensis, Socratis discipulus, *Conv.* i, 3. Cum eo disputat Socrates de amicorum pretio, *Mem.* II, v, 1. Nunquam relinquit Socratem, III, ii, 17. Socratem interrogat, cur Xanthippen non erudiat, *Conv.* ii, 10. Videtur negasse, virtutem doceri posse, *ib.* 12. Homo pauper, et tamen divitiis gloriatur, iii, 7; iv, 34. Calliam adduxerat ad sophistas Prodicum et Hippiam, iv, 63; *Æschylum* Phliasium commendavit Socrati, *ib.* 64.
- Antisthenes, Lacedæmonius, a magistratibus in Asiam missus ad inspiciendas res Dercyllidæ, *HG.* III, ii, 6.
- Anytus, Atheniensis, Socratis accusator, videtur fuisse coriarius, *Ap.* 29, 31. Ejus filius, *ib.* — Potens in republica, *HG.* II, iii, 42.
- Apaturia, festum Atheniense, *HG.* I, vii, 8.
- Aphrodisium (Veneris templum) Megarorum, *HG.* V, iv, 58.
- Aphytis, oppidum Pallenes, peninsulæ Thraciæ, *HG.* V, iii, 19.
- Apollo. De ejus oraculis Creso datis disserit, *Inst.* VII, ii, 15. — Cutem detrahit Marsyæ, *Exp.* I, ii, 8. Ei duces consecrant decimas prædæ, V, iii, 4 (*conf. HG.* III, v, 5). Ei sacra facit Xenophon, VII, viii, 3. — Ejus templum (seu Delium seu Delphicum), *HG.* VI, iv, 2, ubi pecuniæ depositæ, *ib.* 30. Donaria ei offeruntur a civitatibus ob factam pacem, VI, iv, 2. Ejus lucus prope Lacedæmonem, VI, v, 27. — Inventor venationis, *Ven.* i, 1; ei vota faciebant venatū exeuntes, vi, 13. — Ejus responsum de Socrate, *Ap.* 14.
- Apollodorus, Atheniensis, assiduus Socratis discipulus,

- Mem.* III, u. Ejus dictum, quum Socrates esset condemnatus, *Ap.* 28.
- Apollonia (oppidum Lydiae juxta Thyatira), *Exp.* VII, viii, 15. — Aliud, cum Acantho maximum oppidum in agro Olynthiorum, *HG.* V, ii, 11; V, iii, 1 sqq. Incolae Apolloniatae, V, ii, 12.
- Apollonides, ut Lydus auribus pertusis, ob ignaviam abigitur ab exercitu, *Exp.* III, i, 26, 31.
- Apollophanes, Cyzicenus, Agesilaum cum Pharnabazo conciliare nititur, *HG.* IV, i, 29.
- Arabes, subjiciuntur ab Assyriis, *Inst.* I, v, 2. Adjuvant Cresum adversus Cyrum, VI, ii, 10; subiguntur a Cyro, *Inst.* I, i, 4; VII, iv, 16. Conf. *Aragdus*.
- Arabia (pars Mesopotamiae juxta Euphraten inter Araxen et Mascam amnes) describitur *Exp.* I, v, 1 sqq.; VII, viii, 25. — *Inst.* VIII, vi, 7.
- Aracus, navarchus Lacedaemonius sub Eteonico, *HG.* II, i, 7.
- Aracus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
- Aracus, Lacedaemonius, in Asiam missus ad inspiciendas res Dercyllidae, *HG.* III, ii, 6.
- Aragdus, Arabs, Assyriorum socius, *Inst.* II, i, 5; occiditur in fuga, IV, ii, 31.
- Araspos, Medus, Cyri aequalis et familiaris, donatus a Cyro veste Medica, fit custos Panthae, *Inst.* V, i, 1; contendit amorem esse in hominis potestate, *ib.* 8; sed, captus amore Panthae, *ib.* 17, conatur vim ei inferre, *ib.* 32; inde mittitur tanquam transfuga ad Cresum, VI, i, 36. Unde redit et hostium exponit statum, VI, iii, 14; praestet cornu dextro in praelio cum Cresco, *ib.* 21.
- Aratus, Lacedaemoniorum legatus Athenas missus, *HG.* VI, v, 33.
- Araxes, annis Mesopotamiae, in Euphratem se effundens, ut videtur secundum *Exp.* I, iv, 19.
- Arbaces, dux in exercitu Artaxerxis, *Exp.* I, vii, 12; Mediae satrapa, VII, viii, 25.
- Arcades, multi fuerunt in exercitu Graeco Cyri contra Artaxerxem, *Exp.* VI, ii, 10; eorum saltatio, VI, i, 11. Cum Achaeis se separant a ceteris, VI, ii, 12; sed mox suae temeritatis dant poenas, VI, iii, 1 — 9. Arcas quidam temere accusat Xenophontem, VII, vi, 8 sqq. — Arcadii opem tulerunt Athenienses duce Lysistrato, *Vec.* iii, 7. — Cum Lacedaemoniis profisciscuntur contra Eleos, *HG.* III, ii, 19; et contra Athenienses, iii, v, 12. Mantineensibus auxiliantur contra Lacedaemonios, VI, v, 11 sqq. (et *Ag.* ii, 23 sq.), Heraeam, atque adeo Spartam petunt cum Thebanis, *ib.* 22 sqq. Thebanis iterum adsunt contra Lacedaemonios et Athenienses, VII, i, 18 sq.; sed rerum suarum (quae recensentur) gloria elati, Thebanos spernunt, *ib.* 22 sqq., ipsi Lacedaemoniis bellum illaturi, *ib.* 25 sqq.; sed eventorum vicissitudine premuntur, *ib.* 28 sqq. ad fin. Bella cum Philiasis, VII, u. Sicyoniis succurrunt, VII, iii, 1 sqq. Societatem ineunt cum Atheniensibus, VII, iv, 2 sqq. Ab Eleis lacessiti, bello hos petunt et vincunt, *ib.* 12 sqq., et Lacedaemonios ad Cronnum, *ib.* 23. Jus Olympicum certamen moderandi sibi et Pisatis vindicantes, iterum bellant in Elide, *ib.* 28 sqq. Ob discordias suorum de usu sacrae pecuniae recedunt, *ib.* 33 sqq. societate Thebanorum rejecta, praefectus Thebanus Tegae multos comprehendit, *ib.* 36 sqq. Epaminonda etiam bellum ipsis minato, *ib.* 40, socios parant, VII, v, 1 sqq., in quo cap. res ad Mantineam narrantur.
- Archagoras, Argivus exul, lochagus in reditu Decemmilium, *Exp.* IV, ii, 13, 17.
- Archedemus, Atheniensis, homo pauper et disertus, liberat Critonem a sycophantarum petulantia, *Mem.* II, ix, Assyria, *Inst.* VI, i, 17, et alibi. V. seq.
4. Posterius potens in republica, praefectus largitionibus in plebem, *HG.* I, vii, 1.
- Archestratus, unus praetorum decem post Alcibiadem delectorum, *HG.* I, v, 16. In vincula coniectus, quod diceret propositis conditionibus pacem cum Lacedaemoniis inenndam, II, ii, 15.
- Archias, Polemarchus Thebanus, *HG.* V, iv, 2; VII, iii, 7.
- Archidamnus, pater Agesilai, *HG.* V, iii, 13; *Ag.* i, 15.
- Archidamus, Agesilai filius, amat Cleonymum, cui veniam a patre impetrat, *HG.* V, iv, 25 sqq.; eligitur dux belli Thebani, VI, iv, 18; cum exercitu profisciscitur, *ib.* 19. Ejus expeditiones felices in Peloponneso, VII, i, 28 sqq. Secunda omnia ab Hercule ejus progenitore, *ib.* 31; inde victoria illustris, *ibid.* Iterum pugnat cum Arcadibus et vulneratur, VII, iv, 21 sqq. Thebanos prope ipsam Spartam vincit, VII, v, 12 sq.
- Archidamnus, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, i, 33.
- Archytas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, i, 10; iii, 10.
- Areopagi senatus laudatur constantia, gravitas, justitia, *Mem.* III, v, 20.
- Aresias, unus ex Triginta viris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, ii, 2.
- Arexio, Arcas, etiam Parrhasius dictus (a parte Arcadiae), haruspex, *Exp.* VI, iv, 13; V, ii, 8.
- Argaeus, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, i, 33; statui populari favet et cum aliis multis in exilium agitur, VII, iv, 15, 16.
- Arginusae, insulae ante Lesbum sitae, *HG.* I, vi, 27, ubi plura.
- Argivi cum Atheniensibus legatos mittunt ad regem Persarum, *HG.* I, iii, 13. Atheniensium socii contra Lacedaemonios, II, ii, 7, coll. III, v, 11; Eleorum socii, III, ii, 21; Thebanorum, IV, ii, 16; iii, 15 sqq. (coll. *Ag.* ii, 9-12). Corinthii sibi subjiciunt, IV, iv, 1 sqq. Eos aggrediuntur Lacedaemonii, *ib.* 19; sed majore vi biennio post sub Agesipolide, IV, vii. Sacros menses obtinere solent, *ib.* 3. Ut Corinthii domini, Isthmia celebrant, IV, v, 1. Corinthum, etiam post Antalcidae pacem retentam, IV, vii, 13 sqq., ab Agesilao coguntur dimittere, V, i, 29 sqq. Ab Atheniensibus et Corinthiis in urbe Epidauri obsessi, ab Arcadibus liberantur, VII, i, 25. Arcadum socii, *ib.* 28 sqq. Sicyone democratiam constituunt, *ib.* 44 sq. Bella contra Philiasios, VII, ii, 1 sqq.; pax, VII, iv, 11; contra Eleos, *ib.* 30. sqq. Antiquos Argivos, qui ad Cadmeam ceciderant, sepeliverunt Athenienses, VI, v, 46.
- Argo, navis Argonautarum, *Exp.* VI, iv, 1.
- Ariadne, in saltatione mimica cum Baccho inducta, *Conv.* ix, 2.
- Ariacus, Cyri minoris amicus, praestet cornu sinistro in pugna ad Cunaxa, *Exp.* I, viii, 5; ix, 31; fugit interfecto Cyro, *ib.* (coll. *Oec.* iv, 19). Imperium Persarum obtinuit non accipit, *Exp.* II, ii, 1. Rationem itineris proponit, *ib.* 11. Impetrata venia a rege minus curat Graecos, *Exp.* II, iv, 2. — Sardibus degit, postquam a rege Persarum defecerat, *HG.* IV, i, 27.
- Aribaeus, Cappadocum rex, Assyrios adjuvat contra Medos, *Inst.* II, i, 5; in fuga occiditur ab Hyrcaniis, IV, ii, 31.
- Ariobarzanes (Phrygiae satrapa), proditus a filio Mithridate, *Inst.* VIII, viii, 4. — Idem, ut videtur, legatos Lacedaemoniorum cum ducit, *HG.* I, iv, 7. Ejus satrapia, et hospes Tiribazus, V, i, 28. Pecuniam in Graciam misit, VII, i, 27. — Lydiae et Ioniae satrapae, socios Agesilai, qui ejus urbes Assum et Sestum ab Autophradate et Cotye obsessas liberat, *Ag.* ii, 26.

- Aristarchus**, harmosta Lacedaemonius Byzantii, vendit quadringentos amplius Græcos, de exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, II, 5, 6; quem corruptus a Pharnabazo prohibet a tractu in Asiam, *ib.* 12; VI, 13, 24; insidiatur ipsi Xenophonti, VII, II, 14.
- Aristarchus**, Atheniensis, popularem statum solvit, Cēnoen Thebanis prodidit, inde accusatus, *HG.* I, VII, 28. Dux, II, III, 46.
- Aristarchus**, Atheniensis, cujus inopiam subleuat consilium Socratis, *Mem.* II, VII.
- Aristeas** Chius, centurio levis armaturæ in reditu Decemmillium, vir fortis, *Exp.* IV, I, 28; VI, 20.
- Aristippus** Thessalus, civis Larissæ, a Cyro minore hospite accipit pecuniam et quatuor millia militum contra seditiosos cives, *Exp.* I, I, 10; II, 1; his præficit Menonem, II, VI, 28.
- Aristippus**, Socraticus (Cyrenaicæ sectæ auctor): cum eo disputat Socrates de voluptate, *Mem.* II, I; item de bono et pulchro, III, VII.
- Aristo**, Atheniensis, legatus mittitur ad Sinopenses in reditu Decemmillium, *Exp.* V, VI, 14.
- Aristo**, Glauconis Atheniensis pater, *Mem.* III, VI, 1.
- Aristo**, proditor Byzantii, *HG.* I, III, 18.
- Aristocles**, Atheniensium legatus Spartam, *HG.* VI, III, 2.
- Aristocrates**, dux Atheniensis cum Alcibiade, *HG.* I, IV, 21. Iterum electus inter decem prætores post Alcibiadem, I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; accusatur, I, VII, 2.
- Aristodemus**, unus ex Herculis posteris, rediit primus Spartam, *Ag.* VIII, 7.
- Aristodemus**, Laco, ex regio genere, tutor Agesipolidis, *HG.* IV, II, 9.
- Aristodemus**, Atheniensis, Socratis discipulus, cognomine Parvus, contemptor divinationis et religionis, a Socrate reducit ad deos colendos, *Mem.* I, IV.
- Aristogenes**, Siculus, pater Heraclidæ, *HG.* I, II, 8.
- Aristogenes**, dux Atheniensis inter decem prætores post Alcibiadem, *HG.* I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; non redit Athenas, I, VII, 1.
- Aristolochus**, Lacedaemoniorum legatus Athenas, *HG.* V, IV, 22.
- Aristonymus**, Methydrisensis Arcas, lochagus præest gravi armaturæ in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, I, 27; VI, 20. Rem strenue gerit, *Exp.* IV, VII, 9 sqq.
- Aristophon**, Atheniensis, pater Demonstrati, *HG.* VI, III, 2.
- Aristoteles**, unus e Triginta viris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, III, 2. — Exul Atheniensis, siquidem est idem, II, II, 18; et dux Atheniensis, II, III, 46.
- Armenia**, regio Asiæ finitima Mediæ versus septemtriones; ejus satrapa Orontas, *Exp.* III, V, 17; IV, III, 4. In ea sunt fontes Tigridis et Euphratis, IV, I, 3. Eam Centrites amnis distinguit a Carduchorum regione, IV, III, 1. Ejus montes, *ib.* 20. Eam peragant Græci, IV, IV, 1. Armeniæ occidentalis satrapa Tiribazus, *ib.* IV, 5.
- Armenii**, finitimi Medis, in exercitu Assyriorum, *Inst.* II, I, 6; ab Astyage Medorum rege bello victi tributum pendere sunt coacti, III, I, 10. Horum rex deficit a Medis, II, IV, 12; capitur a Cyro, III, I, 6; subit capitis iudicium, *ib.* 8; defenditur a Tigrane filio, *ib.* 14 sqq.; et mittit Cyaxari tributum copiasque, *ib.* 42; Occidit filii magistrum innocentem, *ib.* 38. — Eorum equi describuntur, *Exp.* IV, V, 36. Eorum pueri pincernarum vicem sustinent, *ib.* 33.
- Arnapes**, unus ex iis qui missi sunt a Pharnabazo ut ab Alcibiade fidem acciperent, *HG.* I, III, 12.
- Arsamas**, Persa, dux peditum Persarum sub Cyro, *Inst.* VII, I, 3, 8.
- Artabatas**, Persa, præest curribus in pompa, *Inst.* VIII, III, 18; fit satrapa Cappadociæ, VIII, VI, 7.
- Artabazus**, Medus, cupidus oculandi Cyrum, *Inst.* I, IV, 27; suadet Medis, ut Cyrum sequantur, IV, I, 23; et cum Cyro maneant, V, I, 23. Suadet, bellum esse continuandum, VI, I, 9; mittitur a Cyro ad Araspam, ne hic vim inferat Pantheæ, *ib.* 34. Est chiliarchus peditum in prelio cum Cræso, VI, III, 31. In oratione repetit summam rerum a Cyro gestarum, VII, V, 48 sqq. Equo donatur a Cyro, VIII, III, 25; et vocatur ad convivium VIII, IV, 1; jocatur, *ib.* 12: donatur aureo poculo, *ib.* 24.
- Artabazus**, Persa, ducit Persarum cetratos et sagittarios sub Cyro, *Inst.* V, III, 38.
- Artacamas**, satrapa Phrygiæ magnæ, opem fert Assyriis, *Inst.* II, I, 5; a Cyro in dignitate sua servatur, VIII, VI, 7. — Alius, Phrygiæ satrapa tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VIII, 25.
- Artagersas**, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31; VII, I, 22, 27.
- Artagerses**, præest sex millibus equitum in Artaxerxis exercitu contra Cyrum minorem, *Exp.* I, VII, 11; occiditur ab ipso Cyro in pugna, I, VIII, 24.
- Artaozus**, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31. — Alius, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, IV, 16; V, 35.
- Artapatas**, eunuchus Cyri minoris fidelissimus, *Exp.* I, VI, 11; immoritur Cyro, I, VIII, 28.
- Artaxerxes**, Persarum rex, Darii et Parysatidis filius, Cyri minoris frater, cognomine Mnemon, vino deditus, venandi studium negligere cepit, *Inst.* VIII, VIII, 12. — Natus antequam pater regnum adeptus esset, *Exp.* I, I, 1; succedit patri, *ib.* 3; Cyrum non necat exoratus a matre, *ib.* : ejus frater spurius, II, IV, 25; vulneratur a Cyro in acie, I, VIII, 26; occisi Cyri castra diripit, I, X, 1; metuit Græcos victores, *ib.* 6; II, II, 18; III, 1. Poscit a Græcis arma, II, I, 8; inducias facit cum Græcis, II, III, 25; obtruncat Græcorum duces, II, VI, 1. — Pacem imponit Lacedaemoniis et Atheniensibus, *HG.* V, I, 30, 31, ubi ejus formula. — *Xerxes* pro Artaxerxe in codd. *HG.* II, I, 8.
- Artimas**, Lydiæ satrapa, tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VIII, 25.
- Artuchas**, Hyrcanorum dux, *Inst.* V, III, 38. — Alius, ut videtur, satrapa, de cuius mercenariis *Exp.* IV, III, 4.
- Arystas** Arcas, homo vorax, *Exp.* VII, III, 23.
- Asea**, Arcadiæ oppidum, *HG.* VI, V, 11.
- Aseatæ** rebus Thebanorum favent, *HG.* VII, V, 5.
- Asia**, i. e. Asia minor, *Inst.* I, I, 4; *HG.* III, IV, 5; IV, VIII, 5 et 27; V, I, 31; *Ag.* I, 7, et alibi.
- Asiadatas**, chiliarchus equitum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 32.
- Asiatici**, cur secum in bellum ducant uxores et res pretiosissimas, *Inst.* IV, III, 2. Utuntur in bello curribus Cyrenaicis, VI, I, 27.
- Asidates**, nobilis et opulentus Persa, oppugnatur a Xenophonte frustra, *Exp.* VII, VIII, 9, 15; tandem capitur cum suis, *ib.* 22.
- Asina**, Laconiae oppidum, et Asinæ incolæ, *HG.* VII, I, 25; *Exp.* V, VI, 36.
- Aspasia**, Socratis amica; ejus dictum de pronubis, *Mem.* II, VI, 36. Conf. *Æc.* III, 14.
- (Aspasia) Phocensis, Cyri concubina, capitur ab Artaxerxe, pulchra et prudens mulier, *Exp.* I, X, 2.
- Aspendii**, cives Aspendi (urbis Pamphyliæ ad Eurymedontem amnem), *Exp.* I, II, 12.
- Aspendus**, urbs Pamphyliæ ad Eurymedontem, *HG.* IV, VIII, 30. Aspendii Thrasymbulum concidunt, *ibid.*
- Assus**, urbs Troadis, in Ariobarzanis satrapia, ab Autophradate oppugnata, *Ag.* VII, 7.

Assyrii in Medorum finibus prædas agunt, *Inst.* I, iv, 16. Eorum rex infert bellum Medis, I, v, 3, cum viginti millibus equitum, ducentis curribus et ingenti peditum vi, II, 1, 5. Hortatur suos ante prælium, III, iii, 44. Victus a Cyro et Cyaxare repellitur in castra, *ib.* 63; cedit in prælio, IV, i, 8. Assyrii noctu castra relinquunt, *ibid.* Castrorum metandorum qua utantur ratione, III, iii, 26. Novus rex a Cyro, vastato agro, frustra ad pugnam provocatus, V, iii, 1, 5; parat sibi socium Crœsum, VI, i, 25; a Gadala et Gobrya confoditur in regia, VII, v, 30. Quos quibus malis insolenter affecerit, v. s. ipsis.

Astyages, Medorum rex, avus Cyri maternus, *Inst.* I, ii, 1, et in seqq., usque ad v, 2, ubi de morte ejus. Armenios subegit bello, III, i, 10. Conf. *Cyrus*.

Astyochnus (navarchus Lacedæmonius) quo testem agente Hermocrates Tissaphernem accusavit, *HG.* I, i, 31.

Astyrine Diana, Thebis, *HG.* IV, i, 41.

Atalanta, nupsit Melanioni, *Ven.* i, 7; nobilis venatrix, xiii, 8.

Atarneus (urbs Mysiæ ad mare Egeum), *Exp.* VII, viii, 8. Ab exilibus Chiis obtinetur, *HG.* III, ii, 11.

Athenadas, lochagus Sicyonius; ejus audacia, *HG.* III, i, 18.

Athenæ, in media Græcia et medio terrarum orbe sitæ, *Vec.* i, 6. — Pulosissima Græcarum urbium, *HG.* II, iii, 24. — Ibi magna servorum et inquilinorum fuit licentia, *Ath.* i, 10. Adde sequentia.

Athenienses. De eorum *Repubblica* actum in peculiari libello, cujus V. argumentum. Utuntur lingua et vivendi ratione mixta, *Ath.* ii, 8. Plura quam ceteri Græci festa celebrant, III, 2 et 8. — Persas vincunt, voto de capris mactandis Dianæ facto, *Exp.* III, ii, 11 et 12. Eorum thesaurus in templo Delphico, V, iii, 5. Furantur pecunias publicas, *Exp.* IV, vi, 16. Eorum opes magnæ franguntur a Lacedæmonius, VII, i, 27. Eorum fidem laudat Seuthes, VII, ii, 31; et suos cognatos vocat, *ibid.* — Eorum laudes et vitia, *Mem.* III, v; victi a Beotiiis, *ib.* 4; nunquam sedes mutarunt, *ib.* 12; minus colunt senes, *ib.* 15; non parent magistratibus, etc. *ibid.* — Sæpe injusti in judiciis, *Ap.* 4. — Perstringuntur ob ignaviam in bello, *Conv.* ii, 3. — Gloria majorum excellunt, *Mag.* vii, 3; magnos sumptus impendunt in choros et ludos, i, 26. — Distributi sunt in decem tribus, *Vec.* iv, 30. Arcadibus mittunt auxilia, iii, 7. Quomodo principatum Græciæ consecuti, V, 5 sqq. Eorum moneta, iii, 2. Ipsorum vectigalia tractat liber de *Vectigalibus*.

Athenienses vincuntur a Lacedæmonius, *HG.* I, i, 1; Chrysopolim capiunt et portorium ibi instituunt, *ib.* 22. Bellum cum Agide gerunt, *ib.* 33. Vincuntur ad Coressum, I, ii, 7. Chalcodonem oppugnant, I, iii, 2 sqq. Byzantium proditum ingrediuntur, *ib.* 18 sqq. Legatio ad Persam, I, iv, 4 sqq., delusa. Vincuntur absente Alcibiade, I, v, 12 sqq. Eorum clades duce Conone I, vi, 15; duce Diomedonte, *ib.* 22. Eorum acies navalis, *ib.* 29. Lacedæmonios navali prælio vincunt, *ib.* 34. Duces suos accusant, et in carcerem conjiciunt, I, vii, 3; decreto senatus occidunt, *ib.* 34. Clades ad Egos flumen, II, i, 27; de captivis eorum interficiendis Lacedæmoniorum consultatio, *ib.* 32, ubi commemorantur Atheniensium in alios crudelia facinora. Urbis obsidio, II, ii, 10 Obsessi neque inducias neque pacem impetrare potuerunt, *ib.* Fame domantur *ib.* 22. Urbis deditio, murorumque eversio, *ib.* 23. Trigintaviri electi, II, iii, 2; et arma iis ablata, *ib.* 20. Seditio contra Trigintaviros, II, iv, 23. Pax et amnestia constituta, III, i, 1. Lacedæmonius præbent equites contra Tissaphernem, *ib.* 3. Athenienses Thebanis se adiungunt, III, v, 16. Corin-

thorum muros reficiunt, IV, iv, 18. Muros instaurant, et Piræum muniunt, IV, viii, 10. Res in Asia contra Lacedæmonios gestæ sub Thrasybulo, Agyrthio et Iphicrate, *ib.* usque ad fin. cap. Rursus maris obtinent imperium, V, i, 13. Eos navibus spoliât Teleutias, *ib.* 24. Magnis difficultatibus impulsis pacem desiderant, *ib.* 29. Irritati ab Lacedæmonius, Thebanorum socii bellum acriter parant, V, iv, 34; navali pugna Pollim vincunt, *ib.* 61. Eorum cum Thessalis collatio in classis apparatu, VI, i, 10. Bello flacti, pacem cum Lacedæmonius ineunt, VI, ii, 1. Corcyraeis succurrendum decernunt, *ib.* 10. Rursum pacem facere conantur, VI, iii, 2. Nec audiant Thebanos bellum renovaturos, VI, iv, 20. Pacis auctores, VI, v, 2; de ferendo Lacedæmonius auxilio consultant, *ib.* 49, et Iphicratem mittunt, *ib.* 51 sqq. Athenienses mari, Lacedæmonii terra præstant, VII, i, 9; et alternis utrique per quinos dies imperium tenent, *ib.* 12 sqq. Horum populorum adversus Thebanos societas, VII, i, 15. Athenienses frustra affectant Corinthum, et cum Arcadibus ineunt foedus, VII, iv, 4 sqq.

Atramyttium (urbs maritima Mysiæ), *Exp.* VII, viii, 8.

Attica terra, cincta et divisa montibus, *Mem.* III, v, 23. — Fertilis, *Ath.* i; abundat marmore, i, 4. De natura ejus, *Vec.* i. Dives argentifodinis, iv. Adde *Zoster*.

Augo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Aulis, Beotiæ oppidum maritimum, ubi Agamemno sacra fecerat, *HG.* III, iv, 3; v, 5; VII, i, 34.

Aulon (urbs maritima in confiniis Messeniæ et Elidis), *HG.* III, ii, 25; iii, 8, ubi et Aulonitæ, ejus incolæ, et 10.

Autoboisaces, Persæ, a Cyro minore interficitur, *HG.* II, i, 8.

Autocles, Strombichidæ filius, Atheniensis, legatus Lacedæmonem, *HG.* VI, iii, 2; rhetor sollers, *ib.* 7, ubi verba facit.

Autolycus, Atheniensis, Lyconis filius, pancratio victi, amatus Calliæ, qui in ejus honorem convivium instituit, *Conv.* i, 2, et sæpe alibi; de patre gloriatur, iii, 13.

Autophradates (Lydiæ satrapa, qui regis jussu bello perquebatur eos qui defecerant), Ariobarzanem obsidet in Aëso, *Ag.* ii, 26.

B

Babylon, urbs Asiæ maxima et opulentissima, ad Euphratem, *Inst.* V, ii, 8; VII, ii, 11; mœnibus altis et latius, VII, v, 7; capitur a Cyro repente, Euphrate in fossam derivato, VII, v, 15; in ejus agro sunt multæ palmæ et proceræ, *ib.* 11. Babylone, ob cælum tepidum, Cyru septem menses hibernos degit, VIII, vi, 22. — Quantum distet a loco, ubi pugnatum est a Cyro minore et Artaxerxe, *Exp.* II, ii, 6; quæ pugna ἐν Βαβυλωνί accidisse dicitur V, v, 4. Quantum distet a Cotyris Ponti, *ibid.*

Babylonia, regio, *Exp.* I, vii, 1; II, ii, 13.

Bacchus congregitur cum Ariadne, in saltatione mimica, *Conv.* ix, 2. — Ejus sanum Aphyti, *HG.* V, iii, 19.

Bactriani, seu Bactrii. Horum rex, hospes Abradate Sasiurum regis, invitatur ab Assyrio ad societatem belli, *Inst.* V, i, 2. Bactrii parent Cyro, I, i, 4. Tentantur ab Assyriis, I, v, 2.

Bageus Persa, dux equitum sub Pharnabazo, *HG.* III, iv, 13.

Basias Arcas, occiditur a Carduchis, *Exp.* IV, i, 8.

Basias Eleus, haruspex, *Exp.* VII, viii, 10.

Belesis, Syriæ et Assyriæ satrapa tempore Cyri minoris, *Exp.* I, iv, 10; VII, viii, 25.

Bendideum, Dianæ templum Athenis, *HG.* II, iv, 11.

Bia, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Bisanthe (urbs maritima Thraciæ inter Perinthum et Ganum ad Propontidem), *Exp.* VII, ii, 38; v, 8.
Bithyni, in ora Ponti, *Exp.* VI, ii, 17, et iv, v, vi scipius. Horum satrapa erat Pharnabazus, VII, vii, 25. — Bithyni Thracæ, in Asia, *HG.* I, iii, 2. Amicitia cum iis contracta per minas Alcibiadis, *ib.* 3, 4. Ab Dercyllida infestati, III, ii, 2-6.
Blto, affert pecunias exercitui Decemmillium, *Exp.* VII, viii, 6.
Bœotiam vastant Athenienses, *Mem.* III, v, 4. Inter eam et Atticam magni montes, *ib.* 25. — In eam irruit Cleombrotus, *HG.* VI, iv, 3.
Bœotii, comparantur cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 2 sqq. Insolentiores fiunt adversus Athenienses, *ib.* 4. — Puerorum amor turpi sunt dedit, *Lac.* ii, 13; *Conv.* viii, 34. — Obscurum aliquid de iis, *Ath.* iii, 11. — Gloria majorum florent, *Mag.* vii, 3. — Eorum thoraces s. loriciæ, *Eq.* xii, 3. — Nolunt sequi Lacedæmonios contra Elidem, *HG.* III, ii, 25; nec contra Athenienses, II, iv, 29. Eorum socii lacesunt Agesilaum ex Asia redeuntem, IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2. Eorum legatos ablegat Agesilaus Creusim, *HG.* IV, v, 10. Universorum nomine Thebani iusjurandum prestare volunt, V, i, 32. Bœotica oppida relinquere coacti sunt Thebani, *ibid.* 33. Adversus Bœotios Lacedæmonii copias mittunt, V, iv, 62. — Bœotarchi, *HG.* III, iv, 4.
Bœotius, Laco, ad regem Persarum legatus Lacedæmoniorum, *HG.* I, iv, 2.
Boiscus, Thessalus pugil, homo ignavus et improbus, *Exp.* V, viii, 23.
Bradatas, præfectus turrium rotatarum Cyri, *Inst.* VI, iii, 28.
Brasidas, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
Breino, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Bryas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Byzantium (urbs in Bosporo Thracio) : ejus situs, *Exp.* VI, iv, 1 sqq. In eam vi irrupunt Græci in reditu Decemmillium, *Exp.* VII, i, 16. Ante bellum Peloponnesiacum fuit Atheniense, *ib.* 27. Præfecti, Cleander, VI, vi, 6 sqq.; Aristarchus, VII, ii, 12. — Eo ab Atheniensibus militibus Clearchus, *HG.* I, i, 35. Vallo cinctum Athenienses obsident, I, iii, 14, dum Clearchus ibi est, Lacedæmonius præfectus, *ib.* 15. Quo absente proditum a Cydone, Aristone et aliis, *ib.* 18. Ab Alcibiade capitur, *ib.* 20. Recipit eam Lysander, II, ii, 1. Eo navigat Thrasybulus, decimas Ponti vendit, democraticam restituit, IV, viii, 27.

C

Cadmea, arx Thebarum (a Cadmo conditore), *HG.* V, ii, 29. Mulieres dum ibi Cerealia agunt, Phœbidæ Lacedæmonio proditur, *ib.*; sed recuperatur Thebanis opera exulum, V, iv, 1 sqq. Argivi ibi sepulti, VI, v, 46.
Cadusii, gens magna et bellicosa, infensa Assyriis, *Inst.* V, ii, 25; fiunt Cyri socii, V, iii, 22. Temere excurrentes clade afficiuntur, et ducem amittunt, V, iv, 15; novum ducem sibi creant, *ibid.* 22. Cadusius aliquis, VI, i, 8; VIII, iii, 32. Iis constituitur satrapa, VIII, vii, 11. — Bello eos petit post defectionem Darius, *HG.* II, i, 13.
Cænæ, urbs magna Mesopotamiæ ad Tigrim, *Exp.* II, iv, 28.
Cæno, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Caici Campus (pars Mysiæ fertilissima et opima ad Caicum

amnem, qui in sinum Elaiticum fuit), *Exp.* VII, viii, 8, 18.
Calceas, Lacedæmonius, affert epistolam Agesilao a rege Persarum de hospitio, *Ag.* viii, 3.
Callias, Lacedæmonius, idem, ut videtur, in Asia sub Agesilao, *HG.* IV, i, 15.
Callias, Archon apud Athenienses (Olymp. 93, 3, confusus cum antiquiore Olymp. 75, 1, qui et Calliades dicitur), *HG.* I, vi, 1.
Callias, Hippomici filius, dux Atheniensium gravis armaturæ peditum, vincitur ab Agesilao, *HG.* IV, v, 13. Athenis hospes publicus Lacedæmoniorum, V, iv, 22. Legatus cum aliis Spartam mittitur, VI, iii, 2; Daduchus dictus, *ib.* 3, coram Spartanis pro pace ambiciosius verba facit, *ib.* 4 sqq. — Protagoræ, Gorgiæ, ac Prodicæ sapientiæ mercedem dedit pecuniam multam, *Conv.* i, 5; iv, 62; amator Autolyçi, i, 1; gloriatur arte homines emendandi, iii, 4; iv, 1; ditissimus, iv, 37; sacerdos deorum τὸν ἀν' Επεχθῆος, viii, 39.
Callibius, Lacedæmonius, præfectus, a Lysandro ad Trigintaviros mittitur, *HG.* II, iii, 13, 14.
Callibius, Tegeates : ejus factio urbe ejicitur eamque recipit, *HG.* VI, v, 6.
Callicratidas, Lacedæmonius, Lysandro in imperio Asiatico succedit, *HG.* I, vi, 1 : in quo capite ejus ingenium et res gestæ adumbrantur. Occisus ad Arginusas, II, i, 1.
Callimachus Parrhasius Arcas, lochagus gravis armaturæ in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; viii, 8; rem strenue gerit, *ib.* 10. Legatus mittitur ad Sinopenses, V, vi, 14; deinde ad Heracleotas, VI, ii, 7. Seditiose sibi arrogat imperium Arcadum et Achæorum, *ib.* 9, 10.
Callimædon, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
Callipides, histrio, hominibus lacrimas commovet, *Conv.* iii, 11.
Callisthenes, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
Callistratus, Atheniensis orator, quem sibi adjungit Iphicrates, *HG.* VI, ii, 39. Legatus cum Callia et aliis mittitur Lacedæmonem, VI, iii, 3. Ejus oratio, *ib.* 10 sqq.
Callistratus, Atheniensis ex tribu Leontide, occiditur, *HG.* II, iv, 27.
Callixenus, demagogus Atheniensis, duces ad Arginusas accusat, *HG.* I, vii, 8; post exilium omnibus exosus fame perit, *ib.* 35.
Calpes portus (Ponti in Bithynia sive Thracia Asiatica), *Exp.* VI, ii, 13; iii, 2; describitur VI, iv, 1, 2.
Calydon, olim Ætolia, *HG.* IV, vi, 1. Add. 14.
Camarina (urbs Siciliæ), sub Dionysio, a Carthaginiensibus capitur, *HG.* II, iii, 5.
Cambyses, Cyri pater, Persarum rex ex gente Persidarum, *Inst.* I, ii, 1; revocat Cyrum domum, I, iv, 25. Deducit eundem, et egregie disserit de imperatoris summi officio, I, vi fere toto. Stabilis regnum Persarum Cyro, VIII, v, 23.
Cambyses, Cyri filius natu major, constituitur a patre moriente heres imperii paterni, *Inst.* VIII, vii, 11.
Camelorum magna vis capta ab Agesilao, *HG.* III, iv, 24.
Canonis psephisma quid jussit, *HG.* I, vii, 20.
Canum nomina, *Ven.* vii, 5.
Capithe, qualis mensura, *Exp.* I, v, 6.
Cappadoces. Eorum rex, *Inst.* I, v, 3. Sunt Croesi socii, VI, ii, 10; subiguntur a Cyro, I, i, 4; VII, iv, 16; accipiunt satrapam Persam, VIII, vi, 7. Conf. *Aribæus*.
Cappadocia, regio Asiæ, *Inst.* VIII, vi, 7; *Exp.* I, ii, 20; VII, viii, 25.

- Caranus, i. e. (dorice) dominus, *HG.* I, iv, 3.
 Cardia (urbs Chersonesi Thraciæ), *HG.* I, i, 11.
 Carduchus præest carpentis mulierum in expeditione Cyri contra Assyrios, *Inst.* VI, iii, 30.
 Carduchi (populi ad ripam sinistram Tigris in Armeniæ et Assyriæ confinibus), liberi, bellicosi, montani, *Exp.* III, v, 16; V, v, 17; VII, viii, 25. Horum montes petunt Græci, III, v, 17; IV, i, 2; frustra eos sibi amicos conciliare student, *ib.* 8, 9: urgent agmen extremum Græcorum, *ib.* 16 et IV, iii, 7 sqq. Eorum arcus, IV, ii, 28.
 Cares, sollicitantur frustra ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5. Dissidentes callide rediguntur ad concordiam ab Adusio, VII, iv, 1; quem a Cyro petunt satrapam, VII, iv, 7; VIII, vi, 7. — Cum scutis albis, *HG.* III, ii, 15.
 Caria, *Inst.* VIII, vi, 7. — Tissaphernis satrapia, equestribus copiis non idonea, *HG.* III, ii, 12; *Ag.* i, 14, 29. Ab Lacedæmoniis bello petitur, *ibid.*
 Carsus, amnis Ciliciæ, *Exp.* I, iv, 4.
 Carthaginienses, Imperium Libyæ tenent, *Mem.* II, i, 10. — Hannibale duce in Siciliam profecti, *HG.* I, i, 37; Agrigentum fame ad deditionem compellunt, I, v, 21. Dionysio victo, Gelam et Camarinam capiunt, II, iii, 5. — Linum Carthaginiense, *Ven.* ii, 4.
 Caryæ (urbs in finibus Laconiciæ), capitur a Thebanis, *HG.* VI, v, 25; recipitur ab Archidamo et crudeliter tractatur, VII, i, 28.
 Castoli Campus, *Exp.* I, i, 2; ix, 7, vel Castolus Campus, *HG.* I, iv, 3, in Lydia, ubi conventus agebantur populorum Persico imperio subjectorum.
 Castor, frater Pollucis, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* i, 2 et 13; ab eo nomen habent Canes castoriæ (quæ et Lacænæ dicuntur), iii, 1.
 Catana (urbs Siciliæ), *HG.* II, iii, 5.
 Cave, magnus vicus (in Mysia), *HG.* IV, i, 20.
 Cayster (amnis Ioniæ): in Caystri Campo rex Phrygiæ minoris congregat copias, *Inst.* II, i, 5. Unde Caystri Campus, urbs, *Exp.* I, ii, 11.
 Cebes, Thebanus, *Mem.* III, ii, 17; Socratis auditor laude dignus, I, ii, 48.
 Cebren, urbs (Æolia) munitissima, in Pharnabazi satrapia, *HG.* III, ii, 10.
 Cecrops (antiquissimus Atticæ rex) dijudicavit litem deorum, *Mem.* III, v, 20.
 Cedreæ, Cariæ oppidum Atheniensibus deditum, a Lysandro capitur, *HG.* II, i, 15.
 Celenæ, urbs magna Phrygiæ (majoris), *Exp.* I, ii, 7; ubi erat Cyri prætorium et paradisus, per quem fluit Mæander, *ibid.*; arcem ibi extruxit Xerxes, *ib.* 9.
 Celti vel Celtæ, a Dionysio tyranno Lacedæmoniis mittuntur in auxilium, *HG.* VII, i, 20; victores, *ib.* 31.
 Celusa, mons (Sicyoniæ), *HG.* IV, vii, 7.
 Cenchreæ, portus Corinthi, *HG.* IV, v, i; VI, v, 51; VII, iv, 5.
 Centrites, amnis (in Tigrim influens), distinguit Armeniam a Carduchorum regione, *Exp.* IV, iii, i; hunc tandem trajiciunt Græci, *ib.* 15.
 Ceos (insula e regione Sunii promontorii), *HG.* V, iv, 61.
 Cephalenia (Ioniæ maris insula), *HG.* VI, ii, 31. Ejus oppida in potestatem suam redigit Iphicrates, *ib.* 33.
 Cephalus, nobilis venator, discipulus Chironis, ab Aurora raptus, *Ven.* i, 2 et 6.
 Cephisodorus, Cephisophonis filius, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, ii, 13; occiditur, *ib.* 17.
 Cephisodotus, orator Atheniensis, Lacedæmonem mittitur legatus, *HG.* VI, iii, 2. Ejus oratio contra Proclum Philiasium, VII, i, 12 — 14. — Alius, ut videtur, dux electus, II, i, 16.
 Cephisophon, Atheniensis, Lacedæmonem missus, *HG.* II, iv, 36. Nisi est alius, Cephisodori pater, *Exp.* IV, ii, 13.
 Cephissus, fluvius Atticæ, *HG.* II, iv, 19. — Alius, Bœotiae ex Parnasso, *HG.* IV, iii, 16; *Ag.* II, 9.
 Ceramicus sinus Cariæ, *HG.* I, iv, 8; II, i, 15.
 Ceranicus, vicus Athenarum, *HG.* II, iv, 33.
 Ceramo, Atheniensis locuples, multos alebat servos, *Mem.* II, vii, 3.
 Ceramorum Forum, urbs in finibus Mysiæ, *Exp.* I, ii, 10.
 Cerasus, urbs Græca et maritima in Colchide, Sinopensium colonia, *Exp.* V, iii, 2; quibus et tributum pendebat, V, v, 10. Incolæ, Cerasuntii, V, vii, 13 sqq.
 Cerberus, ab Hercule ex Orco protractus, *Exp.* VI, ii, 2.
 Cereris et Proserpinæ sacra Eleusinia, *HG.* VI, iii, 6.
 Certonus, (in aliis Certonium), urbs Mysiæ, *Exp.* VII, viii, 8.
 Chabrias, Atheniensis, Iphicratis in imperio successor, *HG.* IV, v, 19; in Cyprum Evagoræ auxilio profecturus, Lacedæmonios multos in Ægina destruit, V, i, 10 sqq. Lacedæmonios vincit navali pugna, V, iv, 61; summus, tunc imperator habitus, Corcyram mittitur, VI, ii, 39. Epidauri stat contra Argivos, VII, i, 25.
 Chærecretes, Atheniensis, frater minor Chærephonis, quorum dissidium componit Socrates, *Mem.* II, iii, 1, 15. Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48.
 Chæreleus, unus ex Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, iii, 2.
 Chærephon, Atheniensis (Sphettius), frater Chærecretes, *Mem.* II, iii, 1, 15; Socratis discipulus honestus, *Mem.* I, ii, 48. — Oraculum consultit de Socrate, *Ap.* 14.
 Chærilas, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
 Chærou, Lacedæmonius Polemarchus, occisus in Piræo, *HG.* II, iv, 33.
 Chalcedon (urbs Bithyniæ e regione Byzantii), *Exp.* VII, i, 20; ii, 24, 26. — Ab Alcibiade mari et fluvio arctetur et Atheniensibus redditur tributaria, *HG.* I, iii, 2 sqq. Lysander eam recipit, II, ii, 1. Thrasybulus eam sibi conciliat, IV, viii, 28.
 Chalcedonia, ager Chalcedonis, *Exp.* VI, vi, 38.
 Chaldei, finitimi Armeniæ, *Inst.* III, i, 34; a Cyro coguntur pacem facere cum Armeniis, III, ii, 1. Sunt bellicosi et mercede militant apud Indos, *ib.* 7; et apud Cyrum ipsum, a quo ob prædandi libidinem castigantur, VII, ii, 5. — Liberi, fortes, mercenarii, eorum arma, *Exp.* IV, iii, 4; V, v, 17; VII, viii, 25.
 Chalus, amnis Syriæ piscosus, *Exp.* I, iv, 9.
 Chalybes, duo populi: 1) liberi, *Exp.* VII, viii, 25; finitimi Armeniæ, IV, v, 34. Stipendia merent apud Tiriabazum, IV, iv, 18; occurrunt Græcis, IV, 6, 5. Laudantur ob fortitudinem, et eorum arma describuntur, IV, vii, 15 sqq. 2) Populus in Ponto, Mossynæcorum imperio parens, *Exp.* V, v, 1.
 Chara, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Charadra, locus in agro Nemeensi, a nonnullis intelligitur *HG.* IV, ii, 33, ubi alii χαράδραν simpliciter capiunt de alveo torrentis.
 Chares, dux Atheniensis, Phliuntis auxilio missus, *HG.* VII, ii, 18, Sicyoniis Thyamiam eripit, *ib.* 20 sqq. Revocatus Cenchreis cum classe appellens, Corinthios vult juvare, VII, iv, i sqq.
 Charicles, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG.* II, iii, 2. — Is et Critias quid contra Socratem egerint, *Mem.* I, ii, 31 sqq.
 Charmanda, urbs magna ad Euphratem, *Exp.* I, v, 10.
 Charmides, Glauconis filius, discipulus Socratis, *Mem.*

III, vi, 1; vii, 1; ad rempublicam capessendam excitatur a Socrate, *ibid.* — *Conv.* I, 3. Ejus dictum, III, 1. Paupertate gloriatur, *ib.* 9; iv, 29. — Unus e decem Piraei praefectis, interficitur, *HG.* II, iv, 19.

Charminus Laco, legatus Thimbronis ad Seuthen, *Exp.* VII, vi, 1; defendit Xenophontem, *ib.* 39.

Charon, civis Thebanus, *HG.* V, iv, 3.

Charopus Eleus : ejus, Thrasonidæ et Argei factio democratica Elide, *HG.* VII, iv, 15.

Chersonesus Thraciæ e regione Abydi, *Exp.* I, i, 9; II, vi, 2; regio amœna et fertilis, *Exp.* V, vi, 25. Lacedæmoniorum juris est, VII, ii, 2. — Ejus amplitudo, munio, urbes, periculum a Thracibus, *HG.* III, ii, 8 et 10. Ibi castella habet Alcibiades, I, v, 17. Eo ingreditur Pharnabazus, III, ii, 9; post eum Iphicrates, IV, viii, 39. Europæ tribuitur, IV, ii, 6. Incolæ, Cherronesitæ, I, iii, 10; III, ii, 8. — Adde *Acherusia*.

Chilon, Lacedæmonius, Archidami sororis maritus, interficitur in pugna cum Arcadibus, *HG.* VII, iv, 23.

Chrisophus Lacedæmonius adducit septingentos milites gravis armaturæ ad exercitum Cyri minoris, *Exp.* I, iv, 3; mittitur ad Ariæum, II, i, 5; laudat Xenophontem, III, i, 45; hortatur duces, III, ii, 2. Cur semel a Xenophonte sit vituperatus, IV, vi, 3. Salse perstringit Athenienses, *ib.* 16. Trapezunte navigat ad naves adducendas, V, i, 4; sed redit cum una modo trirēmi, VI, i, 16; imperium totius exercitus in eum confertur, *ib.* 32; sed mox eo privatur, VI, ii, 12. Medicamento sumpto perit, VI, iv, 11.

Chiro, Centaurus, filius Saturni et Naidis nymphæ, *Ven.* I, 4; justitia nobilis, *ib.* 1; præceptor multorum, *ib.* 2; diu vixit, *ib.* 3; præceptor Achillis, a quo ob disciplinam honoratur, *Conv.* viii, 23.

Chius, insula, *HG.* I, i, 32; II, vi, passim. Incolæ Chii a periculo e conjunctione militum impendente servati ab Eteonico, II, i, 1 sqq.

Chremon, Atheniensis, unus e Trigintaviris, in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.

Chrysantas, Persa ὀφείτωρ, corpore nec magnus nec robustus, sed animo fortis et prudens, *Inst.* II, iii, 5 : suadet pro sua cuiusque dignitate præmia esse distribuenda, II, ii, 19; iii, 5. Mittitur ad montes Armeniæ celeriter et clam occupandos, II, iv, 22. Captivos adducit, III, iii, 48. Laudatur a Cyro ob fortitudinem et facilem obedientiam, IV, i, 3; fit ex centurione chiliarchus, *ib.* 4 : probat Cyri consilium de equitatu Persico instituendo, IV, iii, 15; ducit loricatedos, V, iii, 36; adjuvat Cyrum in pavore exercitus sedando, VI, ii, 21; præest equitatu, VII, i, 3; suadet eadem quæ Cyrus maxime expetebat, VII, v, 55; VIII, i, 1. Est myriarchus, VIII, iii, 16. Laudatur a Cyro eximie, VIII, iv, 11; fit Lydiæ Ioniæque satrapa, VIII, vi, 7.

Chrysopolis (urbs Bithyniæ) propinqua Chalcedoni (e regione Byzantii, in Bosporo Thracio), *Exp.* VI, iii, 15; vi, 38; VII, i, 1; *HG.* I, iii, 12. Ibi portitorium et decimas de mercibus exigendas ab nautis instituit Alcibiades, *HG.* I, i, 22.

Cilices, frustra tentantur ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5; sed adjuvant Cresum, VI, ii, 10. Liberi sine satrapa relinquuntur, VII, iv, 2; VIII, vi, 8; I, i, 4.

Cilicia, *Inst.* VIII, vi, 8. Aditu difficilis, *Exp.* I, ii, 21; ejus situs et natura, *ib.* 22; pylæ ejus, I, iv, 4.

Cinadon, Lacedæmonius, juvenis pulcherrimus, princeps auctor conjunctionis in Ephoris et optimates Lacedæmonios, *HG.* III, iii, 4 sqq.; ejus supplicium, *ib.* 11.

Circe mutat Ulyssis socios in sues, *Mem.* I, iii, 7.

Cissidas, Syracusanus, dux auxiliorum a Dionysio Lacedæmonis missorum, *HG.* VII, i, 28.

Cithæron, mons Bœotiæ, superatur ab Agesilao, *HG.* V, iv, 37 et 47. *ib.* 55, 59; VI, iv, 5.

Cittus, sive Cissus, mons supra Macedoniam, *Ven.* xi, 1.

Cius (Mysiæ oppidum), *HG.* I, iv, 7.

Cladaus, fluviu (Elidis, in Alpheum influens), *HG.* VII, iv, 29.

Clazomenæ, insula (sinui Smyrneni adjacens), *HG.* I, i, 10 et 11. Eas sibi adjudicat Artaxerxes, V, i, 31.

Cleænetus, dux Græcus, perit cum aliis, *Exp.* V, i, 17.

Cleagoras pinxit frontispicium Lycæi, *Exp.* VII, viii, 1.

Cleander, harmosta Byzantii, Laco, *Exp.* VI, ii, 13; iv, 18; venit Calpen cum navibus, inde turbæ de præda, VI, vi, 5 sqq.; hospitium init cum Xenophonte, *ib.* 35; VII, i, 8. Imperium exercitus oblatum non recipit, religione impeditus, *ib.* 36.

Cleander, Sicyonius, dux electus, *HG.* VII, i, 45.

Cleanor, Arcas vel Orchomenius, nisi duo viri sunt intelligendi. Arcas natu maximus dux secundum Clearchum, in exercitu Cyri minoris, *Exp.* II, i, 10. Orchomenius graviter vituperat Ariæum, II, v, 39. Arcas sufficitur in locum Agiæ, III, i, 47. Orchomenius hortatur duces ad perfidiam Persarum ulciscendam, III, ii, 4; præest Arcadibus gravis armaturæ, IV, viii, 18. Arcadem rogat Xenophon, ut sacra diligenter inspiciat, VI, iv, 22. Cleanor simpliciter nominatus cum Phrynisco contendit ire militatum apud Seuthen, VII, ii, 2; honorifice sentit de Xenophonte, VII, v, 10.

Clearchus, exul Lacedæmonius, comparat copias pecunia, quam a Cyro minore acceperat, *Exp.* I, i, 9; iii, 3; II, vi, 4. Venit ad Cyrum Celænas cum mille militibus gravis armaturæ, octingentis peltastis Thracibus et ducentis Cretensibus sagittariis, I, ii, 9; præest cornu sinistro, *ib.* 15; saxis petitur ab exercitu, I, iii, 1; sedat milites, *ib.* iii, 9 sqq. A Menonis militibus saxis petitur, I, v, 12. Præest cornu dextro in pugna, I, viii, 4; minus auscultat Cyro, *ib.* 13; tesseram ei aperit, *ib.* 16. Eum maximi fecit Cyrus, I, i, 9; vi, 5; et suum consilium de bello inferendo regi communicavit, III, i, 10. Laudatur ut bonus imperator, II, iii, 11; vi, 8; colloquitur cum Tissapherne de metu insidiarum, II, v, 3-15. Dolo capitur a Tissapherne, *ib.* 31; trucidatur, II, vi, 1. Ejus vita et mores describuntur, *ib.* i-15.

Clearchus, Lacedæmonius, Rhamphii filius, hospes publicus Byzantinorum, Chalcedonem et Byzantium missus, *HG.* I, i, 35. Idem, ut videtur, Byzantii præfectus, I, iii, 15.

Clearetus, lochagus, ex temeritate perit, *Exp.* V, vii, 14-16.

Cleocritus, Atheniensis, mystarum præco, post cladem Trigintavirorum Atheniensem populum alloquitur, *HG.* II, iv, 20 sqq.

Cleombrotus, Lacedæmonius, ab Ephoris cum exercitu contra Thebanos mittitur, *HG.* V, iv, 14; domum redit cum difficultate, *ib.* 16 sqq. Sequenti anno iterum in Thebanos ducit, *ib.* 59 sqq. Maritimo itinere in Phocenses mittitur, VI, i, 1. Unde in Thebanos irruere jubetur, VI, iv, 3; a quibus in pugna superatur, *ib.* 6-13, ibidem occisus.

Cleomedes, Atheniensis, unus Trigintavirorum, in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.

Cleon, eques Lacedæmonius, cadit, *HG.* V, iv, 39.

Cleonæ (oppidum inter Corinthum et Argos situm), *HG.* VII, v, 15.

Cleonymus Laco, vir fortis, interficitur a Carduchis, *Exp.* IV, i, 18.

Cleonymus, Laco, Sphodriæ filius egregius, amatur ab

- Archidamo, *HG.* V, iv, 25 sqq., ubi plura de ejus virtutibus. Interficitur in pugna Leuctrensi, VI, iv, 14.
- Cleophon, demagogus Atheniensis, interficitur in tumultu, *HG.* I, vii, 35.
- Cleosthenes, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Cleostratus, Argivorum ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 13.
- Cligenes, Acanthius, legatus ad Lacedæmonios missus, *HG.* V, ii, 11 sqq., ubi ejus oratio.
- Clinias (Alcibiadis frater), amatus Critobulo, *Conv.* iv, 12.
- Clinomachus, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Cliteas, Corinthius; ejus oratio in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 37.
- Clito, Atheniensis statuarius, quocum disserit Socrates de arte statuarii, *Mem.* III, x, 6 sqq.
- Clitorii (Arcadiæ gens), cum Orchomeniis bellantur, et mercenarios milites alunt, *HG.* V, iv, 36 sq.
- Cnidus (urbs Carke), *HG.* IV, iii, 12; viii, 22.
- Cocylitæ (incolæ urbis Cocylli, in Æolide sitæ), *HG.* III, i, 16.
- Coratades, Thebanus, artem imperatoriam profitetur et vult præesse Græcis, *Exp.* VII, i, 33. — Dux Bæotorum, Byzantio præfectus a Clearcho, cui ad Pharnabazum proficiendum erat, *HG.* I, iii, 15; in tumultu se inimicis dedit, Athenas mittitur, aufugit et salvus Deceleam pervenit, *ib.* 21, 22. Si quidem est idem homo.
- Cœtæ, gens Pontica libera, *Exp.* VII, viii, 25. (Nomen ex *Trochi*, ut videtur, corruptum.)
- Colchi (populus Ponti Euxini versus orientem), resistunt Decemmillibus in reditu, *Exp.* IV, viii, 9; sed fugantur, *ib.* 18. Græci ibi vescuntur melle insaniam inferente, *ib.* 20. Colchorum legati lapidantur, V, vii, 2. Sunt liberi, VII, viii, 25.
- Colonzæ (urbs maritima Troadis), se dedunt Dercyllidæ, *HG.* III, i, 13 et 16.
- Colophon (urbs Ionia), et incolæ Colophonii, *HG.* I, ii, 4.
- Colossæ, urbs opulenta et magna Phrygiæ majoris, *Exp.* I, ii, 6.
- Colyttus (pagus Atticus), unde Colyttensis Thrasybulus, *HG.* V, i, 20.
- Comania (castellum, ut videtur, non procul Pergamo), *Exp.* VII, viii, 15.
- Conon, dux eligitur ab Atheniensibus, *HG.* I, iv, 10; iterum eligitur, cum novem aliis in locum Alcibiadis, I, v, 16; ab Andro profectus ad pugnam navalem se parat, *ib.* 18 sqq.; sed prælium evitat ob hostium numerum, I, vi, 15 sqq.; tandem Mitylenæ terra marique obsessus, cogitur ad pugnandum et vincitur a Callicratida, *ib.* 19 sq.; navium partem servat et cum imperio manet, *ib.* 38; I, vii, 1. In pugna ad Ægos flumen ipsius naves solæ non capiuntur, quibuscum abit in Cyprum, II, i, 28 sq. Cum Pharnabazo Lacedæmonios vincit, IV, viii, 1, et Hellespontii rebus ordinatis, classeeque parata, Cytherios in fidem accipit, et murorum Atheniensium partem instaurat, *ib.* 2-10. Legatus ad regem Persarum, a Tiribazo in vincula conjicitur, *ib.* 13-16.
- Corcyra, insula, a Timotheo in Atheniensium potestatem redigitur, *HG.* V, iv, 64. Mnasiippus Lacedæmonius eam obsidet et vastat, VI, ii, 4-7; quare Corcyraei legatos Athenas mittunt, *ib.* 8 sq.; tandem ab Iphicrate servantur, *ib.* 36 sqq.
- Core, quid, *HG.* II, i, 8.
- Coreassus, mons prope Ephesum, *HG.* I, ii, 7.
- Corinthus, urbs, *HG.* IV, iv, 18; VIII, 15, etc. Corinthii ab Atheniensibus capti, præcipitio puniti, II, i, 31 sq. Quare volebant parcere Atheniensibus, ii, 11, 19. Sed non agunt contra eos, II, iv, 30; neque contra Eleos, III, ii, 25; neque contra Thebanos, III, v, 17. Sunt inter hostes Lacedæmoniorum, IV, ii, 14 sqq.; III, 15 sqq. (*Ag.* ii, 5 sqq.). Turbæ maximæ factionum in urbe, et Atheniensium Lacedæmoniorumque de ea pugnae narratur, IV, fere toto (et *Ag.* ii, 18 sqq.). Bellum contra Lacedæmonios, IV, viii, 10 sqq. Neptuni Corinthii templum deflagrat, IV, v, 4. Corinthum relinquunt Argivi, V, i, 34; et Corinthii socii fiunt Lacedæmoniorum, *ib.*, et iii, 27; VI, iv, 18; v, 29 sqq. Ibi moratur Iphicrates, VI, v, 49 sqq. Nolunt jurare in fœdus a rege propositum, VII, i, 40. Frumentum Phliuntem mittunt, VII, ii, 23. Ab Atheniensium societate sese avertunt, VII, iv, 4 sq. Pacem a Thebanis rogant impetrantque, *ib.* 6 sq.; itidemque ab Lacedæmoniiis, *ib.* 8 sqq. Proelium circa Corinthum, VII, i, 14 sqq. (*Ag.* ii, 5). Longi muri, IV, iv, 18.
- Coronea (urbs Bœotiæ), pugna ad eam, in qua vicit Agesilaus, *Exp.* V, iii, 6; *HG.* IV, iii, 15 sqq.; *Ag.* ii, 9 sqq.
- Corso, urbs deserta ad Mascam amnem, *Exp.* I, v, 4.
- Corylas, satrapa Paphlagoniæ, *Exp.* VII, viii, 25; V, v, 12, 22; vi, 11. Fœdus offert Græcis, VI, i, 2.
- Coryphasium (promontorium Messeniæ), quo Helotes concedunt, *HG.* I, ii, 18.
- Cotyora, urbs Græca, Sinopensium colonia in regione Tibarenorum ad Pontum Euxinum, *Exp.* V, v, 3 sqq. Incolæ, Cotyoriæ, *ib.* et io, 19.
- Cotys, rex vel satrapa Paphlagoniæ, Sestum obsidet in Ariobarzanis satrapia sitam, *Ag.* ii, 26; Agesilao auxiliares copias mittit, iii, 4. — Idem *Otyis* vocari videtur in *HG.* Vide *Otyis*.
- Cranium (lucus cyparissorum cum gymnasio, prope Corinthum), *HG.* IV, iv, 4.
- Cranonii (incolæ Cranonis, urbis Thessaliæ), cum Thebanis juncti, extremum agmen Agesilai ex Asia reducis premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.
- Cratesippidas, Lacedæmonius, dux mittitur adversus Athenienses in Chium, *HG.* I, i, 32; v, 1.
- Crauge, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Crenaste, oppidulum prope Abydum, cum aurifodinis, *HG.* IV, viii, 37.
- Cretensium arcus, *Exp.* III, iii, 7, 15; et sagittarii, I, ii, 9; eorum opera multum prodest, IV, ii, 29. — Cretenses in exercitu Lacedæmoniorum, *HG.* IV, ii, 16; vii, 6. Conf. VII, v, 10. — Cretenses canes adversus aprum, *Ven.* x, 1.
- Creusis (« Thespiensium emporium in intimo sinu Corinthiaco retractum » Livius), *HG.* IV, v, 10; V, iv, 16 et 60. Capitur a Cleombroto, VI, iv, 3. — *Ag.* ii, 18.
- Crinippus, dux subsidiorum a Dionysio missorum, ab Iphicrate captus manum sibi infert, *HG.* VI, ii, 36.
- Critias Atheniensis, Trigintavirorum unus, in oligarchia multa crudeliter fecit, *Mem.* I, ii, 12. Cur Socrate magistro usus, *ib.* 16. In Thessalia depravatus, *ib.* 24. Amator Euthydemii, *ib.* 29. Legem tulit ne ars disserendi doceretur, *ib.* 31 sqq., ubi multa de hostilitate in Socratem. — Trigintavir, *HG.* II, iii, 2. Inimicitia cum Theamene, quem accusat et condemnandum curat, *ib.* 24-56. Cum reliquis Eleusinem profectus, ibi etiam crudelis, II, iv, 8; in prælio interficitur, *ib.* 19.
- Crito, Atheniensis, pater Critobuli, *Mem.* I, iii, 8; Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48; tutus redditur a sycophantarum injuria, II, ix.
- Critobulus, Critonis filius, osculator Alcibiadem pulchrum, *Mem.* I, iii, 8; cum eo disserit Socrates de amicis diligendis et conciliandis, II, vi. Socratis auditor, *Conv.* i, 3. Cum eo habetur sermo de œconomia, *Æc.* i-v. Dives, ii, 3 sqq. Novus maritus in *Conv.* ii, 3; formosissimus,

pulchritudine gloriatur, III, 7; IV, 10; Cliniam amat, IV, 12. Socrates per lusum certat cum eo de forma, V, 1 sqq.

Crocinus, Thessalus, certaminis Olympici victor in stadio, *HG.* II, III, 1.

Cresus, Lydorum rex, adest Assyrio adversus Medos cum ingenti vi peditum equitumque, *Inst.* I, V, 3; II, I, 5; fugit cum ceteris sociis domum, IV, I, 8; II, 29. Eligitur summus dux sociorum adversus Cyrum, VI, II, 9; habet socios belli plurimos, *ib.* 10: mittit Lacedæmona de societate, *ib.* 11: conatur Cyri exercitum multitudine cingere, VII, I, 23; sed repellitur, *ib.* 25; equitatus ejus fugatur metu camelorum, *ib.* 27; ipse fugit Sardes, VII, II, 1; captis Sardibus se dedit Cyro, *ib.* 5; dissuadet urbis direptionem, *ib.* 12; exponit de Apollinis oraculis, et se stultitiæ damnat, *ib.* 15; clementer et benigne habetur a Cyro, *ib.* 26; tradit thesauros, VII, III, 1; IV, 12: monet Cyrum ne nimis sit liberalis et redarguitur, VIII, II, 15. Primus e Crœsi stirpe rex servus fuerat, VII, II, 24.

Crommyon (castellum in agro Corinthiorum), capitur a Praxita, *HG.* IV, IV, 13; V, 19.

Cromnus, urbs Arcadiæ, capta ab Archidamo, *HG.* VII, IV, 20, acriter obsidetur ab Arcadibus, ac tandem vi recipitur, *ib.* 21 sqq.

Cronius, collis in Elide, ab Arcadibus munitur, *HG.* VII, IV, 14.

Ctesias, medicus, sanat Artaxerxem vulneratum, *Exp.* I, VII, 26; laudatur ejus testimonium, *ib.* 27.

Cuma vel Cyme (urbs Æolidis), *Inst.* VII, I, 45; *HG.* III, IV, 27.

Cyaxares, Astyagis filius et avunculus Cyri, vituperat Cyrum, *Inst.* I, IV, 9; ignavus, *ib.* 22. Succedit Astyagi patri, I, V, 2. Contra Assyrios auxilium petit a Persis, *ib.* 4. Timidus queritur de paucitate Persarum, II, I, 7; recenset hostium copias, *ib.* 5: reprehendit Cyrum, quod non splendida veste Medica sit indutus, II, IV, 5; proficiscitur cum Cyro adversus Assyrios, III, III, 25; intempestiva ejus cum hoste confligendi cupiditas refutatur a Cyro, *ib.* 29: ob livorem et ignaviam non vult Cyrum persequi hostes, IV, I, 13. In castris captis Assyriorum indulget vino, et ignorat Medos abire cum Cyro, IV, V, 8; re comperita tandem ira percitus minitatur, furit frustra et mittit qui Medos revocet, *ib.* Delectatur formosis mulieribus, IV, V, 52. Arcessitus a Cyro in castra, V, V, 1, queritur graviter de Cyro, *ib.* 8: sed tandem reconciliatus deducitur in tabernaculum egregie instructum, *ib.* 37: ubi genio, more suo, indulget, *ib.* 44. Apud eum fit consultatio de bello continuando, VI, I, 6: ipse, dum Cyrus proficiscitur contra Crœsum, domi remanet cum tertia Medorum parte, VI, III, 2; offert Cyro filiam et Mediam dotis loco, VIII, V, 19.

Cydnus amnis, Tarsum mediam perfluens, *Exp.* I, II, 23.

Cydon, Byzantius, Byzantium prodidit, *HG.* I, III, 18.

Cyllene, ad Cymen Æolidis, Ægyptiorum urbs vocatur, *Inst.* VII, I, 45.

Cyllene (Eleorum urbs cum portu), *HG.* III, II, 27 et 30; VII, IV, 19.

Cylon, Argivus, auro se corrumpi patitur a Tithrauste, *HG.* III, V, 1.

Cyme. Vide *Cuma*.

Cynisca, soror Agesilai regis, *Ag.* IX, 6.

Cyniscus, Laco, ut videtur, *Exp.* VII, I, 13.

Cynoscephalæ (colles et vicus in Bœotia), in Thebanorum ditione, *HG.* V, IV, 15; *Ag.* II, 22.

Cyprii, socii Crœsi, *Inst.* VI, II, 10. Cur ad eos non mittatur satrapa, VII, IV, 2; VIII, VI, 8; I, I, 4.

Cyprus, insula, est terminus imperii Persici versus occidentem, *Inst.* VIII, VI, 21; VIII, I, 1. — Eam sibi vindicat rex Persarum in pace Antalcidæ, *HG.* V, I, 10 et 31. — Ex hac insula bellaria advehuntur Athenas, *Ath.* II, 7.

Cyrebus, pistor Atheniensis, *Mem.* II, VII, 6.

Cyrenaicus currus, *Inst.* VI, I, 27; II, 8.

Cyrus, major, auctor imperii Persici, Cambysis ex Mandane Astyagis filia filius, *Inst.* I, II, 1; annos 12 natus cum matre proficiscitur ad avum, I, III, 1; orat matrem, ut ipsum relinquit, *ib.* 13. Narrat judicium a se puero exercitum, *ibid.* 17; benevolos sibi reddit æquales, I, IV, 1; amat et colit avum, *ib.* 2; cur paulo loquacior ab initio fuerit, *ib.* 3; studet æmulari præstantiores, *ib.* 4; equitare discit, *ib.*; venatione delectatur, *ib.* 5; mittitur venatum cum Cyaxare, *ib.* 7: cum Astyage ipso exit venatum, *ib.* 14; annos 16 natus specimen artis imperatoris edit, *ib.* 16. Redeuntem in Persidem deducit Medi, *ib.* 25. Mittitur cum exercitu auxilio Cyaxari, I, V, 5; milites hortatur, *ib.* 7; disserit cum patre de officio imperatoris, VI, toto. Nova arma suos capere jubet, II, I, 11; meditationes campestres instituit, *ib.* 20. Totas centurias epulo excipit præmii loco, II, III, 17. Arcessitus a Cyaxare dat responsum legatis Indorum, II, IV, 8. Armeniorum regem capit, III, I, 1; et amicum sociumque fidelem reddit, *ib.* 31. Chaldaeos Armeniis amicos et sibi socios reddit, III, II, 3; legatum mittit ad Indum de pecunia, *ib.* 28; cum Cyaxare educit copias contra Assyrios, III, III, 20; quos victos in castra fugat, *ib.* 60; castra illa occupat, IV, I, 9. Cyaxarem, qui non vult hostes esse persequendos, dolo deludit, *ib.* 19. Ad eum deficiunt Hyrcanii, IV, II, 9. Equitatum Persicum instituit, IV, III, 3; novum militem arcessit ex Perside, IV, V, 16. Cyaxari Medos avocanti litteras mittit, *ib.* 27. Prædam quali modo dividendam curaverit, *ibid.* 35. Non vult videre Pantheam, V, I, 7. Efficit ut Medi secum maneant, *ib.* 18; proficiscitur ad Gobryam, V, II, 1. Assyriam denuo vastat, V, III, 1; ducit exercitum ad Babylonem et provocat frustra Assyrium ad pugnam, *ib.* 5; auxilium fert Gadatæ, *ib.* 29. Cur nominatim appellet duces, *ib.* 46. Liberat Gadatam, V, IV, 7. Ulciscitur cladem Cadusiorum, *ib.* 23: pactum init cum Assyrio de parcendis agricolis, *ib.* 24. Cur nolit exercitum reducere prope Babylonem, *ib.* 41; tribus castellis potitur, *ib.* 51. Arcessit Cyaxarem, V, V, 1; ei obviam procedit, *ibid.* 5; ejus iræ et invidiæ medetur, *ib.* 37; de hibernorum ratione disserit, VI, I, 12; currus falcatos invenit, *ib.* 27; turres rotatas ædificat, *ib.* 52. Sedat pavorem exercitus, VI, II, 24. Parat expeditionem adversus Crœsum, *ib.* 23; quomodo aciem instruxerit, VI, III, 21; hortatur duces ante prælium, VI, IV, 12; ejus arma, *Inst.* VII, I, 2; hortatur milites, *ib.* 10: excutitur ab equo vulnerato, *ib.* 37; capit Sardes et Crœsum, VII, II, 1; quem clementer habet, *ib.* 26. Luget mortem Abradatæ, VII, III, 2. Cum Crœso ejusque thesauris profectus Sardibus, in itinere Phrygibus, Cappadociibus, Arabibusque subactis, petit Babylonem, VII, IV, 12; adit Babylonem, VII, V, 1; fossam ducit circa urbem, *ibid.* 9; turres exstruit *ibid.* 12; Euphrate in fossam derivato urbem opprimit, *ib.* 15; regiam intrat, *ib.* 57. Eunuchos eligit corporis custodes, *ib.* 58; satellites regis et urbis presidium instituit, *ib.* 66. Munera palatina inducit, VIII, I, 9. Ubi sequuntur multa alia ad continendum imperium ab ipso instituta, hoc et seq. capite. Cum Crœso disserit de utilitate liberalitatis, VIII,

- ii, 15. Pompam ducit, VIII, iii, 1; ejus tiara recta et reliquis vestitus regius, *ib.* 13; adoratur, *ib.* 14; post sacra ludos equestres habet et vincit, *ib.* 24. Excipit amicos convivio, VIII, iv, 1. Proficiscitur in Persidem ad parentes, VIII, v, 1; devertitur apud Cyaxarem, quem invitat Babylonem, *ib.* 17; ducit Cyaxaris filiam, *ib.* 28. Satrapas de disciplina monitos in provincias mittit, VIII, vi, 1; equos per stationes disponere cepit, *ib.* 17. Imminente vitæ fine agit diis gratias, VIII, vii, 3; habet orationem ad filios, *ib.* 6; moritur, *ib.* 28.
- Cyrus, minor, Artaxerxis frater, *Inst.* VIII, viii, 3. — Constituitur a Dario patre satrapa, *Exp.* I, i, 2; mortuo patre ab Artaxerxe, calumnia Tissaphernis, conjicitur in vincula, *ib.* 3; sed mox precibus matris liberatus remittitur in satrapiam. Inde bellum parat clam, *ib.* 6. Quod in Anabasis libro primo narratur. Clemens erga Xeniam et Pasionem, I, iv, 8; liberalis erga Silanum, I, vii, 18. Nudo capite prælium ad Cunaxa committit, I, viii, 6; occidit Artagersem in acie, *ib.* 24; vulnerat Artaxerxem, *ib.* 26; interficitur, *ib.* 27. Ejus encomium, I, ix, i sqq. — Quum munera distribueret militibus, ejus dictum, *Cec.* iv, 16; amatur a militibus, *ib.* 18; cum Artaxerxe fratre bellum, *ibid.*; ipse in horto arbores plantavit, quas admiratur Lysander, *ib.* 21. — A patre Asiæ minoris satrapa constituitur, cum mandato Lacedæmonii opem ferendi, *HG.* I, iv, 3. Quibus auxilia offert, I, v, 3 sqq.; legati Atheniensem ad eum, *ib.* 9. Crudeel ejus facinus in propinquos, II, i, 8. Lysandrum arcescit et pecunias dat, *ib.* 13 sq., et ad patrem proficiscitur, *ib.* 15. Expeditionem in fratrem suscipit, adjutus ab Lacedæmoniis, III, i, 1.
- Cytheria (insula et urbs Laconiae), vel potius Cythera, cum portu Phœnicum, *HG.* IV, viii, 7; occupata et in fidem recepta a Conone, *ib.* 8.
- Cyzicus, urbs Mysiæ ad Propontidem, *Exp.* VII, ii, 5. Pugna ad Cyzicum, *HG.* I, i, 11. Cyziceni recipiunt Athenienses, *ib.* 19, 20; IV, i, 29. — Stater Cyzicenus, *Exp.* V, vi, 23; VI, ii, 4; VII, ii, 35, etc.
- D**
- Daduchus (proprie sacerdotii Cereris Eleusiniæ nomen), cognomen Calliæ, *HG.* IV, iii, 3.
- Dædalus, Atheniensis, ob artis peritiam captus a Minoe servus factus, inde cum filio aufugere conatus filium amisit, et ad barbaros delatus servivit, *Mem.* IV, ii, 33.
- Dæra sive Dæras (oppidum in agro Sicyonio) capitur a mercenariis Dionysii, *HG.* VII, i, 22.
- Dailochus, amatus Hieroni puer, *Hi.* i, 31.
- Daipharnes, tarde obedit Cyro, *Inst.* VIII, iii, 21.
- Damaratus, Lacedæmonius, *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. Adde *Demaratus*.
- Damatas, dux Cadusiorum in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.
- Dana, urbs major Cappadociæ, *Exp.* I, ii, 20.
- Daphnagoras, domus Gongyli amicus, *Exp.* VII, viii, 9.
- Dardes (amnis Syriæ parvus, in Euphratem influens), *Exp.* I, iv, 10.
- Darius (Nothus, rex Persarum, frater Xerxis secundi), pater Artaxerxis Mnemonis et Cyri minoris, *Exp.* I, i, 1. — Ab eo Medi deficiunt, et sub ditionem ejus redeunt, *HG.* I, ii, 19. Agrotus ad se accessit Cyrum, II, i, 8. Ejus (Δαρείου) soror, *ibid.*
- Dasycylum (locus in Phrygia), *HG.* III, iv, 13; ubi Pharnabazi regia, IV, i, 15.
- Datamas, myriarchus sub Cyro, *Inst.* VIII, iii, 17.
- Datichus, præfectus fabrum Cyri, *Inst.* VI, iii, 29.
- Decelia (locus in Attica), tibi servos publicos habebant Athenienses, *Vec.* iv, 25. — Inde Agis in Athenarum urbem impetum facit, *HG.* I, i, 33 sqq.; II, ii, 7. Inde suos abducit Agis, II, iii, 3. Memoratur etiam I, ii, 14; iii, 22.
- Delia (festum, quo Athenienses theoriam in Delum mittunt), *Mem.* IV, viii, 2.
- Delium (oppidum Bœotiae ab Aulide distans 30 stadia); hic victi sunt Athenienses ab Lacedæmoniis, *Mem.* III, v, 4.
- Delphi (urbs Phocidis, templo et oraculo Apollinis Pythii nobilis), *Lac.* viii, 5; *Ag.* i, 34. — In templo Apollinis fuit inscriptio: *Nosce te ipsum*, *Mem.* IV, ii, 24. In eodem habent thesaurum Athenienses, *Exp.* V, iii, 5. — Delphicus deus (i. e. Apollo), quid responderit de modo colendi deos, *Mem.* IV, iii, 16.
- Delphinium (urbs in Chio insula), capitur a Lacedæmoniis *HG.* I, v, 15.
- Delphion, Phliasius apud suos illustris; ejus fortitudo et audacia, *HG.* V, iii, 22.
- Delta Thraciæ (« oppidum quod a Byzantio abest iter pedestre unius diei », Gyllius), *Exp.* VII, i, 33; v, 1.
- Delus, insula (maris Ægei); hic chorus mittitur a Græcis, *Mem.* III, iii, 12; et ab Atheniensibus quotannis navis sacra, IV, viii, 2.
- Demænetus, Atheniensium gravis armaturæ dux in Cypro, *HG.* V, i, 10 et 26.
- Demaratus, Lacedæmonius, cujus posteri obtinebant urbes Asiaticas ab rege Persarum Demarato datas ob auxilium contra Græcos, *HG.* III, i, 6; *Exp.* in locis sub *Damaratus* citatis.
- Demarchus, Epidoci filius, dux Syracusanus, *HG.* I, i, 29.
- Demeas Colyttensis, artifex chlamydis, *Mem.* II, vii, 6.
- Democrates Temenites, homo diligens et certus in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, v, 15.
- Demosthratus, Aristophontis filius, Atheniensis, legatus Lacedæmonem missus, *HG.* VI, iii, 2.
- Demoteles, præco, ab Archidamo nuntius victoriæ de Arcadibus Spartani missus, *HG.* VII, i, 32.
- Demotion, Athenis verba facit in concione de rebus Peloponnesiacis, *HG.* VII, iv, 4.
- Dercyllidas, Laco, bellum gerit cum Pharnabazo, *Exp.* V, vi, 24. — Sollertissimus, ideoque Sisypheus dictus, expeditionibus Asiaticis præficerit, *HG.* III, i, 8; Pharnabazo inimicus ex eo tempore quo ipse præfectus Abydi fuerat, in ejus satrapiam irruit, *ib.* 9. Res contra Pharnabazum gestæ, *ib.* 16 sqq., et cap. ii, 1-20, ubi narratur quæ in urbibus ditionum Tissaphernis et Pharnabazi gessit, et colloquia pactaque cum his satrapis. Ab Agesilao legatus ad Tissaphernem missus, III, iv, 6. Illi nuntiat Amphipoli victoriam in Corinthiaca pugna, IV, iii, i sqq., et in Hellespontum missus est. Ubi Abydum urbem Lacedæmonii servavit, IV, viii, 3.
- Derdas, Elimiae princeps, *HG.* V, ii, 38. Lacedæmoniis instigantibus, Potidæam ingreditur et Olynthios vi reprimat, *ib.* 39-43; iterumque vincit eorum equites, V, iii, i et 2.
- Dernes, satrapa Phœnicæ et Arabiæ, *Exp.* VII, viii, 25.
- Dexippus, Laconicus periæcus, nave a Trapezuntis accepta fugit, *Exp.* V, i, 15; VI, vi, 5; calumniatur Xenophontem apud Anaxibium, VI, i, 32; accusat exercitum apud Cleandrum, VI, vi, 9; et ipse accusatur ab Agasio, *ib.* 22; occiditur in Thracia a Nicandro Spartano, V, i, 15.
- Diana, venationis inventrix et præses, *Ven.* I, i, xii, 18. Dianæ relinquî dicitur fera, quam ob teneram ætatem non licet venari, v, 14. Ei vota faciunt ad venandum exeuntes, vi, 13. Hippolytum honore afficit, i, ii, —

Ei capræ Athenis mactantur quotannis, ob Persas e Græcia ejectos, *Exp.* III, II, 12. Ad ejus aram confugit Oron-tas, I, VI, 7. Ei partem manubiarum consecrant duces Græcorum in reditu Decemmillium, V, III, 4. Ei fanum, lucum et sacra instituit Xenophon, *ib.* 9 sqq. — Ephesia, *HG.* I, II, 6; III, IV, 18; *Ag.* I, 27. Dianæ Asty-rinæ templum in campo Thebanorum, *HG.* IV, I, 41. Ei apud Aulidem sacrum fecit Agamemno, VII, I, 34. Ejus templum sacratissimum apud Leucophryn, III, II, 19; Munichia et Bendideum templum, II, IV, 11. Ejus fanum Pallantii in Arcadia, VI, V, 9. Dianæ capram mactant Lacedæmonii, IV, II, 20.

Digma (Δεῖγμα, locus ubi merces exponebantur in Piræeo), *HG.* V, I, 21.

Dino, polemarchus Lacedæmonius, *HG.* V, IV, 33, apud Leuctra dimicans ante regem una cum Cleonymo interficitur, VI, IV, 14.

Diocles, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Diodorus, Socratis familiaris, compellitur ad beneficien-dum Hermogeni, *Mem.* II, X, 1 sqq.

Diomedes (Tydei filius) Chironis discipulus, cujus opera capta est Troja, *Ven.* I, 2 et 13.

Diomedon, dux electus ab Atheniensibus, *HG.* I, V, 16. Cum duodecim navibus in Mitylenæorum fretum se con-tulit, I, VI, 22. Interest proelio navali ad Arginusas, *ib.* 29. Cum aliis accusatur, I, VII, 1. Eurypolemi ami-cus, *ib.* 16.

Dion, ab Atheniensibus ad Tiribazum mittitur legatus, *HG.* IV, VIII, 13.

Dionysia, sive Bacchi festum, *Mag.* III, 2.

Dionysius, senior, Hermocratis filius, Syracusanus, tyranni-dem Syracusis arripit, *HG.* II, II, 24. Victus a Cartha-giniensibus Gelam amisit et Camarinam, II, III, 5. Ad eum Lacedæmonii legatos mittunt, VI, II, 4 et 33. Naves in auxilium Lacedæmoniorum præbet, *ib.* 35. Lacedæ-monis (duce Timocrate) nova auxilia mittit, VII, I, 12 et 20. Milites ejus Sicyonem invadunt, *ib.* 22, et Dæaras oppidum vi capiunt, *ibid.*

Dionysius junior, illius filius, naves duodecim in subsidium Lacedæmonis mittit, *HG.* VII, IV, 12.

Dionysius, dux Atheniensis, Antalcidam persequi statuit, *HG.* V, I, 26.

Dionysodorus (Chius), sophista, proficitur artem militarem, *Mem.* III, I, 1.

Dionysus. Vide *Bacchus*.

Diopithes, Lacedæmonius, vates et insigniter oraculorum gnarus, Leotyridæ causam adjuvat, *HG.* III, III, 3.

Dioscuri Lacedæmonii, a Triptolemo sacra Cereris edocen-tur, *HG.* VI, III, 6. — Ob virtutem immortales facti, *Conv.* VIII, 29.

Diotimus, Atheniensis, Alcibiadis ad Pharnabazum lega-tus, *HG.* I, III, 12.

Diotimus, dux Atheniensis, obsedit Nicolochum Abydi una cum Iphicrate, *HG.* V, I, 25.

Diphridas, Lacedæmoniorum imperator, medius inter Thimbronem et Teleutiam, *HG.* IV, VIII, 21. Copiis Thimbronis præest, *ibid.* Longe ordinis observantior ac solertior quam Thimbro, *ib.* 22.

Dodona (urbs Chaoniæ in Epiro, in cuius nemore templum Jovis Dodonæi fuit, cum oraculo omnium antiquissimo), *Vec.* VI, 2.

Dolopes (populi Epiri), in Cyri minoris exercitu, *Exp.* I, II, 6. — *HG.* VI, I, 4 et 7; Iasonis imperio parent, *ibid.*

Dorieus, Rhodius, Diagoræ filius, cum quatuordecim na-vibus fugatur ab Atheniensibus, *HG.* I, I, 4 et 5. Captus

ab iisdem et dimissus, apud Thurios, jus civitatis ade-ptus, vivebat, I, V, 19.

Dorotheus ab Atheniensibus ad Pharnabazum legatus mitti-tur, *HG.* I, III, 13.

Dracon, Pelleneus, Dercyllida jubente, Atarneum occupat, *HG.* III, II, 11.

Draconis Atheniensis leges, *Æc.* XIV, 4.

Dracontides, unus e Trigintaviris in oligarchia Athenensi, *HG.* II, III, 2.

Dracontius Spartiates, exul ob homicidium, præest certami-nibus cursus in ludis, quos Trapezunte instituit exerci-tus Decemmillium, *Exp.* IV, VIII, 25. Mittitur ad Clean-drum deprecandi gratia, VI, VI, 30.

Drilæ, populus vicinus et hostilis Trapezuntis, *Exp.* V, II, 1.

E

Ecbatana (urbs Mediæ celeberrima), *Exp.* II, IV, 25; III, V, 15. — Hic ob cælum frigidius Cyrus duos menses asti-vos degit, *Inst.* VIII, VI, 22.

Ecdicus, navarchus, a Lacedæmonis octo navibus præfici-tur, *HG.* IV, VIII, 20. Cum classe Cnidum appulit, *ib.* 22.

Eionem (Thraciæ urbem) occupant Lacedæmonii, *HG.* I, V, 15.

Eleuntem (in Chersoneso portum) Athenienses ingressi sunt, *HG.* II, I, 20.

Elei (gens Elidos in Peloponneso), obsceno amoris puerorum dediti, *Lac.* II, 13; *Conv.* VIII, 34. — Elei cum Athenien-sibus, Argivis et Mantineensibus societate juncti, *HG.* III, II, 21. Nolunt vota de prospero belli eventu ab Agide fieri, *ib.* 22. Eorum agrum Lacedæmonii ingressi sunt, *ib.* 23 et 27. Eorum et Arcadum de Lepreo lites, *ib.* 25. Epeum urbem a Lacedæmonis postulavit, *ib.* 30. Tandem pax et societas inter Lacedæmonios et Eleos, *ib.* 31. Jovis Olympi fano præsent, *ibid.* Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, IV, II, 16. Dant Lacedæmonis naves, VI, II, 2. Nolunt participes esse pacis, quam rex Persarum præscriptam ad Græcos miserat, VI, V, 23. Mantineensibus pecuniam dant ad ædificandos muros, *ib.* 5, suntque eorum et Thebanorum socii contra Lacedæmonios, *ib.* 19 (*Ag.* II, 23). Cum Thebanis ad oppu-gnandas Sicyonem ac Pellene pergunt, VII, I, 18. In bello Arcadibus adsunt, *ibid.* 26. Archidamum legatum ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Rex iste Eleos Arca-dibus prætulit, *ib.* 38. Per Nemeam pergunt, VII, II, 5. Lasionem occupant, oppidum tunc juris Arcadici, VII, IV, 12. Eorum cædes, *ib.* 13. Arcades ad eorum urbem usque accedunt, *ibid.* Tropæum erigunt, *ib.* 14. Quoddam apud eos dissidium, *ib.* 15. Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur, *ib.* 16, 19 et 28. Pelleneenses apud Elidem, *ib.* 17. Elei, missis legatis, petebant ut Lacedæmonii bellum Arcadibus facerent, nam Lacedæmonis cum Eleis societas erat, *ib.* 20. Eorum dux Andromachus sibi ipse manus attulit, *ib.* 19. Forte in Pylios incidunt, *ib.* 26. Armati ad delubrum Olympicum perveniunt, *ib.* 29. Eorum virtus necopinata, et restitutio templi, *ib.* 35. Lacedæmonis adsunt ad Mantineam, VII, V, 1, et 18.

Elis urbs, sine mœnibus, *HG.* III, II, 27.

Eleusinem profectus est Critias, *HG.* II, IV, 8. Eleusinem Trigintaviri suam privatim in potestatem redigere cogi-tant, ut illam refugii loco haberent, II, IV, 19 et 24. Eo Atheniensium equites profecti, VII, V, 15. Gentile, Eleu-sinius, II, IV, 9.

Eleusinium (templum Cereris Athenis): ibi equus æneus, *Hg.* I, I. — Eo fiunt cursus equitum, *Mag.* III, 2.

- Eleutheræ (Bœotiae oppidum), *HG. V, iv, 14.*
 Elymia (Arcadiae urbs, vel regio), *HG. VI, v, 13.*
 Elymia (Macedoniae regio), cuius rex Derdas, *HG. V, ii, 38.*
 Embas, ducit Armeniorum pedites sub Cyro, *Inst. V, iii, 38.*
 Enarchippus, apud Spartanos Ephorus, Thoricum mittitur, *HG. I, ii, 1.*
 Enyalios (nomen Martis), *Inst. vii, i, 26; Exp. V, ii, 14; HG. II, iv, 17.*
 Epaminondas, Thebanorum dux, victor Lacedaemoniorum ad Leuctra, *HG. VI, iv, 15.* Novam fecit in Peloponnesum impressionem, *VII, i, 15.* Nec, ut in priori expeditione, rem habuit cum Iphicrate, sed cum novo duce Atheniensi Chabria, *ibid. 18.* Troezenem et Epidaurum aggressus, *ibid.* Sicyonios in fidem Thebanorum recepit, *ibid. 22.* Achæos ad suas partes traducere cogitat, *ibid. 41.* Bello adoritur Achaia, *ibid. et 42.* Pisiam permovet ut Oneum praeoccuparet, *ibid.* Thebas discessit, *ibid.* Ab Achæis accusatus, quasi Lacedaemoniis favisset, *ibid. 43.* (« Thebanus ille ») Thebanorum id temporis imperator, *VII, iv, 39, 40.* Cum Bœotis, Eubœensibus multisque Thessalis domo proficiscatur, *VII, v, 3.* Nemeam cum copiis ingressus est, *ibid. 6.* Tegeam profectus, *ibid. 7.* Ejus tum providentiæ, tum audaciæ facinora, *ibid. 8.* Intra Tegeatarum muros castra locavit, *ibid.* Recta Spartam copias duxit, *ibid. 9.* Ejus strategema, *ibid. 11 et 21.* In prelio victus, *ibid. 13.* Celerrime Tegeam contendit et equitatum Mantineam misit, *ibid. 14.* Honoris et laudis cupidus, *ibid. 19.* Aciem struxit, *ibid. 21.* Ejus apud exercitum auctoritas, *ibid. 22.* Copias suas triremis instar duxit, *ibid. 24.* Deliberat de imperio non relinquendo, *ibid.* Ipse cecidit, *VII, v, 25.*
 Eparatus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10.*
 Epariti qui, *HG. VII, iv, 22.* Ex Eparitis legati Lacedaemonem missi sunt, *VII, v, 3.*
 Epeum, Eleorum oppidum, inter Macistum et Heræum situm, *HG. III, ii, 30.*
 Ephesus (urbs Ioniae maritima), *Exp. II, ii, 6; VI, i, 23; Ag. i, 14, 25.* Eo navigat Thrasyllus, *HG. I, ii, 6;* etiam Lysander, *I, v, 15.* Eo reversus est Dercyllidas, *III, ii, 12.* Trium dierum itinere distat a Sardibus, *III, ii, 11.* Ephesum cum classe petiit Agesilaus, *III, iv, 4; vii, 11 et 16;* et urbem reddit quasi belli officinam, *III, iv, 17.* Epheso in Aeginam navigat Gorgopas, *V, i, 7.* Ephesii in victoria contra Thrasyllum tropæum erigunt, *HG. I, ii, 10.* In Ephesiorum portum invectus est Antiochus, *I, v, 12;* et Alcibiades, *ibid. 15.* Ephesiae Dianæ templum, *Exp. V, iii, 8 sqq.*
 Ephorum durante bello Peloponnesiaco catalogus, *HG. II, iii, 10.* Eorum prudentia in opprimenda conjuratione Spartæ orta, *III, iii, 11.*
 Epicharmus (Cous, poeta comicus) : ex ejus comœdiis laudatur versus, *Mem. II, i, 20.*
 Epicydidas a Lacedaemoniis ad regem Agesilaum in Asiam mittitur, *HG. IV, ii, 2.*
 Epidaurus (urbs Argolidis), in Lacedaemoniorum societate, *HG. VI, ii, 2;* quibuscum Epidaurii stant contra Corinthios, *IV, ii, 16.* Eorum agrum Thebani populantur, *VII, i, 18.* Argivi ingressi sunt Epidaurum, *ibid. 25.*
 Epidocus, Siculus, Navarchus, *HG. I, i, 29.*
 Epicia, urbs in Nemea sita, *HG. IV, ii, 14.* A Praxita munita, *IV, iv, 13.*
 Epigenes, Socratis discipulus, corporis negligentior, *Mem. III, xii, 1.*
 Epilytidas, Spartanus eques, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Episthenes Amphipolitanus (ex urbe Amphipoli Macedoniae), præest peltastis in exercitu Cyri minoris, *Exp. I, x, 7 :* vir prudens, *ibid. :* cui committit Xenophon puerum e barbaris obaidem custodiendum, *IV, vi, 1 :* cum Episthenes amat et domum secum abducit, *ibid.*
 Episthenes Olynthius, puerorum amator formosorum, *Exp. VII, iv, 7 sqq.*
 Epitalium, urbs Eleorum Triphyliae propter Alpheum amnem, *HG. III, ii, 25, 29, 30.* Incolæ, Epitalienses, *ibid. 25.*
 Epyaxa, Syennesis regis Cilicum conjux, ad Cyrum minorem venit, *Exp. I, ii, 12 sqq.*
 Erasindes dux Atheniensium eligitur, *HG. I, v, 16.* In pugna navali ad Arginusas, *I, vi, 29.* Ab Archedemo accusatus, *I, vii, 2 sqq.* In vincula ductus et morte multatus, *ibid., et Mem. I, i, 18.*
 Erasistratus, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Eratosthenes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *ibid.*
 Erechtheus, rex Atheniensium : ejus educatio, hospitium, et bellum cum Græcis ceteris, *Mem. III, v, 10. —* Sacrorum Eleusiniorum auctor, *Conv. viii, 40.*
 Erymachus Dardanus, in exercitu Decemmillium, *Exp. V, vi, 21.*
 Erythra (Bœotiae oppidum, ut videtur), *HG. V, iv, 49.*
 Eteonicus Byzantio excludit Græcos exercitus Decemmillium, *Exp. VII, i, 12;* et fugit, *ibid. 20. —* Lacedaemoniorum harmosta, in seditione Thaso expulsus, *HG. I, i, 32.* In Chio navibus quinquaginta præficitur, *I, vi, 26.* Apud Mitylenen stationem habet, *ibid. 35.* Ejusdem strategema, *ibid. 36.* Castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit, *ibid. 37.* In Chio cum copiis degebat, *II, i, 5.* Suorum militum conspiratio, *ibid.* Cum navibus e Chio ad Lysandrum venit, *ibid. 10.* A Lysandro ad Thraciae oppida cum decem triremibus mittitur, *II, ii, 5.* In Aeginam mittitur a Lacedaemoniis, *V, i, 1.* Aeginetis potestatem fecit, ut quisque prædas ageret ex Attica, *ibid.* Ei parere nolunt nautæ, quia stipendium non numerabat, *V, i, 13.*
 Etymocles, Lacedaemoniorum legatus, Athenis adest apud Calliam, *HG. V, iv, 22; VI, v, 33.* Agesilai amicus, *V, iv, 32.*
 Eubœa, insula, capta ab Atheniensibus, *HG. II, iii, 10.* Eubœenses (incolæ Eubœæ insulae) cum Thebanis stant contra Agesilaum, *Ag. ii, 6, 24; HG. IV, iii, 15; VI, v, 23.* Sunt cum Epaminonda ad Mantineam, *VII, v, 4.* Eubotas, Cyrenensis, in stadio victor, *HG. I, ii, 1.* Eubulus, Atheniensis, una cum Theramene, ab Alcibiade ad Chrysopolim (Chalcedoniæ oppidum) cum triginta navibus relictus est, *HG. I, i, 22.*
 Euclea, festum Dianæ apud Corinthios, *HG. IV, iv, 2.*
 Eucles, Siculus, Hipponis filius, navibus quinque Epheso præest, *HG. I, ii, 8.*
 Euclides Phliasius (ex Phliunte, urbe Achaiae), Cleagoræ pictoris filius, haruspex, *Exp. VIII, viii, 1 sqq.* Alius tamen Euclides ibidem memoratur § 6, ubi codices fere præbent *Eusicles.*
 Euclides, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Euctemon, Atheniensis Archon, officio fungitur, *HG. I, ii, 1.*
 Eudamidas, Lacedaemoniorum dux, ad oppida Thraciae cum copiis mittitur, *HG. V, ii, 24.* Potidæam occupat, *ibid.*
 Eudicus, Spartæ Ephorus, *HG. II, iii, 1 et 10.*
 Eudicus, Lacedaemonius periœcus, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Eumathes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Eunomus ab Atheniensibus tredecim navibus præficitur,

HG. V, 1, 5. In eum forte incidit Gorgopas, *ib.* 7, eumque vincit, *ib.* 10.
 Euodens, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, IV, 18.
 Eunuchi Pantheae, cum ea mortui, in monumento cernuntur, *Inst.* VII, III, 15, 16. Ad custodiam corporis cur eunuchos sibi adsciverit Cyrus, VIII, v, 58.
 Euphrates, per mediam Babylonem fluens, latus et profundus, *Inst.* V, v, 8; a Cyro derivatur in fossam, *ibid.* 15. — Ejus latitudo, *Exp.* I, IV, 11; Cyrus minor cum copiis eum transit, *ib.* 17 sqq. Eundem Graeci non procul a fontibus trajiciunt, IV, v, 2.
 Eupbro Sicyone summam auctoritatem supra cives ceteros obtinet, *HG.* VII, 1, 44. Lacedaemoniorum arrogantiam iniquo animo tulit, *ibid.* Praesentibus Argivis et Arcadibus populum convocat, *ib.* 45. Praetor electus, *ibid.* Palam tyrannidem exercet, *ib.* 46. Expeditioni adversus Philasios interest, VII, II, 11, 12 et 15. In portum Sicyoniorum confugit et eum Lacedaemoniis tradit, VII, III, 2. Pasimelum Corintho ad se evocat, *ibid.* Secum Athenis ducto mercenario milite in patriam rediit, *ib.* 4. Coactis pecuniis, Thebas profectus est ut Thebani, optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent, *ib.* 5. Ibi in arce jugulator, *ibid.* Ejus flagitia, *ib.* 8. Sicyone in foro sepultus atque ut patronus urbis cultus, VII, III, 12.
 Europa, habet gentes liberas, *Inst.* I, 1, 4.
 Eurotas, amnis, *HG.* V, IV, 27; VI, v, 27 et 30.
 Eurylochus Lusitae (ex Lusis oppido Arcadiae, haud dubie lochagus gravis armaturae) in exercitu Decemmillium, protegit Xenophontem clypeo, *Exp.* IV, II, 21; rem strenue gerit, IV, VII, 11 sq. Legatus mittitur ad Anaxibium, VII, 1, 32; censet de stipendio Seuthae extorquendo idem quod Xenophon, VII, VI, 40.
 Eurymedon, amnis Pamphyliæ prope Aspendum urbem, *HG.* IV, VIII, 30.
 Euryptolemus, Pisanactis filius, Atheniensium cum Mantitheo et aliis ad regem Persarum Pharnabazum legatus, *HG.* I, II, 12 et 13. Alcibiadis consobrinus, I, IV, 19. Pro ducibus octo Atheniensium orationem habet, I, VII, 16.
 Eurysthenes, a Demarato Lacedaemonio ortus, cum Procle regulus Teuthrae et Halisarnae, *HG.* III, 1, 6.
 Eurystheus, a cuius injuriis olim Athenienses defenderunt Heraclidas, *HG.* VI, v, 47.
 Eutæam (Arcadiae oppidum) occupat Agesilaus, *HG.* VI, v, 12, 20.
 Eutheros, Atheniensis, pauper per bellum factus, compellitur a Socrate ad vitæ genus eo quod egerat convenientius, *Mem.* II, VIII.
 Euthycles, Lacedaemonius, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, 1, 33.
 Euthydemus, cognomine Formosus, ab initio alienus ab omni disciplina, postea assiduus Socratis discipulus, *Mem.* IV, II, 1 — 40; ad deos colendos excitatur, IV, III, 2 sqq.; cum eo disputat Socrates de intemperantia, IV, v, 2 sqq.; et de arte disserendi, IV, VI; amatus a Critia, I, II, 29.
 Eutresii (Arcadiae oppidum), *HG.* VII, 1, 29. Eo Archidamus milites duxit, *ibid.* Ibi contra Arcades et Argivos pugna, VII, 1, 32.
 Euxenus, Lacedaemonius, ab Agesilao in Asia cum praedictis relinquitur, *HG.* IV, II, 5.
 Euxinus pontus, terminus regni Persici versus septemtriones, *Inst.* VIII, VI, 21; VIII, 1. — Ibi Trapezus urbs, *Exp.* IV, VIII, 22. — *Oec.* 20, 27.
 Evagoras, Eleus, in ludis Olympicis bigæ victoriam obtinet, *HG.* I, II, 1.
 Evagoras, rex Cypri. Ad eum navigat Conon, *HG.* II, 1,

29. Evagoras bellum gerit adversus Persas, IV, VIII, 24; V, I, 10.
 Evalcea, Atheniensis athleta, inter pueros maximus, *HG.* IV, 1, 40.
 Evarchippus, apud Spartanos Ephorus, *HG.* I, II, 1 et II, III, 10.
 Exarchus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, III, 10.

F

Fœderis faciendi ritus, *Exp.* II, II, 9.

G

Gabæus, rex s. satrapa Phrygiæ minoris, auxilio est Assiriis adversus Medos, *Inst.* II, 1, 5; fugit domum, victis Assiriis, IV, II, 30.
 Gadas, cur eunuchus sit factus a rege Assyriorum, *Inst.* V, II, 28; deficit ab Assyrio, et tradit Cyro castellum dolo captum, V, III, 15; ejus terram invadit Assyrius, *ibid.* 26: illapsus in insidias et vulneratum a perfido duce servat Cyrus, V, IV, 1; cum suis recipitur in Cyri exercitum, *ibid.* 29. Ejus regio est prope Babylonem, *ibid.* 34. Interficit regem Assyriorum, VII, v, 30. Fit praefectus eunuchis Cyri custodibus, VIII, IV, 2.
 Gæoachus. V. *Neptunus*.
 Galaxidorus, Thebanus, aurum a Tithrauste accipit, ut bellum Lacedaemoniis faceret, *HG.* III, v, 1.
 Galli aut Celtæ inter Dionysii auxilia Syracusana, *HG.* VII, 1, 20 et 31. Sicyonem invadunt, *ib.* 22. Syracusas navigant, *ibid.*
 Gambrión (urbs Ioniae), *HG.* III, 1, 6.
 Ganus (oppidum sive castellum maritimum Thraciae ad Propontidem), *Exp.* VIII, v, 8.
 Ganymedes, propter animi virtutem a Jove raptus, *Conv.* VIII, 30.
 Gaulites, exul Samius, Cyro fidelis, *Exp.* I, VII, 5.
 Gaurium (castellum et portus in Andro insula): eo Alcibiades pervenit, *HG.* I, IV, 22.
 Gelam (Siciliae urbem) amisit Dionysius, tyrannus Syracusanus, *HG.* II, III, 5.
 Geranor, Polemarchus Spartanus, ad Asinen (Laconicae oppidum) ab Arcadibus interficitur, *HG.* VII, 1, 25.
 Geræstum, Eubœæ promontorium et vicus: eo venit Agesilaus, *HG.* III, IV, 4. Eo naves mittunt Athenienses, ut sibi frumentum subveheretur, V, IV, 61.
 Gergis, munitum oppidum (Troadis): ibi opes suas Mania reconditas habebat, occupatur autem a Pharnabazo, *HG.* III, 1, 15. Gergithem versus contendit Dercyllidas, *ib.* 19.
 Gethus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Glaucos, Aristonis filius, temere reipublicæ capessendæ cupidus, *Mem.* III, VI, 1.
 Glaucos, Charmidis pater, *Mem.* III, VI, 1, et *HG.* II, IV, 19.
 Glus, filius Tami, interpret, *Exp.* II, 1, 3; verbis Cyri minoris promittit Græcis præmia, I, 4, 16; jussu Cyri plaustra trahit e locis palustribus, I, v, 7; mortem Cyri nuntiat Græcis, II, 1, 3; observat Græcos, II, IV, 24.
 Gnesippus, lochagus Atheniensis, facete petit munus a Seuthæ, *Exp.* VII, III, 28.
 Gnome, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Gnosias, Siculus Syracusanus, *HG.* I, 1, 29.
 Gobryas, Assyrius, vir opulentus, deficit ad Cyrum, *Inst.* IV, VI, 1; privatus filio a rege Assyriorum, *ib.* 4; se, filiam, et omnia sua permittit fidei Cyri, *ibid.*: recipit Cyrum in castellum munitissimum, V, II, 6; admiratur

- Persarum cenam frugalem, *ib.* 14 : occidit regem Assyriorum in regia, VII, v, 30. Laudat amicos Cyri, VIII, iv, 7; locat nuptum filiam Hystaspæ, *ib.* 25. — Alius Gobryas, dux copiarum Artaxerxis, *Exp.* I, vii, 12.
- Gongylus Eretriensis, qui Xenophonti ab hostibus presso auxilium tulit, *Exp.* VII, viii, 8 et 17.
- Gongylus, filius præcedentis : ei oppida ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gordium (Phrygiæ oppidum), *HG.* I, iv, 1.
- Gorgias Leontinus (ex Leontio urbe Siciliæ maritima, sophista celeberrimus et antiquissimus fere rhetor) : cuius auditor fuit Proxenus, *Exp.* II, vi, 16. — Mercede docebat, *Conv.* i, 5. Ejus genus dicendi tangitur, ii, 26.
- Gorgio, frater Gongyli minoris, *Exp.* VII, viii, 8. — Oppida habebat ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gorgones, quarum aspectus lapideos facit, *Conv.* iv, 24.
- Gorgopas, Lacedæmonius, Hieracis legatus, in Ægina relinquitur, *HG.* V, i, 5. Ephesum contendit, *ib.* 8. Antalcidas eum cum duodecim navibus in Æginam remittit, *ibid.* Dum Epheso in Æginam navigabat, forte in Eunomum incidit, *ib.* 7. Quatuor triremes capit, *ib.* 9. Interficitur, *ib.* 12.
- Græci, quot in Asiam ascenderint cum Cyro minore, *Exp.* I, ii, 9; vii, 10. Eorum ornatus, I, ii, 16. Nolunt contra Artaxerxem ascendere, I, iii, 1; iv, 12; vincunt et fugant barbaros, I, viii, 21; x, 11; redeunt in castra sua, I, x, 17; mortem Cyri ægre ferunt, II, i, 4; redeunt ad Aræum, II, ii, 8; non uno loco cum Aræo castra ponunt, II, iv, 1; perveniunt ad Zabatum amnem, ubi eorum duces dolo Tissaphernis capti interficiuntur, II, v, 31; eorum animos excitat Xenophon, III, i, 15 sqq. Iter faciunt pugnantes, III, iii, 7; fugant Persas, III, iv, 15; et pellunt de colle, *ib.* 25 et 44; iter molestissimum faciunt per montes Carduchorum, quibuscum per septem dies continuo pugnare coguntur, IV, iii, 2; vadunt per Armeniam, IV, iv, 1; vexati nive et frigore, IV, v, 3; superant Chalybes, Taochos, et Phasianos, IV, vi, 24; pergunt per Scythinorum fines, IV, vii, 18; cum Macroribus fœdus faciunt, IV, viii, 7; vincunt Colchos, *ib.* 19; perveniunt Trapezuntæ, *ib.* 22; aggrediuntur Drilas, V, ii, 1; Mossynacorum metropolin expugnant, V, iv, 26; Cotyris navigant Sinopen, VI, i, 14; inde Heracleam Ponti, VI, ii, 2; seditione orta, exercitus trifariam dividitur, *ib.* 16; sed mox rursus se conjungunt, VI, iv, 1; Bithynos acie vincunt, VI, v, 31; perveniunt Chrysopolin, VI, vi, 38; trajiciunt Byzantium, VII, i, 7; apud Seuthen stipendia merent et vincunt Thracas, VII, iii, 14 sqq; tandem conjungunt se cum Thimbronis exercitu, VII, viii, 24; *HG.* III, i, 2; *Ag.* i, 38. — Græci quomodo puellas educent, *Lac.* i, 3; quomodo pueros, ii, 1. — Græci debent esse retiaril in venatione (ut possint intelligere quæ præcipiunt venatores), *Ven.* ii, 4. — Græcorum ad Persarum regem legatio, *HG.* I, iii, 12. Eorum victoria de Persis, III, iv, 24. A victis Persis ingentem prædam auferunt, *ibid.* Græciæ civitatibus libertas restituta a Lacedæmoniis, V, i, 35. Græci legationem ad regem Persarum mittunt, VII, i, 33. — Græce, opposito, barbare, *Exp.* I, viii, 1.
- Græci Asiatici, an socii Assyriorum fuerint adversus Medos incertum est, *Inst.* II, i, 5; sed adjuvant Crœsum adversum Cylum, VI, ii, 10; hinc tributum pendere coguntur Cyro, VII, iv, 9; i, 4.
- Gratiæ saltantes scite, *Conv.* vii, 5.
- Grynium (Æolidis oppidum), *HG.* III, i, 6.
- Gylis, Lacedæmonius, Agesilai Polemarchus, in pugna ad Coroneam, *Ag.* ii, 15, *HG.* IV, iii, 21. Cum copiis in agrum Phocensem abiit, *ibid.* Interficitur, *ib.* 23.
- Gymnasium dicitur Academia, *HG.* II, ii, 8.
- Gymnias, urbs magna in regione Scythinorum, *Exp.* IV, vii, 19.
- Gythium (Laconia urbem) versus vehebatur Alcibiades, *HG.* I, iv, 11. Quo loco navalia Lacedæmoniorum, VI, v, 32.

H

- Hagnon, Theramenis pater, magno apud populum Atheniensium in honore, *HG.* II, iii, 30.
- Halæ (geminae fuerunt agri Attici), *HG.* II, iv, 34.
- Haliartus, Boeotiæ urbs. Eo Lysander copias duxit, prius quam Pausanias præsto fuit, *HG.* III, v, 17. Hic Lysander in pugna perit, *ib.*
- Halienses, Laconicae urbis incolæ, Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16; contra Thebanos, VI, ii, 3; VII, ii, 2.
- Halipledon, (planities littoralis) castrum, non procul a Piræo, *HG.* II, iv, 30.
- Halisarne (oppidum Mysiæ), *Exp.* VII, viii, 17. — A Thimbrone occupatur, *HG.* III, i, 6.
- Haly, amnis Paphlagoniæ, *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, 1.
- Hamaxitus (maritimum oppidum Troadis) a Dercyllida capitur, *HG.* III, i, 16.
- Hannibal (Gesconis filius et nepos Hamilcaris), Carthaginensium dux, cum centum millibus hominum Siciliam invadit, *HG.* I, i, 37.
- Harmene (vicus Paphlagoniæ, cum portu prope Sinopen), *Exp.* VI, i, 15.
- Harpasus (amnis qui distinguit Chalybes a Scythinis), *Exp.* IV, 7, 18.
- Heba, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Hecatonymus, legatus Sinopensium ad exercitum Decemmillium, *Exp.* V, v, 7 et 24; vi, 3.
- Hegesander, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, iii, 5.
- Hegesandridas, Lacedæmonius; secunda ejus pugna in Thymocharidem Atheniensem, *HG.* I, i, 1.
- Hegesandridas, Mindari classiarius, I, iii, 17.
- Hegesilaus, dux Atheniensium (bello in Eubœa contra Thebanos male gesto capitis damnatus), *Ven.* iii, 7.
- Helicon (mons Boeotiæ) : ejus mentio frequens in narrando proelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 18 sqq., *Ag.* ii, 9 sqq.
- Helixus, Megarensis dux, Byzantio præest, *HG.* I, iii, 15 et 21.
- Hellas, Gongyli Eretriensis uxor, *Exp.* VII, viii, 8.
- Hellespontii, *Ag.* i, 14; *HG.* III, iv, 11. In prælio apud Coroneam, *HG.* IV, iii, 17; *Ag.* ii, 11.
- Hellespontus : Græci super Hellespontum, *Exp.* I, i, 19. Ex eo Thracas abiguntur, I, iii, 4. — Hellespontum ingressus est Dorieus, *HG.* I, i, 2. Hellesponti ad Ægeopotamos in regione Lampsaci latitudo, II, i, 20. Hellespontum cum copiis trajicit Dercyllidas, III, ii, 8; et Pharnabazus, *ibid.* 9. Eum trajicit Agesilaus, *Ag.* ii, 1.
- Helos, civitas in Laconia, *HG.* VI, v, 32.
- Helotes, servi : eorum seditio, *HG.* I, ii, 18; III, iii, 6. 8. In copias describuntur, VI, v, 28 sq. Post Leuctricam pugnam omnes a Lacedæmoniis deficiunt, VII, ii, 2.
- Heraclea, urbs Ponti Græca, Megarensium colonia, in Nariandynorum regione, *Exp.* VI, ii, 1; quantum distat a Byzantio, VI, iv, 2. Multæ ibi appellantur naves, V, ii, 10.
- Heraclea (urbs Thessaliæ, Trachinia dicta), *HG.* I, ii, 18; I, iii, 7. Ejus mœnia dejecit Iason, *HG.* VI, iv, 27.
- Heracleota hospes (ut videtur, Zeuxis), *Conv.* iv, 63.

- Heracleotae** Ponti, exercitui Decemmillium promittunt subsidia, *Exp.* V, vi, 21 sqq.; hospitalia dona eisdem mittunt, VI, ii, 3; sed intraturis penes eos portas claudunt, *ib.* 4 sqq. Arcadibus dant naves, *ib.* 17.
- Heracleotae** Thessaliae, socii Lacedaemoniorum, *HG.* III, v, 6; VI, iv, 9: sed Thebanorum, VI, v, 23.
- Heracleotis**, id est, ager Heracleotarum, in Ponto, *Exp.* VI, ii, 19.
- Heracleum**, id est Hercules templum s. fanum. V. *Hercules*.
- Heracidae**, nepotes Herculis, adjuti ab Atheniensibus, *Mem.* III, v, 10. — Eorum tempore Lycurgus ferebatur vixisse, *Lac.* x, 8.
- Heracles**, Siculus, Aristogenis filius, navibus quinque praefectus, *HG.* I, ii, 8.
- Heracles** Maronites (ex Maronea, urbe maritima Thraciae ad mare *Ægæum*), hortatur convivas, ut Seuthae dent munera, *Exp.* VII, iii, 15; ei traditur praeda vendenda, VII, iv, 2; v, 5: calumniatur Xenophontem, *ib.* 6, et VII, vi, 5; Græcus dicitur, *ib.* 41. Seuthae iram timens, pecuniam praeda solvit, VII, vii, 48.
- Heræa**, Eleorum urbs, *HG.* III, ii, 30. Apud eam Agis ægrotare cepit, III, iii, 1.
- Heræenses** cum Lacedaemoniis adversus Mantineos conjuncti, *HG.* VI, v, 11. In eos cum copiis profisciscuntur Arcades, VI, v, 22; VII, ii, 1.
- Heræum** (Corinthiorum promontorium et castrum adversus Sicyonem) deditione capit Agesilaus, *HG.* IV, v, 5 et 6.
- Heræum** (Junonis fanum), locus in agro Phliasiorum, *HG.* VII, ii, 1, 6, 11 sq.
- Hercules**, Jovis filius: ejus pubescentis optio inter virtutem et voluptatem, a Prodicus ficta, *Mem.* II, i, 21 sqq. — Troja expugnata, praemii loco dedit Telamoni comiti Hesione, *Ven.* i, 9. — Ob virtutem deus factus, *Conv.* viii, 29. — Herculi viæ duci sacra fiunt ab exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, viii, 24; VI, ii, 15; v, 24 et 25. Ubi descenderit ad Cerberum educendum, VI, ii, 2. — Hercules fanum in agro Chalcedonensium, *HG.* I, iii, 7; in *Ægina*, v, i, 10. In ejus templo, quum nulla inventa essent arma, quod signum inde collegerint Thebani, VI, iv, 7. Lacedaemoniorum ἀρχηγός, VI, iii, 6. Posterius ejus reges Lacedaemoniorum, III, iii, 3; *Ag.* i, 2; ex quibus Aristodemus, *Ag.* viii, 7.
- Herippidas**, Laco, dux in exercitu Agesilai ex Asia redeuntis, *Ag.* ii, 10. — Lacedaemoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG.* III, iv, 6. Cyri militibus praeficitur, III, iv, 20. Agesilai amicus et ad Spithridatem legatus, IV, i, 11. Praefari facinoris cupidus, *ib.* 21. Castra Pharnabazi aggressus est, *ib.* 24. Ejus avaritia, *ib.* 26. Ex Lacedaemoniis judex electus de praemiis Asiae civitatibus distribuendis, IV, ii, 8. In praelio apud Coroneam mercenarios ducit, IV, iii, 15 et 17. Classi Lacedaemoniorum praeficitur, IV, viii, 11.
- Hermæ** (locus Athenis, a Mercurialibus statutis sic dictus), *Mag.* iii, 2.
- Hermion**, sive Hermione (oppidum Laconicae), *HG.* VI, ii, 3. Hermionenses incolae, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16. Fidi, VII, ii, 2.
- Hermocrates**, discipulus Socratis, *Mem.* I, ii, 48.
- Hermocrates** Syracusanus, Syracusanorum ducum nomine verba fecit, eorumque calamitatem deplorat, *HG.* I, i, 27. Ejus diligentia et alacritas, *ib.* 30 et 31. Ad Pharnabazum se contulit, *ib.* Syracusis exul, legatos Græcorum ad regem Persarum comitatur, I, iii, 13.
- Hermogenes**, Atheniensis, Hipponici filius, hortatur Socratem, ut de apologia cogitet, *Mem.* IV, viii, 4; *Ap.* 2; pauper, *Mem.* II, x, 3. — Socratis familiaris, *Conv.* i, 3; amicorum, id est deorum potentia et benignitate gloriatur, iii, 14; iv, 47; vir bonus *ib.* 50; rogatus explicat, quid sit *καπορία*, vi, 2. Joco petitur a Socrate, viii, 3. — Alius *Hermogenes*, ut videtur, legatus Atheniensium ad Tiribazum ducem mittitur, *HG.* IV, viii, 13.
- Hermon** Megarensis, Callicratidae gubernator, *HG.* I, vi, 32.
- Herodas**, Syracusanus, cum nauclero quodam in Phoenicia vivit, et Lacedaemoniis nuntiat belli apparatus regis, *HG.* III, iv, 1.
- Hesiodus**: hujus poetae versus laudantur, *Mem.* I, ii, 56; iii, 3; II, i, 20.
- Hesione** (Laomedontis Trojanorum regis filia), Troja capta, ab Hercule praemii loco data Telamoni socio, *Ven.* i, 9.
- Hesperitæ** (populi partem Armeniae occidentalem incolentes), *Exp.* VII, viii, 25.
- Hieramenes**, Persa, pater Autoboesacis et Mitraei, *HG.* II, i, 9.
- Hierax**, praefectus classi, a Lacedaemoniis in *Æginam* missus, *HG.* V, i, 3. In Rhodum navigat, *ib.* 5, et Teleutiae succedit, *ib.*
- Hiero**, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG.* II, iii, 2.
- Hiero**, Lacedaemonius: stipendiarii ejus sunt in exercitu Lacedaemoniorum, *HG.* VI, iv, 9.
- Hiero**, Syracusanorum tyrannus, *Hi.* i, 1, cujus colloquium cum Simonide poeta de principum et privatorum conditione finxit Xenophon, in descriptione cui titulus *Hiero*.
- Hieronimus**, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, iv, 18.
- Hieronimus**, Eleus, Proxeni lochagorum natu maximus, *Exp.* III, i, 34; VI, iv, 10; legatus mittitur ad Anaxibium, VII, i, 32.
- Himera**, Siculorum urbs, ab Hannibale capta, *HG.* I, i, 37.
- Hippeus**, Samius, in praelio navali dux, *HG.* I, vi, 29.
- Hippias**, Eleus: ejus cum Stalca et Stratola factio Elide, *HG.* VII, iv, 15.
- Hippias**, sophista, disputat cum Socrate, de justitia et legibus naturalibus, *Mem.* IV, iv, 5. — Calliam artem memoriae docuit, *Conv.* viii, 62.
- Hippo**, Siculus, *HG.* I, ii, 8.
- Hippocrates**, dux Atheniensium, victus ad Delium, *Mem.* III, v, 4.
- Hippocrates**, Mindari legatus, cum litteris Lacedaemonem mittitur, *HG.* I, i, 23. Chalcedone praefectus Lacedaemoniorum I, iii, 5. In agro Chalcedonensium interficitur, *ib.* 7.
- Hippodamus** (Milesius, architectus ætate Periclis): ab eo dictum Forum Hippodameum (in Piræo structum), *HG.* II, iv, 11.
- Hippodamus** Sicyone praetor electus, *HG.* VII, i, 45.
- Hippodamium** forum: V. prius *Hippodamus*.
- Hippolochus**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, iii, 2.
- Hippolytus** (Thesei filius), studio venationis nobilis, et Diana fuit in deliciis, *Ven.* i, 10.
- Hippomachus**, unus de Trigintavirorum Atheniensium numero, in praelio interficitur, *HG.* II, iv, 19.
- Hipponicus**, Calliae pater, *HG.* VI, iii, 2; — *Conv.* i, 2. — Atheniensis dives ex eadem familia, nisi est idem, qui sexcenta mancipia in argentifodinis Atticis occupata habuit, *Vec.* iv, 15.
- Hipponicus**, Atheniensis, pater Hermogenis, *Mem.* IV, viii, 4.
- Hipponicus**, pater Proclis (Phliasii), *HG.* V, iii, 13.
- Hispani** et Celtæ inter auxilia Syracusana Lacedaemonem mittuntur, *HG.* VII, i, 20. Sicyonem invadunt, VII, i, 22. Syracusas navigant, *ib.*
- Histiæenses** (Histiæae in Euboea insula cives), ab Atheniensibus crudeliter tractati, *HG.* II, ii, 3.

Homerus, carminis epici princeps, *Mem.* I, iv, 3. Locus ejus laudatur, *Mem.* I, ii, 58; II, vi, 11. — Fere de omnibus rebus exposuit, *Conv.* iv, 6, 7, ubi etiam versus ex eo. Ejus carmina edidit Niceratus, iii, 5. — Vaticanandi vim tribuit morituris, *Ap.* 30.
 Horæ saltantes, *Conv.* vii, 5.
 Horme, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Hyacinthia, Lacedæmoniorum festum, *Ag.* ii, 17.
 Hyampolitarum (civium Hyampoleos in Phocide) suburbia capit Iason, *HG.* VI, iv, 27.
 Hybris, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Hyleus, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Hypates, Thebanus, occisus, *HG.* VII, iii, 7.
 Hypatodorus, Tanagraeus, cum suis, Lacedæmoniis additus, Tanagram tenet, *HG.* V, iv, 49.
 Hypermenes, Lacedæmonius, Mnasippi legatus, Leucadem pervenit, *HG.* ii, 25 et 26.
 Hyrcanii (populus Asiæ majoris ad mare Caspium), finitimi Assyriis, *Inst.* IV, ii, 1; equitatu valentes, subiguntur ab Assyriis, I, v, 2; deficient ad Cyrum, IV, ii, 1; V, m, 24; iis præest Artuchas, *ib.* 38. Eorum regulus, IV, v, et in seq. — In *Exp.* VII, viii, 15, « equites Hyrcanii, stipendiarii regis », fortasse intelliguntur populi Hyrcaniæ oppidi in Lydia prope Thyatira.
 Hystaspas, Persa nobilis, narrat morositatem cujusdam convivæ, *Inst.* II, ii, 2; probat Cyri consilium de præda, IV, ii, 46; præest dimidiæ parti equitum Persicorum, VII, i, 19; subigit Phrygiæ minorem, VII, iv, 8. Queritur, quod Cyrus præferat sibi Chrysantam, VIII, iv, 9. Ducit in matrimonium filiam Gobryæ, *ib.* 25.

I

Iacchus, cum diis Eleusiniis opem fert Atheniensibus contra Xerxem, *Conv.* viii, 40.
 Iason, tyrannus Pherarum in Thessalia, copias ingentes habet et percelebris est, *HG.* VI, i, 4; perrobustus corpore, ac laboris ceteroqui amantissimus, *ib.* 6. Thesalorum imperator constituitur, *ib.* 18. Ad eum, quem habebant socium, Thebani post pugnam ad Leuctra nuntium victoriæ suæ miserunt, VI, iv, 20. Consilio ejus pax constituitur, *ib.* 24. Itinere terrestri in Bœotiam cum copiis profectus est, *ib.* 21. Ejus prudentia singularis et celeritas, *ib.* Per Phocidem discedit et Heracleotarum mœnia dejecit, *ib.* 27. In Thessaliam reductus, vir magnus habebatur, *ib.* Potentia ejus quomodo creverit, *ib.* 30. Hasta percussus interficitur, *ib.* 32. Successores ejus, *ib.* 33 sqq.
 Iasonium litus (quod et promontorium dicitur, et est inter Cotyora et Sinopen medium): ibi Argo navis appulit, *Exp.* VI, ii, 1.
 Ichthys, promontorium Elidis, *HG.* VI, ii, 31.
 Iconium, urbs Phrygiæ extrema versus Lycaoniam, *Exp.* I, ii, 19.
 Ida, mons Trojæ, *Exp.* VII, viii, 7. — Ex Ida materia sumta in triremes, *HG.* I, i, 25.
 Idæus, regis Agesilai pictor, *HG.* IV, i, 39.
 Ilarchus, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
 Ilienses (populus in Æolide) Dercyllidam recipiunt, *HG.* III, i, 16.
 Ilum: ibi Mindarus Minervæ sacrificavit, *HG.* I, i, 4.
 Illyrii, aliis gentibus non imperant, *Inst.* I, i, 4.
 Imbrus, insula Thraciæ, in Atheniensium ditione, *HG.* IV, viii, 15; qui eam retinent in pace Antalciæ, V, i, 31.
 Impudentia dea, *Conv.* viii, 35.
 Indi, sollicitantur ab Assyriis adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; auro abundant, III, i, 25; eorum legati adveniunt ad

Cyaxarem, II, iv, 7; Cyrus ad eos mittit legatum de pecunia, III, ii, 25. Legati Indorum afferunt pecunias Cyro, VI, ii, 1; mittuntur a Cyro hostem speculandi causa, *ib.* 2: redeuntium narratio terret Cyri exercitum, VI, ii, 12. — Indicæ canes aptæ sunt ad apros venandos, *Ven.* x, 1; hinnulos et cervos, ix, 1.
 Iones, socii Cresi, *Inst.* VI, ii, 10. — Socii Agesilai, *HG.* III, iv, 11. In prælio apud Coroneam, IV, iii, 17; *Ag.* ii, 11.
 Ionizæ et Lydiæ satrapa fit Chrysantas, *Inst.* VIII, vi, 7. Antalciæ in potestate est Ionia, *HG.* V, i, 28. Memoratur *ib.* III, ii, 13; *Ag.* i, 14, *Exp.* I, iv, 13; III, v, 15.
 Ionicæ urbes (duodecim) deficient a Tissapherne ad Cyrum minorem, *Exp.* I, i, 6.
 Iphicrates, Atheniensis. Milites ejus Corinthii, *HG.* IV, iv, 9. In Arcadiam irruptionem fecit, *ib.* 16. Cetratorum præfectus, IV, v, 13. Redeuntem ex comitatu Amyclæorum moram Polemarchi aggreditur, *ib.* 14; vicit, et Chabrium successorem habet, *ib.* 19. In Hellespontum cum copiis mittitur, IV, viii, 34. Ex insidiis surgens Anaxibium cum exercitu fundit, *ib.* 35. Præconnesum versus navigat, *ib.* 36. Contra Anaxibium insidias locat, *ib.* 37. Rursus in Chersonesum se contulit, *ib.* 39. Nicholochum Abydi obsedit, V, i, 25. Ejus strategema et industria singularis, VI, ii, 14, 27 et 28. Ab Atheniensibus sexaginta navibus præficitur, *ib.* 13. Naves capit Paralum et Salaminiam, *ib.* 14. Ad navalem pugnam omnia comparat, *ib.* 27. Quomodo milites suos exercuerit, *ib.* 29. Sphegius adest, *ib.* 31. Cephalleniam versus navigat, *ib.* Pro Timotheo in Corcyram mittitur, *ib.* 33. Naves Syracusanas, a Dionysio tyranno in auxilium Lacedæmoniorum missas, intercipit, *ib.* 35 sq. Cum gravis armaturæ militibus in Acarnaniam trajecit, et bellum fecit Thyriensibus, *ib.* 37. Cum naves Corcyraeorum suis adjunxisset, pecunias a Cephallenis exegit, *ib.* 38. A Xenophonte laudatus, quod jussisset attribui sibi Callistratum una cum Chabria, *ib.* 39. Dimisit Callistratum oratorem, ut pacem domi componeret, vel pecuniam mitteret, VI, iii, 3. Pace facta revocatur e Corcyra, VI, iv, 1. Duce eum Athenienses sibi eligunt, et Lacedæmoniis auxilio militunt, VI, v, 49. Corinthum venit, *ib.* Ex Arcadia Corinthum Athenienses reducit, *ib.* 51. Ad Isthmi exitus intercludendos missus, *ib.*
 Iris (amnis Paphlagoniæ, qui inter Thermodontem et Halyn influit in Pontum Euxinum), *Exp.* V, vi, 9.
 Isanor, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
 Isarchus, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* *ib.*
 Ischolaus, dux Lacedæmoniorum, *HG.* VI, v, 24. Interfici-
 tur in prælio adversus Arcades, *ib.* 26.
 Ischomachus, καλὸς καγαθὸς dictus, *Æc.* vi, fin.: cum eo Socrates sermonem habet de re rustica, cap. vii, usque ad finem libri.
 Isias, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
 Ismenias, Thebanorum dux, a Timocrate aurum accipit, et Lacedæmoniis bellum faceret, *HG.* III, v, 1. Propter odium, quo Lacedæmonios prosequeretur, ad Phœbidam non accedit, V, ii, 25. In carcerem conjectus, *ib.* 31; accusatus, quod faveret barbaris, *ib.* 35, et judicium suffragiis damnatus, mortem oppetiit, *ib.* 36.
 Issi (alias Issus), urbs Ciliciæ maritima, magna et opulenta, *Exp.* I, ii, 24; IV, 1.
 Isthmia celebrant Corinthii, *HG.* IV, v, 1.
 Isthmus (Corinthi), *Exp.* II, vi, 3. Ad eum Agesilaus accessit, *HG.* IV, v, 1; eodem navigat Conon, IV, viii, 8.
 Isthmi Thracici latitudinem dimensus est Dercyllidas, *HG.* III, ii, 10.

Isthmus peninsulae Pallenes, *HG.* V, II, 15.
 Itabelius opem fert Asidatæ, Persæ nobili, a Græcis appetito, *Exp.* VII, VIII, 15.
 Italia, *Ath.* II, 7.

J

Juno. Per eam jurat Astyages Xenophonteus, *Inst.* I, IV, 12. — Junonis fanum prope Piræum Corinthi, *HG.* IV, V, 5. In Junonis (apud Tricarantum) templum fugientem quandam obtruncant Phliasii, VII, II, 6.
 Jupiter, Patrius, *Inst.* I, VI, 1; VIII, VII, 3: Rex seu Regius, regum servator, III, III, 21; II, IV, 9; VII, V, 37; Jovi mactat Cyrus tauros, VII, III, 11, 24. — *Ζεύς*, s. hospitalis, *Exp.* III, II, 4; *Σωτήρ*, s. servator, *Exp.* III, II, 9; IV, VIII, 44: in tessera exercitus, I, VIII, 16. Jupiter servator et dux, tessera pugnae, VII, I, 10; huic sacra facit Xenophon de imperio oblato recipiendo, VI, I, 22: conf. III, I, 12. Milichius, h. e. placabilis, placidus, VII, VIII, 4. — Unus plura habet nomina, *Conv.* VIII, 9. Ejus amores, *ib.* 29. — Filius Saturni ex Rhea et Chironis frater dicitur, *Ven.* I, 4. — *Ἀγχιώπ* cognominatus est Lacedæmone propterea, quod præerat expeditioni militari: hinc sacra ei fiebant a proficiscentibus in bellum, *Lac.* XIII, 2. — Jovi Olympio sacrificat Agis, *HG.* III, II, 22; etiam Aulo, III, II, 26. Jovem Agesipolis interrogat, IV, VII, 2. Jovis Olympii fano præsumt Elei, III, II, 31; IV, 35.

L

Labotas, Lacedæmoniorum præfectus, interficitur, *HG.* I, II, 18.
 Lacænae canes, quæ et Castoræ dicuntur, aptæ sunt ad apros venandos, *Ven.* X, I, 4.
 Lacedæmon. Eo mittit Cresus de belli societate, *Inst.* VI, II, 11. Vide seq.
 Lacedæmonii; apud eos procerum filii in pueritia furari discunt, sed in furto deprehensi virgis cæduntur, *Exp.* IV, VI, 15; contendunt cum Atheniensibus de principatu, VI, I, 27: quem consecuti sunt, VI, VI, 12. Quæ loca ipso imperio subjecta erant, VII, I, 28. — Colunt senes, *Mem.* III, V, 15; corpus exercent, *ib.*: parent legibus, *ib.* et IV, IV, 15; mutuum colunt concordiam, III, V, 16; utuntur clypeis et hastis, III, IX, 2. — Puellis non minus quam pueris corporis exercitia proponunt, *Lac.* I, 4. Apud eos sponsus modeste accedit ad sponsam, *ib.* 5; maritus uxorem cedit alteri, prolis procreandæ gratia, *ib.* 7; educatio liberorum commissa est magistro publico, II, 2; pueri nudis pedibus, et uno vestitu induti, incedunt, *ib.* 3 sqq; iidem parco cibo utuntur ut furari cogantur, sed deprehensi in furto verberibus cæduntur, *ib.* 6 sqq; cura liberorum est communis, *ib.* 11, et VI, amor puerorum castus, II, 13; pueri sunt modesti et temperantes, III; ephebi exercentur venando, IV, 7; cives publice epulantur, V; a lucris studio arcentur, VII; magistratus et leges colunt, VIII; honestati student, IX; senes judicium subeunt vitæ honeste transactæ, X; rei militari student, XI sqq. — Lacedæmonii beneficiis provocati concedunt Atheniensibus principatum Græciæ, *Vec.* V, 7. — Mercenarii equites habent, *Mag.* IX, 4; invadunt Atticam cum universis Græcis, VII, 4. — Lacedæmoniorum amor erga pueros, *Conv.* VIII, 25; imperium habent ob virtutem suam, *ib.* 39.
 Lacedæmonii, ductu Hegesandridæ, in prælio navali contra Athenienses victores, *HG.* I, I, 1. Eorum clades ad Cyzicum, *ib.* 18. Eis succurrit Pharnabazus, *ib.* 24. Helotas

Coryphasio, fide data, dimittunt, I, II, 18. Chalcedonem et Byzantium perdunt, I, III. Auxilia iis Cyri minoris promittit rex Persarum, I, IV, 3. Cratesippidæ Lysandrum sufficiunt, Persarum opibus adjuti, I, V, 1. Delphinium et Eionem occupant, *ib.* 15. Callicratidam ducem tligunt, I, VI, 1. Ab Atheniensibus navali prælio superantur, *ib.* 34. Apud eos lege velutum, in classe bis imperare: quare Lysander non jam dux eorum sed Arati ducis legatus, II, I, 7. Inde narratur pugna ad Ægos flumen, et occupatio Athenarum. In qua Lacedæmoniorum moderatio, II, II, 20. Cum Atheniensibus pacem faciunt, *ib.* Ne Athenæ evertantur intercedunt, *ib.* Sequuntur res Trigintavirorum, II, III, IV. Vicissim Cyrum adjuvant Lacedæmonii, III, I, 1; et Græcis Asiaticis mittunt auxilia, *ib.* 4. Apud eos honestis viris ignominiosum, scutum habentem stare, *ib.* 9. Eorum in fines Eleorum irruptio, III, II, 21. In eodem capite expeditiones eorum Asiaticæ: vide *Dercyllidas*. Contentiones de successione regum et Cinadonis conspiratio Lacedæmone, III, III. Eorum res in Asia sub Agesilao, III, IV, IV, I. Cum copiis in Bœotiam pergunt, III, V, 17. Abiere mœsti, *ib.* 24. Eorum res fluvio comparantur, IV, II, 11. Adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus contra Corinthios via maritima egressi, *ib.* 13. Eorum et sociorum copiae adversus Athenienses instructæ: itidem Atheniensium et sociorum adversus eos collectus exercitus, *ib.* 16. Eorum et Atheniensium ac sociorum utriusque partis pugna ad Corinthum, *ib.* 19. Antequam prælium ineant, Dianæ capram immolant; Sociorum eorum clades, *ib.* 20. De Atheniensibus victoria, *ib.* 21. Superant Thebanos, *ib.* 22. Tropæum constituunt, *ib.* 23. De Thebanis victoria ad Coroneam, IV, III, 22. Eis Apollo victoriam insignem concessit ad Corinthum, IV, IV, 12. Oppidum Phliasiorum iis redditum, *ib.* 15. Corinthiorum urbem castris cingunt, *ib.* 17. Expeditionem adversus Argivos suscipiunt, *ib.* 19 et rursus adversus Corinthum, IV, V, 1. Eorum in Lechæo clades, *ib.* 7. Contemnunt hostem et in calamitate exultant, *ib.* 10. Lacedæmonem legatos mittunt Achæi, IV, VI, 1. Adversus Acarnanes cum Achæis arma capiunt Lacedæmonii, *ib.* 3. Adversus Argivos copias decreverunt, IV, VII, 2. Peanem Neptuno cecinere, *ib.* 4. Classem comparant, IV, VIII, 11. Rhium occupant, *ib.* Ad Tiribazum mittunt Antalcidam, *ib.* 12. Paci Antalcidæ, quamvis reliquis Græcis adhuc refragantibus, favent, *ib.* Eorum ac Antalcidæ improbum facinus, *ib.* 14. Thimbronem contra Strutham mittunt, *ib.* 17. Eorum naves octo contra Rhodum, *ib.* 20. Bellum geri permoleste ferunt, V, I, 29. Domum redeunt, *ib.* 33. Mantineenses opprimere cogitant, V, II, 1. Eorum bellum adversus Olynthios pro Amynta et Acanthiis et Apollonia, *ib.* 11 sqq. Ab Olynthiis devicti, et in fugam acti, V, III, 4. Altera eorum adversus Olynthios expeditio, *ib.* 8. Eorum reges domi cum sunt, eodem contubernio utuntur, V, III, 20. Debilitatæ potentie initium, V, IV, 1. Lacedæmoniorum legati Athenis capiuntur, sed re cognita dimittuntur, 22. Novos adversus Thebanos delectus decernunt Lacedæmonii, *ib.* 35. A Thebanis primum victi, *ib.* Thespias præsidio tenent, *ib.* 46. Classem adversus Thebanos instruunt, *ib.* 59. Propter Æginam et Ceum, et Andrum stationes habent, *ib.* 61. Eorum ingenuum responsum Pharsaliis datum, VI, I, 17. Cum sociis in Phocensium agrum adsunt, VI, II, 1. Læsos se ab Atheniensibus existimantes rursus classem instruebant, *ib.* 3. Legatos ad Dionysium Siculum mittunt, *ib.* 4. Libertati aliarum urbium obstant, VI, III, 7. Inter eos et Athenienses fœdus ictum, *ib.* 18. Tum suo tum sociorum nomine jusjurandum præstiterunt de pace Græciæ, *ib.* 19. Eorum equitatus qualis, Cleomicroto

- imperante, VI, iv, 7. Victi sunt a Thebanis fatali ad Leuctra praelio, *ib.* 13 sqq. Eorum magnanimitas, *ib.* 15. Lacedaemone puerorum nudorum certamen, *ib.* 16. Lacedaemoniorum et Mantineensium contentio, VI, v, 11. Eorum navalia, *ib.* 32. Eorum legati ab Atheniensibus auxilium petunt contra Thebanos *ib.* 33; VII, i, 1. Lacedaemonii terra, Athenienses mari superiores, VII, i, 9. Eorum dux Euphro, *ib.* 45. Ad eos profecti Corinthii, VII, iv, 7. Corinthiis consilium dedere, ut pacem facerent, *ib.* 9. Nunquam concessuri, ut Messene sibi eriperetur, *ib.* 10. Eorum cum Eleis societas, *ib.* 19. Bellum Arcadibus faciunt, *ib.* 20. Quorum multitudini resistere non possunt, *ib.* 23. Quare noctu Cromnum profecti, *ib.* 27. Lacones seditione ex Thaso expelluntur, *HG.* I, i, 12. Laconica epistola, *HG.* I, i, 23. Laconicae Reipublicae simplicitatem laudat Polydamas, *HG.* VI, i, 18. Laconicos fines Agesilaus ingreditur, VI, v, 21. Laconicam Arcades et Argivi ingressi sunt, VII, i, 29. Per Laconicam Athenienses iter faciunt, VII, v, 7. Lacratas, certaminis Olympici victor, *HG.* II, iv, 33. Lamprocles, Socratis filius natu maximus, matris iratus placatur, *Mem.* II, ii. Lampsacus (urbs Mysiae minoris cum portu commodo ad Hellespontum, inter Parium et Abydum, e regione Callipolis), *Exp.* VII, viii, 1 et 6. — In Atheniensium societate *HG.* I, ii, 14 sq. Ibi funduntur Athenienses, II, i, 18. A Lysandro vi capitur, *ib.* 19. Lampsacum venit Dercyllidas, III, ii, 6. Larissa (Eolidis), Aegyptiorum urbs vocata, *Inst.* VII, i, 45. — Aegyptia, a Thimbrone obsessa, *HG.* III, i, 7. Sponte se dedit Dercyllidae, *ib.* 16. Larissa, urbs magna, sed deserta, ad Tigrim, *Exp.* III, iv, 7-9. Larissa, urbs Thessaliae, *HG.* VI, iv, 33. Larissaei (incolae urbis Thessaliae) contra Agesilaum stant ex Asia redeuntem, *Ag.* ii, 2. — Larissaeos ac alios Thessalos Lycophron Pheraeus praelio vicit, *HG.* II, iii, 4. Boeotiis confederati, IV, iii, 3. Agesilaum a tergo adiungunt, *ib.* Larissaei (Eolidis urbis incolae), obsessi a Thimbrone, excursionem faciunt, *HG.* III, i, 7. Larissus fluvius, qui disternabat Achaia et Eleam regionem, *HG.* III, ii, 23. Lasion, juris Arcadici urbs, *HG.* III, ii, 30. De Lasione controversia inter Eleos et Arcades, *ib.* 31. Lasionenses Lacedaemoniis adversus Corinthios auxiliantur, IV, ii, 16. Lasion ab Eleis occupatur, VII, iv, 12. Lebadia (oppidum Boeotiae): hic clades Atheniensium accidit, *Mem.* III, v, 4. Lechaëum, portus Corinthiacus, *Ag.* ii, 2, *HG.* IV, iv, 7. E Lechaëo Lacedaemonii profecti, *ib.* 17. Eorum in Lechaëo clades, IV, v, 7. Agesilaus propter Lechaëum castrametatus est, *ib.* 10. Lacedaemoniorum sociorumque praesidio custoditur, *ib.* 19. Cohortis unius Lacedaemonii praesidium in Lechaëo constituunt, V, i, 29. Lechaëi planities, *HG.* IV, v, 8. Lemnos, insula ditionis Atheniensium, *HG.* IV, viii, 15; qui eam retinent in pace Antalcidea, V, i, 31. Leon, ad regem Persarum ab Atheniensibus legatus mittitur, VII, i, 33. Orationem habet, *ib.* 37. Leon, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Leon, Salaminius, vir egregius, interficitur a Trigintaviris, *HG.* II, iii, 39. Leon, Atheniensis, unus decem praetorum qui ad Arginusas pugnarunt, *HG.* I, v, 16; accusatur, i, vi, 16. Leontiades, Thebanorum Polemarchus, *HG.* V, ii, 25. Ejus ad Phoebidam sermo de Thebis occupandis, *ib.* 26 et 27. Cadmeam Phoebidae prodit, *ib.* 29. Ejus in conspectu publici cetero oratio, *ib.* 30. Lacedaemonem proficiscitur, *ib.* 32. Oratio ejus, *ib.* 33. Trucidatur, V, iv, 7. Add. 19. Leontichus, Atheniensium dux, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26. Leontini (Siciliae populus), Syracusanis habitant, sed a Dionysio ceterisque Syracusanis deficiunt, *HG.* II, iii, 5. Leotychides, an Agidis, Lacedaemoniorum regis, sit filius disceptatur, dum de regno cum Agesilao contendit, *Ag.* i, 5; *HG.* III, iii, 1. Lepreatae (incolae Leprei, urbis in finibus Eleorum sitae) ab Eleis deficiunt et ad Aulonias partes se adiungunt, *HG.* III, ii, 25. Lepreatas sibi vindicabant et Elei et Arcades, *ib.* Lepreatae cum Lacedaemoniis adversus Mantineenses conjuncti, VI, v, 11. Lesbos, insula, *HG.* I, ii, 11; VI, 26. Ejus res constituit Lysander, II, ii, 5. Lesbii oppida, praeter Mitylenen, Lacedaemoniorum partibus addicta, per Thrasybulum Atheniensibus amica fiunt, IV, viii, 28 sq. Letrini populi ab Eleis deficiunt, *HG.* III, ii, 25 et 30. Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, ii, 16. Leucas (urbs Acarnaniae), *HG.* VI, ii, 3 et 26. Leucolophides, Atheniensis, Adimanti pater, *HG.* I, iv, 21. Leucophrys (urbs in Mæandrio campo sita); ibi Dianae fanum est imprimis sacrosanctum, *HG.* III, ii, 19 et IV, viii, 17. Leuctra (oppidum Boeotiae), *Ag.* ii, 22, in Thespiensium finibus *HG.* VI, iv, 4, Leuctrica pugna, *Ag.* ii, 23. sqq. — Quae eam prodigia praecesserint, *HG.* VI, iv, 7. In ea victi sunt Lacedaemonii, *ib.* 13 sqq. Leuctra (oppidulum Laconicae), *HG.* VI, v, 24. Leuso, nomen canis, *Ven.* viii, 5. Libyes. Libyrum (Cyrrenensium) currus, *Inst.* VI, ii, 8. Parent Carthaginiensibus, *Mem.* II, i, 10. Libys, Lysandri frater, classis praefectus a Lacedaemoniis in Piræum ablegatur et Eleusinem profectus est, *HG.* II, iv, 28. Lichas, Lacedaemonius, peregrinos hospitio excepit festorum tempore, *Mem.* I, ii, 61. — Alius, ut videtur, *HG.* III, ii, 21. In equestri certamine ab Eleis expulsus, *ib.* Lochos, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Locri Opuntii ex agro inter Phocenses et Thebanos pecanias cogunt, *HG.* III, v, 3. Locri Ozolae Corinthiorum socii contra Lacedaemonios, *HG.* IV, ii, 17. Atheniensibus auxiliantur, *ib.* In praelio apud Coroneam, IV, iii, 15. Gylidis milites telis ac jaculis petiverunt, *ib.* 22; — Utrique (et Opuntii et Ozolae), Thebanorum socii, *Ag.* ii, 6. Locris. Locridem Phocenses invadunt, *HG.* III, v, 3. Locrides canes sunt idoneae ad apros venandos, *Ven.* x, 1. Lonche, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Lotophagi, *Exp.* III, ii, 25. Lycabettus (Atticae mons), *Æc.* xix, 6. Lycaea, ludi Arcadium, *Exp.* I, ii, 10. Lycaethus vel Lycanthus, Atheniensium legatus, Thebes et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, iii, 2. Lycaonia (regio Asiae minoris), vastatur a Cyro minore. *Exp.* I, ii, 19; satrapa ejus est Mithridates, VII, viii, 25. Lycaones, Cræsi socii, *Inst.* VI, ii, 10. — Non parent regi Persarum, *Exp.* III, ii, 23. Lycarius, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Lyceum (gymnasium Athenis celebre), *Exp.* VII, viii, 1; *Mag.* iii, 1 et 6; *HG.* I, i, 33; II, iv, 27. Lyciscus, Atheniensis, pro octo ducibus orationem habet, *HG.* I, vii, 13. Lycius, Polystrati filius, Atheniensis, praest equitalui in

exercitu Decemmillium, *Exp.* III, III, 20; IV, III, 22 et 25; VII, 24.

Lycius, Syracusanus eques, speculatum mittitur a Clearcho, *Exp.* I, x, 14.

Lycō, Achæus, adversatur Xenophonti, *Exp.* V, vi, 27; refert stulte ad exercitum, ut pecuniam poscant Heracleotas, VI, II, 4; legatus hanc ob causam Heracleam mittitur, *ib.* 7: auctor seditionis, *ib.* 9.

Lycō, Atheniensis, Autolyçi pater, *Conv.* I, 2; II, 4; de filio suo gloriatur, III, 12.

Lycomedes, Mantineensis, opibus pollens et ambitiosus, *HG.* VII, I, 23. Arcadum animos erexit, *ib.* Arcades eum mirifice amplectuntur, *ib.* 24. Ad Thebanos legatus, *ib.* 39. Deciesmillibus auctor esse cepit, ut de societate cum Atheniensibus agerent, VII, IV, 2. Athenis exitum vitæ felicissimum sortitus est, VII, IV, 3.

Lycophron, Pheræus, eclipsis tempore Larissacos et Theasalos, prelio devicit, *HG.* II, III, 4. Thessalia totius affectat imperium, *ib.*

Lycurgus, legislator Lacedæmonius, vixit temporibus Heraclidarum, *Lac.* x, 8; ejus sapientia laudatur, quod formam civitatis constituerit a ceteris diversam, *ib.* I aq; oraculo Apollinis leges suas confirmavit, VIII, 5. — Fecit ut Spartani præ ceteris obedirent legibus, *Mem.* IV, IV, 15. Oraculi de eo responsum, *Ap.* 15.

Lycurgus, Lacedæmonius, prodidit Byzantium, *HG.* I, III, 18.

Lycus (amnis Paphlagoniæ), *Exp.* VI, II, 3.

Lydi, subjecti Persarum imperio, *Mem.* II, I, 10. — Mercede conducti militant in exercitu Atheniensium, *Vec.* II, 3. — Lydorum magnam multitudinem secum abducit Cyrus, *Inst.* VII, IV, 14. — Aures perforatas gerunt, *Exp.* III, I, 31.

Lydia (regio Asiæ minoris), *Exp.* VII, VIII, 20; ferax vini, ficorum, olei, aliorumque bonorum, *Inst.* VI, II, 21. — Lydium forum in castris Cyri minoris, *Exp.* I, v, 6.

Lysander, Lacedæmonius, venit ad Cyrum minorem et quæ sit cum eo collocutus, *Æc.* IV, 20 sqq. — A Lacedæmoniis navarchus creatur, *HG.* I, v, 1. Sardes Cyrum accedit, *ib.* Eumque hortatus est, ut ad stipendium singulorum nautarum obolum adjiceret, *ib.* 6. Ephesi classem refecit, *ib.* 10. Ad Notium inter Lysandrum et Antiochum, ab Alcibiade classi præfectum, navalis pugna, *ib.* 14. Vincit et tropæum erigit, *ib.* Lysandri invidia in Calliocratidam successorem, quem milites repudiant, I, vi, 2 sqq. De improvviso Atheniensium classem diripit, II, I, 2. Chij alique socii et Cyrus eum classi præfectum poscunt, *ib.* 6 et 7. Ephesum venit et cum navibus e Chio Eteonicum arcessit, *ib.* 10. Ad Cyrum venit, pecunias accipit et rerum moderationem, dum Cyrus ad patrem proficiscitur, *ib.* 14. Cedreas, Cariæ oppidum Atheniensibus socium diripit, *ib.* 15. Rhodum navigat, *ib.* Abydo relicta Lampsacum contendit et vi capit, *ib.* 18 et 19. Insigne ejus strategema, *ib.* 23. Bello finem imponit, victis ad Egospotamos hostibus, *ib.* 28. Theopompum, nuntium victoriæ, Spartam ablegavit, *ib.* 30. Naves et captivos ad Lampsacum abducit, *ib.* Præsidiarios Atheniensium dimittit classemque refecit, *ib.* Philoclem morte multavit, *ib.* 32. Byzantium et Chalcidionem navigat, II, II, 1. Ex Hellesponto in Lesbum vectus, *ib.* 5, ad Agidem et Spartam scribit, se venturum cum 200 navibus, *ib.* 6. Eginam venit, *ib.* 9. Athenas obsidet cum Agide, *ib.* 10. Eginetis Eginam restituit, Salaminem vastat centumque quinquaginta navibus ad Piræum appellit, *ib.* 16. Aristotelem Atheniensem exulem ad Ephoros misit, *ib.* 18. Piræei muros ad tibicinorum cantum diruit, *ib.* 23. Samum undique obsidet et capit,

II, III, 6. Laconica cum classe Lacedæmonem navigat *ib.* 8. Naves, spolia, coronas et argentum, hæc omnia Lacedæmoniis tradidit, *ib.* 9. Harmosta factus, frater autem ejus Libys navarchus, II, IV, 28. Invidia regis Pausaniæ impeditur, *ib.* 29. Eleusinem versus præfectus, *ib.* In Atticam redit, *ib.* 30. In Piræeo adest, *ib.* Agesilaum in regno petendo contra Leotychidem adjuvat, III, III, 3. Ejus hortatu, expeditionem in Asiam suscipit Agesilaus, III, IV, 2. Rex esse videbatur, *ib.* 7. Inter Lysandrum et Agesilaum æmulationis origo, *ibid.* Ejus expositatio cum Agesilao, *ib.* 8. In Hellespontum ablegatur, *ib.* 10. Spithridatem ad defectionem inducit, *ib.* Ab Agesilao recedit, *ib.* Ejus adversus Thebanos expeditio, III, v, 6. Ephori eum Phocensibus mittunt, *ib.* Orchomenios a fide Thebanorum avertit, *ib.* Cum Phocensium copiis Haliartum adoritur, *ib.* 17. Priusquam Pausanias præsto esset, *ibid.*, ad Haliartum occidit, *ib.* 19, 20.

Lysander, Sicyoniorum prætor, *HG.* VII, I, 45.

Lysias, Atheniensis, in pugna quindecim navibus præest, *HG.* I, vi, 30.

Lysimachus, Trigintavirorum equitum præfectus, *HG.* II, IV, 8. Exoneos quosdam jugulavit, *ib.* 26.

Lysimenes Sicyone mercenarius copiis præest, *HG.* VII, I, 45.

Lysippus, Lacedæmoniorum Harmosta, Epitalii ab Agide reliquitur Elidemque vastat, *HG.* III, II, 29 et 30.

Lysistratus, dux Atheniensium, auxilium missus Arcadibus, *Vec.* III, 7.

M

Macedones, *HG.* V, II, 12. Lacedæmoniis auxiliantur contra Olynthios, *ib.* 38.

Macedonia, *HG.* V, II, 12, 13, etc. Ligna inde petunt Athenienses, VI, I, 11. Eam transit Agesilaus, *Ag.* II, 2.

Machao (Æsculapii filius), Chironis discipulus, artis medicæ et bellicæ peritus, *Ven.* I, 14.

Macistis, Eleorum urbs, (in Triphylia), *HG.* III, II, 30.

Macistii ab Eleis deficiunt, *ib.*

Macrones (gens Asiæ confinis Colchis et Armeniis), *Exp.* IV, VIII, 1; V, v, 18; suis legibus utuntur, VII, VIII, 25.

Madatas, Persa, ducit Persarum equites, *Inst.* V, III, 41.

Madytus, urbs Chersonesi, *HG.* I, I, 3.

Mæander (fluvius Asiæ minoris valde flexuosus), *Exp.* I, II, 5, 6. Fontes ejus ad Celænas Phrygiæ, *ib.* 7. — Ionie et Cariæ terminus, *HG.* III, II, 14. Eum transiit Dercyllidas, *ib.* Mæandrius campus et planities, ubi seges densa, III, II, 17; III, IV, 12 et 21; IV, VIII, 17; *Ag.* I, 15 et 29.

Mæotæ, (Mæotidis lacus accolæ) in Europa, subjecti sunt Scythiis, *Mem.* II, I, 10.

Mæsades, pater Seuthæ, rex Thraciæ, *Exp.* VII, II, 32; v, 1.

Magi, passim in *Inst.*, ut VII, v, 55, etc. Μάνται dici videntur III, III, 34.

Magnetes (cives Magnesiae, urbis maritimæ Thessaliæ): horum saltatio, *Exp.* VI, I, 7.

Malea, promontorium Laconicum, *HG.* I, II, 18; VI, v, 24.

Malea, promontorium Lesbi insulae, *HG.* I, vi, 26.

Malienses (Thessaliæ populus in Phthiotide), socii Thebanorum, *HG.* VI, v, 23.

Mandane, Astyagis filia, mater Cyri, *Inst.* I, II, 1; proficiscitur cum Cyro ad Astyagem, I, III, 1; inde redit, I, IV, 1.

Mania, Dardania, Zenis (in Æolide satrapæ) uxor, *HG.* III, I, 10. A Pharnabazo satrapiam impetrat, *ib.* Maniæ vir-

- tus, *ib.* 11. Pharnabazo tributa pendit, *ib.* 12. Larissem, Hamaxitum et Colonas imperio Pharnabazi adjecit, *ib.* 13. Pharnabazi signa in Mysorum et Pisidarum fines sequitur, *ib.* Cum filio a Midia genero impie occiditur, *ib.* 14.
- Mantineia (Arcadiae urbs) antiqua in quatuor vicos dispersa, *HG.* V, II, 7. Apud Mantineam Peloponnesii multi convenire, VII, v, 7. Mantineam equitatum misit Epaminondas, *ib.* 14. Atheniensium equites forte ad Mantineam accedunt, *ib.* 15. Mantineam in tenebris præterit et castrametatur Agesilaus, IV, v, 18. Inter Mantineam ac Tegeam montes, VI, v, 16 et 18. Ad Mantineam pugna, VII, v, 16 sqq.
- Mantineenses : Lacedaemoniorum socii contra Eleos, *HG.* III, II, 21; sunt in Lacedaemoniorum exercitu, IV, II, 13; IV, 17. Cum Lacedaemoniis tricennales induciae, V, II, 2; quarum in fine muros urbis suae diruere coguntur, *ib.* 3. Mantineensibus bellum infert eorumque agros devastat Agesipolis, muros destruere et vicatim habitare cogit, *ib.* 4. Lacedaemoniis se contra Thebanos adiungunt, VI, IV, 18. In pace Antalcidea mœnibus circumdare civitatem incipiunt, VI, v, 3. Adversus Orchomenios bellum gerunt, et ab Orchomeniis fusi, *ib.* 13. Eorum fines ingreditur Agesilaus, *ib.* 15. Adjuvantur ab Arcadibus et Thebanis, *ib.* 20 sqq. Mantineenses Tegeae capti dimittuntur, *ib.* 37 sq. (Conf. *Ag.* II, 23.) Facto decreto prohibuere, ne Arcadem praefecti pecuniis sacris uterentur, VII, IV, 33. Eorum praesides ad magistratum qui ex deciesmillibus constabat, in jus vocati, *ib.* Auxilium petunt ab Arcadiae civitatibus, *ib.* 38. Thebanos arcere student, VII, v, 1 sqq. — Eorum saltatio armata, *Exp.* VI, I, 11.
- Mantinice, id est, Mantineensium ager, *HG.* VI, v, 15 et 17.
- Mantitheus, Atheniensis, in Caria captus a Tissapherne, *HG.* I, I, 10. Ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, I, III, 13.
- Maraces (gens Eolica), parent Iasoni, *HG.* VI, I, 7.
- Mardonii (referuntur ut populus Armeniae vicinus), *Exp.* IV, III, 4 : ubi legendum *Mardi*.
- Mare Rubrum, imperii Persici terminus versus orientem, *Inst.* VIII, VI, 20, 21; VIII, 1.
- Margane (oppidum Elidis), ab Eleis capitur, *HG.* VII, IV, 11.
- Marganenses Lacedaemoniis se adiungunt et ab Eleis deficiunt, *HG.* III, II, 25. Ab Eleis liberi dimittuntur in pace, *ib.* 29. Eorum funditores, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, II, 16. Eos liberare nolunt Elei post pacem Antalcidae, VI, v, 2. Eos Arcades eripiunt Eleis, VII, IV, 14; sed Elei eos recuperant, *ib.* 26.
- Mariandyni (gens Paphlagoniae aut Bithyniae in ora Ponti Euxini), sub Persis, *Inst.* I, I, 4. Horum in regione sita fuit Heraclea, *Exp.* VI, II, 1.
- Maronites, V. *Heraclides*.
- Marsyas, amnis exiguus, oriens non procul Celenis, influit in Mæandrum : hic Apollo dicitur cutim detraxisse Marsyae, *Exp.* I, II, 8.
- Masas, amnis Mesopotamiae influens in Euphratem, *Exp.* I, v, 4.
- Mausolus (rex Cariae), Sestum et Assum classe obsidet, *Ag.* II, 26.
- Medas, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Medi, solent oculos suos pingere, capillis adscititiis et vestitu exquisito uti, *Inst.* I, III, 18; reguntur solo regis nutu, *ib.* 18. Numerus copiarum, II, I, 6. — Medorum feminae pulchrae et magnae laudantur, *Exp.* III, II, 25; eorum imperio potiuntur Persae, *Exp.* III, IV, 8 et 11. — Dario (Notho), a quo defecerant, rursus accedunt, *HG.* I, II, 19.
- Media, regio Asiae finitima Assyriae, *Inst.* I, IV, 17; Persidi, II, I, 1, et Armeniae, II, IV, 20. — Per hanc redeunt Graeci Cyri minoris socii, *Exp.* II, IV, 27; III, v, 15.
- Media, regis Medorum uxor, *Exp.* III, IV, 11.
- Mediae murus (non procul Babylone), *Exp.* I, VII, 15; II, IV, 12.
- Medica, i. e. bellum Persicum Graecorum, *Vec.* v, 5.
- Medicus quidam Syracusanus Agesilaum curare aggreditur, *HG.* V, IV, 58.
- Medocus (aliis Amadocus), rex Odrysarum, *Exp.* VII, II, 32; III, 16; VII, 3 et 11. — *HG.* IV, VIII, 26.
- Medosades, mittitur a Seuthe ad Xenophontem, *Exp.* VII, I, 5; II, 10 et 24; a quo reprehenditur, VII, I, 11 sqq.
- Megabates, Spithridatis filius, ab Agesilao amatus, *HG.* IV, I, 28; *Ag.* v, 4 sqq.
- Megabyzus, Arabiae satrapa, a Cyro missus, *Inst.* VIII, VI, 7.
- Megabyzus, Dianae Ephesiae aedituus, *Exp.* v, III, 6 sqq.
- Megalopolis, quando et quomodo condita, *HG.* VI, v, 3.
- Megalopolitani, socii Thebanorum in Mantineensi pugna, *HG.* VII, v, 3 et 5.
- Megapernes, Persa purpuratus regius, occiditur a Cyro, *Exp.* I, II, 20.
- Megara (urbs ad Isthmum Corinthiacum, media inter Peloponnesum, Boeotiam et Atticam), abest ab argentifodinis Atticis quingenta stadia, *Vec.* IV, 46. — *HG.* I, I, 36; II, 14. Atheniensium exulibus repletur, II, IV, 1. Ad Megarensium urbem Praxitas profectus est, IV, IV, 13. Per eam via Lacedaemoniorum in Boeotiam, V, IV, 55, et alibi. Apud Megara Veneris fanum, *ib.* 58. Vide *Hera clea*.
- Megarenses plerique occupati sunt exomidum confectione, *Mem.* II, VII, 6.
- Megillus, Lacedaemoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG.* III, IV, 6.
- Melanditae, gens Thraciae, *Exp.* VII, II, 32.
- Melanio, Chironis discipulus, virtute consecutus est nuptias Atalantae, *Ven.* I, 2 et 7.
- Melanippides, carminis dithyrambici princeps, *Mem.* I, IV, 3.
- Melanippus, Rhodius, classi praefectus, ceteris prudentior, salvus e manibus Iphicratis evadit, *HG.* VI, II, 35.
- Melanopus, Atheniensium legatus, Thebas et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, III, 2.
- Melanthius, Atheniensium dux, *HG.* II, III, 46.
- Meleager, Chironis discipulus, culpa patris fuit infelix, *Ven.* I, 2 et 10.
- Melienses (Thessaliae populus), Lacedaemoniis adesse jubentur contra Thebanos, *HG.* III, v, 6. Sed postea Boeotorum socii contra Lacedaemonios, IV, II, 17.
- Melii (incolae Meli, insulae Aegei maris), Lacedaemoniorum coloni, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, II, 3 et 9.
- Melinophagi, populi Thraciae (dicti a μέλι, h. e. panico, quo vescabantur), *Exp.* VII, v, 12.
- Melitus, Atheniensis, accusator Socratis, *Mem.* IV, IV, 4; VIII, 4. — Ad Lacedaemonios legatus, *HG.* II, IV, 36. Sed hic alius esse videtur.
- Mellon, unus e Thebanis exulibus, *HG.* V, IV, 2. Thebas noctu ingressus Lacedaemonios interficit in arce Cadmeae, V, IV, 3.
- Melobius, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Melus, insula. Eam Pharnabazus cum classe petiit, *HG.* IV, viii, 7. V. et *Melii*.
Menander, Atheniensis, centum viginti gravis armaturæ peditibus præest, *HG.* I, ii, 16. Dux Atheniensium eligitur, II, 1, 16. Alcibiadis consilium contemnit, *ib.* 26.
Menascus, ex Lacedæmoniiis iudex electus ab Agesilao, ad præmia civitatibus constituenda, *HG.* IV, ii, 8.
Meneclæ, Atheniensis, intercedit in causa prætorum ad Arginusas, *HG.* I, vii, 38.
Menecrates, Siculus, *HG.* I, i, 29.
Menestheus (Pelei filius, Atheniensium dux in bello Trojano), discipulus Chironis, laude venationis et rei militaris clarus, *Ven.* i, 2 et 12.
Meno Atheniensis, opifex pænularum, *Mem.* II, vii, 6.
Meno Thessalus, ex Larissa urbe, ducit ad Cyrum minorem mille pedites gravis armaturæ et quingentos oestratos, *Exp.* I, ii, 6; mittitur a Cyro in Ciliciam, *ib.* 20: primus cum suis transit Euphratem, I, iv, 13; ejus milites injuria afficiunt Clearchum et hujus milites, I, v, 11; cornu sinistro Græcorum præest, I, vii, 1; viii, 4; hospes Ariæi, ii, 5, apud eum remanet, II, ii, 1; suspectus est ob proditorem, II, v, 28; capitur a Tissapherne, *ib.* 31; misere trucidatur, II, vi, 29. Describuntur ejus mores pessimi, *ib.* 21 sqq.
Meno Thespiensis, *HG.* V, iv, 55.
Mespila, urbs olim Medorum, capta a Persis, *Exp.* III, iv, 10-12.
Messene (urbs Peloponnesi) liberatur per pacem Antalcideam, *Ag.* ii, 29. — Thebani nolunt eam sub Lacedæmoniiis esse, *HG.* VII, i, 27 et 36.
Messenii (incolæ Messenes) a Lacedæmoniiis devicti sunt, *Ath.* iii, 11. — Cum Epaminonda juncti, *HG.* VII, iv, 27; v, 5. Antiqua bella Messeniorum cum Lacedæmoniiis, V, ii, 3; VI, v, 33.
Methymna, urbs Lesbi, *HG.* I, ii, 12; vi, 37. A Callicratide vi capitur, et diripitur, I, vi, 13 et 14. (Ubi incolæ, Methymnæi). A Thrasybulo capitur, IV, vii, 29.
Metrobates, Persa, Pharnabazi ad Alcibiadem legatus, *HG.* I, iii, 12.
Midas, Brigum vel Phrygum rex, capit Satyrum, *Exp.* I, ii, 13.
Midea (oppidum Argolidis), *HG.* VII, i, 28, 29.
Midias, Maniæ (Zenis uxoris) gener, *HG.* III, i, 14. Filium Maniæ interficit et Maniam suffocat, *ib.* Scepsem et Gergithem occupat, *ib.* 15. Munera ad Pharnabazum mittit, *ib.* Injuste parta amittit, *ib.* 26. Omnis potestas eo abrogatur, *ib.* 27. Scepse, in patria sua, habitare a Dercyllida cogitur, *ib.* 28.
Migdon, Lacedæmonius, copiis equestribus præficitur ab Agesilao, *HG.* III, iv, 20.
Milesii (incolæ Mileti): eorum optimates plebem trucidant, *Ath.* iii, 11. — Milesii imperfecti a quibusdam Atticis, *HG.* I, ii, 2. *ib.* I, vi, 8. — Non recipiunt Cyrum minorem, *Exp.* I, ix, 9. Milesia pellex Cyri, I, x, 3.
Miletus (urbs maritima Carie) obsidetur a Cyro minore, *Exp.* I, i, 7; iv, 2: cur non defecerit ad Cyrum, I, ix, 9. — *HG.* I, i, 31; ii, 2; v, i; vi, 2, 7.
Miltocythes Thrax, cum suis transfugit ad regem Persarum, *Exp.* II, ii, 7.
Mindarus, Lacedæmoniorum navarchus, apud Ilium Minervæ sacrificat, *HG.* I, i, 4. Naves Dorici recipit, *ib.* Cum sexaginta navibus se adversus Athenienses dirigit, *ib.* 11. Cyzici adest cum copiis, *ib.* 14. Ubi victus ab Atheniensibus interficitur, *ib.* 18.
Minervæ vovent Athenienses ante pugnam Marathoniam tot capras, quot hostes interficuri forent, *Exp.* III, ii, 12. Ei sacrificant Lacedæmonii, postquam ad patriæ fines

pervenerunt, *Lac.* xiii, 2. — Ei Athenis senes θαλλοφόροι deliguntur, *Conv.* iv, 17. — Minervæ apud Ilium sacrificat Mindarus, *HG.* I, i, 4. Ejus fanum apud Phocæenses succensum est, I, iii, 1. Atticæ templum Minervæ vetus conflagrat, I, vi, 1. Ei sacrum in arce Scepsiorum fecit Dercyllidas, III, i, 21. Minervæ templum in oppido Gergitho, III, i, 22; in urbe Leucophry, III, ii, 19, Ephesi, III, iv, 18; fanum Minervæ Aleæ, VI, v, 27. (Minerva Itonia), *Ag.* ii, 13.
Misgolaides, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
Mithras, sol, Persarum deus, *Inst.* VII, v, 63.
Mithridates, Phrygiæ satrapa, patris proditor, *Inst.* VIII, viii, 14.
Mithridates, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, v, 35; III, iii, 2 et 4; adoritur Græcos abeuntes, *ib.* 6: iterum adoritur, III, iv, 2 sqq. Idem esse videtur qui postea satrapa Lycaoniæ et Cappadociæ dicitur, VII, viii, 25.
Mitraeus, Persa, filius Dariæ sororis Xerxis [sororis Darii Nothi], *HG.* II, i, 8; interficitur a Cyro minore, *ib.*
Mitylenen, Lesbi oppidum, Conon recepit, *HG.* I, vi, 16; sed a Callicratide ibi obsidetur, *ib.* 18. Adde *ib.* 26, 27; II, ii, 5; IV, vii, 28 sq., ubi Mitylenæsi Atheniensibus fideles. Mitylenæorum euripus, I, vi, 22.
Mnasippus a Lacedæmoniiis navibus plus minus sexaginta præfectus, *HG.* VI, ii, 4, Corcyram mittitur, *ib.* 5. Obsessam tam mari quam terra occupat et vastat, *ib.* 6 et 7. Ob avaritiam se cum suis evertit, *ib.* 16. Interficitur, *ib.* 23.
Mnesilochus, unus Trigintavirorum in Oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
Mnesithides, item Trigintavir, *HG.* II, iii, 2.
Mossynæci (populi Asiæ minoris ad Pontum Euxinum, finitimi Colchis et Tibarenis), *Exp.* V, iv, 2 sqq; ubi § 12 sqq. eorum armatura et acies describitur; V, v, 1. Parent Persis, VII, viii, 25.
Munychia (peninsula inter Athenarum portus Piræum et Phalerum sita): eo se recipiunt qui Phyla eruperant, *HG.* II, iv, 11. Munychia occupatur, *ib.* Diana Munychia, *ib.*
Mutus portus Atheniensium (situ incerto), *HG.* II, iv, 31.
Myriandrus, urbs Syriæ ad mare mediterraneum, *Exp.* I, iv, 6.
Myrina (urbs Æolidis), *HG.* III, i, 6.
Myseon, Menecratis filius, Siculorum dux, *HG.* I, i, 29.
Mysia (regio Asiæ minoris ad Hellespontum et mare Ægeum), *Exp.* VII, viii, 8.
Mysi, populantur Cyri minoris satrapiam, *Exp.* I, vi, 7; bellum gerit Cyrus cum iis, I, ix, 14: non parent regi Persarum, II, v, 13; III, ii, 23 sqq. — Libertate utuntur, et populantur Persarum regionem, *Mem.* III, v, 20. — Pharnabazus bellum cum iis gerit, *HG.* III, i, 10. Sunt inter milites ejus, sine dubio mercenarii, IV, i, 24. — **Mysus**, quidam saltat in ludis Decemmillium, *Exp.* VI, i, 9 et 12. Mysus alius in eodem reditu insidias simulat, V, ii, 29.

N

Nais nympa, pellex Saturni et mater Chironis, *Ven.* i, 4. — Naidæ deæ partunt Silenos, *Conv.* v, 7.
Narthacius, mons (Phthiotidis in Thessalia), *Ag.* ii, 5; *HG.* IV, iii, 9.
Nanates, Lacedæmoniorum ad Dercyllidam legatus, *HG.* III, ii, 6.
Naucles, Oneum cum conductio Lacedæmoniorum milite custodit, *HG.* VII, i, 41.
Naucidas, Polybiades filius, Lacedæmoniorum Ephorus,

HG. II, IV, 36. Magis cum Pansania quam cum Lysandro sentit, *ib.*
 Naupactus, *Ætoliae* urbs, *HG.* IV, VI, 14.
 Nauplia, (portus Argolidis) non longe ab Argia, *HG.* IV, VII, 6. Eo excurrunt Cretenses, *ib.*
 Nausicydes, Atheniensis, multos alebat servos ad potentiam faciendam, *Mem.* II, VII, 6.
 Neandrenses, populi in *Æolide*, *HG.* III, I, 16. Dercyllidam recipiunt, *ib.*
 Nemea (inter Corinthum et Sicyonem), *HG.* IV, II, 14. Per eam fines Argivorum ingressus est Agesipolis, IV, VII, 3. Per eam Epaminondas in Arcadiam ducit, VII, II, 5; VII, V, 6.
 Neo Asinaeus (ab oppido Laconiae Asine dictus), vicem absentis Chirisophi imperatoris gerebat, *Exp.* V, VI, 36; calumniatur Xenophontem, V, VII, 1; malitiose suadet eidem, ut seorsum vita faciat, VI, II, 13; succedit in locum Chirisophi ita defuncti, VI, IV, 11; temere educit nonnullos praedatum, *ib.* 23; affectat imperium totius exercitus, VII, II, 2; dissidet a ceteris, VII, II, 17, 29; III, 2 et 7.
 Neontichos, Νέον τειχος (castellum maritimum Thraciae), *Exp.* VII, V, 8.
 Neptuno ad Isthmum sacrificant Argivi, *HG.* IV, V, 1; etiam exules Corinthii, IV, V, 2. Ejus in Piraeo fanum noctu ardere conspectum est, IV, V, 5. Neptunus terram succussit, IV, VII, 4. Ei Pæana cecinere Lacedaemonii, *ib.* Neptuni Gæaochi fanum, VI, V, 30.
 Nestor (Pyliorum dux contra Trojanos), Chironis discipulus, *Ven.* I, 7; artis militaris peritissimus, *ib.* 12.
 Nicander, Laco, occidit Dexippum, *Exp.* V, I, 15.
 Nicarchus, Arcas, lochagus, vulneratus nuntiat calamitatem ducum Graecorum a Persis insidiosum captorum, *Exp.* II, V, 33; cum viginti hominibus transfugit ad Persas, III, III, 5.
 Niceratus, familiaris Calliae, *Conv.* I, 2; novus maritus, II, 3; Homeri carmina edidit, III, 5; divitiarum cupidior, IV, 46.
 Niceratus, pater Niciae, *Vec.* IV, 14.
 Niceratus, Niciae filius, civis Atheniensis dives, *HG.* II, III, 39, ubi plura. Fortasse idem qui superior.
 Nicias, Nicerati filius, homo locupletissimus, emit talento servum qui praesesset argentifodinis, *Mem.* II, V, 2; mille servos in argentifodinis Atticis occupatos habuit, *Vec.* IV, 14.
 Nicias ἐπὶλυτρος (nisi est superior), cujus equum admirantur omnes, *Æc.* II, 4. — Nicerati pater, *HG.* II, III, 39.
 Nicolochus, Lacedaemoniorum navarchus in Hellesponto et Antalcidis legatus, *HG.* V, I, 6. Tenediorum agrum vastat, *ib.* Se Abydum recepit, *ib.* 7. Hic ab Iphicrate ac Diotimo obsessus, *ib.* 25. Corcyram missus, ut admodum audax, vincitur a Timotheo, V, IV, 65. Alyziam navigat, V, IV, 66.
 Nicomachides, Atheniensis, repulsam tulit praeturae, qua re indignantem Socrates placat, *Mem.* III, IV, 1.
 Nicomachus Ceteus (ex Ceta urbe oriundus), praestest pel-tastis in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, VI, 20.
 Nicophemus, Atheniensis praefectus. Eum cum praesidiariis in portu Cytherae reliquit Conon, *HG.* IV, VII, 8.
 Nicostratus, histrio tetrametra ad tibiam recitat, *Conv.* VI, 3.
 Nicostratus, eques Atheniensis cognomento Pulcher, occiditur, *HG.* II, IV, 6.
 Noes, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Nomades, *HG.* IV, I, 25.
 Notium (promontorium cum porta prope Colophonem),

HG. I, II, 4, 11; I, V, 13. Ibi tropaeum erigit Lysander, *ib.* 15.
 Nymphæ saltantes, *Conv.* VII, 5.
 Nysa, mons Syriae, *Ven.* II, 1.

O

Ocellus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.* V, IV, 22. Fortasse alius VI, V, 33, ubi legitur fere *Ocyllus*.
 Odeum Athenis, *HG.* II, IV, 9.
 Odrysæ (gens Thraciae Europææ), *Exp.* VII, II, 32; civili seditione laborant, III, 16; Seuthis amicitiam quaerunt, IV, 21; V, 15. Solent equis decurrere per declivia, *Eq.* VIII, 6. — Sunt Seuthis (regis Thraciae) auxilia, Dercyllidæ contra Bithynos missa, *HG.* III, II, 2. Eorum temeritas, *ib.* Custodes eorum interficiunt Bithyni, *ib.* 3. Bithynorum agros flammis vastant, *ib.* 5. Patrio more suis parentant et multo vino epoto equorum certamen peragunt, *ib.* Dissidia inter eorum regem et Seuthen componit Thrasybulus, IV, VIII, 26.
 Odrysas, antiquus, cujus filius Teres, *Exp.* VII, V, 1.
 Oenae, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Oeniadæ (urbs Acarnaniae ad Acheloum), *HG.* IV, VI, 14.
 Enoe (pagus Atticus et castellum in Boeotiae confinio), ab Aristarcho Thebanis proditur, *HG.* I, VII, 28.
 Enoe, castellum muris cinctum prope Piraeum Corinthi, Agasilas capit, *HG.* IV, V, 5. Praesidiis munivit Praxitas, *ib.* 19.
 Etæi (Thessaliae populi ad montem Ceta), finitimi Thraciniis, *HG.* I, II, 18. Socii Lacedaemoniorum, III, V, 6.
 Eum, Sciritidis (in Arcadia) oppidum, *HG.* VI, V, 24 et 25.
 Oligarchia, quomodo Athenis instituta, *HG.* II, III, 2.
 Olontheus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.* VI, V, 33; bonam voluntatem Lacedaemoniorum in memoriam Atheniensibus revocat, *ib.*
 Olurus, Pellensæorum (in Achaia) urbs et castellum. Ab Arcadibus capitur, *HG.* VII, IV, 17.
 Olympia (urbs Elidis in Peloponneso, ubi ludi Olympici celebrantur), *Exp.* V, III, 7, 11; *Mem.* III, XIII, 5. — Olympiae oraculum, *HG.* IV, VII, 2. Olympiae Agis rex sacram rem fecit, III, II, 26. Olympiam Arcades vindicant et custodiunt (Pisatis), *HG.* VII, IV, 28. Olympiaco templo Pisati se primos praefuisse dicunt, *ib.* Ad delubrum Olympiacum Elei armati perveniunt, *ib.* 29.
 Olympiacus mons: eo potiti sunt Arcades, *HG.* VII, IV, 14. Olympiaca via, *ib.* 28. Olympiacus annus, *ibid.*
 Olympii Jovis templum et ludos curabant Elei, *HG.* III, II, 31. conf. 26.
 Olympionica, *HG.* II, IV, 33.
 Olympus (sedes deorum): eo abreptus Ganymedes, *Conv.* VIII, 30.
 Olympus Mysius, (mons Mysiae), *Ven.* II, 1.
 Olynthus, inter urbes Thraciae (Macedoniae maritimae) maxima, *HG.* V, II, 12. Ad Olynthi urbem moenia praetium contra Lacedaemonios, *ib.* 43. Eo proficiat Agesipolis, V, III, 9 sqq. Et ante contra Olynthios Lacedaemonii miserant Eudamidam V, II, 24 et Teletiam, qui eos vincit, *ib.* 37. Ad portas eorum perrexit Derdas, *ib.* 41. Eorum fuga, V, III, 1; deinde vero victoria insignis, *ib.* 4. In eos proficiat Agesipolis, *ib.* 10, et Polybiades, *ib.* 20. Fame laborantes de pace legatos mittunt Lacedaemonem, *ib.* 26. Pax eis datur certis conditionibus, *ib.* Eorum equites, V, IV, 52. — Olynthii, *Exp.* I, II, 6.
 Oneum, mons (Corinthi), ab Iphicrate occupatur, *HG.*

VI, v, 51; VII, i, 15. A Naucleo et Timomacho negliger custoditur, VII, i, 41. Eum Pisias praecipuat, *ib.* Thebani superant eum, *ib.* 42. Rursus Lacedaemonii praesidio Oneum tenent, VII, ii, 5.

Onomacles, unus Trigitavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Onomacles, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Onomantius, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Ophrynum (oppidum Troadis, nisi alius locus intelligendus) : ibi Xenophon sacra facit Jovi Milichio, *Exp.* VII, viii, 5.

Opis, urbs magna ad Physcum amnem, *Exp.* II, iv, 25.

Orchomenus, Boeotiae urbs, *HG.* III, v, 17; IV, iii, 15. Lacedaemonii praesidia ibi habent, V, i, 29. Orchomenios Lysander a fide Thebanorum avertit, III, v, 6, 17. Conf. IV, ii, 17, et *Ag.* ii, 6 — 11. Adsunt in praelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 5 sqq. Bellum gerunt cum Clitoriis, V, iv, 36; et cum Thebanis, VI, iv, 10.

Orchomenus, Arcadiae urbs, ex qua mercenarii peltastae erant in exercitu Agesilai, *HG.* VI, v, 15, 17, 29. Inimicitias habebant et bellum cum Mantineaensibus, socio Agesilao, VI, v, 11 sqq.

Orestes, Pyladis amicus, *Conv.* viii, 31.

Oreum (Euboeae urbem) cum praesidio tenet Alcetas Lacedaemonius, *HG.* V, iv, 56.

Orge, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Orontas, Persa generis regii, insidias struit Cyro minori, *Exp.* I, vi, 1 sqq; mortis damnatur, *ib.* 10. Confer etiam I, ii, 29.

Orontas, gener regis Persarum, *Exp.* II, iv, 8; III, iv, 13; est in Tissaphernis exercitu et comitatur Graecos redeuntes, II, iv, 9; v, 40 : satrapa Armeniae, III, v, 17; IV, iii, 4.

Oropus urbs, (Thesprotiae), ab exulibus occupatur, *HG.* VII, iv, 1.

Orsippus ex Lacedaemoniis iudex electus ab Agesilao ex Asia abeunte, *HG.* IV, ii, 8.

Otys, Paphlagonum rex, cum Agesilao foedus init, *HG.* IV, i, 3. Spathridae filiam uxorem ducit, IV, i, 7.

Ozolae Locrenses Atheniensibus auxiliantur, *HG.* IV, ii, 17.

P

Pactolus (amnis Lydiae) : circa nunc cogit copias Croesus, *Inst.* VI, ii, 11. — *HG.* III, iv, 22; *Ag.* i, 30.

Pæanera, qui Neptuno solet accini, cocinere Lacedaemonii, *HG.* IV, vii, 4.

Pagase (portus Thessaliae) : inde frumentum petunt Thebani, *HG.* V, iv, 56.

Palægambrium et Gambrium (Ioniae urbes), *HG.* III, i, 6.

Palamedes (Nauplii, Euboeae regis, filius) celebris, ob sapientiam invisus Ulyssi perit, *Mem.* IV, ii, 33; *Ap.* 26. Discipulus Chironis, *Ven.* i, 2; prudentissimus hominum suae ætatis, injusto supplicio affectus est, quod dii eximie sunt ulti, *ib.* 11.

Palantienses (Palantii in Arcadia oppidi incolae), socii Thebanorum in Mantineaensi pugna, *HG.* VII, v, 5.

Palantium, porta Megalopoleos eo ducens, *HG.* VI, v, 9.

Palladis templum in Phocæa fulmine ictum, *HG.* I, iii, 1. Templum Palladis Athenis conflagravit, I, vi, 1. Palladi sacrum facit Dercyllidas, III, i, 21. *V. Minerva.*

Pallene (peninsula Thraciae) : in ejus Isthmo sita Potidæa, *HG.* V, ii, 15.

Palmæ. De iis memorabilia, *Exp.* II, iii, 15, 16; *Inst.* VII, v, 11.

Pamphilus dux in Æginam ab Atheniensibus missus, *HG.* V, i, 2.

Panathenæa magna, festum, *Conv.* i, 2.

Pangæus, mons Thraciae, in quo aurifodinae, *HG.* V, ii, 17. Circa eum feræ majores, *Ven.* ii, 1.

Pantacles, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* I, iii, 1; II, iii, 10.

Panthea, mulier Susia, uxor Abradatae, capta in Assyriorum castris, mulier omnium Asiaticarum formosissima, seligitur Cyro, *Inst.* IV, vi, 11; traditur custodienda Araspæ, V, i, 1 : a quo tentata rem desert tandem ad Cyrum, VI, i, 33; accessit maritum, *ib.* 45 : ornat eum et hortatur, VI, iv, 3; occisum fert ad Pactolum amnem, VII, iii, 4; et ibi super mortuum maritum se conficit ipsa, *ib.* 14.

Paphlagonia (regio Asiae minoris ad Pontum Euxinum, Bithyniae finitima), describitur, *Exp.* V, vi, 6 sqq. Eo venit et prædatur exercitus Decemmillium, VI, i, 4 sqq. Corylas est ejus rex vel satrapa, VII, viii, 25. Paphlagonicae galeae, V, ii, 22; iv, 13. In Paphlagonica (Paphlagonum agro) habitant Sinopenses, VI, i, 15. — In Paphlagoniam venit Agesilaus, *HG.* IV, i, 3.

Paphlagonæ, ab Assyriis sollicitati adversus Medos non parent, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5; sed sunt Croesi socii, VI, ii, 10. Cur non regantur a satrapa Persico, VIII, vi, 8. — Paphlagonæ equites in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, viii, 5. — Eorum princeps Cotys, *Ag.* iii, 4; et *HG.* IV, i, 3. — Paphlagonæ Sardes ad Arizium se conferunt, *HG.* IV, i, 27.

Paralus, nomen navis publicæ Atheniensium, *HG.* II, i, 28. In pugna ad Egosspotamos adest, *ib.* 29. Athenas contendit ad nuntiandum rerum eventum, *ib.* Noctu eo appulit, II, ii, 2 et 3.

Parapita, Pharnabazi uxor, *HG.* IV, i, 39.

Pariani, s. incolæ Parii, *Exp.* VII, iii, 16.

Parium (urbs Asiae minoris, ad Propontidem inter Cyzicum et Lampsacum, cum portu), *Exp.* VII, ii, 7, 25; iii, 20. — Parium navigat Alcibiades, *HG.* I, i, 13.

Parrhasiorum oppidum in Arcadia, cujus agrum vastat Archidamus, *HG.* VII, i, 28. Conf. *Arexio.*

Parrhasius, Atheniensis pictor, quocum Socrates disserit de arte pingendi, *Mem.* iii, 10.

Parthenium (urbs Mysiae), *Exp.* VII, viii, 15, 21.

Parthenius (fluvius inter Paphlagoniam et Bithyniam influens in Pontum Euxinum), *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, 1.

Parysatis (filia Ochi ex Andia Babylonica, soror Bagapæi), uxor Darii (Nothi), mater Artaxerxis et Cyri, *Exp.* I, i, 1; Cyrum magis amat quam Artaxerxem, *ib.* 4; ejus prædia in Syria, I, iv, 9; in Media, II, iv, 27.

Pasimachus, Lacedaemoniorum equitum præfectus, *HG.* IV, iv, 10. Adversus Argivos multos cum paucis pugnare et interficitur, *ib.*

Pasimelus, Corinthius, Lacedaemoniis favens; Euphro eum Corintho ad se evocat, *HG.* IV, iv, 7; et iterum, VII, iii, 2.

Pasio Megarensis (ex Megaris urbe inter Atticam et Isthmum), præest septingentis in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, ii, 3 : a quibus desertus fugit domum, I, iv, 7.

Pasippidas, navarchus Lacedaemonius, accusatus seditionis in Thaso motæ, Sparta exulare jussus est, *HG.* I, i, 32. Lacedaemoniorum legatus ad regem Persarum Pharnabazum, I, iii, 13; antea dux in Hellesponto, *ib.* 17.

Patagyas, Persa, Cyri minoris amicus, *Exp.* I, viii, 1.

Patesiades, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Patrocles, Philiastus, verba fecit in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 38. Conf. *Procles.*

Patroclus, Achilli oarus, *Conv.* viii, 31.

Pausanias, Atheniensis, Agathonis amator, *Conv.* viii, 32: ejus sententia de exercitu ex amantibus et amatis conflato *ib.*

Pausanias, Lacedaemoniorum rex alter, Peloponnesios colligit, *HG.* II, ii, 7. Ad urbem Atheniensem castrametatus est, *ib.* 8; II, iv, 30. Lysandro invidit et pacem, illo invito, Atheniensibus concedit, II, iv, 29 sqq. Tro-pæo excitato, *ib.* 35, ad suos exercitum reducit, *ib.* 39. Cum Lysandro auxiliis, quæ Phocensibus contra Thebanos mittuntur, præest, III, v, 6. Tegeam subsistit, *ib.* 7. In Bæotiam pervenit, *ib.* 17. Interest pugnae ad Haliartum, *ib.* 21. Domum rediit et accusatus ab Ephoris, capitis judicium subiit, *ib.* 25. Exsul Tegeæ morbo extinctus est, *ib.* Dicitur Agesipolidis pater, et erga Mantineenses animo perbenevolo, V, ii, 3 et 6.

Peles (pater Achillis), discipulus Chironis, in cujus ædibus dii celebrarunt nuptias Thetidis et Pelei, *Ven.* i, 2 et 8.

Pella, inter oppida Macedoniae longe maxima, *HG.* V, ii, 13.

Pellene (Achaiae oppidum), *HG.* VII, i, 18; ii, 18, 20; iv, 18.

Pellene (Laconica, paulo plus 50 stadia Sparta distans), *HG.* VII, v, 9.

Pellenenses (Pellenses Achaicae cives) contra Thespienses pugnant, *HG.* IV, ii, 20; Lacedaemoniorum socii, *ib.*; VI, v, 29; VII, i, 14, 15; ii, 2 etc. Cum Thebanis contra Phliasios militant, VII, ii, 11 sqq. Eorum proxenus apud Phliasios, *ib.* 16. Ibidem 18 et 20. Phliasii et Lacedaemonii iis videntur reconciliati. Socii Lacedaemoniorum contra Arcades, VII, iv, 17.

Pelopidas, Thebanus, e carcere liberatus, a Thebanis ad regem Persarum legatus mittitur, *HG.* VII, i, 33. Regi omnium legatorum gratissimus, *ib.* 34. Imperii ejus affectatio ad nihilum recidit, *ib.* 40.

Peloponnesus, *Ath.* ii, 7, et alibi. Inde naves adsunt Cyro minori, *Exp.* I, iv, 2. — Peloponnesio bello, post vicesimum octavum annum sextumque mensem, finis est impositus, *HG.* II, iii, 9. Navigatio e Calydonis portu in Peloponnesum, IV, vi, 14; e Peloponneso in Siciliam per Corcyram, VI, ii, 9. Peloponnesus prima a Triptolemo frumentum accepit, VI, iii, 6. Solis Arcadibus patria, VII, i, 23. Ad Peloponnesi litora Atheniensis sexaginta naves mittunt, V, iv, 63. In Peloponnesum veniunt Thebani, VI, v, 26; quam infirmissimam eam cupientes esse, *ib.* 1.

Peloponnesii bellum gerunt cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 4, 10, 11. — In exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, i, 6. A Lacedaemoniis distinguuntur, VI, ii, 10, *Mem.* III, v, 4; *HG.* II, ii, 7; III, i, 4; III, v, 6. Versus Abydum fugiunt clade ab Atheniensibus affecti, *HG.* I, i, 6. Fuga se in Chium recepere itidem ab illis fusi, I, vi, 33. Eos invadit Epaminondas, VII, i, 15 et 42. Se adversus Thebanos conjungunt, VII, v, 1 et 7. Per decem annos bellum gerunt contra Athenienses, II, iv, 21.

Peltæ (urbs Phrygiae majoris), *Exp.* I, ii, 16.

Penestæ, sunt eadem apud Thessalos conditione, qua Helotes apud Spartanos, *HG.* II, iii, 36.

Percote (urbs et portus Troadis): ibi moratur in Graeciam revertens Antalcidas, *HG.* V, i, 25.

Pergamus (urbs Mysiae majoris), *Exp.* VII, viii, 8, 23. — Pergamum defendit Eurysthenes et occupat Thimbro, *HG.* III, i, 6.

Pericles, dicitur δ πᾶν, *Mem.* III, v, 1; tutor Alcibiadis et civitatis praefectus, I, ii, 40; disserit de legibus cum Alcibiade, *ib.*: disertissimus, II, vi, 13. — Consuluit patriæ, *Conv.* viii, 39.

Pericles, Periclis illius nothus (ex Aspasia): cum eo disputat Socrates de revocandis Atheniensibus ad pristinam fortitudinem, *Mem.* III, v, 1. — Dux Atheniensium eligitur, cum aliis post Alcibiadem, *HG.* I, v, 16. In prælio navali ad Arginusus, I, vi, 29. Ab Euryptolemo cognato accusatus, damnatur et interficitur, I, vii, 16. Perinthus (urbs Thraciae cum portu ad Propontidem), *Exp.* II, vi, 2; VII, ii, 8, 11, 28; iv, 2. — Perinthii Alcibiadis exercitum in urbem admittunt, *HG.* I, i, 21.

Persæ, populus Asiae, victi et habitu viliori utuntur, *Inst.* I, iii, 2; VII, v, 67; solent cognatos osculari, I, iv, 27, 28. Eorum leges, instituta, arma, frugalitas, forma civitatis et multitudo, I, ii; ubi et de ἑσπερίαις, proceribus eorum, de quibus conf. I, v, 5; II, i, 9, 14, 16; ii, 3; III, iii, 34, 41, 59; VIII, v, 21, alibi; et de nova eorum disciplina, VII, v, 70. Cena parca, V, ii, 16; jocandi liberalitas, *ib.* 18: sunt curiosi et religiosi in sacris, VIII, iii, 11, coll. vii, 1. Rem equestrem ipsi parat Cyrus, IV, iii; currus falcatos, VI, i, 27; et alia. V. *Cyrus*. Uti ceperunt stola Medica, *ib.* 1. Imperii administrandi forma, VIII, vi toto. A Cyri institutis deficient, VIII, viii toto. Sine Graecorum auxilio non audent bellum suscipere, *ib.* 26. — Persarum educatio nobiliorum, *Exp.* I, ix, 3, 4. Nobiliores gestant torques et armillas, I, viii, 29. Eorum feminae laudantur ob formam, III, ii, 25; arcus magni, III, iv, 17; IV, iv, 16; eorum equitatus nocte est inutilis, III, iv, 35. Flagellis adigebant milites ad pugnam, III, iv, 25. Eorum saltatio, VI, i, 10. Expeditiones sub Darlo Hystarpis et Xerxe in Graeciam, III, ii, 11 sqq. Regni Persici fines, I, vii, 6. — Persæ imperium Asiae tenent, *Mem.* II, i, 10; domini Asiae et Europae usque ad Macedoniam, III, v, 11. — Persarum rex quomodo agriculturæ prospiciat remque militarem curet, *Æc.* iv, 4 sqq. — Idem adversus Graecos expeditionem suscipit, *Ag.* i, 16; jubet Lacedaemonios Messenem relinquere, ii, 29. — Persæ solent equis decurrere per declivia, *Æg.* viii, 6. Persicus modus equum concendendi, *Æg.* vi, 12; *Mag.* i, 17. — In tapetibus mollior sedent, *HG.* IV, i, 30. Non pedibus incedunt, sed curribus vehuntur, III, iv, 19; *Ag.* i, 28.

Perseus, Jovis et Danae filius, *Inst.* I, ii, 1. V. seq. Persidae, posterii Persei, e quibus erant Persarum reges, *Inst.* I, ii, 1.

Persis regio finitima Mediae, *Inst.* II, i, 1; montana, I, iii, 3; aspera, VII, v, 67.

Phædonides, Socratis discipulus probabilis, *Mem.* I, ii, 48.

Phædras, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Phalerica palus (in Attica), *Æc.* xix, 6.

Phalerus (portus Athenarum), *Mag.* iii, 1.

Phalinius Zacynthius (ex Zacyntho insula maris Ionii), Tisapherni carus, *Exp.* II, i, 7; artem certandi armis et tacticon profitebatur, *ib.*: negat Graecos decies mille, invito rege, salvos redire posse, *ib.* 18.

Phanias Atheniensis, ut videtur, navarchus, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26.

Phanosthenes, Atheniensis, cum quatuor navibus in Andrum Cononis loco missus est, *HG.* I, v, 18.

Pharax, Lacedaemonius navarchus, ad Cariae oram navigat, *HG.* III, ii, 12. In Asia cum Dercyllida colloquium habet, *ib.* Proxenus Thebanorum Lacedaemone, IV, v, 6. Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, pro concordia obtinenda orationem habet, VI, v, 33.

Pharnabazus Bithyniae satrapa, *Exp.* VII, viii, 25; sed idem et Phrygiae praefuisse dicitur VI, iv, 24; v, 30. Adde V, vi, 24. Ejus equites clade efficiunt Graecos pa-

lantes, VI, iv, 24; sed deinde repelluntur a Græcis, VI, v, 30. Præmiis et pollicitationibus sollicitat Anaxibium et successorem ejus Aristarchum, ut Cyrianis liberet Asiam, VII, i, 2 sqq.; ii, 7 sq. — Peloponnesiis fugientibus opem fert, HG. I, i, 6. Cyzici cum pedestribus copiis adest, et exit inde occiso Mindaro, ib. 14. Universas Peloponnesiorum copias et socios solatus, ib. 24, novas eis naves ædificat et Chalcedonem ad opem ferendam contendit, ib. 26. In proelio superatus a Thrasylo, terga dedit, I, ii, 16. Nox eum eripuit Alcibiadis manibus, ib. Victo Hippocrate Lacedæmonio cum Atheniensibus facit fœdus, ut redimeret ab iis Chalcedonem, eorumque legatos ad regem deducere promitteret, sed non prius jurat quam et Alcibiades jurasset, I, iii, 5 — 13. Nuntium de Byzantio occupato Gordii Phrygiæ accepit, I, iv, 1. Atheniensium legatos diu suspensos tenet, tandem ad mare deducit, ib. 6. Dercyllidas, ab ipso calumniis petitus, ipsius potius quam Tissaphernis regionem invadit, III, i, 9. Æolensium regio ei parebat, ib. 10. Bis facit inducias cum Dercyllida, III, ii, 1 et 9. Cum Tissapherne, ei licet invidens, jungit se contra Dercyllidam, sed in ipso prælii apparatu pacem cum hoc faciunt; ib. 13 sqq. Spithridatem offendit, filiam ejus pellicem habiturus, III, iv, 10 (et Ag. iii, 3). Ejus equites ab Agesilao fugati, ib. 13 sq. (conf. Ag. i, 23). Phrygiam, ejus satrapiam, devastat Agesilao, IV, i, 1. Regia ejus, ib. 7. Regia ejus Dascylii, ib. 15. Castra ejus in vico Cave a Spithridate capiuntur, ib. 20. Ejus luxur Persicus et colloquium cum Agesilao, IV, i, 24 sqq. (Ag. iii, 5). Cum Conone vincit navali proelio apud Cnidum, IV, iii, 11. Cum classe oppida maritima circumnavigat sibi que conciliat, IV, viii, 1. Ephesus descendit, ib. 3. Abydenorum agrum vastat, ib. 6. Melum per medias insulas una cum Conone et Spartam petit, ib. 7. Ad Isthmum Corinthium, deinde domum navigat, ib. 8. Cononem cum pecuniis ad restaurandum murum longum et Piræum mittit, ib. 9 et 10. Filiam regis uxorem ducit, V, i, 28. Pharnabazi filius ex Parapita Agesilaum ad hospitii jus invitat, HG. IV, i, 38; eique munera dat, ib. 39. A fratre regno pellitur, ib. 40. Pharnuchus, chiliarchus equitatus sub Cyro, Inst. VI, iii, 32; VII, i, 22. Fit satrapa Phrygiæ minoris et Æoliciæ, VIII, vi, 7. Pharsalii (Thessaliæ gens), stant contra Agesilaum ex Asia redeuntem, Ag. ii, 2; Broctorum confederati, HG. IV, iii, 3. Eos sibi adjungere vult Iason vel precibus vel armis: quare Polydamas, ejus civitatis princeps, opem petit a Lacedæmoniiis. Qui quum ei hoc tempore satisfacere non possent, pacem suis cum Iasone conciliat, VI, i fere toto. Pharsalus urbs: in ea Polyphron optimates interficit, HG. VI, iv, 34. Phasiani (qui videntur habitasse ad ripas Phasidis fluvii in Colchide), Exp. IV, vi, 5; V, vi, 36; referuntur ad satrapiam Tiribazi (h. e. ad Armeniam occidentalem), VII, viii, 25. Phasis, fluvius Asiæ, Exp. IV, vi, 4. Ita vocatur etiam regio Phasianorum, V, vi, 36; V, vii, 1, 5 sqq. Ibi provenit linum Phasianum, Ven. ii, 4. Phea, Eleorum urbs, HG. III, ii, 30. Phæræ (urbs Messeniæ): cujus regionem Conon devastat ferro et igni, HG. IV, viii, 7. Phæræi (urbis Phærarum in Thessalia): eorum equitatus, HG. VI, iv, 31. Eorum tyranni Epaminondæ auxilia præstant, VII, v, 4. Pheraulas, Persa plebeius, Cyri familiaris, vir fortis, suadet ut Cyrus fiat præmiis militibus conferendorum

judex, Inst. II, iii, 7; curator pompæ, VIII, iii, 2, 6; donatur equo a Saca quodam, ib. 31; concedit Sacæ bona sua, ib. 35; laudatur, ib. 49. Phidon, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, HG. II, iii, 2. Philemonides, homo dives Atheniensis, qui ad argentum fodiendum trecenta mancipia elocat, Vec. iv, 15. Philesius, Achæus, in exercitu Decemmillium, sufficitur in locum Menonis, Exp. III, i, 47; idem et Sophænetus dicuntur natu maximi duces, V, iii, 1; adversatur Xenophonti, V, vi, 27; damnatur repetundarum, V, viii, 1; legatus mittitur ad Anaxibium, VII, i, 32. Philippus (Atheniensis), scurra, Conv. i, 11 sqq.; ii, 14, 20-23, 27; et de arte scurrandi gloriatur, iii, 11; iv, 51. sqq. Conf. vi, 8-10. Philiscus, Abydenus, magnis cum pecuniis ab Ariobarzane in Græciam venit, legatus de pace, nomine regis Persarum, HG. VII, i, 27. Lacedæmonios et Thebanos Delphos convocat, ib. Philocles, dux Atheniensium, Cononi adjungitur, HG. I, vii, 1. Ad Ægospotamos a Lysandro capitur, II, i, 30; et quia Andrios et Corinthios præcipitaverat, jugulatur, ib. 31. Philocrates, Ephialtis filius, Atheniensis, proficiscitur Athenis cum imperio classis, HG. IV, viii, 24. A Teleutia capitur, ib. Philodices, Atheniensium ad Pharnabazum legatus, HG. I, iii, 13. Philoxenus Peleneus (ex Pelene, oppido Achæiæ), in exercitu Decemmillium, rem fortiter gerit, Exp. V, ii, 15. Philego, nomen canis, Ven. vii, 5. Philiassii (Philiuntis incolæ), in pugna ad Coroneam non adsunt Lacedæmoniiis, ob inducias cum Thebanis, HG. IV, ii, 16. Lacedæmoniorum opem poscunt, Iphicrate ipsos aggrediente, IV, iv, 15. Eorum ob Laconismum exules Lacedæmonem veniunt, et, intercedentibus Lacedæmoniiis, reditum impetrant, V, ii, 8-10. Eorum civitas ab Agesipolide collaudata, V, iii, 10. Multarum omnes quotquot Lacedæmonem profecti fuerant, ib. 11. Eorum insolentia, ib. 12. Quare in Philiassios expeditionem suscepit Agesilao, ib. 13 et 15. Urbis obsessionem aliquamdiu perferunt; tandem fame pressis legatosque Lacedæmonem missuris ipse Agesilao res componit, ib. 30-35 (et Ag. ii, 21). Philiassii equites sunt cum Lacedæmoniiis in pugna Leuctrica, VI, iv, 9; item post eam, ib. 18; et in bello contra Mantinenses, VI, v, 14 et 17; denique tum quum Thebani prope Spartam accederent, ib. 29. Thebanos urbi suæ imminentes repellunt, VII, i, 18 sq. Vehementer pressi, in vide Lacedæmoniorum persistunt, VII, ii, 1. Eorum urbs dolo capitur, ib. 7 sqq. Adversus eos Sicyonis præfectus bellum movet, ib. 11. Vincunt et tropæum statuunt, ib. 15. Thyamiam muniunt, VII, iv, 1; sed, pace cum Thebanis facta, hac urbe excessere, ib. 7, 10, 11. Controversia cum Argivis de Tricarano, ib. Philius, Sicyoniæ urbs: Philiuntem cum exercitu ingreditur Iphicrates et agros populatur, HG. IV, iv, 15. Ibi convenit Agesilai exercitus, IV, vii, 3. Philiunte exules Lacedæmonem proficiscuntur, V, ii, 8. In patriam recipiuntur, ib. 10. Multati sunt, V, iii, 11. Philiuntis agrum Argivi ingressi sunt, VII, ii, 4. Philius oppugnatur, ib. Philiuntem Corinthii frumentum mittunt, VII, ii, 23. Phocenses (populi Phocidis, in qua Delphi fuerunt. Hi per Thebanos apud Amphictyonum consilium accusati, quod agrum Apollini sacrum excoluissent, et damnati sunt pecunia ingenti. Igitur ad illam solvendam, Philomelo

- dance, templum Delphicum spoliarunt: hinc bellum ortum est Phocicum, sive sacrum), *Vec.* v, 9. — In Locridem irruunt, *HG.* III, v, 3. Lacedæmonem legatos mittunt, *ib.* 4. Stant cum Lacedæmonis in prælio ad Coroneam, *IV*, III, 15. (et *Ag.* II, 6). Thebanorum in ipsorum fines expeditio, *VI*, I, 1. Iis auxilium ferunt Lacedæmonii, *VI*, II, 1. Sunt cum Lacedæmonis in pugna Leuctrica, *VI*, IV, 9. Eorum odium contra Iasonem, *ib.* 21 et 27. Post Leuctricam pugnam parent Thebanis eorumque signa sequuntur, *VI*, v, 23; Lacedæmonem cum iis ingredientes, *ib.* 30 (coll. *Ag.* II, 24). Denique tamen Epaminondam non sequuntur, *VII*, v, 4.
- Phocæa (urbs Ioniz), *HG.* I, VI, 33. Munitur a Thrasybulo, I, v, 11. Phocæense Minervæ templum conflagrât, I, III, 1.
- Phocais, Cyri pellex prudens et pulcra, capitur in castris, *Exp.* I, x, 2.
- Phocis (Græciæ regio), *HG.* III, v, 4; *VI*, I, 1; *IV*, 27.
- Phœbidas, Lacedæmoniorum dux, Eudamidæ frater, Thebas cum copiis venit, *HG.* V, II, 25. Thebanam arcem occupat, *ib.* Nec ingenii acrimonia, nec prudentia valet, *ib.* 28. Agesilao auctore ab Lacedæmonis non punitur, *ib.* Ab eodem Thespiis harmostes relictus, prædonum manipulos emittit, *V*, IV, 41; et a Thebanis interficitur, *ib.* 45.
- Phœnice, regio, *Exp.* I, IV, 5; *VII*, 12; *VII*, VIII, 25; *HG.* III, IV, 1. Describitur, *Ag.* II, 30.
- Phœnices, sunt Crœsi socii, *Inst.* VI, II, 10; subacti a Cyro, I, I, 4. — Habitant in urbe Myriandro, *Exp.* I, IV, 6.
- Phœnicia navis magna, *Œc.* VIII, 11.
- Phœnicus, portus Cytheriæ. In Phœnicentem se recepit Pharnabazus, *HG.* IV, VIII, 7.
- Phœnix, cultus ab Achille ob disciplinam, *Conv.* VIII, 23.
- Pholoe (mons Arcadicus, cuius radices in Elide sunt prope Olympiam, silvosus), *Exp.* V, III, 10.
- Phonax, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Phrasias, Atheniensis, (lochagus vel taxiarchus) in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
- Phruxa, Triphyliz oppidum, *HG.* III, II, 30.
- Phrura, mōen canis, *Ven.* VII, 5.
- Phryges, populi Asiæ minoris, utrique (i. e. et qui majorem et qui minorem Phrygiam incolebant) societatem ineunt cum Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; adjuvant Crœsum, *VI*, II, 10. Sed ab Hystaspe subacti, *VII*, IV, 8, sunt cum Cyro, *VII*, v, 14. — Parent Persis, *Mem.* II, I, 10. — Militant in exercitu Atheniensium, *Vec.* II, 3.
- Phrygia minor, *Inst.* II, I, 5. i. e. Phrygia ad Hellespontum, quomodo vocatur *IV*, II, 30, ubi de rege s. satrapa ejus, qui subigitur bello ab Hystaspe, *VII*, IV, 8. Satrapa ejus sit Pharnuchus, *VIII*, VI, 7. — Phrygia major seu magna, subigitur a Cyro, *Inst.* VII, IV, 16; ejus satrapa sit Artacamas, *VIII*, VI, 7. — Iter Cyri minoris per Phrygiam, *Exp.* I, II, 6 — 13. Data fuerat Cyro a patre satrapia, I, IX, 7. Jungitur Troadi et Æolidi, *V*, VI, 24. Ejus satrapa Artacamas, *VII*, VIII, 25. In Phrygiam, Pharnabazi provinciam, Agesilao ingreditur *HG.* IV, I, 1 sqq. et *Ag.* I, 16.
- Phryniscus Achæus, in exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, II, 1; strategus, *ib.* 29, et c. v, 4; negat se sine Xenophonte militaturum esse, *ib.* 10.
- Phthia (Thessaliæ urbs): Achæia Phthiæ, *Ag.* II, 5. Phthiæ montes Achæici, *HG.* IV, III, 10.
- Phyle castellum (Atticæ) occupat Thrasybulus, *HG.* II, v, 2. Et sæpius memoratur in hoc cap.
- Phyllidas, Thebanus, polemarchorum Archizæ collegarum scriba, *HG.* V, IV, 2. Ejus facinus insigne, *ib.* Astutum factum ejus, *ib.* 5. Leontiadem trucidat, *ib.* 7.
- Physcus, amnis Assyriæ, qui in Tigrim influit, *Exp.* II, IV, 25.
- Pigres (Car), Cyri interpres, *Exp.* I, II, 17; v, 7; *VII*, 12.
- Pindus (mons Thessaliæ) alit feras majores, *Ven.* II, 1.
- Piræus (Πειραιῶς, portus et pagus Atticæ): in eo erat domus Calliæ, *Conv.* I, 2. — *Ath.* I, 17; *Vec.* III, 13. — Piræei mœnia Trigintaviri demoliuntur, *HG.* II, III, 11. In Piræum fugientes se recipiunt, *II*, IV, 1. Piræi theatrum, *ib.* 32. Decem in Piræeo præfecti, a Thrasybulo Trigintaviris oppositi, *ib.* 19. et 38.
- Piræus (Πειραιῶς, portus Corinthi in sinu Crissæo, τὸ Πειραιῶν Xenophonti): de eo pugnaz, Agesilai narrantur *Ag.* II, 18 sqq. — et *HG.* IV, v, 1 sqq. Thermæ in eo, *ib.* 3 et 8. Piræum se muniturum promittit Conon, *IV*, VIII, 9.
- Pirithous, Thesei amicus, *Conv.* VIII, 31.
- Pisander (Atheniensis orator), homo timidus, *Conv.* II, 14.
- Pisander, Lacedæmonius, frater uxoris Agesilai, qui cum classi præfecti, *HG.* III, IV, 29. Pisander a Conone ac Pharnabazo vincitur et in navali prælio apud Cnidum occubuit, *IV*, III, 10 et 11.
- Pisatæ (Pisæ incolæ) se primos templo Olympiaco præfuisse dicunt, *HG.* VII, IV, 28. Arcadum auxilio ludorum Olympicorum celebrationem sibi vindicant, sed vincuntur, *ib.* 28 — 30.
- Piscis, Ἰχθυῶς, portus in Eleorum finibus, prope ad Alpei ostium, *HG.* VI, II, 31.
- Pisias, Argivorum imperator, Oneum præoccupat, *HG.* VII, I, 41.
- Pisidæ (incolæ regionis inter Pamphyliam, Phrygiam et Lycaniam): hos bello se petere simulabat Cyrus minor, *Exp.* I, II, 1; qui cum iis olim bellum gesserat, I, IX, 14. Hostes erant regi Persarum, *II*, v, 13; *III*, II, 23.
- Pison, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
- Pistias, loricarum opifex, *Mem.* III, x, 9.
- Pitis vel Pityas, Lacedæmoniorum Ephorus. Sub eo Athenis antiquum templum Minervæ conflagravit, *HG.* I, II, 1; *II*, III, 10.
- Plataeæ (oppidum Bæotiz), Lacedæmoniorum in fide, *HG.* V, IV, 14 et 48. Pugna regis Persarum ad Plataeas, *VII*, I, 34.
- Plataenses, cæduntur a Thebanis, *HG.* V, IV, 10. Ab iisdem Bæotia ejecti, Atheniensibus amici, *HG.* VI, III, 1. Civitate donati ab Atheniensibus, *VI*, III, 8.
- Platanus aurea regis Persarum, *HG.* VII, I, 38.
- Plato, amator a Socrate, *Mem.* III, VI, 1.
- Plistolas, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, III, 10.
- Plynteria, Minervæ festum Athenis celebratum, quo rediit in patriam Alcibiades, *HG.* I, IV, 12.
- Podalirius (Æsculapii filius), discipulus Chironis, artis medicæ et militaris peritus, *Ven.* I, 2 et 14.
- Podanemus, classi præfectus a Lacedæmonis, in conflictu quodam interiit, *HG.* IV, VIII, 11. — Podanemus Philisius, si est idem, Archidami hospes, *V*, III, 13.
- Pollis, Lacedæmoniorum legatus et classi præfectus, *HG.* IV, VIII, 11; *V*, IV, 61.
- Pollux, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* I, 2 et 13.
- Polus, Lacedæmonius navarchus, succedit Anaxibio, *Exp.* VII, II, 5.
- Polyænidæ, Lacedæmonius, qui Archidamo propugnans, interficitur, *HG.* VII, IV, 23.
- Polyanthes, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, *HG.* III, v, 1.

- Polyarchus**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
- Polybiades**, praefectus ab Lacedaemoniis ad oppugnandam Olynthum mittitur, *HG.* V, III, 20. Olynthios ad extremam famem redigit, *ib.* 26; et ad pacem a Lacedaemoniis petendam cogit, *ib.*
- Polybotes** in codd. pro Polycrate, *Exp.* IV, v, 24.
- Polycharmus**, Pharsalius, equitum praefectus, fortis in Thessalorum pugna contra Agesilaum redeuntem, *Ag.* II, 4; *HG.* IV, III, 8.
- Polycharmus Lacedaemonius**, equitum ductor, *HG.* V, II, 41.
- Polyclethus**, statuariorum princeps, *Mem.* I, IV, 3.
- Polycrates**, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, occupat vicum, *Exp.* IV, v, 24; mittitur ad naves conquirendas, V, I, 16; cum Xenophonte it ad Scutheon, VII, II, 17, 29; defendit Xenophontem, VII, VI, 41.
- Polydamas**, Pharsalius. Ejus legatio ad Lacedaemonios, et oratio de adjuvanda Pharsalo in Iasonem Pheraeum, *HG.* VI, I, 2 sqq. Ei arcem suam committunt Pharsalii, *ib.* In Thessalia perillustis, *ib.* Thessalorum more magnificus ac hospitalis, *ib.* 3. Reipublicae Laconicae simplicitatem laudat, *ib.* 18.
- Polydorus**, princeps Thessalus, occiditur a patre, *HG.* VI, IV, 33.
- Polymachus** in codd. pro Polycharmus, *HG.* IV, III, 8.
- Polynicus Lacedaemonius**, legatus Thimbronis ad Scutheon, *Exp.* VII, VI, I, 39, 43; VII, II, 13, 56.
- Polyphron**, princeps Thessalus, occiditur, *HG.* VI, IV, 33 sqq.
- Polys**, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Polytropus**, mercenariorum dux Corinthi, in proelio ad Elymiam a Mantineaensibus interficitur, *HG.* VI, v, 14.
- Polyxenus**, dux navium Syracusanarum et Italicarum viginti, *HG.* V, I, 26.
- Pontus** (pars Asiae minoris ad Pontum Euxinum), *Ath.* II, 7; *Exp.* V, VI, 15; Pontus Euxinus ipse, *ib.* 16.
- Porpax**, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Porto**, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Poseidon**. *V. Neptunus.*
- Potamis**, Gnoesia filius, Siculus, Syracusanorum dux, *HG.* I, I, 29.
- Potidea**, urbs Olynthiorum ad Pallenes Isthmum sita, *HG.* V, II, 15. Potideaem ingreditur Dercas, *ib.* 39. Add. V, III, 6.
- Potinae** (oppidum Boeotiae), *HG.* V, IV, 51.
- Pras** (gen. Prantis, Thessaliae urbs in Perrhaebia), *Ag.* II, 5. Inter Prantem et Narthecium tropeum statuit Agesilaus, *HG.* IV, III, 9.
- Prasae**, Laconicae urbs, *HG.* VII, II, 2.
- Praxitas**, Lacedaemoniorum Polemarchus Sicyone, *HG.* IV, IV, 7. Corinthum ingreditur, *ib.* 9. Cujus murorum partem demolendam censuit, *ib.* 13. Megara profectus est, *ib.* Siduntem et Crommyonem capit, *ib.* Cenoen praesidiis munivit, IV, v, 19.
- Priene**, in Maeandri planitie oppidum (Ioniae), *HG.* III, II, 17; IV, VIII, 17.
- Proenus**, Corinthiorum dux, acceptis ab Agathino navibus, excessit Rhio, *HG.* IV, VIII, 11.
- Procles** a Damarato Lacedaemonio ortus, Teuthraniae praefectus, *Exp.* II, I, 3; II, I, VII, VIII, 17; *HG.* III, I, 6.
- Procles**, Philiasius, Hipponici filius, Archidami hospes Philiante, *HG.* V, III, 4 et 13. Ejus ad Athenienses oratio, VII, I, 2.
- Procris** (Iphidis filia et uxor Cephal), nobilis venatrix, *Ven.* XIII, 18.
- Procrustes**, latro, *Mem.* II, I, 14.
- Prodicus**, sapiens; ejus narratio de Hercule, *Mem.* II, I, 21. sqq. Magister Calliae, *Conv.* I, 5; IV, 62.
- Proconessus** (insula in Propontide, prope Cyzicum): eo cum navibus adveniunt Athenienses, *HG.* I, I, 18; III, I. Memoratur IV, VIII, 36; V, I, 26.
- Promethea**, festum Athenis in honorem Promethae, *Ath.* III, 4.
- Prometheus**, cum Critia democratiam in Thessalia instituit, *HG.* II, III, 36.
- Protagoras**, sophista, *Conv.* I, 5.
- Prothous**, Lacedaemonius: ejus de pace consilium a magistratibus Spartanis exploditur, *HG.* VI, IV, 2.
- Protomachus** ab Atheniensibus dux eligitur, *HG.* I, v, 16. In pugna ad Arginusas navibus quindecim praestat, I, VI, 30. Athenas non revertitur, I, VII, 1.
- Proxenus**, Thebanus, amicus Cyri minoris, cujus consilio milites conscribit adversus Pisidas, *Exp.* I, I, 11; ducit ad Cyrum 1500 milites gravis armaturae, I, II, I, 3; studet Clearchi et Menonis rixas componere, I, v, 14; invitat Xenophontem et commendat Cyro, III, I, 4, 8; respondet legatis regis de armis tradendis, II, I, 10; captus dolo a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, VI, I: ejus mores describuntur, *ib.* 16 sqq. Conf. V, III, 5.
- Proxenus**, Siculus, Syracusis exsul, cum fratre Hermocrate ab Lacedaemoniis ad Pharnabazum legatus mittitur, *HG.* I, III, 13.
- Proxenus**, Tegeates. Ejus et Callibii factio; opposita factioni Stasippi, *HG.* VI, v, 7. In tumultu interficitur, *ib.* Conf. § 36.
- Proxenus**, Pellenensis, a Philiasis capitur et sine pretio dimittitur, *HG.* VII, II, 16.
- Psarus**, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
- Psyche**, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Punicum** linum, *Ven.* II, 4.
- Pygela** (urbs Ioniae), a Thrasylo oppugnatur et vastatur, *HG.* I, II, 2. Pygelensibus Milesii opem ferunt, *ib.*
- Pyllades**, Orestae amicus, *Conv.* VII, 31.
- Pylae Ciliciae** et Syriae, *Exp.* I, IV, 4.
- Pylae Babyloniae** ad Euphratem, *Exp.* I, v, 5.
- Pylus** (urbs Elidis), ab exulibus et Arcadibus capitur, et multi Elei eo migrant, *HG.* VII, IV, 16. Eam recipiunt Elei, *ib.* 26. Pyllos Thalamis expulsos vincunt Elei, *ib.*
- Pyramus**, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
- Pyrias** Arcas, taxiarchus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
- Pyrrholochus**, Argivus, ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, III, 13.
- Pythagoras**, Lacedaemonius, praefectus classi, quam Lacedaemonii Cyro minori miserunt auxilio, *Exp.* I, IV, 2.
- Pythia** (Apollinis Delphici sacerdos), *Mem.* I, III, 1.
- Pythia** (festum) celebrantur, *HG.* VI, IV, 30.
- Pythii**: ita dicti sunt Lacedaemone duo juvenes, qui comites et contubernaes erant regis in bello, *Lac.* XV, 5.
- Pythodorus**, Archon Atheniensis, *HG.* II, III, 1.

R

- Rhambacas**, Medus, ducit equitatum Medorum, *Inst.* V, III, 42.
- Rhamphius**, Lacedaemonius, Clearchi pater, *HG.* I, I, 35.
- Rhapsodi** (Homeric), *Conv.* III, 6.
- Rhathines**, Persa, missus a Pharnabazo cum copiis contra exercitum Decemmillium, *Exp.* VI, III, 7. Cum Bagaeo dux equitum Pharnabazi, *HG.* III, IV, 13.
- Rhathines**, Cadusius, victoriam reportat in certamine equestri, *Inst.* VIII, III, 33.

Rheomithres, Persa, perfidus, uxore suisque et amicorum liberis Aegypto regi obsidibus relictis, Persarum regi gratificatur, *Inst.* VIII, viii, 4.
 Rhium, (Ætoliae promontorium, alias vocatum Antirrhium), *HG.* IV, vi, 14. Rhium Lacedæmonii occupant, IV, viii, 11.
 Rhodii, in exercitu Decemmillium, laudantur ut boni funditores, *Exp.* III, iii, 16; iv, 15. Rhodius quidam promittit se constructurum pontem ex utribus inflatis, quo exercitus Græcus transiret Euphratem, III, v, 8. — Rhodii quidam, a populo in exilium acti, Lacedæmonem veniunt, *HG.* IV, viii, 20.
 Rhodus, insula, *HG.* I, i, 2; v, 1 et 19; vi, 3, etc. Rhodum Athenienses pene occupant, IV, viii, 20. In Rhodum navigat Hierax, V, i, 5.
 Rhœteum (promontorium et oppidum Troadis), *HG.* I, i, 2.
 Rhome, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Rhoparas, satrapa Babylonie, *Exp.* VII, viii, 25 (idem cum Gobrya).

S

Sabaris, Armeniæ regis filius minor, *Inst.* III, i, 2.
 Sacæ, finitimi Hyrcaniis, vexantur ab Assyriis, *Inst.* V, n, 25; sunt Cyri socii, V, iii, 22. Horum pedites ducit Damatas, *ib.* 38. Sunt in Cyri pompa, VIII, iii, 8.
 Sacas quidam plebeius, egregium equum, quo vicerat in equestri certamine, *Inst.* VIII, iii, 25, donat Pheraulæ, *ib.* 31; a quo fit particeps vel potius curator omnium ipsius bonorum, *ib.* 35.
 Sacas, pocillator Astyagis, *Inst.* I, iii, 8; contemnitur a Cyro puero, *ib.* 11. Reconciliatus cum eo, i, iv, 6.
 Salaminia, navis publica Atheniensium, *HG.* VI, n, 14.
 Salaminis (insula et urbs Athenis opposita), a Lysandro vastata, *HG.* II, ii, 9.
 Salmydessus (urbs Thraciæ in ora Ponti Euxini inter Byzantium et Apolloniam), *Exp.* VII, v, 12.
 Sambaulas, centurio Persa, adolescentem deformem amat, *Inst.* II, ii, 28.
 Samii : eorum crudelitas in suos, *HG.* II, i, 32. Homines apud se nobiles occidunt, post pugnam ad Ægos flumen in fide Atheniensium permanentes, II, ii, 6. Samii undique a Lysandro obsessi, II, iii, 6. Se Lysandro dedunt, *ib.* Samiæ naves in classe Atheniensium, I, vi, 18; vii, 30.
 Sanius, Lacedæmoniorum navarchus et classis præfectus, cuius opera Cyrus minor usus est, *HG.* III, i, 1. In Ciliciam navigat, *ib.*
 Samolus, Achæus, ab exercitu Decemmillium mittitur legatus ad Sinopenses de navibus, *Exp.* V, vi, 14; præest ducentis hominibus subsidiariis, VI, v, 11.
 Samus, insula, *HG.* I, iv, 11, 22, etc. Apud Samum duces Atheniensium classem instruebant, II, i, 12. In Samo cives veteres a Lysandro restituti, II, iii, 3.
 Sardes (caput Lydiæ, regia Cresi, in latere Tmoli montis, unde Pactolus defluebat), urbs opulentissima Asiæ secundum Babylonem, *Inst.* VII, ii, 11; capitur a Cyro, *ib.* 3 : ibidem præsidium Persicum relinquitur, VII, iv, 12. — Illuc copias cogit Cyrus minor contra fratrem, *Exp.* i, 2, sqq. Ejus arcem tenet Orontas, I, vi, 6. Huc venit Xenophon accessit a Proxeno, III, i, 8. — Cyrus minor ibi habebat *παράθεσιν*, *Cec.* iv, 20. Sardibus a Tissapherne Alcibiades in vincula conjicitur, *HG.* I, i, 10. Eo venit Cyrus, I, v, 1. In Sardianam regionem Agesilaus impetum fecit vastabundus, III, iv, 21 et *Ag.* i, 29 sqq. Ibi est Arizæus, *HG.* IV, i, 27.
 Satyrus (id est Silenus) a Mida rege captus, *Exp.* I, ii, 13.
 Satyrus, Atheniensis, Trigintavirorum audacissimus ac impudentissimus, *HG.* II, iii, 54 sqq.
 Scepsis (munitum oppidum, in quo Mania opes suas reconditas habebat) *HG.* III, i, 15. A Midia occupatur, *ib.* 17. Quare eo contendit Dercyllidas, *ib.* 19. Et oppidum ingreditur, *ib.* 21.
 Scillus (urbs Triphylia non procul ab Elide urbe) prope Olympiam : hanc Lacedæmonii exstructam (sive potius restauratam) Xenophonti exuli dederunt, *Exp.* V, iii, 7. Scilluntios Elei suos esse dicunt nec liberare volunt secundum pacem Antalcideam, *HG.* VI, v, 2.
 Scionæi (Sciones, Thraciæ oppidi, incolæ), victi ab Atheniensibus male habentur, *HG.* II, ii, 3.
 Sciritæ Lacedæmoniorum ex Arcadibus sociis selecti, in comitatu regis, in cornu sinistro pugnantes, *Inst.* IV, ii, 1. Conf. *Lac.* xii, 3; xiii, 6. — Sciritæ pugnantes, *HG.* V, ii, 24; iv, 52, 53.
 Sciron, latro (in finibus Megarensium), *Mem.* II, i, 14.
 Scolus (oppidum Boeotiæ) : ejus valla superat Agesilaus, *HG.* V, iv, 49; *Ag.* ii, 22.
 Scopas, princeps Thessalus, *HG.* VI, i, 7.
 Scotusæi (incolæ Scotusæ regionis in Thessalia), Boeotiis confederati, Agesilai agmen premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.
 Scylla (monstrum marinum), *Mem.* II, vi, 31.
 Scyrus (insula ex Cycladibus), in Atheniensium ditione, *HG.* IV, viii, 15; quam confirmat Artaxerxes in pace Antalcideæ, V, i, 31.
 Scytala Laconica, *HG.* III, iii, 8; V, n, 34.
 Scythæ, gens magna, *Inst.* I, i, 4; *Mem.* II, i, 10; excellunt usu arcuum, III, ix, 2. — Scythæ sagittarii, *Exp.* III, iv, 15.
 Scythes, Lacedæmonius, Agesilai prætor, *HG.* III, iv, 20.
 Scythini (populi Asiæ liberi, Armeniæ occidentali finitimi), *Exp.* IV, vii, 18; viii, 1.
 Selinus, annis templum Dianæ Ephesiæ præterfluens : item amnis Peloponnesi prope Olympiam, ad quem Xenophon exstruit templum et lucum Dianæ, *Exp.* V, iii, 8 sqq.
 Selinus (urbs Græca Siciliæ) : eam et Himeram duce Hannibale capiunt Carthaginenses, *HG.* I, i, 37. Quare Ephesii Selinuntis, qui eos egregie defenderant, jus civitatis tribuerunt, I, n, 10. Selinusæ naves, *ib.* 8.
 Sellasia, haud procul a Laconica, *HG.* II, ii, 13, 19. A Thebanis incenditur et devastatur, VI, v, 27. Lacedæmonii eam expugnant VII, iv, 12.
 Selybria, seu Selymbria (urbs Thraciæ ad Propontidem, inter Byzantium et Perinthum), *Exp.* VII, ii, 28; v, 15. — Alcibiadi pecuniam numerat, *HG.* I, i, 21. Ab Alcibiade capta, I, iii, 11.
 Sestus, oppidum (ad Propontidem) optime munitum, *HG.* IV, viii, 5; e regione Abydi, spatio tantum octo stadiorum ab hac urbe distans, *ib.* Sæpe memoratur, I, i, 1; i, n, 14; II, i, 20, 25, etc. Sestum et Abydum a maris navigatione prohibet Conon, IV, viii, 6. Sestus et Abydus Lacedæmonios ejicere, jubente Pharnabazo, recusant, *ib.* — Cotys eam oppugnat, in Ariobarzani ditione constitutam, *Ag.* ii, 26.
 Seuthes, Thraciæ rex, *Exp.* V, i, 15; invitat Græcos ad stipendia faciendâ, VII, i, 5; ii, 10; sortem patris narrat, VII, ii, 32; Athenienses vocat cognatos suos, *ib.* 31; Græcorum duces vocat ad cenam, VII, iii, 15 sqq. (ubi describitur hoc convivium et ritus in regia ipsius). Incendit vicos hostium, VII, iv, 1 : captivos ipse jaculo configit, *ib.* 6 : conatur corrumpere duces, VII, v, 2, 9;

- fit alienus a Xenophonte, *ib.* 7 et 16; agit cum Lacedaemoniorum legatis de remittendis Græcis, VII, vi, 3; Xenophontem tantum ob studium erga milites accusare potest, *ib.* iv, 39: tandem oratione Xenophontis commovetur, ut reliquum stipendium solvat militibus, VII, vii, 55; promissa Xenophonti non præstat, VII, v, 8; vi, 18; vii, 39; conatur retinere Xenophontem, VII, vi, 43; 7, 50. — Seuthes equites ad Dercyllidam mittit, *HG.* III, ii, 2. Hospitio Dercyllidam recepit, *ib.* 9. Maritimam oram Thraciæ cum imperio tenet, IV, vii, 26; regis Odrysarum inimicus; eos et inter se et cum Atheniensibus reconciliat Teleutias, *ib.*
- Sicilia, insula, unde deliciae Athenas pervehuntur, *Att.* ii, 7. — Carthaginiensium expeditiones in Siciliam, *HG.* I, i, 37; v, 21. Trajectus eo proficiscentibus Corcyra, VI, ii, 9. — *Mem.* I, iv, 17.
- Siculi, relinquunt Agrigentum, *HG.* II, ii, 24.
- Siculum mare, *Ec.* xx, 27.
- Sicyon (urbs Peloponnesi), *HG.* IV, ii, 14; iv, 1. Lacedaemonii ibi habent polemarchum, qui cum suis Sicyoniisque Corinthiorum exules restituit, IV, iv, 7 sqq. Eo mittunt Lacedaemonii præsidia, *ib.* 14. Sicyoni imminet Thebani, VII, i, 18. Sicyone respublica secundum vetustas Achaeorum leges administrabatur, sed Euphronis opera, adjuvantibus Arcadibus et Argivis, democratia instituitur, *ib.* 44 sq. Verum paulo post, ope Arcadum, optimates ab Euphroni eieci reducuntur, pulso Euphroni, qui portum Lacedaemoniis tradiderat, VII, iii, 1 sqq. Sicyonis praefectus Thebanus adversus Philasios bellum movit, VII, ii, 11. Sicyoniorum portus a civibus et Arcadibus Lacedaemoniis eripitur, VII, iv, 1.
- Sicyonii cum Lacedaemoniis contra Corinthios iuncti, *HG.* IV, ii, 16. Literam Σ clypeis suis inscribunt, IV, iv, 10. Cum Lacedaemoniis contra Thebanos iuncti, VI, iv, 18. Eorum tumultus, VII, i, 22. In Sicyonios rem agunt Dionysii mercenarii fortissime, *ib.* Thyamiam muniunt contra Philasios, Lacedaemoniorum socios, VII, ii, 1; sub praefecto Thebano ab illis vincuntur, *ib.* 14. Conf. § 20.
- Sidon (urbs Phoeniciæ), *Ag.* ii, 30.
- Sidos (gen. Siduntis, oppidum in finibus Corinthiorum): eam capit et Epiecia munivit Praxitas, *HG.* IV, iv, 13; v, 19.
- Siglus, qualis numus, *Exp.* I, v, 6.
- Silanus, Ambraciota (ex Ambracia urbe Thesprotiæ in Epiro ad sinum Ambracium), haruspex, accipit decem talenta a Cyro minore, *Exp.* I, vii, 18; V, vi, 18; divulgat arcanum Xenophontis, V, vi, 17, 29; minitantur milites ei, si solus domum abire audeat, *ibid.* 34: sed Heraclea, nave conducta, clam domum aufugit, VI, iv, 13.
- Silanus, Macestius (ex Macesto oppido Elidis in Peloponneso), adolescens, in obsidione vici signum dat tuba, *Exp.* VII, iv, 16.
- Sileni, in fabulis satyricis, *Conv.* iv, 19.
- Simias Thebanus, Socratis discipulus, *Mem.* I, ii, 38; III, ii, 17.
- Simo, Aheniensis, qui equum æreum Eleusini dedicavit, et scripsit de re equestri, *Eq. procem.* Idem citatur, *Eq.* i, 3; xi, 6.
- Simonides, poeta, ad Hieronem tyrannum venit, *Hi.* i, 1; et per totum librum cum eo colloqui fingitur.
- Simis, latro (cognomine πικροδάκτυλος, in Isthmo sublatum a Theseo), *Mem.* II, i, 14.
- Sinope, urbs Græca maritima Ponti Euxini in Paphlagonia, Milesiorum colonia, *Exp.* VI, i, 15. Sinopensium coloniae sunt Cerasus, Gotyora, Trapezus, quæ vocabula
- vide. Legatus hujus civitatis superbe loquitur cum Græcis, eique respondet Xenophon, V, v, 7 sqq. Sinopenses abundant navigiis, V, vi, 1. Naves et pecuniam promittunt Græcis, *ib.* 21 sqq.
- Sirenes, *Mem.* II, vi, 11, 31.
- Sisyphus, Dercyllidæ cognomentum, *HG.* III, i, 8.
- Sitalcas, canticum Thracicum, *Exp.* VI, i, 6.
- Sittace, urbs Babyloniae magna ad Tigrim, *Exp.* II, iv, 13.
- Smicres, dux cohortis Arcadum in exercitu Decemmillium, perit cum suis, *Exp.* VI, iii, 4, 5.
- Soclidas, Spartanus, inter Cyllenen ac Eliden interficitur, *HG.* VII, iv, 19.
- Socrates, Achæus, Cyri minoris hospes, conscribit milites, *Exp.* I, i, 11; ducit ad Cyrum 500 milites gravis armaturæ, eique adest in oppugnatione Mileti, I, ii, 3. In reditu Decemmillium dolo captus a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* 30.
- Socrates Atheniensis, interrogatus a Xenophonte de itinere ad Cyrum, quid responderit, *Exp.* III, i, 5 sqq. Senator, jurisjurandi senatorii observantissimus, *Mem.* I, i, 18; pater Lamprocli, *Mem.* II, ii, 1; ejus familiares aliquot, *Mem.* I, ii, 48; et quæ sunt alia in hoc libro Memorabilium. Commentarii potius de Socrate inscribendo: cujus v. Argumenta. — Est in Convivio a Xenophonte descripto. Cur Xanthippen ferat; *Conv.* ii, 10; lenocinio suo gloriatur, iii, 10; iv, 57; similis est Silenis, iv, 19; cum Critobulo de pulchritudine certat, per jocum, v, 1 sqq; ῥηγοροῦτοκ vocatur, vi, 6. — Divitias suas æstimat, *Ec.* ii, 3. — Anyti filio vaticinatur, *Ap.* 30; in qua Apologia alia habentur multa de ipso. — Ejus constantia, *HG.* I, vii, 15. Plebi non vult assentire, *ib.*
- Sol, Persarum deus: huic sacrificat Cyrus equos, *Inst.* VIII, viii, 12, 24; conf. vii, 3. Ei equos nutriunt et immolant Armenii, *Exp.* IV, v, 35.
- Soli, urbs maritima Ciliciæ (inter Lamum fluvium et Tarsum), *Exp.* I, iv, 24.
- Solon, legislator Atheniensis, *Conv.* viii, 39; ejus leges, *Ec.* xiv, 4.
- Sophænetus, Arcas, ducit ad Cyrum minorem Celenas mille pedites gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sophænetus, Stymphalius (ex Stymphalo oppido Arcadiæ) hospes Cyri minoris, *Exp.* I, i, 11; cum mille peditibus gravis armaturæ venit ad Cyrum, I, ii, 33; foras prodit ad Arizum, II, v, 37; relinquitur ad castra tutanda, IV, iv, 19; natu maximus ducum, V, iii, 1 (sed ibi sine cognomine patriæ); VI, v, 13; damnatur muneris neglecti, v, viii, 1.
- Sophocles, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Sosias, Syracusanus, venit ad Cyrum minorem cum mille peditibus gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sosias, Thrax, cui Nicias locavit servos, qui operarentur in argentifodinis, *Vec.* iv, 14.
- Sostratides, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
- Soteridas, Sicyonius, homo ineptus et iniquus erga Xenophontem, *Exp.* III, iv, 47.
- Sparta, urbs paucorum incolarum, sed potentissima in Græcia, *Lac.* i, 1. — Spartæ mortuus est Dercyllidas, *HG.* III, iii, 1. Ibi conjuratio detegitur et opprimitur, *ib.* 8. Spartam navigant Pharnabazus et Conon, IV, viii, 7. Spartam de prœlii Leuctrici eventum nuntius venit, VI, iv, 16. Spartam, omnino a defensoribus desertam, copias ducit et urbem pene capit Epaminondas, VII, v, 9 et 11. — *Mem.* IV, iv, 15.
- Spartiatæ, studiosi venationis, *Lac.* iv, 7; coronati prœlium ineunt, *Lac.* xiii, 8. V. *Lacedaemoniæ*. — A Lacedaemoniis vel perlociæ distinguuntur, *HO.* III, iii, 6;

VI, iv, 15; v, 25; *Ag.* II, 24, et aliis locis pluribus.
 Spartolus (urbs Macedoniae), *HG.* V, III, 6.
 Spercho, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Sphagiae Laconices, *HG.* VI, II, 31.
 Sphodrias, Lacedaemoniorum praefectus Thespiis a Cleombroto relinquitur, *HG.* V, IV, 15. Ei persuadent Thebani ut Athenienses adoriatur, *ib.* In revocatum Ephori capitis iudicium constituerunt, *ib.* 24. Sed filius ejus Cleonymus, quem amabat Agesilai filius, pater ut absolveretur impetrat, *ib.* 26-34. Una cum filio interficitur in pugna Leuctrica, VI, IV, 14.
 Spithridates, Persa, a Pharnabazo mittitur adversus Gracos, *Exp.* VI, v, 7. Defecit a Pharnabazo, qui ejus filia concubina loco uti cupierat, et Agesilao se tradit, *Ag.* III, 3. *Conf. HG.* III, IV, 10. Cum Agesilao colloquitur, IV, I, 1. Quo auctore Cotys ejus filiam ducit, *ib.* 2 sqq. Postea cum Herippida Pharnabazum aggressus, praedae parte a duce Lacedaemonio frustratus, Sardes ad Arizum Persam se contulit, *ib.* 20 sqq.
 Spude, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Stages, Persa, cum equitibus Athenienses sparsos caedit, *HG.* I, II, 5.
 Stalcas, Eleus: ejus, Hippiae et Stratolae factio Elide, *HG.* VII, IV, 15.
 Stasippus, princeps factionis Tegeatarum Lacedaemoniis faventis, *HG.* VI, IV, 18; VI, v, 6. Cum suis in templo Dianae captus, interficitur, *ib.* 9. Ejus factio inde fugit Lacedaemonem, *ib.* 10. *Conf. ib.* 36.
 Sterrhos, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Stesicles, Atheniensium dux, ab eis in Corcyram mittitur, *HG.* VI, II, 10.
 Stesimbrotus (interpres Homeri), *Conv.* III, 6.
 Sthenelaus, Lacedaemonius, a Lysandro Byzantio et Chalcidoni praeficitur, *HG.* II, II, 2.
 Stheno, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Stibo, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Sticho, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Stratocles, Cretensis, praest sagittariis Cretensibus in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, II, 28.
 Stratolas, Elide est inter duces factionis optimatum, *HG.* VII, IV, 15. Praefectus trecentorum, apud Cladaum amnem interficitur, *ib.* 31.
 Stratus (urbs Acarnaniae): ibi erat τὸ κοινὸν Ἀχαρνέων, *HG.* IV, VI, 4.
 Strombichides, Atheniensis, pater Autoclis, *HG.* VI, III, 2.
 Struthas, Persa, ad maritimas regiones et in Asiam inferiorem a rege Persarum loco Tiribazi ablegatus, *HG.* IV, VIII, 17. Vehementer Atheniensibus addictus, *ib.* Ejus victoria de Thimbrone, *ib.* 19. Ejus filia, Tigranis uxor, capitur a Diphrida, *ib.* 21.
 Styra, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Susa, urbs, *Exp.* II, IV, 25; eorum situs, III, v, 15. Hic degit Cyrus et insecuti eum Persarum reges tres menses vernos, *ibid.* et *Inst.* VIII, VI, 22. *Conf. Abradatas.*
 Syennesis, Cilicum rex, *Exp.* I, II, 12; custodit aditum Ciliciae, I, IV, 4; II, 21; se tradit Cyro permotus ab uxore, I, II, 26; adjuvat Cyrum pecunia et donatur ab eo, *ib.* 27. — Cum imperio Ciliciam obtinet, *HG.* III, I, 1. A Samio, Lacedaemonio navarcho, prohibetur quominus terra possit Cyro obsistere, *ib.* Syennesis, proprium fere omnibus Ciliciae regulis nomen, *ib.*
 Syracuse, urbs: *HG.* I, I, 29, 31; VII, I, 22.
 Syracusani: Socii Lacedaemoniorum, quibuscum victi naves suas ipsi incendunt, *HG.* I, I, 18. Eorum ope Antandrii muri partem quandam absolvunt, et Syracusanos civitate sua donant, *ib.* 26. Duces eorum domi exilio damnantur a populo, et aegre dimittuntur a militibus, suadentes ipsi

ut novos recipiant, *ib.* 27. Contra Thrasyllum praeclearissime se gerunt, I, II, 10. Eorum quatuor naves captivas Thrasyllum Athenas deportari jubet, *ib.* 12. Captivi, qui in Piraei lapidicinas coniecti fuerant, perfossa petra, nocte aufugiunt, *ib.* 14. Eorum tyrannus Dionysius, Hermocratis filius, II, II, 24. Carthaginienses vincunt, *ib.* Paulo post, victo a Carthaginiensibus Dionysio, ab iis se segregant Leontini, II, III, 5. Naves eorum prope Corcyram ab Iphicrate capiuntur, VI, II, 35.
 Syracusius praestigiator, ostentans saltatricem, tibicinem et citharistram in *Conv.* II, 8 et alibi; de stultitia hominum gloriatur, *iv.* 56. *Add. vi.* 6; VII, 2, 5; VIII, I, 1; IX, 2. Syria, pro Assyria apud Xenoph. ponitur, *Inst.* V, IV, 51; VI, I, 27; II, 19; VIII, III, 24; VI, 20. Syriae litterae, VII, III, 17. Syriace, VII, v, 31. Proprie, *Exp.* I, IV, 6. (Sensu latissimo est regio inter mare Mediterraneum et Tigrim.) Ferax frumenti, ovium, palmarum fructiferarum, *Inst.* VI, II, 22. Barbari sub Syria, *ib.* 11. — Syriae portae, *Exp.* I, IV, 4, 5. — Mons Syriae Nysa, *Ven.* XI, I. Syri, ab Assyriis, Persis, Arabibus, Phoenicibus, et Babylonii distinguuntur, *Inst.* I, I, 4; v, 2. — Colunt pascuas majores et columbas ut deos, *Exp.* I, IV, 9. — Parent Persis, *Mem.* II, I, 10. — Mercede militans in Atheniensium exercitu, *Vec.* II, 3.

T

Tamos, Aegyptius, praest navibus Spartanorum et Cyri minoris, *Exp.* I, II, 21; cum classe Cyri obsidet Miletum, I, IV, 2. Glus, ejus filius, si eadem intelligendus, II, I, 3.
 Tanagra, (urbs Boeotiae), ab Lacedaemoniorum amicis tenetur, *HG.* V, IV, 49.
 Tanaoxares, Cyri filius natu minor, decernitur a patre moriente satrapa Medorum, Armeniorum et Cadusiorum, *Inst.* VIII, VII, 11.
 Tantalus in fabula dicitur timere, ne bis moriatur, *Oec.* XXI, 12.
 Taochi (populi Asiae inter Armeniam et Pontum Euxinum), stipendia merent apud Tiribazum, *Exp.* IV, IV, 18; resistunt Gracis, IV, VI, 5; horum castella expugnant Graeci, IV, VII, 2; non parent regi Persarum, V, v, 17.
 Tarsus (apud Xenophontem Ταρσοί, Tarsi), urbs Ciliciae magna et opulenta, per quam fluit Cydnus amnis, *Exp.* I, II, 23; diripitur a Menonis militibus, *ib.* 26.
 Taxis, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Tegea (urbs Arcadiae), *Ag.* II, 23. *HG.* III, v, 7. Eo Pansanias damnatus confugit, ibique moritur, *ib.* 25. Per eam iter facere solent Lacedaemonii in expeditionibus contra Thebanos, V, I, 33; IV, 37; VII, IV, 36 sqq. Tegeam profectus est Epaminondas, VII, v, 7, et intra muros castra locat, *ib.* 8. Rursus eo contendit, *ib.* 14. Arcades ex Tegea, VI, v, 16.
 Tegeatae in expeditione contra Thebanos Lacedaemoniis se adiungunt, *HG.* IV, II, 13; VI, IV, 18. Seditionibus laborant, VI, v, 9. (*Conf. Ag.* II, 23.) In eos Agesilai expeditio, *ib.* 10. Eorum circiter octingenta Lacedaemonem fugiunt, *ib.* Pacis sacramentum jurant, VII, IV, 36. Rebus Thebanorum favent, et eorum sunt in Mantinensi pugna socii, VII, v, 3 et 5. Tegeatarum templum Dianae, VI, v, 9. Eorum ager, *ib.* 15.
 Telamo (frater Pelei et Ajacis pater), Chironis discipulus, duxit Periboeam Alcathi filiam; comes Herculi, a quo accepit Stesioneum, *Ven.* I, 2 et 9.
 Teleboas, amnis exiguus Armeniae occidentalis, *Exp.* IV, IV, 3.
 Teleutias, Lacedaemoniorum dux (Agesilai frater), duode-

cim triremibus praest in bello Agesilai contra Argivos, *HG.* IV, iv, 19. Classi praest contra Corinthios, et Corinthiacum sinum recuperat, IV, viii, 11. A Lacedaemoniis cum navibus Ecdico in auxilium mittitur contra Rhodios et Athenienses, *ib.* 23. In Rhodum navigat, *ib.* Philocratis naves intercept, *ib.* 24. Opem Eginetis laturus properat, V, 1, 2. Domum revertitur, *ib.* 3. Erga eum militum studia, *ib.* 4. Eginam venit, *ib.* 5. Post Gorgopae mortem classis illius praefectus, *ib.* 13. Ejus oratio ad milites, *ib.* 14. Magnum quiddam molitur, *ib.* 18. Portum Atheniensem capit, *ib.* 19. Quomodo navigationem instituit, *ib.* 21. In Eginam navigia mittit, *ib.* 23. Multa capit navigia piscatoria, *ib.* Sunium venit *ib.* Eginam versus navigat, *ib.* 24. Athenienses navibus spoliat, *ib.* Adversus Olynthios cum copiis mittitur, V, ii, 37. Potidæam ingressus est, *ib.* 39. Ejus cum Olynthiis ad mœnia urbis Olynthi pugna, in qua victoriam obinet, *ib.* 43. Denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxit, V, iii, 3. Excandescens infelicitur dimicat, *ib.* Ejus alterum erratum ex iracundia, *ib.* 5. Pugnans interficitur, *ib.* 6.

Temnus, (Æolidis) in Asia regi Persarum subjecta oppidum sane haud amplum, *HG.* IV, viii, 5.

Tenea (vicus in agro Corinthiaco), *HG.* IV, iv, 19.

Tenedos, insula : vastatur a Lacedaemoniis, *HG.* V, i, 6. Incolæ, Tenedii, *ib.* 7.

Teres, unus e majoribus (πρόγονος) Seuthæ, *Exp.* VII, ii, 22; Odryæ filius, VII, v, 1, si ita intelligendus hic locus.

Terra, dea : ei sacrificat Cyrus, *Inst.* III, iii, 22; VIII, iii, 24.

Terræ motum quale signum sibi esse putaverit Agesipolis, *HG.* IV, vii, 4.

Teucho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Teuthrania (civitas Mysiæ ad Caicum amnem), *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. — Teuthraniam Thimbrotus occupat, *HG.* III, i, 6.

Thalamæ (Messeniæ civitas) : inde repulsi sunt Pylii, *HG.* VII, iv, 26.

Thallo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Thambradas, praest Sacarum peditibus in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.

Thammeria (sive Thammerii), Mediæ oppidum, Cadusiis propinquum, *HG.* II, i, 13.

Thapsacus, urbs Syriæ ad Euphratem (postea Amphipolis dicta) : hic transit Cyrus Euphratem, *Exp.* I, iv, 11.

Tharypas, amasius Menonis ducis, *Exp.* II, vi, 28.

Thasus insula, a Lacedaemoniis deficit, *HG.* I, i, 13 et 32. Urbs bellis, seditionibus et fame misere afflictæ, *HG.* I, iv, 9. Add. V, i, 7. Thasium vinum, *Conv.* iv, 41.

Thebæ, urbs (Bœotiæ), distans ab argentifodinis Atticis 600 stadia amplius, *Vec.* iv, 46. — Antiquum bellum septem ducum adversus Thebas, *Ven.* i, 8. — Thebæ replentur exulibus Atheniensium, *HG.* II, iv, 1. Thebas cum copiis venit Phœbidas, V, ii, 25. Urbs Olyntho longe amplior, *ib.* 27. Thebas invadunt Athenienses, V, iv, 19. Ferro et igni vastat Agesilaus, *ib.* 41 (et *Ag.* ii, 22). Arcadum praefecti Thebas mittuntur, VII, iv, 34.

Thebæ campus in Asia (dictus ab urbe vetusta Thebe Troadis juxta Pergamum), *HG.* IV, i, 41; *Exp.* VII, viii, 7.

Thebana respublica ad Dardam Elimæ principem mittit, *HG.* V, ii, 38.

Thebani, sunt erga ceteros Bœotios injurii, *Mem.* III, v, 2. — Eorum amor erga pueros, *Conv.* viii, 34. — Beneficiis provocati, concesserunt Atheniensibus imperium

Græciæ, *Vec.* v, 7. — Thebani funditus evertendos esse Athenienses censent, *HG.* II, ii, 19. Phocidem invadunt, III, v, 4. Apud Deceleam Apollinis decumam sibi vindicaverunt, *ib.* 5. Legatos Athenas mittunt, *ib.* 7. Quorum oratio apud Athenienses, *ib.* 8. Ad defensionem se comparant, *ib.* 17. Pausaniam adorti vincuntur, *ib.* 18 sqq. In proelio apud Coroneam, IV, iii, 17 sqq. (*Ag.* ii, 9), partim ad Heliconem evadunt, partim interficiuntur, *ib.* 19. Inducias petunt, *ib.* 21. Eorum legati ab Agesilao remittuntur, IV, v, 10. Bœotorum omnium nomine praestare jusjurandum volunt, V, i, 32. Oppida Bœotica relinquere libera coacti, *ib.* 33, pacis tamen conditiones respuunt, *ib.* Eorum praetores Ismenias et Leontiades, V, ii, 25. Apud eos seditio, *ib.* 33. Cadmeam, ejectis Lacedaemoniis, recuperant, V, iv, 1 sqq. Ab eis Veneralia celebrantur, *ib.* 4. In eos expeditionem suscipere renuente Agesilao, ea mandatur Cleombrotus, *ib.* 13. Qui quum fere nihil egisset, abit Spodhria harmosta Thespis relicto, quem Thebani eo permovent, ut in Atticam impressionem faceret, *ib.* 15 sqq. Inde Agesilaus contra eos mittitur, *ib.* 38. Quo reverso, Phœbidas ab ipso harmostes relictus, multum agri Thebanorum vastat, *ib.* 42. Sed Thebani exercitum ejus vincunt, ipsum interficiunt, *ib.* 43-45. Iterum adversus eos ducit Agesilaus, *ib.* 47, eosque deceptos violenter populatur, sed tandem Agesilaum reprimunt, statumque tropæum, *ib.* 49-54. (*Ag.* ii, 22.) Et ob illam populationem et ob bella priorum annorum fame laborant : sed Pagasis habere frumenta ipsis contigit, *ib.* 56 sqq. Cleombrotum, iterum adversus eos misum, repellunt, *ib.* 59. Timotheus eis ab Atheniensibus mittitur auxilio, *ib.* 63. In Phocensem fines expeditionem suscipiunt, resistente ipsis Cleombrotus, VI, i, 1 sq. Athenienses ipsi invident, VI, ii, 1; et invitant eos ut Spartam legatos de pace militant, VI, iii, 2. Thebani autem quum Bœotorum omnium nomine jurare vellent, res ambigua mansit, *ib.* 19, 20. Libertatem Bœotiæ non reddunt; quare Cleombrotus eos adoritur : pugnae Lencitricæ victoria penes Thebanos, VI, iv, 1-15. Athenienses frustra sollicitant, *ib.* 19. Ad Iasonem mittunt, qui pacem suadet, *ib.* 20 sq. Ab Arcadibus vocati, VI, v, 22 sq., in Laconiam irrumpunt, *ib.* 24 sqq. Domum redeunt, *ib.* 52. Oneum montem Lacedaemoniis eripiunt, VII, i, 15. Juncti cum Arcadibus, Argivis, Eleis, Epidauriorum agrum populati sunt, *ib.* 18; sed Corinthi male accipiuntur, *ib.* 19. Redeunt, *ib.* 22. Nolunt, ut Messene Lacedaemoniocum esset in potestate, *ib.* 27. Imperium Græciæ affectantes Pelopidam ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Soli ex Græcis regi Persarum ad Plateas aderant, *ib.* 34. Peloponnesii formulam ab rege impetratam accipere nolunt, *ib.* 39 sq. Universis cum sociorum copiis Achaïam, Epaminonda duce, invadunt, *ib.* 42. Praefectos ad urbes Achaïcas mittunt, *ib.* 43. Eorum oratio ad Si-cyonenses, quorum arcem tenebant, VII, iii, 4, 6 sqq. Ab Corinthiis petebant, ut in ipsorum societatem jurerent, VII, iv, 10. Pacem eis et Philiassi concesserunt, *ib.* Ab Arcadibus denuo evocati, *ib.* 34. Inde turbæ et pugna ad Mantineam, *ib.* 35 sqq. et v. toto.

Thebes campus. Vide *Thebæ campus*.

Thebes, mons sacer, unde Græci pontum Euxinum summa cum lætitia despexerunt, *Exp.* IV, vii, 21.

Themistocles benefaciendo sibi paravit civium amorem, *Mem.* II, vi, 13; apud barbaros celebris, III, vi, 2 : unde factum sit, ut inter cives excelleret, IV, ii, 2. — Liberavit Græciam, *Conv.* viii, 39.

Themistogenes, Syracusanus, scripsit de expeditione Cyri minoris adversus fratrem, *HG.* III, i, 1 et 2.

Theodorus, geometra celebris, *Mem.* IV, ii, 10.

- Theodota**, meretrix : colloquium Socratis cum ea, *Mem.* III, 11.
- Theogenes**, Locrensis, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, 14, 18.
- Theogenes**, Atheniensis, ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, *HG.* I, 11, 13. Unus ex Trigintaviris in oligarchia, si est idem homo, II, 11, 2.
- Theognis**, poeta : versus ejus citantur, *Mem.* I, 11, 20, et *Conv.* VIII, 39.
- Theognis**, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, 11, 2.
- Theopompus**, Atheniensis, loquitur in concione Decemmillium, *Exp.* II, 1, 12.
- Theopompus** Milesius, prædo et pirata, a Lysandro post prælium ad Ægos flumen Lacedæmonem ablegatur, ut victoriam nuntiaret, *HG.* II, 1, 30.
- Theramenes** e Macedonia cum navibus viginti cum Alcibiade se junxit et et pecuniam coegit, *HG.* I, 1, 12. Relinquitur præfectus Chrysopoli, *ib.* 22. Uno cum Thrasybulo ad naufragos Arginusis pergit, I, 11, 35. Duces Atheniensium octo accusat injuste, I, 11, 4. Urbe obsessa, de pace missus ad Lysandrum, II, 11, 16. Mense quarto rediit, *ib.* 17. Inde Lacedæmonem plena cum potestate legatus, *ib.* Ejus astutia in frangenda suorum pertinacia, *ib.* 22. Est unus e Trigintaviris in oligarchia, II, 11, 2. Ceteris resistit, *ib.* 15. Ejus moderatio et magis sobria sententia, *ib.* Falso accusatus a collegis *ib.* 23. Critias contra eum existit, *ib.* 24 sqq. ubi sibi objecta diluit. Ejus adversus Critiam oratio, *ib.* Ad aram Vestæ accurrit, *ib.* 52. Cicuta potu injuste necatur, *ib.* 56. Apophthegmata morituri, *ibid.*
- Therimachus**, Lacedæmoniorum in Methymna Lesbi præfectus, vincitur a Thrasybulo et interficitur, *HG.* IV, 11, 29.
- Thermodon**, fluvius Paphlagoniæ in Pontum Euxinum influens, *Exp.* V, 11, 9; VI, 11, 1.
- Thersander**, Thimbronis tibicen egregius, *HG.* IV, 11, 18. Cum eo cadit in prælio, 19.
- Theseus**, rex Atheniensium, Græciæ hostes sustulit, et patriam auxit, *Ven.* 1, 10. Chironis discipulus, *ib.* 2. — Hoc imperante Athenienses bella bene gesserunt, *Mem.* III, 1, 10. — Amat Pirithoum propter virtutem, *Conv.* VIII, 31.
- Thesmorphia** Thebanæ in Cadmea arce celebrant, *HG.* V, 11, 29.
- Thespiæ** (urbs Boeotiæ) : eo exercitum ducit Agesilaus, *HG.* V, 11, 15 et 38. Ephori Lacedæmoniorum Cleombrotum Thespias cum copiis mittunt, V, 11, 14.
- Thespienses** sunt in exercitu Thebanorum, *HG.* IV, 11, 20. Eos invadunt Thebani, V, 11, 42. Eorum hoplitæ in exercitu Lacedæmoniorum, *ib.* 43, 45. Turbas in eorum urbe sedat Agesilaus, *ib.* 55. Plurimi a Thebanis ejecti Atheniensibus supplicantur, VI, 11, 1. Thespienses cum Orchomeniis bellum contra Thebanos gesserunt, VI, 11, 10.
- Thessali** vincuntur ab rege Agesilao, *Ag.* 11, 3; et *HG.* IV, 11, 7. Eorum fuga, *ib.* 8. Magnifici ac hospitales, VI, 1, 2. Eorum imperator Iason constituitur, *ib.* 18. Thessalos multos, quos ab Alexandro acceperat, Epaminondas secum duxit, VII, 1, 4. Thessalorum equites hominum opulione præstantissimi, *ib.* 16.
- Thessalia** latissime patet, *HG.* VI, 1, 9. Critias Atheniensis et Prometheus ibi democratiam instituire cupiunt, III, 11, 36. Frustra ei imperare vult Lycophro Phæreus, *ib.* 4.
- Thetis** : ejus cum Peleo nuptiæ, *Ven.* 1, 8.
- Thibrachus**, polemarchus Lacedæmonius, certaminis Olympici victor, *HG.* II, 11, 33.
- Thimbro**, Lacedæmonius, accessit Cyrianos contra Tissaphernem, *Exp.* VII, 11, 1, 7; tradito exercitu bellum gerit contra Tissaphernem et Pharnabazum, VII, 11, 24. Nimirum Asia provincia ei demandata erat a Lacedæmonius ad civitates Ionicas cum copiis misso. *HG.* III, 1, 4 sqq. Pergamum, Teuthraniam et Halisarnam vi capit, *ib.* 6. Larissam obsedit, *ib.* 7. In Cariam milites transfert, *ib.* Re minus bene gesta, domi damnatus exulatum abiit, *ib.* 8. A Lacedæmonius contra Strutham mittitur, IV, 11, 17. In Asiam profectus, a Strutha tandem oppressus et occisus, *ib.* 18 et 19.
- Thisbæ** (urbs Boeotiæ), *HG.* VI, 11, 3.
- Thorax**, Boeotius, adversatur Xenophonti, *Exp.* V, 11, 19, 21, 25.
- Thorax**, Lacedæmoniorum dux, Abydi copiis præest, *HG.* II, 1, 18. Ad Egosspotamos victor, *ib.* 28.
- Thoricus** (promontorium Atticæ et pagus Acamantidis tribus) ab Atheniensibus munitur, *HG.* I, 11, 1. — Ibi murus, *Vec.* 11, 43.
- Thracia Asiatica**, seu Bithynia, describitur, *Exp.* VI, 11, 14. VI, 11, 1 sqq., ubi et Thraces Bithyni. Thraces Asiatici obsident Arcadas, VI, 11, 4 sqq.
- Thracia Europæ**, *Exp.* V, 11, 15, VII, 1, 15. Contra eos pugnat Clearchus, I, 11, 9; 11, 4; eosque vincit, II, 11, 5. Ex iis mercenarii in exercitu Decemmillium, I, 11, 9; 11, 13 et alibi. Thracum saltatio, VI, 11, 5; convivium, VII, 11, 16 sqq. Vestitus adversus frigus, VII, 11, 4. Sponsas emunt, VII, 11, 38. Ὀρεῖνοι vel Ὀρεῖνοι Ὀρεῖνοι, in montibus degentes, *ib.* 11; eorum modus fugiendi, *ib.* 17. — Thraces excellunt usu peltarum et jaculorum, *Mem.* III, 11, 2. — Nullius regis imperio subiecti, *HG.* V, 1, 17. Græcæ urbes sub Thracia, IV, 11, 26.
- Thraciam** Chersonesum muro ducto munit Dercyllidas, *HG.* III, 11, 9.
- Thracium**, locus Byzantii, intra mœnia urbis, *Exp.* VII, 1, 24; — *HG.* I, 11, 20.
- Thrasonidas**, Eleus. Ejus factio Elide Argivis adhæsit, *HG.* VII, 11, 15.
- Thrasybulus**, Stiriensis, Lyci filius, e Thaso cum navibus viginti Seatum venit, *HG.* I, 11, 12. In Hellesponto bellum gerit, I, 11, 9. Cum triginta navibus Thraciam petit, *ib.* Extra Hellespontum progreditur, I, 11, 11. Ad demersas naves ac naufragos pergit, I, 11, 35. Vivit in exilio, II, 11, 45. Reversus Thebis Phylam occupat, II, 11, 2. Ejus strategema, *ib.* 5. Noctu in Piræum venit et eum occupat, 10. Ejus oratio ad milites, *ib.* 13. Sponte se morti obicit pro civium salute, *ib.* 18. Oratione usus est ad cives, *ib.* 40. Legatis Thebanorum respondet et una cum Atheniensibus gratum se erga Thebanos declarat, III, 11, 16. Ab Atheniensibus cum quadraginta navibus contra Teulentiam mittitur, IV, 11, 25. A Rhodo in Hellesponto navigat, *ib.* 26. Amadocum Odrysarum et Seuthen Thraciæ reges invicem conciliavit, *ib.* Byzantium navigat, *ib.* 27. Robustissimos Mitylenæorum sibi adjunxit, *ib.* 28. Contra Methymnam copias ducit, *ib.* Rhodum properat, *ib.* 30. Ab Aspendiis noctu in tabernaculo obtruncatur, *ib.* 31.
- Thrasybulus**, Collytensis, dux classis, cum navibus octo se Atticis conjungere vult, *HG.* V, 1, 26. Nautæ ejus fugiunt, 27.
- Thrasydæus**, Eleus, *HG.* III, 11, 27. Eum Cyllenes præfectum factio Xeniae vult interficere, *ib.* Sed vincit cum populari factione, *ib.* 29. Cum Lacedæmonius paciscitur, *ib.* 30.
- Thrasylus**, Atheniensis dux ad Abydum, ubi Lacedæmonii victi sunt, Athenas navigat ut victoriam nuntiaret et no-

- vas copias impetraret, I, 1, 8. Athenis contra Agidem copias duxit, *ib.* 33. Agidem fugat, *ib.* Athenienses decrevere, ut equites et triremes sumeret, *ib.* 34. Cum naulis quinque mille in Samum navigat, I, 11, 1. Pygela devastat, *ib.* 2. Ephesum aggreditur irrita conatu, *ib.* 6. A Tisapherne vincitur, *ib.* 8. Notium discedit, Lesbum versus et Hellespontum navigat, *ib.* 11. Sestum movet, unde copiae omnes Lampsacum trajiciunt, *ib.* 14. Sequenti anno feliciter pugnat cum Hippocrate, I, 11, 5. Athenas navigat, I, 14, 10. Dux Atheniensium eligitur, I, 1, 16. Quindecim navibus in pugna ad Arginusas praest, I, 11, 30. Athenas reversus cum collegis accusatur, I, 11, 2. Jussus fuerat cum Theranene naufragos retrahere, *ib.* 17, coll. 29, 31. Damnatus est cum reliquis, *Mem.* I, 1, 18.
- Thraustus, civitas montana Acroriorum (Triphyliae), *HG.* VII, 14, 14.
- Thrae (in Attica, pagus Ceneidis tribus): ad eam Sphodrias accessit, *HG.* V, 14, 20.
- Thyamia, castellum (in finibus Phliasiorum), a Sicyonibus munitur, *HG.* VII, 11, 1; iis eripitur a Phliasias, *ib.* 20 sqq., et munitur ab his, VII, 14, 1. Phliasii excessere Thyamia, VII, 14, 11.
- Thynbrara, urbs Asiae ad Pactolum sita, *Inst.* VI, 11, 11; VII, 1, 45.
- Thymbrium, urbs Phrygiae superioris, *Exp.* I, 11, 13, hic est fons Midae, *ib.*
- Thymochares, dux Atheniensium, cum paucis navibus Athenis profectus, *GH.* I, 1, 1, et ab Hegesandrida Lacedaemonio rursus victus, *ib.*
- Thymus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Thyri, populus Thraciae in Europa, nocte potissimum bellicosissimus, *Exp.* VII, 11, 22. Eorum planities, VII, 14, 18.
- Thyrienses (Thyrii, Acarnaniae oppidi, incolae), fortissimi viri Acarnaniae; in bello cum Iphicrate, *HG.* VI, 11, 37.
- Tibareni, populus Asiae liber ad Pontum Euxinum, finitimi Chalybibus, *Exp.* V, 1, 2; VII, VIII, 25.
- Tigranes, Armeniorum regis filius natu major, *Inst.* III, 1, 7; patri causam agit, *ib.* 14; quantum amet uxorem, *ib.* 36; amatur ab ipsa, *ib.* 41: uxore secum ducta, praest Armenis in exercitu Cyri, *ib.* 42; V, 11, 42; se Cyro addictum fatetur, V, 1, 26. Victoriam in certamine equestri reportat, VIII, 11, 25; vocatur ad cenam a Cyro, VIII, 14, 1; ejus uxor muneribus donatur a Cyro, *ib.* 24.
- Tigranes, quocum erat Struthae nupta filia, a Diphrida Lacedaemonio cum uxore et opibus in itinere capitur, *HG.* IV, VIII, 21.
- Tigris, amnis: ex eo canales ducti sunt in Euphratem, *Exp.* I, VII, 15; II, 14, 13; per pontem trajiciunt eum Graeci, II, 14, 24; postquam fontes ejus praeterlerant, *ib.* 3.
- Timagoras, Atheniensis, ad regem Persarum ab Atheniensibus mittitur, *HG.* VII, 1, 33. Secundum honoris a Pelopida locum apud regem obtinet, *ib.* 35. Athenas reversus, ab Atheniensibus necatus, quod collegarum contubernium recusasset, Pelopidae favens, VII, 1, 38.
- Timasio, Dardanius (ex Dardano, urbe Troadis ad Hellespontum), in locum Clearchi sufficitur dux in exercitu Decemmillium, *Exp.* III, 1, 47; VI, 1, 32; exul Troadis, V, 11, 23; cum Clearcho et Dercyllida antea militaverat in Asia, *ib.* 24; cum Xenophonte est natu minimus ducum, III, 11, 37: impedit, ne Xenophon urbem condant in Ponto, V, 11, 19, 21; frustra agit cum Heracleotis, *ib.* praest equitibus Xenophontis, VI, 11, 12 sqq.; et hostes persequitur, v, 28; VII, 1, 40; 11, 1; 11, 46; habet multa pocula et tapetes Persicos, VII, 11, 18; negat se sine Xenophonte esse militaturum, VII, 1, 10.
- Timesitheus, Trapezuntius, proxenus ibi Mossynecorum, *Exp.* V, 14, 2, 4.
- Timocrates, Atheniensis, censet Atheniensium duces octo populo victos tradendos esse, *HG.* I, 11, 3.
- Timocrates, Rhodius, a Tithrauste cum pecuniis in Graeciam mittitur, *HG.* III, 14, 1.
- Timocrates, Lacedaemonius, a Lacedaemoniis ad Athenienses legatus de pace mittitur, *HG.* VII, 1, 13.
- Timocrates, Syracusanus, a Dionysio minore duodecim navibus praeficitur, *HG.* VII, 14, 12.
- Timolaus, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, ut bellum Lacedaemoniis faceret, *HG.* III, 1, 1. Oratione usus est in conventu Graecorum contra Lacedaemonios, IV, 11, 11.
- Timomachus, Atheniensium dux, Opeum negligenter custodit, *HG.* VII, 1, 41.
- Timotheus, praefectus Atheniensium dux, *HG.* V, 14, 63. Lacedaemoniis victis, Corcyram occupat, *ib.* 64. Facta pace domum revocatur, sed Zacynthios in tinere restituit, VI, 11, 2. Inde bellum recrudescit, *ib.* Ab Atheniensibus sexaginta navibus praeficitur, *ib.* 11; Sed ei imperium abrogatur, *ib.* 13.
- Tiribazus, satrapa Armeniae occidentalis, *Exp.* IV, 14, 4, sive Phasianorum et Hesperitarum, VII, VIII, 25; regi Persarum carus, IV, 14, 4; fictas inducias facit cum Graecis, *ib.*; vult adoriri Graecos, *ib.* 18; ejus tentorium capitur, *ib.* 21. — Regis Persarum praefectus, *HG.* IV, VIII, 12. Ad eum Antalcidam legatum mittunt de pace Lacedaemonii, *ib.*; alios Athenienses, *ib.* 13. Ejus perfidia erga Graecos, *ib.* 15. Antalcidae clam pecunias dat, *ib.* 16. Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, *ib.* 17. Lacedaemonii ejus gratiam captant, V, 1, 6: quos juvat, *ib.* 25. Tenet Ioniam, *ib.* 28. Pacis formulam praefigi jubet legatis civitatum, *ib.* 30.
- Tisamenus, vates vel hariolus Lacedaemoniorum, in conjunctione Cinadonis capitur, *HG.* III, 11, 11.
- Tisiphonus, Thessalus, Alexandri frater, imperium Thesaliae obtinet, *HG.* VI, 14, 37.
- Tisaphernes, Ioniae et Cariae satrapa, cum Cyro minore adscendit ad Darium, *Exp.* I, 1, 2; calumniatur Cyrum apud fratrem, *ib.* 13; Milesiorum alios occidit, alios expellit, *ib.* 7; aperit regi consilium Cyri, I, 11, 4; II, 11, 19; unus ex quatuor Artaxerxis ducibus, I, 11, 12; ab eo deficiunt omnes civitates ad Cyrum, I, 11, 9; homo impius et subdolos, II, 1, 39; jactat suam erga Graecos benevolentiam, II, 11, 18; facit foedus cum Graecis, *ib.* 26; amoliri a se studet suspicionem insidiarum, II, 1, 16; dolo capit duces Graecorum, *ib.* 32; adoritur Graecos, III, 14, 13. Decernunt Lacedaemonii bellum contra eum, duce Thimbro VII, 11, 1, 7; VIII, 24. Frater ejus, II, 1, 35. In Hellespontum venit, *HG.* I, 1, 9. Alcibiadem Sardibus in vincula conjecit, *ib.* Perfidiae apud Lacedaemonios ab Hermocrate accusatur, *ib.* 31. Magnas copias contra Thrasyllum cogit, I, 11, 6. Ejus segnitie incusatur ab Lacedaemoniis apud Cyrum, I, 1, 2. Favet Atheniensibus, *ib.* 8. Regi in Cyri bello profuit, III, 1, 3. Ejus satrapiam accipit, *ib.* Sed civitates Graecas Ioniae sibi vindicanti, bellum indicitur et Thimbro contra eum mittitur, III, 1, 3 et 4; inde Dercyllidas, qui tamen, ut Pharnabazo poceret, cum Tisapherne amicitiam fecit, *ib.* 9. Lacedaemonii bellum contra eum instaurant, III, 11, 12. Quare in gratiam redit cum Pharnabazo et copias cum eo jungit, ita ut ipse sit summus imperator, *ib.* 13. In Caria domicilium habet, *ib.* 12. Ejus timiditas, *ib.* 18. Cum Dercyllida inducias iniit, *ib.* 20.

Rex et Tissaphernes clam parant classem contra Lacedæmonios, qui Agesilaum regem adversus illos mittunt, III, iv, 1. Cum Agesilao colloquium habet, et inducias facit, *ib.* 5, 6 (et *Ag.* I, 10): Sed eas statim violat, *ib.* (et *Ag.* I, 11). Bellum Agesilao denuntiat, quod narratur *ib.* 11 sqq. et *Ag.* I, 13 sqq. Dolosum dolis superat Agesilao ad Sardes, *Ag.* I, 16, 17, 29; *HG.* III, iv, 25. Re male gesta, *Ag.* I, 32, in suspicionem venit regi, cuius jussu capite truncatur, *ib.* 35; *HG.* III, iv, 25.

Tithraustes, Persa, a Persarum rege missus, ut caput Tissapherno præcideret, *HG.* III, iv, 25 (et *Ag.* I, 35). Legatos ad Agesilaum mittit, *ib.* et ingentes ei opes promittit, si e provincia velit decedere, *ib.* 26 (et *Ag.* IV, 26). Inimicus Lacedæmoniorum, Græcos ad bellum adversus eos concitat, III, v, 1.

Telemidas, Lacedæmonius, Teletæ eques et cetratorum dux, occiditur in pugna contra Olynthios, *HG.* V, iii, 4.

Tolmidas, Atheniensium dux, victus ad Lebadiam, *Mem.* III, v, 4.

Tolmides, Eleensis, præco optimus in exercitu Decemmilium, *Exp.* II, ii, 20; III, i, 46.

Torone (Macedoniæ oppidum), ab Agesipolide vi capitur, *HG.* v, 3, 18. Toronæi incolæ crudeliter ab Atheniensibus tractati, II, ii, 3.

Trachinia Heraclea. V. *Heraclea.*

Tralles (urbs Lydiæ ad Mæandrum fluvium), *Exp.* I, iv, 8. Urbs Cariz dicitur *HG.* III, ii, 19.

Tranipsæ (populus Thraciæ Europææ), *Exp.* VII, ii, 32.

Trapezus, urbs Græca ad Pontum Euxinum, Sinopensium colonia, in Colchorum regione, *Exp.* IV, viii, 22; pendebat tributum Sinopensibus, V, v, 1, 10. Angustus ad eam descensus e Drilarum regione, V, iii, 1. Trapezantii incolæ passim in iisdem capp.

Tresturres, (Τρεσσυρία, locus Æginæ insulæ) *HG.* V, i, 10.

Tricarantum, Philiæ castellum, muniunt Argivi, *HG.* VII, ii, 1, 5 et 11. In Tricarano Philiarum exules adsunt, VII, iv, 11.

Trigintavirorum in aligarchia Atheniensi catalogus, *HG.* II, iii, 2. Eorum res gestæ, *ib.* 11 sqq. Eorum imperii initium, *ib.* 14. Facinora eorum *ib.* 17; II, iv, 8. Eorum magistratus abrogatur, II, iv, 23. Eleusinem se recipiunt, *ib.* 24. Trigintaviratus institutum, VI, iii, 8.

Triobolus Æginæum, *HG.* V, ii, 21. Triobolus nauticum, *Vec.* iii, 9.

Triphylides (Triphylia in Elide) urbes, *HG.* III, ii, 30.

Triphylia (gens Elidis), Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16. Elei eos liberare notunt, VI, v, 2. Ab Arcadibus adjuti, VII, i, 26.

Triptolemus Cereris ac Proserpinæ arcana sacra Herculi, Castori et Polluci primis ostendit, et fruges Peloponneso, *HG.* VI, iii, 6.

Troezen (urbs Argolidis), naves dat Lacedæmonis, *HG.* VI, ii, 3.

Troezeni, Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, IV, ii, 16. Add. VI, ii, 2.

Troja (pro Troas, regio Phrygiæ minoris ad mare Ægæum), *Exp.* V, vi, 24; VII, viii, 7. Troja urbs capta ab Hercule, *Ven.* I, 9; iterum capta est consilio et opera Ulysses et Diomedis, *ib.* 13. Eo navigat Agamemno, *HG.* III, iv, 3, et eam capit, VII, i, 34.

Trojanus currus, *Inst.* VI, i, 27; ii, 8.

Trophimi, (Lacedæmonis πόδαρες), qui fuerint, *HG.* V, iii, 9.

Tydeus, Atheniensium navarchus ad Ægos flumen, *HG.* II, i, 16. Alcibiadis consilium contemnit, *ib.* 26.

Tyndaridarum domus Lacedæmone, *HG.* VI, v, 31.

Tyrbas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Tyrisium, (urbs in finibus Phrygiæ et Lycaoniæ) *Exp.* I, ii, 14.

U

Ulysses: ejus opera capta est Troja, *Ven.* I, 13. Chironis discipulus *ib.* 2. — Dormiens rediit in patriam, *Exp.* V, i, 2. Et temperans ipse Mercurii monitu ab incantationibus liber, *Mem.* I, iii, 7; II, vi, 11; bonus orator, IV, vi, 15. Invidia ejus perit Palamedes, IV, ii, 33; *Ap.* 26: Sed ab hoc crimine eum vindicare videtur in *Ven.* I, 11.

V

Venus cœlestis et vulgaris, *Conv.* viii, 9.

Verecundia, dea, *Conv.* viii, 35.

Vesta. Vesta patria, tanquam a Persis culta, *Inst.* I, vi, 1; VII, v, 57. — Ad Vestæ aram Theramenes accurrit, *HG.* II, iii, 52. Vestæ templum apud Cladaum amnem, VII, iv, 31.

Vetulæ pectus (Γραδὸς στῆθος, locus prope Thebas) *HG.* V, iv, 50.

X

Xanthicles, Achæus, sufficitur dux in exercitu Decemmilium loco Socratis Achæi, *Exp.* III, i, 47; repetundarum damnatur, V, viii, 1.

Xanthippa, Socratis uxor, *Conv.* ii, 10. Conf. *Mem.* II, ii. Xenias, Parrhasius, sive Arcas, ascenderat cum Cyro minore ad patrem, *Exp.* I, i, 2: ad expeditionem cum quatuor milibus gravis armaturæ venit ad Cyrum, *Exp.* I, ii, 3; celebrat Lycaea, *ib.* 10; desertus a militibus clam aufugit domum, I, iv, 7.

Xenias, Eleus, seditionem Elide excitat *HG.* III, ii, 27.

Xenocles, Lacedæmonius, ab Agesilao copiis equestribus præficitur, *HG.* III, iv, 20.

Xenophon, Atheniensis, invitatus a Proxeno hospite, ut Cyrum minorem sequeretur, impellitur a Socrate, ut Apollinem de hoc itinere consulat, *Exp.* III, i, 4; venit ad Cyrum Sardes, *ib.* 8; cum Cyro loquitur ante pugnam, I, viii, 15; respondet Ariæo, II, v, 41. Valde sollicitus vidit somnium, III, i, 11; surgit et convocat Lechagos Proxeni, *ib.* 15; a quibus dux creatur loco Proxeni, *ib.* 26, 47; abigit Apollonidem, *ib.* 30; ostendit ducibus, quid fieri debeat, *ib.* 35; hortatur milites, III, ii, 1, 7; rationem itineris proponit, *ib.* 34; præest agmini extremo, *ib.* 37; persequitur hostes frustra, III, iii, 8: itaque instituit funditores et equites, *ib.* 20; celeritate occupat montem, III, iv, 44; lenis erga militem iniquum, *ib.* 47; fallit hostes strategemate, IV, ii, 2; magna cum arte ducit copias per montes Carduchorum, *ib.* 9 sqq.; deserit ab armigero, *ib.* 21; iterum valde sollicitus, somnio spem bonam accipit, IV, iii, 8; strategema ejus, *ib.* 20; transigit noctem sine igne et cibo sub dio, IV, v, 21; perhumane tractat vici præfectum Armenium, *ib.* 28; de eodem fit rixa inter Xenophontem et Chirisophum, IV, vi, 3; ejus consilium de hostibus aggrediendis, *ib.* 10; idem de oppugnando castello Taorchorum, IV, vii, 4; mutat prudentem aciem, IV, viii, 10; suadet, quomodo tempus recte transigat exercitus, quam diu sit Trapezunte, V, i, 5; oppugnat Drilarum castellum, V, ii, 8. (In transitu hæc narratur: cum Agesilao ex Asia rediit, et interest pugnae ad Coroneam, V, iii, 6; exul habitat Scillunte, *ib.* 7; ex præda ibi exstruit fanum Dianæ, *ib.* 9.) Conatur urbem condere in Ponto, V, vi, 15; defendit se contra criminationem ducum, V, vii, 5; lustrat exercitum, *ib.* 35: defendit se contra crimen in-

solentiae et petulantiae, V, viii, 2; imperium exercitus oblatum repudiat, VI, i, 19; consulit Herculem, propositne ei apud exercitum manere, VI, ii, 15; auxilio proficiscitur Arcadibus obsessis, VI, iii, 19; hortatur milites ad hostes aggrediendos, VI, v, 14; sedat tumultum militum, VI, vi, 8; hortatur milites, ut Cleandro gratificentur, *ib.* 12; iram militum contra Byzantinos sedat, VII, i, 22; valedicit exercitui et cum Cleandro discedit, *ib.* 40: sed jussu Anaxibii redit ad exercitum, VII, ii, 8; ei insidiatur Aristarchus, *ib.* 4, 16; proficiscitur ad Seuthen, *ib.* 17; refert ad milites, velintne stipendia mereri apud Seuthen, VII, iii, 3; in convivio Seuthae donat se et suos, *ib.* 30; defendit suam innocentiam, et docet milites, se non esse in culpa, quod Seuthes stipendium promissum non solvat, VII, vi, 11; fortiter respondet Medosadae; VII, vii, 4; persuadet tandem Seuthae, ut stipendium suis solvat, *ib.* 21; vendit equum, ut viaticum habeat, VII, viii, 2; capit Asidatem cum multis opibus: hinc locupletatus discedit, *ib.* 23. — Refutatur a Socrate, quum negasset osculum esse periculosum, *Mem.* I, iii, 11. — Xenophon non solum magnarum civitatum egregia facinora celebranda existimat, quod alii faciunt historici: sed et multo magis quae a parvis me-

morabilia geruntur, *HG.* VII, ii, 1. Dux Cyrianorum, III, ii, 7.

Xerxes, rex Persarum, victus terra marique a Graecis, *Exp.* III, ii, 13; post cladem in Graecia acceptam aedificat Caelenarum arcem et regiam, I, ii, 9. — Intelligitur *GH.* IV, ii, 8; *Ag.* ii, 1. Pro Artaxerxe est in codd. *HG.* II, i, 8.

Xipho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Z

Zacynthii (incolae Zacynthi, insulae maris Ionii), legatos Lacedaemonem mittunt, *HG.* VI, ii, 3.

Zapatus, amnis Assyriae, *Exp.* II, v, 1; III, iii, 6.

Zelarchus, curator fori rerum promercalium a Trapezuntiis exercitui Graeco concessi, *Exp.* V, vii, 24.

Zenis, Dardanius, satrapa Aelidis a Pharnabazo constitutus, *HG.* III, i, 10. Uxor ejus Mania, *ib.*

Zeuxippum pictorem nonnulli intelligunt- *Conv.* iv, 64, ubi est « Heracleota hospes. »

Zeuxippus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Zeuxis, pictorum princeps, *Mem.* I, iv; *Oec.* x, 1. De eo accipitur etiam « Heracleota hospes, » *Conv.* iv, 64.

Zoster Atticae (isthmus), *HG.* V, i, 9.

